Xenophontis
Opera

XENOPHONTIS ORATORIS ET HISTORICI, PROPTER SUMMAM EIUS ELOQUENTIAM, DOCTISSIMORUM OMNIUM IUDICIO LONGE

clarissimi, opera, quæ quidem græcè extant omnia, eademq; eruditissimorum uirorum labore in Latinam linguam conuersa: ac nunc primùm diligenti cura, & maximo labore de integro recognita, & in lucem edita.

Quorum Catalogum pagina uersa reperies.

His accessit uerborum & rerum gestarum Index copiosissimus.

BASILEAE APUD NICOLAUM BRYLINGERUM.

ANNO M. D. LV.

OPERVM XENOPHONTIS ELENCHVS.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. MELCHIORI A LIECHTENFELS, AMPLISSIMO BASILIENSI EPISCOPO, M. IOHANNES PETRI S. P. D.

CVM multæ ac uariæ res sunt, quæ reuerendissime Præsul, summum decus, & maximam utilitatem hominibus afferre possunt: tum duæ potissimum sunt, quibus id assequimur, sapientiæ studium & historiarum cognitio, si diligenter fuerint à nobis excultæ: ut enim ager fructuosus non est, si non excolatur, ita hominis animus his studijs neglectis, ad altiora conscendere non potest. Quod si hac una re potissimum à cæteris nos animantibus natura seiunxit, quod possimus oratione uti, certe hac ipsa ab hominibus differimus maxime: ne autem temerè dixisse, & impruděter fecisse aliquid uideamur, his rebus duabus plerunq; indigemus: prior uitam moresq; nostros informat, posterior in omnibus negotijs adeundis nos prudentiores reddit. Sed cùm Philosophiæ tres sint partes, his duabus, quæ de natura & rebus occultis, & de disserendo quid uerum, quid falsum, quid rectũ in oratione prauum'ue, quid consentiat, quid repugnet iudicando, omissis, tertiam Socrates ferè solùm persecutus est, cuius uitam, mores & doctrinam Xenophon diligenter in hoc opere expressit. Primus autẽ fuit Socrates, qui à rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis, in quibus ante eum Philosophi fuerunt occupati, seiunxit Philosophiam, & ad uitam communem adduxit, ut de uirtutibus & uitijs, omninoq; de bonis rebus & malis quæreret: cœlestia autẽ uel procul à cognitione naturę arbitraretur, uel si cognita essent, nihil tamen ad bene uiuendum conferre. Non autem hoc eò dico, ut reliquis duabus Philosophiæ partibus neglectis, in hac sola nos exerceamus: sed hanc potissimum nos reddere meliores, sapientiores, præstantiores. In hoc solùm occupatus fuit Socrates, ut suos auditores non quæstuosas artes doceret, uerùm meliores & sapientiores efficeret, ut ad ciuitatem regendam, domum gubernandam, exercitum ductitandũ forent aptiores. Cùm autem nihil optabilius sit sapientia, nihil pręstantius, nihil homine melius, quid ea magis sit expetendum, nõ uideo: eam autẽ Philosophiæ cognitione assequimur, cuius studiũ qui uituperat, haud sanè intelligo, quid nam sit quod laudandum putet. Nam siue delectatio quęritur animi, requiesq; curarum, quę conferri cum eorum studijs potest, qui semper aliquid exquirunt, quid spectet & ualeat ad bene beateq; uiuendũ, siue ratio constantiæ uirtutisq; quæritur, aut hæc est ars, aut nulla omnino, per quam eas assequamur. Nullam uerò dicere maximarum rerum artem esse, cùm minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum consideratè loquentium, atq; in maximis rebus errantium. Si autem est aliqua disciplina uirtutis, ubi ea quæretur, cùm ab hoc discendi genere discesseris? Cùm itaq; Philosophiæ laus tanta sit, quis adeò eloquens est, qui nos ab huius lectione possit auocare? qui labores tanti, qui possint nos ab hoc studio deterrere? Hac instructi ueteres Philosophi, alijq; uiri præstantes, mortem intrepidè subierũt, ut de Socrate & Theramene, à triginta tyrannis iniustè condemnatis, alijsq; pluribus à Xenophonte diligenter enumeratis legimus, qui mortis pœnam subire, quàm iustitiam deserere maluerunt. Sed quid de Historia dicam? cuius utilitatem & præstantiam, qui oratione uelit exprimere, multo tempore indigeat? Est autem Historia, ut non minus eleganter quàm uerè describit apud Ciceronẽ Antonius, testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis: nec minus solet esse utilis quàm iucunda. Ea enim audire, quæ multis ante seculis gesta sunt, etsi iucunditatem afferant, tamen hinc fieri prudentiores, & in periculis adeundis cautiores, magnæ est utilitatis. Cùm autem sciam eorum esse plurimos, qui his studijs posthabitis, se ad sacra tanquam certiora conferant: hi mihi uidentur ignorare, hæc humanitatis studia, sacris literis, si rectè adhibeantur, multum lucis afferre. Quemadmodum enim uię ignari oberrant, & aliquando ob eius difficultatem in periculum incidunt, ac eò quo tendunt, commodè uenire non possunt: sic his solet accidere, qui linguarum & Philosophię cognitione nulla sunt præditi, ut sacros libros legentes, uerba, & scriptoris mentem non apprehendant. In his autem rebus duabus, de quibus copiosè disserui, ita uersatus est Xenophon noster, ut hoc suo opere laudem nullo seculo intermorituram sibi comparauerit. Huius in scribendo elegantiam M. Cicero laudat in Oratore: Illius, inquit, sermo est ille quidem melle dulcior, sed à forensi strepitu remotissimus. Et Quintilianus: Quid, inquit, cõmemorem Xenophontis illam iucunditatẽ inaffectatam, sed quam nulla affectatio consequi possit? ut ipsæ sermonem Gratiæ finxisse uideantur: & quod de Pericle ueteris comœdiæ testimoniũ est, in hunc iustissimè transferri posit, in labris eius sedisse

quandam persuadendi deam. Veteres autem nō modò facundiam eius laudibus celebrarūt, sed & rerum sententiarumq; pondus extulerunt. Semper Affricanus, inquit Cicero Tusculanarum secundo, Socraticum Xenophontem in manibus habebat. Hæc de dicēdi genere fere dicta sunt, pauca etiam de eius fide dicemus. Cùm plurimi sint qui græce Historiam conscripserint, nō tamen sine delectu omnes, nisi horas uelimus fallere, legendi: sunt enim qui ludāt, aures, animosq; otiosos demulceāt fabulis, quales sunt Heliodorus, Philostratus, Herodotus, Theopompus, in his non adeò multum, præter sermonis suauitatem, uidemus contineri, ut rectè Quintilianus dixerit. Græcis historicis plerunq; poeticæ similis est licentia. Quid autem de Xenophonte statuendum? Nimirum dignum esse cui fides adhibeatur: præter enim copiam & iucunditatem, illius orationi etiam fides est adiuncta, ea nanq; scripsit, quibus nō solùm miles interfuit, uerumetiā dux præfuit. In tanto igitur, amplissime Præsul, autore emendando, quantūmihi per grauissimas & diuturnas scholæ nostræ labores licuit, operā dedi, ut primò græca rectè legerentur, latina autem ut emendatiora & politiora in lucem prodirent. Græca passim deprauata, & minus rectè cōuersa deprehendi: in utrisq; igitur emendandis, adhibitis alijs quoq; exemplaribus, quantum necessitas exigere uidebatur, elaboraui. Cùm autē mihi adhuc deesset, cui ea ad defendendum committerem, suaserunt mihi uiri, in omni literarum genere clarissimi, Dominus D. Ioannes Huberus, Basiliensis Academiæ magnificus Rector, celsitudinis tuę medicus excellētissimus; et D. [illegible], ut tuæ celsitudini dedicarē, idq; ut facere uellē, his rationibus persuaserunt. Prædicarunt mihi tuam in rebus peragendis grauitatem, laudarunt mihi singularem tuam erga omnes humanitatem, & tuum amorem ineffabilem, quo literatos soles prosequi mihi commendarunt. Subditi de tanto Præsule gaudent, docti lætantur, ipsa humanitatis studia talem patronum desiderant. Non potui igitur, his causis adductus, grauissimorum uirorum petitioni non satisfacere, & id quicquid est laboris tibi offerre. Cum autem in toto Xenophonte nihil sit, quod hominem, neglectis huius uitæ uoluptatibus, ad uirtutem comparandam non adhortetur, cur nō etiam sub eius nomine, qui eam maximè, custodit prodeat? Eum igitur celsitudini tuæ inscribere, & me tibi humiliter commendare non dubitaui. Velim autem, ut ex eo Cyri clementiam, Agesilai fortitudinem, Socratis prudentiam cōsequare. Deum Optimū Maximum, cuius ope & auxilio omnia nituntur & constant, precor, ut te summa felicitate diu florere, & tibi commissos regere & gubernare ita uelit: ut & eius gloria, tuorumq; salus inprimis promoueatur. Valeat celsitudo tua. Basileæ,

Anno 1555. Septimo Calendas Septembris,

INDEX RERVM SCITV DI/GNARVM LOCVPLETISS.

A

mercatu/

uictus

X

Y

Z

ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

Ἔννοιά ποθ' ἡμῖν ἐγένετο, ὅσαι δημοκρατίαι κατελύθησαν ὑπὸ τῶν ἄλλως πως βουλομένων πολιτεύεσθαι μᾶλλον, ἢ ἐν δημοκρατίᾳ. ὅσαι τ' αὖ μοναρχίαι, ὅσαι τε ὀλιγαρχίαι, ἀνῄρηνται ἤδη ὑπὸ δήμων. καὶ ὅσοι τυραννεῖν ἐπιχειρήσαντες, οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ταχὺ πάμπαν κατελύθησαν. οἱ δέ, κἂν ὁποσονοῦν χρόνον ἄρχοντες διαγένωνται, θαυμάζονται ὡς σοφοί τε καὶ εὐτυχεῖς ἄνδρες γεγενημένοι. πολλοὺς δ' ἐδοκοῦμεν καταμεμαθηκέναι καὶ ἐν ἰδίοις οἴκοις, τοὺς μὲν ἔχοντας καὶ πλείονας οἰκέτας, τοὺς δὲ καὶ πάνυ ὀλίγους, καὶ ὅμως οὐδὲ τοῖς ὀλίγοις τούτοις πάνυ τι δυναμένους χρῆσθαι πειθομένοις τοὺς δεσπότας. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐνενοοῦμεν, ὅτι ἄρχοντες μέν εἰσι καὶ οἱ βουκόλοι τῶν βοῶν, καὶ οἱ ἱπποφορβοὶ τῶν ἵππων. καὶ πάντες δὲ οἱ καλούμενοι νομεῖς, ὧν ἂν ἐπιστατῶσι ζῴων, εἰκότως ἂν ἄρχοντες τούτων νομίζοιντο. πάσας τοίνυν ταύτας τὰς ἀγέλας ἐδοκοῦμεν ὁρᾶν, μᾶλλον ἐθελούσας πείθεσθαι τοῖς νομεῦσιν, ἢ τοὺς ἀνθρώπους τοῖς ἄρχουσι. πορεύονταί τε γὰρ αἱ ἀγέλαι, οἷ ἂν αὐτὰς εὐθύνωσιν οἱ νομεῖς. νέμονταί τε χωρία, ἐφ' ὁποῖα ἂν αὐτὰς ἐπάγωσιν. ἀπέχονταί τε ὧν ἂν αὐτὰς ἀπείργωσι. καὶ τοῖς καρποῖς τοίνυν τοῖς γιγνομένοις ἐξ αὐτῶν ἐῶσι τοὺς νομεῖς χρῆσθαι οὕτως, ὅπως ἂν αὐτοὶ βούλωνται. ἔτι τοίνυν οὐδεμίαν πώποτε ἀγέλην ᾐσθήμεθα συστᾶσαν ἐπὶ τὸν νομέα, οὔτε ὡς μὴ πείθεσθαι, οὔτε ὡς μὴ ἐπιτρέπειν τῷ καρπῷ χρῆσθαι. ἀλλὰ καὶ χαλεπώτεραί εἰσιν αἱ ἀγέλαι πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἢ τοῖς ἄρχουσί τε αὐτῶν, καὶ ὠφελουμένοις ὑπ' αὐτῶν. ἄνθρωποι δὲ ἐπ' οὐδένας μᾶλλον συνίστανται, ἢ ἐπὶ τούτους, οὓς ἂν αἴσθωνται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας. ὅτε μὲν δὴ ταῦτα ἐνεθυμούμεθα, οὕτως ἐγιγνώσκομεν περὶ αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπῳ πεφυκότι, πάντων τῶν ἄλλων ζῴων ἂν ῥᾷον, ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν. ἐπειδὴ δὲ ἐνενοήσαμεν, ὅτι Κῦρος ἐγένετο Πέρσης, ὃς παμπόλλους μὲν ἀνθρώπους ἐκτήσατο πειθομένους αὐτῷ, παμπόλλας δὲ πόλεις, πάμπολλα δὲ ἔθνη, ἐκ τούτου δὴ ἠναγκαζόμεθα μετανοεῖν, μὴ οὔτε τῶν ἀδυνάτων, μήτε τῶν χαλεπῶν ἔργων ᾖ τὸ ἀνθρώπων ἄρχειν, ἄν τις ἐπισταμένως τοῦτο πράττῃ. Κύρῳ γοῦν ἴσμεν ἐθελήσαντας πείθεσθαι, τοὺς μὲν ἀπέχοντας παμπόλλων ἡμερῶν ὁδόν, τοὺς δέ, καὶ μηνῶν. τοὺς δὲ οὐδ' ἑωρακότας πώποτε αὐτόν. τοὺς δὲ καὶ εὖ εἰδότας, ὅτι οὐδ' ἂν ἴδοιεν, καὶ ὅμως ἤθελον αὐτῷ ὑπακούειν. καὶ γάρ τοι τοσοῦτον διήνεγκε τῶν ἄλλων βασιλέων, καὶ τῶν πατρίους ἀρχὰς παρειληφότων, καὶ τῶν δι' ἑαυτῶν κτησαμένων, ὥστε ὁ μὲν Σκύθης, καίπερ παμπόλλων ὄντων Σκυθῶν, ἄλλου μὲν οὐδενὸς δύναιτ' ἂν ἔθνους ἐπάρξαι, ἀγαπῴη

XENOPHONTIS DISCIPLINAE CYRI REGIS PERSARVM LIBER PRIMVS, FRANCISCO PHILELPHO INTERPRETE.

PROOEMIVM.

Svbiit aliquando nos cogitatio, quot populi dominatus per illos soluti sunt, qui nellent alia quadam ratione, quàm populari, rem publicam gerere: & quot item regij, paucorumque principatus iam per populos sunt sublati: quotque aggressi tyrannida, eorum alij citò admodum defecerunt, alij uerò, si quantulumcunque etiam temporis in imperio perseuerarint, admirationi haberentur, perinde atque & sapientes fuerint, & fortunati quidam uiri. Præterea cognouisse uidebamur, in priuatis quoque domibus esse alijs famulos uel compluris, alijs perpaucos, qui tamen ne his quidem paucis uti omnino possent heriliter. Adhæc cogitabamus, & bubulcos principes boum esse, & equorum item eos, qui equos pascunt: & omnes qui per se pastores uocantur horum animalium, quibus præsunt, non absurdè principes existimari: uidereque uidebamur omnia hæc armenta facilius adduci, ut pastoribus pareant, quàm principibus suis homines. Nam & pergunt armenta quæcunque à pastoribus dirigantur, & in ijs regionibus pascuntur quò acta ab illis fuerint, & ab ijs abstinent, à quibus arceantur. et quos fructus produxerint, sinunt his uti pastores pro uoluntate. At ne ullum quidem armentum unquam accepimus, quod in pastores insurgeret, quo aut minus eis obtemperaret, aut fructuum usum prohiberet. Quin difficiliora in alienigenas omnis præstant se armenta, quàm in hos quos & præsides habent, & fructibus suis fouent. Homines uerò in neminem magis, quàm in illos insurgunt, quos imperium senserint moliri aduersus sese. Cum hæc igitur commentaremur animo, in hãc sententiam agebamur, ea esse hominem natura, ut facilius alijs omnibus animantibus imperitet, quàm hominibus. At ubi uenisset in mentem, Cyrum, qui foret Perses, permultos quidem homines, permultas urbes, permultas gentes, iussis suis reddidisse obedientis, hinc sententiam mutare coacti sumus, utpote quòd hominibus imperare neque impossibile sit, neque factu difficile, si quis prudenter id agat. Nouimus sanè Cyro non inuitos paruisse, alios qui plurimorum dierum, alios qui etiam mẽsium iter abstarent: alios item, qui ne ipsum quidem aspexissent unquam: alios etiam, qui quamuis certò scirent fore, ut non uiderent, et tamen libẽter audiebãt. Etenim usque adeo præstitit alijs regibus, tum ijs qui à parentibus accepissent imperia, tũ ijs qui suo ductu ea essent adepti, ut et Scytha, quàuis Scytharũ magnus sit numerus, nulli alij nationi queat imperitare, sed satis superque

habeat, si diuturnum in suos principatū gesserit: & Thrax in Thracas, & Illyricus in Illyricos. Atq; eodem modo de alijs gentibus audimus. Itaq; fertur esse in Europa etiam hac tempestate quasdam liberas gentes, easq; inuicem dissidere. At Cyrus identidem assumptis liberis quoque gentibus Asiæ, soluens cum parua Persarum manu, Medis uolentibus atq; Hyrcanis imperauit. Subiugauit Syros, Assyrios, Arabas, Cappadocas, Phrygas utrosq;, Lydos, Caras, Phœnicas, Babylonios. Potitus est etiā Bactrianis & Indis ac Cilicibus, & itidem Sacis & Paphlagonibus, & Mariandinis, atq; alijs quamplurimis gentibus, quarum ne nomina quidem quis dixerit. Insuper dominatus est Asiaticis Græcis. Cum uero descendisset ad mare, Cyprios quoq; & Aegyptios imperio tenuit. Atqui hisce quidem gentibus imperauit, quæ neque cum illo, neq; inter seipsas linguis conuenirent. Et potuit tamen formidine sui nominis tantum orbis terrarum peruadere, ut omnes terrore concuteret, haberetq; neminem repugnātem. Tantam autem omnibus cupiditatem iniecit gratificandi sibi, ut ex eius sententia gubernari optarent. Tot nationes ad sese conuertit, sibiq; deuinxit, ut eas dinumerare operosum sit, quocunque quis ire à regia eius cœperit, siue ad orientem, siue ad occidentem, siue ad septentriones, siue ad meridiem. Nos ergo hunc uirum ut admiratione dignū considerauimus, & quo natus genere, & quo fretus ingenio, et qua institutus disciplina, tantum ad imperandum cæteris mortalibus antecelluit. Quæ igitur de illo & audiuimus & sentimus, hæc in medium proferre aggrediemur.

CYRI GENVS.

Cyrus quidem natus est patre Cambyse rege Persarum: hic autē Cambyses ex Persidarum genere extitisse dicitur. At Persidæ à Perseo nomen habent. Matre uero consentitur fuisse Mandane, quæ nata est patre Astyage Medorum rege. Fuisse autem Cyrus natura fertur, & hoc etiam tempore à Barbaris decantatur, tum corporis forma pulcherrimus, tum animo humanissimus, tum disciplinæ atque honoris maximè studiosus. Qua propter laborē omnē exantlabat, & omne periculū laudis gratia perferebat. Huiusmodi Cyrus bonitate formæ animiq; præditus, in Persarū legibus educatus traditur. Prima his legibus cura est à bono publico. Haud enim incipiunt uidē, ut aliæ plurimæ ciuitates, quæ parentibus permittentes pro uoluntate filios educare, et ipsis parentibus pro arbitrio uitam agere eis iubent, ne furētur, ne rapiant, ne in alienas ædeis ingrediātur ui, ne iniustè percutiāt quenquā, ne adulteriū patrent, ne principi aduersentur, reliquaq; huiusmodi. Quòd si quid horū transgressus quis fuerit, pœna mulctatur. At Persarū leges anticipātes maximè curāt, ne initio tales sint ciues, ut cuiusquā uel improbitatis, uel turpitudinis desiderio capiātur. Curant autē hoc pacto: Est illis forū quod uocatur liberū, ubi et regia, et alia sunt palatia. Hinc et uenalia, & circunforanei, et horū clamores atq; ineptiæ in

Corporis & animi bona.

Persicarum legū præstantia.

τοῦ ἑαυτοῦ καὶ

δ' ἄν, εἰ τοῦ ἑαυτοῦ ἔθνους ἄρχων διαγίγνοιτο. καὶ ὁ Θρᾷξ, Θρᾳκῶν. καὶ ὁ Ἰλλυριὸς, Ἰλλυριῶν, καὶ τἆλλα δὲ ὡσαύτως ἔθνη ἀκούομεν. τὰ γοῦν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἔτι καὶ νῦν αὐτόνομα εἶναι λέγεται, καὶ λελύσθαι ἀπ' ἀλλήλων. Κῦρος δὲ παραλαβὼν τὸν ὡσαύτως, οὕτω καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνη αὐτόνομα ὄντα, ὁρμηθεὶς σὺν ὀλίγῃ Περσῶν στρατιᾷ, ἑκόντων μὲν ἡγήσατο Μήδων, ἑκόντων δὲ Ὑρκανίων. κατεστρέψατο δὲ Σύρους, Ἀσσυρίους, Ἄραβας, Καππαδόκας, Φρύγας ἀμφοτέρους, Λυδούς, Κᾶρας, Φοίνικας, Βαβυλωνίους. ἦρξε δὲ καὶ Βακτρίων, καὶ Ἰνδῶν, καὶ Κιλίκων. ὡσαύτως δὲ Σακῶν, καὶ Παφλαγόνων, καὶ Μαγαδιδῶν, καὶ ἄλλων δὲ παμπόλλων ἐθνῶν, ὧν οὐδ' ἂν τὰ ὀνόματα ἔχοι τις εἰπεῖν. ἐπῆρξε δὲ καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. καταβὰς δ' ἐπὶ θάλατταν, καὶ Κυπρίων καὶ Αἰγυπτίων, καὶ τοίνυν τῶν ἐθνῶν τούτων ἦρξεν, οὐδ' ἑαυτῷ ὁμογλώττων ὄντων, οὔτε ἀλλήλοις, καὶ ὅμως ἠδυνάσθη ἐφικέσθαι μὲν ἐπὶ τοσαύτην γῆν τῷ ἀφ' ἑαυτοῦ φόβῳ, ὥστε καταπλῆξαι πάντας, καὶ μηδένα ἐπιχειρεῖν αὐτῷ. ἠδυνάσθη δὲ ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν τοσαύτην τοῦ πάντας ἑαυτῷ χαρίζεσθαι, ὥστε ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ ἀξιοῦν κυβερνᾶσθαι. ἀνηρτήσατο δὲ τοσαῦτα φῦλα, ὅσα καὶ διελθεῖν ἔργον ἐστίν, ὅποι ἂν τις ἄρξηται πορεύεσθαι ἀπὸ τῶν βασιλείων, ἐάν τε πρὸς ἕω, ἐάν τε πρὸς ἑσπέραν, ἤν τε πρὸς ἄρκτον, ἤν τε πρὸς μεσημβρίαν. ἡμεῖς μὲν δή, ὡς ἄξιον ὄντα θαυμάζεσθαι τοῦτον τὸν ἄνδρα, ἐσκεψάμεθα τίς ποτε ὢν γένεαν, καὶ ποίαν τινὰ φύσιν ἔχων, καὶ ποίᾳ τινὶ παιδείᾳ παιδευθείς, τοσοῦτον διήνεγκεν εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων. ὅσα οὖν καὶ ἐπυθόμεθα, καὶ ᾐσθῆσθαι δοκοῦμεν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα πειρασόμεθα διηγήσασθαι.

ΚΥΡΟΥ ΓΕΝΟΣ.

Πατρὸς μὲν δὴ λέγεται Κῦρος γενέσθαι Καμβύσου, Περσῶν βασιλέως. ὁ δὲ Καμβύσης οὗτος τοῦ Περσειδῶν γένους ἦν. οἱ δὲ Περσεῖδαι ἀπὸ Περσέως κλῄζονται. μητρὸς δὲ ὁμολογεῖται Μανδάνης γενέσθαι. ἡ δὲ Μανδάνη αὕτη Ἀστυάγους ἦν θυγάτηρ, τοῦ Μήδων βασιλέως. φῦναι δὲ Κῦρος λέγεται καὶ ᾄδεται ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν βαρβάρων, εἶδος μὲν κάλλιστος, ψυχὴν δὲ φιλανθρωπότατος, καὶ φιλομαθέστατος, καὶ φιλοτιμότατος, ὥστε πάντα μὲν πόνον ἀνατλῆναι, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομεῖναι, τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἕνεκα. φύσιν μὲν δὴ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μορφῆς, τοιαύτην ἔχων διαμνημονεύεται. ἐπαιδεύθη γε μὴν ἐν Περσῶν νόμοις. οὗτοι δὲ δοκοῦσιν οἱ νόμοι, ἄρχεσθαι τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ἐπιμελόμενοι. οὐχ ὁμοίως γὰρ ταῖς πλείσταις πόλεσιν ἄρχονται. αἱ μὲν γὰρ πλεῖσται πόλεις ἀφεῖσαι παιδεύειν, ὅπως τις ἐθέλει τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας, καὶ αὐτοὺς τοὺς πρεσβυτέρους ὅπως ἐθέλουσι διάγειν, ἔπειτα προστάττουσιν αὐτοῖς, μὴ κλέπτειν, μὴ ἁρπάζειν, μὴ βίᾳ εἰς οἰκίαν παριέναι, μὴ παίειν, ὃν μὴ δίκαιον, μὴ μοιχεύειν, μὴ ἀπειθεῖν ἄρχοντι, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως. ἢν δέ τις τούτων τι παραβαίνῃ, ζημίαν αὐτοῖς ἐπέθεσαν. οἱ δὲ Περσικοὶ νόμοι, προλαβόντες, ἐπιμέλονται ὅπως τὴν ἀρχὴν μὴ τοιοῦτοι ἔσονται οἱ πολῖται, οἷοι πονηροῦ τινος ἔργου ἢ αἰσχροῦ ἐφίεσθαι. ἐπιμέλονται δὲ ὧδε. ἔστιν αὐτοῖς ἐλευθέρα ἀγορὰ καλουμένη, ἔνθα τά τε βασίλεια, καὶ τὰ ἄλλα ἀρχεῖα πεποίηται. ἐντεῦθεν τὰ μὲν ὤνια καὶ οἱ ἀγοραῖοι, καὶ αἱ τούτων φωναὶ καὶ ἀπειροκαλίαι ἀπελά-

ἀπελήλαται εἰς ἄλλον τόπον, ὡς μὴ μιγνύηται ἡ τούτων τύρβη τῇ τῶν πεπαιδευμένων εὐκοσμίᾳ. διῄρηται δὲ αὕτη ἡ ἀγορὰ ἡ περὶ τὰ ἀρχεῖα εἰς τέτταρα μέρη. τούτων δ᾽ ἔστιν ἓν μὲν παισίν, ἓν δὲ ἐφήβοις, ἄλλο τελείοις ἀνδράσιν, ἄλλο τοῖς ὑπὲρ τὰ στρατεύσιμα ἔτη γεγονόσι. νόμῳ δ᾽ εἰς τὰς ἑαυτῶν χώρας ἕκαστοι τούτων πάρεισιν, οἱ μὲν παῖδες ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, καὶ οἱ τέλειοι ἄνδρες, οἱ δὲ γεραίτεροι, ἡνίκ᾽ ἂν ἑκάστῳ προχωρῇ, πλὴν ἐν ταῖς τεταγμέναις ἡμέραις, ἐν αἷς δεῖ αὐτοὺς παρεῖναι. οἱ δὲ ἔφηβοι καὶ κοιμῶνται περὶ τὰ ἀρχεῖα σὺν τοῖς γυμνητικοῖς ὅπλοις, πλὴν τῶν γεγαμηκότων. οὗτοι δὲ οὐκ ἐπιζητοῦνται, ἐὰν μὴ προρρηθῇ παρεῖναι, οὐδὲ πολλάκις ἀπεῖναι καλόν. ἄρχοντες δ᾽ ἐφ᾽ ἑκάστῳ τούτων τῶν μερῶν εἰσι δώδεκα· δώδεκα γὰρ καὶ Περσῶν φυλαὶ διῄρηνται. καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς παισὶν ἐκ τῶν γεραιτέρων ᾑρημένοι εἰσίν, οἳ ἂν δοκῶσι τοὺς παῖδας βελτίστους ἀποδεικνύναι. ἐπὶ δὲ τοῖς ἐφήβοις ἐκ τῶν τελείων ἀνδρῶν, οἳ ἂν αὐτοὺς τοὺς ἐφήβους βελτίστους δοκῶσι παρέχειν. ἐπὶ δὲ τοῖς τελείοις ἀνδράσιν, οἳ ἂν δοκῶσιν αὐτοὺς μάλιστα τὰ τεταγμένα ποιοῦντας, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ὑπὸ τῆς μεγίστης ἀρχῆς. εἰσὶ δὲ καὶ τῶν γεραιτέρων προστάται ᾑρημένοι, οἳ προστατεύουσιν, ὅπως καὶ αὐτοὶ τὰ καθήκοντα ἀποτελῶσιν. ἃ δὲ ἑκάστῃ ἡλικίᾳ προστέτακται ποιεῖν, διηγησόμεθα, ὡς μᾶλλον δῆλον γένηται ᾗ ἐπιμέλονται, ὡς ἂν βέλτιστοι εἶεν οἱ πολῖται. οἱ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες, διάγουσι μανθάνοντες δικαιοσύνην, καὶ λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ τοῦτο ἔρχονται, ὥσπερ παρ᾽ ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι. οἱ δὲ ἄρχοντες αὐτῶν διατελοῦσι, τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας δικάζοντες αὐτοῖς. γίγνεται γὰρ δὴ καὶ παισὶ πρὸς ἀλλήλους, ὥσπερ ἀνδράσιν ἐγκλήματα, καὶ κλοπῆς, καὶ ἁρπαγῆς, καὶ βίας, καὶ ἀπάτης, καὶ κακολογίας, καὶ ἄλλων, οἵων δὴ εἰκός. οὓς δ᾽ ἂν γνῶσι τούτων τι ἀδικοῦντας, τιμωροῦνται. κολάζουσι δὲ καὶ ὃν ἂν ἀδίκως ἐγκαλοῦντας εὑρίσκωσι. δικάζουσι δὲ καὶ ἐγκλήματος, οὗ ἕνεκα ἄνθρωποι μισοῦσι μὲν ἀλλήλους μάλιστα, δικάζονται δὲ ἥκιστα, ἀχαριστίας. καὶ ὃν ἂν γνῶσι δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδιδόναι, μὴ ἀποδιδόντα δέ, κολάζουσι τοῦτον ἰσχυρῶς. οἴονται γὰρ τοὺς ἀχαρίστους, καὶ περὶ θεοὺς ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν, καὶ περὶ γονέας, καὶ πατρίδα, καὶ φίλους. ἕπεσθαι δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἡ ἀναισχυντία. καὶ γὰρ αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών. διδάσκουσι δὲ τοὺς παῖδας καὶ σωφροσύνην. μέγα δὲ συμβάλλεται εἰς τὸ μανθάνειν σωφρονεῖν αὐτούς, ὅτι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ὁρῶσιν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν σωφρόνως διάγοντας. διδάσκουσι δὲ αὐτοὺς καὶ πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσι. μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται, ὅτι ὁρῶσι τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ πειθομένους τοῖς ἄρχουσιν ἰσχυρῶς. διδάσκουσι δὲ καὶ ἐγκράτειαν γαστρὸς καὶ ποτοῦ. μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται, ὅτι ὁρῶσι τοὺς πρεσβυτέρους οὐ πρόσθεν ἀπιόντας γαστρὸς ἕνεκα, πρὶν ἂν ἀφῶσιν οἱ ἄρχοντες. καὶ ὅτι οὐ παρὰ μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ παρὰ τῷ διδασκάλῳ, ὅταν οἱ ἄρχοντες σημήνωσι. φέρονται δὲ οἴκοθεν σῖτον μὲν ἄρτον, ὄψον δὲ κάρδαμον. πιεῖν δέ, ἤν τις διψῇ, κώθωνα, ὡς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀρύσασθαι. πρὸς δὲ τούτοις μανθάνουσι τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. μέχρι μὲν δὴ ἓξ ἢ ἑπτα

καίδεκα

in alium locum reiecta sunt, ne horum turba excultis moribus misceatur. Est autem forum circa palatia distributum in parteis quatuor: quarum una est puerorum, altera puberum, tertia uirorum, qui perfectam aetatem iam agunt: quarta uero eorum qui sunt emeriti. Legeq; horum singuli adsunt locis suis: pueri, cum primum illuxerit, & eodem modo perfectae aetatis uiri. Seniores uerò, cum per ocium cuique licuerit, exceptis constitutis diebus, quibus adsint necesse est. At adolescentes cubant etiam in palatijs cum gymnicis armis, exceptis maritis, qui ne requiruntur quidem, nisi antea iussi adesse fuerint. At neque honestum ducitur saepius abesse. Et praesunt cuique harum partium duodecim principes: nam in duodecim tribus Persae distributi sunt. Hi uerò pueris praesunt, qui selecti ex senioribus eos uideantur reddituri quàm optimos. Adolescentibus quoque hi, qui ex absolutae aetatis uiris perquamoptimos eos existimentur effecturi. Viris autem ipsis hi sunt praefecti, quorum illi institutione censeantur quae constituta sunt, & à magistratu maximo imperata, maxime praestituri. Electi etiam sunt praesides seniorum. praesunt enim quò hi quoque suo fungantur officio. Quae autem cuique aetati imperantur faciunda, enarrabimus, quò dilucidius fiat, quam diligentiam adhibeant, ut ciues sint quàm optimi. Pueri igitur euntes ad ludos, iustitiae discēdae dant operam: aiuntq; ita illos huic rei studere, quemadmodū apud nos qui eunt ad literas perdiscendas. Eorum autem magistri magnam diei partem consumunt in eorum disceptationibus iudicādis. Habēt enim pueri quoq; inter sese, quemadmodū uiri, causas, & de furto, & de rapina, & de ui, & de fraude, et de maledicentia, & de alijs criminibus, ut par est. Quos autem norint horum aliquid deliquisse, eos plectūt. In illum item animaduertunt, quem minus iure accusantem inuenerint. Et de illo crimine quaestionem habent, quod in causa est, ut se homines odio mutuo insectentur quammaxime. Nam uehementer causam agunt ingratitudinis. ET QVEM cognorint posse referre gratiam, nec refert, in hunc seuerissimè animaduertunt: quippe qui arbitrantur eos qui sunt ingrati, et deos maiorē in modum negligere, & parentes & patriam, & amicos. INGRATITVDINEM uerò potissimum impudentia sequitur, quae ad omnem turpitudinem maxima est dux. Docēt etiam pueros temperantiam: ad quam discendam eis plurimum conducit, quòd uident senes ipsos quotidie temperanter uitā agere. Tradunt praeterea ijs praecepta parendi magistratibus. Multū quoq; huic rei conducit, quòd seniores intuētur parēre magistratibus magno studio. Eosdē insuper docent, ut & cibi & potus abstinentiam seruent. Ad quod illos admodum adiuuat, quòd ante oculos habēt senioreis non prius abire uentris implendi gratia, quàm principes permiserint: quodq; non apud matrē uescuntur pueri, sed apud magistrum, quando principes significarint. feruntq; domo pro cibo panem, pro obsonio nasturtium, ad potum uero capedinem ut ex flumine aquā hauriant. Ad haec etiā discunt sagittandi artem & iaculandi. Ad sextū igitur usq; aut septimū

Fori apud Persas distributio quadripla.

ποιοῦντας παρέχειν

Ingratitudinis crimen prę cęteris exosum.

Impudentia comes ingratitudinis.

Temperantia in cibo seruanda.

decimum ætatis annum hæc agunt pueri. Dein uerò ubi in adolescentiã excesserunt, ita rursus degunt. Pueritiã enim egressi cubant, ut antea diximus, ad palatia, idq; tum custodiendæ urbis gratia, tum ob temperantiæ studiũ. Videtur enim huic ætati maiorem in modũ diligentia opus esse. Præbẽt etiã seipsos interdiu principibus si eis usui sint pro republica. Et cum oportuerit, manẽt omnes ad palatia. Cum uerò ad uenationẽ rex exierit, id quod persæpe agit in mẽse, relinquit custodiæ dimidiũ. Habeãt autẽ exeuntes oportet arcus, & iuxtà pharetrã, in uagina mucronẽ, aut securim, præterea cratẽ, et pila duo, quo & alterũ emittãt, & altero, si opus fuerit, cominus utãtur. Ob hanc autẽ rem publice dant operã uenationi, & rex quemadmodũ in bello se ducem iis præstat, & ipse tũ uenatur, tum ut alij uenentur diligentiã adhibet, quod hæc eis uerissima uidetur meditatio rerũ bellicarũ. Etenim dilu culo assuefacit surgere, frigoraq; & calores tolerare. Exercet etiã eos itineribus & cursibus. Necessariũ etiã est sagitta bestiã ferire ac iaculo petere, ubicũq; occurrerit. Quinetiã sæpè animum acui in uenatione necesse est, ubi ferox aliqua bestia cõtra sese obiecerit. Nã et percutere oportet, quæ occurrerit, et irruentẽ cauere. Quare haud facile in uenatiõe corũ quicquam abesse reperiatur, quæ inter bellandũ accidunt. Exeũtes autẽ in uenationẽ prandiũ habent, & id quidẽ maiore quantitate, ut par est, quàm pueri, cæterum eodẽ modo. Et donec uenantur nõ prandent. Sed si quid opus fuerit aut feræ ipsius gratia præstolari, aut aliter uelint tẽpus terere in uenãdo, hoc prãdio pro cœna usi postridie uenantur ad cœnam usq;: et duos hos dies pro uno supputant, quod unius diei cibũ consumũt. Hoc autẽ faciunt consuescendi gratia, quod si quid etiã in bello oportuerit, id eis sit factu facile. At obsoniũ quidẽ hoc puberes habent, quodcunq; uenati fuerint. Nam si id minus, nasturtio uescuntur. Quod si quis eos existimat aut uesci iniucundè, cum aliud nihil præter nasturtiũ addant ad cibũ, aut potu minus suaui uti, cum aquam bibant, reminiscatur, quanta cũ uoluptate massa panisq; uescũtur in fame, quamq; suaue est bibere aquã in siti. At reliquæ tribus quæ domi manentes in uenationem non exeunt, tum alia exercent, quæ pueri didicerunt & sagittando & iaculando, tum hæc inter sese decertando agitant. Sunt præterea publici horum ludi præmiaq; proposita. In qua autem tribu plurimi fuerint peritissimi fortissimiq; ac maximè fideles, horum laudatur à ciuibus & honoratur non præsens princeps duntaxat, uerumetiã ille qui eos in pueritia erudiuit. Et his adolescentibus utuntur magistratus, si qua in re præsidio opus fuerit, uel ad maleficia inquirẽda, uel ad insequẽdos latrones, uel ad alia agẽda, quæcũq; aut uirium aut uelocitatis sunt opera. Ab adolescentibus igitur hæc geruntur. Sed ubi annos decẽ absoluerint, excedunt in perfectæ ætatis uiros, quo tempore hi rursus annos quinque et uiginti ita degũt. Principio, quemadmodũ adolescẽtes præsto sunt magistratibus, ut si quid pro rep. opus fuerit, se utãtur iis in reb. quæ prudentiã uireq; requirũt. Quod si militiæ dãda sit opera,

qui

καίδεκα ἐτῶν ἀπὸ γενεᾶς οἱ παῖδες αὐτὰ πράττουσιν· ἐκ τούτου δὲ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐξέρχονται. οὗτοι δὲ αὖ οἱ ἔφηβοι διάγουσιν ὧδε. δέκα ἔτη ἀφ' οὗ ἂν ἐκ παίδων ἐξέλθωσι, κοιμῶνται περὶ τὰ ἀρχεῖα, ὥσπερ προείρηται, καὶ φυλακῆς ἕνεκα τῆς πόλεως καὶ σωφροσύνης. δοκεῖ γὰρ αὕτη ἡ ἡλικία μάλιστα ἐπιμελείας δεῖσθαι. παρέχουσι δὲ καὶ τὴν ἡμέραν ἑαυτοὺς μάλιστα τοῖς ἄρχουσι χρῆσθαι, ἤν τι δέωνται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ. καὶ ὅταν μὲν δέῃ, πάντες μένουσι περὶ τὰ ἀρχεῖα. ὅταν δὲ ἐξίῃ βασιλεὺς ἐπὶ θήραν, τὰς δὲ ἡμισείας φυλακὰς καταλείπει. ποιεῖ δὲ τοῦτο πολλάκις τοῦ μηνός. ἔχειν δὲ δεῖ τοὺς ἐξιόντας, τόξα παρὰ τὴν φαρέτραν, καὶ ἐν κολεῷ κοπίδα ἢ σάγαριν, ἔτι δὲ γέρρον καὶ παλτὰ δύο. ὥστε τὸ μὲν ἀφεῖναι, τῷ δ' ἂν δέῃ ἐκ χειρὸς χρῆσθαι. διὰ τοῦτο δὲ δημοσίᾳ τοῦ θηρᾶν ἐπιμέλονται, καὶ βασιλεύς, ὥσπερ καὶ ἐν πολέμῳ ἡγεμὼν αὐτοῖς ἐστι. καὶ αὐτός τε θηρᾷ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται, ὅπως ἂν θηρῶσιν, ὅτι ἀληθεστάτη δοκεῖ αὕτη ἡ μελέτη τῶν πρὸς τὸν πόλεμον εἶναι. καὶ γὰρ πρωῒ ἀνίστασθαι ἐθίζει, καὶ ψύχη καὶ θάλπη ἀνέχεσθαι. γυμνάζει δὲ καὶ ὁδοιπορίαις καὶ δρόμοις. ἀνάγκη δὲ καὶ τοξεῦσαι θηρίον, καὶ ἀκοντίσαι ὅπου ἂν παραπίπτῃ. καὶ τὴν ψυχὴν δὲ πολλάκις ἀνάγκη θήγεσθαι ἐν τῇ θήρᾳ, ὅταν τι τῶν ἀλκίμων θηρίων ἀνθιστῆται. παίειν μὲν γὰρ δεῖ, τὸ ὁμόσε γιγνόμενον, φυλάξασθαι δὲ τὸ ἐπιφερόμενον. ὥστε οὐ ῥᾴδιον εὑρεῖν ἐν τῇ θήρᾳ, τί ἄπεστι τῶν ἐν πολέμῳ παρόντων. ἐξέρχονται δὲ ἐπὶ τὴν θήραν, ἄριστον ἔχοντες, πλεῖον μὲν ὡς εἰκὸς τῶν παίδων, τἄλλα δὲ ὅμοιον. καὶ θηρῶντες μὲν, οὐκ ἂν ἀριστήσαιεν, ἢν δέ τι δέῃ, θηρίου ἕνεκα ἐπικαταμεῖναι, ἢ ἄλλως βουληθῶσι διατρῖψαι περὶ τὴν θήραν, τὸ ἄριστον τοῦτο δειπνήσαντες, τὴν ὑστεραίαν αὖ θηρῶσι μέχρι δείπνου. καὶ μίαν ἀμφοτέρας τὰς ἡμέρας λογίζονται, ὅτι μιᾶς ἡμέρας σῖτον δαπανῶσι. τοῦτο δὲ ποιοῦσι, τοῦ ἐθίζεσθαι ἕνεκα, ἵνα καὶ ἐάν τι ἐν πολέμῳ δεήσῃ, δύνωνται τοῦτο ποιεῖν. καὶ ὄψον δὲ τοῦτο ἔχουσιν οἱ τηλικοῦτοι, ὅ, τι ἂν θηράσωσιν. εἰ δὲ μή, τὸ κάρδαμον. εἰ δέ τις αὐτοὺς οἴεται ἢ ἐσθίειν ἀηδῶς, ὅταν κάρδαμον μόνον ἔχωσιν ἐπὶ τῷ σίτῳ, ἢ πίνειν ἀηδῶς, ὅταν ὕδωρ πίνωσιν, ἀναμνησθήτω, πῶς ἡδὺ μὲν μᾶζα καὶ ἄρτος πεινῶντι φαγεῖν, πῶς δὲ ἡδὺ ὕδωρ διψῶντι πιεῖν. αἱ δὲ αὖ μένουσαι φυλαὶ διατρίβουσι μελετῶσαι τά τε ἄλλα, ἃ παῖδες ὄντες ἔμαθον, καὶ τοξεύειν, καὶ ἀκοντίζειν, καὶ διαγωνιζόμενοι ταῦτα πρὸς ἀλλήλους διατελοῦσιν. εἰσὶ δὲ καὶ δημόσιοι τούτων ἀγῶνες, καὶ ἆθλα προτίθεται. ἐν ᾗ δ' ἂν φυλῇ πλεῖστοι ὦσι δαημονέστατοι καὶ ἀνδρικώτατοι, ἐπαινοῦσιν οἱ πολῖται, καὶ τιμῶσιν οὐ μόνον τὸν ἄρχοντα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς οἳ παῖδας ὄντας ἐπαίδευσαν. χρῶνται δὲ τοῖς μένουσι τῶν ἐφήβων αἱ ἀρχαί, ἤν τι ἢ φρουρῆσαι δεήσῃ, ἢ κακούργους ἐρευνῆσαι, ἢ λῃστὰς ὑποδραμεῖν, ἢ καὶ ἄλλο, ὅσα ἰσχύος τε καὶ τάχους ἔργα ἐστί. ταῦτα μὲν δὴ οἱ ἔφηβοι πράττουσιν. ἐπειδὰν δὲ τὰ δέκα ἔτη τελέσωσιν, ἐξέρχονται εἰς τοὺς τελείους ἄνδρας, ἀφ' οὗ δὲ ἂν ἐξέλθωσι χρόνου ἐκ τῶν ἐφήβων, οὗτοι αὖ πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη διάγουσιν ὧδε. πρῶτον μὲν, ὥσπερ οἱ ἔφηβοι παρέχουσιν ἑαυτοὺς ταῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι, ἤν τι δέῃ περὶ τοῦ κοινοῦ ὅσα φρονούντων τε ἤδη ἔργα ἐστὶ, καὶ ἔτι δυναμένων. ἢν δέ που δεήσῃ στρατεύεσθαι,

τόξα

τόξα μὲν οἱ οὕτω πεπαιδευμένοι οὐκέτι ἔχοντες οὐδὲ παλτὰ στρατεύονται. τὰ δ᾽ ἀγχέμαχα ὅπλα καλούμενα. θώρακά τε περὶ τοῖς στέρνοις καὶ γέρρον ἐν τῇ ἀριστερᾷ. οἷόν περ γράφονται οἱ Πέρσαι ἔχοντες. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ μάχαιραν ἢ κοπίδα. καὶ αἱ ἀρχαὶ δὲ πᾶσαι ἐκ τούτων καθίστανται, πλὴν οἱ τῶν παίδων διδάσκαλοι. ἐπειδὰν δὲ τὰ πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη διατελέσωσιν, εἴησαν μὲν ἂν οὗτοι, πλεῖον ἢ πεντήκοντα ἔτη γεγονότες ἀπὸ γενεᾶς. ἐξέρχονται δὲ τηνικαῦτα, εἰς τοὺς γεραιτέρους ὄντας τε καὶ καλουμένους. οἱ δ᾽ αὖ γεραίτεροι οὗτοι στρατεύονται μὲν, οὐκέτι ἔξω τῆς ἑαυτῶν, οἴκοι δὲ μένοντες, δικάζουσι τά τε κοινὰ πάντα, καὶ τὰ ἴδια. καὶ θανάτου δὲ οὗτοι κρίνουσι, καὶ τὰς ἀρχὰς οὗτοι πάσας αἱροῦνται. καὶ ἤν τις ἐν ἐφήβοις ἢ ἐν τελείοις ἀνδράσιν ἐλλίπῃ τι τῶν νομίμων, φαίνουσι μὲν οἱ φύλαρχοι ἕκαστον καὶ τῶν ἄλλων ὁ βουλόμενος. οἱ δὲ γεραίτεροι ἀκούσαντες, ἐκκρίνουσιν. ὁ δὲ ἐκκριθεὶς, ἄτιμος τὸν λοιπὸν βίον διατελεῖ. ἵνα δὲ σαφέστερον δηλωθῇ πᾶσα ἡ Περσῶν πολιτεία, μικρὸν ἐπάνειμι. νῦν γὰρ ἐν βραχυτάτῳ ἂν δηλωθείη διὰ τὰ προειρημένα. λέγονται μὲν γὰρ Πέρσαι ἀμφὶ τὰς δώδεκα μυριάδας εἶναι. τούτων δ᾽ οὐδεὶς ἀπελήλαται νόμῳ τιμῶν καὶ ἀρχῶν. ἀλλ᾽ ἔξεστι πᾶσι Πέρσαις πέμπειν τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εἰς τὰ κοινὰ τῆς δικαιοσύνης διδασκαλεῖα. ἀλλ᾽ οἱ μὲν δυνάμενοι τρέφειν τοὺς παῖδας ἀργοῦντας, πέμπουσιν. οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι, οὐ πέμπουσιν. οἳ δ᾽ ἂν παιδευθῶσι παρὰ τοῖς δημοσίοις διδασκάλοις, ἔξεστιν αὐτοῖς ἐν τοῖς ἐφήβοις νεανισκεύεσθαι. τοῖς δὲ μὴ διαπαιδευθεῖσιν οὕτως, οὐκ ἔξεστιν. οἳ δ᾽ ἂν ἐν τοῖς ἐφήβοις διατελέσωσι τὰ νόμιμα ποιοῦντες, ἔξεστι τούτοις εἰς τοὺς τελείους ἄνδρας συναυλίζεσθαι, καὶ ἀρχῶν καὶ τιμῶν μετέχειν. οἳ δ᾽ ἂν μὴ διαγένωνται ἐν τοῖς ἐφήβοις, οὐκ ἔρχονται εἰς τοὺς τελείους. οἳ δ᾽ ἂν αὖ ἐν τοῖς τελείοις διαγένωνται, ἀνεπίληπτοι οὗτοι τῶν γεραιτέρων γίνονται. οὕτω μὲν δὴ οἱ γεραίτεροι διὰ πάντων τῶν καλῶν ἐληλυθότες καθίστανται. καὶ ἡ πολιτεία αὕτη, ᾗ οἴονται χρώμενοι βέλτιστοι ἂν εἶναι. καὶ νῦν δὲ ἔτι ἐμμένει μαρτύρια, καὶ τῆς μετρίας διαίτης αὐτῶν, καὶ τοῦ ἐκπονεῖσθαι τὴν δίαιταν. αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἔτι καὶ νῦν ἐστὶ Πέρσαις, καὶ τὸ ἀποπτύειν καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσης μεστοὺς φαίνεσθαι. αἰσχρὸν δὲ ἐστὶ καὶ τὸ ἰόντα που, φανερὸν γενέσθαι ἢ τοῦ οὐρῆσαι ἕνεκα, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου. ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἐδύναντο ποιεῖν, εἰ μὴ καὶ διαίτῃ μετρίᾳ ἐχρῶντο, καὶ τὸ ὑγρὸν ἐκπονοῦντες ἀνήλισκον. ὥστε ἄλλῃ ποι ἀποχωρεῖν. ταῦτα μὲν δὴ κατὰ πάντων Περσῶν ἔχομεν λέγειν. οὗ δὲ ἕνεκα ὁ λόγος ὡρμήθη, νῦν λέξομεν τὰς Κύρου πράξεις, ἀρξάμενοι ἀπὸ παιδός. Κῦρος μὲν γὰρ μέχρι δώδεκα ἐτῶν, ἢ ὀλίγῳ πλέον, ταύτῃ τῇ παιδείᾳ ἐπαιδεύθη, καὶ πάντων τῶν ἡλίκων διαφέρων ἐφαίνετο. καὶ εἰς τὸ ταχὺ μανθάνειν ἃ δέοι, καὶ εἰς τὸ καλῶς καὶ ἀνδρείως ἕκαστα ποιεῖν. ἐκ δὲ τούτου τοῦ χρόνου μετεπέμψατο Ἀστυάγης, τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς. ἰδεῖν γὰρ ἐπεθύμει, ὅτι ἤκουε καλὸν κἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι. ἔρχεται δὲ αὐτή τε ἡ Μανδάνη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τὸν Κῦρον τὸν υἱὸν ἔχουσα. ὡς δὲ ἀφίκετο τάχιστα, καὶ ἔγνω ὁ Κῦρος τὸν Ἀστυάγην τῆς μητρὸς πατέρα ὄντα, εὐθὺς, οἷα δὴ παῖς φιλόστοργος φύσει,

qui ita sunt instituti arcubus & pilis amplius non utuntur, sed ensibus & armis quibus cominus pugnant: feruntq; thoraca circa pectora, & in manu sinistra cratem, qualem habere pinguntur Persæ. In manu autem dextera gladium aut mucronem. Et ex eiusmodi uiris magistratus omnes constituuntur, exceptis puerorum magistris. At posteaquam annos quinque uigintiq; complerint, agentes hi ætatis annum aliquanto amplius quàm quinquagesimum (illorum iam ætatem ingressi qui & sunt & uocantur seniores) non etiam in exercitum eunt extra solum patrium, sed manentes domi iudicant omneis caussas & publicas, & priuatas. Iudicant etiam hij caussam mortis, ijdemq; legunt omneis magistratus. Quod si quis aut in adolescentibus, aut in uiris deliquerit quippiam contra leges, deferũt eum singuli tribuni, & ex alijs qui uoluerit. Quem seniores ubi audierint, damnant. At damnatus degit reliquam uitam cum ignominia. Verum ut omnis Persarum respublica clarius pateat, repetamus paulo altius. Nunc autem ex antè dictis declaratum sit paucis. Persæ dicuntur esse circiter centum uiginti millia hominum. Horum nemo lege excluditur à dignitatibus atq; magistratibus. Sed licet omnibus Persis mittere filios ad publicos iustitiæ ludos. Verum qui possunt filios per ociũ alere, eos mittunt ad ludos. Quibus uero alendi non est facultas, nequaquam mittunt. Qui autē fuerint apud publicos magistros instituti, licet ijs inter adolescentes eius ætatis opera exercere, alijs uerò non licet. Qui rursus leguma inter adolescētis absoluerint, possunt hi inter eos uersari, magistratuũq; participes atq; bonorum fieri. At hi qui pueritiæ atq; adolescētiæ legitima nō obierint, inter uiros nō admittũtur. At hi rursus, qui inter perfectæ ætatis uiros sine reprehensione se gesserint, fiunt ex ordine seniorũ. Et ita seniores hi constituuntur, qui per omne honestatis genus uitam egerint. Et hæc est uiuendi institutio, qua qui utuntur, optimi uiri existimantur. Quin hoc etiam tempore testimonium durat, tum moderati eorũ uictus, tum etiã defatigati. Nam nunc quoq; turpe est apud Persas & spuere, & emungi, & flatus uideri plenos. Turpe item ducitur, si quis appareat quoquam ire aut meiendi, aut cuiusquam huiusmodi rei gratia. Quæ quidem facere nullo pacto possent, nisi & uictu modico uterentur, & humiditatem per laborem consumerent. Quo fit, ut ea aliò quopiam secedant: Hæc igitur de Persis omnibus dicere possumus. At cuius gratia hoc tempore nobis oratio cœpta est, res gestas Cyri narrabimus, à pueritia ordientes. Cyrus enim ad duodecimũ usq; annũ, aut paulo amplius hac institutus disciplina, æquales omnis antecellebat, & celeriter discendo ea quæ opus erãt, et pulchrè ac fortiter singula peragēdo. Exhinc filiam suam Astyages eiusq; filium accersiuit, quippe qui eum uidere cupiebat, quem & pulchritudine audiret & probitate præstare. Venit igitur Mandane ad patrem, Cyrum filium secum habens. Ad quem simulac peruenisset, Cyrus, que nouisset Astyagem matris eius patrem, continuò, ut erat ingenio facili atque perhumano,

tum eum amplexatus est familiariter atq; perbenignè, ueluti si quis diu unà educatus, diuq; illum amans amplexaretur, tum eundem exornatum intuens & suppicturatione oculorum, & coloris infricatione appositioneq; comarum, quæ fieri mos erat in Medis (hæc enim omnia Medorum sunt, & purpureæ tunicæ, & candidi amictus, & torques ad collum, & armillæ ad manus. At in Persis cum domi sunt, uel hoc tempore & uestes sunt uiliores, & uictus tenuiores) Intuens inquam Cyrus aui Astyagis ornatum, fixis in eum oculis: O mater, inquit, ut pulcher est auus meus. Sed cum mater cum rogasset uter ei pulchrior uideretur, pater'ne, an auus. respondit Cyrus, O mater, Persarum quidem pater meus longe est pulcherrimus: at Medis, quantum scilicet ipse in uijs atque in uenationibus uidi, meus hic auus maximè præstat pulchritudine.

Quod audiens Astyages, rursus eum amplexatus atque osculatus, & pulcherrima stola induit, & torquibus armillisq; honorauit, ornauitque: ac si quò equitaret, in equo frenis aureis insigni circumductabat, quemadmodum ipse quoque proficisci consueuit. At Cyrus ut & puer, & elegans, & ambitiosus delectabatur stola, atque equitandi disciplina mirum in modum lætabatur. Nam in Persis, quoniam difficile est & equos alere & equitare, quia montosa sit regio, uel uidere equum rarissime datur. Cum uerò cœnaret Astyages unà cum filia & nepote, uelletq; puerum quàm suauissime cœnare, quò minus res domesticas desideraret, apposuit ei & paropsidas & omne genus pulpamenta & epulas. Itaq; aiunt dixisse Cyrum: O aue quot negocia habes in cœna, si tibi necessarium sit in omnia hæc fercula manus extendere & degustare has sce tam uarias multasq́ue epulas. Quid ais, inquit Astyages? Nonne tibi multo uidetur pulchrior hæc cœna quàm Persica? Atque ille respondit. Aue, mihi sanè haud uidetur: sed longè simplicior apud nos ac rectior est ad explendum uia, quam apud uos. Apud nos enim panis & carnes ad hoc deducunt. Vos autem cum eòdem studetis peruenire quò nos, per multos circuitus ac uertigines sursum deorsumq; errantes uix aliquando uenitis, quò nos iamdudum peruenimus. Sed ô fili (inquit Astyages) hi errores nobis molesti non sunt: quòd si hæc tu quoque gustaueris, cognosces admodum esse suauia. Tum Cyrus inquit: At ego aue uideo etiam tibi has epulas esse fastidio. Et Astyagen ferunt interrogasse: Et cuiusnam rei coniectura istud ais? Quòd te, inquit, uideo cum panem tetigeris nihilo manum detergere: sed ubi horum quicquam attigeris, continuò manum purgas ad mantilia, ueluti molestè admodum feras istorum satietatem. Ad quæ subdidit Astyages: Si ergo ita sentis, ô fili, saltem carnibus uescere, quò robustior domum repetas: simulque hæc locutus, permultum ei carnium apposuit & syluestrium et cicurum. At Cyrus cum uidisset carnium tantum, ait: Num mihi das hasce carnes, ô aue, ut ipsis utar pro uoluntate? Do tibi, inquit, mehercule. Tum igitur Cyrus acceptis carnibus eas distribuit inter ministros aui,

cum

ἀσπάζετό τε αὐτὸν, ὥσπερ ἂν εἴ τις πάλαι συντεθραμμένος, καὶ πάλαι φιλῶν ἀσπάζοιτο. καὶ ὁρῶν δὴ αὐτὸν κεκοσμημένον, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφῇ, καὶ χρώματος ἐντρίψει, καὶ κόμαις προσθέτοις, ἃ δὴ νόμιμα ἦν ἐν Μήδοις (ταῦτα γὰρ πάντα Μηδικά ἐστι, καὶ οἱ πορφυροῖ χιτῶνες, καὶ οἱ κάνδυες, καὶ οἱ στρεπτοὶ περὶ τῇ δέρῃ, καὶ τὰ ψέλλια περὶ ταῖν χεροῖν. ἐν Πέρσαις δὲ τοῖς οἴκοι, καὶ νῦν ἔτι πολὺ καὶ ἐσθῆτες φαυλότεραι, καὶ δίαιται εὐτελέστεραι) ὁρῶν δὴ τὸν κόσμον τοῦ πάππου, ἐμβλέπων αὐτῷ, ἔλεγεν ὦ μῆτερ, ὡς καλός μοι ὁ πάππος. ἐρωτώσης δὲ τῆς μητρὸς αὐτὸν, πότερος δοκεῖ καλλίων αὐτῷ εἶναι, ὁ πατὴρ ἢ οὗτος; ἀπεκρίνατο ἄρα ὁ Κῦρος· ὦ μῆτερ, Περσῶν μὲν πολὺ κάλλιστος ὁ ἐμὸς πατήρ. Μήδων μέντοι ὅσων ἑόρακα ἐγὼ, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐπὶ θύραις, πολὺ οὗτος ὁ ἐμὸς πάππος κάλλιστος. ἀντασπαζόμενος δὲ αὐτὸν ὁ Ἀστυάγης, καὶ στολὴν καλὴν ἐνέδυσε, καὶ στρεπτοῖς καὶ ψελλίοις ἐτίμα, καὶ ἐκόσμει. καὶ εἴ που ἐξελαύνοι, ἐφ' ἵππου χρυσοχαλίνου περιῆγεν. ὥσπερ καὶ αὐτὸς εἰώθει πορεύεσθαι. ὁ δὲ Κῦρος, ἅτε παῖς ὢν καὶ φιλόκαλος καὶ φιλότιμος, ἥδετο τῇ στολῇ, καὶ ἱππεύειν μανθάνων, ὑπερέχαιρεν. ἐν Πέρσαις γὰρ, διὰ τὸ χαλεπὸν εἶναι καὶ τρέφειν ἵππους, καὶ ἱππεύειν, ἐν ὀρεινῇ οὔσῃ τῇ χώρᾳ, καὶ ἰδεῖν ἵππον σπάνιον. δειπνῶν δὲ ὁ Ἀστυάγης σὺν τῇ θυγατρὶ καὶ τῷ Κύρῳ, βουλόμενος τὸν παῖδα ὡς ἥδιστα δειπνεῖν, ἵνα ὡς ἧττον τὰ οἴκαδε ποθοίη, προσῆγεν αὐτῷ καὶ παροψίδας, καὶ παντοδαπὰ ἐμβάμματα καὶ βρώματα. τὸν δὲ Κῦρον, ἔφασαν λέγειν· ὦ πάππε, ὅσα πράγματα ἔχεις ἐν τῷ δείπνῳ, εἰ ἀνάγκη σοι ἐπὶ πάντα τὰ λεκάνια ταῦτα διατείνειν τὰς χεῖρας, καὶ ἀπογεύεσθαι τούτων τῶν παντοδαπῶν βρωμάτων. τί δὲ φάναι τὸν Ἀστυάγην. οὐ γὰρ πολύ σοι δοκεῖ κάλλιον τόδε τὸ δεῖπνον εἶναι τοῦ ἐν Πέρσαις; τὸν δὲ Κῦρον πρὸς ταῦτα ἀποκρίνασθαι λέγεται, οὐχί, ὦ πάππε, ἀλλὰ πολὺ ἁπλουστέρα καὶ εὐθυτέρα παρ' ἡμῖν ἡ ὁδός ἐστιν ἐπὶ τὸ ἐμπλησθῆναι, ἢ παρ' ὑμῖν. ἡμᾶς μὲν γὰρ ἄρτος καὶ κρέας εἰς τοῦτο ἄγει. ὑμεῖς δὲ, εἰς μὲν τὸ αὐτὸ ἡμῖν σπεύδετε. πολλοὺς δέ τινας ἑλιγμοὺς ἄνω καὶ κάτω πλανώμενοι, μόλις ἀφικνεῖσθε, ὅποι ἡμεῖς πάλαι ἥκομεν. ἀλλ' ὦ παῖ (φάναι τὸν Ἀστυάγην) οὐκ ἀχθόμενοι ταῦτα περιπλανώμεθα. γευόμενος δὲ, ἔφη, καὶ σὺ, γνώσῃ ὅτι ἡδέα ταῦτά ἐστιν. ἀλλὰ καὶ σὲ (φάναι τὸν Κῦρον) ὦ πάππε, μυσαττόμενον ταῦτα τὰ βρώματα ὁρῶ. καὶ τὸν Ἀστυάγην ἐπερέσθαι, καὶ τίνι δὴ σὺ τεκμαιρόμενος ὦ παῖ, λέγεις; ὅτι σὲ (φάναι) ὁρῶ, ὅταν μὲν τοῦ ἄρτου ἅψῃ, εἰς οὐδὲν τὴν χεῖρα ἀποψώμενον. ὅταν δὲ τούτων τινὸς θίγῃς, εὐθὺς ἀποκαθαίρῃ τὴν χεῖρα εἰς τὰ χειρόμακτρα, ὡς πάνυ ἀχθόμενος, ὅτι πλέα σοι ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο. πρὸς ταῦτα δὴ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν, εἰ τοίνυν οὕτω γιγνώσκεις, ὦ παῖ, ἀλλὰ κρέα γε εὐωχοῦ, ἵνα νεανίας οἴκαδε ἀπέλθῃς. ἅμα δὲ ταῦτα λέγοντα, πολλὰ αὐτῷ παραφέρειν, καὶ θήρεια καὶ τῶν ἡμέρων. καὶ τὸν Κῦρον, ἐπεὶ ἑώρα πολλὰ τὰ κρέα, εἰπεῖν. ἦ καὶ δίδως μοι, ὦ πάππε, ταῦτα πάντα τὰ κρέα, ὅ τι ἂν βούλωμαι αὐτοῖς χρῆσθαι; νὴ Δία (φάναι) ἔγωγέ σοι, ὦ παῖ. ἐνταῦθα δὴ τὸν Κῦρον λαβόντα τὰ κρέα, διαδιδόναι τοῖς ἀμφὶ τὸν πάππον θεραπευταῖς,

ἐπιλέγον-

ἄλλῳ λέγοντα ἑκάστῳ· σοὶ μὲν τοῦτο, ὅτι προθύμως με ἱππεύειν διδάσκεις. σοὶ δέ, ὅτι μοι πάλτον ἔδωκας. τοῦτο γὰρ νῦν ἔχω. σοὶ δέ, ὅτι τὸν πάππον καλῶς θεραπεύεις. σοὶ δέ, ὅτι μου τὴν μητέρα τιμᾷς. τοιαῦτα ἐποίει, ἕως διεδίδου πάντα ἃ ἔλαβε κρέα. Σάκᾳ δὲ φάναι τὸν Ἀστυάγην τῷ οἰνοχόῳ, ὃν ἐγὼ μάλιστα τιμῶ, οὐδὲν δίδως; ὁ δὲ Σάκας ἄρα καλός τε ὢν ἐτύγχανε, καὶ τιμὴν ἔχων προσάγειν τοὺς δεομένους Ἀστυάγους, καὶ ἀποκωλύειν οὓς μὴ καιρὸς αὐτῷ δοκοίη εἶναι προσάγειν. καὶ τὸν Κῦρον ἐπερέσθαι προπετῶς, ὡς ἂν παῖς μηδέπω ὑποπτήσσων, διὰ τί, ὦ πάππε, τοῦτον οὕτω τιμᾷς; καὶ τὸν Ἀστυάγην σκώψαντα εἰπεῖν, οὐχ ὁρᾷς, φάναι, ὡς καλῶς οἰνοχοεῖ καὶ εὐσχημόνως; οἱ δὲ τῶν βασιλέων τούτων οἰνοχόοι κομψῶς τε οἰνοχοοῦσι, καὶ καθαρείως ἐγχέουσι, καὶ διδόασι τοῖς τρισὶ δακτύλοις ὀχοῦντες τὴν φιάλην, καὶ προσφέρουσιν ὡς ἂν ἐνδοῖεν τὸ ἔκπωμα εὐληπτότατα τῷ μέλλοντι πίνειν. κέλευσον δή, φάναι, ὦ πάππε, τὸν Σάκαν καὶ ἐμοὶ δοῦναι τὸ ἔκπωμα, ἵνα κἀγὼ καλῶς σοι πιεῖν ἐγχέας, ἀνακτήσωμαί σε, ἢν δύνωμαι. καὶ τὸν κελεῦσαι δοῦναι. λαβόντα δὲ τὸν Κῦρον, οὕτω μὲν εὖ κλύσαι τὸ ἔκπωμα, ὥσπερ τὸν Σάκαν ἑώρα. οὕτω δὲ στήσαντα τὸ πρόσωπον σπουδαίως, καὶ εὐσχημόνως προσενεγκεῖν, καὶ ἐνδοῦναι τὴν φιάλην τῷ πάππῳ, ὥστε τῇ μητρὶ καὶ τῷ Ἀστυάγει πολὺν γέλωτα παρασχεῖν. καὶ αὐτὸν δὲ Κῦρον ἐκγελάσαντα, ἀναπηδῆσαι πρὸς τὸν πάππον, καὶ φιλοῦντα ἅμα εἰπεῖν· ὦ Σάκα, ἀπόλωλας. ἐκβαλῶ σε τῆς τιμῆς. τά τε γὰρ ἄλλα, φάναι, σοῦ κάλλιον οἰνοχοήσω, καὶ οὐκ ἐκπίομαι αὐτὸς τὸν οἶνον. οἱ γὰρ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδὰν διδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι, καταρροφοῦσιν. τοῦ δὴ εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. ἐκ τούτου δὴ ὁ Ἀστυάγης ἐπισκώπτων, ἔφη, καὶ τί δή, ὦ Κῦρε, τἆλλα μιμούμενος τὸν Σάκαν, οὐκ ἀπερρόφησας τοῦ οἴνου; ὅτι νὴ Δί', ἔφη, ἐδεδοίκειν, μὴ ἐν τῷ κρατῆρι φάρμακα μεμιγμένα εἴη. καὶ γὰρ ὅτε εἱστίασας σὺ τοὺς φίλους ἐν τοῖς γενεθλίοις, σαφῶς κατέμαθον, φάρμακα αὐτὸν ὑμῖν ἐγχέαντα. καὶ πῶς δή, ἔφη, σύ, ὦ παῖ, τοῦτο κατέγνως; ὅτι νὴ Δί', ἔφη, ὑμᾶς ἑώρων, καὶ ταῖς γνώμαις, καὶ τοῖς σώμασι σφαλλομένους. πρῶτον μὲν γάρ, ἃ οὐκ ἐᾶτε ἡμᾶς τοὺς παῖδας ποιεῖν, ταῦτα αὐτοὶ ἐποιεῖτε. πάντες μὲν γὰρ ἅμα ἐκεκράγειτε. ἐμανθάνετε δὲ οὐδὲν ἀλλήλων. ᾔδετε δέ, καὶ μάλα γελοίως. οὐκ ἀκροώμενοι δὲ τοῦ ᾄδοντος, ὠμνύετε ᾄδειν ἄριστα. λέγων δὲ ἕκαστος ὑμῶν τὴν ἑαυτοῦ ῥώμην, ἔπειτ' εἰ ἀνασταίητε ὀρχησόμενοι, μὴ ὅπως ὀρχεῖσθαι ἐν ῥυθμῷ, ἀλλ' οὐδ' ὀρθοῦσθαι ἐδύνασθε. ἐπελέλησθε δὲ παντάπασι, σύ τε ὅτι βασιλεὺς ἦσθα, οἵ τε ἄλλοι ὅτι σὺ ἄρχων. τότε γὰρ δὴ ἔγωγε καὶ πρῶτον κατέμαθον, ὅτι τοῦτ' ἄρ' ἦν ἡ ἰσηγορία, ὃ ὑμεῖς τότ' ἐποιεῖτε. οὐδέποτε γοῦν ἐσιωπᾶτε. καὶ ὁ Ἀστυάγης εἶπεν· ὁ δὲ σὸς πατήρ, ὦ παῖ, πίνων οὐ μεθύσκεται; οὐ μὰ Δί', ἔφη. ἀλλὰ πῶς ποιεῖ; διψῶν παύεται. ἄλλο δὲ κακὸν οὐδὲν πάσχει. οὐ γάρ, οἶμαι, ὦ πάππε, Σάκας αὐτῷ οἰνοχοεῖ. καὶ ἡ μήτηρ εἶπεν· ἀλλὰ τί ποτε σύ, ὦ παῖ, οὕτω τῷ Σάκᾳ πολεμεῖς;

τὸν

cum huiusmodi uerbis: Tibi quidem hoc à me datur, quòd alacriter mihi tradis equitandi praecepta. Tibi autem, quòd tragulam dedisti mihi. nam hanc ego nũc habeo. Tibi uerò, quoniam auo per pulchre inseruis. Tibi quoq;, quia matrem meam honore prosequeris. Haec faciebat, donec distribueret carnes omnis quas accepisset. Sed Astyages, Sacae, inquit, pincernae, quem ego honoro maxime, nihil impartiris? Erat autem hic Sacas excellenti forma, eaq; fungebatur dignitate, ut eos ad Astyagem deduceret, quibus indigeret, importunos autem arceret. Sed Cyrus ut puer adhuc ueritus nihil, rogat inconsultò Astyagen: Quamobrem aue hunc ita honoras? Cui Astyages cauillatus, inquit: An minus uides quàm pulchrè, quamq; aptè uinum fundit? Horum enim regum pincernae aptissime ac purissimè uinum fundunt, ferentesq; phialam tribus digitis eam praebent. Afferunt enim ita, ut qui bibiturus est, poculum capiat commodissime. Tum Cyrus ait: Iube igitur Sacae, ò aue, ut mihi poculum tradat, quò ipse quoque pulcherrimè uinum fundens te mihi uendicem, si potero. Quod ubi iussisset Astyages, Cyrus accepto poculo ita illud bene eluit, ut Sacan uiderat. Iam etiam composita facie studiosè, & aptè quodammodo praebuit, tradiditq; in manum phialam ipsi auo, ut & matrem, & Astyagen multo risu afficeret. Cyrus uero ipse profusus in risum, ad auum prosiliit, eumq; simul osculatus ait: O Saca peristi, ex honore te eijciam: nam & pincernae officio melius quàm tu fungar, & non bibam uinum ut tu. Regũ enim pincernae cum dant phialam, ex ea uinum cyatho haustum fundentes in sinistram manum obsorbent, ne si uenena infudissent, ipsi non laedantur. Hinc Astyages ait per cauillum: Cur Cyre, qui alijs in rebus Sacam imitaris, non uinum obsorbuisti? Quod metueram, inquit, mediusfidius, ne in cratere mixta uenena forent. Etenim cum tu in natalitijs amicos accepisti, perspicue didici eum uobis uenena infudisse. Et quonam pacto, inquit ille, ò fili, hoc dignosti? Quod, inquit, nos uidebam neque mentis esse, neque corporis compotes. Primum, quae à uobis pueri facere prohibemur, haec nos faciebatis. Omnes enim clamabatis simul, & intelligebatis inuicem nihil. Canebatis magno cum ridiculo, & cum canentem minimè audiretis, iurabatis optimè eum canere. Et quisque uestrum, cum de suis uiribus loqueretur, mox saltaturi surgebatis, cum non modo ad numerum non saltare, sed ne erigi quidem possetis. Eratisq; obliti omnino, & tu, quòd rex esses, & alij, quod sibi imperares. Per id enim temporis ego primum didici, hoc quod à uobis tum agebatur, causam esse perpetuae uestrae confabulationis. Itaque nunquam tacebatis. Et Astyages ait: At patrem tuum fili, cum bibit, non'ne capit ebrietas? Non, inquit, mehercule. Sed quomodo facit? Sitim extinguit, & patitur aliud mali nihil. Non enim Sacas ei, ut uidetur, uinum fundit. Mater autem inquit: Quid tandem fili adeo Sacam oppugnas?

Quoniam, inquit Cyrus, ipse odio mihi est, quippe qui me sæpe cupientem ad auum accurrere, prohibet homo sceleratissimus. Verum te suppliciter aue precor, da mihi tris dies in Sacam imperium. Et Astyages inquit: Quo pacto ei imperitaueris? Cyrus autem respondit. Stans ego, quemadmodũ hic in aditu, cum uoluerit ingredi ad prãdium, dicerem, nondũ fieri posse, ut prandio intersis: auus enim quibusdam uiris dat operã. Deinde cum ad cœnam uenerit, dicturus sim, quòd auus lauatur. Cum uerò magno uescendi desiderio afficeretur, dicerem, auum esse apud mulieres. Tandẽ aliquando ita ego hunc protraherẽ, sicuti ipse me ab auo arcendo protrahit. Tot inter cœnandum relaxationes animorum eis præbebat Cyrus. Interdiu uerò si qua re sentiret uel auum uel auunculum indigere, ad id officij omnes anteuertebat. Quicquid enim Cyrus gratificari ijs posset, quamlibentissime obibat. At cum Mandane reditum pararet ad uirum, rogabat eam Astyages, Cyrum apud se relinqueret. quæ uelle quidem, respondit, omnibus in rebus patri morem gerere, uerum putare esse factu difficile, inuitum puerum deserere. Hic Astyages ait ad Cyrum: O fili, si apud me manseris, omnium primùm aditus ad me tui, nulla Sacæ facultas erit, sed potestas omnis in te futura est: haboq; tibi gratias, quãto sæpius ad me ieris. Deinde & equis meis & alijs uteris rebus, quibuscunq; uolueris. Et cũ abire institueris, habiturus es quoscunque libuerit abeunti tibi. Præterea incedes quam uiam ipse delegeris pro cœnæ mediocritate ex sententia tua. Insuper tibi do & quæ nunc in hortis feræ sunt, & alias omnigenas colligã, quas, cum primum equitare didiceris, insequeris, prosternesq; & sagittando & iaculando quemadmodum uiri magni solẽt. Præbeboq; tibi pueros collusores, & alia omnia cõsequeris, quæ uelle te dixeris. Hæc Astyages ubi dixisset, Cyrũ mater interrogabat, utrum uellet, manerene an abire? Hic autem nihil cunctatur, sed quam celerrime se uelle manere respõdit. Rursusq; interrogatus à matre, quam ob rem dixisse fertur, Quoniam domi, ò mater, & sum, & uideor esse æqualibus superior iaculando sagittandoq;: hic autẽ noui me esse æqualibus meis equitando inferiorem: quæ quidem res mihi mater est permolesta. Quòd si me hic relinqueris, equitationemq; didicero, cũ in Persis fuero, facile arbitror me illis omnibus fore superiorẽ, qui pedestri præstant. Cũ uerò uenero huc ad Medos, enitar (quia factus iam fuero bonorũ equitũ optimus) auo auxilium ferre. At iustitiam, inquit mater, ò fili, quo pacto disces, cũ magistri tui sint in Persis? Respõditq; Cyrus: Verùm hæc ego mater examussim calleo. Qui id tibi cognitũ est? inquit mater. Quoniam meus magister, inquit, me perinde atq; iustitiam optimè tenentem constituit alijs iudicem. Atqui olim in quadã lite uerberibus cæsus sum, utpote qui minus rectè iudicarim. Erat autem controuersia huiusmodi:

IVDICIVM CYRI.

Puer magnus corpore, cui parua esset tunica, alterum paruum

τὸν δὲ Κῦρον εἰπεῖν, ὅτι νὴ Δία μισῶ αὐτόν. πολλάκις γάρ με πρὸς τὸν πάππον ἐπιθυμοῦντα προσδραμεῖν, οὗτος ὁ μιαρώτατος ἀποκωλύει. ἀλλ' ἱκετεύω φάναι, ὦ πάππε, δός μοι τρεῖς ἡμέρας ἄρξαι αὐτοῦ. καὶ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν· καὶ πῶς δὴ ἂν ἄρξαις αὐτοῦ; καὶ τὸν Κῦρον φάναι· στὰς ἂν ὥσπερ οὗτος ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ, ἔπειτα ὁπότε βούλοιτο εἰσιέναι ἐπ' ἄριστον, λέγοιμ' ἄν, ὅτι οὔπω δυνατὸν τῷ ἀρίστῳ ἐντυχεῖν. σπουδάζει γὰρ πρός τινας. εἶθ' ὁπόταν ἥκῃ ἐπὶ τὸ δεῖπνον, λέγοιμ' ἂν ὅτι λοῦται. εἰ δὲ πάνυ σπουδάζοι φαγεῖν, εἴποιμ' ἄν, ὅτι παρὰ ταῖς γυναιξίν ἐστιν, ἕως παρατείναιμι τοῦτον, ὥσπερ οὗτος ἐμὲ παρατείνει ἀπὸ σοῦ κωλύων. τοιαύτας μὲν αὐτοῖς εὐθυμίας παρεῖχεν ἐπὶ τῷ δείπνῳ. τὰς δὲ ἡμέρας εἴ τινος αἴσθοιτο δεόμενον ἢ τὸν πάππον, ἢ τὸν τῆς μητρὸς ἀδελφόν, χαλεπὸν ἦν ἄλλον φθάσαι τοῦτο ποιήσαντα. ὅτι γὰρ δύναιτο ὁ Κῦρος, ὑπερέχαιρεν αὐτοῖς χαριζόμενος. ἐπειδὴ δὲ ἡ Μανδάνη παρεσκευάζετο, ὡς ἀπιοῦσα πάλιν πρὸς τὸν ἄνδρα, ἐδεῖτο αὐτῆς ὁ Ἀστυάγης, καταλιπεῖν τὸν Κῦρον. ἡ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι βούλοιτο μὲν ἂν ἅπαντα τῷ πατρὶ χαρίζεσθαι. ἄκοντα μέντοι τὸν παῖδα, χαλεπὸν νομίζοι εἶναι καταλιπεῖν. ἔνθα δὴ ὁ Ἀστυάγης λέγει πρὸς τὸν Κῦρον, ὦ παῖ, ἢν μένῃς παρ' ἐμοί, πρῶτον μὲν τῆς παρ' ἐμὲ εἰσόδου σοί, οὐ Σάκας ἄρξει, ἀλλ' ὁπόταν βούλῃ εἰσιέναι ὡς ἐμέ, ἐπὶ σοὶ ἔσται. καὶ χάριν σοι, ἔφη, μᾶλλον εἴσομαι, ὅσῳ ἂν πλεονάκις εἰσίῃς ὡς ἐμέ. ἔπειτα δὲ ἵπποις τοῖς ἐμοῖς χρήσῃ, καὶ ἄλλοις ὁπόσοις ἂν βούλῃ. καὶ ὅταν ἀπίῃς, ἔχων ἄπει, οὓς ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς. ἔπειτα δὲ ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ μετρίως σοι δοκοῦν ἔχειν, ὁποίαν βούλει ὁδὸν πορεύσῃ. ἔπειτα τά τε νῦν ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία δίδωμί σοι, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ συλλέξω, ἃ σύ, ἐπειδὰν τάχιστα ἱππεύειν μάθῃς, διώξῃ, καὶ τοξεύων καὶ ἀκοντίζων καταβαλεῖς, ὥσπερ οἱ μεγάλοι ἄνδρες. καὶ παῖδας δέ σοι ἐγὼ συμπαίστορας παρέξω, καὶ ἄλλα ὅσα ἂν βούλῃ λέγων πρὸς ἐμέ, οὐκ ἀτυχήσεις. ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπεν ὁ Ἀστυάγης, ἡ μήτηρ διηρώτα τὸν Κῦρον, πότερα βούλοιτο μένειν, ἢ ἀπιέναι. ὁ δὲ οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ ταχὺ εἶπεν, ὅτι μένειν βούλοιτο. ἐπερωτηθεὶς δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς μητρός, διὰ τί, εἰπεῖν λέγεται, ὅτι οἴκοι μὲν τῶν ἡλίκων καὶ εἰμὶ καὶ δοκῶ κράτιστος εἶναι, ὦ μῆτερ, καὶ τοξεύων καὶ ἀκοντίζων. ἐνθάδε δὲ εὖ οἶδα, ὅτι ἱππεύων ἥττων εἰμὶ τῶν ἡλίκων. καὶ τοῦτο εὖ ἴσθι, ἔφη, ὦ μῆτερ, ὅτι ἐμὲ πάνυ ἀνιᾷ. ἢν δέ με καταλίπῃς ἐνθάδε, καὶ μάθω ἱππεύειν, ὅταν μὲν ἐν Πέρσαις ὦ, οἶμαί σοι ἐκείνους τοὺς ἀγαθοὺς τὰ πεζικὰ ῥᾳδίως νικήσειν. ὅταν δὲ εἰς Μήδους ἔλθω ἐνθάδε, πειράσομαι τῷ πάππῳ ἀγαθῶν ἱππέων κράτιστος ὢν ἱππεύς, συμμαχεῖν αὐτῷ. τὴν δὲ μητέρα εἰπεῖν· τὴν δὲ δικαιοσύνην, ὦ παῖ, πῶς μαθήσῃ ἐνθάδε, ἐκεῖ ὄντων σοι τῶν διδασκάλων; καὶ τὸν Κῦρον φάναι, ἀλλ' ὦ μῆτερ ἀκριβῶς ταύτην γε οἶδα. πῶς σὺ οἶσθα, εἰπεῖν τὴν Μανδάνην. ὅτι φάναι ὁ διδάσκαλός με, ὡς ἤδη ἀκριβοῦντα τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἄλλοις καθίστη δικάζειν, καὶ τοίνυν φάναι ἐπὶ μιᾷ ποτε δίκῃ, πληγὰς ἔλαβον, ὡς οὐκ ὀρθῶς δικάσας. ἦν δὲ ἡ δίκη τοιάδε.

ΚΥΡΟΥ ΚΡΙΣΙΣ.

Παῖς μέγας μικρὸν ἔχων χιτῶνα, ἕτερον παῖδα μικρὸν

κρὸν, μέγαν ἔχοντα χιτῶνα, ἐκδύσας αὐτὸν, τὸν μὲν ἑαυτοῦ, ἐκεῖνον ἠμφίεσε, τὸν δὲ ἐκείνου αὐτὸς ἐνέδυ. ἐγὼ οὖν τούτοις δικάζων, ἔγνων βέλτιον εἶναι ἀμφοτέροις, τὸν ἁρμόζοντα ἑκάτερον ἔχειν χιτῶνα. ἐν δὲ τούτῳ με ἔπαισεν ὁ διδάσκαλος λέγων, ὅτι ὁπότε μὲν κατασταθείην τοῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι, ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτ᾽, ἔφη, σκεπτέον εἶναι, τίς κτῆσις δικαία ἐστί. πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι. ἐπεὶ δὲ, ἔφη, τὸ μὲν νόμιμον, δίκαιον εἶναι· τὸ δὲ ἄνομον, βίαιον. σὺν τῷ νόμῳ ἐκέλευε δεῖν τὸν δικαστὴν τὴν ψῆφον τίθεσθαι. οὕτως ἐγώ σοι, ἔφη, ὦ μῆτερ, τά γε δίκαια παντάπασιν οἶδα ἀκριβῶς. ἢν δέ τι ἄρα προσδέωμαι, ὁ πάππος με, ἔφη, οὗτος ἐπιδιδάξει. ἀλλ᾽ οὐ ταὐτὰ, ἔφη, ὦ παῖ, παρὰ τῷ πάππῳ δίκαια καὶ ἐν Πέρσαις ὁμολογεῖται. οὗτος μὲν γὰρ τῶν ἐν Μήδοις πάντων δεσπότην ἑαυτὸν πεποίηκεν. ἐν Πέρσαις δὲ τὸ ἴσον ἔχειν δίκαιον νομίζεται. καὶ ὁ σὸς πρῶτος πατὴρ, τεταγμένα μὲν ποιεῖ ἃ ποιεῖ τῇ πόλει. τεταγμένα δὲ λαμβάνει. μέτρον δὲ αὐτῷ, οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἐστίν. ὅπως οὖν μὴ ἀπολῇ μαστιγούμενος, ἐπειδὰν οἴκοι ᾖς, ἂν παρὰ τούτου μαθὼν ἥκῃς ἀντὶ τοῦ βασιλικοῦ τὸ τυραννικὸν, ἐν ᾧ ἐστι τὸ πλέον οἴεσθαι χρῆναι ἁπάντων ἔχειν. ἀλλ᾽ ὅ γε σὸς πατὴρ, εἶπεν ὁ Κῦρος, δεινότερός ἐστιν, ὦ μῆτερ, διδάσκειν μεῖον ἢ πλεῖον ἔχειν. ἢ οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, ὅτι καὶ Μήδους ἅπαντας δεδίδαχεν, ἑαυτοῦ μεῖον ἔχειν; ὥστε θάρρει, ὡς ὅ σός γε πατὴρ οὔτε ἄλλον οὐδένα, οὔτ᾽ ἐμὲ διδάξας πλεονεκτεῖν ἐκπέμψει. τοιαῦτα μὲν δὴ πολλὰ ἐλάλει ὁ Κῦρος. τέλος δὲ ἡ μὲν μήτηρ ἀπῆλθε, Κῦρος δὲ κατέμενε, καὶ αὐτοῦ ἐτρέφετο. καὶ ταχὺ μὲν τοῖς ἡλικιώταις συνεκέκρατο, ὥστε οἰκείως διακεῖσθαι, ταχὺ δὲ τοὺς πατέρας αὐτῶν ἀνήρτητο προσιὼν. καὶ ἔνδηλος ὢν, ὅτι ἠσπάζετο αὐτῶν τοὺς υἱεῖς, ὥστε καὶ εἴ τι τοῦ βασιλέως δέοιντο, τοὺς παῖδας ἐκέλευον, Κύρου δεῖσθαι διαπράξασθαι σφίσιν. ὁ δὲ Κῦρος, ὅτι δέοιντο αὐτοῦ οἱ παῖδες, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ φιλοτιμίαν, περὶ παντὸς ἐποιεῖτο διαπράττεσθαι. καὶ ὁ Ἀστυάγης δὲ, ὅτι δέοιτο αὐτοῦ ὁ Κῦρος, οὐδὲν ἐδύνατο ἀντιλέγειν, μὴ οὐ χαρίζεσθαι. καὶ γὰρ ἀσθενήσαντος αὐτοῦ, οὐδέποτε ἀπέλειπε τὸν πάππον, οὐδὲ κλαίων ποτὲ ἐπαύετο. δῆλός τε ἦν πᾶσιν, ὅτι ὑπερεφοβεῖτο, μή οἱ ὁ πάππος ἀποθάνοι. καὶ γὰρ ἐκ νυκτὸς εἴ τινος δέοιτο Ἀστυάγης, πρῶτος ᾐσθάνετο Κῦρος, καὶ πάντων ἀοκνότατα αὐτὸς ἀνεπήδα ὑπηρετήσων, ὅτι οἴοιτο χαριεῖσθαι. ὥστε παντάπασιν ἀνεκτήσατο τὸν Ἀστυάγην. καὶ ἦν μὲν ἴσως ὁ Κῦρος πολυλογώτερος. ἅμα μὲν διὰ τὴν παιδείαν, ὅτι ἠναγκάζετο ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ διδόναι λόγον ὧν ἐποίει, καὶ λαμβάνειν παρ᾽ ἄλλων ὁπότε δικάζοι. ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ φιλομαθὴς εἶναι, πολλὰ μὲν αὐτὸς ἀεὶ τοὺς παρόντας ἀνηρώτα, πῶς ἔχοντα τυγχάνοι, καὶ ὅσα αὐτὸς ὑπ᾽ ἄλλων ἐρωτῷτο, διὰ τὸ ἀγχίνους εἶναι, ταχὺ ἀπεκρίνετο. ὥστε ἐκ πάντων τούτων ἡ πολυλογία συνελέγετο αὐτῷ. ἀλλ᾽ ὥσπερ καὶ ἐν σώμασιν, ὅσοι νέοι ὄντες, μέγεθος ἔλαβον, ὅμως ἐμφαίνεταί τι αὐτοῖς νεαρὸν, ὃ κατηγορεῖ τὴν ὀλιγοετίαν. οὕτω καὶ Κύρου, ἐκ τῆς πολυλογίας, οὐ θράσος διεφαίνετο, ἀλλ᾽ ἁπλότης καὶ φιλοστοργία.

ὥστε

tum paruū puerum qui tunicā haberet magnā exuerat, suaq; illum tunica induerat, illius tunica se induto. Ego igitur horū causa audita, iudicaui esse melius ambobus, ut aptā uterq; haberet tunicam. Itaq; hac in re magister me percussit, inquiens: Si de conuenientia essem iudex, ita iudicare oportere: cū uero iudicandū fuerit, utrius sit tunica, hoc ita considerandum esse: Quæ possessio est iusta: utrū habere is debet qui ui tunicā abstulit, an hic possidere qui uel fecit, uel emit: quoniā id est, ait, iustū, quod legitimum sit quod uero sit contra legem, id est uiolentum. Quare secundum legē iubebat semper ferendā esse à iudice sententiā. Ita igitur ego mater iura omnino diligenter calleo. Quod si quid mihi fortasse defuerit, meus hic auus me docebit. At non eadem fili, inquit Mandane, iura conueniunt & apud auum & inter Persas. Nam hic auus tuus rex Medorum omnis habet in potestate sua: at in Persis æqualitatē seruare iustum ducitur. Tuusq; pater primū cōstituta facit, quæ facit reipublicæ. Constituta etiā accipit. Estq; ei modus nō libido, sed lex. Caue igitur, ne uerberibus cæsus pereas cum domum reuerteris, si nimias accepta ab hoc rei tyrannicæ, pro regiæ rei disciplina. NAM IN tyrānide decorum existimatur plus habere quàm omnes. At pater tuus, inquit, ô mater, studiosior est, qui doceat minus quàm plus habere. An minus fortasse uides cū docuisse Medos omnis minus habere, quàm sese? Esto igitur bono animo. Pater enim tuus neq; aliū quenquā, neq; me ita edoctū ab se dimittet, ut sim habendo superior. Cum talis Cyrus confidentius loqueretur, ad postremum abiuit mater, cum ipse illic relictus apud auū educaretur, celeruerq; æqualibus cōmiscebatur ad familiarem consuetudinē. Quorū etiam parētes adiens, liquidoq; ostēdēs eorū à se filios plurimū diligi, sibi euestigio reddebat affectos, ut qui indolē admirarentur. Itaq; si qua uellent in re beneficio uti regis, hi filios iubebant, rogarēt Cyrum, id sibi ut perficeret. At Cyrus rogatu puerorū, ut erat & humanus & honoris appetens, plurimi faciebat petita trāsigere. Astyages uero si quid esset rogatus à Cyro, aduersari non poterat, quin ei morē gereret. Etenim auū in ægrotatione, qua olim correptus est, reliquit nunquā, neq; flere unquā destitit, sed omnib. clarū reddidit se de aui obitu maiorē in modum pertimescere. Nanq; si quid noctu Astyagi opus esset, Cyrus sentiebat primus, et omniū impigerrimus prosiliebat ministraturus, quod auo gratū fore cēseret. Quibus rebus sibi Astyagē omnino deuinxerat. Et erat fortasse Cyrus aliquāto loquacior, idq; tum ob disciplinā, quod cogeretur à magistro et rationē reddere eorū quæ faciebat, et ab alijs accipere cū causam audiret: tum etiā quod ob discēdi studiū & multa ipse semper à præsentibus requirebat, ut haberent, & quæcunq; per alios quæsita essent, ob dexteritatē ingenij celeriter respondebat. Quare ex hisce omnibus multus ei sermo cōflabatur. Sed quemadmodū hi iuuenes, qui corporib. supra ætatē quanq; adoleuerūt, ostendūt tamē iuuenile quiddā, id quod annorū paucitatem arguit: ita ex Cyri multiloquio non audacia promebatur, sed simplicitas quædā atq; lenitas:

quò

quò fiebat, ut quis cuperet plura etiam eum dicentem audire, quam tacēti adesse. Ut autem produxit eum tempus cum magnitudine corporis ad pubertatem, tum & oratione utebatur breuiore, & uoce sedatiore. ac pudore adeò afficiebatur, ut etiam erubesceret, cum in seniores incideret. Nec eandem habebat petulantem adulationē æquè ingerendi se omnibus. Itaq; erat ira remissior, & in cōgressibus gratus admodum ac iucūdus. Etenim quæ sæpenumero æquales inuicem decertant, non ad ea socios prouocabat, quæ norat melius se tenere: sed in quibus certo sciret sese esse inferiorem, ab iis initium faciebat, futurum inquiens, ut melius quàm hi faceret. Quare incipiebat uel in equos prosilire, uel sagittare, uel iaculari ab equis, cum nondum bene equo insideret: cumq; uinceretur, ipse plurimum ridebat de se ipso. Verum ubi non detrectās id agere, quo superatus foret, sed eodem reuolutus tentat idē rursus melius facere, breui eò peruenit, ut æque atq; æquales equestrem sciret: breui etiam ob rei studium illis superior factus est: breui quoq; in hortis quæ seruabantur feras cōsumpsit insequēs, feriēs, interimens, adeò ut Astyages nequiret ei bestias colligere. Quare Cyrus ubi sensisset auum non posse, quamuis uellet, multas sibi uiuas præbere feras ait: O aue, quid est opus negociosus tibi sis in bestiis quærēdis? Si me in uenationem emiseris unà cum auunculo, facilè putabo feras omnis quas uidero, ali à te mihi. Cum uehementer autem cuperet exire in uenationē, non itidem ut cum esset puer, rogare auum blandius poterat, sed uerecundius adibat. & quæ Sacæ antea uitio dabat, quòd non se ire ad auum sineret, ipse iam sibi factus est Sacas. Non enim adibat, nisi uideret esse tempestiuū, Sacamq; rogabat, omnino sibi significaret, quando foret introeundi tēpus, & quando tempestiuum non esset. Quare & Sacæ & aliis omnib. erat is iam charissimus. Ubi igitur nouit Astyages Cyrū magna teneri cupiditate in uenationē egrediēdi, emittit eū unà cū auunculo, datis etiā unà custodibus quibusdā equitibus senioribus, qui cū tum à locorū difficultatibus, tum à syluestribus feris custodirēt, si quæ apparuissent. Cyrus igitur promptè eos, qui se sequebantur, interrogabat, quæ feræ proxime adeundæ nō sint, et quæ fidēter insequēda. Hi autem dicebāt, permultos cū ursis & apris & leonibus et pardalibus congressos esse interēptos: ceruas & capreas, & syluestris oues, & asinos etiam syluestris esse innocuos. Addebant hoc præterea, nihilo esse minus locorum difficultates obseruandas quàm bestias: iam enim plures simul cum ipsis equis præcipites corruisse. Quæ quidē omnia Cyrus strenuè discebat. Sed ubi ceruā uidisset exilientem, omnium quæ audierat oblitus eam insequebatur, aliud nihil aspiciens, quàm quò fugeret, cum eius equus prosiliens cadit in genua, & illi propè collū enodauit, quin Cyrus uix equo se continuit. Surgente autem equo ut uenit in campum, ceruam iaculo prosternit, rem sanè pulchram ac magnam. Cyrus igitur plurimum lætabatur. At custodes adequitantes conuicio eum appetebant, dicentes, quòd in periculum deuenisset, subdiderantque eum se ad

auum

ὥστε ἐπιθυμεῖν ἄν τινα ἔτι πλείω ἀκούειν αὐτοῦ, ἢ σιωπῶντι παρεῖναι. ὡς δὲ προῆγεν ὁ χρόνος αὐτὸν σὺν τῷ μεγέθει εἰς ὥραν τοῦ πρόσηβον γενέσθαι, ἐν τούτῳ δὴ τοῖς μὲν λόγοις βραχυτέροις ἐχρῆτο, καὶ τῇ φωνῇ ἡσυχαιτέρᾳ· αἰδοῦς δὲ ἐνεπίμπλατο, ὥστε καὶ ἐρυθραίνεσθαι, ὁπότε συντυγχάνοι τοῖς πρεσβυτέροις. καὶ τὸ σκυλακῶδες τὸ πᾶσι προσπίπτειν, οὐκέτι ὁμοίως προπετῶς εἶχεν. οὕτω δὲ ἡσυχαίτερος μὲν ἦν, ἐν δὲ ταῖς συνουσίαις πάμπαν ἐπίχαρις. καὶ γὰρ ὅσα διαγωνίζονται πολλάκις ἥλικες πρὸς ἀλλήλους, οὐχ ἃ κρείσσων ᾔδει ὤν, ταῦτα προὐκαλεῖτο τοὺς συνόντας, ἀλλ' ἅπερ εὖ ᾔδει ἑαυτὸν ἥττονα ὄντα, ταῦτα ἐξῆρχε, φάσκων κάλλιον αὐτῶν ποιήσειν. καὶ κατῆρχεν ἤδη ἀναπηδῶν ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἢ διακοντιούμενος, ἢ διατοξευσόμενος ἀπὸ τῶν ἵππων, οὔπω πάνυ ἔποχος ὤν. ἡττώμενος δὲ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ μάλιστα ἐγέλα. ὡς δ' οὐκ ἀπεδίδρασκεν ἐκ τοῦ ἡττᾶσθαι εἰς τὸ μὴ ποιεῖν ἃ ἡττῷτο, ἀλλ' ἐκαλινδεῖτο ἐν τῷ πειρᾶσθαι αὖθις βέλτιον ποιεῖν, ταχὺ μὲν εἰς τὸ ἴσον ἀφίκετο τῇ ἱππικῇ τοῖς ἡλικιώταις, ταχὺ δὲ παρήει διὰ τὸ ἐρᾶν τοῦ ἔργου, ταχὺ δὲ τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία ἀνηλώκει, διώκων καὶ βάλλων καὶ κατακαίνων, ὥστε ὁ Ἀστυάγης οὐκέτ' εἶχεν αὐτῷ συλλέγειν θηρία. καὶ ὁ Κῦρος αἰσθόμενος, ὅτι βουλόμενος οὐ δύναιτο οἱ ζῶντα παρέχειν, πολλάκις ἔλεγε πρὸς αὐτόν, ὦ πάππε, τί σε δεῖ θηρία ζητοῦντα πράγματα ἔχειν; ἀλλ' ἢν ἐμὲ ἐκπέμπῃς ἐπὶ θήραν σὺν τῷ θείῳ, νομιῶ ὅσα ἂν ἴδω θηρία, σέ μοι ταῦτα τρέφειν. ἐπιθυμῶν δὲ σφόδρα ἐξιέναι ἐπὶ τὴν θήραν, οὐκέθ' ὁμοίως λιπαρεῖν ἐδύνατο, ὥσπερ παῖς ὤν, ἀλλ' ὀκνηρότερον προσῄει. καὶ ἃ πρόσθεν τῷ Σάκᾳ ἐμέμφετο, ὅτι οὐ παρίει αὐτὸν πρὸς τὸν πάππον, αὐτὸς ἤδη Σάκας ἑαυτῷ ἐγίγνετο. οὐ γὰρ προσῄει, εἰ μὴ προίδοι, εἰ καιρὸς εἴη. καὶ τοῦ Σάκα ἐδεῖτο πάντως σημαίνειν αὐτῷ, ὁπότε ἐν καιρῷ εἴη εἰσιέναι, καὶ ὁπότε οὐκ ἐν καιρῷ. ὥστε ὁ Σάκας ἤδη ὑπερεφίλει αὐτόν, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες. ἐπεὶ δ' οὖν ἔγνω ὁ Ἀστυάγης σφόδρα αὐτὸν ἐπιθυμοῦντα τὰς ἔξω θήρας, ἐκπέμπει αὐτὸν σὺν τῷ θείῳ, καὶ φύλακας συμπέμπει ἐφ' ἵππων πρεσβυτέρους, ὅπως ἀπὸ τῶν δυσχωριῶν φυλάττοιεν αὐτόν, καὶ εἰ τῶν ἀγρίων τι φανείη θηρίων. ὁ οὖν Κῦρος τῶν ἑπομένων προθύμως ἐπυνθάνετο, ὁποίοις οὐ χρὴ θηρίοις πελάζειν, καὶ ὁποῖα χρὴ θαρροῦντα διώκειν. οἱ δ' ἔλεγον, ἄρκτοι τε πολλοὺς ἤδη πλησιάσαντας διέφθειραν καὶ λέοντες καὶ κάπροι καὶ παρδάλεις, αἱ δὲ ἔλαφοι καὶ δορκάδες καὶ ἄγριοι οἶες καὶ οἱ ὄνοι οἱ ἄγριοι, ἀσινεῖς εἰσιν. ἔλεγον δὲ καὶ τοῦτο, τὰς δυσχωρίας, ὅτι δέοι φυλάττεσθαι οὐδὲν ἧττον ἢ τὰ θηρία. πολλοὺς γὰρ ἤδη αὐτοῖς τοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. καὶ ὁ Κῦρος ταῦτα πάντα ἐμάνθανε προθύμως. ὡς δὲ εἶδεν ἔλαφον ἐκπηδήσασαν, πάντων ἐπιλαθόμενος ὧν ἤκουσεν, ἐδίωκεν οὐδὲν ἄλλο ὁρῶν, ἢ ὅποι ἔφευγε. καί πως διαπηδῶν αὐτῷ ὁ ἵππος, πίπτει εἰς γόνατα, καὶ μικροῦ κἀκεῖνον ἐξετραχήλισεν, οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπέμεινεν ὁ Κῦρος μόλις πως, καὶ ὁ ἵππος ἐξανέστη. ὡς δὲ εἰς τὸ πεδίον ἦλθεν, ἀκοντίσας καταβάλλει τὴν ἔλαφον, καλόν τι χρῆμα καὶ μέγα. ὁ μὲν δὴ ὑπερέχαιρεν. οἱ δὲ φύλακες προσελάσαντες, ἐλοιδόρουν αὐτόν, καὶ ἔλεγον, εἰς οἷον κίνδυνον ἔλθοι. καὶ ἔφασαν, κατερεῖν αὐτοῦ τῷ πάππῳ.

πάππῳ. ὁ δ' οὖν Κῦρος ἑστήκει καταβεβηκώς, καὶ ἀκούων ταῦτα ἐλυπεῖτο. ὡς δ' ᾔσθετο κραυγῆς, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὸν ἵππον, ὥσπερ ἐνθουσιῶν. καὶ ὡς εἶδεν ἐκ τοῦ ἐναντίου κάπρον προσφερόμενον, ἀντίος ἐλαύνει, καὶ διατεινάμενος εὐστόχως, βάλλει εἰς τὸ μέτωπον, καὶ κατέσχε τὸν κάπρον. ἐνταῦθα μέντοι ἤδη καὶ ὁ θεῖος αὐτῷ ἐλοιδορεῖτο, τὴν θρασύτητα ὁρῶν. ὁ δ' αὐτοῦ λοιδορουμένου, ὅμως ἐδεῖτο ὅσα αὐτὸς ἔλαβε, ταῦτα ἐᾶσαι αὐτὸν δοῦναι εἰσκομίσαντα τῷ πάππῳ. τὸν δὲ θεῖον εἰπεῖν φασίν. ἀλλ' ἢν αἴσθηται ὅτι ἐδίωκες, οὐ σοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ λοιδορήσεται, ὅτι σε εἴων. καὶ ἢν βούληται φάναι αὐτόν, μαστιγωσάτω, ἐπειδάν γε ἐγὼ δῶ αὐτῷ, καὶ σύ γε εἰ βούλει, ἔφη, ὦ θεῖε, τιμωρησάμενος ὅ,τι βούλει, τοῦτο ὅμως χάρισαί μοι. καὶ ὁ Κυαξάρης μέντοι τελευτῶν εἶπε, ποίει ὅπως βούλει. σὺ γὰρ νῦν γε ἡμῶν ἔοικας βασιλεὺς εἶναι. οὕτω δὴ ὁ Κῦρος εἰσκομίσας τὰ θηρία, ἐδίδου τε τῷ πάππῳ, καὶ ἔλεγεν, ὅτι αὐτὸς ταῦτα θηράσειεν ἐκείνῳ, καὶ τὰ ἀκόντια ἐπεδείκνυε μὲν οὔ. κατετίθει δὲ ᾑματωμένα, ὅπου ᾤετο τὸν πάππον ὄψεσθαι. ὁ δὲ Ἀστυάγης ἄρα εἶπεν· ἀλλ' ὦ παῖ, δέχομαι μὲν ἔγωγε ἡδέως, ὅσα μοι δίδως. οὐ μέντοι δέομαί γε τούτων οὐδενός, ὥστε σε κινδυνεύειν. καὶ ὁ Κῦρος ἔφη· εἰ τοίνυν μὴ σὺ δέῃ, ἱκετεύω ὦ πάππε, ἐμοὶ δὸς αὐτά, ὅπως ἐγὼ διαδῶ τοῖς ἡλικιώταις. ἀλλ' ὦ παῖ, ἔφη ὁ Ἀστυάγης, καὶ ταῦτα λαβών, διαδίδου ὅτῳ σὺ βούλει, καὶ τῶν ἄλλων ὁπόσα ἐθέλεις. καὶ ὁ Κῦρος λαβών, ἐδίδου τε ἄρα τοῖς παισί, καὶ ἅμα ἔλεγεν· ὦ παῖδες, ὡς ἄρα ἐφλυαροῦμεν, ὅτε τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία ἐθηρῶμεν. ὅμοιον γάρ ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, οἷόνπερ εἴ τις δεδεμένα ζῷα θηρῴη. πρῶτον μὲν γὰρ ἐν μικρῷ χωρίῳ ἦν, ἔπειτα καὶ μικρὰ καὶ ψωραλέα, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν χωλὸν ἦν, τὸ δὲ κολοβόν. τὰ δ' ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ λειμῶσι θηρία, ὡς μὲν καλά, ὡς δὲ μεγάλα, ὡς δὲ λιπαρὰ ἐφαίνετο. καὶ αἱ μὲν ἔλαφοι ὥσπερ πτηναὶ ἥλλοντο πρὸς τὸν οὐρανόν, οἱ δὲ κάπροι, ὥσπερ τοὺς ἄνδρας φασὶ τοὺς ἀνδρείους, ὁμόσε ἐφέροντο. ὑπὸ δὲ τῆς πλατύτητος, οὐδὲ ἁμαρτεῖν οἷόν τε ἦν αὐτῶν. καλλίω δέ, ἔφη, ἔμοιγε δοκεῖ καὶ τεθνηκότα ταῦτα εἶναι, ἢ ζῶντα ἐκεῖνα τὰ περιῳκοδομημένα. ἀλλ' ἆρ' ἄν, ἔφη, ἀφεῖεν καὶ ὑμᾶς οἱ πατέρες ἐπὶ τὴν θήραν; καὶ ῥᾳδίως γ' ἄν, ἔφασαν, εἰ Ἀστυάγης κελεύοι. καὶ ὁ Κῦρος εἶπε· τίς ἂν οὖν ὑμῶν πρὸς Ἀστυάγην μνησθείη; τίς γὰρ ἄν, ἔφασαν, σοῦ γε ἱκανώτερος πεῖσαι; ἀλλὰ μὰ τὴν Ἥραν, ἔφη, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅστις ἄνθρωπος γεγένημαι. οὐδὲ γὰρ λέγειν οἷός τε εἰμί, οὐδ' ἀναβλέπειν πρὸς τὸν πάππον ἐκ τοῦ ἴσου δύναμαι. ἢν δὲ τοσοῦτον ἐπιδιδῶ, δέδοικα, ἔφη, μὴ παντάπασι βλάξ τις καὶ ἠλίθιος γένωμαι. παιδάριον δὲ ὤν, δεινότατος λαλεῖν ἐδόκουν εἶναι. καὶ οἱ παῖδες εἶπον· πονηρὸν λέγεις τὸ πρᾶγμα, εἰ μηδὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἄν τι δέῃ δυνήσῃ πράττειν, ἀλλ' ἄλλου τινὸς ἡμᾶς τὸ ἐπὶ σοὶ ἀνάγκη δεῖσθαι. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κῦρος ἐδήχθη, καὶ σιγῇ ἀπελθών, διακελευσάμενος ἑαυτῷ τολμᾶν, εἰσῆλθε, καὶ ἐπιβουλεύσας πῶς ἂν ἀλυπότατα εἴποι πρὸς τὸν πάππον, καὶ διαπράξειεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς παισὶν ὧν ἐδέοντο, ἤρξατο ὧδε· εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ πάππε, ἤν τις ἀποδρᾷ σε τῶν οἰκετῶν,

καὶ

auum delaturos. Itaque Cyrus equo descendit, stabatq́; atq́; his auditis tristis erat: sed ubi clamorem sensisset, in equum tanquam lymphatus resiluit, uidensq́; aprum ex aduerso tendentem, ei obuius equũ agit: iaculoq́; contorto aprum rectißime in frontem ferit, ac detinet. Hic etiam iam auunculus uisa audacia, conuicio Cyrum afficit, qui cum quamuis obiurgantem, orabat tamen, ut has feras omnis quas cepisset, sineret portare se, atque auo dare. Sed auun-
10 culus fertur dixisse: At auus si te hasce insecutum senserit, nõ te modò acerrimè increpabit, sed etiam me, qui te id facere permiserim. Quinimò si libuerit, inquit Cyrus, meipsum uerberet, ubi has ego dedero. Et tu quoque, ait, auuncule crucia me ut libet, modò mihi hoc gratificeris. Ac Cyaxares tandem inquit: Facito ut uis, tu enim, ut uideris, hoc sane die geris in nos imperiũ. Ita igitur Cyrus portatis feris, & dabat eas auo, & illi se uenatum illas dicebat. Et iacula quidem minimè monstrabat, sed ea
20 cruore illita illic posuerat, ubi ab auo uisum iri arbitrabatur. At Astyages: Num, inquit, uerum ô fili: accipio equidem libenter quæcunque abs te dantur. sed nihilo horum egeo, quò ipse pericliteris. Et Cyrus inquit: Si igitur tu non eges, maiorem in modum te rogo, & oro aue, ut has feras des mihi in meos æqualis distribuendas. Cui Astyages respondit: Accipe fili has feras, & aliud quodcunque libuerit, & distribue pro tua uoluntate. Quibus Cyrus acceptis, eas distribuebat inter pueros, si-
30 mulq́; dicebat: O pueri, ut certè nugabamur, quando hortorum feras uenabamur. Nam id mihi simile uidetur, quemadmodum si quis ligata animalia uenaretur. Primum enim erant paruo in loco, deinde tenues & scabidæ, & alia earum clauda erat, alia manca. Sed quæ in montibus bestiæ sunt & pratis, ut sunt pulchræ, ut sunt magnæ, ut pingues apparebant. Atq; ceruæ quidem tanquam uolucres saltu tollebantur ad cœlum: apri uerò, ut uiri fortes traduntur, ferebantur aduersi: quorum tanta est lati-
40 tudo, ut ab his ictus aberrare nequeat. Pulchriores profectò hę mihi feræ uidẽtur uel mortuæ, quàm uiuæ illę munimine hortorũ muroq́; occlusæ. Num, inquit, permitterent uos parentes uenatum ire? Et facile quidem, illi respondebant, si Astyages permiserit. Quis igitur uestrum, inquit Cyrus, sit apud Astyagen internuncius? Quis enim, dixere, te alius persuadere melius poterit? At ego mediusfidius quî homo factus sim, nescio: neque enim facere possum uerbum, neque respicere ad auum iam ex æquo.
50 Quòd si tãtum creuero, uereor ne socors quispiam reddar & fatuus. Cum puellus essem, uidebar in loquendo acerrimus. Ad quod dicebant pueri: Malè habere negocium dicis, sine nostra quidem causa, ubi quid opus fuerit, poßis agere, sed alium quenquam id nos rogare oporteat quod in te sit. Quæ Cyrus audiens, animi angebatur, atque abiens cum silentio, seq́; ipse ad audendum hortatus, ad auum ingressus est: meditatus quæ illi sine ulla prorsus molestia loqueretur, perficeretq́; & sibi & pueris quæ rogabant. Hoc igitur eius fuit initium: Dic, inquit, mihi ô aue, si quis è famulis tuis effugerit,

&

& cum postea ceperis, quî eo uteris? Qui aliter, in/
quit, quàm ut eum uinctum cogam operis exercerit?
Quod si ultrò ad te reuerterit, quomodo facies?
Quid, inquit, aliud quàm ut uerberibus cæso, ne
hoc iterum faciat, utar ut antea? Tempus tibi fue/
rit, inquit Cyrus, parare quò me uerberes, quoniam
statui à te fugam facere, æquales capiens ad uenan/
dum. Atq;, inquit Astyages, pulchrè abs te factũ est
quòd prædixeris: extrinsecus ne mouearis, tibi ca/
ue. Pulchrum est enim si carniculatum gratia, filiæ 10
Mandanæ filium perdidero. Quibus auditis paruit
auo Cyrus, ac mansit. Cumq; tristis et mœstus esset,
tacitus degebat. Astyages uerò ubi eum nouit uehe/
mentius tristari, uelletq; ei rem gratam facere, edu
cit ad uenationem et pedites multos & equites, con
gregatis etiam pueris. Cumq; in campestrem regio/
nem feras compulisset, magnam fecit uenationem.
Atq; ipse regio more præsens uetabat quenquã be/
stias ferire, priusquam Cyrus feriendo expleretur.
At Cyrus impedire alios non sinebat. sed si uis aue, 20
inquit, libenter me uenari, permitte meos æquales
omnis & insequi & certare ut quisq; possit quam/
optimè. Hic igitur Astyages permittit, stansq; eos
spectabat, qui et æmularentur in bestias, & conten/
derent, & insequerentur, iacularenturq;. Ac Cyro
quidem delectabatur, quòd præ uoluptate silere non
posset, sed tanquã generosus catulus circuiret cum
propinquabat feræ, & quenq; nominatim uocans
hortaretur. Vidensq; Cyrum deridere alium, &
alium semiẽs laudare, ac nemini inuidere, plurimum 30
gaudebat. Abijt domum Astyages bestias plurimas
secum habens: cæterum uenatione est adeò tum dele
ctatus, ut semper cum per ocium liceret, unà cum
Cyro egrederetur, aliosq; quamplurimos pueros
Cyri gratia assumeret. Cyrus igitur plurimum tem
poris ita egit, sese omnibus uoluptatis boniq; cuius/
quam, nullius autẽ improbitatis autorem præstans.
Cum uerò quinũ sextumue ac decimum ageret æta
tis annum, regis Assyriorũ filius uxorem ducturus,
cupiuit etiam ipse per idem temporis uenari. Au/ 40
diens igitur in ijs locis, quæ Assyrios Medosq; diri/
munt, feras esse permultas, quoniam cessatum esset
ab illarum uenatione propter bellũ, cupiditate affe/
ctus est eò exeundi. Quò igitur tutius uenaretur, et
equites pluris assumpsit & scutatos, qui feras expel
lerẽt ex asperioribus syluis in locos cultos atq; spa
ciosos. Sed posteaquam eò uenit, ubi ijs erãt castella
& statio, hic cœnatus est, quò postridie uenaretur.
Vbi uerò tempus uespertinum iam esset, aduenerũt
ex urbe, qui priori stationi succederẽt & equites et 50
pedites. Is igitur arbitratus est multũ adesse exerci
tum, cum duæ stationes simul essent, & secum ipse
permultos adduxisse equites ac pedites: itaq; consi/
lium cœpit, optimum factu esse, ut prædã ageret ex
Medorũ solo, ita ratus & opus uenationis clarius
uisum iri, & uictimarũ copiam fore maximã. Manè
igitur surgens ita agebat agmẽ. Pedites liquit fre/
quentis intra fines. ipse uerò cũ equitatu immittens
uersus Medorũ castella, hic manebat, optimos secũ
habẽs atq; plures equites, ne præsidiarij Medorum
milites possent aduersus palãtes suos auxiliũ ferre.
Ido/

καὶ λάβοις αὐτόν, τί αὐτῷ χρῇ; τί δ' ἄλλο, ἔφη, ἢ δήσας,
ἐργάζεσθαι ἀναγκάζω. ἢν δὲ αὐτόματός σοι πάλιν ἐπέλ-
θῃ, πῶς ποιεῖς; τί δ', ἔφη, εἰ μὴ μαστιγώσας αὐτόν γε, ἵνα
μὴ αὖθις τοῦτο ποιῇ, ἔπειτα ἐξ ἀρχῆς πάλιν αὐτῷ χρῶ-
μαι. ὥρα ἄν, ἔφη ὁ Κῦρος, παρασκευάζεσθαί σοι εἴη, ὅπως
μαστιγώσεις με. ὡς βουλεύομαί γε πῶς σε ἀποδρῶ, λα-
βὼν τοὺς ἐμοὺς ἡλικιώτας ἐπὶ θήραν. καὶ ὁ Ἀστυάγης, κα-
λῶς ἔφη ἐποίησας προειπών. ἐντεῦθεν γὰρ ἀπαγορεύω
σοι μὴ κινεῖσθαι. χαρίεν, ἔφη, εἰ ἕνεκα κρεαδίων, τῇ θυγα- 10
τρὶ τὸν παῖδα ἀποβουκολῆσαί μοι. ἀκούσας ταῦτα ὁ Κῦ-
ρος, ἐπείθετο μὲν καὶ ἔμενεν. ἀνιαρὸς δὲ καὶ σκυθρωπὸς
ὢν, σιωπῇ διῆγεν. ὁ μέντοι Ἀστυάγης, ἐπεὶ ἔγνω αὐτὸν
λυπούμενον ἰσχυρῶς, βουλόμενος αὐτῷ χαρίζεσθαι, ἐξάγει
ἐπὶ θήραν, καὶ πεζοὺς πολλοὺς καὶ ἱππέας συναλίσας, καὶ
τοὺς παῖδας. καὶ συνελάσας εἰς τὰ ἱππάσιμα χωρία
τὰ θηρία, ἐποίησε μεγάλην θήραν. καὶ βασιλικῶς δὲ
αὐτὸς παρών, ἀπηγόρευε μηδένα βάλλειν, πρὶν Κῦ-
ρος ἐμπλησθείη βάλλων. ὁ δὲ Κῦρος οὐκ εἴα κωλύειν, 20
ἀλλ' εἰ βούλει, ἔφη, ὦ πάππε, ἡδέως με θηρᾶν, ἄφες
πάντας τοὺς κατ' ἐμέ, διώκειν καὶ διαγωνίζεσθαι, ὅπως
ἕκαστος τὰ κράτιστα δύναιτο. ἐνταῦθα δὴ ὁ Ἀστυάγης
ἀφίησι. καὶ στὰς ἐθεᾶτο τοὺς ἁμιλλωμένους ἐπὶ τὰ θηρία
καὶ φιλονεικοῦντας, καὶ διώκοντας καὶ ἀκοντίζοντας.
καὶ ἥδετο Κύρῳ οὐ δυναμένῳ σιγᾶν ὑπὸ τῆς ἡδο-
νῆς, ἀλλ' ὥσπερ σκύλακι γενναίῳ, ἀνακλάζοντι ὁπό-
τε πλησιάζοι θηρίῳ, καὶ παρακαλοῦντι ὀνομαστὶ ἕκαστον.
καὶ τὸν μὲν, καταγελῶντα αὐτὸν ὁρῶν, εὐφραίνετο. τὸν δέ 30
τινα καὶ ἐπαινοῦντα αὐτὸν ᾔσθετο, οὐδ' ὁπωστιοῦν
φθονερῶς. τέλος δ' οὖν πολλὰ θηρία ἔχων ὁ Ἀστυάγης
ἀπῄει. καὶ τὸ λοιπὸν, οὕτως ἥσθη τῇ τότε θήρᾳ, ὥστε ἀεί,
ὁπότε οἷόν τε εἴη, συνεξῄει τῷ Κύρῳ. καὶ ἄλλους τε πολ-
λοὺς παρελάμβανε, καὶ τοὺς παῖδας Κύρου ἕνεκα. τὸν μὲν δὴ
πλεῖστον χρόνον οὕτω διῆγεν ὁ Κῦρος, πᾶσιν ἡδονῆς μὲν
καὶ ἀγαθοῦ τινος συναίτιος ὤν, κακοῦ δὲ οὐδενί. ἀμφὶ
δὲ τὰ πέντε ἢ ἑκκαίδεκα ἔτη αὐτοῦ γενομένου, ὁ υἱὸς τοῦ
τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως γαμεῖν μέλλων, ἐπεθύμησεν
αὐτὸς θηρᾶσαι εἰς τοῦτον τὸν χρόνον. ἀκούων οὖν ἐν τοῖς με- 40
θορίοις τοῖς τε αὐτοῦ καὶ τοῖς Μήδων πολλὰ θηρία εἶναι,
ἀθήρευτα ὄντα διὰ τὸν πόλεμον, ἐνταῦθα ἐπεθύ-
μησεν ἐξελθεῖν. ὅπως οὖν ἀσφαλῶς θηρῴη, ἱππέας τε
προσέλαβε πολλοὺς καὶ πελταστάς, οἵτινες ἔμελλον αὐτῷ
τὰ θηρία ἐξελᾶν εἰς τὰ ἐργάσιμά τε καὶ εὐήλατα. ἀφι-
κόμενος δὲ ὅπου ἦν αὐτῷ τὰ φρούρια καὶ ἡ φυλακή, ἐν-
ταῦθα ἐδειπνοποιεῖτο, ὡς πρῲ τῇ ὑστεραίᾳ θηράσων.
ἤδη δὲ ἑσπέρας γενομένης, ἡ διαδοχὴ τῇ πρόσθεν φυ-
λακῇ, ἔρχεται ἐκ πόλεως καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς. ἔδοξεν οὖν 50
αὐτῷ πολλὴ στρατιὰ παρεῖναι, δύο μὲν φυλακαὶ ὁμοῦ
οὖσαι, πολλοὶ δ' ὡς αὐτὸς ἔχων ἧκεν ἱππέας καὶ πεζούς.
ἐβουλεύσατο οὖν κράτιστον εἶναι, λεηλατῆσαι ἐκ τῆς Μηδι-
κῆς καὶ λαμπρότερόν τε ἂν φανῆναι τὸ ἔργον τῆς θήρας,
καὶ ἱερείων πολλὴν ἀφθονίαν ἐνόμιζε γενήσεσθαι. οὕτω δὴ
πρῲ ἀναστάς, ἦγε τὸ στράτευμα. καὶ τοὺς μὲν πεζοὺς κατέλι/
πεν ἀθρόους ἐν τοῖς μεθορίοις, αὐτὸς δὲ τοῖς ἵπποις προσε-
λάσας πρὸς τὰ τῶν Μήδων φρούρια, τοὺς μὲν βελτίστους καὶ
πλείστους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, ἐνταῦθα κατέμενεν, ὡς μὴ
βοηθοῖεν οἱ φρουροὶ τῶν Μήδων ἐπὶ τοὺς καταθέοντας.
τοὺς δὲ

τοὺς δ' αὖ τελείους ἀφῆκε κατὰ φυλὰς, ἄλλους ἄλλοσε καταθεῖν. καὶ ἐκέλευε περιβαλλομένους ὅτῳ τις ἐντυγχάνοι, ἐλαύνειν πρὸς ἑαυτόν. οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἔπραττον. σημανθέντων δὲ τῷ ἀστυάγῃ, ὅτι πολέμιοί εἰσιν ἐν τῇ χώρᾳ, ἐκβοηθεῖ καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ ὅρια σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὡσαύτως σὺν τοῖς παρατυχοῦσιν ἱππόταις. καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ ἐσήμαινε πᾶσιν ἐκβοηθεῖν. ὡς δὲ εἶδον πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν Ἀσσυρίων συντεταγμένους, καὶ τοὺς ἱππέας ἡσυχίαν ἄγοντας, ἔστησαν καὶ οἱ Μῆδοι. ὁ δὲ κῦρος ὁρῶν ἐκβοηθοῦντας καὶ τοὺς ἄλλους πασσυδὶ, ἐκβοηθεῖ καὶ αὐτός. πρῶτον τότε ὅπλα ἐνδὺς, οὔποτε οἰόμενος, οὕτως ἐπεθύμει αὐτοῖς ἐξοπλίσασθαι. καὶ γὰρ μάλα καλὰ ἦν, καὶ εὖ ἁρμόττοντα αὐτῷ, ἃ ὁ πάππος περὶ τὸ σῶμα ἐπεποιήκει. οὕτω δὴ ἐξοπλισάμενος προσήλασε τῷ ἵππῳ. καὶ ὁ ἀστυάγης ἰδὼν, ἐθαύμασε μὲν, τίνος κελεύσαντος ἥκοι. ὅμως δ' εἶπεν αὐτῷ, μένειν παρ' ἑαυτόν. ὁ δὲ κῦρος ὡς εἶδε πολλοὺς ἱππέας ἀντίους, ἤρετο· ἦ οὗτοι, ἔφη, ὦ πάππε πολέμιοί εἰσιν, οἳ ἐφεστήκασι τοῖς ἵπποις ἠρέμα; πολέμιοι μέντοι, ἔφη. ἦ καὶ ἐκεῖνοι, ἔφη, οἱ ἐλαύνοντες; καὶ ἐκεῖνοι μέντοι. νὴ τὸν Δί', ἔφη, ὦ πάππε, ἀλλ' οὖν πονηροί γε φαινόμενοι καὶ ἐπὶ πονηρῶν ἱππαρίων, ἄγουσιν ἡμῶν τὰ χρήματα. οὐκοῦν χρὴ ἐλαύνειν τινὰς ἡμῶν ἐπ' αὐτούς. ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, ὅσον τὸ στῖφος τῶν ἱππέων ἕστηκε συντεταγμένον; οἳ ἢν ἐπ' ἐκείνους ἡμεῖς ἐλαύνωμεν, ὑποτεμοῦνται πάλιν ἡμᾶς ἐκεῖνοι, ἡμῖν δὲ οὔπω ἰσχὺς πάρεστιν. ἀλλ' ἢν σὺ μένῃς, ἔφη ὁ κῦρος, καὶ ἀναλαμβάνῃς τοὺς προσβοηθοῦντας, φοβήσονται, καὶ οὐ κινήσονται. οἱ δ' ἄγοντες, ἀφήσουσιν εὐθὺς τὴν λείαν, ἐπειδὰν ἴδωσί τινας ἐπ' αὐτοὺς ἐλαύνοντας. ταῦτ' εἰπόντος, ἔδοξέ τι λέγειν τῷ ἀστυάγῃ, καὶ ἅμα θαυμάζων, ὡς καὶ ἐφρόνει καὶ ἐγρηγόρει, κελεύει τὸν υἱὸν λαβόντα τάξιν ἱππέων ἐλάσαι ἐπὶ τοὺς ἄγοντας τὴν λείαν. ἐγὼ δὲ, ἔφη, ἐπὶ τούσδε ἢν ἐπὶ σὲ κινῶνται ἐλῶ. ὥστε ἀναγκασθήσονται ἡμῖν προσέχειν τὸν νοῦν. οὕτω δὴ ὁ κυαξάρης λαβὼν τῶν ἐρρωμένων ἱππέων τε καὶ ἀνδρῶν προσελαύνει. καὶ ὁ κῦρος ὡς εἶδεν ὁρμωμένους, συνεξορμᾷ εὐθύς. καὶ αὐτὸς πρῶτος ἡγεῖτο ταχέως. καὶ κυαξάρης μέντοι ἐφείπετο, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἀπελείποντο. ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς πελάζοντας οἱ λεηλατοῦντες, εὐθὺς ἀφέντες τὰ χρήματα, ἔφυγον. οἱ δ' ἀμφὶ τὸν κῦρον ὑπετέμνοντο, καὶ οὓς μὲν κατελάμβανον, εὐθὺς ἔπαιον, πρῶτος δὲ ὁ κῦρος. ὅσοι δὲ παραλλάξαντες αὐτῶν ἔφθασαν, κατόπιν τούτους ἐδίωκον, καὶ οὐκ ἀνίεσαν, ἀλλ' ᾕρουν τινὰς αὐτῶν. ὥσπερ δὲ κύων γενναῖος ἄπειρος, ἀπρονοήτως φέρεται πρὸς κάπρον, οὕτω καὶ ὁ κῦρος ἐφέρετο, μόνον ὁρῶν τὸ παίειν τὸν ἁλισκόμενον, ἄλλο δ' οὐδὲν προνοῶν. οἱ δὲ πολέμιοι ὡς ἑώρων πονοῦντας τοὺς σφετέρους, προυκίνησαν τὸ στῖφος, ὡς παυσομένους τοῦ διωγμοῦ, ἐπεὶ σφᾶς ἴδοιεν προορμήσαντας. ὁ δὲ κῦρος οὐδὲν μᾶλλον ἀνίει. ἀλλ' ὑπὸ τῆς χαρμονῆς, ἀνακαλῶν τὸν θεῖον, ἐδίωκε, καὶ ἰσχυρὰν τὴν φυγὴν τοῖς πολεμίοις ἐποίει κατέχων. καὶ ὁ κυαξάρης μέντοι ἐφείπετο· ἴσως μὲν καὶ αἰσχυνόμενος τὸν πατέρα. καὶ οἱ ἄλλοι δὲ εἵποντο προθυμότεροι ὄντες ἐν τῷ τοιούτῳ εἰς τὸ διώκειν. καὶ οἱ μὴ πάνυ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἄλκιμοι ὄντες. ὁ δὲ ἀστυάγης ὡς ἑώρα τοὺς μὲν ἀπρο-

νοήτως

Idoneos uerò dimisit per tribus, alios aliò discurrentis: iubebatq; ut facta præda, prout quis incideret, ad sese equitarent: & hi quidem hæc agebant. Sed ubi Astyagi esset significatũ, in agro suo esse hostes, ipse cum suis auxilium tulit ad confinia: idemq; fecit filius simul cum præsenti equitatu: alijsq; omnibus ut ipsi quoq; auxilio essent, significat. Vbi autem uidisset Assyrios magna hominum multitudine instructos, & equites in ocio uersari, steterunt etiã Medi. Cyrus uerò intuitus totis uiribus alios auxilium ferre, ipse quoque auxiliator accedit, tum primum indutus arma, cum ne id quidem esset unquam suspicatus; usqueadeo armari ijs cupiebat. Ea enim arma quæ ab auo sunt facta, & perpulchra erant, & aptissima eius corpori. Ita ergo armatus equo adactus est. Quod uidens Astyages, non potuit non mirari cuius iussu uenisset, eique tamen dicebat, iuxta se ut maneret. At Cyrus cum uidisset multos aduersos equites, rogabat: Num hi aue, inquiens, hostes sunt, qui stant cum equis adeò quiete? Hostes, inquit Astyages. An etiam illi, ait, qui equitant? Illi quoque, respondit. Papæ, Cyrus ait, ô aue: ueruntamen & aspectu ignaui, & super equuleos ignauos res nostras abigunt: itaque opus est, ut ex nostris aliqui aduersus eos immittantur. At non aspicis, inquit, ô fili, quantus equitum globus stat cum equis instructus? qui si aduersus illos non agamur, rursus nos intercludent. Neque adhuc nobis adsunt copiæ. Verùm si tu manseris, inquit Cyrus, & auxilium ferenteis exceperis, metuent hi, neque se mouebunt: qui autem prædam agunt, cum uiderint aliquos in se impetus facienteis, eam dimittent. Talia cum, ille loqueretur uisus est, Astyagi aliquid dicere, simulq; admiratus uim acrimoniãq; ingenij, iubet Cyaxari filio, ut accepta equitum manu eos inuadat, qui prædam agunt. Ego autem in hos ferar, si aduersus te moueantur. Itaque nos cogentur obseruare. Ita ergo Cyaxares acceptis equis uirisq; robustissimis in hostes agitur: quos Cyrus moueri ut uidit, ipse etiam motus sese primus celeriter ducem præstitit: quem & Cyaxares sequebatur, & alij quoq;. Eos autem propinquantis ut uidere qui prædabantur, continuò dimissis rebus uertuntur in fugam. Cyri autem milites eos intercludentes, quoscunque assequerentur continuò feriebant, Cyrusq; in primis: eosq; post terga pertinacius insequentes, quotquot dilapsi sunt, cepere nonnullos. Et quemadmodum generosus canis ob ruditatem temerè fertur aduersus aprum, ita etiam Cyrus ferebatur, nil aliud uidens quàm captum percutere, atque aliud prouidens nihil. At hostes ut uidere suos laborantis, promouere globum, quò insequentis auerterent, cum eos intuerentur progredi. Cyrus autem nihilo remissior, quinimo auunculum præ gaudio cohortans insequebatur hostes, eosque acriter premens, uehementem fugam facere cogebat. Ac Cyaxares quidem sequebatur ob patris fortassis uerecundiam, atque alij quoque sequebantur. & erant ad fugandum hi tum etiam alacriores, quamuis essent hostibus non admodum pares uiribus. At Astyages ut uidit hos te-

merè

mere insequi, hostes autem frequenteis instructosq; occurrere, filio atque Cyro metuens ne ipsi imparati in illos paratos incidentes quicquam adversi paterentur, adversus hostes continuo agebat exercitum. Sed illi rursus ut Medos viderunt promoveri, intendentes alij tragulas, alij sagittas, constitere, perinde atque eos progredi prohibituri, cum ad iactum sagittae ventum foret, ut saepenumero facere consuerunt. Cum enim prope essent, hucusque se invicem adoriebantur, ferentarijsq; persaepe ad vesperam usque certabant. Sed ubi viderunt Assyrij & suos fuga recipere se ad exercitum, & Cyri milites ferri frequentis adversus eos, & Astyagen cum equitibus iam adesse intra iactum sagittae, inclinata acie vertuntur in fugam. Medi vero inde scilicet totis viribus insequentes, permultos fecere captivos: quosq; caperent, & equos feriebant & viros, cadentis verò interimebant. Nec stetere prius, quàm ad Assyriorum peditatum perventum esset. Hic veriti, ne insidiae aliquae subessent, substiterunt. Hinc igitur reduxit exercitum Astyages, equestri laetus victoria, nec obiurgandi Cyri rationem habens quem & eius operis autorem sciret, & audentia furentem nosset. Etenim caeteris abeuntibus domum, solus omnium ille tum aliud nihil quàm interemptos obequitans spectabat: ac vix eum qui huic rei praefecti erant abstrahentes, ad Astyagen adduxerunt: quos ille multo ante se praemisit, quoniam avi faciem intueretur in se spectando turbatam. Haec igitur gerebantur in Medis. Et cum alij omnes Cyrum haberent in ore, & oratione, & carminibus eius laudes praedicarent, tum Astyages quem antea honorabat, iam maximo stupore prosequebatur. At Cyri pater Cambyses his auditis laetabatur. Sed ubi accepisset iam res viro dignas ab eo geri, illum ad se revocavit, quo patris instituta discendo absolveret. Hic Cyrus dixisse traditur, sibi esse abeundum, ne quid pater moleste ferret, ac civitas vitio sibi daret. Itaque Astyagi visum est necessarium, ut eum remitteret. Quare datis ei equis, quos ipsi capere libuisset, cum alio multo apparatu, ab se dimisit: idq; tum quia illum charissimum haberet, tum etiam quia magnam in eo spem reponeret, ut qui vir satis futurus esset qui & prodesset amicis, & malefaceret inimicis. Cyrum autem abeuntem omnes in equis deducebant, & pueri, & aequales, & viri, & senes, & Astyages etiam ipse. Feruntque fuisse neminem, qui sine lachrymis reverteretur. Et ipse etiam Cyrus dicitur multis cum lachrymis decessisse. Qui cum dona plurima distribuisset inter aequales, quibus donatus fuerat ab Astyage, dedissetque ad postremum exutus stolam Medicam cuidam, hunc significans sibi esse charum & periucundum, ea illi cum accepissent, admisissentq;, detulerunt ad Astyagen. Quae Astyages accepta rursus misit ad Cyrum. At ea Cyrus iterum misit ad Medos, dicens: O ave, si vis me rursus audacter ad te ire, sine haec eos habere, quibus data à me sunt. Quibus Astyages auditis, Cyri voluntati est obsecutus. Quod si amatorij sermonis mentio est facienda, dicitur in Cyri abitione, cum

νόντας διώκοντας, τοὺς δὲ πολεμίους ἀθρόους τε καὶ παρατεταγμένους ἀπαντῶντας, δείσας περί τε τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Κύρου, μὴ εἰς παρεσκευασμένους ἀτάκτως ἐμπεσόντες πάθοιέν τι, ἡγεῖτο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους. οἱ δ' αὖ πολέμιοι ὡς εἶδον τοὺς Μήδους προκινηθέντας, διατεινάμενοι οἱ μὲν τὰ παλτά, οἱ δὲ τὰ τόξα, εἱστήκεσαν, ὡς ἂν ἐπειδὴ εἰς τόξευμα γένοιντο στησομένους, ὥσπερ τὰ πλεῖστα εἰώθασι ποιεῖν. μέχρι γὰρ τοσούτου, ὁπότε ἐγγύτατα γίγνοιτο, προσήλαυνον ἀλλήλοις, καὶ ἠκροβολίζοντο πολλάκις μέχρις ἑσπέρας. ἐπεὶ δὲ ἑώρων τοὺς μὲν σφετέρους φυγῇ εἰς αὐτοὺς φερομένους, τοὺς δ' ἀμφὶ Κῦρον ὁμοῦ ἐπ' αὐτοὺς ἑπομένους, τὸν δὲ Ἀστυάγην σὺν τοῖς ἵπποις ἐντὸς γιγνόμενον ἤδη τοξεύματος, ἐκκλίνουσι καὶ φεύγουσιν. οἱ δὲ, ἅτε ὁμόθεν διώκοντες, ᾕρουν πολλοὺς ἀνὰ κράτος· καὶ τοὺς μὲν ἁλισκομένους ἔπαιον καὶ ἵππους καὶ ἄνδρας· τοὺς δὲ πίπτοντας, ἔκαινον. καὶ οὐ πρόσθεν ἔστησαν, πρὶν ἢ πρὸς τοῖς πεζοῖς τῶν Ἀσσυρίων ἐγένοντο. ἐνταῦθα μέντοι δείσαντες μὴ καὶ ἐνέδρα τις μείζων ὑπείη, ἐπέσχον. ἐκ τούτου δὴ ἀνήγαγεν ὁ Ἀστυάγης, μάλα χαίρων τῇ ἱπποκρατίᾳ, καὶ τὸν Κῦρον οὐκ ἔχων λέγειν, ὅτι χρή. αἴτιον μὲν εἰδὼς ὄντα τοῦ ἔργου, μαινόμενον δὲ γιγνώσκων τῇ τόλμῃ. καὶ γὰρ τότε ἀπιόντων οἴκαδε τῶν ἄλλων, μόνος ἐκεῖνος οὐδὲν ἄλλο ἢ τοὺς πεπτωκότας περιελαύνων ἐθεᾶτο. καὶ μόλις αὐτὸν ἀφελκύσαντες οἱ ἐπὶ τοῦτο ταχθέντες, προσήγαγον τῷ Ἀστυάγει, μάλα ἐπίπροσθεν ποιούμενον τοὺς προσάγοντας, ὅτι ἑώρα τὸ πρόσωπον τοῦ πάππου ἠγριωμένον ἐπὶ τῇ θέᾳ τῇ ἑαυτοῦ. ἐν μὲν δὴ Μήδοις ταῦτα ἐγεγένητο. καὶ οἵ τε ἄλλοι πάντες τὸν Κῦρον διὰ στόματος εἶχον, καὶ ἐν λόγῳ, καὶ ἐν ᾠδαῖς, ὅ,τε Ἀστυάγης ὃς πρόσθεν ἐτίμων αὐτόν, τότε ὑπερεξεπέπληκτο ἐπ' αὐτῷ. Καμβύσης δὲ ὁ τοῦ Κύρου πατὴρ, ἥδετο μὲν πυνθανόμενος ταῦτα. ἐπειδὴ δὲ ἤκουσεν ἀνδρὸς ἤδη ἔργα διαπραττόμενον τὸν Κῦρον, ἀπεκάλει ὅπως τὰ ἐν Πέρσαις ἐπιχώρια ἀποτελοίη. καὶ τὸν Κῦρον δὲ ἐνταῦθα λέγεται εἰπεῖν, ὅτι ἀπιέναι βούλοιτο, μὴ ὁ πατήρ τι ἄχθοιτο, καὶ ἡ πόλις μέμφοιτο. τῷ οὖν Ἀστυάγει ἐδόκει ἀναγκαῖον εἶναι ἀποπέμπειν αὐτόν. ἔνθα δὴ ἵππους τε αὐτῷ δοὺς οὓς αὐτὸς ἐπεθύμει λαβεῖν, καὶ ἄλλα συσκευάσας παντοδαπὰ, ἀπέπεμπε, καὶ διὰ τὸ φιλεῖν αὐτόν, καὶ ἅμα ἐλπίδας μεγάλας ἔχων ἐν αὐτῷ, ἄνδρα ἔσεσθαι ἱκανόν, καὶ φίλους ὠφελεῖν, καὶ ἐχθροὺς ἀνιᾶν. ἀπιόντα δὲ τὸν Κῦρον, προὔπεμπον ἅπαντες καὶ παῖδες καὶ ἥλικες καὶ ἄνδρες καὶ γέροντες ἐφ' ἵππων, καὶ Ἀστυάγης αὐτός. καὶ οὐδένα ἔφασαν ὅντιν' οὐ δακρύοντ' ἀποστρέφεσθαι. καὶ Κῦρον δὲ αὐτὸν σὺν πολλοῖς δακρύοις λέγεται ἀποχωρῆσαι. πολλὰ δὲ δῶρα διαδοῦναι αὐτὸν φασὶ τοῖς ἡλικιώταις, ὧν Ἀστυάγης αὐτῷ ἐδεδώκει. τέλος δὲ καὶ ἣν εἶχε στολὴν Μηδικὴν ἐκδύντα, δοῦναί τινι, δηλοῦντα, ὅτι τοῦτον μάλιστα ἠσπάζετο. τοὺς μέντοι λαβόντας καὶ δεξαμένους τὰ δῶρα, λέγεται Ἀστυάγει ἐπανενεγκεῖν. Ἀστυάγην δὲ δεξάμενον, Κύρῳ ἀποπέμψαι. τὸν δὲ πάλιν τε ἀποπέμψαι εἰς Μήδους καὶ εἰπεῖν, ὦ πάππε, εἰ βούλει με καὶ πάλιν ἰέναι ὡς σὲ μὴ αἰσχυνόμενον, ἔα ἔχειν εἴ τῳ τι ἐγὼ δέδωκα. Ἀστυάγην δὲ ταῦτα ἀκούσαντα, ποιῆσαι, ὥσπερ ὁ Κῦρος ἐπέστειλεν. εἰ δὲ δεῖ καὶ παιδικοῦ λόγου μνησθῆναι, λέγεται, ὅτε Κῦρος ἀπῄει, καὶ

ἀπαλ-

ἀπαλλάττοιντο ἀπ' ἀλλήλων, τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας τὸν κῦρον τῷ στόματι, ἀποπέμπεσθαι αὐτὸν νόμῳ περσικῷ. καὶ γὰρ νῦν ἔτι τοῦτο ποιοῦσι πέρσαι. ἄνδρα δὲ δή τινα τῶν μήδων μάλα καλὸν κἀγαθὸν ὄντα ἐκπεπλῆχθαι πολὺν δή τινα χρόνον ἐπὶ τῷ κάλλει τοῦ κύρου. ἡνίκα δὲ ἑώρα τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας αὐτὸν, ὑπολειφθῆναι. ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι ἀπῆλθον, προσελθεῖν τῷ κύρῳ, καὶ εἰπεῖν, ἐμὲ μόνον οὐ γινώσκεις, ὦ κῦρε, τῶν συγγενῶν; τί δὲ, εἰπεῖν τὸν κῦρον, ἦ καὶ σὺ συγγενὴς εἶ; μάλιστα φάναι. ταῦτ' ἄρα, εἰπεῖν τὸν κῦρον, καὶ ἐνεώρας μοι. πολλάκις γὰρ δοκῶ σε γιγνώσκειν τοῦτο ποιοῦντα. προσελθεῖν γάρ σοι ἀεὶ βουλόμενος, ἔφη, νὴ τοὺς θεοὺς ᾐσχυνόμην. ἀλλ' οὐκ ἔδει, φάναι τὸν κῦρον, συγγενῆ γε ὄντα. ἅμα δὲ προσελθόντα, φιλῆσαι αὐτόν. καὶ τὸν μῆδον φιληθέντα ἐρέσθαι, ἦ καὶ ἐν πέρσαις νόμος οὗτός ἐστι, συγγενεῖς φιλεῖν; μάλιστα φάναι ὅταν γε ἴδωσιν ἀλλήλους διὰ χρόνου, ἢ ἀπίωσί ποι ἀπ' ἀλλήλων. ὥρα ἂν, ἔφη, εἴη σοι ὁ μῆδος, πάλιν φιλεῖν ἐμέ. ἀπέρχομαι γὰρ ὡς ὁρᾷς ἤδη. καὶ τὸν κῦρον πάλιν φιλήσαντα ἀποπέμπειν καὶ ἀπιέναι. καὶ ὁδὸν οὔπω πολλὴν διηνύσθαι αὐτοῖς, καὶ τὸν μῆδον ἥκειν πάλιν ἱδροῦντι τῷ ἵππῳ. καὶ τὸν κῦρον ἰδόντα, ἀλλ' ἦ φάναι ἐπελάθου τι ὧν ἐβούλου εἰπεῖν; οὐ μὰ Δία φάναι, ἀλλ' ἥκω διὰ χρόνου. καὶ τὸν κῦρον εἰπεῖν· νὴ Δί', ὦ σύγγενες, δι' ὀλίγου γε. ποίου ὀλίγου εἰπεῖν τὸν μῆδον. οὐκ οἶσθα, φάναι, ὦ κῦρε, ὅτι καὶ ὅσον σκαρδαμύττω χρόνον, πάνυ πολύς μοι δοκεῖ εἶναι, ὅτι οὐχ ὁρῶ σε τότε τοιοῦτον ὄντα; ἐνταῦθα δὴ τὸν κῦρον γελάσαι τε ἐκ τῶν πρόσθεν δακρύων, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ, ἀπιόντα θαρρεῖν, ὅτι παρέσται αὐτοῖς ὀλίγου χρόνου. ὥστε ὁρᾶν σοι ἐξέσται, κἂν βούλῃ, ἀσκαρδαμυκτί. ὁ μὲν δὴ κῦρος οὕτως ἀπελθὼν εἰς πέρσας, ἐνιαυτὸν λέγεται ἐν τοῖς παισὶ γενέσθαι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ παῖδες ἔσκωπτον αὐτὸν ὡς ἡδυπαθεῖν μεμαθηκὼς ἐν μήδοις ἥκοι. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐσθίοντα αὐτὸν ἑώρων ὥσπερ αὐτοὶ ἡδέως καὶ πίνοντα, καὶ εἴ ποτ' ἐν ἑορτῇ εὐωχία προσγένοιτ' ἄν, ἐπιδιδόντα μᾶλλον αὐτὸν τοῦ ἑαυτοῦ μέρους ᾐσθάνοντο, ἢ προσδεόμενον. καὶ πρὸς τούτοις δὲ καὶ τἆλλα κρατιστεύοντα αὐτὸν ἑώρων πάντα ἑαυτῶν. ἐνταῦθα δὴ πάλιν ὑπέπτησσον αὐτῷ οἱ ἥλικες. ἐπεὶ δὲ διελθὼν τὴν παιδείαν ταύτην ἤδη εἰσῆλθεν εἰς τοὺς ἐφήβους, ἐν τούτοις αὖ ἐδόκει κρατιστεύειν. καὶ μελετῶν ἃ χρῆν, καὶ καρτερῶν ἃ ἔδει, καὶ αἰδούμενος τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ πειθόμενος τοῖς ἄρχουσι. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ὁ μὲν ἀστυάγης ἐν τοῖς μήδοις ἀποθνήσκει. ὁ δὲ κυαξάρης ὁ τοῦ ἀστυάγους παῖς, τῆς δὲ κύρου μητρὸς ἀδελφὸς, τὴν ἀρχὴν ἔλαβε τὴν μήδων. ὁ δὲ τῶν ἀσσυρίων βασιλεὺς, καταστρεψάμενος πάντας σύρους, φῦλον οὐ μικρὸν, ὑπήκοον δὲ πεποιημένος τὸν ἀραβίων βασιλέα, ὑπηκόους δὲ ἔχων ἤδη καὶ ὑρκανίους, πολιορκῶν δὲ βακτρίους, ἐνόμιζεν εἰ τοὺς μήδους ἀσθενεῖς ποιήσειε, πάντων γε αὖ τῶν πέριξ ῥᾳδίως ἄρξειν. ἰσχυρότατον γὰρ τῶν ἐγγὺς φύλων τοῦτο ἐδόκει εἶναι. οὕτω δὴ διαπέμπει πρός τε τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν πάντας, καὶ πρὸς κροῖσον τὸν λυδῶν βασιλέα, καὶ πρὸς τὸν καππαδοκῶν, καὶ πρὸς φρύγας ἀμφοτέρους, καὶ πρὸς κᾶρας καὶ παφλαγόνας, καὶ ἰνδοὺς δὲ καὶ πρὸς κίλικας. τὰ μὲν καὶ διαβάλλων πρὸς αὐτοὺς μήδους καὶ πέρσας, λέγων ὡς μεγάλα τε εἴη ταῦτα ἔθνη καὶ ἰσχυρὰ καὶ συνεστηκότα εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ

ἐπιγα-

cum se inuicem seiungerent, cognatos per osculum oris cum ab sese amisisse lege Persarũ. Etenim hoc etiam tempore id faciunt Persæ. Medus autem quidam, qui & honestus ualde, et bonus uir esset, diu in stuporem adductus est ob Cyri formæ præstantiam. Hic cum uideret cognatos illum osculãtis, ipse subsistit. Vbi uerò alij abierunt, Cyrum adijt, atq; ait: Me solum ex cognatis Cyre ignoras? Cui respondit Cyrus: Num etiã tu cognatus es? Maximè, inquit. Pro- 10 pterea, inquit Cyrus, me intueris? Nã sæpe mihi hoc facere usus es. Adire enim te, inquit, cum usq; uellem, per deos immortalis me pudebat. At nullo, inquit Cyrus, te pudore teneri oportebat, cũ esses necessarius. simulq; adeuntem osculatus est. Et Medus post acceptum osculum quæsisse dicitur, num etiam inter Persas hæc esset consuetudo cognatos osculandi. Maxime, inquit, ubi aut post curriculum temporis se inuicem uideant, aut aliquò abinuicẽ eant. Hora esset admodum, inquit Medus, osculandi mei 20 rursus. Iam enim ut aspicis, ita abeo. Et Cyrus eum osculatus ab se dimittit. Qui cum abijsset, ac nõdum multum peregisset itineris, iterum uenit sudanti equo. Et Cyrus hunc intuitus, Num, ait, eorum aliquid es oblitus, quæ dicere mihi uelles? Non equidẽ, respondit, sed ueni post curriculum temporis. Cui Cyrus inquit: At mediusfidius breue, ô cognate. Quod breue, Medus respondit? An ignoras Cyre, quod quantulum etiam temporis oculos moueo, mihi uidetur esse permultũ, quòd tum te talem non aspi- 30 cio? Atq; hic Cyrus ex priorib. lachrymis primum risit, & abeunti illi, Confide, inquit, nam post parũ temporis uobis adero. Itaq; tibi si uolueris, aspicere me licebit uel fixis oculis. Cyrus igitur cum ita abisset in Persis traditur annũ etiã egisse inter pueros, qui primùm cauillis eum appetebant, tanquam redisset edoctus in Medis uoluptuosè uiuere. Sed ubi uiderent eum quemadmodum ipsos & comedentẽ suauiter & bibentem, & in festo die si quando epulatio fieret, de portione etiã sua alijs dantẽ potius quàm 40 quòd ipse egeret, cum sentirent: ad hæc alijs quoq; in rebus omnibus eundẽ sibi præstare cognoscerẽt, hic rursus eum æquales uerebantur. Cum hanc uerò pueritiæ disciplinam absoluisset, & pubertatem iam esset ingressus, inter puberes item usus est tenere principatum, tum ea exercens quæ par foret, & tolerans quæ oporteret, & reuerentia utens in seniores, & magistratibus parẽs. Temporis autẽ progressu moritur in Medis Astyages, & Cyaxares Astyagis filius, fraterq; Mandanes regnũ Medorũ 50 posidebat. At rex Assyriorũ Syris omnibus subiugatis, natione sanè maxima, & Arabũ rege in deditionem acto, ac subditis iam Hyrcanis, Bactrianisq; obsessis, cũ arbitraretur, si Medos fecisset imbecillos, futurũ ut finitimis omnib. facilè imperaret, cum hæc natio uideretur finitimorũ omniũ ualidissima: quare mittit & ad subditos suos omnis, & ad regem Lydorum Crœsum, & ad regẽ Cappadocum, & ad Phrygas utrosq;, & ad Pathlagonas & Indos, & ad Caras & Cilicas, tum apud eos insimulans Medos ac Persas, tum etiã dicens hasce gentes & magnas esse, et ualidas, et ad idẽ cõsentientis, &

Cognatos osculari lege Persarum.

 mutuis

mutuis inter sese matrimonijs coniunctas, atq; in unum cōuenientis: periclitariq; nisi quis eos anteuertēs debilitaret, ut singulas adortis nationes in seruitutem agant. Quare his uerbis alij persuasi, alij muneribus ac pecunijs inducti, quibus ille plurimū abundabat, faciebat cum illo societatē. At Cyaxares Astyagis filius cū accepisset & insidias eorū et apparatum aduersus sese, tum ipse continuò omnia parabat cōtra, quæ poterat, tū mittebat in Persas et ad rempublicam & ad Cambysen, qui & sororē haberet uxorem, & regnaret in Persis. mittebat etiā ad Cyrum, eum rogans, operā daret, ut si quos milites respublica Persarum in auxiliū sibi mitteret, eorum ipse iret imperator. Iam enim Cyrus impletis annis decē inter puberes erat in perfectæ ætatis uiris. Ita igitur cū rē Cyrus approbasset, seniores cōsultantes exercitus legunt cū imperatorē, qui mittebatur in Medos. Ad hæc ei dederūt, ut ducētos ex ijs legeret, qui ab honoris æqualitate homotimi uocātur: quibus item sigillatim dederunt electionem quaternorum uirorum, & horum quoq; homotimorum. Ac fiunt hi quidem mille. quibus etiā singulatim cōstituerūt electionem ex populo Persarum denorum scutatorū, et funditorū denorum, ac sagittariorum item denorū. Et ita fuere sagittarij decē millia, & scutati decā millia, & funditores quoq; decem millia. Præter hos autē erant ij mille homotimi. Tantus igitur exercitus Cyro datus est. Sed ubi electus est, simulac initiū fecit primum à dijs immortalibus, factáq; per id temporis litatione, legit ducētos illos: qui ubi etiā ipsi sigillatim quaternos legissent, eos conuocauit, et hæc tū primum in ijs ita loquutus est.

Homotimi.

CONCIO CYRI.

Ego uos legi, uiri amicißimi, nō propterea quod nunc de uobis primùm periculū fecerim, sed quoniā uiderim ab usq; pueris, quæ ciuitas ad honestatē cōstituit, hisce uos alacriter operā dare: quæ autē ducit turpia, ab his omnino abstinere. quorum aūt gratia & ipse nō inuitus in hoc sum imperiū constitutus, & uos rogaui, uolo hæc uobis nō esse obscura. Cogitaui equidē maiores nostros nihilo fuisse nobis deteriores. Exercuerūt enim illi quoq; assiduè, quæ uirtutis ducūtur opera. Quod autem bonum uiri huiusmodi uel reipublicæ Persarū, uel sibi ipsis addiderint, uidere id nequeo. Atqui NULLI uirtuti, ut mea fert opinio, ab hominibus datur opera, quò nihilo plus habeant uiri probi quàm improbi: SED ET HI qui à præsentibus abstinent uoluptatibus, non id agunt, ut lætentur nunquam, sed ut per hanc continentiam multò maiore in posterum tempus lætitia afficiantur: & HI QUI DICENDO student cæteris antecellere, non hoc exercent, ut à bene dicendo nunquam cessent, sed q[illegible] existimant hac orationis præstantia dum reddunt homines persuasos, fore, ut & multa & magna bona ipsi consequantur. Et item hi qui hasce bellicas res exercent, non hoc laborant ut à prælijs nunquā uacent, sed quia putant etiam hi, si rerū bellicarū gloria excelluerint, futurū ut multas opes, multā felicitatē, maximosq; honores & sibi comparent & reipub. Quod si qui uersati bellicis in rebus prius quàm fructum

ἐπιγαμίας ἀλλήλοις τε πεποιημένοι εἶεν, καὶ συνεστήκοιεν εἰς ἕν, ὡς κινδυνεύσοιεν, εἰ μή τις αὐτοὺς φθάσας ἀσθενώσει, ἐπὶ ἓν ἕκαστον τῶν ἐθνῶν ἰόντας καταστρέψασθαι. οἱ μὲν δὴ καὶ τοῖς λόγοις τούτοις πειθόμενοι, συμμαχίαν αὐτῷ ἐποιοῦντο. οἱ δὲ καὶ δώροις καὶ χρήμασιν ἀναπειθόμενοι. πολλὰ γὰρ καὶ ταῦτα ἦν αὐτῷ. Κυαξάρης δὲ ὁ τοῦ Ἀστυάγους παῖς, ἐπεὶ ᾐσθάνετο τήν τε ἐπιβουλὴν καὶ τὴν παρασκευὴν αὐτοῦ συνισταμένην ἐφ' ἑαυτόν, αὐτός τε εὐθέως ὅσα ἐδύνατο ἀντιπαρεσκευάζετο. καὶ εἰς Πέρσας δὲ ἔπεμπε πρός τε τὸ κοινόν, καὶ πρὸς Καμβύσην τὸν τὴν ἀδελφὴν ἔχοντα, καὶ βασιλεύοντα ἐν Πέρσαις. ἔπεμπε δὲ καὶ πρὸς Κῦρον, δεόμενος αὐτοῦ πειρᾶσθαι ἄρχοντα ἐλθεῖν τῶν ἀνδρῶν, εἴ τινας πέμποι στρατιώτας, τὸ Περσῶν κοινόν. ἤδη γὰρ καὶ ὁ Κῦρος διατετελεκὼς τὰ ἐν τοῖς ἐφήβοις δέκα ἔτη, ἐν τοῖς ἀνδράσιν ἦν. οὕτω δὴ δεξαμένου τοῦ Κύρου, οἱ βουλεύοντες γεραίτεροι, αἱροῦνται αὐτὸν ἄρχοντα τῆς εἰς Μήδους στρατιᾶς. ἔδοσαν δὲ αὐτῷ διακοσίους τῶν ὁμοτίμων προσελέσθαι. τῶν δ' αὖ διακοσίων ἑκάστῳ τέτταρας ἄνδρας ἐκ τῶν ὁμοίων ἔδοσαν προσελέσθαι. γίγνονται μὲν δὴ οὗτοι χίλιοι. τῶν δ' αὖ χιλίων τούτων ἔδοσαν προσελέσθαι ἑκάστῳ ἐκ τοῦ δήμου τῶν Περσῶν, δέκα μὲν πελταστάς, δέκα δὲ σφενδονήτας, δέκα δὲ τοξότας. καὶ οὕτως ἐγένοντο μύριοι μὲν τοξόται, μύριοι δὲ πελτασταί, μύριοι δὲ σφενδονῆται. χωρὶς δὲ τούτων οἱ χίλιοι ὑπῆρχον. τοσαύτη μὲν δὴ στρατιὰ Κύρῳ ἐδόθη. ἐπεὶ δὲ ᾑρέθη τάχιστα, ἤρξατο μὲν πρῶτον ἀπὸ τῶν θεῶν. καλλιερησάμενος δὲ τότε προσῃρεῖτο τοὺς διακοσίους. ἐπεὶ δὲ προσείλοντο, καὶ οὗτοι δὴ τοὺς τέσσαρας ἕκαστοι, συνέλεξεν αὐτούς, καὶ ἔλεξεν ὁ Κῦρος ἐν αὐτοῖς τότε πρῶτον τάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ προσειλόμην μὲν ὑμᾶς, οὐ νῦν πρῶτον δοκιμάσας, ἀλλ' ἐκ παίδων ὁρῶν ὑμᾶς, ἃ μὲν καλὰ ἡ πόλις νομίζει, προθύμως ταῦτα ἐκπονοῦντας, ἃ δὲ αἰσχρὰ ἡγεῖται εἶναι, παντελῶς τούτων ἀπεχομένους. ὧν δὲ ἕνεκα αὐτός τε οὐκ ἄκων εἰς τόδε τὸ τέλος κατέστην, καὶ ὑμᾶς παρεκάλεσα, δηλῶσαι ὑμῖν βούλομαι. ἐγὼ γὰρ κατενόησα, ὅτι οἱ πρόγονοι οὐδὲν χείρους ἡμῶν ἐγένοντο. ἀσκοῦντες γοῦν κἀκεῖνοι διετέλεσαν, ἅπερ ἔργα ἀρετῆς νομίζεται. ὅ,τι μέντοι προσεκτήσαντο τοιοῦτοι ὄντες, ἢ τῷ τῶν Περσῶν κοινῷ ἀγαθόν, ἢ αὑτοῖς, τοῦτ' οὐκέτι δύναμαι κατιδεῖν. καίτοι ἔγωγε οἶμαι, οὐδεμίαν ἀρετὴν ἀσκεῖσθαι ὑπ' ἀνθρώπων, ὡς μηδὲν πλέον ἔχωσιν οἱ ἀγαθοὶ γενόμενοι τῶν πονηρῶν. ἀλλ' οἵ τε τῶν παραυτίκα ἡδονῶν ἀπεχόμενοι, οὐχ ἵνα μηδέποτε εὐφρανθῶσι τοῦτο πράττουσιν, ἀλλ' ὅπως διὰ ταύτην τὴν ἐγκράτειαν πολλαπλάσια εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον εὐφραίνωνται, οὕτω παρασκευάζονται. οἵ τε λέγειν προθυμούμενοι δεινοὶ γενέσθαι, οὐχ ἵνα εὖ λέγοντες μηδέποτε παύσονται τοῦτο μελετῶσιν, ἀλλ' ἐλπίζοντες τῷ λέγειν εὖ πείθοντες πολλοὺς ἀνθρώπους, μεγάλα ἀγαθὰ διαπράξεσθαι. οἵ τε αὖ τὰ πολεμικὰ ἀσκοῦντες, οὐχ ὡς μαχούμενοι μηδέποτε παύσονται τοῦτ' ἐκπονοῦσιν, ἀλλὰ νομίζοντες καὶ οὗτοι τὰ πολεμικὰ ἀγαθοὶ γενόμενοι, πολὺν μὲν ὄλβον, πολλὴν δὲ εὐδαιμονίαν, μεγάλας δὲ τιμὰς καὶ αὑτοῖς καὶ τῇ πόλει περιάψειν. εἰ δέ τινες ταῦτα ἐκπονήσαντες, πρίν τινα καρπὸν

καρπὸν ἀπ' αὐτῶν κομίσασθαι, περιεῖδον αὐτοὺς γήρᾳ ἀδυ-
νάτους γενομένους. ὅμοιοι ἔμοιγε δοκοῦσι πεπονθέναι, οἷον
εἴ τις γεωργὸς ἀγαθὸς προθυμηθεὶς γενέσθαι, καὶ εὖ σπείρων
καὶ εὖ φυτεύων, ὁπότε καρποῦσθαι ταῦτα δέοι, ἐῴη τὸν
καρπὸν ἀσυγκόμιστον, εἰς τὴν γῆν πάλιν καταῤῥεῖν. καὶ
εἴ τις ἀθλητὴς πολλὰ πονήσας, καὶ ἀξιόνικος γενόμενος, ἀ-
ναγώνιστος διατελέσειεν, οὐδ' ἂν οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ δικαί-
ως ἀναίτιος εἶναι ἀφροσύνης. ἀλλ' ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, μὴ πά-
θωμεν ταῦτα. ἀλλ' ἐπεὶ σύνισμεν ἡμῖν αὐτοῖς ἀπὸ παί-
δων ἀρξάμενοι ἀσκηταὶ ὄντες τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν
ἔργων, ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὓς ἐγὼ σαφῶς ἐπίστα-
μαι αὐτὸς ἰδὼν, ἰδιώτας ὄντας, ὡς πρὸς ὑμᾶς ἀγωνίζε-
σθαι. οὐ γάρ τοι πω οὗτοι ἱκανοί εἰσιν ἀγωνισταὶ, οἳ ἂν τοξεύ-
σωσιν ἢ ἀκοντίζωσιν, ἢ ἱππεύωσιν ἐπιστημόνως. ἢν δέ
που πονῆσαι δέῃ, τούτῳ λείπονται. ἀλλ' οὗτοι ἰδιῶταί εἰσι
περὶ τοὺς πόνους. οὐδέ γε οἵτινες ἀγρυπνῆσαι δέον ἡττῶν-
ται τούτου. ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἰδιῶταί εἰσι περὶ τὸν ὕπνον. οὐδέ γε
οἱ ταῦτα μὲν ἱκανοί, ἀπαίδευτοι δὲ ὡς χρὴ καὶ συμμάχοις
καὶ πολεμίοις χρῆσθαι. ἀλλὰ καὶ οὗτοι δῆλον, ὅτι τῶν μεγίστων
παιδευμάτων ἀπείρως ἔχουσιν. ὑμεῖς δὲ νυκτὶ μὲν δή-
που ὅσα περ οἱ ἄλλοι ἡμέρᾳ δύνασθε χρῆσθαι. πόνους δὲ τοῦ
ζῆν ἡδέως ἡγεμόνας νομίζετε. λιμῷ δὲ ὅσαπερ ὄψῳ δια-
χρῆσθε. ὑδροποσίαν δὲ ῥᾷον τῶν λεόντων φέρετε. κάλλιστον
δὲ πάντων καὶ πολιτικώτατον τὸ κτῆμα εἰς τὰς ψυχὰς
συγκεκόμισθε. ἐπαινούμενοι γὰρ μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἅ-
πασι χαίρετε. τοὺς δὲ ἐπαίνου ἐραστὰς, ἀνάγκη ἐπὶ τοῦτο
πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον, ἡδέως ὑποδύε-
σθαι. εἰ δὲ ταῦτα ἐγὼ λέγω περὶ ὑμῶν ἄλλως γινώσκων,
ἐμαυτὸν ἐξαπατῶ. ὅτι γὰρ μὴ τοιοῦτον ἀποβήσεται παρ' ὑ-
μῶν, εἰς ἐμὲ τὸ ἐλλεῖπον ἥξει. ἀλλὰ πιστεύω τοι τῇ πείρᾳ
καὶ τῇ ὑμῶν εἰς ἐμὲ εὐνοίᾳ, καὶ τῇ τῶν πολεμίων ἀνοίᾳ,
μὴ ψεύσειν με ταύτας τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ θαῤ-
ῥοῦντες ὁρμώμεθα· ἐπειδὴ καὶ ἐκποδὼν ἡμῖν γεγένη-
ται, τὸ δοκεῖν τῶν ἀλλοτρίων ἀδίκως ἐφίεσθαι. νῦν γὰρ ἔρ-
χονται μὲν οἱ πολέμιοι ἄρχοντες ἀδίκων χειρῶν. καλοῦ-
σι δὲ ἡμᾶς οἱ φίλοι ἐπικούρους. τί οὖν ἐστιν ἢ τοῦ ἀλέξασθαι δι-
καιότερον, ἢ τοῦ τοῖς φίλοις ἀρήγειν κάλλιον; ἀλλὰ μὴν
δὲ κἀκεῖνο ὑμᾶς οὐχ ἥκιστα οἶμαι θαῤῥεῖν, τὸ μὴ παρημελη-
κότα με τῶν θεῶν τὴν ἔξοδον ποιεῖσθαι. πολλὰ γάρ μοι
συνόντες ἐπίστασθε, οὐ μόνον τὰ μεγάλα, ἀλλὰ καὶ τὰ
μικρὰ πειρώμενον ἀπὸ θεῶν ὁρμᾶσθαι ἀεί. τέλος, ἔφη,
τί δεῖ λέγειν ἔτι; ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τοὺς ἄνδρας ἑλόμενοι,
καὶ ἀναλαβόντες, καὶ τἄλλα παρασκευασάμενοι, ἴτε
εἰς Μήδους. ἐγὼ δ' ἐπανελθὼν πρὸς τὸν πατέρα, πρό-
ειμι δὴ ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ὡς τάχιστα μαθὼν οἷά ἐ-
στι, παρασκευάσω ὑμῖν ὅ,τι ἂν δύνωμαι, ὅπως ὡς κάλ-
λιστα σὺν θεῷ ἀγωνιζοίμεθα. οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἔπρατ-
τον. Κῦρος δὲ ἐλθὼν οἴκαδε, καὶ προσευξάμενος Ἑ-
στίᾳ πατρῴᾳ, καὶ Διὶ πατρῴῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς,
ὡρμᾶτο ἐπὶ τὴν στρατείαν. συμπροὔπεμπε δὲ αὐτὸν
καὶ ὁ πατήρ. ἐπεὶ δὲ ἔξω τῆς οἰκίας ἐγένοντο, λέγονται
ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ αὐτῷ αἴσιοι γενέσθαι. τούτων δὲ
φανέντων, οὐδὲν ἔτι οἰωνιζόμενοι ἐπορεύοντο, ὡς οὐδὲν
ἄλλο ἂν λύσαντα τὰ τοῦ μεγίστου θεοῦ σημεῖα. προϊόντι δὲ
τῷ Κύρῳ ὁ πατὴρ ἤρχετο λόγου τοιοῦδε, ὅτι μὲν ὦ
παῖ, θεοὶ ἵλεῴ τε καὶ εὐμενεῖς πέμπουσι, καὶ ἐν ἱεροῖς
δῆλον,

fructū ab his quenquā perceperint, senectute reddi-
tos se uidere patiantur imbecillos, simile hi mihi ui-
dētur pati, ueluti si quis bonus agricola esse studue-
rit & bene serēdo & bene inserēdo, cum de his fru-
ctus capiundus est, cū nō coūehat, sed sinat rursum
humi defluere. Ac si quis in ludo permultū sese labo-
rem exercuerit, et dignus uictoria defecerit ad cal-
cē, neq; hic uidetur mihi nō esse iure demētiæ accu-
sandus. At ne uiri amicissimi hæc nos patiamur, ca-
uendum est. Sed quoniā cōscij nobis sumus, quod ab
usq; pueris rebus honestis bonisq; studuimus, eamus
aduersus hostes. quos ego certò scio, quoad nos, ru-
des esse imperitosq; bellandi ac plane inutiles. Nec
enim hi egregij sunt bellatores, qui, etsi sagittandi
sunt et iaculādi equitādiq; periti, ibi tamē relaxen-
tur, ubi laborandū fuerit, sunt enim rudes quantum
ad labores attinet. Neq; hi, qui uigilandū cū sit, uigi-
lare nequeūt, suntq; hi rudes, quantū ad somnū atti-
net. Nec itē hi, qui quāuis hæc præstare possent, ta-
men quoniā neq; amicis, neq; hostibus uti nouerūt,
magnarū disciplinarū non obscure indocti sunt. At
uos æque nocte potestis atq; alij uti die. LABORES
uerò iucūdæ uitæ duces existimatis: famem habetis
pro obsonio: aquæ potū fertis facilius quàm leones.
Et quam omniū pulcherrimā maximeq; ciuilē pos-
sessionē in animos importastis, laude magis q̄ alijs
rebus omnib. gaudetis. AT LAVDIS amatores ne-
cesse est huiusce rei gratia ea sibi cōparare, quorū
causa laudētur, ob eāq; rem omnē laborē, omne pe-
riculum quam libētissime subire. Quòd si hæc de uo-
bis loquēs aliter sentio, me ipsum fallo. Nā quod mi-
nus huiusmodi per uos euenerit, aduersus me erratū
uenturū sit. Verùm tum ob peritiā atq; beneuolen-
tiam in me uestrā, tum ob hostiū inscitiā credo fore,
ut me hæ spes optimæ haud falsum habeāt. Itaq; bo-
na cū fiducia iter capiamus, quoniā liquido iam pa-
tet nequaquā nos per iniuriā appetere aliena. Nunc
enim hostes ueniunt autores inferendæ iniuriæ. Nos
uerò amici in auxiliū uocant. QVID IGITVR est
aut iustius quam propulsare iniuriam, aut pulchrius
quàm amicis succurrere? Atqui uos illius etiam rei
gratia fidere opinor, quòd haud ad bellū egrediar
per neglectū rerū diuinarū. Nā qui de me plura co-
gnoscitis, illud minime ignoratis, me non solū in ma-
gnis rebus, sed etiam in paruis semper à dijs immor-
talibus initiū facere. Ad postremū inquit: Quid est
amplius dicendū? Lectis uos assumptisq; uiris fortis-
simis, paratisq; rebus alijs, ite in Medos. Ego autē
reuersus ad patrem iandudū adero, quò res hostiles
quā celerrime edoctus, ea parē omnia quæ usui sunt
ut quam optime cum diuina ope belligeremus. Et hi
quidē hæc gerebāt. Cyrus aūt domū reuersus, pre-
catusq; Vestā patriā, atq; Iouē patriū aliosq; deos,
pgebat ad exercitū, cūq; pater unà deducebat. Sed
posteaquā ædis egressi sunt, dicūtur fulgura ei atq;
tonitrua dextera esse facta. Quæ ubi apparuissent,
nullo præterea utētes alio augurio iter faciebāt, q
signa dei optimi maximi nihil aliud portenderent.
Procedēti aūt Cyro, pater huiusmodi sermonē face-
re est aggressus: O fili mihi charissime, quòd dij im-
mortales te mittūt propitij ac mites, et in sacrificijs

Cyri in deum religio.

manifestum est, et in signis cœlestibus, id quod ipse etiam nosti. Nam rerum harum ego tibi doctrinam de industria tradidi, quò nō alijs interpretibus mentes deorum callere, sed ipse cognosceres et uidens & audiens, quæ uidenda audiēdaq; sunt. Neq; augures peteres, si uelint te decipere, dicentes alia quàm dij ipsi significent: neque rursus ubi careas augure ambigeres, quid tibi diuinis signis portendatur, sed cognoscens per diuinationem deorum consulta, ipsis obtemperes. Atque Cyrus inquit: O pater, quò dij non aduersi consulere nobis uelint, pro uiribus diligentiam adhibebo, ut mones. Memini enim ex te olim audisse, itidem à dijs illum magis exorare, quod uelit, quemadmodum etiam ab hominibus, qui non cum in difficultatibus fuerit, tum assentetur, sed quum rebus secundis utitur, tum potißimum reminiscatur deorum: & amicorum dicebas eandem habendam esse diligentiam. Propterea nunc, inquit, ô fili, ob illos cultus libentius uenis deos rogaturus ita affectos, sperasque futurum ut magis quæcunque rogaueris, consequare, quòd tibi conscius sis nunquam eorum cultus defuisse. Valde, inquit ô pater, ita sum affectus in deos, ut in amicißimos mihi. Quid enim, fili, Cambyses inquit, meministi'ne illa, quæ nobis olim uidebantur, felicioris esse homines si didicere quæ dij dederint, quàm si eorum fuerint inscij: & si operantur, efficere magis, quàm si fuerint ociosi: & si diligentiam adhibuerint, quàm si horum fuerint negligentes, degere posse securius? Qui ergo tales se præstarent, quales par est, ita nobis uidebatur bona ijs petenda esse à dijs immortalibus. Ita, inquit Cyrus, memini equidem hæc abs te audisse. Etenim necessariò parendum est orationi tuæ. Nam noui te dicere semper solitum, haud fas esse à dijs petere, neque uictoriam eos equestri pugna, qui equitare non didicissent: neque sagittæ ignaros, superare illos sagittando, qui huiusmodi peritiam callent: neque gubernandi imperitos optare nauium salutem gubernando: neque eos, qui frumentum non seuerint, sibi precari frumentum pulcherrimum nasci: neque salutem petere, qui sibi in bello non cauerint: huiusmodi enim omnia esse præter diuina instituta. Sed QVI OPTANT NEFASTA, dicebas consentaneum esse hos æquè à dijs optata non consequi, atq; ab hominibus non adipisci, quæ illicita rogant. Sed illorum es'ne oblitus, cum ego ac tu commentaremur, sufficiens uiri opus atque pulchrum esse, si curare quis queat, ut & ipse honestus ac bonus omnino sit, resq; ad uictum necessarias, tum ipse, tum famuli habeant abundè: & cum magnum hoc opus esset, ita etiam scire alijs præesse hominibus, ut habituri sint omneis res necessarias affatim, & ut futuri sint omnes, qualis oportet, hoc nobis mirabile sanè uidebatur. Ita mediusfidius, ô pater, memini hoc dixisse te: itaque mihi quoque uidebatur opus esse maximum pulchre imperare. ac nunc eadem mihi uidentur, cum ipsum imperandi munus mecum ipse considero. Equidem cum ad alios homines oculos conuertens animo uoluto, quales sint qui principatum obtineant, & quales hi qui

δῆλον, καὶ ἐν οὐρανίοις σημείοις, γινώσκεις δὴ καὶ αὐτός. ἐγὼ γάρ σε ταῦτα ἐπίτηδες ἐδιδαξάμην. ὅπως μὴ δι᾽ ἄλλων ἑρμηνέων, τὰς τῶν θεῶν συμβουλὰς συνίεις. ἀλλὰ αὐτὸς καὶ ὁρῶν τὰ ὁρατὰ, καὶ ἀκούων τὰ ἀκουστὰ γιγνώσκοις. καὶ μὴ ἐπὶ μάντεσιν εἴης, εἰ βούλοιντό σε ἐξαπατᾶν, ἕτερα λέγοντες, ἢ τὰ παρὰ τῶν θεῶν σημαινόμενα μηδ᾽ αὖ εἴ ποτε ἄρα ἄνευ μάντεως γένοιο, ἀποροῖς θείοις σημείοις ὅτι χρῷο. ἀλλὰ διὰ τῆς μαντικῆς γιγνώσκων τὰ παρὰ τῶν θεῶν συμβουλευόμενα, τούτοις πείθοιο. καὶ μὲν δὴ, ἔφη, ὦ πάτερ, ὁ Κῦρος, ὅπως γ᾽ ἂν ἵλεῳ οἱ θεοὶ ὄντες ἡμῖν συμβουλεύειν ἐθέλωσιν, ὅσον δύναμαι κατὰ τὸν σὸν λόγον διατελῶ ἐπιμελούμενος. μέμνημαι γὰρ ἀκούσας ποτέ σου, ὅτι εἰκότως ἂν καὶ παρὰ τῶν θεῶν πρακτικώτερος εἴη, ὥσπερ καὶ παρὰ ἀνθρώπων, ὅστις μὴ ὁπότε ἐν ἀπόροις εἴη, τότε κολακεύοι. ἀλλ᾽ ὅτε ἄριστα πράττοι, τότε μάλιστα τῶν θεῶν μεμνῷτο. καὶ τῶν φίλων δὲ, ἔφησθα, χρῆναι ὡσαύτως ἐπιμελεῖσθαι. οὐκοῦν νῦν, ἔφη ὦ παῖ, δι᾽ ἐκείνας τὰς ἐπιμελείας, ἥδιον μὲν ἔρχῃ πρὸς τοὺς θεοὺς ὄντας οὕτω διακείμενος. ἐλπίζεις δὲ μᾶλλον τεύξεσθαι ὧν ἂν δέῃ, ὅτι συνειδέναι σαυτῷ δοκεῖς, οὐπώποτ᾽ ἀμελήσας αὐτῶν. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς πρὸς φίλους μοι τοὺς θεοὺς ὄντας, οὕτω διάκειμαι. τί γὰρ, ἔφη, ὦ παῖ, ἐκεῖνα μέμνησαι, ἅ ποτε ἐδόκει ὑμῖν. ὁπόσα γὰρ δὴ δεδώκασιν οἱ θεοὶ μαθόντας ἀνθρώπους καὶ ἐργαζομένους μᾶλλον ἀνύειν, ἢ ἀργοὺς ὄντας. καὶ ἐπιμελουμένους ἀσφαλέστερον γ᾽ ἂν διάγειν, ἢ ἀφυλακτοῦντας τούτων, παρέχοντας ἑαυτοὺς οἵους δεῖ; οὕτως ἡμῖν ἐδόκει καὶ αἰτεῖσθαι τὰ ἀγαθὰ τὰ παρὰ τῶν θεῶν. ναὶ μὰ Δία, ἔφη ὁ Κῦρος, μέμνημαι μέντοι τοιαῦτα ἀκούσας σου. καὶ γὰρ ἀνάγκη ἦν, πείθεσθαι τῷ λόγῳ τούτῳ. καὶ οἶδά σε ἐπιλέγοντα αὐτῷ, ὡς οὐδὲ θέμις εἴη αἰτεῖσθαι παρὰ τῶν θεῶν, οὔτε ἱππεύειν μὴ μαθόντας ἱππομαχοῦντας νικᾶν, οὔτε μὴ ἐπισταμένους τοξεύειν, τοξεύοντας κρατεῖν τῶν ἐπισταμένων τοξεύειν. οὔτε μὴ ἐπισταμένους κυβερνᾶν, σώζειν εὔχεσθαι ναῦς κυβερνῶντας. οὐδὲ μὴ σπείροντάς γε σῖτον, εὔχεσθαι καλὸν αὐτοῖς σῖτον φύεσθαι. οὐδὲ μὴ φυλαττομένους γε ἐν πολέμῳ, σωτηρίαν αἰτεῖσθαι. παρὰ γὰρ τοὺς τῶν θεῶν θεσμοὺς πάντα τὰ τοιαῦτα εἶναι. τοὺς δὲ ἀθέμιστα εὐχομένους, ὁμοίως ἔφησθα εἰκὸς εἶναι παρὰ θεῶν ἀτυχεῖν, ὥσπερ καὶ παρὰ ἀνθρώπων ἀπρακτεῖν, τοὺς παράνομα δεομένους. ἐκείνων δὲ, ἔφη, ὦ παῖ, ἐπελάθου, ἅ ποτε ἐγὼ καὶ σὺ ἐλογιζόμεθα, ὡς ἱκανὸν εἴη καὶ καλὸν ἀνδρὶ ἔργον, εἴ τις δύναιτο ἐπιμεληθῆναι, ὅπως αὐτός τε καλὸς κἀγαθὸς δοκίμως γένοιτο, καὶ τὰ ἐπιτήδεια, ὅπως αὐτός τε καὶ οἰκέται ἱκανῶς ἔχοιεν. τὸ δὲ τούτου μεγάλου ἔργου οὕτως ὄντος ἐπίστασθαι, ἀνθρώπων ἄλλων προστατεύειν, ὅπως ἕξουσιν ἅπαντα τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλέω, καὶ ὅπως ἔσονται πάντες οἵους δεῖ, τοῦτο θαυμαστὸν δή που ἐφαίνετο ἡμῖν εἶναι. ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη, ὦ πάτερ, μέμνημαι καὶ τοῦτό σου λέγοντος. συνεδόκει οὖν καὶ ἐμοί, ὑπερμέγεθες εἶναι ἔργον τὸ καλῶς ἄρχειν. καὶ νῦν γ᾽, ἔφη, ταὐτά μοι δοκεῖ ταῦτα, ὅταν πρὸς αὐτὸ τὸ ἄρχειν σκοπῶν λογίζωμαι. ὅταν μέντοι γε πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους ἰδὼν κατανοήσω, οἷοί τε ὄντες διαγίγνονται ἄρχοντες. καὶ οἷοι ὄντες αὐτα-

ἀνταγωνισταὶ ἡμῖν ἔσονται, πάνυ μοι δοκεῖ αἰσχρὸν εἶναι, τοιούτους αὐτοὺς ὄντας ὑποπτῆξαι, καὶ μὴ ἐθέλειν ἰέναι τοῖς ἀνταγωνιουμένοις. οὓς, ἔφη, ἐγὼ αἰσθάνομαι ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἡμετέρων φίλων τούτων, ἡγουμένους δεῖν τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων διαφέρειν τῷ πολυτελέστερον δειπνεῖν, καὶ πλέον ἔνδον ἔχειν χρυσίον, καὶ πλείονα χρόνον καθεύδειν, καὶ πάντα ἀπονώτερον τῶν ἀρχομένων διάγειν. ἐγὼ δὲ οἶμαι, ἔφη, τὸν ἄρχοντα οὐ τῷ ῥᾳδιουργεῖν χρῆναι διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ τῷ προνοεῖν καὶ φιλοπονεῖν προθυμούμενον. ἀλλά τοι, ἔφη, ὦ παῖ, ἔνιά ἐστιν, ἃ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἀγωνιστέον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα, ὧν οὐ ῥᾴδιον εὐπόρως περιγενέσθαι. αὐτίκα δή που οἶσθα, ἔφη, ὅτι εἰ μὴ ἕξει ἡ στρατιὰ τὰ ἐπιτήδεια, καταλύσεταί σου εὐθὺς ἡ ἀρχή. ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ πάτερ, κυαξάρης φησὶ παρέξειν τοῖς ἐντεῦθεν πᾶσιν ἰοῦσιν, ὁπόσοι ἂν ὦσι. τούτοις δὲ, ἔφη, ὦ παῖ, σὺ πιστεύων ἔρχῃ, τοῖς παρὰ κυαξάρου χρήμασιν; ἔγωγε, ἔφη ὁ κῦρος. τί δὲ, ἔφη, οἶσθα ὁπόσα αὐτῷ ἐστι; μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ κῦρος, οὐ μὲν δή. ὅμως δὲ τούτοις πιστεύεις τοῖς ἀδήλοις; ὅτι δὲ πολλῶν μὲν σοι δεήσει, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα νῦν ἀνάγκη δαπανᾶν, ἐκεῖνον οὐ γιγνώσκεις; γιγνώσκω, ἔφη ὁ κῦρος. ἐὰν οὖν, ἔφη, ὑπολίπῃ αὐτὸν ἡ δαπάνη, ἢ καὶ ἑκὼν ψεύσηται, πῶς σοι ἕξει τὰ τῆς στρατιᾶς; οὐ καλῶς δηλονότι. ἀτὰρ ὦ πάτερ, ἔφη, σὺ εἰ ὁρᾷς τινὰ πόρον καὶ ἀπ' ἐμοῦ ἂν προσγενόμενον, ἕως ἔτι ἐν φιλίᾳ ἐσμὲν, λέγε. ἐρωτᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, εἴ τις ἂν ἀπὸ σοῦ πόρος προσγένοιτο; ἀπὸ τίνος δὲ μᾶλλον εἰκός ἐστι πόρον προσγενέσθαι, ἢ ἀπὸ τοῦ δύναμιν ἔχοντος; σὺ δὲ πεζὴν μὲν δύναμιν ἔχων ἐνθένδε ἔρχῃ, ἀνθ' ἧς εὖ οἶδ' ὅτι πολλαπλασίαν ἄλλην οὐκ ἂν δέξαιο. ἱππικὸν δέ σοι, ὅπερ κράτιστον, τὸ μήδων σύμμαχον ἔσται. ποῖον οὖν ἔθνος τῶν πέριξ οὐ δοκεῖς καὶ χαρίζεσθαι βουλόμενον ὑμῖν ὑπηρετήσειν, καὶ φοβούμενον μή τι πάθῃ; ἃ χρή σε κοινῇ σὺν κυαξάρῃ σκοπεῖσθαι, μή ποτε ἐπιλίπῃ τι ὑμᾶς ὧν δεῖ ὑπάρχειν, καὶ ἔθους δὲ ἕνεκα μηχανᾶσθαι προσόδου πόρον. τόδε δὲ μάλιστα πάντων μέμνησό μοι, μηδέποτε ἀναμένειν τὸ πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια, ἔστ' ἂν ἡ χρεία σε ἀναγκάσῃ. ἀλλ' ὅταν μάλιστα εὐπορῇς, τότε πρὸ τῆς ἀπορίας μάλιστα μηχανῶ. καὶ γὰρ τεύξῃ μᾶλλον παρ' ὧν ἂν δέῃ μὴ ἄπορος δοκῶν, καὶ ἔτι ἀναίτιος ἔσῃ παρὰ τοῖς σαυτοῦ στρατιώταις, ἐκ τούτου δὲ μᾶλλον καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων αἰδοῦς τεύξῃ. καὶ ἤν τινας βούλῃ τῇ δυνάμει ἢ εὖ ποιῆσαι, ἢ κακῶς, μᾶλλον ἕως ἂν ἔχωσι τὰ δέοντα οἱ στρατιῶται, ὑπηρετοῦσί σοι. καὶ πιστικωτέρους σάφ' ἴσθι λόγους δυνήσῃ τότε λέγειν, ὅταν περ καὶ ἐνδείκνυσθαι μάλιστα δύνῃ, εὖ ποιεῖν ἱκανὸς ὢν καὶ κακῶς. ἀλλ', ἔφη, ὦ πάτερ, ἄλλως τέ μοι καλῶς δοκεῖς ταῦτα λέγειν πάντα, καὶ ὅτι ἃ μὲν νῦν λήψονται οἱ στρατιῶται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐμοὶ τούτων χάριν εἴσεται. ἴσασι γὰρ ἐφ' οἷς αὐτοὺς κυαξάρης ἄγεται συμμάχους. ὅτι δ' ἂν πρὸς τοῖς εἰρημένοις λαμβάνῃ τις ταῦτα, καὶ τιμὴν νομιοῦσι, καὶ χάριν τούτων πλείστην εἰκὸς εἰδέναι τῷ διδόντι. τὸν δὲ ἔχοντα δύναμιν, ᾗ ἔστι μὲν φίλους εὖ ποιοῦντα ἀντωφελεῖσθαι, ἔστι δὲ ἐχθροὺς ἔχοντα, πειρᾶσθαι τίσασθαι ἐπ' αὐτῶν, ἔπειτα ἀμελεῖν τοῦ πορίζειν. οἴει τι, ἔφη, τούτου αἰσχρὸν ἧττον εἶναι, ἢ εἴ τις ἔχων μὲν ἀγροὺς, ἔχων δὲ ἐργάτας,

οἷς

qui sint nobiscum decertaturi, turpißimum mihi uidetur eiusmodi homines formidare, minusq; libēter ijs obuiam ire in pugnam, quos ego, ut ab hisce amicis nostris incipiā, sentio existimare id esse operæprecium, ut rex subditis antecellat cœnæ sumptu ac magnificētia, auri magnitudine, diuturniore somno, utq; omnib. in rebus minore degat cū labore quàm subditi. ATEGO arbitror decere principem subditis anteire, nō dolo & ocio, sed prouidētia & industria. Verū quædā sunt, inquit, fili, quæ nō erga homines exerceri debēt, sed circa res ipsas, quibus difficile est abundare. Itaq; ne te lateat breui periturum imperium, ubi exercitus caruerit commeatu. Atqui hunc Cyaxares ipse ait, ô pater, præbiturū sese nostris hinc proficiscentib. omnibus. Pergis ne igitur, inquit, fili, fidē habēs hisce Cyaxares pecunijs? Certe, inquit, ô pater. Quid inquit, nosti quot pecuniæ ei sunt? Nō mehercule, inquit Cyrus. Veruntamē fidem adhibes his rebus incertis? Quòd autē tibi grādi pecunia opus erit, & multa tibi hoc tēpore alia impensa necessariò faciūda est, id haud nosti? Noui equidē, inquit Cyrus. Si igitur cū, inquit, impēsa defecerit, uel ipse etiā ultro mētiatur, quomodo tibi exercitus res habebūt? Videlicet nequaquā bene. Idcirco, inquit, ô pater, si quē tu redditū uides à me quoque præstari posse, dum adhuc sumus in pacato, expone. Interrogas, inquit, fili, ecquis à te commeatus parari queat? A quo magis cōsentaneū est suppeditari pecuniā, quā ab eo qui exercitui præsit? Tu uero hinc agis tecū peditatū, quem scio cū alio longè maiore non cōmutares. Equitatum autē Medorum qui optimus est, socium habebis. Quam ergo finitimam gentem non existimas tibi gratificaturam, & obsequendi uoluntate, & metu pœnæ? Quæ quidē tibi unà cum Cyaxare considerāda sunt, quo nunquā deficiat uobis aliquid necessarium. Quin etiā assuescendi gratia excogitandus est pecuniarū redditus. Hoc insuper omniū maximè memineris, nunquā expectandum esse, ut tum cōmeatum pares, dum ipsa caritudo te coegerit: sed cum maximè abūdaueris, tum ante indigentiā illum strue. Etenim magis à quibus opus fuerit, eum consequeris, cum non uisus fueris indigere. Neq; præterea à tuis militibus accusabere. Magis etiam ex hac te re alij uerebūtur. Ac si quos tuis uirib. uolueris uel bene afficere uel male, obsequentiores es milites habiturus in rerū necessariarum copia. Et oratione tum uteris magis ad persuadendū apposita, cum maximè poteris demonstrare, te satis esse qui & bene poßis, & male afficere. Verū Cyrus inquit: O Pater, mihi uideris hæc omnia quamoptimè dicere: & itē, quod quæ nūc milites accipient, eorum mihi nemo sit gratiā habiturus: quippe qui norunt quas ob res eos Cyaxares socios accersit: & quod ea præterea quæ quis accipiat, tū sibi honori ducturi sunt, tum danti horū gratiā cōsentaneè plurimam habituri. Qui autem uires habet, quibus potest tum ijs amicis gratiam referre, qui de se bene meruerint, tum de his quos habet inimicos, operam dare ut ultionem sumat, hunc negligere pecuniæ redditum putas ne (inquit) minus esse turpe, quàm si quis & agros habeat, & ad eorum

cultum

ὅθεν γὰρ βλαίνονται οἱ ἄνθρωποι, περί τε τῶν νοσηρῶν χωρίων καὶ τῶν ὑγιεινῶν. μάρτυρες δὲ σαφεῖς ἑκατέροις αὐτῶν παρείσονται, τά τε σώματα καὶ τὰ χρώματα. ἔπειτα δὲ οὐ τὰ χωρία μόνον ἀρκέσει σκέψασθαι, ἀλλὰ μνήσθητι πῶς παρὰ σοὶ ἐπιμελεῖσθαι σεαυτοῦ, ὅπως ὑγιαίνῃς. καὶ ὁ Κῦρος εἶπε· πρῶτον μὲν πειρῶμαι νὴ Δία, μηδέποτε ὑπερεμπίπλασθαι, δύσφορον γάρ. ἔπειτα δὲ ἐκπονῶ τὰ εἰσιόντα. οὕτω γάρ μοι δοκεῖ ἥ τε ὑγίεια μᾶλλον παραμένειν, καὶ ἰσχὺς προσγίνεσθαι. οὕτω τοίνυν δεῖ, ἔφη, ὦ παῖ, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι. ἦ καὶ σχολή, ἔφη, ἔσται, ὦ πάτερ, σωμασκεῖν τοῖς στρατιώταις; οὐ μὰ Δί᾽, ἔφη ὁ πατήρ, οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. δεῖ γὰρ δή που στρατιάν, εἰ μέλλει πράξειν τὰ δέοντα, μηδέποτε παύεσθαι, ἢ τοῖς πολεμίοις κακὰ πορσύνουσαν, ἢ ἑαυτῇ ἀγαθά. ὡς χαλεπὸν μὲν καὶ ἕνα ἄνθρωπον ἀργὸν τρέφεσθαι, πολὺ δ᾽ ἔτι, ὦ παῖ, χαλεπώτερον οἶκον ὅλον. πάντων δὲ χαλεπώτατον στρατιὰν ἀργὸν τρέφειν. πλεῖστα γὰρ τὰ ἐσθίοντα ἐν στρατιᾷ, καὶ ἀπ᾽ ἐλαχίστων ὁρμώμενα, καὶ οἷς ἂν λάβῃ, δαψιλέστατα χρώμενα. ὥστε οὐδέποτε προσήκει στρατιὰν ἀργεῖν. λέγεις σύ, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὥσπερ οὐδὲ γεωργοῦ ἀργοῦ οὐδὲν ὄφελος, οὕτως οὐδὲ στρατηγοῦ ἀργοῦ οὐδὲν ὄφελος εἶναι. τὸν δέ γε ἐργάτην στρατηγὸν ἐγώ, ἔφη, ἀναδέχομαι, ἢν μή τις θεὸς βλάπτῃ, ἅμα καὶ τὰ ἐπιτήδεια μάλιστα ἔχοντας τοὺς στρατιώτας ἀποδείξειν, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντας παρασκευάσειν. ἀλλὰ μέντοι τό γε μελετᾶσθαι, ἔφη, ἕκαστα τῶν πολεμικῶν ἔργων, ἀγῶνας ἄν τινάς μοι δοκεῖ, ὦ πάτερ, προειπὼν ἑκάστοις καὶ ἆθλα προτιθείς, μάλιστ᾽ ἂν ποιεῖν εὖ ἀσκεῖσθαι ἕκαστα. ὥστε ὁπότε δέοι, ἔχειν ἂν παρεσκευασμένοις χρῆσθαι. κάλλιστα λέγεις, ἔφη, ὦ παῖ. τοῦτο γὰρ ποιήσας, σάφ᾽ ἴσθι, ὥσπερ χοροὺς τὰς τάξεις ἀεὶ τὰ προσήκοντα μελετώσας θεάσῃ. ἀλλὰ μήν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἴς γε τὸ προθυμίαν ἐμβαλεῖν στρατιώταις, οὐδέν μοι δοκεῖ ἱκανώτερον εἶναι, ἢ τὸ δύνασθαι ἐλπίδας ἀγαθὰς ἐμποιεῖν ἀνθρώποις. ἀλλ᾽, ἔφη, ὦ παῖ, τοῦτό γε τοιοῦτόν ἐστιν, οἷόνπερ εἴ τις κύνας ἐν θήρᾳ ἀνακαλοῖτο ἀεὶ τῇ κλήσει, οἵᾳπερ ὅταν τὸ θηρίον ὁρῶσι. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον προθύμως εὖ οἶδ᾽, ὅτι ἔχει ὑπακουούσας. ἢν δὲ πολλάκις ψεύδηται αὐτάς, τελευτῶσαι οὐδ᾽ ὁπόταν ἀληθῶς ὁρῶν καλῇ πείθονται αὐτῷ. οὕτω καὶ τὸ περὶ τῶν ἐλπίδων ἔχει. ἢν πολλάκις προσδοκίας ἐμβαλὼν ψεύδηταί τις, τελευτῶν οὐδ᾽ ὁπόταν ἀληθεῖς ἐλπίδας λέγῃ, ὁ τοιοῦτος πείθειν δύναται. ἀλλὰ τοῦ μὲν αὐτὸν λέγειν, ἃ μὴ σαφῶς εἰδείη, εἴργεσθαι δεῖ, ὦ παῖ. ἄλλοι δ᾽ ἐνίοτε λέγοντες, ταὐτὸ διαπράττοιεν ἄν. τὴν δὲ αὑτοῦ παρακέλευσιν εἰς τοὺς μεγίστους κινδύνους δεῖ ὡς μάλιστα ἐν πίστει διασώζειν. ἀλλὰ ναὶ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κῦρος, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, καὶ ἐμοὶ οὕτως ἥδιον. τό γε μὴν πειθομένους παρέχεσθαι τοὺς στρατιώτας, οὐκ ἀπείρως μοι δοκῶ ἔχειν, ὦ πάτερ. σύ τε γάρ με εὐθὺς ἐκ παιδίου ἐπαίδευες σαυτῷ πείθεσθαι ἀναγκάζων, ἔπειτα τοῖς διδασκάλοις παρέδωκας. καὶ ἐκεῖνοι αὖ ταὐτὸ τοῦτο ἔπραττον. ἐπεὶ δ᾽ ἐν τοῖς ἐφήβοις ἦμεν, ὁ ἄρχων ἡμῶν, αὐτοῦ τούτου ἰσχυρῶς ἐπεμελεῖτο. καὶ οἱ νόμοι δὲ οἱ πολλοί δοκοῦσί μοι δύο ταῦτα μάλιστα διδάσκειν, ἄρχειν

τε

aßiduè consueuerunt, & qui loci morbidi sint, & qui salubres. his uerò utrisq; certißima afferunt testimonia, tum corpora, tum colores. Dein non satis est locos ipsos considerare, sed meminisse etiam debes quid ipse obserues, ut bene ualeas. Et Cyrus inquit: Primum equidem operam do, ne unquam saturer: id enim difficile est & graue. Dein uerò per laborem ingesta consumo: Ita enim mihi uideor & perseuerantius bene ualere, & robustior effici. Ergo, ita, inquit, tibi fili de alijs est curandum. Num, inquit, ô pater, ocium erit militibus ad exercenda corpora? Imò uerò, pater, respondit, nō solum enim exerceri oportet, sed necessariò exerceri. Nam exercitus scilicet opus est, si suo munere fungi uelit, ut cesset nunquam aut nocere hostibus, aut prodesse sibi. Difficile est enim uel unum hominem alere ociosum: multò etiam difficilius totam domum: sed omnium est difficillimum, uniuersum exercitum ociosum alere. Nam & plurima sunt in exercitu, quæ uescuntur, & quæ à minimis incipiunt, & quæ ijs, quæ ceperint, utantur affluentißimè. Itaque exercitum cessare nunquam decet. Dicis tu, Cyrus inquit, ô pater, ut mihi uideor intelligere, quemadmodum ociosus agricola est inutilis, ita imperatoris nullam esse utilitatem, si fuerit ociosus. Illum autem imperatorem ego, inquit, admitto, qui nisi quis deus aduersetur, opera sua simul & commeatum militibus maximè redditurus, & corpora sit paraturus quàm optima. Sed ob meditationes rerū omniū bellicarū, ut mihi pater uidetur, si ludos aliquos pronunciauero singulis, ac præmia proposuero, eos reddam exercitatos quàm optimè, ut ad singula cum opus fuerit, eis præstò sint. Pulcherrime, inquit, dicis fili. Hoc enim si feceris, certo scito militaris te ordines semper spectaturum ueluti choros conuenienter suum officium meditari. Atqui ad reddendos milites alacres & strenuos nihil mihi uidetur efficacius esse, inquit Cyrus, quàm spem inijcere hominibus. Verum, Cambyses inquit, ô fili, hoc huiusmodi est, quale si quis in uenatione canes hortetur semper eadem appellatione, qua solet ubi feram aspicit. Nam primum alacriter parent. Quòd si eas fefellerit sæpius, ad postremum neque quando feram uerè intuens uocarit, ei obediunt. Ita etiam de spe accidit. SI QVIS frequenter bonorum expectationes iniciens fefellerit, uir huiusmodi ne tum quidem potest persuadere, cum spem ueram attulerit. At non ea debet, fili, is dicere, quæ minus certò norit. Verùm alij hæc quandoque dicendo perficiant. Adhortationem autem suam in maxima pericula seruet quàm fidelißimè, opus est. Dicis tu, inquit Cyrus, medius fidius perpulchrè, ac mihi ita iucundius est. Haudquaquam mihi pater uideor imperitus, quo pacto reddendi sunt milites obedientes. Nam & tu continuò me ab ineūte ætate hoc docebas, cum tibi ipsi primum parêre cogebas: dein ubi magistris me tradidisti, illi quoque idem hoc agebant. Cum uerò essem in pubertate, rector noster eiusdem rei uehementem habebat diligentiam. Atque leges item plures, hæc duo mihi uidentur maximè docere, & imperare,

Exercitus officium.

&

Obedientia in exhortatione consistit.

& imperium pati. Itaq; de his cogitans in omnibus mihi uidere uideor, OBEDIENTIA min exhortatione maximè consistere, quæ obedientem laudat et honorat, inobedientem uerò ignominia supplicioq; afficit. Vt necessitate adducti pareant, fili, hæc est uia. Sed, quod hoc longè melius est, ut ultrò pareas, alia est uia compendiosior. QVEM enim seipsis prudentiorem duxerint circa suam ipsorũ utilitatem, huic homines perlibenter obediunt. Ac noris hoc ita habere cùm in alijs multis, tum in ægrotis, quòd alacriter eos uocant, qui iussuri sunt facienda: & in mari, quod gubernatoribus qui unà nauigant, audiũt: & quos aliqui putarint quàm se melius uias nosse, ab ijs tanquam ab harum peritißimis ducibus abesse nunquam uolunt. Cum uerò si obediant, arbitrantur fore, ut mali quippiam capiant, neq; detrimentis admodũ cedunt, neq; muneribus efferuntur. NAM NE DONA quidem causa mali sui sponte quis accipit. Dicis tu(inquit)pater, ad habendos obedientes milites nihil esse efficacius, quàm ut dux subditis prudentior esse uideatur? Dico id sanè. Et quo pacto de se quisquam poßit, ô pater, talem opinionem celerrime præstare? Non est, inquit, fili compendiosior uia, quàm earum rerum quarum uideri uis prudens, habere prudentiam. Quod si de his singillatim consideres, facile cognoscas dici ab me uera. Nam si uideri uelis bonus agricola, qui nõ sis bonus aut eques, aut medicus, aut tibicen, aut aliud quippiam, cogita quæ sint molienda tibi quò talis esse uidearis. Quod si tuo persuasu & te multi laudent, quo autoritatem adipiscaris, & in eorum singulis bona ieceris fundamenta, tum modo decipias, tum paulo postea, ubi de te periculum feceris, qualis sis, arguaris, tum ostentator præterea appareas. Sed de futura utilitate, quo pacto quis prudens uero fuerit? Perspicuum est inquit, fili, ea te discendo assecuturum, quæcunque potes per disciplinam cognoscere, quemadmodum instruere aciem didicisti. Quæcunque uero neque per disciplinam, neque per humanam prouidentiam prospici poßunt, de hisce tu per uaticinium deos consulens, sis alijs prudentior, præsertim si quod noueris factu melius curaueris quonam id modo agendum sit. Etenim curare quod opus sit, prudentioris uiri est, quàm negligere. Vt autem quis ametur à subditis, id quod mihi uidetur esse maximum, eadem est ratio, quæ si quis amicis charus esse cupiat. Oportere enim palàm ut beneficium appareat. Sed hoc, inquit, fili difficile est, ut in eos semper beneficium conferre quis poßit, in quos uelit. At illud certe potest, ut unà cum ijs lætetur, quibus aliquid boni contigerit: & unà tristetur, si quid acciderit mali: & opem ferre alacriter studeat eorum difficultatibus, & præcaueat, ne quid errent: & enitatur prouidere, ne quid item decipiantur, quibus in rebus magis se quodammodo socium debet præstare. Atque in rebus gerendis, si quidem in æstate fuerit, debet imperator tolerare plus solis, & id quidem non occultè: in hyeme uerò plus frigoris, & in laborando plus laboris: hæc enim omnia conducunt ad amorem subditorum. Dicis tu quidem, inquit, ô pater, toleran/

Quid duci faciendum ut à subditis ameatur.

τέ καὶ ἄρχεσθαι. καὶ τοίνυν κατανοῶν περὶ τούτων ἐν ἅπασιν, ὁρῶν μοι δοκῶ τὸ προτρέπον πείθεσθαι μάλιστα ὂν, τὸ τὸν μὲν πειθόμενον, ἐπαινεῖν τε καὶ τιμᾶν. τὸν δὲ ἀπειθοῦντα ἀτιμάζειν τε καὶ κολάζειν. καὶ ἐπὶ μὲν γε τὸ ἀνάγκῃ πείθεσθαι, ἔφη, αὕτη, ὦ παῖ, ἡ ὁδὸς ἐστιν. ἐπὶ δὲ τὸ πολὺ κρεῖττον τούτου τὸ ἑκόντας πείθεσθαι, ἄλλη συντομωτέρα ὁδὸς ἐστιν. ὃν γὰρ ἂν ἡγήσωνται περὶ τοῦ συμφέροντος ἑαυτοῖς φρονιμώτερον ἑαυτῶν εἶναι, τούτῳ οἱ ἄνθρωποι ὑπερηδέως πείθονται. γνοίης δ' ἂν ὅτι τοῦθ' οὕτως ἔχει ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς, καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς κάμνουσιν, ὡς προθύμως τοὺς ἐπιτάξοντας ὅ, τι χρὴ ποιεῖν, καλοῦσι. καὶ ἐν θαλάττῃ δὲ ὡς προθύμως τοῖς κυβερνήταις οἱ συμπλέοντες πείθονται. καὶ οὕς γ' ἂν νομίζωσί τινες βέλτιον ἑαυτῶν ὁδοὺς εἰδέναι, ὡς ἰσχυρῶς τούτου, οὐδ' ἀπολείπεσθαι θέλουσιν. ὁπότε δὲ οἴονται πειθόμενοι κακόν τι λήψεσθαι, οὔτε ζημίαις πάνυ τι θέλουσιν εἴκειν, οὔτε δώροις ἐπαίρεσθαι. οὐδὲ γὰρ τὰ δῶρα ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ κακῷ ἑκὼν οὐδεὶς λαμβάνει. λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ, εἰς τὸ πειθομένους ἔχειν, οὐδὲν εἶναι ἀνυσιμώτερον τοῦ φρονιμώτερον δοκεῖν εἶναι τῶν ἀρχομένων; λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. καὶ πῶς δή τις, ὦ πάτερ, τοιαύτην δόξαν περὶ αὑτοῦ τάχιστα παρασχέσθαι ἂν δύναιτο; οὐκ ἔστιν, ἔφη, ὦ παῖ, συντομωτέρα ὁδὸς, περὶ ὧν ἂν βούλῃ δοκεῖν φρόνιμος εἶναι, ἢ τὸ γενέσθαι περὶ τούτων φρόνιμον. καθ' ἓν δὲ ἕκαστον περὶ τούτων σκοπῶν, γνώσῃ ὅτι ἐγὼ ἀληθῆ λέγω. ἢν γὰρ βούλῃ μὴ ὢν ἀγαθὸς γεωργὸς, δοκεῖν εἶναι ἀγαθὸς, ἢ ἱππεὺς, ἢ ἰατρὸς, ἢ αὐλητὴς, ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν ἐννόει, πόσα γε ἂν δέοι σε μηχανᾶσθαι, τοῦ δοκεῖν ἕνεκα. καὶ εἰ δὴ πείσαις ἐπαινεῖν τέ σε πολλοὺς ὅπως δόξαν λάβῃς. καὶ κατασκευὰς καλὰς ἐφ' ἑκάστῳ αὐτῶν κτήσαιο. ἄρτι τε ἐξηπατηκὼς εἴης ἂν, καὶ ὀλίγῳ ὕστερον, ὅπου ἂν πεῖραν δοίης, ἐξεληλεγμένος τ' ἂν εἴης. καὶ προσέτι ἀλαζὼν φαίνοιο. φρόνιμος δὲ περὶ τοῦ συνοίσειν μέλλοντος, πῶς ἄν τις τῷ ὄντι γένοιτο; δηλονότι, ἔφη, ὦ παῖ, ὅσα μὲν ἔστι μαθόντα εἰδέναι μαθὼν ἂν, ὥσπερ τὰ τακτικὰ ἔμαθον. ὅσα δὲ ἀνθρώποις οὔτε μαθητὰ, οὔτε προορατὰ ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ, διὰ μαντικῆς ἂν παρὰ θεῶν πυνθανόμενος φρονιμώτερος ἄλλων ἂν εἴης. ὅ, τι δὲ γνοίης βέλτιον ὂν πραχθῆναι, ἐπιμελούμενος ἂν τούτου ὡς πραχθείη. καὶ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τούτου, ὃ ἂν δέῃ, φρονιμωτέρου ἀνδρὸς, ἢ τὸ ἀμελεῖν. ἀλλὰ μέν τοι ἐπὶ τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ὅπερ ἔμοι γε ἐν τοῖς μεγίστοις δοκεῖ εἶναι, δηλονότι ἡ αὐτὴ ὁδὸς, ἥπερ εἴ τις ὑπὸ τῶν φίλων στέργεσθαι ἐπιθυμοίη. εὖ γὰρ οἶμαι δεῖν ποιοῦντα φανερὸν εἶναι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, ὦ παῖ, χαλεπὸν τὸ ἀεὶ δύνασθαι εὖ ποιεῖν, οὓς ἄν τις ἐθέλῃ. τὸ δὲ συνηδόμενόν τε φαίνεσθαι ἤν τι ἀγαθὸν αὐτοῖς συμβαίνῃ, καὶ συναχθόμενον ἤν τι κακὸν, καὶ συνεπικουρεῖν προθυμούμενον ταῖς ἀπορίαις αὐτῶν, καὶ προφοβούμενον μή τι σφαλῶσι, καὶ προνοεῖν πειρώμενον ὡς μὴ σφάλλωνται, ἐπὶ ταῦτα, πως δεῖ μᾶλλον συμπαρομαρτεῖν. καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων δὲ ἢν μὲν ἐν θέρει ὦσι, τὸν ἄρχοντα δεῖ τοῦ ἡλίου πλεονεκτοῦντα φανερὸν εἶναι. ἢν δὲ ἐν χειμῶνι, τοῦ ψύχους. ἢν δὲ διὰ μόχθων, τῶν πόνων. πάντα γὰρ ταῦτα εἰς τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων συλλαμβάνει. λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ,

ὡς

ὡς ἐγκρατέστερον εἶναι δεῖ πρὸς πάντα τὸν ἄρχοντα, τῶν ἀρχομένων; λέγω γοῦν, ἔφη. θάρρει μέντοι, ἔφη, ὦ παῖ. εὖ γὰρ ἴσθι τοῦτο, ὅτι τῶν ὁμοίων σωμάτων οἱ αὐτοὶ πόνοι οὐχ ὁμοίως ἅπτονται, ἄρχοντός τε ἀνδρὸς καὶ ἰδιώτου. ἀλλ' ἐπικουφίζει τι ἡ τιμὴ τοὺς πόνους τῷ ἄρχοντι. καὶ τὸ, αὐτὸν εἰδέναι, ὅτι οὐ λανθάνει, ὅ, τι ἂν ποιοίη. ὁπότε δὲ, ὦ πάτερ, ἤδη ἔχοιεν μὲν τὰ ἐπιτήδεια οἱ στρατιῶται, ὑγιαίνοιεν τε, πονεῖν δὲ δύναιντο, τὰς δὲ πολεμικὰς τέχνας ἠσκηκότες εἶεν, φιλοτίμως δ' ἔχοιεν πρὸς τὸ ἀγαθοὶ φαίνεσθαι, τὸ δὲ πείθεσθαι αὐτοῖς ἥδιον εἴη τοῦ ἀπειθεῖν, οὐκ ἂν ἤδη τηνικαῦτα, σωφρονεῖν ἄν τις σοι δοκοίη διαγωνίζεσθαι βουλόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους ὡς τάχιστα; ναὶ μὰ Δί', ἔφη, εἰ μέλλοι γε πλέον ἕξειν. εἰ δὲ μή, ἔγωγ' ἂν ὅσῳ οἰοίμην καὶ αὐτὸς βελτίων εἶναι, καὶ τοὺς ἑπομένους βελτίους ἔχειν, τόσῳ δ' ἂν μᾶλλον φυλαττοίμην, ὥσπερ καὶ τἆλλα, ἃ ἂν οἰώμεθα, πλείστου ἡμῖν ἄξια εἶναι, ταῦτα πειρώμεθα, ὡς ἐν ἐχυρωτάτῳ ποιεῖσθαι. πλέον δ' ἔχειν, ὦ πάτερ, πολεμίων, πῶς ἄν τις δύναιτο μάλιστα; οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐκέτι τοῦτο φαῦλον, ὦ παῖ, οὐδ' ἁπλοῦν ἔργον ἐρωτᾷς. ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα τοῦτο ποιήσειν, καὶ ἐπίβουλον εἶναι, καὶ κρυψίνουν, καὶ δολερὸν, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ κλέπτην, καὶ ἅρπαγα, καὶ ἐν παντὶ πλεονέκτην τῶν πολεμίων. καὶ ὁ Κῦρος ἐπιγελάσας, εἶπεν· ὦ Ἡράκλεις, οἷον σὺ λέγεις ὦ πάτερ, δεῖν ἄνδρα με γενέσθαι. οἷος ἂν, ἔφη, ὦ παῖ, δικαιότατός τε καὶ νομιμώτατος ἀνὴρ εἴης. πῶς μὴν, ἔφη, παῖδας ὄντας ἡμᾶς καὶ ἐφήβους, τἀναντία τούτων ἐδιδάσκετε. ναὶ μὰ Δί', ἔφη, καὶ νῦν γε πρὸς τοὺς φίλους τε καὶ πρὸς τοὺς πολίτας. ὅπως δέ γε τοὺς πολεμίους δύναισθε κακῶς ποιεῖν, οὐκ οἶσθα μανθάνοντας ὑμᾶς πολλὰς κακουργίας; οὐ δῆτ' ἔγωγ', ἔφη, ὦ πάτερ. τίνος μὴν, ἔφη, ἕνεκα ἐμανθάνετε τοξεύειν; τίνος δ' ἕνεκα ἀκοντίζειν; τίνος δ' ἕνεκα δολοῦν ὗς ἀγρίους πλέγμασι καὶ ὀρύγμασι; τί δ' ἐλάφους ποδάγραις καὶ ἁρπεδόναις; τί δὲ λέουσι καὶ ἄρκτοις καὶ παρδάλεσιν, οὐκ εἰς τὸ ἴσον καθιστάμενοι ἐμάχεσθε, ἀλλὰ μετὰ πλεονεξίας τινὸς ἀεὶ ἐπειρᾶσθε ἀγωνίζεσθαι πρὸς ταῦτα; ἢ οὐ γιγνώσκεις, ὅτι ταῦτα πάντα κακουργίαι εἰσὶ καὶ ἀπάται καὶ δολώσεις καὶ πλεονεξίαι; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, θηρίων γε. ἀνθρώπων δὲ, εἰ καὶ δόξαιμι βούλεσθαι ἐξαπατῆσαί τινα, πολλὰς πληγὰς οἶδα λαμβάνων. οὐδὲ γὰρ τοξεύειν οἶμαι, ἔφη, οὐδ' ἀκοντίζειν ἄνθρωπον ἐπετρέπομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν ἐδιδάσκομεν. ἵνα γε νῦν μὲν μὴ κακουργοίητε τοὺς φίλους. εἰ δέ ποτε πόλεμος γένοιτο, δύναισθε καὶ ἀνθρώπων στοχάζεσθαι, καὶ ἐξαπατᾶν δὲ καὶ πλεονεκτεῖν, οὐκ ἐν ἀνθρώποις ἐπαιδεύομεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἐν θηρίοις, ἵνα μὴ δ' ἐν τούτοις τοὺς φίλους βλάπτοιτε. εἰ δέ ποτε πόλεμος γένοιτο, μὴ δὲ τούτων ἀγύμναστοι εἴητε. οὐκοῦν, ἔφη, ὦ πάτερ, εἴπερ χρήσιμά ἐστιν ἀμφότερα ἐπίστασθαι, εὖ τε ποιεῖν καὶ κακῶς ἀνθρώπους, καὶ διδάσκειν ἀμφότερα ταῦτα ἔδει ἐν ἀνθρώποις. ἀλλὰ λέγεται, ἔφη, ὦ παῖ, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων γενέσθαι ποτὲ ἀνὴρ διδάσκαλος τῶν παίδων, ὃς ἐδίδασκεν ἄρα τοὺς παῖδας, τὴν τε δικαιοσύνην, ὥσπερ σὺ κελεύεις, μὴ ψεύδεσθαι καὶ ψεύδεσθαι, καὶ μὴ ἐξαπατᾶν καὶ ἐξαπατᾶν, καὶ μὴ διαβάλλειν καὶ διαβάλλειν, καὶ

tolerantiorem esse imperatorem ad omnia oportere quàm subditos? Ita planè. Confide fili, ac scito similia corpora imperatoris ac priuati hominis, iisdem laboribus non similiter affici. Honos enim labore imperatori leuiores efficit, præsertim quòd intelligit in hominum esse oculis quicquid faciat. Sed ubi habuerint milites commeatum, ô pater, iidemq; bene ualeant, & labores perferre poßint, simúq; bellicis artibus exercitati, cupiantq; uiri apparere 10 fortißimi, libentiusq; obire imperata uelint quàm detrectare, nónne quis tibi pater sapere uideatur, si uoluerit quam celerrimè cum hostibus manum conserere? Ita, inquit, mehercule, si meliorem conditionem sit habiturus. Sin id minus, quo me censebo meliorem & meos item melioris, eò cauebo magis. quemadmodum alijs in rebus, quas nobis plurimi ducimus, has opportunè ac tutò facere studemus. Meliorem habere pater conditionem quàm hostes, quo poßit quis maximè? Non minimum, inquit, fili me 20 diusfidius, neque simplex opus interrogas. At noris, qui hoc facturus sit, & insidiatorem esse oportere, & dißimulatorem, & dolosum, & deceptorem, & furem, & raptorem, & omni in re hostibus præualere. Et Cyrus arridens, inquit: O Hercules qualem me pater uirum esse dicis oportere? Qualis inquit, fili? & iustißimus sis, & legum uir obseruantißimus. Quomodo tamen, inquit, cum pueritiam pubertatemq; ageremus, his contraria docebatis? Ita, inquit, per Iouem. Et eadem nunc 30 quoque erga amicos ac ciueis. Sed ut hosteis male afficere poßitis, an ignoras didicisse uos maleficia permulta? Ignoro equidem pater. Quamobrem, inquit, discebatis sagittare? Quamobrem iaculari? Quamobrem in seruitutem agere sues agresteis & retibus & foueis? Cur ceruas pedicis & laqueis? Quid autem? Nónne aduersus leones, & ursos, & pardos, ex æquo constituti pugnabatis? sed cum meliore conditione quadam semper studebatis aduersus eas bestias certare. An hæc 40 omnia minus nosti, & maleficia esse, & deceptiones, & dolos, & fraudes? Ita, inquit, mediusfidius, quò ad bestias quidem. Quòd si uisus forem uelle decipere quenquam hominem, multis uerberibus cæsus essem. Neque enim sagitta, inquit pater, neque iaculo hominem ferire permittebamus uobis, sed ad scopum propositum iacere docebamus. Et ne nunc quidem, ut in amicos utamini maleficio, hortamur. Quòd si quando bello utendum foret, poßetis & in homines ictum dirigere, atque deci- 50 pere, & fraudare. Non aduersus homines uos erudiebamus, sed in bestias, quò ne in his quidem amicis noceretis. Verùm si quando belligerandum esset, neque harum rerum exercitatio uos lateret. Si ergo, inquit, pater conducit horum utrorunque scientia, & beneficiorum & maleficiorum, hæc quoque docenda fuerant aduersus homines. At dicitur, fili, fuisse olim apud maiores nostros uirum quendam magistrum puerorum, qui pueros equidem iustitiam docebat, quemadmodum etiam ipse iubes, non mentiri & mentiri, & non decipere & decipere, & non calumniari & calumniari,

Budæus legit, ἐν δὲ ἱκανῷ λοιπῷ χρόνῳ, ἵνα δύναισθε τῶν ἀνθρώπων στοχάζεσθαι.

& non fraudare, & fraudare. Definiebat etiam quæ horum erga amicos facienda essent, & quæ adversus inimicos. Atq; in hanc sententiam docebat iustum esse amicos fallere, videlicet propter bonum, & furari amicorum bona propter bonum. Qui verò hæc docebat, necesse erat pueros invicem exerceret ad hæc facienda: quemadmodum dicuntur Græci docere pueros in luctatione decipere, eosq; exercere inter sese, quò facere hoc possint. Cum ergo aliqui ita essent ingeniosi & ad bene decipiendum, & ad plus habendum, fortassis etiam non obtusi ad lucrandi studium, hi ne ab amicis quidem abstinebant, quo minus tentarent ab his locupletari. Quamobrem ex his manavit lex, qua hoc etiam tempore utimur, simpliciter pueros docendos esse, quemadmodum erga nosipsos erudimus famulos, verum dicere, & non decipere, neque habendi aviditati studere: quos si secus egerint, supplicio afficimus, quò assuefacti huiusmodi consuetudine, cives reddantur mitiores. Sed ubi habuerint ætatem, qua nunc ipse es, etiam quæ adversus hostes iura servanda sunt, securum visum est docere. Non enim amplius videmini incitari, quò cives immanes efficiamini, cum ad mutuum pudorem sitis educati. Sicuti de rebus venereis verba non facimus admodum ad iuvenes, ne addita ad vehementem libidinem malitia, eis iuvenes utantur immoderatè. Mediusfidius, inquit Cyrus, me igitur perinde ac tardum ad discendum, si quid habes pater harum fallaciarum, docere ne parcito, quò ipse fallam hostes. Molire igitur, inquit, pro ea quanta tibi est acies instructa, adoriri hostes imperatos, & armatus inermes, & vigilans dormienteis, & apertos improvisus: & qui in locorum difficultate sunt, tu eos tuto in loco excipito. Et quomodo, inquit, pater in istiusmodi erratis hostes deprehendantur? Quoniam, inquit, fili multam huiusmodi occasionem necesse est & à vobis & ab hostibus præberi. Necessariò utriq; frumentatum itis, utriq; cubatis, et manè ad res necessarias ferè unà omnes secedere oportet, & iijs qualescunq; sint necesse est vos uti: quæ omnia tibi volutanda sunt animo. Et qua in re noveris nos esse maximè imbecillos, hæc tibi maximè est cavēda. In qua verò senseris hostes esse captu facillimos, in hac eos potissimū adorire. Vtrum, inquit Cyrus, in his solum studendū est, ut simus fraudando superiores, an etiam in alijs quibusdam? Et in alijs longè magis, inquit, fili. Nā in his propè omnes faciunt custodias acerrimas, quippe qui norunt esse necessarias. Qui autem hosteis decipiunt, possunt eos tum iniecta fiducia, incautos offendere, tum fugandi sui facultate tradita, reddere turbatos, tum simulata fuga, in locos difficileis subducere, hicq; adoriri. Est igitur, inquit, opus ubi hæc omnia studiosè didiceris, non his solum utaris, sed tuo quoquè ingenio alia adversus hostis moliare: quemadmodum musici non his utuntur duntaxat, quos didicere, sed alios novos modulos facere student. Ac sicuti in musicis quoque nova & florida habentur plurimum in precio, sic in rebus bellicis nova inventa existimantur longè illustriora: quoniam hæc magis

καὶ μὴ πλεονεκτεῖν καὶ πλεονεκτεῖν. διώριζε δὲ τούτων ἅ τε πρὸς τοὺς φίλους ποιητέον ἦν, καὶ ἃ πρὸς τοὺς ἐχθρούς. ἔτι δὲ προβὰς αὐτῷ ταῦτα ἐδίδασκεν, ὡς τοὺς φίλους δίκαιον εἴη ἐξαπατᾶν, ἐπί γε ἀγαθῷ, καὶ κλέπτειν τὰ τῶν φίλων, ἐπί γε ἀγαθῷ. ταῦτα διδάσκοντα, ἀνάγκη καὶ γυμνάζειν ἦν πρὸς ἀλλήλους τοὺς παῖδας ταῦτα ποιεῖν, ὥσπερ καὶ ἐν πάλῃ φασὶ τοὺς Ἕλληνας διδάσκειν ἐξαπατᾶν, καὶ γυμνάζειν δὲ τοὺς παῖδας πρὸς ἀλλήλους τοῦτο δύνασθαι ποιεῖν. γενόμενοι οὖν τινες οὕτως εὐφυεῖς, καὶ πρὸς τὸ εὖ ἐξαπατᾶν, καὶ πρὸς τὸ εὖ πλεονεκτεῖν, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὸ φιλοκερδεῖν οὐκ ἀφυεῖς ὄντες, οὐκ ἀπείχοντο οὐδ᾽ ἀπὸ τῶν φίλων, τὸ μὴ οὐχὶ πλεονεκτεῖν αὐτῶν πειρᾶσθαι. ἐγένετο οὖν ἐκ τούτου ῥήτρα, ᾗ καὶ νῦν χρώμεθα ἔτι, ἁπλῶς διδάσκειν τοὺς παῖδας, ὥσπερ τοὺς οἰκέτας πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διδάσκομεν ἀληθεύειν, καὶ μὴ ἐξαπατᾶν, μὴ δὲ κλέπτειν, μὴ δὲ πλεονεκτεῖν. εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ποιοῖεν, κολάζειν, ὅπως σὺν τοιούτῳ ἔθει ἐθισθέντες, πρᾳότεροι πολῖται γένοιντο. ἐπεὶ δὲ ἔχοιεν τὴν ἡλικίαν, ἥνπερ σὺ νῦν ἔχεις ἤδη, καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους νόμιμα ἐδόκει ἀσφαλὲς εἶναι διδάσκειν. οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι ἐξενεχθῆναι δοκεῖτε πρὸς τὸ ἄγριοι πολῖται γενέσθαι, ἐν τῷ αἰδεῖσθαι ἀλλήλους συντεθραμμένοι. ὥσπερ γε καὶ περὶ ἀφροδισίων οὐ διαλεγόμεθα πρὸς τοὺς ἄγαν νέους, ἵνα μὴ πρὸς τῇ ἰσχυρᾷ ἐπιθυμίᾳ αὐτοῖς ῥᾳδιουργίας προσγενομένης, ἀμέτρως αὐτῇ χρῷντο οἱ νέοι. νὴ Δί᾽, ἔφη, ὡς τοίνυν ὀψιμαθῆ με ὄντα τούτων τῶν πλεονεξιῶν, ὦ πάτερ, μὴ φείδου εἴ τι ἔχεις διδάσκειν, ὅπως πλεονεκτήσω ἐγὼ τῶν πολεμίων. μηχανῶ τοίνυν, ἔφη, ὁπόση ἐστὶ δύναμις, τεταγμένοις τοῖς σαυτοῦ, ἀτάκτους λαμβάνειν τοὺς πολεμίους, καὶ ὡπλισμένοις ἀόπλους, καὶ ἐγρηγορόσι καθεύδοντας, καὶ φανεροὺς ὄντας, ἀφανὴς ὢν αὐτὸς ἐκείνοις. καὶ ἐν δυσχωρίαις αὐτοὺς γενομένους, ἐν ἐρυμνῷ αὐτὸς ὢν ὑποδέξασθαι. καὶ πῶς ἄν, ἔφη, τις τοιαῦτα ὦ πάτερ, ἁμαρτάνοντας δύναιτο τοὺς πολεμίους λαμβάνειν; ὅτι, ἔφη, ὦ παῖ, πολλὰ μὲν τούτων ἀνάγκη ἐστὶ καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς πολεμίους παρέχειν. σιτοποιεῖσθαί τε γὰρ ἀνάγκη ἀμφοτέρους, κοιμᾶσθαί τε ἀμφοτέρους. καὶ ἕωθεν ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα σχεδὸν ἅμα πάντας ἀποχωρεῖν δεῖσθαι. καὶ ταῖς ὁδοῖς ὁποῖαι ἂν ὦσι, τοιαύταις ἀνάγκη χρῆσθαι, ἃ χρή σε πάντα κατανοοῦντα. ἐν ᾧ μὲν ἂν ὑμᾶς γιγνώσκῃς ἀσθενεστάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα φυλάττεσθαι. ἐν ᾧ δ᾽ ἂν τοὺς πολεμίους αἰσθάνῃ εὐχειρωτάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα ἐπιτίθεσθαι. πότερον δ᾽, ἔφη ὁ Κῦρος, ἐν τούτοις μόνον ἔστι πλεονεκτεῖν, ἢ καὶ ἐν ἄλλοις τισί; καὶ πολύ γε μᾶλλον, ἔφη, ὦ παῖ. ἐν τούτοις μὲν γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πάντες ἰσχυρὰς φυλακὰς ποιοῦνται, εἰδότες ὅτι δέονται. οἱ δ᾽ ἐξαπατῶντες τοὺς πολεμίους, δύνανται καὶ θαρσῆσαι ποιήσαντες, ἀφυλάκτους λαμβάνειν, καὶ διῶξαι παραδόντες ἑαυτοὺς ἀτάκτους ποιῆσαι, καὶ εἰς δυσχωρίαν φυγῇ ὑπαγαγόντες, ἐνταῦθα ἐπιτίθεσθαι. δεῖ δή, ἔφη, ὦ παῖ, φιλομαθῆ σε τούτων πάντων ὄντα, οὐχ οἷς ἂν μάθοις τούτοις μόνοις χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους μηχανημάτων. ὥσπερ καὶ οἱ μουσικοὶ οὐχ οἷς ἂν μάθωσι, τούτοις μόνον χρῶνται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα νέα πειρῶνται ποιεῖν. καὶ σφόδρα μὲν καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς τὰ νέα καὶ ἀνθηρὰ εὐδοκιμεῖ, πολὺ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς μᾶλλον τὰ καινὰ μηχανήματα εὐδοκιμεῖ. ταῦτα γὰρ μᾶλλον

λον καὶ ἐξαπατᾶν δύνανται τοὺς πολεμίους. εἰ δὲ σύ γε, ἔφη, ὦ παῖ, μηδὲν ἄλλο μεταγάγοις ἐπ' ἀνθρώπους, ἢ τὰς μηχανάς, ἃς καὶ πάνυ ἐπὶ τοῖς μικροῖς θηρίοις ἐμηχανῶ, οὐκ οἴει ἄν, ἔφη, πρόσω πάνυ ἐλάσαι τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους πλεονεξίας; σὺ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰς ὄρνιθας ἐν τῷ ἰσχυροτάτῳ χειμῶνι ἀνιστάμενος, ἐπορεύου νυκτός, καὶ πρὶν κινεῖσθαι τὰς ὄρνιθας, ἐπεπήγει τό σοι ἐπὶ ταύτῃ αἱ πάγαι αὐταῖς. καὶ τὸ κεκινημένον χωρίον ἐξείκαστο τῷ ἀκινήτῳ. ὄρνιθες δὲ ἐπεπαίδευντό σοι, ὥστε σοὶ μὲν τὰ συμφέροντα ὑπηρετεῖν, τὰς δὲ ὁμοφύλους ὄρνιθας ἐξαπατᾶν. αὐτὸς δὲ ἐνήδρευες ὥστε ὁρᾶν μὲν αὐτάς, μὴ ὁρᾶσθαι δ' ὑπ' αὐτῶν. ἤσκεις δὲ ἐπὶ μέλλειν τοῦ φθάνειν ἑλκὼν τὰ πετεινὰ πρὸ τοῦ φυγεῖν. πρὸς δ' αὖ τὸν λαγῶ, ὅτι μὲν ἐν σκότει νέμεται, τὴν δ' ἡμέραν ἀποδιδράσκει, κύνας ἔτρεφες, αἳ τῇ ὀσμῇ αὐτὸν ἀνεύρισκον. ὅτι δὲ ταχὺ ἔφευγεν, ἐπεὶ εὑρεθείη, ἄλλας κύνας εἶχες ἐπιτετηδευμένας, πρὸς τὸ καταπόδας αἱρεῖν. εἰ δὲ καὶ ταύτας ἀποφύγοι, τοὺς πόρους αὐτῶν ἐκμανθάνων, καὶ πρὸς οἷα χωρία φεύγειν αἱροῦνται οἱ λαγῷ, ἐν τούτοις τὰ δίκτυα δυσόρατα ἐνεπετάννυες, ἵνα ἐν τῷ σφόδρα φεύγειν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐμπίπτων ἐνέδυ. τοῦ δὲ μηδ' ἐντεῦθεν διαφεύγειν, σκοποὺς τοῦ γιγνομένου καθίστης, οἳ ἐγγύθεν ταχὺ ἔμελλον ἐπιγενήσεσθαι. καὶ αὐτὸς μὲν σὺ ὄπισθεν κραυγῇ οὐδὲν ὑστεριζούσῃ τοῦ λαγῶ βοῶν ἐξέπληττες αὐτόν, ὥστε ἀφρόνως ἁλίσκεσθαι. τοὺς δὲ ἔμπροσθεν σιγᾶν διδάξας ἐνεδρεύοντας, λανθάνειν ἐποίεις. ὥσπερ οὖν πρότερον, εἰ τοιαῦτα ἐθελήσαις καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους μηχανᾶσθαι, οὐκ οἶδα ἔγωγε, εἴ τινα λίποις ἂν τῶν πολεμίων. ἢν δέ ποτε ἄρα ἀνάγκη γένηται, καὶ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ὡπλισμένους, καὶ ἀμφοτέρους μάχην συνάπτειν, ἐν τῷ τοιούτῳ δή, ὦ παῖ, αἱ ἐκ πολλοῦ παρεσκευασμέναι πλεονεξίαι μέγα δύνανται. ταύτας δὲ ἐγὼ λέγω εἶναι, ὅταν τῶν στρατιωτῶν εὖ μὲν τὰ σώματα ἠσκημένα ᾖ, εὖ δὲ αἱ ψυχαὶ τεθηγμέναι, εὖ δὲ αἱ πολεμικαὶ τέχναι μεμελετημέναι ὦσιν. εὖ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὅτι ὁπόσους ἂν ἀξιοῖς σοι πείθεσθαι, καὶ ἐκεῖνοι πάντες ἀξιώσουσί σε πρὸ ἑαυτῶν βουλεύεσθαι. μὴ οὖν ποτε ἀφροντίστως ἔχε, ἀλλὰ τῆς μὲν νυκτὸς προσκόπει, τί σοι ποιήσουσιν οἱ ἀρχόμενοι, ἐπειδὰν ἡμέρα γένηται. τῆς δὲ ἡμέρας, ὅπως τὰ εἰς νύκτα κάλλιστα ἕξει. ὅπως δὲ χρὴ τάσσειν εἰς μάχην στρατιάν, ἢ ὅπως ἄγειν ἡμέρας ἢ νυκτός, ἢ στενὰς ἢ πλατείας ὁδούς, ἢ ὀρεινὰς ἢ πεδινάς, ἢ ὅπως στρατοπεδεύεσθαι, ἢ ὅπως φυλακὰς νυκτερινὰς ἢ καὶ ἡμερινὰς καθιστάναι. ἢ ὅπως πρὸς πολεμίους προσάγειν, ἢ ἀπάγειν ἀπὸ πολεμίων. ἢ ὅπως παρὰ πόλιν πολεμίαν ἄγειν, ἢ ὅπως πρὸς τεῖχος ἄγειν ἢ ἀπάγειν. ἢ ὅπως νάπας, ἢ ποταμοὺς διαβαίνειν, ἢ ὅπως ἱππικὸν φυλάττεσθαι, ἢ ὅπως ἀκοντιστὰς ἢ τοξότας. καὶ εἴ γε δή σοι κατὰ κέρας ἄγοντι οἱ πολέμιοι ἐπιφανεῖεν, πῶς χρὴ ἀντικαθιστάναι. καὶ εἴ σοι ἐπὶ φάλαγγος ἄγοντι, ἄλλοθεν ποθὲν οἱ πολέμιοι φανεῖεν, ἢ κατὰ πρόσωπον, πῶς χρὴ ἀντιπαράγειν. ἢ ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ἄν τις μάλιστα αἰσθάνοιτο. ἢ ὅπως τὰ σὰ ἥκιστα οἱ πολέμιοι εἰδεῖεν. ταῦτα δὲ πάντα τί ἂν ἐγὼ λέγοιμί σοι; ὅσα τε γὰρ ἐγὼ ᾔδειν, πολλάκις ἀκήκοας. ἄλλως τε εἴ τις ἐδόκει τι τούτων ἐπίστασθαι, οὐδενὸς αὐτῶν ἠμέληκας, οὐδ' ἀδαὴς γεγένησαι.

δεῖ

gis queũt hostes decipere. Quòd si tu fili, uel aliud nihil ad homines transferas, q̃ ea inuẽta, quæ propter bestiolas excogitabas, nõ putes admodũ meliore esse cõditiõe aduersus hostis? Tu enim ad capiũdas aues in uehemẽtissima surgẽs hyeme ibas noctu: et priusquã mouerẽtur aues, ijs pedicas interea fixeras, & quem locũ mouerat, erat immoto persimilis. Erãtq; aues quædã abs te edoctæ, quæ et utilia tibi suppeditarẽt, et eiusdẽ generis auis deciperẽt. Ipse uerò ita eras in insidijs locatus, ut auis aspiceres, nec aspicereris ab auib. Nã te exercueras, ut assequereris auis plagellarũ tractu, anteq̃ fugerent? Aduersus leporẽ uerò, quoniã in tenebris pascitur, diẽ aũt uitat, canes alebas, quæ odoratu eũ inuenirẽt. Et q celeriter fugeret, ubi esset inuẽtus, alias habebas canes, quæ erãt erudita ad eũ intercipiẽdũ. Quòd si ab ijs etiã euasisset cognito leporũ trãsitu ac saltu, & ad quos locos fugiẽtes, à uenatorib. capiuntur, hic casses uisu difficiles tẽdebas, quò in uehemẽti cursu ipse seipsum incidẽs indueret. Quò aũt neq; hic diffugeret, eius rei speculatores constituebas, q ex propinquo loco e uestigio superuenirẽt, atq; ipse tu à tergo clamore obstrepẽs, cõtinuò ita leporẽ exterrebas, ut imprudens caperetur. Qui uerò anterius erãt in insidijs, hos tu silentium edoctos obseruare, latẽre faciebas. Quemadmodũ igitur antè dixi, si res huiusmodi uolueris etiã aduersus homines ipsos excogitare ac moliri, nescio equidẽ an ullũ hostiũ reliquum faceres. Si quãdo igitur necesse fuerit et in cãpestri planitie, et aperto Marte, et armatis utrisq; manũ cõserere, in huiusmodi casu, fili, paratæ ex lõgo meliores cõditiones plurimũ possũt. Has aũt esse dico, si et milites bene fuerint exercitati corporibus, et animis bene excitati atq; acres redditi, et meditationib. bellicarũ artiũ bene instructi. Hoc te præterea quã optimè oportet nosse, quecũq; ipse duxeris dignũ ut tibi pareãt, eos omnis dignũ iudicaturos, ut talis sis, q præcipuè sibi cõsulas. Nunq̃ igitur temerè tibi habendũ est, q antea noctu cõsideres, qd subditos facere oporteat, cũ dies aduenerit. interdiu uerò quomodo res nocturnæ perpulchrè sint ordinãdæ, & quo pacto sit instruẽdus ad pugnã exercitus, aut quomodo interdiu ducẽdus sit, quomodo noctu, uel angustis, uel latis itinerib. uel mõtuosis, uel cãpestrib. aut qui sit castrametandũ aut quomodo nocturnæ excubiæ, diurnæue custodiæ sint cõstituendæ: aut quo pacto sit uel agẽdus aduersus hostis miles, uel ab hostib. abducẽdus: aut qua ratione aduersus hostilẽ urbẽ oporteat exercitũ ducere: aut quo pacto is ad murũ ducẽdus sit, aut inde abducẽdus: aut quomodo uel p nemora sit, uel p flumina trãseundũ. aut qua itẽ ratione cauẽdus sit equitatus: qua itẽ iaculatores sint et sagittarij. Siq; ubi tu exercitũ ducas in cornu, hostes superuenerint, ut is cõtrà sit disponẽdus. Quòd si ubi illũ agas in phalãge, ex alio quopiã loco hostes appareãt q̃ ad faciẽ, qua ratiõe illis occurrẽdũ, quò aut quæ gerũtur ab hostib. quis maximè sentiat aut res tuas minimè hostes sciãt. Hæc aũt omnia qd tibi dicã esse opus? Nã quæcũq; ipse teneã, persæpe audisti, præsertim qd' si quis horũ aliqd scire uideretur, eorũ nihil neq; neglexeris, neq; minus didiceris.

Opor/

Oportet igitur cum aliqua huiuſmodi acciderint, his uti preceptis,quęcũq; tibi cõducere uideãtur. Diſce preterea uel in primis hec ab me fili. Nã preter ſacrificia & auguria neq; ſolus,neq; cũ exercitu ullũ diſcrimẽ adeas,animo uolutans ſolere homines res gerẽdas eligere coniectatione potius, quàm quòd norint, à quibus ipſarũ rerũ bona futura ſint. Verùm ſcias ea eſſe ab his quę euenĩũt. Multi enim perſuaſerũt ciuitatibus,& hi quidẽ qui ſapiẽtiſsimi uidẽtur,aduerſus hos bellũ ſuſcipere, quorũ ex uſa perſuaſiõibus periere. Multi etiã auxere multos et priuatos homines & reſpublicas, quorũ amplificatio ijs maxima attulit mala. Multi quoq; his quibus poterant amicis uti per mutua beneficia, cum maluiſſent ſeruis uti quàm amicis, his ipſis dedere poenas. Multi item non contenti partem habentes ut ſuauiter uiuere, cùm uoluiſſent omniũ eſſe domini, propterea amiſerunt etiam quę habebant. Multi quoq; ubi diuitias quas maximè optabant,adepti eſſent,propter illas perierunt. Et ita humana ſapientia nihilo magis nouit expetere ſummũ bonũ,quàm ſi quis hoc agat, quod ei ſorte tributum eſt. Sciunt enim,chariſsime fili,dij immortales omnia & preterita & preſentia,et quę ſunt ex ijs ſingillatim euentura: conſulentibusq; hominibus,dij ipſi quibuſcunque ſint propitij, ante ſignificant, quęq; facienda ſunt, quęq; non facienda. Quòd ſi minus omnibus conſulere dij uolunt, nihil eſt mirandum. Non enim coguntur neceſsitate ea curare,quę nolunt.

δεῖ οὖν πρὸς τὰ συμβαίνοντα οἶμαι τούτοις χρῆσθαι, ἐν ποίοις ἂν σοι ἀεὶ συμφέρειν τούτων δοκῇ. μάθε δέ μοι, ὦ παῖ, καὶ τάδε, ἔφη, τὰ μέγιστα. παρὰ γὰρ ἱερὰ καὶ οἰωνοὺς, μήτ᾽ ἐν σαυτῷ μηδέποτε, μήτ᾽ ἐν τῇ στρατιᾷ κινδυνεύσῃς, κατανοῶν, ὡς ἄνθρωποι μὲν αἱροῦνται πράξεις εἰκάζοντες, εἰδότες δὲ οὐδὲν ἀπὸ ποίας ἔσται αὐτοῖς τἀγαθόν. γνοίης δ᾽ ἂν ἐξ αὐτῶν τῶν γιγνομένων. πολλοὶ μὲν γὰρ ἤδη πόλεις ἔπεισαν, καὶ ταῦτα οἱ δοκοῦντες σοφώτατοι εἶναι, πόλεμον ἄρασθαι πρὸς τούτους, ὑφ᾽ ὧν οἱ πεισθέντες ἐπιθέσθαι ἀπώλοντο. πολλοὶ δὲ πολλοὺς ηὔξησαν ἤδη καὶ ἰδιώτας καὶ πόλεις, ὑφ᾽ ὧν αὐξηθέντων τὰ μέγιστα κακὰ ἔπαθον. πολλοὶ δὲ οἷς ἐξῆν φίλοις χρῆσθαι, καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν, τούτοις δούλοις μᾶλλον βουληθέντες ἢ φίλοις χρῆσθαι, ὑπ᾽ αὐτῶν τούτων δίκην ἔδοσαν. πολλοῖς δ᾽ οὐκ ἤρκεσεν αὐτοῖς τὸ μέρος ἔχουσι ζῆν ἡδέως, ἐπιθυμήσαντες δὲ πάντων κύριοι εἶναι, διὰ ταῦτα καὶ ὧν εἶχον ἀπέτυχον. πολλοὶ δὲ τὸν πολύευκτον χρυσὸν κτησάμενοι, διὰ τοῦτον ἀπώλοντο. οὕτως ἥ γε ἀνθρωπίνη σοφία, οὐδέν τι μᾶλλον οἶδε τὸ ἄριστον αἱρεῖσθαι, ἢ εἰ κληρούμενος ὅ,τι λάχοι τοῦτό τις πράττοι. θεοὶ δὲ, ὦ παῖ, ἀεὶ ὄντες, πάντα ἴσασι τά τε γεγενημένα, καὶ τὰ ὄντα, καὶ ὅ,τι ἐξ ἑκάστου αὐτῶν ἀποβήσεται. καὶ τῶν συμβουλευομένων ἀνθρώπων, οἷς ἂν ἵλεῳ ὦσι, προσημαίνουσιν, ἅ,τε χρὴ ποιεῖν, καὶ ἃ οὐ χρή. εἰ δὲ μὴ πᾶσιν ἐθέλουσι συμβουλεύειν, οὐδὲν θαυμαστόν. οὐ γὰρ ἀνάγκη αὐτοῖς ἐστιν, ὧν ἂν μὴ θέλωσιν ἐπιμελεῖσθαι.

XENOPHONTIS

CYRI DISCIPLINAE LIBER SECVNDVS, FRANCISCO Philelpho interprete.

Cvm talia diſſerentes ad fines uſq; Perſidis ueniſſent, eſſetq; ijs aquila dextera apparens itineris dux facta,deos heroasq; precati, terram colentes Perſida,ut ſe propitij mitterẽt ac mites,ita fines ſuperarunt. His uerò ſuperatis cũ rurſus orationẽ habuiſſent ad deos q Mediã habitãt, ut ſe propitij mitesq; exciperẽt, mutua ſe charitate ut decet cõplexi pater Cambyſes reuertit in Perſas,Cyrus filius in Medos ad Cyaxarẽ proficiſcitur. Quò cũ ueniſſet,primùm,ut par erat,ſe inuicẽ amice cõplexi ſunt: dein rogabat Cyrũ Cyaxares,quantũ agmẽ duceret. Cui reſpõdit Cyrus, uiginti millia à ſeſe duci,qui et antea ad uos ierãt ſtipẽdio cõducti. Alij etiam qui nunquam egreſsi ſunt,preter hos,ueniũt ex ordine optimatũ. Hi quot ſunt? inquit Cyaxares. Numerus, inquit Cyrus,ſi audieris,ſit tibi minimè iucũdus. Sed illud cogitato,quòd pauci optimates, ęqualitate homotimi uocantur,facile in alios Perſas,qui ſunt permulti, imperium gerunt. Verùm num tibi ijs opus eſt? an fruſtra timuiſti? hoſteſq; nõ ueniunt? Veniũt, inquit,certè,& multi quidem. Quî hoc noſti? Quoniam,inquit,multi qui inde ueniũt, alius alio modo, omnes tamen idem dicunt. Certandum eſt igitur nobis aduerſus uiros? Eſt enim, inquit, neceſſarium. Quid igitur,inquit Cyrus,nondũ uires dixiſti mihi,

quan

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΤΟΙΑΥΤΑ μὲν δὴ ἀφίκοντο διαλεγόμενοι μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Περσίδος. ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἀετὸς δεξιὸς φανεὶς προηγεῖτο, προσευξάμενοι θεοῖς, καὶ ἥρωσι τοῖς Περσίδα γῆν κατέχουσιν, ἵλεως καὶ εὐμενεῖς πέμπειν σφᾶς, οὕτω διέβαινον τὰ ὅρια. ἐπειδὴ δὲ διέβησαν, προσηύχοντο αὖθις θεοῖς τοῖς Μηδίαν γῆν κατέχουσιν, ἵλεως καὶ εὐμενεῖς δέχεσθαι αὐτούς. ταῦτα δὲ ποιήσαντες, ἀσπασάμενοι ἀλλήλους ὥσπερ εἰκός, ὁ μὲν πατὴρ πάλιν εἰς Πέρσας ἀπῄει, Κῦρος δὲ εἰς Μήδους πρὸς Κυαξάρην ἐπορεύετο. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ὁ Κῦρος εἰς Μήδους πρὸς τὸν Κυαξάρην, πρῶτον μὲν ὥσπερ εἰκὸς, ἠσπάσαντο ἀλλήλους, ἔπειτα δὲ ἤρετο τὸν Κῦρον ὁ Κυαξάρης, πόσον τι ἄγοιτο στράτευμα. ὁ δ᾽ ἔφη, δισμυρίους μὲν, οἵτινες καὶ πρόσθεν ἐφοίτων πρὸς ὑμᾶς μισθοφόροι. καὶ ἄλλοι δὲ τῶν οὐδεπώποτε ἐξελθόντων προσέρχονται τῶν ὁμοτίμων. πόσοι τινές; ἔφη ὁ Κυαξάρης. οὐκ ἂν ὁ ἀριθμός σε, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀκούσαντα εὐφρανεῖ. ἀλλ᾽ ἐκεῖνο ἐννόησον, ὅτι ὀλίγοι ὄντες οὗτοι οἱ ὁμότιμοι καλούμενοι, πολλῶν ὄντων τῶν ἄλλων Περσῶν, ῥᾳδίως ἄρχουσιν. ἀτάρ, ἔφη, δέῃ τι αὐτῶν, ἢ μάτην ἐφοβήθης, οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἔρχονται; ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη, καὶ πολλοί γε. πῶς τοῦτο σαφές; ὅτι, ἔφη, πολλοὶ ἥκοντες αὐτόθεν, ἄλλος ἄλλον τρόπον, πάντες ταὐτὰ λέγουσιν. ἀγωνιστέον ἄρα ἡμῖν πρὸς τοὺς ἄνδρας; ἔφη, ἀνάγκη. τί οὖν, ἔφη ὁ Κῦρος, οὐ καὶ τὴν δύναμιν ἔλεξάς μοι, εἰ οἶσθα,

πόση

πόση τις ἡ προσιοῦσα, καὶ πάλιν τὴν ἡμετέραν, ὅπως εἰ-
δότες ἀμφοτέρας, πρὸς ταῦτα βουλευόμεθα, ὅπως
ἂν ἄριστα ἀγωνιζόμεθα; ἄκουε δή, ἔφη ὁ κυαξάρης. κροῖ-
σος μὲν ὁ λυδὸς ἄγειν λέγεται μυρίους μὲν ἱππέας,
πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας πλείους ἢ τετρακισμυρίους.
ἀρτακάμαν δὲ τὸν τῆς μεγάλης φρυγίας ἄρχοντα λέ-
γουσιν, ἱππέας μὲν εἰς ὀκτακισχιλίους ἄγειν, λογχοφό-
ρους δὲ σὺν πελτασταῖς οὐ μείους τετρακισμυρίων. ἀρί-
βαιον δὲ τὸν τῶν καππαδοκῶν βασιλέα ἱππέας μὲν
εἰς ἑξακισχιλίους, τοξότας δὲ καὶ πελταστὰς οὐ μείους τρι-
σμυρίων. τὸν ἀράβιον δὲ μάραγδον, ἱππέας τε εἰς μυ-
ρίους, καὶ ἅρματα εἰς ἑκατόν, καὶ σφενδονητῶν, πάμ-
πολύ τι χρῆμα. τοὺς μέν τοι ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ ἀσίᾳ οἰ-
κοῦντας, οὐδέν πω σαφὲς λέγεται, εἰ ἕπονται. τοὺς δὲ
ἀπὸ φρυγίας τῆς παρ' ἑλλήσποντον, συμβαλεῖν φασι γα-
βαῖον, ἔχοντα εἰς καΰστρου πεδίον, ἑξακισχιλίους μὲν
ἱππεῖς, πελταστὰς δὲ εἰς μυρίους. κᾶρας μέν τοι καὶ κί-
λικας καὶ παφλαγόνας παρακληθέντας, οὔ φασιν ἕπε-
σθαι. ὁ δὲ ἀσσύριος αὐτός, ὁ βαβυλῶνα τε ἔχων καὶ τὴν
ἄλλην ἀσσυρίαν, ἐγὼ μὲν οἶμαι ἱππέας μὲν ἄξειν οὐ μεῖον
δισμυρίων, ἅρματα δ' εὖ οἶδ' οὐ πλείω διακοσίων. πε-
ζοὺς δὲ οἶμαι παμπόλλους. εἰώθει γοῦν ὁπότε δεῦρ'
ἐμβάλλοι. σύ, ἔφη ὁ κῦρος, πολεμίους λέγεις, ἱππέας
μὲν εἰς ἑξακισμυρίους εἶναι, πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας
πλέον ἢ εἴκοσι μυριάδας. ἄγε δὴ τῆς σῆς δυνάμεως τί
πλῆθος φὴς εἶναι; εἰσίν, ἔφη, μήδων ἱππεῖς μὲν πλείους
τῶν μυρίων, πελτασταὶ δὲ καὶ τοξόται γένοιντ' ἂν ὡς ἐ-
πὶ τῆς ἡμετέρας, κἂν ἑξακισμύριοι. ἀρμενίων δ', ἔφη,
τῶν ὁμόρων ἡμῖν παρέσονται, ἱππεῖς μὲν τετρακισχί-
λιοι, πεζοὶ δὲ δισμύριοι. λέγεις σύ, ἔφη ὁ κῦρος, ἱπ-
πέας μὲν ἡμῖν εἶναι, μεῖον ἢ τρίτον μέρος τοῦ τῶν πολε-
μίων ἱππικοῦ. πεζοὺς δὲ σχεδόν, ἀμφὶ τοὺς ἡμίσεις. τί οὖν,
ἔφη ὁ κυαξάρης, ὀλίγους νομίζεις περσῶν εἶναι, οὓς σὺ
φὴς ἄγειν; ἀλλ' εἰ μὲν ἀνδρῶν προσδεῖ ἡμῖν, ἔφη ὁ κῦ-
ρος, εἴτε καὶ μή, αὖθις βουλευσόμεθα. τὴν δὲ μάχην
μοι, ἔφη, λέξον ἑκάστων, ἥτις ἐστί. σχεδόν, ἔφη ὁ κυαξάρης,
πάντων ἡ αὐτή. τοξόται γάρ εἰσι καὶ ἀκοντισταί, οἵ τ' ἐ-
κείνων, καὶ οἱ ἡμέτεροι. οὐκοῦν, ἔφη ὁ κῦρος, ἀκροβολί-
ζεσθαι ἀνάγκη ἐστί, τοιούτων γε τῶν ὅπλων ὄντων. ἀνάγ-
κη γὰρ οὖν, ἔφη ὁ κυαξάρης. οὐκοῦν ἐν τούτῳ μέν, ἔφη ὁ κῦ-
ρος, τῶν πλειόνων ἡ νίκη. πολὺ γὰρ ἂν θᾶττον οἱ ὀλίγοι ὑπὸ
τῶν πολλῶν τιτρωσκόμενοι ἀναλωθείησαν, ἢ ὑπὸ τῶν ὀλί-
γων οἱ πολλοί. εἰ οὖν οὕτως ἔχει, ἔφη, ὦ κῦρε, τί ἄν, ἄλλο τις
κρεῖττον εὕροι, ἢ πέμπειν εἰς πέρσας, καὶ ἅμα μὲν διδά-
σκειν αὐτούς, ὅτι εἴ τι πείσονται μῆδοι, πέρσαις τὸ δεινὸν
ἥξει, ἅμα δὲ αἰτεῖν πλεῖον στράτευμα; ἀλλὰ τοῦτο μέν, ἔφη ὁ
κῦρος, εὖ ἴσθι, ὅτι οὐδ' εἰ πάντες ἔλθοιεν πέρσαι, πλήθει
γε, οὐκ ἂν ὑπερβαλοίμεθα τοὺς πολεμίους. τί μὴν ἄλλο τι
σὺ ὁρᾷς ἄμεινον τούτου; ἐγὼ μὲν ἄν, ἔφη ὁ κῦρος, εἰ ἔ-
χοιμι ὡς τάχιστα ὅπλα ἐποιούμην πᾶσι πέρσαις τοῖς
προσιοῦσιν, οἷάπερ ἔρχονται ἔχοντες οἱ ὑπὲρ ἡμῶν, οἱ
τῶν ὁμοτίμων καλούμενοι. ταῦτα δ' ἐστί, θώραξ μὲν περὶ
τὰ στέρνα, γέρρον δὲ εἰς τὴν ἀριστεράν, κοπὶς δὲ ἢ σα-
γάρεις εἰς τὴν δεξιάν. κἂν ταῦτα παρασκευάσῃς, ἡμῖν
μὲν ποιήσεις τὸ ὁμόσε τοῖς ἐναντίοις ἰέναι, ἀσφαλέστατον.
τοῖς πολεμίοις δὲ τὸ φεύγειν, ἢ τὸ μένειν αἱρετώτερον.
τάττομεν

*quantæ sint adorientium hostium, ac item nostræ,
quò ambabus cognitis, ad hæc nos consultemus, ut
certemus optimè? Accipe igitur, inquit Cyaxares.
Crœsus quidem Lydus ducere fertur secum equites
decem millia, scutatos uerò atq; sagittarios plureis
quadraginta millibus. Sed Artacamam, qui magnæ
Phrygiæ est princeps, aiunt ducere equites ad octo
millia: hastatos autem simul cum scutatis non pau-
cioris quàm quadraginta millia. Aribæum autem
Cappadocum regem equites ducere sex millia: sa-
gittarios uerò & scutatos non paucioris triginta
millibus. At Maragdũ Araba, & equites ducere fe-
runt ad decem millia, & currus centum, & fundi-
tores magno quodam numero. Atqui Græci qui ha-
bitant in Asia, nondum certò dicitur, an sequãtur.
Sed qui sunt ex Phrygia quæ Hellesponto adiacet,
eos commisceri tradunt Gabæo, qui habet ad Cay-
strium campum sex millia equitum, & scutatos ad
decem millia. Caras quidem ac Cilicas & Paphla-
gonas rogatos negant sequi. At Assyrius qui habet
& Babylona, et aliam Assyriam, ut existimo, ducet
equites nõ paucioris quàm uiginti millia: currus, id
quod certò scio, non pluris quàm ducentos: pedites
uerò, ut arbitror, permultos. ita enim cõsueuit, cùm
huc impetum facit. Tu, inquit Cyrus, hostes esse di-
cis equites sexaginta millia, scutatos autem & sa-
gittarios plus quàm ducenta millia, agè nunc exer-
citum tuum quantum esse dicis? Sunt, inquit, Medi
equites quidem supra decem millia. Scutati uerò
& sagittarij fiant in nostro scilicet regno, saltem
sexaginta millia. Ex Armenijs uerò, qui finitimi no-
bis sunt, equites aderunt quatuor millia, pedites
uiginti millia. Dicis tu, inquit Cyrus, equites no-
bis esse minus quàm tertiam partem hostium equi-
tatus, pedites uerò circiter dimidium? Quid igi-
tur, inquit Cyaxares, non paucos esse putas Persa-
rum pedites, quos ais ducere? An pluribus uiris,
inquit Cyrus, nobis opus sit, an non sit, rursus con-
sultabimus. Verùm pugnam mihi dicito, quæ est
cuiusque. Ferè, inquit Cyaxares, eadem est om-
nium. Sagittarij enim sunt ac iaculatores, & il-
lorum, & nostri. Ergo in armis huiusmodi, in-
quit Cyrus, opus est uti ferentariorum dimicatio-
ne. Necessariò enim, inquit Cyaxares. In hac igi-
tur re plurimum est uictoria. Longè enim celerius
pauci à multis uulnerati absumentur, quàm à pau-
cis multi. Si ergo ita res habet Cyre, quid aliud
quis inueniat melius, quàm mittere in Persas, unàq;
docere, si quid mali Medi patiantur, fore ut in Per-
sas clades eat, simulque maioris copias petere? At
hoc uelim scias, Cyrus inquit, neque si omnes ue-
niant Persæ, possimus hostes multitudine excede-
re. Num hac re aliud quicquam melius intueris?
Equidem, inquit Cyrus, si facultas sit arma fa-
cerem quamprimum Persis omnibus aduenienti-
bus, qualia his sunt ueteranis, qui à nobis uocan-
tur homotimi. Hæc autem sunt circa pectus tho-
rax, & cratis in læua manu, & mucro aut se-
curis in manu dextra. Si hæc nobis parauerís, fa-
cies ut & ipsi tutißimè obuiam eamus aduersus ho-
stis, et hostes fugere quàm manere magis expectant.*

 Instrua-

instruimus autẽ nosipsos aduersus illos q mãserint: uobis uerò equitibusq; uestris illos tribuimus, quicũq; ex iis fugerint, quo neq; manẽdi, neq; reuertendi facultatẽ habeãt. Cũ Cyrus ita dixisset, essetq; Cyaxari uisum cũ bene dicere, de plurib. accersendis militibus nullã amplius mẽtionẽ faciebat, sed antedicta parabat arma, quae ꝑpè parata erant, cũ iã adessent Persarũ homotimi, q Persicũ habebãt agmẽ. Hic igitur Cyrus his uocatis in cõcionẽ, ita locutus traditur.

CYRI ORATIO.

Ego uos intuẽs uiri amicissimi, ita instructos armis & animis paratos ad manum cum hostibus conserendam, cognoscens etiam Persas qui uos sequuntur, ita esse armatos tanquã ad pugnã maxime propinquam sint collocati, uereor ne pauci atq; nudi socÿs congredientes cum hostium multitudine, aduersi quippiã patiamini. Nunc igitur cum ueneritis habentes proborũ uirorũ corpora, & socÿs arma futura sint nostris similia, uestrũ opus erit eorũ animos acuere, ad pugnãq; fortis reddere. Decet enim principẽ non se bonum praestare duntaxat, uerumetiam pro subditis diligentiã gerere, ut quamoptimi sint futuri. Cyrus ita locutus est. At hi omnes laetati sunt, cum putarẽt sibi esse cũ maiore multitudine dimicandum, quorũ unus huiusmodi uerba habuit: At ego absurdã fortassis habere uidebor orationem, si Cyro cõsuluero, ut ꝑ nobis aliqua uerba faciat, cũ hi arma ceperint, qui nobiscũ unà in pugnã socÿ sunt ituri. Enimuero cognoscere mihi uideor eorũ orationes, qui plurimum ualent & ad bene & ad male faciendum, has maximè reddere auditores persuasos: sicq; à talibus dẽtur dona, quanquã etiã minora sunt quàm ea quae à sui similib. uiris dãtur, ea tamen pluris aestimant qui accipiũt. Et nunc, inquit, assistentes Persae maiore cũ uoluptate Cyri adhortationẽ, quàm nostram excipiẽt. Et in homotimorũ ordinem constituti, hoc sibi munus certius ducent, si & à regis filio & ab imperatore collatum fuerit, quàm si à nobis idẽ hoc fiat. Quanquã ne nostrae quidẽ adhortationes abesse debent, omni tamẽ modo utrorũ animositas acuenda est omnino. Nobis enim hoc cõducet, quomodocũq; hi meliores fiant. Vbi ergo Cyrus ita in medium arma posuisset, atq; omnis Persarum milites conuocasset, huiusmodi orationem habuit:

ORATIO CYRI.

Vos uiri Persae, ut et in eodẽ estis, ubi nos, orti solo atq; enutriti, et corpora nihilo quàm nos, habetis deteriora. ita & animos uestros nihilo esse cõuenit nostris ignauiores. Cum tales autẽ estis, nõ tamen in patria iisdem quibus nos, honoribus fungebamini: et ne id quidẽ, quòd per nos essetis expulsi, sed quia necesse foret, uobis necessaria pararetis. Nunc uerò ut haec habeatis, mihi cum diuina benignitate erit curae. Licet autem uobis, si libuerit, acceptis armis qualia nobis sunt, iisdem nobiscũ obire periculũ: et si quid praeclari ac boni ex hisce euenerit, aequè atq; nosipsos honorari. Superiore tempore & uos sagittarÿ iaculatoresq; eratis, & nos itẽ. ac si quid eratis quàm nos, ad haec faciũda deteriores, nihil mirandũ. Non enim erat uobis ut nobis ociũ circa horum diligentiã. In hoc autẽ armorũ genere uobis nihilo praesta-

τάξομεν δ', ἔφη, ὑμᾶς μὲν αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς μένοντας. οἳ γὰρ μέντ' ἂν αὐτῶν φεύγωσι, τούτοις ὑμῖν καὶ τοῖς ἵπποις νέμομεν, ὡς μὴ σχολάζωσι μήτε φεύγειν, μήτε ἀναστρέφεσθαι. Κῦρος μὲν οὕτως ἔλεξε. τῷ δὲ Κυαξάρει ἔδοξέ τε εὖ λέγειν, καὶ τοῦ μὲν πλέονας μεταπέμπεσθαι οὐκέτι ἐμέμνητο. παρεσκευάζετο δὲ ὅπλα τὰ προειρημένα, καὶ σχεδόν τι ἕτοιμα ἦν, καὶ τῶν Περσῶν οἱ ὁμότιμοι παρῆσαν, ἔχοντες τὸ ἀπὸ Περσῶν στράτευμα. ἐνταῦθα δὴ εἰπεῖν λέγεται ὁ Κῦρος, συναγαγὼν αὐτούς, τάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ ὑμᾶς ὁρῶν αὐτοὺς μὲν καθωπλισμένους οὕτως, καὶ ταῖς ψυχαῖς παρεσκευασμένους, ὡς εἰς χεῖρας συμμίξοντας τοῖς πολεμίοις. τοὺς δ' ἑπομένους ὑμῖν Πέρσας, γιγνώσκων ὅτι οὕτως ὡπλισμένοι εἰσίν, ὡς ὅτι προσωτάτω ταχθέντες μάχεσθαι, ἔδεισα μὴ ὀλίγοι ὄντες καὶ ἔρημοι συμμάχων, συμπίπτοντες πολεμίοις πολλοῖς, πάθοιτέ τι. νῦν οὖν, ἔφη, σώματα μὲν ἔχοντες ἀνδρῶν ἥκετε, οὐ μεμπτά. ὅπλα δὲ ἔσται αὐτοῖς ὅμοια τοῖς ἡμετέροις, τάς γε μὴν ψυχὰς αὐτῶν θήγειν, ἡμέτερον ἔργον. ἄρχοντος γάρ ἐστιν, οὐκ αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχομένων ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται. ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. οἱ δ' ἥσθησαν μὲν πάντες, νομίζοντες μετὰ πλειόνων ἀγωνιεῖσθαι. εἷς δὲ αὐτῶν καὶ ἔλεξε τοιάδε· ἀλλὰ θαυμαστὰ μέν, ἔφη, ἴσως δόξω λέγειν, εἰ Κύρῳ συμβουλεύσω τι εἰπεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν τὰ ὅπλα λαμβάνωσιν, οἱ ἡμῖν μέλλοντες συμμαχεῖσθαι. ἀλλὰ γιγνώσκω γάρ, ἔφη, ὅτι οἱ τῶν ἱκανωτάτων καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν λόγοι, οὗτοι καὶ μάλιστα ἐνδύονται ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων. κἂν δῶρα διδῶσιν οἱ τοιοῦτοι, κἂν μείω τυγχάνῃ ὄντα, ἢ τὰ παρὰ τῶν ὁμοίων, ὅμως μείζονος αὐτὰ τιμῶνται οἱ λαμβάνοντες. καὶ νῦν, ἔφη, οἱ Πέρσαι παρακληθέντες ὑπὸ Κύρου, πολὺ μᾶλλον ἡσθήσονται, ἢ ὑφ' ἡμῶν παρακαλούμενοι. εἴς τε τοὺς ὁμοτίμους καθιστάμενοι, βεβαιοτέρως σφίσιν ἡγήσονται ἔχειν τοῦτο, ὑπὸ βασιλέως τε παιδὸς καὶ ὑπὸ στρατηγοῦ γενόμενον, ἢ ὑφ' ἡμῶν εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἄγοιντο. ἀπεῖναι μέντοι οὐδὲ τὰ ἡμέτερα χρή. ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ δεῖ τῶν ἀνδρῶν θήγειν πάντως τὰ φρονήματα. ἡμῖν γὰρ ἔσται τοῦτο χρήσιμον, ὅτι ἂν οὗτοι βελτίονες γένωνται. οὕτω δὴ ὁ Κῦρος καταθεὶς τὰ ὅπλα εἰς τὸ μέσον, καὶ συγκαλέσας πάντας τοὺς Περσῶν στρατιώτας, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ ἔφυτε ἐν τῇ αὐτῇ ἡμῖν χώρᾳ, καὶ ἐτράφητε, καὶ σώματά τε ἡμῶν, οὐδὲν χείρονα ἔχετε. ψυχάς τε οὐδὲν κακίονας ὑμῖν προσήκει ἡμῶν ἔχειν. τοιοῦτοι δ' ὄντες, ἐν μὲν τῇ πατρίδι, οὐ μετείχετε τῶν ἴσων ἡμῖν, οὐχ ὑφ' ἡμῶν ἀπελαθέντες, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκη ὑμῖν εἶναι πορίζεσθαι. νῦν δὲ ὅπως μὲν ταῦτα ἕξετε, ἐμοὶ μελήσει σὺν τοῖς θεοῖς. ἔξεστι δ' ὑμῖν εἰ βούλεσθε λαβοῦσιν ὅπλα, οἷάπερ ἡμεῖς ἔχομεν, εἰς τὸν αὐτὸν ἡμῖν κίνδυνον ἐμβαίνειν. καὶ ἤν τις ἐκ τούτων καλὸς κἀγαθὸς γίγνηται, τῶν ὁμοίων ἡμῖν ἀξιοῦσθαι. τὸν μὲν οὖν πρόσθεν χρόνον, ὑμεῖς τε τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ ἦτε, καὶ ἡμεῖς. καὶ εἴ τι χείρους ἡμῶν ταῦτα ποιεῖν ἦτε, οὐδὲν θαυμαστόν. οὐ γὰρ ἦν ὑμῖν σχολή, ὥσπερ ἡμῖν τούτων ἐπιμελεῖσθαι. ἐν δὲ τῇδε τῇ ὁπλίσει, οὐδὲν

ἡμεῖς

ἡμεῖς ὑμῶν προέξομεν. θώραξ μὲν γὰρ περὶ τὰ στέρνα ἁρμόζων ἑκάστῳ ἔσται. γέρρον δὲ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ὃ πάντες εἰθίσμεθα φορεῖν. μάχαιρα δὲ ἢ σάγαρις ἐν τῇ δεξιᾷ, ᾗ παίειν τοὺς ἐναντίους δεήσει, οὐδ' ἐν φυλαττομένους, μή τι παίσαντες ἐξαμάρτωμεν. τί οὖν ἂν ἐν τούτοις ἕτερος ἑτέρου ἡμῶν διαφέροι, πλὴν τόλμης, ἣν οὐδὲν ὑμῖν προσήκει ἧττονα ἡμῶν παρέχεσθαι. νίκης τε γὰρ ἐπιθυμεῖν, ἣ τὰ καλὰ πάντα καὶ τὰ ἀγαθὰ κτᾶται καὶ σώζει, τί μᾶλλον ἡμῖν ἢ ὑμῖν προσήκει; κράτους τε, ὃ πάντα τὰ τῶν ἡττόνων τοῖς κρείττοσι δωρεῖται, τί εἰκὸς, ἡμᾶς μᾶλλον, ἢ καὶ ὑμᾶς τούτου δεῖσθαι; τέλος, εἶπεν, ἀκηκόατε πάντα, ὁρᾶτε τὰ ὅπλα. ὁ μὲν χρήζων, λαμβανέτω ταῦτα, καὶ ἀπογραφέσθω πρὸς τὸν ταξίαρχον, εἰς τὴν ὁμοίαν τάξιν ἡμῖν. ὅτῳ δ' ἀρκεῖ ἐν μισθοφόρου χώρᾳ εἶναι, καταμενέτω ἐν τοῖς ὑπηρετικοῖς ὅπλοις. ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. ἀκούσαντες δὲ οἱ πέρσαι, ἐνόμισαν εἰ παρακαλούμενοι, ὥστε τὰ ὅμοια πονοῦντες τῶν αὐτῶν τυγχάνειν, μὴ θελήσουσι ταῦτα ποιεῖν, δικαίως ἂν διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος ἀμηχανοῦντες βιοτεύειν. οὕτω δὴ ἀπογράφονται πάντες, ἀνελάβοντο τὰ ὅπλα πάντες. ἐν ᾧ δὲ οἱ πολέμιοι ἐλέγοντο μὲν προσιέναι. παρῆσαν δὲ οὐδέπω, ἐν τούτῳ ἐπειρᾶτο ὁ κῦρος, ἀσκεῖν μὲν τὰ σώματα τῶν μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς ἰσχύν· διδάσκειν δὲ τὰ τακτικὰ, θήγειν δὲ τὰς ψυχὰς εἰς τὰ πολεμικά. καὶ πρῶτον μὲν λαβὼν παρὰ κυαξάρου ὑπηρέτας, προσέταξεν ἑκάστοις τῶν στρατιωτῶν, ἱκανῶς ὧν ἐδέοντο πάντα πεποιημένα παρέχειν. τοῦτο δὲ παρασκευάσας, οὐδὲν αὐτοῖς ἄλλο ἐλελοίπει, ἢ ἀσκεῖν τὰ ἀμφὶ τὸν πόλεμον, ἐκεῖνο δοκῶν καταμεμαθηκέναι, ὅτι οὗτοι κράτιστοι ἕκαστα γίγνονται, οἳ ἂν ἀφέμενοι τοῦ πολλοῖς προσέχειν τὸν νοῦν, ἐπὶ ἓν ἔργον τράπωνται. καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πολεμικῶν περιελὼν, καὶ τὸ τόξῳ μελετᾶν καὶ ἀκοντίῳ, κατέλιπε τοῦτο μόνον αὐτοῖς, τὸ σὺν μαχαίρᾳ καὶ γέρρῳ καὶ θώρακι μάχεσθαι. ὥστε εὐθὺς αὐτῶν παρεσκεύασε τὰς γνώμας, ὡς ὁμόσε ἰτέον εἴη τοῖς πολεμίοις, ἢ ὁμολογητέον, μηδενὸς ἀξίους εἶναι συμμάχους. τοῦτο δὲ χαλεπὸν ὁμολογῆσαι, οἵτινες ἂν εἰδῶσιν, ὅτι οὐδ' ἐπ' ἄλλο τρέφονται, ἢ ὅπως μάχωνται ὑπὲρ τῶν τρεφόντων. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐννοήσας, ὅτι περὶ ὁπόσων ἂν ἐγγίγνωνται ἀνθρώποις φιλονεικίαι, πολὺ μᾶλλον ἐθέλουσι ταῦτα ἀσκεῖν. ἀγῶνάς τε αὐτοῖς προεῖπεν ἁπάντων, ὁπόσα ἐγίνωσκεν ἀσκεῖσθαι ἀγαθὸν εἶναι ὑπὸ στρατιωτῶν. ἃ δὲ προεῖπε τάδε ἦν. ἰδιώτῃ μὲν, ἑαυτὸν παρέχειν εὐπειθῆ τοῖς ἄρχουσι, καὶ ἐθελόπονον, καὶ φιλοκίνδυνον μετ' εὐταξίας, καὶ ἐπιστήμονα τῶν στρατιωτικῶν, καὶ φιλόκαλον περὶ ὅπλα, καὶ φιλότιμον ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις. πεμπαδάρχῳ δ' αὐτὸν ὄντα, οἷόνπερ τὸν ἀγαθὸν ἰδιώτην, καὶ τὴν πεμπάδα, εἰς τὸ δυνατὸν τοιαύτην παρέχειν. δεκαδάρχῳ δὲ τὴν δεκάδα, ὡσαύτως δὲ λοχαγῷ τὸν λόχον, ὡς δ' αὔτως ταξιάρχῳ. ὡς δ' αὔτως ἑκάστῳ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, ἀνεπίληπτον ὄντα, ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν ὑφ' αὑτῷ ἀρχόντων, ὅπως ἐκεῖνοι αὖ ὧν ἄρχουσι παρέξουσι τὰ δέοντα ποιοῦντας. ἆθλα δὲ προὔφηνε τοῖς μὲν ταξιάρχοις, οἳ κρατίστας δόξειαν τὰς τάξεις παρεσκευάσθαι, χιλιάρχους ἔσεσθαι. τῶν δὲ λοχαγῶν, οἳ κρατίστους δόξειαν τοὺς λόχους ἀποδεικνύναι, εἰς τὰς τῶν ταξιαρχῶν χώρας ἐπαναβήσεσθαι. τῶν δ' αὖ δεκαδαρ-

præstabimus. Thorax erit circa pectus accōmodatus cuiq;: & cratis in manu læua, quā omnes gerere consueuimus. Gladius autem uel securis in manu dextra. quibus quidē ipsis ut percutiamus aduersarios opus erit, minimè cauentes, ne quid percutiendo aberremus. Quid igitur in his alter nostrûm alteri præstiterit, præterquàm audentia, qua non minus uti uos decet, quàm nosipsos? Appetere enim uictoriā, quæ præclaras res omnis atq; optimas et adipiscitur & tuetur, quid nobis magis quàm uobis cōuenit? Et imperio, quod eorū qui uicti sunt, omnia uictoribus elargitur, quid nobis magis opus est quàm uobis? Ad postremum ait: Audistis omnia, aspicite arma, & hæc qui eget, capiat, describaturq; apud ordinis centurionem in similem ordinē, quo descripti nos sumus. Cui autem satis est in mercenarij loco esse, maneat inter ministratoria arma. Cyrus ita locutus est. Quibus auditis Persæ putauerunt fore, ut iure in omne æuum uitam per inopiam agerent, si inuitati ad similem laborem, quo eadem ipsi præmia consequerentur, facere id noluerint. Ita igitur describūtur omnes, & arma omnes acceperunt. In quo uero tēpore aduentare hostes dicebātur, ac nōdum aderāt, interim enitebatur Cyrus ad uires suorum corpora exercere, docereq; ordinandos milites, & ad res bellicas animos acuere. Quare acceptis primùm à Cyaxare ministris, ijs imperauit, ut abundè singulis militibus omnia præberent effecta quibus foret illis opus. Hoc autem cum parasset, eis reliquit aliud agendum nihil, quàm res bellicas exercere: illud arbitratus didicisse, hos circa singulos esse optimos, qui parcentes rebus pluribus mentē adhibere, circa unum uersarentur opus. Quare ex ipsis rebus bellicis sagittæ ac iaculi meditatione sublata, hoc solum eis reliquit, ut cum gladio crateq; & thorace pugnarent. Quo factum est, ut continuò paratis eos redderet animis, qui aut irent obuiam hostibus, aut concederent se pro nihilo esse habēdos socios. Hoc autem molestum est ijs concedere, qui norint se ob aliud nihil ali, quàm ut pro alentibus sint pugnaturi. Ad hæc item cum cōgitasset, hæc homines longè malle exercere, quorum gratia lites contentionesq; oriuntur: & ijs ludos pronunciauit omnium rerum quascunq; à militibus exerceri cognouit utile esse factu: & hæc pronunciauit, ut homo priuatus principibus se præstaret obedientem, & laboris cupidum, & periculi studiosum cum modestia, & gnarum rerum militarium, & in armis elegantem, & in omnibus huiusmodi rebus ambitiosum. Quincurioni uerò se talem exhiberet, qualem bonum decet priuatum, & talem quoad eius fieri potest quincuriam præstaret: & decurioni itidem decuriam, & primpilo manipulum, & ordinis centurioni eodem modo se præberet, nulli culpæ obnoxium circa eorum principum diligentiam, qui sub illo sunt, quò illi rursus præstarent, ut hi quibus præsunt, suo fungerentur officio. Præmiis etiam declarauit ordinum centurionibus: eos, qui uisi forent parasse ordines optimè, tribunos futuros. & primipilis, qui uisi essent optimos reddidisse manipulos, eos ascensuros in centurionū ordinū locos: et opti-

mos decuriones in primipilos cōstituendos: ac item quincuriones optimos in decurionum locos constitutum iri. Qui uero inter priuatos excelluissent, in quincurionum locos ascensuros. Existebat autē omnibus his principibus primum, ut à subditis colerentur. Dein alij quoq; honores conuenientes consequebantur. Et aliæ quædā spes maiores uiris dignis accumulabātur, ac laudes, si quid maioris boni in uenturo apparuerit tempore. Pronunciauit etiam præmia uictoriæ & ordinibus totis, et manipulis totis, & eodem modo decurijs, & quincurijs, si uisæ fuerint tum suis præsidibus maximè parēre, tū ea quæ antea sunt dicta alacriter exercere. Erant autem ea præmia ijs proposita, qualia in multitudine decent. Hæc igitur & pronunciabantur, & ab exercitu exercebantur. Tabernacula uerò parauit ijs Cyrus tum multitudine pro numero centurionum ordinū, tum magnitudine, ut singulis ordinibus satis esset. Erat autem ordo quilibet cētum uiri. Ita igitur pro ordinibus erant in tabernaculis. Videbantur hi citò hanc utilitatem consequi ad futurū certamen, quòd inuicem se aspicerent similiter ali. neq; ea inesset excusatio, quòd propterea alius alio sit aduersus hostes timidior, quoniam minus bene tractetur. Videbantur etiam iuuari, quòd simul habitantes se inuicem cognoscerent: at IN MVTVA notitia innascitur magis omnibus uerecundia. Qui autē ignorantur, uidentur procliuiores quodammodo ad desidiā, tanquam uersentur in tenebris. Videbantur etiam Cyro maximam consequi utilitatem ad ordines diligenter exquirendos propter contuberniū. Habebant enim et ordinū cēturiones sub sese ordines ornatos, quādo singillatim ordo proficisceretur, & primipili manipulos eodē modo, et decuriones decurias, et quincuriones quincurias. Cōstituere autē ordines diligenter, uisum est ei plurimū conducere et ad non turbandū, & ut celerius restituerentur, si turbati essent, ueluti & lapides & ligna si copulari oporteat, ea utcūq; prostrata fuerint, facilimè coaptātur, si manifestas habeāt notas ex quo sit loco ipsorū quodq;. Quòd simul alerētur, uidebātur ei etiā utiliter agere, ut minus inuicē se desererent, quòd intuerētur bestias quoq; simul enutritas incredibili duci sociarū desiderio, si quis eas ab inuicem distraheret. Vtebatur præterea Cyrus hac diligentia, ut nunquam nisi prius sudassent, ad prandiū cœnamq; introirent. Aut enim ad uenationē educendo ut sudarent faciebat: aut ludos tales excogitabat, qui sudorē essent præbituri. aut etiā si quid eū agere oporteret, ita ducē se præstabat ad rē gerendā, ut sine sudore non redirēt. Hoc enim sciebat ad suauiter etiā uescendum esse bonū, et ad bonā ualetudinem, et ad laborem sustinēdum. Præterea existimabat labores conducere, ut forent inuicem mansueti magis, quòd & equi inuicem laborantes mansuetius simul stare consuerunt. Atq; aduersus hostes elatiore sunt animo, qui bonæ exercitationis sibiipsis conscij sunt. At sibi Cyrus tabernaculum id parauit quod satis ijs foret, quos inuitaret ad cœnā. Inuitabat autē frequenter centuriones ordinū, quos ei uisum esset opportunum. Interdum & primipilos, & decuriones quos

Antequā assumatur cibus, utilis est labor

χῶν τοὺς κρατίστους εἰς τὰς τῶν λοχαγῶν χώρας κατασταθῆναι. τῶν δ᾽ αὖ πεμπαδάρχων, ὡσαύτως εἰς τὰς τῶν δεκαδάρχων. τῶν γε μὴν ἰδιωτῶν τοὺς κρατιστεύοντας, εἰς τὰς τῶν πεμπαδάρχων. ὑπῆρχε δὲ πᾶσι τούτοις τοῖς ἄρχουσι, πρῶτον μὲν θεραπεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλαι τιμαὶ, αἳ πρέπουσαι ἑκάστοις συμπαρείποντο. ἐπανέτεινε δὲ καὶ μείζονας ἐλπίδας τοῖς ἀξίοις ἐπαίνου, εἴ τι ἐν τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἀγαθὸν μεῖζον φαίνοιτο. προεῖπε δὲ νικητήρια, καὶ ὅλαις ταῖς τάξεσι, καὶ ὅλοις τοῖς λόχοις, καὶ ταῖς δεκάσιν ὡσαύτως, καὶ ταῖς πεμπάσιν, ἐὰν φαίνωνται εὐπιστόταται τοῖς ἄρχουσιν οὖσαι, καὶ προθυμότατα ἀσκοῦσαι τὰ προειρημένα. ἦν δὲ ταύταις τὰ νικητήρια, οἷα δὴ εἰς πλῆθος πρέπει. ταῦτα μὲν δὴ προείρητό τε, καὶ ἤσκητο ὑπὸ τῆς στρατιᾶς. σκηνὰς δὲ αὐτοῖς κατεσκεύασε, πλῆθος μὲν ὅσοι ταξίαρχοι ἦσαν, μέγεθος δὲ, ὥστε ἱκανὰς εἶναι τῇ τάξει ἑκάστῃ. ἡ δὲ τάξις ἦν, ἑκατὸν ἄνδρες. ἐσκήνουν μὲν δὴ οὕτω κατὰ τάξεις. ἐν δὲ τῷ ὁμοσκηνοῦν ἐδόκουν μὲν αὐτῷ ὠφελεῖσθαι πρὸς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα, τοῦτο ὅτι ἑώρων ἀλλήλους ὁμοίως τρεφομένους, καὶ οὐκ ἐνῆν πρόφασις μειονεξίας, ὥστε ὑφίεσθαί τε τινὰ κακιώτερον ἕτερον εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους. ὠφελεῖσθαι δὲ ἐδόκουν αὐτῷ. καὶ πρὸς τὸ γιγνώσκεσθαι ἀλλήλους ὁμοσκηνοῦντες. ἐν δὲ τῷ γιγνώσκεσθαι, καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι πᾶσιν ἐδόκει μᾶλλον ἐγγίγνεσθαι. οἱ δὲ ἀγνοούμενοι, ῥᾳδιουργεῖν πως μᾶλλον δοκοῦσιν, ὥσπερ οἱ ἐν σκότει ὄντες. ἐδόκουν δὲ αὐτῷ καὶ εἰς τὸ τὰς τάξεις ἀκριβοῦν μέγα ὠφελεῖσθαι διὰ τὴν ὁμοσκηνίαν. εἶχον γὰρ οἱ μὲν ταξίαρχοι, ὑφ᾽ ἑαυτοῖς τὰς τάξεις κεκοσμημένας. ὥσπερ ὁπότε εἰς ἕνα πορεύοιτο ἡ τάξις. οἱ δὲ λοχαγοὶ τοὺς λόχους. ὡσαύτως οἱ δεκάδαρχοι τὰς δεκάδας, καὶ οἱ πεμπάδαρχοι τὰς πεμπάδας. τὸ δὲ ἀκριβοῦν τὰς τάξεις, σφόδρα ἐδόκει αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ εἰς τὸ μὴ ταράττεσθαι, καὶ εἰς τὸ, εἰ ταραχθεῖεν, θᾶττον καταστῆναι. ὥσπερ γε καὶ λίθων καὶ ξύλων, ἃ ἂν δέῃ συναρμοσθῆναι, ἔστι κἂν ὁπωσοῦν καταβεβλημένα τύχῃ, συναρμόσαι ταῦτα εὐπετῶς, ἢν ἔχῃ γνωρίσματα, ὥστε εὔδηλον εἶναι, ἐξ ὁποίας χώρας ἕκαστον αὐτῶν ἐστιν. ἐδόκουν δὲ ὠφελεῖσθαι αὐτῷ ὁμοῦ τρεφόμενοι, καὶ πρὸς τὸ ἧττον ἀλλήλους ἂν ἐθέλειν ἀπολείπειν. ὅτι ἑώρα καὶ τὰ θηρία τὰ ὁμοῦ τρεφόμενα δεινὸν ἔχοντα πόθον, ἤν τις αὐτὰ διασπᾷ ἀπ᾽ ἀλλήλων. ἐπεμέλετο δὲ καὶ τοῦδε ὁ Κῦρος, ὅπως μήποτε ἀνίδρωτοι γενόμενοι, ἐπὶ τὸ ἄριστον καὶ τὸ δεῖπνον εἰσίοιεν. ἢ γὰρ ἐπὶ θήραν αὐτοὺς ἐξάγων, ἱδρῶτα αὐτοῖς παρεῖχεν, ἢ παιδιὰς τοιαύτας ἐξηύρισκεν, αἳ ἱδρῶτα ἔμελλον παρέχειν. ἢ καὶ πρᾶξαι, εἴ τι δεόμενος τύχοι, οὕτως ἐξηγεῖτο τῆς πράξεως, ὡς μὴ ἐπανίοιεν ἀνιδρωτί. τοῦτο γὰρ ἡγεῖτο, καὶ πρὸς τὸ ἡδέως ἐσθίειν ἀγαθὸν εἶναι, καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν, καὶ πρὸς τὸ δύνασθαί τι πονεῖν, καὶ πρὸς τὸ ἀλλήλοις δὲ πρᾳοτέρους εἶναι, ἀγαθὸν ἡγεῖτο τοὺς πόνους εἶναι. ὅτι καὶ οἱ ἵπποι συμπονοῦντες ἀλλήλοις, πρᾳότεροι συνεστήκασι. πρός γε μὴν τοὺς πολεμίους μεγαλοφρονέστεροι γίγνονται, οἳ ἂν ξυνειδῶσιν ἑαυτοῖς εὖ ἠσκηκότες. Κῦρος δὲ αὑτῷ σκηνὴν μὲν κατεσκευάσατο, ὥστε ἱκανὴν ἔχειν οὓς καλοίη ἐπὶ τὸ δεῖπνον. ἐκάλει δὲ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ταξιάρχων, οὓς καιρὸς αὐτῷ δοκοίη εἶναι, ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ τῶν δεκαδάρχων τινὰς

τινὰς καὶ τῶν πεμπαδάρχων ἐκάλει. ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν στρατιωτῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὴν πεμπάδα ὅλην, καὶ λόχον ὅλον, καὶ τάξιν ὅλην. ἐκάλει δὲ καὶ ἐτίμα, ὅτε τινὰς ἴδοι τοιοῦτόν τι ποιήσαντας, ὃ πάντας ἐβούλετο ποιεῖν. ἦν δὲ τὰ μὲν παρατιθέμενα ἀεὶ ἴσα αὐτῷ τε καὶ τοῖς καλουμένοις ἐπὶ τὸ δεῖπνον. καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸ στράτευμα δὲ ὑπηρέτας ἰσομοίρους ἀεὶ πάντων ἐποίει. οὐδὲν γὰρ ἧττον τιμᾶν ἄξιον ἐδόκει αὐτῷ εἶναι τοὺς ἀμφὶ τὰ στρατιωτικὰ ὑπηρέτας, οὔτε κηρύκων, οὔτε πρέσβεων. καὶ γὰρ πιστοὺς ἡγεῖτο δεῖν εἶναι τούτους, καὶ ἐπιστήμονας τῶν στρατιωτικῶν, καὶ συνετούς. ἔτι δὲ σφοδρούς, καὶ ταχεῖς, καὶ ἀόκνους, καὶ ἀταράχους. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὅσα οἱ βέλτιστοι νομιζόμενοι ἔχουσιν, ἐγίνωσκεν ὁ Κῦρος δεῖν τοὺς ὑπηρέτας ἔχειν, καὶ τοῦτ' ἀσκεῖν, ὡς μηδὲν ἀναίνοιντο ἔργον, ἀλλὰ πάντα νομίζοιεν πρέπειν αὐτοῖς πράσσειν, ὅσα ὁ ἄρχων προστάττοι. ἀεὶ μὲν οὖν ἐπεμέλετο ὁ Κῦρος, ὁπότε συσκηνοῖεν, ὅπως εὐχαριστότατοί τε ἅμα λόγοι ἐμβληθήσονται, καὶ παρορμῶντες εἰς τἀγαθόν. ἀφίκετο δ' οὖν καὶ εἰς τόνδε ποτὲ τὸν λόγον. ἆρά γε, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἐνδεέστεροί τι ἡμῶν διὰ τοῦτο φαίνονται εἶναι οἱ ἑταῖροι, ὅτι οὐ πεπαίδευνται τὸν αὐτὸν τρόπον ἡμῖν; ἢ οὐδὲν ἄρα διοίσουσιν ἡμῶν οὔτε ἐν ταῖς συνουσίαις, οὔτε ὅταν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους δέῃ; καὶ ὁ Ὑστάσπης ὑπολαβὼν εἶπεν· ἀλλ' ὁποῖοι μέν τινες ἔσονται εἰς τοὺς πολεμίους, οὔπω ἔγωγε ἐπίσταμαι. ἐν μέντοι τῇ συνουσίᾳ δύσκολοι, ναὶ μὰ τοὺς θεούς, ἔνιοι αὐτῶν ἤδη φαίνονται. πρώην μέν γε, ἔφη, Κυαξάρης ἔπεμψεν εἰς τὴν τάξιν ἑκάστην ἱερεῖα. καὶ ἐγένετο ἑκάστῳ ἡμῶν τρία κρέα, ἢ καὶ πλείω τὰ περιφερόμενα. καὶ ἤρξατο μὲν δὴ ἀπ' ἐμοῦ ὁ μάγειρος, τὴν πρώτην περίοδον περιφέρων. ὅτε δὲ τὸ δεύτερον εἰσῄει περιοίσων, ἐκέλευσα ἐγὼ ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἄρχεσθαι, καὶ ἀνάπαλιν περιφέρειν. ἀνακραγὼν οὖν τις τῶν κατὰ μέσον τὸν κύκλον κατακειμένων στρατιωτῶν, μὰ Δί', ἔφη, τῶνδε μὲν οὐδὲν ἴσον ἐστίν, εἴγε ἀφ' ἡμῶν τῶν ἐν μέσῳ οὐδεὶς οὐδέποτε ἄρξεται. καὶ ἐγὼ ἀκούσας ἠχθέσθην τε, εἴ τι μεῖον δοκοῖεν ἔχειν, καὶ ἐκάλεσα εὐθὺς αὐτὸν πρὸς ἐμέ. ὁ δὲ μάλα τοῦτό γε εὐτάκτως ὑπήκουσεν. ὡς δὲ τὰ περιφερόμενα ἧκε πρὸς ἡμᾶς, ἅτε οἶμαι ὑστάτους λαμβάνοντας, τὰ σμικρότατα λελειμμένα ἦν. ἐνταῦθα δὴ ἐκεῖνος πάνυ ἀνιαθεὶς δῆλος ἐγένετο, καὶ εἶπε πρὸς ἑαυτόν· τῆς τύχης, τὸ ἐμὲ νῦν κληθέντα δεῦρο τυχεῖν. καὶ ἐγὼ εἶπον· ἀλλὰ μὴ φρόντιζε. αὐτίκα γὰρ ἀφ' ἡμῶν ἄρξεται, καὶ σὺ πρῶτος λήψῃ τὸ μέγιστον. καὶ ἐν τούτῳ περιέφερε τὸ τρίτον, ὅπερ δὴ λοιπὸν ἦν τῆς περιφορᾶς, κἀκεῖνος ἔλαβε μετ' ἐμὲ δεύτερος. ὡς δ' ὁ τρίτος ἔλαβε, καὶ ἔδοξεν αὐτὸν μεῖζον ἑαυτοῦ λαβεῖν, καταβάλλει ὃ ἔλαβεν, ὡς ἕτερον ληψόμενος. καὶ ὁ μάγειρος νομίσας οὐδὲν αὐτὸν ἔτι δεῖσθαι ὄψου, ᾤχετο παραφέρων, πρὶν λαβεῖν αὐτὸν ἕτερον. ἐνταῦθα δὴ οὕτω βαρέως ἤνεγκε τὸ πάθος, ὥστε ἀνήλωτο μὲν αὐτῷ ὃ εἰλήφει ὄψον. ὃ δ' ἔτι αὐτῷ λοιπὸν ἦν τῆς ἐμβάπτεσθαι, τοῦτό πως ὑπὸ τοῦ ἐκπεπλῆχθαί τε καὶ ὀργίζεσθαι τῇ τύχῃ, δυσφορούμενος ἀνέτρεψεν. ὁ μὲν δὴ λοχαγὸς ὁ ἐγγύτατα ἡμῶν ἰδών, συνεκρότησε τὼ χεῖρε καὶ τῷ γέλωτι ηὐφραίνετο. ἐγὼ μέν τοι, ἔφη, προσεποιούμην βήττειν. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐδυνάμην κατέχειν τὸν γέλωτα. τοιοῦτον μὲν δή σοι, ὦ Κῦρε,

quosdam quincurionesq; inuitabat. Interdũ uerò et quincuriam totã, & totam decuriã, & totũ manipulum, et ordinem totũ. Quãdoq; etiã milites quosdã. Inuitabat praeterea atq; honorabat, cum aliquos uideret, qui huiusmodi quiddã fecissent, quod eos facere uolebat. Quae aũt apponerentur in mẽsam, paria erant semper & ipsi, & inuitatis ad coenã. Et ministris exercitus aequalem portionem semper faciebat esculentorũ omniũ. Nihilo enim minus militũ ministri ei honorandi uidebantur, quàm caduceatores, quàm oratores: ut enim fideles putabat hoc esse oportere, & peritos rerũ militariũ, & callidos insuper, & uehemẽtis, & celeris, & impigros, & moderatos. Ad haec intelligebat Cyrus esse omnia et tenenda & exercenda ministris, quae habẽtur ab his qui optimi ducũtur, quò nullũ hi opus recusent facere, sed putet omnia esse ab se gerẽda, quaecũq; sunt à principe imperata. Et eam sanè diligentiã semper Cyrus adhibebat cũ esset unà cum suis in tabernaculo, ut & iucũdissimi simul sermones inijcerentur, et qui ad bonas actiões incitaret. Itaq; deuenit aliquando in hunc sermonẽ: Num, inquit, ô uiri amicissimi, ob hanc rem uidentur caeteri homines esse aliqua ex parte nobis inferiores, quòd nõ eodẽ sunt modo instituti, quo ipsi sumus? an à nobis nihil differũt, neq; in congressibus, neq; ubi cũ hostib. sit certandũ? Et Hystaspas excepit inquiẽs: Quales eiusmodi uiri in hostes futuri sunt, equidẽ nõ intelligo. Nam in cõuictu difficiles medius fidius aliqui eorum uidẽtur, ac morosi. Misit nuper Cyaxares hostiarũ carnes in ordines singulos, erantq; carniũ frusta cuiq; nostrũm tria, aut etiã plura, quae circũferebãtur. Atq; à me principium coquus fecit primum circumferens obsonium. Cũ uerò secundũ circuiret obsoniũ illaturus, iussi ab ultimo principium facere, retroq; circũferret. Exclamans igitur quispiam ex his militibus qui in medio circulo discumbebant: Per Iouem, inquit, horum nihil est aequale, siquidẽ à nobis qui sumus in medio, nemo unquam incipiet. Quibus auditis, equidem aegrè tuli, si quid illi minus habere uiderentur, eumq; continuò ad me uocaui: hic autem permodestè paruit. Verum ut ea quae circunferebãtur, ad nos uenere tanquam uidelicet, ultimos ea sumentis, minima relicta erant frusta. Hic ille manifestò admodum tristatus est, dixitq; ad seipsum: In malam fortunam quod huc inuitatus uenerim. Ad quem ego dixi: Ne cura, rursus à nobis cõfestim incipiet, & tu primus maximum capies frustum. Interimq; circunferebatur tertium, id quod erat reliquũ, atq; cepit ille. Cui cum uisum esset exiguũ cepisse obsonium, quod ceperat, posuit, tanquã alterũ sumpturus: cum illum coquus arbitratus nihilo amplius egere obsonio, abiẽs circumferebat prius, quàm ille alterũ sumeret. Hic autem grauiter adeò rem tulit, ut consumeretur ei, quod cepisset obsonium. Quod autem adhuc intinctionis et reliquum erat, hoc, quia esset animo quodãmodo perturbato fortunaeq; iratus, ita male affectus euertit. Primipilus autem qui nos proxime discumbebat, rem intuitus, manus inuicẽ complosit, ridensq; letabatur. At ego tussire simulabam, quippe qui neq; risum poteram cõtinere. Talem igitur tibi

Cyri in conuiuio consuetudo.

Cyri disputatio.

Cyre unum ex sodalibus demonstro. Ad hoc igitur ut par erat, riserunt omnes. Alius uerò quidā ex ordinum cēturionibus: Huic, inquit, Cyre, ut uidetur, accidit ita difficulter: ego autem ut tu nobis edoctis ordines misisti, iussistiq́; ut quisq; suum doceret ordinem ea quae abs te didicimus: ita igitur ipse quemadmodum etiam alij faciebant, ubi uenissem, unum manipulum docebam. Et ubi statuissem primipilum primum, ordinassemq́; post eum uegetum quendam iuuenem & alios, ubi opus esse existimabam: dein stans ex anteriore parte in manipulum respicerem, ubi mihi uisum est tempus esse, iussi procederet: & iuuenis ille praecedēs, prior quàm primpilus proficiscebatur: quod ego intuitus, dixi. Homo quid facis? & ille inquit, Procedo ut ipse iubes. cui respondit: At ego non te solum, sed omnis procedere iubebam. Id ille audiens, ad manipulares conuersus, ait: Non auditis imperantem procedere nos omnis? Et uiri illi omnes praetereuntes primipilum, ierunt ad me. Sed ubi primpilus eos reduxisset in locum, stomachabantur, dicentes, Vtri parendum est. nunc enim alter iubet nos pcedere, alter uetat. Et ego haec aequo animo ferens, eos rursus disposui confestim, iubens ne quis ex posterioribus moueretur prius quàm anterior duceret: sed hoc solum omnes aspicerent, sequi anteriorē. Cum uerò quis in Persas abiēs uenisset ad me, qui sibi epistolam dari peteret, quam ad meos scripseram: et ego (quoniam primipilus sciret ubi posita ea foret) iussissem ei, ut curreret, epistolamq́; ferret, ille quidem currebat: iuuenis uerò ille primpilum sequebatur unà cùm thorace & mucrone atq; alius uniuersus manipulus illum intuitus unà currebant, ueneruntq́; uiri illi ferentes epistolam. Ita, inquit ille, meus manipulus curat diligenter omnia pro iussu tuo. At qz alij quidem meritò ridebant, de epistole stipatione. Cyrus uerò inquit: O Iupiter optime maxime, coelitesq́; omnes, cuiusmodi uiros socios habemus, qui usqueadeo sunt cultu faciles, ut minimo etiam obsonio magnus imparium numerus in amicitiam queat induci: ita autem sunt obedientes, ut antea pareant, quàm imperata cognorint. Equidem nescio qui magis optandi sunt, quàm huiusmodi milites. Cyrus quidem ita milites laudauit. Erat etiam in tabernaculo unus ex ordinum centurionibus Aglaitadas nomine, uir moribus seuerior, qui ita fertur locutus: Quid enim, inquit, putas'ne Cyre hosce uera haec dicere? Sed quid nolunt, inquit Cyrus, quapropter mentiantur? Quid aliud, inquit, nisi ut risum moueant, cuius rei gratia haec loquuntur, & sese ostentant. At Cyrus inquit: Bona uerba quaeso, noli hos dicere ostentatores: OSTENTATOR enim nomen mihi uidetur esse propter eos positum, qui simulant & ditiores se esse, quàm sunt, & fortiores: & qui pollicentur ea se facturos, quae nequeunt, praesertim cum manifestum sit haec ab his fieri accipiendi aliquid ac lucrandi gratia. Sed qui risum conuiuis moliuntur, neq; propter ipsorum lucrum, neq; propter audientium detrimentum, neq; ut noceant cuiquam prorsus, quare hi minus urbani ac faceti iure nominentur, quàm ostentatores: Et Cyrus quidē ita respōdit de his,

ὦ Κῦρε, ἕνα τῶν ἑταίρων ἐπιδεικνύω, ἔφη. ἐπὶ μὲν δὴ τούτῳ, ὥσπερ εἰκός, ἐγέλασαν. ἄλλος δέ τις ἔλεξε τῶν ταξιάρχων· οὗτος μὲν δή, ἔφη, ὦ Κῦρε, ὡς ἔοικεν, οὕτω δυσκόλως ἐπέτυχεν. ἐγὼ δὲ ὡς σὺ διδάξας ἡμᾶς τὰς τάξεις ἀπέπεμψας, καὶ ἐκέλευσας διδάσκειν τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστον τάξιν, ἃ παρὰ σοῦ ἐμάθομεν· οὕτω δὴ καὶ ἐγώ, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἐποίουν, ἐλθὼν, ἐδίδασκον ἕνα λόχον. καὶ στήσας τὸν λοχαγὸν πρῶτον, καὶ τάξας δὴ τὰ ἐπ' αὐτῷ ἄνδρα νεανίαν, καὶ τοὺς ἄλλους ᾗ ᾤμην δεῖν· ἔπειτα στὰς ἐκ τοῦ ἔμπροσθεν βλέπων εἰς τὸν λόχον, ἡνίκα μοι ἐδόκει καιρὸς εἶναι, προϊέναι ἐκέλευσα. καὶ ὁ ἀνήρ σοι ὁ νεανίας ἐκεῖνος, προελθὼν τοῦ λοχαγοῦ ἔμπροσθεν, πρότερος ἐπορεύετο, κἀγὼ ἰδών, εἶπον ὦ ἄνθρωπε, τί ποιεῖς; καὶ ὃς ἔφη· προέρχομαι, ὥσπερ σὺ κελεύεις. κἀγὼ εἶπον· ἀλλ' ἐγὼ οὐ σὲ μόνον ἐκέλευον, ἀλλὰ πάντας προϊέναι. καὶ ὃς ἀκούσας τοῦτο, μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς λοχίτας, εἶπεν· οὐκ ἀκούετ', ἔφη, προστάττοντος προϊέναι πάντας; καὶ οἱ ἄνδρες πάντες παρελθόντες τὸν λοχαγόν, ᾖσαν πρὸς ἐμέ. ἐπεὶ δὲ ὁ λοχαγὸς αὐτοὺς ἀνεχώριζεν, ἐδυσφοροῦντο, καὶ ἔλεγον· ποτέρῳ χρὴ πείθεσθαι. νῦν γὰρ ὁ μὲν κελεύει προϊέναι, ὁ δ' οὐκ ἐᾷ. ἐγὼ μέντοι ἐνεγκὼν ταῦτα πρᾴως, ἐξ ἀρχῆς αὖ καταχωρίσας, εἶπον, μηδένα τῶν ὄπισθεν κινεῖσθαι, πρὶν ἂν ὁ πρόσθεν ἡγῆται, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ὁρᾶν πάντας, τῷ πρόσθεν ἕπεσθαι. ὡς δὲ εἰς Πέρσας τις ἀπιών, ἦλθε πρὸς ἐμέ, καὶ ἐκέλευσέ με τὴν ἐπιστολὴν δοῦναι, ἣν ἔγραψα οἴκαδε. κἀγὼ (ὁ γὰρ λοχαγὸς ᾔδει ὅπου ἔκειτο ἡ ἐπιστολή) ἐκέλευσα αὐτὸν δραμόντα ἐνεγκεῖν τὴν ἐπιστολήν. ὁ μὲν δὴ ἔτρεχεν. ὁ δὲ νεανίας ἐκεῖνος εἵπετο τῷ λοχαγῷ, σὺν αὐτῷ τῷ θώρακι καὶ τῇ κοπίδι. καὶ ὁ ἄλλος δὲ πᾶς λόχος ἰδὼν ἐκεῖνον συνέτρεχε. καὶ ἧκον οἱ ἄνδρες φέροντες τὴν ἐπιστολήν. οὕτως, ἔφη, ὅ γε ἐμὸς λόχος ἀκριβοῖ σοι πάντα τὰ παρὰ σοῦ. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι, ὡς εἰκός, ἐγέλων ἐπὶ τῇ δορυφορίᾳ τῆς ἐπιστολῆς. ὁ δὲ Κῦρος εἶπεν· ὦ Ζεῦ, καὶ πάντες θεοί, οἵους ἄρα ἡμεῖς ἔχομεν ἄνδρας ἑταίρους. εἰ γὰρ εὐθεράπευτοι μὲν οὕτως εἰσίν, ὥστε τινὰς αὐτῶν δεῖ καὶ μικροῦ ὄψου πάνυ ἀνακτήσασθαι φίλους· πιθανοὶ δ' οὕτως εἰσί τινες, ὥστε πρὶν εἰδέναι τὸ προσταττόμενον, πρότερον πείθονται· ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα, ποίους τινὰς χρὴ μᾶλλον εὔχεσθαι, ἢ τοιούτους στρατιώτας ἔχειν. ὁ μὲν δὴ Κῦρος ἅμα γελῶν, οὕτως ἐπῄνεσε τοὺς στρατιώτας. ἐν δὲ τῇ σκηνῇ ἐτύγχανέ τις ὢν τῶν ταξιάρχων, Ἀγλαϊτάδας ὄνομα, ἀνήρ, τὸν τρόπον τῶν στρυφνοτέρων ἀνθρώπων. οὗτος ὧδέ πως εἶπεν· ἦ γὰρ οἴει, ἔφη, ὦ Κῦρε, τούτους ἀληθῆ λέγειν ταῦτα; ἀλλὰ τί μὴν βουλόμενοι, ἔφη ὁ Κῦρος, ψεύδονται; τί δ' ἄλλο γε, ἔφη, ἢ γέλωτα ποιεῖν ἐθέλοντες, ὑπὲρ οὗ λέγουσί τε ταῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται. καὶ ὁ Κῦρος, εὐφήμει, ἔφη, μὴ λέγε ἀλαζόνας εἶναι τούτους. ὁ μὲν γὰρ ἀλαζὼν ἔμοιγε δοκεῖ ὄνομα κεῖσθαι ἐπὶ τοῖς προσποιουμένοις καὶ πλουσιωτέροις εἶναι ἢ εἰσί, καὶ ἀνδρειοτέροις, καὶ ποιήσειν ἃ μὴ ἱκανοί εἰσιν ὑπισχνουμένοις, καὶ ταῦτα φανεροῖς γιγνομένοις, ὅτι τοῦ λαβεῖν ἕνεκα καὶ κερδᾶναι ποιοῦσιν. οἱ δὲ μηχανώμενοι γέλωτα τοῖς συνοῦσι, μήτε ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει, μήτ' ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἀκουόντων, μήτε ἐπὶ βλάβῃ μηδεμιᾷ, πῶς οὐχ οὗτοι ἀστεῖοι ἂν καὶ εὐχάριτες δικαιότερον ὀνομάζοιντο μᾶλλον ἢ ἀλαζόνες; ὁ μὲν δὴ Κῦρος οὕτως ἀπελογήσατο

περὶ

περὶ τῶν τὸν γέλωτα παρεχόντων. αὖθις δὲ ὁ λοχαγὸς ὁ τὴν τοῦ λόχου χαριτίαν διηγησάμενος, ἔφη, ἤπου ἂν ὦ Ἀγλαϊτάδα, εἴ γε κλαίειν ἐπεχειροῦμέν σε ποιεῖν, σφόδρα ἂν ἡμῖν ἐμέμφου, ὥσπερ ἔνιοι καὶ ἐν ᾠδαῖς, καὶ ἐν λόγοις, οἰκτρὰ ἄττα λογοποιοῦντες, εἰς δάκρυα πειρῶνται ἄγειν. ὁπότε γε νῦν καὶ αὐτὸς εἰδώς, ὅτι εὐφραίνειν μέν σε βουλόμεθα, βλάψαι δ' οὐδέν, ὅμως οὕτως ἐν πολλῇ ἀτιμίᾳ ἡμᾶς ἔχεις. ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀγλαϊτάδας, καὶ δικαίως γε. ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ κλαίειν καθίζοντος τοὺς φίλους, πολλαχοῦ ἔμοιγε δοκεῖ ἐλάττονος ἄξια διαπράττεσθαι, ὁ γέλωτα αὐτοῖς μηχανώμενος. εὑρήσεις δὲ καὶ σὺ ἢν ὀρθῶς λογίζῃ, ἐμὲ ἀληθῆ λέγοντα. κλαύμασι μὲν γε καὶ πατέρες υἱοῖς σωφροσύνην μηχανῶνται, καὶ διδάσκαλοι παισὶν ἀγαθὰ μαθήματα. καὶ νόμοι γε πολίτας διὰ τοῦ κλαίοντας καθίζειν, εἰς δικαιοσύνην προτρέπουσι. τοὺς δὲ γέλωτα μηχανωμένους ἔχοις ἂν εἰπεῖν, ἢ σώματα ὠφελοῦντας, ἢ ψυχὰς οἰκονομικωτέρας ποιοῦντας, ἢ πολιτικωτέρας; ἐκ τούτου ὁ Ὑστάσπας ὧδέ πως εἶπε· σύ, ἔφη, ὦ Ἀγλαϊτάδα, ἢν ἐμοὶ πείθῃ, εἰς μὲν τοὺς πολεμίους θαρρῶν δαπανήσεις τοῦτο τὸ πολλοῦ ἄξιον, καὶ κλαίοντας ἐκείνους πειράσῃ καθίζειν. ἡμῖν δὲ πάντως, ἔφη, ἐν τούτῳ τῷ ὀλίγου ἀξίῳ γέλωτι ἐπιδαψιλεύσῃ. καὶ γὰρ οἶδ' ὅτι πολύς σοι ἐστὶν ἀποκείμενος. οὔτε γὰρ αὐτὸς χρώμενος ἀνήλωκας αὐτόν, οὐδὲ μὴν φίλοις γε, οὐδὲ ξένοις ἑκὼν εἶναι γέλωτα παρέχεις. ὥστε οὐδεμία σοι πρόφασίς ἐστιν, ὡς οὐ παρεκτέον σοι ἡμῖν γέλωτα. καὶ ὁ Ἀγλαϊτάδας εἶπε· καὶ σὺ δ' αὖ, ὦ Ὑστάσπα, γέλωτα πειρᾷ ποιεῖν ἐξ ἐμοῦ; καὶ ὁ λοχαγὸς εἶπε· ναὶ μὰ Δί', ἀνόητος ἄρα ἐστίν. ἐπεὶ ἔκ γε σοῦ πῦρ οἶμαι ῥᾷον ἄν τις ἐκτρίψειεν, ἢ γέλωτα ἐξαγάγοι. ἐπὶ τούτῳ μὲν δὴ οἵ τε ἄλλοι ἐγέλασαν, τὸν τρόπον εἰδότες τοῦ Ἀγλαϊτάδα, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀγλαϊτάδας ἐπεμειδίασε. καὶ ὁ Κῦρος ἰδὼν αὐτὸν φαιδρωθέντα, ἀδικεῖς, ἔφη, ὦ λοχαγέ, ὅτι ἄνδρα ἡμῖν τὸν σπουδαιότατον διαφθείρεις, γελᾶν ἀναπείθων, καὶ ταῦτα, ἔφη, οὕτω πολέμιον ὄντα τῷ γέλωτι. ταῦτα μὲν δὴ ἐνταῦθα ἔληξεν. ἐκ δὲ τούτου Χρυσάντας ὧδε ἔλεξεν· ἀλλ' ἐγώ, ἔφη, ὦ Κῦρε, καὶ πάντες οἱ παρόντες, γιγνώσκω ὅτι συνεληλύθασι μὲν σὺν ἡμῖν, οἱ μὲν καὶ βελτίονες, οἱ δὲ καὶ μείονος ἄξιοι. ἢν δέ τι γένηται ἀγαθόν, ἀξιώσουσιν πάντες οὗτοι ἰσομοιρεῖν. καί τοι ἔγωγε οὐδὲν ἀνισώτερον νομίζω τῶν ἐν ἀνθρώποις εἶναι, τοῦ τὸν ἴσον τόν τε κακὸν καὶ τὸν ἀγαθὸν ἀξιοῦσθαι. καὶ ὁ Κῦρος εἶπε πρὸς τοῦτο· ἆρα οὖν πρὸς τῶν θεῶν, κράτιστον ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, ἐμβαλεῖν περὶ τούτου βουλὴν εἰς στρατόν, πότερα δοκεῖ, ἤν τι ἐκ τῶν πόνων διδῷ ὁ θεὸς ἀγαθόν, ἰσομοίρους πάντας ποιεῖν, ἢ σκοποῦντας τὰ ἔργα ἑκάστου, πρὸς ταῦτα καὶ τὰς τιμὰς ἑκάστῳ προστιθέναι. καὶ τί δεῖ, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ἐμβαλεῖν λόγον περὶ τούτου, καὶ οὐχὶ προειπεῖν, ὅτι οὕτω ποιήσεις; οὐ σὺ καὶ τοὺς ἀγῶνας, ἔφη, προεῖπας, καὶ τὰ ἆθλα; ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, οὐχ ὅμοια ταῦτα ἐκείνοις. ἃ μὲν γὰρ ἂν στρατευόμενοι κτήσωνται, κοινὰ οἶμαι ἑαυτοῖς ἡγήσονται εἶναι. τὴν δ' ἀρχὴν τῆς στρατιᾶς, ἐμὴν ἴσως ὅτι οἴκοθεν νομίζουσιν εἶναι. ὥστε διατάττοντα ἐμὲ τοὺς ἐπιστάτας, οὐδὲν ἂν οἶμαι ἀδικεῖν νομίζουσιν. ἦ καὶ οἴει, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ψηφίσασθαι ἂν τὸ πλῆθος συνελθόν, ὥστε μὴ ἴσον ἕκαστον τυγχάνειν, ἀλλὰ τοὺς κρατίστους καὶ τιμαῖς καὶ δώροις πλεονεκτεῖν; ἔγωγ', ἔφη ὁ Κῦρος, οἴομαι, ἅμα μὲν

ἡμῶν

de his qui risum prabet. Ipse autē ordinis centurio qui narrarat manipuli ridiculum, inquit: Si quidem Aglaitada fletū facere studeremus, nos admodū reprehēderes, quemadmodū aliqui etiā in carminibus et in orationib. miserabilia quedā scribētes, lachrymas nitūtur inducere: quandoquidē nunc ipse quoq; intelligēs uelle nos quadā letitia te afficere, nocere autem minime, nos tamen magna ignominia afficis. Ita est mediusfidius, inquit Aglaitadas, ac iure id quidē. Nā qui amicos ad risum mouet, uidetur is mihi sanè rem efficere lōge minoris æstimandā, quàm qui eos ad fletū inducit. Et tu nūc si rectè cōsideres, uera à me dici reperies. Et parētes quidē reddunt filios fletibus temperantes, & magistri pueros bene eruditos. Ac leges ad iustitiā ciues impellūt, qui fletibus eos instituunt. Ridiculos aūt homines posses ne dicere aut corporibus prodesse, aut animos reddere ad gubernationē rei domesticæ, ad administrandamue ciuitatē aptiores? Hinc Hystaspas in hūc modū locutus est: Tu, inquit, Aglaitada, si mihi obtemperes, in hostes fidenter cōsumes hoc pluris æstimandum, ut inducas illos flere: & quod minimi ducendū est, nos hosce amicos omnino ridere affatim efficito. Etenim scio tibi risum permultū esse repositum. Nā neq; utētes cū cōsumpsisti, neq; amicis, neq; nobis hospitibus ultro prębes. Itaq; nulla tibi excusatio est, quo minus prębeas nobis risum. Ad quos inquit Aglaitadas: Et putas tu Hystaspa ex me risum facere? Et ordinis centurio inquit: ita mehercle amēs est igitur, quoniā ex te quidē facilius quis ignē excuderit, quam risum. Ob quod dictū & alij riserunt, eius cognoscētes ingeniū, et Aglaitadas ipse leniter subrisit. Ac Cyrus cū intuitus exhilaratū. Iniuriā, inquit, facis ordinis cēturio, quod uirū nobis corrūpis ac uirtas grauissimū et optimū, dū risum ei persuades, præsertim q adeò hostis sit risui. Et hæc quidem hic finē habuerūt. Dein uerò Chrysantas ita locutus est: At ego, Cyre, cū hisce una omnib. cogito egressos esse nobiscū alios pluris, alios minoris facundos. Si quid autē boni cōtigerit, dignū hi omnes iudicabūt æqualē habere portionē. AT NIHIL inter homines esse inæqualius duco, quàm & ignauum & fortē uirum æqualia consequi. Ad quod Cyrus inquit. Igitur uiri Persæ, per deos immortalis, nobis est optimum sententiam hac de re iniicere in exercitum. Vtrum uideatur, si quid boni ex laboribus deus dederit, facere omnibus æqualē portionē: an potius consideratis cuiusq; operibus, ad horum rationē honores esse cuiq; reddendos? Et quid opus est, Chrysantas inquit, hac de re ad exercitum referre, ac non pronunciare potius te ita facturum? Nonne & ludos ita pronunciasti, et præmia? At mediusfidius, inquit Cyrus, non sunt hæc illis similia. Quæ enim militādo acquirent, cōmunia sibi, ut arbitror, censebunt. Exercitus uerò imperium putabunt fortassis etiam à domo in me esse collatum. Itaq; si præfectos constituo, nulla me ui putant iniuria. An etiā censes, Chrysantas inquit, decernere posse coactam multitudinem, ut minus æqualis portiones singuli consequantur, sed uiri fortissimi honoribus donisq; antecellant? Puto equidem, inquit Cyrus, tum

cohortan-

cohortantibus uobis, tum etiam quia turpe sit ad-
uersari, ne qui plurimũ laborat prodestq́; reip. ma-
xime, itẽ premia iure cõsequatur. Puto aũt uel igna
uissimos cõducibile uisum iri, uiris fortib. meliorẽ es
se conditionẽ. Quapropter uolebat Cyrus et ipsorũ
homotimorũ gratia, hoc decretũ fieret. Nã & hos
ipsos existimabat fore melioris, si uiderent se quoq;
ex operibus ipsis iudicatos, digna cõsecuturos esse
premia. Tẽpus igitur ei uidebatur nunc esse hac de
re consultandi, quando etiã homotimi detrectabant
equalẽ uulgi portionẽ. Ita igitur hi quoq; censebãt,
qui erant in tabernaculo, ut res poneretur in cõsul-
tationẽ, suaderetuŕq; per eũ, qui uir esse putaretur.
Tum arridens quidã ex ordinũ centurionibus, ait:
At ego noui uirũ etiã plebeiũ, qui consentiet, ne ita
temere sit aequalitas esse. Alius querebat, hũc quem
nam esse diceret. Cui ille respõdit: Est meduisfidius
uir nobis cõtubernalis, qui omni in re queritat sibi
plus esse. Alius eum rogabat. Nũ etiã ex laboribus?
[illegible] omniũ, inquit. Sed in hoc sum mẽdacij de-
prehẽsus. Nam & laborũ et aliarũ huiusmodi rerũ
aequo admodũ animo semper sinit plus aliũ habere,
qui uelit. At ego, ait Cyrus, decerno ò uiri, si haben
dus sit miles ad agendũ strenuus et obediẽs, ex exer
citu huiusmodi homines qualis ab hoc nũc dicitur,
esse eijciẽdos. Videtur enim mihi magnã militũ par-
tem eiusmodi esse, ut sequatur, quacũq; quis duxerit.
Agere aũt, ut existimo, ostẽdẽt alij qui praeclari for
tesq; sunt ad res praeclaras et magnas: alij uero im-
probi, ad res improbas. Itaq; fit persaepe, ut habeant
plures q secũ sentiãt improbi uiri q̃ probi. IMPRO-
BITAS enim proficiscẽs per subitas uoluptates, ha
rũ persuasionib. utitur, quo multi secũ sentiant. At
VIRTVS ad arduũ agẽs, nõ est admodũ praepotẽs,
ut subito incõsultoq; ad se trahat, praesertim ubi alij
sint, qui cõtrà ad decliue molleq; adhortẽtur. Qua-
re ubi ex inertia atq; laborũ fuga improbiores sint,
hos ego arbitror ueluti fucos, solũ impensa socijs es
se detrimento. Quicunq; uero ad labores mali socij
sunt, ad habẽdi uero auiditatẽ uehemẽtes impuden-
tesq;, hi sese ad res improbas duces praestãt. Possunt
enim saepenumero demõstrare plus haberi p malas
actiones. Itaq; huiusmodi homines omnino à nobis
sunt expellẽdi. Nec est itẽ considerandũ uobis, quo-
modo ex ciuib. ordines suppleatis, sed quemadmodũ
equos queritis, nõ qui patrij sint, sed qui optimi, sic
etiã homines queritote. Ex omnib. inquã hominib.
quoscunq; arbitremini et robori uobis ornamẽtoq;
maximè futuros, hos sumite. Haec etiã mihi res testi-
[illegible] affert, quid nobis cõducat quod neq; currus
celer sit, si tardis utatur equis: neq; iustus, cui iũgan
tur iniusti. NEQVE domus bene habitatur, quae ma
lis utitur famulis: sed etiã si egeat famulis, minus er
rat quàm si ab iniustis uexatur famulis. Bene aũt sci
tote, uiri amicissimi, quod nõ hãc utilitatẽ solùm ma
li milites afferẽt ablati si fuerint, quod aberũt mali:
uerumetiã qui relicti fuerint, rursus eo uitio purga-
buntur quo referti iam erãt. At boni ubi uiderint ui
tiosos ignominia affectos, lõgè magis animati uirtu-
tem capessent. Cyrus quidẽ ita est locutus, et amicis
omnibus haec uidẽ uisa sunt, et ita faciebãt. Exhinc
rursus

ὑμῶν συναγορευόντων, ἅμα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὂν ἀντιλέ-
γειν, μὴ οὐχὶ τὸν πλεῖστα καὶ πονοῦντα, καὶ ὠφελοῦντα τὸ
κοινὸν, τοῦτον καὶ μεγίστων ἀξιοῦσθαι. οἶμαι δὲ, ἔφη, καὶ τοῖς
κακίστοις σύμφορον φανεῖσθαι, τοὺς ἀγαθοὺς πλεονεκτεῖν.
ὁ δὲ Κῦρος ἐβούλετο καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν ὁμοτίμων γενέσθαι
τοῦτο τὸ ψήφισμα. βελτίους γὰρ ἂν καὶ αὐτοὺς ἡγεῖτο εἶναι, εἰ
εἰδεῖεν ὅτι ἐκ τῶν ἔργων καὶ αὐτοὶ κρινόμενοι, τῶν ἀξίων
τεύξοιντο. καιρὸς οὖν αὐτῷ ἐδόκει εἶναι, δεῖν ἐμβαλεῖν περὶ
τούτων ψῆφον, ἐν ᾧ καὶ οἱ ὁμότιμοι ὤκνουν τὴν τοῦ ὄχλου
ἰσομοιρίαν. οὕτω δὴ συνεδόκει τοῖς ἐν τῇ σκηνῇ, ἐμβα-
λέσθαι περὶ τούτων λόγον. καὶ συναγορεύειν ταῦτα ἔφα-
σαν χρῆναι, ὅστις περ ἀνὴρ οἴοιτο εἶναι. ἐπιγελάσας δὲ τῶν
ταξιαρχῶν τις εἶπεν· ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἄνδρα καὶ τοῦ δήμου
οἶδα, ὃς συνερεῖ, ὥστε μὴ εἰκῇ οὕτως ἰσομοιρίαν εἶναι. ἄλ-
λος δ' αὐτὸν ἤρετο, τοῦτον τίνα λέγοι. ὁ δ' ἀπεκρίνατο· ἔστι
νὴ δί' ἀνὴρ, σύσκηνος ἐμὸς, ὃς ἐν παντὶ μαστεύει πλέον
ἔχειν. ἄλλος δ' αὖ ἐπήρετο αὐτὸν, ἦ καὶ τῶν πόνων; μὰ
δί', ἔφη, οὐ μὲν δή. ἀλλὰ τοῦτό γε ψευδόμενος ἑάλωκα.
καὶ γὰρ πόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, πάνυ πράως
ἀεὶ ἐᾷ τὸν βουλόμενον πλέον ἔχειν. ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Κῦ-
ρος, ὦ ἄνδρες, γιγνώσκων τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους, οἷον
καὶ νῦν ὅδε λέγει, εἴπερ δεῖ ἐνεργὸν καὶ πειθόμενον ἔχειν
τὸ στράτευμα, ἐξαιρετέους εἶναι ἐκ τῆς στρατιᾶς. δοκεῖ γάρ
μοι τὸ μὲν πολὺ τῶν στρατιωτῶν εἶναι οἷον ἕπεσθαι, ᾗ ἄν τις ἡ-
γῆται. ἄγειν δ' οἶμαι ἐπιχειροῦσιν, οἱ μὲν καλοὶ κἀγαθοὶ, ἐπὶ
τὰ καλὰ κἀγαθὰ, οἱ δὲ πονηροὶ ἐπὶ τὰ πονηρά. καὶ πολλά-
κις τοίνυν πλείονας ὁμογνώμονας λαμβάνουσιν οἱ φαῦλοι,
ἢ οἱ σπουδαῖοι. ἡ γὰρ πονηρία διὰ τῶν παραυτίκα ἡδονῶν
πορευομένη, ταύτας ἔχει συναπειθούσας πολλοὺς αὐτῇ ὁ-
μογνωμονεῖν. ἡ δ' ἀρετὴ πρὸς ὄρθιον ἄγουσα, οὐ πάνυ δει-
νή ἐστιν ἐν τῷ παραυτίκα εἰκῇ συνεπισπᾶσθαι, ἄλλως τε
καὶ ἢν ἄλλοι ὦσιν, οἳ ἐπὶ τὸ πρανὲς καὶ τὸ μαλακὸν ἀντιπαρα-
καλοῦντες. καὶ τοίνυν ἢν μέν τινες βλακείᾳ καὶ ἀπονίᾳ
μόνον κακοὶ ὦσι, τούτους ἐγὼ νομίζω, ὥσπερ κηφῆνας, δα-
πάνῃ μόνον ζημιοῦν τοὺς κοινωνούς. οἳ δ' ἂν τῶν μὲν πόνων
κακοὶ ὦσι κοινωνοὶ, πρὸς δὲ τὸ πλεῖστον ἔχειν, σφοδροὶ καὶ
ἀναίσχυντοι οὗτοι, καὶ ἡγεμονικοί εἰσι πρὸς τὰ πονηρά.
πολλάκις γὰρ δύνανται τὴν πονηρίαν πλεονεκτοῦσαν
ἀποδεικνύναι. ὥστε παντάπασιν ἐξαιρετέοι οἱ τοιοῦτοι
ἡμῖν εἰσι. καὶ μὴ δὲ μέντοι σκοπεῖτε, ὅπως ἐκ τῶν πολι-
τῶν ἀντιπληρώσετε τὰς τάξεις. ἀλλ' ὥσπερ ἵππους, οἳ
ἂν ἄριστοι ὦσιν, οὐχὶ ἂν πατριώτας τούτους ζητεῖτε, οὕτω
καὶ ἀνθρώπους ἐκ πάντων, οἳ ἂν ὑμῖν μάλιστα δοκῶσι συ-
νισχυριεῖν τε ὑμᾶς καὶ συγκοσμήσειν, τούτους λαμβάνε-
τε. μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ τόδε πρὸς τὸ ἀγαθόν. οὔτε γὰρ ἅρ-
μα δή που ταχὺ γένοιτ' ἂν βραδέων ἵππων ἐνόντων,
οὔτε δίκαιον, ἀδίκων συνεζευγμένων. οὐδέ γε οἶκος
δύναιτ' ἂν εὖ οἰκεῖσθαι, πονηροῖς οἰκέταις χρώμενος. ἀλλὰ
καὶ ἐνδεόμενος οἰκετῶν, ἧττον σφάλλεται, ἢ ὑπὸ ἀδίκων
ταραττόμενος. εὖ δὲ ἴστε, ὦ ἄνδρες, ἔφη, φίλοι, ὅτι οὐδὲ
τοῦτο μόνον ὠφελήσουσιν οἱ κακοὶ, ἀφαιρεθέντες ὅτι κα-
κοὶ ἀπίασι, ἀλλὰ τῶν καταμενόντων, ὅσοι μὲν ἀνεπίμ-
πλαντο ἤδη κακίας, ἀνακαθαροῦνται πάλιν αὐτήν. οἱ δὲ
ἀγαθοὶ τοὺς κακοὺς ἰδόντες ἀτιμασθέντας, πολὺ εὐθυμότε-
ρον τῆς ἀρετῆς ἀνθέξονται. ὁ μὲν οὕτως εἶπε. τοῖς δὲ φίλοις
ἅπασι συνέδοξε ταῦτα, καὶ οὕτως ἐποίουν. ἐκ δὲ τούτου
πάλιν

πάλιν αὖ, ἐν σκώμματι ἦρχεν ὁ κῦρος. κατανοήσας γάρ τινα τῶν ταξιαρχῶν σύνδειπνον ἀγόμενον, καὶ παρακλίνην πεποιημένον, ἄνδρα ὑπέρδασύν τε καὶ ὑπέραισχρον, ἀνακαλέσας τὸν ταξίαρχον ὀνομαστί, εἶπεν ὧδε· ὦ σαμβαύλα, ἔφη, ἀλλ' ἦ καὶ σὺ κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, ὅτι καλόν ἐστι, περιάγῃ τοῦτο τὸ μειράκιον τὸ παρακατακείμενόν σοι; νὴ τὸν δί', ἔφη ὁ σαμβαύλας, ἥδομαι γοῦν καὶ συνών τε τούτῳ καὶ θεώμενος αὐτόν. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ σύσκηνοι, προσέβλεψαν. ὡς δὲ εἶδον τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνδρὸς ὑπερβάλλον αἴσχει, ἐγέλασαν πάντες. καί τις εἶπε· πρὸς τῶν θεῶν, ὦ σαμβαύλα, ποίῳ ποτέ σε ἔργῳ ἀνὴρ οὗτος ἀνήρτηται; καὶ ὃς εἶπεν· ἐγὼ ὑμῖν, νὴ τὸν δία, ὦ ἄνδρες, ἐρῶ. ὁποσάκις γὰρ αὐτὸν ἐκάλεσα, εἴτε νυκτὸς, εἴτε ἡμέρας, οὐπώποτέ μοι οὔτ' ἀσχολίαν προυφασίσατο, οὔτε βάδην ὑπήκουσεν, ἀλλ' αἰεὶ τρέχων. ὁποσάκις τε πρᾶξαί τι αὐτῷ προσέταξα, οὐδὲν ἀνιδρωτὶ πώποτε εἶδον αὐτὸν ποιοῦντα. πεποίηκε δὲ καὶ τοὺς δεκάδας ἅπαντας τοιούτους, οὐ λόγῳ, ἀλλ' ἔργῳ ἀποδεικνύς, οἵους δεῖ εἶναι. καί τις εἶπε· κἄπειτα τοιοῦτον ὄντα, οὐ φιλεῖς αὐτὸν ὥσπερ τοὺς συγγενεῖς; καὶ ὁ αἰσχρὸς ἐκεῖνος πρὸς τοῦτο εἶπε· μὰ δία, ἔφη. οὐ γὰρ φιλόπονός ἐστιν, ἐπεὶ ἤρκει ἂν αὐτῷ, εἰ ἐμὲ ἤθελε φιλεῖν, τοῦτο ἀντὶ πάντων τῶν γυμνασίων. τοιαῦτα μὲν δὴ καὶ γελοῖα, καὶ σπουδαῖα, καὶ ἐλέγετο, καὶ ἐπράττετο ἐν τῇ σκηνῇ. τέλος δὲ τὰς τρίτας σπονδὰς ποιήσαντες, καὶ εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς τὰ ἀγαθά, τὴν σκηνὴν εἰς κοίτην διέλυον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ κῦρος συνέλεξε τοὺς στρατιώτας πάντας, καὶ ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ὁ μὲν ἀγὼν ἡμῖν ἐγγύς. προσέρχονται γὰρ οἱ πολέμιοι, τὰ δ' ἆθλα τῆς νίκης. ἢν μὲν ἡμεῖς νικῶμεν, δηλονότι οἵ τε πολέμιοι ἂν ἡμέτεροι, καὶ τὰ τῶν πολεμίων ἀγαθὰ πάντα. ἢν δὲ ἡμεῖς αὖ νικώμεθα, τοῦτο γὰρ ἀεὶ καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν δεῖ, καὶ οὕτω τὰ τῶν ἡττωμένων ἀγαθὰ πάντα, τοῖς νικῶσι ἀεὶ ἆθλα πρόκειται. οὕτω δή, ἔφη, δεῖ ὑμᾶς γιγνώσκειν, ὡς ὅταν μὲν ἄνθρωποι κοινωνοὶ πολέμου γενόμενοι, ἐν ἑαυτοῖς ἔχωσιν ἕκαστοι, ὡς εἰ μὴ αὐτός τις προθυμήσεται, οὐδὲν ἐσόμενον τῶν δεόντων, ταχὺ πολλά τε καὶ καλὰ διαπράττονται. οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀργεῖται τῶν πράττεσθαι δεομένων. ὁπόταν δὲ ἕκαστος διανοηθῇ, ὡς ἄλλος ἔσται πράσσων καὶ ὁ μαχούμενος, κἂν αὐτὸς μαλακίζηται, τοῖς τοιούτοις, ἔφη, εὖ ἴστε, ὅτι πᾶσιν ἅμα πάντα ἥξει τὰ χαλεπὰ φερόμενα. καὶ ὁ θεὸς οὕτω πως ἐποίησε, τοῖς μὴ θέλουσιν ἑαυτοῖς προστάττειν ἐκπονεῖν τἀγαθά, ἄλλους αὐτοῖς ἐπιτακτῆρας δίδωσι. νῦν οὖν, ἔφη, λεγέτω τις ἐνθάδε ἀναστάς, περὶ αὐτοῦ τούτου, ποτέρως ἂν τὴν ἀρετὴν οἴεται ἀσκεῖσθαι μᾶλλον παρ' ἡμῖν, εἰ μέλλοιεν οἱ πλεῖστα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἐθέλοντες πλείστης καὶ τιμῆς τεύξεσθαι, ἢ ἂν εἰδῶμεν, ὅτι οὐδὲν διαφέρει κακὸν εἶναι. ὁμοίως γὰρ πάντες τῶν ἴσων τευξόμεθα. ἐνταῦθα δὴ ἀναστὰς χρυσάντας, εἷς τῶν ὁμοτίμων, ἀνὴρ οὔτε μέγας, οὔτε ἰσχυρὸς ἰδεῖν, φρονήσει δὲ διαφέρων, ἔλεξεν ὧδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΧΡΥΣΑΝΤΑ.

Ἀλλ' οἶμαι μέν, ἔφη, ὦ κῦρε, οὐδὲ διανοούμενόν σε ὡς δεῖ ἴσον τοὺς ἀγαθοὺς τοῖς κακοῖς ἔχειν, ἐμβαλεῖν τοῦτον τὸν λόγον, ἀλλ' ἀποπειρώμενον εἴ τις ἄρα ἔσται ἀνήρ, ὅστις ἐθε-

λήσει

rursus dicterio in eos uti Cyrus est aggressus. Cum enim animaduertisset quendam ex ordinum centurionibus qui duceret secum ad coenam, faceretq; iuxtà discumbere uirum & pilosissimum & turpissimum, eo nominatim uocato, ait: O Sambaula, num etiam tu more Græco, quoniam pulcher est, circunducis hunc adolescentem, qui iuxta te discumbit? Equidem, inquit Sambaulas. Lætor etiam ipse, qui & sum conuiua, & hunc habeo spectaculo. Quibus auditis contubernales respexerunt. Vt autem uiderunt uiri faciem turpissimã, riserunt omnes. Et quispiam dixit: Per deos immortalis, ô Sambaula, quo tandem opere uir iste te perdidit? Qui respondit: Per deos, inquit, uiri amici dicam uobis. Quoties enim cum uocaui aut noctu, aut interdiu, nunquã mihi neq; negocij excusatione usus est, neq; pedetentim unquam paruit, sed semper cursim. Et quoties ei agendum aliquid imperaui, nihil unquam uidi ipsum facere sine sudore. Effecit præterea tales omnis decuriales, non uerbo, sed re demonstrans, qualis oportet esse. Et quidã dixit: Et tu postea ipsum qui talis sit, non oscularis, quemadmodum cognatos? Atque deformis ille ad hoc: Non mehercule, inquit: non enim est laboriosus, quoniam satis fuisset ei, si me osculari uoluisset, unum hoc pro omnibus gymnasijs. Huiusmodi igitur & ridicula & seria tũ dicebantur, tum agebantur in tabernaculo. Tandem aliquando tertijs libationibus factis, dijs immortalibus precati res bonas, conuiuium dissoluerunt in lectum. Postridie autem Cyrus militibus collectis omnibus, talia est locutus.

ORATIO CYRI.

Viri amicissimi, certamen est nobis proximum: aduentant enim hostes. Si nos uicerimus (hoc enim & dicendum est & faciundum, & non quæ sunt eorum qui uincũtur) omnia uincẽtibus proposita sunt premia. Hoc igitur pacto uobis est sentiẽdum, quòd quando in communi belli conditione singuli in se habeant, nihil futurum ex sententia sua, nisi quisque pro se alacer ad rem fuerit, plurima quamprimum ac præclara perficiuntur: nihil enim eorum cunctantur quæ facienda sunt. Sed ubi quisque cogitarit, alium fore qui & agat & pugnet, quamuis mollior ipse fuerit, his omnibus omnia simul mala subeunda ueniunt. Ac deus ipse ita fecit quodammodo, qui hominibus qui nolunt sibi imperare laborem ad bonum consequendum, alios ijs præficit. Nunc igitur surgat hic aliquis, qui de hac ipsa re uerba faciat, utro'nam modo putat uirtutem magis exerceri posse. Num si quis plurima & facere uolet, & periclitari, plurimum quoq; honoris consequatur: an si uideamus interesse nihil, si ignauus quis fuerit. Eodem enim modo æqualia consequemur omnes. Hic igitur surgens Chrysantas, qui unus erat ex homotimis, uir sanè neq; magnus corpore, neq; robustus uisu, sed prudentia excellens:

CHRYSANTAE ORATIO.

An ego arbitror, inquit, Cyre, te ne cogitantẽ quidem proposuisse hanc sententiam, an parẽ æque portionem improbi atq; probi sint habituri? Sed tẽtare scilicet uoluisti, si quis tandẽ uir sit futurus qui sese

osten-

ostentet cogitatu, ut nihil faciẽs neq; pulchrè neq; fortiter, eorũ sit æqualẽ portionem habiturus, quæ alij uirtute peregerint. At ego neq; pedibus uelox sum, neq; manibus ualidus: neq; ignarus certè sum, quòd ex rebus quas ego corpore meo fecero, nõ sim iudicandus neq; primus neq; secũdus puto etiã neq; millesimus, & forsitã ne ex decem millibus quidem unus. Verũ & illud certò scio, quòd si uiri potẽtes res fortiter capesšẽt, alicuius boni tanta mihi pars erit, quãta pro iure fuerit. Quòd si homines ignaui nihil gesserint, fortes autẽ uiri ac potẽtes remissius habuerint, uereor ne alius rei cuiusquã magis quàm boni maiorẽ sim partẽ habiturus. Chrysantas quidẽ ita est locutus. Cũ post eũ aũt surrexisset Pheraulas Persa, unus ex ordine plebeio, qui Cyro etiã abusq; domo uir esset familiaris ac iucundus, quiq; et cor/ pore formosus erat, & animo generosum uirum præ se ferebat, huiusmodi est locutus uerba.

PHERAVLAE ORATIO.

Equidem Cyre, et uos omnes Persæ qui adestis, ip se nos omnis arbitror æqualiter nunc moueri ad uir tutis certamẽ. Video enim nos omnis simili alimẽto exercere omnia, & simili dignos cõgressu omnis iu dicatos. Eadẽ etiam nobis omnibus sunt proposita: nam parẽre principibus omnibus cõmuniter propo situ est. Et quicũq; hoc libenter fecerit, hũc uideo à Cyro honorari. Ac præstare se fortẽ omnib. in reb. aduersus hostes, nõ aliũ decet, aliũ uerò dedecet, sed hoc omnes decere maxime, est antea iudicatũ. Nũc pugna quoq; demõstratur nobis, ad quã uideo homi mines omnes natura ductos: quẽadmodũ alia itẽ ani malia norũt singula pugnã quãdã, quã neq; ab alio quopiã didicere, q̃ ab ipsa natura: ueluti bos cornu petere, equus ungula, canis ore, aper dente. Quæ quidẽ animalia omnia cauere etiã, sciũt, à quib. ma/ xime est cauendum, & hæc quidem sine ullius pror sus doctoris præceptione. Atq; ipse ego ab ineunte adolescentia continuo sciebam uti ante hoc quopiã propugnaculo, quo putarem uerberari. Quod si a/ liud nihil haberem, utranq; manum protendens, im/ pediebam quantum poteram percutientem. Et hoc faciebam non edoctus, quin propter hoc ipsum per cutiebar, si opponerẽ. Gladiũ equidẽ continuo puel lus adhuc rapiebam ubi uiderẽ, cum neq; à quoquã alio id didicissem, ut capiundus est gladius, quã à na tura, ut dico. Faciebã igitur hoc ut ẽ coactus, nõ edo ctus: quẽadmodũ sunt etiã alia, quæ prohibitus et à patre et à matre, agere cogebar à natura. Ac percu tiebã mediusfidius gladio, quodcũq; poterã clã per cutere. Nõ eni erat solũ natura, quẽadmodũ incede re et currere, sed ad naturalẽ motũ hoc mihi suaue uidebatur. Verũ posteaquã hæc nobis pugna relicta est, in qua alacritatis magis quã artis est opus, qui nobis nõ iucũde certãdũ est aduersus hosce homoti mos, ubi uirtutis præmia ꝓposita sunt paria? Quod si cõferimur, nõ paria nobis pro periculo proposi/ ta esse scimus: sed hi quidẽ habituri sunt uitã honori/ ficã, nos uero uitã laboriosam quidẽ, sed inhonora tã, quæ mea sententia est molestissima. Maxime aũt ô uiri, hoc me bono animo ad obeũdũ certamẽ aduer sus hosce incitat, quod Cyrus iudicabit, qui nõ in/ uide

πάντας

λήσει ὑποδεῖξαι ἑαυτὸν, ὡς διανοεῖται, μηδὲν καλὸν κἀγαθὸν ποιῶν, ἃ ἂν ἄλλοι τῇ ἀρετῇ καταπράξωσι, τούτων ἰσομοιρεῖν. ἐγὼ δὲ, ἔφη, εἰμὶ μὲν, οὔτε ποσὶ ταχὺς, οὔτε χερσὶν ἰσχυρός. γιγνώσκω δὲ, ὅτι ἐξ ὧν ἂν ἐγὼ τῷ ἐμῷ σώματι ποιήσω, οὐκ ἂν κριθείην, οὔτε πρῶτος, οὔτε δεύτερος, οἴομαι δὲ οὐδὲ χιλιοστός, ἴσως δὲ οὐδὲ μυριοστός. ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο σαφῶς ἐπίσταμαι, ὅτι εἰ μὲν οἱ δυνατοὶ ἐρρωμένως ἀντιλήψονται τῶν πραγμάτων, ἀγαθοῦ τινός μοι μετέσται μέρος, ὅσον ἂν δίκαιον ᾖ. εἰ δ' οἱ μὲν κακοὶ μηδὲν ποιήσουσιν, οἱ δ' ἀγαθοὶ, καὶ δυνάμενοι ἀθύμως ἕξουσι, δέδοικα, ἔφη, μὴ ἄλλου τινὸς μᾶλλον, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μεθέξω, πλέον μέρος, ἢ ἐγὼ βούλομαι. Χρυσάντας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Φεραύλας Πέρσης τῶν δημοτῶν, Κύρῳ πως ἔτι οἴκοθεν συνήθης καὶ ἀρεστὸς ἀνὴρ, καὶ τὸ σῶμα οὐκ ἀφυὴς, καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἀγεννεῖ ἀνδρὶ ἐοικὼς, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΦΕΡΑΥΛΑ.

Ἐγὼ δὲ, ἔφη, ὦ Κῦρε, καὶ πάντες δὲ οἱ παρόντες Πέρσαι, ἡγοῦμαι μὲν ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἴσου νῦν ὁρμᾶσθαι πάντας εἰς τὸ ἀγωνίζεσθαι περὶ ἀρετῆς. ὁρῶ γὰρ ὁμοίᾳ μὲν τροφῇ πάντας ἡμᾶς τὸ σῶμα ἀσκοῦντας, ὁμοίας δὲ συνουσίας πάντας ἀξιουμένους. τὰ δὲ αὐτὰ καλὰ πᾶσιν ἡμῖν πρόκειται. τό τε γὰρ τοῖς ἄρχουσι πείθεσθαι, ἐν κοινῷ κεῖται. καὶ ὃς ἂν φανῇ τοῦτο ἀπροφασίστως ποιῶν, τοῦτον ὁρῶ παρὰ Κύρου τιμῆς τυγχάνοντα. τό τ' αὖ πρὸς τοὺς πολεμίους ἄλκιμον εἶναι, οὐ τῷ μὲν, τῷ δ' οὔ, ἀλλὰ πᾶσι, καὶ τοῦτο προκέκριται κάλλιστον εἶναι. νῦν δὲ φημὶ ἡμῖν καὶ δεδεῖκται μάχη, ἣν ἐγὼ ὁρῶ φύσει πάντας ἀνθρώπους ἐπισταμένους, ὥσπερ γε καὶ τἆλλα ζῷα ἐπίσταταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα, ἢ παρὰ τῆς φύσεως. οἷον ὁ βοῦς κέρατι παίειν, ὁ ἵππος ὁπλῇ, ὁ κύων στόματι, ὁ κάπρος ὀδόντι. καὶ φυλάττεσθαι δὲ, ἔφη, ἐπίστανται ταῦτα πάντα, ἀφ' ὧν μάλιστα δεῖ. καὶ ταῦτα εἰς οὐδενὸς διδασκάλου πώποτε φοιτήσαντα. καὶ ἐγὼ ἐκ παιδίου εὐθὺς μὲν προβάλλεσθαι ἠπιστάμην, πρὸ τούτων ὅτῳ ᾤμην πληγήσεσθαι. καὶ εἰ μὴ ἄλλο μηδὲν ἔχοιμι, τὼ χεῖρε προέχειν, ἐνεποδίζον, ὅτι ἐδυνάμην τὸν παίοντα. καὶ τοῦτο ἐποίουν οὐ διδασκόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παιόμενος, εἰ προβαλλοίμην. μάχαιράν γε μὴν εὐθὺς παιδίον ὢν, ἥρπαζον ὅποι ἴδοιμι, οὐδὲ παρ' ἑνὸς οὐδὲ τοῦτο μαθὼν ὅπως δέοι λαμβάνειν ἀλλ', ἢ παρὰ τῆς φύσεως, ὡς ἐγώ φημι. ἐποίουν γοῦν καὶ τοῦτο κωλυόμενος οὐ διδασκόμενος, ὥσπερ καὶ ἄλλα ἔστιν, ἃ εἰργόμενος καὶ ὑπὸ πατρὸς καὶ ὑπὸ μητρὸς, ὑπὸ τῆς φύσεως πράττειν ἠναγκαζόμην. καὶ ναὶ μὰ Δία, ἔπαιόν γε τῇ μαχαίρᾳ πᾶν ὅ,τι δυναίμην λανθάνειν. οὐ γὰρ μόνον φύσει ἦν ὥσπερ τὸ βαδίζειν καὶ τρέχειν, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ πρὸς τῷ πεφυκέναι τοῦτο ποιεῖν ἐδόκει μοι εἶναι. ἐπεὶ οὖν, ἔφη, αὕτη ἡ μάχη καταλέλειπται, ἐν ᾗ προθυμίας μᾶλλον ἢ τέχνης ἔργον ἐστὶ, πῶς ἡμῖν οὐχ ἡδέως πρὸς τούσδε τοὺς ὁμοτίμους ἀγωνιστέον, ὅπου γε τὰ μὲν ἆθλα τῆς ἀρετῆς ἴσα πρόκειται, παραβαλλόμενοι δὲ οὐκ εἰς τὸν κίνδυνον ἴσα ἐσμέν. ἀλλ' οὗτοι μὲν, ἔντιμον βίον, ὅσπερ ἥδιστος· ἡμεῖς δὲ ἐπίπονον μὲν, ἄτιμον δὲ, ὥσπερ οἶμαι χαλεπώτατος. μάλιστα, ὦ ἄνδρες, τοῦτό με εὐθύμως εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν πρὸς τούσδε παρορμᾷ, ὅτι Κῦρος ἔσται ὁ κρίνων, ὃς οὐ φθό-

νῳ

ον κρίνειν. ἀλλὰ σὺν θεῷ, ὅρκῳ δοκεῖ Κῦρον, ὅς τινας ἂν ὁρᾷ ἀγαθοὺς, φιλεῖν οὐδὲν ἧττον ἢ ἑαυτόν. τούτοις γοῦν ὁρῶ αὐτὸν ὅ, τι ἂν ἔχοι ἥδιον διδόντα μᾶλλον, ἢ αὐτὸν ἔχοντα. καί τοι, ἔφη, οἶδα ὅτι οὗτοι μέγα φρονοῦσιν, ὅτι πεπαίδευνται δὴ καὶ πρὸς λιμὸν, καὶ πρὸς δίψος, καὶ πρὸς ῥῖγος καρτερεῖν, κακῶς εἰδότες, ὅτι καὶ ταῦτα ἡμεῖς ὑπὸ κρείττονος διδασκάλου πεπαιδεύμεθα ἢ οὗτοι. οὐ γὰρ ἔστι διδάσκαλος οὐδεὶς τούτων κρείττων τῆς ἀνάγκης, ἢ ἡμᾶς καὶ λίαν ἀκριβῶς ταῦτα ἐδίδαξε. καὶ πονεῖν μὲν οὗτοι δὴ τὰ ὅπλα φέροντες ἐμελέτων, ἃ ἐστὶ πᾶσιν ἀνθρώποις εὑρημένα, ὡς ἂν εὐφορώτατα εἴη. ἡμεῖς δέ γε, ἔφη, ἐν μεγάλοις φορτίοις καὶ βαδίζειν, καὶ τρέχειν ἠναγκαζόμεθα, ὥστε νῦν ἐμοὶ δοκεῖ τὰ τῶν ὅπλων φορήματα πτεροῖς μᾶλλον ἐοικέναι ἢ φορτίοις. ὡς οὖν ἐμοῦ γε καὶ ἀγωνιουμένου, καὶ ὁποῖός τις ἂν ὦ κατὰ τὴν ἀξίαν τιμᾶσθαι ἀξιώσοντος, οὕτως, ἔφη, ὦ Κῦρε, γίγνωσκε. καὶ ὑμῖν δὲ, ὦ ἄνδρες δημόται, παραινῶ, ὁρμᾶσθαι εἰς ἔριν ταύτης τῆς μάχης, πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους τούσδε. νῦν γὰρ, ἄνδρες, εἰλημμένοι εἰσὶν ἐν δημοτικῇ ἀγωνίᾳ. Φεραύλας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. ἀνίσταντο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἑκατέροις συναγορεύοντες. ἔδοξε δ' οὖν κατὰ τὴν ἀξίαν ἕκαστον τιμᾶσθαι, Κῦρον δὲ τὸν κρίνοντα εἶναι. ταῦτα μὲν δὴ οὕτω προκεχωρήκει. ἐκάλεσε δ' ἐπὶ δεῖπνον ὁ Κῦρος καὶ ὅλην ποτὲ τάξιν σὺν τῷ ταξιάρχῳ, ἰδὼν αὐτὸν τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν ἀνδρῶν τῆς τάξεως ἀντιτάξαντα ἑκατέρωθεν εἰς ἐμβολὴν, θώρακας μὲν δὴ ἀμφοτέρους ἔχοντας, καὶ γέρρα ταῖς ἀριστεραῖς, εἰς δὲ τὰς δεξιὰς, νάρθηκας παχεῖς τοῖς ἡμίσεσιν ἔδωκε· τοῖς δ' ἑτέροις εἶπεν, ὅτι βάλλειν δεήσοι, + ἀναιρουμένους ταῖς βώλοις. ἐπεὶ δὲ παρεσκευασμένοι οὕτως ἔστησαν, ἐσήμαινεν αὐτοῖς μάχεσθαι. ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν ἔβαλλον ταῖς βώλοις, καὶ ἔστιν οἳ ἐτύγχανον, καὶ θωράκων καὶ γέρρων, οἱ δὲ καὶ μηροῦ καὶ κνημῖδος. ἐπεὶ δὲ ὁμοῦ ἐγένοντο οἱ τοὺς νάρθηκας ἔχοντες, ἔπαιον τῶν μὲν μηροὺς, τῶν δὲ χεῖρας, τῶν δὲ κνήμας. καὶ τῶν ἐπικυπτόντων ἐπὶ βώλους, ἔπαιον τοὺς τραχήλους καὶ τὰ νῶτα. τέλος δὲ τρεψάμενοι, ἐδίωκον οἱ ναρθηκοφόροι, παίοντες σὺν πολλῷ γέλωτι καὶ παιδιᾷ. ἐν μέρει γε μὴν οἱ ἕτεροι πάλιν λαβόντες τοὺς νάρθηκας, ταὐτὰ ἐποίησαν, τοὺς ταῖς βώλοις βάλλοντας. ταῦτα δ' ἀγασθεὶς ὁ Κῦρος, τοῦ μὲν ταξιάρχου τὴν ἐπίνοιαν, τῶν δὲ τὴν πειθὼ, ὅτι ἅμα μὲν ἐγυμνάζοντο, ἅμα δὲ εὐθυμοῦντο, ἅμα δὲ ἐνίκων οἱ εἰκασθέντες τῇ τῶν Περσῶν ὁπλίσει. τούτοις δ' ἡσθεὶς, ἐκάλεσέ τε ἐπὶ δεῖπνον αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ σκηνῇ ἰδών τινας αὐτῶν ἐπιδεδεμένους, τὸν μέν τινα ἀντικνήμιον, τὸν δὲ χεῖρα, ἠρώτα τί πάθοιεν. οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι πληγεῖεν ταῖς βώλοις. ὁ δὲ πάλιν ἐπηρώτα, πότερον ἐπεὶ ὁμοῦ ἐγένοντο, ἢ ὅτε πρόσω ἦσαν. οἱ δ' ἔλεγον, ὅτε πρόσω ἦσαν. ἐπεὶ δὲ ὁμοῦ ἐγένοντο, παιδιὰν ἔφασαν εἶναι καλλίστην οἱ ναρθηκοφόροι. οἱ δ' αὖ συγκεκομμένοι τοῖς νάρθηξιν, ἀνέκραγον, ὅτι οὐ σφίσι γε δοκοίη παιδιὰν εἶναι τὸ ὁμόθεν παίεσθαι. ἅμα δὲ ἐπεδείκνυσαν τῶν ναρθηκοφόρων τὰς πληγὰς, καὶ ἐν χερσὶ, καὶ ἐν τραχήλοις, ἔνιοι δὲ καὶ ἐν προσώποις. καὶ τότε μὲν ὥσπερ εἰκὸς, ἐγέλων ἐπ' ἀλλήλοις. τῇ δ' ὑστεραίᾳ, μεστὸν ἦν τὸ πεδίον πάντων τούτους μιμουμένων. καὶ εἰ ὁπότε μὴ ἄλλο τι σπουδαιότερον πράττοιεν, ταύτῃ τῇ παιδιᾷ ἐχρῶντο. ἄλλον δέ ποτε ἰδὼν ταξίαρχον ἄγοντα τὴν τάξιν

uide iudicat. qui nō inuide iudicat, sed uidetur religioso iureiurādo planū facere, si quos uiros probos uiderit, nihilo quàm se ipsum minus eos amare. His sec igitur ipsum uideo iucūdius dare quicqd habeat quàm sibi retinere. Noui praeterea esse hos animis elatis, quòd sint iam instituti & ad famē & ad sitim & ad frigus tolerandū, nescientes hi quidē haec nos quoq; didicisse à meliore magistro quàm ipsos. Nemo enim est horū praestantior doctor quam necessitas, quae haec nos docuit diligentissime. Hi laborem in ferendis armis exercuerunt, quae omnibus sunt inuenta hominibus, ut facillime ferantur. Nos autē in magnis oneribus & incedere & currere coacti sumus adeò, ut mihi nunc uideatur armorum indumentum alis potius quàm oneri esse simile. Quamobrem Cyre ita me fore exploratū habe, ut & certem, & qualiscunq; quis fuerit, pro meritis dignum censeā honorari. Et uos ego moneo, uiri plebeij, ut contendatis in hac pugna cum hisce uiris pugnandi eruditis. Nunc enim uiri in plebeio certamine sumpti sunt. Pheraulas quidem habuit haec uerba. Surrexerunt etiam alij multi, qui utrisq; fauerent oratione. Decretum est igitur debere quenq; pro dignitate honorari, Cyrūq; ipsum iudicē esse. Haec igitur ita processerunt. Inuitauit insuper Cyrus totū ordinem cum centurione cum uidisset dimidium uirorum ordinis illius utrinq; inter se contrà ad pugnā instruxisse, qui utriq; thoracas haberent, & crates in sinistris manibus: eorū alteris crassas ferulas in manus dedit: at alteris dixit, ut glebis sublatis aduersarios percuterēt. Sed ubi hi steterūt ita instructi, et centurio praelio signū dedit, hic alij glebis feriebāt, & interdum alij attingebāt thoracas & crates, alij & femur et caligas. Sed ubi cominus fierent, qui ferulas habebant, percutiebant alijs femora, alijs manus, alijs suras: & hos qui ad capiundas glebas inclinabantur, & colla feriebant & terga. Ad postremū feruliferi eos in fugā uersos, multo cum risu ac ludicro percutiebant. Et alij uicissim acceptis ferulis rursus eadem ijs fecerunt qui percutiebant glebis. Delectatus autem Cyrus tum centurionis cogitatu atque studio, tum militum obedientia, quòd simul & exercebantur, & animabantur, simulq; hi uincebant, qui Persarum arma essent imitati. His inquam Cyrus delectatus, & inuitauit eos ad coenam, & intuitus in tabernaculo eorum quosdam ligatos alium tibiam, alium manum, rogauit quid paterentur. cui respondebant, se percussos esse glebis. Rursúsque Cyrus interrogabat, utrum posteaquā sunt congressi, an cum erant procul. cui dicebant, cum essent procul. Nam ubi feruliferi cominus facti sunt, aiebant ludum fuisse pulcherrimum. Qui autem ferulis concisi erant, exclamabant non sibi ludum uideri cominus percuti. simulq; ostenderunt ferularum plagas & in utrisque manibus, & in collis, aliqui etiam in facie: & tum, ut fieri solet, ridebant inter se plurimum. Postridie uerò campus refertus erat omnibus uiris, qui hosce imitabantur: ac nisi aliud quicquam agerent melius, hoc utebātur ludo. Cum alium quoque esset aliquando intuitus ordinis centurionem, qui à flumine ordinem

ὀρεγμένους

uem ducebat singulatim ad leuam: quiq; cum ei ui/sum esset tempestiuum, iuberet primipilis ut postre/mum manipulum traducerent, & tertium, & quar/tum in frontem: & cum in fronte essent primipili, iussit ut binatim agerent manipulum: exhinc etiam traducebant decuriones in frontem, & cum rursus ei uideretur tēpus esse, iubebat ut quaternatim ma/nipulum agerent: ita igitur quincuriones rursus tra/ducebant, ut quaternatim manipulus incederet. Vbi autem fuissent ad fores tabernaculi, iubens binatim ire ex iis qui singulatim ibant, immisit primum ma/nipulum, & secundum ad huius caudam sequi iussit: & tertium & quartum itidem iubens ducebat in/tro: & ita ut incedebat, ad cœnam discūbebat. His igitur delectatus Cyrus, ob mansuetudinem & do/ctrinam atque diligentiam, inuitauit etiam hunc or/dinem unà cum centurione ad cœnam. Cumq; alius quidam ordinis centurio in cœna adesset inuitatus, At meum ordinem, inquit, Cyre non inuitabis in ta/bernaculum? Enimuero cum ad cœnam adsit, hæc omnia facit. Et ubi finem habuerit conuiuium, qui cogit ultimum manipulum, educit eum, cui primi sunt ultimi instructi ad pugnam: dein qui cogit ter/tium manipulum, post hos & tertius & quartus identidem, quo etiam ubi sint ab hostibus abducen/di, sciant ut abire oportet. Cum uero ad iter quod facimus constituti fuerimus, si quidem eamus ad au/roram, ego quidem duco, & primus manipulus, primus: & secundus, ut par est, & tertius & quartus, & manipulorum decuriæ & quincu/riæ, donec ipse iubeo. Cum uero eamus ad uespe/ram, qui agmen cogit, & postremi, ducunt primi. Mihi autem, qui ultimus sum, ita obediunt, ut con/suescant & sequi, & ducere itidem obedientes. Et Cyrus ait: Num etiam semper hoc facitis? Facimus sane, inquit, quoties cœnamus. Vos igitur, inquit, mediusfidius inuito, quod & aduenientes & abeun/tes simul ordines meditamini, & id nocte simul & die: simul etiam, quod & corpora ambulantes exer/cetis, & prodestis animis doctrina. Quoniam igi/tur omnia facitis duplicata, iustum est duplicatam uobis à me præberi epulationem. Noli per Iouem, in/quit primipilus, uno die præbere duplicatā, nisi du/plicatos etiam nobis uteros præbueris. Et tum finis conuiuij talis fuit. Postero autē die Cyrus illum or/dinem, ut dixerat, inuitauit, itemq; sequenti die. Quæ ubi alij quoque didicissent, reliqui eos imitati sunt omnes. Sed cum aliquando milites omnes cen/seret in armis Cyrus, simulque ordinaret, uenit à Cyaxare nuncius, qui diceret Indorum adesse lega/tionem. Quare is ingredi iussus: Fero tibi, dixit, etiam stolam pulcherrimam à Cyaxare: uult enim te anteuertere, quo splendidissimo ornatissimoque corporis cultu aspiciaris ab Indis, dum aduenis. Quæ Cyrus ubi audisset, præcepit primo ordinis centurioni, qui instructus erat, ut stans ad dexte/ram singulatim ordinem duceret, in frontemque locaret: & secundo iussit, ut idem præciperet, ac per omnes idem iussit ut traderetur. Qui ita obe/dientes, & præceperūt celeriter, & quæ præce/pta sunt fecere quamprimum: breuiq; tempore fue/runt

ξιν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν ἐφ' ἑνός, καὶ ὁπότε δο-
κοίη αὐτῷ καιρὸς εἶναι παραγγέλλοντα τὸν ὕστερον λόχον
παράγειν, καὶ τὸν τρίτον, καὶ τὸν τέταρτον εἰς μέτωπον.
ἐπεὶ δ' ἐν μετώπῳ οἱ λοχαγοὶ ἐγένοντο, παρηγγύησεν εἰς
δύο ἄγειν τὸν λόχον. ἐκ τούτου δὴ παρῆγον οἱ δεκαδάρχοι
εἰς μέτωπον. ὁπότε δ' αὖ ἐδόκει αὐτῷ καιρὸς εἶναι, παρήγ-
γελλεν εἰς τέτταρας τὸν λόχον. οὕτω δὴ οἱ πεμπάδαρχοι
αὖ παρῆγον, ὡς εἰς τέτταρας ἴοι ὁ λόχος. ἐπεὶ δὴ δὲ ἐπὶ τῇ
θύρᾳ τῆς σκηνῆς ἐγένοντο, παραγγείλας δύο εἰς ἕνα ἰόν-
των, εἰσῆγε τὸν πρῶτον λόχον, καὶ τὸν δεύτερον τούτου κατ'
οὐρὰν ἕπεσθαι ἐκέλευε, καὶ τὸν τρίτον, καὶ τὸν τέταρτον ὡσαύ-
τως παραγγείλας ἡγεῖτο εἴσω. οὕτω δὲ εἰσαγαγὼν κατέ-
κλινεν ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ὥσπερ εἰσεπορεύοντο. τοῦτον ὁ
κῦρος ἀγασθεὶς τῆς τε πρᾳότητος διδασκαλίας, καὶ τῆς ἐ-
πιμελείας, ἐκάλεσεν αὖ καὶ ταύτην τὴν τάξιν ἐπὶ τὸ δεῖ-
πνον, σὺν τῷ ταξιάρχῳ. παρὼν δέ τις ἐπὶ τὸ δεῖπνον κε-
κλημένος ἄλλος ταξίαρχος, τὴν δ' ἐμήν, ἔφη, ὦ κῦρε, τά-
ξιν οὐ καλεῖς εἰς τὴν σκηνήν; καὶ μὴν ὅταν γε παρῇ ἐπὶ τὸ
δεῖπνον, ταῦτα πάντα ποιεῖ. καὶ ὅταν τέλος ἡ σκηνὴ ἔ-
χῃ, ἐξάγει μὲν ὁ οὐραγὸς τοῦ τελευταίου λόχου τὸν λόχον, ὑ-
στάτους ἔχων τοὺς πρώτους εἰς μάχην τεταγμένους. ἔπειτα
δ' ὁ οὐραγὸς ὁ τοῦ ἑτέρου λόχου ἐπὶ τούτοις, καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ
τέταρτος ὡσαύτως. ὅπως καὶ ὅταν δέῃ ἀπάγειν ἀπὸ πο-
λεμίων, ἐπιστῶνται, ὡς δεῖ ἀπιέναι. ἐπειδὰν δὲ καταστῶ-
μεν εἰς τὸν δρόμον ἔνθα περιπατοῦμεν, ὅταν μὲν πρὸς ἕω
ἴωμεν, ἐγὼ ἡγοῦμαι καὶ ὁ πρῶτος λόχος, πρῶτος, καὶ ὁ δεύ-
τερος ὡς δεῖ, καὶ ὁ τρίτος, καὶ ὁ τέταρτος, καὶ αἱ τῶν λοχαγῶν
δεκάδες, καὶ πεμπάδες ἕως ἂν παραγγέλλω ἐγώ. ὅταν δ',
ἔφη, πρὸς ἑσπέραν ἴωμεν, ὁ οὐραγός τε καὶ οἱ τελευταῖοι
πρῶτοι ἀφηγοῦνται. ἐμοὶ μέντοι ὅμως πείθονται ὑστέρῳ ἰόν-
τι, ἵνα ἐθίζωνται καὶ ἕπεσθαι, καὶ ἀφηγεῖσθαι ὁμοίως πειθόμε-
νοι. καὶ ὁ κῦρος ἔφη· ἦ καὶ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖτε; ὁποσάκις γε,
ἔφη, καὶ δειπνοποιούμεθα, νὴ Δία. καλῶ τοίνυν, ἔφη, ὑ-
μᾶς, ἅμα μὲν ὅτι τὰς τάξεις μελετᾶτε, καὶ προσιόντες καὶ
ἀπιόντες. ἅμα δὲ, ὅτι καὶ ἡμέρας καὶ νυκτός. ἅμα δ', ὅτι τά
τε σώματα περιπατοῦντες ἀσκεῖτε, καὶ τὰς ψυχὰς
ὠφελεῖν διδάσκοντες. ἐπεὶ οὖν πάντα διπλᾶ ποιεῖ-
τε, διπλῆν ὑμῖν δίκαιον, καὶ τὴν εὐωχίαν παρέχειν.
μὰ Δί', ἔφη ὁ ταξίαρχος, μή τοι γε ἐν μιᾷ γε ἡμέρᾳ, εἰ μὴ
καὶ διπλᾶς τὰς γαστέρας ἡμῖν παρέξεις. καὶ τότε μὲν οὕ-
τω τὸ τέλος τῆς σκηνῆς ἐποιήσαντο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ κῦ-
ρος ἐκάλεσε ταύτην τὴν τάξιν, ὥσπερ ἔφη, καὶ τῇ ἄλ-
λῃ. αἰσθανόμενοι δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἄλλοι, τὸ λοιπὸν πάν-
τες αὐτοὺς ἐμιμοῦντο. ἐξέτασιν δέ ποτε τοῦ κύρου πάν-
των ποιουμένου ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ σύνταξιν, ἦλθε παρὰ κυ-
αξάρου ἄγγελος, λέγων, ὅτι ἰνδῶν παρείη πρεσβεία. κε-
λεύει οὖν σε ἐλθεῖν ὡς τάχιστα. φέρω δέ σοι, ἔφη ὁ ἄγγε-
λος, καὶ στολὴν τὴν καλλίστην παρὰ κυαξάρου. βούλεται γάρ
σε ὡς εὐκοσμότατα καὶ λαμπρότατα προσελθεῖν, ὡς ὀψο-
μένων τῶν ἰνδῶν, ὅπως ἂν προσίῃς. ἀκούσας ταῦτα ὁ κῦρος
παρήγγειλε τῷ πρώτῳ τεταγμένῳ ταξιάρχῳ, εἰς μέτω-
πον στῆναι, ἐφ' ἑνὸς ἄγοντα τὴν τάξιν, ἐν δεξιᾷ ἄγοντα
ἑαυτόν. καὶ τῷ δευτέρῳ ἐκέλευσε ταῦτα, τοῦτο παραγ-
γεῖλαι. καὶ διὰ πάντων, οὕτω παραδιδόναι ἐκέλευσεν.
οἱ δὲ πειθόμενοι, ταχὺ μέν τοι παρήγγελλον, ταχὺ δὲ
τὰ παραγγελλόμενα ἐποίουν. ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ ἐγέ-
νοντο

νος τὸ μὲν μέτωπον, ἐπὶ διακοσίων. τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν
οἱ ταξίαρχοι. τὸ δὲ βάθος ἐφ᾽ ἑκατόν. ἐπεὶ δὲ κατέστη-
σαν, ἕπεσθαι ἐκέλευσεν, ὡς ἂν αὐτὸς ἡγῆται. καὶ εὐθὺς προ-
χάζων ἡγεῖτο. ἐπεὶ δὲ κατενόησε τὴν ἀγυιὰν τὴν πρὸς τὸ
βασίλειον φέρουσαν, στενοτέραν οὖσαν ἢ ὡς ἐπὶ μετώπου
πάντας ἰέναι, παραγγείλας τὴν πρώτην χιλιοστὺν ἕπε-
σθαι κατὰ χώραν, τὴν δὲ δευτέραν κατ᾽ οὐρὰν ταύτης ἀ-
κολουθεῖν. καὶ διαπαντὸς οὕτως, αὐτὸς μὲν ἡγεῖτο οὐκ ἀ-
ναπαυόμενος. αἱ δὲ ἄλλαι χιλιοστύες κατ᾽ οὐρὰν ἑκάστη
τοῖς ἔμπροσθεν εἵποντο. ἔπεμψε δὲ καὶ ὑπηρέτας δύο ἐ-
πὶ στόμα τῆς ἀγυιᾶς, ὅπως εἴ τις ἀγνοοίη, σημαίνοιεν τὸ δέον
ποιεῖν. ὡς δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας, παρήγ-
γειλε τῷ πρώτῳ ταξιάρχῳ τὴν τάξιν εἰς δώδεκα τάτ-
τειν βάθος. τοὺς δὲ δωδεκάρχας ἐν μετώπῳ καθιστάναι
περὶ τὸ βασίλειον. καὶ τῷ δευτέρῳ ταυτὰ ἐκέλευσε πα-
ραγγεῖλαι, καὶ διαπαντὸς οὕτως. οἱ μὲν δὴ ταῦτ᾽ ἐποί-
ουν. ὁ δ᾽ εἰσῄει πρὸς τὸν Κυαξάρην ἐν τῇ Περσικῇ στολῇ,
οὔ τι ὑβρισμένῃ. ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Κυαξάρης, τῷ μὲν
τάχει ἥσθη, τῇ δὲ φαυλότητι τῆς στολῆς ἤχθεσθη, καὶ εἶπε·
τί τοῦτο, ὦ Κῦρε, οἷον πεποίηκας, οὕτω φανεὶς τοῖς Ἰνδοῖς;
ἐγὼ δ᾽, ἔφη, ἐβουλόμην σε ὡς λαμπρότατον φανῆναι. καὶ
γὰρ ἐμοὶ κόσμος ἂν ἦν τοῦτο, ἐμῆς ὄντα ἀδελφῆς υἱόν, ὅτι
μεγαλοπρεπέστατον φαίνεσθαι. καὶ ὁ Κῦρος πρὸς ταῦτα εἶ-
πε· καὶ ποτέρως ἄν, ὦ Κυαξάρη, μᾶλλόν σε ἐκόσμουν, πορ-
φυρίδα ἐνδὺς, καὶ ψέλλια λαβὼν, καὶ στρεπτὸν περιθέμε-
νος, σχολῇ κελεύοντι ὑπακούων σοι, ἢ νῦν ὅτι σὺν τοσαύτῃ
καὶ τοιαύτῃ δυνάμει οὕτως ὀξέως σοι ὑπακούω, διὰ τὸ σέ τι-
μᾶν, ἱδρῶτι καὶ σπουδῇ, καὶ αὐτὸς κεκοσμημένος, καὶ σὲ
κοσμῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιδεικνύς σοι οὕτω πειθομένους. Κῦ-
ρος μὲν οὖν ταῦτα εἶπεν. ὁ δὲ Κυαξάρης νομίσας αὐτὸν ὀρθῶς
λέγειν, ἐκέλευσεν ἄγειν τοὺς Ἰνδούς. οἱ δ᾽ Ἰνδοὶ εἰσελθόν-
τες, ἔλεξαν ὅτι πέμψειε σφᾶς ὁ Ἰνδῶν βασιλεύς, καὶ κε-
λεύσειεν ἐρωτᾶν, ἐξ ὅτου ὁ πόλεμος εἴη, Μήδοις τε καὶ τῷ
Ἀσσυρίῳ. ἐπεὶ δέ σου ἀκούσειεν, ἐκέλευσεν αὖ ἐλθόντας
πρὸς τὸν Ἀσσύριον, κἀκείνου τὰ αὐτὰ ταῦτα πυθέσθαι. τέ-
λος δ᾽ αὖ ἀμφοτέροις ὑμῖν εἰπεῖν, ὅτι ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς
φαίη, μετὰ τοῦ ἀδικουμένου ἔσεσθαι. πρὸς ταῦτα ὁ Κυαξά-
ρης εἶπεν· ἐμοῦ τοίνυν ἀκούετε, ὅτι οὐκ ἀδικοῦμεν τὸν Ἀσσύ-
ριον οὐδέν. ἐκείνου δ᾽ ἐλθόντες πυνθάνεσθε ὅ, τι λέγει. παρὼν
δὲ ὁ Κῦρος, ἤρετο τὸν Κυαξάρην. ἦ καὶ ἐγώ, ἔφη, εἴπω τι γι-
γνώσκω; καὶ ὁ Κυαξάρης ἐκέλευσεν. ὑμεῖς μὲν τοίνυν, ἔφη,
ἀπαγγείλατε τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ τάδε, εἰ μή τι ἄλλο δοκεῖ
Κυαξάρῃ, ὅτι φαμὲν ἡμεῖς. εἴ τι φησὶν ὑφ᾽ ἡμῶν ἀδικεῖσθαι
ὁ Ἀσσύριος, αἱρούμεθα αὐτὸν τὸν Ἰνδῶν βασιλέα δικαστήν.
οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσαντες ᾤχοντο. ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰν-
δοὶ ἐξῆλθον, ὁ Κῦρος πρὸς τὸν Κυαξάρην ἤρχετο λόγου
τοιοῦδε· ὦ Κυαξάρη, ἐγὼ μέν τοι ἦλθον, οὐδέν τι πολλὰ
ἔχων ἴδια χρήματα οἴκοθεν. ὁπόσα δ᾽ ἦν, τούτων πά-
νυ ὀλίγα λοιπὰ ἔχω. ἀνήλωκα δὲ εἰς τοὺς στρατιώτας. καὶ
τοῦτο ὡς θαυμάζεις σύ, πῶς ἀνήλωκα ἐγώ, σοῦ αὐτοὺς τρέ-
φοντος. εὖ ἴσθι, ἔφη, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιῶν, ἢ τιμῶν, καὶ
χαριζόμενος, ὅταν τινὶ ἀγαθῷ τῶν στρατιωτῶν. δοκῶ
γάρ μοι, ἔφη, πάντας μὲν οὓς ἄν τις βούληται ἀγα-
θοὺς συνεργοὺς ποιεῖσθαι ὁποιουτινοσοῦν πράγματος,
ἥδιον εἶναι εὖ τε λέγοντα καὶ εὖ ποιοῦντα παρορμᾶν
μᾶλλον, ἢ λυποῦντα καὶ ἀναγκάζοντα. οὓς δὲ δὴ τῶν
εἰς

runt in frõte quidē ad ducentenos (totidē enim erāt ordinū centuriones) in medio uerò agminis ad centenos. Vbi autē cõstituti sunt, eos sequi iussit pro suo ductu, continuoq; ducere maturabat. Sed posteaquàm didicisset callē ad regiā ferentē esse angustiorem, quàm ut in fronte omnes trāsirent, iusso primo ordine sequi loco suo, secundo ad caudā huius, atq; ita deinceps omnib. Cyrus quidem ducebat assidue: alij uerò ordines sequebantur, quisq; ad anterioris caudā. Misit praeterea ministros duos ad callis introitū, quo imprudētibus uiae quid factu opus foret, significaret. Sed ubi uenerūt ad Cyaxaris ianuam, praecepit primo ordinis cēturioni, ut ordinē in duodenos circa medium instrueret: duodenarios uerò profectos in fronte cõstitueret circa regiā: ac secundo eadē praecipi iussit, & ita deinceps omnib. & hi quidē haec faciebāt. Hic uerò ad Cyaxarē est ingressus in stola Persica nihil immutata. Quem intuitus Cyaxares celeritate quidē laetatus est, sed turbatus uilitate stolae. Quid hoc, ait, Cyre? Cuiusmodi rem fecisti ita Indis apparens? Ego sanè uolebā te quàm splendidißimū apparere. Nā mihi ornamēto hoc erat, quod mea natus sorore magnificus et elegātißimus uidereris. Ad quae Cyrus inquit: Et utrū magis te ornassem Cyaxares, si cum induerer ueste purpurea, caperēq; armillas, & monili collū circundarē, ociose iussis tuis auaire: an potius nũc, quādo cū talibus tantisq; uiris adeò propere tibi pareo, cū sudore ac studio tui honorādi gratia, tum ornatus ipse, tum alios ostentās adeò tibi obedientis? Haec Cyrus locutus est. Quē Cyaxares cum rectè dicere putasset, uocauit Indos. Qui ingreßi dixere, mitti se ab Indorum rege, ab quo iussi eßent interrogare, qua ex re bellū esset & Medis & Aßyrio. Et cū te audisse mus, iussit ut rursus iremus ad Aßyriū, & ab illo eadem haec interrogaremus. Ad postremū, ut uobis utrisq; diceremus, regē Indorum considerato iure, cum illo fore cui iniuria sit illata. Ad haec Cyaxares ita respondit: Me igitur audite. Nulla nos Aßyrium afficimus iniuria prorsus. Illum, si opus est, adite interrogaturi quid dicat. Cyrus autem cum adesset, quaerebat ex Cyaxare: Num etiam ego, inquiens, dicam quod sentio? Qui iussit ut diceret. Vos igitur, inquit Cyrus, regi Indorum haec nunciate, nisi quid aliud Cyaxari uidetur, nos ita dicere: Si quid iniuriarum à nobis Aßyrius dicit in sese illatum, eligimus ipsum regem Indorum iudicem. His igitur auditis, legati abierunt. Sed postea quam Indi egreßi sunt, Cyrus ad Cyaxarem dicere haec coepit: O Cyaxares equidem ueni domo sine multis priuatis pecunijs. quot autem erant, harum mihi paucae sunt reliquae, eas enim in milites consumpsi. Et hoc miraris fortasse tu, quo pacto eas consumpserim, quando hi milites abs te alantur. At ne te lateat uelim, eas à me consumptas esse pecunias in nullū aliud opus, quàm ad honorem & gratiam, dum praeclarum alicuius militis facinus admiror. Videtur enim mihi omnibus quos ullus uelis cuiuscunque rei bonos reddere adiutores, his iucundius esse, si bene & dicendo & faciendo fuerint ab illo incitati, quàm si molestia afficiantur, coganturque. Quos igitur quisquam

uelit

uelut alacres sibi rerum bellicarum adiutores facere, hi omnino uenandi sunt mea sententia bonis et uerbis, & rebus. Amicos enim eos, non inimicos esse oportet, qui pro nobis sine excusatione sunt pugnaturi: & tales quidem amicos, ut neque secundis in rebus sint imperatori inuisuri, neque in aduersis eum prodituri. Haec igitur ipse ita prouidens, pecuniis opus esse puto. Omnibus autem in rebus ad te respicere, cuius permultam sentio esse impensam, uidetur mihi absurdum esse. In medium autem considerandum arbitror & tibi, & mihi, ne tibi pecuniae desint. Nam si haec tibi abundae fuerint, scio etiam mihi futuras, ubi opus fuerit: praesertim si in huiusmodi eas rebus accipiam, quarum sumptus, ubi eas capias, tibi sit conducturus. Iam uero memini nuper ex te audire, te ab Armenio nunc contemni, quoniam audit hostes aduersus nos ire. Quo fit, ut neque exercitum mittat, neque tributum quod debet pensat. Facit haec inquit, Cyre. Itaque ego dubito, utrum mihi sit melius bellum inferre, atque eum cogere, an magis conducat per hoc temporis missum facere, ne hunc etiam aliis aduersus nos hostem addamus. Et Cyrus interrogabat: An habitacula utrum ei sunt in munitis locis, an contra? Ad quem Cyaxares respondit: Nequaquam in locis sunt admodum munitis. Ego enim hoc noui. Sunt sane montes ubi queat, si subito abierit, tutus esse, quo minus captiuus fiat: neque res item ea capiantur, quascunque subuehere potuerit, nisi quis pertinacius obsederit, quemadmodum a patre meo factum est. Dein haec Cyrus locutus est. Si mittere me uolueris, additis mihi equitibus quot uisi fuerint tibi satis, effecturum me puto pro deorum ope, ut & milites mittat tibi, & tributum soluat: ac item futurum spero, ut nobis magis amicus fiat quam nunc est. Et Cyaxares inquit: Et ego spero illos magis ad te ituros quam ad me: audio enim pueros quosdam eius tecum una olim uenari consuesse. itaque rursus eat ad te fortasse. Quorum si quos ceperis, agat Armenius omnia quae nos uoluerimus. Videturne igitur, inquit Cyrus, tibi conducere occultanda esse consilia haec nostra? Magis enim, inquit Cyaxares, eorum aliquis in manus ueniat: ac si quis eos aggrediatur, possint capi imparati. Audi igitur, inquit Cyrus, an tibi uidear aliquid dicere. Saepe cum sociis meis omnibus uenatus sum circa montes & tui & Armeniorum agri, & equitibus olim aliquibus assumptis ex hisce Medis sociis illuc ibam. Similia igitur, inquit Cyaxares, si facias, haud eris suspectus. Quod si maiores copiae illis appareant copiis quas ad uenationem habere consuesti, hoc nimirum suspicionem afferat. Sed licet etiam hac in re, inquit Cyrus, excusationem instruere uerisimilem, si quis ad illos enunciet, uelle me magnam facere uenationem, & abs te equites palam petere. Dicis tu quidem perpulchre, inquit Cyaxares, atqui ego tibi non dabo praeter paucos quosdam, quasi iturus sim ad castella, quae sunt iuxta Assyriam: etenim illuc ire institui, atque ea reddere quam munitissima. Cum tu autem processeris cum tuis copiis, ac duos iam dies uenando contriueris, mittam tibi meorum & equitum & pedi-

ὡς τὸν πόλεμον ἔργων ποιήσασθαί τις βούλοιτο συνεργοὺς προθύμους, τούτους παντάπασιν ἔμοιγε δοκεῖ ἀγαθοῖς θηρατέον εἶναι καὶ λόγοις καὶ ἔργοις. φίλους γὰρ οὐκ ἐχθροὺς δεῖ εἶναι τοὺς μέλλοντας ἀπροφασίστους συμμάχους ἔσεσθαι, καὶ μήτε ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῷ ἄρχοντι φθονήσοντας, μήτε ἐν τοῖς κακοῖς ὀρρωδήσοντας. ταῦτ' οὖν ἐγὼ οὕτως γιγνώσκων, χρημάτων δοκῶ προσδεῖσθαι. πρὸς μὲν οὖν σὲ πάντα ὁρᾶν, ὃν αἰσθάνομαι δαπανῶντα πολλά, ἄτοπόν μοι δοκεῖ εἶναι. σκοπεῖν δ' ἀξιῶ κοινῇ καὶ σὲ καὶ ἐμέ, ὅπως σε μὴ ἐπιλείψει χρήματα. ἢν γὰρ σὺ ἄφθονα ἔχῃς, οἶδ' ὅτι καὶ ἐμοὶ εἴη λαμβάνειν ὁπότε δεοίμην, ἄλλως τε καὶ εἰ εἰς τοιοῦτόν τι λαμβάνοιμι, ὃ μέλλει καὶ σοὶ δαπανηθὲν βέλτιον εἶναι. ἔναγχος οὖν ποτέ σου μέμνημαι ἀκούσας, ὡς ὁ Ἀρμένιος καταφρονοίη σου νῦν ὅτι ἀκούει τοὺς πολεμίους προσιόντας ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὔτε στράτευμα πέμποι, οὔτε τὸν δασμὸν ὃν ἔδει ἀπάγοι. ποιεῖ γὰρ ταῦτα, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἐκεῖνος. ὥστε ἔγωγε ἀπορῶ, πότερόν μοι κρεῖττον στρατεύεσθαι καὶ πειρᾶσθαι ἀνάγκην αὐτῷ προσθεῖναι, ἢ λυσιτελεῖν ἐᾶσαι ἐν τῷ παρόντι, μὴ καὶ τοῦτον πολέμιον πρὸς τοῖς ἄλλοις προσθώμεθα. καὶ ὁ Κῦρος ἐπήρετο, αἱ δ' οἰκήσεις αὐτοῦ, πότερον ἐν ἐχυροῖς χωρίοις εἰσίν, ἢ ἐν εὐεφόδοις; καὶ ὁ Κυαξάρης εἶπεν, αἱ μὲν οἰκήσεις οὐ πάνυ ἐν ἐχυροῖς· ἐγὼ γὰρ τούτου οὐκ ἠμέλουν. ὄρη μέντοι ἐστίν, ἔνθα δύναιτ' ἂν ἀπελθὼν ἐν τῷ παραυτίκα ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι, τοῦ μὴ αὐτός γε ὑποχείριος εἶναι, μηδὲ ὅσα ἐνταῦθα δύναιτο ὑπεκκομίσασθαι, εἰ μή τις πολιορκοίη προσκαθήμενος, ὥσπερ ὁ ἐμὸς πατήρ ποτε τοῦτο ἐποίησεν. ἐκ τούτου δὲ ὁ Κῦρος λέγει τάδε· ἀλλ' εἰ θέλοις ἐμὲ πέμψαι ἱππέας μοι προσθείς, ὁπόσοι δοκοῦσι ἱκανοὶ εἶναι, οἴομαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς, πεῖσαι αὐτὸν καὶ τὸ στράτευμα πέμπειν καὶ ἀποδοῦναι τὸν δασμόν σοι. ἔτι δὲ ἐλπίζω καὶ φίλον αὐτὸν μᾶλλον ἡμῖν ἔσεσθαι ἢ νῦν ἐστι. καὶ ὁ Κυαξάρης εἶπεν· καὶ ἐγὼ ἐλπίζω ἐκείνους ἐλθεῖν πρὸς σὲ μᾶλλον ἢ πρὸς ἡμᾶς. ἀκούω γὰρ καὶ συνθηρευτάς τινας τῶν παίδων αὐτοῦ σοι γενέσθαι· ὥστε ἴσως ἂν καὶ πάλιν ἔλθοιεν πρὸς σέ. ὑποχειρίων δὲ γενομένων τινῶν αὐτοῦ, πάντ' ἂν πραχθείη ἢ ἡμεῖς βουλόμεθα. οὐκοῦν δοκεῖ σοι, ἔφη ὁ Κῦρος, σύμφορον εἶναι τὸ λεληθέναι ἡμᾶς ταῦτα βουλεύοντας; μᾶλλον γ' ἂν οὖν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, καὶ ἔλθοι τις αὐτῶν εἰς χεῖρας. καὶ εἴ τις ὁρμῷτο ἐπ' αὐτοὺς ἀπαρασκευαστότεροι ἂν λαμβάνοιντο. ἄκουε τοίνυν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἤν τι δόξω λέγειν. ἐγὼ πολλάκις δὴ σὺν πᾶσι τοῖς μετ' ἐμοῦ Πέρσαις τεθήρακα ἀμφὶ τὰ ὅρια τῆς σῆς χώρας καὶ τῆς τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἱππέας δὲ ἤδη τινὰς προσλαβὼν τῶν ἐνθένδε ἑταίρων ἀφικόμην. τὰ μὲν τοίνυν ὅμοια ποιῶν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, οὐκ ἂν ὑποπτεύοιο. εἰ δὲ πολὺ πλείων ἡ δύναμις φαίνοιτο, ἧς ἔχων εἴωθας θηρᾶν, τοῦτο ἤδη ὕποπτον ἂν γίγνοιτο. ἀλλ' ἔστιν, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ πρόφασιν κατασκευάσαι καὶ ἐνθάδε οὐκ ἄπιστον. καὶ ἄν τις ἐκεῖσε διαγγείλῃ, ὡς ἐγὼ βουλοίμην μεγάλην θήραν ποιῆσαι, καὶ ἱππέας ἔφη, αἰτοίην ἄν σε ἐκ τοῦ φανεροῦ. κάλλιστ', ἔφη, λέγεις ὁ Κυαξάρης. ἐγὼ δέ σοι οὐκ ἐθελήσω διδόναι πλὴν μετρίους τινάς, ὡς βουλόμενος πρὸς τὰ φρούρια ἐλθεῖν τὰ πρὸς τῇ Ἀσσυρίᾳ. καὶ γὰρ τῷ ὄντι, ἔφη, βούλομαι ἐλθὼν κατασκευάσαι αὐτὰ ὡς ἐχυρώτατα. ὁπότε δὲ σὺ προεληλυθοίης σὺν ᾗ ἔχεις δυνάμει, καὶ θηρῴης καὶ δὴ δύο ἡμέρας, πέμψαιμι ἄν σοι ἱκανοὺς ἱππέας καὶ πεζοὺς

πεζῶν τῶν παρ' ἐμοὶ ἠθροισμένων, οὓς σὺ λαβὼν, εὐθὺς
ἴοις. καὶ αὐτὸς δὲ ἔχων τὴν ἄλλην δύναμιν, πειρώμην
μὴ πρόσω ὑμῶν εἶναι, ἵνα εἴ που καιρὸς εἴη ἐπιφανείην.
οὕτω δὴ ὁ μὲν κυαξάρης εὐθέως πρὸς τὰ φρούρια ἤθροι
ζεν ἱππέας τε καὶ πεζούς. καὶ ἁμάξας δὲ σῖτον προὔπεμ
πε τὴν ἐπὶ τὰ φρούρια ὁδόν. ὁ δὲ κῦρος ἐθύετο ἐπὶ τῇ
πορείᾳ, καὶ ἅμα πέμπων, ᾔτει τὸν κυαξάρην τῶν νεωτέ-
ρων ἱππέων. ὁ δὲ πάνυ πολλῶν βουλομένων ἕπεσθαι, οὐ
πολλοὺς ἔδωκεν αὐτῷ. προεληλυθότος δ' ἤδη τοῦ
κυαξάρους, σὺν δυνάμει, καὶ πεζικῇ καὶ ἱππικῇ τὴν
πρὸς τὰ φρούρια ὁδὸν, γίγνεται τῷ κύρῳ τὰ ἱερὰ ἐπὶ
τὸν ἀρμένιον ἰέναι καλά. καὶ οὕτως ἐξάγει δὴ, ὡς εἰς θή
ραν παρεσκευασμένος. πορευομένῳ δὲ αὐτῷ, εὐθὺς ἐν τῷ
πρώτῳ χωρίῳ ὑπανίσταται λαγώς. ἀετὸς δ' ἐπιπτάμενος
αἴσιος ὡς κατεῖδε τὸν λαγὼ φεύγοντα, ἐπιφερόμενος,
ἔπαισέ τε αὐτὸν, καὶ συναρπάσας ἐξῆρε. καὶ ἀπενεγκὼν
ἐπὶ λόφον τινὰ οὐ πρόσω, ἐχρῆτο τῇ ἄγρᾳ ὅτι ἤθελεν. ἰδὼν
οὖν ὁ κῦρος τὸ σημεῖον, ἥσθη τε καὶ προσεκύνησε δία βα
σιλέα, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· ἡ μὲν θήρα καλὴ ἔσται,
ὦ ἄνδρες, ἢν θεὸς θέλῃ. ὡς δὲ πρὸς τοῖς ὁρίοις ἐγένοντο, εὐ
θὺς ὥσπερ εἰώθει ἐθήρα. καὶ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πεζῶν καὶ
τῶν ἱππέων ὥρμησεν, ὡς ἐπιόντες τὰ θηρία ἐξανισταῖεν.
οἱ δὲ ἄριστοι καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, διέστασαν, καὶ τὰ ἀνι
στάμενα ὑπεδέχοντο καὶ ἐδίωκον, καὶ ᾕρουν πολλοὺς καὶ
σῦς, καὶ ἐλάφους, καὶ δορκάδας, καὶ ὄνους ἀγρίους. πολλοὶ
γὰρ ἐν τούτοις τοῖς τόποις ὄνοι καὶ νῦν ἔτι γίγνονται. ἐπεὶ
δ' ἔληξαν τῆς θήρας, προσμίξας πρὸς τὰ ὅρια τῶν ἀρμενί
ων, ἐδειπνοποιήσατο. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ αὖθις ἐθήρα. προσ
ελθὼν πρὸς τὰ ὄρη ὧν ὠρέγετο, καὶ ἐπειδὰν ἔληξεν, ἐ
δειπνοποιεῖτο. τὸ δὲ παρὰ κυαξάρους στράτευμα, ὡς ᾔσθε
το προσιὸν, ὑποπέμψας πρὸς αὐτοὺς, εἶπεν, ἀπέχοντας
αὐτοῦ δειπνοποιεῖσθαι, ὡς δύο παρασάγγας. τοῦτο προϊδὼν
ὡς συμβαλεῖται πρὸς τὸ λανθάνειν. ἐπεὶ δὲ δειπνήσειεν,
εἶπε τῷ ἄρχοντι αὐτῶν, παρεῖναι πρὸς αὐτόν. μετὰ τὸ
δεῖπνον δὲ τοὺς ταξιάρχους ἐκάλει. ἐπεὶ δὲ παρῆσαν,
ἔλεξεν ὧδε· ἄνδρες φίλοι, ὁ ἀρμένιος πρόσθεν μὲν καὶ
σύμμαχος ἦν καὶ ὑπήκοος κυαξάρῃ. νῦν δ' ὡς ᾔσθετο
πολεμίους ἐπιόντας, καταφρονεῖ, καὶ οὔτε στράτευμα πέμ
πει ἡμῖν, οὔτε τὸν δασμὸν ἀποδίδωσι. νῦν οὖν τοῦτον δεῖ
θηρᾶσαι ἢν δυνώμεθα. ὧδε μοι οὖν δοκεῖ, ἔφη, ποιεῖν.
σὺ μὲν ὦ χρυσάντα, ἐπειδὰν ἀποκοιμηθῇς ὅσον μέτριον,
λαβὲ τοὺς ἡμίσεις περσῶν τῶν σὺν ἡμῖν, ἴθι τὴν ὀρεινὴν, καὶ
κατάλαβε τὰ ὄρη, εἰς ἅ φασιν αὐτὸν ὅταν τινὰ φοβηθῇ
καταφεύγειν. ἡγεμόνας δέ σοι ἐγὼ δώσω. φασὶ μὲν οὖν καὶ
δασέα ταῦτα τὰ ὄρη εἶναι, ὥστ' ἐλπὶς ὑμᾶς μὴ ὀφθῆναι. ὅ/
μως δὲ εἰ προπέμποις πρὸ τοῦ στρατεύματος εὐζώνους ἄν
δρας, λῃσταῖς ἐοικότας καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὰς στολὰς, οὗτοι
ἄν σοι, εἴ τισιν ἐντυγχάνοιεν τῶν ἀρμενίων, τοὺς μὲν ἂν συλ
λαμβάνοντες αὐτῶν κωλύοιεν τῶν ἐξαγγελιῶν. οὓς δὲ
μὴ δύναιντο λαμβάνειν, ἀποσοβοῦντες ἂν ἐμποδὼν γί-
γνοιντο, τοῦ μὴ ὁρᾶν αὐτοὺς τὸ ὅλον στράτευμα. ἀλλ' ὡς περὶ
κλωπῶν βουλεύεσθαι. καὶ σὺ μὲν, ἔφη, οὕτω ποίει. ἐγὼ
δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς ἡμίσεις μὲν τῶν πεζῶν ἔχων, ἅ-
παντας δὲ τοὺς ἱππέας, πορεύσομαι διὰ τοῦ πεδίου εὐ/
θὺς πρὸς τὰ βασίλεια. καὶ ἢν μὲν ἀνθίσταται, δῆλον ὅτι
μάχεσθαι δεήσει· ἢν δ' αὖ ὑποχωρῇ τοῦ πεδίου, δῆλον ὅτι
μετα/

peditum quantū sat fuerit: quibus tu assumptis, con/
tinuò ascendas. Ipse uerò cum alijs copijs enitar non
abesse à uobis procul, quò ubi tēpus fuerit, superue/
niam. Hoc igitur modo Cyaxares cōtinuò coegit ad
castella equites ac pedites, præmisitq́; currus cū ci
bo, ea uia quæ ducit ad castella. Cyrus autem sacrū
fecit propter profectionē, simulq́; ad Cyaxarē mit/
tens, petebat iuniores equites. Hic uerò nō multos ei
dedit, cum permulti ad eū uellet. Cumq́; Cyaxares
iam antecessisset cum copijs peditū atq; equitum, ea
uia quæ ad castella ducit, Cyri sacrificia de eundo
aduersus Armenium bona extiterunt: & ita Cyrus
suos ducit tanquam in uenationem instructus. Ei ue
rò proficiscenti, continuò in primo agro exurgit le
pus. Aquila autem uolans dextera, leporē despiciēs
fugientem, & irruit, & percussum illū, extulitq́; cor
reptum, eoq́; ablato in collem proximum, pro libidi
ne utebatur præda. Augurium igitur Cyrus intui/
tus, cùm lætatus est, tum Iouem regem adorauit, di/
xitq́; ad præsentes: Venatio quidem, amicissimi uiri,
pulchra est futura, si deo libuerit. Vt autem ad fines
uentum est, continuò uenabatur, quemadmodū con/
sueuit. Et peditum atq; equitum multitudo mota est
ita, ut feræ exurgerent. Fortissimi uerò pedites atq;
equites diuisi sunt, exurgentisq́; bestias excipiebant
atq; insequebantur. Multosq́; cepere sues ac ceruos,
capreasq́;, & asinos syluestris. Nam in his locis per
multi sunt etiam hoc tempore syluestres asini. Finita
autem uenatione, cum applicuisset ad finis Arme/
niorum, cœnatus est. Rursusq́; postridie uenabatur,
ad eos montes accedēs quos desiderabat, cumq́; rur
sus uenari desijsset, cœnabat. Vt autem accepit exer
citum, quem Cyaxares miserat, aduentare, misso ad
eos clàm nūcio, iussit abessent duas parasangas, hoc
est, stadia sexaginta, ibiq́; cœnarent, hoc prouidēs
conducturum ad latendum. Vbi autem cœnarint, di
xit eorum principi, ad se iret. Post cœnam ad se uo/
cauit ordinum centuriones. Qui ubi adfuere, locu/
tus est in hunc modum: Armenius, uiri amicissimi,
& socius erat antea, et subditus Cyaxari. sed nunc
ut accepit hostes aduenientis, eum contemnit, quip
pe qui neq; exercitum nobis mittit, neq; tributum
soluit. Itaq; nunc uenimus ad hunc uenandum si pos
simus. Quare ita faciundum uidetur mihi. Tu Chry
santa, cum delatus in fines fueris, assumpto dimidio
Persarum qui sunt nobiscum, facto montano itinere,
montes occupa, quò eum cum metus ullus inuase/
rit, aiunt confugere. Duces autem ipse dabo tibi. Et
hosce quidem montis densos arboribus esse ferunt,
itaq; sperandum est latère nos posse. Veruntamen si
præmittas ante exercitū ex tuis aliquos expeditos
uiros, qui latronib. & numero & dolis similes sint,
hi si in Armenios ullos incidāt, quos quidem cōpre/
henderint, eos impediant, ne quid renuncient: quos
uerò nequeant cōprehendere, eos longius insequan
tur, quo aperte non possint totū aspicere agmē tuū,
sed de furtis potius consultent. Et tu quidem ita faci
to. Ego aūt cum primū illuxerit, dimidium peditum
mecū habēs, omnisq́; equites, cāpestri itinere uide/
licet continuò proficiscar ad regiam. Et si quidem
obstiterit, pugnandū erit: sin se campo subduxerit,

cursim erit insequendus. Quòd si fugerit in mõtes, hic tuum opus futurum est, ut qui ad te uenerint, eorum euadat nemo. Existimato ita nos futuros, ut qui feras indagantur in uenatione: te autem, ut eos qui sunt ad plagas. Illud igitur memineris, oportere prius saltus obstruere, quàm feræ moueãtur. Eosq; latẽre opus esse, qui sunt ad hos aditus ordinati, ne auertant delatas feras. Ac noli tu quidem rursus facere Chrysanta, quemadmodũ quandoq; soles ob uenandi studiũ. Nam sæpe totam noctem in negocio somnum non admittis. Sed est hoc tempore permittendum, ut uiri mediocriter dormiant, pugnare ut possint. Neq; tu sanè montibus soles errare, quòd careas itineris ducibus: sed quacunq; feræ subducunt, hac transcurrens trãsire didicisti. At noli sic etiam nũc per loca difficilia trãsitu abruptaq; proficisci, sed ducib. tuis iube, nisi lõgè breuior uia fuerit, per facilimam ducant. Quod enim agmẽ facilimum sit, idem est celerrimum. Nec etiam quia sis solitus per mõtes currere, uelis te cursim præstare ducẽ: sed ut te sequi possit exercitus, maturè ducito. Bonũ etiam est, ut ex robustissimus aliqui & alacerrimis uiris, subsistant quandoq;, atq; alios adhortentur. Sed ubi cornu præterierit, incitanda est acceleratio ut omnes quoad eos qui ingrediuntur, currere uideantur. Hæc ubi Chrysantas audisset, lætatus admodum Cyri præceptione, animoq; elatus cepit itineris duces. Et ijs qui secum erant profecturi, posteaquam iussisset facienda, dedit se quieti. Sed ubi dormisset quantum uisum est satis, ad montes proficiscebantur. At Cyrus ubi illuxit, nuncium ad Armenum præmisit, qui iussus est ita dicere: Cyrus, ô Armenie, ita ut facias, iubet, uti quamprimum uenias tributum & exercitum habẽs. Quòd si rogat ubi sim, uera dicito, me esse in finibus. Sin rogat, an ipse uenio, hic etiam uera loquere, te nescire. Sin quæsierit, quot sumus, iube aliquem ipse tecum mittat, ac discat. Nũcio igitur misso Cyrus hæc monuit, existimans amicius ita esse, quàm si prædicẽs nihil proficisceretur. Ipse uerò instructus quamoptimè, & ad peragendum iter, & ad pugnandũ, si opus foret pergebat. Iussit præterea militibus, ab iniuria abstinerent: ac si quis in Armenũ quenquam incidisset, eũ moneret, ut & nihil metueret, et quisq; pro uoluntate uenalia ferret, ubicunq; ipsi forent, siue esculenta uellet, siue poculenta uendere.

XENO-

μεταθεῖν δεήσει. ἢν δ᾽ εἰς τὰ ὄρη φεύγῃ, ἐντεῦθα δὴ, ἔφη, σὸν ἔργον, μηδένα ἀφιέναι τῶν πρὸς σὲ ἀφικνουμένων. νόμιζε δὲ ὥσπερ ἐν θήρᾳ, ἡμᾶς μὲν τοὺς ἐπιζητοῦντας ἔσεσθαι· σὺ δὲ τὸν ἐπὶ ταῖς ἄρκυσι. μέμνησο οὖν ἐκεῖνο, ὅτι φθάνειν δεῖ πεφραγμένους τοὺς πόρους, πρὶν κινεῖσθαι τὴν θήραν. καὶ λεληθέναι δὲ δεῖ, τοὺς ἐπὶ τούτοις τεταγμένους, εἰ μέλλουσι μὴ ἀποστρέψειν τὰ προσφερόμενα. μὴ μέν τοι, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, οὕτως αὖ ποίει, ὥσπερ ἐνίοτε διὰ τὴν φιλοθηρίαν. πολλάκις γὰρ ὅλην τὴν νύκτα ἄυπνος πραγματεύῃ. ἀλλὰ νῦν ἐᾶσαι χρὴ τοὺς ἄνδρας τὸ μέτριον ἀποκοιμηθῆναι, ὡς ἂν δύνωνται ὑπνομαχεῖν. μηδέ γε σὺ ὅτι οὐχ ἡγεμόνας ἔχων ἀνθρώπους, πλανᾷ ἀνὰ τὰ ὄρη· ἀλλ᾽ ὅπῃ ἂν τὰ θηρία ὑφηγῆται, ταύτῃ μεταθεῖς. μή τι καὶ νῦν οὕτω τὰ δύσβατα πορεύου· ἀλλὰ κέλευε σὺ τοὺς ἡγεμόνας, ἐὰν μὴ πάνυ πολὺ ἐλάσσων ἡ ὁδὸς ᾖ, τὴν ῥᾴστην ἡγεῖσθαι. στρατιᾷ γὰρ ἡ ῥᾴστη ταχίστη. μηδέ γε ὅτι σὺ εἴθισαι τρέχειν ἀνὰ τὰ ὄρη, μή τι δρόμῳ ἡγήσῃ. ἀλλ᾽ ὡς ἂν δύνηταί σοι ὁ στρατὸς ἕπεσθαι, τῇ μέσῃ τῆς σπουδῆς ἡγοῦ. ἀγαθὸν δὲ καὶ τῶν δυνατωτάτων καὶ προθύμων ὑπομένοντας τινὰς ἐνίοτε παρακελεύεσθαι. ἐπειδὰν δὲ παρέλθῃ τὸ κέρας παροξυντικὸν εἰς τὸ σπεύδειν, πάντας παρὰ τοὺς βαδίζοντας, τρέχοντας ὁρᾶσθαι. Χρυσάντας μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας, καὶ ἐπιγαυρωθεὶς τῇ ἐντολῇ Κύρου, λαβὼν τοὺς ἡγεμόνας ἀπελθὼν καὶ παραγγείλας, ἃ ἔδει τοῖς σὺν αὐτῷ μέλλουσι πορεύεσθαι, ἀνεπαύετο. ἐπεὶ δὲ ἐκοιμήθησαν, ὅσον ἐδόκει μέτριον εἶναι, ἐπορεύετο ἐπὶ τὰ ὄρη. Κῦρος δὲ ἐπεὶ ἡμέρα ἐγένετο, ἄγγελον προέπεμπε πρὸς τὸν Ἀρμένιον, προειπὼν αὐτῷ λέγειν ὧδε. Κῦρος, ὦ Ἀρμένιε, κελεύει οὕτω ποιεῖν σε, ὅπως τάχιστα ἔχων ἄπεις καὶ τὸν δασμὸν καὶ τὸ στράτευμα. ἢν δ᾽ ἐρωτᾷ ὅπου εἰμὶ, λέγε τἀληθῆ ὅτι ἐπὶ τοῖς ὁρίοις. ἢν δ᾽ ἐρωτᾷ εἰ καὶ αὐτὸς ἔρχομαι, λέγε κἀνταῦθα τἀληθῆ, ὅτι οὐκ οἶσθα. ἢν δὲ ὁπόσοι ἐσμὲν πυνθάνηται, συμπέμπειν τινὰ κέλευε καὶ μαθεῖν. τὸν μὲν δὴ ἄγγελον ἐπιστείλας ταῦτα ἔπεμψε, νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι. αὐτὸς δὲ συνταξάμενος ᾗ ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀνύειν τὴν ὁδὸν, καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, εἴ τι δέοι, ἐπορεύετο. προεῖπε δὲ τοῖς στρατιώταις, μηδένα ἀδικεῖν. καὶ εἴ τις Ἀρμενίων τῳ ἐντυγχάνοι, θαρρεῖν παραγγέλλειν, καὶ ἀγορὰν τὸν βουλόμενον ἄγειν ὅπου ἂν ὦσιν, εἴ τις σιτία ἢ ποτὰ τυγχάνοι πωλεῖν βουλόμενος.

XENO-

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΡΙΤΟΝ.

ΟΜΕΝ δὴ Κῦρος ἐν τούτοις ἦν, ὁ δὲ Ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τοῦ ἀγγέλου τὰ παρὰ τοῦ Κύρου, ἐξεπλάγη, ἐννοήσας ὅτι ἀδικοίη, καὶ τὸν δασμὸν λείπων, καὶ τὸ στράτευμα οὐ πέμπων. καὶ τὸ μέγιστον ἐφοβεῖτο, ὅτι ὀφθήσεσθαι ἔμελλε τὰ βασίλεια οἰκοδομεῖν ἀρχόμενος, ὡς ἂν ἱκανὰ ἀπομάχεσθαι εἴη. διὰ ταῦτα δὴ πάντα ὀκνῶν, ἅμα μὲν διέπεμπεν ἀθροίζων τὴν αὑτοῦ δύναμιν, ἅμα δ' ἔπεμπεν εἰς τὰ ὄρη τὸν νεώτερον υἱὸν Σάβαριν, καὶ τὰς γυναῖκας, τήν τε ἑαυτοῦ καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰς θυγατέρας, καὶ κόσμον δὲ καὶ κατασκευὴν τὴν πλείστου ἀξίαν συναπέπεμπε, προπομποὺς δοὺς αὐτοῖς. αὐτὸς δὲ ἅμα μὲν κατασκεψόμενος ἔπεμπε τί πράττοι Κῦρος. ἅμα δὲ συνέταττε τοὺς παραγιγνομένους τῶν Ἀρμενίων, καὶ ταχὺ παρῆσαν ἄλλοι λέγοντες, ὅτι καὶ δὴ αὐτὸς ὁμοῦ. ἐνταῦθα δὴ, οὐκέτι ἔτλη εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, ἀλλ' ὑπεχώρει. ὡς δὲ τοῦτον εἶδον αὐτὸν ποιήσαντα οἱ Ἀρμένιοι, διεδίδρασκον ἤδη ἕκαστος ἐπὶ τὰ ἑαυτοῦ, βουλόμενοι τὰ ὄντα ἐκποδὼν ποιεῖσθαι. ὁ δὲ Κῦρος ὡς ἑώρα διαθεόντων καὶ ἐλαυνόντων τὸ πεδίον μεστόν, ὑποπέμπων ἔλεγεν, ὅτι οὐδενὶ πολέμιος εἴη τῶν μενόντων. εἰ δέ τινα φεύγοντα λήψοιτο, προηγόρευεν ὅτι ὡς πολεμίῳ χρήσοιτο. οὕτω δὴ οἱ μὲν πολλοὶ κατέμενον. ἦσαν δὲ οἳ ὑπεχώρουν σὺν τῷ βασιλεῖ. ἐπεὶ δὲ οἱ σὺν ταῖς γυναιξὶ προϊόντες, ἐνέπεσον εἰς τοὺς ἐν τῷ ὄρει, κραυγήν τε εὐθὺς ἐποίουν, καὶ φεύγοντες ἡλίσκοντο πολλοὶ αὐτῶν. τέλος δὲ καὶ ὁ παῖς, καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ αἱ θυγατέρες ἑάλωσαν, καὶ τὰ χρήματα ὅσα σὺν αὐτοῖς ἀγόμενα ἔτυχεν. ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ὡς ᾔσθετο τὰ γιγνόμενα, ἀπορῶν ποῖ τράπηται, ἐπὶ λόφον τινὰ καταφεύγει. ὁ δ' αὖ Κῦρος ταῦτα ἰδών, περιΐσταται τὸν λόφον τῷ παρόντι στρατεύματι, καὶ πρὸς Χρυσάνταν πέμψας, ἐκέλευε φυλακὴν τοῦ ὄρους καταλιπόντα ἥκειν. τὸ μὲν δὴ στράτευμα ἠθροίζετο τῷ Κύρῳ. ὁ δὲ πέμψας πρὸς τὸν Ἀρμένιον κήρυκα, ἤρετο ὧδε. εἰπέ μοι, ὦ Ἀρμένιε, πότερα βούλει αὐτοῦ μένων τῷ λιμῷ καὶ τῇ δίψῃ μάχεσθαι, ἢ εἰς τὸ ἰσόπεδον καταβὰς ἡμῖν διαμάχεσθαι; ἀπεκρίνατο ὁ Ἀρμένιος, ὅτι οὐδετέροις βούλοιτο μάχεσθαι. πάλιν ὁ Κῦρος πέμψας ἠρώτα· τί οὖν κάθησαι αὐτόθι, καὶ οὐ καταβαίνεις; ἀπορῶν, ἔφη, ὅ,τι χρὴ ποιεῖν. ἀλλ' οὐδέν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀπορεῖν σε δεῖ. ἔξεστι γάρ σοι ἐπὶ δίκην καταβαίνειν. τίς δ', ἔφη, ὁ δικάζων; δῆλον ὅτι ᾧ ὁ θεὸς ἔδωκε, καὶ ἄνευ δίκης σοι χρῆσθαι ὅ,τι βούλοιτο. ἐνταῦθα δὴ ὁ Ἀρμένιος γιγνώσκων τὴν ἀνάγκην, καταβαίνει. καὶ ὁ Κῦρος λαβὼν εἰς τὸ μέσον, κἀκεῖνον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα περιεστρατοπεδεύσατο, ὁμοῦ δὴ πᾶσαν ἔχων τὴν δύναμιν. ἐν τούτῳ δὴ τῷ χρόνῳ ὁ πρεσβύτατος παῖς τοῦ Ἀρμενίου Τιγράνης, ἐξ ἀποδημίας τινὸς προσῄει, ὃς καὶ συνθηρός ποτε ἐγένετο τῷ Κύρῳ, καὶ ὡς ἤκουσε τὰ γεγενημένα, εὐθὺς πορεύεται πρὸς τὸν Κῦρον ὥσπερ εἶχεν. ὡς δὲ εἶδε πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφούς, καὶ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα αἰχμαλώτους γεγενημένους, ἐδάκρυσεν ὥσπερ εἰκός. ὁ δὲ Κῦρος ἰδὼν αὐτόν, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐφιλοφρονήσατο αὐτῷ. εἶπε δέ, ὅτι εἰς καιρὸν ἥκεις, ὅπως σὺ τῆς δίκης ἀκούσῃς παρών, τῆς ἀμφὶ τοῦ πατρός.

καὶ

XENOPHONTIS

CYRI DISCIPLINAE LIBER TERTIVS, FRANCISCO Philelpho interprete.

CYRVS igitur in his erat. At Armenius auditis quae sunt à Cyro nunciata, perterritus est: secum ipse cogitãs, se esse iniustum, cum neq; tributum solueret, nec exercitum mitteret. Vehementißimeq; timebat quòd uisus esset muro cingendae regiae fecisse initium, quò satis esset ad repugnandum. Quare ob haec omnia ueritus simul mittebat, tum ad cogendas uires suas, tum iuniorem filium Sabarin in montes, ac item uxores & suam & filij, atq; filias, & ornatum quoq; atq; apparatum cum his preciosißimum mittebat, datis qui eos deducerent. Ipse autẽ & speculatores simul mittebat intuitum, quid ageret Cyrus, & praesentis Armenios instruebat, cum celeriter alij aderant, qui dicerent hunc ipsum Cyrũ adesse unà. Hic igitur nõ amplius sustinuit manũ conserere, sed sese subtraxit. Quod ubi uidissent Armenij, diffugerunt quisq; ad sua habitacula, ut qui uellent res suas procul portare. At Cyrus ut campum uidit discurrentiũ, et uadentiũ plenũ, ad eos summittebat qui diceret, eorũ se nemini hostẽ esse, qui manerẽt: quòd si quẽ ceperit fugientẽ, eo pro hoste se usurũ. Itaq; plures restiterũt. Qui aũt clàm secesserãt, erãt unà cum rege. At ubi hi qui antecesserãt unà cũ mulieribus, in illos inciderunt qui latebãt in monte, & clamoribus continuò complebant omnia, atq; eorum plures capti sunt. Demum uero & filius, & uxores, & filiae simul cum pecunijs capiuntur, quot quot unà cum illis agebantur. Ipsorum autem rex ut sensit quae gerebantur, quà uerteretur ignarus, quendam in collem fuga se recepit. Quae Cyrus item intuitus, collem cingit praesenti agmine, mittitq; ad Chrysantam, iubens ut relicta montis statione ad se iret. Et agmen quidem cogebatur ad Cyrum, qui ad Armeniũ misso caduceatore, ita interrogabat: Dic mihi Armenie, utrũ uis istic manẽs, cum fame sitiq; pugnare, an in planitiem descendens nobiscũ manũ conserere? Cui respondit Armenius, se cũ neutris pugnam uelle. Ad quẽ rursus mittens Cyrus interrogat: Quid igitur istic sedes, & non descendis? Quoniã, inquit, quid me facere oporteat, ambigo. Sed nihil, inquit Cyrus, ambigere te oportet. Nam licebit tibi ad agendã causam descẽdere. Quis aũt, inquit, iudex futurus est? Videlicet, inquit, cui deus etiã sine iudicio te uti dedit, ut uelit. Hic igitur Armenius necessitate cognita descẽdit. Ac Cyrus et illo, et alijs omnibus illius rebus intra exercitũ receptis, castra posuit, cum uires iam omnis simul haberet secũ. Per id uerò tẽporis Armenij filius aetate maximus Tigranes, ex peregrinatiõe quadã aduenit, q fuerat olim Cyro cõuenator. Hic reb. ijs auditis, ita ut habebat, cõtinuo ad Cyrũ proficiscitur. Sed ubi uidit patrẽ ac matrẽ, sororesq;, atq; uxorẽ suã captiuos factos, collachrymatus est, ut par erat. Cyrus aũt illũ intuitus, alia in eũ benignitate nulla est usus, sed dixit: Venisti in tẽpore, ut de patre causam praesens audias.

Conue-

Conuocabatq; cōtinuò Persarū ac Medorū duces, & ad hos etiam acciebat si quis aderat ex honestis Armenijs: neq; amouit, sed audire permisit mulieres, quæ aderāt in rhedis. Atq; ubi idoneū fuit, dicere est aggressus. Et ô, inquit, Armenie, primùm tibi consulo in causa loqui uera, quò tibi ad unum desit, quod est odiosissimū. Nanq; apertū mendacium, ut scis, impedimēto est hominibus maximè ad ueniam consequendā. Dein cōscij tibi sunt & liberi et mulieres hæ, quot quantaq; gesseris, & Armenij, qui adsunt: qui si te dicere senserint alia, quàm quæ feceris, putabunt te tua sententia damnatū ad extrema patienda omnia, si ego uera cognouero. At interroga, inquit, Cyre, quod ipse uis. Nam horū gratia uera loquar, et fiat quodcūq;. Dic igitur, inquit, mihi, gesisti'ne olim bellū aduersus Astyagē matris meæ patrem, aduersusq; Medos alios? Gessi equidem. Ab eo autem uictus conuenisti'ne tributum te daturum, iturumq; in expeditionem ubi iuberet, & munimina non habiturum? Hæc uera sunt. Nūc ergo quare neq; tributum tulisti, neq; agmina misisti, & munimina muro cinxisti? Libertatem, inquit, cupiebam. Pulchrum enim mihi uidebatur & me liberum esse, et liberis meis libertatē relinquere. Etenim pulchrū est, inquit Cyrus, pugnare quò nunquam sit futurus quis seruus. Quòd si aut bello quis uictus, aut alio quoquam modo in seruitutem actus, moliatur herū seipso priuare, hunc tu primus dicito, utrū ut bonū uirum honores honesteq; agentem, an ut iniustum, quem ceperis, supplicio afficias? Afficiam, inquit, supplicio. Nam mentiri me non sinis. Dic igitur liquidò, inquit Cyrus, singillatim: Si quis tibi in magistratu fuerit, & errarit, utrum eum sinis magistratum gerere, an alium eius loco constituis? Alium, inquit, constituo. Quid si grandem habeat pecuniam, sinis eum diuitem esse, an pauperem facis? Aufero, inquit, quæ habeat. Sin etiam ad hostes eum deficere intelligas, quid facis? Interimo, inquit. Quid enim est opus mendacij me potius argutū, quàm uera dicentem mori? Hic eius filius hisce auditis tiaram discerpsit, peplosq; discidit: mulieres uerò uociferantes laniabātur perinde, atq; si actum esset de patre, & ipsæ iam perissent. Et Cyrus eas tacere cum iussisset, rursus inquit: Esto sanè. Hæc igitur æqua sunt Armenie. Nobis autem quid ex his faciundum consulis? Ad quæ tacebat Armenius: dubius is quidem, utrum Cyro consuleret, num ut se interimeret, an ijs contraria doceret, quæ ipse dixerat sese facere. At filius eius Tigranes interrogabat Cyrum: Dic mihi, inquit, Cyre quoniam pater uidetur ambigere, uis'ne ea de ipso consulam, quæ tibi optima esse existimo? Et Cyrus quoniam accepisset quo tempore Tigranes secum uenabatur, sophistam ei fuisse familiarem, atq; admirationi habitū, uehementer audire cupiebat, quid dicere tandem uellet. Itaq; impigrè iussit ut diceret quod sentiret. Ego igitur, inquit Tigranes, si quidē tu probas in patre uel quæq; consuluit, uel quæq; gessit, ut hunc imiteris, plurimū tibi consulo. Quòd si tibi uidetur peccasse omnibus in rebus, consilium meum est, ne hunc imiteris. Ergo, inquit Cyrus, si faciam iusta, minimè peccantem imi-

καὶ εὐθὺς συνεκάλει τοὺς ἡγεμόνας, τούς τε τῶν περσῶν, καὶ τοὺς τῶν μήδων. προσεκάλει δὲ καὶ εἴ τις ἀρμενίων τῶν ἐντίμων παρῆν. καὶ τὰς γυναῖκας ἐν ταῖς ἁρμαμάξαις παρούσας οὐκ ἀπήλασεν, ἀλλ' εἴα ἀκούειν. ὁπότε δὲ καλῶς εἶχεν, ἤρχετο τοῦ λόγου· ὦ ἀρμένιε, ἔφη, πρῶτον μέν σοι συμβουλεύω ἐν τῇ δίκῃ τἀληθῆ λέγειν, ἵνα σοι ἕν γε ἀπῇ τὸ εὐμισητότατον. τὸ γὰρ ψευδόμενον φαίνεσθαι, εὖ ἴσθι, ὅτι ἐστὶ τοῦ συγγνώμης τινὸς τυγχάνειν, ἐμποδὼν μάλιστα ἀνθρώποις γίγνεται. ἔπειτα δὲ, ἔφη, συνίσασι μέν σοι καὶ οἱ παῖδες, καὶ αἱ γυναῖκες αὗται πάντα ὅσα ἔπραξας, καὶ ἀρμενίων οἱ παρόντες. ἢν δὲ αἰσθάνωνταί σε, ἄλλα ἢ τὰ γιγνόμενα λέγοντα, νομιοῦσί σε καὶ αὐτὸν καταδικάζειν σαυτοῦ πάντα τὰ ἔσχατα παθεῖν, ἢν ἐγὼ τἀληθῆ πύθωμαι. ἀλλ' ἐρώτα, ἔφη, ὦ κῦρε, ὅτι βούλει, ὡς τἀληθῆ ἐροῦντος τούτου γ' ἕνεκα, καὶ γενέσθω ὅτι βούλεται. λέγε δή μοι, ἔφη, ἐπολέμησάς ποτε ἀστυάγει, τῷ τῆς ἐμῆς μητρὸς πατρὶ, καὶ τοῖς ἄλλοις μήδοις; ἔγωγ', ἔφη. κρατηθεὶς δ' ὑπ' αὐτοῦ συνωμολόγησας δασμὸν οἴσειν, καὶ συστρατεύσεσθαι ὅποι ἐπαγγέλλοι, καὶ ἐρύματα μὴ ἕξειν; ἦν ταῦτα. νῦν οὖν διὰ τί οὔτε τὸν δασμὸν ἀπάγεις, οὔτε στράτευμα ἔπεμψας, ἐτείχιζές τε τὰ ἐρύματα; καὶ ὃς ἔφη· ἐλευθερίας ἐπεθύμουν. καλὸν γάρ μοι ἐδόκει εἶναι, καὶ αὐτὸν ἐλεύθερον εἶναι, καὶ παισὶν ἐλευθερίαν καταλιπεῖν. καὶ γὰρ ἔστιν, ἔφη ὁ κῦρος, καλὸν μάχεσθαι, ὅπως μήποτέ τις δοῦλος μέλλοι γενήσεσθαι. ἢν δὲ ἢ πολέμῳ κρατηθεὶς, ἢ καὶ ἄλλον τινὰ τρόπον δουλωθεὶς ἐπιχειρῶν τις φαίνηται τοὺς δεσπότας ἀποστερεῖν ἑαυτοῦ, τοῦτον σὺ πρῶτος εἰπὲ, πότερον ὡς ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ καλὰ πράττοντα τιμᾷς, ἢ ὡς ἀδικοῦντα ἢν λάβῃς κολάζεις; κολάζω, ἔφη. οὐ γὰρ ἐᾷς σὺ ψεύδεσθαι. λέγε δὴ σαφῶς, ἔφη ὁ κῦρος, ὧδε καθ' ἓν ἕκαστον, ἢν ἄρχων τις τύχῃ καὶ ἁμάρτῃ, πότερον ἐᾷς ἄρχειν, ἢ ἄλλον καθίστης ἀντ' αὐτοῦ; ἄλλον καθίστημι, ἔφη. τί δὲ ἢν χρήματα ἔχῃ, ἐᾷς πλουτεῖν, ἢ πένητα ποιεῖς; ἀφαιροῦμαι, ἔφη, ἃ ἂν ἔχων τυγχάνῃ. ἢν δὲ καὶ πρὸς πολεμίους αὐτὸν γιγνώσκῃς ἀφιστάμενον, τί ποιεῖς; κατακαίνω. τί γὰρ δεῖ ἐλεγχθέντα ὅτι ψεύδομαι, ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ τἀληθῆ λέγοντα; ἐνταῦθα δὴ ὁ μὲν παῖς αὐτοῦ ὡς ἤκουσε ταῦτα, περιεσπάσατο τὴν τιάραν, καὶ τοὺς πέπλους κατερρήξατο. αἱ δὲ γυναῖκες ἀναβοήσασαι, ἐδρύπτοντο, ὡς οἰχομένου τοῦ πατρὸς, καὶ ἀπολωλότων πάντων σφῶν ἤδη. καὶ ὁ κῦρος σιωπῆσαι κελεύσας, πάλιν εἶπεν· εἶεν. τὰ μὲν δὴ σὰ δίκαια, ὦ ἀρμένιε, ἡμῖν δὲ τί συμβουλεύεις ἐκ τούτων ποιεῖν; ὁ μὲν δὴ ἀρμένιος ἐσιώπα, ἀπορῶν πότερα συμβουλεύοι τῷ κύρῳ κατακαίνειν ἑαυτὸν, ἢ τἀναντία διδάσκοι, ὧν αὐτὸς ἔφη ποιεῖν. ὁ δὲ παῖς αὐτοῦ τιγράνης ἐπήρετο τὸν κῦρον· εἰπέ μοι, ὦ κῦρε, ἔφη· ἐπεὶ ὁ πατὴρ ἀπορουμένῳ ἔοικεν, ἦ συμβουλεύσω περὶ αὐτοῦ, ἃ οἶμαί σοι βέλτιστα εἶναι; καὶ ὁ κῦρος ᾐσθημένος ὅτε συνεθήρα αὐτῷ ὁ τιγράνης σοφιστήν τινα αὐτῷ συνόντα καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τοῦ τιγράνου, πάνυ ἐπεθύμει αὐτοῦ ἀκοῦσαι, ὅτι ποτὲ ἐροίη. καὶ προθύμως ἐκέλευσε λέγειν ὅ,τι γιγνώσκοι. ἐγὼ τοίνυν, ἔφη ὁ τιγράνης, εἰ μὲν ἄγασαι τοῦ πατρὸς, ἢ ὅσα βεβούλευται, ἢ ὅσα πέπραχε, τοῦ δοκεῖν πάντα ἡμαρτηκέναι, πάνυ σοι συμβουλεύω τοῦτον μιμεῖσθαι. οὐκοῦν, ἔφη ὁ κῦρος, τὰ δίκαια ποιῶν, ἥκιστ' ἂν τὸν ἁμαρτάνοντα μιμοί-

μιμοίμην; ἔστιν, ἔφη, ταῦτα. κολαστέον ἄρ' ἂν εἴη κατά γε τὸν σὸν λόγον τὸν πατέρα, εἴπερ τὸν ἀδικοῦντα δίκαιον κολάζειν. πότερα δ' ἡγῇ, ὦ Κῦρε, ἄμεινον εἶναι σὺν τῷ σῷ ἀγαθῷ τὰς τιμωρίας ποιεῖσθαι, ἢ σὺν τῇ σῇ ζημίᾳ; ἐμαυτὸν ἄρα, ἔφη, οὕτω γ' ἂν τιμωροίμην. ἀλλὰ σὺ μέντοι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μεγάλα γ' ἂν ζημιοῖο, εἰ τοὺς σεαυτοῦ κατακαίνοις τότε, ὁπότε σοι πλείστου ἄξιοι εἶεν κεκτῆσθαι. πῶς δ' ἄν, ἔφη ὁ Κῦρος, τότε πλείστου ἄξιοι γίγνοιντο ἄνθρωποι, ὁπότε ἀδικοῦντες ἁλίσκοιντο; εἰ τότε, οἶμαι, σώφρονες γίγνοιντο. δοκεῖ γάρ μοι, ὦ Κῦρε, οὕτως ἔχειν. ἄνευ μὲν σωφροσύνης, οὐδ' ἄλλης ἀρετῆς οὐδὲν ὄφελος εἶναι. τί γὰρ ἄν, ἔφη, χρήσαιτ' ἄν τις ἰσχυρῷ, ἢ ἀνδρείῳ, μὴ σώφρονι, ἢ ἱππικῷ; τί δὲ πλουσίῳ, τί δὲ δυνάστῃ ἐν πόλει; σὺν δὲ σωφροσύνῃ, καὶ φίλος πᾶς χρήσιμος, καὶ θεράπων ἀγαθός. τοῦτ' οὖν, ἔφη, λέγεις, ὡς καὶ ὁ σὸς πατὴρ, ἐν τῇδε τῇ μιᾷ ἡμέρᾳ, ἐξ ἄφρονος σώφρων γεγένηται. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. πάθημα ἄρα σὺ λέγεις τῆς ψυχῆς εἶναι τὴν σωφροσύνην, ὥσπερ λύπην, οὐ μάθημα; οὐ γὰρ ἂν δήπου, εἴ γε φρόνιμον δεῖ γενέσθαι τὸν μέλλοντα σώφρονα ἔσεσθαι, παραχρῆμα ἐξ ἄφρονος, σώφρων ἄν τις γένοιτο. τί δ', ἔφη, ὦ Κῦρε, οὔπω ᾔσθου καὶ ἕνα ἄνδρα, δι' ἀφροσύνης μὲν ἐπιχειροῦντα κρείττονι ἑαυτοῦ μάχεσθαι, ἐπειδὰν δὲ ἡττηθῇ, εὐθὺς πεπαυμένον τῆς πρὸς τοῦτον ἀφροσύνης; πάλιν δ', ἔφη, οὔπω ἑώρακας πόλιν ἀντιταττομένην πρὸς πόλιν ἑτέραν, ἥτις ἐπειδὰν ἡττηθῇ, παραχρῆμα ταύτῃ ἀντὶ τοῦ μάχεσθαι πείθεσθαι θέλει; ποίαν δ', ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ σὺ τοῦ πατρὸς ἧτταν λέγων, οὕτως ἰσχυρίζῃ σεσωφρονῆσθαι αὐτόν; ἣν νὴ Δί', ἑαυτῷ σύνοιδεν, ἐλευθερίας μὲν ἐπιθυμήσας, δοῦλος δ' ὡς οὐδεπώποτε γενόμενος. ἃ δὲ ᾤετο χρῆναι λαθεῖν, ἢ φθάσαι, ἢ ἀποβιάσασθαι, οὐδὲν τούτων ἱκανὸς γενόμενος διαπράξασθαι. σὲ δὲ οἶδεν ἃ μὲν ἐβουλήθης ἐξαπατῆσαι αὐτὸν, οὕτως ἐξαπατήσαντα, ὥσπερ ἄν τις τυφλοὺς, ἢ κωφοὺς, καὶ μηδ' ὁτιοῦν φρονοῦντας ἐξαπατήσειεν. ἃ δὲ ᾤετο λαθεῖν χρῆναι, οὕτως σε οἶδε λαθόντα, ὥστε ἃ ἐνόμιζεν ἑαυτῷ ἰσχυρὰ χωρία ἀποκεῖσθαι, ταῦτα εἱρκτὰς αὐτῷ ἔλαθες προκατασκευάσας. τάχει δὲ τοσοῦτον περιεγένου αὐτοῦ, ὥστε πρόσωθεν ἔφθασας ἐλθὼν σὺν πολλῷ στόλῳ, πρὶν τὴν παρ' ἑαυτοῦ δύναμιν ἀθροίσασθαι. ἔπειτα δοκεῖ σοι, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ ἡ τοιαύτη ἧττα σωφρονίζειν ἱκανὴ εἶναι ἀνθρώπους, τὸ γνῶναι ἄλλους ἑαυτοῦ βελτίονας ὄντας; πολύ γε μᾶλλον, ἔφη ὁ Τιγράνης, ἢ ὅταν μάχῃ τις ἡττηθῇ. ὁ μὲν γὰρ ἰσχύι κρατηθεὶς ἔστιν ὅτε ᾠήθη τὸ σῶμα ἀσκήσας ἀναμαχεῖσθαι. καὶ πόλεις γε ἁλοῦσαι, συμμάχους προσλαβοῦσαι, οἴονται ἀναμαχέσασθαι ἄν. οὓς δ' ἂν βελτίους τινὰς ἑαυτῶν ἡγήσωνται, τούτοις πολλάκις καὶ ἄνευ ἀνάγκης ἐθέλουσι πείθεσθαι. σὺ, ἔφη, ἔοικας οὐκ οἴεσθαι τοὺς ὑβριστὰς γιγνώσκειν τοὺς ἑαυτῶν σωφρονεστέρους, οὐδὲ τοὺς κλέπτας τοὺς μὴ κλέπτοντας, οὐδὲ τοὺς ψευδομένους τοὺς ἀληθῆ λέγοντας, οὐδὲ τοὺς ἀδικοῦντας τοὺς τὰ δίκαια ποιοῦντας. οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι καὶ νῦν ὁ σὸς πατὴρ ἐψεύσατο, καὶ οὐκ ἐξημπέδου τὰς πρὸς ἡμᾶς συνθήκας, εἰδὼς, ὅτι ἡμεῖς οὐδ' ὁτιοῦν ὧν Ἀστυάγης συνέθετο παραβαίνομεν; ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ τοῦτο λέγω, ὡς τὸ γνῶναι μόνον τοὺς βελτίονας σωφρονίζει, ἄνευ τοῦ δίκην διδόναι ὑπὸ τῶν βελτιόνων, ὥσπερ ὁ ἐμὸς νῦν πατὴρ δίδωσιν. ἀλλ', ἔφη ὁ Κῦρος, ὅ γε σὸς πατὴρ πέπονθε

imiter? Sanè, inquit. Supplicio igitur afficiundus sit pater tuus pro tua ratione: siquidē iustū est, iniustū afficere supplicio. Vtrū aūt cēses Cyre melius esse, aut ad tuā utilitatē cruciatū fieri, aut ad tuū detrimentum? Ergo meipsum, inquit, hoc pacto cruciarē. Atqui plurimū tibi noceres, si tum tuos interimis, cum eos habere possis cum utilitate tua maxima. At quo pacto possint homines maximè utiles fieri, cum deprehendātur iniusti? Si tum mea sententia fiant sapientes. Videtur enim mihi Cyre ita habere, sine sapientia quidē neq; aliam uirtutis ullam esse utilitatē. Quid enim quisquā utatur robusto forti'ue, si insipiens fuerit? Quid equestri? Quia diuite? Quid potestatē habēti in ciuitate? Vna cū sapientia et amicus quisq; est utilis, & seruus omnis bonus est. Hoc igitur, inquit, dicis, quòd etiam tuus pater hoc uno die ex insipiēti factus est sapiēs? Valde quidē. Affectū ergo tu animi esse dicis sapientiā quemadmodū ęgritudinem, nō disciplinā? Haud enim, si uidelicet prudentē fieri oportet, qui futurus sit sapiēs, continuò ex insipiēti sapiens quisquā fiat. Quid autē, inquit, Cyre, nondū sensisti etiā unū in uirū ob insipientiam inire cum eo pugnam, qui se fortior sit: cumq; sit uictus, cessasse continuò à sua in hunc insipiētia? Nondum item ciuitatē uidisti aduer, ut alteram ciuitatē instructam ad pugnā, quę uicta cū fuerit, huic continuò pro pugna obedientiā prestat? Quē autē, inquit Cyrus patris cladē dicēs, nixius asseueras adeò ipsum esse sapientē effectū? In quo, inquit, mehercule sibi conscius factus est, quòd pro libertate quam cupiebat, seruus sit factus, ut antea nunquā. Quę autē putauit latēre oportere, aut pręuenire, aut propulsare, horū nihil potuerit efficere. Te autē nouit, cum uoluisti eum decipere, ita decepisse, quemadmodū si quis cęcos ac mutos, nulliusq; sensus atq; mentis homines deciperet. Quę uerò putasti latēre oportere, ita à te occultata esse nouit, ut quę sibi putabat loca parasse munitissima, hęc ei tu carcerem clam antea struxeris. Tanta autem celeritate eum superasti, ut à loco longe distanti cum magnis copijs profectus, prius assequereris, quàm hic uires apud se suas coegerit. Dein, uideretur'ne tibi, inquit Cyrus, talis clades satis esse, quę homines reddat sapientis, si cognoscat alios esse meliores? Longe quidem magis, inquit Tigranes, quàm cū quis pugna sit uictus. Nam corporis uiribus superatus interdū putauit fore, ut corporis exercendo repugnaret. Et urbes captę arbitrātur assumptis socijs repugnare se posse. Quos autem meliores sese aliqui dixerint, his plerūq; etiā nō coacti libenter parent. Tu quidē uideris non existimare homines contumeliosos eos nosse, qui se sint temperātiores: neq; fures illos, qui nō furātur. neq; mentiētes, qui loquūtur uera neq; iniustos, qui iusta quę sunt, faciūt. An es ignarus nunc quoq; patrem tuum esse mentitū, neq; constanter obseruasse quę nobiscum conuenerat, cū non esset nescius nos eorū nihil omnino esse trāsgressos, quę Astyages cōuenisset? At nec ego, inqt Tigranes, hęc dico, solā meliorum cognitionē sine ulla pœna à melioribus infereda reddere homines prudentis, quemadmodū nūc meus pater dat pœnas. Verum tuus pater, inquit Cyrus, nullum

nullum prorsus adhuc passus est malū: qui, scio, admodū timet, ne extrema omnia patiatur. Nū igitur quicquā putas, inquit Tigranes, magis homines sibi subijcere, quàm uehementē metū? Nū es nescius, eos qui ferro percutiūtur, quod supplicij genus putatur grauissimū, rursus etiā uelle aduersus eosdē pugnare? Quos autem uehementer homines metuerint, ad hos ne si cōsolentur se quidē, possunt etiā oculos conuertere. Dicis tu, inquit, metū maiori supplicio esse hominibus, quàm si re ipsa malè afficiantur? Ac tu quidem nosti, inquit Tigranes, me uera dicere. scis enim eos qui metuūt exiliū patriæ, quiq; pugnaturi timēt ne uincātur, degere in animi acerbitate. Et eodem modo qui nauigant, ne patiātur naufragiū, & qui seruitutem ac tributū metuūt, hosce neq; cibum posse, neq; potū capere propter metū. Qui iā uerò exules sunt, & qui uicti, et qui serui, possunt interdū magis etiam quàm felices ipsi & comedere & dormire. Estq; manifestius etiā in hisce quantum metus sit onus: aliqui enim metuentes, ne si capti fuerint, mortem dent, prius ob metū moriūtur: alij iacientes præcipites seipsos, alij laqueo suspendētes, alij iugulantes. VSQVE ADEO metus rerum omniū horribilium maximè animos perterret. Meū uero patrē, inquit, quî nunc putas animo affici, qui non modo de sua, uerū & de mea, & de uxoris, & de omniū liberorum seruitute metuit? Ad hæc respōdit Cyrus: At quod pater hic tuus ita nunc afficiatur, facile equidem crediderim. Nam EIVSDEM uiri esse uidetur mihi, & in secundis rebus uti contumelia, & in aduersis animo cōsternari celeriter: & rursus item si quid respirarit, animo efferri, ac iterū molestum se præstare. Sed ita est profectò Cyre. Nostra quidē errata uidentur in causa esse posse, quo minus credatur nobis. Verū tibi licet castella muris cingere, & quæ munita sunt cōtinere, et aliud fidei pignus capere, quodcūq; uelis. ac nos sane habebis, qui hæc feramus haud iniquo admodū animo. meminerimus enī nos harū rerū esse autores. Quod si cui illorū q nihil deliquerint, regnum tradas, ac fidē eis non adhibeas, uide ne simul et beneficias, et illis amicus non existimeris. Sin rursus odiū cauēs, minus eis iuga imponas, quo à cōtumelia abstineāt, uide ne illi denuo corrigēdi etiā sint magis, q̄ nos nunc fuerimus. Sed ita, inqt Cyrus, per deos immortalis, huiusmodi ego ministris nō libēter mihi uidear uti, quos sciā necessitate ministrare. QVOS aūt norim beneuolētia amicitiaq; mea qđ opus est capessere, hi mihi uidētur etiā si peccarint, facilius ferendi, q̄ ij qui me exosi, omnia cumulatissime necessitate præstant. Ad quæ Tigranes respōdit. Amicitiā à quibusnā tantam capias, quantā à nobis cōparare nūc potes? Ab illis, inquit, mea sententia, qui mihi hostes fuere nunquā, si uelim in eos esse beneficus sic, ut ipse nunc iubes uobis benefaciā. Nū etiā possis, inquit, Cyre quenquā hoc tēpore inuenire, in quē tāta iactaris beneficētia, quāta in patrē meū? Si quē uiuere nūc sinas, qui nulla in te sit usus iniuria, quā eū tibi putes gratiā habiturū? Quid etiā, si eius liberos et uxorē nō auferas? Quis te huius rei gratia amabit magis, quā qui putat iure sibi auferri debere? Regnū uero Armeniorū si mi-

πέπονθε μὲν οὐδ᾽ ὀλίγον οὔπω κακόν. φοβεῖται μέντοι εὖ οἶδ᾽, ὅτι μὴ πάντα τὰ ἔσχατα πάθῃ. οἴει οὖν τι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μᾶλλον καταδουλοῦσθαι ἀνθρώπους τοῦ ἰσχυροῦ φόβου; οὐκ οἶσθ᾽, ὅτι οἱ μὲν τῷ ἰσχυροτάτῳ κολάσματι νομιζομένῳ σιδήρῳ παιόμενοι, ὅμως ἐθέλουσι καὶ πάλιν μάχεσθαι τοῖς αὐτοῖς· οὓς δ᾽ ἂν σφόδρα φοβηθῶσιν ἄνθρωποι, τούτοις οὐδὲ παραμυθουμένοις ἀντιβλέπειν δύνανται. λέγεις σύ, ἔφη, ὡς ὁ φόβος τοῦ ἔργῳ κακοῦσθαι μᾶλλον κολάζει τοὺς ἀνθρώπους. καὶ σύ γε, ἔφη, οἶσθα, ὅτι ἀληθῆ λέγω· ἐπίστασαι γὰρ ὅτι οἱ μὲν φοβούμενοι, μὴ φύγωσι πατρίδα, καὶ οἱ μέλλοντες μάχεσθαι δεδιότες μὴ ἡττηθῶσιν, ἀθύμως διάγουσι. καὶ οἱ πλέοντες μὴ ναυαγήσωσι· καὶ οἱ δουλείαν καὶ δεσμὸν φοβούμενοι. οὗτοι μὲν οὔτε σίτου, οὔτε ὕπνου δύνανται τυγχάνειν διὰ τὸν φόβον. οἱ δὲ ἤδη μὲν φυγάδες, ἤδη δ᾽ ἡττημένοι, ἤδη δὲ δουλεύοντες, ἔστιν ὅτε δύνανται μᾶλλον τῶν εὐδαιμόνων ἐσθίειν τε καὶ καθεύδειν. ἔτι δὲ φανερώτερον καὶ ἐν τοῖσδε, οἷον φόρημα ὁ φόβος. ἔνιοι γὰρ φοβούμενοι μὴ ληφθέντες ἀποθάνωσι, προαποθνήσκουσιν ὑπὸ τοῦ φόβου. οἱ μὲν ῥιπτοῦντες ἑαυτούς, οἱ δ᾽ ἀπαγχόμενοι, οἱ δ᾽ ἀποσφαττόμενοι. οὕτω πάντων τῶν δεινῶν ὁ φόβος μάλιστα καταπλήττει τὰς ψυχάς. τὸν δ᾽ ἐμὸν πατέρα, ἔφη, νῦν πῶς δοκεῖς διακεῖσθαι τὴν ψυχήν, ὃς οὐ μόνον περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐμοῦ, καὶ περὶ γυναικός, καὶ περὶ πάντων τῶν τέκνων, δουλείας φοβεῖται; καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ἀλλὰ νῦν μὲν ἔμοιγε οὐδὲν ἄπιστον, οὕτω τοῦτον διακεῖσθαι. δοκεῖ μέντοι μοι τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς εἶναι, καὶ εὐτυχοῦντα ἐξυβρίσαι, καὶ πταίσαντα ταχὺ πτῆξαι, καὶ ἀνεθέντα πάλιν αὖ μέγα φρονῆσαι, καὶ πάλιν αὖ πράγματα παρέχειν. ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη, ἔχει μὲν προφάσεις τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα ὥστ᾽ ἀπιστεῖν ἡμῖν. ἔξεστι δέ σοι καὶ φρούρια ἐντειχίζειν, καὶ τὰ ἐχυρὰ κατέχειν, καὶ ἄλλο ὅ, τι ἂν πιστὸν λαμβάνειν. καὶ μέντοι, ἔφη, ἡμᾶς μὲν ἕξεις οὐδέν τι τούτοις μέγα λυπουμένους. μεμνησόμεθα γὰρ ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ αἴτιοι αὐτῶν ἐσμέν. εἰ δέ τινι τῶν ἀναμαρτήτων παραδοὺς τὴν ἀρχὴν ἀπιστῶν αὐτοῖς φανῇ, ὅρα, μὴ ἅμα τε εὖ ποιήσεις, καὶ ἅμα οὐ φίλον νομιοῦσί σε. εἰ δ᾽ αὖ φυλαττόμενος τὸ ἀπεχθάνεσθαι, μὴ ἐπιθήσεις αὐτοῖς ζυγὰ τοῦ μὴ ὑβρίσαι, ὅρα μὴ ἐκείνους αὖ δεήσῃ σε σωφρονίζειν ἔτι μᾶλλον ἢ ἡμᾶς νῦν ἐδέησεν. ἀλλὰ ναὶ μὰ τοὺς θεούς, ἔφη, τοιούτοις μὲν ἔγωγε ὑπηρέταις οὓς εἰδείην ἀνάγκῃ ὑπηρετοῦντας, ἀηδῶς ἄν μοι δοκῶ χρῆσθαι. οὓς δὲ γιγνώσκειν δοκοίην, ὅτι εὐνοίᾳ καὶ φιλίᾳ τῇ ἐμῇ τὸ δέον συλλαμβάνοιεν, τούτους ἄν μοι δοκῶ καὶ ἁμαρτάνοντας ῥᾷον φέρειν ἢ τοὺς μισοῦντας μέν, ἐκπλέω δὲ πάντα ἀνάγκῃ διαπονουμένους. καὶ ὁ Τιγράνης πρὸς ταῦτα· φιλίαν δ᾽, ἔφη, παρὰ τίνων ἄν ποτε λάβοις τοσαύτην, ὅσην σοι παρ᾽ ἡμῶν ἔξεστι κτήσασθαι νῦν; παρ᾽ ἐκείνων οἶμαι, ἔφη, παρὰ τῶν μηδέποτε πολεμίων γεγενημένων, εἰ ἐθέλοιμι εὐεργετεῖν αὐτούς, ὥσπερ σὺ κελεύεις με νῦν εὐεργετεῖν ὑμᾶς. ἦ καὶ δύναιο ἄν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἐν τῷ παρόντι εὑρεῖν νῦν ὅτῳ χαρίσαιο, ὅσαπερ τῷ ἐμῷ πατρί; αὐτίκα, ἔφη, ἤν τινα ἐᾷς ζῆν τῶν σε μηδὲν ἠδικηκότων, τίνα σοι τούτου χάριν οἴει αὐτὸν εἴσεσθαι; τί δ᾽ ἂν αὐτοῦ τέκνα, καὶ γυναῖκα μὴ ἀφαιρῇ, τίς σε τούτου ἕνεκα φιλήσει μᾶλλον, ἢ ὁ νομίζων προσήκειν αὐτῷ ἀφαιρεθῆναι; τὴν δ᾽ Ἀρμενίων βασιλείαν,

ἀμὴ

ἂν μὴ ἔχῃ, οἶσθά τινα λυπούμενον μᾶλλον ἢ ἡμᾶς; οὐκοῦν
καὶ τούτου, ἔφη, δηλονότι μάλιστα λυπουμένου, εἰ μὴ
βασιλεύσει, οὗτος καὶ λαβὼν τὴν ἀρχήν, μεγίστην ἂν
σοι χάριν εἰδείη. εἰ δέ τι σοι, ἔφη, μέλει, καὶ τοῦ ὡς ἀκι-
στα τεταραγμένα τάδε καταλιπεῖν, ὅταν ἀπίῃς, σκό-
πει, ἔφη, πότερον ἂν οἴει ἠρεμεστέρως ἔχειν τὰ ἐνθάδε
καινῆς γενομένης ἀρχῆς, ἢ τῆς εἰωθυίας καταμενούσης; εἰ
δέ σοι μέλει καὶ τοῦ ὡς πλείστην στρατιὰν ἐξάγειν, τί-
να ἂν οἴει μᾶλλον ἐξετάσαι ταύτην ὀρθῶς, τοῦ πολλάκις
αὐτῇ κεχρημένου; εἰ δὲ καὶ χρημάτων δέοιο, τίνας ἂν τοῦ-
τα νομίζεις ἐκποιῆσαι κρεῖττον, τοῦ καὶ εἰδότος καὶ ἔ-
χοντος πάντα τὰ ὄντα; ὦ ἀγαθέ, ἔφη, Κῦρε, φύλαξαι μὴ
ἡμᾶς ἐκβαλών, σαυτὸν ζημιώσῃς πλείω, ἢ ὁ πατὴρ ἐ-
δυνάσθη σε βλάψαι. ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν. ὁ δὲ Κῦρος ἀ-
κούων ὑπερήδετο, ὅτι ἐνόμιζε περαίνεσθαι πάντα αὐ-
τῷ, ὅσαπερ ὑπέσχετο Κυαξάρῃ πράξειν. ἐμέμνητο γὰρ
εἰπών, ὅτι καὶ φίλον οἴοιτο μᾶλλον αὐτόν, ἢ πρόσθεν ποιή-
σειν. ἐκ τούτου δὴ τὸν Ἀρμένιον ἐρωτᾷ· ἂν δὲ δὴ ταῦ-
τα πύθωμαι ὑμῖν, λέγε μοι σύ, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, πόσην
μοι στρατιὰν συμπέμψεις; πόσα δὲ χρήματα συμβαλεῖ εἰς τὸν
πόλεμον; πρὸς ταῦτα δὴ λέγει ὁ Ἀρμένιος· οὐδέν, ἔφη,
ὦ Κῦρε, ἔχω ἁπλούστερον εἰπεῖν οὐδὲ δικαιότερον, ἢ δεῖ-
ξαι μὲν ἐμὲ πᾶσαν τὴν δύναμιν τὴν οὖσαν. σὲ δὲ ἰδόντα
ὅσην μὲν ἄν σοι δοκῇ στρατιὰν ἄγειν, τὴν δὲ καταλιπεῖν
τῆς χώρας φυλακήν. ὡσαύτως δὲ περὶ χρημάτων, δηλῶ-
σαι μὲν ἐμὲ δίκαιόν σοι πάντα τὰ ὄντα. σὲ δὲ τούτων αὐ-
τὸν γνόντα, ὁπόσα τε ἂν βούλῃ φέρεσθαι, καὶ ὁπόσα ἂν
βούλῃ καταλιπεῖν. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ἴθι δεῖξόν μοι, ὁ-
πόση σοι δύναμίς ἐστι. λέξον δέ, καὶ πόσα χρήματα. ἐνταῦ-
θα δὴ λέγει ὁ Ἀρμένιος· ἱππεῖς μὲν τοίνυν Ἀρμενίων
εἰσὶν εἰς ὀκτακισχιλίους, πεζοὶ δὲ εἰς τέτταρας μυριάδας.
χρήματα δ᾽, ἔφη, σὺν τοῖς θησαυροῖς οἷς ὁ πατὴρ κατέ-
λιπεν, ἐστὶν εἰς ἀργύριον λογισθέντα, τάλαντα πλείω τῶν
τρισχιλίων. καὶ ὁ Κῦρος, οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλ᾽ εἶπε· τῆς μὲν
τοίνυν στρατιᾶς, ἐπεί σοι, ἔφη, οἱ ὅμοροι Χαλδαῖοι πολε-
μοῦσι, τὴν ἡμίσειαν μοι συμπέμπετε. τῶν δὲ χρημάτων,
ἀντὶ μὲν τῶν πεντήκοντα ταλάντων, ὧν ἔφερες δα-
σμόν, διπλάσια Κυαξάρῃ ἀπόδος, ὅτι ἔλιπες τὴν
φοράν. ἐμοὶ δ᾽, ἔφη, ἄλλα ἑκατὸν δάνεισον. ἐγὼ δέ σοι ὑπι-
σχνοῦμαι, ἂν θεὸς εὖ διδῷ, ἀνθ᾽ ὧν σὺ ἐμοὶ δανείσῃς, ἄλ-
λα πλείονος ἄξια εὐεργετήσειν, ἢ τὰ χρήματα ἀπαριθ-
μήσειν, ἢν δύνωμαι. ἢν δὲ μὴ δύνωμαι, ἀδύνατος ἂν
φανείην οἶμαι, ἄδικος δ᾽ οὐκ ἂν δικαίως κρινοίμην.
καὶ ὁ Ἀρμένιος, πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ Κῦρε, μὴ οὕτω λέ-
γε· εἰ δὲ μή, οὐ θαρροῦντά με ἕξεις· ἀλλὰ νόμιζε, ἔφη, ἃ ἂν
καταλίπῃς, μηδὲν ἧττον σὰ εἶναι, ὧν ἂν ἔχων ἀπίῃς. εἶεν,
ἔφη ὁ Κῦρος. ὥστε δὲ τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν, πόσα ἄν
μοι χρήματα δοίης; ὁπόσα ἂν δυναίμην, ἔφη. τί δὲ ὥστε
τοὺς παῖδας; καὶ τούτων, ἔφη, ὁπόσα ἂν δυναίμην. οὐ-
κοῦν, ἔφη ὁ Κῦρος, ταῦτα μὲν ἤδη διπλάσια τῶν ὄν-
των. σὺ δέ, ἔφη, ὦ Τιγράνη, λέξον μοι, ὁπόσου ἂν πρίαιο,
ὥστε τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν; ὁ δ᾽ ἐτύγχανε νεόγαμος
ὤν, καὶ ὑπερφιλῶν τὴν γυναῖκα. ἐγὼ μέν, ἔφη, ὦ Κῦρε,
κἂν τῆς ψυχῆς πριαίμην, ὥστε μήποτε λατρεῦσαι ταύ-
την. σὺ μὲν τοίνυν, ἔφη, ἀπάγου τὴν σήν. οὐδὲ γὰρ εἰλῆφθαι
ἔγωγε αἰχμάλωτον ταύτην νομίζω, σοῦ γε μήποτε
φυγόν-

si minus habebit, scis ad nullum quàm ad nos dolo-
rem peruenturum. Itaq; ex hac re perspicuũ est, in
quem maxime dolor peruenit, si rex non fuerit, hũc
accepto imperio, maximam tibi gratiam habiturũ.
Quòd si tibi curæ est, ut hasce res abiẽs relinquas pa-
catißimas, considera utrum putes habere quietius,
nouóne incipiente imperio, an permanẽte usitato?
Sin est tibi curæ, ut quamplurimum exercitum edu-
cas, quẽ magis existimas hunc rectè scrutari, quàm
10 qui est usus? Si præterea pecunijs opus fuerit, quem
has censeas melius paraturum, quàm qui & nouit,
& quæ sunt eas habet omnis? O Cyre, uir optime, ca-
ue ne si nos amiseris, maiori tibi sis detrimento, quã
pater tibi potuerit nocere. Tigranes in hunc modũ
locutus est. At Cyrus hæc audiens mirificè lætaba-
tur, quòd putaret sibi ad exitũ euenire omnia, quæ-
cunq; Cyaxari fuerat pollicitus sese acturum. Me-
minerat enim dixisse, futurum se putare ut faceret
Armenium ei amicum magis, quàm esset antea. Et
20 posthac Armenium rogat. Si hæc igitur uobis cre-
didero, dic tu mihi Armenie, quantum mecum mit-
tes exercitũ, & quantum pecuniarum in bellũ con-
feres? Ad hæc ait Armenius. Nihil habeo Cyre sim-
plicius tibi dicere neq; iustius, quàm ut tibi decla-
rem potentiam omnem meam: quam ipse cum uide-
ris, quantum tibi uisum fuerit, exercitum agito, re-
licto hic regni præsidio. Itidẽ etiam de pecunijs iu-
stum est tibi declarẽ, quanta mihi sit quãtitas. Qui-
bus tu cognitis, accipies quantum uolueris, ac item
30 mihi relinques quantũ libuerit tibi. Et Cyrus inquit:
Agè igitur, dic mihi quantæ tibi sunt copiæ, dic etiã
quantum pecuniarum. Hic, inquit Armenius, equi-
tes Armeniorũ sunt ad octo millia, pedites uerò ad
quadraginta millia. At pecuniæ unà cum thesauris
quos reliquit pater, sunt in argentũ supputatæ plu-
res, quàm tria millia talenta. Ac Cyrus hoc non ne-
glexit. Exercitus igitur, inquit, quoniã Chaldæi fini-
timi aduersus te bellũ gerunt, dimidium mecũ mitte.
Ex pecunijs uerò pro talẽtis quinquaginta quæ fere-
40 bas tributo, duplũ Cyaxari soluito, quoniam ea sol-
uere desieris. Mihi uerò alia talenta centũ dato mu-
tuo: pro quibus ego tibi polliceor, si mihi deus beni-
gnus fuerit, me aut maiora in te beneficia collaturũ,
aut pecunias ipsas, si sit facultas, dinumeraturum.
Quòd si facultas defuerit, impotẽtiæ, mea sentẽtia,
non iniustitiæ damnãdus iure uidear. Et Armenius:
Per deos, inquit, Cyre noli ita loqui, alioquin nulla
mihi erit in te fiducia: sed existimato, quascunq; mi-
hi pecunias reliqueris, nõ secus tuas esse, quàm quas
50 habeas tecum abiens. Esto, inquit Cyrus. At ut re-
cipias uxorem, quantum mihi pecuniarũ des? Quan-
tumcunq; equidem possim. Quid uerò ut recipias
liberos? Et propter hos, inquit Armenius, quantum-
cunq; mihi facultas sit dare. Hoc pacto, inquit Cy-
rus, hæ sunt plures duplo quàm habeas. Tu autem,
inquit, dic mihi Tigranes, quanti emas, quò reci-
pias uxorem? Hic uero & nuper uxorem duxerat,
& eam mirificè amabat. Equidem, inquit, ô Cyre
uel anima emam, quò hæc nunquam famuletur. Tu
igitur, inquit Cyrus, abducito uxorem tuam: nec
enim fecisse hanc captiuam puto, cum ipse nunquã
à te

à nobis fugeris. Et tu quoq; Armenie et uxorẽ tuã, & filios tecũ age nullo soluto pro eis precio, quò uideãt se abire ad te liberos. Et nũc apud nos cœnate, cœnati uerò abite quò uobis libet. Ita igitur manserunt. illis aũt discũbẽtibus post cœnã Cyrus. Dic mihi (inquit) Tigranes, uir ille ubi nam est, qui nobiscũ unà uenabatur, et quẽ ipse admirari plurimũ uidebare? Nonne, inquit, cũ pater hic meus interemit? Ob quã, inquit Cyrus, iniuriã? Dicebat ab eo me uitiari: qui Cyre, ita erat honestus, ac bonus, ut etiã cũ esset moriturus, me ad se uocarit, inquens: Noli Tigranes quicq̃ succẽsere patri de morte mea. Nõ eni illa maleuolẽtia hoc facit, sed imprudẽtia. QVAECVNQVE uerò ꝑ imprudẽtiã ab hominib. delinquũtur, hæc omnia esse arbitror inuita. Ad hæc inquit Cyrus: Heu qualẽ uirũ. Sed Armenius ita dixit: O Cyre, neq; hi, qui suis cũ uxorib. adulteros cõprehendũt, ob hanc causam eos interficiũt, quòd illas reddãt impudicas: sed q̃ ipsos existimãt ab eis auferre charitatẽ erga uiros, itaq; ijs ut hostib. utũtur. Ita et ego illi inuidi, quòd facere uideretur, ut filius meus se magis q̃ me patrẽ admiraretur. Ad quæ inq̃t Cyrus: Sed ita per deos, Armenie, uideris mihi humana perpetrasse errata: ac tu Tigranes patri ignoscito. Cũ talia illi tũ disseruissẽt, et perbenignẽ essẽt excepti, ut par erat, ex recõciliatione in rhedas unà cũ uxorib. ascẽdentes, abibãt læti. Cũq; uenissent domũ, narrabãt Cyri alius sapientiã, alius constantiã, alius mãsuetudinẽ, alius etiã pulchritudinẽ atq; magnitudinẽ Hic igitur Tigranes quærebat ex uxore: Nũ etiã, inquiens, tibi Armenia Cyrus uidebatur esse pulcher? At illa: Ædepol, inquit, nõ spectabã. Sed quẽ, inquit Tigranes, spectabas? Illũ ecastor, inquit, qui dixit se anima sua fuisse empturũ libertatẽ meã. Et tũ sane, ut erat cõsentaneũ, post huiusmodi uerba inuicẽ quiescebãt. Postridie uero illius diei Armenius & ad Cyrũ, & ad exercitum uniuersum dedit hospitalitatis munera. Suis aũt, quos ire in expeditione oportebat, pronunciauit in tertiũ diẽ ibi adessent: et quas pecunias Cyrus dixerat, duplicatas eas dinumerauit At Cyrus quot iusserat acceptis alias remisit. quærebatq; uter esset ducturus agmẽ, filius ne, an ipse. Respõderuntq; uterq; simul: et pater quidẽ ita, Quẽcunq; ipse iubebis. At filius ita: Equidem ipse abs te Cyre nõ abero, ne si sarcinarius quidẽ sim secuturus. Cui arridẽs Cyrus: Quãti, inquit, æstimares, ut uxor tua esset auditura te sarcinã ferre? At minimè opus erit ut audiat, agã enim itaq; uidere licebit ei quicquid gerã. Tẽpus instruẽdi fuerit uobis inq̃t Cyrus. Existimato, inq̃t Tigranes, instructos adfore, quicq̃d dederit pater. Et tũ q̃dẽ muneratt milites dederũt se quieti. Postero aũt die Cyrus Tigrane ac fortissimis Medorũ equitib. acceptis, et ex amicis suis quot opportuni uisi sunt regionẽ obequitãs cõspiciabatur, cõsiderabãtq; ubi castellũ muro cingeretur: et ubi uenisset in uerticẽ quendã, interrogabat Tigranẽ, quæ essent hi montes unde Chaldæi decurrẽtes prædarentur. Quib. à Tigrane ostẽsis, quærebat rursus: Nũc in his montibus solitudo agitur? Non mehercule, respõdit, sed in illis speculatores sunt semper, q̃ alijs significãt, quicquid uideãt. Quid igitur, inq̃t, faciunt ubi

φυγόντες ἡμᾶς. καὶ σὺ δὲ, ὦ ἀρμένιε, ἀπάγου τήν τε γυναῖκα, καὶ τοὺς παῖδας, μηδὲν αὐτοῦ καταθεὶς, ἵνα εἰδῶσιν ὅτι ἐλεύθεροι πρὸς σὲ ἀπέρχονται. καὶ νῦν μὲν ἔφη, δειπνεῖτε παρ' ἡμῖν. δειπνήσαντες δὲ ἀπελαύνετε ὅποι ὑμῖν θυμός. οὕτω δὴ κατέμειναν. διασκηνούντων δὲ μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐπήρετο ὁ κῦρος, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ τιγράνη, ποῦ δὴ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀνὴρ, ὃς συνεθήρα ἡμῖν; καὶ σύ μοι μάλα ἐδόκεις θαυμάζειν αὐτόν; οὐ γὰρ, ἔφη, ἀπέκτεινεν αὐτὸν οὑτοσὶ ὁ ἐμὸς πατήρ; τί λαβὼν ἀδικοῦντα; διαφθείρειν αὐτὸν, ἔφη, ἐμέ. καίτοι ὦ κῦρε, οὕτω καλὸς κἀγαθὸς ἦν ἐκεῖνος, ὡς καὶ ὅτε ἀποθνήσκειν ἔμελλε, προσκαλέσας με, εἶπε· μήτι σὺ, ὦ τιγράνη, ἔφη, ὅτι ἀποκτενεῖ με, χαλεπανθῇς τῷ πατρί. οὐ γὰρ κακονοίᾳ τινὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἀγνοίᾳ. ὁπόσα δὲ ἀγνοίᾳ ἄνθρωποι ἐξαμαρτάνουσι, πάντα ἀκούσια ταῦτ' ἐγὼ νομίζω. ὁ μὲν δὴ κῦρος ἐπὶ τούτοις εἶπε φεῦ τοῦ ἀνδρός. ὁ δὲ ἀρμένιος ἔλεξεν οὕτως ὦ κῦρε, οὐδ' οἱ ταῖς ἑαυτῶν γυναιξὶ λαμβάνοντες συνόντας ἀλλοτρίους ἄνδρας, οὐ τοῦτο αἰτιώμενοι αὐτοὺς κατακαίνουσιν, ὡς σωφρονεστέρας ποιοῦντες τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ νομίζοντες ἀφαιρεῖσθαι αὐτοὺς τὴν πρὸς ἑαυτοὺς φιλίαν. διὰ τοῦτο ὡς πολεμίοις αὐτοῖς χρῶνται. καὶ ἐγὼ ἐκείνῳ ἔφη, ἐφθόνησα, ὅτι μοι ἐδόκει τὸν ἐμὸν υἱὸν ποιεῖν αὐτὸν μᾶλλον θαυμάζειν ἢ ἐμέ. καὶ ὁ κῦρος εἶπεν· ἀλλὰ ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη, ὦ ἀρμένιε, ἀνθρώπινά μοι δοκεῖς ἁμαρτεῖν. καὶ σὺ, ὦ τιγράνη, συγγίνωσκε τῷ πατρί. τότε μὲν δὴ τοιαῦτα διαλεχθέντες καὶ φιλοφρονηθέντες, ὥσπερ εἰκὸς, ἐκ συναλλαγῆς, ἀναβάντες ἐπὶ τὰς ἁρμαμάξας σὺν ταῖς γυναιξὶν, ἀπήλαυνον εὐφραινόμενοι. ἐπεὶ δ' ἦλθον οἴκαδε, ἔλεγον τοῦ κύρου, ὁ μέν τις τὴν σοφίαν, ὁ δὲ τὴν καρτερίαν, ὁ δὲ τὴν πρᾳότητα, ὁ δέ τις τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος. ἔνθα δὴ ὁ τιγράνης ἐπήρετο τὴν γυναῖκα· καὶ σοὶ, ἔφη, ὦ ἀρμενία, καλὸς ἐδόκει ὁ κῦρος εἶναι; ἀλλὰ μὰ δί', ἔφη, οὐκ ἐκεῖνον ἐθεώμην. ἀλλὰ τίνα, ἔφη ὁ τιγράνης; τὸν εἰπόντα νὴ δία, ὡς τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἂν πρίαιτο, ὥστε μή με δουλεύειν. τότε μὲν δὴ ὥσπερ εἰκὸς, ἐκ τοιούτων ἀνεπαύοντο σὺν ἀλλήλοις. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ ἀρμένιος κύρῳ μὲν καὶ τῇ στρατιᾷ πάσῃ ξένια ἔπεμπεν. προεῖπε δὲ τοῖς ἑαυτοῦ, οὓς δέοι στρατεύεσθαι, εἰς τὴν τρίτην ἡμέραν παρεῖναι· τὰ δὲ χρήματα ὧν εἶπεν ὁ κῦρος, διπλάσια ἀπηρίθμησεν. ὁ δὲ κῦρος ὅσα εἶπε λαβὼν, τὰ ἄλλα ἀπέπεμψεν. ἤρετο δὲ, πότερος ἔσται ὁ τὸ στράτευμα ἄγων, ὁ παῖς, ἢ αὐτός; εἰπέτην δὲ ἅμα· ὁ μὲν πατὴρ οὕτως, ὁπότερον ἂν σὺ κελεύῃς. ὁ δὲ παῖς οὕτως· ἐγὼ μὲν οὐκ ἀπολείψομαί σου, ὦ κῦρε, οὐδ' ἂν σκευοφόρον με δέῃ σοι συνακολουθεῖν. καὶ ὁ κῦρος ἐπιγελάσας εἶπε· καὶ ἐπὶ πόσῳ ἂν ἐθέλοις, ἔφη, τὴν γυναῖκά σου ἀκοῦσαι, ὅτι σκευοφορεῖς; ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη, ἀκούειν δεήσεται αὐτήν. ἄξω γὰρ, ὥστε ὁρᾶν ἐξέσται αὐτῇ ὅ,τι ἂν ἐγὼ πράττω. ὥρα ἂν, ἔφη, συσκευάζεσθαι ὑμῖν εἴη. νομίζω ἔφη, συνεσκευασμένους παρέσεσθαι, ὅ,τι ἂν ὁ πατὴρ δῷ. τότε μὲν δὴ ξενισθέντες οἱ στρατιῶται ἐκοιμήθησαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ λαβὼν ὁ κῦρος τὸν τιγράνην, καὶ τῶν μήδων ἱππέων τοὺς κρατίστους, καὶ τῶν ἑαυτοῦ φίλων ὁπόσους καιρὸς ἐδόκει εἶναι, περιελαύνων τὴν χώραν κατεθεᾶτο, σκοπῶν ποῦ τειχίσειε φρούριον. καὶ ἐπ' ἄκρον τι ἐλθὼν, ἐπηρώτα τὸν τιγράνην, ποῖα εἴη τῶν ὀρέων, ὁπόθεν οἱ χαλδαῖοι καταθέοντες λῄζονται; καὶ ὁ τιγράνης ἐδείκνυεν. ὁ δὲ πάλιν ἤρετο· νῦν δὲ ταῦτα τὰ ὄρη ἐρῆμά ἐστιν; οὐ μὰ δί', ἔφη, ἀλλ' ἀεὶ σκοποί εἰσιν ἐκείνων, οἳ σημαίνουσι τοῖς ἄλλοις ὅ,τι ἂν ὁρῶσι. τί οὖν, ἔφη, ποιοῦσιν, ἐπὰν

ἐπὰν αἴσθωνται; Βοηθοῦσιν, ἔφη, ἐπὶ τὰ ἄκρα, ὡς ἂν ἕκαστος δύνηται. ταῦτα μὲν δὴ ὁ κῦρος ἤκουσε. σκοπῶν δὲ κατεώρα πολλὴν τῆς χώρας τοῖς ἀρμενίοις ἔρημον καὶ ἀργὸν οὖσαν διὰ τὸν πόλεμον. καὶ τότε μὲν ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. καὶ δειπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ αὐτός τε ὁ τιγράνης παρῆν συνεσκευασμένος, καὶ εἰς τετρακισχιλίους ἱππεῖς συνελέγοντο αὐτῷ, καὶ τοξόται εἰς τοὺς μυρίους, καὶ πελτασταὶ ἄλλοι τοσοῦτοι. ὁ δὲ κῦρος, ἐν ᾧ συνελέγοντο, ἐθύετο. ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ ἱερὰ αὐτῷ, συνεκάλεσε τούς τε τῶν περσῶν ἡγεμόνας, καὶ τοὺς τῶν μήδων. ἐπεὶ δὲ ὁμοῦ ἦσαν, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ἔστι μὲν τὰ ὄρη ταῦτα ἃ ὁρῶμεν χαλδαίων· εἰ δὲ ταῦτα καταλάβοιμεν, καὶ ἐπ' ἄκρου γένοιτο τὸ ἡμέτερον φρούριον, σωφρονεῖν ἀνάγκη ἂν εἴη πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀμφοτέροις τοῖς τε ἀρμενίοις, καὶ τοῖς χαλδαίοις. τὰ μὲν οὖν ἱερὰ καλὰ ἡμῖν. ἀνθρωπίνῃ δὲ προθυμίᾳ εἰς τὸ πραχθῆναι ταῦτα οὐδὲν οὕτω μέγα σύμμαχον ἂν γένοιτο, ὡς τάχος. ἢν γὰρ φθάσωμεν πρὶν τοὺς πολεμίους συλλεγῆναι ἀναβάντες, ἢ παντάπασιν ἀμαχεὶ λάβοιμεν ἂν τὸ ἄκρον, ἢ ὀλίγοις τε καὶ ἀσθενέσι χρησαίμεθ' ἂν πολεμίοις. τῶν οὖν πόνων οὐδεὶς ῥᾴων οὐδ' ἀκινδυνότερος, ἔφη, ἐστὶ τοῦ νῦν καρτερῆσαι σπεύδοντας. ἴτε οὖν ἐπὶ τὰ ὅπλα. καὶ ὑμεῖς μέν, ὦ μῆδοι, ἐν ἀριστερᾷ ἡμῶν πορεύεσθε· ὑμεῖς δ', ὦ ἀρμένιοι, οἱ μὲν ἡμίσεις ἐν δεξιᾷ, οἱ δὲ ἡμίσεις ἔμπροσθεν ἡμῶν ἡγεῖσθε. ὑμεῖς δέ, ὦ ἱππεῖς, ὄπισθεν ἕπεσθε, διακελευόμενοι καὶ ὠθοῦντες ἄνω ἡμᾶς. ἢν δέ τις μαλακύνηται, μὴ ἐπιτρέπετε. ταῦτ' εἰπὼν ὁ κῦρος, ἡγεῖτο ὀρθίους ποιησάμενος τοὺς λόχους. οἱ δὲ χαλδαῖοι, ὡς ἔγνωσαν τὴν ὁρμὴν ἄνω οὖσαν, εὐθὺς ἐσήμαινόν τε τοῖς ἑαυτῶν, καὶ συνεβόων ἀλλήλους, καὶ συνηθροίζοντο. ὁ δὲ κῦρος παρηγγύα. ἄνδρες πέρσαι, ἡμῖν σημαίνουσι σπεύδειν. ἢν γὰρ φθάσωμεν ἄνω γενόμενοι, οὐδὲν τὰ τῶν πολεμίων δυνήσεται. εἶχον δὲ οἱ χαλδαῖοι γέρρα τε καὶ παλτὰ δύο, καὶ πολεμικώτατοι δὲ λέγονται οὗτοι τῶν περὶ ἐκείνην τὴν χώραν εἶναι. καὶ μισθοῦ στρατεύονται, ὁπόταν αὐτῶν δέωνται, διὰ τὸ πολεμικώτατοι καὶ πένητες εἶναι. καὶ γὰρ ἡ χώρα αὐτοῖς ὀρεινή τέ ἐστι, καὶ ὀλίγη ἡ τὰ χρήματα ἔχουσα. ὡς δὲ μᾶλλον ἐπλησίαζον οἱ ἀμφὶ τὸν κῦρον τῶν ἄκρων, ὁ τιγράνης σὺν τῷ κύρῳ πορευόμενος, εἶπεν· ὦ κῦρε, ἆρ' οἶσθ', ἔφη, ὅτι αὐτοὺς ἡμᾶς αὐτίκα μάλα δεήσει μάχεσθαι; ὡς οἵ γε ἀρμένιοι οὐ μὴ δέξωνται τοὺς πολεμίους. καὶ ὁ κῦρος εἰπὼν ὅτι ᾔδει τοῦτο, παρηγγύησε τοῖς πέρσαις παρασκευάζεσθαι, ὡς αὐτίκα δέησον διώκειν, ἐπειδὰν ὑπάγωσι τοὺς πολεμίους ὑποφεύγοντες οἱ ἀρμένιοι ὥστ' ἐγγὺς ἡμῖν γενέσθαι. οὕτω δὴ ἡγοῦντο μὲν οἱ ἀρμένιοι, τῶν δὲ χαλδαίων οἱ παρόντες, ὡς ἐπλησίαζον οἱ ἀρμένιοι, ταχὺ ἀλαλάξαντες, ἔθεον ὥσπερ εἰώθεσαν ἐπ' αὐτούς. οἱ δὲ ἀρμένιοι ὥσπερ εἰώθεσαν οὐκ ἐδέχοντο. ὡς δὲ διώκοντες οἱ χαλδαῖοι εἶδον ἐναντίους μαχαιροφόρους, ἱεμένους ἄνω, οἱ μέν τινες αὐτοῖς πελάσαντες, ταχὺ ἀπέθνησκον, οἱ δ' ἔφευγον, οἱ δέ τινες καὶ ἑάλωσαν αὐτῶν. ταχὺ δὲ εἶχον τὰ ἄκρα. ἐπεὶ δὲ τὰ ἄκρα εἶχον οἱ ἀμφὶ τὸν κῦρον, καθεώρων τε τῶν χαλδαίων τὰς οἰκήσεις, καὶ ᾐσθάνοντο φεύγοντας αὐτοὺς

ἐκ

ubi senserint? Auxiliũ laturi eũt ad uertices, quisq; pro uiribus. His Cyrus auditis, ubi considerasset, ac dissetq; multum agri esse Armenijs, & desertum et incultum esse propter bellum, tum quidem & ipse & cæteri ad castra redierunt: & ubi cœnati sunt, quieti se dederunt. Postridie uerò & Tigranes ipse instructus aderat, & equites ad quatuor millia cogebantur ei, & sagittarij ad decem millia, & tantundem scutatorum. At Cyrus interea dum hi colligebantur, sacrum faciebat. Sed posteaquam litauit, Persarum conuocauit atq; Medorũ duces, ubi congregati fuere, talibus eos uerbis alloquitur:

CYRI ORATIO.

Viri amicißimi, montes hi quos uidemus, sunt Chaldæorum. hos si occupauerimus, fecerimusq; castellum in uertice, necesse sit ut utriq; & Armenij & Chaldæi, ad sanitatem erga nos redeant. Et sacrificia quidem nobis bene habent. Humana uerò audentia ad hæc agẽda nihil ita nobis magno erit momento, ut celeritas. Nam si occupatum eò ascenderimus prius quàm hostes cogantur, aut sine pugna omnino capiamus uerticem, aut & paucis utamur & imbecillis hostibus. Laborum autem nullus est neque facilior, neque tutior, quàm ut nunc constanter acceleremus. Ite nunc ad arma. Et uos quidem Medi pergite nobis ad leuam. Vos autem Armenij dimidiati, pars ad dextram, pars ante nos ducite: at uos equites post nos sequimini, hortantes & urgentes nos sursum. Quòd si quis molliorem se præstiterit, ei aduersamini. His dictis Cyrus antecedebat, rectos manipulos ducens. At Chaldæi ubi nouerunt impetum sursum fieri, & id continuò suis significabant, & unà clamore inuicem sublato cogebantur. Cyrus autem ita monebat: Viri Persæ nobis accelerandum esse significant. Nam si sursum anteuerterimus, hostes poterunt nihil. Habebant autem Chaldæi cratis & tragulas duas, dicebanturq; esse hominum illius regionis bellicosißimi. Et stipendio merent, cum his cuiquam opus est: quoniam sunt & bellicosi maximè & pauperes. Etenim regio est ijs & montuosa, & breuis, quæ pecunias habeat. Vt autem Cyri milites propinqui facti sunt montium fastigijs, Tigranes unà cum Cyro proficiscens ait: Num Cyre nosti, nobisipsis quamprimum esse pugnandum, cum Armenij non sint eiusmodi, qui hostes sustineant? Ac respondens Cyrus, hoc se non latere, Persas monuit se se instruerent, quòd esset quamprimum insequendum, cum subterfugientes Armenij hostis Chaldæos prope nos subduxerint. Taleis igitur duces se præstabant Armenij. Qui autem aderant ex Chaldæis, ut propè Armenij facti sunt, confestim in eos ululantes, ut consueuerant, cursim ferebantur: quos Armenij, ut soliti erant, minimè expectabant. Vt autem fugantes illos Chaldæi uiderunt obuios hosteis qui sursum tenderent, gladios ferre, alij quidem eis congreßi statim mortui sunt, alij fugerunt, etiam quidam capti sunt. Curriculoq; montium cacumina capiuntur. Quæ ubi Cyri milites tenuissent, & Chaldæorum habitacula despexerunt, & eos ex proximis habitaculis fugere

senserunt

senserunt. At Cyrus, ut milites omnes conuenerunt, prandium praecepit. Qui ubi pranderunt, ipseq; didicisset, ubi speculae Chaldaeorũ erant, locum esse et munitum ac tutum, aquisq; abundantem, ibi continuò castellum muro circundabat, iubebatq; Tigrani ad patrem mitteret, iuberetq; ut ad se iret, secum adductis quotquot essent et fabris et architectis. Ad Armenium quidem abibat nũcius. Cyrus uerò cum ijs qui aderant murum struebat, cum per id temporis ad eum adducunt captiuos uinctos, & aliquos etiam uulneratos. Quos Cyrus ut uidit, uinctos continuò solui iussit: saucios autem uocatis medicis, curandos imperauit. Dein uerò dixit Chaldaeis, uenisse sese, neque quòd cuperet illos perdere, neq; quòd esset sibi opus bello, sed quoniam uellet inter Armenios pacem facere & Chaldaeos. Priusquam tenerentur cacumina, Scio, inquit, uobis pace opus nõ fuisse: securè enim habebãt res uestrae: sed Armeniorum bona agebatis ferebatisq;. Nunc autem uidetis utique, quae sit uestra conditione. Itaque ego uos dimitto domum, & reliquos captiuos: uobisq; alijs Chaldaeis tempus do consultandi, siue nobiscum uultis belligerare, siue amici esse. Et bellum si gerere optatis, nolite huc inermes ire, si sapitis. sin uobis arbitremini pace opus esse, uenite sine armis. Vt autem res uestrae bene habeant, si amici fueritis, mihi erit curae. Quibus auditis, Chaldaei Cyrũ multis laudibus extulerũt: cũq; essent eũ iucũdissimè complexi, domum abiere. Sed Armenius cum audisset à Cyro uocari sese, & quid ab eo ageretur, acceptis fabris & rebus alijs quotquot usui fore arbitrabatur, uenit ad eum quàm poterat celerrimè. Quo quidem uiso, dixit: Cyre, VT PAUCA de futuro cum nos homines prospicere possumus, multa agere aggredimur. Nunc enim ipse moliri libertatem aggressus, factus sum seruus, ut antea nunquam. Cum uerò capti sumus, certò perisse arbitrati, nunc ut aliàs nunquam salutem perspicuè sumus adepti. Qui enim nunquam cessabant multis nos malis afficere, his ego nunc esse uideo, ut optabam. Et hoc uelim, ne te lateat Cyre, fuisse me ad abigendos Chaldaeos ex his uerticibus, multò pluris daturum pecunias istis, quas tu nunc habes ab me. Et quibus bonis pollicebaris nos affectum iri cum accipiebas pecunias, ea iam praestitisti. Itaque nouimus alias tibi debere gratias, quas tibi si boni uelimus esse, pudeat nos sanè non referre: cui etiam si referamus, nihil tamen pro dignitate facere ne hoc quidem pacto erga uirum adeò beneficum reperiamur. Et Armenius quidem haec dixit. At Chaldaei rogatum uenerunt ad Cyrum, sibi ut pacem faceret. Quos Cyrus interrogabat inquiens: Ob aliud ne Chaldaei quicquã pacẽ cupitis, quàm ob huius rei causam, quod existimetis securius posse uitam agitare pace facta, quàm si bellũ geratis? Quoniam haec habemus, dixerunt Chaldaei. Et Cyrus inquit: Quid igitur si alia etiam bona uobis ex pace adueniant? Magis item laetemur, respondère. Sed quidnam aliud inquit? num quia boni agri caritudine pauperes nunc esse uos putatis? Etiam propter hoc, cõfessi sunt. Quid igitur, inquit Cyrus, uelletis'ne

ἐκ τῶν ἐγγὺς οἰκούντων. ὁ δὲ Κῦρος, ὡς πάντες οἱ στρατιῶται ὁμοῦ ἐγένοντο, ἀριστοποιήσασθαι παρήγγειλεν. ἐπεὶ δὲ ἠρίστησαν, καταμαθὼν ἔνθα σκοπαὶ ἦσαν αἱ τῶν χαλδαίων, ἐρυμνόν τε ὂν καὶ ἔνυδρον, εὐθὺς ἐτείχιζε φρούριον. καὶ τὸν τιγράνην ἐκέλευσε πέμπειν ἐπὶ τὸν πατέρα, καὶ κελεύειν παραγενέσθαι, ἔχοντα ὁπόσοι εἶεν τέκτονές τε καὶ λιθοτόμοι. ἐπὶ μὲν δὴ τὸν ἀρμένιον ᾤχετο ἄγγελος. ὁ δὲ κῦρος τοῖς παροῦσιν ἐτείχιζεν. ἐν δὲ τούτῳ προσάγουσι τῷ κύρῳ τοὺς αἰχμαλώτους δεδεμένους τοὺς δέ τινας καὶ τετρωμένους. ὡς δὲ εἶδεν, εὐθὺς λύειν μὲν ἐκέλευσε τοὺς δεδεμένους. τοὺς δὲ τετρωμένους, ἰατροὺς καλέσας, θεραπεύειν ἐκέλευσεν. ἔπειτα ἔλεξε τοῖς χαλδαίοις, ὅτι ἥκοι, οὔτε ἀπολέσαι ἐπιθυμῶν ἐκείνους, οὔτε πολεμεῖν δεόμενος, ἀλλ' εἰρήνην ποιῆσαι βουλόμενος ἀρμενίοις καὶ χαλδαίοις. πρὶν μὲν οὖν ἔχεσθαι τὰ ἄκρα, οἶδ' ὅτι οὐδὲν ἐδεῖσθε εἰρήνης. τὰ μὲν γὰρ ὑμέτερα ἀσφαλῶς εἶχε, τὰ δὲ τῶν ἀρμενίων ἤγετε καὶ ἐφέρετε. νῦν δὲ ὁρᾶτε δὴ, ἐν οἵῳ ἐστέ. ἐγὼ οὖν ἀφίημι ὑμᾶς οἴκαδε τοὺς εἰλημμένους, καὶ δίδωμι ὑμῖν σὺν τοῖς ἄλλοις χαλδαίοις βουλεύσασθαι, εἴτε βούλεσθε πολεμεῖν ἡμῖν, εἴτε φίλοι εἶναι. κἂν μὲν πόλεμον αἱρῆσθε, μηκέτι ἥκετε δεῦρο ἄνευ ὅπλων, εἰ σωφρονεῖτε. ἢν δὲ εἰρήνης δοκῆτε δεῖσθαι, ἥκετε. ὡς δὲ καλῶς ἕξει τὰ ὑμέτερα, ἢν φίλοι γένησθε, ἐμοὶ μελήσει. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ χαλδαῖοι, πολλὰ μὲν ἐπαινέσαντες, πολλὰ δὲ δεξιωσάμενοι τὸν κῦρον, ᾤχοντο οἴκαδε. ὁ δὲ ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τήν τε κλῆσιν τοῦ κύρου καὶ τὴν πρᾶξιν, λαβὼν τοὺς τέκτονας, καὶ τἆλλα ὅσων ᾤετο δεῖν, ἧκε πρὸς τὸν κῦρον ὡς ἐδύνατο τάχιστα. ἐπεὶ δὲ εἶδε τὸν κῦρον, ἔλεξεν· ὦ κῦρε, ὡς ὀλίγα δυνάμενοι προορᾶν ἄνθρωποι περὶ τοῦ μέλλοντος, πολλὰ ἐπιχειροῦμεν πράττειν. νῦν γὰρ δὴ καὶ ἐγὼ ἐλευθερίαν μὲν μηχανᾶσθαι ἐπιχειρήσας, δοῦλος ὡς οὐδεπώποτε ἐγενόμην. ἐπεὶ δ' ἑάλωμεν, σαφῶς ἀπολωλέναι νομίσαντες, νῦν ἀναφαινόμεθα σεσωσμένοι, ὡς οὐδεπώποτε. χαλδαῖοι γοῦν, οἳ οὐδὲ ἐπαύοντο πώποτε πολλὰ κακὰ ἡμᾶς ποιοῦντες, νῦν ὁρῶ τούτους ἔχοντας, ὥσπερ ἐγὼ ηὐχόμην. καὶ τοῦτο ἐπίστω, ἔφη, ὦ κῦρε, ὅτι ἐγώ, ὥστε ἀπελάσαι χαλδαίους ἀπὸ τούτων τῶν ἄκρων, πολλαπλάσια ἂν ἔδωκα χρήματα, ὧν σὺ νῦν ἔχεις παρ' ἐμοῦ. καὶ ἃ ὑπισχνοῦ ποιήσειν ἀγαθὰ ἡμᾶς, ὅτ' ἐλάμβανες τὰ χρήματα, ἀποτετέλεσταί σοι ἤδη. ὥστε καὶ προσοφείλοντές σοι ἄλλας χάριτας ἀναπεφήναμεν, ἃς ἡμεῖς γε, εἰ μὴ κακοὶ ἐσμέν, αἰσχυνοίμεθ' ἄν σοι μὴ ἀποδιδόναι. ἃ καὶ ἀποδιδόντες, οὐδ' ἐν ἄξιον, οὐδ' οὕτως πρὸς εὐεργέτην καταλαμβανόμεθα τοσοῦτον ποιοῦντες. ὁ μὲν ἀρμένιος ταῦτ' ἔλεξεν. οἱ δὲ χαλδαῖοι ἧκον δεόμενοι τοῦ κύρου, εἰρήνην σφίσι ποιῆσαι. καὶ ἐπήρετο αὐτούς· ἄλλο τι, ἔφη, ὦ χαλδαῖοι, ἢ τούτου γε ἕνεκα, εἰρήνης νῦν ἐπιθυμεῖτε, ὅτι νομίζετε ἀσφαλέστερον δύνασθαι ζῆν, εἰρήνης γενομένης, ἢ πολεμοῦντες. ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ταῦτ' ἐλέγομεν. τἆλλα ἔχομεν, ἔφασαν οἱ χαλδαῖοι. καὶ ὅς· τί οὖν, ἔφη, εἰ καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀγαθὰ προσγένοιτο διὰ τὴν εἰρήνην; ἔτι ἄν, ἔφασαν, μᾶλλον εὐφραινοίμεθα. ἄλλο τι οὖν, ἔφη, ἢ διὰ τὸ γῆς σπανίζειν ἀγαθῆς, νῦν πένητες νομίζετ' εἶναι; συνέφασαν καὶ τοῦτο. τί οὖν, ἔφη ὁ κῦρος, ἢ βούλοισθ'

λοιθ' ἂν ἀποτελοῦντες ὅσα περ οἱ ἀρμένιοι, ἐξεῖναι ὑ-
μῖν τῆς ἀρμενίας γῆς ἐργάζεσθαι, ὁπόσην ἂν βούλησθε; ἔ-
φασαν οἱ χαλδαῖοι, εἰ πιστεύοιμεν μὴ ἀδικήσεσθαι. τί δὲ
σύ, ἔφη, ὦ ἀρμένιε, βούλοιο ἂν τὴν νῦν ἀργὸν οὖσαν γῆν
ἐνεργὸν γενέσθαι, εἰ μέλλοιεν τὰ νομιζόμενα παρὰ σοὶ ἀπο-
τελεῖν οἱ ἐργαζόμενοι; ἔφη ὁ ἀρμένιος· πολλοῦ ἂν τοῦτο
πρίασθαι. πολὺ γὰρ ἂν αὐξάνεσθαι τὴν πρόσοδον. τί δ' ὑ-
μεῖς, ἔφη, ὦ χαλδαῖοι, ἐπεὶ ὄρη ἀγαθὰ ἔχετε, ἐθέλοιτ'
ἂν ἐᾶν νέμειν ταῦτα τοὺς ἀρμενίους, εἰ ὑμῖν μέλλοιεν οἱ νέ-
μοντες τὰ δίκαια ἀποτελεῖν; ἔφασαν οἱ χαλδαῖοι. πολ-
λὰ γὰρ ἂν ὠφελεῖσθαι οὐδὲν πονοῦντας. σὺ δέ, ἔφη, ὦ
ἀρμένιε, εἰ θέλοις ἂν ταῖς τούτων νομαῖς χρῆσθαι, εἰ μέλ-
λοις μικρὰ ὠφελῶν χαλδαίους, πολὺ πλείω ὠφεληθή-
σεσθαι; καὶ σφόδρα ἄν, ἔφη, εἰ ἡμῖν ἀσφαλὲς νέμειν. οὐ-
κοῦν, ἀσφαλῶς ἂν νέμοιτε, εἰ τὰ ἄκρα ἔχοιμεν σύμμα-
χα, ἔφη ὁ ἀρμένιος. ἀλλὰ μὰ δί', ἔφασαν οἱ χαλδαῖοι,
οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀσφαλῶς ἐργαζοίμεθα, μὴ ὅτι τὴν τούτων,
ἀλλ' οὐδ' ἂν τὴν ἡμετέραν, εἰ οὗτοι τὰ ἄκρα ἔχοιεν. εἰ δ'
ὑμῖν αὖ, ἔφη, τὰ ἄκρα σύμμαχα εἴη; οὕτως ἄν, ἔφασαν,
ἡμῖν καλῶς ἔχοι. οὐκ ἂν ἡμῖν νῦν καλῶς ἔχοι, εἰ οὗτοι πα-
ραλήψονται τὰ ἄκρα, ἄλλως τε καὶ τετειχισμένα. καὶ
ὁ κῦρος εἶπεν· οὑτωσὶ τοίνυν ἐγὼ ποιήσω, ἔφη. οὐδ'
ἑτέροις ὑμῖν τὰ ἄκρα παραδώσω. ἀλλ' ἡμεῖς φυλάξο-
μεν αὐτά. κἂν ἀδικῶσιν ὑμῶν ὁπότεροι οὖν, σὺν τοῖς
ἀδικουμένοις ἐσόμεθα ἡμεῖς. ὡς δ' ἤκουσαν ταῦτα ἀμ-
φότεροι, ἐπῄνεσαν καὶ ἔλεγον· ὅτως ἂν εἴη μόνως εἰρή-
νη βεβαία. καὶ ἐπὶ τούτοις ἔδοσαν καὶ ἔλαβον πάν-
τες τὰ πιστά, καὶ ἐλευθέρους μὲν ἀμφοτέρους ἀπ' ἀλλή-
λων εἶναι συνετίθεντο, ἐπιγαμίας δ' εἶναι, καὶ ἐπεργασίας,
καὶ ἐπινομίας καὶ συμμαχίαν δὲ κοινήν, εἴ τις ἀδικοίη
ὁποτέρους. οὕτω μὲν τότε διεπράχθη, καὶ νῦν δὲ ἔτι οὕ-
τω διαμένουσιν, αἱ τότε γενόμεναι συνθῆκαι, χαλδαί-
οις, καὶ τοῖς τὴν ἀρμενίαν ἔχουσι. ἐπεὶ δὲ αἱ συνθῆκαι
ἐγένοντο, εὐθὺς συνετείχιζόν τε ἀμφότεροι προθύμως
ὡς κοινὸν φρούριον, καὶ τὰ ἐπιτήδεια συνεισῆγον. ἐπεὶ
δ' ἑσπέρα προσῄει, συνδείπνους ἔλαβεν ἀμφοτέρους
πρὸς ἑαυτόν, ὡς φίλους ἤδη. συνδειπνούντων δέ, εἶπέ
τις τῶν χαλδαίων· ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις σφῶν πᾶσιν, εὐκτὰ
ταῦτα εἴη. εἰσὶ δέ τινες τῶν χαλδαίων, οἳ λῃζόμενοι
ζῶσι, καὶ οὔτ' ἂν ἐπίσταιντο ἐργάζεσθαι, οὔτ' ἂν δύναιντο,
εἰθισμένοι ἀπὸ πολέμου βιοτεύειν. ἀεὶ γὰρ ἐλῄζοντο,
καὶ ἐμισθοφόρουν, καὶ πολλάκις μὲν παρὰ τῷ ἰνδῶν
βασιλεῖ. καὶ γὰρ ἔφασαν, πολύχρυσος ὁ ἀνήρ. πολλά-
κις δὲ καὶ παρ' ἀστυάγει. καὶ ὁ κῦρος ἔφη· τί οὖν οὐ καὶ
νῦν παρ' ἐμοὶ μισθοφοροῦσιν; ἐγὼ γὰρ δώσω, ὅσον τις καὶ
ἄλλος πλεῖστον δή ποτε ἔδωκε. συνέφασάν οἱ καὶ πολ-
λοὺς ἔσεσθαι ἔλεγον τοὺς ἐθελήσοντας. καὶ ταῦτα μὲν δὴ
οὕτω συνωμολογεῖτο. ὁ δὲ κῦρος ὡς ἤκουσεν, ὅτι πρὸς τὸν
ἰνδὸν πολλάκις οἱ χαλδαῖοι ἐπορεύοντο, ἀναμνησθείς,
ὅτι ἦλθον παρ' αὐτόν, κατασκεψάμενοι εἰς μήδους τὰ αὐ-
τῶν πράγματα, καὶ ᾤχοντο πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως
αὖ καὶ τὰ ἐκείνων κατίδωσιν, ἐβούλετο μαθεῖν, τὰ αὐτῷ
πεπραγμένα. ἤρξατο οὖν λόγου τοιοῦδε· ὦ ἀρμένιε, ἔ-
φη, καὶ ὑμεῖς οἱ χαλδαῖοι, εἴπατέ μοι, εἴ τινα ἐγὼ τῶν
ἐμῶν ἀποστέλλοιμι πρὸς τὸν ἰνδόν, συμπέμψαιτ' ἄν μοι
τῶν ὑμετέρων, οἵτινες αὐτῷ τήν τε ὁδὸν ἡγοῖντο ἄν, καὶ
συμ-

letis'ne tantum soluentes tributi, quantum Armenij
soluunt, nobis liceret tantum colere agri Armenij,
quantum uelitis? Modò, respondere Chaldæi, creda
mus fore, ne quid iniuriæ patiamur. Quid uerò tu,
Cyrus inquit, Armenie, uelles'ne id agri quod nunc
est incultū, ab his coli, si cōstitutas apud te pecunias
soluerint? Respōdit Armenius: Pluris sanè hoc eme
rem, cum census multū augeretur. Quid autem uos
Chaldæi? quoniā uobis boni sunt montes, num sinere
uelletis Armenijs hos mōtis esse pasturæ si uobis pa
stores quæ iusta sunt soluerint? Valde, Chaldæi re-
sponderūt: nam sine ullo labore magnā ad sese utili
tatem peruētură. Tu aūt Armenie, uelles'ne pascuis
horū uti, si pro parua Chaldæorū utilitate, lōge ma
iorem ipse utilitatem esses cōsecuturus? Et ualde id
quidem, si pasturā mihi securā arbitrarer. Igitur, in
quit Cyrus, securè pasceretis, si uertices auxilio ha-
beretis. Ita est, inquit Armenius. At per Iouē, dixe-
re Chaldæi, nequaquā securè nos agrum coleremus,
& nō modò horū agrū, sed ne nostrū quidē, si hi ca
cumina possiderēt. Sed quid, rursus inquit, si cacu-
mina uobis essent auxilio? Ita nobis, Chaldæi respon
derunt, bene esset. Sed mediusfidius, inquit Arme-
nius, nobis rursus nequaquam bene foret, ubi hi rur
sus cacumina essent accepturi, præsertim cincta mu
ro. Atq; Cyrus inquit. Ita igitur ego faciā: neutris
uestrū uertices tradā, sed eos nos custodiemus, &
utri uestrûm alteris iniuriā faciāt, nos cum iniuriā
passis futuri sumus. His autē auditis utriq; rē lauda-
runt, dicētes hoc modo duntaxat pacē futurā stabi-
lem. Et ad hæc obseruanda dederunt omnes accepe-
runtq; fidei pignora, utq; utriq; ab alteris liberi es-
sent conuenerūt, uterenturq; inter sese connubijs, et
culturis, & pasturis, & cōmuni societate, si quis in
alteroscunq; esset iniustus. Ita per id tēporis est per
actum: atq; hac etiā tempestate, quæ tū fœdera sunt
percussa inter Chaldæos & regē Armeniorum, ita
perdurant. Cæterum posteaquā fœdera sunt percus
sa, utriq; cōtinuò castellum tanquam cōmune muro
impigrè cingebāt, & in id res necessarias congere
bant. Sed ubi aduenit uespera, Cyrus utrosq; apud
se cœnaturos ut iam amicos, cōuiuio excipiebat. Iis
autem unà discūbentibus, dixit unus ex Chaldæis:
hæc alijs quidē suis omnib. optabilia existere, uerum
esse Chaldæos quosdam qui uiuerēt ex præda, nesci-
rentq; terrā colere, ac ne possent quidē, assueti ex
reb. bellicis uitā degere. Prædabātur enim semper,
merebantq; stipendio sæpe apud Indorū regē: nam
illū aiebant uirū esse opulentissimū: sæpe etiam apud
Astyagen. Et Cyrus inquit: Quid igitur nō etiā nūc
apud me stipendio merēt? Ipse enim dabo quantum
quis alius plurimū unquam stipendiū dedit. Cui con
sensere, multos etiā fore qui uelint. Et hæc quidē tan
dem ita conuenta sunt. At Cyrus cum audisset Chal
dæos sæpe ad regē Indorū proficisci, recordatus ue
nisse quos ab eo speculatū in Medos res Medicas, ab
ijsq; ad hostes quò rursus res eorū explorarēt, uo-
lebat ut quas ipse res gessisset, Indus disceret. Itaque
cœpit ita loq. O Armenie, et uos Chaldæi dicite mi
hi, si quē ego ex meis ad Indū mitterē, mitteretis'ne
mea causa e uestris aliquos, qui et itineris duces essēt,

unà agerent, ut quæ uolo, nobis ab Indo fierent? Ego enim uellem ut grandior etiam pecunia nobis fieret, quo & stipendium dare possim abunde quibus debeam, & milites honorare atq; munerare pro dignitate. Horum igitur causa mihi sit uolo maxima pecuniarum copia. His autē opus esse duco, si uelim quod libenter cupio, pecunijs uestris parcere. Amicos enim uos mihi iam arbitror. Ab Indo autē libēter acciperem, si daret. Itaq; nūcius cui uos iubeo dari duces, essēq; adiutores gerendi negocij, illò cum uenerit, ita dicet: Inde Cyrus me ad te misit, qui ait: Quoniam alium exercitum domo ex Persis opperitur, maiore sibi pecunia opus esse. Etenim eū, inquit, opperior. Quare si ad eum miseris quantum pecuniæ possis commode, si deus ei bonum exitum dederit, enitetur ita facere ut existimes bene tibi esse consultum, quod munificus in se fueris. Et hæc sane uerbis meis exponet. Vos autem mandate uestris nuncijs, quod ad rem conducere arbitramini. Et si quidem ab eo pecunias ceperimus, his utemur copiosius. Sin minus ceperimus, intelligemus nullā à nobis ei gratiā deberi: quinimò licebit nobis illius causa omnia facere ad nostrum emolumentum. Hæc Cyrus locutus est, futurum putans ut Armenij Chaldæiq; nūcij eiusmodi uerba de sese facerent, qualia de se ipse cupiebat ab omnibus hominibus & dici & audiri. Et tum tandem cum res bene haberet, soluto conuiuio dederunt se quieti. Sed postero die tum Cyrus nuncium mittebat, ei mandans quæcunq; dixerat. Tum Armenius Chaldæiq; unà miserūt quos maxime idoneos existimabant, & ad agendum pro Cyro, & ad dicendum quæ conuenirent. Deinceps autē Cyrus cum muniisset castellū, & præsidio, quantū sat erat, & rebus necessarijs omnibus, atq; ijs principē reliquisset Medum, quē Cyaxari putasset maxime gratificaturum esse, abiuit abducto secum exercitu, & quantum habuerat ueniens, & quem ab Armenijs assumpsit, & quos milites acceperat à Chaldæis ad quatuor millia, qui putabātur cunctis alijs præstare. Vt autem descendit in agrum habitatum, Armenius nemo neq; uir neq; mulier intra ædis se cōtinuit, sed omnes obuiam facti sunt, lætitia ob pacē exultātes, ferentesq; & agentes quod quisq; habebat precio sum. Neq; Armenio hæc molesta erant, quoniā existimaret ita Cyrum delectari magis, quod honoraretur ab omnibus. Sed ad postremū Armenij etiā uxor occurrit, filias secū habens & iuniorem filium, quæ unà cum alijs donis portabat etiā aurū, quod prius accipere Cyrus noluerat. Id Cyrus ubi uidit: Vos me, inquit, nō facietis ut mercedis gratia obequitās sim beneficus: sed tu, ò mulier, abi, et quas ad me fers pecunias, tibi habe, easq; nolito amplius Armenio defodiendas dare. tuū autē filium pulcherrime istis à te ornatum, in expeditionem emitte. At reliquis pecunijs comparato, & tibi ipsi & uiro, et filiabus ac filijs ea, quæ adepti, & quibus ornati, elegantius & iucundius ætatem agatis. Nam in terrā satis sit corpora defodere, cum quisq; diem obierit. Cyrus hæc locutus abequitauit. quem Armenius & reliqui omnes homines deducebant, cum beneficum iterum atque iterum appellantes, & uirum bonum. Hæcq; facie-

συμπράττοιεν, ὥστε γενέσθαι ἡμῖν παρὰ τοῦ ἰνδοῦ ἃ ἐγὼ βούλομαι; ἐγὼ γὰρ χρήματα μὲν προσγενέσθαι ἂν βουλοίμην ἡμῖν, ὅπως ἔχω καὶ μισθὸν ἀφθόνως διδόναι οἷς ἂν δέῃ, καὶ τιμᾶν, καὶ δωρεῖσθαι τῶν στρατευομένων τοὺς ἀξίους. τούτων μὲν δὴ ἕνεκα βούλομαι ὡς ἀφθονώτατα χρήματα ἔχειν. δεῖσθαι δὲ τούτων νομίζω. τῶν μὲν ὑμετέρων, ἡδύ μοι φείδεσθαι. φίλους γὰρ ὑμᾶς ἤδη νομίζω. παρὰ δὲ τοῦ ἰνδοῦ, ἡδέως ἂν λάβοιμι, εἰ διδοίη. ὁ οὖν ἄγγελος, ᾧ κελεύω ὑμᾶς ἡγεμόνας δοῦναι καὶ συμπράκτορας γενέσθαι, ἐλθὼν ἐκεῖσε, λέξει ὧδε. ἔπεμψέ με κῦρος, ὦ ἰνδὲ πρὸς σέ. φησὶ δὲ προσδεῖσθαι χρημάτων, προσδεχόμενος καὶ ἄλλην στρατιὰν οἴκοθεν ἐκ περσῶν, καὶ γὰρ προσδέχομαι, ἔφη. ἢν οὖν αὐτῷ πέμψῃς ὁπόσα σοι προχωρεῖ φησιν, ἢν θεὸς ἀγαθὸν τέλος διδῷ αὐτῷ, πειρᾶσθαι ποιῆσαι, ὥστε σε νομίζειν καλῶς βεβουλεῦσθαι χαρισάμενον αὐτῷ. ταῦτα μὲν ὁ παρ' ἐμοῦ λέξει. τοῖς δὲ παρ' ὑμῶν, ὑμεῖς αὖ ἐπιστέλλετε, ὅ,τι ὑμῖν δοκεῖ συμφέρον εἶναι. καὶ ἢν μὲν λάβωμεν παρ' αὐτοῦ, ἀφθονωτέροις χρησόμεθα· ἢν δὲ μὴ λάβωμεν, εἰσόμεθα, ὅτι οὐδεμίαν αὐτῷ χάριν ὀφείλομεν, ἀλλ' ἐξέσται ἡμῖν ἐκείνου ἕνεκα, πρὸς τὸ ἡμέτερον συμφέρον πάντα τίθεσθαι. ταῦτ' εἶπεν ὁ κῦρος νομίζων τοὺς ἰόντας ἀρμενίων καὶ χαλδαίων τοιαῦτα λέξειν περὶ αὐτοῦ, οἷα αὐτὸς ἐπεθύμει πάντας ἀνθρώπους, καὶ λέγειν, καὶ ἀκούειν περὶ αὐτοῦ. καὶ τότε μὲν δὴ ὁπότε καλῶς εἶχε διαλύσαντες τὴν σκηνὴν, ἀνεπαύοντο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ὅτε κῦρος ἔπεμπε τὸν ἄγγελον ἐπιστείλας, ὅσα περ ἔφη. καὶ ὁ ἀρμένιος, καὶ οἱ χαλδαῖοι συνέπεμπον οὓς ἱκανωτάτους ἐνόμιζον εἶναι, καὶ συμπρᾶξαι, καὶ εἰπεῖν περὶ τοῦ κύρου τὰ προσήκοντα. ἐκ δὲ τούτου ὁ κῦρος ἐπιτελέσας τὸ φρούριον, καὶ φύλαξιν ἱκανοῖς, καὶ τοῖς ἐπιτηδείοις πᾶσι, καὶ ἄρχοντα αὐτῶν καταλιπὼν μῆδον, ὃν ᾤετο κυαξάρει ἂν μάλιστα χαρίσασθαι, ἀπῄει συλλαβών τε τὸ στράτευμα, ὅσον τε ἦλθεν ἔχων, καὶ ὃ παρ' ἀρμενίων προσέλαβε. καὶ τοὺς παρὰ χαλδαίων εἰς τετρακισχιλίους, οἳ ᾤοντο καὶ συμπάντων τῶν ἄλλων κρείττονες εἶναι. ὡς δὲ κατέβη εἰς τὴν οἰκουμένην, οὐδεὶς ἔμενεν ἔνδον ἀρμενίων, οὔτε ἀνὴρ, οὔτε γυνή. ἀλλὰ πάντες ἀπήντων, ἡδόμενοι τῇ εἰρήνῃ, καὶ φέροντες, καὶ ἄγοντες, εἴ τι ἕκαστος ἄξιον εἶχε. καὶ ὁ ἀρμένιος τούτοις οὐκ ἤχθετο, οὕτως ἂν νομίζων, καὶ τὸν κῦρον μᾶλλον ἥδεσθαι τῇ ὑπὸ πάντων τιμῇ. τέλος δὲ ἀπήντησε καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀρμενίου, τὰς θυγατέρας ἔχουσα, καὶ τὸν νεώτερον υἱὸν, καὶ σὺν ἄλλοις δώροις καὶ τὸ χρυσίον ἐκόμιζεν, ὃ πρότερον οὐκ ἤθελε λαβεῖν ὁ κῦρος. καὶ ὁ κῦρος ἰδὼν, εἶπεν· ὑμεῖς ἐμὲ οὐ ποιήσετε μισθοῦ περιιόντα εὐεργετεῖν. ἀλλὰ σὺ, ὦ γύναι, ἔχουσα ταῦτα τὰ χρήματα ἃ φέρεις, ἄπιθι, καὶ τῷ ἀρμενίῳ μηκέτι δῷς αὐτὰ κατορύξαι. ἔκπεμψον δὲ τὸν σὸν υἱὸν ὡς κάλλιστα ἀπ' αὐτῶν κατασκευάσασα ἐπὶ τὴν στρατείαν. ἀπὸ δὲ τῶν λοιπῶν, κτῶ καὶ σαυτῇ, καὶ τῷ ἀνδρὶ, καὶ ταῖς θυγατράσι, καὶ τοῖς υἱοῖς, ὅ,τι κεκτημένοι καὶ κεκοσμημένοι, κάλλιον καὶ ἥδιον τὸν αἰῶνα διάξετε. εἰς δὲ τὴν γῆν, ἔφη, ἀρκείτω τὰ σώματα, ὅταν ἕκαστος τελευτήσῃ, κατακρύπτειν. ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν, παρήλαυνεν. ὁ δὲ ἀρμένιος συμπροὔπεμπε, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἀνακαλοῦντες τὸν εὐεργέτην, τὸν ἄνδρα τὸν ἀγαθόν. καὶ ταῦτ' ἐποί-

ἐποίουν, ἕως ἐκ τῆς χώρας ἐξέπεμψαν. συναπέστειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἀρμένιος καὶ στρατιὰν πλείονα, ὡς εἰρήνης οἴκοι οὔσης. οὕτω δὴ ὁ Κῦρος ἀπῄει κεχρηματισμένος, οὐχ ἃ ἔλαβε μόνον χρήματα, ἀλλὰ πολὺ πλείονα τούτων ἐπιπορισάμενος διὰ τὸν τρόπον, ὥστε λαμβάνειν ὁπότε δέοιτο. καὶ τότε μὲν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς μεθορίοις. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸ μὲν στράτευμα καὶ τὰ χρήματα ἔπεμψε πρὸς Κυαξάρην. ὁ δὲ πλησίον ἦν, ὥσπερ ἔφησεν. αὐτὸς δὲ σὺν Τιγράνῃ καὶ Περσῶν τοῖς ἀρίστοις ἐθήρα ὅπου ἐντυγχάνοιεν θηρίοις, καὶ ηὐφραίνετο. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς Μήδους, τὰ χρήματα ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ ταξιάρχοις, ὅσα ἐδόκει ἑκάστῳ ἱκανὰ εἶναι. ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἔχοιεν τιμᾶν, εἴ τινας ἄγοιντο τῶν ὑφ' ἑαυτούς. ἐνόμιζε γάρ, εἰ ἕκαστος τὸ μέρος ἀξιέπαινον ποιήσειε, τὸ ὅλον αὐτῷ καλῶς ἔχειν. καὶ αὐτὸς δὲ, ὅ, τι που καλὸν ἴδοι εἰς τὴν στρατιάν, τοῦτο κτώμενος ἐδωρεῖτο τοῖς ἀξιωτάτοις τῶν νομίζων, ὅτι καλὸν κἀγαθὸν ἔχοι τὸ στράτευμα, τούτοις ἅπασιν αὐτὸς κεκοσμῆσθαι. ἡνίκα δὲ αὐτοῖς διεδίδου ὧν ἔλαβεν, ἔλεξεν ὧδέ πως εἰς τὸ μέσον τῶν ταξιάρχων καὶ λοχαγῶν, καὶ πάντων ὅσους ἐτίμα.

faciebant, donec eum ex Armenia emiserunt. Misit item ad eum Armenius maioris copias, quoniam domi pax esset. Ita igitur abijt Cyrus, non solum ditatus pecunijs quas accepit, sed multo pluribus paratis ob suos mores, quas cum opus foret acciperet. Et tum quidem intra confinia est castrametatus. Postridie uero illius diei & agmē & pecunias ad Cyaxarem misit. Nam is propinquus erat, ut dixerat. Ipse autem unà cum Tigrane, optimatibusq; Persarum uenabatur, ubi feras offenderet, atq; lætabatur. Sed ubi uenit in Medos, ex pecunijs dedit suis ordinum centurionibus, ut existimabat cuiq; satis esse, quo etiam ipsi honorare possent, si quos suorū admirarentur. Putabat enim si quisq; partem faceret laude dignam, totum sibi pulchre habere. Atq; ipse quoq; si quid usquam uideret pulchrū pro exercitu, hoc adeptus, uiris dignißimis dono dabat: ratus ille quidē, ea sibi omnia ornamento esse, quicquid pulchri milites boniq; haberent. Cum uerò militibus ijs tribueret quæ ceperat, in medium centurionum ordinem, primipilorum, & omnium quotquot honorabat, his fermè uerbis est usus:

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, δοκεῖ ἡμῖν εὐφροσύνη τις νῦν παρεῖναι, καὶ ὅτι εὐπορία τις προσγεγένηται, καὶ ὅτι ἔχομεν ἀφ' ὧν τιμᾶν ἕξομεν, οὓς ἂν βουλώμεθα, καὶ τιμᾶσθαι ὡς ἂν ἕκαστος ἄξιος ᾖ. πάντως δὴ ἀναμιμνησκώμεθα τὰ ποῖα ἄττα ἔργα τούτων τῶν ἀγαθῶν ἦν αἴτια. σκοπούμενοι γὰρ εὑρήσετε, τό, τε ἀγρυπνῆσαι ὅπου ἔδει, καὶ τὸ πονῆσαι, καὶ τὸ σπεῦσαι, καὶ τὸ μὴ εἶξαι τοῖς πολεμίοις. οὕτως οὖν χρὴ καὶ τὸ λοιπὸν ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι γιγνώσκοντας, ὅτι τὰς μεγάλας ἡδονάς, καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ μεγάλα, ἡ πειθὼ καὶ ἡ καρτερία, καὶ οἱ ἐν τῷ καιρῷ πόνοι, καὶ κίνδυνοι παρέχονται. κατανοῶν δὲ ὁ Κῦρος, ὡς εὖ μὲν αὐτῷ εἶχον τὰ σώματα οἱ στρατιῶται, πρὸς τὸ δύνασθαι στρατιωτικοὺς πόνους φέρειν, εὖ δὲ τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων, ἐπιστήμονες δὲ ἦσαν τὰ προσήκοντα τῇ ἑαυτῶν ἕκαστος ὁπλίσει, καὶ πρὸς τὸ πείθεσθαι δὲ τοῖς ἄρχουσιν ἑώρα πάντας εὖ παρεσκευασμένους. ἐκ τούτων οὖν ἐπεθύμει τι ἤδη τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους πράττειν, γιγνώσκων, ὅτι ἐν τῷ μέλλειν πολλάκις τοῖς ἄρχουσι, καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιοῦται. ἔτι δ' ὁρῶν, ὅτι φιλοτίμως ἔχοντες ἐν οἷς ἀντηγωνίζοντο, πολλοὶ καὶ ἐπιφθόνως εἶχον πρὸς ἀλλήλους τῶν στρατιωτῶν, καὶ τοῦδε ἕνεκα ἐξάγειν αὐτοὺς ἐβούλετο εἰς τὴν πολεμίαν ὡς τάχιστα. ὅτι οἱ κοινοὶ κίνδυνοι, φιλοφρόνως ποιοῦσιν ἔχειν τοὺς συμμάχους πρὸς ἀλλήλους. καὶ οὐκέτι ἐν τούτῳ, οὔτε τοῖς ἐν ὅπλοις κοσμουμένοις φθονοῦσιν, οὔτε τοῖς τῆς δόξης ἐφιεμένοις. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπαινοῦσι, καὶ ἀσπάζονται οἱ τοιοῦτοι τοὺς ὁμοίους, νομίζοντες συνεργοὺς αὐτοὺς τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ εἶναι. οὕτω δὴ πρῶτον μὲν ἐξώπλισε τὴν στρατιάν, καὶ κατέταξεν ὡς ἐδύνατο κάλλιστά τε καὶ ἄριστα. ἔπειτα δὲ συνεκάλεσε μυριάρχους, καὶ χιλιάρχους, καὶ ταξιάρχους, καὶ λοχαγούς. οὗτοι γὰρ ἀπολελυμένοι τοῦ καταλέγεσθαι ἦσαν ἐν τοῖς τακτικοῖς ἀριθμοῖς. καὶ ὁπότε δέοι ἢ ὑπακούειν τῷ στρατηγῷ, ἢ παραγγέλλειν τι, οὐδ' ὣς οὐδὲν ἄναρχον κατελείπετο. ἀλλὰ δωδεκαδάρχοις καὶ ἑξαδάρχοις πάντα

τὰ

CYRI ORATIO.

Viri amicißimi, uidetur nobis quædam nunc adesse letitia, & quòd opulentia quædam est addita, & quòd ea habemus, quibus honorare poterimus quos uelimus, & honorari quoq; pro dignitate cuiusq;. Omnino autem reminiscamur, quæ qualiaq; opera horum fuere bonorum causa. Nam si nobiscum uelitis animo uolutare, inuenietis & uigilasse ubi oportebat, & laborasse acceleraßeq;, & hostibus non cessisse, fuisse in causa. Sic igitur est opus, præstetis uosmetipsos in posterum uiros fortis: illud sanè intelligentes, magnas uoluptates, maximaq; bona præberi obedientia, constantia, tempestiuisq; & laboribus & periculis. Et cum Cyrus intelligeret milites robustis esse corporibus ad militiæ labores tolerandos, esseq; animis infractis ad hostis cōtemnendos, scire etiā singulos quæ suæ forēt armaturæ accōmodata, cumq; omnis intueretur paratißimos ad parendū superioribus: hinc igitur cupiebat iam res aliquas præclaras in hostis gerere, præsertim cum nosset in cunctando sæpe solere principibus ex pulchro etiā apparatu aliquid uariari. Vidēs præterea quibusdā in rebus milites cōcertarēt, illos habere ambitiose, pluris quoq; inuicē sibi inuidere, ob hac etiā eos in hostium agrū uolebat quamprimū educere, quippe qui nosset communibus periculis fieri, ut socij benignè inter sese habeant, & non amplius hac in re neq; armis uiris ornatis inuident, neq; gloriæ cupidis: quin potius huiusmodi milites & laudāt illos, & amplectuntur, qui sui sint similes, quòd eos existiment boni publici adiutores. Sic igitur primum armauit exercitū, instruxitq; quàm potuit et pulcherrimè et optimè. Dein conuocauit prætores, qui militibus decē millibus præsunt, & militū tribunos, & ordinū centuriones, & primipilos. hi enim absoluti erant ab exercitus ordinarij numero. Cūq; aut imperatori audire, aut quicquam præcipere oporteret, nihil sine superiore relinquebatur, sed per duodenarios & sexuriones relicta omnia

componebantur. Sed ubi tempestiui qui uocantur, conuenerũt, ijs Cyrus preteriẽs ostẽdebat quæ bene haberẽt, docebatq; qui, queq; res ad mutuũ auxiliũ esset ualida. Et illos posteaquã amore incendit iam ad aliquid faciundũ, ait eis abeundũ nũc esse ad suos ordines, & ut quisq; suos edoceret quæ à se illi didicissent, omnisq; accendere studerent cupiditate bellandi, quò ingenti omnes animo ad iter mouerẽtur, utq; adessent mane ad Cyaxaris ianuas. Tum igitur abeuntes egerunt ita. Sed postero die ubi illuxit, adfuerunt tẽpestiui ipsi ad ianuas. Vnà cum his Cyrus ingressus ad Cyaxarẽ, cœpit ita loqui. Nõ equidem nescius sum Cyaxares, quæ à me dicenda sunt, ea tibi iamdiu nihilominus uisa esse quàm nobis. Sed pudet te fortassis ea dicere, ne uidearis idcirco de educendo exercitu facere mentionem, quoniam molestè feras nos alere. Quare posteaquã ipse taces, loquar ego & tua et nostra causa. Nobis enim uidetur omnibus, ne posteaquam parati sumus, tum pugnemus, cum hostes in agrum tuum impetum fecerint: neq; in amico sedentes solo, hostis expectemus, sed in illorum potius regionem ipsi irruamus. Nunc enim cum in tuo sumus agro, magnum rebus tuis uel inuiti detrimentum inferimus. Quòd si in hostilem camus terram, male res eorum quamlibentissime afficiemus. Preterea abs te ipsi nũc alimur, magna tua cum impensa. Si aduersus hostis eduxerimus exercitum, ex illorum agro alimenta capiemus. Insuper si maius nobis illic quam hic periculum impenderet, fortassis id esset expetẽdum quod securius foret. Sed nunc pares illi futuri sunt, siue hic expectemus, seu in illorum agrum ijs obuij eamus: & nos item pares sumus pugnaturi, siue eamus nos pugnatum aduersus illos, seu hic illos adoriẽtis excipiamus. Sed multò profectò præstantioribus robustioribusq; utemur militum animis, si eamus aduersus inimicos, neq; inuiti hostis aspicere uideamur. Longè etiam illi magis nos metuent, ubi audierint nos nequaquam suo terrore tanquam exanimatos domi sedere: sed posteaquam eos sentimus aduenientis, & ipsis occurrere quamcelerrimè manum conserturos, & minimè expectare donec noster ager detrimentũ patiatur, sed anteuertentis potius uastare iam illorum solum. Ac si quidem maiorem illis metũ iniecerimus, & nosipsos alacriores fecerimus ad audendum, hoc ego nobis maximo lucro cessurum puto. Et hoc itẽ modo periculi nobis minus, hostibus uerò plus fore censeo. Nam ut & meus pater dicere semper solet, & tu dixisti, & alij omnes consentiunt, PRAELIA animis longè magis, quàm uiribus corporum iudicantur. Cyrus ita locutus est. Ad quem Cyaxares ita respondit: Verùm quòd uos alere mihi molestum sit, nolo Cyre uosq; alij Persæ suspicemini. Enimuero ire iam in hostilem terram, uidetur etiam mihi ad omnia esse melius. Ergo, inquit Cyrus, posteaquam eadem nobis mens est, iam instruamur licet. & si per deorum sacrificia quamprimum nobis consentitur, exeamus celerrimè. Exhinc militibus instrui iussis, Cyrus sacrificabat primũ Ioui regi, dein alijs dijs, petebatq; ut propitij ac mites exercitum ducerent, utq; boni forent & fautores & socij.

Prælia animis magis quam uiribus cẽseri.

τὰ καταλειπόμενα διεκοσμεῖτο. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον οἱ ἐπικαίριοι, παράγων αὐτοὺς, ἐπεδείκνυέ τε αὐτοῖς τὰ καλῶς ἔχοντα, καὶ ἐδίδασκεν, ᾗ ἕκαστον ἰσχυρὸν ἦν τοῦ συμμαχικοῦ. ἐπεὶ δὲ κἀκείνους ἐποίησεν ἐρωτικῶς ἔχειν τοῦ ἤδη ποιεῖν τι, εἶπεν αὐτοῖς, νῦν μὲν ἀπιέναι ἐπὶ τὰς τάξεις, καὶ διδάσκειν ἕκαστον τοὺς ἑαυτοῦ, ἅπερ αὐτοὺς ἐκεῖνος, καὶ πειρᾶσθαι αὐτοὺς ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν πᾶσι τοῦ στρατεύεσθαι, ὅπως εὐθυμότατα πάντες ἐξορμῷντο. πρῲ δὲ παρεῖναι ἐπὶ τὰς κυαξάρου θύρας. τότε μὲν δὴ ἀπιόντες οὕτως ἐποίουν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρῆσαν οἱ ἐπικαίριοι ἐπὶ τὰς θύρας. σὺν τούτοις οὖν ὁ κῦρος εἰσελθὼν πρὸς τὸν κυαξάρην, ἤρξατο λόγου τοιοῦδε. οἶδα μὲν, ἔφη, ὦ κυαξάρη, ὅτι ἃ μέλλω λέγειν, σοὶ πάλαι δοκεῖ οὐδὲν ἧττον ἡμῖν. ἀλλ᾽ ἴσως αἰσχύνῃ λέγειν ταῦτα, μὴ δοκῇς ἀχθόμενος, ὅτι τρέφεις ἡμᾶς, ἐξόδου μεμνῆσθαι. ἐπεὶ οὖν σὺ σιωπᾷς, ἐγὼ λέξω ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. ἡμῖν γὰρ δοκεῖ πᾶσιν, ἐπείπερ παρεσκευάσμεθα, μὴ ἐπειδὰν ἐμβάλλωσιν οἱ πολέμιοι εἰς τὴν σὴν χώραν, τότε μάχεσθαι, μηδ᾽ ἐν τῇ φιλίᾳ καθημένους ἡμᾶς ὑπομένειν, ἀλλ᾽ ἰέναι ὡς τάχιστα εἰς τὴν πολεμίαν. νῦν μὲν γὰρ ἐν τῇ σῇ χώρᾳ ὄντες, πολλὰ τῶν σῶν σινόμεθα ἄκοντες. ἢν δ᾽ εἰς τὴν πολεμίαν ἴωμεν, τὰ ἐκείνων κακῶς ποιήσομεν ἡδόμενοι. ἔπειτα νῦν μὲν σὺ ἡμᾶς τρέφεις πολλὰ δαπανῶν. ἢν δ᾽ ἐκστρατευώμεθα, θρεψόμεθα ἐκ τῆς πολεμίας. εἰ δὲ ἦν μὲν μείζων τις ἡμῖν κίνδυνος ἔμελλεν ἔσεσθαι ἐκεῖ ἢ ἐνθάδε, ἴσως τὸ ἀσφαλέστερον ἦν ἂν αἱρετέον. νῦν δὲ ἴσοι μὲν ἐκεῖνοι ἔσονται, ἐάν τε ἐνθάδε ὑπομένωμεν αὐτοῖς μαχούμεθα, ἐάν τε εἰς τὴν ἐκείνων ἰόντες, ὑπαντῶμεν αὐτοῖς. ἴσοι δὲ ἡμεῖς ὄντες μαχούμεθα, ἦν τε ἐνθάδε ἐρχομένους αὐτοὺς δεχώμεθα, ἦν τε ἐπ᾽ ἐκείνους ἰόντες, τὴν μάχην συνάπτωμεν. πολὺ μέντοι ἡμεῖς βελτίοσι καὶ ἐρρωμενεστέραις ταῖς ψυχαῖς τῶν στρατιωτῶν χρησόμεθα, ἢν ἴωμεν ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς. καὶ μὴ ἄκοντες δοκῶμεν ὁρᾶν τοὺς πολεμίους. πολὺ δὲ κἀκεῖνοι μᾶλλον ἡμᾶς φοβηθήσονται, ὅταν ἀκούσωσιν ὅτι οὐχ ὡς φοβούμενοι πτήσσομεν αὐτοὺς οἴκοι καθήμενοι· ἀλλ᾽ ἐπεὶ αἰσθανόμεθα, προσιόντας ἀπαντῶμέν τε αὐτοῖς, ἵν᾽ ὡς τάχιστα συμμίξωμεν, καὶ οὐκ ἀναμένομεν, ἕως ἂν ἡ ἡμετέρα χώρα κακῶται. ἀλλὰ φθάνοντες ἤδη, δῃοῦμεν τὴν ἐκείνων γῆν. καί τοι, ἔφη, εἴ τι ἐκείνους μὲν φοβερωτέρους ποιήσομεν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς θαρραλεωτέρους, πολὺ τοῦτο ἡμῖν ἐγὼ πλεονέκτημα νομίζω. καὶ τὸν κίνδυνον οὕτως ἡμῖν μὲν ἐλάττω λογίζομαι, τοῖς δὲ πολεμίοις μείζω, πολὺ ἂν μᾶλλον. καὶ ὁ πατὴρ ἀεὶ λέγει, καὶ σὺ φῂς, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες ὁμολογοῦσιν, ὡς αἱ μάχαι κρίνονται μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς, ἢ ταῖς τῶν σωμάτων ῥώμαις. ὁ μὲν οὕτως εἶπε. κυαξάρης δὲ ἀπεκρίνατο· ἀλλ᾽ ὅπως μὲν, ὦ κῦρε, καὶ οἱ ἄλλοι πέρσαι, ἐγὼ ἄχθομαι τρέφων ὑμᾶς, μηδὲ ὑπονοεῖτε. τό γε μέντοι ἰέναι εἰς τὴν πολεμίαν, ἤδη καὶ ἐμοὶ βέλτιον εἶναι δοκεῖ πρὸς πάντα. ἐπεὶ τοίνυν, ἔφη ὁ κῦρος, ὁμογνωμονοῦμεν, συσκευαζώμεθα. καὶ ἢν τὰ τῶν θεῶν ἡμῖν θᾶττον συγκαταινῇ, ἐξίωμεν ὡς τάχιστα. ἐκ τούτου τοῖς μὲν στρατιώταις εἰπὼν συσκευάζεσθαι, ὁ κῦρος ἔθυε πρῶτον μὲν διῒ βασιλεῖ, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς. καὶ ᾐτεῖτο, ἵλεως καὶ εὐμενεῖς ὄντας, ἡγεμόνας γενέσθαι τῇ στρατιᾷ, καὶ παραστάτας ἀγαθοὺς, καὶ συμμάχους

χους, καὶ συμβούλους τῶν ἀγαθῶν. συμπαρεκάλει δὲ καὶ ἥρωας γῆς Μηδίας οἰκήτορας καὶ κηδεμόνας. ἐπεὶ δ' ἐκαλλιέρησέ τε καὶ ἀθρόον ἦν αὐτῷ τὸ στράτευμα πρὸς τοῖς ὁρίοις, τότε δὴ οἰωνοῖς χρησάμενος αἰσίοις, ἐνέβαλεν εἰς τὴν πολεμίαν. ἐπεὶ δὲ τάχιστα διέβη τὰ ὅρια, ἐκεῖ αὖ καὶ τὴν γῆν ἱλάσκετο χοαῖς καὶ θεοὺς θυσίαις, καὶ ἥρωας Ἀσσυρίας οἰκήτορας εὐμενίζετο. ταῦτα δὲ ποιήσας, αὖθις αὖ Διὶ πατρῴῳ ἔθυε, καὶ εἴ τις ἄλλος θεῶν ἐφαίνετο, οὐδενὸς ἠμέλει. ἐπεὶ δὲ ταῦτα καλῶς εἶχεν, εὐθὺς τοὺς μὲν πεζοὺς προαγαγόντες, οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐστρατοπεδεύσαντο. τοῖς δ' ἵπποις καταδρομὴν ποιησάμενοι, περιεβάλοντο πολλὴν καὶ παντοίαν λείαν. καὶ τὸ λοιπὸν δὲ μεταστρατοπεδευόμενοι καὶ δῃοῦντες τὴν χώραν, ἀνέμενον τοὺς πολεμίους. ἡνίκα δὲ προσιόντες ἐλέγοντο οὐκέτι δέχ' ἡμερῶν ἀπέχειν ὁδόν, τότε δὴ ὁ Κῦρος λέγει· ὦ Κυαξάρη, ὥρα δὴ ἀπαντᾶν, καὶ μήτε τοῖς πολεμίοις δοκεῖν, μήτε τοῖς ἡμετέροις φόβον μένειν, μὴ ἀντιπροσιέναι, ἀλλὰ δῆλοι ὦμεν, ὅτι οὐκ ἄκοντες μαχούμεθα. ἐπεὶ ταῦτα συνεδόκει τῷ Κυαξάρῃ, οὕτω δὴ ἀεὶ συντεταγμένοι προῄεσαν, τοσοῦτον καθ' ἡμέραν, ὅσον ἐδόκει αὐτοῖς καλῶς ἔχειν. καὶ δεῖπνον μὲν ἀεὶ κατὰ φῶς ἐποιοῦντο. πυρὰ δὲ νύκτωρ οὐκ ἔκαιον ἐν τῷ στρατοπέδῳ. ἔμπροσθεν μέντοι τοῦ στρατοπέδου ἔκαιον, ὅπως ὁρῷεν μὲν εἴ τινες νυκτὸς προσίοιεν διὰ τὸ πῦρ, μὴ ὁρῷντο δὲ ὑπὸ τῶν προσιόντων. πολλάκις δὲ καὶ ὄπισθεν τοῦ στρατοπέδου ἐπυρπόλουν ἀπάτης ἕνεκα τῶν πολεμίων. ὥστ' ἔστιν ὅτε καὶ κατάσκοποι ἐνέπιπτον εἰς τὰς προφυλακὰς αὐτῶν, διὰ τὸ ὄπισθεν τὰ πυρὰ εἶναι, ἔτι πόρρω τοῦ στρατοπέδου οἰόμενοι εἶναι. οἱ μὲν οὖν Ἀσσύριοι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, ἐπειδὴ ἐγγὺς ἀλλήλων τὸ στράτευμα ἐγίγνετο, τάφρον περιεβάλλοντο. ὅπερ καὶ νῦν ἔτι ποιοῦσιν οἱ βάρβαροι βασιλεῖς, ὅπου ἂν στρατοπεδεύωνται, τάφρον περιβάλλονται εὐπετῶς διὰ τὴν πολυχειρίαν. ἴσασι γὰρ ὅτι ἱππικὸν στράτευμα ἐν νυκτὶ ταραχῶδές ἐστι, καὶ δύσχρηστον, ἄλλως τε καὶ βάρβαρον. πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις. καὶ εἴ τις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δ' ἐπισάξαι, ἔργον δὲ καὶ θωρακίσασθαι, ἀναβάντας δ' ἐφ' ἵππων ἐλάσαι διὰ τοῦ στρατοπέδου, παντάπασιν ἀδύνατον. τούτων δὴ ἕνεκα πάντων, καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἐκεῖνοι τὰ ἐρύματα περιβάλλονται. καὶ ἅμα αὐτοῖς δοκεῖ τὸ ἐν ἐχυρῷ εἶναι, καὶ ἐξουσίαν παρέχειν ὅταν βούλωνται μάχεσθαι. τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγίγνοντο. ἐπεὶ δὲ προσιόντες ἀπεῖχον ὅσον παρασάγγην, οἱ μὲν Ἀσσύριοι οὕτως ἐστρατοπεδεύοντο ὥσπερ εἴρηται, ἐν περιτεταφρευμένῳ μέν, καταφανεῖ δέ. ὁ δὲ Κῦρος ὡς ἐδύνατο ἐν ἀφανεστάτῳ, κώμας τε καὶ γηλόφους ἐπίπροσθεν ποιησάμενος, νομίζων πάντα τὰ πολεμικά, ἐξαίφνης ὁρώμενα φοβερώτερα τοῖς ἐναντίοις εἶναι. καὶ ἐκείνην μὲν τὴν νύκτα ὥσπερ ἔπρεπε προφυλακὰς ποιησάμενοι, ἑκάτεροι ἐκοιμήθησαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Ἀσσύριος καὶ ὁ Κροῖσος, καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες, ἀνέπαυον τὰ στρατεύματα ἐν τῷ ἐχυρῷ. Κῦρος δὲ καὶ Κυαξάρης συνταξάμενοι, περιέμενον, ὡς εἰ προσίοιεν οἱ πολέμιοι μαχούμενοι. ὡς δὲ δῆλον ἐγένετο, ὅτι οὐκ ἐξίοιεν οἱ πολέμιοι ἐκ τοῦ ἐρύματος, οὐδὲ μάχην ποιήσοιντο ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ μὲν Κυαξά-

cij, consultoresq; bonorum. Simul etiam rogabat & heroas soli Mediæ habitatores & curatores. Vbi uerò & litauisset, & frequens ei esset agmen iuxta fines, tum demum secundis usus augurijs, solum inuadebat hostile: superatisq; illicò finibus, illic iterum propitiam libationibus reddebat Tellurem, & sacrificijs deos ac heroas qui Assyriam incolunt, placabat. Quæ cum fecisset, rursus Ioui patrio sacrificabat & si quis alius deus ostenderetur, nullum negligebat. His actis, continuò haud multum itineris, peditatu ducto, locabant castra: equitatu autem discurrentes, magnam multiplicemq; prædam complectebantur. Cæterũ castra metati habentesq; res necessarias assatim, & uastantes agrum, hostis expectabant. Qui cum aduentare dicerentur, nec iam distare iter dierum decem, tum ait Cyrus: Iam tempus est Cyaxares obuiam eundi, ne & hostibus uideamur & nostris metu eis non occurrere: quin potius pateat non inuitos nos pugnaturos. Hæc ubi Cyaxari quoque uisa sunt, ita instructi procedebant, semper tantum quotidie, quantum satis esse ipsis uideretur: faciebantq; cœnam semper cum luce. Neque ignis in castris noctu accendebant, sed ante castra: quò si qui noctu procederent, propter ignem aspicerent, neque ab aduenientibus uiderentur. Sæpe etiam post castra ignis faciebant ad fallendos hostis. Quare interdum speculatores quoq; incidebāt in eorum procubitores, quoniam ignes essent post castra; cum illi tamen arbitrarentur esse à castris sese admodum procul. Itaq; Assyrij, et qui cum ijs erant, ubi iam proxima inuicem agmina fierent, fossa circundabantur: id quod hoc etiam tempore faciunt reges barbari, qui in locatione castrorum quamprimum ob hominum multitudinem circundantur fossa. Norunt enim equestre agmen noctu facile turbari, esseq; usu difficile, præsertim barbarum. Habent enim in præsepio equos ligatis pedibus, ad quos si quis eat, eos & soluere noctu & frenare laboriosum sit. Operosum est etiam eosdem ephippijs sternere atq; loricis induere: & cum equum ascenderis, eum agere per castra nullo pacto poteris. Itaq; ob hæc omnia cùm alij barbari, tum illi, fossa munitiones circundant: simulq; existimant cum in loco sunt munito, potestatem præstare pugnādi cum uelint. Cum hæc igitur facerent, inuicē proximi fiebant. Sed ubi appropinquantes distarent circiter parasangam, Assyrij ita locabant castra, ut dictum est, in loco fossa circundato, sed aperto. At Cyrus quàm poterat in loco occultißimo, oppositis ante castra pagis et terreis tumulis, ratus res omnis bellicas quæ repentè aspiciantur, esse aduersis formidabiliores. Atque illa quidem nocte, ut par erat, ab utrisque procubitoribus constitutis, quieti se dederũt. Postridie uero illius diei Assyrius, Crœsusq;, atq; alij duces intra munitionem agmina in tuto continuere. Cyrus autem et Cyaxares instructa acie expectabant pugnaturi, ubi hostes inuaderent. Sed ut est exploratum, neq; exituros eo die hostis ex munitione, neque pugnam facturos,

Cyaxares uocato Cyro atque omnibus tempestiuis, huiusmodi uerba locutus est: Videtur mihi, amici uiri, uti ita instructi ut sumus, eamus ad aduersariorũ munitionẽ, eisq; declaremus uelle nos pugnam. Ita enim ubi illi contrà in pugnam non exeant, tum nostri omnibus in rebus audentiores futuri sunt, tum hostes timidiores nostram intuiti audentiam. Cyaxares ita sentiebat. At Cyrus: Nullo modo, inquit, per deos immortalis, ô Cyaxares. Nam si ita profecti apparuerimus ut tu iubes, tunc profectò hostes nos aduenientis spectabunt sine ulla formidine, cum nõ sint nescij se esse in tuto, ne quid patiantur: cumq; abeuntes nihil omnino fecerimus, rursus aspicientes copias nostras eis numero admodum cedere, nos contemnent, tum cras exibũt animis longè firmioribus. Nunc autem cum adesse nos norunt, neque nos uident, tibi perspicuum debet esse, nullos nos illis esse contemptui, sed cogitant potius, quid nam hoc sit: deque de nobis differere, certò scio eos nunquam cessare. Cum uerò exierint, tum ijs simul appareamus oportet, continuoq; obuij eamus, eos offendentes ubi olim uolebamus. Quæ Cyri oratio postea quam & Cyaxari & alijs est probata, per id quidem temporis ubi cœnati sunt, constituissentq; excubias, & ignis multos ante illas accendissent, dederunt se quieti. Postero autem die mane Cyrus coronatus sacrificabat, præcipiebatq; alijs optimatibus, ut coronati sacrificijs adessent. Sacrificio finito; Cyrus his conuocatis tali oratione usus est.

CYRI ORATIO.

Viri amici, dij immortales quemadmodum & augures dicunt, & mihi etiam uidetur, tum pugnam fore pronunciant, tum dant uictoriam, & salutem in sacrificijs pollicentur. Quales autem uos esse oportet, pudeat me sanè admonere. Noui enim æquè uobis hæc esse cognita ac mihi, & hæc uos exercuisse quæ & audisse, audireq; assiduè, quæ etiam ego. Itaque non absurdè alios doceatis. Sed hæc nunc si minus considerastis, audite. Quos enim nouissimè & habemus socios, & enitimur facere nobis similis, hi nobis admonendi sunt, & quorum gratia à Cyaxare alebamur, & quæ ipsi exercebamus, & ad quas res eos inuitauimus, quapropter dixere se nobis auditores fore. Et huius rei admonitos eos reddite, quòd hic dies demonstraturus est, quæ quisque mereatur. Nam quas res homines serò discunt, non est mirandum si qui ipsorum admonitoris quoq; indigent. Verùm satis fuerit, ubi etiam ex admonitione se fortiter gerant. Quæ quidem agentes de uobis quoque unà periculum facietis. Nam qui potest in huiusmodi re facere alios melioris, sibi iam meritò conscius sit absolutæ suæ probitatis. Qui autem horum admonitionem habet duntaxat, estque hac contentus, se iure semiperfectum existimet. Quamobrem haud ego ijs dico, sed iubeo, uos dicatis quo etiam uobis obsequi studeant. Vos enim ijs estis proximi suæ quisq; parti. Neq; uos lateat, donec istis uestram fiduciam ostenderitis, & bis

κυαξάρης καλέσας τὸν κῦρον, καὶ πάντας τοὺς ὁμοτίμους, ἔλεξε τοιάδε· δοκεῖ μοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ τυγχάνομεν συντεταγμένοι, οὕτως ἰέναι πρὸς τὸ τῶν ἀνδρῶν ἔρυμα, καὶ δηλοῦν, ὅτι θέλομεν μάχεσθαι. οὕτω γάρ, ἔφη, ἐπειδὰν μὴ ἀντεπεξίωσιν ἐκεῖνοι, οἱ μὲν ἡμέτεροι μᾶλλον θαρρήσουσιν ἐν πᾶσι. οἱ πολέμιοι δὲ τὴν τόλμαν ἰδόντες ἡμῶν, μᾶλλον φοβηθήσονται. τοῦτο μὲν δὴ οὕτως ἐδόκει. ὁ δὲ κῦρος ἔφη· μηδαμῶς πρὸς τῶν θεῶν, ὦ κυαξάρη, οὕτω ποιήσωμεν. εἰ γὰρ ἤδη ἐκφανέντες πορευσόμεθα ἣ σὺ κελεύεις, νῦν τε προσιόντας ἡμᾶς οἱ πολέμιοι θεάσονται, οὐδὲν φοβούμενοι, εἰδότες ὅτι ἐν ἀσφαλεῖ εἰσι τοῦ μηδὲν παθεῖν. ἐπειδάν τε μηδὲν ποιήσαντες ἀπίωμεν, πάλιν καθορῶντες ἡμῶν τὸ πλῆθος, πολὺ ἐνδεέστερον τοῦ ἑαυτῶν καταφρονήσουσι. καὶ αὔριον ἐξίασι, πολὺ ἐρρωμενεστέραις ταῖς γνώμαις. νῦν δ᾽, ἔφη, εἰδότες μὲν ὅτι πάρεσμεν, οὐχ ὁρῶντες δὲ ἡμᾶς, εὖ τοῦτο ἐπίστω, οὐ καταφρονοῦσιν, ἀλλὰ φροντίζουσι, τί ποτε τοῦτ᾽ ἐστί. καὶ διαλεγόμενοι περὶ ἡμῶν, ἐγὼ οἶδ᾽, ὅτι οὐδὲν παύονται. ὅταν δ᾽ ἐξίωσι, τότε δεῖ ἡμᾶς αὐτοῖς ἅμα φανερούς τε γενέσθαι, καὶ ἰέναι εὐθὺς ὁμόσε, εἰληφότας αὐτούς, ἔνθα πάλαι ἐβουλόμεθα. λέξαντος δ᾽ οὕτω κύρου, συνέδοξε καὶ ταῦτα κυαξάρῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις. καὶ τότε μὲν δειπνοποιησάμενοι, καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι, καὶ πυρὰ πρὸ τῶν φυλακῶν καύσαντες, ἐκοιμήθησαν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ πρωῒ, κῦρος μὲν ἐστεφανωμένος ἔθυε, παρήγγελε δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοτίμοις ἐστεφανωμένοις πρὸς τὰ ἱερὰ παρεῖναι. ἐπεὶ δὲ τέλος εἶχεν ἡ θυσία, συγκαλέσας αὐτούς, ἔλεξεν.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες, οἱ μὲν θεοὶ ὡς οἵ τε μάντεις φασί, καὶ ἐμοὶ συνδοκεῖ, μάχην τ᾽ ἔσεσθαι προαγγέλλουσι, καὶ νίκην διδόασι, καὶ σωτηρίαν ὑπισχνοῦνται ἐν τοῖς ἱεροῖς. ἐγὼ δὲ ὑμῖν παραινῶν ὁποίους τινὰς χρὴ εἶναι ἐν τῷ τοιῷδε, αἰσχυνοίμην ἄν. οἶδα γὰρ ὑμᾶς ταῦτα ἐμοὶ ἐπισταμένους, καὶ ταῦτα μεμελετηκότας τε καὶ ἀκηκοότας καὶ ἀκούοντας διὰ τέλους, ἅπερ ἐγώ. ὥστε κἂν ἄλλους εἰκότως ἂν διδάσκοιτε. τάδε δὲ εἰ μὴ τυγχάνετε κατανενοηκότες, ἀκούσατε. οὓς γὰρ νεωστὶ συμμάχους τε ἔχομεν, καὶ πειρώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς ὁμοίους ποιεῖν, τούτους δεῖ ἡμᾶς ὑπομιμνήσκειν, ἐφ᾽ οἷς τε ἐτρεφόμεθα ὑπὸ κυαξάρους, ἅ τε ἠσκοῦμεν, ἐφ᾽ ἅ τε αὐτοὺς παρακεκλήκαμεν, ὧν τε ἄσμενοι ἀνταγωνισταὶ ἡμῖν ἔφασαν ἔσεσθαι. καὶ τοῦτο δὲ αὐτοὺς ὑπομιμνήσκετε, ὅτι ἥδε ἡ ἡμέρα δείξει, ὧν ἄξιος ἕκαστος. ὧν γὰρ ἂν ὀψιμαθεῖς γένωνται ἄνθρωποι, οὐδὲν θαυμαστόν, εἴ τινες αὐτῶν, καὶ τοῦ ὑπομιμνήσκοντος δέοιντο. ἀλλ᾽ ἀγαπητόν, εἰ καὶ ἐξ ὑποβολῆς δύναιντο ἄνδρες ἀγαθοὶ εἶναι. καὶ ταῦτα μέντοι πράττοντες, ἅμα καὶ ὑμῶν αὐτῶν πεῖραν λήψεσθε. ὁ μὲν γὰρ δυνάμενος ἐν τῷ τοιῷδε καὶ ἄλλους βελτίους ποιεῖν, εἰκότως ἂν ἤδη καὶ ἑαυτῷ συνειδείη, τελέως ἀγαθὸς ἀνὴρ ὤν. ὁ δὲ τὴν τούτων ὑπόμνησιν αὐτὸς μόνος ἔχων, καὶ τοῦτο ἀγαπῶν, εἰκότως ἂν ἡμιτελῆ αὐτὸν νομίζοι. τούτου δ᾽ ἕνεκα, οὐκ ἐγώ, ἔφη, αὐτοῖς λέγω, ἀλλ᾽ ὑμᾶς κελεύω λέγειν, ἵνα καὶ ἀρέσκειν ὑμῖν πειρῶνται. ὑμεῖς γὰρ καὶ πλησιάζετε αὐτοῖς, ἕκαστος τῷ ἑαυτοῦ μέρει. εὖ δ᾽ ἐπίστασθε, ἔφη, ὡς ἂν θαρροῦντας τούτοις ὑμᾶς αὐτοὺς ἐπιδεικνύητε, καὶ τούτους

τούτους καὶ ἄλλους πολλοὺς, οὐ λόγῳ, ἀλλ' ἔργῳ θαῤῥεῖν δεδάξατε. τέλος εἶπεν ἀπιόντες ἀριστᾶτε, ἐστεφανωμένοι καὶ σπονδὰς ποιησάμενοι, ἥκετε εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνοις. ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἀπῆλθον, αὖθις τοὺς οὐραγοὺς προσεκάλεσε, καὶ τούτοις αὖ τοιάδε ἔλεξεν· ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ τῶν ὁμοτίμων γεγόνατε, καὶ ἐπιλελεγμένοι ἐστέ, οἳ δοκεῖτε τὰ μὲν ἄλλα τοῖς κρατίστοις ὅμοιοι εἶναι, τῇ δ' ἡλικίᾳ καὶ φρονιμώτεροι. καὶ τοίνυν χώραν ἔχετε, οὐδὲν ἧττον ἔντιμον τῶν πρωτοστατῶν. ὑμεῖς γὰρ ὄπισθεν ὄντες, τούς τ' ἀγαθοὺς ἂν ἐφορῶντες, καὶ ἐπικελεύοντες αὐτοῖς, ἔτι κρείττους ποιοῖτε. εἴ τέ τις μαλακίζοιτο, καὶ τοῦτον ὁρῶντες, οὐκ ἂν ἐπιτρέποιτε αὐτῷ. συμφέρει δ' ὑμῖν, εἴπερ τῳ καὶ ἄλλῳ, τὸ νικᾶν, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὸ βάρος τῆς στολῆς. ἂν δ' ἄρα ὑμᾶς, καὶ οἱ ἔμπροσθεν ἀνακαλοῦντες ἕπεσθαι παρεγγυῶσιν, ὑπακούετε αὐτοῖς. καὶ ὅπως μηδ' ἐν τούτῳ αὐτῶν ἡττηθήσεσθε, ἀντιπαρακελευόμενοι αὐτοῖς, θᾶττον ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. καὶ ἀπιόντες, ἔφη, ἀριστήσαντες, καὶ ὑμεῖς ἥκετε σὺν τοῖς ἄλλοις ἐστεφανωμένοι εἰς τὰς τάξεις. οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ Κῦρον ἐν τούτοις ἦσαν. οἱ δὲ ἀσσύριοι καὶ δὴ ἠριστηκότες, ἐξῇσάν τε θρασέως, καὶ παρετάττοντο ἐῤῥωμένως. παρέταττε δὲ αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς, ἐφ' ἅρματος παρελαύνων, καὶ τοιάδε παρεκελεύετο· ἄνδρες ἀσσύριοι, νῦν δεῖ ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι. νῦν γὰρ περὶ ψυχῶν τῶν ὑμετέρων ὁ ἀγών· καὶ περὶ γῆς, ἐν ᾗ ἔφυτε· καὶ περὶ οἴκων, ἐν οἷς ἐτράφητε· καὶ περὶ γυναικῶν δὲ καὶ τέκνων, καὶ περὶ πάντων ὧν κέκτησθε ἀγαθῶν. νικήσαντες μὲν γὰρ ἁπάντων τούτων ὑμεῖς ὥσπερ πρόσθεν κύριοι ἔσεσθε· εἰ δ' ἡττηθήσεσθε, εὖ ἴστε ὅτι παραδώσετε ταῦτα πάντα τοῖς πολεμίοις. ἅτε οὖν νίκης ἐρῶντες, μένοντες μάχεσθε. μῶρον γὰρ, τὸ κρατεῖν βουλομένους, τὰ τυφλὰ τοῦ σώματος καὶ ἄοπλα καὶ ἄχειρα ταῦτα, ἐναντία τάττειν τοῖς πολεμίοις φεύγοντας. μῶρος δὲ καὶ εἴ τις ζῆν βουλόμενος, φεύγειν ἐπιχειροίη. εἰδὼς οἱ μὲν νικῶντες σῴζονται, οἱ δὲ φεύγοντες ἀποθνήσκουσι μᾶλλον τῶν μενόντων. μῶρος δὲ καὶ εἴ τις χρημάτων ἐπιθυμῶν, ἧτταν προσίεται. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι οἱ μὲν νικῶντες, τά τε ἑαυτῶν σῴζουσι, καὶ τὰ τῶν ἡττωμένων προσλαμβάνουσιν, οἱ δ' ἡττώμενοι ἅμα ἑαυτούς τε καὶ τὰ ἑαυτῶν πάντα ἀποβάλλουσιν; ὁ μὲν δὴ ἀσσύριος ἐν τούτοις ἦν. ὁ δὲ κυαξάρης πέμπων πρὸς τὸν Κῦρον ἔλεγεν, ὅτι ἤδη καιρὸς ἄγειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. εἰ γὰρ νῦν, ἔφη, ἔτι ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἔξω τοῦ ἐρύματος, ἐν ᾧ ἂν προσίωμεν, πολλοὶ ἔσονται. μὴ οὖν ἀναμείνωμεν, ἕως ἂν πλείους ἡμῶν γένωνται. ἀλλ' ἴωμεν ἕως ἔτι οἰόμεθα εὐπετῶς αὐτῶν κρατῆσαι ἄν. ὁ δ' αὖ Κῦρος ἀπεκρίνατο· ὦ κυαξάρη, εἰ μὴ ὑπὲρ ἥμισυ αὐτῶν ἔσονται οἱ ἡττηθέντες, εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς μὲν ἐροῦσι φοβουμένους τὸ πλῆθος, τοῖς ὀλίγοις ἐπιχειρῆσαι, αὐτοὶ δὲ οὐ νομίσουσιν ἡττῆσθαι. ἄλλης σοι συμμαχίας δεήσειν, ἣ ἂν ἄμεινον ἴσως βουλεύσαιντο, ἢ νῦν βεβούλευνται, παραδόντες ἑαυτοὺς ἡμῖν ταμιεύεσθαι, ὥσθ' ὁπόσοις ἂν βουλώμεθα αὐτῶν μάχεσθαι. οἱ μὲν δὴ ἄγγελοι ταῦτα ἀκούσαντες ᾤχοντο. ἐν τούτοις δ' ἦλθε χρυσάντας ὁ πέρσης, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ὁμοτίμων αὐτομόλους ἄγοντες. καὶ ὁ Κῦρος ὡς εἰκὸς, ἠρώτα τοὺς αὐτομόλους τὰ ἐκ τῶν πολεμίων. οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι ἐξίοιέν τε ἤδη σὺν τοῖς ὅπλοις, καὶ

his, & alijs multis audendi non uerbo, sed opere doctores futuri estis. Dixitq; ad postremũ, ut pransum abirent coronati, utq; uenirent in ordines cum coronis. Vt hi abiere, rursus subsidiarios duces ad se uocauit, quibus ita quoq; locutus est: Viri Persæ uos facti estis & homotimi & electi, qui uidemini alijs quidẽ in rebus uiris fortissimis esse similes, ætate uero etiam prudẽtiores: habetisq; locum nihilominus honestum quàm præfecti. Vos enim cum in postremo estis agmine, uiros fortis obseruãtes, ipsosq; adhortantes, redditis etiã fortioris. Quòd si quis mollιorem se præstiterit, hunc quoq; uidentes, nequaquam ei assentiamini. Conducit autẽ uobis uictoria, quantum alteri cuiquam, tum propter ætatem, tum propter grauitatem stolæ. Quare si uos etiã qui anteriores sunt acciuerint, sequiq; hortentur, ipsis audite. Et quò ne hac quidem in re sitis illis inferiores, ipsos adhortamini ut celerrimè antecedant aduersus hostis. Atq; abite, inquit, quò et ipsi prandeatis: deniq; unà cũ alijs coronati in ordines itote. Igitur Cyrus cũ suis in his erat. At Assyrij iam etiã pransi & exierant audaciter, instruebanturq; constanter ac robustè. Parabat autẽ eos rex deuectus in curru, & talem adhibebat adhortationem. Viri Assyrij nũc opus est uiros fortißimos uos præstetis. Per hoc temporis de uita uobis propositum est certamen, de solo ubi orti estis, de ædibus in quibus estis et alti et educati, de uxoribus, de liberis, ac de bonis omnib. uestris. Si quidem uiceritis, estis harum omnium rerum domini futuri, ut antea: sin uicti fueritis, hæc omnia tradetis hostibus. Quare si uictoriã amatis, manete ac pugnate. Stultum est enim qui potiri uolũt uictoria, hos terga, et eas corporis partis quæ et armis uacant & manibus, per fugã aduersarijs opponere. Stultus etiam est si quis uitæ appetens se fugæ commiserit, cum non sit ignarus uictoris parari salutem, at mortem fugientis magis quàm manentis occumbere. Atq; ille quoq; stultus est, qui pecuniarum cupidus uinci æquo animo patiatur. Quis enim ignorat, uictores & suas sibi res saluas facere, & succumbentiũ bona etiam capere: uictos autem, & seipsos unà & sua omnia amittere? Hæc ab Assyrio gerebantur. At Cyaxares ad Cyrũ mittens, aiebat iam tempus esse agendi aduersus hostis aciẽ. Si enim, inquit, nunc pauci adhuc sunt, qui sese extra munitionem egerint, in quo tum tempore aggrediemur, erunt permulti. Ne igitur expectemus donec nos superent numero, sed eamus potius dum adhuc putamus eos quamprimum à nobis superatum iri et quàm facillime. Cui respondit Cyrus: Cyaxares, nisi uicti fuerint supra dimidiũ ipsorum, dicturi sunt nos metu multitudinis aggressos esse paucitatem, ac ne uictos quidem se putabunt. Itaq; rursus pugnandũ erit: qua quidem in pugna melius fortasse sibi consulant, quam nunc consuluerint, tradentes se nobis dispensandos, ut cum quanto uellemus eorum numero pugnaremus. Nuncij his auditis abibant: cum interea temporis uenit Chrysantas Perses, & alij quidam homotimi, qui transfugas agerent. quos Cyrus prudenter interrogabat, quæ ab hostibus gererentur. Illi autem dicebant eos exisse iam cum armis, dispo-

disponiq; à rege in acie extra castra, qui eos egressos adhortaretur oratione multa, eaq; ualida, ut ab ijs qui audierāt ferebatur. Hic aūt Chrysantas: Quid Cyre si etiam tu conuocatos milites dum adhuc licet adhorteris, si quid tandem melioris facturus es? Et Cyrus inquit: Chrysanta nulla te afficiant molestia adhortationes Assyrij. NVLLA est enim bona adeò admonitio, quæ uiros, si eam audiant, non fortes, eodem die forteis factura sit. Non igitur sagittarios faciat bonos, nisi antea sagittam exercuerint: neq; iaculatores, neq; equites, nec item corpora ad laborandum sufficiētia, nisi fuerint antè ad labores exercitata. Ad quē Chrysantas: Sed satis est, inquit, Cyre, si ipsorum animos adhortationibus tuis reddideris melioris. NVM QVEAT una oratio, inquit Cyrus, eodem die auditorū animos uerecundia implere, aut à turpitudine cohibere, atq; inducere ut laudis gratia omnē laborem, omne periculū subeāt, ut hoc in mentis suas constanter admittant, expetendum magis esse mori pugnando, quàm fugiendo seruari? Nónne si huiusmodi cogitatus debent in hominibus coalescere, stabilesq; manere, leges primū huiusmodi sint oportet, per quas uiris bonis uita honorifica liberalisq; paretur, malis autē æuum proponatur & humile & molestum & mendicum? Dein magistri ac etiam principes mea sententia his præficiendi sunt, qui & rectè demonstraturi sint & docturi, assuefacturiq; ad hæc facienda, donec eis inhærescat penitus, uiros bonos ac præclaros putandos esse indubitatò felicissimos: malos autem et famosos omnium miserrimos duci oportere. Sic enim disponendi sunt, qui disciplinam hostili metu sint praelaturi. Si uero quo tempore milites armati eunt in pugnam, ubi plures etiam ea quæ diu didicerint obliuiscuntur, hic potis quisquam erit qui breui agenda commentatus, è uestigio bellicosos uiros efficiat. Omnium facillimum certè sit: & didicisse & docuisse maximam rerum humanarum omnium uirtutem. Siquidem ne hosce quidem crederem stabilis futuros, quos nunc haberemus exerceremusq; apud nos, nisi præsenteis uos uiderem, qui ipsis eritis exemplo qualis oportet esse. & quod eos latuerit, poteritis suggerere. At ignaris omnino uirtutis mirarer equidem Chrysanta si quid plus apposita oratio prodesset ad probitatem, quàm musicæ indoctis pulchrè cantatum carmen ad musicam. Et hi quidem talia disserebant. At Cyaxares iterum mittebat, dicens eum errare, quòd tempus tereret, neq; aciem ageret quamprimum aduersus hostes. At Cyrus tum tandem nuncijs respondit: Exploratissimū sit Cyaxari hostes nondū esse castris egressos, quod oporteret. Hæcq; nunciate ipsi uniuersis audientibus. Cæterum quoniam ita illi uidetur, iam agam. Hæc locutus, & eius soli deos precatus, extra castra aciem agebat. Cumq; agere cœpisset, celerius etiam præibat. Quem milites compositè sequebantur, cum ob scientiam, tum propter exercitationem in ordine pergendi. Magno autem cum robore sequebātur propter mutuam inter sese æmulationem, & quia erant exercitatis corporibus ad laborē, et quoniā præfecti omnes erant principes. libēter uerò quoniam

καὶ παρατάττοι αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς, ἔξω ὢν καὶ παρακελεύοιτο, πολλά τε καὶ ἰσχυρὰ ὡς ἔφασαν λέγειν οἱ ἀκούοντες. ἐνταῦθα δὴ εἶπεν ὁ Χρυσάντας· τί δ' ἔφη, ὦ Κῦρε, εἰ καὶ σὺ συγκαλέσας ἕως ἔτι ἔξεστι παρακελεύσαιο, εἰ ἄρα καὶ σὺ ἀμείνους ποιήσαις τοὺς στρατιώτας; καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ὦ Χρυσάντα, μηδέν σε λυπούντων αἱ τῶν Ἀσσυρίων παρακελεύσεις. οὐδεμία γάρ ἐστιν οὕτω καλὴ παραίνεσις, ἥτις τοὺς μὴ ὄντας ἀγαθοὺς, αὐθημερὸν ἀκούσαντας, ἀγαθοὺς ποιήσει. οὐκ ἂν οὖν τοξότας γε, εἰ μὴ ἔμπροσθεν τοῦτο μεμελετηκότες εἶεν· οὐδὲ ἀκοντιστὰς, οὐδὲ μὴν ἱππέας γε, οὐδὲ μὴν τά γε σώματα ἱκανοὺς ποιεῖν, εἰ μὴ πρόσθεν ἠσκηκότες εἶεν. καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν· ἀλλ' ἀρκεῖ τοι, ὦ Κῦρε, ἐὰν τὰς ψυχὰς αὐτῶν παρακελευσάμενος, ἀμείνους ποιήσῃς. ἦ καὶ δύναιτ' ἂν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἷς λόγος ῥηθεὶς αὐθημερὸν, αἰδοῦς μὲν ἐμπλῆσαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουσάντων, ἢ ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν κωλῦσαι, προτρέψαι δὲ ὡς χρὴ, ἐπαίνου μὲν ἕνεκα, πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον ὑποδύεσθαι· λαβεῖν δ' ἐν ταῖς γνώμαις βεβαίως τοῦτο, ὡς αἱρετώτερόν ἐστι, μαχομένους ἀποθνήσκειν μᾶλλον, ἢ φεύγοντας σώζεσθαι; ἆρ' οὐκ, ἔφη, εἰ μέλλουσι τοιαῦται διάνοιαι ἐγγραφήσεσθαι ἀνθρώποις, καὶ ἔμμονοι ἔσεσθαι, πρῶτον μὲν νόμους ὑπάρξαι δεῖ τοιούτους, δι' ὧν τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἔντιμος καὶ ἐλευθέριος ὁ βίος παρασκευασθήσεται· τοῖς δὲ κακοῖς, ταπεινός τε καὶ ἀλγεινὸς καὶ ἀβίωτος ὁ αἰὼν ἐπανακείσεται; ἔπειτα διδασκάλους οἶμαι δεῖ καὶ ἄρχοντας ἐπὶ τούτοις γενέσθαι, οἵτινες δείξουσί τε ὀρθῶς καὶ διδάξουσι, καὶ ἐθιοῦσι ταῦτα δρᾶν, ἕως ἂν ἐγγένηται αὐτοῖς, τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ εὐκλεεῖς, εὐδαιμονεστάτους τῷ ὄντι νομίζειν, τοὺς δὲ κακοὺς καὶ δυσκλεεῖς, ἀθλιωτάτους πάντων ἡγεῖσθαι. οὕτω γὰρ δεῖ διατεθῆναι τοὺς μέλλοντας τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβον τῇ μαθήσει κρείττονα παρέξεσθαι. εἰ δέ τοι ἰόντων εἰς μάχην σὺν ὅπλοις, ἐν ᾧ πολλοὶ καὶ τῶν παλαιῶν μαθημάτων ἐξίστανται, ἐν τούτῳ δυνήσεταί τις ἀπορραψῳδήσας, παραχρῆμα ἄνδρας πολεμικοὺς ποιῆσαι, πάντων ἂν ῥᾷστον εἴη καὶ μαθεῖν καὶ διδάξαι τὴν μεγίστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀρετήν. ἐπεὶ ἔγωγ', ἔφη, οὐδ' ἂν τούτοις ἐπίστευον ἐν μόνοις ἔσεσθαι, οὓς νῦν ἔχοντες παρ' ἡμῖν αὐτοὺς ἠσκοῦμεν, εἰ μὴ καὶ ὑμᾶς ἑώρων παρόντας, οἳ καὶ παράδειγμα ἔσεσθε οἵους χρὴ εἶναι, καὶ ὑποβάλλειν δυνήσεσθε, ἤν τι ἐπιλανθάνωνται. τοὺς δ' ἀπαιδεύτους παντάπασιν ἀρετῆς, θαυμάζοιμ' ἂν, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, εἴ τι πλέον ἂν ὠφελήσειε λόγος καλῶς ῥηθεὶς εἰς ἀνδραγαθίαν, ἢ τοὺς ἀπαιδεύτους μουσικῆς ᾆσμα, καλῶς ᾀσθὲν εἰς μουσικήν. οἱ μὲν τοιαῦτα διελέγοντο. ὁ δὲ Κυαξάρης πάλιν πέμπων, ἔλεγεν ὅτι ἐξαμαρτάνοι διατρίβων, καὶ οὐκ ἄγων ὡς τάχιστα ἐπὶ τοὺς πολεμίους. καὶ ὁ Κῦρος ἀπεκρίνατο δὴ τότε τοῖς ἀγγέλοις· ἀλλ' εὖ μὲν ἴστω, ἔφη, ὅτι οὔπω εἰσὶν ἔξω ὅσους δεῖ. καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλετε αὐτῷ ἐν ἅπασιν. ὅμως δὲ ἐπεὶ ἐκείνῳ δοκεῖ, ἄξω ἤδη. ταῦτα εἰπὼν, καὶ προσευξάμενος τοῖς θεοῖς, ἐξῆγε τὸ στράτευμα. ὡς δ' ἤρξατο ἄγειν ἐπὶ θᾶττον, ὁ μὲν ἡγεῖτο. οἱ δ' εἵποντο εὐτάκτως μὲν, διὰ τὸ ἐπίστασθαί τε καὶ μεμελετηκέναι ἐν τάξει πορεύεσθαι. ἐρρωμένως δὲ, διὰ τὸ φιλονείκως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, καὶ διὰ τὸ τὰ σώματα ἐκπεπονῆσθαι, καὶ διὰ τὸ πάντας ἄρχοντας τοὺς πρωτοστάτας εἶναι. ἡδέως δὲ, καὶ

καὶ διὰ τὸ φρονίμους ἔχειν. ἠπίσταντο γὰρ καὶ ἐκ πολλοῦ οὕτως ἐμεμαθήκεσαν, ἀσφαλέστατον εἶν, καὶ ῥᾷστον, τὸ ὁμόσε ἰέναι τοῖς πολεμίοις, ἄλλως τε καὶ τοξόταις, καὶ ἀκοντισταῖς καὶ ἱππεῦσιν. ἕως δ' ἔτι βελῶν ἔξω ἦσαν, παρηγγύα ὁ Κῦρος σύνθημα, Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἧκε τὸ σύνθημα ἀνταποδιδόμενον, ἐξῆρχεν αὐτὸς ὁ Κῦρος παιᾶνα τὸν νομιζόμενον. οἱ δὲ θεοσεβῶς πάντες συνεπήχησαν μεγάλῃ τῇ φωνῇ. ἐν τῷ τοιούτῳ γὰρ δὴ οἱ δεισιδαίμονες ἧττον τοὺς ἀνθρώπους φοβοῦνται. ἐπεὶ δ' ὁ παιὰν ἐγένετο, ἅμα πορευόμενοι οἱ ὁμότιμοι φαιδροὶ, πεπαιδευμένοι, περιορῶντες ἀλλήλους, ὀνομάζοντες παραστάτας ἐπιστάτας λέγοντες. καὶ πολὺ τὸ ἄνδρες φίλοι ἄγετ' ἄνδρες ἀγαθοί, παρεκάλουν ἀλλήλους ἕπεσθαι. οἱ δ' ὄπισθεν αὐτῶν ἀκούσαντες, ἀντιπαρεκελεύοντο τοῖς πρώτοις ἡγεῖσθαι ἐρρωμένως. ἦν δὲ μεστὸν τὸ στράτευμα τῷ Κύρῳ, προθυμίας, φιλοτιμίας, ῥώμης, θάρσους, παρακελευσμοῦ, σωφροσύνης, πειθοῦς· ὅπερ οἶμαι δεινότατον τοῖς ὑπεναντίοις. τῶν δ' Ἀσσυρίων οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἐρυμάτων προμαχοῦντες, ὡς ἐγγὺς ἤδη προσεμίγνυε τὸ Περσικὸν πλῆθος, ἀνέβαινον ἐπὶ τὰ ἅρματα, καὶ ἀνεχώρουν πρὸς τὸ ἑαυτῶν πλῆθος. οἱ δὲ τοξόται, καὶ ἀκοντισταί, καὶ σφενδονῆται αὐτῶν ἀφίεσαν τὰ βέλη πολλῷ πρὶν ἐξικνεῖσθαι. ὡς δ' ἐπιόντες οἱ Πέρσαι, ἐπέβησαν τῶν ἀφειμένων βελῶν, ἐφθέγξατο δὴ ὁ Κῦρος· ἄνδρες ἄριστοι ἤδη θᾶττόν τις ἰών, ἐπιδεικνύτω ἑαυτὸν καὶ παρεγγυάτω. οἱ μὲν παρεδίδοσαν τοῦτο. ὑπὸ δὲ προθυμίας καὶ μένους, καὶ τοῦ σπεύδειν συμμῖξαι, δρόμου τινὲς ἦρξαν. συνεφείπετο δὲ καὶ πᾶσα ἡ φάλαγξ δρόμῳ. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κῦρος ἐπιλαθόμενος τοῦ βάδην, δρόμῳ ἡγεῖτο, καὶ ἅμα ἐφθέγγετο· τίς ἕψεται; τίς ἀγαθός; τίς πρῶτος ἄνδρα καταβαλεῖ; οἱ δὲ ἀκούσαντες, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐφθέγγοντο. καὶ διὰ πάντων δὴ ὥσπερ παρηγγύα, οὕτως ἐχώρει. τίς ἕψεται; τίς ἀγαθός; οἱ μὲν δὴ Πέρσαι οὕτως ἔχοντες, ὁμόσε ἐφέροντο. οἵ γε μὴν πολέμιοι, οὐκέτι ἐδύναντο μένειν. ἀλλὰ στραφέντες, ἔφευγον εἰς τὸ ἔρυμα. οἱ δ' αὖ Πέρσαι κατὰ τὰς εἰσόδους ἑπόμενοι, ὠθουμένων αὐτῶν, πολλοὺς ἀπέκτειναν. τοὺς δ' εἰς τὰς τάφρους ἐμπίπτοντας, ἐπικαταπηδῶντες ἐφόνευον ἄνδρας ὁμοῦ καὶ ἵππους. ἔνια γὰρ τῶν ἁρμάτων εἰς τὰς τάφρους ἠναγκάσθη φεύγοντα συμπεσεῖν. καὶ οἱ τῶν Μήδων δὲ ἱππεῖς ὁρῶντες ταῦτα, ἤλαυνον εἰς τοὺς ἱππέας τῶν πολεμίων· οἱ δ' ἐνέκλιναν καὶ τούτους. ἔνθα δὴ καὶ ἵππων διωγμὸς ἦν καὶ ἀνδρῶν, καὶ φόνος δ' ἀμφοτέρων. οἱ δ' ἐντὸς τοῦ ἐρύματος τῶν Ἀσσυρίων ἑστηκότες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς τάφρου, τοξεύειν μὲν καὶ ἀκοντίζειν εἰς τοὺς κατακτείνοντας, οὔτε ἐφρόνουν, οὔτ' ἐδύναντο, διά τε τὰ δεινὰ θεάματα, καὶ διὰ τὸν φόβον. τάχα δὲ καὶ καταμαθόντες τῶν Περσῶν τινας διακεκοφότας πρὸς τὰς εἰσόδους τοῦ ἐρύματος, ἐτράποντο, καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλῶν ἔφευγον. ἰδοῦσαι δὲ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τῶν συμμάχων, φυγὴν ἤδη καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἀνέκραγον καὶ ἔθεον ἐκπεπληγμέναι. αἱ μὲν καὶ τὰ τέκνα ἔχουσαι· αἱ δὲ καὶ νεώτεραι, καταρρηγνύμεναι τοὺς πέπλους καὶ δρυπτόμεναι, καὶ ἱκετεύουσαι πάντας ὅτῳ ἐντυγχάνοιεν, μὴ φεύγειν καταλιπόντας αὐτάς, ἀλλ' ἀμῦναι, καὶ τέκνοις, καὶ ἑαυταῖς, καὶ σφίσιν αὐτοῖς. ἔνθα δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς σὺν

τοῖς

quoniam prudenter haberent. Scieba͂t enim ac iam diu ita didicerant, & securissimum esse et facillimu͂ obuiam ire hostibus, & sagittarijs maxime, iaculatoribusq; & equitibus. Sed donec adhuc erant eminus à sagittarium iactu, Cyrus tesseram dabat: Iupiter socius & imperator. Vbi rursus uenit tessera uicissim reddita, Cyrus cœpit rursus Castori & Polluci canere peana, qui erat in more. Hi aute͂ piè omnes magna uoce constrepueru͂t. In huiusmodi enim hymno superstitiosi minus homines metuunt. Peane absoluto, unà pergentes homotimi alacri animo, eruditi, ac sese inuicem circunspicientes, appellantesq; nomine fautores præfectosq; frequentissimè dicentes, Agite uiri amicissimi, agite uiri fortissimi, se mutuò hortabantur, ut sequerentur. Qui aute͂ erant retrò, illis auditis, contra primos ut ualentius ducerent adhortabantur. Habebat aciem Cyrus plenam strenuitatis, ambitionis, roboris, fiduciæ, exhortationis, temperantiæ, obedientiæ: id quod est aduersarijs, mea sententia, maximè formidabile. At Assyrij alij quide͂ qui à munitionibus propugnaba͂t, cu͂ propè iam accederent Persarum copiæ, ascendebant in currus ad suas copias secedentes: sagittarij uerò ac iaculatores, funditoresq; multò prius tela emisere, quàm possent pertingere. Persæ autem adorti Assyrios, ubi peruenerunt ad telorum iactum, tum Cyrus uocem efferens dicebat: Viri fortissimi iam uelocius uestrum aliquis ito, seq; ipsum demonstrato, atque alios exhortator. Et hi quidem deinceps hoc tradiderunt. Quidam uero ob alacritatem, & animi uim, studiumq; pugnandi, cœperunt currere: quos uniuersa phalanx cursim sequebatur. Atq; Cyrus ipse omisso lento gradu cursim agebat, simulq; obstrepebat, Quis me sequetur? quis fortis? quis primus uirum prosternet? Quibus illi auditis, idem hoc obstrepebant, ac per eos omneis uti monebat, sic peruadebat, Quis sequetur? quis fortis? Igitur Persæ hoc modo habentes, obuij ferebantur. Hostes cum amplius manere non possent, in fugam conuersi sunt ad munitiones. Itemq; Persæ ad castrorum portas insequentes, urgentes se illos inuicem pluresi interficiebant: superq; eos insilientes qui in fossas caderent, & uiros simul, equosq; necabant. Nam & currus aliqui fugientes, coacti sunt simul in fossas cadere. Atq; Medorum equites his uisis, aggrediebantur hostium equites, qui eos haud sustinuerunt. Igitur hic & equorum & uirorum fuga, atq; ex utrisq; nex facta. Cæterum qui intra munitionem Assyriorum in fossæ statione steterant, sagittas iaculaq; mittere in occisores neq; sciebant, neq; poterant, tum ob triste spectaculu͂, tum propter metum. Fortasis etia͂ cum didicissent Persas quosdam ad munitionis aditus suos trucidare, auertebantur, fugiebantq; à stationibus interioribus. Sed ubi Assyriorum sociorumq; uxores uidissent, iam etia͂ in castris fugam fieri, clamabant, discurrebantq; præ stupore, aliæ liberos habentes, aliæ hæq; iuniores lacerantes peplos, seq; laniantes, omnisq; in quemcunque inciderent suppliciter orantes, ne fugerent, ne se desererent, sed auxilium ferrent & filijs, & uxoribus, & sibipsis. Hic ipsi etiam reges stantes cum

fidelissi/

fidelissimis militibus, unà ad castrorũ portas stationibus ascẽsis, tũ ipsi pugnabãt, tũ alios hortabãtur ad pugnandũ. At Cyrus posteaquã rẽ nouit, ueritus ne si intrò ui irrũperent, pauci à multis mali aliquid paterẽtur, praecepit ut extra telorũ iactus pedẽ retro ferrẽt, atq; obedirẽt. Hic facilè quis cognosceret uiros honoratos & quamoptimè institutos: celeriter enim & ipsi obediebãt, & alijs parendũ praecipiebant. Vt autem extra teli iactum facti sunt, steterunt locis suis, multò promptius tripudio, perspicuè scientes, ubi unumquenq; esse oporteret.

τοῖς πιστοτάτοις, ἑαυτῶν ἐπὶ τὰς ἐφόδους, καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰς κεφαλὰς καὶ αὐτοὶ ἐμάχοντο καὶ τοῖς ἄλλοις παρεκελεύοντο. ὡς δ' ἔγνω ὁ Κῦρος τὸ γιγνόμενον, δείσας μὴ εἰ καὶ βιάσαιντο εἴσω, ὀλίγοι ὄντες ὑπὸ πολλῶν σφαλεῖέν τι, παρηγγύησεν ἐπὶ πόδα ἀνάγειν ἔξω βελῶν καὶ πείθεσθαι. ἔνθα δὴ ἔγνω τις ἂν τοὺς ὁμοτίμους, ὡς πεπαιδευμένοι ὡς δεῖ. ταχὺ μὲν γὰρ αὐτοὶ ἐπείθοντο, ταχὺ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγγελλον. ὡς δ' ἔξω βελῶν ἐγένοντο, ἔστησαν κατὰ χώραν πολὺ μᾶλλον χοροῦ, ἀκριβῶς εἰδότες ὅπου ἕκαστον γενέσθαι.

XENOPHONTIS

CYRI DISCIPLINAE LIBER QVARTVS, FRANCISCO Philelpho interprete.

CYRVS ubi modicum temporis ibi unà cum acie mansisset, ostendissetq; paratos sese esse qui pugnarent si quis egrederetur, tãdẽ posteaquã egrediebatur nemo, tantũ abegit spacij, quantũ bene habere existimabat: castrisq; locatis, et custodijs cõstitutis, ac praemissis exploratoribus, stans in mediũ suos milites conuocauit, ad quos in hunc modum locutus est:

ORATIO CYRI.

Viri Persae, primum equidem deos & ipse laudo quantum possum, & uos itẽ omnes laudatis, ut arbitror: quippe qui & uictoriã sumus salutẽq; consecuti. Ex his igitur quaeq; habeamus semper, gratiarũ dona dijs immortalib. sunt soluẽda. Caeterũ ego uos cunctos iam laudo. Nam quod operis gestũ est uobiscum unà omnibus, pulcherrimũ est profectò. Quae autẽ est quisq; meritus, cũ à quib. par est accepero, tum & uerbo & re pro dignitate gratiã cuiq; referam. Sed qui me proximè est, de Chrysanta ordinis centurione nihil est audiendũ ab alijs. Nã ipse noui qualis fuerit. Fecit enim alia quaecũq; uos etiã omnis fecisse puto. Ac cũ ipse reditũ praecepi, eũq; nomine uocaui, hic sublato gladio ut hostẽ percuteret, tũ mihi cõtinuò audiuit, tũ quod facturus erat omittẽs, agebat quod iussus foret. Nã et ipse recipiebat sese, & idẽ alijs faciundũ urgẽter praecipiebat. Itaq; extra telorũ iactus prius ordinẽ eduxit, quàm hostes uel perciperẽt nos recedere, uel arcus intenderẽt, tragulasq; immitterẽt. Quò factũ est, ut et seipsum, et uiros quibus praeerat, illaesos praestiterit propter obedientiã. Sed alios aspicio uulneratos, de quib. ubi cõsiderauero, quo tempore uulneribus sunt affecti, tum de ipsis sententiam meam ostendã. At Chrysantam, & rerũ operariũ bellicarũ & prudentẽ uirũ, et qui satis idoneus sit ad sustinẽdũ imperiũ atq; imperandũ, militũ tribunatu nũc dono. Verùm cùm aliud itẽ quicquã boni dederit deus, ne tũ quidẽ eius obliuiscar: atq; uos omnis admonitos esse uolo. Quae enim nunc uidistis hac in pugna, haec uos cõmentari nunquam cessetis, quò apud uosipsos iudicetis semper, uirtus ne magis, an fuga uitam conseruet: & utrum qui libenter pugnant, facilius liberentur, an qui minus libẽter: & qualẽ uictoria uoluptatẽ praebet. Haec enim ipsi nũc optimè iudicetis, cũ ob peri-

tiam

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΜΕΙΝΑΣ δὲ ὁ Κῦρος μέτριον χρόνον αὐτοῦ σὺν τῷ στρατεύματι, καὶ δηλώσας ὅτι ἕτοιμοί εἰσι μάχεσθαι, εἴ τις ἐξέρχοιτο. ὡς δ' οὐδεὶς ἐξῄει, ἀπήγαγεν ὅσον ἐδόκει καλῶς ἔχειν. καὶ κατεστρατοπεδεύσατο· φυλακάς τε καταστησάμενος, καὶ σκοποὺς προπέμψας, στὰς εἰς τὸ μέσον, συνεκάλεσε τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας, καὶ ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες Πέρσαι, πρῶτον μὲν τοὺς θεοὺς ἐγώ τε ἐπαινῶ ὅσον δύναμαι, καὶ ὑμεῖς πάντες οἶμαι. νίκης τε γὰρ τετυχήκαμεν καὶ σωτηρίας. τούτων μὲν οὖν χρὴ χαριστήρια ὧν ἂν ἔχωμεν τοῖς θεοῖς ἀποτελεῖν. ἐγὼ δέ, σύμπαντας μὲν ὑμᾶς ἤδη ἐπαινῶ. τὸ γὰρ γεγενημένον ἔργον, σύμπασιν ὑμῖν καλὸν ἀποτετέλεσται. ὧν δ' ἕκαστος ἄξιος, ἐπειδὰν παρ' ὧν προσήκει πύθωμαι, τότε τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, πειράσομαι ἀποδιδόναι. τὸν δ' ἐμοῦ ἐγγυτάτω ταξίαρχον Χρυσάνταν, οὐδὲν παρ' ἄλλων δέομαι πυνθάνεσθαι. ἀλλ' αὐτὸς οἶδα οἷος ἦν. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ὅσαπερ καὶ ὑμεῖς πάντες οἶμαι ἐποιεῖτε. ἐπεὶ δ' ἐγὼ παρηγγύησα ἐπανάγειν καλέσας ὀνομαστὶ αὐτόν, ἀνατεταμένος οὗτος τὴν μάχαιραν ὡς παίσων πολέμιον, ὑπήκουσέ τε μοι εὐθὺς καὶ ἀφεὶς ὃ ἔμελλε ποιεῖν, τὸ κελευόμενον ἔπραττεν. αὐτός τε γὰρ ἐπανήγαγε, καὶ τοῖς ἄλλοις μάλα ἐπισπερχῶς παρηγγύα. ὥστ' ἔφθασεν ἔξω βελῶν τὴν τάξιν ποιήσας, πρὶν τοὺς πολεμίους κατανοῆσαί τε ὅτι ἀνεχωροῦμεν, καὶ τόξα ἐντείνασθαι, καὶ τὰ παλτὰ ἐπαφιέναι. ὥστε αὐτός τε ἀβλαβὴς, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἄνδρας ἀβλαβεῖς διὰ τὸ πείθεσθαι παρέχεται. ἄλλους δ', ἔφη, ὁρῶ τετρωμένους, περὶ ὧν ἐγὼ σκεψάμενος ἐν ὁποίῳ χρόνῳ ἐτρώθησαν, τότε τὴν γνώμην περὶ αὐτῶν ἀποφανοῦμαι. Χρυσάνταν δὲ καὶ ἐργάτην τῶν πολεμικῶν καὶ φρόνιμον, καὶ ἄρχεσθαι ἱκανὸν καὶ ἄρχειν, χιλιαρχίᾳ μὲν ἤδη τιμῶ. ὅταν δὲ καὶ ἄλλο τι ἀγαθὸν ὁ θεὸς δῷ, οὐδὲ τότε ἐπιλήσομαι αὐτοῦ, καὶ πάντας δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἔφη, ὑπομνῆσαι. ἃ γὰρ νῦν εἴδετε ἐν τῇ μάχῃ τῇδε, ταῦτα ἐνθυμούμενοι μήποτε παύεσθε, ἵνα παρ' ὑμῖν αὐτοῖς ἀεὶ κρίνητε, πότερον ἡ ἀρετὴ μᾶλλον, ἢ ἡ φυγὴ σώζει τὰς ψυχάς· καὶ πότερον οἱ μάχεσθαι θέλοντες ῥᾷον ἀπαλλάττουσιν, ἢ οἱ οὐκ ἐθέλοντες· καὶ ποίαν τινὰ ἡδονὴν τὸ νικᾶν παρέχει. ταῦτα γὰρ νῦν ἄριστα κρίναιτ' ἄν, πεῖ-

ραν τε

ρόν τι αὐτῷ ἔχοντες, καὶ ἄρτι γεγενημένου τοῦ πράγματος. καὶ ταῦτα μὲν ἔφη, διανοούμενοι, βελτίους ἂν εἴητε. νῦν δὲ ὡς καὶ θεοφιλεῖς, καὶ ἀγαθοὶ, καὶ σώφρονες ἄνδρες, δειπνοποιεῖσθε, καὶ σπονδὰς τοῖς θεοῖς ποιεῖσθε, καὶ παιᾶνα ἐξάρχετε, καὶ ἅμα τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖτε. εἰπὼν ταῦτα, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἤλασε, καὶ πρὸς Κυαξάρην ἦλθε. καὶ συνησθεὶς ἐκείνῳ κοινῇ ὡς εἰκὸς, καὶ ἰδὼν τἀκεῖ, καὶ ἐρόμενος εἴ τι δέοιτο, ἀπήλαυνεν εἰς τὸ αὑτοῦ στράτευμα. καὶ οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ Κῦρον δειπνοποιησάμενοι, καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι, ὡς ἔδει, ἐκοιμήθησαν. οἱ δὲ Ἀσσύριοι ἅτε τεθνηκότος τοῦ ἄρχοντος, καὶ σχεδὸν σὺν αὐτῷ τῶν βελτίστων, ἠθύμουν πάντες. πολλοὶ δὲ καὶ ἀπεδίδρασκον αὐτῶν τῆς νυκτὸς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. ὁρῶντες δὲ ὅ, τε Κροῖσος, καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι αὐτῶν, ἠθύμουν. πάντα μὲν γὰρ ἦν χαλεπά. ἀθυμίαν δὲ πᾶσι πλείστην παρεῖχεν, ὅτι τὸ ἡγούμενον φῦλον τῆς στρατιᾶς διεφθάρθαι ἐδόκει ταῖς γνώμαις. οὕτω δὴ ἐκλείπουσι τὸ στρατόπεδον, καὶ ἀπέρχονται νυκτός. ὡς δ᾽ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ἔρημον ἀνδρῶν ἐφάνη τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον, εὐθὺς διαβιβάζει ὁ Κῦρος τοὺς Πέρσας πρώτους. κατελέλειπτο δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων πολλὰ μὲν πρόβατα, πολλοὶ δὲ βόες, πολλαὶ δὲ ἅμαξαι πολλῶν ἀγαθῶν μεσταί. ἐκ δὲ τούτου διέβαινον ἤδη καὶ οἱ ἀμφὶ Κυαξάρην Μῆδοι πάντες, καὶ ἠριστοποιοῦντο ἐνταῦθα. ἐπεὶ δὲ ἠρίστησαν, συνεκάλεσεν ὁ Κῦρος τοὺς ἑαυτοῦ ταξιάρχους, καὶ ἔλεξε τοιάδε· οἷα μὲν δοκοῦμεν καὶ ὅσα ἀγαθὰ, ὦ ἄνδρες, ἀφεῖναι, θεῶν ἡμῖν ταῦτα διδόντων. νῦν γὰρ ὅτι μὲν οἱ πολέμιοι φοβούμενοι ἡμᾶς ἀποδεδράκασιν, αὐτοὶ ὁρᾶτε. οἵτινες δὲ ἐν ἐρύματι ὄντες, ἐκλιπόντες τοῦτο φεύγουσι, πῶς τούτους εἴποι ἄν τις μεῖναι ἰδόντας ἡμᾶς ἐν τῷ ἰσοπέδῳ; οἱ τινὲς δὲ ἄπειροι ἡμῶν ὄντες οὐχ ὑπέμειναν, πῶς νῦν γ᾽ ἂν ὑπομείνειαν, ἐπεὶ ἥττηνται, καὶ πολλὰ κακὰ ὑφ᾽ ἡμῶν πεπόνθασιν; ὧν δὲ οἱ βέλτιστοι ἀπολώλασι, πῶς οἱ φαυλότεροι ἐκείνων, μάχεσθαι ἂν ἡμῖν ἐθέλοιεν; καί τις εἶπε· τί οὖν οὐ διώκομεν ὡς τάχιστα, καταδήλων γε οὕτω τῶν ἀγαθῶν ὄντων; καὶ ὃς εἶπεν· ὅτι ἵππων προσδεόμεθα. οἱ μὲν γὰρ κράτιστοι τῶν πολεμίων, οὓς μάλιστα καιρὸς ἦν, ἢ λαβεῖν ἢ κατακτεῖναι, οὗτοι ἐφ᾽ ἵππων ὀχοῦνται. οὓς ἡμεῖς τρέπεσθαι μὲν σὺν θεοῖς ἱκανοί, διώκοντες δὲ αἱρεῖν, οὐχ ἱκανοί. τί οὖν ἔφασαν, οὐκ ἐλθὼν Κυαξάρῃ ταῦτα λέγεις; καὶ ὃς εἶπε· συνέπεσθέ τοίνυν μοι πάντες, ὡς εἰδῇ ὅτι πᾶσιν ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. ἐκ τούτου εἵποντό τε πάντες, καὶ ἔλεγον οἷα ἐπιτήδεια ἐδόκουν εἶναι ὑπὲρ ὧν ἐδέοντο. καὶ ὁ Κυαξάρης, ἅμα μὲν ὅτι ἐκεῖνοι ἦρχον τοῦ λόγου, ὥσπερ ὑπεφθόνει. ἅμα δ᾽ ἴσως καλῶς ἐδόκει ἔχειν αὐτῷ, μὴ πάλιν κινδυνεύειν. καὶ γὰρ αὐτός τε περὶ εὐθυμίαν ἐτύγχανεν ὢν, καὶ τῶν ἄλλων Μήδων ἑώρα πολλοὺς τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦντας. εἶπε δ᾽ οὖν ὧδε· ἀλλ᾽ ὦ Κῦρε, ὅτι μὲν μάλιστα ἀνθρώπων μελετᾶτε ὑμεῖς οἱ Πέρσαι, μὴ δὲ πρὸς μίαν ἡδονὴν ἀπλήστως διακεῖσθαι, καὶ ὁρῶν καὶ ἀκούων οἶδα. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τῆς μεγίστης ἡδονῆς πολὺ μᾶλλον συμφέρειν, ἐγκρατῆ εἶναι. μείζω δὲ ἡδονὴν τί παρέχει ἀνθρώποις εὐτυχίας, ἣ νῦν ἡμῖν παραγεγένηται; ἢν μὲν τοίνυν, ἐπεὶ εὐτυχοῦμεν, σωφρόνως διαφυλάττωμεν αὐτὴν, ἴσως δυναί-

μεθ᾽

tiam quam habetis, tum quia modò res est gesta: quae quidem si usq; cogitetis, meliores futuri sitis. Nunc uerò ut & pij & boni & temperantes uiri coenam sumite: deniq; immortalib. libationes facite, ac paeana incipite: simulq; prouidete quod praecipitur. Quibus dictis, in equum ascendit, atq; abegit. Cumq; uenisset ad Cyaxarem, essetq; illi unà congratulatus, ut par erat, eaq; uidisset quae ibi agebãtur, ac si qua re opus esset quaesiuisset, equitauit rursus in sua castra. Et Cyri quidem milites postea quam sunt coenati, uigilibus ut opus erat, constitutis, quieti se dederunt. At Assyrij, ut pote & mortuo principe, & fere unà cũ ipso uiris fortissimis, eum omnes molestia premebãtur, tum multi quoq; illorũ noctu e castris diffugiebãt. Haec autẽ Croesus et caeteri socij intuentes, animi angebantur: erant enim omnia molestiae plena. Sed illud omnibus aegritudinis plurimũ afferebat, quòd imperialis exercitus natio esse uideretur consilij atq; mentis inops. Sic igitur castra deserũt, atq; abeunt noctu. Vt dies illuxit, atq; hostiũ castra uiris orbata apparuerũt, cò Cyrus cõtinuo primos traducit Persas. dereliquerant enim hostes & pecudes multas, & boues multos, et carros item multos, qui bonorum plurimum pleni essent. Dein transibãt etiam omnes qui apud Cyaxarẽ erant Medi, prãdebantq; in hostium castris. Post prandium Cyrus conuocatis suis ordinum centurionibus, in hunc modũ disseruit. Qualia, ut mihi uidetur, uiri amicissimi, quantaq; bona dimittimus, quae ab dijs immortalib. nobis offerũtur! Nam quòd hostes metu nostri fugae se dederũt, uidetis ipsi. Qui in munitione cũ essent, hac relicta fugiunt, qui hosce mansuros quis putet, cum nos uiderint in planitie? Qui antè nos nondum experti, minimè expectarũt, quomodo nunc expectent uicti, malisq; pluribus à nobis affecti? Quorum praeterea uiri fortissimi perierũt, quomodo ignauissimi pugnare nobiscũ uelint? Atq; dixit aliquis: Cur igitur minus eos quamcelerrime insequimur, cũ res secũdae adeò certae sunt nobis? Et Cyrus dixit: Quoniam equorum etiam indigemus. Nam qui ex hostibus fortissimi sunt, quos tempus foret uel capere uel occidere, hi erunt super equos. Hos autem in fugam uertere deorũ ope satis possumus: insequẽdo autem capere nequaquam satis. Quid igitur, dicebant, non egrederis, Cyaxari haec dicturus? Dixitq; ille: Sequimini nunc me unà, quòd uideat nobis omnibus eadem haec uideri. Exhinc sequebantur omnes, ac dicebant quae uidebantur ad ea necessaria quae rogabant. Simulq; Cyaxares, quoniam illi coeperant loqui, tanquã subinuidebat: simulq; fortasse, quia bene sibi esse arbitrabatur, si non rursus periculũ iniret. Nam et ipse in iucũditate erat, & alios pluris Medos idem facere uidebat. Igitur ita respondebat: Verum, ò Cyre, quòd uos Persae uni omnium hominum maximè meditamini erga nullã uoluptatẽ insatiabiliter habere, & uisu noui & auditu. Mihi autẽ uidetur cõducere lõge magis, si quis in maxima se uoluptate cõtineat. Sed quid praebet maiorẽ hominib. uoluptatem quàm secũda fortuna, quae nobis hoc tẽpore cõtigit? Igitur si quoniã res nobis secũdae sunt, uoluptate ipsa temperãter utamur, tutò fortasse possi-

mus

mus per felicitatem consenescere. Quòd si per eius inexplebilè usum aliā atq; aliā persequi nitemur, uide ne eadē patiamur quæ multos ferunt passos in mari, qui dum propter prosperā fortunā cōquiesce re à nauigatione noluissent, periere. Sic itē multi uictoriam consecuti, dum alterā appetiuissent, amiserunt etiā priorē. Etenim si quidē hostes fugientes essent nobis pauciores, fortassis nos eos tutò ut pauciores adhuc insequeremur. Sed uelim nunc animo uolutes, aduersus quantulā eorū partē cum ipsi omnes pugnauimus, uictoriā adepti sumus. At alij haud manum conseruerūt: quos si minus cogamus pugnare, hi ut & nostri et sui ipsorum ignari, propter imprudentiam mollitiemq; abibunt. Sin norint ubi etiā abeāt nihilo minus in periculo sese fore, quàm si maneant, cauendum est nobis ne eos cogamus, ut uel inuiti fortes se præstent. Nec enim latēre te debet, nō maiorem tibi esse cupiditatem illorum uxores atq; liberos capiundi, quam illis seruandi. Cogitandum præterea tibi est, sues, si multæ etiam sint, fugere, ubi uideant uenatorem, unà cum natis. Sed ubi quis uenetur quenquam ex earum natis, non amplius fugere, ne si una sit quidem, sed ruere aduersus capere molientem. Et modò cum sese intra munitionem occlusissent, præbuerunt nobis pugnandi potestatem, cum quanta ipsorum multitudine uellemus. Quòd si cum ijs in cāpestri latitudine cōgrediemur, discētq; aduersari separatim alij à fronte, aduersi ex aduerso, quemadmodum nunc, alij à latere, alij à tergo, uide ne multis cuiq; nostrûm opus sit & oculis & manibus. Adhæc nolim equidem remouere nunc Medos à iucūditate in qua sunt, atq; eos cogere ut eant periclitatum. Ad quæ Cyrus respondit: At neminem ipse cogas, sed eos mihi dato, qui libenter sint secuturi. tibiq; fortassis & tuorum cuiq; horū amicorū agamus ea quæ omnibus iucūdissima sint futura: hostium enim multitudinē nos sane haud insequemur. nam quo pacto eam consequerētur? Quòd si quid ab agmine abscissum offenderimus aut relictum, id ad te agemus. Cogitandum est etiam tibi, quoniam indigebas, magnū iter fecimus, quò tibi gratificaremur. Itaq; est iustū, ut ipse etiā contrà nobis gratificeris, quo domum redeamus cum aliquo emolumēto, et ne omnes in thesaurum tuum conijciamus oculos. Hinc igitur dixit Cyaxares: At si quis ultrò sequeretur, haberem etiā tibi gratias. Mitte igitur unà mecum quenquā ex his quos habes fidelissimos, qui sit dicturus quæ ipse mādes. Duc ex his, inquit, tecū quē tibi libet. Erat præsens hic ille Medus qui dixerat olim Cyro, se eius esse cognatū, quiq; ab eo est osculatus. Quare cōtinuò inquit Cyrus: Vnus hic mihi sufficit. Hic igitur te sequatur. Respōdit Cyaxares: Et tu, inquit, dicito, ut cui libuerit, is eat cū Cyro. Sic uiro illo accepto, ubi à Cyaxare est egressus, cōtinuò inquit Cyrus: Nūc mihi tandē ostendes, uerane loquereris, cū dixisti te in me spectādo affici uoluptate. Nequaquā, Medus inquit, abero abs te, si hoc dicis. Et Cyrus inqt: Ergo alijs quoq; cupide ista dices? Illeq; adiurās, Educā, inqt, mehercule, donec fecero ut etiā tu suauiter me spectes. Tū igitur emissus à Cyaxare cū alia alacriter exposuit Medis, tū etiā addidit, se quoq;

μηδ' ἂν ἀκινδύνως δὲ εὐδαιμονοῦντες γηρᾶν. εἰ δ' ἀπλήστως χρώμενοι ταύτῃ, ἄλλην καὶ ἄλλην πειρασόμεθα διώκειν, ὁρᾶτε μὴ πάθωμεν, ἅπερ πολλοὺς μὲν λέγουσιν ἐν θαλάττῃ πεπονθέναι, διὰ τὸ εὐτυχεῖν, οὐκ ἐθέλοντας παύσασθαι πλέοντας, ἕως ἂν ἀπόλωνται. πολλοὺς δὲ νίκης τυχόντας, ἑτέρας ἐφιεμένους, καὶ τὴν πρόσθεν ἀποβαλεῖν. καὶ γὰρ εἰ μὲν οἱ πολέμιοι ἥττους ὄντες ἡμῶν ἔφευγον, ἴσως ἂν καὶ διώκειν τοὺς ἥττους ἀσφαλῶς εἶχε. νῦν δὲ κατανόησον πόστῳ αὐτῶν μέρει πάντες μαχεσάμενοι νενικήκαμεν. οἱ δ' ἄλλοι ἄμαχοι εἰσίν, οὓς εἰ μὲν μὴ ἀναγκάσομεν μάχεσθαι, ἀγνοοῦντες καὶ ἡμᾶς καὶ ἑαυτοὺς δι' ἀμαθίαν καὶ μαλακίαν ἀπίασιν. εἰ δὲ γνώσονται, ὅτι ἀπιόντες οὐδὲν ἧττον κινδυνεύσουσιν ἢ μένοντες, ὅπως μὴ ἀναγκάσωμεν αὐτούς, καὶ ἢν μὴ βούλωνται, ἀγαθοὺς γενέσθαι. ἴσθι γὰρ ὅτι οὐ σὺ μᾶλλον τὰς ἐκείνων γυναῖκας καὶ παῖδας ἐπιθυμεῖς λαβεῖν, ἢ ἐκεῖνοι σῶσαι. ἐννόει δ' ὅτι καὶ αἱ σύες ἐπειδὰν ὀφθῶσι φεύγουσι καὶ πολλαὶ οὖσαι σὺν τοῖς τέκνοις. ἐπειδὰν δέ τις αὐτῶν θηρᾷ τι τῶν τέκνων, οὐκέτι φεύγει, οὐδ' ἢν μία τύχῃ οὖσα, ἀλλ' ἵεται ἐπὶ τὸν λαμβάνειν πειρώμενον. καὶ νῦν μὲν κατακλείσαντες ἑαυτοὺς εἰς ἔρυμα, παρέσχον ἡμῖν ταμιεύεσθαι, ὥστε ὁπόσοις ἐβουλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι. εἰ δ' ἐν εὐρυχωρίᾳ πρόσιμεν αὐτοῖς, καὶ μαθήσονται χωρὶς γενόμενοι· οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον ἡμῖν, ὥσπερ καὶ νῦν ἐναντιοῦσθαι· οἱ δ' ἐκ πλαγίου· καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ ἑτέρου πλαγίου· οἱ δὲ καὶ ὄπισθεν, ὅρα μὴ πολλῶν ἑκάστῳ ἡμῶν καὶ ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν δεήσει. πρὸς δ' ἔτι, ἔφη, οὐ βουλοίμην ἂν ἔγωγε νῦν ὁρῶν Μήδους εὐθυμουμένους, ἐξαναστήσας ἀναγκάζειν κινδυνεύσοντας ἰέναι. καὶ ὁ Κῦρος ὑπολαβὼν εἶπεν· ἀλλὰ μηδένα σύ γε ἀναγκάσῃς, ἀλλὰ τοὺς ἐθέλοντάς μοι ἕπεσθαι δός. καὶ ἴσως ἂν σοὶ καὶ τῶν σῶν φίλων τούτων ἑκάστῳ ἥκοιμεν ἄγοντες, ἐφ' οἷς ἅπαντες εὐθυμήσεσθε. τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἡμεῖς γε τῶν πολεμίων, οὐ διωξόμεθα. πῶς γὰρ ἂν καὶ καταλάβοιμεν; ἢν δέ τι ἢ ἀπεσχισμένον τοῦ στρατεύματος λάβωμεν, ἤ τι ὑπολειπόμενον, ἥξομεν πρὸς σὲ ἄγοντες. ἐννόει δ', ἔφη, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐπεὶ σὺ ἐδέου, ἤλθομεν σοὶ χαριζόμενοι μακρὰν ὁδόν. καὶ σὺ οὖν ἡμῖν δίκαιος εἶ ἀντιχαρίζεσθαι, ἵνα καὶ ἔχοντές τι οἴκαδ' ἀφικώμεθα, καὶ μὴ εἰς τὸν σὸν θησαυρὸν πάντες ὁρῶμεν. ἐνταῦθα δὴ ἔλεξεν ὁ Κυαξάρης· ἀλλ' εἰ μέντοι ἐθέλων τις ἕποιτο, καὶ χάριν ἔγωγέ σοι εἰδείην ἄν. σύμπεμψον τοίνυν μοι τῶν ἀξιοπίστων τούτων τινά, ὃς ἐρεῖ ἃ ἂν σὺ ἐπιστέλλῃς. λαβὼν δή, ἴθι ὅντινα ἐθέλεις τουτωνί. ἔνθα δὴ ἔτυχεν ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς αὐτοῦ εἶναι καὶ φιληθεὶς παρών. εὐθὺς οὖν ὁ Κῦρος εἶπεν· ἀρκεῖ, ἔφη, ἔμοιγε οὑτοσί. οὗτος τοίνυν, ἔφη, σοὶ ἑπέσθω. καὶ λέγε, ἔφη, τὸν θέλοντα ἰέναι μετὰ Κύρου. οὕτω δὴ λαβὼν τὸν ἄνδρα ἐξῄει. ἐπεὶ δ' ἐξῆλθον, εὐθὺς ὁ Κῦρος, νῦν δὴ σὺ δηλώσεις εἰ ἀληθῆ ἔλεγες, ὅτε ἔφης ἥδεσθαί με θεώμενος. οὔκουν ἀπολείψομαί σου, ἔφη ὁ Μῆδος, εἰ τοῦτο λέγεις. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· οὐκοῦν καὶ ἄλλους προθύμως ἐξάξεις. κἀκεῖνος ἐπομόσας, νὴ τὸν Δί', ἔφη, ἕως ἄν γε ποιήσω καὶ σέ, ἐμὲ ἡδέως θεᾶσθαι. τότε δὴ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυαξάρους, τά τε ἄλλα προθύμως ἀπήγγελλε τοῖς Μήδοις, καὶ προσετίθει, ὅτι αὐτός τε

τι οὐκ ἀπολείψοιτο ἀνδρὸς ἀρίστου καὶ καλλίστου, καὶ τὸ μέγιστον ἀπὸ θεῶν γεγονότος. πράττοντος δὲ ταῦτα τοῦ κύρου, θείως πως ἀφικνοῦνται ἀπὸ ὑρκανίων ἄγγελοι. οἱ δὲ ὑρκάνιοι ὅμοροι μὲν τῶν ἀσσυρίων εἰσίν. ἔθνος δ' οὐ πολύ. διὸ καὶ ὑπήκοοι τῶν ἀσσυρίων ἦσαν. εὔιπποι δὲ καὶ τότε ἐδόκουν εἶναι, καὶ νῦν ἔτι δοκοῦσι. διὸ καὶ ἐχρῶντο αὐτοῖς οἱ ἀσσύριοι, ὥσπερ καὶ οἱ λακεδαιμόνιοι τοῖς σκιρίταις, οὐδὲν φειδόμενοι αὐτῶν, οὔτ' ἐν πόνοις, οὔτ' ἐν κινδύνοις. καὶ δὴ καὶ τότε ὀπισθοφυλακεῖν αὐτοὺς ἐκέλευον, ὡς χιλίους ὄντας ἱππέας· ἵνα εἴ τι ὄπισθεν δεινὸν εἴη, ἐκεῖνοι πρὸ αὐτῶν τοῦτ' ἔχοιεν. οἱ δὲ ὑρκάνιοι ἅτε μέλλοντες ὕστατοι πορεύεσθαι, καὶ τὰς ἁμάξας τὰς ἑαυτῶν, καὶ τοὺς οἰκέτας ὑστάτους εἶχον. στρατεύονται γὰρ οἱ κατὰ τὴν ἀσίαν ἔχοντες, οἱ πολλοί, μεθ' ὧνπερ καὶ οἰκοῦσι. καὶ τότε δὴ ἐστρατεύοντο οἱ ὑρκάνιοι οὕτως. ἐννοηθέντες δέ, οἷά τε πάσχουσιν ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων, καὶ ὅτι νῦν τεθναίη μὲν ὁ ἄρχων αὐτῶν, ἡττημένοι δ' εἶεν, φόβος δὲ πολὺς ἐνείη τῷ στρατεύματι, οἵ τε σύμμαχοι αὐτῶν ὡς ἀθύμως ἔχοιεν, καὶ ἀπολείποιεν, ταῦτα ἐνθυμουμένοις ἔδοξεν αὐτοῖς, καὶ ὡς νῦν καλὸν εἶναι ἀποστῆναι, εἰ θέλοιεν οἱ ἀμφὶ κῦρον συνεπιθέσθαι. καὶ πέμπουσιν ἀγγέλους πρὸς κῦρον. ἀπὸ γὰρ τῆς μάχης τὸ τούτου ὄνομα μέγιστον ηὔξητο. οἱ δὲ πεμφθέντες λέγουσι κύρῳ, ὅτι μισοῖεν τοὺς ἀσσυρίους δικαίως. νῦν τε εἰ βούλοιτο ἰέναι ἐπ' αὐτούς, καὶ σφίσι σύμμαχοι ὑπάρξειν, καὶ ἡγήσασθαι. ἅμα δὲ πρὸς τούτοις διηγοῦντο τὰ τῶν πολεμίων ὡς ἔχοι. ὡς δὴ ἐπαίρειν βουλόμενοι, ὡς μάλιστα στρατεύεσθαι αὐτόν. ὁ κῦρος ἐπήρετο αὐτούς. καὶ δοκεῖτε ἄν, ἔφη, ἡμᾶς ἔτι καταλαβεῖν αὐτούς, πρὶν ἐν τοῖς ἐρύμασιν εἶναι; ἡμεῖς μὲν γάρ, ἔφη, μάλα συμφορὰν τοῦτο ἡγούμεθα, ὅτι ἔλαθον ἡμᾶς ἀποδράντες. ταῦτα δὲ ἔλεγε, βουλόμενος αὐτοὺς ὡς μέγιστον φρονεῖν ἐπὶ σφίσιν. οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι καὶ αὔριον ἕωθεν εἰ εὔζωνοι πορεύοιντο, καταλήψοιεν. ὑπὸ γὰρ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἁμαξῶν σχολῇ πορεύεσθαι αὐτούς. καὶ ἅμα ἔφασαν ἀπὸ τὴν προτέραν νύκτα ἀγρυπνήσαντες, νῦν μικρὸν προελθόντες ἐστρατοπεδεῦσθαι. καὶ ὁ κῦρος ἔφη· ἔχετε οὖν ὧν λέγετε πιστόν τι ἡμᾶς διδάσκειν ὡς ἀληθεύετε; ὁμήρους γ', ἔφασαν, ἐθέλομεν ἐλάσαντες αὐτίκα τῆς νυκτὸς ἀγαγεῖν. μόνον καὶ σὺ ἡμῖν θεῶν τε πιστὰ ποίησον, καὶ δεξιὰν δός, ἵνα φέρωμεν καὶ τοῖς ἄλλοις ταῦτα, ἅπερ ἂν αὐτοὶ λάβωμεν παρὰ σοῦ. ἐκ τούτου τὰ πιστὰ δίδωσιν αὐτοῖς, ἦ μήν, ἐὰν ἐμπεδώσωσιν ἃ λέγουσιν, ὡς φίλοις καὶ πιστοῖς χρήσεσθαι αὐτοῖς, ὡς μήτε περσῶν, μήτε μήδων μεῖον ἔχειν παρ' αὐτῷ. καὶ νῦν δ' ἔτι ἰδεῖν ἔστιν ὑρκανίους καὶ πιστευομένους, καὶ ἀρχὰς ἔχοντας, ὥσπερ καὶ περσῶν καὶ μήδων, οἳ ἂν δοκῶσιν ἄξιοι εἶναι. ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησαν, ἐξῆγε τὸ στράτευμα ἔτι φάους ὄντος, καὶ τοὺς ὑρκανίους περιμένειν ἐκέλευσεν, ἵνα ἅμα ἴοιεν. οἱ μὲν δὴ πέρσαι πάντες, ὥσπερ εἰκός, εὐθὺς ἔξω ἦσαν, καὶ τιγράνης ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα. τῶν δὲ μήδων ἐξῆσαν οἱ μὲν διὰ τὸ παιδὶ κύρῳ ὄντι παῖδες ὄντες φίλοι γενέσθαι. οἱ δέ, διὰ τὸ ἐν θήραις συγγενόμενοι, ἀγασθῆναι αὐτοῦ τὸν τρόπον. οἱ δέ, διὰ τὸ χάριν εἰδέναι, ὅτι μέγαν αὐτοῖς φόβον ἀπεληλακέναι ἐδόκει. οἱ δὲ καὶ ἐλπίδας ἔχοντες, διὰ τὸ ἄνδρα φαίνεσθαι ἀγαθόν, καὶ εὐτυχῆ καὶ μέγαν ἔτι ἰσχυρῶς ἔσεσθαι αὐτόν.

οἱ δέ,

se quoque nō esse cariturū uiro pulcherrimo & optimo, & quod maximum est, à dijs immortalibus genito. Cum à Cyro hæc geruntur, diuinitus quodammodo ueniunt ab Hyrcanis nuncij. Sunt autem Hyrcanij Assyrijs finitimi, gens haud magna, erantq; idcirco subiecti Assyrijs. Videbantur autem et ea tempestate strenui equites, & nunc itē uidetur. Quare utebantur ijs Assyrij, quemadmodū utuntur Eilotis Lacedæmonij, neq; in laboribus, neq; in periculis ijs parcentes. Quapropter etiā per id temporis ut postremum agmen uterentur eis iubebant, qui equites essent circiter mille, quò si quid a tergo grauius incumberet, illi ante sese hoc subirēt. At Hyrcanij tanquam ultimi profecturi, & carros suos & famulos ultimos habebant. Sunt enim in expeditiōe Asiatici, magna ex parte secum habentes illos, quibus cū etiam habitāt. Itaq; etiā tum Hyrcanij sic militabāt, qui cum animo reputantes, & qualia ab Assyrijs paterentur, & quòd nunc princeps suus mortē occubuisset, essentq; uicti, & quòd metus in exercitu foret ingēs, et ipsorū socij ægrè haberēt ac desererēt: hæc cum cōmentarentur, uisum est eis pro temporis cōditione bonū esse ut deficerēt, si uellet Cyrus unà secum hostis inuadere. Itaq; mittūt ad Cyrū nūcios, nam huius nomē à pugna plurimū creuerat. Qui autem missi sunt, dicunt Cyro, sibi Assyrios iure odio esse, siq; uellet nunc ire aduersus eos, tum ipsi socij existerent, tum uiæ duces se præberent: simulq; ad hæc narrabant res hostiū ut haberent, quibus tandē incitare eum uolebant ad agendū in illos exercitū. Et Cyrus rogabat eos, inquiēs: Et putatis nos prius illos offensuros quàm sint in munitionibus? Nā hoc nobis magnæ calamitati ducimus, quòd nobis clam euaserunt. Hæc autē dicebat Cyrus, quòd eos uellet quammaximam de sese habere opinionē. Ad quæ illi respondebant, forē ut cras mane, si expediti pergerent, illos offenderent: nam eos præ turba et carris tarde iter facere. simulq; dixerunt, quoniā superiore nocte uigilassent, nunc paululum profectū castrametati sunt. Et Cyrus inquit: Habetis ne quicquam nos docere, quò uobis credamus quæ dicitis esse uera? Obsides responderūt, actutū equitātes noctu adducemus, solùm tu obtestare deos in fidē, dextramq; dato, quò hæc alijs feramus quæ ipsis abs te acceperimus. Dein fidē dat illis, se indubitatò ipsis usurū ut amicis ac fidelibus, si quæ dicerent confirmarint, ut ne Persis quidē neq; Medis apud se crederent. Atq; hoc etiam tēpore licet intueri Hyrcanios, magistratus adipisci & gerere quemadmodū ij quicunq; & ex Persis & ex Medis uideātur esse dignissimi. Sed posteaquam sunt cœnati, Cyrus aciem eduxit adhuc sub lucem, iussitq; Hyrcanios expectare, quò simul irent. Et Persæ quidem omnes, ut par erat, castris egressi sunt, cumq; his Tigranes suam habens aciem. E Medis aūt sunt egressi, alij quidē quoniā Cyro puero ipsi cum essent pueri, amici fuerant: alij quoniam in uenatione consuetudine sua usi, eius sunt ingenio ac moribus delectati. alij quia gratiam ei haberent, quòd maximū ab se metum expulisse uidebatur: alij, quòd cum sperarent quoniā uir bonus et fortunatus appareret, futurū adhuc magnū atq; præpotentē:

alij

alij uerò quia dum educabatur in Medis, sicut bo-
ni alicuius extitisset adiutor, contra illud illi uel-
lent rem gratam facere. Multi etiam quoniam pro-
pter eius humanitatem ab auo Astyage bona pluri-
ma acceperant. Multi praeterea, quia uiderent Hyr-
canios, rumorq; emanarat, fore ut duces essent ad
bona quamplurima, exierant quò aliquid etiam ca-
perent. Hoc igitur pacto Medi quoque ferè omnes
egressi sunt, ijs exceptis quotquot Cyaxaris contu-
bernio utebantur: nam hi manserunt, & qui his pa-
rebant. Alij uerò omnes hilari facie, alacriq; animo
proficiscebantur, non tanquam necessario, sed li-
benter gratéq; exeuntes. At ubi egressi sunt, pri-
mum quidem adijt Medos Cyrus, eosq; laudauit. Ad
haec deos orauit maximè, ut & eis, & sibi propitij
duces forent: dein ut ipse huius alacritatis referre
ijs gratiam posset. Dixitq; ad postremum, ut eis pe-
dites duces forent, illis autem iußit unà cum equiti-
bus sequerentur: et quo in loco aut quiescāt, aut im-
morentur inter eundum, iußit aliqui ipsorum ad se
adequitarent, ut quod esset iam opportunum acci-
perent. Exhinc Hyrcanijs iußit ut antecederent. At
illi interrogabant: Quid autem? non enim expectas
donec egerimus ad te obsides, quò tu quoq; pergas
accepta à nobis fide? Et Cyrum dicitur respondisse:
Cogito enim nobis omnibus fidem esse in animis no-
stris, atque in nostris manibus. Nam ita uidemur in-
structi. si quidem ueri sitis, nos satis simus qui in uos
beneficium conferamus: sin decipiatis, ita habere ar-
bitramur, ut non ipsi in uestra potestate simus futu-
ri, sed uos in nostra potius, diuina pro uoluntate. At
qui, ò Hyrcanij, quoniam dicitis uestros agmen se-
qui postremos, cum eos uideritis, significate nobis
eos uestros esse, quò ijs parcamus. Quae Hyrcanij
audientes, itineris quidem duces erant ut iubebat:
eius animi robur plurimum admirabantur, qui cum
neque Assyrios, nec Lydos, nec suos socios amplius
metuebant, sed ne Cyrus parui omnino momenti
esse duceret, ipsorum uel praesentiam, uel absen-
tiam. Illis uerò proficiscentibus, ubi nox facta est,
dicitur lucem & Cyro, & ipsi agmini caelitus ap-
paruisse perspicuam. Quò factum est, ut omnes hor-
ror atque ueneratio erga deos caperet, & fiducia
aduersus hostis. Sed quoniam expediti celeriterq;
pergebant, meritò tum multum itineris peregere,
tum simul cum crepusculo fiunt prope Hyrcanio-
rum agmen. Quod nuncij posteaquam nouere, Cy-
ro dixerunt, hosce suos esse: eos enim cognoscere
dicebant, & quia essent postremi, & ob ignium
multitudinem. Exhinc horum alterum ad eos mit-
tit, cui imperauit ut illis diceret, ut si amici essent,
quam celerrimè obuiam facti dextras tollerent: mit-
titq; unà cum illo unum ex suis, cui iußit Hyrcanijs
diceret, ut quemadmodum ipsos inuadentis uide-
rent, sic etiam hi facerent. Ita igitur nuncius alter
apud Cyrum manet, alter uerò adequitauit ad Hyr-
canios. Sed cum Hyrcanios Cyrus consideraret
quid essent facturi, agmen firmauit: ad eumq; ade-
quitant quiq; praesident Medis, et Tigranes, quid sit
faciundū interrogantes. Ad quos ait Cyrus: Agmen
hoc proximum est Hyrcaniorum. Abitq; alter ex
nuncijs

Florentin. ἐνάγειν

οἱ δὲ, ὅτι ἐτρέφετο ἐν μήδοις, εἴ τινι ἀγαθὸν συνέπρα-
ξεν, ἀντιχαρίζεσθαι ἐβούλοντο. πολλοῖς δὲ πολλὰ διὰ
φιλανθρωπίαν παρὰ τοῦ πάππου ἀγαθὰ διεπέπρα-
κτο. πολλοὶ δ᾽ ἐπεὶ τοὺς ὑρκανίους εἶδον, καὶ λόγος διῆλ-
θε, ὡς ἡγήσοιντο ἐπὶ πολλὰ ἀγαθὰ ἐξῄεσαν, καὶ τοῦ λα-
βεῖν τι ἕνεκεν. οὕτω δὴ καὶ μῆδοι σχεδὸν ἅπαντες ἐξῆλ-
θον. πλὴν ὅσοι σὺν κυαξάρῃ ἔτυχον σκηνοῦντες. οὗ-
τοι δὲ κατέμειναν, καὶ οἱ τούτων ὑπήκοοι. οἱ δ᾽ ἄλλοι
πάντες φαιδρῶς καὶ προθύμως ἐξωρμῶντο, ἅτε οὐκ
ἀνάγκῃ, ἀλλ᾽ ἐθελούσιοι, καὶ χάριτος ἕνεκα ἐξιόντες.
ἐπειδὴ δὲ ἔξω ἦσαν, πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς μήδους ἐξελ-
θὼν, ἐπῄνεσέ τε αὐτοὺς, καὶ ἐπηύξατο, μάλιστα μὲν θεοὺς
αὐτοῖς ἵλεως ἡγεῖσθαι ὄντας καὶ σφίσιν. ἔπειτα δὲ καὶ
αὐτὸς, δυνηθῆναι χάριν αὐτοῖς, ταύτης τῆς προθυμίας
ἀποδοῦναι. τέλος δ᾽ οὖν εἶπεν· ὅτι ἡγήσοιντο μὲν αὐ-
τοῖς οἱ πεζοί, ἐκείνους δὲ ἕπεσθαι σὺν τοῖς ἵπποις ἐκέ-
λευσε. καὶ ὅπου ἂν ἢ ἀναπαύωνται, ἢ ἐπίσχωσι τῆς πο-
ρείας, ἐκέλευσεν αὐτοῖς πρὸς ἑαυτὸν παρελαύνειν τι-
νὰς, ἵνα εἰδῶσι τὸ ἀεὶ καίριον. ἐκ τούτου ἡγεῖσθαι ἐκέ-
λευσε τοὺς ὑρκανίους. καὶ οἳ ἠρώτων· τί δὲ οὐκ ἀναμέ-
νεις ὡς ἐπηγγείλαντο τοὺς ὁμήρους, ἕως ἂν ἀγάγωμεν, ἵ-
να καὶ σὺ ἔχων τὰ πιστὰ παρ᾽ ἡμῶν πορεύῃ; καὶ τὸν ἀ-
ποκρίνασθαι λέγεται· ἐννοῶ γὰρ φάναι ὅτι ἔχομεν πάν-
τες τὰ πιστὰ ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, καὶ ταῖς ἡμε-
τέραις χερσίν. οὕτω γὰρ δοκοῦμεν παρεσκευάσθαι, ὡς
ἐὰν μὲν ἀληθεύητε, ἱκανοὶ εἶναι ὑμᾶς εὖ ποιεῖν. ἐὰν δὲ ἐξα-
πατᾶτε, οὕτω νομίζομεν ἔχειν, ὡς μὴ ἡμᾶς ἐφ᾽ ὑμῖν γε-
νέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐὰν οἱ θεοὶ βούλωνται, ὑμᾶς ἐφ᾽ ἡ-
μῖν γενήσεσθαι. καὶ μέντοι, ἔφη, ὦ ὑρκάνιοι, ἐπειδή-
περ φατὲ, ὑστάτους πορεύεσθαι τοὺς ὑμετέρους, ἐπειδὰν
ἴδητε αὐτοὺς, σημαίνετε ἡμῖν, ὅτι οἱ ὑμέτεροί εἰσιν, ἵνα
φειδώμεθα αὐτῶν. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ὑρκάνιοι,
τὴν μὲν ὁδὸν ἡγοῦντο ὥσπερ ἐκέλευε, τὴν δὲ ῥώμην τῆς
ψυχῆς ἐθαύμαζον, καὶ οὐχὶ τοὺς ἀσσυρίους, οὐδὲ τοὺς λυδοὺς,
οὐδὲ τοὺς συμμάχους ἑαυτῶν ἔτι ἐφοβοῦντο. ἀλλὰ μὴ παν-
τάπασιν ὁ κῦρος μικράν τινα ἑαυτῶν οἴοιτο ῥοπὴν εἶναι,
καὶ παρόντων καὶ ἀπόντων. πορευομένων δὲ, ἐπεὶ νὺξ
ἐγένετο, λέγεται φῶς τῷ κύρῳ καὶ τῷ στρατεύματι ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ προφανὲς γενέσθαι, ὥστε πᾶσι φρίκην μὲν
πρὸς τὸ θεῖον ἐγγίνεσθαι, θάρσος δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους.
ὡς δὲ εὔζωνοί τε καὶ ταχὺ ἐπορεύοντο, εἰκότως πολλήν
τε ὁδὸν διήνυσαν, καὶ ἅμα κνέφᾳ πλησίον γίγνονται τοῦ
τῶν ὑρκανίων στρατεύματος. ὡς δ᾽ ἔγνωσαν οἱ ἄγγελοι,
λέγουσι τῷ κύρῳ, ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ σφέτεροι. τῷ τε γὰρ
ὑστάτους εἶναι γιγνώσκειν ἔφασαν, καὶ τῷ πλήθει τῶν πυρῶν.
ἐκ τούτου πέμπει τὸν ἕτερον αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς, προστάξας λέ-
γειν, εἰ φίλοι εἰσὶν, ὡς τάχιστα ἀπαντᾶν, τὰς δεξιὰς ἀνα-
τείναντας. συμπέμπει δέ τινας καὶ τῶν παρ᾽ ἑαυτοῦ, καὶ
λέγειν ἐκέλευσε τοῖς ὑρκανίοις, ὅτι ὡς ἂν ὁρῶσιν αὐτοὺς
προσφερομένους, οὕτω καὶ αὐτοὶ ποιήσουσιν. οὕτω δὴ ὁ μὲν
μένει τῶν ἀγγέλων παρὰ κύρῳ· ὁ δὲ προσελαύνει πρὸς τοὺς
ὑρκανίους. ἐν ᾧ δ᾽ ἐσκόπει τοὺς ὑρκανίους ὁ κῦρος, ὅ, τι
ποιήσουσιν, ἐπέστησε τὸ στράτευμα. καὶ παρελαύνουσι
πρὸς αὐτὸν, οἱ τῶν μήδων προεστηκότες, καὶ ὁ τιγρά-
νης, καὶ ἐρωτῶσι τί δεῖ ποιεῖν. ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· τοῦτ᾽
ἐστὶ τὸ πλησίον ὑρκανίων στράτευμα. καὶ οἴχεται ὁ ἕτερος
τῶν ἀγγέ-

τὸν ἄγγελον πρὸς αὐτούς, καὶ τῶν ἡμετέρων τινὰ σὺν αὐτῷ· φράσαι δ' αὐτοῖς, ὅτι εἰ φίλοι εἰσίν, ὑπαντᾶν τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας πάντας. ἐὰν μὲν οὖν οὕτω ποιῶσι, δεξιοῦσθε αὐτούς, καθ' ὃν ἂν ᾖ ἕκαστος, καὶ ἅμα θαρρύνετε. ἐὰν δὲ ὅπλα αἴρωνται, ἢ φεύγειν ἐπιχειρῶσι, τούτων, ἔφη, πρώτων εὐθὺς πειρᾶσθαι μηδένα λείπειν. ὁ μὲν τοιαῦτα παρήγγελλεν. οἱ δὲ ὑρκάνιοι ἀκούσαντες τῶν ἀγγέλων, ἥσθησάν τε, καὶ ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς ἵππους, παρῆσαν, τὰς δεξιὰς ὥσπερ εἴρητο προτείνοντες. οἱ δὲ μῆδοι καὶ οἱ πέρσαι ἀντεδεξιοῦντό τε αὐτούς, καὶ ἐθάρρυνον. ἐκ τούτου δὴ λέγει ὁ κῦρος· ἡμεῖς μέν, ὦ ὑρκάνιοι, ἤδη ὑμῖν πιστεύομεν. καὶ ὑμᾶς δὲ χρὴ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχειν. τοῦτο δ', ἔφη, ἡμῖν πρῶτον εἴπατε, ὁπόσον ἀπέχει ἐνθένδε, ἔνθα αἱ ἀρχαί εἰσι τῶν πολεμίων, καὶ τὸ ἀθρόον αὐτῶν; οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι ὀλίγῳ πλέον, ἢ παρασάγγην. ἐνταῦθα δὴ λέγει ὁ κῦρος· ἄγετε δή, ἔφη, ὦ ἄνδρες πέρσαι καὶ μῆδοι, καὶ ὑμεῖς ὦ ὑρκάνιοι. ἤδη γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὡς συμμάχους καὶ κοινωνοὺς διαλέγομαι. εὖ χρὴ εἰδέναι νῦν, ὅτι ἐν τούτῳ ἐσμέν, ἔνθα μαλακισάμενοι μέν, πάντων ἂν τῶν χαλεπωτάτων τύχοιμεν. ἴσασι γὰρ οἱ πολέμιοι ἐφ' ἃ ἥκομεν. ἢν δὲ ἐπὶ τὸ καρτερὸν ἐμβαλόμενοι, ἴωμεν ῥώμῃ καὶ θυμῷ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, αὐτίκα μάλα ὄψεσθε, ὥσπερ δούλων ἀποδιδρασκόντων εὑρημένων, τοὺς μὲν ἱκετεύοντας αὐτῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας, τοὺς δ' οὐδὲ ταῦτα φρονεῖν δυναμένους. ἡττημένοι τε γὰρ ὄψονται ἡμᾶς. καὶ οὔτε οἰόμενοι ἥξειν, οὔτε συντεταγμένοι, οὔτε μάχεσθαι παρεσκευασμένοι, καταλημμένοι ἔσονται. εἰ οὖν ἡδέως βουλοίμεθα, καὶ δειπνῆσαι καὶ νυκτερεῦσαι, καὶ βιοτεύειν τὸ ἀπὸ τοῦδε, μὴ δῶμεν αὐτοῖς σχολήν, μήτε βουλεύσασθαι, μήτε παρασκευάσασθαι μηδὲν ἀγαθὸν ἑαυτοῖς, μηδὲ γνῶναι πάμπαν, ὅτι ἄνθρωποί ἐσμεν. ἀλλὰ γέρρα, καὶ σαγάρεις ἅπαντα, καὶ κοπίδας, καὶ πληγὰς ἥκειν νομιζόντων. καὶ ὑμεῖς μέν, ἔφη, ὦ ὑρκάνιοι, ὑμᾶς αὐτοὺς προπετάσαντες ἡμῶν, προπορεύεσθε ἔμπροσθεν, ὅπως τῶν ὑμετέρων ὅπλων ὁρωμένων, λανθάνωμεν, ὅτι πλεῖστον χρόνον. ἐπειδὰν δ' ἐγὼ πρὸς τῷ στρατεύματι γένωμαι τῶν πολεμίων, παρ' ἐμοὶ μὲν καταλίπετε ἕκαστοι τάξιν ἱππέων. ὡς ἐάν τι δέῃ, χρῶμαι μένων παρὰ τὸ στρατόπεδον. ὑμῶν δὲ οἱ μὲν ἄρχοντες, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, ἐν τάξει ἐλαύνετε ἀθρόοι, εἰ σωφρονεῖτε, ἵνα μήποτε ἀθρόῳ τινὶ ἐντυγχάνοντες ἀποβιασθῆτε. τοὺς δὲ νεωτέρους ἀφίετε διώκειν, οὗτοι δὲ καινόντων. τοῦτο γὰρ ἀσφαλέστατον ἡμῖν νῦν, ὡς ἐλαχίστους τῶν πολεμίων λείπειν. ἢν δὲ, ὃ πολλοῖς δὴ συμβεβηκὸς κρατοῦσι τὴν τύχην ἀνατρέψαι γίγνεται, φυλάξασθαι δεῖ, τὸ ἐφ' ἁρπαγὴν τραπέσθαι. ὡς ὁ τοῦτο ποιῶν οὐκέτι ἀνήρ ἐστιν, ἀλλὰ σκευοφόρος, καὶ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ἤδη χρῆσθαι τούτῳ ὡς ἀνδραπόδῳ. ἐκεῖνο δὲ χρὴ γνῶναι, ὅτι οὐδέν ἐστι κερδαλεώτερον τοῦ νικᾶν. ὁ γὰρ κρατῶν, ἅμα πάντα συνήρπακε, καὶ τοὺς ἄνδρας, καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ τὰ χρήματα, καὶ πᾶσαν ἅμα τὴν χώραν. πρὸς ταῦτα τοῦτο μόνον ὁρᾶτε, ὅπως τὴν νίκην διασώσωμεν. ἐὰν γὰρ κρατηθῇ, καὶ αὐτὸς ὁ ἁρπάζων ἔχεται. καὶ τοῦτο ἅμα διώκοντες, μέμνησθε ἥκειν πάλιν ὡς ἐμέ, ἔτι φάους ὄντος, ὡς σκότους γενομένου, οὐδένα ἔτι προσδεξόμεθα. ταῦτα εἰπών, ἀπέπεμπε εἰς τὰς τάξεις ἑκάστους, καὶ ἐκέλευσεν ἅμα πορευομένους, τοῖς

nuncijs ad ipsos, atque unà cum illo unus è nostris: dicturi, siquidem sunt amici, ut nobis omnes occurrant sublatis dextris. Itaque si ita ad nos ierint, contrà itidem uos eos excipite, & simul ut quisque uenerit, bono ut animo sint, hortamini. Sin arma capiant, fugámue aggrediantur, horum continuò est enitendum nil reliquum facere. Huiusmodi erant admonitiones Cyri. At Hyrcanij auditis nuncijs, tum laetati sunt plurimum, tum equis ascensis illicò affuere sublatis dextris, dictum ut fuerat. Medi uerò ac Persae & ipsi contrà dextris sublatis recipiebant eos amicè, & ut bene sperarent hortabantur. Et exhinc ait Cyrus: Nos quidem Hyrcanij uobis iam credimus, uiq; erga nos ita uos habeatis, est aequum. Verùm nobis hoc primum dicite: Quantum hinc distat ubi sunt principia hostium eorumq; frequentia? Cui responderunt Hyrcanij, eos distare paulò plusquàm parasangam. Hic ait Cyrus: Agitè igitur uiri Persae, Mediq;, uosq; Hyrcanij (iam enim ad uos ut socios ac participes loquor) neminem hoc tempore ignarum esse oportet, in huiusmodi nos esse discrimine, ubi si molliter habuerimus, extrema simus mala passuri. Norunt enim hostes quas ad res uenimus. Quòd si constantia freti, eamus aduersus hostis ualenter atque ingenti animo, actutum aspicietis tanquam fugitiuos repertos seruos, alios supplices sese praestare, alios fugere, alios ne haec quidem posse mente percipere. Nam & uicti nos aspicient, cum neque uenturos nos arbitrarentur, & neq; instructi, neq; ad pugnam parati, et capti erunt. Quare si uelimus posthac suauiter & coenare, & pernoctare, nolumus istis ocium dare, neque boni quicquam consultandi, neq; cognoscendi omnino quot homines sumus, sed omnia uenisse putent, & cratis, & mucrones, & securis & uulnera. Et uos, inquit, ô Hyrcanij, proximos hostibus uosmetipsos facientes ante nos procedite, quò uisis armis uestris lateamus quamplurimum temporis. Sed ubi ipse iuxta agmen hostium fuero, linquite singuli apud me ordinem equitum, quò ipse intra aciem manens, ijs utar si quid opus fuerit. E uobis autem principes atque seniores in ordine, si sapitis, frequentes inuadite, quò nũquam in confertam multitudinem aliquam incidentes uim patiamini. At iuniores dimittite insecutum hostes. Et hi quidem hostis occidunto, hoc enim per hoc temporis est maximè securum, quò illorum paucissimi relinquantur. Sin, quod multis iam accidit, uincentibus nobis fortuna aduersetur, cauendũ est ne ad rapinam uertamini, utpote qui hoc fecerit, non sit habendus etiam uir, sed homo sarcinarius, liceatq; uolẽti cuiq; ut hoc iam utatur pro mancipio. Illud autem ignorandum non est, NVLLVM esse uictoria maius lucrũ. Nam qui uincit, omnia rapit, unà & uiros, et mulieres, et pecunias, & regionem totam. Ad haec solùm hoc respicite, ut uictoriam seruemus: in hac enim etiam ipse raptor conuincitur. Atque hoc simul, dum hostis insequimini, mementote, ut retro adhuc per lucem ad me eatis, quòd tenebris factis neminem etiam admittemus. Haec loquutus Cyrus, dimittebat quosque in suos ordines: iubebatq; simul, ut pergentes

senserunt. At Cyrus, ut milites omnes conuenerunt, prandium praecepit. Qui ubi pranderunt, ipseque didicisset, ubi speculae Chaldaeorũ erant, locum esse et munitum ac tutum, aquisque abundantem, ibi continuò castellum muro circundabat, iubebatque Tigranem ad patrem mitteret, iuberetque ut ad se iret, secum adductis quotquot essent et fabris et architectis. Ad Armenium quidem abibat nũcius. Cyrus uerò cum ijs qui aderant murum struebat, cum per id temporis ad eum adducunt captiuos uinctos, & aliquos etiam uulneratos. Quos Cyrus ut uidit, uinctos continuò solui iussit: saucios autem uocatis medicis, curandos imperauit. Dein uerò dixit Chaldaeis, uenisse sese, neque quòd cuperet illos perdere, neque quòd esset sibi opus bello, sed quoniam uellet inter Armenios pacem facere & Chaldaeos. Priusquam tenerentur cacumina, Scio, inquit, uobis pace opus nõ fuisse: securè enim habebãt res uestrae: sed Armeniorum bona agebatis ferebatisque. Nunc autem uidetis utique, qua estis conditione. Itaque ego uos dimitto domum, & reliquos captiuos: uobisque alijs Chaldaeis tempus do consultandi, siue nobiscum uultis belligerare, siue amici esse. Et bellum si gerere optatis, nolite huc inermes ire, si sapitis. sin uobis arbitremini pace opus esse, uenite sine armis. Vt autem res uestrae bene habeant, si amici fueritis, mihi erit curae. Quibus auditis, Chaldaei Cyrũ multis laudibus extulerũt: cũque essent eũ iucũdissimè complexi, domum abiere. Sed Armenius cum audisset à Cyro uocari sese, & quid ab eo ageretur, acceptis fabris & rebus alijs quotquot usui fore arbitrabatur, uenit ad eum quàm poterat celerrimè. Quo quidem uiso, dixit: Cyre, VT PAVCA de futuro cum nos homines prospicere possumus, multa agere aggredimur. Nunc enim ipse moliri libertatem aggressus, factus sum seruus, ut antea nunquam. Cum uerò capti sumus, certò perisse arbitrati, nunc ut aliàs nunquam salutem perspicuè sumus adepti. Qui enim nunquam cessabant multis nos malis afficere, his ego nunc esse uideo, ut optabam. Et hoc uelim, ne te lateat Cyre, fuisse me ad abigendos Chaldaeos ex his uerticibus, multò pluris daturum pecunias istis, quas tu nunc habes à me. Et quibus bonis pollicebaris nos affectum iri cum accipiebas pecunias, ea iam praestitisti. Itaque nouimus alias tibi debere gratias, quas tibi si boni uelimus esse, pudeat nos sanè non referre: cui etiam si referamus, nihil tamen pro dignitate facere ne hoc quidem pacto erga uirum adeò beneficum reperiamur. Et Armenius quidem haec dixit. At Chaldaei rogatum uenerunt ad Cyrum, sibi ut pacem faceret. Quos Cyrus interrogabat inquiens: Ob aliud ne Chaldaei quicquã pacẽ cupitis, quàm ob huius rei causam, quod existimetis securius posse uitam agitare pace facta, quàm si bellũ geratis? Quoniam haec habemus, dixerunt Chaldaei. Et Cyrus inquit: Quid igitur si alia etiam bona uobis ex pace adueniant? Magis item laetemur, respondère. Sed quidnam aliud inquit? num quia boni agri caritudine pauperes nunc esse uos putatis? Etiam propter hoc, cõfessi sunt. Quid igitur, inquit Cyrus, uel

letis'ne

ἐκ τῶν ἐγγὺς οἰκήσεων. ὁ δὲ Κῦρος, ὡς πάντες οἱ στρατιῶται ὁμοῦ ἐγένοντο, ἀριστοποιήσασθαι παρήγγειλεν. ἐπεὶ δὲ ἠριστήκεσαν, καταμαθὼν ἔνθα σκοπαὶ ἦσαν αἱ τῶν Χαλδαίων, ἐρυμνόν τε ὂν καὶ ἔνυδρον, εὐθὺς ἐτείχιζε φρούριον. καὶ τὸν Τιγράνην ἐκέλευσε πέμπειν ἐπὶ τὸν πατέρα, καὶ κελεύειν παραγενέσθαι, ἔχοντα ὁπόσοι εἶεν τέκτονές τε καὶ λιθοτόμοι. ἐπὶ μὲν δὴ τὸν Ἀρμένιον ᾤχετο ἄγγελος. ὁ δὲ Κῦρος τοῖς παροῦσιν ἐτείχιζεν. ἐν δὲ τούτῳ προσάγουσι τῷ Κύρῳ τοὺς αἰχμαλώτους δεδεμένους, τοὺς δέ τινας καὶ τετρωμένους. ὡς δὲ εἶδεν, εὐθὺς λύειν μὲν ἐκέλευσε τοὺς δεδεμένους. τοὺς δὲ τετρωμένους, ἰατροὺς καλέσας, θεραπεύειν ἐκέλευσεν. ἔπειτα ἔλεξε τοῖς Χαλδαίοις, ὅτι ἥκοι, οὔτε ἀπολέσαι ἐπιθυμῶν ἐκείνους, οὔτε πολεμεῖν δεόμενος, ἀλλ' εἰρήνην ποιῆσαι βουλόμενος Ἀρμενίοις καὶ Χαλδαίοις. πρὶν μὲν οὖν ἔχεσθαι τὰ ἄκρα, οἶδ' ὅτι οὐδὲν ἐδεῖσθε εἰρήνης. τὰ μὲν γὰρ ὑμέτερα ἀσφαλῶς εἶχε, τὰ δὲ τῶν Ἀρμενίων ἤγετε καὶ ἐφέρετε. νῦν δὲ ὁρᾶτε δή, ἐν οἵῳ ἐστέ. ἐγὼ οὖν ἀφίημι ὑμᾶς οἴκαδε τοὺς εἰλημμένους, καὶ δίδωμι ὑμῖν σὺν τοῖς ἄλλοις Χαλδαίοις βουλεύσασθαι, εἴτε βούλεσθε πολεμεῖν ἡμῖν, εἴτε φίλοι εἶναι. κἂν μὲν πόλεμον αἱρῆσθε, μηκέτι ἥκετε δεῦρο ἄνευ ὅπλων, ἂν σωφρονῆτε. ἢν δὲ εἰρήνης δοκῆτε δεῖσθαι, ἥκετε. ὡς δὲ καλῶς ἕξει τὰ ὑμέτερα, ἢν φίλοι γένησθε, ἐμοὶ μελήσει. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι, πολλὰ μὲν ἐπαινέσαντες, πολλὰ δὲ δεξιωσάμενοι τὸν Κῦρον, ᾤχοντο οἴκαδε. ὁ δὲ Ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τήν τε κλῆσιν τοῦ Κύρου καὶ τὴν πρᾶξιν, λαβὼν τοὺς τέκτονας, καὶ τἆλλα ὅσων ᾤετο δεῖν, ἧκε πρὸς τὸν Κῦρον ὡς ἐδύνατο τάχιστα. ἐπεὶ δὲ εἶδε τὸν Κῦρον, ἔλεξεν· ὦ Κῦρε, ὡς ὀλίγα δυνάμενοι προορᾶν ἄνθρωποι περὶ τοῦ μέλλοντος, πολλὰ ἐπιχειροῦμεν πράττειν. νῦν γὰρ δὴ καὶ ἐγὼ ἐλευθερίαν μὲν μηχανᾶσθαι ἐπιχειρήσας, δοῦλος ὡς οὐδεπώποτε ἐγενόμην. ἐπεὶ δ' ἑάλωμεν, σαφῶς ἀπολωλέναι νομίσαντες, νῦν ἀναφαινόμεθα σεσωσμένοι, ὡς οὐδεπώποτε. Χαλδαῖοι γοῦν, οἳ οὐδὲ ἐπαύοντο πώποτε πολλὰ κακὰ ἡμᾶς ποιοῦντες, νῦν ὁρῶ τούτους ἔχοντας, ὥσπερ ἐγὼ ηὐχόμην. καὶ τοῦτο ἐπίστω, ἔφη, ὦ Κῦρε, ὅτι ἐγώ, ὥστε ἀπελάσαι Χαλδαίους ἀπὸ τούτων τῶν ἄκρων, πολλαπλάσια ἂν ἔδωκα χρήματα, ὧν σὺ νῦν ἔχεις παρ' ἐμοῦ. καὶ ἃ ὑπισχνοῦ ποιήσειν ἀγαθὰ ἡμᾶς, ὅτ' ἐλάμβανες τὰ χρήματα, ἀποτετέλεσταί σοι ἤδη. ὥστε καὶ προσοφείλοντές σοι ἄλλας χάριτας ἀναπεφήναμεν, ἃς ἡμεῖς γε, εἰ μὴ κακοὶ ἐσμέν, αἰσχυνοίμεθ' ἄν σοι μὴ ἀποδιδόναι. ἃ καὶ ἀποδιδόντες, οὐδὲν ἄξιον, οὐδ' οὕτως πρὸς εὐεργέτην καταλαμβανόμεθα τοσοῦτον ποιοῦντες. ὁ μὲν Ἀρμένιος ταῦτ' ἔλεξεν. οἱ δὲ Χαλδαῖοι ἧκον δεόμενοι τοῦ Κύρου, εἰρήνην σφίσι ποιῆσαι. καὶ ἐπήρετο αὐτούς· ἄλλο τι, ἔφη, ὦ Χαλδαῖοι, ἢ τούτου γε ἕνεκα, εἰρήνης νῦν ἐπιθυμεῖτε, ὅτι νομίζετε ἀσφαλέστερον δύνασθαι ζῆν, εἰρήνης γενομένης, ἢ πολεμοῦντες; ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ταῦτ' ἐλέγομεν. τἆλλα ἔχομεν, ἔφασαν οἱ Χαλδαῖοι. καὶ ὅς· τί οὖν, ἔφη, εἰ καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀγαθὰ προσγένοιτο διὰ τὴν εἰρήνην; ἔτι ἄν, ἔφασαν, μᾶλλον εὐφραινοίμεθα. ἄλλο τι οὖν, ἔφη, ἢ διὰ τὸ γῆς σπανίζειν ἀγαθῆς, νῦν πένητες νομίζετ' εἶναι; συνέφασαν καὶ τοῦτο. τί οὖν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἢ βού-

λοισθ'

λοιθ' ἂν ἀποτελοῦντες ὅσαπερ οἱ ἀρμένιοι, ἐξεῖναι ὑ-
μῖν τῆς ἀρμενίας γῆς ἐργάζεσθαι, ὁπόσην ἂν βούλησθε; ἔ-
φασαν οἱ χαλδαῖοι, εἰ πιστεύοιμεν μὴ ἀδικήσεσθαι. τί δὲ
σύ, ἔφη, ὦ ἀρμένιε, βούλοιο ἂν τὴν νῦν ἀργὸν οὖσαν γῆν
ἐνεργὸν γενέσθαι, εἰ μέλλοιεν τὰ νομιζόμενα παρὰ σοὶ ἀπο-
τελεῖν οἱ ἐργαζόμενοι; ἔφη ὁ ἀρμένιος· πολλοῦ ἂν τοῦτο
πρίασθαι. πολὺ γὰρ ἂν αὐξάνεσθαι τὴν πρόσοδον. τί δ' ὑ-
μεῖς, ἔφη, ὦ χαλδαῖοι, ἐπεὶ ὄρη ἀγαθὰ ἔχετε, ἐθέλοιτ'
ἂν ἐᾶν νέμειν ταῦτα τοὺς ἀρμενίους, εἰ ὑμῖν μέλλοιεν οἱ νέ-
μοντες τὰ δίκαια ἀποτελεῖν; ἔφασαν οἱ χαλδαῖοι. πολ-
λὰ γὰρ ἂν ὠφελεῖσθαι οὐδὲν πονοῦντας. σὺ δέ, ἔφη, ὦ
ἀρμένιε, εἰ θέλοις ἂν ταῖς τούτων νομαῖς χρῆσθαι, εἰ μέλ-
λεις μικρὰ ὠφελῶν χαλδαίους, πολὺ πλείω ὠφεληθή-
σεσθαι; καὶ σφόδρα ἄν, ἔφη, εἰ ἡμῖν ἀσφαλὲς νέμειν. οὐ-
κοῦν, ἀσφαλῶς ἂν νέμοιτε, εἰ τὰ ἄκρα ἔχοιμεν σύμμα-
χα, ἔφη ὁ ἀρμένιος. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφασαν οἱ χαλδαῖοι,
οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀσφαλῶς ἐργαζοίμεθα, μὴ ὅτι τὴν τούτων,
ἀλλ' οὐδ' ἂν τὴν ἡμετέραν, εἰ οὗτοι τὰ ἄκρα ἔχοιεν. εἰ δ'
ὑμῖν αὖ, ἔφη, τὰ ἄκρα σύμμαχα εἴη; οὕτως ἄν, ἔφασαν,
ἡμῖν καλῶς ἔχοι. οὐκ ἂν ἡμῖν νῦν καλῶς ἔχοι, εἰ οὗτοι πα-
ραλήψονται τὰ ἄκρα, ἄλλως τε καὶ τετειχισμένα. καὶ
ὁ κῦρος εἶπεν· οὑτωσὶ τοίνυν ἐγὼ ποιήσω, ἔφη. οὐδ'
ἑτέροις ὑμῖν τὰ ἄκρα παραδώσω. ἀλλ' ἡμεῖς φυλάξο-
μεν αὐτά. κἂν ἀδικῶσιν ὑμῶν ὁπότεροι οὖν, σὺν τοῖς
ἀδικουμένοις ἐσόμεθα ἡμεῖς. ὡς δ' ἤκουσαν ταῦτα ἀμ-
φότεροι, ἐπῄνεσαν καὶ ἔλεγον ὅτι οὕτως ἂν μόνως εἰρή-
νη βεβαία. καὶ ἐπὶ τούτοις ἔδοσαν καὶ ἔλαβον πάν-
τες τὰ πιστά, καὶ ἐλευθέρους μὲν ἀμφοτέρους ἀπ' ἀλλή-
λων εἶναι συνετίθεντο, ἐπιγαμίας δ' εἶναι, καὶ ἐπεργασίας,
καὶ ἐπινομίας καὶ συμμαχίαν δὲ κοινήν, εἴ τις ἀδικοίη
ἑκατέρους. οὕτω μὲν τότε διεπράχθη, καὶ νῦν δὲ ἔτι οὕ-
τω διαμένουσιν, αἱ τότε γενόμεναι συνθῆκαι, χαλδαί-
οις, καὶ τοῖς τὴν ἀρμενίαν ἔχουσι. ἐπεὶ δὲ αἱ συνθῆκαι
ἐγένοντο, εὐθὺς συνετείχιζόν τε ἀμφότεροι προθύμως
ὡς κοινὸν φρούριον, καὶ τὰ ἐπιτήδεια συνεισῆγον. ἐπεὶ
δ' ἑσπέρα προσῄει, συνδείπνους ἔλαβεν ἀμφοτέρους
πρὸς ἑαυτόν, ὡς φίλους ἤδη. συνδειπνούντων δέ, εἶπέ
τις τῶν χαλδαίων· ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις σφῶν πᾶσιν, εὐκτὰ
ταῦτα εἴη. εἰσὶ δέ τινες τῶν χαλδαίων, οἳ λῃζόμενοι
ζῶσι, καὶ οὔτ' ἂν ἐπίσταιντο ἐργάζεσθαι, οὔτ' ἂν δύναιντο,
εἰθισμένοι ἀπὸ πολέμου βιοτεύειν. ἀεὶ γὰρ ἐλῄζοντο,
καὶ ἐμισθοφόρουν, καὶ πολλάκις μὲν παρὰ τῷ ἰνδῶν
βασιλεῖ. καὶ γὰρ ἔφασαν, πολύχρυσος ὁ ἀνήρ. πολλά-
κις δὲ καὶ παρ' ἀστυάγει. καὶ ὁ κῦρος ἔφη· τί οὖν οὐ καὶ
νῦν παρ' ἐμοὶ μισθοφοροῦσιν; ἐγὼ γὰρ δώσω, ὅσον τίς καὶ
ἄλλος πλεῖστον δή ποτε ἔδωκε. συνέφασάν οἱ καὶ πολ-
λοὺς ἔσεσθαι ἔλεγον τοὺς ἐθελήσοντας. καὶ ταῦτα μὲν δὴ
οὕτω συνωμολογεῖτο. ὁ δὲ κῦρος ὡς ἤκουσεν, ὅτι πρὸς τὸν
ἰνδὸν πολλάκις οἱ χαλδαῖοι ἐπορεύοντο, ἀναμνησθείς,
ὅτι ἦλθον παρ' αὐτόν, κατασκεψάμενοι εἰς μήδους τὰ αὐ-
τῶν πράγματα, καὶ ᾤχοντο πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως
αὖ καὶ τὰ ἐκείνων κατίδωσιν, ἐβούλετο μαθεῖν, τὰ αὐτῷ
πεπραγμένα. ἤρξατο οὖν λόγου τοιοῦδε· ὦ ἀρμένιε, ἔ-
φη, καὶ ὑμεῖς οἱ χαλδαῖοι, εἴπατέ μοι, εἴ τινα ἐγὼ τῶν
ἐμῶν ἀποστέλλοιμι πρὸς τὸν ἰνδόν, συμπέμψαιτ' ἄν μοι
τῶν ὑμετέρων, οἵτινες αὐτῷ τήν τε ὁδὸν ἡγοῖντο ἄν, καὶ
συμ-

letis'ne tantum soluentes tributi, quantum Armenij
soluunt, uobis liceret tantum colere agri Armenij,
quantum uelitis? Modò, respondere Chaldæi, creda
mus fore, ne quid iniuriæ patiamur. Quid uerò tu,
Cyrus inquit, Armenie, uelles'ne id agri quod nunc
est incultũ, ab his coli, si cõstitutas apud te pecunias
soluerint? Respõdit Armenius: Pluris sanè hoc eme
rem, cum census multũ augeretur. Quid autem uos
Chaldæi? quoniã uobis boni sunt montes, num sinere
uelletis Armenijs hos mõtis esse pasturæ si uobis pa
stores quæ iusta sunt soluerint? Valde, Chaldæi re-
sponderũt: nam sine ullo labore magnã ad sese utili
tatem peruẽturã. Tu aũt Armenie, uelles'ne pascuis
horũ uti, si pro parua Chaldæorũ utilitate, lõge ma
iorem ipse utilitatem esses cõsecuturus? Et ualde id
quidem, si pasturã mihi securã arbitrarer. Igitur, in
quit Cyrus, securè pasceretis, si uertices auxilio ha-
beretis. Ita est, inquit Armenius. At per Iouẽ, dixe-
re Chaldæi, nequaquã securè nos agrum coleremus,
& nõ modò horũ agrũ, sed ne nostrũ quidẽ, si hi ca
cumina possiderẽt. Sed quid, rursus inquit, si cacu-
mina uobis essent auxilio? Ita nobis, Chaldæi respon
derunt, bene esset. Sed mediusfidius, inquit Arme-
nius, nobis rursus nequaquam bene foret, ubi hi rur
sus cacumina essent accepturi, præsertim cincta mu
ro. Atq; Cyrus inquit. Ita igitur ego faciã: neutris
uestrũ uertices tradã, sed eos nos custodiemus, &
utri uestrûm alteris iniuriã faciãt, nos cum iniuriã
passis futuri sumus. His autẽ auditis utriq; rẽ lauda-
runt, dicẽtes hoc modo duntaxat pacẽ futurã stabi-
lem. Et ad hæc obseruanda dederunt omnes accepe-
runtq; fidei pignora, utq; utriq; ab alteris liberi es-
sent conuenerũt, uterenturq; inter sese connubijs, et
culturis, & pasturis, & cõmuni societate, si quis in
alteroscunq; esset iniustus. Ita per id tẽporis est per
actum. atq; hac etiã tempestate, quæ tũ fœdera sunt
percussa inter Chaldæos & regẽ Armeniorum, ita
perdurant. Cæterum posteaquã fœdera sunt percus
sa, utriq; cõtinuò castellum tanquam cõmune muro
impigrè cingebãt, & in id res necessarias congere
bant. Sed ubi aduenit uespera, Cyrus utrosq; apud
se cœnaturos ut iam amicos, cõuiuio excipiebat. Iis
autem unà discũbentibus, dixit unus ex Chaldæis:
hæc alijs quidẽ suis omnib. optabilia existere, uerum
esse Chaldæos quosdam qui uiuerẽt ex præda, nesci-
rentq; terrã colere, ac ne possent quidẽ, assueti ex
reb. bellicis uitã degere. Prædabãtur enim semper,
merebantq; stipendio sæpe apud Indorũ regẽ: nam
illũ aiebant uirũ esse opulentissimũ: sæpe etiam apud
Astyagen. Et Cyrus inquit: Quid igitur nõ etiã nũc
apud me stipendio merẽt? Ipse enim dabo quantum
quis alius plurimũ unquam stipendiũ dedit. Cui con
sensere, multos etiã fore qui uelint. Et hæc quidẽ tan
dem ita conuenta sunt. At Cyrus cum audisset Chal
dæos sæpe ad regẽ Indorũ proficisci, recordatus ue
nisse quos ab eo speculatũ in Medos res Medicas, ab
isseq; ad hostes quò rursus res eorũ explorarẽt, uo-
lebat ut quas ipse res gesserat, Indus disceret. Itaque
cœpit ita loq. O Armenie, et uos Chaldæi dicite mi
hi, si quẽ ego ex meis ad Indũ mitterẽ, mitteretis'ne
mea causa e uestris aliquos, qui et itineris duces essẽt,

unà agerent, ut quæ uolo, nobis ab Indo fierēt? Ego enim uellem ut grādior etiam pecunia nobis fieret, quo & stipendium dare possim abunde quibus debeam, & milites honorare atq; munerare pro dignitate. Horum igitur causa mihi sit uolo maxima pecuniarum copia. His autē opus esse duco, si uelim quod libenter cupio, pecunijs uestris parcere. Amicos enim uos mihi iam arbitror. Ab Indo autē libēter acciperem, si daret. Itaq; nūcius cui uos iubeo dari duces, esseq; adiutores gerendi negocij, illò cum uenerit, ita dicet: Inde Cyrus me ad te misit, qui ait: Quoniam alium exercitum domo ex Persis opperiur, maiore sibi pecunia opus esse. Etenim eū, inquit, opperior. Quare si ad eum miseris quantum pecuniæ possis commodè, si deus ei bonum exitum dederit, enitetur ita facere ut existimes bene tibi esse consultum, quòd munificus in se fueris. Et hæc sane uerbis meis exponet. Vos autem mandate uestris nuncijs, quod ad rem conducere arbitramini. Et si quidem ab eo pecunias ceperimus, his utemur copiosius. Sin minus ceperimus, intelligemus nullā à nobis ei gratiā deberi: quinimò licebit nobis illius causa omnia facere ad nostrum emolumentum. Hæc Cyrus locutus est, futurum putans ut Armenij Chaldæiq; nūcij eiusmodi uerba de sese facerent, qualia de se ipse cupiebat ab omnibus hominibus & dici & audiri. Et tum tandem cum res bene haberet, soluto conuiuio dederunt se quieti. Sed postero die tum Cyrus nuncium mittebat, ei mandans quæcunq; dixerat. Tum Armenius Chaldæiq; unà miserūt quos maxime idoneos existimabant, & ad agendum pro Cyro, & ad dicendum quæ conuenirent. Deinceps autē Cyrus cum muniisset castellū, & præsidio, quantū sat erat, & rebus necessarijs omnibus, atq; ijs principē reliquisset Medum, quē Cyaxari putasset maxime gratificaturum esse, abiuit abducto secum exercitu, & quantum habuerat ueniens, & quem ab Armenijs assumpsit, & quos milites acceperat à Chaldæis ad quatuor millia, qui putabātur cunctis alijs præstare. Vt autem descendit in agrum habitatum, Armenius nemo neq; uir neq; mulier intra ædis se cōtinuit, sed omnes obuiam facti sunt, letitia ob pacē exultātes, ferentesq; & agentes quod quisq; habebat preciosum. Neq; Armenio hæc molesta erant, quoniā existimaret ita Cyrum delectari magis, quod honoraretur ab omnibus. Sed ad postremū Armenij etiā uxor occurrit, filias secū habens & iuniorem filium, quæ unà cum alijs donis portabat etiā aurū, quod prius accipere Cyrus noluerat. Id Cyrus ubi uidit: Vos me, inquit, nō facietis ut mercedis gratia obequitās sim beneficus: sed tu, ò mulier, abi, et quas ad me fers pecunias, tibi habe, easq; nolito amplius Armenio defodiendas dare. tuū autē filium pulcherrime istis à te ornatum, in expeditionem emitte. At reliquis pecunijs comparato, & tibi ipsi & uiro, et filiabus ac filijs ea, quæ adepti, & quibus ornati, elegantius & iucundius ætatem agatis. Nam in terrā satis sit corpora defodere, cum quisq; diem obierit. Cyrus hæc locutus abequitauit. quem Armenius & reliqui omnes homines deducebant, eum beneficum iterum atque iterum appellantes, & uirum bonum. Hæcq; facie-

συμπράξετε, ὥστε γενέσθαι ἡμῖν παρὰ τοῦ ἰνδοῦ ἃ ἐγὼ βούλομαι; ἐγὼ γὰρ χρήματα μὲν προσγενέσθαι ἔτι ἂν βουλοίμην ἡμῖν, ὅπως ἔχω καὶ μισθὸν ἀφθόνως διδόναι οἷς ἂν δέῃ, καὶ τιμᾶν, καὶ δωρεῖσθαι τῶν στρατευομένων τοὺς ἀξίους. τούτων μὲν δὴ ἕνεκα βούλομαι, ὡς ἀφθονώτατα χρήματα ἔχειν. δεῖσθαι δὲ τούτων νομίζω. τῶν μὲν ὑμετέρων, ἡδύ μοι φείδεσθαι. φίλους γὰρ ὑμᾶς ἤδη νομίζω. παρὰ δὲ τοῦ ἰνδοῦ, ἡδέως ἂν λάβοιμι, εἰ διδοίη. ὁ οὖν ἄγγελος, ᾧ κελεύω ὑμᾶς ἡγεμόνα δοῦναι καὶ συμπράκτορα γενέσθαι, ἐλθὼν ἐκεῖσε, λέξει ὧδε. ἔπεμψέ με κῦρος, ὦ ἰνδὲ πρὸς σέ. φησὶ δὲ προσδεῖσθαι χρημάτων, προσδεχόμενος καὶ ἄλλην στρατιὰν οἴκοθεν ἐκ περσῶν, καὶ γὰρ προσδέχομαι, ἔφη. ἢν οὖν αὐτῷ πέμψῃς ὁπόσα σοι προχωρεῖ φησιν, ἢν θεὸς ἀγαθὸν τέλος διδῷ αὐτῷ, πειρᾶσθαι ποιῆσαι, ὥστε σε νομίζειν καλῶς βεβουλεῦσθαι, χαρισάμενον αὐτῷ. ταῦτα μὲν ὁ παρ' ἐμοῦ λέξει. τοῖς δὲ παρ' ὑμῶν, ὑμεῖς αὖ ἐπιστέλλετε, ὅ, τι ὑμῖν δοκεῖ συμφέρον εἶναι. καὶ ἢν μὲν λάβωμεν παρ' αὐτοῦ, ἀφθονωτέροις χρησόμεθα· ἢν δὲ μὴ λάβωμεν, εἰσόμεθα, ὅτι οὐδεμίαν αὐτῷ χάριν ὀφείλομεν, ἀλλ' ἐξέσται ἡμῖν ἐκείνου ἕνεκα, πρὸς τὸ ἡμέτερον συμφέρον πάντα τίθεσθαι. ταῦτ' εἶπεν ὁ κῦρος νομίζων τοὺς ἰόντας ἀρμενίων καὶ χαλδαίων τοιαῦτα λέξειν περὶ αὐτοῦ, οἷα αὐτὸς ἐπεθύμει πάντας ἀνθρώπους, καὶ λέγειν, καὶ ἀκούειν περὶ αὐτοῦ. καὶ τότε μὲν δὴ ὁπότε καλῶς εἶχε διαλύσαντες τὴν σκηνήν, ἀνεπαύοντο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ὅτε κῦρος ἔπεμπε τὸν ἄγγελον ἐπιστείλας, ὅσα περ ἔφη. καὶ ὁ ἀρμένιος, καὶ οἱ χαλδαῖοι συνέπεμπον οὓς ἱκανωτάτους ἐνόμιζον εἶναι, καὶ συμπρᾶξαι, καὶ εἰπεῖν περὶ τοῦ κύρου τὰ προσήκοντα. ἐκ δὲ τούτου ὁ κῦρος ἐπιτελέσας τὸ φρούριον, καὶ φύλαξιν ἱκανοῖς, καὶ τοῖς ἐπιτηδείοις πᾶσι, καὶ ἄρχοντα αὐτῶν καταλιπὼν μῆδον, ὃν ᾤετο κυαξάρει ἂν μάλιστα χαρίσασθαι, ἀπῄει συλλαβὼν τό τε ἕτερον στράτευμα, ὅσον τε ἦλθεν ἔχων, καὶ ὃ παρ' ἀρμενίων προσέλαβε. καὶ τοὺς παρὰ χαλδαίων εἰς τετρακισχιλίους, οἳ ᾤοντο καὶ συμπάντων τῶν ἄλλων κρείττονες εἶναι. ὡς δὲ κατέβη εἰς τὴν οἰκουμένην, οὐδεὶς ἔμεινεν ἔνδον ἀρμενίων, οὔτε ἀνήρ, οὔτε γυνή. ἀλλὰ πάντες ἀπήντων, ἡδόμενοι τῇ εἰρήνῃ, καὶ φέροντες, καὶ ἄγοντες, εἴ τι ἕκαστος ἄξιον εἶχε. καὶ ὁ ἀρμένιος τούτοις οὐκ ἤχθετο, οὕτως ἂν νομίζων, καὶ τὸν κῦρον μᾶλλον ἥδεσθαι τῇ ὑπὸ πάντων τιμῇ. τέλος δὲ ἀπήντησε καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀρμενίου, τὰς θυγατέρας ἔχουσα, καὶ τὸν νεώτερον υἱόν, καὶ σὺν ἄλλοις δώροις καὶ τὸ χρυσίον ἐκόμιζεν, ὃ πρότερον οὐκ ἤθελε λαβεῖν ὁ κῦρος. καὶ ὁ κῦρος ἰδών, εἶπεν· ὑμεῖς ἐμὲ οὐ ποιήσετε μισθοῦ περιιόντα εὐεργετεῖν. ἀλλὰ σύ, ὦ γύναι, ἔχουσα ταῦτα τὰ χρήματα ἃ φέρεις, ἄπιθι, καὶ τῷ ἀρμενίῳ μηκέτι δὸς αὐτὰ κατορύξαι. ἔκπεμψον δὲ τὸν σὸν υἱὸν ὡς κάλλιστα ἀπ' αὐτῶν κατασκευάσασα ἐπὶ τὴν στρατείαν. ἀπὸ δὲ τῶν λοιπῶν, κτῶ καὶ σαυτῇ, καὶ τῷ ἀνδρί, καὶ ταῖς θυγατράσι, καὶ τοῖς υἱοῖς, ὅ, τι κεκτημένοι καὶ κεκοσμημένοι, κάλλιον καὶ ἥδιον τὸν αἰῶνα διάξετε. εἰς δὲ τὴν γῆν, ἔφη, ἀρκείτω τὰ σώματα, ὅταν ἕκαστος τελευτήσῃ, κατακρύπτειν. ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν, παρήλαυνεν. ὁ δὲ ἀρμένιος συμπρούπεμπε, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἀνακαλοῦντες τὸν εὐεργέτην, τὸν ἄνδρα τὸν ἀγαθόν. καὶ ταῦτ' ἐποί-

ἐποίουν, ἕως ἐκ τῆς χώρας ἐξέπεμψαν. συναπέστειλε δὲ
καὶ τὸν ὁ ἀρμένιος καὶ στρατιὰν πλείονα, ὡς εἰρήνης οἴ-
κοι οὔσης. οὕτω δὴ ὁ κῦρος ἀπήει κεχρηματισμένος, οὐχ
ἃ ἔλαβε μόνον χρήματα, ἀλλὰ πολὺ πλείονα τούτων ἐ-
τοιμασάμενος διὰ τὸν τρόπον, ὥστε λαμβάνειν ὁπότε
δέοιτο. καὶ τότε μὲν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς μεθο-
ρίοις. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸ μὲν στράτευμα καὶ τὰ χρήματα
ἔπεμψε πρὸς κυαξάρην. ὁ δὲ πλησίον ἦν, ὥσπερ ἔφη-
σεν. αὐτὸς δὲ σὺν τιγράνῃ καὶ περσῶν τοῖς ἀρίστοις ἐθήρα
ὅπου ἐντυγχάνοιεν θηρίοις, καὶ ηὐφραίνετο. ἐπεὶ δὲ ἀφί-
κετο εἰς μήδους, τὰ χρήματα ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ ταξιάρ-
χοις, ὅσα ἐδόκει ἑκάστῳ ἱκανὰ εἶναι. ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἔχοιεν
τιμᾶν, εἴ τινας ἄγοιντο τῶν ὑφ' ἑαυτούς. ἐνόμιζε γάρ, εἰ ἕκα-
στος τὸ μέρος ἀξιέπαινον ποιήσειε, τὸ ὅλον αὐτῷ καλῶς
ἔχειν. καὶ αὐτὸς δέ, ὅ, τι που καλὸν ἴδοι εἰς τὴν στρατιάν, ταῦ-
τα κτώμενος ἐδωρεῖτο τοῖς ἀξιωτάτοις τῶν νομίζων,
ὅτι καλὸν κἀγαθὸν ἔχοι τὸ στράτευμα, τούτοις ἅπασιν αὐ-
τὸς κεκοσμῆσθαι. ἡνίκα δὲ αὐτοῖς διεδίδου ὧν ἔλαβεν, ἔλε-
ξεν ὧδέ πως εἰς τὸ μέσον τῶν ταξιαρχῶν καὶ λοχαγῶν,
καὶ πάντων ὅσους ἐτίμα.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, δοκεῖ ἡμῖν εὐφροσύνη τις νῦν παρεῖ-
ναι, καὶ ὅτι εὐπορία τις προσγεγένηται, καὶ ὅτι ἔχομεν
ἀφ' ὧν τιμᾶν ἕξομεν, οὓς ἂν βουλώμεθα, καὶ τιμᾶσθαι
ὡς ἂν ἕκαστος ἄξιος ᾖ. πάντως δὴ ἀναμιμνησκώμεθα
τὰ ποῖα ἄττα ἔργα τούτων τῶν ἀγαθῶν ἐστιν αἴτια. σκο-
πούμενοι γὰρ εὑρήσετε, τό, τε ἀγρυπνῆσαι ὅπου ἔδει,
καὶ τὸ πονῆσαι, καὶ τὸ σπεῦσαι, καὶ τὸ μὴ εἶξαι τοῖς πολε-
μίοις. οὕτως οὖν χρὴ καὶ τὸ λοιπὸν ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι· γιγνώ-
σκοντας, ὅτι τὰς μεγάλας ἡδονάς, καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ με-
γάλα, ἡ πειθὼ καὶ ἡ καρτερία, καὶ οἱ ἐν τῷ καιρῷ πόνοι, καὶ
κίνδυνοι παρέχονται. κατανοῶν δὲ ὁ κῦρος, ὡς εὖ μὲν αὐ-
τῷ εἶχον τὰ σώματα οἱ στρατιῶται, πρὸς τὸ δύνασθαι στρα-
τιωτικοὺς πόνους φέρειν, εὖ δὲ τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ κατα-
φρονεῖν τῶν πολεμίων, ἐπιστήμονες δὲ ἦσαν τὰ προσή-
κοντα τῇ ἑαυτῶν ἕκαστος ὁπλίσει, καὶ πρὸς τὸ πείθεσθαι
δὲ τοῖς ἄρχουσιν ἑώρα πάντας εὖ παρεσκευασμένους.
ἐκ τούτων οὖν ἐπεθύμει τι ἤδη τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους
πράττειν, γιγνώσκων, ὅτι ἐν τῷ μέλλειν πολλάκις τοῖς
ἄρχουσι καὶ τὸ καλῶς παρεσκευασμένον ἀλλοιοῦται. ἔτι δ' ὁ-
ρῶν, ὅτι φιλοτίμως ἔχοντες ἐν οἷς ἀντηγωνίζοντο, πολ-
λοὶ καὶ ἐπιφθόνως εἶχον πρὸς ἀλλήλους τῶν στρατιωτῶν,
καὶ τοῦδε ἕνεκα ἐξάγειν αὐτοὺς ἐβούλετο εἰς τὴν πολεμίαν
ὡς τάχιστα. ὅτι οἱ κοινωνοὶ κίνδυνοι, φιλοφρόνως ποιοῦ-
σιν ἔχειν τοὺς συμμάχους πρὸς ἀλλήλους. καὶ οὐκέτι ἐν
τούτῳ, οὔτε τοῖς ἐν ὅπλοις κοσμουμένοις φθονοῦσιν, οὔτε
τοῖς τῆς δόξης ἐφιεμένοις. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπαινοῦσι, καὶ
ἀσπάζονται οἱ τοιοῦτοι τοὺς ὁμοίους, νομίζοντες συνεργοὺς
αὐτοὺς τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ εἶναι. οὕτω δὴ πρῶτον μὲν ἐξώπλι-
σε τὴν στρατιάν, καὶ κατέταξεν ὡς ἐδύνατο κάλλιστά τε
καὶ ἄριστα. ἔπειτα δὲ συνεκάλεσε μυριάρχους, καὶ χι-
λιάρχους, καὶ ταξιάρχους, καὶ λοχαγούς. οὗτοι γὰρ ἀπο-
λελυμένοι τοῦ καταλέγεσθαι ἦσαν ἐν τοῖς τακτικοῖς
ἀριθμοῖς. καὶ ὁπότε δέοι ἢ ὑπακούειν τῷ στρατηγῷ,
ἢ παραγγέλλειν τι, οὐδ' ὡς οὐδὲν ἄναρχον κατελεί-
πετο. ἀλλὰ δωδεκαδάρχοις καὶ ἑξαδάρχοις πάντα
τὰ

faciebant, donec eum ex Armenia emiserunt. Misit
item ad eum Armenius maioris copias, quoniam do
mi pax esset. Ita igitur abijt Cyrus, non solum dita-
tus pecunijs quas accepit, sed multo pluribus para-
tis ob suos mores, quas cum opus foret acciperet. Et
tum quidem intra confinia est castrametatus. Postri
die uerò illius diei & agmē & pecunias ad Cyaxa
rem misit. Nam is propinquus erat, ut dixerat. Ipse
autem unà cum Tigrane, optimatibusq; Persarum
uenabatur, ubi feras offenderet, atq; lætabatur. Sed
ubi uenit in Medos, ex pecunijs dedit suis ordinum
centurionibus, ut existimabat cuiq; satis es[se], quò e-
tiam ipsi honorare possēt, si quos suorū admirarentur.
Putabat enim si quisq; partem faceret laude di-
gnam, totum sibi pulchre habere. Atq; ipse quoq; si
quid usquam uideret pulchrū pro exercitu, hoc ade
ptus, uiris dignissimis dono dabat: ratus ille quidē,
ea sibi omnia ornamento esse, quicquid pulchri mili
tes boniq; haberent. Cum uerò militibus ijs tribue-
ret quæ ceperat, in medium centurionum ordinem,
primipilorum, & omnium quotquot honorabat, his
fermè uerbis est usus:

CYRI ORATIO.

Viri amicissimi, uidetur nobis quædam nunc ad
esse lætitia, & quòd opulentia quædam est addita,
& quòd ea habemus, quibus honorare poterimus
quos uelimus, & honorari quoq; pro dignitate cu-
iusq;. Omnino autem reminiscamur, quæ qualiaq; o-
pera horum fuere bonorum causa. Nam si nobiscum
uelitis animo uolutare, inuenietis & uigilasse ubi
oportebat, & laborasse accelerasseq;, & hostibus
non cessisse, fuisse in causa. Sic igitur est opus, præ-
stetis uosmetipsos in posterum uiros fortis: illud sa-
nè intelligentes, magnas uoluptates, maximaq; bona
præberi obedientia, constantia, tempestiuisq; & la-
boribus & periculis. Et cum Cyrus intelligeret mi-
lites robustis esse corporibus ad militiæ labores to-
lerandos, esseq; animis infractis ad hostis cōtemnen
dos, scire etiā singulos quæ suæ forēt armaturæ ac-
cōmodata, cumq; omnis intueretur paratissimos ad
parendū superioribus: hinc igitur cupiebat iam res
aliquas præclaras in hostis gerere, præsertim cum
nosset in cunctando sæpe solere principibus ex pul-
chro etiā apparatu aliquid uariari. Uidēs præterea
quibus in rebus milites cōcertarēt, illos habere am-
bitiose, pluris quoq; inuicē sibi inuidere, ob hæc etiā
eos in hostium agrū uolebat quamprimū educere,
quippe qui nosset communibus periculis fieri, ut so
cij benignè inter sese habeant, & non amplius hac
in re neq; armis uiris ornatis inuident, neq; gloriæ
cupidis. quin potius huiusmodi milites & laudāt il-
los, & amplectuntur, qui sui sint similes, quòd eos
existiment boni publici adiutores. Sic igitur pri-
mum armauit exercitū, instruxitq; quàm potuit et
pulcherrimè et optimè. Dein conuocauit prætores,
qui militibus decē millibus præsunt, & militū tribu
nos, & ordinū centuriones, & primipilos. hi enim
absoluti erant ab exercitus ordinarij numero. Cūq;
aut imperatori audire, aut quicquam præcipere
oporteret, nihil sine superiore relinquebatur, sed
per duodenarios & sexuriones relicta omnia

componebantur. Sed ubi tempestiui qui uocantur, conuenerūt, ijs Cyrus præteriēs ostēdebat quæ bene haberēt, docebatq; qui, quæq; res ad mutuū auxiliū esset ualida. Et illos posteaquā amore incendit iam ad aliquid faciundū, ait eis abeundū nūc esse ad suos ordines, & ut quisq; suos edoceret quæ à se illi didicissent, omnisq; accendere studerent cupiditate belli, quò ingenti omnes animo ad iter mouerētur, utq; adessent mane ad Cyaxaris ianuas. Tum igitur abeuntes egerunt ita. Sed postero die ubi illuxit, adfuerunt tēpestiui ipsi ad ianuas. Vnà cum his Cyrus ingressus ad Cyaxarē, cœpit ita loqui. Nō equidem nescius sum Cyaxares, quæ à me dicenda sunt, ea tibi iamdiu nihilominus uisa esse quàm nobis. Sed pudet te fortaßis ea dicere, ne uidearis idcirco de educendo exercitu facere mentionem, quoniam molestè feras nos alere. Quare posteaquā ipse taces, loquar ego & tua et nostra causa. Nobis enim uidetur omnibus, ne posteaquam parati sumus, tum pugnemus, cum hostes in agrum tuum impetum fecerint: neq; in amico sedentes solo, hostis expectemus, sed in illorum potius regionem ipsi irruamus. Nunc enim cum in tuo sumus agro, magnum rebus tuis uel inuiti detrimentum inferimus. Quòd si in hostilem camus terram, malè res eorum quamlibentißime afficiemus. Præterea abs te ipsi nūc alimur, magna tua cum impensa. Si aduersus hostis eduxerimus exercitum, ex illorum agro alimenta capiemus. Insuper si maius nobis illic quam hic periculum impenderet, fortaßis id esset expetēdum quod securius foret. Sed nunc pares illi futuri sunt, siue hic expectemus, seu in illorum agrum ijs obuiā eamus: & nos item pares sumus pugnaturi, siue eamus nos pugnatum aduersus illos, seu hic illos adoriētis excipiamus. Sed multò profectò præstantioribus robustioribusq; utemur militum animis, si eamus aduersus inimicos, neq; inuiti hostis aspicere uideamur. Longè etiam illi magis nos metuent, ubi audierint nos nequaquam suo terrore tanquam exanimatos domi sedere: sed posteaquam eos sentimus aduenientis, & ipsis occurrere quamcelerrimè manum conserturos, & minimè expectare donec noster ager detrimentū patiatur, sed anteuertentis potius uastare iam illorum solum. Ac si quidem maiorem illis metū incußerimus, & nosipsos alacrioris fecerimus ad audendum, hoc ego nobis maximo lucro cessurum puto. Et hoc itē modo periculi nobis minus, hostibus uerò plus fore censeo. Nam ut & meus pater dicere semper solet, & tu dixisti, & alij omnes consentiunt, PRAELIA animis longè magis, quàm uiribus corporum iudicantur. Cyrus ita locutus est. Ad quem Cyaxares ita respondit: Verùm quòd uos alere mihi molestum sit, nolo Cyre uosq; alij Persæ suspicemini. Enimuero ire iam in hostilem terram, uidetur etiam mihi ad omnia esse melius. Ergo, inquit Cyrus, posteaquam eadem nobis mens est, iam instruamur licet. & si per deorum sacrificia quamprimum nobis consentitur, exeamus celerrime. Exhinc militibus instrui iußis, Cyrus sacrificabat primū Ioui regi, dein alijs dijs, petebatq; ut propitij ac mites exercitum ducerent, utq; boni forent & fautores & socij.

Prælia animis magis quam uiribus cerni.

τὰ καταλειπόμενα διεκοσμεῖτο. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον οἱ ἐπικαίριοι παράγων αὐτοὺς, ἐπεδείκνυέ τε αὐτοῖς τὰ καλῶς ἔχοντα, καὶ ἐδίδασκεν, ὅ, τι ἕκαστον ἰσχυρὸν ἦν τοῦ συμμαχικοῦ. ἐπεὶ δὲ κἀκείνους ἐποίησεν ἐραστικῶς ἔχειν τοῦ ἤδη ποιεῖν τι, εἶπεν αὐτοῖς, νῦν μὲν ἀπιέναι ἐπὶ τὰς τάξεις, καὶ διδάσκειν ἕκαστον τοὺς ἑαυτοῦ, ἅπερ αὐτὸς ἐκείνους, καὶ πειρᾶσθαι αὐτοὺς ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν πᾶσι τοῦ στρατεύεσθαι, ὅπως εὐθυμότατα πάντες ἐξορμῷντο. πρωῒ δὲ παρεῖναι ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας. τότε μὲν δὴ ἀπιόντες οὕτως ἐποίουν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρῆσαν οἱ ἐπικαίριοι ἐπὶ τὰς θύρας. σὺν τούτοις οὖν ὁ Κῦρος εἰσελθὼν πρὸς τὸν Κυαξάρην, ἤρξατο λόγου τοιοῦδε· οἶδα μὲν, ἔφη, ὦ Κυαξάρη, ὅτι ἃ μέλλω λέγειν, σοὶ πάλαι δοκεῖ οὐδὲν ἧττον ἢ ἡμῖν. ἀλλ' ἴσως αἰσχύνῃ λέγειν ταῦτα, μὴ δοκῇς ἀχθόμενος, ὅτι τρέφεις ἡμᾶς, ἐξόδου μεμνῆσθαι. ἐπεὶ οὖν σὺ σιωπᾷς, ἐγὼ λέξω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. ἡμῖν γὰρ δοκεῖ πᾶσιν, ἐπείπερ παρεσκευάσμεθα, μὴ ἐπειδὰν ἐμβάλλωσιν οἱ πολέμιοι εἰς τὴν σὴν χώραν, τότε μάχεσθαι, μηδ' ἐν τῇ φιλίᾳ καθημένους ἡμᾶς ὑπομένειν, ἀλλ' ἰέναι ὡς τάχιστα εἰς τὴν πολεμίαν. νῦν μὲν γὰρ ἐν τῇ σῇ χώρᾳ ὄντες, πολλὰ τῶν σῶν σινόμεθα ἄκοντες. ἢν δ' εἰς τὴν πολεμίαν ἴωμεν, τὰ ἐκείνων κακῶς ποιήσομεν ἡδόμενοι. ἔπειτα νῦν μὲν σὺ ἡμᾶς τρέφεις πολλὰ δαπανῶν. ἢν δὲ ἐκστρατευώμεθα, θρεψόμεθα ἐκ τῆς πολεμίας. εἰ δὲ ἦν μὲν μείζων τις ἡμῖν κίνδυνος ἔμελλεν ἔσεσθαι ἐκεῖ ἢ ἐνθάδε, ἴσως τὸ ἀσφαλέστατον ἦν ἂν αἱρετέον. νῦν δὲ ἴσοι μὲν ἐκεῖνοι ἔσονται, ἐάν τε ἐνθάδε ὑπομένοντες αὐτοῖς μαχόμεθα, ἐάν τε εἰς ἐκείνην ἰόντες, ὑπαντῶμεν αὐτοῖς. ἴσοι δὲ ἡμεῖς ὄντες μαχούμεθα, ἤν τε ἐνθάδε ἐπερχομένους αὐτοὺς δεχώμεθα, ἤν τε ἐπ' ἐκείνους ἰόντες, τὴν μάχην συνάπτωμεν. πολὺ μέντοι ἡμεῖς βελτίοσι καὶ ἐρρωμενεστέραις ταῖς ψυχαῖς τῶν στρατιωτῶν χρησόμεθα, ἢν ἴωμεν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μὴ ἄκοντες δοκῶμεν ὁρᾶν τοὺς πολεμίους. πολὺ δὲ κἀκεῖνοι μᾶλλον ἡμᾶς φοβηθήσονται, ὅταν ἀκούσωσιν ὅτι οὐχ ὡς φοβούμενοι πτήσσομεν αὐτοὺς οἴκοι καθήμενοι· ἀλλ' ἐπεὶ αἰσθανόμεθα προσιόντας, ἀπαντῶμέν τε αὐτοῖς, ἵν' ὡς τάχιστα συμμίξωμεν, καὶ οὐκ ἀναμένομεν, ἕως ἂν ἡ ἡμετέρα χώρα κακῶται. ἀλλὰ φθάνοντες ἤδη δῃοῦμεν τὴν ἐκείνων γῆν. καί τοι, ἔφη, εἴ τι ἐκείνους μὲν φοβερωτέρους ποιήσομεν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς θαρραλεωτέρους, πολὺ τοῦτο ἡμῖν ἐγὼ πλεονέκτημα νομίζω. καὶ τὸν κίνδυνον οὕτως ἡμῖν μὲν ἐλάττω λογίζομαι, τοῖς δὲ πολεμίοις μείζω, πολὺ ἂν μᾶλλον. καὶ ὁ πατὴρ ἀεὶ λέγει, καὶ σὺ φῂς, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες ὁμολογοῦσιν, ὡς αἱ μάχαι κρίνονται μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς, ἢ ταῖς τῶν σωμάτων ῥώμαις. ὁ μὲν οὕτως εἶπε. Κυαξάρης δὲ ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ὅπως μὲν, ὦ Κῦρε, καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι, ἐγὼ ἄχθομαι τρέφων ὑμᾶς, μηδ' ὑπονοεῖτε. τό γε μέντοι ἰέναι εἰς τὴν πολεμίαν, ἤδη καὶ ἐμοὶ βέλτιον εἶναι δοκεῖ πρὸς πάντα. ἐπεὶ τοίνυν, ἔφη ὁ Κῦρος, ὁμογνωμονοῦμεν, συσκευαζώμεθα. καὶ ἢν τὰ τῶν θεῶν ἡμῖν θᾶττον συγκατανεύῃ, ἐξίωμεν ὡς τάχιστα. ἐκ τούτου τοῖς μὲν στρατιώταις εἰπὼν συσκευάζεσθαι, ὁ Κῦρος ἔθυε πρῶτον μὲν Διῒ βασιλεῖ, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς. καὶ ᾐτεῖτο, ἵλεως καὶ εὐμενεῖς ὄντας, ἡγεμόνας γενέσθαι τῇ στρατιᾷ, καὶ παραστάτας ἀγαθοὺς, καὶ συμμάχους

χους, καὶ συμβούλους τῶν ἀγαθῶν. συμπαρεκάλει δὲ καὶ ἥρωας γῆς Μηδίας οἰκήτορας καὶ κηδεμόνας. ἐπεὶ δ᾽ ἐκαλλιέρησέ τε καὶ ἀθρόον ἦν αὐτῷ τὸ στράτευμα πρὸς τοῖς ὁρίοις, τότε δὴ οἰωνοῖς χρησάμενος αἰσίοις, ἐνέβαλον εἰς τὴν πολεμίαν. ἐπεὶ δὲ τάχιστα διέβη τὰ ὅρια, καὶ τὴν γῆν ἱλάσκετο χοαῖς καὶ θεοὺς θυσίαις, καὶ ἥρωας Ἀσσυρίας οἰκήτορας εὐμενίζετο. ταῦτα δὲ ποιήσας, αὖθις Διὶ πατρῴῳ ἔθυε, καὶ εἴ τις ἄλλος θεῶν ἐφαίνετο, οὐδενὸς ἠμέλει. ἐπεὶ δὲ ταῦτα καλῶς εἶχεν, εὐθὺς τοὺς μὲν πεζοὺς προαγαγόντες, οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐστρατοπεδεύσαντο. τοῖς δ᾽ ἵπποις καταδρομὴν ποιησάμενοι, περιεβάλοντο πολλὴν καὶ παντοίαν λείαν. καὶ τὸ λοιπὸν δὲ μεταστρατοπεδευόμενοι καὶ δῃοῦντες τὴν χώραν, ἀνέμενον τοὺς πολεμίους. ἡνίκα δὲ προσιόντες ἐλέγοντο οὐκέτι δέχ᾽ ἡμερῶν ἀπέχειν ὁδόν, τότε δὴ ὁ κῦρος λέγει· ὦ κυαξάρη, ὥρα δὴ ἀπαντᾶν, καὶ μήτε τοῖς πολεμίοις δοκεῖν, μήτε τοῖς ἡμετέροις φόβου μένοντας μὴ ἀντιπροσιέναι, ἀλλὰ δῆλοι ὦμεν, ὅτι οὐκ ἄκοντες μαχούμεθα. ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνεδόκει τῷ κυαξάρει, οὕτω δὴ ἀεὶ συντεταγμένοι προῇσαν, τοσοῦτον καθ᾽ ἡμέραν, ὅσον ἐδόκει αὐτοῖς καλῶς ἔχειν. καὶ δεῖπνον μὲν ἀεὶ κατὰ φῶς ἐποιοῦντο. πυρὰ δὲ νύκτωρ οὐκ ἔκαιον ἐν τῷ στρατοπέδῳ· ἔμπροσθεν μέντοι τοῦ στρατοπέδου ἔκαιον, ὅπως ὁρῷεν μὲν εἴ τινες νυκτὸς προσίοιεν διὰ τὸ πῦρ, μὴ ὁρῷντο δὲ ὑπὸ τῶν προσιόντων. πολλάκις δὲ καὶ ὄπισθεν τοῦ στρατοπέδου ἐπυρπόλουν ἀπάτης ἕνεκα τῶν πολεμίων. ὥστ᾽ ἔστιν ὅτε καὶ κατάσκοποι ἐνέπιπτον εἰς τὰς προφυλακὰς αὐτῶν, διὰ τὸ ὄπισθεν τὰ πυρὰ εἶναι, ἔτι πρόσω τοῦ στρατοπέδου οἰόμενοι εἶναι. οἱ μὲν οὖν ἀσσύριοι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, ἐπειδὴ ἐγγὺς ἀλλήλων τὸ στράτευμα ἐγίγνετο, τάφρον περιεβάλλοντο. ὅπερ καὶ νῦν ἔτι ποιοῦσιν οἱ βάρβαροι βασιλεῖς, ὁπόταν στρατοπεδεύωνται, τάφρον περιβάλλονται εὐπετῶς διὰ τὴν πολυχειρίαν. ἴσασι γὰρ ὅτι ἱππικὸν στράτευμα ἐν νυκτὶ ταραχῶδές ἐστι, καὶ δύσχρηστον, ἄλλως τε καὶ βάρβαρον. πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις. καὶ εἴ τις ἐπ᾽ αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δ᾽ ἐπισάξαι, ἔργον δ᾽ ἐπὶ θωρακίσασθαι. ἀναβάντας δ᾽ ἐφ᾽ ἵππων ἐλάσαι διὰ τοῦ στρατοπέδου, παντάπασιν ἀδύνατον. τούτων δὴ ἕνεκα πάντων, καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἐκεῖνοι τὰ ἐρύματα περιβάλλονται. καὶ ἅμα αὐτοῖς δοκεῖ τὸ ἐν ἐχυρῷ εἶναι, καὶ ἐξουσίαν παρέχειν ὅταν βούλωνται μὴ μάχεσθαι. τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγίγνοντο. ἐπεὶ δὲ προσιόντες ἀπεῖχον ὅσον παρασάγγην, οἱ μὲν ἀσσύριοι οὕτως ἐστρατοπεδεύοντο ὥσπερ εἴρηται, ἐν περιτεταφρευμένῳ μὲν, καταφανεῖ δέ. ὁ δὲ κῦρος ὡς ἐδύνατο ἐν ἀφανεστάτῳ, κώμας τε καὶ γηλόφους ἐπίπροσθεν ποιησάμενος. νομίζων πάντα τὰ πολεμικὰ, ἐξαίφνης ὁρώμενα φοβερώτερα τοῖς ἐναντίοις εἶναι. καὶ ἐκείνην μὲν τὴν νύκτα ὥσπερ ἔπρεπε προφυλακὰς ποιησάμενοι, ἑκάτεροι ἐκοιμήθησαν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ὁ μὲν ἀσσύριος καὶ ὁ κροῖσος, καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες, ἀνέπαυον τὰ στρατεύματα ἐν τῷ ἐχυρῷ. κῦρος δὲ καὶ κυαξάρης συνταξάμενοι, περιέμενον, ὡς εἰ προσίοιεν οἱ πολέμιοι μαχούμενοι. ὡς δὲ δῆλον ἐγένετο, ὅτι οὐκ ἐξίοιεν οἱ πολέμιοι ἐκ τῶν ἐρυμάτων, οὐδὲ μάχην ποιήσοιντο ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ μὲν κυαξά-

cij, consultoresq; bonorum. Simul etiam rogabat & heroas soli Mediæ habitatores & curatores. Vbi uerò & litauisset, & frequens ei esset agmen iuxta fines, tum demum secundis usus auguriis, solum inuadebat hostile: superatisq; illicò finibus, illic iterum propitiam libationibus reddebat Tellurem, & sacrificiis deos ac heroas qui Assyriam incolunt, placabat. Quæ cum fecisset, rursus Ioui patrio sacrificabat & si quis alius deus ostenderetur, nullum negligebat. His actis; continuò haud multum itineris, peditatu ducto, locabant castra: equitatu autem discurrentes, magnam multiplicemq; prædam complectebantur. Cæterū castra metati habentesq; res necessarias affatim, & uastantes agrum, hostis expectabant. Qui cum aduentare dicerentur, nec iam distare iter dierum decem, tum ait Cyrus: Iam tempus est Cyaxares obuiam eundi, ne & hostibus uideamur & nostris metu eis non occurrere: quin potius pateat non inuitos nos pugnaturos. Hæc ubi Cyaxari quoque uisa sunt, ita instructi procedebant, semper tantum quotidie, quantum satis esse ipsis uideretur: faciebantq; cœnam semper cum luce. Neque ignis in castris noctu accendebant, sed ante castra: quò si qui noctu procederent, propter ignem aspicerent, neque ab aduenientibus uiderentur. Sæpe etiam post castra ignes faciebant ad fallendos hostis. Quare interdum speculatores quoq; incidebāt in eorum procubitores, quoniam ignes essent post castra, cum illi tamen arbitrarentur esse à castris sese admodum procul. Itaq; Assyrii, et qui cum iis erant, ubi iam proxima inuicem agmina fierent, fossa circundabantur: id quod hoc etiam tempore faciunt reges barbari, qui in locatione castrorum quamprimum ob hominum multitudinem circundantur fossa. Norunt enim equestre agmen noctu facilè turbari, esseq; usu difficile, præsertim barbarum. Habent enim in præsepio equos ligatis pedibus, ad quos si quis eat, eos & soluere noctu & frenare laboriosum sit. Operosum est etiam eosdem ephippiis sternere atq; loricis induere: & cum equum ascenderis, cum agere per castra nullo pacto poteris. Itaq; ob hæc omnia cùm alii barbari, tum illi, fossa munitiones circundant: simulq; existimant cum in loco sunt munito, potestatem præstare pugnādi cum uelint. Cum hæc igitur facerent, inuicē proximi fiebant. Sed ubi appropinquantes distarent circiter parasangam, Assyrii ita locabant castra, ut dictum est, in loco fossa circundato, sed aperto. At Cyrus quàm poterat in loco occultissimo, oppositis ante castra pagis et terreis tumulis, ratus res omnis bellicas quæ repentè aspiciantur, esse aduersis formidabiliores. Atque illa quidem nocte, ut par erat, ab utrisque procubitoribus constitutis, quieti se dederūt. Postridie uero illius diei Assyrius, Crœsusq;, atq; alii duces intra munitionem agmina in tuto continuere. Cyrus autem et Cyaxares instructa acie expectabant pugnaturi, ubi hostes inuaderent. Sed ut est exploratum, neq; exituros eo die hostis ex munitione, neque pugnam facturos,

Cyaxares uocato Cyro atque omnibus tempestiuis, huiusmodi uerba locutus est: Videtur mihi, amici uiri, uti ita instructi ut sumus, eamus ad aduersariorũ munitionẽ, eisq; declaremus uelle nos pugnam. Ita enim ubi illi contrà in pugnam non exeant, tum nostri omnibus in rebus audentiores futuri sunt, tum hostes timidiores nostram intuiti audentiam: Cyaxares ita sentiebat. At Cyrus: Nullo modo, inquit, per deos immortalis, ô Cyaxares. Nam si ita profecti apparuerimus ut tu iubes, tunc profectò hostes nos aduenientis spectabunt sine ulla formidine, cum nõ sint nescij se esse in tuto, ne quid patiantur: cumq; abeuntes nihil omnino fecerimus, rursus aspicientes copias nostras eis numero admodum cedere, nos contemnent, tum cras exibũt animis longè firmioribus. Nunc autem cum adesse nos norunt, neque nos uident, tibi perspicuum debet esse, nullis nos illis esse contemptui, sed cogitant potius, quidnam hoc sit: de nique de nobis disserere, certo scio eos nunquam cessare. Cum uero exierint, tum ijs simul appareamus oportet, continuoq; obuiã eamus, eos offendentes ubi olim uolebamus. Quae Cyri oratio postea quam & Cyaxari & alijs est probata, per id quidem temporis ubi cœnati sunt, constituissentq; excubias, & ignis multos ante illas accendissent, dederunt se quieti. Postero autem die mane Cyrus coronatus sacrificabat, praecipiebatq; alijs optimatibus, ut coronati sacrificijs adessent. Sacrificio finito, Cyrus his conuocatis tali oratione usus est.

CYRI ORATIO.

Viri amici, dij immortales quemadmodum & augures dicunt, & mihi etiam uidetur, tum pugnam fore pronunciant, tum dant uictoriam, & salutem in sacrificijs pollicentur. Quales autem uos esse oportet, pudeat me sanè admonere. Noui enim aeque uobis haec esse cognita ac mihi, & haec uos exercuisse quae & audisse, audireq; assidue, quae etiam ego. Itaque non absurdè alios doceatis. Sed haec nunc si minus considerastis, audite. Quos enim nouißimè & habemus socios, & enitimur facere nobis similis, hi nobis admonendi sunt, & quorum gratia à Cyaxare alebamur, & quae ipsi exercebamus, & ad quas res eos inuitauimus, quapropter dixere se nobis auditores fore. Et huius rei admonitos eos reddite, quòd hic dies demonstraturus est, quae quisque mereatur. Nam quas res homines serò discunt, non est mirandum si qui ipsorum admonitoris quoq; indigent. Verùm satis fuerit, ubi etiam ex admonitione se fortiter gerant. Quae quidem agentes de uobis quoque unà periculum facietis. Nam qui potest in huiusmodi re facere alios meliores, sibi iam meritò conscius sit absolutae suae probitatis. Qui autem horum admonitionem habet duntaxat, estque hac contentus, se iure semperfectum existimet. Quamobrem haud ego ijs dico, sed iubeo, uos dicatis quo etiam uobis obsequi studeant. Vos enim ijs estis proximi suae quisq; parti. Neq; uos lateat, donec istis uestram fiduciam ostenderitis, & his

Κυαξάρης καλέσας τὸν Κῦρον, καὶ πάντας τοὺς ὑπάρχους, ἔλεξε τοιάδε· δοκεῖ μοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ τυγχάνομεν συντεταγμένοι, οὕτως ἰέναι πρὸς τὸ τῶν ἀνδρῶν ἔρυμα, καὶ δηλοῦν, ὅτι θέλομεν μάχεσθαι. οὕτω γάρ, ἔφη, ἐπειδὰν μὴ ἀντεπεξίωσιν ἐκεῖνοι, οἱ μὲν ἡμέτεροι μᾶλλον θαρρήσουσιν ἐπιόντες. οἱ πολέμιοι δὲ τὴν τόλμαν ἰδόντες ἡμῶν, μᾶλλον φοβηθήσονται. τοῦτο μὲν δὴ οὕτως ἐδόκει. ὁ δὲ Κῦρος ἔφη· μηδαμῶς πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Κυαξάρη, οὕτω ποιήσωμεν. εἰ γὰρ ἤδη ἐκφανέντες πορευσόμεθα ὡς σὺ κελεύεις, νῦν τε προσιόντας ἡμᾶς οἱ πολέμιοι θεάσονται, οὐδὲν φοβούμενοι, εἰδότες ὅτι ἐν ἀσφαλεῖ εἰσι τοῦ μηδὲν παθεῖν. ἐπειδὰν δὲ μηδὲν ποιήσαντες ἀπίωμεν, πάλιν καθορῶντες ἡμῶν τὸ πλῆθος, πολὺ ἐνδεέστερον τοῦ ἑαυτῶν καταφρονήσουσι. καὶ αὔριον ἐξίασι, πολὺ ἐρρωμενεστέραις ταῖς γνώμαις. νῦν δ', ἔφη, εἰδότες μὲν ὅτι πάρεσμεν, οὐχ ὁρῶντες δὲ ἡμᾶς, εὖ ἴστε, οὐ καταφρονοῦσιν, ἀλλὰ φροντίζουσι, τί ποτε τοῦτ' ἔστι. καὶ διαλεγόμενοι περὶ ἡμῶν, ἐγὼ οἶδ', ὅτι οὐδὲν παύονται. ὅταν δ' ἐξίωσι, τότε δεῖ ἡμᾶς ἅμα φανερούς τε αὐτοῖς γενέσθαι, καὶ ἰέναι εὐθὺς ὁμόσε, εἰληφότας αὐτούς, ἔνθα πάλαι ἐβουλόμεθα. λέξαντος δ' οὕτω Κύρου, συνέδοξε καὶ ταῦτα Κυαξάρῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις. καὶ τότε μὲν δειπνοποιησάμενοι, καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι, καὶ πυρὰ πρὸ τῶν φυλακῶν καύσαντες, ἐκοιμήθησαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρωΐ, Κῦρος μὲν ἐστεφανωμένος ἔθυε, παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοτίμοις ἐστεφανωμένοις πρὸς τὰ ἱερὰ παρεῖναι. ἐπεὶ δὲ τέλος εἶχεν ἡ θυσία, συγκαλέσας αὐτούς, ἔλεξεν.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες, οἱ μὲν θεοὶ ὡς οἵ τε μάντεις φασί, καὶ ἐμοὶ συνδοκεῖ, μάχην τ' ἔσεσθαι προαγγέλλουσι, καὶ νίκην διδόασι, καὶ σωτηρίαν ὑπισχνοῦνται ἐν τοῖς ἱεροῖς. ἐγὼ δὲ ὑμῖν παραινῶν ὁποίους τινὰς χρὴ εἶναι ἐν τῷ τοιῷδε, αἰσχυνοίμην ἄν. οἶδα γὰρ ὑμᾶς ταῦτα ἐμοὶ ἐπισταμένους, καὶ ταῦτα μεμελετηκότας τε καὶ ἀσκηκότας καὶ ἀκούοντας διὰ τέλους, ἅπερ ἐγώ, ὥστε κἂν ἄλλους εἰκότως ἂν διδάσκοιτε τάδε. εἰ δὲ μὴ τυγχάνετε κατανενοηκότες, ἀκούσατε. οὓς γὰρ νεωστὶ συμμάχους τε ἔχομεν, καὶ πειρώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς ὁμοίους ποιεῖν, τούτους δεῖ ὑμᾶς ὑπομιμνήσκειν, ἐφ' οἷς τε ἐτρεφόμεθα ὑπὸ Κυαξάρους, ἅ τε ἠσκοῦμεν, ἐφ' ἅ τε αὐτοὺς παρακεκλήκαμεν, ὥστε ἄσμενοι ἀνταγωνισταὶ ἡμῖν ἔφασαν ἔσεσθαι. καὶ τοῦτο δὲ αὐτοὺς ὑπομιμνήσκετε, ὅτι ἥδε ἡ ἡμέρα δείξει, ὧν ἄξιος ἕκαστός ἐστιν. ὧν γὰρ ἄνθρωποι ὀψιμαθεῖς γίγνονται, οὐδὲν θαυμαστόν, εἴ τινες αὐτῶν, καὶ τοῦ ὑπομιμνήσκοντος δέοιντο. ἀλλ' ἀγαπητόν, εἰ καὶ ἐξ ὑποβολῆς δύναιντο ἄνδρες ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ ταῦτα μέντοι πράττοντες, ἅμα καὶ ὑμῶν αὐτῶν πεῖραν λήψεσθε. ὁ μὲν γὰρ δυνάμενος ἐν τῷ τοιῷδε καὶ ἄλλους βελτίους ποιεῖν, εἰκότως ἂν ἤδη καὶ ἑαυτῷ συνειδείη, τελέως ἀγαθὸς ἀνὴρ ὤν. ὁ δὲ τὴν τούτων ὑπόμνησιν αὐτὸς μόνος ἔχων, καὶ τοῦτο ἀγαπῶν, εἰκότως ἂν ἡμιτελῆ αὑτὸν νομίζοι. τούτου δ' ἕνεκεν, οὐκ ἐγώ, ἔφη, αὐτοῖς λέγω, ἀλλὰ ὑμᾶς κελεύω λέγειν, ἵνα καὶ ἀρέσκειν ὑμῖν πειρῶνται. ὑμεῖς γὰρ καὶ πλησιάζετε αὐτοῖς, ἕκαστος τῷ ἑαυτοῦ μέρει. εὖ δ' ἐπίστασθε, ἔφη, ὡς ἂν θαρροῦντας τούτοις ὑμᾶς αὐτοὺς ἐπιδεικνύητε, καὶ

τούτους

τούτους καὶ ἄλλους πολλούς, οὐ λόγῳ, ἀλλ' ἔργῳ θαρρεῖν δι-
διδάξετε. τέλος εἶπεν ἀπιόντας ἀριστᾶν, ἐστεφανωμένους
καὶ σπονδὰς ποιησαμένους, ἥκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στε-
φάνοις. ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἀπῆλθον, αὖθις τοὺς οὐραγοὺς προσε-
κάλεσε, καὶ τούτοις αὖ τοιάδε ἔλεξεν· ἄνδρες Πέρσαι, ὑ-
μεῖς καὶ τῶν ὁμοτίμων γεγόνατε, καὶ ἐπιλελεγμένοι ἐστέ,
οἳ δοκεῖτε τὰ μὲν ἄλλα τοῖς κρατίστοις ὅμοιοι εἶναι, τῇ δ'
ἡλικίᾳ καὶ φρονιμώτεροι. καὶ τοίνυν χώραν ἔχετε, οὐδὲν
ἧττον ἔντιμον τῶν πρωτοστατῶν. ὑμεῖς γὰρ ὄπισθεν ὄντες, τούς
τ' ἀγαθοὺς ἂν ἐφορῶντες, καὶ ἐπικελεύοντες αὐτοῖς, ἔτι
κρείττους ποιοῖτε. εἰ δέ τις μαλακίζοιτο, καὶ τοῦτον ὁρῶν-
τες, οὐκ ἂν ἐπιτρέποιτε αὐτῷ. συμφέρει δ' ὑμῖν εἴπερ
τῳ καὶ ἄλλῳ τὸ νικᾶν, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὸ βά-
ρος τῆς στολῆς. ἂν δ' ἄρα ὑμᾶς καὶ οἱ ἔμπροσθεν ἀνακα-
λοῦντες ἕπεσθαι παρεγγυῶσιν, ὑπακούετε αὐτοῖς. καὶ ὅπως
μὴ δ' ἐν τούτῳ αὐτῶν ἡττηθήσεσθε, ἀντιπαρακελευόμενοι
αὐτοῖς, θᾶττον ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. καὶ ἀπιόντες,
ἔφη, ἀριστήσαντες καὶ ὑμεῖς, ἥκετε σὺν τοῖς ἄλλοις ἐστε-
φανωμένοι εἰς τὰς τάξεις. οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ Κῦρον ἐν τού-
τοις ἦσαν. οἱ δὲ Ἀσσύριοι καὶ δὴ ἠριστηκότες, ἐξῇσάν
τε θρασέως, καὶ παρετάττοντο ἐρρωμένως. παρέταττε δὲ
αὐτοὺς ὁ βασιλεύς, ἐφ' ἅρματος παρελαύνων, καὶ τοιάδε
παρεκελεύετο· ἄνδρες Ἀσσύριοι, νῦν δεῖ ἄνδρας ἀγα-
θοὺς εἶναι. νῦν γὰρ περὶ ψυχῶν τῶν ἡμετέρων ὁ ἀγών. καὶ πε-
ρὶ γῆς, ἐν ᾗ ἔφυτε· καὶ περὶ οἴκων, ἐν οἷς ἐτράφητε· καὶ
περὶ γυναικῶν δὲ καὶ τέκνων, καὶ περὶ πάντων ὧν κέκτη-
σθε ἀγαθῶν. νικήσαντες μὲν γὰρ ἁπάντων τούτων ὑ-
μεῖς ὥσπερ πρόσθεν κύριοι ἔσεσθε· εἰ δ' ἡττηθήσεσθε, εὖ
ἴστε ὅτι παραδώσετε ταῦτα πάντα τοῖς πολεμίοις. ἅτε
οὖν νίκης ἐρῶντες, μένοντες μάχεσθε. μωρὸν γάρ, τὸ κρα-
τεῖν βουλομένους, τὰ τυφλὰ τοῦ σώματος καὶ ἄοπλα
καὶ ἄχειρα ταῦτα, ἐναντία τάττειν τοῖς πολεμίοις φεύ-
γοντας. μωρὸς δὲ καὶ εἴ τις ζῆν βουλόμενος, φεύγειν ἐπι-
χειροίη. εἰ δὴ οἱ μὲν νικῶντες σώζονται, οἱ δὲ φεύγον-
τες ἀποθνήσκουσι μᾶλλον τῶν μενόντων. μωρὸς δὲ καὶ εἴ τις
χρημάτων ἐπιθυμῶν, ἧτταν προσίεται. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν,
ὅτι οἱ μὲν νικῶντες, τά τε ἑαυτῶν σώζουσι, καὶ τὰ τῶν ἡττω-
μένων προσλαμβάνουσιν, οἱ δ' ἡττώμενοι ἅμα ἑαυτούς
τε καὶ τὰ ἑαυτῶν πάντα ἀποβάλλουσιν; ὁ μὲν δὴ Ἀσσύ-
ριος ἐν τούτοις ἦν. ὁ δὲ Κυαξάρης πέμπων πρὸς τὸν Κῦ-
ρον ἔλεγεν, ὅτι ἤδη καιρὸς ἄγειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. εἰ
γὰρ νῦν, ἔφη, ἔτι ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἔξω τοῦ ἐρύματος, ἐν
ᾧ ἂν προσίωμεν, πολλοὶ ἔσονται. μὴ οὖν ἀναμένωμεν, ἕως
ἂν πλείους ἡμῶν γένωνται. ἀλλ' ἴωμεν ἕως ἔτι οἰόμεθα,
εὐπετῶς αὐτῶν κρατῆσαι ἄν. ὁ δ' αὖ Κῦρος ἀπεκρίνα-
το· ὦ Κυαξάρη, εἰ μὴ ὑπὲρ ἥμισυ αὐτῶν ἔσονται οἱ ἡττη-
θέντες, εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς μὲν ἐροῦσι φοβουμένους τὸ πλῆ-
θος, τοῖς ὀλίγοις ἐπιχειρῆσαι, αὐτοὶ δὲ οὐ νομίσουσιν
ἡττῆσθαι. ἄλλης σοι συμμαχίας δεήσει, ἢ ἂν ἄμεινον ἴ-
σως βουλεύσαιντο, ἢ νῦν βεβούλευνται, παραδόντες
ἑαυτοὺς ἡμῖν ταμιεύεσθαι, ὥσθ' ὁπόσοις ἂν βουλώμεθα
αὐτῶν μάχεσθαι. οἱ μὲν δὴ ἄγγελοι ταῦτα ἀκούσαντες
ᾤχοντο. ἐν τούτοις δ' ἦλθε Χρυσάντας ὁ Πέρσης, καὶ ἄλλοι
τινὲς τῶν ὁμοτίμων αὐτομόλους ἄγοντες. καὶ ὁ Κῦρος
ὡς εἰκός, ἠρώτα τοὺς αὐτομόλους τὰ ἐκ τῶν πολεμίων.
οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι ἐξίοιέν τε ἤδη σὺν τοῖς ὅπλοις,
καὶ

his, & alijs multis audendi non uerbo, sed opere do
ctores futuri estis. Dixitq; ad postremũ, ut pransum
abirent coronati, utq; uenirent in ordines cum coro
nis. Vt hi abiere, rursus subsidiarios duces ad se uo
cauit, quibus ita quoq; locutus est. Viri Persæ uos
facti estis & homotimi & electi, qui uidemini alijs
quidẽ in rebus uiris fortißimis esse similes, ætate ue
rò etiam prudẽtiores: habetisq; locum nihilominus
honestum quàm præfecti. Vos enim cum in postre
10 mo estis agmine, uiros fortis obseruãtes, ipsosq; ad
hortantes, redditis etiã fortioris. Quòd si quis mol
liorem se præstiterit, hunc quoq; uidentes, nequa
quam ei assentiamini. Conducit autẽ uobis uictoria,
quantum alteri cuiquam, tum propter ætatem, tum
propter grauitatem stolæ. Quare si uos etiã qui an
teriores sunt acciuerint, sequiq; hortentur, ipsis au
dite. Et quò ne hac quidem in re sitis illis inferiores,
ipsos adhortamini ut celerrime antecedant aduer
sus hostis. Atq; abite, inquit, quò et ipsi prandeatis:
20 deniq; unà cũ alijs coronati in ordines itote. Igitur
Cyrus cũ suis in his erat. At Assyrij iam etiã pran
si & exierant audaciter, instruebanturq; constan
ter ac robustè. Parabat autẽ eos rex deuectus in cur
ru, & talem adhibebat adhortationem. Viri Assyrij
nũc opus est uiros fortißimos uos præstetis. Per hoc
temporis de uita uobis propositum est certamen, de
solo ubi orti estis, de ædibus in quibus estis et alti et
educati, de uxoribus, de liberis, ac de bonis omnib.
uestris. Si quidem uiceritis, estis harum omnium re
30 rum domini futuri, ut antea: sin uicti fueritis, hæc
omnia tradetis hostibus. Quare si uictoriã amatis,
manete ac pugnate. Stultum est enim qui potiri uo
lũt uictoria, hos terga, et eas corporis partis quæ et
armis uacant & manibus, per fugã aduersarijs op
ponere. Stultus etiam est si quis uitæ appetens se fu
gæ commiserit, cum non sit ignarus uictoriæ para
ri salutem, at mortem fugientis magis quàm manen
tis occumbere. Atq; ille quoq; stultus est, qui pecu
niarum cupidus uinci æquo animo patiatur. Quis e
40 nim ignorat, uictores & suas sibi res saluas facere,
& succumbentiũ bona etiam capere: uictos autem,
& seipsos unà & sua omnia amittere? Hæc ab Assy
rio gerebantur. At Cyaxares ad Cyrũ mittens, aie
bat iam tempus esse agendi aduersus hostis aciẽ. Si
enim, inquit, nunc pauci adhuc sunt, qui sese extra
munitionem egerint, in quo tum tempore aggredie
mur, erunt permulti. Ne igitur expectemus donec
nos superent numero, sed eamus potius dum adhuc
putamus eos quamprimum à nobis superatum iri et
50 quàm facillime. Cui respondit Cyrus: Cyaxares, nisi
uicti fuerint supra dimidiũ ipsorum, dicturi sunt nos
metu multitudinis aggressos esse paucitatem, ac ne
uictos quidem se putabunt. Itaq; rursus pugnandũ
erit: qua quidem in pugna melius fortasse sibi con
sulant, quàm nunc consuluerint, tradentes se nobis
dispensandos, ut cum quanto uellemus eorum nume
ro pugnaremus. Nuncij his auditis abibant: cum in
terea temporis uenit Chrysantas Perses, & alij qui
dam homotimi, qui transfugas agerent: quos Cyrus
prudenter interrogabat, quæ ab hostibus gereren
tur. Illi autem dicebant eos exisse iam cum armis,
dispo

καὶ διὰ τὸ φρονίμως ἔχειν. ἠπίσταντο γὰρ καὶ ἐκ πολλοῦ οὕτως ἐμεμαθήκεσαν, ἀσφαλέστατον εἶναι, καὶ ῥᾷστον, τὸ ὁμόσε ἰέναι τοῖς πολεμίοις, ἄλλως τε καὶ τοξόταις, καὶ ἀκοντισταῖς καὶ ἱππεῦσιν. ἕως δ' ἔτι βελῶν ἔξω ἦσαν, παρεγγυᾷ ὁ Κῦρος σύνθημα, Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἧκε τὸ σύνθημα ἀνταποδιδόμενον, ἐξῆρχεν αὖ Διοσκούροις παιᾶνα τὸν νομιζόμενον. οἱ δὲ θεοσεβῶς πάντες συνεπήχησαν μεγάλῃ τῇ φωνῇ. ἐν τῷ τοιούτῳ γὰρ δὴ οἱ δεισιδαίμονες ἧττον τοὺς ἀνθρώπους φοβοῦνται. ἐπεὶ δ' ὁ παιὰν ἐγένετο, ἅμα πορευόμενοι οἱ ὁμότιμοι φαιδροί, πεπαιδευμένοι, περιορῶντες ἀλλήλους, ὀνομάζοντες παραστάτας ἐπιστάτας λέγοντες, καὶ πολὺ τὸ ἄνδρες φίλοι, ἄγετ' ἄνδρες ἀγαθοί, παρεκάλουν ἀλλήλους ἕπεσθαι. οἱ δ' ὄπισθεν αὐτῶν ἀκούσαντες, ἀντιπαρεκελεύοντο τοῖς πρώτοις ἡγεῖσθαι ἐρρωμένως. ἦν δὲ μεστὸν τὸ στράτευμα τῷ Κύρῳ, προθυμίας, φιλοτιμίας, ῥώμης, θάρσους, παρακελευσμοῦ, σωφροσύνης, πειθοῦς· ὅπερ οἶμαι δεινότατον τοῖς ὑπεναντίοις. τῶν δ' Ἀσσυρίων οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἐρυμάτων προμαχοῦντες, ὡς ἐγγὺς ἤδη προσεμίγνυε τὸ περσικὸν πλῆθος, ἀνέβαινον ἐπὶ τὰ ἅρματα, καὶ ἀνεχώρουν πρὸς τὸ ἑαυτῶν πλῆθος. οἱ δὲ τοξόται, καὶ ἀκοντισταί, καὶ σφενδονῆται αὐτῶν ἀφίεσαν τὰ βέλη πολλῷ πρὶν ἐξικνεῖσθαι. ὡς δ' ἐπιόντες οἱ Πέρσαι, ἐπέβησαν τῶν ἀφειμένων βελῶν, ἐφθέγξατο δὴ ὁ Κῦρος· ἄνδρες ἄριστοι ἤδη θᾶττόν τις ἰών, ἐπιδεικνύτω ἑαυτὸν καὶ παρεγγυάτω. οἱ μὲν παρεδίδοσαν τοῦτο. ὑπὸ δὲ προθυμίας καὶ μένους, καὶ τοῦ σπεύδειν συμμῖξαι, δρόμου τινὲς ἦρξαν. συνεφείπετο δὲ καὶ πᾶσα ἡ φάλαγξ δρόμῳ. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κῦρος ἐπιλαθόμενος τῆς βάδην, δρόμῳ ἡγεῖτο, καὶ ἅμα ἐφθέγγετο· τίς ἕψεται; τίς ἀγαθός; τίς πρῶτος ἄνδρα καταβαλεῖ; οἱ δὲ ἀκούσαντες, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐφθέγγοντο. καὶ διὰ πάντων δὴ ὥσπερ παρηγγύα, οὕτως ἐχώρει. τίς ἕψεται; τίς ἀγαθός; οἱ μὲν δὴ Πέρσαι οὕτως ἔχοντες, ὁμόσε ἐφέροντο. οἵ γε μὴν πολέμιοι, οὐκέτι ἐδύναντο μένειν. ἀλλὰ στραφέντες, ἔφευγον εἰς τὸ ἔρυμα. οἱ δ' αὖ Πέρσαι κατὰ τὰς εἰσόδους ἑπόμενοι, ὠθουμένων αὐτῶν, πολλοὺς ἀπέκτειναν. τοὺς δ' εἰς τὰς τάφρους ἐμπίπτοντας, ἐπεισπηδῶντες ἐφόνευον ἄνδρας ὁμοῦ καὶ ἵππους. ἔνια γὰρ τῶν ἁρμάτων εἰς τὰς τάφρους ἠναγκάσθη φεύγοντα συνεισπεσεῖν. καὶ οἱ τῶν Μήδων δὲ ἱππεῖς ὁρῶντες ταῦτα, ἤλαυνον εἰς τοὺς ἱππέας τῶν πολεμίων. οἱ δ' ἐνέκλιναν καὶ τούτους. ἔνθα δὴ καὶ ἵππων διωγμὸς ἦν καὶ ἀνδρῶν, καὶ φόνος δὲ ἀμφοτέρων. οἱ δ' ἐντὸς τοῦ ἐρύματος τῶν Ἀσσυρίων ἑστηκότες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς τάφρου, τοξεύειν μὲν καὶ ἀκοντίζειν εἰς τοὺς κατακαίνοντας, οὔτε ἐφρόνουν, οὔτ' ἐδύναντο, διά τε τὰ δεινὰ ὁράματα, καὶ διὰ τὸν φόβον. τάχα δὲ καὶ καταμαθόντες τῶν Περσῶν τινὰς διακεκοφότας πρὸς τὰς εἰσόδους τοῦ ἐρύματος, ἐτράποντο, καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλῶν ἔφευγον. ἰδοῦσαι δὲ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τῶν συμμάχων, φυγὴν ἤδη καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἀνέκραγον καὶ ἔθεον ἐκπεπληγμέναι. αἱ μὲν καὶ τέκνα ἔχουσαι· αἱ δὲ καὶ νεώτεραι, καταρρηγνύμεναι τοὺς πέπλους καὶ δρυπτόμεναι, καὶ ἱκετεύουσαι πάντας ὅτῳ ἐντυγχάνοιεν, μὴ φεύγειν καταλιπόντας αὐτάς, ἀλλ' ἀμῦναι, καὶ τέκνοις, καὶ ἑαυταῖς, καὶ σφίσιν αὐτοῖς. ἔνθα δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς σὺν

τοῖς

quoniam prudenter haberent. Sciebāt enim ac iam diu ita didicerant, & securissimum esse et facillimū obuiam ire hostibus, & sagittarijs maxime, iaculatoribusq; & equitibus. Sed donec adhuc erant eminus á sagittarum iactu, Cyrus tesseram dabat: Iupiter socius & imperator. Vbi rursus uenit tessera uicissim reddita, Cyrus cœpit rursus Castori & Polluci canere peana, qui erat in more. Hi autē piè omnes magna uoce constrepuerūt. In huiusmodi enim hymno superstitiosi minus homines metuunt. Peane absoluto, una pergentes homotimi alacri animo, eruditi, ac sese inuicem circunspicientes, appellantesq; nomine fautores præfectosq; frequentissime dicentes, Agite uiri amicissimi, agite uiri fortissimi, se mutuò hortabantur, ut sequerentur. Qui autē erant retrò, illis auditis, contrà primos ut ualentius ducerent adhortabantur. Habebat aciem Cyrus plenam strenuitatis, ambitionis, roboris, fiduciæ, exhortationis, temperantiæ, obedientiæ: id quod est aduersarijs, mea sententia, maxime formidabile. At Assyrij alij quidē qui à munitionibus propugnabāt, cū prope iam accederent Persarum copiæ, ascendebant in currus ad suas copias se recedentes: sagittarij uerò ac iaculatores, funditoresq; multò prius tela emisere, quàm possent pertingere. Persæ autem adorti Assyrios, ubi peruenerunt ad telorum iactum, tum Cyrus uocem efferens dicebat: Viri fortissimi iam uelocius uestrum aliquis ito, seq; ipsum demonstrato, atque alios exhortator. Et hi quidem deinceps hoc tradiderunt. Quidam uero ob alacritatem, & animi uim, studiumq; pugnandi, cœperunt currere: quos uniuersa phalanx cursim sequebatur. Atq; Cyrus ipse omisso lento gradu cursim agebat, simulq; obstrepebat, Quis me sequetur? quis fortis? quis primus uirum prosternet? Quibus illi auditis, idem hoc obstrepebant, ac per eos omneis uti monebat, sic peruadebat, Quis sequetur? quis fortis? Igitur Persæ hoc modo habentes, obuij ferebantur. Hostes cum amplius manere non possent, in fugam conuersi sunt ad munitiones. Itemq; Persæ ad castrorum portas insequentes, urgenteis se illos inuicem plureis interficiebant: superq; eos insilientes qui in fossas caderent, & uiros simul, equosq; necabant. Nam & currus aliqui fugientes, coacti sunt simul in fossas cadere. Atq; Medorum equites his uisis, aggrediebantur hostium equites, qui eos haud sustinuerunt. Igitur hic & equorum & uirorum fuga, atq; ex utrisq; nex facta. Cæterum qui intra munitionem Assyriorum in fossæ statione steterant, sagittas iaculaq; mittere in occisores neq; sciebant, neq; poterant, tum ob triste spectaculū, tum propter metum. Fortassis etiā cum didicissent Persas quosdam ad munitionis aditus suos trucidare, auertebantur, fugiebantq; à stationibus interioribus. Sed ubi Assyriorum sociorumq; uxores uidissent, iam etiā in castris fugam fieri, clamabant, discurrebantq; præ stupore, aliæ liberos habentes, aliæ hæq; iuniores lacerantes peplos, seq; laniantes, omnisq; in quemcunque inciderent suppliciter orantes, ne fugerent, ne se desererent, sed auxilium ferrent & filijs, & uxoribus, & sibiipsis. Hic ipsi etiam reges stantes cum

fidelissi-

fidelißimis militibus, unà ad castrorũ portas statio-nibus ascẽsis, tũ ipsi pugnabãt, tũ alios hortabãtur ad pugnandũ. At Cyrus posteaquã rẽ nouit, ueritus ne si intrò ui irrũperent, pauci à multis mali aliquid paterẽtur, praecepit ut extra telorũ iactus pedẽ retro ferrẽt, atq; obedirẽt. Hic facilè quis cognoscat uiros homitimos & quamoptimè institutos: celeri-ter enim & ipsi obediebãt, & alijs parendũ praeci-piebant. Vt autem extra teli iactum facti sunt, stete-runt locis suis, multò promptius tripudio, perspicuè scientes, ubi unumquenq; esse oporteret.

XENOPHONTIS

CYRI DISCIPLINAE LIBER QVARTVS, FRANCISCO Philelpho interprete.

CYRVS ubi modicum temporis ibi unà cum acie mansisset, ostendisseťq; paratos sese esse qui pugnarent si quis egrederetur, tãdẽ posteaquã egrediebatur nemo, tantũ abegit spacij, quantũ bene habere existimabat: castrisq; locatis, et custodijs cõstitutis, ac praemißis exploratoribus, stans in mediũ suos milites conuocauit, ad quos in hunc modum locutus est:

ORATIO CYRI.

Viri Persae, primum equidem deos & ipse laudo quantum possum, & uos uẽ omnes laudatis, ut arbitror: quippe qui & uictoriã sumus salutẽq; consecuti. Ex his igitur queq; habeamus semper, gratiarũ dona dijs immortalib. sunt soluẽda. Caeterũ ego uos cunctos iam laudo. Nam quod operis gestũ est uobiscum unà omnibus, pulcherrimũ est profectò. Quae autẽ est quisq; meritus, cũ à quib. par est accepero, tum & uerbo & re pro dignitate gratiã cuiq; restituam. Sed qui me proxime est, de Chrysanta ordinis centurione nihil est audiendũ ab alijs. Nã ipse noui qualis fuerit. Fecit enim alia quaecũq; uos etiã omnis fecisse puto. Ac cũ ipse reditũ praecepi, cũq; nomine uocaui, hic sublato gladio ut hostẽ perculeret, tũ mihi cõtinuo audiuit, tũ quod facturus erat omittẽs, agebat quod iussus foret. Nã et ipse recipiebat sese, & idẽ alijs faciundũ urgẽter praecipiebat. Itaq; extra telorũ iactus prius ordinẽ eduxit, quàm hostes uel perciperẽt nos recedere, uel arcus intenderẽt, tragulasq; immitterẽt. Quò factũ est, ut et seipsum, et uiros quibus praeerat, illaesos praestiterit propter obedientiã. Sed alios aspicio uulneratos, de quib. ubi cõsideraueró, quo tempore uulneribus sunt affecti, tum de ipsis sententiam meam ostendã. At Chrysantam, & rerũ operariũ bellicarũ & prudentẽ uirũ, et qui satis idoneus sit ad sustinẽdũ imperiũ atq; imperandũ, militũ tribunatu nũc dono. Verùm cùm aliud itẽ quicquã boni dederit deus, ne tũ quidẽ eius obliuiscar: atq; uos omnis admonitos esse uolo. Quae enim nunc uidistis hac in pugna, haec uos cõmentari nunquam cessetis, quò apud uosipsos iudicetis semper, uirtus ne magis, an fuga uitam conseruet: & utrum qui libenter pugnant, facilius liberentur, an qui minus libẽter: & qualẽ uictoria uoluptatẽ praebet. Haec enim ipsi nũc optimè iudicetis, cũ ob peri-

tiam

τοῖς πιστοτάτοις, αὐτῶν ἐπὶ τὰς εἰσόδους, καὶ ἀναβάντων ἐπὶ τὰς κεφαλὰς καὶ αὐτοὶ ἐμάχοντο καὶ τοῖς ἄλλοις παρεκελεύοντο. ὡς δ' ἔγνω ὁ Κῦρος τὸ γιγνόμενον, δείσας μὴ εἰ καὶ βιάσαιντο εἴσω, ὀλίγοι ὄντες ὑπὸ πολλῶν σφαλεῖέν τι, παρηγγύησεν ἐπὶ πόδα ἀνάγειν ἔξω βελῶν καὶ πείθεσθαι. ἔνθα δὴ ἔγνω τις ἂν τοὺς ὁμοτίμους καὶ πεπαιδευμένους ὡς δεῖ. ταχὺ μὲν γὰρ αὐτοὶ ἐπείθοντο, ταχὺ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγγελλον. ὡς δ' ἔξω βελῶν ἐγένοντο, ἔστησαν κατὰ χώραν πολλῷ μᾶλλον χοροῦ, ἀκριβῶς εἰδότες ὅπου ἔδει ἕκαστον γενέσθαι.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΜΕΙΝΑΣ δὲ ὁ Κῦρος μέτριον χρόνον αὐτοῦ σὺν τοῖς στρατεύμασι, καὶ δηλώσας ὅτι ἕτοιμοί εἰσι μάχεσθαι, εἴ τις ἐξέρχοιτο. ὡς δ' ἦ οὐδεὶς ἐξῄει, ἀπήγαγεν ὅσον ἐδόκει καλῶς ἔχειν. καὶ κατεστρατοπεδεύσατο φυλακάς τε καταστησάμενος, καὶ σκοποὺς προπέμψας, στὰς εἰς τὸ μέσον, συνεκάλεσε τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας, καὶ ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες Πέρσαι, πρῶτον μὲν τοὺς θεοὺς ἐγώ τε ἐπαινῶ ὅσον δύναμαι, καὶ ὑμεῖς πάντες οἶμαι. νίκης τε γὰρ τετυχήκαμεν καὶ σωτηρίας. τούτων μὲν οὖν χρὴ χαριστήρια ὧν ἂν ἔχωμεν τοῖς θεοῖς ἀποτελεῖν. ἐγὼ δὲ, σύμπαντας μὲν ὑμᾶς ἤδη ἐπαινῶ. τὸ γὰρ γεγενημένον ἔργον, σύμπασιν ὑμῖν καλῶς ἀποτετέλεσται. ὧν δ' ἕκαστος ἄξιος, ἐπειδὰν παρ' ὧν προσήκει πύθωμαι, τότε τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, πειράσομαι ἀποδιδόναι. τὸν δ' ἐμοῦ ἐγγυτάτω ταξίαρχον Χρυσάνταν, οὐδὲν παρ' ἄλλων δέομαι πυνθάνεσθαι. ἀλλ' αὐτὸς οἶδα οἷος ἦν. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ὅσαπερ καὶ ὑμεῖς πάντες ἐποιεῖτε. ἐπεὶ δ' ἐγὼ παρηγγύησα ἐπανάγειν καλέσας ὀνόματι αὐτὸν, ἀνατεταμένος οὗτος τὴν μάχαιραν ὡς παίσων πολέμιον, ὑπήκουσέ τέ μου εὐθὺς καὶ ἀφεὶς ὃ ἔμελλε ποιεῖν, τὸ κελευόμενον ἔπραττεν. αὐτός τε γὰρ ἐπανήγαγε, καὶ τοῖς ἄλλοις μάλα ἐπισπερχῶς παρηγγύα. ὥστ' ἔφθασεν ἔξω βελῶν τὴν τάξιν ποιήσας, πρὶν τοὺς πολεμίους κατανοῆσαί τε ὅτι ἀναχωροῦμεν, καὶ τόξα ἐντείνεσθαι, καὶ τὰ παλτὰ ἐπαφιέναι. ὥστε αὐτός τε ἀβλαβὴς, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἄνδρας ἀβλαβεῖς διὰ τὸ πείθεσθαι παρέχεται. ἄλλους δ', ἔφη, ὁρῶ τετρωμένους, περὶ ὧν ἐγὼ σκεψάμενος ἐν ὁποίῳ χρόνῳ ἐτρώθησαν, τότε τὴν γνώμην περὶ αὐτῶν ἀποφανοῦμαι. Χρυσάνταν δὲ καὶ ἐργάτην τῶν πολεμικῶν καὶ φρόνιμον, καὶ ἄρχεσθαι ἱκανὸν καὶ ἄρχειν, χιλιαρχίᾳ μὲν ἤδη τιμῶ. ὅταν δὲ καὶ ἄλλό τι ἀγαθὸν ὁ θεὸς δῷ, οὐδὲ τότε ἐπιλήσομαι αὐτοῦ, καὶ πάντας δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἔφη, ὑπομνῆσαι. ἃ γὰρ νῦν εἴδετε ἐν τῇ μάχῃ τῇδε, ταῦτα ἐνθυμούμενοι μήποτε παύεσθε, ἵνα παρ' ὑμῖν αὐτοῖς αἰεὶ κρίνητε, πότερον ἡ ἀρετὴ μᾶλλον, ἢ ἡ φυγὴ σώζει τὰς ψυχάς· καὶ πότερον οἱ μάχεσθαι θέλοντες ῥᾷον ἀπαλλάττουσιν, ἢ οἱ οὐκ ἐθέλοντες· καὶ ποίαν τινὰ ἡδονὴν τὸ νικᾶν παρέχει. ταῦτα γὰρ νῦν ἄριστα κρίναιτ' ἂν, πεῖ-

ραν τε

φῶς τι αὐτῶν ἔχοντες, καὶ ἄρτι γεγενημένου τοῦ πράγματος. καὶ ταῦτα μὲν, ἔφη, διανοούμενοι, βελτίους ἂν εἴητε. νῦν δὲ ὡς καὶ θεοφιλεῖς, καὶ ἀγαθοί, καὶ σώφρονες ἄνδρες, δειπνοποιεῖσθε, καὶ σπονδὰς τοῖς θεοῖς ποιεῖσθε, καὶ παιᾶνα ἐξάρχετε, καὶ ἅμα τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖτε. εἰπὼν ταῦτα, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἤλασε, καὶ πρὸς Κυαξάρην ἦλθε. καὶ συνησθεὶς ἐκείνῳ κοινῇ ὡς εἰκὸς, καὶ ἰδὼν τἀκεῖ, καὶ ἐρόμενος εἴ τι δέοιτο, ἀπήλαυνεν εἰς τὸ αὑτοῦ στράτευμα. καὶ οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ Κῦρον δειπνοποιησάμενοι, καὶ φυλακὰς κατασησάμενοι, ὡς ἔδει, ἐκοιμήθησαν. οἱ δὲ ἀσσύριοι ἅτε καὶ τεθνηκότος τοῦ ἄρχοντος, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν βελτίστων, ἠθύμουν πάντες. πολλοὶ δὲ καὶ ἀπεδίδρασκον αὐτῶν τῆς νυκτὸς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. ὁρῶντες δὲ ὅ, τε Κροῖσος, καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι αὐτῶν, ἠθύμουν. πάντα μὲν γὰρ ἦν χαλεπά. ἀθυμίαν δὲ πᾶσι πλείστην παρεῖχεν, ὅτι τὸ ἡγούμενον φῦλον τῆς στρατιᾶς διεφθάρθαι ἐδόκει ταῖς γνώμαις. οὕτω δὴ ἐκλείπουσι τὸ στρατόπεδον, καὶ ἀπέρχονται νυκτός. ὡς δ' ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ἔρημον ἀνδρῶν ἐφάνη τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον, εὐθὺς διαβιβάζει ὁ Κῦρος τοὺς πέρσας πρώτους. κατελέλειπτο δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων πολλὰ μὲν πρόβατα, πολλοὶ δὲ βόες, πολλαὶ δὲ ἅμαξαι πολλῶν ἀγαθῶν μεσταί. ἐκ δὲ τούτου διέβαινον ἤδη καὶ οἱ ἀμφὶ Κυαξάρην μῆδοι πάντες, καὶ ἠριστοποιοῦντο ἐνταῦθα. ἐπεὶ δὲ ἠρίστησαν, συνεκάλεσεν ὁ Κῦρος τοὺς ἑαυτοῦ ταξιάρχους, καὶ ἔλεξε τοιάδε. οἷα μὲν δοκοῦμεν καὶ ὅσα ἀγαθὰ, ὦ ἄνδρες, ἀφεῖναι θεῶν ἡμῖν ταῦτα διδόντων. νῦν γὰρ ὅτι μὲν οἱ τε πολέμιοι φοβούμενοι ἡμᾶς ἀποδεδράκασιν, αὐτοὶ ὁρᾶτε. οἵτινες δὲ ἐν ἐρύματι ὄντες, ἐκλιπόντες τοῦτο φεύγουσι, πῶς τούτους εἰκός ποτ' ἂν μεῖναι ἰδόντας ἡμᾶς ἐν τῷ ἰσοπέδῳ; οἵτινες δὲ ἄπειροι ἡμῶν ὄντες οὐχ ὑπέμειναν, πῶς νῦν γ' ἂν ὑπομείνειαν, ἐπεὶ ἥττηνται, καὶ πολλὰ κακὰ ὑφ' ἡμῶν πεπόνθασιν; ὧν δὲ οἱ βέλτιστοι ἀπολώλασι, πῶς οἱ φαυλότεροι ἐκείνων, μάχεσθαι ἂν ἡμῖν ἐθέλοιεν; καί τις εἶπε· τί οὖν οὐ διώκομεν ὡς τάχιστα, καταδήλων γε οὕτω τῶν ἀγαθῶν ὄντων; καὶ ὃς εἶπεν· ὅτι ἵππων προσδεόμεθα. οἱ μὲν γὰρ κράτιστοι τῶν πολεμίων, οὓς μάλιστα καιρὸς ἦν ἢ λαβεῖν ἢ κατακανεῖν, οὗτοι ἐφ' ἵπποις ὀχοῦνται. οὓς ἡμεῖς τρέπεσθαι μὲν σὺν θεοῖς ἱκανοί, διώκοντες δὲ αἱρεῖν, οὐχ ἱκανοί. τί οὖν ἔφασαν, οὐκ ἐλθὼν Κυαξάρει ταῦτα λέγεις; καὶ ὃς εἶπε· συνέπεσθε τοίνυν μοι πάντες, ὡς εἰδῇ ὅτι πᾶσιν ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. ἐκ τούτου εἵποντό τε πάντες, καὶ ἔλεγον οἷα ἐπιτήδεια ἐδόκουν εἶναι ὑπὲρ ὧν ἐδέοντο. καὶ ὁ Κυαξάρης, ἅμα μὲν ὅτι ἐκεῖνοι ἦρχον τοῦ λόγου, ὥσπερ ὑπεφθόνει. ἅμα δ' ἴσως καλῶς ἐδόκει ἔχειν αὐτῷ, μὴ πάλιν κινδυνεύειν. καὶ γὰρ αὐτός τε περὶ εὐθυμίαν ἐτύγχανεν ὢν, καὶ τῶν ἄλλων μήδων ἑώρα πολλοὺς, τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦντας. εἶπε δ' οὖν ὧδε· ἀλλ' ὦ Κῦρε, ὅτι μὲν μάλιστα ἀνθρώπων μελετᾶτε ὑμεῖς οἱ πέρσαι, μὴ δὲ πρὸς μίαν ἡδονὴν ἀπλήστως διακεῖσθαι, καὶ ὁρῶν καὶ ἀκούων οἶδα. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τῆς μεγίστης ἡδονῆς πολὺ μᾶλλον συμφέρειν, ἐγκρατῆ εἶναι. μείζω δὲ ἡδονὴν τί παρέχει ἀνθρώποις εὐτυχίας, ἢ νῦν ἡμῖν παραγεγένηται; ἢν μὲν τοίνυν, ἐπεὶ εὐτυχοῦμεν, σωφρόνως διαφυλάττωμεν αὐτὴν, ἴσως δυναί-

tiam quam habetis, tum quia modò res est gesta: quæ quidem si usq; cogitetis, meliores futuri sitis. Nunc uerò ut & pij & boni & temperantes uiri cœnam sumite: deniq; immortalib. libationes facite, ac pæana incipite: simulq; prouidete quod præcipitur. Quibus dictis, in equum ascendit, atq; abegit. Cumq; uenisset ad Cyaxarem, essetq; illi unà congratulatus, ut par erat, eaq; uidisset quæ ibi agebãtur, ac si qua re opus esset quæsiuisset, equitauit rursus in sua castra. Et Cyri quidem milites posteaquam sunt cœnati, uigilibus ut opus erat, constitutis, quieti se dederunt. At Assyrij, utpote & mortuo principe, & fere unà cũ ipso uiris fortissimis, cum omnes molestia premebãtur, tum multi quoq; illorũ noctu è castris diffugiebãt. Hæc autẽ Crœsus et cæteri socij intuentes, animi angebantur: erant enim omnia molestiæ plena. Sed illud omnibus ægritudinis plurimũ afferebat, quòd imperialis exercitus natio esse uideretur consilij atq; mentis inops. Sic igitur castra deserũt, atq; abeunt noctu. Vt dies illuxit, atq; hostiũ castra uiris orbata apparuerũt, eò Cyrus cõtinuo primos traducit Persas: dereliquerant enim hostes & pecudes multas, & boues multos, et carros item multos, qui bonorum plurimum pleni essent. Dein transibãt etiam omnes qui apud Cyaxarẽ erant Medi, prãdebantq; in hostium castris. Post prandium Cyrus conuocatis suis ordinum centurionibus, in hunc modũ disseruit. Qualia, ut mihi uidetur, uiri amicissimi, quantaq; bona dimittimus, quæ ab dijs immortalib. nobis offerũtur? Nam quòd hostes metu nostri fugæ se dederũt, uidetis ipsi. Qui in munitione cũ essent, hac relicta fugiunt, qui hosce mansuros quis putet, cum nos uiderint in planitie? Qui autẽ nos nondum experti, minime expectarũt, quomodo nunc expectent uicti, malisq; pluribus à nobis affecti? Quorum præterea uiri fortissimi periere, quomodo ignauissimi pugnare nobiscũ uelint? Atq; dixit aliquis: Cur igitur nunc eos quamcelerrime insequimur, cũ res secũdæ adeò certæ sunt nobis? Et Cyrus dixit: Quoniam equorum etiam indigemus. Nam qui ex hostibus fortissimi sunt, quos tempus foret uel capere uel occidere, hi erunt super equos. Hos autem in fugam uertere deorũ ope satis possumus: insequẽdo autem capere nequaquam satis. Quid igitur, dicebant, non egredere, Cyaxari hæc dicturus? Dixitq; ille: Sequimini nunc me unà, quòd uideat nobis omnibus eadem hæc uideri. Exhinc sequebantur omnes, ac dicebant quæ uidebantur ad ea necessaria quæ rogabant. Simulq; Cyaxares, quoniam illi cœperant loqui, tanquã subinuidebat: simulq; fortasse, quia bene sibi esse arbitrabatur, si non rursus periculũ iniret. Nam et ipse in iucũditate erat, & alios plures Medos idem facere uidebat. Igitur ita respondebat: Verum, ô Cyre, quòd uos Persæ uiri omnium hominum maxime meditamini erga nullã uoluptatẽ insatiabiliter habere, & uisu noui & auditu. Mihi autẽ uidetur cõducere lõge magis, si quis in maxima se uoluptate cõtineat. Sed quid præbet maiorẽ hominib. uoluptatem quàm secũda fortuna, quæ nobis hoc tẽpore cõtigit? Igitur si quoniã res nobis secũdæ sunt, uoluptate ipsa temperãter utamur, tutò fortasse possi-

mus per felicitatem consenescere. Quòd si per eius inexplebilẽ usum aliã atq; aliã persequi nitemur, uidete ne eadẽ patiamur quæ multos ferunt passos in mari, qui dum propter prosperã fortunã cõquiescere à nauigatione noluissent, periere. Sic itẽ multi uictoriam consecuti, dum alterã appetiuissent, amiserunt etiã priorẽ. Etenim si quidẽ hostes fugientes essent nobis pauciores, fortasis nos eos tutò ut pauciores adhuc insequeremur. Sed uelim nunc animo uolutes, aduersus quantulã eorũ partẽ cum ipsi omnes pugnauimus, uictoriã adepti sumus. At alij haud manum conseruerũt: quos si minus cogamus pugnare, hi ut & nostri et sui ipsorum ignari, propter imprudentiam mollitiemq; abibunt. Sin norint ubi etiã abeãt nihilo minus in periculo sese fore, quàm si maneant, cauendum est nobis ne eos cogamus, ut uel inuiti fortes se præstent. Nec enim latère te debet, nõ maiorem tibi esse cupiditatem illorum uxores atq; liberos capiundi, quam illis seruandi. Cogitandum præterea tibi est, sues, si multæ etiam sint, fugere, ubi uideant uenatorem, unà cum natis. Sed ubi quis uenetur quenquam ex earum natis, non amplius fugere, ne si una sit quidem, sed ruere aduersus capere uolentem. Et modò cum sese intra munitionem occlusissent, præbuerunt nobis pugnandi potestatem, cum quanta ipsorum multitudine uellemus. Quòd si cum ijs in cãpestri latitudine cõgrediemur, discẽtq; aduersari separatim alij à fronte, aduersi ex aduerso, quemadmodum nunc, alij à latere, alij à tergo, uide ne multis cuiq; nostrûm opus sit & oculis & manibus. Adhæc nolim equidem remouere nunc Medos à iucũditate in qua sunt, atq; eos cogere ut eant periclitatum. Ad quæ Cyrus respondit: At neminem ipse cogas, sed eos mihi dato, qui libenter sint secuturi. tibiq; fortasis & tuorum cuiq; horũ amicorũ agamus ea quæ omnibus iucũdissima sint futura: hostium enim multitudinẽ nos sane haud insequemur: nam quo pacto eas consequerẽtur? Quò si quid ab agmine abscissum offenderimus aut relictum, id ad te agemus. Cogitandum est etiam tibi, quoniam indigebas, magnũ iter fecimus, quò tibi gratificaremur. Itaq; est iustũ, ut ipse etiã contrà nobis gratificeris, quò domum redeamus cum aliquo emolumẽto, et ne omnes in thesaurum tuum conijciamus oculos. Hinc igitur dixit Cyaxares: At si quis ultrò sequeretur, haberem etiã tibi gratias. Mitte igitur unà mecum quenquã ex his quos habes fidelissimos, qui sit dicturus quæ ipse mãdes. Duc ex his, inquit, tecũ quẽ tibi libet. Erat præsens hic ille Medus qui dixerat olim Cyro, se eius esse cognatũ, quiq; ab eo est osculatus. Quare cõtinuo inquit Cyrus: Unus hic mihi sufficit. Hic igitur te sequatur. Respõdit Cyaxares: Et tu, inquit, dicito, ut cui libuerit, is eat cũ Cyro. Sic uiro illo accepto, ubi à Cyaxare est egressus, cõtinuò inquit Cyrus: Nũc mihi tandẽ ostendes, uerane loquereris, cũ dixisti te in me spectãdo affici uoluptate. Nequaquã, Medus inquit, abero abs te, si hoc dicis. Et Cyrus inqt: Ergo alijs quoq; cupide ista dices? Illeq; adiurãs, Educã, inqt, mehercule, donec fecero ut etiã tu suauiter me spectes. Tũ igitur emissus à Cyaxare cũ alia alacriter exposuit Medis, tũ etiã addidit, se quoq;

μηδ' ἂν ἀκινδύνως εὐδαιμονοῦντα γηρᾶν. εἰ δ' ἀπλήστως χρώμενοι ταύτῃ, ἄλλην καὶ ἄλλην πειρασόμεθα διώκειν, ὁρᾶτε μὴ πάθωμεν, ἅπερ πολλοὺς μὲν λέγουσιν ἐν θαλάττῃ πεπονθέναι, διὰ τὸ εὐτυχεῖν οὐκ ἐθέλοντας παύσασθαι πλέοντας, ἕως ἂν ἀπόλωνται. πολλοὺς δὲ νίκης τυχόντας, ἑτέρας ἐφιεμένους, καὶ τὴν πρόσθεν ἀποβαλεῖν. καὶ γὰρ εἰ μὲν οἱ πολέμιοι ἥττους ὄντες ἡμῶν ἔφευγον, ἴσως ἂν καὶ διώκειν τοὺς ἥττους ἀσφαλῶς εἶχε. νῦν δὲ κατανόησον πόστῳ αὐτῶν μέρει πάντες μαχεσάμενοι νενικήκαμεν. οἱ δ' ἄλλοι ἄμαχοι εἰσίν, οὓς εἰ μὲν μὴ ἀναγκάσομεν μάχεσθαι, ἀγνοοῦντες καὶ ἡμᾶς καὶ ἑαυτοὺς δι' ἀμαθίαν καὶ μαλακίαν ἀπίασιν. εἰ δὲ γνώσονται, ὅτι ἀπιόντες οὐδὲν ἧττον κινδυνεύσουσιν ἢ μένοντες, ὅπως μὴ ἀναγκάσωμεν αὐτούς, κἂν μὴ βούλωνται, ἀγαθοὺς γενέσθαι. ἴσθι γὰρ ὅτι οὐ σὺ μᾶλλον τὰς ἐκείνων γυναῖκας καὶ παῖδας ἐπιθυμεῖς λαβεῖν, ἢ ἐκεῖνοι σῶσαι. ἐννόει δ' ὅτι καὶ αἱ σύες ἐπειδὰν ὀφθῶσι φεύγουσι καὶ πολλαὶ οὖσαι σὺν τοῖς τέκνοις. ἐπειδὰν δέ τις αὐτῶν θηρᾷ τι τῶν τέκνων, οὐκέτι φεύγει, οὐδ' ἂν μία τύχῃ οὖσα, ἀλλ' ἵεται ἐπὶ τὸν λαμβάνειν πειρώμενον. καὶ νῦν μὲν κατακλείσαντες ἑαυτοὺς εἰς ἔρυμα, παρέσχον ἡμῖν ταμιεύεσθαι, ὥστε ὁπόσοις ἐβουλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι. εἰ δ' ἐν εὐρυχωρίᾳ πρόσιμεν αὐτοῖς, καὶ μαθήσονται χωρὶς γενόμενοι· οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον ἡμῶν, ὥσπερ νῦν ἐναντιοῦσθαι· οἱ δ' ἐκ πλαγίου· καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ ἑτέρου πλαγίου· οἱ δὲ καὶ ὄπισθεν, ὅρα μὴ πολλῶν ἑκάστῳ ἡμῶν καὶ ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν δεήσει. πρὸς δ' ἔτι, ἔφη, οὐ βουλοίμην ἂν ἔγωγε νῦν ὁρῶν Μήδους εὐθυμουμένους, ἐξαναστήσας ἀναγκάζειν κινδυνεύσοντας ἰέναι. καὶ ὁ Κῦρος ὑπολαβὼν εἶπεν· ἀλλὰ μηδένα σύ γε ἀναγκάσῃς, ἀλλὰ τοὺς ἐθέλοντάς μοι ἕπεσθαι δός. καὶ ἴσως ἄν σοι καὶ τῶν σῶν φίλων τούτων ἑκάστῳ ἥκοιμεν ἄγοντες, ἐφ' οἷς ἅπαντες εὐθυμήσεσθε. τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἡμεῖς γε τῶν πολεμίων οὐ διωξόμεθα. πῶς γὰρ ἂν καταλάβοιμεν; ἢν δέ τι ἢ ἀπεσχισμένον τοῦ στρατεύματος λάβωμεν, ἢ τι ὑπολειπόμενον, ἥξομεν πρὸς σὲ ἄγοντες. ἐννόει δ', ἔφη, ὅτι καὶ ἡμεῖς, ἐπεὶ σὺ ἐδέου, ἤλθομεν σοὶ χαριζόμενοι μακρὰν ὁδόν. καὶ σὺ οὖν ἡμῖν δίκαιος εἶ ἀντιχαρίζεσθαι, ἵνα καὶ ἔχοντές τι οἴκαδε ἀφικώμεθα, καὶ μὴ εἰς τὸν σὸν θησαυρὸν πάντες ὁρῶμεν. ἐνταῦθα δὴ ἔλεξεν ὁ Κυαξάρης· ἀλλ' ἄγε μὲν τοι ἐθέλων τις ἕποιτο, καὶ χάριν ἔγωγέ σοι εἰδείην ἄν. σύμπεμψον τοίνυν μοι τῶν ἀξιοπίστων τούτων τινά, ὃς ἐρεῖ ἃ ἂν σὺ ἐπιστέλλῃς. λαβὼν δή, ἴθι ὅντινα ἐθέλεις τούτων. ἐνταῦθα δὴ ἔτυχεν, ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς αὐτοῦ εἶναι καὶ φιλήσας παρών. εὐθὺς οὖν ὁ Κῦρος εἶπεν· ἀρκεῖ, ἔφη, ἔμοιγε οὗτος. οὗτος τοίνυν, ἔφη, σοὶ ἑπέσθω. καὶ λέγε, ἔφη, τὸν θέλοντα ἰέναι μετὰ Κύρου. οὕτω δὴ λαβὼν τὸν ἄνδρα ἐξῄει. ἐπεὶ δ' ἐξῆλθον, εὐθὺς ὁ Κῦρος εἶπε· νῦν δὴ σὺ δηλώσεις εἰ ἀληθῆ ἔλεγες, ὅτε ἔφης ἥδεσθαί με θεώμενος. οὔκουν ἀπολείψομαί σου, ἔφη ὁ Μῆδος, εἰ τοῦτο λέγεις. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· οὐκοῦν καὶ ἄλλους προθύμως λέξεις. κἀκεῖνος ἐπομόσας, νὴ τὸν Δί', ἔφη, ἕως ἄν γε ποιήσω καὶ σὲ ἡδέως ἐμὲ θεᾶσθαι. τότε δὴ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυαξάρου, τά τε ἄλλα προθύμως ἀπήγγελλε τοῖς Μήδοις, καὶ προσετίθει, ὅτι αὐτός

τε

τι οὐκ ἀπολείψοιτο ἀνδρὸς ἀρίστου καὶ καλλίστου, καὶ τὸ μέγιστον ἀπὸ θεῶν γεγονότος. πράττοντος δὲ ταῦτα τοῦ Κύρου, θείως πως ἀφικνοῦνται ἀπὸ ὑρκανίων ἄγγελοι. οἱ δὲ ὑρκάνιοι ὅμοροι μὲν τῶν ἀσσυρίων εἰσίν. ἔθνος δ' οὐ πολύ. διὸ καὶ ὑπήκοοι τῶν ἀσσυρίων ἦσαν. εὔιπποι δὲ καὶ τότε ἐδόκουν εἶναι, καὶ νῦν ἔτι δοκοῦσι. διὸ καὶ ἐχρῶντο αὐτοῖς οἱ ἀσσύριοι, ὥσπερ καὶ οἱ λακεδαιμόνιοι τοῖς σκιρίταις, οὐδὲν φειδόμενοι αὐτῶν, οὔτ' ἐν πόνοις, οὔτ' ἐν κινδύνοις. καὶ δὴ καὶ τότε ὀπισθοφυλακεῖν αὐτοὺς ἐκέλευον, ὡς χιλίους ὄντας ἱππέας· ἵνα εἴ τι ὄπισθεν δεινὸν εἴη, ἐκεῖνοι πρὸ αὐτῶν τοῦτ' ἔχοιεν. οἱ δὲ ὑρκάνιοι ἅτε μέλλοντες ὕστατοι πορεύεσθαι, καὶ τὰς ἁμάξας τὰς ἑαυτῶν, καὶ τοὺς οἰκέτας ὑστάτας εἶχον. στρατεύονται γὰρ οἱ κατὰ τὴν ἀσίαν ἔχοντες, οἱ πολλοὶ, μεθ' ὧνπερ καὶ οἰκοῦσι. καὶ τότε δὴ ἐστρατεύοντο οἱ ὑρκάνιοι οὕτως. ἐννοηθέντες δὲ, οἷά τε πάσχουσιν ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων, καὶ ὅτι νῦν τεθναίη μὲν ὁ ἄρχων αὐτῶν, ἡττημένοι δ' εἶεν, φόβος δὲ πολὺς εἴη ἐν τῷ στρατεύματι, οἵ τε σύμμαχοι αὐτῶν ὡς ἀθύμως ἔχοιεν, καὶ ἀπολείποιεν, ταῦτα ἐνθυμουμένοις ἔδοξεν αὐτοῖς, καὶ ὡς νῦν καλὸν εἶναι ἀποστῆναι, εἰ θέλοιεν οἱ ἀμφὶ κῦρον συνεπιθέσθαι. καὶ πέμπουσιν ἀγγέλους πρὸς κῦρον. ἀπὸ γὰρ τῆς μάχης τὸ τούτου ὄνομα μέγιστον ηὔξητο. οἱ δὲ πεμφθέντες λέγουσι κύρῳ, ὅτι μισοῖεν τοὺς ἀσσυρίους, δικαίως· νῦν τε εἰ βούλοιτο ἰέναι ἐπ' αὐτοὺς, καὶ σφίσι σύμμαχοι ὑπάρξειν, καὶ ἡγήσεσθαι. ἅμα δὲ πρὸς τούτοις διηγοῦντο τὰ τῶν πολεμίων ὡς ἔχοι. ὡς δὴ ἐπαίρειν βουλόμενοι, ὡς μάλιστα στρατεύεσθαι αὐτόν. ὁ κῦρος ἐπήρετο αὐτούς· καὶ δοκεῖτε ἄν, ἔφη, ἡμᾶς ἔτι καταλαβεῖν αὐτοὺς, πρὶν ἐν τοῖς ἐρύμασιν εἶναι; ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔφη, μάλα συμφορὰν τοῦτο ἡγούμεθα, ὅτι ἔλαθον ἡμᾶς ἀποδράντες. ταῦτα δὲ ἔλεγε, βουλόμενος αὐτοὺς ὡς μέγιστον φρονεῖν ἐπὶ σφίσιν. οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι καὶ αὔριον ἕωθεν εἰ εὔζωνοι πορεύοιντο, καταλήψοιντο. ὑπὸ γὰρ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἁμαξῶν σχολῇ πορεύεσθαι αὐτούς. καὶ ἅμα ἔφασαν ἅτε τὴν προτεραίαν νύκτα ἀγρυπνήσαντες, νῦν μικρὸν προελθόντες ἐστρατοπεδεύκασι. καὶ ὁ κῦρος ἔφη· ἔχετε οὖν ὧν λέγετε πιστόν τι ἡμᾶς διδάσκειν ὡς ἀληθεύετε; ὁμήρους γ' ἔφασαν ἐθέλομεν ἐλάσαντες αὐτίκα τῆς νυκτὸς ἀγαγεῖν. μόνον καὶ σὺ ἡμῖν θεῶν τε πιστὰ ποίησον. καὶ δεξιὰν δὸς, ἵνα φέρωμεν καὶ τοῖς ἄλλοις ταῦτα, ἅπερ ἂν αὐτοὶ λάβωμεν παρὰ σοῦ. ἐκ τούτου τὰ πιστὰ δίδωσιν αὐτοῖς, ἦ μὴν, ἐὰν ἐμπεδώσωσιν ἃ λέγουσιν, ὡς φίλοις καὶ πιστοῖς χρήσεσθαι αὐτοῖς. ὡς μήτε περσῶν, μήτε μήδων μεῖον ἔχειν παρ' αὐτῷ. καὶ νῦν δὲ ἔτι ἰδεῖν ἔστιν ὑρκανίους καὶ πιστευομένους, καὶ ἀρχὰς ἔχοντας, ὥσπερ καὶ περσῶν καὶ μήδων, οἳ ἂν δοκῶσιν ἄξιοι εἶναι. ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησαν, ἐξῆγε τὸ στράτευμα ἔτι φάους ὄντος, καὶ τοὺς ὑρκανίους περιμένειν ἐκέλευσεν, ἵνα ἅμα ἴοιεν. οἱ μὲν δὴ πέρσαι πάντες, ὥσπερ εἰκὸς, εὐθὺς ἔξω ἦσαν, καὶ τιγράνης ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα. τῶν δὲ μήδων ἐξῆσαν οἱ μὲν διὰ τὸ, παιδὶ κύρῳ ὄντι παῖδες ὄντες φίλοι γενέσθαι. οἱ δὲ, διὰ τὸ ἐν θήραις συγγενόμενοι, ἀγασθῆναι αὐτοῦ τὸν τρόπον. οἱ δὲ, διὰ τὸ χάριν εἰδέναι, ὅτι μέγαν αὐτοῖς φόβον, ἀπεληλακέναι ἐδόκει. οἱ δὲ, καὶ ἐλπίδας ἔχοντες, διὰ τὸ ἄνδρα φαίνεσθαι ἀγαθὸν, καὶ εὐτυχῆ καὶ μέγαν ἔτι ἰσχυρῶς ἔσεσθαι αὐτόν. οἱ δὲ,

se quoq; nõ esse cariturũ uiro pulcherrimo & optimo, & quod maximum est, à dijs immortalibus genito. Cum à Cyro hæc geruntur, diuinitus quodammodo ueniunt ab Hyrcanis nuncij. Sunt autem Hyrcanij Assyrijs finitimi, gens haud magna, erantq; idcirco subiecti Assyrijs. Videbantur autem et ea tempestate strenui equites, & nunc itẽ uidẽtur. Quare utebantur ijs Assyrij, quemadmodũ utuntur Eilotis Lacedæmonij, neq; in laboribus, neq; in periculis ijs parcentes. Quapropter etiã per id temporis ut postremum agmen uererentur eis iubebant, qui equites essent circiter mille, quò si quid a tergo grauius incumberet, illi ante sese hoc subirẽt. At Hyrcanij tanquam ultimi profecturi, & carros suos & famulos ultimos habebant. Sunt enim in expeditiõe Asiatici, magna ex parte secum habentes illos, quibus cũ etiam habitãt. Itaq; etiã tum Hyrcanij sic militabãt, qui cum animo reputantes, & qualia ab Assyrijs paterentur, & quòd nunc princeps suus mortẽ occubuisset, essentq; uicti, & quòd metus in exercitu foret ingẽs, et ipsorũ socij ægrè haberẽt ac desererẽt: hæc cum cõmentarentur, uisum est eis pro temporis cõditione bonũ esse ut deficerẽt, si uellet Cyrus unà secum hostis inuadere. Itaq; mittũt ad Cyrũ nũcios, nam huius nomẽ à pugna plurimũ creuerat. Qui autem missi sunt, dicunt Cyro, sibi Assyrios iure odio esse, siq; uellet nunc ire aduersus eos, tum ipsi socij existerent, tum uiæ duces se præberent: simulq; ad hæc narrabant res hostiũ ut haberent, quibus tandẽ incitare eum uolebant ad agendũ in illos exercitũ. Et Cyrus rogabat eos, inquiẽs: Et putatis nos prius illos offensuros quàm sint in munitionibus? Nã hoc nobis magnæ calamitati ducimus, quòd nobis clàm euaserunt. Hæc autẽ dicebat Cyrus, quòd eos uellet quammaximam de sese habere opinionẽ. Ad quẽ illi respondebant, forẽ ut cras mane, si expediti pergerent, illos offenderent: nam eos præ turba et carris tarde iter facere. simulq; dixerunt, quoniã superiore nocte uigilassent, nunc paululum profectu castrametati sunt. Et Cyrus inquit: Habetis ne quicquam nos docere, quò uobis credamus quæ dicitis esse uera? Obsides responderũt, actutũ equitãtes noctu adducemus, solùm tu obtestare deos in fidẽ, dextramq; dato, quò hæc alij feramus quæ ipsis abs te acceperimus. Dein fidẽ dat illis, se indubitatò ipsis usurũ ut amicis ac fidelibus, si quæ dic[...]ent confirmarint, ut ne Persis quidẽ neq; Medis apud se crederent. Atq; hoc etiam tẽpore licet intueri Hyrcanios, magistratus adipisci & gerere quemadmodũ ij quicunq; & ex Persis & ex Medis uideãtur esse dignißimi. Sed posteaquam sunt cœnati, Cyrus aciem eduxit adhuc sub lucem, iußitq; Hyrcanios expectare, quò simul irent. Et Persæ quidem omnes, ut par erat, castris egreßi sunt, cumq; his Tigranes suam habens aciem. E Medis aũt sunt egreßi, alij quidẽ quoniã Cyro puero ipsi cum essent pueri, amici fuerant: alij quoniam in uenatione consuetudine sua usi, eius sunt ingenio ac moribus delectati. alij quia gratiam ei haberent, quòd maximũ ab se metum expulisse uidebatur: alij, quòd cum sperarent quoniã uir bonus et fortunatus appareret, futurũ adhuc magnũ atq; præpotentẽ: alij

alij uerò quia dum educabatur in Medis, sicut boni alicuius extitisset adiutor, contra illud illi uellent rem gratam facere. Multi etiam quoniam propter eius humanitatem ab auo Astyage bona plurima acceperant. Multi praeterea, quia uiderent Hyrcanios, rumorque emanarat, fore ut duces essent ad bona quamplurima, exierant quò aliquid etiam caperent. Hoc igitur pacto Medi quoque ferè omnes egreßi sunt, ijs exceptis quotquot Cyaxaris contubernio utebantur: nam hi manserunt, & qui his parebant. Alij uerò omnes hilari facie, alacrique animo proficiscebantur, non tanquam necessariò, sed libenter grateque exeuntes. At ubi egreßi sunt, primum quidem adijt Medos Cyrus, eosque laudauit. Ad haec deos orauit maximè, ut & eis, & sibi propitij duces forent: dein ut ipse huius alacritatis referre ijs gratiam posset. Dixitque ad postremum, ut eis pedites duces forent, illis autem iußit una cum equitibus sequerentur: et quo in loco aut quiescāt, aut immorentur inter eundum, iußit aliqui ipsorum ad se adequitarent, ut quod esset iam opportunum acciperent. Exhinc Hyrcanijs iußit ut antecederent. At illi interrogabant: Quid autem? non enim expectas donec egerimus ad te obsides, quò tu quoque pergas accepta à nobis fide? Et Cyrum dicitur respondisse: Cogito enim nobis omnibus fidem esse in animis nostris, atque in nostris manibus. Nam ita uidemur instructi, si quidem ueri sitis, nos satis simus qui in uos beneficium conferamus: sin decipiatis, ita habere arbitramur, ut non ipsi in uestra potestate simus futuri, sed uos in nostra potius, diuina pro uoluntate. Atqui, ô Hyrcanij, quoniam dicitis uestros agmen sequi postremos, cum eos uideritis, significate nobis eos uestros esse, quò ijs parcamus. Quae Hyrcanij audientes, itineris quidem duces erant ut iubebat: eius animi robur plurimum admirabantur, qui cum neque Assyrios, nec Lydos, nec suos socios amplius metuebant, sed ne Cyrus parui omnino momenti esse duceret, ipsorum uel praesentiam, uel absentiam. Illis uerò proficiscentibus, ubi nox facta est, dicitur lucem & Cyro, & ipsi agmini coelitus apparuisse perspicuam. Quò factum est, ut omnes horror atque ueneratio erga deos caperet, & fiducia aduersus hostis. Sed quoniam expediti celeriterque pergebant, meritò tum multum itineris peregere, tum simul cum crepusculo fiunt prope Hyrcaniorum agmen. Quod nuncij postcaquam nouere, Cyro dixerunt, hosce suos esse: eos enim cognoscere dicebant, & quia essent postremi, & ob ignium multitudinem. Exhinc horum alterum ad eos mittit, cui imperauit ut illis diceret, ut si amici essent, quam celerrimè obuiam facti dextras tollerent: mittitque unà cum illo unum ex suis, cui iußit Hyrcanijs diceret, ut quemadmodum ipsos inuadentis uiderent, sic etiam hi facerent. Ita igitur nuncius alter apud Cyrum manet, alter uerò adequitauit ad Hyrcanios. Sed cum Hyrcanios Cyrus consideraret quid essent facturi, agmen firmauit: ad eumque adequitant quique praesident Medis, et Tigranes, quid sit faciundū interrogantes. Ad quos ait Cyrus: Agmen hoc proximum est Hyrcaniorum. Abitque alter ex nuncijs

Florentin. [illegible]

οἱ δὲ, ὅτι ἐτρέφετο ἐν μήδοις, εἴ τινι ἀγαθὸν συνέπραξεν, ἀντιχαρίζεσθαι ἐβούλοντο. πολλοῖς δὲ πολλὰ διὰ φιλανθρωπίαν παρὰ τοῦ πάππου ἀγαθὰ διεπέπρακτο. πολλοὶ δ' ἐπεὶ τοὺς ὑρκανίους εἶδον, καὶ λόγος διῆλθεν, ὡς ἡγήσοιντο ἐπὶ πολλὰ ἀγαθὰ, ἐξῄεσαν, καὶ τοῦ λαβεῖν τι ἕνεκεν. οὕτω δὴ καὶ μῆδοι σχεδὸν ἅπαντες ἐξῆλθον, πλὴν ὅσοι σὺν κυαξάρῃ ἔτυχον σκηνοῦντες. οὗτοι δὲ κατέμειναν, καὶ οἱ τούτων ὑπήκοοι. οἱ δ' ἄλλοι πάντες φαιδρῶς καὶ προθύμως ἐξωρμῶντο, ἅτε οὐκ ἀνάγκῃ, ἀλλ' ἐθελούσιοι, καὶ χάριτος ἕνεκα ἐξιόντες. ἐπειδὴ δὲ ἔξω ἦσαν, πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς μήδους ἐξελθὼν, ἐπῄνεσέ τε αὐτοὺς, καὶ ἐπηύξατο, μάλιστα μὲν θεοὺς αὐτοῖς ἵλεως ἡγεῖσθαι ὄντας καὶ σφίσιν. ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸς, δυνηθῆναι χάριν αὐτοῖς, ταύτης τῆς προθυμίας ἀποδοῦναι. τέλος δ' οὖν εἶπεν· ὅτι ἡγήσοιντο μὲν αὐτοῖς οἱ πεζοὶ, ἐκείνους δὲ ἕπεσθαι σὺν τοῖς ἵπποις ἐκέλευσε. καὶ ὅπου ἂν ἢ ἀναπαύωνται, ἢ ἐπίσχωσι τῆς πορείας, ἐκέλευσεν αὐτοῖς πρὸς ἑαυτὸν παρελαύνειν τινὰς, ἵνα εἰδῶσι τὸ ἀεὶ καίριον. ἐκ τούτου ἡγεῖσθαι ἐκέλευσε τοὺς ὑρκανίους. καὶ οἱ ἠρώτων· τί δὲ οὐκ ἀναμένεις ὡς ἐπηγγείλαντο τοὺς ὁμήρους, ἕως ἂν ἀγάγωμεν, ἵνα καὶ σὺ ἔχων τὰ πιστὰ παρ' ἡμῶν πορεύῃ; καὶ τὸν ἀποκρίνασθαι λέγεται· ἐννοῶ γὰρ φάναι ὅτι ἔχομεν πάντες τὰ πιστὰ ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, καὶ ταῖς ἡμετέραις χερσίν. οὕτω γὰρ δοκοῦμεν παρεσκευάσθαι, ὡς ἐὰν μὲν ἀληθεύητε, ἱκανοὶ εἶναι ὑμᾶς εὖ ποιεῖν. ἐὰν δὲ ἐξαπατᾶτε, οὕτω νομίζομεν ἔχειν, ὡς μὴ ἡμᾶς ἐφ' ὑμῖν γενέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐὰν οἱ θεοὶ βούλωνται, ὑμᾶς ἐφ' ἡμῖν γενήσεσθαι. καὶ μέντοι, ἔφη, ὦ ὑρκάνιοι, ἐπειδήπερ φατὲ ὑστάτους πορεύεσθαι τοὺς ὑμετέρους, ἐπειδὰν ἴδητε αὐτοὺς, σημαίνετε ἡμῖν, ὅτι οἱ ὑμέτεροί εἰσιν, ἵνα φειδώμεθα αὐτῶν. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ὑρκάνιοι, τὴν μὲν ὁδὸν ἡγοῦντο ὥσπερ ἐκέλευε, τὴν δὲ ῥώμην τῆς ψυχῆς ἐθαύμαζον, ὃς οὔτε τοὺς ἀσσυρίους, οὔτε τοὺς λυδοὺς, οὔτε τοὺς συμμάχους ἑαυτῶν ἔτι ἐφοβοῦντο. ἀλλὰ μὴ παντάπασιν ὁ κῦρος μικράν τινα ἑαυτῶν οἴοιτο ῥοπὴν εἶναι, καὶ παρόντων καὶ ἀπόντων. πορευομένων δὲ, ἐπεὶ νὺξ ἐγένετο, λέγεται φῶς τῷ κύρῳ καὶ τῷ στρατεύματι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προφανὲς γενέσθαι, ὥστε πᾶσι φρίκην μὲν πρὸς τὸ θεῖον ἐγγίνεσθαι, θάρσος δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους. ὡς δὲ εὔζωνοί τε καὶ ταχὺ ἐπορεύοντο, εἰκότως πολλήν τε ὁδὸν διήνυσαν, καὶ ἅμα κνέφα πλησίον γίγνονται τοῦ τῶν ὑρκανίων στρατεύματος. ὡς δ' ἔγνωσαν οἱ ἄγγελοι, λέγουσι τῷ κύρῳ, ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ σφέτεροι. τῷ τε γὰρ ὑστάτους εἶναι γιγνώσκειν ἔφασαν, καὶ τῷ πλήθει τῶν πυρῶν. ἐκ τούτου πέμπει τὸν ἕτερον αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς, προστάξας λέγειν, εἰ φίλοι εἰσὶν, ὡς τάχιστα ἀπαντᾶν, τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας. συμπέμπει δέ τινας καὶ τῶν παρ' ἑαυτοῦ, καὶ λέγειν ἐκέλευσε τοῖς ὑρκανίοις, ὅτι ὡς ἂν ὁρῶσιν αὐτοὺς προσφερομένους, οὕτω καὶ αὐτοὶ ποιήσουσιν. οὕτω δὴ ὁ μὲν μένει τῶν ἀγγέλων παρὰ κύρῳ· ὁ δὲ προσελαύνει πρὸς τοὺς ὑρκανίους. ἐν ᾧ δ' ἐσκόπει τοὺς ὑρκανίους ὁ κῦρος, ὅ,τι ποιήσουσιν, ἐπέστησε τὸ στράτευμα. καὶ προσελαύνουσι πρὸς αὐτὸν, οἱ τῶν μήδων προεστηκότες, καὶ ὁ τιγράνης, καὶ ἐρωτῶσι τί δεῖ ποιεῖν. ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· τοῦτ' ἔστι τὸ πλησίον ὑρκανίων στράτευμα. καὶ οἴχεται ὁ ἕτερος τῶν ἀγγέ-

τῶν ἀγγέλων πρὸς αὐτοὺς, καὶ τῶν ὑμετέρων τινὲς σὺν αὐτῷ·
φράσοντες ὡς φίλοι εἰσὶν ἀπαντᾶν τὰς δεξιὰς ἀνατείναν-
τας πάντας. ἐὰν μὲν οὖν οὕτω ποιῶσι, δεξιοῦσθε αὐτοὺς.
καθ' ὃν ἂν ᾖ ἕκαστος, καὶ ἅμα θαρρύνετε. ἐὰν δὲ ὅπλα
αἴρωνται, ἢ φεύγειν ἐπιχειρῶσι, τούτων, ἔφη, πρώτων
εὐθὺς πειρᾶσθε μηδένα λείπειν. ὁ μὲν τοιαῦτα παρήγγει-
λεν. οἱ δὲ ὑρκάνιοι ἀκούσαντες τῶν ἀγγέλων, ἥσθησάν τε,
καὶ ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς ἵππους, παρῆσαν, τὰς δεξιὰς
ὥσπερ εἴρητο προτείναντες. οἱ δὲ μῆδοι καὶ οἱ πέρσαι
ἀντεδεξιοῦντό τε αὐτοὺς καὶ ἐθάρρυνον. ἐκ τούτου δὴ λέγει
ὁ κῦρος· ἡμεῖς μὲν, ὦ ὑρκάνιοι, ἤδη ὑμῖν πιστεύομεν.
καὶ ὑμᾶς δὲ χρὴ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχειν. τοῦτο δ', ἔφη, ἡμῖν
πρῶτον εἴπατε, ὁπόσον ἀπέχει ἐνθένδε, ἔνθα αἱ ἀρχαί
εἰσι τῶν πολεμίων, καὶ τὸ ἀθρόον αὐτῶν; οἱ δὲ ἀπεκρί-
ναντο ὅτι ὀλίγῳ πλέον ἢ παρασάγγην. ἐνταῦθα δὴ λέ-
γει ὁ κῦρος· ἄγετε δὴ, ἔφη, ὦ ἄνδρες πέρσαι καὶ μῆ-
δοι, καὶ ὑμεῖς ὦ ὑρκάνιοι. ἤδη γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὡς συμ-
μάχους καὶ κοινωνοὺς διαλέγομαι. εὖ χρὴ εἰδέναι νῦν, ὅτι
ἐν τοιούτῳ ἐσμὲν, ἔνθα μαλακισάμενοι μὲν, πάντων ἂν
τῶν χαλεπωτάτων τύχοιμεν. ἴσασι γὰρ οἱ πολέμιοι ἐφ'
ἃ ἥκομεν. ἢν δὲ ἐπὶ τὸ καρτερὸν ἐμβαλόμενοι, ἴωμεν ῥώ-
μῃ καὶ θυμῷ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, αὐτίκα μάλα ὄψεσθε,
ὥσπερ δούλων ἀποδιδρασκόντων εὑρημένων, τοὺς μὲν
ἱκετεύοντας αὐτῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας, τοὺς δ' οὐδὲ ταῦ-
τα φρονεῖν δυναμένους. ἡττημένοι τε γὰρ ὄψονται ἡμᾶς.
καὶ οὔτε οἰόμενοι ἥξειν, οὔτε συντεταγμένοι, οὔτε μάχε-
σθαι παρεσκευασμένοι, καταλημμένοι ἔσονται. εἰ οὖν
ἡδέως βουλοίμεθα, καὶ δειπνῆσαι καὶ νυκτερεῦσαι, καὶ
βιοτεύειν τὸ ἀπὸ τοῦδε, μὴ διδῶμεν αὐτοῖς σχολὴν, μήτε
βουλεύσασθαι, μήτε παρασκευάσασθαι μηδὲν ἀγαθὸν ἑαυ-
τοῖς, μηδὲ γνῶναι πάμπαν, ὅτι ἄνθρωποί ἐσμεν. ἀλλὰ
γέρρα, καὶ σαγάρεις ἅπαντα, καὶ κοπίδας, καὶ πληγὰς
ἥκειν νομιζόντων. καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, ὦ ὑρκάνιοι, ὑμᾶς
αὐτοὺς προπετάσαντες ἡμῶν, προπορεύεσθε ἔμπροσθεν,
ὅπως τῶν ὑμετέρων ὅπλων ὁρωμένων, λανθάνωμεν, ὅτι
πλεῖστον χρόνον. ἐπειδὰν δ' ἐγὼ πρὸς τῷ στρατεύματι
γένωμαι τῶν πολεμίων, παρ' ἐμοὶ μὲν καταλίπετε ἕκα-
στοι τάξιν ἱππέων. ὡς ἐάν τι δέῃ, χρῶμαι μένων παρὰ τὸ
στρατόπεδον. ὑμῶν δὲ οἱ μὲν ἄρχοντες, καὶ οἱ πρεσβύτε-
ροι, ἐν τάξει ἐλαύνετε ἀθρόοι, εἰ σωφρονεῖτε, ἵνα μήποτε
ἀθρόῳ τινὶ ἐντυγχάνοντες, ἀποβιασθῆτε. τοὺς δὲ νεωτέρους
ἀφίετε διώκειν, οὗτοι δὲ κατακαινόντων. τοῦτο γὰρ ἀσφαλέστα-
τον νῦν, ὡς ἐλαχίστους τῶν πολεμίων λιπεῖν. ἢν δὲ, τὸ πολ-
λοῖς δὴ συμβεβηκὸς κρατοῦσι τὴν τύχην ἀναστρέψαι γί-
γνεσθαι, φυλάξασθαι δεῖ, τὸ ἐφ' ἁρπαγὴν τραπέσθαι. ὡς ὁ τοῦτο
ποιῶν οὐκέτι ἀνήρ ἐστιν, ἀλλὰ σκευοφόρος, καὶ ἔξεστι τῷ
βουλομένῳ ἤδη χρῆσθαι τούτῳ ὡς ἀνδραπόδῳ. ἐκεῖνο
δὲ χρὴ γνῶναι, ὅτι οὐδέν ἐστι κερδαλεώτερον τοῦ νικᾶν.
ὁ γὰρ κρατῶν, ἅμα πάντα συνήρπακε, καὶ τοὺς ἄνδρας,
καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ τὰ χρήματα, καὶ πᾶσαν ἅμα
τὴν χώραν. πρὸς ταῦτα τοῦτο μόνον ὁρᾶτε, ὅπως τὴν νί-
κην διασωσώμεθα. ἐὰν γὰρ κρατηθῇ καὶ αὐτὸς ὁ ἁρπά-
ζων ἔχεται. καὶ τοῦτο ἅμα διώκοντες, μέμνησθε ἥκειν
πάλιν ὡς ἐμὲ, ἔτι φάους ὄντος, ὡς σκότους γενομένου,
οὐδένα ἔτι προσδεξόμεθα. ταῦτα εἰπὼν, ἀπέπεμπεν
εἰς τὰς τάξεις ἑκάστους, καὶ ἐκέλευσεν ἅμα πορευομένους,
τοῖς

nuncijs ad ipsos, atque unà cum illo unus è nostris: dicturi, siquidem sunt amici, ut nobis omnes occurrant sublatis dextris. Itaque si ita ad nos ierint, contrà itidem uos eos excipite, & simul ut quisque uenerit, bono ut animo sint, hortamini. Sin arma capiant, fugámue aggrediantur, horum continuò est enitendum nil reliquum facere. Huiusmodi erant admonitiones Cyri. At Hyrcanij auditis nuncijs, tum letati sunt plurimum, tum equis ascensis illicò affuere sublatis dextris, dictum ut fuerat. Medi uerò ac Persæ & ipsi contrà dextris sublatis recipiebant eos amicè, & ut bene sperarent hortabantur. Et exhinc ait Cyrus: Nos quidem Hyrcanij uobis iam credimus, uósque erga nos ita uos habeatis, est æquum. Verùm nobis hoc primum dicite: Quantum hinc distat ubi sunt principia hostium eorumque frequentia? Cui responderunt Hyrcanij, eos distare paulò plusquàm parasangam. Hic ait Cyrus: Agite igitur uiri Persæ, Mediique, uosque Hyrcanij (iam enim ad uos ut socios ac participes loquor) neminem hoc tempore ignarum esse oportet, in huiusmodi nos esse discrimine, ubi si molliter habuerimus, extrema simus mala passuri. Norunt enim hostes quas ad res uenimus. Quòd si constantia freti, eamus aduersus hostis ualenter atque ingenti animo, actutum aspicietis tanquam fugitiuos repertos seruos, alios supplices sese præstare, alios fugere, alios ne hæc quidem posse mente percipere. Nam & uicti nos aspicient, cum neque uenturos nos arbitrarentur, & neque instructi, neque ad pugnam parati, et capti erunt. Quare si uelimus posthac suauiter & cœnare & pernoctare, nolumus istis ocium dare, neque boni quicquam consultandi, neque cognoscendi omnino quot homines sumus, sed omnia uenisse putent, & cratis, & mucrones, & securis & uulnera. Et uos, inquit, ô Hyrcanij, proximos hostibus uosmetipsos facientes ante nos procedite, quò uisis armis uestris lateamus quamplurimum temporis. Sed ubi ipse iuxta agmen hostium fuero, linquite singuli apud me ordinem equitum, quò ipse intra aciem manens, ijs utar si quid opus fuerit. E uobis autem principes atque seniores in ordine, si sapitis, frequentes inuadite, quò nunquam in confertam multitudinem aliquam incidentes uim patiamini. At iuniores dimittite insecutum hostes. Et hi quidem hostis occidunto, hoc enim per hoc temporis est maximè securum, quò illorum paucissimi relinquantur. Sin, quod multis iam accidit, uincentibus uobis fortuna aduersetur, cauendum est ne ad rapinam uertamini, utpote qui hoc fecerit, non sit habendus etiam uir, sed homo sarcinarius, liceatque uolenti cuique ut hoc iam utatur pro mancipio. Illud autem ignorandum non est, NVLLVM esse uictoria maius lucrum. Nam qui uincit, omnia rapit, unà & uiros, et mulieres, et pecunias, & regionem totam. Ad hæc solùm hoc respicite, ut uictoriam seruemus: in hac enim etiam ipse raptor continetur. Atque hoc simul, dum hostis insequimini, mementote, ut retro adhuc per lucem ad me eatis, quòd tenebris factis neminem etiam admittemus. Hæc loquutus Cyrus, dimittebat quosque in suos ordines: iubebatque simul, ut pergentes

 eadem

eadem singuli decurionibus suis significarēt. Decu
riones enim erāt in frōte. Itaq; audiebāt, iisdēq; iube
bāt ut singuli suæ decuriæ eadē præciperēt. Exhinc
Hyrcanij antecedebāt. At ipse mediū tenēs agmen,
unà cū Persis ꝓficiscebatur. Equites uerò ex utroq;
latere rectè instruxit. At hostes ubi illuxit, alij mira
bātur quæ uidebāt, alij iā rē intelligebāt, aliqui nun
ciabāt, aliqui clamabāt: hi equos soluebāt, illi accin
gebātur. Nōnulli à iumētis arma iaciebāt, quidā ar/
mis induebātur. Exiliebāt quidā in equos, frænabāt
eos alij. Vxores plerią; uehiculis imponebāt. Multi
res preciosissimas capiebāt, ut eas saluas facerent.
Plerią; cum huiusmodi res defoderēt, capiebantur:
plures aūt fugæ sese dabāt. Existimandū est etiā alia
eos multa ac aduersa tum facere. Cæterū nemo pu/
gnabat, sed sine pugna peribāt. At Crœsus rex Ly/
dorū, ut æstas erat, cū uxores in rhedis antè dimise/
rat noctu, quò facilius per tēporis refrigerationem
proficiscerētur, tum ipse cū equitibus propè seque/
batur. Et eadē hæc Phryga fecisse tradūt, eius Phry
giæ principē quæ ad Hellespontū iacet. Hi ut ex fu/
gientibus, & ex ijs qui sese offenderēt interrogātes
rem didicerūt, fugiebāt etiā ipsi quammaxime pote
rant. Sed Cappadocū regē, & Arabū item regem,
qui in proximo adhuc essent, thoracibusq; carentes
eum sustinerēt, Hyrcanij interficiūt. Erāt autē mor
tui maiori ex parte Assyrij & Arabes. Nam quia es
sent in agro suo, lentè admodū incedebāt. Medi igi/
tur & Hyrcanij ut iam uictores, talia patrabāt eos
insequentes. At Cyrus equites apud se relictos circū
castra ut obequitarēt, ijs iubebat, ac si quos exeun/
tis uidissēt armatos, ut interimerēt. Iis uerò qui man
sissent iussit per præconem, ut omnes milites, hostes
quotquot essent, aut equites, aut scutati, aut sagitta
rij, deferrent arma ligata, at equos in tabernaculis
relinquerent. Qui aūt hæc non fecisset, is actutū ob/
trūcaretur. Habētesq; mucrones expeditos, in ordi
ne circumstiterūt. Igitur quib. forēt arma, hi ea dela
ta quendā iaciebāt in locū quo iubebātur: quæ ipsa
ab ijs cremabātur, quibus fuerat imperatū. Cūq; Cy
rus cogitasset eò uenisse sine esculētis et poculētis,
quibus sine neq; rei militari studeri potest, neq; a/
liud quicquā fieri: & cum etiā cōsideraret, qui hæc
& celerrimè fierēt et pulcherrime, ei uenit in men
tem, necessariò oportere, ut omnibus militiam exer
centibus unus sit qui & tabernaculi curam gerat,
& ut commeatus ingredientibus militibus sit para
tus. quamobrem intelligebat, hos omnium maximè
circa apparatū faciundū, oportere in castris huius/
modi tēpore cōprehēdere. Per præcones igitur iu/
bet, custodes ut adsint omnes. Quòd sicubi minus sit
custos, ut is adsit qui sit à tabernaculo natu maxi/
mus, dura illis edicēs omnia qui minus parērent. Hi au
tem uidētes parēre etiā heros, quamprimū obedie/
bāt. Vbi affuerūt, sedere primū iubebat eos, quib. es
set in tabernaculo plus cōmeatus duorū mēsiū. Qui
bus uisis iterū iussit eos sedere, quibus foret commea
tus menstruus. Et in his propè cuncti sedebant. Hæc
ubi didicit, ita ad eos ait: Agite, nunc, ô uiri fortissi/
mi, qui è uobis mala exosi estis, et aliquid à nobis bo
ni consequi uelitis, strenuam diligentiam adhibete,
ut du/

τοῖς αὑτῶν ἕκαστον δεκαδάρχοις ταῦτα σημαίνειν. ἐν με-
τώπῳ γὰρ οἱ δεκάδαρχοι ἦσαν. ὥστε ἀκούειν τοὺς δεκα-
δάρχους τῇ δεκάτῃ ἕκαστον κελεύειν παραγγέλλειν. ἐκ τού-
του προηγοῦντο μὲν οἱ ὑρκάνιοι. αὐτὸς δὲ τὸ μέσον ἔχων σὺν
τοῖς πέρσαις ἐπορεύετο. τοὺς δὲ ἱππέας ἑκατέρωθεν ὥσπερ
εἰκὸς παρέταξε. τῶν δὲ πολεμίων, ἐπεὶ σαφὲς ἐγένετο, οἱ μὲν
ἐθαύμαζον τὰ ὁρώμενα, οἱ δὲ ἐγίνωσκον ἤδη, οἱ δ' ἤγγελλον,
οἱ δ' ἐβόων, οἱ δ' ἔλυον ἵππους, οἱ δὲ συνεσκευάζοντο, οἱ δ'
ἐρρίπτουν τὰ ὅπλα ἀπὸ τῶν ὑποζυγίων, οἱ δὲ ὡπλίζοντο, οἱ δὲ
ἀνεπήδων ἐπὶ τοὺς ἵππους, οἱ δὲ ἐχαλίνουν, οἱ δὲ τὰς γυναῖ-
κας ἀνεβίβαζον ἐπὶ τὰ ὀχήματα, οἱ δὲ τὰ πλείστου ἄξια ἐ-
λάμβανον, ὡς διασωσόμενοι, οἱ δὲ κατορύττοντες τὰ τοιαῦ-
τα ἡλίσκοντο, οἱ δὲ πλεῖστοι εἰς φυγὴν ὥρμων. οἴεσθαι δὲ χρὴ
καὶ ἄλλα πολλά τε καὶ παντοδαπὰ ποιεῖν αὐτούς. πλὴν ἐμά-
χετο οὐδείς, ἀλλ' ἀμαχητὶ ἀπώλλυντο. κροῖσος δὲ ὁ λυδῶν
βασιλεύς, ὡς θέρος ἦν, τάς τε γυναῖκας ἐν ταῖς ἁρμαμά-
ξαις προαπεπέμψατο τῆς νυκτός, ὡς ἂν ῥᾷον πορεύοιντο
κατὰ τὸ ψῦχος. καὶ αὐτὸς ἔχων τοὺς ἱππέας ἐπηκολούθει. καὶ τὸν
φρύγα ταὐτά φασι ποιῆσαι, τὸν τῆς παρ' ἑλλήσποντον ἄρ-
χοντα φρυγίας. ὡς δὲ παρῄσθοντο τῶν φευγόντων καὶ κατα-
λαμβανόντων αὐτούς, πυθόμενοι τὸ γιγνόμενον, ἔφευγον
δὴ καὶ αὐτοὶ κατὰ κράτος. τὸν δὲ τῶν καππαδοκῶν βασιλέα
καὶ τὸν ἀραβίων ἔτι ἐγγὺς ὄντας, καὶ ὑποστάντας ἀθωρακί-
στους, ἀποκτείνουσιν οἱ ὑρκάνιοι. τὸ δὲ πλεῖστον ἦν τῶν ἀποθα-
νόντων ἀσσυρίων καὶ ἀραβίων. ἐν γὰρ τῇ ἑαυτῶν ὄντες
χώρᾳ, συντονώτατα πρὸς τὴν πορείαν εἶχον. οἱ μὲν δὴ μῆ-
δοι καὶ ὑρκάνιοι, οἷα εἰκὸς κρατοῦντας, ταῦτα ἐποίουν διώ-
κοντες. ὁ δὲ κῦρος τοὺς παρ' ἑαυτῷ ἱππέας καταλειφθέντας
περιελαύνειν ἐκέλευσε τὸ στρατόπεδον. καὶ εἴ τινας σὺν ὅ-
πλοις ἐξιόντας ἴδοιεν, ἀποκτείνειν. τοῖς δ' ὑπομένουσιν
ἐκήρυξεν· ὁπόσοι τῶν πολεμίων στρατιωτῶν ἦσαν ἱππεῖς, ἢ
πελτασταί, ἢ τοξόται, ἀποφέρειν τὰ ὅπλα συνδεδεμένα.
τοὺς δὲ ἵππους ἐπὶ ταῖς σκηναῖς καταλείπειν. ὅστις δὲ μὴ ταῦ-
τα ποιήσοι, αὐτίκα τῆς κεφαλῆς στερηθήσεσθαι. τοὺς δὲ κοπί-
δας προχείρους ἔχοντες, ἐν τάξει περιίστασαν. οἱ μὲν δὴ τὰ
ὅπλα ἔχοντες, ἐρρίπτουν ἀποφέροντες εἰς ἓν χωρίον ὅποι
ἐκέλευσε. καὶ ταῦτα μὲν οἷς ἐπέταξεν, ἔκαιον. ὁ δὲ κῦρος
ἐγνώκει, ὅτι ἦλθον μὲν οὔτε σῖτα οὔτε ποτὰ ἔχοντες. ἄ-
νευ δὲ τούτων οὔτε στρατεύεσθαι δυνατόν, οὔτε ἄλλο οὐδὲν
ποιεῖν. σκοπῶν δὲ ὡς ἂν ταῦτα τάχιστα καὶ κάλλιστα γένοι-
το, ἐνθυμεῖται, ὅτι ἀνάγκη πᾶσι τοῖς στρατευομένοις δεῖν
εἶναί τινα, ὅτῳ καὶ σκηνῆς μελήσει, καὶ ὅπως τὰ ἐπιτή-
δεια παρεσκευασμένα τοῖς στρατιώταις εἰσιοῦσιν ἔσται. καὶ
τοίνυν ἔγνω ὅτι τούτους εἰκὸς μάλιστα πάντων ἐν τῷ στρα-
τοπέδῳ νῦν κατειλῆφθαι. ἂν ἦν διὰ τὸ ἀμφὶ συσκευα-
σίαν ἔχειν, ἐκήρυττε δὲ παρεῖναι πάντας τοὺς ἐπιτρόπους.
εἰ δέ που μὴ εἴη ἐπίτροπος, τὸν πρεσβύτατον ἀπὸ σκηνῆς.
τῷ δὲ ἀπειθοῦντι, πάντα τὰ χαλεπὰ ἀνεῖπεν. οἱ δὲ ὁρῶν-
τες καὶ τοὺς δεσπότας πειθομένους, ταχὺ ἐπείθοντο. ἐπεὶ δὲ
παρεγένοντο, πρῶτον μὲν ἐκέλευσε καθίζεσθαι αὐτῶν, οἷς ἐστι
πλέον ἢ δυοῖν μηνοῖν ἐν τῇ σκηνῇ τὰ ἐπιτήδεια. ἐπεὶ δὲ
τούτους εἶδεν, αὖθις ἐκέλευσεν, οἷς μηνὸς ἦν. ἐν δὲ τού-
τοις σχεδὸν πάντες ἐκαθίζοντο. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔμα-
θεν, εἶπεν ὧδε αὐτοῖς· ἄγετε τοίνυν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, οἵ-
τινες ὑμῶν τὰ μὲν κακὰ μισεῖτε, ἀγαθοῦ δέ τινος παρ'
ἡμῶν βούλεσθ' ἂν τυγχάνειν, ἐπιμελήθητε προθύμως,
ὅπως

ἐποίησε διπλάσια ἐν τῇ σκηνῇ ἑκάστῃ σιτία καὶ ποτὰ παρεσκευασμένα ἢ τοῖς δεσπόταις καὶ τοῖς οἰκέταις, ἃ καθ' ἡμέραν ἐποιεῖτε. καὶ τἆλλα δὲ πάντα ὁπόσα καλὴν δαῖτα παρέξει, ἕτοιμα ποιεῖτε, ὡς αὐτίκα μάλα παρέσονται ὁπότεροι ἂν κρατῶσι καὶ ἀξιώσουσιν ἐκπλέω ἔχειν πάντα τὰ ἐπιτήδεια. ἴστε οὖν ὅτι συμφέροι ἂν ὑμῖν ἀμέμπτως δέχεσθαι τοὺς ἄνδρας. οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσαντες, πολλῇ σπουδῇ τὰ παρηγγελμένα ἔπραττον. ὁ δ' αὖ συγκαλέσας τοὺς ταξιάρχους, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, γιγνώσκομεν ὅτι νῦν ἔξεστιν ἡμῖν, προτέροις τῶν ἀπόντων συμμάχων, ἀρίστου τυχεῖν, καὶ τοῖς μάλα ἐσπουδασμένοις σιτίοις καὶ ποτοῖς χρῆσθαι. ἀλλ' οὔ μοι δοκεῖ τοῦτ' ἂν τὸ ἄριστον πλέον ὠφελῆσαι ἡμᾶς, ἢ τὸ τῶν συμμάχων ἐπιμελεῖς φανῆναι. οὐδ' ἂν αὕτη ἡ εὐωχία, ἰσχυροτέρους ποιῆσαι, ὅσον εἰ δυναίμεθα τοὺς συμμάχους προθύμους ποιεῖσθαι. εἰ δὲ τῶν νυνὶ διωκόντων καὶ κατακαινόντων τοὺς ἡμετέρους πολεμίους, καὶ μαχομένων εἴ τις ἐναντιοῦται, τούτων δόξομεν οὕτως ἀμελεῖν, ὥστε καὶ πρὶν εἰδέναι ὅ, τι πράττουσιν ἠριστηκότες φαίνεσθαι, ὅπως μὴ αἰσχροὶ μὲν φανούμεθα, ἀσθενεῖς δ' ἐσόμεθα συμμάχων ἀποροῦντες. τὸ δὲ τῶν πονούντων καὶ κινδυνευόντων ἐπιμεληθῆναί ἵνα, ὅπως εἰσιόντες τὰ ἐπιτήδεια ἕξουσιν, αὕτη ἂν ἡμᾶς ἡ θοίνη, πλείω εὐφράνειεν, ὡς ἐγώ φημι, ἢ τὸ παραχρῆμα τῇ γαστρὶ χαρίσασθαι. ἐννοήσατε δ', ἔφη, ὡς εἰ μηδ' ἐκείνους αἰσχυντέον ἦν, οὐδ' ὡς ἡμῖν προσήκει, οὔτε πλησμονῆς πω, οὔτε μέθης. οὐ γάρ πω διαπέπρακται ἡμῖν ἃ βουλόμεθα. ἀλλ' αὐτὰ πάντα νῦν ἀκμάζει μελείας δεόμενα. ἔχομεν γὰρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, πολεμίους πολλαπλασίους ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τούτους λελυμένους, οὓς καὶ φυλάττεσθαι ἔτι προσήκει, καὶ φυλάττειν, ὅπως ὦσι καὶ οἱ ποιήσοντες ἡμῖν τὰ ἐπιτήδεια. ἔτι δ' οἱ ἱππεῖς ἡμῖν ἄπεισι, φροντίδα παρέχοντες ὅπου εἰσί, κἂν ἔλθωσιν εἰ παραμενοῦσιν. ὥστε, ὦ ἄνδρες, νῦν μοι δοκεῖ τοιοῦτον σῖτον προσφέρεσθαι δεῖν ἡμᾶς, καὶ τοιοῦτον ποτόν, ὁποῖόν τις οἴεται μάλιστα σύμφορον εἶναι, πρὸς τὸ μήτε ὕπνου, μήτε ἀφροσύνης ἐμπίπλασθαι. ἔτι δὲ καὶ χρήματα ἐγὼ οἶδα, ὅτι πολλά ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐστίν. ὧν ἀκούω ὅτι δυνατὸν ἡμῖν κοινῶν αὐτῶν ὄντων τοῖς συγκατειληφόσι νοσφίσασθαι, ὁπόσα ἂν βουλώμεθα. ἀλλ' οὔ μοι δοκεῖ τὸ λαβεῖν κερδαλεώτερον εἶναι, τοῦ δικαίους φαινομένους, ἐκείνους τούτῳ πρίασθαι ἔτι μᾶλλον αὐτούς, ἢ νῦν ἀσπάζεσθαι ἡμᾶς. δοκεῖ δέ μοι, ἔφη, καὶ τὸ νεῖμαι τὰ χρήματα ἐπειδὰν ἔλθωσι, Μήδοις καὶ Ὑρκανίοις καὶ Τιγράνῃ ἐπιτρέψαι. κἂν τι μεῖον ἡμῖν δάσωνται, κέρδος ἡγεῖσθαι. διὰ γὰρ τὰ κέρδη ἥδιον ἡμῖν παραμενοῦσι. τὸ μὲν γὰρ νῦν πλεονεκτῆσαι ὀλιγοχρόνιον ἂν ἡμῖν τὸν πλοῦτον παράσχοι. τὸ δὲ ταῦτα προεμένους ἐκεῖνα κτήσασθαι ὅθεν πλοῦτος φύεται, τοῦτ' αὖθ' ὡς ἐγὼ δοκῶ, ἀφνειότερον ἡμῖν δύναιτ' ἂν τὸν πλοῦτον καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις παρέχειν. οἶμαι δ', ἔφη, καὶ οἴκοι ἡμᾶς τούτου ἕνεκα ἀσκεῖν, καὶ γαστρὸς κρείττους εἶναι, καὶ ἀκαίρων κερδῶν, ἵν' ὁπότε δέοι, δυναίμεθα αὐτοῖς συμφόρως χρῆσθαι. ποῦ δ' ἐν μείζοσι τῶν νῦν παρόντων ἐπιδειξόμεθα τὴν παιδείαν, ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ. ὁ μὲν οὕτως εἶπε. συνεῖπε δ' αὐτῷ Ὑστάσπας ἀνὴρ

Πέρσης

ut duplo plura in quolibet tabernaculo esculēta poculentaq; sint parata heris ac famulis, quàm quæ quotidie faciebatis: aliaq; omnia quęcunq; pulchras præbitura sunt epulas, ut in promptu sint facitote, quoniā citò admodū sunt affuturi uictores uicerint, dignūq; duxerint affatim habere omnes res necessarias. Ita noueritis fore, ut uobis cōducat si pbè uiros exceperitis. Quæ illi audiētes, magno studio quæ præcepta à Cyro fuerāt, agebāt. Hic rursus cōuocatis ordinum centurionibus, huiusmodi uerba habuit:

CYRI CONCIO.

Viri amicissimi, cognoscimus sanè licere nunc nobis, qui priores sumus quàm absentes socij, prādere et apparatis esculentis poculētisq; uti: sed non uidetur mihi hoc prandij plus utilitatis afferre posse, quàm si sociorū curā habuisse uideamur: neq; ipsæ epulæ tanto reddant nos ualidiores, quanto si socios possimus strenuos facere. Quòd si insequētibus nūc socijs, & occidentibus hostis nostros atq; prælianti bus, si quis aduersatur, uidebimur hos ita negligere, ut prius etiam quàm nouerimus quid ab ijs agatur, prāderimus, cauendū est ne ut turpes appareamus, et imbecilles futuri simus, sociorū inopes. Quòd si quis curauerit ut hi periclitantes laborātesq; dū castra ingrediantur habituri sint necessaria, hæ dapes plus lętitię nobis afferent, mea sentētia, q̄ si statim uētri obsequamur. Cogitate præterea, si etiam propter illos nobis pudendū nō esset, neq; tamē hoc pacto nos adhuc decere repleri atq; inebriari. Nondū enim peracta sunt nobis quæ uolumus, quin omnia hæc nūc uigēt quibus diligētia opus est. quippe qui habemus in castris hostes multò plures quàm ipsi sumus, et hos quidē solutos, qui cauēdi fortassis adhuc sunt et custodiēdi, quò sint qui res necessarias nobis faciant. Præterea equites nostri absunt, qui solicitudinem nobis afferūt, ubi sint, ueniāt ne, an sint mansuri. Quare mihi uidetur, ò uiri, talē nobis afferri cibū oportere, ac talē potū, qualē quis putet maximè cōducere, quo minus et somno, et insipiētia referciamur. Ad hæc nō sum nescius pecunias in castris esse permultas, quæ quoniā ijs nunc cōmunes nobiscum sunt qui cepere, fieri posse intelligo, ut eas pro uoluntate uertamus in priuatū usum. At ne mihi uidetur quidē eas capere fructuosius esse, quàm si, ut iusti appareamus, enitimur illos hac re nobis reddere, maiore etiā quàm nūc sunt affectos beneuolētia. Videtur autē mihi uel distributionē ipsarū pecuniarū cū uenerint, Medis & Hyrcanijs Tigraniq; esse cōcedendam. & quamuis minus etiā nobis tributuri sint, lucro ducendū esse. Nā lucri causa libētius apud nos manebūt. Auidior enim præsens acquisitio parū duraturas nobis diuitias præbeat, ac in his tradendis pecunijs illas nos res adipiscamur unde diuitiæ oriuntur, hoc perenniores, mea sententia, opes nobis possit nostrisq; omnibus præstare. Puto etiam nos domi rei huiusce causa exerceri, ut et uentre & intempestiuis quæstibus simus superiores, ut cū opus sit unquam, queamus ijs uti ad nostram utilitatē. At ubi maioribus in rebus quàm in præsentibus disciplinam possimus demonstrare, equidē ipse non uideo. Cyrus hoc modo locutus est. Quo cū Hystaspas uir

Perses,

Perses, & is quidem homotimus, ita oratione conuenit: Absurdum enim sit Cyre, si in uenatione saepe sine cibo perstamus, quo feram aliquã capiamus, uel minimi fortasse facundam: opes autem totas uenari molientibus, si quid eorum impedimento sit nobis quae malis hominibus dominentur, bonis seruiunt, haudquaquam uidemur facere ex officio. Hystaspas ita cum Cyri sententia conuenit, aliiq; omnes haec unà approbauere. Cyrus autem dixit: Agite quoniam eadem sentimus, mittite à manipulo singuli quinque ex uiris strenuos, qui circumeuntes quosscunque uideant parantis res necessarias, eos laudent, sed in negligentis seuerius animaduertant, quàm si essent ipsorum heri. Ab his quidem haec gerebantur. At Medi, alij quidem cum offendissent auertissentq; carros, qui iam antea profecti erant eos impellebant, plenos earũ rerum quibus egebat exercitus. Alij uerò adigebant rhedas quas ceperant, refertas mulieribus pulcherrimis, partim uxoribus, partim pellicibus, quae propter formae praestantiam circumuehebantur. Asiatici enim exercitus hoc etiam tempore dum rei militari student, secũ habent res omnis preciosissimas, inquientes, pugnaciores se esse, ubi adsint quae habent charissima: cogi enim his ferre auxiliũ. Fortassis ita res habet, fortassis etiam ea faciunt uoluptati obsequentes. Cyrus autem spectans quae à Medis & Hyrcaniis gesta erant, se ac suos tanquam increpabat, quòd alij per id temporis magis seipsis augeri gloria uidebantur, & aliquid etiam adipisci, ipsos autem in tardiore opperiri loco. Etenim qui praedam agebant ostendentes Cyro quae abs se agebantur, iterum abequitabant alios insequentes: nam haec dicebant suos sibi principes facienda imperasse. Aegrè commotus his Cyrus, tamen res seponebat, suosq; ordinum centuriones rursus conuocabat, stansq; ubi possent quae consultarentur exaudiri, haec loquitur:

CYRI CONCIO.

Viri amicissimi, omnes sane cognoscimus, ut opinor, futurũ ut magna bona sint Persis omnib. at uobis nõ absurde maxima per quos haec gerũtur, si his quae initio nũc uidẽtur potiamur. Sed ut haec sint nostri iuris, cum haudquaquã simus sufficiẽtes ad ea accipiscenda nisi proprium Persae habeant equitatũ, hoc equidem non uideo. Cogitandum enim nunc uobis est, arma habere nos Persas, quibus hostis obuiã euntes uertamus in fugam. Sed ubi eos uerterimus, quos aut equites, aut sagittarios, aut scutatos, aut iaculatores fugientis capere possumus, uel interimere, si equis careamus? Qui etiam laedere nos aggressi, uel sagittarij, uel iaculatores equitesue, nos metuant, cũ certò norũt non maius à nobis sibi uel periculum uel malũ imminere, quàm à consitis arboribus? Quod si haec ita habent, nónne liquidum est hosce equites qui nobis nũc adsunt, putare haec omnia quae capta sunt, non minus sua esse quàm nostra? ac fortassis etiã magis mehercule. Nunc igitur haec ita habent necessario. Quod si nobis equos cõpararemus non hisce deteriores, nonne perspicuũ nobis sit prorsus fore, ut & de hostibus possimus omnia sine hisce facere, quae unà cũ his nũc facimus, & hos tũ habituri si-

turi si-

πέρσης τῶν ὁμοτίμων ὧδε. δεινὸν γὰρ τ' ἂν εἴη, ὦ κῦρε, εἰ θήρας μὲν πολλάκις ἄσιτοι καρτεροῦμεν, ὅπως θηρίον τι ὑποχείριον ποιησώμεθα, καὶ μάλα μικροῦ ἴσως ἄξιον· ὄλβον δὲ ὅλον θηρῶντες, εἰ ἐμπόδιόν τι ποιησαίμεθα γενέσθαι ἡμῖν, ἃ τῶν μὲν κακῶν ἀνθρώπων ἄρχει, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς πείθεται, οὐκ ἂν πρέποντα ἡμῖν δοκοῖμεν ποιεῖν. ὁ μὲν ὑστάσπας δὴ οὕτως συνεῖπεν. οἱ δ' ἄλλοι πάντες ταῦτα συνῄνουν. ὁ δὲ κῦρος ἄγετε δή, ἔφη, ἐπεὶ δὲ ὁμονοοῦμεν ταῦτα, πέμψατε ἀπὸ λόχου πέντε ἄνδρας ἕκαστος τῶν σπουδαιοτάτων. οὗτοι δὲ περιιόντες οὓς μὲν ἂν ὁρῶσι πορσύνοντας τὰ ἐπιτήδεια, ἐπαινούντων· οὓς δ' ἀμελοῦντας, κολαζόντων ἀφειδέστερον ἢ ὡς δεσπόται. οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν. τῶν δὲ μήδων τινὲς ἤδη οἱ μὲν ἁμάξας προωρμημένας καταλαμβάνοντες καὶ ἀποστρέψαντες, προσήλαυνον μεστὰς ὧν δεῖται στρατιά. οἱ δὲ καὶ ἁρμαμάξας γυναικῶν τῶν βελτίστων, τῶν μὲν καὶ γνησίων, τῶν δὲ παλλακίδων διὰ τὸ κάλλος συμπεριαγομένων. καὶ ταύτας λαβόντες προσῆγον. πάντες γὰρ ἔτι καὶ νῦν οἱ κατὰ τὴν ἀσίαν στρατευόμενοι, ἔχοντες τὰ πλείστου ἄξια στρατεύονται. λέγοντες ὅτι μᾶλλον μάχοιντ' ἂν εἰ τὰ φίλτατα παρείη. τούτοις γάρ φασιν ἀνάγκην εἶναι προθύμως ἀλέξειν. ἴσως μὲν οὖν οὕτως ἔχει. ἴσως δὲ καὶ ποιοῦσιν αὐτά, ἡδονῇ χαριζόμενοι. ὁ δὲ κῦρος ὁρῶν τὰ τῶν μήδων ἔργα καὶ ὑρκανίων, ὥσπερεὶ κατεμέμφετο ἑαυτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ὅτι οἱ ἄλλοι ἐν τοῦτον τὸν χρόνον ἀκμάζειν τε μᾶλλον ἑαυτῶν ἐδόκουν, καὶ προσκτᾶσθαί τι, αὐτοὶ δ' ἐν ἀργοτέρᾳ χώρᾳ ὑπομένειν. καὶ γὰρ δὴ οἱ ἀπάγοντες, ἀποδεικνύντες κύρῳ ἃ ἦγον, πάλιν ἀπήλαυνον, μεταδιώκοντες τοὺς ἄλλους. ταῦτα γὰρ ἔφασαν σφίσι προστετάχθαι ποιεῖν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. δακνόμενος δὴ ὁ κῦρος ἐπὶ τούτοις, ταῦτα μὲν ὅμως κατεχώριζε. συνεκάλει δὲ πάλιν τοὺς ταξιάρχους, καὶ στὰς ὅπου ἔμελλον ἂν ἐξακούσεσθαι τὰ λεγόμενα, ἔλεξε τάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ὅτι μὲν ὦ ἄνδρες φίλοι, εἰ κατάσχοιμεν τὰ νῦν προφαινόμενα, μεγάλα μὲν ἂν ἅπασι πέρσαις ἀγαθὰ γένοιτο, μέγιστα δ' ἂν εἰκότως ἡμῖν δι' ὧν πράττεται, πάντες οἶμαι γινώσκομεν. ὅπως δ' ἂν αὐτῶν ἡμεῖς κύριοι γενοίμεθα, μὴ αὐτάρκεις ὄντες κτήσασθαι αὐτά, εἰ μὴ ἔσται οἰκεῖον ἱππικὸν πέρσαις, τοῦτο οὐκέτι ἐγὼ ὁρῶ. ἐννοεῖτε γὰρ δή, ἔφη, ἔχομεν ἡμεῖς οἱ πέρσαι ὅπλα, οἷς δοκοῦμεν τοὺς πολεμίους τρέπεσθαι, ὁμόσε ἰόντες. καὶ δὴ τρεπόμενοι, ποίους ἢ ἱππέας, ἢ τοξότας, ἢ πελταστάς, ἢ ἀκοντιστάς, ἄνευ ἵππων ὄντες, δυναίμεθα ἂν φεύγοντας, ἢ λαβεῖν, ἢ κατακτανεῖν; τίνες δ' ἂν φοβοῖντο ἡμᾶς προσιόντες κακουργεῖν, ἢ τοξόται, ἢ ἀκοντισταί, ἢ ἱππεῖς, εὖ εἰδότες, ὅτι οὐδεὶς αὐτοῖς κίνδυνος, ὑφ' ἡμῶν κακόν τι παθεῖν μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν πεφυκότων δένδρων; εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, οὐκ εὔδηλον ὅτι οἱ νῦν παρόντες ἡμῖν ἱππεῖς νομίζουσι ταῦτα πάντα ὑποχείρια γινόμενα, οὐχ ἧττον αὐτοῖς εἶναι ἢ ἡμέτερα; ἴσως δέ, νὴ Δία, καὶ μᾶλλον. νῦν μὲν οὖν οὕτω ταῦτα ἔχει κατ' ἀνάγκην. εἰ δὲ ἡμεῖς ἱππικὸν κτησαίμεθα μὴ χεῖρον τούτων, οὐ παντάπασιν ἡμῖν καταφανές, ὅτι τούς τ' ἂν πολεμίους δυναίμεθα ἄνευ τούτων ποιεῖν ἅπερ καὶ νῦν σὺν τούτοις; τούτους τε ἔχοι-

μεν

μεν ἂν τότε μετριώτερον πρὸς ἡμᾶς φρονοῦντας. ὁπότε γὰρ ἢ παρεῖναι, ἢ ἀπεῖναι βούλοιντο, ἧττον ἂν ἡμῖν μέλοι, εἰ αὐτοὶ ἄνευ τούτων ἀρκοῖμεν ἡμῖν αὐτοῖς. ταῦτα μὲν δὴ οἶμαι, οὐδεὶς ἂν ἀντιγνωμονήσειε, μὴ οὐχὶ τὸ πᾶν διαφέρειν, τῶν περσῶν γενέσθαι οἰκεῖον ἱππικόν. ἀλλ' ἐκεῖνο ἴσως ἐννοεῖτε, πῶς ἂν τοῦτο γένοιτο. ἆρ' οὖν σκεψώμεθα, εἰ βουλοίμεθα καθιστάναι ἱππικόν, τί ἡμῖν ὑπάρχει, καὶ τίνος ἐνδεῖ. οὐκοῦν, ἵπποι μὲν οὗτοι πολλοὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ κατειλημμένοι, καὶ χαλινοὶ οἷς πείθονται, καὶ τἄλλα ὅσα δεῖ ἵππους ἔχοντας χρῆσθαί γε. ἀλλὰ μήν, καὶ οἷς γε δεῖ ἄνδρα ἱππέα χρῆσθαι ἔχομεν. θώρακας μὲν ἐρύματα τῶν σωμάτων· παλτὰ δὲ οἷς καὶ μεθιέντες καὶ ἔχοντες χρῴμεθ' ἄν. τί δὴ τὸ λοιπόν; δῆλον ὅτι ἀνδρῶν δεῖ. οὐκοῦν τοῦτο μάλιστα ἔχομεν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμέτερόν ἐστιν, ὡς ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς. ἀλλ' ἐρεῖ τις ἴσως, ὅτι οὐκ ἐπιστάμεθα. οὐδὲ γὰρ τῶν ἐπισταμένων νῦν πρὶν μαθεῖν, οὐδεὶς ἠπίστατο. ἀλλ' εἴποι ἄν τις, ὅτι παῖδες ὄντες ἐμάνθανον· καὶ πότερον οἱ παῖδές εἰσι φρονιμώτεροι, ὥστε μαθεῖν τὰ φραζόμενα καὶ δεικνύμενα, ἢ οἱ ἄνδρες; πότεροι δὲ ἂν μάθωσιν, ἱκανώτεροι τοῖς σώμασιν ἐκπονεῖν, οἱ παῖδες, ἢ οἱ ἄνδρες; ἀλλὰ μήν, σχολή γε ἡμῖν μανθάνειν, ὅση οὔτε παισίν, οὔτε ἄλλοις ἀνδράσιν. οὔτε γὰρ τοξεύειν ἡμῖν μαθητέον, ὥσπερ τοῖς παισί. προεπιστάμεθα γὰρ τοῦτο. οὔτε μὴν ἀκοντίζειν, ἐπιστάμεθα γὰρ τοῦτο. ἀλλ' οὐδὲ μὴν ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνδράσι, τοῖς μὲν γεωργίαι ἀσχολίαν παρέχουσι, τοῖς δὲ τέχναι, τοῖς δὲ ἄλλα οἰκεῖα, ἡμῖν δὲ στρατεύεσθαι οὐ μόνον σχολή, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. ἀλλὰ μήν, οὐχ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῶν πολεμικῶν, χαλεπὰ μέν, χρήσιμα δέ. ἱππικὴ δὲ οὐκ ἐν ὁδῷ μὲν ἡδίων, ἢ αὐτοῖν τοῖν ποδοῖν πορεύεσθαι; ἐν δὲ σπουδῇ οὐχ ἡδύ, ταχὺ μὲν φίλῳ παραγενέσθαι εἰ δέοι, ταχὺ δὲ εἴτε ἄνδρα εἴτε θῆρα δέοιτο διώκοντα καταλαβεῖν. ἐκεῖνο δὲ οὐκ εὐπετές, τὸ ὅ,τι ἂν δέῃ ὅπλον φέρειν, τὸν ἵππον τοῦτο συμφέρειν; οὐκοῦν ταὐτό γ' ἐστὶν, ἔχειν τε καὶ συμφέρειν. ὅ γε μὴν μάλιστ' ἄν τις φοβηθείη, μὴ εἰ δεήσει ἐφ' ἵππου κινδυνεύειν πρότερον ἡμᾶς, πρὶν ἀκριβοῦν τὸ ἔργον τοῦτο, κἄπειτα μήτε πεζοὶ ἔτι ὦμεν, μήθ' ἱππεῖς ἱκανοί, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀμήχανον. ὅπου γὰρ ἂν βουλώμεθα, ἐξέσται ἡμῖν πεζοῖς εὐθὺς μάχεσθαι, οὐδὲν γὰρ τῶν πεζικῶν ἀπομαθησόμεθα, ἱππεύειν μαθόντες. Κῦρος μὲν οὕτως εἶπε. Χρυσάντας δὲ συναγορεύων αὐτῷ, ὧδε ἔλεξεν.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΧΡΥΣΑΝΤΑ.

Ἀλλ' ἐγὼ μέν, ἔφη, οὕτως ἐπιθυμῶ ἱππεύειν μαθεῖν, ὡς νομίζω ἐὰν ἱππεὺς γένωμαι, ἄνθρωπος πτηνὸς ἔσεσθαι. νῦν μὲν γὰρ ἔγωγε ἀγαπῶ, ἤν γ' ἐξ ἴσου τῷ θεῖν ὁρμηθεὶς ἀνθρώπῳ, μόνον τῇ κεφαλῇ πρόσχω, κἂν θηρίον παραθέον ἰδὼν δυνηθῶ διατεινόμενος φθάσαι, ὥστε ἀκοντίσαι, ἢ τοξεῦσαι, πρὶν πάνυ πρόσω αὐτὸ γενέσθαι. ἢν δὲ ἱππεὺς γένωμαι, δυνήσομαι μὲν ἄνδρα ἐξ ὄψεως μήκους καθαιρεῖν, δυνήσομαι δὲ θηρία διώκων, τὰ μὲν ἐκ χειρὸς παίειν καταλαμβάνων· τὰ δὲ ἀκοντίζειν ὥσπερ ἑστηκότα. καὶ γὰρ ἐὰν ἀμφότερα ταχέα ᾖ, ὅμως δὲ πλησίον γίγνηται ἀλλήλων, ὥσπερ τὰ ἑστηκότα ἔσται. ὃ δὲ δὴ μάλιστα δοκῶ, ἔφη, ζώων ἐζηλωκέναι, ἱπποκενταύρους εἰ ἐγένοντο· ὥστε προβουλεύεσθαι

turi simus minus iniquo erga nos animo? Quando uel abesse uel abire uelint, minori nobis curæ sit, ubi sine his sufficiamus nobisipsis. Sed hæc hactenus. His inquã in reb. opinor nemine cõtrariæ fore sentẽtiæ, quin præstet omnino esse Persis propriũ equitatum. Verùm illud fortasse cogitatis, quonã pacto id fiat. Ergo cõsideremus, si uelimus equitatũ cõstituere, et quid nobis existit, et quid deest. Igitur hi quidẽ equi in castris sunt capti permulti, frænaq; quibus parẽt, & alia quibuscũq; eos oportet uti qui equos habẽt. Atqui habemus etiã ea, quibus uiro equiti est utendum, thoracas quibus muniũtur corpora, pilaq; quibus & iaciẽdo utamur & habẽdo. Quid igitur reliquũ? Viris scilicet opus est, hoc certe habemus maxime: NIHIL est enim ita nostrũ, ut nobisipsis nostri nos sumus. Sed dicet fortaßis aliquis: At nescimus. sed neq; ea quæ nunc scimus, prius quàm didicissemus sciebat quisquã. Verùm dixerit aliquis: Cũ pueri essent, hæc discebãt. Et utrũ pueri'ne sunt prudentiores ad ea discẽda quæ tradũtur ac mõstrantur, an uiri? Viri etiã quæ didicerint, magis sufficiũt exercere atq; elaborare corporibus? pueri'ne, an uiri? Quin etiã ociũ nobis est ad discendũ, quantum neq; pueris, neq; uiris alijs esse potest. Nã neq; nobis sagitta discẽda est ut pueris, hanc enim scimus. Neq; iaculũ, nam scimus hoc etiã. Verùm nec item quemadmodum alijs uiris, his agriculturæ negociũ præbent, illis uerò artes, nonnullis aliæ res domesticæ. Nobis autem militiæ operã dare nõ modo est ociũ, sed etiam necessitas. Insuper non quemadmodũ res aliæ plures bellicæ difficiles sunt, sed utiles. Equitare uero nónne in itinere iucũdius est, quàm duobus nos pedibus proficisci? Et ubi celeritati studẽdũ est, an minus delectat quamprimũ adesse amico si oporteat, celeriterq; siue uirũ opus sit seu bestiã insequi atq; capere? illud autẽ non facile est & cõmodum, quicquid armorum ferendũ est, hoc ab equo unà ferri? Itaq; idem est & habere, & unà ferre. Atqui metuat quispiam plurimum, ne si prius nos oportuerit in equo subire periculum quàm equestrem bene didicerimus, ne pedites amplius simus nec equites satis boni. Sed ne hoc quidẽ perdifficile est. Vbi enim uelimus, licebit nobis continuò pugnare peditibus: quippe qui equestrem edocti, nihil pedestrium dediscemus. Ita Cyrus locutus est. Chrysantas uerò eius sententiam sequens, huiusmodi uerbis est usus:

CHRYSANTAE ORATIO.

At ego ita profectò cupio tenere scientiam equitandi, ut existimem fore homo uolucer, ubi fiam eques. Nunc enim satis mihi sit, si ex equo cursum aggressus ullo cum homine, huic capite solum antecellam, si feram uideam cursu prætereuntem, eam possim aut iaculum, aut sagittam intendens prius assequi, quàm fiat admodum eminus. Quod si fiam eques, potero tum uirum ex aspectus lõgitudine interimere, tum bestias insequens alias cominus percutere, comprehensas alias perinde ac stantis iaculo ferire. Etenim si utriq; sint ueloces, tamen ubi propius inuicem fiãt, erũt stantiũ instar. Quo fit, ut maximè ex omnibus animalibus adamem hippocentauros, si fuerunt. quippe qui tum hominis uterẽtur ante rem consul

consultandi prudẽtia, & manuum artificio, tum haberent equi & uelocitatẽ & uires. Quare et quod fugeret, capiebant: & quod expectaret, uertebant in fugam. Itaq; etiam ipse hæc omnia, si fiam eques, mecum sane confero. Potero equidem omnia prouidere mẽte humana: manibus uerò me armabo, equo autem uehar, aduersariumq; auertam equi robore: neq; sicuti hippocentauri, uincar natura. Itaq; hoc sane melius est, quàm hippocentaurum esse natum. Hippocentauros enim arbitror multis carere bonis quæ ab hominibus sunt inuẽta, ut ijs scilicet est utendum: multis item carere uoluptatibus equis innatis, quonam pacto ijs frui oportet. At ego si equitare didicero, cum in equo fuero, agam scilicet quæ hippocentauri sunt: cum ex equo descendero, et cœnabo, & induar, & me quieti dabo quemadmodũ alij homines. Quare quid aliud sim futurus quàm diuisus hippocentaurus, ac rursum compositus? Insuper his etiam rebus hippocentaurũ anteibo. Nam ille duobus prospiciebat oculis duabusq; auribus audiebat: at ego oculis quatuor coniectabo, & quatuor auribus præsentiam. Aiunt enim equum manifestare hominibus multa quæ oculis prospicit: ac multa significare auribus, quæ antea auditu percipit. Me igitur scribe in eorum numero qui equitare maiorẽ in modum cupiũt. Et nos quoq; scribito medius fidius, alij omnes dixerunt. Exhinc igitur ait Cyrus: Quid ergo, posteaquam hæc omnibus nobis admodum uidentur, num etiam legem ferimus nobisipsis, qua caueatur esse ijs turpe, quibus equum ipse dedero, si quis nostrum uisus fuerit proficisci pedes, siue multũ seu parum itineris faciundum sit quò omnino nos quoq; homines putent esse hippocẽtauros? Cyrus ita interrogabat. At ij omnes rem comprobarũt. Quare hac etiam tempestate talis usus ex illo tempore est Persis, ut neq; ex claris atque bonis uiris ultro Perses quisquam aspiciatur usquam pedes incedere. Igitur hi erant in his sermonibus. Cum uerò esset supra meridiẽ, adequitabant equites Medi atq; Hyrcanij, qui agerent captiuos et equos et uiros. Quotquot enim arma tradidissent, eos haud necabant. Cum aduenissent, primum quærebat ex eis Cyrus, an socij omnes salui essent: quod cum affirmassent, dein percunctabatur quid egerant. Illi autem narrabant quæ fecissent, & fortiter singula iactabant. At Cyrus omnia libenter audiebat quæcunq; uellent dicere, dein eos ita laudauit: At etiam perspicuum est, ô uiri, uos fortiter pugnauisse: etenim maiores apparetis & pulchriores, terribilioresq; uisu quàm antea. Exhinc ex ipsis percunctabatur, & quantum itineris incursassent, & an habitaretur regio. Illi autem dicebant multum itineris se fecisse, habitariq; agrum omnẽ, atq; plenum esse & suum, & caprarum, & boum, & equorum, & frumenti, ac bonorum omnium. Duo, inquit Cyrus, nobis curanda fuerint, ut & meliores simus ea possidentibus, ut que hi maneant. NAM solum habitatum preciosa admodum est possessio: quod autẽ caret hominibus, caret etiã bonis. Scio repugnantis à uobis esse occisos, & rectè quidem: hoc enim maxime uictoriam seruat. Eos autem qui arma tradiderunt, egistis captiuos: quos si missos

θαι μὲν ἀνθρώπου φρονήσει, ταῖς δὲ χερσὶ τὸ ὅπλον παλαμᾶσθαι. ἵππου δὲ τάχος ἔχειν καὶ ἰσχὺν, ὥστε τὸν μὲν φεύγοντα αἱρεῖν, τὸν δὲ ὑπομένοντα ἀνατρέπειν. οὐκοῦν πάντα κἀγὼ ταῦτα ἱππεὺς γενόμενος, συγκομίζομαι πρὸς ἐμαυτόν. προνοεῖν μέν γε ἕξω τῇ ἐμῇ πάντα ἀνθρωπίνῃ γνώμῃ. ταῖς δὲ χερσὶν ὁπλοφορήσω, διώξομαι δὲ τῷ ἵππῳ, τὸν δ' ἐναντίον ἀνατρέψομαι τῇ τοῦ ἵππου ῥώμῃ, ἀλλ' οὐ συμπεφυκὼς δεδήσομαι ὥσπερ οἱ ἱπποκένταυροι. οὐκοῦν τοῦτό γε κρεῖττον ἢ συμπεφυκέναι. τοὺς μὲν γὰρ ἱπποκενταύρους οἶμαι ἔγωγε πολλοῖς μὲν ἀπορεῖν τῶν ἀνθρώποις εὑρημένων ἀγαθῶν ὅπως δεῖ χρῆσθαι. πολλοῖς δὲ τῶν ἵπποις ἡδέως πεφυκότων, πῶς αὐτῶν χρὴ ἀπολαύειν. ἐγὼ δὲ ἢν ἱππεύειν μάθω, ὅταν μὲν ἐπὶ τοῦ ἵππου γένωμαι, τὰ τοῦ ἱπποκενταύρου δήπου διαπράξομαι. ὅταν δὲ καταβῶ, δειπνήσω καὶ ἀμφιέσομαι, καὶ καθευδήσω ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. ὥστε τί ἄλλο, ἢ διαιρετὸς ἱπποκένταυρος, καὶ πάλιν σύνθετος γίγνομαι; ἔτι δ', ἔφη, καὶ τοῖσδε πλεονεκτήσω τοῦ ἱπποκενταύρου. ὁ μὲν γὰρ δυοῖν ὀφθαλμοῖν προεωρᾶτο, καὶ δυοῖν ὤτοιν ἤκουεν· ἐγὼ δὲ τέτταρσι μὲν ὀφθαλμοῖς τεκμαροῦμαι, τέσσαρσι δὲ ὠσὶ προαισθήσομαι. πολλὰ γάρ φασιν ἀνθρώπῳ καὶ ἵππον τοῖς ὀφθαλμοῖς προορῶντα δηλοῦν· πολλὰ δὲ τοῖς ὠσὶ προακούοντα σημαίνειν. ἐμὲ μὲν οὖν, ἔφη, γράφε τῶν ἱππεύειν ὑπερεπιθυμούντων. νὴ Δί', ἔφασαν οἱ ἄλλοι πάντες, καὶ ἡμᾶς γε. ἐκ τούτου δή, ἔφη ὁ Κῦρος· τί οὖν, ἔφη, ἐπεὶ σφόδρα ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ, εἰ καὶ νόμον ἡμῖν αὐτοῖς ποιησαίμεθα, αἰσχρὸν εἶναι, οἷς ἂν ἵππους ἐγὼ πορίσω, ἄν τις φανῇ πεζῇ ἡμῶν πορευόμενος, ἐάν τε πολλὴν, ἐάν τε ὀλίγην ὁδὸν δέῃ διελθεῖν, ἵνα καὶ παντάπασιν ἱπποκενταύρους οἴωνται ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι εἶναι; ὁ μὲν οὕτως ἐπήρετο. οἱ δὲ πάντες συνεπῄνεσαν, ὥστε ἔτι καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου οὕτω χρῶνται Πέρσαι. καὶ οὐδεὶς ἂν τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἑκὼν ὀφθείη Περσῶν οὐδαμοῦ πεζὸς ἰών. οἱ μὲν δὴ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις ἦσαν. ἡνίκα δ' ἦν ἔξω μέσου ἡμέρας, προσήλαυνον οἱ Μῆδοι ἱππεῖς καὶ οἱ Ὑρκάνιοι, ἵππους τε ἄγοντες αἰχμαλώτους καὶ ἄνδρας. ὅσοι γὰρ τὰ ὅπλα παρεδίδοσαν, οὐκ ἀπέκτεινον. ἐπεὶ δὲ προσήλασαν, πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐπυνθάνετο ὁ Κῦρος, εἰ σῶοι πάντες εἶεν αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἔφασαν, ἐκ τούτου ἠρώτα ὅ, τι ἔπραξαν. οἱ δὲ διηγοῦντο ἅπερ ἐποίησαν, καὶ ὡς ἀνδρείως ἕκαστα ἐμεγαληγόρουν. ὁ δὲ διήκουε πάντα ἡδέως ὅσα ἐβούλοντο λέγειν. ἔπειτα δὲ καὶ ἐπῄνεσεν αὐτοὺς οὕτως. ἀλλὰ καὶ δῆλοι, ἔφη, ἐστὲ ὡς ἄνδρες ἀγαθοὶ ἐγένεσθε. καὶ γὰρ μείζους φαίνεσθε καὶ καλλίους καὶ γοργότεροι, ἢ πρόσθεν ἰδεῖν. ἐκ δὲ τούτου ἐπυνθάνετο αὐτῶν, καὶ πόσην ὁδὸν διήλασαν. καὶ εἰ οἰκοῖτο ἡ χώρα. οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι καὶ πολλὴν διελάσειαν. καὶ πᾶσα οἰκοῖτο ἡ χώρα, καὶ μεστὴ εἴη καὶ οἰῶν, καὶ αἰγῶν, καὶ βοῶν, καὶ ἵππων, καὶ σίτου καὶ πάντων ἀγαθῶν. δυοῖν ἄν, ἔφη, ἐπιμελητέον ἡμῖν εἴη. ὅπως τε κρείττους ἐσόμεθα τῶν ἐχόντων αὐτά, καὶ ὅπως αὐτοὶ μένωσιν. οἰκουμένη μὲν γὰρ χώρα, πολλοῦ ἄξιον κτῆμα. ἐρήμη δ' ἀνθρώπων οὖσα, ἐρήμη καὶ τῶν ἀγαθῶν γίγνεται. τοὺς μὲν οὖν ἀμυνομένους, οἶδα, ἔφη, ὅτι ἀπεκτείνατε, ὀρθῶς ποιοῦντες. τοῦτο γὰρ μάλιστα σώζει τὴν νίκην. τοὺς δὲ παραδιδόντας, αἰχμαλώτους ἐλάβετε. οὓς εἰ

ἀφεί-

ἀφίεμεν, τοῦτ' αὖ σύμφορον ἂν ὥς ἐγώ φημι ποιήσαιμεν. πρῶτον μὲν γὰρ νῦν οὐκ ἂν φυλάττεσθαι οὐδὲ φυλάττειν τούτους ἡμᾶς δέοι, οὐδ' αὖ σιτοποιεῖν τούτους. οὐ γὰρ λιμῷ γε δήπου κατακτενοῦμεν αὐτούς. ἔπειτα δὲ καὶ τούτους ἀφέντες, πλείοσιν αἰχμαλώτοις χρησόμεθα. ἐὰν γὰρ κρατῶμεν τῆς χώρας, ἅπαντες ἡμῖν οἱ ἐν ταύτῃ οἰκοῦντες, αἰχμάλωτοι ἔσονται· μᾶλλον δὲ τούτους ζῶντας ἰδόντες καὶ ἀφεθέντας, μενοῦσι καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ πείθεσθαι αἱρήσονται μᾶλλον ἢ μάχεσθαι. ἐγὼ μὲν οὖν οὕτω γιγνώσκω. εἰ δὲ ἄλλος τις ὁρᾷ ἄμεινον, λεγέτω. οἱ δὲ ἀκούσαντες, συνῄνουν ταῦτα ποιεῖν. οὕτω δὴ ὁ κῦρος καλέσας τοὺς αἰχμαλώτους, λέγει τάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες, ἔφη, νῦν τε ὅτι ἐπείθεσθε, τὰς ψυχὰς περιεποιήσασθε. τοῦ τε λοιποῦ, ἢν οὕτω ποιῆτε, οὐδ' ὁτιοῦν καινὸν ἔσται ὑμῖν· ἀλλ' ἢ οὐχ ὁ αὐτὸς ἄρξει ὑμῶν ὥσπερ καὶ πρότερον. οἰκήσετε δὲ τὰς αὐτὰς οἰκίας, καὶ χώραν τὴν αὐτὴν ἐργάσεσθε, καὶ γυναιξὶ ταῖς αὐταῖς συνοικήσετε, καὶ παίδων τῶν ὑμετέρων ἄρξετε ὥσπερ νῦν. ἡμῖν μέντοι οὐ μαχεῖσθε, οὐδὲ ἄλλῳ οὐδενί. ἂν δὲ καὶ ἄλλος ὑμᾶς ἀδικῇ, ἡμεῖς ὑπὲρ ὑμῶν μαχούμεθα. ὅπως δὲ μὴ ἐπαγγέλλῃ μηδεὶς ὑμῖν στρατεύειν, τὰ ὅπλα πρὸς ἡμᾶς κομίσατε. καὶ τοῖς μὲν κομίζουσιν, ἔσται εἰρήνη καὶ ἃ λέγομεν ἀδόλως. ὁπόσοι δ' ἂν τὰ πολεμικὰ μὴ ἀποφέρωσιν ὅπλα, ἐπὶ τούτους ἡμεῖς καὶ δὴ στρατευσόμεθα. ἐὰν δέ τις ὑμῶν, καὶ ἰὼν ὡς ἡμᾶς εὐνοϊκῶς καὶ πράττων τι καὶ διδάσκων φαίνηται, τοῦτον ἡμεῖς, ὡς εὐεργέτην καὶ φίλον, οὐχ ὡς δοῦλον περιοψόμεθα. ταῦτ' οὖν ἔφη, αὐτοί τε ἴστε, καὶ τοῖς ἄλλοις διαγγέλλετε. ἢν δ' ἄρα, ἔφη, ὑμῶν βουλομένων ταῦτα μὴ πείθωνταί τινες, ἐπὶ τούτους ἡμᾶς ἄγετε, ὅπως ὑμεῖς ἐκείνων, μὴ ἐκεῖνοι ὑμῶν ἄρχωσιν. ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν, οἱ δὲ προσεκύνησάν τε, καὶ ταῦτα ἔφασαν ποιήσειν. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι ᾤχοντο, ὁ κῦρος εἶπεν· ὥρα δή, ὦ μῆδοι καὶ ἀρμένιοι, δειπνεῖν πᾶσιν ἡμῖν. παρεσκεύασται δὲ ὑμῖν τὰ ἐπιτήδεια ὡς ἡμεῖς βέλτιστα ἐδυνάμεθα. ἀλλ' ἴτε καὶ ἡμῖν πέμπετε, τοῦ πεποιημένου σίτου τὸ ἥμισυ, ἱκανὸς δὲ ἀμφοτέροις πεποίηται. ὄψον δὲ μὴ πέμπετε, μηδὲ πιεῖν. ἱκανὰ γὰρ ἔχομεν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς παρεσκευασμένα. καὶ ὑμεῖς δ', ἔφη, ὦ ὑρκάνιοι, διαγάγετε αὐτοὺς ἐπὶ τὰς σκηνάς. τοὺς μὲν ἄρχοντας ἐπὶ τὰς μεγίστας, (γιγνώσκετε δὲ) τοὺς δ' ἄλλους, ὡς ἂν δοκῇ, κάλλιστα ἔχειν. καὶ αὐτοὶ δὲ δειπνεῖτε ὅπου ἥδιστον ἡμῖν. καὶ ἀκέραιοι αἱ σκηναί. παρεσκεύασται δὲ καὶ ἐνθάδε ὥσπερ καὶ τούτοις. τοῦτο δ' ἴστε ἀμφότεροι, ὅτι τὰ μὲν ἔξω ὑμῖν, ἡμεῖς νυκτοφυλακήσομεν. τὰ δ' ἐν ταῖς σκηναῖς, αὐτοὶ ὁρᾶτε, καὶ τὰ ὅπλα ἐν τίθεσθε. οἱ γὰρ ἐν ταῖς σκηναῖς, οὔπω φίλοι ἡμῖν. οἱ μὲν δὴ μῆδοι καὶ οἱ ἀμφὶ τιγράνην ἐλοῦντο (ἦν γὰρ παρεσκευασμένα) καὶ ἱμάτια μεταλαβόντες, ἐδείπνουν. καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν εἶχον τὰ ἐπιτήδεια. καὶ τοῖς πέρσαις διέπεμπον τῶν ἄρτων ἑκάστοις τοὺς ἡμίσεας. ὄψον δὲ οὐκ ἔπεμπον, οὐδὲ οἶνον, οἰόμενοι ἔχειν τοὺς ἀμφὶ κῦρον, ὅτι ἔφη, ἄφθονα ταῦτα ἔχειν. ὁ δὲ κῦρος ταῦτα ἔλεγεν, ὄψον μὲν τὸν λιμόν· πιεῖν δ' ἀπὸ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. ὁ μὲν δὴ οὖν κῦρος δειπνίσας τοὺς πέρσας, ἐπειδὴ συνεσκότασε, κατὰ πεμπάδας καὶ κατὰ δεκάδας πολλοὺς αὐ-

τῶν

missos faciamus, hoc item, ut mihi uidetur, fiat à nobis utiliter. Primum enim neque cauendi hi nunc nobis, neque custodiendi sunt, nec etiam alendi: non enim esurie eos necabimus. Dein hos si missos facimus, pluribus mancipijs utemur. Nam si agro potiamur, omnes eius habitatores mancipia nobis futuri sunt. Magis etiam alij qui hosce uiuos dimissosque uiderint, mansuri sunt, magisq; eligent parère quàm pugnare. Ipse ita sentio sane. Quod si quis melius uidet, id dicito. Illi autem audientes, hæc facienda esse comprobabant. Sic igitur Cyrus uocatis captiuis, huiusmodi uerba facit.

CYRI CONCIO.

Viri, & nunc quoniam paruistis, animas tutati estis, & in reliquum tempus ubi ita faciatis, nihil prorsus mali patiemini, nisi quod non idem uobis ut prius dominabitur. Habitabitis easdem ædes, & eandem coletis regionem, & earundem uxorum utemini contubernio, uestrisq; filijs sicuti nunc imperabitis. Neque aduersus nos pugnabitis, neque aduersus alium quenquam. Quod si alius iniuriam uobis infert, nos sumus pro uobis pugnaturi. Verùm ne quis præcipiat in expeditionem ut eatis, arma ad nos portate: eritq; ijs qui arma portarint, & pax, & alia quæ dicimus, sine dolo. Sed quotquot arma bellica minus detulerint, aduersus hosce nunc quoque ducemus exercitum. Siquis autem uestrûm & beneuolè ad nos ire, & agere quicquam docereq; appareat, hunc nos ut beneficum & amicum, non ut seruum fouebimus. Hæc igitur & uos scitote, & alijs nunciate. Verùm si uolentibus hæc uobis aliqui aduersentur, agite nos in illos, quo uos illis imperetis, non illi uobis. Cyrus hæc dixit. Illi uero & eum adorabant, & hæc factum iri recipiebant. Illis autem abeuntibus, Cyrus inquit: Hora iam est Medi atque Armenij cœnandi uobis omnibus. Parauimus uobis res necessarias quàm potuimus optimè: sed ite, nobisq; mittite ex parato panificio dimidium: satis enim utrisque est paratum. Obsonium uero ac potum ne mittite, nam hæc apud nos satis parata sunt. Atque uos Hyrcanij deducite ipsos ad tabernacula principes quidem ad maxima tabernacula, ea enim cognoscitis: alios uero ut uisum uobis sit, habete pulcherrimè. Et uos quoque cœnate, ubi uos maxime delectat. Nam uobis salua & integra sunt tabernacula. Est autem æquè nobis hic paratum atque hisce. Scitoteque hoc utrique, nos asseruaturos noctu, quæ uobis sunt exteriora. Vos quæ in tabernaculis sunt aspicite, atque arma bene locate. Nam qui in tabernaculis manent, nondum sunt nobis amici. Medi igitur, Tigranesque lauabantur (erant enim parata omnia) mutatisque uestibus cœnabant. Et eorum equi habebant necessaria. Mittebantque ad Persas ex panibus dimidium: obsonium uero non mittebant, neque uinum, rati ea ijs esse, quoniam dixisset Cyrus affatim hæc habere. Sed hæc dicebat Cyrus, pro obsonio esuriem, pro potu aquam præterfluentis amnis. Igitur Cyrus post cœnatos Persas ubi aduesperasset, per quincurias & decurias co-

rum multos dimittebat, iubens circum castra delitescerent: quippe qui putaret tum custodiæ illos fore, si quis extrinsecus castra adoriretur, tum si quis intrinsecus clasis pecunijs euaderet, eum capturos. Et ita factum est. Multi enim effugiebāt, multiq; capti sunt. At Cyrus pecunias eos habere sinebat qui cepissent, effugientis autem iussit iugulari. Itaq; in posterum ne si uelles quidem, facile inuenisses qui noctu proficisceretur. Persæ igitur degebant ita. At Medi & potabant, & epulabantur, & utebantur tibijs, & omni referciebantur iucunditate. Multæ enim res huiusmodi captæ erant. Quare qui uigilabant, opere non carebant. At rex Medorum Cyaxares nocte qua Cyrus egressus est, & ipse ebrietate tenebatur simul cum suis contubernalibus ob secundam fortunam, & alios Medos in castris adesse arbitrabatur, exceptis paucis, cum magnum audiret tumultum. Famuli enim Medorum, utpote heris absentibus, dissolutè & potabant & tumultuabantur, præsertim quòd ex Assyriorum castris et uinū & alias res multas huiusmodi ceperāt. Sed ubi dies factus est, et ad ianuas nemo ueniret, præter eos qui unà cœnabant, audiretq; uacua esse castra Medis atq; equitibus, ac uideret ubi exiuit ita habere, hic tandem & Cyro excandescebat & Medis, quod ab ijssent se relicto solo: continuoq;, ut fertur, crudelis atq; inexorabilis, iubet cuidam ex præsentibus, ut assumptis equitibus suis, quamcelerrimè pergeret ad Cyri castra, ac diceret hæc uerba: Arbitrabar equidē ipse, ut neq; tu Cyre adeò temerè de me consultares, neq; uos Medi, si Cyrus ita sentiret, ita me solum relinqueretis. Ac nunc si quidem Cyrus uelit, bene est: sin nolit, uos huc adeste quamprimum. Hæc mādauit. Qui uero pergere iussus est, Et quomodo, inquit, here ego illos inueniam? Quomodo? inquit Cyaxares. Cyrus & eius comites aduersus quos profecti sunt? Quòd me dius fidius, inquit audio Hyrcanios quosdam ab hostibus defecisse, illosq; huc ire, atq; eos deducere. His autē auditis, Cyaxares multò etiam magis Cyro irascebatur, quòd neque hæc dixisset sibi, & longè festinantius mittebat ad Medos, ut uiribus eum nudaturus, ac etiam uehementioribus minis quàm antea Medos accusabat. Et nuncio quoque interminatus est, nisi hæc acriter exponeret. Pergebat ergo nuncius habens equites suos circiter centum, & is quidem molestè ferens, quod non etiam ipse cum Cyro profectus foret. Inter eundum autem hi per triuij semitam quandam aberrarunt. neq; prius ueniebant ad castra Cyri, quàm incidentes in quosdam Assyrios qui discederent, eos ut sese ducerent coegerunt: & ita ignibus uisis, circiter mediam prope noctem eò perueniunt. Vbi uerò facti sunt iuxta castra, uigiles, ut dictum à Cyro fuerat, haud eos passi sunt ante lucem ingredi. Sed posteaquam dies illuxit, Cyrus Magis uocatis, legitima dijs ob huiusmodi res secundas eligi iubebat: qui dum circa hæc uersantur, is conuocatis homotimis, ait:

CYRI

τῶν δ᾽ ἐπέμπετο, καὶ ἐκέλευσε κύκλῳ τοῦ στρατοπέδου κρύπτειν, νομίζων ἅμα μὲν φυλακὴν ἔσεσθαι, ἐάν τις ἔξωθεν ἐπίοι. ἅμα δὲ ἐάν τις ἔξω χρήματα φέρων ἀποδιδράσκῃ, ἁλώσεσθαι αὐτόν. καὶ ἐγένετο οὕτως. πολλοὶ μὲν γὰρ ἀπεδίδρασκον, πολλοὶ δ᾽ ἑάλωσαν. ὁ δὲ κῦρος τὰ μὲν χρήματα τοὺς λαβόντας εἴα ἔχειν. τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἐκέλευσεν ἀποσφάξαι. ὥστε τοῦ λοιποῦ, οὐδὲ βουλόμενος ἂν εὗρες ῥᾳδίως τὸν νύκτωρ πορευόμενον. οἱ μὲν δὴ πέρσαι οὕτω διῆγον, οἱ δὲ μῆδοι καὶ ἔπινον, καὶ εὐωχοῦντο, καὶ ηὐλοῦντο, καὶ πάσης εὐθυμίας ἐνεπίμπλαντο. πολλὰ γὰρ καὶ τοιαῦτα ἑάλω ὥστε μὴ ἀπορεῖν ἔργου τοὺς ἐγρηγορότας. ὁ δὲ κυαξάρης ὁ τῶν μήδων βασιλεύς, τὴν μὲν νύκτα ἐν ᾗ ἐξῆλθεν ὁ κῦρος, αὐτός τε ἐμεθύσκετο μεθ᾽ ὧνπερ συνεσκήνου ὡς ἐπ᾽ εὐτυχίᾳ. καὶ τοὺς ἄλλους δὲ μήδους ᾤετο παρεῖναι ἐν τῷ στρατοπέδῳ πλὴν ὀλίγων, ἀκούων θόρυβον πολύν. οἱ γὰρ οἰκέται τῶν μήδων, ἅτε τῶν δεσποτῶν ἀπεληλυθότων ἀνειμένως καὶ ἔπινον καὶ ἐθορύβουν. ἄλλως τε καὶ ἐκ τοῦ ἀσσυρίου στρατεύματος, καὶ οἶνον καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα εἰληφότες. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ἐπὶ θύρας οὐδεὶς ᾔει, πλὴν οἵπερ καὶ συνεδείπνουν, καὶ τὸ στρατόπεδον κενὸν ἤκουσε τῶν μήδων καὶ τῶν ἱππέων, ἑώρα ἐπειδὴ ἐξῆλθεν, οὕτως ἔχοντα. ἐνταῦθα δὴ ἐβριμοῦτό τε τῷ κύρῳ καὶ τοῖς μήδοις, τῷ καταλιπόντας αὐτὸν ἔρημον οἴχεσθαι. καὶ εὐθὺς ὥσπερ λέγεται ὠμὸς εἶναι καὶ ἀγνώμων, κελεύει τῶν παρόντων τινὰ λαβόντα τοὺς παρ᾽ ἑαυτοῦ ἱππέας, πορεύεσθαι ὡς τάχιστα πρὸς τὸ ἀμφὶ κῦρον στράτευμα, καὶ λέγειν τάδε. ᾤμην μὲν ἔγωγε οὐδ᾽ ἂν σέ, ὦ κῦρε, οὕτως ἀπρονοήτως περὶ ἐμοῦ βουλεύσασθαι. εἰ δὲ κῦρος οὕτω γιγνώσκοι, οὐκ ἂν ὑμᾶς γε, ὦ μῆδοι, ἐθελῆσαι, οὕτως ἔρημον ἐμὲ καταλιπεῖν. καὶ νῦν ἐὰν μὲν κῦρος βούληται, εἰ δὲ μή, ὑμεῖς γε τὴν ταχίστην πάρεστε. ταῦτα ἐπέστειλεν. ὁ δὲ ταττόμενος, πορεύεσθαι, ἔφη· καὶ πῶς ὦ δέσποτα, ἐγὼ εὑρήσω ἐκείνους; πῶς δὲ κῦρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἐφ᾽ οὓς ἐπορεύοντο. ὅτι νὴ δί᾽, ἔφη, ἀκούω ἀφεστηκότας τῶν πολεμίων ὑρκανίους τινάς, καὶ ἐλθόντας δεῦρο, οἴχεσθαι ἡγεμόνας αὐτῷ. ἀκούσας ταῦτα ὁ κυαξάρης, πολὺ μᾶλλον ἔτι τῷ κύρῳ ὠργίζετο, μὴ δ᾽ εἰπεῖν αὐτῷ ταῦτα. καὶ πολλῇ σπουδῇ μᾶλλον ἔπεμπεν ἐπὶ τοὺς μήδους, ὡς ψιλώσων αὐτόν. καὶ ἰσχυρότερον ἢ πρόσθεν τοῖς μήδοις ἀπειλῶν ἐπεκάλει. καὶ τῷ πεμπομένῳ δὲ ἠπείλησεν, εἰ μὴ ἰσχυρῶς ταῦτα ἀπαγγέλλοι. ὁ μὲν δὴ πεμπόμενος ἐπορεύετο, ἔχων τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας ὡς ἑκατόν, ἀνιώμενος ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ ἐπορεύθη μετὰ τοῦ κύρου. ἐν δὲ τῇ ὁδῷ πορευόμενοι διασχιζομένων ὁδῶν τρίβῳ τινὶ ἐπλανῶντο. καὶ οὐ πρόσθεν ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ τοῦ κύρου στράτευμα, πρὶν ἐντυχόντες τισὶ τῶν ἀσσυρίων ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἡγεῖσθαι. καὶ οὕτως ἀφικνοῦνται τὰ πυρὰ κατιδόντες, περὶ μέσας νύκτας. ἐπεὶ δ᾽ ἐγένοντο πρὸς τῷ στρατοπέδῳ, οἱ φύλακες ὥσπερ εἰρημένον ἦν ὑπὸ κύρου, οὐκ εἴσω ἀφῆκαν αὐτοὺς πρὸ ἡμέρας. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ὑπέφαινε, πρῶτον μὲν τοὺς μάγους καλέσας, τὰ τοῖς θεοῖς νομιζόμενα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς, ἐξαιρεῖσθαι ἐκέλευσε. καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ ταῦτα εἶχον. ὁ δὲ συγκαλέσας τοὺς ὁμοτίμους, εἶπεν.

ΔΗΜΗ

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες, ὁ μὲν θεὸς προφαίνει πολλὰ ἀγαθά, ἡμεῖς δὲ, ὦ Πέρσαι, ἐν τῷ παρόντι ὀλίγοι ἐσμὲν, ὥστε ἐγκρατεῖς εἶναι αὐτῶν. εἴτε γὰρ ὅσα ἂν κατεργαζώμεθα, μὴ φυλάξομεν, ταῦτα πάλιν ἀλλότρια ἔσται. εἴτε καταλείψομέν τινας ἡμῶν αὐτῶν φύλακας ἐπὶ τοῖς ἐφ᾽ ἡμῖν γιγνομένοις, αὐτίκα οὐδεμίαν ἔχοντες ἰσχὺν ἀναφανούμεθα. δοκεῖ οὖν μοι ὡς τάχιστα ἰέναι τινὰ ὑμῶν εἰς Πέρσας, καὶ διδάσκειν ἅπερ ἐγὼ λέγω, καὶ κελεύειν ὡς τάχιστα πέμπειν στράτευμα, εἴπερ ἐπιθυμοῦσι Πέρσαι τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας, καὶ τὴν κάρπωσιν γενέσθαι ἐφ᾽ ἑαυτοῖς. ἴθι μὲν οὖν, ἔφη, σὺ ὁ πρεσβύτατος, καὶ ἐλθὼν ταῦτα λέγε, καὶ ὅτι οὓς ἂν πέμπωσι στρατιώτας, ἐπειδὰν ἔλθωσι παρ᾽ ἐμὲ, ὅτι ἐμοὶ μελήσει περὶ τῆς τροφῆς αὐτῶν. ἃ δ᾽ ἔχομεν ἡμεῖς, ὁρᾷς μὲν αὐτά. κρύπτε δὲ τούτων μηδέν. ὅτι δὲ τούτων ἐγὼ καλῶς καὶ νομίμως πέμπων εἰς Πέρσας, ποιοίμην αὐτὰ μὲν πρὸς θεοὺς τὸν πατέρα ἐρώτα· τὰ δὲ πρὸς τὸ κοινόν, τὰς ἀρχάς. πεμψάντων δὲ καὶ ὀπτῆρας ὧν πράττομεν, καὶ φραστῆρας ὧν ἐρωτῶμεν. καὶ σὺ δέ, ἔφη, συσκευάζου, καὶ τὸν λόχον προπομπὸν ἄγε. ἐκ τούτου δὲ καὶ τοὺς Μήδους ἐκάλει, καὶ ἅμα ὁ τοῦ Κυαξάρους ἄγγελος παρίσταται· καὶ ἐν πᾶσι τήν τε ἐπὶ τὸν Κῦρον ὀργὴν, καὶ τὰς πρὸς τοὺς Μήδους ἀπειλὰς αὐτοῦ ἔλεγε. καὶ τέλος εἶπεν, ὅτι ἀπιέναι Μήδους κελεύει, εἰ καὶ ὁ Κῦρος μένειν βούλεται. οἱ μὲν δὴ Μῆδοι ἀκούσαντες τοῦ ἀγγέλου, ἐσίγησαν. ἀποροῦντες μὲν, πῶς χρὴ καλοῦντος ἀπειθεῖν· φοβούμενοι δὲ, πῶς ἀπειλοῦντι ὑπακούσειαν, ἄλλως τε καὶ εἰδότες τὴν ὠμότητα αὐτοῦ. ὁ δὲ Κῦρος εἶπεν· ἀλλ᾽ ἐγὼ, ὦ ἄγγελε καὶ Μῆδοι, οὐδέν, ἔφη, θαυμάζω, εἰ Κυαξάρης πολλοὺς μὲν πολεμίους τότ᾽ ἰδὼν, ἡμᾶς δ᾽ οὐκ εἰδὼς ὅ, τι πράττομεν, ὀκνεῖ περί τε ἡμῶν, καὶ περὶ ἑαυτοῦ. ἐπειδὰν δὲ αἴσθηται πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἀπολωλότας, πάντας δὲ ἀπεληλαμένους, πρῶτον μὲν παύσεται φοβούμενος· ἔπειτα γνώσεται, ὅτι νῦν ἔρημος οὐ γίγνεται, ἡνίκα οἱ φίλοι αὐτοῦ τοὺς ἐκείνου ἐχθροὺς ἐξολλύουσιν. ἀλλὰ μὴν μεμπτέοι γε πῶς ἐσμὲν ἄξιοι, εὖ τε ποιοῦντες ἐκεῖνον, καὶ οὐδὲ ταῦτα αὐτοματίσαντες. ἀλλ᾽ ἐγὼ μὲν ἐκεῖνον ἔπεισα, ἐᾶσαι με λαβόντα ὑμᾶς ἐξελθεῖν. ὑμεῖς δὲ οὐχ ὡς ἐπιθυμοῦντες τῆς ἐξόδου, ἠρωτήσατε εἰ ἐξίοιτε. καὶ νῦν δεῦρο ἥκετε, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνου κελευσθέντες ἐξιέναι, ὅτῳ ὑμῶν μὴ ἀχθομένῳ εἴη. καὶ ἡ ὀργὴ οὖν αὕτη, σαφῶς οἶδα, ὅτι ὑπό τε τῶν ἀγαθῶν πεπανθήσεται, καὶ σὺν τῷ φόβῳ λήγοντι ἄπεισι. νῦν μὲν οὖν, ἔφη, σὺ ὦ ἄγγελε ἀνάπαυσαι, ἐπεὶ πεπόνηκας. ὑμεῖς τε, ὦ Πέρσαι, ἐπεὶ καὶ προσδεχόμεθα πολεμίους, ἤτοι μαχουμένους γε ἢ πεισομένους παρέσεσθαι, ταχθῶμεν ὡς κάλλιστα. οὕτω γὰρ ὁρωμένους εἰκὸς πλέον προανύτειν ὧν χρῄζομεν. σὺ δ᾽, ἔφη, ὁ τῶν Ὑρκανίων ἄρχων, ὑπομεῖνον, προστάξας τοῖς ἡγεμόσι τῶν σῶν στρατιωτῶν, ἐξοπλίζειν αὐτούς. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ποιήσας ὁ Ὑρκάνιος, προσῆλθε, λέγει ὁ Κῦρος· ἐγὼ δέ, ἔφη, ὦ Ὑρκάνιε, ἥδομαι αἰσθανόμενος, ὅτι οὐ μόνον φιλίαν ἐπιδεικνύμενος πάρει, ἀλλὰ καὶ ξύνεσιν φαίνῃ μοι ἔχειν. καὶ νῦν ὅτι συμφέρει ἡμῖν τὰ αὐτά, δῆλον. ἐμοί τε γὰρ πολέμιοι Ἀσσύριοι, σοί τε νῦν ἐχθίονές εἰσιν, ἢ ἐμοί. οὕτως οὖν ἡμῖν ἀμφοτέροις βουλευτέον, ὅπως τῶν μὲν νῦν παρόντων μηδεὶς

ἀποστα-

CYRI CONCIO.

Viri, deus quidem nobis bona plurima ostendit: sed nos, ô Persæ, hoc tempore pauci sumus ut hæc retineamus. Si enim qualiacunque efficiamus, minus asseruauerimus, hæc rursus erunt aliena. Quòd si liquerimus ex nobisipsis aliquos ijs custodes quæ facimus, patebit statim nulla nos esse potentia præditos. Itaque mihi uidetur, ut quamprimũ è uobis aliquis eat in Persas, qui eis planum faciat quæ à me dicuntur, iubeatq; quamcelerrimè mittant rursus suppetias, si quidem cupiunt Persæ imperium atq; fructum Asiæ. Ito igitur tu qui es ætate maximus, atq; hæc narrato: quodq; mihi erit alendi cura quoscunque milites mittant, ubi ad me uenerint. Quæ autem nobis sunt, ea tu uides, quorum nihil tibi celandum est. Sed in hisce rebus mittendis à nobis in Persas, ut & pulchrè faciam & legitimè quæ ad deos attinent, patrem Cambysen: quæ uerò ad rem publicã, magistratus interrogato. Mittant præterea horum inspectores quæ gerimus, quiq; ea quæ à nobis quæruntur, considerent. Et tu, inquit, accingere, ac manipulum comitem age. Exhinc uocabat Medos, simulq; adducitur nuncius à Cyaxare, qui audientibus omnibus dicebat, cùm eius iram in Cyrum, tum minas aduersus Medos. Atq; ad postremum, iubere Cyaxarem ut abeant Medi, etiamsi Cyrus manere uelit. Igitur Medi audito nuncio silentium seruabant, tum ambigentes quî uocanti non parêrent, tum etiam metuentes quomodo minanti Cyaxari audirent, præsertim quod non essent nescij, quæ is foret seuitia. At Cyrus inquit: Ego, nuncie ac Medi, nequaquam miror, si Cyaxares multos tum hostis aspiciens, nos uerò quid agamus ignarus, & de nobis & de se ipso dubitat: sed posteaquàm senserit hostis magno numero interemptos, omnis præterea fugatos, primùm liberabitur metu: dein cognoscet se nunc non esse solum, cum sui amici perdunt inimicos suos. Atqui accusandi qui sumus, cum illum bene afficimus? Neque hæc nostra sponte fecimus, sed ego illo persuaso ut me egredi sineret, uobis assumptis hæc facio: uos autem non ueluti cupidi exeundi, an exiretis interrogastis. Hucque nunc uenistis iussi ab illo egredi, si quis uestrum non grauaretur. Quare ipsa etiam ira, certò scio, & maturescet ex hisce bonis, & unà cum desinenti metu abitura est. Nunc igitur & tu nuncie requiesce, quoniam laborasti: & nos, ô Persæ, quoniam hostis affuturos expectamus, qui uel pugnent, uel pareant, instruamur quampulcherrimè. Nam si hoc pacto aspicimur, consentaneum est nos plura ex his, quibus egemus, effecturos. Tu uerò Hyrcaniorum princeps opperire, militum'que tuorum ducibus imperato, eos ut armis induant.

Quæ ubi fecisset Hyrcanius, uenissetque, ait Cyrus: Non parua mihi est uoluptas Hyrcanie, cum sentio adesse te, qui non modò amicitiam præ te feras, sed te callidum esse ostendas: quæ ipsa conducere nunc nobis perspicuum est. Nam & mihi Assyrij hostes sunt, & tibi inimiciores quàm mihi. Hoc pacto nobis utrisque nunc est consultandum, ut horum nemo qui nunc socij nobis adsunt,

deficiat;

deficiat: quinetiam si possimus, alios assumamus. Medum uerò audisti, qui equites reuocat: qui si abierint, nos soli pedites manebimus. Sic igitur faciundum est mihi ac tibi, ut & nuncius hic qui reuocat, manere etiam ipse apud nos uelit. Tu igitur tabernaculum nactus, id ei dato, ubi sit pulcherrimè omnia pro dignitate habiturus. Ego item enitar aliquid ei operis imperare, quod obiturus libentius sit quàm abiturus: eique omnia disserere, quæque spem bonam & ei & amicis omnibus afferant, si bene successerint. Hæc ubi feceris, ad me reuertere. Igitur Hyrcanius in tabernaculum ducebat Medum quò decebat. Qui uerò ibat in Persas, paratus aderat. Ei Cyrus iubebat, ut diceret Persis quæ antea in sermone declarata sunt, Cyaxari literas redderet: tibi que, inquit, uolo ea legere quæ ad Cyaxarem scribo, quò ea quæ noris confitcare, si quid his de rebus te roget. Hæc autem inerant in epistola.

CYRI EPISTOLA.

Cyrus Cyaxari salutem. Nos te, neque solum deseruimus: nemo enim cum sit inimicis superior, tum est sine amicis: neque abscedentes, te putabamus in periculo constitutum. Sed quò magis distamus, eò tibi securius esse arbitramur. Haud enim qui sedent amicos proximè, securitatem maximè amicis præbent: sed qui maximè eminus inimicos fugant, tutioris amicos reddunt. Sed uelim animo uolutes, qualis ego erga te sum, & item qualis tu erga me, postea me accuses. Equidem ipse tibi socios egi, non quos tu suasisti, sed quàm ego potui plurimos. Dedisti tu mihi, cum essem in amica regione, quot possem persuadere. Nunc autem cum in agro sum hostili, non qui uelit, sed omnis reuocas Medos. Ergo tum equidem arbitrabar uobis utrisque debere gratiam: at nunc abs te cogor tui quidem obliuisci, erutis autem hisce omnem referre gratiam, qui me sunt secuti. Nec tamen tui similis fieri haud possum, qui etiam nunc mittens in Persas militem accersiturus mando, quotquot ad me ierint, si quid tibi ijs opus fuerit prius quàm ad me ueniant, ut iis te sit ipsis uti, non quemadmodum eis libeat, sed pro tua uoluntate. Verùm consulam tibi, etsi iunior sum, ne que dederis auferas, ne tibi pro gratijs inimicitiæ debeantur: nec etiam quem uelis ire ad te quamprimùm, minitando accersas: neque dum annuis te solum esse, multis simul interminetis, quò illos non doceas te non curare. Nos uerò adesse studebimus, ubi celerrimè peregerimus, quæ & tibi & nobis si gesta fuerint, communia esse bona censeamus. Vale. Hanc ei epistolam reddito, & quicquid horum ex te percunctatus fuerit, quemadmodum scriptum est itidem dicito. Etenim ego tibi de Persis mando, ut est antea scriptum. Huic ita loquutus est. Quem data epistola ire iussit, addidit que ita maturaret, quemadmodum nouit celerem aduentum conducere. Exhinc aspiciebat omnis in armis iam esse & Medos & Hyrcanios, atque Tigranem Armenium: erant que Persæ armis induti. Iam etiam finitimi quidam & addu-

ἀποστατήσειν ὑμῖν συμμάχων. ἄλλους δὲ, ἐὰν δυνώμεθα, προσληψόμεθα. τὸν δὲ μῆδον ἤκουσας ἀποκαλοῦντα τοὺς ἱππέας. εἰ δὲ οὗτοι ἄπεισι, πῶς ἡμεῖς μόνοι πεζοὶ μενοῦμεν. οὕτως οὖν δεῖ ποιεῖν ἐμὲ καὶ σὲ, ὅπως ὁ ἀποκαλῶν οὗτος, καὶ αὐτὸς μένειν βουλήσεται παρ' ἡμῖν. σὺ μὲν οὖν σκηνὴν εὑρὼν, δὸς αὐτῷ ὅπου κάλλιστα διάξει πάντα τὰ δέοντα ἔχων. ἐγὼ δ' αὖ πειράσομαι ἔργον τι αὐτῷ προστάξαι, ὅπερ οὗτος ἥδιον πράξει ἢ ἄπεισι. καὶ διαλέγου δὲ αὐτῷ, ὁπόσα ἐλπὶς γενέσθαι ἀγαθὰ πᾶσι τοῖς φίλοις, ἂν τὰ δέοντα εὖ γένηται. ποιήσας μέντοι ταῦτα, ἧκε πάλιν παρ' ἐμέ. ὁ μὲν δὴ ὑρκάνιος ᾤχετο τὸν μῆδον ἐπὶ σκηνὴν ἄγων. ὁ δὲ εἰς πέρσας ἰὼν, ἧκεν συνεσκευασμένος. ὁ δὲ κῦρος αὐτῷ ἐπέστελλε πρὸς μὲν πέρσας λέγειν, ἃ καὶ πρόσθεν ἐν τῷ λόγῳ δεδήλωται. κυαξάρῃ δὲ ἀποδοῦναι τὰ γράμματα. ἀναγνῶναι δέ σοι, ἔφη, καὶ ἃ ἐπιστέλλω βούλομαι, ἵνα εἰδὼς αὐτὰ ὁμολογῇς, ἐάν τίς σε πρὸς ταῦτα ἐρωτᾷ. ἐνῆν δὲ τῇ ἐπιστολῇ τάδε.

ΚΥΡΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Κῦρος κυαξάρῃ χαίρειν. ἡμεῖς σε οὔτε ἐρῆμον κατελίπομεν. οὐδεὶς γὰρ ὅταν τῶν ἐχθρῶν κρατῇ, τότε τῶν φίλων ἐρῆμος γίγνεται. οὐδὲ μὴν ἀποχωροῦντές τι σε οἰόμεθα ἐν κινδύνῳ σε καθιστάναι. ἀλλ' ὅσῳ πλέον σου ἀπέχομεν, τοσούτῳ πλείονά σοι τὴν ἀσφάλειαν ποιεῖν νομίζομεν. οὐ γὰρ οἱ ἐγγύτατα τῶν φίλων καθήμενοι, μάλιστα τοῖς φίλοις τὴν ἀσφάλειαν παρέχουσιν. ἀλλ' οἱ τοὺς ἐχθροὺς μήκιστον ἀπελαύνοντες, μᾶλλον τοὺς φίλους ἐν ἀκινδύνῳ καθιστᾶσι. σκέψαι δὲ καὶ οἵῳ ὄντι μοι περὶ σὲ, οἷος ὢν περὶ ἐμὲ, ἔπειτά μοι μέμφῃ. ἐγὼ μέν γέ σοι ἤγαγον συμμάχους, οὐχ ὅσους σὺ ἔπεισας, ἀλλ' ὅσους ἐγὼ πλείστους ἐδυνάμην. σὺ δέ μοι ἔδωκας μὲν ἐν τῇ φιλίᾳ ὄντι ὁπόσους πεῖσαι δυναίμην. νῦν δ' ἐν τῇ πολεμίᾳ ὄντος, οὐ τὸν θέλοντα, ἀλλὰ πάντας ἀποκαλεῖς. τοιγαροῦν τότε μὲν ᾤμην ἀμφοτέροις ὑμῖν χάριν ὀφείλειν. νῦν δὲ ἀναγκάζεις, σοῦ μὲν ἐπιλαθέσθαι, τοῖς δ' ἀκολουθήσασι πειρᾶσθαι πᾶσαν τὴν χάριν ἀποδιδόναι. οὐ μέντοι ἔγωγε σοὶ δύναμαι ὅμοιος γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ νῦν πέμπων ἐπὶ στράτευμα εἰς πέρσας, ἐπιστέλλω ὁπόσοι ἂν ἴωσιν ὡς ἐμὲ, ἤν τι σὺ αὐτῶν δέῃ πρὶν ἡμᾶς ἐλθεῖν, σοὶ ὑπάρχειν, οὐχ ὅπως ἂν ἐθέλωσιν, ἀλλ' ὅπως ἂν σὺ βούλῃ χρῆσθαι αὐτοῖς. συμβουλεύω δέ σοι καίπερ νεώτερος ὢν, μὴ ἀφαιρεῖσθαι ἃ ἂν δῷς, ἵνα μή σοι ἔχθραι ἀντὶ χαρίτων ὀφείλωνται. μὴ δὲ ὅταν τινὰ βούλῃ πρὸς σὲ ταχὺ ἐλθεῖν, ἀπειλοῦντα μεταπέμπεσθαι. μὴ δὲ φάσκοντα ἐρῆμον εἶναι ἅμα πολλοῖς ἀπειλεῖν, ἵνα μὴ διδάσκῃς αὐτοὺς σοῦ μὴ φροντίζειν. ἔρρωσο. ἡμεῖς δὲ πειρασόμεθα παρεῖναι, ὅταν τάχιστα διαπραξώμεθα, ἃ σοί τ' ἂν νομίζομεν καὶ ἡμῖν πραχθέντα, κοινὰ γενέσθαι ἀγαθά. ταύτην αὐτῷ ἀπόδος, καὶ ὅ,τι ἄν σε τούτων ἐρωτᾷ, ᾗπερ γέγραπται, σύμφαθι. καὶ γὰρ ἐγὼ ἐπιστέλλω σοι περὶ τῶν περσῶν, ᾗπερ γέγραπται. τούτῳ μὲν οὖν οὕτως εἶπε, καὶ δοὺς τὴν ἐπιστολὴν, ἀπέπεμπε, προσεντειλάμενος οὕτω σπεύδειν, ὥσπερ οἶδεν ὅτι συμφέρει ταχὺ παρεῖναι. ἐκ τούτου δὲ ἑώρα μὲν ἐξωπλισμένους ἤδη πάντας καὶ τοὺς μήδους, καὶ τοὺς ὑρκανίους, καὶ τοὺς ἀμφὶ τιγράνην. καὶ οἱ πέρσαι δὲ ἐξωπλισμένοι ἦσαν. ἤδη δέ τινες τῶν προσχώρων καὶ ἵππ-

αὐ-

ἀνήγαγον, καὶ ὅπλα ἔφερον. ὁ δὲ τὰ μὲν παλτά, ὅπου-
περ τὰ τῶν πρόσθεν καταβάλλειν ἐκέλευσε, καὶ κατακαί-
ειν οἷς τοῦτο ἔργον ἦν, ὁπόσων μὴ αὐτοὶ δέοιντο. τοὺς δὲ ἵπ-
πους ἐκέλευσε φυλάττειν μένοντας τοὺς ἀγαγόντας, ἕως
ἄν τι σημανθείη αὐτοῖς. τοὺς δὲ ἄρχοντας τῶν ἱππέων καὶ
ὑρκανίων καλέσας, τοιάδε ἔλεξεν.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι μὴ θαυμάζετε, ἔφη, ὅτι
πολλάκις ὑμᾶς συγκαλῶ· καινὰ γὰρ ὄντα ἡμῖν τὰ παρ-
όντα, πολλὰ ἀσύντακτά ἐστιν. ἃ δ' ἂν ἀσύντακτα ᾖ, ἀ-
νάγκη ταῦτα ἀεὶ πράγματα παρέχειν, ἕως ἂν χώραν λά-
βῃ. καὶ νῦν ἔστι μὲν ἡμῖν πολλὰ τὰ αἰχμάλωτα χρήματα,
καὶ ἄνδρες ἐπ' αὐτοῖς. διὰ δὲ τὸ μήθ' ἡμᾶς εἰδέναι ποῖα τού-
των ἑκάστου ἐστὶν ἡμῶν, μήτε τούτους εἰδέναι ὅστις ἑκά-
στῳ αὐτῶν δεσπότης. περαίνοντας μὲν δὴ τὰ δέοντα,
οὐ πάνυ ἔστιν ὁρᾶν αὐτῶν πολλούς. ἀπορουντας δὲ ὅ,τι
χρὴ ποιεῖν, σχεδὸν πάντας. ἵνα οὖν μὴ οὕτως ἔχῃ, διο-
ρίσατε αὐτά. καὶ ὅστις μὲν ἔλαβε σκηνήν, ἔχουσαν ἱκα-
νὰ καὶ σῖτα καὶ ποτά, καὶ τοὺς ὑπηρετήσοντας καὶ στρωμνὴν
καὶ ἐσθῆτα, καὶ τἄλλ' οἷς οἰκεῖται σκηνὴ καλῶς στρατιωτι-
κή, ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν ἄλλο δεῖ προσγενέσθαι, ἢ τὸν λα-
βόντα εἰδέναι, ὅτι τούτων, ὡς οἰκείων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ.
ὅστις δὲ εἰς ἐνδεόμενά που κατεσκήνωσε, τούτοις ὑ-
μεῖς σκεψάμενοι, τὸ ἐλλεῖπον ἐκπληρώσατε. πολλὰ δὲ
καὶ περιττὰ οἶδα ὅτι ἔσται. πλείω γὰρ ἅπαντα ἢ κατὰ
τὸ ἡμέτερον πλῆθος εἶχον οἱ πολέμιοι. ἦλθον δὲ πρός
με καὶ χρημάτων ταμίαι, ὅ,τε τοῦ ἀσσυρίων βασιλέως,
καὶ ἄλλων δυναστῶν, οἳ ἔλεγον, ὅτι χρυσίον εἴη παρὰ
σφίσιν ἐπίσημον, δασμούς τινας λέγοντες. καὶ ταῦτα
οὖν κηρύττετε πάντα ἀποφέρειν πρὸς ὑμᾶς, ὅπου ἂν κα-
θίζησθε. καὶ φόβον ἐπιτίθεσθε τῷ μὴ ποιοῦντι τὸ παρ-
αγγελλόμενον. ὑμεῖς δὲ λαβόντες διαδίδοτε, ἱππεῖ μὲν
τὸ διπλοῦν, πεζῷ δὲ τὸ ἁπλοῦν, ἵνα ἔχητε, ἤν τινος
προσδέησθε, καὶ ὅτου ὠνήσεσθε. τὴν δ' ἀγορὰν τὴν οὖσαν
ἐν τῷ στρατοπέδῳ, κηρυξάτω μὲν ἤδη, ἔφη, ἀδικεῖν μη-
δένα, πωλεῖν δὲ τοὺς καπήλους καὶ ἐμπόρους, ὅ,τι ἔχει ἕκα-
στος πράσιμον. καὶ ταῦτα διαθεμένους, ἄλλα ἄγειν, ὅπως οἰ-
κῆται ἡμῶν τὸ στρατόπεδον. καὶ ταῦτα μὲν εὐθὺς ἐκήρυττον.
οἱ δὲ μῆδοι καὶ ὑρκάνιοι εἶπον ὧδε· καὶ πῶς ἄν, ἔφασαν, ἡ-
μεῖς ἄνευ σοῦ καὶ τῶν σῶν διανέμοιμεν ταῦτα; ὁ δ' οὖν κῦ-
ρος πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ὧδε προσηνέχθη· εἰ γὰρ οὕτως,
ἔφη, ὦ ἄνδρες γιγνώσκετε, ὡς ὅ,τι ἂν δέῃ πραχθῆναι,
ἐπὶ πᾶσι πάντας ἡμᾶς δεήσει παρεῖναι, καὶ οὔτε ἐγὼ ἀρκέ-
σω ὑμῖν, πράττων πρὸ ὑμῶν ἃ ἂν δέῃ, οὔτε ὑμεῖς πρὸ ἡ-
μῶν. καὶ πῶς ἂν ἄλλως, πλείω μὲν πράγματα ἔχοιμεν, μείω
δὲ διαπραττοίμεθα, ἢ οὕτως; ἀλλ' ὁρᾶτε, ἔφη, ἡμεῖς μὲν γὰρ
διεφυλάξαμεν ὑμῖν τάδε. καὶ ὑμεῖς ἡμῖν ἐπιστεύσατε,
καλῶς διαπεφυλάχθαι. ὑμεῖς δ' αὖ διανείματε, καὶ ἡ-
μεῖς πιστεύσομεν ὑμῖν καλῶς διανενεμηκέναι. καὶ ἐν τού-
τῳ αὖ, ἄλλο τι ἡμεῖς πειρασόμεθα κοινὸν ἀγαθὸν πράτ-
τειν. ὁρᾶτε γὰρ δή, ἔφη, νυνὶ πρῶτον ἵπποι ὅσοι ἡμῖν
πάρεισιν. οἱ δὲ προσάγονται. τούτους οὖν εἰ μὲν ἐάσομεν ἀ-
ναμβάτους, ὠφελήσουσι μὲν οὐδὲν ἡμᾶς, πράγματα δὲ πα-
ρέξουσιν ἐπιμελεῖσθαι. ἢν δ' ἱππέας ἐπ' αὐτοὺς καταστήσω-
μεν, ἅμα πραγμάτων τε ἀπαλλαγησόμεθα, καὶ ἰσχὺν
ἡμῖν αὐτοῖς προσθησόμεθα. εἰ μὲν οὖν ἄλλους ἔχετε,

οἷς

adduxerunt equos, et arma attulerunt. At Cyrus tragulas cum in locum deijcere illos iussit, quo alios quoque antea iusserat: & ut hi quibus hoc opus mandatum fuerat, eas cremarent, quotquot ipsi non egebant. Equos uero iubebat custodiri, utque hi manerent qui illos adduxerant, donec aliquid eis significasset. Principibus autem equitum Hyrcaniorumque uocatis, huiusmodi uerba loquutus est:

CYRI CONCIO.

Viri amici ac socij, nulla uos admiratio capiat, quòd ab me sæpenumero conuocamini. Res enim præsentes quia nouæ sunt nobis, hæ minus sunt pleraque ordinatæ. Quæcunque autem ordine careant, hæc necessario molestiam afferunt semper, donec loco suo fuerint constituta. Suntque nunc nobis multæ captæ pecuniæ: præterea uiri quoque. Et quoniam neque nos scimus, quæ harum rerum sint cuiusque nostrum, nec etiam hi nouere quis eorum singillatim herus sit, uidere licet non multos eorum fungi officio, dubitantes autem quid faciendum sit, ferè omnes. Ergo ne ita res habeant, istas definite, ut qui cepit tabernaculum in quo satis sit & esculentorum, & potulentorum, & ministrorum, & strati, & uestis, aliarumque rerum quibus habitatur tabernaculum militare, hic sanè aliud nihil addendum est, quàm ut norit is qui cepit, horum esse habendam curam perinde atque de rebus proprijs. Qui uero in ea incidit tabernacula, quæ rei cuiusquam indigent, hisce uos quod deest supplete diligenter. Nec sum inscius superuacanea fore permulta. Plura enim omnia quàm pro nostra multitudine habebant hostes. Venerunt autem ad me et Assyrij regis, et aliorum potentatuum quæstores, qui dicerent aurum esse apud se signatum, tributa quædam narrantes. Quare hæc omnia proclamate, ad uos deferant ubiubi sederitis, metumque illi addite qui iussa non fecerit. Vos præterea tribuite quod ceperitis, equiti quidem duplum, pediti uerò simplum, ut habeatis si quo egebitis, & quo etiam aliquid ematis. Forum castrense proclamate, iam neminem inferre cuiquam iniuriam, & ut tabernarij atque mercatores uendant quod singulis est uenale: & hæc sane ubi disposuerint, alia agere quò castra nobis incolantur. Atque hæc hi continuò proclamabant. Medi autem & Hyrcanij ita dixerunt: Et quonam modo nos sine te ac tuis hæc distribuamus? Atque Cyrus item ad hæc uerba ita subdidit: Num enim, ò uiri, ita ipsi sentitis, ut quicquid agendum fuerit, omnibus rebus interesse nos omnis oporteat? Neque satis ego futurus sim, qui agam aliquid ante uos, quicquid opus fuerit, neque uosipsi ante nos. Et quo pacto aliter habeamus plus laboris, ac minus efficiamus quàm hoc modo? At uidete uos, inquit. Nos enim custodiuimus hæc uobis, quæ à nobis uos creditis esse bene custodita. Vos autem distribuite, & nos credimus bene à uobis esse distributa: atque alijs item rebus nos boni aliquid enitamur agere commune. Videtis enim nunc primum quot adsunt nobis equi. Alij etiam adducuntur, quos si ociosos esse permittemus, nulli nobis usui sunt futuri, quin molestiæ potius nobis erunt propter eorum curam. Quòd si equites in eos posuerimus, simul & negocijs liberabimur, & nobis ipsis uires addemus. Quare si alios habetis,

g 2 quibus

quibus istos detis, quibus cum si opus fuerit, discri-
men ineatis libentius quàm nobiscum, in illos distri-
buite. Sin maximè nos habere uultis uobis subsidia-
rios, nobis eos date. Etenim cum modò sine nobis fu-
gando dimicabitis, magno nobis eratis metui, ne
quid aduersi pateremini: fecistisq; nos sanè pudere
plurimum, quòd non ibi ubi eratis adessemus. Quòd
si equos acceperimus, secuturi uos simus, ac si quid
maiori usui in equis dimicantes esse uideamur, ita ni
hil strenuitatis omittemus. Sin pedites usi fuerimus
opportunius adesse, tum descendentes in medium,
uobis continuò pedites adreimus. Equos autem ex-
cogitabimus quibus tradamus. Cyrus huiusmodi o-
rationem habuit. Illi autem responderunt: At nos
Cyre neq; uiros habemus quos imponamus super
hosce equos: neq; si haberemus, ubi tu hæc uelles, pro
hisce aliud eligeremus. Itaq; ipse nunc hos accipi-
to, atq; facito ut esse tibi uidetur optimum. Verùm
& istos, inquit Cyrus, admitto, et quod faustum for
tunatumq; sit, tum nos fiamus equites, tum uos quæ
communia sunt diuidatis. Itaq; primum seligite dijs
immortalibus, quicquid magi interpretentur. dein
etiam deligite Cyaxari, quicquid et maximè gra-
tum fore arbitramini. Et illi ridentes dixere, mulie-
res esse deligendas. Mulieres igitur, Cyrus ait, deli-
gite, & aliud quicquid uobis uideatur. Cumq; deli-
geritis, facite pro uiribus, ut hi omnes Medi qui me
ultro secuti sunt, ne quid querātur. Et uos itē Medi,
Hyrcanios hosce honorate, qui in societatem nostrā
primi uenere, quo existiment bene sibi cōsuluisse de
amicitia nostra. Atq; partem rerum omnium tribui
te etiam Cyaxaris nuncio tum ipsi, tum eius socijs:
utq; nobiscum maneat istum hortamini, inquientes
ita etiam mihi uideri, quò intelligens quæ geruntur,
ea singillatim magis renunciet Cyaxari. Persis ue-
rò qui sunt mecū, quæcūq; uobis bene munitis super
fuerint, hæc sufficient. Etenim non admodum in deli
cijs, sed rusticè quodammodo ac duriter sumus edu
cati. Itaq; uobis risui fortasse futuri sumus, si quid
elegantius nobis induendum dederitis. quemadmo-
dum nouí fore, ut & sedentes in equis multum uobis
risum præbeamus, fortassis & ad terram deciden-
tes. Exhinc illi ad diuidēdum iuere, magno quodam
risu ob equitationē affecti. At Cyrus conuocatis or
dinum centurionibus iussit equos acciperent, equo-
rumq; tum uasa, tum ministros, & acciperent eos
quidem numero singuli æqualiter in ordinem secun
dum sortem. Ipse autem Cyrus proclamari iussit, si
quis esset in Assyriorum, aut Syrorum, aut Arabum
castris uir seruus, uel ex Medis, uel ex Persis, uel ex
Caribus, uel ex Cilicibus, uel ex Bactrianis, uel ex
Græcis, uel qui aliunde undecūq; coacti essent, hi se
exhiberēt. At illi ubi proclamationē audierūt, liben
ter multi coràm apparuere. Cyrus uerò electis ex ijs
qui forma maximè præcellerent, dicebat licere eos
qui liberi forēt, arma tollere quæ dat ipsis, sibi autē
curæ fore ut res haberēt necessarias. quos agēs cōti
nuò ad ordinū cēturiones, illi eos cōmēdauit, iussit-
que ut cratis nudosq; gladios his darent, quò ea ha-
bentes, sequantur unà cū equis, et ut res necessarias
pro his acciperent, quemadmodum pro Persis suis:
centu-

οἷς τινας ἂν δοίητε αὐτοὺς, μεθ' ὧν ἂν τὸν κίνδυνον ὅταν δέοι, ἢ μεθ' ἡμῶν ἐκείνοις δίδοτε. εἰ μέντοι ἡμᾶς βούλεσθε παραστάτας μάλιστα ἔχειν, ἡμῖν αὐτοῖς δότε. καὶ γὰρ νῦν ὅτε ἄνευ ἡμῶν προσελάσαντες ἐκινδυνεύσατε, πολὺν μὲν φόβον ἡμῖν παρείχετε μή τι πάθητε. μάλα δὲ αἰσχύνεσθαι ἡμᾶς ἐποιήσατε, ὅτι οὐ παρῆμεν ὅπου περ ὑμεῖς. ἢν δὲ λάβωμεν τοὺς ἵππους, ἑψόμεθα ὑμῖν. κἂν μὲν δοκῶμεν ὠφελεῖν πλέον ἀπὸ τῶν ἵππων συναγωνιζόμενοι, οὕτω προθυμίας οὐδὲν ἐλλείψομεν. ἢν δὲ πεζοὶ γενόμενοι δοκῶμεν καιριωτέρως ἂν παρεῖναι, τότε καταβῆναι ἐν μέσῳ, καὶ εὐθὺς πεζοὶ ὑμῖν παρεσόμεθα. τοὺς δ' ἵππους μηχανησόμεθα, οἷς ἂν παραδοίημεν. ὁ μὲν οὕτως ἔλεξεν. οἱ δὲ ἀπεκρίναντο· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Κῦρε, οὔτε ἄνδρας ἔχομεν, οὓς ἀναβιβάσαιμεν ἂν ἐπὶ τοὺς ἵππους τούτους, οὔτε εἰ εἴχομεν, σοῦ ταῦτα βουλομένου, οὐκ ἂν ἄλλο ἀντὶ τούτων αἱροίμεθα. καὶ νῦν, ἔφασαν, λαβὼν τοὺς ἵππους, ποίει ὅπως ἄριστον δοκεῖ σοι εἶναι. ἀλλὰ δέχομαί τε, ἔφη. καὶ ἀγαθῇ τύχῃ, ἡμεῖς τε ἱππεῖς γενοίμεθα· καὶ ὑμεῖς διέλοιτε τὰ κοινά. πρῶτον μὲν οὖν, ἔφη, τοῖς θεοῖς ἐξαιρεῖτε, ὅ, τι ἂν οἱ μάγοι ἐξηγῶνται. ἔπειτα δὲ Κυαξάρει ἐξέλετε, ὁποῖον ἂν οἴεσθε αὐτῷ μάλιστα χαρίζεσθαι. καὶ οἱ γελάσαντες εἶπον· ὅτι γυναῖκας ἂν καλὰς ἐξαιρετέον ἂν εἴη. γυναῖκας τε τοίνυν ἐξαιρεῖτε, ἔφη, καὶ ἄλλο ὅ τι ἂν δοκῇ ὑμῖν. ἐπειδὰν δ' αὖ ἐκείνῳ ἐξέλοιτε, ὦ Ὑρκάνιοι, τοὺς ἐμοὶ ἐθελουσίως τούτους ἑπομένους, πάντας ἀμέμπτους ποιεῖτε εἰς δύναμιν. ὑμεῖς δ' αὖ, ὦ Μῆδοι, τοὺς πρώτους συμμάχους γενομένους, τούτους τιμᾶτε, ὅπως εὖ βεβουλεῦσθαι ἡγήσωνται ἡμῖν φίλοι γενόμενοι. νέμετε δὲ πάντων τὸ μέρος, καὶ τῷ παρὰ Κυαξάρου ἥκοντι ἀγγέλῳ, αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ. καὶ συνδιαμένειν δὲ παρακαλεῖτε, ὡς καὶ ἐμοὶ τοῦτο συνδοκοῦν, ἵνα καὶ Κυαξάρει μᾶλλον εἰδὼς, περὶ ἑκάστου ἀπαγγείλῃ τὰ ὄντα. Πέρσαις δ', ἔφη, τοῖς μετ' ἐμοῦ, ὅσα ἂν περιττὰ γένηται, ὑμῶν καλῶς κατεσκευασμένων, ταῦτα ἀρκέσει. καὶ γὰρ, ἔφη, μάλα πως ἡμεῖς οὐκ ἐν χλιδῇ τεθράμμεθα, ἀλλὰ χωρικῶς. ὥστε ἴσως ἂν ἡμῶν καταγελάσαιτε, εἴ τι σεμνὸν ἡμῖν περιτεθείη. ὥσπερ, ἔφη, οἶδα ὅτι πολὺν γέλωτα ὑμῖν παρέξομεν, καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων καθήμενοι· οἶμαι δὲ, ἔφη, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καταπίπτοντες. ἐκ τούτου οἱ μὲν ᾖσαν ἐπὶ τὴν διαίρεσιν, μάλα ἐπὶ τῷ ἱππικῷ γελῶντες. ὁ δὲ τοὺς ταξιάρχους καλέσας, ἐκέλευε τοὺς ἵππους λαμβάνειν, καὶ τὰ τῶν ἵππων σκεύη, καὶ τοὺς ἱπποκόμους, καὶ ἀριθμήσαντας λαβεῖν κληρωσαμένους εἰς τάξιν ἴσους ἑκάστοις. αὐτὸς δὲ ὁ Κῦρος ἀνειπεῖν ἐκέλευσεν, εἴ τις εἴη ἐν τῷ Ἀσσυρίων ἢ Σύρων ἢ Ἀραβίων στρατεύματι ἀνὴρ δοῦλος, ἢ Μήδων, ἢ Περσῶν, ἢ Βακτριανῶν, ἢ Καρῶν, ἢ Κιλίκων, ἢ Ἑλλήνων, ἢ ἄλλοθέν ποθεν βεβιασμένος, ἐκφαίνεσθαι. οἱ δ' ἀκούσαντες τοῦ κηρύγματος, ἄσμενοι πολλοὶ προυφάνησαν. ὁ δὲ ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς τὰ εἴδη καλλίστους, ἔλεγεν· ὅτι ἐλευθέρους αὐτοὺς ὄντας, δεήσει ὅπλα ὑποφέρειν, ἃ ἂν αὐτοῖς διδῶσι. τὰ δὲ ἐπιτήδεια ὅπως ἂν ἔχωσιν, ἔφη, αὐτῷ μελήσειν. καὶ εὐθὺς ἄγων πρὸς τοὺς ταξιάρχους, συνέστησεν αὐτούς. καὶ ἐκέλευσε τὰ γέρρα καὶ τὰς ψιλὰς μαχαίρας τούτοις διδόναι, ὅπως ἔχοντες σὺν τοῖς ἵπποις ἕπωνται. καὶ τὰ ἐπιτήδεια τούτοις, ὥσπερ καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ Πέρσαις λαμβάνειν. αὐτοὺς

δὲ σὺν θώραξι καὶ τὰ ξυστὰ ἔχοντας, ἀεὶ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχεῖσθαι. καὶ αὐτὸς οὕτω ποιῶν κατῆρχεν. ἐπὶ δὲ τοὺς πεζοὺς τῶν ὁμοτίμων, ἀνθ' ἑαυτοῦ καθιστάναι ἄλλον ἄρχοντα τῶν ὁμοτίμων. οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ ταῦτα εἶχον. γωβρύας δ' ἐν τούτῳ ἧκεν ὁ ἀσσύριος, πρεσβύτης ἀνὴρ ἐφ' ἵππου σὺν ἱππικῇ θεραπείᾳ. εἶχον δὲ πάντες τὰ ἐφ' ἵππων ὅπλα. καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῷ τὰ ὅπλα παραλαμβάνειν τεταγμένοι, ἐκέλευον παραδιδόναι τὰ ξυστά, ὅπου κατακαίοιεν ὥσπερ καὶ τἆλλα. ὁ δὲ γωβρύας εἶπεν, ὅτι κῦρον πρῶτον βούλοιτο ἰδεῖν. καὶ οἱ ὑπηρέται τοὺς ἄλλους ἱππέας αὐτοῦ κατέλιπον. τὸν δὲ γωβρύαν ἄγουσι πρὸς τὸν κῦρον. ὁ δέ, ὡς εἶδε τὸν κῦρον, ἔλεξεν ὧδε· ὦ δέσποτα ἐγώ εἰμι τὸ μὲν γένος ἀσσύριος, ἔχω δὲ καὶ τεῖχος ἰσχυρόν, καὶ χώρας ἐπάρχω πολλῆς καὶ ἵππον ἐς χιλίαν τῷ τῶν ἀσσυρίων βασιλεῖ παρειχόμην, καὶ φίλος ἦν ἐκείνῳ ὡς μάλιστα. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος τέθνηκεν ὑφ' ὑμῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὤν, ὁ δὲ παῖς ἐκείνου τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἐχθιστος ὢν ἐμοί, ἥκω πρὸς σέ, καὶ ἱκέτης προσπίπτω, καὶ δίδωμί σοι ἐμαυτὸν δοῦλον καὶ σύμμαχον. σὲ δὲ τιμωρόν αὐτοῦ μοί γενέσθαι, καὶ παῖδα οὕτως ὡς δυνατόν σε ποιοῦμαι. ἄπαις δ' εἰμὶ ἀρρένων παίδων. ὃς γὰρ ἦν μοι μόνος καλός, ὦ δέσποτα, καὶ ἀγαθός, καὶ ἐμὲ φιλῶν καὶ τιμῶν, ὥσπερ ἂν εὐδαίμονα πατέρα παῖς τιθείη. τοῦτον ὁ νῦν ὁ ἐμὸς βασιλεὺς ὤν, καλέσαντος τοῦ τότε βασιλέως, πατρὸς δὲ τοῦ νῦν, ὡς δώσοντος τὴν θυγατέρα τῷ ἐμῷ παιδί, ἐγὼ μὲν ἀπεπεμψάμην μέγα φρονῶν, ὅτι δῆθεν τῆς βασιλέως θυγατρὸς ὀψοίμην τὸν ἐμὸν υἱὸν γαμέτην. ὁ δὲ νῦν βασιλεὺς ἐπὶ θήραν αὐτὸν παρακαλέσας, καὶ ἀνεὶς αὐτῷ θηρᾶν ἀνὰ κράτος, ὡς πολὺ κρείσσων αὐτοῦ ἱππεὺς ἡγούμενος εἶναι, ὁ μὲν ὡς φίλῳ συνεθήρα. φανείσης δ' ἄρκτου, διώκοντες ἀμφότεροι, ὁ μὲν ἄρχων οὗτος ἀκοντίσας, ἥμαρτεν, ὡς μή ποτ' ὤφελεν. ὁ δ' ἐμὸς παῖς βαλὼν οὐδὲν δέον, καταβάλλει τὴν ἄρκτον. καὶ τότε μὲν ἀνιαθεὶς ἄρα, κατέσχεν οὕτως ὑπὸ σκότου τὸν φθόνον. ὡς δὲ πάλιν λέοντος παρατυχόντος, ὁ μὲν αὖ ἥμαρτεν, οὐδὲν οἶμαι θαυμαστὸν παθών. ὁ δ' αὖ ἐμὸς παῖς δυστυχῶς τυχὼν κατεργάσατο τὸν λέοντα, καὶ εἶπεν· ἆρα βέβληκα μὰ δὶς ἐφεξῆς, καὶ καταβέβληκα θῆρας ἑκατεράκις. ἐν τούτῳ δὲ οὐκέτι κατέσχεν ὁ ἀνόσιος τὸν φθόνον· ἀλλ' αἰχμὴν παρά τινος τῶν ἑπομένων ἁρπάσας, παίσας εἰς τὰ στέρνα, τὸν μόνον μοι καὶ φίλον παῖδα ἀφείλετο τὴν ψυχήν. καὶ ἐγὼ μὲν ὁ τάλας, νεκρὸν ἀντὶ νυμφίου ἐκομισάμην. καὶ ἔθαψα τηλικοῦτος ὤν, ἄρτι γενειάσκοντα τὸν ἄριστον παῖδα, τὸν ἀγαπητόν. ὁ δὲ κατακτανών, ὥσπερ ἐχθρὸν ἀπολέσας, οὔτε μεταμελόμενος πώποτε φανερὸς ἐγένετο, οὔτε ἀντὶ τοῦ κακοῦ ἔργου τιμῆς τινὸς ἠξίωσε τὸν κατὰ γῆς. ὅ γε μὴν πατὴρ αὐτοῦ καὶ συνῴκτισέ με, καὶ δῆλος ἦν συναχθόμενός μου τῇ συμφορᾷ. ἐγὼ μὲν οὖν εἰ μὲν ἔζη ἐκεῖνος, οὐκ ἄν ποτε ἦλθον πρὸς σὲ ἐπὶ τῷ ἐκείνου κακῷ· πολλὰ γὰρ φιλικὰ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου, καὶ ὑπηρέτησα ἐκείνῳ. ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν τοῦ ἐμοῦ παιδὸς φονέα ἡ ἀρχὴ αὕτη περιήκει, οὐκ ἄν ποτε ἐγὼ τούτῳ δυναίμην εὔνους γενέσθαι. οὐδὲ οὗτος φίλον ἄν ποτε ἐμὲ ἡγήσαιτο. οἶδε γὰρ ὡς ἐγὼ πρὸς αὐτὸν ἔχω, καὶ ὡς πρόσθεν φαιδρῶς βιοτεύων, νυνὶ διάκειμαι ἔρημος ὤν, καὶ διὰ πένθους τὸ γῆρας διάγων. εἰ

μὲν

centuriones uero ipsi cum thoracibus ac lanceis ut equis ueherentur. Ipseq; Cyrus facere ita cœpit. At peditibus homotimorũ, ut pro se quisq; aliũ præficeret, iussit ex homotimis. Et hi quidem circa hæc uersabantur, cum interea tẽporis adfuit Gobryas Assyrius, uir senex, in equo cum equestri famulatu, ferebantq; arma omnes equestria. Atq; hi qui cõstituti erant ad arma recipienda, iubebant lanceas traderent, ut eas quemadmodum alia cremarent. Quibus respondit Gobryas, uelle se antea uisere Cyrum. Et ministri relictis alijs equitibus, Gobryan ducunt ad Cyrum. Quem Gobryas ut uidit, ait: O here, ego genere sum Assyrius, qui & oppidum habeo ualidum, et magnæ dominor regioni. Præterea equites habeo circiter mille trecentos, quos præbebã regi Assyriorum, eramq; illi amicissimus. Sed ubi ille à uobis necatus est, uir sane bonus, illiusq; filius mihi inimicissimus successit in regnum, ueni ad te, cui supplex concido, meq; ipsum do seruum ac socium. abs te autem peto, ut meã ulciscaris iniuriã, quem ita facio filium ut licet, careo enim filijs maribus. Nam qui mihi hæres solus erat, filius honestus & bonus, quiq; me & amabat & honorabat, quemadmodũ filius honore patrem facere felicem queat, hunc rex ille senior, regis huius præsentis pater cum inuitasset tanquã daturus filiã ei uxorẽ, ego illũ misi, ut eram elato animo, quòd filiũ scilicet meũ filiæ regis uisurus essem sponsum. Præsens autem rex ubi eum uenatum inuitasset, uenariq; liberrimè permisisset, ratus se longè illi equitatione præstare, meus filius ut unà quidem cum amico uenabatur. Vrsa uerò ut est oblata, cum hi ambo unà illã insequerentur, hic qui nunc est princeps, misso iaculo ictu frustratus est, quod utinam accidisset nunquam. At filius meus feriens, id quod minimè opus erat, ursam prosternit. Et tum quidem hic molestè scilicet rem ferens, inuidiam clàm continuit. Sed ut rursus leo obiectus esset, regis filius item iaculatus est frustra: passus is quidem incredibile nihil, mea sententia. At filius meus item assecutus leonẽ interemit. aitq;: Certe bis deinceps ferit, et utraq; uice ferã postrauit. Hic igitur nõ amplius homo nefarius inuidiam cõpescuit, sed arrepta lancea à sequentiũ quodã, eaq; percusso in pectus filio meo, qui & unicus mihi erat & charissimus, huic animam abstulit. Quem ego miser tam grandem agens ætatẽ, filium meum optimũ mihiq; dilectissimũ, cui nuper florere barba inciperet, pro sponso portaui mortuum, atq; sepeliui. Parricida uerò perinde quasi inimicum aliquem perdidisset, se facti pœnitere nunquam ostendit. Neq; pro perpetrato facinore, honore aliquo sepultũ dignatus est. Atqui eius pater & me commiseratus est, et calamitatem meã permolestam sibi esse declarauit. Ego igitur si quidem ille uiueret, nunquam ad te issem, quò illi nocerem. Nam illius multa amicitiæ merita erga me fuere, cui etiam inseruiui. Sed posteaquam in filij mei interemptorem deuenit imperium, nunquam huic ego possem esse beneuolus, nec etiam hic me, certo scio, amicum unquam duceret. Nouit enim quo animo in se sum, & ut antea hilariter uitam agerem, nunc autem filio orbatus, in luctu dego senectutẽ. Si

 igitur

igitur me admittitis, spemq́; afferas fore ut consequar tecum ultionem aliquã mei charißimi filij, tum rursus uidear mihi pubescere, tum neq; uiuere cum dedecore, neq; mori me putem cũ dolore. Gobryas ita inquit. Ad quem Cyrus ita respondit: At si quidẽ Gobryas omnia sentis quæ es ad nos locutus, & admitto te supplicem, et tui filij ultionem cum deorum ope promitto tibi. Verùm mihi dicito, si tibi hæc à nobis fiant, tuaq; te habere oppida permittamus, et agrũ, & arma, atq; uires quas habebas ante, tu pro hisce quæ nobis præstabis obsequia? Ille uero dixit: Oppida equidem cum uoles, domum præbebo tibi: regionis tributum quod illi ferebam, tibi soluam. et ubi expeditionem ages, ibo unà tecum in exercitum cum regionis meæ uiribus. Est præterea mihi filia uirgo, eaq; dilectißima, & iam nubilis, quam ego antea putabam uxorem alere huic qui nunc regnat: at ea nunc multo est cum gemitu me precata, ne se fratri parricidæ uxorem dem: id quod ipse etiam sentio. De hac autem ipsa ita hoc tempore tibi consultationem cedo quemadmodum ipse quoq; de rebus tuis uidear cõsultare. Sic dein inquit Cyrus: Ad hæc pro ueritate do tibi meam, tuamq́; dextram accipio, dij autẽ nobis testes sunto. Hæc ubi acta sunt, & abire Gobryan iubet sua secum habentem arma: & ex eo quærebat, quantum ad se usq; foret itineris, quoniam eò esset iturus. Ad quem dicebat Gobryas: Si mane cras eas, altero die apud nos pernoctes. Ita igitur hic abiuit relicto duce. At Medi aderant, qui se silentio dixerunt dijs partem seposuisse, & tradidisse Magis. Cyro autem selegerũt pulcherrimum tabernaculum ac Susiam mulierem, quæ in Asia speciosißima esse diceretur, & citharistrias duas optimas: Secundo autem loco, secunda Cyaxari. Huiusmodi etiam alia quorum indigebant sibiipsis explentes, quò re nulla egentes militiam exercerent: omnia enim affatim erant. Acceperunt etiam Hyrcanij ea quorum indigebant. Aequalem quoq; portionem Cyaxari nũcio fecere. Superuacanea uerò tabernacula quotquot erãt, Cyro tradidere, quò Persis tribueret. Numum uero datum iri dixerunt, ubi collectus foret: quem etiam distribuerũt. Hi quidem hæc & egerunt & dixerunt. At Cyrus dona Cyaxaris iußit eos accipere atq; custodire, quos ei sciebat esse familiarißimos, sicq;: Quæcunq; mihi datis, libenter admitto. Iis autem qui uestrùm maxime indiguerit utetur. Quidam uerò ex Medis musicæ studiosus, Atqui, inquit, ò Cyre, cum uesperi audissem citharistrias quas nunc tu habes, & audiendo delectatus sum. & si istarum mihi unam dederis, uidear dulcius in expeditionem ire quàm manere domi. Ad quem Cyrus inquit: At ego & do eam tibi, ac puto tibi habere gratiam magis quod à me petieris, quã tu mihi quòd accipis, usqueadeo cupio uobis gratificari. Et hanc quidem accepit qui petierat.

μὲν οὖν ἐμὲ σὺ δέχῃ, καὶ ἐλπίδα τινὰ λάβοιμι τῷ φίλῳ παιδὶ, τιμωρίας ἄν τινος μετὰ σοῦ τυχεῖν, καὶ ἀνηβῆσαι πάλιν δοκῶ μοι, καὶ οὔτ' ἂν ζῶν ἔτι αἰσχυνοίμην, οὔτε ἀποθνήσκων, ἀνιώμενος ἂν τελευτᾷν δοκῶ. ὁ μὲν οὕτως εἶπε. κῦρος δ' ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ἤνπερ ὦ γωβρύα, καὶ φρονῶν φαίνῃ, ὅσαπερ λέγεις πρὸς ἡμᾶς, δέχομαί τε ἱκέτην σε, καὶ τιμωρήσειν τὸν φονέα σὺν θεοῖς ὑπισχνοῦμαι. λέξον δέ μοι, ἔφη, ἐάν σοι ταῦτα ποιῶμεν, καὶ τὰ τείχη ἐῶμεν ἔχειν σε, καὶ τὴν χώραν, καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὴν δύναμιν, ἥνπερ πρόσθεν εἶχες, σὺ ἡμῖν τί ἀντὶ τούτων ὑπηρετήσεις; ὁ δὲ εἶπε· τὰ μὲν τείχη ὅταν θέλῃς, οἶκόν σοι παρέξω, δασμὸν τε τῆς χώρας ὅνπερ ἔφερον ἐκείνῳ, σοὶ ἀποίσω. καὶ ὅποι ἂν δέῃ σε στρατεύειν, συστρατεύσομαί σοι, τὴν ἐκ τῆς χώρας δύναμιν ἔχων. ἔστι δέ μοι, ἔφη, καὶ θυγάτηρ παρθένος ἀγαπητὴ, γάμου ὡραία, ἣν ἐγὼ πρόσθεν μὲν ᾤμην τῷ νῦν βασιλεύοντι γυναῖκα τρέφειν. νῦν δέ με αὐτή τε ἡ θυγάτηρ πολλὰ γοωμένη ἱκέτευσε μὴ δοῦναι αὐτὴν τῷ τοῦ ἀδελφοῦ φονεῖ. ἐγώ τε ὡσαύτως γιγνώσκω. νῦν δέ σοι δίδωμι βουλεύσασθαι καὶ περὶ ταύτης οὕτως, ὥσπερ ἂν ἐγὼ βουλεύων περὶ σοῦ φαίνωμαι. οὕτω δὴ ὁ κῦρος εἶπεν· ἐπὶ τούτοις, ἔφη, ἐγὼ ἀληθευόμενος, δίδωμί τέ σοι τὴν ἐμὴν καὶ λαμβάνω τὴν σὴν δεξιάν. θεοὶ δὲ ἡμῖν μάρτυρες ἔστωσαν. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπράχθη, ἀπιέναι τε ἐκέλευσε τὸν γωβρύαν ἔχοντα τὰ ὅπλα. καὶ ἐπήρετο πόση τις ὁδὸς ὡς αὐτὸν εἴη, ὡς ἥξων. ὁ δ' ἔλεγεν, ἢν αὔριον ἴῃς πρῲ, τῇ ἑτέρᾳ ἂν αὐλίζοιο παρ' ἡμῖν. ὁ μὲν δὴ γωβρύας ᾤχετο, ἡγεμόνα καταλιπών. οἱ δὲ μῆδοι παρῆσαν. τὰ μὲν συνέφασαν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν ἀποδόντες τοῖς μάγοις. κύρῳ δ' ἐξῃρηκότες τὴν καλλίστην σκηνὴν, καὶ τὴν σουσίδα γυναῖκα, ἣ καλλίστη δὴ λέγεται τῶν ἐν τῇ ἀσίᾳ γεγενῆσθαι, καὶ μουσουργοὺς δὲ δύο τὰς κρατίστας. δεύτερον δὲ, κυαξάρῃ τὰ δεύτερα. τοιαῦτά τε ἄλλα ὧν τε ἐδέοντο ἐκπληρώσαντες ἑαυτοῖς, ὡς μηδενὸς ἐνδεόμενοι στρατεύοιντο. πάντα γὰρ ἦν πολλά. προσέλαβον δὲ καὶ οἱ ὑρκάνιοι, ὧν ἐδέοντο. ἰσόμοιρον δ' ἐποιήσαντο καὶ τὸν κυαξάρου ἄγγελον. τὰς δὲ περιττὰς σκηνὰς ὅσαι ἦσαν, κύρῳ παρέδοσαν, ὡς τοῖς πέρσαις γένοιντο. τὸ δὲ νόμισμα ἔφασαν, ἐπειδὰν ἅπαν συλλεχθῇ, δώσειν, καὶ ἔδωκαν. οἱ μὲν ταῦτα ἔπραξάν τε καὶ ἔλεξαν. ὁ δὲ κῦρος ἐκέλευσε τὰ μὲν κυαξάρου διαλαβόντας φυλάττειν, οὓς ᾔδει οἰκειοτάτους αὐτῷ ὄντας. καὶ ὅσα δὲ ἐμοὶ δίδοτε, ἡδέως, ἔφη, ἐγὼ δέχομαι. χρήσεται δ' αὐτοῖς ὑμῶν ὁ ἀεὶ μάλιστα δεόμενος. φιλόμουσος δέ τις τῶν μήδων εἶπε· καὶ μὴν ἐγὼ, ὦ κῦρε, τῶν μουσουργῶν ἀκούσας ἑσπέρας, ὧν σὺ νῦν ἔχεις, ἤκουσά τε ἡδέως, κἄν μοι δῷς αὐτῶν μίαν, στρατεύεσθαι ἄν μοι δοκῶ ἥδιον, ἢ οἴκοι μένειν. ὁ δὲ κῦρος εἶπεν· ἀλλ' ἔγωγε, ἔφη, καὶ δίδωμι, καὶ χάριν οἶμαί σοι πλείω ἔχειν, ὅτι με ᾔτησας, ἢ σὺ ἐμοὶ ὅτι λαμβάνεις. οὕτως ἐγὼ ὑμῖν διψῶ χαρίζεσθαι. ταύτην μὲν οὖν ἔλαβεν ὁ αἰτήσας.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

ΚΑΛΕΣΑΣ δὲ ὁ Κῦρος Ἀράσπαν Μῆδον, ὃς ἦν αὐτῷ ἐκ παιδὸς ἑταῖρος, ᾧ καὶ τὴν στολὴν ἐκδὺς ἔδωκε τὴν Μηδικὴν, ὅτε παρὰ Ἀστυάγους εἰς Πέρσας ἀπῄει, τοῦτον ἐκέλευσε διαφυλάξαι αὐτῷ, τήν τε γυναῖκα, καὶ τὴν σκηνήν. ἦν δὲ αὕτη ἡ γυνὴ τοῦ Ἀβραδάτου τοῦ Σουσίου. ὅτε δὲ ἡλίσκετο τὸ τῶν Ἀσσυρίων στρατόπεδον, ὁ ἀνὴρ αὐτῆς οὐκ ἐτύγχανεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὢν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Βακτριανῶν βασιλέα πρεσβεύων ᾤχετο. ἔπεμψε δὲ αὐτὸν ὁ Ἀσσύριος περὶ συμμαχίας. ξένος γὰρ ὢν ἐτύγχανε τῷ τῶν Βακτριανῶν βασιλεῖ. ταύτην οὖν ἐκέλευσεν ὁ Κῦρος διαφυλάττειν τὸν Ἀράσπαν, ἕως ἂν αὐτὸς λάβῃ. κελευόμενος δὲ ὁ Ἀράσπας ἐπήρετο. ἑώρακας δ', ἔφη, ὦ Κῦρε, τὴν γυναῖκα, ἥν με κελεύεις φυλάττειν; μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, οὐκ ἔγωγε. ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἡνίκα ἐξῃρούμεθα σοι αὐτήν, καὶ δῆτα ὅτε μὲν εἰσήλθομεν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτῆς τὸ πρῶτον, οὐ διέγνωμεν αὐτήν. χαμαί τε γὰρ ἐκάθητο, καὶ αἱ θεράπαιναι πᾶσαι περὶ αὐτήν. καὶ τοίνυν ὁμοίαν ταῖς δούλαις εἶχε τὴν ἐσθῆτα. ἐπεὶ δὲ γνῶναι βουλόμενοι, ποία εἴη ἡ δέσποινα, πάσας περιεβλέψαμεν, ταχὺ πάνυ καὶ πάντων ἐφαίνετο διαφέρουσα τῶν ἄλλων, καίπερ καθημένη, κεκαλυμμένη τε καὶ εἰς γῆν ὁρῶσα. ὡς δὲ ἀναστῆναι αὐτὴν ἐκελεύσαμεν, συνανέστησαν μὲν αὐτῇ πᾶσαι αἱ ἀμφ' αὐτήν. διήνεγκε δὲ ἐνταῦθα ἤδη, πρῶτον μὲν τῷ μεγέθει, ἔπειτα δὲ τῇ ῥώμῃ καὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ τῇ εὐσχημοσύνῃ, καίπερ ἐν ταπεινῷ σχήματι ἑστηκυῖα. δῆλα δὲ ἦν αὐτῇ καὶ τὰ δάκρυα καταστάζοντα, τὰ μὲν κατὰ τῶν πέπλων, τὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς πόδας. ὡς δὲ ἡμῶν ὁ γεραίτερος εἶπε, θάρρει ὦ γύναι. καλὸν μὲν γὰρ καὶ ἀγαθὸν ἀκούομεν καὶ τὸν σὸν ἄνδρα εἶναι. νῦν μέντοι ἐξαιροῦμεν ἀνδρί σε, ἔφη, εὖ ἴσθι, ὅτι οὔτε τὸ εἶδος ἐκείνου χείρονι, οὔτε τὴν γνώμην, οὔτε τὴν δύναμιν. ἀλλ' ὡς ἡμεῖς γε νομίζομεν, εἴ τις καὶ ἄλλος ἀνὴρ, καὶ ὁ Κῦρος ἄξιός ἐστι θαυμάζεσθαι, οὗ σὺ ἔσει τὸ ἀπὸ τοῦδε. ὡς οὖν τοῦτο ἤκουσεν ἡ γυνὴ, περικατερρήξατό γε τὸν ἄνωθεν πέπλον, καὶ ἀνωδύρατο. συνανεβόησαν δὲ αὐτῇ καὶ αἱ δμωαί. ἐν τούτῳ δ' ἐφάνη μὲν αὐτῆς τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ προσώπου· ἐφάνη δὲ ἡ δέρη, καὶ αἱ χεῖρες. καὶ εὖ ἴσθι, ὦ Κῦρε, ὡς ἐμοί τε ἔδοξε καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι τοῖς ἰδοῦσι, μήπω φῦναι μηδὲ γενέσθαι γυναῖκα ἀπὸ θνητῶν τοιαύτην ἐν τῇ Ἀσίᾳ. ἀλλὰ πάντως, ἔφη, καὶ σὺ θέασαι αὐτήν. καὶ ὁ Κῦρος ἔφη· ναὶ μὰ Δία, πολύ γε ἧττον, εἰ τοιαύτη ἐστὶν, οἵαν σὺ λέγεις. τί δαί; ἔφη ὁ νεανίσκος. ὅτι, ἔφη, εἰ νῦν σοῦ ἀκούσας, ὅτι καλή ἐστιν, εἰ πεισθήσομαι ἐλθεῖν θεασόμενος, οὐ πάνυ μοι σχολῆς οὔσης, δέδοικα μὴ πολὺ θᾶττον ἐκείνη με αὖθις ἀναπείσῃ, καὶ πάλιν ἐλθεῖν θεασόμενον. ἐκ δὲ τούτου ἴσως ἂν ἀμελήσας, ὧν με δεῖ πράττειν, καθοίμην ἐκείνην θεώμενος. καὶ ὁ νεανίσκος ἀναγελάσας εἶπεν· οἴει γὰρ, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἱκανὸν εἶναι κάλλος ἀνθρώπου, ἀναγκάζειν τὸν μὴ βουλόμενον πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον; εἰ μέντοι τοῦτο, ἔφη, οὕτως

XENOPHONTIS

CYRI DISCIPLINAE LIBER QVINTVS, FRANCISCO Philelpho interprete.

VOCATO autem Cyrus Araspa Medo, qui ei erat à puero sodalis, cuiq; stolam exutus Medicam dederat quo tempore ab Astyage abiret in Persas, huic iussit ut sibi custodiret mulierem atque tabernaculum. Erat autem ea mulier Abradatæ uxor regis Susorum: qui cum caperentur Assyriorum castra ibi non erat, quippe qui ad Bactrianorum regem orator profectus esset, eò ab Assyrio missus societatis ineundæ gratia. erat enim regi Bactrianorum hospes. Hanc igitur Cyrus tuendam iubebat Araspæ, donec ipse eam acciperet. Araspas autem iussus percunctabatur: Vidisti'ne adhuc Cyre, mulierem quam mi i iubes asseruandam? Mediusfidius, Cyrus inquit, nequaquam uidi. At ego, inquit Araspas, uidi equidem cum eam delegi tibi, & sanè cum primùm ingressi sumus in eius tabernaculum, eam non dignouimus. Nam sedebat humi, & famulæ omnes circum ipsam, habebat'que illa uestem ancillarum uestibus similem. Sed ubi uolentes cognoscere quænam esset hera, omnes illas circunspeximus, quamprimum admodum uisa est alijs omnibus antecellere, quamuis sederet, esset'que uelata, & humi dispiceret. Vt autem eam iussimus surgere, consurrexerunt unà cum ea illæ ancillæ omnes. Præstabat autem hæc primùm magnitudine, deinde robore & uenustate, etsi in humili erat habitu, manifesto'que ei lachrymæ stillabant, aliæ in peplos, aliæ pedes. Vbi uerò qui erat inter nos ætate grandior ait, Bono animo esto mulier, nam etsi pulchrum ac bonum uirum tibi esse audimus, nunc te uiro seligimus qui neque formæ præstantia illo est deterior, neque prudentia, neque uiribus. Sed, ut nostra fert opinio, si quis alius quisquam uir, Cyrus etiam ipse admiratione est dignus, cuius tu ex hac hora futura es. Quod mulier ut audiuit, & lacerauit à summo usque peplum, & eiulabatur: unà etiam uociferatæ sunt famulæ. Quo quidem tempore maxima ex parte apparuit eius facies, apparuit item collum ac manus. Volo'que tibi certo persuadeas Cyre, ut & mihi & alijs intuentibus uisum est, nondum esse ortam, neque inueniri inter mortales huiusmodi mulierem in Asia. Verùm eam tu omnino aspice. Atque ait Cyrus: Ita mehercule, & multo quidem minus, si talis est qualis à te narratur. Cur? inquit ille adolescens. Quoniam, ait, si nunc dum abs te audio eam esse pulchram, sententiam tuam sequens eam uisurus iero, cum neque satis mihi ocij sit, uereor ne longè celerius illa persuadeat mihi item, ut se rursus spectaturus accedam, & exhinc fortassis his neglectis quæ gerere me oportet, sedeam illam spectans. Ac iuuenis multo cum risu ait: Putas enim tu Cyre, fieri posse ut mulieris pulchritudo eum qui nolit, cogat agere quod factu non sit optimum? Nam si hoc

 ita na-

ita natura habet, omnes identidẽ cogeret. Vides'ne ut ignis omnes itidẽ urit? Natura enim talis est. Pulchras autem alias amant, alias non amãt, & alium alium. Etenim res spontanea: & quisq; amat quẽ uelit. Frater haud continuò sororem amat, sed ab alio hæc amatur. Neq; pater filiã amat, quæ amatur ab alio. Etenim METUS ac lex satis sunt ad amorẽ inhibendum. Quod si lex feratur, ut qui nõ uescuntur, non fame capiantur: & qui non bibunt, non sitiant, neq; per hyemẽ frigeant, neq; caleãt per æstatẽ, nulla sane lex posit efficere, ut his homines pareãt: sunt enim homines his rebus natura inferiores. At amare ultroneũ est. Quisq; igitur ea amat quæ sua sunt, ut amictus, & calceos. Quomodo ergo, inquit Cyrus, si amor ultroneus est, non eo uacare quis potest cũ uelit? Cæterũ ego uidi qui flerẽt præ dolore ob amorem: & qui amatis famularẽtur, cum prius quàm amarent, maximum malum seruitutem opinarentur: quiq; darent eorum multa quibus priuari eis nõ esset melius: & qui præterea optarẽt amore liberari non secus quàm ab alio quodã morbo, neq; liberari tamẽ possent, sed ualidiore necessitate ligati essent, quàm si in ferrea uincula coniecti forẽt. Præbẽt igitur amatis seipsos, permultũ ac temerè seruientes. Neq; cum huiusmodi malis teneantur, tentãt euadere, sed asseruant quos amant, ne quoquam effugiãt. Et adolescens ad hæc ait: Faciunt enim quæ dicis. Et sunt sane istiusmodi amatores flagitiosi, quo fit ut etiam optent, ut perseuerantes usq; in ærumnis moriantur. Cumq; infinitæ sint liberandi artes, à uita non liberantur. Idem præterea furari aggrediuntur, neq; ab alienis abstinent. Sed cum quid rapuerint, furati'ue fuerint, uides quod ipse primus tanquam furtum necessarium non sit, & furem & raptorẽ accusas: & non modo nõ ignoscis, sed supplicio afficis? Hoc item modo formosi non cogunt ut homines se ament, aut cupiant quæ nõ decet. sed flagitiosi homunciones cupiditatibus omnibus se præstant inferiores, deinde amores accusant. At honesti atq; probi uiri etsi cupiũt & aurũ, & equos bonos, & mulieres pulchras, ab his tamen omnibus facile queunt abstinere, ut nõ his magis quàm deceat subditi sint. Itaq; ipse hanc mulierem intuitus, etsi admodum formosa mihi uisa est, sum tamen & apud te, & equito, & alia quæq; mea præsto officia. Ita mediusfidius, inquit Cyrus: fortaßis enim celerius abisti, quàm in quãto tẽpore amor potest hominẽ sibi disponere. Nam & ignis cũ qui se tetigerit, haud continuò urit, & ligna non cõtinuò flãmas tollunt. Ipse tamen neq; ignẽ ultro tango, neq; pulchros intueor, nec etiam tibi consulo Araspa, sinas in pulchris oculos uersari: QVOD ignis quidẽ urit hominis tangentis, ac formosi eos etiam accẽdunt qui se procul spectãt, ut propter amorẽ æstuent. Confido Cyre, Araspas inquit. Nam si nunquã etiam spectare cessauero, nullo pacto uincar, quò aliquid quod minus deceat faciam. Pulcherrimè, inquit, dicis. Quare asserua hanc, ut tibi iubeo, eiusq; curam gere: fortaßis enim peropportuna erit nobis aliquando hæc mulier. Tum igitur his dictis abierunt. Sed adolescens cum simul mulierem pulcherrimam aspice-

Amor ultroneus an sit.

Amoris uis.

οὕτως ἐπεφύκει, πάντας ἂν ἠνάγκαζεν ὁμοίως. ὁρᾷς, ἔφη, τὸ πῦρ, ὡς πάντας ὁμοίως καίει· πέφυκε γὰρ τοιοῦτον. τῶν δὲ καλῶν, τῶν μὲν ἐρῶσι, τῶν δ᾽ οὔ· καὶ ἄλλος γε ἄλλου. ἐθελούσιον γάρ, ἔφη, ἐστὶ, καὶ ἐρᾷ ἕκαστος ὧν ἂν βούληται. αὐτίκα οὐκ ἐρᾷ ἀδελφὸς ἀδελφῆς, ἄλλος δὲ ταύτης· οὐδὲ πατὴρ θυγατρός, ἄλλος δὲ ταύτης. καὶ γὰρ φόβος καὶ νόμος ἱκανὸς ἔρωτα κωλύειν. εἰ δέ γ᾽, ἔφη, νόμος τεθείη μὴ ἐσθίοντας μὴ πεινῆν, καὶ μὴ πίνοντας μὴ διψῆν, μηδὲ ῥιγοῦν τοῦ χειμῶνος, μηδὲ θάλπεσθαι τοῦ θέρους, οὐδεὶς ἂν νόμος δυνηθείη διαπράξασθαι ἀνθρώπους τούτοις πείθεσθαι. πεφύκασι γὰρ ὑπὸ τούτων κρατεῖσθαι. τὸ δ᾽ ἐρᾶν, ἐθελούσιόν ἐστιν. ἕκαστος γοῦν τῶν καθ᾽ αὑτὸν ἐρᾷ ὥσπερ ἱματίων καὶ ὑποδημάτων. πῶς οὖν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἰ ἐθελούσιόν ἐστι τὸ ἐρασθῆναι, οὐ καὶ παύσασθαί ἐστιν ὅταν τις βούληται; ἀλλ᾽ ἐγώ, ἔφη, ἑόρακα καὶ κλαίοντας ὑπὸ λύπης δι᾽ ἔρωτα, καὶ δουλεύοντάς γε τοῖς ἐρωμένοις. καὶ μάλα κακὸν νομίζοντας πρίν γε ἐρᾶν, τὸ δουλεύειν. καὶ διδόντας γε πολλὰ ὧν βέλτιον ἦν αὐτοῖς στέρεσθαι. καὶ εὐχομένους, ὥσπερ καὶ ἄλλης τινὸς νόσου ἀπαλλαγῆναι, καὶ οὐ δυναμένους μὲν ἀπαλλάττεσθαι, ἀλλὰ δεδεμένους ἰσχυροτέρᾳ τινὶ ἀνάγκῃ, ἢ εἰ σιδήρῳ ἐδέδεντο. παρέχουσι γοῦν ἑαυτοὺς τοῖς ἐρωμένοις, πολλὰ καὶ εἰκῇ ὑπηρετοῦντας. καὶ μέντοι οὐκ ἀποδιδράσκειν ἐπιχειροῦσι, τοιαῦτα κακὰ ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ φυλάττουσι τοὺς ἐρωμένους, μή ποι ἀποδρῶσι. καὶ ὁ νεανίσκος εἶπε πρὸς ταῦτα. ποιοῦσι γάρ, ἔφη, ταῦτα, εἰσὶ μέντοι, ἔφη, οἱ τοιοῦτοι μοχθηροί. διόπερ οἶμαι καὶ εὔχονται μὲν ἀεὶ ὡς ἄθλιοι ὄντες ἀποθανεῖν. μυρίων δ᾽ οὐσῶν μηχανῶν ἀπαλλαγῆς τοῦ βίου, οὐκ ἀπαλλάττονται. οἱ δ᾽ αὐτοὶ οὗτοι καὶ κλέπτειν ἐπιχειροῦσι, καὶ οὐκ ἀπέχονται τῶν ἀλλοτρίων. ἀλλ᾽ ἐπειδάν τι ἁρπάσωσιν ἢ κλέψωσιν, ὁρᾷς ὅτι σὺ πρῶτος, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον τὸ κλέπτειν, αἰτιᾷ τὸν κλέπτοντα καὶ ἁρπάζοντα, καὶ οὐ συγγινώσκεις, ἀλλὰ κολάζεις; οὕτω μέντοι, ἔφη, καὶ οἱ καλοὶ οὐκ ἀναγκάζουσιν ἐρᾶν ἑαυτῶν, οὐδ᾽ ἐφίεσθαι ἀνθρώπους, ὧν μὴ δεῖ. ἀλλὰ τὰ μοχθηρὰ ἀνθρώπια πασῶν οἶμαι ἐπιθυμιῶν ἀκρατῆ ἐστι, κἄπειτα ἔρωτα αἰτιῶνται. οἱ δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ ἐπιθυμοῦντες καὶ χρυσίου καὶ ἵππων ἀγαθῶν, καὶ γυναικῶν καλῶν, ὅμως ἁπάντων τούτων ῥᾳδίως δύνανται ἀπέχεσθαι, ὥστε μὴ ἅπτεσθαι αὐτῶν παρὰ τὸ δίκαιον. ἐγὼ γοῦν, ἔφη, ταύτην ἑορακώς, καὶ πάνυ μοι καλῆς δοξάσης, ὅμως παρὰ σοί εἰμι, καὶ ἱππεύω καὶ τἆλλα τὰ ἐμοὶ προσήκοντα ἀποτελῶ. ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη ὁ Κῦρος. ἴσως γὰρ θᾶττον ἀπῆλθες, ἢ ἐν ὅσῳ χρόνῳ ὁ ἔρως πέφυκε συσκευάζεσθαι ἄνθρωπον. καὶ πυρὸς γάρ τοι ἐπιθιγόντα μὴ εὐθὺς καίεσθαι, καὶ τὰ ξύλα οὐκ εὐθὺς ἀναλάμπει. ὅμως δ᾽ ἔγωγε οὔτε πυρὸς ἑκὼν εἶναι ἅπτομαι, οὔτε τοὺς καλοὺς εἰσορῶ. οὐδὲ σοὶ συμβουλεύω, ἔφη, ὦ Ἀράσπα, ἐν τοῖς καλοῖς τὴν ὄψιν ἐνδιατρίβειν. ὡς τὸ μὲν πῦρ τοὺς ἁπτομένους καίει. οἱ δὲ καλοὶ, καὶ τοὺς ἄπωθεν θεωμένους ὑφάπτουσιν, ὥστε αἴθεσθαι τῷ ἔρωτι. θάρρει, ὦ Κῦρε. οὐδ᾽ ἢν μηδέποτε παύσωμαι θεώμενος, οὐ μὴ κρατηθῶ, ὥστε ποιεῖν τι ὧν μὴ χρὴ ποιεῖν. κάλλιστα, ἔφη, λέγεις. φύλαττε τοίνυν ὥσπερ σε κελεύω, καὶ ἐπιμελοῦ αὐτῆς. ἴσως γὰρ ἂν καὶ πάνυ ἡμῖν ἐν καιρῷ τι γένοιτο αὕτη ἡ γυνή. τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες, διελύθησαν. ὁ δὲ νεανίσκος ἅμα μὲν ὁρῶν ὑπερκαλλῆ τὴν

τὴν γυναῖκα, ἅμα δὲ αἰσθόμενος τὴν καλοκἀγαθίαν αὐτῆς, ἅμα δὲ θεραπεύων αὐτὴν, καὶ οἰόμενος χαρίζεσθαι αὐτῇ· ἅμα δὲ αἰσθόμενος οὐκ ἀχάριστον οὖσαν, ἀλλ' ἐπιμελουμένην διὰ τῶν αὑτῆς οἰκετῶν, ὡς καὶ εἰσιόντι εἴη αὐτῷ τὰ δέοντα, καὶ εἴ ποτε ἀσθενήσειεν, ὡς μηδενὸς δέοιτο, ἐκ πάντων τούτων ἡλίσκετο ἔρωτι. καὶ ἴσως οὐδὲν θαυμαστὸν ἔπαθε. καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἐπράττετο. βουλόμενος δὲ ὁ Κῦρος ἐθέλοντας μένειν μεθ' ἑαυτοῦ τούς τε Μήδους καὶ τοὺς συμμάχους, συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἐπικαίρους. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες Μῆδοι, καὶ πάντες οἱ παρόντες, ἐγὼ ὑμᾶς οἶδα σαφῶς, ὅτι οὔτε χρημάτων δεόμενοι σὺν ἐμοὶ ἐξήλθετε, οὔτε Κυαξάρῃ νομίζοντες τοῦτο ὑπηρετεῖν, ἀλλ' ἐμοὶ βουλόμενοι τοῦτο χαρίζεσθαι, καὶ ἐμὲ τιμῶντες, καὶ νυκτοπορεῖν καὶ κινδυνεύειν σὺν ἐμοὶ ἠθελήσατε. καὶ χάριν τούτων ἐγὼ ὑμῖν ἔχω, εἴγε μὴ ἀδικῶ. ἀποδιδόναι δὲ οὔπω ἀξίαν δύναμιν ἔχειν μοι δοκῶ. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ αἰσχύνομαι λέγων. τὸ δὲ ἢν μένητε παρ' ἐμοὶ ἀποδώσω, εὖ ἴστε, ὅτι τοῦτο αἰσχυνοίμην ἂν εἰπεῖν. νομίζοιμι γὰρ ἐμαυτὸν ἐοικέναι λέγοντι ταῦτα τούτου ἕνεκα, τοῦ ὑμᾶς ἐθέλειν μᾶλλον παρ' ἐμοὶ καταμένειν. ἀντὶ δὲ τούτου, τάδε λέγω. ἐγὼ γὰρ ὑμῖν κἂν ἤδη ἀπίητε Κυαξάρῃ πειθόμενοι, ὅμως ἤν τι ἀγαθὸν πράξω, πειράσομαι οὕτω ποιεῖν, ὥστε ὑμᾶς ἐμὲ ἐπαινεῖν. οὐ γὰρ δὴ αὐτός γε ἄπειμι, ἀλλὰ καὶ Ὑρκανίοις, οἷς τοὺς ὅρκους καὶ τὰς δεξιὰς ἔδωκα, ἐμπεδώσω, καὶ οὔποτε τούτους προδιδοὺς ἁλώσομαι. καὶ τῷ γε νῦν ταῦτα διδόντι ἡμῖν Γωβρύᾳ, καὶ τείχη καὶ χώραν, καὶ δύναμιν, πειράσομαι ποιεῖν, μήποτε μεταμελῆσαι τῆς πρὸς ἐμὲ ὁδοῦ. καὶ τὸ μέγιστον δὴ, οὕτω περιφανῶς τῶν θεῶν διδόντων ἀγαθὰ, καὶ φοβοίμην ἂν αὐτοὺς καὶ αἰσχυνοίμην, ἀπολιπὼν ταῦτα, εἰκῇ ἀπελθεῖν. ἐγὼ μὲν οὖν, ἔφη, οὕτω ποιήσω. ὑμεῖς δὲ ὅπως καὶ γινώσκετε, οὕτω καὶ ποιεῖτε, καὶ ἐμοὶ εἴπατε, ὅτι ἂν ὑμῖν δόξῃ. ὁ μὲν οὕτως εἶπε. πρῶτος δὲ ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς τοῦ Κύρου εἶναι, πρὸς ταῦτα ἔλεξεν· ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ, βασιλεὺς μὲν γὰρ ἔμοιγε δοκεῖς σὺ φύσει πεφυκέναι, οὐδὲν ἧττον, ἢ ὁ ἐν τῷ σμήνει φυόμενος τῶν μελιττῶν ἡγεμών. ἐκείνῳ τε γὰρ αἰεὶ αἱ μέλιτται ἑκοῦσαι πείθονται. ὅπου δ' ἂν μένῃ, καὶ οὐδεμία ἐντεῦθεν ἀπέρχεται. ἢν δέ που ἐξίῃ, οὐδεμία αὐτοῦ ἀπολείπεται, οὕτω δεινός τις αὐταῖς ἔρως τοῦ ἄρχεσθαι ὑπ' ἐκείνου ἐγγίγνεται. καὶ πρὸς σὲ δέ μοι δοκοῦσι παραπλησίως πως οἱ ἄνθρωποι οὗτοι διακεῖσθαι. καὶ γὰρ εἰς Πέρσας ὅτε παρ' ἡμῶν ἀπῄεις, τίς Μήδων ἢ νέος ἢ γέρων σοῦ ἀπελείφθη, τὸ μὴ σοὶ ἀκολουθεῖν, ἕως ὅτε Ἀστυάγης ἡμᾶς ἀπέστρεψεν; ἐπεὶ δὲ ἐκ Περσῶν βοηθὸς ἡμῖν ὡρμήθης, σχεδὸν αὖ ἑωρῶμεν τοὺς φίλους σου πάντας ἐθελουσίους συνεπομένους. ὅτε δ' αὖ τῆς δεῦρο στρατείας ἐπεθύμησας, πάντες σοι Μῆδοι ἑκόντες ἠκολούθησαν. νῦν δ' αὖ οὕτως ἔχομεν, ὡς σὺν σοὶ μὲν ὅμως καὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ ὄντες, θαρροῦμεν. ἄνευ δὲ σοῦ, καὶ οἴκαδε ἀπιέναι φοβούμεθα. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ὅπως ποιήσουσιν, αὐτοὶ ἐροῦσιν. ἐγὼ δὲ ὦ Κῦρε, καὶ ὧν ἐγὼ κρατῶ, καὶ μενοῦμεν παρὰ σοί, καὶ ὁρῶντές σε ἀνεξόμεθα, καὶ καρτερήσομεν ὑπὸ σοῦ εὐεργετούμενοι. ἐπὶ τούτοις ὁ Τιγράνης ἔλεξεν ὧδε· σὺ, ἔφη, ὦ Κῦρε, μήποτε θαυμάσῃς, ἂν ἐγὼ σιγῶ. ἡ γάρ μοι ψυχὴ, ἔφη, οὐχ ὡς βουλευ-

aspiceret, simulq; eius probitatem cognosceret, curamq; eius gereret, atq; gratificari ei arbitraretur: & cum etiam sentiret eam non esse ingratam, sed diligentiam per seruos suos adhibere, ut ingredienti Araspæ essent necessaria omnia, et ne si quando ægrotaret, rei cuiusquam indigeret: ex hisce omnibus amore captus est, & nihil fortasse mirabile est passus. Et hæc quidē hoc pacto gerebantur. Cyrus autem cum uellet libenter manere apud sese tum Medos, tum socios, conuocatis tempestiuis omnibus, huiusmodi uerba locutus est:

ORATIO CYRI.

Viri Medi, & uos qui adestis omnes, equidem certo scio neq; pecuniarum indigētis uos mecum egressos esse, neq; quòd existimaretis Cyaxari hoc præstare obsequiū, sed ut hanc rem mihi gratificaremini, meq; honore prosequeremini, et per noctē iter facere, et mecū unà periclitari. Quorum ego gratiam uobis habeo nisi iniustus sim, quam referre nondū mihi uideor posse pro dignitate. Neq; id dicere me putet. Quod autē dicam eam me relaturum si apud me manseritis, hic mihi sermo pudori esset: nam existimarer uideri hæc dicere, quò uos magis uelitis manere apud me. Sed hæc pro re hæc uobis dico. Ego enim uobis etiā si iam abeatis obedientes Cyaxari, tamen si quid boni gessero, ita enitar facere ut me sitis laudaturi. Non enim ipse nunc sum abiturus. Verùm et Hyrcanijs quib. iusiurandum, & dextras dedi, fidem seruabo, et nunquam hos deprehendar prodidisse. Et Gobryæ qui nunc nobis & oppida dedit, & regionem, & uires facere studebo, ne se unquā pœniteat sui ad me itineris. Et quod maximum est, cum dij immortales manifestis adeo bonis nos affecerint, eos & metuerem & uererer, si his bonis relictis temerè abirem. Equidem ipse ita faciam. Vos autē ita ut sentitis, ita etiam facitote, atq; mihi dicite quæcunq; sententia uobis sit. Cyrus ita loquutus est. Primus autem is qui aliquando dixit se Cyri consanguineum, respondit: At ego rex, inquiens, rex enim nihilominus uideris natura esse, quàm qui in alueari apium est dux: ILLI ENIM apes sua sponte obediunt, & ubicunque maneat, nulla illinc abscedit. Quod si quò exeat, nulla eum relinquit. amor usq; adeò uehemens in his inest, ut eius patiantur imperium: identidemq; quodammodo homines mihi uidētur erga te habere. Etenim in Persas cum à nobis abisti, quis Medus aut iuuenis aut senex relictus est, qui minus te sequeretur, donec Astyages nos auertit? Cū uerò ex Persis auxilio uenisti nobis, uidemus item amicos tuos ferè omnis ultrò te sequentis. Vbi rursus cupiisti ducere hunc exercitum, sponte Medi omnes te sunt secuti. Nunc etiā sic habemus, ut unà tecū in terra hostili cū sumus, confidamus, & timeamus sine te abire etiam domum. Itaq; alij quomodo facturi sunt, ipsi dicent. Sed ego Cyre, & hi qui mihi subditi sunt, et manebimus apud te, & tuum nutum obseruabimus, constanterq; expectabimus beneficiū tuum. Post hunc ita Tigranes loquutus est: Tu nunquam mireris Cyre, si ipse taceo. Animus enim meus non ad consultan-

sultandum paratur, sed ad omnia ea facienda quae iubeas. Hyrcanius autem inquit: At ego, ô Medi, si nunc abeatis, dicam mali numinis esse insidias, quod uos nolit felicissimos fieri. Humanae autem mentis compos quis aut fugientes hostes fugiat, aut arma si tradiderint, minus capiat, aut seipsos atque sua dantis non admittat? praesertim cum talis est uobis imperator, qui mihi uidetur, ita uos deos omnis testor, magis laetari ut uobis benefaciat, quàm ut seipsum locupletet. Post hunc Medi omnes haec dixerunt: Tu Cyre & eduxisti nos, & donum cum abeundi tempus uideatur, tecum nos age. Quae Cyrus ubi audiuit, ita precatus est: At, ô Iupiter optime maxime, abs te peto, mihi des ut hos beneficiis uincam, qui me honorant. Exhinc iussit ut alii constituerent habere iam circa se custodes. At Persae distribuerent tabernacula equitibus quidem, quae his conuenirent: peditibus uerò, quae his satis essent. & ita constituerent, ut qui in tabernaculis sunt, ubi fecerint omnia pro officio, ea in ordines ferant ad Persas, & equos praebeant cultos. Persis uerò opus ut esset aliud nullum, quàm ea elaborare quae ad bellum pertinent. Ac eum quidem diem degerunt hoc pacto. Manè autem surgentes pergebant ad Gobryan, Cyrus quidem in equo, et qui ex Persis equites facti sunt, ad duo millia. Qui uerò habebant horum crates & mucrones, post hos sequebantur pari omnes numero: aliusque exercitus instructus proficiscebatur. Cuique autem iussit, ut nouis suis seruis dicerent, quicunque eorum aut post cogentes agmen uisus fuerit, aut ante frontem, aut ad latera deprehendatur extra eos qui sunt in ordine, illum punitum iri. Postridie circiter crepusculum perueniunt ad Gobryae oppidum, uidentque munimentum ualidissimum, & omnia parata in muris quaecunque sunt ad repugnandum optima, ac boues multas pecudesque permultas sub munimenta adductas intuebantur. Cumque misisset ad Cyrum Gobryas, iussit ut equitans uideret si sit accessus expeditissimus, utque intro ad se mitteret fidos aliquos, qui spectatis quae sibi intus sunt, renuncient. Sic igitur Cyrus ipse certò uidere uolens, sicubi oppidum facile capi posset, an Gobryas mentiretur, immittebat undique, ac uidit omnia ualidiora esse quàm ut accedi possent. Quos autem misit ad Gobryan, hi certò renunciabant tanta esse intus bona, quanta, ut sibi uideretur, in hominum aetatem si intus sint, defutura non forent. Itaque Cyrus sollicitus erat quid tandem haec essent, quum Gobryas & ipse ad eum egressus est, & omnes intrinsecus eduxit ferentes uinum ac farinam, alios uerò agentis boues, capras, oues, sues. & si quid esset esculenti, omnia afferebant, ut coena exciperetur exercitus omnis unà cum Cyro. Qui ergo ad hanc rem constituerant, et diuidebant haec, & coenabant. At Gobryas ubi omnes uiri sui fuerunt extra, Cyrum ingredi iussit, quo arbitraretur omnia esse secura. Cyrus igitur praemissis exploratorib. ac uiribus, ita demum ipse ingrediebatur. Sed ubi ingressus est Cyrus habens portas patefactas,

λεύσοντες πρὸς ἐκείνας, ἀλλ᾽ ὡς ποιήσοντες, ὅ,τι ἂν παραγγέλλῃς. ὁ δὲ ὑρκάνιος εἶπεν· ἀλλ᾽ ἐγὼ μὲν, ὦ μῆδοι, εἰ νῦν ἀπέλθοιτε, δαίμονος ἂν φαίην τὴν βούλησιν εἶναι, τὸ μὴ ἐᾶσαι ὑμᾶς, μέγα εὐδαίμονας γενέσθαι. ἀνθρωπίνῃ δὲ γνώμῃ τίς ἂν ἢ φευγόντων πολεμίων ἀποτρέποιτο, ἢ ὅπλα παραδιδόντων, οὐκ ἂν λαμβάνοι, ἢ ἑαυτοὺς παραδιδόντων καὶ τὰ ἑαυτῶν, οὐκ ἂν δέχοιτο; ἄλλως τε καὶ τοῦ ἡγεμόνος ἡμῖν ὄντος τοιούτου. ὃς ἐμοὶ δοκεῖ, ὡς ὄμνυμι ὑμῖν πάντας τοὺς θεοὺς, εὖ ποιῶν ἡμᾶς μᾶλλον ἥδεσθαι, ἢ ἑαυτὸν πλουτίζων. ἐπὶ τούτῳ πάντες οἱ μῆδοι τοιαῦτα ἔλεγον· σὺ, ὦ κῦρε, ἐξήγαγες ἡμᾶς, καὶ οἴκαδε ὅταν ἀπιέναι καιρός σοι δοκῇ εἶναι, σὺν σοὶ ἡμᾶς ἀπάγαγε. ὁ δὲ κῦρος ταῦτα ἀκούσας, ἐπηύξατο· ἀλλ᾽, ὦ ζεῦ μέγιστε, αἰτοῦμαί σε, δός μοι τοὺς ἐμὲ τιμῶντας, νικῆσαι εὖ ποιοῦντα. ἐκ τούτου ἐκέλευσε τοὺς μὲν ἄλλους φύλακας καταστήσαντας, ἀμφ᾽ αὑτοὺς ἤδη ἔχειν. τοὺς δὲ πέρσας διαλαβεῖν τὰς σκηνὰς, τοῖς μὲν ἱππεῦσι τὰς τούτοις πρεπούσας, τοῖς δὲ πεζοῖς τὰς τούτοις ἀρκούσας. καὶ οὕτω καταστήσασθαι, ὅπως ποιοῦντες οἱ ἐν ταῖς σκηναῖς ἅπαντες τὰ δέοντα φέρωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῖς πέρσαις, καὶ τοὺς ἵππους τεθεραπευμένους παρέχωσι. πέρσαις δὲ μηδὲν ᾖ ἄλλο ἔργον, ἢ τὰ πρὸς πόλεμον ἐκπονεῖν. ταύτην μὲν οὕτω τὴν ἡμέραν διήγαγον. πρῷ δ᾽ ἀναστάντες, ἐπορεύοντο πρὸς τὸν γωβρύαν. κῦρος μὲν ἐφ᾽ ἵππῳ, καὶ οἱ περσῶν ἱππεῖς γεγενημένοι ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους. οἱ δὲ τὰ τούτων γέῤῥα καὶ τὰς κοπίδας ἔχοντες, ἐπὶ τούτοις εἵποντο, ἴσοι ὄντες τὸν ἀριθμόν. καὶ ἡ ἄλλη δὲ στρατιὰ ἐπορεύετο τεταγμένη. ἕκαστον δ᾽ ἐκέλευε τοῖς καινοῖς ἑαυτῶν θεράπουσιν, εἰπεῖν· ὅτι ὅστις ἂν αὐτῶν ἢ τῶν ὀπισθοφυλάκων φαίνηται ὄπισθεν, ἢ τοῦ μετώπου πρόσθεν, ἢ κατὰ πλάγια ἔξω τῶν ἐν τάξει ὄντων ἁλίσκηται, κολασθήσεται. δευτεραῖοι δὲ ἀμφὶ δείλην γίγνονται πρὸς τῷ γωβρύα χωρίῳ. καὶ ὁρῶσιν ἰσχυρόν τε τὸ ἔρυμα, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν πάντα παρεσκευασμένα, ὡς ἂν κράτιστα ἀμύνοιντο. καὶ βοῦς δὲ πολλοὺς καὶ πάμπολλα πρόβατα ὑπὸ τὰ ἐρύματα προσηγμένα ἑώρων. πέμψας δὲ ὁ γωβρύας, ἐκέλευσε τὸν κῦρον περιελάσαντα ἰδεῖν, ᾗ ἡ πρόσοδος εὐπετεστάτη. εἴσω δὲ πέμψαι πρὸς ἑαυτὸν, τῶν πιστῶν τινὰς, οἳ τινες αὐτῷ τὰ ἔνδον ἰδόντες ἀπαγγελοῦσιν. οὕτω δὴ ὁ κῦρος αὐτὸς μὲν τῷ ὄντι βουλόμενος ἰδεῖν, εἴ πῃ εἴη αἱρέσιμον τὸ τεῖχος, ἢ ψευδὴς φαίνοιτο ὁ γωβρύας, περιήλαυνε καὶ ἑώρα πάντοθεν, ἰσχυρότερα πάντα ἢ προσελθεῖν. οὓς δ᾽ ἔπεμψε πρὸς γωβρύαν, ἀπήγγελλον τῷ κύρῳ, ὅτι τοσαῦτα ἔνδον ἀγαθὰ, ὅσα ἐπ᾽ ἀνθρώπων γενεὰς ὡς σφίσι δοκεῖν, μὴ ἂν ἐπιλείπειν τοὺς ἔνδον ὄντας. ὁ μὲν δὴ κῦρος ἐν φροντίδι ἦν, ὅ,τι ποτε εἴη ταῦτα. ὁ δὲ γωβρύας αὐτός τε ἐξῄει πρὸς αὐτὸν, καὶ τοὺς ἔνδοθεν πάντας ἐξῆγε, φέροντας οἶνον, ἄλφιτα, ἄλευρα, ἄλλους δὲ ἐλαύνοντας βοῦς καὶ ὗς, οἶας, αἶγας, καὶ εἴ τι βρωτὸν, πάντα ἱκανὰ προσῆγον, ὡς δειπνῆσαι καλῶς ἅπασαν τὴν σὺν κύρῳ στρατιάν. οἱ μὲν δὴ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες, διῄρουν τε ταῦτα, καὶ ἐδειπνοποιοῦντο. ὁ δὲ γωβρύας, ἐπεὶ πάντες οἱ ἄνδρες αὐτῷ ἔξω ἦσαν, εἰσιέναι ἐκέλευε τὸν κῦρον, ὅπως νομίζοι ἀσφαλέστατα. προπέμψας οὖν ὁ κῦρος προσκόπους καὶ δύναμιν, καὶ αὐτὸς οὕτως εἰσῄει. ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθεν ἀναπεπταμένας ἔχων

ἔχων τὰς πύλας, ἐξεκάλει πάντας τοὺς φίλους καὶ ἄρχοντας τῶν μεθ' ἑαυτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἔνδον ἦσαν, ἐκφέρων ὁ γωβρύας φιάλας χρυσᾶς, καὶ προχόους, καὶ κάλπιδας, καὶ κόσμον παντοῖον, καὶ δαρεικοὺς ἀμέτρους τινάς, καὶ πάντα καλά. καὶ τέλος τὴν θυγατέρα, δεινὸν ἄρα κάλλος καὶ μέγεθος, πενθικῶς δὲ ἔχουσαν τοῦ ἀδελφοῦ τεθνηκότος, ἐξαγαγών, τάδε εἶπεν· ὦ κῦρε, ἐγώ σοι τὰ μὲν χρήματα ταῦτα δίδωμι. τὴν δὲ θυγατέρα ταύτην ἐπιτρέπω διαθέσθαι, ὅπως ἂν σὺ βούλῃ. ἱκετεύομεν δέ, ἐγὼ μὲν καὶ πρόσθεν τοῦ υἱοῦ, αὕτη δὲ νῦν τοῦ ἀδελφοῦ, τιμωρὸν γενέσθαι σε. ὁ δὲ κῦρος πρὸς ταῦτα εἶπεν· ἀλλ' ἐγώ σοι μὲν καὶ τότε ὑπεσχόμην, ἀληθεύοντός σου τιμωρήσειν εἰς δύναμιν. νῦν δὲ ὅτε σε ἀληθεύοντα ὁρῶ ἤδη, ὀφείλω τὴν ὑπόσχεσιν. καὶ ταύτῃ ὑπισχνοῦμαι, ταῦτα σὺν θεοῖς ποιήσειν. καὶ τὰ μὲν χρήματα, ἔφη, ἐγὼ ταῦτα δέχομαι. δίδωμι δ' αὐτὰ τῇ παιδὶ ταύτῃ καὶ ἐκείνῳ, ὃς ἂν γήμῃ αὐτήν. ἓν δὲ δῶρον ἄπειμι ἔχων παρὰ σοῦ, ἀνθ' οὗ ἐγώ, οὐδ' ἂν τὰ ἐν Βαβυλῶνι, ἐν ᾗ πλεῖστά ἐστιν, οὐδὲ τὰ πανταχοῦ, ἀντὶ τούτου οὗ σύ μοι δεδώρησαι, ἥδιον ἂν ἔχων ἀπέλθοιμι. καὶ ὁ γωβρύας θαυμάσας, τί ποτε τοῦτο εἴη, καὶ ὑποπτεύσας μὴ τὴν θυγατέρα λέγοι, οὕτως ἤρετο· καὶ τί τοῦτ' ἐστιν, ἔφη, ὦ κῦρε; καὶ ὁ κῦρος ἀπεκρίνατο· ὅτι, ἔφη, ὦ γωβρύα, πολλοὺς μὲν οἶμαι εἶναι ἀνθρώπους, οἳ οὔτε ἀσεβεῖν ἂν θέλοιεν, οὔτε ἀδικεῖν, οὔτε ἂν ψεύδοιντο ἑκόντες εἶναι. διὰ δὲ τὸ μηδένα αὐτοῖς ἐθελῆσαι προέσθαι, μήτε χρήματα μεγάλα, μήτε τυραννίδα, μήτε τείχη ἐρυμνά, μήτε τέκνα ἀξιέραστα, ἀποθνήσκουσι πρότερον, πρὶν δῆλοι γενέσθαι, οἷοι ἦσαν. ἐμοὶ δὲ σὺ νῦν, καὶ τείχη ἐρυμνά, καὶ πλοῦτον παντοδαπόν, καὶ δύναμιν τὴν σήν, καὶ θυγατέρα ἀξιόκτητον ἐγχειρίσας, πεποίηκάς με δῆλον γενέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι οὔτ' ἂν ἀσεβεῖν περὶ ξένους ἐθέλοιμι, οὔτ' ἂν ἀδικεῖν χρημάτων ἕνεκεν, οὔτε συνθήκας ψευδοίμην ἂν ἑκὼν εἶναι. τούτων ἐγώ σοι εὖ ἴσθι, ἕως ἀνὴρ δίκαιος ὦ, καὶ δοκῶν εἶναι τοιοῦτος ἐπαινῶμαι ὑπ' ἀνθρώπων, οὔποτ' ἐπιλήσομαι. ἀλλὰ πειράσομαί σε ἀντιτιμῆσαι πᾶσι τοῖς καλοῖς. καὶ ἀνδρὸς δ', ἔφη, τῇ θυγατρὶ μὴ φοβοῦ ὡς ἀπορήσεις ἀξίου ταύτης. πολλοὶ γὰρ καὶ ἀγαθοὶ φίλοι εἰσὶν ἐμοί, ὧν ὅστις γαμεῖ αὐτήν. εἰ μέντοι χρήματα ἕξει τοσαῦτα, ὅσα δίδως, ἢ καὶ ἄλλα πολλαπλάσια τούτων, οὐκ ἂν ἔχοιμι εἰπεῖν. σὺ μέντοι εὖ ἴσθι, ὅτι εἰσί τινες αὐτῶν, οἳ ὧν μὲν σὺ δίδως χρημάτων, οὐδὲ μικρὸν τούτων ἕνεκα σὲ μᾶλλον θαυμάσουσιν. ἐμὲ δὲ ζηλοῦσι νῦν, καὶ εὔχονται πᾶσι θεοῖς, γενέσθαι ποτὲ καὶ ἑαυτοὺς ἐπιδεῖξαι ὡς πιστοὶ μέν εἰσιν οὐδὲν ἧττον ἐμοῦ τοῖς φίλοις. τοῖς δὲ πολεμίοις οὐδέποτ' ἂν ὑφεῖντο ζῶντες, εἰ μὴ θεὸς βλάπτοι. ἀντὶ δ' ἀρετῆς καὶ δόξης ἀγαθῆς, οὐδ' ἂν τὰ σύρων πρὸς τοῖς σοῖς καὶ ἀσσυρίων πάντα προέλοιντο. τοιούτους ἴσθι ἄνδρας ἐνταῦθα καθημένους. καὶ ὁ γωβρύας ὑπογελάσας, πρὸς θεῶν, ἔφη, ὦ κῦρε, δεῖξόν μοι ποῦ οὗτοί εἰσιν, ἵνα σε τούτων τινὰ αἰτήσωμαι παῖδά μοι γενέσθαι. ἀμέλει, ἔφη, οὐδὲν ἐμοῦ σε δεήσει πυνθάνεσθαι. ἀλλ' ἢν σὺν ἡμῖν ἕπῃ, αὐτὸς σὺ ἕξεις καὶ ἄλλῳ δεικνύναι αὐτῶν ἕκαστον. τοσαῦτα δ' εἰπών, δεξιάν τ' ἔλαβε τοῦ γωβρύα, καὶ ἀναστὰς ἐξῄει. καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πάντας ἐξήγαγε. καὶ πολλὰ δεομένου τοῦ γωβρύα ἔνδον δειπνεῖν, οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐδείπνει, καὶ τὸν γωβρύαν σύνδει-

πνον

factas, amicos omnis inuitabat, et principes quos habebat secū. Vbi uerò intus fuere, Gobryas extulit phialas aureas, & urceos, & peluis, uariumq; ornatum, & innumeros quosdā daricos, et omnia ualde pulchra: ad postremū etiā filiā educens mirabili quadā pulchritudine atq; magnitudine, quæ luctuose haberet propter fratris obitū, ita inquit: Ego tibi Cyre hasce quidē pecunias dono do, hanc autē filiā concedo, ut de ipsa pro uoluntate deliberes. Te autem suppliciter rogamus, ego quidē etiā ante, ut filij mei, ipsa autē nūc, ut fratris sui sis ultor. Ad quæ Cyrus respondit. Sed ego tibi etiā hæc tum promisi me ultorem pro uiribus fore, ubi tu uerus esses. Nūc uerò cum te talem esse intueor, iam tibi debeo promissum: & tuæ huic filiæ eadē cum deorū ope promitto me facturū: atq; hasce sane pecunias ipse quidem admitto, quas filiæ huic tuæ, atq; illi do qui eam in uxorem capiet. Vnū autē donū habens abs te abibo, pro quo nec ea quæ Babylone sunt, etsi ibi sunt plurima, nec etiam quæ ubiq; sunt, pro hoc uno quo donatus abs te sum, suauius habēs sim habiturus. Et Gobryas miratus quidnā hoc esset, suspicatusq; ne filiam diceret, ita est percunctatus, Et quidnam hoc est, inquit, Cyre? Ad quē ille respōdit: Quoniā ego, Gobrya, multos homines esse reor, qui neq; impietati sese uelint, neq; iniustitiæ obnoxios facere, neque sponte mentiātur: sed quia nemo his uelit præferre neq; pecunias multas, neq; regnū, neq; oppida munita, neq; filios charissimos, moriuntur prius quàm declarent quales essent. Tu autē mihi nunc et munitiones tutissimas, & diuitias multiplices, et uires tuas, & filiam dignissimā largitus, clarū reddidisti mortalibus omnibus, cū me esse, qui neq; in hospites impius esse uelim, neq; iniustus pecuniarū gratia, neq; ultro mendax in seruandis promissis. Horū ego obliuiscar sane nunquam, donec uir iustus sim, talisq; esse uisus lauder ab hominibus: quin enitar te cōtrà bonis omnibus honorare. Neq; tibi uerendum est ne careas digno uiro pro hac filia tua. Nam & multi mihi & boni amici sunt, quorū cui nuptura sit hæc, si quidem tantas sit habiturus pecunias, quantæ abs te dantur, uel ijs etiam alias multò plures nequeam dicere. Cæterum scito quosdam eorum esse, qui ob pecunias tuas ne paulo quidem magis te sint admiraturi. me autem hoc tempore adamant, optantq; ut deorū benignitate possint aliquando demonstrare, se nihilo minus quàm me fideles esse in amicos: hostibus autem ut nunquam sint quandiu uiuūt inferiores, modo deus aliquis nō aduersetur. VIRTVTE uero atq; bona gloria, ne bona quidem omnia Syrorum Assyriorumq; tuis addita bonis præferant. Tales esse uiros qui hic sedent, nolo te lateat. Et Gobryas ridens: Per deos immortales, inquit, Cyre, ostēde mihi ubi hi sunt, quo abs te petā horum mihi aliquē fieri filium. Atq; Cyrus ait: Nihilo tibi opus erit ut me percuncteris, si unà nobiscū etiam sis, ipse tu poteris alij ipsorum quenq; demōstrare. Tantū loquutus uerborū, apprehensa Gobryæ dextera, atq; surgens abijt, suosq; secū eduxit omnis. Cumq; multum à Gobrya rogaretur ut intus cœnaret, haud uoluit, sed cœnabat in castris, & Gobryam ipsum conui-

uam

uam assumpsit: cumq; in uimineis toris discüberet, ita eum interrogabat: Gobrya, dic mihi, utrum tibi putas plura esse strata, an cuiq; nostrûm? Ad quê ille respondit. Vobis sane plura & strata sunt, & lecti, atq; aedes multo maiores quàm meae, qui pro aedibus & terra utimini, et caelo. Lecti etiã uobis sunt, quotquot cubicula sunt in terra: strata uero existimatis nõ quot lanae oriũtur ex pecudibus, sed quaecunq; materiam & montes & campi germinant. Primum igitur, dum unà cum his Gobryas caenaret, uideretq; appositorum esculentorum uilitatem, putabat seipsos multò esse liberaliores quàm Persas: sed ubi animo uolutauit, ciborum moderationem (in nullo etiam neq; esculento, neq; potulento uir Perses, ex his qui bene instituti sunt, neq; oculis commotus appareat, neq; rapina, neq; mente quo minus ea prospiciat, quae si in cibo non esset: sed quemadmodum equestres, quoniam in equis non turbantur, possint simul dum equitant & uidere, & audire, & dicere, quod sit opus: sic item illi inter epulas existimant oportere & prudentes apparere, & moderatos: at moueri esculentis & potulentis, uidetur his esse porcinum admodum & immane) cogitauit etiã ut hi inuicem talia quaedam interrogabant, qualia interrogari suauius esset, quàm non interrogari. et ut cauillabãtur, qualia cauillari suauius erat, quàm non cauillari. Et quae iocabãtur, ut admodum à contumelia aberant, & à re turpi factu, & à mutua molestia. Maximum uerò ei uisum est, quod his qui essent in exercitu, nihilo plura existimarent oportere apponi, quàm illis qui in diem periculum intrarent: sed hoc arbitrarentur lautissimum esse conuiuium, si ita pararent socios, ut futuri essent quam optimi. Vbi autem Gobryas surrexit domum abiturus, fertur dixisse: Non amplius miror Cyre, si pocula, & amictus, & aurum nos possidemus quàm uos maiori copia, at nos sumus minoris faciendi quàm uos. Nos enim operam damus, ut sint nobis quamplurima: at uobis ea diligentia est, ut mihi uidetur, ut futuri sitis quam optimi. Et ille quidem haec loquutus est. At Cyrus: Age, inquit, Gobrya, quò mane adsis tecum equitatum habens armatum, quo etiam tuum exercitum uideamus: simulq; nos age per agrum tuum, quò intueamur quae & nobis amica, & quae hostilia sunt existimanda. Tum igitur haec loquuti, utrique abierunt ad res conuenientes. Sed ubi dies aduenit, affuit Gobryas habens equitatum suum, ac ducebat. Cyrus autem, ut par est uiro principi, non solum mentem adhibebat itineri faciundo, sed procedens simul considerabat, si fieri posset ut redderet hostes imbecilliores, aut etiam seipsos ualidiores. Itaque uocato Hyrcanio atque Gobrya, hos enim existimabat nosse maxime quae ipse discenda sibi arbitrabatur: Ego, inquit, uiri amici, existimo si uobiscum, qui fidelissimi estis, consulto de hoc bello, nequaquam errare. Video enim uobis magis quàm mihi esse considerandum, ut Assyrius uobis non dominetur. Nam mihi si ab his rebus errauero, est fortassis aliud perfugium. At à uobis, si hic uicerit, uideo nostra omnia fieri aliena. Etenim hic mihi hostis est, qui me odio

Persarum in cibo modestia

πνον περίλαβε· καὶ ἔνθα στιβάδος κατακλιθεὶς, ἤρετο αὐτὸν ὧδε· εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ γωβρύα, πότερον οἴει εἶναι σοὶ πλείω ἢ ἡμῶν ἑκάστῳ στρώματα; ὑμῖν νὴ τὸν δί' εὖ οἶδ' ὅτι στρώματα πλείω ἐστὶ καὶ κλῖναι. καὶ οἰκία γε πολλῶν μείζων ἡ ὑμετέρα τῆς ἡμῶν, οἵ γε οἰκίᾳ μὲν χρῆσθε γῇ τε καὶ οὐρανῷ. κλῖναι δ' ὑμῖν εἰσιν ὁπόσαι γένοιντ' ἂν εὐναὶ ἐπὶ γῆς. στρώματα δὲ νομίζετε, οὐχ ὁπόσα πρόβατα φύει ἔρια, ἀλλ' ὁπόσα φρύγανα ὄρη τε καὶ πεδία ἀνίησι. τότε μὲν δὴ πρῶτον ὁ γωβρύας συνδειπνῶν αὐτοῖς ὁρῶν τὴν φαυλότητα τῶν παρατιθεμένων βρωμάτων, πολὺ σφᾶς ἐνόμιζεν εἶναι ἐλευθεριωτέρους αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ κατενόησε τὴν μετριότητα τῶν σίτων, ἐπ' οὐδενὶ γὰρ βρώματι οὐδὲ πώματι πέρσης ἀνὴρ τῶν πεπαιδευμένων, οὔτε ὄμμασιν ἂν ἐκπεπληγμένος καταφανὴς γένοιτο, οὔτε ἁρπαγῇ, οὔτε νῷ, μὴ οὐχὶ προνοεῖν, ἅπερ ἂν καὶ μὴ ἐν σίτῳ ὤν. ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἱππικοὶ διὰ τὸ μὴ ταράττεσθαι ἐπὶ τῶν ἵππων, δύνανται ἅμα ἱππεύοντες καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν τὸ δέον, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι ἐν τῷ σίτῳ οἴονται δεῖν φρόνιμοι καὶ μέτριοι φαίνεσθαι. τὸ δὲ κεκινῆσθαι ὑπὸ τῶν βρωμάτων καὶ τῶν πομάτων, πάνυ αὐτοῖς ὑωικὸν καὶ θηριῶδες δοκεῖ εἶναι. ἐνενόησε δὲ αὐτῶν καὶ ὡς ἐπηρώτων ἀλλήλους τοιαῦτα, οἷα ἐρωτηθῆναι ἥδιον ἦν ἢ μή, καὶ ὡς ἔσκωπτον, οἷα σκωφθῆναι ἥδιον ἦν ἢ μή, καὶ ὡς ἔπαιζον, ὡς πολὺ μὲν ὕβρεως ἀπῆν, πολὺ δὲ τοῦ αἰσχρόν τι ποιεῖν, πολὺ δὲ τοῦ χαλεπαίνεσθαι πρὸς ἀλλήλους. μέγιστον δ' αὐτῷ ἔδοξεν εἶναι, τὸ ἐν στρατείᾳ ὄντας τῶν εἰς τὸν αὐτὸν κίνδυνον ἐμβαινόντων, μηδενὸς οἴεσθαι δεῖν πλείω παρασκευάζεσθαι. ἀλλὰ τοῦτο νομίζειν ἡδίστην εὐωχίαν εἶναι, τοὺς συμμαχεῖσθαι μέλλοντας, ὅτι βελτίστους παρασκευάζειν. ἡνίκα δὲ ὁ γωβρύας εἰς οἶκον ἀπιὼν ἀνίστατο, εἰπεῖν λέγεται· οὐκέτι θαυμάζω, ὦ κῦρε, εἰ ἐκπώματα μὲν καὶ ἱμάτια καὶ χρυσίον ἡμεῖς ὑμῶν πλείονα κεκτήμεθα, αὐτοὶ δὲ ἐλάττονος ὑμῶν ἄξιοί ἐσμεν. ἡμεῖς γὰρ ἐπιμελούμεθα, ὅπως ἡμῖν ταῦτα ὡς πλεῖστα ἔσται. ὑμεῖς δέ μοι δοκεῖτε ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως αὐτοὶ ὡς κράτιστοι ἔσεσθε. ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. ὁ δὲ κῦρος, ἔφη, ὦ γωβρύα, ὅπως πρωῒ παρέσῃ, ἔχων τοὺς ἱππέας ἐξωπλισμένους, ἵνα καὶ τὴν δύναμίν σου ἴδωμεν, καὶ ἅμα διὰ τῆς χώρας ἄξεις ἡμᾶς, ὡς ἂν εἰδῶμεν ἅ τε δεῖ φίλια καὶ πολέμια ἡμᾶς νομίζειν. τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες, ἀπῆλθον ἑκάτερος ἐπὶ τὰ προσήκοντα. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ἧκεν ὁ γωβρύας ἔχων τοὺς ἱππέας καὶ ἡγεῖτο. ὁ δὲ κῦρος ὥσπερ προσήκει ἀνδρὶ ἄρχοντι, οὐ μόνον τῷ πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν προσεῖχε τὸν νοῦν, ἀλλ' ἅμα προϊὼν ἐπεσκοπεῖτο εἴ τι δυνατὸν εἴη, τοὺς μὲν πολεμίους ἀσθενεστέρους ποιεῖν, αὑτοὺς δὲ ἰσχυροτέρους. καλέσας οὖν τὸν ὑρκάνιον καὶ τὸν γωβρύαν, τούτους γὰρ ἐνόμιζε μάλιστα εἰδέναι ὧν αὐτὸς ᾤετο δεῖσθαι μαθεῖν, ἐγώ τοι, ἔφη, ἄνδρες φίλοι, οἶμαι σὺν ὑμῖν ὡς πιστοῖς βουλευόμενος περὶ τοῦ πολέμου τοῦδε, οὐκ ἂν ἐξαμαρτάνειν. ὁρῶ γὰρ ὑμῖν ἔτι μᾶλλον ἢ ἐμοὶ σκεπτέον ὅπως ὁ ἀσσύριος ἡμῶν μὴ ἐπικρατήσει. ἐμοὶ μὲν γάρ, ἔφη, τῶνδε ἀποσφαλέντι, ἔστιν ἴσως τις ἄλλη ἀποστροφή. ὑμῖν δὲ εἰ οὗτος ἐπικρατήσει, ὁρῶ ἅπαντα τὰ ὄντα ἀλλότρια γιγνόμενα. καὶ γὰρ ἐμοὶ μὲν πολέμιός ἐστιν, οὐκ ἐμὲ μισῶν,

μισῶν, ἀλλ' οἰόμενος ἀσύμφορον εἶναι αὐτῷ, ὑμᾶς μεγάλους εἶναι. καὶ ἐστράτευσε διὰ τοῦτο ἐφ' ὑμᾶς. ὑμᾶς δὲ καὶ μισεῖ, καὶ ἀδικεῖσθαι νομίζει ὑφ' ὑμῶν. πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο ἀμφότεροι καὶ ταὐτὰ περαίνειν ὅτι μάλλιστα, ὡς ταῦτα εἰδόσι σφίσι, καὶ μέλλον αὐτοῖς ἰσχυρῶς, ὅπη τὰ νῦν παρόντα ἀποβήσονται. ἐνταῦθα δὴ ἤρχετο ὧδε· λέξατέ μοι, ἔφη, ὑμᾶς μόνους νομίζει πολεμίζειν ὁ Ἀσσύριος πρὸς ἑαυτὸν, ἢ ἐπίστασθε καὶ ἄλλον αὐτῷ πολέμιον; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ὑρκάνιος, πολεμιώτατοι μέν εἰσιν αὐτῷ Καδούσιοι, ἔθνος μάλα πολὺ καὶ ἄλκιμον. Σάκαι γε μὴν ὅμοροι ἡμῖν. οἳ πολλὰ κακὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου. ἐπειρᾶτο γὰρ καὶ ἐκείνους, ὥσπερ καὶ ἡμᾶς, καταστρέψασθαι. οὐκοῦν οἴεσθε, ἔφη, νῦν αὐτοὺς ἀμφοτέρους ἡδέως ἂν ἐπεμβῆναι σὺν ἡμῖν τῷ Ἀσσυρίῳ; ἔφασαν καὶ σφόδρα γε, εἴ πῃ δύναιντο συμμίξαι. τί δ' ἐν μέσῳ ἔφη, ἐστὶ τοῦ συμμίξαι; Ἀσσύριοι, ἔφασαν, τὸ αὐτὸ ἔθνος, δι' οὗπερ νῦν πορεύῃ. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἤκουσεν ὁ Κῦρος. τί γάρ, ἔφη, ὦ Γωβρύα, οὐ σὺ τοῦ νεανίσκου τούτου, ὃς νῦν εἰς τὴν βασιλείαν καθέστηκεν, ὑπερηφανίαν πολλήν τινα τοῦ τρόπου κατηγορεῖς; τοιαῦτα γὰρ οἶμαι, ἔφη ὁ Γωβρύας, ἔπαθον ὑπ' αὐτοῦ. πότερα δ', ἔφη ὁ Κῦρος, εἰς σὲ μόνον ἐγένετο τοιοῦτος ἢ καὶ εἰς ἄλλον τινά; νὴ Δί', ἔφη ὁ Γωβρύας, καὶ εἰς ἄλλους πολλούς. ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀσθενοῦντας οἷα ὑβρίζει, τί δεῖ λέγειν; ἑνὸς δὲ ἀνδρὸς πολὺ δυνατωτέρου ἢ ἐγὼ υἱόν, καὶ ἐκείνου ἑταῖρον, ὥσπερ τὸν ἐμόν, συμπίνοντα παρ' ἑαυτῷ συλλαβὼν, ἐξέτεμεν. ὡς μέν τινες ἔφασαν, ὅτι ἡ παλλακὴ αὐτοῦ ἐπῄνεσεν αὐτόν, ὡς καλὸς εἴη, καὶ ἐμακάρισε τὴν μέλλουσαν αὐτῷ γυναῖκα ἔσεσθαι. ὡς δὲ οὗτος νῦν λέγει, ὅτι ἐπείρασεν αὐτοῦ τὴν παλλακίδα. καὶ νῦν οὗτος εὐνοῦχος μέν ἐστι. τὴν δὲ ἀρχὴν ἔχει, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐτελεύτησεν. οὐκοῦν, ἔφη, οἴει ἂν καὶ τοῦτον ἡμᾶς ἰδεῖν ἡδέως, εἰ οἴοιτο αὐτῷ βοηθοὺς ἂν γενέσθαι; εὖ μὲν οὖν οἶδα, ἔφη ὁ Γωβρύας, ἀλλ' ἰδεῖν τοι αὐτὸν, χαλεπόν ἐστιν, ὦ Κῦρε. πῶς; ἔφη ὁ Κῦρος; ὅτι εἰ μέλλοι τις ἐκείνῳ συμμίξειν, παρ' αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα δεῖ παριέναι. τί οὖν, ἔφη, τοῦτο χαλεπόν; ὅτι νὴ Δί', ἔφη ὁ Γωβρύας, οἶδα ἐξελθοῦσαν δύναμιν αὐτόθεν πολλαπλασίαν, ἧς σὺ νῦν ἔχεις. εὖ δ' ἴσθι, ὅτι διὰ ταῦτα ἧττον νῦν ἢ τὸ πρόσθεν οἱ Ἀσσύριοι καὶ τὰ ὅπλα ἀποφέρουσι, καὶ τοὺς ἵππους ἀπάγουσιν, ὅτι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτὴν ὀλίγη ἔδοξεν ἡ δύναμις. καὶ οὗτος ὁ λόγος πολὺς ἤδη διέσπαρται. δοκεῖ δέ μοι, ἔφη, βέλτιον εἶναι, φυλαττομένους πορεύεσθαι. καὶ ὁ Κῦρος ἀκούσας τοῦ Γωβρύου τοιαῦτα, τοιάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεξε· καλῶς μοι δοκεῖς, ὦ Γωβρύα, λέγειν, κελεύων ὡς ἀσφαλέστατα τὰς πορείας ποιεῖσθαι. ἐγὼ γ' οὖν σκοπῶν, οὐ δύναμαι ἐννοῆσαι ἀσφαλεστέραν οὐδεμίαν πορείαν ἡμῖν τῆς πρὸς αὐτὴν Βαβυλῶνα πορείας, εἰ ἐκεῖ τῶν πολεμίων ἐστὶ τὸ κράτιστον. πολλοὶ μὲν γάρ εἰσιν ὡς σὺ φής. εἰ δὲ καὶ θαρρήσουσι, καὶ δεινοὶ ἡμῖν ὡς ἐγώ φημι ἔσονται. μὴ ὁρῶντες μὲν οὖν ἡμᾶς, ἀλλ' οἰόμενοι ἀφανεῖς εἶναι διὰ τὸ φοβεῖσθαι ἐκείνους, σάφ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι τοῦ μὲν φόβου ἀπαλλάξονται, ὃς αὐτοῖς ἐγένετο. θάρσος δὲ ἐμφύσεται ἀντὶ τούτου τοσούτῳ μεῖζον, ὅσῳ ἂν πλείονα χρόνον ἡμᾶς μὴ ὁρῶσιν. ἢν δὲ καὶ ἤδη ἴωμεν ἐπ' αὐτούς, πολλοὺς μὲν αὐτῶν εὑρήσομεν ἔτι κλαίοντας τοὺς ἀποθανόντας ὑφ' ἡμῶν.

πολλοὺς

odio non habet, sed putet detrimētosum esse sibi, nos esse magnos: & ob hāc rem exercitū agit aduersus nos. Vos aūt idcirco est iam exosus, quòd existimet à uobis pati iniuriam. Ad hæc ambo eademq; responderūt, ut perficeret quod facturus esset: quippe se ea scire, & magnopere sollicitos esse, quò casurum esset præsens negotiū. Hic igitur ita incœpit: Dicite igitur mihi, utrum uos solos Assyrius putat habere hostes aduersus sese, an scitis aliū item quenquā, qui ei sit hostis? Ita mehercle, inquit Hyrcanius. Hostes ei sunt maximi Cadusij, gens quidem & magna, & robusta. Itemq; Sacæ finitimi nobis sunt, quos Assyrius multis affecit malis, qui enixus sit illos, quemadmodū etiā nos euertere. Ergo existimatis, inquit, nunc eos utrosq; libenter nobiscū Assyrium inuasuros? Qui responderunt: Et uehementer hos quidē, si quidem coniungi nobiscū possint. Quid est, Cyrus inquit, in medio, quo minus coniungātur? Assyrij, responderunt: Eadē gens per quam nūc pergis. Quæ cum Cyrus audisset: Quid enim, inquit, ô Gobrya, non tu hunc adolescentem, qui nunc in regnū constitutus est, moribus esse accusas admodū insolentem? Talia enim, inquit Gobryas, ab eo sum passus. Verùm ita, inquit Cyrus, in te dūtaxat, an etiā in alios quosdā talē se gessit? Et in alios mediusfidius, inquit Gobryas. Verùm quibus cōtumelijs afficit imbecillos, quid dicere oportet? Vnius autē uiri qui multò erat quàm ego potentior filium, qui illi etiā sodalis esset quemadmodū filius meus, compotantem apud se comprehendit atq; excidit: & id quidem quoniā, ut aliqui dixere, pellex eius eum laudauit à pulchritudine, eamq; beatam fore dixit, quæ uxor illi futura esset: sed ut ipse rex nunc dicit, quoniā tentasset ille suam pellicem, atq; hic nunc spado est, habetq; imperium, quoniam eius pater diem obijt. Putas igitur fore, inquit Cyrus, ut hic item libenter nos uideat, si putet sibi futuros auxilio? Bene equidē scio, inquit Gobryas, sed eum uidere difficile est Cyre. Qui, inquit Cyrus? Quoniam si quis uelit illum conuenire, necesse est ut præter ipsam Babylonē trāseat. Quid igitur, inquit Cyrus, hoc est difficile? Quoniam, inquit Gobryas, scio multò maiores uires ex ea exijsse quàm hæ quas nunc tu habes. Nec enim debes esse nescius, ob hoc ipsum minus nunc tibi quàm antea Assyrios arma deferre, equosq; adducere, quoniam uires tuæ his inuentibus uisæ sunt paruæ, & rumor hic iam disseminatus est permultus. Itaq; mihi uidetur esse melius, ut cautè proficiscaris. Et ubi Cyrus huiusmodi uerba dixisse Gobryan audiuit, ita ad eum loquutus est: Perpulchrè mihi dicere Gobrya uideris, qui iubeas iter fieri quàm tutissime. Quare cogitanti mihi, nullum uidetur iter securius, quàm quod ad ipsam ducit Babylona, si ibi sunt maximæ hostium uires. Sunt enim illi multi, ut ais: qui si confidunt, erunt etiā in nos acerrimi. Itaq; si nos non uideant, sed existiment nos euanuisse, quoniam illos metuamus, liberabuntur eo metu in quo sunt: capientq; pro metu eò maiorem fiduciam, quò plus temporis nos non uideant. Quòd si nunc eamus aduersus eos, reperiemus eorū permultos qui adhuc illos fleant, quos ipsi interemerimus.

b Multos

Multos item qui habeā: obligata uulnera, quibus à nostris militibus sunt affecti. Omnes praeterea qui adhuc meminere, tum huius exercitus audentiam, tum sui ipsorum & fugam, et cladem. Nec te latère hoc debet Gobrya, HOMINES PLVRES quando confidant, esse animi constanti erectione: cum uerò timeant, quò plures fuerint, eò maiore formidabilioreq; metu detineri. Ex multis enim malisq; rumoribus is auctus est metus, ex multis etiam malisq; hominum coloribus, ex multis item atq; ignauis exanimatisq; personis coactus est. Itaq; ob magnitudinem is non facile extinguere potest furorem uerbis, neq; si ad hostes illū adigat, uim potest inijcere, neq; si abigat, elationem excitare: sed quanto magis iubeat audere, tanto existimabunt in maiore se esse discrimine. Itaq; illud consideremus ut certò habet. Nam si post hoc tempus uictoriae sunt futurae in bellicis eorum operibus, utrutri maiorem turbā numeraturi sint, rectè etiam tu de nobis metuis, & nos uerò in rebus sumus formidolosis. Sin quemadmodū antea pugnae iudicatur, etiā nūc propter bene pugnantes, ubi audeas nihil haberes: multò enim, ope deorum, plures inuenies apud nos eos qui libenter pugnent, quàm apud illos. Vt etiam magis audeas, hoc tecum cogita. Hostes enim longe nūc sunt pauciores, quàm cum antea uicti à nobis sunt: longe item minore numero, quàm quando nos effugere. Nos uerò & maiores nunc sumus quàm antea, quoniam uicimus. & ualidiores, quoniam rebus usi sumus secundis: ac itē plures, quoniā uos additi nobis estis. Noli enim ne tuos quidem contemnere, postquam unà nobiscum sunt. Nam cum uincentibus, Gobrya, etiam qui sequūtur audēt. Neq; te hoc lateat, licere hostibus per hoc temporis quoq; nos uidere. Formidabiliores autē nullo modo eis appareamus, si adhuc expectemus, quàm si eamus aduersus illos. Itaq; haec mihi quoniam cognita sunt, rectà nos age ad Babylona. Ita igitur pergentes ad quartū diem peruenere ad Babylonis confinia. Vt aūt fuit in terra hostili, assumpsit cōstituitq́; secum in ordine cum pedites, tum ex equitibus quotquot ei uisi sunt bene habere. Alios uero equites permisit fines depopulari, iussitq; ut hos qui arma haberēt, interficerēt: alij uero ut pecudes, et quaecūq; alia cepissent, ad sese agerēt. Iussit etiā Persis ut ipsi quoq; depopularētur. Venerūtq; eorū multi qui ab equis deuoluti cecidissent: multi item qui praedā plurimā agerēt. Quae ubi affuit, conuocatis Medorum Hyrcaniorumq; principibus atq; homotimis Persarū, haec loquutus est.

CYRI ORATIO.

Viri amici, Gobryas multis bonis hospitaliter nos omnis donauit. Si igitur ubi dijs immortalib. quae iusta sunt delegerimus, et exercitui quae sunt satis, dederimus, aliā praedā huic demus, certe rē honestā faciamus, quoniā statim declaremus nos eniti, ut bene merētes quoq; uincamus beneficijs. Quod ubi auditum est, & laudauerūt omnes, et praedicarūt. Vnus praeterea ita locutus est: Rectè admodū, inquit, Cyre hoc à nobis factū fuerit: Gobryas enim uidetur mihi mendicos nos quosdā existimare, quoniam daricis referti non uenimus, neque phialis potamus aureis. Quòd

πολλοὺς δ᾽ ἔτι τραύματα ἐπιδεδεμένους, ἃ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἔλαβον. πάντας δὲ ἔτι μεμνημένους, τῆς τόδε μὲν τοῦ στρατεύματος τόλμης, τῆς δ᾽ αὐτῶν φυγῆς τε καὶ συμφορᾶς. εὖ δ᾽ ἴσθι, ὦ Γωβρύα, ἔφη, καὶ τοῦτο εἰδέ, ὡς οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, ὅταν μὲν θαρρήσωσιν, ἀνυπόστατον φρόνημα παρέχονται· ὅταν δὲ δείσωσιν, ὅσῳ ἂν πλείους ὦσι, τοσούτῳ μείζω καὶ ἐκπεπληγμένον μᾶλλον τὸν φόβον κέκτηνται. ἐκ πολλῶν μὲν γὰρ καὶ κακῶν λόγων ηὐξημένος αὐτοῖς πάρεστιν, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ πονηρῶν σχημάτων, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ δυσθύμων τε καὶ ἐξεστηκότων προσώπων ἀθροίζεται. ὥσθ᾽ ὑπὸ τοῦ μεγέθους, οὐ ῥᾴδιον αὐτὸν εἶναι, οὔτε λόγοις ἀποσβέσαι, οὔτε προσάγοντα, πολεμίοις μένος ἐμβαλεῖν, οὔτ᾽ ἀπάγοντα, ἀναθρέψαι τὸ φρόνημα. ἀλλ᾽ ὅσῳ ἂν μᾶλλον αὐτοὺς θαρρεῖν παρακελεύῃ, τοσούτῳ ἐν δεινοτέροις ἡγοῦνται εἶναι. ἐκεῖνο μέντοι ἤδη σκεψώμεθα ἀκριβῶς ὅπως ἔχει. εἰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦδε αἱ νῖκαι ἔσονται ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις, ὁπότεροι ἂν πλείονα ὄχλον ἀριθμήσωσιν, ὀρθῶς καὶ σὺ φοβῇ περὶ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι ἐν δεινοῖς ἐσμέν. εἰ μέντοι ὥσπερ πρόσθεν διὰ τοὺς εὖ μαχομένους, ἔτι καὶ νῦν αἱ μάχαι κρίνονται, θαρρῶν οὐδὲν ἂν σφαλείης. πολὺ μὲν γὰρ σὺν θεοῖς παρ᾽ ἡμῖν, πλείονας εὑρήσεις τοὺς θέλοντας μάχεσθαι, ἢ παρ᾽ ἐκείνοις. ὡς δ᾽ ἔτι μᾶλλον θαρρῇς, καὶ τόδε κατανόησον. οἱ μὲν γὰρ πολέμιοι, πολὺ μᾶλλον ἐλάττονές εἰσι, πρὶν ἡττηθῆναι ὑφ᾽ ἡμῶν. πολὺ δὲ μᾶλλον ἐλάττονες, ἢ ὅτε ἀπέδρασαν ἡμᾶς. ἡμεῖς δὲ καὶ μείζονες νῦν ἐπεὶ νενικήκαμεν, καὶ ἰσχυρότεροι, ἐπεὶ ὑμεῖς ἡμῖν προσγεγένησθε. μὴ γὰρ ἀτίμαζε μηδὲ τοὺς σούς, ἐπεὶ σὺν ἡμῖν εἰσι. σὺν γὰρ τοῖς νικῶσι, σάφ᾽ ἴσθι, ὦ Γωβρύα, θαρροῦντες καὶ οἱ ἀκόλουθοι ἕπονται. λανθανέτω δέ σε μηδὲ τοῦτ᾽, ἔφη, ὅτι ἔξεστι μὲν τοῖς πολεμίοις καὶ νῦν ἰδεῖν ἡμᾶς. γοργότεροι δὲ σάφ᾽ ἴσθι οὐδαμῶς ἂν αὐτοῖς φανείημεν, ἢ ἰόντες ἐπ᾽ ἐκείνους. ὡς οὖν ἐμοῦ ταῦτα γιγνώσκοντος, ἄγε ἡμᾶς εὐθὺ τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνα. οὕτω μὲν δὴ πορευόμενοι, τεταρταῖοι ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς Γωβρύα χώρας ἐγένοντο. ὡς δὲ ἐν τῇ πολεμίᾳ ἦν, κατέστησε λαβὼν ἐν τάξει μεθ᾽ ἑαυτοῦ, τούς τε πεζούς, καὶ τῶν ἱππέων ὁπόσους ἐδόκει αὐτῷ καλῶς ἔχειν. τοὺς δ᾽ ἄλλους ἱππέας ἀφῆκε καταθεῖν. καὶ ἐκέλευσε τοὺς μὲν ὅπλα ἔχοντας, κατακαίνειν· τοὺς δὲ ἄλλους καὶ πρόβατα ὅσα ἂν λάβωσιν, ἄγειν πρὸς αὐτόν. ἐκέλευσε δὲ καὶ τοὺς Πέρσας συγκαταθεῖν. καὶ ἧκον πολλοὶ μὲν αὐτῶν, κατακεκυλισμένοι ἀπὸ τῶν ἵππων. πολλοὶ δὲ καὶ λείαν πλείστην ἄγοντες. ὡς δὲ παρῆν ἡ λεία, συγκαλέσας τούς τε τῶν Μήδων ἄρχοντας καὶ τῶν Ὑρκανίων, καὶ τοὺς ὁμοτίμους, ἔλεξεν ὧδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ἐξένισεν ἡμᾶς ἅπαντας πολλοῖς ἀγαθοῖς ὁ Γωβρύας. εἰ οὖν, ἔφη, τοῖς θεοῖς ἀφελόντες τὰ νομιζόμενα, καὶ τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ τὰ ἱκανά, δοίημεν τὴν ἄλλην τούτῳ λείαν, ἆρ᾽ ἄν, ἔφη, καλὸν ποιήσαιμεν τῷ εὐθὺς φανεροὶ εἶναι, ὅτι καὶ τοὺς εὖ ποιοῦντας πειρώμεθα νικᾶν εὖ ποιοῦντες. ὡς δὲ τοῦτ᾽ ἤκουσαν πάντες, πάντες μὲν ἐπῄνουν, πάντες δ᾽ ἐνεκωμίαζον. εἷς δὲ καὶ ἔλεξεν ὧδε. πάνυ μὲν, ἔφη, ὦ Κῦρε, τοῦτο ποιήσωμεν. καὶ γάρ ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη, ὁ Γωβρύας, πτωχούς τινας νομίζειν ἡμᾶς, ὅτι οὐ δαρεικῶν μεστοὶ ἥκομεν, οὐδ᾽ ἐκ χρυσῶν φιαλῶν πίνομεν.

εἰ δὲ

ἂν δὲ τοῦτο ποιήσαιμεν, γνοίη ἄν, ἔφη, ὅτι ἐλευθερίους εἶναι καὶ ἄνευ χρυσίου δεῖν. ἔπειτα δή, ἔφη, τὰ τῶν θεῶν ἀποδόντες τοῖς μάγοις, καὶ ὅσα τῇ στρατιᾷ ἱκανὰ ἐξελόντες, τὰ ἄλλα καλέσαντες τὸν γωβρύαν, δότε αὐτῷ. οὕτω δὴ λαβόντες ἐκεῖνοι ὅσα ἔδει, τὰ ἄλλα ἔδοσαν τῷ γωβρύᾳ. ἐκ τούτου δὴ ἄγει πρὸς αὐτὴν Βαβυλῶνα παραταξάμενος, ὥσπερ ὅτε ἡ μάχη ἦν. ὡς δ' οὐκ ἀντεξῄεσαν οἱ ἀσσύριοι, ἐκέλευσεν ὁ κῦρος τὸν γωβρύαν προσελάσαντα, εἰπεῖν ὅτι εἰ βούλεται ἐξιὼν ὁ βασιλεὺς ὑπὲρ τῆς χώρας μάχεσθαι, κἂν αὐτὸς σὺν ἐκείνῳ μάχοιτο. εἰ δὲ μή, ἀμυνεῖν τῇ χώρᾳ, ὅτι ἀνάγκη τοῖς κρατοῦσι πείθεσθαι. ὁ μὲν δὴ γωβρύας προσελάσας ἔνθα ἀσφαλὲς ἦν ταῦτα εἶπεν. ὁ δὲ αὐτῷ ἐξέπεμψεν ἀποκρινούμενον τοιάδε· δεσπότης ὁ σὸς λέγει ὦ γωβρύα, οὐχ ὅτι ἀπέκτεινά σου τὸν υἱὸν μεταμέλει μοι, ἀλλ' ὅτι οὐ καὶ σὲ προσαπέκτεινα. μάχεσθαι δ' ἂν βούλησθε, ἥκετε εἰς τὴν τριακοστὴν ἡμέραν. νῦν δ' ἡμῖν οὔπω σχολή, ἔτι γὰρ παρασκευαζόμεθα. ὁ δὲ γωβρύας εἶπεν· ἀλλὰ μήποτέ σοι λήξειεν αὕτη ἡ μεταμέλεια. δῆλον γάρ, ὅτι ἀνιῶ σέ τι ἐγώ, ἐξ οὗ αὕτη σε ἡ μεταμέλεια ἔχει. ὁ μὲν δὴ γωβρύας ἀπήγγελλε τὰ τοῦ ἀσσυρίου. ὁ δὲ κῦρος ἀκούσας ταῦτα, ἀπήγαγε τὸ στράτευμα. καὶ καλέσας τὸν γωβρύαν, εἰπέ μοι, ἔφη, οὐκ ἔλεγες μέντοι σύ, ὅτι τὸν ἐκτμηθέντα ὑπὸ τοῦ ἀσσυρίου, οἴει ἂν σὺν ἡμῖν γενέσθαι; εὖ μέντοι, ἔφη, δοκῶ εἰδέναι. πολλὰ γὰρ ἤδη ἔγωγε καὶ ἐκεῖνος ἐπαρρησιασάμεθα πρὸς ἀλλήλους. ὁπότ' οὖν καλῶς σοι δοκεῖ ἔχειν, πρόσιθι πρὸς αὐτόν. καὶ πρῶτον μὲν οὕτω ποίει, ὅπως ἂν αὐτοί, ὅ,τι ἂν λέγῃ εἰδῆτε. ἐπειδὰν δὲ συγγένῃ αὐτῷ, ἐὰν μὲν γνῷς αὐτὸν φίλον ἡμῖν βουλόμενον εἶναι, τοῦτ' ἤδη μηχανᾶσθαι, ὅπως λάθῃ φίλος ὢν ἡμῖν. οὔτε γὰρ ἂν φίλους τις ποιήσειεν ἄλλως πως, πλεῖστα ἀγαθὰ ἐν πολέμῳ, ἢ πολέμιος δοκῶν εἶναι. οὔτ' ἂν ἐχθροὺς πλείω τις βλάψειεν ἄλλως πως, ἢ φίλος δοκῶν εἶναι. καὶ μήν, ἔφη ὁ γωβρύας, οἶδ' ὅτι κἂν πρίαιτο γαδάτας, τὸ μέγα τι ποιῆσαι κακόν, τὸν νῦν βασιλέα ἀσσυρίων. ἀλλ' ὅ,τι ἂν δύναιτο, τοῦτο καὶ ἡμᾶς δεῖ σκοπεῖν. λέγε δή μοι, ἔφη ὁ κῦρος, εἰς τοῦτο τὸ φρούριον τὸ τῆς χώρας, ὅ φατε ὑρκανίοις τε καὶ σάκαις ἐντετειχίσθαι, τῇδε τῇ χώρᾳ πρόβολον εἶναι τοῦ πολέμου, ἆρ' οἴει, ἔφη, ὑπὸ τοῦ φρουράρχου παρεθῆναι τὸν εὐνοῦχον ἐλθόντα σὺν δυνάμει; σαφῶς γε, ἔφη ὁ γωβρύας, εἴπερ ἀνύποπτος ὢν ὥσπερ νῦν ἐστιν, ἀφίκοιτο πρὸς αὐτόν. οὐκοῦν, ἔφη, ἀνυποπτότατος ἂν εἴη εἰ προσβάλλοιμι ἐγὼ πρὸς τὰ χωρία αὐτοῦ, ὡς λαβεῖν βουλόμενος, ἀντιμάχοιτο δ' ἐκεῖνος ἀνὰ κράτος. καὶ λάβοιμι μέν τι αὐτοῦ ἐγώ, ἀντιλάβοι δὲ κἀκεῖνος ἡμῶν τι καὶ ἄλλους τινάς, ἢ καὶ ἀγγέλους πεμπομένους ὑπ' ἐμοῦ πρὸς τούτους, οὕς φατε πολεμίους τῷ ἀσσυρίῳ εἶναι. καὶ οἱ μὲν ληφθέντες λέγοιεν, ὅτι ἐπὶ στράτευμα ἀπέρχονται, καὶ κλίμακας ὡσπερεὶ τὸ φρούριον ἔξοντες. ὁ δὲ εὐνοῦχος ἀκούσας, προσποιήσαιτο προαγγεῖλαι βουλόμενος ταῦτα παρεῖναι. καὶ ὁ γωβρύας εἶπεν· οὕτω μὲν γιγνομένων σαφῶς οἶδα, ὅτι παρείη ἂν αὐτόν, καὶ δέοιτό γ' ἂν αὐτοῦ μένειν ἔστε σὺ ἀπέλθοις. οὐκοῦν ἄν, ἔφη ὁ κῦρος, εἴγε ἅπαξ εἰσέλθοι, δύναιτ' ἂν ἡμῖν ὑποχείριον ποιῆσαι τὸ χωρίον. εἰκὸς γοῦν, ἔφη ὁ γωβρύας. τὰ μὲν ἔνδον ἐκείνου συμπαρασκευάζοντος, τὰ δ' ἔξωθεν σοῦ ἰσχυρότερα προσάγοντος.

ἴθι

Quod si hoc fecerimus, cognoscet liberalis nos esse etiam sine auro. Age igitur, inquit Cyrus, quæ deorum sunt, detis Magis, & quæcunq; exercitui satis delegeritis: alia Gobrya uocato ei date. Sic igitur cum illi cepissent quæcunque opus fuerat, dederunt alia Gobryæ. Exhinc ad Babylona profectus est acie ordinata, quemadmodum cum est pugnandum. Vt autem contrà Assyrij egressi non sunt, Gobryæ iussit Cyrus, ut adequitans diceret, si uellet rex egredi pro regione pugnaturus, saltē ut ipse cum illo pugnaret. Sin id minus, ut agrum defenderet, quoniam necesse est parēre uincentibus. Gobryas igitur eò progressus ubi tutum erat, ea dixit. Rex autē misit, qui talia ei respōderet: Herus tuus dicit, ô Gobrya: Non solum me pœnitet quòd filiū tuum occiderim, sed quòd non item te interemerim. Pugnare autem si uelitis, uenite ad trigesimā diem. Nunc enim nondum ocium nobis est, quippe qui adhuc paramur. Ad quem inquit Gobryas: Verùm hæc pœnitentia tibi nunquam desinat. Perspicuum est enim te à me affici adhuc molestia, ex quo hac pœnitentia detineris. Et Gobryas quidem renūciauit Cyro, quæ Assyrius respondisset. Quibus auditis, Cyrus amouit exercitum, Gobryaq; uocato: Dic, inquit, mihi, nónne dixisti tu, putare te futurum, ut excisus ab Assyrio unà nobiscū esset? Bene, inquit, mihi uideor nosse. Multa enim ego atque ille inuicem fidenter loquuti sumus. Quando igitur, inquit Cyrus, tibi uidetur bene habere, procede ad eum, ac primùm quidem ita facito utcunque ille dixerit. Vbi autem unà cum eo fueris, si noueris eum uelle amicum esse, hoc moliendum est, ut clàm nobis amicus sit. NEC ENIM AMICOS quisquam aliter quodammodo pluribus in bello bonis affecerit, quàm si hostis esse uideatur. Neque inimicis magis alio quodammodo nocuerit, quàm si putetur amicus esse. Atqui, inquit Gobryas, non sum nescius quanti emeret Gadatas, ut magno aliquo malo regem hunc Assyriorum afficeret. Sed quicquid possit, hoc nobis considerandum est. Narra igitur mihi, inquit Cyrus, in castellum quod est ante regionem, quodq; uos dicitis Hyrcanijs Sacisq; fabricatum propugnaculum esse belli huic regioni, num putas à castelli præfecto permitti ut spado ueniat cum exercitu? Indubitatò, inquit Gobryas si quidem minimè suspectus sicuti nūc est, ad eum ueniat. Ergo, inquit Cyrus, minimè sit suspectus, si quidem ego adortus fuero eius castella, perinde atque uelim capere, ille autem repugnet pro uiribus: atque ego aliquid eius capiam, & ille contrà è nostris captiuos faciat, aut alios quospiam, aut etiam nuncios quos ad hosce mittam, qui à nobis dicuntur hostes esse Assyrio, dicantque captiui abire se ad exercitum tanquam acturi ad castellum scalas: spado uerò his auditis simulet idcirco adesse, quoniam uelit hæc nunciare. Atque, inquit Gobryas, quòd si ita res gerantur, certò futurum scio, ut & adsit ille, atque eum roget ibi manere, donec transieris. Ergo, inquit Cyrus, si quidem ingrediatur, facere queat ut castellum capiamus. Consentaneum est, inquit Gobryas, ubi ille interius rem paret, tu autē extrinsecus ualidius adoriaris.

Agè

Age igitur, inquit Cyrus, ito, atq; enitere ubi hæc
docueris, ac peregeris, huc adesse. Fidem autem ei
haud maiorē neq; dicas, neq; demōstres, quàm eam
quam tu à nobis accepisti. Exhinc abijt Gobryas:
quē spado libēter uidēs, & cōsentiebat omnia, et pa
ciscebatur quæ oportebat. Ubi autem nūciauit Go-
bryas, uideri spadonē quæ Cyrus iusserat, omnia ua
lide habere, exhinc postridie Cyrus adortus est, Ga-
datas autē repugnabat. Nūcios uerò quos Cyrus mi
serat admonitos quò pergerent, alios Gadatas diffu
gere permisit, quo agerēt copias, scalasq; portarēt.
Quos uerò captiuos fecit, corā multis examinās, u-
bi audiuit quorū gratia se proficisci dixere, conti-
nuò instructus tanquā rem nunciaturus noctu perge
bat. Postremò autē fide dictis eius adhibita, ut auxi
lium ferens castellū ingreditur, & tum quidem unà
cum præfecto castelli parabatur ut poterat. Ubi au-
tem uenit Cyrus, capit castellū, adiutoribus usus his
etiam captiuis quos Cyrus miserat. Quod ubi factū
est, continuò Gadatas spado intus rebus constitutis
ad Cyrum egressus est. quem ubi pro more adoras-
set, ait. Salue Cyre. Ceterùm facio hæc, inquit, quo-
niam tu pro diuina ope non iubes solum, uerumetiā
cogis me saluum esse. Non enim debes nescius esse,
inquit Cyrus, me magnifacere, quod hoc castellum
amicum relinquam præsentibus socijs. Tibi autē Ga
data ne filios faceres, ut uidetur, Assyrius abstulit: à
quo minimè es priuatus, ut possis tibi amicos com-
parare. At uolo tibi bene persuadeas: fecisse te nos
amicos tuo hoc præsenti opere: qui ibi profectò, si
facultas detur, operā dabimus ne deteriores auxilia
tores simus, quàm si uel filios uel nepotes adeptus es
ses. Et Cyrus quidem hæc dicebat. Hic uerò Hyrca-
nius cū nuper rē sensisset, accessit ad Cyrum, eiusq;
dextra apprehensa inquit. O magnū bonum es ami-
cis tu Cyre. Ut magnā me facis gratiā dijs immorta
libus debere, qui me tibi coniunxerunt. Ito nunc, in
quit Cyrus, & accepto castello, cuius gratia mihi
gratularis, ita illud gubernato, ut amico uestro di-
gnissimum sit atq; alijs socijs: maximè autem hoc Ga
datæ, qui id cepit atq; nobis tradidit. Quid igitur?
inquit Hyrcanius, postea quam uenerint Cadusij, ac
Sacæ, atq; ciues mei, uocemus etiam hunc ut omnes
simul consultemus quorumcunque interest, ut quàm
utilissimè utamur castello. Quæ agenda ita consen-
sit Cyrus. Ubi uerò conuenerunt hi quorum de ca-
stello intererat, consultauerunt ab his omnibus unà
custodiendum esse castellum, quibus conduceret il-
lud amicum esse, quo foret illis belli propugnaculū,
aduersus Assyrios autem munimentum. Quibus ge-
stis, multo iam alacriores ac plures & Cadusij, &
Sacæ, et Hyrcanij ibant in exercitū. Coactusq; hinc
est exercitus, ex Cadusijs quidem scutati ad uiginti
millia, et equites ad quatuor millia. ex Sacis uerò sa
gittarij ad decem millia, & equites item sagittarij
ad duo millia. Et Hyrcanij miserunt rursus & pedi
tes, quotquot poterant, & equites explerūt ad duo
millia. Antea enim relicti fuerant domi plures equi-
tes, quoniam & Cadusij, & Sacæ, hostes erant As-
syrijs. Quanto autem tempore sedit Cyrus circa
castelli machinationem fabricandam, Assyrij multi
circa

ἴθι νῦν, ἔφη, καὶ πειρῶ ταῦτα διδάξας καὶ διαπραξάμε-
νος ἥκειν. πιστὰ δὲ αὐτῷ οὐκ ἂν μείζω ὅτι εἴποις ἄν, ὅ-
τι διδάξαις, ὧν αὐτὸς σὺ τυγχάνεις παρ' ἡμῶν εἰληφώς. ἐκ
τούτου ᾤχετο μὲν ὁ Γωβρύας. ἄσμενος δὲ ἰδὼν αὐτὸν
ὁ εὐνοῦχος, συνωμολόγει τε πάντα, καὶ συνετίθετο ἃ ἔδει.
ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ Γωβρύας, ὅτι πάντα δοκοίη ἰσχυ-
ρῶς ὑπὸ τοῦ εὐνούχου ἔχειν τὰ ἐπεσταλμένα, ἐκ τούτου τῇ ὑστε-
ραίᾳ προσέβαλλε μὲν ὁ Κῦρος, ἀπεμάχετο δὲ ὁ Γαδά-
10 τας. ἦν δὲ καὶ ὃ ἔλαβε χωρίον ὁ Κῦρος, ὁποῖον ἔφη ὁ Γαδά-
τας. τῶν δὲ ἀγγέλων οὓς ἔπεμψεν ὁ Κῦρος προειπὼν ᾗ πορεύ-
οιντο, τοὺς μὲν εἴασεν ὁ Γαδάτας διαφυγεῖν, ὅπως ἄ-
γοιεν τὰ στρατεύματα, καὶ τὰς κλίμακας κομίζοιεν. οὓς δ'
ἔλαβε, βασανίζων ἐναντίον πολλῶν, ὡς δ' ἤκουσεν ἐφ'
ἃ ἔφασαν πορεύεσθαι, εὐθέως συσκευασάμενος ὡς ἐξ-
αγγελῶν τῆς νυκτὸς ἐπορεύετο. τέλος δὲ πιστευθεὶς ὡς βοη-
θὸς εἰσέρχεται εἰς τὸ φρούριον. καὶ τέως μὲν συμπαρεσκεύα-
ζεν ὅτι ἐδύνατο τῷ φρουράρχῳ. ἐπεὶ δὲ ὁ Κῦρος ἐπῆλ-
20 θε, καταλαμβάνει τὸ χωρίον, συνεργοὺς ποιησάμενος
καὶ τοὺς παρὰ Κύρου αἰχμαλώτους. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, εὐ-
θὺς Γαδάτας ὁ εὐνοῦχος τὰ ἔνδον καταστήσας, ἐξῆλθε
πρὸς τὸν Κῦρον. καὶ τῷ νόμῳ προσκυνήσας, εἶπε· χαῖρε ὦ
Κῦρε. ἀλλὰ ποιῶ ταῦτ', ἔφη. σὺ γάρ με σὺν τοῖς θεοῖς οὐ
κελεύεις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκάζεις χαίρειν. εὖ γὰρ ἴσθι,
ἔφη, ὅτι ἐγὼ μέγα ποιοῦμαι φίλον τοῦτο τὸ χωρίον, τοῖς
ἐνθάδε συμμάχοις καταλιπεῖν. σὲ δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα
ὁ Ἀσσύριος, παῖδας μὲν ὡς ἔοικε τὸ ποιεῖν ἀφείλετο. οὐ
μέντοι τό γε φίλους κτᾶσθαι σε δύνασθαι ἀπεστέρησεν.
30 ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὅτι ἡμᾶς τῷ ἔργῳ τούτῳ φίλους πεποίησαι,
οἵ σοι ἢν δυνώμεθα, πειρασόμεθα μὴ χείρους βοηθοὶ παρε-
στάναι, ἢ εἰ παῖδας ἐκγόνους ἐκτήσω. ὁ μὲν ταῦτ' ἔλε-
γεν. ἐν δὲ τούτῳ ὁ Ὑρκάνιος ἄρτι ᾐσθημένος τὸ γεγε-
νημένον, προσθεὶς τῷ Κύρῳ, καὶ λαβὼν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ,
εἶπεν· ὦ μέγα ἀγαθὸν σὺ τοῖς φίλοις Κῦρε, ὡς πολλήν με
τοῖς θεοῖς ποιεῖς χάριν ὀφείλειν, ὅτι σοί με συνήγαγον. ἴθι
τοίνυν, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ λαβὼν τὸ χωρίον, οὗπερ ἕνεκά με ἀ-
σπάζῃ, διατίθει αὐτὸ οὕτως, ὡς ἂν τῷ ὑμετέρῳ φύλῳ πλεί-
40 στου ἄξιον ᾖ, καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις· μάλιστα δ', ἔφη, Γα-
δάτᾳ τούτῳ, ὃς ἡμῖν λαβὼν παραδίδωσι. τί οὖν, ἔφη ὁ Ὑρκά-
νιος, ἐπειδὰν Καδούσιοι ἔλθωσι καὶ Σάκαι, καὶ οἱ ἐμοὶ πο-
λῖται, καλέσωμεν καὶ τοῦτον, ἵνα κοινῇ βουλευσώμεθα
πάντες, ὅσοις προσήκει, πῶς ἂν συμφορώτατα χρώμε-
θα τῷ φρουρίῳ. ταῦτα μὲν οὕτως συνῄνεσε καὶ ὁ Κῦρος.
ἐπεὶ δὲ συνῆλθον οἷς ἔμελε περὶ τοῦ φρουρίου, ἐβουλεύ-
σαντο κοινῇ φυλάττειν, οἷσπερ ἀγαθὸν ἦν, φίλιον ὄν, ὅ-
πως τοῖς μὲν πρόβολος εἴη πολέμου· τοῖς δ' Ἀσσυρίοις,
50 ἐπιτετειχισμένον. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, πολὺ δὴ προθυ-
μότερον καὶ πλείους Καδούσιοι ἐστρατεύοντο καὶ Σάκαι
καὶ Ὑρκάνιοι. καὶ συνελέγη ἐνταῦθα στράτευμα Καδου-
σίων μὲν πελτασταὶ εἰς δισμυρίους, καὶ ἱππεῖς εἰς τετρακι-
σχιλίους. Σακῶν δὲ τοξόται εἰς μυρίους, καὶ ἱπποτοξόται εἰς
δισχιλίους. καὶ Ὑρκάνιοι δὲ πεζούς τε ὅσους ἐδύναντο
προσεξέπεμψαν, καὶ ἱππέας προσεπλήρωσαν εἰς δισχι-
λίους. τὸ γὰρ πρόσθεν καταλελειμμένοι ἦσαν πλείους οἴ-
κοι αὐτῶν ἱππεῖς. ὅτι οἱ Καδούσιοι καὶ οἱ Σάκαι τῶν Ἀσσυ-
ρίων πολέμιοι ἦσαν. ὅσον δὲ χρόνον ἐκαθέζετο ὁ Κῦρος,
ἀμφὶ τὴν περὶ τὸ φρούριον οἰκονομίαν, τῶν Ἀσσυρίων τῶν
πολ

πρὸς ταῦτα τὰ χωρία, πολλοὶ μὲν ἀπῆγον ἵππους, πολλοὶ δὲ ἀπέφερον ὅπλα, φοβούμενοι ἤδη πάντας τοὺς πέριξ. ἐκ δὲ τούτου προσέρχεται τῷ κύρῳ ὁ γαδάτας, καὶ λέγει ὅτι ἥκουσιν αὐτῷ ἄγγελοι. ὡς ὁ ἀσσύριος, ἐπεὶ πύθοιτο τὰ περὶ τῶν φρουρίων, χαλεπῶς τε φέροι, καὶ παρασκευάζοιτο, ὡς ἐμβαλῶν εἰς τὴν αὐτοῦ χώραν. ἢν οὖν ἀφῇς με, ὦ κῦρε, τὰ τείχη ἂν πειρῴμην διασῶσαι. τῶν δὲ ἄλλων μείων λόγος. καὶ ὁ κῦρος εἶπεν· ἢν οὖν ἴῃς νῦν, πότε ἔσῃ οἴκοι; καὶ ὁ γαδάτας εἶπεν· εἰς τρίτην δειπνήσω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ. ἦ καὶ τὸν ἀσσύριον, ἔφη, οἴει ἐκεῖ καταλήψεσθαι; εὖ μὲν οὖν, ἔφη, οἶδα. σπεύσει γὰρ ἕως ὅσω σὺ πρόσω δοκεῖς εἶναι. ἐγὼ δέ, ἔφη ὁ κῦρος, ποσταῖος σὺν τῷ στρατεύματι ἐκεῖσε ἀφικοίμην; πρὸς τοῦτο δὴ ὁ γαδάτας λέγει· πολὺ ἤδη, ὦ δέσποτα, ἔχεις τὸ στράτευμα, καὶ οὐκ ἂν δύναιο ἐν ἓξ ἢ ἑπτὰ ἡμέραις ἐλθεῖν πρὸς τὴν ἐμὴν οἴκησιν. σὺ τοίνυν, ἔφη ὁ κῦρος, ἄπιθι ὡς τάχιστα. ἐγὼ δ' ὡς ἂν δυνατὸν ᾖ πορεύσομαι. ὁ μὲν δὴ γαδάτας ᾤχετο. ὁ δὲ κῦρος συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἄρχοντας τῶν συμμάχων. καὶ ἤδη πολλοί τε ἐδόκουν καὶ καλοὶ κἀγαθοὶ παρεῖναι, ἐν οἷς δὴ ὁ κῦρος λέγει τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες σύμμαχοι, γαδάτας διέπραξεν ἃ δοκεῖ πᾶσιν ἡμῖν πολλοῦ ἄξια εἶναι, καὶ ταῦτα πρὶν καὶ ὁτιοῦν ἀγαθὸν ὑφ' ἡμῶν παθεῖν. νῦν δὲ ὁ ἀσσύριος εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ἐμβαλεῖν λέγεται, δηλονότι ἅμα μὲν τιμωρεῖσθαι αὐτὸν βουλόμενος, ὅτι δοκεῖ μέγα βεβλάφθαι ὑπ' αὐτοῦ. ἅμα δ' ἴσως καὶ ἐκεῖνο ἐννοεῖται, ὡς εἰ οἱ μὲν πρὸς ἡμᾶς ἀφιστάμενοι, μηδὲν ὑπ' ἐκείνου κακὸν πείσονται. οἱ δὲ σὺν ἐκείνῳ ὄντες, ὑφ' ἡμῶν ἀπολοῦνται, ὅτι ὡς τάχιστα, οὐδένα εἰκὸς σὺν αὐτῷ βούλεσθαι εἶναι. νῦν οὖν, ὦ ἄνδρες, καλόν τι ἄν μοι δοκοῦμεν ποιῆσαι, εἰ προθύμως γαδάτᾳ βοηθήσαιμεν, ἀνδρὶ εὐεργέτῃ. καὶ ἅμα δίκαια ποιοῖμεν ἂν χάριν ἀποδιδόντες. ἀλλὰ μὴν καὶ σύμφορόν γ' ἂν ὡς ἐγὼ δοκῶ πράττοιμεν ἡμῖν αὐτοῖς. εἰ γὰρ πᾶσι φαινοίμεθα, τοὺς μὲν κακῶς ποιοῦντας, νικᾶν πειρώμενοι κακῶς ποιοῦντες. τοὺς δ' εὐεργετοῦντας ἀγαθοῖς ὑπερβαλλόμενοι, εἰκὸς ἐκ τῶν τοιούτων φίλους μὲν ἡμῖν πολλοὺς βούλεσθαι γίγνεσθαι, ἐχθρὸν δὲ μηδένα ἐπιθυμεῖν εἶναι. εἰ δὲ ἀμελῆσαι δόξαιμεν γαδάτα, πρὸς τῶν θεῶν, ποίοις λόγοις ἄλλους πείθοιμεν ἂν χαρίζεσθαί τι ἡμῖν; πῶς δ' ἂν τολμῷμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπαινεῖν; πῶς δ' ἂν ἀντιβλέψαι τις ἡμῶν δύναιτο γαδάτᾳ, εἰ ἡττῴμεθα αὐτοῦ εὖ ποιοῦντος, τοσοῦτοι ὄντες ἑνὸς ἀνδρὸς, καὶ τούτου οὕτω διακειμένου; ὁ μὲν οὖν οὕτως εἶπεν. οἱ δὲ πάντες σφόδρα ἐπῄνουν ἰσχυρῶς ταῦτα ποιεῖν. ἄγετε τοίνυν, ἔφη, ἐπεὶ καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ ταῦτα, ἐπὶ μὲν τοῖς ὑποζυγίοις καὶ ὀχήμασι καταλείπωμεν ἑκάστους, τοὺς μετὰ τούτων ἐπιτηδειοτάτους πορεύεσθαι. γωβρύας δὲ ἡμῖν ἀρχέτω αὐτῶν, καὶ ἡγείσθω αὐτοῖς. καὶ γὰρ ὁδῶν ἔμπειρος, καὶ τἆλλα ἱκανός. ἡμεῖς δ', ἔφη, σὺν ἵπποις τοῖς δυνατωτάτοις καὶ ἀνδράσι πορευώμεθα, τὰ ἐπιτήδεια τριῶν ἡμερῶν λαβόντες. ὅσῳ δ' ἂν κουφότερον συσκευαζώμεθα καὶ εὐτελέστερον, τόσῳ τὰς ἐπιούσας ἡμέρας ἥδιον καὶ ἀριστήσομεν καὶ δειπνήσομεν καὶ καθευδήσομεν. νῦν δ', ἔφη, πορευώμεθα ὧδε. πρώτους μὲν σὺ ἄγε, χρυσάντα, τοὺς θωρακοφόρους. ἄγε δὲ, ἐπεὶ ὁμαλή τε καὶ πλατεῖα ὁδὸς ἐστί, τοὺς ταξιάρχους ἔχων ἐν μετώπῳ πάντας. ἡ δὲ τάξις ἑκάστη

circa castella hæc habitantes agebant equos, multi arma deferebant, quippe qui finitimos omnes iam metuerent. Exhinc ad Cyrum Gadatas accedit, dicitq; uenisse ad se nuncios. Quòd Assyrius ubi accepit de castelli captiuitate, & molestè rem tulit, & paratur quo impetum faciat in suam regionē. Quare, si me, inquit, dimittas Cyre, oppida enitar seruare. Nam rerum aliarum mihi nō est ratio. Ad quem inquit Cyrus: Si igitur nunc eas, quando es domi futurus? Et Gadatas respondit: Ad tertium diem cœnabo in regione nostra. Num, inquit Cyrus, futurū putas ut iam illic offendas Assyrium? Certò, inquit, scio: maturabit enim donec adhuc procul uideris abesse. Ego autem, inquit Cyrus, ad quantum temporis illuc eam unà cū exercitu? Ad hoc Gadatas ait: Multas iam here copias habes, neq; possis minus quàm aut in sex, aut in septem diebus ad meam trehabitationem. Tu igitur, inquit Cyrus, abi quamcelerrime: ego autem quàm fieri possit, iter faciam. Et Gadatas abijt. At Cyrus conuocatis omnibus sociorum principibus, qui & multi iam adesse uidebantur, & clari, & fortes uiri, hæc locutus est:

CYRI CONCIO.

Viri socij, Gadatas peregit quæ nobis omnibus uisa sunt pluribus esse facienda: & hæc quidem prius quàm quicquā omnino boni à nobis acceperit. Nūc Assyrius in eius regionem impetū facere nūciatur, perspicuum est eum uelle & de illo capere ultionē, quoniam ab eo putet detrimentum plurimum accepisse. Simul illud quoq; fortassis cogitat fore, si nullo hi malo ab illo affecti fuerint, qui ad nos defecere, qui uero cum illo sunt, perdentur à nobis, ut nemo scilicet uelit cum eo esse. Nūc igitur beneficiamus, mea sententia, si alacriter Gadatæ auxiliū tulerimus, uiro sane benefico: simulq; agamus pro iustitia, si gratiā retulerimus. Præterea, ut mihi uideor intelligere, rem agamus utilē nobisipsis. Si enim omnibus uideamur uincere, eos malè afficiēdo qui male perpetrarūt, beneficos uero beneficijs superare: ex his rebus uerisimile est, uelle nos quamplurimos facere amicos, ac neminem cupere inimicū. Quod si neglexisse Gadatā uideamur, quibus rationibus per deos immortales persuadeamus alijs, ut quicquam nobis gratificentur? Quomodo etiam audeamus laudare nosipsos? Quomodo itē quisquā nostrûm queat Gadatan respicere, si beneficijs uincamur tot nos uiri ab uno uiro, & eo sic affecto? Cyrus ita loquutus est. At alij omnes uehementer comprobarunt hæc esse facienda. Age igitur, inquit Cyrus, quoniam hæc item uidentur uobis, relinquamus in uehiculis ac iumentis eos, qui maxime idonei sint cum his proficisci. Gobryasq; noster his præsit, atq; dux stet. Nam & itinerum est peritus, & ad alia quæq; satis. Nos autem cum equis potentissimis ac uiris pergamus, acceptis rebus ad uictum necessarijs dierum trium. Quanto autem leuius paremur ac uilius, tanto suauius diebus inde proximis & prandebimus, & cœnabimus, & dormiemus. Verùm nunc ita proficiscamur. Primùm quidem tu Chrysanta, thoracibus indutos agito, quoniam uia & plana est, & lata, habeasq; omnes centuriones in frōte. Quisq; aūt ordo singilla-

singillatim eat. Nam si frequētes fuerimus, & celerrime maximeq; tutò proficiscamur. Cuius rei causa iubeo thoracibus armatos duces esse, quoniā hoc genus exercitus est grauissimū. Quare si quod grauissimum est ducat, necessariò omnia minus celeriter euntia facile sequuntur. Cū uerò quod celerrimū est ducit in nocte, nihil est mirandum si agmina distrahuntur: nam quod iussum est, effugiunt. Post hos autem Artabazus agat scutatos sagittariosq; Persarum. Ardamyas inde Medus peditatum Medorum agat. Et post hos quoq; Embas Armeniorū ducat peditatū. Artuchas uero post hosce agat Hyrcanios. Et Thambradas post hosce, peditatū agat Sacarū. At post Damatas agat Cadusios. Agāt etiam hi omnes, in fronte habentes centuriones, ad dexteram uero scutatos, & ad sinistram sagittarios, quos haberent sibi à latere. Ita enim pergētes meliores etiam fiunt. Post hos autē qui sarcinas omnium ferunt, sequantur. Quorum principes curent ut antea quam dormiāt, parata sint omnia, & manè adsint cum uasis ad constitutū locum, & ut sequantur decorè. At post eos, qui sarcinas ferunt, Madatas Perses agat equites Persas, qui & is habeat in fronte cēturiones equitum. Centurio uerò ordinem agat singillatim, quemadmodum qui peditibus præsunt. Post hos Hierosombatas Medus identidē agat equites suos. Post quos tu Tigranes agito equitatū tuum, et alij quoq; equitum duces eos agant quibus cum singuli ad nos uenere. Post hos uerò agite uos Sacæ. Vltimi autem quemadmodum uenere Cadusij, agant agmē. Tu uerò Alceuna qui hos agis, curam non habe ut sis retro post omnes, nec quenquam patere esse tuorum equitum ultimum. Diligentiā quoq; adhibete, ut proficiscentes taceatis, & principes et omnes qui sapitis. Per aures enim noctu necesse est magis, quàm per oculos & sentire queq; & agere. Et turbari per noctem longè maius negocium est quàm interdiu, & emēdatione difficilius. Cuius rei gratia tum taciturnitas exercenda est, tum ordo custodiēdus. Nocturnæ aūt custodiæ cum noctu nobis surgēdum est, & quambreuissimæ faciundæ sunt et quamplurimæ, quò nulla uigilia in custodia, si multa sit, detrimentū proficiscendo patiatur. Cū uerò proficiscendi sit hora, significandū est cornu. At uos habentes singuli quæ necessaria sunt, in uiā adeste qua itur Babylona. Qui autē anterior iter facit, semper postremus iubeat ut sequātur. Exhinc ibant ad tabernacula, simulq; euntes inuicē disserebāt: Quanta memoria Cyrus est, quot instruxit, quomodo nominatim præcepit. At Cyrus hæc propter diligentiam faciebat: quippe cui mirandū uideretur, si qui in sordida arte uersantur, singuli norunt artis suæ instrumētorum nomina: & medicus nomina tenet & instrumentorum & medicamentorum quibus utitur: & imperator ita sit fatuus, ut nesciat nomina subditorum ducū, quibus ei opus est pro instrumētis uti. & dum anticipare quicquam uelit, & dum cauere, & dum audentiā inijcere, & dum terrere, & dum honorare quandoq; quenquam cupiat, decorum ei esse uidebatur quenq; suo nomine appellare. Putabat etiam Cyrus eos qui à principe cognosci uiderētur,

magis

ἑκάστῳ σοι ἐφ' ἑνὸς ἴτω. ἀθρόοι γὰρ ὄντες, τάχιστά τε καὶ ἀσφαλέστατα ἂν πορευοίμεθα. τούτου δ' ἕνεκα, ἔφη, τοὺς θωρακοφόρους κελεύω ἡγεῖσθαι, ὅτι τοῦτο βαρύτατόν ἐστι τοῦ στρατεύματος. τοῦ δὲ βαρυτάτου ἡγουμένου ἀνάγκη ῥᾳδίως ἕπεσθαι πάντα τὰ ἐλάσσονα. ὅταν δὲ τὸ τάχιστον ἡγῆται ἐν νυκτί, οὐδέν ἐστι θαυμαστὸν καὶ διασπᾶσθαι τὰ στρατεύματα. τὰ γὰρ ἀπορραγέντα ἐκδιδράσκει. ἔπειτα δὲ τούτοις, ἔφη, Ἀρτάβαζος τοὺς Περσῶν πελταστὰς καὶ τοξότας ἀγέτω· ἔπειτα δὲ τούτοις Ἀνδραμύας ὁ Μῆδος τὸ Μήδων πεζικόν· ἔπειτα δὲ τούτοις + Δατάμας Καδουσίους. ἀγόντων δὲ καὶ οὗτοι πάντες, ἐν τῷ μετώπῳ μὲν τοὺς ταξιάρχους ἔχοντες, δεξιοὺς δὲ τοὺς πελταστάς, ἀριστεροὺς δὲ τοὺς τοξότας τοῦ ἑαυτῶν πλαισίου. οὕτω γὰρ πορευόμενοι, καὶ εὐχρηστότεροι γίγνονται. ἔπειτα δὲ τούτοις, ἔφη, οἱ σκευοφόροι πάντων ἑπέσθων. οἱ δὲ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπιμελείσθωσαν πάντων, ὅπως ἂν συνεσκευασμένα μὲν τε ὦσι πάντα πρὶν καθεύδειν, καὶ πρῲ σὺν τοῖς σκεύεσι παρῶσιν εἰς τὴν τεταγμένην χώραν. καὶ ὅπως κοσμίως ἕπωνται. ἔπειτα δὲ τοῖς σκευοφόροις, ἔφη, τοὺς Πέρσας ἱππέας Μαδάτας ὁ Πέρσης ἀγέτω. ἔχων καὶ οὗτος τοὺς ἑκατοντάρχους τῶν ἱππέων ἐν μετώπῳ. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος τὴν τάξιν ἀγέτω εἰς ἕνα, ὥσπερ οἱ πεζάρχοι. ἔπειτα δὲ τούτοις ὁ Ῥαμβάκας ὁ Μῆδος ὡσαύτως τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας. ἔπειτα δὲ τούτοις σύ, ὦ Τιγράνη, τὸ σαυτοῦ ἱππικόν, καὶ οἱ ἄλλοι δ' ὕπαρχοι, μεθ' ὧν ἕκαστος ἀφίκετο πρὸς ἡμᾶς. ἔπειτα τούτοις καὶ ἄγετε. ἔσχατοι δ' ὥσπερ ἦλθον Καδούσιοι ἰόντων. Ἀλκεύνα, σὺ δὲ ἄγων αὐτούς, ἐπιμελοῦ, τὸ νῦν εἶναι πάντων τῶν ὄπισθεν, καὶ μηδένα ὕστερον τῶν σῶν ἱππέων γίγνεσθαι. ἐπιμελεῖσθε δέ, τὸ σιωπῇ πορεύεσθαι, οἵ τε ἄρχοντες, καὶ πάντες οἱ σωφρονοῦντες. διὰ γὰρ τῶν ὤτων ἐν τῇ νυκτὶ ἀνάγκη μᾶλλον, ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἕκαστα, καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ πράττεσθαι. καὶ τὸ ταραχθῆναι δ' ἐν νυκτί, πολὺ μεῖζόν ἐστι πρᾶγμα, ἢ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ δυσκαταστατώτερον. οὗ ἕνεκα ἥ τε σιωπὴ ἀσκητέα, καὶ ἡ τάξις διαφυλακτέα. τὰς δὲ νυκτερινάς, ἔφη, φυλακάς, ὅταν μέλλητε νυκτὸς ἐξανίστασθαι, ἀεὶ χρὴ ὡς βραχυτάτας καὶ ὡς πλείστας ποιεῖσθαι, ὡς μηδένα καὶ ἡ ἐν τῇ φυλακῇ ἀγρυπνία πολλὴ οὖσα λυμαίνηται ἐν τῇ πορείᾳ. ἡνίκα δ' ἂν ὥρα ᾖ πορεύεσθαι, σημαίνειν τῷ κέρατι. ὑμεῖς δ' ἔχοντες ἃ δεῖ ἕκαστον, πάρεστε εἰς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος ὁδόν. ὁ δὲ ὁρμώμενος ἀεὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ἐγγυτάτῳ ἑπέσθω. ἐκ τούτου οὖν ᾤχοντο ἐπὶ τὰς σκηνάς, καὶ ἅμα ἀπιόντες, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους, ὡς μνημονικῶς ὁ Κῦρος, ὁπόσοις συνέταττε, πᾶσιν ὀνομάζων ἐνετέλλετο. ὁ δὲ Κῦρος ἐπιμελείᾳ τοῦτο ἐποίει. πάνυ γὰρ αὐτῷ θαυμαστὸν ἐδόκει εἶναι, εἰ οἱ μὲν βάναυσοι ἴσασι τῆς αὑτῶν τέχνης ἕκαστος τῶν ὀργάνων τὰ ὀνόματα· καὶ ἰατρὸς δὲ οἶδε καὶ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν φαρμάκων οἷς χρῆται πάντων τὰ ὀνόματα· ὁ δὲ στρατηγὸς οὕτως ἠλίθιος ἔσοιτο, ὥστε οὐκ εἴσεται τῶν ὑφ' αὑτὸν ἡγεμόνων τὰ ὀνόματα, οἷς ἀνάγκη ἐστὶν αὐτῷ ὀργάνοις χρῆσθαι, καὶ ὅταν προκαταλαβεῖν τι βούληται, καὶ ὅταν φυλάξαι, καὶ ὅταν θαρρῦναι, καὶ ὅταν φοβῆσαι· καὶ πρὸς τὸ τιμῆσαι δ' ὁπότε τινὰ βούλοιτο, πρέπον αὐτῷ ἐδόκει εἶναι, ὀνομαστὶ προσαγορεύειν. ἐδόκουν δὲ αὐτῷ οἱ γιγνώσκεσθαι δοκοῦντες ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος,

καὶ

καὶ τοῦ καλόν τι ποιοῦντες ὁρᾶσθαι μᾶλλον ὀρέγεσθαι, καὶ
τοῦ αἰσχρόν τι ποιεῖν, μᾶλλον προθυμεῖσθαι ἀπέχεσθαι. ἀλλ' ἴ-
διον δὲ τόδε αὐτῷ ἐδόκει εἶναι, τὸ ὁπότε βούλοιτό τι πραχ-
θῆναι προστάττειν, ὡς καὶ ἐν οἴκῳ ἔνιοι προστάττουσι δε-
σπόται· ἴτω τις ἐφ' ὕδωρ, ξύλα τις σχισάτω. οὕτω γὰρ
προσταττομένων εἰς ἀλλήλους ὁρᾶν ἅπαντες ἐδόκουν
αὐτῷ, καὶ οὐδεὶς περαίνειν τὸ προσταχθέν. καὶ πάντες
ἐν αἰτίᾳ εἶναι, καὶ οὐδεὶς τῇ αἰτίᾳ οὔτε αἰσχύνεσθαι, οὔ-
τε φοβεῖσθαι ὁμοίως διὰ τὸ σὺν πολλοῖς αἰτίαν ἔχειν. διὰ
ταῦτα δὴ αὐτὸς πάντας ὠνόμαζεν ὅτῳ τι προστάττοι. καὶ
ὁ κῦρος μὲν δὴ οὕτω περὶ τούτων ἐγίνωσκεν. οἱ δὲ στρα-
τιῶται τότε μὲν δειπνήσαντες, καὶ φυλακὰς καταστη-
σάμενοι, καὶ συσκευασάμενοι πάντα ἃ ἔδει, ἐκοιμή-
θησαν. ἡνίκα δ' ἦν ἐν μέσῳ νυκτῶν, ἐσήμαινε τῷ κέ-
ρατι. κῦρος δ' εἰπὼν τῷ χρυσάντᾳ, ὅτι ὑπὸ τῇ ὁδῷ ὑ-
πομενοίη ἐν τῷ πρόσθεν τοῦ στρατεύματος, ἐξῄει λα-
βὼν τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ὑπηρέτας. βραχεῖ δὲ χρόνῳ ὕστερον
παρῆν χρυσάντας ἔχων τοὺς θωρακοφόρους. τούτῳ μὲν οὖν
ὁ κῦρος δοὺς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ, πορεύεσθαι ἐκέλευεν
ἡσύχως, ἕως ἄγγελος ἔλθοι, ὅτι πάντες ἐν ὁδῷ. αὐτὸς
δὲ ἑστηκὼς ἐν τῇ αὐτῇ, τὸν μὲν προσιόντα προὔπεμπε
ἐν τάξει, τὸν δὲ ὑστερίζοντα ἔπεμπε καλῶν. ἐπεὶ
δὲ πάντες ἐν ὁδῷ ἦσαν, πρὸς μὲν χρυσάνταν, ἱππέας
ἔπεμψεν, ἐροῦντας ὅτι ἐν ὁδῷ ἦσαν πάντες. ἄγε δὴ
σὺ θᾶσσον. αὐτὸς δὲ παρελαύνων τὸν ἵππον εἰς τὸ πρό-
σθεν ἥσυχος, κατεθεᾶτο τὰς τάξεις. καὶ οὓς μὲν ἴδοι εὐ-
τάκτως καὶ σιωπῇ ἰόντας προσελαύνων αὐτοῖς οἵτινες
εἶεν ἠρώτα. καὶ ἐπεὶ πύθοιτο, ἐπῄνει. εἰ δέ τινας θορυβου-
μένους αἴσθοιτο, τὸ αἴτιον τούτου σκοπῶν, κατασβεν-
νύναι τὴν ταραχὴν ἐπειρᾶτο. ἓν μόνον παραλέλειπται τῆς
ἐν νυκτὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ. ὅτι πρὸ παντὸς τοῦ στρατεύματος
πεζοὺς εὐζώνους οὐ πολλοὺς προέπεμπεν, ἐφορωμένους ὑπὸ
χρυσάντα, καὶ ἐφορῶντας αὐτόν, ὡς ὠτακουστοῦντας. καὶ
εἴπως ἄλλως δύναιτο αἰσθάνεσθαι, τί σημαίνοιεν τῷ χρυ-
σάντᾳ, ὅτι καιρὸς δοκοίη εἶναι. ἄρχων δὲ καὶ ἐπὶ τούτ-
των εἷς ἦν, ὃς καὶ τούτους ἐκόσμει, καὶ τὸ ἄξιον μὲν λό-
γου ἐσήμαινε. τὸ δὲ μή, οὐκ ἠνώχλει λέγων. τὴν μὲν δὴ νύ-
κτα οὕτως ἐπορεύοντο. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τοὺς μὲν τῶν
καδουσίων ἱππέας, ὅτι αὐτῶν καὶ οἱ πεζοὶ ἔσχατοι ἐ-
πορεύοντο, παρὰ τούτοις κατέλιπεν. ὡς μὴ δ' οὗτοι ψιλοὶ
ἱππέων ἴοιεν. τοὺς δ' ἄλλους εἰς τὸ πρόσθεν παρελαύνειν ἐ-
κέλευσεν, ὅτι καὶ οἱ πολέμιοι ἐν τῷ πρόσθεν ἦσαν, ὅπως
εἴ τι που ἐναντίον αὐτῷ ἀπαντῴη, ὑφ' αὐτῷ ἔχων ἐν
τάξει τὴν ἰσχὺν μάχοιτο. εἴτε τι που φεῦγον ὀφθείη, ὅπως
ἐξ ἑτοιμοτάτου διώκοιεν. ἦσαν δὲ αὐτῷ αἰεὶ τεταγμένοι
οὓς δέοι διώκειν, ὅς τι διώκειν δέοι, καὶ οὓς παρ' ἑαυτῷ
μένειν. πᾶσαν δὲ τὴν τάξιν λυθῆναι οὐδέποτε εἴα. κῦ-
ρος μὲν δὴ οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα. οὐ μέντοι αὐτός γε
μιᾷ χώρᾳ ἐχρῆτο, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλῃ μάχῃ περιελαύνων,
ἐφεώρα τε καὶ ἐπεμελεῖτο, εἴ του δέοιντο. οἱ μὲν δὴ ἀμ-
φὶ κῦρον οὕτως ἐπορεύοντο. ἐκ δὲ τοῦ γαδάτα ἱππι-
κοῦ τῶν δυνατῶν τις ἀνδρῶν, ἐπεὶ ἑώρα αὐτὸν ἀφεστηκό-
τα ἀπὸ τοῦ ἀσσυρίου, ἐνόμισεν ὅτι εἴ τι οὗτος πάθοι, αὐ-
τὸς ἂν λαβεῖν παρὰ τοῦ ἀσσυρίου πάντα τὰ γαδάτα. οὕ-
τω δὴ πέμπει τινὰ τῶν ἑαυτοῦ πιστῶν πρὸς τὸν ἀσσύριον,
καὶ κελεύει τὸν ἰόντα, εἰ καταλάβοι ἤδη ἐν τῇ γαδάτα

χώρᾳ

magis desiderare ut honesti quicquam aspicerentur
facere, ac magis item expetere ut à turpi abstinere
actione uiderentur. Res ei præterea hæc fatua uide
batur, ut cũ uellet aliquid geri, ita imperaret, quem
admodum heri domi consueuerũt, Eat aliquis ad a-
quam, ligna scindat aliquis. Nam si ita iubeatur, om
nes ei uidebãtur se inuicẽ aspicere, nemineḿq; quod
iussum esset efficere, atq; omnis esse in causa, & ne-
minem ob eam causam neq; pudere, neq; metuere,
quoniam identidem unà multi essent accusandi: ob
quæ omnia ipse nominabat illum, cui aliquid impera
ret. Et de his quidem rebus Cyrus ita sentiebat. At
milites per id temporis cum cœnassent, & custo-
dias posuissent, & quæ opus erat parassent omnia,
somno se dedere. Sed ubi media nocte cornu signum
est datum, dixissetq; Cyrus Chrysantæ, ut in uia ma
neret quæ est ante agmen, egressus est assumptis mi
nistris suis. Paruumq; post temporis Chrysantas af-
fuit, ducens loricatos. Cui cum Cyrus dedisset itine
ris duces, ut quietè pergeret iubebat, donec nun-
cius ueniret: nondum enim omnes erant in itinere.
Ipse autem stans in uia, aduenientem deducebat in
ordine: ad cunctantem uero mittebat uocatum. Sed
ubi omnes fuerunt in uia, equites ad Chrysantam mi
sit, qui dicerent in uia esse omnis, itaq; ut celerius
ageret. Ipse uero equum quiete immittens ad par-
tem anteriorem, ordines conspicabatur: & quos ui
deret ordine & cum taciturnitate euntis, ad eos
equitans, & interrogabat qui essent, & cum audis-
set eos laudabat. Quod si quos sentiret tumultuan-
tis, causa huius rei considerata, tumultum sedare
enitebatur. Vnum solum relinquebatur circa no-
cturnam eius diligentiam, quod ante omne agmen
expeditos pedites haud multos præmittebat, qui
& à Chrysanta aspicerentur, et eum ut obedientes
aspicerent: & si quo alio modo sentire aliquid pos-
sent, Chrysantæ significarẽt, ubi uiderint tẽpus esse.
Erat etiam unus, qui huic rei præerat, quiq; hos or-
nabat, & quod alicuius momenti esset significa-
bat. Quod autem secus foret, non dicebat, ne mole
stus esset. Noctu igitur ita pergebat. Sed ubi dies
factus est, Cadusiorum equites, quoniam & eorum
pedites proficiscebantur ultimi, apud hos reliquit,
quo neq; hi nudi irent equitibus. Alios uero iubebat
in partem anteriorem equitare, quoniã hostes quo-
que in parte essent anteriore, quo si quid sibi aduer-
saretur occurreret, robur habens in ordine, ac pu-
gnaret. Quod si quid alicubi fugere uideretur, ut
expeditissimè insequeretur. Et erant ei semper in-
structi, si persequi opus esset, & quos persequi opor
teret, & quos apud se manere opus esset. Totum au
tem ordinẽ solui sinebat nunquã. Cyrus quidẽ ita ex
ercitũ ducebat, neq; ipso uno utebatur loco, sed a-
lias aliud agmen circumequitans, aspiciebat, & di-
ligentiam adhibebat si cuiusquam rei indigerent.
Milites igitur Cyri ita pergebãt. At ex equitatu Ga
datæ, uir quidã ex potentioribus uidens eum ab As-
syrio defecisse, putauit si quid hic pateretur acceptu
rum sese ab Assyrio bona eius omnia. Itaque unum
ex his quos fidelissimos habebat, ad Assyriũ mittit,
iubetq; eunti, si Assyrium exercitum iam in Gadatæ

regione offenderit, ut ei diceret, fore ut & Gadatan, & qui cũ Gadata erãt, captiuos faceret, si quidem uellet insidias tendere: iussitq; ut regẽ faceret certiorem, et quantum uirium Gadatas habebat, & quod Cyrus non eum sequebatur, ac uiam ostenderet qua esset inuasurus. Iussit etiam seruis suis, quo maior sibi fides præstaretur, ut & castellum quod ipse habebat in agro Gadatæ Assyrio traderet, & quæ intus erant: dixitq; se etiam uenturum occiso Gadata, si quidem id posset: si minus, in posterum cum Assyrio se futurum. Vbi uero qui ad hæc fuerat constitutus equitans quamcelerrime poterat, ad Assyrium uenit, ac declarauit quorum causa ueniret. Ille his auditis et castellum continuò accepit, & equitatum multum currusq; secum habens, insidias locauit in frequentibus uicis. At Gadatas ut prope hos uicos uenit, mittit quosdam qui antè explorarent. Sed Assyrius ut nouit exploratores aduentare, soluere ac fugere iubet currus duos aut treis, equitesq; paucos, perinde atque metuerent, paucique essent. Quæ ut uiderunt exploratores, & ipsi insequebantur, Gadatæq; hastas concutiebant: & ille deceptus totis uiribus insequitur. At Assyrij ut uisum est Gadatan capi posse, surgunt ex insidijs. Quod Gadatæ milites intuentes, ut par erat, fugiebant: illi uero, ut erat consentaneum, insequebantur. Quo tempore qui Gadatæ insidias intenderat eum percutit, & à letali quidem uulnere aberrat, uerùm eum in humerum ferit ac uulnerat. Quod ubi fecisset, effugit donec ad insequenteis hostis se contulit. Qui ubi patuisset quis esset, simulque foret cum Assyrijs, alacriter equum dirigens unà cum rege insequebatur. Hic igitur capti sunt uidelicet hi quibus equi erant tardissimi, ab ijs qui equis celerrimis utebantur. Sed equites Gadatæ omnes iam pressi, quoniam profectione essent attriti, conspicantur Cyrum cum agmine aduentantem. Existimandum sane est eos tanquam ex hyeme in portum libenter atque iucunde aduehi. At Cyrus primùm quidem miratus est. Vt uerò rem nouit, quamdiu illi contra ferebantur, & ipse contrà in ordine aciem agebat. Quod hostes intelligentes, in fugam uersi sunt. Hic Cyrus his iussit qui ad hoc negocium fuerant instructi, ut illos insequerentur, & ipse unà cum alijs insequebatur, ut usui esse existimabat. Tum igitur & currus capti sunt aliqui cadentibus etiam aurigis, alijs cum auerterentur, alijs item aliter. Quidam uero ab equitibus anteuertentibus capti sunt, occiduntque cùm alios permultos, tum etiam eum qui Gadatan percusserat. Et pedites quidem Assyrij qui Gadatæ castellum obsidebant, alij in castellum confugère, quod à Gadata defecerat: alij anticipantes in urbem quandam, quò & ipse Assyrius una cum equitibus & curribus diffugerat, concessere. Cyrus igitur his gestis recipit se in Gadatæ regionem: cumq; imperasset ut habere oporteret circa mancipia, continuò pergebat quo Gadatan uiseret, ut haberet ex uulnere. Pergenti autem illi Gadatas occurrit uulnere obligato. Quem Cyrus ut uidit, & lætatus est, & ait: Ego ad te ibam, consideratu

χώρᾳ τὸ ἀσσύρειον στράτευμα, λέγειν τῷ ἀσσυρείῳ, ὅτι εἰ βούλοιτο ἐνεδρεῦσαι, λάβοι ἂν τὸν γαδάταν, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς σὺν αὐτῷ. δηλοῦν δὲ ἐνετέλλετο, ὅσην τε εἶχε δύναμιν ὁ γαδάτας, καὶ ὅτι κῦρος οὐ συνέποιτο αὐτῷ. καὶ τὴν ὁδὸν, ᾗ μέλλει προσιέναι ἐδήλωσε. προσεπέστελλε δὲ καὶ τοῖς αὐτοῦ οἰκέταις, ὡς πιστεύοιτο μᾶλλον. καὶ τὸ τεῖχος ὃ ἐτύγχανεν αὐτὸς ἔχων ἐν τῇ γαδάτα χώρᾳ, δοῦναι τῷ ἀσσυρείῳ, καὶ τὰ ἐνόντα. ἥξειν δὲ καὶ αὐτὸς, ἔφη, εἰ μὲν δύναιτο ἀποκτείνας γαδάταν· εἰ δὲ μὴ, ὡς σὺν τῷ ἀσσυρείῳ τὸ λοιπὸν ἐσόμενος. ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπὶ ταῦτα ταχθεὶς ἐλαύνων, ὡς δυνατὸν ἦν, τάχιστα ἀφικνεῖται πρὸς τὸν ἀσσύρειον, καὶ ἐδήλωσεν ἐφ' ἃ ἥκοι. ἀκούσας ἐκεῖνος, τό, τε χωρίον εὐθὺς καταλαμβάνει. καὶ πολλὴν ἵππον ἔχων καὶ ἅρματα, ἐνήδρευεν ἐν κώμαις ἀθρόαις. ὁ δὲ γαδάτας ὡς ἐγγὺς ἦν τούτων τῶν κωμῶν, πέμπει τινὰς προδιερευνησομένους. ὁ δὲ ἀσσύρειος ὡς ἔγνω προσιόντας τοὺς διερευνῶντας, φεύγειν κελεύει ἅρματα ἐξαναστάντα δύο ἢ τρία, καὶ ἵππους ὀλίγους, ὡς δὴ φοβηθέντας καὶ ὀλίγους ὄντας. οἱ δὲ προδιερευνηταὶ ὡς εἶδον ταῦτα, αὐτοί τε ἐδίωκον, καὶ τῷ γαδάτᾳ κατέσειον. καὶ ὃς ἐξαπατηθεὶς, διώκει ἀνὰ κράτος. οἱ δὲ ἀσσύρειοι, ὡς ἐδόκει ἁλώσιμος εἶναι ὁ γαδάτας, ἐξανίστανται ἐκ τῆς ἐνέδρας. καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ γαδάταν ἰδόντες, ὥσπερ εἰκός, ἔφευγον. οἱ δ' αὖ, ὥσπερ εἰκός, ἐδίωκον. καὶ ἐν τούτῳ ὁ ἐπιβουλεύων τῷ γαδάτᾳ, παίει αὐτόν. καὶ καιρίας μὲν πληγῆς ἁμαρτάνει, τύπτει δὲ αὐτὸν εἰς τὸν ὦμον, καὶ τιτρώσκει. ποιήσας δὲ τοῦτο, ἐξίσταται, ὡς σὺν τοῖς διώκουσι γένοιτο. ἐπεὶ δὲ ἐγνώσθη ὃς ἦν, ὁμοῦ δὴ ὁ ἀσσύρειος προθύμως ἐκτείνων τὸν ἵππον σὺν τῷ βασιλεῖ, ἐδίωκεν. ἐνταῦθα δὴ ἡλίσκοντο μὲν δῆλον ὅτι οἱ βραδυτάτους ἵππους ἔχοντες ὑπὸ τῶν ταχίστων. ἤδη δὲ μάλα πάντες πιεζόμενοι, διὰ τὸ κατατετρῖφθαι ὑπὸ τῆς πορείας οἱ τοῦ γαδάτα ἱππεῖς, καθορῶσι δὲ τὸν κῦρον προσιόντα σὺν τῷ στρατεύματι. δοκεῖν δὲ χρὴ ἀσμένους καὶ ἡδέως, ὥσπερ εἰς λιμένας ἐκ χειμῶνος προσφέρεσθαι αὐτούς. ὁ δὲ κῦρος τὸ μὲν πρῶτον ἐθαύμαζεν· ὡς δ' ἔγνω τὸ πρᾶγμα, ἔς τε μὲν πάντες ἀντίοι ἤλαυνον, ἀντίος καὶ αὐτὸς ἦγεν ἐν τάξει τὴν στρατιάν. ὡς δὲ γνόντες οἱ πολέμιοι τὸ ὂν, ἐτράποντο εἰς φυγὴν. ἐνταῦθα δὴ ὁ κῦρος ἐκέλευσε διώκειν τοὺς πρὸς τοῦτο τεταγμένους. αὐτὸς δὲ εἵπετο σὺν τοῖς ἄλλοις, ὡς ᾤετο συμφέρειν· ἐνταῦθα δὴ καὶ ἅρματα ἡλίσκετο. ἔνια μὲν καὶ ἐκπιπτόντων τῶν ἡνιόχων· τῶν μὲν ἐν τῇ ἀναστροφῇ, τῶν δὲ καὶ ἄλλως· ἔνια δὲ καὶ περιτεμνόμενα ὑπὸ τῶν ἱππέων, ἡλίσκετο. καὶ ἀποκτείνουσιν ἄλλους τε πολλοὺς, καὶ τὸν παίσαντα τὸν γαδάταν. τῶν μέντοι πεζῶν ἀσσυρίων, οἳ ἔτυχον τὸ γαδάτα χωρίον πολιορκοῦντες, οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, οἱ μὲν εἰς τὸ τεῖχος κατέφυγον, τὸ ἀπὸ γαδάτα ἀποστάν. οἱ δὲ φθάσαντες εἰς πόλιν τινὰ τῶν ἀσσυρίων μεγάλην, ἔνθα καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἅρμασι καὶ τοῖς ἵπποις κατέφυγεν ὁ ἀσσύρειος. κῦρος μὲν δὴ διαπραξάμενος ταῦτα, ἐπανεχώρει εἰς τὴν γαδάτα χώραν. καὶ προστάξας οἷς ἔδει ἀμφὶ τὰ αἰχμάλωτα ἔχειν, εὐθὺς ἐπορεύετο, ὡς ἐπισκέψαιτο τὸν γαδάταν, ὅπως ἔχοι ἐκ τοῦ τραύματος. πορευομένῳ δὲ αὐτῷ, ἤδη ὁ γαδάτας ἐπιδεδεμένος τὸ τραῦμα ἀπηντᾷ. ἰδὼν δὲ ὁ κῦρος αὐτὸν, ἥσθη τε καὶ εἶπεν· ἐγὼ δὲ πρὸς σὲ, ἔφη, ἐπισκεψόμενος

ὀψόμενος, πῶς ἔχεις ἐπορευόμην. ἐγὼ δέ, εἶπεν ὁ γαδάτας, καὶ μὰ τοὺς θεοὺς ἐπὶ σὲ θεασόμενος ᾖα, ὁποῖός τις ποτὲ φαίνει ἰδεῖν ὁ τοιαύτην ψυχὴν ἔχων, ὅστις οὔτ' οἶδα ἐγὼ ὅ,τι μου δεόμενος, οὔτε μὴν ὑποσχόμενος γέ μοι ταῦτα πράξειν οὔτε μὴν εὖ πεπονθὼς ὑπ' ἐμοῦ εἴς γε τὸ ἴδιον οὐδ' ὁτιοῦν. ἀλλ' ὅτι τοὺς φίλους σοι ἔδοξά τι ὀνῆσαι, οὕτως ἐμοὶ προθύμως ἐβοήθησας. ὡς νῦν τὸ μὲν ἐπ' ἐμοί, οἴχομαι, τὸ δ' ἐπὶ σοί, σέσωσμαι. οὐ μὰ τοὺς θεούς, ὦ κῦρε, εἰ ἦν οἷος ἔφυν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπαιδοποιησάμην, οὐκ οἶδα εἰ ἐκτησάμην παῖδα ποτ' ἂν τοιοῦτον περὶ ἐμέ. ἐπεὶ ἄλλους οἶδα παῖδας, καὶ τοῦτον τὸν νῦν ἀσσυρίων βασιλέα, πολὺ πλείω δὴ τὸν αὑτοῦ πατέρα ἀνιάσαντα, ἢ σὲ νῦν δύναται ἀνιᾶν. καὶ ὁ κῦρος πρὸς ταῦτα εἶπεν ὧδε· ὦ γαδάτα, ἦ πολὺ μεῖζον παρεὶς θαῦμα, ἐμὲ νῦν θαυμάζεις. καὶ τί δὴ τοῦτ' ἔστιν ὁ γαδάτας; ὅτι τοσοῦτοι μὲν περσῶν, ἔφη, ἐσπούδασαν περὶ σέ, τοσοῦτοι δὲ μήδων, τοσοῦτοι δὲ ὑρκανίων. πάντες δὲ οἱ παρόντες ἀρμενίων καὶ σακῶν καὶ καδουσίων. καὶ ὁ γαδάτας ἐπηύξατο. ἀλλ', ὦ ζεῦ, ἔφη, καὶ τούτοις πολλὰ ἀγαθὰ δοῖεν οἱ θεοί, καὶ πλεῖστα τῷ αἰτίῳ τοῦ καὶ τούτους τοιούτους εἶναι. καὶ ὅπως μέντοι οὓς ἐπαινεῖς, τούτους ὦ κῦρε καὶ ξενίσωμεν, καλῶς δέχου τὰ ξένια οἷα ἐγὼ δύναμαι. ἅμα δὲ προσῆγε πάμπολλα, ὥστε καὶ θύειν τὸν βουλόμενον, καὶ ξενίζεσθαι πᾶν τὸ στράτευμα ἀξίως τῶν καλῶς πεποιημένων, καὶ καλῶς συμβάντων. ὁ δὲ καδούσιος ὀπισθοφυλάκει, καὶ οὐ μετέσχε τῆς διώξεως. βουλόμενος δὲ καὶ αὐτὸς λαμπρόν τι ποιῆσαι, οὔτε ἀνακοινωσάμενος, οὔτε εἰπὼν οὐδὲν τῷ κύρῳ, κατέθει τὴν πρὸς βαβυλῶνα χώραν. διεσπαρμένοις δὲ τοῖς ἵπποις αὐτοῦ, ἀπιὼν ὁ ἀσσύριος ἐκ τῆς αὑτοῦ πόλεως, οἷ δὴ κατέφυγε, συντυγχάνει μάλα δὴ συντεταγμένον ἔχων τὸ αὑτοῦ στράτευμα. ὡς δ' ἔγνω μόνους ὄντας τοὺς καδουσίους, ἐπιτίθεται. καὶ τόν τε ἄρχοντα τῶν καδουσίων κατακαίνει, καὶ ἄλλους πολλούς. καὶ ἵππους δὲ πολλοὺς λαμβάνει τῶν καδουσίων, καὶ ἣν ἄγοντες λείαν ἐτύγχανον, ἀφαιρεῖται. καὶ ὁ μὲν ἀσσύριος διώξας, μέχρις οὗ ἀσφαλὲς ᾤετο εἶναι, ἀπετράπετο. οἱ δὲ καδούσιοι ἐσώζοντο πρὸς τὸ στρατόπεδον ἀμφὶ δείλην οἱ πρῶτοι. κῦρος δὲ ὡς ᾔσθετο τὸ γεγονός, ἀπήντα τε τοῖς καδουσίοις, καὶ ὅντινα ἴδοι τετρωμένον, ἀναλαμβάνων, τοῦτον μὲν ὡς γαδάταν ἀπέπεμπεν ὅπως θεραπεύοιτο, τοὺς δ' ἄλλους συγκατεσκήνου. καὶ ὅπως τὰ ἐπιτήδεια ἕξουσι συνεπεμελεῖτο, παραλαμβάνων τῶν ὁμοτίμων περσῶν συνεπιμελητάς. ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις οἱ ἀγαθοὶ συνεπιπονεῖν ἐθέλουσι. καὶ ἀνιώμενος μὲν δὴ αὐτὸς ἰσχυρῶς δῆλος ἦν. ὡς καὶ τῶν ἄλλων δειπνούντων ἡνίκα ἤδη ὥρα ἦν, κῦρος ἔτι σὺν τοῖς ὑπηρέταις καὶ τοῖς ἰατροῖς οὐδένα ἑκὼν ἀτημέλητον παρέλιπεν. ἀλλ' ἢ αὐτόπτης ἐφεώρα, ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἐξανύτοι, πέμπων φανερὸς ἦν τοὺς θεραπεύσοντας. καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. ἅμα δὲ ἡμέρα κηρύξας συνιέναι τῶν μὲν ἄλλων τοὺς ἄρχοντας, τοὺς δὲ καδουσίους πάντας, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες σύμμαχοι, ἀνθρώπινον μὲν τὸ γεγενημένον πάθος. τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας, οὐδὲν οἶμαι θαυμαστόν. ἄξιοί γε μέντοι ἐσμὲν τοῦ γεγενημένου τούτου πράγματος, ἀπολαῦσαί τι ἀγαθόν, τὸ μαθεῖν μή ποτε διασπᾶν

deraturus ut habes. Ad quem Gadatas respōdit: Ita ego, per deos immortales, ibam te uerum spectaturus, qualis tandem sis aspectu, qui tali es animo, quē quidem cum nesciam qua in re egeas mei, neq; hec mihi actū iri promiseris, neq; à me bene affectus sis priuatim ulla prorsus in re: sed ob id dūtaxat, quòd tibi sum usus prodesse amicis, adeò mihi alacriter auxiliū tuleris, equidē nunc quantū in me est, perij: quantū autem in te, seruatus sum. Non, per deos immortales, Cyre, si essem qualis sum natus, ac filios genuissem ipse, scio an adeptus essem filium talem erga me. Alios enim noui filios, & hunc praesertim qui nunc est rex Assyriorū, qui maiore iam aegritudine patrē suū affecerit, quàm te nunc potest afficere. Et Cyrus ad haec ita respondit: Tu me admiraris, qui multò certè maius miraculū reliqueris. Et quid tandem hoc est, inquit Gadatas, quòd tot, inquit, Persae erga te studuere, tot Medi, tot Hyrcanij, praesentes omnes, Armenij, & Sacae, & Cadusij: Atq; Gadatas precatus est: Verùm, ô Iupiter optime maxime, inquit, & his multa bona dij dent, & autori plurima, qui facit ut hi sint huiusmodi. Vt autem quos ipse laudas, hosce, Cyre, etiam muneremus, rite accipe haec munuscula cuiusmodi dari à me possunt. Simulq; adduxit alia permulta, quò & qui uellet sacrificaret, et omnis exercitus muneraretur, pro dignitate eorum quae benè gesta essent & pulcherrimè successissent. At Cadusius qui postremi agminis erat custos, neq; insequendi particeps fuerat, cū tamen uellet etiam ipse praeclarum aliquid facere, neq; communicās, neq; Cyro locutus quicquam, discurrit regionem uersus Babylona. Dispersis autē equitibus eius, rex Assyrius ex sua urbe inuadens quo perfugerat, unà occurrit habens exercitū ualde instructum. Vt uerò cognouit Cadusios esse solos, eos inuadit, & Cadusiorū principem interficit, aliosq; permultos, captis Cadusiorum quibusdam equitibus, & praeda quam agebāt ablata. Atq; Assyrius cum eousq; esset insecutus quò tutum existimasset, reuertitur. Cadusij uerò ad castra seruati sunt primi circa crepusculum. Quam rē ut didicit Cyrus, occurrit Cadusijs: & quē uulneratū uideret, cū suscipiēs, ut Gadatam antea, mittebat ut curaretur. Alios uerò recipiebat in tabernacula, curabatq; ut necessaria eis forēt, assumptis Persis homotimis qui unà illorū haberēt curam: in huiusmodi enim rebus uiri boni nō inuiti elaborant. Eratq; perspicuum eum admodum dolere, ut etiam cum coenandi iam tempus esset, & alij coenarent, Cyrus adhuc unà cum seruis & medicis neminem ultro neglectum relinqueret, sed aut ipsemet intuebatur: aut si minus ipse posset, palam mittebat qui curarent. Et tum quidem ita cubuere. Cum uerò dies illuxisset, continuò ubi proclamasset ut conuenirent, aliorū quidem principes, Cadusios uerò omnis in hunc modum allocutus est:

CYRI CONCIO.

Viri socij, humanum est quod aduersi accidit. NAM QVOD HOMINES errent ut homines, nihil puto mirandum esse. Dignum autem est ut ex hoc quod accidit, aliquo fruamur bono, ut scilicet copiae imbecilliores hostium uiribus, nunquam diuellan-

φίλους ἐκέλευσε κατασκευάσασθαι, εἰ βούλοιντο, ἐν ᾗ τῇ ἑαυτοῦ ἐπεκράτει. τὴν δὲ τῶν πολεμίων λείαν ἦγον ὁπόθεν δύναιντο, ὅπως εἴη ἡ στρατιὰ ἡδίων τοῖς συμμάχοις. οἱ μὲν γὰρ κίνδυνοι οἱ αὐτοὶ καὶ αὖ μὴ λαμβάνοιεν τὰ ἐπιτήδεια. ἡ δὲ ἐκ τῶν πολεμίων τροφὴ κουφοτέραν τὴν στρατιὰν ἐδόκει παρέχειν. ἐπεὶ δὲ παρεσκευάζετο ὁ Κῦρος ἤδη ὡς ἀπιών, παρῆν ὁ Γαδάτας ἄλλα τε δῶρα πολλὰ καὶ παντοῖα φέρων καὶ ἄγων, ὡς ἂν ἐξ οἴκου μεγάλου, καὶ ἵππους γε πολλοὺς ἀφελόμενος τῶν ἑαυτοῦ ἱππέων, οἷς ἠπιστήκει διὰ τὴν ἐπιβουλήν. ὡς δ' ἐπλησίασεν, ἔλεξε τοιάδε· ὦ Κῦρε, νῦν μέν σοι ἐγὼ ἄγω ταῦτα, ἵνα ἐν τῷ παρόντι χρῇ αὐτοῖς, ἄν τι δέῃ. νόμιζε δ', ἔφη, καὶ τἆλλα πάντα τἀμὰ σὰ εἶναι. οὔτε γὰρ ἔστιν, οὔτ' ἔσται ποτέ, ὅτῳ ἐγὼ ἀπ' ἐμοῦ φύντι καταλείψω τὸν ἐμὸν οἶκον. ἀλλ' ἀνάγκη, ἔφη, σὺν ἐμοὶ τελευτῶντι πᾶν ἀποσβῆναι τὸ ἡμέτερον γένος καὶ ὄνομα. καὶ ταῦτα, ἔφη, ὦ Κῦρε, ὄμνυμί σοι θεούς, οἳ καὶ ὁρῶσι πάντα καὶ ἀκούουσιν, ὅτι ἄδικον, οὔτ' αἰσχρὸν, οὐδ' ἐν οὔτ' εἰπὼν οὔτε ποιήσας ἔπαθον. καὶ ἅμα ταῦτα λέγων κατεδάκρυσε τὴν αὑτοῦ τύχην, καὶ οὐκέτι ἐδυνήθη πλείω εἰπεῖν. καὶ ὁ Κῦρος ἀκούσας τοῦ μὲν πάθους ᾤκτειρεν αὐτόν, ἔλεξε δὲ ὧδε· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἵππους δέχομαι, ἔφη. σὲ γὰρ ὠφελήσω, εὐνουστέροις δοὺς αὐτούς, ἢ οἱ νῦν σοι εἶχον, ὡς ἔοικεν. ἐγὼ δέ, οὗ δὴ πάλαι ἐπιθυμῶ, τὸ Περσῶν ἱππικόν, θᾶττον ἐκπλήσω εἰς τοὺς μυρίους ἱππέας. τὰ δ' ἄλλα χρήματα σὺ ἀπάγαγὼν, φύλαττε, ἔφη, ἔστ' ἂν ἐμὲ ἴδῃς ἔχοντα, ὥστε σοῦ μὴ ἡττᾶσθαι ἀντιδωρούμενον. εἰ δὲ πλείω μοι δοὺς ἀπίοις ἢ λαμβάνοις παρ' ἐμοῦ, μὰ τοὺς θεούς, οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν δυναίμην μὴ αἰσχύνεσθαι. πρὸς ταῦτα ὁ Γαδάτας εἶπεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν πιστεύω σοι. ὁρῶ γάρ σου τὸν τρόπον. φυλάττειν μέντοι σκόπει εἰ ἐπιτήδειός εἰμι. ἕως μὲν γὰρ φίλοι ἦμεν τῷ Ἀσσυρίῳ, καλλίστη ἐδόκει εἶναι ἡ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς κτῆσις. τῆς γὰρ μεγίστης πόλεως Βαβυλῶνος ἐγγὺς οὖσα, ὅσα μὲν ὠφελεῖσθαι ἔστιν ἀπὸ μεγάλης πόλεως, ταῦτα ἀπελαύομεν. ὅσα δὲ ἐνοχλεῖσθαι, οἴκαδε δεῦρο ἀπιόντες τούτων ἐκποδὼν ἦμεν. νῦν δ' ἐπεὶ ἐχθροί ἐσμεν, δῆλον ὅτι ἐπειδὰν σὺ ἀπέλθῃς, καὶ αὐτοὶ ἐπιβουλευσόμεθα καὶ ὁ οἶκος ὅλος. καὶ οἶμαι λυπηρῶς βιωσόμεθα ἅτε τοὺς ἐχθροὺς καὶ πλησίον ἔχοντες, καὶ κρείττους ἡμῶν αὐτῶν ὁρῶντες. τάχ' οὖν εἴποις ἄν, καὶ τί δῆτα οὐχ οὕτω προενοοῦ πρὶν ἀποστῆναι; ὅτι, ὦ Κῦρε, ἡ ψυχή μου διὰ τὸ ὑβρίσθαι καὶ ὀργίζεσθαι οὐ τὸ ἀσφαλέστατον σκοποῦσα διῆγεν, ἀλλ' ἀεὶ τοῦτο κυοῦσα, ἆρά ποτε ἔσται ἀποτείσασθαι τὸν καὶ θεοῖς ἐχθρὸν καὶ ἀνθρώποις, ὃς διατελεῖ μισῶν, οὐκ ἤν τις αὐτὸν ἀδικῇ, ἀλλ' ἤν τινα ὑποπτεύσῃ βελτίονα αὑτοῦ εἶναι. τοιγαροῦν οἶμαι αὐτὸς πονηρὸς ὢν πᾶσι πονηροτέροις αὑτοῦ συμμάχοις χρήσεται. ἢν δέ τις ἄρα καὶ βελτίων αὐτοῦ φανῇ, θάρρει, ἔφη, ὦ Κῦρε, οὐδέν σε δεήσει τῷ ἀγαθῷ ἀνδρὶ μάχεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀρκέσει τοῦτο μηχανώμενος, ἕως ἂν ἕλῃ τὸν αὑτοῦ βελτίονα. τοῦ μέντοι ἐμὲ ἀνιᾶν καὶ σὺν τοῖς πονηροῖς ῥᾳδίως οἶμαι κρείττων ἔσται. ἀκούσαντι τῷ Κύρῳ ταῦτα, ἔδοξεν ἄξια ἐπιμελείας λέγειν, καὶ εὐθὺς εἶπε, τί οὖν, ἔφη, ὦ Γαδάτα, οὐχὶ τὰ μὲν τείχη φυλακῇ ἰσχυρὰ ἐποιήσαμεν, ὅπως ἄν σοι ἂν ἀσφαλῆ ᾖ χρῆσθαι, ὁπόταν εἰς αὐτὰ ἴῃς, αὐτὸς δὲ σὺν ἡμῖν στρατεύῃ, ἵνα ἢν οἱ θεοί, ὥσπερ

amicis iussit ut haberēt, si uellēt, ubi ipsi dominabantur. Prædam autē hostiū agebant unde possent, quò expeditio iucundior esset socijs: pericula enim eadē erant etiā si res necessarias non caperent. Sed quod alimentū ex hostibus pararetur, iucundiorē præstare militiā uidebatur. At dum Cyrus iam parabatur ut abiret, affuit Gadatas alia dona multa ac uaria ferēs, agēsq; ut ex maxima domo. Agebatq; equos permultos equitibus suis ablatos, quibus fidem non haberet propter insidias. Qui ut appropinquauit, huiusmodi uerba fecit: O Cyre, hæc ego tibi do hoc tempore, quibus ultim utaris, donec tibi alicui sunt usui. Existimato etiā alia mea omnia esse tua. Nec enim est, nec erit unquā ullus à me genitus, cui domū meā relicturus sim: sed necesse fuerit, ut morientē me cum genus meū omne nomēq; extinguatur. Et hæc, inquit, Cyre testor tibi deos immortalis qui & uident & audiūt omnia, passus sum, cum neq; iniustū quicquam, neq; aliud turpe neq; dixerim, neq; fecerim. Simulq; hæc dicēs collachrymatus est fortunā suā, neq; potuit amplius plura dicere. Quibus auditis, Cyrus cōmiseratus eius cladē, ita loquutus est: Sed equos quidem accipio. Tibi enim usui sum futurus, cū eos beneuolētioribus dedero, quàm qui nunc apud te habebāt, ut uidetur. Et ego, quod iampridē cupio, Persicū equitatū celerius explebo ad equites decē millia. Sed alias pecunias tecū abige, seruatoq; donec uideas me habere, ne te sim cōtra inferior donādo. Quod si plurib. datis abieris, q̄ à me acceptis, nescio per deos immortales, quomodo possim nō affici pudore. Gadatas ad hæc respōdit: Sed hæc ego tibi planè credo. Video enim ingeniū tuū. At uide sim ne idoneus, qui pecunias seruē. Nā donec amici eramus Assyrio, pulcherrima uidebatur esse paterna possessio. Cū enim maxima urbs Babylō esset in proximo, fruebamur omni utilitate quæ ab urbe maxima capi potest. Quæcūq; uerò domi negotiū facessere poterāt, eò profecti, ab his lōgè aberamus. Nūc uerò quoniā sumus inimici, nō est obscurū cum ipse abieris, futurū et ipsi insidias patiamur, et uniuersa domus. Et, ut mihi uideor intelligere, tristē uitā agitabimus, cū inimicos omnino et in proximo habeamus, et eos uideamus q̄ nos simus potētiores. Ac dicat fortasse quispiā. Et cur igitur non ita cogitabas prius q̄ defecisses? Quoniā Cyre animus meus propter illatā contumeliā mihi atq; irā meā, non cōsiderabat quod foret maximè tutū, sed hoc semper concipiebat, Nū ulciscar unquā eum, qui et dijs est, & hominibus inimicus: QVI assidue odit, non si quis in eum iniurius sit, sed si quem suspicetur se ipso esse meliorē? Itaq;, ut mea fert opinio, cū ipse sit improbus, utetur omnibus se ipso improbioribus. Quod si quis eo melior apparuerit, confide Cyre nihilo opus fore ut pugnes aduersus bonū uirum, sed ille ad hoc satis futurus est, quippe qui moliatur perdere se ipso meliorem. Mihi tamen molestus esse etiā cum improbis poterit, ut arbitror. His Cyrus auditis, existimauit eum loqui minimè negligēda, atq; continuò: Quid ô Gadata, nónne & mœnia tua ita munisti custodibus, ut ijs tutò possis uti cum in ea fueris ingressus? & nobiscū militas, ut si dij immortales,

quem

quemadmodum nunc, nobiscum sint, hic te potius metuat quàm tu illum? Sed quoniam tibi iucundū est uidere tuos, hos tecum habens, aut si cuius consuetudine delectaris, in expeditionem proficiscere: & tu mihi, ut arbitror, eris admodum utilis. Ego autē tibi quibuscunque in rebus potuero, enitar esse usui. Quare Gadatas ubi audiuit, & respirauit & dixit: Num possim hæc parare prius quam tu egrediaris? Volo enim etiam mecū ducere matrē meam. Ita me dius fidius, inquit, parabis. Ego enim differā donec dixeris pulchre habere. Quare Gadatas ita digressus custodibus castella muniuit unà cum Cyro. Parauit etiā omnia quibuscūq; domus magna benè habetur. Ducebat præterea & ex suis fidos quibus delectabatur, et infidos permultos: coactos alios quidem uxores ducere, alios uerò etiam sorores, quo his ligatos eos detineret. At Cyrus cōtinuò pergebat habens Gadatan secū, qui ostenderet et uias, & aquas, & pabulum, & frumentum, quò posset castrametari in locis abundātissimis. Et cum pergeret, intuitus Babyloniorum urbem, uidere uisus est uiā qua incedebat, ferre iuxta ipsum murū. Itaq; uocatis Gobrya & Gadata, percūctabatur an esset alia uia, quò non admodum propè murū agerent. Ad quem respondet Gobryas: Viæ quidem sunt here multæ. Verùm ego existimabam uelle te nunc exercitum agere quàm proxime urbem, quò regi quoq; ipsi ostenderes, tibi exercitum iam multum esse & pulchrum: quoniam quo tempore minorem habebas, & accessisti ad ipsum murū, & ille nos spectabat, quàm haud multi essemus. Nunc uerò & si paratus est, quemadmodum pronunciauit se paratum ire quo tecum pugnaret, nō sum nescius cū uiderit tuas uires, fore ut res suæ uideantur maximè imparatæ. Ad quæ Cyrus respondit. Mirari mihi uideris Gobrya, quod in quo tempore ueni multo cū minore exercitu, adigebā iuxta ipsum murum: nunc uerò cum maioris habeo copias, agere nolo sub ipsos muros. Sed ne mirare: non enim est idem, adoriri & præteragere. NAM ADORIVNTVR omnes ita instructi, quò sint optimi ad pugnandum: & abducunt uiri prudentes, quacunque tutissimè, non quacunque celerrimè abeant. Transire necesse est extensis curribus, & longè sine impedimento eorum qui sarcinas ferunt. Hæc autem omnia tegenda sunt ab armatis militibus, & nusquam huiusmodi homines ostendendi sunt hostibus armis nudi. Itaque necesse est dum ita pergunt, constitui quod bellicosum est aduersus debiles & imbecillos. Itaque si uolunt ex urbe frequentes aliquò impetum facere, ubi manum conseruerint, multò robustius conferant quàm si propius transeunt: & his qui euntes proficiscuntur, longa etiam subsidia sunt. Sed ex urbe exeuntibus, breue est in eos impetum facere qui propè sunt, rursusq; abire. Quod si transeamus non minus distantes quàm quantum nunc instructi pergimus, multitudo quidem nos uidebit. Verùm ex armis coruscantibus omnis turba formidabilis uidetur. Quod si nobis ita euntibus taciti exierint, è multo spacio eos prospicientes minimè imparati offendamur. Quin potius, inquit, ô uiri, ne aggredientur

ὥσπερ νῦν σὺν ἡμῖν ὦσιν, οὗτός σε φοβῆται, ἀλλὰ μὴ σὺ τοῦτον. ὅτι δὲ ἡδύ σοι ὁρᾶν τῶν σῶν, ἢ ὅτῳ συνὼν χαίρεις, ἔχων, σὺν ἐμοὶ πορεύου· καὶ σύ τ' ἂν ἐμοί, ὥς γε μοι δοκῶ, πάνυ χρήσιμος εἴης. ἐγώ τέ σοι ὡς ἂν δύνωμαι πειράσομαι. ἀκούσας ταῦτα ὁ Γαδάτας, ἀνέπνευσέ τε καὶ εἶπεν· ἆρ' οὖν, ἔφη, δυναίμην ἂν συσκευασάμενος φθάσαι, πρίν σε ἐξιέναι; βούλομαι γάρ τοι, ἔφη, καὶ τὴν μητέρα ἄγειν μετ' ἐμαυτοῦ. ναὶ μὰ Δί', ἔφη, φθάσεις μέντοι. ἐγὼ γὰρ ἐπισχήσω, ἔστ' ἂν καλῶς σὺ φῇς ἔχειν. οὕτω δὴ ὁ Γαδάτας ἀπελθών, ἐφύλαξε μὲν τὰ τείχη σὺν Κύρῳ ἃ ὠχυρώσατο. συνεσκευάσατο δὲ πάντα, ὁπόσοις ἂν οἶκος μέγας καλῶς οἰκοῖτο. ἦγε δὲ καὶ τῶν ἑαυτοῦ τῶν τε πιστῶν οἷς ἥδετο, καὶ ὧν ἠπίστει πολλούς, ἀναγκάσας τοὺς μὲν αὐτῶν καὶ γυναῖκας ἄγειν, τοὺς δὲ καὶ ἀδελφάς, ὡς δεδεμένους τούτοις κατέχοι αὐτούς. καὶ τὸν μὲν Γαδάταν ὁ Κῦρος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔχων ᾔει, καὶ ὁδῶν φραστῆρα, καὶ ὑδάτων, καὶ χιλοῦ καὶ σίτου, ὡς ἀεὶ ἐν τοῖς ἀφθονωτάτοις στρατοπεδεύοιτο. ἐπεὶ δὲ πορευόμενος καθεώρα τὴν τῶν Βαβυλωνίων πόλιν, καὶ ἔδοξεν αὐτῷ ἡ ὁδός, ἣν ᾔει, παρ' αὐτὸ τὸ τεῖχος φέρειν, καλέσας τὸν Γωβρύαν καὶ τὸν Γαδάταν, ἠρώτα, εἰ ἄλλη ὁδὸς εἴη, ὥστε μὴ πάνυ πλησίον ἄγειν τοῦ τείχους. καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν· εἰσὶ μέν, ὦ δέσποτα, καὶ πολλαὶ ὁδοί. ἀλλ' ἔγωγ', ἔφη, ᾤμην καὶ βούλεσθαι ἄν σε νῦν ὅτι ἐγγύτατα τῆς πόλεως ἄγειν, ἵνα καὶ ἐπιδείξαις αὐτῷ τὸ στράτευμα, ὅτι σοι ἤδη πολύ τέ ἐστι καὶ καλόν. ἐπεὶ καὶ ὅτε ἔλαττον εἶχες, προσῆλθές τε πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος, καὶ ἐθεᾶτο ἡμᾶς οὐ πολλοὺς ὄντας. νῦν δὲ καὶ εἰ παρεσκευασμένος τί ἐστιν, ὥσπερ πρὸς σὲ εἶπεν, ὅτι παρεσκευάζετο ὡς μαχούμενος, οἶδ' ὅτι ἰδόντι αὐτῷ τὴν σὴν δύναμιν, πάλιν ἀπαρασκευότατα τὰ αὐτοῦ φανεῖται. καὶ ὁ Κῦρος πρὸς ταῦτα εἶπε· δοκεῖς μοι, ὦ Γωβρύα, θαυμάζειν, ὅτι ἐν ᾧ μὲν χρόνῳ πολὺ μείονα ἔχων στρατιὰν ἦλθον, πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος προσῆγον, νῦν δὲ πλείω δύναμιν ἔχων, οὐκ ἐθέλω ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη ἄγειν. ἀλλὰ μὴ θαύμαζ', ἔφη. οὐ γὰρ τὸ αὐτό ἐστι, προσάγειν τε καὶ παράγειν. προσάγουσι μὲν γὰρ ἅπαντες οὕτω ταξάμενοι, ὡς ἂν οἴωνται ἄριστα μάχεσθαι. ἀπάγουσι μέντοι οἱ σώφρονες, ᾗ ἂν ἀσφαλέστατα, οὐχ ᾗ ἂν τάχιστα ἀπέλθοιεν. παριέναι δὲ ἀνάγκη ἐστίν, ἐκτεταμέναις μὲν ταῖς ἁμάξαις, ἀνειρμένοις δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις σκευοφόροις ἐπὶ πολύ. ταῦτα δὲ δεῖ πάντα προκεκαλύφθαι τοῖς ὁπλοφόροις, καὶ μηδαμῇ τοῖς πολεμίοις, γυμνὰ ὅπλων, τὰ σκευοφόρα φαίνεσθαι. ἀνάγκη οὖν οὕτω πορευομένων ἐπὶ λεπτόν τε καὶ ἀσθενὲς τὸ μάχιμον τετάχθαι. εἰ οὖν βούλοιντο ἐκ τοῦ τείχους ἀθρόοι πῃ προσπεσεῖν, ὅπῃ προσμίξειαν, πολλῷ ἂν ἐρρωμενέστερον συμμιγνύοιεν τῶν παριόντων. καὶ τοῖς μὲν ἐπὶ μακρὸν πορευομένοις, μακραὶ καὶ αἱ ἐπιβοήθειαι. τοῖς δὲ ἐκ τοῦ τείχους βραχὺ πρὸς τὸ ἐγγύς, καὶ προσδραμεῖν, καὶ πάλιν ἀπελθεῖν. ἢν δὲ μὴ μεῖον ἀπέχοντες παρίωμεν, ἢ ἐφ' ὅσον κατόψονται ἡμᾶς, καὶ νῦν ἐκτεταμένοι πορευόμεθα, τὸ μὲν πλῆθος κατόψονται ἡμῶν, ὑπὸ δὲ τῶν παρυφασμένων ὅπλων, πᾶς ὄχλος δεινὸς φαίνεται. ἢν δ' ἄρα καὶ οὕτως ἰόντων ἐπεξίωσί πῃ, ἐκ πολλοῦ προορῶντες αὐτούς, οὐκ ἂν ἀπαράσκευοι λαμβανοίμεθα. μᾶλλον δέ, ἔφη, ὦ ἄνδρες, οὐδ' ἐπιχειρήσουσιν,

φήσουσιν, ὁπόταν πρόσω δέοι ἀπὸ τοῦ τείχους ἀπιέναι, ἢν μὴ ὑπὸ ὅλῳ ὑπολάβωσι τοῦ παντὸς κρείττους εἶναι. φοβερὸν γὰρ ἡ ἀποχώρησις. ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπεν, ἔδοξέ τε ὀρθῶς τοῖς παροῦσι λέγειν. καὶ ὁ γωβρύας, ὥσπερ ἐκέλευσεν ἡγεῖτο. παραμειβομένου δὲ τὴν πόλιν τοῦ στρατεύματος, ἀεὶ τὸ ὑπολειπόμενον ἰσχυρὸν ποιούμενος ἀπεχώρει. ἐπεὶ δὲ πορευόμενος οὕτως ἐν ταῖς γιγνομέναις ἡμέραις ἀφικνεῖται πρὸς τὰ μεθόρια τῶν ἀσσυρίων καὶ μήδων, ὅθεν περ ὡρμᾶτο. ἐνταῦθα δὴ τρία ὄντα τῶν ἀσσυρίων φρούρια, ἓν μὲν αὐτῶν τὸ ἀσθενέστατον προσβαλὼν, βίᾳ ἔλαβε. τῶν δὲ δύο φρουρίων, φοβῶν μὲν κῦρος, πείθων δὲ γαδάτας, ἔπεισε παραδοῦναι τοὺς φυλάττοντας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα διεπράξατο, πέμπει πρὸς κυαξάρην, καὶ ἐπέστελλεν ἥκειν αὐτὸν ἐπὶ τὸ στράτευμα, ὅπως περί τε τῶν φρουρίων, ὧν εἰλήφεσαν, βουλεύσαιντο, τί χρήσαιντο, καὶ ὅπως θεασάμενος τὸ στράτευμα, καὶ περὶ τῶν ἄλλων σύμβουλος γίγνοιτο, ὅ, τι ἂν δοκοίη ἐκ τούτου πράττειν. ἢν δὲ κελεύῃ, εἰπὲ, ἔφη, ὅτι ἐγὼ ἂν ὡς ἐκεῖνον ἴοιμι στρατοπεδευσόμενος. ὁ μὲν δὴ ἄγγελος ᾤχετο, ταῦτ' ἀπαγγελῶν. ὁ δὲ κῦρος ἐκέλευσεν ἐν τούτῳ τὴν γαδάτου σκηνὴν, ἣν κυαξάρῃ οἱ μῆδοι ἐξεῖλον, ταύτην κατασκευάσαι ὡς κάλλιστα, τῇ τε ἄλλῃ κατασκευῇ ἣν εἶχε, καὶ τὼ γυναῖκε εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν γυναικῶνα τῆς σκηνῆς, καὶ σὺν αὐταῖς τὰς μουσουργοὺς, αἵπερ ἐξῃρημέναι ἦσαν κυαξάρῃ. οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἔπραττον. ὁ δὲ πεμφθεὶς πρὸς τὸν κυαξάρην, ἐπεὶ ἔλεξε τὰ ἐντεταλμένα, ἀκούσας ὁ κυαξάρης αὐτοῦ, ἔγνω βέλτιον εἶναι τὸ στράτευμα μένειν ἐν τοῖς μεθορίοις. καὶ γὰρ οἱ πέρσαι, οὓς μετεπέμψατο ὁ κῦρος, ἧκον. ἦσαν δὲ μυριάδες τέτταρες τοξοτῶν καὶ πελταστῶν. ὁρῶν οὖν καὶ τούτους πολλὰ σινομένους τὴν μηδικὴν, τούτων ἂν ἐδόκει ἥδιον ἀπαλλαγῆναι μᾶλλον, ἢ ἄλλον ὄχλον εἰσδέξασθαι. ὁ δὲ δὴ ἐκ περσῶν ἄγων τὸν στρατὸν, ἐρόμενος τὸν κυαξάρην, κατὰ τὴν κύρου ἐπιστολὴν, εἴ τι δέοιτο τοῦ στρατεύματος· ἐπεὶ οὐκ ἔφη δεῖσθαι, αὐθημερὸν, ἐπεὶ ἤκουσε παρόντα κῦρον, ᾤχετο πρὸς αὐτὸν ἄγων τὸ στράτευμα. ὁ δὲ κυαξάρης τῇ ὑστεραίᾳ ἐπορεύετο σὺν τοῖς παραμείνασι μήδων ἱππεῦσιν. ὡς δ' ᾔσθετο ὁ κῦρος προσιόντα αὐτὸν, λαβὼν τοὺς πέρσας ἱππέας πολλοὺς ἤδη ὄντας, καὶ τοὺς μήδους πάντας, καὶ τοὺς ἀρμενίους, καὶ τοὺς ὑρκανίους, καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων τοὺς εὐιπποτάτους τε καὶ εὐοπλοτάτους ἐπιλεξάμενος, καὶ ὑπέδειξε τῷ κυαξάρῃ τὴν δύναμιν. ὁ δὲ κυαξάρης, ἐπεὶ εἶδε σὺν μὲν τῷ κύρῳ πολλούς τε καὶ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς συνεπομένους, σὺν ἑαυτῷ δὲ ὀλίγην τε καὶ ὀλίγου ἀξίαν θεραπείαν, ἄτιμόν τι ἔδοξεν αὐτῷ εἶναι, καὶ ἄχος αὐτὸν ἔλαβεν. ἐπεὶ δὲ καταβὰς ὁ κῦρος ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἦλθεν ὡς φιλήσων αὐτὸν κατὰ νόμον, ὁ κυαξάρης κατέβη μὲν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἀπεστράφη δὲ, καὶ ἐφίλησεν οὔ. δακρύων δὲ φανερὸς ἦν. ἐκ τούτου δὲ ὁ κῦρος τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ἀποστάντας, ἐκέλευσεν ἀναπαύεσθαι. αὐτὸς δὲ λαβόμενος τῆς δεξιᾶς τοῦ κυαξάρου, καὶ ἀπαγαγὼν αὐτὸν τῆς ὁδοῦ ἔξω, ὑπὸ φοίνικάς τινας, τῶν μηδικῶν πίλων, ὑποβάλλειν ἐκέλευσεν αὐτῷ. καὶ καθίσας αὐτὸν, καὶ παρακαθισάμενος, εἶπεν ὧδε· εἰπέ μοι,

dientur quidem, cum à muro oporteat procul abire, ni omnino existimarint melioris se esse uniuersa multitudine quàm nos omnis. Formidabilis est enim abscessus. Hæc cum dixisset, præsentibus est uisus rectè dicere. Ducebatq; Gobryas, quemadmodum Cyrus iusserat. Cumque agmen præter urbem transiret, Cyrus abscedebat, faciēs ualidius semper quod relinqueretur. Vbi uerò ita pergit assiduis diebus, ad confinia uenit Syrorū Medorumq; unde profectus erat. Quare cum tria hic essent Syrorum castella, unum ipse quod infirmissimum erat adortus, ui cepit. Alia uerò duo tum Cyrus terrens, tum Gadatas suadens ut custodes traderēt, persuasit. Quæ ubi gesta sunt, Cyrus ad Cyaxarem mittit, petijtq; ut ueniret in castra, quò et de castellis quæ capta essent consultarent quod opus foret, exercitumq; intuitus de alijs quoq; unà consultaret quid uideatur exhinc esse agendum. Quòd si iubeat, dic, inquit, decreuisse me ad illum ire castra metaturum. Nuncius igitur ibat ut hæc nunciaret. Interea Cyrus iussit ut tabernaculum, quod Medi selegerant Cyaxari, quamoptimè pararent cum alio apparatu quem habebant: tum ut mulieres duas agerent in muliebre cœnaculum tabernaculi, unaque citharistrias quæ erant Cyaxari electæ. Et hi quidem hæc agebant. Qui autem ad Cyaxarem missus est, cum narrauisset quæ præcepta fuerant, Cyaxares eo audito iudicauit melius esse ut in confinijs maneret exercitus: etenim Persæ uenerant, quos Cyrus accersierat. Erant autem quadraginta millia sagittariorum scutatorumque. Quare hos quoque uidens nocere plurimum regioni Medicæ, existimauit iucundius esse hisce liberari, quàm aliam turbam excipere. Qui uerò ex Perside agebat exercitum, interrogato Cyaxare pro iussu Cyri, si quid ei exercitu opus sit: ubi respondit eius se non indigere, eodem die ubi audiuit præsentem esse Cyrum, ad eum perrexit exercitum agens. At Cyaxares postridie eius diei profectus est unà cum his Medorum equitibus qui remanserant. Quem Cyrus ut accepit aduenientem, acceptis Persarum equitibus, qui iam multi erant, præsentibusque Medis, & Armenijs, & Hyrcanijs, & ex alijs socijs item ijs qui equitatum maximè præstarent, & optime armati essent, obuius pergit Cyaxari, ostentans exercitum. At Cyaxares ubi uidit & multos & pulchros & bonos unà Cyrum sequi, secum uerò & paucos, & parui faciundos famulos, existimauit id sibi esse dedecorosum, quare tristatus est. Vbi uerò Cyrus ex equo descendisset, adijsetque ut eum pro more oscularetur, Cyaxares descendit quidem ab equo, sed auersus est, nec eum est osculatus, sed palàm lachrymatus est. Itaque exhinc Cyrus iussit alios surgere atque quiescere. Et apprehensa Cyaxaris dextra, ubi eum abegit extra uiam sub quasdam palmas, tum Medicum tapeta ei iussit substerni. Vbi assidens sedenti illi ita loquutus est: Dic

mihi auuncule per deos immortalis, quid mihi irasceris? & quid molestum uidens ita excandescis? Hic respondit Cyaxares: Quoniam Cyre cum uideor ex omni hominum memoria natus esse, & priscis maioribus, & patre rege, & ipse rex esse existimatus, meipsum intueor humiliter adeò & indignè equitantem, te uerò cum famulatu meo alioq; exercitu, & magnũ adesse et praeclarum: quae ipsa etiam ab hostibus pati molestum arbitror. Sed multò, ô Iupiter, molestius est ab his haec pati, à quibus minimè decebat. Ego enim existimẽ iucũdius esse decies in terram demergi, quàm humilem adeò me aspici, meisq; intueri me esse neglectui ac risui. Non enim hoc ignoro, quòd non tu solum me maior es, sed mei etiam serui ualentiores quàm ego sim, mihi obuiam eunt: itaq; sunt instructi ut queant magis me male afficere, quàm à me affici. Quae dicens, multò etiã magis lachrymis tenebatur, adeò ut Cyrum coegerit implere lachrymis oculos. Qui ubi se paulò compescuit, in hunc modũ loquutus est: Verùm haec tu Cyaxares, neq; loqueris uera, neq; rectè sentis, si arbitraris mea praesentia Medos paratos esse, ut satis sint qui te malo afficiant. Quod uero irascaris metuasq;, haud miror. Sed an iure an iniuria his succenseas, hoc praeteribo. Scio enim grauiter te laturum si tibi pro his respondero. Verùm QUOD uir princeps omnibus simul subditis sit infestus, hoc magnum mihi uidetur erratum. Necesse est enim qui metui multis est, is multos faciat inimicos: Qui uerò omnibus simul infestus est, ijs omnibus concordiam inijcit: quorum gratia, ne te lateat uolo, me hos sine me dimittere noluisse: quippe qui metuerem ne quid accideret ob iracundiam, quod nos omnes dolore afficeret. Haec igitur pro deorum ope me praesente tibi securè habent. Quod uero putas à me iniuriam accipere, hoc ipse fero admodum grauiter, si dum pro uiribus operam do, ut bonis quamplurimis amicos afficiam, dein huic rei contraria uidear operari. Enimuero inquit, non adeò temerè nosipsos accusemus. Sed si fieri potest, perspicuè uideamus, quae sit à me facta iniuria, & eam quae inter amicos iustißima est, conditionem proponam. Si quod enim malum uidebor in te fecisse, iniuriã fateor. Sin mali nihil fecisse apparuero, nec etiam uoluisse, non item ipse confitebere nullam accepisse à me iniuriam? At necesse, inquit, fuerit quod si liquidò ostendero bona plurima me fecisse, ac facere pro uiribus studuisse, nónne sum dignus magis quem laudes, quàm accuses? Iustum sanè, respondit. Age igitur, inquit Cyrus, consideremus quae à me gesta sunt singillatim omnia: sic enim patebit maximè, & quod eorum bonum est, & quod malum. Incipiamusq; ab hoc initio, si tibi quoque habere uidetur satis. Tu enim cum sentires multos hostis conuenisse, ut aduersus te tuamq; regionẽ impetum facerent, cõtinuo misisti et ad Persarũ rempub. socios postulans: et priuatim ad me, rogãs, stude

μοι, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ θεῖε, τί μοι ὀργίζῃ, καὶ τί χαλεπὸν ὁρῶν, οὕτω χαλεπῶς φέρεις; ἐνταῦθα δὴ ὁ Κυαξάρης αὖ ὧδε λέγει τοιάδε· ὅτι, ἔφη, ὦ Κῦρε, δοκῶν γε δὴ, ἐφ' ὅσον ἀνθρώπων μνήμη ἐφικνεῖται, καὶ τῶν πάλαι προγόνων, καὶ πατρὸς βασιλέως πεφυκὼς, καὶ αὐτὸς βασιλεὺς νομιζόμενος εἶναι, ἐμαυτὸν μὲν ὁρῶ οὕτω ταπεινῶς καὶ ἀναξίως ἐλαύνοντα, σὲ δὲ τῇ ἐμῇ θεραπείᾳ, καὶ τῇ ἄλλῃ δυνάμει, μέγαν τε καὶ μεγαλοπρεπῆ παρόντα. καὶ ταῦτα, χαλεπὸν μὲν οἶμαι, καὶ ὑπὸ πολεμίων παθεῖν, πολὺ δὲ, ὦ Ζεῦ, χαλεπώτερον, ὑφ' ὧν ἥκιστα ἐχρῆν ταῦτα πεπονθέναι. ἐγὼ μὲν γὰρ δοκῶ, δεκάκις ἂν ὑπὸ τῆς γῆς ἥδιον δῦναι, ἢ ὀφθῆναι οὕτω ταπεινὸς, καὶ ἰδεῖν τοὺς ἐμοὺς, ἐμοῦ ἀμελήσαντας, καὶ ἐπεγγελῶντας ἐμοί. οὐ γὰρ ἀγνοῶ τοῦτ', ἔφη, ὅτι οὐ σύ μου μόνον μείζων εἶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ δοῦλοι, ἰσχυρότεροι ἐμοῦ ὑπαντιάζουσί μοι· καὶ κατεσκευασμένοι, ὥστε δύνασθαι ποιῆσαι μᾶλλον ἐμὲ κακῶς, ἢ παθεῖν ὑπ' ἐμοῦ. καὶ ἅμα ταῦτα λέγων, πολὺ ἔτι μᾶλλον ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῶν δακρύων, ὥστε καὶ τὸν Κῦρον ἐπεσπάσατο ἐμπλησθῆναι δακρύων τὰ ὄμματα. ἐπισχὼν δὲ μικρὸν, ἔλεξε τοιάδε ὁ Κῦρος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ θεῖε, οὔτε λέγεις ἀληθῶς, οὔτε ὀρθῶς γιγνώσκεις, εἰ οἴει τῇ ἐμῇ παρουσίᾳ Μήδους κατεσκευάσθαι, ὥστε ἱκανοὺς εἶναι σὲ κακῶς ποιεῖν. τὸ μέντοι σὲ θυμοῦσθαι καὶ φοβεῖσθαι, οὐ θαυμάζω. εἰ μέντοι γε δικαίως ἢ ἀδίκως αὐτοῖς χαλεπαίνεις, παρήσω τοῦτο. οἶδα γὰρ, ὅτι βαρέως ἂν φέροις, ἀκούων ἐμοῦ ἀπολογουμένου ὑπὲρ αὐτῶν. τὸ μέντοι ἄνδρα ἄρχοντα, πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν τοῖς ἀρχομένοις, τοῦτο ἐμοὶ δοκεῖ μέγα ἁμάρτημα εἶναι. ἀνάγκη γὰρ διὰ τὸ πολλοὺς μὲν φοβεῖν, πολλοὺς ἐχθροὺς ποιεῖσθαι. διὰ δὲ τὸ ἅμα πᾶσι χαλεπαίνειν, πᾶσιν αὐτοῖς ὁμόνοιαν ἐμβάλλειν. ὧν ἕνεκα, εὖ ἴσθι, ἐγὼ οὐκ ἀπέπεμπον ἄνευ ἐμαυτοῦ τούτους, φοβούμενος, μή τι γένοιτο διὰ τὴν σὴν ὀργὴν, ὅ, τι πάντας ἡμᾶς λυπήσει. ταῦτα μὲν οὖν σὺν τοῖς θεοῖς ἐμοῦ παρόντος, ἀσφαλῶς ἔχει σοι. τὸ μέντοι σὲ νομίζειν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι, τοῦτ' ἐγὼ χαλεπῶς πάνυ φέρω, εἰ ἀσκῶν, ὅσον δύναμαι, τοὺς φίλους, ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν, ἔπειτα τοὐναντίον τούτου δοκῶ ἐξεργάζεσθαι. ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, μὴ οὕτως εἰκῇ ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιώμεθα. ἀλλ' εἰ δυνατὸν, σαφέστατα κατίδωμεν, ὁποῖόν ἐστι τὸ παρ' ἐμοῦ ἀδίκημα, καὶ τὴν ἐν φίλοις δικαιοτάτην ὑπόθεσιν, ἐγὼ ὑποτίθεμαι. ἂν γάρ τι ἐγὼ φανῶ κακὸν πεποιηκὼς, ὁμολογῶ ἀδικεῖν. ἂν μέντοι μηδὲν φαίνωμαι κακὸν πεποιηκὼς, μηδὲ βουληθεὶς, οὐ καὶ σὺ αὖ ὁμολογήσεις μηδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι; ἀνάγκη, ἔφη. ἂν δὲ δὴ καὶ ἀγαθά σοι πεπραχὼς δῆλος ὦ, καὶ προθυμούμενος πρᾶξαι ὁπόσα πλεῖστα ἐδυνάμην, οὐκ ἂν ἐπαίνου σοι ἄξιος εἴην μᾶλλον ἢ μέμψεως; δίκαιον γοῦν, ἔφη. ἄγε τοίνυν, ἔφη ὁ Κῦρος, σκοπῶμεν τὰ ἐμοὶ πεπραγμένα πάντα καθ' ἓν ἕκαστον. οὕτω γὰρ δὴ μάλιστα κατάδηλα ἔσται, ὅ, τι τε αὐτῶν ἀγαθόν ἐστι, καὶ ὅ, τι κακόν. ἀρξώμεθα δὲ, ἔφη, ἐκ τῆσδε τῆς ἀρχῆς, εἰ καὶ σοὶ δοκεῖ ἀρκούντως ἔχειν. σὺ γὰρ δήπου, ἐπεὶ ᾔσθου, πολλοὺς πολεμίους ἠθροισμένους, καὶ τούτους ἐπὶ σὲ καὶ τὴν σὴν χώραν ὁρμωμένους, εὐθὺς ἔπεμπες πρός τε τὸ Περσῶν κοινὸν συμμάχους αἰτούμενος, καὶ πρὸς ἐμὲ ἰδίᾳ παρεκά

πείσεσθαι αὐτὸν μετελθὼν ἡγούμενον, οἵτινες πρόσθεν
ἴοιεν. οὐκοῦν ἐγὼ ἐπείσθην τε ταῦτα ὑπὸ σοῦ, καὶ πα-
ρεγενόμην, ἄνδρας ἄγων σοι ὡς ἐδυνάμην, πλείστους τε
καὶ ἀρίστους. ἦλθες γοῦν, ἔφη. ἐν τούτῳ τοίνυν μοι πρῶ-
τον εἰπέ, ἔφη, πότερον ἀδικίαν ἐμοῦ πρὸς σὲ κατέγνως,
ἢ μᾶλλον εὐεργεσίαν; δῆλον, ἔφη ὁ Κυαξάρης, ὅτι ἔκ γε
τούτων εὐεργεσίαν. τί γάρ, ἔφη, ἐπειδὴ οἱ πολέμιοι ἦλ-
θον, καὶ διαγωνίζεσθαι ἔδει πρὸς αὐτούς, ἐν τούτῳ κατέγνω-
σάς με, ἢ πόνου τινὸς ἀποστάντα, ἢ κινδύνου φεισάμενον;
οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη. οὐ μὲν δή. τί γὰρ ἐπεὶ νίκης γενομέ-
νης σὺν τοῖς θεοῖς ἡμετέρας, καὶ ἀναχωρησάντων τῶν
πολεμίων, οὐ παρεκάλουν σε ἐγώ, ὅπως κοινῇ μὲν αὐ-
τοὺς διώκοιμεν, κοινῇ δὲ τιμωροίμεθα, κοινῇ δὲ εἴ τι ἀ-
γαθὸν ἢ κακὸν συμβαίνοι, τοῦτο καρποίμεθα, ἐν τούτοις
ἔχεις τινὰ πλεονεξίαν ἐμοῦ κατηγορῆσαι; ὁ μὲν δὴ Κυ-
αξάρης πρὸς ταῦτα ἐσίγα. ὁ δὲ Κῦρος πάλιν ἔλεγεν ὧ-
δε· ἀλλ' ἐπεὶ πρὸς τοῦτο σιωπᾶν ἥδιόν σοι ἢ ἀποκρίνασθαι,
τόδε, ἔφη, εἰπέ, εἴ τι ἀδικεῖσθαι ἐνόμισας, ὅτι ἐπεί σοι ἐδό-
κει οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι τὸ διώκειν, σὲ μὲν αὐτὸν οὐκ
ἀφῆκα τούτου τοῦ κινδύνου μετέχειν, ἱππέας δὲ τῶν
σῶν συμπέμψαι ἐδεόμην σου. εἰ γὰρ καὶ τοῦτο αἰτῶν ἠδί-
κουν, ἄλλως τε καὶ προπαρεσχηκὼς ἐμαυτόν σοι σύμμα-
χον, τοῦτ' αὖ παρὰ σοῦ, ἔφη, ἐπιδεικνύσθω. ἐπεὶ δὲ αὖ
καὶ πρὸς ταῦτα ἐσίγα ὁ Κυαξάρης, ἀλλ' εἰ μηδὲ τοῦτο, ἔ-
φη, βούλει ἀποκρίνασθαι, σὺ τοὐντεῦθεν λέγε, εἴ τι αὖ
ἠδίκουν. ὅτι σου ἀποκριναμένου ἐμοί, ὡς οὐκ ἂν βού-
λοιο εὐθυμουμένους ὁρῶν Μήδους τούτους, παύσας αὐ-
τούς, ἀναγκάζειν κινδυνεύσοντας ἰέναι· εἴ τι αὖ σοι δοκῶ
τοῦτο χαλεπὸν ποιῆσαι, ὅτι ἀμελήσας τοῦ ὀργίζεσθαί σοι,
αὖθις τούτοις πάλιν ᾔτουν σε ὃ ᾔδειν οὔτε σοι μεῖον ὂν δοῦ-
ναί μοι οὐδέν, οὔτε ῥᾷον Μήδοις ἐπιταχθῆναι ἐθελο-
τὴν γὰρ βουλόμενον δή που ἕπεσθαι ᾔτησά σε δοῦναί
μοι. οὐκοῦν τούτου τυχὼν παρὰ σοῦ, οὐδὲν ἤνυον, εἰ
μὴ τούτους πείσαιμι. ἐλθὼν οὖν ἔπειθον αὐτούς, καὶ οὓς
ἔπεισα, τούτους λαβὼν ἐπορευόμην σοῦ ἐπιτρέψαντος.
εἰ δὲ τοῦτό γε αἰτίας ἄξιον νομίζεις, οὐδ' ὅτι ἂν διδῷς, ὡς
ἔοικε, δέχεσθαι παρὰ σοῦ ἀναίτιόν ἐστιν. οὐκοῦν ἐξωρ-
μήσαμεν οὕτως. ἐπεὶ δ' ἐξήλθομεν, τί ἡμῖν πεπραγμέ-
νον οὐ φανερόν ἐστιν; οὐ τὸ στρατόπεδον ἥλωκε τῶν πο-
λεμίων; οὐ τεθνᾶσι πολλοὶ τῶν ἐπὶ σὲ ἐλθόντων; ἀλλὰ
μὴν τῶν γε ζώντων ἐχθρῶν, οὐ πολλοὶ μὲν ὅπλων ἐστέ-
ρηνται, πολλοὶ δὲ ἵππων; χρήματά γε μὴν τὰ τῶν φε-
ρόντων καὶ ἀγαγόντων τὰ σὰ πρότερον, νῦν ὁρᾷς τοὺς σοὺς
φίλους, καὶ ἔχοντας καὶ ἄγοντας τὰ μὲν σοί, τὰ δ' αὐτοὺς
ὑπὸ τὴν σὴν ἀρχήν. τὸ δὲ πάντων μέγιστον καὶ κάλλι-
στον, τὴν μὲν σὴν χώραν αὐξανομένην ὁρᾷς, τὴν δὲ τῶν
πολεμίων μειουμένην· καὶ τὰ μὲν τῶν πολεμίων φρού-
ρια ἐχόμενα· τὰ δὲ σά, τὰ πρότερον εἰς τὴν Σύρων ἐπικρά-
τειαν συγκατασπασθέντα, νῦν τἀναντία σοι προσκε-
χωρηκότα. τούτων δὲ εἴ τι κακόν σοι, ἢ εἴ τι ἀγαθόν, μα-
θεῖν μὲν ἔγωγε βούλεσθαι, οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν εἴποιμι, ἀ-
κοῦσαι μέντοι, ἔφη, οὐδὲν κωλύει. ἀλλὰ λέγε ὅτι γιγνώ-
σκεις περὶ αὐτῶν. ὁ μὲν δὴ Κῦρος οὕτως εἰπών, ἐπαύ-
σατο. ὁ δὲ Κυαξάρης ἔλεξε πρὸς ταῦτα, τάδε· ἀλλ' ὦ Κῦ-
ρε, ὡς μὲν ταῦτα ἃ σὺ πεποίηκας κακά ἐστιν, οὐκ οἶδα
ὅπως χρὴ λέγειν. εὖ γε μέντοι, ἔφη, ἴσθι, ὅτι ταῦτα τὰ
ἀγαθὰ

studerem ut ego ipse uenirem ductor eorũ Persarũ
qui ad te irent. Itaq; ego abs te persuasus ueni, du-
xiq; ad te uiros, ut fieri potuit, & plurimos, et opti-
mos. Venisti enim, inquit. Hic igitur mihi primum
dicito, ullam'ne iniuriam aduersus te meam, an bene-
ficium magis nosti? Perspicuum est, inquit Cyaxa-
res, me ex his rebus esse abs te affectum beneficio.
Iam uero, inquit, postea quam uenerunt hostes, e-
ratq; aduersus eos dimicandum, animaduertisti'ne
hic usquam aut labori concessisse, aut periculo cui-
quam pepercisse? Non, inquit, mehercule. Quid? ubi
deorũ ope uicimus, hostesq; cessere, nónne rogaui
ego te ut communiter eos insequeremur, & com-
muniter ulcisceremur, communiterq; si quid præ-
clarum bonumq; cõtingeret, hoc frueremur. His in
rebus possis'ne ullius me fraudis accusare? Et Cya-
xares quidem hac in re silebat. Cyrus autem rursus
ita dicebat: Quod si ad hanc rem libentius taces
quàm respondes, hoc sane mihi dicito: si qua te iniu-
ria affectum existimasti, quod ubi tibi tutum uisum
non est hostes insequi, te quidem passus non sum pe-
riculi huius participẽ fieri, sed ut mihi ex equitibus
tuis mitteres, te rogaui. An cum etiã hoc postulans
iniustus in te fuerim, præsertim cum meipsum præ-
stiterim tibi socium; hoc item uelim abs teipso de-
monstretur. Sed ubi ad hoc quoq; sileret Cyaxares:
Quod si ne ad hoc quidem, inquit, tibi uoluntas est
respõdere, tu uelim hinc narres, si quam rursus iniu-
riam intuli. Quod cum mihi respõdisses, quoniam in-
tueris Medos in letitia, nolle per eius letitiæ amo-
tionem eos cogere ut irent periclitatũ. Si quid item
uideor fecisse molestum tibi, quod neglecta ira post
hæc iterum id abs te petij, quod sciebã neq; tibi de-
tracturum quicquã si mihi dares, neq; facile Medis
quicquam imperare: petij enim à te, mihi ut dares,
qui sequi scilicet uellẽt: itaq; hoc à te cõsecutus nihil
perfecissem nisi hos persuasos redderẽ. Hos igitur a-
diens induxi, et quos persuasos reddidi, cũ hisce pro-
fectus sum teipso assentiente. Quod si hoc accusatio-
ne dignum existimas, ne accipere quidẽ abs te quod
dederis, crimine carebit. Ita ergo profecti sumus.
Vbi uero egressi sumus, quid minus est perspicuum,
quod gestum à nobis fuerit? Non castra hostium ca-
pta sunt? Non multi eorum interempti, qui aduer-
sus te ierunt? Atqui è uiuis etiam inimicis, multis ar-
ma ablata sunt, multis equi. Pecunias uero tuas quæ
ab hostibus prius ferebantur & agebantur, nunc
tuos amicos aspicis & agere, & habere, alias qui-
dem tibi, alias uero sibiipsis qui sub imperio tuo
sunt. Et quod omnium maximum pulcherrimumq;
est, regionẽ tuam auctã uides, hostium autẽ diminu-
tam, eorumq; castella facta esse tua: tua uero quæ
prius à Syrorum dominatu tenebãtur, nunc contrà
ad te redisse. Ex his aũt rebus si quid mali sit, aut si
quid minus boni, discere quidem uelle me haud di-
xero, sed audire nihil prohibet. Verum dicito de his
rebus ut sentis. Et Cyrus quidẽ ita loquutus, finẽ fe-
cit. Ad quæ Cyaxares hæc respõdit: Verùm ô Cyre,
siquidem ista quæ tu fecisti honesta sunt, nescio quo-
modo sit loquendum: hoc tamen scito, inquit, nescio
quomodo dicere oportet. Haud sane es nescius hæc
quidem

quidem esse talia, quæ quò plura uideantur, eò mihi sunt grauiora. Ego enim mallem regionem tuam maiorem facere meis uiribus, quàm meam intueri hoc pacto amplificatam. Nam ista præclara sunt tibi facienti, ac mihi minimè quodammodo honorifica. Ac pecunias ita iucundius mihi uideor quidem tibi dono dare, quàm ita te capere, ut mihi nunc abs te dantur: his enim abs te ditatus, magis etiam sentio quibus reddor pauperior. Ac subditos meos si uideam parua à te affectos iniuria, minus mihi dolendum reor, quàm nunc intuens magna eos à te bona accepisse. Quòd si me existimas hæc inhumaniter cogitare, non in me ista, sed in te uertens, considera omnia qualia uidentur tibi. Quid enim si quis canes, quas ipse alis custodiæ gratia & ipsius tui & tuorum, ita tractet ut eas familiariores reddat sibypsi quàm tibi? Num tibi hoc cultu is lætitiam afferat? Quòd si hoc tibi uidetur esse quid parui, illud animo uolutato. Si quis eos qui tibi inseruiunt, quos tu & præsidij & expeditionis gratia adeptus es, ita disponat ut illius malint quàm tui esse, num ei gratiam habeas pro hoc beneficio? Quid autem, quod homines maximè & amplectuntur, & curant ut maximè proprium, si quis uxori tuæ ita morem gereret, ut eam faceret sibi magis amicam quàm tibi, num te hoc beneficio lætum redderet? Longè, ut opinor, secus esset: sed qui hoc fecerit, maximè omnium iniurius in te foret. Vt autem dicam, quod meo dolori simillimum est: si quis Persis quos tu duxisti, ita gratificaretur ut eum libentius quàm te sequi uellent, num is tibi amicus uideatur? Puto equidem minime, sed longe magis hostis, quàm si multos istorum interficeret. Quid uerò si quis amicorum tuorum, ubi diceres tu benignè, ut capiat quæcunque libuerit, deīn ille his auditis abeat acceptis omnibus quæ potuerit, atque is rebus tuis ditetur, cum tu ne mediocriter quidem uti queas, possis'ne probum hunc amicum existimare? Atqui nunc ego Cyre si minus hæc, at his similia pati uideor. Nanque uera abs te dicuntur, cum ais dixisse me, ut eos duceres qui id uellent. Tu abijsti accepto meo omni exercitu, me autem reliquisti solum. Et hoc tempore quæ cepisti fretus uiribus meis, ea tandē agis ad me, meamq; regionem auges meo cum labore. Ego uero nullorum bonorum autor uideor me ipsum præbere tanquam fœmina. Tu uerò tum alijs hominibus, tum subditis hisce meis: at ipse tu uir uideris, ego uerò ne dignus quidem imperio. Hæc'ne tibi beneficia uidētur esse Cyre? Nec enim te præteriret, si qua te mei cura tetigisset, caueres nulla re ita me priuare, ut autoritate honoreq;. Quid enim mihi prodest si amplificetur regio, cum ipse reddar inhonoratus? Nec enim idcirco Medis imperabā, quòd ipse omnibus essem melior: sed eò potius, quod ijdem ipsi nos ducerent omnibus in rebus sese esse meliores. Et Cyrus eo adhuc dicente subdidit: Per deos immortales auuncule mi charissime, si quid etiam ipse tibi sum prius gratificatus, tu quoq; mihi nunc gratificare quæ te rogauero. Define hoc tempore me accusare. Cùm uero de nobis periculū fecerīs

ἀγαθὰ τοιαῦτα ὄντα, οἷα ὅσῳ πλείω φαίνεται, τοσούτῳ μᾶλλον βαρύνει. τήν τε γὰρ χώραν, ἔφη, ἐγὼ ἂν τὴν σὴν ἐβουλόμην τῇ ἐμῇ δυνάμει μείζω ποιεῖν μᾶλλον, ἢ τὴν ἐμὴν ὑπὸ σοῦ ὁρᾶν οὕτως αὐξανομένην. σοὶ μὲν γὰρ ταῦτα ποιοῦντι καλά, ἐμοὶ δέ γε ἐστί πη ταῦτα ἀτιμίαν φέροντα. καὶ χρήματά γε, ἔφη, ἐγὼ ἂν σοι δοκῶ ἥδιον οὕτω δωρεῖσθαι, ἢ παρὰ σοῦ λαμβάνειν, ὡς σὺ νῦν ἐμοὶ δίδως. τούτοις γὰρ πλουτιζόμενος ὑπὸ σοῦ, καὶ μᾶλλον αἰσθάνομαι, οἷς πενέστερος γίγνομαι. καὶ τούς γε ἐμοὺς ὑπηκόους ἰδὼν μικρά γε ἀδικουμένους ὑπὸ σοῦ, ἧττον ἂν δοκῶ λυπεῖσθαι, ἢ νῦν ὁρῶν, ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ πεπόνθασιν ὑπὸ σοῦ. εἰ δέ σοι ταῦτα, ἔφη, δοκῶ ἀγνωμόνως ἐνθυμεῖσθαι, μὴ ἐν ἐμοὶ ταῦτα, ἀλλ' ἐν σοὶ τρέψας πάντα, κατεθέασαι οἷα σοὶ φαίνεται. τί γὰρ ἄν, ἔφη, εἴ τις κύνας, ἃς σὺ τρέφεις φυλακῆς ἕνεκα σαυτοῦ τε καὶ τῶν σῶν, ταύτας θεραπεύων, ἑαυτῷ γνωριμωτέρας ἢ σοὶ ποιήσειεν, ἆρ' ἄν σε εὐφραίνοι τούτῳ τῷ θεραπεύματι; εἰ δὲ τοῦτό σοι δοκεῖ μικρὸν εἶναι, κἀκεῖνο κατανόησον. εἴ τις τοὺς σὲ θεραπεύοντας, οὓς σὺ καὶ φρουρᾶς καὶ στρατείας ἕνεκα κέκτησαι, τούτους οὕτω διαθείη, ὡς ἐκείνου μᾶλλον ἢ σοῦ βούλεσθαι εἶναι, ἆρ' ἂν ἀντὶ ταύτης τῆς εὐεργεσίας χάριν αὐτῷ εἰδείης; τί δὲ ὃ μάλιστα ἄνθρωποι ἀσπάζονται καὶ θεραπεύουσιν οἰκειότατα, εἴ τις γυναῖκα τὴν σὴν οὕτω θεραπεύσειεν, ὥστε αὐτὴν φιλεῖν μᾶλλον ποιήσειεν ἑαυτὸν ἢ σέ, ἆρ' ἄν σε τῇ εὐεργεσίᾳ ταύτῃ εὐφράνειε; πολλοῦ γ' ἄν, ἔφη, οἶμαι καὶ δέοι. ἀλλ' εὖ οἶδ', ὅτι πάντων ἂν μάλιστα ἀδικοίη σε τοῦτο ποιήσας. ἵνα δὲ εἴπω, καὶ τὸ μάλιστα τῷ ἐμῷ πάθει ἐμφερές, εἴ τις οὓς σὺ ἤγαγες Πέρσας, οὕτω θεραπεύσειεν, ὥστε αὐτῷ ἥδιον ἕπεσθαι ἢ σοί, ἆρ' ἂν φίλον αὐτὸν νομίζοις; οἶμαι μὲν οὔ. ἀλλὰ πολεμιώτερον ἄν, ἢ εἰ πολλοὺς αὐτῶν κατακαίνοι. τί δὲ εἴ τις τῶν σῶν φίλων, φιλοφρόνως σου εἰπόντος, λάμβανε τῶν ἐμῶν ὁπόσα ἐθέλεις, ὁ δὲ τοῦτο ἀκούσας, οἴχοιτο λαβὼν πάντα ὁπόσα δύναιτο, καὶ αὐτὸς μὲν τοῖς σοῖς γε πλουτοίη, σὺ δὲ μὴ δὲ μετρίοις ἔχοις χρῆσθαι, ἆρ' ἂν δύναιο τὸν τοιοῦτον ἄμεμπτον φίλον νομίζειν; νῦν μέντοι ἐγώ, Κῦρε, εἰ μὴ ταῦτα, ἀλλὰ τοιαῦτα ὑπὸ σοῦ δοκῶ πεπονθέναι. σὺ γὰρ ἀληθῆ λέγεις, εἰπόντος ἐμοῦ τοὺς ἐθέλοντας ἄγειν, λαβὼν ᾤχου πᾶσάν μου τὴν δύναμιν, ἐμὲ δὲ ἔρημον κατέλιπες. καὶ νῦν ἃ ἔλαβες τῇ ἐμῇ δυνάμει, ἄγεις δή μοι, καὶ τὴν ἐμὴν χώραν αὔξεις σὺν τῇ ἐμῇ δυνάμει. ἐγὼ δὲ δοκῶ οὐδὲν συναίτιος ὢν τῶν ἀγαθῶν, παρέχειν ἐμαυτὸν ὥσπερ γυνή. σὺ δὲ εὖ ποιεῖς τοῖς τε ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ τοῖς δὲ τοῖς ἐμοῖς ὑπηκόοις. σὺ μὲν γὰρ ἀνὴρ φαίνῃ, ἐγὼ δὲ οὐκ ἄξιος ἀρχῆς. ταῦτα οὖν σοι δοκεῖ εὐεργετήματα εἶναι, ὦ Κῦρε; εὖ οἶδ' ὅτι, εἴ τι ἐμοῦ ἐκήδου, οὐδενὸς ἂν οὕτω με ἀποστερεῖν ἐφυλάττου, ὡς ἀξιώματος καὶ τιμῆς. τί γὰρ ἐμοὶ πλέον τὸ τὴν γῆν πλατύνεσθαι, αὐτὸν δὲ ἀτιμάζεσθαι; οὐ γάρ τοι ἐγὼ Μήδων ἦρχον, διὰ τὸ κρείττω πάντων αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς τούτους ἀξιοῦν ἡμᾶς αὐτῶν πάντα βελτίονας εἶναι. καὶ ὁ Κῦρος ἔτι λέγοντος αὐτοῦ, ὑπολαβών, εἶπε· πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ θεῖε, εἴ τι καὶ ἐγώ σοι πρότερον ἐχαρισάμην, καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ χάρισαι, ὧν ἄν σου δεηθῶ. παῦσαι, ἔφη, τὸ νῦν εἶναι μεμφόμενός μοι· ἐπειδὰν δὲ πεῖραν ἡμῶν λάβῃς

ἀλλήλοις, ὅπως ἔχομεν πρὸς σέ, ἢν μέν σοι φαίνηται τὰ ἀπ' ἐμοῦ πεπραγμένα, ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ τῷ σῷ πεπραγμένα, ἀσπαζομένου τέ μου σε ἀντασπάζου με, εὐεργέτην τε νόμιζε· ἢν δ' ἐπὶ θάτερα, τότε μοι μέμφου. ἀλλ' ἴσως δή, ἔφη ὁ Κυαξάρης, καλῶς λέγεις. κἀγὼ ποιήσω ταῦτα. τί οὖν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἦ καὶ φιλήσω σε; εἰ σὺ βούλει, ἔφη. καὶ οὐκ ἀποστρέψει με ὥσπερ ἄρτι; οὐκ ἀποστρέψομαι, ἔφη. καὶ ὃς ἐφίλησεν αὐτόν. ὡς δὲ εἶδον οἱ Μῆδοι, καὶ οἱ Πέρσαι, καὶ ἄλλοι πολλοί (πᾶσι γὰρ ἔμελε τί ἐκ τούτων ἔσοιτο) εὐθὺς ἥσθησάν τε καὶ ἐφαιδρύνθησαν· καὶ ὁ Κυαξάρης δὲ καὶ ὁ Κῦρος ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἡγοῦντο, καὶ ἐπὶ μὲν τῷ Κυαξάρῃ οἱ Μῆδοι εἵποντο. Κῦρος γὰρ αὐτοῖς οὕτως ἐπένευσεν. ἐπὶ δὲ τῷ Κύρῳ οἱ Πέρσαι, ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ ἄλλοι. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ κατέστησαν τὸν Κυαξάρην εἰς τὴν κατεσκευασμένην σκηνήν, οἷς μὲν ἐπετέτακτο, παρεσκεύαζον τὰ ἐπιτήδεια τῷ Κυαξάρῃ. οἱ δὲ Μῆδοι ὅσον χρόνον σχολὴν πρὸ δείπνου ἦγεν ὁ Κυαξάρης, ᾖσαν πρὸς αὐτόν. οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν· οἱ δὲ πλεῖστοι, ὡς ἐκέλευσαν ὑπὸ Κύρου δῶρα ἄγοντες· ὁ μέν τις οἰνοχόον καλόν· ὁ δὲ ὀψοποιὸν ἀγαθόν· ὁ δὲ ἀρτοποιόν· ὁ δὲ μουσουργόν· ὁ δὲ ἐκπώματα· ὁ δὲ ἐσθῆτα καλήν. πᾶς δέ τις ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἕν γέ τι ὧν εἰλήφει, ἐδωρεῖτο αὐτῷ. ὥστε τὸν Κυαξάρην μεταγινώσκειν, ὡς οὔτε Κῦρος ἀφίστη αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, οὔτε οἱ Μῆδοι ἧττόν τι αὐτῷ προσεῖχον τὸν νοῦν ἢ καὶ πρόσθεν. ἐπεὶ δὲ δείπνου ὥρα ἦν, καλέσας ὁ Κυαξάρης ἠξίου τὸν Κῦρον διὰ χρόνου ἰδόντα αὐτὸν συνδειπνεῖν. ὁ δὲ Κῦρος, μὴ δὴ σύ, κέλευε, ὦ Κυαξάρη. ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅτι οὗτοι οἱ παρόντες ὑφ' ἡμῶν πάντες ἐπηρμένοι πάρεισιν; οὔκουν καλῶς ἂν πράττοιμι, εἰ τούτων ἀμελῶν, τὴν ἐμὴν ἡδονὴν θεραπεύειν δοκοίην. ἀμελεῖσθαι δὲ δοκοῦντες στρατιῶται, οἱ μὲν ἀγαθοί, πολὺ ἀθυμότεροι γίγνονται· οἱ δὲ πονηροί, πολὺ ὑβριστότεροι. ἀλλὰ σὺ μέν, ἔφη, ἄλλως τε καὶ ὁδὸν μακρὰν ἥκων, δείπνει ἤδη. καὶ εἴ τινές σε τιμῶσιν, ἀντασπάζου καὶ εὐώχει αὐτούς, ἵνα σε καὶ θαρρήσωσιν. ἐγὼ δὲ ἀπιὼν ἐφ' ἅπερ λέγω, τρέψομαι. αὔριον δ', ἔφη, πρωὶ ἐπὶ τὰς σὰς θύρας παρέσονται πάντες οἱ ἐπικαίριοι, ὅπως βουλευσώμεθα σὺν σοὶ τί χρὴ ποιεῖν τὸ ἐκ τοῦδε. σὺ δὲ ἡμῖν ἔμβαλε λόγον περὶ τούτου, πότερον ἔτι δοκεῖ στρατεύεσθαι, ἢ καιρὸς ἤδη διαλύειν τὴν στρατιάν. ἐκ τούτου ὁ μὲν Κυαξάρης ἀμφὶ δεῖπνον εἶχεν. ὁ δὲ Κῦρος, συλλέξας τοὺς ἱκανωτάτους τῶν φίλων, καὶ φρονεῖν καὶ συμπράττειν ὅτι δέοι, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ἃ μὲν δὴ πρῶτα ηὐξάμεθα, σὺν θεοῖς πάρεστιν ἡμῖν. ὅποι γὰρ ἂν πορευώμεθα, κρατοῦμεν τῆς χώρας· καὶ μὲν δὴ καὶ τοὺς πολεμίους ὁρῶμεν μειουμένους, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς πλείονάς τε καὶ ἰσχυροτέρους γιγνομένους. εἰ δὲ ἡμῖν ἔτι θελήσειαν οἱ νῦν προσγενόμενοι σύμμαχοι παραμεῖναι, καὶ πολλῷ ἂν μᾶλλον ἀνύσαι δυναίμεθα, καὶ εἴ τι βιάσασθαι καιρός, καὶ εἴ τι πεῖσαι δέοι. ὅπως οὖν τὸ μένειν ὡς πλείστοις συνδόξαι τῶν συμμάχων, οὐδὲν μᾶλλον τοὐμὸν ἔργον ἢ καὶ ὑμέτερον μηχανᾶσθαι. ἀλλ' ὥσπερ ὅταν μάχεσθαι δέῃ, ὁ πλείστους χειρωσάμενος, ἀλκιμώτατος δοξάζεται, οὕτω καὶ ὅταν πεῖσαι δέῃ

feceris, quomodo erga te habemus, siquidem quae à me gesta sunt, ea propter utilitatem tuam gesta existimes, & me te amplectentem contrà amplectere, & beneficum arbitrare: si id contrà, tum me ipsum accusa. Verum fortaßis, inquit Cyaxares, perpulchre dicis, & ego ita faciam. Quid igitur? inquit Cyrus, num etiam te osculabor? si tu uis, inquit. Neq; tu me auersaberis ut modò? Non auersabor inquit. Ac Cyrus eum est osculatus. Quod ut uiderunt & Medi, & Persae, & alij (omnibus enim erat curae, quid ex his rebus futurum esset) continuò laetati sunt, & hilaritatem prae se tulerunt: Cyrusq; & Cyaxares equis ascensis praecedebant. Et Cyaxarem quidem Medi sequebantur: ita enim Cyrus his innuerat: Cyrũ uerò Persae, & post hosce alij. Vbi uerò uenerunt in castra, statueruntq; Cyaxarem in apparatum tabernaculum, hi quibus fuerat constitutum, necessaria Cyaxari parabãt. At Medi quantum temporis ante coenam Cyaxares ociosus erat, ad eum ibant, alij ex se ultro, plurimi uerò à Cyro iußi, agentes munera, alius pulchrum pincernam, alius bonum coquum, alius panis artificem, alius cantorem: hi uerò pocula, illi uestem pulcherrimam. Quisque uerò ut plurimum aliquid eorum singulare quae ceperat, ei donabat. itaq; poenitebat Cyaxarem quod neq; Cyrus ab eo esset alienatus, neq; Medi minus eum obseruarent quàm antea. Sed ubi fuit coenandi tempus, Cyrum uocauit Cyaxares, eumq; rogabat ut diu uideret ipsum unà coenantem. Ad quem inquit Cyrus: Noli nunc iubere Cyaxares. Nonne uides hosce omnis qui adsunt, à nobis elatos adesse? Nullo modo pulchrè agerem, si his neglectis uoluptati meae putarer obsequi. MILITES uerò dum uidentur haberi neglectui, qui boni sunt, longè minus redduntur alacres: at mali, multo ad contumeliam promptiores. Verùm tu praesertim qui longum iter feceris, iam coenato: ac si qui te honorant, eos contrà amplectere, & conuiuio excipe, quo etiam familiarius te utantur: at ego abiens, uertar ad quae dico. Verùm cras manè huc, ad ianuas tuas aderunt praecipui, quò unà tecum omnes consultemus, quid posthac sit faciundum. Et ipse praesens hac de re referto, utrum etiam putes operam dandam rei militari, an sit tempus soluendi iam exercitus. Exhinc Cyaxares coenabat. At Cyrus his collectis amicis, qui satis & saperent, & agerent, si quid opus esset, ita loquutus est.

ORATIO CYRI.

Viri amici, quae prima optabamus, adsunt deorum benignitate. Quocunq; enim pergamus, regionem occupamus: hostesq; uidemus diminui, nos uerò et pluris et ualidiores fieri. Quod si hi socij qui additi sunt, uoluerint apud nos manere, multo etiam magis perficere poßimus, & si quid ui capere tempus sit, & si quid persuadere oporteat. Quo igitur manere quàm plurimis socijs unà placeat, hoc moliri non meum est opus magis quàm etiam uestrum. Sed quemadmodum quando pugnandum sit, qui plurimos subegerit, hunc opinantur inuictißimo esse animo: sic item quando consultan-

dum sit, qui plurimos egerit in sententiam nostram, hic iure ac meritò et eloquentissimus esse iudicetur, & ad res agendas præstantissimus. Ac noite quidem perinde quasi oratione nobis ostentaturi, qualem ad unumquenq; eorum habeatis, hoc meditari, sed quò etiã persuasi à quolibet manifesti sint ex his quæ gerant, ita instruite. Ac uos quidem gerite bonorum curam. Ego uerò ut milites habentes res necessarias, quantum equidem ipse præstare queam, de expeditione consulent, enitar diligentiam habere.

δὴ βουλῆς, ὁ πλείστους ὁμογνώμονας ἡμῖν ποιήσας, οὗτος δικαίως ἂν λεκτικώτατός τε καὶ πρακτικώτατος φαίνοιτο εἶναι. μὴ μέντοι ὡς λόγον ἡμῖν ἐπιδειξόμενοι, οἷον ἂν εἴποιτε πρὸς ἕκαστον αὐτῶν, τοῦτο μελετᾶτε, ἀλλ' ὡς τοὺς πεπεισμένους ὑφ' ἑκάστου δήλους εἶναι οἷς ἂν πράττωσιν, οὕτω παρασκευάζεσθε. καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, τούτων ἐπιμελεῖσθε. ἐγὼ δὲ ὅπως ἂν ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια, ὅσον ἂν ἐγὼ δύναμαι, οἱ στρατιῶται περὶ τοῦ στρατεύεσθαι βουλεύωνται, πειράσομαι ἐπιμελεῖσθαι.

XENOPHONTIS CYRI DISCIPLINAE LIBER SEXTUS, FRANCISCO Philelpho interprete.

Hunc diem cum ita agitassent, cœnassentq; , dederunt se queti: postridie uerò manè uenerunt ad Cyaxaris ianuas socij omnes. Itaque donec Cyaxares ornabatur, audiens turbam multam esse ad fores, hîc amici adducebant ad Cyrum alij Cadusios, qui eum rogarent ut maneret, alij Hyrcanios, hic autem Sacas, ille etiam Gobryam. At Hystaspas adducebat Gadatam spadonem, qui Cyrum ut maneret precabatur. Hic igitur Cyrus sentiens Gadatam iamdiu metu confectum, ne exercitus solueretur, arridens inquit: O Gadata, non est obscurum te ab hoc Hystaspa persuasum hæc sentire quæ dicis. Et Gadatas sublatis ad cœlum manibus iuratus est, sanè se minime Hystaspa persuasum hæc sentire. Sed non sum, inquit, nescius, si uos abieritis, fore ut res meæ omnino pereant. Quamobrem cum hoc ego disserebam, scíret'ne quæ tibi mens foret de soluendo exercitu. Ad quem inquit Cyrus: Iniustè igitur hunc ego Hystaspam accuso. Iniuste medius fidius, Hystaspas inquit, ô Cyre. Ego enim huic Gadatæ tantum dicebam, duntaxat non fieri posse ut militiæ operam dares, inquiens te à patre accersi. Et Cyrus: Quid ais? inquit. Et tu es ausus hæc efferre, siue ego uellem, siue non? Ita inquit, me hercule. Video enim te cupere ut in Persis conspicuus circumeas, patriq; ostentes ut gessisti quæque. Ad quem Cyrus inquit: Tu uerò non cupis abire domum? Non mehercule, inquit Hystaspas, neque abiturus sum quidem, sed manens me ducem geram, donec hunc ipsum Gadatam Assyrij herum faciam. Et hi quidem hæc inuicem seriò iocabantur. Interim Cyaxares uenerabili ornatus habitu egressus, in solio sedit Medico. Vt uerò conuenerunt omnes quos oportebat, ac silentium factum est, Cyaxares in hunc modum est loquutus: Viri socij, quoniam adsum, ac Cyro sum grandior, par est me dicendi initium facere. Nunc igitur tempus mihi uidetur esse, ut hac primum de re dicatur, utrum adhuc militandi tempus uideatur, an soluendi iam exercitus. Dicat igitur aliquis de hac ipsa re sententiam suam. Exhinc primum dixit Hyrcanius: Viri socij, nescio equidem si quid dicendum sit, ubi res ipsæ quod optimum est demonstrant. Nouimus enim omnes, si unà maneamus, à nobis pluribus malis hostes affici, quàm nos ab illis.

Cum

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Ταύτην μὲν δὴ τὴν ἡμέραν οὕτω διαγαγόντες καὶ δειπνήσαντες, ἀνεπαύοντο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρῲ ἧκον ἐπὶ τὰς κυαξάρου θύρας πάντες οἱ σύμμαχοι. ἐν ᾧ οὖν ὁ κυαξάρης ἐκοσμεῖτο, ἀκούων ὅτι πολὺς ὄχλος ἐπὶ ταῖς θύραις εἴη, ἐν τούτῳ οἱ φίλοι τῷ κύρῳ προσῆγον· οἱ μὲν καδουσίους δεομένους αὐτοῦ μένειν, οἱ δὲ ὑρκανίους· ὁ δέ τις γωβρύαν· ὁ δέ τις σάκας· ὑστάσπης δὲ γαδάταν τὸν εὐνοῦχον προσῆγε δεόμενον τοῦ κύρου μένειν. ἔνθα δὴ ὁ κῦρος γιγνώσκων ὅτι ὁ γαδάτας πάλαι κατατεθνήκει τῷ φόβῳ μὴ λυθείη ἡ στρατιὰ, ἐπιγελάσας εἶπεν· ὦ γαδάτα, δῆλος εἶ, ἔφη, ὑπὸ ὑστάσπου τοῦδε πεπεισμένος ταῦτα γιγνώσκειν ἃ λέγεις. καὶ ὁ γαδάτας ἀνατείνας τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἀπώμοσεν, ἦ μὴν, μὴ ὑπὸ τοῦ ὑστάσπου πεισθεὶς ταῦτα γιγνώσκειν. ἀλλ' οἶδα, ἔφη, ὅτι ἢν ὑμεῖς ἀπέλθητε, ἔρρει τἀμὰ παντελῶς. διὰ ταῦτ', ἔφη, καὶ τούτῳ ἐγὼ αὐτὸς προσῆλθον, ἐρωτῶν εἰ εἰδείη, τίνα γνώμην ἔχεις περὶ τῆς διαλύσεως τοῦ στρατεύματος. καὶ ὁ κῦρος εἶπεν· ἀδίκως ἄρα ἐγὼ, ὡς ἔοικεν, ὑστάσπην αἰτιῶμαι. καὶ ὁ ὑστάσπης εἶπε· ναὶ μὰ Δία, ἔφη, ὦ κῦρε, ἀδίκως μέντοι· ἐπειδὴ τοσοῦτόν γε μόνον ἔλεγον γαδάτᾳ, ὡς οὐχ οἷόν τέ σοι μένειν, λέγων ὅτι ὁ πατήρ σε μεταπέμποιτο. καὶ ὁ κῦρος, τί λέγεις, ἔφη, καὶ σὺ ἐτόλμησας τοῦτο ἐξενεγκεῖν, εἴτ' ἐγὼ ἐβουλόμην εἴτε μή; ναὶ μὰ Δί', ἔφη· ὁρῶ γάρ σε ὑπερεπιθυμοῦντα ἐν πέρσαις περίβλεπτον περιελθεῖν, καὶ τῷ πατρὶ ἐπιδείξασθαι, ᾗ ἕκαστα διεπράξω. ὁ δὲ κῦρος ἔφη· σὺ δὲ οὐκ ἐπιθυμεῖς οἴκαδε ἀπελθεῖν; μὰ Δί', ἔφη ὁ ὑστάσπης, οὐδ' ἄπειμί γε, ἀλλὰ μένων στρατηγήσω, ἕως ἂν ποιήσω γαδάταν τουτονὶ δεσπότην τοῦ ἀσσυρίου. οἱ μὲν δὴ τοιαῦτα ἔπαιζον σπουδῇ πρὸς ἀλλήλους. ἐν δὲ τούτῳ ὁ κυαξάρης σεμνῶς κεκοσμημένος ἐξῆλθε, καὶ ἐπὶ θρόνου μηδικοῦ ἐκαθέζετο. ὡς δὲ πάντες συνῆλθον οὓς ἔδει, καὶ σιωπὴ ἐγένετο, κυαξάρης εἶπεν ὧδε· ἄνδρες σύμμαχοι, ἴσως ἐπειδὴ παρὼν τυγχάνω, καὶ πρεσβύτερός εἰμι κύρου, εἰκός με ἄρχειν λόγου. νῦν οὖν μοι δοκεῖ καιρὸς, ἔφη, εἶναι περὶ τούτου διαλέγεσθαι πρῶτον, πότερον στρατεύεσθαι καιρὸς δοκεῖ εἶναι ἔτι, ἢ διαλύειν ἤδη τὴν στρατιάν. λεγέτω οὖν τις, ἔφη, περὶ αὐτοῦ τούτου ᾗ γιγνώσκει. ἐκ τούτου πρῶτος μὲν εἶπεν ὁ ὑρκάνιος· ἄνδρες σύμμαχοι, οὐκ οἶδα μὲν ἔγωγε ἔτι δεῖ λόγων, ὅπου αὐτὰ τὰ ἔργα δείκνυσι τὸ κράτιστον. πάντες γὰρ ἐπιστάμεθα, ὅτι ὁμοῦ μένοντες, πλείω κακὰ ποιοῦμεν τοὺς πολεμίους ἢ πάσχομεν.

ὅτε

ὅτε δὲ χωρὶς ἦμεν ἀλλήλων, ἐκεῖνοι ἡμῖν ἐχρῶντο, ὡς ἐκείνοις ἦν ἥδιστον, ἡμῖν γε μὴν ὡς χαλεπώτατον. μετὰ τοῦτον ὁ καδούσιος εἶπεν· ἡμεῖς δὲ τί ἂν λέγοιμεν, ἔφη, περὶ τοῦ οἴκαδε ἀπελθόντας ἕκαστοι χωρὶς εἶναι, ὅπου γε οὐδὲ στρατευομένοις ὡς ἔοικε χωρίζεσθαι συμφέρει. ἡμεῖς γοῦν οὐ πολὺν χρόνον, δίχα τοῦ ὑμετέρου πλήθους στρατευσάμενοι, δίκην ἔδομεν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἐπίστασθε. μετὰ τοῦτον ἀρτάβαζος, ὁ συγγενὴς εἶναί ποτε φήσας κύρου, εἶπε τάδε· ἐγὼ δ᾽, ἔφη, ὦ κυαξάρη, τοσοῦτον διαφέρομαι τοῖς πρόσθεν λέγουσιν. οὗτοι μὲν γάρ φασιν, ὅτι δεῖ μένοντας στρατεύεσθαι. ἐγὼ δὲ λέγω, ὅτι ὅτε οἴκοι ἦν, ἐστρατευόμην. καὶ γὰρ ἐβοήθουν πολλάκις τῶν ἡμετέρων ἀγομένων, καὶ περὶ τῶν σφετέρων φρουρίων, ὡς ἐπιβουλευσομένων, πολλάκις πράγματα εἶχον, φοβούμενός τε καὶ φρουρῶν. καὶ ταῦτα ἔπραττον τὰ οἰκεῖα δαπανῶν. νῦν δὲ ἔχω μὲν τὰ ἐκείνων φρούρια, καὶ οὐ φοβοῦμαι ἐκείνους. εὐωχοῦμαι δὲ τὰ ἐκείνων, πίνω δὲ τὰ τῶν πολεμίων. ὡς οὖν τὰ μὲν οἴκοι στρατιὰν οὖσαν, τὰ δ᾽ ἑορτήν, ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, διαλύειν τήνδε τὴν πανήγυριν. μετὰ τοῦτον ὁ γωβρύας εἶπεν· ἐγὼ δ᾽, ὦ ἄνδρες σύμμαχοι, μέχρι μὲν τοῦδε ἐπαινῶ τὴν κύρου δεξιάν. οὐδὲν γὰρ ψεύδεται ὧν ὑπέσχετο. εἰ δ᾽ ἄπεισιν ἐκ τῆς χώρας, δῆλον ὅτι ὁ μὲν ἀσσύριος ἀναπαύσεται, οὐ τίνων ποινάς, ὧν τε ὑμᾶς ἐπιχείρησεν ἀδικεῖν, καὶ ὧν ἐμὲ ἐποίησεν. ἐγὼ δὲ ἐν τῷ μέρει πάλιν ἐκείνῳ δώσω δίκην, ὅτι ὑμῖν φίλος ἐγενόμην. ἐπὶ τούτοις πᾶσι κῦρος εἶπεν· ὦ ἄνδρες, οὐδ᾽ ἐμὲ λανθάνει, ὅτι ἢν νῦν διαλύωμεν τὸ στράτευμα, τὰ μὲν ἡμέτερα ἀσθενέστερα γίγνεται, τὰ δὲ τῶν πολεμίων πάλιν αὐξήσεται. ὅσοι μὲν γὰρ αὐτῶν ὅπλα ἀφῄρηνται, ταχὺ ἄλλα ποιήσονται· ὅσοι τε ἵππους ἀπεστέρηνται, ταχὺ πάλιν ἄλλους κτήσονται· ἀντὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων ἕτεροι καὶ ἐφηβήσονται, καὶ ἐπιγενήσονται. ὥστε οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ ἐν τάχει πάλιν ἡμῖν πράγματα παρέχειν δυνήσονται. τί δῆτα ἐγὼ κυαξάρην λόγον ἐκέλευσα ἐμβαλεῖν περὶ καταλύσεως τῆς στρατιᾶς; εὖ ἴστε, ἔφη, ὅτι φοβούμενος τὸ μέλλον. ὁρῶ γὰρ ἡμῖν ἀντιπάλους προσιόντας, οἷς ἡμεῖς εἰ ὧδε στρατευσόμεθα, οὐ δυνησόμεθα μάχεσθαι. προσέρχεται μὲν γὰρ δή που χειμών. στέγαι δ᾽ εἰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰσιν, ἀλλὰ μὰ δία, οὐχ ἵπποις, οὐδὲ θεράπουσιν, οὐδὲ τῷ δήμῳ τῶν στρατιωτῶν, ὧν ἄνευ ἡμεῖς οὐκ ἂν δυναίμεθα στρατεύεσθαι. τὰ δ᾽ ἐπιτήδεια, ὅπου μὲν ἡμεῖς ἐληλύθαμεν, ὑφ᾽ ἡμῶν ἀνήλωται. ὅπου δὲ οὐκ ἀφίγμεθα διὰ τὸ ἡμᾶς φοβεῖσθαι, ἀνακεκομισμένα εἰσὶν εἰς ἐρύματα, ὥστε αὐτοὺς μὲν ἔχειν, ἡμᾶς δὲ ταῦτα μὴ δύνασθαι λαμβάνειν. τίς οὖν οὕτως ἀγαθός, ἢ τίς οὕτως ἰσχυρός, ὃς λιμῷ καὶ ῥίγει δύναιτ᾽ ἂν μαχόμενος στρατεύεσθαι; εἰ μὲν οὖν οὕτω στρατευσόμεθα, ἐγὼ μέν φημι χρῆναι ἑκόντας ἡμᾶς καταλῦσαι τὴν στρατιὰν μᾶλλον, ἢ ἄκοντας ὑπ᾽ ἀμηχανίας ἐξελαθῆναι. εἰ δὲ βουλόμεθα ἔτι στρατεύεσθαι, τόδ᾽ ἐγώ φημι χρῆναι ποιεῖν, πειρᾶσθαι ὡς τάχιστα τῶν μὲν ἐκείνων ὀχυρῶν ἡμᾶς ὡς πλεῖστα παραιρεῖν, ἡμῖν δ᾽ αὐτοῖς ὡς πλεῖστα ἰσχυρὰ ποιεῖσθαι. εἰ γὰρ ταῦτα γένηται, τὰ μὲν ἐπιτήδεια πλείονα ἕξουσιν, ὁπότεροι ἂν πλείω δύνωνται λαμβάνοντες ἀποτίθεσθαι· πολιορκήσονται

Cum uerò separati inuicem fuimus, illi nobis utebantur ut ijs iucundißimum erat, nobis autem molestißimum. Post hunc inquit Cadusius: Nos uerò quid dicamus? qui si domum abeamus? singuli separati futuri simus, ubi ne militantibus quidem conducit ipsa separatio. Nos igitur qui non multum temporis separati à multitudine nostra rei militari operam indulsimus, pœnam dedimus, ut ipsi nostis. At post hunc Artabazus, qui olim dixit se consanguineum esse Cyri, ita loquutus est. Ego, Cyaxares, tantum ab his dissentio qui antea dixerunt. Hi enim aiunt adhuc manere oportere cum exercitu. at ego dico, quod domi cum essem, tum rem militarem exercebam. Etenim ferebam auxilium sæpe cum res nostræ agerentur, & de nostris castellis ut insidijs circumuentis persæpe negocia habebam, cum & meturerem, & præsidium agitarem: & hæc gerebam proprijs sumptibus. At nunc illorum habeo castella, & illis metui sum, dapibus illorum utor, ac bibo hostium uina. Tanquam igitur res domesticæ sint exercitus, hæ uerò festiuitas, mihi quidem uidetur soluendum esse hunc conuentum. Gobryas post hunc ait: Ego, uiri socij, huc quidem usque laudo Cyri dextram: eorum enim nihil mentitur quæ promisit. Quòd si abibit ex regione, Assyrius uidelicet requiescet iniuriarum pœnas non luens, quibus & uos uoluit, & me affecit. Ego autem ea in parte iterum dabo pœnam, quòd in uestram uenerim amicitiam. Post hos autem omnes inquit Cyrus, O uiri, neque me latet futurum ubi soluamus exercitum, ut res nostræ reddantur imbecilliores, hostium uerò rursus augeantur. Ii enim omnes quibus arma sunt ablata, celeriter alia sunt facturi. Quicunque equis priuati sunt, quamprimum rursus alios comparabunt: & pro interemptis alij pubescent, ac nascentur. Itaque nihil mirabile fuerit, si celeriter admodum nobis sint negocia præbituri. Quid igitur iussu ego Cyaxari, ut uerbum injiceret de soluendo exercitu? Nempe, quoniam quod futurum esset metuebam. Video enim aduersarios aduentare, aduersus quos si hic castrametabimur, pugnare minime poterimus. Aduentat enim iam hyems. Tecta uerò si etiam sunt nobisipsis, at minime sunt mediusfidius neque equis, neque famulis, neque militum plebi, sine quibus nos haud poßumus militiæ operam dare. Necessaria uerò quem in locum ipsi uenimus, à nobis consumpta sunt. quò uerò non uenimus, ea metu nostri ipsorum conuexerunt in loca munita. Itaque illi habent, nos uerò hæc capere haud poßumus. QUIS igitur est adeò fortis, aut quis ita ualidus, ut poßit aduersus famem ac frigus militando pugnare? Quare si hoc pacto militiam exercebimus, ego affirmo oportere nos ultro soluere exercitum potius, quàm inuitos ob difficultatem expelli. Quod si uolumus adhuc esse in exercitu, hoc ego dico adhuc quamcelerrime esse faciundum, ut ipsi quamprimum munitiones quàm plurimas illorum capiamus, ac nobisipsis easdem faciamus quamplurimas. Quæ si fiant, res necessarias habituri sunt, uteri pluris queant capiendo congerere: obsi/ debunt

debunt ui autem utri fuerint superiores. Nunc autem nihilo præstamus in pelago nauigantibus. ETENIM illi cum semper nauigant, nihilomagis proprium relinquunt quod nauigarũt, quàm quod nondum nauigarunt. Quod si castella habuerimus, hæc hostibus agrum alienabunt, nobis uero tranquilla omnia magis erũt. Quod si fortassis, aliqui uestrum metuerint, ubi opus fuerit procul à sua regiõe præsidium agitare, neq; hoc uerebimini. Nos enim Persæ postquam domo absumus, custodienda suscepimus ea castella, quæ sunt hostibus proxima: uos autem quæ uobis & Assyrijs finitima sunt, ea possidete & colite. Si enim ipsi tenentes præsidijs quæ illis propinqua sunt, ea colere poßumus, in multa pace uos eritis, qui in ea quæ procul à uobis sunt, habetis. Non enim poterunt, ut existimo, malis ijs neglectis quæ sunt in proximo, uobis quos remotos habebunt insidiari. Quæ quidem ut dicta sunt, & alij omnes surgentes dixerunt, hæc se malle & item Cyaxares. Gadatas uerò & Gobryas uterq; dixere castella se munituros muro, ubi socij assentiantur, ut hæc quoq; amica sint socijs. Cyrus igitur posteaquã uidit omnes impigre acturos quæcunq; dixisset, postremo ait. Si ergo perficere uolumus quæcunq; dicimus esse facienda, opus sit ut quamprimum machinas habeamus ad demoliendos hostium muros, fabrosq; ad munimenta nostra turribus cingenda. Ex hinc pollicitus est Cyaxares machinam se præbiturum, & Gadatas aliam, & aliam Gobryas, ac Tigranes item aliam. Ipse autem Cyrus dixit, enixurum sese duas facere machinas. Vbi hæc decreta sunt, præbuerunt machinarum fabros. Parabantur autẽ singuli ad machinas, ut opus erat, virosq; præfecerunt qui uidebantur maximè ad hæc esse idonei. Ac Cyrus postea quam cognouit circa hæc esse cunctandum, eo in loco est castrametatus, quem putauit & saluberrimum esse, ac maximè accessibilem ad quæcunq; sunt aduehenda. Et omnia quæ ad munitionem opus erant, effecta reddidit, quo manerent in tuto semper si quando ulterius cum uiribus exercitum ducerent. Ad hæc interrogatis quos maximè arbitrabatur regionis habere notitiam, unde quam plurimã utilitatẽ exercitus caperet: educebat semper in loca pastionibus referta, tũ ut plurima necessaria exercitus caperet, tum etiã quò magis et bene ualerent, et robusti essent itineribus laborãtes, tum præterea quò in uecturis ordines admonerent. Cyrus igitur in his erat. At ex Babylone transfugæ et captiui hæc dicebant, quod Assyrius uenisset in Lydiam, talenta multa secum agens auri & argenti, aliasq; diuitias multiplicemq; ornatum. Itaq; turba militum dicebat illũ iam pecunias colligere propter metum. Cyrus uerò intelligẽs eum iuisse ut constitueret si quid posset aduersus se, contra ipse magno cum robore parabatur, perinde atq; pugnandum etiam esset. Cumq; expleßet Persarum equitatum, alijs ex captiuis, alijs quibusdam ab amicis quoque acceptis equis (hæc enim & admittebat ab hominibus et renuebat nihil, neq; si arma dedisset quis pulchra, neq; si equum) parabat etiam currus et ex captiuis curribus & aliunde undecunque poterat: &

σονται δὲ ὁπότεροι ἂν ἥττους ὦσι. νῦν δ' οὐδὲν διαφέρομεν τῶν ἐν πελάγει πλεόντων. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πλέουσι μὲν ἀεί, τὸ δὲ πεπλευσμένον, οὐδὲν οἰκειότερον τοῦ ἀπλεύστου καταλείπουσιν. ἢν δὲ φρούρια ἡμῖν γένηται, ταῦτα ἤδη τοῖς μὲν πολεμίοις ἀλλοτριώσει τὴν χώραν, ἡμῖν δὲ ὑπ' εὐδίας μᾶλλον ἔσται πάντα. ὃ δὲ ἴσως ἄν τινες ὑμῶν φοβηθεῖεν, εἰ δεήσει πόρρω τῆς ἑαυτῶν φρουρεῖν, μηδὲν ἐν τούτῳ ὀκνήσητε. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπείπερ ὡς οἴκοθεν ἀποδημοῦμεν, φρουρήσειν ἡμῖν ἀναδεχοίμεθα τὰ ἐγγύτατα χωρία τῶν πολεμίων. ὑμεῖς δὲ τὰ πρόσορα ὑμῖν αὐτοῖς τοῖς ἀσυρίοις ἐκεῖνα κτᾶσθε καὶ ἐργάζεσθε. ἢν γὰρ ἡμεῖς τὰ πλησίον αὐτῶν δυνώμεθα φρουροῦντες σῴζεσθαι, ἐν πολλῇ ὑμεῖς εἰρήνῃ, οἱ τὰ πρόσω αὐτῶν ἔχοντες βιοτεύσετε. οὐ γάρ, οἶμαι, δυνήσονται τῶν ἐγγὺς αὐτοῖς κακῶν ἀμελοῦντες, τοῖς πρόσω ὑμῖν ἐπιβουλεύειν. ὡς δὲ ταῦτα ἐρρήθη, οἵ τε ἄλλοι πάντες ἀνιστάμενοι συμπροθυμήσεσθαι ταῦτ' ἔφασαν, καὶ κυαξάρης. γαδάτας δὲ καὶ γωβρύας, καὶ τεῖχος αὐτῶν ἑκάτερος, ἢν ἐπιτρέψωσιν οἱ σύμμαχοι, τειχιεῖσθαι ἔφασαν, ὥστε καὶ ταῦτα φίλια τοῖς συμμάχοις ὑπάρχειν. ὁ οὖν κῦρος ἐπεὶ ἑώρα πάντας προθύμους ὄντας πρᾶξαι ὅσα ἔλεξε, τέλος ἔφη· εἰ τοίνυν περαίνειν βουλόμεθα ὅσα φαμὲν χρῆναι ποιεῖν, ὡς τάχιστα ἂν δέοι γενέσθαι μηχανὰς μὲν εἰς τὸ καθαιρεῖν τὰ τῶν πολεμίων τείχη, τέκτονας δέ, εἰς τὸ ἡμῖν ἰσχυρὰ πυργοῦσθαι. ἐκ τούτου ὑπέσχετο μὲν κυαξάρης, μηχανὴν αὐτὸς ποιησάμενος παρέξειν. ἄλλην δὲ γαδάτας τε καὶ γωβρύας, ἄλλην τιγράνης, ἄλλην δὲ αὐτὸς ὁ κῦρος ἔφατο πειράσεσθαι ποιήσασθαι. ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔδοξεν, ἐπορίζοντο μὲν μηχανοποιούς, παρεσκευάζοντο δ' ἕκαστοι εἰς τὰς μηχανὰς ὧν ἔδει. ἄνδρας δ' ἐπέστησαν οἳ ἐδόκουν ἐπιτηδειότατοι εἶναι ἀμφὶ ταῦτ' ἔχειν. κῦρος δὲ ἐπεὶ ἔγνω, ὅτι διατριβὴ ἔσται ἀμφὶ ταῦτα, ἐκάθισε μὲν τὸ στράτευμα ἔνθα ᾤετο ὑγιεινότατον εἶναι καὶ εὐπροσοδώτατον, ὅσα ἔδει προσκομίζεσθαι. ὅσα τε ἐρυμνότητος προσεδεῖτο, ἐποιήσατο ὡς ἐν ἀσφαλεῖ οἱ ἀεὶ μένοντες εἶεν, εἴ ποτε καὶ πρόσω τῇ ἰσχύϊ ἀποστρατοπεδεύσαιντο. πρὸς δὲ τούτοις ἐρωτῶν, οὓς ᾤετο μάλιστα εἰδέναι τὴν χώραν, ὁπόθεν ἂν ὡς πλεῖστα ὠφελοῖτο τὸ στράτευμα, ἐξῆγεν ἀεὶ πρὸς νομάς. ἅμα μὲν ὡς ὅτι πλεῖστα λαμβάνοι τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια, ἅμα δ' ὅπως μᾶλλον ὑγιαίνοιεν καὶ ἰσχύοιεν διαπονούμενοι ταῖς πορείαις. ἅμα δὲ ὅπως ἐν ταῖς ἀγωγαῖς τὰς τάξεις ὑπομιμνήσκοιντο. ὁ μὲν δὴ κῦρος ἐν τούτοις ἦν. ἐκ δὲ βαβυλῶνος οἱ αὐτόμολοι καὶ οἱ ἁλισκόμενοι ταὔτ' ἔλεγον, ὅτι ὁ ἀσσύριος οἴχοιτο ἐπὶ λυδίας, πολλὰ τάλαντα ἀργυρίου καὶ χρυσίου ἄγων, καὶ ἄλλα κτήματα, καὶ κόσμον παντοδαπόν. ὁ μὲν οὖν ὄχλος τῶν στρατιωτῶν ὑπελάμβανεν, ὡς ὑπεκτίθοιτο ἤδη τὰ χρήματα φοβούμενος. ὁ δὲ κῦρος γιγνώσκων, ὅτι οἴχοιτο συστήσων εἴ τι δύναιτο, ἀντίπαλον ἑαυτὸν ἀντιπαρεσκευάζετο ἐρρωμένως, ὡς μάχης ἔτι δεῆσον. καὶ διὰ ταῦτα ἐξεπίμπλα μὲν τὸ τῶν περσῶν ἱππικόν, τοὺς μὲν ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς δέ τινας καὶ παρὰ τῶν φίλων λαμβάνων ἵππους. ταῦτα γὰρ παρὰ πάντων ἐδέχετο, καὶ ἀπεωθεῖτο οὐδέν, οὔτε εἴ τις ὅπλον ἐδίδου καλόν, οὔτε ἵππον. κατεσκεύαζε δὲ καὶ ἅρματα ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἁρμάτων, καὶ ἄλλοθεν ὁπόθεν ἐδύνατο.

καὶ

καὶ τὴν μὲν Τρωϊκὴν διφρείαν πρόσθεν οὖσαν, καὶ τὴν Κυρηναίων ἔτι νῦν οὖσαν ἁρματηλασίαν κατέλυσε. τὸν γὰρ πρόσθεν χρόνον καὶ οἱ ἐν τῇ Μηδίᾳ, καὶ Συρίᾳ, καὶ Ἀραβίᾳ, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τοῖς ἅρμασιν οὕτως ἐχρῶντο, ὥσπερ νῦν οἱ Κυρηναῖοι. ἔδοξε δ' αὐτῷ ὃ κράτιστον ἦν, εἰκὸς εἶναι τῆς δυνάμεως, ὄντων τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς ἅρμασι, τοῦτο ἐν ἀκροβολιστῶν μέρει εἶναι, καὶ ἐς τὸ κρατεῖν οὐδὲ μέγα μέρος συμβάλλεσθαι. ἅρματα γὰρ τριακόσια, τοὺς μὲν μαχομένους παρέχεται τριακοσίους. ἵπποις δὲ οὗτοι χρῶνται διακοσίοις καὶ χιλίοις. ἡνίοχοι δ' αὐτοῖς εἰσι μὲν ὡς εἰκός, οἷς μάλιστα πιστεύουσιν οἱ βέλτιστοι εἰς τριακοσίους. οὗτοι δέ εἰσιν, οἳ οὐδ' ὁτιοῦν τοὺς πολεμίους βλάπτουσιν. ταύτην μὲν οὖν τὴν διφρείαν κατέλυσεν. ἀντὶ δὲ τούτου πολεμιστήρια κατεσκευάσατο ἅρματα, τροχοῖς τε ἰσχυροῖς, ὡς μὴ ῥᾳδίως συντρίβηται, ἄξοσί τε μακροῖς. ἧττον γὰρ ἀνατρέπεται πάντα τὰ πλατέα. τὸν δὲ δίφρον τοῖς ἡνιόχοις ἐποίησεν, ὥσπερ πύργον ἰσχυρῶν ξύλων. ὕψος δὲ τούτων ἐστὶ μέχρι τῶν ἀγκώνων, ὡς δύνωνται ἡνιοχεῖσθαι οἱ ἵπποι ὑπὲρ τῶν δίφρων. τοὺς δ' ἡνιόχους ἐθωράκισε πάντας πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν. προσέθηκε δὲ καὶ δρέπανα σιδήρεα ὡς διπήχεα πρὸς τοὺς ἄξονας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν τροχῶν· καὶ ἄλλα κάτω ὑπὸ τῷ ἄξονι εἰς γῆν βλέποντα, ὡς ἐμβαλόντων εἰς τοὺς ἐναντίους τοῖς ἅρμασιν. ὡς δὲ τότε Κῦρος ταῦτα κατεσκεύασεν, οὕτω καὶ ἔτι νῦν τοῖς ἅρμασι χρῶνται καὶ οἱ ἐν τῇ βασιλέως χώρᾳ. ἦσαν δὲ αὐτῷ καὶ κάμηλοι πολλαὶ παρά τε τῶν φίλων συνειλεγμέναι, καὶ αἰχμάλωτοι πᾶσαι συνηθροισμέναι. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπεραίνετο. βουλόμενος δὲ κατάσκοπόν τινα πέμψαι ἐπὶ Λυδίας, καὶ μαθεῖν, ὅ,τι πράττοι ὁ Ἀσσύριος, ἔδοξεν αὐτῷ ἐπιτήδειος εἶναι Ἀράσπας ἐλθεῖν ἐπὶ τοῦτο, ὁ φυλάττων τὴν καλὴν γυναῖκα. συνεβεβήκει γὰρ τῷ Ἀράσπᾳ τοιάδε. ληφθεὶς ἔρωτι τῆς γυναικός, ἠναγκάσθη προσενεγκεῖν λόγους αὐτῇ περὶ συνουσίας. ἡ δὲ ἀπέφησε μέν, καὶ ἦν πιστὴ τῷ ἀνδρί, καίπερ ἀπόντι. ἐφίλει γὰρ αὐτὸν ἰσχυρῶς. οὐ μέντοι κατηγόρησε τοῦ Ἀράσπου πρὸς τὸν Κῦρον, ὀκνοῦσα συμβαλεῖν φίλους ἄνδρας. ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀράσπας δοκῶν ὑπηρετῶν, ἀπετύγχανεν ὧν ἐβούλετο, ἠπείλησε τῇ γυναικί, ὅτι εἰ μὴ βούλοιτο ἑκοῦσα, ἄκουσα ποιήσοιτο ταῦτα. ἐκ τούτου ἡ γυνὴ ὡς ἔδεισε τὴν βίαν, οὐκέτι κρύπτει, ἀλλὰ πέμπει τὸν εὐνοῦχον πρὸς τὸν Κῦρον, καὶ κελεύει λέξαι ἅπαντα. ὁ δ' ὡς ἤκουσεν, ἀνεγέλασε ἐπὶ τῷ κρείττονι τοῦ ἔρωτος φάσκοντι εἶναι, πέμπει Ἀρτάβαζον σὺν τῷ εὐνούχῳ, καὶ κελεύει αὐτῷ εἰπεῖν, βιάζεσθαι μὲν μὴ τοιαύτην γυναῖκα, πείθειν δέ, εἰ δύναιτο, οὐκ ἔφη κωλύειν. ἐλθὼν δὲ ὁ Ἀρτάβαζος πρὸς τὸν Ἀράσπαν, ἐλοιδόρησε, παρακαταθήκην τε ὀνομάζων τὴν γυναῖκα, ἀσέβειάν τε αὐτοῦ λέγων, ἀδικίαν τε καὶ ἀκρασίαν, ὥστε τὸν Ἀράσπαν πολλὰ μὲν δακρύειν ὑπὸ λύπης, καταδύεσθαι δ' ὑπὸ τῆς αἰσχύνης, ἀπολωλέναι δὲ τῷ φόβῳ, μή τι πάθῃ ὑπὸ Κύρου. ὁ οὖν Κῦρος καταμαθὼν ταῦτα, ἐκάλεσέ τε αὐτόν, καὶ μόνος μόνῳ ἔλεξεν· ὁρῶ σε, ἔφη, ὦ Ἀράσπα, φοβούμενόν τε ἐμέ, καὶ ἐν αἰσχύνῃ δεινῶς ἔχοντα. παῦσαι οὖν τούτων. ἐγὼ γὰρ θεούς τε ἀκούω, ἔρωτος ἡττῆσθαι, ἀνθρώπους τε οἶδα,

καὶ

& Troianas quadrigas quas antea habuissent, & qua Cyrenaica utuntur etiam nunc, currulem agitationem soluit. Superiore enim tempore & Medi, & Syri, & Arabes, et Asiatici omnes curribus ita utebantur, ut nunc Cyrenaici. Visum est ei, quod in exercitu præstantissimum esset, consentaneum foret, cum optimi quiq; essent in curribus id uelitum uicem præbere, & ad uincendum non multum habere momenti. Currus enim trecenti præbent pugnantis quidem trecentos, equis autem hi utũtur mille ac ducẽtis. Aurigæ uero hi sunt, ut uerisimile est, quibus optimates maximè fidem habent. Ii uero sunt alij ad trecentos, qui nihil prorsus hosti nocent. Hos igitur sessiles currus sustulit. Pro his uero ad bellandum aptos parauit currus & ualidis rotis, quò non facile contererentur, & longis axibus: minus enim euertuntur lata omnia. Sellam uerò fecit aurigis, sicuti turrem, ex ualidis lignis. Harum uerò currulium sellarum altitudo est ad cubitos quinq;, quò possint equi ab aurigis gubernari super sellas. At aurigas loricis totos armauit, exceptis oculis. Apposuit etiam falces ferreas duarũ ulnarum longitudine ad axes, ex altera atq; altera rotarum parte. & alias infra sub axem respicientis in terram, tanquam impetũ in aduersarios curribus facturi essent. Vt hosce Cyrus tum parauit, ita etiam hoc tempore utuntur curribus, qui in regis sunt regione. Insuper erant ei cameli permultæ collectæ ab amicis, & quæcunq; fuerãt captæ. Et hæc ita quidem effecta sunt. Cum autem uellet exploratorem mittere in Lydiæ regionẽ, fieriq; certior quid Assyrius ageret, uisus Araspas est idoneus qui ad hanc rem mitteretur: is inquã Araspas, qui pulchrã illã mulierẽ custodiebat. Talia enim Araspæ acciderant, captus amore mulieris coactus est ei uerba facere de cõcubitu. Hæc aũt negauit quidẽ, eratq; fidelis uiro suo, quanquã absenti. eum enim amabat uehemẽter: neq; tamẽ Araspam accusauit apud Cyrũ, uerita certamẽ iniicere inter uiros amicos. Sed cùm Araspas existimãs in seruitutem ire, si nõ quod uolebat cõsequeretur, minatus est mulieri, sese facturũ quæ uellet, ea inuita, si ultrò ipsa nollet. Exhinc mulier ut uim metuit, non amplius rẽ clàm habet, sed spadonẽ suũ mittit ad Cyrum, iussum ut ei narraret omnia. Quod audiens Cyrus, cũ plurimũ risisset propter eũ qui diceret se amore esse superiorẽ, mittit Artabazũ unà cũ spadone, cui iubet ei ut dicat, ut uim afferre caueret eiusmodi mulieri: uerũ si posset persuadere, se illi nõ esse impedimento. Artabazus uero ad Araspam ut uenit cõuicio in eũ est usus, cũ et depositum nominaret mulierẽ, et eius impietatẽ diceret, et iniuriã, et incontinentiam, adeo ut Araspas & præ dolore multum collachrymaret, & ob pudorem confunderetur, ac ueluti ob metũ periret, ne quid etiã aliud à Cyro pateretur. At Cyrus postea quàm hæc didicit, eo ad se uocato, solus cum solo dixit: Video te Araspa et metuere me, et maximo pudore detineri. Quiesce igitur ab his: ego enim scio & deos ab amore esse superatos: & homines

qui pri-

qui prudentissimi esse uiderentur, qualia ab amore passi sunt, & ipse intellexi, si cum pulchris uersarer, ea non posse negligere. Praeterea ego tibi huius rei autor sum. Nam ego te cum ista inexpugnabili re conclusi. Atq; Araspas subdidit: Et in his similis es tu Cyre, quemadmodum in alijs rebus, qui & mansuetus sis, & humanis peccatis ignoscas, me autem alij etiam homines demergunt solicitudine. Vt enim rumor meae calamitatis apud omnes increbuit, mei inimici de me gratulantur sibi: amici uero adeuntes consulunt, ut me è medio subducam, ne quid etiam abs te patiar, ut quòd iniustissimus fuerim. Et Cyrus ait. Bene igitur noueris Araspa, quòd hac opinione potes uehementer gratificari mihi, ac socijs prodesse plurimum. Vtinā fiat, inquit Araspas, ut ego tibi opportunè rursus sim usui. Igitur, inquit Cyrus, si simulans à me fugere, uelis ad hostes ire, puto fore ut fidē apud illos inuenias. Ego sane meauis fidum, inquit Araspas, puto etiam amicos ita de me locuturos, quasi à te aufugerim. Venias igitur, inquit, ad nos cognitis hostium rebus omnibus. puto autem eos tecum propter fidem communicaturos & uerba & consilia. Itaq; eorum nihil te latebit, quae uolumus nosse. Pergam igitur nunc, inquit Araspas. Etenim scito hoc fore unū fidei argumentum quòd uidear effugisse, quoniam essem a te aliquid passurus. Num, inquit, poteris deserere pulchram Pantheam? Duos, inquit, Cyre, dilucide animos habeo. Nunc ego philosophatus sum cum iniusto sophista amore. NON ENIM qui unus sit, simul & bonus est & malus: neq; simul & honestorum & turpium operum amore capitur, atq; haec simul uult agere & non uult. Sed perspicuum est animos esse duos: quādo bonus dominetur, res agit honestas. quando autem improbus, res turpis aggreditur. Nunc uero quia te sociū cepit, bonus animus dominatur, & id admodū quidē. Si igitur tibi quoq; eundū uidetur, inquit Cyrus, sic faciendum est, quo etiam illis credaris magis. Enuncia eis quae à nobis geruntur, & ita enuncia, ut quae ijs dixeris, impediant maxime quae uolunt agere. Impedient autē si nos dicas parari, ut illorū agrū adoriamur. Haec enim audientes, minus cōgregentur omnibus uiribus, quisq; enim metuat suis rebus domesticis. Maneq; apud illos plurimum temporis. Quaecūq; enim faciāt, ubi sint maximè prope nos, haec nos scire maximè oportebit. Consule etiam his ut instruātur, ubicūq; uideatur esse optimum. Quando enim tu abieris arbitratus eorum ordinem nosse, necessariū fuerit ita eos instructos esse: ordinē enim mutare uerebūtur. Quod sicubi uel aliter ordinē mutabūt, ex recenti ordine turbabuntur. Araspas autē ita egressus cum accepisset fidelissimos famulos, dixissetq; ad quosdā quae negocio existimabat conducere, abijt. At Panthea ut sensit Araspam abisse, misit ad Cyrum dicens: Noli Cyre tristari propter Araspae ad hostes abitionē. Nam si me sineris mittere ad uirum meum, ego tibi spōdeo illū uenturū multo quàm Araspam amicum fideliorem: scioq; futurū ut adsit tibi cum quantis

Amor iniustus sophista.

καὶ μάλα φρονίμους δοκοῦντας εἶναι, οἷα πεπόνθασιν ὑπ' ἔρωτος. καὶ αὐτὸς δ' ἐμαυτοῦ κατέγνων, μὴ ἂν καρτερῆσαι ὥστε συνὼν καλοῖς ἀμελῆσαι αὐτῶν. καὶ σοὶ δὲ τούτου τοῦ πράγματος ἐγὼ αἴτιός εἰμι. ἐγὼ γάρ σε συγκαθεῖρξα τούτῳ τῷ ἀμάχῳ πράγματι. καὶ ὁ Ἀράσπας ὑπολαβὼν εἶπεν· ἀλλὰ σὺ μὲν ὦ Κῦρε, καὶ ταῦτα ὅμοιος εἶ οἷόσπερ καὶ τἆλλα, πρᾶός τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων. ἐμὲ δ', ἔφη, καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι καταδύουσι τῷ ἄχει. ὡς γὰρ ὁ θροῦς διῆλθε τῆς ἐμῆς συμφορᾶς, οἱ μὲν ἐχθροὶ ἐφήδονταί μοι· οἱ δὲ φίλοι προσιόντες συμβουλεύουσιν, ἐκποδὼν ἔχειν ἐμαυτόν, μή τι καὶ πάθω ὑπὸ σοῦ, ὡς ἠδικηκότος ἐμοῦ μεγάλα. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· εὖ τοίνυν ἴσθι, ὦ Ἀράσπα, ὅτι ταύτῃ τῇ δόξῃ, οἷός τ' εἶ ἐμοί τε ἰσχυρῶς χαρίσασθαι, καὶ τοὺς συμμάχους μεγάλα ὠφελῆσαι. εἰ γὰρ γένοιτο, ἔφη ὁ Ἀράσπας, ὅτι ἐγώ σοι ἐν καιρῷ ἂν γενοίμην αὖ χρήσιμος. εἰ τοίνυν, ἔφη, προσποιησάμενος ἐμὲ φεύγειν ἐθέλοις εἰς τοὺς πολεμίους ἐλθεῖν, οἶμαι ἄν σε πιστευθῆναι ὑπὸ τῶν πολεμίων. ἔγωγε ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀράσπας, καὶ ὑπὸ τῶν φίλων οἶδα, ὅτι ὡς σὲ πεφευγὼς, λόγον ἂν παρέχοιμι. ἔλθοις ἂν τοίνυν, ἔφη, ἡμῖν, πάντα εἰδὼς τὰ τῶν πολεμίων. οἶμαι δὲ καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων, κοινωνὸν ἄν σε ποιοῖντο διὰ τὸ πιστεύειν. ὥστε μηδὲ ἕν σε λεληθέναι, ὧν βουλόμεθα εἰδέναι. ὡς πορευσομένου ἔφη, ἤδη νυνί. καὶ γὰρ τοῦτο ἴσθι ἓν τῶν πιστῶν ἔσται, τὸ δοκεῖν με ὑπὸ σοῦ μέλλοντά τι παθεῖν ἐκπεφευγέναι. ἦ καὶ δυνήσῃ, ἔφη, ἀπολιπεῖν τὴν καλὴν Πάνθειαν; δύο γάρ, ἔφη, ὦ Κῦρε, σαφῶς ἔχω ψυχάς. νῦν τοῦτο πεφιλοσόφηκα μετὰ τοῦ ἀδίκου σοφιστοῦ τοῦ ἔρωτος. οὐ γὰρ δὴ μία γε οὖσα, ἅμα ἀγαθή τέ ἐστι καὶ κακή. οὐδ' ἅμα καλῶν τε καὶ αἰσχρῶν ἔργων ἐρᾷ, καὶ ταὐτὰ ἅμα βούλεταί τε καὶ οὐ βούλεται πράττειν. ἀλλὰ δῆλον ὅτι δύο ἐστὸν ψυχά. καὶ ὅταν μὲν ἡ ἀγαθὴ κρατῇ, τὰ καλὰ πράττεται· ὅταν δὲ ἡ πονηρά, τὰ αἰσχρὰ ἐπιχειρεῖται. νῦν δὲ ὡς σὲ σύμμαχον ἔλαβε, κρατεῖ ἡ ἀγαθὴ καὶ πάνυ πολύ. εἰ τοίνυν καὶ σοὶ δοκεῖ πορεύεσθαι, ἔφη ὁ Κῦρος, ὧδε χρὴ ποιεῖν, ἵνα καὶ ἐκείνοις πιστότερος ᾖς. ἐξάγγελλέ τε αὐτοῖς τὰ παρ' ἡμῶν, οὕτω τε ἐξάγγελλε, ὡς ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενα ἐμποδὼν μάλιστ' ἂν εἴη, ὧν βούλονται πράττειν. εἴη δ' ἂν ἐμποδών, εἰ ἡμᾶς φαίης παρασκευάζεσθαι ἐμβαλεῖν ποι τῆς ἐκείνων χώρας. ταῦτα γὰρ ἀκούοντες, ἧττον ἂν παντὶ σθένει ἀθροίζοιντο, ἕκαστός τις φοβούμενος καὶ περὶ τῶν οἴκοι. καὶ μένε, ἔφη, παρ' ἐκείνοις ὅτι πλεῖστον χρόνον. ἃ γὰρ ἂν ποιῶσιν, ὅταν ἐγγύτατα ἡμῶν ὦσι, ταῦτα μάλιστα ἡμῖν καιρὸς εἰδέναι ἔσται. συμβούλευε δ' αὐτοῖς καὶ ἐκτάττεσθαι, ὅπῃ ἂν δοκῇ κράτιστον εἶναι. ὅταν γὰρ σὺ ἀπέλθῃς εἰδέναι δοκῶν τὴν τάξιν αὐτῶν, ἀναγκαῖον οὕτω τετάχθαι αὐτοῖς. μετατάττεσθαι γὰρ ὀκνήσουσι. καὶ ἤν πῃ ἄλλῃ μετατάττωνται ἐξ ὑπογυίου, ταράξονται. Ἀράσπας μὲν δὴ οὕτως ἐξελθών, συλλαβὼν τοὺς πιστοτάτους θεράποντας, καὶ εἰπὼν πρός τινας, οἷα ᾤετο συμφέρειν τῷ πράγματι, ᾤχετο. ἡ δὲ Πάνθεια, ὡς ᾔσθετο οἰχόμενον τὸν Ἀράσπαν, πέμψασα πρὸς τὸν Κῦρον, εἶπε· μὴ λυποῦ, ὦ Κῦρε, ὅτι Ἀράσπας οἴχεται εἰς τοὺς πολεμίους. ἐὰν γὰρ ἐμὲ ἐάσῃς πέμψαι πρὸς τὸν ἐμὸν ἄνδρα, ἐγώ σοι ἀναδέχομαι ἥξειν πολὺ Ἀράσπου πιστότερόν σοι φίλον. καὶ δύναμιν δὲ ὁπόσην

ὅπως ἂν δύνηται ἔχων παρέσται σοι. καὶ γὰρ ὁ μὲν πατὴρ τοῦ νῦν βασιλεύοντος φίλος ἦν αὐτῷ. ὁ δὲ νῦν βασιλεὺς ὤν, καὶ ἐπεχείρησέ ποτε ἐμὲ καὶ τὸν ἄνδρα διασπάσαι ἀπ' ἀλλήλων. ὑβριστὴν οὖν νομίζων αὐτὸν, οἶδ' ὅτι ἀσμένως ἂν πρὸς ἄνδρα, οἷος σὺ εἶ, ἀπαλλαγείη. ἀκούσας ταῦτα ὁ Κῦρος, κελεύει πέμπειν πρὸς τὸν ἄνδρα. ἡ δ' ἔπεμψεν. ὡς δ' ἔγνω ὁ Ἀβραδάτας τὰ παρὰ τῆς γυναικὸς σύμβολα, καὶ τἆλλα δὲ ᾔσθετο, ὡς εἶχεν, ἄσμενος πορεύεται πρὸς Κῦρον, ἵππους ἔχων ἀμφὶ τοὺς χιλίους. ὡς δ' ἦν πρὸς τοῖς τῶν Περσῶν σκοποῖς, πέμπει πρὸς τὸν Κῦρον, εἰπὼν ὃς ἦν. ὁ δὲ Κῦρος εὐθὺς ἄγειν κελεύει αὐτὸν πρὸς τὴν γυναῖκα. ὡς δ' εἶδον ἀλλήλους ἥ τε γυνὴ καὶ ὁ Ἀβραδάτας, ἠσπάζοντο ἀλλήλους, ὡς εἰκὸς, ἐκ δυσελπίστου. ἐκ τούτου δὴ λέγει ἡ Πάνθεια τοῦ Κύρου τὴν ὁσιότητα, καὶ τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν κατοίκτισιν. ὁ δὲ Ἀβραδάτας εἶπε· τί ἂν οὖν ἐγὼ ποιῶν, ὦ Πάνθεια, χάριν Κύρῳ ὑπέρ τε σοῦ καὶ ἐμαυτοῦ ἀποδοίην; τί δὲ ἄλλο, ἔφη ἡ Πάνθεια, ἢ πειρώμενος ὅμοιος εἶναι περὶ ἐκεῖνον, οἷόσπερ καὶ ἐκεῖνος περὶ σέ; ἐκ τούτου δὴ ἔρχεται πρὸς τὸν Κῦρον ὁ Ἀβραδάτας. καὶ ὡς εἶδεν αὐτὸν, λαβόμενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, εἶπεν· ἀνθ' ὧν σὺ εὖ πεποίηκας ἡμᾶς, ὦ Κῦρε, οὐκ ἔχω τί μεῖζον εἴπω, ἢ ὅτι φίλον σοι ἐμαυτὸν δίδωμι, καὶ θεράποντα καὶ σύμμαχον, καὶ ὅσα ἂν ὁρῶ σε σπουδάζοντα, συνεργὸς πειράσομαι γίγνεσθαι ὡς ἂν δύνωμαι κράτιστος. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ἐγὼ δέχομαί τε, καὶ νῦν μέν σε ἀφίημι, ἔφη, σὺν τῇ γυναικὶ δειπνεῖν. αὖθις δὲ καὶ παρ' ἐμοὶ δεήσει σε σκηνοῦν σὺν τοῖς σοῖς τε καὶ ἐμοῖς φίλοις. ἐκ τούτου ὁρῶν ὁ Ἀβραδάτας σπουδάζοντα τὸν Κῦρον περὶ τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα, καὶ περὶ τοὺς τεθωρακισμένους ἵππους τε καὶ ἱππέας, ἐπειρᾶτο συντελεῖν αὐτῷ, ἐς τὰ ἑκατὸν ἅρματα ἐκ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἑαυτοῦ, ὅμοια ἐκείνῳ. αὐτὸς δὲ ὡς ἡγησόμενος αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἅρματος παρεσκευάζετο. συνεζεύξατο δὲ τὸ ἑαυτοῦ ἅρμα, τετράρρυμόν τε καὶ ἐξ ἵππων ὀκτώ. ἡ δὲ Πάνθεια ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἑαυτῆς χρημάτων χρυσοῦν τε αὐτῷ θώρακα ἐποιήσατο, καὶ χρυσοῦν κράνος, ὡσαύτως δὲ καὶ περιβραχιόνια. τοὺς δ' ἵππους τοῦ ἅρματος χαλκοῖς πᾶσι προβλήμασι κατεσκεύασε. Ἀβραδάτας μὲν τοιαῦτα ἔπραττε. Κῦρος δὲ ἰδὼν τὸ τετράρρυμον αὐτοῦ ἅρμα, κατενόησεν ὡς οἷόν τε εἴη, καὶ ὀκτάρρυμον ποιήσασθαι, ὥστε ὀκτὼ ζεύγεσι βοῶν ἄγειν τῶν μηχανῶν τὸ κατώτατον οἴκημα. ἦν δὲ τοῦτο τριώρυγον μάλιστα ἀπὸ τῆς γῆς σὺν τοῖς τροχοῖς. τοιοῦτοι δὲ πύργοι σὺν τάξει ἀκολουθοῦντες, ἐδόκουν αὐτῷ μεγάλη μὲν ἐπικουρία γενέσθαι τῇ ἑαυτῶν φάλαγγι, μεγάλη δὲ βλάβη τῇ τῶν πολεμίων τάξει. ἐποίησε δὲ ἐπὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ περιδρόμους καὶ ἐπάλξεις. ἀνεβίβαζε δὲ ἐπὶ τῶν πύργων ἕκαστον ἄνδρας εἴκοσιν. ἐπεὶ δὲ πάντα συνειστήκει αὐτῷ τὰ περὶ τοὺς πύργους, πεῖραν ἐλάμβανε τοῦ ἀγωγίμου. καὶ πολὺ ῥᾷον ἦγε τὰ ὀκτὼ ζεύγη τὸν πύργον καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ ἄνδρας, ἢ τὸ σκευοφορικὸν βάρος ἕκαστον τὸ ζεῦγος. σκευῶν μὲν γὰρ βάρος ἀμφὶ τὰ εἴκοσι καὶ πέντε τάλαντα ἦν. ζευγίτου δὲ πύργου, ὥσπερ τραγικῆς σκηνῆς, τῶν ξύλων πάχος ἐχόντων, καὶ εἴκοσιν ἀνδρῶν καὶ ὅπλων τούτοις ἐγένετο ἔλαττον, ἢ πεντεκαί-

δεκα

quantis poterit uiribus. Etenim pater praesentis regis eum amabat. Sed qui nunc regnat, aggressus etiam olim est inter me ac uirum diuortiũ facere. Quare cum existimet eum sibi esse cõtumelia, non sum nescia fore ut libenter sese ad uirum recipiat qualis tu es. Quibus auditis Cyrus, ut ad uirũ mitteret iubebat. Illa aũt misit. At Abradatas ut signa ab uxore cognouit, et alia didicit ut habebant, libenter pergit ad Cyrũ, equos habens circiter mille. Vt autẽ uenit ad Persarũ speculatores, ad Cyrũ mittit qui foret enarrans. Cyrus autẽ iubet eum continuò duci ad uxorẽ. Vt uerò uxor atq; Abradatas uir inuicem se uidere, sese mutuò sunt cõplexi, ut uerisimile est, ex insperato. Exhinc narrat Panthea religionẽ Cyri, et temperantiam, & commiserationẽ erga ipsam. Quae audiens Abradatas, ait: Quid igitur ego, Panthea, sim facturus, quò Cyro & pro te, & pro meipso gratiã referã? Quid aliud, inquit Panthea, quàm ut enitaris similis erga illũ, qualis est ille erga te? Exhinc uenit ad Cyrum Abradatas. quem ut uidit, dextera apprehensa inquit: Pro quibus nos Cyre beneficijs affecisti, non habeo quod sim maius dicturus, quàm quòd tibi me ipsum amicũ do et famulũ et sociũ: et quibuscũq; rebus te uideo studere, in his adiutor tibi enitar esse, quantum praestari à me queat optimus. Ad quem respondit Cyrus: Ego uerò te admitto, & nunc te dimitto unà cum uxore ut coenes: rursus item opus erit ut meo utaris tabernaculo, unà cum tuis meisq; amicis. Exhinc uidens Abradatas Cyrũ studere circa falcatos currus, & circa cataphractos, & equos, et equites, enitebatur ei perficere ad centũ currus ex equitatu suo, illius similes curribus: & ipse ut eorũ ductor parabatur in currũ. Coniugauit aũt currũ suũ quatuor temonibus, & equis octo. At Panthea eius uxor ex pecunijs suis fecit ei aureũ thoraca, & cassidem auream, ac item brachialia: currus autẽ equos aereis omnibus tegumentis instruxit. Et Abradatas quidem haec gerebat. At Cyrus intuitus eius currum cum quatuor temonibus, cogitauit fieri posse ut etiã cum temonibus octo currus instrueretur, ut cum octo boũ paribus ageretur inferius domiciliũ machinarũ. Erat autẽ hic sublatus tris ulnas maximè à terra unà cum rotis. Tales autem turres unà cum ordine sequentis arbitrabatur magno auxilio fore phalangi suae, magno etiam detrimento hostium ordini. Fecit etiam in huiusmodi domicilijs & ambitus uiarum & pinnas, imposuitq; in quamlibet turrim uiros uiginti. Vbi uerò constituit omnia quae ad turris pertinebant, cepit agendi experientiam, & multò facilius agebant octo boum paria turrim & uiros qui erant in turri, quàm pondus impedimentorum singula boum paria. Nam uasorum põdus erat singulis boum paribus circiter quinq; & uiginti talẽta. Turris uerò pondus erat quemadmodũ tragici tabernaculi, crassitudinis lignorũ octo, ac uirorum uiginti armorumque: harum turrium fuit minus quàm quinque et

decem

decem talenta eiq; patri boũ uectura. Vt autem nouit facilem esse uectionem, parabatur perinde ac ducturus eas turris unà cum agmine: existimans in bello parsimoniam esse simul et salutem, & iustitiam, & felicitatem. Per id uerò temporis uenere qui ab Indo pecunias ferrent, eiq; nunciarent, regem Indorũ huiusmodi uerba significare. Mihi Cyre uolupeas est, quod ea quorũ indigebas, mihi nunciaueris: uoloq; tibi hospes esse, mittoq; tibi pecunias: siq; alijs eges, accerse. iussi etiã meis, ut quicquid iubeas, faciant. Quę Cyrus audiẽs: Iubeo igitur uobis, ut alij uestrũm hic maneatis in tabernaculo ad custodiendas pecunias, & uiuendũ quamsuauissimè. Tres uerò mea causa conce[d]atis ad hostes, tanquam ab Indo, de ineunda societate. Cumq; illic didiceritis, quicquid a[g]ant & faciant, quam celerrime & mihi et Indo renũciate. Quibus in rebus si pulchrè mihi obsequiũ praestiteritis, etiã magis ob hãc rem sum uobis gratiã habiturus, quàm quod pecuniã attuleritis. Etenim exploratores seruorũ similes, aliud nihil quod sciant possunt renunciare, quàm quęcunq; nouerint omnes. At uiri quales uos estis, etiã cõsilia sępe discũt. Quę Indi libenter cũ audiissẽt, essentq; hospitio accepti, tũ apud Cyrũ instructi, postridie profecti sunt, pollicẽtes sanè cùm didicerint quęcũq; quiuerint plurima ex hostibus, uenturos se quàm poterũt celerrimè. At Cyrus tũ alijs rebus paratis ad bellũ magnifice quodãmodo, ut erat uir qui nihil parui gerere cogitaret, tũ nõ solũ ea curabat quę socij censuissent, sed contentionẽ etiã inter amicos inuicem ingessit, ut singillatim ipsi apparerẽt et pulcherrime ar[mat]i, et equos ornatissimi & iaculis sagittisq; muni[t]issimi, maximeq; industrij. Hęc autem operatus est uenationẽ educẽs, honorãsq; singillatim uiros fortissimos. Et principes quos diligentis uideret circa hanc rem quo eorũ milites optimi forent, hos etiã laudans ac muneribus donans quibus poterat, incitabat. Quod si quando sacrũ faceret, atq; ageret festũ diem, etiã ex hoc ipso quęcunq; homines meditãtur ad bellandum, horum omnium ludos faciebat, pręmiaq; uincẽtibus munificẽtissime dabat, eratq; in exercitu multa alacritas. Erant autem Cyro iam fere effecta omnia, quę militię habere uellet, pręter machinas. Etenim Persę equites iam implebant ad decẽ millia: et currus falcati quos & ipse parauerat, implebant iam ad centum. Quosq; Abradatas Susius parare aggressus est similes Cyri curribus, & hi absoluti erant ad alios centũ: & currus Medici quos Cyrus in hunc modũ ut mutando formaret, Cyaxari persuaserat, ex Troica et Libyca quadrigarũ forma, implebãt et hi circiter alios centũ. Atq; super camelos constituti erãt uiri bini in unamquãq; sagittarij. Et quamplurima exercitus pars hac erat mẽte tãquã omnino iam uicisset, essentq; res hostiũ nihil. At ubi ita illis affectis uenerũt Indi ex hostibus quos miserat Cyrus speculandi gratia, ac dixerunt Crœsum imperatorem ducemq; lectũ esse uniuersorũ hostium:

δέκα τάλαντα τῷ ἑκάστου ζεύγει τὸ ἀγώγιον. ὡς δὲ ἔγνω εὔπορον οὖσαν τὴν ἀγωγὴν, παρεσκευάζετο ὡς ἅμα ἄξων τοὺς πύργους σὺν τῷ στρατεύματι νομίζων τὴν ἐν πολέμῳ πλεονεξίαν, ἅμα σωτηρίαν τε εἶναι καὶ δικαιοσύνην καὶ εὐδαιμονίαν. ἦλθον δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ χρήματα ἄγοντες, καὶ ἀπήγγελλον αὐτῷ, ὅτι ὁ Ἰνδὸς ἐπέστελλε τοιάδε· ἐγώ, ὦ Κῦρε, ἥδομαι, ὅτι μοι ἐπήγγειλας ὧν ἐδέου, καὶ βούλομαί σοι ξένος εἶναι, καὶ πέμπω σοι χρήματα, κἂν ἄλλων δέῃ μεταπέμπου. ἐπέσταλμαι δὲ τοῖς παρ' ἐμοῦ ποιεῖν, ὅ,τι ἂν σὺ κελεύῃς. ἀκούσας ὁ Κῦρος εἶπε· κελεύω τοίνυν ὑμᾶς τοὺς μὲν ἄλλους μένοντας ἔνθα κατεσκηνώκατε φυλάττειν τὰ χρήματα, καὶ ζῆν ὅπως ὑμῖν ἥδιστόν ἐστι. τρεῖς δέ μοι ἐλθόντες ὑμῶν εἰς τοὺς πολεμίους, ὡς παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ περὶ συμμαχίας. καὶ τὰ ἐκεῖ μαθόντες ὅ,τι ἂν λέγωσί τε καὶ ποιῶσιν, ὡς τάχιστα ἀπαγγείλατε ἐμοί τε καὶ τῷ Ἰνδῷ. κἂν ταῦτά μοι καλῶς ὑπηρετήσητε, ἔτι μᾶλλον ὑμῖν χάριν εἴσομαι τούτου, ἢ ὅτι χρήματα πάρεστε ἄγοντες. καὶ γὰρ οἱ μὲν δούλοις ἐοικότες κατάσκοποι, οὐδὲν ἄλλο δύνανται εἰδότες ἀπαγγέλλειν, ἢ ὅσα πάντες ἴσασιν. οἱ δὲ τοιοῦτοι οἷοί περ ὑμεῖς ἄνδρες, πολλάκις καὶ τὰ βουλεύματα καταμανθάνουσιν. οἱ μὲν δὴ Ἰνδοὶ ἀκούσαντες ἡδέως, καὶ ξενισθέντες τότε παρὰ Κύρῳ συσκευασάμενοι, τῇ ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο, ὑποσχόμενοι ἦ μὴν καταμαθόντες ὅσα ἂν δύνωνται πλεῖστα ἐκ τῶν πολεμίων, ἥξειν ὡς ἂν δύνωνται τάχιστα. ὁ δὲ Κῦρος τά τε ἄλλα πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάζετο μεγαλοπρεπῶς, ὡς δὴ ἀνὴρ οὐδὲν μικρὸν ἐπινοῶν πράττειν. ἐπεμελεῖτο δὲ οὐ μόνον ὧν ἔδοξε τοῖς συμμάχοις, ἀλλὰ καὶ ἔριν ἐνέβαλλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς φίλοις, ὅπως αὐτοὶ ἕκαστοι φανοῦνται καὶ εὐοπλότατοι, καὶ ἱππικώτατοι, καὶ φιλοπονώτατοι. ταῦτα δὲ ἐξειργάζετο ἐπί τε τὰς θήρας ἐξάγων, καὶ τιμῶν τοὺς κρατίστους ἑκάστους. καὶ τοὺς ἄρχοντας δὲ οὓς ἑώρα ἐπιμελουμένους τούτου, ὅπως οἱ αὐτῶν κράτιστοι ἔσονται στρατιῶται, καὶ τούτους ἐπαινῶν παρώξυνε, καὶ χαριζόμενος αὐτοῖς ὅ,τι δύναιτο. εἰ δέ ποτε θυσίαν ποιοῖτο καὶ ἑορτὴν ἄγοι, καὶ ἐν ταύτῃ ὅσα πολέμου ἕνεκα μελετῶσιν οἱ ἄνθρωποι, πάντων τούτων ἀγῶνας ἐποίει, καὶ ἆθλα τοῖς νικῶσι μεγαλοπρεπῶς ἐδίδου, καὶ ἦν πολλὴ εὐθυμία ἐν τῷ στρατεύματι. τῷ δὲ Κύρῳ σχεδόν τι ἤδη ἀποτετελεσμένα ἦν, ὅσα ἐβούλετο ἔχων στρατεύεσθαι, πλὴν τῶν μηχανῶν. καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ἱππεῖς ἐκπλεῳ ἤδη ἦσαν εἰς τοὺς μυρίους· καὶ τὰ ἅρματα τὰ δρεπανηφόρα, ἅ τε αὐτὸς κατεσκεύασεν, ἐκπλεῳ ἤδη ἦν εἰς τὰ ἑκατόν. ἅ τε Ἀβραδάτας ὁ Σούσιος ἐπεχείρησε κατασκευάζειν ὅμοια τοῖς Κύρου, καὶ ταῦτα ἔκπλεα ἦν εἰς ἄλλα ἑκατόν. καὶ τὰ Μηδικὰ δὲ ἅρματα ἐπεπείκει Κῦρος Κυαξάρην, εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον μετασκευάσαι ἐκ τῆς Τρωϊκῆς καὶ Λιβυκῆς διφρείας, καὶ ἔκπλεα καὶ ταῦτα ἦν εἰς ἄλλα ἑκατόν. καὶ ἐπὶ τὰς καμήλους δὲ ἐτέταγμένοι ἦσαν ἄνδρες δύο ἐφ' ἑκάστην τοξόται. καὶ ὁ μὲν πλεῖστος στρατὸς οὕτως εἶχε τὴν γνώμην, ὡς ἤδη παντελῶς κατακρατηκὼς, καὶ οὐδὲν ὄντα τὰ τῶν πολεμίων. ἐπεὶ δὲ οὕτω διακειμένων, ἦλθον οἱ Ἰνδοὶ ἐκ τῶν πολεμίων, οὓς ἐπεπόμφει Κῦρος ἐπὶ κατασκοπὴν, καὶ ἔλεγον, ὅτι Κροῖσος μὲν ἡγεμὼν καὶ στρατηγὸς πάντων ᾕρημένος εἴη

τῶν πολεμίων. δεδογμένον δ' ἂν πᾶσι τοῖς συμμάχοις βασιλεῦσι, πάσῃ δυνάμει ἕκαστον παρεῖναι. χρήματα δὲ εἰσφέρειν πάμπολλα. ταῦτα δὲ τελεῖν καὶ μισθουμένους οὓς δύναιντο, καὶ δωρουμένους οἷς δέοι. ἤδη δὲ καὶ μεμισθωμένους εἶναι, πολλοὺς μὲν Θρᾳκῶν μαχαιροφόρους. αἰγυπτίους δὲ προσπλεῖν. καὶ ἀριθμὸν ἔλεγον εἰς δώδεκα μυριάδας σὺν ἀσπίσι ποδήρεσι, καὶ δόρασι μεγάλοις, οἷάπερ καὶ νῦν ἔχουσι καὶ κοπίσι. προσπλεῖν δὲ καὶ κυπρίων στράτευμα. παρεῖναι δὲ ἤδη καὶ κίλικας πάντας, καὶ φρύγας ἀμφοτέρους, καὶ λυκάονας, καὶ παφλαγόνας, καὶ καππαδόκας, καὶ ἀραβίους, καὶ φοίνικας, καὶ σὺν τῷ βαβυλῶνος ἄρχοντι, τοὺς ἀσσυρίους, καὶ ἴωνας δὲ καὶ αἰολέας· καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς ἕλληνας, τοὺς ἐν τῇ ἀσίᾳ ἐποικοῦντας, σὺν κροίσῳ ἠναγκάσθαι ἕπεσθαι. πεπομφέναι δὲ κροῖσον καὶ εἰς λακεδαίμονα περὶ συμμαχίας. συλλέγεσθαι δὲ τὸ στράτευμα ἀμφὶ τὸν πακτωλὸν ποταμόν. προϊέναι δὲ μέλλειν αὐτοὺς εἰς θύμβραρα, ἔνθα καὶ νῦν ὁ σύλλογος τῶν ὑπὸ βασιλέα βαρβάρων τῶν κάτω συρίας. καὶ ἀγορὰν πᾶσι παρηγγέλθαι ἐνταῦθα κομίζειν. σχεδὸν δὲ τούτοις ταὐτὰ ἔλεγον καὶ οἱ αἰχμάλωτοι. ἐπεμελεῖτο γὰρ ὁ κῦρος, ὅπως ἁλίσκοιντο, παρ' ὧν ἔμελλε πεύσεσθαί τι. ἔπεμπε δὲ καὶ δούλοις ἐοικότας κατασκόπους, ὡς αὐτομόλους. ὡς οὖν ἤκουσε ταῦτα ὁ στρατὸς τοῦ κύρου, ἐν φροντίδι τε ἕκαστος ἐγίγνετο ὥσπερ εἰκός. ἡσυχαίτεροί τε ἢ ὡς εἰώθεσαν διεφοίτων, φαιδροί τε οἱ πολλοὶ οὐ πάνυ ἐφαίνοντο, ἐκυκλοῦντό τε, καὶ μεστὰ ἦν πάντα ἀλλήλους ἐρωτώντων περὶ τούτων καὶ διαλεγομένων. ὡς δὲ ᾔσθετο ὁ κῦρος φόβον διαθέοντα ἐν τῇ στρατιᾷ, συγκαλεῖ τούς τε ἄρχοντας τῶν στρατευμάτων, καὶ πάντας ὁπόσων ἀθυμούντων, βλάβη ἐδόκει τισὶ γίγνεσθαι, καὶ προθυμουμένων, ὠφέλεια. προεῖπε δὲ τοῖς ὑπηρέταις καὶ ἄλλος εἴ τις βούλοιτο τῶν ὁπλοφόρων προσίστασθαι ἀκουσόμενος τῶν λόγων, μὴ κωλύειν. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες σύμμαχοι, ἐγώ τοι ὑμᾶς συνέλεξα. ἰδών τινὰς ὑμῶν, ἐπεὶ αἱ ἀγγελίαι ἦλθον ἐκ τῶν πολεμίων, πάνυ ἐοικότας πεφοβημένοις ἀνθρώποις. δοκεῖ γάρ μοι θαυμαστὸν εἶναι, εἴ τις ὑμῶν ὅτι μὲν οἱ πολέμιοι λέγονται συλλέγεσθαι δέδοικεν· ὅτι δὲ ἡμεῖς πολὺ μὲν πλείους συνειλέγμεθα νῦν, ἢ ὅτε ἐνικῶμεν ἐκείνους, πολὺ δὲ ἄμεινον σὺν θεῷ παρεσκευάσμεθα νῦν ἢ πρόσθεν. ταῦτα δὲ ὁρῶντες οὐ θαρρεῖτε; ὦ πρὸς θεῶν, ἔφη, τί δῆτ' ἂν ἐποιεῖτε οἱ νῦν δεδιότες, εἰ ἤγγελλόν τινες τὰ παρ' ἡμῖν νῦν ὄντα, ταῦτα ἀντίπαλα ἡμῖν προσιόντα. καὶ πρῶτον μὲν ἀκούοντες, ἔφη, ὅτι οἱ πρόσθεν νικήσαντες ἡμᾶς, οὗτοι πάλιν ἔχοντες καὶ τῇ τότε νίκην, ἣν ἐκτήσαντο. ἔπειτα δὲ οἱ τότε ἐκκόψαντες τῶν τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν τὰς ἀκροβολίσεις, νῦν οὗτοι ἔρχονται, καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τούτοις πολλαπλάσιοι. ἔπειτα δὲ ὥσπερ οὗτοι ὁπλισάμενοι τοὺς πεζοὺς τότε ἐνίκων, νῦν οὕτω καὶ οἱ ἱππεῖς αὐτῶν παρεσκευασμένοι πρὸς τοὺς ἱππέας προσέρχονται. καὶ τὰ μὲν τόξα καὶ ἀκόντια ἀποδεδοκιμάκασι, παλτὸν δὲ ἓν ἰσχυρότερον ἕκαστος λαβὼν, προσελαύνειν διανενόηνται, ὡς

hostium. quodque decretum esset regibus ut socijs omnibus, ut omnes cum totis uiribus adessent, inferrēque pecunias admodum multas. Has autem perficere, & mercede conducere quos possent, et donare quibus opus esset: iamque mercede cōductos esse permultos, ex Thracibus quidem gladijs armatos. Adnauigare praeterea Aegyptios, quorum numerum dicerent circiter centum uiginti millia, unà cum scutis ad pedes tendentibus, atque magnis hastis quas etiam nunc habent, & mucronibus. Insuper Cypriorum exercitum adnauigare, iamque adesse omnes Cilicas, & utrosque Phrygas, & Lycaonas, & Paphlagonas, & Cappadocas, & Phoenicas, & unà cum Babylonis principe Assyrios, Ionasque & Aeoles, atque omnis ferè Graecos Asiae incolas, unà cum Croeso sese qui coactos esse, misisseque Croesum etiam ad Lacedaemonios de societate. Cogi autem exercitum circa Pactolum flumen, eosque processuros in Thymbraram, ubi etiam nunc conuentus est barbarorum habitantium inferiorem Syriam, qui sunt sub rege: omnibusque iussum esse huc portare commeatum. Quae eadem ferè dicebant etiam captiui. Curabat enim hoc item Cyrus, ut hi caperentur, ex quibus discere quicquam posset. Mittebat etiam speculatores seruis similes tanquam transfugas. Vt igitur exercitus Cyri haec audiuit, sollicitus esse coepit, ut erat consentaneum, inceadebantque omnes maiore cum silentio quàm consueuerant. neque uidebantur admodum hilares, sed tristes potius. Erantque plena omnia sese interrogantium inuicem de omnibus rebus, atque disserentium. At Cyrus ut sensit metum per exercitum discurrentem, tum agminum principes conuocat, tum etiam omnes quorumcunque ubi minus fiderent, detrimentum aliquod esse uidebatur: ac item utilitas, ubi alacri forent animo: pronunciauitque ministris, si quis etiam alius ex militibus adesse uellet, quae loqueretur auditurus, eum ne arcerent. Vbi autem conuenissent, ita est loquutus:

ORATIO CYRI.

Viri socij, ego uos conuocaui, quoniam uidissem uestrûm quosdam, posteaquam nuncij ex hostibus sunt allati, admodum similis esse hominibus his qui metuant. Videtur enim mihi mirandum esse, si quis uestrûm idcirco timet, quoniam coguntur hostes. Quod autem nos multo plures congregati nunc sumus, quàm quo tempore illos uicimus, multo etiam melior pro diuina benignitate nunc exercitus nobis est quàm antea, haec uos uidentes non esse bono animo. O per deos immortales quid tandem faceretis, qui hoc tempore formidatis, si qui nunciarent quae nunc apud nos sunt, haec nobis aduersa aduentare? Ac primum audiretis, quod qui prius nos uicissent, hi ueniunt rursus eam in animis habentes uictoriam, quam olim essent adepti. Dein, quod qui tum sagittarijs iaculatoresque arces excussissent, hi nunc ueniunt, alijque his similes multo plures. Dein, quemadmodum hi armati peditibus tum uicere, nunc ita & eorum equites instructi aduersus equites aduentant, & arcubus iaculisque contemptis, uno ualido quisque accepto pilo, adequitare cogitat,

ut cominus preliaturus. Praeterea ueniunt currus, qui non ita statuentur ut antea conuersi tanquam in fugam, sed equi quoque qui sunt ad currus, armantur loricis, & aurigae in turribus stant ligneis, quibus eminentia omnia loricis sunt cassidibusque armata, atque falces ferreae axibus sunt accommodatae, ut hi quoque impetum faciant continuo in aduersariorum ordines. Praeterea cameli sunt inter eos in quibus adoriuntur, quarum quanque ne centeni quidem equi uisu sustineant. Insuper turres agunt, à quibus suis auxilium ferent. Vos autem iaciendo impedient aduersus eos pugnare, ex aequo loco. Si quis igitur nunciaret nobis haec esse in hostibus, qui nunc metuitis, quid essetis facturi, quando allatis nuncijs quod Croesus lectus sit hostium dux, qui eo est Syris ignauior, quo Syri quidem pugna uicti fugerunt, at Croesus cum eos uictos uidisset, pro ope ferenda socijs, in fugam est uersus. Dein etiam nunciatur hostes ipsos, quoniam non ducant sese satis esse qui nobiscum pugnent, alios mercede conducere, tanquam pro se melius pugnaturos quàm ipsi sint. Haec quidem cum sint huiusmodi, uidentur esse formidabilia, nostra autem contemnenda. Hos ego affirmo, ô uiri, mittendos esse ad aduersarios: longe enim magis nobis apud illos si fuerint, quàm praesentes sint profuturi. Quae Cyrus ubi dixisset, Chrysantas Perses surrexit, qui in hunc modum locutus est:

CHRYSANTAE ORATIO.

Ne te Cyre miratio capiat, si qui nuncijs auditis tristi facie uisi sunt. Non enim quod metuerint, ita sunt affecti, sed grauiter ferêtes, quemadmodum si quibusdam uolentibus existimantibusq; iam prandium ire, opus aliquod enuncietur, quod necesse sit ante prandium efficere, nemo, mea sententia, haec audiens laetaretur: ita etiam nos arbitrâtes fore iam ut ditemur, ubi audiuimus esse reliquum opus quod efficere nos oporteat, facie turbati sumus, haud id quidem quod metuamus, sed quod iam etiam factum hoc uelimus. Enimuero posteaquam non de Syria solum certabimus, ubi triticum est multum, & pecudes, palmaeq; fructiferae: uerùm de Lydia quoque, ubi multum est uinum, multae fici, multum oleum, mareq; alluit per quod plura aduehuntur, quàm quotquot quisquam est bona intuitus. Haec nos cogitantes non amplius grauiter ferimus, sed audemus quàm celerrime, quo celerius his quoque Lydijs fruamur bonis. Chrysantas quidem locutus est: socij uerò omnes & eo sermone delectati sunt, eûq; laudarunt. Atqui, inquit Cyrus, mihi uidetur ô uiri fortissimi, esse aduersus eos quamcelerrimè eundum, quo illos euntes anteuertamus, si fieri possit, ubi necessaria colligunt. Dein quo celerius iuerimus, eò pauciora adesse illis inueniemus, abesse autem plura. Equidem ita dico, quod si quis aliter sentit, aut tutius esse, aut facilius nobis, sane doceat. Sed posteaquam multi comprobauere, quamprimum pergere oportere aduersus hostes, nemoque contradiceret, hinc Cyrus huiusmodi uerba facere est aggressus:

ὡς ἐκ χειρὸς τὴν μάχην ποιησόμενος. ἔτι δὲ ἅρματα ἔρχεται οὐχ οὕτως ἑστηξόμενα ὥσπερ πρόσθεν ἀπεστραμμένα ὡς εἰς φυγήν, ἀλλ' οἵ τε ἵπποι εἰσὶ κατατεθωρακισμένοι ἐν τοῖς ἅρμασιν, οἱ τε ἡνίοχοι ἐν πύργοις ἑστᾶσι ξυλίνοις, τὰ ὑπερέχοντα ἅπαντα συνεστεγασμένοι θώραξι καὶ κράνεσι, δρέπανά τε σιδηρᾶ περὶ τοῖς ἄξοσι προσήρμοσται, ὡς ἐλῶντες καὶ οὗτοι εὐθὺς εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐναντίων. πρὸς δ' ἔτι κάμηλοι εἰσὶν αὐτοῖς, ἐφ' ὧν προσελῶσιν, ὧν μίαν ἑκάστην ἑκατὸν ἵπποι οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ἰδόντες. ἔτι δὲ πύργους ἔχοντες προσίασιν, ἀφ' ὧν τοῖς μὲν ἑαυτῶν ἀρήξουσιν, ὑμᾶς δὲ βάλλοντες κωλύσουσιν ἐν τῷ ἰσοπέδῳ μάχεσθαι. ταῦτα ἤγγελλέ τις ὑμῖν ἐν τοῖς πολεμίοις ὄντα, οἱ νῦν φοβούμενοι, τί ἂν ἐποιήσατε, ὁπότε ἀπαγγελλομένων ὅτι Κροῖσος μὲν ᾕρηται τοῖς πολεμίοις στρατηγός, ὃς τοσούτῳ Σύρων κακίων ἐγένετο, ὅσῳ Σύροι μὲν μάχῃ ἡττηθέντες ἔφυγον, Κροῖσος δὲ ἰδὼν ἡττημένους, ἀντὶ τοῦ ἀρήγειν τοῖς συμμάχοις, φεύγων ᾤχετο. ἔπειτα δὲ διαγγέλλεται δήπου, ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ πολέμιοι, οὐχ ἱκανοὶ ἡγοῦνται ὑμῖν εἶναι μάχεσθαι, ἄλλους δὲ μισθοῦνται, ὡς ἄμεινον μαχουμένους ὑπὲρ σφῶν, ἢ αὐτοί. εἰ μέντοι τισὶ ταῦτα μὲν δοκεῖ τοιαῦτα ὄντα δεινὰ εἶναι, τὰ δὲ ἡμέτερα φαῦλα, τούτους ἐγώ φημι χρῆναι, ὦ ἄνδρες, ἀφεῖναι εἰς τοὺς ἐναντίους. πολὺ γὰρ ἐκεῖ ὄντες, πλείω ἂν ἡμᾶς ὠφελοῖεν, ἢ παρόντες. ἐπεὶ ταῦτα εἶπεν ὁ Κῦρος, ἀνέστη Χρυσάντας ὁ Πέρσης, καὶ ἔλεξεν ὧδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΧΡΥΣΑΝΤΑ.

Ὦ Κῦρε, μὴ θαύμαζε εἴ τινες ἐσκυθρώπασαν ἀκούσαντες τῶν ἀγγελλομένων. οὐ γὰρ φοβηθέντες οὕτω διετέθησαν, ἀλλ' ἀχθεσθέντες· ὥσπερ γε, ἔφη, εἰ τινῶν βουλομένων τε καὶ οἰομένων ἤδη ἀριστήσειν, ἐξαγγελθείη τι ἔργον, ὃ ἀνάγκη εἴη πρὸ τοῦ ἀρίστου ἐξεργάσασθαι, οὐδεὶς ἂν οἶμαι ἥδοιτο ἀκούσας. οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἤδη οἰόμενοι πλουτήσειν, ἐπεὶ ἠκούσαμεν, ὅτι ἐστί τι λοιπὸν ἔργον, ὃ δεῖ ἐξεργάσασθαι, συνεσκυθρωπάσαμεν, οὐ φοβούμενοι, ἀλλὰ πεποιῆσθαι ἂν ἤδη καὶ τοῦτο βουλόμενοι. ἀλλὰ γὰρ ἐπεὶ οὐ περὶ Συρίας μόνον ἀγωνιούμεθα, ὅπου σῖτος πολὺς καὶ πρόβατά ἐστι καὶ φοίνικες οἱ καρποφόροι, ἀλλὰ καὶ περὶ Λυδίας, ἔνθα πολὺς μὲν οἶνος, πολλὰ δὲ σῦκα, πολὺ δὲ ἔλαιον, θάλαττα δὲ προσκλύζει, καθ' ἣν πλείω ἔρχεται, ἢ ὅσα τις ἑώρακεν ἀγαθά. ταῦτα, ἔφη, ἐννοούμενοι, οὐκέτι ἀχθόμεθα, ἀλλὰ θαρροῦντες ὡς τάχιστα, ἵνα θᾶττον καὶ τῶν Λυδίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν. ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. οἱ δὲ σύμμαχοι πάντες ἥσθησάν τε τῷ λόγῳ, καὶ ἐπῄνεσαν. καὶ μὴν δή, ἔφη ὁ Κῦρος, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ μοι ἰέναι ἐπ' αὐτοὺς ὡς τάχιστα, ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὺς φθάσωμεν ἀφικόμενοι ἢν δυνώμεθα, ὅπου τὰ ἐπιτήδεια αὐτοῖς συλλέγεται. ἔπειτα δὲ ὅσῳ ἂν θᾶττον ἴωμεν, τοσούτῳ μείονα μὲν τὰ παρόντα αὐτοῖς εὑρήσομεν, πλείω δὲ τὰ ἀπόντα. ἐγὼ μὲν δὴ οὕτω λέγω. εἰ δέ τις ἄλλως πως γιγνώσκει, ἢ ἀσφαλέστερον εἶναι, ἢ ῥᾷον ἡμῖν, διδασκέτω. ἐπεὶ δὲ συνηγόρευον μὲν πολλοί, ὡς χρεὼν εἴη ὅτι τάχιστα πορεύεσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀντέλεγε δ' οὐδείς, ἐκ τούτου δὴ ὁ Κῦρος ἤρχετο λόγου τοιοῦδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες σύμμαχοι, αἱ μὲν ψυχαὶ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ ὅπλα, οἷς δεήσει χρῆσθαι, ἐκ πολλοῦ ἡμῖν σὺν θεῷ παρεσκεύασται. νῦν δὲ τὰ ἐπιτήδεια δεῖ εἰς τὴν ὁδὸν συσκευάζεσθαι, αὐτοῖς τε ἡμῖν, καὶ ὁπόσοις τετράποσι χρώμεθα, μὴ μεῖον εἴκοσιν ἡμερῶν. ἐγὼ γὰρ λογιζόμενος εὑρίσκω πλέον ὂν, ἢ πεντεκαίδεκα ἡμερῶν ἐσομένην ὁδὸν, ἐν ᾗ οὐδὲν εὑρήσομεν τῶν ἐπιτηδείων. ἀνεσκεύασται γὰρ τὰ μὲν ὑφ᾽ ἡμῶν, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων ὅσα ἐδύναντο. συσκευάζεσθαι οὖν χρὴ σῖτον μὲν ἱκανόν. ἄνευ γὰρ τούτου οὔτε μάχεσθαι, οὔτε ζῆν δυναίμεθα. οἶνον δὲ τοσοῦτον χρὴ ἔχειν ἕκαστον, ὅσον ἱκανὸν ἔσται, ἐθίσαι ἡμᾶς αὐτοὺς ὑδροποτεῖν. πολλὴ γάρ ἐστι τῆς ὁδοῦ ἄοινος, εἰς ἣν οὐδ᾽ ἂν πάνυ πολὺν οἶνον συσκευασώμεθα διαρκέσει. ὡς οὖν μὴ ἐξαπίνης, ἄοινοι γενόμενοι νοσήμασι περιπίπτωμεν, ὧδε χρὴ ποιεῖν, ἐπὶ τῷ σίτῳ νῦν εὐθὺς ἀρχώμεθα πίνειν ὕδωρ, τοῦτο γὰρ ἤδη ποιοῦντες, οὐ πολὺ μεταβαλοῦμεν. καὶ γὰρ ὅστις ἀλφιτοσιτεῖ, ὕδατι μεμαγμένην ἀεὶ τὴν μᾶζαν ἐσθίει. καὶ ὅστις ἀρτοσιτεῖ, ὕδατι δεδευμένον τὸν ἄρτον. καὶ τὰ ἑφθὰ δὲ πάντα, μεθ᾽ ὕδατος τοῦ πλείστου ἐσκεύασται. μετὰ δὲ τὸν σῖτον ἐὰν οἶνον ἐπιπίνωμεν, οὐδὲν μεῖον ἔχουσα ἡ ψυχὴ ἀναπαύσεται. ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ μετὰ τὸ δεῖπνον ἀφαιρεῖν χρὴ, ἕως ἂν λάθωμεν ὑδροπόται γενόμενοι. ἡ γὰρ κατὰ μικρὸν μετάλλαξις πᾶσαν ποιεῖ φύσιν ὑποφέρειν τὰς μεταβολάς. διδάσκει δὲ καὶ ὁ θεὸς ἀπαγαγὼν ἡμᾶς κατὰ μικρὸν ἔκ τε τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ ἀνέχεσθαι ἰσχυρὰ θάλπη, καὶ ἐκ τοῦ θάλπους εἰς τὸν ἰσχυρὸν χειμῶνα· ὃν χρὴ μιμουμένους εἰς ὃ δεῖ ἐλθεῖν, προειθισμένους ἡμᾶς ἀφικνεῖσθαι. καὶ τὸ τῶν στρωμάτων δὲ βάρος εἰς τὰ ἐπιτήδεια καταδαπανᾶτε. τὰ μὲν γὰρ ἐπιτήδεια περιττεύοντα οὐκ ἄχρηστα ἔσται. στρωμάτων δὲ ἐνδεηθέντες, μὴ δείσητε ὡς οὐχ ἡδέως καθευδήσετε· εἰ δὲ μὴ, ἐμὲ αἰτιᾶσθε. ἐσθὴς μέντοι ὅτῳ ἂν ἀφθονωτέρα ὑπάρχῃ, πολλὰ καὶ ὑγιαίνοντι καὶ κάμνοντι ἐπικουρεῖ. ὄψα δὲ χρὴ συνεσκευάσθαι, ὅσα ἐστὶν ὀξέα ἐπὶ πλεῖστον καὶ δριμέα, καὶ ἁλμυρά. ταῦτα γὰρ ἐπὶ σῖτόν τε ἄγει, καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀρκεῖ. ὅταν δ᾽ ἐκβαίνωμεν εἰς ἀκέραια, ὅπου ἡμᾶς εἰκὸς ἤδη σῖτον λαμβάνειν, χειρομύλας χρὴ αὐτόθεν παρασκευάσασθαι, αἷς σιτοποιησόμεθα. τοῦτο γὰρ κουφότατον τῶν σιτοποιικῶν ὀργάνων. συνεσκευάσθαι δὲ χρὴ καὶ ὧν ἀσθενοῦντες δέονται ἄνθρωποι. τούτων γὰρ ὁ μὲν ὄγκος μικρότατος. ἢν δὲ τύχη τοιαύτη γένηται, μάλιστα δέοιτ᾽ ἄν. ἔχειν δὲ χρὴ καὶ ἱμάντας. τὰ γὰρ πλεῖστα καὶ ἀνθρώποις καὶ ἵπποις ἱμᾶσιν ἤρτηται. ὧν τριβομένων καὶ καταρρηγνυμένων, ἀνάγκη ἀργεῖν, ἢν μή τις ἔχῃ περίζυγα. ὅστις δὲ πεπαίδευται καὶ παλτὸν ξύσασθαι, ἀγαθὸν καὶ ξυήλης μὴ ἐπιλαθέσθαι, ἀγαθὸν δὲ καὶ ῥίνην φέρεσθαι. ὁ γὰρ λόγχην ἀκονῶν, ἐκεῖνος καὶ τὴν ψυχήν τι παρακονᾷ. ἔπεστι γάρ τις αἰσχύνη, λόγχην ἀκονῶντα, κακὸν εἶναι. ἔχειν δὲ χρὴ καὶ ξύλα περιττὰ, καὶ ἅρμασι καὶ ἁμάξαις. ἐν γὰρ πολλαῖς πράξεσι, πολλὰ ἀνάγκη καὶ τὰ ἀπαγορεύοντα εἶναι. ἔχειν δὲ δεῖ καὶ τὰ ἀναγκαιότατα ὄργανα ἐπὶ ταῦτα πάντα. οὐ γὰρ πανταχοῦ χειροτέχναι παραγίνονται. τὸ δ᾽ ἐφ᾽ ἡμέραν ἀρκέσον, ὀλίγοι τινὲς, οἳ οὐχ ἱκανοὶ ποιῆσαι. ἔχειν δὲ χρὴ καὶ ἄμην καὶ σμινύην ἐπὶ ἅμαξαν ἑκάστην,

καὶ

CYRI CONCIO.

Viri socij, animi quidem corporaq; & arma, quibus utendum sit, tandiu nobis diuina ope parata sunt. Nunc uerò necessaria ad iter sunt paranda, tum nobisipsis, tum etiã quibuscũq; utimur quadrupedibus: nec ea minus quã dierum uiginti. Ego enim mecũ ipse supputans, inuenio pluriũ quã quindecim dierũ iter fore, quo quidẽ in uiere rerũ necessariarum inuenturi nihil sumus. Sublata enim sunt partim à nobis, partim ab hostibus, quæcunq; potuerunt. Parandũ est igitur satis cibi: nã sine cibo neq; pugnare, nec uincere possimus. Vini aũt tãtum cuiq; est habendũ, quantũ satis futurũ sit ad assuefaciendos nos aquã bibere: multũ enim erit itineris qđ uino caret. ad quod ipsum neq; si admodũ uini multũ parauerimus, satis facturũ est. Ne igitur, si repẽte uino caruerimus, incidamus in morbos, ita faciundũ est. Inter uescẽdum incipiamus cõtinuò aquã bibere: hoc enim iam facientes, nõ admodum mutabimur. Etenim qui farinæ utitur cibo, uescitur semper massa aquæ mista: & qui panis utitur cibo, uescitur pane aqua irrigato. Et elixa omnia cũ aqua plurima sunt parata. Post panificiũ aũt si uinũ addimus potui, nihilo deterius habens, animus quiescet. Dein uerò post cœnã quoq; oportet uinũ tollere, donec didicerimus fieri aquæbibi. NAM mutatio quæ fit paulatim, efficit ut omnis natura mutationes ferat. Docet præterea deus ipse, qui paulatim nos deducit ex hyeme ad uehemẽtis æstus tolerandos, ex æstu in hyemẽ uehementẽ: quem imitantes, ad quod eundum est, assuefacti antea ire nos debemus. Atq; stratorum põdus in res necessarias cõsumite: necessaria enim si supersint, haut erunt inutilia. Stratorũ aũt indigentes, ne metuite quo minus libenter sitis dormituri: sin secus fuerit, me accusate. Vestis enim cui sit abundantior, plurimo auxilio est & ei qui bene ualet, & ei qui ægrotat. Obsonia uerò parare oportet, quæcunq; acuta sunt plurimum, & mordacia & salsa: hæc enim et agunt ad cibum, et diutissime sufficiunt. Cum uerò excesserimus in loca integra ac salubria, ubi uerisimile sit iam nos frumentum capere, inde pistrinos parate quibus cibum faciamus. hoc enim eorum quibus fit cibus, leuissimum est instrumentum. Parata etiam una sint ea, quibus ægroti homines egent: horum enim cumulus minimus est. Quòd si talis fortuna sit, ijs maxime opus erit. Habenda etiam sunt cingula ac lora: plurima & hominibus & equis hisce perficiuntur: quib. attritis ac fractis necesse est cunctari, nisi quis habeat cingula. Qui uerò didicit pilum polire, bonũ est ne dolubræ obliuiscatur: bonũ etiam ut limã ferat. Acuens enim lanceã, animũ quoq; quodãmodo exacuit: additur enim quidam pudor, cum timidum esse, qui lanceam acuit. Habenda sunt præterea ligna quamplurima, & in curribus & in plaustris. Nam in actionibus multis, multa autem sint necesse est, quæ desunt. Habenda sunt præterea instrumenta maximè necessaria ad hæc omnia: non enim ubiq; opifices sunt. Quod autẽ in diem sit satis, pauci quidam ad id faciundum sufficiunt. Habendum etiam est sarculum & bidens in quolibet plaustro.

Sunt

Sunt etiam in iumentis bipennes falcesque habendæ: hæc enim cuique etiam priuatim usui sunt, & publice sæpe utilitatem afferunt. Et quæcunque ad alimentum necessaria sunt, uos militum duces exquirite ab ijs quibus præestis. Non enim prætereundum est, cui aliquid horum sit opus, nos enim horum indigebimus. Quæcunque uerò iumentis iubeo habenda, uos qui his præestis qui ferunt impedimenta, exquirite: & qui ijs caruerit, cogite ut paret. Vos item qui præestis itinerum ducibus, habetote descriptos à me eos, qui reprobati sunt & ex iaculatoribus, & ex sagittarijs, & ex funditoribus. Hi qui ex iaculatoribus securim habent, ad incidenda ligna cogendi sunt in expeditionem ut eant cum securi: sagittarij uerò cum bidente, ac funditores cum sarculo. Hi uerò hæc habentes ante plaustra secundum alas debent proficisci, quo si quod opus sit ad faciundum uiam, continuo extis ad operandum. Et ego si qua re egeam, ut uideam unde oporteat & capere hæc & uti. Ducam etiam eos qui sunt in militari ætate cum instrumentis, ærarios fabros, cerdones, quò nihil desit, si quid talium artium in expeditione opus sit. hi uero soluentur ab ordine armigero. Quæ autem sciunt, mercede ei ministrantes qui uelit, erunt in constituto loco. Quod si quis etiam mercator sequi uelit aliquid uenditurus, habeat res necessarias antedictorum dierum. Quod si deprehendatur aliquid uendere, priuabitur rebus omnibus. Vbi uero hi dies præterierint, uendat pro uoluntate. Quicunque præterea mercator plurimum commeatum attulerit, hic & à socijs & à me dona honoremq; consequetur. Si quis uero putat ob mercaturam pecunijs pluribus egere, hic adductis qui sint & notitiam facient & uadimonium ueniendi prorsus cũ exercitu, eas à nobis capiat. Ego igitur hæc pronuncio. Quod si quis aliud quicquam necessarium intuetur, mihi significet. Et uos quidem abite atque paramini. Ego gratia hinc soluendi sacrificabo. cumq; res diuinæ rectè habebunt, significabimus. Adsint etiam omnes ad constitutum locum cum rebus antedictis apud duces suos. Vos autem duces ubi quisq; instruxeritis uestrũ ordinem, omnes ad me conuenite, quo singuli locos uestros intelligatis. Quibus auditis illi parabantur, Cyrus uero sacrificabat. Vbi sacrificia bene habuerunt, Cyrus mouit unà cum agmine. Ac primo quidem die locauit castra ut potuit proximè, quo si quid quisquam oblitus esset, id repeteret: ac si quis nosset ulla sibi re opus esse, hanc item pararet. Et Cyaxares tertiam habens Medorum partem restitit, quo neque domi res solæ essent. Cyrus uero pergebat quam poterat celerrimè, habens equites quidem primos, & ante hosce exploratores: speculatoresque semper præmittens ad loca anteriora ad speculandum aptissima. Post hos uero agebat impedimenta, faciens ubi campus esset multos globos plaustrorum impedimentorumque. Retro phalanx sequebatur, ac si quid impedimentorum relictum esset, qui princeps incideret, curabant ne proficisci impedirentur. Et ubi uia esset angustior, armati milites

καὶ κατὰ τὸ νωτοφόρον δεῖ ἀξίνην καὶ δρέπανον. ταῦτα γὰρ καὶ ἰδίᾳ χρήσιμα ἑκάστῳ, καὶ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ πολλάκις ὠφέλιμα γίγνεται. τὰ μὲν οὖν εἰς τροφὴν δέοντα, οἱ ἡγεμόνες τῶν ὁπλοφόρων ἐξετάζετε τοὺς ὑφ' ὑμῖν αὐτοῖς. οὐ γὰρ δεῖ παρορᾶν, ὅτου ἄν τις ἐνδέῃ τούτων. ἡμεῖς γὰρ τούτων ἐνδεεῖς ἐσόμεθα. ὅσα δὲ καὶ τὰ ὑποζύγια κελεύω ἔχειν, ὑμεῖς οἱ τῶν σκευοφόρων ἄρχοντες, ἐξετάζετε· καὶ τὸν μὴ ἔχοντα, κατασκευάζεσθαι ἀναγκάζετε. ὑμεῖς δ' αὖ οἱ τῶν ὁδοποιῶν ἄρχοντες, ἔχετε μὲν ἀπογεγραμμένους παρ' ἐμοῦ τοὺς ἀποδεδοκιμασμένους, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀκοντιστῶν, καὶ τοὺς ἐκ τῶν τοξοτῶν, καὶ τοὺς ἐκ τῶν σφενδονητῶν. τούτους οὖν χρὴ τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν ἀκοντιστῶν, πέλεκυν ἔχοντας ξυλοκόπον, ἀναγκάζειν στρατεύεσθαι· τοὺς δ' ἐκ τῶν τοξοτῶν, σμινύην· τοὺς δ' ἀπὸ τῶν σφενδονητῶν, ἄμην. τούτους δ' ἔχοντας ταῦτα, πρὸ τῶν ἁμαξῶν κατ' ἴλας πορεύεσθαι. ὅπως ἤν τι δέῃ ὁδοποιίας, εὐθὺς ἐνεργοὶ ὦσι. καὶ ἐγὼ ἤν τι δέωμαι, ὅπως εἰδῶ, ὁπόθεν δεῖ λαβόντα τούτοις χρῆσθαι. ἄξω δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἡλικίᾳ σὺν τοῖς ὀργάνοις, χαλκέας τε καὶ τέκτονας καὶ σκυτοτόμους, ὅπως ὁπόσα ἂν δέηται καὶ τοιούτων τεχνῶν ἐν τῇ στρατιᾷ, μηδὲν ἐλλείπηται. οὗτοι δὲ ὁπλοφόρου μὲν τάξεως ἀπολελύσονται. ἃ δ' ἐπίστανται, τῷ βουλομένῳ μισθοῦ ὑπηρετοῦντες, ἐν τῷ τεταγμένῳ ἔσονται. ἢν δέ τις καὶ ἔμπορος βούληται ἕπεσθαι, πωλεῖν τι βουλόμενος, τῶν μὲν προειρημένων ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. ἢν δέ τι πωλῶν ἁλίσκηται, πάντων στερήσεται. ἐπειδὰν δ' αὗται παρέλθωσι, πωλήσει ὅπως ἂν βούληται. ὅστις δ' ἂν τῶν ἐμπόρων πλείστην ἀγορὰν παρέχων φαίνηται, οὗτος καὶ παρὰ τῶν συμμάχων καὶ παρ' ἐμοῦ δώρων καὶ τιμῆς τεύξεται. εἰ δέ τις χρημάτων προσδεῖσθαι νομίζει εἰς ἐμπολήν, γνωστῆρας ἐμοὶ προσάγων καὶ ἐγγυητάς, ἦ μὴν πορεύεσθαι σὺν τῇ στρατιᾷ, λαμβανέτω ὧν ἡμεῖς ἔχομεν. ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα προαγορεύω. εἰ δέ τις τι καὶ ἄλλο δέον ὁρᾷ, πρὸς ἐμὲ σημαινέτω. καὶ ὑμεῖς μὲν ἀπιόντες συσκευάζεσθε. ἐγὼ δὲ θύσομαι ἐπὶ τῇ ὁρμῇ. ὅταν δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς ἔχῃ, σημανοῦμεν. παρεῖναι δὲ χρὴ ἅπαντας τὰ προειρημένα ἔχοντας εἰς τὴν τεταγμένην χώραν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἑαυτῶν. ὑμεῖς δέ, ὦ ἡγεμόνες, τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος τάξιν εὐτρεπισάμενος, πρὸς ἐμὲ πάντες συμβάλετε, ἵνα τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι χώρας καταλάβητε. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, οἱ μὲν συνεσκευάζοντο, ὁ δ' ἐθύετο. ἐπεὶ δὲ καλὰ τὰ ἱερὰ ἦν, ὡρμᾶτο σὺν τῷ στρατεύματι. καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐξεστρατοπεδεύσατο ὡς ἐδύνατο ἐγγύτατα, ὅπως εἴ τις τι ἐπιλελησμένος εἴη, μετέλθοι· καὶ εἴ τις τι ἐνδεόμενος γνοίη, τοῦτο ἐπιπαρασκευάσαιτο. Κυαξάρης μὲν οὖν τῶν Μήδων ἔχων τὸ τρίτον μέρος, κατέμενεν, ὡς μὴ δὲ τὰ οἴκοι ἔρημα εἴη. ὁ δὲ Κῦρος ἐπορεύετο ὡς ἐδύνατο τάχιστα. τοὺς ἱππέας μὲν πρώτους ἔχων, καὶ πρὸ τούτων διφρευτάς, καὶ σκοποὺς ἀεὶ ἀναβιβάζων ἔνθα τὰ πρόσθεν διεσκοπεῖτο. μετὰ δὲ τούτους ἦγε τὰ σκευοφόρα. ὅπου μὲν πεδίον ἦν, πολλοὺς ὁρμαθοὺς ποιούμενος τῶν ἁμαξῶν, καὶ τῶν σκευοφόρων. ὄπισθεν δὲ ἡ φάλαγξ ἐφεπομένη, εἴ τι τῶν σκευοφόρων ὑπολείποιτο, οἱ προστυγχάνοντες τῶν ἀρχόντων ἐπεμέλοντο, ὡς μὴ κωλύοιντο πορεύεσθαι. ὅπου δὲ στενοτέρα εἴη ἡ ὁδός, διὰ μέσου ποιού-

ποιούμενοι τὰ σκευοφόρα, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπορεύοντο οἱ ὁπλοφόροι. καὶ εἴ τι ἐμποδίζοι, οἱ ἐπὶ ταῦτα γιγνόμενοι αὐτῶν στρατιωτῶν ἐπεμέλοντο. ἐπορεύοντο δὲ ὡς τὰ πολλὰ αἱ τάξεις παρ' ἑαυταῖς ἔχουσαι τὰ σκευοφόρα. ἐπετέτακτο γὰρ πᾶσι τοῖς σκευοφόροις, ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν τάξιν ἕκαστον ἰέναι, εἰ μή τι ἀναγκαῖον ἀποκωλύοι. καὶ σημεῖον δὲ ἔχων ὁ τοῦ ταξιάρχου ὁ σκευοφόρος, ἡγεῖτο γνωστὸν τοῖς τῆς ἑαυτῶν τάξεως, ὥστε ἀθρόοι ἐπορεύοντο. ἐπεμελοῦντο δὲ ἰσχυρῶς ἕκαστος τῶν ἑαυτοῦ, ὡς μὴ ὑπολείποιντο. καὶ οὕτω ποιούντων, οὔτε ζητεῖν ἔδει ἀλλήλους, ἅμα τε παρόντα ἅπαντα καὶ σωότερα ἦν, καὶ θᾶσσον τὰ δέοντα εἶχον οἱ στρατιῶται. ὡς δὲ οἱ προϊόντες σκοποὶ ἔδοξαν ἐν τῷ πεδίῳ ὁρᾶν ἀνθρώπους λαμβάνοντας καὶ χιλὸν καὶ ξύλα, καὶ ὑποζύγια δὲ ἑώρων ἕτερα τοιαῦτα ἄγοντά τε καὶ νεμόμενα, καὶ τὰ πρόσω αὖ ἀφορῶντες, ἐδόκουν καταμανθάνειν μετεωριζόμενον ἢ καπνὸν ἢ κονιορτόν. ἐκ τούτων ἁπάντων ἐγίγνωσκον ὅτι εἴη πλησίον τὸ στράτευμα τῶν πολεμίων. εὐθὺς οὖν πέμπει ὁ σκοπάρχης τινὰ ἀγγελοῦντα ταῦτα τῷ Κύρῳ. ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα, ἐκείνους μὲν ἐκέλευσε μένοντας ἐπὶ ταύταις ταῖς σκοπαῖς, ὅτι ἂν ἀεὶ καινὸν ὁρῶσιν, ἐξαγγέλλειν. τάξιν δ' ἔπεμψεν ἱππέων εἰς τὸ πρόσθεν, καὶ ἐκέλευσε πειραθῆναι συλλαβεῖν τινὰς τῶν ἀνὰ τὸ πεδίον ἀνθρώπων, ὅπως σαφέστερον μάθοιεν τὸ ὄν. οἱ μὲν δὴ ταχθέντες, τοῦτο ἔπραττον. αὐτὸς δὲ τὸ ἄλλο στράτευμα αὐτοῦ κατεχώριζεν, ὅπως παρασκευάσαιντο ὅσα ᾤετο χρῆναι, πρὶν πάνυ ὁμοῦ εἶναι. καὶ πρῶτον μὲν ἀριστᾶν παραγγέλλει. ἔπειτα δὲ μένοντας ἐν ταῖς τάξεσι, καὶ τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖν. ἐπεὶ δὲ ἠρίστησαν, συνεκάλεσε καὶ ἱππέων, καὶ πεζῶν, καὶ ἁρμάτων τοὺς ἡγεμόνας. καὶ τῶν μηχανῶν δὲ καὶ τῶν σκευοφόρων τοὺς ἄρχοντας, καὶ τῶν ἁρμαμαξῶν. καὶ οὗτοι μὲν συνῇσαν. οἱ δὲ καταδραμόντες εἰς τὸ πεδίον, συλλαβόντες ἀνθρώπους, ἤγαγον. οἱ δὲ ληφθέντες ἀνερωτώμενοι ὑπὸ τοῦ Κύρου, ἔλεγον, ὅτι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου εἶεν, προεληλυθότες οἱ μὲν ἐπὶ χιλόν, οἱ δ' ἐπὶ ξύλα, παρελθόντες τὰς προφυλακάς. διὰ γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ στρατεύματος σπάνια πάντα εἶναι. καὶ ὁ Κῦρος ταῦτα ἀκούσας, πόσον δ', ἔφη, ἀπέχει ἐνθένδε τὸ στράτευμα; οἱ δ' ἔλεγον ὡς δύο παρασάγγας. ἐπὶ τούτοις ἤρετο ὁ Κῦρος· ἡμῶν δ', ἔφη, λόγος τις ἦν παρ' αὐτοῖς; ναὶ μὰ Δί', ἔφασαν, καὶ πολύς γε ὡς ἐγγὺς ἤδη εἴητε προσιόντες. τί οὖν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἔχαιρον ἀκούοντες; ὁ δὲ τοῦτο ἐπήρετο τῶν παρόντων ἕνεκα. οὐ μὰ Δί', ἔφασαν ἐκεῖνοι, οὐ μὲν δὴ ἔχαιρον, ἀλλὰ καὶ μάλα ἠνιῶντο. νῦν δ', ἔφη ὁ Κῦρος, τί ποιοῦσιν; ἐκτάττονται, ἔφασαν. καὶ χθὲς δὲ καὶ τρίτην ἡμέραν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔπραττον. ὁ δὲ τάττων ἔφη ὁ Κῦρος, τίς ἐστιν; οἱ δ' ἔφασαν, αὐτός τε Κροῖσος, καὶ σὺν αὐτῷ Ἕλλην τις ἀνήρ, καὶ ἄλλος δέ τις Μῆδος. οὗτος μέντοι ἐλέγετο φυγὰς εἶναι παρ' ὑμῶν. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ἀλλ' ὦ Ζεῦ μέγιστε, λαβεῖν μοι αὐτὸν γένοιτο, ὡς ἐγὼ βούλομαι. ἐκ τούτου τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπάγειν ἐκέλευσεν, εἰς δὲ τοὺς παρόντας ὡς λέξων τι ἀνήγετο. ἐν τούτῳ δὲ ἧκεν ἄλλος αὖ παρὰ τοῦ σκοπάρχου λέγων, ὅτι ἱππέων τάξις μεγάλη ἐν τῷ πεδίῳ προφαίνοιτο. καὶ ἡμεῖς μέν, ἔφη, εἰκάζομεν ἐλαύνειν αὐτούς, βουλομένους ἰδεῖν τόδε τὸ στράτευμα. καὶ γὰρ πρὸ τῆς τάξεως ἄλλοι ὡς τριάκοντα ἱππεῖς, συχνὸν προελαύνουσι.

milites impedimentis tenentibus medium hinc atque hinc pergebant: ac si quid impediret, milites ad has res constituti diligentiam adhibebant. Pergebant autem ordines ferè apud se habentes impedimenta. Iussi enim erant omnes qui ferebant sarcinas, ut singuli irent secundum ordinem suum, nisi quid necessarium esset impedimento. Signumq; habens quisq; sui centurionis sarcinarius antecedebat, suo ordini notũ. Itaq; frequentes proficiscebantur, curabantq; uehementer suos singuli, ne subsisterent. Quibus ita facientibus, neque opus erat se inuicem quærerent: simulq; & præsentia erant omnia & salua, habebantq; milites celerius quæ oportebat. Vt autẽ procedentes speculatores in campo uisi sunt uidere homines qui pabulum caperent & materiem, aspiciebantq; iumenta huiusmodi res agere ac pasci: & ulterius item intuentes, discere uisi sunt sublatũ fumũ aut puluerẽ: ex his omnibus ferè norerãt, exercitũ hostium alicubi propè esse. Itaq; speculatorum præfectus continuo quendam mittit hæc Cyro nunciantem. Qui his auditis iussit, ut illi manerent in ijsdem speculis, quodcunq; noui usquam uiderint nunciantes: misitq; ordinem equitum ulterius, quibus iussit, enicerentur capere ex his hominibus qui erant in campo aliquos, quo certius uerum disceret. Iussi igitur hæc agebant. At ipse aliud agmen suum disponebat, quò pararent quæcunq; arbitrabatur oportere prius quàm essent admodũ propè. Ac primũ præcepit ut pranderent, deinde ut in ordinibus manerent, prouidentes quod iuberetur. Quibus pransis conuocauit Cyrus & equitum et peditũ et curruũ duces. Præterea, machinarum & impedimentorũ carpentorumq; præfectos, qui omnes conuenerunt. At illi qui in campum decurrerant, agebant homines quos cepissent. Captiui autem illi à Cyro interrogati, dicebant se à castris antecessisse pabulatum, alij uerò lignatum præteritis procubitoribus. Nam propter exercitus multitudinem rarissima esse omnia. Quibus Cyrus auditis inquit: Quantum hinc abest hostium agmen? Ad quem illi respondebant: Ad duas parasangas. Post hæc percunctabatur Cyrus: At de nobis rumor quis est apud eos? Ita dixere, per Iouem, & multus quidẽ, quod propè iam sitis adorientes. Quid igitur, inquit Cyrus, num etiam gaudebant, cum audirent nos ire? Hoc autem percunctabatur præsentium gratia. Non per Iouẽ, dixerunt illi: nullo modo gaudebant, quinetiam tristabantur plurimum. Nunc autẽ, inquit Cyrus, quid faciunt? Instruuntur, responderunt: & heri & nudiustertius hoc idẽ agebãt. Qui aũt eos instruit, quis est? inquit Cyrus. Ad quem responderunt: Et Crœsus ipse, & unà cum eo uir quidã Græcus, & alius item Medus quidam qui à nobis fugisse dicebatur. Et Cyrus inquit: At ò Iupiter optime maxime, utinam mihi detur eum capere ut ipse uolo. Exhinc cum iussisset abigi captiuos, ad astantes ut dicturus quippiã reuertebatur. Hic etiam aderat alius à præfecto speculatorum, inquiens apparere ante alios in campo magnũ equitum ordinem: & nos, inquit, coniecturamus eos uadere, quòd uidere hanc uelint aciem. Etenim ante hũc ordinẽ alij circiter triginta eqtes frequẽtes adequitant,

quitāt, idq; qua parte nos sumus, uolētes fortasse nos ipsos speculatores capere si poßint. nos aūt sumus decē in hac specula. Et Cyrus iussit ex equitib. qui semper apud se essent, uadere sub speculam clàm hostibus, quietem agere. Cum autem denarij illi nostri speculam liquerint, uos exurgentes eos inuadite qui in speculam ascendent. Vt autem uos non lædant, qui sunt à magno ordine, contrà tu, inquit, egredere ò Hystaspa, tribunos militum habens equites, teq; contra ostende hostium ordini. Insequere autem nusquam in locum obscurum: sed ubi cursueris ut tui speculatores maneant, transito. Quod si qui sublatis dextris ad uos ferentur, amicè uiros excipite. Hystaspas igitur abiens, armis induebatur: ministri uerò continuò profecti sunt, ut iusserat. Obuius autem his fit uel intra ipsas speculas Araspas unà cum famulis, qui olim missus est explorator, custos Susiæ mulieris. Quare Cyrus ut audiuit, exiliens ex cathedra & occurrebat ei, & amicè excipiebat. At alij, ut erat consentaneum, cum nihil scirent, ob rem eam stupore tenebantur, donec Cyrus inquit: Viri amicißimi, uenit nobis uir optimus: nunc enim hominibus omnibus scienda sunt huius opera. Hic neque ulla uictus turpitudine abijt, neq; mei metu, sed à meipso potius missus, quò rebus hostium liquidò cognitis uera mihi referret. Quæ igitur ego tibi pollicitus sum Araspa, & memini, & unà cum his sce omnibus referam. Est autem iustum, ô uiri, uos etiam omnis hunc honoribus prosequi ut bonum uirum. Ad nostram enim utilitatem & periculum subijt, & crimini obnoxius factus est, quod erat admodum graue. Exhinc omnes Araspam amplectebantur, & amicè excipiebant. Dicente autem Cyro: De his igitur satis, quæ autem tempus est nobis scire, hæc Araspa narrato, nihilq; de ueritate dimitue, neq; hostiū res extenua. Melius enim est si maiora arbitrati, minora uideamus: quàm minora audientes, ualidiora inueniamus. Atqui respondit Araspas. Ego feci ut scirē quam securißimè, quantus est exercitus. unà enim cum ijs interessem, aciem ordinaui. Tu enim, inquit Cyrus, non solum multitudinem nosti, uerumetiam ordinem ipsorum. Equidem mediusfidius, inquit Araspas, & quomodo cogitant pugnam facere. Veruntamen, inquit Cyrus, multitudinem nobis summatim expone. Illi omnes, respondit, instructi sunt ad trigenos in densitatem, & pedites & equites, demptis Aegyptijs, qui absunt stadia circiter quadraginta. Valde enim curaui, ut scirem quantum loci continerent. At Aegyptij, inquit Cyrus, quo pacto ordinati sunt? quoniam dixisti demptis Aegyptijs. Hosce, inquit, qui decē millibus præsunt, instruxerunt singulos decē millia in centenos: hanc enim ordinum legem, sibi domesticam esse dixerunt. Et Crœsus sanè ualde inuitus ijs concesit ordinari hoc pacto. uolebat enim excedere plurimū phalange aciem tuam. Ad quid, inquit Cyrus, cupiebat hanc rē Crœsus? Quò mediusfidius maiore multitudine tuam aciem circundaret. Et Cyrus inquit: At hi uiderint, an circundati circūdari poßint. Sed quæ à te tempus est discere, audiuimus. Cæterùm uos oportet, ô uiri, ita facere. Nunc ubi hinc abieritis,

νεύουσιν. καὶ μήν τοι κατ' αὐτοὺς ἡμᾶς, ἴσως βουλόμενοι λαβεῖν ἢν δύνωνται τὴν σκοπήν. ἡμεῖς δὲ ἐν μὲν μιᾷ δεκάς, οἱ ἐπὶ ταύτῃ τῇ σκοπῇ. καὶ ὁ κῦρος ἐκέλευσε τῶν μεθ' αὐτοῦ ὄντων ἱππέων ἐλάσαντας ὑπὸ τὴν σκοπὴν ἀδήλους τοῖς πολεμίοις ἀτρεμίαν ἔχειν. ὅταν δ', ἔφη, ἡ δεκὰς ἡ ἡμετέρα λείπῃ τὴν σκοπήν, ἐξαναστάντες ἐπίθεσθε τοῖς ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν σκοπήν. ὡς δ' ὑμᾶς μὴ λυπῶσιν οἱ ἀπὸ τῆς μεγάλης τάξεως, ἀντέξελθε σὺ ὦ ὑστάσπα, τὴν χιλιοστὺν τῶν ἱππέων λαβών, καὶ ἐπιφάνηθι ἀντίος τῇ τῶν πολεμίων τάξει. διώξῃς δὲ μηδαμῇ εἰς ἀφανές, ἀλλ' ὅπως αἱ σκοπαί σοι διαμένωσιν ἐπιμεληθείς, πάρελθε. ἂν δ' ἄρα ἀνατείνοντές τινες τὰς δεξιὰς προσελαύνωσιν ὑμῖν, δέχεσθε φιλίως τοὺς ἄνδρας. ὁ μὲν δὴ ὑστάσπας ἀπιὼν ὡπλίζετο. οἱ δὲ ὑπηρέται ἤλαυνον εὐθὺς ὡς ἐκέλευσε. ἀπαντᾷ δ' αὐτοῖς καὶ δὴ εἴσω τῶν σκοπῶν ἀράσπας σὺν τοῖς θεράπουσιν, ὁ πεμφθεὶς πάλαι κατάσκοπος, ὁ φύλαξ τῆς σουσίδος γυναικός. ὁ μὲν οὖν κῦρος ὡς εἶδεν, ἀναπηδήσας ἐκ τῆς ἕδρας ὑπήντα τε αὐτῷ, καὶ ἐδεξιοῦτο. οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ εἰκός, μηδὲν εἰδότες ἐξεπεπληγμένοι ἦσαν τῷ πράγματι, ἕως ὁ κῦρος εἶπεν· ἄνδρες φίλοι, ἥκει ἡμῖν ἀνὴρ ἄριστος. νῦν γὰρ ἤδη πάντας ἀνθρώπους δεῖ εἰδέναι τὰ τούτου ἔργα. οὗτος οὔτε αἰσχροῦ ἡττηθεὶς οὐδενὸς ᾤχετο, οὔτε ἐμὲ φοβηθείς· ἀλλ' ὑπ' ἐμοῦ πεμφθείς, ὅπως ἡμῖν μαθὼν τὰ τῶν πολεμίων, σαφῶς τὰ ὄντα ἐξαγγείλειεν. ἃ μὲν οὖν ἐγώ σοι ὑπεσχόμην, ὦ ἀράσπα, μέμνημαί τε καὶ ἀποδώσω σὺν τούτοις πᾶσι. δίκαιον γὰρ καὶ ὑμᾶς ἅπαντας, ὦ ἄνδρες, τοῦτον τιμᾶν ὡς ἀγαθὸν ἄνδρα. ἐπὶ γὰρ τῷ ἡμετέρῳ ἀγαθῷ καὶ ἐκινδύνευσε, καὶ αἰτίαν ὑπέσχεν ἣ ἐβαρύνετο. ἐκ τούτου δὴ πάντες ἠσπάζοντο τὸν ἀράσπαν καὶ ἐδεξιοῦντο. ἀπόντος δὲ εἰπόντος ὅτι τούτων μὲν ἅλις, ἃ δὲ καιρὸς ἡμῖν εἰδέναι, ταῦτα, ἔφη, διηγοῦ ὦ ἀράσπα, καὶ μηδὲν μεῖον τοῦ ἀληθοῦς τὰ τῶν πολεμίων. κρεῖττον γὰρ μείζονα οἰηθέντας, μείονα ἰδεῖν, ἢ μείω ἀκούσαντας, ἰσχυρότερα εὑρίσκειν. καὶ μήν, ἔφη ὁ ἀράσπας, ὡς ἀσφαλέστατά γ' ἂν εἰδείην ἐποίουν. συνεξέταττον γὰρ παρὼν αὐτός. σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ κῦρος, οὐ τὸ πλῆθος μόνον οἶσθα, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν. ἐγὼ μὲν ναὶ μὰ δί', ἔφη ὁ ἀράσπας, καὶ ὡς διανοοῦνται τὴν μάχην ποιεῖσθαι. ἀλλ' ὅμως, ἔφη ὁ κῦρος, τὸ πλῆθος ἡμῖν πρῶτον εἰπὲ ἐν κεφαλαίῳ. ἐκεῖνοι τοίνυν πάντες τεταγμένοι ἐπὶ τριάκοντα τὸ βάθος, καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, πλὴν τῶν αἰγυπτίων. οὗτοι δ' ἐπέχουσιν ἀμφὶ τὰ τετταράκοντα στάδια. πάνυ γάρ μοι, ἔφη, ἐμέλησεν, ὥστε εἰδέναι ὁπόσον κατεῖχον χωρίον. οἱ δ' αἰγύπτιοι, ἔφη ὁ κῦρος, πῶς εἰσι τεταγμένοι, ὅτι εἶπες, πλὴν τῶν αἰγυπτίων. τούτους δὲ οἱ μυρίαρχοι ἔταττον, εἰς ἑκατὸν πανταχῇ τὴν μυριοστὺν ἑκάστην. τοῦτον γὰρ σφίσι καὶ οἴκοι νόμον ἔφασαν εἶναι τῶν τάξεων. καὶ ὁ κροῖσος μέντοι μάλα ἄκων συνεχώρησεν αὐτοῖς, οὕτω τάττεσθαι. ἐβούλετο γάρ, ὅτι πλεῖστον ὑπερφαλαγγῆσαι τοῦ σοῦ στρατεύματος. πρὸς τί δή, ἔφη ὁ κῦρος, τοῦτ' ἐπιθυμῶν; ὡς ναὶ μὰ δί', ἔφη, τῷ περιττῷ κυκλωσόμενος. καὶ ὁ κῦρος εἶπεν· ἀλλ' οὗτοι ἂν εἰδεῖεν, εἰ οἱ κυκλούμενοι κυκλωθεῖεν. ἀλλ' ἃ μὲν παρὰ σοῦ καιρὸς μαθεῖν, ἀκηκόαμεν. ὑμᾶς δὲ χρή, ὦ ἄνδρες, οὕτω ποιεῖν. νῦν μὲν ἐπειδὰν ἐνθένδε ἀπέλθητε,

θετε, ἐπισκέψασθε καὶ τὰ τῶν ἵππων, καὶ τὰ ὑμῶν
αὐτῶν ὅπλα, ὡς πολλάκις μικροῦ ἐνδείᾳ, καὶ ἀνὴρ καὶ ἵππος
καὶ ἅρμα, ἀχρεῖον γίνεται. αὔριον δὲ πρωὶ ἕως ἂν ἐγὼ θύω-
μαι, πρῶτον μὲν χρὴ ἀριστῆσαι καὶ ἄνδρας καὶ ἵππους, ὅ-
πως ὅ τι ἂν πράττειν καιρὸς ἀεὶ ᾖ, μὴ τούτου ἡμῖν ἐνδέῃ. ἔ-
πειτα δὲ σύ, ἔφη, ὦ Ἀράσπα, τὸ δεξιὸν κέρας ἔχε, ὥσπερ
κατέχεις· καὶ οἱ ἄλλοι μυρίαρχοι ἅπερ νῦν ἔχετε. ὁμοῦ γὰρ
τοῦ ἀγῶνος ὄντος, οὐδενὶ ἅρματι ἔτι καιρὸς τοὺς ἵππους
μεταζευγνύναι. παραγγέλλετε δὲ τοῖς ταξιάρχοις καὶ λο-
χαγοῖς ἐπὶ φάλαγγος καθίστασθαι, εἰς δύο ἔχοντας ἕκα-
στον τὸν λόχον. ὁ δὲ λόχος ἦν ἕκαστος εἰκοσιτέτταρες. καί
τις εἶπε τῶν μυριάρχων· καὶ δοκοῦμέν σοι, ὦ Κῦρε, ἱκα-
νῶς ἕξειν εἰς τοσούτους τεταγμένοι, πρὸς οὕτω βαθεῖαν
φάλαγγα; καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· αἱ δὲ βαθύτεραι φάλαγ-
γες, ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τοῖς ὅπλοις τῶν ἐναντίων, τί σοι δο-
κοῦσιν, ἔφη, τοὺς πολεμίους βλάπτειν, ἢ τοὺς συμμάχους
ὠφελεῖν; ἐγὼ μὲν γάρ, ἔφη, τοὺς εἰς ἑκατὸν τούτους ὁπλί-
τας, εἰς μυρίους ἂν βουλοίμην μᾶλλον τετάχθαι. οὕτω γὰρ
ἂν ἐλαχίστοις μαχοίμεθα. ἐξ ὅσων μέντοι ἐγὼ τὴν φάλαγ-
γα βαθυνῶ, οἴομαι ὅλην ἐνεργὸν καὶ σύμμαχον ποιή-
σειν αὐτὴν ἑαυτῇ. ἀκοντιστὰς ἐπὶ τοῖς θωρακοφόροις τά-
ξω· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκοντισταῖς τοξότας. τούτους γὰρ πρωτο-
στάτας μὲν ἄν τις τάττοι, οἳ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι μηδε-
μίαν μάχην ἂν ὑπομεῖναι ἐκ χειρός. προβεβλημένοι δὲ
τοὺς θωρακοφόρους, μενοῦσί γε. καὶ οἱ μὲν ἀκοντίζον-
τες, οἱ δὲ τοξεύοντες ὑπὲρ τῶν πρόσθεν πάντων, λυμα-
νοῦνται τοὺς πολεμίους. ὅ τι δ' ἂν κακουργῇ τις τοὺς ἐναν-
τίους, δηλονότι παντὶ τούτῳ τοὺς συμμάχους κουφί-
ζει. τελευταίους μέντοι στήσω, τοὺς ἐπὶ πᾶσι καλουμένους.
ὥσπερ γὰρ οἰκίας οὔτε ἄνευ λιθολογήματος ἰσχυροῦ,
οὔτε ἄνευ τῶν στέγην ποιούντων οὐδὲν ὄφελος· οὕτως
οὐδὲ φάλαγγος, οὔτε ἄνευ τῶν πρώτων, οὔτε ἄνευ τῶν τε-
λευταίων, ἢν μὴ ἀγαθοὶ ὦσιν, ὄφελος οὐδέν. ἀλλ' ὑ-
μεῖς τε, ἔφη, ὡς παραγγέλλω, τάττεσθε. καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν πελ-
ταστῶν ἄρχοντες, ἐπὶ τούτοις τοὺς λόχους ὡσαύτως κα-
θίστατε. καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν τοξοτῶν ἐπὶ τοῖς πελτασταῖς
ὡσαύτως. σὺ δὲ ὃς τῶν ἐπὶ πᾶσιν ἄρχεις τελευταίους
ἔχων τοὺς ἄνδρας, παράγγελλε τοῖς ἑαυτοῦ, ἐφορᾶν τε
ἑκάστῳ τοὺς καθ' ἑαυτόν. καὶ τοῖς μὲν τὸ δέον ποιοῦσιν,
ἐπικελεύειν· τοῖς δὲ μαλακυνομένοις, ἀπειλεῖν ἰσχυρῶς.
ἢν δέ τις στρέφηται, προδιδόναι θέλων, θανάτῳ ζη-
μιοῦν. ἔργον γάρ ἐστι τοῖς μὲν πρωτοστάταις, θαρρύνειν
τοὺς ἑπομένους καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. ὑμᾶς δὲ δεῖ τοὺς ἐπὶ πᾶ-
σι τεταγμένους, πλείω φόβον παρέχειν τοῖς κακοῖς, τοῦ ἀπὸ
τῶν πολεμίων. καὶ ὑμεῖς μὲν ταῦτα ποιεῖτε. σὺ δὲ ὦ Ἀβρα-
δάτα, ὃς ἄρχεις τῶν ἐπὶ ταῖς μηχαναῖς, οὕτω ποίει, ὅπως
τὰ ζεύγη τὰ τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς πύργους φέροντα, ἕψε-
ται ὡς ἐγγύτατα τῆς φάλαγγος. σὺ δὲ ὦ Δαοῦχε, ὃς ἄρχεις
τῶν σκευοφόρων ἁρμαμαξῶν, ἐπὶ τοῖς πύργοις ἄγε πάν-
τα τὸν τοιοῦτον στρατόν. οἱ δ' ὑπηρέται σου ἰσχυρῶς κολα-
ζόντων τοὺς προϊόντας τοῦ καιροῦ ἢ λειπομένους. σὺ δ' ὦ
Καρδοῦχε, ὃς ἄρχεις τῶν ἁρμαμαξῶν, αἳ ἄγουσι τὰς γυ-
ναῖκας, κατάστησον αὐτὰς τελευταίας ἐπὶ τοῖς σκευο-
φόροις. ἑπόμενα γὰρ ταῦτα πάντα, καὶ πλήθους δόξαν
παρέξει, καὶ ἐνεδρεύειν ἡμῖν ἐξουσία ἔσται. καὶ τοὺς πο-
λεμίους ἢν κυκλοῦσθαι βούλωνται, μείζω τὴν περιβολὴν
ἀναγκάσει

tis, considerate & equorum et uestrûm ipsorum ar-
ma. sæpe enim ob paruæ rei defectũ, et uir et equus,
& currus inutilis redditur. Cras autẽ manè, donec
ego sacrum faciam, primùm quidem prandendũ est
& uiris & equis, ne quicquid agendi sit tempus, hu-
ius rei indigeatis. Dein tu Araspa dextrum habeto
cornu, quemadmodum etiam habes. At alij qui decies
millenis præestis, sicuti habetis nunc, habetote. Cum
enim simul certamen est, nulli currui tempestiuum
est equos mutando coniugare: iubetéq; centurioni-
bus atq; primipilis, ut stent in phalange bini, haben-
tes singulos manipulos. Erat autem manipulus quis-
que uiri XXIIII. Et quidam ex centurionibus in-
quit: Videmur'ne tibi Cyre satis habituri in tot mi-
lites instructi, aduersus phalanga adeò densam? Ad
quem Cyrus respondit: Ad phalãges densiores quàm
ut armis assequi hostis queant, quid tibi uidentur,
hostibus'ne nocere, an socijs prodesse? Ego enim il-
los grauis armaturæ milites in centenos diuisos,
mallem in decies millenos, ita enim aduersus paucis-
simos pugnaremus. Ex quot ego militibus phalan-
ga densabo, puto totam adiutricem ac sociam futu-
rã ipsam sibi. Iaculatores quidem post loricatos or-
dinabo, post iaculatores autem sagittarios. Hos e-
nim primos in acie quisnam ordinet, qui etiam ipsi
fatentur nullam posse pugnam cominus sustinere?
Cum uerò loricatos habebunt ante se, manebunt:
& illi iaculis, hi sagittis supra omnes ante se collo-
catos iaciendis, lædent hostes. Quicquid est autem
quo quis hostibus incommodat, hoc ipso toto so-
cios leuat. Postremos quidem statuam, qui extre-
mi omnium appellantur. NAM quemadmodum
ædium, neque sine lapidum munita structura, ne-
que sine facientibus tectum ulla est utilitas: ita e-
tiam neque phalangis, nec sine primis, nec sine
ultimis, nisi boni fuerint, ulla utilitas est. Sed uos
ut præcipio instruamini, atque uos scutatorum
principes post hos eodem modo manipulos con-
stituite: & uos sagittariorum præfecti post scu-
tatos itidem. Tu uerò qui in extremos principa-
tum geris, ultimos habens uiros, præcipe tuis ut
quisque suos obseruet, & alios pro officio fungen-
tes adhortetur, & alijs non facientibus uehemen-
ter minitetur. Si quis autem auertatur uolens pro-
dere, hic plectatur morte. Debent enim præfecti au-
dentiam sequentibus inijcere, & uerbo & re: atq;
uos etiam oportet, qui post omnes ordinati estis,
maiore metu ignauos afficere quàm qui est ab ho-
stibus. Et uos quidem hæc facitote. Tu uerò Eufra-
tes qui præes machinarijs, ita facito, ut iumenta
quæ turres atque ministros agunt, sequantur quam
proximè phalanga. Tu autem Dauce qui ducis im-
pedimentaria plaustris, post turreis ac post ma-
chinas age omnis huiusmodi copias. Tui autem mi-
nistri uehementer animaduertant in eos, qui ex
multitudine ante tempus aut procedunt, aut re-
stant. Tu uerò, ô Chadurca, qui carpentis mulie-
res agentibus præfectus es, ipsas post impedimen-
ta locato ultimas. Hæc enim omnia si sequantur,
& multitudinis præbent opinionem, & nobis insi-
diandi dabunt facultatem, maioremque circuitum

facere cogent hostis, si tentent circundare: qui quò plus loci circundent, eò hi necessariò imbecilliores fiant. Et uos quidem ita facitote. Sed tu Artabaze & Artagersa millenarium ordinem uterque uestrorum peditum unà nobiscum post hos habete. Tuq; Pharnuche & Asiadata millenarium equitum ordinem, cui uestrum uterque praeest, nolite constituere in phalanga: sed post carpenta uos separatim ipsi instruimini armis, deinde ad me itote unà cum alijs ducibus. Ita uos parari oportet, ut primos necessariò praeliaturos. Tu uerò qui ijs uiris es praefectus qui praesunt camelis, post carpenta stato, facitoq; quodcunque tibi Artagersas praeceperit. Vos autem qui designati estis curruum duces, uester quidem princeps ante phalanga currus centum secum constituat. alij quidem centeni ordines curruum, alteri ad dextrum latus exercitus incedentes sequantur phalanga ad cornu, alteri uerò ad leuum. Et Cyrus quidem ita instruxit. At Abradatas rex Susorum inquit: Ego tibi Cyre ultro recipio ordinem habere e regione aduersae phalangis, nisi quid tibi aliud uidetur. Et Cyrus eo delectatus admiratusq;, rogauit Persas qui erant in alijs curribus: Num etiam uos haec conceditis? Sed postea quam illi responderunt, non esse honestum haec concedere, sortes his dedit, & in Abradatam sors cecidit, quemadmodum receperat, & oppositus est aduersus Aegyptios. Tum igitur abeuntes, & eorum quae praedixerant curam habentes coenati sunt, constitutisq; custodijs discesserunt cubitum. Postero autem die Cyrus manè sacrum faciebat: alius uerò exercitus cum prandisset, libationemq; fecisset, instruebatur multis atq; pulchris tunicis thoracibusq;, & casidibus multis item & pulchris. Armauerunt etiam equos frontalibus, pectoralibusq;, & solos quidem equos femoralibus. eos uero equos qui erant sub curribus, lateralibus. Itaque uniuersus exercitus aere fulgurabat, puniceoque florebat ornatu. Atque Abradatae currus quatuor temonum, & equorum octo, pulcherrimè erat ornatus. Cumq; induturus esset lineum thoraca, qui ijs patrius est, affert ei Panthea auream casidem & brachialia, & latas armillas circa manuum iuncturas, & tunicam purpuream ad pedes usque tendentem, cuius inferiores orae stolae habebant speciem, & conum hyacinthini coloris. Haec autem clàm uiro fecerat, dimensa illius arma. Quae ille intuitus, & admiratus est, & Pantheam interrogauit: Tu sanè, ô mulier, mundo tuo conciso arma fecisti mihi? Per Iouem, inquit Panthea, haudquaquam illo multi faciundo. tu enim et mihi & alijs, si te talē praestiteris qualis mihi uideris esse, maximus eris mundus. Haec autem dicens simul cum armis induebat, eiq; (quod occultare nitebatur) lachrymae fundebantur per genas. Cumque etiam antea esset spectatu dignißimus Abradatas, ubi his armis instructus est, apparuit & pulcherrimus & uenustissimus: quippe qui natura etiam talis esset. Acceptis autem habenis ab auriga, parabatur ut in currum iam ascensurus. At hic Panthea alijs qui aderant omnibus iussis secedere, dixit: Si qua alia nunquam

uxor

ἀναγκάσει ποιεῖσθαι. ὅσῳ δ᾽ ἂν μείζω χώραν περιβάλλωνται, τοσούτῳ αὐτοὺς ἀσθενεστέρους ἀνάγκη γίγνεσθαι. καὶ ὑμᾶς μὲν αὖ οὕτω ποιεῖτε. σὺ δέ, Ἀρτάβαζε καὶ Ἀρταγέρσα, τὴν χιλιοστὺν ἑκάτερος τῶν σὺν ὑμῖν ἐπὶ τούτοις ἔχετε πεζῶν. καὶ σὺ ὦ Φαρνοῦχε καὶ Ἀσιαδάτα, τὴν τῶν ἱππέων χιλιοστύν, ἧς ἑκάτερος ὑμῶν ἄρχει, μὴ συγκατατάττετε εἰς τὴν φάλαγγα, ἀλλ᾽ ὄπισθεν τῶν ἁρμαμαξῶν ἐξοπλίζεσθε καθ᾽ ὑμᾶς αὐτούς. ἔπειτα πρὸς ἐμὲ ἥκετε σὺν τοῖς ἄλλοις ἡγεμόσιν. οὕτω δὲ δεῖ ὑμᾶς παρεσκευάσθαι, ὡς πρώτους δεῆσον ὑμᾶς ἀγωνίζεσθαι. καὶ σὺ δέ, ὦ ἄρχων τῶν ἐπὶ ταῖς καμήλοις ἀνδρῶν, ὄπισθεν τῶν ἁρμαμαξῶν ἐκτάττου. ποίει δ᾽ ὅτι ἄν σοι παραγγέλλῃ Ἀρταγέρσης. ὑμεῖς δ᾽ οἱ τῶν ἁρμάτων ἡγεμόνες διακληρωσάμενοι, ὁ μὲν λαχὼν ὑμῶν πρὸ τῆς φάλαγγος, τὰ μεθ᾽ ἑαυτοῦ τὰ ἑκατὸν ἔχων ἅρματα καταστησάτω. αἱ δ᾽ ἕτεραι ἑκατοστύες τῶν ἁρμάτων, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῆς στρατιᾶς στοιχοῦσα, ἑπέσθω τῇ φάλαγγι ἐπὶ κέρας. ἡ δὲ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον. Κῦρος μὲν οὕτω διέταττεν. Ἀβραδάτας δὲ ὁ Σούσων βασιλεὺς εἶπεν· ἐγώ σοι ὦ Κῦρε ἐθελούσιος ὑφίσταμαι, τὴν κατὰ πρόσωπον τῆς ἀντίας φάλαγγος τάξιν ἔχειν, εἰ μή τι σοὶ ἄλλο δοκεῖ. καὶ ὁ Κῦρος ἀγασθεὶς αὐτὸν καὶ δεξιωσάμενος, ἐπήρετο τοὺς ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἅρμασι Πέρσας, εἰ καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ταῦτα συγχωρεῖτε. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι ἀπεκρίναντο, ὅτι οὐ καλὸν εἴη ταῦτα ὑφίεσθαι, διεκλήρωσεν αὐτούς. καὶ ἔλαχεν Ἀβραδάτας ὅπερ ὑφίστατο. καὶ ἐγένετο κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους. τότε μὲν δὴ ἀπιόντες καὶ ἐπιμεληθέντες ὧν προεῖπον, ἐδειπνοποιοῦντο καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι, ἐκοιμήθησαν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ πρῲ μὲν ὁ Κῦρος ἐθύετο. ὁ δ᾽ ἄλλος στρατὸς ἀριστήσας καὶ σπονδὰς ποιησάμενος, ἐξωπλίζετο, πολλοῖς μὲν καὶ καλοῖς χιτῶσι· πολλοῖς δὲ καὶ καλοῖς θώραξι καὶ κράνεσιν· ὥπλιζον δὲ καὶ ἵππους προμετωπιδίοις καὶ προστερνιδίοις. καὶ τοὺς μὲν μονίππους, παραμηριδίοις· τοὺς δ᾽ ἐπὶ τοῖς ἅρμασι, παραπλευριδίοις. ὥστε ἤστραπτε μὲν χαλκῷ. ἤνθει δὲ φοινικίσι πᾶσα ἡ στρατιά. καὶ τὸ τοῦ Ἀβραδάτου δὲ τὸ τετράρρυμον ἅρμα καὶ ἵππων ὀκτὼ παγκάλως ἐκεκόσμητο. ἐπεὶ δ᾽ ἔμελλε τὸν λινοῦν θώρακα, ὃς ἐπιχώριος ἦν αὐτοῖς, ἐνδύεσθαι, προσφέρει αὐτῷ ἡ Πάνθεια χρυσοῦν κράνος, καὶ περιβραχιόνια, καὶ ψέλλια πλατέα περὶ τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν, καὶ χιτῶνα πορφυροῦν ποδήρη στολιδωτὸν κάτω, καὶ λόφον ὑακινθινοβαφῆ. ταῦτα δὲ ἐποιήσατο λάθρα τοῦ ἀνδρὸς ἐκμετρησαμένη τὰ ἐκείνου ὅπλα. ὁ δὲ ἰδὼν ἐθαύμασε, καὶ ἤρετο τὴν Πάνθειαν· οὐ δήπου, ὦ γύναι, συγκόψασα τὸν σαυτῆς κόσμον τὰ ὅπλα μοι ἐποιήσω; μὰ Δί᾽, ἔφη ἡ Πάνθεια, τόν γε πλείστου ἄξιον. σὺ γάρ ἔμοιγ᾽ ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις φανῇς, οἷος ἐμοὶ δοκεῖς εἶναι, μέγιστος κόσμος ἔσῃ. ταῦτα λέγουσα, ἐνέδυέ τε τὰ ὅπλα, καὶ λανθάνειν μὲν ἐπειρᾶτο. ἐλείβετο δὲ αὐτῇ τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ πρόσθεν ὢν ἀξιοθέατος ὁ Ἀβραδάτας, ὡπλίσθη τοῖς ὅπλοις τούτοις, ἐφάνη μὲν κάλλιστος καὶ ἐλευθεριώτατος, ἅτε καὶ τῆς φύσεως ὑπαρχούσης. λαβὼν δὲ παρὰ τοῦ ὑφηνιόχου τὰς ἡνίας, παρεσκευάζετο ὡς ἀναβησόμενος ἤδη ἐπὶ τὸ ἅρμα. ἐν δὲ τούτῳ ἡ Πάνθεια ἀποχωρῆσαι κελεύσασα τοὺς παρόντας πάντας, ἔλεξεν· ἀλλ᾽ ὅτι μὲν ὦ Ἀβραδάτα, εἴτις καὶ ἄλλη πώποτε

γυνὴ

γυνὴ τὸν αὑτῆς ἄνδρα μεῖζον τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς ἐτίμησεν, οἶμαί σε γιγνώσκειν, ὅτι κἀγὼ μία τούτων εἰμί. τί οὖν με δεῖ καθ᾽ ἓν ἕκαστον λέγειν; τὰ γὰρ ἔργα οἶμαί σοι πιθανώτερα παρεσχῆσθαι τῶν νῦν λεχθέντων. ὅμως δὲ οὕτως ἔχουσα πρὸς σὲ ὥσπερ σὺ οἶσθα, ἐπομνύω σοι τὴν ἐμὴν καὶ σὴν φιλίαν, ἦ μὴν ἐγὼ βούλεσθαι ἂν μετὰ σοῦ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γενομένου, κοινῇ γῆν ἐπιέσασθαι μᾶλλον, ἢ ζῆν μετ᾽ αἰσχυνομένου αἰσχυνομένη· οὕτως ἐγὼ καὶ σὲ τῶν καλλίστων, καὶ ἐμαυτὴν ἠξίωκα. καὶ Κύρῳ δὲ δοκῶ μεγάλην τινὰ ἡμᾶς χάριν ὀφείλειν, ὅτι με αἰχμάλωτον γενομένην, καὶ ἐξαιρεθεῖσαν ἑαυτῷ, οὔτε ὡς δούλην ἠξίωσε κεκτῆσθαι, οὔτε ὡς ἐλευθέραν ἐν ἀτίμῳ ὀνόματι, διεφύλαξε δὲ σοὶ ὥσπερ ἀδελφοῦ γυναῖκα λαβών. πρὸς δὲ καὶ ὅτε ὁ Ἀράσπας ἀπέστη αὐτοῦ ὁ ἐμὲ φυλάττων, ὑπεσχόμην αὐτῷ, εἴ με ἐάσειε πρὸς σὲ πέμψαι, ἥξειν αὐτῷ σὲ πολὺ Ἀράσπου πιστότερον καὶ ἀμείνονα. ἡ μὲν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀγασθεὶς αὐτήν, καὶ θιγὼν αὐτῆς τῆς κεφαλῆς, ἀναβλέψας πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐπηύξατο· Ἀλλ᾽, ὦ Ζεῦ μέγιστε, δός μοι φανῆναι ἀξίῳ μὲν Πανθείας ἀνδρί, ἀξίῳ δὲ Κύρου φίλῳ τοῦ ἡμᾶς τιμήσαντος. ταῦτ᾽ εἰπὼν κατὰ τὰς θύρας τοῦ ἁρματείου δίφρου ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἅρμα. ἐπεὶ δὲ ἀναβάντος αὐτοῦ κατέκλεισε τὸν δίφρον ὁ ὑφηνίοχος, οὐκ ἔχουσα ἡ Πάνθεια πῶς ἂν ἔτι ἄλλως αὐτὸν ἀσπάσαιτο, κατεφίλησε τὸν δίφρον. καὶ τῷ μὲν προῄει ἤδη τὸ ἅρμα. ἡ δὲ λαθοῦσα αὐτὸν συνεφείπετο, ἕως ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Ἀβραδάτας, εἶπε· Θάρρει Πάνθεια, καὶ χαῖρε, καὶ ἄπιθι ἤδη. ἐκ τούτου δὴ οἱ εὐνοῦχοι, καὶ αἱ θεράπαιναι λαβοῦσαι αὐτήν, ἀπῆγον εἰς τὴν ἁρμάμαξαν, καὶ κατέκλιναν, καὶ κατεκάλυψαν τῇ σκηνῇ. οἱ δ᾽ ἄνθρωποι καλοῦ ὄντος τοῦ θεάματος τοῦ Ἀβραδάτου καὶ τοῦ ἅρματος, οὐ πρόσθεν ἐδύναντο θεάσασθαι αὐτόν, πρὶν ἡ Πάνθεια ἀπῆλθεν. ὡς δ᾽ ἐκεκαλλιερήκει μὲν ὁ Κῦρος, ἡ δὲ στρατιὰ παρετέτακτο αὐτῷ, ὥσπερ παρήγγειλε, κατέχων σκοπὰς ἄλλας πρὸ ἄλλων, συνεκάλεσε τοὺς ἡγεμόνας, καὶ ἔλεξεν ὧδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τὰ μὲν ἱερὰ ἡμῖν οἱ θεοὶ φαίνουσιν, οἷάπερ ὅτε τὴν πρόσθεν νίκην ἔδοσαν. ὑμᾶς δ᾽ ἐγὼ βούλομαι ἀναμνῆσαι, ὧν μοι δοκεῖτε μεμνημένοι, πολὺ ἂν εὐθυμότεροι εἰς τὸν ἀγῶνα ἰέναι. ἠσκήκατε μὲν γὰρ τὰ εἰς τὸν πόλεμον, πολὺ μᾶλλον τῶν πολεμίων· συντέτραφθε δὲ καὶ συντέταχθε ἐν τῷ αὐτῷ πολὺ πλείω χρόνον ἢ οἱ πολέμιοι, καὶ συννενικήκατε μετ᾽ ἀλλήλων. τῶν δὲ πολεμίων πολλοὶ μὲν συνήττηνται μετ᾽ αὐτῶν. οἱ δὲ ἀμάχητοι ἑκατέρων, οἱ μὲν τῶν πολεμίων ἴσασιν, ὅτι προδότας τοὺς παραστάτας ἔχουσιν. ὑμεῖς δὲ οἱ μεθ᾽ ἡμῶν ἴστε, ὅτι μετὰ θελόντων τῶν συμμάχων ἀρήγειν μάχεσθε. εἰκὸς δὲ τοὺς μὲν πιστεύοντας ἀλλήλοις, ὁμονόως μάχεσθαι μένοντας. τοὺς δὲ ἀπιστοῦντας, ἀναγκαῖον βουλεύεσθαι πῶς ἕκαστοι τάχιστα ἐκποδὼν γένοιντο. ἴωμεν δή, ὦ ἄνδρες, ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἅρματα μὲν ἔχοντες ὡπλισμένα, πρὸς ἄοπλα τὰ τῶν πολεμίων. ὡς δ᾽ αὔτως καὶ ἱππέας καὶ ἵππους ὡπλισμένους πρὸς ἀόπλους ὡς ἐκ χειρὸς μάχεσθαι. πεζοῖς δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις, οἷοις καὶ πρόσθεν μαχεῖσθε. Αἰγυπτίοις δέ, οἳ ὁμοίως μὲν ὡπλισμένοι εἰσίν,

uxor uirum suum pluris quàm animam suam æstimauit, puto te Abradata cognoscere me etiã harũ esse unam. Quid igitur opus est ut omnia singillatim eloquar, cum existimẽ præstitisse me opera uerbis præsentibus probabiliora? Veruntamen cum sic habeã erga te, ut ipse nosti, testor tibi meã tuamq; amicitiam, indubitatò malle me publice obrui terra tecũ bono uiro, quàm uiuere cum dedecoroso dedecorosam. Sic ego & te et meipsam rebus honestissimis dignos habeo. Cyro aũt magnã nos quandã gratiam debere arbitror, quòd me & captiuã & sibi electã, neq; ut seruã dignũ existimauit possidere, neq; ut liberam cũ famæ ignominia, sed asseruauit tibi me captam tanquã fratris uxorẽ. Præterea quando Araspas qui me custodiebat ab eo defecit, ego ei pollicita sum, si me sineret ad te mittere ut uenires, sibi te futurum multò quàm Araspam & fideliorẽ & meliorem uirum. Panthea hæc loquuta est. At Abradatas eius oratione delectatus, mulcensq; eius caput, in cœlum oculos tollens, ita precatus est: At, ô Iupiter optime maxime, da mihi ut me præstem, et uirũ dignum Panthea & dignũ amicũ Cyro, qui nos est honoribus prosecutus. Hæc locutus, per portas capsij ascendit in currum. Sed postea quam is ascendisset, sellamq; auriga clausisset, Panthea non habens quomodo item aliter eum amplecteretur, sellã osculata est. Et Abradatæ currus iam procedebat. Panthea uerò clàm eũ sequebatur, donec cõuersus Abradatas eam intuitus inquit. Fide Panthea, & gaude, atq; iam abito. Exhinc igitur spadones & ancillæ eam capientes deduxerunt in carpentũ, eamq; declinantes tabernaculo uelauerũt. Homines uero quamuis spectaculum pulchrũ esset & Abradatæ & currus, non eum tamen prius spectare potuerunt, quàm Panthea abiisset. At Cyrus postea quam litauit, & eius exercitus quemadmodum is præceperat instructus est, habens speculatores alios ante alios, conuocatis ducibus huiusmodi oratione est usus:

ORATIO CYRI.

Viri amici ac socij, sacrificia nobis dij ostendunt, qualia cum antea dedere uictoriam. Ego uolo eorum uobis repetere memoriam, quæ mihi uidemini, si memoria teneatis, multò maiore cum fiducia in certamen ituri esse. Nam in rebus uos bellicis multò magis quàm hostes exercitati estis: eadem autem in re & educati estis & instituti iã multò plus temporis quàm hostes, inuicemq; unà uicistis: hostium uerò plures cum iisdem ipsis sunt uicti. Alij uerò qui non pugnarũt, utrorũq; sunt eiusmodi, ut qui sunt hostiũ, sciant præsides, sibi proditores esse. Vos autem qui nobiscũ estis, non latet pugnare cum uolentibus auxiliũ ferre socijs. Consentaneũ uero est eos, qui sibi inuicẽ credũt, cõcorditer manere in pugna. Qui uero mutuo sibi non credunt, necesse est cõsultare quomodo singuli quàmcelerrime e medio se eripiant. Eamus igitur uiri fortissimi aduersus hostis, cum armatis curribus, aduersus inermes hostiũ currus: eodẽ modo cum equitibus equisq; armatis aduersus inermes, ut pugnemus cominus. Pugnabitis aũt aduersus pedites, partim quemadmodũ antea aduersus alios. Aegyptij uerò eodẽ modo armati sunt,

sunt itidemque instructi. Clypeos enim maiores habent, quam ut aliquid facere uidereque possint. Et ordinati in centenos, uidelicet se inuicem ad pugnandum impedient, præter admodum paucos. Quod si incumbentes sperabunt nos urgere, equis hi primum sustinendi sunt, ac ferro ab equis firmato. Quod si quis eorum etiam sustinuerit, quomodo simul poterunt & cum equitatu pugnare et cum phalange et cum turri? Etenim nostri à turribus nobis opem ferent, qui hostis percutientes facient, ut 10 loco pugnandi quid acturi sint nesciant. Quod si qua uobis re opus esse arbitramini, mihi dicite. nam pro diuina benignitate egebimus nihilo. Ac si quidem aliquid dicere uult quisquam, id dicat: sin id minus, uenite ad sacrificia, & precati deos quibus sacra fecimus, ad ordines itote: & quisque uestrûm suos admoneat, quæ à me uos estis admoniti: & quisque subditis se demonstret dignum imperio, intrepidum se ostendens & habitu, & facie, 20 & oratione.

XENOPHONTIS CYRI DISCIPLINAE LIBER SEPTIMVS, FRANCISCO Philelpho interprete.

Posteaquam deos hi precati sunt, ad ordines abiere. Cyro autem & his qui cum Cyro erant, attulerunt famuli potum ac cibum. At Cyrus 30 stans ut erat, post diuinas primitias cœnabat, eiq; dabat semper qui maximè indigeret, libansque ac precatus bibebat: & alij qui cum eo erant, ita faciebant. Post hæc uero cum implorasset Iouem patrium, ut & dux esset & socius, in equum ascendit, idemq; ut sui facerent iussit. Et erant hi milites armati omnes armis iisdem quibus Cyrus, tunicis puniceis, thoracibus atque cassidibus æreis, conis albis, gladijs, pilo, cassude una quisque. Equi uerò frontalibus pectoralibusque æreis, atque lateralibus. Eadem etiam hæc femoralia erant uiro. Tantum duntaxat Cyri arma differebant, quod alia quidem illita erant colore aureo: at Cyri arma ut speculum relucebant. Cyrus ubi equum ascendit, stetitque respiciens quà erat perrecturus, fulmen dexterum insonuit. Hic autem dixit, Te sequemur, ô Iupiter optime maxime: ac profectus habens ad dextram Chrysantem equitum præfectum equitesq;, ad sinistram uero Arsamam ac pedites: præcepitq; ut ad signum aspicerent, & pariter sequerentur. Signum autem ei erat aquila aurea, extensa in longa hasta: & hoc etiam tempore signum hoc permanet regi Persarum. Atq; prius quàm uideret hostes, ter quiescere fecit exercitum. At ubi iam processissent stadia circiter uiginti, cœperunt iam uidere hostium agmen contrà aduentare. Sed posteaquàm omnes inuicem fuerunt in aperto, hostesq; eos cognouerunt multo utrinque ijs phalange superiores, hanc ubi firmassent (nec enim est aliter circũdare) flexerunt in circuitum, ueluti gamma utrinq; ordinem suum facientes, quo undique simul pugnarent.

ἀσὶν, ὁμοίως δὲ τεταγμένοι. τάς τε γὰρ ἀσπίδας μείζους ἔχουσιν, ἢ ὡς ποιεῖν τι καὶ ὁρᾶν. τεταγμένοι δὲ εἰς ἑκατὸν, δῆλον ὅτι κωλύσουσιν ἀλλήλους μάχεσθαι, πλὴν πάνυ ὀλίγων. εἰ δὲ τῷ ὠθοῦντες ἐξώσειν πιστεύουσιν, ἵπποις αὐτοὺς πρῶτον δεήσει ἀντέχειν, καὶ σιδήρῳ ὑφ' ἵππων ἰσχυριζομένῳ. ἂν δέ τις αὐτῶν καὶ ὑπομείνῃ, πῶς ἅμα δυνήσεται ἱππομαχεῖν τε καὶ φαλαγγομαχεῖν, καὶ πυργομαχεῖν; καὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν πύργων ἡμῖν μὲν 10 ἐπαρήξουσι. τοὺς δὲ πολεμίους παίοντες, ἀμηχανεῖν ἀντὶ τοῦ μάχεσθαι ποιήσουσιν. εἰ δέ τινος ἐνδεῖσθαι δοκεῖτε, πρὸς ἐμὲ λέγετε. σὺν γὰρ θεοῖς οὐδενὸς ἀπορήσομεν. καὶ εἰ μέν τις εἰπεῖν τι βούλεται, λεξάτω· εἰ δὲ μὴ, ἐλθόντες πρὸς τὰ ἱερὰ, καὶ προσευξάμενοι οἷς ἐθύσαμεν θεοῖς, ἴτε ἐπὶ τὰς τάξεις. καὶ ἕκαστος ὑμῶν ὑπομιμνησκέτω τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ, ἅπερ ἐγὼ ὑμᾶς, καὶ ἐπιδεικνύτω τις τοῖς ἀρχομένοις ἑαυτὸν ἄξιον ἀρχῆς, ἄφοβον δεικνὺς, καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον, καὶ λόγους. 20

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΒΥΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Οἱ μὲν δὴ εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς, ἀπῄεσαν πρὸς τὰς τάξεις. τῷ δὲ Κύρῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν προσήνεγκαν οἱ θεράποντες, ἐμφαγεῖν καὶ ἐμπιεῖν, ἔτι οὖσιν ἀμφὶ τὰ ἱερά. 30 ὁ δὲ Κῦρος ὥσπερ εἶχεν ἑστηκὼς, ἀπαρξάμενος ἠρίστα, καὶ μετεδίδου ἀεὶ τῷ μάλιστα δεομένῳ, καὶ σπείσας καὶ εὐξάμενος, ἔπιε. καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ περὶ αὐτὸν οὕτως ἐποίουν. μετὰ δὲ ταῦτα αἰτησάμενος Δία πατρῷον ἡγεμόνα εἶναι καὶ σύμμαχον, ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἐκέλευσεν. ὡπλισμένοι δὲ πάντες ἦσαν οἱ περὶ τὸν Κῦρον, τοῖς αὐτοῖς Κύρῳ ὅπλοις, χιτῶσι φοινικοῖς, θώραξι χαλκοῖς, κράνεσι χαλκοῖς, λόφοις λευκοῖς, μαχαίραις, παλτῷ κρανείνῳ ἑνὶ ἕκαστος. οἱ δὲ ἵπποι προμετωπιδίοις καὶ προστερνιδίοις καὶ παραμηριδίοις χαλκοῖς. τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ παραμηρίδια ἦν τῷ ἀνδρί. τοσοῦτο δὲ μόνον διέφερον τὰ Κύρου ὅπλα, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἐκέχριστο τῷ χρυσοειδεῖ χρώματι. τὰ δὲ Κύρου ὅπλα ὥσπερ κάτοπτρον ἐξέλαμπεν. ἐπεὶ δὲ ἀνέβη καὶ ἔστη βλέπων, ᾗπερ ἔμελλε πορεύεσθαι, βροντὴ δεξιὰ ἐφθέγξατο. ὁ δ' εἶπεν· ἑψόμεθά σοι, ὦ Ζεῦ μέγιστε. καὶ ὡρμᾶτο μὲν, ἐν δεξιᾷ ἔχων Χρυσάνταν τὸν ἵππαρχον, καὶ τοὺς ἱππέας· ἐν ἀριστερᾷ δὲ Ἀρσάμαν καὶ τοὺς πεζούς. παρηγγύησε δὲ προορᾶν πρὸς τὸ σημεῖον, καὶ ἐν ἴσῳ ἕπεσθαι. 50 ἦν δ' αὐτῷ τὸ σημεῖον, ἀετὸς χρυσοῦς, ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει. πρὶν δὲ ὁρᾶν τοὺς πολεμίους, εἰς τρὶς ἀνέπαυσε τὸ στράτευμα. ἐπεὶ δὲ προεληλύθεσαν ὡς εἴκοσι σταδίους, ἤρχοντο ἤδη τὸ τῶν πολεμίων στράτευμα ἀντιπροσιὸν προορᾶν. ὡς δ' ἐν τῷ καταφανεῖ πάντες ἀλλήλοις ἐγένοντο, καὶ ἔγνωσαν οἱ πολέμιοι πολὺ ἑκατέρωθεν ὑπερφαλαγγοῦντες, στήσαντες τὴν αὑτῶν φάλαγγα (οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως κυκλοῦσθαι) ἐπέκαμπτον εἰς κύκλωσιν, ὅπως ὥσπερ γάμμα ἑκατέρωθεν τὴν ἑαυτῶν τάξιν ποιήσαντες, πανταχόθεν ἅμα μάχοιντο.

Κῦρος δὲ ὁρῶν ταῦτα, οὐδέν τι μᾶλλον ἀφίστατο, ἀλλ' ὡσαύ-
τως ἡγεῖτο. κατανοῶν δὲ ὡς πρόσω τὴν καμπὴν ἑκατέ-
ρωθεν ἐποιήσαντο, περὶ ἣν κάμπτοντες ἀνέτεινον τὰ κέ-
ρατα. ἐννοεῖς, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ἔνθεν τὴν ἐπικαμπὴν
ποιοῦνται; πάνυ γε, ἔφη ὁ Χρυσάντας, καὶ θαυμάζω γε.
πολὺ γάρ μοι δοκοῦσιν ἀποσπᾶν τὰ κέρατα ἀπὸ τῆς ἑαυ-
τῶν φάλαγγος. ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ ἀπό γε τῆς
ἡμετέρας. τί δὴ τοῦτο; δηλονότι, ἔφη, φοβούμενοι, μὴ ἢν
ἐγγὺς ἡμῶν γένηται τὰ κέρατα, τῆς φάλαγγος ἔτι πρό-
σω οὔσης, ἐπιθώμεθα αὐτοῖς. ἔπειτα, ἔφη ὁ Χρυσάντας,
πῶς δυνήσονται ὠφελεῖν οἱ ἕτεροι τοὺς ἑτέρους, οὕτω πολὺ
ἀπέχοντες ἀλλήλων; ἀλλὰ δῆλον, ἔφη ὁ Κῦρος, ὅτι ἐπει-
δὰν γένηται τὰ κέρατα ἀναβαίνοντα κατ' ἀντιπέρας
τῶν πλαγίων τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος, στραφέντες
ὡς εἰς φάλαγγα, ἅμα πάντοθεν ἡμῖν προσίασιν, ὡς ἅμα
πάντοθεν μαχούμενοι. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Χρυσάντας, εὖ σοι
δοκοῦσι βουλεύεσθαι; πρός γε ἃ ὁρῶσι. πρὸς δέ γε ἃ οὐχ
ὁρῶσιν, ἔτι κάκιον, ἢ εἰ κατὰ κέρας προσῄεσαν. ἀλλὰ σὺ
μέν, ἔφη, ὦ Ἀρσάμα, ἡγοῦ τῷ πεζῷ ἠρέμα, ὥσπερ ἐμὲ
ὁρᾷς. καὶ σύ, ὦ Χρυσάντα, ἐν ἴσῳ τούτῳ τὸ ἱππικὸν ἔχων
συμπαρέπου. ἐγὼ δὲ πρόειμι ἐκεῖσε, ὅθεν μοι δοκεῖ και-
ρὸς εἶναι ἄρχεσθαι τῆς μάχης. ἅμα δὲ παριὼν καὶ ἐπισκέ-
ψομαι ἕκαστα πῶς ἡμῖν ἔχει. ἐπειδὰν δὲ ἐκεῖ γένωμαι,
ὅταν ἤδη ὁμοῦ προσιόντες ἀλλήλοις γιγνώμεθα, παι-
ᾶνα ἐξάρξω, ὑμεῖς δὲ ἐπείγεσθε. ἡνίκα δ' ἂν ἡμεῖς ἐγ-
χειρῶμεν τοῖς πολεμίοις, αἰσθήσεσθε μέν. οὐ γὰρ οἴομαι
ὀλίγος θόρυβος ἔσται. ὁρμήσεται δὲ τηνικαῦτα Ἀβρα-
δάτας ἤδη σὺν τοῖς ἅρμασιν εἰς τοὺς ἐναντίους. οὕτω γὰρ
αὐτῷ εἰρήσεται. ὑμᾶς δὲ χρὴ ἕπεσθαι, ἐχομένους ὅτι μάλιστα
τῶν ἁρμάτων. οὕτω γὰρ μάλιστα τοῖς πολεμίοις τεταραγμέ-
νοις ἐπιπεσούμεθα. παρέσομαι δὲ καὶ ἐγὼ ᾗ ἂν δύνωμαι
τάχιστα διώκων τοὺς ἄνδρας, ἢν οἱ θεοὶ θέλωσι. ταῦτα
εἰπών, καὶ σύνθημα παρεγγυήσας, Ζεὺς σωτὴρ καὶ ἡγε-
μών, ἐπορεύετο. μεταξὺ δὲ τῶν ἁρμάτων καὶ τῶν θωρα-
κοφόρων διαπορευόμενος, ὁπότε προσβλέψειέ τινας
τῶν ἐν ταῖς τάξεσι, τότε μὲν εἶπεν ἄν· ὦ ἄνδρες, ὡς ἡ-
δὺ ὑμῶν τὰ πρόσωπα θεάσασθαι. τότε δ' αὖ ἐν ἄλλοις
ἂν ἔλεξεν, ἆρα ἐννοεῖτε ἄνδρες, ὅτι ὁ νῦν ἀγών ἐστιν οὐ
μόνον περὶ τῆς τήμερον νίκης, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς πρόσθεν ἣν
ἐνικήσατε, καὶ περὶ πάσης εὐδαιμονίας; ἐν ἄλλοις δὲ παρι-
ών, εἶπεν· ὦ ἄνδρες, τὸ ἀπὸ τοῦδε, οὐδέν ποτε θεοὺς αἰτια-
τέον ἔτι ἔσται. παραδεδώκασι γὰρ ἡμῖν πολλά τε καὶ μεγά-
λα ἀγαθὰ κτήσασθαι. ἀλλ' ὦ ἄνδρες, ἀγαθοὶ γενώμεθα.
καὶ τοὺς ἄλλους αὖ τοιάδε· ὦ ἄνδρες, εἰς τίνα ποτ' ἂν κάλ-
λιον ἔρανον ἀλλήλους παρακαλέσαιμεν, ἢ εἰς τόνδε; νῦν
γὰρ ἔξεστιν ἀγαθοῖς ἀνδράσι γενομένοις, πολλὰ κἀγα-
θὰ ἀλλήλοις εἰσενεγκεῖν. κατ' ἄλλους δ' αὖ, ἐπίστασθε μὲν
οἶμαι, ὦ ἄνδρες, ὅτι νῦν ἆθλα πρόκειται, τοῖς νικῶσι μὲν
διώκειν, παίειν, κατακαίνειν, ἀγαθὰ ἔχειν, καλὰ ἀκού-
ειν, ἐλευθέροις εἶναι, ἄρχειν· τοῖς δὲ κακοῖς δηλονότι τἀ-
ναντία τούτων. ὅστις οὖν αὑτὸν φιλεῖ, μετ' ἐμοῦ μαχέσθω.
ἐγὼ γὰρ οὐδὲν κακὸν οὐδ' αἰσχρὸν ἑκὼν εἶναι προήσο-
μαι. ὁπότε δ' αὖ γένοιτο κατά τινας τῶν πρόσθεν συμ-
μαχεσαμένων, εἶπεν ἄν, πρὸς δὲ ὑμᾶς τί δεῖ λέγειν, ὦ
ἄνδρες; ἐπίστασθε γάρ, οἵαν τε οἱ ἀγαθοὶ ἐν ταῖς μάχαις
ἡμέραν ἄγουσι, καὶ οἵαν οἱ κακοί. ὡς δὲ ἐπιὼν κατὰ Ἀβρα-

δάταν

Quæ Cyrus intuens, nihilo magis destitit, sed eodem modo ducebat. Verùm considerans ut illi procul undiq; fecerant flexum, circa quem flectentes cornua extendebãt: Animaduertis, inquit, ô Chrysanta, ubi hostes curuaturã faciunt? Valde, Chrysantas inquit: atq; miror equidem. Multum enim uidentur mihi se parare cornua à sua ipsorum phalange. Ita medius fidius, inquit Cyrus, & à nostra quoq;. Quare tandem hoc faciũt? Metuentes uidelicet, inquit Cyrus, ne si cornua prope nos sint, cum phalanx procul sit eos inuadamus. Dein inquit Chrysantas: Quomodo prodesse poterunt alteri alteris, ubi multum sic inuicem absint? Sed perspicuũ est, inquit Cyrus, quod ubi cornibus ascendentes steterint è regione lateris nostræ aciei, uertãtur tanquam in phalanga simul undiq; aduersus nos pugnaturi. Itáne, inquit Chrysantas, uidentur tibi bene consultare? Sane ad ea quæ uident, inquit Cyrus: at quæ uerò non uidẽt, peius etiam quàm si per cornu inuaderent. Sed tu, inquit, ô Arsama, duc peditatum quietè quemadmodum me uides. Et tu Chrysanta, unà sequere æqualiter cum hoc Arsama equitatũ habẽs. Ego uero illuc abibo, unde mihi uidetur tẽpus pugnãdi initiũ facere, simulq; præteriens singula considerabo ut nobis habent. Cumq; illuc uenero, ubi iam simul inuicẽ inuasuri fuerimus, peana canere incipiã, uos aũt subsequimini. Verùm tum nos manũ cũ hostibus conseremus, sentietis nos quidẽ. Nõ enim, ut opinor, paruus erit tumultus. Tum uerò adoriemini, cum ipse Abradatas in aduersarios cum curribus impetũ faciet. Ita enim ei dicetur. Vos autem sequi oportet quãmaximè fieri potest prope currus: ita enim maximè in hostes turbatos impetũ faciemus. Adero etiam ipse celerrimè quantũ potero uiros insequẽs, si dijs libuerit. Hæc loquutus, ubi tesserã iußisset, Iupiter seruator & dux, profectus est. Pergẽsq; medius inter currus & loricatos, cum aliquos eorum uidisset qui essent in ordinibus tum dicebat: ô uiri, quàm mihi iucundum est spectare facies uestras. tum item inter alios dicebat: Ecquid cogitatis, ô uiri, nũc esse certamen non solum de hodierna uictoria, uerumetiam de illa quã antea uicistis, ac de omni felicitate. inter alios uerò aduenien: O uiri, inquit, post hunc diem nunquam amplius dij erunt accusandi: tradiderunt enim nobis multorum magnorumq; bonorum possesionem. Verùm, ô uiri, simus fortes. Inter alios rursus uerbis huiusmodi usus esset: In quem unquam meliorem fructum atq; lucrum inuicem nos adhortemur, quàm hoc tempore? Nunc enim licet, si fortiter egerimus, res multas ac bonas inuicem nobis afferre. Inter alios item ita loquutus esset: Nõ estis nescij uiri ut arbitror, nunc proposita esse præmia, uictoribus quidẽ fugare & interficere, bona habere, laudari, esse liberis, imperare: at uictis, uidelicet horum contraria. Qui igitur seipsum amat, mecũ pugnet. Ego enim nullũ, neq; malum, neq; turpe exemplum ultrò præstabo. Cum uerò esset inter eorum aliquos, qui antea unà pugnassent, dixit: Ad uos, ô uiri, quid dicere oportet? Scitis enim & qualem uiri fortes diem agunt in pugnis, & qualem ignaui. Vt autem progrediens uenit eò ubi Abra-

datas

datas erat, stetit. Abradatas uerò, aurigæ habenis traditis, Cyrum adijt. Accurrerunt etiã alij qui prope erãt cõstituti, et pedites & agẽtes currus, inter quos præsentis Cyrus ita dixit: Deus immortalis Abradata, quemadmodũ tu rogabas, & te & tuos dignatus est sociorum antesignanos esse. Tu uerò hoc memineris, oportere te nunc dimicare, quoniã Persæ ij erunt, qui & spectabunt uos, et sequentur, neq; patientur solos uos certare. Ad quẽ Abradatas respõdit. At res nostræ Cyre uidẽtur mihi pulchrè habere, sed latera me solicitum reddunt, quoniam hostium cornua uideo ualida porrigi, & curribus & omnifariam acie. A nobis autem nihil aduersus eos aliud contrà est ordinatum, quàm currus. Quare ego nisi sorte cepissem hũc ordinem, puderet me hic esse. usqueadeo mihi uideor esse in tuto. Ad quem Cyrus inquit: Verùm si apud te res bene habent, de illis esto bono animo. Ego enim tibi pro diuina ope hæc hostium obliqua cornua deserta reddam, ac tu non prius impetum feceris aduersus hostes, deos testor, quàm fugientis aspicies hos quos nunc metuis. Huiusmodi sane uerba iactabat Cyrus cum pugna futura esset, præsertim cum non esset admodum iactator. Cum sane uideris, inquit, hosce fugientis, & me adesse arbitrare, & tu impetum fac in hostes. Etenim tu & aduersarijs tum utaris ignauissimis, & socijs tuis fortißimis. Sed donec tibi adhuc ocium est Abradata, omnibus conuocatis ad currus tuos, hortare tuos ad inuadendum, uultu fiduciam his injiciẽs, & spe metum leuans. Quo autem eorum qui sunt in curribus fortißimi appareatis, contentionem ijs injicito. Etenim bene nosti, si hæc bene fiãt, omnis deinde dicturos reliquum, NIHIL esse uirtute fructuosius. Itaq; Abradatas ascenso curru uadebat, hæcq; faciebat. Cyrus autem rursus transiens, ut uenit ad leuũ cornu ubi Hystaspas habebat Persarum equitum dimidium, eũ nomine uocãs, inquit: O Hystaspa, nunc opus uides dignum celeritate tua. Nunc enim si anteuertemus hostes interimẽdo, nostrùm morietur nemo. Ad quem Hystaspas arridens, inquit: Verum de his qui nobis obiecti sunt, curæ mihi erit: sed de his qui sunt à latere, alijs impera, quo neq; hi sint ocio si. At ego, inquit Cyrus, aduersus hosce ipse sum transiturus. Tu uero Hystaspa hoc memineris, cuicunq; nostrùm uictoriam Deus dederit, si quid usquã hostile maneat, aduersus pugnantis semper cõtendamus. Quæ loquutus procedebat. Sed ubi uenit ad latus, & ad principẽ curruũ qui hic erant, ad hunc dixit: Ego quidẽ uenio uobis auxiliũ allaturus. Sed quando senseritis nos inuadentis ad summũ, tum etiã uos enitemini simul per hostis uadere. Lõgè enim tutiore in loco futuri estis si extra fueritis, quàm si intus precludimini. Et ubi itẽ transiens uenit retro post carpẽta, Artagersæ Pharnuchoq; iussit, ut habẽtes millenariũ ordinẽ Persarũ, tantundẽ etiam peditũ, & tantundem equitũ, eo manerent in loco. Sed ubi senseritis me inuadere eos qui sunt ad dextrũ cornu, tum etiam uos eos inuadite qui uobis aduersi sunt. Pugnabitis autem aduersus cornu, quæ acies imbecillior est: & cum phalange ut sitis ualidiores. Atq; sunt, ut uidetis, hostium equites ultimi, omni-

noq;

δάτης ἐγγὺς ἦν, ἔστη. καὶ ὁ Ἀβραδάτας παραδοὺς τῷ ὑφηνιόχῳ τὰς ἡνίας, προσῆλθεν αὐτῷ. προσέδραμον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν πλησίον τεταγμένων καὶ πεζῶν καὶ ἁρματηλατῶν. ὁ δ' αὖ Κῦρος ἐν τοῖς παραγεγενημένοις ἔλεξε τοιάδε· ὁ μὲν θεός, ὦ Ἀβραδάτα, ὥσπερ σὺ ἠξίους, συνηξίωσέ σε καὶ τοὺς σὺν σοὶ πρωτοστάτας εἶναι τῶν συμμάχων. σὺ δὲ τοῦτο μέμνησο, ὅταν δέῃ σε ἤδη ἀγωνίζεσθαι, ὅτι Πέρσαι οἵ τε θεασόμενοι ὑμᾶς ἔσονται, καὶ οἱ ἑψόμενοι ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐάσοντες ἐρήμους ὑμᾶς ἀγωνίζεσθαι. καὶ ὁ Ἀβραδάτας εἶπεν· ἀλλὰ τὰ καθ' ἡμᾶς ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Κῦρε, καλῶς ἔχειν· ἀλλὰ τὰ πλάγια λυπεῖ με. ὅτι τὰ μὲν τῶν πολεμίων ἰσχυρὰ ὁρῶ ἀνατεινόμενα, καὶ ἅρμασι καὶ παντοδαπῇ στρατιᾷ. ἡμέτερον δ' οὐδὲν ἄλλο αὐτοῖς ἀντιτέτακται, ἢ ἅρματα. ὥστ' ἔγωγ', ἔφη, εἰ μὴ ἔλαχον τήνδε τὴν τάξιν, ᾐσχυνόμην ἂν ἐνθάδε ὤν. οὕτω πολύ μοι δοκῶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ἀλλ' εἰ τὰ παρὰ σοὶ καλῶς ἔχει, θάρρει ὑπὲρ ἐκείνων. ἐγὼ γάρ σοι σὺν θεοῖς, ἔρημα τῶν πολεμίων τὰ πλάγια ταῦτα ἀποδείξω. καὶ σὺ μὴ πρότερον ἐμβάλλε τοῖς πολεμίοις διαμαρτύρομαι, πρὶν ἂν φεύγοντας τούτους οὓς νῦν φοβῇ θεάσῃ. τοιαῦτα δ' ἐμεγαληγόρει, μελλούσης τῆς μάχης γίγνεσθαι, ἄλλως δ' οὐ μάλα μεγαλήγορος ἦν. ὅταν μέντοι τούτους ἴδῃς φεύγοντας, ἐμέ τε ἤδη παρεῖναι νόμιζε, καὶ ὅρμα εἰς τοὺς ἄνδρας. καὶ σὺ γὰρ τότε, τοῖς μὲν ἐναντίοις, κακίστοις ἂν χρήσαιο· τοῖς δὲ μετὰ σαυτοῦ ἀρίστοις. ἀλλ' ἕως ἔτι σοι σχολή, ὦ Ἀβραδάτα, πάντως παρελάσας παρὰ τὰ σαυτοῦ ἅρματα, παρακάλει τοὺς σὺν σοὶ εἰς τὴν ἐμβολήν, τῷ μὲν προσώπῳ παραθαρρύνων· τοῖς δ' ἐλπίσιν ἐπικουφίζων. ὅπως δὲ κράτιστοι φανεῖσθε τῶν ἐν τοῖς ἅρμασι φιλονεικίαν αὐτοῖς ἔμβαλλε. καὶ γὰρ εὖ ἴσθι, ἢν τάδε γένηται, πάντες ἐροῦσι τὸ λοιπόν, μηδὲν εἶναι κερδαλεώτερον ἀρετῆς. ὁ μὲν δὴ Ἀβραδάτας ἀναβάς, παρήλαυνε, καὶ ταῦτα ἐποίει. ὁ δ' αὖ Κῦρος παριών, ὡς ἐγένετο πρὸς τῷ εὐωνύμῳ, ἔνθα Ὑστάσπας τοὺς ἡμίσεις ἔχων ἦν τῶν Περσῶν ἱππέων, ὀνομάσας αὐτόν, εἶπεν· ὦ Ὑστάσπα, νῦν ὁρᾷς ἔργον τῆς σῆς ταχυεργίας. νῦν γὰρ ἢν φθάσωμεν τοὺς πολεμίους κατακτανόντες, οὐδεὶς ἡμῶν ἀποθανεῖται. καὶ ὁ Ὑστάσπας ἐπιγελάσας εἶπεν· ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐξ ἐναντίας ἡμῖν μελήσει. τοὺς δ' ἐκ πλαγίου, σὺ ἄλλοις πρόσταξον, ὅπως μηδ' οὗτοι σχολάζωσι. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ἀλλ' ἐπί γε τούτους ἐγὼ αὐτὸς παρέρχομαι. ἀλλ', ὦ Ὑστάσπα, τόδε μέμνησο, ὅτῳ ἂν ἡμῶν ὁ θεὸς νίκην διδῷ, ἤν τί που μένῃ πολέμιον, πρὸς τὸ μαχόμενον ἀεὶ συμβάλλωμεν. ταῦτα εἰπὼν προῄει. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ πλευρὸν παριὼν ἐγίγνετο, καὶ κατὰ τὸν ἄρχοντα τῶν ταύτῃ ἁρμάτων, πρὸς τοῦτον ἔλεξεν· ἐγὼ δ' ἔρχομαι ὑμῖν ἐπικουρήσων. ἀλλ' ὁπόταν αἴσθησθε ἡμᾶς ἐπιτιθεμένους κατ' ἄκρον, τότε καὶ ὑμεῖς πειρᾶσθε ἅμα, διὰ τῶν πολεμίων ἐλαύνειν. πολὺ γὰρ ἐν ἀσφαλεστέρῳ ἔσεσθε ἔξω γενόμενοι, ἢ ἔνδον ἀπολαμβανόμενοι. ἐπεὶ δ' αὖ παριὼν ἐγένετο ὄπισθεν τῶν ἁρμαμαξῶν, Ἀρταγέρσαν μὲν καὶ Φαρνοῦχον, ἐκέλευσεν ἔχοντας τήν τε τῶν πεζῶν χιλιοστὺν καὶ τὴν τῶν ἱππέων, μένειν αὐτοῦ. ἐπειδὰν δέ, ἔφη, αἰσθάνησθε ἐμοῦ ἐπιτιθεμένου τοῖς κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας, τότε καὶ ὑμεῖς τοῖς καθ' ὑμᾶς ἐπιχειρεῖτε. μαχεῖσθε δ', ἔφη, πρὸς κέρας, ὅπερ ἀσθενέστερον στράτευμα γίγνεται. φάλαγγα δ' ἔχοντες, ὥσπερ ἰσχυρότεροι ἂν εἴητε. καὶ εἰσὶ μὲν ὡς ὁρᾶτε, τῶν πολεμίων ἱππεῖς οἱ ἔσχατοι. πάν-

τως

ἄγων δὲ πρόσει τε πρὸς αὐτοὺς τὴν τῶν καμήλων τάξιν. καὶ εὖ ἴστε ὅτι πρὶν μάχεσθαι, γελοίους τοὺς πολεμίους θεάσεσθε. ὁ μὲν δὴ Κῦρος ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τὸ δεξιὸν παρῄει. ὁ δὲ Κροῖσος νομίσας ἤδη ἐγγύτερον εἶναι τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα, σὺν ᾗ αὐτὸς ἐπορεύετο, ἢ τὰ ἐπανατεινόμενα κέρατα, ἦρε τοῖς κέρασι σημεῖον, μηκέτι ἄνω πορεύεσθαι, ἀλλ' ἐν τῇ χώρᾳ στραφῆναι. ὡς δ' ἔστησαν πάντων πρὸς τὸ Κύρου στράτευμα ὁρώντων, ἐσήμαινεν αὐτοῖς πορεύεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. καὶ οὕτω προσῄεσαν τρεῖς φάλαγγες ἐπὶ τὸ Κύρου στράτευμα, ἡ μὲν μία κατὰ πρόσωπον, τὼ δὲ δύο, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιόν, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον, ὥστε πολὺν φόβον παρεῖναι πάσῃ τῇ Κύρου στρατιᾷ. ὥσπερ γὰρ μικρὸν πλινθίον ἐν μεγάλῳ τεθέν, οὕτω καὶ τὸ Κύρου στράτευμα, πάντοθεν περιείχετο ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ ἱππεῦσι, καὶ ὁπλίταις, καὶ πελτοφόροις, καὶ τοξόταις, καὶ ἅρμασι, πλὴν ἐξόπισθεν. ὅμως δὲ καὶ ὁ Κῦρος, ἐπεὶ παρήγγειλεν, ἐστράφησαν πάντες ἀντιπρόσωποι τοῖς πολεμίοις. καὶ ἦν μὲν πανταχόθεν πολλὴ σιγὴ ὑπὸ τοῦ τὸ μέλλον ὀκνεῖν. ἡνίκα δὲ ἔδοξε τῷ Κύρῳ καιρὸς ἤδη εἶναι, ἐξῆρχε παιᾶνα, συνεπήχησε δὲ πᾶς ὁ στρατός. μετὰ δὲ τοῦτο τῷ Ἐνυαλίῳ ἅμα ἐπηλάλαξαν, καὶ ἐξανίσταται ὁ Κῦρος. καὶ εὐθὺς μὲν μετὰ τῶν ἱππέων λαβὼν πλαγίους τοὺς πολεμίους ὁμόσε αὐτοῖς τὴν ταχίστην συνεμίγνυεν. οἱ δὲ πεζοὶ αὐτῷ συντεταγμένοι, ταχὺ ἐφείποντο, καὶ περιεπτύσσοντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὥστε πολὺ ἐπλεονέκτουν. φάλαγγι γὰρ κατὰ κέρας προσέβαλλον, ὥστε ταχὺ ἰσχυρὰ φυγὴ ἐγένετο τοῖς πολεμίοις. ὡς δ' ᾔσθετο ὁ Ἀρταγέρσης ἐν ἔργῳ ὄντα τὸν Κῦρον, ἐπιτίθεται καὶ αὐτὸς κατὰ τὰ εὐώνυμα, προεὶς τὰς καμήλους, ὥσπερ Κῦρος ἐκέλευσεν. οἱ δὲ ἵπποι αὐτὰς ἐκ πάνυ πολλοῦ οὐκ ἐδέχοντο. ἀλλ' οἱ μὲν ἔκφρονες γιγνόμενοι, ἔφευγον, οἱ δ' ἐξήλλοντο, οἱ δ' ἐνέπιπτον ἀλλήλοις. τοιαῦτα γὰρ πάσχουσιν οἱ ἵπποι ὑπὸ καμήλων. ὁ δὲ Ἀρταγέρσης συντεταγμένους ἔχων τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ, ταραττομένοις ἐπέκειτο τεταγμένος. καὶ τὰ ἅρματα δὲ τά τε κατὰ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ εὐώνυμον, ἅμα ἐνέβαλλε. καὶ πολλοὶ μὲν τὰ ἅρματα φεύγοντες, ὑπὸ τῶν κατὰ κέρας ἑπομένων, ἀπέθνησκον. πολλοὶ δὲ τούτους φεύγοντες, ὑπὸ τῶν ἁρμάτων ἡλίσκοντο. καὶ ὁ Ἀβραδάτας δὲ οὐκέτι ἔμελλεν, ἀλλὰ ἰσχυρῶς ἀναβοήσας, ἄνδρες φίλοι ἕπεσθε, ἐνίει οὐδὲν φειδόμενος τῶν ἵππων, ἀλλὰ ἐξαιμάττων κατὰ πολὺ τῷ κέντρῳ. συνεξώρμησαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἁρματηλάται. καὶ τὰ μὲν ἅρματα ἔφευγεν αὐτοὺς εὐθύς, τὰ μὲν καὶ ἀναλαβόντα τοὺς παραβάτας· τὰ δὲ καὶ ἀπολιπόντα. ὁ δὲ Ἀβραδάτας, ἀντικρὺ δι' αὐτῶν, εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων φάλαγγα ἐμβάλλει. συνεισέβαλον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ ἐγγύτατα τεταγμένοι. πολλαχόθι μὲν οὖν καὶ ἄλλοθι δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ἰσχυροτέρα φάλαγξ, ἢ ὅταν ἐκ φίλων συμμάχων ἠθροισμένη ᾖ, καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἐδήλωσεν. οἱ μὲν γὰρ ἑταῖροί τε αὐτοῦ καὶ ὁμοτράπεζοι συνεισέβαλον. οἱ δὲ ἄλλοι ἡνίοχοι, ὡς εἶδον ὑπομένοντας πολλῷ στίφει τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξέκλιναν κατὰ τὰ φεύγοντα ἅρματα, καὶ τούτοις ἐφείποντο. οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀβραδάταν, ᾗ μὲν ἐνέβαλον ἅτε οὐ δυναμένων διαχωρῆσαι τῶν Αἰγυπτίων, διὰ τὸ μένειν τοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῶν, τοὺς μὲν ὀρθοὺς τῇ ῥύμῃ τῇ τῶν ἵππων παίοντες, ἀνέτρεπον, τοὺς δὲ πίπτοντας κατηλόων,

καὶ

noq; immittit aduersus eos camelorum ordinem. Neq; uos lateat fore, ut prius etiam quàm pugnetis ridiculos spectetis hostis esse. Atq; Cyrus quidē his actis, ad dexterum cornu transit. At Crœsus iam nimis propinquam hostibus arbitratus aciem cum qua ibat ipse, uidensq; protendi cornua, signum sustulit, ne amplius sursum pergerent, sed ibi in loco conuerterentur. Vt autem steterunt è regione, respicientes ad Cyri aciem, signum his dedit pergendi aduersus hostes. Et ita appropinquauerunt tres phalanges Cyri exercitui, una ad faciem, duæ uerò altera ad dextrum cornu, altera ad leuum. Quo factum est, ut toti Cyri exercitui magnus iniceretur metus. quemadmodū enim paruus laterculus in magno positus, ita etiam Cyri exercitus undiq; circundabatur ab hostibus, & equitibus, & militibus, & scutatis, & sagittarijs, & curribus, præterquam à tergo. Veruntamen Cyrus posteaquam præcepit, conuersi sunt omnes in frontem aduersus hostes. Erat q; undiq; permultum silentium, quoniam de futuro euentu uerebantur. Sed postea quam uisum est Cyro tempestiuum, pæana canere cœpit, cōstrepuitq; uniuersus exercitus. Post hoc uero & Martem simul lætis uocibus conclamarunt: & Cyrus surrexit, continuoq; cum equitibus adortus transuersos hostes, obuius ipsis factus manum conseruit: quem pedites instructi continuò sunt secuti, atque hastas hinc indeq; concutiebant, adeò ut longè essent superiores. Cum sua enim phalange adorti sunt cornu, quo factum est ut hostes uehementer in fugam uerterentur. Vt autem sensit Artagersas Cyrum esse in opere, inuadit etiam ipse ad leuum cornu præmissis camelis, ut iusserat Cyrus. Equi uero eos camelos ex loco admodum multo non expectauere, sed alij ob stuporem fugiebant, exiliebant alij, alij uero super alios concidebant. Talia enim equi à camelis patiuntur. At Artagersas suos habens instructos aduersus turbatos incubuit, currusq; immisit in dextrum simul atq; in leuū cornu. Cumq; multi eos fugerent currus, ab his interempti sunt qui sequebantur ad cornu. Multi etiam hosce fugiētes, capiebātur à curribus. Atq; Abradatas minimè amplius tardabat, quin potius clamitās, Viri amici sequimini, inuadebat equis minimè parcēs, sed eos stimulo uehementissimè cruentās: simul etiā impetū fecerūt alij curruum ductores. Et currus quidē hostiles eos cōtinuò fugiebant, alij eos capientes qui gressu essent segniores, alij uerò post se relinquentes. At Abradatas ex aduerso per eos in Aegyptiorū phalanga impetum facit, & cum eo unà etiā inuasere qui proximè erāt ordinati. Et cū multis alijs in locis patet, NON esse phalanga ualidiorem, quàm cū fuerit cōgregata ex amicis socijs, tum hoc etiam in loco perspicuū fuit. Nam & eius sodales & cōmensales unà fecerūt impetum. At alij aurigæ ut uiderunt Aegyptios multo globo sustinentis, declinarunt aduersus fugiētis currus, eosq; sequebantur. Milites autē Abradatæ quà inuaserant, tanquam Aegyptij separari non possent propter illos à quibus hinc atque illinc circundabantur, alios rectos temone equorum percutientes euertebant, alios uero cadenteis capiebant,

l   & ipsos,

& ipsos, & arma, & equos, & rotas. Quem autem falces corripuissent, omnia ui incidebant & arma, & corpora. In hoc autem inenarrabili turbine ex multifariis coaceruatione exilientibus rotis excidit Abradatas, atque alij eorum qui unà inuadebant. Et hi quidem cum hic fortis sese uiros præstitissent, trucidati sunt & interempti. Persæ autem concursu facto, qua Abradatas unà cum suis adortus fuerat, irruebant, turbatosq; illos necabant: quà uerò Aegyptij non cedebant (erant autem multi) pergebant aduersus Persas. Itaque hic terribilis erat pugna & lancearum, & tragularum, & gladiorum; ac præualebant quidem Aegyptij, tum multitudine, tum etiam armis. Nam & lanceas ualidas ac longas nunc etiam habēt. Et clypei multò magis quàm thoraces & crates tum tegunt corpora, tum ad urgendum adiuuant, cum ad humeros sint. Clausis igitur clypeis procedebant, urgebantq;. At Persæ eos sustinere non poterant, ut qui in summis manibus haberent cratas: sed pedem referebant percutientes percußiq;, quousque sub machinis fuerunt. Huc uerò ubi uenissent, percutiebantur rursus à turribus Aegyptij, & extremi non sinebant sagittarios fugere, neque iaculatores, sed intensis gladijs cogebant & sagittare, & iaculari. multaq; erat uirorum nex, permultus armorum omnifariamq; missilium fragor, multus etiam clamor aliorum se inuicem reuocantium, aliorum adhortantium, aliorum item deos immortalis implorantium. At Cyrus hic insequens hostes proximos aduenit: qui ut Persas uidit è loco motos, & doluit plurimum, & cognoscens nullo pacto celerius posse hostis continere ne ulterius procederent, quàm si post eorum terga inuaderent. ijs quos secum habebat sequi iussis, eorum terga inuadit, in eosq; irruentes Persæ inopinatos percutiunt, interimuntq; permultos. Quod Aegyptij ut senserunt, & clamabant hostis esse post terga, & inter uulnera conuertebantur, atque hoc loco mixtim præliabantur & equites & pedites. Quidam uero cum cecidisset, fususq; à Cyri equitatu pessundatusq;, gladio Cyri equum ferit in uentrem. Equus autem ob id uulneris intolerabili dolore agitatus, Cyrum excutit. Hic igitur nosse quis poßit, quanti sit iucundum ut princeps ametur à subditis. Continuò enim clamorem sustulerunt omnes, incumbentesq; pugnabant, urgebant, urgebantur, percutiebant, percutiebantur: desiliensq; ex equo unus ex Cyri ministris, tollit eum in equum suum. Vt autem Cyrus ascendit, despiciebat undique iam Aegyptios percuti. Etenim Hystaspas iam aderat unà cum Persarum equitatu, simulque Chrysantas. Verùm hos nondum sinebat irrumpere in Aegyptiorum phalanga, sed ut extrinsecus sagittas iaculaque torquerent, iubebat. Vt autem circumequitans uenit ad machinas, uisum est ei ut aliquam turrim ascenderet, speculareturq; sicubi adhuc aliud quicquam hostium maneret ac pugnaret. Qui cum ascendisset, campum despexit refertum equis, hominibus, curribus, fugientibusq; & uincentibus ac uictis: manens autem quicquam nusquam despicere amplius poterat, præter

καὶ αὐτοὺς, καὶ ὅπλα, καὶ ἵππους, καὶ τροχούς. ὅτου δ' ἂν λάβοιτο τὰ δρέπανα, πάντα βίᾳ διεκόπτετο, καὶ ὅπλα, καὶ σώματα. ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν σωρευμάτων ἐξαλλομένων τῶν τροχῶν, ἐκπίπτει ὁ ἀβραδάτας, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν συνεισβαλλόντων. καὶ οὗτοι μὲν ἐνταῦθα ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι, κατεκόπησαν καὶ ἀπέθανον. οἱ δὲ πέρσαι συνεπισπόμενοι, ᾗ μὲν ὁ ἀβραδάτας ἐνέβαλε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ταύτῃ ἐπεισπεσόντες τεταραγμένους ἐφόνευον· ᾗ δὲ ἀπαθεῖς ἐγένοντο οἱ αἰγύπτιοι, πολλοὶ δὲ οὗτοι ἦσαν, ἐχώρουν ἐναντίοι τοῖς πέρσαις. ἔνθα δὴ δεινὴ μάχη ἦν, καὶ δοράτων καὶ ξυστῶν καὶ μαχαιρῶν. ἐπλεονέκτουν μέντοι οἱ αἰγύπτιοι, καὶ πλήθει καὶ τοῖς ὅπλοις. τά τε γὰρ δόρατα ἰσχυρά τε καὶ μακρὰ ἔτι καὶ νῦν ἔχουσιν. αἵ τε ἀσπίδες πολὺ μᾶλλον τῶν θωράκων καὶ τῶν γέρρων, καὶ στέγουσι τὰ σώματα, καὶ πρὸς τὸ ὠθεῖσθαι συνεργάζονται, πρὸς τοῖς ὤμοις οὖσαι. συγκλείσαντες οὖν τὰς ἀσπίδας, ἐχώρουν καὶ ἐώθουν. οἱ δὲ πέρσαι οὐκ ἐδύναντο ἀντέχειν, ἅτε ἐν ἄκραις ταῖς χερσὶ τὰ γέρρα ἔχοντες· ἀλλ' ἐπὶ πόδα ἀνεχάζοντο, παίοντες καὶ παιόμενοι, ἕως ὑπὸ ταῖς μηχαναῖς ἐγένοντο. ἐπεὶ μέντοι ἐνταῦθα ἦλθον, ἐπαίοντο αὖθις οἱ αἰγύπτιοι ἀπὸ τῶν πύργων. καὶ οἱ ἐπὶ πᾶσι δὲ, οὐκ εἴων φεύγειν, οὔτε τοὺς τοξότας, οὔτε τοὺς ἀκοντιστάς· ἀλλ' ἀνατεταμένοι τὰς μαχαίρας, ἠνάγκαζον καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. ἦν δὲ πολὺς μὲν ἀνδρῶν φόνος, πολὺς δὲ κτύπος ὅπλων, καὶ βελῶν παντοδαπῶν, πολλὴ δὲ βοὴ τῶν μὲν ἀνακαλούντων ἀλλήλους, τῶν δὲ παρακελευομένων, τῶν δὲ θεοὺς ἐπικαλουμένων. ἐν δὲ τούτῳ κῦρος διώκων τοὺς καθ' ἑαυτὸν παραγίνεται. ὡς δὲ εἶδε τοὺς πέρσας ἐκ τῆς χώρας ἐωσμένους, ἤλγησέ τε, καὶ γνοὺς ὅτι οὐδαμῶς ἂν θᾶττον ἔχοι τοὺς πολεμίους τῆς εἰς τὸ πρόσθεν προόδου, ἢ εἰ εἰς τὸ ὄπισθεν περιελάσειεν αὐτῶν, παραγγείλας ἕπεσθαι τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ, περιήλαυνεν εἰς τὸ ὄπισθεν, καὶ εἰσπεσόντες, παίουσιν ἀφορῶντας, καὶ πολλοὺς κατακαίνουσιν. οἱ δὲ αἰγύπτιοι ὡς ᾔσθοντο, ἐβόων τε ὅτι ὄπισθεν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐστρέφοντο ἐν ταῖς πληγαῖς. καὶ ἐνταῦθα δὴ φύρδην ἐμάχοντο καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς. πεπτωκὼς δέ τις ὑπὸ τῷ κύρου ἵππῳ, καὶ πατούμενος, παίει εἰς τὴν γαστέρα τῇ μαχαίρᾳ τὸν ἵππον αὐτοῦ. ὁ δὲ ἵππος πληγεὶς, σφαδάζων, ἀποσείεται τὸν κῦρον. ἔνθα δὴ ἔγνω ἄν τις ὅσου ἄξιον εἴη, τὸ φιλεῖσθαι ἄρχοντα ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν. εὐθὺς γὰρ ἀνεβόησάν τε πάντες, καὶ προσπεσόντες, ἐμάχοντο, ἐώθουν, ἐωθοῦντο, ἔπαιον, ἐπαίοντο. καταπηδήσας δέ τις ἀπὸ τοῦ ἵππου τῶν τοῦ κύρου ὑπηρετῶν, ἀναβάλλει αὐτὸν ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἵππον. ὡς δὲ ἀνέβη ὁ κῦρος, κατεῖδε πάντοθεν ἤδη παιομένους τοὺς αἰγυπτίους. καὶ γὰρ ὑστάσπας ἤδη παρῆν σὺν τοῖς περσῶν ἱππεῦσι, καὶ χρυσάντας. ἀλλὰ τούτους ἐμβάλλειν μὲν οὐκέτι εἴα εἰς τὴν φάλαγγα τῶν αἰγυπτίων, ἔξωθεν δὲ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν ἐκέλευεν. ὡς δὲ ἐγένετο περιελαύνων ἐπὶ τὰς μηχανάς, ἔδοξεν αὐτῷ ἀναβῆναι ἐπὶ τῶν πύργων τινὰ, καὶ κατασκέψασθαι εἴ πη καὶ ἄλλο τι μένοι τῶν πολεμίων, καὶ μάχοιτο. ἐπεὶ δὲ ἀνέβη, κατεῖδε μεστὸν τὸ πεδίον ἵππων, ἀνθρώπων, ἁρμάτων, φευγόντων, διωκόντων, κρατούντων, κρατουμένων. τῶν μὲν πολεμίων φευγόντων, τῶν δ' ἑαυτοῦ κρατούντων, κρατουμένων δ' οὐδαμοῦ, οὐδὲν ἔτι ἐδύνατο κατιδεῖν, πλὴν

πλὴν τῶν αἰγυπτίων. οὗτοι δὲ ἐπειδὴ ἠποροῦντο, κύ-
κλῳ πάντοθεν ποιησάμενοι ὥστε ὁρᾶσθαι τὰ ὅπλα, ὑπὸ
ταῖς ἀσπίσιν ἐκάθηντο. καὶ ἐποίουν μὲν οὐδὲν ἔτι, ἔπα-
σχον δὲ πολλὰ καὶ δεινά. ἀγασθεὶς δὲ ὁ κῦρος αὐτούς, καὶ οἰ-
κτείρων ὅτι ἀγαθοὶ ἄνδρες ἀπώλοιντο, ἀνεχώρησε. καὶ
πάντας τοὺς περιμαχομένους μάχεσθαι οὐδένα ἔτι εἴα. πέμ-
πει δὲ πρὸς αὐτοὺς κήρυκα ἐρωτῶν, πότερα βούλονται
ἀπολέσθαι πάντες ὑπὸ τῶν προδεδωκότων αὐτούς, ἢ
σωθῆναι, ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκοῦντες εἶναι. οἱ δ' ἀπεκρί-
ναντο· πῶς δ' ἂν ἡμεῖς σωθείημεν ἄνδρες ἀγαθοὶ δο-
κοῦντες εἶναι; ὁ δὲ κῦρος πάλιν ἔλεγεν· ὅτι ἡμεῖς ὑ-
μᾶς ὁρῶμεν μόνους καὶ μένοντας, καὶ μάχεσθαι θέλοντας.
ἀλλὰ τοὐντεῦθεν, ἔφασαν οἱ αἰγύπτιοι, τί καὶ καλὸν ἂν
ποιοῦντες σωθείημεν; καὶ ὁ κῦρος αὖ πρὸς τοῦτο εἶπεν·
εἰ τῶν τε συμμάχων μηδένα προδόντες σωθείητε, τά
τε ὅπλα ἡμῖν παραδόντες, φίλοι τε γενόμενοι τοῖς αἱ-
ρουμένοις ὑμᾶς σῶσαι, ἐξὸν ἀπολέσαι. ἀκούσαντες ταῦ-
τα, ἐπήροντο· ἢν δὲ γενώμεθά σοι φίλοι, τί ἡμῖν ἀξιώσεις
χρῆσθαι; ἀπεκρίνατο ὁ κῦρος· εὖ ποιεῖν, καὶ εὖ πάσχειν.
ἐπηρώτων πάλιν οἱ αἰγύπτιοι, τίνα εὐεργεσίαν; πρὸς
τοῦτο εἶπεν ὁ κῦρος· μισθὸν ὑμῖν δοίην πλείονα ἢ νῦν
λαμβάνετε, ὅσον ἂν χρόνον πόλεμος ᾖ· εἰρήνης δὲ γενο-
μένης τοῖς βουλομένοις ὑμῶν μένειν παρ' ἐμοί, χώραν τε
δώσω, καὶ πόλεις, καὶ γυναῖκας, καὶ οἰκέτας. ἀκούσαν-
τες ταῦτα οἱ αἰγύπτιοι, τὸ μὲν ἐπὶ κροῖσον συστρατεύ-
ειν, ἀφελεῖν σφίσιν ἐδεήθησαν. τούτῳ γὰρ μόνῳ συγγι-
γνώσκεσθαι, ἔφασαν. τὰ δ' ἄλλα συνομολογήσαντες,
ἔδοσαν πίστιν καὶ ἔλαβον. καὶ οἱ αἰγύπτιοί τε οἱ καταμεί-
ναντες τότε, ἔτι καὶ νῦν βασιλεῖ πιστοὶ διαμένουσι· κῦρός
τε πόλεις αὐτοῖς ἔδωκε, τὰς μὲν ἄνω, αἳ ἔτι καὶ νῦν πό-
λεις αἰγυπτίων καλοῦνται, λάρισαν τε καὶ κυλλήνην,
παρὰ κύμην πλησίον θαλάσσης, ἃς ἔτι καὶ νῦν οἱ ἀπ' ἐκεί-
νων ἔχουσι. ταῦτα διαπραξάμενος ὁ κῦρος, ἤδη σκο-
ταῖος ἀναγαγών, ἐστρατοπεδεύσατο ἐν θυμβράροις. ἐν
δὲ τῇ μάχῃ, τῶν μὲν πολεμίων, αἰγύπτιοι μόνοι ηὐδο-
κίμησαν· τῶν δὲ σὺν κύρῳ, τὸ περσῶν ἱππικὸν κράτιστον
ἔδοξεν εἶναι. ὥστ' ἔτι καὶ νῦν διαμένει ἡ ὅπλισις, ἣν τότε κῦ-
ρος τοῖς ἱππεῦσι κατεσκεύασεν. ηὐδοκίμησε δὲ ἰσχυ-
ρῶς καὶ τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα. ὥστε καὶ τοῦτο ἔτι καὶ νῦν
διαμένει τὸ πολεμιστήριον τοῖς ἀεὶ βασιλεύουσι. αἱ μέν-
τοι κάμηλοι ἐφόβουν μόνον τοὺς ἵππους. οὐ μέντοι κατέκαι-
νόν γε οἱ ἐπ' αὐτῶν ἱππεῖς, οὐδ' αὐτοί γε ἀπέθνησκον ὑπὸ
ἱππέων. οὐδεὶς γὰρ ἵππος ἐπέλαζε. καὶ χρήσιμον μὲν
ἐδόκει εἶναι. ἀλλὰ γὰρ οὔτε τρέφειν οὐδεὶς ἐθέλει καλὸς κἀ-
γαθὸς κάμηλον ὥστ' ἐποχεῖσθαι, οὔτε μελετᾶν ὡς πολε-
μήσων ἀπὸ τούτων. οὕτω δὴ ἀπολαβοῦσαι πάλιν τὸ ἑαυ-
τῶν σχῆμα, ἐν τοῖς σκευοφόροις διάγουσι. καὶ οἱ μὲν ἀμ-
φὶ τὸν κῦρον δειπνοποιησάμενοι, καὶ φυλακὰς κατα-
στησάμενοι, ὥσπερ ἔδει, ἐκοιμήθησαν. κροῖσος μὲν τοί-
νυν εὐθὺς ἐπὶ σάρδεων ἔφευγε σὺν τῷ στρατεύματι. τὰ δ'
ἄλλα φῦλα ὅποι ἐδύνατο προσωτάτω ἐν τῇ νυκτί, τῆς ἐπ'
οἶκον ὁδοῦ ἕκαστος ἀπεχώρει. ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο,
εὐθὺς ἐπὶ σάρδεις ἦγε κῦρος. ὡς δ' ἐγένετο πρὸς τῷ
τείχει τῷ ἐν σάρδεσι, τάς τε μηχανὰς ἀνίστη ὡς προσ-
βαλῶν πρὸς τὸ τεῖχος, καὶ κλίμακας παρεσκευάζετο.
ταῦτα δὲ ποιῶν, κατὰ τὰ ἀποτομώτατα δοκοῦντα εἶναι
τῶν

præter exercitum Aegyptiorũ. Hi uerò quoniam
difficulter haberent undiq; facto circulo ut arma
uiderentur, sub clypeis sedebant, faciebantq; am-
plius nihil, patiebantur autẽ & multa & grauia.
Admiratus autem eos Cyrus cõmiseratusq;, quòd
uiri fortes cum essent, peribãt, retraxit eos omnis
qui circum illos præliabantur, pugnareq; neminẽ
amplius sinebat: mittitq; ad eos caduceatorẽ per
cunctatum, utrũ uelint omnes'ne propter eos peri
re, à quibus proditi fuerint, an qui fortes esse ui-
deãtur, seruari. Ad quem responderũt Aegyptij:
Quónam pacto nos seruemur, si uiri fortes uide-
mur esse? Cyrus aũt rursus dicebat: Quoniã nos
uidemus uos solos, qui maneatis uelitisq; pugnare.
Sed deinceps dixerũt Aegyptij: Quid honesti fa-
cimus ut seruemur? Et Cyrus itẽ ad hoc respõdit:
Si ita seruemini, ut & sociorũ prodatis neminẽ, et
arma nobis tradatis, et amici his sitis q eligũt uos
saluos facere, cũ liceat perdere. Quæ illi audiẽtes
interrogabãt: Quod si in tuã amicitiã ueniamus,
ad quid uti nobis voles? Ad quos Cyrus respon-
dit: Ad beneficiũ dandũ & recipiendũ. Et rursus
Cyrum interrogabant Aegyptij: Ad quod benefi-
ciũ? Ad hoc, inquit Cyrus: Stipẽdij quidẽ plus uo-
bis dabo, quàm nunc accipitis, quãdiu sit bellum.
Facta autẽ pace, qui uestrum manere apud me uo-
luerit, huic ego & regionẽ dabo, & urbes, et uxo
res, et famulos. Quibus Aegyptij auditis, precati
sunt ut sibi militiã remitteret aduersus Crœsum.
Hanc unam ueniam sibi dari postularunt. Alia ue
rò paciscentes fidẽ dederũt, atq; acceperũt. Hinc
& Aegyptij qui tum restiterũt, hoc etiã tempore
fideles erga regem perseuerant. Et Cyrus his ur-
bes dedit alias sursum, quæ ipsæ hodie quoq; urbes
Aegyptiorũ uocantur, Larissam, ac Cyllenẽ, quæ
trans Cymen posita est prope mare: quas quidem
urbes hac etiam tempestate habent eorum poste-
ri. Cyrus his rebus gestis iam per tenebras re-
diens, in Thymbraris locauit castra. In hac autẽ
pugna Aegyptij soli ex hostibus claruerũt. Ex Cy
ri quidẽ equitatu, Persarũ equitatus uisus est opti
mus extitisse: quare nũc quoq; armatura perma-
net, quam Cyrus tũ est equitibus fabricatus. Vehe
mẽter etiã claruerũt currus falcati: quare hoc ge
nus bellãdi, hoc etiã tẽpore pmanet ei semper q re
gnat. At cameli solũ equos metui fuere. Nec enim
equites qui in his erãt, interẽpti sunt, nec itẽ ipsi
ab equitibus. Nullus enim equus propè factus est.
Et utile quidẽ esse uidebatur. Sed enim neq; alere
camelũ uelit uir honestus et bonus uehẽdi gratia,
neq; meditari ut ab his sit pugnaturus. Ita igitur
rursus suo recepto habitu, degũt inter impedimẽ
taria iumẽta. Atq; Cyri milites ubi cœnassent, cu
stodesq; posuissẽt, ut par erat, somno sedederũt. At
Crœsus quidẽ cõtinuo fugit Sardis unà cum acie.
Nationes aũt aliæ quò poterãt, quãlongissimè no
ctu per uiã singuli abscessere, quæ domũ duceret.
Sed ubi dies illuxit, cõtinuò Cyrus exercitũ egit Sar
dis: q ubi uenit ad murũ ipsius urbis, tũ machinas
erexit ut muro apponeret, et parabat scalas. Quæ
faciẽs, per ea quæ esse uidebãtur ardua ac difficilima

Sardis

Sardianorum munimenta, sequenti nocte Chaldaeos sursum atque Persas tollit. Ductor iis fuit Perses, qui seruus fuerat cuiusdam eorum qui in arce erant praesidio, quique didicerat & descensum in flumen, & eundem ascensum. Quod ubi factum est, arx uidelicet capta est: quare Lydi omnes quo poterant, singuli a muris fugiebant. At Cyrus simul ac orta dies, in urbem est ingressus, praecepitque moueri neminem ex ordine suo. Croesus uero in regia clausus, Cyrum clamabat. Cyrus uero Croesi custodes reliquit. Ipse autem abiens ad captam arcem, ut uidit Persas, ut par erat, custodientis arcem, Chaldaeorum autem arma sola (decurrerant enim, ut rapinam bonorum facerent ex aedibus) continuo eorum principibus conuocatis, edixit ut quamprimum abirent ex acie. Non enim, inquit, sustineo uidere abundantes eos qui non seruant ordinem. Scitis enim uos esse a me paratos, ut mecum militantes Chaldaeis omnibus laudabiles redderem. Nunc uero nolite mirari, si quis melior etiam uobis abeuntibus incidat. Quibus Chaldaei auditis, & metuerunt & orauerunt ut irasci desineret, seque raptas res omnis daturos dixerunt. Ad quod Cyrus respondit, iis sibi nihilo opus esse. Quod si me uultis ab ira desistere, reddite res istas omnis quas accepistis arcem custodientibus. Nam si alii milites senserint eos plus habere qui ordinem seruarint, omnia mihi bene sunt habitura. Et Chaldaei quidem ita fecerunt ut iussit Cyrus, acceperuntque obedientes, & multas omnisque generis pecunias. Cyrus autem ut suorum castra ibi posuisset, ubi existimauit locum esse urbis aptissimum ad manendum in armis, praecepit ut pranderent. His autem rebus gestis, iussit Croesum agi ad se. At Croesus Cyrum ut uidit: Salue, inquit, here: hoc enim fortuna & habere posthac dat tibi, & mihi appellare. Et tu quidem Croese, inquit Cyrus, salue: quoniam uterque homines sumus. Caeterum Croese, inquit, num mihi uelis consulere? Vellem equidem, inquit, Cyre boni aliquid tibi inuenire: hoc enim existimarem mihi quoque bonum fore. Audi igitur, inquit, Croese. Ego enim uidens multum milites laborasse, ac multa pericula subiisse, & nunc existimare habere urbem, quae post Babylona ditissima sit in Asia, dignum puto prodesse militibus: quippe qui futurum norim, si minus fructum aliquem laborum ceperint, ne eos possim habere diutius mihi obtemperanteis: & nolo equidem pati, ut urbem diripiant. Nam & urbs mea sententia periret, & in rapina qui maxime sunt improbi, plus haberent. Quae Croesus audiens, dixit: At sine me dicere ad quoscunque uelim Lydorum, me abs te impetrasse rapina ne fiat, neque te sinere pueros mulieresque perdi: quodque tibi pollicitus sum, pro hisce rebus fore a Lydis ultro, quicquid & pulchri & boni sit in Sardibus. Si enim haec audiet, futurum scio ut afferat quicquid hic possidetur pulchrum et uiro et mulieri: at rursus in sequentem annum urbs tibi referta sit multis pulchrisque rebus.

Quid

τῶν Σαρδιανῶν ἐρύματα, τῆς ἐπιούσης νυκτὸς, ἀναβιβάζει Χαλδαίους τε καὶ Πέρσας. ἡγήσατο δ' αὐτοῖς ἀνὴρ Πέρσης, δοῦλος γεγενημένος τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τινὸς φρουρῶν, καὶ καταμεμαθηκὼς κατάβασιν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ ἀνάβασιν τὴν αὐτήν. ὡς δ' ἐγένετο τοῦτο δῆλον ὅτι εἴχετο τὰ ἄκρα, πάντες δὴ ἔφευγον οἱ Λυδοὶ ἀπὸ τῶν τειχῶν, ὅποι ἐδύνατο ἕκαστος. Κῦρος δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰσῄει εἰς τὴν πόλιν, καὶ παρήγγειλεν ἐκ τῆς τάξεως μηδένα κινεῖσθαι. 10 ὁ δὲ Κροῖσος κατακλεισάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις, Κῦρον ἐβόα. ὁ δὲ Κῦρος τοῦ μὲν Κροίσου φύλακας κατέλιπεν, αὐτὸς δὲ ἀπαγαγὼν πρὸς τὴν ἐχομένην ἄκραν, ὡς εἶδε τοὺς μὲν Πέρσας φυλάττοντας τὴν ἄκραν ὥσπερ ἔδει, τὰ δὲ τῶν Χαλδαίων ὅπλα ἔρημα (καταδεδραμήκεσαν γὰρ ἁρπασόμενοι τὰ ἐκ τῶν οἰκιῶν) εὐθὺς συνεκάλεσεν αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἀπιέναι ἐκ τοῦ στρατεύματος τάχιστα. οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἀνασχοίμην, πλεονεκτοῦντας ὁρῶν τοὺς ἀτακτοῦντας. 20 καὶ εὖ μὲν, ἔφη, ἐπίστασθε, ὅτι παρεσκευαζόμην ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς ἐμοὶ στρατευομένους, πᾶσι Χαλδαίοις μακαριστοὺς ποιῆσαι. νῦν δ', ἔφη, μὴ θαυμάζετε, ἤν τις καὶ ἀπιοῦσιν ὑμῖν κρείττων ἐντύχῃ. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι, ἔδεισάν τε καὶ ἱκέτευον παύσασθαι ὀργιζόμενον, καὶ τὰ χρήματα πάντα ἀποδώσειν ἔφασαν. ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν αὐτῶν δέοιτο. ἀλλ' εἴ με, ἔφη, βούλεσθε παύσασθαι ἀχθόμενον, ἀπόδοτε πάντα ὅσα ἐλάβετε, τοῖς διαφυλάξασι τὴν ἄκραν. ἢν γὰρ αἴσθωνται οἱ ἄλλοι στρατιῶται, ὅτι πλεονεκτοῦσιν οἱ εὔτακτοι γενόμενοι, πάντα μοι καλῶς ἕξει. 30 οἱ μὲν δὴ Χαλδαῖοι οὕτως ἐποίησαν ὡς ἐκέλευσεν ὁ Κῦρος, καὶ ἔλαβον οἱ πειθόμενοι πολλὰ καὶ παντοῖα χρήματα. ὁ δὲ Κῦρος κατεστρατοπεδεύσας τοὺς ἑαυτοῦ ὅπου ἐδόκει ἐπιτηδειότατον εἶναι τῆς πόλεως, μένειν ἐπὶ τοῖς ὅπλοις, παρήγγειλε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι. ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, ἀγαγεῖν ἐκέλευσεν αὐτῷ τὸν Κροῖσον. ὁ δὲ Κροῖσος ὡς εἶδε τὸν Κῦρον, χαῖρε, ὦ δέσποτα, ἔφη. τοῦτο γὰρ ἡ τύχη καὶ ἔχειν τὸ ἀπὸ τοῦδε δίδωσί σοι, καὶ ἐμοὶ προσαγορεύειν. καὶ σύ γε, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐπείπερ ἄνθρωποί γ' ἐσμὲν ἀμφότεροι. 40 ἀτὰρ, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἆρ' ἄν τί μοι ἐθελήσαις συμβουλεῦσαι; καὶ βουλοίμην γ' ἂν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἀγαθόν τι εὑρεῖν. τοῦτο γὰρ ἂν οἶμαι ἀγαθὸν κἀμοὶ γενέσθαι. ἄκουσον τοίνυν, ἔφη, ὦ Κροῖσε. ἐγὼ γὰρ ὁρῶν τοὺς στρατιώτας, πολλὰ πεπονηκότας, καὶ πολλὰ κεκινδυνευκότας, καὶ νῦν νομίζοντας πόλιν ἔχειν τὴν πλουσιωτάτην μετὰ Βαβυλῶνα, ἀξιῶ ὠφεληθῆναι τοὺς στρατιώτας. γινώσκω γὰρ, ἔφη, ὅτι εἰ μή τινα καρπὸν λήψονται τῶν πόνων, οὐ δυνήσομαι αὐτοὺς πολὺν χρόνον πειθομένους ἔχειν. διαρπάσαι μὲν οὖν 50 αὐτοῖς ἐφεῖναι τὴν πόλιν οὐ βούλομαι. τήν τε γὰρ πόλιν νομίζω ἂν διαφθαρῆναι, ἔν τε τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ', ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν. ἀκούσας ταῦτα ὁ Κροῖσος, ἔλεξεν· ἀλλ' ἐμὲ, ἔφη, ἔασον λέξαι, πρὸς οὓς ἂν ἐγὼ Λυδῶν ἔλθω, ὅτι διαπέπραγμαι παρὰ σοῦ, μὴ ποιῆσαι ἁρπαγὴν, μηδὲ ἐᾶσαι ἀφανισθῆναι παῖδας καὶ γυναῖκας· ὑπεσχόμην δέ σοι ἀντὶ τούτων, ἦ μὴν παρ' ἑκόντων Λυδῶν ἔσεσθαι, πᾶν ὅ, τι καλὸν κἀγαθόν ἐστιν ἐν Σάρδεσιν. ἢν γὰρ ταῦτα ἀκούσωσιν, οἶδ' ὅτι ἥξει σοι πᾶν ὅ, τι ἔστιν ἐνθάδε καλὸν κτῆμα ἀνδρὶ καὶ γυναικί. ὁμοίως εἰς νέωτα πολλῶν καὶ καλῶν πάλιν σοι πλήρης ἡ πόλις ἔσται.

ἢν δὲ

ἢν δὲ διαρπάσῃς, καὶ αἱ τέχναι σοι, ἅς πηγάς φασι τῶν κα-
λῶν εἶναι, διεφθαρμέναι ἔσονται. ἔξεστι δέ σοι ἰδόντι ταῦ-
τα ἐλθόντα ἔτι καὶ περὶ τῆς ἁρπαγῆς βουλεύσασθαι. πρῶτον
δ', ἔφη, ἐπὶ τοὺς ἐμοὺς θησαυροὺς πέμπε, καὶ παραλαμβανόν-
των οἱ σοὶ φύλακες παρὰ τῶν ἐμῶν φυλάκων. ταῦτα
μὲν δὴ ἅπαντα οὕτω συνῄνει ποιεῖν ὁ Κῦρος, ὥσπερ ἔλε-
γεν ὁ Κροῖσος. τάδε δέ μοι, ἔφη, πάντως, ὦ Κροῖσε, λέ-
ξον, πῶς ἀποβέβηκε τὰ ἐκ τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου; σοὶ γὰρ
δὴ λέγεται, πάνυ τεθεραπεῦσθαι ὁ Ἀπόλλων, καὶ σὲ πάν-
τα ἐκείνῳ πειθόμενον πράττειν. ἐβουλόμην δ' ἄν, ἔφη, ὦ
Κῦρε, οὕτως ἔχειν, νῦν δὲ πάντα τἀναντία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς
πράττων προσηνέχθην τῷ Ἀπόλλωνι. πῶς δέ, ἔφη ὁ Κῦ-
ρος, δίδασκε. πάνυ γὰρ παράδοξα λέγεις. ὅτι πρῶτον
μέν, ἔφη, ἀμελήσας ἐρωτᾶν τὸν θεὸν εἴ τι ἐδεόμην, ἀπε-
πειρώμην αὐτοῦ εἰ δύναιτο ἀληθεύειν. τοῦτο δὲ μή, ὅτι ὁ
θεός, ἔφη, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι καλοὶ κἀγαθοί, ἐπειδὰν
γνῶσιν ἀπιστούμενοι, οὐ φιλοῦσι τοὺς ἀπιστοῦντας. ἐπεὶ μέν-
τοι ἔγνω καὶ μάλα ἄτοπα ἐμοῦ ποιοῦντος, καίπερ πρόσω Δελ-
φῶν ἀπέχοντος, οὕτω δὴ πέμπω περὶ παίδων. ὁ δέ μοι
τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἀπεκρίνατο. ἐπεὶ δ' ἐγὼ πολλὰ μὲν
πέμπων ἀναθήματα χρυσᾶ, πολλὰ δ' ἀργυρᾶ, πάμπολ-
λα δὲ θύων, ἐξιλασάμην ποτὲ αὐτόν, ὡς ἐδόκουν, τότε δή
μοι ἀπεκρίνατο ἐρωτῶντι, τί ἄν μοι ποιήσαντι, παῖδες
γένοιντο. ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι ἔσοιντο. καὶ ἐγένοντο μέν· οὐδὲ γὰρ
οὐδὲ τοῦτο ἐψεύσατο. γενόμενοι δέ, οὐδὲν ὤνησαν. ὁ μὲν γὰρ
κωφὸς ὢν διετέλει. ὁ δὲ ἄριστος γενόμενος, ἐν ἀκμῇ τοῦ
βίου ἀπώλετο. πιεζόμενος δὲ ταῖς περὶ τοὺς παῖδας συμ-
φοραῖς, πάλιν πέμπω καὶ ἐπερωτῶ τὸν θεόν, τί ἂν ποιῶν
τὸν λοιπὸν βίον εὐδαιμονέστατα διατελέσαιμι. ὁ δέ μοι
ἀπεκρίνατο· σαυτὸν γινώσκων, εὐδαίμων Κροῖσε πε-
ράσεις. ἐπεὶ δὲ ἤκουσα τὴν μαντείαν ἥσθην (ἐνόμιζον γὰρ
τὸ πάντων ῥᾷστόν μοι αὐτὸν προστάξαντα τὴν εὐδαιμονίαν δι-
δόναι. ἄλλους μὲν γὰρ γιγνώσκειν, τοὺς μέν, οἷόν τ' εἶναι· τοὺς
δ' οὔ. ἑαυτὸν δὲ ὅστις ἐστί, πάντα τινὰ ἐνόμιζον ἄνθρωπον
εἰδέναι) καὶ τὸν μετὰ ταῦτα δὴ χρόνον, ἕως μὲν εἶχον
ἡσυχίαν, οὐδὲν ἐνεκάλουν μετὰ τὸν τοῦ παιδὸς θάνατον
ταῖς τύχαις. ἐπειδὴ δὲ ἀνεπείσθην ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου
ἐφ' ὑμᾶς στρατεύεσθαι, εἰς πάντα κίνδυνον ἦλθον. ἐσώ-
θην μέντοι οὐδὲν κακὸν λαβών, οὐκ αἰτιῶμαι δὲ οὐδὲ τά-
δε τὸν θεόν. ἐπεὶ γὰρ ἔγνων ἐμαυτὸν μὴ ἱκανὸν ὑμῖν μά-
χεσθαι, ἀσφαλῶς σὺν τῷ θεῷ ἀπῆλθον, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σὺν
ἐμοί. νῦν δ' αὖ πάλιν ὑπό τε πλούτου τοῦ παρόντος
διαθρυπτόμενος, καὶ ὑπὸ τῶν δεομένων μου προστάτην
γενέσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν δώρων ὧν ἐδίδοσάν μοι, καὶ ὑπ'
ἀνθρώπων, οἵ με κολακεύοντες ἔλεγον, ὡς εἰ ἐγὼ ἐθέλοι-
μι ἄρχειν, πάντες ἂν ἐμοὶ πείθοιντο, καὶ μέγιστος ἂν εἴην
ἀνθρώπων. ὑπὸ τοιούτων δὲ λόγων ἀναφυσώμενος, ὡς
εἵλοντό με πάντες οἱ κύκλῳ βασιλεῖς προστάτην τοῦ πο-
λέμου, ὑπεδεξάμην τὴν στρατηγίαν, ὡς ἱκανὸς ὢν μέ-
γιστος γενέσθαι. ἀγνοῶν ἄρα ἐμαυτόν, ὅτι σοὶ ἀντιπολε-
μεῖν ἱκανὸς ᾤμην εἶναι. πρῶτον μὲν ἐκ θεῶν γεγονότι,
ἔπειτα δὲ διὰ βασιλέων πεφυκότι, ἔπειτα δ' ἐκ παι-
δὸς ἀρετὴν ἀσκοῦντι. τῶν δ' ἐμῶν προγόνων ἀκούω
τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα, ἅμα τε βασιλέα καὶ ἐλεύθε-
ρον γενέσθαι. τοῦτ' οὖν ἀγνοήσας, δικαίως, ἔφη, ἔχω τὴν
δίκην. ἀλλὰ νῦν δή, ἔφη, ὦ Κῦρε, γινώσκω μὲν ἐμαυτόν.
σὺ

Quod si eam diripueris, ARTES quoq; quas bono
rum fontes esse aiunt, corrumpentur. Praetereà lice
bit tibi, si haec uideas, etiã cũ ueneris de rapina con
sultare. Primum autem mitte ad thesauros meos, &
eos custodes tui à meis custodibus accipiãt. Haec igi
tur Cyrus omnia consensit ita facienda, ut Croesus
dixerat. Haec aũt, inquit, Croese mihi dicito omnino:
Quomodo euenerunt quae Delphicũ dixit oraculũ?
Dicitur enim Apollo tibi ualde obsecutus, teq; ges
sisse omnia ab illo persuasum. Vellem equidẽ, inquit,
Cyre ita habere. Nunc autem secus omnia cõtinuò
agens ab initio, cõsului Apollinẽ. Quomodo? inquit
Cyrus, doce me. Incredibilia enim admodũ narras.
Quoniam primum, inquit, interrogare deum negli
gens si qua re egerem, tentaui eum an posset uera lo
qui. HOC autẽ non deus solum, uerumetiã homines
honesti ac boni, cum norint fidẽ sibi minus haberi,
non amant incredulos. Vbi igitur nouit me facere
admodũ absurda, qui lõgè abessem à Delphis, ita de
mum mitto de filijs consulẽs. Ille aũt mihi primò non
respõdit. sed ubi ego multis oblationibus aureis mis
sis, multis etiam argẽteis, permultis item sacrificijs
actis placaui eum aliquando, ut mihi uidebatur, tum
tandem mihi responder percunctanti, quidnã facere
me oporteret, quò mihi essent filij. Ille dixit, fore ut
haberẽ. Et nati sunt quidem. neq; enim hoc mentitus
est. Hi uerò cum mihi nati sunt, nihil profuere. Nam
alter mutus esse perseuerauit: qui aũt erat optimus,
perijt in aetatis flore. Pressus autẽ cladibus filiorũ,
mitto iterum, atq; deum rursus consulo, quidnam fa
ciendo reliquum tempus uitae quamfelicißimè dege
rem. At ipse respondit: IPSUM te noscens, es felix
Croese futurus. Vbi uerò oraculo audito laetatus es
sem (putabam enim eum mihi felicitatem dare, quod
facilimum esset imperando. Alios enim cognoscere,
quosdam fieri quidem posse, quosdam uerò non pos
se: se autem ipsum qui sit, unumquemq; existimabam
hominem nosse) omne deinceps tempus usq; quietem
habui, nihil de infortunijs querens post filij mei mor
tem. Sed ubi sum ab Assyrio persuasus aduersus nos
exercitum ducere, in omne ueni periculum, & ser
uatus sum sanè nullo malo accepto. At ne propter
haec quidem deum incuso. Cũ enim meipsum nossem,
non satis esse qui aduersus uos pugnarẽ, tutò abiui
unà cum deo & ipse & mei. Nunc rursus & à prae
sentium diuitiarũ delicijs insolẽtior factus, & ab ijs
qui me rogabant ut bellũ gererem, & à muneribus
quibus me donabãt, & ab hominibus qui mihi assen
tantes dicerent: Si imperare uellem, futurum ut om
nibus in rebus mihi parẽrent, fo remq; hominũ maxi
mus. Huiusmodi tandẽ uerbis inflatus, ut omnes un
diq; reges belli praefectũ me legerunt, suscepi impe
rium tanquam satis essem qui maximus fierẽ. certe
meipsum ignorans, quod existimarem me satis esse,
qui aduersus te bellum gererẽ: primũ quidem quod
ex dijs immortalibus genitus sis, dein quod ex regi
bus oriundus, demum uerò quod ab ineunte aetate
uirtutem exercueris. Maiorum aũt meorum audio
primũ qui regnauit, & regẽ simul fuisse & liberũ.
Haec igitur cum ignorarim, iure, inquit, optimo poe
nam do. Verum nũc tandẽ Cyre meipsum cognosco.

 Tu

Tu uerò etiam ne putas uerum dicturum Apollinem me felicem fore, si meipsum noro? Te autem propter hanc rem interrogo, quoniam mihi optime uideris hoc ipsum nunc coniectare, potes enim facere me felicem. Et Cyrus respondit: Consilium mihi da Crœse hac de re. Ego enim cogitans priorem tuam felicitatem, & misereor tui, & reddo tibi uxorem habendam quam habes & filias. Audio enim esse tibi & amicos, & famulos, & mensam qua cum una uiuebatis. Pugnas uerò tibi bellaque aufero. Mediusfidius nihil igitur, inquit Crœsus, mihi tu iam deliberato respondere de mea felicitate. Ego enim tibi iam dico, si hæc mihi feceris quæ dicis, hanc me, quam & alij felicissimam uitam existimabant, & ego cum his sentiebam, esse nunc etiam acturum. Et Cyrus inquit: Quis igitur est qui habet hanc uitam beatam? Mea uxor, inquit, ô Cyre. Illa enim & bonarum, & mollium, & lætarum omnium rerum æquè atque ego erat particeps: curarum uerò ut hæc forent, & belli & pugnæ particeps non erat. Ita igitur tu quoque afficere me nunc uideris, quemadmodum ego illam quammaximè omnium hominum amabam. Itaque mihi uideor Apollini debere alia munera. Cuius uerba Cyrus cum audisset, admiratus est animi eius tranquillitatem. Itaque deinceps eum quacunque ipse pergeret ducebat, siue quòd eum usui cuiquam sibi esse existimaret, siue quod etiam tutius ita censeret. Et tum quidem ita quieti se dederunt. Postridie uero Cyrus uocatis amicis & exercitus ducibus, alios eorum constituit ut thesauros acciperent, alijs iussit ut quascunque pecunias Crœsus traderet, primum dijs immortalibus eligerent quas Magi præciperent: deinde alias pecunias quas acciperent, eas in arcis locatas, in plaustris ut portarent quocunque ipsi pergerent, ut ubi tempus foret, singuli caperent portionem suam. Et hi quidem hæc faciebant. At Cyrus uocatis quibusdam ex præsentibus ministris: Dicite mihi, inquit, uidit'ne uestrûm quisquam Abradatam? Miror enim quod cum antea iret ad nos frequenter, nunc nusquam apparet. Ad quem respondit unus ex ministris: Quoniam here ille non uiuit, sed mortuus est in pugna, cum in Aegyptios currum immisisset. Alij uerò, exceptis eius sodalibus, ut aiunt, effugerunt ubi globum uidissent Aegyptiorum. Et nunc dicitur eius uxor mortuum sustulisse, imposuisséq; in carpentum in quo ipsa uehebatur, atque eum portauisse quendam hic in locum ad Pactolum flumen, feruntque eius spadones ac famulos fodere loculum mortuo quodam in tumulo. Dicunt etiam eius uxorem humi sedere ornatum quibus uirum ornarat, habereq; caput eius in genibus. Quibus Cyrus auditis, femur sanè percussit, continuoq; equo ascenso, assumptisq; equitibus mille, uadit ad luctū. Iussit præterea Gadatæ & Gobryæ, ut quantum possent acceptum pulcherrimum ornatum, ad uirum amicum & bonum qui diem obijsset, transferrent. Et qui haberet armenta sequentia & boues & equos huic dixit, simulq; pecudes multas ageret ubicunq; se esse audiret, quo ea Abradatæ immolarentur. At ubi uidit Abradatæ uxorē humi sedere, ac mortuū iacere, & col

σὺ δ' ἔτι δοκεῖς ἀληθεύειν τὸν Ἀπόλλω, ὡς εὐδαίμων ἔσομαι, γινώσκων ἐμαυτόν; σὲ δ' ἐρωτῶ διὰ τοῦτο ὅτι ἄριστ' ἄν μοι δοκεῖς εἰκάσαι τοῦτο ἐν τῷ παρόντι. καὶ γὰρ δύνασαι ποιῆσαι. καὶ ὁ Κῦρος εἶπε· βουλήν μοι δὸς περὶ τούτου, ὦ Κροῖσε. ἐγὼ γάρ σου ἐννοῶν τὴν πρόσθεν εὐδαιμονίαν, οἰκτείρω τέ σε καὶ ἀποδίδωμι ἤδη γυναῖκά τε ἣν εἶχες, καὶ τὰς θυγατέρας. ἀκούω γάρ σοι εἶναι, καὶ τοὺς φίλους, καὶ τοὺς θεράποντας, καὶ τράπεζαν σὺν οἵαπερ ἐζῆτε, μάχας δέ σοι καὶ πολέμους ἀφαιρῶ. μὰ Δία μηδὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κροῖσος, σὺ ἐμοὶ ἔτι βουλεύου ἀποκρίνασθαι περὶ τῆς ἐμῆς εὐδαιμονίας. ἐγὼ γὰρ ἤδη σοι λέγω, ἢν ταῦτά μοι ποιήσῃς, ἃ σὺ λέγεις, ὅτι ἣν ἄλλοι τε μακαριωτάτην ἐνόμιζον εἶναι βιοτὴν, καὶ ἐγὼ συνεγίνωσκον αὐτοῖς, ταύτην καὶ ἐγὼ νῦν ἔχων διάξω. καὶ ὁ Κῦρος εἶπε· τίς δὴ ὁ ἔχων ταύτην τὴν μακαρίαν βιοτήν; ἡ ἐμὴ γυνὴ, εἶπεν, ὦ Κῦρε. ἐκείνη γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν καὶ τῶν μαλακῶν καὶ εὐφροσυνῶν πασῶν ἐμοὶ τὸ ἴσον μετεῖχε. φροντίδων δὲ ὅπως ταῦτα ἔσται καὶ πολέμου καὶ μάχης, οὐ μετῆν αὐτῇ. οὕτω δὴ καὶ σὺ δοκεῖς ἐμὲ κατασκευάζειν, ὥσπερ ἐγὼ ἣν ἐφίλουν μάλιστ' ἀνθρώπων, ὥστε τῷ Ἀπόλλωνι, ἀλλά μοι δοκῶ χαριστήρια ὀφειλήσειν. ἀκούσας δ' ὁ Κῦρος τοὺς λόγους αὐτοῦ, ἐθαύμασε μὲν τὴν εὐθυμίαν. ἦγε δὲ λοιπὸν, ὅποι καὶ αὐτὸς πορεύοιτο, εἴτ' ἄρα καὶ χρήσιμόν τι νομίζων αὐτὸν εἶναι, εἴτε καὶ ἀσφαλέστερον οὕτως ἡγούμενος. καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ καλέσας ὁ Κῦρος τοὺς φίλους, καὶ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατεύματος, τοὺς μὲν αὐτῶν ἔταξε τοὺς θησαυροὺς παραλαμβάνειν, τοὺς δ' ἐκέλευσεν ὁπόσα παραδιδοίη Κροῖσος χρήματα, πρῶτον μὲν θεοῖς ἐξελεῖν, ὁποῖα ἂν οἱ μάγοι ἐξηγῶνται· ἔπειτα τὰ ἄλλα χρήματα παραδεχομένους, ἐν ζυγάστροις στήσαντας, ἐφ' ἁμαξῶν ἐπισκευάσαι, καὶ διαλαχόντας τὰς ἁμάξας κομίζειν, ὅποιπερ ἂν αὐτοὶ πορεύωνται, ἵνα, ὅπου καιρὸς εἴη, διαλαμβάνοιεν ἕκαστοι τὰ ἄξια. οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. ὁ δὲ Κῦρος καλέσας τινὰς τῶν παρόντων ὑπηρετῶν, εἴπατέ μοι, ἔφη, ἑόρακέ τις ὑμῶν Ἀβραδάταν; θαυμάζω γὰρ, ἔφη, ὅτι πρόσθεν θαμίζων ἐφ' ἡμᾶς, νῦν οὐδαμοῦ φαίνεται. τῶν οὖν ὑπηρετῶν τις ἀπεκρίνατο, ὅτι, ὦ δέσποτα, οὐ ζῇ, ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανεν, ἐμβαλὼν τὸ ἅρμα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. οἱ δ' ἄλλοι πλὴν τῶν ἑταίρων αὐτοῦ ἐξέκλιναν, ὥς φασιν, ἐπεὶ τὸ στῖφος εἶδον τὸ τῶν Αἰγυπτίων. καὶ νῦν γε ἔφη, λέγεται αὐτοῦ ἡ γυνὴ ἀνελομένη τὸν νεκρὸν, καὶ ἐνθεμένη εἰς τὴν ἁρμάμαξαν, ἐν ᾗπερ αὐτὴ ὠχεῖτο, προσκεκομικέναι αὐτὸν ἐνθάδε που πρὸς τὸν Πακτωλὸν ποταμόν. καὶ τοὺς μὲν εὐνούχους καὶ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ ὀρύττειν φασὶν ἐπὶ λόφου τινὸς θήκην τῷ τελευτήσαντι. τὴν δὲ γυναῖκα λέγουσιν ὡς κάθηται χαμαὶ, κεκοσμηκυῖα οἷς εἶχε τὸν ἄνδρα, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔχουσα ἐπὶ τοῖς γόνασι. ταῦτα ἀκούσας ὁ Κῦρος, ἐπαίσατο ἄρα τὸν μηρόν. καὶ εὐθὺς ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον, λαβὼν χιλίους ἱππέας, ἤλαυνεν ἐπὶ τὸ πάθος. Γαδάταν δὲ καὶ Γωβρύαν ἐκέλευσεν ὅ,τι δύναιντο, λαβόντας καλὸν κόσμημα, ἀνδρὶ φίλῳ καὶ ἀγαθῷ τετελευτηκότι, μεταδιώκειν. καὶ ὅστις εἶχε τὰς ἑπομένας ἀγέλας, καὶ βοῦς, καὶ ἵππους, εἶπε τούτῳ, καὶ ἄλλα πρόβατα πολλὰ ἐλαύνειν, ὅποι ἂν αὐτὸν πυνθάνηται ὄντα, ὡς ἐπισφαγείη Ἀβραδάτῃ. ἐπεὶ δὲ εἶδε τὴν γυναῖκα χαμαὶ καθημένην, καὶ τὸν νεκρὸν κείμενον, ἐδάκρυσε

ἐδάκρυσέ τε ἰδὼν τὸ πάθος, καὶ εἶπεν· φεῦ ὦ ἀγαθὴ καὶ πι-
στὴ ψυχή, οἴχῃ δὴ ἀπολιπὼν ἡμᾶς; καὶ ἅμα ἐδεξιοῦτο αὐ-
τόν. καὶ ἡ χεὶρ τοῦ νεκροῦ ἐπηκολούθησεν. ἀπεκέκοπτο γὰρ κο-
πίδι ὑπὸ τῶν αἰγυπτίων. ὁ δὲ ἰδὼν, πολὺ ἔτι μᾶλλον ἤλ-
γησε. καὶ ἡ γυνὴ δὲ ἀνωδύρατο, καὶ δεξαμένη δὲ παρὰ τοῦ
κύρου, ἐφίλησέ τε τὴν χεῖρα, καὶ πάλιν ὡς οἷόν τ' ἦν, προσ-
ήρμοσε καὶ εἶπε· καὶ τἆλλα τοι ὦ κῦρε οὕτως ἔχει. ἀλλὰ τί δεῖ
σε ὁρᾶν; καὶ ταῦτα, ἔφη, οἶδ' ὅτι δι' ἐμὲ οὐχ ἥκιστα ἔπαθεν. ἴσως
δὲ καὶ διὰ σὲ ὦ κῦρε οὐδὲν ἧττον. ἐγώ τε γὰρ ἡ μωρὰ πολλὰ
διεκελευόμην αὐτῷ, οὕτω ποιεῖν, ὅπως σοι φίλος ἄξιος λό-
γου φανείη. αὐτός τε οἶδ' ὅτι οὐ τοῦτο ἐνενόει, ὅ,τι πείσε-
ται, ἀλλὰ τί ἄν σοι ποιήσας χαρίσαιτο. καὶ γὰρ οὖν, ἔφη, αὐτὸς
ἀμέμπτως τετελεύτηκεν, ἐγὼ δὲ ἡ παρακελευομένη, ζῶ-
σα παρακάθημαι. καὶ ὁ κῦρος χρόνον μέν τινα σιωπῇ κα-
τεδάκρυσεν. ἔπειτα δὲ ἐφθέγξατο· ἀλλ' οὗτος μὲν δὴ,
ὦ γύναι, ἔχει τὸ κάλλιστον τέλος. νικῶν γὰρ τετελεύτη-
κε. σὺ δὲ λαβοῦσα τοῖσδε ἐπικόσμει αὐτὸν τοῖς παρ' ἐμοῦ.
παρῆν δὲ γωβρύας καὶ ὁ γαδάτας πολὺν καὶ καλὸν κόσ-
μον φέροντες. ἔπειτα δ', ἔφη, ἴσθι ὅτι οὐδὲ τὰ ἄλλα ἄτι-
μος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τὸ μνῆμα πολλοὶ χώσουσιν ἀξίως ἡ-
μῶν. καὶ ἐπισφαγήσεται αὐτῷ, ὅσα εἰκὸς ἀνδρὶ ἀγαθῷ. καὶ
σὺ δὲ, ἔφη, οὐκ ἔρημος ἔσῃ. ἀλλ' ἐγώ σε καὶ σωφροσύνης
ἕνεκα, καὶ πάσης ἀρετῆς καὶ τἆλλα τιμήσω καὶ συστήσω
ὅστις ἀπάξει σε, ὅποι ἂν αὐτὴ ἐθέλῃς μόνον. ἔφη, δήλω-
σον, πρὸς ὅντινα χρήζεις κομισθῆναι. καὶ ἡ πάνθεια εἶπεν·
ἀλλὰ θάρρει, ἔφη, ὦ κῦρε, οὐ μή σε κρύψω, πρὸς ὅντινα
βούλομαι ἀφικέσθαι. ὁ μὲν δὴ ταῦτα εἰπὼν, ἀπῄει, κα-
τελεήσας τήν τε γυναῖκα οἵου ἀνδρὸς στέροιτο, καὶ τὸν ἄν-
δρα οἵαν γυναῖκα καταλιπὼν, οὐκ ἔτ' ὄψοιτο. ἡ δὲ γυνὴ
τοὺς μὲν εὐνούχους ἐκέλευσεν ἀποστῆναι, ἕως ἂν, ἔφη, τόν-
δε ἐγὼ ὀδύρωμαι, ὡς βούλομαι. τῇ δὲ τροφῷ εἶπε παρα-
μένειν, καὶ ἐπέταξεν αὐτῇ ἐπειδὰν ἀποθάνῃ, περικαλύ-
ψαι αὐτήν τε καὶ τὸν ἄνδρα ἐν ἑνὶ ἱματίῳ. ἡ δὲ τροφὸς πολ-
λὰ ἱκετεύουσα μὴ ποιεῖν τοῦτο, ἐπεὶ οὐδὲν ἤνυε, καὶ χαλε-
παίνουσαν ἑώρα, ἐκάθητο κλαίουσα. ἡ δὲ ἀκινάκην πά-
λαι παρεσκευασμένη, σφάττει ἑαυτὴν, καὶ ἐπιθεῖσα ἐπὶ
τὰ στέρνα τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν, ἀπέθνησκεν. ἡ
δὲ τροφὸς ἀνωλοφύρατό τε καὶ περιεκάλυπτεν ἄμφω,
ὥσπερ ἡ πάνθεια ἐπέστελλεν. ὁ δὲ κῦρος ὡς ᾔσθετο τὸ ἔρ-
γον τῆς γυναικὸς, ἐκπλαγεὶς, ἵεται εἴ τι δύναιτο βοηθῆ-
σαι. οἱ δὲ εὐνοῦχοι ἰδόντες τὸ γεγενημένον, τρεῖς ὄντες,
σπασάμενοι κἀκεῖνοι τοὺς ἀκινάκας, ἀποσφάττονται οὗ-
περ ἔταξεν αὐτοὺς ἑστηκότες. καὶ νῦν τὸ μνῆμα μέχρι τοῦ
νῦν τῶν εὐνούχων κεχῶσθαι λέγεται. καὶ ἐπὶ μὲν τῇ ἄνω
στήλῃ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, ἐπιγεγράφθαι φασὶ
τὰ ὀνόματα, σύρια γράμματα. κάτω δὲ εἶναι τρεῖς λέγου-
σι στήλας, καὶ ἐπιγεγράφθαι σκηπτούχων. ὁ δὲ κῦρος
ὡς ἐπλησίασε τῷ πάθει, ἀγασθείς τε τὴν γυναῖκα, καὶ
κατολοφυράμενος ἀπῄει. καὶ τούτων μὲν ᾗ εἰκὸς ἐπε-
μελήθη ὡς τύχοιεν πάντων τῶν καλῶν, καὶ τὸ μνῆμα
ὑπερμέγεθες ἐχώσθη, ὥς φασιν. ἐκ δὲ τούτου στασιαζόν-
των οἱ κᾶρες, καὶ πολεμούντων πρὸς ἀλλήλους, ἅτε τὰς
οἰκήσεις ἐχόντων ἐν ἐχυροῖς χωρίοις, ἑκάτεροι ἐπεκα-
λοῦντο τὸν κῦρον. ὁ δὲ κῦρος αὐτὸς μένων ἐν σάρδεσι,
μηχανὰς ἐποιεῖτο καὶ κριούς, ὡς τῶν μὴ πειθομένων ἐρεί-
ψων τὰ τείχη. ἀδουσίαν δὲ ἄνδρα πέρσην καὶ τἆλλα

οὐκ

& collachrymatus est propter dolorē, et ait: Heu ô bona atq; fidelis anima, abis nunc nobis relictis? simulq; eius dextrā capiebat, atq; manus mortui secuta est: abscisa enim mucrone fuerat ab Aegyptijs. quod Cyrus intuitus, multo etiā magis doluit. Et uxor Panthea eiulabatur: exceptaq; tū à Cyro, et eā est manum osculata, et loco suo, ut fieri potuit, rursum coaptauit, dixitq;: Et alia quidē Cyre ita habēt, uerū quid aspicere oportet? et hæc, inquit, scio illum propter me nō minima passum esse, neq; fortasse minus propter teipsum Cyre. Nā et ego stulta multū sum eū hortata ita faceret, ut tibi amicus appareret dignus memoratu. et idē ipse certò scio, nō hoc cogitabat quid faceret, sed quid faciēs gratificaretur tibi. Etenim ipse quidē pbè dtē obiuit, ego uerò quæ eū hortata sum, uiua aßideo. Atq; Cyrus aliquantū tēporis tacēs collachrymauit, dein ita est locutus: Verū hic, ô mulier, pulcherrimū finē habet: nā diē obijt uictor. Tu uero hisce à me acceptis eū adornato. Aderāt aūt Gobryas Gadatasq; multum ferētes pulchrūq; ornatū. Dein inquit: Scito ne alijs quidē in rebus istū inhonoratū fore, sed etiā monumentū multi nostrūm pro dignitate in tumulū erigent, eiq; immolabūtur quæcūq; par est uiro fortißimo. Neq; tu etiā eris orbata. Nā ego et te pudicitiæ et omnis uirtutis gratia, cū alijs in rebus honorabo, tum constituam qui te portet quocunq; ipsa uolueris. Tu solum mihi declarato ad quem uelis portari. Et Panthea inquit: Verùm bono animo esto Cyre, nequaquam tibi occultabo ad quē ire uolo. Et Cyrus hæc locutus, abijt cōmiseratus et mulierē, qđ tali uiro orbata esset: et uirū quod talē uxorē cū reliquisset, nō amplius eā esset uisurus. At Pāthea spadonib. quidē iussit secederēt, donec, inquit, hūc ego pro uolūtate deplorē. Nutrici aūt dixit ut expectaret, eiq; iussit ut cū mortua esset, & sese & uirū in uno uelaret uestimento. At nutrix cū multū eā supplex precata esset ne hoc faceret, posteaquā nihil perficeret, uideretq; eā grauiter ferre et permolestè, flens sedit. At Panthea acinace, quē gladiū diu parauerat, seipsam iugulauit: et imposito suo capite super uiri pectore, mortua est. At nutrix & uociferabatur, & uelauit ambos, quemadmodū Panthea iusserat. At Cyrus ut sensit mulieris opus, exterritus ad eam it, si quid auxilij posset afferre. Sed spadones quod factū erat intuiti, tres ut erāt, ipsi quoq; districtis acinacibus ibi se iugularunt, stātes ubi eos iusserat. Et hac tēpestate hucusq; monumentū spadonū tumulatū dicitur: & in superiore colūna uiri uxorisq; nomina inscripta esse dicūt Syris literis. Deorsum tris esse dicūt columnas, easq; sceptriferorū inscriptionē habere. At Cyrus ut ad eā cladē appropinquauit, et admiratus mulierē, & questus abijt. Et horū quidē pro dignitate diligentiā habuit, ut consequerētur honesta omnia, & monumentū magnū extructū est in tumulum ut perhibēt. Exhinc cū seditiōes inter Caras ortæ essent, & hi inuicē bellū facerent, ut qui habitarent in munitißimis castellis, utriq; Cyrum implorarunt. At Cyrus Sardibus ipse manens, machinas fecit & arietes, ut eorū muros solo æquaret qui parēre nollent. Caausium uirum Persen & alijs in rebus

neq;

neque insipientem, neque imbellem, praeterea admodum gratiosum, dato ei exercitu mittit in Cariam, quo cum & Cilices & Cyprij admodum impigre in expeditionē profecti sunt. Quapropter haud misit unquam Persen satrapen, neque Cilicum, neque Cypriorum, sed satis erant ei semper indigenæ reges. Tributum quidem capiebat, & expeditiones cum opus esset his iubebat. Cadusius autem acto agmine uenit in Cariam, & ab utrisque Caribus ad eum afsuere, qui dicerent se paratos esse, qui eum admitterent in oppida, in detrimentum contrariæ factionis. At Cadusius ad utrosque eadem faciebat, iustioraque aiebat hos dicere cum utriscunque loqueretur, dicebatque oportere aduersarios latêre quòd ipsi sui amici essent: ita enim fore ut magis imparatos adoriretur aduersarios. rogabatq; ut fidem darent. Et Cares quidem iurarunt, & sine dolo se eos recipere in castella, & ad Cyri Persarumq; militatem. Ipse quoque iurauit sine dolo in castella ire, & ob suscipientium bonum. Hæc cum ambobus fecisset, clam utrisque eadem nocte pepigit, & hac ipsa nocte in castella insilijt, & amborum munimenta cepit. simulque facto die sedens in medium cum exercitu, uocauit utrorunque præcipuos. Ii uero intuiti sese inuicem grauiter rem tulerunt, existimantes utrique se deceptos. Et Cadusius quidem in hunc modum locutus est: Ego uobis, ô Cares, iuraui sine dolo ingredi in castella, & propter bonum suscipientium. Siquidem igitur perdidero uestrûm alterutros, puto ob Carum ipsorum malum ingressus esse. Sin pacem uobis fecero ac securitatem, ut utrique agrum colatis, arbitror me uobis adesse propter uestram utilitatem. Nunc decet ab hoc die & amicè inuicem uos misceri, & sine ullo metu colere agrum uestrum, dareque & accipere mutuo liberos. Quod si præter hæc quisquam uestrûm iniuriam tenet, hisce & Cyrus & nos hostes erimus. Exhinc portæ murorum apertæ sunt, & uiæ plenæ proficiscentium inuicem: referti etiam campi cultoribus, festos dies publicè agebant, pacis ac lætitiæ omnia erant plena. Per id temporis uenerunt à Cyro nuncij, rogantes si quid aut exercitus indigeret, aut machinamentorum. Cadusius uero respondit, præsenti etiam exercitu alio uti licere: simulque hæc dicens abduxit exercitum, præsidijs relictis in arcibus. At Cares precabantur eum ut maneret. Qui ubi noluit, miserunt ad Cyrum rogantes, ut Cadusium mitteret sibi satrapam. Hoc tempore Cyrus Hystaspam misit cum exercitu aduersus Phrygiam, quæ adiacet Hellesponto. Vbi uero Cadusius uenit, ei iussit exercitum traduceret quà Hystaspas processerat, quo magis parêrent Hystaspæ, si audissent alium exercitum aduentare. Igitur Græci qui ad mare incolunt, multis muneribus datis effecerunt ut intra castella barbaros non exciperent, sed tributum soluerent, & in expeditionem irent quò Cyrus iuberet. At Phrygum rex parabatur, ut munita castella contineret, minimeq; parêret, atque iussit ita. Sed ubi ab eo ductores defecerunt, ac solus relictus est, tãdem in manus uenit Hystaspæ à Cyro iudicandus. Et Hystaspas relictis uali-

οὐκ ἄφρονα, οὐδ' ἀπόλεμον, καὶ πάνυ δὲ εὔχαριν πέμπει ἐπὶ τὴν καρίαν, στράτευμα δούς. καὶ κίλικες δὲ καὶ κύπριοι, πάνυ προθύμως αὐτῷ συνεστράτευσαν. ἀνθ' ὧν οὐδ' ἔπεμψε πώποτε πέρσην σατράπην, οὔτε κιλίκων οὔτε κυπρίων, ἀλλ' ἤρκουν αὐτῷ ἀεὶ οἱ ἐπιχώριοι βασιλεύοντες. δασμὸν μέντοι ἐλάμβανε, καὶ στρατείας ὁπότε δέοιτο, ἐπήγγελλεν αὐτοῖς. ὁ δὲ καδούσιος ἄγων τὸ στράτευμα, ἐπὶ τὴν καρίαν ἦλθε, καὶ ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν καρῶν παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, ἕτοιμοι ὄντες δέχεσθαι εἰς τὰ τείχη ἐπὶ κακῷ τῶν ἀντιστασιαζόντων. ὁ δὲ καδούσιος πρὸς ἀμφοτέρους ταῦτα ἐποίει, δικαιότερά τε, ἔφη, λέγειν τούτους ὁποτέροις διαλέγοιτο. λαθεῖν τε, ἔφη, δεῖν τοὺς ἐναντίους φίλους σφᾶς γενομένους, ὡς δὴ οὕτω μᾶλλον ἐπιπεσὼν ἀπαρασκεύοις τοῖς ἐναντίοις. πιστὰ δ' ἠξίου γενέσθαι. καὶ τοὺς μὲν κᾶρας ὀμόσαι ἀδόλως τε δέξεσθαι εἰς τὰ τείχη σφᾶς, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῷ κύρου καὶ περσῶν. αὐτὸς δὲ ὀμόσαι θέλειν ἀδόλως ἰέναι εἰς τὰ τείχη, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν δεχομένων. ταῦτα δὲ ποιήσας, ἀμφοτέροις λάθρα ἑκατέρων, νύκτα συνέθετο τὴν αὐτὴν. καὶ ἐν ταύτῃ εἰσήλατο εἰς τὰ τείχη, καὶ παρέλαβε τὰ ἐρύματα ἀμφοτέρων. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ καθεζόμενος εἰς τὸ μέσον σὺν τῇ στρατιᾷ, ἐκάλεσεν ἑκατέρων τοὺς ἐπικαιρίους. οἱ δὲ ἰδόντες ἀλλήλους, ἠχθέσθησαν, νομίζοντες ἐξηπατῆσθαι ἀμφότεροι. ὁ μέντοι καδούσιος ἔλεξε τοιάδε· ἐγὼ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὤμοσα, ἀδόλως εἰσιέναι εἰς τὰ τείχη, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν δεχομένων. εἰ μὲν οὖν ἀπολῶ ὁποτέρους ὑμῶν, νομίζω ἐπὶ κακῷ εἰσεληλυθέναι καρῶν. ἢν δὲ εἰρήνην ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἀσφαλῶς ἐργάζεσθαι ἀμφοτέροις τὴν γῆν, νομίζω ὑμῖν ἐπ' ἀγαθῷ παρεῖναι. νῦν οὖν χρὴ ἀπὸ τῆσδε τῆς ἡμέρας ἐπιμίγνυσθαί τε ἀλλήλοις φιλικῶς, ἐργάζεσθαί τε τὴν γῆν ἀδεῶς, διδόναι τε τέκνα καὶ λαμβάνειν παρ' ἀλλήλων. ἢν δὲ παρὰ ταῦτα ἀδικεῖν τις ἐπιχειρῇ, τούτοις κῦρός τε καὶ ἡμεῖς πολέμιοι ἐσόμεθα. ἐκ τούτου πύλαι μὲν ἀνεῳγμέναι ἦσαν τῶν τειχῶν. μεσταὶ δὲ αἱ ὁδοὶ πορευομένων παρ' ἀλλήλους, μεστοὶ δὲ οἱ χῶροι ἐργαζομένων. ἑορτὰς δὲ κοινῇ ἦγον. εἰρήνης δὲ καὶ εὐφροσύνης πάντα πλέα ἦν. ἐν δὲ τούτῳ ἧκον οἱ παρὰ κύρου ἐρωτῶντες, εἴ τι στρατιᾶς προσδέοιτο ἢ μηχανημάτων. ὁ δὲ καδούσιος ἀπεκρίνατο· ὅτι καὶ τῇ παρούσῃ ἔχειν ἀλλαχόσε χρῆσθαι στρατιᾷ, καὶ ἅμα ταῦτα λέγων, ἀπῆγε τὸ στράτευμα, φρουρὰς ἐν ταῖς ἄκραις καταλιπών. οἱ δὲ κᾶρες ἱκέτευον μένειν αὐτόν. ἐπεὶ δ' οὐκ ἤθελε, συνέπεμψαν πρὸς τὸν κῦρον, δεόμενοι πέμψαι καδούσιον σφίσι σατράπην. ὁ δὲ κῦρος ἐν τούτῳ ἀπεστάλκει ὑστάσπην, στράτευμα ἄγοντα ἐπὶ φρυγίαν τὴν περὶ ἑλλήσποντον. ἐπεὶ δ' ἧκεν ὁ καδούσιος, μετάγειν αὐτὸν ἐκέλευσεν ᾗπερ ὁ ὑστάσπης προῴχετο, ὅπως μᾶλλον πείθοιντο τῷ ὑστάσπῃ, ἀκούσαντες ἄλλο στράτευμα προσιόν. οἱ μὲν οὖν ἕλληνες οἱ ἐπὶ θαλάττῃ οἰκοῦντες, πολλὰ δόντες δῶρα διεπράξαντο, ὥστε εἰς μὲν τὰ τείχη βαρβάρους μὴ δέχεσθαι, δασμὸν δὲ ἀποφέρειν, καὶ στρατεύειν ὅποι κῦρος ἐπαγγέλλοι. ὁ δὲ τῶν φρυγῶν βασιλεὺς παρεσκευάζετο μὲν, ὡς καθέξων τὰ ἐρυμνὰ καὶ οὐ πεισόμενος. οὐ παρήγγελλεν οὕτως. ἐπεὶ δὲ ἀφίσταντο αὐτοῦ οἱ ὕπαρχοι, καὶ ἔρημος ἐγίγνετο, τελευτῶν, εἰς χεῖρας ἦλθεν ὑστάσπῃ ἐπὶ τῇ κύρου δίκῃ. καὶ ὁ ὑστάσπης καταλιπὼν

ἐν ταῖς ἄκραις ἰσχυρὰς περσῶν φρουρὰς, ἀπῄει ἄγων σὺν
τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ φρυγῶν πολλοὺς ἱππέας καὶ πελταστάς. ὁ
δὲ κῦρος ἐπέστελλε καὶ ὑστάσπᾳ συμμίξαντα πρὸς ὑστά-
σπην, τοὺς μὲν ἑλομένους φρυγῶν τὰ σφέτερα σὺν τοῖς
ὅπλοις ἄγειν· τοὺς δ' ἐπιθυμήσαντας πολεμεῖν, τούτων
ἀφελομένους τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὅπλα, σφενδόνας ἔχον-
τας πάντας κελεύειν ἕπεσθαι. οὗτοι μὲν δὴ ταῦτ' ἐποί-
ουν. κῦρος δὲ ὡρμᾶτο ἐκ σάρδεων, φρουρὰν μὲν πεζὴν
καταλιπὼν πολλὴν ἐν σάρδεσι, κροῖσον δὲ ἔχων, ἄγων
δὲ πολλὰς ἁμάξας, πολλῶν καὶ παντοδαπῶν χρημάτων.
ἧκε δὲ καὶ ὁ κροῖσος γεγραμμένα ἔχων ἀκριβῶς, ὅσα ἐν
ἑκάστῃ ἦν τῇ ἁμάξῃ. καὶ διδοὺς τῷ κύρῳ τὰ γράμματα
εἶπε· ταῦτα, ἔφη, ἔχων ὦ κῦρε, εἴσει τόν τέ σοι ὀρθῶς ἀπο-
διδόντα ἃ ἄγει, καὶ τὸν μή. καὶ ὁ κῦρος ἔλεξεν· ἀλλὰ σὺ
μὲν καλῶς ποιεῖς, ὦ κροῖσε, προνοῶν. ἔμοιγε μέντοι ἄ-
ξουσι τὰ χρήματα, οἵπερ καὶ ἔχειν αὐτὰ ἄξιοί εἰσιν. ὥστε
ἢν καὶ κλέψωσι, τὰ ἑαυτῶν κλέψονται. καὶ ἅμα ταῦτα
λέγων, ἔδωκε τὰ γράμματα τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχου-
σιν, ὅπως εἰδεῖεν τῶν ἐπιτρόπων, εἴτε σῶα αὐτοῖς ἀπο-
διδοῖεν, εἴτε μή. ἦγε δὲ καὶ λυδῶν, οὓς μὲν ἑώρα καλ-
λωπιζομένους καὶ ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ ἅρμασι καὶ πάντα
πειρωμένους ποιεῖν, ὅ,τι ᾤοντο αὐτῷ χαριεῖσθαι, τούτους μετὰ
σὺν τοῖς ὅπλοις· οὓς δὲ ἑώρα ἀχαρίστως ἑπομένους, τού-
των μὲν ἵππους αὐτῶν παρέδωκε πέρσαις τοῖς πρώτοις συ-
στρατευομένοις, τὰ δὲ ὅπλα κατέκαυσε. σφενδόνας δὲ
καὶ τούτους ἠνάγκασεν ἔχοντας ἕπεσθαι. καὶ πάντας
δὲ τοὺς ἀνόπλους τῶν ὑποχειρίων γιγνομένων, σφενδονᾶν ἠ-
νάγκαζε μελετᾶν, νομίζων τοῦτο τὸ ὅπλον δουλικώτατον
εἶναι. σὺν μὲν γὰρ ἄλλῃ δυνάμει μάλα ἔστιν ἔνθα ἰσχυρῶς
ὠφελοῦσι σφενδονῆται παρόντες. αὐτοὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς
οὐδ' ἂν οἱ πάντες σφενδονῆται μείνειαν πάνυ ὀλί-
γους ὁμόσε ἰόντας, σὺν ὅπλοις ἀγχεμάχοις. προϊὼν δὲ τὴν
ἐπὶ βαβυλῶνος, κατεστρέψατο μὲν φρύγας τοὺς ἐν τῇ
μεγάλῃ φρυγίᾳ, κατεστρέψατο δὲ καππαδόκας, ὑπο-
χειρίους δὲ ἐποιήσατο ἀραβίους. ἐξώπλισε δὲ ἀπὸ πάντων
τούτων, περσῶν μὲν ἱππέας, οὐ μεῖον ἢ τετρακισμυ-
ρίους. πολλοὺς δὲ ἵππους τῶν αἰχμαλώτων καὶ πᾶσι
τοῖς συμμάχοις διέδωκε, καὶ πρὸς βαβυλῶνα ἀφίκε-
το, παμπόλλους μὲν ἱππέας ἄγων, παμπόλλους δὲ τοξό-
τας καὶ ἀκοντιστάς, σφενδονήτας δὲ ἀναριθμήτους. ἐπεὶ δὲ
πρὸς βαβυλῶνι ἦν ὁ κῦρος, περιέστησε μὲν πᾶν τὸ στράτευ-
μα περὶ τὴν πόλιν. ἔπειτα αὐτὸς περιήλαυνε τὴν πόλιν,
σὺν τοῖς φίλοις τε καὶ τοῖς ἐπικαιρίοις τῶν συμμάχων. ἐπεὶ
δὲ κατεθεάσατο τὰ τείχη, ἀπάγειν παρεσκευάσατο τὴν
στρατιὰν ἀπὸ τῆς πόλεως. ἐξελθὼν δέ τις αὐτόμολος εἶ-
πεν, ὅτι ἐπιτίθεσθαι μέλλοιεν αὐτῷ, ὁπότε ἀπάγοι τὸ στρά-
τευμα. κατεθεωμένοις γάρ, ἔφη, αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ τείχους,
ἀσθενὴς ἐδόκει εἶναι ἡ φάλαγξ. καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἦν
οὕτως ἔχειν. περὶ γὰρ πολὺ τεῖχος κυκλουμένους, ἀ-
νάγκη ἦν ἐπ' ὀλίγον τὸ βάθος γίγνεσθαι τὴν φάλαγγα.
ἀκούσας οὖν ὁ κῦρος ταῦτα, στὰς κατὰ μέσον τὸ αὐτοῦ στρα-
τευμα, σὺν τοῖς περὶ αὐτόν, παρήγγειλεν ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἑκα-
τέρωθεν τοὺς ὁπλίτας ἀναπτύσσοντας τὴν φάλαγγα ἀπι-
έναι παρὰ τὸ ἑστηκὸς τοῦ στρατεύματος, ἕως γένοιτο
ἑκατέρωθεν τὸ ἄκρον, κατ' αὐτὸν καὶ κατὰ τὸ μέσον. οὕ-
τως οὖν ποιούντων, οἵ τε μένοντες εὐθὺς θαρραλεώ-

ualidis Persarum præsidijs in arcibus, abijt suos milites secum ducens, ac Phrygum multos equites scutatos. At Cyrus iußit Cadusio, qui coniunctus Hystaspæ fuerat, ut hos Phrygas qui Cyri partes secuti essent, armatos ageret: qui uerò belligerare cupissent, his iuberet ut ablatis equis & armis, omnes se fundas habētes sequerentur. Et hi quidem hæc faciebant. At Cyrus mouebat ex Sardibus, ibi relicto magno peditum præsidio, habebatq; secum Crœsum, & multa agebat plaustra multarum & omnis generis pecuniarum. Veniebat etiam Crœsus scriptas habens pecunias, quæcunq; erant in singulis plaustris: scriptisq; Cyro datis, Hæc, inquit, habens Cyre, noris & qui tibi rectè pecunias reddiderit quas agit, & qui id minus. Ad quem Cyrus respondit: Verùm tu quidem Crœse pulchrè facis qui prouideas. Mihi sanè pecunias sunt acturi, qui etiā eas habere digni sunt: quare si etiam furati quid fuerint, sua furabuntur. Quæ simul dicens, dedit ea scripta amicis ac principibus, quò scirent tutores an saluas eis redderēt pecunias, an non. Cyrus etiam Lydos quos intueretur ornatos & armis & equis & curribus, quiq; eniterentur facere omnia quibus se putarēt ipsi gratificari, hos ducebat armatos: quos uerò intuebatur non libenter sequi eorū equos, illis tradidit Persis qui primum unà militarant. Arma uerò concremauit, & hos quoq; coegit fundas habere ac sequi, atq; inermes omnis qui serui fuerant, fundas coegit meditari, putans hoc genus armorum esse maximè seruile. Nam unà cum alijs uiribus funditores si adsunt, ualde quandoq; prosunt: ipsi uerò soli, ne omnes quidem funditores expectent paucos admodum obuios factos cum armis, quibus cominus pugnatur. Cyrus autem cum ita procederet qua itur Babylona, subiugauit & Phrygas qui in magna sunt Phrygia: subiugauit etiam Cappadocas, & fecit Arabas subiectos, quorum omnium armis Persarū armauit equites non paucioris quadraginta millibus. Multos item et quos captiuorum omnibus quoque socijs tribuit. Venitq; ad Babylona multos equites ducens, permultosq; sagittarios iaculatoresq;, ac funditores innumeros. Cumque esset prope Babylona Cyrus, locauit circum urbem aciem uniuersam. Dein ipse equitauit circum urbem unà cum amicis atque præcipuis sociorum. Sed ubi muros intuitus est, parabat ab urbe exercitum abducere, cum transfuga quis egressus ait, futurum ut hostes eum adorirentur, cum exercitum abduceret. Iis enim à muro despicientibus, phalanx, inquit, uisa est imbecilla. Et minime mirum erat ita habere. Nam cum circundarent murum, qui multus esset, necesse erat phalanga non admodum esse confertam. Hæc Cyrus ubi audiuit, stans in medium sui exercitus unà cum ijs quos circum se haberet, iußit militibus grauis armaturæ, ut ab utraque summitate duplicantes phalanga abirent præter stantem aciem, quoad que summitas utrinque ad se perueniret & ad mediū ipsum. Sic igitur his facientibus et hi qui manebant cōtinuò redditi sunt audaciores,

res, cum duplicati essent densitate aciei, & qui abibant: itidem magis audebant. Continuò enim qui ex his manerent, fuerunt aduersus hostes. cum uerò proficiscentes utrinque summitates coniunxerunt, constitere ualidiores effecti, & qui abierant propter anteriores, & anteriores propter eos qui posteriores iam essent. Duplicata autem hoc pacto phalange, necesse est & primos & ultimos esse fortißimos, in medio uero ignauißimos esse positos. Ordoq; habens hoc pacto, & ad pugnandum uidebatur bene paratus esse, & ad minime fugiendum. Equites uerò ac uelites à cornibus fiebant propius principem semper, quanto phalanx duplicata breuior fieret. Vbi uerò ita densati sunt, abiere pedem referentes, donec extra missilia facti sunt quae à muro torquebantur. Deinde conuersi sunt, ac primum paucis gressibus factis mutabantur ad clypeum, ac stabant ad murum respicientes: & quo longius distarent, tanto rarius mutabantur: sed ubi tuto esse in loco uisi sunt, frequentes abibant, donec ad tabernacula peruenerunt. At ubi castrametati sunt, Cyrus conuocatis praecipuis ita loquutus est: Viri socij uidimus urbem in ambitum: equidem quomodo capere quis poßit muros adeò firmos altosque pugnando, mihi uidere non uideor. Sed quò plures homines in urbe sunt, posteaquam pugnatum non exeunt, eo celerius posse fame capere illos puto. Nisi igitur alium quenquã modũ habetis quem dicatis, ita uiros obsidendos esse dico. Ad quem Chrysantas respõdit: At hoc flumẽ nónne per mediam urbem fluit, cuius latitudo est plusquam ad duo stadia? Ita mediusfidius, inquit Gobryas: & profunditas tanta, ut ne duo quidem uiri alter super alterum stantes, supra aquam emineant. Itaq; urbs ualidior est flumine quam muris. Et Cyrus: Haec, inquit, Chrysanta missa faciamus quaecũq; uiribus nostris praestant. Dimetiri aũt nos quamplurimum oportet partem cuiusq; nostrum, atq; ita fossam fodere quamlatißimã profundißimãq;, quo nobis paucißimis custodibus opus sit. Sic igitur dimensis circum murũ, distans à flumine quantum magnis propugnaculis in altũ sublatis satis est, fodit hinc atq; inde à muro fossam peringentem, terramque aduersus seipsos iecit. Ac primum quidem turres aedificauit ad flumen, palmis fundatas longis non minus quàm iugerum: sunt enim etiam maiores natura quam tãtae lõgitudinis. ETENIM palmae presse onere, sursum curuãtur, quemadmodum curui asini. Has igitur supposuit huius rei gratia, ut maximè uideretur paratus ad obsidendum, quo etiã si diffugeret flumen in fossam, turris ipsas nõ tolleret. Erexit etiã alias multas turris super terrã coniectã, quo essent quãplurimae custodiae. Et hi quidẽ haec faciebant. Qui uero hostes erãt in muro, deridebãt obsidionẽ, ut qui res necessarias haberẽt plus quàm uiginti annorũ. Haec Cyrus cũ audisset, exercitũ distribuit in partes duodecim, quo singulae partes essẽt custoditurae singulos anni menses. Rursusq; Babylonijs his auditis, multo etiã magis haec deridebãt, animo uolũtates, si Phry-

τεροι ἐγίγνοντο, ἐπὶ διπλάσιον τὸ βάθος γιγνόμενοι· οἵ τ' ἀπιόντες ὡσαύτως θαῤῥαλεώτεροι. εὐθὺς γὰρ οἱ μένοντες αὐτῶν, πρὸς τοῖς πολεμίοις ἐγίγνοντο. ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἑκατέρωθεν συνῆψαν τὰ ἄκρα, ἔστησαν, ἰσχυρότεροι γεγενημένοι. οἵ τε ἀπεληλυθότες διὰ τοὺς ἔμπροσθεν, οἵ τε ἔμπροσθεν διὰ τοὺς ὄπισθεν προσγεγενημένους. ἀναπτυχθείσης δ' οὕτω τῆς φάλαγγος, ἀνάγκη τοὺς πρώτους ἀρίστους εἶναι καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς κακίστους τετάχθαι. ἡ δ' οὕτως ἔχουσα τάξις, καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι ἐδόκει εὖ παρεσκευάσθαι, καὶ πρὸς τὸ μὴ φεύγειν. καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ καὶ οἱ γυμνῆτες οἱ ἀπὸ τῶν κεράτων, ἀεὶ ἐγγύτερον ἐγίγνοντο τοῦ ἄρχοντος τοσούτῳ, ὅσῳ ἡ φάλαγξ βραχυτέρα ἐγίγνετο ἀναδιπλουμένη. ἐπεὶ δὲ οὕτω συνεσπειράθησαν, ἀπῇσαν ἕως μὴ ἐξικνεῖτο τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐπὶ πόδα. ἐπεὶ δὲ ἔξω βελῶν ἐγένοντο, στραφέντες, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγα βήματα προϊόντες μετεβάλλοντο ἐπ' ἀσπίδα, καὶ ἵσταντο πρὸς τὸ τεῖχος βλέποντες. ὅσῳ δὲ προσωτέρω ἐγίγνοντο, τοσῷδε μανότερον μετεβάλλοντο. ἐπεὶ δ' ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐδόκουν εἶναι, ξυνεῖρον ἀπιόντες, ἔστε ἐπὶ ταῖς σκηναῖς ἐγένοντο. ἐπεὶ δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο, συνεκάλεσεν ὁ Κῦρος τοὺς ἐπικαιρίους, καὶ ἔλεξεν· ἄνδρες σύμμαχοι, τεθεάμεθα μὲν κύκλῳ τὴν πόλιν. ἐγὼ δ' ὅπως μὲν ἄν τις τείχη οὕτως ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλὰ προσμαχόμενος ἕλοι, οὐκ ἐνορᾶν μοι δοκῶ. ὅσῳ δὲ πλείονες ἄνθρωποι ἐν τῇ πόλει εἰσίν, ἐπείπερ οὐ μάχονται ἐξιόντες, τοσούτῳ ἂν θᾶττον λιμῷ αὐτοὺς ἡγοῦμαι ἁλῶναι. εἰ μή τινα οὖν ἄλλον τρόπον ἔχετε λέγειν, τούτῳ πολιορκητέους φημὶ εἶναι τοὺς ἄνδρας. καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν· ὁ δὲ ποταμός, ἔφη, οὗτος οὐ διὰ μέσης τῆς πόλεως ῥεῖ, πλάτος ἔχων πλεῖον ἢ ἐπὶ δύο στάδια; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Γωβρύας. καὶ βάθος γ' ὡς οὐδ' ἂν δύο ἄνδρες ὁ ἕτερος ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἑστηκώς, τοῦ ὕδατος ὑπερέχοιεν. ὥστε τῷ ποταμῷ ἔτι ἰσχυροτέρα ἐστὶν ἡ πόλις ἢ τοῖς τείχεσι. καὶ ὁ Κῦρος, ταῦτα μέν, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ἐῶμεν, ὅσα κρείττω ἐστὶ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως. διαμετρησαμένους δὲ χρὴ ὡς τάχιστα τὸ μέρος ἑκάστους ἡμῶν, ὀρύττειν τάφρον, ὡς πλατυτάτην καὶ βαθυτάτην, ὅπως ὅτι ἐλαχίστων ἡμῖν τῶν φυλάκων δέοι. οὕτω δὴ κύκλῳ διαμετρήσας περὶ τὸ τεῖχος, ἀπολιπὼν ὅσον πύργοις μεγάλοις ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, ὤρυττεν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ τείχους, τάφρον ὑπερμεγέθη, καὶ τὴν γῆν ἀνέβαλλον πρὸς ἑαυτούς. καὶ πρῶτον μὲν πύργους ἐπὶ τῷ ποταμῷ ᾠκοδόμει, φοίνιξι θεμελιώσας, οὐ μεῖον ἢ πλεθριαίοις. εἰσὶ γὰρ καὶ μείζονες ἢ τοσοῦτοι τὸ μῆκος πεφυκότες. καὶ γὰρ δὴ πιεζόμενοι οἱ φοίνικες ὑπὸ βάρους, ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλιοι. τούτους δ' ὑπετίθει τούτου ἕνεκα, ὅπως ὅτι μάλιστα ἐοίκοι, πολιορκήσειν παρασκευαζομένῳ, ὡς εἰ καὶ διαφύγοι ὁ ποταμὸς εἰς τὴν τάφρον, μὴ ἀνέλοι τοὺς πύργους. ἀνίστη δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς πύργους ἐπὶ τῆς ἀμβολάδος γῆς, ὅπως ὅτι πλεῖστα φυλακτήρια εἴη. οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν, οἱ δ' ἐν τῷ τείχει κατεγέλων τῆς πολιορκίας, ὡς ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια, πλέον ἢ εἴκοσιν ἐτῶν. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κῦρος, τὸ στράτευμα κατένειμε δώδεκα μέρη, ὡς μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕκαστον τὸ μέρος φυλάξον. οἱ δ' αὖ Βαβυλώνιοι ἀκούσαντες ταῦτα, πολὺ ἔτι μᾶλλον κατεγέλων, ἐννοούμενοι, εἰ σφᾶς

ἂν σφᾶς φρύγες καὶ λύκιοι καὶ ἀράβιοι καὶ καππαδόκαι φυλάξοιεν, οὓς σφίσιν ἐνόμιζον πάντας εὐμενεστέρους εἶναι ἢ πέρσαις. καὶ αἱ μὲν τάφροι ἤδη ὀρορυγμέναι ἦσαν. ὁ δὲ κῦρος, ἐπειδὴ ἑορτὴν τοιαύτην ἐν Βαβυλῶνι ἤκουσεν εἶναι, ἐν ᾗ πάντες Βαβυλώνιοι ὅλην τὴν νύκτα πίνουσι καὶ κωμάζουσιν, ἐν ταύτῃ ἐπειδὴ τάχιστα συνεσκότασε, λαβὼν πολλοὺς ἀνθρώπους, ἀνεστόμωσε τὰς τάφρους τὰς ὅσας πρὸς τὸν ποταμόν. ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, τὸ ὕδωρ κατὰ τὰς τάφρους ἐχώρει ἐν τῇ νυκτί. ἡ δὲ διὰ τῆς πόλεως τοῦ ποταμοῦ ὁδὸς, πορεύσιμος ἀνθρώποις ἐγένετο. ὡς δὲ τὸ τοῦ ποταμοῦ οὕτως ἐπορσύνετο, παρηγγύησεν ὁ κῦρος, πέρσαις χιλιάρχοις καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων, εἰς δύο ἄγοντας τὴν χιλιοστὺν, παρεῖναι πρὸς αὐτόν. τοὺς δ᾽ ἄλλους συμμάχους κατ᾽ οὐρὰν τούτων ἕπεσθαι, ᾗπερ πρόσθεν τεταγμένους. οἱ μὲν δὴ παρῆσαν. ὁ δὲ καταβιβάσας εἰς τὸ ξηρὸν τοῦ ποταμοῦ τοὺς ὑπηρέτας καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας, ἐκέλευσε σκέψασθαι, εἰ πορεύσιμον εἴη τὸ ἔδαφος τοῦ ποταμοῦ. ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλαν, ὅτι πορεύσιμον εἴη, ἐνταῦθα δὴ συγκαλέσας τοὺς ἡγεμόνας τῶν πεζῶν καὶ ἱππέων, ἔλεξε τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ὁ μὲν ποταμὸς ἡμῖν παρακεχώρηκε τῆς εἰς τὴν πόλιν ὁδοῦ, ἡμεῖς δὲ θαρροῦντες εἰσίωμεν, μηδὲν φοβούμενοι εἴσω· ἐνθυμούμενοι ὅτι οὗτοι ἐφ᾽ οὓς νῦν πορευσόμεθα, ἐκεῖνοί εἰσιν οὓς ἡμεῖς καὶ συμμάχους πρὸς ἑαυτοῖς ἔχοντας, καὶ ἐγρηγορότας ἅπαντας, καὶ νήφοντας, καὶ ἐξωπλισμένους, καὶ συντεταγμένους ἐνικῶμεν. νῦν δ᾽ ἐπ᾽ αὐτοὺς ἴωμεν, ἐν ᾧ πολλοὶ μὲν αὐτῶν καθεύδουσι, πολλοὶ δ᾽ αὐτῶν μεθύουσι, πάντες δὲ ἀσύντακτοί εἰσιν. ὅταν δὲ καὶ αἴσθωνται ἡμᾶς ἔνδον ὄντας, πολὺ ἂν ἔτι μᾶλλον ἢ νῦν ἀχρεῖοι ἔσονται ὑπὸ τοῦ ἐκπεπλῆχθαι. εἰ δέ τις τοῦτο ἐνθυμεῖται, ὃ δὴ λέγεται φοβερὸν εἶναι τοῖς εἰς πόλιν εἰσιοῦσι, μὴ ἐπὶ τὰ τέγη ἀναβάντες, βάλλωσιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν, τοῦτο μάλιστα θαρρεῖτε. ἢν γὰρ ἀναβῶσί τινες ἐπὶ τὰς οἰκίας, ἔχομεν σύμμαχον θεὸν ἥφαιστον. εὔφλεκτα δὲ τὰ πρόθυρα αὐτῶν. φοίνικος μὲν αἱ θύραι πεποιημέναι, ἀσφάλτῳ δὲ ὑποκαύματι κεχρισμέναι. ἡμεῖς δ᾽ αὖ πολλὴν δᾷδα ἔχομεν, ἣ ταχὺ πολὺ πῦρ τέξεται. πολλὴν δὲ πίτταν καὶ στυππεῖον, ἃ ταχὺ παρακαλεῖ πολλὴν φλόγα. ὥστε ἀνάγκην εἶναι, ἢ φεύγειν ταχὺ τοὺς ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, ἢ ταχὺ κατακεκαῦσθαι. ἀλλ᾽ ἄγετε, λαμβάνετε ὅπλα. ἡγήσομαι δὲ ἐγὼ σὺν τοῖς θεοῖς. ὑμεῖς δ᾽, ἔφη, ὦ γαδάτα καὶ γωβρύα, δείκνυτε τὰς ὁδούς. ἴστε γάρ. ὅταν δὲ ἐντὸς γενώμεθα, τὴν ταχίστην ἄγετε ἐπὶ τὰ βασίλεια. καὶ μὴν ἔφασαν οἱ ἀμφὶ τὸν γωβρύαν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστόν, καὶ εἰ ἄκλειστοι αἱ πύλαι αἱ τοῦ βασιλείου, ὡς ἐν κώμῳ. δοκεῖ γὰρ ἡ πόλις πᾶσα εἶναι τῇδε τῇ νυκτί. φυλακῇ μέντοι πρὸ τῶν θυρῶν ἐντευξόμεθα. ἔστι γὰρ ἀεὶ τεταγμένη. οὐκ ἂν ἀμελεῖν δέοι, ἔφη ὁ κῦρος, ἀλλ᾽ ἰέναι, ἵνα ἀπαρασκευάστους ὡς μάλιστα λάβωμεν τοὺς ἄνδρας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐρρήθη, ἐπορεύοντο. τῶν δὲ ἀπαντώντων, οἱ μὲν ἀπέθνησκον παιόμενοι· οἱ δ᾽ ἔφευγον πάλιν εἴσω· οἱ δ᾽ ἐβόων· οἱ δ᾽ ἀμφὶ τὸν γωβρύαν συνεβόων αὐτοῖς, ὡς κωμασταὶ ὄντες καὶ αὐτοί. καὶ ἰόντες ᾗ ἐδύναντο ὡς τάχιστα, ἐπὶ τοῖς βασιλείοις ἐγένοντο. καὶ οἱ μὲν σὺν τῷ γωβρύᾳ καὶ γαδάτᾳ τεταγμένοι, κεκλεισμένας εὑρίσκουσι τὰς πύλας

τοῦ

si Phryges & Lycij & Arabes & Cappadoces se custodierint, quos omnis existimabant mitiore esse in se animo quàm in Persas. Ac iam fossæ effectæ erant. At Cyrus quoniam audisset eiusmodi festum esse Babylone, in quo Babylonij omnes in uniuersam noctem bibunt, & lasciuis carminibus, saltationibusq; indulgent: cum primum hac nocte tenebræ factæ sunt, acceptis multis hominibus aperuit fossas quæ tendebant ad flumen. Quod ubi factum est, aqua in fossas nocte concessit: alueus autem fluminis qui tendebat per urbem, redactus est hominibus permeabilis. Vt autem quod ad flumen pertinet ita paratum est, iussit Cyrus Persis militum tribunis & peditum & equitum, ut ad se adessent, agentes ordinem millenarium bini, atque alij socij ad horum caudam sequerentur, quemadmodum antea instructi. Quare illi quidem aderant. Cyrus autem cum imposuisset fluminis aridum ministros & pedites & equites, iussit explorarent an solum fluminis incessum pateretur. Quod ubi pati posse nunciarunt, hic peditum equitumq; ducibus conuocatis, talia uerba facit:

ORATIO CYRI.

Viri amicißimi, posteaquam flumen nobis in urbem uiam cōcedit, iam intro audēter ingrediamur, nihil prorsus metuentes: animo sanè repetentes aduersus quos nunc pergimus, illos esse quos ipsi cum & socios auxilio haberent, & uigilantis omnis & sobrios & armatos instructosq; uicimus. Nunc autem eamus aduersus eos, quo tempore multi horum dormiunt, multi ebrij sunt, omnes etiam imparati. Cum uerò etiam senserint nos intus esse, multo quoque magis quàm nunc futuri sunt inutiles, quoniam erunt exanimati. Quod si quis hoc cogitat, quod iam dicitur formidabile esse, in urbem intrantes, ne in tecta illi ascendentes hinc indéq; feriāt, in hoc maxime audete. Si qui enim ascenderint super ædes, socium habemus deum Vulcanum. Eorum autem uestibula sunt crematu facilima. ualuæ enim ex palma fabricatæ sunt, bituminéq; tinctæ subadusto. Nos autē rursus facem habemus, quæ celeriter admodū ignē pariet: multū etiā picis ac stuppæ, quæ celeriter multam flammā inuitāt. Itaq; necesse fuerit, ut aut quāprimum fugiāt ab ædibus, aut quamprimū cōburantur. Sed agite, arma capite, ego uobis unà cum dijs immortalibus sum dux futurus. Vos autem Gadata Gobryaq; uias ostendite: nostis enim. Cū uero intus fuerimus, quamcelerrimè ducite ad ædis regias. Atqui, dixerunt qui erant cum Gobrya, nihil mirandū fuerit. Nā ipsius regiæ portæ ne clausæ quidē sunt, ut in ebrietatis intēperātiæq; festo: ita enim uniuersa uidetur urbs esse hac nocte. incidemus autē in uigiles ante fores: sunt enim semper cōstituti. Non negligendum enim est, inquit Cyrus, sed eundum quo imparatos quāmaxime eos uiros offendamus. Vbi hæc dicta sunt, pergebāt. Occurrētes uerò, alij percußi interibant, alij rursus intro fugiebāt, alij clamabāt. Qui uero erāt cū Gobrya, unà cū his clamabāt tanquam etiam ipsi ebrij essent & incontinentes: euntesq; quàm poterant celerrime, uenerunt ad regias ædis. Et qui erāt cum Gobrya Gadataq; constituti,

regia

regiæ portas clausas inuenerunt. Qui uerò aduersus uigiles fuerant constituti, in eos irruunt bibentis ad multam lucem, eisq; continuo hostiliter usi sunt. Vbi autem clamor & strepitus factus est, & qui intus erant tumultum sensissent, rege iubente ut quid res ea esset specularentur, excurrunt quidam, portasq; aperiunt. Qui uero erant cum Gadata ut uiderunt portas patefactas, in eas irruūt: illosq; sequentes ac percutientes qui refugiebant intro, ad regem ueniunt, quem iam stantem districto acinace quem habebat inueniunt. Et hunc sanè milites multi qui essent cum Gadata & Gobrya è medio sustulerūt. his etiam interfectis qui cum eo erāt, cum alius aliquid obijceret, alius fugeret, alius repugnaret eui posset. At Cyrus dimisit equitum ordines per uias, iussitq; quos offenderent extra eos interimerent. Qui autē Syrice loqui scirent, ut intus domi manerent, omnibus proclamarent. Quod si quis extra caperetur, plecteretur morte. Et hi quidē hæc faciebāt. At Gadatas & Gobryas uenerunt, deosq; primum adorarunt quod de rege nefario cepissent ultionē: dein Cyri manus ac pedes exosculabantur, multum simul præ gaudio lachrymantes atq; gestientes. Vbi autē dies factus est, & hi qui arces habebant senserūt & urbem captam esse & regem mortuū, arces etiam tradiderunt. At Cyrus arces quidem continuo accipiebat, in easq; & præsidij præfectos, & præsidium iterum mittebat. Mortuos autē sepelire necessarijs permisit, iussitq; præconibus, proclamarēt ut Babylonij omnes arma deferrent. Vbi uero in ædibus arma offenderentur, iussit ut omnes intus interimerentur. Illi igitur ea detulerunt. Quæ Cyrus in arcis deposuit, quo parata essent si quid unquā illis utendū esset. Quæ ubi gesta sunt, primū Magos uocauit, ac iussit ut ex urbe bello capta spoliorū primitias dijs immortalibus & delubra eligerēt. Exhinc & ædes distribuebat, & palatia, his quos existimabat participes esse rerum gestarū. Et ita distribuebat, ut optime ab optimatib. est decretū. Quod si qs uisus esset minus habere, iubebat is ad se iret, ac doceret. Babylonijs autē pronunciauit ut terrā colerent, tributaq; deferrent, atq; his obsequerentur quibus singuli ipsorum dati essent: quibus etiam iussit, ut Persas & eos quibus cum res cōmunis esset, & socios quicunq; apud se manere decreuissent, ut heros quibus obtigissent alloquerentur atq; salutarēt. Exhinc cupiens Cyrus iam parari etiam ipse ut regem decere existimabat, ratus est hoc facere oportere unà cum amicorū sententia, quo minima cū inuidia & rarus appareret et uenerabilis. Quam quidē rem ita molitus est. Vt primū dies illuxit, quo in loco putaret esse aptissimū admittebat qui loqui aliquid uellet: quē dato responso dimittebat. Quod homines ut nouerūt, uenere multitudine infinita, urgentiumq; adire & conatus multus erat & pugna: ministri autē quàm poterant habito discrimine, eis aditū permittebāt. Cumq; aliquis ex amicis uideretur turbam urgere, Cyrus protēsa manu eos accersebat, ac dicebat ita: Viri amici, expectate donec uulgus extrudamus, deinde per quietē cōgrediemur. Et amici quidē expectabāt: at uulgus magis magisq; affluebat, donec prius

uespe-

τοῦ βασιλέως. οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς φύλακας ταχθέντες ἐπεισπίπτουσιν αὐτοῖς, πίνουσι πρὸς φῶς πολύ. καὶ εὐθὺς ὡς πολεμίοις ἐχρῶντο αὐτοῖς. ὡς δὲ κραυγὴ καὶ κτύπος ἐγίγνετο, αἰσθόμενοι οἱ ἔνδον τοῦ θορύβου, κελεύσαντος τοῦ βασιλέως σκέψασθαι τί εἴη τὸ πρᾶγμα, ἐκθέουσί τινες ἀνοίξαντες τὰς πύλας. οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Γαδάταν, ὡς εἶδον τὰς πύλας χαλώσας, εἰσπίπτουσι. καὶ τοῖς πάλιν φεύγουσιν εἴσω ἐφεπόμενοι καὶ παίοντες, ἀφικνοῦνται πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἤδη ἑστηκότα αὐτὸν, καὶ ἐσπασμένον ὃν εἶχεν ἀκινάκην εὑρίσκουσι. καὶ τοῦτον μὲν οἱ σὺν Γαδάτᾳ καὶ Γωβρύᾳ πολλοὶ ἐχειροῦντο. καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ ἀπέθνησκον. ὁ μὲν προβαλόμενός τι, ὁ δὲ φεύγων, ὁ δέ γε καὶ ἀμυνόμενος ὅτῳ ἐδύνατο. ὁ δὲ Κῦρος διέπεμπε τὰς τῶν ἱππέων τάξεις κατὰ τὰς ὁδούς. καὶ προεῖπεν, οὓς μὲν ἔξω λαμβάνοιεν, κατακαίνειν. τοὺς δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις κηρύττειν τοὺς συριστὶ ἐπισταμένους, ἔνδον μένειν. εἰ δέ τις ἔξω ληφθείη, ὅτι θανατώσοιτο. οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν. Γαδάτας δὲ καὶ Γωβρύας ἧκον. καὶ θεοὺς μὲν πρῶτον προσεκύνουν, ὅτι τετιμωρημένοι ἦσαν τὸν ἀνόσιον βασιλέα. ἔπειτα δὲ Κύρου κατεφίλουν καὶ χεῖρας καὶ πόδας, πολλὰ δακρύοντες ἅμα χαρᾷ καὶ εὐφραινόμενοι. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ᾔσθοντο οἱ τὰς ἄκρας ἔχοντες, ἑαλωκυῖαν τε τὴν πόλιν, καὶ τὸν βασιλέα τεθνηκότα, παραδιδόασι καὶ τὰς ἄκρας. ὁ δὲ Κῦρος τὰς μὲν ἄκρας εὐθὺς παρελάμβανε. καὶ φρουράρχους τε καὶ φρουροὺς εἰς ταύτας ἀνέπεμπε. τοὺς δὲ τεθνηκότας θάπτειν ἀνῆκε τοῖς προσήκουσι. τοὺς δὲ κήρυκας κηρύττειν ἐκέλευσεν ἀποφέρειν πάντας τὰ ὅπλα Βαβυλωνίους. ὅπου δὲ ληφθείσοιτο ὅπλα ἐν οἰκίᾳ, προηγόρευεν, ὡς πάντες οἱ ἔνδον ἀποθανοῦνται. οἱ μὲν δὴ ἀπέφερον. ὁ δὲ Κῦρος ταῦτα μὲν εἰς τὰς ἄκρας κατέθετο, ὡς ἂν ἕτοιμα, εἴ τι ποτε δέοι χρῆσθαι. ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πρῶτον μὲν τοὺς μάγους καλέσας, ὡς δοριαλώτου τῆς πόλεως οὔσης, ἀκροθίνια τοῖς θεοῖς καὶ τεμένη ἐκέλευσεν ἐξελεῖν. ἐκ τούτου δὲ καὶ οἰκίας διεδίδου καὶ ἀρχεῖα τούτοις, οὕσπερ κοινωνοὺς ἐνόμιζε τῶν κατειργασμένων. οὕτω διένειμεν ὥσπερ ἐδέδοκτο τὰ κράτιστα τοῖς ἀρίστοις. εἰ δέ τις οἴοιτο μεῖον ἔχειν, διδάσκειν προσιόντας ἐκέλευε. προεῖπε δὲ Βαβυλωνίοις μὲν τὴν γῆν ἐργάζεσθαι, καὶ τοὺς δασμοὺς ἀποφέρειν, καὶ θεραπεύειν τούτους, οἷς ἕκαστοι αὐτῶν ἐδόθησαν. Πέρσας δὲ καὶ τοὺς κοινωνοῦντας, καὶ τῶν συμμάχων, ὅσοι μένειν ᾑροῦντο παρ' αὐτῷ, ὡς δεσπότας ὧν ἔλαβον προσαγορεύειν διαλέγεσθαι. ἐκ δὲ τούτου ἐπιθυμῶν ὁ Κῦρος ἤδη κατασκευάσασθαι καὶ αὐτὸς ὡς βασιλεῖ ἡγεῖτο πρέπειν, ἔδοξεν αὐτῷ τοῦτο σὺν τῇ τῶν φίλων γνώμῃ ποιῆσαι, ὡς ὅτι ἥκιστα ἂν ἐπιφθόνως, σπάνιός τε καὶ σεμνὸς φανείη. ὧδ' οὖν ἐμηχανᾶτο τοῦτο. ἅμα τῇ ἡμέρᾳ στὰς ὅπου ἐδόκει ἐπιτήδειον εἶναι, προσεδέχετο τὸν βουλόμενον λέγειν τι καὶ ἀποκρινόμενος ἀπέπεμπεν. οἱ δ' ἄνθρωποι ὡς ἔγνωσαν ὅτι προσδέχοιτο, ἧκον ἀμήχανοι τὸ πλῆθος. καὶ ὠθουμένων περὶ τοῦ προσελθεῖν, μηχανή τε πολλὴ καὶ μάχη ἦν. οἱ δὲ ὑπηρέται, ὡς ἐδύναντο, διακρίναντες προσίεσαν. ὁπότε δέ τις καὶ τῶν φίλων διωσάμενος τὸν ὄχλον προφανείη, προτείνων ὁ Κῦρος τὴν χεῖρα, προσήγετο αὐτοὺς, καὶ οὕτως ἔλεγεν· Ἄνδρες φίλοι, περιμένετε ἕως τὸν ὄχλον διωσόμεθα. ἔπειτα δὲ καθ' ἡσυχίαν συγγενησόμεθα. οἱ μὲν δὴ φίλοι περιέμενον. ὁ δ' ὄχλος πλείων καὶ πλείων ἐπέρρει, ὥστε ἔφθα-

σεν

τὴν ἑσπέραν τὸ γιγνόμενον, πρὶν τοῖς φίλοις αὐτὸν σχολάσαι καὶ συγγενέσθαι. οὕτω δὴ ὁ Κῦρος λέγει· ὥρα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν καιρὸς διαλυθῆναι, αὔριον δὲ πρωῒ ἔλθετε· καὶ γὰρ ἐγὼ βούλομαι ὑμῖν τι διαλεχθῆναι. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ φίλοι, ἄσμενοι ᾤχοντο ἀποθέοντες, δίκην δεδωκότες ὑπὸ πάντων τῶν ἀναγκαίων. καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Κῦρος παρῆν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ἀνθρώπων δὲ πολὺ πλεῖον πλῆθος περιειστήκει, βουλομένων προσιέναι, καὶ πολὺ πρότερον, ἢ οἱ φίλοι παρῆσαν. ὁ οὖν Κῦρος περιστησάμενος τῶν ξυστοφόρων Περσῶν κύκλον μέγαν, εἶπε μηδένα παριέναι, ἢ τοὺς φίλους τε καὶ ἄρχοντας τῶν Περσῶν τε καὶ συμμάχων. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον αὐτοί, ἔλεξεν ὁ Κῦρος αὐτοῖς τοιάδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν θεοῖς οὐδὲν ἂν ἔχοιμεν μέμψασθαι, τὸ μὴ οὐχὶ μέχρι τοῦδε, πάντα ὅσα ηὐχόμεθα καταπεπραχέναι. εἰ μέντοι τοιοῦτον ἔσται τὸ μεγάλα πράσσειν, ὥστε μὴ οἷόν τε εἶναι, μήτε ἀμφ' αὑτὸν σχολὴν ἔχειν, μήτε μετὰ τῶν φίλων εὐφρανθῆναι, ἐγὼ μὲν χαίρειν ταύτην τὴν εὐδαιμονίαν κελεύω. ἐνοήσατε γάρ, ἔφη, καὶ χθὲς δήπου, ὅτι ἕωθεν ἀρξάμενοι ἀκούειν τῶν προσιόντων, οὐκ ἐλήξαμεν πρόσθεν ἑσπέρας. καὶ νῦν ὁρᾶτε τούτους καὶ ἄλλους, πλείονας τῶν χθὲς παρόντων, ὡς πράγματα ἡμῖν παρέξοντας. εἰ οὖν τις τούτοις ὑφέξει ἑαυτόν, λογίζομαι, μικρὸν μέν τι ὑμῖν μέρος ἐμοῦ μετεσόμενον, μικρὸν δέ τι ἐμοὶ ὑμῶν. ἐμαυτοῦ μέντοι σαφῶς οἶδ' ὅτι οὐδ' ὁτιοῦν μοι μετέσται. ἔτι δ', ἔφη, καὶ ἄλλο ὁρῶ γελοῖον πρᾶγμα. ἐγὼ γὰρ δήπου ὑμῖν μέν, ὥσπερ εἰκός, διάκειμαι. τούτων δὲ τῶν περιεστηκότων ἢ τινά, ἢ οὐδένα οἶδα. καὶ οὗτοι πάντες οὕτω παρεσκευασμένοι εἰσίν, ὡς ἢν νικῶσιν ὑμᾶς ὠθοῦντες, πρότερον ἃ βούλονται ὑμῶν παρ' ἐμοῦ διαπραξάμενοι. ἐγὼ δὲ ἠξίουν τοὺς τοιούτους, εἴ τις τι ἐμοῦ δέοιτο, θεραπεύειν ὑμᾶς τοὺς ἐμοὺς φίλους δεομένους προσαγωγῆς. ἴσως ἂν οὖν εἴποι τις, τί δῆτα οὐχ οὕτως ἐξ ἀρχῆς παρεσκευασάμην, ἀλλὰ παρεῖχον ἐν τῷ μέσῳ ἐμαυτόν; ὅτι τὰ τοῦ πολέμου τοιαῦτα ἐγίγνωσκον ὄντα, ὡς μὴ ὑστερίζειν δέοι τὸν ἄρχοντα, μήτε τὸ εἰδέναι ἃ δεῖ, μήτε τὸ πράττειν ἃ ἂν καιρὸς ᾖ. τοὺς δὲ σπανίως ἰδεῖν στρατηγοὺς πολλὰ ἐνόμιζον ὧν δεῖ πραχθῆναι παριέναι. νῦν δ' ἐπειδὴ ὁ φιλοπονώτατος πόλεμος ἀναπέπαυται, δοκεῖ μοι καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ ἀναπαύσεώς τινος ἀξιοῦν τυγχάνειν. ὡς οὖν ἐμοῦ ἀποροῦντος, ὅτι ἂν τύχοιμι ποιῶν ὥστε καλῶς ἔχειν τά τε ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ὧν ἡμᾶς δεῖ ἐπιμελεῖσθαι, συμβουλευέτω τις ὅτι ὁρᾷ συμφορώτατον. Κῦρος μὲν οὕτως εἶπεν. ἀνίσταται δ' ἐπ' αὐτῷ Ἀρτάβαζος ὁ συγγενής ποτε φάσκων εἶναι, καὶ εἶπεν.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΑΡΤΑΒΑΖΟΥ.

Ἦ καλῶς, ἔφη, ἐποίησας, ὦ Κῦρε, ἄρξας τοῦ λόγου. ἐγὼ γὰρ ἔτι νέου ὄντος σου πάνυ ἀρξάμενος ἐπιθυμῶν φίλος γενέσθαι, ὁρῶν δέ σε οὐδὲν δεόμενον ἐμοῦ, κατώκνουν σοι προσιέναι. ἐπεὶ δὲ ἔτυχές ποτε καὶ ἐμοῦ δεηθεὶς προθύμως ἐξαγγεῖλαι πρὸς Μήδους τὰ παρὰ Κυαξάρου, ἐλογιζόμην εἰ ταῦτα πρόθυμός σοι συλλάβοιμι, ὡς οἰκεῖός τί σοι ἐσοίμην, καὶ ἐξέσοιτό μοι διαλέγεσθαί σοι, ὁπόσον ἂν χρόνον βουλοίμην. καὶ ἐκεῖνα μὲν δὴ ἐπράχθη, ὥστε σε ἐπαινεῖν. μετὰ δὲ τοῦτο Ὑρκάνιοι μὲν πρῶτοι φίλοι

uespera anteuertit, quàm ipse cũ amicis posset per ocium cõgredi. Igitur Cyrus sic ait: Nunc uiri sanè tempus est soluendi, cras autem uenitote manè, etenim quiddam uolo uobiscum disserere. Quæ amici audientes libenter abierunt & cursim, cum dedissent pœnas qui caruissent à rebus omnibus necessarijs: & tum quidem ita somno se dedere. Postridie uerò Cyrus affuit in eundẽ locũ, quem multò maior hominũ multitudo circũsteti', cum adire uolẽtium, multoq; hi prius quàm amici affuere. Cyrus uerò cũ magnum constituisset circulum speculatorum Persarum, iussit nemo alius præteriret quàm & amici & principes tum Persarum, tum sociorum: qui ut conuenerunt, in hunc modum ad eos locutus est.

CYRI ORATIO.

Viri amici ac socij, deos quidem immortalis incusare minimè possumus, quòd minus in hãc diẽ egerimus omnia pro nostris optatis. Quod si huiusmodi erit res magnas gerere, quò fieri non possit ut neque solus quis uacet, neq; lætetur cũ amicis, ego sanè hanc felicitatem ualere iubeo. Cogitate enim, et heri uidelicet cum manè cœpissemus adeuntis audire, non desiuimus ante uesperam: & nunc uidete hosce & alios pluris quàm heri, qui adsunt nobis negocia præbituri. Si quis igitur sese hisce subjciet, considero futurũ ut minimã mei partẽ uobis faciã, & minimã quoq; mihi uestrũm. Ipsius autẽ mei certò scio ut nulla omnino pars sit mihi futura. Præterea aliã etiã rem ridiculã uideo. Ego enim certè affectus sum erga uos ut par est: horũ uerò circũstantium aut paucos, aut neminẽ noui, & hi tamen omnes parati sunt, ut si urgẽdo uos uincãt, prius q̃ uos à me quæ uoliũt consequantur. Ego autẽ dignũ putarem, ut si quis horũ aliqua in re mei quid indigeat ut uos colat amicos meos, uosq; ut se abducatis roget. Fortasse quis dicat: Quomodo igitur non ita initio me parauerim, sed præstiterim potius me in mediũ? Quoniam intellegebam res bellicas esse eiusmodi, ut non deceat principem deesse neq; intelligendo quæ oportet, neq; gerendo quæ tempus sit gerere. Nam si imperatores raro negotia inspiciant, existimabã multa eos præterire quæ gerenda sunt. Nunc uero postea quam laboriosissimũ bellum cessauit, uidetur mihi dignum esse ut animus meus quietem aliquam consequatur. Quare perinde quasi ambigente me quid sim facturus, quò & nostræ & aliorum res qui nobis debent curæ esse pulchrè habeant, consulat quod quisq; uidet maximè conducibile. Cyro ita locuto, surrexit post eum Artabazus is qui olim se diceret consanguineum, ac dixit.

ARTABAZI ORATIO.

Profectò perpulchrè fecisti Cyre hunc sermonẽ aggressus. Ego enim cũ iuuenis admodũ adhuc esses, initio cupiebã tibi amicus fieri. Te autem uidẽs minimè indigere mei, adire sum ueritus. Cum autem olim etiam me rogasses ut alacriter ad Medos, quæ Cyaxares dixerat nunciarem, considerabam si ijs tibi in reb. alacriter essem adiutor, fore ut et familiaris tibi essem, & disserere tecum possem quantũ uellem temporis. Atque illa quidem ita à me acta sunt, ut abs te laudarer. Post hoc Hyrcanij quidem primi

nobis amici facti sunt, quod admodum sociorum indigeremus. itaq; modò non in sinu ferebamus eos præ amore. Postea uerò ubi castra hostium capta sunt, non tibi licebat, ut arbitror, erga me ocium habere, & ego tibi ignoscebam. Dein Gobryas factus est nobis amicus, id quod ego gaudebam: & item Gadatas. Itaque labor erat ut tui particeps fierem. Posteaquam Sacæ & Cadusij in societatem recepti sunt, his erat obsequendum: etenim hi tibi obsequebantur. Vbi autē eo reuertimus unde moueramus, intuens te occupatum esse circiter & equos & currus & machinas, putabam cum ab hac re tibi ociū daretur, tum etiam erga me ociosum te futurum. At qui ut formidabilis nuncius est allatus de omniū hominum aduersus nos cōspiratione, intelligebam hæc esse maxima. quæ si feliciter haberent, iam benè uidebar nosse multam tibi futuram copiā mei tuiq; congressus. Atq; nunc tandem tum uicimus magnam pugnam, tum Sardes Crœsumq; subditum habemus, et Babylona cepimus, omniaq; subiugauimus. Et solem testor, ego heri nisi multos pugnis cæcidissem, te adire non potuissem. Et ubi quidē dextra me apprehendisti, & apud te manere iussisti, iam conspicuus erā quod tecum sine cibo & sine potu diem egi. Nunc igitur si qua fieri potest ut præstantissimi quiq; plurimam tui habeāt partē, bene est. Sin minus, rursus ego nunciabo uerbis tuis ut omnes abs te abeant, exceptis nobis qui ab initio usq; amici sumus. Ad idq; & Cyrus quidem risit & alij multi. At Chrysantas quidem Perses surgens ita loquutus est:

CHRYSANTAE ORATIO.

Verum antea Cyre, ut decebat in mediū te præbebas, & ob ea quæ ipse dixisti, & quoniā tu nō poteras nobis gratificari. Nos enim etiā propter nosipsos aderamus. At multitudinem opus erat ut omni ratione tibi cōparares, quò quàmlibentissime uellet unà nobiscū & laborare & periculum subire. Nūc autem quoniam res tibi non habet hoc pacto dumtaxat, uerumetiam alios potes homines adipisci, quum tempus fuerit, iam etiā dignum est ut domum consequaris, aut quid fruaris imperio. si solus fueris expers FOCI, quo neq; religiosior locus in hominib. est, neq; suauior, neq; familiarius quicquā. Dein, nōne putes nos etiā pudere, si te uideamus exterius durantem, nos autem in ædibus simus, et locupletiores uideamur quàm tu? Vbi autem Chrysantas hæc loquutus est, eadem multi cohortati sunt. Exhinc tandem regiā Cyrus ingreditur, & pecunias Sardianas qui ferebant, hic reddidere. Sed ubi Cyrus ingressus est, primo sacrū fecit Lari, dein Ioui regi, & si cui alij deo Magi interpretati sunt. Quæ cū fecisset, cœpit alia administrare. Cogitāsq; negociū suū, quod qui aggrederetur multis hominibus imperare, et pararet habitare in ea urbe quæ inter illustris erat maxima: ipsa autem ita haberet aduersus eum, ut quæ maxime hostilis uiro urbs esset. hæc igitur animo uoluans, censuit sibi esse opus custodia circa corpus. Intelligens autem homines nusquam facilius capi quàm in esculentis & potulentis et balneis & lecto & somno, considerauit quos in his rebus fidelissimos erga se haberet. Existimauit autē neminem esse posse

ἡμῖν ἐγένοντο, καὶ μάλα πάνυ δὴ συμμάχων. ἔδει μόνον ὅτι ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιεφέρομεν αὐτοὺς ἀγαπῶντες. μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπεὶ δὲ ἑάλω τὸ πολέμιον στρατόπεδον, ἐγὼ οἶμαι σχολὴ σοι ἦν ἀμφ' ἐμὲ ἔχειν, καὶ ἐγώ σοι συνεγίγνωσκον. ἐκ δὲ τούτου Γωβρύας ἡμῖν φίλος ἐγένετο, καὶ ἐγὼ ἔχαιρον· καὶ αὖθις Γαδάτας. καὶ ἤδη ἔργον σου ἦν μεταλαβεῖν. ἐπεί γε μέντοι καὶ Σάκαι καὶ Καδούσιοι σύμμαχοι ἐγεγένηντο, θεραπεύειν εἰκότως ἔδει, καὶ γὰρ οὗτοί σε ἐθεράπευον. ὡς δ' ἤλθομεν πάλιν ἔνθεν ὡρμήθημεν, ὁρῶν σε ἀμφ' ἵππους ἔχοντα, ἀμφ' ἅρματα, ἀμφὶ μηχανάς, ἡγούμην ἐπεὶ ἀπὸ τούτου σχολάσαις, τότε σε καὶ ἀμφ' ἐμὲ ἕξειν σχολήν. ὥς γε μέντοι ἦλθεν ἡ δεινὴ ἀγγελία, τὸ πάντας ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς συλλέγεσθαι, ἐγίγνωσκον ὅτι ταῦτα μέγιστα εἴη. εἰ δὲ ταῦτα καλῶς γένοιτο, εὖ ᾤμην εἰδέναι, ὅτι πολλὴ ἔσοιτο ἀφθονία τῆς ἐμῆς καὶ τῆς σῆς συνουσίας. καὶ νῦν δὴ νενικήκαμέν τε τὴν μεγάλην μάχην, καὶ Σάρδεις καὶ Κροῖσον ὑποχείριον ἔχομεν, καὶ Βαβυλῶνα ᾑρήκαμεν, καὶ πάντας κατεστράμμεθα. καὶ μὰ τὸν Μίθρην, ἐγώ τοι χθὲς εἰ μὴ πολλοὺς διεπύκτευσα, οὐκ ἂν ἐδυνάμην προσελθεῖν. ἐπεί γε μέντοι ἐδεξιώσω με, καὶ παρὰ σοὶ ἐκέλευσας μένειν, ἤδη περίβλεπτος ἦν, ὅτι μετὰ σοῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος διημέρευον. νῦν οὖν, εἰ μὲν ἔσται πῃ ὅπως οἱ πλείστου ἄξιοι γεγενημένοι, πλεῖστον σοῦ μέρος μεθέξομεν· εἰ δὲ μή, πάλιν αὖ ἐγὼ ἐθέλω παρὰ σοῦ ἐξαγγέλλειν ἀπιέναι πάντας ἀπὸ σοῦ, πλὴν ἡμῶν τῶν ἐξ ἀρχῆς φίλων. ἐπὶ τούτῳ ἐγέλασε μὲν ὁ Κῦρος καὶ ἄλλοι πολλοί. Χρυσάντας δὲ ἀνέστη ὁ Πέρσης, καὶ ἔλεξεν ὧδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΧΡΥΣΑΝΤΑ.

Ἀλλὰ τὸ μὲν πρόσθεν, ὦ Κῦρε, εἰκότως ἐν τῷ φανερῷ σαυτὸν παρεῖχες, δι' ἅ τε αὐτὸς εἶπας, καὶ ὅτι οὐχ ἡμᾶς σοι μάλιστα ἦν θεραπευτέον. ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἕνεκα παρῆμεν. τὸ δὲ πλῆθος ἀνακτᾶσθαι ἔδει ἐκ παντὸς τρόπου, ὅπως ὅτι ἥδιστα συμπονεῖν καὶ συγκινδυνεύειν ἡμῖν ἐθέλοιεν. νῦν δ' ἐπεὶ οὐχ οὕτω τρόπῳ μόνον ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνακτᾶσθαι δύνασαι οὓς καιρὸς εἴη, ἤδη καὶ οἰκίας σε τυχεῖν ἄξιον, ἢ τί ἀπολαύσαις ἂν τῆς ἀρχῆς, εἰ μόνος ἄμοιρος εἴης ἑστίας· οὗ οὔτε ὁσιώτερον χωρίον ἐν ἀνθρώποις, οὔτε ἥδιον, οὔτε οἰκειότερον οὐδέν. ἔπειτα δ', ἔφη, οὐκ ἂν οἴει καὶ ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι, εἰ σὲ μὲν ὁρῷμεν ἔξω καρτεροῦντα, αὐτοὶ δ' ἐν οἰκίαις εἶμεν, καὶ σοῦ δοκοῖμεν πλεονεκτεῖν; ἐπεὶ δὲ Χρυσάντας ταῦτα ἔλεξε, συνηγόρευον αὐτῷ κατὰ ταῦτα πολλοί. ἐκ τούτου δὴ εἰσέρχεται εἰς τὰ βασίλεια. καὶ τὰ ἐκ Σάρδεων χρήματα, ἐνταῦθα οἱ ἄγοντες ἀπέδοσαν. ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθεν ὁ Κῦρος, πρῶτον μὲν Ἑστίᾳ ἔθυσεν, ἔπειτα Διὶ Βασιλεῖ, καὶ εἴ τινι ἄλλῳ θεῷ οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο. ποιήσας δὲ ταῦτα, τὰ ἄλλα ἤδη ἤρχετο διοικεῖν. ἐννοῶν δὲ τὸ αὑτοῦ πρᾶγμα, ὅτι ἐπιχειροίη μὲν ἄρχειν πολλῶν ἀνθρώπων, παρασκευάζοιτο δὲ οἰκεῖν ἐν πόλει τῇ μεγίστῃ τῶν φανερῶν. αὕτη δ' οὕτως ἔχοι αὐτῷ, ὡς ἂν πολεμιωτάτη γένοιτο ἀνδρὶ πόλις. ταῦτα δὴ λογιζόμενος, φυλακῆς περὶ τὸ σῶμα ἡγήσατο δεῖσθαι. γνοὺς δ' ὅτι οὐδαμοῦ ἄνθρωποι εὐχειρωτότεροί εἰσιν, ἢ ἐν σίτοις καὶ ποτοῖς καὶ λουτροῖς καὶ κοίτῃ καὶ ὕπνῳ, ἐσκόπει τίνας ἂν ἐν τούτοις περὶ ἑαυτὸν πιστοτάτους ἔχοι. ἐνόμιζε δὲ μὴ ἂν γενέσθαι ποτὲ

ποτε πιστὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἄλλον μᾶλλον φιλήσοι τοῦ τῆς φυλακῆς δεομένου. τοὺς μὲν οὖν ἔχοντας παῖδας ἢ γυναῖκας συναρμοζούσας, ἢ παιδικά, ἔγνω φύσει συνηναγκάσθαι ταῦτα μάλιστα φιλεῖν. τοὺς δ' εὐνούχους ὁρῶν πάντων τούτων στερομένους, ἡγήσατο τούτους ἂν περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, οἵτινες δύναιντο πλουτίζειν μάλιστα αὐτούς, καὶ βοηθεῖν εἴ τι ἀδικοῖντο, καὶ τιμὰς περιάπτειν αὐτοῖς. τούτοις δ' εὐεργετοῦντα ὑπερβάλλειν αὐτόν, οὐδένα ἂν ἡγεῖτο δύνασθαι. πρὸς δὲ τούτοις ἄδοξοι ὄντες οἱ εὐνοῦχοι παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ διὰ τοῦτο δεσπότου ἐπικούρου προσδέονται. οὐδεὶς γὰρ ἂν ἦν, ὅστις οὐκ ἂν ἀξιώσειεν εὐνούχου πλέον ἔχειν ἐν παντί, εἰ μή τι ἄλλο κρεῖττον ἀπείργοι. δεσπότῃ δὲ πιστὸν ὄντα, οὐδὲν κωλύει πρωτεύειν καὶ τὸν εὐνοῦχον. ὃ δ' ἂν μάλιστά τις οἰηθείη ἀνάλκιδας τοὺς εὐνούχους γίγνεσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἐφαίνετο αὐτῷ. ἐτεκμαίρετο δὲ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι οἵ τε ὑβρισταὶ ἵπποι ἐκτεμνόμενοι, τοῦ μὲν δάκνειν καὶ ὑβρίζειν ἀποπαύονται, πολεμικοὶ δὲ οὐδὲν ἧττον γίγνονται· οἵ τε ταῦροι ἐκτεμνόμενοι, τοῦ μὲν μέγα φρονεῖν καὶ ἀπειθεῖν ὑφίενται, τοῦ δ' ἰσχύειν καὶ ἐργάζεσθαι, οὐ στερίσκονται. καὶ οἱ κύνες δὲ ὡσαύτως, τοῦ μὲν ἀπολείπειν τοὺς δεσπότας ἀποπαύονται ἐκτεμνόμενοι, φυλάττειν δὲ καὶ εἰς θήραν οὐδὲν κακίους γίγνονται. καὶ οἵ γε ἄνθρωποι ὡσαύτως ἠρεμέστεροι γίγνονται, στερισκόμενοι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας, οὐ μέντοι ἀμελέστεροί γε τῶν προσταττομένων, οὐδ' ἧττόν τι ἱππικοί, οὐδὲ ἧττόν τι ἀκοντιστικοί, οὐδὲ ἧττον φιλότιμοι. κατάδηλοι δὲ γίγνονται καὶ ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ ἐν ταῖς θήραις, ὅτι ἔσῳζον τὸ φιλόνικον ἐν ταῖς ψυχαῖς. τοῦ δὲ πιστοὶ εἶναι, ἐν τῇ φθορᾷ τῶν δεσποτῶν μάλιστα βάσανον ἐδίδοσαν. οὐδένες γὰρ πιστότερα ἔργα ἀπεδείκνυντο ἐν ταῖς δεσποτικαῖς συμφοραῖς τῶν εὐνούχων. εἰ δέ τι ἄρα τῆς τοῦ σώματος ἰσχύος μειοῦσθαι δοκοῦσιν, ὁ σίδηρος ἀνισοῖ τοὺς ἀσθενεῖς ἐν τῷ πολέμῳ τοῖς ἰσχυροῖς. ταῦτα δὴ γιγνώσκων, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν θυρωρῶν πάντας τοὺς περὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα θεραπευτῆρας ἐποιήσατο εὐνούχους. ἡγησάμενος δὲ οὐχ ἱκανὴν εἶναι τὴν φυλακὴν ταύτην, πρὸς τὸ πλῆθος τῶν δυσμενῶς ἐχόντων, ἐσκόπει τίνας τῶν ἄλλων ἂν πιστοτάτους περὶ τὸ βασίλειον φύλακας λάβοι. εἰδὼς οὖν Πέρσας τοὺς οἴκοι, κακοβιωτάτους μὲν ὄντας διὰ πενίαν, ἐπιπονώτατα δὲ ζῶντας, διὰ τὴν τῆς χώρας τραχύτητα, καὶ διὰ τὸ αὐτουργοὺς εἶναι, τούτους ἐνόμισε μάλιστ' ἂν ἀγαπᾶν τὴν παρ' ἑαυτῷ δίαιταν. λαμβάνει οὖν τούτων μυρίους δορυφόρους, οἳ κύκλῳ μὲν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐφύλαττον περὶ τὰ βασίλεια, ὁπότε ἔσω ῥᾳστεύοι· ὁπότε δὲ ἐξίοι ποι, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τεταγμένοι ἐπορεύοντο. νομίσας δὲ καὶ Βαβυλῶνος ὅλης φύλακας δεῖν εἶναι ἱκανούς, εἴτ' ἐπιδημῶν αὐτὸς τυγχάνοι, εἴτε καὶ ἀποδημῶν, κατέστησε καὶ ἐν Βαβυλῶνι φρουροὺς ἱκανούς· μισθὸν δὲ καὶ τούτοις Βαβυλωνίους ἔταξε παρέχειν· βουλόμενος αὐτοὺς ὡς ἀμηχανωτάτους εἶναι, ὅπως ὅτι ταπεινότατοι καὶ εὐκαθεκτότατοι εἶεν. αὕτη μὲν δὴ ἡ περὶ αὐτόν τε φυλακή, καὶ ἡ ἐν Βαβυλῶνι τότε κατασταθεῖσα, καὶ νῦν ἔτι οὕτως ἔχουσα διαμένει. σκοπῶν δ' ὅπως ἂν καὶ ἡ πᾶσα ἀρχὴ κατέχοιτο, καὶ ἄλλη ἔτι προσγίγνοιτο, ἡγήσατο τοὺς μισθοφόρους τούτους οὐ τοσοῦτον βελτίονας τῶν ὑπηκόων εἶναι, ὅσον ἐλάττονας.

τοὺς

posse fidelem unquam qui magis aliũ amaret, quàm qui custodiis egeret. Qui igitur haberent filios uel uxores conuenientis, aut pueros amoribus coniunctos, nouit eos natura cogi ad amandum maxime. Sed cum spadones uideret his omnibus priuatos, arbitratus est ab his plurimi eos fieri a quibus ipsi possint maxime ditari, & auxilium habere si quid iniuriæ patiantur, atque honoribus augeri. A quo autem in beneficiis in hos conferendis superari posset, neminem esse censebat. Ad hæc cum spadones obscuri sint apud alios homines, etiam ob hanc rem egent heri auxilio. Nemo sit enim qui non dignum putet se omni in re pluris esse faciundum quàm spadonem, nisi quid aliud melius impediat: sed nihil prohibet spadonem quoque primarium esse, ubi fidelis sit hero. Quod autem maximè aliquis putet spadones robore corporis carere, ne hoc quidem Cyro uidebatur: quippe qui coniecturam faceret ex aliis animalibus, quod & contumeliosi equi ubi exciduntur, à morsu contumeliaque cessant, nihilo tamen minus sunt bellicosi. Et tauri excisi animi elationem inobedientiamque dimittunt, sed corporis uiribus et usu colendi agri non priuantur. Et canes item eodẽ modo si exciduntur, cessant à relinquendis heris, sed ad custodiam & ad uenationem nihilo sunt deteriores. Et homines itidem quietiores fiunt, si hac priuentur libidine, sed minime negligentiores circa imperata, neque minus equitandi studiosi, neque ad iaculandum minus apti, neque ambitiosi minus: perspicuumque est & in bellis, & in uenationibus eos ambitionem in animis seruare. Quòd autem sint fideles in herorum pernicie, magnam speciem dederunt. Nulla enim fideliora opera demonstrarunt in herilibus infortuniis quàm spadones. Quòd si quià diminui uidentur circa uires corporis, ferrum æquat imbecilliores in bello robustioribus. Hæc igitur intelligens acceptos ab ostiariis, eos omnes qui sui corporis curam gererent, spadones fecit: & arbitratus curam hanc non satis esse aduersus eorum multitudinem qui infesto essent animo, considerauit quos alios acciperet, qui circa regiam essent fidelissimi. Itaque sciens Persas pessimi uictus domi esse propter inopiam, & laboriosissime uiuere propter regionis asperitatem, & quoniam operarii ipsi essent, hos existimauit æquissimo animo uitam apud se acturos esse. Accepit autem ex his speculatores decem millia, qui noctu diuq; circum regiam custodirent cum intus otium ageret: cum uerò exiret, hinc indeq; instructi pergerent. Ratus præterea sufficientes custodes totius Babylonis esse oportere, siue ipse in urbe esset, siue peregre proficisceretur: constituit etiam Babylone præsidiariorũ satis, quibus iussit mercedem dari à Babyloniis: quippe quos uellet maximè imbecillos reddere, quo et humillimi essent, & maximè subiecti. Hæc igitur custodia & circa ipsum & Babylonem per id tempus constituta, nũc etiam eodem modo perdurat. Considerans rursus quo pacto & omne contineretur imperium, & aliud item adderetur, existimauit hosce stipendiarios non tanto esse subditis meliores, quanto pauciores.

Bonos

Bonos autem uiros cognoscebat continendos esse qui unà cum dijs immortalibus uictoriam præstitissent, et curandum esse ut perficerent exercitationē uirtutis, quibus ne iubere uideretur, sed cognoscentes ipsi hæc esse optima, ita & perseuerarent & curarent uirtutis opus, collegit homotimos, & omnis quotquot erant præcipui, quiq; utilissimi et uisi sunt participes esse & laborum et honorum. Hi ubi conuenerunt, in hunc modum est locutus. Viri amici atque socij, dijs quidem immortalibus magna est gratia, quod dederint nobis ea cōsequi quibus putauimus esse nos dignos. Nūc etenim habemus et solum multum & bonū, & qui hoc colentes nos alent. Habemus etiam ædis, et in his apparatus: neq; uestrum quisquā hæc habens existimet aliena se habere. LEX est enim inter omnes homines perpetua, quando belligerantiū urbs capta fuerit, cuncta eorū esse qui ceperunt, & corpora eorū qui in urbe sunt & pecunias: nullo modo iniuste possidebitis, quodcunq; possideatis. Sed pro humanitate nō abstuleritis, si quid habere eos sinitis. equidē hoc ego exhinc ita sentio. QVOD SI uertemur ad pigritiā, improborumq; hominum uoluntatē, qui arbitrantur laborare esse ærumnosissimum, et uitam sine labore agitare uolu ptatē existere, ego nos affirmo celeriter nobisipsis minimi esse facūdos, ac fore ut citò priuemur bonis omnibus. Nihil enim ad perfectionē sufficit fieri bonos uiros, nisi quis usq; ad finē curet in bonitate perseuerare. Sed quemadmodum aliæ artes ubi neglectæ sint, minoris precij fiunt: & corpora ipsa bene habentia cū quis ea remittit ad inertiā, malè rursus habeant: ita & tēperantia & cōtinentia & robur, cum quis eorum exercitationē relaxarit, hinc in malignitatem iterū uertitur. Est ergo cunctandū, neq; procedendum uobis ad subitam uoluptatē. Magnū enim opus esse existimo imperium parare: multò etiam maius qui inceperit id tueri. Nam adipisci sæpe illius fuit qui præstiterit audaciam solùm: sed continere quod cœperit, non etiam hoc sine temperantia, non sine continentia, non sine multa diligentia fit. Quæ nunc cognoscentibus nobis longe magis uirtus est exercenda, quàm prius in his bonis adipiscendis: cum non simus nescij, QVANDO plura quis habeat, tum plurimos & inuidere illi & insidiari, & hostis fieri, maximè si ab inuitis & possessiones & seruos habeat, ut nos habemus. Atque deos quidem putandum est nobiscum fore: non enim insidijs usi hæc iniustè possidemus, sed insidijs appetiti ultionem cepimus. Quod autem optimum sit uobisipsis posthac, parandum est. Hoc autem est, ut qui imperant, dent operam ut subditis meliores sint. Aestus igitur ac frigoris, & ciborum & potuum, & laboris & somni, necesse est seruis etiam partem facere. Sed quorum eos participes fecimus, in his enitendum est ut præcipue meliores quàm ipsi esse uideamur. Scientiæ uerò militaris meditationisque hi omnino participes faciundi non sunt, quos & operarios nostros & tributarios uolumus possidere: sed eos debemus hisce exercitationibus præstare: non ignari, deos hominibus demonstrasse hæc libertatis felicitatisq; instrumenta.

Et

τοὺς δ᾽ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐγίγνωσκε, συνεκτέον εἶναι οἵπερ σὺν τοῖς θεοῖς τὸ κρατεῖν παρέσχον, καὶ ἐπιμελητέον ὅπως μὴ ἀνήσουσι τὴν τῆς ἀρετῆς ἄσκησιν. ὅπως δὲ μὴ ἐπιτάττειν αὐτοῖς δοκοίη, ἀλλὰ γνόντες καὶ αὐτοὶ ταῦτα ἄριστα εἶναι, οὕτως ἐμμένοιέν τε καὶ ἐπιμελοῖντο τῆς ἀρετῆς, συνέλεξε τούς τε ὁμοτίμους καὶ πάντας, ὁπόσοι ἐπικαίριοι ἦσαν, καὶ ἀξιοχρεώτατοι αὐτῷ ἐδόκουν κοινωνοὶ εἶναι, καὶ πόνων καὶ ἀγαθῶν. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξε τοιάδε· Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν θεοῖς μεγίστη χάρις, ὅτι ἔδοσαν ἡμῖν τυχεῖν, ὧν ἐνομίζομεν ἄξιοι εἶναι. νῦν μὲν γὰρ δὴ ἔχομεν καὶ γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθήν, καὶ οἵτινες ταύτην ἐργαζόμενοι θρέψουσιν ἡμᾶς. ἔχομεν δὲ καὶ οἰκίας, καὶ ἐν ταύταις κατασκευάς. καὶ μηδείς γε ὑμῶν ἔχων ταῦτα, νομισάτω ἀλλότρια ἔχειν. νόμος γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι, καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ τὰ χρήματα. οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε, ὅ,τι ἂν ἔχητε. ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε, ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς. τὸ μέντοι ἐκ τοῦδε, οὕτως ἐγὼ γιγνώσκω. ὅτι εἰ μὲν τρεψόμεθα ἐπὶ ῥᾳδιουργίαν, καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἡδυπάθειαν, οἳ νομίζουσι τὸ μὲν πονεῖν ἀθλιώτατον, τὸ δὲ ἀπόνως βιοτεύειν ἡδυπάθειαν, ταχὺ ἡμᾶς, φημί, ὀλίγου ἀξίους ἡμῖν αὐτοῖς ἔσεσθαι, καὶ ταχὺ πάντων τῶν ἀγαθῶν στερήσεσθαι. οὐ γάρ τι τὸ ἀγαθοὺς ἄνδρας γενέσθαι, τοῦτο ἀρκεῖ, ὥστε καὶ διατελεῖν ὄντας ἀγαθούς, ἤν μή τις αὐτοῦ διὰ τέλους ἐπιμελῆται. ἀλλ᾽ ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἀμεληθεῖσαι μείονος ἄξιαι γίγνονται· καὶ τὰ σώματά γε αὖ τὰ εὖ ἔχοντα, ὁπόταν τις αὐτὰ ἀνῇ ἐπὶ ῥᾳδιουργίαν, πονήρως πάλιν ἔχει· οὕτω καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἐγκράτεια, καὶ ἡ ἀλκή, ὁπόταν τις αὐτῶν ἀνῇ τὴν ἄσκησιν, ἐκ τούτου εἰς τὴν πονηρίαν πάλιν τρέπεται. οὔκουν δεῖ ἀμελεῖν, οὐδ᾽ ἐπὶ τὸ αὐτίκα ἡδὺ προϊέναι αὑτούς. μέγα μὲν γὰρ οἶμαι ἔργον, καὶ τὸ ἀρχὴν καταπρᾶξαι· πολὺ δ᾽ ἔτι μεῖζον, τὸ λαβόντα διασώσασθαι. τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν, πολλάκις τῷ τόλμαν μόνον παρασχομένῳ ἐγένετο· τὸ δὲ λαβόντα κατέχειν, οὐκέτι τοῦτο ἄνευ σωφροσύνης, οὐδ᾽ ἄνευ ἐγκρατείας, οὐδ᾽ ἄνευ πολλῆς ἐπιμελείας γίγνεται. ἃ χρὴ γιγνώσκοντας νῦν, πολὺ μᾶλλον ἀσκεῖν τὴν ἀρετήν, ἢ πρὶν τάδε τἀγαθὰ κτήσασθαι· εὖ εἰδότας, ὅτι ὅταν πλεῖστά τις ἔχῃ, τότε πλεῖστοι καὶ φθονοῦσι καὶ ἐπιβουλεύουσι, καὶ πολέμιοι γίγνονται, ἄλλως τε κἂν παρ᾽ ἀκόντων τά τε κτήματα, καὶ τὴν θεραπείαν, ὥσπερ ἡμεῖς, ἔχῃ. τοὺς μὲν οὖν θεοὺς οἴεσθαι χρὴ σὺν ἡμῖν ἔσεσθαι. οὐ γὰρ ἐπιβουλεύσαντες ἀδίκως ἔχομεν, ἀλλ᾽ ἐπιβουλευθέντες ἐτιμωρησάμεθα. τὸ μὲν οὖν μετὰ τοῦτο κράτιστον ἡμῖν αὐτοῖς παρασκευαστέον. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ βελτίονας ὄντας, τῶν ἀρχομένων, ἄρχειν ἀξιοῦν. θάλπους μὲν οὖν καὶ ψύχους, καὶ σίτων, καὶ ποτῶν, καὶ πόνων, καὶ ὕπνου, ἀνάγκη καὶ τοῖς δούλοις μεταδιδόναι. μεταδιδόντας γε μέντοι πειρᾶσθαι δεῖ ἐν τούτοις, πρῶτον βελτίονας αὐτῶν φαίνεσθαι. πολεμικῆς δ᾽ ἐπιστήμης καὶ μελέτης παντάπασιν, οὐ μεταδοτέον τούτοις, οὕστινας ἐργάτας τε ἡμετέρους, καὶ δασμοφόρους βουλόμεθα κτήσασθαι. ἀλλ᾽ αὐτοὺς δεῖ τούτοις τοῖς ἀσκήμασι πλεονεκτεῖν· γιγνώσκοντας ὅτι ἐλευθερίας ταῦτα ὄργανα καὶ εὐδαιμονίας οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπέδειξαν.

καὶ

καὶ ὥσπερ γε ἐκείνους τὰ ὅπλα ἀφῃρήμεθα, οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς δεῖ, μὴ τῶν ὅπλων πότ᾽ ἐρήμους γίγνεσθαι· εὖ εἰδότας, ὅτι τοῖς ἀεὶ ἐγγυτάτω τῶν ὅπλων οὖσι, τούτοις καὶ οἰκειότατά ἐστιν ἃ ἂν βούλωνται. εἰ δέ τις τοιαῦτα ἐννοεῖται, τί δῆτα ἡμῖν ὄφελος καταπρᾶξαι ἃ ἐπεθυμοῦμεν, εἰ ἔτι δεήσει καρτερεῖν καὶ πεινῶντας καὶ διψῶντας καὶ ἐπιμελομένους καὶ πονοῦντας, ἐκεῖνο δεῖ καταμαθεῖν, ὅτι τοσούτῳ τἀγαθὰ μᾶλλον εὐφραίνει, ὅσῳ ἂν μᾶλλον προπονήσας τις ἐπ᾽ αὐτὰ ἴῃ. οἱ γὰρ πόνοι, ὄψον τοῖς ἀγαθοῖς. ἄνευ δὲ τοῦ δεόμενον τυγχάνειν τινός, οὐδὲν οὕτω πολυτελῶς παρασκευασθείη ἄν, ὥσθ᾽ ἡδὺ εἶναι. εἰ δὲ ὧν μὲν μάλιστα ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦσιν, ὁ δαίμων ἡμῖν ταῦτα συμπαρεσκεύακεν, ὡς δ᾽ ἂν ἥδιστα ταῦτα φαίνοιτο, αὐτός τις αὑτῷ ταῦτα παρασκευάσει, ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ τοσούτῳ πλεονεκτήσει τῶν ἐνδεεστέρων βίου· ὅσῳ πεινήσας, τῶν ἡδίστων σίτων τεύξεται· καὶ διψήσας, τῶν ἡδίστων ποτῶν ἀπολαύσεται· καὶ δεηθεὶς ἀναπαύσεως, ἥδιστον ἀναπαύσεται. ὧν ἕνεκά φημι χρῆναι νῦν ἐπιταθῆναι ἡμᾶς εἰς ἀνδραγαθίαν, ὅπως τοῦ τε ἀγαθοῦ, ᾗ ἄριστον καὶ ἥδιστον ἀπολαύσωμεν, καὶ ὅπως τοῦ πάντων χαλεπωτάτου ἄπειροι γενώμεθα. οὐ γὰρ τὸ μὴ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ οὕτω χαλεπόν, ὥσπερ τὸ λαβόντα στερηθῆναι λυπηρόν. ἐννοήσατε δὲ κἀκεῖνο, τίνα πρόφασιν ἔχοντες ἂν προσιέμεθα κακίονες ἢ πρόσθεν γενέσθαι. πότερον, ὅτι ἄρχομεν; ἀλλ᾽ οὐ δήπου τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων πονηρότερον προσήκει εἶναι. ἀλλ᾽ ὅτι εὐδαιμονέστεροι δοκοῦμεν νῦν ἢ πρότερον εἶναι, ἔπειτα τῇ εὐδαιμονίᾳ φήσει τις τὴν κακίαν ἐπιπρέπειν; ἀλλ᾽ ὅτι ἐπεὶ κεκτήμεθα δούλους, τούτους κολασόμεθα ἢν πονηροὶ ὦσι; καὶ τί προσήκει αὐτὸν ὄντα πονηρόν, πονηρίας ἕνεκα ἢ βλακείας ἄλλους κολάζειν; ἐννοεῖτε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τρέφειν μὲν παρεσκευάσμεθα πολλούς, καὶ τῶν ἡμετέρων οἴκων φύλακας καὶ τῶν σωμάτων. αἴσχιον δὲ πῶς οὐκ ἂν εἴη, εἰ δι᾽ ἄλλους μὲν δορυφόρους τῆς σωτηρίας οἰησόμεθα χρῆναι τυγχάνειν, αὐτοὶ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς οὐ δορυφορήσομεν; καὶ μὴν εὖ γε δεῖ εἰδέναι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη φυλακὴ τοιαύτη, οἵα αὐτόν τινα καλὸν κἀγαθὸν ὑπάρχειν. τοῦτο γὰρ δεῖ συμπαρομαρτεῖν. τῷ δ᾽ ἀρετῆς ἐρήμῳ, οὐδὲ ἄλλο καλῶς ἔχειν οὐδὲν προσήκει. τί οὖν φημι χρῆναι ποιεῖν, καὶ ποῦ τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν, καὶ ποῦ τὴν μελέτην ποιεῖσθαι; οὐδὲν καινόν, ὦ ἄνδρες, ἐρῶ, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν Πέρσαις ἐπὶ τοῖς ἀρχείοις οἱ ὁμότιμοι διάγουσιν, οὕτω καὶ ὑμᾶς φημι χρῆναι ἐνθάδε ὄντας τοὺς ὁμοτίμους πάντας, ἅπερ καὶ ἐκεῖ ἐπιτηδεύειν. καὶ ὑμᾶς γε ἐμὲ ὁρῶντας κατανοεῖν παρόντας, εἰ ἐπιμελόμενος ὧν δεῖ διάξω. ἐγώ τε ὑμᾶς κατανοῶν θεάσομαι, καὶ οὓς ἂν ὁρῶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐπιτηδεύοντας, τούτους τιμήσω. καὶ τοὺς παῖδας δέ, οἳ ἂν ἡμῖν γίγνωνται, ἐνθάδε παιδεύωμεν. αὐτοί τε γὰρ βελτίονες ἐσόμεθα, βουλόμενοι τοῖς παισὶν ὡς βέλτιστα παραδείγματα, ἡμᾶς αὐτοὺς παρέχειν, οἵ τε παῖδες οὐδ᾽ ἂν εἰ βούλοιντο, ῥᾳδίως πονηροὶ γένοιντο, αἰσχρὸν μὲν μηδὲν μήτε ὁρῶντες μήτε ἀκούοντες, ἐν δὲ καλοῖς κἀγαθοῖς ἐπιτηδεύμασι διημερεύοντες.

Et quemadmodum illis arma abstulimus, ita nosipsos oportet sine armis nunquam esse, cum bene nouerimus quibus arma sunt semper proximè, hisce secundissima etiam esse quaecunque uelint. Quod si quisquam talia cogitat, quid igitur nobis prodest peregisse quae cupiebamus, si etiam opus fuerit tolerare & famescendo & sitiendo & curando & laborando? illud sanè sciendum est, EO BONA MAIOREM afferre laetitiam, quò magis quis labore antecedente ad ea perueniat. Labores enim obsoniorum sunt bonis. Nam si quis nulla re egeat, nihil adeò paretur sumptuose ut suaue sit. Quòd si haec nobis parauit numen, quae homines cupiunt maximè, & aliquis quò suauiora uideantur haec parabit sibi, uir huiusmodi tanto erit meliore conditione, quàm qui uictum egeat, in fame suauissimos cibos consequetur, & in siti suauissimis potibus perfruetur: & cum est opus quiete, suauissimè quiescet. Quapropter dico nunc nos decere intendere ad probitatem, quò tum bonis quamoptimè & quamsuauissimè perfruamur, tum eius simus imperiti quod est omnium molestissimum. NON ENIM ita molestum est bona non habuisse, quàm hunc qui bona habuerit, iis priuari molestum. Cogitate etiam illud, qua possimus induci causa, ut simus peiores quàm antea fuerimus. Vtrum quoniam imperamus? At NEQVAQVAM certe conuenit esse principem quàm subditos improbiorem. An quoniam nunc uidemur feliciores esse quàm prius, ideo dicet aliquis uitium felicitatem decere? Num quoniam seruos adepti sumus, in hos animaduertemus si improbi fuerint? Atqui quid attinet cùm sis ipse improbus, improbitatis aut nequitiae causa alios punire? Vobiscum praeterea hoc animo uolutate, parasse nos multos alere, & nostrarum domorum & corporum custodes. Sed qui turpius non sit, si putabimus speculatorem consequi ad salutem nostram, ipsi autem nobisipsis speculatores non erimus? Atqui bene oportet nosse, NON ESSE aliam custodiam talem, qualis si ipse quisquam honestus bonusque sit, hoc enim consequatur oportet. Ei uerò qui uirtute careat, neque aliud quicquam decet pulchre esse. Quid igitur censeo esse faciundum? & ubi uirtutem exercendam? & ubi meditandum? Nihil noui dicam, ò uiri amicissimi: sed quemadmodum inter Persas homotimi in palatiis degunt, ita affirmo uos oportere cum hic estis, homotimos omnis exercere, quae illic etiam exercebatis: & cùm me uidetis, considerate praesentes, si degero eorum diligentiam habens quae oportet. Ego uos quoque considerans intuebor, & quoscunque uideam honestis rebus bonisque studere, hos equidem honoribus prosequar. At filios quoque quicunque nobis nascantur, hic instituamus: ITA ENIM ET IPSI meliores futuri simus, si uelimus praebere nosmetipsos liberis nostris quamoptima exempla: & liberi ipsi nec etiam si uelint, facilè fiant improbi, quippe qui nihil turpe neque uideant, neque audiant, & in studiis honestatis bonitatisque uersentur.

Virtus optima sui ipsius custodia.

XENOPHONTIS

CYRI DISCIPLINAE LIBER OCTAVVS, FRANCISCO Philelpho interprete.

Chrysantæ oratio.

CYRVS quidem ita locutus est. Chrysantas uero post eum surgens, in hunc modum orationem habuit: Verùm ego, ô uiri, sæpenumero etiam alias cogitaui, bonum principem nihilo differre à bono patre. Nam & parentes filijs prouident, ut bona his nunquam sint defutura. Et Cyrus uidetur mihi nunc ea nobis consulere, à quibus maximè in felicitate possimus ad ultimum usque finem perseuerare. Quod autem mihi uidetur minus quàm oportuerat ostendisse, hoc ego ijs enitar ostendere qui ignorant. Cogitate enim et quæ urbs hostilis capta sit ab obedire nolentibus? & quæ amica ab ijs qui parère nolint, seruata sit? quæ etiam obedientiam non præstantium sit acies uictoriam consecuta? Quo autem pacto magis homines uincantur in pugna, quàm ubi cœperint priuatim quisq; de sua salute consultare? Quod etiā aliud bonū præstetur ab ijs qui melioribus non parent? Quæ urbes legitime habitentur, uel quæ domus seruentur, quo pacto naues quo opus sit perueniant? Nos uerò quæ hoc tempore habemus bona, ob quam rem aliam magis adepti sumus, quàm ob præstitam obedientiam principi? Propter hoc enim & noctu & die, tum quamprimum uenimus quò oportuit, tum frequentes principem sequentes nullo uecbamur ocio: quæq; iussa erant, eorum nihil semiperfectum linquebamus. Si igitur principi obedire maximum apparet esse bonum ad bona adipiscenda, ita uobis exploratum esse debet, quod etiam idem hoc ad seruandum quæ oportet maximū est bonum. Et antea quidem multi nobis imperabant, at imperabamus nemini. Nunc uerò ita parati estis quod imperatis, alij quidem pluribus, alij uero paucioribus. Quemadmodum igitur ipsi dignum esse existimatis uestris subditis imperare, ita etiam nos ijs pareamus quibus decet. Tantum autem inter nos decet seruosq; interesse, quantū serui ipsi inuiti heris ministrant. Nobis autem qui dignū putamus libertate uti, ultro faciendum est, quod plurimi uidetur æstimandū. Inuenietis quoq; ubi sine unius principatu urbs habitatur, quæ maxime uult parère principibus, hanc minimè ab hostibus ad obediendū cogi. Adsimus igitur, ut Cyrus iubet, ad hunc principatū, & ea exerceamus quæ maximè continere poterimus, quæ oportet: atque præstemus nosipsos ut Cyrus utatur ad quodcunq; opus sit. Etenim ne hoc quidem latère nos debet, nullo modo Cyrū inuenire posse rem ullam, in qua propter suum bonum nobis usurus sit, nō item propter nostrum: quoniam eadem nobis conducunt, et iidem nobis sunt hostes. Posteaquam Chrysantas hæc locutus est, ita etiam alij multi surrexerunt & Persæ & socij eadem consentientes. Decretumq; est, ut uiri optimates semper adessent ad ianuas, seq; utendos præberent ad quicquid Cyrus uellet, donec eos dimitteret. Et quemadmodum tum est decretū, ita hoc etiam tempore id faciūt qui in Asia sub regibus sunt constituti, celebrant principum ianuas. Sicuti uero demonstratum est in ratione Cyrum cōstituisse ad custodiendum principatū sibi & Per-

Per/

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ.

ΚΥΡΟΣ μὲν οὖν οὕτως εἶπεν. ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Χρυσάντας, καὶ εἶπεν ὧδε· ἀλλὰ πολλάκις μὲν δή, ὦ ἄνδρες, καὶ ἄλλοτε κατενόησα, ὅτι ἄρχων ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ. οἵ τε γὰρ πατέρες προνοοῦσι τῶν παίδων, ὅπως μήποτε αὐτοὺς τἀγαθὰ ἐπιλείψει. Κῦρός τέ μοι δοκεῖ νῦν συμβουλεύειν ἡμῖν, ἀφ' ὧν μάλιστ' ἂν διευδαιμονοῦντες διατελοῖμεν. ὃ δέ μοι δοκεῖ ἐνδεέστερον, ἢ ὡς ἐχρῆν δηλῶσαι, τοῦτο ἐγὼ πειράσομαι τοὺς μὴ εἰδότας διδάξαι. ἐννοήσατε γὰρ δή, τίς ἂν πόλις πολεμία, ὑπὸ μὴ πειθομένων ἁλοίη; τίς δ' ἂν φιλία ὑπὸ μὴ πειθομένων διαφυλαχθείη; ποῖον δ' ἂν ἀπειθούντων στράτευμα νίκης τύχοι; πῶς δ' ἂν μᾶλλον ἐν μάχαις ἡττῷντο ἄνθρωποι, ἢ ἐπειδὰν ἄρξωνται ἰδίᾳ ἕκαστος περὶ τῆς αὑτοῦ σωτηρίας βουλεύεσθαι; τί δ' ἂν ἄλλο τελεσθείη ὑπὸ τῶν μὴ πειθομένων τοῖς κρείττοσι; ποῖαι δὲ πόλεις νομίμως ἂν οἰκήσειαν, ἢ ποῖοι οἶκοι σωθείησαν, πῶς δ' ἂν νῆες ὅποι δεῖ ἀφίκοιντο; ἡμεῖς δὲ ἃ νῦν ἀγαθὰ ἔχομεν, διὰ τί ἄλλο μᾶλλον κατεπράξαμεν, ἢ διὰ τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ταχὺ μὲν ὅποι ἔδει παρεγιγνόμεθα. ἀθρόοι δὲ τῷ ἄρχοντι ἑπόμενοι, ἀνυπόστατοι ἦμεν. τῶν δ' ἐπιταχθέντων οὐδὲν ἡμιτελὲς κατελείπομεν. εἰ τοίνυν μέγιστον ἀγαθὸν τὸ πειθαρχεῖν φαίνεται, εἰς τὸ καταπράττειν τἀγαθά, οὕτως εὖ ἴστε ὅτι αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς τὸ διασώζειν ἃ δεῖ, μέγιστον ἀγαθόν ἐστι. καὶ πρόσθεν μὲν δὴ πολλοὶ ἡμῶν ἦρχον, οὐδενὸς δ' ἤρχομεν. νῦν δὲ κατεσκεύασθε οὕτω πάντες οἱ παρόντες, ὥστε ἄρχετε οἱ μὲν πλειόνων, οἱ δὲ μειόνων. ὥσπερ τοίνυν αὐτοὶ ἀξιώσετε ἄρχειν τῶν ὑφ' ὑμῖν, οὕτω καὶ αὐτοὶ πειθώμεθα οἷς ἂν ἡμῖν καθήκοι. τοσοῦτον δὲ διαφέρειν ἡμᾶς δεῖ τῶν δούλων, ὅσον οἱ μὲν δοῦλοι ἄκοντες τοῖς δεσπόταις ὑπηρετοῦσιν· ἡμᾶς δὲ εἴπερ ἀξιοῦμεν ἐλεύθεροι εἶναι, ἑκόντας δεῖ ποιεῖν ὅ,τι πλείστου ἄξιον φαίνεται εἶναι. εὑρήσετε δ', ἔφη, καὶ ἔνθα ἄνευ μοναρχίας πόλις οἰκεῖται, τὴν μάλιστα τοῖς ἄρχουσιν ἐθέλουσαν πείθεσθαι, ταύτην ἥκιστα τῶν πολεμίων ἀναγκαζομένην ὑπακούειν. παρῶμέν τε οὖν ὥσπερ Κῦρος κελεύει ἐπὶ τόδε τὸ ἀρχεῖον· ἀσκῶμέν τε, δι' ὧν μάλιστα δυνησόμεθα κατέχειν ἃ δεῖ. παρέχωμέν τε ἡμᾶς αὐτοὺς χρῆσθαι Κύρῳ ὅ,τι ἂν δέῃ. καὶ τοῦτο γὰρ εὖ εἰδέναι χρή, ὅτι οὐ μὴ δυνήσεται Κῦρος εὑρεῖν, ὅ,τι αὐτῷ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ χρήσεται, ἡμῖν δὲ οὔ. ἐπείπερ τά γε αὐτὰ ἡμῖν συμφέρει, καὶ οἱ αὐτοί εἰσιν ἡμῖν πολέμιοι. ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπε Χρυσάντας, οὕτω δὴ καὶ οἱ ἄλλοι ἀνίσταντο πολλοί, καὶ Περσῶν καὶ τῶν συμμάχων συνεροῦντες. καὶ ἔδοξε τοὺς ἐντίμους ἀεὶ παρεῖναι ἐπὶ θύρας, καὶ παρέχειν αὑτοὺς χρῆσθαι ὅ,τι ἂν βούληται, ἕως ἂν ἀφίῃ Κῦρος. ὡς δὲ τότε ἔδοξεν, οὕτω καὶ νῦν ἔτι ποιοῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν, ὑπὸ βασιλεῖ ὄντες, θεραπεύουσι τὰς τῶν ἀρχόντων θύρας. ὡς δ' ἐν τῷ λόγῳ δεδήλωται, Κῦρος καταστησάμενος εἰς τὸ διαφυλάττειν ἑαυτῷ τε καὶ

πέρσαις

πέρσαις τὴν ἀρχὴν, ταῦτα καὶ οἱ μετ᾽ ἐκεῖνον βασιλεῖς νόμιμα ἔτι καὶ νῦν διατελοῦσι ποιοῦντες. οὕτω δ᾽ ἔχει καὶ ταῦτα ὥσπερ καὶ τἆλλα. ὅταν μὲν ὁ ἐπιστάτης βελτίων γένηται, καθαρώτερον τὰ νόμιμα πράττεται· ὅταν δὲ χείρων, φαυλότερον. ἐφοίτων μὲν οὖν ἐπὶ τὰς θύρας κύρου, οἱ ἔντιμοι σὺν τοῖς ἵπποις καὶ ταῖς αἰχμαῖς, συνδόξαν πᾶσι τοῖς ἀρίστοις τῶν συγκαταστρεψαμένων τὴν ἀρχήν. κῦρος δ᾽ ἐπὶ μὲν τἆλλα καθίστη ἄλλους ἐπιμελητάς. καὶ ἦσαν αὐτῷ καὶ προσόδων ἀποδεκτῆρες, καὶ δαπανημάτων δοτῆρες, καὶ ἔργων ἐπιστάται, καὶ κτημάτων φύλακες, καὶ τῶν εἰς τὴν δίαιταν ἐπιτηδείων ἐπιμεληταί. καὶ ἵππων δὲ καὶ κυνῶν ἐπιμελητὰς καθίστη, οὓς ἐνόμιζε καὶ ταῦτα τὰ βοσκήματα, βέλτιστ᾽ ἂν παρέχειν αὐτῷ χρῆσθαι. οὓς δὲ συμφύλακας τῆς εὐδαιμονίας οἱ ᾤετο χρῆναι ἔχειν, τούτους ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται, οὐκέτι τούτου τὴν ἐπιμέλειαν ἄλλοις προσέταττεν, ἀλλ᾽ αὑτοῦ ἐνόμιζε τοῦτο ἔργον εἶναι. ᾔδει γὰρ ὅτι εἴ τι μάχης ποτὲ δεήσοι, ἐκ τούτων αὐτῷ καὶ παραστάτας καὶ ἐπιστάτας ληπτέον εἴη, σὺν οἷσπερ οἱ μέγιστοι κίνδυνοι· καὶ ταξιάρχους δὲ καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων ἐγίγνωσκεν ἐκ τούτων καταστατέον εἶναι. εἰ δὲ δέοι καὶ στρατηγῶν που ἄνευ αὐτοῦ, ᾔδει ὅτι ἐκ τούτων πεμπτέον εἶναι. καὶ πόλεων δὲ καὶ ὅλων ἐθνῶν φύλαξι καὶ σατράπαις, ᾔδει ὅτι τούτων τισὶ χρηστέον. καὶ πρέσβεις γε τούτων τινὰς πεμπτέον, ὅπερ ἐν τοῖς μεγίστοις ἡγεῖτο εἶναι, εἰς τὸ ἄνευ πολέμου τυγχάνειν ὧν δέοιτο. μὴ ὄντων μὲν οὖν οἵων δεῖ, δι᾽ ὧν αἱ μέγισται καὶ πλεῖσται πράξεις ἔμελλον εἶναι, κακῶς ἡγεῖτο τὰ αὑτοῦ ἕξειν· εἰ δ᾽ οὗτοι εἶεν οἵους δέοι, πάντα ἐνόμιζε καλῶς ἔσεσθαι. ἐνέδυ μὲν οὖν οὕτω γνοὺς εἰς ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν. ἐνόμιζε δὲ τὴν αὐτὴν καὶ αὑτῷ ἄσκησιν εἶναι τῆς ἀρετῆς. οὐ γὰρ ᾤετο οἷόν τε εἶναι, μὴ αὐτόν τινα ὄντα οἷον δεῖ, ἄλλους παρορμᾶν ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ καλὰ ἔργα. ὡς δὲ ταῦτα διενοήθη, ἡγήσατο σχολῆς πρῶτον δεῖν, εἰ μέλλοι δυνήσεσθαι τῶν κρατίστων ἐπιμελεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν προσόδων ἀμελεῖν, οὐχ οἷόν τε ἐνόμιζεν εἶναι· προνοῶν ὅτι πολλὰ καὶ τελεῖν ἀνάγκη ἔσοιτο, εἰς μεγάλην ἀρχήν. τὸ δ᾽ αὖ πολλῶν κτημάτων ὄντων, ἀμφὶ ταῦτα αἰεὶ αὐτὸν ἔχειν, ᾔδει ὅτι ἀσχολίαν παρέξει τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι. οὕτω δὴ σκοπῶν, ὅπως ἂν τά τε οἰκονομικὰ καλῶς ἔχοι, καὶ ἡ σχολὴ γένοιτο, κατενόησέ πως τὴν στρατιωτικὴν σύνταξιν. ὡς γὰρ τὰ πολλὰ, δεκάδαρχοι μὲν δεκάδων ἐπιμέλονται, λοχαγοὶ δὲ δεκαδάρχων, χιλίαρχοι δὲ λοχαγῶν. μυρίαρχοι δὲ χιλιάρχων· καὶ οὕτως οὐδεὶς ἀτημέλητος γίγνεται, οὐδ᾽ ἢν πάνυ πολλαὶ μυριάδες ἀνθρώπων ὦσι. καὶ ὅταν ὁ στρατηγὸς βούληται χρήσασθαί τι τῇ στρατιᾷ, ἀρκεῖ ἢν τοῖς μυριάρχοις παραγγείλῃ. ὥσπερ οὖν ταῦτα ἔχει, οὕτω καὶ ὁ κῦρος συνεκεφαλαιώσατο τὰς οἰκονομικὰς πράξεις. ὥστε καὶ τῷ κύρῳ ἐγένετο ὀλίγοις διαλεγομένῳ, μηδὲ τῶν οἰκείων ἀτημελήτως ἔχειν. καὶ ἐκ τούτου ἤδη σχολὴν ἦγε πλείω, ἢ ἄλλος μιᾶς οἰκίας καὶ μιᾶς νεὼς ἐπιμελούμενος. οὕτω δὴ καταστησάμενος τὰ αὑτοῦ, ἐδίδαξε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, ταύτῃ τῇ καταστάσει χρῆσθαι. τὴν μὲν δὴ σχολὴν οὕτω κατεσκευάσατο ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτόν· ἤρχετο δ᾽ ἐπιστατεῖν τοῦ οἵους δεῖ εἶναι τοὺς κοινῶνας. πρῶτον μὲν ὁπόσοι ὄντες ἱκανοὶ ἄλλων ἐργαζομένων τρέφεσθαι μὴ παρεῖεν ἐπὶ τὰς

Persis, hæc item reges qui post illū secuti sunt, legitimè hac quoq; tempestate obseruāt. Et hæc quoq; ita habēt quemadmodū item alia: quando princeps melior sit, puriora iura cōstituit. quando uero deterior, nequiora. Ibant igitur ad Cyri ianuas uiri optimates cū equis & lanceis, pro cōmuni consensu optimorū uirorū omniū qui imperiū subiugarāt. Cyrus uerò ad alia quidē constituit alios, qui diligētiam haberent. Erantq; ei & censuum susceptores, & datores sumptuum, & operum præfecti, & custodes possessionū, & rerum necessariarum ad uictum qui curam gererent. Atq; equorū item, & canum illos constituit diligentiam habere, quos existimabat reddituros hæc pecora ad usum suū quamoptima. Quos uerò putabat ad suæ felicitatis custodiam habendos ut hi quamopti forent, minimè rei huius diligentiam alijs imperauit, sed hoc suum esse putabat officiū. Sciebat enim si quando pugnandum esset, ex his esse sibi legendos, & qui interessent & qui præessent, quibus cum maxima sunt pericula. & centuriones quoq; peditumq; & equitū norat ex his esse constituendos. Quòd sicubi sine sese ducibus opus esset, sciebat illos ex hisce mittendos esse. Sciebat etiam quibusdā horum utēdum esse custodibus ac satrapis & urbium et omniū gentiū: ac item oratores quosdā ex his mitti oportere, id quod ducebat in maximis esse rebus ad ea sic bello cōsequenda quibus egerent. Quare ubi non essent hi quales oportet, ex quibus maximæ ac plurimæ res forent gerendæ, futurum censebat ut res suæ male haberēt: sin hi essent quales oporteret, putabat omnia pulchra fore. Itaq; ita sentiens, in hanc diligentiam accingebatur. Arbitrabatur præterea eandem uirtutis exercitationē sibi quoq; esse debere. Nō enim existimabat fieri posse, ubi ipse minus foret qualem deceret, ut alios incitaret ad illustris bonasq; actiones. Hæc ubi cogitauisset, putauit primum ocio opus esse, si uellet diligentiā habere rerū optimarum. Itaq; ut census negligeret, putabat haudquaquam fieri posse, quippe qui prouideret multā necessariò faciundam esse impensam in magnum imperiū. Præterea cum multæ essent possessiones, si uellet ipse circa hasce uersari semper, sciebat multam sibi futurā occupationem in adhibenda diligentia circa omniū salutem. Itaq; sic considerans, quò & res familiares rectè haberent, & ipse foret ociosus, excogitauit quodammodo ordinē rei militaris. Nam ut plurimum decuriones decuriarū curam habent, & manipulorum ductores decurionum, & millenarij manipularium ductorum, & qui decem millibus præsunt millenariorum. & hoc pacto nemo negligitur, ne si admodum multa quidem sint dena hominum millia. Cumq; dux uelit uti ad aliquid agendū exercitu, satis est si ijs præcipiat, qui singulis denis millibus sunt præfecti. Vt igitur hæc habent hoc pacto, sic etiam Cyrus summatim cōplexus est domesticas actiones. Itaque ei cum paucis loqui opus erat, quò neq; res domesticas neglectui haberet: & exhinc maius ei ocium erat, quàm alij qui unam domum & unam curaret nauim. Quare cum ita Cyrus res suas domesticas cōstituisset, docuit etiam suos milites ut hoc ipsi ordine uterentur. Sic igitur ocium & sibi parauit & militibus suis. Cœpit enim instruere cuiusmodi familiareis suos esse oporteret. Primum quotquot si eis ali possent, alijs agriculturæ studentibus, hosce nisi adessent ad

ianuas requirebat: ratus fore ut qui adessent, hi nollent neque malum neque turpe aliquid agere, tum quoniam essent apud principē, tum quia nosset à uiris præstantissimis uideri quid agerent. Qui autem non adessent, hos arbitrabatur uel ob incontinentiam abesse, uel ob iniustitiam, uel ob negligentiam. Quare hoc ratus, cogebat huiusmodi uiros adesse, quoniam iuberet, qui apud se esset maxime amicus, huic liceret eius bona capere qui non adesset, ac dicere sua capere. Cum igitur hoc fieret, ueniebāt continuo hi quibus bona ablata essent tanquam affecti iniuria. At Cyrus quidem diu huiusmodi uiris audiendis non attendebat: quos ubi audisset disceptationem diiudicare, in multum temporis differebat: quæ faciens arbitrabatur eos assuefacere ad præstandum obsequium, minusque sibi fore inimicos quàm si ipse coegisset per animaduersionem adesse. Vt igitur adessent, unus ei hic erat docendi modus. alius uerò, quòd præsentibus imperabat & quæ facillima essent, & quæ maxime fructuosa. alius etiam, quòd nihil unquā absentibus tribuebat. Sed maximus necessitatis is erat modus, quod si quem nihil horū mouisset, auferebat ab eo facultates eius, et alij dabat quē putaret sibi tempestiuè adesse posse, & ita utilis ei amicus pro inutili reddebatur. Requirit etiam qui nunc rex est, si quis eorū absit quos adesse conuenit. Qui ergo minus adessent, ita ijs Cyrus utebatur. Qui uero seipsos præberent, eos putauit maxime ad res præclaras & bonas posse incitari: si ipse, qui in eos imperium gereret, operam daret, ut subditis declararet se omnium esse uirtute ornatissimum. Sentire enim uidebatur, etiam propter scriptas leges homines fieri meliores: at BONVM principem ratus est uidentem legem esse hominibus, quoniam satis est qui & moderetur & uideat, puniatque delinquentem. Ita igitur sentiens, primùm quidem seipsum hoc tempore ostendebat studere magis diuinis rebus, quoniam esset felicior. Et tum primum statutum est, ut Magi, simul ac dies illucesceret, laudarent deos, & singulis diebus ijs dijs sacra fierent, quibus Magi dicerent. Sic igitur quæ tum constituta sunt, hac etiam tempestate perdurant apud eum semper qui rex est. Itaque his in rebus primùm imitabantur eum alij item Persæ, rati se quoque feliciores fore, si deos colerent, quemadmodum is qui felicissimus esset & princeps. Quæ facientes existimabant se Cyro rem gratissimam facere. At ILLE SVORVM pietatem sibi etiam conducere arbitrabatur: idem sentiens quod ij qui nauigare malunt cum pijs, quàm cum ijs hominibus qui impiè aliquid uideantur perpetrasse. Ad hæc secum animo reputabat, si omnes sui familiares pij essent in deum, minus eos uelle & inuicem & aduersus seipsum nefarij quicquam facere, ratus se beneficium præstare erga familiaris. Liquidum præterea hoc faciens, se plurimi ducere quòd neminem neque amicum, neque socium afficeret iniuria, sed ius ipsum uehementer intuens, magis etiam alios à turpi quæstu abstinere arbitrabatur, per iustitiam uero locupletari uelle. Atque pudore existimabat magis omnes affici, si ipse ostenderet ita se omnes uereri, ut neque dicere, neque facere turpe aliquid auderet. Hoc autem ex hac re ita fore cogitabat, quod non principem solum, uerumetiam eos quos minimè timent, magis pudentes quàm

τὰς θύρας, τούτους ἐπεζήτει· νομίζων τοὺς μὲν παρόντας οὐκ ἂν ἐθέλειν οὔτε κακὸν, οὔτε αἰσχρὸν οὐδὲν ἂν πράττειν, καὶ διὰ τὸ παρὰ ἄρχοντι εἶναι, καὶ διὰ τὸ εἰδέναι, ὅτι ὁρῷντο ὅ,τι πράττοιεν ὑπὸ τῶν βελτίστων. οἱ δὲ μὴ παρεῖεν, τούτους ἡγεῖτο ἢ ἀκρατείᾳ τινὶ, ἢ ἀδικίᾳ, ἢ ἀμελείᾳ ἀπεῖναι. τοῦτο οὖν πρῶτον διηγησόμεθα, ὡς προσηνάγκαζε τοὺς τοιούτους παρεῖναι. τῶν γὰρ παρ' ἑαυτῷ μάλιστα φίλων ἐκέλευσεν ἄν τινα λαβεῖν τὰ τοῦ μὴ φοιτῶντος, φάσκοντα λαμβάνειν τὰ ἑαυτοῦ. ἐπεὶ οὖν τοῦτο γένοιτο, ἧκον ἂν εὐθὺς οἱ στερόμενοι ὡς ἠδικημένοι. ὁ δὲ Κῦρος πολὺν μὲν χρόνον οὐκ ἐσχόλαζε τοῖς τοιούτοις ὑπακούειν. ἐπεὶ δὲ ἀκούσειεν αὐτῶν, πολὺν χρόνον ἀνεβάλλετο τὴν διαδικασίαν. ταῦτα δὲ ποιῶν, ἡγεῖτο προσεθίζειν αὐτοὺς θεραπεύειν, ἧττον δὲ ἐχθρῶς, ἢ εἰ αὐτὸς κολάζων ἠνάγκαζε παρεῖναι. εἷς μὲν διδασκαλίας τρόπος ἦν αὐτῷ οὗτος, τοῦ παρεῖναι· ἄλλος δὲ, τὸ τὰ ῥᾷστα καὶ κερδαλεώτατα τοῖς παροῦσι προστάττειν· ἄλλος δὲ, τὸ μηδέποτε τοῖς ἀποῦσι νέμειν. ὁ δὲ δὴ μέγιστος τρόπος τῆς ἀνάγκης ἦν, εἴ τις τούτων μηδενὸς ὑπακούοι, ἀφελόμενος ἂν τοῦτον ἃ ἔχοι, ἄλλῳ ἐδίδου, ὃν ᾤετο δύνασθαι ἂν ἐν τῷ δέοντι παρεῖναι. καὶ οὕτως ἐγίγνετο αὐτῷ φίλος χρήσιμος ἀντὶ ἀχρήστου. ἐπιζητεῖ δὲ καὶ ὁ νῦν βασιλεὺς ἤν τις ἀπῇ, οἷς παρεῖναι καθήκει. τοῖς μὲν δὴ μὴ παροῦσιν, οὕτω προσεφέρετο. τοὺς δὲ παρέχοντας ἑαυτοὺς, νομίσας μάλιστ' ἂν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ παρορμᾶν ἔργα, ἐπείπερ ἄρχων αὐτῶν, εἰ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπιδεικνύειν πειρῷτο τοῖς ἀρχομένοις πάντων μάλιστα κεκοσμημένον τῇ ἀρετῇ. αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ ἐδόκει, καὶ διὰ τοὺς γραφομένους νόμους βελτίους γιγνομένους ἀνθρώπους. τὸν δὲ ἀγαθὸν ἄρχοντα, βλέποντα νόμον ἀνθρώποις ἐνόμισεν, ὅτι καὶ τάττειν ἱκανός ἐστι, καὶ ὁρᾶν τὸν ἀτακτοῦντα καὶ κολάζειν. οὕτω δὴ γιγνώσκων, πρῶτον μὲν τὰ περὶ τοὺς θεοὺς μᾶλλον ἐπιδεικνύοντα ἑαυτὸν ἐκπονοῦντα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἐπεὶ δὲ εὐδαιμονέστερος ἦν. καὶ τότε πρῶτον κατεστάθησαν οἱ μάγοι ὑμνεῖν τε ἀεὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς θεοὺς, καὶ θύειν ἀν' ἑκάστην ἡμέραν οἷς οἱ μάγοι θεοῖς εἴποιεν. οὕτω δὴ τὰ τότε κατασταθέντα, ἔτι καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῷ ἀεὶ ὄντι βασιλεῖ. ταῦτα οὖν πρῶτον ἐμιμοῦντο αὐτὸν καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι· νομίζοντες καὶ αὐτοὶ εὐδαιμονέστεροι ἔσεσθαι, ἢν θεραπεύωσι τοὺς θεοὺς, ὥσπερ ὁ εὐδαιμονέστατός τε ὢν καὶ ἄρχων. καὶ Κύρῳ δ' ἂν ἡγοῦντο ταῦτα ποιοῦντες ἀρέσκειν. ὁ δὲ Κῦρος τὴν τῶν μεθ' αὑτοῦ εὐσέβειαν, καὶ ἑαυτῷ ἀγαθὸν ἐνόμιζε· λογιζόμενος ὥσπερ οἱ πλεῖν αἱρούμενοι μετὰ τῶν εὐσεβῶν μᾶλλον, ἢ μετὰ τῶν ἠσεβηκέναι τι δοκούντων. πρὸς δὲ τούτοις ἐλογίζετο ὡς εἰ πάντες οἱ κοινωνοὶ θεοσεβεῖς εἶεν, ἧττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περί τε ἀλλήλους ἀνόσιόν τι ποιεῖν, καὶ περὶ ἑαυτὸν, εὐεργέτης νομίζων εἶναι τῶν κοινωνῶν. ἐμφανίζων δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο, μηδένα μήτε φίλον ἀδικεῖν, μήτε σύμμαχον, ἀλλὰ τὸ δίκαιον ἰσχυρῶς ὁρῶν, μᾶλλον καὶ τοὺς ἄλλους ᾤετ' ἂν τῶν μὲν αἰσχρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι, διὰ τοῦ δικαίου δ' ἐθέλειν πορίζεσθαι. καὶ αἰδοῦς δ' ἂν ἡγεῖτο μᾶλλον πάντας ἐμπιπλάναι, εἰ αὐτὸς φανερὸς εἴη, πάντας οὕτως αἰδούμενος, ὡς μήτ' εἰπεῖν ἂν, μήτε ποιῆσαι μηδὲν αἰσχρόν. ἐτεκμαίρετο δὲ τοῦτο οὕτως ἕξειν ἐκ τοῦδε. μὴ γὰρ ὅτι ἄρχοντα, ἀλλὰ καὶ οὓς οὐ φοβοῦνται, μᾶλλον τοὺς αἰδουμένους αἰδοῦνται

αἰδοῦνται τοὺς ἀναιδεῖς οἱ ἄνθρωποι. καὶ γυναῖκας ἃς ἂν αἰδουμένας αἰσθάνωνται, ἀνταιδεῖσθαι μᾶλλον ἐθέλουσιν ὁρῶντες. τὸ δ' αὖ πείθεσθαι οὕτω μάλιστ' ἂν ᾤετο ἔμμονον εἶναι τοῖς περὶ αὐτόν, εἰ τοὺς ἀπροφασίστως πειθομένους φανερὸς εἴη μᾶλλον τιμῶν ἢ τοὺς τὰς μεγίστας ἀρετὰς καὶ ἐπιπονωτάτας δοκοῦντας παρέχεσθαι. γιγνώσκων δ' οὕτω καὶ ποιῶν διετέλει. καὶ σωφροσύνην δὲ αὑτοῦ ἐπιδεικνὺς, μᾶλλον ἐποίει καὶ ταύτην πάντας ἀσκεῖν. ὅταν γὰρ ὁρῶσιν ᾧ μάλιστα ἔξεστιν ὑβρίζειν τοῦτον σωφρονοῦντα, οὕτω μᾶλλον οἵ γε ἀσθενέστεροι ἐθέλουσιν οὐδὲν ὑβριστικὸν ποιοῦντες φανεροὶ εἶναι. διῄρει δὲ αἰδῶ καὶ σωφροσύνην τῇδε, ὡς τοὺς μὲν αἰδουμένους, τὰ ἐν τῷ φανερῷ αἰσχρὰ φεύγοντας· τοὺς δὲ σώφρονας, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀφανεῖ. καὶ ἐγκράτειαν δὲ οὕτω μάλιστ' ἂν ᾤετο ἀσκεῖσθαι, εἰ αὐτὸς ἐπιδεικνύοι ἑαυτὸν μὴ ὑπὸ τῶν παραυτίκα ἡδονῶν ἑλκόμενον ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ προπονεῖν ἐθέλοντα πρῶτον, σὺν τῷ καλῷ τῶν εὐφροσυνῶν. τοιγαροῦν τοιοῦτος ὢν, ἐποίησεν ἐπὶ ταῖς θύραις πολλὴν μὲν τῶν χειρόνων εὐταξίαν, ὑπεικόντων τοῖς ἀμείνοσι, πολλὴν δ' αἰδῶ καὶ εὐκοσμίαν πρὸς ἀλλήλους. ἐπέγνως δ' ἂν ἐκεῖ οὐδένα οὔτε ὀργιζόμενον κραυγῇ, οὔτε χαίροντα ὑβριστικῷ γέλωτι· ἀλλὰ ἰδὼν ἂν αὐτοὺς, ἡγήσω τῷ ὄντι εἰς κάλλος ζῆν. τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες καὶ ὁρῶντες ἐπὶ θύραις διῆγον. τῆς πολεμικῆς δ' ἕνεκα ἀσκήσεως, ἐπὶ θήραν ἐξῆγεν οὕσπερ ἀσκεῖν ταῦτα ᾤετο χρῆναι, ταύτην ἡγούμενος καὶ ὅλως ἀρίστην ἄσκησιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. καὶ γὰρ ἐποχους ἐν παντοδαποῖς χωρίοις αὕτη μάλιστα ἀποδείκνυσι, διὰ τὸ θηρίοις φεύγουσιν ἐφέπεσθαι· καὶ ἐνεργοὺς ἀπὸ τῶν ἵππων αὕτη μάλιστα ἀπεργάζεται, διὰ τὴν τοῦ λαμβάνειν φιλοτιμίαν καὶ ἐπιθυμίαν· καὶ τὴν ἐγκράτειαν δὲ καὶ πόνους καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ λιμὸν καὶ δίψος δύνασθαι φέρειν, ἐνταῦθα μάλιστα προσείθιζε τοὺς κοινῶνας. καὶ νῦν δ' ἔτι βασιλεὺς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ βασιλέα ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ᾤετο προσήκειν οὐδενὶ ἀρχῆς, ὅστις μὴ βελτίων εἴη τῶν ἀρχομένων, καὶ τοῖς προειρημένοις πᾶσι δῆλον, καὶ ὅτι οὕτως ἀσκῶν τοὺς περὶ ἑαυτὸν, πολὺ μάλιστα αὐτὸς ἐξεπόνει καὶ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὰς πολεμικὰς τέχνας, καὶ τὰς μελέτας. καὶ γὰρ ἐπὶ θήραν τοὺς μὲν ἄλλους ἐξῆγεν, ὁπότε μὴ μένειν ἀνάγκη τις εἴη. αὐτὸς δὲ καὶ ὁπότε ἀνάγκη εἴη, οἴκοι ἐθήρα τὰ ἐν τοῖς παραδείσοις θηρία τρεφόμενα. καὶ οὔτε αὐτός ποτε πρὶν ἱδρῶσαι δεῖπνον ᾑρεῖτο, οὔτε ἵπποις ἀγυμνάστοις σῖτον ἐνέβαλλε. συμπαρεκάλει δὲ καὶ εἰς ταύτην τὴν θήραν τοὺς περὶ αὐτὸν σκηπτούχους. τοιγαροῦν πολὺ μὲν αὐτὸς διέφερεν ἐν πᾶσι τοῖς καλοῖς ἔργοις, πολὺ δὲ οἱ περὶ ἐκεῖνον, διὰ τὴν ἀεὶ μελέτην. παράδειγμα μὲν δὴ τοιοῦτον ἑαυτὸν παρείχετο. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῶν ἄλλων οὕς τινας μάλιστα ὁρῴη τὰ καλὰ διώκοντας, τούτους καὶ δώροις καὶ ἀρχαῖς καὶ ἕδραις καὶ πάσαις τιμαῖς ἐγέραιρεν. ὥστε πολλὴν πᾶσι φιλοτιμίαν ἐνέβαλλεν, ὅπως ἕκαστος ἄριστος φανήσοιτο Κύρῳ. καταμαθεῖν δὲ τοῦ Κύρου δοκοῦμεν, ὡς οὐ τούτῳ μόνῳ ἐνόμιζε χρῆναι τοὺς ἄρχοντας τῶν ἀρχομένων διαφέρειν τῷ βελτίονας αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ καὶ καταγοητεύειν ᾤετο χρῆναι αὐτούς. στολήν τε γοῦν εἵλετο τὴν Μηδικὴν αὐτός τε φορεῖν, καὶ τοὺς κοινῶνας ταύτην ἔπεισεν ἐνδύεσθαι. αὕτη γὰρ αὐτῷ συγ-

quàm impudentis homines uerentur. Et mulieres item quascunq; pudentes senserint, magis etiam qui eas uident, pudori habere uolunt. Et obedientiã quoque ita rebatur maxime permanere in suis posse, si manifesto magis eos honoraret qui sine excusatione obedirẽt, quàm qui maximas etiã laboriosissimasq; uirtutes præstare uiderentur. Hoc aũt sentire ita et facere perseuerabat. Cumq; suipsius temperantiam ostenderet, faciebat ut eã magis omnes exercerẽt. Cum enim uideant homines, cui maxime licet uti contumelia hunc uiuere temperanter, ita magis imbecilliores ipsi nulla uti contumelia uideri uolũt. At pudorem & temperantiam hac ratione diuidebat, quod pudẽtes quæ turpia sunt, in propatulo fugerẽt: temperãtes uerò ac pudẽtes etiã in obscuro. Et continentiam hoc pacto maximè arbitrabatur exercendam, si sese ipse ostenderet minimè per subitas uoluptates abstrahi a bonis actionib. sed potius laborẽ suscipere primũ unà cũ honestate uelle sese quàm uoluptates. Ergo Cyrus cũ talis esset, fecit ut in foribus inde & esset deteriorũ modestia cedẽtiũ melioribus, multus etiã pudor atq; decorũ inuicẽ. Insuper etiã cognosceres illic neminẽ neq; irasci clamore, neque gaudere risu per contumeliã. Sed si eos uideres, uere existimares uiuere decorè. Res igitur huiusmodi facientes uidentesq; degebãt in foribus. Præterea bellicæ exercitationis gratia eos ad uenationẽ educebat, quibus hæc exercenda existimabat, hãc exercitationem rerũ bellicarũ esse omnino ratus optimã, equestris autẽ uerissimã. Hæc enim in omnifariam locis equitãtes maximè ostẽdit, quoniã insequi oporteat feras fugientib: & hæc item reddit ab equis maxime agiles ad efficiendũ opus, quoniã capiant ut & cupiditate & honoris studio. & hic etiam maximè familiaris assuefaciebat ad ferendã & continentiã, & labores, & frigora, & calores, & famem ac sitim. Atq; hoc etiã tempore rex ac regis familiares hæc assidue faciunt. Quod igitur existimaret neminem imperare decere, qui melior subditis non esset, & ex antedictis omnibus patet, et quoniam ita suos exercens multò etiam magis ipse exercebat & continentiam & bellicas artes meditationesq;. Etenim ad uenationem alios educebat, quãdo aliqua manendi necessitas nõ esset. At ipse in necessitate quoq; domi uenabatur eas feras, quæ in hortis alebantur. Atque ipse nunquã antequã sudasset cœnam capiebat, nec equis priusquam essent exercitati, pabulum injiciebat. Quin etiam ad hanc uenationem inuitabat sceptriferos suos. Itaq; longe ipse in omnibus honestis operibus excellebat, longe etiam sui præstabant ob exercitationem assiduam. Et de se quidem tale præbebat exemplum. Præterea alios quoq; et muneribus & magistratibus et cõsessibus et omnibus donabat honoribus, quos maxime intueretur quæ honesta sunt sequi. Itaq; multã omnib. iniiciebat ambitionem, quo quisq; Cyro optimus uideretur. Insuper de Cyro uidemur didicisse, quod nõ hac re solum decere existimabat principes subditis præstare, quod iis forẽt meliores, sed etiã existimabat opus esse ut eos deciperẽt. Itaq; elegit stolã Medicã et ipse ferre, ut familiares ea induerẽtur psuasit. Hæc eni ut, sed & ei occul-

occultare, si quis defectum aliquem haberet in corpore: praeterea ea indutos et pulcherrimos et maximos ostendere. Etenim calceos tales habent, in quibus qui eos ferunt clàm aliquid subijciant, quo maiores esse uideantur quàm sunt: sinebatq; ut oculos suppingerent coloribus, quo pulchrioribus quàm essent oculis esse uiderentur, & fricarentur ut melius uiderentur colorati quàm natura essent. Exercuit eos insuper, ut neq; spuere, neq; mucum emittere apparerent: praeterea ne ad quenquam spectandũ conuerterentur, perinde quasi miraretur nihil. Omnia uero haec existimabat aliquid afferre, quo minus forent subditis contemptui. Quos igitur censebat dignos qui alijs praeessent, ex seipso ita composuit ut et meditarentur et uenerabiliter ijs praeessent. Quos item constituit ad seruiendum, horũ neminẽ incitabat ad meditandos ingenuos labores, neq; permittebat ut haberent arma: uerùm curabat ut neq; sine cibo unquam essent, neq; sine potu, ingenuarum meditationum gratia. Etenim quando agerent feras in campos equitibus, cibum in uenationem his ferre permittebat, liberorum autem nemini: & quando iter faciundum esset, agebat eos ad aquas ut iumenta. Cumq; esset prandendi tempus, eos expectabat, donec aliquid essent ne esurirent. Itaque hi quoque eum, ut uiri optimates, patrem uocabant, quod is ipsorum haberet curã, quò indubitatò semper mancipia forent. Atq; uniuerso quidem Persarum imperio hoc pacto parauit securitatẽ: sibi uerò ne à subiugatis periculi quicquã esset ad nocendũ, ualde securus erat. Etenim existimabat eos esse molles, quos etiam intemperantis intueretur. Praeterea neq; horum quisquam ei appropinquabat, neq; noctu, neq; interdiu. Quos autẽ et optimos putabat, armatosq; ac frequentis intuebatur, aliosq; eorum equitum esse duces, alios peditum, multos etiam eorum animis elatis esse sentiebat, ut qui satis essent ad imperandum, hi & eius custodibus maxime erant proximi, & Cyro ipsi horum multi saepe commiscebantur: necessario enim his erat usurus. Per hos igitur ei quoque periculum erat maxime, ne quid pateretur multis modis. Quare considerans quo ab ijs tutus esset: nam his auferre arma, atq; eos imbellis reddere reprobauit, & iniustũ id ducens, & imperij solutionẽ hoc arbitratus. Quod rursus eos non admitteret, seq; ostẽderet fidẽ his nõ habere, arbitrabatur principium esse belli. Unum autem quiddã horũ omnium nouit & optimum esse ad securitatẽ sui & pulcherrimum, si facere posset eorum praestantissimos sibi amiciores, quàm ipsi inter se forẽt. Quomodo igitur uidetur nobis adeptus ille eorũ amorem, hoc enitemur ostendere. Primò enim assidue semper humanitatem animi maximè quoad poterat declarabat, existimans quemadmodum nõ facile est illos amare quibus se odio esse putant, neq; beneuolos esse maleuolis, ita etiã qui cogniti fuerint amare et beneuoli esse, haud quaquã fieri posse ut his odio sint qui amari sese arbitrantur. Donec igitur pecunijs imbecillior fuit ad beneficium conferendum, tum prouidendo socijs ac familiaribus, tum prospiciendo, tum quod perspicuum faceret se laetari eorũ bonis, malisq; tristari,

hisce

συγκρύπτειν ἐδόκει, εἴ τις τι ἐν τῷ σώματι ἐνδεὲς ἔχοι, καὶ καλλίστους καὶ μεγίστους ἐπιδεικνύναι τοὺς φορουμένους. καὶ γὰρ τὰ ὑποδήματα τοιαῦτα ἔχουσιν, ἐν οἷς μάλιστα λαθεῖν ἔστι, καὶ ὑποτιθεμένους τι ὥστε δοκεῖν μείζους εἶναι ἢ εἰσί. καὶ ὑπογράφεσθαι δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς προσίετο, ὡς εὐοφθαλμότεροι φαίνοιντο ἢ εἰσί, καὶ ἐντρίβεσθαι ὡς εὐχροώτεροι ὁρῷντο ἢ πεφύκασιν. ἐμελέτησε δὲ καὶ ὡς μὴ δὲ πτύοντες, μὴ δὲ ἀπομυττόμενοι φανεροὶ εἶεν, μὴ δὲ μεταστρεφόμενοι ἐπὶ θέαν μηδενός, ὡς οὐδὲν θαυμάζοντες. πάντα δὲ ταῦτα ᾤετο φέρειν τι, εἰς τὸ δυσκαταφρονητοτέρους φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις. οὓς μὲν δὴ ἄρχειν ᾤετο χρῆναι δι' αὐτοῦ, οὕτω κατεσκεύασε, καὶ μελέτῃ, καὶ τῷ σεμνῶς προεστάναι αὐτῶν. οὓς δ' αὖ κατεσκεύαζεν εἰς τὸ δουλεύειν, τούτους οὔτε μελετᾶν τῶν ἐλευθέρων πόνων οὐδένα παρώρμα, οὔτε ὅπλα κεκτῆσθαι ἐπέτρεπεν. ἐπεμελεῖτο δέ, ὅπως μήποτε ἄσιτοι, μήτε ἄποτοί ποτε ἔσοιντο, ἐλευθερίων ἕνεκα μελετημάτων. καὶ γὰρ ὁπότε ἐλαύνοιεν τὰ θηρία τοῖς ἱππεῦσιν εἰς τὰ πεδία, φέρεσθαι σῖτον εἰς θήραν τούτοις ἐπέτρεπε, τῶν δὲ ἐλευθέρων, οὐδενί. καὶ ὁπότε πορεία εἴη, ἦγεν αὐτοὺς πρὸς τὰ ὕδατα ὥσπερ τὰ ὑποζύγια. καὶ ὁπότε δὲ ὥρα ἀρίστου εἴη, ἀνέμενεν αὐτοὺς ἕως ἂν ἐμφάγοιέν τι, ὡς μὴ βουλιμιῷεν. ὥστε καὶ οὗτοι αὐτὸν ὥσπερ οἱ ἄριστοι πατέρα ἐκάλουν, ὅτι ἐπεμέλετο αὐτῶν, ὅπως ἀναμφιλόγως ἀεὶ ἀνδράποδα διατελοῖεν. τῇ μὲν δὴ ὅλῃ Περσῶν ἀρχῇ, οὕτω τὴν ἀσφάλειαν κατεσκεύαζεν ἑαυτῷ δὲ, ὅτι μὲν οὐχ ὑπὸ τῶν καταστραφέντων κίνδυνος εἴη παθεῖν, ἰσχυρῶς ἐθάρρει. καὶ γὰρ ἀνάλκιδας ἡγεῖτο εἶναι αὐτούς, καὶ ἀσυντάκτους ὄντας ἑώρα. καὶ πρὸς τούτοις, οὐδ' ἐπλησίαζε τούτων οὐδεὶς αὐτῷ, οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας. οὓς δὲ κρατίστους τε ἡγεῖτο, καὶ ὡπλισμένους καὶ ἀθρόους ὄντας ἑώρα, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἱππέων ἡγεμόνας ὄντας, τοὺς δὲ πεζῶν, πολλοὺς δὲ αὐτῶν καὶ φρονήματα ἔχοντας ᾐσθάνετο, ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἄρχειν· καὶ τοῖς φύλαξι δὲ αὐτοῦ, οὗτοι μάλιστα ἐπλησίαζον. καὶ αὐτῷ δὲ Κύρῳ τούτων πολλοὶ πολλάκις συνεμίγνυσαν. ἀνάγκη γὰρ ἦν ὅτι καὶ χρῆσθαι ἔμελλεν αὐτοῖς. ὑπὸ τούτων οὖν καὶ κίνδυνος ἦν αὐτὸν μάλιστα παθεῖν τι κατὰ πολλοὺς τρόπους. σκοπῶν οὖν ὅπως ἂν αὐτῷ καὶ τὰ ἀπὸ τούτων ἀκίνδυνα γένοιτο, τὸ μὲν περιελέσθαι αὐτῶν τὰ ὅπλα καὶ ἀπολέμους ποιῆσαι, ἀπεδοκίμασε, καὶ ἄδικον ἡγούμενος, καὶ κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τοῦτο νομίζων. τὸ δ' αὖ μὴ προσίεσθαι αὐτούς, τό τε ἀπιστοῦντα φανερὸν εἶναι, ἀρχὴν ἡγήσατο πολέμου. ἓν δὲ ἀντὶ πάντων τούτων ἔγνω καὶ κράτιστον εἶναι πρὸς τὴν αὑτοῦ ἀσφάλειαν καὶ κάλλιστον, εἰ δύναιτο ποιῆσαι τοὺς κρατίστους ἑαυτῷ μᾶλλον φίλους ἢ ἀλλήλοις. ὡς οὖν ἐπὶ τὸ φιλεῖσθαι δοκεῖ ἡμῖν ἐλθεῖν, τοῦτο πειρασόμεθα διηγήσασθαι. πρῶτον μὲν γὰρ διὰ παντὸς ἀεὶ τοῦ χρόνου φιλανθρωπίαν τῆς ψυχῆς ὡς ἐδύνατο μάλιστα ἐνεφάνιζεν, ἡγούμενος ὥσπερ οὐ ῥᾴδιόν ἐστι φιλεῖν τοὺς μισεῖν δοκοῦντας, οὐδ' εὐνοεῖν τοῖς κακονόοις, οὕτω καὶ τοὺς γνωσθέντας ὡς φιλοῦσι καὶ εὐνοοῦσιν, οὐκ ἂν δύνασθαι μισεῖσθαι ὑπὸ τῶν φιλεῖσθαι ἡγουμένων. ἕως μὲν οὖν χρήμασιν ἀδυνατώτερος ἦν εὐεργετεῖν, τῷ τε προνοεῖν τῶν συνόντων, καὶ τῷ προπονεῖν, καὶ τῷ συνηδόμενος μὲν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς φανερὸς εἶναι, συναχθόμενος δὲ ἐπὶ τοῖς κακοῖς,

τούτοις

τούτοις ἐθηρᾶτο τὴν φιλίαν θεραπεύειν. ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο αὐτῷ ὥστε χρήμασιν εὐεργετεῖν, δοκεῖ ἡμῖν γνῶναι, πρῶτον μὲν, ὡς εὐεργέτημα ἀνθρώποις πρὸς ἀλλήλους, οὐδὲν ἐστιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς δαπάνης ἐπιχαριτώτερον, ἢ σίτων καὶ ποτῶν μετάδοσις. τοῦτο δ' οὕτω νομίσας, πρῶτον μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν συνέταξεν, ὅπως οἷς αὐτὸς σιτοῖτο σίτοις, τούτοις ὅμοια ἀεὶ παρατίθοιτο αὐτῷ ἱκανὰ παμπόλλοις ἀνθρώποις. ὅσα δὲ παρατεθείη, ταῦτα πάντα, πλὴν οἷς αὐτὸς καὶ οἱ σύνδειπνοι χρήσαιντο διεδίδου, οἷς ἀεὶ βούλοιτο τῶν φίλων μνήμην ἐνδείκνυσθαι, ἢ φιλοφροσύνην. διέπεμπε δὲ καὶ τούτοις οὓς ἀγασθείη, ἢ ἐν φυλακαῖς, ἢ ἐν θεραπείαις, ἢ ἐν ταῖς ποιαισοῦν πράξεσιν. ἐνσημαινόμενος τοῦτο, ὅτι οὐχὶ λανθάνοιεν χαρίζεσθαι βουλόμενοι. ἐτίμα δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης, ὁπότε τινὰ ἐπαινέσειε. καὶ τὸν πάντα δὲ σῖτον τῶν οἰκετῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν ἐπετίθετο, οἰόμενος ὥσπερ καὶ τοῖς παισὶν ἐμποιεῖν τινὰ καὶ τοῦτο εὔνοιαν. εἰ δὲ καὶ θεραπεύεσθαι τινὰ βούλοιτο τῶν φίλων ὑπὸ πολλῶν, καὶ τούτοις ἔπεμπεν ἀπὸ τραπέζης. καὶ νῦν γὰρ ἔτι οἷς ἂν ὁρῶσι πεμπόμενα ἀπὸ τῆς βασιλέως τραπέζης, τούτους πάντες μᾶλλον θεραπεύουσι, νομίζοντες αὐτοὺς ἐντίμους εἶναι, καὶ ἱκανοὺς διαπράττειν ἤν τι δέωνται. ἔτι δὲ καὶ οὐ τούτων μόνον ἕνεκα τῶν εἰρημένων εὐφραίνει τὰ πεμπόμενα παρὰ βασιλέως, ἀλλὰ τῷ ὄντι, καὶ ἡδονῇ πολὺ διαφέρει τὰ ἀπὸ τῆς βασιλέως τραπέζης. καὶ τοῦτο μέντοι οὕτως ἔχειν, οὐδέν τι θαυμαστόν. ὥσπερ γὰρ καὶ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμέναι εἰσί, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τὰ παρὰ βασιλεῖ σῖτα, πολὺ διαφερόντως ἐκπεπόνηται. ἐν μὲν γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν, οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἄροτρον, τράπεζαν. πολλάκις δ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ, καὶ ἀγαπᾷ ἢν καὶ οὕτως ἱκανοὺς αὐτὸν τρέφειν ἐργοδότας λαμβάνῃ. ἀδύνατον οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἄνθρωπον, πάντα καλῶς ποιεῖν. ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πόλεσι, διὰ τὸ πολλοὺς ἑκάστου δεῖσθαι, ἀρκεῖ καὶ μία ἑκάστῳ τέχνη εἰς τὸ τρέφεσθαι. πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεῖα, ὁ δὲ γυναικεῖα. ἔστι δὲ ἔνθα καὶ ὑποδήματα, ὁ μὲν νευρορραφῶν μόνον τρέφεται, ὁ δὲ σχίζων, ὁ δὲ χιτῶνας μόνον συντέμνων, ὁ δέ γε τούτων οὐδὲν ποιῶν, ἀλλὰ συντιθεὶς ταῦτα. ἀνάγκη οὖν τὸν ἐν βραχυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ, τοῦτον καὶ ἄριστα διηναγκάσθαι τοῦτο ποιεῖν. τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πέπονθε καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν δίαιταν. ᾧ μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς κλίνην στρώννυσι, τράπεζαν κοσμεῖ, μάττει, ὄψα ἄλλοτε ἀλλοῖα ποιεῖ, ἀνάγκη οἶμαι τούτῳ ὡς ἂν ἕκαστον προχωρῇ, οὕτως ἔχειν. ὅπου δὲ ἱκανὸν ἔργον ἑνὶ ἕψειν κρέα, ἄλλῳ ὀπτᾶν, ἄλλῳ δὲ ἰχθὺν ἕψειν, ἄλλῳ ὀπτᾶν, ἄλλῳ ἄρτους ποιεῖν, καὶ μηδὲ τούτους παντοδαπούς, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἂν ἓν εἶδος εὐδοκιμοῦν παρέχῃ, ἀνάγκη οἶμαι ταῦτα οὕτω ποιούμενα, πολὺ διαφερόντως ἐξειργάσθαι ἕκαστον. τῇ μὲν δὴ τῶν σίτων θεραπείᾳ τοιαῦτα ποιῶν, πολὺ ὑπερεβάλλετο πάντας. ὡς δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θεραπεύων πολὺ ἐκράτει, τοῦτο νῦν διηγήσομαι. πολὺ γὰρ διενεγκὼν ἀνθρώπων, τῷ πλείστας προσόδους λαμβάνειν, πολὺ ἔτι πλέον διήνεγκε, τῷ πλεῖστα ἀνθρώποις δωρεῖσθαι. κατῆρξε μὲν οὖν τούτου Κῦρος, διαμένει δὲ

ἔτι

bisce rebus studebat amicitiam uenari. Vbi autem factum est ut ipse posset pecunijs esse beneficus, uidemur sanè cognoscere, nullum esse ab eodem sumptu beneficium hominibus erga homines gratius, quam ciborum potuumq; collationẽ. Hoc autem Cyrus ita ratus primum constituit ad mensam suam, ut quibus ipse conuiuiũ faceret, his similia semper esculenta ac sibi apponerentur, quæ satis essent permultis hominibus. Quæcunq; autẽ apposita essent, hæc omnia præterea quibus ipse conuiuæq; uterẽtur, distribuebat, quibus uellet amicorum memoriã ostendere uel benignitatem. Mittebat etiã singillatim ad hos quibus delectaretur aut in custodijs, aut in famulatibus, aut in quibuscunq; actionibus: hoc sanè significans, quòd se non lateret, ea esse illos uolũtate, ut sibi gratificarentur. Honorabat etiam seruos à mensa, cum aliquem laudaret: & uniuersum seruorum cibum in sua mensa ponebat, ratus etiã hac re inducere in eos quandam beneuolentiam, quemadmodum in pueros. Quod si quem ex amicis uellet à multis coli, ad hos quoq; mittebat à mensa. Etenim nunc item quibus uideant aliquid mitti à mensa regis, hos omnes magis colunt: rati eos esse honorificos, & qui satis sint ad transigendũ si qua re egeãt. Præterea non solum horum quæ diximus gratia delectant ea quæ mittuntur à rege, uerumetiam quia uoluptate certò plurimũ præstant quæ à regis mensa mittuntur. Quam rem ita habere non est mirandum. Nam quemadmodum aliæ artes in magnis urbibus excellẽtius laborantur, eodẽ modo regis esculenta sunt lõgè præstãtius laborata. In paruis enim urbibus ijdem faciunt lectum, ualuas, aratrum, mensam. Persæpe etiam hic idem & ædificat, & contentus est si adipiscatur hoc pacto à quibus perdatas operas ipse sat aliqueat. NON ERGO fieri potest, ut qui multis utitur artibus, is homo omnia pulchrè faciat. At in magnis urbibus quia multi singulis egent, satis est una etiam cuiq; ars ad alendum: ac sæpe ne tota quidem unà, sed calceos facit hic uirorũ, ille mulierum. Est etiam ubi alter qui calceos facit, eos neruo solùm consuens sibi uictũ parat, alter autem scindens: hic tunicas duntaxat incidens, ille uero faciens horũ nihil, sed incisa cõponens. NECESSARIO igitur qui in breuissimo uersatur opere, hic etiam optime cogitur hoc facere. Idem etiã hoc patiuntur, quæ pertinẽt ad uictum. Cùm enim idem lectũ sternit, mensam ornat, massam et obsonia aliàs alia atq; alia facit, necesse est hunc ita in ijs habere ut singillatim accidit. Vbi uerò satis est operis uni unum, carnes elixare, alij assare, alij itẽ piscem elixũ facere, alij assatum, alij uerò facere panes, & ne hos quidem multiplices, sed satis est si præbeat speciem unam pulchre, necesse sit, ut arbitror, hæc quæ ita fiunt lõge excellẽtius facta esse. Qui igitur res faceret huiusmodi, esculentorũ cultu lõgè omnes excellebat. Vt uero alijs item rebus obsequens Cyrus longè præstabat, hoc equidem nunc enarrabo. Nam cum multò cæteris hominib. superior esset in plurimis censibus capiũdis, multo etiã magis eos superabat in donandi magnitudine. Cyrus igitur hoc incepit, quod hac quoq; tẽpestate in regibus perseuerat

in magnis

in magnis muneribus faciundis. Cui enim ditiores amici ostendūtur quàm Persarum regi? Quis etiam pulchrioribus uidetur stolis suos ornare quàm rex? Cuius dona cognoscuntur ut regis quædam, armillæ, torques, equi frenis insignes aureis. Non enim licet illic cuiquam hæc habere, cui rex non dederit. Quis item alius dicitur donorum magnitudine efficere, ut rex anteponatur fratribus, parētibus, filijs? Quis alius quoq; potuerit inimicos distantis multorum dierum itinere punire ut rex Persarum? Quis præterea alius qui subiugasset imperium, est à subditis uocatus pater cum diem obijt, quàm Cyrus? Hoc autem nomen benefici uidelicet magis est, quàm auferentis. Dicimus præterea Cyrum et regis oculos, qui uocantur, & regis aures non alia sibi ratione comparasse, quam muneribus cumulando, honorandoq;. Cum illos enim magis afficeret beneficijs qui nunciassent, quæcunque sibi pro tempore essent audienda, fecit ut homines multi & auribus audirent, & oculis uiderent, quo nuncijs suis utilitatem regi essent allaturi. Hinc igitur existimati etiam sunt

Regis multi oculi ac aures

multi esse oculi regis, & multæ aures. Quod si quis putat unum expetendum oculum regi esse, non recte putat: unus enim pauca & uideat & audiat, essetq; alijs quasi negligentia quædam indicta, si hoc uni foret imperatum. Præterea quem cognoscerent esse oculum, hunc scirent cauendum esse. Sed non ita habet. At rex omnes audit, qui dicunt se aliquid audisse aut uidisse dignum diligētia. Sic igitur multæ existimantur esse regis aures & multi oculi, metuuntq; ubiq; ea dicere quæ minus regi conducant, tanquam eo uidēte. & ea facere quæ non prosint, quasi eo præsente. Non modo nemo ausus esset memorare mali quicquā de Cyro cū aliquo, sed ita quisq; erat affectus tanquam esset in omnibus oculis atq; auribus regis præsentibus semper. Quod autē ita homines erga eum essent affecti, equidem nescio quam aliquis causam probabiliorem afferat, quàm quod pro paruis magna beneficia referre uoluerit. Et quod magnitudine munerū excelleret, nō est mirandum, quoniam esset ditissimus. Sed quod cultu ac diligentia, qui rex esset, amicos antecelleret, hoc sane admirabilius. Ille igitur narratur nulla re, ubi superaretur, ita manifesto pudore affici cōsuesse, ut amicorū cultu. Et eius oratio memoriæ prodita est, cum diceret similia esse opera boni pastoris et boni regis. Nā & pastorē decere qui pecora faceret felicia, ijs uti quæ pecudū est felicitas. Et regē itidē decet urbes atq; homines felices facientē, ijs uti. Nihil igitur mirabile si hæc esset sentētia, ut pertinaciter uellet omnis homines obsequio præstare. Egregium etiam documentū Cyrus dicitur Crœso demonstrasse, quando ab eo admonebatur, fore ut in multa largitione pauper fieret, cum liceret ei uni uiro quamplurimos auri thesauros domi reponere. Et Cyrum dicitur percunctatum: Quantas igitur facultates mihi iam superesse arbitraris, si per id tempus collegissem aurum, ut tu quidem admones, quo præsum imperio? Crœsumq; respondisse, magnum quendam numerum. Atque Cyrum ad hæc dixisse. Age igitur Crœse, mitte uirum unà cum hoc Hystaspa, cui tu

maxime

ἔτι καὶ νῦν τοῖς βασιλεῦσιν ἡ πολυδωρία. τίνι μὲν γὰρ φίλοι πλουσιώτεροι ὄντες φανεροὶ ἢ Περσῶν βασιλεῖ; τίς δὲ κοσμῶν κάλλιον φαίνεται στολαῖς τοὺς περὶ αὑτὸν ἢ βασιλεύς; τίνος δὲ δῶρα γιγνώσκεται ὥσπερ ἔνια τῶν βασιλέως, ψέλλια καὶ στρεπτοὶ καὶ ἵπποι χρυσοχάλινοι; οὐ γὰρ δὴ ἔξεστιν ἐκεῖ ταῦτα ἔχειν, ᾧ ἂν μὴ βασιλεὺς δῷ. τίς δ' ἄλλος λέγεται δώρων μεγέθει ποιεῖν αἱρεῖσθαι αὑτὸν καὶ ἀντ' ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ πατέρων, καὶ ἀντὶ παίδων; τίς δ' ἄλλος ἐδυνάσθη ἐχθροὺς ἀπέχοντας πολλῶν μηνῶν ὁδὸν τιμωρεῖσθαι ὡς Περσῶν βασιλεύς; τίς δ' ἄλλος καταστρεψάμενος ἀρχὴν, ὑπὸ τῶν ἀρχομένων πατὴρ καλούμενος ἀπέθανεν, ἢ Κῦρος; τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα, δῆλον ὅτι εὐεργετοῦντός ἐστι μᾶλλον ἢ ἀφαιρουμένου. κατεμάθομεν δὲ, ὡς καὶ τοὺς βασιλέως καλουμένους ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰ βασιλέως ὦτα οὐκ ἄλλως ἐκτήσατο, ἢ τῷ δωρεῖσθαί τε καὶ τιμᾶν. τοὺς γὰρ ἀπαγγείλαντας ὅσα καιρὸς αὐτῷ ἦν πεπύσθαι, μεγάλως εὐεργετῶν, πολλοὺς ἐποίησεν ἀνθρώπους καὶ ὠτακουστεῖν καὶ κατοπτεύειν, τί ἂν ἀγγείλαντες ὠφελήσειαν βασιλέα. ἐκ τούτου δὴ καὶ πολλοὶ ἐνομίσθησαν βασιλέως ὀφθαλμοὶ, καὶ πολλὰ ὦτα. εἰ δέ τις οἴεται ἕνα αἱρετὸν εἶναι ὀφθαλμὸν βασιλεῖ, οὐκ ὀρθῶς οἴεται. ὀλίγα γὰρ εἷς ἂν ἴδοι καὶ εἷς ἀκούσειε, καὶ τοῖς ἄλλοις ὥσπερ ἀμελεῖν ἂν παρηγγελμένον εἴη, εἰ ἑνὶ τοῦτο προστεταγμένον εἴη. πρὸς δὲ καὶ ὅντινα γιγνώσκοιεν ὀφθαλμὸν ὄντα, τοῦτον ἂν εἰδεῖεν ὅτι φυλάττεσθαι δεῖ. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. ἀλλὰ τοῦ φάσκοντος ἀκοῦσαί τι ἢ ἰδεῖν ἄξιον ἐπιμελείας, παντὸς βασιλεὺς ἀκούει. οὕτω δὴ πολλὰ μὲν βασιλέως ὦτα, πολλοὶ δὲ ὀφθαλμοὶ νομίζονται. καὶ φοβοῦνται πανταχοῦ λέγειν τὰ μὴ σύμφορα βασιλεῖ, ὥσπερ αὐτοῦ ἀκούοντος, καὶ ποιεῖν ἃ μὴ σύμφορα, ὥσπερ αὐτοῦ παρόντος. οὔκουν ὅπως μνησθῆναι ἄν τις ἐτόλμησε πρός τινα περὶ Κύρου φλαῦρόν τι. ἀλλ' ὡς ἐν ὀφθαλμοῖς πᾶσι καὶ ὠσὶ βασιλέως τοῖς ἀεὶ παροῦσιν, οὕτως ἕκαστος διέκειτο. τὸ δὲ οὕτω διακεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αὐτὸν, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ὅ, τι ἄν τις αἰτιάσαιτο μᾶλλον, ἢ ὅτι μεγάλα ἤθελεν ἀντὶ μικρῶν εὐεργετεῖν. καὶ τὸ μὲν δὴ μεγέθει δώρων ὑπερβάλλειν πλουσιώτατον ὄντα, οὐ θαυμαστόν. τὸ δὲ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν φίλων βασιλεύοντα περιγενέσθαι, τοῦτο ἀξιολογώτερον. ἐκεῖνος τοίνυν λέγεται κατάδηλος εἶναι, μηδενὶ ἂν οὕτως αἰσχυνθεὶς ἡττώμενος, ὡς φίλων θεραπείᾳ. καὶ λόγος δὲ αὐτοῦ ἀπομνημονεύεται, ὡς λέγοι παραπλήσια ἔργα εἶναι, νομέως ἀγαθοῦ, καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ. τόν τε γὰρ νομέα χρῆναι, ἔφη, εὐδαίμονα τὰ κτήνη ποιοῦντα, χρῆσθαι αὐτοῖς, ἣ δὴ προβάτων εὐδαιμονία. τόν τε βασιλέα ὡσαύτως, εὐδαίμονας πόλεις καὶ ἀνθρώπους ποιοῦντα, χρῆσθαι αὐτοῖς. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν, εἴπερ ταύτην εἶχε τὴν γνώμην, τὸ φιλονίκως ἔχειν πάντων ἀνθρώπων, θεραπείᾳ περιγίγνεσθαι. καλὸν δὲ ἐπίδειγμα καὶ τοῦτο λέγεται Κῦρος ἐπιδεῖξαι Κροίσῳ, ὅτε ἐνουθέτει αὐτὸν, ὡς διὰ τὸ πολλὰ διδόναι πένης ἔσοιτο, ἐξὸν αὐτῷ θησαυροὺς χρυσοῦ πλείστους, ἑνί γε ἀνδρὶ ἐν τῷ οἴκῳ καταθέσθαι. καὶ τὸν Κῦρον λέγεται ἐρέσθαι, καὶ πόσα ἂν ἤδη οἴει μοι χρήματα εἶναι, εἰ συνέλεγον χρυσίον ὥσπερ σὺ κελεύεις, ἐξ ὅτου ἐν τῇ ἀρχῇ εἰμι; καὶ τὸν Κροῖσον εἰπεῖν, πολύν τινα ἀριθμόν. καὶ τὸν Κῦρον πρὸς ταῦτα· ἄγε δὴ, φάναι, ὦ Κροῖσε, σύμπεμψον ἄνδρα σὺν Ὑστάσπᾳ τούτῳ, ὅτῳ σὺ

πιστεύεις

πιστεύεις μάλιστα. σὺ δὲ, ὦ Ὑστάσπα, ἔφη, περιελθὼν πρὸς τοὺς φίλους, λέγε αὐτοῖς, ὅτι δέομαι χρυσίου, πρὸς πρᾶξίν τινα. καὶ γὰρ τῷ ὄντι προσδέομαι. καὶ κέλευσον αὐτοὺς, ὁπόσα ἂν ἕκαστος δύναιτο πορίσαι μοι χρήματα, γράψαντας καὶ κατασημηναμένους δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν τῷ Κροίσου θεράποντι φέρειν. ταῦτα δὲ ὅσα ἔλεγε, καὶ γράψας καὶ σημηνάμενος, ἐδίδου τῷ Ὑστάσπᾳ φέρειν πρὸς τοὺς φίλους. ἐνέγραψε δὲ πρὸς πάντας, καὶ Ὑστάσπαν ὡς φίλον αὐτοῦ δέχεσθαι. ἐπεὶ δὲ περιῆλθε καὶ ἤνεγκεν ὁ Κροίσου θεράπων τὰς ἐπιστολὰς, ὁ δὴ Ὑστάσπας εἶπεν· ὦ Κῦρε βασιλεῦ, καὶ ἐμοὶ ἤδη χρὴ ὡς πλουσίῳ χρῆσθαι. πάμπολλα γὰρ ἔχων πάρειμι δῶρα διὰ τὰ σὰ γράμματα. καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· εἷς μὲν τοίνυν καὶ οὗτος ἤδη θησαυρὸς ἡμῖν, ὦ Κροῖσε· τοὺς δὲ ἄλλους καταθεῶ. καὶ λόγισαι πόσα ἐστὶν ἕτοιμα χρήματα, ἤν τι δέωμαι χρῆσθαι. λέγεται δὴ λογιζόμενος ὁ Κροῖσος, πολλαπλάσια εὑρεῖν, ἢ ἔφη, Κύρῳ ἂν εἶναι ἐν τοῖς θησαυροῖς ἤδη εἰ συνέλεγεν. ἐπεὶ δὲ τοῦτο φανερὸν ἐγένετο, εἰπεῖν λέγεται ὁ Κῦρος, ὁρᾷς φάναι, ὦ Κροῖσε, ὡς εἰσὶ καὶ ἐμοὶ θησαυροί· ἀλλὰ σὺ μὲν κελεύεις με παρ' ἐμοὶ αὐτοὺς συλλέγοντα, φθονεῖσθαί τε δι' αὐτοὺς καὶ μισεῖσθαι, καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐφιστάντα μισθοφόρους τούτοις πιστεύειν. ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους πλουσίους ποιῶν, τούτους μοι νομίζω θησαυροὺς, καὶ φύλακας ἅμα ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν πιστοτέρους εἶναι, ἢ εἰ φρουροὺς μισθοφόρους ἐπεστησάμην. καὶ ἄλλο δέ σοι ἐρῶ. ἐγὼ γὰρ, ὦ Κροῖσε, ὃ μὲν οἱ θεοὶ δόντες εἰς τὰς ψυχὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐποίησαν ὁμοίως πένητας πάντας, τούτου μὲν οὐδὲ αὐτὸς δύναμαι περιγενέσθαι. ἀλλ' εἰμὶ ἄπληστος κἀγὼ, ὥσπερ οἱ ἄλλοι χρημάτων. τῇδε γε μέντοι διαφέρειν μοι δοκῶ τῶν πλείστων, ὅτι οἱ μὲν ἐπειδὰν τῶν ἀρκούντων περιττὰ κτήσωνται, τὰ μὲν αὐτῶν κατορύττουσι, τὰ δὲ κατασήπουσι, τὰ δὲ ἀριθμοῦντες καὶ μετροῦντες, καὶ ἱστάντες καὶ διαψύχοντες καὶ φυλάττοντες, πράγματα ἔχουσι. καὶ ὅμως ἔνδον ἔχοντες αὐτὰ, οὔτε ἐσθίουσι πλείω, ἢ δύνανται φέρειν, διαρραγεῖεν γὰρ ἄν· οὔτ' ἀμφιέννυνται πλείω ἢ δύνανται φέρειν, ἀποπνιγεῖεν γὰρ ἄν. ἀλλὰ τὰ περιττὰ χρήματα, πράγματα ἔχουσιν. ἐγὼ δὲ ὑπηρετῶ μὲν τοῖς θεοῖς, καὶ ὀρέγομαι ἀεὶ πλειόνων. ἐπειδὰν δὲ κτήσωμαι, ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τάς τ' ἐνδείας τῶν φίλων ἐξαρκοῦμαι· καὶ πλουτίζων καὶ εὐεργετῶν ἀνθρώπους, εὔνοιαν ἐξ αὐτῶν κτῶμαι καὶ φιλίαν. καὶ ἐκ τούτων καρποῦμαι ἀσφάλειαν καὶ εὔκλειαν. ἃ οὔτε κατασήπεται, οὔτε ὑπερπληροῦντα λυμαίνεται· ἀλλὰ ἡ εὔκλεια, ὅσῳ ἂν πλείων ᾖ, τοσούτῳ καὶ μείζων καὶ καλλίων καὶ κουφοτέρα φέρειν γίγνεται. πολλάκις δὲ καὶ τοὺς φέροντας αὐτὴν κουφοτέρους παρέχεται. ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰδῇς, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐγὼ οὐ τοὺς πλεῖστα ἔχοντας καὶ φυλάττοντας πλεῖστα εὐδαιμονεστάτους ἡγοῦμαι (οἱ γὰρ τὰ τείχη φυλάττοντες, οὕτως ἂν εὐδαιμονέστατοι εἴησαν· πάντα γὰρ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φυλάττουσιν) ἀλλ' ὃς ἂν κτᾶσθαί τε πλεῖστα δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ, καὶ χρῆσθαί τε πλείστοις σὺν τῷ καλῷ, τοῦτον ἐγὼ εὐδαιμονέστατον νομίζω, καὶ τὰ χρήματα. καὶ ταῦτα μὲν δὴ φανερὸς ἦν, ὥσπερ καὶ ἔλεγε πράττων. πρὸς δὲ τούτοις κατανοήσας τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἢν μὲν ὑγιαίνοντες διατελῶσι, παρασκευάζονται ὅπως ἕξουσι τὰ ἐπιτήδεια

maximè credis. Tu uerò Hystaspa circumadiens amicos, dic eis me auro egere ad opus quoddam: etenim uerò egeo: eisq; iube, mihi præbeant pecunias quascunque singuli queant: scriptam autem obsignatamq; epistolam dent ferendam Crœsi famulo. Hæc autem quæcunque dixerat, cum scripsisset, obsignassetque literas, eas Hystaspæ ad amicos dedit, scripsitque ad omnes ut Hystaspam exciperent ut amicum suum. Cum igitur amicos circuisset Hystaspas, & Crœsi famulus epistolas tulisset, ait Hystaspas: O rex Cyre, etiam me iam ut diuite decet uti. Adsum enim multis donatus muneribus ob literas tuas. Et Cyrus ait: Vnus igitur iam etiam hic nobis Crœse thesaurus est: alios uerò ipse intuere, & supputa quot pecuniæ sunt paratæ, si quid mihi utendum sit. Supputatis igitur Crœsus pecunijs, multò plures inuenit quàm Cyro dixerat futuras fuisse iam in thesauris, si eas collegisset. Quod ubi patuit, Cyrus dixisse traditur: Vides'ne Crœse mihi quoque esse thesauros? At ipse mihi iubes, ut eos collectos apud me habeam, ut propter eos & inuidiæ sim & odio, ac fidem habeam mercenarijs custodibus, quos ijs præfecerim. AT EGO DVM AMICOS DIVITES reddo, hos mihi thesauros esse puto, & custodes simul tum mei ipsius, tum meorum bonorum lōge fideliores, quàm si præsidiarios stipendiarios præfecissem. Atq; aliud item dicam tibi: Ego enim Crœse, quod dij dederunt animis hominum, qui omnes similiter pauperes fecerunt, hoc ne ipse quidem possum esse superior, sed insatiabilis sum pecuniarum quemadmodum alij. Verùm ego hoc mihi uideor multitudini præstare, quod hi posteaquam plus quàm satis est adepti fuerint, alias suas pecunias defodientes, alias marcescere facientes, alias numerantes, metientes, expendentes, uentilantes, custodientesque, turbationes habent. Et ipsas tamen cum intra ædes tot habeant, neque comedunt plus quàm ferre possunt: frangerentur enim. neque induuntur plus quàm ferre etiam queunt: suffocarentur enim. Sed pecuniæ superuacaneæ negocia afferunt. Verùm ego cultum exhibeo dijs immortalibus, ac plures pecunias semper desidero, quas cum adeptus fuero, eas quas mihi uideo superesse, his indigentias amicorum leuo: & diuitijs homines & beneficijs prosequens, ex ijs beneuolentiam & amicitiam mihi comparo. Ex ijs uerò hominibus fructus mihi fit securitas & bona nominis fama, quæ neque marcescunt, neque quò plura sunt, corrumpuntur. Sed gloriæ quò plus est, eò & maius & melius, & ad ferendum fit leuius: sæpe etiam magis eos leuat à quibus fertur. Vt autem hoc etiam scias Crœse, ego non eos felicissimos duco, qui pecunias plurimas habeāt et custodiāt (hoc enim pacto qui muros custodiūt, essent felicissimi: quippe qui omnia quæ sunt in urbibus custodiunt) uerùm qui & comparare plurimas pecunias iustè possit, et ijs uti honestè plurimis, hūc ego felicem esse puto, eiusq; pecunias. Atq; hæc Cyrus dilucidè faciebat, quēadmodum etiam dicebat. Adhæc, cùm Cyrus cogitasset permultos homines, si quidē bona ualetudine utantur, parari ut sint necessaria

Pecuniarum usus.

Felix quis.

cessaria habituri, eaq; reponere quae usui sint ad uictum bene ualentium: ut aūt si aegrotarint afforent utilia, huius rei non admodū eos habere diligentiā uidebat: itaq; existimauit circa haec quoq; sibi elaborandū, medicosq; optimos ad sese accersiuit ut cum his loqueretur: & quaecunq; uel instrumenta utilia esse dixisset aliquis eorum, uel medicamēta, esculenta, uel potulenta, haec omnia parata seruabat apud sese. Quod si quos curari maxime expediret, uisebat quis eorum aegrotaret, quod esset curandi tempus, praebebatq; omnia quibus opus esset. Habebat etiā medicis gratiā, cum quis sanasset quenquam eorum qui Cyri essent, quē curandū suscepisset. Haec igitur & huiusmodi permulta moliebatur, ut apud eos excelleret à quibus amari uellet. Quarū autē rerum et certamen pronunciabat ac praemia proponebat, uolens inijcere contentionē de pulchris bonisq; operibus, haec Cyro quidē laudē afferebāt, quod curaret ut uirtus exerceretur. At optimatib. quidē haec certamina inuicem inijciebant & lites & peruicacias. Insuper & legē Cyrus cōstituit, quaecūq; dijudicanda essent, siue ciuili causa, siue concertatione, ut hi quibus dijudicatione opus esset, refugiū haberēt ad iudices. Perspicuum igitur est, deligere solitos ipsos aduersarios ambos, iudices optimos et amicissimos. Victus autem his qui uicerāt inuidebat, & qui non pro se sententiam tulissent, eos oderat. Qui autem uicerat, simulabat iure uincere, itaq; existimabat gratiam debere nemini. Et qui amicitia primi apud Cyrum esse uellent, quemadmodum in urbibus alij, ita etiam hi inuidē inuicē habebant. Itaq; plures malebant alter alterum è medio tolli, quàm unà agere inuicem boni quicquam. Et haec declarant Cyrū moliri solitum, ut hi qui potentissimi essent, magis eum amarent quàm seipsos inuicē. Nunc autē iam enarrabimus, quo pacto primùm Cyrus egressus est è regia: etenim emissiōis uenerabilitas uidetur nobis ars una ex his quae moliuntur, ne imperium sit contemptui. Itaq; primùm antequam egrederetur, uocatis ad sese & Persis & alijs qui praeerant magistratibus, distribuit eis stolas Medicas: & tum primum Persae Medicam stolā induti sunt. Et cum eas distribueret, simul haec uerba ad eos loquebatur: se ire uelle ad delubra dijs immortalibus constituta, ac simul cum illis sacra facere. Ad-ste igitur, inquit, ad fores stolis hisce ornati ante solis ortum, constituminiq; quemadmodum uobis uerbis meis nunciarit Pheraulas Perses: cumq; ipse ducam, eritis in ea quae uobis dicta fuerit regiōe. Quod si uestrùm alicui aliter uidetur melius quàm ut nunc eamus, cū reuerterimus is me doceat. Vt enim pulcherrimū atq; optimū esse nobis uideatur, ita singula cōstituenda sunt. Vbi autem primarijs distribuit stolas pulcherrimas, extulit alias quoq; stolas Medicas. Permultas enim parauerat nihilo parcens, neq; purpureis, neq; ferrugineis, neq; puniceis, neq; carycinis uestib. Cūq; horū amictuū partē singillatim distribuisset inter duces, his iussit ut amicos suos hisce uestib. ornarēt, quēadmodū, inquit, uos estis à me ornati. Et quidā ex praesentibus eū interrogauit: Tu, inquiens, ò Cyre, quando ornabere? Respondit aūt Cyrus: Nō enim uideor

τήδεια, καὶ κατατίθενται τὰ χρήσιμα εἰς τὴν τῶν ὑγιαινόντων δίαιταν. ὅπως δὲ ἢν ἀσθενήσωσι, τὰ συμφορώτατα παρέσται, τούτου οὐ πάνυ ἐπιμελομένους ἑώρα. ἔδοξεν οὖν καὶ ταῦτα ἐκπονῆσαι αὐτῷ, τούς τε ἰατροὺς τοὺς ἀρίστους συνεκομίσατο πρὸς αὐτὸν, τῷ τελεῖν ἐθέλειν. καὶ ὁπόσα ἢ ὄργανα χρήσιμα ἔφη τις ἂν αὐτῶν γενέσθαι, ἢ φάρμακα, ἢ σιτά, ἢ ποτά, οὐδὲν τούτων ὅτι οὐχὶ παρασκευάσας ἐθησαύριζε παρ' αὐτῷ. καὶ ὁπότε δέ τις ἀσθενήσειε τῶν θεραπεύεσθαι ἐπικαιρίων, ἐπεσκόπει, καὶ παρεῖχε πάντα ὅτου ἔδει. καὶ τοῖς ἰατροῖς δὲ χάριν ᾔδει, ὁπότε τις ἰάσαιτό τινα τῶν παρ' ἐκείνου λαμβάνων. ταῦτα μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἐμηχανᾶτο πρὸς τὸ πρωτεύειν, παρ' οἷς ἐβούλετο ἑαυτὸν φιλεῖσθαι. ὧν δὲ προηγόρευέ τε ἀγῶνας, καὶ ἆθλα προυτίθει φιλονεικίας ἐμποιεῖν βουλόμενος περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ταῦτα τῷ μὲν κύρῳ ἔπαινον παρεῖχεν, ὅτι ἐπεμέλετο ὅπως ἀσκοῖτο ἡ ἀρετή. τοῖς μέντοι ἀρίστοις οἱ ἀγῶνες οὗτοι, πρὸς ἀλλήλους καὶ ἔριδας καὶ φιλονεικίας ἐνέβαλλον. πρὸς δὲ τούτοις, ὥσπερ νόμον κατεστήσατο ὁ κῦρος, ὅσα διακρίσεως δέοιτο, εἴτε δίκη εἴτε ἀγώνισμα, τοὺς δεομένους διακρίσεως, συντρέχειν τοῖς κριταῖς. δῆλον οὖν ὅτι ἐστοχάζοντο μὲν οἱ ἀνταγωνιζόμενοί γε ἀμφότεροι τῶν κρατίστων καὶ τῶν μάλιστα φίλων κριτῶν. ὁ δὲ μὴ νικῶν, τοῖς μὲν νικῶσιν ἐφθόνει· τοὺς δὲ μὴ ἑαυτὸν κρίνοντας ἐμίσει. ὁ δ' αὖ νικῶν, τῷ δικαίῳ προσεποιεῖτο νικᾶν, ὥστε χάριν οὐδενὶ ἡγεῖτο ὀφείλειν. καὶ οἱ πρωτεύειν δὲ βουλόμενοι φιλίᾳ παρὰ κύρῳ, ὥσπερ ἄλλοι ἐν πόλεσιν, ἔτι οὗτοι ἐπιφθόνως πρὸς ἀλλήλους εἶχον, ὥσθ' οἱ πλείονες, ἐκποδὼν ἐβούλοντο ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον γενέσθαι μᾶλλον, ἢ συνέπραξαν ἄν τι ἀλλήλοις ἀγαθόν. καὶ ταῦτα μὲν δεδήλωται ὡς ἐμηχανᾶτο τοὺς κρατίστους αὐτὸν μᾶλλον πάντας φιλεῖν ἢ ἀλλήλους. νῦν δὲ ἤδη διηγησόμεθα, ὡς τὸ πρῶτον ἐξήλασε κῦρος ἐκ τῶν βασιλείων. καὶ γὰρ αὐτὴ ἡ ἐξέλασις ἡ σεμνότης ἡμῖν δοκεῖ μία τῶν τεχνῶν εἶναι, τῶν μεμηχανημένων τὴν ἀρχὴν, μὴ εὐκαταφρόνητον εἶναι. πρῶτον μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐξελάσεως εἰσκαλέσας πρὸς αὐτὸν τοὺς τὰς ἀρχὰς ἔχοντας περσῶν τε καὶ τῶν ἄλλων, διέδωκεν αὐτοῖς τὰς μηδικὰς στολάς. καὶ τότε πέρσαι πρῶτον μηδικὴν στολὴν ἐνέδυσαν. διαδιδούς τε ἅμα, τάδε ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅτι ἐλάσαι βούλοιτο, εἰς τὰ τεμένη, τὰ τοῖς θεοῖς ἐξῃρημένα, καὶ θῦσαι μετ' ἐκείνων. πάρεστε οὖν, ἔφη, ἐπὶ τὰς θύρας κοσμηθέντες ταῖς στολαῖς ταύταις, πρὶν ἥλιον ἀνατέλλειν, καὶ καθίστασθε, ὡς ἂν ὑμῖν φεραύλας ὁ πέρσης ἐξαγγέλλῃ παρ' ἐμοῦ. καὶ ἐπειδὰν, ἔφη, ἐγὼ ἡγῶμαι, ἕπεσθε ἐν τῇ ῥηθείσῃ χώρᾳ. ἢν δ' ἄρα τινὶ δοκῇ ὑμῶν ἄλλῃ κάλλιον εἶναι, ἢ ὡς ἂν νῦν ἐλαύνωμεν, ἐπειδὰν πάλιν ἔλθωμεν, διδασκέτω με. ὅπῃ γὰρ ἂν κάλλιστον καὶ ἄριστον ὑμῖν δοκῇ εἶναι, ταύτῃ ἕκαστα δεῖ καταστήσασθαι. ἐπεὶ δὲ τοῖς κρατίστοις διέδωκε τὰς καλλίστας στολὰς, ἐξέφερε δὴ καὶ ἄλλας μηδικὰς στολάς. παμπόλλας γὰρ παρεσκευάσατο, οὐδὲν φειδόμενος οὔτε πορφυρίδων, οὔτε ὀρφνίνων, οὔτε φοινικίδων, οὔτε καρυκκίνων ἱματίων. νείμας δὲ τούτων τὸ μέρος ἑκάστῳ τῶν ἡγεμόνων, ἐκέλευσεν αὐτοὺς, τούτοις κοσμεῖν τοὺς αὐτῶν φίλους, ὥσπερ, ἔφη, ἐγὼ ὑμᾶς κοσμῶ. καί τις τῶν παρόντων ἐπήρετο αὐτόν. σὺ δὲ ὦ κῦρε, ἔφη, πότε κοσμήσῃ; ὁ δ' ἀπεκρίνατο· οὐ γὰρ νῦν, ἔφη,

ἔφη, δοκῶ ὑμῖν αὐτὸς κοσμεῖσθαι ὑμᾶς κοσμῶν; ἀμέλει, ἔφη, ἢν δύνωμαι ὑμᾶς τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν, ὁποίαν ἂν ἔχων στολὴν τυγχάνω, ἐν ταύτῃ καλὸς φανοῦμαι. οὕτω δὴ οἱ μὲν ἀπελθόντες μεταπεμπόμενοι τοὺς φίλους, ἐκόσμουν ταῖς στολαῖς. ὁ δὲ Κῦρος νομίζων Φεραύλαν τὸν ἐκ τῶν δημοτῶν καὶ συνετὸν εἶναι καὶ φιλόκαλον καὶ εὔτακτον, καὶ τοῦ χαρίζεσθαι αὐτῷ οὐκ ἀμελῆ, ὅς ποτε καὶ περὶ τοῦ τιμᾶσθαι ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν συνεῖπε. τοῦτον δὴ καλέσας, συνεβουλεύετο αὐτῷ, πῶς ἂν τοῖς μὲν εὔνοις, κάλλιστα ἰδεῖν ποιοῖτο, τὴν ἐξέλασιν, τοῖς δὲ δυσμενέσι φοβερώτατα. ἐπεὶ δὲ σκοποῦντοιν αὐτοῖν ταὐτὰ ἔδοξεν, ἐκέλευσε τὸν Φεραύλαν ἐπιμεληθῆναι, ὅπως ἂν οὕτω γένηται αὔριον ἡ ἐξέλασις, ὥσπερ ἔδοξε καλῶς ἔχειν. εἴρηκα δέ, ἔφη, ἐγὼ πάντας πείθεσθαί σοι, περὶ τῆς ἐν τῇ ἐξελάσει τάξεως. ὅπως δ' ἂν ἥδιον παραγγέλλοντός σου ἀκούωσι, φέρε λαβών, ἔφη, χιτῶνας μὲν τουτουσί, τοῖς τῶν δορυφόρων ἡγεμόσι. καλέσας δὲ τούτους ἐφ' ἱππείους, τοῖς τῶν ἱππέων ἡγεμόσι δός, καὶ τῶν ἁρμάτων τοῖς ἡγεμόσιν, ἄλλους τούσδε χιτῶνας. ὁ μὲν δὴ ἔφερε λαβών. οἱ δὲ ἡγεμόνες ἐπεὶ ἴδοιεν αὐτόν, ἔλεγον· μέγας δὴ σύ γε, ὦ Φεραύλα, ὁπότε γε καὶ ἡμῖν τάξεις ἃ ἂν δέοι ποιεῖν. οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Φεραύλας, οὐ μόνον γε ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ καὶ σκευοφορήσω. νῦν γοῦν φέρω τώδε δύο κάνδυε, τὸ μὲν σοί, τὸ δὲ ἄλλῳ. σὺ μέντοι τούτων λαβὲ ὁπότερον βούλει. ἐκ τούτου δὴ ὁ μὲν λαμβάνων τὸν κάνδυν, τοῦ φθόνου ἐπελέλησο. εὐθὺς δὲ συνεβουλεύετο αὐτῷ, ὁπότερον λαμβάνοι. ὁ δὲ συμβουλεύσας ἂν ὁπότερον βελτίων εἴη, καὶ εἰπών, ἤν μου κατηγορήσῃς, ὅτι αἵρεσίν σοι δέδωκα, εἰσαῦθις ὅταν διακονῶ, ἑτέρῳ χρήσῃ μοι διακόνῳ. ὁ μὲν δὴ Φεραύλας οὕτω διαδοὺς ᾗ ἐτάχθη, εὐθὺς ἐπεμέλετο τῶν εἰς τὴν ἐξέλασιν, ὅπως ὡς κάλλιστα ἕξει. ἡνίκα δὲ ἡ ὑστεραία ἧκε, καθαρὰ μὲν πάντα ἦν πρὸ ἡμέρας, στῖχοι δὲ εἱστήκεσαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ καὶ νῦν ἔτι ἱστᾶσιν, ᾗ ἂν βασιλεὺς μέλλῃ ἐλαύνειν, ὧν ἐντὸς οὐδενὶ ἔστιν εἰσιέναι τῶν μὴ τετιμημένων. μαστιγοφόροι δὲ καθίσταντο, οἳ ἔπαιον εἴ τις ἐνοχλοίη. ἔστασαν δὲ πρῶτον μὲν τῶν δορυφόρων εἰς τετρακισχιλίους, ἔμπροσθεν δὲ τῶν πυλῶν εἰς τέτταρας. δισχίλιοι δὲ ἑκατέρωθεν τῶν πυλῶν. καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ πάντες παρῆσαν καταβεβηκότες ἀπὸ τῶν ἵππων. καὶ διειρότες τὰς χεῖρας διὰ τῶν κανδύων, ὥσπερ καὶ νῦν ἔτι διείρουσιν ὅταν ὁρᾷ βασιλεύς. ἕστασαν δὲ Πέρσαι μὲν ἐκ δεξιᾶς, οἱ δὲ ἄλλοι σύμμαχοι ἐξ ἀριστερᾶς τῆς ὁδοῦ, καὶ τὰ ἅρματα ὡσαύτως τὰ ἡμίσεα ἑκατέρωθεν. ἐπεὶ δὲ ἀνεπετάννυντο αἱ τοῦ βασιλείου πύλαι, πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διὶ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέτταρας, καὶ οἷς τῶν ἄλλων θεῶν οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο. πολὺ γὰρ οἴονται Πέρσαι χρῆναι τοῖς περὶ τοὺς θεοὺς μᾶλλον τεχνίταις χρῆσθαι, ἢ περὶ τἆλλα. μετὰ δὲ τοὺς βοῦς, ἵπποι ἤγοντο θῦμα τῷ Ἡλίῳ. μετὰ δὲ τούτους ἐξήγετο ἅρμα λευκὸν χρυσόζυγον, ἐστεμμένον Διὸς ἱερόν. μετὰ δὲ τοῦτο, Ἡλίου ἅρμα λευκόν, καὶ τοῦτο ἐστεμμένον, ὥσπερ τὸ πρόσθεν. μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλο τρίτον ἅρμα ἐξήγετο, φοινικίσι καταπεπταμένοι οἱ ἵπποι. καὶ πῦρ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες. ἐπὶ δὲ τούτοις, ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προυφαίνετο ὁ Κῦρος ἐφ' ἅρματος, ὀρθὴν ἔχων

nunc uobis ipse ornari, dũ uos orno? Planè, inquit, si quã in uos amicos esse beneficus, apparebo etiã in stola quam habeo pulcherrimus. Sic igitur illi, abeuntes, accersitos amicos stolis ornabant. At Cyrus arbitratus Pheraulam, qui erat ex ordine plebeio, & callidum esse, & honestum, & modestum, & sibi gratificandi studiosum, qui olim de singulis pro dignitate honorandis internuncius fuisset: hunc ubi uocasset, consuluit quo pacto esset facturus, ut emissio beneuolis usu pulcherrima foret, inimicis autem maximè formidabilis. Vbi uero ipsis considerantibus eadem ambobus sunt uisa, Cyrus Pheraulæ iussit curandum ut eras ita fieret emissio, ut uisa est pulchrè habere. Ego enim dixi, ut tibi de emissionis ordine pareãnt omnes. Verùm quo libentius te præcipientem audiant, fer tecum hasce tunicas ad stipatorum duces: equitibusq; uocatis, dato has etiam equitum ducibus, & curruum ductoribus hasce alias tunicas. Pheraulas igitur ferebat tunicas acceptas. Quem duces ut uiderunt, dicebant: Magnus iam sanè tu es Pheraula, quandoquidem iussurus es nobis facienda. Non equidem, respondit Pheraulas. Non solùm etiam iubebo, ut uidetur, sed unà feram etiam sarcinas. Itaque nunc fero hos duos amictus, alterum alteri: & tu quidem horum cape utrum ipse uis. Exhinc igitur ille accepto amictu, inuidentiæ erat oblitus, continuoq; eum consulebat utrum caperet. At Pheraulas ubi consuluisset uter esset melior, dixissetq;: Si me accusaueris quòd tibi optionẽ dederim, rursus cũ ministrauero me utere altero ministro. Pheraulas cum ita ut iussus fuerat tunicas distribuisset, continuò ea curabat quæ ad egressionem regiam pertinebant, quo singula habitura essent quampulcherrimè. Cum uero dies posterus factus esset, omnia ante lucem erant pura atq; expedita. Ordines steterant & ab hac & ab altera parte uiæ, quemadmodum hoc etiam tempore stãt, quà rex est ingressurus, intra quos nemo ingredi potest qui minus sit ex honoratis. Flagriferi etiã steterant, qui uerberarẽt si quis turbaret. Steterant autem primum stipatores circiter quatuor millia ad quaternos ante portas. Duo millia uero ex utroque portarum latere, aderantq; omnes equites qui ex equo descenderãt sublatis manibus per candyas uestis. Et nunc etiam eas tollunt quando uidentur à rege. Et Persæ quidem stabant dexteram, sed alij socij ad læuam uiæ partem: & curruum eodem modo utrinq; dimidiũ. Sed ubi patefactæ sunt portæ ipsius regiæ, primũ agebantur tauri Ioui optimo maximo perpulchri quaterni, & ijs dijs alijs quos Magi sunt interpretati. Putant enim Persæ, multo magis artificibus esse utendũ erga deos immortalis, quàm circa res alias. Post boues aũt agebantur equi ad Solis sacrificium. Post hos autẽ educebatur currus albus coronatus, iugo aureo, qui esset Iouis sacrum. Post hunc agebatur etiã Solis currus candidus, & is coronatus ut anterior. Post hunc etiã alius tertius currus educebatur, cuius equi strati erant puniceis amictibus: & post eum uiri sequebãtur, qui ignem portarent in magno quodam foco. Post hæc uerò iam ipse Cyrus apparebat ex portis super currũ, rectam

tiaram habens, tunicamq; purpuream pari albo di-
stinctam, alijs uerò semialbā habere non licet: & cir
ca crura periscelidas hederaceo colore infectas, et can
dyn purpureum totum. Habebat etiam diadema cir
cum tiaram, atq; eius cognati idem hoc habebāt si-
gnum. Et hoc etiam tempore hoc idem habent. Ma-
nus uero habebat extra manicas. Comitabatur autē
eum auriga magnus quidem, sed minor sanè quàm il
le, siue re ipsa minor, siue quomodocūq;. Verùm Cy
rus longe maior uidebatur, quē omnes intuētes ado
rauere, siue quod alij iussi essent incipere, siue quod
etiam stupefacti ob apparatū, & quod Cyrus et ma
gnus uideretur & pulcher. Antea uerò Persarū ne
mo adorabat Cyrum. Sed cum procederet Cyri cur
rus, procedebāt hi stipatores quatuor millia. Iuxta
autem sequebātur insuper qui eum circundabāt sce
ptriferi in equis ornati, unà cū pilis circiter trecen
ti. Ducebantur praeterea equi à Cyro nutriti, qui ha
berent fraena aurea, amictusq; uirgatis strati essent,
circiter ducentos. Et post hos hastiferi duo millia.
Dein uero equites qui primi facti sunt decē millia,
instructi undiq; in centenos, quibus Chrysantas prae
erat. Post quos sequebantur Persarū equites alij de-
cem millia, eodē instructi modo, quib. Hystaspas prae
erat. Et post hos alij decē millia identidē, quib. prae-
fectus erat Datamas. Et post hos alij, quorū dux erat
Gadatas. Post hos uero sequebātur Medi equites, de
in Armenij. Post Armenios Hyrcanij, post Hyrca-
nos, uerò Cadusij sequebātur. Post equites autem se
quebātur currus quaterni instructi, quib. praefectus
erat Artabates Perses. Sed cum Cyrus iter faceret,
permulti homines sequebātur extra signa, alius rē
aliā rogātes. Quare Cyrus cū ad eos misisset quos-
dam ex sceptriferis, qui eum terni sequebātur iuxta
ex utraq; parte currus, rei huiusce causa ut nuncia
rent, iussit ut ijs dicerēt, si quis aliquid ab eo uellet,
id doceret aliquem ex praetoribus, quoniam illos di-
ceret rem sibi dicturos. Quare illi abeuntes conti-
nuò inter equites pergebant, cōsultantes quē quisq;
adiret. At Cyrus quos maximè ex amicis uellet ab
hominibus coli, hos misso aliquo singillatim ad se uo
cabat, & his ita dicebat. Si quis horū qui me iuxta
sequuntur uos aliquid doceat, qui uobis uisus fuerit
nihil dicere, nolite ei attendere. Qui uero iustis reb.
egere uideātur, mihi nunciate, quo per publicā con
sultationem eos expediamus. Alij igitur cum uoca-
ret uehementer gradiētes obediebant, imperiū cum
Cyro acturi, ostēdētesq; uehemēter se parēre. Erat
Daiphernes quidā incultis moribus qui putabat, si
minus celeriter obediret, liberiorem se uisum iri.
Quod Cyrus cū sensisset, priusquam se is adiret, se-
cūq; dissereret, clā misso quodā ex sceptriferis, ius-
sit ut ei diceret quod nihil amplius eo sibi opus es-
set, ac caeterū non uocabat. Vt aūt qui post eū uoca
tus esset, priusquā ipse obediuit, accessit Cyrus, eiq;
equum dedit ex ijs qui iuxta sequebātur, iussitq; sce
ptrifero cuidā illum ut ei ageret, quò ipse iussisset:
quod quidē uidētibus uisum est honorificū quiddā es
se: ex hinc multo plures homines eū colebant. Sed u-
bi uenerūt ad delubra, sacrū fecere Ioui totosq; tau
ros cremauerunt: dein Soli totos equos cremauere,

postea

ἔχων τὴν τιάραν, καὶ χιτῶνα πορφυροῦν μεσόλευκον. ἄλ
λῳ δ' οὐκ ἔξεστι μεσόλευκον ἔχειν. καὶ περὶ τοῖς σκέλε
σιν, ἀναξυρίδας ὑσγινοβαφεῖς, καὶ κάνδυν ὁλοπόρφυ-
ρον. εἶχε δὲ καὶ διάδημα περὶ τῇ τιάρᾳ. καὶ οἱ συγγενεῖς
δὲ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο σημεῖον εἶχον. καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τοῦτο
ἔχουσι. τὰς δὲ χεῖρας ἔξω τῶν χειρίδων εἶχε. παρωχεῖτο δὲ
αὐτῷ ἡνίοχος, μέγας μὲν, μείων δ' ἐκείνου, εἴτε καὶ τῷ
ὄντι, εἴτε καὶ ὁπωσοῦν. μείζων δὲ ἐφάνη πολὺ κῦρος,
ἰδόντες δὲ πάντες προσεκύνησαν, εἴτε καὶ ἄρξαι τινὲς
κεκελευσμένοι, εἴτε καὶ ἐκπλαγέντες τῇ παρασκευῇ,
καὶ τῷ δόξαι, μέγαν τε καὶ καλὸν φανῆναι τὸν κῦρον.
πρόσθεν δὲ περσῶν οὐδεὶς κῦρον προσεκύνει. ἐπεὶ δὲ προῄει
τὸ τοῦ κύρου ἅρμα, προηγοῦντο μὲν οἱ τετρακισχίλιοι δορυ
φόροι. παρείποντο δὲ οἱ δισχίλιοι ἑκατέρωθεν τοῦ ἅρματος.
οἱ δ' αὐτῷ κύρῳ τρεφόμενοι ἵπποι παρήγοντο χρυσοχάλι
νοι, ῥαβδωτοῖς ἱματίοις καταπεπταμένοι, ἀμφὶ τοὺς δια-
κοσίους. ἐπὶ δὲ τούτοις δισχίλιοι ξυστοφόροι. ἐπὶ δὲ τούτοις
ἱππεῖς οἱ πρῶτοι γενόμενοι, μύριοι, εἰς ἑκατὸν πάντα-
χῇ τεταγμένοι. ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν χρυσάντας. ἐπὶ δὲ τού-
τοις μύριοι ἄλλοι περσῶν ἱππεῖς τεταγμένοι ὡσαύτως.
ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν ὑστάσπας. ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι μύριοι
ὡσαύτως. ἡγεῖτο δ' αὐτῶν γαδάτας. ἐπὶ δὲ τούτοις μῆ
δοι ἱππεῖς. ἐπὶ δὲ τούτοις ἀρμένιοι. μετὰ δὲ τούτους ὑρκά
νιοι. μετὰ δὲ τούτους καδούσιοι. μετὰ δὲ τοὺς ἱππέας, ἅρ-
ματα ἐπὶ τεττάρων τεταγμένα. ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν ἀρτα
βάτας πέρσης. πορευομένου δὲ αὐτοῦ, παρείποντο πάμ-
πολλοι ἄνθρωποι ἔξω τῶν σημείων δεόμενοι κύρου, ἄλλος
ἄλλης πράξεως. πέμψας οὖν πρὸς αὐτοὺς τῶν σκηπτούχων
τινὰς, οἳ παρείποντο αὐτῷ, τρεῖς ἑκατέρωθεν τοῦ ἅρματος
αὐτοῦ, τούτου ἕνεκα τοῦ διαγγέλλειν, ἐκέλευσεν εἰπεῖν αὐ-
τοῖς, εἴ τις τι αὐτοῦ δέοιτο, διδάσκειν τῶν ἱππάρχων τι-
νὰ, ὅ τι τις βούλοιτο, ἐκείνους δὲ, ἔφη, πρὸς αὐτὸν ἐρεῖν.
οἱ μὲν δὴ ἀπιόντες, εὐθὺς κατὰ τοὺς ἱππέας ἐπορεύοντο,
καὶ ἐβουλεύοντο, τίνι ἕκαστος προσίοι. ὁ δὲ κῦρος οὓς ἐ-
βούλετο μάλιστα θεραπεύεσθαι τῶν φίλων ὑπὸ τῶν ἀν
θρώπων, τούτους πέμπων τινὰ πρὸς αὐτὸν, ἐκάλει καθ'
ἕκαστον, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ἤν τις ὑμᾶς διδάσκῃ τι τού-
των τῶν παρεπομένων, ὃς μὲν ἂν μηδὲν δοκῇ ὑμῖν λέγειν,
μὴ προσέχετε αὐτῷ τὸν νοῦν. ὃς δ' ἂν δικαίων δεῖσθαι
δοκῇ, ἀπαγγέλλετε πρὸς ἐμὲ, ἵνα κοινῇ βουλευόμενοι,
διαπράττωμεν αὐτοῖς. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι ἐπεὶ ἐκάλεσεν,
ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντες, ὑπήκουον, συναύξοντες τὴν ἀρ-
χὴν τῷ κύρῳ, καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι σφόδρα πείθοιντο.
δαϊφέρνης δέ τις ἦν, σολοικότερος ἄνθρωπος τῷ τρό
πῳ, ὃς ᾤετο εἰ μὴ ταχὺ ὑπακούοι, ἐλευθερώτερος ἂν
φαίνεσθαι. αἰσθόμενος οὖν ὁ κῦρος τοῦτο, πρὶν προσελθεῖν
αὐτὸν καὶ διαλεχθῆναι αὐτῷ, ὑποπέμψας τινὰ τῶν σκηπτού
χων, εἰπεῖν ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐδὲν ἔτι δέοιτο. καὶ
τὸ λοιπὸν οὐκ ἐκάλει. ὡς δ' ὁ ὕστερον κληθεὶς αὐτοῦ, πρό-
τερος αὐτῷ ὑπήκουσε, προσελάσας ὁ κῦρος, καὶ ἵπ-
πον αὐτῷ ἔδωκε τῶν παρεπομένων. καὶ ἐκέλευσε τῶν σκη-
πτούχων τινὰ συναπαγαγεῖν αὐτῷ ὅπου κελεύσειε. τοῖς
δὲ ἰδοῦσιν ἔντιμόν τι ἔδοξεν εἶναι. καὶ πολὺ πλείονες ἐκ
τούτου αὐτὸν ἐθεράπευον ἀνθρώπων. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο
πρὸς τὰ τεμένη, ἔθυσαν τῷ διῒ, καὶ ὡλοκαύτωσαν τοὺς
ταύρους· ἔπειτα τῷ ἡλίῳ, καὶ ὡλοκαύτωσαν τοὺς ἵππους.

ἔπειτα

ἔπειτα γῇ σφάξαντες, ὡς ἐξηγήσαντο οἱ μάγοι, ἐποίησαν ἔπειτα δὲ ἥρωσι τοῖς Συρίαν ἔχουσι. μετὰ δὲ ταῦτα καλοῦ ὄντος τοῦ χωρίου, ἔδειξε τέρμα ὡς ἐπὶ πέντε σταδίων χωρίου, καὶ εἶπε κατὰ φυλὰς ἀνὰ κράτος ἐνταῦθα ἀφεῖναι τοὺς ἵππους. σὺν μὲν οὖν τοῖς Πέρσαις αὐτὸς ἤλασε καὶ ἐνίκα. πολὺ μάλιστα γὰρ ἐμεμελήκει αὐτῷ ἱππικῆς. Μήδων δὲ Ἀρταβάτης ἐνίκα, Κῦρος γὰρ αὐτῷ τὸν ἵππον ἐδεδώκει· Σύρων δὲ ὁ προστατῶν. Ἀρμενίων δὲ Τιγράνης· Ὑρκανίων δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἱππάρχου· Σακῶν δὲ ἰδιώτης ἀνήρ, ἀπέλιπεν ἄρα τῷ ἵππῳ τοὺς ἄλλους ἵππους, ἐγγὺς τῷ ἡμίσει τοῦ δρόμου. ἔνθα δὴ λέγεται ὁ Κῦρος ἐρέσθαι τὸν νεανίσκον, εἰ δέξαιτ' ἂν βασιλείαν ἀντὶ τοῦ ἵππου. τὸν δ' ἀποκρίνασθαι, ὅτι βασιλείαν μὲν οὐκ ἂν δεξαίμην, χάριν δ' ἀνδρὶ ἀγαθῷ καταθέσθαι, δεξαίμην ἄν. καὶ ὁ Κῦρος εἶπε· καὶ μὴν ἐγὼ δεῖξαί σοι θέλω, ἔνθα κἂν μύων βάλῃς, οὐκ ἂν ἁμάρτοις ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. πάντως τοίνυν, ὁ Σάκας ἔφη, ἀνελόμενος δεῖξόν μοι, ὡς βαλῶ γε ταύτῃ τῇ βώλῳ ἀνελών. καὶ ὁ μὲν Κῦρος δείκνυσιν αὐτῷ, ὅπου ἦσαν πλεῖστοι τῶν φίλων. ὁ δὲ καταμύων, ἵησι τῇ βώλῳ, καὶ παρελαύνοντος, Φεραύλα τυγχάνει. ἔτυχε γὰρ ὁ Φεραύλας, παραγγέλλων τι τάξεσι παρὰ τοῦ Κύρου. βληθεὶς δὲ οὐδὲ μετεστράφη, ἀλλ' ᾤχετο ἐφ' ὅπερ ἐτάχθη. ἀναβλέψας δὲ ὁ Σάκας, ἐρωτᾷ τίνος ἔτυχεν. οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδενὸς τῶν παρόντων. ἀλλ' οὐ μέντοι, ἔφη ὁ νεανίσκος, τῶν γε ἀπόντων. ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, σύ γε ἐκείνου τοῦ παρὰ τὰ ἅρματα ταχὺ ἐλαύνοντος τὸν ἵππον. καὶ πῶς, ἔφη, οὐ μεταστρέφεται; καὶ ὁ Κῦρος ἔφη· μαινόμενος γάρ τίς ἐστιν ὡς ἔοικεν. ἀκούσας ὁ νεανίσκος, ᾤχετο σκεψόμενος τίς εἴη, καὶ εὑρίσκει τὸν Φεραύλαν, γῆς τε κατάπλεων τὸ γένειον καὶ αἵματος. ἐρρύη γὰρ αὐτῷ ἐκ τῶν ῥινῶν βληθέντι. ἐπεὶ δὲ προσῆλθεν, ἤρετο αὐτὸν, εἰ βληθείη. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· ὡς ὁρᾷς. δίδωμι τοίνυν σοι, ἔφη, τοῦτον τὸν ἵππον. ὁ δ' ἐπήρετο, ἀντὶ τοῦ. ἐκ τούτου δὴ διηγεῖτο ὁ Σάκας τὸ πρᾶγμα. καὶ τέλος εἶπε· καὶ οἶμαί γε οὐχ ἡμαρτηκέναι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν· ἀλλὰ πλουσιωτέρῳ μὲν ἂν εἰ ἐσωφρόνεις, ἢ ἐμοὶ ἐδίδους. νῦν δὲ κἀγὼ δέξομαι. ἐπεύχομαι δέ, ἔφη, τοῖς θεοῖς, οἵπερ με ἐποίησαν βληθῆναι ὑπὸ σοῦ, δοῦναί μοι ποιῆσαι, μὴ μεταμέλειν σοι τῆς ἐμῆς δωρεᾶς. καὶ νῦν μέν, ἔφη, ἀπέλα ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἵππον· αὖθις δὲ ἐγὼ παρέσομαι πρὸς σέ. οἱ μὲν δὴ οὕτω διηλλάξαντο. Καδουσίων δὲ ἐνίκα Ῥαθονίκης. ἀφίει δὲ καὶ τὰ ἅρματα καθ' ἕκαστον. τοῖς δὲ νικῶσι πᾶσιν ἐδίδου, βοῦς τε ὅπως ἂν θύσαντες ἑστιῷντο, καὶ ἐκπώματα. τὸν μὲν οὖν βοῦν, ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸ νικητήριον· τῶν δ' ἐκπωμάτων τὸ αὐτοῦ μέρος Φεραύλᾳ ἔδωκεν, ὅτι καλῶς ἔδοξεν αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ βασιλείου ἔλασιν διατάξαι. οὕτω δὴ ἡ τότε ὑπὸ Κύρου κατασταθεῖσα ἔλασις, οὕτως ἔτι καὶ νῦν διαμένει ἡ βασιλέως ἔλασις, πλὴν τὰ ἱερὰ ἄπεστιν ὅταν μὴ θύῃ. ὡς δὲ ταῦτα τέλος εἶχεν, ἀφικνοῦνται πάλιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐσκήνωσαν. οἷς μὲν ἐδόθησαν οἰκίαι, κατ' οἰκίας· οἷς δὲ μή, ἐν τάξει. καλέσας δὲ καὶ ὁ Φεραύλας τὸν Σάκαν, τὸν δόντα τὸν ἵππον, ἐξένιζε, καὶ τἆλλα τε παρεῖχεν ἐκπλέω. καὶ ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεσαν, τὰ ἐκπώματα αὐτῷ ἃ ἔλαβε παρὰ Κύρου ἐκπιμπλάς, προὔπινε καὶ ἐδωρεῖτο. καὶ ὁ Σάκας ὁρῶν πολλὴν μὲν καὶ καλὴν στρωμνήν,

postea Telluri immolauerũt, ut Magi interpretati sunt, dein heroibus, Syriã habitantibus. Post hæc uerò quoniam locus pulcher esset, calcẽ demõstrauit ut ad quindecim stadia eius loci, & dixit ut per tribus totis uiribus hic equos admitterent. Vnà igitur cum Persis ipse immisit ac uicit: nam maiorẽ in modũ Cyro equestris cura fuerat. E Medis uero Artabates uicit: nam equum ei dederat Cyrus. E Syris uerò omnib. Gadatas. At ex Armenijs Tigranes. Ex Hyrcanijs autem Hipparchi filius. At ex Sacis priuatus uir quidã equo suo alios reliquit equos, cum esset prope dimidium curriculi. Hic igitur dicitur Cyrus interrogasse adolescentẽ, si regnum admitteret pro illo equo. illumq; respondisse: Regnum equidem minime admitterem, uerùm locare gratiam apud uirum bonum, admissurus essem. Ad quem inquit Cyrus: Atqui ostendere tibi uolo, ubi si clausis oculis iacias, ut non aberres à uiro bono. Omnino igitur, inquit Sacas, sublata manu ostende mihi, ut hac sublata gleba illum feriam. Ac Cyrus demonstrat ei ubi suorũ amicorum erant plurimi. Hic uerò clausis oculis immisit glebam, & equo transcurrentem Pheraulam assequitur: nam casu Pheraulas quiddam nunciabat, quod Cyrus iusserat. Qui percussus ne cõuersus est quidem, sed pergebat id acturus, cuius gratia iussus fuerat. Sacas uero respiciens, interrogat quem esset assecutus. Non per Iouem, inquit, quenquam es ex præsentibus assecutus. Sed minime quidem, inquit adolescens, ex absentibus quenquam. Ita mediusfidius, inquit Cyrus: tu quidem illum percussisti, qui equum celeriter inter currus immittit. Et quomodo, inquit, non conuertitur? Ad quem inquit Cyrus: Insanus quidam est, ut uidetur. Quod audiens adolescens, ibat quinam esset consideraturus: inuenitq; Pheraulam, cuius barba & terra referta erat et sanguine, qui percusso ei fluebat ex nare. Sed ubi Pheraulam adisset, interrogauit si percussus esset. Cui ille respondit: Vt uides. Do igitur tibi hunc equum, inquit adolescens. At Pheraulas interrogauit, cuius rei gratia? Exhinc Sacas rem ei narrabat, dixitq; postremo: Et equidẽ puto nõ aberrasse à uiro bono. Ad quem respondit Pheraulas. At ditiori quàm mihi, si saperes, eum dedisses. Nunc uerò ego quoq; equum admittam. Oro autem deos qui fecerunt ut abs te percuterer, mihi dent ut faciam ne pœniteat huius munerationis, erga me. Atq; nunc tu, inquit, abequita in meum equũ ascendens, rursus ego ad te ibo. Ita quidem hi inuicem à se discesserunt. Ex Cadusijs uerò uicit Rhadines. Dimisit autem currus singillatim Cyrus, & qui uicissent dedit omnibus, tum boues, quo ubi sacrificassent uescerẽtur, tum etiã pocula. Itaq; bouẽ accepit ipse uictoriæ præmium: sed ex poculis partem suam Pheraulæ dedit, quoniam uisus esset eius egressionem è regia pulchrè instruxisse. Itaque ut tum Cyrus constituerat, ita etiam hoc tempore perseuerat regis egressio, nisi quod hostiæ desunt quando non sacrificet. Sed posteaquam hæc finem habuerunt, in urbem redeunt, & consederant, hi quidem quibus ædes datæ fuerãt, in ædibus: quibus autem non datæ fuerant, in ordine. At Pheraulas inuitato Saca, à quo equum acceperat, & munera ei dedit, & alia præbuit affatim. Cumq; cœnati essent, impletis poculis quæ acceperat à Cyro, et propinauit, et ea largitus est Sacæ. At Sacas uidẽs multũ quidẽ ac pulchrũ stratum,

multum etiam pulchrumq; apparatum, ac famulos item multos: Dic, inquit, mihi Pheraula, num etiam domi es ex diuitum ordine? Ad quem Pheraulas respondit. Quorum diuitum? Ex illorum sanè sum ordine, qui sibi manibus uictum parant. Nam me pater instituit puerorum disciplina, cum ipse parce operaretur, aleretq;. Sed ubi in adolescentiam excessi, cum me nequiret ociosum alere, in agrum deduxit, iussitque ut opus facerem. Hic igitur ego illum alui contrà, donec uixit: ipse terram uertens ac serens, & agellum sane admodum paruum, nec malum quidem, sed omnium iustissimum. Quodcunque cepisset semen, pulchre iusteque reddebat & ipsum & fructum sanè multum: quandoque tamen ob generositatem duplo iis plura reddidit, quæ acceperat. Domi igitur ego uiuebam ita: nunc uero hæc omnia quæ uides, Cyrus mihi dedit. Et Sacas inquit: O beate quidem tu, cum ob alia, tum propter hoc ipsum quod ex paupere diues es factus. Multò enim te arbitror ob hanc etiam rem suauius diuitem esse, quòd cum pecuniarum fame tenereris, factus es diues. Ad quem Pheraulas respondit: Nũ enim ita Saca existimas, me nunc eò uiuere iucundius quò plura possideo? An ignoras me & comedere & bibere & dormire nullo modo mihi iucundius, quàm tunc cum eram pauper? Quod autem hæc sunt mihi permulta, tantum mihi est lucri quod plura me oportet custodire, plura aliis tribuere: & quò plura curo, eò mihi plura esse negocia. Nũc enim famuli multi cibum à me petũt, multi potum, multi amictus, alij egẽt medicis. Venit etiam aliquis qui ferat pecudes à lupis absumptas, aut boues præcipitiũ passos, aut morbum pecora dicẽs inuasisse. Itaq; mihi uideor magis tristari quod nunc plura possideam, quàm antea quod pauca haberem. Verùm, inquit Sacas, cum salua esse multa intueris, multò magis lætaris quàm ego. Ad quem respondit Pheraulas. Nequaquam Saca ita iucundum est habere pecunias, ut molestum eas amittere. Noueris autem me uera dicere. Nemo enim diues cogitur uigilare propter uoluptatem: sed neminem eorum uides qui aliquid amiserint, præ dolore posse dormire. Me diusfidius, inquit Sacas, neq; illorum quenquã qui aliquid acceperint, somnolentum uideas præ uoluptate. Vera, inquit, narras. si enim aliquid habere ita suaue esset, ut accipere, diuites multò felicitate præstarent pauperibus: sed NECESSE est etiã Saca qui multa possidet, eum facere multum etiam sumptum, & erga deos & erga amicos & erga hospites. Qui igitur ualde pecuniis delectatur, certo scito hunc etiã ualde tristari si sumptum faciat. Per Iouem, inquit Sacas, ego non sum ex horum numero: sed hanc rem felicitati dandam puto, eum facere multum sumptum, qui multa possideat. Quid igitur, per deos immortales, inquit Pheraulas, non ipse quamprimum fias admodum felix, & meipsum felicem facias? Accipe enim hæc omnia, ac posside, iisq; utere pro uoluntate tua, meq; aliud nihil quàm ut hospitem ale, & tenuius quoque quàm hospitem. Satis enim mihi futurum est, quodcunque etiam ipse habeas, quòd horum sim particeps. Iocaris, inquit Sacas. Et Pheraulas iureiurãdo affirmauit seriò loqui se. Et alia quidem tibi Saca impetrabo, inquit, à Cyro, ut neq; eius fores te curare oporteat, neque in expeditionem ire, sed tu diuitiis abundans domi mane: ego hæc faciam & pro te & pro

πολλὴν δὲ καὶ καλὴν κατασκευήν, καὶ οἰκέτας δὲ πολλούς, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Φεραύλα, ἦ καὶ οἴκοι τῶν πλουσίων ἦσθα; καὶ ὁ Φεραύλας εἶπε· ποίων πλουσίων; τῶν μὲν οὖν σαφῶς ἀπὸ χειροβιώτων. ἐμὲ γάρ τοι ὁ πατὴρ τὴν μὲν τῶν παίδων παιδείαν γλίσχρως αὐτὸς ἐργαζόμενος καὶ τρέφων, ἐπαίδευεν. ἐπεὶ δὲ μειράκιον ἐγενόμην, οὐ δυνάμενος τρέφειν ἀργόν, εἰς ἀγρὸν ἀπαγαγὼν ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. ἔνθα δὴ ἐγὼ ἀντέτρεφον ἐκεῖνον ἕως ἔζη, αὐτὸς σκάπτων καὶ σπείρων μάλα μικρὸν γήδιον, οὐ μέντοι πονηρόν γε, ἀλλὰ πάντων δικαιότατον. ὅ τι γὰρ λάβοι σπέρμα, καλῶς καὶ δικαίως ἀπεδίδου αὐτό τε καὶ τόκον οὐδέν τι πολύν. ἤδη δέ ποτε ὑπὸ γενναιότητος, καὶ διπλάσια ἀπέδωκεν ὧν ἔλαβεν. οἴκοι μὲν οὖν οὕτως ἔγωγε ἔζων. νῦν δὲ ταῦτα πάντα ἃ ὁρᾷς, Κῦρός μοι ἔδωκε. καὶ ὁ Σάκας εἶπεν· ὦ μακάριε, σὺ τά τε ἄλλα καὶ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἐκ πένητος πλούσιος γεγένησαι. πολὺ γὰρ οἶμαί σε καὶ διὰ τοῦτο ἥδιον πλουτεῖν, ὅτι πεινήσας χρημάτων πεπλούτηκας. καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν· ἦ γὰρ οὕτως ὦ Σάκα, ὑπολαμβάνεις, ὡς ἐγὼ νῦν τοσούτῳ ἥδιον ζῶ, ὅσῳ πλείω κέκτημαι; οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι ἐσθίω μὲν, καὶ πίνω, καὶ καθεύδω, οὐδ' ὁτιοῦν νῦν ἥδιον, ἢ τότε ὅτε πένης ἦν. ὅτι δὲ ταῦτα πολλά ἐστι, τοσοῦτον κερδαίνω, πλείω μὲν φυλάττειν δεῖ, πλείω δὲ ἄλλοις διανέμειν, πλειόνων δὲ ἐπιμελούμενον πράγματα ἔχειν. νῦν γὰρ δὴ ἐμὲ πολλοὶ μὲν οἰκέται σῖτον αἰτοῦσι, πολλοὶ δὲ πιεῖν, πολλοὶ δὲ ἱμάτια. οἱ δὲ ἰατρῶν δέονται. ἥκει δέ τις ἢ τῶν προβάτων λελυκωμένα φέρων, ἢ τῶν βοῶν κατακεκρημνισμένα, ἢ νόσον φάσκων ἐμπεπτωκέναι τοῖς κτήνεσιν. ὥστε μοι δοκῶ, ἔφη ὁ Φεραύλας, νῦν διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν πλείω λυπεῖσθαι ἢ πρόσθεν διὰ τὸ ὀλίγα ἔχειν. καὶ ὁ Σάκας· ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ὅταν σῶα ᾖ πολλὰ ὁρῶν, πολλαπλάσια ἐμοῦ εὐφραίνῃ. καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν· οὔτοι, ὦ Σάκα, οὕτως ἡδύ ἐστι τὸ ἔχειν χρήματα, ὡς ἀνιαρὸν τὸ ἀποβάλλειν. γνώσῃ δὲ, ὅτι ἐγὼ ἀληθῆ λέγω. τῶν μὲν γὰρ πλουτούντων οὐδεὶς ἀναγκάζεται ὑφ' ἡδονῆς ἀγρυπνεῖν. τῶν δὲ ἀποβαλλόντων τι, ὄψει οὐδένα δυνάμενον καθεύδειν ὑπὸ λύπης. μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας, οὐδ' ἔτι τῶν λαμβανόντων τι, νυστάζοντα οὐδένα ἂν ἴδοις ὑφ' ἡδονῆς. ἀληθῆ δοκεῖς λέγειν. εἰ γάρ τοι τὸ ἔχειν οὕτως ὥσπερ τὸ λαμβάνειν ἡδὺ ἦν, πολὺ ἂν διέφερον εὐδαιμονίᾳ οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων. καὶ ἀνάγκη δέ τοι ἐστίν, ἔφη, ὦ Σάκα, τὸν πολλὰ ἔχοντα, πολλὰ καὶ δαπανᾶν, καὶ εἰς θεοὺς, καὶ εἰς φίλους, καὶ εἰς ξένους. ὅστις οὖν ἰσχυρῶς χρήμασιν ἥδεται, εὖ ἴσθι, τοῦτον καὶ δαπανῶντα ἰσχυρῶς ἀνιᾶσθαι. μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τούτων εἰμί. ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονίαν τοῦτο νομίζω, τὸ πολλὰ ἔχοντα, πολλὰ καὶ δαπανᾶν. τί οὖν, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν ὁ Φεραύλας, οὐχὶ σύ γε αὐτίκα μάλα εὐδαίμων ἐγένου, καὶ ἐμὲ εὐδαίμονα ἐποίησας; λαβὼν γὰρ, ἔφη, ταῦτα πάντα κέκτησο, καὶ χρῶ τι ὅπως βούλει αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ μηδὲν ἄλλο ἢ ὥσπερ ξένον τρέφε, καὶ ἔτι εὐτελέστερον ἢ ξένον. ἀρκέσει γάρ μοι ὅτι ἂν καὶ σὺ ἔχῃς, τούτων μετέχειν. παίζεις, ἔφη ὁ Σάκας. καὶ ὁ Φεραύλας ὀμόσας εἶπεν, ἦ μὴν σπουδῇ λέγειν. καὶ ἄλλα γέ σοι, ὦ Σάκα, προσδιαπράξομαι παρὰ Κύρου, μήτε θύρας τὰς Κύρου θεραπεύειν, μήτε στρατεύεσθαι, ἀλλὰ σὺ μὲν πλουτῶν οἴκοι μένε· ἐγὼ δὲ ταῦτα ποιήσω, καὶ ὑπὲρ σοῦ

καὶ

καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ. καὶ ἐάν τι ἀγαθὸν προσλαμβάνω διὰ τὴν Κύρου θεραπείαν, ἢ καὶ ἀπὸ στρατείας τινός, οἴσω πρὸς σέ, ἵνα ἔτι πλειόνων ἄρχῃς· μόνον, ἔφη, ἐμὲ ἀπόλυσον ταύτης τῆς ἐπιμελείας. ἢν γὰρ ἐγὼ σχολὴν ἄγω ἀπὸ τούτων, ἐμοί τι καὶ σοὶ οἶμαι πολλὰ καὶ Κύρῳ χρήσιμον ἔσεσθαι. τούτων οὕτω ῥηθέντων, ταῦτα συνέθεντο, καὶ ταῦτα ἐποίουν. καὶ ὁ μὲν ἡγεῖτο εὐδαίμων γεγενῆσθαι, ὅτι πολλῶν ἦρχε χρημάτων. ὁ δ' αὖ ἐνόμιζε μακαριώτατος εἶναι, ὅτι ἐπίτροπον ἕξει, σχολὴν παρέχοντα πράττειν ὅ,τι ἂν αὐτῷ ἡδὺ εἴη. ἦν δὲ τοῦ Φεραύλα ὁ τρόπος φιλέταιρός τε καὶ θεραπεύειν οὐδὲν ἡδὺ αὐτῷ οὕτως ἐδόκει εἶναι οὐδ' ὠφέλιμον ὡς ἀνθρώπους. καὶ γὰρ βέλτιστον πάντων τῶν ζῴων ἡγεῖτο ἄνθρωπον εἶναι καὶ εὐχαριστότατον· ὅτι ἑώρα τούς τε ἐπαινουμένους, ὑπό τινος ἀντεπαινοῦντας τούτους προθύμως, τοῖς τε χαριζομένοις, πειρωμένους ἀντιχαρίζεσθαι· καὶ οὓς γνοῖεν εὐνοϊκῶς ἔχοντας, τούτοις ἀντευνοοῦντας· καὶ οὓς εἰδεῖεν φιλοῦντας αὐτούς, τούτους μισεῖν οὐ δυναμένους· καὶ γονέας δὲ πολὺ μᾶλλον ἀντιθεραπεύειν πάντων τῶν ζῴων ἐθέλοντας, καὶ ζῶντας καὶ τελευτήσαντας. τὰ δ' ἄλλα πάντα ζῷα καὶ ἀχαριστότερα καὶ ἀγνωμονέστερα ἀνθρώπων ἐγίνωσκεν εἶναι. οὕτω δὴ ὅ τε Φεραύλας ὑπερήδετο, ὅτι ἐξέσοιτο αὐτῷ, ἀπαλλαγέντι τῆς τῶν ἄλλων κτημάτων ἐπιμελείας, ἀμφὶ τοὺς φίλους ἔχειν· ὅ τε Σάκας, ὅτι ἔμελλε πολλὰ ἔχων, πολλοῖς χρήσεσθαι. ἐφίλει δὲ ὁ μὲν Σάκας τὸν Φεραύλαν, ὅτι προσέφερέ τι ἀεί· ὁ δὲ τὸν Σάκαν, ὅτι παραλαμβάνειν πάντα ἤθελε, καὶ ἀεὶ πλειόνων ἐπιμελούμενος οὐδέν τι μᾶλλον αὐτῷ ἀσχολίαν παρεῖχε. καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτω διῆγον. θύσας δὲ καὶ ὁ Κῦρος νικητήρια ἑστιᾷ, ἐκάλεσε τῶν φίλων, οἳ μάλιστ' αὐτὸν αὔξειν τε βουλόμενοι φανεροὶ ἦσαν καὶ τιμῶντες εὐνοϊκώτατα. συνεκάλεσε δὲ αὐτοῖς καὶ Ἀρτάβαζον τὸν Μῆδον, καὶ Τιγράνην τὸν Ἀρμένιον, καὶ τὸν Ὑρκάνιον ἵππαρχον, καὶ Γωβρύαν. Γαδάτας δὲ τῶν σκηπτούχων ἦρχεν αὐτῷ. καὶ ὅπως ἐκεῖνος διεκόσμησεν, ἡ πᾶσα ἔνδον δίαιτα καθειστήκει. καὶ ὁπότε μὲν συνδειπνοῖέν τινες, οὐδ' ἐκάθιζε Γαδάτας, ἀλλ' ἐπεμελεῖτο. ὁπότε δὲ μὴ αὐτοὶ εἶεν, καὶ συνεδείπνει· ἥδετο γὰρ αὐτῷ ξυνών. ἀντὶ δὲ τούτων πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ Κύρου, διὰ δὲ Κῦρον, καὶ ὑπ' ἄλλων. ὡς δ' ἦλθον οἱ κληθέντες ἐπὶ τὸ δεῖπνον, οὐχ ὅπου ἔτυχεν ἕκαστον ἐκάθιζεν, ἀλλ' ὃν μὲν μάλιστα ἐτίμα, παρὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὡς εὐεπιβουλευτοτέρας ταύτης οὔσης ἢ τῆς δεξιᾶς, τὸν δὲ δεύτερον, παρὰ τὴν δεξιάν· τὸν δὲ τρίτον, πάλιν παρὰ τὴν ἀριστεράν· τὸν δὲ τέταρτον, παρὰ τὴν δεξιάν· καὶ ἢν πλείονες ὦσιν, ὡσαύτως. σαφηνίζεσθαι δὲ ὡς ἕκαστον ἐτίμα, τοῦτ' ἐδόκει αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι. ὅπου ἔτι μὲν οἴονται οἱ ἄνθρωποι τὸν κρατιστεύοντα μήτε κηρυχθήσεσθαι, μήτε ἆθλα λήψεσθαι, δῆλοί εἰσιν, ἐνταῦθα οὐ φιλονίκως πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες. ὅπου δὲ μάλιστα πλεονεκτῶν ὁ κράτιστος φαίνεται, ἐνταῦθα φρονιμώτατα φανεροί εἰσιν ἀγωνιζόμενοι πάντες. καὶ ὁ Κῦρος δὲ οὕτως ἐσαφήνιζε μὲν τοὺς κρατιστεύοντας παρ' ἑαυτῷ, εὐθὺς ἀρξάμενος ἐξ ἕδρας καὶ παραστάσεως. οὐ μέντοι ἀθάνατον τὴν ταχθεῖσαν ἕδραν κατεστήσατο, ἀλλὰ νόμιμον ἐποιήσατο, καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις προβαίνειν εἰς τὴν τιμιωτέραν ἕδραν. καὶ εἴ τις ῥᾳδιουρ-

& pro meipso. Et si quid boni praeterea accepero ob Cyri cultum, aut etiam ab aliqua re militari, id ad te feram, quò item pluribus domineris, solum me soluito, hac cura. Nam si mihi ab his fuerit ocium, futurũ puto ut & mihi & Cyro magno usui sim. Quibus ita dictis haec inuicem composuere, faciebátq;. Et Sacas quidem se ducebat felicem factum, quod multis pecunijs dominaretur. Pheraulas item arbitrabatur se beatissimum esse, quod procuratorẽ esset habiturus, qui sibi ociũ praeberet ad agendum quodcunq; ei iucundum foret. Erat autem Pheraulas natura amicorum studiosior, & colere nihil ei iucundum ita esse uidebatur neq; utile, ut homines. Etenim arbitrabatur HOMINEM ANIMALIUM OMNIUM ESSE optimum & gratissimum, quod uideret & eos qui ab aliquo laudarentur, contra etiam hosce alacriter laudare enitique ut contrà rem gratam his facerent, qui sibi gratificarentur. & quos cognoscerent beneuole habere, in illos eos uicissim esse beneuolos. et quos uiderẽt amare eos, hos odio habere non posse; parentesq; magis quàm omnia alia animalia: contrà item uelle colere & uiuos & mortuos. Cognoscebat autem alias quasq; animantis et magis ingratas esse, minusq; beneficij memores, quàm homines. Sic igitur & Pheraulas afficiebatur maxima uoluptate, quod sibi licitum foret, ut liberatus cura aliarum possessionum, apud alios amicos uersari posset: & Sacas plurimum laetabatur, quod quia haberet multa multis quoque usurus esset. Amabat autem & Sacas Pheraulam, quod semper afferret aliquid: & Sacam Pheraulas, quod accipere uellet omnia, semperq; plura curans, nihilo magis ei praeberet occupationem. Et hi quidem ita degebant. At Cyrus cum sacrificasset uictoriae praemia, epulatus uocauit ex amicis qui perspicuè uiderentur ipsum uelle & amplificare maximè, et honorare beneuolentissimè. Inuitauit etiam unà cum his Artabazum Medum, & Tigranem Armenium, & Hyrcanium praefectum, & Gobryam. Gadatas uerò sceptriferis eius praeerat. Et ubi ille parauisset, ibi omnem intus uictum constituit. Cumq; aliqui unà coenarent, Gadatas ne sedebat quidem, sed curam habebat. Dum uero ipsi abessent, coenabat ipse quoq; unà cum Cyro: delectabatur enim unà cũ eo esse. Pro his autem rebus multis magnisq; beneficijs honorabatur à Cyro, & propter Cyrum apud alios quoque erat in honore. Sed ut uenerant inuitati ad coenam, non temere & inconsultò singulos locabat ad mensam: sed quem maximè honoraret, ad sinistrã sedere iubebat manum, quod haec insidijs magis subiecta sit quàm dextera: secũdum uerò dextram, tertium rursus ad sinistram, & quartum ad dextram. Quod si plures essent, eodem modo. Declarare enim quo pacto singulos honoraret, hoc ei bonum esse uidebatur. Quod ubi adhuc homines putant eum qui melior sit, neque proclamandum, neque praemia accepturum, liquido patet eos hic minimè inuicem superare contendere, sed ubi qui optimus sit longè praefertur, hic maxima cum alacritate non obscurè omnes certant. Atque Cyrus ita declarabat eos qui apud se erant optimi, continuo incipiens à consessu & assistentia: haud tamen immortalem quem consessum iusserat, constituit: sed lege cauit, ut bonis operibus ad honoratissimum consessum ascenderetur. Ac si quis impro-

improbè se gereret, ut is secederet ad sedem minus honorificam. Qui autem excelleret in consessu, Cyrum pudebat, si minus is uideretur bonis etiam plurimis ab se affici. Atq; hæc quæ sub Cyro fuerunt, ita etiam hoc tempore sentimus permanere. Cũ uero cœnaret, uisum est Gobryæ, quod singula permulta forent, minime esse mirandum apud uirum multis imperitantem. Sed quod Cyrus qui res adeo magnas gereret, si quid iucundum cepisse uideretur, nihil consumeret solus, sed id operis haberet, ut qui aderant omnes, rei sibi datæ participes faceret, hoc sanè mirabatur. Persæpe quoq; cum uidebat Gobryas hæc absentibus quibusdã amicis mittere, quibus ipse delectaretur. Quare posteaquã cœnauisset, & omnia Cyrus, quæ permulta erant, misisset a mensa, dixit Gobryas: At ego Cyre, hac te re plurimũ cæteris præstare hominib. ducebã, quod esses rei militaris scientissimus: nunc autẽ, deos testor, certo mihi uideri te magis humanitate præstare quàm re militari. Hercle, inquit Cyrus, et quidem iucundius est humanitatis opera demonstrare, quàm rei militaris. Qui tandẽ? inquit Gobryas. Quoniam, inquit, in hoc oportet se in homines maleficum ostendere, in illo beneficum. Hinc igitur ubi modice bibissent, interrogauit Hystaspas Cyrum: Num, inquiens, Cyre succensurus mihi sis, si te interrogauero quod audire ex te uolo? Sed ita per deos, inquit, contra tibi succenserem, si sentirem tacere te, quæ tibi interrogare uoluntas esset. Dic igitur, inquit, mihi, num ullo unquã tempore cum uocatus abs te sum, non ueni? Dij meliora, inquit Cyrus. Sed dum obedio, num ociose obedio? Ne hoc quidem. Si quid etiam iam mihi iussisti tu, non id egi? Haud te, inquit, accuso. Quod aũt agerẽ, unquam deprehendisti me non alacriter, aut iucũde minus id à me agi? Hoc omniũ minime, inquit Cyrus. Quare tamen, inquit, per deos immortalis Cyre, Chrysantas te mouit ut honoratiore in loco quàm ego poneretur? Dicã ne? inquit Cyrus. Omnino, inquit Hystaspas. Et tu rursus non mihi succensebis si uera audias? Quin uoluptate, inquit, afficiar, si didicero me non pati iniuriam. Chrysantas igitur, inquit, hic primùm quidẽ non expectabat uocari se, sed prius quàm uocaretur aderat rerum mearum gratia. Deinde non id solùm quod iubebatur, sed etiã quod ipse cognosceret esse mihi facto melius, hoc agebat. Cumq; aliquid dicendũ esset ad socios, quæ dicere me puderet, consulebat mihi. & quæ sentiret me uelle à socijs cognosci, meq; animaduerteret pudere de meipso loqui, hæc ipse dicens tanquam suã esse sententiam ostendebat. Itaq; his in rebus quid prohibet ipsum mihi esse meipso etiam meliorem? Ac sibi quidem semper ait, præsentia omnia satis esse: mihi uerò quid posset ad utilitatem meã accedere, semper cum cõsiderare apparet, multoq; magis exultat ac lætatur meis bonis, quàm ipse ego. Ad quæ ipsa respõdit Hystaspas: Per Iunonẽ Cyre, lætor hæc me percunctatũ. Cur maximè? inquit Cyrus. Quoniã ego etiam hoc enitar facere. Sed unum solũ ignoro, quonã modo sim ostensurus gaudere me bonis tuis. Vtrum manuum cõcussione utendum est, an ridendum, an aliud faciundum? Et Artabazus inquit: Saltandũ est Persice. Quib. in uerbis risus factus est. Procedente autem symposio Cyrus Gobryam interrogauit: Dic mihi ò Gobrya, utrum nunc libentius tibi uideris filiam tuam locaturus horum alicui, an cum primum

ῥᾳδιουργοίη, ἀναχωρῆσαι εἰς τὴν ἀτιμοτέραν. τὸν δὲ προτεθέντα ἐν ἕδρᾳ ᾐσχύνετο, μὴ πλεῖστα καὶ ἀγαθὰ ἔχοντα, παρ' αὐτοῦ φαίνεσθαι. καὶ ταῦτα δὲ ἐπὶ Κύρου γιγνόμενα, οὕτως ἔτι καὶ νῦν διαμένοντα αἰσθανόμεθα. ἐπεὶ δὲ ἐδείπνουν, ἐδόκει τῷ Γωβρύᾳ, τὸ μὲν πολλὰ ἕκαστα εἶναι, οὐδὲν θαυμαστὸν παρ' ἀνδρὶ πολλῶν ἄρχοντι. τὸ δὲ τὸν Κῦρον οὕτω μεγάλα πράττοντα, εἴ τι ἡδὺ δόξαι λαβεῖν, μηδὲν τοῦτον μόνον καταδαπανᾶν, ἀλλὰ ἔργον ἔχειν δεόμενον, τούτου κοινωνεῖν τοὺς παρόντας. πολλάκις δὲ καὶ τῶν ἀπόντων φίλων ὄντιν, οἷς ἑώρα πέμποντα ταῦτα αὐτόν, οἷς ἡσθεὶς τύχοι· ὥστε ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεσαν, καὶ πάντα τὰ πολλὰ ὄντα, διεπεπόμφει ὁ Κῦρος ἀπὸ τῆς τραπέζης, εἶπεν ἄρα ὁ Γωβρύας· ἀλλ' ἐγώ, ὦ Κῦρε, πρόσθεν μὲν ἡγούμην, τούτῳ σε πλεῖστον διαφέρειν ἀνθρώπων, τῷ στρατηγικώτατον εἶναι. νῦν δὲ θεοὺς ὄμνυμι, ἦ μὴν ἐμοὶ δοκεῖν πλέον σε διαφέρειν φιλανθρωπίᾳ, ἢ στρατηγίᾳ. νὴ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος. καὶ μὲν δὴ ἐπιδείκνυσθαι τὰ ἔργα, πολὺ ἥδιον φιλανθρωπίας ἢ στρατηγίας. πῶς δή; ὁ Γωβρύας. ὅτι, ἔφη, τὰ μὲν κακῶς ποιοῦντα ἀνθρώπους δεῖ ἐπιδείκνυσθαι, τὰ δὲ εὖ. ἐκ τούτου δὴ ἐπεὶ ἐπέπινον, ἤρετο ὁ Ὑστάσπας τὸν Κῦρον· ἆρ' ἄν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἀχθεσθείης μοι εἴ σε ἐροίμην, ὃ βούλομαί σου πυθέσθαι; ἀλλὰ ναὶ μὰ τοὺς θεούς, ἔφη, τοὐναντίον τούτου ἀχθοίμην ἄν σοι, εἰ αἰσθοίμην σιωπῶντα, ἃ ἂν βούλοιο ἐρέσθαι. λέγε δή μοι, ἔφη, ἤδη πώποτε καλέσαντός σου οὐκ ἦλθον; εὐφήμει, ἔφη ὁ Κῦρος. ἀλλ' ὑπακούων σχολῇ ὑπήκουσα; οὐδὲ τοῦτο. προσταχθὲν δέ τι ἤδη σοι, οὐκ ἔπραξα; οὐκ αἰτιῶμαι, ἔφη. ὃ δὲ πράττοιμι, ἔστιν ὅτι πώποτε οὐ προθύμως ἢ οὐχ ἡδομένως πράττοντά με κατέγνως; τοῦτο δὴ πάντων ἥκιστα, ἔφη ὁ Κῦρος. τίνος μὴν ἕνεκα, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Κῦρε, Χρυσάντας σε ἔπεισεν ὥστε εἰς τὴν τιμιωτέραν ἐμοῦ χώραν ἱδρυθῆναι; ἦ λέγω, ἔφη ὁ Κῦρος; πάντως, ἔφη ὁ Ὑστάσπας. καὶ σὺ αὖ, οὐκ ἀχθεσθήσῃ μοι ἀκούων τἀληθῆ. ἡσθήσομαι μὲν οὖν, ἔφη, ἢν εἰδῶ ὅτι οὐκ ἀδικοῦμαι. Χρυσάντας τοίνυν, ἔφη, οὑτοσί, πρῶτον μὲν οὐ κλῆσιν ἀνέμενεν, ἀλλὰ πρὶν καλεῖσθαι, παρῆν τῶν ἡμετέρων ἕνεκα· ἔπειτα δὲ οὐ τὸ κελευόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι αὐτὸς γνοίη ἄμεινον εἶναι πεπραγμένον ἡμῖν, τοῦτο ἔπραττεν. ὁπότε δὲ εἰπεῖν τι δέοι εἰς τοὺς συμμάχους, ἃ μὲν ἐμὲ ᾤετο πρέπειν λέγειν, ἐμοὶ συνεβούλευεν. ἃ δὲ ἐμὲ αἴσθοιτο, βουλόμενον μὲν εἰδέναι τοὺς συμμάχους, αὐτὸν δέ με αἰσχυνόμενον περὶ ἐμαυτοῦ λέγειν, ταῦτα οὗτος λέγων ὡς ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο. ὥστ' ἔν γε τούτοις, τί κωλύει αὐτὸν, καὶ ἐμοῦ, ἐμοὶ κρείττονα εἶναι; καὶ ἑαυτῷ μὲν, ἀεί φησι πάντα τὰ παρόντα ἀρκεῖν. ἐμοὶ δὲ ἀεὶ φανερός ἐστι σκοπῶν, τί ἂν προσγιγνόμενον ὀνήσειεν. ἐπί τε τοῖς ἐμοῖς καλοῖς, μᾶλλον ἐμοῦ ἀγάλλεται καὶ ἥδεται. πρὸς ταῦτα ὁ Ὑστάσπας εἶπε· νὴ τὴν Ἥραν, ὦ Κῦρε, ἥδομαί γε ταῦτά σε ἐρωτήσας. τί μάλιστα, ἔφη ὁ Κῦρος; ὅτι κἀγὼ πειράσομαι ταῦτα ποιεῖν. ἓν μόνον, ἔφη, ἀγνοῶ, πῶς ἂν εἴην δῆλος χαίρων ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς. πότερον κροτεῖν δεῖ τὼ χεῖρε, ἢ γελᾶν, ἢ τί ποιεῖν. καὶ ὁ Ἀρτάβαζος εἶπεν· ὀρχεῖσθαι δεῖ τὸ Περσικόν. ἐπὶ τούτοις μὲν δὴ γέλως ἐγένετο. προϊόντος δὲ τοῦ συμποσίου, ὁ Κῦρος τὸν Γωβρύαν ἐπήρετο· εἰπέ μοι, ἔφη ὦ Γωβρύα. νῦν ἂν δοκεῖς ἥδιον τῷ δεῖνι τὴν θυγατέρα δοῦναι, ἢ ὅτε τὸ πρῶ-

τον

τερον ὑμῖν συνεγένου; οὐκοῦν, ἔφη ὁ γωβρύας, κἀγὼ τἀληθῆ λέγω; ναὶ δί', ἔφη ὁ κῦρος, ὡς ψευδομένου γε οὐδεμία ἐρώτησις δεῖται. εὖ τοίνυν, ἔφη, ἴσθι, ὅτι νῦν ἂν πολὺ ἥδιον. ἦ καὶ ἔχοις ἄν, ἔφη ὁ κῦρος, εἰπεῖν διότι; ἔγωγε. λέγε δή. ὅτι τότε μὲν ἑώρων τοὺς πόνους καὶ τοὺς κινδύνους εὐθύμως αὐτοὺς φέροντας. νῦν δὲ ὁρῶ αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ σωφρόνως φέροντας. δοκεῖ δέ μοι, ὦ κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά. τὰ μὲν γάρ, ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. καὶ ὁ κῦρος εἶπεν· ἤκουσας, ὦ ὑστάσπα, γωβρύου τὸ ῥῆμα; ναὶ μὰ δί', ἔφη. καὶ ἐὰν πολλά τοιαῦτά γε λέγῃ, πολὺ μᾶλλόν με τῆς θυγατρὸς μνηστῆρα λήψεται, ἢ ἐὰν ἐκπώματα πολλά μοι ἐπιδεικνύῃ. ἦ μήν, ἔφη ὁ γωβρύας, πολλά γέ μοί ἐστι τοιαῦτα συγγεγραμμένα, ὧν ἐγώ σοι οὐ φθονήσω, ἢν τὴν θυγατέρα μου γυναῖκα λαμβάνῃς. τὰ δ' ἐκπώματα, ἔφη, ἐπειδὴ οὐκ ἀνέχεσθαί μοι φαίνῃ, οὐκ οἶδ' εἰ χρυσάντᾳ τούτῳ δῶ, ἐπεὶ καὶ τὴν ἕδραν σου ὑφήρπασε. καὶ μὴν δή, ἔφη ὁ κῦρος, ὦ ὑστάσπα, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ παρόντες, ἢν ἐμοὶ λέγητε, ὅταν τις ὑμῶν γαμεῖν ἐπιχειρήσῃ, γνώσεσθε ὁποῖός τις κἀγὼ συνεργὸς ὑμῖν ἔσομαι. καὶ ὁ γωβρύας εἶπεν· ἢν δέ τις ἐκδοῦναι βούλοιτο θυγατέρα, πρὸς τίνα δεῖ λέγειν; πρὸς ἐμέ, ἔφη ὁ κῦρος, καὶ τοῦτο. πάνυ γάρ, ἔφη, δεινός εἰμι ταύτην τὴν τέχνην. ποίαν; ἔφη ὁ χρυσάντας; τὸ γνῶναι ὁποῖος ἂν γάμος ἑκάστῳ συναρμόσειε. καὶ ὁ χρυσάντας ἔφη· λέγε δὴ πρὸς τῶν θεῶν ποίαν τινά μοι γυναῖκα οἴει συναρμόσειν κάλλιστα; πρῶτον μέν, ἔφη, μικράν. μικρὸς γὰρ καὶ αὐτὸς εἶ. ἢν δὲ μεγάλην γαμήσεις, ἤν ποτε βούλῃ αὐτὴν ὀρθὴν φιλῆσαι, προσάλλεσθαι δεήσει ὡς τὰ κυνάρια. τοῦτο μὲν δή, ἔφη, ὀρθῶς προνοεῖς. καὶ γὰρ οὐδ' ὁπωστιοῦν ἁλτικός εἰμι. ἔπειτα δ', ἔφη, σιμὴ ἄν σοι ἰσχυρῶς συμφέροι. πρὸς τί δὴ αὖ τοῦτο; ὅτι, ἔφη, σὺ γρυπὸς εἶ. πρὸς οὖν τὴν σιμότητα σάφ' ἴσθι, ὅτι ἡ γρυπότης ἄριστα προσαρμόσει. λέγεις σύ, ἔφη, ὡς καὶ τῷ εὖ δεδειπνηκότι, ὥσπερ καὶ ἐγὼ νῦν, ἄδειπνος ἂν συναρμόζοι. ναὶ μὰ δί', ἔφη ὁ κῦρος. τῶν μὲν γὰρ μεστῶν γρυπὴ ἡ γαστὴρ γίγνεται· τῶν δὲ ἀδείπνων, σιμή. καὶ ὁ χρυσάντας ἔφη· ψυχρῷ δ' ἂν πρὸς τῶν θεῶν βασιλεῖ, ἔχοις ἂν εἰπεῖν, ποία τις συνοίσει; ἐνταῦθα μὲν δὴ ὅ τε κῦρος ἐξεγέλασε, καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως. γελώντων δὲ ἅμα, εἶπεν ὁ ὑστάσπας· πολύ γε, ἔφη, μάλιστα τοῦτό σου, ὦ κῦρε, ζηλῶ ἐν τῇ βασιλείᾳ. τὸ ποῖον; ἔφη ὁ κῦρος; ὅτι δύνασαι καὶ ψυχρὸς ὤν, γέλωτα παρέχειν. καὶ ὁ κῦρος εἶπεν· ἔπειτ' οὐκ ἂν πρίαιό γε παμπόλλου, ὥστε σοι ταῦτα εἰρῆσθαι καὶ ἀπαγγελθῆναι παρ' ᾗ εὐδοκιμεῖν βούλει, ὅτι ἀστεῖος εἶ; καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω διεσκώπτοντο. μετὰ δὲ ταῦτα, τιγράνῃ μὲν ἐξήνεγκε γυναικεῖον κόσμον, καὶ ἐκέλευσε τῇ γυναικὶ δοῦναι, ὅτι ἀνδρείως συνεστρατεύετο τῷ ἀνδρί. ἀρταβάζῳ δὲ χρυσοῦν ἔκπωμα· τῷ δὲ ὑρκανίῳ, ἵππον. καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλὰ ἐδωρήσατο. σοὶ δέ, ἔφη, ὦ γωβρύα, δώσω ἄνδρα τῇ θυγατρί. οὐκοῦν ἐμέ, ἔφη ὁ ὑστάσπας, δώσεις, ἵνα καὶ τὰ συγγράμματα λάβω. ἦ καὶ ἔστι σοι, ἔφη ὁ κῦρος, οὐσία ἀξία τῶν τῆς παιδός; νὴ δί', ἔφη, πολλαπλασίων μὲν οὖν χρημάτων. καὶ ποῦ, ἔφη ὁ κῦρος, ἔστι σοι αὕτη ἡ οὐσία; ἐνταῦθα, ἔφη, ὅπου περ καὶ σὺ κάθησαι φίλος ὢν ἐμοί. ἀρκεῖ μοι, ἔφη ὁ γωβρύας. καὶ εὐθὺς ἐκτείνας τὴν δεξιάν, δίδου, ἔφη, ὦ κῦρε. δέχομαι

γὰρ

mum nobiscum congressus es? Num etiam ego, inquit Gobryas, uera loquar? Ita mehercule, inquit Cyrus, utpote quod NVLLI interrogationi mendacio opus est. Certò igitur, inquit, scito me nunc multo libentius. Possis ne etiam, inquit Cyrus, dicere quamobrem? Possum equidem. Dic igitur. Quoniã tum equidem aspiciebam ipsos æquo animo tolerare labores ac pericula, nunc uerò eosdem uideo res secundas temperanter ferre. Videturq; mihi Cyre, DIFFICILIVS inuenire uirum qui bona pulchrè ferat, quàm qui mala. Altera enim in contumeliam multos, altera omnes in intemperantiam agunt. Et Cyrus inquit: Audistí ne Hystaspa uerbum Gobryæ? Ita, inquit, mehercule. Quod si multa loquatur huiusmodi multò magis me capiet filiæ suæ procum, quàm si multa mihi pocula ostentet. Profectò, inquit Gobryas, multa mihi sunt literis mandata huiusmodi, quæ tibi non inuidebo si filiam meam ceperis uxorem: pocula uerò quoniam mihi non uideris admittere, nescio an Chrysantæ huic das, quoniam & ipse tuam sellam subripuit. Atqui, inquit Cyrus, o Hystaspa, & uos alij qui adestis, si mihi dixeritis cum quis uestrûm nubere tentauerit, cognoscetis qualis etiam ego adiutor uobis futurus sim. Ad quem Gobryas respondit: Sed si quis tradere uult filiam, cui dicere oportet? Mihi, inquit Cyrus, etiã hoc. hanc enim artem egregiè calleo. Quam enim? inquit Chrysantas. Cognoscere scilicet quod matrimonij cuique conueniat. Et Chrysantas respondit: Dic igitur per deos, quam mihi uxorem putas pulcherrimè conuenire? Primum, inquit Cyrus, paruam: paruus enim es etiam ipse. Nam si magnam ducas uxorem, ubi quandoque uelis eam rectam osculari, prosilire te oportebit quemadmodum catellos. Hoc, inquit Chrysantas, rectè prouides. Etenim nullo modo prorsus ad saltum sum aptus. Deinde, inquit, sima tibi uxor cõductura sit uehementer. Ad quid item hoc? Quoniam, inquit, tu es adunco naso: ad simitatem uero nasi subcuruitas, ut non te lateat, optimè accommodatur. Dicis tu, inquit, ut cum bene cœnato, quemadmodum nunc ego sum, incœnata cõueniat? Ita medius fidius, inquit Cyrus. Nam plenorum uenter fit aduncus, incœnatorum aũt simus. Ad quem respondit Chrysantas: Frigido autẽ regi possis ne dicere per deos, cuiusmodi uxor conductura sit? Et hic quidem tum Cyrus risit, tum alij. Quibus simul ridentibus inquit Hystaspas: Multo equidem maximè ob hanc rem tibi inuideo in imperio. Ob quam? inquit Cyrus. Quod potes etiam frigidus risum præbere. Et Cyrus inquit: Postea nolis emere plurimi, ut abs te hæc dicta essent & ei nunciata, apud quam uis in precio haberi te esse urbanum? Et his dicterijs ita utebantur. Postea uerò Tigrani extulit mundum muliebrem, quẽ iussit uxori ut daret, quoniã fortiter in re militari se gesserit cum uiro. Artabazo uerò aureum poculum, Hyrcanio autem equum, aliaq; permulta ac pulchra largitus est. Tibi autem, inquit, o Gobrya, uirũ filiæ tuæ dabo. Ergo, inquit Hystaspas, me dabis, quò commentaria quoq; accipiam. Num, inquit Cyrus, tibi res est digna rebus puellæ? Ita, inquit, per Iouem multò plurium pecuniarum. Et ubi est, inquit Cyrus, ista tibi res? Hic, respondit Hystaspas, ubi etiam ipse sedes qui mihi amicus es. Sufficit mihi, inquit Gobryas. Et continuò dextram cum extendisset: Da, inquit, Cyre. Admitto

enim,

enim. Et Cyrus Hystaspæ dextram capiens, dedit Gobriæ. Ille autem excepit. Exhinc multa atque pulchra dona dedit Hystaspæ, quò ea puellæ mitteret. Chrysantam uerò ad se tractum osculatus est. Atque Artabazus inquit: Per deum Cyre, non similis auri & mihi poculum dedisti & Chrysantæ dono. Verùm tibi etiam, inquit, dabo. Quæsiuit ille. Quando? Ad trigesimum, inquit, annū. Itaq; sic te parato ut expectaturū, & non ut moriturum. Et tum quidem conuiuium hoc pacto desijt. Ii uerò cum surrexissent, surrexit item Cyrus, & eos deduxit ad fores usque. Postridie uerò eius diei dimisit socios quosque domum pro uoluntate sua, his exceptis quicunq; habitare apud se uellent: quibus & agrum dedit & ædis, quæ omnia hac etiam tempestate posteri eorum qui remansere, possident. Hi autem sunt maiore ex parte Medi & Hyrcanij. Eos uerò qui abirent, cum plurimis muneribus donauisset, fecissetq; ne quid expostularent, & principes et milites dimisit. Exhinc distribuit inter milites suos pecunias quascunque ex Sardibus ceperat. Atque ijs qui denis millibus præessent, eorumq; ministris electas pecunias dedit pro dignitate cuiusque, alias uerò distribuit. Et pecuniarum parte data præfecto cuique denorum millium, his permisit earum tributionem, quemadmodum ipse illis tribuerat. Dederunt autem alias pecunias singuli principes, singulos eos dijudicantes magistratus quibus ipsi præessent: ultimas autem pecunias hi qui senis præerant, pro iudicio suo cuique priuato dedere pro dignitate. Et ita omnes iustam portionem acceperūt. Vbi uerò pecunias accepissent quæ tum datæ sunt, quidam huiusmodi uerba de Cyro loquebantur: Certe multas ipse pecunias habet, qui singillatim nobis tot dedit. Alij autem dicebant: Quas multas pecunias habet? ingenium Cyri non tale est ut ditari omnino uelit, sed dando magis lætatur quàm possidendo. Quæ uerba cùm accepisset, & eas de se opiniones, collegit & amicos & præcipuos omnis, atque in hunc modum loquutus est.

CYRI CONCIO.

Viri amici, uidi equidem iam homines qui uideri uolunt plura possidere quàm habeant, rati hi quidem liberaliores ita apparere: at hi uidentur mihi secus trahi quàm uolunt. Nam cum is qui uidetur habere multas pecunias, minus pro dignitate facultatum amicis prodest, illiberalitatis nomē subit, mea quidē sententia. Sunt etiam qui latère alios uolunt, quantū ipsi habeāt. Improbi igitur etiam hi uidentur mihi esse in amicos. Nam quoniam quas ipsi pecunias habeant ignoratur, sæpe indigentes amici socijs minus nunciant, sed decipiuntur. Simplicis autem apertissimiq; uiri mihi uidetur esse, qui manifestata re, ex hac exercetur circa æquum & bonum. Ego igitur ostendere uobis uolo, quæ mihi sunt omnia, quæcunque possunt uideri. Quæcunque autem uideri non possunt, ea narrabo. Quæ loquutus, alia quidem bona ostendebat, quæ multa pulchraque possidebat. Quæ autem reposita erant, ut quæ uideri facile non possent, ea enarrabat. Postremò ita dixit: Hæc, ô uiri amicissimi, omnia oportet uos arbitrari non magis mea esse quàm etiam uestra. Ego enim hæc congero, neq; ut ipse impediam, neq; ut ipse consu-

γάρ. καὶ ὁ κῦρος λαβὼν τὴν τοῦ ὑστάσπου δεξιὰν, ἔδωκε τῷ γωβρύᾳ. ὁ δ' ἐδέξατο. ἐκ δὲ τούτου πολλά τε καὶ καλὰ ἔδωκε δῶρα τῷ ὑστάσπᾳ, ὅπως τῇ παιδὶ πέμψειεν. χρυσάνταν δ' ἐφίλησε προσαγαγόμενος. καὶ ὁ ἀρτάβαζος εἶπε· μὰ δί', ἔφη, ὦ κῦρε, οὐχ ὁμοίου γε χρυσοῦ, ἐμοί τε τὸ ἔκπωμα δέδωκας, καὶ χρυσάντᾳ τὸ δῶρον. ἀλλὰ καὶ σοί, ἔφη, δώσω. ἐπήρετο ἐκεῖνος, πότε; εἰς τριακοστὸν, ἔφη, ἔτος. ὡς ἀναμενοῦντος, ἔφη, καὶ οὐκ ἀποθανουμένου, οὕτω παρασκεύαζε. καὶ τότε μὲν δὴ οὕτως ἔληξεν ἡ σκηνή. ἐξανισταμένων δ' αὐτῶν, ἐξανέστη καὶ ὁ κῦρος, καὶ συμπροὔπεμψεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς θύρας. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοὺς ἐθελουσίους συμμάχους γενομένους, ἀπέπεμπεν οἴκαδε ἑκάστους, πλὴν ὅσοι αὐτῶν οἰκεῖν ἐβούλοντο παρ' αὐτῷ, τούτοις δὲ χώραν καὶ οἴκους ἔδωκε. καὶ νῦν ἔτι ἔχουσιν οἱ τῶν καταμεινάντων τούτων τότε ἀπόγονοι, πλεῖστοι δ' εἰσὶ μήδων καὶ ὑρκανίων. τοῖς δ' ἀπιοῦσι δωρησάμενος πολλὰ, καὶ ἀμέμπτους ποιησάμενος, καὶ ἄρχοντας καὶ στρατιώτας ἀπέπεμψατο. ἐκ τούτου δὴ διέδωκε καὶ τοῖς περὶ ἑαυτὸν στρατιώταις τὰ χρήματα, ὅσα ἐκ σάρδεων ἔλαβε. καὶ τοῖς μὲν μυριάρχοις καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ὑπηρέταις, ἐξαίρετα ἐδίδου, πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ. τὰ δ' ἄλλα διένειμε. καὶ τὸ μέρος ἑκάστῳ δοὺς τῶν μυριάρχων, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς διανέμειν, ὥσπερ αὐτὸς ἐκείνοις διένειμεν. ἐδίδοσαν δὲ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα ἄρχων ἄρχοντας τοὺς ὑφ' ἑαυτῷ δοκιμάζων. τὰ δὲ τελευταῖα οἱ ἑξάδαρχοι, τοὺς ὑφ' ἑαυτοῖς ἰδιώτας δοκιμάσαντες, πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ ἔδοσαν. καὶ οὕτω πάντες ἐλάμβανον τὸ δίκαιον μέρος. ἐπειδὴ δὲ εἰλήφεσαν τὰ τότε δοθέντα, οἱ μέν τινες ἔλεγον περὶ τοῦ κύρου τοιάδε· ἦ που αὐτός γε πολλὰ ἔχει, ὅπου γε καὶ ἡμῶν ἑκάστῳ τοσαῦτα δέδωκεν. οἱ δέ τινες αὐτῶν ἔλεγον, ποῖα πολλὰ ἔχει; οὐχ ὁ κύρου τρόπος τοιοῦτος, ὅλως χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ διδοὺς μᾶλλον ἢ κτώμενος ἥδεται. αἰσθανόμενος δὲ ὁ κῦρος, τούτους τοὺς λόγους καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτοῦ, συνέλεξε τοὺς φίλους τε καὶ τοὺς ἐπικαιρίους ἅπαντας, καὶ ἔλεξεν ὧδε.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΥΡΟΥ.

Ἄνδρες φίλοι, ἑώρακα μὲν ἤδη ἀνθρώπους, οἳ βούλονται δοκεῖν πλείω κεκτῆσθαι, ἢ ἔχουσιν, ἐλευθεριώτεροι ἂν οἰόμενοι οὕτω φαίνεσθαι. ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν, ἔφη, οὗτοι, τοὔμπαλιν οὗ βούλονται ἐφέλκεσθαι. τὸ γὰρ πολλὰ δοκοῦντα ἔχειν, μὴ κατ' ἀξίαν τῆς οὐσίας φαίνεσθαι ὠφελοῦντα τοὺς φίλους, ἀνελευθερίαν ἔμοιγε δοκεῖ περιάπτειν. εἰσὶ δ' αὖ, ἔφη, οἳ λεληθέναι βούλονται, ὅσα ἂν ἔχωσι. πονηροὶ οὖν καὶ οὗτοι τοῖς φίλοις ἔμοιγε δοκοῦσιν εἶναι. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι τὰ ὄντα πολλάκις δεόμενοι, οὐκ ἐπαγγέλλουσιν οἱ φίλοι τοῖς ἑταίροις, ἀλλ' ἀπατῶνται. ἁπλουστάτου δέ μοι, ἔφη, δοκεῖ εἶναι, τὸ τὴν δύναμιν φανερὰν ποιήσαντα, ἐκ ταύτης ἀγωνίζεσθαι περὶ καλοκἀγαθίας. κἀγὼ οὖν, ἔφη, βούλομαι ὑμῖν, ὅσα μὲν οἷόν τ' ἐστὶν ἰδεῖν τῶν ἐμοὶ ὄντων δεῖξαι. ὅσα δὲ μὴ οἷόν τε ἰδεῖν διηγήσασθαι. ταῦτα εἰπὼν, τὰ μὲν ἐδείκνυε πολλά τε καὶ καλὰ κτήματα· τὰ δὲ κείμενα ὡς μὴ ῥᾴδια εἶναι ἰδεῖν διηγεῖτο. τέλος δ' εἶπεν ὧδε· ταῦτα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἅπαντα δεῖ ὑμᾶς οὐδὲν μᾶλλον ἐμὰ ἡγεῖσθαι, ἢ καὶ ὑμέτερα. ἐγὼ γάρ, ἔφη, ταῦτα ἀθροίζω, οὐθ' ὅπως αὐτὸς καταδαπανήσω, οὐθ' ὅπως αὐτὸς κατα-

κατατρίψω (οὐ γὰρ ἂν δυναίμην) ἀλλ' ὅπως ἔχω ἀεὶ τῷ ὑμῶν καλόν τι ποιοῦντι διδόναι· καὶ ὅπως ἤν τις ὑμῶν ἑνός του ἐνδεῖσθαι νομίσῃ, πρὸς ἐμὲ ἐλθὼν λάβῃ οὗ ἂν ἐνδεὴς τυγχάνῃ ὤν. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐλέχθη. ἡνίκα δὲ ἤδη αὐτῷ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τὰ ἐν Βαβυλῶνι ὡς καὶ ἀποδημεῖν, συνεσκευάζετο τὴν εἰς Πέρσας πορείαν, καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγγελλεν. ἐπεὶ δ' ἐνόμισεν ἱκανὰ ἔχειν ὧν ᾤετο δεήσεσθαι, οὕτω δὴ ἀνεζεύγνυε. διηγησόμεθα δὲ καὶ ταῦτα, ὡς πολύστολος ὤν, εὐτάκτως μὲν κατεσκευάζετο, καὶ πάλιν ἀνεσκευάζετο. κατεχωρίζετο δὲ ταχὺ ὅπου δέοι. ὅπου γὰρ ἂν στρατοπεδεύηται βασιλεύς, σκηνὰς μὲν δὴ ἔχοντες πάντες, οἱ ἀμφὶ βασιλέα στρατεύονται καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. εὐθὺς δὲ τοῦτο ἐνόμιζε Κῦρος, πρὸς ἕω βλέπουσαν ἵστασθαι τὴν σκηνήν. ἔπειτα ἔταξε πρῶτον μὲν πόσον δεῖ ἀπολιπόντας σκηνοῦν τοὺς δορυφόρους τῆς βασιλικῆς σκηνῆς. ἔπειτα σιτοποιοῖς μὲν χώραν ἀπέδειξε τὴν δεξιάν, ὀψοποιοῖς δὲ τὴν ἀριστεράν, ἵπποις δὲ τὴν δεξιάν, ὑποζυγίοις δὲ τοῖς ἄλλοις τὴν ἀριστεράν. καὶ τἆλλα δὲ διετέτακτο, ὥστε εἰδέναι ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ χώραν καὶ μέτρῳ καὶ τόπῳ. ὅταν δὲ ἀνασκευάζωνται, συντίθησι μὲν ἕκαστος σκεύη, οἷς περ τέτακται χρῆσθαι. ἀνατίθενται δ' αὖ ἄλλοι ἐπὶ τὰ ὑποζύγια. ὥσθ' ἅμα μὲν πάντες ἔρχονται οἱ σκευαγωγοί, ἐπὶ τὰ τεταγμένα ἄγειν· ἅμα δὲ πάντες ἀνατιθέασιν ἐπὶ τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος. οὕτω δὴ ὁ αὐτὸς χρόνος, ἀρκεῖ μιᾷ τε σκηνῇ καὶ πάσαις ἀνῃρῆσθαι. ὡσαύτως οὕτως ἔχει καὶ περὶ κατασκευῆς καὶ περὶ τοῦ πεποιῆσθαι δὲ τὰ ἐπιτήδεια πάντα ἐν καιρῷ, ὡσαύτως διατέτακται ἑκάστοις τὰ ποιητέα. καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ ἑνί τε μέρει καὶ πᾶσι πεποιῆσθαι. ὥσπερ δὲ οἱ περὶ τὰ ἐπιτήδεια θεράποντες, χώραν εἶχον τὴν προσήκουσαν ἕκαστοι, οὕτω καὶ οἱ ὁπλοφόροι αὐτῷ ἐν τῇ στρατοπεδεύσει χώραν τε εἶχον τὴν τῇ ὁπλίσει ἑκάστῃ ἐπιτηδείαν. καὶ ᾔδεσαν ταύτην ὁποία ἦν, καὶ ἐπ' ἀναμφισβήτητον πάντες κατεχωρίζοντο. καλὸν μὲν γὰρ ἡγεῖτο ὁ Κῦρος καὶ ἐν οἰκίᾳ εἶναι ἐπιτήδευμα τὴν εὐθημοσύνην. ὅταν γάρ τις του δέηται, δῆλόν ἐστιν ὅποι δεῖ ἐλθόντα λαβεῖν. πολὺ δὲ ἔτι κάλλιον ἐνόμιζε τὴν τῶν στρατιωτικῶν φυλῶν εὐθημοσύνην εἶναι. ὅσῳ τε ὀξύτεροι οἱ καιροί, τῶν εἰς τὰ πολεμικὰ χρήσεων, καὶ μείζω τὰ σφάλματα τὰ ἀπὸ τῶν ὑστεριζόντων ἐν αὐτοῖς. ἀπὸ δὲ τῶν ἐν καιρῷ παραγινομένων, πλείστου ἄξια τὰ κτήματα ἑώρα γινόμενα ἐν τοῖς πολεμικοῖς. διὰ ταῦτα οὖν καὶ ἐπεμέλετο ταύτης τῆς εὐθημοσύνης μάλιστα. καὶ αὐτὸς μὲν δὴ πρῶτον ἑαυτὸν ἐν μέσῳ κατετίθετο τοῦ στρατοπέδου, ὡς ταύτης τῆς χώρας ἐχυρωτάτης οὔσης. ἔπειτα δὲ τοὺς μὲν πιστοτάτους, ὥσπερ εἰώθει, περὶ ἑαυτὸν εἶχε. τούτων δὲ ἐν κύκλῳ ἐχομένους ἱππέας τ' εἶχε, καὶ ἁρματηλάτας. καὶ γὰρ τούτους ἐχυρᾶς ἐνόμιζε χώρας δεῖσθαι. ὅτι σὺν οἷς μάχονται ὅπλοις, οὐδὲν πρόχειρον ἔχοντες τούτων στρατοπεδεύονται. ἀλλὰ πολλοῦ χρόνου δέονται εἰς τὴν ἐξόπλισιν, εἰ μέλλουσι χρησίμως ἐξοίσειν. ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἐν ἀριστερᾷ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων, πελτασταῖς χώρα ἦν. τοξοτῶν δ' αὖ χώρα, ἡ πρόσθεν ἦν καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων. ὁπλίτας δὲ καὶ τοὺς τὰ μεγάλα γέρρα ἔχοντας, κύκλῳ πάντων εἶχεν, ὥσπερ τεῖχος, ὅπως καὶ εἰ δέοι τι ἐνσκευάζεσθαι τοὺς ἱππέας, οἱ μονιμώτατοι πρόσθεν ὄντες, πρὸ-

consumam (nec enim possum id facere) sed quò habeam quod sim ei daturus, qui è uobis pulchri aliquid fecerit: & quò si quis uestrûm existimauerit rei alicuius indigere, si ad me ueniat, accipiat quod ei sit opus. Et hæc sane dicta sunt ita. Sed ubi iam ei uisum res Babylone pulchre habere, ita ut etiã abire posset, parauit reditũ in Persas, cumq; alijs praecepit. Vbi uero putauit satis ea habere, quibus egere futurum arbitrabatur, sic tandem digressus est etiam. Exponemus autem hæc, ut multus exercitus cum esset, pulchro ordine parabatur, ac rursus itineri accingebatur, atq; celeriter ponebatur quo in loco oporteret. Vbicunque enim castrametabatur rex, ibi uniuersus regis exercitus sese cum tabernaculis locat & æstate & hyeme. Cyrus autem continuò hoc solenne fecit, ut tabernaculum poneretur ex orientis regione. Deinde constituit, primum quidem quãtum abesse cum tabernaculis oporteret stipatores à regio tabernaculo. Dein dexterum locum assignauit ijs qui cibum facerent, sinistrum autem obsoniorum artificibus. Equis quoque dexterum locum, iumentis uero alijs sinistrum. Et reliqua constituta sunt ita, ut quisque sciret sedem suam & dimensione & loco. Cum uero iter rursus est faciundum, componit quisque ea uasa quibus utendum esse statutum est. Alij item ea ponunt in iumentis. Itaque ueniunt simul omnes qui agunt impedimenta ad agendum constituta. simul etiam omnes reponunt, quisque super sua iumenta. Sic igitur idem tempus satis est, ut & unum tabernaculum & omnia tollantur. Itidem sic habet etiam de apparatu, & de faciundis necessarijs omnibus tempestiue: eodem modo singulis constitutum est quæ facere oporteat. Ob quam quidem rem idem tempus sufficit & uni parti, & omnibus ad faciundum. Quemadmodum uero famuli qui erant ad res necessarias constituti, locum habebant conuenientem singuli, ita etiam armati eius in expeditione & habebant locum armaturæ accommodatum, & sciebant quis hic esset, & indubitato omnes se locabant. Perpulchrum sane arbitrabatur Cyrus, in ædibus quoq; esse aptæ locationis studium. Cum enim cuiquam re ulla est opus, liquidum est quò sit iturus ad eam accipiendam. Multò præterea pulchrius existimauit, si bene positæ essent tribus militares. Quò enim magis subita sunt tempora earum rerum quibus utendum est ad res bellicas, maiora etiam errata fiũt per eos qui in his cunctantur. Ab illis uero qui tempestiuè adsunt, uidebat utilitates fieri plurimi æstimandas in rebus bellicis, itaq; curam habebat huius ordinis maximè. Atque ipse Cyrus primum se in medio castrorum collocabat, ut potè qui locus munitissimus foret. Dein uiros maximè fidos, quemadmodum semper consueuit, circum se habebat. Secundum hos, in orbem; & equites habebat, & curruum ductores. Etenim his putabat opus esse loco munitissimo, quoniam quibus cum armis præliantur, nihil horum paratum expeditumq; habentes castrametantur, quin multo his tempore opus est ad se armandos, si utiliter sint exituri. In dextera autem ac sinistra & suipsius & equitum parte, locus erat scutatis constitutus. Sagittariorũ item locus & ante erat et post, tum ipsum, tũ etiã equites. Milites uero grauis armaturæ & qui magnas haberent cratis, circum omnis habebat ueluti murum, quò si quid oporteret parari milites, hi con-

bi constantißime aggreßi preberent ijs ad armandum securitatem. Accubabant aūt et in ordine quemadmodū milites grauis armaturæ, sic quoq; scutati ac sagittarij, quo etiā noctu si quid ei opus esset, sicut & milites ipsi parati sunt ad feriēdum cominus inuadentem, ita & sagittarij & iaculatores si qui adorirentur, præsto iacula sagittasq; torquerent pro his militibus. Habebant præterea signa omnes principes in tabernaculis. Sed ministri quemadmodum etiam in urbibus qui sciunt, prudentes sunt, plurimorum habitationes, præsertim præcipuorum: eodem quoque modo Cyri ministri, & sciebant in castris ducum loca, & signa cognoscebant quæ singulis essent quare si quo illorum Cyro opus esset, eum non quærebant, sed compendiosißime currebant ad singulos. Et quoniam nationes singulæ meræ essent, multo etiam magis erant manifestæ, & cum quis bene iussa seruaret, & si quis minus ageret quod iussum esset. Igitur cum ita illi haberent, censebat Cyrus si quis etiam inuaderet noctu aut die, inuadentes hostes tanquam in insidias in castra incidere. Atque ordinis militaris non hoc solum esse ducebat, si quis extendere phalangas facile poßit, aut restringere, aut ex cornu in phalanga redigere, aut ex dextra uel sinistra, aut à tergo apparentibus hostibus recte explicare: sed etiam distrahere cum opus sit, ordinarium præceptum existimabat: & quo pacto ponenda esset quælibet pars quo maxime esset utilis, & quomodo accelerandum ubi præuertere oporteat: hæc omnia ac similia periti ordinatiōis uiri esse arbitrabatur, atq; hæc omnia æque curabat. Præterea in itineribus, ad id quod accideret semper exercitu disposito pergebat. In castrametatione uero ut plurimum, quemadmodum dictum est, exercitum locabat. At ubi uenerunt in Mediæ regionem, diuertit Cyrus ad Cyaxarem. Qui ubi se inuicē sunt complexi, Cyrus primum inquit Cyaxari, ei & ædes Babylone electas esse, & regiam quo haberet etiā cum illuc iret, diuersorium tanquam in domum. Dein quoq; alia ei dona dedit & plurima & pulcherrima. At Cyaxares his quidem acceptis, ad eum filiam misit, quæ ferret & coronam auream, & armillas, & torquem, & stolam Medicam quàm fieri potuit pulcherrimam. Et puella quidem Cyrū coronabat. Cyaxares uero dixit: Do etiam tibi Cyre hanc ipsam uxorem quæ mea est filia. Tuus autem pater uxorem cepit filiam patris mei, ex qua ipse natus es. Hæc autem est, quam tu sæpe cum puer apud nos esses demulcebas: cumq; aliquis eam interrogaret cui nuberet, dicebat se Cyro nupturam. Præterea do etiam ipsi dotem uniuersam Mediam: nec enim mas filius mihi legitimus est. Cyaxares ita est loquutus. Ad quem Cyrus respondit: Verum Cyaxares & genus laudo, & puellam, & dona: sed hæc tibi nolo consentire unà cum patris mei matrisq; sententia. Quæ quidem Cyrus in hunc modum loquutus est, sed puellæ tamen hæc omnia dono dedit, quæcunq; arbitrabatur Cyaxari quoque grata fore. Et hæc cum fecisset, proficiscebatur in Persas. Sed ubi peruenit in Persarū fines, relicto alio agmine ipse unà cum amicis ad urbem pergebat, uictimas secum agens, quæ omnibus Persis satis essent & ad sacrificandum, & ad epulandum. Agebat etiā dona quæ decerēt & patrem, et matrem, & amicos alios: qualia itē forent pro magistratuū & senio-

παρέχοιεν αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν καθόπλισιν. ἐκάθευδον δὲ αὖ τῇ ἐν τάξει ὥσπερ οἱ ὁπλῖται, οὕτω δὲ καὶ οἱ πελτασταὶ καὶ οἱ τοξόται, ὅπως καὶ ἐκ τῶν νυκτῶν εἰ δέοι τι, ὥσπερ καὶ οἱ ὁπλῖται, παρεσκευασμένοι εἰσὶ παίειν τὸν εἰς χεῖρας ἰόντα, οὕτω καὶ οἱ ἀκοντισταί, εἴ τινες προσίοιεν, ἐξ ἑτοίμου ἀκοντίζοιεν καὶ τοξεύοιεν ὑπὲρ τῶν ὁπλιτῶν. εἶχον δὲ καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἄρχοντες ἐπὶ ταῖς σκηναῖς. οἱ δ' ὑπηρέται, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ σώφρονες, ἴσασι μὲν καὶ τῶν πλείστων τὰς οἰκήσεις, μάλιστα δὲ τῶν ἐπικαιρίων. οὕτω καὶ τῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις, τάς τε χώρας τὰς τῶν ἡγεμόνων, ἠπίσταντο οἱ Κύρου ὑπηρέται, καὶ τὰ σημεῖα ἐγίγνωσκον, ἃ ἑκάστοις ἦν. ὥστε ὅτου δέοιτο Κῦρος, οὐκ ἐζήτουν, ἀλλὰ τὴν συντομωτάτην ἐφ' ἕκαστον ἔθεον. καὶ διὰ τὸ εἰλικρινῆ ἕκαστα εἶναι, πολὺ μᾶλλον ἦν δῆλα, καὶ ὁπότε τις εὐτακτοίη, καὶ εἴ τις μὴ πράττοι τὸ προσταττόμενον. οὕτω δὴ ἐχόντων, ἡγεῖτο εἴ τις καὶ ἐπίθοιτο νυκτὸς ἢ ἡμέρας, ὥσπερ ἂν εἰς ἐνέδραν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐμπίπτειν. καὶ τὸ τακτικὸν δὲ εἶναι οὐ τοῦτο μόνον ἡγεῖτο, εἴ τις ἐκτεῖναι φάλαγγας εὐπόρως δύναιτο, ἢ βαθῦναι, ἢ ἐκ κέρατος εἰς φάλαγγα καταστῆσαι, ἢ ἐκ δεξιᾶς, ἢ ἀριστερᾶς, ἢ ὄπισθεν ἐπιφανέντων πολεμίων, ὀρθῶς ἐξελίξαι, ἀλλὰ καὶ διασπᾶν ὁπότε δέοι, τακτικὸν ἡγεῖτο. καὶ τὸ τιθέναι γε τὸ μέρος ἕκαστον, ὅπου μάλιστα ἐν ὠφελείᾳ ἂν εἴη. καὶ τὸ ταχύνειν δὲ ὅπου φθάσαι δέοι, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τακτικοῦ ἀνδρὸς ἐνόμιζεν εἶναι. καὶ ἐπεμελεῖτο τούτων πάντων ὁμοίως. καὶ ἐν μὲν ταῖς πορείαις πρὸς τὸ συμπῖπτον ἀεὶ διατάττων ἐπορεύετο. ἐν δὲ τῇ στρατοπεδεύσει ὡς τὰ πολλά, ὥσπερ εἴρηται, κατεχώριζεν. ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι γίγνονται κατὰ τὴν Μηδικήν, τρέπεται ὁ Κῦρος πρὸς Κυαξάρην. ἐπεὶ δὲ ἠσπάσαντο ἀλλήλους, πρῶτον μὲν δὴ ὁ Κῦρος εἶπε τῷ Κυαξάρῃ, ὅτι οἶκος αὐτῷ ἐξῃρημένος εἴη ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἀρχεῖα, ὅπως ἔχῃ, καὶ ὅταν ἐκεῖσε ἔλθῃ, εἰς οἰκεῖα κατάγεσθαι. ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλα δῶρα ἔδωκεν αὐτῷ πολλὰ καὶ καλά. ὁ δὲ Κυαξάρης ταῦτα μὲν ἐδέχετο. προσέπεμψε δὲ αὐτῷ τὴν θυγατέρα, στέφανόν τε χρυσοῦν, καὶ ψέλια φέρουσαν, καὶ στρεπτὸν καὶ στολὴν Μηδικήν, ὡς δυνατὸν καλλίστην. καὶ ἡ μὲν δὴ παῖς ἐστεφάνου τὸν Κῦρον. ὁ δὲ Κυαξάρης εἶπε· δίδωμι δέ σοι, ὦ Κῦρε, καὶ αὐτὴν ταύτην γυναῖκα, ἐμὴν οὖσαν θυγατέρα. καὶ ὁ σὸς δὲ πατὴρ ἔγημε τὴν τοῦ ἐμοῦ πατρὸς θυγατέρα, ἐξ ἧς σὺ ἐγένου. αὕτη δ' ἐστὶν, ἣν σὺ πολλάκις παῖς ὤν, ὅτε παρ' ἡμῖν ἦσθα, ἐτιθηνώσω. καὶ ὁπότε τις ἐρωτῴη αὐτήν, τίνι γαμοῖτο, ἔλεγεν ὅτι Κύρῳ. ἐπιδίδωμι δὲ αὐτῇ ἐγὼ καὶ φερνὴν Μηδίαν τὴν πᾶσαν. οὐδὲ γάρ ἐστί μοι ἄρρην παῖς γνήσιος. ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. ὁ δὲ Κῦρος ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ὦ Κυαξάρη, τό τε γένος ἐπαινῶ, καὶ τὴν παῖδα, καὶ δῶρα. βούλομαι δέ, ἔφη, σὺν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ καὶ τῇ τῆς μητρός, ταῦτά σοι συναινέσαι. εἶπε μὲν οὕτως ὁ Κῦρος. ὅμως δὲ τῇ παιδὶ πάντα ἐδωρήσατο ὁπόσα ᾤετο Κυαξάρῃ χαριεῖσθαι. ταῦτα δὲ ποιήσας εἰς Πέρσας ἐπορεύετο. ἐπεὶ δ' ἐπὶ τοῖς Περσῶν ὁρίοις ἐγένετο πορευόμενος, τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα αὐτοῦ κατέλιπεν. αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς φίλοις εἰς τὴν πόλιν ἐπορεύετο, ἱερεῖα μὲν ἄγων, ὡς πᾶσι Πέρσαις ἱκανὰ θύειν τε καὶ ἑστιᾶσθαι. δῶρα δὲ ἦγεν, οἷα μὲν ἔπρεπε τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρί, καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις, οἷα δ' ἔπρεπεν ἀρχαῖς καὶ γεραι-

γεραιτέροις καὶ τοῖς ὁμοτίμοις πᾶσιν. ἔδωκε δὲ καὶ πᾶ-
σι Πέρσαις καὶ Περσίσιν, ὅσαπερ καὶ νῦν ἔτι δίδωσιν,
ὅταν περ ἀφίκηται βασιλεὺς εἰς Πέρσας. ἐκ δὲ τούτου
συνέλεξε Καμβύσης τοὺς γεραιτέρους Περσῶν, καὶ τὰς ἀρ-
χάς, οἵπερ τῶν μεγίστων κύριοί εἰσι. παρεκάλεσε δὲ καὶ
Κῦρον, καὶ ἔλεξε τοιάδε· ἄνδρες Πέρσαι, καὶ σὺ ὦ Κῦρε,
ἐγὼ ἀμφοτέροις ὑμῖν εἰκότως εὔνους εἰμί. ὑμῶν μὲν γὰρ
βασιλεύω. σὺ δέ, ὦ Κῦρε, παῖς ἐμὸς εἶ. δίκαιος οὖν εἰμι,
ὅσα γιγνώσκειν δοκῶ ἀγαθὰ ἀμφοτέροις, ταῦτα εἰς τὸ
μέσον λέγειν. τὰ μὲν γὰρ παρελθόντα, ὑμεῖς μὲν Κῦρον
ηὐξήσατε, στράτευμα δόντες, καὶ ἄρχοντα τούτου αὐτὸν
καταστήσαντες. Κῦρος δὲ ἡγούμενος τούτου σὺν θεοῖς,
εὐκλεεῖς μὲν ὑμᾶς, ὦ Πέρσαι, ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐ-
ποίησεν, ἐντίμους δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάσῃ. τῶν δὲ συστρατευ-
σαμένων, τοὺς μὲν ἀρίστους καὶ πεπλούτικε· τοῖς δὲ πολ-
λοῖς μισθὸν καὶ τροφὴν παρεσκεύακεν. ἱππικὸν καταστή-
σας Περσῶν, πεποίηκε Πέρσαις καὶ πεδίων εἶναι μετουσίαν.
ἢν μὲν οὖν καὶ τὸ λοιπὸν οὕτω γιγνώσκητε, πολλῶν καὶ ἀγα-
θῶν αἴτιοι ἀλλήλοις ἔσεσθε. εἰ δὲ ἢ σὺ ὦ Κῦρε ἐπαρθεὶς ταῖς
παρούσαις τύχαις, ἐπιχειρήσεις καὶ Περσῶν ἄρχειν ἐπὶ
πλεονεξίᾳ ὥσπερ τῶν ἄλλων, ἢ ὑμεῖς, ὦ πολῖται, φθονή-
σαντες τούτῳ τῆς δυνάμεως, καταλύειν πειράσεσθε
τοῦτον τῆς ἀρχῆς, εὖ ἴστε ὅτι ἐμποδὼν ἀλλήλοις πολλῶν καὶ
ἀγαθῶν ἔσεσθε. ὡς οὖν μὴ ταῦτα γίγνηται, ἀλλὰ τἀγαθά,
ἐμοὶ δοκεῖ, ἔφη, θύσαντας ὑμᾶς κοινῇ καὶ θεοὺς ἐπιμαρ-
τυραμένους συνθέσθαι. σὲ μέν, ὦ Κῦρε, ἤν τις ἐπιστρατεύη-
ται χώρᾳ Περσίδι, ἢ Περσῶν νόμους διασπᾶν πειρᾶται,
βοηθήσειν παντὶ σθένει. ὑμᾶς δέ, ὦ Πέρσαι, ἤν τις ἢ ἀρχῆς
Κῦρον ἐπιχειρῇ καταπαύειν, ἢ ἀφίστασθαί τις τῶν ὑποχει-
ρίων, βοηθήσειν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς καὶ Κύρῳ καθ' ὅτι ἂν ἐπαγ-
γέλλῃ. καὶ ἕως μὲν ἂν ἐγὼ ζῶ, ἐμὴ γίγνεται ἡ ἐν Πέρσαις
βασιλεία. ὅταν δ' ἐγὼ τελευτήσω, δῆλον ὅτι Κύρου ἐὰν
ζῇ. καὶ ὅταν μὲν οὗτος ἀφίκηται εἰς Πέρσας, ὁσίως ἂν
ὑμῖν ἔχοι, τοῦτον θύειν τὰ ἱερὰ ὑπὲρ ὑμῶν, ἅπερ νῦν ἐ-
γὼ θύω. ὅταν δ' οὗτος ἔκδημος ᾖ, καλῶς ἂν οἶμαι ὑ-
μῖν ἔχειν, εἰ ἐκ τοῦ γένους, ὃς ἂν δοκῇ ὑμῖν ἄριστος εἶναι,
οὗτος τὰ τῶν θεῶν ἀποτελοίη. ταῦτα εἰπόντος Καμβύ-
σου, συνέδοξε Κύρῳ τε καὶ τοῖς Περσῶν τέλεσι. καὶ συν-
θέμενοι ταῦτα τότε, καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυράμενοι, οὕτω καὶ
νῦν ἔτι διαμένουσι ποιοῦντες πρὸς ἀλλήλους Πέρσαι τε
καὶ βασιλεύς. τούτων δὲ πραχθέντων, ἀπῄει ὁ Κῦρος.
ὡς δ' ἀπιὼν ἐγένετο ἐν Μήδοις, συνδόξαν τῷ πατρί,
γαμεῖ τὴν Κυαξάρου θυγατέρα, ἧς ἔτι καὶ νῦν λόγος ὡς
παγκάλου γενομένης. ἔνιοι δὲ τῶν λογοποιῶν λέγουσιν, ὡς
τὴν τῆς μητρὸς ἀδελφὴν ἔγημεν, ἀλλὰ γραῦς ἂν καὶ παν-
τάπασιν ἦν ἡ παῖς. γήμας δ' εὐθὺς ἔχων ἀνέζευγνυεν.
ἐπεὶ δ' ἐν Βαβυλῶνι ἦν, ἐδόκει αὐτῷ σατράπας ἤδη
πέμπειν ἐπὶ τὰ κατεστραμμένα ἔθνη. τοὺς μέντοι ἐν ταῖς
ἄκραις φρουράρχους, καὶ τοὺς χιλιάρχους τῶν κατὰ τὴν χώ-
ραν φυλακῶν, οὐκ ἄλλου ἢ ἑαυτοῦ ἐβούλετο ἀκούειν. ταῦ-
τα δὲ προεωρᾶτο, ἐννοῶν, ὅπως εἴ τις τῶν σατραπῶν ὑπὸ
πλούτου καὶ πλήθους ἀνθρώπων, ἐξυβρίσειε καὶ ἐπιχει-
ρήσειε μὴ πείθεσθαι, εὐθὺς ἀντιπάλους ἔχοι ἐν τῇ χώρᾳ.
ταῦτ' οὖν βουλόμενος πρᾶξαι, ἔγνω συγκαλέσαι πρῶ-
τον τοὺς ἐπικαιρίους, καὶ προειπεῖν ὅπως εἰδεῖεν, ἐφ' οἷς
ἴασιν οἱ ἰόντες. ἐνόμιζε γὰρ οὕτω ῥᾷον φέρειν ἂν αὐτούς.

ἐπεὶ

seniorũ homotimorũq; dignitate. Dabat preterea Per-
sis omnib. dona et maribus et fœminis, quæcũq; etiam
hac tẽpestate dãtur à rege quandocũq; in Persas ierit.
Ex huic collegit Cambyses Persarũ seniores atq; magi-
stratus, qui rerũ maximarũ ius habẽt. Inuitauit etiã Cy-
rum, ac tali est usus oratione: Viri Persæ, & tu Cyre fi-
li, ego utrisq; uobis, ut decet, sum beneuolus. Nã uobis
Persæ rex sum, tu aũt Cyre meus es filius. Itaq; meæ est
iustitiæ, quæcũq; uideor mihi nosse utrisq; uobis cõduce-
re, hæc ut in mediũ referã. Superioribus enim tempori-
bus uos Cyrũ amplificastis, quippe cui & exercitũ de-
deritis, & exercitus principẽ constitueritis. Huius au-
tem dux Cyrus pro deorũ benignitate inclytos uos, ô
Persæ, inter omnis homines reddidit, & in uniuersa A-
sia honestos. Eorũ uerò qui unà cũ ipso militiã obiere,
uiros optimatis etiã locupletauit. Multitudini uerò sti-
pendium uictumq; parauit, cõstitutoq; Persarũ equita-
tu reddidit Persas agrorũ itẽ participes. Si quidem igi-
tur in posterũ ita senseritis, eritis inuicẽ uobis autores
multarũ bonarumq; rerũ. Sin autem tu Cyre elatus se-
cundis rebus præsentibus, aggrediaris in Persas quoq;
pro auare imperium gerere quemadmodũ in alios, aut
uos ciues huius potentiæ inuidia tentabitis soluere hu-
ius imperiũ, debetis nõ esse nescij uos inuicẽ uobis fore
impedimẽto, quò minus rerũ plurimarũ bono perfrua-
mini. Quæ quidẽ mala ne fiant, sed bona potius, mihi ui-
detur ut per publicum sacrificium, perq; deorũ attesta-
tionẽ in hæc pacta cõueniatis. Te quidẽ, ô Cyre, si quis
aut regionem Persida bello appetierit, aut Persarũ le-
ges rescindere tentauerit, auxiliũ patriæ laturum omni-
bus uiribus. Vos autẽ, ô Persæ, si quis aut imperio Cyrũ
priuare aggrediatur, aut si subditorũ mancipiorũ quis-
quam defecerit, futuros auxilio & uobisipsis, & Cyro
ad quicquid hic præcipiat. Atq; donec ego in uiuis sum,
meum sit in Persis imperium: sed ubi ipse diem obiero,
regnũ scilicet erit Cyri si uixerit. Cumq; hic in Persas
uenerit, si religiose uobiscum se gesserit, ut hic sacra
pro uobis faciat, quæ nunc ipse sacrifico. Sed ubi hic
naturæ concesserit, rectè uobis consultum erit mea sen-
tẽtia, si ex genere qui uobis futurus optimus uideatur,
hic legitima dijs immortalibus persoluat. Quæ Camby-
ses cũ dixisset, probata sunt et Cyro & magistratibus
Persarũ. Atq; hæc ut tum pepigerũt, atq; deos attestati
sunt, ita etiã hac tempestate facere inuicẽ & Persæ &
rex perseuerãt. His aũt gestis abijt Cyrus. qui ubi uenit
in Medos, ex patris matrisq; sententia uxorẽ capit Cya-
xaris filiam, quæ fertur hoc etiã tempore fuisse pulcher-
rima. Etsi historici quidam tradunt, Cyrum matris so-
rorem duxisse uxorem: sed ea etiã anus fuisset omnino.
Continuo autem ubi cepit uxorem, eam secũ habens di-
scessit ex Media: qui ubi fuisset Babylone, uisum est ei
satrapas iam esse mittendos in gentis subiugatas. Atq;
eos quidem qui in arcibus præsidijs præerant, atq; mil-
lenarios quos præfecerat custodiæ regionis, noluit alij
parẽre quàm sibi. Hæc prospiciebat, quoniã cogitaret
ut si quis satraparum præ diuitijs atq; hominum multi-
tudine contumelia se esset affecturus, tentaturusq; mi-
nus parẽre, continuo in regione haberet qui aduersa-
rentur. Hæc igitur uolẽs agere, decreuit cõuocare pri-
mum præcipuos, eisq; prædicere ut scirent euntes quæ
erãt facturi: existimabat enim ita facile eos esse laturos.

 Vbi

Vbi autem aliquis esset cōstitutus princeps, taliaq́; sensisset, putabat Cyrus hæc illos laturos moleste, quippe qui arbitrarētur hæc facta esse propter ipsorū infidelitatem. Sic igitur uocatis illis in concionem, huiusmodi uerba loquutus est: Viri amici, sunt nobis in urbibus subiugatis præsidia præsidiorumq́; præfecti, quos tum reliquimus: & his ego abiens iussi ut aliā ad rem nullā essent curiosi, quàm ad seruādas urbis. Hos igitur à magistratu nolo amouere, quoniā bene imperata seruauere: sed alij satrapæ uidentur mihi mittendi qui imperēt habitantibus, quiq́; accepto tributo & præsidiarijs militibus dent stipendium, & aliud quodcūq; opus est soluant. Videtur etiam mihi è nobis hic agentibus quibuscunq; negocia præbeo, cum eos mitto acturos aliquid in has gentes, & agros tribuēdos illic esse & ædis, quò & tributum huc ad uos dent, & cum illuc eant, in propria habeant diuersoriū. Hæc loquutus est, deditq́; amicorum multis in omnibus subiugatis urbibus & ædis & subditos, & nunc etiam sunt illorū posteris qui hæc tum acceperunt agri, permanentes alij in alio solo: ipsi autem habitant apud regem. Oportet autem, inquit, ut satrapas euntis in has regiones talis ipsi cōsideremus, qui meminerint huc etiā mittere quicquid aut pulchri aut boni in quolibet solo sit, quo nos quoque qui hic sumus, participes simus bonorum omnium quæ ubique sunt. Etenim si quid uspiam periculi erit, nobis erit defendendum. Hæc loquutus Cyrus, tum quidem dicendi finem fecit. Dein uero quos ex amicis cognouit cupidos eūdi in dicta loca, electis ex his qui aptißimi esse uidebantur, eos misit satrapas. In Arabiam quidem Megabyzum, in Cappadociā Artabatā, in Phrygiam magnam Artacaman. In Lydiam uero et Ioniam Chrysantam, in Cariam Cadusium, ut Cares etiam petierunt: in Phrygiā uero quæ adiacet Hellespōto & Aeolidi, Pharnuchum. Ciliciæ autē Cypri & Paphlagonū, non misit Persas satrapas, quoniam ultro uisi sunt una secum bellum gessisse aduersus Babylona, tributa tamē ut hi quoque deferrent, ordinauit. Vt autem tum Cyrus constituit, sic item hoc tempore & sunt regis arcium custodiæ: & millenarij qui custodibus præsunt, à rege constituti sunt, descriptiq́; apud regem. Iussit præterea satrapis omnibus quos mittebat, ut pro uiribus ea omnia imitarentur, quæ ipsum facere uiderēt Et primùm quidem ut equites constituerent, aurigasq́; ex his Persis et socijs qui unà secuti sunt: & quicunq; agrū palatiaq́; cepissent, hos cogerēt ut ad fores irent, temperātiæq́; studerent, & sese utendū satrapæ præberēt si qua re opus esset: atq; ut filios qui nascerentur, instituerent ire ad fores, quemadmodum apud ipsum. Insuper ut satrapes educeret ad uenationem eos qui sunt ad fores: & ut satrapes ipse, & qui unà cum eo sunt res bellicas exercerent. Quicunq; autem, dixit, mihi reddiderit pro ratione potentiæ plurimos currus, plurimosq́; et optimos equites, hunc ego ut bonū socium bonumq; cōcustodem imperij, & Persarum & mei honoribus prosequar. Ad hæc præferantur apud uos quoque, quemadmodum apud me, uiri optimates cæteris in consessu. Et mensa etiam sit sicuti meà, quæ alat primum famulos, dein satis sit ornata ad impertiundum etiam amicis: & eum qui pulchrè aliquid fecerit, quotidie munerandum. Insuper hortos comparate, atque nutrite feras; & neq;

ἐπεὶ δὲ κατασταίη τις ἄρχων, καὶ αἰσθάνοιτο ταῦτα, χαλεπῶς ἂν ἐδόκουν αὐτῷ φέρειν, νομίζοντες δι' ἑαυτῶν ἀπιστίαν ταῦτα γενέσθαι. οὕτω δὴ συλλέξας, λέγει αὐτοῖς τοιάδε· ἄνδρες φίλοι, εἰσὶν ὑμῖν ἐν ταῖς κατεστραμμέναις πόλεσι, φρουροὶ καὶ φρούραρχοι, οὓς τότε κατελίπομεν. καὶ τούτοις ἐγὼ προστάξας, ἀπῆλθον, ἄλλο μὲν μηδὲν πολυπραγμονεῖν, τὰ δὲ τείχη διασῴζειν. τούτους μὲν οὖν οὐ παύσω τῆς ἀρχῆς, ἐπεὶ καλῶς διαπεφυλάχασι τὰ προσταχθέντα· ἄλλους δὲ σατράπας πέμψαι μοι δοκεῖ, οἵτινες ἄρξουσι τῶν ἐνοικούντων, καὶ τὸν δασμὸν λαμβάνοντες τοῖς τε φρουροῖς δώσουσι μισθόν, καὶ ἄλλο τελέσουσιν ὅ,τι ἂν δέῃ. δοκεῖ δέ μοι καὶ τῶν ἐνθάδε ὑμῶν, οἷς ἂν ἐγὼ πράγματα παρέχω, πέμπων πράξοντάς τι ἐπὶ ταῦτα ἔθνη, χώρας γενέσθαι καὶ οἴκους ἐκεῖ, ὅπως δασμοφορῆται αὐτοῖς δεῦρο ὅταν τε ἴωσιν ἐκεῖσε, εἰς οἰκεῖα ἔχωσι κατάγεσθαι. ταῦτα εἶπε, καὶ ἔδωκε πολλοῖς τῶν φίλων κατὰ πάσας τὰς καταστραφείσας πόλεις, οἴκους. καὶ νῦν εἰσιν ἔτι τοῖς ἀπογόνοις τῶν τότε λαβόντων αἱ χῶραι καταμένουσαι, ἄλλαι ἐν ἄλλῃ γῇ. αὐτοὶ δὲ οἰκοῦσι παρὰ βασιλεῖ. δεῖ δέ, ἔφη, τοὺς ἰόντας σατράπας ἐπὶ ταύτας τὰς χώρας τοιούτους ἡμᾶς σκοπεῖν, οἵτινες ὅ,τι ἂν ἐν τῇ γῇ ἑκάστῃ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ᾖ, μεμνήσονται καὶ δεῦρο ἀποπέμπειν, ὡς μετέχωμεν καὶ οἱ ἐνθάδε ὄντες, τῶν πανταχοῦ γιγνομένων ἀγαθῶν. καὶ γὰρ ἤν τί που δεινὸν γίγνηται, ὑμῖν ἔσται ἀμυντέον. ταῦτ' εἰπὼν, τότε μὲν ἔπαυσε τὸν λόγον. ἔπειτα δὲ οὓς ἐγίγνωσκε τῶν φίλων ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐπιθυμοῦντας ἰέναι, ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς δοκοῦντας ἐπιτηδειοτάτους εἶναι, ἔπεμπε σατράπας· εἰς Ἀραβίαν μὲν Μεγάβυζον, εἰς Καππαδοκίαν δὲ Ἀρταβάταν, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην, Ἀρτακάμαν· εἰς Λυδίαν δὲ καὶ Ἰωνίαν, Χρυσάνταν· εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν παρ' Ἑλλήσποντον καὶ Αἰολίδα, Φαρνοῦχον· Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγόνων οὐκ ἔπεμψε Πέρσας σατράπας, ὅτι ἑκόντες ἐδόκουν συστρατεύσασθαι ἐπὶ Βαβυλῶνα. δασμοὺς μέντοι συνέταξεν ἀποφέρειν καὶ τούτους. ὡς δὲ τότε Κῦρος κατεστήσατο, οὕτως ἔτι καὶ νῦν βασιλέως εἰσὶν αἱ ἐν ταῖς ἄκραις φυλακαί. καὶ οἱ χιλίαρχοι τῶν φυλακῶν ἐκ βασιλέως εἰσὶ καθεστηκότες, καὶ παρὰ βασιλεῖ ἀπογεγραμμένοι. προεῖπε δὲ πᾶσι τοῖς ἐκπεμπομένοις σατράπαις, ὅσα δυνατὸν ἑώρων ποιοῦντα ἑαυτὸν πάντα μιμεῖσθαι· πρῶτον μὲν ἱππέας καθιστάναι, ἐκ τῶν συνεπομένων Περσῶν καὶ συμμάχων, καὶ ἁρματηλάτας. ὁπόσοι δ' ἂν γῆν καὶ ἀρχεῖα λάβωσιν, ἀναγκάζειν τούτους ἐπὶ θύρας ἰέναι, καὶ σωφροσύνης ἐπιμελομένους, παρέχειν ἑαυτοὺς τῷ σατράπῃ χρῆσθαι, ἤν τι δέηται. παιδεύειν δὲ καὶ τοὺς γιγνομένους παῖδας ἐπὶ θύραις, ὥσπερ παρ' αὐτῷ. ἐξάγειν δ' ἐπὶ τὴν θήραν τὸν σατράπην, τοὺς ἀπὸ θυρῶν. καὶ ἀσκεῖν αὐτόν τε καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ τὰ πολεμικά. ὃς δ' ἂν ἐμοί, ἔφη, κατὰ λόγον τῆς δυνάμεως, πλεῖστα μὲν ἅρματα, πλείστους δὲ καὶ ἀρίστους ἱππέας ἀποδεικνύῃ, τοῦτον ἐγὼ ὡς ἀγαθὸν σύμμαχον, καὶ ὡς ἀγαθὸν συμφύλακα Πέρσαις τε καὶ ἐμοὶ τῆς ἀρχῆς τιμήσω. ἔστωσαν δὲ παρ' ὑμῖν καὶ ἕδραις, ὥσπερ παρ' ἐμοὶ οἱ ἄριστοι προτετιμημένοι, καὶ τράπεζα ὥσπερ ἡ ἐμή. τρεφέτω μὲν πρῶτον τοὺς οἰκέτας, ἔπειτα δὲ καὶ ὡς φίλοις μεταδιδόναι, ἱκανῶς κεκοσμημένη, καὶ ὡς τὸν καλόν τι ποιοῦντα, καθ' ἡμέραν ἐπιγεραίρειν. κτᾶσθε δὲ καὶ παραδείσους, καὶ θηρία τρέφετε· καὶ

καὶ μήτε αὐτοί ποτε ἄνευ πόνου σῖτον παραθῆσθε, μήτε ἵπποις ἀγυμνάστοις χόρτον ἐμβάλλετε. οὐ γὰρ ἂν δυναίμην ἐγὼ εἷς ὤν, ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ τὰ πάντων ὑμῶν ἀγαθὰ διασώζειν· ἀλλὰ δεῖ ἐμὲ μὲν ἀγαθὸν ὄντα σὺν ἀγαθοῖς τοῖς παρ' ἐμοῦ, ὑμῖν ἐπίκουρον εἶναι. ὑμᾶς δὲ ὁμοίως αὐτοὺς ἀγαθοὺς ὄντας, σὺν ἀγαθοῖς τοῖς μεθ' ὑμῶν, ἐμοὶ συμμάχους εἶναι. βουλοίμην δ' ἂν ὑμᾶς καὶ τοῦτο κατανοῆσαι, ὅτι τούτων ὧν νῦν ὑμῖν παρακελεύομαι, οὐδὲν τοῖς δούλοις προστάττω· ἃ δὲ ὑμᾶς φημὶ χρῆναι ποιεῖν, ταῦτα καὶ αὐτὸς πειρῶμαι πράττειν. ὥσπερ δ' ἐγὼ ὑμᾶς κελεύω ἐμὲ μιμεῖσθαι, οὕτω καὶ ὑμεῖς τοὺς ὑφ' ὑμῶν ἀρχὰς ἔχοντας, μιμεῖσθαι ὑμᾶς διδάσκετε. ταῦτα δὲ Κύρου οὕτω τότε τάξαντος, ἔτι καὶ νῦν τῷ αὐτῷ τρόπῳ, πᾶσαι μὲν αἱ ὑπὸ βασιλεῖ φυλακαὶ ὁμοίως φυλάττονται. πᾶσαι δὲ αἱ τῶν ἀρχόντων θύραι ὁμοίως θεραπεύονται. πάντες δὲ οἱ οἶκοι καὶ μεγάλοι καὶ μικροὶ ὁμοίως οἰκοῦνται. πᾶσι δὲ οἱ ἄριστοι τῶν παρόντων, ἕδραις προτετίμηνται. πᾶσαι δὲ αἱ πορεῖαι συντεταγμέναι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσί. πᾶσι δὲ συγκεφαλαιοῦνται πολλαὶ πράξεις, ὀλίγοις ἐπιστάταις. ταῦτα δ' εἰπὼν ὡς χρὴ ποιεῖν ἑκάστους, καὶ δύναμιν ἑκάστῳ προσθεὶς, ἐξέπεμπε, καὶ προεῖπεν ἅπασι παρασκευάζεσθαι, ὡς εἰς νέωτα στρατείας ἐσομένης, καὶ ἐπιδείξεως ἀνδρῶν καὶ ὅπλων καὶ ἵππων καὶ ἁρμάτων. κατανενοήκαμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι κατάρξαντος, ὥς φασι, καὶ νῦν ἔτι διαμένει. ἐφοδεύει γὰρ ἀνὴρ κατ' ἐνιαυτὸν ἀεὶ, στράτευμα ἔχων. ὡς ἢν μέν τις τῶν σατραπῶν ἐπικουρίας δέηται, ἐπικουρῇ. ἢν δέ τις ὑβρίζῃ, σωφρονίζῃ. ἢν δέ τις ἢ δασμῶν φορᾶς ἀμελῇ, ἢ τῶν ἐνοίκων φυλακῆς, ἢ ὅπως ἡ χώρα ἐνεργὸς ᾖ, ἢ ἄλλο τι τῶν τεταγμένων παραλείπῃ, ταῦτα πάντα κατευτρεπίζῃ. ἢν δὲ μὴ δύνηται, βασιλεῖ ἀπαγγέλλῃ. ὁ δὲ ἀκούων βουλεύεται περὶ τοῦ ἀτακτοῦντος. καὶ οἱ πολλάκις λεγόμενοι ὅτι βασιλέως υἱὸς καταβαίνει, βασιλέως ἀδελφὸς, βασιλέως ὀφθαλμὸς, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐκφαινόμενοι, οὗτοι τῶν ἐφόδων εἰσίν. ἐκτρέπεται γὰρ ἕκαστος αὐτῶν, ὁπόθεν ἂν βασιλεὺς κελεύῃ. καταμεμαθήκαμεν δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλο μηχάνημα πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, ἐξ οὗ ταχέως ᾐσθάνετο, καὶ τὰ πάμπολυ ἀπέχοντα, ὅπως ἔχοι. σκεψάμενος γὰρ πόσην ἂν ὁδὸν ἵππος κατανύτοι τῆς ἡμέρας ἐλαυνόμενος ὥστε διαρκεῖν, ἐποιήσατο ἱππῶνας τοσοῦτον διαλείποντας, καὶ ἵππους ἐν αὐτοῖς κατέστησε, καὶ τοὺς ἐπιμελομένους τούτων. καὶ ἄνδρα ἐφ' ἑκάστῳ τῶν τόπων ἔταξε τὸν ἐπιτήδειον, παραδέχεσθαι τὰ φερόμενα γράμματα, καὶ παραδιδόναι καὶ παραλαμβάνειν τοὺς ἀπειρηκότας ἵππους, καὶ ἄλλους πέμπειν νεαλεῖς. ἔστι δ' ὅτε, οὐδὲ τὰς νύκτας φασὶν ἵστασθαι ταύτην τὴν πορείαν, ἀλλὰ τῷ ἡμερινῷ ἀγγέλῳ τὸν νυκτερινὸν διαδέχεσθαι. τούτων δὲ οὕτω γιγνομένων, φασί τινες θᾶττον τῶν γεράνων ταύτην τὴν πορείαν ἀνύτειν. εἰ δὲ τοῦτο ψεύδονται, ἀλλ' ὅτι γε τῶν ἀνθρωπίνων πεζῇ πορειῶν αὕτη ταχίστη, τοῦτο εὔδηλον. ἀγαθὸν δὲ ὡς τάχιστα ἕκαστον αἰσθανόμενον, ὡς τάχιστα ἐπιμελεῖσθαι. ἐπεὶ δὲ περιῆλθεν ὁ ἐνιαυτὸς, συνήγειρε στρατιὰν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ λέγεται αὐτῷ γενέσθαι εἰς δώδεκα μὲν ἵππων μυριάδας, εἰς δισχίλια δὲ ἅρματα δρεπανηφόρα, πεζῶν δὲ εἰς μυριάδας ἑξήκοντα. ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνεσκευάζετο αὐτῷ, ὥρμα δὴ ταύτην τὴν στρατείαν,

ἐν

& neq; ipsi unquã sine labore cibum apponite, neq; equis sine exercitatione pabulũ inijcite: haud enim possim ipse qui unus sum humana uirtute bona omnium uestrum seruare semper: sed oportet me qui bonus sim, auxilio esse uobis unà cũ his bonis quæ à me sunt: identidẽ quoq; uos qui ipsi boni sitis, cũ his bonis quæ uobiscũ sunt mihi esse socios. Vellem præterea uos hoc etiã animo uobiscũ uolutaretis, me nihil horum ad quæ nunc uos hortor seruis imperare, sed quæ uobis faciunda dico, hæc item ipse omnia enitor agere. Et quemadmodũ ego uobis iubeo ut me imitemini, sic item uos qui à uobis magistratus habẽt, ut uos imitẽtur eos docetote. Atq; hæc ut tum Cyrus cõstituit, etiã hoc tẽpore eodẽ modo omnes quæ sub rege sunt custodiæ similiter asseruãtur. Omnes autẽ principũ ianuæ identidẽ celebrãtur, ædesq; omnes & magnæ & paruæ simili ratione habitantur: atq; omnibus uiri optimates præferũtur, in cõsessu præsertim: omniaq; itinera eodẽ modo cõstituta sunt, et omnibus summatim cõprehenduntur multæ actiones, cũ pauci sint præfecti. Hæc loquutus Cyrus ut singulis essent agẽda, datisq; cuiq; uiribus, cos emisit: pronũciauitq; omnib. ut se pararẽt, utpote cum in proximũ annũ in expeditionẽ eundũ foret, faciundusq; cẽsus et uirorũ et armorum et equorũ et currũ. Cõsiderauimus hoc præterea quod Cyro authore, ut aiũt, hac quoq; tempestate perdurat. Vadit enim uir annuatim semper exercitũ secũ habẽs, quò si cui satraparũ auxilio opus sit, auxiliũ ei afferat: sin aliquis cõtumelia utatur, ut cũ ad sanitatẽ redigat. Quod si quis negat aut solutionẽ tributorũ, aut inhabitantiũ custodiã, aut ut ager colatur, aut aliud quicquam eorũ quæ sint cõstituta reliquerit, ut hæc omnia disponat, modereturq: sin id minus queat, regi ut nunciet. Quod rex audiens, cõsultat de eo qui inordinatè qd agat: et qui sæpe dicũtur, regis filius descendit, regis frater, regis oculus, & quãdoq; minimè apparẽt, hi sunt regis questores. Amouetur enim eorũ quisq; dum rex iusserit. Insuper didicimus aliud Cyrũ excogitasse ad imperij magnitudinẽ, ex quo celeriter sentiebat quomodo ea haberent quæ permultũ etiã distarẽt. Cũ enim considerasset quantum itineris equus faceret die equitãs quantũ sat esset, fecit equorũ stabula tantundẽ distãtia, in quibus equos cõstituit, & qui equorũ diligentiã haberent. Virumq; quolibet in loco ordinauit, qui aptus esset ad accipiendas literas quæ ferebantur, easq; tradendas: quiq; reciperet equos defatigatos atq; homines, recentisq; alios mitteret. Interdũ etiam ferũt ne noctu quidem intermitti hoc iter, sed diurno nũcio nocturnum succedere. Quibus rebus ita gestis, aiunt quidam hoc itineris uelocius perfici quàm gruũ uolatum. Quòd si hoc mentiuntur, illud certè manifestum est, hanc pedestrem profectionẽ uelocissimam esse humanorũ pedestrium itinerũ. Est autem bonũ, unumquãq; rẽ quamcelerrimè intellectã, quamcelerrimè etiam curari. Sed ubi annus præterijt, coegit Cyrus exercitũ suum ad Babylona, cui fuisse fertur equites ad centum uiginti millia, currus falcatos ad duo millia, pedites uero ad quingenta uiginti millia. Vbi uerò hæc parasset Cyrus, mouit hunc exercitũ,

quo

quo fertur subiugasse gentes eas omnis, quae ab ingressu Syriae habitant usq; ad mare rubrum. Postea uero expeditio facta dicitur in Aegyptum, subiugasseq; Aegyptũ. Exhinc imperiũ terminauit Cyro ad orientem rubrũ mare, ad septentriones pontus Euxinus, ad occidentem Cyprus & Aegyptus, ad meridiem Aethiopia. Horũ autẽ metae aliae propter calorem, aliae propter frigus, aliae propter aquã, aliae uerò propter ariditatem sunt cultu difficiles. At Cyrus in harũ medio uitã agens, tẽpore hyemali degebat Babylone septẽ menses: haec enim regio tepida est. Per ueris autẽ tempus tres menses degebat Susis, in aestatis autẽ uehementia menses duos agebat Ecbatanis. Sic autẽ Cyrus dum faceret, ferunt eum in uerno calore & frigore degere semper solitum. Et usqueadeo homines erant in eũ affecti, ut omnis gens deterius habere uideretur, nisi ad Cyrum misisset quod pulchrũ eis in regione uel oriretur, uel nutriretur, uel arte excogitaretur. Omnis etiam urbs identidem, omnisq; uir priuatus fieri sanè diues uidebatur, si quid Cyro largiretur. Etenim Cyrus à singulis ea accipiens quibus dantes abundabant, ea retribuebat quorum eos esse inopes sentiret. Verùm cum ita aeuum processisset Cyrus, iam admodum senex uenit in Persas, septimo postquam regnare coeperat, cuius pater materq; iandiu, ut par erat, diem obierant. Atque Cyrus sacrificauit uictimas legitimas, duxitque chorum Persis more patrio, & omnibus tribuit dona, ut consueuerat. Cumq; dormiret in regia, uisus est ei aduenisse praestantior quidam quam natura humana, eiq; dixisse: Para te, ô Cyre, iam enim abis ad deos. Quod somnium intuitus excitatus est propeq; intelligere est uisus uitae exitum adesse. Itaque hostijs continuò captis, eas sacrificabat et Ioui patrio, & Soli, & alijs dijs in arcibus, ut Persae sacrificant, ita orans: Iupiter patrie, ac Sol, dijq; omnes, haec accipite & ultima sacrificia multarum pulchrarumq; rerum gestarũ, & gratiarum dona, quòd significastis mihi & in sacris, et in signis coelestibus, et in augurijs, et in rumoribus, & quae agenda erant, & quae non agẽda. Multa autem uobis gratia, quod et ipse noram curã uestram, & nunquam in rebus secundis super hominem sum elatus. Peto autem à uobis, ut detis etiam nunc filijs quidem meis, & uxori, & amicis, et patriae felicitatem. Mihi autem quale dedistis aeuum, talem detis etiam uitae exitum. Quae Cyrus cum fecisset, domũq; reuertisset, uisum est ei quiescere, cubuitq;. Sed ubi hora iam erat, cum adeuntes qui constituti fuerant, iubebant ut lauaretur. Ad quos respondit, libenter se quiescere. Rursus hi constituti cum tempus esset, coenam apposuerunt. At Cyrus animo cibum quidem non appetebat, sed uisus est sitire, bibitque, & suauiter quidem. Sed ut postridie eius diei, ac die item tertio haec item ei accidissent, filios uocauit: hi enim sequuti eum fuerant, & erant in Persis. Vocauit praeterea amicos magistratusq; Persarũ, quibus omnibus praesentibus loqui coepit in hunc modum:

Oratio Cyri.

Filij mei charissimi, et uos amici omnes qui hic adestis, uitae finẽ adesse iam mihi ex multis equidẽ rebus perspicue cognosco. Vos aũt decet cum obiero, omnia

ἐν ᾗ λέγεται καταστρέψασθαι ταῦτα τὰ ἔθνη, ὅσα συρίαν ἐκβάντι οἰκεῖ, μέχρις ἐρυθρᾶς θαλάσσης. μετὰ δὲ ταῦτα ἡ εἰς αἴγυπτον στρατεία λέγεται γενέσθαι, καὶ καταστρέψασθαι αἴγυπτον. καὶ ἐκ τούτου τὴν ἀρχὴν ὥριζεν αὐτῷ. πρὸς ἕω μὲν ἡ ἐρυθρὰ θάλαττα, πρὸς ἄρκτον δὲ ὁ εὔξεινος πόντος, πρὸς ἑσπέραν δὲ κύπρος καὶ αἴγυπτος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ αἰθιοπία. τούτων δὲ τὰ πέρατα, τὰ μὲν διὰ θάλπος, τὰ δὲ διὰ ψῦχος, τὰ δὲ διὰ ὕδωρ, τὰ δὲ δι᾽ ἀνυδρίαν, δυσοίκητα. αὐτὸς δ᾽ ἐν μέσῳ τούτων τὴν δίαιταν ποιησάμενος, τὸν μὲν ἀμφὶ τὸν χειμῶνα χρόνον, διῆγεν ἐν βαβυλῶνι ἑπτὰ μῆνας. αὕτη γὰρ ἀλεεινὴ ἡ χώρα. τὸν δὲ ἀμφὶ τὸ ἔαρ, τρεῖς μῆνας ἐν σούσοις, τὴν δὲ ἀκμὴν τοῦ θέρους, δύο μῆνας ἐν ἐκβατάνοις. οὕτω δὲ ποιοῦντ᾽ αὐτὸν, λέγουσιν ἐν ἐαρινῷ θάλπει καὶ ψύχει διάγειν ἀεί. οὕτω δὲ διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ὡς πᾶν μὲν ἔθνος μειονεκτεῖν ἐδόκει, εἰ μὴ κύρῳ πέμψειεν, ὅ τι καλὸν αὐτοῖς ἐν τῇ χώρᾳ, ἢ φύοιτο ἢ τρέφοιτο ἢ τεχνῷτο. πᾶσα δὲ πόλις ὡσαύτως. πᾶς δὲ ἰδιώτης, πλούσιος ἂν ᾤετο γενέσθαι, εἴ τι κύρῳ χαρίσαιτο. καὶ γὰρ ὁ κῦρος λαμβάνων παρ᾽ ἑκάστων ὧν ἀφθονίαν ἔχοιεν οἱ διδόντες, ἀντεδίδου, ὧν σπανίζοντας αὐτοὺς αἰσθάνοιτο. οὕτω δὲ τοῦ αἰῶνος προκεχωρηκότος, μάλα δὴ πρεσβύτης ὢν ὁ κῦρος, ἀφικνεῖται εἰς πέρσας τὸ ἕβδομον ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς. καὶ ὁ μὲν πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ πάλαι δὴ, ὥσπερ εἰκὸς, ἐτετελευτήκεσαν αὐτῷ. ὁ δὲ κῦρος ἔθυσε τὰ νομιζόμενα ἱερὰ καὶ τοῦ χοροῦ ἡγήσατο πέρσαις κατὰ τὰ πάτρια. καὶ τὰ δῶρα πᾶσι διέδωκεν, ὥσπερ εἰώθει. κοιμηθεὶς δ᾽ ἐν τῷ βασιλείῳ, ὄναρ εἶδε τοιόνδε. ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν κρείττων τις ἢ κατὰ ἄνθρωπον, εἰπεῖν· συσκευάζου, ὦ κῦρε, ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. τοῦτο δὲ ἰδὼν τὸ ὄναρ, ἐξηγέρθη, καὶ σχεδὸν ἐδόκει εἰδέναι, ὅτι τοῦ βίου ἡ τελευτὴ παρείη. εὐθὺς οὖν λαβὼν ἱερεῖα, ἔθυε διΐ τε πατρῴῳ καὶ ἡλίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, ἐπὶ τῶν ἄκρων, ὡς πέρσαι θύουσιν, ὧδε ἐπευχόμενος· ζεῦ πατρῷε καὶ ἥλιε, καὶ πάντες θεοί, δέχεσθε τάδε καὶ τελεστήρια πολλῶν καὶ καλῶν πράξεων, καὶ χαριστήρια, ὅτι ἐσημαίνετέ μοι, καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οὐρανίοις, καὶ ἐν οἰωνοῖς, καὶ ἐν φήμαις, ἅ τ᾽ ἐχρῆν ποιεῖν, καὶ ἃ οὐκ ἐχρῆν. πολλὴ δ᾽ ὑμῖν χάρις, ὅτι κἀγὼ ἐγίγνωσκον τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν, καὶ οὐδεπώποτε ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐφρόνησα. αἰτοῦμαι δ᾽ ὑμᾶς δοῦναι καὶ νῦν παισὶ μὲν καὶ γυναικὶ καὶ φίλοις καὶ πατρίδι, εὐδαιμονίαν. ἐμοὶ δὲ οἷόνπερ αἰῶνα δεδώκατε, τοιαύτην καὶ τελευτὴν δοῦναι. ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα ποιήσας, καὶ οἴκαδε ἐλθὼν, ἔδοξεν ἀναπαύσασθαι, καὶ κατεκλίθη. ἐπεὶ δὲ ὥρα ἦν, οἱ τεταγμένοι προσιόντες, λούσασθαι αὐτὸν ἐκέλευον. ὁ δ᾽ ἔλεγεν, ὅτι ἡδέως ἀναπαύοιτο. οἱ δ᾽ αὖ τεταγμένοι, ἐπεὶ ὥρα ἦν, δεῖπνον παρετίθεσαν. τῷ δὲ ἡ ψυχὴ σῖτον μὲν οὐ προσίετο, διψῆν δ᾽ ἐδόκει, καὶ ἔπιεν, ἡδέως δέ. ὡς δὲ καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συνέβαινεν αὐτῷ ταῦτα, καὶ τῇ τρίτῃ, ἐκάλεσε τοὺς παῖδας. οἱ δὲ ἔτυχον συνηκολουθηκότες αὐτῷ, καὶ ὄντες ἐν πέρσαις. ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς φίλους καὶ τὰς περσῶν ἀρχάς. παρόντων δὲ πάντων, ἤρχετο τοιοῦδε λόγου· παῖδες ἐμοὶ, καὶ πάντες οἱ παρόντες φίλοι, ἐμοὶ μὲν τοῦ βίου τὸ τέλος ἤδη πάρεστιν. ἐκ πολλῶν τοῦτο σαφῶς γιγνώσκω. ὑμᾶς δὲ χρὴ ὅταν τελευτήσω,

ὥσπερ

ὥσπερ εὐδαίμονος ἐμοῦ καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν πάντα. ἐγὼ γὰρ παῖς τε ὢν, τὰ ἐν παισὶ νομιζόμενα καλὰ, δοκῶ κεκαρπῶσθαι. ἐπεί τε ἥβησα, τὰ ἐν νεανίσκοις. τέλειός τε ἀνὴρ γενόμενος, τὰ ἐν ἀνδράσι. σὺν τῷ χρόνῳ τε προϊόντι ἀεὶ, συναυξανομένην ἐπιγιγνώσκειν ἐδόκουν, καὶ τὴν ἐμὴν δύναμιν. ὥστε καὶ τοὐμὸν γῆρας οὐδεπώποτε ᾐσθόμην, τῆς ἐμῆς νεότητος ἀσθενέστερον γιγνόμενον. καὶ οὔτ᾽ ἐπιχειρήσας, οὔτ᾽ ἐπιθυμήσας οἶδα, ὅτου ἠτύχησα. καὶ τοὺς μὲν φίλους ἐπεῖδον δι᾽ ἐμοῦ εὐδαίμονας γενομένους, τοὺς δὲ πολεμίους ὑπ᾽ ἐμοῦ δουλωθέντας. καὶ τὴν πατρίδα πρόσθεν ἰδιωτεύουσαν ἐν τῇ ἀσίᾳ, νῦν προτετιμημένην καταλείπω. ὧν τ᾽ ἐκτησάμην, οὐδὲν οἶδα, ὅ,τι οὐ διεσωσάμην. καὶ τὸν μὲν παρελθόντα χρόνον ἔπραττον οὕτως, ὥσπερ ηὐχόμην. φόβος δέ μοι συμπαρομαρτῶν, μή τι ἐν τῷ ἐπιόντι χρόνῳ, ἢ ἴδοιμι, ἢ ἀκούσαιμι, ἢ πάθοιμι χαλεπὸν, οὐκ εἴα τελέως με φρονεῖν, οὐδ᾽ εὐφραίνεσθαι ἐκπεπταμένως. νῦν δ᾽ ἢν τελευτήσω, καταλείπω μὲν ὑμᾶς, ὦ παῖδες, ζῶντας, οὕσπερ ἔδοσάν μοι οἱ θεοὶ γενέσθαι. καταλείπω δὲ πατρίδα καὶ φίλους εὐδαιμονοῦντας. ὥστε πῶς οὐκ ἂν ἐγὼ δικαίως μακαριζόμενος τὸν ἀεὶ χρόνον, μνήμης τυγχάνοιμι; δεῖ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν, σαφηνίσαντα καταλιπεῖν, ὡς ἂν μὴ ἀμφίλογος γενομένη, πράγματα ὑμῖν παράσχῃ. ἐγὼ δὲ νῦν φιλῶ μὲν ἀμφοτέρους ὑμᾶς ὁμοίως, ὦ παῖδες. τὸ δὲ προβουλεύειν καὶ τὸ ἡγεῖσθαι ἐφ᾽ ὅτι ἂν καιρὸς δοκῇ εἶναι, τοῦτο προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ. ἐπαιδεύθην δὲ καὶ αὐτὸς οὕτως ὑπὸ τῆσδε τῆς ἐμῆς τε καὶ ὑμετέρας πατρίδος τοῖς πρεσβυτέροις, οὐ μόνον ἀδελφοῖς, ἀλλὰ καὶ πολίταις, καὶ ὁδῶν καὶ θάκων καὶ λόγων ὑπείκειν. καὶ ὑμᾶς δὲ, ὦ παῖδες, οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἐπαίδευον, τοὺς μὲν γεραιτέρους προτιμᾶν, τῶν δὲ νεωτέρων προτετιμῆσθαι. ὡς οὖν παλαιὰ καὶ εἰθισμένα καὶ ἔννομα λέγοντος ἐμοῦ, οὕτως ἀποδέχεσθε. καὶ σὺ μὲν, ὦ καμβύση, τὴν βασιλείαν ἔχε, θεῶν τε διδόντων, καὶ ἐμοῦ ὅσον ἐν ἐμοί. σοὶ δὲ, ὦ ταναοξάρη, σατράπην εἶναι δίδωμι, μήδων τε καὶ ἀρμενίων, καὶ τρίτων καδουσίων. ταῦτα δέ σοι διδοὺς, νομίζω ἀρχὴν μὲν μείζω καὶ τοὔνομα τῆς βασιλείας τῷ πρεσβυτέρῳ καταλιπεῖν, εὐδαιμονίαν δὲ σοὶ ἀλυποτέραν. ὁποίας μὲν γὰρ ἀνθρωπίνης εὐφροσύνης ἐπιδεὴς ἔσῃ, οὐχ ὁρῶ. ἀλλὰ πάντα σοι τὰ δοκοῦντα ἀνθρώπους εὐφραίνειν παρέσται. τὸ δὲ δυσκαταπρακτοτέρων ἐρᾶν, καὶ τὸ πολλὰ μεριμνᾶν, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν ἔχειν, κεντριζόμενον ὑπὸ τῆς πρὸς τἀμὰ ἔργα φιλονικίας, καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν, καὶ τὸ ἐπιβουλεύεσθαι, ταῦτα τῷ βασιλεύοντι ἀνάγκη σοῦ μᾶλλον συμπαρομαρτεῖν. ἅ σάφ᾽ ἴσθι πολλὰς ἀσχολίας παρέχειν. οἶσθα μὲν οὖν καὶ σὺ, ὦ καμβύση, ὅτι οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασῷζόν ἐστιν, ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλέστατον. πιστοὺς δὲ μὴ νόμιζε φύεσθαι ἀνθρώπους. πᾶσι γὰρ ἂν οἱ αὐτοὶ πιστοὶ φαίνοιντο. ὥσπερ καὶ τἆλλα τὰ πεφυκότα πᾶσι τὰ αὐτὰ φαίνεται. ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς τίθεσθαι δεῖ ἕκαστον ἑαυτῷ. ἡ δὲ κτῆσις αὐτῶν ἐστιν οὐδαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῇ εὐεργεσίᾳ. εἰ οὖν καὶ ἄλλους τινὰς πειράσῃ συμφύλακας τῆς βασιλείας ποιεῖσθαι, μηδαμόθεν πρότερον ἄρχου, ἢ ἀπὸ τοῦ ὁμόθεν γενομένου. καὶ πολῖταί τοι ἄνθρωποι, ἀλλοδαπῶν οἰκειότεροι,

καὶ

omnia & dicere & facere, perinde atq; felicitatē adeptus sim. Ego enim & cùm puer essem, quæ in pueritia honesta existimantur, eorum mihi uideor fructum consecutus: & ubi excessi in ephebos, adolescentiæ honesta te, & perfectus uir factus, quæ in uiris honesta sunt, his sum perfructus. Et cum una cum ætate procederem, mihi auctas cognoscere uisus sum uires meas. Itaq; senectutem meam nunquam sensi esse mea factam iuuenta imbecilliorem. Neque aliquid aut cupisse aut aggressum me noui, quod minus mihi contigerit: & amicos quidem meos uidi per me factos esse felices, hostes uero à me actos in seruitutem. Atque meam patriam, quæ antea in Asia nullum habebat imperium, nunc præ cæteris relinquo honoratam. Quæcunq; adeptus sum, eorum nihil noui quod non seruauerim. Et superius quidem tempus ita gessi, ut optaui. Cum metus autem me comitaretur, ne quid in futurum uel uiderem, uel audirem, uel paterer molestum, is me non sinebat prorsus esse magno elatoq; animo, neque lætari absolute. Nunc uero si moriar: relinquo uos filij uiuos, quos dij immortales dederunt mihi relinquo etiam patriam & amicos feliciter agentis. Quare qui ego minus iure memoriam beatitudinis in omnem ætatem consequar? Est autem à me declarandum, cui regnum sim relicturus, ne si id ambiguum sit, negocia uobis præbeat: equidem uos, ò filij, ambos æquè amo. Verùm & consilio prouidere, & ducem præstare ad ea quæ tempus postulare uidebitur, hoc ei mando, qui & prior est natus, & rerum plurium consentaneè peritus. Institutus autem est etiam ita ipse & à mea & uestra patria senioribus, non solùm fratribus, uerumetiam ciuibus & incedendo, & sedendo, & dicendo cedere. Atque uos ego filij, ita initio institui, ut & seniores honoraretis, & honoraremini à iunioribus. Quare ita admittite quæ à me dicuntur, ut & uetera & usitata & legitima. At tu quidem, ô Cambyses, regnum habe & dijs dantibus & meipso, quantum in me est. Tibi uerò, ô Tanaozares, satrapæ esse do & Medorum & Armeniorum, & tertium Cadusiorum. Hæc uero dans tibi existimo imperium quidem maius atque regni nomen seniori filio reliquisse, at felicitatem tibi cum minore molestia. Qua enim humana lætitia cariturus sis, haud equidem uideo: quin omnia tibi sunt affutura, quæ uidentur afficere homines uoluptate. Sed cupere res factu difficilioris, ac multum esse solicitum, neque posse quietem habere qui stimuletur æmulatione rerum à me gestarum, & insidias tendere obijciq; insidijs, hæc necessariò magis illum qui regem gerit, quàm te consequantur: quæ quidem ipsa, ut perspicuè nosti, multas ei qui lætari uelit, præbent occupationes. Quare, quod etiam te Cambyses minime latet, NON EST AVREVM HOC sceptrum quod regnum seruet, sed amici multi sceptrum sunt regibus uerissimum maximéque tutum. Verùm ne putes homines nasci natura fidos. omnibus enim ijdem fidi apparerent, quemadmodum etiam alia quæ natura gignuntur, omnibus apparent eadem: sed fidos oportet sibi unusquisque faciat, quorum comparatio nullo modo fit ui, sed beneficentia potius. Itaque si alios quosdam tentabis regni concustodes efficere, nusquam aliunde prius incipe quàm ab eo qui ex eodem loco natus est. Quare & homines ciues alienis præferendi sunt:

Amicorum co- pia maxime se- curum regibus sceptrum.

& qui unà sunt aliti, iis qui contubernales non sunt. Qui autem ex eodem semine sunt orti, & enutriti ab eadem matre, & in eadem domo adoleuerunt, & eosdem parentes amant, & eandem matrem eundemq; patrem appellant, quomodo hi minus sunt omnibus propinquitate praeferendi? Nolite igitur quae dii immortales bona admonent ad familiaritatem fratribus, inania unquam facere, sed ad haec continuò parate alia amicitiae opera, & ita semper insuperabilis uobis inuicem futura est charitas. Qui fratri prouidet, seipsum curat. Cui enim alii, cui frater est magnus, adeo bonum sit ut fratri? Quis alius honorabitur uirum qui magnus sit uiribus ita ut frater? Quemnam timebit quisquam iniuria afficere, si frater sit magnus, ut fratrem? Nemo igitur te celerius huic audiat, neque alacrius adsit. Nemini enim magis propria sunt huius neque bona neque mala, quàm tibi. Cogita haec praeterea: Cui gratificeris unde maiora consequi speres, quàm huic? Cui etiam si auxilium feras, ualentiorem socium belli recipias? Quem praeterea turpius est non amore prosequi, quàm fratrem? Quem omnium pulchrius est anteponere, quàm fratrem? Solus quidem, ô Cambyses, frater est, qui si prioris habet partes apud fratrem, neque inuidia uenit ab aliis. Quin per deos patrios filii mihi charissimi, honorate uos inuicem, si quid etiam tunc mihi gratum facere cura est uobis. Non enim sanè hoc uidemini nosse dilucide, me nihil amplius esse, cum ab humana uita decessero. Nam, ne nunc quidem animum meum uidebatis: uerum ex his quae ageret, eum esse cernebatis. ANIMOS VERO EORUM qui iniuriam passi sunt, nondum didicistis, quos metus sceleratis parricidis iniiciunt, quas ultrices afflictiones in nefarios immittunt. Vita autem functis putetis ne honores fuisse adhuc duraturos, si eorum animi nullius rei ius haberent? Nullo modo ego filii, ne hoc quidem mihi unquam persuasi, ut animus uiuat quandiu fuerit in copore mortali: cum uerò ab hoc solutus fuerit, moriatur. Video enim eum corpora mortalia quantum temporis in his sit, uiua praestare. Neq; sanè animus, mea sententia, stupidus est atq; insipiens, cum separetur à stupido insipientiq; corpore: sed cum mens mera ac pura ab eo discreta fuerit, tum etiam consentaneum est ipsam maximè & uigere & sapere. Cum uero homo dissoluitur, minimè est obscurum abire singula ad cognatam speciē ac suam, animo tamen excepto, qui solus neq; dum adest, neq; dum abest, uidetur. Cogitate praeterea, NIHIL esse morti somno similius. At HOMINIS animus tum scilicet maximè diuinus perspicitur, & tum futurorum aliquid prospicit: in somno enim, ut uidetur, maximè liber redditur. Quare si haec ita habent, ut ipse mihi persuadeo, & animus relinquit corpus, uos, ô filii, uerentes animum meum, facite quae uos rogo. Quod si ita non habet, sed manens animus in corpore unà cum corpore interit, deos saltem qui semper sunt, & omnia uident, & omnia possunt, quique hunc rerum omnium ordinem continent certum & immortalem & sine errore, quiq; prae pulchritudine atq; magnitudine enarrari nō potest, hosce uos metuētes nihil usquam impiū, nihil nefariū neq; feceritis, neq; consultaueritis. Et post deos quidem hominum etiam genus omne quod semper propagatur, uobis uerendum est. Non

Animi diuinitas maximè in somno apparet.

καὶ σύσσιτοι προσκλινῶν. οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος φύντες, καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς μητρὸς τραφέντες, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ αὐξηθέντες, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γονέων ἀγαπώμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν μητέρα, καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα προσαγορεύοντες, πῶς οὐ πάντων οὗτοι οἰκειότατοι; μὴ οὖν ἃ οἱ θεοὶ ὑφήγηνται ἀγαθὰ εἰς οἰκειότητα ἀδελφοῖς, μάταιά ποτε ποιήσητε· ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα εὐθὺς οἰκοδομεῖτε ἄλλα φιλικὰ ἔργα, καὶ οὕτως ἀεὶ ἀνυπέρβλητος ἀλλήλοις ἔσται ἡ ὑμετέρα φιλία. ἑαυτοῦ τοι κήδεται ὁ προνοῶν ἀδελφοῦ. τίνι γὰρ ἄλλῳ ἀδελφὸς μέγας ὤν, οὕτω καλὸν ὡς ἀδελφῷ; τίς δ' ἄλλος τιμήσεται δι' ἄνδρα μέγα δυνάμενον οὕτως, ὡς ἀδελφός; τίνα δὲ φοβήσεταί τις ἀδικεῖν, ἀδελφοῦ μεγάλου ὄντος οὕτως, ὡς τὸν ἀδελφόν; μήτε οὖν θᾶττον μηδείς σου τούτῳ ὑπακουέτω, μήτε προθυμότερον παρέστω. οὐδενὶ γὰρ οἰκειότερα τὰ τούτου, οὔτε ἀγαθὰ οὔτε δεινά, ἢ σοί. ἐννόει δὲ καὶ τάδε. τίνι χαρισάμενος ἐλπίσαις ἂν μειζόνων τυχεῖν, ἢ τούτῳ; τίνι δ' ἂν βοηθήσας ἰσχυρότερον σύμμαχον ἀντιλάβοις; τίνα δ' αἴσχιον μὴ φιλεῖν, ἢ τὸν ἀδελφόν; τίνα δὲ ἁπάντων κάλλιον προτιμᾶν, ἢ τὸν ἀδελφόν; μόνου τοι ὦ κατὰ φύσιν πρώτου ὄντος ἀδελφοῦ παρ' ἀδελφῷ, οὐδὲ φθόνος παρὰ τῶν ἄλλων ἀφικνεῖται. ἀλλὰ πρὸς θεῶν πατρῴων παῖδες, τιμᾶτε ἀλλήλους, εἴ τι καὶ τοῦ ἐμοὶ χαρίζεσθαι μέλει ὑμῖν. οὐ γὰρ δήπου τοῦτό γε σαφῶς δοκεῖτε εἰδέναι, ὡς οὐδὲν εἰμὶ ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελευτήσω. οὐδὲ γὰρ νῦν τοι τήν γε ἐμὴν ψυχὴν ἑωρᾶτε· ἀλλ' οἷς διεπράττετο, τούτοις αὐτὴν ὡς οὖσαν κατεφωρᾶτε. τὰς δὲ τῶν ἄδικα παθόντων ψυχὰς, οὔπω κατενοήσατε, οἵους μὲν φόβους τοῖς μιαιφόνοις ἐμβάλλουσιν, οἵους δὲ παλαμναίους τοῖς ἀνοσίοις ἐπιπέμπουσι. τοῖς δὲ φθιμένοις τὰς τιμὰς διαμένειν, ἔτι ἂν δοκεῖτε, εἰ μηδενὸς αὐτῶν αἱ ψυχαὶ κύριαι ἦσαν; οὔτοι ἔγωγε, ὦ παῖδες, οὐδὲ τοῦτο πώποτε ἐπείσθην, ὡς ἡ ψυχή, ἕως μὲν ἂν ἐν θνητῷ σώματι ᾖ, ζῇ· ὅταν δὲ τούτου ἀπαλλαγῇ, τέθνηκεν. ὁρῶ γὰρ ὅτι καὶ τὰ θνητὰ σώματα, ὅσον ἂν ἐν αὐτοῖς χρόνον ᾖ ἡ ψυχή, ζῶντα παρέχεται. οὐδέ γε ὅπως ἄφρων ἔσται ἡ ψυχή, ἐπειδὰν τοῦ ἄφρονος σώματος δίχα γένηται, οὐδὲ τοῦτο πέπεισμαι. ἀλλ' ὅταν ἄκρατος καὶ καθαρὸς ὁ νοῦς ἐκκριθῇ, τότε καὶ φρονιμώτατον εἰκὸς αὐτὸν εἶναι. διαλυομένου δὲ ἀνθρώπου, δῆλά ἐστιν ἕκαστα, ἀπιόντα πρὸς τὸ ὁμόφυλον, πλὴν τῆς ψυχῆς. αὕτη δὲ μόνη οὔτε παροῦσα οὔτε ἀπιοῦσα ὁρᾶται. ἐννοήσατε δέ, ἔφη, ὅτι ἐγγύτερον μὲν τῷ ἀνθρωπίνῳ θανάτῳ οὐδέν ἐστιν ὕπνου. ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ τότε δήπου θειοτάτη καταφαίνεται, καὶ τότε τι τῶν μελλόντων προορᾷ. τότε γάρ, ὡς ἔοικε, μάλιστα ἐλευθεροῦται. εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει ταῦτα, ὥσπερ ἐγὼ οἴομαι, καὶ ἡ ψυχὴ καταλείπει τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν καταιδούμενοι, ποιεῖτε ἃ ἐγὼ δέομαι. εἰ δὲ μὴ οὕτως, ἀλλὰ μένουσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι συναποθνήσκει, ἀλλὰ θεούς γε τοὺς ἀεὶ ὄντας, καὶ πάντ' ἐφορῶντας, καὶ πάντα δυναμένους, οἳ καὶ τήνδε τὴν τῶν ὅλων τάξιν συνέχουσιν ἀτριβῆ καὶ ἀγήρατον καὶ ἀναμάρτητον, καὶ ὑπὸ κάλλους καὶ μεγέθους ἀδιήγητον, τούτους φοβούμενοι, μήποτε ἀσεβὲς μηδὲν, μηδὲ ἀνόσιον, μήτε ποιήσητε, μήτε βουλεύσητε. μετὰ μέντοι θεοὺς, καὶ ἀνθρώπων τὸ πᾶν γένος, τὸ ἀεὶ ἐπιγιγνόμενον, αἰδεῖσθε.

οὐ γὰρ

οὐ γὰρ ἐν σκότῳ ὑμᾶς οἱ θεοὶ ἀποκρύπτονται, ἀλλ' ἐμφανῆ πᾶσιν ἀνάγκη ἀεὶ ζῆν τὰ ὑμέτερα ἔργα, ἃ ἢν μὲν καθαρὰ καὶ ἔξω τῶν ἀδίκων φαίνηται, δυνατοὺς ὑμᾶς ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀναδείξει. εἰ δὲ εἰς ἀλλήλους ἄδικόν τι φρονήσετε, ἐκ πάντων ἀνθρώπων τὸ ἀξιόπιστον εἶναι ἀποβαλεῖτε. οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔτι πιστεῦσαι δύναιτο ὑμῖν, οὐδ' εἰ πάνυ προθυμοῖτο, ἰδὼν ἀδικούμενον τὸν μάλιστα φιλίᾳ προσήκοντα. εἰ μὲν οὖν ἐγὼ ὑμᾶς ἱκανῶς διδάσκω, οἵους χρὴ πρὸς ἀλλήλους εἶναι· εἰ δὲ μή, καὶ παρὰ τῶν προγεγενημένων μανθάνετε. αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία. οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ διαγεγένηνται, φίλοι μὲν γονεῖς παισί, φίλοι δὲ ἀδελφοῖς. ἤδη δέ τινες τούτων καὶ ἐναντία ἀλλήλοις ἔπραξαν. ὁποτέροις ἂν οὖν αἰσθάνησθε τὰ πραχθέντα συνενεγκόντα, ταῦτα δὴ αἱρούμενοι ὀρθῶς ἂν βουλεύοισθε. καὶ τούτων μὲν ἴσως ἤδη ἅλις. τὸ δ' ἐμὸν σῶμα, ὦ παῖδες, ὅταν τελευτήσω, μήτε ἐν χρυσῷ θῆτε, μήτε ἐν ἀργυρῷ, μηδὲ ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλὰ τῇ γῇ ὡς τάχιστα ἀπόδοτε. τί γὰρ τούτου μακαριώτερον, τοῦ γῇ μιχθῆναι, ἣ πάντα μὲν τὰ καλά, πάντα δὲ τἀγαθὰ, φύει τε καὶ τρέφει. ἐγὼ καὶ ἄλλως φιλάνθρωπος ἐγενόμην, καὶ νῦν ἡδέως ἄν μοι δοκῶ κοινωνῆσαι τοῦ εὐεργετοῦντος ἀνθρώπους. ἀλλὰ γὰρ ἤδη, ἔφη, ἐκλείπειν μοι φαίνεται ἡ ψυχή, ὅθενπερ ὡς ἔοικε πᾶσιν ἄρχεται ἀπολείπουσα. εἴ τις οὖν ὑμῶν, ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι, ἢ ὄμμα τοὐμὸν ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω. ὅταν δ' ἐγὼ ἐγκαλύψωμαι, αἰτοῦμαι ὑμᾶς, ὦ παῖδες, μηδεὶς ἔτ' ἀνθρώπων τοὐμὸν σῶμα ἰδέτω, μηδ' αὐτοὶ ὑμεῖς. Πέρσας μέντοι πάντας καὶ τοὺς συμμάχους ἐπὶ τὸ μνῆμα τοὐμὸν παρακαλεῖτε συνησθησομένους ἐμοί, ὅτι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἤδη ἔσομαι, ὡς μηδὲν ἂν ἔτι κακὸν παθεῖν, μήτε ἢν μετὰ τοῦ θείου γένωμαι, μήτε ἢν μηδὲν ἔτι ὦ. ὁπόσοι δ' ἂν ἔλθωσι, τούτους εὖ ποιήσαντες ὁπόσα ἐπ' ἀνδρὶ εὐδαίμονι νομίζεται, ἀποπέμπετε. καὶ τοῦτο, ἔφη, μέμνησθέ μου τελευταῖον, τοὺς φίλους εὐεργετοῦντες, καὶ τοὺς ἐχθροὺς δυνήσεσθε κολάζειν. καὶ χαίρετε, ὦ φίλοι παῖδες, καὶ τῇ μητρὶ ἀπαγγέλλετε ὡς παρ' ἐμοῦ. καὶ πάντες δὲ οἱ παρόντες, καὶ οἱ ἀπόντες φίλοι, χαίρετε. ταῦτ' εἰπὼν, καὶ πάντας δεξιωσάμενος, συνεκαλύψατο, καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν. ὅτι μὲν δὴ καλλίστη καὶ μεγίστη τῶν ἐν τῇ ἀσίᾳ ἡ τοῦ κύρου βασιλεία ἐγένετο, αὐτὴ ἑαυτῇ μαρτυρεῖ. ὡρίσθη μὲν πρὸς ἕω τῇ ἐρυθρᾷ θαλάττῃ· πρὸς ἄρκτον δὲ, τῷ εὐξείνῳ πόντῳ· πρὸς ἑσπέραν δὲ, κύπρῳ καὶ αἰγύπτῳ· πρὸς μεσημβρίαν δὲ, αἰθιοπίᾳ. τοσαύτη δὲ γενομένη, μιᾷ γνώμῃ τῇ κύρου ἐκυβερνᾶτο. καὶ ἐκεῖνος τε τοὺς ὑφ' ἑαυτῷ, ὥσπερ ἑαυτοῦ παῖδας ἐτίμα τε καὶ ἐθεράπευεν. οἵ τε ἀρχόμενοι κῦρον ὡς πατέρα ἐσέβοντο. ἐπεὶ μέντοι κῦρος ἐτελεύτησεν, εὐθὺς μὲν αὐτοῦ οἱ παῖδες ἐστασίαζον· εὐθὺς δὲ πόλεις καὶ ἔθνη ἀφίσταντο, πάντα δ' ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐτρέπετο. ὡς δ' ἀληθῆ λέγω, ἄρξομαι διδάσκων ἐκ τῶν θείων. οἶδα γὰρ, ὅτι πρότερον μὲν βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπ' αὐτῷ, καὶ τοῖς τὰ ἔσχατα πεποιηκόσιν, εἴτε ὅρκους ὀμόσαιεν, ἠμπέδουν, εἴτε δεξιὰς δοῖεν, ἐβεβαίουν. εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν, καὶ τοιαύτην δόξαν εἶχον, ὥσπερ οὐδὲ νῦν πιστεύει οὐδὲ εἷς ἔτι, ἐπεὶ ἔγνωσται ἡ ἀσέβεια αὐτῶν, οὕτως οὐδ' ἂν τότε ἐπίστευσεν ἄν.

Non enim uos dij in tenebris operiunt, sed opera uestra necesse est semper in propatulo uiuere apud omnes: quae si pura & sine iniuria appareant, reddent uos inter omnis homines potentissimos. Sin si quid iniusti inter uos inuicem cogitabitis, fidei dignitatem apud omnis homines amittetis. Nemo enim amplius credere uobis posset, neq; si uos admodum eam praestare uelitis, intuitus illum quidem cum à uobis iniuria affici, qui necessitudine sit coniunctissimus. Si igitur ego uos satis doceo quales inuicem esse debeatis, bene est: si id minus, saltē ab illis discite qui ante nos fuerunt: haec enim optima est doctrina. Multi enim perseuerauerunt in amicitia, parentes quidem cum filijs, & fratres cum fratribus, & horum iam aliqui contraria inuicem gesserunt. Vtris igitur quae gessere conduxisse senseritis, haec si eligatis rectè consultetis. Et de his quidē iam satis fortasse. Meum uerò corpus, ô mihi charissimi filij, cum moriar neq; in auro condite, neq; in argento, neq; in alia re prorsus ulla, sed illud terrae reddite quamprimum. Quid enim hac re beatius quàm terrae misceri, quae pulchra omnia, bona omnia & gignit & nutrit! Ego uero & aliàs me humanum praestiti, & nunc iucundè mihi uideor eius rei particeps fieri, quae benefica est in homines. Enimuero iam, inquit, animus me uidetur deficere, qua parte, ut uidetur, incipit omnes deficere. Quare si quis uestrum aut dextram meam tangere, aut oculum meum dum adhuc uiuo intueri uelit, mea adeat propius. Verum ubi ego oculos clausero, peto à uobis filij, nemo amplius corpus meum intueatur, neq; uos etiam ipsi. Atque Persas quidem omnis ac socios inuitate ad monumentum meum, qui unà mecum laetentur, quòd iam tuto in loco futurus sum, utpote qui nihil amplius mali patiar, neq; si cum dijs fuero, neq; si nihil amplius sim futurus. Quicunque autem uenerint, hos his beneficijs affectos, quaecunq; in hominis felicis funere solita sunt, dimittite. Et hoc ad postremū de me memineritis: si in amicos benefici fueritis, poteritis etiam plectere inimicos. Ac ualete filij charissimi, matriq; haec nūciate uerbis meis: & qui hic adestis, & qui abestis amici, ualete omnes. Haec locutus, cū dedisset omnibus dextrā, oculos clausit, & ita diem obijt. Quod pulcherrimum quidem ac maximum regnorum omnium Asiae Cyri fuerit regnum, ipsum de se testimonium praebet. Terminos enim habuit ad orientem mare rubrum, ad septētriones pontum Euxinum, ad occidentem Cyprum & Aegyptum, ad meridiem Aethiopiam. Id autem imperium cum tanta esset magnitudine, una Cyri sentētia gubernabatur, qui etiam ipse subditos suos aequè ac filios & honorabat & colebat, & Cyrū subditi perinde quasi patrem uenerabantur. Vbi Cyrus excessit è uiuis, continuò ipsi filij inter se dissidere, continuoq; urbes ac gentes desciscere, sicq; in deterius omnia uersa sunt. Quòd autem uera à me narrantur, incipiam à rebus diuinis haec docere. Noui enim & regem prius, & qui sub rege essent, etiam his qui ultima scelera perpetrassent, siue iusiurandum iurati essent, inuiolatum praestare, siue dextras dedissent, constantissimè obseruare solitos. Quod si minus tales fuissent, & huiusmodi de se opinionem non praebuissent, ne unus quidem credidisset eis, quemadmodum nunc nemo amplius credit, posteaquam cognita est eorum impietas: sic neque tunc illi credidissent,

Mors Cyri.

qui duces unà cum Cyro ascenderunt. At hoc tempore, qui priori de iis opinioni crediderunt, seipsos interfecerunt & ad regem ducti, obtruncati sunt. Multi etiam eorum barbarorum qui unà militarũt, alij alia decepti fide data periere. Multi praeterea etiã iis in rebus nunc sunt deteriores. Antea enim si quis periculum subijsset pro rege, aut urbem gentem'ue in seruitutem egisset, aut aliud quicquam pulchri bonìue ei peregisset, hi erant qui in honore habebantur. At nunc etiam si quis, quemadmodum Leomithres, uxorem ac liberos amicorumq; filios obsides apud Aegyptum liquisset, isq; maximum iusiurandum iuratus foret, essetq; id transgressus, quo uideretur aliquid emolumenti fecisse regi, hi sunt qui maximos honores premij loco habent. Haec igitur uidentes Asiatici, omnes ad impietatem & iniustitiã uersi sunt. QVALES ENIM FVERINT praefecti, tales etiam qui sub ipsis sunt, frequentius fiunt: ob eamq; rem maiore utuntur licentia nunc quàm antea, praesertim circa pecunias, ut sunt iniustiores. Non enim eos solùm qui magnis se delictis fecerunt obnoxios, sed iam hos item qui nihil fecerunt iniustè, comprehensos cogunt nullo iure pecunias soluere. Quo fit, ut nihilo illi minus qui uidentur esse ditissimi, quàm qui multa per iniustitiam deliquerunt, in metu sint, adeo ut neque in manus hi ire uelint potentiorum, neque audeant conuenire cum exercitu regio. Igitur quicunque bellum cum iis gerat, omnibus licet in regione ipsorum sine pugna uersari, utcunque uelint propter illorum tum impietatem erga deos, tum iniustitiam erga homines. Mentes igitur eorum ita sunt omnino nunc deteriores quàm antiquitus. Quòd autem ne corpora quidem exerceant, ut antea consuerunt, nunc item hoc exponam. Lex erat apud eos neque spuere, neque mucum facere. Est autem manifestum haec eos lege sanxisse, non quia parcerent corporis humori, sed quoniam uellent per labores ac sudorem reddere corpora solidiora. Hoc uerò tempore non spuere quidem, neque emungi adhuc perdurat, sed labori nusquam studetur. Atqui antea erat Persis legitimum comedere semel, quo toto die uterentur & circa res gerendas & circa labores: haec uerò tempestate semel cibum capere adhuc permanet, sed uesci incipientes quemadmodum qui summo mane prandent, ad illorum usque tempus comedentes potantesque degunt, qui extremo uesperi cubant.

Erat autem his legitimum, ne urcei importarentur in symposia: quippe qui putabant SI MINVS nimis potarent, minus corpora mentesque labefactari. Haec uerò tempestate quod urcei non importentur, adhuc permanet: tantum autem bibunt, ut pro importandis urceis ipsi exportentur, quoniam nequeant amplius erecti egredi. Atqui ille quoque mos patrius iis erat, ut dum iter facerent, neque comederent, neque biberent, neque quicquam eorum quae propter haec necessaria sunt, facerent, quod pateret: nunc autem ab iis abstinere adhuc perdurat, sed itinera faciunt adeò breuis, ut minime sit mirandum quòd à rebus necessarijs abstineant. Quin ad uenationem quoque toties antea exibant, ut pro exercitatione uenationes satis essent & ipsis & equis. Sed posiquam Artaxerxes rex, & qui ei erant familiares, à uino uincerentur,

non

οἱ τῶν σὺν Κύρῳ ἀναβάντων στρατηγοί. νῦν δὲ τῇ πρόσθεν αὐτῶν δόξῃ πιστεύσαντες, ἐγχειρίσαντες ἑαυτούς, καὶ ἀναχθέντες πρὸς βασιλέα ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλάς. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν συστρατευσάντων βαρβάρων, ἄλλοι ἄλλαις πίστεσιν ἐξαπατηθέντες, ἀπώλοντο. πολλοὶ δὲ καὶ τάδε χείρονες νῦν εἰσι. πρόσθεν μὲν γάρ, εἴ τις ἢ διακινδυνεύσειε πρὸ βασιλέως, ἢ πόλιν, ἢ ἔθνος ὑποχείριον ποιήσειεν, ἢ ἄλλο τι καλὸν ἢ ἀγαθὸν αὐτῷ διαπράξειεν, οὗτοι ἦσαν οἱ τιμώμενοι. νῦν δὲ καὶ ἤν τις ὥσπερ Λεομίθρης τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς τῶν φίλων παῖδας ὁμήρους παρὰ τῷ αἰγυπτίῳ ἐγκαταλιπὼν, καὶ τοὺς μεγίστους ὅρκους παραβὰς, βασιλεῖ δόξῃ τι σύμφορον ποιῆσαι, οὗτοί εἰσιν οἱ ταῖς μεγίσταις τιμαῖς γεραιρόμενοι. ταῦτα οὖν ὁρῶντες οἱ ἐν τῇ ἀσίᾳ πάντες, ἐπὶ τὸ ἀσεβὲς καὶ τὸ ἄδικον τετραμμένοι εἰσίν. ὁποῖοί τινες γὰρ ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνονται. ἀθεμιστότεροι δὲ νῦν ἢ πρόσθεν ταύτῃ γεγένηνται. εἴς γε μὴν χρήματα, τῇδε ἀδικώτεροι. οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολλὰ ἡμαρτηκότας, ἀλλ᾽ ἤδη τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας συλλαμβάνοντες, ἀναγκάζουσι πρὸς οὐδὲν δίκαιον χρήματα ἀποτίνειν. ὥστε οὐδὲν ἧττον οἱ πολλὰ ἔχειν δοκοῦντες, τῶν πολλὰ ἠδικηκότων, φοβοῦνται, καὶ εἰς χεῖρας οὐδ᾽ οὗτοι ἐθέλουσι τοῖς κρείττοσιν ἰέναι, οὐδέ γε ἀθροίζεσθαι, εἰς βασιλικὴν στρατιὰν θαρροῦσι. τοιγαροῦν ὅστις ἂν πολεμῇ αὐτοῖς, πᾶσιν ἔξεστιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀναστρέφεσθαι ἄνευ μάχης, ὅπως ἂν βούλωνται, διὰ τὴν ἐκείνων περὶ μὲν θεοὺς ἀσέβειαν, περὶ δὲ ἀνθρώπους ἀδικίαν. αἱ μὲν δὴ γνῶμαι ταύτῃ τῷ παντὶ, χείρους νῦν ἢ τὸ παλαιὸν αὐτῶν. ὡς δὲ οὐδὲ τῶν σωμάτων ἐπιμέλονται, ὥσπερ πρόσθεν, νῦν αὖ τοῦτο διηγήσομαι. νόμιμον γὰρ δὴ ἦν αὐτοῖς, μήτε πτύειν, μήτε ἀπομύττεσθαι. δῆλον δὲ ὅτι ταῦτα, οὐ τοῦ ἐν τῷ σώματι ὑγροῦ φειδόμενοι ἐνόμισαν, ἀλλὰ βουλόμενοι διὰ πόνων καὶ ἱδρῶτος τὰ σώματα στερεοῦσθαι. νῦν δὲ τὸ μὲν μὴ πτύειν, μηδὲ ἀπομύττεσθαι ἔτι διαμένει. τὸ δὲ πονεῖν, οὐδαμοῦ ἐπιτηδεύεται. καὶ μὴν πρόσθεν μὲν ἦν αὐτοῖς μονοσιτεῖν νόμιμον, ὅπως ὅλῃ τῇ ἡμέρᾳ χρῷντο καὶ εἰς τὰς πράξεις, καὶ εἰς τὸ διαπονεῖσθαι. νῦν γε μὴν τὸ μὲν μονοσιτεῖν ἔτι διαμένει, ἀρχόμενοι δὲ τοῦ σίτου, ἡνίκα περ οἱ πρωϊαίτατα ἀριστῶντες, μέχρι τούτου ἐσθίοντες καὶ πίνοντες διάγουσιν, ἔστε περ οἱ ὀψιαίτατα κοιμώμενοι. ἦν δὲ αὐτοῖς νόμιμον, μηδὲ προχοΐδας εἰσφέρεσθαι εἰς τὰ συμπόσια· δῆλον ὅτι νομίζοντες, τὸ μὴ ὑπερπίνειν, ἧττον ἂν καὶ σώματα καὶ γνώμας σφάλλειν. νῦν δὲ τὸ μὴ εἰσφέρεσθαι, ἔτι αὖ διαμένει. τοσοῦτον δὲ πίνουσιν, ὥστε ἀντὶ τοῦ εἰσφέρειν, αὐτοὶ ἐκφέρονται, ἐπειδὰν μηκέτι δύνωνται ὀρθούμενοι ἐξιέναι. ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνο ἦν αὐτοῖς ἐπιχώριον, τὸ μεταξὺ πορευομένους, μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φανεροὺς εἶναι. νῦν δ᾽ αὖ τὸ μὲν τούτων ἀπέχεσθαι ἔτι διαμένει. τὰς μέντοι πορείας οὕτω βραχείας ποιοῦνται, ὡς μηδ᾽ ἂν ἔτι θαυμάσαι τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἀναγκαίων. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ θήραν, πρόσθεν μὲν τοσαυτάκις ἐξῄεσαν, ὥστε ἀρκεῖν αὐτοῖς τε καὶ ἵπποις γυμνάσια τὰς θήρας. ἐπεὶ δὲ ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἥττους τοῦ οἴνου ἐγένοντο,

οὐκέτι

ἔτι ὁμοίως ὅτι αὐτοὶ ἐξῄεσαν, ὅτι τοὺς ἄλλους ἐξῆγον ἐπὶ τὰς θήρας. ἀλλὰ καὶ εἴ τινες φιλόπονοι γενόμενοι, καὶ σὺν τοῖς περὶ αὐτοὺς ἱππεῦσιν ἅμα θηρῷεν, φθονοῦντες αὐτοῖς δῆλοι ἦσαν, καὶ ὡς βελτίονας αὑτῶν ἐμίσουν. ἀλλά τοι καὶ τοὺς παῖδας τὸ μὲν παιδεύεσθαι ἐπὶ ταῖς θύραις ἔτι διαμένει. τὸ μέντοι τὰ ἱππικὰ μανθάνειν καὶ μελετᾶν, ἀπέσβηκε, διὰ τὸ μὴ ἰέναι ὅπου ἂν ἀποφαινόμενοι εὐδοκιμοῖεν. καὶ ὅτι γε οἱ παῖδες ἀκούοντες ἐκεῖ πρόσθεν τὰς δίκας δικαίως δικαζομένας, ἐδόκουν μανθάνειν δικαιότητα, καὶ τοῦτο παντάπασιν ἀνέστραπται. σαφῶς γὰρ ὁρῶσι νικῶντας, ὁπότεροι ἂν πλέον διδῶσιν. ἀλλὰ καὶ τῶν φυομένων ἐκ τῆς γῆς τὰς δυνάμεις οἱ παῖδες, πρόσθεν μὲν ἐμάνθανον, ὅπως τοῖς μὲν ὠφελίμοις χρῷντο, τῶν δὲ βλαβερῶν ἀπέχοιντο. νῦν δὲ ἐοίκασι ταῦτα διδασκομένοις, ὅπως ὅτι πλεῖστα κακοποιῶσιν. οὐδαμοῦ γοῦν πλείους ἢ ἐκεῖ, οὔτε ἀποθνῄσκουσιν, οὔτε διαφθείρονται ὑπὸ φαρμάκων. ἀλλὰ μὴν καὶ θρυπτικώτεροι πολὺ νῦν ἢ ἐπὶ Κύρου εἰσί. τότε μὲν γὰρ ἔτι τῇ ἐκ Περσῶν παιδείᾳ καὶ ἐγκρατείᾳ ἐχρῶντο, τῇ δὲ Μήδων στολῇ καὶ ἁβρότητι. νῦν δὲ τὴν μὲν ἐκ Περσῶν καρτερίαν περιορῶσιν ἀποσβεννυμένην, τὴν δὲ τῶν Μήδων μαλακίαν διασῴζονται. σαφηνίσαι δὲ βούλομαι καὶ τὴν θρύψιν αὐτῶν. ἐκείνοις γὰρ πρῶτον μὲν τὰς εὐνὰς, οὐ μόνον ἀρκεῖ μαλακῶς ὑποστόρνυσθαι, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν κλινῶν τοὺς πόδας ἐπὶ δαπίδων τιθέασιν, ὅπως μὴ ἀντερείδῃ τὸ δάπεδον, ἀλλ' ὑπείκωσιν αἱ δάπιδες. καὶ μὴν τὰ πεττόμενα ἐπὶ τράπεζαν, ὅσα τε πρόσθεν εὕρητο, οὐδὲν αὐτῶν ἀφῄρηται, ἀλλά τε ἀεὶ καινὰ ἐπιμηχανῶνται· καὶ ὄψα ὡσαύτως. καὶ γὰρ καινοποιητὰς ἀμφοτέρων τούτων κέκτηνται. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ χειμῶνι οὐ μόνον κεφαλὴν καὶ σῶμα καὶ πόδας ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐσκεπάσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄκραις ταῖς χερσὶ χειρῖδας δασείας καὶ δακτυλήθρας ἔχουσιν. ἔν γε μὴν τῷ θέρει οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, οὔθ' αἱ τῶν δένδρων, οὔθ' αἱ τῶν πετρῶν σκιαί, ἀλλ' ἐν ταύταις ἑτέρας σκιὰς ἄνθρωποι μηχανώμενοι, αὐτοῖς παρεστᾶσι. καὶ μὴν ἐκπώματα ἢν μὲν ὡς πλεῖστα ἔχωσι, τούτῳ καλλωπίζονται. ἢν δ' ἐξ ἀδίκου φανερῶς ᾖ μεμηχανημένα, οὐδὲν τοῦτο αἰσχύνονται. πολὺ γὰρ ηὔξηται ἐν αὐτοῖς ἡ ἀδικία τε καὶ αἰσχροκέρδεια. ἀλλὰ καὶ πρόσθεν μὲν ἦν ἐπιχώριον αὐτοῖς, μὴ ὁρᾶσθαι πεζῇ πορευομένοις, οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα, ἢ τοῦ ὡς ἱππικωτάτους γίγνεσθαι. νῦν δὲ στρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν. οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως, ὥσπερ τοῦ μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμέλονται. τά γε μὴν πολεμικὰ, πῶς οὐκ εἰκότως νῦν τῷ παντὶ χείρους, ἢ πρόσθεν εἰσίν; οἷς ἐν μὲν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐπιχώριον ὑπῆρχε, τοὺς μὲν τὴν γῆν ἔχοντας, ἀπὸ ταύτης ἱππότας παρέχεσθαι, οἳ δὴ καὶ ἐστρατεύοντο· τοὺς δὲ φρουροῦντας ἀεὶ στρατεύεσθαι πρὸ τῆς χώρας μισθοφόρους εἶναι. νῦν δὲ τούς τε θυρωροὺς καὶ τοὺς σιτοποιοὺς, καὶ τοὺς ὀψοποιοὺς καὶ οἰνοχόους, καὶ λουτροχόους, καὶ παρατιθέντας καὶ ἀναιροῦντας, καὶ κατακοιμίζοντας, καὶ ἀνιστάντας, καὶ τοὺς κοσμητὰς, οἳ ὑποχρίουσί τε καὶ ἐντρίβουσιν αὐτοὺς, καὶ τἆλλα ῥυθμίζουσι, τούτους πάντας ἱππέας οἱ δυνάσται πεποιήκασιν, ὡς μισθοφορῶσιν αὐτοῖς. πλῆθος μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων φαίνεται, οὐ μέντοι ὄφελός γε οὐδὲν αὐτῶν εἰς πόλεμον.

δηλοῖ

non amplius eodem modo, neq; ipsi egrediebantur, neq; alios ducebant ad uenationes: quin potius si qui laboris studiosi atq; industrij unà cum suis equitibus simul uenarentur, liquidò ijs inuidebant, & ut seipsis meliores prosequebantur odio. Praeterea puerorum institutio ad uenandum adhuc perdurat, sed disciplina & meditatio equitandi extincta est: quoniam eò non eunt, ubi si conspicui sint, laudentur. Et quoniam pueri cum illic antea lites audirent pro iure iudicari, uidebantur discere iustitiam, & hoc omnino conuersum est, quoniam certò uident eos uictores utri plus dederint. Sed eorum uim quae è terra oriuntur, pueri antea discebant quò utilibus uterentur, & a perniciosis abstinerent: nunc uero uidentur haec discere, quò mala quamplurima perpetrent. Nusquam igitur plures quàm illic, neque moriuntur, neque corrumpuntur ex medicamentis. Quinetiam multò nunc delicatiores sunt, quàm Cyri temporibus. Tum enim adhuc institutione Persica & continentia utebantur, Medorum uerò stola atque lautitiis: sed hoc tempore Persicam constantiam aequo animo uident extingui, at Medorum molliciem diligenter seruant. Declarare autem uolo eorum quoque delicias. Illis enim primùm cubilia non modo satis est substernere molliter, uerumetiam lectorum pedes in tapetibus locant, ne pauimentum renitatur, sed ut tapetes cedant. Insuper quae ludo iaciebantur ad mensam, & quaecunque reperta sunt antea; eorum nihil ablatum est, sed & noua semper excogitantur, & obsonia identidem: etenim utrarunque harum rerum noui artifices comparantur. Insuper hyeme non solum his satis est caput & corpus atque pedes tegere, sed extremis manibus chirothecas uillosas habent, & digitalia. Ac aestate quidem non his satis sunt, neque arborum, neque saxorum umbrae, sed in his qui umbras alias homines moliantur eis adstant. Vtq; pocula quamplurimà habeant, hac re gloriantur. Quae si iniustè comparata sint, id nulli sibi dedecori ducunt: in illis enim & iniustitia lucrique turpitudo longè est aucta. Atque antea patrius eis mos erat, ne uiderentur tum proficisci pedites alius cuiusquam rei gratia; quàm ut equites optimi fierent: nunc autem plura in equis strata habent quàm in cubilibus. Non enim tantam in equitando curam adhibent, quantam in molliter sedendo. Quae uero ad bellum pertinent, quo pacto in his non sunt conuenienter omnino deteriores quàm antea? Quibus superiore tempore patrium existebat, tum eos qui terram colerent, ab hac ipsa equitatores reddi, qui etiam in expeditionem proficiscebantur, tum praesidiarios, si militandum esset pro regione, stipendiatores esse: nunc uerò qui ostiarij sunt, & ciborum obsoniorumq; artifices, & pincernae, & balneatores, & qui ad mensam apponunt, et qui è mensa tollunt, & qui dormitum agunt, & qui à somno excitant, & ornatores, qui & coloribus eos liniunt infricantq;, aliaque decenter aptant: hosce omnis qui potestatem habent, equites faciunt, quo sub se stipendium mereant. Multitudo igitur ex his quoque apparet, at nulla eorum ad bellum utilitas.

Hoc

Hoc etiã res declarãt ipsæ. nam per eorũ regiones hostes facilius uersantur quàm amici. Cyrus enim cum ferentarios amouisset, thoracibus autem eos et equos armasset, & pilum unum cuiq; dedisset in manum, cominus pugnã faciebat: sed hoc tẽpore neq; iactu utuntur amplius, neq; congredientes cominus præliantur. Atq; pedites habent quidem ipsi crates & mucrones & securis, quemadmodum Cyri temporibus pugnaturi, sed cominus cõgredi neq; hi uolunt. Nec item falcatis curribus ad id utuntur amplius, ad quod eos Cyrus est fabricatus. Cyrus enim cũ aurigas amplificasset honoribus, bonosq; reddidisset, habebat qui in arma impetũ facerẽt. Persæ autem huius tẽporis cum ne norint quidẽ eos qui sunt in curribus, cẽsent similes sibi qui exercitatione carẽt eos fore, qui exercitati sunt. Et hi quidẽ adoriuntur. Sed priusquã fuerint inter hostes, alij è curribus ultro excidũt, alij exiliũt. Quo fit, ut iugales aurigis carẽtes pluribus sæpe malis amicos quàm hostes afficiãt. Quoniã nimirũ ipsi quoq; cognoscũt, qualia sibi proposita sunt belli præmia, remittũtur. Nemoq; amplius sine Græcis ad bellũ cõstituitur, neq; cum inuicẽ belligerãt, neq; cũ Græci agunt contra eos exercitũ: sed etiã aduersus hosce didicere cum Græcis bellũ gerere. Et ego quidẽ arbitror, quæ pollicitus sum, ea mihi aliquãdo esse absoluta. Existimo enim Persas atq; Persarũ socios & magis impios esse aduersus deos, et magis nefarios in necessarios, et iniustioris erga alios, & ignauioris ad bellum hoc tempore, quàm antea fuerit demõstratum. Quod si quis secus atq; ego sentiat, si eorum is opera consideret, ea inueniet testimonio suo uerba mea confirmare.

δηλοῖ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ γιγνόμενα. διὰ τὴν χώραν γὰρ αὐτῶν ῥᾷδιον οἱ πολέμιοι ἢ οἱ φίλοι ἀναστρέφονται. καὶ γὰρ δὴ ὁ Κῦρος, τὸ μὲν ἀκροβολίζεσθαι ἀποπαύσας, θωρακίσας δὲ καὶ αὐτοὺς καὶ ἵππους, καὶ ἓν παλτὸν ἑκάστῳ δοὺς εἰς χεῖρα, ὁμόθεν τὴν μάχην ἐποιεῖτο. νῦν δὲ οὔτε ἀκροβολίζονται ἔτι, οὔτ᾽ εἰς χεῖρας συνιόντες μάχονται. καὶ οἱ πεζοὶ ἔχουσι μὲν γέῤῥα, καὶ κοπίδας, καὶ σαγάρεις, ὥσπερ ἐπὶ Κύρου τὴν μάχην ποιησόμενοι. εἰς χεῖρας δὲ ἰέναι, οὐδ᾽ οὗτοι ἐθέλουσιν. οὐδέ γε τοῖς δρεπανηφόροις ἅρμασιν ἔτι χρῶνται, ἐφ᾽ ᾧ Κῦρος αὐτὰ ἐποιήσατο. ὁ μὲν γὰρ τιμαῖς αὐξήσας τοὺς ἡνιόχους, καὶ ἀγαθοὺς ποιήσας, εἶχε τοὺς εἰς τὰ ὅπλα ἐμβαλοῦντας. οἱ δὲ νῦν οὐδὲ γιγνώσκοντες τοὺς ἐπὶ τοῖς ἅρμασιν, οἴονται σφίσιν ὁμοίους, τοὺς ἀνασκήτους τοῖς ἠσκηκόσιν ἔσεσθαι. οἱ δὲ ὁρμῶσι μέν. πρὶν δ᾽ ἐν τοῖς πολεμίοις εἶναι, οἱ μὲν ἑκόντες ἐκπίπτουσιν, οἱ δ᾽ ἐξάλλονται. ὥστε ἄνευ ἡνιόχων γιγνόμενα τὰ ζεύγη πολλάκις, πλείω κακὰ τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους ποιεῖ. ἐπεὶ μέντοι καὶ αὐτοὶ γιγνώσκουσιν, οἷα σφίσι τὰ πολεμιστήρια ὑπάρχει, ὑφίενται. καὶ οὐδεὶς ἔτι ἄνευ τῶν Ἑλλήνων εἰς πόλεμον καθίσταται, οὔτε ὅταν ἀλλήλοις πολεμῶσιν, οὔτε ὅταν οἱ Ἕλληνες αὐτοῖς ἀντιστρατεύωνται. ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους ἐγνώκασι μεθ᾽ Ἑλλήνων τοὺς πολέμους ποιεῖσθαι. ἐγὼ μὲν δὴ οἶμαι, ἅπερ ὑπεθέμην ἀπειργάσθαι μοι. φημὶ γὰρ Πέρσας, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, καὶ ἀσεβεστέρους περὶ θεούς, καὶ ἀνοσιωτέρους περὶ συγγενεῖς, καὶ ἀδικωτέρους περὶ τοὺς ἄλλους, καὶ ἀνανδροτέρους τὰ εἰς τὸν πόλεμον, νῦν ἢ πρόσθεν ἀποδεδεῖχθαι. εἰ δέ τις τἀναντία ἐμοὶ γιγνώσκει, τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπισκοπῶν, εὑρήσει αὐτὰ μαρτυροῦντα τοῖς ἐμοῖς λόγοις.

ROMVLVS AMASAEVS LVDOVICO AVYLAE CAROLI V. CAESARIS IMPERATORIS INTIMO CVBICVLARIO S. P. D.

AD amorem, Ludouice Auyla, in animis hominum excitandum, etsi nihil est uirtutis pulchritudine ualentius, sæpe tamen usu uenire uidemus, ut ea amoris scintilla, quam uirtutis ipsius splendor accenderit, nisi mutuis officijs, & perspicuis beneuolentiæ indicijs foueatur, aut in ipsis amicitiæ primordijs elanguescat, aut ad luminis claritatem segnius emicet. Quare a quo primum tempore tua me eximia indoles, suauissimi mores, incredibile optimarũ artium studium, te ut quantum alium neminem amarem, impulerunt, ac mihi egregiam tuam erga me uoluntatẽ, tua multa & humanitatis plenissima officia declararũt: nihil mihi sanctius, aut solennius esse debere existimaui, quam ut orientis (ut ita dicã) mutui amoris nostri igniculos, certa quapiam meæ erga te obseruantiæ significatione inflammarẽ, atque enixe operam darẽ, ut me qui à te constanter & perpetuo diligerer, non indignissimũ duceres. Quo in genere, cum eos qui amant nõ ignorarẽ, eos quos amant, ijs potissimũ rebus munerari solere, quas ab illis maxime expeti intelligũt, tibi, quem literarũ cupidissimũ cognoram, aliquid de studiorũ meorum quasi penu depromere cogitabã. Verum cũ de multis, quę inchoata duntaxat atq; informata habeo, unũ aliquid cuperẽ deligere, quod & ad meũ erga te studiũ testificandũ esset appositũ, & tibi aptum ac iucundũ contingeret: optatissimus tuus à Turcico bello cum Cæsare (quem maiestatis causa nomino) Bononiam reditus, facile omnem eius delectus mei dubitationem sustulit. Cum enim in primo congressu nostro, tibi ego de secundissimis Cæsaris euentis essem gratulatus, qui diuina uirtute sua immanissimum hostem præproperam fugam facere coegisset, atq; è re nata inter nos mentio facta esset Alexandri, Themistoclis, Miltiadis, Agesilai, Luculli, Pompeij, & aliorum quorundam Imperatorum, quorum fuissent maxime illustres de Asiæ gentibus uictoriæ: quęsisti tu hoc loco, quęnam fuisset illa Græcorum expeditio, quam Plutarchus M. Antonio cum Parthis bellum gerenti, admirationi fuisse scriptum reliquerit: & nunquid Xenophontis, quem ille autorem nominat, de ea libri adhuc extent: exposui ego tibi celebratæ illius Græcorum monumentis historiæ summatim argumentum. Ac cum te eius subtilius cognoscendæ cupiditate incensum animaduerterem, an Xenophontis ipsius libris septem, quos inter iuueniles meas exercitationes, in latinum sermonem conuersos haberem, rem omnem ordine explicatam, prius quàm hinc discederes, me tibi traditurum pollicitus sum. Ac statim e bibliothecæ meæ latebris, in quibus annos amplius duodecim rudes & informes pene contabuerant, eductos, ut in tuo nomine apparerent in lucẽ, non magis expoliui quam extrusi. Quid enim facerem? An qui in huiusmodi aliqua re tibi gratificari ardentissime cupiissem, hoc à te gratiã iucundi tempus prætermitterem? præsertim cum tu postea sæpius pro iure tuo me appellaris, & tanquam æris alieni submonueris. Ego uero, cum quamdiu esset hic Cæsar commoraturus incertum omnino esset, malui festinata expositione in obsequendo studium & fidem, quam emendationis maturitate curam & exactam quandam diligentiam tibi meam probare. Qui cum ex sermone etiam tuo suspicari potuissem, ita demum fore tibi hoc quicquid muneris est gratissimum, si posses absoluti iam operis uno tempore complusculа exemplaria habere, libros hosce non describendos (quod famæ fuisset meæ fortasse consultius) sed librariorum formulis exprimendos curaui. Neq; illud omnino me deterruit, quod paratos uidebam multos, qui aut hanc uertendi operam contemnerent, aut melius uerti potuisse dicerent. illis enim quod respondeã in promptu est. Primum inique eos facere qui laborem eum uituperent, per quem maximas & grauissimas disciplinas, facile qui non sit rerum omnium imperitissimus, ab interitu uindicatas intelligere possit. Deinde non posse iure id operis reprehendi, e quo summam aliquando de ueteribus ac recentioribus hominibus multi sibi laudem meruerint. Quanquam attentius consideranti, uideri quodammodo possint ea quæ nõ legantur

legantur, maiore ex parte ab alijs, uel quasi mutuo accepta, uel ex alia lingua in patrium sermonem conuersa. Atque ut nulla uertentem laus consequatur, mihi bene & præclare de hominum genere meriti illi uideri solent, qui quum intelligerent operam suam alijs commodiorem, quam sibi gloriosiorem fore, non grauate suam paucorum laudem, ut quamplurimorum utilitati condonatam uellent, sibi in animum induxerunt. Ad hæc, iure fortassis nonnullis mea hæc editio sermonem dederit, si in hoc uno omnes uigiliæ meæ uertantur, ac non tam multa à me scripta domi delitescant, ut quæ conuersa in lucem prodierint, illorum merito prolusiones ueluti quædam numerentur. Et profecto facile passurus sum meum hoc consilium reprehendi, si hi ipsi quibus id non probabitur, ostenderint aliquando, se melius sua, quàm qui uertenint aliena, pronunciasse. Quod si minimi fortasse negocij, atque operę leuissimæ græca in latinum transferre existimauerint, in hac cupio palęstra ut periculum faciant, intelligent profecto multa esse cogitantibus facilima, experientibus supra quam dici possit grauia ac laboriosa. Postremo hos homines exoratos uelim, ne moleste ferant, me dum & incomparabili, quo tui incensus sum, amori indulgeo, & neglectæ fidei crimen redimo, de laude mea non plurimum laborasse. Iam uero qui melius potuisse dicant, hi ut eadem, qua ipse cum eos uerti sui ætate, à se aliquid melius conuersum, ac non maiore ocio, uel laxiore tempore elimatum ostendant, uehementer cupio. Hic est à Cæsaris in hanc urbem aduentu dies opinor quinquagesimus: ex his ipsis diebus, cum primorum aliquot lucem, partim in maximis eripuit negocijs, partim in scholarum publico munere consumpserim, noctium, & succisiuis quidem horis totius operis castigationem elucubraui: reliqui dies librario dati sunt. At maturitatem, & potius cunctationem desiderant. hoc est eodem reuolui. Meum, inquam, studium & beneuolentiam tibi adolescenti nobilissimo, atque omnibus fortunæ ac uirtutis ornamentis prædito, quo uno ego in præsentia poteram, & tu maxime cupiebas modo, declaratam quamprimum uolui, non scienter uertendi facultatem longiore sumpto temporis spacio cuiquam ostentari. Verum cum pluribus quàm in animo habebam, cum hæc ad te scribere exorsus essem, mei huius uel officij, uel obsequij uituperatoribus, si quorum forte aculeos meus hic labor exacuerit, responderim, ad te iam ornatissime Auyla redeo. Munusculi certe huius mei prima erit ab autore commendatio, in quo te spero uel latine loquente, propter summam rerum prudentiam, Socratis discipulum, propter orationis copiam & iucunditatem, Atticam Musam: iam uero quod ea scripsit quibus non solum miles interfuit, uerumetiam dux præfuit, & historiæ fidem, & summi imperatoris laudes agniturum. Illud enim hoc loco non dicam, multa te animaduersurum inter legendum fidei, prudentiæ, tolerantiæ, ac reliquarum uirtutum exempla, quæ facile uelis & possis imitari. Multa item uitiorum, à quibus te semper abhorruisse lætere. Vt illud nullum faciam, magnam tibi uoluptatem afferre posse locorum & [illegible] descriptionem, euentorum uarietatem, illustrium præterea hominum mirabiliter expressos mores, naturam, consilia, acta, casus. Non addam multas etiam castrenses conciones, grauiter & ornate, ac cum multa & plane Xenophontea iucunditate expositas, tibi facile declaraturas, uel inter armorum fremitus suum esse eloquentiæ locum. Quæ enim communes sunt totius historiæ laudes, etsi in Xenophonte, atque adeo in his eius libris multum eminent, eas tamen potes ex aliorum etiam scriptorum monumentis cognoscere. Quod uero præter autoris dignitatem, ad munus meum apud te ornandum ualde fore accommodatum duco primum erit quædam ac maxime germana similitudo illius Græcorum expeditionis cum hac, quæ nuper Caroli Cæsaris magnitudinem & felicitatem immortalitati consecrauit. Vtraque enim magno sane temporum interuallo, certissimo fuit documento, non copiarum numero, sed militum uirtute consilio, non ducum temeritate disciplina, non impetu ad uictoriam profici. Deinde uero, quod cum Græcos leges parua manu infinitum prope Asianorum numerum sæpius fudisse, neque tantum hostium perfidiam, periuria atque insidias ualuisse, quin sola illi uirtute freti per ignota atque infesta loca, feras & immanes gentes euaserint, atque ad suos in patriam incolumes redierint: in minime dubiam spem adduci poteris, Cæsarem aliquando minore multo negocio, uindicata Christiano imperio Peloponneso, extorto de impij hostis manibus Byzantio, in Asiam uictrices aquilas illaturum. Atque utinam mi Auyla, & cum hæc spe atque cogitatione complectere, & cum inter illas gentes assiduus, & fidus comes Cæsarem sequere: mihi qui incredibilem meum erga te amorem hac æditione indicare uolui, animo uero ac uoluntate summa, totum me in clientelam & fidem tibi tradidi, uel uiuenti, uel uitæ iam muneribus perfuncto, aliquid suauitatis ac beneuolentiæ tuæ impertiare. Vale. Bononiæ. pridie Kalend. Februar.

M. D. XXIII.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΔΑΡΕΙΟΥ καὶ Παρυσάτιδος γίγνονται παῖδες δύο, πρεσβύτερος μὲν Ἀρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κῦρος. ἐπεὶ δὲ ἠσθένει Δαρεῖος καὶ ὑπώπτευε τελευτὴν τοῦ βίου, ἐβούλετο τὼ παῖδε ἀμφοτέρω παρεῖναι. ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος παρὼν ἐτύγχανε. Κῦρον δὲ μεταπέμπεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἧς αὐτὸν σατράπην ἐποίησε. καὶ στρατηγὸν δὲ αὐτὸν ἀπέδειξε πάντων, ὅσοι εἰς Καστωλοῦ πεδίον ἀθροίζονται. ἀναβαίνει οὖν ὁ Κῦρος, λαβὼν Τισσαφέρνην ὡς φίλον, καὶ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἔχων ὁπλίτας ἀνέβη τριακοσίους, ἄρχοντα δὲ αὐτῶν Ξενίαν Παῤῥάσιον. ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε Δαρεῖος, καὶ κατέστη εἰς τὴν βασιλείαν Ἀρταξέρξης, Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κῦρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν, ὡς ἐπιβουλεύοι αὐτῷ. ὁ δὲ πείθεταί τε, καὶ συλλαμβάνει Κῦρον, ὡς ἀποκτενῶν. ἡ δὲ μήτηρ ἐξαιτησαμένη αὐτὸν, ἀποπέμπει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. ὁ δ' ὡς ἀπῆλθε κινδυνεύσας καὶ ἀτιμασθεὶς, βουλεύεται ὅπως μήποτε ἔτι ἔσται ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ, ἀλλ' ἢν δύνηται, βασιλεύσει ἀντ' ἐκείνου. Παρύσατις μὲν δὴ ἡ μήτηρ ὑπῆρχε τῷ Κύρῳ φιλοῦσα αὐτὸν μᾶλλον, ἢ τὸν βασιλεύοντα Ἀρταξέρξην. ὅστις δ' ἀφικνεῖτο τῶν παρὰ βασιλέως πρὸς αὐτὸν, πάντας οὕτω διατιθεὶς ἀπεπέμπετο, ὥσθ' ἑαυτῷ μᾶλλον φίλους εἶναι ἢ βασιλεῖ. καὶ τῶν παρ' ἑαυτῷ δὲ βαρβάρων ἐπεμελεῖτο, ὡς πολεμεῖν τε ἱκανοὶ εἴησαν, καὶ εὐνοϊκῶς ἔχοιεν αὐτῷ. τὴν δὲ Ἑλληνικὴν δύνα-

μιν

XENOPHONTIS
DE CYRI MINORIS EXPEDITIONE LIBER PRIMVS,

Romulo Amasæo interp.

DARIVS ex Parysatide filios duos suscepit: maiorē quidem natu Artaxerxē, minorē uerò Cyrū. Is cū graui affectus morbo, extremū à se diē nō longe abesse suspicaretur, utrūq; filium cùm è uita decederet, interesse cupiebat. Aderat tūc quidē Artaxerxes. Cyrus e prouincia, cui à patre præfectus fuerat, accersendus fuit: ei nāq; omniū qui ad Castoli cāpos cōueniūt, imperiū detulerat. Ac uenit ille quidē quamprimū cū Tissapherne, quē sibi amicū putabat, & Grecorum grauis armature peditū trecentorū cohorte, quam Xenias Parrhasius ducebat. Mortuo uerò Dario, cū ei in regnū Artaxerxes successisset, Tissaphernes Cyrum apud fratrē criminatur, quòd ei insidias cōpararet: cui cū ille credidisset, Cyrū cōprehēdit. Eū tamē mater deprecatione sua, certæ necis periculo liberatum, in prouinciā remittit. Tūc Cyrus et periculi, et fraterne cōtumeliæ indignitate grauiter cōmotus, deliberat quonā modo et à fratre deficiat, et eius etiā sibi regnū uindicet. Et Parysatis qdē mater, in hūc magis q̄ in ipsum regnantē Artaxerxē animi inclinatiōe ppēdebat. Ipse uerò Cyrus eorū q ad se à rege quacūq; de causa uenißēt, ita sibi animos cōciliabat, ut amiciores multò sibi, q̄ regi dimitteret. Preterea curabat, ut barbari quos habebat apud se, boni bellatores essent, & eos sibi suo beneficio deuinciebat, & Grecorū copias

pias quam occultißime (quod scilicet regem imparatißimum adoriretur) ad se accersebat. Quoties uaque singularum ciuitatum præsidia recenseret, toties præfectis earum negocium dabat, ut e Peloponneso quam plurimos, quamq; lectißimos homines euocarent, simulans comperisse se eas Ioniæ ciuitates à Tissapherne clàm solicitari. quæ cum fuissent antea à rege Tissapherni traditæ, nuper ad Cyrum omnes, præter Miletum, defecerant. Cum enim Milesios Tissaphernes præsensisset nouas res moliri, ex consilij eius autoribus partim occiderat, partim in exilium expulerat. Hos cum Cyrus ad se confugientes excepisset, exercitu comparato Miletum summa ui, terra marique suscepta exulum causa, aggressus fuerat obsidere: quæ sane obsidio eius quoque in nouo delectu dissimulationem facilè sustinebat. Qua etiam de causa miserat Cyrus ad regem legatos. qui cum orarent, ut ei qui frater esset, mallet quàm Tissapherni eas ciuitates parère: qua quidem in re neque matris ei studium defuit. Atque his artibus rex initum aduersus se consilium non animaduertit. Cum enim existimaret contra Tissaphernem à fratre copias comparari, non molestißime ferebat eos inter se armis dissidere, præsertim uero cum tributi nomine, pro ijs quas diximus ciuitatibus nihil minus quàm Tissaphernes regi Cyrus penderet. Et Cyro alius etiam delectus habebatur in Chersoneso, qui Abydi è regione est, ad hunc sane modum. Clearchus Lacedæmonius domo eiectus, erat apud Cyrum in summo honore à quo cum Daricorum decem millia accepisset, ex Chersoneso collecta manu, Thracibus qui supra Hellespontum sunt bellum intulit. Quæ res quod erat ex Græcorum commodo, ciuitates Hellesponti ultrò ei ad alendum exercitum pecunias conferebant: quare & hæ Cyro copiæ clàm confectæ sunt. Aristippus uerò Thessalus hospes eius, cum domi aduersariorum factione premeretur, ad Cyrum confugit. à quo cum pecuniam in bis mille mercenarios milites, & trimestre stipendium poposcisset, quòd ea se manu facile inimicis superiorem futurum consideret, Cyrus in quater mille, & mensium sex ei stipendium detulit: hominemque incitauit, ut negocium conficere maturaret, prius quàm ad se eum consultandi causa accerseret. Atque etiam in Thessalia exercitus ex occulto Cyro alebatur. Eodem sanè tempore Proxenum Bœotium, bello in Pisidas sibi infensos simulato, pro uetere amicitia rogauit, ut ad se cum quàm posset maximo militum numero ueniret. Sophænetum etiam Stymphalium, & Socratem Achæum cum & illi sui essent hospites, belli eius nomine quod Milesiorū exulum causa contra Tissaphernem suscepisset, plurimis militibus sumptis utrunq; ad se euocauit: neq; hi in officio non fuerunt. Cyrus ubi in superiorem Asiam mouere statuit, causam huius belli eam præ se tulit, quod Pisidas finibus suis uellet eijcere: atque ob eam rem simulat omnia tum Græcorum, tum barbarorum auxilia se cogere. Tum Clearcho denunciat, ut ad se quas habebat copias, adducat. Aristippum admonet ut pace cum ciuibus facta, ad se quem haberet exercitum mittat. Xeniæ uerò Arcadi, quem ijs quos

μιν ἤθροιζεν, ὡς μάλιστα ἐδύνατο ἐπικρυπτόμενος, ὅπως ὅτι ἀπαρασκευαστότατον λάβοι βασιλέα. ὅτε οὖν ἐποιεῖτο τὴν συλλογήν, ὁπόσους εἶχε φύλακας ἐν ταῖς πόλεσι, παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις ἑκάστοις λαμβάνειν ἄνδρας πελοποννησίους, ὅτι πλείστους καὶ βελτίστους, ὡς ἐπιβουλεύοντος τισσαφέρνους ταῖς πόλεσι. καὶ γὰρ ἦσαν ἰωνικαὶ πόλεις τισσαφέρνους τὸ ἀρχαῖον, ἐκ βασιλέως δεδομέναι. τότε δ᾽ ἀπέστησαν πρὸς κῦρον πᾶσαι πλὴν μιλήτου. ἐν μιλήτῳ δ᾽ ὁ τισσαφέρνης προαισθόμενος τὰ αὐτὰ ταῦτα βουλευομένους ἀποστῆναι πρὸς κῦρον, τοὺς μὲν ἀπέκτεινε, τοὺς δ᾽ ἐξέβαλεν. ὁ δὲ κῦρος ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας, συλλέξας στράτευμα, ἐπολιόρκει μίλητον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, ἐπειρᾶτο κατάγειν τοὺς ἐκπεπτωκότας. αὕτη οὖν ἄλλη πρόφασις ἦν αὐτῷ τοῦ ἀθροίζειν στράτευμα. πρὸς δὲ βασιλέα πέμπων, ἠξίου ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ, δοθῆναι οἱ ταύτας τὰς πόλεις μᾶλλον, ἢ τισσαφέρνην ἄρχειν αὐτῶν. καὶ ἡ μήτηρ συνέπραττεν αὐτῷ ταῦτα, ὥστε βασιλεὺς τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἐπιβουλῆς οὐκ ᾐσθάνετο. τισσαφέρνει δὲ ἐνόμιζε πολεμοῦντα αὐτὸν ἀμφὶ τὰ στρατεύματα δαπανᾶν. ὥστε οὐδὲν ἤχθετο αὐτῶν πολεμούντων. καὶ γὰρ ὁ κῦρος ἀπέπεμπε τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ ἐκ τῶν πόλεων, ὧν ὁ τισσαφέρνης ἐτύγχανεν ἔχων. ἄλλο δὲ στράτευμα συνελέγετο αὐτῷ ἐν χερρονήσῳ τῇ καταντιπέρας ἀβύδου, τόνδε τὸν τρόπον. κλέαρχος λακεδαιμόνιος φυγὰς ἦν. τούτῳ συγγενόμενος ὁ κῦρος, ἠγάσθη τε αὐτόν, καὶ δίδωσιν αὐτῷ μυρίους δαρεικούς. ὁ δὲ λαβὼν τὸ χρυσίον, στράτευμα συνέλεξεν ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων. καὶ ἐπολέμει ἐκ χερρονήσου ὁρμώμενος, τοῖς θρᾳξὶ τοῖς ὑπὲρ ἑλλήσποντον οἰκοῦσι, καὶ ὠφέλει τοὺς ἕλληνας. ὥστε καὶ χρήματα συνεβάλλοντο αὐτῷ εἰς τὴν τροφὴν τῶν στρατιωτῶν, αἱ ἑλλησποντιακαὶ πόλεις ἑκοῦσαι. τοῦτο δ᾽ αὖ οὕτω τρεφόμενον ἐλάνθανεν αὐτῷ τὸ στράτευμα. ἀρίστιππος δὲ ὁ θετταλὸς ἐτύγχανε ξένος ὢν αὐτῷ, καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῶν οἴκοι ἀντιστασιωτῶν, ἔρχεται πρὸς τὸν κῦρον, καὶ αἰτεῖ αὐτὸν εἰς δισχιλίους ξένους καὶ τριῶν μηνῶν μισθόν, ὡς οὕτω περιγενόμενος ἂν τῶν ἀντιστασιωτῶν. ὁ δὲ κῦρος δίδωσιν αὐτῷ εἰς τετρακισχιλίους, καὶ ἓξ μηνῶν μισθόν. καὶ δεῖται αὐτοῦ μὴ πρόσθεν καταλῦσαι πρὸς τοὺς ἀντιστασιώτας, πρὶν ἂν αὐτῷ συμβουλεύσηται. οὕτω δὲ αὖ τὸ ἐν θετταλίᾳ ἐλάνθανεν αὐτῷ τρεφόμενον στράτευμα. πρόξενον δὲ τὸν βοιώτιον, φίλον ὄντα αὐτῷ, ἐκέλευσε λαβόντα ἄνδρας ὅτι πλείστους παραγενέσθαι, ὡς εἰς πισίδας βουλόμενος στρατεύεσθαι, ὡς πράγματα παρεχόντων πισιδῶν τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ. σοφαίνετον δὲ τὸν στυμφάλιον, καὶ σωκράτην τὸν ἀχαιόν, ξένους ὄντας καὶ τούτους, ἐκέλευσεν ἄνδρας λαβόντας ἐλθεῖν ὅτι πλείστους, ὡς πολεμήσων τισσαφέρνει σὺν τοῖς φυγάσι τῶν μιλησίων. καὶ ἐποίουν οὕτως οὗτοι. ἐπεὶ δὲ ἐδόκει αὐτῷ ἤδη πορεύεσθαι ἄνω, τὴν μὲν πρόφασιν ἐποιεῖτο, ὡς πισίδας βουλόμενος ἐκβαλεῖν παντάπασιν ἐκ τῆς χώρας. καὶ ἀθροίζει ὡς ἐπὶ τούτους τό τε βαρβαρικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἐνταῦθα στράτευμα. καὶ παραγγέλλει τῷ τε κλεάρχῳ λαβόντι ἥκειν ὅσον ἦν αὐτῷ στράτευμα. καὶ τῷ ἀριστίππῳ συναλλαγέντι πρὸς τοὺς οἴκοι, ἀποπέμψαι πρὸς ἑαυτὸν ὃ εἶχε στράτευμα, καὶ ξενίᾳ τῷ ἀρκάδι, ὃς αὐτῷ προειστήκει

προειστήκει τοῦ ἐν ταῖς πόλεσι ξενικοῦ, ἥκειν παραγγέλλει λαβόντα τοὺς ἄνδρας, πλὴν ὁπόσοι ἱκανοὶ ἦσαν τὰς ἀκροπόλεις φυλάττειν. ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς μίλητον πολιορκοῦντας, καὶ τοὺς φυγάδας ἐκέλευσε σὺν αὐτῷ στρατεύεσθαι, ὑποσχόμενος αὐτοῖς εἰ καλῶς καταπράξειεν ἐφ᾽ ἃ ἐστρατεύετο, μὴ πρόσθεν παύσεσθαι, πρὶν αὐτοὺς καταγάγοι οἴκαδε. οἱ δὲ ἡδέως ἐπείθοντο. ἐπίστευον γὰρ αὐτῷ. καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα, παρῆσαν εἰς σάρδεις. ξενίας μὲν δὴ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων λαβὼν, παρεγένετο εἰς σάρδεις ὁπλίτας εἰς τετρακισχιλίους. πρόξενος δὲ παρῆν ἔχων ὁπλίτας μὲν εἰς πεντακοσίους καὶ χιλίους, γυμνῆτας δὲ πεντακοσίους. σοφαίνετος δὲ ὁ συμφάλιος, ὁπλίτας ἔχων χιλίους. σωκράτης δὲ ὁ ἀχαιὸς ὁπλίτας ἔχων ὡς πεντακοσίους. πασίων δὲ ὁ μεγαρεὺς εἰς ἑπτακοσίους ἔχων ἄνδρας παρεγένετο. ἦν δὲ καὶ οὗτος καὶ ὁ σωκράτης τῶν ἀμφὶ μίλητον στρατευομένων. οὗτοι μὲν εἰς σάρδεις αὐτῷ ἀφίκοντο. τισσαφέρνης δὲ κατανοήσας ταῦτα, καὶ μείζονα ἡγησάμενος εἶναι, ἢ ὡς ἐπὶ πισίδας τὴν παρασκευὴν, πορεύεται ὡς βασιλέα ᾗ ἐδύνατο τάχιστα, ἱππέας ἔχων ὡς πεντακοσίους. καὶ βασιλεὺς μὲν δὴ ἐπεὶ ἤκουσε παρὰ τισσαφέρνους τὸν κύρου στόλον, ἀντιπαρεσκευάζετο. κῦρος δὲ ἔχων, οὓς εἶπον, ὡρμᾶτο ἀπὸ σάρδεων, καὶ ἐξελαύνει διὰ τῆς λυδίας σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας εἴκοσι καὶ δύο ἐπὶ τὸν μαίανδρον ποταμόν. τούτου τὸ εὖρος δύο πλέθρα. γέφυρα δὲ ἐπῆν, ἐζευγμένη πλοίοις ἑπτά. τοῦτον διαβὰς, ἐξελαύνει διὰ φρυγίας σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας ὀκτὼ, εἰς κολοσσὰς πόλιν οἰκουμένην, εὐδαίμονα καὶ μεγάλην. ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας ἑπτά. καὶ ἧκε μένων ὁ θετταλὸς, ἔχων ὁπλίτας χιλίους, καὶ πελταστὰς πεντακοσίους, δόλοπας καὶ αἰνιᾶνας καὶ ὀλυνθίους. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας εἴκοσιν, εἰς κελαινὰς τῆς φρυγίας πόλιν οἰκουμένην μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. ἐνταῦθα κύρῳ βασίλεια ἦν, καὶ παράδεισος μέγας ἀγρίων θηρίων πλήρης, ἃ ἐκεῖνος ἐθήρευεν ἀπὸ ἵππου, ὁπότε γυμνάσαι βούλοιτο ἑαυτόν τε καὶ τοὺς ἵππους. διὰ μέσου δὲ τοῦ παραδείσου ῥεῖ ὁ μαίανδρος ποταμός. αἱ δὲ πηγαὶ αὐτοῦ εἰσιν ἐκ τῶν βασιλείων. ῥεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς κελαινῶν πόλεως. ἔστι δὲ καὶ μεγάλου βασιλέως βασίλεια ἐν κελαιναῖς ἐρυμνὰ ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ μαρσύου ποταμοῦ, ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει. ῥεῖ δὲ καὶ οὗτος διὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸν μαίανδρον. τοῦ δὲ μαρσύου τὸ εὖρος ἐστὶν εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν. ἐνταῦθα λέγεται ἀπόλλων ἐκδεῖραι μαρσύαν νικήσας, ἐρίζοντά οἱ περὶ σοφίας, καὶ τὸ δέρμα κρεμάσαι ἐν τῷ ἄντρῳ, ὅθεν αἱ πηγαί. διὰ δὲ τοῦτο ὁ ποταμὸς καλεῖται μαρσύας. ἐνταῦθα ξέρξης ὅτε ἐκ τῆς ἑλλάδος ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ ἀπεχώρει, λέγεται οἰκοδομῆσαι ταῦτά τε τὰ βασίλεια, καὶ τὴν κελαινῶν ἀκρόπολιν. ἐνταῦθα ἔμεινε κῦρος ἡμέρας τριάκοντα, καὶ ἧκε κλέαρχος ὁ λακεδαιμόνιος φυγὰς, ἔχων ὁπλίτας χιλίους, καὶ πελταστὰς θρᾷκας ὀκτακοσίους, καὶ τοξότας κρῆτας διακοσίους. ἅμα δὲ καὶ σωσίας παρῆν ὁ συρακόσιος, ἔχων ὁπλίτας χιλίους. καὶ σοφαίνετος ὁ ἀρκὰς ἔχων ὁπλίτας χιλίους. ἐνταῦθα κῦρος ἐξέτασιν καὶ ἀριθμὸν τῶν ἑλλήνων ἐποίησεν ἐν τῷ παραδείσῳ. καὶ ἐγένοντο οἱ σύμπαντες, ὁπλῖται μὲν μύριοι καὶ χίλιοι, πελτασταὶ δὲ ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, εἰς πέλτας πόλιν οἰκουμένην. ἐνταῦθα ἔμεινεν

quos in ciuitatib. singulis habebat mercenarijs præfecerat, imperat ut ad se, firmatis tamē præsidijs arcibus, cū suis omnibus ueniat. Eos quoq; qui in Mileti obsidione occupati erāt, ac ipsos etiā exules, sibi eius expeditionis socios adsciscit. quibus pollicetur confecto ex sentētia quod tunc suscipiebat bello, nō conquieturū se prius, quam eos domum restituisset. Hi uero minime inuiti paruerunt: quippe qui Cyro fidem habebāt, ac omnes quidē Sardeis armati conuenerunt. Xenias collectis omnibus ex urbibus, ad quatuor millia peditū grauis armaturæ: Proxenus cum mille & quingentis, et expeditis quingētis: Sophænetus grauis armaturæ mille. Socrates Achæus ferè quingētos adduxere. Pasion Megarensis cū septingentis militibus uenit. Hic & Socrates unà in Mileti oppugnatiōe fuerāt. Atq; hi quidē Sardibus præstò fuere. Cū hæc animaduerteret Tissaphernes, eumq; apparatū maiorē esse arbitraretur, quàm ut aduersus Pisidas cōparari uideretur, cū equitū quingentorum comitatu, ad regē quàm potuit maximis itineribus cōtendit. Vbi rem omnē rex cognouit ex Tissapherne, & ipse omnia ad bellū necessaria comparat. Cyrus uero cū ijs, quas enumerauimus copijs, Sardibus mouit. Inde per Lydiā tertijs castris, parasangas uiginti duas, quod est ad passuū millia octoginta octo, progressus, ad Mæandrū amnē peruenit. Cuius cū esset latitudo duū plethrorū, id est, passuum fermè quadraginta, erat tūc pōte, quē nauigia septē sustinebāt, iūctus. Hūc cū traiecisset, per Phrygiam primis castris tricies bis mille passib. cōfectis, ad Colossas uenit, celebrē urbē, magnā et opulentā: ubi cum dies septē cōmoratus esset, superuenit interea Menon Thessalus, cum grauis armaturæ peditibus mille, cetratis: item quingentis Dolopibus, Aenianensibus, Olynthijs. Inde uero tertijs castris passuū octoginta millia progressus, Celenas uenit. Vrbs hæc Phrygiæ est, ampla, frequens, & luculēta. Hic Cyri regia fuit in qua hortus feris refertissimi, quas ex equo insectabatur, quoties seipsum & equos exercere uellet. Medios hortos Mæāder perlabitur, eiusq; fontes in ipsa regia sunt. Idem amnis oppidū quoq; præterfluit. Est etiam regis ipsius Celenis regia in edito, et situ ipso munito loco, sub arce, ad Marsyæ fluminis fontes. Marsyas etiam urbem præterfluēs, in Mæandrum intrat: cuius est latitudo pedū uiginti quinque. Hic Apollinem ferunt à se in tibiarū certamine uicto Marsyæ cutē detraxisse, eāq; in antro ubi fontes sunt, suspendisse, atq; ex ea re flumini nomen inditū. Hoc in loco Xerxē traditū est, cum clade accepta ex Græcia retrocederet, regiā hanc & arcem munisse. Illic Cyrus triginta dies commoratus est. intra quos Clearchus Lacedæmonius exul, cum peditib. grauis armaturæ mille, & Thracibus cetratis octingentis, Cretensibus sagittarijs ducentis, est eum assequutus. Per eosdē etiā dies Sosias adfuit Syracusanus, cum grauis armaturæ peditibus mille, & cum totidē Sophænetus Arcas. In ijs quos antè diximus hortis, Cyrus Græcorū cēsum habuit. Censa sunt grauis armaturæ pedites XI millia, cetrati plus minus bis mille. Hinc secūdis castris passus XL millia processit ad Peltas celebre oppidum, ubi dies

Celenæ Cyri regia.

dies item tres mansit. Ibi Xenias ludos fecit, Lupercalia. uictoribus præmia fuere strigiles aureæ. Eos ludos ipse etiã Cyrus spectauit. Hinc secũdis castris millibus passuum XLVIII. confectis, Ceramuntem uenit. Ea urbs nobilis est, in Mysiæ finibus. Ab hac tertijs castris millibus passuũ CXX. ad Caystri campos, quæ ciuitas & ipsa frequens: hic dies quinque substitit. Quo in loco cum militi trimestre iam, atq; eo maius stipendium deberetur, urgebatur quotidie Cyrus à multitudine, quæ ad eius fores cõueniebat. At ille flagitantes spe alebat: neq; tamen animi solicitudinẽ dissimulare poterat, quippe qui neutiquã, cum haberet, pensionem differre solitus esset. Interea Epyaxa, Syennesis Ciliciũ regis uxor, ad Cyrum uenit, à qua magnam creditur pecuniam accepisse. quatuor mensium certè mercedẽ militibus dissoluit: ac eam quidẽ Ciliciũ & Aspendiorũ satellitũ comitatus deduxerat. Vulgò quidẽ ferebatur eum Cyro eam congressam. Hinc secũdis castris passuum XL. millia progressus, Thymbrium uenit. ciuitas et ea celebris. In ipsa quæ huc ducit uia, fons ostẽditur, qui Midæ dicitur: cum enim Midam Phrygum regem uino miscuisse proditum est, cum ad se * Silenum pellexit. Hinc secundis castris millium passuum XL. itinere, ad frequentem urbem Tyriæum peruenit, quo in loco dies tres commoratus. Cum interea Cilissa ut exercitum sibi ostenderet uniuersum rogasset, Græcorum ac barbarorum copias in proximo campo hoc modo recensuit. Græcis imperauit, ut suo ritu aciem instruerent, ac suos quisq; produceret. Illi in cornua diuisi, quaterni constiterunt. Dextrum Menõ tenuit: in læuo suos Clearchus habuit: in media cæteri duces acie stetere. Spectauit Cyrus barbaros primùm: atq; hi quidẽ in cateruas ac centurias descripti processere: Græcos deinde: ipse curru præteruectus, Cilissa uero plaustro curuli. Erant omnibus æreæ galeæ, puniceæ tunicæ, ocreæ, & scuta ad splendorem detersa. Cyrus omnia conspicatus, currum ante aciem sustinuit, ac Pigretem interpretẽ misit, qui Græcorum ducibus suo nomine denunciaret, ordinibus imperarent, scuta ut proijcerent, ac quasi impressionem facerent, ita promouerent. Atque hi quidem militibus quod facto opus essent significarunt. Quare ubi classicum cecinit, cuncti proiectis scutis, cum clamore promouerunt. Inde cùm celerius cum clamore progrederentur, factus est sua spõte militũ cursus ad tentoria. Ibi cùm barbaris alijs sane multis incessit metus ac trepidatio, tũ Cilissa ex curruli plaustro se in fugã dedit: forensis uerò omnis multitudo mercibus relictis dilapsa est: at Græci se cũ risu intra tabernacula recepere. Regina speciẽ ac ordinẽ exercitus est uehemẽter admirata. Ac Cyrus quidẽ magnã cepit uoluptatẽ, cũ Græcos animaduertit tãtopere à barbaris metui. Progressus hinc tertijs castris millia pass. LXXX. ad Iconium, quæ extrema Phrygiæ urbs est, uenit: in qua triduum cõmoratus, inde per Lycaoniã quinis castris nonaginta duûm milliũ passuũ iter fecit. Agrum uero eius regionis uniuersum, ut hostilem, Græcis diripiendũ tradidit. Hinc Ciliciã ea uia, quæ breuissima uisa est, Menonis Thessali cohorti, ipsiq; Meno-

* In Græco Satyrum.

ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς· ἐν αἷς Ξενίας ὁ Ἀρκὰς τὰ Λύκαια ἔθυσε, καὶ ἀγῶνα ἔθηκε· τὰ δὲ ἆθλα ἦσαν, στλεγγίδες χρυσαῖ. ἐθεώρει δὲ τὸν ἀγῶνα καὶ Κῦρος. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δώδεκα, εἰς Κεραμῶν ἀγοράν, πόλιν οἰκουμένην, ἐσχάτην ἐν τῇ Μυσίᾳ χώρᾳ. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας τριάκοντα, εἰς Καΰστρου πεδίον, πόλιν οἰκουμένην. ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας πέντε, καὶ τοῖς στρατιώταις ὠφείλετο μισθὸς πλέον ἢ τριῶν μηνῶν. καὶ πολλάκις ἰόντες ἐπὶ τὰς θύρας ἀπῄτουν. ὁ δὲ ἐλπίδας λέγων διῆγε, καὶ δῆλος ἦν ἀνιώμενος. οὐ γὰρ ἦν πρὸς τοῦ Κύρου τρόπου, ἔχοντα μὴ ἀποδιδόναι. ἐνταῦθα ἀφικνεῖται Ἐπύαξα ἡ Συεννέσιος γυνὴ τοῦ Κιλίκων βασιλέως παρὰ Κῦρον. καὶ ἐλέγετο Κύρῳ δοῦναι χρήματα πολλά. τῇ δ' οὖν στρατιᾷ τότε ἀπέδωκε Κῦρος μισθὸν τεττάρων μηνῶν. εἶχε δὲ ἡ Κίλισσα καὶ φύλακας περὶ αὑτὴν Κίλικας καὶ Ἀσπενδίους. ἐλέγετο δὲ καὶ συγγενέσθαι τῇ Κιλίσσῃ. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, εἰς Θύμβριον πόλιν οἰκουμένην. ἐνταῦθα ἦν παρὰ τὴν ὁδὸν κρήνη ἡ Μίδου καλουμένη τοῦ Φρυγῶν βασιλέως, ἐφ' ᾗ λέγεται Μίδας τὸν σάτυρον θηρεῦσαι, οἴνῳ κεράσας αὐτήν. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Τυριάειον πόλιν οἰκουμένην. ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς. καὶ λέγεται δεηθῆναι ἡ Κίλισσα Κύρου, ἐπιδεῖξαι τὸ στράτευμα ἑαυτῇ. βουλόμενος οὖν ἐπιδεῖξαι, ἐξέτασιν ποιεῖται ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. ἐκέλευσε δὲ τοὺς Ἕλληνας, ὡς νόμος αὐτοῖς εἰς μάχην, οὕτω ταχθῆναι καὶ στῆναι, συντάξαι δὲ ἕκαστον τοὺς ἑαυτοῦ. ἐτάχθησαν οὖν ἐπὶ τεττάρων. εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν Μένων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· τὸ δ' εὐώνυμον, Κλέαρχος καὶ οἱ ἐκείνου· τὸ δὲ μέσον οἱ ἄλλοι στρατηγοί. ἐθεώρει οὖν ὁ Κῦρος πρῶτον μὲν τοὺς βαρβάρους. οἱ δὲ παρήλαυνον τεταγμένοι κατ' ἴλας καὶ κατὰ τάξεις· εἶτα δὲ τοὺς Ἕλληνας παρελαύνων ἐφ' ἅρματος, καὶ ἡ Κίλισσα ἐφ' ἁρμαμάξης. εἶχον δὲ πάντες κράνη χαλκᾶ καὶ χιτῶνας φοινικοῦς, καὶ κνημῖδας, καὶ τὰς ἀσπίδας ἐκκεκαθαρμένας. ἐπεὶ δὲ πάντας παρήλασε, στήσας τὸ ἅρμα πρὸ τῆς φάλαγγος, πέμψας Πίγρητα τὸν ἑρμηνέα παρὰ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἐκέλευσε προβαλέσθαι τὰ ὅπλα, καὶ ἐπιχωρῆσαι ὅλην τὴν φάλαγγα. οἱ δὲ ταῦτα προεῖπον τοῖς στρατιώταις. καὶ ἐπεὶ ἐσάλπιγξε, προβαλόμενοι τὰ ὅπλα ἐπῄεσαν. ἐκ δὲ τούτου θᾶττον προϊόντων σὺν κραυγῇ, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, δρόμος ἐγένετο τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τὰς σκηνάς. τῶν δὲ βαρβάρων φόβος πολλοῖς τε καὶ ἄλλοις. καὶ ἥ τε Κίλισσα ἔφυγεν ἐκ τῆς ἁρμαμάξης. καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς καταλιπόντες τὰ ὤνια, ἔφυγον. οἱ δὲ Ἕλληνες σὺν γέλωτι ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἦλθον. ἡ δὲ Κίλισσα ἰδοῦσα τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τάξιν τοῦ στρατεύματος, ἐθαύμαζε. Κῦρος δὲ ἥσθη, τὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων φόβον εἰς τοὺς βαρβάρους ἰδών. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας εἴκοσιν, εἰς Ἰκόνιον τῆς Φρυγίας πόλιν ἐσχάτην. ἐνταῦθα ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Λυκαονίας σταθμοὺς πέντε, παρασάγγας τριάκοντα. ταύτην τὴν χώραν ἐπέτρεψε διαρπάσαι τοῖς Ἕλλησιν, ὡς πολεμίαν οὖσαν. ἐντεῦθεν ὁ Κῦρος τὴν Κίλισσαν εἰς Κιλικίαν ἀποπέμπει, τὴν ταχίστην ὁδόν. καὶ συνέπεμψεν αὐτῇ στρατιώτας, οὓς Μένων εἶχε, καὶ αὐτὸν μένωνα

μένωνα τὸν θεσσαλόν. κῦρος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξελαύνει διὰ καππαδοκίας σταθμοὺς τέσσαρας, παρασάγγας εἴκοσι καὶ πέντε, πρὸς δάναν πόλιν οἰκουμένην μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, ἐν αἷς κῦρος ἀπέκτεινεν ἄνδρα πέρσην μεγαφέρνην, φοινικιστὴν βασίλειον, καὶ ἕτερόν τινα τῶν ὑπάρχων δυνάστην, αἰτιασάμενος ἐπιβουλεύειν αὐτῷ. ἐντεῦθεν ἐπειρῶντο εἰσβάλλειν εἰς τὴν κιλικίαν. ἡ δὲ εἰσβολὴ ἦν ὁδὸς ἁμαξιτὸς ὀρθία ἰσχυρῶς, καὶ ἀμήχανος εἰσελθεῖν στρατεύματι, εἴ τις ἐκώλυεν. ἐλέγετο δὲ καὶ συέννεσιν εἶναι ἐπὶ τῶν ἄκρων, φυλάττοντα τὴν εἰσβολήν· δι᾽ ὃ ἔμειναν ἡμέραν ἐν τῷ πεδίῳ. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἧκεν ἄγγελος λέγων, ὅτι λελοιπὼς εἴη συέννεσις τὰ ἄκρα, ἐπεὶ ᾔσθετο ὅτι τὸ μένωνος στράτευμα, ὅτι ἐν κιλικίᾳ εἴη εἴσω τῶν ὀρέων, καὶ ὅτι τριήρεις ἤκουε περιπλεούσας ἀπ᾽ ἰωνίας εἰς κιλικίαν, τάμων ἔχοντα τὰς λακεδαιμονίων καὶ αὐτοῦ κύρου. κῦρος δ᾽ οὖν ἀνέβη ἐπὶ τὰ ὄρη, οὐδενὸς κωλύοντος, καὶ εἶδε τὰς σκηνάς, οὗ ἐφύλαττον οἱ κίλικες. ἐντεῦθεν δὲ κατέβαινεν εἰς πεδίον μέγα, καλὸν καὶ ἐπίρρυτον, καὶ δένδρων παντοδαπῶν ἔμπλεον καὶ ἀμπέλων. πολὺ δὲ καὶ σήσαμον καὶ μελίνην καὶ κέγχρον καὶ πυροὺς καὶ κριθὰς φέρει. ὄρος δ᾽ αὐτὸ περιέχει ὀχυρόν, καὶ ὑψηλὸν πάντῃ ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν. καταβὰς δὲ διὰ τούτου τοῦ πεδίου, ἤλασε σταθμοὺς τέσσαρας, παρασάγγας πέντε καὶ εἴκοσιν εἰς ταρσούς, πόλιν τῆς κιλικίας μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. ἐνταῦθα ἦσαν τὰ συεννέσιος βασίλεια, τοῦ κιλίκων βασιλέως. διὰ μέσου δὲ τῆς πόλεως ῥεῖ ποταμός, κύδνος ὄνομα, εὖρος δύο πλέθρων. ταύτην τὴν πόλιν ἐξέλιπον οἱ ἐνοικοῦντες μετὰ συεννέσιος εἰς χωρίον ὀχυρὸν ἐπὶ τὰ ὄρη, πλὴν οἱ τὰ καπηλεῖα ἔχοντες. ἔμειναν δὲ καὶ οἱ παρὰ τὴν θάλατταν οἰκοῦντες ἐν σόλοις καὶ ἐν ἰσσοῖς. ἐπύαξα δὲ ἡ συεννέσιος γυνὴ προτέρα κύρου πέντε ἡμέρας εἰς ταρσοὺς ἀφίκετο. ἐν δὲ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὀρῶν τῇ εἰς τὸ πεδίον, δύο λόχοι τοῦ μένωνος στρατεύματος ἀπώλοντο. οἱ μὲν ἔφασαν ἁρπάζοντάς τι κατακοπῆναι ὑπὸ τῶν κιλίκων. οἱ δὲ ὑπολειφθέντας καὶ οὐ δυναμένους εὑρεῖν τὸ ἄλλο στράτευμα οὐδὲ τὰς ὁδούς, εἶτα πλανωμένους ἀπολέσθαι. ἦσαν δὲ οὗτοι ἑκατὸν ὁπλῖται. οἱ δ᾽ ἄλλοι ἐπειδὴ ἧκον, τήν τε πόλιν τοὺς ταρσοὺς διήρπασαν, διὰ τὸν ὄλεθρον τῶν συστρατιωτῶν ὀργιζόμενοι, καὶ τὰ βασίλεια τὰ ἐν αὐτῇ. κῦρος δέ, ἐπεὶ εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν, μετεπέμπετο συέννεσιν πρὸς ἑαυτόν. ὁ δὲ οὔτε πρότερον οὐδενί πω κρείττονι ἑαυτοῦ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἔφη, οὔτε τότε κύρῳ ἰέναι ἤθελε, πρὶν ἡ γυνὴ αὐτὸν ἔπεισε, καὶ πίστεις ἔλαβε. μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπεὶ συνεγένοντο ἀλλήλοις, συέννεσις μὲν ἔδωκε κύρῳ χρήματα πολλὰ εἰς τὴν στρατιάν, κῦρος δ᾽ ἐκείνῳ δῶρα, ἃ νομίζεται παρὰ βασιλεῦσι τίμια, ἵππον χρυσοχάλινον, καὶ στρεπτὸν χρυσοῦν, καὶ στολὴν περσικήν, καὶ τὴν χώραν μηκέτι ἁρπάζεσθαι. τὰ δὲ ἡρπασμένα ἀνδράποδα, ἤν που ἐντυγχάνωσιν, ἀπολαμβάνειν. ἐνταῦθ᾽ ἔμεινε κῦρος καὶ ἡ στρατιὰ ἡμέρας εἴκοσιν. οἱ γὰρ στρατιῶται οὐκ ἔφασαν ἰέναι τοῦ πρόσω. ὑπώπτευον γὰρ ἤδη ἐπὶ βασιλέα ἰέναι. μισθωθῆναι δὲ οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἔφασαν. πρῶτος δὲ κλέαρχος τοὺς αὑτοῦ στρατιώτας ἐβιάζετο ἰέναι. οἱ δὲ αὐτόν τε ἔβαλλον, καὶ τὰ ὑποζύγια τὰ ἐκείνου, ἐπεὶ ἄρξαιτο προϊέναι. κλέαρχος δὲ τότε μικρὸν ἐξέφυγε τὸ μὴ κατα-

πετρω-

Menoni, in Ciliciam deducendam cōmittit. Ipse cum reliquo exercitu quartis castris millibus passuum c. confectis, per Cappadociam Danam, quæ ampla & opulenta urbs est, peruenit. In eo loco Cyrus quoq; triduū est commoratus, atq; interea Megaphernem Persam hominem, regis purpuratum, & alium quendam, summo inter regios præfectos loco, eo nomine quòd sibi insidias fecissent, interemit. Hinc Ciliciam inuadere conantur. Angusti sunt ad eam aditus, trames uehementer arduus, & uix singulis plaustris peruius. quem certè agmen nullum, si quis prohibeat, ulla ui superare possit. Ac tunc quidem Syennesis summis in iugis aditus eos custodire ferebatur. Quare in campis Cyrus diem unum constitit: postero uerò die cum renunciatum esset, Syennesin, ubi animaduertisset intra montes Menonem in ipsa iam Cilicia cum suis constituisse, audisset etiam Tamon, cum Lacedæmoniorum, Cyriq; ipsius triremibus ex Ionia profectum, ad Ciliciam appropinquare, e montibus præsidium deduxisse, sine ullo negocio in montes ascendit: ubi deserta Cilicum castra conspicatus, descendit in latè patentes campos, amœnos & irriguos, ac omnifarijs arboribus & uitibus consitos: sesami uerò, panici, milij, tritici, ordei, feracissimos. Eos arduus ab una maris ad alteram partem, & præruptus mons amplectitur. Hinc cum millia passuum c. castris tertijs promouisset, Tarsum uenit: magna & opulenta est Ciliciæ ciuitas, & in eadem Syennesis Cilicum regis domus. mediam urbem præterlabitur Cydnus amnis, cuius est latitudo passuum xl. Ac urbe quidem cum Syennesi ciues omnes deserta, se in montium castella receperant: soli remanserant caupones: neque hi se loco mouerant, qui Solis & Issi ad mare habitabant. Epyanaxa quidem Syennesis uxor, quinque ante Cyrum diebus Tarsum peruenerat: in quibus qua in plana è summis montibus descensus erat, manipulos duos de copijs suis Menon amiserat, quos populabundos erant qui dicerent à Cilicibus cæsos: alij uerò aiebant, in extremo agmine relictos, suos assequi nequisse, quòd scilicet à uia aberrassent, itaque palantes interemptos. Fuere qui desiderati sunt grauis armaturæ c. reliqui cum Tarsum uenissent, ira ob amissos commilitones incensi, oppidum ac ipsam regiam diripuere. Cyrus primùm urbem ingressus, misit qui Syennesin ad se euocarent. At ille quòd diceret, eam sibi cautionem semper fuisse, ne ad eos accederet, quibus se infirmiorem esse putaret, non prius cum Cyro congredi uoluit quàm & uxoris suasu adductus, & fide à Cyro data confirmatus esset. Cum essent itaque multa inter se colloquuti, Syennesis Cyro magnam pecuniam ad exercitum alendum dedit. Cyrus illi uicissim munera quæ regibus eximia esse consueuerunt, equum cum fræno aureo, aureum item torquem, Persicum uestitum. Ad hæc in posterum tutos fore ei à suorum populationibus fines recepit, mancipiaq; redditurum se, ubicunque ea essent reperta. Hoc in loco Cyrus dies uiginti commoratus est, cum milites iam suspicantes se contra regem duci, recusarent longius progredi: neque enim se eo nomine conductos aiebant. Hic Clearchus suos ui impellere conatus est: at illi & in eum, cum iam agmen duceret, & in iumenta lapides concecerunt: quo factum ut penè lapidibus obrue-

retur.

retur. Quare cũ iã planè intelligeret se nihil ui profe-
cturũ, suos ad cõcionẽ uocauit: ac prius cum diu stans
collachrymatus esset cũ magna militũ admiratione ac
silẽtio, ad hũc deinde modũ loquutus est: Nihil est mili-
tes quod miremini, si animi angor ꝓpter præsentẽ rerũ
statũ. Cyrus mihi quidẽ hospes est: is mihi exulãti & a-
lios honores habuit, et Daricorũ x. millia largitus est:
quam ego pecuniam neq; in cõmoda, neq; in uoluptates
proprias effudi, sed eam uniuersam inter uos diuisi. Et
primũ cũ Thracibus bellũ gessi, quos uobiscũ unà, susce-
pta Græciæ causa, armis sum ꝑsequutus: ac eos Græcis
colonis agrũ eripere conãtes, è Chersoneso eiecimus.
Vbi uero me Cyrus ad se euocauit, uobiscũ ad eũ ueni,
ut cum qua in re opus esset, ille me adiutore uteretur,
pro multis in me meritis gratiã ei referrẽ. Iam uerò cũ
refugere uos hoc iter animaduertã, ac mihi horũ alteru-
trũ necesse sit, uel ut uos prodã, Cyri amicitia utar: uel
ut cũ spe sua frustrer, uobiscũ abeã: etsi haud scio an iu-
stum cuiquã meũ hoc factũ uideri possit, certũ est tamẽ
uos illi anteponere, et uobiscũ quencũq; casum fors tu-
lerit, æquo animo pati. Neq; me quisquã iure criminabi-
tur, quod cũ Græcos ad barbaros duxerim, Græcis pla-
nè proditis, barbarorũ amicitiã sim sequutus: uerùm cũ
uos neq; audire me, neq; seq uolueritis, ego uos sequar,
ego uobiscũ quicquid ceciderit, ferã. Vos ego mihi pa-
triam, uos amicos, uos socios esse arbitror. uobiscũ ego
ubicunq; fuero, egregiũ me fore & honoratũ cõfido: à
uobis si deseror, ne esse quidẽ possim, nedũ aut amicũ iu-
uare, aut inimicum ulcisci. Quare eo animo uos esse ue-
lim, ut me, quocũq; uos duxeritis, uenturũ putetis. Hæc
cum dixisset, milites, quod negasset se illis inuitis aduer-
sus regẽ profecturũ, eius orationẽ magnopere appro-
barũt. Quocirca à Xenia & Pasiõe amplius bis mille,
cum armis & iumẽtis ad Clearchi tabernacula transie-
runt. Hic Cyrus magna solicitudine ac molestia ex re
inopinata affectus, Clearchũ ad se accersi iubet: ille pa-
làm quidẽ se iturũ negat: clàm uerò certũ ex militibus
suis nunciũ mittit, ac Cyrũ bono animo esse iubet, quòd
ut i expediret, omnia euẽtura cõfideret, se modo iterum
accerseret. Quo facto, ille iterũ se uenturũ negauit. At-
que è re nata uocatis cũ suis, tũ aduẽtitijs ad concionẽ,
in hunc modũ uerba fecit: Iam milites nihil plus hercu-
le nos à Cyro, q̃ illũ à nobis expectare æquũ est: neq; e-
nim nos illi milites, qui scilicet eũ non sequimur: neq; ip-
se nobis iam stipendium pendet. Atq; cum quidẽ planè
scio se à nobis existimare iniuria affectũ esse: quare cum
accersierit, nullo pacto ad eum mihi eundũ putaui: pu-
det enim me (quod caput est) quod mihi conscius sum, il-
lum prorsus à me deceptũ esse. Deinde uero & illud ti-
meo, ne cum me cõprehensum tenuerit, meam in se iniu-
riam iusta uindicet pœna. Vt res igitur se nũc habet, nõ
patitur tẽpus ut somno nos demus, et ipsos nos ut negli-
gamus. uerùm pro re atq; tẽpore cõsiliũ capiendũ, quò
aut si hic manendũ putamus, quamminimo cũ periculo
maneamus: aut si discedendũ, quàm tutissimè abeamus,
atq; interea nobis ut commeatus suppeditent. Neq; e-
nim hi si desint, aut militis, aut ducis opera quicquam
proficere possit. Et Cyrus sanè, ut cui amicus est, omni
officij genere cuiuis facile præstat: ita est cui inimicus
exstiterit, hostis acerbissimus. Habet præterea eas, cum
terrestres peditum atque equitum, tum maritimas co-
pias,

πεπροδόσθαι. ὕστερον δὲ ἐπεὶ ἔγνω, ὅτι οὐ δυνήσεται βιά-
σασθαι, συνήγαγεν ἐκκλησίαν τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν. καὶ
πρῶτον μὲν ἐδάκρυε πολὺν χρόνον ἑστώς. οἱ δὲ ὁρῶντες
ἐθαύμαζον, καὶ ἐσιώπων, εἶτα ἔλεξε τοιάδε· ἄνδρες στρα-
τιῶται, μὴ θαυμάζετε ὅτι χαλεπῶς φέρω τοῖς παροῦσι
πράγμασιν. ἐμοὶ γὰρ κῦρος ξένος ἐγένετο, καί με φεύγοντα
τὰ ἐκ τῆς πατρίδος, τά τε ἄλλα ἐτίμησε, καὶ μυρίους ἔδω-
κε δαρεικούς. οὓς ἐγὼ λαβὼν, οὐκ εἰς τὸ ἴδιον κατεθέμην
ἐμοὶ, ἀλλ' οὐδὲ καθηδυπάθησα, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς ἐδαπάνων.
καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς θρᾶκας ἐπολέμησα. καὶ ὑπὲρ
τῆς ἑλλάδος ἐτιμωρούμην μεθ' ὑμῶν ἐκ τῆς χερρονήσου
αὐτοὺς ἐξελαύνων, βουλομένους ἀφαιρεῖσθαι τοὺς ἐνοικοῦν-
τας ἕλληνας τὴν γῆν. ἐπειδὴ δὲ κῦρος ἐκάλει, λαβὼν
ὑμᾶς ἐπορευόμην, ἵνα εἴ τι δέοιτο, ὠφελοίην αὐτὸν, ἀνθ'
ὧν εὖ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου. ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλεσθε συμ-
πορεύεσθαι, ἀνάγκη δή μοι ἢ ὑμᾶς προδόντα τῇ κύρου
φιλίᾳ χρῆσθαι, ἢ πρὸς ἐκεῖνον ψευσάμενον μεθ' ὑμῶν εἶ-
ναι. εἰ μὲν δὴ δίκαια ποιήσω, οὐκ οἶδα. αἱρήσομαι δ' οὖν
ὑμᾶς, καὶ σὺν ὑμῖν ὅ τι ἂν δέῃ πείσομαι. καὶ οὔποτ' ἐρεῖ οὐ-
δεὶς ὡς ἐγὼ ἕλληνας ἀγαγὼν εἰς τοὺς βαρβάρους, προδοὺς
τοὺς ἕλληνας, τὴν τῶν βαρβάρων φιλίαν εἱλόμην. ἀλλ'
ἐπεὶ ὑμεῖς ἐμοὶ οὐκ ἐθέλετε πείθεσθαι οὐδὲ ἕπεσθαι, ἐγὼ
σὺν ὑμῖν ἕψομαι, καὶ ὅ τι ἂν δέῃ πείσομαι. νομίζω γὰρ ὑ-
μᾶς ἐμοὶ εἶναι πατρίδα καὶ φίλους καὶ συμμάχους. καὶ σὺν ὑ-
μῖν μὲν ἂν εἶναι τίμιος ὅπου ἂν ὦ· ὑμῶν δ' ἔρημος ὢν, οὐκ
ἂν ἱκανὸς εἶναι οἶμαι, οὔτ' ἂν φίλον ὠφελῆσαι, οὔτ' ἂν ἐχ-
θρὸν ἀλέξασθαι. ὡς ἐμοῦ οὖν ἰόντος ὅπῃ ἂν ὑμεῖς, οὕτω τὴν
γνώμην ἔχετε. ταῦτα εἶπεν. οἱ δὲ στρατιῶται, οἵ τε αὐτοῦ
ἐκείνου, καὶ οἱ ἄλλοι ταῦτα ἀκούσαντες, ὅτι οὐ φαίη πα-
ρὰ βασιλέα πορεύεσθαι, ἐπῄνεσαν. παρὰ δὲ ξενίου καὶ
πασίωνος πλείους ἢ δισχίλιοι λαβόντες τὰ ὅπλα, καὶ τὰ
σκευοφόρα, ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ κλεάρχῳ. κῦρος
δὲ τούτοις ἀπορῶν τε καὶ λυπούμενος, μετεπέμπετο τὸν
κλέαρχον. ὁ δὲ ἰέναι μὲν οὐκ ἤθελε. λάθρα δὲ τῶν στρατιωτῶν
πέμπων αὐτῷ ἄγγελον, ἔλεγε θαρρεῖν, ὡς καταστησομέ-
νων τούτων εἰς τὸ δέον. μεταπέμπεσθαι δ' ἐκέλευεν αὐ-
τόν. αὐτὸς δὲ οὐκ ἔφη ἰέναι. μετὰ δὲ ταῦτα συναγα-
γὼν τοὺς αὐτοῦ στρατιώτας, καὶ τοὺς προσελθόντας αὐτῷ,
καὶ τῶν ἄλλων τὸν βουλόμενον, ἔλεξε τοιάδε· ἄνδρες
στρατιῶται, τὰ μὲν δὴ κύρου δῆλον ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς ἡ-
μᾶς, ὥσπερ τὰ ἡμέτερα πρὸς ἐκεῖνον. οὔτε γὰρ ἡμεῖς ἔτι
ἐκείνου στρατιῶται, ἐπεί γε οὐ συνεπόμεθα αὐτῷ, οὔτε ἐ-
κεῖνος ἡμῖν ἔτι μισθοδότης. ὅτι μέντοι ἀδικεῖσθαι νομί-
ζει ὑφ' ὑμῶν, οἶδα. ὥστε καὶ μεταπεμπομένου αὐτοῦ, οὐκ
ἐθέλω ἐλθεῖν. τὸ μὲν μέγιστον αἰσχυνόμενος, ὅτι σύνοι-
δα ἐμαυτῷ πάντα ἐψευσμένος αὐτόν. ἔπειτα δὲ καὶ
δεδιὼς, μὴ λαβών με, δίκην ἐπιθῇ, ὧν νομίζει ὑπ' ἐμοῦ
ἠδικῆσθαι. ἐμοὶ οὖν δοκεῖ, οὐχ ὥρα εἶναι ἡμῖν καθεύδειν,
οὐδ' ἀμελεῖν ἡμῶν αὐτῶν· ἀλλὰ βουλεύεσθαι ὅτι χρὴ
ποιεῖν ἐκ τούτων. καὶ ἕως τε μένομεν αὐτοῦ, σκεπτέον
μοι δοκεῖ εἶναι, ὅπως ἀσφαλέστατα μένωμεν· εἴτε ἤδη δο-
κεῖ ἀπιέναι, ὅπως ἀσφαλέστατα ἄπιμεν, καὶ ὅπως τὰ
ἐπιτήδεια ἕξομεν. ἄνευ γὰρ τούτων οὔτε στρατηγοῦ, οὔτε
ἰδιώτου ὄφελος οὐδέν. ὁ δ' ἀνὴρ, πολλοῦ μὲν ἄξιος φί-
λος, ᾧ ἂν φίλος ᾖ, χαλεπώτατος δ' ἐχθρὸς, ᾧ ἂν πολέ-
μιος ᾖ. ἔχει δὲ δύναμιν καὶ πεζὴν καὶ ἱππικὴν καὶ ναυ-
τικὴν,

-χλῳ, ἣν πάντων ὁμοίως ὁρῶμεν τί καὶ ἐπιστάμεθα. καὶ γὰρ οὐδὲ πόρρω δοκοῦμέν μοι αὐτοῦ καθίζεσθαι. ὥστε ὥρα λέγειν, ὅτι τις γιγνώσκει ἄριστον εἶναι. ταῦτ' εἰπὼν, ἐπαύσατο. ἐκ δὲ τούτου ἀνίσταντο οἱ μὲν ἐκ τοῦ αὐτομάτου, λέξοντες ἃ ἐγίγνωσκον. οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνου ἐγκέλευστοι, ἐπιδεικνύντες οἵα εἴη ἡ ἀπορία ἄνευ τῆς Κύρου γνώμης, καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι. εἷς δὲ δὴ εἶπε, προσποιούμενος σπεύδειν ὡς τάχιστα πορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. στρατηγοὺς μὲν ἑλέσθαι ἄλλους ὡς τάχιστα, εἰ μὴ βούλεται Κλέαρχος ἀπάγειν. τὰ δ' ἐπιτήδεια ἀγοράζεσθαι (ἡ δ' ἀγορὰ ἦν ἐν τῷ βαρβαρικῷ στρατεύματι) καὶ συσκευάζεσθαι. ἐλθόντας δὲ Κῦρον αἰτεῖν πλοῖα ὡς ἀποπλέοιεν. ἐὰν δὲ μὴ διδῷ ταῦτα, ἡγεμόνα αἰτεῖν Κῦρον, ὅστις ὡς διὰ φιλίας τῆς χώρας ἀπάξει. ἐὰν δὲ μηδὲ ἡγεμόνα διδῷ, συντάττεσθαι τὴν ταχίστην. πέμψαι δὲ καὶ προκαταληψομένους τὰ ἄκρα, ὅπως μὴ βλάψωσι, μήτε ὁ Κῦρος μήτε οἱ Κίλικες καταλαβόντες, ὧν πολλοὺς καὶ πολλὰ χρήματα ἔχομεν ἀνηρπακότες. οὗτος μὲν δὴ τοιαῦτα εἶπε. μετὰ δὲ τοῦτον Κλέαρχος εἶπε τοσοῦτον· ὡς μὲν στρατηγήσοντα ἐμὲ ταύτην τὴν στρατηγίαν, μηδεὶς ὑμῶν λεγέτω. πολλὰ γὰρ ἐνορῶ, δι' ἃ ἐμοὶ τοῦτο οὐ ποιητέον. ὡς δὲ τῷ ἀνδρὶ ὃν ἂν ἕλησθε πείσομαι ᾗ δυνατὸν μάλιστα, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι καὶ ἄρχεσθαι ἐπίσταμαι, ὥς τις καὶ ἄλλος μάλιστα ἀνθρώπων. μετὰ δὲ τοῦτον ἄλλος ἀνέστη, ἐπιδεικνὺς μὲν τὴν εὐήθειαν τοῦ τὰ πλοῖα αἰτεῖν κελεύοντος, ὥσπερ πάλιν τὸν στόλον Κύρου μὴ ποιουμένου. ἐπεδείκνυε δὲ ὡς εὔηθες εἴη, ἡγεμόνα αἰτεῖν παρὰ τούτου, ᾧ λυμαινόμεθα τὴν πρᾶξιν. εἰ δὲ τι καὶ τῷ ἡγεμόνι πιστεύσομεν ᾧ ἂν Κῦρος διδῷ, τί κωλύει καὶ τὰ ἄκρα ἡμῖν κελεύειν Κῦρον προκαταλαμβάνειν. ἐγὼ μὲν γὰρ ὀκνοίην ἂν εἰς τὰ πλοῖα ἐμβαίνειν, ἃ ἡμῖν δοίη, μὴ ἡμᾶς αὐταῖς ταῖς τριήρεσι καταδύσῃ. φοβοίμην δ' ἂν τῷ ἡγεμόνι, ᾧ ἂν δοίη ἕπεσθαι, μὴ ἡμᾶς ἀγάγῃ, ὅθεν οὐχ οἷόν τε ἔσται ἐξελθεῖν. βουλοίμην δ' ἂν ἄκοντος ἀπιὼν Κύρου λαθεῖν αὐτὸν ἀπελθών, ὃ οὐ δυνατόν ἐστιν. ἀλλ' ἔγωγέ φημι, ταῦτα μὲν φλυαρίας εἶναι. δοκεῖ δέ μοι ἄνδρας ἐλθόντας πρὸς Κῦρον οἵτινες ἐπιτήδειοι σὺν Κλεάρχῳ, ἐρωτᾶν ἐκεῖνον τί βούλεται ἡμῖν χρῆσθαι. κἂν μὲν ᾖ ἡ πρᾶξις παραπλησία, οἵαπερ καὶ πρότερον ἐχρῆτο τοῖς ξένοις, ἕπεσθαι καὶ ἡμᾶς, καὶ μὴ κακίους εἶναι τῶν πρόσθεν τούτῳ συναναβάντων. ἐὰν δὲ μείζων ἡ πρᾶξις τῆς πρόσθεν φαίνηται, καὶ ἐπιπονωτέρα καὶ ἐπικινδυνοτέρα, ἀξιοῦν, ἢ πείσαντας ἡμᾶς ἄγειν, ἢ πεισθέντας, πρὸς φιλίαν ἀφιέναι. οὕτω γὰρ καὶ ἑπόμενοι ἂν φίλοι αὐτῷ καὶ πρόθυμοι ἑποίμεθα. καὶ ἀπιόντες, ἀσφαλῶς ἂν ἀπίοιμεν. ὅ, τι δ' ἂν πρὸς ταῦτα λέγῃ, ἀπαγγεῖλαι δεῦρο. ἡμᾶς δ' ἀκούσαντας πρὸς ταῦτα βουλεύεσθαι. ἔδοξε δὲ ταῦτα, καὶ ἄνδρας ἑλόμενοι σὺν Κλεάρχῳ πέμπουσιν, οἳ ἠρώτων Κῦρον, τὰ δόξαντα τῇ στρατιᾷ. ὁ δ' ἀπεκρίνατο, ὅτι ἀκούει Ἀβροκόμαν ἐχθρὸν ἄνδρα ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ εἶναι, ἀπέχοντα δώδεκα σταθμούς. πρὸς τοῦτον οὖν ἔφη βούλεσθαι ἐλθεῖν. κἂν μὲν ᾖ ἐκεῖ, τὴν δίκην ἔφη χρῄζειν ἐπιθεῖναι αὐτῷ. ἢν δὲ φύγῃ, ἡμεῖς ἐκεῖ πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ αἱρετοὶ, ἀναγγέλλουσι τοῖς στρατιώταις. τοῖς δὲ ὑποψία μὲν ἦν ὅτι ἄγει πρὸς βασιλέα, ὅμως δὲ ἐδόκει ἕπεσθαι. προσαιτοῦσι δὲ μισθόν· ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν,

οὗ

pias, quas omnes æquè cernere ac noſſe poſſumus: neq; enim, ut mihi uidetur, ita longè ab eo conſedimus. Quare tempus monet, ut quod quiſq; factu optimum ducat, id in medium afferat. Cum dicendi finem feciſſet, ſurrexerunt ex eo numero militũ, partim qui pro animi ſui ſententia uerba fecerunt, partim uero qui à Clearcho ſubornati, demonſtrabant quæ eſſet rerum omnium difficultas futura, uel manerent, uel diſcederent ſine Cyri conſenſu. Ac unus ex his ſimulans ſe feſtinare quamprimum in Græciam proficiſci, dixit: Si Clearchus dux eſſe recuſaret, alios quamprimum duces deligendos, commeatus curandos (erat autem in barbarorũ caſtris forum) reliqua omnia comparanda: mittendos item qui à Cyro nauigia poſcerent, quibus in patriam reueherentur: ea ſi dare nollet, ducem daret, qui per amicorum fines reduceret. Quod ſi hunc etiam ſe daturũ negaret, occupanda eſſe quamcelerrimè montiũ iuga, ne ſcilicet aut Cyrus, aut Cilices, quorum paulò ante, inquit, opimam prædam aſportauimus, detrimento nos ullo afficiant. Hæc ille. Tunc Clearchus unum hoc addidit: Me quidem iubeat nemo hoc imperium capeſſere: multa enim occurrunt, quamobrẽ id mihi nullo pacto cenſeam faciendum. Et tamẽ quemcunq; uos imperatorẽ delegeritis, pro facultate mea parebo, ut me intelligatis nõ facile cuiquam hominum etiam parendi ſcientia cedere. Alius deinde eius ſtultitiam reprehẽdit, qui nauis à Cyro petendas cenſuerit, tanquam uero aliam ille claſſem cõparare nõ poſſet. Nã quid abſurdius, inquit, quàm ab eo ducẽ petere, cuius nos expeditionẽ, quantũ in nobis eſt, irritam facimus? Sed fidẽ Cyri duci habeamus, quis prohibeat quin iubeat Cyrus iuga montium occupari? Ego quidẽ & nauis quas ille nobis dederit, non medius fidius libenter conſcenderim, quod ſcilicet iure timeri poſſit, ne cum ipſis nos triremibus demergẽdos curet. Cur etiam non timeã, quẽ mihi dederit ducẽ ſequi? quaſi nos ille eò compingere nõ poſſit, unde nulla ſit exeundi poteſtas. Ego uero inuito ſi Cyro abeundũ ſit, quàm occultiſſimè diſcedendum putarim. Sedenim hæc mihi plane nugatoria eſſe uidetur: quin potius cũ Clearcho idoneos homines ad Cyrũ mittimus, q percõtentur qua in re opera noſtra uti uelit. Quod ſi intellexerimus, à nobis illũ nihil pluſquã à cæteris cõductitijs poſtulare, cẽſeo ſequamur, neq; deteriores ijs ſimus q cũ illo ante hoc iter ingreſsi ſunt. Sin res maior, maioriſq; periculi ac laboris, quàm adhuc fuerit, uideatur: aut ille nos ſe ut ſequamur adducat, aut ſi nobis id perſuadere non potuerit, ſalua amicitia nos abire ſinat. Sic enim aut amici ac libentes ſequemur, aut tuti diſcedemus. Ac quid ille quidẽ ad hæc reſponderit, legati renuncient: nos uerò tunc ex ipſa re conſilium capiemus. Huius eſt omnibus probata ſententia, ac ſtatim delecti ſunt qui cum Clearcho ad Cyrum profecti, quæ à ſuis mandata acceperant, expoſuerunt. Ad ea ille reſpondit: Audiſſe ſe Abrocomam hoſtem ſuum ad Euphratẽ amnẽ eſſe, quò poſſit dierũ XII. itinere perueniri: eò ſe igitur iter habere, ubi ſi hominẽ aſſequatur, de eo ſe ſuppliciũ ſumpturũ: ſin effugerit, eo ipſo in loco cõſilium de reliquo inquit, capiemus. Hæc legati ſuis renunciarunt. At illi tametſi ſuſpicabãtur ſe aduerſus regem duci, decreuerunt tamen ſequi, ſtipendiũ tantum poſtularunt. quibus Cyrus priſtinæ mercedis ſeſquiplum daturum recepit,

nempe ut pro Darico, sesquidaricum menstruum acciperent. Quod eos uerò aduersus regem duceret, ne tum quidem uulgatum est. Post hæc secundis castris M. pass. XL. progressus, ad flumen Pharon uenit, quod quidem in latitudinem pass. sexaginta patebat. Inde primis castris M. pass. XX. ad Pyramum, huius nihilo minor stadio latitudo: à quo castris secundis LX. M. pass. confectis, Issum, quæ Ciliciæ extrema ciuitas est, maritima quidem ea, & opulenta, peruenit. Ibi triduum commoratus est: per quos dies ex Peloponneso naues triginta quinque, quarum erat nauarchus Pythagoras Lacedæmonius, præsto fuere. Dux earum Tamus erat Aegyptius, qui ab Epheso Cyri etiã naues uigintiquinque adducebat, quibus ille Miletum obsederat, quod ea scilicet ciuitas Tissapherni se coniunxerat, aduersus quem Tamus Cyro auxilium tulerat. Fuit in illis nauibus à Cyro euocatus Chirisophus Lacedæmonius, cum DCC. grauis armaturæ militibus, quibus ille Cyri auspicijs imperabat. Ac naues quidem proxime ad Cyri prætorium appulerunt. Eo in loco Græci CCCC. grauis armaturæ, qui Abrocomæ stipendia faciebant, ab eo ad Cyrũ transiere, et cum eo aduersus regẽ profecti sunt. Hinc Cyrus castris primis pass. XXV. M. confectis, ad Ciliciæ ac Syriæ portas peruenit. Harũ citeriores muros, qui Ciliciæ finis est, Cilicum præsidium à Syennesi constitutum custodiebat: ulteriores regis ipsius præsidium tenere dicebatur. Interfluebat amnis cui Cerso nomen, cuius erat uiginti pass. latitudo. mediũ utrorumque murorum interuallum trium erat stadium: ut quidẽ insuperabilis locus, nam angustissimus erat transitus: muri ipsi ad mare pertinebant, quibus ardua & prærupta imminebant saxa. In utrisq; muris portæ erant singulæ. Hæ fecerunt angustiæ, ut nauis Cyrus accerseret, quo transmissis intra & extra portas armatis, si quos offendisset qui Syriæ portas præsidio tuerentur, ijs ui pulsis, loci difficultatẽ superaret: neq; uero dubitabat, quin Abrocomas qui magnum exercitum haberet, esset eos aditus defensurus. At ille ubi primum Cyrum accepit Ciliciã iam tenere, deserta Phœnice ad regẽ cum CCC. millibus hominum, quos in armis habere dicebatur, se recepit. Ingressus igitur Cyrus, nullo negocio per Syriam primis castris M. pass. XX. itinere, ad Myriãdrum, celebrem & maritimã Phœnicum ciuitatem contendit. Erat hic locus totius oræ emporium. quò tunc onerariæ naues quamplurimæ appulerant. Hic Cyrus dies sex commoratus est. Hinc Xenias Arcadum dux, & Pasion Megarensis, optima rerum suarum parte in nauim imposita, clam soluerunt. Id multi ex indignatione factum interpretati sunt, quod milites qui ab ipsis simulato in Græciam reditu, ad Clearchum perfugerant, quod aduersus regem proficisci nollent, Cyrus eos à Clearcho detineri pateretur. Cum itaq; se ex omnium conspectu eripuissent, rumor increbuit, triremibus eos Cyrum persecuturum. Ac alij quidẽ, ut capti perfidiæ pœnas darent, cupiebant: alij ne caperẽtur timentes, eorum uicẽ dolebant. Hic Cyrus uocatis ad se ducibus, in hunc modum uerba fecit: Ita'ne Xenias nos & Pasion deseruerũt? Ne tamẽ putẽt se aut perfugisse, cum me non fugiat quò abeant: neq; effugisse, cũ triremes mihi nõ desint, quibus eorum nauigiũ capere possim. Sed enim nequaquã eos persequar: neq; cõmittam

ἢ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικὰ τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ. ὅτι δ' ἐπὶ βασιλέα ἄγοι, οὐδ' ἐνταῦθ' ἤκουεν οὐδείς, ἔν γε τῷ φανερῷ. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, ἐπὶ τὸν Φάρον ποταμόν, οὗ ἦν τὸ εὖρος τρία πλέθρα. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας πέντε, ἐπὶ τὸν Πύραμον ποταμόν, οὗ τὸ εὖρος στάδιον. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας πεντεκαίδεκα, εἰς Ἰσσοὺς τῆς Κιλικίας ἐσχάτην πόλιν, ἐπὶ τῇ θαλάττῃ οἰκουμένην μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς. καὶ Κύρῳ παρῆσαν ἐκ Πελοποννήσου νῆες τριάκοντα καὶ πέντε, καὶ ἐπ' αὐταῖς ναύαρχος Πυθαγόρας Λακεδαιμόνιος. ἡγεῖτο δ' αὐτῶν Ταμὼς Αἰγύπτιος ἐξ Ἐφέσου, ἔχων ναῦς ἑτέρας Κύρου πέντε καὶ εἴκοσιν, αἷς ἐπολιόρκει Μίλητον, ὅτε Τισσαφέρνει φίλη ἦν, καὶ συνεπολέμει Κύρῳ πρὸς αὐτόν. παρῆν δὲ καὶ Χειρίσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος ἐπὶ τῶν νεῶν, μετάπεμπτος ὑπὸ Κύρου, ἑπτακοσίους ἔχων ὁπλίτας, ὧν ἐστρατήγει παρὰ Κύρῳ. αἱ δὲ νῆες ὥρμουν παρὰ τὴν Κύρου σκηνήν. ἐνταῦθα καὶ οἱ παρ' Ἀβροκόμα μισθοφόροι Ἕλληνες ἀποστάντες ἦλθον παρὰ Κῦρον τετρακόσιοι ὁπλῖται, καὶ συνεστρατεύοντο ἐπὶ βασιλέα. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας πέντε ἐπὶ πύλας τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας. ἦσαν δὲ ταῦτα δύο τείχη. καὶ τὸ μὲν ἔσωθεν πρὸ τῆς Κιλικίας, Συέννεσις εἶχε καὶ Κιλίκων φυλακή. τὸ δὲ ἔξω τὸ πρὸ τῆς Συρίας βασιλέως ἐλέγετο φυλακὴ φυλάττειν. διὰ μέσου δὲ τούτων ῥεῖ ποταμός, Κέρσος ὄνομα, εὖρος πλέθρου. ἅπαν δὲ τὸ μέσον τῶν τειχῶν ἦσαν στάδιοι τρεῖς, καὶ παρελθεῖν οὐκ ἦν βίᾳ. ἦν γὰρ ἡ πάροδος στενή, καὶ τὰ τείχη εἰς τὴν θάλατταν καθήκοντα, ὕπερθεν δὲ ἦσαν πέτραι ἠλίβατοι. ἐπὶ δὲ τοῖς τείχεσιν ἀμφοτέροις ἐφειστήκεσαν πύλαι. ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς παρόδου Κῦρος τὰς ναῦς μετεπέμψατο, ὅπως ὁπλίτας ἀποβιβάσειεν, εἴσω καὶ ἔξω τῶν πυλῶν. καὶ βιασάμενοι τοὺς πολεμίους παρέλθοιεν, εἰ φυλάττοιεν ἐπὶ ταῖς Συρίαις πύλαις, ὅπερ ᾤετο ποιήσειν τὸν Ἀβροκόμαν ὁ Κῦρος, ἔχοντα πολὺ στράτευμα. Ἀβροκόμας δὲ οὐ τοῦτο ἐποίησεν. ἀλλ' ἐπεὶ ἤκουε Κῦρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα, ἀναστρέψας ἐκ Φοινίκης παρὰ βασιλέα ἀπήλαυνεν, ἔχων ὡς ἐλέγετο τριάκοντα μυριάδας στρατιᾶς. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ Συρίας σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας πέντε εἰς Μυρίανδρον πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ Φοινίκων ἐπὶ τῇ θαλάττῃ. ἐμπόριον δ' ἦν τὸ χωρίον. καὶ ὥρμουν αὐτόθι ὁλκάδες πολλαί. ἐνταῦθ' ἔμειναν ἡμέρας ἑπτά. καὶ Ξενίας ὁ Ἀρκὰς στρατηγός, καὶ Πασίων ὁ Μεγαρεὺς ἐμβάντες εἰς πλοῖον, καὶ τὰ πλείστου ἄξια ἐνθέμενοι, ἀπέπλευσαν. ὡς μὲν τοῖς πλείστοις ἐδόκουν, φιλοτιμηθέντες ὅτι τοὺς στρατιώτας αὐτῶν παρὰ Κλέαρχον ἀπελθόντας, ὡς ἀπιόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα πάλιν, καὶ οὐ πρὸς βασιλέα, εἴα Κῦρος τὸν Κλέαρχον ἔχειν. ἐπεὶ δ' οὖν ἦσαν ἀφανεῖς, διῆλθε λόγος, ὅτι διώκοι αὐτοὺς Κῦρος τριήρεσι. καὶ οἱ μὲν εὔχοντο ὡς δειλοὺς ὄντας αὐτοὺς ληφθῆναι. οἱ δ' ᾤκτειρον εἰ ἁλώσοιντο. Κῦρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς, εἶπεν· ἀπολελοίπασιν ἡμᾶς Ξενίας καὶ Πασίων. ἀλλ' εὖ μέντοι ἐπιστάσθωσαν, ὅτι οὔτε ἀποδεδράκασιν (οἶδα γὰρ ὅπῃ οἴχονται) οὔτε ἀποπεφεύγασιν. ἔχω γὰρ τριήρεις ὥστε ἑλεῖν τὸ ἐκείνων πλοῖον. ἀλλὰ μὰ τοὺς θεούς, οὐκ ἔγωγε αὐτοὺς διώξω. οὐδ' ἐρεῖ οὐδεὶς

ὡς

ὡς ἐγὼ ἕως μὲν ἄν παρῇ τις χρῶμαι. ἐπειδὰν δὲ ἀπιέναι
βούληται, συλλαβὼν καὶ αὐτοὺς, κακῶς ποιῶ, καὶ τὰ χρήμα
τα ἀποσυλῶ. ἀλλὰ ἰόντων εὖ εἰδότες ὅτι κακίους εἰσὶ περὶ
ἡμᾶς, ἢ ἡμεῖς περὶ ἐκείνους. καίτοι ἔχω γε αὐτῶν καὶ τέκνα
καὶ γυναῖκας ἐν Τράλλεσι φρουρούμενα. ἀλλ' οὐδὲ τούτων
στερήσονται. ἀλλ' ἀπολήψονται τῆς πρόσθεν ἕνεκα περὶ ἐμὲ
ἀρετῆς. καὶ ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν. οἱ δὲ Ἕλληνες εἴ τις καὶ ἀθυ
μότερος ἦν πρὸς τὴν ἀνάβασιν, ἀκούοντες τὴν Κύρου
ἀρετὴν, ἥδιον καὶ προθυμότερον συνεπορεύοντο. μετὰ
δὲ ταῦτα Κῦρος ἐξελαύνει σταθμοὺς τέσσαρας, παρασάγ
γας εἴκοσιν, ἐπὶ τὸν Χάλον ποταμὸν, ὄντα τὸ εὖρος πλέ
θρου, πλήρη δὲ ἰχθύων μεγάλων καὶ πραέων, οὓς οἱ Σύροι
θεοὺς ἐνόμιζον, καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴων, οὐδὲ τὰς περιστεράς.
αἱ δὲ κῶμαι, ἐν αἷς ἐσκήνουν, Παρυσάτιδος ἦσαν εἰς
ζώνην δεδομέναι. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς πέντε, πα
ρασάγγας τριάκοντα ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ Δαράδακος
ποταμοῦ. οὗ τὸ εὖρος πλέθρου. ἐνταῦθα ἦσαν τὰ Βελέ
σιος βασίλεια τοῦ Συρίας ἄρξαντος. καὶ παράδεισος
πάνυ μέγας καὶ καλὸς, ἔχων πάντα ὅσα ὧραι φύουσι. Κῦ
ρος δ' αὐτὸν ἐξέκοψε, καὶ τὰ βασίλεια κατέκαυσεν. ἐν
τεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας πεντεκαί
δεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὄντα τὸ εὖρος τεττά
ρων σταδίων, καὶ πόλις αὐτόθι ᾠκεῖτο μεγάλη καὶ εὐδαί
μων, Θάψακος ὀνόματι. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας πέν
τε. καὶ Κῦρος μεταπεμψάμενος τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλή
νων, ἔλεγεν ὅτι ἡ ὁδὸς ἔσοιτο πρὸς βασιλέα μέγαν εἰς Βα
βυλῶνα. καὶ κελεύει αὐτοὺς λέγειν ταῦτα τοῖς στρατιώ
ταις, καὶ ἀναπείθειν ἕπεσθαι. οἱ δὲ ποιήσαντες ἐκκλησίαν,
ἀπήγγελλον ταῦτα. οἱ δὲ στρατιῶται ἐχαλέπαινον τοῖς στρα
τηγοῖς, καὶ ἔφασαν αὐτοὺς πάλαι ταῦτα εἰδότας κρύ
πτειν. καὶ οὐκ ἔφασαν ἰέναι, ἂν μή τις αὐτοῖς χρήματα δι
δῷ, ὥσπερ καὶ τοῖς προτέροις μετὰ Κύρου ἀναβᾶσι παρὰ
τὸν πατέρα τοῦ Κύρου. καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ μάχην ἰόντων,
ἀλλὰ καλοῦντος τοῦ πατρὸς Κῦρον. ὁ δ' ὑπέσχετο ἀνδρὶ
ἑκάστῳ δώσειν πέντε ἀργυρίου μνᾶς, ἐπὰν εἰς Βαβυλῶ
να ἥκωσι, καὶ τὸν μισθὸν ἐντελῆ, μέχρις ἂν καταστήσῃ
τοὺς Ἕλληνας εἰς Ἰωνίαν πάλιν. τὸ μὲν δὴ πολὺ τοῦ Ἑλλη
νικοῦ, οὕτως ἐπείσθη. Μένων δὲ πρὶν δῆλον εἶναι τί ποιή
σουσιν οἱ ἄλλοι στρατιῶται, πότερον ἕψονται Κύρῳ ἢ οὔ,
συνέλεξε τάδε. ἄνδρες, ἐὰν ἐμοὶ πεισθῆτε, οὔτε κινδυ
νεύσαντες, οὔτε πονήσαντες, τῶν ἄλλων πλέον προτι
μήσεσθε στρατιωτῶν ὑπὸ Κύρου. τί οὖν κελεύω ποιῆσαι;
νῦν δεῖται Κῦρος ἕπεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ βασιλέα. ἐγὼ
οὖν φημὶ ὑμᾶς χρῆναι, διαβῆναι τὸν Εὐφράτην ποταμὸν,
πρὶν δῆλον εἶναι, ὅ,τι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀποκρινοῦνται Κύ
ρῳ. ἢν μὲν γὰρ ψηφίσωνται ἕπεσθαι, ὑμεῖς δόξετε αἴτιοι
εἶναι, ἄρξαντες τοῦ διαβαίνειν, καὶ ὡς προθυμοτάτοις ὑμῖν
οὖσι, χάριν εἴσεται Κῦρος καὶ ἀποδώσει, ἐπίσταται δ' εἴ
τις καὶ ἄλλος. ἢν δ' ἀποψηφίσωνται οἱ ἄλλοι, ἄπιμεν
μὲν πάντες εἰς τοὔμπαλιν, ὑμῖν δ' ὡς μόνοις πειθομέ
νοις, πιστοτάτοις χρήσεται, καὶ εἰς φρούρια καὶ εἰς λοχα
γίας, καὶ ἄλλου οὗτινος ἂν δέησθε, οἶδα ὅτι ὡς φίλου
τεύξεσθε Κύρου. ἀκούσαντες ταῦτα, ἐπείθοντο, καὶ διέ
βησαν, πρὶν τοὺς ἄλλους ἀποκρίνασθαι. Κῦρος δὲ ἐπεὶ ᾔσθε
το διαβεβηκότας, ἥσθη τε, καὶ τῷ στρατεύματι πέμψας
Γλοῦν, εἶπεν· ἐγὼ μὲν, ὦ ἄνδρες, ἤδη ὑμᾶς ἐπαινῶ.
ὅπως

ut me criminari quisquã poßit, quòd quantisper mecũ
quis est, eo utor: ubi discedere statuerit, aut captũ mul/
tem, aut sua eum pecunia spoliẽ: uerùm impune abeant:
facile enim patior eos intelligere, maiore me in illos æ/
quitate, quàm illos in me fide, uti. Quin & cum eorũ li
beros & coniuges Trallibus obsides habeã, non tamen
illis per me carebũt: uolo enim eos pristinis in me illorũ
officijs condonatos. Hæc Cyrus. At è Græcis multi, qui
antea expeditionem eam grauius tulerant, uirtute eius
perspecta, libentius multo atq; alacrius cõsequuti sunt.
Hinc Cyrus quartis castris M. paß. L X X X. ad Chalon
amnem progreditur. Huius est latitudo paß. X X. ma/
gnis uero ac mansuetis piscibus refertißimus est, quos
Syri sacrosanctos habent, eosq; uiolare æquè ac colum
bas, nefas putant. Vici in quib. castra posuerãt, Parysa/
tidi in sumptus fuerãt attributi. Eo ex loco quintis ca/
stris M. paß. C X X. itinere, ad Daradacis fontes uenit:
patet is quà latus est, paß. X X. Erat hic Belesis Syriæ
prætoris regia, atq; in ea horti maximi ac elegãtißimi,
atq; omniũ quæ ferunt anni tẽpora fructuũ feracißimi.
Hos Cyrus succisis arborib. uastauit, ipsamq; regiã ex/
ussit. Tertijs deinde castris M. paß. L X. ꝑgressus, ad Eu
phraten amnẽ peruenit, cuius latitudo stadium est III.
Proxima fluuio est magna et opulẽta urbs, Thapsacus
nomine, ubi dies quinq; Cyrus cõmoratus est. Atq; eo
primũ in loco accersitis ad colloquiũ ducibus, Babylo/
nem se aduersus regem ipsum contendere cõfessus est:
quod ut militibus quisq; suis denunciaret, imperauit:
eisq; persuaderet sequerentur. Illi uocata cõcione rem
exposuere. Tũ milites grauiter cõmoti sunt, quod suos
duces putarent, cum id antea multo rescissent, sed de in
dustria celasse: se uero sequuturos negabãt, nisi idem si/
bi stipendij daretur, quod ijs Græcis ante datũ scirent,
qui Cyrum ad patrem deduxerunt, cum præsertim nul/
la illis fuisset proposita pugna, nempe quod Cyrum pa/
ter accersisset. Tum Cyrus singulis argẽti minas quin/
que, cum peruenissent ad Babylonem, se daturum rece/
pit: stipendium uero quantum iam præfinisset, usq; dum
in Ioniam eos restitutos curasset. Atq; huic quidem con
ditioni acquieuerũt reliqui. Menon uero dum anceps es/
set adhuc omniũ deliberatio, neq; cõstaret Cyrũ sequu/
turi essent nec ne, ita suos est alloquutus: Si me audiatis
milites, neq; periculo, neq; labore q̃ cæteri maiore effi/
cere potestis, ut Cyrus uobis maiorẽ q̃ cæteris honorẽ
habeat. Quid igitur faciendũ censeo? Nẽpe quoniã Cy/
rus nunc à Græcis ut se aduersus regẽ sequatur, uehe/
mẽter cõtendit, nos ultro Euphratẽ trãsmittamus, atq;
id antequã cæteri Cyro quicquã in alterutrã partẽ re/
spondeãt. Nã si sequi decreuerint, nos illi autores fuisse
uidebimur: nobisq; Cyrus, cũ ei tãto maiorẽ alacritatẽ
præstiterimus, gratiã et habebit, et referet, quod proli/
xè, ut alius quiuis, facere cõsueuit. Sin illi secus statue/
rint, uniuersi domũ reuertemur. Ac tũc quidẽ nobis, ut
quorũ sit fidẽ atq; officiũ expertus, utetur præ cæteris:
ac uos, siue præsidiorũ præfecturas, siue centuriatus, si/
ue aliud quid ex commodo uestro poposceritis, omnia
uobis de eius beneficẽtia polliceri poteritis. Hæc illi fa/
cile approbarũt, ac prius quàm cæteri Cyro respõsum
darent, transmiserunt. Id ubi Cyrus cognouit, magnam
cepit uoluptatem, statimq; Glun misit qui hæc nuncia/
ret, habere se iam quod in illis summoperè laudaret:
sibi

sibi uero magnae curae fore, ut ab illis laudē mereretur, uel se nō amplius Cyrū putarēt. Quibus sane uerbis milites hi ad magnā spē erecti sunt, ac ut Cyro omnia felicissimè eueniren, optabant. Menoni quidē ipsi magnifica dona misisse ferebatur. Post haec et ipse flumen traiecit, quē uniuersum agmen consecutū est: neq; uero quisquàm est altius, quàm ad pectus immersus, cum Thapsaceni affirmarent, neminem ante tam facile potuisse eum amnē pedibus trāsmittere. Nauigijs enim alios traijcere solitos, quae Abrocomas in ipsa fuga exusserat, quo Cyro transeundi facultatē eriperet. Quare id diuinitus factum interpretabantur, quasi ipse amnis se Cyro regnaturo submitteret. Inde nonis castris per Syriam M. pass. CC. itinere ad Araxen amnem peruenere. Hic uici erant complures frumento uinoq; refertissimi, in quibus dies III. frumentandi causa commorati sunt. Hinc per Arabiam, Euphrate ad dextram relicto, quinis castris M. pass. CXL. iter per deserta loca fecere. In hoc quidem spacio campi late in aequoris modum patebant, absinthij ex omni parte plenissimi: sed in his & alia sylua, uel calami, uel cuiusuis fruticum generis, odore nihil ab aromatis differebat. Arbor omnino nulla, ferarum ac syluestrium auium aliquot genera, onagri, struthiocameli, otides, capreae, quas equites nonnunquā bestias insectabantur. Onagri quidem cursu equos facile superabant: cumq; iam ad eos equites proximè accessissent, ad cursum illi incitabantur: restitabant deinde cum abessent longius, atq; ita saepius iterata fuga equitem fallebant. neq; capi ulla ratione potuissent, nisi eos equites diuersis ex partibus urgentes, medios excepissent. Erant eorū carnes sapore nihil ferè à ceruinis differentes, molliores aliquanto. Struthiocamelum nemo omnino capere potuit: tam lōgè enim & pedum pernicitate, modo uero alarum quasi uelificatione promouebant, ut statim equites desperata praeda insequi desinerent. Otidas uero, si quis eas celeriter inuadat, licet capere, nihilo enim quàm perdices longius prouolant, & fatigantur celerrimè. Sunt autem carne multò suauissima. Hinc profecti ad eiusdem regionis fluuium peruenient, Mascam nomine, passuum uiginti latitudine patentem: ad hunc urbs fuit, illa quidem magna, sed deserta, cui Corsote nomen, quam amnis ipse undiq; circumfluebat. Hoc in loco exercitus triduū frumentandi causa commoratus est. Mox castris decimistertijs M. pass. CCCLX. per deserta progressus, ad dextrā Euphrate relicto, ad Arabiae portas peruenit. Eo interuallo quàm plurima iumenta fame perierunt: neq; enim aut pabulū aut arbor ulla usquam inuenta. Tota siquidem regio uasta usquequaq; & inanis. Incolae asinarias molas circa flumen caedūt, excisasq; Babylonem deportāt, usq; uenditis coempto frumento famem leuant. Ac tunc quidē frumenti inopia uehementer exercitus laborabat, neq; erat unde emi posset, nisi forte ex Lydiae foro, ab ijs barbaris qui sub Cyri erant imperio. ubi singulas farinae capides quaternis siclis uendebāt. & siclus obolis septē et semis mutatur: capides binos Atticos choenicas capiūt: carnibus itaq; milites se sustentabant. Et horum sane castrorum fuere non parū longa interualla, dum ad irrigua loca & pabuli feracia festinarent. Hic angustā & lutulentam uiam, & idcirco plaustris multo iniquissimam offenderunt: substitit itaq; eo in loco Cyrus cum

opti

ὅπως δὲ καὶ ὑμεῖς ἐμὲ ἐπαινέσητε, ἐμοὶ μελήσει, ἢ μηκέτι με Κῦρον νομίζετε. οἱ μὲν δὴ στρατιῶται ἐν ἐλπίσι μεγάλαις ὄντες, εὔχοντο αὐτὸν εὐτυχῆσαι. Μένωνι δὲ καὶ δῶρα ἐλέγετο πέμψαι μεγαλοπρεπῶς. ταῦτα δὲ ποιήσας διέβαινε. συνείπετο δὲ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα αὐτῷ ἅπαν. καὶ τῶν διαβαινόντων τὸν ποταμὸν, οὐδεὶς ἐβρέχθη ἀνωτέρω τῶν μαζῶν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. οἱ δὲ Θαψακηνοὶ ἔλεγον, ὅτι οὐ πώποθ' οὗτος ὁ ποταμὸς διαβατὸς γένοιτο πεζῇ, εἰ μὴ τότε, ἀλλὰ πλοίοις, ἃ τότε Ἀβροκόμας προϊὼν κατέκαυσεν, ἵνα μὴ Κῦρος διαβῇ. ἐδόκει δὲ θεῖον εἶναι, καὶ σαφῶς ὑποχωρῆσαι τὸν ποταμὸν Κύρῳ, ὡς βασιλεύσοντι. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Συρίας σταθμοὺς ἐννέα, παρασάγγας πεντήκοντα, καὶ ἀφικνοῦνται πρὸς τὸν Ἀράξην ποταμόν. ἐνταῦθα ἦσαν κῶμαι πολλαὶ μεσταὶ σίτου καὶ οἴνου. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ ἐπεσιτίσαντο. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Ἀραβίας, τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων σταθμοὺς ἐρήμους πέντε, παρασάγγας τριάκοντα καὶ πέντε. ἐν τούτῳ δὲ τῷ τόπῳ ἦν μὲν ἡ γῆ πεδίον ἅπαν ὁμαλὸν ὥσπερ θάλαττα, ἀψινθίου δὲ πλῆρες. εἰ δέ τι καὶ ἄλλο ἐνῆν ὕλης ἢ καλάμου, ἅπαντα ἦσαν εὐώδη ὥσπερ ἀρώματα. δένδρον δ' οὐδὲν ἐνῆν. θηρία δὲ παντοῖα, πλεῖστοι μὲν ὄνοι ἄγριοι, οὐκ ὀλίγοι δὲ στρουθοὶ αἱ μεγάλαι. ἐνῆσαν δὲ καὶ ὠτίδες καὶ δορκάδες. ταῦτα δὲ τὰ θηρία οἱ ἱππεῖς ἐδίωκον ἐνίοτε. καὶ οἱ μὲν ὄνοι ἐπεί τις διώκοι, προδραμόντες αὖ ἑστήκεσαν. πολὺ γὰρ τῶν ἵππων θᾶττον ἔτρεχον, καὶ πάλιν ἐπεὶ πλησιάζοι ὁ ἵππος, ταὐτὰ ἐποίουν. ὥστε οὐκ ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ διαστάντες οἱ ἱππεῖς θηρῷεν διαδεχόμενοι τοῖς ἵπποις. τὰ δὲ κρέα τῶν ἁλισκομένων ἦν παραπλήσια τοῖς ἐλαφείοις, ἁπαλώτερα δέ. στρουθὸν δὲ οὐδεὶς ἔλαβεν. οἱ δὲ διώξαντες τῶν ἱππέων, ταχὺ ἐπαύοντο. πολὺ γὰρ ἀπέσπα φεύγουσα, τοῖς μὲν ποσὶ δρόμῳ, ταῖς δὲ πτέρυξιν αἴρουσα, ὥσπερ ἱστίῳ χρωμένη. τὰς δὲ ὠτίδας, ἄν τις ταχὺ ἀνιστῇ, ἔστι λαμβάνειν. πέτονται γὰρ βραχὺ ὥσπερ πέρδικες, καὶ ταχὺ ἀπαγορεύουσι. τὰ δὲ κρέα αὐτῶν ἥδιστα ἦν. πορευόμενοι δὲ διὰ ταύτης τῆς χώρας, ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Μάσκαν ποταμὸν, τὸ εὖρος πλεθριαῖον. ἐνταῦθα ἦν πόλις ἐρήμη μεγάλη, ὄνομα δὲ αὐτῇ Κορσωτή. περιερρεῖτο δὲ αὕτη ὑπὸ τοῦ Μάσκα κύκλῳ. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ ἐπεσιτίσατο τὸ στράτευμα. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς ἐρήμους τρεισκαίδεκα, παρασάγγας ἐνενήκοντα, τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων, καὶ ἀφικνεῖται ἐπὶ Πύλας. ἐν τούτοις τοῖς σταθμοῖς πολλὰ τῶν ὑποζυγίων ἀπώλετο ὑπὸ τοῦ λιμοῦ. οὐ γὰρ ἦν χόρτος, οὐδὲ ἄλλο δένδρον οὐδέν, ἀλλὰ ψιλὴ ἦν ἅπασα ἡ χώρα. οἱ δὲ ἐνοικοῦντες, ὄνους ἀλέτας παρὰ τὸν ποταμὸν ὀρύττοντες καὶ ποιοῦντες, εἰς Βαβυλῶνα ἦγον καὶ ἐπώλουν, καὶ ἀνταγοράζοντες σῖτον, ἔζων. τὸ δὲ στράτευμα, ὁ σῖτος ἐπέλιπε, καὶ πρίασθαι οὐκ ἦν, εἰ μὴ ἐν τῇ Λυδίᾳ ἀγορᾷ, ἐν τῷ Κύρου βαρβαρικῷ, τὴν καπίθην ἀλεύρων ἢ ἀλφίτων τεττάρων σίγλων. ὁ δὲ σίγλος δύναται ἑπτὰ ὀβολοὺς καὶ ἡμιωβόλιον Ἀττικούς. ἡ δὲ καπίθη δύο χοίνικας Ἀττικὰς ἐχώρει. κρέα οὖν ἐσθίοντες οἱ στρατιῶται, διεγίγνοντο. ἦν δὲ τούτων τῶν σταθμῶν, οὓς πάνυ μακροὺς ἤλαυνεν, ὁπότε ἢ πρὸς ὕδωρ βούλοιτο διατελέσαι, ἢ πρὸς χιλόν. καὶ δή ποτε στενοχωρίας καὶ πηλοῦ φανέντος ταῖς ἁμάξαις δυσπορεύτου, ἐπέστη ὁ Κῦρος σὺν τοῖς

περὶ

περὶ αὐτὸν ἀρίστοις καὶ εὐδαιμονεστάτοις. καὶ ἔταξε γλοῦν καὶ πίγρητα, λαβόντας τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ, συνεκβιβάζειν τὰς ἁμάξας. ἐπεὶ δὲ ἐδόκουν αὐτῷ σχολαίως ποιεῖν, ὥσπερ ὀργῇ ἐκέλευσε τοὺς περὶ αὐτὸν πέρσας τοὺς κρατίστους συνεπισπεῦσαι τὰς ἁμάξας. ἔνθα δὴ μέρος τι τῆς εὐταξίας ἦν θεάσασθαι. ῥίψαντες γὰρ τοὺς πορφυροῦς κάνδυς, ὅπου ἕκαστος ἔτυχεν ἑστηκὼς, ἵεντο, ὥσπερ ἂν δράμοι τις περὶ νίκης, καὶ μάλα κατὰ πρανοῦς γηλόφου, ἔχοντες τούτους τε τοὺς πολυτελεῖς χιτῶνας καὶ τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας. ἔνιοι δὲ καὶ στρεπτοὺς περὶ τῷ τραχήλῳ, καὶ ψέλλια περὶ τῶν χειρῶν. εὐθὺς δὲ σὺν τούτοις εἰσπηδήσαντες εἰς τὸν πηλὸν, θᾶττον ἢ ὥς τις ἂν ᾤετο, μετεώρους ἐξεκόμισαν τὰς ἁμάξας. τὸ δὲ σύμπαν, δῆλος ἦν κῦρος σπεύδων πᾶσαν τὴν ὁδὸν, καὶ οὐ διατρίβων, ὅπου μὴ ἐπισιτισμοῦ ἕνεκα, ἤ τινος ἄλλου ἀναγκαίου ἐκαθέζετο, νομίζων ὅσῳ μὲν ἂν θᾶττον ἔλθοι, τοσούτῳ ἀπαρασκευαστοτέρῳ βασιλεῖ μαχεῖσθαι. ὅσῳ δὲ σχολαιότερον, τοσούτῳ πλέον βασιλεῖ συναγείρεσθαι στράτευμα. καὶ συνιδεῖν δ' ἦν τῷ προσέχοντι τὸν νοῦν, ἡ βασιλέως ἀρχὴ, πλήθει μὲν χώρας καὶ ἀνθρώπων, ἰσχυρὰ οὖσα· τῷ δὲ μήκει τῶν ὁδῶν καὶ τῷ διεσπάσθαι τὰς δυνάμεις, ἀσθενὴς, εἴ τις διὰ ταχέων τὸν πόλεμον ποιοῖτο. πέραν δὲ τοῦ εὐφράτου κατὰ τοὺς ἐρήμους σταθμοὺς ἦν πόλις εὐδαίμων καὶ μεγάλη, ὄνομα δὲ χαρμάνδη. ἐκ ταύτης οἱ στρατιῶται ἠγόραζον τὰ ἐπιτήδεια, σχεδίαις διαβαίνοντες ὧδε. διφθέρας ἃς εἶχον στεγάσματα, ἐπίμπλασαν χόρτου κούφου. εἶτα συνῆγον καὶ συνέσπων, ὡς μὴ ἅπτεσθαι τῆς κάρφης τὸ ὕδωρ. ἐπὶ τούτων διέβαινον καὶ ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια, οἶνόν τε ἐκ τῆς βαλάνου πεποιημένον τῆς ἀπὸ τοῦ φοίνικος, καὶ σῖτον μελίνης. τοῦτο γὰρ ἦν ἐν τῇ χώρᾳ πλεῖστον. ἀμφιλεξάντων δέ τι ἐνταῦθα, τῶν τε τοῦ μένωνος στρατιωτῶν καὶ τοῦ κλεάρχου, ὁ κλέαρχος κρίνας ἀδικεῖν τὸν τοῦ μένωνος, πληγὰς ἐνέβαλεν. ὁ δ' ἐλθὼν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, ἔλεγεν. ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται, ἐχαλέπαινον καὶ ὠργίζοντο ἰσχυρῶς τῷ κλεάρχῳ. τῇ δ' αὐτῇ ἡμέρᾳ κλέαρχος ἐλθὼν ἐπὶ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ κατασκεψάμενος τὴν ἀγορὰν, ἀφιππεύει ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνὴν διὰ τοῦ μένωνος στρατεύματος, σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτόν. κῦρος δ' οὔπω ἧκεν. ἀλλ' ἔτι προσήλαυνε. τῶν δὲ μένωνος στρατιωτῶν ξύλα σχίζων τις, ὡς εἶδε τὸν κλέαρχον διελαύνοντα, ἵησι τῇ ἀξίνῃ, καὶ οὗτος μὲν αὐτοῦ ἥμαρτεν. ἄλλος δὲ λίθῳ, καὶ ἄλλος. εἶτα πολλοὶ, κραυγῆς γενομένης. ὁ δὲ καταφεύγει εἰς τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, καὶ εὐθὺς παραγγέλλει εἰς τὰ ὅπλα. καὶ τοὺς μὲν ὁπλίτας ἐκέλευσεν αὐτοῦ μεῖναι, τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ γόνατα θέντας. αὐτὸς δὲ λαβὼν τοὺς θρᾷκας καὶ τοὺς ἱππέας, οἳ ἦσαν αὐτῷ ἐν τῷ στρατεύματι, πλείους ἢ τετταράκοντα. τούτων δὲ θρᾷκας ἤλαυνεν ἐπὶ τοὺς μένωνος, ὥστε ἐκείνους ἐκπεπλῆχθαι καὶ αὐτὸν μένωνα, καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ ὅπλα. οἱ δὲ καὶ ἕστασαν ἀποροῦντες. ὁ δὲ πρόξενος, (ἔτυχε γὰρ ὕστερον προσιὼν, καὶ τάξις αὐτῷ ἑπομένη τῶν ὁπλιτῶν) εὐθὺς οὖν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέρων ἄγων, ἔθετο τὰ ὅπλα, καὶ ἐδεῖτο τοῦ κλεάρχου μὴ ποιεῖν ταῦτα. ὁ δὲ ἐχαλέπαινεν, ὅτι ὀλίγου δεήσαντος καταλευσθῆναι, πράως λέγοι τὸ αὐτοῦ πάθος. ἐκέλευέ τε αὐτὸν ἐκ τοῦ μέσου ἐξίστασθαι. ἐν τούτῳ δὲ ἐπῄει κῦρος, καὶ

optimis quibusq; & potentissimis suorum. Glun uero & Pigreta iussit, cum barbarici exercitus parte plaustra præ se agere: quod cum illi quasi indignantes lentius facerent, Persarum nobilissimis id negocij dedit. Vbi non illum potuit officij documentum spectari. Abiectis enim protinus purpureis amiculis, cum quisque in quem incidit locum obtinuit: atq; inde quasi de magna uictoria propositum certamen esset, in aduersum tumulum subiere. Horum multi cum preciosis tunicis & pictis femoralibus, nonnulli etiam cum aureis torquibus & armillis, in medium se lutum conicere, atq; inde opinione celerius, plaustra suis quasi humeris exportarunt. Res autem ipsa facile indicabat Cyrū plurimum in celeritate spei positum habere: quippe qui nusquam, nisi forte commeatus, aut necessarij cuiuspiam negocij causa moraretur, existimaretq; quanto magis properasset, tanto se imperatiorem regem offensurum: quo uero plus temporis in itinere consumpsisset, eo copijs fore regium exercitum instructiorem. Neque omnino attentius cogitanti non erat facile intellectu, regis imperium finium magnitudine, atque hominum numero plurimum pollere: propter locorum autem longinquitatem, ac dispersas opes, celeritate facile superari posse. Erat trans Euphraten magna & opulenta ciuitas, cui Charmande nomen: ibi miles quæcunque opus fuit, mercatus est: & ad eam sane ad hunc modum traijciebant. In pelles eas, quibus tabernacula contegebantur, fœnum insuebant, suturisque arcte iunctis, ne aqua posset ad festucas peruadere, his culeis pro ratibus, & ad transmittendum, & ad comportandum utebantur: & erat sane in ea regione uini ex palmulis, ac panici maxima copia. Hoc in loco orta inter duos milites, alterum Menonis, Clearchi alterum controuersia, Clearchus Menonis militem iudicio suo damnatum plagis mulctauit. Ille cum se ad suos recepisset, eos in Clearchum uehementer incendit. Ac eodem die ad eam amnis partem, unde traijcientes soluebant, uenit Clearchus, atque inde foro perlustrato, equo uehens, ad sua se tentoria cum paucis comitibus per Menonis exercitum se recepit, absente Cyro. Cum enim in extremo agmine iter faceret, nondum ad eum locum peruenerat. Hic unus de Menonis cohorte, ut forte ligna diuidebat, transeuntem Clearchum conspicatus, in eum bipennem contorsit, quem sanè non attigit. Sed alius subinde atque alius, denique tota multitudo magno cum clamore lapides in eum conicere: is tamen ad suos incolumis effugit, mox ut arma caperent imperauit, ac grauem quidem armaturam, scutis ante genua proiectis, in subsidijs manere iubet. Ipse cum Thracibus & equitibus, quos in sua cohorte habebat suprà XL. profectus, Thracas de improuiso in Menonis tentoria immisit, ibi omnes conterriti, quin & Menon ipse subita re perculsus ad arma accurrit. Multi uero incerti quid agerent, trepidabant. Tum Proxenus, qui suum grauis armaturæ ordinem nondum dimiserat (ut in postremis iter fecerat) in medios scuta proijci iubet: Clearchum obsecrans, ut ista facere desinat. Is enimuero uehementer indignari, quod cum paulo antè penè lapidibus obrutus esset, suam ille iniuriam adeo leniter ferre uideretur. Iubet itaque cum de medio recedere. Superuenit interea Cyrus, qui

qui ubi rem audiuit, armis sumptis cū paucis, de multis, qui circū ipsum erāt, in mediū processit, atq; ibi, Clearche, inquit, et Proxene, cæteriq; qui nūc adestis Græci, plane quid agatis nescire uidemini: nā si ullā inter uos pugnā cōmittitis, existimare debetis eodē hoc ipso die me prius, uosipsos deinde nō multò post ad internicionem cæsum iri. Quos enim in partib. nostris barbaros esse uidetis, ij uniuersi re inclinata, pro rege cōtra nos dimicabūt. Hæc cū Clearchus audisset, impetū cōpressit, et utraq; pars armis positis ad suas se cohortes recepit. Hinc uero cū procederēt, ex equorū uestigijs cæterisq; signis coniecturā faciebāt, fuisse in illis locis globum plus minus equites bis mille. Et hi quidē in ea loca cū excurrissent, quà Cyrus trāsiturus erat, et pabulū, et quicquid aliud usui futurū esset, exusserāt, ibi Orontes Cyro insidias cōparat. Erat hic regi genere proximus, rebus uerò bellicis inter Persas cū primis clarus, ac bellū quidē antea Cyro intulerat: sed in fidē ab eo iam receptus pollicetur, sibi si Cyrus mille equites tradidisset, eas equitū turmas quæ igni oīa corrupissēt, aut insidijs circūuentas se necaturū, aut ex ijs equitibus quāplurimos uiuos ad Cyrū pducturū, prohiturūq; quò minus reliqua incēdāt, aut regi, quæ de Cyri copijs explorata haberēt, renūciare possint. Hæc cū Cyrus audisset, existimauit id è re sua magnopere futurū. quare à ducibus singulis iussit eum copiarū partē accipere. Orōtes ubi equites præsto sibi fore putauit, ad regē epistolā scribit, se propediē cū q̄ posset maxima equitū manu affuturum, imperaret modo ille equitibus suis, ut se tanquā amicū reciperēt. Ei pristinā amicitiā in memoriā redigit: epistolā uero certo ac fideli (ut ipse existimabat) homini, ad regē perferendā tradit. Eā ille ut primū accepit, Cyro ostēdit. Quam cū Cyrus legisset, primum cōprehendi Orontē iubet, deinde accersit in prætoriū de Persarū numero VII. dignitate & honore apud se lōge principes. Ad hos Græcorū duces iubet grauē armaturā ad se ducere, eāq; in præsidijs circa prætoriū locare. Cūq; illi cū III. M. grauis armaturæ peditū præstò fuissent, Cyrus Clearchū in consiliū adhibuit, quod sane & ipsi, et uel cæteris Persis, dignitate longe reliquos Græcos anteire uidebatur. Atq; ille quidē cū concilium iā dimissū esset, iudiciū de Orōte quo factū esset modo amicis narrauit, neq; enim id iussus erat reticere. Aiebat igitur Cyrū hinc dicēdi initiū fecisse: Vos amici huc accersi iussi, ut de uestra sentētia, quod dijs et hominibus probari possit, de Orōte statuā. Hūc primū pater sub imperio meo esse uoluit: postea uerò cū in regnū frater meus successisset, eius suasu (sic. n. ipse mihi cōfessus est) aduersus me, cū Sardiū arcē obtineret, arma cepit: cuius ego bello iniuriā psecutus, effeci ut de cætero ab armis sibi quiescēdū putaret, deinde data et accepta fide in fidē cū et amicitiā recepi. Hæc præfatū, ad Orōtē conuersum dixisse, Nū te ego ulla iniuria affeci? Cui cū ille respōdisset, prorsus nulla: Atq, inqt Cyrus, nulla, ut ipse fateris, à me iniuria lacessitus, facta ad Mysos defectione, p uirili tua fines meos infestos reddidisti? Ita factū est ut dicis, inqt Orōtes. Tū Cyrus: Nonne ubi quanto esses potētia inferior nosti: in Dianæ uenisti, atq; ibi deprecādo me, ut te pœnituisse putarē, adduxisti: fidēq; in posterū dedisti, atq; accepisti? His cū Orōtes assensus esset, Qua igitur mea, inquit Cyrus, iniuria commotus, nouas

καὶ ἐπύθετο τὸ πρᾶγμα, εὐθὺς ἔλαβε τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, καὶ σὺν τοῖς παροῦσι τῶν πλείστων, ἧκεν ἐλαύνων εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει ὧδε· Κλέαρχε καὶ Πρόξενε, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ παρόντες Ἕλληνες, οὐκ ἴστε ὅ τι ποιεῖτε. εἰ γάρ τινα ἀλλήλοις μάχην συνάψετε, νομίζετε ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ, ἐμέ τε κατακεκόψεσθαι, καὶ ὑμᾶς οὐ πολὺ ἐμοῦ ὕστερον. κακῶς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἐχόντων, πάντες οὗτοι οὓς ὁρᾶτε βάρβαροι πολεμιώτεροι ἡμῖν ἔσονται τῶν παρὰ βασιλεῖ ὄντων. ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέαρχος, ἐν ἑαυτῷ ἐγένετο, καὶ παυσάμενοι ἀμφότεροι, κατὰ χώραν ἔθεντο τὰ ὅπλα. ἐντεῦθεν προϊόντων ἐφαίνετο ἴχνια ἵππων καὶ κόπρος. εἰκάζετο δὲ εἶναι ὁ στίβος, ὡς δισχιλίων ἵππων. οὗτοι προϊόντες, ἔκαιον καὶ χιλὸν, καὶ εἴ τι ἄλλο χρήσιμον ἦν. Ὀρόντας δὲ Πέρσης ἀνήρ, γένει τε προσήκων βασιλεῖ, καὶ τὰ πολέμια λεγόμενος ἐν τοῖς ἀρίστοις Περσῶν, ἐπιβουλεύει Κύρῳ, καὶ πρόσθεν πολεμήσας, καταλλαγεὶς δέ. οὗτος Κύρῳ εἶπεν, εἰ αὐτῷ δοίη ἱππέας χιλίους, ὅτι τοὺς προκατακαίοντας ἱππέας, ἢ κατακάνοι ἐνεδρεύσας, ἢ ζῶντας πολλοὺς αὐτῶν ἕλοι, καὶ κωλύσειε τοῦ καίειν ἐπιόντας, καὶ ποιήσειεν ὥστε μήποτε δύνασθαι αὐτοὺς ἰδόντας τὸ Κύρου στράτευμα, βασιλεῖ διαγγεῖλαι. τῷ δὲ Κύρῳ ἀκούσαντι ταῦτα, ἐδόκει ὠφέλιμα εἶναι, καὶ ἐκέλευεν αὐτὸν λαμβάνειν μέρος παρ' ἑκάστου τῶν ἡγεμόνων. ὁ δὲ Ὀρόντας νομίσας ἑτοίμους αὐτῷ εἶναι τοὺς ἱππέας, γράφει ἐπιστολὴν παρὰ βασιλέα, ὅτι ἥξοι ἔχων ἱππέας ὡς ἂν δύνηται πλείστους, ἀλλὰ φράσαι τοῖς ἑαυτοῦ ἱππεῦσιν ἐκέλευεν, ὡς φίλιον αὐτὸν ὑποδέχεσθαι. ἐνῆν δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, καὶ τῆς πρόσθεν φιλίας ὑπομνήματα καὶ πίστεως. ταύτην τὴν ἐπιστολὴν δίδωσι πιστῷ ἀνδρὶ ὡς ᾤετο. ὁ δὲ λαβὼν, Κύρῳ δείκνυσιν. ἀναγνοὺς δὲ αὐτὴν ὁ Κῦρος, συλλαμβάνει Ὀρόνταν, καὶ συγκαλεῖ εἰς τὴν αὐτοῦ σκηνὴν Πέρσας τοὺς ἀρίστους τῶν περὶ αὐτὸν ἑπτὰ, καὶ τοὺς τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὺς ἐκέλευεν ὁπλίτας ἀγαγεῖν, τούτους δὲ θέσθαι τὰ ὅπλα περὶ τὴν αὐτοῦ σκηνήν. οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, ἀγαγόντες ὡς τρισχιλίους ὁπλίτας. Κλέαρχον δὲ καὶ εἴσω παρεκάλεσε σύμβουλον, ὅς γε καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδόκει προτιμηθῆναι μάλιστα τῶν Ἑλλήνων. ἐπεὶ δὲ ἐξῆλθεν, ἐξήγγειλε τοῖς φίλοις τὴν κρίσιν τοῦ Ὀρόντου ὡς ἐγένετο. οὐ γὰρ ἀπόρρητον ἦν. ἔφη δὲ Κῦρον ἄρχειν τοῦ λόγου ὧδε· Παρεκάλεσα ὑμᾶς ἄνδρες φίλοι, ὅπως σὺν ὑμῖν βουλευόμενος ὅ τι δικαιότατον καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων, τοῦτο πράξω περὶ Ὀρόντου τουτουί. τοῦτον γὰρ πρῶτον μὲν ὁ ἐμὸς πατὴρ ἔδωκεν ὑπήκοον ἐμοὶ εἶναι. ἐπεὶ δὲ ταχθεὶς, ὡς ἔφη αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ ὄντος, ἐπολέμησεν ἐμοὶ, ἔχων τὴν ἐν Σάρδεσιν ἀκρόπολιν, καὶ ἐγὼ αὐτὸν προσπολεμῶν, ἐποίησα ὥστε δόξαι τούτῳ τοῦ πρὸς ἐμὲ πολέμου παύσασθαι. καὶ δεξιὰν ἔλαβον καὶ ἔδωκα. μετὰ ταῦτα ἔφη, ὦ Ὀρόντα, ἔστιν ὅ τι σε ἠδίκησα; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι οὔ. πάλιν ὁ Κῦρος ἠρώτα, οὐκοῦν ὕστερον ὡς αὐτὸς σὺ ὁμολογεῖς, οὐδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικούμενος, ἀποστὰς εἰς Μυσοὺς, κακῶς ἐποίεις τὴν ἐμὴν χώραν, ὅ τι ἐδύνω; ἔφη ὁ Ὀρόντης. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κῦρος, ὁπότ' αὖ ἔγνως τὴν σεαυτοῦ δύναμιν, ἐλθὼν ἐπὶ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος βωμὸν, μεταμέλειν τέ σοι ἔφησθα, καὶ πείσας ἐμὲ, πιστὰ πάλιν ἔδωκάς μοι, καὶ ἔλαβες παρ' ἐμοῦ; καὶ ταῦθ' ὡμολόγει ὁ Ὀρόντης. τί οὖν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀδικηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, νῦν τὸ τρί-

τὸ πρότερον ἐπιβουλεύων μοι φανερὸς γέγονας; ἀπόντος δὲ
τοῦ ὀρόντου, ὅτι οὐδὲν ἀδικηθείς, ἠρώτησεν ὁ κῦρος αὐ-
τὸν, ὁμολογεῖς οὖν περὶ ἐμὲ ἄδικος εἶναι; ἢ γὰρ ἀνάγκη, ἔφη
ὁ ὀρόντης. ἐκ τούτου πάλιν ἠρώτησεν ὁ κῦρος· ἔτι οὖν ἂν
γένοιο τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ πολέμιος, ἐμοὶ δὲ καὶ φίλος καὶ
πιστός; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· ὅτι οὐδ᾽ εἰ γενοίμην, ὦ κῦρε, σοί
γ᾽ ἄν ἔτι ποτὲ δόξαιμι. πρὸς ταῦτα ὁ κῦρος εἶπε τοῖς
παροῦσιν· ὁ μὲν ἀνὴρ τοιαῦτα μὲν πεποίηκε, τοιαῦτα
δὲ λέγει. ὑμῶν δὲ σὺ πρῶτος, ὦ κλέαρχε, ἀπόφηναι γνώ-
μην, ὅτι σοι δοκεῖ. κλέαρχος δὲ εἶπε τάδε· συμβουλεύω
ἐγὼ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκποδὼν ποιεῖσθαι ὡς τάχιστα, ὡς
μηκέτι δέοι τοῦτον φυλάττεσθαι. ἀλλὰ σχολὴ ἡμῖν, τὸ κα-
τὰ τοῦτον εἶναι τοὺς ἐθέλοντας φίλους τούτους εὖ ποιεῖν.
ταύτῃ δὲ τῇ γνώμῃ, ἔφη, καὶ τοὺς ἄλλους προσθέσθαι. με-
τὰ ταῦτα κελεύοντος κύρου ἔλαβον τῆς ζώνης τὸν ὀ-
ρόντην ἐπὶ θανάτῳ ἅπαντες ἀναστάντες καὶ οἱ συγγε-
νεῖς. εἶτα δὲ ἐξῆγον αὐτὸν οἷς προσετάχθη. ἐπεὶ δὲ εἶδον
αὐτὸν, οἵπερ πρόσθεν προσεκύνουν, καὶ τότε προσεκύνη-
σαν, καίπερ εἰδότες ὅτι ἐπὶ θανάτῳ ἄγοιτο. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν
ἀρταπάτα σκηνὴν εἰσήχθη τοῦ πιστοτάτου τῶν κύρου σκη-
πτούχων, μετὰ ταῦτα οὔτε ζῶντα ὀρόντην, οὔτε τεθνεῶ-
τα οὐδεὶς πώποτε εἶδεν, οὐδ᾽ ὅπως ἀπέθανεν, οὐδεὶς
εἰδὼς ἔλεγεν. εἴκαζον δ᾽ ἄλλοι ἄλλως. τάφος δ᾽ οὐδεὶς
πώποτε αὐτοῦ ἐφάνη. ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς βαβυ-
λωνίας σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας δώδεκα. ἐν δὲ τῷ
τρίτῳ σταθμῷ κῦρος ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν ἑλλήνων καὶ
τῶν βαρβάρων ἐν τῷ πεδίῳ περὶ μέσας νύκτας. ἐδό-
κει γὰρ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἕω ἥξειν βασιλέα σὺν τῷ στρα-
τεύματι μαχούμενον, καὶ ἐκέλευε κλέαρχον μὲν τοῦ
δεξιοῦ κέρως ἡγεῖσθαι. μένωνα δὲ τὸν θετταλὸν τοῦ εὐω-
νύμου. αὐτὸς δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διέταξε. μετὰ δὲ τὴν ἐξέτασιν
ἅμα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ, αὐτόμολοι παρὰ μεγάλου βασι-
λέως ἥκοντες, ἀπήγγελλον κύρῳ περὶ τῆς βασιλέως στρα-
τιᾶς. κῦρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχα-
γοὺς τῶν ἑλλήνων, συνεβουλεύετό τε, πῶς ἂν τὴν μά-
χην ποιοῖτο, καὶ αὐτὸς παρῄνει θαῤῥύνων τοιάδε· ὦ ἄν-
δρες ἕλληνες, οὐκ ἀνθρώπων ἀπορῶν βαρβάρων, συμ-
μάχους ὑμᾶς ἄγω· ἀλλὰ νομίζων ἀμείνονας καὶ κρείττους
πολλῶν βαρβάρων ὑμᾶς εἶναι, διὰ τοῦτο προσέλαβον. ὅπως
οὖν ἔσεσθε ἄνδρες ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας ἧς κέκτησθε, καὶ
ὑπὲρ ἧς ὑμᾶς ἐγὼ εὐδαιμονίζω. εὖ γὰρ ἴστε, ὅτι τὴν ἐλευθε-
ρίαν ἑλοίμην ἂν ἀντὶ ὧν ἔχω πάντων καὶ ἄλλων πολλαπλα-
σίων. ὅπως δὲ εἰδῆτε εἰς οἷον ἔρχεσθε ἀγῶνα, ἐγὼ ὑμᾶς
διδάξω. τὸ μὲν γὰρ πλῆθος πολὺ, καὶ πολλῇ κραυγῇ ἐπία-
σιν. ἂν δὲ ταῦτα ἀνάσχησθε, τἄλλα καὶ αἰσχύνεσθαί μοι δο-
κῶ, οἵους ἡμῶν γνώσεσθε τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ ὄντας ἀνθρώ-
πους. ὑμῶν δὲ ἀνδρῶν ὄντων, καὶ εὐτόλμων γενομένων,
ἐγὼ ὑμῶν τὸν μὲν οἴκαδε βουλόμενον ἀπιέναι, τοῖς οἴκοι
ζηλωτὸν ποιήσω ἀπελθεῖν. πολλοὺς δ᾽ οἶμαι ποιήσειν,
τὰ παρ᾽ ἐμοὶ αἱρήσεσθαι ἀντὶ τῶν οἴκοι. ἐνταῦθα γαυλίτης
παρὼν φυγὰς σάμιος, πιστὸς δὲ κύρῳ, εἶπε· καὶ μὴν, ὦ
κῦρε, λέγουσί τινες, ὅτι πολλὰ ὑπισχνῇ νῦν, διὰ τὸ ἐν τοιού-
τῳ εἶναι τοῦ κινδύνου τοῦ προσιόντος. ἂν δ᾽ εὖ γένηταί τι,
οὐ μεμνῆσθαί σε. ἔνιοι δὲ, οὐδ᾽ εἰ μεμνῷό τε καὶ βούλοιο,
δύνασθαι ἂν ἀποδοῦναι ὅσα ὑπισχνῇ. ἀκούσας ταῦτα, ἔλε-
γεν ὁ κῦρος· ἀλλ᾽ ἔστι μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, ἡ ἀρχὴ πατρῴα,
πρὸς

nouas mihi insidias, quas inficiari nullo pacto potes, fa-
ciendas putasti? Cumq; ille prorsus nulla respondisset:
Fateris igitur, inquit Cyrus, te plane fuisse in me iniu-
rium. Et qui, inquit ille, negare possum? Tum rursus Cy-
rus: posśis'ne, si tibi nunc ignoscam, & fratri meo ho-
stis, & mihiipsi fidus amicus esse? Atqui ut maxime es-
sem, qui tibi, inquit, Cyre uideri possem? Tunc Cyrus ad
eos qui adorant conuersus: Hic quidem, inquit, haec fe-
cit & haec dicit: uestrûm uero dic tu Clearche primum
quid censeas. Tum Clearchus: Hunc ego, inquit, homi-
nem primo quoq; tempore de medio tollendum censeo,
ne nobis scilicet ab eo cauendū sit, atq; ut ociosiore ani-
mo ab hac parte, de praemijs corū, qui ultro nobis ami-
ci sunt, liceat cogitare. In hanc sententiam & caeteros
commemorabat Clearchus isse: quare Cyri iussu uniuer-
si, atq; in his aliquot eius cognati, hominē zona appre-
hensum, paucis quibus id erat negocij datum, ad suppli-
cium ducendum tradidere. Transeunti, qui antē incolu-
mem uenerari consueuerāt, nihilominus et tunc ad ter-
ram Persico more proni honorem habuerūt. Deductus
quidem est in Artapatae, cui ex omni apparitorū nume-
ro maximam Cyrus fidem habebat, tabernaculū. Neq;
postea quisquam eum aut uiuentem, aut mortuū uidit,
neq; quo mortis genere interierit, quisquam affirmare
potuit. alij alia suspicati sunt. Eius quidem nunquam se-
pulchri ullum extuit uestigium. Post haec progreditur
Cyrus per Babyloniam M. pass. XLVIII. Ac cum ter-
tia castra posuisset in campis, media ferè nocte copias
suas, tum Graecorum, tum barbarorū recensuit: regem
enim putabat postero primùm die cū exercitu pugnan-
di causa affuturū: ac dextro quidem cornu Clearchū,
leuo Menonem Thessalū praefecit. Ipse cum suis mediā
aciem tenuit. His ita constitutis, postero die, prima lu-
ce, perfugae à regijs castris Cyrum de toto regis exer-
citu docuerunt. Hic ille ducibus ac centurionibus Grae-
corum ad se uocatis, cū illis de pugnae ratione consiliū
capiebat, atq; hac tunc eos oratione confirmauit: Ego
uos Graeci, non quod mihi barbarorū auxilia deessent,
huc adduxi, uerū idcirco uestra mihi opera utendū exi-
stimaui, quòd uos quemuis barbarorū numerū anteire
putaui. Vobis igitur uidendum est, quo iure ea qua frui-
mini libertate, & cuius ego gratia uos beatos esse ar-
bitror, digni etiā in posterū habeamini. Hoc enim uo-
bis psuasum uelim, me libertatē ipsam multò q̄ quae ha-
beo omnia, ac si ea lōge essent ampliora, pluris facere.
Quò uero, quod certaminis genus uobis subeūdum sit,
intelligatis, ego uos id planissimè docebo. Multitudo
quidem magna est, & magno cum clamore impressio-
nem facit. eā si uos sustinueritis, pudet dicere quales si-
tis nostros cogituri. Equidē si uiros uos fuisse, et infra-
cto animo perspexero, cū domū redire uolueritis, ita
dimittā ut multis fortuna uestra inuidēda sit. Sed profe-
ctò efficiam, ut uestrûm plurimi mecū, quàm in patria
esse malint. Hic Gaulites qui Samo exulabat, uir Cyro
fidus. Atqui, inquit, Cyre sunt qui dicant te nunc mul-
ta polliceri, dum incertus est & periculosus rerum
exitus. ubi uerò rem feliciter gesseris, tibi omnia ex ani-
mo dilapsura. Alij, neque si memineris, & maximè ue-
lis, eas te opes habiturum, ut singulis quae promiseris
praestare posśis. Quae cum accepisset Cyrus: At enim,
inquit, paternum nobis uiri fortissimi, imperium est.
Ad au-

Ad auſtros ad ea uſq; loca, in quibus propter æſtus nulli homines habitare poſſunt. Ad ſeptētriones, quantum ad maxima uſq; frigora terrarum patet: quicquid inter hos fines medium eſt, totum in eorū poteſtate eſt, quos frater de amicorum ſuorū numero illis regionibus præeſſe uoluit. Quod ſi nos uicerimus, amicos ego meos pro illis eorum locorū compotes, uti equū eſt, faciam, quamobrem tantum abeſt ut defuturum ſit quod dem, ut magis uerear ne quibus dē deſit. Inſuper uobis Græcis auream etiam coronā dabo. Hæc cum illi audiſſent, & ipſi alacriores redditi ſunt, & alijs quæ acceperant renunciarunt. Venerunt aūt in eius tabernaculū duces aliquot, & ex Græcis nonnulli, ut ex Cyro nominatim cognoſcerēt, ſi uiciſſent quid præmij laturi eſſent: quos Cyrus omnes optima ſpe plenos dimiſit. Sed enim qui cum eo tunc ſunt cōgreſſi, omnes autores erant, ne ipſe prælū iniret, ſed in extrema acie in ſubſidijs cōſiſteret. Atq; hic Clearchus: Putas'ne, inquit, Cyre tecū fratrē in pugna congreſſurū? Nō medius fidius, ſi Darij et Paryſatidis filius, & meus, inquit, frater eſt, hæc ego illi ſine pugna eripiā. Ac in ea quidē recēſione, ex Græcis cenſa tunc ſunt ſcutatorū x. millia, & cccc. Peltatorum duo millia, & cccc. Ex barbaris qui cum Cyro uenerāt, c. millia hominū. Currus falcati circiter xx. At in hoſtili agmine eſſe dicebantur, militū duodecies centena millia, & currus cū falcibus cc. Sed amplius in præſidijs pro regijs caſtris inſtructa erāt equitū vi. millia, quibus Artageſes præerat. Regij uero exercitus quadripartitā diuiſi, ter centenis hominū millibus ſinguli duces ſumma poteſtate imperabāt: atq; hi fuere, Abrocomas, Tiſſaphernes, Gobryas, Abraces. Sed tota ex hac multitudine noningenta tantum millia prælio interfuerunt, & currus cum falcibus c, & l. nam Abrocomas ex Phœnice ueniens diebus v. poſt pugnam, regem eſt aſſequutus, quod cum ex ijs intelligi potuit qui ante prælium à rege ad Cyrum profugerant, tum ex ijs qui poſt pugnam ex hoſtibus capti ſunt. Hinc Cyrus unis caſtris millia paſſ. xii. cum copijs omnibus Græcorum ac barbarorum inſtructis proceſſit. Exiſtimabat enim eo ipſo die regem prælium commiſſurum: aberat ſiquidem hinc non longius quàm quo poſſet dimidia diei unius parte perueniri, foſſa paſſus alta quinque, treis lata, quæ campos ſurſum uerſum ad paſſ. circiter xlviii. millia, uſq; ad Mediæ muros diuidebat: qua in parte alueí erant à Tigri amne ducti iiii. ingenti altitudine, ac paſſ. xx. latitudine per quos frumentaria nauigia commode agi poterant: ac hi quidem aluei in Euphraten influunt. Singulorum uero aliquanto breuius eſt iiii. millibus ſpacium: pontibus hi per interualla iunguntur. Anguſtus callis inter foſſam & flumē medius, ad Euphraten ducebat, non amplior is xx. pedum latitudine. Foſſam eam rex munimenti cauſa agendam curarat, accepto primo de Cyri aduentu nuncio. Sed enim Cyrus cum exercitu ijs locorum difficultatibus ſuperatis, iam intra foſſam caſtra habebat. Ac eo quidem die rex non prodijt in pugnam, ſed cedentium tum hominum, tum equorum ueſtigia cernebantur.

Ibi Cyrus uatem Silanum Ambracioten ad ſe uocatum Daricis ter mille donauit, quod undecimo die ante proximis x. diebus regem, cum id ex eo quæreretur, prælium commiſſurum negaſſet. Cui Cyrus reſponderat, non

πρὸς μὲν μεσημβρίαν, μέχρις οὗ διὰ καῦμα οὐ δύνανται οἰκεῖν οἱ ἄνθρωποι· πρὸς δὲ ἄρκτον, μέχρις ὅτου διὰ χειμῶνα. τὰ δ' ἐν μέσῳ τούτων ἅπαντα, σατραπεύουσιν οἱ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ φίλοι. ἢν δ' ἡμεῖς νικήσωμεν, ἡμᾶς δεῖ τοὺς ἡμετέρους φίλους τούτων ἐγκρατεῖς ποιῆσαι. ὥστε οὐ τοῦτο δέδοικα, μὴ οὐκ ἔχω ὅ,τι δῶ ἑκάστῳ τῶν φίλων ἂν εὖ γένηται. ἀλλὰ μὴ οὐκ ἔχω ἱκανοὺς οἷς δῶ. ὑμῶν δὲ τῶν Ἑλλήνων, καὶ στέφανον χρυσοῦν δώσω. οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, αὐτοί τε ἦσαν πολὺ προθυμότεροι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξήγγελλον, εἰσῄεσαν δὲ παρ' αὐτὸν οἵ τε στρατηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τινές, ἀξιοῦντες εἰδέναι, τί σφίσιν ἔσται ἐὰν κρατήσωσιν. ὁ δὲ ἐμπιπλὰς ἁπάντων τὴν γνώμην, ἀπέπεμπε. παρεκελεύοντο δὲ αὐτῷ πάντες ὅσοι περ διελέγοντο μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὄπισθεν ἑαυτῶν τάττεσθαι. ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ Κλέαρχος ὧδέ πως ἤρετο Κῦρον· οἴει γάρ σοι, ὦ Κῦρε, μαχεῖσθαι τὸν ἀδελφόν; νὴ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, εἴπερ γε Δαρείου καὶ Παρυσάτιδός ἐστι παῖς, καὶ ἐμὸς ἀδελφός, οὐκ ἀμαχεὶ ταῦτα ἐγὼ λήψομαι. ἐνταῦθα δὴ ἐν τῇ ἐξοπλισίᾳ ἀριθμὸς ἐγένετο, τῶν μὲν Ἑλλήνων ἀσπὶς μυρία καὶ τετρακοσία· πελτασταὶ δὲ δισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι· τῶν δὲ μετὰ Κύρου βαρβάρων δέκα μυριάδες, καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα ἀμφὶ τὰ εἴκοσι. τῶν δὲ πολεμίων ἐλέγοντο εἶναι ἑκατὸν καὶ εἴκοσι μυριάδες, καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα διακόσια. ἄλλοι δὲ ἦσαν ἑξακισχίλιοι ἱππεῖς, ὧν ἀρταγέρσης ἦρχεν. οὗτοι δὲ πρὸ αὐτοῦ βασιλέως τεταγμένοι ἦσαν. τοῦ δὲ βασιλέως στρατεύματος ἦσαν ἄρχοντες καὶ στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες τέτταρες, τριάκοντα μυριάδων ἕκαστος, ἀβροκόμας, τισσαφέρνης, γωβρύας, ἀρβάκης. τούτων δὲ παρεγένοντο ἐν τῇ μάχῃ ἐνενήκοντα μυριάδες, καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. ἀβροκόμας γὰρ ὑστέρησε τῆς μάχης ἡμέρας πέντε ἐκ φοινίκης ἐλαύνων. ταῦτα δὲ ἤγγελλον πρὸς Κῦρον οἱ αὐτομολήσαντες ἐκ τῶν πολεμίων παρὰ μεγάλου βασιλέως πρὸ τῆς μάχης, καὶ μετὰ τὴν μάχην οἳ ὕστερον ἐλήφθησαν τῶν πολεμίων, ταῦτα ἤγγελλον. ἐντεῦθεν δὲ Κῦρος ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας τρεῖς, συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι παντὶ καὶ τῷ Ἑλληνικῷ καὶ τῷ βαρβαρικῷ. ᾤετο γὰρ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μαχεῖσθαι βασιλέα. κατὰ γὰρ μέσον τὸν σταθμὸν τοῦτον τάφρος ἦν ὀρυκτὴ βαθεῖα· τὸ μὲν εὖρος ὀργυιαὶ πέντε, τὸ δὲ βάθος ὀργυιαὶ τρεῖς. παρετέτατο δὲ ἡ τάφρος ἄνω διὰ τοῦ πεδίου ἐπὶ δώδεκα παρασάγγας, μέχρι τοῦ Μηδίας τείχους. ἔνθα δή εἰσιν αἱ διώρυχες, ἀπὸ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ ῥέουσαι· εἰσὶ δὲ τέτταρες. τὸ μὲν εὖρος πλεθριαῖαι, βαθεῖαι δὲ ὥστε καὶ πλοῖα πλεῖν ἐν αὐταῖς σιταγωγά. εἰσβάλλουσι δὲ εἰς τὸν Εὐφράτην· διαλείπουσι δὲ ἑκάστη παρασάγγην. γέφυραι δὲ ἔπεισιν. ἦν δὲ παρ' αὐτὸν τὸν Εὐφράτην πάροδος στενή, μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς τάφρου, ὡς εἴκοσι ποδῶν τὸ εὖρος. ταύτην δὲ τὴν τάφρον βασιλεὺς μέγας ποιεῖ ἀντὶ ἐρύματος, ἐπειδὴ πυνθάνεται Κῦρον προσελαύνοντα. ταύτην δὴ τὴν πάροδον Κῦρός τε καὶ ἡ στρατιὰ παρῆλθε, καὶ ἐγένοντο εἴσω τῆς τάφρου. ταύτῃ μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐμαχέσατο βασιλεύς, ἀλλ' ὑποχωρούντων φανερὰ ἦσαν καὶ ἵππων καὶ ἀνθρώπων ἴχνη πολλά. ἐνταῦθα Κῦρος σιλανὸν καλέσας τὸν ἀβρακιώτην μάντιν, ἔδωκεν αὐτῷ δαρεικοὺς τρισχιλίους. ὅτι τῇ ἑνδεκάτῃ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας πρότερον θυόμενος, εἶπεν αὐτῷ

non preliaturum certè illum si intra x. dies non esset congressus: quod si id euentu ipso uerum esse cognouisset, talenta se illi x. receperat daturum. Quare cum x. ipsi dies praterijssent, pecuniam dissoluit. Cum uerò copiæ uniuersæ, rege nihil omnino prohibente fossam transmisissent, & Cyrus & item alij illum pugnandi consilium abiecisse putarunt. Quare iam ociosius postero die Cyrus iter faciebat: quin & tertio iam die ipse curru uectus est, paucos habens ante se qui ordinem seruarent. Multitudo quidem confuso agmine procedebat, & arma magna ex parte plaustris & iumentis uehebantur. Sub eam uerò horam, qua forum multitudine compleri consueuit, cum iam locus propè esset ubi castra ponere constituerat, aduolat sudanti equo Pagyas Perses, ex ijs unus quibus Cyrus maximam fidem habebat. Vt quisque ei fit obuius, & barbarica, & græca uoce clamat, adesse regem cum ingenti exercitu, neque aliter instructum quàm si confestim sit signa collaturus. Ibi magna cum Græcos, tum cæteros inuasit trepidatio, cum futurum putarent, ut se inordinatos aggrederetur. Hic Cyrus loricam induit: cumque de curru in equum arreptis missilibus desiluisset, alijs denunciauit ut arma caperent, ac suo quisque loco consisterent: atque illi impigrè constiterunt. Clearchus dextrum cornu proxime ad Euphraten, Menon leuum, mediam aciem reliqui tenuerunt. Proxenus iuxta Clearchum, cæteri deinceps ordine. Græcorum hæc acies fuit. At ex barbaris ad mille equites Paphlagones, prope Clearchum in dextro cornu steterunt: atque eadem in parte Græci omnes qui cum cetris erant. In sinistro uerò Ariæus Cyri præfectus cum reliquis barbaris. Cyrus in principijs, & cum eo equites DC. grandibus loricis omnes, & femorum munimentis ac galeis muniti: solus Cyrus nudo capite pugnam expectabat. sed & alios aiunt Persas nudis capitibus prælia inire. Equi sane omnes frontis ac pectoris munimenta habebant: equites ipsi græcis gladijs utebantur. Erat iam meridies, neque hostes adhuc conspici poterant. Atenim cum iam aduesperasceret, pulueris ueluti globus conuolui cœptus, in modum albicantis nebulæ: atque is paulatim per totum campum mutato iam in atrum colore, se diffudit. Cum uerò propius accessissent, æris primo splendor micare, deinde spicula, ac ipsi etiam militum ordines cerni potuerunt. Erant in leuo hostilis aciei cornu equites albis loricis tecti, quibus Tissaphernes imperare dicebatur. His proximi erant cetrati: succedebat grauis armatura, scutis cratitijs ad imos usque pedes protecta: Aegyptios esse hos aiebant. Inde equites & sagittarij, atque hi omnes per gentes descripti singillatim, quadratis agminibus, ac ex omni parte plenis procedebant. Præibant currus, magnis singuli interuallis, qui falcati appellantur. falces his ex dolabris ad imos currus, in obliquum affixæ prominebant, terram deorsum spectantes, quo facile in quæcunque incidissent, diuiderent. Consilium etenim fuit ad Græcorum aciem sternendam, eos primo congressu immittere. Ac Cyrum quidem opinio sua fefellit, quòd Græcos pro concione antea adhortatus fuerat, ut barbarorum clamorem in prima impressione sustinerent:

Currus falcati.

αὐτῷ ὅτι βασιλεὺς οὐ μαχεῖται δέκα ἡμερῶν. Κῦρος δ' εἶπεν· οὐκ ἄρα ἔτι μαχεῖται, εἰ μὴ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις μαχεῖται. ἐὰν δ' ἀληθεύσῃς, ὑπισχνοῦμαί σοι δέκα τάλαντα. τοῦτο τὸ χρυσίον τότε ἀπέδωκεν, ἐπεὶ παρῆλθον αἱ δέκα ἡμέραι. ἐπεὶ δ' ἐπὶ τῇ τάφρῳ οὐκ ἐκώλυε βασιλεὺς τὸ Κύρου στράτευμα διαβαίνειν, ἔδοξε καὶ Κύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπεγνωκέναι τοῦ μάχεσθαι· ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ Κῦρος ἐπορεύετο ἠμελημένως μᾶλλον. τῇ δὲ τρίτῃ ἐπί τε τοῦ ἅρματος καθήμενος τὴν πορείαν ἐποιεῖτο, καὶ ὀλίγους ἐν τάξει ἔχων πρὸ αὐτοῦ. τὸ δὲ πολὺ αὐτῷ ἀνατεταραγμένον ἐπορεύετο, καὶ τῶν ὅπλων τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐπὶ ἁμαξῶν ἤγετο καὶ ὑποζυγίων. καὶ ἤδη τε ἦν ἀμφὶ ἀγορὰν πλήθουσαν, καὶ πλησίον ἦν ὁ σταθμός, ἔνθα ἔμελλε καταλύσειν, ἡνίκα Πατηγύας ἀνὴρ Πέρσης τῶν ἀμφὶ Κῦρον πιστῶν προφαίνεται ἐλαύνων κατὰ κράτος ἱδροῦντι τῷ ἵππῳ, καὶ εὐθὺς πᾶσιν οἷς ἐνετύγχανεν, ἐβόα καὶ βαρβαρικῶς καὶ ἑλληνικῶς, ὅτι βασιλεὺς στρατεύματι πολλῷ προσέρχεται, ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένος. ἔνθα δὴ πολὺς τάραχος ἐγένετο. αὐτίκα γὰρ ἐδόκουν οἱ Ἕλληνες, καὶ πάντες δὲ ἀτάκτοις σφίσιν ἐπιπεσεῖσθαι. καὶ Κῦρός τε καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἅρματος, τὸν θώρακα ἐνέδυ. καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, τὰ παλτὰ εἰς τὰς χεῖρας ἔλαβε. τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλεν ἐξοπλίζεσθαι καὶ καθίστασθαι εἰς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἕκαστον. ἔνθα δὴ σὺν πολλῇ σπουδῇ καθίσταντο, Κλέαρχος μὲν τὰ δεξιὰ τοῦ κέρατος ἔχων, πρὸς τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ, Πρόξενος δὲ ἐχόμενος, οἱ δ' ἄλλοι μετὰ τοῦτον. Μένων δὲ τὸ στράτευμα τὸ εὐώνυμον κέρας ἔσχε τοῦ Ἑλληνικοῦ. τοῦ δὲ βαρβαρικοῦ ἱππεῖς μὲν Παφλαγόνες εἰς χιλίους παρὰ Κλέαρχον ἔστησαν ἐν τῷ δεξιῷ, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πελταστικόν. ἐν δὲ τῷ εὐωνύμῳ Ἀριαῖός τε ὁ Κύρου ὕπαρχος, καὶ τὸ ἄλλο βαρβαρικόν. Κῦρος δέ, καὶ ἱππεῖς μετ' αὐτοῦ ἑξακόσιοι ὡπλισμένοι θώραξι μεγάλοις καὶ παραμηριδίοις, καὶ κράνεσι πάντες, πλὴν Κύρου. Κῦρος δὲ ψιλὴν ἔχων τὴν κεφαλήν, εἰς τὴν μάχην καθίστατο. λέγεται δὲ καὶ τοὺς ἄλλους Πέρσας ψιλαῖς ταῖς κεφαλαῖς ἐν τῷ πολέμῳ διακινδυνεύειν. οἱ δ' ἵπποι ἅπαντες οἱ μετὰ Κύρου, εἶχον καὶ προμετωπίδια, καὶ προστερνίδια. εἶχον δὲ καὶ μαχαίρας οἱ ἱππεῖς ἑλληνικάς. καὶ ἤδη τε ἦν μέσον ἡμέρας, καὶ οὔπω καταφανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι. ἡνίκα δὲ δείλη ἐγίγνετο, ἐφάνη κονιορτὸς ὥσπερ νεφέλη λευκή. χρόνῳ δὲ συχνῷ ὕστερον ὥσπερ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ πολύ. ὅτε δὲ ἐγγύτερον ἐγίγνοντο, τάχα δὴ καὶ χαλκός τις ἤστραπτε, καὶ αἱ λόγχαι καὶ αἱ τάξεις καταφανεῖς ἐγίγνοντο. καὶ ἦσαν ἱππεῖς μὲν λευκοθώρακες ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου τῶν πολεμίων. Τισσαφέρνης ἐλέγετο τούτων ἄρχειν. ἐχόμενοι δὲ τούτων γερροφόροι, ἐχόμενοι δὲ ὁπλῖται σὺν ποδήρεσι ξυλίναις ἀσπίσιν. Αἰγύπτιοι δ' οὗτοι ἐλέγοντο εἶναι. ἄλλοι δ' ἱππεῖς, ἄλλοι τοξόται. πάντες δ' οὗτοι κατὰ ἔθνη ἐν πλαισίῳ πλήρει ἀνθρώπων, ἕκαστον τὸ ἔθνος ἐπορεύετο. πρὸ δὲ αὐτῶν ἅρματα διαλείποντα συχνὸν ἀπ' ἀλλήλων, τὰ δρεπανηφόρα λεγόμενα. εἶχον δὲ τὰ δρέπανα ἐκ τῶν ἀξόνων εἰς πλάγιον ἀποτεταμένα, καὶ ὑπὸ τοῖς δίφροις εἰς γῆν βλέποντα, ὡς διακόπτειν ὅτῳ ἐντυγχάνοιεν. ἡ δὲ γνώμη ἦν ὡς εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐλώντων καὶ διακοψόντων. ὃ μέντοι Κῦρος εἶπεν, ὅτε καλέσας παρεκελεύετο τοῖς Ἕλλησι τὴν κραυγὴν τῶν βαρβάρων ἀνέχεσθαι, ἐψεύσθη τοῦτο.

neq; enim illi cum clamore, sed taciti, ac quoad eius fieri potuit, sedate ac æquabili gradu in pugnam processerunt. Ibi Cyrus in principia progressus cum Pigrete interprete, tribusq; aut quatuor alijs, Clearcho inclamabat ut in mediam hostium aciem, qua in parte rex erat, agmen suum ageret: quod si, inquit, illic uicerimus, tota nobis res confecta fuerit. Clearchus etsi mediæ aciei hostilem globum cernebat, atq; ex Cyri uerbis intelligebat mediam aciem in qua erat rex, longe ultra Græcorum leuum cornu extendi, cum tanto superior numero hostis esset, ut media eius acies longo interuallo cornu leuum Cyri relinqueret: non potuit tamen adduci, ut dextrum cornu à fluminis ripa introrsum retraheret, cum maximè metueret ne utrinq; ab hostibus cingeretur. Quare id unum Cyro respondit, sibi curæ fore, ut quamcōmodissimè omnia gererētur. Interea barbari pedetentim accedebāt, Græcorum uero ordines quandiu in eodem loco permanserunt, alijs subinde atq; alijs superuenientibus implebantur. Cyrus obequitans modico ab acie interuallo, & suas eminus copias, & hostiles intuebatur. Hunc à Græcorum ordinibus Xenophon conspicatus, obuiam procedit, rogat, nunquid denūciet. qui paululū cum hæsisset, renunciari omnibus iubet in sacris rite litatum. Dumq; hæc diceret, fremitu in ordines coorto, causam quæsiuit. Respondit Xenophon, secundam iam tesseram tradi. Hic ille admiratus quis eam prodidisset, quenā esset rogauit: Iupiter, inquit, seruator, & uictoria. Tunc ille: Omen, inqt, accipio, atq; ita esto. Hæc cū dixisset, in suū se locum recepit. Iam uero tria, aut quatuor ad summū stadia acies utraq; distabat, cum Græci signo dato priores in aduersos iere: atq; hic cum longius promouissent principia, posteriores ordines cum laxati fluctuarent, cursu præeuntes consequebantur. Tum clamorem cuncti bellicum sustulerunt, cunctiq; se ad cursum pariter incitarunt. Non desunt qui dicant, ad equos incitandos clypeos hastis percussos. Nullum adhuc telum iactum fuerat, cum barbari equites fuga effusissima terga uerterunt, quos Græci acerrime insectabantur. Cum tamen se clamitantes uicissim monerent, ne nimium in cursu celeritatem susciperent, atq; ut potius ordinibus conseruatis sequerētur, interea in hostiū acie currus temere, excussis aurigis, partim eorū per hostes, partim per Græcos trahebantur. Hos multi cū præuidissent, sistebant: fuit etiam qui repente tanquā in curriculo, perculsus obstupesceret, neque tamen grauiter fuerit affectus, quando neq; Græcorū alius quisquā, hac in pugna quicquam passus est, præterquā quod in leuo cornu dicebatur nescio quis sagitta percussus. Cyrus cum Græcos ex sua aciei parte uincētes cerneret, hostéq; acriter insectantes, magnā certe lætitiā cepit. iamq; ab his, qui circa eū erāt, rex fuerat salutatus, nō tamē cupide est hostē insequutus, sed stipatus cōferto equitum DC. globo, quid facturus esset rex expectabat. Illum etenim sciebat Persici exercitus mediā aciē tenere, cum et cæteri, qui barbaris præessent, medium semper inter suos ordines locum obtinerent: quod ita se tutiori loco esse putarēt, si suorū robore utrinq; muniti essent: simulq; id cōmodi in ea re inesse, quòd dimidio breuiore tempore, quæ à se denūciari suis uoluissent, utrocunq; perferri posset. Verum media regiæ aciei pars ultra sinistrū

Cyri

οὐ γὰρ κραυγῇ, ἀλλὰ σιγῇ, ὡς ἂν οἷόν τε καὶ ἡσυχῇ ἐν ἴσῳ καὶ βραδέως προσῄεσαν. καὶ ἐν τούτῳ Κῦρος παρελαύνων αὐτὸς σὺν Πίγρητι τῷ ἑρμηνεῖ, καὶ ἄλλοις τρισὶν ἢ τέτταρσι, τῷ Κλεάρχῳ ἐβόα ἄγειν τὸ στράτευμα κατὰ μέσον τὸ τῶν πολεμίων, ὅτι ἐκεῖ βασιλεὺς εἴη. κἂν τοῦτο, ἔφη, νικῶμεν, πάνθ' ἡμῖν πεποίηται. ὁρῶν δὲ ὁ Κλέαρχος τὸ μέσον στῖφος, καὶ ἀκούων Κύρου ἔξω ὄντα τοῦ Ἑλληνικοῦ εὐωνύμου βασιλέα (τοσοῦτον γὰρ πλήθει περιῆν βασιλεύς, ὥστε μέσον τὸ ἑαυτοῦ ἔχων τοῦ Κύρου εὐωνύμου ἔξω ἦν) ἀλλ' ὅμως ὁ Κλέαρχος οὐκ ἤθελεν ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὸ δεξιὸν κέρας, φοβούμενος μὴ κυκλωθείη ἑκατέρωθεν. τῷ δὲ Κύρῳ ἀπεκρίνατο, ὅτι αὐτῷ μέλει ὅπως καλῶς ἔχοι. καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τὸ μὲν βαρβαρικὸν στράτευμα ὁμαλῶς προῄει. τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔτ' ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ μένον, συνετάττετο ἐκ τῶν ἔτι προσιόντων. καὶ ὁ Κῦρος παρελαύνων οὐ πάνυ πρὸς αὐτῷ τῷ στρατεύματι, κατεθεᾶτο ἑκατέρωσε ἀποθεν, τούς τε πολεμίους ἀποβλέπων, τούς τε φίλους. ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὑπελάσας ὡς συναντῆσαι, ἤρετο εἴ τι παραγγέλλοι. ὁ δ' ἐπιστήσας εἶπε· καὶ λέγειν ἐκέλευε πᾶσιν, ὅτι τὰ ἱερὰ καὶ τὰ σφάγια καλὰ εἴη. ταῦτα δὲ λέγων, θορύβου ἤκουσε διὰ τῶν τάξεων ἰόντος, καὶ ἤρετο, τίς ὁ θόρυβος. ὁ δὲ Ξενοφῶν εἶπεν, ὅτι τὸ σύνθημα παρέρχεται δεύτερον ἤδη. καὶ ὃς ἐθαύμασε τίς παραγγέλλει. καὶ ἤρετο ὅ,τι εἴη τὸ σύνθημα. ὁ δ' ἀπεκρίνατο, ὅτι Ζεὺς σωτὴρ καὶ νίκη. ὁ δὲ Κῦρος ἀκούσας, ἀλλὰ δέχομαι, ἔφη, καὶ τοῦτο ἔστω. ταῦτα δ' εἰπών, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἀπήλαυνε, καὶ οὐκέτι τρία ἢ τέτταρα στάδια διειχέτην τὼ φάλαγγε ἀπ' ἀλλήλων, ἡνίκα ἐπαιάνιζόν τε οἱ Ἕλληνες, καὶ ἤρχοντο ἀντίοι ἰέναι τοῖς πολεμίοις. ὡς δὲ πορευομένων, ἐξεκύμαινέ τι τῆς φάλαγγος τὸ ἐπιλειπόμενον, ἤρξατο δρόμῳ θεῖν. καὶ ἅμα ἐφθέγξαντο πάντες, οἷον τῷ Ἐνυαλίῳ ἐλελίζουσι, καὶ πάντες δὲ ἔθεον. λέγουσι δέ τινες, ὡς καὶ ταῖς ἀσπίσι πρὸς τὰ δόρατα ἐδούπησαν, φόβον ποιοῦντες τοῖς ἵπποις. πρὶν δὲ τόξευμα ἐξικνεῖσθαι, ἐκκλίνουσιν οἱ βάρβαροι τοῖς ἵπποις, καὶ φεύγουσι. καὶ ἐνταῦθα δὴ ἐδίωκον μὲν κατακράτος οἱ Ἕλληνες, ἐβόων δὲ ἀλλήλοις μὴ θεῖν δρόμῳ, ἀλλ' ἐν τάξει ἕπεσθαι. τὰ δὲ ἅρματα ἐφέροντο, τὰ μὲν δι' αὐτῶν τῶν πολεμίων· τὰ δὲ καὶ δι' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, κενὰ ἡνιόχων. οἱ δέ, ἐπεὶ προΐδοιεν, διΐσταντο. ἔστι δὲ ὅστις καὶ κατελήφθη, ὥσπερ ἐν ἱπποδρόμῳ ἐκπλαγείς. καὶ οὐδὲ μέντοι οὐδὲ τοῦτον παθεῖν ἔφασαν. οὐδ' ἄλλος δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπαθεν οὐδὲ εἷς οὐδέν, πλὴν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ τοξευθῆναί τις ἐλέγετο. Κῦρος δὲ ὁρῶν τοὺς Ἕλληνας, νικῶντας τὸ καθ' αὑτοὺς καὶ διώκοντας, ἡδόμενος καὶ προσκυνούμενος ἤδη ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀμφ' αὐτόν, οὐδ' ὡς ἐξήχθη διώκειν, ἀλλὰ συνεσπειραμένην ἔχων τὴν τῶν σὺν ἑαυτῷ ἑξακοσίων ἱππέων τάξιν, ἐπεμελεῖτο ὅ,τι ποιήσοι βασιλεύς. καὶ γὰρ ᾔδει αὐτόν, ὅτι μέσον ἔχοι τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος. καὶ πάντες δὲ οἱ τῶν βαρβάρων ἄρχοντες μέσον ἔχοντες τὸ αὑτῶν ἡγοῦνται. νομίζοντες οὕτως ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι, ἢν ᾖ ἰσχὺς αὐτῶν ἑκατέρωθεν ᾖ, καὶ εἴ τι παραγγεῖλαι χρῄζοιεν, ἡμίσει ἂν χρόνῳ αἰσθάνεσθαι τὸ στράτευμα. καὶ βασιλεὺς δὴ τότε μέσον ἔχων τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς, ὅμως ἔξω ἐγένετο τοῦ

κύρου

Κύρου εὐωνύμου κέρατος. ἐπεὶ δ' οὐδ' εἰς αὐτῷ ἐμάχετο ἐκ τοῦ ἀντίου, οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ τεταγμένοις ἔμπροσθεν, ἐπικάμπτει ὡς εἰς κύκλωσιν. ἔνθα δὴ Κῦρος δείσας μὴ ὄπισθεν γενόμενος, κατακόψῃ τὸ Ἑλληνικόν, ἐλαύνει ἀντίος, καὶ ἐμβαλὼν σὺν τοῖς ἑξακοσίοις, νικᾷ τοὺς πρὸ βασιλέως τεταγμένους, καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεψε τοὺς ἑξακισχιλίους. καὶ ἀποκτεῖναι λέγεται αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ Ἀρταγέρσην τὸν ἄρχοντα αὐτῶν. ὡς δ' ἡ τροπὴ ἐγένετο, διασπείρονται καὶ οἱ Κύρου ἑξακόσιοι εἰς τὸ διώκειν ὁρμήσαντες, πλὴν πάνυ ὀλίγοι ἀμφ' αὐτὸν κατελείφθησαν, σχεδὸν οἱ ὁμοτράπεζοι καλούμενοι. σὺν τούτοις δὲ ὤν, καθορᾷ βασιλέα καὶ τὸ ἀμφ' ἐκεῖνον στῖφος, καὶ εὐθὺς οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ' εἰπὼν ὁρῶ τὸν ἄνδρα, ἵετο ἐπ' αὐτόν. καὶ παίει κατὰ τὸ στέρνον, καὶ τιτρώσκει διὰ τοῦ θώρακος, ὥς φησι Κτησίας ὁ ἰατρός, καὶ ἰᾶσθαι αὐτὸς τὸ τραῦμά φησι. παίοντα δ' αὐτόν, ἀκοντίζει τις παλτῷ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν βιαίως, καὶ ἐνταῦθα μαχόμενοι καὶ βασιλεὺς καὶ Κῦρος, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτοὺς ὑπὲρ ἑκατέρου. ὁπόσοι μὲν τῶν ἀμφὶ βασιλέα ἀπέθανον, Κτησίας λέγει. παρ' ἐκείνῳ γὰρ ἦν. Κῦρος δὲ αὐτός τε ἀπέθανε, καὶ ὀκτὼ οἱ ἄριστοι τῶν περὶ αὐτὸν ἔκειντο ἐπ' αὐτῷ. Ἀρταπάτης δὲ ὁ πιστότατος αὐτῷ τῶν σκηπτούχων θεράπων λέγεται, ἐπειδὴ πεπτωκότα εἶδε Κῦρον, καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου, περιπεσεῖν αὐτῷ. καὶ οἱ μὲν φασὶ βασιλέα κελεῦσαί τινα, ἐπισφάξαι αὐτὸν Κύρῳ. οἱ δὲ ἑαυτὸν ἐπισφάξασθαι σπασάμενον τὸν ἀκινάκην. εἶχε γὰρ χρυσοῦν, καὶ στρεπτὸν δὲ ἐφόρει, καὶ ψέλια, καὶ τὰ ἄλλα, ὥσπερ οἱ ἄριστοι τῶν Περσῶν. ἐτετίμητο γὰρ ὑπὸ Κύρου δι' εὔνοιάν τε καὶ πιστότητα. Κῦρος μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτησεν, ἀνὴρ ὢν Περσῶν τῶν μετὰ Κῦρον τὸν ἀρχαῖον γενομένων, βασιλικώτατός τε καὶ ἄρχειν ἀξιώτατος, ὡς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τῶν Κύρου δοκούντων ἐν πείρᾳ γενέσθαι. πρῶτον μὲν γὰρ ἔτι παῖς ὢν ὅτ' ἐπαιδεύετο καὶ σὺν τῷ ἀδελφῷ, καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις παισί, πάντων πάντα κράτιστος ἐνομίζετο. πάντες γὰρ οἱ τῶν ἀρίστων Περσῶν παῖδες ἐν ταῖς βασιλέως θύραις παιδεύονται. ἔνθα πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθοι ἄν τις. αἰσχρὸν δ' οὐδὲν οὔτε ἀκοῦσαι οὔτ' ἰδεῖν ἔστι. θεῶνται δ' οἱ παῖδες καὶ τοὺς τιμωμένους ὑπὸ βασιλέως, καὶ ἀκούουσι καὶ ἄλλους ἀτιμαζομένους, ὥστε εὐθὺς παῖδες ὄντες, μανθάνουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. ἔνθα Κῦρος αἰδημονέστατος μὲν πρῶτον τῶν ἡλικιωτῶν ἐδόκει εἶναι, τοῖς τε πρεσβυτέροις καὶ τῶν ἑαυτοῦ ὑποδεεστέρων μᾶλλον πείθεσθαι. ἔπειτα δὲ φιλιππότατος, καὶ τοῖς ἵπποις ἄριστα χρῆσθαι. ἔκρινον δ' αὐτὸν καὶ τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἔργων, τοξικῆς τε καὶ ἀκοντίσεως, φιλομαθέστατον εἶναι καὶ μελετηρότατον. ἐπεὶ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἔπρεπε, καὶ φιλοθηρότατος ἦν, καὶ πρὸς τὰ θηρία μέντοι φιλοκινδυνότατος. καὶ ἄρκτον ποτὲ ἐπιφερομένην οὐκ ἔτρεσεν, ἀλλὰ συμπεσών, κατεσπάσθη ἀπὸ τοῦ ἵππου. καὶ τὰ μὲν ἔπαθεν, ὧν καὶ τὰς ὠτειλὰς φανερὰς εἶχε. τέλος δὲ κατέκανε, καὶ τὸν πρῶτον μέντοι βοηθήσαντα, πολλοῖς μακαριστὸν ἐποίησεν. ἐπεὶ δὲ κατεπέμφθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς σατράπης Λυδίας τε καὶ Φρυγίας τῆς μεγάλης καὶ Καππαδοκίας, στρατηγὸς δὲ καὶ πάντων ἀπεδείχθη, οἷς καθήκει εἰς Καστωλοῦ πεδίον ἀθροίζεσθαι, πρῶτον μὲν ἐπέδειξεν αὑτόν, ὅτι περὶ πλείστου ποιοῖτο, εἴ τῳ σπείσαιτο, καὶ εἴ τῳ συνθοῖτο, καὶ εἴ τῳ ὑπόσχοιτό τι, μηδὲν ψεύδεσθαι. καὶ γὰρ οὖν ἐπίστευον μὲν αὐτῷ αἱ πόλεις ἐπιτρεπόμεναι, ἐπίστευον δ' οἱ ἄνδρες, καὶ εἴ τις πολέμιος ἐγένετο, σπεισαμένου Κύρου, ἐπίστευε μηδὲν ἂν παρὰ τὰς σπονδὰς παθεῖν.

Cyri cornu procurrebat: in hūc ex aduerso nulla facta impreßio fuerat. Quare cum Cyrus regē animaduertiſſet curuatis ordinibus in eam partem, quæ hoste uacabat, incumbentē, ueritus ne ſi in longiorē ambitū ſe explicuiſſet, Græcorū terga cæderet, in cū cum globo ſuo inuectus eſt, ac primo ſtatim impetu regios ordines ſuadit, VI. hoſtiū millia de cohorte prætoria in fugā uertit, eorūq; ducē Artageſen ſua manu occidiſſe dicitur. Vt illi terga uertere, Cyri manus dū eos urget auidius, iam cōfidentius ordinē deſerit. pauci tamē cū Cyro remanſerunt, nempe hi qui eius cōtubernales appellabantur. Interea Cyrus regē ſuo incinctū globo cōſpicatus, continere ſe amplius nequit, Video, inquit, hominē: ſtatimq; in eū inuadit, infeſta haſta per loricā pectus uerberat. Quod ſe uulnus Cteſias medicus curaſſe refert. Ibi tragula ex hoſtili acie, neſcio quis Cyrū alte ſub oculo uulnerat. Pugnatur utrinq; acriter, dū ſuū utraq; pars regē protegit. Cteſias quidē, qui ceciderint circa regē, memorat, in illis enim fuit partibus. In his cū Cyrus ipſe, tum ex eius cohorte VIII. uiri fortiſsimi occubuere. Hic Artapetes eorum qui cum ſceptro Cyro apparebant, fideliſsimus, poſteaquā Cyrū humi iacentē uidit, ex equo deſcēdiſſe fertur, & ad eius ſe cadaueri abieciſſe. Hunc ſunt qui dicant, regis iuſſu ſupra Cyri corpus iugulatū, alij ipſum ſibimet latus acinace cōfodiſſe: erat enim ei aureus acinaces, ut qui et torquē geſtaret, & armillas aureas, ut quiuis ex Perſarū optimatibus, cum eſſet ob fidē ac beneuolentiā in ſummo apud Cyrū honore. Hunc Cyrus uitæ exitū habuit, uir conſentienti omniū qui cū eo uixerāt iudicio, unus poſt maiorē Cyrū, ad regnandū imperandūq; maxime factus. Is primū cum puer eſſet, omni puerilū exercitationū genere, et fratri & æqualib. cæteriſq; quibus cū educabatur, præſtitit. NAM in Perſis Principū liberi ad ipſas regiæ fores erudiuntur, ubi multa illis ſummæ cōtinentiæ documenta ſuppeditāt, cū nihil unquā fœdū, uel obſcœnū aſpiciāt, aut audiāt: cū uero alios honoribus, probris alios à rege affici uideāt, ſtatim à pueris cū parēdi, tum bene imperādi exēplis imbuūtur. In ea ſe disciplina Cyrus præ cūctis æqualibus ſuis maxime docilē præbuit: idemq; ſenioribus, multo etiā quàm qui inferiore erant fortuna, promptius parebat: equos ſtudioſe alebat, atq; his utebatur ſcientiſsime. In armorū ſtudijs, iaculis, ac ſagittis mittendis, tantum conſequebatur, ut in eo tyrocinio ac meditatione longo interuallo cæteris anteponeretur. Puber uero factus, ad uenationē ſtudioſiſsime animū adiecit: in qua pericula unus omniū fortiſsime adibat, atq; adeo ut urſum aliquādo in ſe ruentē nihil extimuerit, ſed cum eo cōgreſſus, ab equo quidē fuerit abſtractus, et uulnera acceperit, quorū etiā cerni cicatrices poterant: ferā tamen peremerit: eumq;, qui ſibi primus in eo certamine auxilium tulerat, per honorificis præmijs affecerit. Poſtea uero quàm Lydia ei à patre, magna Phrygia, & Cappadocia, & eorū omniū qui in Caſtoli cāpos conueniunt, imperiū decretū eſt, primum facile omnibus declarauit, ſe nihil fœderum, pactorum, ac promiſſorum omnium religione antiquius habere. Quare eximiam ei fidem cum ciuitates, quæ in eius poteſtate erant, tum alij omnes populi habebant. Neque hoſtes etiam ipſi, ſi quid cum Cyro pepigiſſent, ne quid præter compoſitionis ius paterentur, metuebant.

Cyri interitus

Cyri laudes.

Quam ob rem ubi Tissapherni bellum intulit, ciuitates cunctæ ultro, præter Milesios ad Cyrũ defecerũt. Nam Milesij, quod exulum causam nollet negligere, ei se credere ueriti sunt. Id enim præ se ferebat, ac prædicabat, multoq; magis re ipsa confirmabat, se eos ne in aduersis quidem rebus atq; afflicta fortuna, quos iam antè in fidè recepisset, destiturũ. Perspicuũ uero omnibus semper fuit, id esse ei omnium antiquißimũ certamẽ, ut bene de se meritos beneficijs, inimicos nocẽdi rationibus superaret. Neq; ullum ei frequentius uotũ esse consueuisse, multi prodiderunt, quàm ut tandiu uiuere liceret, donec & amicorum beneficia, & inimicorũ iniurias uinceret. Quare uni ei ex omnibus ætatis nostræ hominibus, multi mortales pecuniam, urbes, corpora etiã sua tradere cupiebant. Neq; tamen uere quisquam dixerit, improbis ac sceleratis hominibus impunitatẽ apud eum fuisse, cum in eos seuerißimè animaduerteret, atque adeo, ut in militaribus uijs multi paßim offenderentur, quibus uel manus, uel pedes præcißi, uel effoßi essẽt oculi. Quo fiebat, ut in toto Cyri imperio quietis omnibus ac pacatis, uel Græcis, uel barbaris, quicquid ex re commodoq; suo comportarent, tutißima essent itinera. Præ cæteris quidem, militari uirtute præstãtibus hominibus maximum honorẽ habebat. Primam in Pisidas & Mysos expeditionem suscepit: cui cum ipse etiam interfuisset, quos alacriter belli se periculis obijcere animaduerterat, ijs earũ quas armis subegisset prouinciarum imperia, & alia item præmia ac munera detulit. Quibus ex rebus efficiebatur, ut fortißimi quiq; fortuna etiam excellerent: contrà uero timidi & ignaui, nihilo honestiores haberentur, quàm si illis seruitutem seruirent. Quamobrem nunquam deerant, qui ultro se periculis offerrent, modo id Cyrum rescitum putarent. In primis uerò si qui aliquod iustitiæ documentũ dedißet, eos sibi Cyrus multò magis locupletandos putabat quàm quos lucri cupiditate teneri animaduertisset. Hinc meritò et adiumenta rerũ gerendarũ ei omnia undecunq; suppetebant, & firmißimo ac fidelißimo exercitu usus est. Duces enim et cẽturiones non pecuniæ cupiditate, sed uerißimæ disciplinæ amore, quam menstruis stipendijs multo utiliorẽ ducebant, ultrò ad eum nauigarunt, sed neq; ille ijs unquã, qui alacriter imperata fecissent, se ingratum præbuit. Quare uni omniũ optimi ac præstantißimi cuiusuis operis adiutores præsto erãt. Quod si quem uideret, aut bono modo rem familiarem augentem, atq; ea in re diligentem & callidum: aut regionẽ, cui præesset, dum bene eam constitueret, fructuosiorem multò reddentẽ, nihil ei omnino adimebat, quin eius industriã sua etiã liberalitate prosequebatur. Ex quo & libenter omnes labores suscipiebant, & partis bonis fidenter fruebantur: quo fiebat, ut nemo quantũ poßideret, Cyrũ celaret. Neq; enim cuiquam apertè quærẽti inuidebat, sed clàm coactã pecuniã uindicabat. Ac eorũ quidem cõmodis quos in amicitiã suã recepisset, quosq; sibi beneuolos, & ad opem ferendam (quodcunq; suscepisset negocium) promptos esse intelligeret, omniũ consensu studiosißime seruiebat: quãdoquidẽ cuius rei causa aliorũ ipse amicitiã magnopere sibi necessariam esse ducebat, quò scilicet rerũ gerendarũ socios & adiutores haberet: eadem etiam in re amicis, ubi eorũ tempora postularent, opitulando gratiam referendã putabat.

τοιγαροῦν, ἐπεὶ Τισσαφέρνει ἐπολέμησε, πᾶσαι αἱ πόλεις ἑκοῦσαι Κῦρον εἵλοντο ἀντὶ Τισσαφέρνους, πλὴν Μιλησίων. οὗτοι δὲ ὅτι οὐκ ἤθελε τοὺς φεύγοντας προέσθαι, ἐφοβοῦντο αὐτόν. καὶ γὰρ ἔργῳ ἐπεδείκνυε καὶ ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἄν ποτε προοῖτο, ἐπεὶ ἅπαξ αὐτοῖς φίλος ἐγένετο, οὐδ᾽ ἔτι μὲν μείους γένοιντο, ἔτι δὲ καὶ κάκιον πράξειαν. φανερὸς δ᾽ ἦν, καὶ εἴ τις ἀγαθὸν ἢ κακὸν ποιήσειεν αὐτόν, νικᾶν πειρώμενος. καὶ εὐχὴν δέ τινες αὐτοῦ ἐξέφερον, ὡς εὔχοιτο τοσοῦτον χρόνον ζῆν, ἔστε νικῴη καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἀλεξόμενος. καὶ γὰρ οὖν πλεῖστοι δὴ αὐτῷ, ἑνί γε ἀνδρὶ τῶν ἐφ᾽ ἡμῶν ἐπεθύμησαν, καὶ χρήματα, καὶ πόλεις, καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα προέσθαι. οὐ μὲν δὴ, οὐδὲ τοῦτ᾽ ἄν τις εἴποι, ὡς τοὺς κακούργους καὶ ἀδίκους εἴα καταγελᾶν, ἀλλ᾽ ἀφειδέστατα πάντων ἐτιμωρεῖτο. πολλάκις δ᾽ ἦν ἰδεῖν παρὰ τὰς στειβομένας ὁδοὺς, καὶ ποδῶν, καὶ χειρῶν, καὶ ὀφθαλμῶν στερουμένους ἀνθρώπους, ὥστε ἐν τῇ Κύρου ἀρχῇ ἐγένετο, καὶ Ἕλληνι καὶ βαρβάρῳ μηδὲν ἀδικοῦντι, ἀδεῶς πορεύεσθαι ὅποι τις ἤθελεν, ἔχοντι ὅ, τι προχωροίη. τοὺς μέν τοι γε ἀγαθοὺς εἰς πόλεμον, ὡμολόγητο διαφερόντως τιμᾶν. καὶ πρῶτον μὲν ἦν αὐτῷ πόλεμος πρὸς Πισίδας καὶ Μυσούς. στρατευόμενος οὖν καὶ αὐτὸς εἰς ταύτας τὰς χώρας, οὓς ἑώρα ἐθέλοντας κινδυνεύειν, τούτους καὶ ἄρχοντας ἐποίει ἧς κατεστρέφετο χώρας, καὶ ἄλλοις δώροις ἐτίμα. ὥστε φαίνεσθαι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς εὐδαιμονεστάτους, τοὺς δὲ κακοὺς, δούλους τούτων ἀξιοῦσθαι εἶναι. τοιγαροῦν πολλὴ ἦν ἀφθονία, οὕτω τῶν ἐθελόντων κινδυνεύειν, ὅπου τις οἴοιτο Κῦρον αἰσθήσεσθαι. εἴς γε μὴν δικαιοσύνην εἴ τις αὐτῷ φανερὸς γένοιτο, ἐπιδείκνυσθαι βουλόμενος, περὶ παντὸς ἐποιεῖτο τούτους πλουσιωτέρους ποιεῖν, τῶν ἐκ τοῦ ἀδίκου φιλοκερδούντων. καὶ γὰρ οὖν, ἄλλα τε πολλὰ δικαίως αὐτῷ διεχειρίζετο, καὶ στρατεύματι ἀληθινῷ ἐχρήσατο. καὶ γὰρ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ οὐ χρημάτων ἕνεκα πρὸς ἐκεῖνον ἔπλευσαν, ἀλλ᾽ ἐπεὶ ἔγνωσαν κερδαλεώτερον εἶναι Κύρῳ καλῶς πειθαρχεῖν, ἢ τὸ κατὰ μῆνα κέρδος. ἀλλὰ μὴν, εἴ τις γέ τι αὐτῷ προστάξαντι καλῶς ὑπηρετήσειεν, οὐδενὶ πώποτε ἀχάριστον εἴασε τὴν προθυμίαν. τοιγαροῦν κράτιστοι δὴ ὑπηρέται παντὸς ἔργου, Κύρῳ ἐλέχθησαν γενέσθαι. εἰ δέ τινα ὁρῴη, δεινὸν ὄντα οἰκονόμον ἐκ τοῦ δικαίου, καὶ κατασκευάζοντά τε ἧς ἄρχοι χώρας, καὶ προσόδους ποιοῦντα, οὐδένα ἂν πώποτε ἀφείλετο, ἀλλὰ καὶ πλείω προσεδίδου. ὥστε καὶ ἡδέως ἐπόνουν, καὶ θαρραλέως ἐκτῶντο, καὶ ἃ ἐπέπατο αὖ τις, ἥκιστα Κῦρον ἔκρυπτεν. οὐ γὰρ φθονῶν τοῖς φανερῶς πλουτοῦσιν ἐφαίνετο, ἀλλὰ πειρώμενος χρῆσθαι τοῖς τῶν ἀποκρυπτομένων χρήμασι. φίλους γε μὴν ὅσους ποιήσαιτο, καὶ εὔνους γνοίη ὄντας, καὶ ἱκανοὺς κρίνειε συνεργοὺς εἶναι, ὅ, τι τυγχάνοι βουλόμενος κατεργάζεσθαι, ὁμολογεῖται πρὸς πάντων κράτιστος δὴ γενέσθαι θεραπεύειν. καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, οὗπερ αὐτὸς ἕνεκα φίλων ᾤετο δεῖσθαι, ὡς συνεργοὺς ἔχοι, καὶ αὐτὸς ἐπειρᾶτο συνεργὸς τοῖς φίλοις κράτιστος εἶναι τούτου, ὅτου ἕκαστον αἰσθάνοιτο ἐπιθυμοῦντα.

δῆ

Δῶρα δὲ πλεῖστα μὲν οἶμαι εἷς γε ἀνὴρ ἐλάμβανε διὰ πολλά. ταῦτα δὲ δὴ πάντων μάλιστα τοῖς φίλοις διεδίδου, πρὸς τὸν τρόπον ἑκάστου σκοπῶν, καὶ ὅτου μάλιστα ὁρῴη ἕκαστον δεόμενον. καὶ ὅσα τῷ σώματι αὐτοῦ κόσμον πέμποι τις, ἢ ὡς εἰς πόλεμον, ἢ ὡς εἰς καλλωπισμόν. καὶ περὶ τούτων λέγειν αὐτὸν ἔφασαν, ὅτι τὸ μὲν ἑαυτοῦ σῶμα οὐκ ἂν δύναιτο τούτοις πᾶσι κοσμηθῆναι. φίλους δὲ καλῶς κεκοσμημένους, μέγιστον κόσμον ἀνδρὶ νομίζοι. καὶ τὸ μὲν τὰ μεγάλα νικᾶν τοὺς φίλους εὖ ποιοῦντα οὐδὲν θαυμαστόν, ἐπειδή γε καὶ δυνατώτερος ἦν. τὸ δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ περιεῖναι τῶν φίλων, καὶ τῷ προθυμεῖσθαι χαρίζεσθαι, ταῦτα μᾶλλον ἔμοιγε δοκεῖ ἀγαστὰ εἶναι. Κῦρος γὰρ ἔπεμπε βίκους οἴνου ἡμιδεεῖς πολλάκις, ὁπότε πάνυ ἡδὺν λάβοι, λέγων δὲ ὅτι οὔπω δὴ πολλοῦ χρόνου τούτου ἡδίονι ἐπιτύχοι. τοῦτον οὖν σοι ἔπεμψε, καὶ δεῖταί σου τοῦτον ἐκπιεῖν τήμερον, σὺν οἷς μάλιστα φιλεῖς. πολλάκις δὲ χῆνας ἡμιβρώτους ἔπεμπε καὶ ἄρτων ἡμίσεα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐπιλέγειν κελεύων τὸν φέροντα, τούτοις ἥσθη Κῦρος, βούλεται οὖν καὶ σὲ τούτων γεύσασθαι. ὅπου δὲ χιλὸς σπάνιος πάνυ εἴη, αὐτὸς δ' ἐδύνατο παρασκευάσασθαι, διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν ὑπηρέτας, καὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν, διαπέμπων, ἐκέλευε τοὺς φίλους τοῖς τὰ ἑαυτῶν σώματα ἄγουσιν ἵπποις, ἐμβάλλειν τοῦτον τὸν χιλόν, ὡς μὴ πεινῶντες τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἄγωσιν. εἰ δὲ δή ποτε πορεύοιτο, καὶ πλεῖστοι μέλλοιεν ὄψεσθαι, προσκαλῶν τοὺς φίλους, ἐσπουδαιολογεῖτο, ὡς δηλοίη οὓς τιμᾷ. ὥστε ἔγωγε ἐξ ὧν ἀκούω, οὐδένα κρίνω ὑπὸ πλειόνων πεφιλῆσθαι, οὔτε Ἑλλήνων, οὔτε βαρβάρων. τεκμήριον δὲ τούτου καὶ τόδε. παρὰ μὲν Κύρου δούλου ὄντος, οὐδεὶς ἀπῄει πρὸς βασιλέα. πλὴν Ὀρόντας ἐπεχείρησε. καὶ οὗτος δή, ὃν ᾤετο πιστόν οἱ εἶναι, ταχὺ αὐτὸν εὗρε Κύρῳ φιλαίτερον ἢ ἑαυτῷ. παρὰ δὲ βασιλέως πολλοὶ πρὸς Κῦρον ἀπῆλθον, ἐπεὶ πολέμιοι ἀλλήλοις ἐγένοντο. καὶ οὗτοι μέντοι οἱ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπώμενοι, νομίζοντες παρὰ Κύρῳ ὄντες ἀγαθοί, ἀξιωτέρας ἂν τιμῆς τυγχάνειν ἢ παρὰ βασιλεῖ. μέγα δὲ τεκμήριον, καὶ τὸ ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ βίου αὐτῷ γενόμενον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν ἀγαθός, καὶ κρίνειν ὀρθῶς ἐδύνατο τοὺς πιστοὺς καὶ εὔνους καὶ βεβαίους. ἀποθνήσκοντος γὰρ αὐτοῦ, πάντες οἱ παρ' αὐτὸν φίλοι καὶ συντράπεζοι, μαχόμενοι ἀπέθανον ὑπὲρ Κύρου, πλὴν Ἀριαίου. οὗτος δὲ τεταγμένος ἐτύγχανεν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ τοῦ ἱππικοῦ ἄρχων. ὡς δ' ᾔσθετο Κῦρον πεπτωκότα, ἔφυγεν, ἔχων καὶ τὸ στράτευμα πᾶν, οὗ ἡγεῖτο. ἐνταῦθα δὲ Κύρου ἀποτέμνεται ἡ κεφαλή, καὶ χεὶρ ἡ δεξιά. βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διώκων, εἰσπίπτει εἰς τὸ Κύρειον στρατόπεδον. καὶ οἱ μὲν μετὰ Ἀριαίου οὐκέτι ἵστανται, ἀλλὰ φεύγουσι διὰ τοῦ αὑτῶν στρατοπέδου εἰς τὸν σταθμὸν ἐν ᾧ ὥρμηντο. τέτταρες δ' ἐλέγοντο παρασάγγαι τῆς ὁδοῦ εἶναι. βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, τά τε ἄλλα πολλὰ διαρπάζουσι, καὶ τὴν Φωκαΐδα τὴν Κύρου παλλακίδα, τὴν σοφὴν καὶ καλὴν λεγομένην εἶναι λαμβάνει. ἡ δὲ Μιλησία ἡ νεωτέρα, ληφθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀμφὶ βασιλέα, ἐκφεύγει γυμνὴ πρὸς τῶν Ἑλλήνων, οἳ ἔτυχον ἐν τοῖς σκευοφόροις ὅπλα ἔχοντες. καὶ ἀντιταχθέντες, πολλοὺς μὲν τῶν ἁρπαζόντων ἀπέκτειναν. οἱ δὲ καὶ αὐτῶν ἀπέθανον.

Dona autem, quae unus omnium plurima accipere consueuerat, omnia inter amicos pro cuiusque uitae ac temporum conditione diuidebat. Quin & quae sibi ornamenta uel ad belli usum, uel ad elegantiam uestitus mittebantur, elargiebatur. Quo in genere hoc eius dictum celebratur: Non posse suum unius corpus iis omnibus ornari: amicos uero egregie ornatos, praeclarum se homini ornatum putare. At enim quòd amicos beneficijs uinceret, cum tanto illis esset potentior, nihil fortasse mirũ uideatur: quod uero cura, & in bene de illis meredo alacritate, eosdem longo interuallo superaret, id enimuero mihi laude & admiratiõe summa dignũ uideri solet. Quoties enim uini, quod esset optimũ & praestantissimũ nactus, semiplenos cãtharos ad suos mittebat, quod se nescire diceret, quãdo eo melius nancisci posset? Hoc igitur dicebat is, cui negocium datum esset. Tibi Cyrus mittit, teq; ut id hodie cum iis bibas quos maxime diligis, rogat. Quoties semesos anseres? Quoties panes dimidiatos, et huius generis alia mittebat? Quae qui ferebant, Hec tibi, aiebãt, Cyrus impertiuit, quod ipsi iucundissima fuere. Quoties in magna pabuli penuria, quod sibi facultas comparatu esset pabulum, propter pabulatorũ multitudinem ac diligentiam, ad amicos mittebat, atq; id equis, ut suis, quibus ueherentur, apponerent, hortabatur, ne illi dominos esurientes ueherẽt? Quoties in uia, multis spectãtibus, dedita opera ad se amicos uocabat, cumq; illis secretò loquebatur, ut quibus honorẽ haberet, testificaretur? Quare ex omnibus quos ego audierim, uel Graecis, uel barbaris, neminem statuo plures unquam amicos habuisse. Cui rei & illud documento est, quod à Cyro, qui sub alieno erat imperio, nemo unquam ad regem defecit, uno Oronte excepto: quem tamen rex dum sibi fidelem putat, Cyro pene, quàm sibi amiciorem inuenit. Ab ipso uero rege ad Cyrum, bello suscepto, quàm plurimi perfugere, atq; hi maxime regi familiares, quod uirtuti suae maiorem à Cyro, quàm ab ipso rege honorẽ habitum iri putarent. Magnum autem et id, quod ei in exitu uitae accidit, argumentum est, cum et fuisse bonum, & recte iudicare potuisse qui fideles essent & beneuoli atque firmi, quòd eo moriente amici omnes, & contubernales pro eo pugnantes ceciderunt, praeter Arieum. Is enim cum in laeuo cornu equitatui praeesset, ubi Cyrum cecidisse comperit, integris copijs suis aufugit. Cyro tunc & caput, & dextera manus abscissa est. At rex cum exercitu hostem insequens, in Cyri castra incidit. Ariaus non prius cum suis fugere destitit, quàm ad eam, de paulo antè discessum fuerat, castra peruenit, quae sexdecim fere millia passuum ab eo loco, quo praelium commissum est, abfuerunt. Rex interim cum suis castra diripit, ac Cyri ipsius pallacam Phocaicam, eximia specie, ac prudentia etiam, uti fama ferebatur, mulierẽ abducit. Nanq; altera natu minor Milesia, à regia coborte capta, nuda effugit, seq; ad eas Graecorũ turmas recepit, quae forte inter impedimenta cum armis steterant. Et illi quidem contrà stantes, multos eorum occiderunt qui castra diripiebant: nonnulli etiam eorum occubuerunt,

neque tamen fugerunt, sed & illam tutati sunt, & cæteros homines, resque omnes quæ ea in parte fuerunt, seruarunt. Erat inter regem & Græcos triginta ferè stadiorum interuallum. Et Græci quidem cum uictos à se omnes putarent, urgebant: Barbari contrà quasi ex omni parte uicissent, se totos ad prædam conuerterant. Vbi uero & Græci regem cum suo exercitu ad impedimenta peruenisse cognouerunt, & rex à Tissapherne certior factus est, uicisse sua ex parte Græcos, ac fusos persequi, rex copias suas colligit, & componit Clearchus & Proxenus, qui loco proximi erant, deliberant, nunquid uniuersis castris opem ferant, an copiarum tantùm partem mittant. At rex interea ita suos instruebat, ut à tergo impressionem facturus uideretur: quare Græci collecti, in quam ille partem minaretur, eas aut ui perrumpere, aut hostis irruptionem sustinere parati erant. Sed ille, quà paulò antè progressus fuerat, extra læuum Cyri cornu, inde retractis ijs qui in pugna ad Græcos perfugerant, & intra suum agmen Tissapherne recepto, retrocessit. Tissaphernes in primo congressu non sanè fugerat, sed cum secundum flumen peltatos Græcorum inuasisset, neminem planè interfecit: quin Græci cùm se in duas partes diuisissent, eius cohortem cùm gladijs, tum missilibus urgere cœperunt. Imperabat peltatis Episthenes Megalopolitanus, uir cum primis prudens & fortis: eo factum est, ut Tissaphernes inferior discesserit. In Græcorum uero castra cum incidisset, ibi regem offendit, quò cum instructo agmine profectus est. Ac ad læuum cornu Græcorum cùm propius accessissent, ueriti sunt Græci ne se inuaderent, ac utrinque explicatis ordinibus circumuentos cæderent: optimum igitur factu uidebatur, si illud ipsum cornu ita porrigerent, ut flumen à tergo haberent. Dũ id consilij ineunt, rex in eos haud alia forma aciem dirigit, quàm qua antè congressus fuerat. Illi simul ac barbaros ita instructos appropinquare senserũt, per pæanem patrio ritu signo dato, eos multo alacriùs etiã quàm antè, adorti sunt. Barbari nusquam impetum sustinẽtes, effusius multò quàm paulò ante fugam fecerunt. At hi cum usq; ad uicum quendam insequuti essent, paululum substitere: ob eam nempe causam, quod regis equestres copiæ, sine ullo peditatu collem qui supra uicum erat, tam late insederãt, ut totus ab equitibus teneretur. quare cunctati sunt primùm, quid ageretur incerti. Et se regale signum uidere dicebant, auream aquilam, in pelta ad summum hastam alligata. Verùm cum subire aduersum cliuum Græci cœpissent, diffugientes barbari quà quisq; poterat, dissipatis ordinibus eum collẽ deseruere. Quem etsi præsidio nudatũ, dilapsis iam omnibus equitibus Clearchus conspicatus est, tãtisper tamen milites suos continuit, dum Lycius Syracusanus, et alius quidam, quos speculatũ miserat, quæ in colle cõperissent, renunciarent. Ac Lycius rediens, hostes nunciat quàmaximè citatis equis fugere. Verùm cum iã propè esset ut occideret sol, armis depositis quiescendũ putarũt: ac tunc primùm admirari cœperũt, quòd neq; Cyrus, quẽ perisse ignorabant, neq;

οὐ μὴν ἔφυγον, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔσωσαν, καὶ τὰ ἄλλα ὁπόσα ἐντὸς αὐτῶν καὶ χρήματα καὶ ἄνθρωποι ἐγένοντο, πάντα ἔσωσαν. ἐνταῦθα διέσχον ἀλλήλων βασιλεύς τε καὶ οἱ Ἕλληνες, ὡς τριάκοντα στάδια. οἱ μὲν διώκοντες τοὺς καθ' ἑαυτοὺς ὡς πάντας νικῶντες. οἱ δὲ ἁρπάζοντες, ὡς ἤδη πάντες νικῶντες. ὡς δὲ ᾔσθοντο οἱ μὲν Ἕλληνες, ὅτι βασιλεὺς σὺν στρατεύματι ἐν τοῖς σκευοφόροις εἴη, βασιλεὺς δ' αὖ ἤκουσε Τισσαφέρνους, ὅτι οἱ Ἕλληνες νικῷεν τὸ καθ' ἑαυτοὺς, καὶ εἰς τὸ πρόσθεν οἴχονται διώκοντες, ἐνταῦθα δὴ βασιλεὺς μὲν ἀθροίζει τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ συντάττεται. ὁ δὲ Κλέαρχος ἐβουλεύετο πρόξενον καλέσας (πλησιαίτατος γὰρ ἦν) εἰ πέμποιέν τινας, ἢ πάντες ἴοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀρήξοντες. ἐν τούτῳ βασιλεὺς πάλιν δῆλος ἦν προσιὼν, ὡς ἐδόκει, ὄπισθεν. καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες συστραφέντες παρεσκευάζοντο, ὡς ταύτῃ προσιόντος καὶ δεξόμενοι. ὁ δὲ βασιλεὺς ταύτῃ μὲν οὐκ ἦγεν, ᾗ δὲ παρῆλθεν ἔξω τοῦ εὐωνύμου κέρατος, ταύτῃ καὶ ἀπήγαγεν, ἀναλαβὼν, καὶ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτομολήσαντας, καὶ Τισσαφέρνην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. ὁ γὰρ Τισσαφέρνης ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ διήλασε παρὰ τὸν ποταμὸν, κατὰ τοὺς Ἕλληνας πελταστάς. διελαύνων δὲ, κατέκανε μὲν οὐδένα. διαστάντες δὲ οἱ Ἕλληνες, ἔπαιον καὶ ἠκόντιζον αὐτούς. ἐπισθένης δὲ ἀμφιπολίτης ἦρχε τῶν πελταστῶν, καὶ ἐλέγετο φρόνιμος γενέσθαι. ὁ δ' οὖν Τισσαφέρνης ὡς μεῖον ἔχων, ἀπηλλάγη. εἰς δὲ τὸ στρατόπεδον ἀφικόμενος τῶν Ἑλλήνων, ἐκεῖ συντυγχάνει βασιλεῖ. καὶ ὁμοῦ δὴ πάλιν συνταξάμενοι, ἐπορεύοντο. ἐπεὶ δ' ἦσαν κατὰ τὸ εὐώνυμον τῶν Ἑλλήνων κέρας, ἔδεισαν οἱ Ἕλληνες, μὴ προσάγοιεν πρὸς τὸ κέρας, καὶ περιπτύξαντες ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς, κατακόψειαν. καὶ ἐδόκει αὐτοῖς ἀναπτύσσειν τὸ κέρας, καὶ ποιήσασθαι ὄπισθεν τὸν ποταμόν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐβουλεύοντο, καὶ δὴ βασιλεὺς παραμειψάμενος εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα, κατέστησεν ἀντίαν τὴν φάλαγγα, ὥσπερ τὸ πρῶτον μαχούμενος συνῄει. ὡς δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες, ἐγγύς τε ὄντας καὶ παρατεταγμένους, αὖθις παιανίσαντες, ἐπῄεσαν πολὺ ἔτι προθυμότερον, ἢ τὸ πρόσθεν. οἱ δ' αὖ βάρβαροι οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐκ πλέονος ἢ τὸ πρόσθεν ἔφευγον. οἱ δ' ἐπεδίωκον μέχρι κώμης τινός. ἐνταῦθα δὲ ἔστησαν οἱ Ἕλληνες. ὑπὲρ γὰρ τῆς κώμης γήλοφος ἦν, ἐφ' οὗ ἀνεστράφησαν οἱ ἀμφὶ βασιλέα, πεζοὶ μὲν οὐκέτι, τῶν δ' ἱππέων ὁ λόφος ἐνεπλήσθη, ὥστε τὸ ποιούμενον μὴ γιγνώσκειν. καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾶν ἔφασαν, αἰετόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ πέλτης, ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐχώρουν οἱ Ἕλληνες, λείπουσι δὴ καὶ τὸν λόφον οἱ ἱππεῖς, οὐ μέντοι ἔτι ἀθρόοι, ἀλλ' ἄλλοι ἄλλοθεν. ἐψιλοῦτο δ' ὁ λόφος τῶν ἱππέων. τέλος δὲ καὶ πάντες ἀπεχώρησαν. ὁ οὖν Κλέαρχος οὐκ ἀνεβίβαζεν ἐπὶ τὸν λόφον, ἀλλ' ὑπ' αὐτὸν στήσας τὸ στράτευμα, πέμπει Λύκιον τὸν Συρακούσιον, καὶ ἄλλον ἐπὶ τὸν λόφον, καὶ κελεύει κατιδόντας τὰ ὑπὲρ τοῦ λόφου, τί ἐστιν, ἀπαγγεῖλαι. καὶ ὁ Λύκιος ἤλασέ τε, καὶ ἰδὼν, ἀπαγγέλλει, ὅτι φεύγουσιν ἀνὰ κράτος. σχεδὸν δ' ὅτε ταῦτα ἦν, καὶ ἥλιος ἐδύετο. ἐνταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ θέμενοι τὰ ὅπλα ἀνεπαύοντο. καὶ ἅμα μὲν ἐθαύμαζον, ὅτι οὐδαμοῦ Κῦρος φαίνοιτο, οὐδ' ἄλλος ἀπ' αὐτοῦ οὐδεὶς παρείη. οὐ γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν τεθνηκότα, ἀλλ'

ἀλλ' ἤκαζον, διώκοντα οἴχεσθαι, ἢ καταληψόμενόν τι προεληλακέναι, καὶ αὐτοὶ ἐβουλεύοντο, εἰ αὐτοῦ μείναντες, τὰ σκευοφόρα ἐντοῦθα ἀγάγοιντο, ἢ ἀπίοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἀπιέναι. καὶ ἀφικνοῦνται ἀμφὶ δόρπηστον ἐπὶ τὰς σκηνάς. ταύτης μὲν τῆς ἡμέρας τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. καταλαμβάνουσι δὲ τῶν τε ἄλλων χρημάτων τὰ πλεῖστα διηρπασμένα, καὶ εἴ τι σιτίον ἢ ποτὸν ἦν, καὶ τὰς ἁμάξας μεστὰς ἀλεύρων καὶ οἴνου, ἃς παρεσκευάσατο Κῦρος, ἵνα εἴ ποτε σφόδρα λάβοι τὸ στρατόπεδον ἔνδεια, διαδοίη τοῖς Ἕλλησιν. ἦσαν δ' αὗται ὡς ἐλέγοντο, τετρακόσιαι ἅμαξαι. καὶ ταύτας τότε οἱ σὺν βασιλεῖ διήρπασαν, ὥστε ἄδειπνοι ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων. ἦσαν δὲ καὶ ἀνάριστοι. πρὶν γὰρ δὴ καταλῦσαι τὸ στράτευμα πρὸς ἄριστον, βασιλεὺς ἐφάνη.

ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα οὕτω διεγένοντο.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ὡς μὲν ἠθροίσθη Κύρῳ τὸ ἑλληνικόν, ὁπότε ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἀρταξέρξην ἐστρατεύετο, καὶ ὅσα ἐν τῇ ἀνόδῳ ἐπράχθη, καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ ὡς Κῦρος ἐτελεύτησε, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐλθόντες οἱ ἕλληνες ἐκοιμήθησαν, οἰόμενοι πάντα νικᾶν, καὶ Κῦρον ζῆν, ἐν τῷ ἔμπροσθεν λόγῳ δεδήλωται. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνελθόντες οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον, ὅτι Κῦρος οὔτε ἄλλον πέμποι σημανοῦντα ὅ,τι χρὴ ποιεῖν, οὔτ' αὐτὸς φαίνοιτο. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς συσκευασαμένοις ἃ εἶχον, καὶ ἐξοπλισαμένοις, προϊέναι εἰς τὸ πρόσθεν, ὡς Κύρῳ συμμίξειαν. ἤδη δὲ ἐν ὁρμῇ ὄντων, ἅμ' ἡλίῳ ἀνίσχοντι, ἦλθε Προκλῆς ὁ Τευθρανίας ἄρχων γεγονὼς, ἀπὸ Δαμαράτου τοῦ λάκωνος, καὶ Γλοῦς ὁ Ταμώ. οὗτοι ἔλεγον, ὅτι Κῦρος μὲν τέθνηκεν. ἀριαῖος δὲ πεφευγὼς ἐν τῷ σταθμῷ εἴη μετὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων, ὅθεν τῇ προτεραίᾳ ὡρμῶντο. καὶ λέγοι ὅτι ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν περιμένειαν ἂν αὐτοὺς, εἰ μέλλοιεν ἥκειν. τῇ δὲ ἄλλῃ ἀπιέναι φαίη ἐπὶ ἰωνίας ὅθενπερ ἦλθε. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἕλληνες, βαρέως ἔφερον. Κλέαρχος δὲ τάδε εἶπεν· ἀλλ' ὤφελε μὲν Κῦρος ζῆν. ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκεν, ἀπαγγέλλετε ἀριαίῳ, ὅτι ἡμεῖς γε νικῶμεν βασιλέα. καὶ ὡς ὁρᾶτε, οὐδεὶς ἡμῖν ἔτι μάχεται. καὶ εἰ μὴ ὑμεῖς ἤλθετε, ἐπορευόμεθα ἂν ἐπὶ βασιλέα. ἐπαγγελλόμεθα δὲ ἀριαίῳ, ἐὰν ἐνθάδε ἔλθῃ, ἐς τὸν θρόνον τὸν βασίλειον αὐτὸν καθιεῖν. τῶν γὰρ μάχῃ νικώντων, καὶ τὸ ἄρχειν ἐστί. ταῦτ' εἰπὼν, ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους, καὶ σὺν αὐτοῖς Χειρίσοφον τὸν λάκωνα, καὶ Μένωνα τὸν θετταλόν. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Μένων ἐβούλετο. ἦν γὰρ φίλος καὶ ξένος ἀριαίου. οἱ μὲν ᾤχοντο. Κλέαρχος δὲ περιέμενε. τὸ δὲ στράτευμα ἐπορίζετο σῖτον, ὅπως ἐδύνατο ἐκ τῶν ὑποζυγίων, κόπτοντες τοὺς βοῦς καὶ ὄνους. ξύλοις δ' ἐχρῶντο μικρὸν προϊόντες ἀπὸ τῆς φάλαγγος, οὗ ἡ μάχη ἐγένετο. τοῖς τε οἰστοῖς πολλοῖς οὖσιν, οὓς ἠνάγκαζον οἱ ἕλληνες ἐκβάλλειν τοὺς αὐτομολοῦντας παρὰ βασιλέως, καὶ τοῖς γέρροις, καὶ

neq; ex eius comitatu quisquam iam adesset. Illum tamē uel hostes insequi, uel relictū à tergo statim adfuturum opinabātur. Inter se uerò consultabāt, ad eum'ne locum impedimēta adducerēt, an uerò in pristina se castra reciperēt: placuit postremò in castra redire. Ad tabernacula igitur sua, sub ipsum cœnæ tēpus peruenerunt. Et hic diei illius exitus fuit. Offenderunt aūt cum cæteras multarū rerū copias direptas, tū quicquid poculētum, aut esculentū fuerat. atq; inter hæc plaustra farina uinoq; onerata CCCC. quæ Cyrus reseruabat inter Græcos diuidēda, si fortè exercitus penuria laboraret. Quæ sanè omnia regiæ copiæ diripuerant, eamq; ob rem ex Græcis quamplurimi incœnati pernoctarunt, cū omnes etiā impransi essent. Rex enim se ostenderat, antequàm cibi capiendi potestas esset. Atq; hanc quidem noctem ad hunc modum egêre.

XENOPHONTIS

DE CYRI MINORIS EXPEDITIONE LIBER SECVNDVS,

Romulo Amasæo interp.

Qvemadmodvm ad se Cyrus Græcorum copias euocarit, suscepta aduersus Artaxerxen fratrem expeditione: quemadmodum deinde prælium sit cōmissum, ac in eo Cyrus ceciderit, & Græci postremò uicisse se omni ex parte, ac Cyrum uiuere existimantes, in castra reuersi pernoctarint, superiore libro expositum est. Postero uero die prima luce cum duces in unum conuenissent, uehemēter admirari cœperūt, quod neq; nuncium ad se, quid facto opus esset, mitteret, neq; ipse usquam in conspectu prodiret. Quare ijs, quæ reliqua erant, impedimētis collectis, uniuersi armis sumptis promouere statuerunt, usquedum se cum Cyro coniungerent. Iam propè erat ut iter ingrederentur, cum sub ipsum solis ortū Procles Teuthraniæ præfectus à Lacone Demarato genus ducēs, et Tami filius Glus uenientes, Cyrū mortuū esse nunciarunt. Ariæū uerò cum reliquis barbaris ad ea castra fugisse unde pridie mouerant: illū dicere, totū se eum diem, nec amplius, Græcos opperiri uelle: postridie si non uenissent, in Ioniam se unde profectus esset, reuersurum. Hæc cum audissent duces, & item Græci omnes, molestissimè tulerunt. Clearchus uerò ad illos conuersus: Vtinā, inquit, Cyrus uiueret: sed quādo ille mortem oppetijt, Ariæo renunciate, nos quidē regē uicisse: ut enim uidetis, nemo iā nobis repugnat: quod nisi uos interuenissetis, aduersus ipsum regē cōtendissemus. Verum Ariæo pollicemur, si ad nos uenerit, ipsum nos in regio solio collocaturos. EST enim penes eos qui prælio uicerint, imperiū. Cū hoc responso nuncios remittit, cumq; ijs Chirisophū Laconē, et Menonem Thessalum, hunc sanè postulantem: erat enim Ariæo & amicus, & hospes. Atq; hi statim profecti sunt. Clearchus uerò quid illi afferrent, expectabat. Interea exercitus se in maxima cibariorū penuria iumentis sustentabat, boues, asinos, cædens: ac pro lignis utebantur sagittis & missilibus, quæ non longe à castris, quo in loco pugna cōmissa fuerat, humi iacebāt: quæq; ijs qui à rege perfugerant, Græci adimebant. Non deerant præterea parmæ, &

cratitia scuta Aegyptiaca, peltae passim plurimae, & plaustra inania, sine iumentis, è quibus facto igni, elixis eo die carnibus, famem leuarunt. Sub eam uero diei horam, qua forum hominum multitudine refertissimum esse consueuit, à rege & Tissapherne legati uenerunt: reliqui barbari, unus Graecus, Phalynus nomine, qui tunc forte apud Tissaphernem honestissimum locum tenebat, quod & rerum gerendarum, & armorum singularem sibi peritiam uindicabat. Hi cum ad Graecorum duces accessissent: Regem, inquiunt, iubere (quod scilicet à se uictoria esset, cum Cyrum occidisset) ut sibi arma tradant, & ad regis limina profecti, experiantur si quid forte cōmodi nancisci possint. Haec illi. Quae etsi Graeci indignissimè ferebant, Clearchus tamen id unum respondit, non esse eorum qui uicissent, arma tradere: uerùm uos, inquit, duces, illud his respōdebitis, quod honestissimum atque optimum uobis in mentem uenerit: ego ad uos statim reuertar. Accersierat enim eum ex ministris unus, ut exempta exta inspiceret, ut tunc forte sacris operam dabat. Ibi Cleanor Arcas, omnium natu maximus, primus respondit, quod ad se pertineret, malle mori, quàm arma tradere. Thebanus deinde Proxenus: Enimuero, inquit, ego admiror Phalyne, quid sibi cum hac postulatione rex uelit: utrum ne tanquam uictor à uictis arma, an ut ab amicis amicus dona petit? Nam si ut uictor, quid ea opus est peteret cur non inuitis ereptum uenit? Sin mauult ea dono accipere, quid obsecro militibus, ubi arma elargiti fuerint, reliquum fiet? Ad haec Phalynus: Rex, inquit, se planè uicisse interpretatur: nam & Cyro interempto, quicum est ei amplius de imperio certamen? Ac uos in potestate sua esse putat, quos in media regione sua intra difficilima traiectu flumina interclusos teneat. Eam uerò contra uos hominum multitudinem posset adducere, quam si uobis ipse interficiendam tradat, nequiquam tamen possitis. Tum Xenophon Atheniensis: Atqui ô Phalyne, inquit, nobis, ut uides, nihil boni, praeter arma & uirtutem reliquum est. Ac arma quidem quandiu obtinemus, nobis arbitramur uirtutē usui esse posse: illa simulac tradiderimus, ipsorum etiam corporum nos ius omne amissuros. Noli igitur, obsecro te, putare nos ea quae sola possidemus bona, cuiquam tradituros: quin his ipsis de reliquis bonis pugnabimus. His auditis, Phalynus subridens: Tu quidem, inquit, adolescens philosophus, ni fallor, es: & sunt sanè quae dicis non illepida, uerùm non satis sanus es, si uestram uirtutem regijs copijs superiorem fore putas. Alios quidem rumor fuit subtimidè loquutos, cum dicerent se, ut Cyro fideles fuissent, ita & regi ipsi egregiam operam nauare posse, modo ille se in amicitiam recipiat: nam & in alijs quibusuis expeditionibus, & in Aegypto debellanda, strenue ipsum adiuturos. Interea Clearchus rediens, nunquid iam legatis responsum sit, rogat. Tum Phalynus: Ex his, inquit, Clearche alius alia dicit. Tu uerò iam quid censeas, nobis explica. Ad haec Clearchus: Te, inquit, Phalyne libenter uidi, atque hi etiam, opinor, omnes: nam & ipse tu Graecus es, & nos item omnes quos hic uides. Quare in hoc rerum statu te consulimus, quid in rem nostram esse putes. Age igitur per deos, eo nos consilio iuua, quod tibi honestissimū atq; optimum uideatur, quodq; tibi apud

poste/

τοῖς ξυλίνοις ἀσπίσι ταῖς αἰγυπτίαις, πολλαὶ δὲ καὶ πέλται καὶ ἅμαξαι ἦσαν φέρεσθαι ἔρημοι, οἷς πᾶσι χρώμενοι κρέα ἕψοντες, ἤσθιον ἐκείνην τὴν ἡμέραν. καὶ ἤδη τε ἦν περὶ πλήθουσαν ἀγοράν, καὶ ἔρχονται παρὰ βασιλέως καὶ Τισσαφέρνους κήρυκες. οἱ μὲν ἄλλοι βάρβαροι. ἦν δὲ αὐτῶν Φαλῖνος εἷς Ἕλλην, ὃς ἐτύγχανε παρὰ Τισσαφέρνει ὢν καὶ ἐντίμως ἔχων. καὶ γὰρ προσεποιεῖτο ἐπιστήμων εἶναι τῶν περὶ τὰς τάξεις τε καὶ ὁπλομαχίαν. οὗτοι δὲ προσελθόντες καὶ καλέσαντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἄρχοντας, λέγουσιν ὅτι βασιλεὺς κελεύει τοὺς Ἕλληνας, ἐπεὶ νικῶν τυγχάνει, καὶ Κῦρον ἀπέκτονε, παραδόντας τὰ ὅπλα, ἰόντας ἐπὶ τὰς βασιλέως θύρας εὑρίσκεσθαι ἄν τι δύνωνται ἀγαθόν. ταῦτα μὲν εἶπον οἱ βασιλέως κήρυκες. οἱ δὲ Ἕλληνες βαρέως μὲν ἤκουσαν. ὅμως δὲ Κλέαρχος τοσοῦτον εἶπεν· ὅτι οὐ τῶν νικώντων εἴη τὰ ὅπλα παραδιδόναι. ἀλλ', ἔφη, ὑμεῖς μέν, ὦ ἄνδρες στρατηγοί, τούτοις ἀποκρίνασθε ὅ, τι κάλλιστόν τε καὶ ἄριστον ἔχετε. ἐγὼ δὲ αὐτίκα ἥξω. ἐκάλεσε γάρ τις αὐτὸν τῶν ὑπηρετῶν, ὅπως ἴδοι τὰ ἱερὰ ἐξῃρημένα. ἔτυχε γὰρ θυόμενος. ἔνθα δὲ ἀπεκρίνατο Κλεάνωρ μὲν ὁ Ἀρκάς, πρεσβύτατος ὤν, ὅτι πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιεν, ἢ τὰ ὅπλα παραδοῖεν. Πρόξενος δὲ ὁ Θηβαῖος· ἀλλ' ἐγώ, ἔφη, ὦ Φαλῖνε, θαυμάζω, πότερα ὡς κρατῶν βασιλεὺς αἰτεῖ τὰ ὅπλα, ἢ ὡς διὰ φιλίαν δῶρα. εἰ μὲν γὰρ ὡς κρατῶν, τί δεῖ αὐτὸν αἰτεῖν, ἀλλ' οὐ λαβεῖν ἐλθόντα; εἰ δὲ πείσας βούλεται λαβεῖν, λεγέτω τί ἔσται τοῖς στρατιώταις, ἐὰν αὐτῷ ταῦτα χαρίσωνται. πρὸς ταῦτα Φαλῖνος εἶπε· βασιλεὺς νικᾶν ἡγεῖται, ἐπεὶ Κῦρον ἀπέκτονε. τίς γὰρ αὐτῷ ἐστιν, ὅστις ἀρχῆς ἀντιποιεῖται; νομίζει δὲ καὶ ὑμᾶς αὐτοῦ εἶναι, ἔχων ἐν μέσῃ τῇ αὐτοῦ χώρᾳ καὶ ποταμῶν ἐντὸς ἀδιαβάτων, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἐφ' ὑμᾶς δυνάμενος ἀγαγεῖν, ὅσον οὐδ' εἰ παρέχοι ὑμῖν δύναισθ' ἂν ἀποκτεῖναι. μετὰ τοῦτον Ξενοφῶν Ἀθηναῖος εἶπεν· ὦ Φαλῖνε, νῦν ὡς σὺ ὁρᾷς, ἡμῖν οὐδέν ἐστιν ἄλλο ἀγαθόν, εἰ μὴ ὅπλα καὶ ἀρετή. καὶ ὅπλα μὲν οὖν ἔχοντες, οἰόμεθα ἂν καὶ τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι. παραδόντες δ' ἂν ταῦτα, καὶ τῶν σωμάτων στερηθῆναι. μὴ οὖν οἴου τὰ μόνα ἡμῖν ἀγαθὰ ὄντα, ὑμῖν παραδώσειν, ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀγαθῶν μαχούμεθα. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φαλῖνος, ἐγέλασε καὶ εἶπεν· ἀλλὰ φιλοσόφῳ μὲν ἔοικας, ὦ νεανίσκε, καὶ λέγεις οὐκ ἀχάριστα. ἴσθι μέντοι ἀνόητος ὤν, εἰ οἴει ἂν τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν περιγενέσθαι τῆς βασιλέως δυνάμεως. ἄλλους δέ τινας ἔφασαν λέγειν ὑπομαλακιζομένους, ὡς καὶ Κύρῳ πιστοὶ γένοιντο, καὶ βασιλεῖ γ' ἂν πολλοῦ ἄξιοι γένοιντο, εἰ βούλοιτο φίλος γενέσθαι, καὶ εἴτε τι ἄλλο βούλοιτο χρῆσθαι, εἴτ' ἐπ' Αἴγυπτον στρατεύειν, συγκαταστρέψαιντ' ἂν αὐτῷ. ἐν τούτῳ καὶ Κλέαρχος ἧκε, καὶ ἠρώτησεν, εἰ ἤδη ἀποκεκριμένοι εἶεν. Φαλῖνος δὲ ὑπολαβὼν εἶπεν· οὗτοι μέν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλα λέγει. σὺ δ' ἡμῖν εἰπέ, τί λέγεις; ὁ δὲ εἶπεν· ἐγώ σε, ὦ Φαλῖνε, ἄσμενος ἑώρακα. οἶμαι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οὗτοι. σύ τε γὰρ Ἕλλην εἶ, καὶ ἡμεῖς τοσοῦτοι ὄντες ὅσους σὺ ὁρᾷς. ἐν τοιούτοις δὲ ὄντες πράγμασι συμβουλευόμεθά σοι τί χρὴ ποιεῖν περὶ ὧν λέγεις. σὺ οὖν πρὸς θεῶν συμβούλευσον ἡμῖν ὅ, τι σοι δοκεῖ κάλλιστον καὶ ἄριστον εἶναι, καὶ ὅ, σοι τιμὴν οἴσει εἰς

τὸν

τὸ γένος αὐτῷ λεγόμενον, ὅτι Φαλῖνός ποτε πεμφθεὶς παρὰ βασιλέως κελεύσων τοὺς Ἕλληνας τὰ ὅπλα παραδοῦναι, συμβουλευόμενος συνεβούλευσεν αὐτοῖς τάδε. οἶσθα δὲ ὅτι ἀνάγκη λέγεσθαι ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἃ ἂν συμβουλεύσῃς. ὁ δὲ Κλέαρχος ταῦτα ὑπήγετο, βουλόμενος καὶ αὐτὸν τὸν παρὰ βασιλέως πρεσβεύοντα συμβουλεῦσαι, μὴ παραδιδόναι τὰ ὅπλα, ὅπως εὐέλπιδες μᾶλλον οἱ Ἕλληνες εἶεν. Φαλῖνος δ' ὑποστρέψας παρὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ, εἶπεν ὧδε· Ἐγὼ εἰ μὲν τῶν μυρίων ἐλπίδων μία τις ὑμῖν ἐστι σωθῆναι πολεμοῦντας βασιλεῖ, συμβουλεύω μὴ παραδιδόναι τὰ ὅπλα· εἰ μέντοι μηδεμιᾶς σωτηρίας ἐστὶν ἐλπὶς ἄκοντος βασιλέως, συμβουλεύω σώζεσθαι ὅπῃ δυνατόν. Κλέαρχος δὲ πρὸς ταῦτα εἶπεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις. παρ' ἡμῶν δὲ ἀπάγγελλε τάδε, ὅτι ἡμεῖς οἰόμεθα, εἰ μὲν δέοι βασιλεῖ φίλους εἶναι, πλείονος ἂν ἄξιοι εἶναι φίλοι, ἔχοντες τὰ ὅπλα, ἢ παραδόντες ἄλλῳ· εἰ δὲ δέοι πολεμεῖν, ἄμεινον ἂν πολεμεῖν ἔχοντες τὰ ὅπλα, ἢ ἄλλῳ παραδόντες. ὁ δὲ Φαλῖνος εἶπε· ταῦτα μὲν δὴ ἀπαγγελοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τάδε ὑμῖν εἰπεῖν ἐκέλευσε βασιλεύς, ὅτι μένουσι μὲν ὑμῖν αὐτοῦ, σπονδαὶ εἴησαν· προϊοῦσι δὲ καὶ ἀπιοῦσι, πόλεμος. εἴπατε οὖν καὶ περὶ τούτου, πότερα μενεῖτε καὶ σπονδαί εἰσιν, ἢ ὡς πολέμου ὄντος παρ' ὑμῶν ἀπαγγελῶ. Κλέαρχος δ' ἔλεξεν· ἀπάγγελλε τοίνυν καὶ περὶ τούτου, ὅτι καὶ ἡμῖν ταὐτὰ δοκεῖ ἅπερ βασιλεῖ. τί οὖν ταῦτ' ἐστίν; ἔφη ὁ Φαλῖνος. ἀπεκρίνατο Κλέαρχος· ἢν μὲν μένωμεν, σπονδαί· ἀπιοῦσι δὲ καὶ προϊοῦσι, πόλεμος. ὁ δὲ πάλιν ἠρώτησε, σπονδὰς ἢ πόλεμον ἀπαγγελῶ; Κλέαρχος δὲ ταῦτα πάλιν ἀπεκρίνατο· σπονδαὶ μὲν μένουσιν, ἀπιοῦσι δὲ ἢ προϊοῦσι, πόλεμος. ὅ τι δὲ ποιήσοι, οὐ διεσήμαινε. Φαλῖνος μὲν δὴ ᾤχετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. οἱ δὲ παρὰ Ἀριαίου ἧκον, Προκλῆς καὶ Χειρίσοφος· Μένων δὲ αὐτοῦ ἔμενε παρὰ Ἀριαίῳ. οὗτοι δὲ ἔλεγον, ὅτι πολλοὺς φαίη Ἀριαῖος εἶναι Πέρσας ἑαυτοῦ βελτίους, οὓς οὐκ ἂν ἀνασχέσθαι αὐτοῦ βασιλεύοντος, ἀλλ' εἰ βούλεσθε συναπιέναι, ἥκειν ἤδη κελεύει τῆς νυκτός· εἰ δὲ μή, αὔριον πρωῒ ἀπιέναι φησίν. ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν· ἀλλ' οὕτω χρὴ ποιεῖν. ἐὰν μὲν ἥκωμεν, ὥσπερ λέγετε· εἰ δὲ μή, πράττετε ὁποῖον ἄν τι ὑμῖν οἴησθε μάλιστα συμφέρειν. ὅ τι δὲ ποιήσοι, οὐδὲ τούτοις εἶπε. μετὰ δὲ ταῦτα, ἤδη ἡλίου δύνοντος, συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχαγούς, ἔλεξε τοιάδε· ἐμοί, ὦ ἄνδρες, θυομένῳ ἰέναι ἐπὶ βασιλέα, οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερά. καὶ εἰκότως ἄρα οὐκ ἐγίγνετο. ὡς γὰρ ἐγὼ νῦν πυνθάνομαι, ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ βασιλέως ὁ Τίγρης ποταμός ἐστι ναυσίπορος, ὃν οὐκ ἂν δυναίμεθα ἄνευ πλοίων διαβῆναι. πλοῖα δ' ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. οὐ μὲν δὴ αὐτοῦ γε μένειν οἷόν τε. τὰ γὰρ ἐπιτήδεια οὐκ ἔστιν. ἰέναι δὲ παρὰ τοὺς Κύρου φίλους, πάνυ καλὰ ἡμῖν τὰ ἱερὰ ἦν. ὧδε οὖν χρὴ ποιεῖν, ἀπιόντας δειπνεῖν, ὅ τι τις ἔχει. ἐπειδὰν δὲ σημήνῃ τῷ κέρατι ὡς ἀναπαύεσθαι, συσκευάζεσθε. ἐπειδὰν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια. ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ, ἕπεσθε τῷ ἡγουμένῳ, τὰ μὲν ὑποζύγια ἔχοντες πρὸς τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ ὅπλα ἔξω. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοί, ἀπῆλθον, καὶ ἐποίουν οὕτω. καὶ τὸ λοιπόν, ὁ μὲν ἦρχεν, οἱ δὲ ἐπείθοντο, οὐχ ἑλόμενοι, ἀλλ' ὁρῶντες,

ὅτι

posteros laudi futurum sit, cum illi scilicet aut legent, aut audient Phalynum à rege missum, ut Graecos iuberet arma tradere, etsi regis in officio erat, id tamen illis consilij dedisse: quicquid enim id fuerit, tibi persuadeas in Graecia praedicatũ iri. Hoc sermone Clearchus se illum inducturum sperabat, ut diceret, neq; se putare ex Graecorum re esse arma tradere: Graecos uero ipsos cum legati regij sententiam nossent, meliorem existimabat in posterũ spem concepturos. Verum multo secus Phalynus, atq; ille opinatus fuerat, respondit. Ego, inquit si uel tantula spes reliqua est, fore uos saluos si bellum regi inferatis, neutiquam uobis suadeam arma trádere: sin salutis spes prorsus nulla reliqua esse posit, uos hortor, ut quo possitis modo salui esse malitis. Tum Clearchus: Tu quidem, inquit, ita censes: à nobis uerò haec regi renunciato, arbitrari nos, si nos sibi amicos esse malit, multò et fore utiliores amicos, arma si retinuerimus, quàm si ea cuiquam tradiderimus: sin bellum fuerit gerendum, non esse difficile existimare, quanto magis conducat arma retinere, quàm alijs tradere. At Phalynus: Nos, inquit, ita ut iubes renunciabimus. Sed et alia à rege ad uos mãdata habemus: manentibus hoc ipso in loco, foedus: progredietibus uero, aut regredientibus se uobis bellum proponere. Respondebitis igitur & hoc mihi, utrum manentes uobis à rege pacem, an uero discedentes bellum malitis, ut habeam quid regi renunciem. Hic Clearchus: Illi, inquit, renunciabis, hac de re idem nobis quod regi uideri. Quid hoc est? inquit Phalynus. Si manserimus, respondet Clearchus, pacem: sin progressi aut regressi fuerimus, bellum nobis futurum. Dic, inquit ille apertius, pacem'ne an bellum renuncio? Iterum Clearchus: Pax, inquam, manentibus, progressis aut regressis bellum. Neq; quid facturus esset, ulla ex parte significauit. Ac Phalynus quidem cum collegis profectus est. Procles uero & Chirisophus ab Ariaeo redierunt. apud illum Menon mansit. Hi retulerunt, Ariaeum dicere in Persis multos esse dignitate se longe superiores, qui nequaquã laturi essent se regnare si ad se uenire uellent, ea ipsa nocte uenirẽt, prima luce se omnino discessurum. Tum Clearchus: Sic, inquit, ut dicitis, si uenerimus: sin aliter, quod maxime uobis uisum fuerit expedire, illud facitote. Quid uero facturus esset, neq; his aperuit. His ita actis, sole iam occidẽte ducibus & centurionibus ad se aduocatis, in hunc modũ uerba fecit: Mihi, uiri fortissimi, deos per exta consulenti, an aduersus regem eundum sit, non est belle litatum: atq; id opinor consentaneum fuit. Re enim explorata, inter nos & regẽ Tigrim fluuiũ comperio: atq; is non aliter quàm nauibus traijci potest, quae nobis nusquam suppetunt. Hic uero commorandi nulla est nobis facultas. desunt enim commeatus. At enim ad Cyri amicos si nos conferamus, exta optime promittunt. Sic igitur facto opus est. pro sua quisq; copia cibũ capiat: deinde cũ eodem modo quo quiescendi tẽpus significatur, cornu signum datum fuerit, ad primum protinus signum uasa colligantur: ad secundũ, iumenta onerentur: ad tertiũ, ducem omnes sequantur: atq; ita ut impedimenta secundum flumen sint armati exterius iter faciant. His auditis, duces ac centuriones sibi quod ille statuisset faciendum putarunt: atq; ex hoc quidem tempore, tacito omnium consensu, ille uniuersis imperauit, quod nempe

solus

solus imperatorijs artibus, quarum cæteri expertes essent, excellere uideretur. Fuit iter quod ab Epheso Ioniæ confecerunt, castrorum quingentesimum nonagesimum tertium. stadiûm sedecies m. & l. id est, millium passuum uicies centenûm, & amplius centum, decem & octo. Ab eo uero loco ubi pugnatum est, ad Babylonem usque, stadia esse ferebantur ter m. & lx. passuum millia cccc viii. Hinc cum iam primæ se intenderent tenebræ, Miltocythes Thrax cum equitibus quibus ipse imperabat, circiter xl. ad regem transfugit. Clearchus reliquos dicto audientes habuit, cum quibus media ferme nocte ad prima castra, ad Ariæum, eiusque copias peruenit. Ibi duces & centuriones instructam aciem relinquentes, ad Ariæum conuenere. Vbi inter Græcos & Ariæum, eiusque optimates fœdus percussum est, neutram partem alteram prodituram, firmam & fidam inter ipsos societatem futuram: Barbari priores iusiurandum conceperunt, se bona fide agmen ducturos. Fœdus ictum est, mactatis super scuto, tauro, apro, lupo, ariete, in quorum sanguine enses Græci, hastas barbari intinxerunt. His rite sancitis, Clearchus, Age, inquit, Ariæe, quando idem est nobis de reditu consilium capiendum, quid obsecro de tota itineris ratione censes? utrum ne eadem qua uenimus uia utamur? an tibi potior ulla in mentem uenire potest? Hic ille: Si eadem, inquit, reuertamur, fame nos confici necesse est, ubi neque commeatus ulli nobis, ut proximè, his denis septenis castris suppetant: neque ex agro liceat comparare, cum nuper quacunque iter fecimus, omnia consumpserimus. Quare uia utendum altera, etsi longiore, in qua tamē commeatuum penuria multò minus laboremus. Ac primis quidem diebus magnis est nobis itineribus contendendum, quo scilicet à regijs castris quamlongissimè recedamus. Nam si biduò aut triduò iter ab rege abfuerimus, non erit quod uereamur ne nos assequi possit. Cum paruis enim copijs non audebit, cum magna manu non poterit celeriter insequi. Ad hæc commeatuum penuria laborabit. Hæc, inquit, mea sententia est. Erat hoc consilium ad fugam & recessum appositum, ad reliqua inutile. Verùm fortuna melior dux fuit. Vt enim illuxit, iter facere cœperunt, à dextera solem habentes, cum se existimarent sole iam occidente ad uicos Babyloniæ peruenturos. Quæ sanè coniectura nihil eos fefellit. Sub ipsum uerò crepusculum, hostilem sibi equitatum uidere uisi sunt: ob id Græci qui ordinem, ut in longiore uia fit, negligentius seruarant, statim in locum suum recurrerunt. Et Ariæus ipse, cum propter uulnus quod in pugna acceperat, plaustro curuli ueheretur, desilijt, ac loricam induit. Idem eius milites fecerunt. Dum hi arma caperent, qui speculatum missi fuerant, renunciarunt nullos in conspectu esse equites, iumenta duntaxat pascere. ex quo facile omnes intellexerunt regis castra non longè abesse, quod item fumus è proximis uicis planum fecit. Ibi Clearchus neque aduersus hostes progredi tutum duxit, cum fessum de uia, & planè debilitatum inedia militem esse intelligeret. Neque tamen (id cauens ne fugere uideretur) de uia sibi declinandum putauit. sed recta agmen agens occidente iam sole, cum ijs qui in fronte agminis erant castra locauit.

Taber/

Fœderis iciendi mos priscus.

ὅτι μόνος ἐφρόνει οἷα δεῖ τὸν ἄρχοντα. οἱ δὲ ἄλλοι ἄπειροι ἦσαν. ἀριθμὸς δὲ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἦλθον ἐξ Ἐφέσου τῆς Ἰωνίας μέχρι τῆς μάχης, σταθμοὶ τρεῖς καὶ ἐνενήκοντα καὶ πεντακόσιοι. στάδιοι πεντήκοντα καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ μύριοι. ἀπὸ δὲ τῆς μάχης ἐλέγοντο εἶναι εἰς Βαβυλῶνα στάδιοι ἑξήκοντα καὶ τρισχίλιοι. ἐντεῦθεν δ' ἐπεὶ σκότος ἐγένετο, Μιλτοκύθης μὲν ὁ Θρᾷξ, ἔχων τούς τε ἱππέας τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τεσσαράκοντα, καὶ τῶν πεζῶν Θρᾳκῶν ὡς τριακοσίους, ηὐτομόλησε πρὸς βασιλέα. Κλέαρχος δὲ τοῖς ἄλλοις ἡγεῖτο κατὰ τὰ παρηγγελμένα. οἱ δ' εἵποντο, καὶ ἀφικνοῦνται εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν παρὰ Ἀριαῖον καὶ τὴν ἐκείνου στρατιὰν, ἀμφὶ μέσας νύκτας. καὶ ἐν τάξει θέμενοι τὰ ὅπλα, συνῆλθον οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων παρὰ Ἀριαῖον, καὶ ὤμοσαν, οἵ τε Ἕλληνες καὶ Ἀριαῖος, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ οἱ κράτιστοι, μήτε προδώσειν ἀλλήλους, σύμμαχοί τε ἔσεσθαι. οἱ δὲ βάρβαροι προσώμοσαν, καὶ ἡγήσεσθαι ἀδόλως. ταῦτα δ' ὤμοσαν, σφάξαντες κάπρον καὶ ταῦρον καὶ λύκον καὶ κριὸν, εἰς ἀσπίδα βάπτοντες, οἱ μὲν Ἕλληνες ξίφος, οἱ δὲ βάρβαροι λόγχην. ἐπεὶ δὲ τὰ πιστὰ ἐγένετο, εἶπεν ὁ Κλέαρχος· ἄγε δὴ, ὦ Ἀριαῖε, ἐπείπερ ὁ αὐτὸς ὑμῖν στόλος ἐστὶ καὶ ἡμῖν, εἰπὲ, τίνα γνώμην ἔχεις περὶ τῆς πορείας. πότερον ἄπιμεν, ἥνπερ ἤλθομεν, ἢ ἄλλην τινὰ ἐννενοηκέναι δοκεῖς ὁδὸν, κρείττω; ὁ δ' εἶπεν· ἣν μὲν ἤλθομεν ἀπιόντες, παντελῶς ἂν ὑπὸ λιμοῦ ἀπολοίμεθα. ὑπάρχει γὰρ νῦν ἡμῖν οὐδὲν τῶν ἐπιτηδείων. ἑπτακαίδεκα γὰρ σταθμῶν τῶν ἐγγυτάτω οὐδὲ δεῦρο ἰόντες ἐκ τῆς χώρας, οὐδὲν εἴχομεν λαμβάνειν. ἔνθα δ' εἴ τι ἦν, ἡμεῖς διαπορευόμενοι κατεδαπανήσαμεν. νῦν δ' ἐπινοοῦμεν πορεύεσθαι, μακροτέραν μὲν, τῶν δ' ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορήσομεν. πορευτέον δ' ἡμῖν τοὺς πρώτους σταθμοὺς, ὡς ἂν δυνώμεθα μακροτάτους, ἵνα ὡς πλεῖστον ἀποσπασθῶμεν τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος. ἢν γὰρ ἅπαξ δυοῖν ἢ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπόσχωμεν, οὐκέτι μὴ δυνήσεται βασιλεὺς ἡμᾶς καταλαβεῖν. ὀλίγῳ μὲν γὰρ στρατεύματι οὐ τολμήσει ἐφέπεσθαι· πολὺν δὲ ἔχων στόλον, οὐ δυνήσεται ταχὺ πορεύεσθαι. ἴσως δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπανιεῖ. ταύτην, ἔφη, γνώμην ἔχω ἐγώ. ἦν δὲ αὕτη ἡ στρατηγία οὐδὲν ἄλλο δυναμένη, ἢ ἀποδρᾶναι, ἢ ἀποφυγεῖν. ἡ δὲ τύχη ἐστρατήγησε κάλλιον. ἐπεὶ γὰρ ἡμέρα ἐγένετο, ἐπορεύοντο ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν ἥλιον· λογιζόμενοι ἥξειν ἅμα ἡλίῳ δύνοντι, εἰς κώμας τῆς Βαβυλωνίας χώρας. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐψεύσθησαν. ἔτι δὲ ἀμφὶ δείλην ἔδοξαν πολεμίους ὁρᾶν ἱππέας. καὶ τῶν τε Ἑλλήνων, οἳ μὴ ἔτυχον ἐν ταῖς τάξεσιν ὄντες, εἰς τὰς τάξεις ἔθεον. καὶ Ἀριαῖος (ἐτύγχανε γὰρ ἐφ' ἁμάξης πορευόμενος, διότι ἐτέτρωτο) καταβὰς ἐθωρακίζετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. ἐν ᾧ δὲ ὡπλίζοντο, ἧκον λέγοντες οἱ προπεμφθέντες σκοποὶ, ὅτι οὐχ ἱππεῖς εἰσὶν, ἀλλὰ ὑποζύγια νέμοιτο. καὶ εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες ὅτι ἐγγύς που ἐστρατοπεδεύετο βασιλεύς. καὶ γὰρ καὶ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κώμαις οὐ πρόσω. Κλέαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγεν. ᾔδει γὰρ καὶ ἀπειρηκότας τοὺς στρατιώτας, καὶ ἀσίτους ὄντας. ἤδη δὲ καὶ ὀψὲ ἦν. οὐ μέντοι οὐδ' ἀπέκλινε, φυλαττόμενος, μὴ δοκοίη φεύγειν. ἀλλ' εὐθύωρον ἄγων, ἅμα τῷ ἡλίῳ δυομένῳ εἰς τὰς ἐγγυτάτω κώμας, τοὺς πρώτους ἔχων κατεσκήνωσεν,

ξ ὧν διήρπαστο ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ξύλα. οἱ μὲν οὖν πρῶτοι, ὁμοίῳ τρόπῳ δή τινι ἐστρατοπεδεύοντο· οἱ δὲ ὕστεροι σκοταῖοι προσιόντες ὡς ἐτύγχανον ἕκαστοι ηὐλίζοντο, καὶ κραυγὴν πολλὴν ἐποίουν καλοῦντες ἀλλήλους, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν. ὥστε οἱ μὲν ἐγγύτατα τῶν πολεμίων, καὶ ἔφυγον ἐκ τῶν σκηνωμάτων. δῆλον δὲ τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ ἐγένετο. οὔτε γὰρ ὑποζύγιον οὐδὲν ἔτ' ἐφάνη, οὔτε στρατόπεδον, οὔτε καπνὸς οὐδαμοῦ πλησίον. ἐξεπλάγη δὲ ὡς ἔοικε καὶ βασιλεὺς τῇ ἐφόδῳ τοῦ στρατεύματος. ἐδήλωσε δὲ τοῦτο, οἷς τῇ ὑστεραίᾳ ἔπραττε. προϊούσης γάρ τοι τῆς νυκτὸς ταύτης, καὶ τοῖς Ἕλλησι φόβος ἐμπίπτει, καὶ θόρυβος. καὶ δοῦπος ἦν, οἷον εἰκὸς φόβου ἐμπεσόντος γίγνεσθαι. Κλέαρχος δὲ Τολμίδην Ἠλεῖον, ὃν ἐτύγχανεν ἔχων παρ' ἑαυτῷ κήρυκα ἄριστον τῶν τότε, τοῦτον ἀνειπεῖν ἐκέλευσε, σιγὴν κατακηρύξαντα. προαγορεύουσιν οἱ ἄρχοντες, ὃς ἂν τὸν ἀφέντα τὸν ὄνον εἰς τὰ ὅπλα, καταμηνύσῃ, ὅτι λήψεται μισθὸν, τάλαντον ἀργυρίου. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐκηρύχθη, ἔγνωσαν οἱ στρατιῶται ὅτι κενὸς ὁ φόβος εἴη, καὶ οἱ ἄρχοντες σῶοι. ἅμα δὲ ὄρθρῳ παρήγγειλε Κλέαρχος, εἰς τάξιν τὰ ὅπλα τίθεσθαι τοὺς Ἕλληνας, ᾗπερ εἶχον ὅτε ἦν ἡ μάχη. ὃ δὲ δὴ ἔγραψα, ὅτι βασιλεὺς ἐξεπλάγη τῇ ἐφόδῳ, τῷδε δῆλον ἦν. τῇ μὲν γὰρ πρόσθεν ἡμέρᾳ πέμπων, τὰ ὅπλα παραδιδόναι ἐκέλευε. τότε δὲ ἅμα ἡλίῳ ἀνατέλλοντι, κήρυκας ἔπεμψε περὶ σπονδῶν. οἱ δ' ἐπεὶ ἦλθον πρὸς τοὺς προφύλακας, ἐζήτουν τοὺς ἄρχοντας. ἐπεὶ δ' ἀπήγγελλον οἱ προφύλακες, Κλέαρχος τυχὼν τότε τὰς τάξεις ἐπισκοπῶν, εἶπε τοῖς προφύλαξι κελεύειν τοὺς κήρυκας περιμένειν ἄχρι σχολάσῃ. ἐπεὶ δὲ κατέστησε τὸ στράτευμα, ὥστε καλῶς ἔχειν ὁρᾶσθαι πάντῃ φάλαγγα πυκνήν, τῶν δὲ ἀόπλων μηδένα καταφανῆ εἶναι, ἐκάλεσε τοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτός τε προῆλθε, τούς τε εὐοπλοτάτους ἔχων καὶ εὐειδεστάτους τῶν αὑτοῦ στρατιωτῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς ταῦτα ἔφρασεν. ἐπεὶ δὲ πρὸς τοῖς ἀγγέλοις ἦσαν, ἠρώτα τί βούλοιντο. οἱ δ' ἔλεγον ὅτι περὶ σπονδῶν ἥκοιεν ἄνδρες, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, τά τε παρὰ βασιλέως τοῖς Ἕλλησιν ἀπαγγεῖλαι, καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· ἀπαγγέλλετε τοίνυν αὐτῷ, ὅτι μάχης δεῖ πρῶτον. ἄριστον γὰρ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ τολμήσων περὶ σπονδῶν τοῖς Ἕλλησι λέγειν, μὴ πορίσας ἄριστον. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἄγγελοι, ἀπήλαυνον, καὶ ἧκον ταχύ. ᾧ καὶ δῆλον ἦν, ὅτι ἐγγύς που ἦν βασιλεύς, ἢ ἄλλος τις, ᾧ ἐπετέτακτο ταῦτα πράττειν. ἔλεγον δέ, ὅτι εἰκότα δοκοῖεν λέγειν βασιλεῖ, καὶ ἥκοιεν ἡγεμόνας ἔχοντες, οἳ αὐτούς, ἐὰν σπονδαὶ γένωνται, ἄξουσιν, ἔνθεν ἕξουσι τὰ ἐπιτήδεια. ὁ δ' ἠρώτα, εἰ αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι σπένδοιτο, ἰοῦσι καὶ ἀπιοῦσιν, ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔσοιντο σπονδαί. οἱ δέ, πᾶσιν ἔφασαν, μέχρις ἂν βασιλεῖ τὰ παρ' ὑμῶν διαγγελθῇ. ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπον, μεταστησάμενος αὐτοὺς ὁ Κλέαρχος, ἐβουλεύετο, καὶ ἐδόκει ταχὺ τὰς σπονδὰς ποιεῖσθαι, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐλθεῖν τε ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια καὶ λαβεῖν. ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπε· δοκεῖ μὲν καὶ ἐμοὶ ταῦτα. οὐ μέντοι ταχύ γε ἀπαγγελῶ, ἀλλὰ διατρίψω, ἔστ' ἂν ὀκνήσωσιν οἱ ἄγγελοι μὴ ἀποδόξῃ ἡμῖν τὰς σπονδὰς ποιήσασθαι. οἶμαί γε μέντοι, ἔφη, καὶ τοῖς ἡμετέροις στρατιώταις τὸν αὐτὸν φόβον

παρέσε-

Tabernacula ex ea copia quam rex ceteris direptis reliquam fecerat, sumpta è uillarum tugurijs materia, erecta sunt: ac priores quidē continuò ac certo ordine, postremi ut intempesta & obscura nocte adfuere, quo quisq; potuit loco decubuerunt. Ac dum se mutuo, ut fit, uocarēt, sublatum clamorē hostes audierunt: è quibus qui proximi erāt, fugientes tabernacula deseruere. Quod postero die facile intellectū est neq; enim aut iumētum, aut castra, aut fumus ullus in cōspectu fuit. Quocirca ipsum regē cōstabat primo exercitus nostri accessu perterrefactum: cuius rei certa postridie argumenta extiterunt. Verum & Græcis timor et trepidatio incessit, talisq; in castris fremitus fuit, qualis cū subitus terror inciderit, existere cōsueuit. Quod ubi Clearchus animaduertit, Tolmidē Eleū preconē ætatis suæ præstātissimum, quem secū forte habebat, accersit, ei mandat ut silentio imperato hæc pronunciet: Qui indicarit à quo sit asinus in media arma actus, ei duces præmium argenti talentum decernūt. Ex edicto milites plane intellexerunt inanē fuisse metū, & duces incolumes esse. Sub primā uero lucē Græcis imperat Clearchus, ut sumptis armis eo ordine aciem instruant, quo in pugna steterant. Quod uero scripsi ante, regem pertimuisse, ex eo intelligi etiā potuit, quod cum pridie sibi arma tradi postulasset, postero die sole oriēte de pace legatos misit. Hi itaque cum ad primas custodias accessissent, ubi duces essent quæsierūt. Quod ubi ducibus est à custodibus renunciatū, Clearchus qui tum forte ordines cōsiderabat, custodibus mandat, ut oratores iubeant expectare, quantisper ijs audiēdis uacui aliquid tēporis dare posit. Postea uero quàm copias omnes bellissime instructas animaduertit, atque ita ut ex omni parte densæ phalangis species pulcherrima cerni posset, neq; esset quisquam inermis in conspectu, tum legatos accersi iubet, ac ipse processit paululum, globo militum stipatus, armorum ornatu ac forma præstantissimorum. quod & reliqui duces eius monitu fecere. Vbi ad legatos uentum est, tum rogat Clearchus quidnam uelint. Illi se ut de pacis conditionibus agerent, uenisse dixerunt: idoneosq; se esse, qui & à rege Græcis, & regi rursus à Græcis, quicquid utraque pars mandarit, renuncient. Renunciate igitur, inquit Clearchus, pugna prius opus esse: prandium enim nusquam in promptu est: neq; fuerit quisquam inuentus qui de conditionibus apud Græcos uerba facere audeat, prius quàm prandium ijs præbeat. Vbi hæc illi audierunt, statim profecti quamcelerrime redierunt. Quæ res indicio fuit uel regē, uel eum cui hæc à rege cura demandata esset, non longe abesse. Ac illi quidē renunciarunt, æqua regi uideri quæ attulissent: quamobrē se adduxisse secum eos homines, quibus ducibus ad eum locum essent peruenturi, unde sibi commeatum compararēt, modo ut pax fieret. Tum quæsiuit Clearchus, cū omnibus'ne pax futura esset, an cum ijs tantum qui ultro citroq; commeassent? Cum omnibus, illi responderunt, usq; dum quæ à uobis proposita fuerint, ad regem referantur. Hæc illi. Tum Clearchus cum eos paululum concedere iussisset, de uniuersa re suos consulat. Quibus statim ac sine disceptatione ulla uisum est compositionem transigendam, ad commeatus comparandos proficiscendum. Sed enim Clearchus, etsi, inquit, eadem mihi quoque omnino uidentur, non tamen e uestigio responsum à me auferent. Nam de industria cunctabor, quo & legati uereantur ne nobis compositio non probetur, et idem nostri milites metuant.

Vbi

Vbi uero respondendi maturitas uisa est, se fœdus percussurum dixit, sed ad cõmeatus deduci se prius iussit. Tunc illi iter ingressi sunt. Clearchus, etsi paulo post fœderis eras conditiones accepturus, quadrato tamen agmine consequebatur, ac ipse quidē in subsidijs erat. Cum uero in fossas et alueos quosdã aquæ plenissimos incidissent, quos nequaquam sine pontibus traijcere poterãt, ex palmis aut passim humi iacentibus, aut quas ipsi excidissent, pontes iacere aggressi sunt. ibi Clearchus curæ ac diligētiæ suæ in imperando specimē dedit: cū læua manu hastã, dextra uirgã tenens, quemcunque segnius opus facientē, ex ijs quib. id negocij dederat, animaduertisset, iuberet multatū de medio recedere, aliū in eius locū deligeret. Quin ipsemet in cœnū cū descēdisset, eius operis suas sibi partes depoposcit. Quod cū cæteri uidissent, dedecori sibi fore putarunt, si non fuissent illius alacritatē imitati. Quare cū eos tantū haberet apud se, qui triginta annos nati essent, seniores tamen cū illū nullū laboris genus detrectantē uiderēt, et ipsi sua munia obierunt. Et Clearchus quidē eo plus celeritatis in negocio conficiendo adhibebat, quod cū eas lacunas nequaquam perēnes esse suspicaretur, iam uero aquis completas uideret, eo anni tēpore quo agros irrigari nihil necesse erat, id ueritus est, ne rex aquam eam inducendã curasset, quo Græcos itineris difficultate perterrefaceret. Peruenerãt iam ad eos uicos, e quibus ducū suorum iussu, commeatus capiendi erant. Frumentū plurimū, uinumque ex palmulis magnam copiam nacti sunt. Quin & acetum ex ijsdem palmulis decoctis conditum. Ac palmarū quidē fructus ipsi multò præstãtiores ijs qui in Græciã comportantur, seruis apponebãtur. Delectissimi uero quique, & pulchritudine, ac magnitudine admirabiles, colore nõ multū ab electro differētes, dominis reseruabãtur. Hos erant qui siccarēt, ac in usum bellariorū reponerēt. Mēsis quidē ex his suauissimæ epulæ, sed quæ capitis dolorē afferrēt. Quin et cerebro, id est, excisa ex uiridib. ramis medulla, milites uescebantur, quæ item ipsa capiti molesta erat. Sed multi præcipuã quãdã in eo cibi genere suauitatē admirabãtur. Hac extracta, arbor tota exarescebat. Hoc in loco Græci triduū cõmorati sunt. Interea uenit à rege Tissaphernes, et cū eo regis uxoris frater, tres itē Persæ, cū magno seruorum numero. Quib. cū Græcorū duces obuiã uenissent, prior Tissaphernes per interpretē ita loquutus est: Ego principes Græci, pximo Græciæ loco habito. Quare cū uos in summas ac plurimas rerū difficultates incidisse uiderē, præclare me uestris reb. cõsulere posse putaui, si forte à rege posse impetrare, ut à me uos in Græciã incolumes reduci sineret. Pro quo cum et à uobisipsis, et ab uniuersa Græcia egregiã me gratiã initurū mihi psuaderē, à rege id pro iure meo petij: cū illi etiã dicerē, me plane ita meritum esse, ut libēter mihi in hoc genere gratificari deberet, cū et de Cyri motu primus eū certiorē fecerim. Primus item, atque adeo cū ipso nūcio copias ei in auxiliū adduxerim. Solus deinde ex omnib. q cõtra Græcos in acie steterunt, nõ fugerim, sed p medios hostes euaserim. Deinde cū ipso rege in uestris castris cõgressus, quò scilicet rex post Cyri cædē penetrarat, barbaros eos qui Cyrū secuti fuerant, unà cū ijs q nūc mecū sunt regi fidelissimis hominibus, in fugã uerterim. Quæ cum exposuissem, se deliberaturū rex pmisit. Verum interea me ad uos uenire iussit, ac quærere quamnã ob causam cõtra ipsum arma ceperitis. Hic ego uobis ut lenius respondeatis suadeo, quo possim

παρέσεσθαι. ἐπεὶ δ' ἐδόκει καιρὸς εἶναι, ἀπήγγελλεν ὅτι σπένδοιτο, καὶ εὐθὺς ἡγεῖσθαι ἐκέλευε πρὸς τὰ ἐπιτήδεια. καὶ οἱ μὲν ἡγοῦντο. Κλέαρχος μέντοι ἐπορεύετο, τὰς μὲν σπονδὰς ποιησάμενος, τὸ δὲ στράτευμα ἔχων ἐν τάξει, καὶ αὐτὸς ὠπισθοφυλάκει. καὶ ἐνετύγχανον τάφροις, καὶ αὐλῶσι πλήρεσιν ὕδατος, ὡς μὴ δύνασθαι διαβαίνειν ἄνευ γεφυρῶν. ἀλλ' ἐποιοῦντο διαβάσεις ἐκ τῶν φοινίκων, οἳ ἦσαν ἐκπεπτωκότες. τοὺς δὲ καὶ ἐξέκοπτον. καὶ ἐνταῦθα ἦν Κλέαρχον καταμαθεῖν, ὡς ἐπεστάτει. ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸ δόρυ ἔχων· ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ βακτηρίαν. καὶ εἴ τις αὐτῷ δοκοίη τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων αὐτῷ βλακεύειν, ἐκλεγόμενος τὸν ἐπιτήδειον, ἔπαισεν ἄν. καὶ ἅμα αὐτὸς προσελάμβανεν εἰς τὸν πηλὸν ἐμβαίνων, ὥστε πᾶσιν αἰσχύνην εἶναι, μὴ οὐ συσπουδάζειν. καὶ ἐτάχθησαν μὲν πρὸς αὐτὸν οἱ τριάκοντα ἔτη γεγονότες. ἐπεὶ δὲ καὶ Κλέαρχον ἑώρων σπουδάζοντα, προσελάμβανον καὶ οἱ πρεσβύτεροι. πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ Κλέαρχος ἔσπευδεν, ὑποπτεύων, μὴ αἰεὶ οὕτω πλήρεις εἶναι τὰς τάφρους ὕδατος (οὐ γὰρ ἦν ὥρα οἵα τὸ πεδίον ἄρδειν) ἀλλ' ἵνα πολλὰ τὰ ἄπορα φαίνοιτο τοῖς Ἕλλησιν εἶναι εἰς τὴν πορείαν, τούτου ἕνεκα βασιλέα ὑπώπτευεν, ἐπὶ τὸ πεδίον τὸ ὕδωρ ἀφεικέναι. πορευόμενοι δὲ ἀφίκοντο εἰς κώμας, ὅθεν ἀπέδειξαν οἱ ἡγεμόνες λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. ἐνῆν δὲ σῖτος πολύς, καὶ οἶνος φοινίκων, καὶ ὄξος ἑψητὸν ἀπὸ τῶν αὐτῶν. αὗται δὲ αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων, οἵας μὲν ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἔστιν ἰδεῖν, τοῖς οἰκέταις ἀπέκειντο. αἱ δὲ τοῖς δεσπόταις ἀποκείμεναι, ἦσαν ἀπόλεκτοι, θαυμάσιαι τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος. ἡ δὲ ὄψις ἠλέκτρου οὐδὲν διέφερε. τὰς δέ τινας ξηραίνοντες, τραγήματα ἀπετίθεσαν, καὶ ἦν καὶ παρὰ πότον ἡδὺ μέν, κεφαλαλγὲς δέ. ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος πρῶτον ἔφαγον οἱ στρατιῶται, καὶ οἱ πολλοὶ ἐθαύμαζον τό τε εἶδος καὶ τὴν ἰδιότητα τῆς ἡδονῆς. ἦν δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο κεφαλαλγές. ὁ δὲ φοῖνιξ ὅθεν ἐξαιρεθείη ὁ ἐγκέφαλος, ὅλος ἐξηραίνετο. ἐνταῦθα δὲ ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ παρὰ μεγάλου βασιλέως ἧκε Τισσαφέρνης, καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναικὸς ἀδελφός, καὶ ἄλλοι Πέρσαι τρεῖς. δοῦλοι δὲ πολλοὶ εἵποντο. ἐπεὶ δὲ ἀπήντησαν αὐτοῖς οἱ τῶν Ἑλλήνων στρατηγοί, ἔλεγε πρῶτος Τισσαφέρνης δι' ἑρμηνέως τοιάδε. ἐγώ, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, γείτων οἰκῶ τῇ Ἑλλάδι, καὶ ἐπεὶ ὑμᾶς εἶδον εἰς πολλὰ κακὰ καὶ ἀμήχανα πεπτωκότας, εὕρημα ἐποιησάμην, εἴ πως δυναίμην παρὰ βασιλέως αἰτήσασθαι, δοῦναί μοι ἀποσῶσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑμᾶς. οἶμαι γὰρ οὐκ ἀχαρίστως μοι ἕξειν οὔτε πρὸς ὑμῶν, οὔτε πρὸς τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης. ταῦτα δὲ γνούς, ᾐτούμην βασιλέα, λέγων αὐτῷ, ὅτι ἄν μοι δικαίως χαρίζοιτο, ὅτι αὐτῷ Κῦρον τε ἐπιστρατεύοντα πρῶτος ἤγγειλα, καὶ βοήθειαν ἔχων, ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ ἀφικόμην, καὶ μόνος τῶν κατὰ τοὺς Ἕλληνας τεταγμένων οὐκ ἔφυγον. ἀλλὰ διήλασα καὶ συνέμιξα βασιλεῖ ἐν τῷ ὑμετέρῳ στρατοπέδῳ, ἔνθα βασιλεὺς ἀφίκετο, ἐπεὶ Κῦρον ἀπέκτεινε. καὶ τοὺς σὺν Κύρῳ βαρβάρους ἐδίωξα, σὺν τοῖς δὲ τοῖς παροῦσιν νῦν μετ' ἐμοῦ, οἵπερ αὐτῷ εἰσὶ πιστότατοι. καὶ περὶ μὲν τούτων, ὑπέσχετό μοι βουλεύσασθαι. ἐρέσθαι δὲ ὑμᾶς ἐκέλευσεν ἐλθόντα, τίνος ἕνεκα ἐστρατεύσατε ἐπ' αὐτόν. καὶ συμβουλεύω ὑμῖν μετρίως ἀποκρίνασθαι, ἵνα μοι εὐπρακτότερον ᾖ, ἐάν τι δύνωμαι

ἀγαθὸν

ἀγαθὸν ὑμῖν παρ' αὐτοῦ διαπράξασθαι. πρὸς ταῦτα μεταστάντες οἱ Ἕλληνες, ἐβουλεύοντο καὶ ἀπεκρίναντο. Κλέαρχος δ' ἔλεγεν· ἡμεῖς οὔτε συνήλθομεν ὡς βασιλεῖ πολεμήσοντες, οὔτ' ἐπορευόμεθα ἐπὶ βασιλέα· ἀλλὰ πολλὰς προφάσεις Κῦρος ηὕρισκεν, ὡς καὶ σὺ εὖ οἶσθα, ἵνα ὑμᾶς τε ἀπαρασκευάστους λάβοι, καὶ ἡμᾶς ἐνθάδε ἀναγάγοι. ἐπεὶ μέντοι ἤδη ἑωρῶμεν αὐτὸν ἐν δεινῷ ὄντα, ᾐσχύνθημεν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους προδοῦναι αὐτὸν ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παρέχοντες ἡμᾶς αὐτοὺς εὖ ποιεῖν. ἐπεὶ δὲ Κῦρος τέθνηκεν, οὔτε ἀντιποιούμεθα βασιλεῖ τῆς ἀρχῆς, οὔτ' ἔστιν, οὗ ἕνεκ' ἂν βουλοίμεθα τὴν βασιλέως χώραν κακῶς ποιεῖν, οὐδ' αὐτὸν ἀποκτεῖναι ἂν ἐθέλοιμεν. πορευοίμεθα δ' ἂν οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη. ἀδικοῦντα μέντοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασθαι. ἐὰν μέντοι τις ἡμᾶς καὶ εὖ ποιῶν ὑπάρχῃ, καὶ τούτου εἴς γε δύναμιν οὐχ ἡττησόμεθα εὖ ποιοῦντες. ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. ἀκούσας δὲ ὁ Τισσαφέρνης, ἔφη· ταῦτα ἐγὼ ἀπαγγελῶ βασιλεῖ, καὶ ὑμῖν πάλιν τὰ παρ' ἐκείνου. μέχρι δ' ἂν ἐγὼ ἥκω, αἱ σπονδαὶ μενόντων. ἀγορὰν δὲ ἡμεῖς παρέξομεν. καὶ εἰς μὲν τὴν ὑστεραίαν οὐχ ἧκεν, ὥσθ' οἱ Ἕλληνες ἐφρόντιζον. τῇ δὲ τρίτῃ ἥκων ἔλεγεν, ὅτι διαπεπραγμένος ἥκοι παρὰ βασιλέως, δοθῆναι αὐτῷ σῴζειν τοὺς Ἕλληνας. καίπερ πάνυ πολλῶν ἀντιλεγόντων, ὡς οὐκ ἄξιον εἴη βασιλεῖ, ἀφεῖναι τοὺς ἐφ' ἑαυτὸν στρατευσαμένους. τέλος δ' εἶπε· καὶ νῦν ἔξεστιν ὑμῖν πιστὰ λαβεῖν παρ' ἡμῶν, ἦ μὴν φιλίαν ὑμῖν παρέξειν τὴν χώραν, καὶ ἀδόλως ἀπάξειν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀγορὰν παρέχοντας. ὅπου δ' ἂν μὴ παρέχωμεν ἀγοράν, λαμβάνειν ὑμᾶς ἐκ τῆς χώρας ἐάσομεν τὰ ἐπιτήδεια. ὑμᾶς δ' αὖ ἡμῖν δεήσει ὀμόσαι, ἦ μὴν πορεύεσθαι ὡς διὰ φιλίας ἀσινῶς, σῖτα καὶ ποτὰ λαμβάνοντας, ὁπόταν μὴ παρέχωμεν ἀγοράν. ἐὰν δὲ παρέχωμεν ἀγοράν, ὠνουμένους ἕξειν τὰ ἐπιτήδεια. ταῦτα ἔδοξε, καὶ ὤμοσαν. καὶ δεξιὰς ἔδοσαν, Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναικὸς ἀδελφὸς τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς, καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων. μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης εἶπε· νῦν μὲν δή, ἄπειμι ὡς βασιλέα. ἐπειδὰν δὲ διαπράξωμαι ἃ δέομαι, ἥξω συσκευασάμενος, ὡς ἀπάξων ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὸς ἀπιὼν ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ἀρχήν. μετὰ ταῦτα περιέμενον Τισσαφέρνην, οἵ τε Ἕλληνες καὶ Ἀριαῖος ἐγγὺς ἀλλήλων ἐστρατοπεδευμένοι ἡμέρας πλείους ἢ εἴκοσιν. ἐν δὲ ταύταις ἀφικνοῦνται πρὸς Ἀριαῖον, καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἀναγκαῖοι, καὶ πρὸς τοὺς σὺν ἐκείνῳ Περσῶν τινες παραθαρρύνοντές τε καὶ δεξιὰς ἐνίοις παρὰ βασιλέως φέροντες, μὴ μνησικακήσειν βασιλέα αὐτοῖς, τῆς σὺν Κύρῳ ἐπιστρατείας, μηδὲ ἄλλου μηδενὸς τῶν παροιχομένων. τούτων δὲ γιγνομένων, ἔνδηλοι ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ἀριαῖον, ἧττον τοῖς Ἕλλησι προσέχοντες τὸν νοῦν. ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἤρεσκον· ἀλλὰ προσιόντες τῷ Κλεάρχῳ, ἔλεγον καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς, τί μένομεν; ἢ οὐκ ἐπιστάμεθα ὅτι βασιλεὺς ἡμᾶς ἀπολέσαι περὶ παντὸς ἂν ποιήσαιτο, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι φόβος ᾖ ἐπὶ βασιλέα στρατεύειν; καὶ νῦν μὲν ἡμᾶς ὑπάγεται μένειν, διὰ τὸ διεσπάρθαι αὐτῷ τὸ στράτευμα. ἐπειδὰν δὲ πάλιν ἁλισθῇ αὐτῷ ἡ στρατιά, οὐκ ἔστιν ὅπως οὐκ ἐπιθήσεται ἡμῖν.

ἴσως

quæ cupio uestra causa facilius obtinere. Hæc ubi Græci audierũt, paululũ cõcedẽtes, inter se qd respõdendũ esset cõsultarũt. Tũ Clearchus pro omnib. in hũc modũ loquutus est: Nos neq; in unũ cõuenimus ut bellũ regi inferremus, neq; cõtra ipsum prudẽtes ac sciẽtes uenimus. sed, ut ipse nosti, Cyrus omnib. artibus usus est, quo et uos imparatos opprimeret, et nos huc pduceret. Vbi cũ cũ maximis rerũ difficultatibus circũuentũ uideremus, fuit quod deorum nos, et hominũ pudor adduxit, ne eũ in aduersis deseremus, cui in sequendis præsto semper fuissemus. Iam Cyro interfecto, neq; nobis de imperio cum rege ullũ est certamẽ, neq; in eius fines hostiliter inuadimus, nec ipsum occidere uelimus, liceat modo in patriã sine cuiusquã iniuria redire. Quod si quis nos lacesserit, hũc diis freti, ut ulciscamur, operã dabimus. Sin fuerit de nobis quisquam bene meritus, nihil certe, ne uicti beneficio uideamur, referẽdæ gratiæ studio futurũ nobis antiquius est. Hæc Clearchus. Tissaphernes uerò: Hæc, inquit, regi nũciabo, rursumq; uobis quicqd ille respõderit. Dũ uero ad illũ excurro, de cõpositione illud maneat, qd ante inter nos cõuenit, ac interim cõmeatus uobis dabimus. Ac tũc abiẽs, cũ postero die nõ rediret, Græcis nõnihil suspicãdum præbuit. Tertio uero die cũ uenisset, se à rege impetrasse dixit, ut liceret Græcos in patriã incolumes reducere: quãuis non defuissent q aduersati essẽt, cũ è regis dignitate esse negarent, si q cõtra ipsum armati uenissẽt, impune ab eo discederẽt. Postremò, ut rẽ, inqt, paucis absoluã, uobis, ut nũc se res habet, licet nobiscum pacisci. Fidẽ nos dabimus primũ, tuta uobis fore itinera, per oẽs regni partes, ut nihil plus q̃ ab amicis uobis timẽdũ sit: deinde nos optima fide in Græciã reducẽdos suscipiemus. Cõmeatuũ copiã faciemus: id si minus præstiterimus, tũ ex agro quæcũq; opus fuerint, uos sumere patiemur. Vos cõtrà iusiurandũ cõcipietis, quacũq; trãsieritis, nulli neq; incõmodũ, neq; detrimentũ ullũ importaturos, ac si per sociorũ fines iter faceretis: esculẽta tantũ et poculẽta sumpturos, ubi e foro ea nobis curare nõ potuerimus. Vbi uero mercãdi facultas fuerit, omnia uos empturos. Hæc utrinq; iureiurãdo sancita sunt: dextræ datæ uicissim. Autores fuere illinc Tissaphernes, & regis uxoris frater, hinc Græcorũ duces & centuriones. His ita transactis, Tissaphernes ad regẽ inquit excurro: illinc rebus omnibus, quæ ad iter ptinẽt, cõparatis, cõfestim adero, uosq; in Græciã deducã, et ipse me in meã prouinciã recipiã. Post hæc Græci eo ipso in loco, et Ariæus coniunctis castris, uiginti dies Tissaphernẽ expectantes cõmorati sunt. Interea uenerũt ex Persis ad Ariæum, cæterosq; qui cum eo erãt, cũ ipsius fratres, tum cæteri necessarij, qui eos bono animo esse iusserũt: fidẽ etiã à rege dederũt, quod Cyrũ armis iuuissent, nulli ipsis fraudi futurũ, ac præteritas omnes offensiones illũ ijs condonaturũ. Hæc Ariæũ eiusq; milites ita cõmouisse uidebantur, ut iam Græcorũ societatẽ multo negligẽtius colerẽt. Quod cum uulgus Græcorũ animaduertisset, nõ belle secum agi putarũt: quare cum Clearchũ & cæteros duces conuenissent: Quid, inquiũt, hic amplius cõmoramur? An uero ignoramus regẽ nihil impensius, quàm nos perditos cupere? atq; ob id maximè, ut reliquos Græcos hoc exemplo perterrefaciat, ne in posterũ contra ipsum arma capiant. At nũc quidẽ dedita opera hic nos detinet, quãtisper scilicet eius copiæ, quæ nũc dissipatæ sunt, in unũ coeant. An dubitatis qn ubi coierint, sit in nos impetũ facturus?

 Quid

Quid si fortè nunc, aut fodiendum, aut muniendum ali/
quid curat, quo nos intercludat. Neque enim quantum in
se fuerit, passurum consentaneum est, in Græciam renun/
ciari, nos cum tam pauci essemus, regem in ordinem re/
degisse, atque ab ipsius, ut aiunt, ianua, domum, eius po/
tentiam illudentes, rediisse. Ad hæc ita respondit Clear/
chus: Eadem, mihi inquit, suspicari in mentē uenire solet:
sed illud iam cogito, si nunc discedimus, ne rebellasse con
tra fœdus uideamur. Deinde uero commeatus nobis da/
bit nemo, neque erit quô frumentatum eamus: ducem præ
terea itineris neminem habebimus. Ad hæc Ariæus, si
hæc fecerimus, à nobis planè deficiet. Atque ita non mo/
do nullum nobis amicum reliquum fecerimus, sed qui an/
te amici, hi hostes fient. Fluuius quidem nunquis trajcien
dus nobis sit alius, nescio. Euphraten certe, facile intelli/
gere possumus, si obsistant hostes, nullo pacto transmit/
ti posse. Quod si pugnandum fuerit, ecquis nobis est e/
quitatus? at is hostibus plurimus & lectissimus. Quo fiet,
ut si uicerimus, illos tamen assequi nequeamus: sin ui/
cti fuerimus, nostrum euadat nemo. Ego sane regis con/
silium miror, si cum tam multis modis pro suis opibus ac
facultatibus, nos facilime perdere posit, nobiscum fœ/
dus feriat, fidem det, deos periurio lædat, fideique suæ au/
toritatem apud Græcos & barbaros comminuat. Mul/
ta in hanc sententiam cum dixisset, Tissaphernes uenit,
copiasq; suas secum, uti domum reduturus, adduxit. Cum
eo unà Orontes, cum suis item copijs uenit: ac is secum
regis filiam sibi matrimonio coniunctam habebat. Hinc
duce Tissapherne, & eodem commeatus uenum expo/
nente, profecti sunt. Vnà etiam Ariæus cum eo barba/
rorum exercitu, qui Cyri fuerat. Atque hi quidem, &
Orontes, communibus castris utebantur. Græci uerò
cum barbaros suspectos haberent, seorsum iter faciebāt,
duces suos sequentes: quocunque locorum peruenissent,
castra ponebant, interuallo haud multo minore inter se
pass. IIII. M. Ac utrinque, æque ac aduersus hostes custo/
diæ adhibebantur: quæ res suspicionem haud leuem in om
nium animos immisit. Sæpe etiam qui aut lignatum, aut
pabulatum, aut quid aliud quæsitum mittebantur, ab al/
terutris plagis mulctati redibant, ex quo inimicitiæ exi/
stebant. Hinc uero progressi, tertijs castris ad Medeæ mu
ros accesserunt: per cuius etiam interius pomœrium iter
fecere. Erant hi coctilibus laterculis & bitumine extru
cti, uiginti pedum latitudine, & altitudine centum, in spa
cium uero excurrentes uti ferebatur M. pass. LXXX. A
Babylone uero non longe hi aberant. Proximis binis ca/
stris M. pass. XXXII. confectis, alueos duos trauecerunt,
quorum unus ponte, alter nauigijs septem iungebatur:
Hi à Pigrete amne ducti fuerant, atque ab his fossæ per to
tum agrum diducebātur: quarum primæ queq; maiores,
minores mediæ, postremæ nihilo latiores ijs riuulis, quos
Græci in panici segetem inducere solent. Hinc ad Pigre/
tem amnem peruenere, à quo quindecim circiter stadia
urbs abest Sitace nomine, magna illa & hominum multi/
tudine abundans. Græci in proximo agro nō longe à pul/
cherrimis maximisq;, ac omnifarijs arboribus consitis
hortis, castrametati sunt: Barbari ipsi trans Pigretem,
quaqùe in parte conspici non poterant. Iam uerò cum à
cœna forte Proxenus & Xenophon pro castris ambula/
rent, accedens nescio quis ab ijs qui pro statione erant,
quæsiuit, Clearchum aut Proxenū, ubinā repetire posit;
de Me/

ἴσως δὲ πῃ, ἢ ἀποσκάπτει τι, ἢ ἀποτειχίζει, ὡς ἄπορος ἡ
ὁδός. οὐ γάρ ποτε ἑκών γε βουλήσεται ἡμᾶς ἐλθόντας εἰς τὴν
Ἑλλάδα ἀπαγγεῖλαι, ὡς ἡμεῖς τοσοίδε ὄντες, ἐνικῶμεν
τὴν βασιλέως δύναμιν ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, καὶ κατα-
γελάσαντες ἀπήλθομεν. κλέαρχος δὲ ἀπεκρίνατο τοῖς
ταῦτα λέγουσιν· ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι μὲν καὶ ταῦτα πάντα.
ἐννοῶ δὲ, ὅτι εἰ νῦν ἄπιμεν, δόξομεν ἐπὶ πολέμῳ ἀπιέ-
ναι, καὶ παρὰ τὰς σπονδὰς ποιεῖν. ἔπειτα πρῶτον μὲν ἀ-
10 γορὰν οὐδεὶς ἡμῖν παρέξει, οὐδ᾽ ὁπόθεν ἐπισιτισόμεθα.
αὖθις δὲ ὁ ἡγησόμενος οὐδεὶς ἔσται, καὶ ἅμα ταῦτα ποιούν
των ἡμῶν, εὐθὺς ἀριαῖος ἀφεστήσει. ὥστε φίλος ἡμῖν
οὐδεὶς λελείψεται, ἀλλ᾽ οἱ καὶ πρόσθεν ὄντες πολέμιοι ἡ-
μῖν ἔσονται. ποταμὸς δὲ εἰ μέν τις καὶ ἄλλος ἄρα ἡμῖν ἐστι
διαβατέος, οὐκ οἶδα. τὸν δ᾽ οὖν εὐφράτην ἴσμεν, ὅτι ἀδύ-
νατον διαβῆναι, κωλυόντων πολεμίων. οὐ μὲν δὴ ἂν μά-
χεσθαι δέῃ, ἱππεῖς εἰσιν ἡμῖν σύμμαχοι; τῶν δὲ πολεμίων
ἱππεῖς εἰσιν οἱ πλεῖστοι, καὶ πλείστου ἄξιοι. ὥστε νικῶντες μὲν
20 τίνα ἂν κατακάνοιμεν; ἡττωμένων δὲ μᾶλλον οὐδένα οἷόν τε
σωθῆναι. ἐγὼ μὲν οὖν βασιλέα, ᾧ πολλά οὕτως ἐστὶ τὰ σύμ-
μαχα, εἴπερ προθυμεῖται ἡμᾶς ἀπολέσαι, οὐκ οἶδα ὅτι δεῖ
αὐτὸν ὀμόσαι, καὶ δεξιὰν δοῦναι, καὶ θεοὺς ἐπιορκῆσαι,
καὶ τὰ ἑαυτοῦ πιστὰ, ἄπιστα ποιῆσαι Ἕλλησι καὶ βαρβάροις.
τοιαῦτα ἔλεγε πολλά. ἐν δὲ τούτῳ τισσαφέρνης ἧκεν,
ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ὡς εἰς οἶκον ἀπιὼν, καὶ ὀρό-
ντας τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. ἦγε δὲ καὶ τὴν θυγατέρα τὴν
βασιλέως ἐπὶ γάμῳ. ἐντεῦθεν δὲ τισσαφέρνους ἡγουμέ-
νου, καὶ ἀγορὰν παρέχοντος, ἐπορεύοντο. ἐπορεύετο δὲ
30 καὶ ἀριαῖος, ἔχων τὸ κύρου βαρβαρικὸν στράτευμα, ἅμα
τισσαφέρνει καὶ ὀρόντᾳ, καὶ συνεστρατοπεδεύετο σὺν ἐκείνοις.
οἱ δὲ ἕλληνες ὑφορῶντες τούτους, αὐτοὶ ἐφ᾽ ἑαυτῶν ἐ-
χώρουν, ἡγεμόνας ἔχοντες. ἐστρατοπεδεύοντο δὲ ἑκάστο-
τε, ἀπέχοντες ἀπ᾽ ἀλλήλων, παρασάγγην καὶ μεῖον. ἐφυ-
λάττοντο δὲ οἱ ἀμφότεροι, ὥσπερ πολεμίους, ἀλλήλους, καὶ
εὐθὺς τοῦτο ὑποψίαν παρεῖχεν. ἐνίοτε δὲ καὶ ξυλιζόμενοι
ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ χόρτον, καὶ ἄλλα τοιαῦτα συλλέγοντες, πλη-
γὰς ἐνέτεινον ἀλλήλοις, ὥστε καὶ τοῦτο ἔχθραν παρεῖχε. δι-
40 ελθόντες δὲ τρεῖς σταθμοὺς, ἀφίκοντο πρὸς τὸ μηδίας
τεῖχος, καὶ παρῆλθον αὐτοῦ εἴσω. ἦν δὲ ᾠκοδομημένον,
πλίνθοις ὀπταῖς, ἐν ἀσφάλτῳ κειμέναις, εὖρος εἴκοσι
ποδῶν, ὕψος δὲ ἑκατὸν, μῆκος δὲ ἐλέγετο εἴκοσι παρα-
σαγγῶν. ἀπέχει δὲ βαβυλῶνος οὐ πολύ. ἐντεῦθεν δ᾽
ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο, παρασάγγας ὀκτὼ, καὶ διέβη-
σαν διώρυχας δύο· τὴν μὲν ἐπὶ γεφύρας, τὴν δὲ ἐζευγμέ-
νην πλοίοις ἑπτά. αὗται δὲ ἦσαν ἀπὸ τοῦ τίγρητος ποτα-
μοῦ. κατετέτμηντο δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τάφροι ἐπὶ τὴν χώ-
50 ραν. αἱ μὲν πρῶτοι μεγάλαι, ἔπειτα δ᾽ ἐλάσσους. τέλος
δὲ καὶ μικροὶ ὀχετοὶ, ὥσπερ ἐν τῇ ἑλλάδι ἐπὶ τὰς μελί-
νας. καὶ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν τίγρητα ποταμὸν, πρὸς ᾧ πό-
λις ἦν μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, ᾗ ὄνομα σιττάκη, ἀ-
πέχουσα τοῦ ποταμοῦ σταδίους πεντεκαίδεκα. οἱ μὲν οὖν ἕλ
ληνες παρ᾽ αὐτὴν ἐσκήνωσαν, ἐγγὺς παραδείσου καλοῦ καὶ
μεγάλου καὶ δασέος παντοίων δένδρων. οἱ δὲ βάρβαροι
διαβεβηκότες τὸν τίγρητα, οὐ μέντοι γε καταφανεῖς ἦσαν.
μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, ἔτυχον ἐν περιπάτῳ ὄντες πρὸ τῶν ὅπλων
πρόξενος καὶ ξενοφῶν. καὶ προσελθὼν ἠρώτησέ τις ἄνθρω-
πος τοὺς πρὸ τῆς φυλακῆς, ποῦ ἂν ἴδοι πρόξενον ἢ κλέαρχον.
μένωνα

μένοντα δ' οὐκ ἔζητει. καὶ ταῦτα παρὰ Ἀριαίου ὤν, τοῦ μένω-
νος ξένος. ἐπεὶ δὲ Πρόξενος εἶπεν, ὅτι αὐτὸς εἴη ὃν ζητεῖ, εἶ-
πεν ὁ ἄνθρωπος. ἔπεμψέ με Ἀριαῖος καὶ Ἀρτάβαζος,
πιστοὶ ὄντες Κύρῳ, καὶ ὑμῖν εὖνοι, καὶ κελεύουσι φυλάττε-
σθαι, μὴ ὑμῖν ἐπιθῶνται τῆς νυκτὸς οἱ βάρβαροι. ἔστι δὲ στρά-
τευμα πολὺ ἐν τῷ πλησίον παραδείσῳ. καὶ ἐπὶ τὴν γέφυ-
ραν τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, πέμψαι κελεύουσι φυλακάς,
ὅτι διανοεῖται λῦσαι αὐτὴν Τισσαφέρνης τῆς νυκτός, ἐὰν
δύνηται, ὡς μὴ διαβῆτε, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἀποληφθῆτε τοῦ
ποταμοῦ καὶ τῆς διώρυχος. ἀκούσαντες ταῦτα, ἄγουσιν
αὐτὸν παρὰ τὸν Κλέαρχον, καὶ φράζουσιν ἃ λέγει. ὁ δὲ Κλέαρ-
χος ἀκούσας, ἐταράχθη, καὶ ἐφοβεῖτο σφόδρα. νεανίσκος
δέ τις τῶν παρόντων ἐννοήσας, εἶπεν, ὡς οὐκ ἀκόλουθα εἴη
τό τε ἐπιθήσεσθαι, καὶ τὸ λύσειν τὴν γέφυραν. δῆλον γὰρ ὅτι
ἐπιτιθεμένους, ἢ νικᾶν δεήσει αὐτούς, ἢ ἡττᾶσθαι. ἐὰν μὲν
οὖν νικῶσι, τί δεῖ αὐτοὺς λύειν τὴν γέφυραν; οὐδὲ γὰρ ἂν πολ-
λαὶ γέφυραι ὦσιν, ἔχοιμεν ἂν ὅποι φυγόντες ἡμεῖς σω-
θείημεν. ἂν δ' αὖ ἡμεῖς νικῶμεν, λελυμένης τῆς γεφύ-
ρας, οὐχ ἕξουσιν ἐκεῖνοι ὅπου ἂν φύγωσιν. οὐδὲ μὴν βοηθῆ-
σαι πολλῶν ὄντων πέραν οὐδεὶς αὐτοῖς δυνήσεται, λελυ-
μένης τῆς γεφύρας. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κλέαρχος, ἤρε-
το τὸν ἄγγελον, πόση τις εἴη χώρα, ἡ ἐν μέσῳ τοῦ Τίγρητος
καὶ τῆς διώρυχος. ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι πολλή, καὶ κῶμαι ἔνεισι,
καὶ πόλεις πολλαὶ καὶ μεγάλαι. τότε δὴ καὶ ἐγνώσθη, ὅτι
οἱ βάρβαροι τὸν ἄνθρωπον ὑποπέμψαιεν, ὀκνοῦντες μὴ
οἱ Ἕλληνες διελθόντες τὴν γέφυραν, μένοιεν ἐν τῇ νήσῳ
ἐρύματα ἔχοντες, ἔνθεν μὲν τὸν Τίγρητα ποταμόν, ἔνθεν
δὲ τὴν διώρυχα. τὰ δ' ἐπιτήδεια ἔχοιεν ἐκ τῆς ἐν μέσῳ
χώρας, πολλῆς καὶ ἀγαθῆς οὔσης, καὶ τῶν ἐργασομένων ἐνόν-
των. εἶτα καὶ ἀποστροφὴ γένοιτο, εἴ τις βούλοιτο βασιλέα
κακῶς ποιεῖν. μετὰ ταῦτα ἀνεπαύοντο. ἐπὶ μέντοι τὴν
γέφυραν ὅμως φυλακὴν ἔπεμψαν. καὶ οὔτε ἐπέθετο οὐ-
δεὶς οὐδαμόθεν, οὔτε πρὸς τὴν γέφυραν οὐδεὶς ἦλθε τῶν πο-
λεμίων, ὡς οἱ φυλάττοντες ἀπήγγελλον. ἐπειδὴ δ' ἕως
ἐγένετο, διέβησαν τὴν γέφυραν ἐζευγμένην πλοίοις τριά-
κοντα καὶ ἑπτά, ὡς οἷόν τε μάλιστα πεφυλαγμένως. ἐξήγ-
γελλον γάρ τινες τῶν παρὰ Τισσαφέρνους Ἑλλήνων, ὡς δια-
βαινόντων, μέλλοιεν ἐπιτίθεσθαι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ψευδῆ
ἦν. διαβαινόντων μέντοι Γλοῦς αὐτοῖς ἐπεφάνη μετ' ἄλ-
λων, σκοπῶν εἰ διαβαίνοιεν τὸν ποταμόν. ἐπεὶ δὲ εἶδεν,
ᾤχετο ἀπελαύνων. ἀπὸ δὲ τοῦ Τίγρητος ἐπορεύθησαν σταθ-
μοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσιν ἐπὶ τὸν Φύσκον ποτα-
μόν, τὸ εὖρος πλέθρου. ἐπῆν δὲ γέφυρα. καὶ ἐνταῦθα ᾠκεῖ-
το πόλις μεγάλη, ᾗ ὄνομα Ὦπις. πρὸς ἣν ἀπήντησε τοῖς
Ἕλλησιν ὁ Κύρου καὶ Ἀρταξέρξου νόθος ἀδελφός, ἀπὸ Σού-
σων καὶ Ἐκβατάνων, στρατιὰν πολλὴν ἄγων, ὡς βοηθήσων
βασιλεῖ. καὶ ἐπιστήσας τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, παρερχομένους
ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας. ὁ δὲ Κλέαρχος ἡγεῖτο μὲν εἰς δύο,
ἐπορεύετο δὲ ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἐφιστάμενος. ὅσον δ' ἂν
χρόνον τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος ἐπιστῇ, τοσοῦτον
ἀνάγκη χρόνον δι' ὅλου τοῦ στρατεύματος γίγνεσθαι τὴν ἐπί-
στασιν, ὥστε τὸ στράτευμα καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι δόξαι
πάμπολυ εἶναι, καὶ τὸν Πέρσην ἐκπεπλῆχθαι θεωροῦντα.
ἐντεῦθεν δὲ ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Μηδίας σταθμοὺς ἐρήμους
ἕξ, παρασάγγας τριάκοντα εἰς τὰς Παρυσάτιδος κώμας,
τῆς Κύρου καὶ βασιλέως μητρός. ταύτας Τισσαφέρνης Κύ-

de Menone nullam mentionem fecit, cum tamen ab A/
riaeo is missus esset Menonis hospite. Vbi uero Proxe/
nus se illi indicauit: Me, inquit ille, Ariaus & Artaba/
zus fideles olim Cyro, uobis beneuoli homines mise/
runt, ut monerem, caueatis ne noctu uos barbari ado/
riantur: in proximis enim hortis magnae copiae subse/
derunt. Ad haec, uos ijdem iubent praesidio põtem Pigre
tis fluuij occupare: statuisse enim Tissaphernem illum
tempore noctis dissoluere, si possit, quo retrocedendi
adempta facultate, intra fluuium & alueum interclude
mini. Haec illi cum audiuissent, ipsum nuncium ad Clear
chum adducunt, ac ei rem omnem explicant. quis ille au
dita, uehementer commotus ac perterritus est. Hic ex
ijs qui tunc aderant, adolescens quidam, cum rem consi
derasset attẽtius, docuit haec inter se pugnãtia esse: ado
riri simul, & pontem soluere: necesse enim, inquit, est si
nos adorti fuerint, aut uincere, aut uinci. Quod si uice/
rint, quid tunc est quod pontem soluant? cum neque si
multi nobis pontes suppetant, fuga saluti consulere pos
simus. Sin eos nos uicerimus, certe soluto ponte quo ef/
fugiant non habebunt. Adde quod ex ulteriore parte,
nemo ex tanta multitudine ponte amoto, his auxilio ue
nire poterit. Cum ad haec attendisset Clearchus, de nun
cio quaesiuit, quàm late pateret ea regio, quae Pigrete
& alueo terminaretur. Cui cum respondisset ille, ma/
gnam utique esse, & in qua uici complures, multaq; es/
sent, ac magnae urbes, planè ab omnibus intellectum
est, allegatum esse illum hominem à barbaris: illud me/
tuentibus, ne Graeci cum pontem transiuissent, insulam
illam occuparent, in qua se hinc aluei, illinc fluminis du
plici quasi munimento tueri, & commeatus ex agro,
qui in medio maximus & optimus pateret, copiam ha/
bere possint, cum praesertim qui eum colerent, defutu/
ri non essent: ex eo uero loco regem multis posse in/
commodis affici. His rebus planè cognitis, Graeci quie/
uerunt, pontem tantum misso praesidio tenuerunt. Ve/
rùm neque eos quisquam ulla ex parte adortus est, neq;
ullus omnino ex hostibus ad pontem accessit, uti postea
ex illis ipsis, qui in praesidio fuerant, cognitum est. Cum
illuxisset, pontem nauigijs XXXVII. fultum, omni
adhibita cautione transierunt: etenim renunciatum
fuerat, in ipso transitu Tissaphernem impetum factu/
rum: quod falsum omnino compertum est. Conspexe/
runt quidem transeuntes Glun, & Allonem: specula/
tum hi uenerant, nunquid Graeci transirent, ac re co/
gnita pedem retulerunt. A Pigrete uero quartis castris
M. pass. LXXX. confectis, ad Physcum amnem perue/
nere. Huius latitudo passuum erat uiginti. Ponte is iun/
gebatur. Nec longe aberat ampla ciuitas, Opis nomi/
ne: prope quam Graecis obuius factus est Cyri & Arta/
xerxis nothus frater, qui secum à Susis & Ecbatanis,
magnum adducebat exercitum, ut auxiliũ ferret regi.
Is cum exercitu substitit, & praetereuntes Graecos spe/
ctauit. Agmen in binos Clearchus ducebat, ac modo
hac, modo illa in parte imperabat: & quantisper qui/
dem frons agminis intersisteret, agmen totũ uiendi ne/
cesse erat. Quod sane efficiebat, ut & ipsis Graecis
multò maximus militũ numerus uideretur, et Perses in
tuẽs uehemẽter obstupesceret. Hinc per Mediae solitudi
nes, senis castris M. pass. CXX. pfecti, in Parysatidis, Cy
ri et Artaxerxis matris uicos uenerũt: eos Graecis Cy

vo iā mortuo illudens, populabūdos Tissaphernes praebuit, captiuū tamē neminē abduxerūt. Erat in his uicis, frumenti, pecoris, aliarūq; rerum luculēta copia. Hinc profecti per solitudines castra quina habuerūt intra M. pass. LXXX. ad leuā Tigretē habētes. Ad prima castra trans flumen, urbs incolebatur frequēs & opulēta, Cane: ex qua barbari coriaceis ratibus panē, caseū, uinū in castra conuehebant. Hinc ad Zabatū amnē uenere, cuius latitudo pass. patebat LXXX. atq; hic dies tris cōmorati sunt: in quibus ut nullae se ostenderint insidiae, suspiciones utrinq; non defuerūt. Quas cum tollere uellet Clearchus, antequā ex ijs bellū aliquod cōflaretur, sibi cum Tissapherne congrediendū putauit: quare per nunciū eum monuit, sibi magnopere ex usu esse cum eo congredi: ille nō grauatē sui adeūdi potestatē fecit. Vbi conuenerunt, Clearchus ita loquutus est: Noui equidē Tissapherne foedus inter nos ictū, datasq; dexteras, neutram partē alterā laesurā. Et tamē, ut uideo, nobis aeque à nobis atq; ab hostib. cauetis: id enimuero cū nos animaduertamus, uestrū exemplū sequimur. Sed enim cum diligētius attendo, neq; uestrūm quenquā esse cōperio, qui nobis periculū ullū intentet: neq;, quod ego planè affirmare possum, quisquā de nostris est, qui in uos quicquam hostile cogitet: eam ob rem te mihi conueniendū putaui, ut has si fieri posset, utrinq; suspiciones exēptas ex animis curaremus. NOVI enim ex huiusmodi plerunq; suspicionib. et criminationibus effici solere, ut dū homines ne patiātur quid grauius metuūt, lōge atrocissimas iniurias ijs plerūq; facere occupēt, q nihil ipsi unquam tale quicquā cōmissuri fuerāt. Veni igitur ad te, quod nulla re magis q̄ familiari cōgressu, huiusmodi errores tolli posse existimaui: ac tibi quidē facile, opinor, ostendā, nihil esse quamobrē fidē nobis nō habeas. Primū eni omniū IPSA nos omnino iusiurādi religio continere debet, ne nobis uicissim infensi simus: atq; eū quidem, qui se uiolatae religionis cōscientia obligarit, neutiquam ego inter beatos numerarim. Deorū enim immortaliū bellū, neq; qua quis celeritate, nec in quas effugiat latebras uideo: nec postremo in quod se propugnaculū recipiat, quò neglecti numinis ira non peruadat, cū sint omnia dijs obnoxia, neq; sit quicquā usquā quod in deorum potestate non sit. Ac de dijs, fide, ac iureiurādo, quo nobis foedus sancitū est, ita statuo. Quod uero ad homines attinet, te ego nobis in praesentia maximi boni autorē puto. Per te eni omnis nobis est aditu facilis uia: p te facile quēuis amnē traijcimus. per te nobis cōmeatuum copia in promptu est. Sine te omnis nobis, quasi in tenebris ignota est uia, q scilicet omniū locorū prorsus ignari simus: sine te nullus est, quem transmittere possimus, amnis: sine te formidolosa queuis turba, multo formidolosior solitudo, cū nulla nobis itineris satis expedita ratio iniri possit. Quod si te furore atq; amētia impulsi occidamus, qd aliud obsecro, nisi homine bene de nobis merito interēpto, maximi regis ad ultionē iure incitati, sit nobis bellū sustinendū? Iā uero quas mihipsi spes irritas redditurus sim, tibi si quā iniuriā facere conatus fuero, nūc explicabo. Ego Cyri ante amicitiā expetiui, quod uiū omniū suae aetatis, ad bene merēdū de quib. uellet maxime idoneū existimaui. Nunc ad pristinā potentiam tuā, illius opes atq; imperiū adiectū esse uideo: ac regis copias quae Cyro infensae erant, tibi praesidio esse.

Hac

ρῳ ἐπεγγελῶν, διαρπάσαι τοῖς ἕλλησιν ἐπέτρεψε, πλὴν ἀνδραπόδων. ἐνῆν δὲ σῖτος πολὺς καὶ πρόβατα καὶ ἄλλα χρήματα. ἐντεῦθεν δ᾽ ἐπορεύθησαν σταθμοὺς ἐρήμους τέσσαρας, παρασάγγας εἴκοσι, τὸν τίγρητα ποταμὸν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες. ἐν δὲ τῷ πρώτῳ σταθμῷ πέραν τοῦ ποταμοῦ, πόλις ᾤκεῖτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων, ὄνομα καιναί. ἐξ ἧς οἱ βάρβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίαις διφθερῶν ἄρτους, τυρόν, οἶνον. μετὰ ταῦτα ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν ζαβάταν ποταμόν, τὸ εὖρος τεττάρων πλέθρων. καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς. ἐν δὲ ταύταις ὑποψίαι μὲν ἦσαν. φανερὰ δ᾽ οὐδεμία ἐφαίνετο ἐπιβουλή. ἔδοξεν οὖν τῷ κλεάρχῳ, συγγενέσθαι τισσαφέρνει, καὶ εἴ πως δύναιτο, παῦσαι τὰς ὑποψίας, πρὶν ἐξ αὐτῶν πόλεμον γενέσθαι. καὶ ἔπεμψέ τινα ἐροῦντα, ὅτι συγγενέσθαι αὐτῷ χρῄζει. ὁ δὲ ἑτοίμως ἐκέλευσεν ἥκειν. ἐπειδὴ δὲ συνῆλθον, λέγει ὁ κλέαρχος τάδε· ἐγώ, ὦ τισσαφέρνη, οἶδα μὲν ἡμῖν ὅρκους γεγενημένους, καὶ δεξιὰς δεδομένας, μὴ ἀδικήσειν ἀλλήλους, φυλαττόμενον δέ σε ὁρῶ ὡς πολεμίους ἡμᾶς. καὶ ἡμεῖς ὁρῶντες ταῦτα, ἀντιφυλαττόμεθα. ἐπεὶ δὲ σκοπῶν οὐδὲν δύναμαι, οὔτε αἰσθέσθαι πειρώμενον ἡμᾶς κακοποιεῖν. ἐγώ τε σαφῶς οἶδα, ὅτι ἡμεῖς γε οὐδ᾽ ἐπινοοῦμεν οὐδὲν τοιοῦτον, ἔδοξέ μοι εἰς λόγους σοι ἐλθεῖν, ὅπως εἰ δυναίμεθα, ἐξέλοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν. καὶ γὰρ οἶδα ἤδη, ἀνθρώπους τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακά, τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. τὰς οὖν τοιαύτας ἀγνωμοσύνας νομίζων, συνουσίαις μάλιστα ἂν παύεσθαι, ἥκω, καὶ διδάσκειν σε βούλομαι, ὡς σὺ ἡμῖν οὐκ ὀρθῶς ἀπιστεῖς. πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μέγιστον, οἱ θεῶν ὅρκοι ἡμᾶς κωλύουσι πολεμίους εἶναι ἀλλήλοις. ὅστις δὲ τούτων σύνοιδεν αὑτῷ παρημεληκώς, τοῦτον ἐγὼ οὔποτ᾽ ἂν εὐδαιμονίσαιμι. τὸν γὰρ θεῶν πόλεμον οὐκ οἶδα, οὔτ᾽ ἀπὸ ποίου ἂν τάχους φεύγων τις ἀποφύγοι, οὔτ᾽ εἰς ποῖον ἂν σκότος ἀποδραίη, οὔθ᾽ ὅπως ἂν εἰς ἐχυρὸν χωρίον ἀποσταίη. πάντῃ γὰρ πάντα τοῖς θεοῖς ὕποχα, καὶ πανταχῇ πάντων, ἴσον οἱ θεοὶ κρατοῦσι. περὶ μὲν δὴ τῶν θεῶν τε καὶ τῶν ὅρκων οὕτω γιγνώσκω, παρ᾽ οὓς ἡμεῖς τὴν φιλίαν συνθέμενοι κατεθέμεθα. τῶν δὲ ἀνθρωπίνων σε ἔγωγε ἐν τῷ παρόντι νομίζω μέγιστον ἡμῖν εἶναι ἀγαθόν. σὺν μὲν γὰρ σοὶ πᾶσα ἡμῖν ὁδὸς εὔπορος· πᾶς δὲ ποταμὸς διαβατός. τῶν δ᾽ ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορία. ἄνευ δὲ σοῦ, πᾶσα μὲν ἡ ὁδὸς διὰ σκότους (οὐδὲν γὰρ αὐτῆς ἐπιστάμεθα) πᾶς δὲ ποταμὸς δύσπορος· πᾶς δ᾽ ὄχλος φοβερός· φοβερώτατον δ᾽ ἐρημία. μεστὴ γὰρ πολλῆς ἀπορίας ἐστίν. εἰ δὲ καὶ μανέντες σε κατακτάναιμεν, ἄλλο τι ἂν ἢ τὸν εὐεργέτην κατακτείναντες, πρὸς βασιλέα τὸν μέγιστον ἔφεδρον ἀγωνιζοίμεθα; ὅσων δὴ δὲ καὶ οἵων ἐλπίδων ἐμαυτὸν ἂν στερήσαιμι, εἰ σέ τι κακὸν ἐπιχειρήσαιμι ποιεῖν, ταῦτα λέξω. ἐγὼ γὰρ κῦρον ἐπεθύμησά μοι φίλον γενέσθαι, νομίζων τῶν τότε ἱκανώτατον εἶναι, εὖ ποιεῖν ὃν ἂν βούλοιτο. σὲ δὲ νῦν ὁρῶ τήν τε κύρου δύναμιν καὶ χώραν ἔχοντα, καὶ τὴν σεαυτοῦ ἀρχὴν σῴζοντα, τὴν δὲ βασιλέως δύναμιν ᾗ κῦρος πολεμίᾳ ἐχρῆτο, σοὶ ταύτην σύμμαχον οὖσαν.

τούτων

τούτων δὲ τοιούτων ὄντων, τίς οὕτω μαίνεται, ὅστις οὐ σοὶ βούλεται φίλος εἶναι; ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γὰρ καὶ ταῦτα, ἐξ ὧν ἔχω ἐλπίδας, καὶ σὲ βουλήσεσθαι φίλον ἡμῖν εἶναι. οἶδα μὲν γὰρ ὑμῖν Μυσοὺς λυπηροὺς ὄντας, οὓς ἐλπίζω ἂν σὺν τῇ παρούσῃ δυνάμει, ταπεινοὺς ὑμῖν παρασχεῖν. οἶδα δὲ καὶ Πισίδας. ἀκούω δὲ καὶ ἄλλα ἔθνη πολλὰ τοιαῦτα εἶναι, ἃ οἶμαι ἂν παῦσαι ἐνοχλοῦντα ἀεὶ τῇ ὑμετέρᾳ εὐδαιμονίᾳ. Αἰγυπτίους δὲ οἷς μάλιστα ὑμᾶς νῦν γιγνώσκω τεθυμωμένους, οὐχ ὁρῶ ποίᾳ δυνάμει συμμάχῳ χρησάμενοι, μᾶλλον ἂν κολάσαισθε, τῆς νῦν σὺν ἐμοὶ οὔσης. ἀλλὰ μὴν, ἔν γε τοῖς πέριξ οἰκοῦσι, σὺ εἰ μὲν βούλοιό τῳ φίλος εἶναι, ὡς μέγιστος ἂν εἴης. εἰ δέ τίς σε λυποίη, ὡς δεσπότης ἂν ἀναστρέφοιο ἔχων ἡμᾶς ὑπηρέτας, οἳ οὐκ ἂν τοῦ μισθοῦ ἕνεκα μόνον ὑπηρετοῖμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς χάριτος, ἣν σωθέντες ὑπὸ σοῦ, σοὶ ἂν ἔχοιμεν δικαίως. ἐμοὶ μὲν ταῦτα πάντα ἐνθυμουμένῳ, οὕτω δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι, τὸ σὲ ἡμῖν ἀπιστεῖν, ὥστε καὶ ἥδιστ' ἂν ἀκούσαιμι τοὔνομα, τίς οὕτω δεινὸς λέγειν, ὥστε πεῖσαι λέγων, ὡς ἡμεῖς σοι ἐπιβουλεύομεν. Κλέαρχος μὲν οὖν τοσαῦτα εἶπε. Τισσαφέρνης δὲ ὧδε ἀπημείφθη· ἀλλ' ἥδομαι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἀκούων σου φρονίμους λόγους. ταῦτα γὰρ γιγνώσκων, εἴ τι ἐμοὶ κακὸν βουλεύοις, ἅμα ἄν μοι δοκεῖς καὶ σεαυτῷ κακόνους εἶναι. ὡς δ' ἂν μάθῃς, ὅτι οὐδ' ἂν ὑμεῖς δικαίως, οὔτε βασιλεῖ οὔτ' ἐμοὶ ἀπιστοίητε, ἀντάκουσον. εἰ γὰρ ὑμᾶς ἐβουλόμεθα ἀπολέσαι, πότερά σοι δοκοῦμεν, ἱππέων πλήθους ἀπορεῖν, ἢ πεζῶν, ἢ ὁπλίσεως, ἐν ᾗ ὑμᾶς μὲν βλάπτειν, ἱκανοὶ ἂν εἶμεν, ἀντιπάσχειν δὲ οὐδεὶς κίνδυνος; ἀλλὰ χωρίων ἐπιτηδείων ὑμῖν ἐπιτίθεσθαι, ἀπορεῖν ἄν σοι δοκοῦμεν; οὐ τοσαῦτα μὲν πεδία ὑμῖν φίλια ὄντα, σὺν πολλῷ πόνῳ διαπορεύεσθε. τοσαῦτα δὲ ὄρη ὑμῖν ὁρᾶτε ὄντα πορευτέα, ἃ ἡμῖν ἔξεστι προκαταλαβοῦσιν ἄπορα ὑμῖν παρέχειν; τοσοῦτοι δ' εἰσὶ ποταμοὶ, ἐξ ὧν ἔξεστιν ἡμῖν ταμιεύεσθαι, ὁπόσοις ἂν ὑμῶν βουλοίμεθα μάχεσθαι. εἰσὶ δ' αὐτῶν οὓς οὐδ' ἂν παντάπασι διαβαίητε, εἰ μὴ ἡμεῖς ὑμᾶς διαπορεύοιμεν. εἰ δ' ἐν πᾶσι τούτοις ἡττῴμεθα, ἀλλὰ τό γε πῦρ τοῦ καρποῦ κρεῖττόν ἐστιν, ὃν ἡμεῖς δυναίμεθ' ἂν κατακαύσαντες, λιμὸν ὑμῖν ἀντιτάξαι, ᾧ ὑμεῖς οὐδ' εἰ πάνυ ἀγαθοὶ εἴητε, μάχεσθαι ἂν δύναισθε. πῶς ἂν οὖν ἔχοντες τοσούτους πόρους πρὸς τὸ ὑμῖν πολεμεῖν, καὶ τούτων μηδένα ἡμῖν ἐπικίνδυνον, ἔπειτα ἐκ τούτων πάντων τοῦτον ἂν τὸν τρόπον ἐξελοίμεθα, ὃς μόνος μὲν πρὸς θεῶν ἀσεβὴς, μόνος δὲ πρὸς ἀνθρώπων αἰσχρός; παντάπασι δὲ ἀπόρων ἐστὶν ἀμηχανούντων καὶ ἀνάγκῃ ἐχομένων, καὶ τούτων πονηρῶν, οἵτινες ἐθέλουσι δι' ἐπιορκίας τε πρὸς θεοὺς, καὶ ἀπιστίας πρὸς ἀνθρώπους πράττειν τι. οὐχ οὕτως ἡμεῖς, ὦ Κλέαρχε, οὔτε ἠλίθιοι, οὔτε ἀλόγιστοί ἐσμεν. ἀλλὰ τί δῆ ὑμᾶς ἐξὸν ἀπολέσαι, οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἤλθομεν; εὖ ἴσθι, ὅτι ὁ ἐμὸς ἔρως τούτου αἴτιος, τοῖς Ἕλλησιν ἐμὲ πιστὸν γενέσθαι. καὶ ᾧ Κῦρος ἀνέβη ξενικῷ διὰ μισθοδοσίας πιστεύων, τούτῳ ἐμὲ καταβῆναι δι' εὐεργεσίας ἰσχυρόν. ὅσα δὲ μοι ὑμεῖς χρήσιμοί ἐστε, τὰ μὲν καὶ σὺ εἶπας. τὸ δὲ μέγιστον ἐγὼ οἶδα. τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν, βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν· τὴν δ' ἐπὶ τῇ καρδίᾳ ἴσως ἂν ὑμῶν παρόντων, καὶ ἕτερος εὐπετῶς ἔχοι. ταῦτα εἰπὼν, ἔδοξε τῷ Κλεάρχῳ ἀληθῆ λέγειν. καὶ εἶπεν·

οὐκοῦν

Hæc cum ita sint, quis tantopere insaniat, quin te sibi amicum expetat? Verùm & qua adducar spe, te mihi amicum fore, aperire non dubitabo. Satis constat Mysos infestos nobis esse, quos hisce quæ me sequuntur copijs, nihil diffido uestræ potestati posse subijci. Quin & Pisidas, & alias gentes, quæ (ut audio) uestræ felicitati negocium facessunt, facile à uobis existimo, suppetias nobis ferentibus, coerceri posse. Quid? Aegyptios quibus nunc maxime uos iratos scio, quibusnam alijs auxilijs freti facilius ulciscemini? Præterea quod & finitimis benemerentibus prodesse, & in eos qui te lacessierint, pro iure tuo, nobis adiuuantibus, tanto facilius animaduertere poteris. Ac nos quidem non hercule magis stipendij causa tuis temporibus inseruiemus, quàm quod pro tuis in nos meritis, gratiam tibi (ut æquum est) libentissime referemus. Mihi profectò hæc attentius consideranti, permirum uideri solet, te nobis fidem non habere: atque illum mediusfidius, quisnam sit libenter uelim cognoscere, qui tantum in dicendo ualere possit, ut cuiquam persuadeat nos tibi insidias comparare. Hæc Clearchus. Ad quæ sic respondit Tissaphernes: Enimuero Clearche plurimum delectatus sum prudenti oratione tua, ac facile adducor te, si quid in me moliaris, tibi ipsi male consulturum. Sed quo ipse etiam intelligas, non iure uos, aut à rege aut à me posse deficere, me uicissim audi. Si uos perdere uoluissemus, defuisset ne, obsecro te, nobis aut equitum multitudo, aut leuis grauisue armaturæ peditum copia, quibus uos minimo negocio, ac sine ullo nostro periculo affligeremus? At enim iniquiora fortasse nobis loca esse uideantur, unde uos adoriamur. At qui longum nobis iter cum per campos nobis pacatos, tum per difficilimos montes faciendum est: quos cum arbitratu nostro occupare possumus, an non facile uos intercludamus? Quot uero flumina sunt, ad quæ uestram traiectionem obseruantes, cum qua nobis expediat copiarum uestrarum parte, pugnare possumus? Adde quod sunt ex illis non pauca, quæ nisi uobis duces simus, trajcere nullo pacto possitis. Sed fac his rebus omnibus inferiores simus, ignis certè, frumento ac pabulo superior est, quo cum omnia exusserimus, famem uobis, quasi in acie opponemus, cui uos ne si longe quidem omnibus fortitudine præstetis, repugnare possitis. Est uero consentaneum, cum tam multis nos modis, ac sine periculo nostro oppugnare atque euertere possimus, unum illum deligere maluisse, qui & deorum maiestatem læderet, & apud homines summæ turpitudinis infamia carere non posset? Est omnino non improborum modo, sed eorum etiam qui & aduersis rebus premantur, & maximis difficultatibus, ac necessitate summa circumuenti sint, id committere, in quo & iusiurandum deorum immortalium, & hominum fidem uiolent. Non adeo uecordes aut stulti sumus, Clearche: quid enim opus est, cum tam multis nos modis opprimere possimus? Nō propterea huc uenimus. Vnum, mihi credito, bene merendi studium me ad hanc cum Græcis societatem adduxit: abunde uero præclarum mihi fore putaui, si quo exercitu mercede sibi conciliato, Cyrus in superiorē Asiam ascendisset, cū eodē ego meo beneficio fretus, in inferiorem descenderem. Cui uero mihi usui esse possitis, & ipse paulo ante exposuisti: & ego, quod caput est, per me noui, uni scilicet regi rectā tiaram capite gestare licere, alijs corde fortasse facile liciturum, uobis in officio permanentibus. Hæc ille. Quæ cum Clearchus approbasset,

Nonne

Nónne igitur, inquit, qui inter nos tam firma iunctos amicitia, dissidiū quærunt, dignissimi sunt qui grauissima quæque pœna afficiantur? Tum Tissaphernes: Si uestri, inquit, duces ac centuriones cuncti in conspectum uenerint, indicabo tibi eos qui ad me detulerunt, te mihi copijsq; meis insidias facere. Ego plane, respondit Clearchus, omnes ad te adducam, & simul tibi aperiam qui de te minus commode apud me loquuti sunt. Ab his sermonibus Tissaphernes Clearchum amplexus, manere tūc eum apud se iubet, ac cœnæ etiam adhibuit. Postero uerò die cum in castra Clearchus redisset, facile erat cognoscere, omnia eum sibi de Tissaphernis amicitia polliceri. Hic ubi suum cum Tissapherne colloquiū exposuit, opus esse ait, uenire ad Tissaphernem quos ille iusserit: quiq; conuicti fuerint, quod Græcos insimularint, eos proditionis ac maleuoli in Græcos animi pœnas dare. Suspicabatur is quidē eius insimulationis autorem fuisse Menonem: meminerat enim illum unà cum Ariæo ad Tissaphernem se contulisse: meminerat ab illo in se tumultum olim concitatum. Iam uerò sciebat sibi ab illo insidias cōparari: cupiebat enim ille à Clearchi studijs exercitu uniuerso abducto, ad Tissaphernis se amicitiam conferre. Sed & Clearchus summa ope milites in officio retinere nitebatur, ac propterea omnes qui sibi aduersarentur, de medio tollere cupiebat. Sed tunc non defuerunt ex militibus qui dicerent, nihil opus esse centuriones & duces omnes ab exercitu discedere, neq; esse omnino fidē Tissapherni habendā. At Clearchus pertinacissime contendit, quousq; obtinuit ut duces V. centuriones XX. se ad Tissaphernē redeuntē sequerentur. quos milites circiter CC. non secus ac si in forū iretur, consequuti sunt. Vbi uerò ad Tissaphernis prætorium uentum est, duces ipsi intromissi sunt, Proxenus Bœotius, Menon Thessalus, Hagias Arcas, Clearchus Lacon, & Socrates Achæus: centuriones ad fores remanserunt. Neq; ita multò post ad idem signum, & qui intus erant, comprehensi sunt, & qui foris, ad unum cæsi. Tum barbari equites per campos discurrentes, in quemcunq; de Græcis incidissent, sine discrimine, seruus'ne, an liber esset, passim omnes trucidabant. Græci ex castris eorum discursationem prospicientes, quid rei esset mirabantur, prorsus quid ageretur, incerti, antequam Nicarchus Arcas accepto in uentre uulnere, ex quo intestina manibus sustinebat, fuga se in castra recipiens, rem omnem aperuit. Ibi Græci inopinata re perculsi, statim ad arma concurrerunt: neq; cuiquam dubiū erat, quin illi eodem impetu ad castra uenturi essent. Non uenerunt tamen uniuersi, sed Ariæus tantum, Artabazus et Mithridates, quibus maximam Cyrus fidem habuerat. Græcorū uero interpres se uidere inter eos Tissaphernis fratrē, quē probe cognosceret, affirmauit. Sequuti sunt hos ex Persis loricati plus minus CCC. Vbi propius accessere, procedere iusserunt ex ducibus aut centurionibus aliquem, ut ei quæ à rege mandata haberent, exponerent. Processerunt igitur è Græcis, qui in præsidijs erant, duces quidem, Cleanor Orchomenius, & Sophænetus Stymphalius, & cum his Xenophon Atheniensis, ut aliquid de Proxeno sciscitaretur. Nam Chirisophus tunc forte aberat: erat enim in uicū quendā frumentandi causa cum cohorte sua profectus. Hi posteaquā eo loco constiterunt, unde quæ illi dicerent exaudire possent, his eos uerbis Ariæus alloquutus est: Clearchus, Græci, cū se manifesto periurio obligaret, scelus morte luit: Proxe-

ἀκούω, ἔφη, οἱ ἐν τοσούτων ἡμῖν εἰς φιλίαν ὑπαρχόντων, παρόντι διαβάλλοντες πολεμίους ποιῆσαι ἡμᾶς, ἄξιοί εἰσι τὰ ἔσχατα παθεῖν; καὶ ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Τισσαφέρνης, ἂν βούλησθέ μοι, οἵ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ ὑμῶν εἰς ἐμφανὲς ἐλθεῖν, λέξω τοὺς πρὸς ἐμὲ λέγοντας, ὡς σὺ ἐπιβουλεύεις ἐμοί τε καὶ τῇ σὺν ἐμοὶ στρατιᾷ. ἐγὼ δ', ἔφη ὁ Κλέαρχος, ἄξω πάντας. καὶ σοὶ αὖ ἐγὼ δηλώσω, ὅθεν ἐγὼ περὶ σοῦ ἀκούω. ἐκ τούτων δὴ τῶν λόγων ὁ Τισσαφέρνης φιλοφρονούμενος, τότε μὲν μένειν τε αὐτὸν ἐκέλευσε, καὶ σύνδειπνον ἐποιήσατο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ Κλέαρχος ἐλθὼν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, δῆλός τε ἦν πάνυ φιλικῶς οἰόμενος διακεῖσθαι τῷ Τισσαφέρνει, καὶ ἔλεγεν ἃ ἐκεῖνος ἀπήγγελλεν. ἔφη τε χρῆναι ἰέναι παρὰ Τισσαφέρνην οὓς ἐκέλευσε, καὶ οἳ ἂν ἐξελεγχθῶσι διαβάλλοντες τῶν Ἑλλήνων, ὡς προδότας αὐτοὺς καὶ κακόνους τοῖς Ἕλλησιν ὄντας, τιμωρηθῆναι. ὑπώπτευε δὲ εἶναι τὸν διαβάλλοντα Μένωνα, εἰδὼς αὐτὸν καὶ συγγεγενημένον Τισσαφέρνει μετὰ Ἀριαίου καὶ στασιάζοντα αὐτῷ, καὶ ἐπιβουλεύοντα αὐτῷ, ὅπως τὸ στράτευμα ἅπαν πρὸς ἑαυτὸν λαβὼν, φίλος ᾖ Τισσαφέρνει. ἐβούλετο δὲ καὶ ὁ Κλέαρχος ἅπαν τὸ στράτευμα πρὸς ἑαυτὸν ἔχειν τὴν γνώμην, καὶ τοὺς παραλυποῦντας ἐκποδὼν εἶναι. τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀντέλεγόν τινες αὐτῷ, μὴ ἰέναι πάντας τοὺς λοχαγοὺς καὶ στρατηγοὺς, μὴ δὲ πιστεύειν Τισσαφέρνει. ὁ δὲ Κλέαρχος ἰσχυρῶς κατέτεινεν, ἕως διεπράξατο, πέντε μὲν στρατηγοὺς ἰέναι, εἴκοσι δὲ λοχαγούς. συνηκολούθησαν δὲ ὡς εἰς ἀγορὰν καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ὡς διακόσιοι. ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ ταῖς θύραις Τισσαφέρνους, οἱ μὲν στρατηγοὶ παρεκλήθησαν εἴσω, Πρόξενος Βοιώτιος, Μένων Θετταλός, Ἀγίας Ἀρκάς, Κλέαρχος Λάκων, Σωκράτης Ἀχαιός. οἱ δὲ λοχαγοὶ ἐπὶ θύραις ἔμενον. οὐ πολλῷ δ' ὕστερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου οἵ τ' ἔνδον συνελαμβάνοντο, καὶ οἱ ἔξω κατεκόπησαν. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν βαρβάρων τινὲς ἱππέων διὰ τοῦ πεδίου ἐλαύνοντες, ᾧτινι ἐντυγχάνοιεν Ἕλληνι, ἢ δούλῳ ἢ ἐλευθέρῳ, πάντας ἔκτεινον. οἱ δὲ Ἕλληνες τήν τε ἱππασίαν αὐτῶν ἐθαύμαζον ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὁρῶντες, καὶ ὅτι ἐποίουν ἀμφεγνόουν, πρὶν Νίκαρχος Ἀρκὰς ἧκε φεύγων τετρωμένος εἰς τὴν γαστέρα, καὶ τὰ ἔντερα ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων, καὶ εἶπε πάντα τὰ γεγενημένα. ἐκ τούτου δὴ οἱ Ἕλληνες ἔθεον ἐπὶ τὰ ὅπλα πάντες ἐκπεπληγμένοι, καὶ νομίζοντες αὐτίκα ἥξειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. οἱ δὲ πάντες μὲν οὐκ ἦλθον, Ἀριαῖος δὲ καὶ Ἀρτάβαζος καὶ Μιθριδάτης, οἳ ἦσαν Κύρῳ πιστότατοι. ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἑρμηνεὺς ἔφη καὶ τὸν Τισσαφέρνους ἀδελφὸν σὺν αὐτοῖς ὁρᾶν καὶ γιγνώσκειν. συνηκολούθουν δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ Περσῶν τεθωρακισμένοι εἰς τριακοσίους. οὗτοι ἐπεὶ ἐγγὺς ἦσαν, ἐκέλευον εἴ τις εἴη τῶν Ἑλλήνων ἢ στρατηγὸς ἢ λοχαγὸς, ἵνα ἀπαγγείλωσι τὰ παρὰ βασιλέως. μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον τῶν Ἑλλήνων φυλαττόμενοι στρατηγοὶ μὲν, Κλεάνωρ Ὀρχομένιος καὶ Σοφαίνετος Στυμφάλιος, σὺν αὐτοῖς δὲ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὅπως μάθοι τὰ περὶ Προξένου. Χειρίσοφος δὲ ἐτύγχανεν ἀπὼν ἐν κώμῃ τινὶ σὺν ἄλλοις ἐπισιτιζόμενος. ἐπεὶ δὲ ἔστησαν εἰς ἐπήκοον, λέγει Ἀριαῖος τάδε· Κλέαρχος μὲν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ἐπεὶ ἐπιορκῶν τε ἐφάνη καὶ τὰς σπονδὰς λύων, ἔχει τὴν δίκην καὶ τέθνηκε. πρόξε-

πρόξενος δὲ καὶ μένων ὅτι κατήγγειλαν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν, ἐν μεγάλῃ τιμῇ εἰσιν. ὑμᾶς δὲ βασιλεὺς τὰ ὅπλα ἀπαιτεῖ. ἑαυτοῦ γὰρ εἶναι φησὶν, ἐπείπερ κύρου ἦσαν τοῦ ἐκείνου δούλου. πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο οἱ ἕλληνες. ἔλεγε δὲ κλεάνωρ ὀρχομένιος· ὦ κάκιστε ἀνθρώπων ἀριαῖε, καὶ ἄλλοι ὅσοι ἦτε κύρου φίλοι, οὐκ αἰσχύνεσθε οὔτε θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους, οἵτινες ὀμόσαντες ἡμῖν τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθροὺς νομιεῖν, προδόντες ἡμᾶς σὺν τισαφέρνει τῷ ἀθεωτάτῳ τε καὶ πανουργοτάτῳ, τούς τε ἄνδρας αὐτοὺς οἷς ὠμνύετε ὡς ἀπολωλέκατε, καὶ τοὺς ἄλλους ἡμᾶς προδεδωκότες, σὺν τοῖς πολεμίοις ἔρχεσθε ἐφ' ἡμᾶς; ὁ δὲ ἀριαῖος εἶπε· κλέαρχος γὰρ πρόσθεν ἐπιβουλεύων φανερὸς ἐγένετο τισαφέρνει τε καὶ ὀρόντᾳ, καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς σὺν τούτοις. ἐπὶ τούτοις δὲ ξενοφῶν τάδε εἶπε· κλέαρχος μὲν τοίνυν, εἰ παρὰ τοὺς ὅρκους ἔλυε τὰς σπονδὰς, τὴν δίκην ἔχει. δίκαιον γὰρ ἀπόλλυσθαι τοὺς ἐπιορκοῦντας. πρόξενος δὲ καὶ μένων, ἐπείπερ εἰσὶν ὑμέτεροι μὲν εὐεργέται, ἡμέτεροι δὲ στρατηγοί, πέμψατε αὐτοὺς δεῦρο. δῆλον γὰρ ὅτι φίλοι γε ὄντες, ἀμφοτέροις πειράσονται καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν. πρὸς ταῦτα οἱ βάρβαροι πολὺν χρόνον διαλεχθέντες ἀλλήλοις, ἀπῆλθον οὐδὲν ἀποκρινάμενοι. οἱ μὲν δὴ στρατηγοὶ οὕτω ληφθέντες, ἀνήχθησαν ὡς βασιλέα, καὶ ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς, ἐτελεύτησαν. εἷς μὲν αὐτῶν κλέαρχος ὁμολογουμένως ἐκ πάντων τῶν ἐμπείρως αὐτοῦ ἐχόντων δόξας γενέσθαι, ἀνὴρ καὶ πολεμικὸς καὶ φιλοπόλεμος ἐσχάτως. καὶ γὰρ δὴ ἕως μὲν πόλεμος ἦν τοῖς λακεδαιμονίοις πρὸς τοὺς ἀθηναίους, παρέμενεν. ἐπεὶ δὲ εἰρήνη ἐγένετο, πείσας τὴν αὑτοῦ πόλιν ὡς οἱ θρᾷκες ἀδικοῦσι τοὺς ἕλληνας, καὶ διαπραξάμενος ὡς ἐδύνατο παρὰ τῶν ἐφόρων, ἐξέπλει ὡς πολεμήσων τοῖς ὑπὲρ χερρονήσου καὶ περίνθου θρᾳξίν. ἐπεὶ δὲ μεταγνόντες πως οἱ ἔφοροι, ἤδη ἔξω ὄντος, ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐπειρῶντο ἐξ ἰσθμοῦ, ἐνταῦθα οὐκέτι πείθεται, ἀλλ' ᾤχετο πλέων εἰς ἑλλήσποντον. ἐκ τούτου καὶ ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν ἐν τῇ σπάρτῃ τελῶν, ὡς ἀπειθῶν. ἤδη δὲ φυγὰς ὢν, ἔρχεται πρὸς κῦρον. καὶ ὁποίοις μὲν λόγοις ἔπεισε κῦρον, ἄλλῃ γέγραπται. δίδωσι δὲ αὐτῷ κῦρος μυρίους δαρεικούς. ὁ δὲ λαβὼν, οὐκ ἐπὶ ῥᾳθυμίαν ἐτράπετο, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων συλλέξας στράτευμα, ἐπολέμει τοῖς θρᾳξί, καὶ μάχῃ τε ἐνίκησε, καὶ ἀπὸ τούτου ἔφερε καὶ ἦγε τούτους, καὶ πολεμῶν διεγένετο, μέχρις οὗ κῦρος ἐδεήθη τοῦ στρατεύματος. τότε δὲ ἀπῆλθεν, ὡς σὺν ἐκείνῳ αὖ πολεμήσων. ταῦτα οὖν φιλοπολέμου δοκεῖ ἀνδρὸς ἔργα εἶναι, ὅστις ἐξὸν μὲν εἰρήνην ἄγειν, ἄνευ αἰσχύνης καὶ βλάβης αἱρεῖται πολεμεῖν· ἐξὸν δὲ ῥᾳθυμεῖν, βούλεται πονεῖν ὥστε πολεμεῖν· ἐξὸν δὲ χρήματα ἔχειν ἀκινδύνως, αἱρεῖται πολεμῶν μείονα ταῦτα ποιεῖν. ἐκεῖνος δὲ ὥσπερ εἰς παιδικὰ, ἢ εἰς ἄλλην τινὰ ἡδονὴν, ἤθελε δαπανᾶν εἰς πόλεμον. οὕτω μὲν φιλοπόλεμος ἦν. πολεμικὸς δὲ ταύτῃ ἐδόκει εἶναι, ὅτι φιλοκίνδυνός τε ἦν, καὶ ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἄγων ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς φρόνιμος, ὡς οἱ παρόντες πανταχοῦ πάντες ὡμολόγουν. καὶ ἀρχικὸς δὲ ἐλέγετο εἶναι, ὡς δυνατὸν ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου, οἷον καὶ ἐκεῖνος εἶχε.

ἱκανὸς

Proxeno & Menoni, quod rem detulerint, gratia & honos maximus habetur. A uobis rex arma sibi dedi postulat, quod sua sint, quæ ante Cyri serui sui fuerint. Ad hæc pro Græcis omnibus Cleanor Orchomenius ita respōdit: O hominum sceleratissime Ariæe, & item alij qui Cyri olim amicitiam sequuti estis, an non pudet uos & hominū, & deorum? Siccine cum iureiurando uos obstrinxeritis, eosdem uobis qui nobis essent, & amicos, & hostes futuros, iam cū Tissapherne, uno omniū maxime impio ac nefario homine, nos prodidistis? eosq; homines, qui propter iusiurandi ac fœderis religionē, uobis sacrosancti esse debuerant, sustulistis? iam uero & nos eadē proditione circumuētos, cum hostibus oppressum uenitis? Tum Ariæus: Atqui Clearchus, inquit, prior manifestis insidijs Tissaphernem & Orontem, nosq; qui cum ipsis eramus, opprimere conatus est. Hic Xenophon: Si Clearchus, inquit, præter fœdus aliquid molitus est, iā pœnas dedit: NIHIL enim æquius quam periuros merita affici pœna. At Proxenum & Menonē, si quidē hi de nobis benemeriti sunt, & ijdem nobis præsunt, ad nos huc quamprimū remittite: hi enim proculdubio cum utrisq; amici sint, uestris æquè ac nostris rebus optime consulent. Ad hæc barbari, cum diu inter se capita cōtulissent, postremo nullo dato responso, abierūt. Duces quidē ipsi, uti ante dictū est, comprehensi, regis iussu ad quē deducti sunt, securi percussi diē extremum clauserunt. Ex ijs Clearchus, uir consensu omnium eorum qui illum familiarius nossent, ad militaria munia natus, ac idem belligerendi, suprà quàm dici possit, cupidus. Is enim quandiu bellū Lacedæmonijs cum Atheniensibus fuit, operam patriæ nauauit: pace facta, ciuibus suis persuasit bellū contra Thracas, eo nomine quod illi Græcis infesti essent, suscipiendum: cumq; ut bellum id sibi decerneretur, ab Ephoris impetrasset, classe Thracibus ijs, qui supra Chersonesum & Perinthum habitant, bellū intulit. Postea uero quàm Ephori mutata sentētia, iam profectum ab Isthmo reuocare conati sunt, ille quidē non paruit, sed ad Hellespontū nauibus contendit: eam ob rem à magistratibus Spartanis, quòd parêre noluisset, capitis arcessitus est. Ac tunc exul ad Cyrū profectus, quibus cū rationibus sibi conciliasset, alio loco scripsimus: à quo Daricis uicies mille acceptis, nequaquam se ocio aut desidiæ dedit, sed comparato ea pecunia exercitu, Thraces bello cœpit urgere: quos cum prælio uicisset, latissime agros eorum populatus est: ac in eo sanè bello uersatus, usque quo Cyrus cum delectū haberet, eum ad se euocauit, tunc illi belli socius futurus in Asiam traiecit. Atq; hæc propensi ad bellum animi documenta fuerunt, quod cum honestæ ac securæ paci consulere posset, bellum optaret: cum uerò ocium amplecti liceret, bellandi causa labores suscipere mallet. Cum deniq; magnam pecuniam posset impune possidere, præstabilius duceret eam bellicis impensis comminuere. Itaque ut in amores alij, ac alia uoluptatum genera, sic in bellicos apparatus hic libētissime pecuniam erogabat. Hæc, inquam, omnium facile eius in re bellica studium declararunt. Quod autem bellicarum laudum unus maximè compos esset, ex eo intelligi poterat, quod pericula omnia intrepide adibat, modo interdiu, modo noctē in hostem mouens. Idem in grauibus ac difficilibus rebus, prudentiæ muneribus fungebatur, atq; id ubiuis locorum omnes confessi sunt. Ad hæc imperandi artes egregie tenere uidebatur, pro suo tamen ingenio ac moribus.

Vt enim diligentius nemo operam dabat, ut cõmeatus ac reliqua commoda militibus suppeterent: sic metuẽdum se potius, quàm diligendum præbebat: quippe qui & uultu acerbitatem quandam præ se ferret, et uoce esset asperiore, ac in puniẽdo ea uteretur seueritate, ut ab ira nonnunquam, cuius cum rei aliquãdo pœnitebat, se uinci sineret. Neq; tamen non certam rationem sequebatur, CVM dissoluto exercitu nequius nihil esse putaret. Quin dicere solitum aiunt, IMPERATOREM hoste ipso formidolosiorem militi esse oportere: neq; enim aliter aut uigilias obiturum, aut amicis temperanter usurum, aut absq; tergiuersatione in hostem iturum. Quare periculosis in rebus cum libentißime omnes auscultabant, unum sibi illum imperatorem exoptabant, ac eius oris tristitiam, hilaritatem, in imperando acerbitatem, robur in hostes interpretabantur, sibiq; eam salutarem potius quàm molestã ducebant. At ubi pericula euaserant, poterantq; impune ad alios duces transire, multi eum deserebant: quippe qui morum suauitatem, quæ longißime ab eo aberat, sectarentur, duritiam & difficultatem refugerent: non aliter in illum milites affecti erant, quàm pueri in magistros. Quocirca nunquam illum aut studijs, aut beneuolentia deuincti milites sequebantur: eos tantum dictu audientes habebat, qui aut ex ciuitatis delectu ei attributi essent, aut qui cũ eius opera indigerent, ipsa neceßitate adducti, in officio permanerent. Postea uero quàm eius ductu hostẽ uincere cœpere, quotidie utilioribus militibus usus est. Nam & ipsa consuetudo in hostem audaces effecerat, & pœnæ metus urgebat, ut ordinis conseruandi antiquißimam rationem haberent. Talis ille imperator fuit. Alijs autẽ imperantibus unus omnium minimè libenter parère dicebatur. Excesßit è uita annũ agens plus minus quinquagesimum. Proxenus autẽ Bœotius statim à puero cum indole esset optima, rerum gerendarum studio cõflagrauit: ad quam ut se quamoptime cõpararet, Gorgiæ Leontino operam dedit, cuius consuetudine cum tantum se profecisse intelligeret, ut & recte imperare, & primorum amicitias ita colere posset, ut ab ijs beneficijs non uinceretur, Cyro se susceptæ expeditionis sociũ adiũxit, cum ex ea magnũ nomẽ magnasq; opes, & ingentem pecuniam adipisci posse speraret. Quæ tamen ita cupiebat, ut satis omnibus constaret, nihil tanti esse, quod ille per iniuriam sibi partum uellet, cum hæc ita demum expetenda duceret, si cum iustitia & honestate coniuncta essent. Ac ille quidem optimo cuique commodißimè imperabat. Non erat is tamen, qui militem pudore aut metu contineret, quin suos magis uerebatur, quàm ipsi illum. Neq; dubium erat, quin multò magis metueret suorum inuidiam, quàm hi ne sibi ille fidem non haberet. Satis enim imperandi munus & esse, & uideri perfectum putabat, si bene merentes collaudasset, improbis nullas laudes impertiretur. Quibus ille rationibus effecerat, ut probißimus atq; honestißimus quisq; esset in eum animo propensißimo. Qui ad iniuriam essent procliuiores, sæpe illi insidias facerent, cum præsertim sibi leuißimè caueret. Agebat cum de medio sublatus est, annũ ferè XXX. At Menon Thessalus magnam et diuitiarum, & imperij cupiditatem semper præ se tulerat. Is enim imperare cupiebat, ut unde caperet, haberet, & honores lucri causa expetebat. Potentiorum uerò amicitias magni æstimabat, ut si iniuria quenquam affecisset, pœnas dare non cogeretur: & ad ea quæ semel concupisset, se com-

ἱκανὸς μὲν γὰρ ὡς εἴ τις καὶ ἄλλος φροντίζειν ἦν, ὅπως ἔχοι ἡ στρατιὰ αὐτοῦ τὰ ἐπιτήδεια, καὶ παρασκευάζειν ταῦτα. ἱκανὸς δὲ καὶ ἐμποιῆσαι τοῖς παροῦσιν, ὡς πειστέον εἴη Κλεάρχῳ. τοῦτο δὲ ἐποίει ἐκ τοῦ χαλεπὸς εἶναι. καὶ γὰρ ὁρᾶν στυγνὸς ἦν, καὶ τῇ φωνῇ τραχύς. ἐκόλαζέ τε ἀεὶ ἰσχυρῶς, καὶ ὀργῇ ἐνίοτε, ὥστε καὶ αὐτῷ μεταμέλειν ἔσθ᾽ ὅτε. καὶ γνώμῃ δὲ ἐκόλαζεν. ἀκολάστου γὰρ στρατεύματος οὐδὲν ἡγεῖτο ὄφελος εἶναι. ἀλλὰ καὶ λέγειν αὐτὸν ἔφασαν, ὡς δέοι τὸν στρατιώτην φοβεῖσθαι μᾶλλον τὸν ἄρχοντα ἢ τοὺς πολεμίους, εἰ μέλλοι ἢ φυλακὰς φυλάξειν, ἢ φίλων ἀφέξεσθαι, ἢ μὴ ἀπροφασίστως ἰέναι πρὸς τοὺς πολεμίους. ἐν μὲν οὖν τοῖς δεινοῖς ἤθελον αὐτοῦ ἀκούειν σφόδρα, καὶ οὐκ ἄλλον ᾑροῦντο οἱ στρατιῶται. καὶ τὸ στυγνὸν τότε φαιδρὸν αὐτοῦ ἐν τοῖς προσώποις ἔφασαν φαίνεσθαι. καὶ τὸ χαλεπὸν, ἐρρωμένον πρὸς τοὺς πολεμίους ἐδόκει εἶναι, ὥστε σωτήριον καὶ οὐκέτι χαλεπὸν ἐφαίνετο. ὅτε δ᾽ ἔξω τοῦ δεινοῦ γένοιντο, καὶ ἐξείη πρὸς ἄλλους ἀρχομένους ἀπιέναι, πολλοὶ αὐτὸν ἀπέλειπον. τὸ γὰρ ἐπίχαρι οὐκ εἶχεν, ἀλλ᾽ ἀεὶ χαλεπὸς καὶ ὠμὸς ἦν. ὥστε διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ στρατιῶται, ὥσπερ παῖδες πρὸς διδάσκαλον. καὶ γὰρ οὖν φιλίᾳ μὲν καὶ εὐνοίᾳ ἑπομένους οὐδέποτ᾽ εἶχεν. οἵτινες δὲ ἢ ὑπὸ πόλεως τεταγμένοι, ἢ ὑπὸ τοῦ δεῖσθαι, ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ κατεχόμενοι παρείησαν αὐτῷ, σφόδρα πειθομένοις ἐχρῆτο. ἐπεὶ δὲ καὶ ἤρξαντο νικᾶν σὺν αὐτῷ τοὺς πολεμίους, μεγάλα ἤδη ἦν τὰ χρησίμους ποιοῦντα εἶναι τοὺς σὺν αὐτῷ στρατιώτας· τό, τε γὰρ πρὸς τοὺς πολεμίους θαρραλέως ἔχειν παρῆν, καὶ τὸ τὴν παρ᾽ ἐκείνου τιμωρίαν φοβεῖσθαι αὐτοὺς εὐτάκτους εἶναι. τοιοῦτος μὲν δὴ ἄρχων ἦν. ἄρχεσθαι δ᾽ ὑπὸ ἄλλων οὐ μάλα ἐθέλειν ἐλέγετο. ἦν δὲ ὅτε ἐτελεύτα ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη. Πρόξενος δὲ ὁ Βοιώτιος, εὐθὺς μὲν μειράκιον ὤν, ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ, τὰ μεγάλα πράττειν ἱκανός. καὶ διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν, ἔδωκε Γοργίᾳ ἀργύριον τῷ Λεοντίνῳ. ἐπεὶ δὲ συνεγένετο ἐκείνῳ, ἱκανὸς ἤδη νομίσας εἶναι καὶ ἄρχειν, καὶ φίλος ὢν τοῖς πρώτοις μὴ ἡττᾶσθαι εὐεργετῶν, ἦλθεν εἰς ταύτας τὰς σὺν Κύρῳ πράξεις. καὶ ᾤετο κτήσεσθαι ἐκ τούτων ὄνομα μέγα, καὶ δύναμιν μεγάλην, καὶ χρήματα πολλά. τούτων δ᾽ ἐπιθυμῶν σφόδρα, ἔνδηλον αὖ καὶ τοῦτο εἶχεν, ὅτι τούτων οὐδὲν ἂν θέλοι κτᾶσθαι μετὰ ἀδικίας, ἀλλὰ σὺν τῷ δικαίῳ καὶ καλῷ ᾤετο δεῖν τούτων τυγχάνειν· ἄνευ δὲ τούτων, μή. ἄρχειν δὲ καλῶν μὲν καὶ ἀγαθῶν ἱκανὸς ἦν. οὐ μέντοι οὔτ᾽ αἰδῶ τοῖς στρατιώταις ἑαυτοῦ, οὔτε φόβον ἱκανὸς ἐμποιῆσαι· ἀλλὰ καὶ ᾐσχύνετο μᾶλλον τοὺς στρατιώτας, ἢ οἱ ἀρχόμενοι ἐκεῖνον. καὶ φοβούμενος μᾶλλον ἦν φανερὸς τὸ ἀπεχθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις, ἢ οἱ στρατιῶται τὸ ἀπιστεῖν ἐκείνῳ. ᾤετο δὲ ἀρκεῖν πρὸς τὸ ἀρχικὸν εἶναι καὶ δοκεῖν, τὸν μὲν καλῶς ποιοῦντα ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀδικοῦντα μὴ ἐπαινεῖν. τοιγαροῦν αὐτῷ οἱ μὲν καλοὶ κἀγαθοὶ τῶν συνόντων εὔνοι ἦσαν, οἱ δ᾽ ἄδικοι ἐπεβούλευον, ὡς εὐμεταχειρίστῳ ὄντι. ὅτε δὲ ἀπέθνησκεν, ἦν ὡς ἐτῶν τριάκοντα. Μένων δὲ ὁ Θετταλὸς δῆλος ἦν, ἐπιθυμῶν μὲν πλούτου ἰσχυρῶς· ἐπιθυμῶν δὲ ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνοι· ἐπιθυμῶν δὲ τιμᾶσθαι, ἵνα πλείω κερδαίνοι. φίλος τ᾽ ἐβούλετο εἶναι τοῖς μέγιστον δυναμένοις, ἵνα ἀδικῶν, μὴ διδοίη δίκην. ἐπὶ δὲ τὸ κατεργάζεσθαι ὧν ἐπιθυμοίη, συντο-

συντομωτάτην ὁδὸν ᾤετο εἶναι διὰ τοῦ ἐπιορκεῖν τε, καὶ ψεύδεσθαι, καὶ ἐξαπατᾶν. τὸ δὲ ἁπλοῦν τε καὶ ἀληθὲς, ἐνόμιζε τὸ αὐτὸ τῷ ἠλιθίῳ εἶναι. στέργων δὲ φανερὸς μὲν ἦν οὐδένα. ὅτῳ δὲ φαίη φίλος εἶναι, τούτῳ ἔνδηλος ἐγίγνετο ἐπιβουλεύων. καὶ πολεμίου μὲν οὐδενὸς κατεγέλα. τῶν δὲ συνόντων πάντων, ὡς καταγελῶν ἀεὶ διελέγετο. καὶ τοῖς μὲν τῶν πολεμίων κτήμασιν οὐκ ἐπεβούλευε. χαλεπὸν γὰρ ᾤετο εἶναι τὰ τῶν φυλαττομένων λαμβάνειν. τὰ δὲ τῶν φίλων μόνος ᾤετο εἰδέναι ὅτι ῥᾷστον ἀφύλακτα λαμβάνειν. καὶ ὅσους μὲν αἰσθάνοιτο ἐπιόρκους καὶ ἀδίκους, ὡς εὖ ὡπλισμένους ἐφοβεῖτο. τοῖς δ' ὁσίοις καὶ ἀλήθειαν ἀσκοῦσιν, ὡς ἀνάνδροις ἐπειρᾶτο χρῆσθαι. ὥσπερ δέ τις ἀγάλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ δικαιότητι, οὕτω καὶ Μένων ἠγάλλετο τῷ ἐξαπατᾶν δύνασθαι, τῷ πλάσασθαι ψεύδη, τῷ φίλους διαγελᾶν. τὸν δὲ μὴ πανοῦργον, τῶν ἀπαιδεύτων ἐνόμιζεν εἶναι. καὶ παρ' οἷς μὲν ἐπεχείρει πρωτεύειν φιλίᾳ, διαβάλλων τοὺς πρώτους, τοῦτο ᾤετο δεῖν κτήσασθαι. τὸ δὲ πειθομένους τοὺς στρατιώτας παρέχεσθαι, ἐκ τοῦ συναδικεῖν αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο. τιμᾶσθαι δὲ καὶ θεραπεύεσθαι ἠξίου, ἐπιδεικνύμενος ὅτι πλεῖστα δύναιτο καὶ ἐθέλοι ἂν ἀδικεῖν. εὐεργεσίαν δὲ κατέλεγεν, ὁπότε τις αὐτοῦ ἀφίσταιτο, ὅτι χρώμενος αὐτῷ οὐκ ἀπώλεσεν αὐτόν. καὶ τὰ μὲν δὴ ἀφανῆ, ἔξεστι περὶ αὐτοῦ ψεύδεσθαι. ἃ δὲ πάντες ἴσασι, τάδ' ἐστί. παρὰ Ἀριστίππῳ μὲν ἔτι ὡραῖος ὢν, στρατηγεῖν διεπράξατο τῶν ξένων. Ἀριαίῳ δὲ βαρβάρῳ ὄντι, ὅτι μειρακίοις καλοῖς ἥδετο, οἰκειότατος ἔτι ὡραῖος ὢν ἐγένετο. αὐτὸς δὲ παιδικὰ εἶχε Θαρύπαν, ἀγένειος ὢν γενειῶντα. ἀποθνησκόντων δὲ τῶν συστρατηγῶν, ὅτι ἐστράτευσαν ἐπὶ βασιλέα σὺν Κύρῳ, ταὐτὰ πεποιηκὼς οὐκ ἀπέθανε. μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν, τιμωρηθεὶς ὑπὸ βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥσπερ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ, ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς, ὅσπερ τάχιστος θάνατος δοκεῖ εἶναι, ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτὸν ὡς πονηρὸς λέγεται τῆς τελευτῆς τυχεῖν. Ἀγίας δὲ ὁ Ἀρκὰς, καὶ Σωκράτης ὁ Ἀχαιὸς, καὶ τούτω ἀπεθανέτην. τούτων δὲ οὐδεὶς οὔθ' ὡς ἐν πολέμῳ κακῶν κατεγέλα, οὔτ' εἰς φιλίαν αὐτὸν ἐμέμφετο. ἤστην τε ἄμφω ἀμφὶ τετταράκοντα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς.

se compendiaria admodum uia peruenturum putabat, si peierasset, si mentitus esset, si fefellisset. Animi simplicitatem ac lenitatem, quasi lentitudinem quandam & ignauiam esse existimabat. Neminem ex animo diligebat, neq; se cuiquam amicum unquam simulauit, quin insidias ei fecerit. Ex hostibus neminem unquam ludibrio habuit: ac contrà quibus cum consuetudinem habebat, cum ijs de rebus omnibus deridens atq; illudens agebat. Hostium bonis non insidiabatur: quod difficile esse putabat, quæ diligenter seruarentur eripere. Amicorũ res ita appetebat, ut solus nosse uideretur, facilime quæ non custodiãtur, adimi posse. Ad hæc, quos periuros, quos iniuriosos esse intelligeret, eos tantum, quasi bene aduersus se armatos metuebat: bonorum pietate ac fide pro libidine sua abutebatur. Neq; sua quisquã religione, ueri & æqui obseruãtia tantopere delectabatur, quantã Menõ uoluptatem capiebat, dum aut aliquem fraudaret, aut mendacia fingeret, aut amicos deriderct. Homines minimè facinorosos, rudes existimabat & indoctos. Apud quos principẽ in amicitia locum obtinere cõtenderet, nihil suis rationibus magis cõducere putabat, quã si gratiosissimos quosq; criminãdo suspectos reddidisset. Iam milites scelerum societate in officio retinere studebat. atq; ut hi se colerent, ac honore dignũ putarent, facilimè se cõsequi posse arbitrabatur, si ostendisset posse se & uelle quamplurimũ nocere. At ijs quidem qui à se defecerant, tanquã eximiũ beneficiũ exprobrabat, quod illos quandiu apud se fuissent, non perdidisset. Verùm hæc propterea quod obscuriora sunt, ficta uideri possunt: quæ autẽ notissima omnibus, iam dicentur. Ab Aristippo, cum nondũ excessisset ex ephebis, mercenariorũ præfecturam impetrauit. Idem cum Ariæo barbaro homine, quod is formosorũ puerorũ consuetudine magnoperè delectaretur, specie corporis, ac ætatis flore commendatus, familiarissime uixit. Ipse nondum puber, iam puberẽ Tarypan in delicijs habuit. Interemptis uero ijs, quos ante dixi, ducibus, eo nomine quod Cyrum contra regem iuuissent, cum eiusdem criminis esset damnatus, non statim tamen, neq; eodẽ mortis genere sublatus est. Nõ enim ei, ut cæteris, est caput à ceruicibus abscissum (quod supplicij genus honestissimum habetur) sed, quod eius scelere dignũ fuit, regis iussu, multis corporis cruciatib. laceratus, uix anno exacto exanimatus est. Hagias quoq; Arcas, & Socrates Achæus occisi sunt. In his nemo unquã, neq; bellicam uirtutem, neq; amicitiæ fidem requisiuit. Vixerat uterq; annos fermè XL. natus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου οἱ Ἕλληνες ἔπραξαν, μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπεὶ Κῦρος ἐτελεύτησεν ἐγένετο, ἀπιόντων τῶν Ἑλλήνων σὺν Τισσαφέρνει ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. ἐπεὶ δὲ οἵ τε στρατηγοὶ συνειλημμένοι ἦσαν, καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ στρατιωτῶν οἱ συνεπόμενοι ἀπωλώλεσαν, ἐν πολλῇ δὴ ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ἐννοούμενοι ὅτι ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις ἦσαν. κύκλῳ δ' αὐτοῖς πάντη πολλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις πολέμιαι ἦσαν. ἀγορὰν δὲ οὐδεὶς ἔτι παρέξειν ἔμελλεν. ἀπεῖχον δὲ τῆς Ἑλλάδος πλέον ἢ μύρια στάδια. ἡγεμὼν δ' οὐδεὶς τῆς ὁδοῦ ἦν. ποταμοὶ δὲ διεῖργον ἀδιάβατοι ἐν μέσῳ τῆς οἴκαδε ὁδοῦ.

προυδ-

XENOPHONTIS

DE CYRI MINORIS EXPEDITIONE LIBER TERTIUS,

Romulo Amasæo interp.

QVAE gesserint Græci toto eo itinere quod cũ Cyro in ulteriorẽ Asiã fecerũt usq; ad prælium: quæq; post Cyri interitum acta sint, dum Græci cum Tissapherne icto fœdere retrocederent, superioribus libris exposita sunt. Postea uero quàm & duces ipsi oppressi, et q eos sequuti fuerãt cẽturiones ac milites cæsi sunt, magna ex rerũ difficultate Græcis trepidatio incessit, qppe qui se etiamnũ ad regis fores esse, ac circũquaq; hostilib. se nationibus, atq; urbibus incinctos cogitarẽt. Neminem uerò iam fore, qui sibi annonã præberet, cum à Græcia amplius stadiûm decem millia (id erat ferè terdecies centena, & XX. M. pass.) abessẽt: neq; dux uiæ quisquã præstò esset: at flumina in medio plurima, altiora multò quàm ut uado transiri possent.

Videbant

Videbant præterea se ab ijs proditos barbaris, qui Cyro cum expeditionis socij fuerant. Ad hæc, equitem ne unum quidē habebant. ex quo futurū erat, ut neq; uictores fugientes assequi, neq; uicti insequētes effugere possent. Hæc dum animo agitarent, magna cura & mœrore afficiebātur. Ac pauci omnino cum iam aduesperasceret, cibum ceperant, pauci ignē accenderant, neq; multi ea nocte ad suos ordines cum armis conuenerunt: sed eo quē quisq; fortuito occuparat loco, quiescētes, præ mœrore, ac patriæ, parentum, uxorū, liberūm, quos nunquam se amplius uisuros putabant, desiderio, insomnē noctem egerunt. Atq; hic tunc fuit Græcorum militum status. Erat in eo exercitu Xenophon quidā Atheniensis, qui non modo neq; dux, neq; cēturio erat, aut alium ullum ordinem ducebat, sed neq; ulla stipendia faciebat: quippe qui priuata tantum amicitia ductus, pro ueteris hospitij iure, Proxenum sequutus esset, ab eo e patria euocatus, quod scilicet hunc ille Cyro commendandum susceperat, quē se merito pluris quàm ipsam patriā facere dictitabat. Quare Xenophō cum ea de re à Proxeno epistolam accepisset, ubi eam legit, de profectione sua ad Socratem Atheniensem retulit. At is cum uereretur, ne esset illi alicui fraudi apud ciues suos, Cyri amicitiam expetijsse, propterea quod Cyrus Lacedæmonios, bellum cum Atheniensibus gerentes alacriter iuuerat, iubet illum Delphos proficisci, ibiq; de ea profectione Apollinem consulere. At Xenophon ab Apolline quæsiuit, cuinam deo uotis nuncupatis, & sacris peractis, quod haberet iter ex animi sententia conficere, req; inde feliciter gesta, saluus domum redire posset. Tunc deos quibus res diuina facienda esset, deus edidit. Cū uero ad Socratem reuersus Xenophon, oraculum retulisset, ab eo reprehensus est, quod non ante quæsisset, utrū satius esset proficisci, an manere: ea enim de re deum cōsuli oportuisse. non autem itinere iam suscepto, quomodo id optime exequuturū esset. Sed quando, inquit ille, ita ut libuit quæsisti, iā quæ deus iussit fieri oportet. Tum Xenophō sacris, quibus dis oraculo iussus fuerat, ritè patratis, nauē conscendit. ac Sardeis cum appulisset, ibi Proxenum & Cyrum conuenit, iter iam in ulteriorem Asiam capessentes. Cyro quidē est Xenophō à Proxeno commendatus. Cumq; cum manere secum Proxenus cuperet, est etiam à Cyro liberaliter inuitatus, qui se illū promisit quamprimum expeditio ea cōfecta esset, in patriam remissurum. Ea tunc sane copia ille in Pisidas comparari dicebātur. quare ea simulatione inductus Xenophon, castra sequutus est: non ille quidem à Proxeno deceptus, cum nemo ex Græcis omnino, præter unum Clearchum, bellum id contra regem suscipi sensisset. Neq; enim prius res omnibus perspicua fuit, quàm in Ciliciam uentum est: ac tūc quidē milites partim metu, propter uiæ difficultatē, partim uero mutuo pudore impediti, in fide permanserūt. In hoc numero Xenophō fuit. Hoc uero tēpore cum ijsdem & ipse esset, quibus cæteri, difficultatibus circumuentus, uehementer angebatur, neq; somnum capere poterat. Leuissime tamen dormitanti, huiusmodi somniū oblatū est. Paternam domum uisus est uidere cum tonitru de cælo tactam, omni ex parte subito lumine coruscare. qua specie perculsus, cum somno solutus esset, eodem somnio & læta sibi & aduersa significata esse interpretatus est. Nam quod in medijs laboribus ac periculis lumen sibi à Ioue magnum affulsisse uisum esset, ad salutis spem pertinere uidebatur. Terrorē uero afferebat, quod cum à Ioue rege id somnium extitisset, ac circumquaq; omnia uisa essent flammis ardere, ne non posset ex loci iniquitate euadere, ac rerum omnium difficultatibus intercluderetur, metuebat. Sed uti fuerit somnium illud accipiendum,

ex

προυδεδώκασι δὲ αὐτοὺς καὶ οἱ σὺν κύρῳ ἀναβάντες βάρβαροι. μόνοι δὲ καταλελειμμένοι ἦσαν, οὐδὲ ἱππέα οὐδένα σύμμαχον ἔχοντες· ὥστε εὔδηλον ἦν, ὅτι νικῶντες μὲν οὐδ' ἂν ἕνα κατακαίνοιεν· ἡττηθέντων δὲ αὐτῶν, οὐδ' εἷς ἂν λειφθείη. ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πυρὰν ἔκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτῃ τῇ νυκτί. ἀνεπαύοντο δὲ ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεύδειν ὑπὸ λύπης, καὶ πόθου πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παίδων, οὓς οὔποτε ἐνόμιζον ἔτι ὄψεσθαι. οὕτω μὲν δὴ διακείμενοι πάντες ἀνεπαύοντο. ἦν δέ τις ἐν τῇ στρατιᾷ ξενοφῶν ἀθηναῖος, ὃς οὔτε στρατηγὸς, οὔτε λοχαγὸς, οὔτε στρατιώτης ὢν, συνηκολούθει. ἀλλὰ πρόξενος αὐτὸν μετεπέμψατο οἴκοθεν, ξένος ὢν ἀρχαῖος. ὑπισχνεῖτο δὲ, εἰ ἔλθοι, φίλον αὐτῷ κύρῳ ποιήσειν, ὃν αὐτὸς, ἔφη, κρείττω ἑαυτῷ νομίζειν τῆς πατρίδος. ὁ μέντοι ξενοφῶν ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν, ἀνακοινοῦται σωκράτει τῷ ἀθηναίῳ περὶ τῆς πορείας. καὶ ὁ σωκράτης ὑποπτεύσας, μή τι πρὸς τῆς πόλεως οἱ ὑπαίτιον εἴη κύρῳ φίλον γενέσθαι, ὅτι ἐδόκει ὁ κῦρος προθύμως τοῖς λακεδαιμονίοις ἐπὶ τὰς ἀθήνας συμπολεμῆσαι, συμβουλεύει τῷ ξενοφῶντι, ἐλθόντι εἰς δελφοὺς, ἀνακοινῶσαι τῷ θεῷ περὶ τῆς πορείας. ἐλθὼν δὲ ὁ ξενοφῶν, ἐπήρετο τὸν ἀπόλλω, τίνι ἂν θεῶν θύων καὶ εὐχόμενος, κάλλιστα καὶ ἄριστα ἔλθοι τὴν ὁδὸν ἣν ἐπινοεῖ, καὶ καλῶς πράξας σωθείη. καὶ ἀνεῖλεν αὐτῷ ὁ ἀπόλλων, θεοῖς οἷς ἔδει θύειν. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἦλθε, λέγει τὴν μαντείαν τῷ σωκράτει. ὁ δὲ ἀκούσας ᾐτιᾶτο αὐτὸν, ὅτι οὐ τοῦτο πρότερον ἠρώτα, πότερον λῷον αὐτῷ εἴη πορεύεσθαι ἢ μένειν. ἀλλ' αὐτὸς κρίνας ἰτέον εἶναι, τοῦτ' ἐπυνθάνετο, ὅπως ἂν κάλλιστα πορευθείη. ἐπεὶ μέντοι οὕτως ἤρου, ταῦτ', ἔφη, χρὴ ποιεῖν ὅσα ὁ θεὸς ἐκέλευσεν. ὁ μὲν δὴ ξενοφῶν οὕτω θυσάμενος, οἷς ἀνεῖλεν ὁ θεὸς, ἐξέπλει. καὶ καταλαμβάνει ἐν σάρδεσι πρόξενον καὶ κῦρον, μέλλοντας ἤδη ὁρμᾶν τὴν ἄνω ὁδὸν, καὶ συνιστάθη κύρῳ. προθυμουμένου δὲ τοῦ προξένου, καὶ ὁ κῦρος συμπροὐθυμεῖτο μεῖναι αὐτόν. εἶπε δὲ, ὅτι ἐπειδὰν τάχιστα ἡ στρατεία λήξῃ, εὐθὺς ἀποπέμψει αὐτόν. ἐλέγετο δὲ ὁ στόλος εἶναι εἰς πισίδας. ἐστρατεύετο μὲν δὴ οὕτως ἐξαπατηθεὶς, οὐχ ὑπὸ τοῦ προξένου. οὐ γὰρ ᾔδει τὴν ἐπὶ βασιλέα ὁρμὴν, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν ἑλλήνων πλὴν κλεάρχου. ἐπεὶ μέντοι εἰς κιλικίαν ἦλθον, σαφὲς πᾶσιν ἐδόκει εἶναι, ὅτι ὁ στόλος εἴη ἐπὶ βασιλέα. φοβούμενοι δὲ τὴν ὁδὸν, καὶ ἄκοντες ὅμως οἱ πολλοὶ, δι' αἰσχύνην καὶ ἀλλήλων καὶ κύρου συνηκολούθησαν. ὧν εἷς καὶ ξενοφῶν ἦν. ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἦν, ἐλυπεῖτο μὲν σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ οὐκ ἐδύνατο καθεύδειν. μικρὸν δὲ ὕπνου λαχὼν, εἶδεν ὄναρ. ἔδοξεν αὐτῷ βροντῆς γενομένης, σκηπτὸς πεσεῖν εἰς τὴν πατρῴαν οἰκίαν, καὶ ἐκ τούτου λάμπεσθαι πᾶσαν. περίφοβος δὲ εὐθὺς ἀνηγέρθη. καὶ τὸ ὄναρ πῆ μὲν ἔκρινεν ἀγαθὸν, ὅτι ἐν πόνοις ὢν καὶ κινδύνοις, φῶς μέγα ἐκ διὸς ἰδεῖν ἔδοξε. πῆ δὲ καὶ ἐφοβεῖτο, ὅτι ἀπὸ διὸς μὲν βασιλέως τὸ ὄναρ ἐδόκει αὐτῷ εἶναι, κύκλῳ δὲ ἐδόκει λάμπεσθαι τὸ πῦρ, μὴ οὐ δύναιτο ἐκ τῆς χώρας ἐξελθεῖν τῆς βασιλέως, ἀλλ' εἴργοιτο πάντοθεν ὑπό τινων ἀποριῶν. ὁποῖόν τι μὲν δή ἐστι τὸ τοιοῦτον ὄναρ ἰδεῖν,

ἔξεστι

ἔξεστι σκοπεῖν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὸ ὄναρ. γίγνεται γὰρ τάδε. εὐθὺς ἐπειδὴ ἀνηγέρθη, πρῶτον μὲν ἔννοια αὐτῷ ἐμπίπτει, τί κατάκειμαι; ἡ δὲ νὺξ προβαίνει. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ εἰκὸς τοὺς πολεμίους ἥξειν. εἰ δὲ γενησόμεθα ἐπὶ βασιλεῖ, τί ἐμποδὼν, μὴ οὐχὶ πάντα τὰ χαλεπώτατα ἐπιδόντας, πάντα δὲ τὰ δεινότατα παθόντας, ὑβριζομένους ἀποθανεῖν; ὅπως δ' ἀμυνούμεθα, οὐδεὶς παρασκευάζεται οὐδ' ἐπιμελεῖται. ἀλλὰ κατακείμεθα, ὥσπερ ἐξὸν ἡσυχίαν ἄγειν. ἐγὼ οὖν τὸν ἐκ ποίας πόλεως στρατηγὸν προσδοκῶ ταῦτα πράξειν; ποίαν δ' ἡλικίαν ἐμαυτῷ ἐλθεῖν ἀναμείνω; οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι πρεσβύτερος ἔσομαι, ἐὰν τήμερον προδῶ ἐμαυτὸν τοῖς πολεμίοις. ἐκ τούτου ἀνίσταται, καὶ συγκαλεῖ τοὺς Προξένου πρῶτον λοχαγούς. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξεν, ἐγὼ, ὦ ἄνδρες λοχαγοὶ, οὔτε καθεύδειν δύναμαι, ὥσπερ οἶμαι οὐδ' ὑμεῖς, οὔτε κατακεῖσθαι ἔτι, ὁρῶν ἐν οἵοις ἐσμέν. οἱ μὲν γὰρ δὴ πολέμιοι δῆλον ὅτι οὐ πρότερον πρὸς ἡμᾶς τὸν πόλεμον ἐξέφηναν, πρὶν ἐνόμισαν τὰ ἑαυτῶν καλῶς παρεσκευάσθαι. ἡμῶν δ' οὐδεὶς οὐδ' ἀντεπιμελεῖται, ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνιούμεθα. καὶ μὴν, εἰ ὑφησόμεθα, καὶ ἐπὶ βασιλεῖ γενησόμεθα, τί οἰόμεθα πείσεσθαι; ὃς καὶ τοῦ ὁμομητρίου καὶ ὁμοπατρίου ἀδελφοῦ, καὶ τεθνηκότος ἤδη, ἀποτεμὼν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα, ἀνεσταύρωσεν; ἡμᾶς δὲ οἷς κηδεμὼν μὲν οὐδεὶς πάρεστιν, ἐστρατεύσαμεν δ' ἐπ' αὐτὸν, ὡς δοῦλον ἀντὶ βασιλέως ποιήσοντες, καὶ ἀποκτενοῦντες εἰ δυναίμεθα, τί ἂν οἰόμεθα παθεῖν; ἆρ' οὐκ ἐπὶ πᾶν ἔλθοι ὡς ἡμᾶς τὰ ἔσχατα αἰκισάμενος, πᾶσιν ἀνθρώποις φόβον παράσχοι τοῦ στρατεῦσαί ποτε ἐφ' ἑαυτόν; ἀλλ' ὅπως τοι μὴ ἐπ' ἐκείνῳ γενησόμεθα πάντα ποιητέον. ἐγὼ μὲν οὖν ἔστε μὲν αἱ σπονδαὶ ἦσαν, οὔποτε ἐπαυόμην ἡμᾶς μὲν οἰκτείρων, βασιλέα δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων, διαθεώμενος αὐτῶν, ὅσην μὲν χώραν καὶ οἵαν ἔχοιεν, ὡς δὲ ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια. ὅσους δὲ θεράποντας, ὅσα δὲ κτήνη, χρυσὸν δὲ, ἐσθῆτα δέ. τὰ δ' αὐτῶν στρατιωτῶν ὁπότε ἐνθυμοίμην, ὅτι τῶν μὲν ἀγαθῶν πάντων οὐδενὸς ἡμῖν μετείη, εἰ μὴ πριαίμεθα. ὅτου δὲ ὠνησόμεθα, ᾔδειν ἔτι ὀλίγους ἔχοντας. ἄλλως δέ πως πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια, ἢ ὠνουμένους ὅρκους ἤδη κατέχοντας ἡμᾶς. ταῦτ' οὖν λογιζόμενος ἐνίοτε, τὰς σπονδὰς μᾶλλον ἐφοβούμην, ἢ νῦν τὸν πόλεμον. ἐπεὶ μέντοι ἐκεῖνοι ἔλυσαν τὰς σπονδὰς, λελύσθαι μοι δοκεῖ καὶ ἡ ἐκείνων ὕβρις, καὶ ἡ ἡμετέρα ὑποψία. ἐν μέσῳ γὰρ ἤδη κεῖται ταῦτα τὰ ἀγαθὰ ἆθλα, ὁπότεροι ἂν ἡμῶν ἄνδρες ἀμείνονες ὦσιν. ἀγωνοθέται δ' οἱ θεοί εἰσιν, οἳ σὺν ἡμῖν ὡς τὸ εἰκὸς ἔσονται. οὗτοι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐπιωρκήκασιν. ἡμεῖς δὲ πολλὰ ὁρῶντες ἀγαθὰ, στερρῶς αὐτῶν ἀπειχόμεθα, διὰ τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους. ὥστε ἐξεῖναί μοι δοκεῖ ἰέναι ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, πολὺ σὺν φρονήματι μείζονι, ἢ τούτοις. ἔτι δ' ἔχομεν σώματα ἱκανώτερα τούτων, καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ πόνους φέρειν. ἔχομεν δὲ καὶ ψυχὰς σὺν τοῖς θεοῖς ἀμείνονας. οἱ δὲ ἄνδρες καὶ τρωτοὶ καὶ θνητοὶ μᾶλλον ἡμῶν, ἢν οἱ θεοὶ ὥσπερ τὸ πρόσθεν νίκην ἡμῖν διδῶσιν. ἀλλ' ἴσως γὰρ καὶ ἄλλοι ταῦτ' ἐνθυμοῦνται. πρὸς τῶν θεῶν μὴ ἀναμένωμεν ἄλλους ἐφ' ἡμᾶς ἐλθεῖν, παρακαλοῦντας ἐπὶ τὰ κάλλιστα ἔργα, ἀλλ' ἡμεῖς ἄρξωμεν τοῦ ἐξορμῆσαι

ex rerum, quæ cõsecutæ sunt euentis, facilè iudicari potest: hæc enim postea acciderũt. Vbi primum à somno excitatus est, cœpit secũ ita cogitare: Quid hic ego iaceo? nox quidẽ exacta magna ex parte est. Quid tam credi potest, quàm hostes cum prima luce affuturos? Quod si in regis potestatẽ redigimur, quid impediet, quin quæ indignissima homini contingere possint, uideamus? ac deinde grauissima quæq; passi, et ab hostib. cõtumeliosissime tractati, mortẽ oppetamus? Qui uerò resistamus, neq; opẽ cõparat, neq; curat quisquã: sed 10 iacemus oẽs, proinde quasi ociosis esse liceat. Ac ego quidẽ ipse, ex qua potissimũ ciuitate, tam præclari facinoris executus aliquis exoriatur expectẽ? Aut quam tandẽ ætatẽ idoneam mihi ad res magnas gerendas fore putẽ? Senex quidẽ nunquã fiã, si me hostib. hodie tradidero. His impulsus cogitationibus surgit, ac statim Proxeni centuriones conuocat. Qui cũ unũ in locũ cõuenissent: Ego, inquit, cẽturiones, non modo nõ dormire, qd' mihi uobiscũ cõmune esse arbitror, sed ne quiescere quidẽ possum, dum quo loco res nostræ sint, considero. Hostes nõ ante aperte nobis arma intulerũt, quàm si- 20 bi ex sententia parata omnia & cõstituta esse putarũt: Nostrûm uerò nemo est qui rationẽ ineat, quonã modo cum illis quàm æquissima cõditione certemus. Atqui si fracti animo, atq; abiecti, in regis potestatẽ uenerimus, quam nobis æquũ illũ futurũ putamus, qui germani fratris mortui abscissum caput, et dexterã palo suffixerit? Iã qd nos pati par sit, quorũ nemo causam suscipit, quiq; ui et armis regẽ seruũ facturi, ac cũ fortunis omnib. uitã etiã ipsa euersuri uenerimus? An nõ eo cõtra nos animo illũ uẽturũ putatis, ut cũ insignissimis nos modis cruciarit, exẽplũ cæteris edat, qd eos expe- 30 ctare oporteat, qui cõtra ipsum arma capiãt? At nobis quiduis faciendũ, ne in illius potestatẽ ueniamus. Equidẽ tantisper fœdus nobis cũ barbaris integrũ & inuiolatũ fuit, cũ rege bene ac præclare agi putabã, cũ tã multas cũ regiões, tam immẽsam cõmeatuũ copiã, tã ingentẽ seruorũ multitudinem, tot pecorũ greges, tantã auri, uestisq; uim, in potestate sua habere uiderem. Contrà uerò nostram hanc conditionem magnopere miserabar, quod ex tam multis bonis, nihil cuiquã nisi quod precio mercatus esset, possidere liceret, cũ et ipsum preciũ quàm paucissimis suppeditaret. alio uero quo- 40 uis modo, quæ opus essent nobis quærere, fœderis religione prohiberemur. Quæ cũ in mentẽ uenirẽt, fœderis ipsius conditiões, omni bello nobis multò grauiores esse statuebã. Nũc uero cũ fœdus illi irritũ fecerint, nõ mehercule cũ illorũ insolẽtia solutissima sit, quominus nos rationib. nostris, ut ex usu cõmodoq; nostro sit, cõsulamus, ulla uerecũdia, aut religione astricti esse debemus. Iã in medio, quæ paulo ante cõmemoraui bona, quasi quædã præmia posita sunt: ea sibi utri nostrûm uirtute præstiterint, uindicabũt. Certaminis autores & præsides dij, qui, uti consentaneũ est, à nobis erũt, cũ 50 illi fidẽ eorũ fefellerint: nos ne quid cõtra iusiurãdũ faceremus, maximis plurimisq; cõmodis quorũ cõpotes esse poteramus, cõstantissime abstinuerimus. Quare, ut mea fert opinio, in hoc certamẽ nobis multo quàm illis fidẽtius licet descẽdere. Sũt præterea nobis et frigoris, et æstus, et laborũ omniũ corpora multò tolerãtiora: et animi etiam robore (dij modo propitij sint) illos antecibimus. Neq; illi cæde ac uulnerib. nõ facilius quàm nos cõfici possunt: qd et ante experti sumus, et in posterum experiemur, si deorũ ope, uti paulo ante, uictoriã adepti fuerimus. Verum hæc eadẽ fortasse & alijs in mentẽ ueniunt. Sed per deos, ne expectemus usq; quo alij ultrò ueniant, & ad pulcherrimi facinoris laudem nos excitent; quin ipsi

alijs duces & impulsores simus ad uirtutis gloriã capessen-dam. Vos nunc, uos inquã cẽturiones, uiri fortißimi, omniũ dignißimos ijs quos geritis honorib. & ad imperandum maxime idoneos ostendite. Ego mediusfidius, neq; uos alacriter ad hoc opus aggredientes, nõ libẽtißime sequar: neq; si mihi hoc imperandi munus detuleritis, ætatis excusatione utar: quippe qui adolescentiæ ipsius uigorẽ, magno ad propulsanda quæ imminent mala, mihi auxilio fore putẽ. Hæc ille. Quibus cẽturiões cõmoti, sub eius imperio esse nihil recusabãt. Ex his tamẽ Apollonides quidã, Bœoticã ille quidẽ linguam præ se ferẽs, nugari eos dicere cœpit, qui salutem aliunde, quàm ex regis misericordia, se cõsequi posse putarẽt. Ac difficultates omnes rei gerẽdæ commemorare aggressus fuerat, cũ Xenophon cũ interpellãs: Vir præclarißime, inquit, solus mihi omnia ignorare uideris: ac cũ rebus omnibus nõ minus quàm hi, & ipse interfueris, perinde quasi neq; uideris, neq; audieris quicquã, prorsus non meminisse, regẽ post Cyri cædẽ rei euentu clatũ, primum ad nos misisse, qui eius nomine iuberẽt arma tradere. Deinde cũ id nos facturos negassemus, ac cum ijsdem armis propius ad eius tabernacula castra locassemus, eundẽ nihil, quod uelle uideremur, non fecisse. An nõ & legatos de pace misit, & cõmeatuum nobis copiam fecit? Vbi uero ad compositionẽ adducti sumus, ac ad eum duces & centuriones armis positis uenerunt, quod nunc etiam faciendũ censere uideris, non illi (credo) plagis, uulneribus, cõtumelijs affecti, mori etiam (quod unum ut in summis miserijs maxime expetunt) prohibentur? Quæ cum euenisse scias, nihilo tamen minus nugari eos audes dicere, qui armis resistendum putant: ac illum, ut saluos nos esse patiatur, rogandum censes. Ego, Græci, hominem hunc è nostro consilio eijciendum puto, atque ordine amotum, ad uasa portanda amandandum. Quantum enim in ipso est, & patriam suam, & Græciam uniuersam dedecorat, cum Græcus homo tam sit à Græcis degener. Ad hæc Agasias Stymphalius: At huic quidem, inquit, neque cum Bœotijs, neque cum Græcis omnino quicquam est: etenim eius ego utramque aurem Lydorum more perforatam uidi: atque ita sanè esse compertum est. Eum igitur cum e uestigio exterminassent, cæteri per cohortes certos dimiserunt, qui uel duces ipsos, quibus superstites adhuc essent, & centuriones: uel quibus perissent, eos qui pro ducibus, proq; centurionibus essent conuocarent. Qui cum in unum conuenissent, ante suos quisque ordines consederunt, ac fuerunt duces & centuriones in ea concione circiter c. Et erat cum hæc agerentur, media fermè nox. Eo in conuentu Hieronymus Eleus, omnium Proxeni centurionum natu maximus, primus ita loquutus est: Nobis quidem rerum nostrarum statum considerantibus, duces ac centuriones, optimum factu uisum est, si & ipsi conueniremus, & uos conuocaremus, quò, si qua posset rei bene gerendæ ratio iniri, communiter consilium caperemus. Dic, inquit, tu Xenophon, quæ nobiscum paulò antè egisti. Hic ille: Est, inquit, omnibus notum, regem ac Tissaphernem, & antè, quos de nostris potuerint, comprehendisse, & nunc operam dare ut nos per insidias de medio tollant. Nobis uero quiduis faciendum censeo, ne in barbarorum potestatem ueniamus, ac ut illos nos potius (si fieri poßit) opprimamus. Illud quidem uos scire oportet, nosipsos quotcunque sumus, qui huc conuenimus, præclaram uirtutis declarandæ occasionem habere: milites enim hi nos omnes intuentur: quos si fractos ac debilitatos uiderint, & ipsi ad ignauiam propensi ferentur. Sin

Græcorum concio.

καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν ἀρετήν, φαίνεσθε τῶν λοχαγῶν ἄριστοι, καὶ τῶν στρατηγῶν ἀξιοστρατηγότεροι. κἀγὼ δὲ ἂν μὲν ὑμᾶς ἐθέλετε ἐξορμᾶν ἐπὶ ταῦτα, ἕπεσθαι ὑμῖν βούλομαι. εἰ δὲ ὑμᾶς τάττετέ με ἡγεῖσθαι, οὐδὲν προφασίζομαι τὴν ἡλικίαν· ἀλλὰ καὶ ἀκμάζειν ἡγοῦμαι, ἐρύκειν ἀπ' ἐμαυτοῦ τὰ κακά. ὁ μὲν ταῦτα ἔλεξεν. οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀκούσαντες ταῦτα, ἡγεῖσθαι ἐκέλευον ἅπαντες, πλὴν Ἀπολλωνίδης τις ἦν, βοιωτιάζων τῇ φωνῇ. οὗτος δ' εἶπεν· ὅτι φλυαροίη ὅστις λέγοι, ἄλλως πως σωτηρίας ἂν τυχεῖν, ἢ βασιλέα πείσας εἰ δύναιτο. καὶ ἅμα ἤρχετο λέγειν τὰς ἀπορίας. ὁ μέντοι Ξενοφῶν, μεταξὺ ὑπολαβὼν, ἔλεξεν ὧδε· ὦ θαυμασιώτατε ἄνθρωπε, σύ γε οὐδ' ὁρῶν γιγνώσκεις, οὐδ' ἀκούων μέμνησαι. ἐν ταὐτῷ γε μέντοι ἦσθα τούτοις, ὅτε βασιλεὺς, ἐπεὶ Κῦρος ἀπέθανε, μέγα φρονήσας ἐπὶ τούτῳ, πέμπων ἐκέλευε παραδιδόναι τὰ ὅπλα. ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς οὐ παραδόντες, ἀλλ' ἐξωπλισμένοι ἐλθόντες, παρεσκηνώσαμεν αὐτῷ, τί οὐκ ἐποίησε πρέσβεις πέμπων, καὶ σπονδὰς αἰτῶν, καὶ παρέχων τὰ ἐπιτήδεια, ἔστ' ἂν σπονδῶν ἔτυχεν; ἐπεὶ δ' αὖ οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ, ὥσπερ δὴ σὺ κελεύεις, εἰς λόγους αὐτοῖς ἄνευ ὅπλων ἦλθον, πιστεύσαντες ταῖς σπονδαῖς, οὐ νῦν ἐκεῖνοι παιόμενοι, κεντούμενοι, ὑβριζόμενοι, οὐδ' ἀποθανεῖν, οἱ τλήμονες δύνανται, καὶ μάλ' οἶμαι ἐρῶντες τούτου; ἃ σὺ πάντα εἰδὼς, τοὺς μὲν ἀμύνεσθαι κελεύοντας, φλυαρεῖν φῄς. πείθειν δὲ πάλιν κελεύεις ἰόντας. ἐμοὶ δὲ, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ τὸν ἄνθρωπον τοῦτον μήτε προσίεσθαι εἰς ταὐτὸ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀφελομένους τε τὴν λοχαγίαν, σκεύη ἀναθέντας ὡς τοιούτῳ χρῆσθαι. οὗτος γὰρ καὶ τὴν πατρίδα καταισχύνει, καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι Ἕλλην ὢν, τοιοῦτός ἐστιν. ἐντεῦθεν ὑπολαβὼν Ἀγασίας Στυμφάλιος, εἶπεν· ἀλλὰ τούτῳ γε οὔτε τῆς Βοιωτίας προσήκει οὐδὲν, οὔτε τῆς Ἑλλάδος παντάπασιν, ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον ὥσπερ Λυδὸν, ἀμφότερα τὰ ὦτα τετρυπημένον, καὶ εἶχεν οὕτως. τοῦτον μὲν οὖν ἀπήλασαν. οἱ δ' ἄλλοι παρὰ τὰς τάξεις ἰόντες, ὅπου μὲν στρατηγὸς σῶος εἴη, τὸν στρατηγὸν παρεκάλουν. ὁπόθεν δὲ οἴχοιτο, τὸν ὑποστράτηγον. ὅπου δὲ λοχαγὸς σῶος εἴη, τὸν λοχαγόν. ἐπεὶ δὲ πάντες συνῆλθον, εἰς τὸ πρόσθεν τῶν ὅπλων ἐκαθέζοντο. καὶ ἐγένοντο οἱ συνελθόντες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν. ὅτε δὲ ταῦτα ἦν, σχεδὸν ἦσαν μέσαι νύκτες. ἐνταῦθα Ἱερώνυμος Ἠλεῖος πρεσβύτατος ὢν τῶν προξένου λοχαγῶν, ἤρχετο λέγειν ὧδε ἡμῖν, ὦ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ὁρῶσι τὰ παρόντα, ἔδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν, καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, ὅπως βουλευσαίμεθα εἴ τι δυναίμεθα ἀγαθόν. λέξον δ', ἔφη, καὶ σὺ, ὦ Ξενοφῶν, ἅπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς. ἐκ τούτου λέγει τάδε Ξενοφῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἅπαντες ἐπιστάμεθα, ὅτι βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης, οὓς μὲν ἐδυνήθησαν συνειλήφασιν ἡμῶν· τοῖς δ' ἄλλοις δηλονότι ἐπιβουλεύουσιν, ὡς ἢν δύνωνται ἀπολέσωσιν. ἡμῖν δέ γ' οἶμαι πάντα ποιητέα, ὡς μή ποτ' ἐπὶ τοῖς βαρβάροις γενώμεθα. ἀλλὰ μᾶλλον ἢν δυνώμεθα, ἐκεῖνοι ἐφ' ἡμῖν. εὖ τοίνυν ἐπίστασθε, ὅτι ὑμεῖς τοσοῦτοι ὄντες ὅσοι συνεληλύθατε, μέγιστον ἔχετε καιρόν. οἱ γὰρ στρατιῶται οὗτοι πάντες πρὸς ὑμᾶς ἀποβλέπουσι. κἂν μὲν ὑμᾶς ὁρῶσιν ἀθυμοῦντας, πάντες κακοὶ ἔσονται.

ἢν

ἢν δὲ ὑμᾶς αὐτούς τε παρασκευαζομένους φανεροὶ ἦτε ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλῆτε, εὖ ἴστε ὅτι ἕψονται ὑμῖν καὶ πειράσονται μιμεῖσθαι. ἴσως δέ τοι καὶ δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς διαφέρειν τι τούτων. ὑμεῖς γάρ ἐστε στρατηγοί, ὑμεῖς ταξίαρχοι καὶ λοχαγοί, καὶ ὅτε εἰρήνη ἦν, ὑμεῖς γὰρ χρήμασι καὶ τιμαῖς τούτων ἐπλεονεκτεῖτε. καὶ νῦν τοίνυν ἐπεὶ πόλεμός ἐστιν, ἀξιοῦν δεῖ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμείνους τε τοῦ πλήθους εἶναι, καὶ προβουλεύειν τούτων, καὶ προπονεῖν, ἤν που δέῃ. καὶ νῦν πρῶτον οἶμαι ἂν ὑμᾶς μέγα ὀνῆσαι τὸ στράτευμα, εἰ ἐπιμεληθείητε, ὅπως ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ὡς τάχιστα στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ καταστῶσιν. ἄνευ γὰρ ἀρχόντων οὐδὲν ἂν οὔτε καλὸν οὔτε ἀγαθὸν γένοιτο. ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν, οὐδαμοῦ γε, ἐν δὲ τοῖς πολεμικοῖς παντάπασιν. ἡ μὲν γὰρ εὐταξία σῴζειν δοκεῖ, ἡ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλεκεν. ἐπειδὰν δὲ καταστήσησθε τοὺς ἄρχοντας ὅσους δεῖ, καὶ ἢν τοὺς ἄλλους στρατιώτας συλλέγητε καὶ παραθαρρύνητε, οἶμαι ὑμᾶς πάνυ ἂν ἐν καιρῷ ποιῆσαι. νῦν μὲν γὰρ ἴσως καὶ ὑμεῖς αἰσθάνεσθε, ὡς ἀθύμως μὲν ἦλθον ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀθύμως δὲ πρὸς τὰς φυλακάς. ὥστε οὕτω γ᾽ ἐχόντων, οὐκ οἶδα ὅ τι ἄν τις χρήσαιτο αὐτοῖς, εἴτε νυκτὸς δέοι τι, εἴτε καὶ ἡμέρας. ἢν δέ τις αὐτῶν τρέψῃ τὰς γνώμας, ὡς μὴ τοῦτο μόνον ἐννοῶνται τί πείσονται, ἀλλὰ καὶ τί ποιήσουσι, πολὺ εὐθυμότεροι ἔσονται. ἐπίστασθε γὰρ δήπου, ὅτι οὔτε πλῆθός ἐστιν, οὔτε ἰσχὺς ἡ ἐν τῷ πολέμῳ τὰς νίκας ποιοῦσα. ἀλλ᾽ ὁπότεροι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ταῖς ψυχαῖς ἐρρωμενέστεροι ἴωσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, τούτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ἀντίοι οὐ δέχονται. ἐντεθύμημαι δ᾽ ἔγωγε, ὦ ἄνδρες, καὶ τοῦτο, ὅτι ὁπόσοι μὲν μαστεύουσι ζῆν ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὗτοι κακῶς τε καὶ αἰσχρῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποθνήσκουσιν. ὁπόσοι δὲ τὸν μὲν θάνατον ἐγνώκασι πᾶσι κοινὸν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον ἀνθρώποις, περὶ δὲ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν ἀγωνίζονται, τούτους ὁρῶ μᾶλλόν πως εἰς τὸ γῆρας ἀφικνουμένους, καὶ ἕως ἂν ζῶσιν εὐδαιμονέστερον διάγοντας. ἃ καὶ ἡμᾶς δεῖ νῦν καταμαθόντας (ἐν τοιούτῳ γὰρ καιρῷ ἐσμέν) αὐτούς τε ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι, καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν. ὁ μὲν ταῦτ᾽ εἰπὼν ἐπαύσατο. μετὰ τοῦτον εἶπε Χειρίσοφος· ἀλλὰ πρόσθεν μέν, ὦ Ξενοφῶν, τοσοῦτόν μόνον σε ἐγίγνωσκον ὅσον ἤκουον Ἀθηναῖον εἶναι. νῦν δὲ καὶ ἐπαινῶ σε ἐφ᾽ οἷς λέγεις τε καὶ πράττεις, καὶ βουλοίμην ἂν ὅτι πλείστους εἶναι τοιούτους. κοινὸν γὰρ ἂν εἴη τὸ ἀγαθόν. καὶ νῦν, ἔφη, μὴ μέλλωμεν, ὦ ἄνδρες, ἀλλ᾽ ἀπελθόντες ἤδη αἱρεῖσθε οἱ δεόμενοι ἄρχοντας, καὶ ἑλόμενοι ἥκετε εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου, καὶ τοὺς αἱρεθέντας ἄγετε. ἔπειτ᾽ ἐκεῖ συγκαλοῦμεν τοὺς ἄλλους στρατιώτας. παρέστω δ᾽ ἡμῖν, ἔφη, καὶ Τολμίδης ὁ κῆρυξ. καὶ ἅμα ταῦτα εἰπὼν ἀνέστη, ὡς μὴ μέλλοιτο, ἀλλὰ περαίνοιτο τὰ δέοντα. ἐκ τούτου ᾑρέθησαν ἄρχοντες, ἀντὶ μὲν Κλεάρχου Τιμασίων Δαρδανεύς, ἀντὶ δὲ Σωκράτους Ξανθικλῆς Ἀχαιός, ἀντὶ δὲ Ἀγίας Κλεάνωρ Ἀρκάς, ἀντὶ δὲ Μένωνος Φιλήσιος Ἀχαιός, ἀντὶ δὲ Προξένου Ξενοφῶν Ἀθηναῖος. ἐπεὶ δὲ ᾕρηντο, ἡμέρα τε σχεδὸν ὑπέφαινε, καὶ εἰς τὸ μέσον ἧκον οἱ ἄρχοντες, καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς προφύλακας καταστήσαντας, συγκαλεῖν τοὺς στρατιώτας. ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται συνῆλθον, ἀνέστη πρῶτον μὲν Χειρίσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος, καὶ ἔλεξεν ὧδε· ὦ ἄνδρες στρατιῶται, χαλεπὰ μὲν τὰ παρόντα, ὁπότε ἀνδρῶν στρατηγῶν τοιούτων στερόμεθα, καὶ λοχαγῶν

καὶ

Sin contrà, et ipsos uos paratos, et erectos in hostē esse, & ad alios incitandos acres animaduerterint, mihi credite, uos sequentur, ac ita se comparabunt, ut uestri quàm simillimi esse uideantur. Et profectò, uos æquū est (nisi fallor) hos bellicis artibus lōgè anteire. Vos enim duces, uos tribuni militares, uos centuriones estis: uos pacatis temporibus, pecunia, & honoribus abundatis: Vos itaq; et nunc in bello eniti decet, omnibus ut laudibus multitudinē superetis. Vos prouidere, uos primi, si res postulet, labores suscipere debetis. Ac primum omnium uehementer arbitror ad exercitū confirmandum pertinere, ut primo quoq; tempore duces, ac centuriones, in demortuorū locū subrogētur. Nihil enim omnino, si desint qui imperent, ulla in re ut breuiter dicam, benè ac præclarè geri potest. sed in re bellica minimè, in qua & ordinis constantia rebus salutem, perniciem affert perturbatio. Vbi uerò duces constitueritis, quot opus est, reliquosq; milites recensueritis, ac ad munia quenq; sua adhortati fueritis, nihil, opinor, à uobis opportunius fieri poßit. Nunc enim & uos facilè uidere potestis, quàm segniter, quamq; diffidēter, & ad ordines suos ueniāt, et uigilias obeāt. Quòd si ad officiū nō redierint, non uideo cui uobis usui esse poßint, quoties quid uel die, uel noctu geri oportuerit. Quòd si cōuerso in melius animo, nō tantū quid passuri, sed quid facturi sint, cogitarint, multò mehercule alacriores euadent. Id enim planè omnibus perspicuū est, nō numero, aut corporū robore uictoriā comparari, sed utri in hostem, diis utiq; iuuātibus, animo firmiore impreßionē fecerint, eos esse quorū ille impetū sustinere nō poßit. Illud etiā mihi in mentē uenire solet: q quouis modo, ut uiuere liceat, ab hostibus impetrāt, eos plerūq; turpiter ac misere mori. Contrà uero, quicūq; moriēdi omnibus communē ac necessariā legē esse, animo reputātes, neq; certamine, neq; periculo ullo proposito, honestā mortē deprecantur, eos ego ad senectutē peruenire uideo, & quoad uiuant, beatioris multò uitæ muneribus fungi. Qua nos opinione præditos (id enim temporū à nobis cōditio exigit) & ipsos uirtutis laudē capessere, et ad eā cæteros expedit adhortari. Hūc in modū loquutus Xenophon, dicendi finē fecit. Tū Chirisophus: Ego te Xenophon, inqt, antehac ex eo tantū norā, quod Atheniensem esse intellexerā: iā uerò, quod talē in dictis ac factis uirtutē præ te fers, te magnopere laudo, ac maximè uelim publici boni causa, quāplurimos tui similes reperiri. Ad eos deinde q aderāt cōuersus: Adhuc, inquit, cunctamur? quin hinc degreßi, duces, quib. opus est, deligite: ac quos delegeritis, in media castra eodē producite, quò & milites accersamus: præsto autē nobis sit Tolmides caduceator. Atq; hæc cū dixisset, ne qd ipse moræ interponeret, quo minus quàm celerrimè, quæ opus esset, exequeretur, statim surrexit. Suffecti in demortuorū locū, pro Clearcho Timasiō Dardanēsis, pro Socrate Xāthicles Achæus, p Agis Cleanor Arcas, pro Menone Philesius Achæus, Proxeno successit Xenophon Atheniensis. Ac hi quidē duces cum renunciati essent, diluculo in medium omnes prodierūt, ac præsidijs circum castra dispositis, militibusq; ad concionem uocatis, primus Chirisophus Lacedæmonius in hunc modū uerba fecit: Iniquißima nos milites in præsentia temporū cōditio oppressit, tot ducibus, tot centurionibus,

tot mi-

tot militibus orbatos: ad hæc ab Ariæo, qui ante societate nobiscũ coniunctus fuerat, eiusq; copijs destitutos ac proditos. Nihil tamẽ nos aduersis rebus frãgi, ac debilitari oportet: quin pristinæ uirtutis memores, eniti debemus, ut uel ex uictoria salutem cõsequamur. uel si aliter ceciderit, summa cũ gloria occũbamus. Viuẽtes certe ne unquã in hostiũ potestatẽ ueniamus, à quibus quæ passuri essemus, di in ipsorũ caput uertãt. Post hũc Cleanor Orchomenius surrexit, atq; ita loquutus est: Videtis profectò milites, regis periuria, et impietatem: uidetis Tissaphernis perfidiã. qui, cũ se Græciæ uicinũ esse diceret, et idcircò nihil se malle, quàm sibi nos salutem acceptã referre, ipse iusiurãdũ cõcepit, ipse dexteram dedit, ipse deniq; in fraudẽ inductos, cũ prætores cæteros, tum uerò Clearchũ ipsum conuiuã suum, nihil Iouem hospitalem ueritus, per summũ scelus perdidit. Nam quid de Ariæo dicam, quẽ nos ad regnum euehere uoluimus? Is, datam acceptamq; fidẽ, irritã fecit, ac deos immortales, & Cyri manes, apud quem in summo fuit honore, contempsit. Idem ad hostes eius nomini infensißimos defecit, ac nos illius amicos ac socios, nunc maximis calamitatibus afficere conatur: sed hos di immortales ulciscantur. Nos uero hæc considerantes, & cauere oportet ne dolis amplius illudamur: et cũ res postularit, quàm fortißime pugnare: tũ quicquid dijs placitũ fuerit, fortiter ac magno animo ferre. Vbi finẽ ille dicẽdi fecit, surrexit Xenophon q̃ potuit splendidißime ad pugnã ornatus: nam si uictoriã consequerẽtur, uictori honestißimũ ornatũ cõuenire: sin mori necesse esset, elegãtißimũ esse putabat, pro sua quenque dignitate ornatũ occidere. Sic aũt exorsus est: Barbarorum periuria, atq; omnẽ perfidiã, & Cleanor antè uobis exposuit, et uosipsi satis, opinor, nostis. Nũc si rursus nobis eorum amicitia utendũ statuimus, magnã certe animi demißionẽ profiteamur necesse est, cũ, qui se eorũ fidei tradiderũt, duces quid paßi sint, nõ ignoremus. Sin eorũ iniurias armis uindicare, et in posterũ dijs approbãtib. aperto eos bello persequi in animo habemus, multa uobis pulcherrimã salutis spẽ pollicẽtur. Interea dũ hæc ille diceret, de cõcione sternuit nescio quis: quo omine accepto, cuncti milites deum abiecti ad terrã uenerati sunt. Tum Xenophon: Quoniã uiri fortißimi, dũ uerba de salute facimus, nobis à Ioue salutari omen extitit, eidem deo uotũ nuncupandũ pro cõmuni salute censeo: quod tum sacris rite susceptis persoluemus, cum primum pacatã terrã attigerimus. Atqui & dijs cæteris uota faciẽda sunt, quibus eodẽ tẽpore sacrificiũ pro copijs nostris faciamus. Quare cui idẽ uidetur, manũ tollat: ac manũ quidẽ cũcti sustulerũt, uotoq; nuncupato pæanẽ cuncti cum plausu cecinerunt. His quæ ad deorũ cultũ pertinebant, ita institutis, ad id unde digressus fuerat Xenophõ, rediit. Multa, inquit, ut paulo ante cœperã dicere, pulcherrimã salutis spẽ nobis pollicentur. Primùm enim deorũ fidẽ ratam habuimus: at hostes & iusiurandi, & fœderis religionẽ omnẽ uiolarunt. Hæc cum ita sint, & hostibus deos infensos, et nobis propitios futuros consentaneũ est. Atqui ILLI IPSI dij, & sequũda elatos fortuna quamcelerrime, cum uelint, euertere, & abiectos cũ maxime rebus aduersis conflictantur, excitare facile possunt. Deinde uero maiorum nostrorũ pericula uobis in memoriã redigam,

ut

καὶ στρατιωτῶν. πρὸς δ' ἔτι καὶ οἱ ἀμφὶ Ἀριαῖον, οἱ πρόσθεν σύμμαχοι ὄντες, προδεδώκασιν ἡμᾶς. ὅμως δὲ δεῖ ἐκ τῶν ἡκόντων ἄνδρας ἀγαθοὺς τελέθειν, καὶ μὴ ὑφίεσθαι, ἀλλὰ πειρᾶσθαι, ὅπως ἢν μὲν δυνώμεθα, καλῶς νικῶντες σωζώμεθα. εἰ δὲ μή, ἀλλὰ καλῶς γε ἀποθνήσκωμεν. ὑποχείριοι δὲ μή ποτε γινώμεθα ζῶντες τοῖς πολεμίοις. οἶμαι γὰρ ἂν ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν, οἷα τοὺς ἐχθροὺς οἱ θεοὶ ποιήσειαν. ἐπὶ τούτῳ Κλεάνωρ ὀρχομένιος ἀνέστη, καὶ ἔλεξεν ὧδε· ἀλλ' ὁρᾶτε μέν, ὦ ἄνδρες, τὴν βασιλέως ἐπιορκίαν καὶ ἀσέβειαν· ὁρᾶτε δὲ τὴν Τισσαφέρνους ἀπιστίαν, ὅστις λέγων, ὡς γείτων τε εἴη τῆς Ἑλλάδος, καὶ περὶ πλείστου ἂν ποιήσαιτο σῶσαι ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτὸς ὀμόσας ἡμῖν, αὐτὸς δεξιὰς δούς, αὐτὸς ἐξαπατήσας, συνέλαβε τοὺς στρατηγούς, καὶ οὐδὲ Δία ξένιον ᾐδέσθη, ἀλλὰ Κλεάρχῳ τε ὁμοτράπεζος γενόμενος, αὐτοῖς τούτοις ἐξαπατήσας τοὺς ἄνδρας, ἀπολώλεκεν. Ἀριαῖος δέ, ὃν ἡμεῖς ἠθέλομεν βασιλέα καθιστάναι, καὶ ἐδώκαμεν καὶ ἐλάβομεν πιστὰ μὴ προδώσειν ἀλλήλους, καὶ οὗτος οὔτε τοὺς θεοὺς δείσας, οὔτε Κῦρον τὸν τεθνηκότα αἰδεσθείς, τιμώμενος μάλιστα ὑπὸ Κύρου ζῶντος, νῦν πρὸς τοὺς ἐκείνου ἐχθίστους ἀποστάς, ἡμᾶς τοὺς Κύρου φίλους κακῶς ποιεῖν πειρᾶται. ἀλλὰ τούτους μὲν οἱ θεοὶ ἀποτίσαιντο. ἡμᾶς δὲ δεῖ ταῦτα ὁρῶντας, μή ποτε ἐξαπατηθῆναι ἔτι ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ μαχομένους ὡς ἂν δυνώμεθα κράτιστα, τοῦτο ὅ, τι ἂν δοκῇ θεοῖς πάσχειν. ἐκ τούτου Ξενοφῶν ἀνίσταται ἐσταλμένος ἐς πόλεμον ὡς ἐδύνατο κάλλιστα, νομίζων, εἴτε νίκην διδοῖεν οἱ θεοί, τὸν κάλλιστον κόσμον τῷ νικᾶν πρέπειν, εἴτε τελευτᾶν δέοι, ὀρθῶς ἔχειν, τῶν καλλίστων ἑαυτὸν ἀξιώσαντα, ἐν τούτοις τῆς τελευτῆς τυγχάνειν. τοῦ δὲ λόγου ἤρχετο ὧδε· τὴν μὲν τῶν βαρβάρων ἐπιορκίαν τε καὶ ἀπιστίαν λέγει Κλεάνωρ. ἐπίστασθε δὲ οἶμαι καὶ ὑμεῖς. εἰ μὲν οὖν βουλευόμεθα πάλιν αὐτοῖς διὰ φιλίας ἰέναι, ἀνάγκη ἡμᾶς πολλὴν ἀθυμίαν ἔχειν, ὁρῶντας τοὺς στρατηγούς, οἳ διὰ πίστεως αὐτοῖς ἑαυτοὺς ἐνεχείρισαν, οἷα πεπόνθασιν. εἰ μέντοι διανοούμεθα σὺν τοῖς ὅπλοις ὧν τε πεποιήκασι, δίκην ἐπιθεῖναι αὐτοῖς, καὶ τὸ λοιπὸν διὰ παντὸς πολέμου αὐτοῖς ἰέναι σὺν τοῖς θεοῖς, πολλαὶ ἡμῖν καὶ καλαὶ ἐλπίδες εἰσὶ σωτηρίας. τοῦτο δὲ λέγοντος αὐτοῦ, πτάρνυταί τις. ἀκούσαντες δὲ οἱ στρατιῶται πάντες, μιᾷ ὁρμῇ προσεκύνησαν τὸν θεόν. καὶ Ξενοφῶν εἶπε· δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες, ἐπεὶ περὶ σωτηρίας ἡμῶν λεγόντων, οἰωνὸς τοῦ Διὸς τοῦ σωτῆρος ἐφάνη, εὔξασθαι τῷ θεῷ τούτῳ θύσειν σωτήρια, ὅπου ἂν πρῶτον εἰς φιλίαν χώραν ἀφικώμεθα. συνεπεύξασθαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, θύσειν κατὰ δύναμιν. καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτ', ἔφη, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα. καὶ ἀνέτειναν ἅπαντες. ἐκ τούτου ηὔξαντο καὶ ἐπαιάνισαν. ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς εἶχεν, ἤρχετο πάλιν ὧδε· ἐτύγχανον λέγων, ὅτι πολλαὶ καὶ καλαὶ ἐλπίδες ἡμῖν εἶεν σωτηρίας. πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐμπεδοῦμεν τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους. οἱ δὲ πολέμιοι, ἐπιωρκήκασί τε, καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους λελύκασιν. οὕτω δ' ἐχόντων, εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεούς, ἡμῖν δὲ συμμάχους. οἵπερ ἱκανοί εἰσι, καὶ τοὺς μεγάλους ταχὺ μικροὺς ποιεῖν, καὶ τοὺς μικρούς, κἂν ἐν δεινοῖς ὦσι, σῴζειν εὐπετῶς, ὅταν βούλωνται. ἔπειτα δέ, ἀναμνήσω γὰρ ὑμᾶς καὶ τοὺς τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων κινδύνους,

ἵν'

ἵν' εἰδῆτε, ὡς ἀγαθοῖς τε ὑμῖν προσήκει εἶναι, σώζονταί
τε σὺν τοῖς θεοῖς καὶ ἐκ πάνυ δεινῶν οἱ ἀγαθοί. ἐλθόν-
των μὲν γὰρ περσῶν καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς παμπληθεῖ στό-
λῳ, ὡς ἀφανιούντων τὰς ἀθήνας, ὑποστῆναι αὐτοῖς ἀ-
θηναῖοι τολμήσαντες, ἐνίκησαν αὐτούς. καὶ εὐξάμενοι τῇ
ἀρτέμιδι, ὁπόσους ἂν κατακάνοιεν τῶν πολεμίων, το-
σαύτας χιμαίρας καταθύσειν τῇ θεῷ, ἐπεὶ οὐκ εἶχον ἱκα-
νὰς εὑρεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν πεντακοσίας
θύειν. καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀποθύουσιν. ἔπειτα ὅτε ξέρξης ὕστε-
ρον ἀγείρας τὴν ἀναρίθμητον στρατιὰν ἦλθεν ἐπὶ τὴν
ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων
προγόνους, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· ὧν ἔστι μὲν τεκμή-
ρια ὁρᾶν τὰ τρόπαια. μέγιστον δὲ μαρτύριον, ἡ ἐλευθε-
ρία τῶν πόλεων, ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε.
οὐδένα γὰρ ἄνθρωπον δεσπότην, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς προσ-
κυνεῖτε. τοιούτων μέν ἐστε προγόνων. οὐ μὲν δὴ τοῦτό γε
ἐρῶ, ὡς ὑμεῖς καταισχύνετε αὐτούς, ἀλλ' οὔπω πολλαὶ ἡμέ-
ραι, ἀφ' οὗ ἀντιταξάμενοι τούτοις τοῖς ἐκείνων ἐκγόνοις,
πολλαπλασίους ὑμῶν αὐτῶν ἐνικᾶτε σὺν τοῖς θεοῖς. καὶ
τότε μὲν δὴ περὶ τῆς κύρου βασιλείας, ἄνδρες ἦτε ἀγα-
θοί. νῦν δ' ὁπότε περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὁ ἀγών ἐ-
στι, πολὺ δήπου ὑμᾶς προσήκει, καὶ ἀμείνονας καὶ προθυ-
μοτέρους εἶναι· ἀλλὰ μὴν καὶ θαρραλεωτέρους νῦν πρέ-
πει εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους. τότε μὲν γὰρ ἄπειροι ὄν-
τες αὐτῶν, τό, τε πλῆθος ἄμετρον ὁρῶντες, ὅμως ἐ-
τολμήσατε σὺν τῷ πατρίῳ φρονήματι ἰέναι εἰς αὐτούς.
νῦν δ' ὁπότε καὶ πεῖραν ἤδη ἔχετε αὐτῶν, ὅτι θέλουσι
καὶ πολλαπλάσιοι ὄντες μὴ δέχεσθαι ὑμᾶς, τί ὑμῖν ἔτι
προσήκει τούτους φοβεῖσθαι; μὴ δὲ μέντοι τοῦτο μεῖον δό-
ξητε ἔχειν, εἰ οἱ κύρειοι, πρόσθεν σὺν ὑμῖν ταττόμενοι,
νῦν ἀφεστήκασιν. ἔτι γὰρ οὗτοι κακίονές εἰσι τῶν ὑφ' ἡμῶν
ἡττημένων. ἔφευγον οὖν πρὸς ἐκείνους καταλιπόντες
ἡμᾶς. τοὺς δ' ἐθέλοντας φυγῆς ἄρχειν, πολὺ κρεῖττον σὺν
τοῖς πολεμίοις ταττομένους, ἢ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τάξει ὁρᾶν.
εἰ δέ τις αὖ ὑμῶν ἀθυμεῖ, ὅτι ἡμῖν μὲν οὐκ εἰσὶν ἱππεῖς,
τοῖς δὲ πολεμίοις πολλοὶ πάρεισιν, ἐνθυμήθητε, ὅτι οἱ
μύριοι ἱππεῖς, οὐδὲν ἄλλο ἢ μύριοι ἄνθρωποί εἰσιν. ὑ-
πὸ μὲν γὰρ ἵππου ἐν μάχῃ, οὐδεὶς πώποτε οὔτε δηχ-
θείς, οὔτε λακτισθεὶς ἀπέθανεν. οἱ δ' ἄνδρες εἰσίν, οἱ
ποιοῦντες ὅ, τι ἂν ἐν ταῖς μάχαις γίγνηται. οὐκοῦν τῶν
γε ἱππέων πολὺ ἡμεῖς ἐπ' ἀσφαλεστέρου ὀχήματός ἐσ-
μεν. οἱ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππων κρέμανται, φοβούμενοι οὐχ
ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ καταπεσεῖν. ἡμεῖς δ' ἐπὶ τῆς γῆς
βεβηκότες, πολὺ μὲν ἰσχυρότερον παίσομεν ἤν τις προσίῃ,
πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον ὅτου ἂν ἐθέλωμεν τευξόμεθα, ἑνὶ
μόνῳ προέχουσιν ἡμᾶς οἱ ἱππεῖς, φεύγειν αὐτοῖς ἀσφα-
λέστερόν ἐστιν, ἢ ἡμῖν. εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν μάχας θαρρεῖτε,
ὅτι δ' οὐκέτι ἡμῖν τισσαφέρνης ἡγήσεται, οὐδὲ βασι-
λεὺς ἀγορὰν παρέξει, τοῦτο ἄχθεσθε, σκέψασθε, πότερον
κρεῖττον, τισσαφέρνην ἡγεμόνα ἔχειν, ὃς ἐπιβουλεύων
ἡμῖν φανερός ἐστιν, ἢ οὓς ἂν ἡμεῖς ἄνδρας λαβόντες, ἡ-
γεῖσθαι κελεύωμεν, οἳ εἴσονται, ὅτι ἤν τι περὶ ἡμᾶς ἁμαρ-
τάνωσι, περὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, καὶ τὰ σώματα ἁ-
μαρτάνουσι. τὰ δ' ἐπιτήδεια, πότερον ὠνεῖσθαι κρεῖτ-
τον ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἧς οὗτοι παρεῖχον μικρὰ μέτρα πολ-
λοῦ ἀργυρίου, μηδὲ τοῦτο ἔτι ἔχοντας, αὐτοὺς λαμβάνειν,
ἤνπερ

ut intelligatis quales uos, quã ue in rebus aduersis uirtu-
te esse oporteat, præsertim CVM DEORVM OPE ADIVTA uirtus, ab iniquissimis plerunq; & difficili-
mis temporibus homines uindicare consueuerit. Cum
Persæ cum ingentibus copijs, ut Athenas delerent, in fi-
nes nostros inuasissent, animi magnitudine hosti sibi resi-
stendum Athenienses putarunt, ac eos quidem uicerunt.
Quo tempore cum Dianæ uotum fecissent, tot illi se ca-
pras immolaturos, quot hostes occidissent, ac totidem ui-
ctimas ex toto agro comparare non potuissent, quotan-
nis D. mactare decreuerunt, quas ætate etiam nostra
quotannis mactant. Postea uero cum Xerxes infinitis
prope copijs comparatis, in Græciam traiecisset, maio-
res nostri horum hostium maiores terra marique uice-
runt. Cuius quidem uictoriæ & trophæa multa monu-
mento sunt, & maxime earum ciuitatum, in quibus nati
& educati estis, libertas: in quibus deos tantum, ex homi-
nibus uero neminem domini loco habetis. Et ab his uos
estis maioribus, à quibus tamen neutiquam uos dixerim
degenerasse. Neq; enim ita multi dies præterierunt, ex
quo uos acie cum illorum posteris congreßi, dijs iuuan-
tibus, eorum copias tanto uestris maiores fudistis. ac il-
lud quidem pro Cyri regno suscepto certamine, uirtutis
uestræ documentum dedistis. Nunc uero cum uestra ipso-
rum salus agatur, multo uos meliores, & in hostem ala-
criores esse par est. Nam si ante cum quales illi in prælio
essent, plane ignoraretis, patria animi elatione freti, ni-
hil dubitastis cum tam magno eorum numero collatis si-
gnis congredi: quid nunc cum periculum feceritis, eos,
quamuis tam multis partibus uos numero superarent,
uestrum tamen impetum sustinere nequisse? quid, inquam,
absurdius, quàm si eos nunc pertimescatis? Neque uero
nunc res uestras iniquiore loco putare debetis, quod à
uobis hi defecerint, qui uiuente Cyro uobiscum una præ-
lium inierunt. Illi enim multo sunt ijs quos uicimus
ignauiores: quare nihil mirandum, si à nobis desciscen-
tes, ad illos confugerunt. Quin illud optandum, ut qui
ad fugam spectent, in hostili potius acie, quàm in no-
stra uersentur. Quod si quem illud diffidentiorem red-
dit, quod equitatum nos nullum, hostes uero maximum
habeant: is consideret uelim, decem equitum M. nihil
esse plus, quàm hominum X. M. Neque enim in prælio
quisquam equi morsu, uel calcibus unquam confectus
est. Viri sunt, mihi credite, uiri, quorum opera in pu-
gna geruntur omnia: ac nos quidem uehiculo multo uti-
mur, quàm equites tutiore. Illi enim equis subnisi, &
nos unà timent, & simul ab illis ne excutiantur. At nos
pedibus uadentes, & ferimus cominus uehementius, &
certius ijdem attingimus quod uolumus. Vna equites re
præstant, quod in fuga certius est illis subsidium. Verùm
ad pugnam fortasse uestrùm quisq; paratißimus est. Sed
illud scilicet solicitudinis multum affert, quod neque Tis-
sapherne duce amplius utemini, neque annonam uobis
rex præstaturus est. Hic illud considerate, Tissapher-
nem ducem habere satius'ne sit, à quo nobis insidias fa-
ctas nihil possimus dubitare: an uero eos quos ipsi du-
ces delegerimus? qui si quid deliquerint, intelligent non
nobis magis, quàm uitæ, capitique suo male consulere.
Nam quod ad cibaria, ac quæ usui sunt reliqua perti-
net, malle'ne debeamus ex foro precario sumere, par-
ua admodum mensura, ac minime tolerabili precio:

an uero arbitratu nostro, quæ mensura, ac quāti ipsemet statuerimus, si uictoriam scilicet adipiscamur? Atenim in his nō est fortasse difficile, utrū uobis magis cōducat diiudicare. Sed flumina nos terrēt, in quib. traiiciendis ne uada uos fallā:ueremini. in quo ipso q̄ stultè barbari fecerint, perspicere potestis: ✱ omnia enim flumina, quæ procul à fontib. suis pleniora sunt, eadē circa fontes nō herculè sunt altiora, q̄ ut genua traiicientiū alluāt. Sed esto, obstent nobis flumina, neq; duces nanciscamur, nō tamē idcirco animum despōdere debemus. Videmus Mysos illos 10 quidē nihilo armis meliores q̄ nos simus, in regis finib. eo inuito, multas easq; magnas et opulentas urbes incolere. Eodemq; modo Pisidas, Lycaonas etiā scimus, occupatis camporū munimētis impune, ex eiusdē regis agro sibi uictum quærere. Et haud scio an simus multò rationib. nostris melius cōsulturi, si reditu in patriam dissimulato, ad manendū parati uideamur: nihil enim dubito, qn si Mysi discedere uelint, rex facile adduci possit, ut multis ducib. multis itē obsidibus datis, tutā profectionē præstet: ac si id postulent, quadrigas etiā ad iter conficiendū præbeat. 20 Quibus in rebus et nobis illū obsequuturū scio, ac supra quàm facilè dici possit, libēter, si nos ad permanendū paratos uideat. Sedenim illud nōnihil timeo, ne ipsa ocij consuetudine, & cum rerū omniū copia, tum forma et corporis magnitudine, qua Medorū & Persarū uxores ac uirgines præstāt, cum illis familiariores esse cœperimus, delinitti, ueluti qui ad Lotophagos diuerterint, de reditu in patriam nihil laboremus. Atqui æquū & iustū esse duco, ut ad suos quisq; redeat: ac ibi Græcis ostendamus, ipsorū culpa fieri quod inopes sint, quibus liceat miserā et egen 30 tem multitudinē, qua ciuitates refertæ sunt, huc deducere, ubi tenuissimū quēq; quamfacillime ac celerrime locupletē fieri uisuri essent. Sed hæc omnia uiri fortissimi bona, in eorū qui uicerint potestate sunt. Illud nūc cōsiliū ineundū, ut uel quamtutissime discedamus, uel si pugnandū sit, quamæquissima conditione pugnemus. Ac primū plaustra oīa cremāda cēsco, ne sarcinaria uehicula nobis quodāmodo imperēt, impediātq; quo minus quocunq; exercitum expediat, accedere possimus. Deinde ipsa etiā tētoria: ea enim retardāt nos plurimū: nihil uero neq; ad pu 40 gnā, neq; ad cōmeatus cōparādos iuuāt. Ad hæc, superuacanea uasa omnia reiiciēda, neq; aliud quicquā retinēdū, quàm quod aut ad belli, aut ad cibi potusq; usum ptineat: atq; id ob eā maxime causam, ut in armis expediti quamplurimi sint, ac quāpaucissimi nobis sint lixæ & huiusmodi operæ alēdæ. neq; enī ignoramus uictores eorū etiā potiri, quæ in alterius mācipio sunt. Quare ubi uicerimus, ipsi nobis hostes plixis erūt. Vnū illud mihi ad dicendū restat, quod maximi momēti esse arbitror. Videtis hostes nō ante bellos nos lacessere ausos esse, q̄ duces nostros cōpre 50 henderint: quippe qui omni ex bello superiores nos discessuros putarūt, quātisper et essent qui nobis imperarēt, et nos imperantib. pareremus. At si ducib. nos orbassēt, sublata imperādi autoritate, atq; omni ordinis tuēdi disciplina, nos pculdubio perituros existimarūt. Quamobrē & duces q nup renūciati sunt, multò oportet attētiores esse, et milites in suis ordinib. cōseruādis diligētiores, ac multò q̄ adhuc magis dicto audiētes. Quod si qs ab officio discesserit, statuite uestris sentētijs, ut de eo cuius uestrûm, cū res ipsa tulerit unà cū præfecto liceat pœnas sumere. Hoc n. maxime modo se sua opiniōe deceptos hostes intelligēt, cum

pai bu [illegible]

…rsicarū uxorum pulchritudo

ἢ ὑμῖν ὑπὲρ ἐκρατοῦμεν, μέτρον χωμένους, ὁπόσον ἂν ἕκαστος βούληται; εἰ δὲ ταῦτα μὲν γιγνώσκετε, ἐπεὶ οὕτω κρεῖττον, τοὺς δὲ ποταμοὺς ἄπορον νομίζετε εἶναι, καὶ μεγάλως ἡγεῖσθε ἐξαπατηθῆναι διαβαίνοντες, σκέψασθε εἰ ἄρα τοῦτο καὶ μωρότατον πεποιήκασιν οἱ βάρβαροι. πάντες μὲν γὰρ οἱ ποταμοί, ἢν πρόσω τῶν πηγῶν ἄποροι ὦσι, προϊοῦσι πρὸς τὰς πηγὰς, διαβατοὶ γίγνονται, οὐδὲ τὸ γόνυ βρέχοντες. εἰ δὲ μηδ᾽ οἱ ποταμοὶ διήσουσιν, ἡγεμών 10 τε μηδεὶς φανεῖται, οὐδ᾽ ὡς ἡμῖν γε ἀθυμητέον. ἐπιστάμεθα γὰρ Μυσούς, οὓς οὐκ ἂν ἡμῶν φαίημεν βελτίους εἶναι, οἳ βασιλέως ἄκοντος, ἐν τῇ βασιλέως χώρᾳ, πολλάς τε καὶ μεγάλας καὶ εὐδαίμονας πόλεις οἰκοῦσιν. ἐπιστάμεθα δὲ Πισίδας ὡσαύτως. Λυκάονας δὲ καὶ αὐτοὶ εἴδομεν, ὅτι ἐν τοῖς πεδίοις τὰ ἐρυμνὰ καταλαβόντες, τὴν τούτων χώραν καρποῦνται. καὶ ἡμᾶς δ᾽ ἄν, ✱ ἔφην, ἔγωγε χρῆναι, μήπω φανεροὺς εἶναι οἴκαδε ὡρμημένους, ἀλλὰ κατασκευάζεσθαι, ὡς αὐτοῦ που οἰκήσοντας. οἶδα γὰρ ὅτι καὶ Μυσοῖς 20 βασιλεὺς, πολλοὺς μὲν ἡγεμόνας ἂν δοίη, πολλοὺς δ᾽ ἂν ὁμήρους τοῦ ἀδόλως ἐκπέμψειν. καὶ ὁδοποιήσειε γ᾽ ἂν αὐτοῖς, καὶ εἰ σὺν τεθρίπποις βούλοιντο ἀπιέναι. καὶ ἡμῖν γ᾽ ἂν οἶδ᾽ ὅτι τρισάσμενος ταῦτ᾽ ἐποίει, εἰ ἑώρα ἡμᾶς μένειν παρασκευαζομένους. ἀλλὰ γὰρ δέδοικα, μὴ ἂν ἅπαξ μάθωμεν ἀργοὶ ζῆν καὶ ἐν ἀφθόνοις βιοτεύειν. καὶ Μήδων δὲ καὶ Περσῶν καλαῖς καὶ μεγάλαις γυναιξὶ καὶ παρθένοις ὁμιλεῖν, μὴ ὥσπερ οἱ λωτοφάγοι ἐπιλαθώμεθα τῆς οἴκαδε ὁδοῦ. δοκεῖ οὖν μοι εἰκὸς καὶ δίκαιον εἶναι, πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους πειρᾶσθαι ἀφ- 30 ικνεῖσθαι, καὶ ἐπιδεῖξαι τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι ἑκόντες πένονται, ἐξὸν αὐτοῖς, τοὺς νῦν οἴκοι ἀκλήρους πολιτεύοντας ἐνθάδε κομισαμένους πλουσίους ὁρᾶν. ἀλλὰ γὰρ ὦ ἄνδρες, πάντα ταῦτ᾽ ἀγαθὰ δηλονότι τῶν κρατούντων ἐστί. τοῦτο δὴ δεῖ λέγειν, πῶς ἂν πορευοίμεθά τε ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ εἰ μάχεσθαι δέοι, ὡς κράτιστα μαχοίμεθα. πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, δοκεῖ μοι κατακαῦσαι τὰς ἁμάξας ἃς ἔχομεν, ἵνα μὴ τὰ ζεύγη ἡμῶν στρατηγῇ, ἀλλὰ πορευοίμεθα, ὅποι ἂν τῇ στρατιᾷ συμφέρῃ. ἔπειτα καὶ τὰς 40 σκηνὰς συγκατακαῦσαι. αὗται γὰρ αὖ ὄχλον μὲν παρέχουσιν ἄγειν, συνωφελοῦσι δ᾽ οὐδὲν, οὔτε εἰς τὸ μάχεσθαι, οὔτ᾽ εἰς τὸ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. ἔτι δὲ τῶν ἄλλων σκευῶν τὰ περιττὰ ἀπαλλάξωμεν, πλὴν ὅσα πολέμου ἕνεκεν ἢ σιτῶν ἢ ποτῶν ἔχομεν, ἵν᾽ ὡς πλεῖστοι μὲν ἡμῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ὦσιν, ὡς ἐλάχιστοι δὲ σκευοφορῶσι. κρατουμένων μὲν γὰρ ἐπίστασθε, ὅτι πάντα ἀλλότρια. ἢν δὲ κρατῶμεν, καὶ τοὺς πολεμίους δεῖ σκευοφόρους ἡμετέρους νομίζειν. λοιπόν μοι εἰπεῖν, ὅπερ καὶ μέγιστον νομίζω εἶναι. ὁρᾶτε γὰρ καὶ 50 τοὺς πολεμίους, ὅτι οὐ πρόσθεν ἐξενεγκεῖν ἐτόλμησαν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον, πρὶν τοὺς στρατηγοὺς ἡμῶν συνέλαβον, νομίζοντες, ὄντων μὲν τῶν ἀρχόντων καὶ ἡμῶν πειθομένων, ἱκανοὺς εἶναι ἡμᾶς περιγενέσθαι τῷ πολέμῳ. λαβόντες δὲ τοὺς ἄρχοντας, ἀναρχίᾳ καὶ ἀταξίᾳ, ἐνόμιζον ἡμᾶς ἀπολέσθαι. δεῖ οὖν πολὺ μὲν τοὺς ἄρχοντας ἐπιμελεστέρους γενέσθαι, τοὺς νῦν τῶν πρόσθεν. πολὺ δὲ τοὺς ἀρχομένους εὐτακτοτέρους, καὶ πειθομένους μᾶλλον τοῖς ἄρχουσι νῦν, ἢ καὶ πρόσθεν. ἢν δέ τις ἀπειθῇ, ψηφίσασθε τὸν ἀεὶ ὑμῶν ἐντυγχάνοντα, σὺν τῷ ἄρχοντι κολάζειν. οὕτως οἱ πολέμιοι, πλεῖστον ἐψευσμένοι ἔσονται,

τῇ

τῇ δὲ γὰρ ἡμέρᾳ μυρίους ὄψονται ἀνθ' ἑνὸς Κλεάρχους, τοὺς οὐδ' ἑνὶ ἐπιτρέψοντας κακῷ εἶναι. ἀλλὰ γὰρ καὶ περαίνειν ἤδη ὥρα. ἴσως γὰρ οἱ πολέμιοι αὐτίκα παρέσονται. ὅτῳ μὲν οὖν ταῦτα δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ἐπικυρωσάτω ὡς τάχιστα, ἵν' ἔργῳ περαίνηται. εἰ δέ τις τι οἶδε τῶν ἄλλων βέλτιον, ἢ ταύτῃ, τολμάτω καὶ ὁ ἰδιώτης διδάσκειν. πάντες γὰρ κοινῆς σωτηρίας δεόμεθα. μετὰ δὲ ταῦτα Χειρίσοφος εἶπεν· ἀλλ' εἰ μὲν τινος ἄλλου δεῖ πρὸς τούτοις οἷς λέγει Ξενοφῶν, καὶ αὐτίκα ἐξέσται ποιεῖν. ἃ δὲ νῦν εἴρηκε, δοκεῖ μοι ὡς τάχιστα ψηφίσασθαι ἄριστον εἶναι. καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα. ἀνέτειναν ἅπαντες. ἀναστὰς δὲ πάλιν εἶπε Ξενοφῶν· ὦ ἄνδρες, ἀκούσατε, ὧν προσδοκᾶν δοκεῖ μοι δῆλον ὅτι, πορεύεσθαι ἡμᾶς δεῖ, ὅπου ἕξομεν τὰ ἐπιτήδεια. ἀκούω δὲ κώμας εἶναι καλὰς, οὐ πλέον εἴκοσι σταδίων ἀπεχούσας. οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμι, εἰ οἱ πολέμιοι ὥσπερ οἱ δειλοὶ κύνες, τοὺς μὲν παριόντας διώκουσί τε καὶ δάκνουσιν ἢν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν, εἰ καὶ οὗτοι ἡμῖν ἀπιοῦσιν ἐπακολουθοῖεν. ἴσως οὖν ἀσφαλέστερον ἡμῖν πορεύεσθαι, πλαίσιον ποιησαμένους τῶν ὅπλων, ἵνα τὰ σκευοφόρα καὶ ὁ πολὺς ὄχλος, ἐν ἀσφαλεστέρῳ ᾖ. εἰ οὖν νῦν ἀποδειχθείη, τίνα χρὴ ἡγεῖσθαι τοῦ πλαισίου, καὶ τὰ πρόσθεν κοσμεῖν, καὶ τίνας ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἑκατέρων εἶναι, καὶ τίνας ὀπισθοφυλακεῖν, οὐκ ἂν ὁπότε οἱ πολέμιοι ἔλθοιεν βουλεύεσθαι ἡμᾶς δέοι, ἀλλὰ χρώμεθ' ἂν εὐθὺς τοῖς τεταγμένοις. εἰ μὲν οὖν ἄλλος τις βέλτιον ὁρᾷ, ἄλλως ἐχέτω. εἰ δὲ μή, Χειρίσοφος μὲν ἡγοῖτο, ἐπειδὴ καὶ Λακεδαιμόνιός ἐστι. τῶν δὲ πλευρῶν ἑκατέρων δύο τὼ πρεσβυτάτω στρατηγὼ ἐπιμελοίσθην. ὀπισθοφυλακοῖμεν δ' ἡμεῖς οἱ νεώτατοι, ἐγώ τε καὶ Τιμασίων τὸ νῦν εἶναι. τὸ δὲ λοιπὸν πειρώμενοι ταύτης τῆς τάξεως, βουλευσόμεθα ὅ τι ἂν ἀεὶ κράτιστον εἶναι δοκῇ. εἰ δέ τις ἄλλο βέλτιον ὁρᾷ, λεξάτω. ἐπεὶ δ' οὐδεὶς ἀντέλεγεν, εἶπεν· ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα. ἔδοξε ταῦτα. νῦν, ἔφη, ἀπιόντας ποιεῖν δεῖ τὰ δεδογμένα. καὶ ὅστις τε ὑμῶν τοὺς οἰκείους ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν, μεμνήσθω ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι. οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως τούτου τυχεῖν. ὅστις τε ζῆν ἐπιθυμεῖ, πειράσθω νικᾶν. τῶν μὲν γὰρ νικώντων τὸ κατακαίνειν, τῶν δὲ ἡττωμένων τὸ ἀποθνῄσκειν ἐστί. καὶ εἴ τις γε χρημάτων ἐπιθυμεῖ, κρατεῖν πειράσθω. τῶν γὰρ νικώντων ἐστὶ καὶ τὰ ἑαυτῶν σώζειν, καὶ τὰ τῶν ἡττωμένων λαμβάνειν. τούτων λεχθέντων ἀνέστησαν, καὶ ἀπελθόντες, κατέκαιον τὰς ἁμάξας καὶ τὰς σκηνάς. τῶν δὲ περιττῶν, ὅτου μὲν δέοιτό τις, μετεδίδοσαν ἀλλήλοις. τὰ δὲ ἄλλα εἰς τὸ πῦρ ἐρρίπτουν. ταῦτα ποιοῦντες, ἠριστοποιοῦντο. ἀριστοποιουμένων δὲ αὐτῶν, ἔρχεται Μιθριδάτης σὺν ἱππεῦσιν ὡς τριάκοντα, καὶ καλεσάμενος τοὺς στρατηγοὺς εἰς ἐπήκοον, λέγει ὧδε· ἐγὼ ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, καὶ Κύρῳ πιστὸς ἦν, ὡς ὑμεῖς ἐπίστασθε, καὶ νῦν ὑμῖν εὔνους, καὶ ἐνθάδε εἰμὶ σὺν πολλῷ φόβῳ διάγων. εἰ οὖν ὁρῴην ὑμᾶς σωτήριόν τι βουλευομένους, ἔλθοιμι ἂν πρὸς ὑμᾶς, καὶ τοὺς θεράποντας πάντας ἄγων. λέξατε οὖν, ἔφη, πρός με τί ἐν νῷ ἔχετε, ὡς πρὸς φίλον τε καὶ εὔνουν, καὶ βουλόμενον κοινῇ σὺν ὑμῖν τὸν στόλον ποιεῖσθαι. βουλευομένοις τοῖς στρατηγοῖς, ἔδοξεν ἀποκρίνεσθαι τάδε, καὶ ἔλεγε Χειρίσοφος· ἡμῖν δοκεῖ, ἢν μέν τις ἐᾷ ἡμᾶς ἀπιέναι

cum hodierno die decies mille Clearcos pro uno extitisse uidebũt, p quos nemini ignauo esse liceat. Sed iã tempus est ut dicta ad rẽ cõferamus: hostes.n. iã fortasse adeunt. Quare si quæ relata sunt nobis probãtur, ea quam primum sciscite, quò decreta uestra operib. ipsis primo quoq; tẽpore cõprobetis. Quod si qs melius quid uidet, ne dubitet quiuis, ut etiã priuatus ille sit & gregarius, cæteros docere. de cõmuni.n. salute est omnib. cõsilium capiendũ. Tũ Chirisophus Si quid, inqt, aliud opus est, quod Xenophõ prætermiserit, tũ fieri id licebit, cũ in mentẽ uenerit. Quæ uerò ab eo iã dicta sunt, optimũ factu esse cẽseo, ut ea sine ulla cũctatione sciscatis: cui igitur ea pbantur, is sublata manu significet. Tũ cũcti manũ sustulerũt. Surrexit uerũ Xenophõ, atq; ita loquutus est: Audite uiri quæ cauẽda mihi uidẽtur. Eundũ nobis iã est, ubi cõmeatus in prõptu sint. Audio aũt uicos pulcherrimos nihilo hinc lõgius q̃ stadia xx [illegible] esse. Nihil uero mirãdũ mihi uidebitur, si quemadmodũ ignaui canes prætereũtes insectãtur ac mordẽt assequuti, persequẽtes uero fugiũt, sic hostes abeũtes nos insequantur. Tutissime nos iter facturos arbitror quadrato agmine, ita qdẽ ut eius quãlibet partẽ armati teneãt. In mediũ, turba omnis, ac impedimẽta recipiatur. Quod si nũc etiam statuerimus, quẽ frõti, quẽ tergo, quos itẽ utriq; laterũ præesse oporteat, nihil erit necesse tũc demũ cum nos hostes adorti fuerint, imperia diuidere, qn statim instructa acie uti licebit. Ac nũc, uel eius q rectius sentiat sententiã sequamur, uel Chirisophus principatu ducat, quippe qui Lacedæmonius est. In laterib. ẽ nobis duces duo natu maximi imperẽt. Tergũ nos iuuenes regemus, ego ipse et Timasiõ: atq; ita quidẽ in præsentia. De reliquo uerò cũ experti semel fuerimus hãc ordinis rationẽ, uel eandẽ tuebimur, uel meliorẽ inibimus. quã si qs uel nũc uidet, in mediũ cẽseo prodeat. Cũ nemo inuẽtus esset, qui cõtra ea diceret cui hæc probãtur, Xenophõ inquit, manũ tollat. Cũ id tum oẽs fecissent, iã uidendũ, inquit, est, ut quæ sciuimus, abeũtes re ipsa rata faciamus. Ac primũ quidẽ q suos uidere cupit, uirũ se strenuũ præbeat. neq;.n. aliter quisquã sperare posset se uoti cõpotẽ fore. Qui uiuẽdi cupiditate tenetur, is uincere cõtendat; est eni uictori hostiũ cædes, uicto mors proposita. Qui postremo pecuniã cõcupiscit, in uictoriæ studiũ incumbat: qd si uicerit, et sua tueri, et quæ in hostiũ sunt potestate, sibi uẽdicare facile potest. Quæ cũ dixisset ille, surrexerũt cũcti, ac iter iã ingressuri, primum plaustra & tabernacula omnia incẽdere. Deinde uerò quæ uasa cæteraque supervacanea fuerunt, ea indigentib. cõcesserũt, in ignẽ reliqua cõiecere. Tũ ad prandiũ cõuersi. Ac dũ cibũ caperẽt, superuenit Mithridates cũ equitib. circi. xxx. uocatisq; ad colloquiũ ducibus, in hunc modũ loquutus est. Ego, ò uiri fortissimi, Cyro ut scitis fidẽ, usq; dũ ille uixit, meã præstiti: ac nũc optimo erga uos animo sum: et quoniã in his locis nõ possum nõ magnopere de salute mea solicitus esse, uos ego si intelligã salutare aliquod consiliũ inire, me uobis adiungã sociũ, & quamprimũ cum toto comitatu meo ad uos redibo. Mecum igitur quod in animo habetis, libẽter, ut cũ amico, ac uestri cupidissimo homine, atq; adeò cũ eo qui uobiscũ una proficisci uelit, cõmunicate. Ad hæc duces cũ inter se cõsultassẽt, ita respõdendũ putarũt, ac p omnib. qdẽ Chirisophus: Nos, inqt, si liceat, p has regiones quãpacatissime

domum contendere in animo habemus: sin quis adversa vi noluerit, cum eo omni ope nostra bellare. Tum Mithridates docere conabatur, nullam invito rege salutis existere spem posse. Ex quo satis intelligi potuit, nihil esse quod ei fides haberetur, præsertim vero cũ venisset cum eo una de Tissaphernis familiarib. unus, quasi eius orationis arbiter. Quare ducibus visum est nihil statui melius posse, quàm si quantisper in hostili terra essent, tacitum, ac minime indictum bellum gererent. Corrumpebant enim adeundo milites: & quidem ex Centurionibus unum corruperunt Nicarchum Arcadem, qui deinde noctu defecit cum hominibus circiter viginti. Post hæc corporibus curatis, Zaten amnem traiecerunt, instructo quidẽ agmine, impedimẽtisq; omnibus, ac inermi turba in medium recepta. Non longe processerãt, cum Mithridates cum globo equitum CC. iaculatorum ac funditorum maxime agilium, atq; expeditorum circiter quadringentos obviam venit, ac propius quidem quasi amicus venisset, accessit. Equites vero ac pedites sagittis, plumbeis glandibus funditores, Græcos lacessere cœperunt: ex quibus qui in extremo erant agmine, impune feriebantur, cum hosti ipsi nihil nocere possent. Cretenses enim sagittarij, & minus longe quàm Persæ mittebant, & cum ipsi levissime armati essent, gravis armaturæ ordinibus stipabantur: at iaculatores missilibus ne funditores quidem assequi poterant. Hic Xenophon cum peltatis & gravi armatura, quæ erat in extremo agmine, cui ipse imperabat, hostem insequi statuit. Sed cum neminem omnino cõsequebantur, quippe qui equitatum nullum haberent: pedites vero intra tam breve spacium medij campi, fugientem peditem adipisci non poterant, neq; omnino expediebat à reliquo agmine tam longe discedere. At barbari equites in ipsa fuga à tergo sagittas mittentes nostros vulnerabant: quos, quãtum hostem urgentes processissent, tantundem dimicando retrocedere oportebat. quare toto eo die nihil amplius quàm stadia XXV. promoverunt, ac sub ipsum crepusculum in proximos vicos pervenere. Ibi pristina homines solicitudo invasit. Chirisophus quidẽ, et ex toto ducũ numero natu grandiores Xenophontẽ incusabant, quod ab acie nimis longe, sua cum maximo periculo, ac nullo hostiũ detrimento, persequendi causa excurrisset. Hæc Xenophon cum audiret, iure eos queri fatebatur, neq; inficiabatur quicquã. Sed enim, inquit, necessitas ipsa me ut insequerer impulit, quod videbam graviter nos dum cõsisteremus lædi, cum interea nihil ipsi nocere possemus. At postquam insequuti sumus, ita sane accidit ut dicitis: hostibus nihil plus quàm ante nocuimus, & ipsi vix, & magno cum periculo pedem retulimus. Sed gratia scilicet dijs est habẽda, quod parua omnino cum manu periclitati sumus, atque ex levi admodum iactura quid nobis in posterum opus sit, planißime cognovimus. Etenim hostes et sagittas, & e fundis glandes longius multò mittũt, quàm ut cum illis aut Cretẽses sagittarij, aut ferẽtarij nostri conferri poßint. Cumq; illos insequimur, nobis nõ conducit lõgius à reliquo agmine progredi. modico verò spacio, non poßit utiq; pedes peditem quamvis velox, assequi, ne intra teli iactum. Quod si hostis impetum retardatũ volumus, ne quid nobis in posterum detrimenti inferri poßit, funditorib. nobis atq; equitibus opus esse censeo.

Atq;

ἄκοντι, διαπορεύεσθαι τὴν χώραν ὡς ἂν δυνώμεθα ἀσινέστατα. ἢν δέ τις ἡμᾶς τῆς ὁδοῦ ἀποκωλύῃ, διαπολεμεῖν τούτῳ ὡς ἂν δυνώμεθα κράτιστα. ἐκ τούτου ἐπειρᾶτο Μιθριδάτης διδάσκειν, ὡς ἄπορον εἴη, βασιλέως ἄκοντος σωθῆναι. ἔνθα δὴ ἐγιγνώσκετο, ὅτι ὑπόπεμπτος εἴη, καὶ γὰρ τῶν Τισσαφέρνους τις οἰκείων παρηκολουθήκει πίστεως ἕνεκα. καὶ ἐκ τούτου ἐδόκει τοῖς στρατηγοῖς βέλτιον εἶναι δόγμα ποιήσασθαι τὸν πόλεμον ἀκήρυκτον εἶναι, ἔστε ἐν τῇ πολεμίᾳ εἶεν. διέφθειρον γὰρ προσιόντες τοὺς στρατιώτας, καὶ ἕνα γε λοχαγὸν διέφθειραν Νίκαρχον Ἀρκάδα, καὶ ᾤχετο ἀπιὼν νυκτὸς σὺν ἀνθρώποις ὡς εἴκοσι. μετὰ δὲ ταῦτα ἀριστήσαντες, καὶ διαβάντες τὸν Ζάπαταν ποταμὸν, ἐπορεύοντο τεταγμένοι, τὰ ὑποζύγια καὶ τὸν ὄχλον ἐν μέσῳ ἔχοντες. οὐ πολὺ δὲ προεληλυθότων αὐτῶν, ἐπιφαίνεται πάλιν ὁ Μιθριδάτης, ἱππέας ἔχων ὡς διακοσίους, καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας ὡσεὶ τετρακοσίους, μάλα ἐλαφροὺς καὶ εὐζώνους. καὶ προσῄει μὲν ὡς φίλος ὢν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἐγένοντο, ἐξαπίνης οἱ μὲν αὐτῶν ἐτόξευον, καὶ ἱππεῖς καὶ πεζοί· οἱ δ' ἐσφενδόνων καὶ ἐτίτρωσκον. οἱ δ' ὀπισθοφύλακες τῶν Ἑλλήνων ἔπασχον μὲν κακῶς, ἀντεποίουν δὲ οὐδέν. οἵ τε γὰρ Κρῆτες βραχύτερα τῶν Περσῶν ἐτόξευον, καὶ ἅμα ψιλοὶ ὄντες, εἴσω τῶν ὅπλων κατεκέκλειντο. οἵ τε ἀκοντισταὶ βραχύτερον ἠκόντιζον, ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τῶν σφενδονητῶν. ἐκ τούτου Ξενοφῶντι ἐδόκει, διωκτέον εἶναι, καὶ ἐδίωκον τῶν τε ὁπλιτῶν καὶ τῶν πελταστῶν, οἳ ἔτυχον σὺν αὐτῷ ὀπισθοφυλακοῦντες. διώκοντες δὲ, οὐδένα κατελάμβανον τῶν πολεμίων. οὔτε γὰρ ἱππεῖς ἦσαν τοῖς Ἕλλησιν, οὔτε οἱ πεζοὶ τοὺς πεζοὺς ἐκ πολλοῦ φεύγοντας ἐδύναντο καταλαμβάνειν ἐν ὀλίγῳ χωρίῳ. πολὺ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν ἀπὸ τοῦ ἄλλου στρατεύματος διώκειν. οἱ δὲ βάρβαροι ἱππεῖς καὶ φεύγοντες ἅμα ἐτίτρωσκον, ὡς τοὔπισθεν τοξεύοντες ἀπὸ τῶν ἵππων. ὁπόσον δὲ προδιώξειαν οἱ Ἕλληνες, τοσοῦτον πάλιν ἐπαναχωρεῖν μαχομένους ἔδει. ὥστε τῆς ἡμέρας ὅλης διῆλθον οὐ πλέον πέντε καὶ εἴκοσι σταδίων. ἀλλὰ δείλης ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας. ἔνθα δὴ πάλιν ἀθυμία ἦν, καὶ Χειρίσοφος καὶ οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατηγῶν Ξενοφῶντα ᾐτιῶντο, ὅτι ἐδίωκεν ἀπὸ τῆς φάλαγγος, καὶ αὐτός τε ἐκινδύνευε, καὶ τοὺς πολεμίους οὐδὲν μᾶλλον ἐδύνατο βλάπτειν. ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν, ἔλεγεν ὅτι ὀρθῶς ᾐτιῶντο, καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον αὐτοῖς μαρτυροίη. ἀλλ' ἐγὼ ἠναγκάσθην διώκειν, ἐπεὶ ἑώρων ἡμᾶς ἐν τῷ μένειν, κακῶς μὲν πάσχοντας, ἀντιποιεῖν δὲ οὐδὲν δυναμένους. ἐπειδὴ δὲ ἐδιώκομεν, ἀληθῆ, ἔφη, ὑμεῖς λέγετε. κακῶς μὲν γὰρ οὐδὲν ποιεῖν μᾶλλον ἐδυνάμεθα τοὺς πολεμίους, ἀνεχωροῦμεν δὲ πάνυ χαλεπῶς. τοῖς οὖν θεοῖς χάρις, ὅτι οὐ σὺν πολλῇ ῥώμῃ, ἀλλὰ σὺν ὀλίγοις ἦλθον. ὥστε βλάψαι μὲν μὴ μεγάλα, δηλῶσαι δὲ ὧν δεόμεθα. νῦν μὲν γὰρ οἱ μὲν πολέμιοι τοξεύουσι καὶ σφενδονῶσιν, ὅσον οὔτε οἱ Κρῆτες ἀντιτοξεύειν δύνανται, οὔτε οἱ ἐκ χειρὸς βάλλοντες ἐξικνεῖσθαι. ὅταν δὲ αὐτοὺς διώκωμεν, πολὺ μὲν οὐχ οἷόν τε χωρίον ἀπὸ τοῦ στρατεύματος διώκειν. ὀλίγον δὲ ἔνθα οὐδ' εἰ ταχὺς εἴη πεζὸς πεζὸν διώκων καταλάβοι ἐκ τόξου ῥύματος. ἡμεῖς μὲν οὖν εἰ μέλλομεν τούτους εἴργειν, ὥστε μὴ δύνασθαι βλάπτειν ἡμᾶς πορευομένους, σφενδονητῶν τε τὴν ταχίστην δεῖ καὶ ἱππέων.

ἀκούω

ἀκούω δ᾽ εἶναι ἐν τῷ στρατεύματι ἡμῶν ῥοδίους, ὧν τοὺς πολλούς φασιν ἐπίστασθαι σφενδονᾶν, καὶ τὸ βέλος αὐτῶν καὶ διπλάσιον φέρεσθαι τῶν περσικῶν σφενδονῶν. ἐκεῖναι τε γὰρ διὰ τὸ χειροπληθέσι τοῖς λίθοις σφενδονᾶν, ἐπὶ βραχὺ ἐξικνοῦνται. οἱ δέ γε ῥόδιοι καὶ ταῖς μολυβδίσιν ἐπίστανται χρῆσθαι. ἢν οὖν αὐτῶν ἐπισκεψώμεθα, τίνες πέπανται σφενδόνας, καὶ τούτων τῷ μὲν δῶμεν αὐτῶν ἀργύριον, τῷ δὲ ἄλλας πλέκειν ἐθέλοντι, ἄλλο ἀργύριον τελῶμεν, καὶ τῷ σφενδονᾶν ἐντεταγμένῳ ἐθέλοντι ἄλλην τινὰ ἀτέλειαν εὑρίσκωμεν, ἴσως τινὲς φανοῦνται ἱκανοὶ ἡμᾶς ὠφελεῖν. ὁρῶ δὲ καὶ ἵππους ἐν τῷ στρατεύματι, τοὺς μέν τινας παρ᾽ ἐμοί, τοὺς δὲ τῶν κλεάρχου καταλελειμμένους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους αἰχμαλώτους σκευοφοροῦντας. ἂν οὖν τούτους πάντας ἐκλεξάμενοι, σκευοφόρα μὲν ἀντιδῶμεν, τοὺς ἵππους εἰς ἱππέας κατασκευάσωμεν, ἴσως καὶ οὗτοί τι τοὺς φεύγοντας ἀνιάσουσιν. ἔδοξε ταῦτα. καὶ ταύτης τῆς νυκτὸς σφενδονῆται μὲν εἰς διακοσίους ἐγένοντο. ἵπποι δὲ καὶ ἱππεῖς ἐδοκιμάσθησαν τῇ ὑστεραίᾳ εἰς πεντήκοντα. καὶ στολάδες καὶ θώρακες αὐτοῖς ἐπορίσθησαν. καὶ ἵππαρχος ἐπεστάθη λύκιος ὁ πολυστράτου ἀθηναῖος. μείναντες δὲ ταύτην τὴν ἡμέραν, τῇ ἄλλῃ ἐπορεύοντο πρωϊαίτερον ἀναστάντες. χαράδραν γὰρ αὐτοὺς ἔδει διαβῆναι, ἐφ᾽ ᾗ ἐφοβοῦντο, μὴ ἐπιθοῖντο αὐτοῖς διαβαίνουσιν οἱ πολέμιοι. διαβεβηκόσι δὲ αὐτοῖς, ἐπιφαίνεται ὁ μιθριδάτης πάλιν, ἔχων ἱππέας χιλίους, τοξότας δὲ καὶ σφενδονήτας εἰς τετρακισχιλίους. τοσούτους γὰρ ᾔτησε τισσαφέρνην, καὶ ἔλαβεν, ὑποσχόμενος, ἂν τούτους λάβῃ, παραδώσειν αὐτῷ τοὺς ἕλληνας, καταφρονήσας, ὅτι ἐν τῇ ἔμπροσθεν προσβολῇ ὀλίγους ἔχων, ἔπαθε μὲν οὐδέν, πολλὰ δὲ κακὰ ἐνόμισε ποιῆσαι. ἐπεὶ δὲ οἱ ἕλληνες διαβεβηκότες, ἀπεῖχον τῆς χαράδρας ὅσον ὀκτὼ σταδίους, διέβαινε καὶ ὁ μιθριδάτης, ἔχων τὴν δύναμιν. παρήγγελτο δὲ τῶν τε πελταστῶν, οὓς ἔδει διώκειν, καὶ τῶν ὁπλιτῶν, καὶ τοῖς ἱππεῦσιν εἴρητο θαῤῥοῦσι διώκειν, ὡς ἐφεψομένης ἱκανῆς δυνάμεως. ἐπεὶ δὲ ὁ μιθριδάτης κατειλήφει, καὶ ἤδη σφενδόναι καὶ τοξεύματα ἐξικνοῦντο, ἐσήμηνε τοῖς ἕλλησι τῇ σάλπιγγι, καὶ εὐθὺς ἔθεον ὁμόσε οἷς εἴρητο, καὶ οἱ ἱππεῖς ἤλαυνον. οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ᾽ ἔφευγον ἐπὶ τὴν χαράδραν. ἐν ταύτῃ τῇ διώξει τοῖς βαρβάροις τῶν τε πεζῶν ἀπέθανον πολλοί, καὶ τῶν ἱππέων ἐν τῇ χαράδρᾳ ζωοὶ ἐλήφθησαν ὡς ὀκτωκαίδεκα. τοὺς δ᾽ ἀποθανόντας αὐτοκέλευστοι οἱ ἕλληνες ᾐκίσαντο, ὡς ὅτι φοβερώτερον τοῖς πολεμίοις εἴη ὁρᾶν. καὶ οἱ μὲν πολέμιοι οὕτω πράξαντες, ἀπῆλθον. οἱ δ᾽ ἕλληνες ἀσφαλῶς πορευόμενοι τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν τίγρητα ποταμόν. ἐνταῦθα πόλις ἦν ἐρήμη μεγάλη. ὄνομα δ᾽ αὐτῇ ἦν λάρισσα. ᾤκουν δ᾽ αὐτὴν τὸ παλαιὸν μῆδοι. τοῦ δὲ τείχους ἦν αὐτῆς τὸ εὖρος πέντε καὶ εἴκοσι πόδες. ὕψος δ᾽ ἑκατόν. τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος δύο παρασάγγαι. ᾠκοδόμητο δὲ πλίνθοις κεραμέαις. κρηπὶς δ᾽ ὑπῆν λιθίνη, τὸ ὕψος εἴκοσι ποδῶν. ταύτην βασιλεὺς ὁ περσῶν, ὅτε παρὰ μήδων ἐλάμβανον τὴν ἀρχὴν πέρσαι, πολιορκῶν οὐδενὶ τρόπῳ ἐδύνατο ἑλεῖν. ἥλιος δὲ νεφέλην προκαλύψας ἠφάνισε, μέχρις οἱ ἄνθρωποι ἐξέλιπον, καὶ οὕτως ἑάλω. παρὰ ταύτην τὴν πόλιν ἦν πυραμὶς λιθίνη.

Atque in castris quidem nostris Rhodios esse audio, quorum multi funda scienter utantur, ac duplo lõgius quàm Persici funditores mittant. Nam cum illi grauiores intorqueant lapides, non possunt utique longum spacium assequi: at Rhodij plumbeis glandibus uti didicerunt. Eos igitur qui fundas habent si conquisierimus, ac pro illis argentum dederimus, ac alijs item certa mercede faciundas locauerimus, ac ijs qui in funditorum ordinem recepti fuerint, ab alijs muneribus uacationem dederimus, inueniemus fortasse qui certam rebus nostris opem afferant. Ad hæc, uideo in castris aliquot equos esse, quorum partim penes me sunt, partim uero à Clearcho relicti: nonnulli item sunt bello capti, quibus ad impedimenta uehenda utimur. Horum itaque si maximè idoneos ad usum atque apparatum equestrem delegerimus, aliosque pro his clitellarios substituerimus, cum his opinor fugientes hostes aliquanto certè facilius ulciscemur. Probata est omnibus hæc sententia. Eadem itaque nocte funditores ad ducentos conscripti sunt. Postero uerò die equi, equitesque circiter quinquaginta delecti, quibus loricæ datæ, & equester ornatus. Magister equitum creatus Lycius Atheniensis, Polystrati filius. Eum diem Græci in quo substiterant loco manserunt. Postridie prima luce castra mouerunt: erat enim eo die torrens transmittendus, ad quem ne se hostes inuaderent, metuebant. Cùm autem traiecissent, ostendit se Mithridates cum equitibus mille, sagittarijs ac funditoribus ad quater mille, quos à Tissapherne acceperat, pollicitus ea se manu Græcos omnes ei in potestatem traditurum: erat enim superioris diei euentu elatus, quod cum paucos duxisset, neminem ipse desiderasset: Græcos uerò se arbitraretur grauiter multasse. Cùm igitur iam Græci octo circiter stadia longe à torrente progressi essent, Mithridates suis cum copijs traiecit. Hic peltatis denunciatum est, multisque item è graui armatura atque equitatu, hostem ut alacriter adorirentur: paulò enim post maiores copias subsidio uenturas. Iam propè Mithridates accesserat, fundisque ac missilibus Græci lacessebantur, cùm ad primum tubæ cantum hi quibus imperatum fuerat, in hostes cum cursu impetum fecerunt, & equites in primis se in aduersos effudere: quorum cum illi impetum non sustinuissent, fugientes, nostri insequuti sunt, atque ad ipsum torrentem multi de barbarorum peditibus, multi item in medio alueo ex equitibus perierunt: uiui ad decem & octo capti sunt: cæsos milites nostri, cùm id tamen duces non imperassent, fœdè lacerarunt, ut hostes rei spectaculo terrerentur: atque illi quidem re ita gesta discesserunt. At Græci, quod eius diei reliquum fuit, tutò progressi, ad Pigretem amnem peruenerunt: quo in loco urbs fuit magna, sed deserta, Larissa nomine: quam priscis temporibus Medi tenuerunt. Muri eius latitudine fuerunt pedum uigintiquinque, altitudine centum, ambitu octo millium passuum, ac toti coctilibus laterculis extructi. Lapidea tamen crepido uiginti pedum à fundamentis eminebat. Hanc urbem Persarum rex, cum Medos Persæ imperio spoliassent, diu obsessam, non ante capere potuit, quàm solem densa nubes obscurasset, & oppidani animis concidissent. Ante ipsam urbem pyramis lapidea surgebat,

lata pass. xx. alta xl. Huc ex proximis regionibus barbari multi profugerant. Hinc profecti primis castris M. pass. xxiiii. confectis, ad muros peruenere, magnos quidem, sed neglectos, qui ante urbem stabant, cui Mespila nomen fuit: et hanc Medi olim habitarunt. Eius murus crepidine nitebatur lapidea, excisis in muricum modum lapidib. latitudine pedum L. ac totidem altitudine: reliqua muri superficies latericia erat, pedum lata L. alta C. ambitus erat M. pass. xxiiii. Huc Mediam regis uxorem confugisse ferebant, quo tempore Medi imperium amisere. Eam olim urbem Persarum rex cum neque obsidionis diuturnitate, neque ui expugnare potuisset, obstupefactos postremo crebris tonitribus à Ioue oppidanos dicitur oppressisse. Hinc profecti cum M. pass. xvi. processissent, ad castra prima Tissaphernes in conspectum uenit cum equitatu suo, atque Orontæ regis generi copijs, cum ijs uero barbaris qui Cyrum sequuti fuerant, atque ijs etiam quos secum regis frater in eius auxilium adduxerat, quosque rex Tissapherni ipsi attribuerat: quæ copiæ uniuersæ plane magni agminis speciem habuerunt. Atque is cum propius accessisset, alias quasdam cohortes in subsidijs locauit, alias uero de trauerso immissurus uidebatur. neque tamen impressionem facere, aut suos pugnæ periculo committere ausus est. Funditorib. tantum et ferentarijs, nostros ut lacesserent, imperauit. Verum ubi Rhodij per ordines diuisi, e fundis lapides, ac Scythici sagittarij sagittas mittere cœperunt, multi passim ex barbaris uulnerabantur, à quibus aberrare nostri, ne si uoluissent quidem, facile poterant. Quare Tissaphernes extra telorum iactum concessit, ac reliqui item ordines retrocesserunt. Reliquum igitur eius diei nostri progrediebantur, à tergo illi ex interuallo sequebantur, neque pristinam tamen iaculationem repetere ausi sunt: longius enim quam Persæ, Rhodij funditores mittebant, ac longius etiam quam possent e sagittarijs plurimi. Erant præterea Persici arcus maiores nostris, quare usui fuerunt quæ nostri legebant, missilia et ea sane discebant e superiore loco longissime iaculari. In proximis uero uicis, et neruos, et plumbum ad fundarum usum repererunt. Atque eo die cum Græci ad uicos peruenissent, castraque fecissent: Barbari ex leui illa iaculatione inferiores discessere. Postero die eodem in loco frumentandi causa commorati sunt: erat enim illis in uicis magna frumenti copia. Postridie iter continuarunt, et Tissaphernes eminus lacessens insequebatur. Ibi animaduersum est, hostibus insequentibus nequaquam utile esse quadratum agmen laterib. æqualibus, propterea, quod si se aliquando agminis cornua contraxissent (quod fieri necesse est, ubi uel uiarum angustiæ, uel montium anfractus, uel postremo pontium transitus cogeret) grauis armatura aut arctius constipata ægre procederet, aut turbatis ordinibus laxata, nihil posset in pugnando proficere. Rursus uero si cornua discederent, in diuersa irent qui ante cohæserant: atque inter cornua area uacua relicta, quod quib. accideret, abissent, urgentib. hostibus animis deficerent quo plerunque fiebat, ut cum uel pons, uel alia quæuis uiæ difficultas superanda esset, certatim unusquisque principia occuparet, atque ita ab hostib. agmen facilius oppugnari posset. Quod ubi animaduersum est, duces ordines sex, singulos uirorum C. instituere, eisque suos centuriones præficere: centurias uero singulas in semicenturias, ac manipulos describere. quibus item subcenturiones et decuriones præesse uoluerunt. Cumque agmen progrederetur, centuriones, ubi cornua contraherentur, ne urgerent, subsistebant,

τὸ μὲν εὖρος ἑνὸς πλέθρου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλέθρων. ἐπὶ ταύτης πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἦσαν ἐκ τῶν πλησίον χωρῶν ἀποπεφευγότες. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας ἕξ. πρὸς τεῖχος ἔρημον μέγα πρὸς τῇ πόλει κείμενον. ὄνομα δ' ἦν τῇ πόλει Μέσπιλα. Μῆδοι αὐτήν ποτε ᾤκουν. ἦν δὲ ἡ μὲν κρηπὶς λίθου ξεστοῦ κογχυλιάτου· τὸ εὖρος πεντήκοντα ποδῶν, καὶ τὸ ὕψος πεντήκοντα. ἐπὶ δὲ ταύτῃ ἐπῳκοδόμητο πλίνθινον τεῖχος, τὸ μὲν εὖρος πεντήκοντα ποδῶν, τὸ δὲ ὕψος ἑκατόν. τοῦ δὲ κύκλου περίοδος ἓξ παρασάγγαι. ἐνταῦθα ἐλέγετο Μήδεια γυνὴ βασιλέως φυγεῖν, ὅτε ἀπώλλυσαν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Περσῶν Μῆδοι. ταύτην δὲ τὴν πόλιν πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς, οὐκ ἐδύνατο οὔτε χρόνῳ ἑλεῖν, οὔτε βίᾳ. Ζεὺς δ' ἐμβροντήτους ποιεῖ τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ οὕτως ἑάλω. ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύοντο σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας τέτταρας. εἰς τοῦτον δὲ τὸν σταθμὸν Τισσαφέρνης ἐπεφάνη, ὅς τε αὐτὸς ἦλθεν ἱππέας ἔχων, καὶ τὴν Ὀρόντα δύναμιν, τοῦ τὴν βασιλέως θυγατέρα ἔχοντος, καὶ οὓς Κῦρος ἔχων ἀνέβη βαρβάρους, καὶ οὓς ὁ βασιλέως ἀδελφὸς ἔχων, βασιλεῖ ἐβοήθει. καὶ πρὸς τούτοις, ὅσους βασιλεὺς ἔδωκεν αὐτῷ. ὥστε τὸ στράτευμα πάμπολυ ἐφάνη. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένετο, τὰς μὲν τῶν τάξεων ὄπισθεν κατέστησε. τὰς δὲ εἰς τὰ πλάγια παραγαγὼν, ἐμβαλεῖν μὲν οὐκ ἐτόλμησεν, οὐδ' ἐβούλετο διακινδυνεύειν. σφενδονᾶν δὲ παρήγγειλε καὶ τοξεύειν. ἐπεὶ δὲ διαταχθέντες οἱ Ῥόδιοι ἐσφενδόνησαν, καὶ οἱ Σκύθαι τοξόται ἐτόξευσαν, καὶ οὐδεὶς ἡμάρτανεν ἀνδρός. οὐδὲ γὰρ εἰ πάνυ προυθυμεῖτο, ῥᾴδιον ἦν. καὶ ὁ Τισσαφέρνης μάλα ταχέως ἔξω βελῶν ἀπεχώρει. καὶ αἱ ἄλλαι τάξεις ἀπεχώρησαν. καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας οἱ μὲν ἐπορεύοντο, οἱ δ' εἵποντο, καὶ οὐκέτι ἐπείχοντο οἱ βάρβαροι τῇ τότε ἀκροβολίσει. μακρότερον γὰρ οἵ τε Ῥόδιοι τῶν Περσῶν ἐσφενδόνων, καὶ τῶν πλείστων τοξοτῶν. μεγάλα δὲ καὶ τὰ τόξα τὰ Περσικά ἐστιν. ὥστε χρήσιμα ἦν ὁπόσα ἁλίσκοιτο τῶν τοξευμάτων, καὶ ἐμελέτων τοξεύειν ἄνω ἱέντες μακράν. ηὑρίσκετο δὲ καὶ νεῦρα πολλὰ ἐν ταῖς κώμαις καὶ μόλιβδος, ὥστε χρῆσθαι εἰς τὰς σφενδόνας. καὶ ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ, ἐπεὶ κατεστρατοπεδεύοντο οἱ Ἕλληνες, κώμαις ἐπιτυχόντες ἀπῆλθον οἱ βάρβαροι, μεῖον ἔχοντες ἐν τῇ τότε ἀκροβολίσει. τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπεσιτίσαντο. ἦν γὰρ πολὺς σῖτος ἐν ταῖς κώμαις. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο διὰ τοῦ πεδίου, καὶ Τισσαφέρνης εἵπετο ἀκροβολιζόμενος. ἔνθα δὴ οἱ Ἕλληνες ἔγνωσαν, ὅτι πλαίσιον ἰσόπλευρον, πονηρὰ τάξις εἴη πολεμίων ἑπομένων. ἀνάγκη γάρ ἐστιν, ἢν μὲν συγκύπτῃ τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου, ἢ ὁδοῦ στενοτέρας οὔσης, ἢ ὀρέων ἀναγκαζόντων, ἢ γεφύρας, ἐκθλίβεσθαι τοὺς ὁπλίτας, καὶ πορεύεσθαι πονήρως, ἅμα μὲν πιεζομένους, ἅμα δὲ καὶ ταραττομένους. ὥστε δυσχρήστους εἶναι ἀνάγκη, ἀτάκτους ὄντας. ὅταν δ' αὖ διασχῇ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι τοὺς τότε ἐκθλιβομένους, καὶ κενὸν γίγνεσθαι τὸ μέσον τῶν κεράτων, καὶ ἀθυμεῖν τοὺς ταῦτα πάσχοντας τῶν πολεμίων ἑπομένων, καὶ ὁπότε δέοι γέφυραν διαβαίνειν, ἢ ἄλλην τινὰ διάβασιν, ἔσπευδεν ἕκαστος, βουλόμενος φθάσαι πρῶτος, καὶ εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα τοῖς πολεμίοις. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔγνωσαν οἱ στρατηγοί, ἐποιήσαντο ἓξ λόχους ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας, καὶ λοχαγοὺς ἐπέστησαν, καὶ ἄλλους πεντηκοντῆρας, καὶ ἄλλους ἐνωμοτάρχας. οὗτοι δὲ πορευόμενοι οἱ λοχαγοί, ὁπότε μὲν συγκύπτοι τὰ κέρατα, ὑπέμενον ὕστεροι, ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέρασι.

τότε

τότε δὲ παρῆγον ἔξωθεν τῶν κεράτων. ὁπότε δὲ διαχοῖεν αἱ πλευραὶ τοῦ πλαισίου, τὸ μέσον ἀνεξεπίμπλασαν. εἰ μὲν στενότερον εἴη τὸ διέχον, κατὰ λοχαγούς. εἰ δὲ πλατύτερον, κατὰ πεντηκοστῦς. εἰ δὲ πάνυ πλάτυ, κατ' ἐνωμοτίας. ὥστε ἀεὶ ἔκπλεων εἶναι τὸ μέσον. εἰ δὲ καὶ διαβαίνειν τινὰ δέοι διάβασιν, ἢ γέφυραν, οὐκ ἐταράττοντο. ἀλλ' ἐν τῷ μέρει οἱ λοχαγοὶ διέβαινον. καὶ εἴ που δέοι τι τῆς φάλαγγος, ἐπιπαρῆσαν οὗτοι. τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τέτταρας. ἡνίκα δὲ τὸν πέμπτον ἐπορεύοντο σταθμόν, εἶδον βασίλειόν τι, καὶ περὶ αὐτὸ κώμας πολλάς, τήν τε ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο διὰ γηλόφων ὑψηλῶν γιγνομένην, οἳ καθῆκον ἀπὸ τοῦ ὄρους, ὑφ' ᾧ ἦν κώμη. καὶ εἶδον μὲν τοὺς γηλόφους ἄσμενοι οἱ Ἕλληνες, ὡς εἰκὸς τῶν πολεμίων ὄντων ἱππέων. ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐκ τοῦ πεδίου, ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν πρῶτον γήλοφον, κατέβαινον ὡς ἐπὶ τὸν ἕτερον ἀναβαίνειν. ἐνταῦθα παραγίνονται οἱ βάρβαροι, καὶ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ἐπὶ τὸ πρανὲς ἔβαλλον, ἐσφενδόνων, ἐτόξευον ὑπὸ μαστίγων, καὶ πολλοὺς κατετίτρωσκον. καὶ ἐκράτησαν τῶν Ἑλλήνων γυμνητῶν, καὶ κατέκλεισαν αὐτοὺς εἴσω τῶν ὅπλων. ὥστε παντάπασι ταύτην τὴν ἡμέραν ἄχρηστοι ἦσαν ἐν τῷ ὄχλῳ ὄντες, καὶ οἱ σφενδονῆται, καὶ οἱ τοξόται. ἐπεὶ δὲ πιεζόμενοι οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν διώκειν, σχολῇ μὲν ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀφικνοῦνται ὁπλῖται ὄντες. οἱ δὲ πολέμιοι ταχὺ ἀπεπήδων. πάλιν δὲ ὁπότε ἀπίοιεν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα, ταὐτὰ ἔπασχον. καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου γηλόφου ταὐτὰ ἐγίγνετο. ὥστε ἀπὸ τοῦ τρίτου γηλόφου ἔδοξεν αὐτοῖς μὴ κινεῖν τοὺς στρατιώτας, πρὶν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλαισίου, ἀνήγαγον πελταστὰς πρὸς τὸ ὄρος. ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἑπομένων πολεμίων, οὐκέτι ἐπετίθεντο οἱ πολέμιοι τοῖς καταβαίνουσι. δεδιότες μὴ ἀποτμηθείησαν καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτῶν γένοιντο οἱ πολέμιοι. οὕτω τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορευόμενοι, οἱ μὲν τῇ ὁδῷ κατὰ τοὺς γηλόφους, οἱ δὲ κατὰ τὸ ὄρος ἐπιπαριόντες, ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας, καὶ ἰατροὺς κατέστησαν ὀκτώ. πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τετρωμένοι. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ τῶν τετρωμένων ἕνεκα, καὶ ἅμα ἐπιτήδεια πολλὰ εἶχον, ἄλευρα, οἶνον, κριθὰς ἵπποις συμβεβλημένας πολλάς. ταῦτα δὲ συνηγμένα ἦν τῷ στρατεύματι τῆς χώρας. τετάρτῃ δ' ἡμέρᾳ καταβαίνουσιν εἰς τὸ πεδίον. ἐπεὶ δὲ κατέλαβεν αὐτοὺς Τισσαφέρνης σὺν τῇ δυνάμει, ἐδίδαξε τοὺς Ἕλληνας ἡ ἀνάγκη κατασκηνῆσαι, οὗ πρῶτον εἶδον κώμην, καὶ μὴ πορεύεσθαι ἔτι μαχομένους. πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἀπόμαχοι τετρωμένοι, καὶ οἱ ἐκείνους φέροντες, καὶ οἱ τῶν φερόντων τὰ ὅπλα δεξάμενοι. ἐπεὶ δὲ κατεσκήνησαν, καὶ ἐπεχείρησαν αὐτοῖς ἀκροβολίζεσθαι οἱ βάρβαροι πρὸς τὴν κώμην προσιόντες, ἐν ᾧ περιῆσαν οἱ Ἕλληνες. πολὺ γὰρ διέφερεν ἐκ τῆς χώρας ὁρμῶντας ἀλέξασθαι, ἢ πορευομένους ἐπιοῦσι τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. ἡνίκα δ' ἦν ἤδη δείλη, ὥρα ἦν ἀπιέναι τοῖς πολεμίοις. οὔποτε γὰρ μεῖον ἀπεστρατοπεδεύοντο οἱ βάρβαροι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἑξήκοντα σταδίων, φοβούμενοι μὴ τῆς νυκτὸς ἐπίθοιντο αὐτοῖς. πονηρὸν γὰρ νυκτός ἐστι στράτευμα περσικόν. οἵ τε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται, καὶ ὡς ἐπιτοπολὺ πεποδισμένοι εἰσί, τοῦ μὴ φεύγειν ἕνεκα. εἰ λυθείησαν,

ἐὰν

ac deinde seorsum subsequebantur. Quoties uerò laxari cornua necesse fuisset, iidē quadrati agminis mediū cōplebant, uel centurionibus ipsis, si forte quæ discessissent partes exiliores essent: uel si pleniores aliquanto, sub centurionibus: si postremò quāminimè attenuatæ essent, decurionibus in uacua succedentibus: quo fiebat, ut medium agmen semper confertū esset: ac si quid superandū esset, ponsue quis transmittendus, nihil trepidaretur. Centuriones enim hi, quos ante diximus, seorsum traijciebāt: quaq; in parte aciei res postulasset, in eam se immittebant. atq; hoc quidem ordine ad quarta castra progreßi sunt. Ad quinta uerò cùm accederēt, regiā quandā conspexerūt, circumq; eam uicos complures, in quam partem uia per editos colles ducebat. Hi uerò colles monti subiacebāt, in cuius ima parte uicus erat: ac Græci per illi quidē libenter colles uiderūt, & meritò, cùm hostes ualerēt equitatu. Ibi cum è cāpis primum tumulum subissent, atq; inde per decliuia ad alterum accederent, barbari è superiore loco deorsum tela mittere in nostros, fundas torquere, iacula amēto uibrare. Multi sanè è nostris uulnerati, quin & expediti milites ita à barbaris circumuenti atq; interclusi sunt, ut funditores & iaculatores in turba oppreßi, nulli usui esse potuerint. Nam si Græci malo coacti in hostem se conuertebāt, uix in aduersos cliuos euadere poterāt, quippe qui graui armatura tardarentur, cùm hostes interea summa agilitate in collis uerticem exilirent: sin ad suos properarent, eodem incommodo urgebantur. Idem etiam euenit cum ad alterum collem transirent. Quare statuerunt Græci, è tertio tumulo non ante agmen mouere, quàm subductos à dextro aciei latere cetratos ad uerticem obtinēdum misissent. Quod ubi factū est, hostes à nostris superiorē locū occupatū cum animaduertissent, non sunt ausi amplius discedētes insequi, quod uerebantur, ne diuisi utrinq; circumuenirētur. Quod reliquum igitur eius diei fuit, nostri pars una per colles, altera secundum mōtes, iter modico interuallo facientes, ad uicos peruenere: ubi medicos octo (multi enim saucij erāt) delegere. His in uicis dies tris manserunt, cum sauciorū causa, tum uerò quod cōmeatuum bonā copiā nacti sunt, farinæ, uini, ordei, quò largißimè equos explerūt, quæ omnia ex proximis agris, ad exercitū regis alendū, in unū coacta fuerāt. Quarto uerò die in cāpos descēdēre: ibi eos Tissaphernes assecutus effecit, ut sibi cēserent, in eo qui primus se obtulisset uico, consistendū, neq; ullo pacto in uia pugnandū: erant enim iam quamplurimi ad pugnam inutiles, alij quod uulnera acceperāt, alij qd saucios deportarent, alij postremo quòd eorū à quibus illi deportarētur, armis onerati essent. Ac uix Græci castra posuerant, cū Barbari ppius ad uicū accedētes, mißilia mittere cœperunt: sed facilè eos Græci repulerūt. Multò enim iā è castris mouētes, hostes facilius coërcebāt, q̃ antè in ipso itinere eorundē excursiones reprimere p[...]rāt. Cùm itaq; iā aduesperasceret, hostes pedē retulerūt: neq; enim propius quàm stad. LX. ad nostros castra locabāt, quod scilicet nocturnū nostrorū impetū metuebant. Nam Persarum copiæ minimè ad nocturnas pugnas idoneæ sunt: equos enim uinciunt, ac sæpe etiam pedicis impediunt, ne furtè ruptis capistris effugiant,

si quis

si quis tumultus extiterit. Quare & equum insternere, & frenare, & cum loricā induerit inscendere, Perse homini necesse est: quæ omnia per noctem, præsertim cum trepidatū fuerit, difficilimè fieri cōsueuerūt: quæ res efficiebat, ut procul à Græcis castra haberēt. At Græci ubi eos animaduerterūt agmen discedendi causa coegisse, ad arma cōclamarūt: tum Barbari (facile enim omnia audiebant) pauxillū substiterūt: nocte uerò iam imminente retrocesserūt, quod sibi intelligebant minimè expedire, noctu uel iter facere, uel castra ponere. Eos uerò Græci posteaquā manifestò disceden tes uiderunt, & ipsi castra mouere, stadiaq; circiter LX. progressi sunt: ac tantū inter utrunq; exercitum spacij relictū est, ut neq; postero die, neq; omnino tertio, hostes in conspectū uenerint. Quarto demū noctu ad nostros propius accesserūt, ac mōtis iugū ad dexteram occuparunt, quà Græci erant iter facturi. Ex eo in campos descēsus erat. Vbi iugū id occupatū Chirisophus animaduertit, Xenophontē ab extremo agmine euocat, eumq; iubet cum peltatis ad principia transire. At is peltatos loco nō mouit. Cum iam uniuersum Tissaphernis exercitū conspiceret, ipse tantum citato equo accurrit: tum, quid, inquit, me uocas? Vti uides, respōdit ille, uertex qui supra uiam ipsam eminet, quà nobis discedendum est, ab hostibus obtinetur: quos nisi ceciderimus, nulla est euadendi ratio. Sed cur peltatos non adduxisset quærenti Chirisopho: quoniam, inquit ille, nequaquam tam propinquis hostibus putaui nuda agminis terga relinquenda. Atqui, inquit Chirisophus, uidendum est ut eos ex eo uertice deijciamus. Ibi Xenophon cum iugum animaduertisset ijs, quas ipse ducebat, copijs imminere, atq; ex eo tramitem, per quem ad uerticē eū aditus patebat, in quo hostes constiterant: Optimum, inquit, Chirisophe fuerit, si quam celerrime ad eum tumulum contendamus: quem si occupauerimus, hostes nullo pacto poterūt supra uiam, eodem quo nunc loco sunt permanere: quare aut cum exercitu ipse maneto, quantisper ego in montem euado: aut si tu mauis ad montem contendere, hic ego cum exercitu manebo. Quin ego tibi inquit ille, potestatem facio, ut rum malis deligendi. Tum Xenophon: Iunior, inquit, ego sum: ac ita proficiscendi sibi partes deposcit: sedenim postulat ex principijs, quod longum esse putabat ab extremo agmine milites euocare, sibi cohortem unam dari. Chirisophus ei ex ipsa fronte peltatos tribuit, atque adeo de medio quadrati agminis exemptos: ad hos CCC. sequi iubet lectissimos uiros de suorum numero, qui ipsa agminis principia obtinebant: atq; hi quidem omnes iter strenuè ingressi sunt. Quos ubi ad montem rectà contendere hostes animaduertere, & ipsi certatim eodem cursum direxerunt. Hic clamorem Græci, item qui cum Tissapherne erant, dum suos utrique cohortantur, ingentem sustulerunt. Xenophon equo præteruehens, his uerbis suos incendebat: Nunc uiri fortissimi, uobis de reditu in Græciā, ad liberos, coniugesq; uestras, certamen propositum esse existimate. Nunc si paululum hoc laboris exhauserimus, reliquum iter sine pugna conficiemus. Tum Soteridas Sicyonius: At enim, inquit, Xenophon non satis æqua conditione res geritur: tu equo ueheris, ego grauiter scutū ferēs laboro. Id cum

ἐάν τις θόρυβος γίγνηται, δεῖ ἐπισάξαι τὸν ἵππον πέρσῃ ἀνδρί, καὶ χαλινῶσαι δεῖ, καὶ θωρακισθέντα ἀναβῆναι ἐπὶ τὸν ἵππον. ταῦτα δὲ πάντα χαλεπὸν νυκτὸς, ὅτε καὶ θορύβου ὄντος ποιεῖν. τούτου ἕνεκα πόῤῥω ἀπεσκήνουν τῶν ἑλλήνων. ἐπεὶ δὲ ἐγίγνωσκον αὐτοὺς οἱ ἕλληνες, βουλομένους ἀπιέναι καὶ διαγγελλομένους, ἐκήρυξε τοῖς ἕλλησι παρασκευάσασθαι, ἀκουόντων τῶν πολεμίων. καὶ χρόνον μέν τινα ἐπέσχον τῆς πορείας οἱ βάρβαροι. ἐπειδὴ δὲ ὀψὲ ἐγίγνετο, ἀπῄεσαν. οὐ γὰρ ἐδόκει λυσιτελεῖν αὐτοῖς, νυκτὸς πορεύεσθαι, καὶ κατάγεσθαι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. ἐπειδὴ δὲ σαφῶς ἀπιόντας ἤδη ἑώρων οἱ ἕλληνες, ἐπορεύοντο καὶ αὐτοὶ ἀναζεύξαντες, καὶ διῆλθον ὅσον ἑξήκοντα σταδίους, καὶ γίγνεται τοσοῦτον μεταξὺ τῶν στρατευμάτων, ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ οὐκ ἐφάνησαν οἱ πολέμιοι, οὐδὲ τῇ τρίτῃ. τῇ δὲ τετάρτῃ νυκτὸς προελθόντες, καταλαμβάνουσι χωρίον ὑπερδέξιον οἱ βάρβαροι, ᾗ ἔμελλον οἱ ἕλληνες παριέναι, ἀκρωνυχίαν ὄρους, ὑφ᾽ ἣν ἡ κατάβασις ἦν εἰς τὸ πεδίον. ἐπειδὴ δὲ ἑώρα χειρίσοφος προκατειλημμένην τὴν ἀκρωνυχίαν, καλεῖ ξενοφῶντα ἀπὸ τῆς οὐρᾶς, καὶ κελεύει λαβόντα τοὺς πελταστὰς, παραγενέσθαι εἰς τὸ πρόσθεν. ὁ δὲ ξενοφῶν τοὺς μὲν πελταστὰς οὐκ ἦγεν. ἐπιφαινόμενον γὰρ ἑώρα τισσαφέρνην καὶ τὸ στράτευμα πᾶν. αὐτὸς δὲ προσελάσας, ἠρώτα, τί καλεῖς; ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· ἔξεστιν ὁρᾶν. προκατείληπται γὰρ ἡμῖν ὁ ὑπὲρ τῆς καταβάσεως λόφος, καὶ οὐκ ἔστι παρελθεῖν, εἰ μὴ τούτους ἀποκόψομεν. ἀλλὰ τί οὐκ ἦγες τοὺς πελταστάς; ὁ δὲ λέγει, ὅτι οὐκ ἐδόκει αὐτῷ, ἔρημα καταλιπεῖν τὰ ὄπισθεν, ἐπιφαινομένων τῶν πολεμίων. ἀλλὰ μὴν ὥρα γ᾽, ἔφη, βουλεύεσθαι, πῶς τις τοὺς ἄνδρας ἀπελᾷ τοῦ λόφου. ἐνταῦθα ξενοφῶν ὁρᾷ τοῦ ὄρους τὴν κορυφὴν, ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ στρατεύματος οὖσαν. καὶ ἀπὸ ταύτης ἔφοδον ἐπὶ τὸν λόφον, ἔνθα ἦσαν οἱ πολέμιοι, καὶ λέγει· κράτιστον, ὦ χειρίσοφε, ἡμῖν ἵεσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἄκρον. ἐὰν γὰρ τοῦτο λάβωμεν, οὐ δυνήσονται μένειν ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. ἀλλ᾽ εἰ βούλει, μένε ἐπὶ τῷ στρατεύματι, ἐγὼ δὲ ἐθέλω πορεύεσθαι. εἰ δὲ χρῄζεις, πορεύου ἐπὶ τὸ ὄρος, ἐγὼ δὲ μένω αὐτοῦ. ἀλλὰ δίδωμί σοι, ἔφη ὁ χειρίσοφος, ὁπότερον βούλει ἑλέσθαι. εἰπὼν ὁ ξενοφῶν, ὅτι νεώτερός ἐστιν, αἱρεῖται πορεύεσθαι. κελεύει δέ οἱ συμπέμψαι ἀπὸ τοῦ στόματος ἄνδρας. μακρὰν γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς οὐραγίας λαβεῖν. καὶ ὁ χειρίσοφος συμπέμπει τοὺς ἀπὸ τοῦ στόματος πελταστάς. ἔλαβε δὲ τοὺς κατὰ μέσον τοῦ πλαισίου. συνέπεσθαι δ᾽ ἐκέλευσεν αὐτῷ καὶ τοὺς τριακοσίους ὁ χειρίσοφος, οὓς αὐτὸς εἶχε τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ πλαισίου. ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο ὡς ἐδύναντο τάχιστα. οἱ δ᾽ ἐπὶ τοῦ λόφου πολέμιοι ὡς ἐνόησαν αὐτῶν τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ ἄκρον, εὐθὺς καὶ αὐτοὶ ὥρμησαν ἁμιλλᾶσθαι ἐπὶ τὸ ἄκρον. καὶ ἐνταῦθα πολλὴ μὲν κραυγὴ ἦν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος, διακελευομένων τοῖς ἑαυτοῦ. πολλὴ δὲ κραυγὴ τῶν ἀμφὶ τισσαφέρνην τοῖς ἑαυτοῦ κελευομένοις. ξενοφῶν δὲ παρελαύνων ἐπὶ τοῦ ἵππου, παρεκελεύετο· ἄνδρες, νῦν ἐς τὴν ἑλλάδα νομίζετε ἁμιλλᾶσθαι. νῦν πρὸς παῖδας καὶ γυναῖκας· νῦν ὀλίγον πονήσαντες χρόνον, ἀμαχεὶ τὴν λοιπὴν πορευσόμεθα. σωτηρίδας δὲ ὁ σικυώνιος εἶπεν· οὐκ ἐξ ἴσου, ὦ ξενοφῶν, ἐσμέν. σὺ μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἵππου ὀχῇ, ἐγὼ δὲ χαλεπῶς κάμνω τὴν ἀσπίδα φέρων.

ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα, καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου ὠθεῖτο αὐτὸν ἐκ τῆς τάξεως. καὶ τὴν ἀσπίδα ἀφελόμενος ὡς ἐδύνατο, τάχιστα ἐπορεύετο. ἐτύγχανε δὲ καὶ θώρακα ἔχων τὸν ἱππικόν, ὥστ' ἐπιέζετο. καὶ τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ὑπάγειν παρεκελεύετο. τοῖς δὲ ὄπισθεν παριέναι, μόγις ἑπόμενος. οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται παίουσι καὶ λοιδοροῦσι τὸν Σωτηρίδαν, ἕως ἠνάγκασαν λαβόντα τὴν ἀσπίδα, πορεύεσθαι. ὁ δὲ ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἕως μὲν βάσιμα ἦν, ἦγεν. ἐπεὶ δὲ ἄβατα ἦν, καταλιπὼν τὸν ἵππον, ἔσπευδε πεζῇ. καὶ φθάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ γενόμενοι τοὺς πολεμίους. ἔνθα δὴ οἱ μὲν βάρβαροι στραφέντες, ἔφευγον ᾗ ἕκαστος ἐδύνατο· οἱ δ' Ἕλληνες εἶχον τὸ ἄκρον. οἱ δὲ ἀμφὶ Τισσαφέρνην καὶ Ἀριαῖον ἀποτραπόμενοι, ἄλλην ὁδὸν ᾤχοντο. οἱ δ' ἀμφὶ Χειρίσοφον καταβάντες εἰς τὸ πεδίον, ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν κώμῃ μεστῇ πολλῶν ἀγαθῶν. ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι κῶμαι πλήρεις πολλῶν ἀγαθῶν ἐν τούτῳ τῷ πεδίῳ παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμόν. ἡνίκα δ' ἦν δείλη, ἐξαπίνης ἐπιφαίνονται οἱ πολέμιοι ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τῶν Ἑλλήνων κατέκοψάν τινας, τῶν ἐσκεδασμένων ἐν τῷ πεδίῳ καθ' ἁρπαγήν. καὶ γὰρ νομαὶ πολλαὶ βοσκημάτων διαβιβαζόμεναι εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ, κατελήφθησαν. ἐνταῦθα Τισσαφέρνης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καίειν ἐπεχείρησαν τὰς κώμας. καὶ τῶν Ἑλλήνων μάλα ἠθύμησάν τινες, ἐννοούμενοι μὴ τὰ ἐπιτήδεια, εἰ καίοιεν, οὐκ ἔχοιεν ὁπόθεν λαμβάνοιεν. καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀπῆσαν ἐκ τῆς βοηθείας. ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἐπεὶ κατέβη, παρελαύνων ἐπὶ τὰς τάξεις, ἡνίκα ἀπὸ τῆς βοηθείας ἀπήεσαν οἱ Ἕλληνες, ἔλεγεν· ὁρᾶτε ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ὑφιέντας τὴν χώραν ἤδη ἡμετέραν εἶναι. ἃ γὰρ ὅτε ἐσπένδοντο, διεπράττοντο μὴ καίειν τὴν βασιλέως χώραν, νῦν αὐτοὶ καίουσιν ὡς ἀλλοτρίαν. ἐάν που καταλείπωσί γε αὑτοῖς τὰ ἐπιτήδεια, ὄψονται καὶ ἡμᾶς ἐνταῦθα πορευομένους. ἀλλ' ὦ Χειρίσοφε, ἔφη, δοκεῖ μοι βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς καίοντας, ὡς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας. ὁ δὲ Χειρίσοφος εἶπεν· οὔκουν ἔμοιγε δοκεῖ. ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔφη, καίωμεν, καὶ οὕτω θᾶττον παύσονται. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἀπῆλθον, οἱ μὲν ἄλλοι περὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν, στρατηγοὶ δὲ καὶ λοχαγοὶ συνῆλθον. καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἀπορία ἦν. ἔνθεν μὲν γὰρ ὄρη ἦν ὑπερύψηλα, ἔνθεν δὲ ὁ ποταμὸς τοσοῦτος τὸ βάθος, ὡς μηδὲ τὰ δόρατα ὑπερέχειν, πειρωμένοις τοῦ βάθους. ἀπορουμένοις δὲ αὐτοῖς, προσελθών τις ἀνὴρ Ῥόδιος, εἶπεν· ἐγὼ θέλω ὑμᾶς διαβιβάσαι κατὰ τετρακισχιλίους ὁπλίτας, ἂν ἐμοὶ ὧν δέομαι ὑπηρετήσητε, καὶ τάλαντον μισθὸν πορίσητε. ἐρωτώμενος δὲ ὅτου δέοιτο, ἀσκῶν, ἔφη, δισχιλίων δεήσομαι. πολλὰ δὲ ὁρῶ ταῦτα πρόβατα, αἶγας, καὶ βοῦς, καὶ ὄνους, ἃ ἀποδαρέντα καὶ φυσηθέντα, ῥᾳδίως ἂν παρέχοι τὴν διάβασιν. δεήσομαι δὲ καὶ τῶν δεσμῶν, οἷς χρῆσθε περὶ τὰ ὑποζύγια. τούτοις δ', ἔφη, ζεύξας τοὺς ἀσκοὺς πρὸς ἀλλήλους, ὁρμίσας ἕκαστον ἀσκόν, λίθους ἀρτήσας, καὶ ἀφεὶς ὥσπερ ἀγκύρας εἰς τὸ ὕδωρ, διαγαγὼν καὶ ἀμφοτέρωθεν δήσας, ἐπιβαλῶ ὕλην, καὶ γῆν ἐπιφορήσω. ὅτι μὲν οὖν οὐ καταδύσεσθε, αὐτίκα μάλα εἴσεσθε. πᾶς γὰρ ἀσκὸς δύο ἄνδρας ἕξει τοῦ μὴ καταδῦναι. ὥστε δὲ μὴ ὀλισθάνειν, ἡ ὕλη καὶ ἡ γῆ σχήσει. ἀκούσασι ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς, τὸ μὲν ἐνθύμημα χαρίεν ἐδόκει εἶναι, τὸ

Id cum ille audisset, statim ex equo desilijt, hominē de loco deturbat, ipse eius scuto abrepto quàm potuit celerrime promouet. Erat forte equestri lorica indutus, qua & si premebatur, nihilo tamen segnius & praecedentes incitabat, & sequētes, illos quiaē in ascēdendo laborātes cōfirmabat. At milites Soteridā caedunt, obiurgāt, cogūt postremò, scuto recepto unà cū caeteris pergere. Xenophon equū ascendit: eo usus est quantū per loci conditionē licuit. Cùm ad difficiliorem aditu montis partē uentū esset, & ipse pedibus equo relicto subijt. Priores tandē Graeci montis fastigiū occupant. Tunc barbari terga uertentes, quò quisq; maximè potuit, effugerunt: Graeci fastigium tenuerunt. Tissaphernis atq; Ariaei copiae ad aliam se uiam, priore relicta, conuerterunt. Tum Chirisophus, quiq; cum eo erant, in campos descenderunt, & castra in pago quodam locarunt, omnibus copijs refertissimo. Sed erant alij item in his campis pagi ad Tigretem amnem, omni commeatuum genere copiosissimi. Iā aduesperascebat, cum repentè hostes se obtulerunt, ac de Graecorū numero non nullos occidêre, ut forte illi diuersi ad praedam discurrerant: nacti enim fuerant pecoris greges, qui quum amnem tranassent, iam erant in citeriore ripa intercl usi. Post haec Tissaphernes cum suis copijs pagos exurere aggressus est: quae res Graecorum animos uehementer debilitauit: non poterant enim non magnopere uereri, ne commeatibus incensis, non haberent unde alios sumerent. Iam Chirisophi milites è praesidijs discedebāt, cum Xenophon ad singulos ordines in equo accedens: Videtis iam, inquit, uti nobis agris concedere se Barbari confitentur? cum enim ne uos uicos regios exureremus, faedus nobiscū ferientes cauissent, eos iam ipsi tanquam alienos ultrò incendunt. Nunc per ea ipsa loca nos iter facientes uidebūt, in quib. sibiipsis commeatus reliquerint. Interea Chirisophe, ad illū conuersus, censeo, inquit, hos agros tanquā nostros ab iniuria uindicandos. Minimè, respondit ille, quin & nos itidē uramus: sic enim illi celerius desistent. Iam uerò cùm se intra castra recepissent, alij ad cōmeatus animū adiecerunt. At duces centurionesq; in unū conuenere, ut consilium de itinere caperent. Erat enim res difficultatis plenissima, cū hinc arduis mōtibus, illinc tam profundo flumine cohiberētur, ut ne hastae quidē quibus uada tentabant, immersae quicquā eminerent. In hac cunctatione Rhodius quidā ad duces ueniens: Ego, inquit, si mihi quae opus fuerint, parata tradideritis, ac pro mercede talentum unū, quaterna millia simul grauis armaturae peditum traijciam. Rogatus autē quid opus esset, utribus respōdit ille duobus millibus: esse aūt in cōspectu uideo quamplurimas oues, capras, boues, asinos, quibus coria detracta & inflata, facilē traiectionē praestare possēt. Loris deinde opus, inquit, est ad connectendos, ut aptè cohaereant inter se utres, qualia ea sunt, quibus ad iungenda iumēta utimini. His ego iungam utres inter sese compositos singulos, suspēsis inde lapidibus, et ancorarum ritu demissis. Deinde ijs in aquam actis, terram & sarmenta superinijciam. Illud quidem nequaquā intellectu difficile est, qui hac rate traiecerint, mergi minime posse, siquidem binos singuli utres facile subleuant. quò minus uerò labantur terra eos ac sarmenta continebunt. Enimuero id ducibus cōsilium elegans uisum est: sed

Pontium ex utribus faciendorum ratio.

sed qui res effici posset, nō uidebant, cum trans amnem multi essent hostium equites, qui facile ijs, qui primi ad opus aggrederentur, impedimento futuri essent. Quare cum hanc cogitationē missam fecissent, postero die quasi Babylonem uersus ad integros uicos profecturi, retrocesserunt, incenso loco unde profecti sunt, quod cum hostes uiderent, iam nihil ut animaduerterent laborabant. illud magis mirabantur, quò se Græci recepturi essent, aut quid omnino in animo haberēt. Interea cum milites in cibarijs conquirendis occupati essent, duces ac centuriones rursus conuenere, ac omnibus captiuis in medium adductis, quæstione habita, ex illis planissime cognouerunt, quorum locorum finibus cingerentur. Indicarunt enim illi, à meridie Babylonem esse, & Mediam, quà ante uenissent: ab ortu Susa & Ecbatana, quibus in urbibus uer & æstatem agere rex solitus esset. Quòd si trans amnem se ad occasum conuertissent, in Lydiam & Ioniam peruenturos. At montanam uiam, quæ ad septētrionem esset, ad Carduchos perducere: hos ferocem in bello esse gentem, quæ montes incoleret, ac ne regi quidem ipsi parēret. Regias enim copias in ea loca aliquando irrupisse: ex centum autem & uiginti millibus hominum neminem omnino redisse, quod ex locorum difficultatibus euadere non potuissent: si quando tamen fœdus illis cum eo satrapa esset, qui campestrem regionem obtineret, liberos esse utrisq; ad alteros aditus. Quæ cum duces audissent, eos ipsos a quibus regionum situs cognouerāt, diuersos locarunt, neq; omnino quò iter haberēt, indicarunt. Ipsi inter se statuerunt, necesse fore per montes in Carduchos ducere, quod illinc in Armeniam, cui tunc Orontes præerat, amplam & fertilem regionem descensuri essent: ex qua nihil prohibiturū uidebatur, quo minus in quam uellent terrarum partem se conferrēt. Id cum decreuissent, ac dijs sacra fecissent, ne quid esset in mora, cum iter capessendum esset (uerebātur enim ne montes ab hostibus occuparētur) militibus imperāt, corporibus curatis, ac uasis collectis, conquiescant, ac deinde cum signum datum fuerit, sequantur.

XENOPHONTIS

DE CYRI MINORIS EXPEDITIONE LIBER QVARTVS,

Romulo Amasæo interp.

QVAE à Græcis in superiorem Asiæ partem progredientibus, usq; ad prælij commissionem gesta sint. quæ item post prælium, fœdere cum rege percusso, atq; eodē ab ipso rege ac Tissapherne uiolato acciderint: ac quemadmodū Græci insequente Persarū exercitu, assiduo bello urgerētur, superiorib. cōmentarijs expositū est. Postea uerò q̄ ad Pigretē amnē uentū est quia is ea in parte, ꝓpter magnitudinē atq; altitudinē traijci non poterat, cū flumini Carduchij montes, ardui illi quidē ac prærupti imminerēt, eos (neq; enim alia occurrebat euadendi ratio) milites sibi superādos censuerūt. A captiuis enim acceperāt, hos ubi superassent, se ad Pigretis ipsius fontē, qui in Armenia est, uenturos: à quo non longè Euphratis etiam fons abesset: cum fontem, quòd angu-

τὸ δὲ ἔργον ἀδύνατον. ἦσαν γὰρ οἱ κωλύσοντες πέραν πολλοὶ ἱππεῖς, οἳ εὐθὺς τοῖς πρώτοις, οὐδὲν ἂν ἐπέτρεπον τούτων ποιεῖν. ἐνταῦθα τὴν μὲν ὑστεραίαν ἐπανεχώρουν εἰς τοὔμπαλιν, ὡς πρὸς Βαβυλῶνα εἰς τὰς ἀκαύστους κώμας, κατακαύσαντες ἔνθεν ἐξῄεσαν, ὥστε οἱ πολέμιοι οὐ προσήλαυνον, ἀλλὰ ἐθεῶντο, καὶ ὅμοιοι ἦσαν θαυμάζοντες, ὅποι ποτὲ τρέψονται οἱ Ἕλληνες, καὶ τί ἐν νῷ ἔχοιεν. ἐνταῦθα οἱ μὲν ἄλλοι στρατιῶται ἀμφὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν. οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ πάλιν συνῆλθον, καὶ συναγαγόντες τοὺς αἰχμαλώτους, ἤλεγχον, τὴν κύκλῳ πᾶσαν χώραν τίς ἑκάστη εἴη. οἱ δ' ἔλεγον ὅτι τὰ μὲν πρὸς μεσημβρίαν, τῆς ἐπὶ Βαβυλῶνα εἴη καὶ Μηδίαν, δι' ἧσπερ ἥκοιεν. ἡ δὲ πρὸς ἕω, ἐπὶ Σοῦσά τε καὶ Ἐκβάτανα φέροι, ἔνθα θερίζειν καὶ ἐαρίζειν λέγεται βασιλεύς. ἡ δὲ διαβάντι τὸν ποταμὸν πρὸς ἑσπέραν, ἐπὶ Λυδίαν καὶ Ἰωνίαν φέροι. ἡ δὲ διὰ τῶν ὀρέων, καὶ πρὸς ἄρκτον τετραμμένη, ὅτι εἰς Καρδούχους ἄγοι. τούτους δ' ἔφασαν οἰκεῖν ἀνὰ τὰ ὄρη, καὶ πολεμικοὺς εἶναι, καὶ βασιλέως οὐκ ἀκούειν· ἀλλὰ καὶ ἐμβαλεῖν ποτε εἰς αὐτοὺς βασιλικὴν στρατιάν, δώδεκα μυριάδας. τούτων δὲ οὐδένα ἀπονοστῆσαι, διὰ τὴν δυσχωρίαν. ὁπότε μέντοι πρὸς τὸν σατράπην τὸν ἐν τῷ πεδίῳ σπείσαιντο, καὶ ἐπιμίγνυσθαι σφῶν τε πρὸς ἐκείνους, καὶ ἐκείνων πρὸς αὐτούς. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ στρατηγοὶ, ἐκάθισαν χωρὶς, τοὺς ἑκασταχόσε φάσκοντας εἰδέναι, οὐδὲν δῆλον ποιήσαντες, ὅποι πορεύεσθαι ἔμελλον. ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς ἀναγκαῖον εἶναι, διὰ τῶν ὀρέων εἰς Καρδούχους ἐμβάλλειν. τούτους γὰρ διελθόντας, ἔφασαν εἰς Ἀρμενίαν ἥξειν, ἧς Ὀρόντας ἦρχε, πολλῆς καὶ εὐδαίμονος. ἐντεῦθεν δὲ εὔπορον ἔφασαν εἶναι, ὅποι τις ἐθέλοι πορεύεσθαι. ἐπὶ τούτοις ἐθύσαντο ὅπως ὁπηνίκα δοκοίη τῆς ὥρας, τὴν πορείαν ποιοῖντο. τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῶν ὀρέων ἐδεδοίκεσαν μὴ καταληφθείη. καὶ παρήγγειλαν ἐπειδὴ δειπνήσειαν, συσκευασαμένους πάντας ἀναπαύεσθαι, καὶ ἕπεσθαι, ἡνίκ' ἂν τις παραγγέλλῃ.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΟΣΑ μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐγένετο μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα μετὰ τὴν μάχην ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἃς βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναβάντες Ἕλληνες ἐσπείσαντο, καὶ ὅσα παραβάντος τὰς σπονδὰς βασιλέως καὶ Τισσαφέρνους ἐπολεμήθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐπακολουθοῦντος τοῦ Περσῶν στρατεύματος, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, ἔνθα ὁ μὲν τίγρης ποταμὸς παντάπασιν ἄπορος ἦν διὰ τὸ βάθος καὶ μέγεθος, πάροδος δὲ οὐκ ἦν, ἀλλὰ τὰ καρδούχια ὄρη ἀπότομα ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐκρέματο. ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς διὰ τῶν ὀρέων πορευτέον εἶναι. ἤκουον γὰρ τῶν ἁλισκομένων, ὅτι εἰ διέλθοιεν τὰ καρδούχια ὄρη, ἐν τῇ ἀρμενίᾳ τὰς πηγὰς τοῦ τίγρητος ποταμοῦ, ἢν μὲν βούλωνται, διαβήσονται, ἢν δὲ μὴ βούλωνται, περιίασι. καὶ τοῦ εὐφράτου τε τὰς πηγὰς ἐλέγετο, οὐ πρόσω τοῦ τίγρητος εἶναι. καὶ ἔστιν οὕτω

στενόν,

ποιοῦνται. τὴν δ' εἰς τοὺς καρδούχους ἐμβολὴν ὧδε ποιοῦνται. ἅμα μὲν λαθεῖν πειρώμενοι, ἅμα δὲ φθάσαι, πρὶν τοὺς πολεμίους καταλαβεῖν τὰ ἄκρα. ἡνίκα δ' ἦν ἀμφὶ τὴν τελευταίαν φυλακὴν, καὶ ἐλείπετο τῆς νυκτὸς ὅσον σκοταίους διελθεῖν τὸ πεδίον, τηνικαῦτα ἀναστάντες ἀπὸ παραγγέλσεως πορευόμενοι, ἀφικνοῦνται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸ ὄρος. ἔνθα δὴ χειρίσοφος μὲν ἡγεῖτο τοῦ στρατεύματος, λαβὼν τὸ ἀμφ' αὐτὸν, καὶ τοὺς γυμνῆτας πάντας. ξενοφῶν δὲ σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξιν ὁπλίταις εἵπετο, οὐδένα ἔχων γυμνῆτα. οὐδεὶς γὰρ ἐδόκει κίνδυνος εἶναι, μή τις ἄνω πορευομένων ἐκ τοῦ ὄπισθεν ἐπίσποιτο. καὶ ἐπὶ μὲν τὸ ἄκρον ἀναβαίνει ὁ χειρίσοφος, πρίν τινας αἰσθέσθαι τῶν πολεμίων. ἔπειτα δὲ ὑφηγεῖτο. ἐφείπετο δὲ ἀεὶ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ στρατεύματος εἰς τὰς κώμας, τὰς ἐν τοῖς ἄγκεσί τε καὶ μυχοῖς τῶν ὀρέων. ἔνθα δὴ οἱ μὲν καρδοῦχοι ἐκλιπόντες τὰς οἰκίας, ἔχοντες καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ἔφευγον ἐπὶ τὰ ὄρη. τὰ δὲ ἐπιτήδεια πολλὰ ἦν λαμβάνειν. ἦσαν δὲ καὶ χαλκώμασι παμπόλλοις κατεσκευασμέναι αἱ οἰκίαι, ὧν οὐδὲν ἔφερον οἱ ἕλληνες, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐδίωκον, ὑποφειδόμενοι, εἴ πως ἂν ἐθελήσειαν οἱ καρδοῦχοι διιέναι αὐτοὺς ὡς διὰ φιλίας τῆς χώρας, ἐπείπερ βασιλεῖ πολέμιοι ἦσαν. τὰ μέντοι ἐπιτήδεια ὅ, τι τις ἐπιτυγχάνοι, ἐλάμβανον. ἀνάγκη γὰρ ἦν. οἱ δὲ καρδοῦχοι οὔτε καλούντων ὑπήκουον, οὔτε ἄλλο φιλικὸν οὐδὲν ἐποίουν. ὅτε δὲ οἱ τελευταῖοι τῶν ἑλλήνων κατέβαινον εἰς τὰς κώμας ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἤδη σκοταῖοι (διὰ γὰρ τὸ στενὴν εἶναι τὴν ὁδὸν, ὅλην τὴν ἡμέραν ἡ ἀνάβασις αὐτοῖς ἐγένετο καὶ κατάβασις εἰς τὰς κώμας) τότε δὴ συλλεγέντες τινὲς τῶν καρδούχων, τοῖς τελευταίοις ἐπετίθεντο, καὶ ἀπέκτεινόν τινας, καὶ λίθοις καὶ τοξεύμασι κατέτρωσαν, ὀλίγοι τινὲς ὄντες. ἐξ ἀπροσδοκήτου γὰρ αὐτοῖς ἐπέπεσε τὸ ἑλληνικόν. εἰ μὲν δὴ τότε πλείους συνελέγησαν, ἐκινδύνευσεν ἂν διαφθαρῆναι πολὺ τοῦ στρατεύματος. καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα οὕτως ἐν ταῖς κώμαις ηὐλίσθησαν. οἱ δὲ καρδοῦχοι κύκλῳ πυρὰ ἔκαιον ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ συνεώρων ἀλλήλους. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ, συνελθοῦσι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν ἑλλήνων, ἔδοξε τῶν τε ὑποζυγίων τὰ ἀναγκαῖα καὶ δυνατώτατα πορεύεσθαι ἔχοντας, καταλιπόντας τὰ ἄλλα. καὶ ὁπόσα ἦν νεωστὶ αἰχμάλωτα ἀνδράποδα ἐν τῇ στρατιᾷ, πάντα ἀφεῖναι. σχολαίαν γὰρ ἐποιοῦντο τὴν πορείαν, πολλὰ ὄντα τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ αἰχμάλωτα. καὶ πολλοὶ δὲ οἱ ἐπὶ τούτοις ὄντες, ἀπόμαχοι ἦσαν, διπλάσιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔδει πορίζεσθαι καὶ φέρεσθαι, πολλῶν τῶν ἀνθρώπων ὄντων. δόξαν δὲ ταῦτα, ἐκήρυξαν οὕτω ποιεῖν. ἐπειδὴ δὲ ἀριστήσαντες ἐπορεύοντο, ὑποστάντες ἐν στενῷ οἱ στρατηγοὶ, ἐάν τι εὕρισκον τῶν εἰρημένων μὴ ἀφειμένον, ἀφῃροῦντο. οἱ δ' ἐπείθοντο, πλὴν εἴ τις τι ἔκλεψεν, ἢ παιδὸς ἐπιθυμήσας ἢ γυναικὸς τῶν εὐπρεπῶν. καὶ ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν οὕτως ἐπορεύθησαν, τὰ μέν τι μαχόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἀναπαυόμενοι. εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν χειμὼν γίγνεται πολύς. ἀναγκαῖον δ' ἦν πορεύεσθαι. οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ τὰ ἐπιτήδεια. καὶ ἡγεῖτο μὲν χειρίσοφος, ὀπισθοφυλάκει δὲ ξενοφῶν, καὶ οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπετίθεντο,

angustissimus esset, aut transmissuros, id si mallent, aut si ni-sum aliter esset, circumituros. Ad hunc uero modū in Carduchos mouerunt. Cum illud in primis curæ esset, ut quam occultissime proficiscerētur, atq; ut in montiū iuga prius quàm ea ab hostibus occuparentur, euaderent: ad postremam uigiliam, cum adhuc tantum tenebrarum superesset, ut per campos iter facientes cerni non possent uniuersi, ubi denunciatum est, iter ingressi, prima luce ad montem peruenerunt. Chirisophus agmen ducebat, cum suis cohortibus atq; omnibus expeditis militibus. Consequebatur Xenophon cum grauis armaturæ caterua, in qua ne unus quidem erat de expeditorum numero. Neq; enim periculum ullum esse uidebatur, ne quis dum illi in aduersos cliuos subirent, ex inferiore loco à tergo impetū faceret. Ac Chirisophus prius quàm id quisquā hostiū præsensisset, iam montium iuga occuparat: inde porro promouebat: sequebatur exercitus frons: iamq; in pagos, qui passim inter montium anfractus, atq; in ipsis recessibus erant, descendebant. At Carduchi domibus relictis, cum coniugibus ac liberis in montes confugerant. Hic Græci præclarum commeatuum copiam repererunt: erant præterea domus ipsæ æneis uasis egregie instructæ, quæ illi non attigerunt: neq; homines etiam ipsos persequuti sunt, quod illis parcendū putarunt, dum experirentur, passuri ne essent se, cum et ipsi regis hostes esse perhiberentur, tanquam per pacatam regionem iter facere. Cibaria tantùm quo quisq; loco nactus esset, sumebat. hoc etenim ipsa necessitas cogebat. At illi neq; uocati prestò fuerunt, neq; ullam amicitiæ significationem dederunt. Quin etiam extrema agminis pars, iam primis se intendentibus tenebris in pagos descenderet (erat enim totus dies propter itineris angustiam in montibus superandis eorundéq; descensu consumptus) globo facto extremos adorti, ex ipsis aliquot occiderūt, aliquot lapidibus ac missilibus uulnerarunt. Atq; hi quidem pauci fuerunt, quippe quibus Græcorum aduentus accidisset ex improuiso: quod si maior multitudo concurrisset, nihil propius futurū fuit, quàm ut maxima exercitus pars deleretur. Tūc Græcis in illis, quos ante diximus, pagis pernoctātibus, Carduchi circumquaq; per montes ignibus accensis mutuo se prospectantes, omnes aditus custodiebant. Vbi illuxit, cum duces ac centuriones in unum cōsultandi causa cōuenissent, relatum est optimum factu fore, si iumentis maxime necessarijs conseruatis, quàm possent celerrime iter facerent: reliqua uero relinquerēt, ac cum his eos quos paulò ante ceperāt homines missos facerent. quandoquidem & iumenta ipsa, & mancipia, itineri morā afferebant, præsertim cum multi qui in his custodiendis occupati erant, parum essent in pugna utiles, ac præterea duplo propè plus commeatuum comparare, & quocunq; irent, comportare cogerentur. Id cum omnibus placuisset, ita ut fieret, decretum est. Quare cum iam pransi iter ingrederentur, duces angustias, quas uniuersi exituri erant, obsederunt: ac quod apud quemque, ex ijs quæ ante diximus, reperissent, id nisi sponte à dominus dimissum esset, eripiebant: paruerunt tamen omnes, preter paucos, qui elegantem quempiam puerum, aut formosam mulierculam, amori suo obsequētes, furtim retinuerunt. ac tunc modo pugnantes, sæpe etiam à pugna interquiescentes, iter fecerūt. Postero uero die, pluuia uehementer inualuerat, tamen quod commeatum nullum haberent, castra mouere coacti sunt. Erat agminis dux Chirisophus, tergo imperabat Xenophō. Hostes acriter urgebāt,

nempe qui angustijs freti, propius etiam accedentes de su-
periore loco nostros missilibus ac fundis uulnerarent. Ea
res Græcos cogebat ut se aliquãdo in hostes cõuerterent;
ac deinde ijs repulsis restitando iter facerēt. Quamobrem
frequenter, cum illi urgerent, significabat Xenophon, ut
qui anteibant, subsisterent. At Chirisophus, qui alias quo-
ties significatum esset, subsistere cõsueuerat, tunc, quantū
poterat, accelerabat, & alijs ut quãcelerrime sequerentur
imperabat. Ex quo conijci poterat, nõ temere eum festina-
re. sed non uacabat ad eū propius accedere, et festinatio-
nis causam cognoscere: quare iter fuit ijs, qui in extremo
agmine fuerūt, fugæ simillimū. In qua trepidatione, uir e-
gregius Cleonymus Spartanus, trãsfosso per parmã & lo-
ricam latere occubuit: cumq; eo unà Pasias Arcas, transfi-
xo capite. Quare ubi primum cõgrediēdi copia facta est,
antequàm ubiuiã cõsisteret Xenophõ, eodē quo erat orna-
tu ad Chirisophū ueniēs, cū eo expostulat, quod non expe-
ctasset, ac se inter pugnã fugere cocgisset. Amisimus enim
inquit, duos, eos quidem optimos, ac summa uirtute homi-
nes, quos neq; tollere, nec sepulturæ mãdare licuit. Ad hæc
Chirisophus: Montes, inquit, intuere: uiden' quàm sint ar-
dui ac prærupti, ac per eos unicus hic trames quàm angu-
stus? Atq; is quanta hominū multitudine circunsedeatur?
quæ nempe fauces eas, per quas euadere nos oportet, obses-
sas tenet. Idcirco, inquit, non restiti, quod maturandū esse
putaui, antequã illi de superiore loco uerticibus occupa-
tis, exitu nos prohibere possent. Neq; uero duces nostri a-
liam nobis uiã indicãt. Atqui, inquit, Xenophõ, ego etiam
duos in potestate habeo. Nã cū hostes negociū facesserēt,
in insidijs subsedimus: quæ res etiã nobis respirãdi faculta-
tem dedit. Ibi ex illis cum nõnullos occidissemus, unū et al-
terum operã dedimus ut uiuos caperemus, quo scilicet pe-
ritis locorū ducibus uteremur. Atq; hic cum ambo illi in
quæstionem producti fuissent, ac seorsum rogarētur, uiam
ecquã nossent aliã quam eã peruulgatã: eorū quidē alter,
cum nullis minis cogi potuisset ut quicquam diceret quod
Græcis cognoscere expediret, in alterius cõspectu iugula-
tus est. Tū superstes alter, illū affirmauit propterea Græ-
cis se negasse aliã uiã nosse, quod filiæ timuisset, quæ in ip-
sa uia apud uirū esset: at se per eam uiam ducturum, qua iu-
menta etiam transire possent. Cum uerò ex eodē quærere-
tur, ecquæ essent locorū difficultates: unicū respondit esse
iugū, quod nisi occuparetur, euadēdi nulla iniri ratio pos-
set. Id ubi duces audierunt, centuriones ac peltastos, bonã
etiam grauis armaturæ partē accersendam censuerunt: ac
re cum his communicata, quærendum, nunquis esset, qui
uirtutis documentum dare uellet, suscepto in eum locum
proficiscendi negocio. Quo facto, eam sibi prouinciam
Aristonymus Methydriensis Arcas, & Agasias Stympha-
lius ex eadem Arcadia, depoposcerunt. Sed fuit in primis
inter Callimachū Parrhasium, & Agasiam Stymphalum
non parua contentio. Agasias se cum ijs, qui è toto exerci-
tu ultrò se offerrent, profecturum dixit: Persuasum enim
mihi, inquit, satis habeo, meum ductum bonam iuuentu-
tis partem sequuturam. Quæsierunt præterea duces, nun-
quis è numero expeditorum, aut militarium tribunorum
proficisci uellet. Ibi Aristarchus se obtulit, qui ad eam rem
multum exercitui profuit. Iam primæ se tenebræ inten-
debant, cum milites raptim sumpto cibo, iter ingredi ius-
si sunt: ducem itineris uinctum ijs duces tradiderunt. Ita
autem res composita est, ut nocte si iugum occupassent,
locum

καὶ στενῶν ὄντων τῶν χωρίων, ἐγγὺς προσιόντες, ἐτό-
ξευον, καὶ ἐσφενδόνων. ὥστε ἠναγκάζοντο οἱ Ἕλληνες
ἐπιδιώκοντες, καὶ πάλιν ἀναχάζοντες, σχολῇ πορεύε-
σθαι. καὶ θαμινὰ παρήγγελλεν ὁ Ξενοφῶν ὑπομένειν,
ὅτε οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπικέοιντο. ἔνθα ὁ Χειρίσοφος,
ἄλλοτε μὲν ὅτε παρεγγυῷτο ὑπέμενε, τότε δὲ οὐχ ὑπέ-
μενεν. ἀλλ' ἦγε ταχέως καὶ παρηγγύα ἕπεσθαι. ὥστε δῆ-
λον ἦν, ὅτι πρᾶγμά τι εἴη. σχολὴ δὲ οὐκ ἦν ἰδεῖν παρελ-
θόντι τὸ αἴτιον τῆς σπουδῆς. ὥστε ἡ πορεία ὁμοία φυγῆς
ἐγίγνετο τοῖς ὀπισθοφύλαξι. καὶ ἐνταῦθα ἀποθνήσκει
ἀνὴρ ἀγαθὸς Λακωνικὸς Κλεώνυμος, τοξευθεὶς διὰ τῆς
ἀσπίδος καὶ τῆς στολάδος εἰς τὰς πλευράς. καὶ Βα-
σίας Ἀρκὰς διαμπερὲς εἰς τὴν κεφαλήν. ἐπειδὴ δὲ πο-
τε ἀφίκοντο ἐπὶ σταθμόν, εὐθὺς ὥσπερ εἶχεν ὁ Ξενοφῶν
ἐλθὼν πρὸς τὸν Χειρίσοφον, ᾐτιᾶτο αὐτόν, ὅτι οὐχ ὑπέ-
μενεν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο φεύγοντες ἅμα μάχεσθαι.
καὶ νῦν δύο καλώ τε κἀγαθὼ ἄνδρε τεθνάτην, καὶ
οὔτε ἀνελέσθαι, οὔτε θάψαι αὐτὼ ἐδυνάμεθα. ἀποκρί-
νεται πρὸς ταῦτα ὁ Χειρίσοφος· βλέψον, ἔφη, εἰς τὰ ὄ-
ρη, καὶ ἴδε, ὡς ἄβατα πάντα ἐστί. μία δὲ αὕτη ὁδός, ἣν
ὁρᾷς ὀρθία. καὶ ἐπὶ ταύτῃ ὁρᾷν ἀνθρώπων ἔξεστί σοι
ὄχλον τοσοῦτον, οἳ κατειληφότες φυλάττουσι τὴν ἐκ-
βασιν. ταῦτ' ἄρα ἐγὼ ἔσπευδον, καὶ διὰ τοῦτό σε οὐχ ὑπέ-
μενον, ὅπως δυναίμην φθάσαι, πρὶν κατειλῆφθαι
τὴν ὑπερβολήν. οἱ δὲ ἡγεμόνες οὓς ἔχομεν, οὔ φασιν εἶ-
ναι ἄλλην ὁδόν. ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει· ἀλλ' ἐγὼ ἔχω δύο
ἄνδρας. ἐπεὶ γὰρ ἡμῖν πράγματα παρεῖχον, ἐνεδρεύ-
σαμεν, ὅπερ ἡμᾶς καὶ ἀναπνεῦσαι ἐποίησε. καὶ ἀπεκτεί-
ναμεν μέν τινας αὐτῶν, καὶ ζῶντας προεθυμήθημεν λα-
βεῖν, αὐτοῦ τούτου ἕνεκεν, ὅπως ἡγεμόσιν εἰδόσι τὴν χώ-
ραν χρησαίμεθα. καὶ εὐθὺς ἀγαγόντες τοὺς ἀνθρώπους,
ἔλεγχον διαλαβόντες, εἴ τινα εἰδεῖεν ἄλλην ὁδὸν ἢ τὴν
φανεράν. ὁ μὲν οὖν ἕτερος οὐκ ἔφη, καὶ μάλα πολλῶν
φόβων προσαγομένων. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ὠφέλιμον ἔλε-
γεν, ὁρῶντος τοῦ ἑτέρου κατεσφάγη. ὁ δὲ λοιπὸς ἔλε-
ξεν, ὅτι οὗτος μὲν διὰ ταῦτα οὐ φαίη εἰδέναι, ὅτι αὐ-
τῷ τυγχάνει θυγάτηρ ἐκεῖ, παρ' ἀνδρὶ ἐκδεδομένη,
αὐτὸς δ', ἔφη ἡγήσεσθαι δυνατὴν καὶ ὑποζυγίοις πο-
ρεύεσθαι ὁδόν. ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη τι ἐν αὐτῇ δύσβα-
τον χωρίον, ἔφησε καὶ ἄκρον, καὶ εἰ μή τις αὐτὸ προκατα-
λήψοιτο, ἀδύνατον εἶναι παρελθεῖν. ἐνταῦθα ἐδόκει
συγκαλέσαντας λοχαγοὺς καὶ πελταστὰς καὶ τῶν ὁπλι-
τῶν, λέγειν τε τὰ παρόντα, καὶ ἐρωτᾶν εἴ τις ἐστίν, ὅστις
ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐθέλοι γενέσθαι, καὶ ὑποστὰς ἐθελοντὴς πορεύε-
σθαι. ὑφίστανται τῶν μὲν ὁπλιτῶν, Ἀριστώνυμος Μεθυδριεὺς
Ἀρκάς, καὶ Ἀγασίας Στυμφάλιος Ἀρκάς. ἀντιστασιάζων δὲ
αὐτοῖς Καλλίμαχος Παρράσιος Ἀρκάς, καὶ Ἀγασίας Στυμ-
φάλιος Ἀρκάς. καὶ οὗτος ἔφη ἐθέλειν πορεύεσθαι, προσ-
λαβὼν ἐθελοντὰς ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύματος. ἐγὼ γὰρ
οἶδα, ἔφη, ὅτι ἕψονται πολλοὶ τῶν νέων, ἐμοῦ ἡγουμένου. ἐκ
τούτου ἐρωτῶσιν, εἴ τις καὶ τῶν γυμνήτων ἢ ταξιαρχῶν
ἐθέλοι συμπορεύεσθαι. ὑφίσταται Ἀρίσταρχος, ὃς καὶ πολλα-
χοῦ πολλοῦ ἄξιος τῇ στρατιᾷ εἰς τοιαῦτα ἐγένετο. καὶ ἦν
μὲν δείλη. ἤδη δ' ἐκέλευον αὐτούς, ἐμφαγόντας, πο-
ρεύεσθαι. καὶ τὸν ἡγεμόνα δήσαντες, παραδιδόασιν αὐ-
τοῖς. καὶ συντίθενται τὴν μὲν νύκτα, ἢν λάβωσι τὸ ἄκρον,
τὸ

τὸ χωρίον φυλάττειν. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ σάλπιγγι σημαίνειν, καὶ τοὺς μὲν ἄνω ὄντας ἰέναι ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν φανερὰν ἔκβασιν. αὐτοὶ δὲ συμβοηθήσειν ἐκβαίνοντες ὡς ἂν δύνωνται τάχιστα. ταῦτα συμβαίνουσιν. οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο, πλῆθος ὡς δισχίλιοι, καὶ ὕδωρ πολὺ ἦν ἐξ οὐρανοῦ. Ξενοφῶν δὲ ἔχων τοὺς ὀπισθοφύλακας, ἡγεῖτο πρὸς τὴν φανερὰν ἔκβασιν, ὅπως ταύτῃ τῇ ὁδῷ οἱ πολέμιοι προσέχοιεν τὸν νοῦν, καὶ ὡς μάλιστα λάθοιεν οἱ περιιόντες. ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ χαράδραν οἱ ὀπισθοφύλακες, ἣν ἔδει διαβάντας πρὸς τὸ ὄρθιον ἐκβαίνειν, τηνικαῦτα ἐκύλινδον οἱ βάρβαροι, ὁλοτρόχους ἁμαξιαίους, καὶ μείζους καὶ ἐλάττους λίθους, οἳ φερόμενοι, παίοντες πρὸς τὰς πέτρας, διεσφενδονῶντο, καὶ παντάπασιν οὐδὲ πελάσαι οἷόν τ' ἦν τῇ ὁδῷ. ἔνιοι δὲ τῶν λοχαγῶν, εἰ μὴ ταύτῃ δύναιντο, ἄλλῃ ἐπειρῶντο. καὶ ταῦτα ἐποίουν, μέχρι σκότος ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ᾤοντο ἀφανεῖς εἶναι ἀπιόντες, τότε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον. ἐτύγχανον δὲ καὶ ἀνάριστοι ὄντες αὐτῶν οἱ ὀπισθοφυλακήσαντες. οἱ μέντοι πολέμιοι οὐδὲν ἀνεπαύσαντο ὅλης τῆς νυκτὸς, κυλινδοῦντες τοὺς λίθους. τεκμαίρεσθαι δ' ἦν διὰ τοῦ ψόφου. οἱ δὲ ἔχοντες τὸν ἡγεμόνα, καὶ τὰ κύκλῳ περιιόντες, καταλαμβάνουσι τοὺς φύλακας ἀμφὶ πῦρ καθημένους, καὶ τοὺς μὲν ἀποκτείναντες, τοὺς δὲ καταδιώξαντες, αὐτοὶ ἐνταῦθα ἔμενον, ὡς κατέχοντες τὸ ἄκρον. οἱ δ' οὐ κατεῖχον, ἀλλὰ μαστὸς ἦν ὑπὲρ αὐτῶν, παρ' ὃν ἦν ἡ στενὴ αὕτη ὁδὸς, ἐφ' ᾗ ἐκάθηντο οἱ φύλακες. ἔφοδος μέντοι αὐτόθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἦν, οἳ ἐπὶ τῇ φανερᾷ ὁδῷ ἐκάθηντο. καὶ τὴν μὲν νύκτα ἐνταῦθα διήγαγον. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ὑπέφαινεν, ἐπορεύοντο σιγῇ συντεταγμένοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. καὶ γὰρ ὁμίχλη ἐγένετο, ὥστε ἔλαθον ἐγγὺς προσελθόντες. ἐπεὶ δὲ εἶδον ἀλλήλους, ἥ τε σάλπιγξ ἐφθέγξατο, καὶ ἀλαλάξαντες οἱ Ἕλληνες ἵεντο ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους. οἱ δ' οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ καταλιπόντες τὴν ὁδὸν φεύγοντες, ὀλίγοι ἀπέθνησκον. εὔζωνοι γὰρ ἦσαν. οἱ δ' ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀκούσαντες τῆς σάλπιγγος, εὐθὺς ἵεντο ἄνω κατὰ τὴν φανερὰν ὁδόν. ἄλλοι δὲ τῶν στρατηγῶν, κατὰ ἀτριβεῖς ὁδοὺς ἐπορεύοντο, ᾗ ἔτυχον ἕκαστοι ὄντες, καὶ ἐκβάντες ὡς ἐδύναντο, ἀνίμων ἀλλήλους τοῖς δόρασι. καὶ οὗτοι μόνοι πρῶτοι συνέμιξαν τοῖς προκαταλαβοῦσι τὸ χωρίον. Ξενοφῶν δὲ ἔχων τῶν ὀπισθοφυλάκων τοὺς ἡμίσεις, ἐπορεύετο ᾗπερ οἱ τὸν ἡγεμόνα ἔχοντες. εὐοδωτάτη γὰρ ἦν τοῖς ὑποζυγίοις. τοὺς δ' ἡμίσεις ὄπισθεν τῶν ὑποζυγίων ἔταξε. πορευόμενοι δ' ἐντυγχάνουσι λόφῳ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ, κατειλημμένῳ ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὓς ἢ ἀποκόψαι ἦν ἀνάγκη, ἢ διεζεῦχθαι ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. καὶ αὐτοὶ μὲν ἂν ἐπορεύθησαν, ᾗπερ οἱ ἄλλοι, τὰ δ' ὑποζύγια οὐκ ἦν ἄλλῃ ἢ ταύτῃ ἐκβῆναι. ἔνθα δὴ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοις, προσβάλλουσι πρὸς τὸν λόφον, ὀρθίοις τοῖς λόχοις οὐ κύκλῳ, ἀλλὰ καταλιπόντες ἄφοδον τοῖς πολεμίοις εἰ βούλοιντο φεύγειν. καὶ ὁρῶντες αὐτοὺς ἀναβαίνοντας ὅπῃ ἐδύνατο ἕκαστος, οἱ βάρβαροι, οὔτε ἐτόξευον, οὔτε ἔβαλλον, ἐγγὺς ὁδοῦ προσιόντας, ἀλλὰ φυγῇ λείπουσι τὸ χωρίον. καὶ τοῦτόν τε παρεληλύθεσαν οἱ Ἕλληνες. καὶ ἕτερον ὁρῶντες ἔμπροσθεν λόφον κατεχόμενον, ἐπὶ τοῦτον αὖθις ἐδόκει πορεύεσθαι.

locum ne relinquerent, mane tuba signum darēt, ac deinde e superiori loco inuaderent eos, qui tritum illum exitum obsiderent: duces cum reliquo agmine quàm possent celerrimè euaderent. His ita cōstitutis, profecti illi sunt, ac per maximos quidem imbres: numerus is fuit hominum bis mille. Xenophon tergum agminis ad notum exitum deducebat, eo sane consilio, ut cum hostes eam unam uiam obseruarent, ad eos non attenderent qui per montes iter facerent. Verùm cum ad alueum quendam uentum esset, quo superato milites oportebat per aduersum cliuum euadere, hostes in eos globosa, & maiora ac minora saxa, quæ uix quæ plaustris conuehi possent, deuoluere cœperunt: quæ petris illisa, tanquā e fundis missa, cum impetu dissiliebāt. Quæ res cum uiā infestissimā reddidisset, ex centurionibus nonnulli priore uia relicta, alia euadere aggressi sunt. Vbi uero per noctis tenebras eos qui profecti fuerant, iam non posse amplius conspici arbitrati sunt, ad corpora curanda se milites conuerterūt: erant etenim in extrema agminis parte omnes adhuc impransi. At hostes tota nocte nullū lapides deuoluendi, quod fragor ipse nostris indicabat, finem fecerūt. Interea montanæ illæ cohortes ducem suum sequutæ, milites ex hostium præsidio ad ignem sedentes offenderunt, quorum parte una cæsa, altera pulsa, locoq; occupato, primum illum tenere cogitarunt: deinde cum uerrucam iugo imminētem animaduertissent, atque ad eam angustum tramitem, in quo hostium præsidium constiterat, unde erat ad eos qui tritam uiam obsederant, aditus, ad eam ipsam uerrucam transierunt. Cumq; noctem eo in loco peregissent, ubi illuxit, cum silentio directa acie in hostes contenderunt: tam densa autem circunfusa est nebula, ut quamproxime accessserint, prius quàm illi quicquam senserint. Hic cùm utrinque iam se conspicerent, tubæ cecinerunt: deinde cum clamore & plausu Græci barbaros adorti sunt. At illi impetum non sustinuerūt, sed præsidio deserto fugam statim fecerunt. Pauci cæsi sunt, quod cùm expediti essent, è periculo se eripuerunt. Tum qui Chirisophum sequebantur, tubæ cantu audito, ad tritam uiam accurrerunt. Duces alij per tramites, ut quis cuiq; proximus erat, contendebant: ac qui superiorem iam locum summo negocio tenuerant, hastis inferiores alleuabant. Atque hi primi se cum his coniunxerunt, qui iugi illum uerticem occuparant. Xenophon cum dimidia extremi agminis parte, eodem quò cæteri qui ducem habebant, progrediebatur: erat enim ea iumentis multò æquior uia: dimidia altera, ut impedimenta sequerentur, imperarat. Cùm aliquantulum processissent, ad uerticem quendam peruenere, quem hostes occuparant, eos nisi cecidissent, necesse fuisset disiungi à cæteris Græcis. Et hominibus quidem uia patebat illa, quà cæteri iter faciebant, sed eadem iumenta nullo potuissent pacto euadere. Ibi mutuis adhortationibus incitati, ad uerticem contendunt, non in orbem explicatis, sed aduersis directisq; ordinibus, ne scilicet uia utrinque hostibus intercluderetur, si in fugam se illi uertissent. Enimuero cum Græcos uidissent Barbari ascendentes, neque sagittam quisquam direxit, neque aliud teli genus in eos misit, sed repentè, quà quisq; potuit, deserto præsidio, effugerunt: quare ex hoc etiam loco incolumes Græci euaserunt. At cùm alterum à fronte conspexissent iugum itidem ab hostibus occupatum, sine ulla cunctatione eò cōtendendum putarunt.

Atenim Xenophon cum uereretur, ne si quem uerticem iam occuparant, deseruissent, illũ hostes reciperent, atq; ex eo iumenta transeuntia adorirẽtur, quæ nimirũ ut in angusta uia, in longiorẽ seriem se explicuerant, eo in ipso uertice cẽturiones duos, Cephisodorũ Cephisophontis filium Atheniẽsem, & Archagorã Argiuũ exulem, cum præsidio reliquit. ipse unà cum cæteris ad alterum iugũ accessit, atq; id pari celeritate ceperunt. Restabat tertia adhuc uerruca, lõge arduissima, imminẽs ei loco, de quo deiecti fuerãt, qui superiore nocte ad ignẽ, ab ijs, qui sibi ultro negociũ poposcerant, deprehensi fuerant. Hic Græci pari sunt usi fortuna: nã barbari sine ullo certamine, simulac Græci appropinquare cœperunt, statim deserta uerruca diffugerunt. Quæ res cunctis admirationi fuit: etsi nõ fuit difficilẽ suspicari, ueritos illos ne undiq; à nostris circumuenti obsiderentur, fugæ tempus occupasse. Quare cùm intuerentur quæ à tergo gerebantur, hi qui in summo iugo consederãt, statim omnes ad eos, qui erãt in subsidijs, se applicuerunt. Xenophon aũt cum iunioribus in iugum ascendit, alios pedetentim ire, q; eò consequi iussit, quoad extremi centuriones se cum cæteris coniunxissent. In ipsa deinde uia, æquo loco, ut arma ponerent, imperauit. Interea Archagoras uenit, ex hostiũ manibus elapsus: is nostris nũciauit, deturbatos eos esse, qui primũ tumulũ occuparant: Cephisodorũ, & Amphicratẽ occisos, cumq; ijs reliquos omnes, præter eos, qui cùm e saxo quodam saltu se deiecissent, subsidia fuerãt assequuti. Re igitur ita gesta, Barbari in eũ collẽ ascenderũt, qui uerrucæ ex aduerso erat. Cum ijs Xenophon per interpretẽ de cõditionibus agere cœpit, ac suorũ corpora repetijt, quæ illi se reddituros spoponderunt, si tutos ab incendio pagos præstitisset. Id se præstiturum Xenophon affirmauit. Interea uerò dum cæteræ copiæ prætereũt, ac de conditionibus agitur, eo ipso in loco hostes cõstiterunt, quẽ Græci omnes dilapsi uacuum reliquerant. ac dum nostri è uerruca descendunt, in eum locum in quo paulò ante Xenophontis cohors arma posuerat, Barbari cum clamore conferti impetum fecere: ac uerrucæ eius, e qua descẽderat Xenophon, uertice occupato, saxa deuoluere cœperunt: his uni de nostris crus fractum est. Et Xenophontẽ quidem is, qui scutũ ei præferebat, deseruit. in eius uero locum Eurylochus Lusiensis Arcas accurrit, et proiecto clypeo utrunq; protexit, in suum deinde locum pedem retulit. Alij item se intra suos quisq; ordines receperũt: cunctus deinde exercitus eodẽ in loco castrababat. Ibi enim pagi multi fuerunt sane quampulchri, & cum cæteris copijs abundantissimi, tum uino, quod incolæ in gypsatis lacubus conditum habebant. Hic Xenophon & Chirisophus perfecerunt, reddito eo quo duce usi fuerant, ut sibi hostes suorum corpora redderent. Quibus cum iusta, patrio ritu, pro præsenti rerum copia, atque hominum ipsorum dignitate, persoluissent, postero die sine ullo duce castra mouerunt. Hostes uerò assiduè insequebantur, ac ubi locorum angustias nacti essent, nostros exitu prohibere conabantur. Nostris id auxilio fuit, quòd si se illi principijs opposuerant, Xenophon à tergo in montes ascendebat, deq; superiore loco oppositum hostium globum dissipabat: sin extremos intercludere conabantur, à fronte Chirisophus è iugis eodem modo suis opem ferebat: atque ita alter alterum periculo liberabat, suoq; uicissim officio strenuè uterq; fungebatur. Nonnunquam & ijs qui

φροντίσας δ' ὁ ξενοφῶν, μὴ εἰς ἔρημον καταλείπει τὸν ἑαλωκότα λόφον, καὶ πάλιν λαβόντες οἱ πολέμιοι, ἐπιθοῖντο τοῖς ὑποζυγίοις παριοῦσιν (ἐπὶ πολὺ δὲ ἦν τὰ ὑποζύγια, ἅτε διὰ στενῆς τῆς ὁδοῦ πορευόμενα) καταλείπει ἐπὶ τοῦ λόφου λοχαγοὺς, κηφισόδωρον κηφισοφῶντος ἀθηναῖον, καὶ ἀρχαγόραν ἀργεῖον φυγάδα. αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς λοιποῖς ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν δεύτερον λόφον. καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ τοῦτον αἱροῦσιν. ἔτι δ' αὐτοῖς τρίτος μαστὸς λοιπὸς ἦν, πολὺ ὀρθιώτατος, ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τῷ πυρὶ καταληφθείσης φυλακῆς τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦσαν οἱ ἕλληνες, λείπουσιν οἱ βάρβαροι ἀμαχητὶ τὸν μαστόν. ὥστε θαυμαστὸν γενέσθαι πᾶσι. καὶ ὑπώπτευον δείσαντας αὐτοὺς, μὴ κυκλωθέντες πολιορκοῖντο, ἀπολιπεῖν. οἱ δὲ ἄρα ἀπὸ τοῦ ἄκρου καθορῶντες τὰ ὄπισθεν γιγνόμενα, πάντες ἐπὶ τοὺς ὀπισθοφύλακας ἐχώρουν. καὶ ξενοφῶν μὲν σὺν τοῖς νεωτάτοις ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἄκρον. τοὺς δ' ἄλλους ἐκέλευσεν ὑπάγειν, ὅπως οἱ τελευταῖοι λόχοι προσμίξειαν. καὶ προελθόντας κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν τῷ ὁμαλῷ θέσθαι τὰ ὅπλα, εἶπεν. καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἦλθεν ἀρχαγόρας ὁ ἀργεῖος πεφευγὼς, καὶ λέγει ὡς ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου λόφου, καὶ ὅτι τεθνᾶσι κηφισόδωρος καὶ ἀμφικράτης, καὶ ἄλλοι ὅσοι μὴ ἁλλόμενοι κατὰ τῆς πέτρας, πρὸς τοὺς ὀπισθοφύλακας ἀφίκοντο. ταῦτα δὲ διαπραξάμενοι οἱ βάρβαροι, ἧκον ἐπ' ἀντίπορον λόφον τῷ μαστῷ. καὶ ξενοφῶν διελέγετο αὐτοῖς δι' ἑρμηνέως περὶ σπονδῶν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπῄτει. οἱ δ' ἔφασαν ἀποδώσειν, ἐφ' ᾧ μὴ καίειν τὰς κώμας. συνωμολόγει ταῦτα ὁ ξενοφῶν. ἐν ᾧ δὲ τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα παρῄει, οἱ δὲ ταῦτα διελέγοντο, πάντες οἱ ἐκ τούτου τοῦ τόπου συνερρύησαν. ἐνταῦθα ἵσταντο οἱ πολέμιοι. καὶ ἐπεὶ ἤρξαντο καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ μαστοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἔνθα τὰ ὅπλα ἔκειντο, ἵεντο δὴ οἱ πολέμιοι πολλῷ πλήθει καὶ θορύβῳ. καὶ ἐπεὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μαστοῦ, ἀφ' οὗ ξενοφῶν κατέβαινεν, ἐκύλινδον πέτρας, καὶ ἑνὸς μὲν κατέαξαν τὸ σκέλος. ξενοφῶντα δὲ ὁ ὑπασπιστὴς ἔχων τὴν ἀσπίδα, ἀπέλιπεν. εὐρύλοχος δὲ λουσιεὺς ἀρκὰς, προσδραμὼν αὐτῷ ὁπλίτης, καὶ πρὸ ἀμφοῖν προβεβλημένος ἀπεχώρει. καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς τοὺς συντεταγμένους ἀπῆλθον. ἐκ δὲ τούτου πᾶν ὁμοῦ ἐγένετο τὸ ἑλληνικόν. καὶ ἐσκήνωσαν αὐτοῦ ἐν πολλαῖς καὶ καλαῖς οἰκίαις, καὶ ἐπιτηδείοις δαψιλέσι. καὶ γὰρ οἶνος πολὺς ἦν, ὃν ἐν λάκκοις κονιατοῖς εἶχον. ξενοφῶν δὲ καὶ χειρίσοφος διεπράξαντο, ὥστε λαβόντες τοὺς νεκροὺς, ἀπέδοσαν τὸν ἡγεμόνα. καὶ πάντα ἐποίησαν τοῖς ἀποθανοῦσιν ἐκ τῶν δυνατῶν, ὥσπερ νομίζεται ἀνδράσιν ἀγαθοῖς. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἄνευ ἡγεμόνος ἐπορεύοντο. μαχόμενοι δ' οἱ πολέμιοι, καὶ ὅπῃ εἴη στενὸν χωρίον προκαταλαμβάνοντες, ἐκώλυον τὰς παρόδους. ὁπότε μὲν οὖν τοὺς πρώτους κωλύοιεν, ξενοφῶν ὄπισθεν ἐκβαίνων πρὸς τὰ ὄρη, ἔλυε τὴν ἀπόφραξιν τῆς παρόδου τοῖς πρώτοις, ἀνωτέρω πειρώμενος γίγνεσθαι τῶν κωλυόντων. ὁπότε δὲ τοῖς ὄπισθεν ἐπιθοῖντο, χειρίσοφος ἐκβαίνων, καὶ πειρώμενος ἀνωτέρω γίγνεσθαι τῶν κωλυόντων, ἔλυε τὴν ἀπόφραξιν τῆς παρόδου τοῖς ὄπισθεν. καὶ ἀεὶ οὕτως ἐβοήθουν ἀλλήλοις, καὶ ἰσχυρῶς ἀλλήλων ἐπεμελοῦντο. ἦν δὲ ὁπότε καὶ αὐτοῖς

τοῖς

τοῖς ἀναβᾶσι πολλὰ πράγματα παρεῖχον οἱ βάρβαροι πάλιν καταβαίνουσιν. ἐλαφροὶ γὰρ ἦσαν. ὥστε καὶ ἐγγύθεν φεύγοντες ἀποφεύγειν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο εἶχον, ἢ τόξα καὶ σφενδόνας. ἄριστοι δὲ τοξόται ἦσαν. εἶχον δὲ τόξα ἐγγὺς τριπήχη. τὰ δὲ τοξεύματα πλέον ἢ διπήχη. εἷλκον δὲ τὰς νευρὰς ὁπότε τοξεύοιεν πρὸς τὸ κάτω τοῦ τόξου, τῷ ἀριστερῷ ποδὶ προβαίνοντες. τὰ δὲ τοξεύματα ἐχώρει διὰ τῶν ἀσπίδων καὶ διὰ τῶν θωράκων. ἐχρῶντο δὲ αὐτοῖς οἱ ἕλληνες ἐπιλαβόμενοι ἀκοντίοις ἐναγκυλῶντες. ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις οἱ κρῆτες χρησιμώτατοι ἐγένοντο. ἦρχε δὲ αὐτῶν στρατοκλῆς κρής. ταύτην δ' αὖ τὴν ἡμέραν ηὐλίσθησαν ἐν ταῖς κώμαις ταῖς ὑπὲρ τοῦ πεδίου τοῦ παρὰ τὸν κεντρίτην ποταμόν, εὖρος ὡς δίπλεθρον, ὃς ὁρίζει τὴν ἀρμενίαν καὶ τὴν τῶν καρδούχων χώραν. καὶ οἱ ἕλληνες ἐνταῦθα ἀνεπαύσαντο. ἀπέχει δὲ τῶν ὀρέων ὁ ποταμός, ὡς ἓξ ἢ ἑπτὰ στάδια τῶν καρδούχων. τότε μὲν οὖν ηὐλίσθησαν μάλα ἡδέως, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντες, καὶ πολλοὶ τῶν παρεληλυθότων πόνων μνημονεύοντες. ἑπτὰ γὰρ ἡμέρας, ὅσασπερ ἐπορεύθησαν διὰ τῶν καρδούχων, πάσας μαχόμενοι διετέλεσαν, καὶ ἔπαθον κακά, οἷα οὐδὲ τὰ σύμπαντα ὑπὸ βασιλέως καὶ τισσαφέρνους. ὡς οὖν ἀπηλλαγμένοι τούτων ἡδέως ἐκοιμήθησαν. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὁρῶσιν ἱππέας πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐξωπλισμένους, ὡς κωλύσοντας διαβαίνειν. πεζοὺς δ' ἐπὶ ταῖς ὄχθαις παρατεταγμένους ἄνω τῶν ἱππέων, ὡς κωλύσοντας εἰς τὴν ἀρμενίαν ἐκβαίνειν. ἦσαν δὲ οὗτοι ὀρόντου καὶ ἀρτούχου ἀρμένιοι καὶ μυγδόνιοι, καὶ χαλδαῖοι μισθοφόροι. ἐλέγοντο δὲ οἱ χαλδαῖοι ἐλεύθεροι καὶ ἄλκιμοι εἶναι. ὅπλα δ' εἶχον γέρρα μακρὰ καὶ λόγχας. αἱ δὲ ὄχθαι αὗται, ἐφ' ὧν παρατεταγμένοι οὗτοι ἦσαν, τρία ἢ τέτταρα πλέθρα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀπεῖχον. ὁδὸς δὲ μία ἡ ὁρωμένη ἦν, ἄγουσα ἄνω ὥσπερ χειροποίητος. ταύτῃ ἐπειρῶντο διαβαίνειν οἱ ἕλληνες. ἐπεὶ δὲ πειρωμένοις, τό τε ὕδωρ ὑπὲρ τῶν μαστῶν ἐφαίνετο, καὶ τραχὺς ἦν ὁ ποταμός, μεγάλοις λίθοις καὶ ὀλισθηροῖς, καὶ οὔτε ἐν τῷ ὕδατι τὰ ὅπλα ἦν ἔχειν. εἰ δὲ μή, ἥρπαζεν ὁ ποταμός, ἐπί τε τῆς κεφαλῆς τὰ ὅπλα εἴ τις φέροι, γυμνοὶ ἐγίγνοντο πρὸς τὰ τοξεύματα καὶ τὰ ἄλλα βέλη. ἀνεχώρησαν οὖν καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν ποταμόν. ἔνθα δὲ αὐτοὶ τὴν πρόσθεν νύκτα ἦσαν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἑώρων τοὺς καρδούχους, πολλοὺς συνειλεγμένους ἐν τοῖς ὅπλοις. ἐνταῦθα δὴ πολλὴ ἀθυμία ἦν τοῖς ἕλλησιν, ὁρῶσι μὲν τοῦ ποταμοῦ τὴν δυσπορίαν, ὁρῶσι δὲ τοὺς διαβαίνειν κωλύσοντας, ὁρῶσι δὲ τοῖς διαβαίνουσιν ἐπικεισομένους τοὺς καρδούχους ὄπισθεν. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἔμειναν ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ὄντες. ξενοφῶν δὲ ὄναρ εἶδεν· ἔδοξεν ἐν πέδαις δεδέσθαι. αὗται δὲ αὐτῷ αὐτόμαται περιρραγῆναι, ὥστε λυθῆναι καὶ διαβαίνειν ὁπόσον ἐβούλετο. ἐπεὶ δὲ ὄρθρος ἦν, ἔρχεται πρὸς τὸν χειρίσοφον, καὶ λέγει, ὅτι ἐλπίδας ἔχει καλῶς ἔσεσθαι, καὶ διηγεῖται αὐτῷ τὸ ὄναρ. ὁ δὲ ἥδετό τε, καὶ ὡς τάχιστα ἕως ὑπέφαινεν ἐθύοντο πάντες παρόντες οἱ στρατηγοί, καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ ἦν εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου, καὶ ἀπιόντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ, παρήγγελλον τῇ στρατιᾷ ἀριστοποιεῖσθαι. ἀριστῶντι δὲ τῷ ξενοφῶντι, προσέτρεχον δύο νεανίσκω. ᾔδεσαν γὰρ πάντες ὅτι ἐξείη αὐτῷ καὶ

qui iam cliuum superassent, dum iam descenderẽt, Barbari negocium facessebant, quippe qui agiles erant: ac cum uel proxime accessisset, facilime effugere possent: nulla enim in his alia arma, quàm arcus & fundæ. Erant hi sagittandi peritissimi: arcubus utebantur ternum cubitum, sagittis nihilo bicubitum cubitum breuioribus: neruum intendebant, applicato ad imum arcum læuo pede. sagittæ, scuta & loricas penetrabant. Eas nostri, si nacti essent, amentabant, ac pro iaculis utebantur. In his locis perutiles Cretẽses fuere. his autem Cretensis Stratocles præerat. Itaq; eo quidem die in uicis commorati sunt, supra eos campos, per quos Centrites amnis fluit. Eius amnis latitudo est paß. CC. Armeniamq; à Carduchis diuidit: abest a Carduchorum montibus stad. VI. aut ad summum VII. Hic Græci iucundißimo diuersorio usi sunt, ac in rerum omnium copia, labores quos ante pertulerant, cum quadam (ut fit) uoluptate recordabãtur. VII. enim dies per quos iter per Carduchos fecerant, tam graues, tamq; iniquos, propter crebras atque adeo perpetuas pugnas perpeßi fuerant, ut cum his uniuersa incommoda ac molestiæ, quibus à rege ac Tissapherne affecti fuerant, nulla ex parte conferendæ essent. Maximis itaq; defuncti periculis, hoc in loco suauißime pernoctarunt. Sequenti uero die trans flumẽ equites armatos cõspicati sunt, qui se traijcientibus oppositurí uidebantur. Conspicati etiam sunt pedites in tumulis supra equitum locum instructos, ad nostros scilicet Armeniæ aditu prohibendos. Erant autem hi Orontis & Artuchi, ex Armenia, Mygdonia, & Chaldæis mercenarij. Et Chaldæos quidẽ fama erat liberos esse & bellica uirtute præstare. Arma his prægrandes cetræ, & lanceæ. Aberant hi tumuli, in quibus acie constiterãt, ab amnis alueo paßus LX. aut ad summum LXXX. & unica erat uia, quasi manu facta, quæ ad ulteriorem partem ducebat. Ea igitur Græci cum traijcere conarentur, in aqua mãmis tenus mergebantur: amnis inter magna & lubrica saxa rapidißime ferebatur, quare armati ingredi non poterãt: quòd si arma capite portarent, hostium sagittis ac reliquis mißilibus nudata corpora præbebant. Retrocesserunt igitur, ac propter ipsum flumen castra locarunt. Quo uerò in loco superiorem noctẽ egerant, in ipsis montibus magnum Carduchorum globum in armis conspexerũt: ex quo rebus suis uehementer diffidere cœperunt. Videbant enim amnis importunitatem: in aduersa ripa, qui obsistere parati essent. in citeriore Carduchos, qui agminis tergum dum traijcerent, oppugnaturi uidebantur. In hac trepidatione ac metu cùm diem & noctem unã consumpsissent, Xenophonti in somnis nonnulla salutis spes ostentata est. Is enim in quiete se compedibus destineri putauit: eas uero compedes, quibus destineretur, uidere uisus est repente rumpi, seq; liberum ac solutum quo uellet cunque ingredi. Quamobrem diluculo ad Chirisophum ueniens, ei somnium exponit, cùm præfatus esset in posterum optime sperandum. Id ille cum audisset, lætatus est. Vt primum illuxit, omnes qui aderant duces rem diuinam fecerunt. Cumq; esset pulcherrime litatum, duces ac centuriones à sacris ad suos quisque milites reuersi, cibum ut capiant, imperant. Hic ad Xenophontem dum pranderet, adolescentes duo accurrerunt, quod omnes norant ad

Barbari agiles & sagittandi peritißimi.

eum, uel cum cibum caperet, aditus esse: quin & dormientem se excitari idem facile patiebatur, si quis quid attulisset, quod bellicæ rei conduceret. Narrarunt igitur illi, se forte dum ad ignē in ripa sarmenta colligunt, in aduersæ ripæ saxis flumini imminentibus senem conspexisse, mulierem, & puellas quasdam, quæ uestium inuolucra quedā in specu abderent: id cum uidissent, existimasse tutò se traijcere posse, quòd hostium equitatus propter loci asperitatem eò non posset accedere. Vestibus itaq; depositis, ac sicis eductis, quippe qui sibi natandum putarēt, ita traiecisse, ut ne supra femur quidē mergerentur. Amne itaq; superato, ac uestibus ablatis, eodem se uado reuersos. id cum Xenophon audisset, et ipse dijs libauit, & adolescentibus fundi iussit: tum peractis libationibus ac uotis nūcupatis, ijs nempe dijs qui somnium obtulissent, quiq; uadū fluminis monstrassent, ad Chirisophū statim adolescentes deduxit: qui cum singula audisset, rem diuinā fecit. Tum multitudini, ut uasa colligerēt, denunciauit: ac deinde adhibitis cæteris ducibus de tota traijciendi ratione cum ijs unà consiliū cepit: illud in primis, quî & aduersos uincerent, & ab insequentibus tuti essent. Ita uerò constitutū est, ut Chirisophus agmen duceret, ac prior cum dimidia exercitus parte traijceret: altera uero dimidia pars Xenophontem sequeretur: iumenta ac turba reliquum, in medium agmen includeretur. His ita, uti maxime oportuit, confectis, iter ingressi sunt. Præibant illi adolescentes, relicto ad læuam amne. Via quæ ad uadum ducebat IIII. fermè stadiūm erat. Contra nostros, ex altera fluminis parte, hostes procedebant. Vbi ad uadum ipsum uentum est, arma primùm posuerunt. Deinde Chirisophus primus omnium coronam cepit, ac ueste posita arma iterum sumpsit, tum alijs ut idem facerent, imperauit. Iussit autem centuriones, aciem utrinque directam, ad dextram læuamq; agere. Ibi uates hostias ad flumen ceciderūt. Interea hostes sagittas in nostros, atq; è fundis glādes mittebāt, quæ nostros nondū attingere poterant. Postea uerò quàm bene exta promiserunt, milites cuncti simul cū plausu pæanē cecinerūt: quem plausum & ipsæ mulieres (erāt enim non parum multa in exercitu scorta) lætum tollētes clamorē, comprobarunt. Tum in fluuiū Chirisophus cū suis cohortibus intrauit. Interea Xenophō cū expeditißimis ab extremo agmine, citatißimo cursu ad uadū illud amnis, unde paulo ante discesserāt, recurrit, ac unde in Armeniorum mōtes exitus patebat: id adeo simulās eò se traiecturum, quò hostilē equitatum intercluderet. Hic hostes, cum Chirisophū animaduertissent non magno negocio amnē traijcere, Xenophontē uerò pristinū uadū celeritate summa repetere, ueriti ne intercluderētur, in fugam conuersi, incitato quoad eius fieri potuit, cursu, se ad eum tramitē, qui ab amne ad mōtes ducebat, receperunt: ac ad ipsam quidē uiā cū iā peruenissent, rectà ad mōtes cōtenderunt. Quos ubi tā effuse fugiētes Lycius, qui aliquot equitū turmas, Aeschines itē, qui Chirisophi cetratos ducebat, cōspexere, statim eos insequi cœperunt. Milites uerò cæteri cū clamore rogabāt, ne à se longius discederent, atque ut secum in montes unà ascenderent. At Chirisophus simulac ulteriorē ripam tenuit, equites ille quidem insequutus non est: uerum in eos cursum cōuertit, qui in proximis tumulis cōstiterāt.

Qui

καὶ ἀριστῶντι καὶ δειπνοῦντι προσελθεῖν, καὶ εἰ καθεύδοι ἐπεγείραντα εἰπεῖν, εἴ τι τις ἔχοι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. καὶ τότε ἔλεγον, ὅτι τυγχάνοιεν φρύγανα συλλέγοντες ὡς ἐπὶ πῦρ, κἄπειτα κατίδοιεν ἐν τῷ πέραν ἐν ταῖς πέτραις καθηκούσαις ἐπ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν, γέροντά τε καὶ γυναῖκα καὶ παιδίσκας ὥσπερ μαρσίπους ἱματίων κατατιθεμένους ἐν πέτρᾳ ἀντρώδει. ἰδοῦσι δὲ σφίσι, δόξαι ἀσφαλὲς εἶναι διαβῆναι. οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἱππεῦσι, πρόσβατον εἶναι κατὰ τοῦτο. ἐκδύντες δὲ ἔφασαν, ἔχοντες τὰ ἐγχειρίδια γυμνὰ ὡς νευσούμενοι διαβαίνειν. πορευόμενοι δὲ, πρόσθεν διαβῆναι πρὶν βρέξαι τὰ αἰδοῖα, καὶ διαβάντες καὶ λαβόντες τὰ ἱμάτια, πάλιν ἥκειν. εὐθὺς οὖν ὁ Ξενοφῶν αὐτός τε ἔσπενδε, καὶ τοῖς νεανίσκοις ἐγχεῖν ἐκέλευσε, καὶ εὔχεσθαι τοῖς φήνασι θεοῖς τά τε ὀνείρατα καὶ τὸν πόρον, καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ ἐπιτελέσαι. σπείσας δὲ, εὐθὺς ἦγε τοὺς νεανίσκους παρὰ τὸν Χειρίσοφον, καὶ διηγοῦνται ταῦτα. ἀκούσας δὲ ὁ Χειρίσοφος, σπονδὰς ἐποίει. σπείσαντες δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις παρήγγελλον συσκευάζεσθαι. αὐτοὶ δὲ συγκαλέσαντες τοὺς στρατηγοὺς, ἐβουλεύσαντο, ὅπως ἂν κάλλιστα διαβαῖεν, καὶ τούς τε πρόσθεν νικῷεν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄπισθεν μηδὲν πάσχοιεν κακόν. καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς Χειρίσοφον μὲν ἡγεῖσθαι καὶ διαβαίνειν, ἔχοντα τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος. τὸ δὲ ἥμισυ ὑπομένειν σὺν Ξενοφῶντι. τὰ δὲ ὑποζύγια καὶ τὸν ὄχλον ἐν μέσῳ τούτων διαβαίνειν. ἐπεὶ δὲ καλῶς ταῦτα εἶχεν, ἐπορεύοντο. ἡγοῦντο δὲ οἱ νεανίσκοι ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὸν ποταμόν. ὁδὸς δ' ἦν ἐπὶ τὴν διάβασιν, ὡς τέτταρα στάδια. πορευομένων δ' αὐτῶν, ἀντιπαρῄεσαν αἱ τάξεις τῶν ἱππέων. ἐπεὶ δὲ ἦσαν κατὰ τὴν διάβασιν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ἔθεντο τὰ ὅπλα. καὶ αὐτὸς πρῶτος Χειρίσοφος στεφανωσάμενος, καὶ ἀποδὺς, ἐλάμβανε τὰ ὅπλα, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλε. καὶ τοὺς λοχαγοὺς ἐκέλευεν ἄγειν τοὺς λόχους ὀρθίους. τοὺς μὲν ἐν ἀριστερᾷ, τοὺς δὲ ἐν δεξιᾷ ἑαυτοῦ. καὶ οἱ μὲν μάντεις ἐσφαγιάζοντο εἰς τὸν ποταμόν. οἱ δὲ πολέμιοι ἐτόξευόν τε καὶ ἐσφενδόνων, ἀλλ' οὔπω ἐξικνοῦντο. ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ σφάγια, ἐπαιάνιζον πάντες οἱ στρατιῶται, καὶ ἀνηλάλαζον, συνωλόλυζον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἅπασαι. πολλαὶ γὰρ ἦσαν ἑταῖραι ἐν τῷ στρατεύματι. καὶ Χειρίσοφος μὲν ἐνέβαινε, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. ὁ δὲ Ξενοφῶν λαβὼν τοῦ ὀπισθοφύλακος τοὺς εὐζωνοτάτους, ἔθει ἀνακρατὸς πάλιν ἐπὶ τὸν πόρον τὸν κατὰ τὴν ἔκβασιν τὴν εἰς τὰ τῶν Ἀρμενίων ὄρη, προσποιούμενος ταύτῃ διαβὰς, ἀποκλείσειν τοὺς παρὰ τὸν ποταμὸν ἱππέας. οἱ δὲ πολέμιοι, ὁρῶντες μὲν τοὺς ἀμφὶ Χειρίσοφον, εὐπετῶς τὸ ὕδωρ διαπεραίνοντας, ὁρῶντες δὲ τοὺς ἀμφὶ Ξενοφῶντα θέοντας τοὔμπαλιν, δείσαντες μὴ ἀποληφθεῖεν, φεύγουσιν ἀνακρατὸς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἔκβασιν ἄνω. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγένοντο, ἔτεινον ἄνω πρὸς τὸ ὄρος, Λύκιος ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν ἱππέων, καὶ Αἰσχίνης ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν πελταστῶν τῶν ἀμφὶ Χειρίσοφον, ἐπεὶ ἑώρων ἀνακρατὸς φεύγοντας, εἵποντο. οἱ δὲ στρατιῶται ἐβόων, μὴ ἀπολείπεσθαι, ἀλλὰ συνεκβαίνειν ἐπὶ τὸ ὄρος. Χειρίσοφος δὲ αὖ, ἐπεὶ διέβη, τοὺς μὲν ἱππέας οὐκ ἐδίωκεν, εὐθὺς δὲ κατὰ τὰς προσηκούσας ὄχθας ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ἐξέβαινεν ἐπὶ τοὺς ἄνω πολεμίους.

οἱ δὲ

οἱ δὲ ἄνω ὁρῶντες τούς τε ἑαυτῶν ἱππέας φεύγοντας, ὁρῶντες δὲ ὁπλίτας ἐπιόντας σφίσιν, ἐκλείπουσι τὰ ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ ἄκρα. ξενοφῶν δὲ ἐπεὶ τὰ πέραν ἑώρα καλῶς γιγνόμενα, ἀπεχώρει τὴν ταχίστην πρὸς τὸ διαβαῖνον στράτευμα. καὶ γὰρ οἱ καρδοῦχοι φανεροὶ ἤδη ἦσαν εἰς τὸ πεδίον καταβαίνοντες, ὡς ἐπιθησόμενοι τοῖς τελευταίοις. καὶ χειρίσοφος μὲν τὰ ἄνω κατεῖχε. λύκιος δὲ σὺν ὀλίγοις ἐπιχειρήσας ἐπιδιῶξαι, ἔλαβε τῶν σκευοφόρων τὰ ὑπολειπόμενα, καὶ μετὰ τούτων ἐσθῆτά τε καλὴν καὶ ἐκπώματα. καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν ἑλλήνων καὶ ὁ ὄχλος ἀκμὴν διέβαινε. ξενοφῶν δὲ στρέψας πρὸς τοὺς καρδούχους, ἀντία τὰ ὅπλα ἔθετο. καὶ παρήγγειλε τοῖς λοχαγοῖς κατ' ἐνωμοτίας ποιήσασθαι ἕκαστον τὸν ἑαυτοῦ λόχον, παρ' ἀσπίδας παραγαγόντας τὴν ἐνωμοτίαν ἐπὶ φάλαγγος, καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς καὶ τοὺς ἐνωμοτάρχας πρὸς τῶν καρδούχων ἰέναι, οὐραγοὺς δὲ καταστήσασθαι πρὸς τοῦ ποταμοῦ. οἱ δὲ καρδοῦχοι ὡς ἑώρων τοὺς ὀπισθοφύλακας τοῦ ὄχλου ψιλουμένους, καὶ ὀλίγους ἤδη φαινομένους, θᾶττον δὴ ἐπῄεσαν, ᾠδάς τινας ᾄδοντες. ὁ δὲ χειρίσοφος, ἐπεὶ τὰ παρ' αὐτῷ ἀσφαλῶς εἶχε, πέμπει παρὰ ξενοφῶντα τοὺς πελταστὰς, καὶ σφενδονήτας, καὶ τοξότας, καὶ κελεύει ποιεῖν ὅτι ἂν παραγγέλλῃ. ἰδὼν δὲ αὐτοὺς καταβαίνοντας ὁ ξενοφῶν, πέμψας ἄγγελον, κελεύει αὐτοῦ μεῖναι, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ διαβάντας. ὅταν δ' ἄρξωνται αὐτοὶ διαβαίνειν, ἐναντίους ἔνθεν καὶ ἔνθεν σφῶν ἐμβαίνειν ὡς διαβησομένους, διηγκυλισμένους τοὺς ἀκοντιστὰς, καὶ ἐπιβεβλημένους τοὺς τοξότας. μὴ πρόσω δὲ τοῦ ποταμοῦ προβαίνειν. τοῖς δὲ παρ' ἑαυτῷ παρήγγειλεν, ἐπειδὰν σφενδόνη ἐξικνῆται καὶ ἀσπὶς ψοφῇ, παιανίσαντας, θεῖν εἰς τοὺς πολεμίους. ἐπειδὰν δ' ἀναστρέψωσιν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὁ σαλπιγκτὴς σημήνῃ τὸ πολεμικὸν, ἀναστρέψαντας ἐπὶ δόρυ, ἡγεῖσθαι μὲν τοὺς οὐραγοὺς, θεῖν δὲ πάντας ὅτι τάχιστα, καὶ διαβαίνειν ᾗ ἕκαστος τὴν τάξιν εἶχεν, ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους. ὅτι οὗτος ἄριστος ἔσοιτο, ὃς ἂν πρῶτος ἐν τῷ πέραν γένηται. οἱ δὲ καρδοῦχοι ὁρῶντες ὀλίγους ἤδη τοὺς λοιποὺς, (πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν μένειν τεταγμένων ᾤχοντο ἐπιμελόμενοι, οἱ μὲν ὑποζυγίων, οἱ δὲ σκευοφόρων, οἱ δ' ἑταιρῶν) ἐνταῦθα δὴ ἐπέκειντο θρασέως, καὶ ἤρξαντο σφενδονᾶν καὶ τοξεύειν. οἱ δὲ ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν δρόμῳ ἐπ' αὐτούς. οἱ δ' οὐκ ἐδέξαντο. καὶ γὰρ ἦσαν ὡπλισμένοι, ὡς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἱκανῶς πρὸς τὸ ἐπιδραμεῖν καὶ φεύγειν, πρὸς δὲ τὸ εἰς χεῖρας δέχεσθαι, οὐχ ἱκανῶς. ἐν τούτῳ σημαίνει ὁ σαλπιγκτὴς, καὶ οἱ μὲν πολέμιοι ἔφευγον πολὺ ἔτι θᾶττον. οἱ δὲ ἕλληνες τἀναντία στρέψαντες, ἔφευγον διὰ τοῦ ποταμοῦ ὅτι τάχιστα. τῶν δὲ πολεμίων, οἱ μέν τινες αἰσθανόμενοι, πάλιν ἔδραμον ἐπὶ τὸν ποταμὸν, καὶ τοξεύοντες, ὀλίγους ἔτρωσαν. οἱ δὲ πολλοὶ καὶ πέραν ὄντων τῶν ἑλλήνων, ἔτι φανεροὶ ἦσαν φεύγοντες. οἱ δὲ ὑπαντήσαντες, ἀνδριζόμενοι, καὶ προσωτέρω τοῦ καιροῦ προϊόντες, ὕστερον τῶν μετὰ ξενοφῶντος διέβησαν πάλιν· καὶ ἐτρώθησάν τινες ἐκ τούτων. ἐπεὶ δὲ διέβησαν ἀμφὶ μέσον ἡμέρας, συνταξάμενοι, ἐπορεύθησαν διὰ τῆς ἀρμενίας πεδίον ἅπαν, καὶ λείους γηλόφους, οὐ μεῖον ἢ πέντε παρασάγγας.

οὐ γὰρ

Qui cũ equites fugere animaduertiſſent, cumq; iã ſe inuadẽtis grauis Græcorũ armaturæ impetũ ſe ſuſtinere non poſſe, uererentur, eos repente tumulos reliquerũt. Xenophõ ubi trãs amnẽ uidet ſuis omnia ex animi ſententia eueniſſe, ſtatim ad uadũ reuertitur. Etenim Carduchi à ſummis iugis, in aciei tergũ impetũ facturi uidebãtur, ac Chiriſophus iam in ſuperiora euaſerat. At Lycius, qui cum paucis equites inſecutus fuerat, naꝺus impedimentorum reliquias, precioſam ueſtẽ, & pocula 10 multa cepit. Feruebat iam iumentorum, & turbæ traiectio, cũ Xenophon conuerſa fronte, in Carduchos aciẽ direxit. Centurionib. uero imperauit, ut ſuas quiſq; centurias in manipulos deſcriberet: ac primores quidẽ manipulos, ipſi centuriones, decurionesq;, phalãge conſtituta, in ſcutum aduerſus Carduchos ducerẽt: reliquos, ſub ſuis tergiducibus iuxta amnẽ, in præſidijs locarẽt. Carduchi cũ laxari turbæ extremos ordines uidiſſent, ac iam paucos in conſpectu haberent, tunc idoneum ad inuadẽdũ tempus rati, q̃ potuerunt celerrime, ſua quædam carmina concinẽtes, in noſtros impetum faciunt. 20 Interea Chiriſophus, cũ iam ſuos in tuto collocaſſet, peltatos, funditores, ſagittarios ad Xenophontẽ mittit, iiſq; imperat, ut illius dicto audiẽtes ſint. Hos deſcẽdentes Xenophõ cõſpicatus, nunciũ præmittit, qui eos ſuo nomine iubeat in ipſis uadi principijs ſubſiſtere, ad traijciendũ tamẽ paratos. Cũq; ſe traijcere animaduerterint, tũ diductis utrinq; ordinibus nõ aliter q̃ ſi ipſi in alteram rurſus partẽ traiecturi eſſent, obuiã ueniãt: ac ſe tentarij amẽtata iacula, ſagittarij iunctas neruis ſagittas præferãt: extra flumẽ uerò neutiquã progrediãtur. 30 Tũ iis, qui ſe ſequebãtur, imperat, ut cùm è fundis glãdes emiſſæ fuerint, ac cõploſa ſcuta concrepuerint, hoc ſigno moniti, in hoſtem pæane citato, læto cũ clamore excurrãt. Vbi hoſtes ſe auerterint, & à flumine tubicen bellicum cecinerint, & ipſi in haſtã pedem referant, tum tergi duces ſequuti, ad flumẽ quãcelerrimè deſcendant, ac quo loco cuiq; cõtigerit, ne alij alios impediãt, traijciant: optimũ enim fore, qui primus ulteriorẽ ripã tenuerit. At Carduchi ubi numerũ ualde diminutum uident, ac paucos omnino reliquos factos (nã & multi ex 40 iis, quos manere oportuerat, ſubduxerant ſe, quod aliũ iumentorũ, aliũ ſarcinarũ, meretricis aliũ cuiuſpiã cura auocarat) noſtros cõfidenter adoriũtur, fundisq; ac ſagittis urgent. Ibi Græci ex cõpoſito, citato pæane, in illos curſu contendũt. At illi impetũ nõ ſuſtinuère: quippe qui ita erant armati, ut in mõtibus ad fugã atq; excurſiones agiles eſſent: ad ſtatarias uerò pugnas nequaquam ſatis muniti. Vbi uero claſsica cecinerunt, hoſtes effuſius multò fugère. Græci ad flumẽ cõuerſi, omnẽ ad 50 traijciendũ celeritatẽ ſuſceperũt. Tum qui dolũ è Barbaris ſenſere, rurſus ad flumen recurrerunt, ac eminus noſtros ſagittis laceſſentes, non plura ſane fecerunt, quàm ipſi acceperint uulnera, multoq; plurimi, cũ iam noſtri tranſmiſiſſent, adhuc fugientes cõſpiciebantur. At hi, qui Xenophonti obuiã uenerãt, cum in hoſtẽ cupidius progreſsi eſſent, nempe qui audaciã oſtẽtare uoluiſſent, amnem poſt Xenophontem, ac nonnulli ex his uulneribus acceptis, traiecerunt. Verùm cùm uniuerſi traieciſſent ſub ipſum iam meridiẽ, priſtinis ordinibus repetitis per Armeniæ campos, & molliter ſurgentes colles, paſſuum haud minus uiginti M. confecerunt.

Neq;

Neq; enim uici ulli propius amnem propter bella, quę finitimi cum Carduchis assidue gerebant, incolebantur. Is certe uicus ad quem diuerterunt, amplissimus fuit, in quo satrapę erat pretoria domus: ac supra cōplures domos mœnia surgebant. Cibaria hoc in loco largissime militibus suppeditarunt. Hinc secundis castris M. pass. xii. confectis, supra Pigretis fontes, ad Teleboan amnem peruenerunt: pulchrum illum quidē, sed minimè magnum. Circa eum uici erant plurimi, atque ipsa regio, Armenia ad occasum uocabatur. Eam tunc obtinebat cum imperio Teribazus, cum primus regis amicus, quiq; quoties adesset, regem in equo collocabat. Hic obuiam cum equitatu uenit, ac interprete premisso, nostros ad colloquium inuitauit. Duces quidem quid afferret audiendum putarunt. Quare cum in eum locum uenissent, ubi quę diceret exaudire possent, quidnam uellet quesierunt. At ille paratum se dixit certis cōditionibus cum Grecis foedus ferire. Eę uero conditiones erant: Ne ipse ullo aut incommodo, aut detrimento Grecorum exercitum afficeret, ne'ue Greci domos exurerent. ea tantum quibus indigerēt, omnia undecunq; caperent. Quę cum ducibus probata essent, in ea foedus ictum est. Hinc per campos castris ternis M. pass. l x. progressi sunt, sequente cum suis copijs Teribazo x. stadiorum interuallo: cumq; eo uenissent ad pretoriam domum, atq; eos uicos, qui circa eam plurimi incolebantur, peruenerunt, ubi commeatuum luculentam copiam nacti sunt. Ea uero nocte cum in agro castra locassent, coelo ingens niuis effusa uis est: quę res effecit, ut cum illuxisset, uicatim militibus duces diuersoria attribuerent. Neq; enim hostem ullum amplius uidebant, neque quicquam omnino propter niuis magnitudinem metuendum putebant. Et omnia quę ad usum uictumq; expetuntur, in promptu erant, hostię, frumentum, uina uetusta, atq; optime olentia, uuę passę, ac legumina omnifaria. At hic, qui à castris paulo longius diuerterant, se procul copias quasdam, ac per noctem multos ignes uidisse nunciarunt. Quare duces commoti, tutius esse putarunt, uti antè solebant, uno in loco castra habere. Conuenerunt itaque omnes in unum. Cùm uerò sub diuo, quod res ita postulare uisa fuerat, pernoctassent, tam ingens coelo nix demissa, ut non homines modo iacentes, & arma, sed ipsa etiam iumenta contegerentur. Hic se homines pre torpore tollere non poterant: iacētes uero miserabile erat niue sepultos uidere. Tum torpentibus quidem cęteris, primus Xenophon surrexit, ligna q; cędere coepit. Tunc alius quidam & ipse surrexit, atq; à Xenophonte illud sibi munus depoposcit: mox alij se erexerunt, accēsisq; ignibus omnes ungebātur. Multum autem eo in loco liquaminis suilli, sesamini, amygdalini, triticei, terebinthini, quo pro oleo utebantur. Vnguenta etiam ex ijsdem rebus confecta repererunt. Tum rursus uicatim sub tecto diuertēdum censuerunt. Milites lętis cum uocibus se intra tuguria receperunt, ac sane libēter ad pristinū optimarū rerū copiam redijere. E quibus, qui, cum antea eò uenissent, domos incenderāt, sub diuo pernoctātes poenas dedere. Eadē nocte Democratē Temenitē, cum aliquot comitibus in eos montes misere, ubi qui ab exercitu lōgius recesserant, ignes se prospexisse renunciarāt. Atq; huic quidē merito fidē habebant: sępe enim antea uerissimè,

que

οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ κῶμαι, διὰ τοὺς πολέμους
τοὺς πρὸς καρδούχους. εἰς δὲ ἣν ἀφίκοντο κώμην, μεγά-
λη τε ἦν, καὶ βασίλειον τι εἶχε τῷ σατράπῃ, καὶ ἐπὶ
ταῖς πλείσταις οἰκίαις, τύρσεις ἐπῆσαν, ἐπιτήδεια δ'
ἦν δαψιλῆ. ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο,
παρασάγγας τρεῖς, μέχρις ὑπερῆλθον τὰς πηγὰς τοῦ
τίγρητος ποταμοῦ. ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθ-
μοὺς τρεῖς, παρασάγγας πεντεκαίδεκα, ἐπὶ τὸν τηλε-
βόαν ποταμόν. οὗτος δ' ἦν καλὸς μὲν, μέγας δ' οὔ. κῶ-
μαι δὲ πολλαὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἦσαν. ὁ δὲ τόπος οὗ-
τος, ἀρμενία ἐκαλεῖτο ἡ πρὸς ἑσπέραν. ὕπαρχος δ' αὐ-
τῆς ἦν τηρίβαζος, ὁ καὶ βασιλεῖ φίλος γενόμενος, καὶ
ὁπότε παρείη, οὐδεὶς ἄλλος βασιλέα ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέ-
βαλλεν. οὗτος προσήλασεν ἱππέας ἔχων, καὶ προπέμ-
ψας ἑρμηνέα, εἶπεν, ὅτι βούλοιτο διαλεχθῆναι τοῖς ἄρ-
χουσι. τοῖς δὲ στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀκοῦσαι. καὶ προσελ-
θόντες εἰς ἐπήκοον, ἠρώτων τί θέλοι. ὁ δὲ ἔλεγεν, ὅτι σπεί-
σασθαι βούλοιτο, ἐφ' ᾧ μήτ' αὐτὸς τοὺς ἕλληνας ἀδικεῖν,
μήτ' ἐκείνους καίειν τὰς οἰκίας, λαμβάνειν τε τὰ ἐπι-
τήδεια ὅσων δέοιντο. ἔδοξε ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς, καὶ
ἐσπείσαντο ἐπὶ τούτοις. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθ-
μοὺς τρεῖς διὰ τοῦ πεδίου, παρασάγγας πεντεκαίδε-
κα. καὶ τηρίβαζος παρηκολούθει, ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύνα-
μιν, ἀπέχων ὡς δέκα σταδίους. καὶ ἀφίκοντο εἰς βασί-
λεια καὶ κώμας πέριξ πολλὰς, πολλῶν τῶν ἐπιτηδείων
μεστάς. στρατοπεδευομένων δ' αὐτῶν, γίνεται τῆς νυκτὸς
χιὼν πολλὴ, καὶ ἕωθεν ἔδοξε διασκηνῆσαι τὰς τάξεις καὶ
τοὺς στρατηγοὺς κατὰ τὰς κώμας. οὐ γὰρ ἑώρων πολέμιον
οὐδένα, καὶ ἀσφαλὲς ἐδόκει εἶναι, διὰ τὸ πλῆθος τῆς χιό-
νος. ἐνταῦθα εἶχον πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὅσα ἐστὶν ἀγα-
θὰ, ἱερεῖον, σῖτον, οἴνους παλαιοὺς εὐώδεις, ἀσταφίδας,
ὄσπρια παντοδαπά. τῶν δὲ ἀποσκεδαννυμένων τινὲς
ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, ἔλεγον ὅτι κατίδοιεν στράτευμα, καὶ
νύκτωρ πολλὰ πυρὰ φαίνοιτο. ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς
οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι διασκηνοῦν, ἀλλὰ συναγαγεῖν τὸ
στράτευμα, πάλιν ἐντεῦθεν συνῆλθον. καὶ γὰρ ἐδόκει
διαιθριάζειν. νυκτερευόντων δ' αὐτῶν ἐνταῦθα, ἐπι-
πίπτει χιὼν ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ τὰ ὅπλα καὶ
τοὺς ἀνθρώπους κατακειμένους, καὶ τὰ ὑποζύγια συνεπό-
δισεν ἡ χιὼν, καὶ πολὺς ὄκνος ἦν ἀνίστασθαι. κατακει-
μένων δὲ ἀλεεινὸν ἦν χιὼν ἐπιπεπτωκυῖα ὅτῳ μὴ παραρ-
ρυείη. ἐπεὶ δὲ ξενοφῶν ἐτόλμησε γυμνὸς ἀναστὰς σχίζειν
ξύλα, τάχα ἀναστάς τις καὶ ἄλλος ἐκείνου ἀφελόμενος ἔ-
σχιζεν. ἐκ δὲ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι ἀναστάντες, πῦρ ἔκαιον,
καὶ ἐχρίοντο. πολὺ γὰρ ἐνταῦθα ηὑρίσκετο τὸ χρῖσμα, ᾧ
ἐχρῶντο ἀντ' ἐλαίου, σύειον, καὶ σησάμινον, καὶ ἀμυγ-
δάλινον ἐκ τῶν πυρῶν, καὶ τερεβίνθινον. ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν
τούτων καὶ μύρον εὑρίσκετο. μετὰ ταῦτα πάλιν ἐδόκει
διασκηνητέον εἶναι τὰς κώμας εἰς στέγας. ἔνθα δὴ οἱ στρα-
τιῶται σὺν πολλῇ κραυγῇ καὶ ἡδονῇ, ᾖσαν ἐπὶ τὰς στέ-
γας καὶ ἐπιτήδεια. ὅσοι δὲ ὅτε τὸ πρότερον ἀπῄεσαν, τὰς
οἰκίας ἐνέπρησαν, ὑπὸ τῆς αἰθρίας δίκην ἐδίδοσαν,
κακῶς σκηνοῦντες. ἐντεῦθεν ἔπεμψαν τῆς νυκτὸς δη-
μοκράτην τεμενίτην, ἄνδρας δόντες ἐπὶ τὰ ὄρη, ἔνθα
ἔφασαν οἱ ἀποσκεδαννύμενοι καθορᾶν τὰ πυρά. οὗτος
γὰρ ἐδόκει καὶ πρότερον, πολλὰ ἤδη ἀληθεῦσαι τοιαῦτα,

τὰ

τὰ ὄντα τε ὡς ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα. πορευθεὶς δὲ τὰ μὲν πυρὰ οὐκ ἔφη ἰδεῖν, ἄνδρα δὲ συλλαβὼν ἧκεν ἄγων, ἔχοντα τόξον περσικὸν καὶ φαρέτραν, καὶ σάγαριν, οἵαν περ αἱ ἀμαζόνες ἔχουσιν. ἐρωτώμενος δὲ ποδαπὸς εἴη, πέρσης μὲν, ἔφη, εἶναι, στρατεύεσθαι δὲ ἀπὸ τοῦ τηριβάζου στρατεύματος, ὅπως ἐπιτήδεια λάβοι. οἱ δ' ἠρώτων αὐτὸν, τὸ στράτευμα ὁπόσον τε εἴη καὶ ἐπὶ τίνι συνειλεγμένον. ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι τηρίβαζος εἴη, ἔχων τήν τε ἑαυτοῦ δύναμιν, καὶ μισθοφόρους, χάλυβας, καὶ ταόχους. παρεσκευάσθαι δ' ἑαυτὸν, ἔφη, ὡς ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ὄρους ἐν τοῖς στενοῖς, εἴπερ μοναχῇ εἴη πορεία, ἐνταῦθα ἐπιθησόμενον τοῖς ἕλλησιν. ἀκούσασι τοῖς στρατηγοῖς ταῦτα, ἔδοξε τὸ στράτευμα συναγαγεῖν, καὶ εὐθὺς καταλιπόντες φύλακας, καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τοῖς μένουσι σοφαίνετον στυμφάλιον, ἐπορεύοντο, ἔχοντες ἡγεμόνα τὸν ἁλόντα ἄνθρωπον. ἐπειδὴ δὲ ὑπερέβαλον τὰ ὄρη, οἱ πελτασταὶ προϊόντες καὶ κατιδόντες τὸ στρατόπεδον, οὐκ ἔμειναν τοὺς ὁπλίτας, ἀλλ' ἀνακραγόντες, ἔθεον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. οἱ δὲ βάρβαροι ἀκούσαντες τὸν θόρυβον, οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ' ἔφευγον, ὅμως δὲ ἀπέθανόν τινες τῶν βαρβάρων, καὶ ἵπποι ἥλωσαν ὡς εἴκοσι, καὶ ἡ σκηνὴ τηριβάζου ἑάλω, καὶ ἐν αὐτῇ κλίναι ἀργυρόποδες καὶ ἐκπώματα, καὶ οἱ ἀρτοποιοὶ καὶ οἰνοχόοι φάσκοντες εἶναι. ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο ταῦτα οἱ τῶν ὁπλιτῶν στρατηγοὶ, ἐδόκει αὐτοῖς ἀπιέναι τὴν ταχίστην ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μή τις ἐπίθεσις γένοιτο τοῖς καταλελειμμένοις, καὶ εὐθὺς ἀνακαλεσάμενοι τῇ σάλπιγγι, ἀπῄεσαν, καὶ ἀφικνοῦνται αὐθημερὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐδόκει πορευτέον εἶναι, ᾗ δύναιντο τάχιστα, πρὶν συλλεγῆναι τὸ στράτευμα πάλιν, καὶ καταλαβεῖν τὰ στενά. συσκευασάμενοι δ' εὐθὺς, ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς, ἡγεμόνας ἔχοντες πολλούς, καὶ αὐθημερὸν ὑπερβαλόντες τὸ ἄκρον, ἐφ' ᾧ ἔμελλεν ἐπιτίθεσθαι τηρίβαζος, κατεστρατοπεδεύσαντο. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμοὺς ἐρήμους τρεῖς, παρὰ τὸν εὐφράτην ποταμὸν, καὶ διέβαινον αὐτὸν βρεχόμενοι πρὸς τὸν ὀμφαλόν. ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ οὐ πρόσω εἶναι. ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς καὶ πεδίου, σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας πεντεκαίδεκα. ὁ δὲ τρίτος ἐγένετο χαλεπὸς, καὶ ἄνεμος βορρᾶς ἐναντίος ἔπνει, παντάπασιν ἀποκαίων καὶ πηγνὺς τοὺς ἀνθρώπους. ἔνθα δὴ τῶν μάντεών τις εἶπε, σφαγιάσασθαι τῷ ἀνέμῳ, καὶ σφαγιάζεται. καὶ πᾶσι περιφανῶς ἔδοξε λῆξαι τὸ χαλεπὸν τοῦ πνεύματος. ἦν δὲ τῆς χιόνος τὸ βάθος ὀργυιά, ὥστε καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἀνδραπόδων πολλὰ ἀπώλετο, καὶ τῶν στρατιωτῶν ὡς τριάκοντα. διεγένοντο δὲ τὴν νύκτα πυρκαιοντες. ξύλα δ' ἦν ἐν τῷ σταθμῷ πολλά. οἱ δὲ ὀψὲ προσιόντες ξύλα οὐκ εἶχον. οἱ οὖν πάλαι ἥκοντες, καὶ πυρκαιοντες, οὐ προσίεσαν πρὸς τὸ πῦρ τοὺς ὀψίζοντας, εἰ μὴ μεταδοῖεν πυροὺς, ἢ ἄλλο τι εἴ ἔχοιεν βρωτόν. ἔνθα δὴ μετεδίδοσαν ἀλλήλοις ὧν εἶχον ἕκαστοι. ἔνθα δὲ πῦρ ἐκαίετο διατηκομένης τῆς χιόνος, βόθροι ἐγίγνοντο μεγάλοι, ἔστε ἐπὶ τὸ δάπεδον, οὗ δὴ παρῆν μετρεῖν τὸ βάθος τῆς χιόνος. ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ὅλην ἐπορεύοντο διὰ χιόνος, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐβουλιμίασαν. ξενοφῶν δὲ ὀπισθοφυλακῶν καὶ

que compererat omnia, detulerat. Is autem rediēs nullos omnino ignes sibi uisos renunciauit: atenim hominem unum uinctū deduxit. Erat hic Persico arcu, pharetra, & securicula, qualem prope Amazones gerere consueuerūt, armatus. De quo cùm quæreretur, cuiasnam esset, se Persen esse respondit, ac unum de Teribazi castris. digressum autē à suis se frumentandi causa. Rursus cū rogassent, quàm magnus esset Teribazi exercitus, quoq; nomine coactus esset. Habere Teribazum respōdit, præter suas ipsius copias, mercenarios Chalybas, & Taochos: eas uero comparatas copias esse, ut inter montium angustias, quà unicus esset transitus, Græcos adorirentur. Hæc cùm duces audissent, de communi consilio exercitū congregarunt: ac deinde relicto præsidio, eiq; præposito Sophæneto Stymphalio, ipsi captiuū illū ducē sequentes, profecti ultrò aduersus hostē sunt. Montibus uerò superatis, peltati sudemum progressi, castrisq; hostilibus exploratis, grauem armaturā nihil expectandū rati, repētè in hostiū castra impetū fecerunt. At Barbari tumultu audito, in fugā se protinus dedere in qua tamē ex ipsis nonnulli occisi sunt, equi uerò ad XX. capti: captū etiam ipsius Teribazi tabernaculum, quiq; in eo erant argēteis pedibus lecti, item pocula multa, tum seruitia quædā, pistores uti ipsi dicebāt, & pincernæ. Cùm grauis armaturæ duces omnia rescissent, quàm celerrime sibi ad castra redeundū decreuerūt, ne scilicet in eos, qui ibi relicti erant, impetus quis fieret. Cùm igitur receptui cani iussissēt, eodē ipso die in castra redierūt. Postero uerò die prætores censuerunt castra quàm primū mouenda, antequā in unū ex fuga copijs collectis, hostes angustias occuparent. Cū uasa itaq; colligi iussissent, per multas niues, ducibus quidē cōpluribus præeuntibus, eo ipso die iugū superarūt, de quo impetū Teribazus facturus erat, atq; eo quidem in loco castra locarūt. Inde per desertos agros, secundū Euphratē amnē castris ternis progressi, fluuiū ita traiecerūt, ut infra duntaxat umbilicū mergerentur: non lōgè autē hinc amnis ipsius fontes abesse dicebantur. Inde processere per altas camporum niues castris ternis M. pass. L X. Tertij uero diei iter multò difficilimam uiam habuit: flabat enim aduersus Boreas, urens homines, ac planè congelans. Ibi è uatum numero nescio quis, uento rem diuinam faciendam dixit. Quo facto, liquido apparuit uenti impetū statim fractum, ac lenitum. Nix uero nihilo duobus passibus minus alta erat: quare & iumentorum & captiuorum magnus numerus perijt, ac milites ad X X X. Noctem itaq; multis ignibus accensis egerunt. ligna enim passim multa in statione reperta sunt. At qui serius uenerant, nullam habuerunt lignorum copiam: & qui eam occuparant, postremos ad suos ignes non admittebant, nisi illi ignis usum, aut tritico, aut aliquo cibariorū genere redemissent. Quo factum est, ut omnes uicissim quas haberent res, alijs impertirentur, atq; ab ijs item acciperēt. Quibus certe in locis ignes fecissent, in ijs soluta niue scrobes aperiebantur deorsum usq; ad imum solū, ex quibus facile erat niuis altitudinem metiri. Postero die per niues perpetuas iter fecerunt, inter quas homines non pauci insana fame laborare cœperunt: quos cū humi passim iacentes Xenophon, qui extremum agmen ducebat, offen

offendisset, primò rei nouitate perculsus est, cum calamitatis cum causam ignoraret. Postea uerò quàm ab iis qui rerũ usu præstabãt, cognouit insana fame illos cõcidisse, ac si quid comessent, fore ut repẽte se erigerent, ad iumenta accedens, quicquid cibi aut potionis nactus esset, illis dabat, ac dimittebat ualentiores, qui esurientes assequuti releuarẽt. Ac illi cibo sumpto sublevati, unà cum cæteris proficiscebantur. Chirisophus crepusculo ad uicum quendam peruenit, ubi puellas offendit ante castellũ, e fonte aquam haurientes. Priores illæ quærere occuparunt, quinam essent: quibus interpres respondit Persicè, à rege se ad satrapam uenire. At illæ cum negarũt ibi esse, abesse eum locũ, ubi tunc erat, pass. IIII. fermè M. Nostri tamen eas imminente iam nocte secuti, in castellũ ad uici eius præfectum intrarũt: ubi & Chirisophus, & hi quibus potestas fuit, castra locarunt: reliqui in ipsa uia pernoctarunt, et hi quidem sine cibo & igne: multi itaq; frigore ac fame confecti sunt. Vrgebant uero ex hostibus multi in unũ congregati, qui iumenta, quæ sequi non possent, adorti, impedimẽta diripiebãt, ac tam auide, ut pro illis inter se etiã pugnarent. Relicti de nostris multi sunt, qui oculos ex perpetuo niuium aspectu amiserunt. Multi item quibus gelu pedum digiti obstupuerant. Hic unicum erat oculis præsidiũ, si quid ante eos nigri prætendissent pedibus, si corpus assidue mouerẽt, & nunquam omnino quiescerent, ac si noctu calciamẽta detraxissent. Nã si calceati decubuissent, tumescentibus pedibus altè uincula imprimebantur, atq; ita, ut calcei pedibus astricti, resolui nullo modo possẽt, præsertim cũ ueteribus calceis cõsumptis, carbatinis è boũ recenti corio uterẽtur. His itaq; malis quo minus cæteros cõsequi possent, retardabantur. Ac locũ quidem conspicati, qui colore ipso à niuibus uacuus esse uidebatur (solutæ enim fuerant eo in saltu proximi fontis halitu) eo diuerterunt. Cumq; iam consedissent, negabant se iter amplius facturos. Id ubi Xenophõ sensit, nempe qui tergũ agminis ducebat, primò rogare cœpit, ac quouis modo atq; arte suadere, ne ordinẽ desererent, hostibus præsertim cõgregatis, ac insequentibus: postremo cũ precando nihil proficeret, acerbius etiam obiurgare. At illi iugula ostendentes, omnino se iter facere non posse affirmabant. In hac rei difficultate, nihil Xenophon magis expedire arbitratus est, quàm si terror quispiã hostibus iniiceretur, ne tam laborantes adorirentur. Iam noctis se tenebræ intenderant: hostes uerò de præda inter se cũ tumultu litigantes, propius ad nostros accedebãt, cũ ab ipso tergo excitati Græci, integri illi quidẽ ac bene ualẽtes, cũ cursu in hostẽ inuaserũt. Eodemq; tẽpore debiles illi atq; infirmi clamorem quàm potuere maximũ sustulerũt, ac hastis scuta percusserũt. Quæ res tam uehementer Barbaros perterrefecit, ut se per medias niues in conuallẽ dimiserint, neq; eorũ quisquã uel uocem miserit. Tum Xenophon cum suis lõgius progressurus, iubet languentes & ægros bono animo esse, postridie uenturos ad eos qui auxiliũ ferrent. Ipsi tunc profecti, nondũ stadiis IIII. cõfectis, prostratos atq; inuolutos mediis in niuibus milites, sine ullis excubiis offenderunt. Quos cum excitassent, dixerũt priores ordines nihil omnino promouisse: qua re commotus Xenophon, depelta-

καὶ καταλαμβάνων τοὺς πίπτοντας τῶν ἀνθρώπων, ἠγνόει ὅ,τι τὸ πάθος εἴη. ἐπειδὴ δὲ εἶπέ τις αὐτῷ τῶν ἐμπείρων, ὅτι σαφῶς βουλιμιῶσι, καὶ ἐάν τι φάγωσιν ἀναστήσονται, περιιὼν περὶ τὰ ὑποζύγια, εἴ πού τι ὁρῴη βρωτόν, διεδίδου καὶ διέπεμπε διδόντας τοὺς δυναμένους περιτρέχειν τοῖς βουλιμιῶσιν. ἐπειδὴ δέ τι ἐμφάγοιεν, ἀνίσταντο καὶ ἐπορεύοντο. πορευομένων δὲ χειρίσοφος μὲν ἀμφὶ κνέφας πρὸς κώμην ἀφικνεῖται, καὶ ὑδροφορούσας ἐκ τῆς κώμης γυναῖκας καὶ κόρας πρὸς τῇ κρήνῃ καταλαμβάνει, ἔμπροσθεν τοῦ ἐρύματος. αὗται ἠρώτων αὐτούς, τίνες εἶεν. ὁ δὲ ἑρμηνεὺς εἶπε περσιστί, ὅτι παρὰ βασιλέως πορεύονται πρὸς τὸν σατράπην. αἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι οὐκ ἐνταῦθα εἴη, ἀλλ' ἀπέχει ὅσον παρασάγγην. οἱ δ' ἐπεὶ ὀψὲ ἦν, πρὸς τὸν κωμάρχην συνεισέρχονται εἰς τὸ ἔρυμα, σὺν ταῖς ὑδροφόροις. χειρίσοφος μὲν οὖν καὶ ὅσοι ἐδυνήθησαν τοῦ στρατεύματος, ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο. τῶν δ' ἄλλων στρατιωτῶν οἱ μὴ δυνάμενοι διατελέσαι τὴν ὁδὸν ἐνυκτέρευσαν ἄσιτοι καὶ ἄνευ πυρός, καὶ ἐνταῦθα τινὲς ἀπώλοντο τῶν στρατιωτῶν. ἐφείποντο δὲ τῶν πολεμίων συνειλεγμένοι τινές, καὶ τὰ μὴ δυνάμενα τῶν ὑποζυγίων ἥρπαζον, καὶ ἀλλήλοις ἐμάχοντο περὶ αὐτῶν. ἐλείποντο δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν, οἵ τε διεφθαρμένοι ὑπὸ τῆς χιόνος τοὺς ὀφθαλμούς, οἵ τε ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἀποσεσηπότες. ἦν δὲ τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς ἐπικούρημα τῆς χιόνος, εἴ τις μέλαν τι ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πορεύοιτο. τῶν δὲ ποδῶν εἴ τις κινοῖτο, καὶ μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοι, καὶ εἰς τὴν νύκτα ὑπολύοιτο. ὅσοι δὲ ὑποδεδεμένοι ἐκοιμῶντο, εἰσεδύοντο εἰς τοὺς πόδας οἱ ἱμάντες, καὶ τὰ ὑποδήματα περιεπήγνυντο. καὶ γὰρ ἦσαν, ἐπειδὴ ἐπέλιπε τὰ ἀρχαῖα ὑποδήματα, καρβάτιναι πεποιημέναι ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν. διὰ τὰς τοιαύτας οὖν ἀνάγκας ὑπελείποντό τινες τῶν στρατιωτῶν. καὶ ἰδόντες μέλαν τι χωρίον, διὰ τὸ ἐκλελοιπέναι αὐτόθεν τὴν χιόνα, εἴκαζον τετηκέναι τὴν χιόνα, καὶ ἐτετήκει διὰ κρήνην τινά, ἣ πλησίον ἦν ἀτμίζουσα ἐν νάπῃ. ἐνταῦθα ἐκτραπόμενοι ἐκάθηντο, καὶ οὐκ ἔφασαν πορεύεσθαι. ὁ δὲ ξενοφῶν ἔχων ὀπισθοφύλακας, ὡς ᾔσθετο, ἐδεῖτο αὐτῶν πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ μὴ ἀπολείπεσθαι, λέγων ὅτι ἕπονται πολλοὶ πολέμιοι συνειλεγμένοι. καὶ τελευτῶν ἐχαλέπαινεν. οἱ δὲ σφάττειν ἐκέλευον. οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι πορευθῆναι. ἐνταῦθα ἔδοξε κράτιστον εἶναι τοὺς ἑπομένους πολεμίους εἴ τις δύναιτο φοβῆσαι, μὴ ἐπίοιεν τοῖς κάμνουσι. καὶ ἦν μὲν σκότος ἤδη. οἱ δὲ προσῄεσαν πολλῷ θορύβῳ, ἀμφὶ ὧν εἶχον διαφερόμενοι. ἔνθα δὴ οἱ μὲν ὀπισθοφύλακες ἐξαναστάντες, ἅτε ὑγιαίνοντες, ἔδραμον εἰς τοὺς πολεμίους. οἱ δὲ κάμνοντες ἀνακεκραγότες ὅσον ἐδύναντο μέγιστον, τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ δόρατα ἔκρουσαν. οἱ δὲ πολέμιοι δείσαντες, ἧκαν ἑαυτοὺς κατὰ τῆς χιόνος εἰς τὴν νάπην, καὶ οὐδεὶς ἔτι οὐδαμοῦ ἐφθέγξατο. καὶ ξενοφῶν μὲν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἰπόντες τοῖς ἀσθενοῦσιν, ὅτι τῇ ὑστεραίᾳ ἥξουσί τινες ἐπ' αὐτούς, πορευόμενοι, πρὶν τέτταρα στάδια διελθεῖν, ἐντυγχάνουσιν ἐν τῇ ὁδῷ ἀναπαυομένοις ἐπὶ τῆς χιόνος τοῖς στρατιώταις ἐγκεκαλυμμένοις, καὶ οὐδὲ φυλακὴ οὐδεμία καθειστήκει, καὶ ἀνίστασαν αὐτούς. οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι οἱ ἔμπροσθεν οὐχ ὑποχωροῖεν. ὁ δὲ παριὼν καὶ παραπέμπων τῶν

πελτα-

πελταστῶν τοὺς ἰσχυροτάτους, ἐκέλευε σκέψασθαι, τί εἴη
τὸ κωλῦον. οἱ δὲ ἀπήγγελλον, ὅτι ὅλον οὕτως ἀναπαύοιτο
τὸ στράτευμα. ἐνταῦθα καὶ οἱ περὶ Ξενοφῶντα ηὐλίσθη-
σαν αὐτοῦ ἄνευ πυρὸς, καὶ ἄδειπνοι, φυλακὰς οἵας ἐ-
δύναντο καταστησάμενοι. ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἡμέραν ἦν, ὁ
Ξενοφῶν πέμψας πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας τοὺς νεωτάτους
ἀναστήσαντας, ἐκέλευεν ἀναγκάζειν προϊέναι. ἐν δὲ τού-
τῳ Χειρίσοφος πέμπει τῶν ἐκ τῆς κώμης πευσομένους,
πῶς ἔχοιεν οἱ τελευταῖοι. οἱ δὲ ἄσμενοι ἰδόντες, τοὺς
μὲν ἀσθενοῦντας τούτοις παρέδοσαν κομίζειν ἐπὶ τὸ
στρατόπεδον. αὐτοὶ δὲ ἐπορεύοντο. καὶ πρὶν εἴκοσι στά-
δια διεληλυθέναι, ἦσαν ἐν τῇ κώμῃ οὗ Χειρίσοφος ηὐ-
λίζετο. ἐπεὶ δὲ συνεγίγνοντο ἀλλήλοις, ἔδοξε κατὰ τὰς
κώμας ἀσφαλὲς εἶναι τὰς τάξεις σκηνοῦν. καὶ Χειρίσο-
φος μὲν αὐτοῦ ἐπέμενεν. οἱ δὲ ἄλλοι διαλαχόντες ἃς
ἑώρων κώμας, ἐπορεύοντο ἕκαστοι τοὺς ἑαυτῶν ἔχοντες.
ἔνθα δὴ Πολυκράτης Ἀθηναῖος λοχαγὸς ἐκέλευσεν
ἀφιέναι αὐτόν. καὶ λαβὼν αὐτὸς τοὺς εὐζώνους, θέων ἐπὶ
τὴν κώμην, ἣν εἰλήχει Ξενοφῶν, καταλαμβάνει πάν-
τας ἔνδον τοὺς κωμήτας καὶ τὸν κωμάρχην, καὶ πώ-
λους εἰς δασμὸν βασιλεῖ τρεφομένους ἑπτακαίδεκα,
καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ κωμάρχου, ἐνάτην ἡμέραν γε-
γαμημένην. ὁ δὲ ἀνὴρ αὐτῆς λαγὼς ᾤχετο θηράσων, καὶ
οὐχ ἥλω ἐν ταῖς κώμαις. αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατάγειοι. τὸ
μὲν στόμα ὥσπερ φρέατος. κάτω δὲ εὐρεῖαι. αἱ δ' εἴσο-
δοι τοῖς μὲν ὑποζυγίοις ὀρυκταί. οἱ δὲ ἄνθρωποι κατὰ
κλίμακας κατέβαινον. ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις ἦσαν αἶγες,
οἶες, βόες, ὄρνιθες, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων. τὰ δὲ κτήνη
πάντα χιλῷ ἔνδον ἐτρέφετο. ἦσαν δὲ καὶ πυροὶ, καὶ
κριθαὶ καὶ ὄσπρια, καὶ οἶνος ἐν κρατῆρσιν ἦν. ἐνῆσαν
δὲ καὶ αὐταὶ αἱ κριθαὶ ἰσοχειλεῖς. καὶ κάλαμοι ἐνέκειν-
το. οἱ μὲν μείζους, οἱ δὲ ἐλάττους, γόνατα οὐκ ἔχοντες. τού-
τους δ' ἔδει ὁπότε τις διψῴη, λαβόντα εἰς τὸ στόμα, ἀ-
ναμύζειν, καὶ πάνυ ἄκρατος ἦν, εἰ μή τις ὕδωρ ἐπιχέοι.
καὶ μάλα ἡδὺ πόμα συμμαθόντι ἦν. ὁ δὲ Ξενοφῶν τὸν
μὲν ἄρχοντα τῆς κώμης ταύτης σύνδειπνον ἐποιήσα-
το, καὶ θαῤῥεῖν ἐκέλευεν αὐτὸν, λέγων ὅτι οὔτε τῶν τέ-
κνων στερήσοιτο, τήν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἀντεμπλήσαντες
τῶν ἐπιτηδείων ἀπίασιν, ἢν ἀγαθόν τι τῷ στρατεύμα-
τι ἐξηγησάμενος φαίνηται, ἔστ' ἂν ἐν ἄλλῳ ἔθνει γένων-
ται. ὁ δὲ ταῦτα ὑπισχνεῖτο, καὶ φιλοφρονούμενος, οἶ-
νον ἔφρασεν, ἔνθα ἦν κατορωρυγμένος. ταύτην μὲν
οὖν τὴν νύκτα διασκηνήσαντες οὕτως ἐκοιμήθησαν ἐν
πᾶσιν ἀφθόνοις ἀγαθοῖς οἱ στρατιῶται ἐν φυλακῇ ἔχον-
τες τὸν κωμάρχην, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὁμοῦ ἐν ὀφθαλ-
μοῖς. τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ Ξενοφῶν λαβὼν τὸν κωμάρ-
χην, πρὸς τὸν Χειρίσοφον ἐπορεύετο. ὅπου δὲ παρίοι κώ-
μην, ἐτράπετο πρὸς τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, καὶ κατελάμ-
βανε πανταχοῦ εὐωχουμένους καὶ εὐθυμουμένους, καὶ
οὐδαμόθεν ἀφίεσαν, πρὶν παραθεῖναι αὐτοῖς ἄριστον. οὐκ ἦν
δ' ὅπου οὐ παρετίθεσαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν, κρέα
ἄρνεια, ἐρίφεια, χοίρεια, μόσχεια, ὀρνίθεια, σὺν πολλοῖς
ἄρτοις, τοῖς μὲν πυρίνοις, τοῖς δὲ κριθίνοις. ὁπότε δέ τις
φιλοφρονούμενός τῳ, εἰ βούλοιτο προπιεῖν, εἷλκεν ἐπὶ
τὸν κρατῆρα, ἔνθα ἐπικύψαντα ἔδει ῥοφοῦντα πίνειν ὥσ-
περ βοῦν. καὶ τὸν κωμάρχην ἐδίδοσαν λαμβάνειν ὅ,

τι

peltatorum numero fortissimos homines præmisit, qui cognoscerēt quare illi impediti substitissent: cumq; hi renunciassent, totum planè exercitum eodē modo in niue abiectum, & hi qui cum Xenophonte erant, ubi potuerunt, constitutis tamē pro tempore ac loci natura excubijs, pernoctarūt, incœnati quidē, ac sine igne. Prima luce misit Xenophon de suis iuniores aliquot, qui ægros ac torpentes tollerent, ac progredi cogerent. Iam & Chirisophus de ijs qui in uicū diuerterāt, miserat qui inspicerent uti se qui in extremo agmine erant, haberent. quorum aduentus Xenophontis militibus optatissimus fuit, ac ijs debiles & affectos in castra deportandos tradiderunt. Ipsi stadijs fermè XX. confectis, ad uicum cum quo Chirisophus diuerterat, peruenerunt. Ibi cùm in unū iam omnes conuenissent, ducibus uisum est tutissimū fore, si per uicos ordines, quasi in hyberna, describerentur. Et Chirisophus quidem in eodem uico permansit. Alij uerò, qui cuiq; uicus sorte obtigit, ex ijs qui in conspectu erant, eum obtinuit. Hic Polycrates Atheniensis cēturio, ut arbitratu suo sibi diuertere liceret impetrauit: assumptaq; expeditorum parte, in eum uicū accurrit, qui Xenophonti obtigerat. In quo & paganos omnes, & pagi præfectū etiā ipsum deprehēdit: pullos præterea equinos XVII. qui tributi nomine regi alebātur: ipsius etiam præfecti filiā, quæ nono ante die ad uirum matrimonij causa uenerat. Vir aūt eius tunc leporū uenatione detinebatur: quæ causa fuit, ut cum cæteris nō opprimeretur. Hic domus erant subterraneæ, quarū erant ostia puteorū instar, ab imo uero late patebant: primi aditus fastigio, bestiarū deducendarū causa, æquati erant: homines per cochleas descendebāt: intus oues, capræ, boues, gallinæ cū suis fœtib. alebātur: pecora uero ipsa pabulo sustētabātur. Repertū etiā triticū, ordeū, legumina, & uino plenissimi crateres. Ordeum quidē accumulatissime suppeditabat. Conditi etiam calami erāt, maiores alij, alij uero minores, prorsus enodes, quos qui sitiens ore teneret, ac sugeret, merum is bibere sibi uideretur, & quidem uehementissimum, nisi aqua perfunderentur, eratq; uel suauissima potio, si quis esset ad eam cōparatus. Xenophon præfectum cœnæ adhibitū cōfirmauit, ac se ei filios incolumes præstiturū, ac domum multo q̄ accepissent, copijs omnibus pleniorē relicturū spopondit, modo ut quantum in ipso esset, Græcorum copijs, quoad in finitimæ gentis fines uenissent, bene cōsuleret. Id ille se facturū pollicitus est: ac tunc, cùm in cōuiuio hilarè ac iucūdè fuisset, uinū etiā quod defossum erat indicauit. Eam noctem egerūt Græci milites sub pellibus, in rerū omniū copia, cum interea in custodijs præfectū ipsum eiusq; liberos in conspectu haberent. Postero die illum Xenophon ad Chirisophum deduxit. Ac cum uicum iam priorē præterijsset, in cæteris uicis omnib. milites Græcos offendit, tēpestiuis cōuiuijs se festinè oblectantes: quorū nemo sane fuit qui Xenophontē nō inuitaret, ac mensa posita carnes non apponeret, agninā, hœdinam, suillā, uitilinā, cum panibus triticeis, atq; ordeaceis: quem uero ad bibendum inuitassent, ei non è poculo propinabant, sed ad craterē deducebant, ubi demisso capite sorbendū erat, more boū. Præfecto etiam ipsi quantum è quouis rerum genere uellet, ut caperet

permi-

permisere: at ille nihil quicquã attigit. E cognatis tantum suis, si quem uidisset, eum secum abducebat. Ad Chirisophum cum uenissent, illic etiam milites sub pellibus offenderunt fœno aut stipula coronatos: quibus Armenij pueri, Barbaricis amicti stolis, ministrabãt: illis Græci tanquam adolescentibus quid facto opus esset monstrabãt. Hic cùm Chirisophus et Xenophon amantißime congreßi essent, communiter pagi præfectum per interpretem Persice rogarunt, quænam esset ea regio: cùm ille Armeniam esse respondisset, tum rursus rogarunt, cuinam equi illi alerentur: regis tributum esse respondit. Addidit, proximam gentẽ Chalybas esse, & quæ eò uia duceret, demonstrauit. Tunc Xenophon hominem ad suos reduxit, ac ei equum, quem sibi sumpserat, iam seniorem, immolandum tradidit. Audierat enim hanc Solis apud eas gentes uictimam esse: & sane ueritus est, ne equus ille quem iam itineris labor magnopere debilitarat, in ipsa uia deficeret: pro illo itaque pullum unum cepit, ac reliquos singulis ducibus ac centurionibus singulos dedit. Erant equi hi Persicis aliquanto minores, ferociores uerò multò. Idem autem præfectus docuit, ut per niuosam uiam sacculis equorum & iumentorum pedes obligarent, quod nudis pedibus ingredientes, usq; ad uentrem in ipsas niues descenderent. Iam erãt dies VIII. eo in loco commorati, cum Xenophon Chirisopho præfectum, ut eo duce uteretur, tradidit: de eius quidem familia neminem prorsus abduxit, præter puberem eius filium, quem Epistheni Amphipolitano in custodiam dedit, ut cum eo unà incolumis pater rediret, si se fide optima duxisset: in eius uerò domum res plurimas atq; optimas congesserunt. Inde motis castris, duce præfecto, qui solutus præibat, per niues profecti sunt. Iam ad castra tertia peruenerant, cum Chirisophus grauiter præfecto succensuit, quod se per uicos non duxisset. Ille quidem nullos ea in regione esse uicos affirmabat. Ibi Chirisophus hominem percußit, nõ tamen uinxit. Quare ille commotus, clàm noctu filio relicto aufugit. Hæc in præfectum contumelia, atq; in eo seruando negligentia, unica fuit in toto itinere inter Xenophontem & Chirisophum dissidij caussa. Episthenes uero puerum adamauit: ac cum domum eum secum abduxisset, fidelißimo usus est. Post hæc septimis castris, cõfectis in dies singulos uicenis quinis M. paß. ad Phasin peruenere. Eius fluminis latitudo paß. est ferme XX. Illinc M. paß. XL. bidui confectis, obuios habuere in montium uerticibus, per quos in campos descendendum erat, Chalybas, Taochos, Phasianos: quos ubi conspexit Chirisophus, gressum sustinuit, interuallo stadium ferè L. ueritus ne si in cornu ageret, ad hostes accederet. Alijs itaq; imperat, ut manipulos adducant, quò in phalangem copiæ omnes coirent. Ac ubi primum extremum agmen affuit, conuocatis ducibus ac centurionibus, in hunc modum loquutus est: Hostes, uti uidetis, montium editiores partes obtinent: consilium itaque ex ipso tempore capiendum qui cum illis æquißima conditione depugnemus. Ipse quidem censeo militibus edicendum, ut cibũ capiant: nos uerò interea cõsultemus, hodie'ne, an cras potius montes superemus. Tũ Cleanor: Mihi uidetur, inquit, sine ulla mora cum primum pransi fuerimus, arma capienda

τι βούλοιτο. ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐδέχετο. ὅπου δέ τινα τῶν συγγενῶν ἴδοι, πρὸς ἑαυτὸν ἀεὶ ἐλάμβανεν. ἐπεὶ δὲ ἦλθον πρὸς Χειρίσοφον, κατελάμβανον καὶ ἐκείνους σκηνοῦντας, ἐστεφανωμένους τοῦ ξηροῦ χιλοῦ, καὶ διακονοῦντας ἀρμενίους παῖδας σὺν ταῖς βαρβαρικαῖς στολαῖς. τοῖς δὲ παισὶν ἐδείκνυσαν ὥσπερ ἐνεοῖς, ὅ,τι δέοι ποιεῖν. ἐπεὶ δὲ ἀλλήλους ἐφιλοφρονήσαντο Χειρίσοφος καὶ Ξενοφῶν, κοινῇ δὴ ἀνηρώτων τὸν κωμάρχην διὰ τοῦ περσίζοντος ἑρμηνέως τίς εἴη ἡ χώρα. ὁ δ' ἔλεγεν, ὅτι ἀρμενία. καὶ πάλιν ἠρώτων, τίνι ἵπποι τρέφοιντο. ὁ δ' ἔλεγεν, ὅτι βασιλεῖ δασμός· τὴν δὲ πλησίον χώραν ἔφη εἶναι Χάλυβας, καὶ τὴν ὁδὸν ἔφραζεν ᾗ εἴη. καὶ αὐτὸν, τότε μὲν ᾤχετο ἄγων Ξενοφῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέτας, καὶ ἵππον ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. ἐκεκάκωτο γὰρ ὑπὸ τῆς πορείας. αὐτὸς δὲ τῶν πώλων λαμβάνει, καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν καὶ λοχαγῶν ἔδωκεν ἑκάστῳ πῶλον. ἦσαν δ' οἱ ταύτῃ ἵπποι μείονες μὲν τῶν Περσικῶν, θυμοειδέστεροι δὲ πολλῷ. ἐνταῦθα δὴ καὶ διδάσκει ὁ κωμάρχης περὶ τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων, σακκία περιειλεῖν, ὅταν διὰ τῆς χιόνος ἄγωσιν. ἄνευ δὲ τῶν σακκίων κατεδύοντο μέχρι τῆς γαστρός. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἦν ὀγδόη, τὸν μὲν ἡγεμόνα παραδίδωσι Χειρισόφῳ, τοὺς δ' οἰκέτας καταλείπει τῷ κωμάρχῃ, πλὴν τοῦ υἱοῦ ἄρτι ἡβάσκοντος. τοῦτον δ' Ἐπισθένει Ἀμφιπολίτῃ παραδίδωσι φυλάττειν, ὅπως εἰ καλῶς ἡγήσαιτο, ἔχων καὶ τοῦτον ἀπίοι. καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσεφόρησαν ὡς ἐδύναντο πλεῖστα. καὶ ἀναζεύξαντες ἐπορεύοντο. ἡγεῖτο δ' αὐτοῖς ὁ κωμάρχης λελυμένος διὰ χιόνος. καὶ ἤδη τ' ἦν ἐν τῷ τρίτῳ σταθμῷ, καὶ ὁ Χειρίσοφος αὐτῷ ἐχαλεπάνθη, ὅτι οὐκ εἰς κώμας ἦγεν. ὁ δ' ἔλεγεν, ὅτι οὐκ εἶεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. ὁ δὲ Χειρίσοφος αὐτὸν ἔπαισε μὲν, ἔδησε δ' οὔ. ἐκ δὲ τούτου ἐκεῖνος τῆς νυκτὸς ἀποδρὰς, ᾤχετο καταλιπὼν τὸν υἱόν. καὶ τό γε δὴ Χειρισόφῳ καὶ Ξενοφῶντι μόνον διάφορον ἐν τῇ πορείᾳ ἐγένετο, ἡ τοῦ ἡγεμόνος κάκωσις καὶ ἀμέλεια. Ἐπισθένης δὲ ἠράσθη τε τοῦ παιδὸς, καὶ οἴκαδε κομίσας, πιστοτάτῳ ἐχρῆτο. μετὰ τοῦτο σταθμοὺς ἑπτὰ ἐπορεύθησαν, ἀνὰ πέντε παρασάγγας τῆς ἡμέρας παρὰ τὸν Φᾶσιν ποταμὸν, εὖρος ὡς πλεθριαῖον. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα. ἐπὶ δὲ τῇ εἰς τὸ πεδίον ὑπερβολῇ ἀπήντησαν αὐτοῖς, Χάλυβες καὶ Τάοχοι καὶ Φασιανοί. Χειρίσοφος δὲ ἐπεὶ κατεῖδε τοὺς πολεμίους ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ, ἐπαύσατο πορευόμενος, ἀπέχων ὡς πεντήκοντα σταδίους, ἵνα μὴ κατὰ κέρας ἄγων, πλησιάσῃ τοῖς πολεμίοις. παρήγγειλε δὲ τοῖς ἄλλοις παράγειν τοὺς λόχους, ὅπως ἐπὶ φάλαγγος γένοιτο τὸ στράτευμα. ἐπεὶ δὲ ἦλθον οἱ ὀπισθοφύλακες, συνεκάλεσε τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς, καὶ ἔλεξεν ὧδε· οἱ μὲν πολέμιοι, ὡς ὁρᾶτε, κατέχουσι τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ὄρους· ὥρα δὲ βουλεύεσθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνιούμεθα. ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ, παραγγέλλειν μὲν ἀριστοποιεῖσθαι τοῖς στρατιώταις, ἡμᾶς δὲ βουλεύεσθαι, εἴτε τήμερον εἴτε αὔριον δοκεῖ ὑπερβάλλειν τὸ ὄρος. ἐμοὶ δέ γε, ἔφη ὁ Κλεάνωρ, δοκεῖ, ἐπὰν ὡς τάχιστα ἀριστήσωμεν, ἐξο-

πλισα-

ὁπλισαμένους ὡς τάχιστα, ἰέναι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας. εἰ γὰρ διατρίψομεν τὴν τήμερον ἡμέραν, οἵ τε νῦν ὁρῶντες ἡμᾶς πολέμιοι, θαρσαλεώτεροι ἔσονται, καὶ ἄλλους εἰκὸς τούτων θαρρούντων πλείους προσγενέσθαι. μετὰ τοῦτον ξενοφῶν εἶπεν· ἐγὼ δ' οὕτω γιγνώσκω. εἰ μὲν ἀνάγκη ἐστὶ μάχεσθαι, τοῦτο δεῖ παρασκευάσασθαι, ὅπως ὡς κράτιστα μαχούμεθα· εἰ δὲ βουλόμεθα ὡς ῥᾷστα ὑπερβάλλειν, τοῦτό μοι δοκεῖ σκεπτέον εἶναι, ὅπως ἐλάχιστα μὲν τραύματα λάβοιμεν, ὡς ἐλάχιστα δὲ σώματα ἀνδρῶν ἀποβάλοιμεν. τὸ μὲν οὖν ὄρος ἐστὶ τὸ ὁρώμενον, πλέον ἢ ἐφ' ἑξήκοντα στάδια. ἄνδρες δ' οὐδαμοῦ φυλάττοντες ἡμᾶς φανεροί εἰσιν, ἀλλ' ἢ κατ' αὐτὴν τὴν ὁδόν. πολὺ οὖν κρεῖττον τοῦ ἐρήμου ὄρους, καὶ κλέψαι τι πειρᾶσθαι λαβόντας, καὶ ἁρπάσαι φθάσαντας ἂν δυνάμεθα μᾶλλον, ἢ πρὸς ἰσχυρὰ χωρία καὶ ἄνδρας παρεσκευασμένους μάχεσθαι. πολὺ γὰρ ῥᾷον ὄρθιον ἀμαχεὶ ἰέναι, ἢ ὁμαλὸν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν πολεμίων ὄντων. καὶ νύκτωρ ἀμαχεὶ, ὡς μᾶλλον ἂν τὰ πρὸ ποδῶν ὁρώη τις, ἢ μεθ' ἡμέραν μαχομένοις. καὶ ἡ τραχεῖα τοῖς ποσὶν ἀμαχεὶ ἰοῦσιν, εὐμενεστέρα ἢ ὁμαλὴ τὰς κεφαλὰς βαλλομένοις. κλέψαι δὲ οὐκ ἀδύνατόν μοι δοκεῖ εἶναι. ἐξὸν γὰρ νυκτὸς ἰέναι, ὡς μὴ δύνασθαι ὁρᾶσθαι· ἐξὸν δὲ ἀπελθεῖν τοσοῦτον, ὡς μὴ αἴσθησιν παρέχειν. δοκοῦμεν δ' ἄν μοι ταύτῃ προσποιούμενοι προσβαλεῖν, ἐρημοτέρῳ ἂν τῷ ἄλλῳ ὄρει χρῆσθαι. μένοιεν γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον ἀθρόοι οἱ πολέμιοι. ἀτὰρ τί ἐγὼ περὶ κλοπῆς συμβάλλομαι; ὑμᾶς γὰρ ἔγωγε, ὦ χειρίσοφε, ἀκούω τοὺς λακεδαιμονίους, ὅσοι ἐστὶ τῶν ὁμοίων, εὐθὺς ἐκ παίδων, κλέπτειν μελετᾶν, καὶ οὐκ αἰσχρὸν εἶναι, ἀλλὰ ἀναγκαῖον κλέπτειν, ὅσα μὴ κωλύει νόμος. ὅπως δὲ ὡς κράτιστα κλέπτητε καὶ πειρᾶσθε λανθάνειν, νόμιμον ἄρα ὑμῖν ἐστιν ἐὰν ληφθῆτε κλέπτοντες, μαστιγοῦσθαι. νῦν οὖν μάλα σοι καιρός ἐστιν ἐπιδείξασθαι τὴν παιδείαν, καὶ φυλάξασθαι μέντοι μὴ ληφθῶμεν κλέπτοντες τοῦ ὄρους, ὡς μὴ πολλὰς πληγὰς λάβωμεν. ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ χειρίσοφος, καὶ ἐγὼ ὑμᾶς ἀκούω τοὺς ἀθηναίους. δεινοὺς εἶναι κλέπτειν τὰ δημόσια, καὶ μάλα ὄντος δεινοῦ τοῦ κινδύνου τῷ κλέπτοντι, καὶ τοὺς κρατίστους μέντοι μάλιστα, εἴπερ ὑμῖν οἱ κράτιστοι ἄρχειν ἀξιοῦνται, ὥστε ὥρα καὶ σοὶ ἐπιδείκνυσθαι τὴν παιδείαν. ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ ξενοφῶν, ἕτοιμός εἰμι τοὺς ὀπισθοφύλακας ἔχων, ἐπειδὰν δειπνήσωμεν, ἰέναι καταληψόμενος τὸ ὄρος. ἔχω δὲ καὶ ἡγεμόνας. οἱ γὰρ γυμνῆτες τῶν ἑπομένων ἡμῖν κλωπῶν, ἔλαβόν τινας ἐνεδρεύσαντες τούτων, καὶ πυνθάνομαι, ὅτι οὐκ ἄβατόν ἐστι τὸ ὄρος, ἀλλὰ νέμεται καὶ αἰξὶ καὶ βουσίν. ὥστε ἐάνπερ ἅπαξ λάβωμέν τι τοῦ ὄρους, βατὰ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἔσται. ἐλπίζω μέντοι, οὐδὲ τοὺς πολεμίους μενεῖν ἔτι, ἐπειδὰν ἴδωσιν ἡμᾶς ἐν τῷ ὁμοίῳ τῶν ἄκρων. οὐδὲ γὰρ νῦν ἐθέλουσι καταβαίνειν εἰς τὸ ἴσον ἡμῖν. ὁ δὲ χειρίσοφος εἶπε· καὶ τί δεῖ σε ἰέναι, καὶ καταλείπειν τὴν ὀπισθοφυλακίαν. ἀλλ' ἄλλους πέμψον, ἐὰν μή τινες ἐθελούσιοι φαίνωνται. ἐκ τούτου ἀριστώνυμος μεθυδριεὺς ἔρχεται ὁπλίτας ἔχων, καὶ ἀριστέας χῖος γυμνῆτας, καὶ νικόμαχος ὁ τεῖος γυμνῆτας. καὶ σύνθημα ἐποιήσαντο, ὁπότε ἔχοιεν τὰ ἄκρα, πυρὰ καίειν πολλά. ταῦτα συνθέμενοι, ἠρίστων. ἐκ δὲ τοῦ

ἀρίστου

pienda, & in hostē alacriter eundū: nā si hodiernū diē hic cōsumpserimus, id cū hostes animaduertēt, et q ad/sunt cōfidentiores reddētur, et ad eos alij fortasse illorū cōfidentia freti, se adiungēt. Ego uerò, inqt Xenophō, si necesse sit pugnare, ad pugnā omnia cōparanda, ac dandā esse operā cēseo, ut ex sentētia pugnemus. Sin illud unū cōtendendū uidetur, ut quamfacilimè loci difficultatē superemus, uidendū est ut incolumes atq; integri euadamus, ac de nostris q̄ paucissimos amittamus.
10 Atq; hic quidē mōs, qui cōspectu est, quantū cerni potest, nihil minus q̄ stadia LX. excurrit. Homines uero qui iter nostrū obseruāt, nusquā præterquā circa hanc ipsam uiā apparēt. Satius igitur, opinor, fuerit experiri, si quā desertā mōtis partē clàm, et quasi furtim præripere, atq; occupare possimus, q̄ simul et cū loci difficultate, et paratis ad pugnandū homnib. certamē suscipere. Est enim facilius multò in aduersa eniti, modò pugnandū nō sit, q̄ per plana iter facere, urgentib. omni ex parte hostib. Præterea noctu quæ antè pedes sunt, si
20 pugnandū nō sit, multò hercule melius cernūtur, q̄ interdiu si in pugnā sit incumbendū. Iam salebrosa uia, si ne pugna multò est æquior pedibus, q̄ plana, si capita feriantur. Neq; sane hostes nunc cælare difficile fore uidetur: nam per noctē incedere possumus, ita ut nō uideamur. & progredi, ut nihil omnino hostis sentiat. Quod si rectà nos trāsituros simulauerimus, alterā mōtis partem ab hoste uacuā facile superare licebit: in hac enim ipsa uniuersi permanebūt. Sed quid ego de furto disputo, cum uos, inquit, Chirisophe Lacedæmonios audiam
30 patria disciplina à pueris furtis assuefieri? tantūq; abesse ut turpe cuiquā sit furari, ut necesse etiā sit: modo ijs abstineat quæ lege excepta sunt. Ac quo quàm elegantissime & cautissime furemini, iubet lex deprehēsum in furto, loris cædi. Nūc itaq; nobis Chirisophe, cū maxime tempus postulat, ostendes, q̄ sis ex patria institutione in furādo callidus: ac illud est in primis cauendū, ne in furto deprehēsi, plagas multas accipiamus. At enim inquit Chirisophus, & ego uos Athenienses audio ad publicæ pecuniæ furta egregie eruditos esse, cum ea ta
40 men res magnæ fraudi furi sit: & quod est magis mirandum, optimi quiq; (nam apud uos qui optimi censentur, hi honores summos gerūt) hoc furti genere nequaquam abstinent. Quare & nunc sciētiæ uestræ aliquod tibi dandum est documentū. Imò, inquit Xenophō, cum extremis hisce quos duco, paratus sum, cū cibū ceperimus, montē occupare. neq; mihi uiæ duces desunt. Velites enim nostri nup ex ijs nōnullos ceperūt, qui nobis à tergo insidiabātur. Præterea montē intelligo nō esse usquequaq; insuperabilē, ac etiā in eo maximū esse capra
50 rum ac boū numerū: quo facile adducor, modo aliquā eius partē occupauerimus, iumētis etiā nostris peruiū fore. Ad hæc sperandū illud etiā est, nō staturos hostes, cū nos uiderint nihilo se loco inferiores. Nā ne nūc quidem uolūt nobi, cū æquo loco cōgredi. Tū Chirisophus: Quin tu alios, inqt, eò mittito: neq; .n. expedit à te agminis tergū relinq, nisi fortè q id ultrò negocij suscipiāt, inueniātur. Ibi se ituros professi sunt Aristonymus Methydriēsis cū graui armatura, Aristeas Chius cū uelitibus, atq; item cum uelitibus Nicomachus Teius. Hoc inter eos cōuenit, ut cū iuga occupassent, ignes facerēt multos. Inde ad corpora curāda conuersi sunt: ac cum

Lacedæmonij à pueritia furari assueti.

cibum

cibum cepissent, Aristonymus prope ad hostes x. ferme stadia copias omnes duxit, quo scilicet trita illa via usurus videretur. A cœna vero cum iam nox immineret, hi quibus negocium datum erat, montem occuparunt: alij infra montem substiterunt. Hostes cum montem captum vidissent, totam noctem multis accensis ignibus euigilarunt. Vbi primum illuxit, Chirisophus cum rem diuinam fecisset, recta in hostes contendit, cum interea nostri occupato monte, per iuga proficiscerentur. At hostes partim quidem in superiore montis parte manserunt, partim vero ijs qui erant in iugis, occurrerunt: ac prius quàm in unum coirent, eos nostri impressione facta fundunt, fugantque: atque eodem tempore è campis peltati Græci in aduersam aciem cursu inuaserunt. Chirisophus pedetentim progressus, cum graui armatura præsto fuit. Hostes de via cum superiora omnia capta viderent, statim terga vertunt, & eorum sane multi mortui sunt. Scuta crattitia multa relicta, quæ nostri, ne cui usui essent, gladijs conciderunt. Iugis iam superatis, ac sacris rite peractis, trophæoque erecto, in campos descenderunt, ubi vicos copijs omnibus refertissimos offenderunt. Ex his quintis castris paß. circiter CC. M. confectis, in Taochos perrexerunt, quo loco cibaria defecerunt. Loca enim munita Taochi tenebant, in quæ commeatus omnis deportarant. Cum autem in locum peruentum esset, quò (etsi neque oppida ibi, neque domus ullæ erant) Taochi tamen se cum pecoribus & uxoribus receperant, Chirisophus eum locum oppugnare aggressus est. Et quoniam non poterant uniuersi saltum illum circumsedere, quippe qui omni ex parte præruptus erat, primæ cuique cohorti iam fessæ, integra succurrebat. Hic quum Xenophon cum peltatis qui in tergo erant, & graui armatura superuenisset, Opportunè, inquit Chirisophus, aduenis, est enim hic nobis saltus omnino capiendus: quem nisi ceperimus, copijs nostris nullo pacto commeatus suppetere possunt. Hic communiter capiunt consilium, & rogauit Xenophon, quid impediret, quo minus eò possent penetrare: Vnus, inquit Chirisophus, hic quem vides, illuc trames ducit. Quod si quis hac enitatur, de superiore illa crepidine saxa deuoluunt, quibus uti vides homines eliduntur. Ac simul et aliquot homines ostendit, cruribus alios, alios lateribus elisis. Sedenim, inquit Xenophon, si lapides consumpserint, quid nos amplius loci aditu prohibebit? aduersos quidem nobis paucos videmus, atque ex ijs duos, vel ad summum tres, armatos. Qui verò locus nobis infestus ac periculosus est, is in triginta fere passuum longitudinem patet: idemque est ad viginti fermè paß. pinus maximis per interualla vestitus. Secundum quas qui constiterint homines, quid eis aut iacta, aut deuoluta saxa nocere possunt? Reliquum erit spacium paß. decem, quod erit cursim conficiendum, cum scilicet quæ deuolui poßint, nulla amplius saxa supererunt. Verùm, inquit Chirisophus, simulac ad conseptum hunc arboribus locum iter facere cœperimus, saxa in nos creberrima deferentur. Hoc ipsum, inquit Xenophon, à nobis erit: sic enim celerius quem habent lapidum numerum abijcient. Sed ad eum iam locum accedamus, quo modo liceat peruenire, breui euademus. Hæc cum dixisset, Xeno-

ἄριστον προήγαγεν Ἀριστώνυμος τὸ στράτευμα ὡς δέκα σταδία πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως ὡς μάλιστα δοκοίη ταύτῃ προσάξειν. ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησαν καὶ νὺξ ἐγένετο, οἱ μὲν ταχθέντες ᾤχοντο, καὶ καταλαμβάνουσι τὸ ὄρος. οἱ δὲ ἄλλοι αὐτοῦ ἀνεπαύοντο. οἱ δὲ πολέμιοι ὡς ᾔσθοντο ἐχόμενον τὸ ὄρος, ἐγρηγόρεσαν, καὶ ἔκαιον πυρὰ πολλὰ διὰ νυκτός. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, Χειρίσοφος μὲν θυσάμενος, ἦγε κατὰ τὴν ὁδόν. οἱ δὲ τὸ ὄρος καταλαβόντες κατὰ τὰ ἄκρα ἐπῄεσαν. τῶν δ' αὖ πολεμίων τὸ μὲν πολὺ ἔμενεν ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ὄρους. μέρος δ' αὐτῶν ἀπήντα τοῖς κατὰ τὰ ἄκρα. πρὶν δὲ ὁμοῦ εἶναι τοὺς πολεμίους, ἀλλήλοις συμμιγνύουσιν οἱ κατὰ τὰ ἄκρα, καὶ νικῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ διώκουσιν. ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ πεδίου οἱ μὲν πελτασταὶ τῶν Ἑλλήνων δρόμῳ ἔθεον πρὸς τοὺς παρατεταγμένους. Χειρίσοφος δὲ βάδην ταχὺ ἐφείπετο σὺν τοῖς ὁπλίταις. οἱ δὲ πολέμιοι ἐν τῇ ὁδῷ, ἐπεὶ τὸ ἄνω ἑώρων ἡττώμενον, φεύγουσι, καὶ ἀπέθανον μὲν οὐ πολλοὶ αὐτῶν. γέρρα δὲ πάμπολλα ἐλήφθη, ἃ οἱ Ἕλληνες ταῖς μαχαίραις κόπτοντες, ἀχρεῖα ἐποίησαν. ὡς δ' ἀνέβησαν, θύσαντες, καὶ τρόπαιον στησάμενοι, κατέβησαν εἰς τὸ πεδίον καὶ κώμας, πολλῶν ἀγαθῶν γεμούσας. ἐκ δὲ τούτων ἐπορεύθησαν εἰς Ταόχους σταθμοὺς πέντε, παρασάγγας πεντήκοντα, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπε. χωρία γὰρ ᾤκουν ἰσχυρὰ οἱ Τάοχοι, ἐν οἷς καὶ τὰ ἐπιτήδεια πάντα εἶχον ἀνακεκομισμένοι. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο εἰς χωρίον, ὃ πόλιν μὲν οὐκ εἶχεν οὐδ' οἰκίας, συνεληλυθότες δὲ ἦσαν αὐτόσε, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ κτήνη πολλά, Χειρίσοφος μὲν πρὸς τοῦτο προσέβαλλεν εὐθὺς ἥκων. ἐπεὶ δὲ ἡ πρώτη τάξις ἐκάμνεν, ἄλλη προσῄει, καὶ αὖθις ἄλλη. οὐ γὰρ ἦν ἀθρόοις περιστῆναι, ἀλλ' ἀπότομον ἦν κύκλῳ. ἐπεὶ δὲ Ξενοφῶν ἦλθε σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξι καὶ πελτασταῖς καὶ ὁπλίταις, ἐνταῦθα δὴ λέγει Χειρίσοφος, εἰς καλὸν ἥκεις. τὸ γὰρ χωρίον αἱρετέον. τῇ γὰρ στρατιᾷ οὐκ ἔστι τὰ ἐπιτήδεια, εἰ μὴ ληψόμεθα τὸ χωρίον. ἐνταῦθα δὴ κοινῇ ἐβουλεύοντο. καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἐρωτῶντος τί τὸ κωλῦον εἴη εἰσελθεῖν, εἶπεν ὁ Χειρίσοφος· ἀλλὰ μία αὕτη ὁδὸς πάροδός ἐστιν ἣν ὁρᾷς. ὅταν δέ τις ταύτῃ ἐπιχειρῇ παριέναι, κυλινδοῦσι λίθους ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑπερεχούσης πέτρας. ὃς δ' ἂν καταληφθῇ, οὕτω διατίθεται. ἅμα δ' ἔδειξεν αὐτῷ συντετριμμένους ἀνθρώπους, καὶ σκέλη καὶ πλευράς. ἢν δὲ τοὺς λίθους ἀναλώσωσιν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἄλλο μὲν οὐδὲν κωλύει παριέναι. οὐ γὰρ δὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁρῶμεν, εἰ μὴ ὀλίγους τούτους ἀνθρώπους, καὶ τούτων δύο ἢ τρεῖς ὡπλισμένους. τὸ δὲ χωρίον ὡς καὶ σὺ ὁρᾷς, σχεδὸν τρία ἡμίπλεθρά ἐστιν, ἃ δεῖ βαλλομένους διελθεῖν. τούτου δὲ ὅσον πλέθρον δασὺ πίτυσι διαλειπούσαις μεγάλαις. ἀνθ' ὧν ἑστηκότες ἄνδρες, τί ἂν πάσχοιεν, ἢ ὑπὸ τῶν φερομένων λίθων, ἢ ὑπὸ τῶν κυλινδουμένων; τὸ λοιπὸν οὖν ἤδη γίγνεται ὡς ἡμίπλεθρον, ὃ δεῖ, ὅταν λωφήσωσιν οἱ λίθοι, παραδραμεῖν. ἀλλ' εὐθέως, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ἐπειδὰν ἀρξώμεθα εἰς τὸ δασὺ προσιέναι, φέρονται οἱ λίθοι πολλοί. αὐτὸ ἂν ἔφη τὸ δέον εἴη. θᾶττον γὰρ ἀναλώσουσι τοὺς λίθους. ἀλλὰ πορευώμεθα, ἔνθεν ἡμῖν μικρόν τι παραδραμεῖν ἔσται, ἢν δυνώμεθα, καὶ ἀπελθεῖν ῥᾴδιον, ἢν βουλώμεθα. ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο Χειρίσοφος, καὶ

καὶ Ξενοφῶν, καὶ Καλλίμαχος Παρράσιος λοχαγός. τούτου γὰρ ἡ ἡγεμονία ἦν τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγῶν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. οἱ δὲ ἄλλοι λοχαγοὶ ἔμενον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ. μετὰ τοῦτο οὖν ἀπῆλθον ὑπὸ τὰ δένδρα ἄνθρωποι εἰς τοὺς ἑβδομήκοντα, οὐκ ἀθρόοι, ἀλλὰ καθ' ἕνα ἕκαστος φυλαττόμενος ὡς ἐδύνατο. Ἀγασίας δὲ ὁ Στυμφάλιος, καὶ Ἀριστώνυμος Μεθυδριεύς, καὶ οὗτοι τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγοὶ ὄντες, καὶ ἄλλοι δὲ ἐφέστασαν ἔξω τῶν δένδρων. οὐ γὰρ ἦν ἀσφαλὲς ἐν τοῖς δένδροις ἑστάναι πλεῖον ἢ τὸν ἕνα λόχον. ἔνθα δὴ Καλλίμαχος μηχανᾶταί τι. προὔτρεχεν ἀπὸ τοῦ δένδρου, ὑφ' ᾧ ἦν αὐτός, καὶ δύο καὶ τρία βήματα. ἐπεὶ δὲ οἱ λίθοι φέροιντο, ἀνεχάζετο εὐπετῶς. ἐφ' ἑκάστης δὲ προδρομῆς, πλέον ἢ δέκα ἅμαξαι πετρῶν ἀνηλίσκοντο. ὁ δὲ Ἀγασίας ὡς ὁρᾷ τὸν Καλλίμαχον ἃ ἐποίει, καὶ τὸ στράτευμα πᾶν θεώμενον, δείσας μὴ οὐ πρῶτος παραδράμοι εἰς τὸ χωρίον, οὔτε τὸν Ἀριστώνυμον πλησίον ὄντα παρακαλέσας, οὐδὲ Εὐρύλοχον τὸν Λουσιέα ἑταίρους ὄντας, οὐδ' ἄλλον οὐδένα, χωρεῖ αὐτὸς καὶ παρέρχεται πάντας. ὁ δὲ Καλλίμαχος ὡς ὁρᾷ αὐτὸν παριόντα, ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ τῆς ἴτυος. ἐν δὲ τούτῳ παραθεῖ αὐτούς, Ἀριστώνυμος Μεθυδριεύς. καὶ μετὰ τοῦτον Εὐρύλοχος Λουσιεύς. πάντες γὰρ οὗτοι ἀντεποιοῦντο ἀρετῆς, καὶ διηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ οὕτως ἐριζόντες, αἱροῦσι τὸ χωρίον. ὡς γὰρ ἅπαξ εἰσέδραμον, οὐδεὶς ἔτι πέτρος ἄνωθεν ἠνέχθη. ἐνταῦθα δὴ δεινὸν ἦν θέαμα. αἱ γὰρ γυναῖκες ῥίπτουσαι τὰ παιδία, εἶτα καὶ ἑαυτὰς ἐπικατερρίπτουν. καὶ οἱ ἄνδρες ὡσαύτως. ἐνταῦθα δὴ καὶ Αἰνείας ὁ Στυμφάλιος λοχαγὸς ἰδών τινα θέοντα, ὡς ῥίψοντα ἑαυτόν, στολὴν ἔχοντα καλήν, ἐπιλαμβάνεται ὡς αὐτὸν κωλύσων. ὁ δὲ αὐτὸν ἐπισπᾶται, καὶ ἀμφότεροι ᾤχοντο κατὰ τῶν πετρῶν φερόμενοι, καὶ ἀπέθανον. ἐντεῦθεν ἄνθρωποι μὲν ὀλίγοι πάνυ ἐλήφθησαν. βόες δὲ καὶ ὄνοι καὶ πρόβατα πολλά. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Χαλύβων σταθμοὺς ἑπτά, παρασάγγας πεντήκοντα. οὗτοι ἦσαν ὧν διῆλθον, ἀλκιμώτατοι. καὶ εἰς χεῖρας ᾖσαν, εἶχον δὲ θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤτρου· ἀντὶ δὲ τῶν πτερυγίων, σπάρτα πυκνὰ ἐστραμμένα. εἶχον δὲ καὶ κνημῖδας καὶ κράνη, καὶ παρὰ τὴν ζώνην μαχαίριον ὅσον ξυήλην Λακωνικήν, ᾧ ἔσφαττον, ὧν κρατεῖν δύναιντο, καὶ ἀποτέμνοντες ἂν τὰς κεφαλάς, ἔχοντες ἐπορεύοντο. καὶ ᾖδον καὶ ἐχόρευον, ὁπότε οἱ πολέμιοι ὄψεσθαι αὐτοὺς ἔμελλον. εἶχον δὲ καὶ δόρυ, ὡς πεντεκαίδεκα πηχῶν, μίαν λόγχην ἔχον. οὗτοι ἐνέμενον ἐν τοῖς πολίσμασιν. ἐπεὶ δὲ παρέλθοιεν οἱ Ἕλληνες, εἵποντο ἀεὶ μαχούμενοι. ᾤχοντο δὲ ἐν τοῖς ὀχυροῖς. καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐν τούτοις ἀνακεκομισμένοι ἦσαν. ὥστε μηδὲν λαμβάνειν αὐτόθεν τοὺς Ἕλληνας. ἀλλὰ διετράφησαν τοῖς κτήνεσιν, ἃ ἐκ τῶν Ταόχων ἔλαβον. ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν Ἅρπασον ποταμόν, εὖρος τεττάρων πλέθρων. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Σκυθινῶν, σταθμοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσι διὰ πεδίου εἰς κώμας, ἐν αἷς ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ ἐπεσιτίσαντο. ἐντεῦθεν διῆλθον σταθμοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσι, πρὸς πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα καὶ οἰκουμένην. ἐκαλεῖτο δὲ Γυμνιάς. ἐκ ταύτης τῆς χώρας ὁ ἄρχων τοῖς Ἕλλησιν ἡγεμόνα πέμπει, ὅπως διὰ τῆς ἑαυτῶν πολεμίας χώρας ἐπάγοι αὐτούς.

ἐλθὼν

Xenophon, cum eo Chirisophus & Callimachus Parrhasius (cum is eo die, principē inter eos, qui in tergo erant centuriones, locū obtineret) profecti sunt: centuriones uero reliqui in tuto manserūt. Tum homines ferme septuaginta ad arbores se cōtulerunt, nō uniuersi, sed singuli, quàm quisq; potuit cautissime. Agasias quidem Stymphalius, & Aristonymus Methydriensis, et ipsi tergi centuriones, citra arbores se continuerunt: neq; enim amplius quàm centuria una arboribus illis protegi poterat. Hic Callimachus progrediendi rationem excogitat: ab ea arbore, sub qua cōstiterat, pass. fermè II. aut III. excurrebat. Cū uero lapides deuoluebantur, haud magno negocio se in tutū recipiebat. At quoties excurrerat, toties plaustra haud minus quàm X. lapidū cōsumebātur. Id cum à Callimacho factum Agasias animaduertisset, ueritus ne spectante exercitu primus ille laudē in inuadēdo loco occuparet, solus re, neq; cū Aristonymo, qui loco erat proximus, neq; cum Eurylocho Lusiensi, aut sociorum alio quoquam cōmunicata, processit, ac omnes antecucurrit. At Callimachus ubi se praeteritū sensit, Agasiam clypeo prehēsum retrahere conabatur. Illis uero inter se certantibus, Aristonymus Methydriensis, ac post eū statim Eurylochus Lusiensis (erat enim inter hos omnes de gloria certamē, ac sibi eorū quisq; uirtutis primas uendicabat) irruptionē primi in locū fecerūt, ac certatim eū occuparūt: neq; enim aditu semel occupato, lapis ullus amplius deuolutus est. Hic miserabile spectaculum extitit: foeminae paruulos primum filios, ac sepsas deinde de saxo praecipites mittebāt: ac uiri etiam idem faciebāt. Ibi Stymphalius Aeneas centurio, quendam cōspicuum corporis ornamētis insignē, currentē ut se deijceret, prehēdit ut retineret: at ille et hunc in praeceps traxit, atq; ita ambo e summo saxo collapsi, una interierūt. In eo uero loco homines sane pauci, asini ac boues quamplurimi capti sunt. Hinc Graeci discedentes septimis castris M. pass. CC. itinere, in Chalybas peruenerunt, gentē omniū ad quas uenerint fortissimam, quaeq; manus cōserere non dubitarit. Hi linteis loricis ad imū usq; uentrē muniebātur: pro plumulis, arcte cōtortis sparteis funiculis utebātur. Ocreas ijdē & galeas habebant: de zona Sicula pendebat instar Laconici cultri, ea, quos in potestatē redegissent, iugulabāt, ac praecisis capitibus, cum ijs se ad suos recipiebāt. Hi quoties in eum locū uenissent, unde se cōspici posse ab hostibus putarent, cātu & saltatione laetitiam prae se ferebant. Hasta utebantur longa ad cubita XV. unica praefixa cuspide. Graecis quidē praetereuntibus, intra oppida se continebant, deinde tergum pugna lacessebant: partim etiā in castella se receperunt, quò cibaria omnia concluserāt. quare ex toto eorum agro nulla Graecis cibaria suppeditarunt. Pecudibus tantum alebantur, quas à Taochis abegerāt. Hinc elapsi, ad Harpasum fluuium peruenere, cuius latitudo nihilo erat minor quàm pass. LXXX. Progressi deinde per Scythinorum campos pass. LXXX. M. quatriduo in uicos proximos, ibi triduum frumentādi causa commorati sunt: quo ex loco, quatriduo, pass. LXXX. M. confectis, ad urbem uenerunt opulentam ac celebrem, cui nomen Gymnias. Huius regionis praefectus ducem ad Graecos misit, qui eos per hostilem agrū duceret.

Spectaculum ualde horrendū.

Gymnias urbs celebris.

Hic

Hic cum in Græcorum castra uenisset, se eos in eam regionē ducturū pollicitus est, è qua proximis illis quinque diebus mare essent uisuri: id nisi præstitisset, nihil deprecaturum, quin se occiderent etiā ducē. Ingressus postea hostium suorū fines, igni ferroq; omnia Græcos uastare iubebat: ex quo apparuit, illorū odio, non Græcorum beneuolentia, tam æquū illū se præbuisse. Quinto uero ipso die in sacrum montē Græci peruenerūt, cui Teches nomen. Hic cum in montem, qui in principijs agminis erant, iam ascendissent, mari cōspecto clamorē sustulerunt, quo Xenophon, quiq; in tergo erant perculsi, ueriti sunt ne hostes agmē à frōte inuasissent, quandoquidem & à tergo, ab incensis uillis multi urgebant, e quorū numero nōnullos extremi agminis custodiæ occiderant, nonnullos item ex insidijs uiuos ceperant, ac scuta ferme XX. hirtorū boū recenti corio contecta eripuerāt. Iam uero cum increbuisset clamor & insequentiū ad primos, qui clamassent, concursus fieret, ac eò uehementior clamor fieret, quāto iam plures cum clamore ascendissent: enimuero Xenophonti ea res minime contemnenda uisa est, quamobrem statim in equum ascendit, assumptoq; Lycio cum equitatu, auxilium laturus accurrit: cum autem propius accessisset, intellexit militum eam uocē esse, mare, mare iterantium, ac se mutuo cohortantiū. Iam eodē triarij accurrebant, eodē iumēta atq; equi agebantur. Cum uero in ipso iugo iā omnes cōstitissent, collachrymantes præ gaudio, duces ac centuriones se mutuo amplectebantur. Milites alacres, incertū cuius iussu, lapides in unum congesserunt, ac suggestu extructo, in eo corio intecta scuta, sudes, crattitios itē, quos hosti eripuerant, clypeos collocarunt, quæ dux ipse concidit, atq; ut alij uidem facerēt, hortatus est. Tum ducem Græci datis cōmuni impensa donis, remiserūt. Dona fuerunt equus, phiala argentea, ornatus Persicus, Darici ad hæc X. in primis quos ille cupide petierat: à militibus priuatim annulos complures accepit: ac uico monstrato, quo diuersuri essent, mōstrata itē uia, qua in Macronas iter facerent, cū iam aduesperasceret, noctu iter facturus, à Græcis discessit. Ipsi triduo XL. M. pass. confectis, in Macronas peruenerunt. Primo uero die ad fluuium uenere, qui Macronas à Scythinis diuidit. Macrones regionē dextrā tenent, quippe quæ est aditu difficilior: ad læuā alium amnem habent, in quem is qui eos à Scythinis disiungit, influit: & utrūq; Græcis traijcere necesse erat. Posterioris alueus arboribus nō illis quidem densis, sed crassioribus uestitus erat: quas arbores quo celerius possent è loco infesto euadere, Græci strauere. In aduersa ripa cōstiterāt acie Macrones cū crattitijs clypeis, lanceis, & è setis cōtextis tunicis, qui se mutuo cohortati, lapides in flumē cōtra Græcos mittebant: uerum lōgiore interuallo, q̄ ut unquā omnino attingere potuerint. Ibi è peltatorum numero unus ad Xenophontē uenit: is se Athenis quidē seruitutē seruisse dixit, iam uero suam se patriā ex hominū uoce agnoscere, ac cupere, nisi quid prohiberet, cū illis colloqui. Impune, inquit Xenophon, colloquere, & ab his primum quære quinā homines sint. Quod cum ille quæsisset, ac se illi Macronas esse respōdissēt: Quære, inquit, rursus, quare cōmoti arma nobis inferāt. Ad quæ illi responderūt, quoniā priores uos fines nostros inuaditis.

Teches mons sacer.

Tum

ἐλθὼν δ' αὐτοῖς λέγει, ὅτι ἄξει αὐτοὺς εἰς χωρίον, ὅθεν πέμπτῃ ἡμερῶν ὄψονται θάλατταν· εἰ δὲ μή, τεθνάναι ἐπηγγέλλετο καὶ ἡγούμενος. ἐπεὶ δὲ ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πολεμίαν, παρεκελεύετο αἴθειν καὶ φθείρειν τὴν χώραν. ᾧ καὶ δῆλον ἐγένετο, ὅτι τούτου ἕνεκα ἔλθοι, οὐ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας. καὶ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ ἱερὸν ὄρος τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ. ὄνομα δ' ἦν τῷ ὄρει θήχης. ἐπεὶ δὲ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ ὄρους, καὶ κατεῖδον τὴν θάλατταν, πολλὴ κραυγὴ ἐγένετο. ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες ᾠήθησαν καὶ ἔμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους. εἵποντο γὰρ καὶ οἱ ὄπισθεν ἐκ τῆς καιομένης χώρας. καὶ αὐτῶν οἱ ὀπισθοφύλακες ἀπέκτεινάν τε τινὰς, καὶ ἐζώγρησαν ἐνέδραν ποιησάμενοι, καὶ γέρρα ἔλαβον δασέων βοῶν ὠμοβόεια, ἀμφὶ τὰ εἴκοσιν. ἐπειδὴ δὲ βοὴ πλείων τε ἐγίγνετο καὶ ἐγγύτερον, καὶ οἱ ἀεὶ ἐπιόντες ἔθεον δρόμον ἐπὶ τοὺς ἀεὶ βοῶντας, καὶ πολλῷ μείζων ἐγίγνετο βοή, ὅσῳ δὴ πλείους ἐγίγνοντο, ἐδόκει δὴ μεῖζόν τι εἶναι τῷ Ξενοφῶντι. καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππον καὶ Λύκιον καὶ τοὺς ἱππέας ἀναλαβὼν, παρεβοήθει. καὶ τάχα δὴ ἀκούουσι βοώντων τῶν στρατιωτῶν, θάλαττα, θάλαττα, καὶ παρεγγυώντων. ἔνθα δὴ ἔθεον ἅπαντες, καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες, καὶ τὰ ὑποζύγια ἠλαύνετο, καὶ οἱ ἵπποι. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πάντες ἐπὶ τὸ ἄκρον, ἐνταῦθα δὴ περιέβαλλον ἀλλήλους, καὶ στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς δακρύοντες. καὶ ἐξαπίνης ὅτου δὴ παρεγγυήσαντος οἱ στρατιῶται φέρουσι λίθους, καὶ ποιοῦσι κολωνὸν μέγαν. ἐνταῦθα ἀνετίθεσαν πλῆθος δερματίνων ὠμοβοείων, καὶ βακτηρίας, καὶ τὰ αἰχμάλωτα γέρρα, καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτός τε κατέτεμνε τὰ γέρρα, καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύετο. μετὰ ταῦτα τὸν ἡγεμόνα ἀποπέμπουσιν οἱ Ἕλληνες, δῶρα δόντες ἀπὸ κοινοῦ, ἵππον καὶ φιάλην ἀργυρᾶν, καὶ σκευὴν περσικὴν, καὶ δαρεικοὺς δέκα. ᾔτει δὲ μάλιστα τοὺς δακτυλίους, καὶ ἔλαβε πολλοὺς παρὰ τῶν στρατιωτῶν. κώμην δὲ δείξας αὐτοῖς οὗ σκηνήσουσι, καὶ τὴν ὁδὸν ἣν πορεύσονται εἰς Μάκρωνας, ἐπεὶ ἑσπέρα ἐγένετο, ᾤχετο τῆς νυκτὸς ἀπιών. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ Μακρώνων σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας δέκα. τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ὃς ὥριζε τήν τε τῶν Μακρώνων καὶ τῶν Σκυθινῶν. εἶχον δ' ὑπὲρ δεξιῶν χωρίον οἷον χαλεπώτατον, καὶ ἐξ ἀριστερᾶς ἄλλον ποταμὸν, εἰς ὃν ἐνέβαλλεν ὁ ὁρίζων, δι' οὗ ἔδει διαβαίνειν. ἦν δὲ οὗτος δασὺς δένδρεσι παχέσι μὲν, οὐ πυκνοῖς δέ. ταῦτα ἐπεὶ προσῆλθον οἱ Ἕλληνες, ἔκοπτον, σπεύδοντες ὡς τάχιστα ἐκ τοῦ χωρίου ἐξελθεῖν. οἱ δὲ Μάκρωνες ἔχοντες γέρρα καὶ λόγχας καὶ τριχίνους χιτῶνας, κατ' ἀντιπέραν τῆς διαβάσεως παρατεταγμένοι ἦσαν, καὶ ἀλλήλοις διεκελεύοντο, καὶ λίθους εἰς τὸν ποταμὸν ἔρριπτον. ἐξικνοῦντο δὲ οὐδὲ οὕτως, οὐδ' ἔβλαπτον οὐδέν. ἔνθα δὴ προσέρχεται τῷ Ξενοφῶντι τῶν πελταστῶν τις ἀνὴρ Ἀθήνησι φάσκων δεδουλευκέναι, λέγων ὅτι γιγνώσκοι τὴν φωνὴν τῶν ἀνθρώπων. καὶ οἶμαι, ἔφη, ἐμὴν ταύτην τὴν πατρίδα εἶναι, καὶ εἰ μή τι κωλύει, ἐθέλω αὐτοῖς διαλεχθῆναι. ἀλλ' οὐδὲν κωλύει, ἔφη, ἀλλὰ διαλέγου, καὶ μάθε πρῶτον αὐτῶν τίνες εἰσίν. οἱ δ' εἶπον ἐρωτήσαντος, ὅτι Μάκρωνες. ἐρώτα τοίνυν, ἔφη, αὐτοὺς, τί ἀντιτετάχασι, καὶ χρῄζουσιν ἡμῖν πολέμιοι εἶναι. οἱ δ' ἀπεκρίναντο, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν ἔρχεσθε.

λέγειν

λέγειν ἐκέλευον οἱ στρατηγοὶ, ὅτι γε οὐ κακῶς ποιήσον-
τες, ἀπερχόμεθα εἰς τὴν ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ θάλατταν βου-
λόμεθα ἀφικέσθαι. ἠρώτων ἐκεῖνοι, εἰ δοῖεν ἂν τούτων
τὰ πιστά. οἱ δ' ἔφασαν, καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐθέλειν.
ἐντεῦθεν διδόασιν οἱ μάκρωνες βαρβαρικὴν λόγχην
τοῖς ἕλλησιν, οἱ δὲ ἕλληνες ἐκείνοις ἑλληνικήν. ταῦτα γὰρ
ἔφασαν πιστὰ εἶναι. θεοὺς δ' ἐπεμαρτύραντο ἀμφότεροι.
μετὰ δὲ τὰ πιστὰ, εὐθὺς οἱ μάκρωνες τὰ δένδρα συνεξέ-
κοπτον. τήν τε ὁδὸν ὡδοποίουν ὡς διαβιβάσοντες ἐν μέ-
σοις ἀναμεμιγμένοι τοῖς ἕλλησι, καὶ ἀγορὰν οἵαν ἐδύ-
ναντο παρεῖχον, καὶ διήγαγον τρισὶν ἡμέραις, ἕως οὗ
ἐπὶ τὰ ὄρη τῶν κόλχων κατέστησαν τοὺς ἕλληνας. ἐνταῦθα
ἦν ὄρος μέγα, προσβατὸν δέ. καὶ ἐπὶ τούτου οἱ κόλχοι
παρατεταγμένοι ἦσαν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ ἕλληνες,
ἀντιπαρετάξαντο φάλαγγα ὡς οὕτως ἄξοντες πρὸς τὸ ὄ-
ρος. ἔπειτα δὲ ἔδοξε τοῖς στρατηγοῖς συλλεγεῖσι βουλεύσα-
σθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνιοῦνται. ἔλεξεν οὖν ξενοφῶν,
ὅτι δοκεῖ παύσαντας τὴν φάλαγγα, λόχους ὀρθίους
ποιῆσαι. ἡ μὲν γὰρ φάλαγξ διασπασθήσεται εὐθύς· τῇ
μὲν γὰρ ἄνοδον, τῇ δὲ εὔοδον εὑρήσομεν τὸ ὄρος. καὶ εὐ-
θὺς τοῦτο ἀθυμίαν ποιήσει, ὅτι τεταγμένοι εἰς φάλαγγα
ταύτην διεσπασμένην ὁρῶσιν. ἔπειτα δὲ, ἢν μὲν ἐπὶ πολ-
λοὺς τεταγμένοι προσάγωμεν, περιττεύσουσιν ἡμῶν οἱ
πολέμιοι, καὶ τοῖς περιττοῖς χρήσονται ὅτι ἂν βούλωνται. ἐὰν
δὲ ἐπ' ὀλίγων τεταγμένοι ἴωμεν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστὸν,
εἰ διακοπείη ἡμῶν ἡ φάλαγξ, ὑπὸ ἀθρόων καὶ βελῶν,
καὶ ἀνθρώπων συμπεσόντων. εἰ δέ πῃ τοῦτο ἔσται, τῇ ὅλῃ
φάλαγγι κακὸν ἔσται. ἀλλά μοι δοκεῖ ὀρθίους τοὺς λόχους
ποιησαμένους, τοσοῦτον χωρίον κατασχεῖν διαλιπόντας τοὺς
λόχους, ὅσον ἔξω τοὺς ἐσχάτους λόχους γενέσθαι τῶν πολεμίων
κεράτων, καὶ οὕτως ἐσόμεθα τῆς τε τῶν πολεμίων φάλαγ-
γος ἔξω οἱ ἔσχατοι λόχοι, καὶ ὀρθίους ἄγοντες οἱ κράτι-
στοι ἡμῶν, πρῶτοι προσίασιν, ᾗ τε ἂν εὔοδον ᾖ, ταύτῃ ἕ-
καστος ἄξει ὁ λόχος. καὶ εἴς τε τὸ διαλεῖπον, οὐ ῥᾴδιον ἔσται
τοῖς πολεμίοις εἰσελθεῖν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν λόχων ὄντων. δια-
κόψαι τε οὐ ῥᾴδιον ἔσται, λόχον ὄρθιον προσιόντα. ἐάν τέ
τις πιέζηται τῶν λόχων, ὁ πλησίον βοηθήσει. ἤν τε εἷς
πῃ δυνηθῇ τῶν λόχων ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβῆναι, οὐδεὶς μη-
κέτι μείνῃ τῶν πολεμίων. ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐποίουν ὀρ-
θίους τοὺς λόχους. ξενοφῶν δὲ ἀπιὼν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἀπὸ
τοῦ δεξιοῦ, ἔλεγε τοῖς στρατιώταις· ἄνδρες, οὗτοί εἰσιν οὓς ὁ-
ρᾶτε, μόνοι ἔτι ἡμῖν ἐμποδὼν, τὸ μὴ ἤδη εἶναι ἔνθα πάλαι
σπεύδομεν. τούτους ἤν πως δυνώμεθα, καὶ ὠμοὺς δεῖ
καταφαγεῖν. ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς χώραις ἕκαστοι ἐγένοντο, καὶ
τοὺς λόχους ὀρθίους ἐποιήσαντο, ἐγένοντο μὲν λόχοι τῶν
ὁπλιτῶν ἀμφὶ τοὺς ὀγδοήκοντα. ὁ δὲ λόχος ἕκαστος σχε-
δὸν εἰς τοὺς ἑκατόν. τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς τοξότας,
τριχῆ ἐποιήσαντο. τοὺς μὲν τοῦ εὐωνύμου ἔξω. τοὺς δὲ τοῦ
δεξιοῦ· τοὺς δὲ κατὰ μέσον σχεδὸν ἑξακοσίους ἑκάστους.
ἐκ τούτου παρηγγύησαν οἱ στρατηγοὶ, εὔχεσθαι. εὐξά-
μενοι δὲ καὶ παιανίσαντες ἐπορεύοντο. καὶ χειρίσο-
φος μὲν καὶ ξενοφῶν, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πελτασταὶ, ἔξω
γενόμενοι τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος ἐπορεύοντο. οἱ
δὲ πολέμιοι ὡς εἶδον αὐτοὺς, ἀντιπορευόμενοι, οἱ μὲν ἐπὶ
τὸ δεξιόν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον διεσπάσθησαν. καὶ πο-
λὺ τῆς αὐτῶν φάλαγγος ἐν τῷ μέσῳ κενὸν ἐποίησαν.

ἰδόντες

Tum responderi duces iusserũt, nõ ut illis nos damnis
afficerent, sed ad mare contendunt, in Graeciam redi-
turi. Tunc illi rogarunt, nunquid ita futurum, fide da-
ta sibi uellent cauere? Quinimò et dabitur, & à uobis
fidẽ, Graeci responderunt, non inuiti accipiemus. Tum
Macrones Barbaricam lanceam Graecis dedère, Grae-
ci illis graecam. Sic enim illi foedera patrio ritu sancie-
bãt: deos quidẽ utriq; suos attestati sunt. His ita actis,
Macrones Graecis permisti, arbores caedere, ac uiae ut
illi celeriter traijcerent, impedimenta tollere: merca-
tus praeterea pro copijs suis, potestatẽ facere: quin tri
duo etiam homines deduxerunt, quoad scilicet eos in
Colchorũ montibus collocarunt. Ibi mons fuit magnus
quidẽ, sed nõ insuperabilis, uerum in eo Colchi acie oc
currerunt. Qua re animaduersa Graeci, primũ in pha-
langem contracti, aduersum montẽ subire uoluerunt.
Deinde ducibus uisum de communi consilio statuere,
quae pugnãdi ratio optima futura esset. Tũ Xenophõ
censuit omissa phalange per directos manipulos ascen
dendum. Nam cum modo faciliorẽ, modo uero diffici-
liorem ascensum, propter mõtis anfractus, offensuri si
mus, necesse, inquit, fuerit phalangẽ statim interrũpi:
quae res confestim nostrorũ animos franget, cum ita se
scindi uidebũt. Huc accedit, quod si densa phalãge ho-
stes adorti fuerimus, illi tanto numero superiores, qua
cunq; in parte maluerint, numero suo utẽtur. Sin laxio
re, nihil mirũ acciderit, si phalanx nostra cum telorũ
multitudine, tum hominũ undecũq; irruentiũ impetu,
concidatur: neq; poterit id uspiã euenire, quin phalãx
uniuersa male mulctetur. Verum optimũ fore arbitror,
si cum totum agmẽ in manipulos descripserimus, tan-
tum spacij occupemus, ut extremi quiq; manipuli, ci-
tra utrũq; hostiũ cornu sint. Nã praeterquam quod u-
trinq; manipuli nostri extra hostilẽ phalãgẽ erũt, at-
que eo minus circumueniri poterũt: simul & illud erit
cõmodi, quòd nostrũm lectissimi quiq;, quà se uia aequi-
or ostẽdet, ea manipulos in ardua erectos ducẽt. Neq;
uero facile hostib. fuerit, aut in id spacij, quod in medio
relictũ fuerit, irrũpere, obsistentib. utrinq; manipulis,
aut recta acie procedẽtes ordines caedere. Quod si cuĩ
manipulorũ negociũ facessetur, proximus quisq; opẽ
feret: neq; omnino si uel unus in iuga potuerit euadere,
quisquã hostiũ locũ suum retinebit. Huic reliqui assensi
sunt, ac primùm rectos manipulos constituerũt. Xeno
phon cum à dextro in laeuũ cornu excurrisset, his uer-
bis milites alloquutus est: Soli iam, inquit, homines hi
quos uidetis, nobis impedimento sunt, quò minus quò
iam pridem contendimus, perueniamus. Hos, si quo mo
do possumus, uel crudos uoremus oportet. Iam suo quis-
que loco constiterant, ac manipulos in rectam aciem
direxerant, qui omnes fuere numero circiter LXXX.
milium centenûm singuli. Peltatos uero et sagittarios
trifariam diuiserũt, alios sinistrũ, alios extra dextrum
cornu, alios item in media acie collocarunt. In singulis
partibus homines prope DC. His ita constitutis, duces
milites ut deos precarẽtur, hortati sunt. Tum peractis
sacris, uotis nũcupatis, citato paeane, iter ingressi sunt.
Chirisophus & Xenophõ cum peltatorũ globo extra
phalangẽ hostium se continebant. At Barbari ubi eos
conspexerunt, obuiã uenere: cumq; in dextrũ & laeuũ
cornu se scidissent, multũ est in medio spacij relictum.

Foedera sanciendi mos.

illos

illos Arcadici peltati, quibus praeerat Aeschines Carnensis, cum uidissent in diuersa abeuntes, fugere arbitrati, cursum uehementissime incitarunt: atq; hi primi in montem ascenderũt, quò Arcadũ grauis armatura consequuta est, cui Cleanor Orchomenius praefuit. Hostes cum semel terga uertere coepissent, nusquã constiterunt, quin alius in aliam partem diffugerẽt. At Graeci iugo potiti, in proximis uicis, qui multi modicis interuallis se obtulerunt, atq; hi quidẽ rerũ omniũ copijs abundantissimi, castra posuerũt. In ijs caetera usitata: sed quod miraculo fuit, apũ multa fuerũt aluearia, fauis refertissima: ex ijs quicunq; edissent, statim mente commouebantur, ijdẽq; & uomebãt, et excernebant, neq; stare omnino quisquã poterat. Ac qui minus ederant, temulẽtis simillimi reddebãtur: qui plus aliquãto, furentibus: multi etiã moribũdis. tam multi autẽ iacebant, ut ab hostibus fusi uiderentur: quae res effecerat, ut planè omnes animũ despõderent. At postero die eadẽ ferè hora, qua fuerãt eo calamitatis genere affecti, resipiscere coeperũt. Tertio deinde, ac quarto, ut hi solent qui medicamentum potarint, se erexerunt. Hinc progressi, biduo M. pass. XXVIII. confectis, ad mare tandem peruenerunt, ac Trapezuntem graecã urbem intrarunt, celebrem illam quidem, in Euxini ponti littore, Sinopensium coloniam, in Colchorum finibus sitam. Hic statiua XXX. ferè dies in ipsis Colchorum agris habuerunt, quos etiam hostiliter populati sunt. Mercatus Trapezuntij copiam fecere, ac Graecos hospitaliter acceperunt, donis etiam hospitalibus datis, bubus, farina, uino. Pro Colchis autem finitimis suis, qui campos incolũt, deprecati sunt: à quibus sunt item dona missa. Ac boues Graeci Ioui Seruatori, & Herculi mactarunt, pro felici ductu gratiam referentes: alijs item dijs uota nuncupata. Quin et in eo ipso monte ubi castra habebant, Gymnicos ludos fecere, quibus praeesse uoluerũt Dracontiũ Spartanũ, qui domo exulabat, quod puer adhuc, imprudens puerum Laconico cultro percussum occiderat. hũc cursib. ac reliquis ludis praefecerunt. Ac sacris quidẽ peractis, uictimarũ coria ei tradiderunt, ac ut locũ designaret iussere, qui maxime ad cursus idoneus esset. Tum ille locũ, in quo tunc constiterant, monstrãs: Est hic, inquit, tumulus ubi certent cursu, qui uelint, pulcherrimus. Atqui, dixerunt nonnulli, quae erit in tam aspero, ac syluoso solo luctãdi ratio? Optima, inquit ille: quod qui deiectus fuerit, uehemẽtius dolebit. Eo ipso igitur in loco pueri quãplures captiui stadium decurrerũt. longius curriculũ Cretenses amplius LX. In primis lucta, caestus & pancratiũ, pulcherrimum spectaculũ praebuere. In quibus certaminũ generibus, magna fuit inter athletas (ut par est, spectantibus socijs) aemulatio. Equi etiã decurrerunt, sui quos sessores cogebantur è superiore loco, per decliuia usq; ad mare agitare, atq; inde reflexos, per ardua ad aram, ubi carceres. Multi deorsum agitantes, proni deuoluebantur, quos clamoribus, risu, cohortationibus etiam spectatores prosequebantur.

Gymnicos ludos instituunt Graeci.

XENO-

ἰδόντες δὲ αὐτοὺς δίχαζοντας, οἱ ἐπὶ τὸ ἀρκαδικὸν πελτασταὶ, ὧν ἦρχεν αἰσχίνης ὁ καρνᾶς, νομίσαντες φεύγειν, ἀνακραγόντες ἔθεον, καὶ οὗτοι πρῶτοι ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβαίνουσι. συνεφείπετο δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ ἀρκαδικὸν ὁπλιτικὸν, ὧν ἦρχε κλεάνωρ ὁ ὀρχομένιος. οἱ δὲ πολέμιοι, ἐπεὶ ἤρξαντο θεῖν, οὐκέτι ἔστησαν, ἀλλὰ φυγῇ ἄλλος ἄλλῃ ἐτράπετο. οἱ δὲ ἕλληνες ἀναβάντες, ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν πολλαῖς κώμαις. καὶ τὰ ἐπιτήδεια δὲ πολλὰ ἐχούσαις, καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν ἦν, ὅτι καὶ ἐθαύμασαν. τὰ δὲ σμήνη πολλὰ ἦν αὐτόθι. καὶ τῶν κηρίων ὅσοι ἔφαγον τῶν στρατιωτῶν, πάντες ἄφρονές τε ἐγίγνοντο, καὶ ἤμουν καὶ κάτω διεχώρει αὐτοῖς, καὶ ὀρθὸς οὐδεὶς ἐδύνατο ἵστασθαι. ἀλλ' οἱ μὲν ὀλίγον ἐδηδοκότες, σφόδρα μεθύουσιν ἐῴκεσαν· οἱ δὲ πολὺ, μαινομένοις· οἱ δὲ καὶ ἀποθνήσκουσιν. ἔκειντο δὲ οὕτω πολλοὶ, ὥσπερ τροπῆς γεγενημένης, καὶ πολλὴ ἦν ἀθυμία. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπέθανε μὲν οὐδεὶς, ἀμφὶ δὲ τὴν αὐτήν που ὥραν ἐφρόνουν. τρίτῃ δὲ καὶ τετάρτῃ ἀνίσταντο, ὥσπερ ἐκ φαρμακοποσίας. ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν δύο σταθμοὺς, ἑπτὰ παρασάγγας, καὶ ἦλθον ἐπὶ θάλατταν, εἰς τραπεζοῦντα, πόλιν ἑλληνίδα, οἰκουμένην ἐν τῷ εὐξείνῳ πόντῳ, σινωπέων ἀποικίαν, ἐν τῇ κόλχων χώρᾳ. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἀμφὶ τὰς τριάκοντα ἐν ταῖς τῶν κόλχων κώμαις. καὶ ἐντεῦθεν μὲν ὁρμώμενοι ἐλῄζοντο τὴν κολχίδα. ἀγορὰν δὲ παρεῖχον ἐν τῷ στρατοπέδῳ τραπεζούντιοι, καὶ ἐδέξαντο τοὺς ἕλληνας, καὶ ξένια ἔδοσαν, βοῦς καὶ ἄλφιτα καὶ οἶνον. συνδιεπράττοντο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν πλησίον κόλχων τῶν ἐν τῷ πεδίῳ μάλιστα οἰκούντων, καὶ ξένια καὶ παρ' ἐκείνων ἦλθον, βόες. ἀπεθῦσαι τῷ διῒ τῷ σωτῆρι, καὶ τῷ ἡρακλεῖ ἡγεμόσυνα, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ θεοῖς ηὔξαντο. ἐποίησαν δὲ καὶ ἀγῶνα γυμνικὸν ἐν τῷ ὄρει, ἔνθαπερ ἐσκήνουν. εἵλοντο δὲ δρακόντιον σπαρτιάτην, ὃς ἔφυγε παῖς ὢν οἴκοθεν, παῖδα ἄκων κατακτανὼν, ξυήλῃ πατάξας, δρόμου τε ἐπιμεληθῆναι καὶ τοῦ ἀγῶνος προστατῆσαι. ἐπειδὴ δὲ ἡ θυσία ἐγένετο, τὰ δέρματα παρέδοσαν τῷ δρακοντίῳ, καὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευον ὅπου τὸν δρόμον πεποιηκὼς ἄν. ὁ δὲ δείξας οὗπερ ἑστηκότες ἐτύγχανον, οὗτος ὁ λόφος, ἔφη, κάλλιστος τρέχειν, ὅπου ἄν τις βούληται. πῶς οὖν, ἔφασαν, δυνήσονται παλαίειν ἐν σκληρῷ καὶ δασεῖ οὕτω; μᾶλλόν τι γε ἀνιάσεται ὁ καταπεσών. ἠγωνίζοντο δὲ, παῖδες μὲν στάδιον τῶν αἰχμαλώτων οἱ πλεῖστοι. δόλιχον δὲ κρῆτες, πλείους ἢ ἑξήκοντα ἔθεον. πάλην δὲ καὶ πυγμὴν καὶ παγκράτιον, καλὴ θέα ἐγένετο. καὶ ἅτε θεωμένων τῶν ἑταίρων, πολλὴ φιλονεικία ἐγίγνετο. ἔθεον δὲ καὶ ἵπποι. καὶ ἔδει αὐτοὺς κατὰ τοῦ πρανοῦς ἐλάσαντας ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀναστρέψαντας πάλιν ἄνω, πρὸς τὸν βωμὸν ἄγειν. καὶ κάτω μὲν οἱ πολλοὶ ἐκαλινδοῦντο· ἄνω δὲ πρὸς τὸ ἰσχυρῶς ὄρθιον, μόλις βάδην ἐπορεύοντο οἱ ἵπποι. ἔνθα πολλὴ κραυγὴ καὶ γέλως καὶ παρακέλευσις ἐγίγνετο αὐτῶν.

XENO-

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ κύρου ἔπραξαν οἱ ἕλληνες, καὶ ὅσα ἐν τῇ πορείᾳ τῇ μέχρι ἐπὶ θάλατταν τὴν ἐν τῷ εὐξείνῳ πόντῳ, καὶ ὡς εἰς τραπεζοῦντα πόλιν ἑλληνίδα ἀφίκοντο, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. ἐκ δὲ τούτου συνελθόντες, ἐβουλεύοντο περὶ τῆς λοιπῆς πορείας. ἀνέστη δὲ πρῶτος ἀντιλέων θούριος, καὶ ἔλεξεν ὧδε· ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἀπείρηκα ἤδη, συσκευαζόμενος καὶ βαδίζων, καὶ τρέχων, καὶ τὰ ὅπλα φέρων, καὶ ἐν τάξει ἰών, καὶ φυλακὰς φυλάττων, καὶ μαχόμενος. ἐπιθυμῶ δὲ ἤδη παυσάμενος τούτων τῶν πόνων, ἐπεὶ θάλατταν ἔχομεν, πλεῖν τὸ λοιπόν, καὶ ἐκταθείς, ὥσπερ ὀδυσσεὺς καθεύδων, ἀφικέσθαι εἰς τὴν ἑλλάδα. ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται, ἀνεθορύβησαν, ὡς εὖ λέγοι. καὶ ἄλλος ταῦτα ἔλεγε, καὶ πάντες οἱ παριόντες. ἔπειτα χειρίσοφος ἀνέστη, καὶ εἶπεν ὧδε· φίλος μοί ἐστιν, ὦ ἄνδρες, ἀναξίβιος, ναυαρχῶν δὲ τυγχάνει. ἢν οὖν πέμψητέ με, οἴομαι ἂν ἐλθεῖν καὶ τριήρεις ἔχων καὶ πλοῖα τὰ ὑμᾶς ἄξοντα. ὑμεῖς δ' εἴπερ πλεῖν βούλεσθε, περιμένετε ἔστ' ἂν ἐγὼ ἔλθω. ἥξω δὲ ταχέως. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατιῶται, ἥσθησάν τε, καὶ ἐψηφίσαντο πλεῖν αὐτὸν ὡς τάχιστα. μετὰ τοῦτον ξενοφῶν ἀνέστη, καὶ ἔλεξεν ὧδε· χειρίσοφος μὲν ἐπὶ πλοῖα στέλλεται, ἡμεῖς δὲ ἀναμενοῦμεν. ὅσα μοι δοκεῖ καιρὸς εἶναι ποιεῖν ἐν τῇ μονῇ, ταῦτα ἐρῶ. πρῶτον μὲν τὰ ἐπιτήδεια δεῖ πορίζεσθαι ἐκ τῆς πολεμίας. οὔτε γὰρ ἀγορά ἐστιν ἱκανή, οὔτε ὅτου ὠνησόμεθα εὐπορία, εἰ μὴ ὀλίγοις. ἡ τε χώρα πολεμία. κίνδυνος οὖν πολλοὺς ἀπόλλυσθαι, ἢν ἀμελῶς τε καὶ ἀφυλάκτως πορεύωνται ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια. ἀλλά μοι δοκεῖ συμπρονομεῖν λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. ἄλλως δὲ μὴ πλανᾶσθαι, ὡς σώζησθε. ἡμᾶς δὲ τούτων ἐπιμελεῖσθαι. ἔδοξε ταῦτα. ἔτι τοίνυν ἀκούσατε καὶ τάδε. ἐπὶ λείαν γὰρ ὑμῶν ἐκπορεύσονταί τινες. οἶμαι οὖν βέλτιον εἶναι ἡμῖν εἰπεῖν τὸν μέλλοντα ἐξιέναι, φράζειν δὲ καὶ ὅποι, ἵνα καὶ τὸ πλῆθος εἰδῶμεν τῶν ἐξιόντων, καὶ τῶν μενόντων, καὶ συμπαρασκευάζωμεν ἐάν τι δέῃ, καὶ βοηθῆσαί τισιν ἂν καιρὸς ᾖ, εἰδῶμεν ὅποι δεήσει βοηθεῖν, καὶ ἂν τις τῶν ἀπειροτέρων ἐγχειρῇ ποιεῖν, συμβουλεύωμεν, πειρώμενοι εἰδέναι τὴν δύναμιν, ἐφ' οὓς ἂν ἴωσιν. ἔδοξε καὶ ταῦτα. ἐννοεῖτε δὴ καὶ τόδε, ἔφη· σχολὴ τοῖς πολεμίοις λῄζεσθαι, καὶ δικαίως ἡμῖν ἐπιβουλεύουσιν. ἔχομεν γὰρ τὰ ἐκείνων, ὑπερκάθηνται δ' ἡμῶν. φύλακας δή μοι δοκεῖ δεῖν περὶ τὸ στρατόπεδον εἶναι. ἐὰν οὖν κατὰ μέρος μερισθέντες φυλάττωμεν καὶ σκοπῶμεν, ἧττον ἂν δύναιντο ἡμᾶς θηρᾶν οἱ πολέμιοι. ἔτι τοίνυν τάδε ὁρᾶτε. εἰ μὲν ἠπιστάμεθα σαφῶς, ὅτι ἥξει πλοῖα χειρίσοφος ἄγων ἱκανά, οὐδὲν ἂν ἔδει ὧν μέλλω λέγειν. νῦν δ' ἐπεὶ τοῦτ' ἄδηλον, δοκεῖ μοι πειρᾶσθαι πλοῖα συμπαρασκευάζειν καὶ αὐτόθεν. ἢν μὲν γὰρ ἔλθῃ, ὑπαρχόντων ἐνθάδε, ἐν ἀφθονωτέροις πλευσούμεθα. ἐὰν δὲ μὴ ἄγῃ, τοῖς ἐνθάδε χρησόμεθα. ὁρῶ δ' ἐγὼ πλοῖα πολλάκις παραπλέοντα. εἰ οὖν αἰτησάμενοι παρὰ τραπεζουντίων μακρὰ

XENOPHONTIS

DE CYRI MINORIS EXPEDITIONE LIBER QVINTVS,

Romulo Amasaeo interp.

EXPOSITA sunt in superioribus cōmentarijs, quæ Græci in regis fines duce Cyro progreßi, gesserint. Quæ item dum ad mare se reciperēt, usq; quo Trapezuntē græcam urbē, quæ ad Euxinum pōtum sita est, peruenere. Iam uero concione aduocata, cum de reliquo itinere deliberarent, surrexit primus omnium Antileon Thurius, atq; in hunc modū uerba fecit: Ego uiri fortißimi, satis mihi diu uideor, uasa colligendi, iter pedibus faciendi, currendi etiam, arma portandi, ordinem tuendi, excubandi, pugnandi, laborē sustinuisse: quo iam pene confectus, cupio cum ad mare tandem peruenerimus, quod reliquum est itineris classe conficere, ac iam perfunctus laborib. cubans, uti olim Vlysses, atq; adeo dormiens in Græciam appellere. Hæc cum milites audißēt, admurmuratione eius orationem comprobarunt: neq; quisquam omnino ex ijs qui aderant, non ei assensus est. Tum surgēs Chirisophus: Amicus mihi, inquit, sane est Anaxibius, cui classis his in regionibus imperium obtigit: ad eum si me miseritis, spero cū triremibus, atq; ijs nauigijs quibus auehi poßitis, me ad uos rediturum. Vos interim, quando nauigare uobis in animo est, his ipsis in locis, quantisper ad uos redeo, expectate: ac certe redibo quamocyßime. His illi auditis, uehemēter gauisi sunt, ac sciū fecerunt, ut quamprimum ille nauigaret. His ita constitutis, surrexit Xenophō, ac Chirisophus quidē, inquit, ut nobis nauigia adducat, dimittitur, nos hic cōmorabimur. quæ uero interea pro tempore à nobis negocia suscipi oporteat, ipse exponam. Primùm ab hostili nobis terra cōmeatus comparādi sunt: neq; enim hoc, quo nunc utimur, forū satis prolixū est, aut uenaliū rerū, præterquā paucis, copia suppetit. Et uero si in agrū hostilē nostri ociosius atq; incautius excurrerint, illud nēpe in metu est, ne quāplurimi opprimātur. Cū præsidio igitur, ac certo cōstantiq; ordine excundū cēseo, atq; ita, ne quoquā erretur, qn salutis extet ratio. Ac nos quidē, qui cæteris præsumus, in mediū cōsulere debemus. Cū essent oēs assensi: Et illud, inquit, considerandū arbitror. nostrū nonnulli ad prædā exeūt. Quanto uero fuerit posthac rectius, ut nobiscum, qui exire uelint, id cōmunicent, & quò ituri sint, indicent: ut cum & qui mā serint, & qui itē profecti sint, cōstiterit, reliquos cogere, & ijs qui exierint, si res postularit, opē ferre poßimus: cū præsertim incertū nō fuerit, in quā illi partem excursiones fecerint. Ac si qui imperitius quid attentarint, cōsilio eos iuuabimus: atq; ut uires copiasq; eorū, cōtra quos ierint, exploratas habeamus, operā dabimus. Ad hæc et illud uidendū, qđ hostes à nobis prædas agere posūt, neq; iniuria nobis illi insidias faciūt: eorū enim res nos habemus, superiores certe illi loco sunt. Optimū itaq; factu fuerit, ut diſpertiti, uicißim castrorū custodias obeamus: sic enim fiet, ut illis de impulso nos adoriri nō liceat. Simul et illud uelim cogitetis: qđ si nobis liqueat Chirisophū cū nauigijs, quāobrē profectus est, ac quāmultis opus est, redditurū, nihil sit necesse me quæ iā dicturus sum, dicere. At qa id incertū est, fuerit certe cōmodißimū, ut ex huius loci opportunitate, ꝙ poßimus plurima nobis nauigia comparemus: etenim si sua ille adduxerit, tanto certe his additis, nobis plura suppeditabunt: sin illa nobis præstò non fuerint, his utemur. Animaduerto autem multa nauigia præteruehi: quæ si acceptis à Trapezuntijs lōgis

Vlysses cu Græciam pulit.

nauibus comprehendamus, eaq; detractis gubernaculis, quot nobis sat sint, custodiamus, certe de uectura nihil nos oportebit solicitos esse. Et hæc nihilo minus, quàm quæ ante dixerat, sancita sunt. Quid autem, inquit, an non est ratio ineunda, ut quos nautas detinuerimus, eos quoad nobiscum manserint, communi impensa alamus, suamq; ijs mercedem, ut cum quæstu à nobis discedant, pendamus? In hæc itidem ab omnibus consensum est. Subiecit Xenophon: Quod si nauigia, quot nobis opus foret, colligere non possimus, imperandum utiq; censeo maritimis ciuitatibus, ut uias, quæ difficiliores uideantur, nobis muniant: atq; illæ quidem partim metu, partim uerò quod nos quamcelerrime cupiant e suis finibus discedere, imperata facient. Hic uehementer est ab omnibus reclamatum, nihil sua interesse uias muniri, quod nauigandum omnino esset. At ille cum milites intelligeret præ nauigandi cupiditate, à recto consilio aberrare, nihil sanxit, uerùm ciuitates inuitas coegit, ut uias munirent: sic enim fore ut celerius multo ex illis locis discederent. Tum nauem remorum quinquaginta à Trapezuntijs acceperunt. et Laconicum Dexippum, qui tum illis in locis domicilium habebat, præfecerunt. At is nullis nauigijs captis, cum naui extra pontum perfugit: neq; multo post dignas scelere pœnas pendit: nam cum in Thracia, apud Seuthen regem nescio quid nouarum rerum moliretur, est à Nicandro Laconico interemptus. Acceperunt item Græci à Trapezūtijs triginta remorum nauem, cui Polycrates Atheniensis præfectus est. Hic quascunq; naues cepit, in castra subduxit: è quibus quæ ad uehendum idoneæ uisæ sunt, ijs amota armamenta, & custodes adhibiti, reliquis ad quotidianas traiectiones utebantur. His ita gestis, prædatum exierūt: ac fuerunt quidē, quibus res ea bene processerit, alij qui nihil omnino profecerint. Cleænetus cum & cohortem suam, & ex alijs unam eduxisset, loci iniquitate ab hostibus circumuentus, cum magna agminis parte perijt. Iam uero cum nō esset unde ex tam proximo loco cōmeatus comparari possent, ut eadem die frumentatores ac pabulatores se possent in castra recipere, Xenophō à Trapezuntijs acceptis ducibus, exercitus dimidiā partem in Drilas eduxit: reliquum in castrorum præsidijs esse uoluit. Nam Colchi sedibus suis pulsi in unum conuenerant, et montium iugis occupatis, de superiore loco in castra impetum facturi uidebantur. At Trapezuntij Græcos non deduxerunt in ea loca, unde sine multo negocio commeatuū potiri potuissēt, propterea quod amicos lædere noluerunt. In Drilas uero alacriter duxerunt, à quibus grauiter uexari soliti erant, in mōtana & ardua loca, & aduersus eos, qui bellicis artibus Pōti cæteros accolas longe antecibant. At Drilæ ubi hostem in finibus uidere, uicis omnibus atq; oppidis, quæ facile expugnari posse putarunt, exustis, statim migrarūt: neq; ad prædam Græcis quicquam est relictū, præter paucos, sues, boues, atq; alia pecoris genera nonnulla, quæ ignis uim effugerant. Ipsi in suarum urbium maximam ac munitissimam, undecunque confluxerunt. Erat ea accessu difficilima, quippe quæ prærupto alueo obstructa erat. Hic peltati, cum grauem armaturam quinque uel sex stadia præcurrissent, conspectis gregibus, atque item copijs multis, alueum superarunt, ac proxime ad oppidum accesserunt. Eos hastati multi, qui frumentatum exierant, secuti sunt. Fuerunt qui tunc alueum traiecerunt ad bis M. Qui castellum frustra capere conati (erat enim lata fossa incinctum, & in ulteriore aggere sudes præfixi, ligneæ uerò turres in ambitu multæ) pedem referre uoluerunt: uerùm oppidani à tergo urgebant. Nostri igitur cū euadere nō possent, quod

πλοῖα κατάγοιμεν καὶ φυλάττοιμεν αὐτὰ τὰ πηδάλια παραλυόμενοι, ἕως ἂν ἱκανὰ τὰ ἄξοντα γένηται, ἴσως ἂν οὐκ ἀπορήσαιμεν κομιδῆς οἵας δεόμεθα. ἔδοξε καὶ ταῦτα. ἐννοήσατε δ', ἔφη, εἰ εἰκὸς καὶ τρέφειν ἐκ κοινοῦ, οὓς ἂν καταγάγωμεν, ὅσον ἂν χρόνον ἡμῶν ἕνεκα μένωσι, καὶ ναῦλον συνθέσθαι ὅπως ὠφελῶνται. ἔδοξε καὶ ταῦτα. δοκεῖ τοίνυν μοι, ἔφη, ἢν ἄρα καὶ ταῦτα ἡμῖν μὴ ἐκπεραίνηται ὥστε ἀρκεῖν πλοῖα, τὰς ὁδοὺς, ἃς δυσπόρους ἀκούομεν εἶναι ταῖς παρὰ θάλατταν οἰκούσαις πόλεσιν ἐντείλασθαι ὁδοποιεῖν. πείσονται γὰρ καὶ διὰ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι. ἐνταῦθα δὲ ἀνέκραγον ὡς οὐ δέοι ὁδοποιεῖν. ὁ δὲ, ὡς ἔγνω τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν, ἐπεψήφισε μὲν οὐδὲν, τὰς δὲ πόλεις ἑκούσας ἔπεισε ποιεῖν τὰς ὁδοὺς, λέγων ὅτι θᾶττον ἀπαλλάξονται, ἢν εὔποροι γένωνται αἱ ὁδοί. ἔλαβον δὲ καὶ πεντηκόντορον παρὰ Τραπεζουντίων, ᾗ ἐπέστησαν Δέξιππον λακωνικὸν περίοικον. οὗτος ἀμελήσας τοῦ συλλαβεῖν πλοῖα, ἀποδρὰς ᾤχετο, ἔξω τοῦ πόντου ἔχων τὴν ναῦν. οὗτος μὲν οὖν δίκαια ἔπαθεν ὕστερον. ἐν Θρᾴκῃ γὰρ παρὰ Σεύθῃ πολυπραγμονῶν τι, ἀπέθανεν ὑπὸ Νικάνδρου τοῦ λακωνικοῦ. ἔλαβον δὲ καὶ τριακόντορον, ᾗ ἐπεστάθη Πολυκράτης Ἀθηναῖος, ὃς ὁπόσα λαμβάνοι πλοῖα, κατῆγεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. καὶ τὰ μὲν ἀγώγιμα, ἃ ἐπῆγον ἐξαιρούμενοι, φύλακας καθίστασαν, ὅπως σῶα εἴη. τοῖς δὲ πλοίοις ἐχρήσαντο εἰς παραγωγήν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἦν, ἐπὶ λείας ἐξῇσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ μὲν ἐντύγχανον, οἱ δὲ καὶ οὔ. Κλεαίνετος δ' ἐξαγαγὼν καὶ τὸν ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἄλλον λόχον πρὸς χωρίον χαλεπὸν, αὐτός τε ἀπέθανε, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν σὺν αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια οὐκέτι ἦν λαμβάνειν, ὥστε ἀπαυθημερίζειν ἐπὶ τὸ στράτευμα, ἐκ τούτου λαβὼν ὁ Ξενοφῶν ἡγεμόνας τῶν Τραπεζουντίων, ἐξάγει εἰς Δρίλας τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος. τὸ δὲ ἥμισυ φυλάττειν κατέλιπε τὸ στρατόπεδον. οἱ γὰρ Κόλχοι ἅτε ἐκπεπτωκότες ἐκ τῶν οἰκιῶν, πολλοὶ ἦσαν ἀθρόοι, καὶ ὑπερεκάθηντο ἐπὶ τῶν ἄκρων. οἱ δὲ Τραπεζούντιοι ὁπόθεν μὲν τὰ ἐπιτήδεια ῥᾴδιον ἦν λαβεῖν, οὐκ ἦγον. φίλοι γὰρ αὐτοῖς ἦσαν. εἰς δὲ Δρίλας δὲ προθύμως ἦγον, ὑφ' ὧν κακῶς ἔπασχον, εἰς χωρία τε ὀρεινὰ καὶ δύσβατα, καὶ ἀνθρώπους πολεμικωτάτους τῶν ἐν τῷ πόντῳ. ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ οἱ Ἕλληνες, ὁποῖα τῶν χωρίων τοῖς Δρίλαις ἁλώσιμα ἐδόκει εἶναι, ἐμπιπράντες ἀπῄεσαν, οὐδὲν ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ ὗς, ἢ βοῦς, ἢ ἄλλο τι κτῆνος τὸ πῦρ διαπεφευγός. ἓν δ' ἦν χωρίον, ὃ μητρόπολις αὐτῶν ἐκαλεῖτο, εἰς τοῦτο πάντες συνερρυήκεσαν. περὶ δὲ τοῦτο ἦν χαράδρα ἰσχυρῶς βαθεῖα, καὶ πρόσοδοι χαλεπαὶ πρὸς τὸ χωρίον. οἱ δὲ πελτασταὶ προδραμόντες στάδια πέντε ἢ ἓξ τῶν ὁπλιτῶν, διαδραμόντες τὴν χαράδραν, ὁρῶντες πρόβατα πολλὰ καὶ ἄλλα χρήματα, προσέβαλλον πρὸς τὸ χωρίον. συνείποντο δὲ καὶ δορυφόροι πολλοὶ, οἱ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξωρμημένοι. ὥστε ἐγένοντο οἱ διαβάντες πλέους ἢ εἰς δισχιλίους ἀνθρώπους. ἐπεὶ δὲ μαχόμενοι οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τάφρος ἦν περὶ αὐτὸ εὐρεῖα ἀναβεβλημένη, καὶ σκόλοπες ἐπὶ τῆς ἀναβολῆς, καὶ τύρσεις πολλαὶ ξύλιναι πεποιημέναι, ἀπιέναι ἤδη ἐπεχείρουν. οἱ δὲ ἐπέκειντο αὐτοῖς. ὡς δ' οὐκ ἐδύναντο ἀπελθεῖν. ἦν γὰρ

ζῶν γὰρ ἐφ' ἑνὸς ἡ κατάστασις ἐκ τοῦ χωρίου εἰς τὴν χαράδραν) πέμπουσι πρὸς Ξενοφῶντα, ὃς ἡγεῖτο τοῖς ὁπλίταις. ὁ δ' ἐλθὼν λέγει, ὅτι ἔστι χωρίον χρημάτων πολλῶν μεστόν. τοῦτο οὔτε λαβεῖν δυνάμεθα, ἰσχυρὸν γάρ ἐστιν, οὔτε ἀπελθεῖν ῥᾴδιον. μάχονται γὰρ ἐπεξεληλυθότες καὶ ἡ ἄφοδος χαλεπή. ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφῶν, προσαγαγὼν πρὸς τὴν χαράδραν, τοὺς μὲν ὁπλίτας ἐκέλευε θέσθαι τὰ ὅπλα. αὐτὸς δὲ διαβὰς σὺν τοῖς λοχαγοῖς, ἐσκοπεῖτο πότερον εἴη κρεῖττον ἀπάγειν καὶ τοὺς διαβεβηκότας, ἢ καὶ τοὺς ὁπλίτας διαβιβάζειν, ὡς ἁλόντος ἂν τοῦ χωρίου, ἐδόκει τὸ μὲν ἀπάγειν, οὐκ εἶναι ἄνευ πολλῶν νεκρῶν. ἑλεῖν γ' ἂν ᾤοντο καὶ οἱ λοχαγοὶ τὸ χωρίον. καὶ ὁ Ξενοφῶν συνεχώρησε, τοῖς ἱεροῖς πιστεύσας. οἱ γὰρ μάντεις ἀποδεδειγμένοι ἦσαν, ὅτι μάχη μὲν ἔσται, τὸ δὲ τέλος καλὸν τῆς ἐξόδου. καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς πέμπει διαβιβάσοντας τοὺς ὁπλίτας. αὐτὸς δ' ἔμενεν ἀναχωρίσας ἅπαντας τοὺς πελταστάς, καὶ οὐδένα εἴα ἀκροβολίζεσθαι. ἐπεὶ δ' ἧκον οἱ ὁπλῖται, ἐκέλευσε τὸν λόχον ἕκαστον ποιῆσαι τῶν λοχαγῶν, ὡς ἂν κράτιστα οἴηται ἀγωνιεῖσθαι. ἦσαν γὰρ οἱ λοχαγοὶ πλησίον ἀλλήλων, οἳ πάντα τὸν χρόνον ἀλλήλοις περὶ ἀνδραγαθίας ἀντεποιοῦντο. καὶ οἱ μὲν λοχαγοὶ ταῦτα ἐποίουν. ὁ δὲ τοῖς πελτασταῖς πᾶσι παρήγγελλε διηγκυλισμένους ἰέναι, ὡς ὁπόταν σημήνῃ, ἀκοντίζειν δέοι, καὶ τοὺς τοξότας ἐπιβεβλῆσθαι ἐπὶ ταῖς νευραῖς, ὡς ὁπόταν σημήνῃ, τοξεύειν δέοι, καὶ τοὺς γυμνῆτας λίθων ἔχειν μεστὰς τὰς διφθέρας, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους ἔπεμψε τούτων ἐπιμεληθῆναι. ἐπεὶ δὲ πάντα παρεσκεύαστο, καὶ οἱ λοχαγοὶ καὶ ὑπολοχαγοί, καὶ ἀξιοῦντες τούτων μὴ χείρους εἶναι, πάντες παρατεταγμένοι ἦσαν. καὶ ἀλλήλους μὲν συνεώρων. μηνοειδὴς γὰρ ἦν ἡ παράταξις διὰ τὸ χωρίον. ἐπεὶ δ' ἐπαιάνισαν καὶ ἡ σάλπιγξ ἐφθέγξατο, καὶ ἅμα γε τῷ Ἐνυαλίῳ ἠλέλαξαν, καὶ ἔθεον δρόμῳ οἱ ὁπλῖται, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι ἐκ τῶν χειρῶν λίθοι. ἦσαν δ' οἳ καὶ πῦρ προσέφερον. ὑπὸ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βελῶν, ἔλιπον οἱ πολέμιοι τά τε σταυρώματα, καὶ τὰς τύρσεις. ὥστε Ἀγασίας Στυμφάλιος καὶ Φιλόξενος Πελληνεύς, καταθέμενοι τὰ ὅπλα, ἐν χιτῶνι μόνον ἀνέβησαν, καὶ ἄλλος ἄλλον εἷλκε, καὶ ἄλλος ἀναβεβήκει, καὶ ἡλώκει τὸ χωρίον ὡς ἐδόκει. καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ καὶ οἱ ψιλοὶ εἰσδραμόντες, ἥρπαζον ὅ, τι ἕκαστος ἐδύνατο. ὁ δὲ Ξενοφῶν στὰς κατὰ τὰς πύλας, ὁπόσους ἐδύνατο κατεκώλυσε τῶν ὁπλιτῶν ἔξω. πολέμιοι γὰρ ἄλλοι ἐφαίνοντο ἐπ' ἄκροις τισὶν ἰσχυροῖς. οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου μεταξὺ γενομένου κραυγή ἐγίγνετο ἔνδον, καὶ ἔφευγον. οἱ μὲν καὶ ἔχοντες ἃ ἔλαβον, τάχα δέ τις καὶ τετρωμένος. καὶ πολὺς ἦν ὠθισμὸς ἀμφὶ τὰ θύρετρα. καὶ ἐρωτώμενοι οἱ ἐκπίπτοντες, ἔλεγον ὅτι ἄκρα τέ ἐστιν ἔνδον, καὶ οἱ πολέμιοι πολλοί, οἳ παίουσιν ἐκδεδραμηκότες τοὺς ἀνθρώπους. ἐντεῦθεν ἀναγορεύειν ἐκέλευσε Τολμίδην τὸν κήρυκα, ἰέναι εἴσω τὸν βουλόμενόν τι λαμβάνειν, καὶ ἵενται εἴσω πολλοί, καὶ νικῶσι τοὺς ἐκπίπτοντας, οἱ εἴσω ὠθούμενοι, καὶ κατακλείουσι τοὺς πολεμίους πάλιν εἰς τὴν ἄκραν. καὶ τὰ μὲν ἔξω τῆς ἄκρας πάντα διηρπάσθη, καὶ ἐξεκομίσαντο οἱ Ἕλληνες. οἱ δ' ὁπλῖται ἔθεντο τὰ ὅπλα· οἱ μὲν περὶ τὰ σταυρώματα, οἱ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν

ἐπὶ

quòd non plures quàm singuli in alueum descendere poterant, ad Xenophontem, qui graui armaturæ imperabat, miserunt, qui nunciarent castellum omnibus copijs refertissimum esse: uerum neq; capi posse, neq; sine maximo periculo retrocedi, propterea quod & hostes eruptionem fecissent, & uia difficilimos exitus haberet. Quæ cum audisset Xenophō, ad alueum suas copias duxit: ibi grauem armaturam iussit consistere. Ipse cum centurionibus traicit, ac loci naturā situmq; speculatus, animo aliquandiu in certo fuit, eos'ne reuocaret qui transierant, an uero eos etiam iuberet traijcere, quos in ulteriore aluei ripa reliquerat. Illud quidem certe dubium non erat posse sine multa suorum cæde discedi, nisi oppido potiti essent. Posse autem expugnari, & centuriones existimabant, et ipse extorum significationibus adductus, illis assentiebatur: aruspices enim prædixerant pugnam, uerùm qualem optarent, exitum fore. Centuriones igitur, ut grauem armaturam adducerent, remisit. Ipse interea cetratos in unum locum coegit, atque illis, ut se à iaculatione continerent, edixit. Vbi uero grauis armatura adfuit, centuriones iussit centurias quenque suas non alia forma instruere, quàm qua eas ad pugnam aptissimas fore iudicaret. Erant enim cum eo hi omnes centuriones, inter quos perpetua fuerat de uirtute æmulatio. Cum centuriones paruissent, tum peltatos cum amentatis telis procedere iussit, ut dato primùm signo iaculari possent. Sagittarios item cum applicatis ad neruum sagittis, quo simulac significatum esset, sine mora telum in hostem dirigerent. Ad hæc, uelites iussit lapidibus scorteos uiaulos refertos habere: dimisit autem idoneos homines qui hæc ne negligerentur, curarent. His ita constitutis, centuriones, succenturiones, quiq; illis uirtute nihilo deteriores ut uiderentur, laborabāt, in acie constiterunt, ac se mutuo intuebantur: erat enim pro loci natura aciei species pulcherrima. Peane autem citato, cum tubæ cecinissent, martium clamorem uniuersa grauis armatura sustulit, ac cursu in hostem contendit. eodemq; impetu missilia, spicula, sagittæ, è fundis, è manibus etiam quamplurimi emissi lapides. fuerunt etiam qui accensas faces intulerint. Ibi hostes præ telorum multitudine turres ac uallum deserere coacti. Quo factum, ut Agasias Stymphalius, & Peleneus Philoxenus, armis abiectis, cum tunica in oppidum ascenderint, atque ex eo alius alium eodem pertraxerit, multi suo per se nisu ascenderint, ac planè captum esse oppidum uidebatur. Peltati equidem, & leuis armatura huc illuc concursantes, quæ poterant diripiebant. At Xenophon cum ad portas constitisset, quoscunque poterat grauis armaturæ milites aditu prohibebat: hostes enim in arduis superiorum montium iugis alij conspecti fuerant. Interea inter mœnia clamor exortus, quod qui ad rapinas cupidius concurrerant, partim abiecta præda, partim etiam acceptis uulneribus fugiebant, ac se ita, ut in fuga fit, trepidantes, in ipsis portarum angustijs trudebant. E quibus cum causa fugæ quæreretur, responsum est, ex interiore quadam arce magnum hostium numerum in palantes impetum fecisse. Ibi Xenophon Tolmiden præconem iussit pronunciare, ut qui iam uellent quid capere, arbitratu suo introirent: tum certatim omnes irrupêre: quo impetu egredientes reiecti sunt. Hostes in eo iugo cœpti obsideri: quæ extra arcem reperta sunt, direpta omnia, atque exportata. Grauis quidem armatura partim ad uallū, partim in uia quæ

in

in arcem iter erat, in armis cōsedit. At Xenophon cū centurionibus de arce căpienda consultabat: unā hæc enim se ostendebat salutis spes, neq; erat non difficillimum alia ratione euadere. Hic rebus omnibus circumspectis, plane statuerunt arcē eam expugnari nullo pacto posse: quare cum uniuersum agmen ad discessum spectaret, propugnacula ad quæ quisq; cōsederat, demoliri cœperūt. Iamq; minus ad agendā prædā idoneos, & magnā grauis armaturæ partē emiserāt, & eos duntaxat quorū uirtute plurimū confidebant, cēturiones in præsidijs collocarāt, cū repēte magnus hostiū numerus cum uimineis scutis, hastisq;, ocreis, ac Paphlagonicis galeis, ex insidijs eruptiōe facta, domos eas occupauit, quæ in utraq; uiæ parte erāt, quæ ad arcē ducebat. Neq; uero nostris tutū erat eos inuadere sub ijs portis, quib. arx imminebat, illi enim magnas trabes deijciebant. erat itaq; et profectio, & mãsio periculosa. Nox in primis terrore afferebat. Nostris aūt nō pugnantibus magis, quàm qd in ancipiti loco deprehēsi agerēt dubitantib. deorū nescio qs, salutis uiă mōstrauit. Ex ijs. n. ædib. quæ in dextera uiæ parte erāt, unæ subitò igni correptæ sunt: neq; unde is immissus esset, apparuit: q quidē eò irruperāt, statim dilapsi sunt. Res fortuita Xenophōti saluare consiliū attulit, quādoquidē è re nata, læua in parte quæ erāt ædes, omnis incēdi iussit: quod sane celeriter factū est: erāt enim domus illæ omnes ligneæ. Atq; ea quidē etiā pars ab hostibus confestim relicta est. soli iam metuebātur, qui in fronte erant, in ipsis uiæ faucibus: neq; dubiū erat, quin simulac nostros exeūtes iam, ac descēdentes conspexissent, à tergo urgerent. Iubet hic Xenophō eos q ab hostib. telis peti nō possent, undecūq; ligna in eum locū, qui medius relictus erat inter Græcorū agmē & hostes, cōportare. atq; ubi satis multū iā lignorū cōportatū, ignē subijci: ac proximas etiam circa uallū ædes comburi, quo scilicet hostes medijs ignibus intercluderētur. Hac ratiōe e difficili loco uix euaserūt. Oppidū totū, arce excepta, & quicqd domorū fuit, eo arsit incendio. Postero die Græci commeatibus onusti recesserunt. Cum Trapezuntē redeundū esset, ne in descensu maxime decliui et angusto ab hostib. urgeretur, metuebāt. Quare simulatis insidijs, hostē eludendū sibi putarunt. Susceptio igitur negocio, Mysus quidā et patria, & nomine, assumptis quatuor aut quinq; Cretēsibus, in cōdenso loco subsedit, quasi hostē ex insidijs inuasurus. illorū uero peltæ eminus è diuersis partib. cū æreæ essent, coruscabāt. Qua specie hostes territi, nostros persequi ausi nō sunt. Interea nostrorū agmē descēdit. Mysus ubi multū iā esse amplius simulatione opus intellexit, signū suis dedit, ut quāmaxime possēt, citato cursu fugerēt: et ipse simul è latebris erūpēs, et qui cum eo erāt, se in fugā dedere. Alij, cum se ne hostis cursu assequeretur metuissent, de uia discedētes, in syluam quampiā se e proximis saltib. deuoluerūt, atq; ita seruati sunt. Mysus fugiēs, de uia suis clamabat, sibi ut opē ferrēt. Neq; illi nō præsto fuerū: : saucius Mysus intra suos receptus est, et q opē tulerāt, cū de superiore loco telis grauiter uulnerarētur, pedē retulerūt. Fuerūt tamē e Cretēsib. nōnulli, q sagittas in hostes miserint. Postremò cūcti incolumes in castra redierūt. Ibi cū neq; rediisset Chirisophus, neque naues, quānuis opus erat, in promptu essēt. nec cōmeatus unde sibi cōpararēt iā haberēt, discedendū sibi statuerūt. In nauis itaq; ægros oēs, et XL. annis maiores, impuberes, et mulieres, ac impedimētorū quicqd minus usui futurū uidebatur, cū imposuissēt, atq; et electi de prætoribus natu

ἐπὶ τὴν ἄκραν φέρουσαν. ὁ δὲ ξενοφῶν καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐσκόπουν, εἰ οἷόν τ' ἂν τὴν ἄκραν λαβεῖν. ἦν γὰρ οὕτω σωτηρία ἀσφαλής. ἄλλως δὲ πάνυ χαλεπὸν ἐδόκει εἶναι ἀπελθεῖν. σκοπουμένοις δ' αὐτοῖς, ἔδοξε παντάπασιν ἀνάλωτον εἶναι τὸ χωρίον. ἐνταῦθα παρεσκευάζοντο τὴν ἄφοδον. καὶ τοὺς μὲν σταυροὺς ἕκαστοι τοὺς καθ' αὑτοὺς διῄρουν, καὶ τοὺς ἀχρείους εἰς ἁρπαγὰς ἐξέπεμπον, καὶ τῶν ὁπλιτῶν τὸ πλῆθος. κατέλιπον δὲ οἱ λοχαγοί, οἷς ἕκαστος ἐπίστευεν. ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο ἀποχωρεῖν, ἐπεξέθεον ἔνδοθεν πολλοί, γέρρα καὶ λόγχας ἔχοντες καὶ κνημῖδας καὶ κράνη παφλαγονικά. καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὰς οἰκίας ἀνέβαινον, τὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς εἰς τὴν ἄκραν φερούσης ὁδοῦ. ὥστ' οὐδὲ διώκειν ἀσφαλὲς ἦν αὐτοὺς κατὰ τὰς πύλας τὰς εἰς τὴν ἄκραν φερούσας. καὶ γὰρ ξύλα μεγάλα ἐπερρίπτουν ἄνωθεν. ὥστε χαλεπὸν ἦν καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι, καὶ ἡ νὺξ φοβερὰ ἦν ἐπιοῦσα. μαχομένων δ' αὐτῶν, καὶ ἀπορουμένων, θεῶν τις αὐτοῖς μηχανὴν σωτηρίας δίδωσιν. ἐξαπίνης γὰρ ἀνέλαμψεν οἰκία τῶν ἐν δεξιᾷ, ὅτου δὴ ἀνάψαντος τινός. ὡς δ' αὕτη συνέπιπτεν, ἔφευγον οἱ ἀπὸ τῶν ἐν δεξιᾷ οἰκιῶν. ὡς δὲ ἔμαθεν ὁ ξενοφῶν τοῦτο παρὰ τῆς τύχης, ἀνάπτειν ἐκέλευε καὶ τὰς ἐν ἀριστερᾷ οἰκίας. αἱ δὲ ξύλιναι ἦσαν, ὥστε καὶ ταχὺ ἐκαίοντο. ἔφευγον οὖν καὶ οἱ ἀπὸ τούτων τῶν οἰκιῶν. οἱ δὲ κατὰ στόμα δὴ ἔτι μόνοι ἐλύπουν. καὶ δῆλοι ἦσαν, ὅτι ἐπικείσονται ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τε καὶ καταβάσει. ἐνταῦθα παραγγέλλει φορεῖν ξύλα, ὅσοι ἐτύγχανον ἔξω ὄντες τῶν βελῶν. εἰς τὸ μέσον ἑαυτῶν καὶ τῶν πολεμίων. ἐπεὶ δὲ ἱκανὰ ἤδη ἦν, ἀνῆψαν. ἀνῆπτον δὲ καὶ τὰς παρ' αὐτὸ τὸ χαράκωμα οἰκίας, ὅπως οἱ πολέμιοι ἀμφὶ ταῦτα ἔχοιεν. οὕτω μόλις ἀπῆλθον ἀπὸ τοῦ χωρίου, πῦρ ἐν μέσῳ ἑαυτῶν καὶ τῶν πολεμίων ποιησάμενοι, καὶ κατεκαύθη πᾶσα ἡ πόλις, καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ τύρσεις καὶ τὰ σταυρώματα, καὶ τἆλλα πάντα, πλὴν τῆς ἄκρας. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπῄεσαν οἱ ἕλληνες ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια. ἐπεὶ δὲ τὴν κατάβασιν ἐφοβοῦντο τὴν εἰς τραπεζοῦντα, πρανὴς γὰρ ἦν καὶ στενή, ψευδενέδραν ἐποιήσαντο, καὶ ἀνὴρ μυσὸς τὸ γένος, καὶ τοὔνομα τοῦτο ἔχων, τῶν κρητῶν λαβὼν τέτταρας ἢ πέντε, ἔμενεν ἐν λασίῳ χωρίῳ, καὶ προσεποιεῖτο τοὺς πολεμίους πειρᾶσθαι λανθάνειν. αἱ δὲ πέλται αὐτῶν ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε διεφαίνοντο χαλκαῖ οὖσαι. οἱ μὲν πολέμιοι ταῦτα διορῶντες, ἐφοβοῦντο ὡς ἐνέδραν οὖσαν. ἡ δὲ στρατιὰ ἐν τούτῳ κατέβαινεν. ἐπεὶ δὲ ἐδόκει ἱκανὸν ἤδη ὑπεληλυθέναι, τῷ μυσῷ ἐσήμηνε φεύγειν ἀνὰ κράτος. καὶ ὃς ἐξαναστάς, φεύγει καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι κρῆτες, ἁλίσκεσθαι γὰρ ἔφασαν τῷ δρόμῳ, ἐκπεσόντες ἐκ τῆς ὁδοῦ, εἰς ὕλην κατὰ τὰς νάπας κυλινδούμενοι, ἐσώθησαν. ὁ μυσὸς δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν φεύγων, ἐβόα βοηθεῖν, καὶ ἐβοήθησαν αὐτῷ, καὶ ἀνέλαβον τετρωμένον. καὶ αὐτοὶ ἐπὶ πόδα ἀνεχώρησαν βαλλόμενοι οἱ βοηθήσαντες, καὶ ἀντιτοξεύοντές τινες τῶν κρητῶν, οὕτως ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, πάντες σῶοι ὄντες. ἐπεὶ δὲ οὔτε ὁ χειρίσοφος ἧκεν, οὔτε πλοῖα ἱκανὰ ἦν, οὔτε τὰ ἐπιτήδεια ἦν λαμβάνειν ἔτι, ἐδόκει ἀπιτέον εἶναι. καὶ εἰς μὲν τὰ πλοῖα τοὺς ἀσθενοῦντας ἐνεβίβαζον, καὶ τοὺς ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τῶν σκευῶν, ὅσα μὴ ἀνάγκη ἦν ἔχειν, καὶ φιλήσιον καὶ σοφαίνετον τοὺς πρεσβυ-

πρεσβυτάτους τῶν στρατηγῶν, εἰσβιβάσαντες τούτων ἐ-
κέλευον ἐπιμελεῖσθαι. οἱ δὲ ἄλλοι ἐπορεύοντο. ἡ δὲ ὁδὸς
ὡδοποιημένη ἦν, καὶ ἀφικνοῦνται πορευόμενοι εἰς Κε-
ρασοῦντα τριταῖοι, πόλιν Ἑλληνίδα, ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ
Σινωπέων ἄποικον, ἐν τῇ Κολχίδι χώρᾳ. ἐνταῦθα ἔμει-
ναν ἡμέρας δέκα, καὶ ἐξέτασις ἐν τοῖς ὅπλοις γίνεται, καὶ
ἀριθμός, καὶ ἐγένοντο ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι. οὗτοι
ἐσώθησαν ἐκ τῶν ἀμφὶ τοὺς μυρίους. οἱ δὲ ἄλλοι ἀπώλοντο
ὑπό τε πολεμίων καὶ χιόνος, καὶ εἴ τις νόσῳ. ἐνταῦθα
διαλαμβάνουσι τὸ διὰ τῶν αἰχμαλώτων γενόμενον ἀργύ-
ριον, καὶ τὴν δεκάτην, ἣν ἐν τῷ Ἀπόλλωνι ἐξεῖλον, καὶ τῇ
Ἐφεσίᾳ Ἀρτέμιδι. διέλαβον οἱ στρατηγοὶ τὸ μέρος ἕκα-
στος φυλάττειν τοῖς θεοῖς. ἀντὶ δὲ Χειρισόφου, Νέων ὁ Ἀσι-
ναῖος ἔλαβε. Ξενοφῶν οὖν τὸ μὲν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνά-
θημα ποιησάμενος, ἀνατίθησιν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς τῶν
Ἀθηναίων θησαυρόν. καὶ ἐπεγράψατο τό τε αὑτοῦ ὄνομα καὶ
τὸ Προξένου, ὃς σὺν Κλεάρχῳ ἀπέθανε. ξένος γὰρ ἦν αὐ-
τοῦ. τὸ δὲ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Ἐφεσίας, ὅτε ἀπῄει σὺν Ἀγη-
σιλάῳ ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν εἰς Βοιωτοὺς ὁδόν, καταλείπει παρὰ
Μεγαβύζῳ, τῷ τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρῳ, ὅτι αὐτὸς κινδυνεύ-
σων ἐδόκει ἰέναι μετὰ Ἀγησιλάου ἐν Κορωνείᾳ, καὶ ἐπέστει-
λεν, ἢν μὲν αὐτὸς σωθῇ, ἑαυτῷ ἀποδοῦναι. εἰ δέ τι πάθοι,
ἀναθεῖναι ποιησάμενον τῇ Ἀρτέμιδι ὅ, τι οἴοιτο χαριεῖ-
σθαι τῇ θεῷ. ἐπεὶ δ᾽ ἔφυγε Ξενοφῶν, κατοικοῦντος ἤδη
αὐτοῦ ἐν Σκιλλοῦντι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων οἰκισθέντι,
παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν, ἀφικνεῖται Μεγάβυζος εἰς Ὀλυμπίαν
θεωρήσων, καὶ ἀποδίδωσι τὴν παρακαταθήκην αὐτῷ. Ξε-
νοφῶν δὲ λαβὼν χωρίον ὠνεῖται τῇ θεῷ, ὅπου ἀνεῖλεν ὁ
θεός. ἔτυχε δὲ διαρρέων διὰ τοῦ χωρίου ποταμὸς Σελινοῦς.
καὶ ἐν Ἐφέσῳ δὲ παρὰ τὸν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος νεών, Σελι-
νοῦς ποταμὸς παραρρεῖ, καὶ ἰχθύες τε ἐν ἀμφοτέροις ἔνεισι καὶ
κόγχαι. ἐν δὲ τῷ Σκιλλοῦντι χωρίῳ καὶ θῆραι πάντων, ὁ-
πόσα ἐστὶν ἀγρευόμενα θηρία. ἐποίησε δὲ καὶ ναὸν καὶ βω-
μὸν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀργυρίου, καὶ τὸ λοιπὸν ἀεὶ δεκατεύων τὰ
ἐκ τοῦ ἀγροῦ ὡραῖα, θυσίαν ἐποίει τῇ θεῷ, καὶ πάντες οἱ
πολῖται, καὶ οἱ πρόσχωροι ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετεῖχον τῆς
ἑορτῆς. παρεῖχε δὲ καὶ ἡ θεὸς τοῖς σκηνοῦσιν ἄλφιτα, ἄρτους,
οἶνον, ἀργύρια, τραγήματα, καὶ τῶν θυομένων ἀπὸ τῆς ἱερᾶς
νομῆς λάχος, καὶ τῶν θηρευομένων δέ. καὶ γὰρ θήρας ἐποι-
οῦντο εἰς τὴν ἑορτὴν οἵ τε Ξενοφῶντος παῖδες, καὶ οἱ
τῶν ἄλλων πολιτῶν. οἱ δὲ βουλόμενοι καὶ ἄνδρες συνεθή-
ρων, καὶ ἡλίσκετο τὰ μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ χωρίου, τὰ δὲ ἐκ
τῆς Φολόης, σύες καὶ δορκάδες καὶ ἔλαφοι. ἔστι δὲ ὁ τόπος
ᾗ ἐκ Λακεδαίμονος εἰς Ὀλυμπίαν πορεύονται, ὡς εἴκο-
σι στάδιοι, ἀπὸ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἱεροῦ. ἔνι δ᾽ ἐν τῷ ἱερῷ
τόπῳ καὶ ἄλση, καὶ ὄρη δένδρων μεστά, ἱκανὰ καὶ σῦς καὶ αἶ-
γας καὶ βοῦς τρέφειν, καὶ ἵππους. ὥστε καὶ τὰ τῶν εἰς τὴν ἑορτὴν
ἰόντων ὑποζύγια εὐωχεῖσθαι. περὶ δ᾽ αὐτὸν τὸν ναὸν ἄλ-
σος ἡμέρων δένδρων ἐφυτεύθη, ὅσα ἐστὶ τρωκτά, ὡραῖα.
ὁ δὲ ναὸς ὡς μικρὸς μεγάλῳ τῷ ἐν Ἐφέσῳ εἴκασται. καὶ τὸ
ξόανον ἔοικεν ὡς κυπαρίττινον χρυσῷ ὄντι τῷ ἐν Ἐφέ-
σῳ. καὶ στήλη ἕστηκε παρὰ τὸν ναόν, γράμματα ἔχουσα,
ἱερὸς ὁ χῶρος τῆς Ἀρτέμιδος. τὸν δὲ ἔχοντα καὶ καρπούμε-
νον, τὴν μὲν δεκάτην καταθύειν δεῖ ἑκάστου ἔτους. ἐκ δὲ τοῦ
περιττοῦ τὸν ναὸν ἐπισκευάζειν. ἐὰν δέ τις μὴ ποιῇ ταῦ-
τα, τῇ θεῷ μελήσει. ἐκ Κερασοῦντος δὲ κατὰ θάλατταν
ἐκομί-

natu maximos Philesium & Sophenetum praefecissent, reliqui omnes pedibus, qua erat iam uia munita, profecti sunt. Triduo quidē Cerasuntē, quae ad mare Graeca urbs est, Sinopensium colonia, in Colchorum finibus, peruenerunt. Hic dies X. permanserunt: per quos totius exercitus censu habito, censa sunt armatorum octo M. D C. Hi è decem ferè millibus reliqui fuere: caeteri partim ab hostibus caesi, partim niuibus ac morbo cōsumpti. Hic etiā pecuniam de captiuis collectam partiti, eam quae decimae nomine aut Apollini, aut Ephesiae Dianae uota fuerat, consecrandam praetores acceperunt. Chirisophi partem, Neon Asinaeus accepit. Xenophon primum de manubijs donum Apollini Delphico in Atheniensium thesauro dedicauit, suo & Proxeni, qui cum Clearcho occiderat, hospitis sui nomine, inscriptū. Deinde cū ex Asia cum Agesilao in Europam aduersus Boeotios traijceret, ac praelij aleam, quod ad Coroneam factum postea est, sibi subeundā intelligeret, quam Dianae debebat pecuniā, eam apud Megabyzum deae aedituum deposuit, pactus ut eam ille sibi redderet, si belli periculum effugisset: sin aliter cecidisset, ex ea, ut quod doni genus iudicasset deae gratissimū fore, dedicaret. Quare cū Xenophon exularet, ac Sciluntem migrasset, quod oppidum Lacedaemonij coloniam non longe ab Olympia deduxerant, ita forte accidit, ut Megabyzus ad Olympiam spectandi gratia ueniens, Xenophonti depositum redderet. Ea pecunia Xenophon, ubi oraculum iussit, agrum mercatus est cum agrum Sellenus fluuius praeterfluit. Et sane eodem nomine fluuius Ephesi, propter Ephesiae Dianae templum fluit, ac uterque pisces & conchas alit. Hic autem uicus, quem Sciluntem appellatum diximus, ferarum omnium quae indagine capiuntur, copiam habet luculentam. Templum Xenophon, & aram, ex eadem pecunia erexit. Sacrum deae è decumis fructuum eius agri, qui quauis anni parte perciperentur, faciebat. Dies festi ciuium ac finitimorum quum uirorum tum foeminarum frequentia celebrabantur. Ipsa quidem dea conuenis suis frumenta, uina, stipes, bellaria administrat. Ad haec iisdem ratam extorum, & uenationum partem elargitur. Nam Xenophon, eiusq; liberi, atq; item ciuiū multi, ac denique ex quocunque hominum numero, qui uelint, dies aliquot in uenationibus, ad nundinarum copiam augendam, consumunt. Capiūtur autem cùm è sacro agro, tum uero ex Pholoe, quae non longe abest, apri, capreae, cerui. Locus is ea in uia est, qua itur à Lacedaemone in Olympiam: longe abest ab Olympij Iouis stad. non amplius uiginti. In eo saltus & montes sunt arboribus condensi, ubi sues, oues, capellae, equi etiam, latissima habent pascua: ac deinde pastiones eorum qui ad sacra ueniuntur, ueterinis largissime suppeditant. Incingitur aedes luco pomiferis arboribus consito, in quo nullum desit, pro sua tempestiuitate, escariorum fructuum genus. Templum ipsum ut paruum magno, Ephesiae Dianae templo simile est. Deae etiam signum, quod cupressinum est, ab aurei illius similitudine, sola recedit materia. Ante templum pila erecta est, in qua incisae literae, Sacrum esse Dianae agrum. Qui possideat, atq; ex eo fructum capiat, annonae decimam illum deae soluere, reliquum in sarta tecta conferre oportere: deam ipsam, qui se fraudarit, uindicaturam. Sed ut unde digressa est oratio, reuertatur. A Cerasunte ea pars exercitus, quae iā ante naues conscen-

conscenderat, mari reliqui pedibus iter fecerũt. Atq; hi quidem cum in Mosynœcorũ fines uenissent, Timesitheũ Trapezuntiũ illorũ hospitẽ præmittunt, qui ex illis quæ rat, malint'ne Græcos tanquã amicos, an uero tanquam hostes in fines ingredi. At illi nihil id sua interesse responderunt, quippe qui locorũ situ maxime cõfiderent. Tum Timesitheus Græcos docet, esse his cum eiusdẽ nominis populis, qui in ulteriore põti littore essent, perpetuum bellũ: quare cõmodissimũ Græcis uisum est fore, si cum illis belli societatẽ cõiunxissent. Ad eos itaq; cum Timesitheo duces uenerũt: ad quos Xenophon eodẽ Timesitheo interprete, in hunc modũ uerba fecit. Nos Mosynœci, pedibus in Græciam cõtendimus: neq; enim classe possumus, cum naues præstò nõ sint. Atenim uia nobis ab ijs, qui uobis etiã (sic enim audimus) hostes sunt, intercluditur. Potestis igitur, si uelitis, uobis nos socios asciscere, atq; illos uos unquam si iniuria affecerunt, ulcisci, ac in posterum cogere, in uestra ut sint potestate. Quod si præsentem conditionẽ respueritis, uidete ne tanti postea exercitus opem desideretis. Ad hæc, qui summũ in Mosynœcis magistratũ gerebat, sibi probari ea quæ ille dixisset respõdit, neq; ullã in se firmãdæ societatis morã futuram. Tum Xenophõ: Qua, inquit, in re opera nostra usuri estis, cum socios nos uobis asciueritis? aut in uiæ difficultate superãda, quid in auxilio uestro spei nobis positum esse potest? Nos illi inquiũt, in cõmuniũ hostiũ fines, altera ex parte, facile inuadere possumus: itẽq; uobis in castra homines & naues mittemus, qui & in pugna, cũ opus fuerit, socij, & in uia duces esse poterunt. Atq; his quidem conditionibus, fide data utrinq;, & accepta, societas inita est. Postero die Græci ad suos redierũt. quos lintres CCC. sequuti, in singulis terni homines: ẽ quibus duo descenderunt, ac se in Græcorũ ordines cum suis armis inseruere: singuli cum singulis nauigijs domũ reuersi sunt. Atqui remanserant, in cẽturias, quasi totidem in choros descripti, quadratũ agmen, ueluti in quincuncẽ direxerũt. Læua manu cetrã alborũ boũ hirtis corijs intectam, hederacei folij forma. dextra iaculũ tenebãt cubitum sex: in cuius summa parte cuspis erat, ima pilæ formam habebat. Tunicis induti erã uestis erant, q̃ sunt lectorum culcitræ: eæ summis genibus terminabãtur: galeis coriaceis capita muniuerant, quales fere Paphlagonicæ sunt, in quarũ uertice spirula in tiaræ modum eminebat: ijdẽ uero & ferreas habebãt securiculas. Ex his cũ unus progredi cœpisset, cũ cãtu cæteri in numerũ ingredientes, cum per Græcorũ medios ordines atq; arma sequuti sunt: ac recta quidem in hostes profecti, ad castellũ quoddam oppugnandi causa, qua parte id facilime capi posse uidebatur, accesserunt. Erat id ante urbem eam, quæ regia Mosynœcorum appellabatur, quæ fuit imperij quasi arx: quã qui tenuißet, facile toto Mosynœcorũ imperio potiri posse uidebantur. Eã urbẽ aiebãt socij nõ iure, sed ui ab hostibus occupatam teneri, cum ante communis imperij sedes esset, ac eius maxime præsidio fretos, totum sibi gentis dominatũ uindicasse. Sequuti illos sunt e Græcis etiam nonnulli, non illi quidem à suis ducibus instructi sed prædæ causam. Neque uero se hostes prius mouerunt, quàm nostros uiderent ad castellũ quãproxime accessisse. ibi eruptione facta, cupidius progressos in fugã uerterũt, de Barbaris quàmplurimos, de ijs etiã qui cum illis ascenderãt Græcis, aliquot trucidãt: neq; ante insequi destiterunt,

ἐκομίζοντο, οἵπερ καὶ πρόσθεν. οἱ δ' ἄλλοι τῇ γῇ ἐπορεύοντο. ἐπεὶ δ' ἦσαν ἐπὶ τοῖς Μοσσυνοίκων ὁρίοις, πέμπουσιν εἰς αὐτοὺς Τιμησίθεον τὸν Τραπεζούντιον, πρόξενον ὄντα τῶν Μοσσυνοίκων, ἐρωτῶντες, πότερον ὡς διὰ φιλίας ἢ ὡς διὰ πολεμίας πορεύσονται τῆς χώρας. οἱ δ' εἶπον, ὅτι οὐ διοίσοιεν. ἐπίστευον γὰρ τοῖς χωρίοις. ἐντεῦθεν λέγει ὁ Τιμησίθεος, ὅτι πολέμιοί εἰσιν αὐτοῖς οἱ ἐκ τοῦ ἐπέκεινα, καὶ ἐδόκει καλέσαι ἐκείνους, εἰ βούλοιντο συμμαχίαν ποιήσασθαι. καὶ πεμφθεὶς ὁ Τιμησίθεος ἧκεν ἄγων τοὺς ἄρχοντας. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, συνῆλθον οἵ τε τῶν Μοσσυνοίκων ἄρχοντες, καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων. καὶ ἔλεγε μὲν Ξενοφῶν, ἡρμήνευε δὲ Τιμησίθεος· ὦ ἄνδρες Μοσσύνοικοι, ἡμεῖς διελθεῖν βουλόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα πεζῇ. πλοῖα γὰρ οὐκ ἔχομεν. κωλύουσι δὲ οὗτοι ἡμᾶς, οὓς ἀκούομεν ὑμῖν πολεμίους εἶναι. εἰ οὖν βούλεσθε, ἔξεστιν ὑμῖν, ἡμᾶς λαβεῖν συμμάχους καὶ τιμωρήσασθαι, εἴ τι πώποθ' ὑμᾶς οὗτοι ἠδίκησαν, καὶ τὸ λοιπὸν ὑμῶν ὑπηκόους εἶναι τούτους. εἰ δ' ἡμᾶς ἀφήσετε, σκέψασθε, πόθεν αὖθις ἂν τοσαύτην δύναμιν λάβοιτε σύμμαχον. πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ ἄρχων τῶν Μοσσυνοίκων, ὅτι καὶ βούλοιτο ταῦτα, καὶ δέχοιτο τὴν συμμαχίαν. ἄγετε δή, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τί ἡμῶν δεήσεσθε χρήσασθαι, ἂν σύμμαχοι ὑμῶν γενώμεθα. καὶ ὑμεῖς, ποῖοι ἔσεσθε ἡμῖν συμπρᾶξαι περὶ τῆς διόδου. οἱ δ' εἶπον, ὅτι ἱκανοί ἐσμεν εἰς τὴν χώραν εἰσβάλλειν ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα, τὴν τῶν ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν πολεμίων, καὶ δεῦρο ὑμῖν πέμψαι ναῦς τε καὶ ἄνδρας, οἵτινες ὑμῖν συμμαχοῦνταί τε καὶ τὴν ὁδὸν ἡγήσονται. ἐπὶ τούτοις πιστὰ δόντες καὶ λαβόντες, ᾤχοντο. καὶ ἧκον τῇ ὑστεραίᾳ, ἄγοντες τριακόσια πλοῖα μονόξυλα, καὶ ἐν ἑκάστῳ τρεῖς ἄνδρας, ὧν οἱ μὲν δύο ἐκβάντες εἰς τάξιν ἔθεντο τὰ ὅπλα. ὁ δὲ εἷς ἔμενε, καὶ οἱ μὲν λαβόντες τὰ πλοῖα, ἀπέπλευσαν. οἱ δὲ μένοντες ἐξετάζοντο, καὶ οὕτως ἔστησαν, ὥσπερ ἀνὰ ἑκατὸν μάλιστα οἱ χοροί, ἀντιστοιχοῦντες ἀλλήλοις, ἔχοντες γέρρα πάντες λευκῶν βοῶν δασέα, εἰκασμένα κιττοῦ πετάλῳ. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ παλτὸν ἑξάπηχυ, ἔμπροσθεν μὲν λόγχην ἔχον, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ ξύλου σφαιροειδές. χιτωνίσκους δὲ ἐνεδεδύκεσαν ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λινοῦ στρωματοδέσμου. ἐπὶ δὲ τῇ κεφαλῇ κράνη σκύτινα, οἷάπερ τὰ Παφλαγονικά, κρωβύλον ἔχοντα κατὰ μέσον, ἐγγυτάτω τιαροειδῆ. εἶχον δὲ καὶ σαγάρεις σιδηρᾶς. ἐντεῦθεν ἐξῆρχε μὲν αὐτῶν εἷς. οἱ δ' ἄλλοι πάντες ᾄδοντες ἐπορεύοντο ἐν ῥυθμῷ, καὶ διελθόντες διὰ τῶν τάξεων, καὶ διὰ τῶν ὅπλων τῶν Ἑλλήνων, ἐπορεύοντο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐπὶ χωρίον ὃ ἐδόκει ἐπιμαχώτατον εἶναι. ᾤκητο δὲ τοῦτο πρὸ τῆς πόλεως τῆς μητροπόλεως καλουμένης αὐτοῖς, καὶ ἐχούσης τὸ ἀκρότατον τῶν Μοσσυνοίκων. καὶ περὶ τούτου ὁ πόλεμος ἦν. οἱ γὰρ ἀεὶ τοῦτ' ἔχοντες, ἐδόκουν ἐγκρατεῖς πάντων Μοσσυνοίκων εἶναι, καὶ ἔφασαν τούτους οὐ δικαίως ἔχειν τοῦτο, ἀλλὰ κοινὸν ὂν καταλαβόντας πλεονεκτεῖν. εἵποντο δ' αὐτοῖς καὶ τῶν Ἑλλήνων τινές, οὐ ταχθέντες ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ἀλλ' ἁρπαγῆς ἕνεκεν. οἱ δὲ πολέμιοι προσιόντων, τέως μὲν ἡσύχαζον. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο τοῦ χωρίου, ἐκδραμόντες τρέπονται αὐτούς, καὶ ἀπέκτειναν συχνοὺς τῶν βαρβάρων, καὶ τῶν συναναβάντων Ἑλλήνων τινάς. καὶ ἐδίωκον

τῶν μέχρις οὗ εἶδον τοὺς Ἕλληνας βοηθοῦντας. εἶτα δὲ ἀποτραπόμενοι ᾤχοντο, καὶ ἀποτεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν νεκρῶν, ἐπεδείκνυσαν τοῖς τε Ἕλλησι καὶ τοῖς ἑαυτῶν πολεμίοις. καὶ ἅμα ἐχόρευον νόμῳ τινὶ ᾄδοντες. οἱ δὲ Ἕλληνες μάλα ἤχθοντο, ὅτι τούς τε πολεμίους ἐπεποιήκεσαν θρασυτέρους, καὶ ὅτι οἱ ἐλθόντες Ἕλληνες σὺν αὐτοῖς ἐπεφεύγεσαν, μάλ᾽ ὄντες συχνοί, ὃ οὔπω πρόσθεν ἐπεποιήκεσαν ἐν τῇ στρατιᾷ. ξενοφῶν δὲ συγκαλέσας τοὺς Ἕλληνας, εἶπεν· ἄνδρες στρατιῶται, μηδὲν θαυμάσητε ἕνεκα τῶν γεγενημένων. ἴστε γὰρ ὅ,τι καὶ ἀγαθὸν οὐ μεῖόν τι κακοῦ γεγένηται. πρῶτον μὲν γὰρ ἐπίστασθε, ὅτι οἱ μέλλοντες ἡμῖν ἡγεῖσθαι, τῷ ὄντι πολέμιοί εἰσιν, οἷσπερ καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη. ἔπειτα δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ ἀφροντιστήσαντες τῆς σὺν ἡμῖν τάξεως, καὶ ἡγησάμενοι ἱκανοὶ εἶναι σὺν τοῖς βαρβάροις ταὐτὰ πράττειν, ἅπερ σὺν ἡμῖν, δίκην δεδώκασιν. ὥστε αὖθις ἧττον τῆς ἡμετέρας τάξεως ἐκλείψονται. ἀλλ᾽ ὑμᾶς δεῖ παρασκευάσασθαι, ὅπως καὶ τοῖς φίλοις οὖσι τῶν βαρβάρων δόξετε κρείττους αὐτῶν εἶναι, καὶ τοῖς πολεμίοις δηλώσετε, ὅτι οὐχ ὁμοίοις ἀνδράσι μαχοῦνται, νῦν τε καὶ ὅτε τοῖς ἀτάκτοις ἐμάχοντο. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτως διέμειναν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ θύσαντες, ἐπεὶ ἐκαλλιέρησαν ἀριστήσαντες, ὀρθίους τοὺς λόχους ποιησάμενοι, καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τὸ εὐώνυμον κατὰ ταὐτὰ ταξάμενοι, ἐπορεύοντο τοὺς τοξότας μεταξὺ τῶν λόχων ὀρθίων ὄντων ἔχοντες, ὑπολειπομένους δὲ μικρὸν τοῦ στόματος τῶν ὁπλιτῶν. ἦσαν γὰρ τῶν πολεμίων οἱ εὔζωνοι, οἳ κατατρέχοντες, τοῖς λίθοις ἔβαλλον. τούτους οὖν ἀνέστελλον οἱ τοξόται καὶ οἱ πελτασταί. οἱ δ᾽ ἄλλοι, βάδην ἐπορεύοντο, πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸ χωρίον, ἀφ᾽ οὗ τῇ προτεραίᾳ οἱ βάρβαροι ἐτράπησαν καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς. ἐνταῦθα γὰρ οἱ πολέμιοι ἦσαν ἀντιτεταγμένοι. τοὺς μὲν οὖν πελταστὰς ἐδέξαντο οἱ βάρβαροι, καὶ ἐμάχοντο. ἐπεὶ δ᾽ ἐγγὺς ἦσαν οἱ ὁπλῖται, ἐτράποντο. καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ εὐθὺς εἵποντο, διώκοντες ἄνω πρὸς τὴν μητρόπολιν, οἱ δὲ ὁπλῖται ἐν τάξει εἵποντο. ἐπεὶ δ᾽ ἄνω ἦσαν πρὸς ταῖς τῆς μητροπόλεως οἰκίαις, ἐνταῦθα δὴ οἱ πολέμιοι, ὁμοῦ δὴ πάντες γενόμενοι, ἐμάχοντο τοῖς παλτοῖς, καὶ ἄλλα δόρατα ἔχοντες παχέα μακρά, ὅσα ἀνὴρ φέροι μόλις. τούτοις ἐπειρῶντο ἀμύνεσθαι ἐκ χειρός. ἐπεὶ δὲ οὐχ ὑφίεντο οἱ Ἕλληνες, ἀλλ᾽ ὁμόσε ἐχώρουν, ἔφυγον οἱ βάρβαροι. καὶ ἐντεῦθεν ἅπαντες λιπόντες τὸ χωρίον. ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν, ὁ ἐν τῷ μοσσύνῳ τῷ ἐπ᾽ ἄκρου ᾠκοδομημένῳ, ὃν τρέφουσι πάντες κοινῇ αὐτοῦ μένοντα καὶ φυλάττοντα, οὐκ ἤθελεν ἐξελθεῖν, οὐδὲ οἱ ἐν τῷ πρότερον αἱρεθέντι χωρίῳ, ἀλλ᾽ αὐτοῦ σὺν τοῖς μοσσύνοις κατεκαύθησαν. οἱ δ᾽ Ἕλληνες διαρπάζοντες τὸ χωρίον, εὕρισκον θησαυροὺς ἐν ταῖς οἰκίαις ἄρτων νενημένων πατρίους περυσινῶν, ὡς ἔφασαν οἱ Μοσσύνοικοι. τὸν δὲ νέον σῖτον σὺν τῇ καλάμῃ ἀποκείμενον. ἦσαν δὲ ζειαὶ αἱ πλεῖσται. καὶ δελφίνων τεμάχη ἐν ἀμφορεῦσιν εὑρίσκετο τεταριχευμένα. καὶ στέαρ ἐν τεύχεσι τῶν δελφίνων, ᾧ ἐχρῶντο οἱ Μοσσύνοικοι καθάπερ οἱ Ἕλληνες τῷ ἐλαίῳ. κάρυα δ᾽ ἐπὶ τῶν ἀνωγαίων ἦν πολλὰ τὰ πλατέα, οὐκ ἔχοντα διαφυὴν οὐδεμίαν, τούτῳ καὶ πλείστῳ σίτῳ ἐχρῶντο ἕψοντες.

ἄρτ

ſtiterũt, quàm Græcos animaduerterẽ ad opẽ ſuis ferendã accurrere: tunc quidẽ retroceſſerũt. Cæſorũ uerò, quæ dedita opera abſciderãt, capita Græcis ac gẽtilibus ſuis, ſaltãtes, ac patrio ritu carmina modulãtes, oſtentabãt. Enim uero Græci caſum hũc moleſtiſsimè tulerũt, tũ quod hoſtes elatos ſecũdo rei euẽtu intelligebãt, tum quod fugã fecerant, qui illos comitati fuerãt Græci, ac tam quidem multi cũ fuiſſent, quod in tota expeditione atq; itinere non ante cõtigerat. Hic Xenophõ Græcos in unũ cõuocat, atq; his eos uerbis affatur. Nihil eſt milites, quamobrẽ caſu inopito perculſi animis deficiatis: quin uos ex ea re, quæ tã præter animi ſententiã accidit, plus multo cõmodi, quàm mali extitiſſe exiſtimare debetis. Primũ enim ſatis liquidò perſpicitis, eos qui duces nobis itineris futuri ſunt, reuera hoſtili eſſe in hoſtes noſtros animo. Deinde, qui neglecto ordine imperioq; noſtro, ſe Barbaris in pugna pares futuri cõfiſi ſunt, hi re infeliciter geſta, cũ temeritatis ſuæ pœnas dederint, exemplo cæteris eſſe poſſunt, nõ eſſe ullo pacto à præſcripto ordine diſcedẽdũ. Agite igitur uiri fortiſsimi, ita uos cõparate, ut ſocij uos multo ſe quidẽ meliores eſſe intelligãt: hoſtibus uerò planũ faciatis, cũ alijs iam ſibi uiris negociũ eſſe, quàm hi fuerint, quos nuper omiſſo ordine quaſi palantes fuderint ac ceciderint. Hæc ille. Exercitus uero cũctus reliquũ eius diei quieti dedit. Poſtridie ſacris peractis, ac corporibus curatis, cum iam pulcherrime litatum eſſet, prætores ita agmẽ inſtruxerũt, ut Græcorũ manipulis in dextro, Barbarorum in læuo cornu collocatis, aciem dirigerẽt: ſagittarios inter directos manipulorũ ordines diſponerẽt, ita tamen, ut paululum grauis armaturæ frons antecederet. Etenim expeditos hoſtium milites, quo minus excurrentes in noſtros lapides mitterent, oppoſitis ſagittarijs & peltatis coercendos putarũt. Hi igitur antei bant, reliqui pedentim promouebant. Ac primum in eum ipſum locum uentum eſt, unde pridie eius diei Barbari, & qui ſe cum illis coniunxerant, pulſi fuerant. Eo in loco hoſtes acie conſtiterant. Qui cum primam peltatorũ impreſſionem acriter pugnãtes ſuſtinuiſſent, graui deinde armatura propius accedente, terga dederũt. Eos peltati fugientes, in aduerſum montẽ inſequuti ſunt, uſq; ad urbis ipſius mœnia, cum interea ſeruato ordine grauis armatura ſuccederet. Ibi in unũ cõgregati hoſtes, pugnã inſtaurarunt, ac ſparos, & prælongas ac tam ualidas haſtas cum haberent, ut eas ſinguli homines haud facile tractare poſſe uiderentur, ijs cominus pugnare conabãtur. Atenim cum Græci non modo nihil cederent, ſed alacrius etiam urgerent, hinc etiã deſerto præſidio hoſtes effuſiſsimã fugã fecere. Eorum rex ipſe, quẽ illi in eminentiſsimo urbis loco publice alebant, è ſuis præſidijs deduci nunus non potuit, neq; hi etiam qui in caſtello inferiore deprehenſi ſunt. Quare fuerunt omnes cũ ſuis domibus, quas è lignis extructas, Moſynos appellant, igni cremati. Græci dum omnia diriperent, cellas inuenere patrio more ædificatas, panib. in fruſta diuiſis refertiſsimas, quem penũ annonæ ſuperioris eſſe Moſynœci dixerunt. Hornas etiam fruges cum ipſo culmo conditas, inter quas zeæ magnus numerus fuit. Præterea in amphoris è delphinorũ carnibus ſalſamenta, atq; eorundem adipem in teſtis, quẽ illi ad uſus eoſdem, ad quos oleũ Græci, reponere conſueuerant. Iuglandium magna eſt reperta in tabulatis copia, atq; hæ forma erant quàm uulgares latiore: nucleus nullo erat ligneæ membranæ diuortio interſeptus. His multo cum frumento coctis utebantur.

x Vinum

Vinum etiam non defuit: uerùm eiusmodi erat, ut si quis merum biberet, acidum penè præ nimia austeritate uideretur. iam uero dilutum, saporis esset & odoris suauissimi. Græci cum cibo refecti essent, urbe socijs Mosinœcis tradita, profecti ex eo loco sunt. Ac dum iter facerent, hostilia oppida, quæ difficiles accessus nō habere uisa essent, præteribāt: ea tamen socij occupare nō negligebāt. Castella quidem passim per eos mōtes, stad. LXXX. plus minus, interuallo, inter se distabant: & sane ultro citroq; missæ uoces utrinq; exaudiri poterant, quod efficiebat non solum edita, sed crebris etiam ualliū finibus concaua regio. Iam uero cum in sociorum fines uenissent, ostentabant illi diuitum ac beatorū parētum liberos optime curatos, non alio tamen cibo, quàm elixis nucibus enutritos. Corpore eos quidem mollissimo & candidissimo, propemodū æquè crassos atq; longos, quorum & terga & pectora Anthemi flore picta, crebrisq; notis distincta erant. Viri ipsi, eorum quæ castra sequebantur scortorū congressus appetebant, neq; patria mos, quin propalàm cupiditati suæ obsequerentur, prohibebat. Par erat maribus ac fœminis corporum candor. Atq; hos proculdubio omnium ad quos uenissent maxime Barbaros, atque à Græcorum moribus uiuendi ritu dissidentes, milites nostri iudicarunt, cum in frequentissima celebritate ea facere nihil uererentur, ad quæ homines solitudinem ac latebras quærere consueuerunt: quin & ea, quæ cū alijs euntes facere solent, soli faciebāt: secum loqui, ridere, subsistere, atq; ubicunq; libitum esset saltare, & quidem eo gestu, ut alios indicare uiderentur. Inter has gentes Græci partim per hostilem, partim uero per pacatum agrū mansionibus octo ad Chalybas peruenerunt. Infrequens ea gens, et sub Mosynœcorū imperio, omnes fere sibi è ferri metallis uictum comparāt. Hinc ad Tibarenos uenere, quorū est ager campestris maxime. In eo castella aliquot ad mare, parū sane munita. Hic duces in animo habuerunt, ad ea hostiliter accedere, quo præda exercitus calamitates leuarent. Quare missa à Tibarenis dona non statim acceperūt, ac sibi cōsultandum, ijs qui ea attulerant, responderūt, accipienda essent nec ne. Cæsis autem hostijs, disq; per exta consultis, monuerūt uates, belli eius susceptionem deos minime approbare. Donis igitur acceptis sicut per pacatū agrum biduū ad Cotyorū, Græcam ciuitatem, Sinopensium coloniam, in Tiberanorū tamen finibus sitam, peruenerunt. Ad hunc usq; locum Græcorum exercitus, ab eo prælio quod ad Babylonē factum est dum ad mare descenderent, uiam confecerant Persica dimēsione parasangarū DC. & XX. Græca uerò stadium decies octies mille uiginti. Mãsiones fuere CXXII. in quibus menses octo consumpti. Cotyori dies XLV. cōmorati, primùm sacra dis persoluere, deinde in gentes descripti, pompas traduxere, ludos Gymnicos fecere. Commeatus interea partim è Paphlagonia, partim è Cotyoritanorum pagis sibi comparabant: illi enim neque in foro mercatum præbebant, neque ægros intra mœnia recipiebant. Dum hæc aguntur, Sinopenses, quum uehementer metuerent ne quid Cotyoritanorum ciuitas detrimenti caperet, præsertim quum agrum uexari, ac populationibus infestum reddi intelligerent, ac non modo ad suam fidem atque officium putarent pertinere, à se oriundam ciuitatem tueri, sed propemodum etiam uectigalia sua, quæ illis ea ciuitas pendebat, agi uiderent, legatos deprecandi causa ad Græcos mittunt. Hi cum in castra uenissent,

Hecato-

Romana, mil- tariam circi- ter bis mille quadringinto- rum & octo- ginta.

οἶνος δὲ εὑρίσκετο, ὃς ἄκρατος μὲν, ὀξὺς ἐφαίνετο εἶναι ὑπὸ τῆς αὐστηρότητος· κερασθεὶς δὲ, εὐώδης τε καὶ ἡδύς. οἱ μὲν δὴ Ἕλληνες ἀριστήσαντες ἐνταῦθα, ἐπορεύοντο εἰς τὸ πρόσω, παραδόντες τὸ χωρίον, τοῖς συμμαχήσασι τῶν Μοσσυνοίκων. ὁπόσα δὲ καὶ ἄλλα παρῇσαν χωρία τῶν σὺν τοῖς πολεμίοις ὄντων τὰ εὐπροσοδώτατα, οἱ μὲν ἔλειπον, οἱ δὲ ἑκόντες προσεχώρουν. τὰ δὲ πλεῖστα τοιάδε ἦν τῶν χωρίων. ἀπεῖχον ἀλλήλων αἱ πόλεις, στάδια ὀγδοήκοντα. αἱ δὲ πλεῖον, αἱ δὲ μεῖον. ἀναβοώντων δὲ ἀλλήλων, συνήκουον εἰς τὴν ἑτέραν ἐκ τῆς ἑτέρας πόλεως. οὕτως ὑψηλή τε καὶ κοίλη ἡ χώρα ἦν. ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐν τοῖς φίλοις ἦσαν, ἐπεδείκνυσαν αὐτοῖς παῖδας τῶν εὐδαιμόνων σιτευτοὺς τεθραμμένους καρύοις ἑφθοῖς, ἁπαλοὺς καὶ λευκοὺς σφόδρα, καὶ οὐ πολλοῦ δέοντας, ἴσους τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος εἶναι. ποικίλους δὲ τὰ νῶτα, καὶ τὰ ἔμπροσθεν πάντα ἐστιγμένους ἀνθέμιον. ἐζήτουν δὲ καὶ ταῖς ἑταίραις αἷς ἦγον οἱ Ἕλληνες, ἐμφανῶς συγγίγνεσθαι. νόμος γὰρ ἦν σφίσιν οὗτος. λευκοὶ δὲ πάντες οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες. τούτους ἔλεγον οἱ στρατευσάμενοι βαρβαρωτάτους διελθεῖν, καὶ πλεῖστον τῶν Ἑλληνικῶν νόμων κεχωρισμένους. ἔν τε γὰρ ὄχλῳ ὄντες, ἐποίουν ἅπερ ἂν ἄνθρωποι ἐν ἐρημίᾳ ποιήσειαν. ἄλλως δὲ οὐκ ἂν τολμῷεν, μόνοι τε ὄντες, ὅμοια ἔπραττον, ἅπερ ἂν μετ' ἄλλων ὄντες, διελέγοντό τε ἑαυτοῖς, καὶ ἐγέλων ἐφ' αὑτοῖς, καὶ ὠρχοῦντο ἐφιστάμενοι ὅπου τύχοιεν, ὥσπερ ἄλλοις ἐπιδεικνύμενοι. διὰ ταύτης τῆς χώρας οἱ Ἕλληνες διά τε τῆς πολεμίας καὶ τῆς φιλίας, ἐπορεύθησαν ὀκτὼ σταθμοὺς, καὶ ἀφικνοῦνται εἰς Χάλυβας. οὗτοι ὀλίγοι ἦσαν καὶ ὑπήκοοι τῶν Μοσσυνοίκων. καὶ ὁ βίος ἦν τοῖς πλείστοις αὐτῶν ἀπὸ σιδηρείας. ἐντεῦθεν ἀφικνοῦνται εἰς Τιβαρηνούς. ἡ δὲ τῶν Τιβαρηνῶν χώρα πολὺ ἦν πεδινωτέρα, καὶ χωρία εἶχεν ἐπὶ θαλάττῃ ἧττον ἐρυμνά. καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔχρῃζον πρὸς τὰ χωρία προσβάλλειν, καὶ τὴν στρατιὰν ὀνηθῆναί τι, καὶ τὰ ξένια ἃ ἧκε παρὰ τῶν Τιβαρηνῶν, οὐκ ἐδέχοντο· ἀλλ' ἐπιμεῖναι κελεύσαντες ἔστε ἐβουλεύσαντο, ἐθύοντο. καὶ πολλὰ καταθυσάντων, τέλος ἀπεδείξαντο οἱ μάντεις πάντες γνώμην, ὅτι οὐδαμῇ προσίοιντο οἱ θεοὶ τὸν πόλεμον. ἐντεῦθεν δὴ τὰ ξένια ἐδέξαντο, καὶ ὡς διὰ φιλίας πορευόμενοι δύο ἡμέρας, ἀφίκοντο εἰς Κοτύωρα, πόλιν Ἑλληνίδα, Σινωπέων ἀποίκους, οἰκοῦντας ἐν τῇ Τιβαρηνῶν χώρᾳ. μέχρις ἐντεῦθεν ἐπέζευσεν ἡ στρατιά, πλῆθος τῆς καταβάσεως τῆς ὁδοῦ, ἀπὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι μάχης, ἄχρι εἰς Κοτύωρα, σταθμοὶ ἑκατὸν εἴκοσι δύο, παρασάγγαι ἑξακόσιοι εἴκοσι, στάδιοι μύριοι ὀκτακισχίλιοι εἴκοσι. χρόνου πλῆθος ὀκτὼ μῆνες. ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τετταράκοντα καὶ πέντε. ἐν δὲ ταύταις πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἔθυσαν, καὶ πομπὰς ἐποίησαν κατὰ ἔθνος ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀγῶνας γυμνικούς. τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐλάμβανον, τὰ μὲν ἐκ τῆς Παφλαγονίας, τὰ δ' ἐκ τῶν χωρίων τῶν Κοτυωριτῶν. οὐ γὰρ παρεῖχον ἀγορὰν, οὐδ' εἰς τὸ τεῖχος τοὺς ἀσθενοῦντας ἐδέχοντο. ἐν δὲ τούτῳ ἔρχονται ἐκ Σινώπης πρέσβεις, φοβούμενοι περὶ τῶν Κοτυωριτῶν, τῆς τε πόλεως. ἦν γὰρ ἐκείνων, καὶ φόρον ἐκείνοις ἔφερον, καὶ περὶ τῆς χώρας, ὅτι ἤκουον δῃουμένην. καὶ ἐλθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔλεγον·

πρου-

προηγόρει δὲ ἑκατώνυμος, δεινὸς νομιζόμενος εἶναι λέγειν· ἔπεμψεν ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἡ τῶν σινωπέων πόλις ἐπαινέσοντάς τε ὑμᾶς, ὅτι νικᾶτε ἕλληνες ὄντες βαρβάρους. ἔπειτα δὲ καὶ συνησθησομένους, ὅτι διὰ πολλῶν τε καὶ δεινῶν ὡς ἡμεῖς ἀκούομεν πραγμάτων σεσωσμένοι πάρεστε. ἀξιοῦμεν δὲ ἕλληνες ὄντες καὶ αὐτοὶ, ὑφ᾽ ὑμῶν ὄντων ἑλλήνων, ἀγαθὸν μὲν πάσχειν, κακὸν δὲ μηδέν. οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὑμᾶς οὐδὲν πώποθ᾽ ὑπήρξαμεν κακῶς ποιοῦντες. κοτυωρῖται δὲ οὗτοι εἰσὶν, οἱ μὲν ἡμέτεροι ἄποικοι, καὶ τὴν χώραν ἡμεῖς αὐτοῖς ταύτην παραδεδώκαμεν, βαρβάρους ἀφελόμενοι. διὸ καὶ δασμὸν ἡμῖν φέρουσιν οὗτοι τεταγμένον, καὶ κερασούντιοι, καὶ τραπεζούντιοι ὡσαύτως. ὥσθ᾽ ὅτι ἂν τούτοις κακὸν ποιήσητε, ἡ σινωπέων πόλις νομίζει πάσχειν. νῦν δὲ ἀκούομεν ὑμᾶς, εἴς τε τὴν πόλιν βίᾳ παρεληλυθότας ἐνίους σκηνοῦν ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ ἐκ τῶν χωρίων λαμβάνειν ὧν ἂν δέησθε οὐ πείθοντας. ταῦτ᾽ οὖν οὐκ ἀξιοῦμεν. εἰ δὲ ταῦτα ποιήσετε, ἀνάγκη ἡμῖν καὶ κορύλαν, καὶ παφλαγόνας, καὶ ἄλλον ὅντινα ἂν δυνώμεθα φίλον ποιεῖσθαι. πρὸς ταῦτα ἀναστὰς ξενοφῶν ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν, εἶπεν· ἡμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες σινωπεῖς, ἥκομεν, ἀγαπῶντες ὅτι τὰ σώματα διεσωσάμεθα καὶ τὰ ὅπλα. οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν, ἅμα τε χρήματα ἄγειν, καὶ φέρειν, καὶ τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. καὶ νῦν ἐπειδὴ εἰς τὰς ἑλληνίδας πόλεις ἤλθομεν, ἐν τραπεζοῦντι μὲν, παρεῖχον γὰρ ἡμῖν ἀγορὰν, ὠνούμενοι εἴχομεν τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ἀνθ᾽ ὧν ἐτίμησαν ἡμᾶς, καὶ ξένια ἔδωκαν τῇ στρατιᾷ, ἀντετιμῶμεν αὐτούς. καὶ εἴ τις αὐτοῖς φίλος ἦν τῶν βαρβάρων, τούτων ἀπειχόμεθα. τοὺς δὲ πολεμίους αὐτῶν, ἐφ᾽ οὓς αὐτοὶ ἡγοῖντο, κακὸν ἐποιοῦμεν ὅσον ἐδυνάμεθα. ἐρωτᾶτε δὲ αὐτοὺς ὁποίων τινῶν ἡμῶν ἔτυχον. πάρεισι γὰρ ἐνθάδε οὓς ἡμῖν ἡγεμόνας διὰ φιλίαν ἡ πόλις συνέπεμψεν. ὅποι δ᾽ ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν μὴ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ᾽ ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια. καὶ καρδούχους, καὶ χαλδαίους, καὶ ταόχους, καίπερ βασιλέως οὐχ ὑπηκόους ὄντας, ὅμως καὶ μάλα φοβεροὺς ὄντας, πολεμίους ἐκτησάμεθα, διὰ τὸ ἀναγκαῖον εἶναι λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπεὶ ἀγορὰν οὐ παρεῖχον. μάκρωνας δέ γε καὶ βαρβάρους ὄντας, ἐπεὶ ἀγορὰν οἵαν ἐδύναντο παρεῖχον, φίλους τε ἐνομίζομεν εἶναι, καὶ βίᾳ οὐδὲν ἐλαμβάνομεν τῶν ἐκείνων. κοτυωρίτας δὲ, οὓς ὑμετέρους φατὲ εἶναι, εἴ τι αὐτῶν εἰλήφαμεν, αὐτοὶ αἴτιοι εἰσίν. οὐ γὰρ ὡς φίλοι προσεφέροντο ἡμῖν, ἀλλὰ κλείσαντες τὰς πύλας, οὔτ᾽ εἴσω ἐδέχοντο, οὔτ᾽ ἔξω ἀγορὰν ἔφερον. ᾐτιῶντο δὲ τὸν παρ᾽ ὑμῶν ἁρμοστὴν, τούτων αἴτιον εἶναι. ὃ δὲ λέγεις βίᾳ παρελθόντας σκηνοῦν, ἡμεῖς ἠξιοῦμεν, τοὺς κάμνοντας εἰς τὰς στέγας δέξασθαι. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνέῳγον τὰς πύλας, ᾗ ἡμᾶς οὐκ ἐδέχοντο, αὐτὸ τὸ χωρίον ταύτῃ εἰσελθόντες, ἄλλο μὲν οὐδὲν βίαιον ἐποιήσαμεν. σκηνοῦσι δ᾽ ἐν ταῖς στέγαις οἱ κάμνοντες, τὰ ἑαυτῶν δαπανῶντες. καὶ τὰς πύλας φρουροῦμεν, ὅπως μὴ ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ ἁρμοστῇ ὦσιν οἱ κάμνοντες ἡμῶν, ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ἡμῖν κομίσασθαι ὅταν βουλώμεθα. οἱ δ᾽ ἄλλοι ὡς ὁρᾶτε σκηνοῦμεν ὑπαίθριοι, ἐν τῇ τάξει παρεσκευασμένοι.

Hecatonymus, qui unus ex illis erat, uir dicēdi laude clarus, huiusmodi oratione usus est: Nos, ô milites, Sinopensium ciuitas huc misit: primùm, ut uos merito laudū honore afficiamus, propterea quod multis uictorijs à uobis declaratū est, quantū uirtute Græci barbaris antecellāt. Deinde, uobis ut ex animo gratulemur, qđ è difficilimis reb. grauissimisq; casibus sospites huc euaseritis. Quod reliquum est, pro ea quæ nobis uobiscū intercedit græci nominis communione, petimus, ut malitis beneficio nos deuinctos habere, quàm iniuria ullo genere lacessere. Neq; enī uobis nos priores unquā quicquam incōmodi importauimus. Cotyoritani, in quorum nunc finibus cōmoramini, à nobis in coloniā deducti sunt, à nobis ademptū Barbaris agrū acceperūt: proq; eo nobis uectigal, eodē quo Cerasuntij et Trapezuntij iure pensitant. Quare nō possunt hi ullā à uobis calamitatē accipere, quin ea in nos etiam ipsos redundet. Ac nunc de uestro exercitu nonnullos audimus, per uim in oppidū ingressos, in ipsis ædibus castra habere: & è proximis pagis quicquid usui sit, inuitis dominis auferre. Hæc à uobis deprecamur. Quod si nihil profecerimus, cogemur certè & Corylan, & Paphlagonas & quodcunq; potuerimus hominū genus, societate nobis atque amicitia adiūgere. Cum finē dicēdi ille fecisset, surrexit Xenophon, atq; ita pro cunctis militibus loquutus est: Nos enimuero Sinopēses, non male nobiscū actum existimamus, quod uita duntaxat, armisq; seruatis, huc euadere potuerimus. Commeatus & quæ usui futura erant cætera, quibus cum hoste tam sæpe congrediendū esset, aut portare aut trahere nullo pacto potuimus. Atenim cumprimū græcas urbes attigimus, foro eo usi sumus, cuius nobis à Trapezuntijs copia facta est: neq; alieni quicquā sine precio sumpsimus. Et sane pro eo, quē nobis habuerūt, honore, proq; hospitalib. quæ ab illis accepimus donis, gratiā illis retulimus. Nā et eorum amicis pepercimus, et quàmaximis potuimus detrimētis hostes affecimus, illos nēpe quocūq; nos duxere sequuti. Quærās aūt de ipsis licet, quales erga se nos fuerint experti: adsunt enim, quos ipsa nobis ciuitas publicè, p amicitia nostra duces dedit. Nos quidē, quoties hi ad quos uenimus, cōmeatus nobis nō dederūt, ut ab egestate nos atq; inopia uindicaremus, undecūq; potuimus, nihil interesse putātes, Barbarorū, an ne Græcorū fines essent, quæ nobis usui fuerūt, sumpsimus. Neq; uerò Carduchos, Chaldæos, ac Taochos, bellicosos illos quidē, et feros populos, q nec ipsi regi parēt, aliā ob causam ad arma cōtra nos capiēda impulimus, q̃ quod cū ab illis nō præberētur quæ ad uictū erāt necessaria, ea nos inuitis eripere cogebamur. At Macronas: qđ nobis quod habuerūt forū, expositū, et apertū esse uoluerūt, pro amicis habuimus, neq; quicquā ab ijs ui abstulimus. Quod si nūc à Cotyoritanis, quos in officio ac potestate uestra esse dicitis, aliquid sumpsimus, ipsi in culpa fuerunt, qui tantum abfuit, ut nos amicos agnouerint, ut clausis portis, neq; nos intromiserint, neq; extra muros quicquā quod emere possemus, miserint: cuius rei causam ipsi in ducē uestrū cōferūt. Quòd uero queremini, per uim nos esse in oppidū ingressos, ac in ipsis domib. castra habere: nos certe rogauimus, ut ægros tantū reciperēt intra mœnia: quib. cū illi portas nō aperirēt, quid in eos aliud p uim fecimus, q̃ quod ea ipsa parte irrupimus, qua nos illi nō admittebāt? Aegros in eorū ædib. collocauimus. at illi suo se sumptu alūt. Ad portas præsidiū cōstituimus, nēpe ne sint ægri nostri in prætoris uestri potestate, atq; ut arbitratu nostro tollere eos possim. Cæteri, uti uidetis, oēs sub dio tabernacula habemus, ordines tuemur, arma in promptu

 sunt,

sunt, quò scilicet & ijs qui de nobis bene merentur, gratiam referre, & qui nos lacessiuerint, ulcisci possimus. Quod uero interminatus es, Corylæ Paphlagonum præfecti, uobis contra nos auxilia non defutura: si necesse fuerit, & uobiscum, & cum illo pugnabimus, quando cum maiore, multis quidem partibus hostium manu aliquando belli fortunam experti sumus. Atqui neque nobis ad Corylæ societatem erit aditus interclusus: cum etenim audimus ad maritimam oram, & ad agrum urbemque uestram animum adiecisse. Hunc igitur nihil impediet, quin cum nos ad ea quæ expetit, occupanda iuuemus. Hæc Xenophon. Hecatonymo uero, quòd esset acerbius loquutus, irasci se collegæ eius, non obscure significabant. Atque hic ex ijs unus in medium procedens: Non bellum, inquit, inducturi huc uenimus, sed potius ad amicitiam nos, atque hospitium inuitaturi. Ac si Sinopen ueneritis, uos certe intra mœnia recipiemus: nunc socijs imperabimus, ut quarum possint rerum uobis copiam faciant. Veram enim omnem orationem uestram fuisse iudicamus. Post hunc sermonem, & Cotyoritani dona hospitalia ad exercitum misere, & Græci duces legatos mensæ suæ adhibuerunt, ubi multa quæ res, tempusque postulabat, colloquuti sunt: Græci de reliqui itineris tota ratione quæsierunt. Vtrinque ea interrogata sunt, quæ ex usu commodoque essent. Atque his sermonibus dies exemptus. Postero die, conuocatis in unum militibus, duces de toto itinere, legatis præsentibus deliberant. Etenim si pedibus iter faciendum esset, commodissimum fore putabant illos duces habere: sin classe traijciendum, solos eos esse, à quibus quantum toti exercitui sat esset, nauigiorum accipere possent. Vocatis itaque legatis, ad eos rem, de qua agebatur, retulerunt: atque eos rogarunt, ut Græci cum essent, sibi item Græcis, beneuolentia atque optime consulendi studio, quæ certissima amicitiæ pignora, ne deessent. Surrexit ibi Hecatonymus, et à purgatione exorsus, se quæ de Paphlagonibus adiungẽdis dixisset, non eò spectasse dixit, ut bellum Græcis minitaretur: uerum ita illa accipi uoluisse, cum Barbarorum amicitia uti possent, illam se Græcorum causa facile neglecturos. Iam uero quod me, inquit, de uestro itinere consulitis, deos omnes contestor, ac precor, si uobis quod optimum duxero consilium dedero, multa mihi ut ex uoto eueniant: sin aliter, aduersa ut mihi sint omnia. Deuoui me iam, inquit: atque hoc quidem est, quod sacrum consilium dicitur. Nam si is fuerit, quem opto, consilij mei euentus, mihi omnes gratiam habebitis: sin aliter ceciderit, è uobis certè non deerunt, qui me diris persequantur. Equidem illud nihil dubito, si nauibus proficiscamini, curã nobis non paruam suscipiendã, ut sit uobis parata classis. Quod si pedib. iter facietis, uestro uobis marte, cum ijs qui se opposuerint, erit præliandum: dicam tamen quæ uobis arbitror cõducere. Mihi & Paphlagonum regio tota, & populi opes notæ sunt. Regio ipsa & cãpis pulcherrimis, & altissimis montibus prædita est: ac primum aditus habet difficilimos, inter montes diuisa, in duo quasi cornua: uia maxime ardua, hac ut ique ingrediamini necesse est. Quod si eas fauces pauci homines obsederint (neque est enim multis opus) illis inuitis, quantæcunque copiæ fuerint, penetrare non poterunt. Atque id ita se habere ex ipso loco ostendam, si quem de uestris eò mecum miseritis. At si in campos descenderitis, ibi equitatum offendetis, quem hostes regio equitatu multò meliorem ducunt: atque eo maxime confisi, nuper euocati à rege, non sunt ad eum profecti, quin & maiores spiritus habet eorum princeps. Quòd si uel clàm penetraueritis,

Paphlagoniæ situs.

ἢ ὅπη

νοι. ἂν μέν τις εὖ ποιῇ, ἀντευποιεῖν· ἂν δὲ κακῶς, ἀλέξασθαι. ἃ δὲ ἠπείλησας ὡς ἢν ὑμῖν δοκῇ, Κορύλαν καὶ Παφλαγόνας συμμάχους ποιήσεσθαι ἐφ᾽ ἡμᾶς. ἡμεῖς δὲ ἢν μὲν ἀνάγκη ᾖ, πολεμήσομεν καὶ ἀμφοτέροις. ἤδη γὰρ καὶ ἄλλοις πολλαπλασίοις ὑμῶν ἐπολεμήσαμεν. ἂν δὲ δοκῇ ἡμῖν, καὶ φίλον ποιεῖσθαι Κορύλαν καὶ τὸν Παφλαγόνα (ἀκούομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐπιθυμεῖν τῆς ὑμετέρας πόλεως καὶ χωρίων τῶν ἐπιθαλαττίων) πειρασόμεθα οὖν συμπράττοντες αὐτῷ ὧν ἐπιθυμεῖ, φίλοι γίγνεσθαι. ἐκ τούτου μάλα μὲν δῆλοι ἦσαν οἱ συμπρέσβεις τῷ Ἑκατωνύμῳ χαλεπαίνοντες τοῖς εἰρημένοις. παρελθὼν δ᾽ αὐτῶν ἄλλος, εἶπεν ὅτι οὐ πόλεμον ποιησόμενοι ἥκομεν, ἀλλ᾽ ἐπιδείξοντες ὅτι φίλοι εἰσί, καὶ ξένοι. ἢν μὲν ἔλθητε πρὸς τὴν Σινωπέων πόλιν, ἐκεῖ δεξόμεθα. νῦν δὲ τοὺς ἐνθάδε κελεύσομεν διδόναι ἃ δύνανται. ὁρῶμεν γὰρ πάντα ἀληθῆ ὄντα ἃ λέγετε. ἐκ τούτου ξένιά τε ἔπεμπον οἱ Κοτυωρῖται καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐξένιζον τοὺς τῶν Σινωπέων πρέσβεις, καὶ πρὸς ἀλλήλους, πολλά τε καὶ ἐπιτήδεια διελέγοντο. τά τε ἄλλα καὶ περὶ τῆς λοιπῆς πορείας ἐπυνθάνοντο, καὶ ὧν ἑκάτεροι ἐδέοντο. ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ τοῦτο τέλος ἐγένετο. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ συνέλεξαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς στρατιώτας. καὶ ἐδόκει αὐτοῖς περὶ τῆς λοιπῆς πορείας παρακαλέσαντας τοὺς Σινωπέας βουλεύεσθαι. εἴτε γὰρ πεζῇ δέοι πορεύεσθαι, χρήσιμοι ἂν ἐδόκουν εἶναι οἱ Σινωπεῖς ἡγούμενοι. ἔμπειροι γὰρ ἦσαν τῆς Παφλαγονίας, εἴτε κατὰ θάλατταν, προσδεῖν ἐδόκει Σινωπέων. μόνοι γὰρ ἐδόκουν ἱκανοὶ εἶναι, πλοῖα παρασχεῖν ἀρκοῦντα τῷ στρατεύματι. καλέσαντες οὖν τοὺς πρέσβεις, συνεβουλεύοντο, καὶ ἠξίουν Ἕλληνας ὄντας. Ἕλλησι τούτῳ πρῶτον καλῶς δέχεσθαι, τῷ εὔνους τε εἶναι, καὶ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν. ἀναστὰς δὲ Ἑκατώνυμος, πρῶτον μὲν ἀπελογήσατο περὶ οὗ εἶπεν, ὡς τὸν Παφλαγόνα φίλον ποιήσοιντο, ὅτι οὐχ ὡς τοῖς Ἕλλησι πολεμησόντων σφῶν εἴποι, ἀλλ᾽ ὅτι ἐξὸν τοῖς βαρβάροις φίλους εἶναι, τοὺς Ἕλληνας αἱρήσονται. ἐπεὶ δὲ συμβουλεύειν με ἐκελεύετε, ἐπευξάμενος, ὧδε εἶπεν· εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι ἀγαθὰ γένοιτο· εἰ δὲ μή, τἀναντία. αὕτη γὰρ ἡ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. νῦν γὰρ ἂν μὲν εὖ συμβουλεύσας φανῶ, πολλοὶ ἔσεσθε οἱ ἐπαινοῦντές με· ἂν δὲ κακῶς, πολλοὶ ἔσεσθε οἱ καταρώμενοι. πράγματα μὲν οὖν οἶδ᾽ ὅτι πολὺ πλείω ἕξομεν, ἐὰν κατὰ θάλατταν κομίζησθε. ἡμᾶς γὰρ δεήσει τὰ πλοῖα πορίζειν. ἢν δὲ κατὰ γῆς στέλλησθε, ὑμᾶς δεήσει τοὺς μαχομένους εἶναι. ὅμως δὲ λεκτέα ἃ γιγνώσκω. ἔμπειρος γάρ εἰμι καὶ τῆς χώρας τῶν Παφλαγόνων καὶ τῆς δυνάμεως. ἔχει γὰρ ἡ χώρα ἀμφότερα, καὶ πεδία κάλλιστα, καὶ ὄρη ὑψηλότατα. καὶ πρῶτον μὲν οἶδα εὐθὺς, * ᾗ ὅπη τὴν εἰσβολὴν ἀνάγκη ποιεῖσθαι, οὐ γάρ ἐστιν ἄλλῃ. τὰ κέρατα τῆς ὁδοῦ τοῦ ὄρους καθ᾽ ἑκάτερά ἐστιν ὑψηλά, ἃ κρατεῖν κατέχοντες, καὶ πάνυ ὀλίγοι δύναιντ᾽ ἄν. τούτων δὲ κατεχομένων οὐδ᾽ ἂν οἱ πάντες ἄνθρωποι δύναιντο διελθεῖν. ταῦτα δὲ καὶ δείξαιμι ἄν, εἴ μοί τινα βούλεσθε συμπέμψαι. ἔπειτα δὲ οἶδα πεδία ὄντα, καὶ ἱππείαν, ἣν αὐτοὶ οἱ βάρβαροι νομίζουσι κρείττω εἶναι, ἁπάσης τῆς βασιλέως ἱππείας. καὶ νῦν οὗτοι οὐ παρεγένοντο βασιλεῖ καλοῦντι. ἀλλὰ καὶ μεῖζον φρονεῖ ὁ ἄρχων αὐτῶν. ἢν δὲ καὶ δυνηθῆτε τά τε ὄρη κλέψαι,

tis,

ψαι, ἢ φθάσαι λαβόντας, καὶ ἐν τῷ πεδίῳ κρατῆσαι μαχομένους τούς τε ἱππέας τούτους καὶ πεζούς, μυριάδας πλέον ἢ δώδεκα, ἥξετε ἐπὶ τοὺς ποταμούς. πρῶτον μὲν τὸν Θερμώδοντα, εὖρος τριῶν πλέθρων, ὃν χαλεπὸν οἶμαι διαβαίνειν, ἄλλως τε καὶ πολεμίων, πολλῶν μὲν ἔμπροσθεν ὄντων, πολλῶν δὲ ὄπισθεν ἑπομένων. δεύτερον δ' Ἶριν, τρίπλεθρον ὡσαύτως οὕτως. τρίτον δὲ Ἅλυν, οὐ μεῖον δυοῖν σταδίοιν, ὃν οὐκ ἂν δύναισθε ἄνευ πλοίων διαβῆναι. πλοῖα δὲ τίς ἔσται ὁ παρέχων; ὡς δ' αὕτως καὶ ὁ Παρθένιος ἄβατος, ἐφ' ὃν ἔλθοιτε ἄν, εἰ τὸν Ἅλυν διαβαίητε. ἐγὼ μὲν οὖν οὐ χαλεπὴν ὑμῖν εἶναι νομίζω τὴν πορείαν, ἀλλὰ παντάπασιν ἀδύνατον. ἂν δὲ πλέητε, ἔστιν ἐνθένδε μὲν εἰς Σινώπην παραπλεῦσαι, ἐκ Σινώπης δὲ εἰς Ἡράκλειαν. ἐξ Ἡρακλείας δὲ οὔτε πεζῇ οὔτε κατὰ θάλατταν ἀπορία. πολλὰ γὰρ καὶ πλοῖα ἐν Ἡρακλείᾳ. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔλεξεν, οἱ μὲν ὑπώπτευον φιλίας ἕνεκα τῆς Κορύλα λέγειν. καὶ γὰρ ἦν πρόξενος αὐτῷ. οἱ δὲ καὶ ὡς δῶρα ληψόμενον διὰ τὴν συμβουλὴν ταύτην. οἱ δ' ὑπώπτευον καὶ τούτου ἕνεκα λέγειν, ὡς μὴ πεζῇ ἰόντες τὴν Σινωπέων χώραν κακόν τι ἐργάζοιντο. οἱ δ' οὖν Ἕλληνες ἐψηφίσαντο κατὰ θάλατταν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι. μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν εἶπεν, ὦ Σινωπεῖς, οἱ μὲν ἄνδρες ᾕρηνται πορείαν, ἣν ὑμεῖς συμβουλεύετε, οὕτω δ' ἔχει, εἰ μὲν μέλλει πλοῖα ἔσεσθαι ἱκανά, ὡς ἀριθμῷ ἕνα μὴ καταλείπεσθαι ἐνθάδε, ἡμεῖς δὲ πλέοιμεν ἄν. εἰ δὲ μέλλοιμεν οἱ μὲν καταλείψεσθαι, οἱ δὲ πλεύσεσθαι, οὐκ ἂν ἐμβαίνοιμεν εἰς τὰ πλοῖα. γιγνώσκομεν γάρ, ὅτι ὅπου μὲν ἂν κρατῶμεν, δυναίμεθ' ἂν καὶ σῴζεσθαι καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. εἰ δέ που ἥττους τῶν πολεμίων ληφθησόμεθα, εὔδηλον δὴ ὅτι ἐν ἀνδραπόδων χώρᾳ ἐσόμεθα. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Σινωπεῖς, ἐκέλευον πέμπειν πρέσβεις. καὶ πέμπουσι Καλλίμαχον Ἀρκάδα, καὶ Ἀρίστωνα Ἀθηναῖον, καὶ Σαμόλαν Ἀχαιόν. καὶ οἱ μὲν ᾤχοντο. ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ Ξενοφῶντι ὁρῶντι μὲν πολλοὺς ὁπλίτας τῶν Ἑλλήνων, ὁρῶντι δὲ πολλοὺς πελταστάς, πολλοὺς δὲ καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας, καὶ ἱππέας δὲ καὶ μάλα ἤδη διὰ τὴν τριβὴν ἱκανοὺς ὄντας ἐν τῷ Πόντῳ, ἔνθα οὐκ ἂν ἀπ' ὀλίγων χρημάτων τοσαύτη δύναμις παρεσκευάσθη, καλὸν αὐτῷ ἐδόκει εἶναι, καὶ χώραν καὶ δύναμιν τῇ Ἑλλάδι προσκτήσασθαι, πόλιν κατοικίσαντας. καὶ γενέσθαι ἂν ἐδόκει αὐτῷ μεγάλη, καταλογιζομένῳ τό, τε αὑτῶν πλῆθος καὶ τοὺς περιοικοῦντας τὸν Πόντον. καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθύετο πρίν τινι εἰπεῖν τῶν στρατιωτῶν, Σιλανὸν παρακαλέσας τὸν Κύρου μάντιν γενόμενον, τὸν Ἀμβρακιώτην. ὁ δὲ Σιλανὸς δεδιὼς μὴ γένοιτο ταῦτα, καὶ καταμένῃ που ἡ στρατιά, ἐκφέρει εἰς τὸ στράτευμα λόγον, ὅτι Ξενοφῶν βούλεται καταμεῖναι τὴν στρατιάν, καὶ πόλιν οἰκίσαι, καὶ ἑαυτῷ ὄνομα καὶ δύναμιν περιποιήσασθαι. αὐτὸς δὲ ὁ Σιλανός, ἐβούλετο ὅτι τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφικέσθαι. οὓς γὰρ παρὰ Κύρου ἔλαβε τρισχιλίους δαρεικούς, ὅτε τὰς δέκα ἡμέρας ἠλήθευσε θυόμενος Κύρῳ, διεσεσώκει. τῶν δὲ στρατιωτῶν, ἐπεὶ ἤκουσαν, τοῖς μὲν ἐδόκει βέλτιστον εἶναι καταμεῖναι, τοῖς δὲ πολλοῖς οὔ. Τιμασίων δὲ ὁ Δαρδανεύς, καὶ Θώραξ ὁ Βοιώτιος, πρὸς ἐμπόρους τινὰς παρόντας τῶν Ἡρακλεωτῶν

tis, uel priores angustias occupaueritis, ac ipsos in campis equites praelio uiceritis: pedestres etiam eorum copias, quarum numerus nihilo est minor, quàm hominum centena, & amplius uiginti millia, fuderitis, ad flumina certe uobis perueniendum fuerit, atque ad Thermodontem primum, cuius latitudo cum sit pass. L X. quàm facile cum traijcere uobis liciturum sit, hostibus praesertim & à fronte resistentibus, et à tergo urgentibus, non est profecto difficile existimare. Ad Irin deinde, cuius eadem omnino latitudo est: tum ad Alyn, qui cum stadia ipsa duo, quà latus est pateat, hunc certe sine nauibus nunquam transmittetis. Nauium uero ecquisnam uobis copiam facturus est? Iam uero Parthenius, ad quem uenietis, si Alyn traieceritis, nihilo is certe quam hi, quos ante nominaui, facilius transiri potest. Ego mehercule his omnibus de causis terrestre iter, non modo difficiles exitus habiturum, sed plane interclusum uobis fore arbitror. Quod si nauibus proficiscamini, primùm Sinopen appelletis, illinc Heracleam: ab Heraclea, siue classe, siue pedibus reliquum itineris conficere malitis, neutra uobis facultas defutura est, cum ea ciuitas nauium luculẽtam sane copiam habeat. Haec cum ille dixisset, non defuerũt qui uel Coryle gratia, cuius hospes erat, uel precio adductum, ita loquutum suspicarentur: existimarunt alij cauisse illum Sinopensium agris, ne scilicet detrimentis afficerentur, si Graecorum copiae per eos transirent. Quaecunq; tamen ei in dando consilio mens fuerit, sciuerunt certe Graeci suffragio suo mari eundum esse. Tum Xenophon: Sinopenses, inquit, milites nostri uestram in deligendo itinere autoritatem sequuti sunt: sed haec quidem decreti nostri summa est: Si nobis ea fuerit nauium copia, ut ne unum relinqui necesse sit, classe utemur: sin aliqua nobis exercitus pars relinquenda est, naues neutiquam conscendemus: satis est enim illud nobis persuasum, integris copijs ubiuis gentium, neque commeatus nos desideraturos, neque de salute in dubium uenturos. Quod si hostibus multo fuerimus numero inferiores, necesse certe fuerit tanquam mancipia, illorum nos imperata facere. Haec cum illi audissent, ut his de rebus ad ciuitatem suam legatos mitterent, hortati sunt. Missi sunt Callimachus Arcas, Ariston Atheniensis, Samolas Achaeus, ac hi cum Sinopensibus profecti sunt. Interea Xenophon cum in Graecorum copias intueretur, grauem armaturam sane amplam, cetratos multos, multos item sagittarios ac funditores, equites praeterea qui propter longiorem in Ponto commorationem, ex locorum peritia, ad res gerendas aptiores essent, ac plane intelligeret, non posse talem exercitum parua pecunia in posterum Graecis comparari: optimum factu duxit, eo tempore, eisq; copijs, uti ad Graecorum opes augendas, ac coloniam quampiam deducendam. Quam neque paruam fore putabat, cum ad Graecorum numerum è Ponti accolis multos accessuros existimaret. Qua de re cùm per exta deos consulendos putaret, prius quàm quid in animo haberet, cum quoquam de suis communicaret, ad Silanum Ambracioten uatem, quo Cyrus usus fuerat, totam cogitationem refert. Ille enimuero, qui metueret ne haec fierent, & alicubi remaneret exercitus, quò Daricos ter mille à Cyro olim acceptos, propter illam de decem diebus praedictionem, adhuc incolumes in patriam deportaret, quod de Xenophonte audierat, profert: addit Xenophontem gloriae, potentiaeq; suae studentem, operam daturum ut exercitus in Ponto maneat. Haec ille. Ex militibus uero erant sane multi, qui prae se ferrent, putare se non alienum id fore rationibus suis: sed multo maior pars totum consilium repudiabat. Timasion quidem Dardanensis, & Boeotius Thorax cum mercatoribus quibusdam Heracleoticis

ac Sinopensibus cōgressi, illis denunciāt, fore ut, nisi exercitui stipendium eorum ciuitates pendant, & commeatus classi current, omnes Graecorum copiae in Ponto maneant. Illud enim, inquit, consilium init Xenophon, atq; in eam ut nos sententiā adducat, operā dat: ac cum iam naues praesto fuerint, sic nobiscū opinor aget. Iam Graeci neq; cōmeatus, neq; nauales copias amplius desideramus. quid igitur? Nihil omnino iam impedit, quin aut domum redeuntes, nostros, quibus rebus potuerimus, iuuemus, aut nobis in quauis Pōti parte, quàm late in ambitū patet, sedes deligentes, in his ipsis locis maneamus: quare me quidem autore, uel domum, qui uelit, abeat: uel maneat, qui suis ita conducere rationibus arbitratur. Naues certe, quo uobis cunque contendendum statueritis, iam non sunt defuturae. Haec ubi mercatores audierunt, ad suos deferunt, & cum illis unà Timasion Dardanensis, Erymachum itidē Dardanensem, & Thoracem Boeotium mittit, ut iisdē de rebus eas ciuitates doceant. Re audita, Sinopenses et Heracleotae per nuncios agunt cū Timasione, ipse negociū ut suscipiat: atq; ei pecuniā se ipsius arbitratu, daturos spondent, ubi primum classe exercitus proficisci coepisset. Id ubi ille accepit, in militum cōuentu ita loquutus est: Nihil necesse est, milites, de mansione cogitare: quid enim tanti est, quod pluris quàm Graeciā facere debeamus? Atqui audio esse, qui hac ipsa de re deos per exta cōsulāt, ac nihil ad uos referāt. Ego uero uobis, si hinc solueritis, ab ipso mēsis initio polliceor Cizycenum unū, menstruū stipendiū singulis: & uos quidē in Troadē deducā, unde sum in exiliū pulsus. ibi ex mea uobis patria multa suppetent cōmoda: neq; enim inuiti me ciues mei recipient. Deducā etiā uos in ea loca, è quibus pecuniā sane multā cogere poteritis. Nulla enim est mihi uel Aeolidis, uel Phrygiae, uel Troadis, totius denique Pharnabazi imperii ignota pars, neq; ob id magis, qd'in illa sum natus regione, quam quod Clearcho & Dercyllidae stipendia feci. Tum Boeotius Thorax, cui perpetua fuerat cum Xenophonte de principatu cōtentio, hoc amplius addidit: si è Ponto semel exiissent, in eorū potestate Chersonesum, pulchrā illā quidē et opulentā regionē futuram, in qua uel cōsisterent, uel domū si ita mallent, quàm facillime se ex ea conferrent. Ridiculū uero esse, cum id ipsa Graecia agrū maximū et fructuosissimū possidere possent, ad Barbarorū fines spectare. Ego, inquit, etiā ipse, cū eò perueneritis, uobis perinde ac Timasion, ac quantū ille, stipendiū polliceor. Atq; haec ille fidenter dicebat, quod quae Heracleotae, ac Sinopenses Timasioni promiserant, si ut exercitus è Ponto discederet effecisset, non ignorabat. Hactenus Xenophō, tacitus hanc in se concitatam inuidiā tulerat. Sed enim cum Philesius & Lycon Achiui consurrexissent, & graue sibi uideri affirmassent, quòd cum esset Xenophon antè priuato consilio ad manendū milites adhortatus, ac ea etiam de re diuinam rem fecisset, neq; quod in animo haberet ad exercitum retulisset, eundem iam neq; in praesentia pro concione quicquā purgandi sui causa agere. Hic illi criminosis eorum uocibus coactus ad dicendū surrexit, atq; hunc in modum loquutus est: Ego milites pro uestra meaq; salute non desino deos per sacra consulere, ac precari, ut quae in mentem uenerint aut dicere, aut facere, ea uobis cunctis, mihiq; bene ac feliciter eueniant. Atq; hoc ipso tempore ob id ipsum sacra feci, ut extis monentib. intelligerē, utrū esset satius, an uobiscū ea de re agere, quae mihi in mentē uenerat, an uerbum omnino nullum facere. Enimuero Silanus aruspex consulenti mihi respondit, bona, quod caput est, exta esse: sciebat enim non esse me omnino eius rationis, quae ad exta pertinet, ignarum, quippe qui sacris multum interesse consueuerim. Tantum dixit, occultos in meipsum dolos, atque insidias significari: recte ille quidem,

qui

καὶ σινωπέων, λέγουσιν, ὅτι εἰ μὴ ἐκποριοῦσι τῇ στρατιᾷ μισθόν, ὥστε ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλέοντας, ὅτι κινδυνεύσει μεῖναι τοσαύτη δύναμις ἐν τῷ πόντῳ. βουλεύεται γὰρ ξενοφῶν, καὶ ὑμᾶς παρακαλεῖ, ἐπειδὰν ἔλθῃ τὰ πλοῖα, τότ᾽ εἰπεῖν ἐξαίφνης τῇ στρατιᾷ· ἄνδρες, νῦν μὲν ὁρῶμεν ὑμᾶς ἀπόρους ὄντας, καὶ ἐν τῷ ἀπόπλῳ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια, καὶ οἴκαδε ἀπελθόντας, ὀνῆσαί τι τοὺς οἴκοι. εἰ δὲ βούλεσθε τῆς κύκλῳ χώρας περὶ τὸν πόντον οἰκουμένης, ἐκλεξάμενοι ὅποι ἂν βούλησθε κατασχεῖν. καὶ τὸν μὲν θέλοντα, ἀπιέναι οἴκαδε· τὸν δὲ ἐθέλοντα, μένειν αὐτοῦ. πλοῖα δ᾽ ὑμῖν πάρεστιν. ὥστε ὅπῃ βούλεσθε, ἐξαίφνης ἂν ἐπιπέσοιτε. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔμποροι, ἀπήγγελλον ταῖς πόλεσι. συνέπεμψε δ᾽ αὐτοῖς τιμασίων ὁ δαρδανεύς, εὐρύμαχόν τε τὸν δαρδανέα, καὶ θώρακα τὸν βοιώτιον, τὰ αὐτὰ ταῦτα ἐροῦντας. σινωπεῖς δὲ καὶ ἡρακλεῶται ἀκούσαντες, πέμπουσι πρὸς τιμασίωνα, καὶ κελεύουσι προστατεῦσαι λαβόντα χρήματα, ὅπως ἐκπλεύσῃ ἡ στρατιά. ὁ δὲ ἄσμενος ἀκούσας ἐν συλλόγῳ τῶν στρατιωτῶν ὄντων, λέγει τάδε· οὐ δεῖ προσέχειν μονῇ, ὦ ἄνδρες, οὐδὲ τῆς ἑλλάδος οὐδὲν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. ἀκούω δέ τινας θύεσθαι ἐπὶ τούτῳ, οὐδ᾽ ὑμῖν λέγοντας. ὑπισχνοῦμαι δὲ ὑμῖν ἐὰν ἐκπλέητε ἀπὸ νουμηνίας, μισθοφορὰν παρέξειν ὑμῖν κυζικηνὸν ἑκάστῳ τοῦ μηνός, καὶ ἄξω ὑμᾶς εἰς τὴν τρῳάδα, ἔνθεν καί εἰμι φυγάς. καὶ ὑπάρξει ὑμῖν ἡ ἐμὴ πόλις. ἑκόντες γάρ με δέξονται. ἡγήσομαι δὲ αὐτὸς ἐγὼ ἔνθεν πολλὰ χρήματα λήψεσθε. ἔμπειρος δέ εἰμι τῆς αἰολίδος καὶ τῆς φρυγίας, καὶ τῆς τρῳάδος, καὶ τῆς φαρναβάζου ἀρχῆς πάσης· τῆς μὲν, διὰ τὸ ἐκεῖθεν εἶναι· τῆς δέ, διὰ τὸ συστρατεύεσθαι ἐν αὐτῇ σὺν κλεάρχῳ τε καὶ δερκυλλίδᾳ. ἀναστὰς δ᾽ αὖθις θώραξ ὁ βοιώτιος, ὃς καὶ περὶ στρατηγίας ξενοφῶντι ἐμάχετο, ἔφη· εἰ ἐξέλθοιεν ἐκ τοῦ πόντου, ἔσεσθαι αὐτοῖς χερρόνησον χώραν καλὴν καὶ εὐδαίμονα, ὥστε τῷ βουλομένῳ ἐνοικεῖν, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ ἀπιέναι οἴκαδε. γελοῖον δ᾽ εἶναι ἐν τῇ ἑλλάδι οὔσης χώρας πολλῆς καὶ ἀφθόνου, ἐν τῇ βαρβάρων μαστεύειν. ἔστε δ᾽ ἄν, ἔφη, ἐκεῖ γένησθε, κἀγώ, καθάπερ τιμασίων, ὑπισχνοῦμαι ὑμῖν τὴν μισθοφοράν. ταῦτα δ᾽ ἔλεγεν, εἰδὼς ἃ τιμασίωνι οἱ ἡρακλεῶται καὶ οἱ σινωπεῖς ἐπαγγέλλοιντο, ὥστε ἐκπλεῖν. ὁ δὲ ξενοφῶν ἐν τούτῳ ἐσίγα. ἀναστὰς δὲ φιλήσιος καὶ λύκων οἱ ἀχαιοί, ἔλεγον ὡς δεινὸν εἴη, ἰδίᾳ μὲν ξενοφῶντα πείθειν τε καταμένειν, καὶ θύεσθαι ὑπὲρ τῆς μονῆς, μὴ κοινούμενον τῇ στρατιᾷ, εἰς δὲ κοινὸν μηδὲν ἀγορεύειν περὶ τούτων. ὥστε ἠναγκάσθη ὁ ξενοφῶν ἀναστῆναι καὶ εἰπεῖν τάδε· ἐγώ, ὦ ἄνδρες, θύομαι μέν, ὡς ὁρᾶτε, ὁπόσα δύναμαι, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, ὅπως ταῦτα τυγχάνω καὶ λέγων, καὶ νοῶν, καὶ πράττων, ὁποῖα μέλλει ὑμῖν κάλλιστα καὶ ἄριστα ἔσεσθαι καὶ ἐμοί. καὶ νῦν ἐθυόμην περὶ αὐτοῦ τούτου, εἰ ἄμεινον εἴη ἄρχεσθαι λέγειν εἰς ὑμᾶς καὶ πράττειν περὶ τούτων, ἢ παντάπασι μηδὲ ἅπτεσθαι τοῦ πράγματος. σιλανὸς δέ μοι ὁ μάντις ἀπεκρίνατο· τὸ μὲν μέγιστον, τὰ ἱερὰ καλὰ εἶναι. ᾔδει γὰρ καὶ ἐμὲ οὐκ ἄπειρον ὄντα, διὰ τὸ ἀεὶ παρεῖναι τοῖς ἱεροῖς. ἔλεξε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς φαίνοιτό τις δόλος καὶ ἐπιβουλὴ ἐμοί, ὀρθῶς ἄρα γιγνώσκων,

ὅς

ὅτι αὐτὸς ἐπιβουλεύει διαβάλλειν με πρὸς ὑμᾶς. ἐξήνεγκε γὰρ τὸν λόγον ὡς ἐγὼ πράττειν ταῦτα διανοοίμην ἤδη, οὐ πείσας ὑμᾶς. ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἀποροῦντας ὑμᾶς ἑώρων, τοῦτ᾽ ἂν ἐσκόπουν ἀφ᾽ οὗ ἂν γένοιτο, ὥστε λαβόντας ὑμᾶς πόλιν, τὸν μὲν βουλόμενον ἀποπλεῖν ἤδη, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον, ἐπεὶ κτήσαιτο ἱκανά, ὥστε καὶ τοὺς ἑαυτοῦ οἰκείους ὠφελῆσαί τι. ἐπεὶ δ᾽ ὁρῶ ὑμῖν καὶ τὰ πλοῖα πέμποντας Ἡρακλεώτας καὶ Σινωπεῖς, καὶ μισθὸν ὑπισχνουμένους ὑμῖν ἄνδρας ἀπὸ νουμηνίας, καλόν μοι δοκεῖ εἶναι σωζομένους ἔνθα βουλόμεθα, μισθὸν τῆς σωτηρίας λαμβάνειν. καὶ αὐτός τε ἀναπαύομαι ἐκείνης τῆς διανοίας. καὶ ὁπόσοι πρός με προσῄεσαν λέγοντες, ὡς χρὴ ταῦτα πράττειν, ἀναπαύεσθαί φημι χρῆναι. οὕτω γὰρ γινώσκω. ὁμοῦ μὲν γὰρ ὄντες πολλοὶ ὥσπερ νυνί, δοκεῖτε ἄν μοι καὶ ἔντιμοι εἶναι καὶ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια. ἐν γὰρ τῷ κρατεῖν ἐστι καὶ τὸ λαμβάνειν τὰ τῶν ἡττωμένων. διασπασθέντες δέ, καὶ κατὰ μικρὰ γενομένης τῆς δυνάμεως, οὔτ᾽ ἂν τροφὴν δύναισθε λαμβάνειν, οὔτε χαίροντες ἂν ἀπαλλάξαιτε. δοκεῖ οὖν μοι ἅπερ ὑμῖν, ἐκπορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. καὶ ἄν τις μένῃ, ἢ ἀπολιπών τινα ληφθῇ, πρὶν ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι πᾶν τὸ στράτευμα, κρίνεσθαι αὐτὸν ὡς ἀδικοῦντα. καὶ ὅτῳ δοκεῖ, ἔφη, ταῦτα, αἰρέτω τὴν χεῖρα. ἀνέτειναν πάντες. ὁ δὲ Σιλανὸς ἐβόα, καὶ ἐπεχείρει λέγειν, ὡς δίκαιον εἴη ἀπιέναι τὸν βουλόμενον. οἱ δὲ στρατιῶται οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ᾽ ἠπείλουν αὐτῷ, εἰ λήψονται ἀποδιδράσκοντα, ὅτι τὴν δίκην ἐπιθήσουσι. ἐντεῦθεν ἐπεὶ ἔγνωσαν οἱ Ἡρακλεῶται, ὅτι ἐκπλεῖν δεδογμένον εἴη, τὰ μὲν πλοῖα πέμπουσι, τὰ δὲ χρήματα ἃ ὑπέσχοντο Τιμασίωνι καὶ Θώρακι, ἐψευσμένοι ἦσαν τῆς μισθοφορᾶς. ἐνταῦθα ἐκπεπληγμένοι ἦσαν, καὶ ἐδεδίεσαν τὴν στρατιάν, οἱ τὴν μισθοφορὰν ὑπεσχημένοι. καὶ παραλαβόντες οὗτοι καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς, οἷς ἀνεκεκοίνωντο ἃ πρόσθεν ἔπραττον (ἅπαντες δ᾽ ἦσαν πλὴν Νέωνος τοῦ Ἀσιναίου, ὃς Χειρισόφῳ ὑπεστρατήγει, Χειρίσοφος δὲ οὔπω παρῆν) ἔρχονται πρὸς Ξενοφῶντα, καὶ λέγουσιν, ὅτι μεταμέλοι αὐτοῖς, καὶ δοκοίη κράτιστον εἶναι πλεῖν εἰς Φᾶσιν, ἐπεὶ πλοῖα ἐκεῖ ἐστι, καὶ κατασχεῖν τὴν Φασιανῶν χώραν. Αἰήτου δ᾽ υἱὸς ἐτύγχανε βασιλεύων αὐτῶν. Ξενοφῶν δ᾽ ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐδὲν ἂν τούτων εἴποι εἰς τὴν στρατιάν. ὑμεῖς δὲ συλλέξαντες, ἔφη, εἰ βούλεσθε, λέγετε. ἐνταῦθα ἀποδείκνυται Τιμασίων ὁ Δαρδανεὺς γνώμην, μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἑαυτοῦ ἕκαστον λοχαγοὺς πρῶτον πειρᾶσθαι πεῖσαι, καὶ ἀπελθόντες ταῦτα ἐποίουν. οἱ δὲ στρατιῶται ἀνεπύθοντο ταῦτα πραττόμενα. καὶ ὁ Νέων λέγει, ὡς Ξενοφῶν ἀναπεπεικὼς τοὺς ἄλλους στρατηγούς, διανοεῖται ἄγειν ἐξαπατήσας τοὺς στρατιώτας πάλιν εἰς Φᾶσιν. ἀκούσαντες δὲ οἱ στρατιῶται, χαλεπῶς ἔφερον, καὶ σύλλογοι ἐγίγνοντο καὶ κύκλοι συνίσταντο, καὶ μάλα φοβεροὶ ἦσαν μὴ ποιήσειαν, οἷα καὶ τοὺς τῶν Κόλχων κήρυκας ἐποίησαν, καὶ τοὺς ἀγορανόμους. ὅσοι γὰρ μὴ εἰς τὴν θάλατταν κατέφυγον, κατελεύσθησαν. ἐπεὶ δὲ ᾐσθάνετο ὁ Ξενοφῶν, ἔδοξεν αὐτῷ ὡς τάχιστα συναγαγεῖν αὐτῶν ἀγοράν, καὶ μὴ ἐᾶσαι συλλεγῆναι αὐτομάτους. καὶ ἐκέλευσε τὸν κήρυκα συλλέξαι ἀγοράν. οἱ δ᾽ ἐπεὶ τοῦ κήρυκος ἤκουσαν, συνέδραμον καὶ μάλα ἑτοίμως. ἐνταῦθα Ξενοφῶν τῶν μὲν στρατηγῶν οὐ κατηγόρει, ὅτι ἦλθον πρὸς αὐτόν.

λέγει

qui iam cogitaret criminando me apud uos, in inuidiam uocare. Diuulgauit enim sermonem, me hæc iam facere, cogitare, sine uestra sententia. Ego uerò si uos in difficultate uiderem esse, illud dispicerem qua ratione fieri posset, ut urbe capta, nauigare qui uellet: qui uero nollet, id tum demum facere, cum eas sibi copias comparasset, quibus suos quisque facilè iuuare posset. Verùm cum mitti uobis ab Heracleotis & Sinopensibus naues uideam, & certos esse homines, qui stipendium uobis polliceantur ab ipso mensis initio, nihil fieri posse arbitror elegantius, quàm si incolumes in patriam restituti, cum ipsa incolumitate mercedem etiam accipiemus: ac ipse quidem pristinam cogitationem meam missam facio, & plane ijs omnibus qui me hac de re conuenerunt, dico missam esse faciendam: sic enim statuo, quoad uester iste exercitus integer fuerit, neq; gloriam uobis, neq; ullum commodorum genus defuturum. In uictoria est enim eorum bonorum quæ in hostium ante potestate fuerant, uindicatio. Quod si hæ copiæ dilabantur comminuanturq;, neq; uos arbitror commeatuum compotes futuros, neq; satis honeste ex his locis discessuros. In Græciam igitur primo quoque tempore classe contendendum censeo: ac si quis hic manserit, aut suos deseruerit, antequam uniuersum agmen in pacatis tutisq; locis constiterit, hostis illum loco habendũ. Hæc qui sua sententia rata esse uelit, manum tollat: manum cuncti sustulerunt. Hic Silanus aruspex reclamare, ac docere uelle, ius fasq; esse unicuique, quocunque uellet, à reliquis discedere. sed enim est eius oratio omnium militum clamore interpellata, qui sunt etiam homini interminati, se in illum acriter animaduersuros, si forte fugientem retraxissent. Heracleotæ ubi compertum habuere, de discessu scitum factum esse, nauigia miserunt illi quidem: de pecunia uero quam in exercitus stipendium Timasioni ac Thoraci promiserant, plane à fide data desciuerunt. Quare inopinata re perculsi, qui in eam spem milites adduxerant, metuere cœperunt, ne quis ab irata multitudine in se impetus fieret, quod periculum cum deuitare uellent, assumptis ijs ducibus quibus cum res fuerat ante communicata (qui plane omnes erant, præter Neonem Asinæum, qui absente Chirisopho subrogatus fuerat) ad Xenophontem ueniunt. Mutasse se aiunt sententiam, iamque nihil consultius Græcis fore arbitrari, quàm si intra Phasin nauibus ingressi, Phasianorum agrum occuparent. Regnabat tunc in Phasianis Aeetæ filius. Ad hæc respondet Xenophon, se non esse hac de re cum exercitu amplius acturum: ipsi, si ita uideretur, militibus in concionem uocatis agerent. Timasion Dardanensis negat se pro concione ea de re uerba facturum: sed centuriones suos quenque conuenturum, daturosq; operam ut singillatim eos in hanc sententiam adducant: quod sane ut re ipsa efficerent, elaborarunt, at milites iam hæc agi cognorant. At Neon Xenophontem criminari, quod duces in suam sententiam induxisset, ac iam illis assentientibus Græcos decipere meditaretur, quos non in Græciam, sed intra Phasis ostia deducturus esset. Id enimuero milites iniquißimo animo ferebant, ac cœtus iam fieri, & inusitati militum circuli: ex quo nonnihil erat metuendum, ne in duces uim facerent, neque alio pene modo quàm ante in Colchorum caduceatores, & annonæ præfectos, è quibus qui ad mare confugere non potuerunt, lapidibus obruti sunt. Quod ubi sensit Xenophon, non expectandum ratus usquedum tumultuose ultro concurrerent, milites in concionem conuocandos putauit. Dimisso itaq; præcone uniuersos adesse iussit. Ac illi sane simulatq; denunciatum est, cupidißime conuenerunt. Hic Xenophon duces qui se conuenerant, non accusans:

Audio,

Audio, inquit, milites, nonnullos esse, qui me apud uos in inuidiam rapiant, cum dicant operam me dare, ut intra Phasin uos dolo circumuentos deducam. Audite nunc me, per deos immortales uos obtestor, ac deinde si me scitis decretisq; uestris fraudem ullam facere iudicaueritis, nihil deprecor, quin antequam è uestro conspectu discedam, de me supplicium sumatis. Sin eos, qui me criminantur, plane cognoueritis id dare operam, ut me per calumniam euertant: illos ut dignum est tractate. Neminem omnino uestrûm esse opinor, qui ubi sol oriatur, atque ubi idem occidat, ignoret: aut qui non plane norit, eos qui in Graeciam nauibus eant, ad occasum nauigare: contrà uero ad ortum, qui in Asiam contendant. Ecquis obsecro in re tam perspicua uobis imponat? persuadeatq;, & ibi oriri solem ubi occidit, rursusq; occidere qua in parte oritur? Atqui & illud scimus omnes, aquilones in Graeciam, austrum ad Phasin nauigantibus sequundum esse. Nam & inter uos illud crebro usurpatur, flare nunc aquilonem: nauigia si parata essent, uehi uos in Graeciam sequundissima tempestate posse. Quis igitur tam ad fallendum callidus & paratus, ut solutis austro flante uos inducat? At uos tunc nimirum conscendere iubebo, cum à uentis fuerit tranquillum mare. Atqui non pluribus ego nauibus quàm unà uehi possum, & uos ut minimum singulas naues in cohortes descripti occupabitis, qui possim igitur uos cogere, ut inuiti me sequamini? Sed esto, decepti à me, & quasi praestigijs quibusdam circumuenti, Phasidis ostia unà mecum intretis: quid cum iam descenderimus? ex ipso regionis habitu non intelligetis credo, non esse eam Graeciam. Ibi unus ero qui uos decepero: uos uero decepti, ad uiginti millia hominum armati: & possim ego existimare me uobis meritas poenas non daturum? aut in quem unquam animaduertetur, si non in eum, qui sibijpsi, ac uobis, simul male cōsuluerit? At sunt, mihi credite, hi sermones non stultorum magis, quàm inuidentium, quod uident mihi à uobis honorem haberi: quo sane nomine non iure mihi illi inuident. Cui enim ego obsisto, quo minus aut quae recte sentiat, libere dicat: aut pro uobis, si uelit, pugnet: aut postremo res uestras uigilantia studioq; suo tueatur? Iam uero cui ego aduersor, quin imperia suffragio uestro consequatur? Per me quiuis imperet licet, modo ut appareat antiquissimam illi uestrorum esse commodorum rationem. Atque haec quidem mihi contra maleuolorum crimina dicta sint. Quod si quis uel se decipi iudicat, uel alium quemuis, prodeat, & uos aperte doceat. Nunc cum de his satis, non ante uobis censeo discedendum, quàm quae nuper acciderunt, cognoscatis: quae si latius, uti coeperunt, serpserint, uobis primo quoque tempore salutare quodpiam consilium ineundum existimo, ne flagitiosissimi omnium ac turpissimi reperiamur, ac in deorum atq; hominum, neq; magis hostium, quàm amicorū offensionem incurramus. Haec cum audissent milites, quidnam hoc esset admirati, rem ut explanaret rogarunt. Hic rursus Xenophon: Scitis, inquit, in Barbarorum hisce montibus uicos esse in Cerasuntiorum fide, è quibus ad nos certi homines descēdere, & uictimas uendere, atq; alias huiusmodi res, quibus ipsi abundarent, soliti fuerant. Vestrum etiam existimo nonnullos in proximū uicum aliquando nundinandi causa uenisse. Id cum Clearatus centurio animaduertisset, ac plane uideret uicum eum & paruum esse, & nullis firmatū praesidijs, quod à nobis incolae nihil plus, quàm ab amicis metuebant, noctu quum nihil nostrûm cuiquam ea de re dixisset, eò diripiendi spe impulsus contendit. Statuerat autem si uicum cepisset, neutiquam amplius in castra redire: sed cum eius contubernales naui forte proximum littus legerent, in eam praeda omni imposita, è Ponto aufugere:

atq;

λέγει δ' ὅτι ἀκούω τινὰ διαβάλλειν, ὦ ἄνδρες, ἐμὲ, ὡς ἐγὼ ἄρα ἐξαπατήσας ὑμᾶς, μέλλω ἄγειν εἰς Φᾶσιν. ἀκούσατε οὖν μου πρὸς θεῶν. καὶ ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνωμαι ἀδικῶν, οὐ χρή με ἐνθένδε ἀπελθεῖν, πρὶν ἂν δῶ τὴν δίκην. ἂν δ' ὑμῖν φαίνωνται ἀδικοῦντες οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες, οὕτως αὐτοῖς χρῆσθε ὥσπερ ἄξιον. ὑμεῖς δ' ἴστε δήπου, ὁπόθεν ὁ ἥλιος ἀνίσχει, καὶ ὅπου δύεται. καὶ ὅτι ἐὰν μέν τις εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλῃ ἰέναι, πρὸς ἑσπέραν δεῖ πορεύεσθαι. ἐὰν δέ τις βούληται εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὔμπαλιν πρὸς ἕω. ἔστιν οὖν ὅστις τοῦτο δύναιτ' ἂν ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι, ὡς ὁ ἥλιος ἔνθα μὲν ἀνίσχει, δύεται δ' ἐντεῦθα· ἔνθα δὲ δύεται, ἀνίσχει δ' ἐντεῦθεν; ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτό γε ἐπίστασθε, ὅτι ὁ βορέας μὲν ἔξω τοῦ Πόντου εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρει, νότος δὲ εἴσω εἰς Φᾶσιν. καὶ ἀεὶ λέγετε, ὅτι ὁ βορρᾶς πνεῖ, ὡς καλὸν πλοῖν ἐστιν, καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἑλλάδα. τοῦτ' οὖν οὐκ ἔστιν ὅπως τις ἂν ἐξαπατῆσαι ὥστ' ἐμβαίνειν ὁπόταν νότος πνέῃ. ἀλλ' ἄρα ὑμᾶς ὁπόταν γαλήνη ᾖ ἐμβιβῶ. οὐκοῦν ἐγὼ μὲν ἐν ἑνὶ πλοίῳ πλευσοῦμαι, ὑμεῖς δὲ τὸ ἐλάχιστον ἐν ἑκατόν. πῶς ἂν οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ἢ βιασαίμην σὺν ἐμοὶ πλεῖν μὴ βουλομένους, ἢ ἐξαπατήσας ἄγοιμι; ποιῶ δ' ὑμᾶς ἐξαπατηθέντας καὶ καταγοητευθέντας ὑπ' ἐμοῦ ἥκειν εἰς Φᾶσιν. καὶ δὴ καὶ ἀποβαίνομεν εἰς τὴν χώραν, γνώσεσθε δήπου ὅτι οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐστέ. καὶ ἐγὼ μὲν ἔσομαι ὁ ἐξηπατηκὼς εἰς ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ οἱ ἐξηπατημένοι, ἐγγὺς μυρίων ἔχοντες ὅπλα. πῶς ἂν οὖν εἷς ἀνὴρ μᾶλλον δοίη δίκην, ἢ οὕτω περὶ αὑτοῦ τε καὶ ὑμῶν βουλευόμενος; ἀλλ' οὗτοί εἰσιν οἱ λόγοι ἀνδρῶν ἠλιθίων, καὶ ἐμοὶ φθονούντων, ὅτι ἐγὼ ὑφ' ὑμῶν τιμῶμαι. καίτοι οὐ δικαίως γ' ἄν μοι φθονοῖεν. τίνα γὰρ αὐτῶν κωλύω, ἢ λέγειν εἴ τίς τι δύναται ἀγαθὸν ἐν ὑμῖν, ἢ μάχεσθαι εἴ τις ἐθέλοι ὑπὲρ ὑμῶν τε καὶ ἑαυτοῦ, ἢ ἐγρηγορέναι περὶ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας ἐπιμελόμενον; τί γὰρ ἂν ἄρχοντας αἱρουμένων ἐγώ τινι ἐμποδὼν εἰμί; παρίημι, ἀρχέτω· μόνον ἀγαθόν τι ποιῶν φαινέσθω. ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ περὶ τούτων τὰ εἰρημένα. εἰ δέ τις ὑμῶν, ἢ αὐτὸς ἂν ἐξαπατηθῆναι οἴεται ταῦτα, ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι ταῦτα λέγων, διδασκέτω. ὅταν δὲ τούτων ἅλις ἔχητε, μὴ ἀπέλθητε πρὶν ἂν ἀκούσητε, οἷον ὁρῶ ἐν τῇ στρατιᾷ ἀρχόμενον πρᾶγμα, ὃ εἰ ἔπεισι καὶ ἔσται οἷον ὑποδείκνυσιν, ὥρα ὑμῖν βουλεύεσθαι περὶ ἡμῶν αὐτῶν, μὴ κάκιστοί τε καὶ αἴσχιστοι ἄνδρες φαινώμεθα, καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων, καὶ φίλων καὶ πολεμίων, καὶ καταφρονηθῶμεν. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ στρατιῶται, ἐθαύμασάν τε τί εἴη, καὶ λέγειν ἐκέλευον. ἐκ τούτου ἄρχεται πάλιν· ἐπίστασθέ που, ὅτι χωρία ἦν ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς βαρβαρικοῖς φίλια τοῖς Κερασουντίοις, ὅθεν κατιόντες τινὲς καὶ ἱερεῖα ἐπώλουν ἡμῖν καὶ ἄλλα ὧν εἶχον. δοκοῦσι δέ μοι καὶ ὑμῶν τινες εἰς τὸ ἐγγυτάτω χωρίον τούτων ἐλθόντες, ἀγοράσαντές τε πάλιν ἐλθεῖν. τοῦτο καταμαθὼν Κλεάρετος ὁ λοχαγὸς, ὅτι καὶ μικρὸν εἴη καὶ ἀφύλακτον, διὰ τὸ φίλιον νομίζειν εἶναι, ἔρχεται ἐπ' αὐτοὺς νυκτὸς ὡς πορθήσων, οὐδενὶ ἡμῶν εἰπών. διενενόητο δὲ, εἰ λάβοι τὸ χωρίον, εἰς μὲν τὸ στράτευμα μηκέτι ἐλθεῖν, ἐμβὰς δ' εἰς τὸ πλοῖον ἐν ᾧ ἐτύγχανον οἱ σύσκηνοι αὐτοῦ παραπλέοντες, καὶ ἐνθέμενος εἴ τι λάβοι, ἀποπλέων οἴχεσθαι ἔξω τοῦ Πόντου.

καὶ

καὶ ταῦτα συνεβουλεύσαντο αὐτῷ οἱ ἐν τῶν πλοίων σύσκηνοι, ὡς ἐγὼ νῦν αἰσθάνομαι. παρακαλέσας οὖν ὁπόσους ἔπειθεν, ἦγεν ἐπὶ τὸ χωρίον. πορευόμενον δὲ αὐτὸν φθάνει ἡμέρα γενομένη. καὶ συνελθόντες οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἐχυρῶν τόπων, βάλλοντες καὶ παίοντες, τόν τε Κλεάρετον ἀποκτείνουσι, καὶ τῶν ἄλλων συχνούς. οἱ δέ τινες καὶ ἐς Κερασοῦντα αὐτῶν ἀποχωροῦσι. ταῦτα δ' ἦν τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἡμεῖς δεῦρο ἐξωρμῶμεν πεζῇ. τῶν δὲ παραπλεόντων ἔτι τινὲς ἦσαν ἐν Κερασοῦντι, οὔπω ἀνηγμένοι. μετὰ τοῦτο ὡς οἱ Κερασούντιοι λέγουσιν, ἀφικνοῦνται τῶν ἐκ τοῦ χωρίου τρεῖς ἄνδρες τῶν γεραιτέρων πρὸς τὸ κοινὸν τὸ ἡμέτερον χρῄζοντες ἐλθεῖν. ἐπεὶ δ' ἡμᾶς οὐ κατέλαβον, πρὸς τοὺς Κερασουντίους ἔλεγον, ὅτι θαυμάζοιεν, τί ἡμῖν δόξειεν ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς. ἐπεὶ μέντοι σφᾶς λέγειν ἔφασαν, ὅτι οὐκ ἀπὸ κοινοῦ γένοιτο τὸ πρᾶγμα, ἥδεσθαί τε αὐτοὺς καὶ μέλλειν πλεῖν δεῦρο, ὡς ἡμῖν λέξειαν τὰ γενόμενα, καὶ τοὺς νεκροὺς αὐτοὺς κελεύειν, λαβόντας τοὺς τούτων δεομένους. τῶν δ' ἀποφυγόντων τινὲς Ἑλλήνων, ἔτυχον ἔτι ὄντες ἐν Κερασοῦντι. αἰσθόμενοι δὲ τοὺς βαρβάρους ὅποι ἴοιεν, αὐτοί τε ἐτόλμησαν βάλλειν τοῖς λίθοις, καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύοντο. καὶ οἱ ἄνδρες ἀποθνῄσκουσι, τρεῖς ὄντες οἱ πρέσβεις καταλευσθέντες. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς οἱ Κερασούντιοι, καὶ λέγουσι τὸ πρᾶγμα. καὶ ἡμεῖς οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες, ἠχθόμεθα τοῖς γεγενημένοις. καὶ ἐβουλευόμεθα σὺν τοῖς Κερασουντίοις, πῶς ἂν ταφείησαν οἱ τῶν Ἑλλήνων νεκροί. συγκαθήμενοι δ' ἔξωθεν τῶν ὅπλων, ἐξαίφνης ἀκούομεν θορύβου πολλοῦ, παῖε, παῖε, βάλλε, βάλλε. καὶ τάχα δὴ ὁρῶμεν πολλοὺς προσθέοντας, λίθους δ' ἔχοντας ἐν ταῖς χερσί. τοὺς δὲ καὶ ἀναιρουμένους. καὶ οἱ μὲν Κερασούντιοι, ὡς ἂν καὶ ἑορακότες τὸ παρ' αὐτοῖς πρᾶγμα, δείσαντες ἀποχωροῦσι πρὸς τὰ πλοῖα. ἦσαν δὲ νὴ Δία καὶ ἡμῶν οἳ ἔδεισαν. ἔγωγε μὴν ἦλθον πρὸς αὐτούς, καὶ ἠρώτων ὅ, τι ἐστὶ τὸ πρᾶγμα. τῶν δὲ ἦσαν μὲν οἳ οὐδὲν ᾔδεσαν. ὅμως δὲ λίθους εἶχον ἐν ταῖς χερσίν. ἐπεὶ δὲ καὶ εἰδότι τινὶ ἐνέτυχον, λέγει μοι, ὅτι οἱ ἀγορανόμοι δεινότατα ποιοῦσι τὸ στράτευμα. καὶ ἐν τούτῳ τις ὁρᾷ τὸν ἀγορανόμον Ζήλαρχον πρὸς τὴν θάλατταν ἀποχωροῦντα, καὶ ἀνέκραγεν. οἱ δ' ὡς ἤκουσαν, ὥσπερ συὸς ἀγρίου ἢ ἐλάφου φανέντος, ἵενται ἐπ' αὐτόν. οἱ δ' Κερασούντιοι, ὡς εἶδον ὁρμῶντας καθ' ἑαυτούς, νομίσαντες ἐπὶ σφᾶς ἵεσθαι, φεύγουσι δρόμῳ, καὶ ἐμπίπτουσιν εἰς τὴν θάλατταν. συνεισέπεσον δὲ καὶ ἡμῶν αὐτῶν τινές. καὶ ἐπνίγετο, ὅστις μὴ ἐτύγχανεν ἐπιστάμενος νεῖν. καὶ τούτους τί δοκεῖτε; ἠδίκουν μὲν οὐδέν. ἔδεισαν δὲ μὴ λύττα τις ὥσπερ κυσὶν ἡμῖν ἐμπεπτώκοι. εἰ οὖν ταῦτα τοιαῦτα ἔσται, θεάσασθε οἵα ἡ κατάστασις ἡμῖν ἔσται τῆς στρατιᾶς. ὑμεῖς μὲν οἱ πάντες οὐκ ἔσεσθε κύριοι, οὔτ' ἀνελέσθαι πόλεμον ᾧ ἂν βούλησθε, οὔτε καταλῦσαι. ἰδίᾳ δὲ ὁ βουλόμενος ἄξει στράτευμα, ἐφ' ὅ τι ἂν ἐθέλῃ. κἄν τινες πρὸς ὑμᾶς ἴωσι πρέσβεις, ἢ εἰρήνης δεόμενοι, ἢ ἄλλου τινός, κατακαίνοντες τούτους οἱ βουλόμενοι, ποιήσουσιν ὑμᾶς τῶν λόγων μὴ ἀκοῦσαι τῶν πρὸς ὑμᾶς ἰόντων. ἔπειτα δὲ οὓς μὲν ἂν ὑμεῖς ἅπαντες ἕλησθε ἄρχοντας, ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ ἔσονται. ὅστις δ' ἂν ἑαυτὸν ἕληται στρατηγόν, καὶ ἐθέλῃ λέγειν, βάλλε, βάλλε, οὗτος ἔσται ἱκανός.

καὶ

atque eius consilij ijdem, quod nunc demum intelligo, contubernales participes erant. Quoscunque igitur potuit ad facinoris societatem adducere, cum ijs ad uicum oppugnandum perrexit. Sedenim cum non potuisset antequam illuxisset dies eò peruenire, patefactis insidijs, tota ea uicinitas ad propulsandam iniuriam concurrit, ac de superiore loco missilibus ac gladijs nostros reiecerunt: è quibus & Clearetum, & ex eius cohorte non paucos occidêre: multi Cerasuntem confugêre. Atque hæc eo ipso die gesta sunt, quo nos pedibus huc iter fecimus. Erant ex ijs qui adnauigabant nonnulli, qui Cerasunte nondum soluerant: quum interea, quemadmodum Cerasuntij narrant, ex eo uico uenere legati tres de natu maximis, ad exercitum nostrum à suis missi: quem cum illic non offendissent, apud Cerasuntios mirari se planè dixerunt, quid ita nobis in mentem uenisset sibi bellum inferre. Eos se docuisse aiunt Cerasuntij, non esse id commissum publico consilio: ac illos cum id audissent lætatos, fuisseque ad nos nauigaturos, ut de tota re nos docerent, atque ut mortuos si reperissemus, ad sepulturam concederent. Id cum rescissent, qui paulo ante ex illa clade Cerasuntem aufugerant, obseruato legatorum itinere, & ipsi priores in eos lapides iecerunt, & alios ut iacerent incitarunt. Tris itaque legati, grandes iam natu, lapidibus obruti sunt. Hæc cum ita se haberent, ueniunt ad nos Cerasuntij, ac rem totam renunciant. Omnes quidem duces uehementer commoti sumus. Interea uero dum de Græcis sepeliendis consultantes, cum Cerasuntijs extra præsidia nostra staremus, de improuiso ad aures tumultuosissima uox perfertur clamantium, cæde, cæde, iace, iace: ac simul multos incursantes uidemus, quorum aliqui manibus lapides tenebant, quidam uero humo tollebant. Cerasuntij nempe, qui quæ paulo ante apud se acta erant, adhuc quasi in oculis ferebant, cum trepidatione & cursu ad naues confugiunt: & plane ex ipsis fuerunt etiam, qui nonnihil metuerent. Ego ad illos tamen accedens, quid rei esset quæsiui. Quorum multi plane quid agerent nesciebant, cum lapides tamen manibus tenerent: nactus tandem hominem rei non ignarum, ex eo audio, ab annonæ præfectis exercitum iniuriosissime tractari. Atque interea Zelarchum, qui è præfectis annonæ unus erat, quidam ad mare confugientem conspicatus, magna uoce cæteris signum dedit: uniuersi uero, non aliter quàm aprum aut ceruum uenatores solent, hunc sunt insequuti. At Cerasuntij in se impetum fieri arbitrati, cum illos uiderent aduersum se currere, statim terga uertentes, non prius à cursu destiterunt, quàm se in mare præcipitarent. quò & de nostris nonnulli irruerunt, ac plane omnes qui minus natare sciebant, suffocati sunt. Quòd autem eos peccasse putatis? id sane metuerunt, ne illi in se quasi in canes rabie incitati ruerent. Quod si in his conniueamus, facile existimare potestis, qui sit status futurus uniuersi exercitus. Penes uos certe non erit amplius, aut suscipiendi contra quos uelitis, aut ubi uisum fuerit, finiendi belli autoritas: sed priuato consilio quilibet, quocunque uoluerit copias ducet. Ac si qui populi ad nos, uel de pace, uel quauis alia de re legatos miserint, eos erunt qui ante opprimant, quàm quid afferant cognoscere possimus. Ad hæc duces uestris omnium suffragijs creati nullo loco erunt. Qui uero seipsum ducem legerit, ac uocem illam usurparit, iace, iace, is nostrûm quemuis,

sine

siue ducē, siue gregariū militē nactus, si modo sint qui ei pareāt, ut nūc accidit, indemnatū de medio tollet. Ac nūc quid sit actū ab hisce, qui se autoritate sua duces crearūt, cōsiderate. Zelarchus annonæ præfectus, si quid in uos cōmisit, impunè abiens iudicium subterfugit. Sin uos ille nihil omnino læserat, ueritus ne paucorū impetu sine ullo iudicio opprimeretur, fuga saluti suæ cōsuluit. Iā uero qui legatos lapidibus obruerūt, nos pæne solos è Græcis Cerasunte excluserūt, nisi forte armis irrūpere conemur. Nā qđ ad nostrorū cadauera attinet, quæ illi ipsi, qui cædem fecerāt, ultro nos tollere ad sepulturā iubebāt: ea certe, ne caduceum quidē præferētibus, repetere satis tutum futurū est. Quis enim ad illos audeat cū caduceo uenire, quorū caduceatores occiderit? Atqui Cerasuntios ut cæsos sepelirent rogauimus. Hæc igitur rectè'ne, atq; ita uti ius fásq; sit gerantur, uos existimate. Nam si ita uisum fuerit, priuatim sibi quisq; ab hac hominū insolētia cauebit, ac quocunq; uenerit, ut superiore ac munitiore loco tabernacula habeat, operā dabit. Sin ferarum hos esse mores, nō hominū statuitis, cogitare debetis quæ sit futura huius licētiæ coercēdæ ratio optima. Nā, ut nūc res est, qui aut rē diuinā facere bona cum spe, qui deorū fidē ac religionē tam impiè ac nefarie uiolauerimus: aut cū hostib. alacriter ac fidenter pugnare possumus, qui nostros tam crudeliter opprimamus? Vel quæ nos ciuitas recipiet, cū nostra fuerit omnibus testata immanitas? Et quis nos iam ad forū suū admittet, quos rescierit nulla uerecūdia absterritos, quin socios grauissimis iniurijs affecerimus? Postremo neq; laudē opinor amplius, cuius fuimus semper maxime appetentes, ullā cōsequemur: quis enim talibus unquā hominib. laudis ullū genus impertiatur? Nos certe, satis scio, improbos ac sceleratos appellaremus, quos huiusce modi culpæ affines fuisse intelligeremus. Hic oēs una uoce acclamarūt, in autores animaduertendū: atq; in posterū uidendū, ne quis impune tantū facinus susciperet: ac quicūq; suscepisset, fraus ut ei capitalis esset. Iudiciū his de reb. ac de omnib. iniurijs, quæ à Cyri interitu ad eū usq; diē factæ fuissent, à ducib. ut cōstitueretur. Iudicandi potestas centurionib. permissa est. Ad hæc, Xenophontis hortatu, atq; ex aruspicū responsis, placuit exercitum lustrari. Lustratio facta est tum, ut duces præteriti totius temporis rationem redderēt, decretū est. Atq; in ea reddenda, Philesius & Xanthicles repetundarū damnati, quod è Gaulitica pecunia, quam seruandā acceperāt, minas xx. suppilassent, tantundē rependerūt. At Sophænetus quòd dux declaratus, munus recusasset, x. minis multatus est. Xenophontē uero quidam accusabāt, & cōtumelia afficiebāt: dicētes, se ab eo fuisse uerberatos. At ille eū, qui primus id obiecerat, id primū rogauit, quonā in loco se percussū quereretur. Quo in loco, respōdit ille, frigore pene exanimati, ac niue plurima oppressi fuimus. Enimuero in tanta hyemis, inquit Xenophō, quantā ipse prædicas, asperitate, cū & cibaria deessent, ac ne tantū quidē uini haberemus, ut uel ipso eius odore recreari possemus: huc adde tam multis de nostrorū numero iā fractis labore, & prope confectis, hostibus uero assiduè urgētibus. eo, inquā, tēpore, si quē iniuriæ ullo genere lacessiui, nō possum non confiteri, uel asinis me atrociorem esse, quos præ atrocitate laborē sentire negant. Verùm dic quæso, quid me ut te cæderem impulit? De tuó ne quid petij, quod quia non dederis, te pulsarim? An meum quid repetij? An de amoribus mihi fuit ullum tecum certamen? An uero uinolentus in te bacchatus sum? Horum cum ille nihil in causa fuisse respondisset, rursus Xenophon: Quid, inquit, tu in grauí ne armatura, an inter cetratos fuisti? Neutrum, respondit ille: sed contubernalium iussu, quanquam liber sim, mulum agebam. Hic illum agnouit Xenophon:

Actu

καὶ ἄρχοντα κατακαίνειν, καὶ ἰδιώτην ὑμῶν, ὃν ἂν ἐθέλοι ἄκριτον, ἂν ὦσιν οἱ πεισόμενοι αὐτῷ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐγένετο. οἷα δ' ὑμῖν πεπράχασιν οἱ αὐθαίρετοι οὗτοι στρατηγοί, σκέψασθε. Ζήλαρχος μὲν γὰρ ὁ ἀγορανόμος, εἰ μὲν ἀδικεῖ ὑμᾶς, οἴχεται ἀποπλέων, οὐ δοὺς ὑμῖν δίκην· εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖ, φεύγει ἐκ τοῦ στρατεύματος, δείσας μὴ ἀδίκως ἄκριτος ἀποθάνῃ. οἱ δὲ καταλεύσαντες τοὺς πρέσβεις, διεπράξαντο ὑμῖν μόνοις μὲν τῶν Ἑλλήνων εἰς Κερασοῦντα μὴ ἀσφαλὲς εἶναι, ἐὰν μὴ σὺν ἰσχύι ἀφικνεῖσθε. τοὺς δὲ νεκρούς, οὓς πρόσθεν αὐτοὶ οἱ κατακανόντες ἐκέλευον θάπτειν, τούτους διεπράξαντο, μηδὲ σὺν κηρυκείῳ ἔτι ἀσφαλὲς εἶναι ἀνελέσθαι. τίς γὰρ ἐθελήσει κῆρυξ ἰέναι, κήρυκας ἀπεκτονώς; ἀλλ' ἡμεῖς Κερασουντίων θάψαι αὐτοὺς ἐδεήθημεν. εἰ μὲν οὖν καλῶς ἔχει ταῦτα, δοξάτω ὑμῖν. ἵνα ὡς τοιούτων ἐσομένων, καὶ φυλακὴν ἰδίᾳ ποιήσηταί τις, καὶ τὰ ἐρυμνὰ ὑπερδέξια πειρᾶται ἔχων σκηνοῦν. εἰ μέντοι δοκεῖ ὑμῖν, θηρίων, ἀλλὰ μὴ ἀνθρώπων εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα, σκοπεῖτε παῦλάν τιν' αὐτῶν. εἰ δὲ μή, πρὸς Διός, πῶς ἢ θεοῖς θύσομεν ἡδέως, ποιοῦντες ἔργα ἀσεβῆ. ἢ τοῖς πολεμίοις πῶς μαχούμεθα, ἢν ἀλλήλους κατακαίνωμεν; πόλις δὲ φιλία τίς ἡμᾶς δέξεται, ἥτις ἂν ὁρᾷ τοιαύτην ἀνομίαν ἐν ὑμῖν. ἀγορὰν δὲ τίς ἄξει θαρρῶν, ἢν περὶ τὰ μέγιστα τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντες φαινώμεθα; οὗ δὲ δεῖ πάντων οἰόμεθα τεύξεσθαι ἐπαίνου, τίς ἂν ἡμᾶς τοιούτους ὄντας ἐπαινέσειεν; ἡμεῖς μὲν γὰρ οἶδ', ὅτι πονηροὺς ἂν φαίημεν εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας. ἐκ τούτου ἀνιστάμενοι πάντες, ἔλεγον, τοὺς μὲν τούτων ἄρξαντας δοῦναι δίκην. τοῦ δὲ λοιποῦ μηκέτι ἐξεῖναι ἀνομίας ἄρξαι. ἐὰν δέ τις ἄρξῃ, ἄγεσθαι αὐτοὺς θανάτου· τοὺς δὲ στρατηγοὺς εἰς πάντας καταστῆσαι. εἶναι δὲ δίκας, καὶ εἴ τι ἄλλο τις ἠδίκητο, ἐξ οὗ Κῦρος ἀπέθανε· δικαστὰς δὲ τοὺς λοχαγοὺς ἐποιήσαντο. παραινοῦντος δὲ Ξενοφῶντος, καὶ τῶν μάντεων συμβουλευόντων, ἔδοξε καὶ καθῆραι τὸ στράτευμα. καὶ ἐγένετο καθαρμός. ἔδοξε δὲ καὶ τοὺς στρατηγοὺς δίκην ὑποσχεῖν τοῦ παρεληλυθότος χρόνου. καὶ διδόντων Φιλήσιος μὲν ὦφλε καὶ Ξανθικλῆς καὶ φυλακῆς τῶν γαυλικῶν χρημάτων τὸ μείωμα εἴκοσι μνᾶς. Σοφαίνετος δὲ ὅτι αἱρεθεὶς κατημέλει δέκα μνᾶς. Ξενοφῶντος δὲ κατηγόρησάν τινες, φάσκοντες παίεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὡς ὑβρίζοντος τὴν κατηγορίαν ἐποιοῦντο. καὶ ὁ Ξενοφῶν ἀναστὰς, ἐκέλευσεν εἰπεῖν τὸν πρῶτον λέξαντα ποῦ καὶ ἐπλήγη. ὁ δὲ ἀποκρίνεται, ὅπου καὶ τῷ ῥίγει ἀπωλλύμεθα, καὶ χιὼν πλείστη ἦν. ὁ δ' εἶπεν, ἀλλὰ μὴν καὶ χειμῶνός γε ὄντος, οἵου λέγεις, σίτου δὲ ἐπιλελοιπότος, οἴνου δὲ μηδ' ὀσφραίνεσθαι παρόντος, ὑπὸ δὲ πόνων πολλῶν ἀπαγορευόντων, πολεμίων δὲ ἑπομένων, εἰ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ὕβριζον, ὁμολογῶ καὶ τῶν ὄνων ὑβριστότερος εἶναι, οἷς φασιν ὑπὸ τῆς ὕβρεως κόπον οὐκ ἐγγίνεσθαι. ὅμως δὲ καὶ λέξον ἐκ τίνος ἐπλήγης; πότερον ᾔτουν τί σε, καὶ ἐπεί μοι οὐκ ἐδίδους ἔπαιον; ἀλλ' ἀπῄτουν; ἀλλὰ περὶ παιδικῶν μαχόμενος, ἀλλὰ μεθύων ἐπαρῴνησα; ἐπεὶ δὲ τούτων οὐδὲν ἔφησεν, ἐπήρετο αὐτὸν εἰ ὁπλιτεύοι. οὐκ, ἔφη. πάλιν εἰ πελτάζοι; οὐδὲ τοῦτ', ἔφη. ἀλλ' ἡμίονον ἤλαυνον ταχθεὶς ὑπὸ τῶν συσκήνων ἐλεύθερος ὤν. ἐνταῦθα δὴ ἀναγινώσκει αὐτόν,

καὶ ἦρχες, εἰ σὺ εἶ ὁ τὸν κάμνοντα ἀπάγων; ναὶ μὰ Δί᾽,
ἔφη. σὺ γὰρ ἠνάγκαζες. τὰ δὲ τῶν ἐμῶν συσκήνων
σκεύη διέρριψας. ἀλλ᾽ ἡ μὲν διάρριψις, ἔφη ὁ Ξενο-
φῶν, τοιαύτη τις ἐγένετο. διέδωκα ἄλλοις ἄγειν, καὶ ἐ-
κέλευσα πρὸς ἐμὲ ἀπάγειν, καὶ ἀπολαβὼν ἅπαντα σῷα,
ἀπέδωκά σοι, ἐπεὶ καὶ σὺ ἐμοὶ ἀπέδειξας τὸν ἄνδρα.
οἷον δὲ τὸ πρᾶγμα ἐγένετο, ἀκούσατε, ἔφη, καὶ γὰρ ἄ-
ξιον. ἀνὴρ κατελείπετο, διὰ τὸ μηκέτι δύνασθαι πο-
ρεύεσθαι, καὶ ἐγὼ τὸν μὲν ἄνδρα τοσοῦτον ἐγίνωσκον,
ὅτι εἷς ἡμῶν εἴη. ἠνάγκασα δὲ σὲ τοῦτον ἄγειν, ὡς μὴ ἀπό-
λοιτο. καὶ γὰρ ὡς ἐγὼ οἶμαι, πολέμιοι ἐφείποντο. συνέ-
φη γ᾽ οὕτως ὁ ἄνθρωπος. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐπεὶ
προὔπεμψά σε, καταλαμβάνω αὖθις σὺν τοῖς ὀπισθο-
φύλαξι προσιὼν, βόθρον ὀρύττοντα, ὡς κατορύξοντα τὸν
ἄνθρωπον. καὶ ἐπιστὰς, ἐπῄνουν σε. ἐπεὶ δὲ παρεστηκότων
ἡμῶν συνέκαμψε τὸ σκέλος ὁ ἀνὴρ, ἀνέκραγον οἱ πα-
ρόντες, ὅτι ζῇ ὁ ἀνήρ. σὺ δ᾽ εἶπες ὁπόσα γ᾽ ἐβούλου,
ὡς ἔγωγε αὐτὸν οὐκ ἄξω. ἐνταῦθα ἔπαισά σε. ἀληθῆ
λέγεις. ἔδοξας γάρ μοι εἰδότι ἐοικέναι ὅτι ἔζη. τί οὖν, ἔ-
φη, ἧττόν τι ἀπέθανεν, ἐπεὶ ἐγώ σοι ἀπέδειξα αὐτόν; καὶ
γὰρ ἡμεῖς, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, πάντες ἀποθανούμεθα. τού-
του οὖν ἕνεκα ζῶντας ἡμᾶς δεῖ κατορυγῆναι; τοῦτον μὲν
ἀνέκραγον πάντες, ὡς ὀλίγας παίσειεν. ἄλλον δ᾽ ἐκέ-
λευον λέγειν, διὰ τί ἕκαστος ἐπλήγη. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνί-
σταντο, αὐτὸς ἔλεγεν ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὁμολογῶ παῖσαι
δὴ ἄνδρας πολλοὺς ἕνεκα ἀταξίας, οἷς σώζεσθαι μὲν ἤρκει
δι᾽ ὑμᾶς, ἐν τάξει τε ἰόντων καὶ μαχομένων ὅπου δέοι.
αὐτοὶ δὲ λιπόντες τὰς τάξεις, προθέοντες ἁρπάζειν
ἤθελον, καὶ ὑμῶν πλεονεκτεῖν. εἰ δὲ τοῦτο πάντες ἐποιοῦ-
μεν, ἅπαντες ἂν ἀπωλόμεθα. ἤδη δὲ καὶ μαλακιζόμε-
νόν τινα, καὶ οὐκ ἐθέλοντα ἀνίστασθαι, ἀλλὰ προϊέμενον
ἑαυτὸν τοῖς πολεμίοις, καὶ ἔπαισα, καὶ ἐβιασάμην πο-
ρεύεσθαι. ἐν γὰρ τῷ ἰσχυρῷ χειμῶνι καὶ αὐτός ποτε ἀνα-
μένων τινὰς συσκευαζομένους, καθεζόμενος συχνὸν
χρόνον, κατέμαθον ἀναστὰς μόγις, καὶ τὰ σκέλη μόγις
ἐκτείνας. ἐν ἐμαυτῷ οὖν πεῖραν λαβὼν ἐκ τούτου, καὶ
ἄλλον ὁπότε ἴδοιμι καθήμενον καὶ βλακεύοντα, ἤλαυ-
νον. τὸ γὰρ κινεῖσθαι καὶ ἀνδρίζεσθαι, παρεῖχε θερμα-
σίαν τινὰ καὶ ὑγρότητα. τὸ δὲ καθῆσθαι καὶ ἡσυχίαν ἔ-
χειν, ἑώρων ὑπουργὸν ὂν, τῷ τε ἀποπήγνυσθαι τὸ αἷμα,
καὶ τῷ ἀποσήπεσθαι τοὺς τῶν ποδῶν δακτύλους, ἅπερ
πολλοὺς καὶ ὑμεῖς ἴστε παθόντας. ἄλλον δέ γε ἴσως ὑπο-
λειπόμενον διὰ ῥᾳστώνην, καὶ κωλύοντα καὶ ὑμᾶς τοὺς
πρόσθεν, καὶ ἡμᾶς τοὺς ὄπισθεν πορεύεσθαι, ἔπαισα πύξ,
ὅπως μὴ λόγχῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων παίοιτο. καὶ γὰρ οὖν
νῦν ἔξεστιν αὐτοῖς σωθεῖσιν, εἴ τι ὑπ᾽ ἐμοῦ ἔπαθον παρὰ
τὸ δίκαιον δίκην λαβεῖν. εἰ δ᾽ ἐπὶ τοῖς πολεμίοις ἐγέ-
νοντο, τί μέγα ἂν οὕτως ἔπαθον, ὅτι δίκην ἠξίουν λαμ-
βάνειν; ἁπλοῦς μοι, ἔφη, ὁ λόγος. ἐγὼ γὰρ εἰ μὲν ἐπ᾽ ἀγα-
θῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς
υἱοῖς, καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσι
καὶ καίουσιν ἐπ᾽ ἀγαθῷ. εἰ δὲ ὕβρει νομίζετέ με ταῦτα
πράττειν, ἐνθυμήθητε, ὅτι νῦν ἐγὼ θαρρῶ σὺν τοῖς θε-
οῖς μᾶλλον, ἢ τότε. καὶ θρασύτερός εἰμι νῦν, ἢ τότε. καὶ
οἶνον πλείω πίνω. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδένα παίω. ἐν εὐδίᾳ γὰρ
ὁρῶ ὑμᾶς. ὅταν δὲ χειμὼν ᾖ καὶ θάλαττα μεγάλη ἐπιφέ-

ρηται

Ac tu, inquit, ille es qui ægrotum hominem auehendum susce
peras? Quid ni? tu enim cogebas, respõdit ille, qui contuber-
nalium etiam meorum impedimenta dißipasti. Et cuiusmodi
fuit, inquit Xenophõ, dißipatio? Diuisi alijs illa cõportanda.
Quæ cum ad me postea relata fuissent, tibi ea reddidi, simul
ac hominem mihi, quem auehendũ acceperas, ostendisti. Atq;
uti res se habuerit, audire operæpreciũ est. Vir quidã, quod
præ corporis infirmitate ingredi non posset, relictus fuerat:
cum ego hactenus noram, quod unũ de nostris esse sciebam.
Hunc coegi ut illum iumẽto impositũ aueheret: sequebantur
enim si recte memini hostes. Nihil horum ille negauit. Quid
autem inquid Xenophõ, nónne cũ te præmisissem, cũ extre-
mo agmine ueniens, offendi foueam aperientẽ, ut in eam illũ
miserum abijceres? ac proxime quidẽ accedens, te prius col-
laudaui. At cum multis circunstantibus, crus adduxisset, ex-
clamassentq; qui aderant, uiuere illum. dixisti tu, quoties uo-
luisti, Hunc ego hinc non auehani. Atq; ibi ego te pulsaui,
non inficior, quòd planè mihi uisus es nihil dubitasse uiuere
illum. Sed quid, inquit ille, minus fortasse mortuus est, postea
quam illum tibi reddidi? Sedenim, inquit Xenophon, & nos
moriemur omnes, an idcirco uiuos defodi æquum sit? Hic est
uehementer ab omnibus acclamatum, leuius illum quàm pro
merito cæsum. Tunc alios dicere iusserunt, ob quam eorum
quisque causam pulsatus esset. Cum nemo iam uerbum face-
ret: Ego, inquit Xenophon, multos me fateor pulsasse, quod
ab illis ordinem deseri uidebam: quibus, si conseruato ordi-
ne pugnassent, quoties ita res tulisset, satis esse poterat, si ue
stra maxime opera salui essent. At illi, cum maiorem quàm
nos prædam asportare cuperent, sæpius excurrebant: quod
si idem fecissemus omnes, plane perissemus omnes. Quid. si
torpentem nescio quem ac desidentem cùm offendissem, qui-
que se ultro hostibus præ inertia dediturus uideretur, illum
ego pulsaui, erigere se, ac progredi iussi. Ex meipso enim in-
telligebam, in magna hyemis acerbitate desidendo tanto in-
ertiora ac pigriora corpora reddi: qui si forte paululum
commoratus essem, ut fit, eos qui sarcinas colligerent expe-
ctans, sentiebam crura præ frigore obtorpescere. Meo ita-
que periculo doctus, ubi se quem pigritiæ dedentem, ac quasi
frigore stupentem uidissem, illum ego commouebam, quod
intelligerẽ motu, ac uirili quadã corporis exercitatione, re
calescere membra, & humorem euocari: contrà uerò effice
re quietem & tarditatẽ, ut sanguis quasi gelu concretus in-
tabescat, atq; ex eo, quod ipsi multis accidisse scitis, pedum
digiti obrigescant. Sed et aliũ, quẽ fortasse inertia, ac torpo
re contractũ, per quẽ neq; principia agminis progredi, neq;
strenuè sequi poterãt qui in tergo erãt, pugno uerberaui, ne
hasta uidelicet ab hostibus confoderetur. Atq; his quidẽ om
nibus licet per me seruatis, si quid se læsos putant, a me pœ-
nas repetere. Quod si in hostium potestatem uenissent, quid
tam graue essent passi, ut eo nomine eũ, à quo uiolati essent,
iudicio persequi possent? Postremò, si ut illis bene consule-
rem, fui in plectendo seuerior, nihil recuso, quin ijs eas dem
pœnas, quas liberis parentes, pædagogi pueris: quando ET
MEDICI GRAVIVS laborantes, utilitatis causa urunt
& secant. Quod si me existimatis petulantia impulsum bo-
rum quenquam pulsasse, illud uobis attendendum est, quod
multo nunc prosperiore (quam dijs gratiam habeo) quàm
per illa tempora, fortuna utor, quodq;, quare confidam, plus
iam est, ac plus certe uini bibo, neque tamen quenquam pul-
so, propterea quod sequandiore uos quasi tempestate uti
uideo. QVID ENIM turbulentis tempestatibus, concita-

to ma-

to mari, nónne uidemus irasci ijs qui in prora sunt, proræ magistrũ: ijs q in puppi sedẽt, gubernatorẽ, illi si quid uel in leuißimis rebus ad nutum minus respiciẽtes, offenderint? ob eam nempe causam, quod minima tunc peccata facile omnia perdere ac peßundare poßunt. Quid dicã et uos tunc tacite iudicasse, iure illos à me cædi? Nã qui non suffragia tunc, sed arma habẽtes circunsistebatis, poteratis, sane, si ita uisum esset, iniuriã propulsare: sed neq; cuiquam auxilio fuistis, neq; mecum in peccantes animaduertistis: atq; id minime fuit ex usu uestro futurum. Ex eo enim improbißimus quisq;, uobis conniuẽtibus, existimauit licuturũ sibi quẽ uellet iniuria afficere. Nihil enim dubito, quin si hominũ facta notare uoluisse tis, eosdẽ fueritis tunc ignauißimos, ac nunc petulantißimos cogniturі. Atq; huius rei documentum in promptu est. Boiscus pugil Thessalus, illis temporibus nos incusabat, quod se cogeremus cũ labore summo, scutũ ferentẽ iter facere: Idẽ nunc, uti ego audio, Cotyoritanorum quamplurimos spoliauit. Hunc uos pro uestra prudentia, longe aliter quàm canes tractare debetis: nã ferociores quidẽ canes pleriq; interdiu uinciunt, noctu dimitũt. Hos uos, si quod æquũ est feceritis, nocte uinctum tenebitis, interdiu solutũ dimittetis. Illud uero uehementer miror, uestrûm quenquã, si quas in re se à me læsum putet, meminisse id, neq; omnino reticere: at si aut contra frigoris uim aliquid repperi, aut hostium aduentum multo ante nunciaui, aut morbo laborãtes uel inopia subleuaui, nemo id omnino recordatur: neq; si quem etiã benemeritũ laudaui, aut pro facultate mea honore ac præmijs affeci. AT quanto fuit iustius, quantoq; optabilius, ac magis pium, beneficiorum potius, quàm iniuriarum meminisse! Ad hæc surrexere uniuersi, ac se memores esse testificati sunt. Atq; in posterum inita ratio est, ut multò omnia commodius gererentur.

ρυται, οὐχ ὁρᾶτε ὅτι καὶ νεύματος μόνου ἕνεκα, χαλεπαίνουσι μὲν πρωρεῦσι τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνουσι δὲ κυβερνῆται τοῖς ἐν πρύμνῃ. ἱκανὰ γὰρ ἐν τῷ τοιούτῳ καὶ μικρὰ ἁμαρτηθέντα πάντα συνεπιτρῖψαι. ὅτι δὲ δικαίως ἔπαιον αὐτούς, καὶ ὑμεῖς κατεδικάσατε τότε. ἔχοντες γὰρ οὐ ψήφους, ἀλλ' ὅπλα παρέστηκετε. καὶ ἐξῆν ὑμῖν ἐπικουρεῖν αὐτοῖς, εἰ ἐβούλεσθε. ἀλλὰ μὰ Δία, οὔτε τούτοις ἐπεκουρεῖτε, οὔτε σὺν ἐμοὶ τὸν ἄτακτον ἐπαίετε. τοιγαροῦν ἐξουσίαν ἐποιήσατε τοῖς κακοῖς αὐτῶν, ὑβρίζειν ἐῶντες αὐτούς. οἶμαι γὰρ, εἰ ἐθέλετε σκοπεῖν, τοὺς αὐτοὺς εὑρήσετε τότε κακίστους, καὶ νῦν ὑβριστοτάτους. Βοΐσκος μὲν οὖν ὁ πύκτης ὁ Θετταλὸς τότε μὲν διεμάχετο ὡς κάμνων ἀσπίδα μὴ φέρειν. νῦν δ', ὡς ἐγὼ ἀκούω, Κοτυωριτῶν πολλοὺς ἀποδέδυκεν. ἂν οὖν σωφρονῆτε, τούτῳ τἀναντία ποιήσετε, ἢ τοὺς κύνας ποιοῦσι. τοὺς μὲν γὰρ κύνας τοὺς χαλεποὺς τὰς ἡμέρας διδέασι, τὰς δὲ νύκτας ἀφιᾶσι. τοῦτον δὲ, ἂν σωφρονῆτε, τὴν νύκτα μὲν δήσετε, τὴν δὲ ἡμέραν ἀφήσετε. ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, θαυμάζω, ὅτι εἰ μέν τινι ὑμῶν ἀπηχθόμην, μέμνησθε καὶ οὐ σιωπᾶτε, εἰ δέ τῳ ἢ χειμῶνα ἐπεκούρησα, ἢ πολέμιον ἀπήρυξα, ἢ ἀσθενοῦντι ἢ ἀποροῦντι συνεξεπόρισά τι, τούτων οὐδεὶς μέμνηται, οὐδ' εἴ τινα καλῶς τι ποιοῦντα ἐπῄνεσα, οὐδ' εἴ τιν' ἄνδρα ἀγαθὸν ὄντα ἐτίμησα ὡς ἐδυνάμην, οὐδὲ τούτων μέμνησθε. ἀλλὰ μὴν καλόν γε καὶ δίκαιον καὶ ὅσιον καὶ ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μᾶλλον ἢ τῶν κακῶν μεμνῆσθαι. ἐκ τούτου μὲν δὴ ἀνίσταντο, καὶ ἀνεμίμνησκον, καὶ περιεγένετο ὥστε καλῶς ἔχειν.

XENOPHONTIS

DE CYRI MINORIS EXPEDITIONE LIBER SEXTUS,

Romulo Amasæo interp.

INSEQUENTI dein tempore Græci, quandiu in illis locis commorati sunt, partim ex foro, partim uero ex præda, quam e Paphlagonum finibus agebant, sibi uictum quæsierunt. Verum nostros etiam, Paphlagones, aut dißipatos facile spoliabant, aut paulo à castris longius tabernacula habentes noctu oppugnabant. Quo factum est, ut ex mutuis iniurijs, hostili iam inter animo essent. Interea Corylas, qui tum Paphlagonibus imperabat, legatos ad Græcos mittit, pulcherrimis equis, ac preciosis uestimẽtis egregie ornatos. Hi à Coryla renunciant, non esse illum Græcis iniuriam facturum, modo ut ipsi etiam desinant cum eo hostiliter agere. Quæ cum audissent duces, de his se rebus exercitum consulturos responderunt. Hospitaliter quidem illos acceperunt: inuitarunt etiam ex eorum comitatu honestißimum quenq;. Cæsis uerò bubus, de ijs quos abegerant, atq; alijs hostijs, satis opulente sunt conuiuati: lecti fronde strati sunt: poculis sunt in potando corneis usi, qualia scilicet in ea regione inuenere. Icto autem fœdere, cum peanẽ citassent, Thraces prius surrexere, & ad tibiam armati saltarũt: atq; alte quidem à terra se, summa cum agilitate attollebant, gladios tenentes, quibus ita alter alterum uerberabat, ut plane omnes hominem percussum existimarent: sed erat ea ludendi ars quædam.

Thracum saltandi mos.

Paphla-

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Ἐκ τούτου δὲ ἐν τῇ διατριβῇ, οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἔζων· οἱ δὲ λῃζόμενοι, ἐκ τῆς Παφλαγονίας. ἐκλέπτευον δὲ καὶ οἱ Παφλαγόνες εὖ μάλα τοὺς ἀποσκεδαννυμένους. καὶ τῆς νυκτὸς δὲ τοὺς πρόσω σκηνοῦντας ἐπειρῶντο κακουργεῖν. καὶ πολεμικώτερον πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἐκ τούτων. ὁ δὲ Κορύλας, ὃς ἐτύγχανε τότε Παφλαγονίας ἄρχων, πέμπει παρὰ τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις, ἔχοντας ἵππους καὶ στολὰς καλὰς, λέγοντας ὅτι Κορύλας ἕτοιμος εἴη τοὺς Ἕλληνας μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' αὐτὸς ἀδικεῖσθαι. οἱ δὲ στρατηγοὶ ἀπεκρίναντο, ὅτι περὶ μὲν τούτων ἐν τῇ στρατιᾷ βουλεύσοιντο. ἐπὶ ξένια δὲ ἐδέχοντο αὐτούς. παρεκάλεσαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν οὓς ἐδόκει δικαιοτάτους εἶναι. θύσαντες δὲ τῶν αἰχμαλώτων βοῶν καὶ ἄλλα ἱερεῖα, εὐωχίαν μὲν ἀρκοῦσαν παρεῖχον. κατακείμενοι δὲ ἐν στιβάσιν, ἐδείπνουν καὶ ἔπινον κερατίνοις ποτηρίοις, οἷς ἐπετύγχανον ἐν τῇ χώρᾳ. ἐπεὶ δὲ αἱ σπονδαί τ' ἐγένοντο καὶ ἐπαιάνισαν, ἀνέστησαν πρῶτον Θρᾷκες, καὶ πρὸς αὐλὸν ὠρχήσαντο σὺν τοῖς ὅπλοις, καὶ ἥλλοντο ὑψηλά τε καὶ κούφως. καὶ ταῖς μαχαίραις ἐχρῶντο. τέλος δὲ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον παίει, ὡς πᾶσιν ἐδόκει πεπληγέναι τὸν ἄνθρωπον. ὁ δ' ἔπεσε τεχνικῶς πως,

καὶ ἀνέκραγον οἱ παφλαγόνες. καὶ ὁ μὲν σκυλεύσας
τὰ ὅπλα τοῦ ἑτέρου, ἐξῄει ᾄδων σιτάλκαν. ἄλλοι δὲ τῶν
θρᾳκῶν τὸν ἕτερον ἐξέφερον ὡς τεθνεῶτα. ἦν δὲ οὐ-
δὲν μὴ τεθνεώς. μετὰ τοῦτο αἰνιᾶνες καὶ μάγνητες ἀ-
νέστησαν, οἳ ὠρχοῦντο τὴν καρπαίαν καλουμένην ἐν
τοῖς ὅπλοις. ὁ δὲ τρόπος τῆς ὀρχήσεως ἦν ὅδε· ὁ μὲν πα-
ραθέμενος τὰ ὅπλα, σπείρει καὶ ζευγηλατεῖ, πυκνὰ
μεταστρεφόμενος, ὡς φοβούμενος. λῃστὴς δὲ προσέρ-
χεται· ὁ δ' ἐπειδὰν προΐδηται, ἀπαντᾷ ἁρπάσας
τὰ ὅπλα, καὶ μάχεται πρὸ τοῦ ζεύγους. καὶ οὗτοι ταῦτ'
ἐποίουν ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν αὐλόν. καὶ τέλος ὁ λῃστὴς
δήσας τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ζεῦγος ἀπάγει. ἐνίοτε δὲ καὶ
ὁ ζευγηλάτης τὸν λῃστήν. εἶτα παρὰ τοὺς βοῦς ζεύξας
ὀπίσω τὼ χεῖρε δεδεμένον ἐλαύνει. μετὰ τοῦτο μυσὸς
εἰσῆλθεν, ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἔχων πέλτην. καὶ τότε
μὲν ὡς δύο ἀντιταττομένων μιμούμενος ὠρχεῖτο. τό-
τε δὲ ὡς πρὸς ἕνα ἐχρῆτο ταῖς πέλταις. τότε δὲ ἐδινεῖ-
το, καὶ ἐξεκυβίστα ἔχων τὰς πέλτας. ὥστε ὄψιν ἔχειν κα-
λὴν φαίνεσθαι. τέλος δὲ τὸ περσικὸν ὠρχεῖτο, κροτῶν
τὰς πέλτας, καὶ ὤκλαζε, καὶ ἀνίστατο. καὶ ταῦτα πάν-
τα ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν αὐλὸν ἐποίει. ἐπὶ δὲ τούτῳ ἐ-
πιόντες οἱ μαντινεῖς, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀρκάδων,
ἀναστάντες ἐξοπλισάμενοι ὡς ἐδύναντο κάλλιστα, ᾖ-
σάν τε ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν ἐνόπλιον ῥυθμὸν αὐλούμενοι
καὶ ἐπαιάνισαν, καὶ ὠρχήσαντο, ὥσπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς
θεοὺς προσόδοις. ὁρῶντες δὲ οἱ παφλαγόνες δεινὰ ἐποι-
οῦντο πάσας τὰς ὀρχήσεις ἐν ὅπλοις εἶναι. ἐπὶ τούτῳ ὁρῶν
ὁ μυσὸς ἐκπεπληγμένους αὐτούς, πείσας τῶν ἀρκάδων τι-
νὰ πεπαμένον ὀρχηστρίδα εἰσάγει, σκευάσας ὡς ἐ-
δύνατο κάλλιστα, καὶ ἀσπίδα δοὺς κούφην αὐτῇ. ἡ δὲ
ὠρχήσατο πυρρίχην ἐλαφρῶς. ἐνταῦθα κρότος ἦν
πολύς. καὶ οἱ παφλαγόνες ἤροντο, εἰ καὶ γυναῖκες
συνεμάχοντο αὐτοῖς. οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι αὗται καὶ αἱ τρε-
ψάμεναι εἶεν βασιλέα ἐκ τοῦ στρατοπέδου. τῇ μὲν οὖν
νυκτὶ ταύτῃ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἡ-
μέρᾳ προσῆγον αὐτοὺς εἰς τὸ στράτευμα. καὶ ἔδοξε τοῖς
στρατιώταις, μήτε ἀδικεῖν παφλαγόνας, μήτε ἀδικεῖ-
σθαι. μετὰ τοῦτο οἱ μὲν πρέσβεις ᾤχοντο. οἱ δ' ἕλληνες,
ἐπειδὴ πλοῖα ἱκανὰ ἐδόκει παρεῖναι, ἀναβάντες ἔπλεον
ἡμέραν καὶ νύκτα πνεύματι καλῷ, ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες
τὴν παφλαγονίαν. τῇ δ' ἄλλῃ ἀφικνοῦνται εἰς σινώ-
πην. καὶ ὡρμίσαντο εἰς ἁρμήνην τῆς σινώπης. σινωπεῖς
δὲ οἰκοῦσι μὲν ἐν τῇ παφλαγονικῇ, μιλησίων δ' ἄποι-
κοι εἰσίν. οὗτοι ξένια πέμπουσι τοῖς ἕλλησιν, ἀλφίτων
μὲν μεδίμνους τρισχιλίους, οἴνου δὲ κεράμια χίλια καὶ
πεντακόσια. καὶ χειρίσοφος ἐνταῦθα ἦλθε τριήρεις ἔ-
χων. καὶ οἱ μὲν στρατιῶται προσεδόκων ἄγοντά τι σφί-
σιν ἥκειν. ὁ δὲ ἦγε μὲν οὐδέν. ἀπήγγελλε δὲ ὅτι ἐπαι-
νοίη αὐτούς, καὶ ἀναξίβιος ὁ ναύαρχος, καὶ οἱ ἄλλοι. καὶ
ὅτι ὑπισχνεῖτο ἀναξίβιος, εἰ ἀφίκοιντο ἔξω τοῦ πόντου,
μισθοφορὰν αὐτοῖς ἔσεσθαι. καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἁρμήνῃ ἔ-
μειναν οἱ στρατιῶται ἡμέρας πέντε. ὡς δὲ τῆς ἑλλάδος
ἐδόκουν ἐγγὺς γίγνεσθαι, ἤδη μᾶλλον ἢ πρόσθεν εἰσῄει
αὐτούς, ὅπως ἂν καὶ ἔχοντές τι οἴκαδε ἀφίκωνται. ἡγή-
σαντο οὖν εἰ ἕνα ἕλοιντο ἄρχοντα μᾶλλον ἂν ἢ πολυαρ-
χίας οὔσης, δύνασθαι τὸν ἕνα χρῆσθαι τῷ στρατεύματι, καὶ
νυκτὸς

Paphlagones uero clamorem tollebant. sed ex gladiatori
bus illis erat, qui arma iacenti detraheret, deinde Sidalca
(qui patrius illis cantus fuit) cantans abiret. Item qui aliū
iam mortuum efferret, cum & ille nulla ex parte nō mor
tuus uideretur. Aenianēses deinde, et Magnetes in mediū
processere, eamq; saltationem in armis saltarūt, quam pa
tria uoce Carpaean appellant. Hic autē saltationis ritus
fuit. Eorum unus armis proximo loco positis, bobus iun/
ctis serit aratq;, ac se saepius tanquam metuens conuertit.
Insequitur praedo, quo ille conspecto arma illico corripit,
atq; ante iugū pugnat. Atq; haec ad tibiae certū numerū
aguntur. Postremo praedo ille hominē uincit, ac boues abi
git. Nonnunquā etiā arator praedonē cōprehensum, post
terga reuinctis manibus, cum bobus ipsis coniunctū agit.
Post hos Mysus prodijt, utraq; manu peltas tenēs. ac pri
mum ita saltauit, ut eos qui cum aduersarijs duobus depu
gnant, imitari uideretur. Deinde uero peltas, quasi cōtra
unum duntaxat proijciebat, mox se circūagebat, peltasq;
ueluti alterna quadā manuū prolusione uibrabat, ut pla/
ne ea saltatio spectantibus pulchra contigerit. Postremo
complosis peltis, Persico more saltauit, ac in genua pro/
cumbens, se rursum erigebat: atq; haec etiā ad tibiae mo/
dos fiebant. Consequuti sunt Mantinēses, & Arcadū alij,
qui quam elegantissime ad speciē armati, & ipsi in nume/
rum, praecinente tibia, uti hi solent qui armati saltant, in/
grediebantur: ac paeane citato non aliter saltabāt, quam
in deorum supplicationibus fieri cōsueuit. Hic Paphlago/
nes commoti sunt, quod neminem uidebant nisi armatum
saltare. Quod cum animaduertisset Mysus, ac Paphlago/
nas ea saltationis forma attonitos intelligeret, ex Arcadi
bus cuidam persuasit, ut saltatriculam mimā, quam ille ha
bebat, in medium produceret. Quam cum bellissime exor
nasset, atq; ei leue scutū dedisset, illa summa corporis agi/
litate Pyrrhicam saltauit. Cui cum esset magnus ab omni/
bus plausus datus, quaesierunt Paphlagones, nunquid mu/
lieribus etiam in pugna uterentur. Imo, Graeci responde/
runt, hae sunt quae regem à castris reiecerunt. Atque hic
fuit eius noctis finis. Postero uero die legatos in castra
duces produxerunt: ubi scitum à militibus factum est, si/
bi in posterum cum Paphlagonibus pacem esse expedi/
re. ac legati tunc abierunt. Graeci cum iam naues adess/
sent, neque pauciores quàm opus erat, conscenderunt:
ac relicta ad laeuam Paphlagonia, diem eum atque item
noctem sequundissimo uento usi, postridie Armenen ap/
pulerunt, qui uicus in Sinopensium ditione est. Sinopen/
ses ipsi in Paphlagonicis finibus sunt, Milesiorum coloni.
Hi Graecis munera hospitalia misere: farinae medimna
ter mille, uini amphoras M. D. Atque huc Chirisophus
cum triremibus uenit: quem cum boni aliquid allatu/
rum milites putarent, cupide expectabant. Ille uero ni/
hil omnino attulit: id unum renunciauit, ab Anaxibio na/
uarcho, atque item alijs omnibus uehementer Graecos lau
dari, atque eundem Anaxibium Graecis polliceri, si è Pon
to exissent, stipendium se illis daturum. Exercitus Arme/
nae dies quinq; commoratus est. Cumq; ad Graeciam pro/
pius accedere se intelligerent, ibi iam ea cogitatio homi/
nes solicitos habere coepit, ut ditiores redditi domū redi/
rent. Ad continendū autem in officio exercitum, rem mul
to accommodatissimam existimarunt, abrogato tam mul
tis ducibus imperio, ad unum duntaxat summam pote/
statem deferre: quod illum uniuersi sequuti, uel die, uel

noctu,

nocte, aut quot opus esset capere, aut celare, aut postremo anteuertere, multo posset facilius ac celerius. Quantū enim temporis multorū inter se cōsultationibus impendi solitū esset, id si unius mandatis obeundis daretur, multo certe plus profici posse. Adhuc enim omnia multitudinis suffragijs, ducibus rogantibus, scita fuerant. Id cum omnes approbassent, atq; in Xenophontē maxime studia hominum propenderēt, illū cēturiones adeūt, ordinū animū ac uolūtatē exponūt: ac pro se quisq; summā in eū beneuolentiam declarantes, delatū ab exercitu honorē ut suscipiat, rogant. Hic Xenophon cum secū cogitaret, magno id sibi honori fore, ac nomen suū cū apud amicos, tū apud ciues multo fore illustrius ac gloriosius: ac fortasse illas copias, ductu suo rē posse multo praeclarius gerere: enimuero uehemēter ad negociū capessendum incitabatur, ac nihil iam malebat, quàm se imperatorē summae potestate renunciari. Contrà uero cū in mentem ueniret, incertissima esse homini rerū euenta: ac timeri etiam posse, ne partam iam gloriā aliqua offensiōe perderet, nō poterat consilij exitū reperire. In tam ancipiti deliberādi quasi momento, deos sibi cōsulendos statuit. Duobus itaq; sacerdotibus adhibitis, Ioui regi sacrificauit, quem ex Delphico oraculo in primis sequutus fuerat: atq; ab hoc olim somnium sibi missum putauit, cū primū cœpit imperia capessere. Recordabatur praeterea, sibi Ephesò ad Cyrum iter habenti auguriū oblatū, uocē dextrae aquilae, illius quidē sedentis: ac tunc se ab augure, cuius autoritatē maxime sequebatur monitū, magnū illud auguriū esse, ac minime plebeium: omnia tamē fore laboris plenissima, propterea quod in sedentē aquilā aues reliquae impetū facere cōsueuissent. Neq; uero ex eo augurio esse quod sibi lucri quicquam polliceretur: circumuolitantē etenim aquilā, ea quibus alitur, rapere solitā. Eodē tēpore eiusdē dei per exta mens declarata: neq; illū imperia petere, neq; delata suscipere oportere. Atq; hoc ita plane cecidit. At exercitus in unum conuenit, ac primum sciuerunt unum deligi oportere: deinde unū omnes Xenophontē deposcere cœperūt. Quare cum ille animaduertisset, si militū consensum tacitus comprobaret, ad se proculdubio rerum summam delatum iri, surrexit, atq; in hunc modum loquutus est. Ego, milites, magnopere laetor, cum tantum mihi uideo à uobis honorem haberi: siquidē humano sensu praeditus sum, ac uobis sane gratiā habeo: deosq; oro, ut mihi eam facultatem dent, ut uobis quamoptime aliquādo cōsulere possim. Sed enim mihi nō uideo cur studeatis imperiū decernere, cum Lacedæmoniū hominem habeatis: id uero ego si accipiam, neq; è uestra, neq; ex mea re fore arbitror. Nam et uobis (si fuerit aliquando ad Lacedæmoniorū opē confugiendum, quod se hoc facto læsos interpretabūtur) minus illi se æquos præbebūt, & ipse qui potero hanc inuidiā sustinere? Equidē Lacedæmonios uideo non ante desijsse patriæ meæ bellū facere, quàm armis nosipsos etiā sibi parēre coegerūt. ubi uero imperata facere nō recusauimus, à bello illi gerendo, atq; obsidēda urbe destiterūt. Quæ cū me nō præterea'nt, si nunc ea in re, quæ arbitrij mei est, eorum officerem dignitati, illud sane mihi magnopere esset metuendū, ne me illi facile intra ordinē redigerēt. Quod uero facilius multo contineri in officio militē posse existimatis, unius quàm multorum imperio, illud uobis persuasum uelim, quemcunq; summæ rerum præfeceritis, nullum me in illum unquam seditionem concitaturum. Nam qui contra

νυκτὸς καὶ ἡμέρας. καὶ εἴ τι δέοι λανθάνειν, μᾶλλον ἂν καὶ κρύπτεσθαι· καὶ εἴ τι αὖ δέοι φθάνειν, ἧττον ἂν ὑστερίζειν. οὐ γὰρ ἂν λόγων δεῖν πρὸς ἀλλήλους. ἀλλὰ τὸ δόξαν τῷ ἑνὶ περαίνεσθαι ἄν. τὸν δὲ πρόσθεν χρόνον ἐκ τῆς νικώσης ἔπραττον πάντα οἱ στρατηγοί. ὡς δὲ ταῦτα διενοοῦντο, ἐτράποντο ἐπὶ τὸν Ξενοφῶντα. καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔλεγον προσιόντες αὐτῷ, ὅτι ἡ στρατιὰ οὕτω γιγνώσκει. καὶ εὔνοιαν ἐνδεικνύμενος ἕκαστος ἔπειθεν αὐτὸν ὑποστῆναι τὴν ἀρχήν. ὁ δὲ Ξενοφῶν τῇ μὲν ἐβούλετο ταῦτα, νομίζων, καὶ τὴν τιμὴν μείζω οὕτως ἑαυτῷ γίγνεσθαι, καὶ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ εἰς τὴν πόλιν τοὔνομα μεῖζον ἀφίξεσθαι αὐτοῦ. τυχὸν δὲ καὶ ἀγαθοῦ τινος ἂν αἴτιος τῇ στρατιᾷ γενέσθαι. τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐνθυμήματα, ἐπῆρεν αὐτὸν ἐπιθυμεῖν αὐτοκράτορα γενέσθαι ἄρχοντα. ὁπότε δ' αὖ ἐνθυμοῖτο, ὅτι ἄδηλον μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ, ὅπῃ τὸ μέλλον ἕξει. διὰ τοῦτο δὲ κίνδυνος ἂν εἴη, μὴ καὶ τὴν προειργασμένην δόξαν ἀποβάλοι, ἠπορεῖτο. ἀπορουμένῳ δὲ αὐτῷ διακρῖναι, ἔδοξε κράτιστον εἶναι τοῖς θεοῖς ἀνακοινῶσαι. καὶ παραστησάμενος δύο ἱερεῖς, ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, ὥσπερ αὐτῷ μαντευτὸς ἦν ἐκ Δελφῶν. καὶ τὸ ὄναρ δὴ ἀπὸ τούτου τοῦ θεοῦ ἐνόμιζεν ἑωρακέναι, ὃ εἶδεν ὅτι ἤρχετο, ἐπὶ τὸ συνεπιμελεῖσθαι τῆς στρατιᾶς καθίστασθαι. καὶ ὅτε ἐξ Ἐφέσου δὲ ὡρμᾶτο, Κύρῳ συσταθησόμενος, αἰετὸν ἀνεμιμνήσκετο αὐτῷ δεξιὸν φθεγγόμενον, καθήμενον μέντοι, ὥσπερ ὁ μάντις προπέμπων αὐτὸν ἔλεγεν, ὅτι μέγας μὲν οἰωνὸς εἴη, καὶ οὐκ ἰδιωτικός, καὶ ἔνδοξος, ἐπίπονος μέντοι. τὰ γὰρ ὄρνεα μάλιστα ἐπιτίθεσθαι τῷ αἰετῷ καθημένῳ. οὐδὲ μέντοι χρηματιστικὸν εἶναι τὸν οἰωνόν. τὸν γὰρ αἰετὸν πετόμενον μᾶλλον λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. οὕτω δὴ θυομένῳ αὐτῷ, διαφανῶς ὁ θεὸς σημαίνει μήτε προσδεῖσθαι τῆς ἀρχῆς, μήτ' εἰ αἱροῖντο ἀποδέχεσθαι. τοῦτο μὲν δὴ οὕτως ἐγένετο. ἡ δὲ στρατιὰ συνῆλθε. καὶ πάντες ἔλεγον, ἕνα αἱρεῖσθαι. καὶ ἐπεὶ τοῦτο ἔδοξε, προυβάλλοντο αὐτόν. ἐπεὶ δ' ἐδόκει δῆλον εἶναι, ὅτι αἱρήσονται αὐτόν, εἴ τις ἐπιψηφίζοι, ἀνέστη, καὶ ἔλεξε τάδε. ἐγώ, ὦ ἄνδρες, ἥδομαι μὲν ὑπὸ ὑμῶν τιμώμενος, εἴπερ ἄνθρωπός εἰμι. καὶ χάριν ἔχω, καὶ εὔχομαι δοῦναί μοι τοὺς θεούς, αἴτιόν τινος ὑμῖν ἀγαθοῦ γενέσθαι. τὸ μέντοι ἐμὲ προκριθῆναι ὑπὸ ὑμῶν ἄρχοντα, Λακεδαιμονίου ἀνδρὸς παρόντος, οὔτε ὑμῖν, οὔτ' ἐμοὶ δοκεῖ συμφέρον εἶναι, ἀλλ' ἧττον ἂν διὰ τοῦτο τυγχάνειν ἄν τι δέοισθε παρ' αὐτῶν. ἐμοὶ δὲ αὖ πάνυ τι νομίζω τοῦτο ἀσφαλὲς εἶναι. ὁρῶ γὰρ ὅτι καὶ τῇ πατρίδι μου οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πολεμοῦντες, πρὶν ἐποίησαν πᾶσαν τὴν πόλιν ὁμολογεῖν, Λακεδαιμονίους καὶ αὐτῶν ἡγεμόνας εἶναι. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὡμολόγησαν, εὐθὺς ἐπαύσαντο πολεμοῦντες, καὶ οὐκέτι πέρα ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν. εἰ οὖν ταῦτα ἐγὼ ὁρῶν δοκοίην ὅπου δυναίμην, ἐνταῦθ' ἄκυρον ποιεῖν τὸ ἐκείνων ἀξίωμα, ἐκεῖνο ἐννοῶ, μὴ λίαν ἂν ταχὺ σωφρονισθείην. ὃ δ' ὑμεῖς ἐννοεῖτε, ὅτι ἧττον ἂν στάσις εἴη ἑνὸς ἄρχοντος ἢ πολλῶν, εὖ ἴστε ὅτι ἄλλον μὲν ἑλόμενοι, οὐχ εὑρήσετέ με στασιάζοντα. νομίζω γάρ, ὅτι ὅστις ἐν πολέ-

μῳ

μα ὢν στασιάζει πρὸς ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει. ἂν δὲ ἐμὲ ἕλησθε, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι εἴ τινα εὕροιτε καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ ἀχθόμενον. ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔλεγε, πολὺ μᾶλλον ἐξανίσταντο λέγοντες, ὡς δέοι αὐτὸν ἄρχειν. ἀγασίας δὲ ὁ στυμφάλιος εἶπεν ὅτι γελοῖον εἴη, εἰ οὕτως ἔχει, ὡς ὀργιοῦνται λακεδαιμόνιοι, κἂν σύνδειπνοι συνελθόντες μὴ λακεδαιμόνιοι συμποσίαρχον αἱρῶνται. ἐπεὶ οὕτω γε τοῦτ' ἔφη, οὐδὲ λοχαγεῖν ἡμῖν ἔξεστιν, ὡς ἔοικεν, ὅτι ἀρκάδες ἐσμέν. ἐνταῦθα δὴ ὡς εὖ εἰπόντος τοῦ ἀγασίου, ἀνεθορύβησαν. καὶ ὁ ξενοφῶν ἐπειδὴ ἑώρα πλείονος ἐνδέον, παρελθὼν εἶπεν· ἀλλ', ὦ ἄνδρες, ἔφη, ὡς πάντες εἰδῆτε, ὀμνύω ὑμῖν θεοὺς πάντας καὶ πάσας, ἦ μὴν ἐγώ, ἐπεὶ τὴν ὑμετέραν γνώμην ᾐσθανόμην, ἐθυόμην εἰ βέλτιον εἴη, ὑμῖν τε ἐμοὶ ἐπιτρέψαι ταύτην τὴν ἀρχήν, καὶ ἐμοὶ ὑποστῆναι. καὶ ἐμοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐσήμηναν, ὡς καὶ ἰδιώτην ἂν γνῶναι, ὅτι ταύτης τῆς μοναρχίας ἀπέχεσθαί με δεῖ. οὕτω δὴ χειρίσοφον αἱροῦνται. χειρίσοφος δ' ἐπεὶ ᾑρέθη, παρελθὼν εἶπεν· ἀλλ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν ἴστε, ὅτι οὐκ ἂν ἔγωγε ἐστασίαζον, εἰ ἄλλον εἵλεσθε. ξενοφῶντα μέν, ἔφη, ὠνήσατε οὐχ ἑλόμενοι, ὡς καὶ νῦν δέξιππος ἤδη διέβαλεν αὐτὸν πρὸς ἀναξίβιον ὅ,τι ἐδύνατο, καὶ μάλιστα ἐμοῦ αὐτὸν σιγάζοντος. ὁ δ' ἔφη νομίζειν αὐτὸν τιμασίωνι μᾶλλον συνάρχειν ἐθελῆσαι δαρδανεῖ ὄντι τοῦ κλεάρχου στρατεύματος, ἢ ἑαυτῷ λάκωνι ὄντι. ἐπεὶ μέντοι ἐμὲ εἵλεσθε, ἔφη, καὶ ἐγὼ πειράσομαι, ὅ,τι ἂν δύνωμαι ὑμᾶς ἀγαθὸν ποιεῖν. καὶ ὑμεῖς οὕτω παρασκευάζεσθε, ὡς αὔριον ἐὰν πλοῦς ᾖ, ἀναξόμενοι. ὁ δὲ πλοῦς ἔσται εἰς ἡράκλειαν. ἅπαντας οὖν δεῖ ἐκεῖσε πειρᾶσθαι ἔχειν. τὰ δὲ ἄλλα, ἐπειδὰν ἐκεῖσε ἔλθωμεν, βουλευσόμεθα. ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι πνεύματι καλῷ, ἔπλεον ἡμέρας δύο παρὰ γῆν, καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τήν τ' ἰασονίαν ἀκτήν, ἔνθα ἡ ἀργὼ λέγεται ὁρμίσασθαι, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ στόματα. πρῶτον μὲν τοῦ θερμώδοντος, ἔπειτα δὲ τοῦ ἅλυος. μετὰ δὲ τοῦτον τοῦ παρθενίου. τοῦτον δὲ παραπλεύσαντες, ἀφίκοντο εἰς ἡράκλειαν, πόλιν ἑλληνίδα, μεγαρέων ἄποικον, οὖσαν δ' ἐν τῇ μαριανδυνῶν χώρᾳ, καὶ ὡρμίσαντο παρὰ τῇ ἀχερουσιάδι χερρονήσῳ, ἔνθα λέγεται ἡρακλῆς ἐπὶ τὸν κέρβερον κύνα καταβῆναι, οὗ νῦν τὰ σημεῖα δεικνύουσι τῆς καταβάσεως τὸ βάθος, πλέον ἢ ἐπὶ δύο στάδια. ἐνταῦθα τοῖς ἕλλησιν οἱ ἡρακλεῶται ξένια πέμπουσιν ἀλφίτων μεδίμνους τρισχιλίους, καὶ οἴνου κεράμια δισχίλια, καὶ βοῦς εἴκοσι, καὶ ὄις ἑκατόν. ἐνταῦθα διὰ τοῦ πεδίου ῥεῖ ποταμός, λύκος ὄνομα, εὖρος ὡς δύο πλέθρων. οἱ δὲ στρατιῶται συλλεγέντες, ἐβουλεύοντο τὴν λοιπὴν πορείαν, πότερον κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλατταν χρὴ πορευθῆναι ἐκ τοῦ πόντου. ἀναστὰς δὲ λύκων ἀχαιός, εἶπε· θαυμάζω μέν, ὦ ἄνδρες, τῶν στρατηγῶν, ὅτι οὐ πειρῶνται ἡμῖν ἐκπορίζειν σιτηρέσιον. τὰ μὲν γὰρ ξένια οὐ μὴ γένηται τῇ στρατιᾷ τριῶν ἡμερῶν σῖτα. ὁπόθεν δ' ἐπισιτισάμενοι πορευσόμεθα, οὐκ ἔστιν, ἔφη. ἐμοὶ οὖν δοκεῖ αἰτεῖν τοὺς ἡρακλεώτας, μὴ ἔλαττον ἢ τρισχιλίους κυζικηνούς. ἄλλος

δ' εἶπε

contra imperatorē suũ seditionem cõcitat, is postremò in suam ipsius salutē seditiosus reperitur. Quod si mihi imperiũ deferretis, nihil omnino mirarer, si quampluri mi & mihi et uobis offensiores existerēt. Hæc cũ milites audissent, eo maiore cõtentione acclamãtes surrexere: illum omnino expedire, imperiũ suscipere. Ac Stymphalius quidē Agasias. Perinde, inquit, ridiculum esset, nobis si Lacedæmonij irascerētur, ac si ijs conuiuis succenserent, qui cum Lacedæmonij nõ essent, magistrũ deligerent. Nam si solis est Lacedæmonijs imperandũ, nihil omnino causæ est, quin & nos cum Arcades simus, centuriatu nos abdicemus. Eius orationē cuncti cũ fremitu cõprobarunt. Tũ Xenophõ cũ intelligeret nõ posse, quod imponeretur oneris, recusare, ni apertius resisteret: in mediũ procedens, Vt rē planius cognoscatis, deos, inqt, deasq; omnes, milites, iuro simulatq; uestra mihi uoluntas perspecta fuit, per exta me à dijs quæsisse, conduceret'ne uobis mihi imperium mãdare, ac mihi illud accipere: Illos uero tam apertis clarisq; signis mentem mihi suã explanasse, ut nemo in extis iudicãdis tam rudis sit et indoctus, quin fuerit, si ea inspexisset, cogniturus, mihi ab hoc imperio abstinendũ. Hæc res milites flexit, qui statim Chirisophum crearũt. Et ille in mediũ productus: Ego, me hercule, inquit, etiam si alium quemuis delegissetis, nullã omnino seditionē fecissē. Sedenim bene Xenophonti, quod cum non delegistis, consultum fuit: nam acriter eum nuper Dexippus apud Anaxibium insimulabat, me certe illi silentium imperante. At ille se existimare dicebat, Xenophontem, Timasionem Dardanēsem, qui fuerat de Clearchi cohortibus, quàm se, qui Laco esset, collegam habere malle. Sed cum hoc mihi imperiũ detuleritis, dabo equidem operã, ut quantum maxime possim, uestris commodis atq; utilitatibus seruiam. Nunc paratos nos esse oportet, ut si fuerit cras ad nauigandum idonea tēpestas, hinc soluamus. Et erit Heraclean primùm contendendũ, quò ut perueniamus est nostrum unicuiq; in præsentia elaborandum. Illic de reliquo itinere consilium capiemus. Hæc tunc ille. Postero uero die soluerunt, ac biduum sequundissimo uento oram legentes, Iasonium littus prospicebant, ubi Argonaum ferunt in anchoris stetisse: & multorum fluminum ostia, Thermodontis primum, deinde Halis, ac Parthenij: quę prætereuecti, Heracleã appulerũt, urbē Græcam, Megarensium coloniam, in Maryandinorũ finibus sitam. Expositi sunt in Acherusiaden peninsulam, quo in loco descendisse Herculem ad Cerberũ canem rapiendum memorant incolæ: atq; eius descensus monimentũ ostendunt, specũ haud minus quàm stadia duo subsidentem Hic Heracleenses Græcis hospitalia munera misere: Farinæ medimnũ tria millia, Vini amphoras duo millia, boues uiginti, & centum oues. Per hãc regionē Lycus fluuius labitur, latitudine passuum XL. Hic cum in unum milites conuenissent, de reliquo itinere consultabant. Et illud primũ, e Ponto mari'ne, an pedibus proficiscendum esset. Cum Lycon Achæus, Demiror, inquit, quid sit quod duces nobis uiaticum non cõficiunt: nam quæ hospitij nomine missa sunt, ne triduo quidem ex his exercitus ali possit: neq; plane est unde ipsimet nobis frumentemur. Mihi sane optimum factu fore uidetur, si per legatos stipendium ab Heracleensibus postulemus, haud hercule minus q̃ Cyzicenos ter mille. Atq; alius,

quin

quindecem inquit, ut minimum millia Cyzicenorum menstruum stipendium postulandum censeo, & legatos quamprimum cum postulatis, dum hic commoramur, mittendos: qui cum quid renuncient cognouerimus, ex eo consilium capiemus. Cum de legatis ageretur, dux ipse Chirisophus primus deligitur. fuere qui Xenophontem etiam nominarent: sed ambo uehementer resistebant, quod utrique minime æquum esse uidebatur, Græcam & sociam ciuitatem, inuitam ad ea quæ ipsa nollet danda, cogere. Quare cum ab ea causa alieniores uiderentur, Lycona Achæum, Callimachum Parrhasium, & Agasian Stymphalium miserunt. Hi cum ad Heracleenses uenissent, legationem exposuerunt. Lyconem minas etiam addidisse ferunt, nisi ea omnia facerent, quibus commoti socij, tunc quidem se ea de re deliberaturos responderunt: statim uero ex agris copias omnes intra oppidum comportandas curarunt: mercatum submouerunt, ac clausis portis cum armis ad muros accursum est. Tunc hi ipsi, qui socios irritarunt, duces, quod causam prodidissent, criminari: Arcades & Achiui seorsum iam à cæteris cœtus habere: eos Callimachus Parrhasius, & Achæus Lycon incitari, à quibus uoces seditiosæ iactabantur: Indignum esse Atheniensem unum, Lacedæmonijs ac Peloponnesijs imperare, præsertim cum nullam is in exercitum manum contulisset: se labores tolerasse, alios fructus capere, ac se omnino salutem cæteris dedisse. Præ Arcadibus enim & Achæis, reliquum exercitum nihil omnino esse (& sane erant hi haud minus, quàm dimidia exercitus pars) quod si à cæteris desciscerẽt, propriosq; sibi duces eligerent, iter ex sententia facere posse, ac certi alicuius commodi spem sequi. Hæc cum essent omnium consensu comprobata, Chirisophum deserunt & Xenophontem, hi etiam ex Achiuis & Arcadibus qui eos ad eum usque diem sequuti fuerant. Imperatores uero suffragijs sibi decem pristino more crearunt. Atq; ita summum illud imperium sexto uel septimo die Chirisopho abrogatum est. Xenophon cupiebat unà cum illis proficisci, quod multo tutius fore existimabat, si simul omnes, quàm si cum suis tantum singuli iter facerent. Sed ab ea sententia Neonis oratione deductus est. se enim ille de Chirisopho audisse dixit, Cleandrum, qui præfectus Lacedæmoniorum Byzantij erat, uenturum cum triremibus intra Calpes portum: enauigandi commoditate solos cum suis copijs duces usuros. Chirisophus ipse cum rei indignitate commotus milites odisse cœpisset, Xenophontem iubet arbitratu suo omnia administrare: ac ipse omni negocio reiecto, ad solam iam nauigationem spectabat. At Xenophon quum sacrificium Herculi duci fecisset, deosq; per exta consuluisset, utrum cõsultius futurum esset, expeditionẽ quampiam suscipere, an cum ijs qui remanserant militibus soluere, expeditionem suscipiendam exta significarunt. Exercitus trifariam diuisus est. Arcades & Achiui fuere quater mille & quingenti. Chirisophus adhuc mille & quadringentos habebat grauis armaturæ. Peltatos Thracas ex Clearchi ordinibus ad septingentos. Xenophon grauis armaturæ mille ferme & septingentos. Peltatos trecentos ac solus equitatum ducebat, equites plus minus XL. Arcades primi, acceptis nauigijs ab Heracleensibus, soluerunt: eam maximè ob causam festinantes,

δ᾽ ἐπὶ μηνὸς μισθὸν μὴ ἔλαττον, ἢ μυρίους. καὶ ἑλομένους πρέσβεις αὐτίκα μάλα ἡμῶν καθημένων, πέμπειν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ εἰδέναι ὅτι ἂν ἀπαγγέλλωσι καὶ πρὸς ταῦτα βουλεύεσθαι. ἐντεῦθεν προυβάλλοντο πρέσβεις πρῶτον μὲν Χειρίσοφος ὁ ἄρχων ᾑρεῖτο. εἰσὶ δ᾽ οἳ καὶ Ξενοφῶντα. οἱ δ᾽ ἰσχυρῶς ἀπεμάχοντο ἀμφοῖν γὰρ ταὐτὰ ἐδόκει, μὴ ἀναγκάζειν πόλιν Ἑλληνίδα καὶ φιλίαν, ὅτι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν. ἐπεὶ δ᾽ οὗτοι ἐδόκουν ἀπρόθυμοι εἶναι, πέμπουσι Λύκωνα Ἀχαιὸν, καὶ Καλλίμαχον Παῤῥάσιον, καὶ Ἀγασίαν Στυμφάλιον. οὗτοι ἐλθόντες, ἔλεγον τὰ δεδογμένα. τὸν δὲ Λύκωνα ἔφασαν καὶ ἐπαπειλεῖν, εἰ μὴ ποιήσοιεν ταῦτα πάντα. ἀκούσαντες δ᾽ οἱ Ἡρακλεῶται, βουλεύσεσθαι ἔφασαν. καὶ εὐθὺς τά τε χρήματα ἐκ τῶν ἀγρῶν συνῆγον, καὶ τὴν ἀγορὰν εἴσω ἀνεσκεύασαν, καὶ αἱ πύλαι ἐκέκλειντο, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν ὅπλα ἐφαίνετο. ἐκ τούτου οἱ ταράξαντες ταῦτα, τοὺς στρατηγοὺς ᾐτιῶντο διαφθείρειν τὴν πρᾶξιν. καὶ συνίσταντο οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοί. προειστήκει δὲ μάλιστα αὐτῶν Καλλίμαχός τε ὁ Παῤῥάσιος, καὶ Λύκων ὁ Ἀχαιός. οἱ δὲ λόγοι ἦσαν αὐτοῖς, ὡς αἰσχρὸν εἴη ἄρχειν ἕνα Ἀθηναῖον, Πελοποννησίων καὶ Λακεδαιμονίων, μηδεμίαν δύναμιν παρεχόμενον εἰς τὴν στρατιάν. καὶ τοὺς μὲν πόνους σφᾶς ἔχειν, τὰ δὲ κέρδη ἄλλους. καὶ ταῦτα τὴν σωτηρίαν σφῶν κατειργασμένων. εἶναι γὰρ τοὺς κατειργασμένους Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιούς· τὸ δ᾽ ἄλλο στράτευμα οὐδὲν εἶναι. καὶ ἦν δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὑπὲρ ἥμισυ τοῦ ἄλλου στρατεύματος Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί. εἰ οὖν σωφρονοῖεν, οὗτοι συστάντες, καὶ στρατηγοὺς ἑλόμενοι ἑαυτῶν, καθ᾽ ἑαυτοὺς ἂν τὴν πορείαν ποιοῖντο, καὶ πειρῷντο ἀγαθόν τι λαμβάνειν, ταῦτα ἔδοξε. καὶ ἀπολιπόντες Χειρίσοφον, εἴ τινες ἦσαν παρ᾽ αὐτῷ Ἀρκάδες ἢ Ἀχαιοί, καὶ Ξενοφῶντα, συνέστησαν. καὶ στρατηγοὺς αἱροῦνται ἑαυτῶν δέκα. τούτους δὲ ἐψηφίσαντο ἐκ τῆς νικώσης, ὅτι δοκοίη τοῦτο ποιεῖν. ἡ μὲν οὖν τοῦ παντὸς ἀρχὴ Χειρισόφῳ ἐνταῦθα κατελύθη ἡμέρᾳ ἕκτῃ ἢ ἑβδόμῃ ἀφ᾽ ἧς ᾑρέθη. Ξενοφῶν μέντοι ἐβούλετο κοινῇ μετ᾽ αὐτοῦ τὴν πορείαν ποιεῖσθαι, νομίζων οὕτως ἀσφαλέστερον εἶναι, ἢ ἰδίᾳ ἕκαστον στέλλεσθαι. ἀλλὰ Νέων ἔπειθεν αὐτὸν καθ᾽ ἑαυτὸν πορεύεσθαι, ἀκούσας τοῦ Χειρισόφου, ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐν Βυζαντίῳ ἁρμοστὴς φαίη τριήρεις ἔχων, ἥξειν εἰς Κάλπης λιμένα. ὅπως οὖν μηδεὶς μετάσχοι, ἀλλ᾽ αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτοῦ στρατιῶται ἐκπλεύσειαν ἐπὶ τῶν τριήρων. διὰ ταῦτα συνεβούλευε. καὶ Χειρίσοφος ἅμα μὲν ἀθυμῶν τοῖς γεγενημένοις, ἅμα δὲ μισῶν ἐκ τούτου τὸ στράτευμα, ἐπιτρέπει αὐτῷ ποιεῖν ὅ, τι βούλεται Ξενοφῶν. ἔτι μὲν ἐπεχείρησεν ἀπαλλαγεὶς τῆς στρατιᾶς ἐκπλεῦσαι. θυομένῳ δὲ αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι Ἡρακλεῖ καὶ κοινουμένῳ, πότερα λῷον καὶ ἄμεινον εἴη στρατεύεσθαι. οὕτω γίγνεται τὸ στράτευμα τριχῇ. Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀχαιοί, πλείους ἢ τετρακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι. Χειρισόφῳ δὲ ὁπλῖται μὲν ἐς τετρακοσίους καὶ χιλίους, πελτασταὶ δὲ ἐς ἑπτακοσίους, οἱ Κλεάρχου Θρᾷκες. Ξενοφῶντι δὲ ὁπλῖται μὲν ἐς ἑπτακοσίους καὶ χιλίους, πελτασταὶ δὲ ἐς τριακοσίους. ἱππικὸν δὲ οὗτος μόνος εἶχεν, ἀμφὶ τοὺς τετταράκοντα ἱππέας. καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες διαπραξάμενοι πλοῖα παρὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν, πρῶτοι πλέουσιν, ὅπως ἐξαίφνης

ἐπιπε-

ἐπιπεσόντες τοῖς Βιθυνοῖς, λάβοιεν ὅτι πλεῖστα. καὶ ἐκβαίνουσιν εἰς κάλπης λιμένα κατὰ μέσον πως τῆς θρᾴκης. χειρίσοφος δ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν ἡρακλεωτῶν ἀρξάμενος, πεζῇ ἐπορεύετο διὰ τῆς χώρας. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν θρᾴκην ἐνέβαλε, παρὰ τὴν θάλατταν ἐπορεύετο. καὶ γὰρ ἤδη ἠσθένει. ξενοφῶν δὲ πλοῖα λαβὼν, ἀποβαίνει ἐπὶ τὰ ὅρια τῆς θρᾴκης, καὶ τῆς ἡρακλεώτιδος, καὶ διὰ μεσογαίας ἐπορεύετο. ὃν μὲν οὖν τρόπον ἥ τε χειρισόφου ἀρχὴ τοῦ παντὸς κατελύθη, καὶ τῶν ἑλλήνων τὸ στράτευμα ἐσχίσθη, ἐν τοῖς ἐπάνω εἴρηται. ἔπραξαν δ' αὐτῶν ἕκαστοι τάδε. οἱ μὲν ἀρκάδες ὡς ἀπέβησαν νυκτὸς εἰς κάλπης λιμένα, πορεύονται εἰς τὰς πρώτας κώμας, στάδια ἀπὸ θαλάττης ὡς τριάκοντα. ἐπεὶ δὲ φῶς ἐγένετο, ἦγεν ἕκαστος στρατηγὸς τὸ αὑτοῦ λάχος ἐπὶ κώμην. ὁποία δὲ μείζων κώμη ἐδόκει εἶναι, σύνδυο λόχους ἦγον οἱ στρατηγοί. συνεβάλοντο δὲ καὶ λόφον, εἰς ὃν δέοι πάντας ἁλίζεσθαι. καὶ ἅτε ἐξαίφνης ἐπιπεσόντες, ἀνδράποδά τε πολλὰ ἔλαβον, καὶ πρόβατα πολλὰ περιεβάλοντο. οἱ δὲ θρᾷκες ἠθροίζοντο οἱ διαφεύγοντες. πολλοὶ δὲ διέφυγον πελτασταὶ ὄντες ὁπλίτας ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν. ἐπεὶ δὲ συνελέγησαν, πρῶτον μὲν τῷ σμικρήτου λόχῳ ἑνὸς τῶν ἀρκάδων στρατηγῶν, ἀπιόντι ἤδη εἰς τὸ συγκείμενον, καὶ πολλὰ χρήματα ἄγοντι, ἐπιτίθενται. καὶ τέως μὲν ἐμάχοντο, ἅμα πορευόμενοι οἱ ἕλληνες. ἐπὶ δὲ διαβάσει χαράδρας τρέπονται αὐτούς. καὶ αὐτόν μὲν τὸν σμικρήτην ἀποκτιννύασι, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας. ἄλλου δὲ λοχαγοῦ τῶν δέκα στρατηγῶν τοῦ ἡγησάνδρου, ὀκτὼ μόνους κατέλιπον, καὶ αὐτὸς ἡγήσανδρος ἐσώθη. καὶ ἄλλοι δὲ λοχαγοὶ συνῆλθον, οἱ μὲν σὺν πράγμασιν, οἱ δὲ ἄνευ πραγμάτων. οἱ δὲ θρᾷκες εὐτυχήσαντες τοῦτο τὸ εὐτύχημα, συνεβόων τε ἀλλήλους, καὶ συνελέγοντο ἐρρωμένως τῆς νυκτός. καὶ ἅμα κύκλῳ τῇ ἡμέρᾳ περὶ τὸν λόφον, ἔνθα οἱ ἕλληνες ἐστρατοπεδεύοντο, ἐτάττοντο. καὶ ἱππεῖς πολλοὶ καὶ πελτασταί, καὶ ἀεὶ πλείονες συνέρρεον, καὶ προσέβαλλον πρὸς τοὺς ὁπλίτας ἀσφαλῶς. οἱ μὲν γὰρ ἕλληνες οὔτε τοξότην εἶχον, οὔτε ἀκοντιστὴν, οὔτε ἱππέα. οἱ δὲ προσθέοντες καὶ προσελαύνοντες, ἠκόντιζον. ὁπότε δ' αὐτοῖς ἐπίοιεν, ῥᾳδίως ἀπέφευγον. ἄλλοι δὲ ἄλλῃ ἐπετίθεντο. καὶ τῶν μὲν πολλοὶ ἐτιτρώσκοντο, τῶν δὲ οὐδείς. ὥστε κινηθῆναι οὐκ ἐδύναντο ἐκ τοῦ χωρίου. ἀλλὰ τελευτῶντες, καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶργον αὐτοὺς οἱ θρᾷκες. ἐπεὶ δὲ ἀπορία πολλὴ ἦν, διελέγοντο περὶ σπονδῶν. καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὡμολόγητο αὐτοῖς. ὁμήρους δὲ οὐκ ἐδίδοσαν οἱ θρᾷκες, αἰτούντων τῶν ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἴσχετο. τὰ μὲν δὴ τῶν ἀρκάδων οὕτως εἶχε. χειρίσοφος δὲ ἀσφαλῶς πορευόμενος παρὰ θάλατταν, ἀφικνεῖται εἰς κάλπης λιμένα. ξενοφῶντι δὲ διὰ τῆς μεσογαίας πορευομένῳ, οἱ ἱππεῖς προκαταθέοντες, ἐντυγχάνουσι πρεσβύταις πορευομένοις ποι. καὶ ἐπεὶ ἤχθησαν πρὸς ξενοφῶντα, ἐρωτᾷ αὐτοὺς, εἴ που ᾔσθηνται ἄλλου στρατεύματος ἑλληνικοῦ. οἱ δὲ ἔλεγον πάντα τὰ γεγενημένα, καὶ νῦν ὅτι πολιορκοῦνται ἐπὶ λόφου, οἱ δὲ θρᾷκες πάντες περικεκυκλωμένοι εἶεν αὐτούς. ἐνταῦθα τοὺς μὲν ἀνθρώπους τούτους ἐφύ-

ut cum repente ad Bithynos uenissent, ac iis quamplurima auferrēt: perueneruntq; in Calpes portū, qui in media fere Thracia est. Chirisophus ab ipsis Heracleensium mœnibus per eorum fines pedibus iter fecit: deinde cum Thraciam attigisset, ac iam ualetudine infirmiore uteretur, nauem conscendit. Xenophon quoque maritimo itinere in eos fines uenit, qui Heracleensium & Thraciæ agros terminant, ac deinde per mediterranea progressus est. Expositū iā est, & quemadmodum imperium Chirisopho sit abrogatum, & diuisæ sint Græcorū copiæ: iam uero quomodo sit à singulis partibus res gesta, exponendum uidetur. Arcades cum in Calpes portum noctu descendissent, ad uicos proximos, qui stad. 30 longe à mari aberant, contenderunt: ac cum iam illuxisset, uicos eos duces sortiti sunt. Quod si uicus amplior esset, in eum cohortes binas adducebant. Tumulum etiam designarunt, quem ad castra ponenda maxime idoneum existimabant. Captiuos, ut qui de improuiso impetum fecissent, multos abduxerunt: multas item oues cepere. Ibi Thraces qui ante in fugā se dederant, atq; hi, qui cum sola pelta è manibus grauis armaturæ elapsi fuerant, cum in hostem congregati se conuertissent, primum Smicreten Arcadum ducem, qui cum sua cohorte in locum, qui ei obtigerat, multa cum præda se recipiebat, adorti sunt. Græci fortiter pugnantes processerunt, usque dum ad alueum torrentis cuiusdam uentum est: quem cum traijcere conarentur, cum duce suo ad unum cæsi sunt. Ex Hegesandri uero centurionis cohorte, qui iam unus erat de decem ducibus, octo duntaxat cum ipso duce seruati sunt. Tum centuriones omnes partim salua, partim amissa præda, in unū conuenerunt. Thraces clamore inter se, rem bene gestam significarunt: ijdemq; ea nocte tam multi congregati sunt, ut mane ex omni parte tumulum in quo Græci castra habebant, acie cinxerint: multi erant equites, peltati item multi, atque in horas plures confluebant: minime uero timide in grauem Arcadum armaturam inuadebant. Cum enim neq; sagittarium ullum, neq; ferentarium Græci haberent, in eos cursu hostes irruebant: ac cum quantum collibitum fuisset, eos cominus atq; eminus uexassent, si repellerentur, impunè ad suos refugiebant. Deinde alij ab alia parte adoriebantur: ac nostrorum quidem multi uulnerabantur, Thracum uero ne unus quidem. Ibi Græci ita circumsessi sunt, ut ne pedē quoquā possent ex eo colle mouere. ad aquā etiā illis aditus interclusi. Quare summis circumuenti difficultatibus, de compositione cū hostibus agere coacti sunt. In cōditiones est utrinq; consensum. Obsides tantum postulantibus Græcis, non dedere Thraces: confecta igitur res non est. Arcadum ita se res habebant. Interea Chirisophus sine ulla offensione, nauibus Calpes portum intrarat. Xenophon per mediterranea iter faciebat: cuius equites cum ex interuallo præcurrerent, legatos quosdam offenderunt, incertum quò iter haberent: & eos illi ad Xenophontem adduxerunt. De quibus cum quæsisset, ecquid de Græcorum exercitu scirent, cognouit quæ gesta erāt omnia: circunsideri eos à Thracibus in quodam tumulo, atq; ita ut nulla ex parte nō incincti, atq; interclusi essent. Hic Xenophon eos homines diligentissime asser-

asseruandos curat, ut ijs itineris ducibus, si res ita ferret, uteretur: ac x. speculatoribus constitutis, milites ad concionem uocauit, atque huiusmodi ad eos uerbis usus est: Milites ex Arcadibus multi iam perierunt, alij in tumulo quodam obsidentur: quod si deleti fuerint, neq; nos arbitror in tãta hostiũ multitudine, atq; audacia, incolumes hinc euadere posse. Optimũ igitur fore existimo, si quamcelerrime nostris subsidio ueniamus, ut si adhuc uiuunt, cum illis cõiuncti cõtra hostes pugnemus, ac ne eorũ præsidio destituti, soli periclitemur. Ac statim eundũ cẽseo: neq; prius castra locãda, quàm cœnæ tempus fuerit: quantisper [illegible] faciemus, Timasion cum equitatu anteeat, ac quæ opus est omnia prospiciat, ac speculetur ne quid nos lateat. Præmisit etiã ex leui armatura expeditissimũ quenq; in latera, ac mõtis iuga, ut hi quicquid speculati essẽt, significarẽt: atq; ijs imperat ut quicquid offendissent, quod incendi posset, urerẽt. Quò enim, inquit, si fugerimus, redeamus? Longe hinc abest Heraclea, si forte eò redire cogitemus: neq; possimus breuiore uia Chrysopolin accedere: & hostes proxime absunt. Atenim in Calpes portũ (quò Chirisophũ, si modo is adhuc incolumis est, peruenisse putamus) uia est multo breuissima: uerũ neq; naues illic sunt, quibus auehamur: neq; in unũ duntaxat diẽ, si cõmorati fuerimus, cõmeatus suppetent. Huc accedit, quod si qui nunc obsidẽtur perierint, cum sola Chirisophi manu pericula nobis fuerint adeũda: sin seruati fuerint, rursus cõgressi, cõmuniter salutis rationẽ aliquã inibimus. Quin ita cõparatis animis proficisci nos oportet, ut uel gloriosam mortẽ oppetamus, uel magni & preclari alicuius facinoris nobis laudẽ, cũ tam multos Græcos seruauerimus, cõparemus. Atq; haud scio an quis fortasse deus eorũ arrogãtiæ uindex, in hoc eos discrimẽ impulerit, ut nos qui deorũ auspicia semper sequuti sumus, multò illis clariores redderet. Sed maturandũ iam est, atq; illud in primis uidendũ, ut diligenter quæ imperata fuerint, exequamini. Hæc loquutus, agmen ducere cœpit. Equites modicis excursionibus præeuntes, atq; eos sequentes peltati in lõgum directis ordinibus, quicquid incendi potuit, inflammarunt: ac si quid reliqui illi fecissent, id subsequens agmen cremabat. Tota itaque ea regio ardere uidebatur, & magnæ esse copiæ uidebantur. Postremo iam nocte aduentãte, collem subeuntes castra locarũt, è quibus hostium ignes conspicere poterant: neq; enim longius, quàm stad. xL. aberant. Et hostes ipsi quamplurimos potuerunt ignes incendebant. Iam uerò cũ milites corpora curassent, signum datum est, ut ignes extinguerẽt: ac deinde eam noctem dispositis custodijs somno dederunt. Prima autem luce sacris rite peractis, nõ aliter quàm si pugnã innituri essent, composito agmine, iter quanta maxima potuerunt celeritate ingressi sunt. Timasion cum equitatu duces sequutus, in eo tumulo ubi Græci obsidebantur, prius quàm se eò uenisse animaduertisset, constitit: ubi neq; hostium, neq; sociorũ ullas copias inuenerunt: aniculas tantũ quasdã, & paucos senes, ouiculas præterea, et boues ab hostibus relictos. Quod cum Xenophonti renunciassent, res primũ cunctis admirationi fuit: deinde ex ijs qui relicti fuerãt, cognouerunt Thracas, primis se incẽdentib. tenebris, de loco abisse: Græcos

ἐφύλαττεν ἰσχυρῶς, ὅπως ἡγεμόνες εἶεν ὅποι δέοι. σκοποὺς δὲ καταστήσας δέκα, συνέλεξε τοὺς στρατιώτας, καὶ ἔλεξεν· ἄνδρες στρατιῶται, τῶν Ἀρκάδων οἱ μὲν τεθνᾶσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ λόφου τινὸς πολιορκοῦνται. νομίζω δ' ἔγωγε, εἰ ἐκεῖνοι ἀπολοῦνται, οὐδ' ἡμῖν εἶναι οὐδεμίαν σωτηρίαν. οὕτω μὲν πολλῶν ὄντων πολεμίων, οὕτω δὲ τεθαρρηκότων, κράτιστον οὖν ἡμῖν ὡς τάχιστα βοηθεῖν τοῖς ἀνδράσιν, ὅπως εἰ ἔτι εἰσὶ σῶοι, σὺν ἐκείνοις μαχώμεθα, καὶ μὴ μόνοι λειφθέντες, μόνοι καὶ κινδυνεύωμεν. νῦν μὲν οὖν στρατοπεδευσώμεθα προελθόντες, ὅσον ἂν δοκῇ καιρὸς εἶναι εἰς τὸ δειπνοποιεῖσθαι. ἕως δ' ἂν πορευώμεθα, Τιμασίων ἔχων τοὺς ἱππέας, προελαυνέτω ἐφορῶν ἡμᾶς, καὶ σκοπείτω τὰ ἔμπροσθεν, ὡς μηδὲν ἡμᾶς λάθῃ. παρέπεμψε δὲ καὶ τῶν γυμνήτων ἀνθρώπους εὐζώνους εἰς τὰ πλάγια καὶ τὰ ἄκρα, ὅπως εἴπου τι ποθὲν καθορῷεν, σημαίνοιεν. ἐκέλευε δὲ καίειν ἅπαντα ὅτῳ ἐντυγχάνοιεν καυσίμῳ. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀποδραίημεν ἂν οὐδαμοῦ. ἐνθένδε δὲ πολλὴ μὲν, ἔφη, εἰς Ἡράκλειαν πάλιν ἀπιέναι, πολλὴ δὲ εἰς Χρυσόπολιν διελθεῖν. οἱ δὲ πολέμιοι πλησίον. εἰς Κάλπης δὲ λιμένα, ἔνθα Χειρίσοφον νομίζομεν εἶναι εἰ σέσωσται, ἐλαχίστη ὁδός. ἀλλ' ἤδη ἐκεῖ μὲν οὔτε πλοῖά ἐστιν οἷς ἀποπλευσούμεθα. μένουσι δὲ αὐτοῦ, οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ἔστι τὰ ἐπιτήδεια. τῶν δὲ πολιορκουμένων ἀπολομένων, σὺν τοῖς Χειρισόφου μόνοις, κάκιόν ἐστι διακινδυνεύειν· σωθέντων δὲ, πάντας εἰς ταὐτὸν ἐλθόντας, κοινῇ τῆς σωτηρίας ἔχεσθαι. ἀλλὰ χρὴ παρασκευασαμένους τὴν γνώμην, πορεύεσθαι νῦν, ὡς ἢ εὐκλεῶς τελευτῆσαι ἔστιν, ἢ κάλλιστον ἔργον ἐργάσασθαι, Ἕλληνας τοσούτους σώσαντας. καὶ ὁ θεὸς ἴσως ἄγει οὕτως, ὃς τοὺς μεγαληγορήσαντας, ὡς πλέον φρονοῦντας, ταπεινῶσαι βούλεται. ἡμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν θεῶν ἀρχομένους, ἐντιμοτέρους ἐκείνων καταστῆσαι. ἀλλ' ἕπεσθαι χρὴ καὶ προσέχειν τὸν νοῦν, ὡς ἂν τὸ παραγγελλόμενον δύνησθε ποιεῖν. ταῦτ' εἰπὼν, ἡγεῖτο. οἱ δ' ἱππεῖς διασπειρόμενοι ἐφ' ὅσον καλῶς εἶχον, καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπιπαριόντες ἐπὶ τὰ ἄκρα, ἔκαιον πάντα ὅσα καύσιμα ἑώρων. καὶ ἡ στρατιὰ δὲ εἴ τι παραλειπόμενον ἐντυγχάνοιεν. ὥστε πᾶσα ἡ χώρα καίεσθαι ἐδόκει, καὶ τὸ στράτευμα πολὺ εἶναι. ἐπεὶ δὲ ὥρα ἦν, κατεστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ λόφον ἐκβάντες, καὶ τά τε τῶν πολεμίων πυρὰ ἑώρων (ἀπεῖχον γὰρ ὡς τετταράκοντα στάδια) καὶ αὐτοὶ ὡς ἐδύναντο, πλεῖστα πυρὰ ἔκαιον. ἐπεὶ δ' ἐδείπνησαν, τάχιστα παρηγγέλθη τὰ πυρὰ κατασβεννύναι ἅπαντας. καὶ τὴν μὲν νύκτα φυλακὰς ποιησάμενοι ἐκάθευδον. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ προσευξάμενοι τοῖς θεοῖς, καὶ συνταξάμενοι ὡς εἰς μάχην, ἐπορεύοντο ᾗ ἐδύναντο τάχιστα. Τιμασίων δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἔχοντες τοὺς ἡγεμόνας, καὶ προελαύνοντες, ἔλαθον αὑτοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ γενόμενοι, ἔνθα ἐπολιορκοῦντο οἱ Ἕλληνες, καὶ οὐχ ὁρῶσιν οὔτε τὸ φίλιον στράτευμα, οὔτε τὸ πολέμιον. καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλουσι πρὸς τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸ στράτευμα· γρᾴδια δὲ καὶ γερόντια καὶ προβάτια ὀλίγα, καὶ βοῦς καταλελειμμένους. καὶ τὸ μὲν πρῶτον θαῦμα ἦν, τί εἴη τὸ γεγενημένον· ἔπειτα δὲ τῶν καταλελειμμένων ἐπυνθάνοντο, ὅτι οἱ Θρᾷκες εὐθὺς ἀφ' ἑσπέρας ᾤχοντο ἀπιόντες. ἕωθεν

ἕωθεν δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἔφασαν οἴχεσθαι, ὅπου δὲ οὐκ εἰδέναι. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀμφὶ Ξενοφῶντα, ἐπεὶ ἠρίστησαν συσκευασάμενοι ἐπορεύοντο, βουλόμενοι ὡς τάχιστα συμμῖξαι τοῖς ἄλλοις εἰς κάλπης λιμένα. καὶ πορευόμενοι ἑώρων τὸν στίβον τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἀχαιῶν κατὰ τὴν ἐπὶ κάλπης ὁδόν. ἐπεὶ δ' ἀφίκοντο εἰς τὴν ὁδόν, ἄσμενοί τε εἶδον ἀλλήλους, καὶ ἠσπάζοντο ὥσπερ ἀδελφούς. καὶ ἐπυνθάνοντο οἱ Ἀρκάδες τῶν περὶ Ξενοφῶντα, τί τὰ πυρὰ κατασβέσειαν. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔφασαν, ᾠόμεθα ὑμᾶς τὸ μὲν πρῶτον, ἐπειδὴ τὰ πυρὰ οὐχ ἑωρῶμεν, τῆς νυκτὸς ἥξειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. καὶ οἱ πολέμιοι ὥς γ' ἡμῖν ἐδόκουν, τοῦτο δείσαντες ἀπῆλθον. σχεδὸν γὰρ ἀμφὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἀπῄεσαν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀφικνεῖσθε, ὁ δὲ χρόνος ἐξῆκεν, ᾠόμεθα ὑμᾶς πυθομένους τὰ παρ' ἡμῖν, φοβηθέντας οἴχεσθαι ἀποδράντας ἐπὶ θάλατταν. καὶ ἐδόκει ἡμῖν μὴ ἀπολείπεσθαι ὑμῶν. οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς δεῦρο ἐπορεύθημεν. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ηὐλίζοντο ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ πρὸς τῷ λιμένι. τὸ δὲ χωρίον τοῦτο ὃ καλεῖται κάλπης λιμήν, ἐστὶ μὲν ἐν τῇ Θρᾴκῃ τῇ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. ἀρξαμένη δὲ ἡ Θρᾴκη αὕτη, ἐστὶν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ πόντου μέχρις Ἡρακλείας ἐπὶ δεξιὰ εἰς τὸν πόντον εἰσπλέοντι. καὶ τριήρει μέν ἐστιν εἰς Ἡράκλειαν ἐκ Βυζαντίου κώπαις ἡμέρας μάλα μακρᾶς πλοῦς. ἐν δὲ τῷ μέσῳ ἄλλη μὲν πόλις οὐδεμία, οὔτε φιλία, οὔτε Ἑλληνίς, ἀλλ' οἱ Θρᾷκες, οἱ Βιθυνοί. καὶ οὓς ἂν λάβωσι τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἐκπίπτοντας, ἢ ἄλλως πως, δεινὰ ὑβρίζειν λέγονται τοὺς Ἕλληνας. ὁ δὲ κάλπης λιμὴν ἐν μέσῳ μὲν κεῖται, ἑκατέρωθεν πλεόντων ἐξ Ἡρακλείας καὶ Βυζαντίου. ἔστι δ' ἐν τῇ θαλάττῃ προκείμενον χωρίον· τὸ μὲν εἰς τὴν θάλατταν καθῆκον αὐτοῦ, πέτρα ἀπορρώξ, ὕψος ὅπῃ ἐλάχιστον, οὐ μεῖον εἴκοσιν ὀργυιῶν. ὁ δὲ αὐχὴν ὁ εἰς γῆν ἀνήκων τοῦ χωρίου, μάλιστα τεττάρων πλέθρων τὸ εὖρος. τὸ δ' ἐντὸς τοῦ αὐχένος χωρίον, ἱκανὸν μυρίοις ἀνθρώποις οἰκῆσαι. λιμὴν δ' ὑπ' αὐτῇ τῇ πέτρᾳ τὸ πρὸς ἑσπέραν αἰγιαλὸν ἔχων. κρήνη δὲ ἡδέος ὕδατος καὶ ἄφθονος, ῥέουσα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ, ὑπὸ τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ χωρίου. ξύλα δὲ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, πάνυ δὲ πολλὰ καὶ καλὰ ναυπηγήσιμα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ. τὸ δὲ ὄρος τὸ ἐν τῷ λιμένι, εἰς μεσόγαιαν ἀνήκει, ὅσον ἐπὶ εἴκοσι σταδίους, καὶ τοῦτο γεῶδες καὶ ἄλιθον. τὸ δὲ παρὰ θάλατταν, πλέον ἢ ἐπὶ εἴκοσι σταδίους, δασὺ πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς καὶ μεγάλοις ξύλοις. ἡ δ' ἄλλη χώρα καλὴ καὶ πολλή. καὶ κῶμαι ἐν αὐτῇ εἰσι πολλαί, καὶ γὰρ οἰκούμεναι. φέρει γὰρ ἡ γῆ καὶ κριθάς, καὶ πυρούς, καὶ ὄσπρια πάντα, καὶ μελίνας, καὶ σήσαμον, καὶ σῦκα ἀρκοῦντα, καὶ ἀμπέλους πολλὰς καὶ ἡδυοίνους, καὶ τἆλλα πάντα, πλὴν ἐλαιῶν. ἡ μὲν χώρα ἦν τοιαύτη. ἐσκήνουν δ' ἐν τῷ αἰγιαλῷ πρὸς τῇ θαλάττῃ. εἰς δὲ τὸ πόλισμα ἂν γενόμενον, οὐκ ἐβούλοντο στρατοπεδεύεσθαι. ἀλλὰ ἐδόκει καὶ τὸ ἐλθεῖν ἐνταῦθα, ἐξ ἐπιβουλῆς εἶναι, βουλομένων τινῶν κατοικίσαι πόλιν. τῶν γὰρ στρατιωτῶν οἱ πλεῖστοι ἦσαν, οὐ σπάνει βίου ἐκπεπλευκότες ἐπὶ ταύτην τὴν μισθοφοράν. ἀλλὰ τὴν Κύρου ἀρετὴν ἀκούοντες, οἱ μὲν καὶ ἄνδρας ἄγοντες, οἱ δὲ καὶ προσανηλωκότες χρήματα. οἱ δὲ καὶ τούτων ἕτεροι

ἀποδ-

Græcos item bene mane, incertum quò discessisse. Quæ cum Xenophontis milites audissent, curatis corporibus, uasa conclamarunt: cum nihil impensius cuperent, quàm celeriter, quoad eius fieri possent, ad Calpes portum cum suis congredi. Neque ita multum processerant, cum in ea ipsa uia qua ad Calpes iter erat, Arcadum & Achæorum globos conspexerunt. In eandem igitur iam uiam cum descendissent, læti ac gratulabundi, non aliter se mutuò, quàm si germani fratres essent, complexi sunt. Quæsierunt de Xenophontis militibus Arcades, quanam de causa ignes extinxissent: Nos, illi inquiunt, ubi amplius uos non uidemus, noctu in hostem impetum facturos putauimus. Neque aliud metuentes Barbaros discessisse iam suspicamur: eo enim ipso tempore abierunt. Cum autem tempus illud, ad quod uos expectabamus, non obijssetis, arbitrati sumus cognouisse uos, quo loco res nostræ essent, ac ipsis iam uobis timentes, ad mare fugisse. Statuimus itaque eodem nobis, uobiscum ut congrederemur, properandum. Tunc simul diem illum in eo littore egerunt, quod è regione portus est. Ea regiuncula, qui Calpes portus dicitur, in Thraciæ est ea parte quæ Asiæ attribuitur: cuius initium est intra Pontum nauigantibus, ab ipsius Ponti ostio Hreacleam usque: ab Heraclea uero Byzantium, diei unius; illius quidem quamlongißimi cursu, triremis, remis duntaxat acta, trajcere posßit. In medio nulla est, neque socia, neque Græci nominis ciuitas. Thraces & Bithyni oram eam totam incolunt, qui Græcos uel tempestate aberrantes, uel quouis alio casu in ea loca delatos, iniuriosißime tractare dicuntur. Portus ipse, medium se ab Heraclea Byzantium nauigantibus præbet. Locus in mare eminet, cuius quæ pars mare spectat, abrupta est petra: altitudo eius, qua minima est, nihilo est uiginti passuum minor. Quæ uero terra, quasi ceruix quædam ad littus pertinet, lata est passuum ferme octoginta. Ager qui in ea ceruice est, decem hominum millia facile capere posßit. Sub ea de qua iam diximus petra portus se aperit, cuius littus ad occasum uergit. Fons dulcis & abundantis aquæ, ex ipsa ferè maris alluuie erumpens, agrum irrigat. Lignorum magna copia, quũ aliorum generum, tum eorum è quibus classes ædificantur, quæ plurima eius in maritima loci parte, & pulcherrima sunt. Mons supra portum se attollit, continentem uersus uiginti prope stadia excurrens, terrenus totus, ac minime saxosus. Pars eius quæ in mare est exposita, condensa est multis ac magnis cuiusuis generis arboribus. Campestris pars est, & aspectu, & amœnitate pulcherrima: & late sane patet, multiq; sunt in ea & frequentes uici. Nam fert ager ordeum, triticum, leguminum quoduis genus, panicum, sesamum, ficos quamplurimas, uites item multas, & suauissimi uini feraces, atque alias huiusmodi copias, præter oleas tamen. Hic loci situs, & natura. Milites castra in littore locarunt: oppidi mœnibus se propterea non crediderunt, quod ne quo dolo circumuenirentur ueriti sunt, ab ijs, quos deducendæ coloniæ cupiditate accensos existimabant. Neque enim ex eo numero multi erant, qui uictus quæritandi causa è Græcia ad Cyri stipendia nauigassent: sed eorum partim Cyri uirtute allecti, ad eam quam impenderant pecuniam, uiros etiam secum traxerant:

Calpes portus regiunculę descriptio.

partim ab ipsis parentibus aufugerãt: nõnulli etiã liberos reliquerãt, futurũ rati, ut rem illis augerẽt, cũ multos audissent Cyri fidẽ sequutos, rẽ optime gerere. Qui igitur ea semper mẽte fuissent, iam nihil malebãt, quàm in Græciã se incolumes quãcelerrime restitui. Iam dies unus, postquam rursus conuenerant, transierat, cũ Xenophon de educẽdis copijs deos sibi per sacra consolendos censuit: educendæ enim omnino erãt, cum nulla iam cibaria suppeterent. Vrgebat mortuos etiã sepeliẽdi cura. Cũ exta bona fuissent, sequuti Arcades sunt, ac multos, eo ipso quo cecīderãt loco, humarunt: quinto enim iam die ita contabuerant, ut tolli nullo pacto possent: aliquot tamen è uia sublatos, pro præsenti copia honestissimo funere extulerunt. At ijs quorũ cadauera non inuenerunt, inane constituerunt sepulchrum, magnos etiam rogos extruxerũt, coronisq; eos ornarũt. His rite trãsactis, in castra reuerterunt, ac, quod iam tempus suadebat, sumpta cœna, somno se dederunt. Postero die milites in concionem, ab Agasia Stymphalio præcipuè, & Eleo Hieronymo centurionibus, atq; alijs natu maximis ex Arcadum cohortibus uocati, uenerunt. Ibi scitum fecere, qui primus de exercitu diuidendo in posterũ mentionem fecisset, fraus ut ei capitalis esset: ac, ut in eosquiq; ordines, quos ante dissidium tenuerant, redirent: ijdemq;, qui ante duces, ut rerum summæ præessent. Iam Chirisophus cum febri laborasset, sumpto medicamẽto diẽ suũ obierat. in eius locum surrogatus est Neon Asinæus. Tum Xenophon milites his uerbis alloquutus est: Iam nobis milites, pedibus iter faciundũ esse, satis res ipsa declarat: nullæ enim naues præsto sunt. Et sane ut hinc proficiscamur, ipsa nos necessitas cogit: neq; enim hic est uspiã, unde nobis cõmeatus cõparemus. Nos itaque hostias cædemus: uos ita parati eritis, ut eos esse oportet, quibus si alio unquã tempore, nunc maxime pugnandum sit. quæ enim sunt hostes confidentia, plane nostis. Tũ duces hostias immolarunt. Aruspex adfuit Arexion Arcas: nã Silanus Ambraciotes ex Heraclea conducta naui, se subduxerat. Consulentibus de profectione exta minime læta fuere, quare eo die ibidẽ mãserũt: nec ueriti sunt nõnulli dicere Xenophontẽ, illũ propter cupiditatem deducendæ in proximæ insulæ agrũ coloniæ, aruspicem corrupisse, ut ad discedendũ negaret sequunda exta esse. Tum Xenophõ cũ edicendum curasset, ut quicũq; uellet die crastini sacris interesset, atq; ut quicunq; extorũ peritiã profiteretur, exta inspecturus, sacrificij tẽpus obiret, hostias mactauit multis spectãtib. Sacrificiũ trifariã factũ, neq; usquã litatũ. Quæ res uehemẽter militũ animos cõturbauit. relictis enim ijs quos habuerãt cõmeatibus, huc uenerãt, neq; uspiã nũdinandi copia fiebat. Hos cũ rursus cõuocasset Xenophõ, in hũc modum loquutus est. Extorũ, uti uidetis milites, à profectione abhorret significatio. Cõmeatuũ uero penuria interea laboramus: hac ipsa igitur nobis de re dij cõsulendi. Tũ à media cõcione quidã, Quid, inqt, mirũ si litatũ nõ est? audiui ego heri de certis hominib. qui fortuito nauigio huc uecti sunt, Cleandrũ Byzantij præfectum, multis cũ nauigijs ac triremibus aduentare. Id cũ milites audissent, expectandũ censuerũt. Sed erat utiq; commeatuũ causa quopiã excurrendũ: est itaq; de integro trifariam immolatũ, neq; meliora quàm ante exta fuerunt. Tum milites cum clamore ad tabernaculum Xeno-

Græcorũ mortuos sepeliẽdi summa cura.

Chirisophi obitus.

ἀποδεδρακότες πατέρας καὶ μητέρας. οἱ δὲ καὶ τέκνα καταλιπόντες, ὡς χρήματα αὐτοῖς κτησάμενοι, ἥξοντες πάλιν, ἀκούοντες καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρὰ κύρῳ, πολλὰ ἀγαθὰ πράττειν. τοιοῦτοι οὖν ὄντες, ἐπεθύμουν εἰς τὴν ἑλλάδα σώζεσθαι. ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο τῇ εἰς ταὐτὸ συνόδῳ, ἐπ' ἐξόδῳ ἐθύετο ξενοφῶν. ἀνάγκη γὰρ ἦν ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξάγειν. ἐπενόει δὲ καὶ τοὺς νεκροὺς θάψαι. ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ ἐγένετο, εἵποντο καὶ οἱ ἀρκάδες. καὶ τοὺς νεκροὺς τοὺς μὲν πλείστους ἐνταῦθά περ ἑκάστους ἔθαψαν. ἤδη γὰρ ἦσαν πεμπταῖοι, καὶ οὐχ οἷόν τε ἀναιρεῖν ἔτι ἦν. ἐνίους δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες, ἔθαψαν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα. οὓς δὲ μὴ εὕρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. ταῦτα δὲ ποιήσαντες, ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. καὶ τότε μὲν δειπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ συνῆλθον οἱ στρατιῶται πάντες. συνῆγον δὲ αὐτοὺς μάλιστα ἀγασίας στυμφάλιος ὁ λοχαγός, καὶ ἱερώνυμος ἠλεῖος λοχαγός, καὶ ἄλλοι πρεσβύτατοι τῶν ἀρκάδων, καὶ δόγμα ἐποιήσαντο, ἐάν τις τοῦ λοιποῦ μνησθῇ, δίχα τὸ στράτευμα ποιεῖν, θανάτῳ αὐτὸν ζημιοῦσθαι. καὶ κατὰ χώραν ἀπιέναι, ᾗπερ πρόσθεν εἶχε τὸ στράτευμα. καὶ ἄρχειν τοὺς πρόσθεν στρατηγούς. καὶ χειρίσοφος μὲν ἤδη τετελευτήκει, φάρμακον πιών, πυρέττων. τὰ δ' ἐκείνου νέων ὁ ἀσιναῖος παρελάμβανε. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξαναστὰς εἶπε ξενοφῶν· ὦ ἄνδρες στρατιῶται, τὴν μὲν πορείαν ὡς ἔοικε, δῆλον ὅτι πεζῇ ποιητέον. οὐ γὰρ ἔστι πλοῖα. ἀνάγκη δὲ πορεύεσθαι ἤδη. οὐ γὰρ ἔστι μένουσι τὰ ἐπιτήδεια. ἡμεῖς μὲν οὖν θυσόμεθα, ὑμᾶς δὲ δεῖ παρασκευάζεσθαι, ὡς μαχουμένους εἴ ποτε καὶ ἄλλοτε. οἱ γὰρ πολέμιοι ἀνατεθαρρήκασιν. ἐκ τούτου ἐθύοντο οἱ στρατηγοί. μάντις δὲ παρῆν ἀρηξίων ἀρκάς. ὁ δὲ σιλανὸς ὁ ἀμβρακιώτης ἤδη ἀποδεδράκει, πλοῖον μισθωσάμενος ἐξ ἡρακλείας. θυομένοις δὲ ἐπὶ τῇ ἀφόδῳ, οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερὰ καλά. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐπαύσαντο. καί τινες ἐτόλμων λέγειν, ὡς ὁ ξενοφῶν βουλόμενος τὸ χωρίον οἰκῆσαι, πέπεικε τὸν μάντιν λέγειν, ὡς τὰ ἱερὰ οὐ γίγνεται ἐπὶ ἀφόδῳ. ἐντεῦθεν κηρύξας ξενοφῶν τῇ αὔριον παρεῖναι ἐπὶ τὴν θυσίαν τὸν βουλόμενον, καὶ μάντις εἴ τις ἂν παραγγείλας παρεῖναι, ὡς συνθεασόμενον τὰ ἱερά, ἔθυε. καὶ ἐνταῦθα παρῆσαν πολλοί. θυομένων δὲ πάλιν εἰς τρὶς ἐπὶ τῇ ἀφόδῳ, οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερά. ἐκ τούτου χαλεπῶς εἶχον οἱ στρατιῶται. καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντες ἃ ἔλιπον, ἦλθον. καὶ ἀγορὰ οὐδεμία παρῆν. ἐκ τούτου συνελθόντων, εἶπε πάλιν ξενοφῶν· ὦ ἄνδρες, ἐπὶ μὲν τῇ πορείᾳ, ὡς ὁρᾶτε, τὰ ἱερὰ οὔπω γίγνεται. τῶν δ' ἐπιτηδείων ὁρῶ ὑμᾶς δεομένους. ἀνάγκη οὖν μοι δοκεῖ θύεσθαι περὶ αὐτοῦ τούτου. ἀναστὰς δέ τις, εἶπε· καὶ εἰκότως ἄρα ἡμῖν οὐ γίγνεται τὰ ἱερά. ὡς γὰρ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἐχθὲς ἥκοντος πλοίου, ἤκουσά τινος, ὅτι κλέανδρος ἐκ βυζαντίου ἁρμοστὴς μέλλοι ἥξειν πλοῖα ἔχων καὶ τριήρεις. ἐκ τούτου δὲ ἀναμένειν μὲν πᾶσιν ἐδόκει. ἐπὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἀναγκαῖον ἦν ἐξιέναι, καὶ ἐπὶ τούτῳ πάλιν ἐθύετο εἰς τρεῖς, καὶ οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερά. καὶ ἤδη ἐπὶ σκηνὴν ἰόντες τὴν

τὴν Ξενοφῶντος, ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔχοιεν τὰ ἐπιτήδεια. ὁ δ᾽ οὐκ ἂν ἔφη ἐξαγαγεῖν, μὴ γινομένων τῶν ἱερῶν. καὶ πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ ἐθύετο. καὶ σχεδόν τι πᾶσα ἡ στρατιὰ διὰ τὸ μέλλειν πᾶσιν, ἐκυκλοῦντο περὶ τὰ ἱερά. τὰ δὲ θύματα ἐπιλελοίπει. οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐξῆγον μὲν οὔ, συνεκάλεσαν δέ. εἶπεν οὖν ὁ Ξενοφῶν· ἴσως οἱ πολέμιοι συνειλεγμένοι εἰσί, καὶ ἀνάγκη μάχεσθαι. εἰ οὖν καταλιπόντες ἐν τῷ ἐρυμνῷ χωρίῳ τὰ σκεύη, ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένοι ἴοιμεν, ἴσως ἂν τὰ ἱερὰ μᾶλλον προχωροίη ἡμῖν. ἀκούσαντες δ᾽ οἱ στρατιῶται, ἀνέκραγον, ὡς οὐδὲν δέον εἰς τὸ χωρίον ἄγειν, ἀλλὰ θύειν ὡς τάχιστα. καὶ πρόβατα μὲν οὐκέτι ἦν, βοῦς δὲ ὑφ᾽ ἁμάξης πριάμενοι ἐθύοντο. καὶ Ξενοφῶν Κλεάνορος ἐδεήθη τοῦ Ἀρκάδος προθυμεῖσθαι, εἴ τι ἐν τούτῳ εἴη. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὣς ἐγένετο καλὰ τὰ ἱερὰ δηλονότι. Νέων δὲ ἦν μὲν στρατηγὸς κατὰ τὸ Χειρισόφου μέρος. ἐπεὶ δὲ ἑώρα τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἶχον δεινῶς τῇ ἐνδείᾳ, βουλόμενος αὐτοῖς χαρίσασθαι, εὑρών τινα ἄνθρωπον Ἡρακλεώτην, ὃς ἔφη κώμας ἐγγὺς εἰδέναι, ὅθεν εἴη λαβεῖν τὰ ἐπιτήδεια, ἐκήρυξε τὸν βουλόμενον ἰέναι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια, ὡς ἡγεμόνος ἐσομένου. ἐξέρχονται δ᾽ ἢ σὺν δορατίοις καὶ ἀσκοῖς καὶ θυλάκοις, καὶ ἄλλοις ἀγγείοις εἰς δισχιλίους ἀνθρώπους. ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐν ταῖς κώμαις, καὶ διεσπείροντο, ὡς ἐπὶ τὸ λαμβάνειν, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς οἱ Φαρναβάζου ἱππεῖς πρῶτοι. βεβοηθηκότες γὰρ ἦσαν τοῖς Βιθυνοῖς, βουλόμενοι σὺν τοῖς Βιθυνοῖς εἰ δύναιντο ἀποκωλῦσαι τοὺς Ἕλληνας, μὴ ἐλθεῖν εἰς τὴν Φρυγίαν. οὗτοι οἱ ἱππεῖς ἀποκτείνουσι τῶν Ἑλλήνων οὐ μεῖον ἢ πεντακοσίους. οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέφυγον. ἐκ τούτου ἀπαγγέλλει τις ταῦτα τῶν ἀποπεφευγότων εἰς τὸ στρατόπεδον. καὶ Ξενοφῶν ἐπειδὴ οὐκ ἐγεγένητο τὰ ἱερὰ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, λαβὼν βοῦν ὑπὸ ἁμάξης (οὐ γὰρ ἦν ἄλλα ἱερεῖα) σφαγιασάμενος ἐβοήθει, καὶ οἱ ἄλλοι μέχρι πεντήκοντα ἐτῶν πάντες. καὶ ἀναλαβόντες τοὺς λοιποὺς ἄνδρας, εἰς τὸ στρατόπεδον ἀφικνοῦνται. καὶ ἤδη μὲν ἀμφὶ ἡλίου δυσμὰς ἦν, καὶ οἱ Ἕλληνες μάλα ἀθύμως ἔχοντες, ἐδειπνοποιοῦντο. καὶ ἐξαπίνης διὰ τῶν λασίων, τῶν Βιθυνῶν τινὲς ἐπιγενόμενοι τοῖς προφύλαξι, τοὺς μὲν κατέκτανον, τοὺς δὲ ἐδίωξαν μέχρις εἰς τὸ στρατόπεδον. καὶ κραυγῆς γενομένης, εἰς τὰ ὅπλα πάντες ἔδραμον οἱ Ἕλληνες. καὶ διώκειν μὲν καὶ κινεῖν τὸ στρατόπεδον νυκτὸς, οὐκ ἀσφαλὲς ἐδόκει εἶναι. λάσια γὰρ ἦν τὰ χωρία. ἐν δὲ τοῖς ὅπλοις ἐνυκτέρευον φυλαττόμενοι, ἱκανοῖς φύλαξι μάχεσθαι. τὴν μὲν νύκτα οὕτω διήγαγον. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ οἱ στρατηγοὶ εἰς τὸ ἐρυμνὸν χωρίον ἡγοῦντο. οἱ δὲ εἵποντο, ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκεύη. πρὶν δὲ ἀρίστου ὥραν εἶναι, ἀπετάφρευσαν ᾗ ἡ εἴσοδος ἦν εἰς τὸ χωρίον. καὶ ἀπεσταύρωσαν ἅπαντα, καταλιπόντες τρεῖς πύλας. καὶ πλοῖον ἐξ Ἡρακλείας ἧκεν, ἄλφιτα ἄγον, καὶ ἱερὰ, καὶ οἶνον. πρῲ δ᾽ ἀναστὰς Ξενοφῶν ἐθύετο ἐπεξόδια, καὶ γίνεται καλὰ τὰ ἱερὰ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἱερείου. καὶ ἤδη τέλος ἐχόντων τῶν ἱερῶν, ὁρᾷ αἰετὸν αἴσιον ὁ μάντις Ἀρηξίων Παρράσιος, καὶ ἡγεῖσθαι κελεύει τὸν Ξενοφῶντα. καὶ διαβάντες τὴν τάφρον, τὰ ὅπλα τίθενται. καὶ ἐκήρυξαν ἀριστήσαντας ἐξιέναι

τοὺς

Xenophontis concurrerũt, sibi querẽtes nulla iam cibaria superesse. At ille se negabat eos quoquã eductur ũ, nisi prius fuissent exta cõmodiora. Postri die sacra repetita, cũ militũ corona (uti fit in communi omniũ solicitudine) circunstetisset, ostia defecerunt. Duces interea eduxerunt, cum antè in unum milites non cõuocassent. Tum Xenophon: Hostes, inquit, fortasse congregati sunt, & necesse fuerit pugnare: nihil igitur opinor errabimus, si relictis munito quopiam loco impedimẽtis, bene instructi paratiq; ad pugnam proficiscamur: ac tunc fortasse erunt exta, qualia maxime uelimus. Hic est ab uniuersis militibus uehemẽter acclamatũ, nõ expedire quoquã diuertere, sed quamprimũ diuinæ rei operam dandã. Pecudes iam omnes consumpserãt, bouem itaq; de plaustro emptum mactarunt. Xenophon Cleanorem Arcadem parare interea omnia iussit, ut si bona exta fuissent, nihil iam esset in mora. Sed enim idem fuit extorũ habitus. Tum Neon, is qui in Chirisophi locum successerat, cum milites cibariorũ inopia uehemẽter premi uideret, cumq; cognouisset ex Heracleota quodam, è proximis uicis cibaria sumi posse, ut ab exercitu gratiã iniret, edixit, ut qui sibi cibaria in promptu esse cuperẽt, se sequerẽtur. Homines arreptis hastis, utribus, saccis, & multis uasorũ generibus, ad bis mille cum secuti sunt. Hi in eos, quos ille mõstrarat, uicos profecti, statim ad prædã discurrerũt. Ibi palãtes Pharnabazi equites adorti (hi enim se cum Bithynis coniunxerãt, quo Græcos aditu Phrygiæ prohiberẽt) ex eo numero non pauciores quingentis trucidãt: reliqui in montes confugerunt. Id cum unus ex ijs qui fugerant, in castra renunciasset, Xenophon, cui eo die litatum non fuerat, boue de plaustro immolato (neq; enim erant aliunde hostiæ) ad ferendum auxilium aduolat: quem omnes militari ætate, ad quinquagesimum usq; annum sequuti sunt: ac cæteris etiam assumptis, in castra peruenit sole ferme cadente, ubi milites rebus suis magnopere diffidentes, cœnam sibi curabant. At Bithyni in excubias, per syluosos & auios saltus impetum fecerunt: multos occiderũt, alios usq; ad castra persequuti sunt: clamore ac tumultu Græci excitati ad arma accurrerunt, sed neque hostem insequi, neq; castra noctu mouere tutum fore uisum est: in tam syluestribus locis armati pernoctarunt, ac certum hominum numerum in præsidijs ante castra collocarunt, qui hostium impetum sustinerẽt: atq; eam quidem noctem ad hunc modum egere. A diluculo statim duces in munitum castellum militem traduxerunt. Sequuti omnes sunt cum armis, uasisq; suis quisq;: atq; antequàm cibum caperent, qua erat ad castellum aditus fossam duxerunt: omnia solo æquarunt, tribus tantum portis relictis. Interea ab Heraclea nauis uenit, in ea frumentũ, hostiæ, & uinũ comportatũ. Mane Xenophõ cum esset castra moturus, hostias cædit: læta fuerunt primæ hostiæ exta. Ac peractis iam sacris, Arexion Parrhasius uates, cum aquilã, faustissimam alitem uolantem conspexisset, Xenophontem iubet agmẽ ducere. Ibi milites fossam traijciunt, arma ponunt, edicuntq; ut cum pransi essent,

arma

armati exeant denunciantur: turba omnis, et capti-
ui in castris manere iussi, duces exierunt, praeter
Neonem: expedire enim uisum est eum cum praesi-
dio in castris relinquere. Sed qui relicti fuerant, si-
bi dedecori fore putantes, quod eos qui exierant se-
quuti non essent, eos tantum reliquerunt, qui qua-
draginta quinque annorum maiores essent: ipsi iter
sunt ingressi. Nondum stadia quindecim processe-
rant, cum caesorum cadauera inuenerunt: ibi sinua-
to in caudae formam cornu, quoscunque ambire po-
tuerunt, sepeliere. Rursum progressi, atque eodem
modo cornu in caudam reflexo, quoscunque repe-
rerunt, sepulturae mandarunt: cumque iam in eam
uiam uenissent, qua ad uicos iter erat, quo in loco
coaceruata iacebant cadauera, omnia unum in lo-
cum comportata humarunt: Iam appetenti meri-
die, ultra uicos progressum Graecorum agmen,
commeatibus pro ea, quae se ostentasset copia, co-
gendis intentum erat, cum repente in aduersa uiae
parte per colles descendentes instructa phalange
hostes magno cum equitatu ac peditatu prospexe-
runt. Venerant enim Spithridates & Rathines, à
Pharnabazo cum magna manu. Hi cum Graecos ui-
dissent, stadium fere quindecim spacio in medio re-
licto, constiterunt. Tum Arexion uates rem diuinã
fecit: primae hostiae laeta exta fuere. Hic Xenophõ:
Censeo, inquit, milites ex interuallo, secundum pha-
langem subsidiarias cohortes locandas, ut si forte
inclinarit, illae subsidio accurrãt, atq; ut hostes tur-
batis ordinibus integrã ac bene instructam aciẽ in-
cidant. Eius sententia est omnibus cõprobata. Vos
igitur agmen, inquit, in hostes ducite, ne stemus,
quandoquidẽ & conspecti sumus, et hostẽ uidimus.
Ego mox extremis ordinibus constitutis, cõsequar:
nisi uobis fortasse aliter uidetur. Illi nihil cunctati
lentè procedere coeperunt. Xenophon ad extre-
mos ordines cõstituendos se cõuertit, sibiq; socios
tres asciuit. Ducenũm militum tres ordines fecit,
atq; ex his unum, cui Samolon Achaeum praefece-
rat, consequi iussit uiginti pass. interuallo, secun-
dum cornu dexterum. Post mediam aciem alter
consequebatur, duce Pyrria Arcade. Iam uero ter-
tius, cui Pharsias Atheniẽsis praeerat, citra laeuum
se cornu continebat. Cum autem ad magnum & ar-
duum saltum, qui praecesserant uenissent, substite-
runt, incerti nunquid saltus superari posset. Cen-
turiones & duces, ut praesto sibi essent, monue-
runt. Xenophon admiratus ante fuerat quid acci-
disset, quod progredi desiissent: iam uero ad pri-
mum monitum in principia aduolat. Quo cum So-
phaenetus congressus, qui è ducibus natu erat maxi-
mus, se censere dixit, non esse in tam difficilem sal-
tum ascendendum. Ad haec continuo Xenophon:
Hoc uobis, inquit, milites persuasum uelim, me qui-
dem prudentem nullius uobis periculi autorẽ fore:
neq; enim gloriam iam uobis, sed incolumitatem ex-
petendam intelligo. Sed ita res se habet. Non est
quod speremus sine pugna nos hinc euasuros: ete-
nim si hostes non adoriamur, illi nos, cũ hinc retro
cedemus, à tergo urgebunt. Considerate utrum uo-
bis satius esse uideatur, aduersos'ne nos in hostem
arma

τοὺς στρατιώτας σὺν τοῖς ὅπλοις. τὸν δὲ ὄχλον καὶ τὰ ἀν-
δράποδα αὐτοῦ. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι πάντες ἐξῄεσαν. νέ-
ωνα δὲ οὔ. ἐδόκει γὰρ κάλλιστον εἶναι τοῦτον φύλακα κατα-
λιπεῖν, τῶν ἐπὶ στρατοπέδου. ἐπειδὴ δὲ οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ
στρατιῶται ἀπέλιπον αὐτόν, αἰσχυνόμενοι μὴ ἐπισπέσθαι
τῶν ἄλλων ἐξιόντων, κατέλιπον τοὺς ὑπὲρ πέντε καὶ
τετταράκοντα ἔτη. καὶ οὗτοι ἔμενον, οἱ δὲ ἄλλοι ἐπορεύον-
το. πρὶν δὲ πεντεκαίδεκα στάδια διεληλυθέναι, ἐνέτυ-
χανον ἤδη νεκροῖς, καὶ τὴν οὐρὰν τοῦ κέρατος ποιη-
σάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους φανέντας νεκρούς, ἔθαπτον
πάντας, ὁπόσους ἐπελάμβανε τὸ κέρας. ἐπειδὴ δὲ τοὺς
πρώτους ἔθαψαν, προαγαγόντες, καὶ τὴν οὐρὰν αὖθις
ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους τῶν ἀτάφων, ἔθαπτον τὸν
αὐτὸν τρόπον ὁπόσους ἐπελάμβανεν ἡ στρατιά. ἐπεὶ δὲ
τὴν ὁδὸν ἧκον τὴν ἐκ τῶν κωμῶν, ἔνθα ἔκειντο ἀθρόοι,
συνενεγκόντες αὐτοὺς, ἔθαψαν. ἤδη δὲ παρὰ μεσούσης
τῆς ἡμέρας, προαγαγόντες τὸ στράτευμα ἔξω τῶν κωμῶν,
ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια, ὅ,τι τις ὁρῴη ἐντὸς τῆς φάλαγγος,
καὶ ἐξαίφνης ὁρῶσι τοὺς πολεμίους ὑπερβάλλοντας κατὰ
λόφους τινὰς ἐκ τοῦ ἐναντίου τεταγμένους ἐπὶ φάλαγ-
γος, ἱππέας τε πολλοὺς καὶ πεζούς. καὶ γὰρ σπιθριδά-
της καὶ ῥαθίνης ἧκον παρὰ φαρναβάζου ἔχοντες δύνα-
μιν. ἐπεὶ δὲ κατεῖδον τοὺς ἕλληνας οἱ πολέμιοι, ἔστησαν
ἀπέχοντες αὐτῶν ὅσον πεντεκαίδεκα σταδίους. ἐκ τού-
του δὲ εὐθὺς ἀρηξίων ὁ μάντις τῶν ἑλλήνων, σφαγιάζε-
ται, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πρώτου καλὰ τὰ σφάγια. ἐν-
ταῦθα ὁ ξενοφῶν λέγει· δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες στρατη-
γοί, ἐπιτάξασθαι τῇ φάλαγγι λόχους, φύλακας, ἵνα ἤν
που δέῃ, ὦσιν οἱ ἐπιβοηθήσοντες τῇ φάλαγγι. καὶ οἱ πο-
λέμιοι τεταραγμένοι ἐμπίπτωσιν εἰς τεταγμένους καὶ
ἀκεραίους. συνεδόκει ταῦτα πᾶσιν. ὑμεῖς μὲν
τοίνυν, ἔφη, προηγεῖσθε πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὡς μὴ ἑστή-
κωμεν, ἐπεὶ ὤφθημεν καὶ εἴδομεν τοὺς πολεμίους. ἐγὼ
δὲ ἥξω τοὺς τελευταίους λόχους καταχωρίσας, ᾗπερ
ὑμῖν δοκεῖ. ἐκ τούτου οἱ μὲν ἥσυχοι προῆγον. ὁ δὲ τρεῖς
ἀφελὼν τὰς τελευταίας τάξεις ἀνὰ διακοσίους ἄν-
δρας, τὴν μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν, ἐπέτρεψεν ἐφέπεσθαι, ἀπολι-
πόντας ὡς πλέθρον. σαμόλας ἀχαιὸς ταύτης ἦρχε τῆς
τάξεως. τὴν δ' ἐπὶ τῷ μέσῳ ἐχώρισεν ἕπεσθαι. πυ-
ῤῥίας ἀρκὰς ταύτης ἦρχε. τὴν δὲ μίαν ἐπὶ τῷ εὐωνύ-
μῳ. φρασίας ἀθηναῖος ταύτῃ ἐφειστήκει. προϊόντες δὲ
ἐπεὶ ἐγένοντο οἱ ἡγούμενοι ἐπὶ νάπει μεγάλῳ καὶ δυ-
σπόρῳ, ἔστησαν ἀγνοοῦντες εἰ διαβατέον εἴη τὸ νάπος.
καὶ παρεγγυῶσι στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς παριέναι ἐπὶ
τὸ ἡγούμενον. καὶ ὁ ξενοφῶν θαυμάσας ὅ,τι τὸ ἴσχον
εἴη τὴν πορείαν, καὶ ταχὺ ἀκούων τὴν παρεγγύην, ἐ-
λαύνει ᾗ τάχιστα. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, λέγει σοφαίνετος
πρεσβύτατος ὢν τῶν στρατηγῶν, ὅτι οὐκ ἄξιον εἴη δια-
βαίνειν, τοιοῦτον ὂν τὸ νάπος. καὶ ὁ ξενοφῶν σπουδῇ
ὑπολαβὼν, ἔλεξεν· ἀλλ' ἴστε μέν με, ὦ ἄνδρες, οὐδένα
πω κίνδυνον προξενήσαντα ὑμῖν ἐθελούσιον. οὐ γὰρ
δόξης ὁρῶ δεομένους ὑμᾶς εἰς ἀνδρειότητα, ἀλλὰ σωτη-
ρίας. νῦν δὲ οὕτως ἔχει. ἀμαχεὶ μὲν ἐνθένδε οὐκ ἔστιν ἀπ-
ελθεῖν. ἢν γὰρ μὴ ἡμεῖς ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὗτοι
ἡμῖν ὅταν ἀπίωμεν ἕψονται, καὶ ἐπιπεσοῦνται. ὁρᾶτε
δή, πότερον κρεῖττον ἰέναι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας προβαλλο-
μένους

μένους τὰ ὅπλα, ἢ μεταβαλλομένους, ὄπισθεν ἡμῶν ἐπιόντας τοὺς πολεμίους θεάσασθαι. ἴστε γε μέν τοι, ὅτι τὸ μὲν ἀπιέναι ἀπὸ πολεμίων, οὐδενὶ καλῷ ἔοικε. τὸ δὲ ἐφέπεσθαι, καὶ τοῖς κακίοσι θάρρος ἐμποιεῖ. ἐγὼ γοῦν ἥδιον ἂν σὺν ἡμίσεσιν ἑποίμην, ἢ σὺν διπλασίοις ἀποχωροίην. καὶ τούτους οἶδ' ὅτι ἐπιόντων ἡμῶν οὐδ' ὑμεῖς ἐλπίζετε δέξασθαι ἡμᾶς. ἀπιόντων δὲ πάντες ἐπιστάμεθα, ὅτι τολμήσουσιν ἐφέπεσθαι. τὸ δὲ διαβάντας ὄπισθεν νάπος χαλεπὸν ποιήσασθαι μέλλοντας μάχεσθαι, ἆρ' οὐχὶ καὶ ἁρπάσαι ἄξιον; τοῖς μὲν γὰρ πολεμίοις ἐγώ γε βουλοίμην ἂν εὔπορα παντάπασι φαίνεσθαι, ὥστε ἀποχωρεῖν. ἡμᾶς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χωρίου δεῖ διδάσκεσθαι, ὅτι οὐκ ἔστι μὴ νικῶσι σωτηρία. θαυμάζω δ' ἔγωγε καὶ τὸ νάπος τοῦτο, εἴ τις μᾶλλον φοβερὸν νομίζει τῶν ἄλλων, ὧν διαπεπορεύμεθα χωρίων. πῶς μὲν γὰρ διαβατὸν τὸ χωρίον, εἰ μὴ νικήσομεν τοὺς ἱππέας; πῶς δὲ ἃ διεληλύθαμεν ὄρη ἤν; πελτασταὶ τόσοι δὲ ἕπονται. ἢν δὲ δὴ καὶ σωθῶμεν ἐπὶ θάλατταν, πόσον τι νάπος ὁ πόντος; ἔνθα δὲ πλοῖα οὔτε τὰ ἀπάξοντα, οὔτε σῖτος ᾧ θρεψόμεθα μένοντες. δεήσει δὲ ἂν θᾶττον ἐκεῖ γενώμεθα, θᾶττον ἐξιέναι πάλιν ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια. οὐκοῦν νῦν κρεῖττον ἠριστηκότας μάχεσθαι, ἢ αὔριον ἀναρίστους. ἄνδρες τά τε ἱερὰ ἡμῖν καλά, οἵ τε οἰωνοὶ αἴσιοι, τά τε σφάγια κάλλιστα. ἴωμεν ἐπὶ τοὺς ἄνδρας. οὐ δεῖ ἐᾶν τούτους (ἐπεὶ ἡμᾶς πάντας εἶδον) ἡδέως δειπνῆσαι, οὐδ' ὅπου ἂν ἐθέλωσι σκηνῆσαι. ἐντεῦθεν οἱ λοχαγοὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευον. καὶ οὐδεὶς ἀντέλεγε. καὶ ὃς ἡγεῖτο παραγγείλας διαβαίνειν ᾗ ἕκαστος ἐτύγχανε τοῦ νάπους ὤν. θᾶττον γὰρ ἂν ἀθρόον ἐδόκει οὕτω πέραν γενέσθαι τὸ στράτευμα, ἢ εἰ κατὰ τὴν γέφυραν, ἣ ἐπὶ τῷ νάπει ἦν, ἐξεμηρύοντο. ἐπεὶ δὲ διέβησαν παριὼν παρὰ τὴν φάλαγγα, ἔλεγεν· ἄνδρες, ἀναμιμνήσκεσθε ὅσας δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὁμόσε ἰόντες νενικήκατε, καὶ οἷα πάσχουσιν οἱ πολεμίους φεύγοντες. καὶ τοῦτ' ἐννοήσατε, ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμέν. ἀλλ' ἕπεσθε ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖτε ὀνομαστί. ἡδύ τοι ἀνδρεῖόν τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα, καὶ ποιήσαντα μνήμην ἐν οἷς ἐθέλει παρέχειν ἑαυτοῦ. ταῦτα παρελαύνων ἔλεγε, καὶ ἅμα ὑφηγεῖτο φάλαγγος. καὶ τοὺς πελταστὰς ἑκατέρωθεν ποιησάμενοι ἐπορεύοντο ἐπὶ τοὺς πολεμίους. παρηγγέλλετο δὲ τὰ δόρατα ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὦμον ἔχειν, ἕως σημαίνοι τῇ σάλπιγγι. ἔπειτα δὲ εἰς προσβολὴν καθέντας, ἕπεσθαι βάδην, καὶ μηδένα δρόμῳ διώκειν. ἐκ τούτου σύνθημα παρῄει, Ζεὺς σωτήρ, Ἡρακλῆς ἡγεμών. οἱ δὲ πολέμιοι ὑπέμενον, νομίζοντες καλὸν ἔχειν τὸ χωρίον. ἐπεὶ δὲ ἐπλησίαζον, ἀλαλάξαντες οἱ Ἕλληνες πελτασταὶ ἔθεον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, πρίν τινα κελεύειν. οἱ δὲ πολέμιοι ἀντίοι ὥρμησαν, οἵ τε ἱππεῖς, καὶ στῖφος τῶν Βιθυνῶν. καὶ τρέπονται τοὺς πελταστὰς ἅμα. ἐπεὶ δὲ ὑπηντίαζεν ἡ φάλαγξ τῶν ὁπλιτῶν, ταχὺ πορευομένη, καὶ ἅμα ἡ σάλπιγξ ἐφθέγξατο, καὶ ἐπαιάνιζον, καὶ μετὰ ταῦτα ἠλάλαζον, καὶ ἅμα τὰ δόρατα καθίεσαν. ἐνταῦθα οὐκέτι ἐδέξαντο οἱ πολέμιοι, ἀλλ' ἔφευγον. καὶ Τιμασίων μὲν ἔχων τοὺς ἱππεῖς ἐφείπετο, καὶ ἀπεκτίννυσαν, ὅσους περ ἐδύναντο,

ὡς

arma inferre, an uero auersos urgentiũ impetũ excipere. Illud certe dubitare nõ debetis, qui ab hostibus discedunt, eos nihil honestum facere uideri, qui fugientes insequãtur, sæpe ex ignauis alacres & fidẽtes reddi. Ego mediusfidius multo malim cum dimidio minore manu insequi, q̃ retrocedere cũ duplo maiore. Et illud etiam satis scio, nihil nos metuere, ne nostrã illi impreßionẽ sustineant. At cui dubium esse poßit, ausuros nihil magis, quàm discedẽtes insequi? Erit præterea, si saltũ superauerimus, eius nobis difficultas à tergo relicta, magno utique auxilio, cũ pugnãdũ fuerit: qua sane cõmoditate cupide uti debemus. Nã hostib. equidẽ uelim omnino transitu facilẽ locũ uideri, ut discedãt. Nos uerò etiã à loco doceri oportet, nõ aliunde quàm ex uictoria spẽ salutis ostẽdi. Nihil aũt magis miror, q̃ esse quibusdã saltũ hũc formidolosiorẽ, quàm tã multi fuerũt, quos ante superauimus. Est utiq;, nisi equitatũ hostiũ uicerimus, difficilis ex tam importuno loco exitus. Quid aũt? quales tandem, quos adhuc superauimus, mõtes fuerũt? qui poterimus tam multos à tergo urgẽtes peltatos effugere? Sed fac ad mare incolumes redeamus, quãtus deniq; saltus ipse Põtus est? Vnde uerò naues, quib. auehamur? Vnde frumentũ, quo, si mãserimus, alamur? Erit, mihi credite, quamprimũ illuc uenerimus, frumẽtatũ nobis exeundũ: quãto uero melius nũc prãsos pugnare nos, quàm cras ieiunos? quid, quod pulchra exta fuerũt? sequũda deorũ auspicia? ac bellißime litatũ est? Agite uiri fortißimi, in hostẽ alacriter eamus: nõ est ferendũ cœnare eos hilare postquã nos uiderũt, neq; quo loco ipsi uelint, pernoctare. Finẽ dicẽdi fecerat, cũ cẽturiones (neq; enim contra dixerat quisquã) ut se duceret postularũt: ac ille quidẽ ducere cœpit, cũ ante denunciasset omnib. ut q cuiq; locus obtigisset, ex eo in aduersum saltũ eniterentur: sic enim celerius multò uniuersum agmẽ traijcere posse putauit, q̃ si per pontẽ, qui diuersas saltus partes iũgebat, se explicassent. Cũ iã traiecissent, modo hãc Xenophõ, modo illã phalãgis partẽ adibat, atq; his propemodum uerbis suos incitabat: Recordamini milites, quot prælijs antè, deorũ ope freti, hostẽ uiceritis. Cõsiderate quib. incommodis, qui fugiũt, afficiãtur. Cogitate nos ad ipsas iam Græciæ portas uenisse. Agite, Herculẽ ducẽ sequimini, ac uicißim uos cohortamini. Iucundũ certe futurũ est, apud quos maxime uelitis, præclare dicta factaq; uestra testata relinquere. Hæc præteruehens loquutus est, ac deinde in aciei se frontem contulit. Peltati in duas alas diuisi, recta in hostes uadebãt. Iusserat Xenophon, ut hastas dextero humero portarent, usq; dum tuba signum dari iußisset, tunc ut infestis hastis in hostem modicis paßibus ingrederentur, neminẽ cursim ut insequerẽtur: Tũ tessera data, Iupiter seruator, Hercules dux. Hostes primũ loco plurimũ cõfidere uisi sunt. In eos peltati cũ iam prope accessissent, antequã signũ daretur, cum clamore & cursu impetũ fecerũt. His hostiũ equitatus, & Bythinorũ globus occurrit. Ac primo cõgressu peltati terga uerterunt. Vbi uerò grauis armatura phalanx celeriter incedens subsidio uenit, atq; eodem tempore classica cecinerunt, & pæanem ac bellicum clamorem milites sustulerunt, hastasq; in hostem intentarunt (enimuero illi iam in fugã uersi facile se ad Græcorum impetum sustinendũ impares esse declararũt) fugientes Timasion cum equitatu insequutus, quãmultos

parua

paruæ manu potuit, excidit. Leuum hostium cornu, qua parte Græcorum equites urgebant, dissipatum est. Dexterum, quod fuerat multo leuius perculsum, in collis cuiusdam se uerticem recepit. Illam itaq; manum cum ibi constitisse Græci animaduertissent, nihil arbitrati sunt esse facilius ac tutius, quàm si in eam illico inuaderent. Citato igitur pæane impreßionem fecère: impetum illi non sustinuerunt. Insequuti peltati sunt, usque dum dexterū cornu fusum est: pauci sane cæsi. Hostium enim equitatus, qui plenißimus erat, Græcos retardauit. Atenim cum Pharnabazi equitatum adhuc stare uiderunt, & ad illos Bithynos equites confugere, qui quæ gerebantur omnia è montis uertice speculabantur: etsi iam erant labore confecti, in illos sibi tamen eundum ita, uti possent, statuerunt, ne darent hosti ad respirandum, ac uires recipiendas quicquam laxamenti. Instructi itaq; ierunt. Hinc hostes per decliuia equis in fugam uertuntur, ac si ab equitibus fugarentur. Saltus enim excipiebat eos, quod Græci nesciebant. Quare cum iam aduesperasceret, in eum locū pedem retulerunt, ubi primū concurrerant, ac tropæo excitato, occidente iam sole, ad mare redierūt: aberāt enim castra haud minus quàm VIII. M. paß. Tunc hostes ad sua conuersi, seruitia, resq; suas omnes quālongißime abduxerunt. Græci Cleandrū cum triremibus ac nauigijs expectabant. Interea uero quotidie cum iumentis & mancipijs exeuntes, metu iam omni liberati, in castra triticū, ordeum, uinum, legumina, panicum, ficos cōportabant. Erat enim ea regio optimarum quarūq; rerum copijs, excepto tamen oleo, refertißima. ac licebat, ubicunque exercitus quiescendi causa commoraretur, ad prædam exire: neque unquam nisi onusti reuertebantur. Quod si copiæ omnes exissent, quicquid seorsum ab alijs quis occupasset, id quasi publicum habebatur. Iam copiosa erant & prolixa omnia. Vndiq; in castra ex Græci nominis ciuitatibus multi, cum rebus uenalibus confluebant: ac qui ultro citroq; nauigabant, libenter eò appellebant, quippe qui oppidum cum portu Græcos muniturus audissent. Miserunt etiam uicini hostes ad Xenophontem legatos (illum enim ex rumoribus acceperant nouæ urbis condendæ autorem esse) qui ex eo quærerent, quonam officij genere efficere possent, ut se in amicitiam reciperet. Eos Xenophon ad milites reiecit. Interea Cleander cum duabus triremibus uenit, nauigium uero nullum adduxit. Forte eo ipso tempore, quo ille appulit, milites ad prædam alio alius excurrerant. Pecoris autem magnum utique numerum abegerant: quod ne sibi eriperetur metuentes, Dexippum, qui paulo ante cum naui remorum L. è Trapezunte aufugerat, rogant ut eius pecoris partem sumat, reliquum sibi incolume redditum curet. Tum ille statim allegat factionis suæ populares, qui publicum illud pecus esse affirment: & ipse ad Cleandrum ueniens, renunciat Græcos ad prædas agendas se conuertisse. At ille ut ad se, qui de prædonibus capi potuissent adducerentur, mandat. Hic cum unus ad illum traheretur, Agasiæ interuentu, quod erat ei manipularis, eripitur. Qui tunc forte aderant milites, in Dexippum, proditorem eum appellantes, cœperunt lapides iacere. Quare perterriti, ex remigibus multi ad mare confugerunt: ipse etiam Cleander fuga se è periculo eripuit. Xeno-

ὡς ὀλίγοι ὄντες. τῶν δὲ πολεμίων τὸ μὲν εὐώνυμον διεσπάρη, καθὸ οἱ Ἑλλήνων ἱππεῖς ἦσαν. τὸ δὲ δεξιὸν ἅτε οὐ σφόδρα διωκόμενον, ἐπὶ λόφου συνέστη. ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ὑπομένοντας αὐτοὺς, ἐδόκει ῥᾷστόν τε καὶ ἀκινδυνότατον εἶναι, ἰέναι ἤδη ἐπ' αὐτούς. παιανίσαντες οὖν εὐθὺς ἐπορεύοντο. οἱ δὲ οὐχ ὑπέμειναν. καὶ ἐνταῦθα οἱ πελτασταὶ ἐδίωκον, μέχρι τὸ δεξιὸν αὖ διεσπάρη. ἀπέθανον δὲ ὀλίγοι. τὸ γὰρ ἱππικὸν φόβον παρεῖχε τῶν πολεμίων πολὺ ὄν. ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες τό, τε Φαρναβάζου ἱππικὸν ἔτι συνεστηκὸς, καὶ τοὺς Βιθυνοὺς ἱππέας πρὸς τούτους συναθροιζομένους, καὶ ἀπὸ λόφου τινὸς καταθεωμένους τὰ γιγνόμενα, ἀπειρήκεσαν μέν. ὅμως δὲ ἐδόκει καὶ ἐπὶ τούτους ἰτέον εἶναι, οὕτως ὅπως δύναιντο, ὡς μὴ τεθαῤῥηκότες ἀναπαύσαιντο. συνταξάμενοι δὴ πορεύονται. ἐντεῦθεν οἱ πολέμιοι ἱππεῖς φεύγουσι κατὰ τοῦ πρανοῦς ὁμοίως, ὥσπερ ὑπὸ ἱππέων διωκόμενοι. νάπος γὰρ αὐτοὺς ὑπεδέχετο, ὃ οὐκ ᾔδεσαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ προαπετράποντο διώκοντες. ὀψία γὰρ ἦν. ἐπανελθόντες δὲ ἔνθα δὴ ἡ πρώτη συμβολὴ, στησάμενοι τρόπαιον, ἀπῄεσαν ἐπὶ θάλατταν περὶ ἡλίου δυσμάς. στάδιοι γὰρ ἦσαν ὡς ἑξήκοντα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. ἐντεῦθεν οἱ μὲν πολέμιοι εἶχον ἀμφὶ τὰ αὐτῶν, καὶ ἀπήγοντο τοὺς οἰκέτας, καὶ τὰ χρήματα, ὅποι ἐδύναντο προσωτάτω. οἱ δ' Ἕλληνες ἀνέμενον μὲν Κλέανδρον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὰ πλοῖα ὡς ἥξοντα. ἐξιόντες δὲ ἑκάστης ἡμέρας σὺν τοῖς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἀνδραπόδοις, ἐφέροντο ἀδεῶς ἤδη πυροὺς, κριθὰς, οἶνον, ὄσπρια, μελίνας, σῦκα. πάντα γὰρ ἀγαθὰ εἶχε, πλὴν ἐλαίου. καὶ ὁπότε μὲν καταμένοι τὸ στράτευμα, ἀναπαυόμενον, ἐξῆν ἐπὶ λείαν ἰέναι, καὶ ἐλάμβανον ἐξιόντες. ὁπότε δ' ἐξίοι πᾶν τὸ στράτευμα, εἴ τις χωρὶς ἀπελθὼν λάβοι τι, δημόσιον ἔδοξεν εἶναι. ἤδη δὲ ἦν πολλὴ πάντων ἀφθονία. καὶ γὰρ ἀγοραὶ πάντοθεν ἀφικνοῦντο ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. καὶ οἱ παραπλέοντες ἄσμενοι κατῆγον, ἀκούοντες ὡς οἰκίζοιτο πόλις, καὶ λιμὴν εἴη. ἔπεμπον δὲ καὶ οἱ πολέμιοι πλησίον οἰκοῦντες πρὸς Ξενοφῶντα, ἀκούοντες, ὅτι οὗτος πολίζει τὸ χωρίον, ἐρωτῶντες ὅ, τι δέοι ποιοῦντας φίλους εἶναι. ὁ δ' ἐπεδείκνυεν αὐτοὺς τοῖς στρατιώταις. κἀν τούτῳ Κλέανδρος ἀφικνεῖται, δύο τριήρεις ἔχων, πλοῖον δ' οὐδέν. ἐτύγχανε δὲ τό, τε στράτευμα ἔξω ὂν, ὅτε ἀφίκετο, καὶ ἐπὶ λείαν τινὲς οἰχόμενοι, ἄλλος εἰς τὸ ὄρος, καὶ εἰλήφεσαν πρόβατα πολλά. ὀκνοῦντες δὲ μὴ ἀφαιρεθεῖεν, τῷ Δεξίππῳ λέγουσιν, ὃς ἀπέδρα τὴν πεντηκόντορον ἔχων ἐκ Τραπεζοῦντος. καὶ κελεύουσι διασωσάμενον τὰ πρόβατα, τὰ μὲν αὐτὸν λαβεῖν. τὰ δὲ σφίσιν αὐτοῖς ἀποδοῦναι. εὐθὺς δ' ἐκεῖνος ἀπελαύνει τοὺς περιεστῶτας τῶν στρατιωτῶν, καὶ λέγοντας, ὅτι δημόσια ταῦτ' εἴη, καὶ τῷ Κλεάνδρῳ εὐθὺς ἐλθὼν λέγει, ὅτι ἁρπάζειν ἐπιχειροῦσιν. ὁ δὲ κελεύει τὸν ἁρπάζοντα, ἄγειν πρὸς αὐτόν. καὶ ὁ μὲν λαβὼν, ἄγει τινά. περιτυχὼν δ' Ἀγασίας, ἀφαιρεῖται. καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ ἀγόμενος λοχίτης. οἱ δὲ ἄλλοι οἱ παρόντες τῶν στρατιωτῶν, ἐπιχειροῦσι βάλλειν τὸν Δέξιππον, ἀνακαλοῦντες τὸν προδότην. ἔδεισαν δὲ καὶ τῶν τριηριτῶν πολλοί, καὶ ἔφευγον εἰς τὴν θάλατταν. Κλέανδρος δ' ἔφευγε.

Ξενο-

ξενοφῶν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ κατεκώλυόν τι, καὶ
τῷ κλεάνδρῳ ἔλεγον, ὅτι οὐδὲν εἴη πρᾶγμα. ἀλλὰ τὸ
δόγμα ἦν αἴτιον τοῦ στρατεύματος, ταῦτα γενέσθαι.
ὁ δὲ κλέανδρος ὑπὸ τοῦ δεξίππου τε ἀνερεθιζόμενος,
καὶ αὐτὸς ἀχθεσθεὶς, ὅτι ἐφοβήθη, ἀποπλεύσεσθαι ἔφη,
καὶ κηρύξειν μηδεμίαν πόλιν δέχεσθαι ὡς πολεμίους.
ἦρχον δὲ τότε πάντων τῶν ἑλλήνων οἱ λακεδαιμό-
νιοι. ἐνταῦθα πονηρὸν ἐδόκει τὸ πρᾶγμα εἶναι τοῖς
ἕλλησι, καὶ ἐδέοντο μὴ ποιεῖν ταῦτα. ὁ δ' οὐκ ἂν ἄλλως
ἔφη γενέσθαι, εἰ μή τις ἐκδώσει τὸν ἄρξαντα βάλλειν,
καὶ τὸν ἀφελόμενον. ἦν δὲ ὃν ἐζήτει, ἀγασίας διὰ τέ-
λους φίλος τῷ ξενοφῶντι· ἐξ οὗ καὶ διέβαλεν αὐτὸν
ὁ δέξιππος. ἐντεῦθεν ἐπειδὴ ἀπορία ἦν, συνήγαγον
τὸ στράτευμα οἱ ἄρχοντες. καὶ ἔνιοι μὲν αὐτῶν παρ' ὀλίγον
ἐποιοῦντο τὸν κλέανδρον. τῷ δὲ ξενοφῶντι οὐκ ἐδόκει
φαῦλον εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀναστὰς ἔλεξεν· ὦ ἄνδρες
στρατιῶται, ἐμοὶ δ' οὐ φαῦλον δοκεῖ τὸ πρᾶγμα, εἰ ἡμῖν
οὕτως ἔχων τὴν γνώμην, κλέανδρος ἄπεισιν, ὥσπερ
λέγει. εἰσὶ μὲν γὰρ ἤδη ἐγγὺς αἱ ἑλληνίδες πόλεις. τῆς
δὲ ἑλλάδος λακεδαιμόνιοι προεστήκασιν. ἱκανοὶ δέ
εἰσι καὶ εἷς ἕκαστος λακεδαιμονίων ἐν ταῖς πόλεσιν
ὅ,τι βούλονται διαπράττεσθαι. εἰ οὖν οὗτος πρῶτον μὲν
ἡμᾶς βυζαντίου ἀποκλείσει, ἔπειτα δὲ τοῖς ἄλλοις ἁρμο-
σταῖς παραγγελεῖ εἰς τὰς πόλεις, μὴ δέχεσθαι, ὡς ἀπι-
στοῦντας λακεδαιμονίοις καὶ ἀνόμους ὄντας, ἔτι δὲ πρὸς
ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον οὗτος ὁ λόγος περὶ ἡμῶν ἥξει,
ἔσται χαλεπὸν εἶναι, καὶ μένειν καὶ ἀποπλεῖν. καὶ γὰρ ἐν τῇ
γῇ ἄρχουσι λακεδαιμόνιοι καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ τὸν νῦν
χρόνον. οὔκουν δεῖ οὔτε ἑνὸς ἀνδρὸς ἕνεκα οὔτε δυοῖν
ἡμᾶς τοὺς ἄλλους τῆς ἑλλάδος ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ πειστέον
ὅ,τι ἂν κελεύωσι· καὶ γὰρ αἱ πόλεις ἡμῶν ὅθεν ἐσμὲν,
πείθονται αὐτοῖς. ἐγὼ μὲν οὖν (καὶ γὰρ ἀκούω δέξιπ-
πον λέγειν πρὸς κλέανδρον, ὡς οὐκ ἂν ἐποίησεν ἀγα-
σίας ταῦτα, εἰ μὴ ἐγὼ αὐτὸν ἐκέλευσα) ἐγὼ μὲν οὖν ἀπο-
λύω καὶ ὑμᾶς τῆς αἰτίας καὶ ἀγασίαν, ἂν αὐτὸς ἀγα-
σίας φήσῃ ἐμέ τινα τούτων αἴτιον εἶναι, καὶ καταδικά-
ζω ἐμαυτοῦ, εἰ ἐγὼ πετροβολίας ἢ ἄλλου τινὸς βιαίου
ἐξάρχω, τῆς ἐσχάτης δίκης ἄξιος εἶναι, καὶ ὑφέξειν τὴν
δίκην. φημὶ δὲ καὶ εἴ τινα ἄλλον αἰτιᾶται, ἑαυτὸν χρῆ-
ναι παρασχεῖν κλεάνδρῳ κρῖναι. οὕτω γὰρ ἂν ὑμεῖς ἀπο-
λελυμένοι τῆς αἰτίας εἴητε. ὡς δὲ νῦν ἔχει χαλεπὸν, εἰ
οἰόμενοι ἐν τῇ ἑλλάδι καὶ ἐπαίνου καὶ τιμῆς τεύξεσθαι,
ἀντὶ τούτων, μηδ' ὅμοιοι τοῖς ἄλλοις ἐσόμεθα, ἀλλ' εἰρ-
ξόμεθα ἐκ τῶν ἑλληνίδων πόλεων. μετὰ ταῦτα ἀνα-
στὰς ἀγασίας, εἶπεν· ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὄμνυμι θεοὺς καὶ
θεὰς, ἦ μὴν μήτε ἐμὲ ξενοφῶντα κελεῦσαι ἀφελέσθαι
τὸν ἄνδρα, μήτε ὑμῶν ἄλλον μηδένα. ἰδόντι δέ μοι ἄν-
δρα ἀγαθὸν ἀγόμενον τῶν ἐμῶν λοχιτῶν ὑπὸ δεξίππου, ὃν
ὑμεῖς ἐπίστασθε ὑμᾶς προδόντα, δεινὸν ἔδοξεν εἶναι. καὶ
ἀφειλόμην ὁμολογῶ. καὶ ὑμεῖς μὲν μὴ ἐκδῶτε. ἐγὼ δ' ἐ-
μαυτὸν, ὥσπερ ξενοφῶν λέγει, παραδώσω κρίναντι κλεάν-
δρῳ, ὅ,τι ἂν βούληται ποιῆσαι. τούτου ἕνεκα μήτε πο-
λεμεῖτε λακεδαιμονίοις, σώζοισθέ τε ἀσφαλῶς ὅποι θέ-
λει ἕκαστος. συμπέμψατε μέντοι ὑμῶν αὐτῶν ἑλομέ-
νοι πρὸς κλέανδρον, οἵτινες ἄν τι ἐγὼ παραλείπω,
καὶ λέξουσι ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πράξουσιν. ἐκ τούτου
ἔδωκεν

Xenophon atq; alij item duces tumultum sedare cona-
bantur: Cleanarum docebant, nihil esse quod metueret:
in causa ut id fieret, exercitus quoddam decretum esse.
At ille, quod & eum Dexippus incenderat, & erat gra-
uiter præsenti periculo commotus, se cum sua classe a-
biturum minitatur: atq; edicturũ omnibus ciuitatibus,
ne earũ ulla Græcos ad se uenientes exciperet: eo enim
tempore plane Græcis omnibus imperabant Lacedæ-
monij. Id enimuero maxime solicitos Græcos habebat,
10 atq; idipsum maiorẽ in modũ deprecabantur. At ille, cer-
tum sibi esse, neq; se prius sententiã mutaturũ, quàm si-
bi is deditus fuisset, qui primus lapides iaciendos curas-
set, quiq; eum qui cõprehensus fuerat, suis ademisset. E-
rat Agasias, quẽ ille tacite postulabat, Xenophonti sum-
mus, & constantissimus amicus, atq; ex eo Dexippus
eum criminatus est. In tam ancipiti rerum statu in con-
cionem milites uocantur. Ibi censentibus multis, non es-
se eorum, quæ Cleander diceret, rationem habendam:
minime dissimulandum aut contemnendum negocium
20 Xenophonti uideri: qui cum ad dicendum surrexisset,
Ego, inquit, milites, nihil existimo minus rationibus no-
stris conducere, quam si Cleander hinc tam abalienato
quàm nunc est animo, abeat. Vicinæ sunt Græci nomi-
nis ciuitates: Græciæ nũc imperiũ penes Lacedæmonios
est: summa est eorum cuiusuis in qualibet urbe potestas.
Quod si nos iste Byzantij aditu prohibuerit, ac deinde
præfectis alijs denũciarit, ne nos quoquã intrare patian-
tur, quod à Spartanorũ fide per summã iniuriã discesse-
rimus, ea certe fama ad Anaxibij nauarchi aures perue-
30 det. quàm difficile tunc nobis futurũ sit, uel manere, uel
classe proficisci, non est cuiquã nostrûm difficile iudica-
re. terra enim mariq; hoc tẽpore Spartani imperãt. Nõ
est igitur nobis committendũ, ut unius & alterius ho-
minis gratia, reliqui omnes patria careant: sed Lacedæ-
monijs certe, quicquid illi iusserint, parendũ: quorũ ea
etiã urbes, in quib. nati sumus, imperata faciũt. Equidẽ
audio Dexippũ Cleandro dixisse, nõ fuisse, quæ fecerit,
Agasiam facturũ, nisi me ducem sequutus esset. Hic ego
cum uos, tum Agasiã ipsum culpa omni deliberabo. Nã
40 si me Agasias huius facinoris autorẽ fuisse dixerit, nihil
deprecabor, quin si me autore aut lapidato, aut quid a-
liud per uim factum fuerit, ipse extremo supplicio affi-
ciar. Eodem modo censeo, quẽcunq; ille accersierit, eum
se oportere Cleãdri iudicio subijcere. id enim unum uos
uniuersos præsentis periculi metu eximet. Nã, ut nunc
res se habet, indignissimũ certe futurũ est, nos, quib. pro
rerũ gestarũ magnitudine, laudũ et honorũ ab uniuersa
Græcia spes proposita esse uidebatur, ne pari quidẽ cũ
cæteris cõditione esse posse: nempe quib. Græciæ ciuita-
50 tibus interdictũ sit. Surrexit tũc Agasias: Et testor, in-
quit, milites deos deasq; oẽs, neq; Xenophontẽ, neq; ue-
strum alium quenquã mihi, ut illũ hominẽ eriperẽ, auto-
res fuisse: sed cũ uiderẽ manipularẽ meũ, spectatũ homi-
nem trahi, ultro illũ me fateor eripuisse: Neq; pfecto est
qđ uos illũ ad suppliciũ dedatis, ego meipsum, uti Xeno-
phon censet, Cleãdro tradã: de quo ille arbitratu suo sta-
tuat. Vos hac de causa non est quod bellũ cum Lacedæ-
monijs geratis, aut quo minus incolumes quò quisq; ue-
strùm uelit, perueniatis. Vos modo nunc deligite de uo-
bis aliquot, qui mecũ ad Cleãdrũ ueniãt: ac si quid à me
prætermissum fuerit, ipsi pro me dicant, agantq;. Tunc

permisit exercitus, ut secũ quos ipse mallet, adduceret. At ille duces deligit. Agasias itaq;, ac simul is quem ille eripuerat, cum ducibus ad Cleandrum ueniunt. Ibi duces. Misit nos, inquiũt, ad te exercitus, ac iussit ut quosq; cunq; depoposcisses, uel omnes, uel unum, duosúe, aut plures, in potestatẽ tuam traderemus, quo his, cum eos iudicio conuiceris, arbitratu tuo utare. Quod si quem nostrûm in crimen uocas, ipsi præsto sumus: sin alium quenquam, eum nobis edito: ac tibi persuade, neminem non in potestate tua futurum, qui in ditione nostra sit. Hæc illi. Agasias uero in medium prodiens: Ego, inquit, ille sum uiri, qui eum hominem, quem Dexippus trahebat, eripui, quiq; in Dexippũ iussi lapides conjici. Illum enim uirum bonum ac fortem esse norã: At Dexippum eum esse, qui cum ab exercitu L. remorum naui, quam à Trapezuntijs impetraramus, præfectus fuisset, ut ea ad nauigia colligenda, quibus in patriam ueheremur, uteretur, fugiens socios prodiderit, quibus cum huc incolumis uenerat. Itaq; istius scelere apud Trapezũtios, quos L. remorũ naui spoliauimus, sempiterna nobis perfidiæ nota inusta est. ac præterea per eum non stetit, quin periremus omnes: audierat enim æque ac nos, quàm futurum esset difficile pedibus iter facientes fluuios trajicere, atq; in Græciam incolumes redire. Hunc igitur ita de nobis merito, quem comprehẽderat, eripui. Quod si uel tu illum hominem comprehẽdisses, uel de tuis quiuis, modo is à nobis non profugisset, nolito existimare me tale quicquam facturũ fuisse. illud uero cogites uelim, si me istius causa occideris, ignaui te, ac nequã hominis causa, bonum ac fortem uirum occisurũ. Ad hæc Cleander: Se quidem, si illa commisisset, Dexippum minime laudare: sed quocunq; ille se scelere obligasset, non oportuisse de indemnato pœnas sumi, sed dicta causa quemadmodũ uos nunc postulatis, inquit, ut uobis liceat iudicio constituto causam dicere. Nunc ad uestros redite, isto uno relicto: iudicij uero diem cum uobis denunciaro, facite obeatis. Neq; uero aut exercitum, aut alium quenquam in crimen uoco, cum hic se fateatur fraudem commisisse. Tũc ille ipse qui fuerat ereptus. Ego, inquit, uiri optimi, etsi Cleander me iniuriam alicui intulisse putat, neq; percussi quenquam, neque iaculatus sum, tantum dixi pecus publicum esse: scitum enim erat militum, ut cum milites prædatum exissent, quod quisque prædæ egisset, id publicum ut esset. Id tantum dixi. At ille non aliam ob causam me comprehendit, quàm quod uoluit metu cæteros deterrere, ne quid quis indicaret: prædæ uero partem ipse ut posset contra edictum prædonibus diuidere. Tum Cleander. Et uero tu, quando tam es argutus, hic remane, quo de te etiam aliquid statuamus. Post hæc cum suis cibum cepit. Xenophon interea exercitum coegit, ac retulit de mittendis ad Cleandrum, qui pro ijs qui illi traditi erant, deprecarentur. Decreuerunt milites ut ad Cleandrum duces, centuriones, cumq; ijs Dracontius Spartanus, ac si qui alij idonei uiderentur, uenirent, ac illum, ut eos sibi uiros condonatos uellet, rogarent. Cum iam ad eum uenissent, in hunc modum loquutus est Xenophon: Hos tu quidem uiros Cleander detines, ac eos in tuam potestatem exercitus tradidit, ut non magis de illis quàm de seipsis, ita ut esset tibi uisum, statueres. Idem nunc te exercitus obsecrat, atque obtestatur, ut eos sibi remittas, ac ne eos capite euer-

ἐδόκει ἡ στρατιὰ οὕς τινας βούλοιτο προελόμενον ἰέναι. ὁ δὲ προείλετο τοὺς στρατηγούς. μετὰ ταῦτα ἐπορεύοντο πρὸς Κλέανδρον Ἀγασίας καὶ οἱ στρατηγοί, καὶ ὁ ἀφαιρεθεὶς ἀνὴρ ὑπὸ Ἀγασίου. καὶ ἔλεγον οἱ στρατηγοί· ἔπεμψεν ἡμᾶς ἡ στρατιὰ πρὸς σέ, ὦ Κλέανδρε, καὶ κελεύουσί σε, εἴτε πάντας αἰτιᾷ, κρίναντα σεαυτὸν χρῆσθαι ὅ,τι ἂν βούλῃ, εἴτε ἕνα τινὰ ἢ δύο, ἢ καὶ πλείους αἰτιᾷ, τούτους ἀξιοῦσι παρασχεῖν σοι ἑαυτοὺς εἰς κρίσιν. εἴτε οὖν ἡμῶν τινὰ αἰτιᾷ, πάρεσμέν σοι ἡμεῖς, εἴτε καὶ ἄλλον τινά, φράσον. οὐδεὶς γάρ σοι ἀπέσται, ὅστις ἂν ἡμῖν ἐθελήσῃ πείθεσθαι. μετὰ ταῦτα παρελθὼν ὁ Ἀγασίας, εἶπεν· ἐγώ εἰμι, ὦ ἄνδρες, ὁ ἀφελόμενος Δεξίππου ἄγοντος τοῦτον τὸν ἄνδρα, καὶ παίειν κελεύσας Δέξιππον. τοῦτον μὲν γὰρ οἶδα ἄνδρα ἀγαθὸν ὄντα. Δέξιππον δὲ αἱρεθέντα οἶδα ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἄρχειν τῆς πεντηκοντόρου, ἣν ᾐτησάμεθα παρὰ Τραπεζουντίων, ἐφ' ᾧ τε πλοῖα συλλέγειν ὡς σωζοίμεθα. καὶ ἀποδράντα Δέξιππον, καὶ προδόντα τοὺς στρατιώτας μεθ' ὧν ἐσώθη. καὶ τούς τε Τραπεζουντίους ἀπεστερήκαμεν τὴν πεντηκόντορον, καὶ κακοὶ δοκοῦμεν εἶναι διὰ τοῦτον. αὐτοί τε ἐπὶ τούτῳ ἀπολώλαμεν πάντες. ἤκουε γὰρ ὥσπερ ἡμεῖς, ὡς ἄπορον εἴη πεζῇ ἀπιόντας, τοὺς ποταμούς τε διαβῆναι καὶ σωθῆναι εἰς τὴν Ἑλλάδα. τοῦτον οὖν τοιοῦτον ὄντα, ἀφειλόμην. εἰ δὲ σὺ ἦγες ἢ ἄλλος τις τῶν παρὰ σοῦ, καὶ μὴ τῶν παρ' ἡμῶν ἀποδράντων, εὖ ἴσθι, ὅτι οὐδὲν ἂν τούτων ἐποίησα. νόμιζε δ' ἐὰν ἐμὲ νῦν ἀποκτείνῃς δι' ἄνδρα δειλόν τε καὶ πονηρόν, ἀγαθὸν ἀποκτενῶν. ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος, ὅτι Δέξιππον μὲν οὐκ ἐπαινοίη, εἰ ταῦτα πεποιηκὼς εἴη, οὐ μέντοι, ἔφη, νομίζειν, οὐδ' εἰ παμπόνηρος ἦν Δέξιππος, δίκαια πάσχειν αὐτόν. ἀλλὰ κριθέντα, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς νῦν ἀξιοῦτε, τῆς δίκης λαχεῖν. νῦν μὲν οὖν ἄπιτε, καταλιπόντες τοῦτον τὸν ἄνδρα. ὅταν δὲ ἐγὼ κελεύσω, πάρεστε πρὸς τὴν κρίσιν. αἰτιῶμαι δὲ οὔτε τὴν στρατιάν, οὔτε ἄλλον οὐδένα, ἐπεί γε οὗτος αὐτὸς ὁμολογεῖ ἀφελέσθαι τὸν ἄνδρα. ὁ δ' ἀφαιρεθεὶς, εἶπεν· ἐγώ, ὦ ἄνδρες, εἰ καὶ οἴει με ἀδικοῦντά τι ἄγεσθαι, οὔτ' ἔπαιον οὐδένα, οὔτ' ἔβαλλον, ἀλλ' εἶπον ὅτι δημόσια εἴη τὰ πρόβατα. ἦν γὰρ τῶν στρατιωτῶν δόγμα, εἴ τις ὁπότε ἡ στρατιὰ ἐξίοι ἰδίᾳ λῄζοιτο, δημόσια εἶναι τὰ ληφθέντα. ταῦτ' εἶπον. καὶ ἐκ τούτου με λαβὼν οὗτος, ἦγεν, ἵνα μὴ φθέγγοιτο μηδείς, ἀλλ' αὐτὸς λαβὼν τὸ μέρος διασώσειε τοῖς λῃσταῖς παρὰ τὴν ῥήτραν τὰ χρήματα. πρὸς ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν· ἐπεὶ τοίνυν τοιοῦτος εἶ, κατάμενε, ἵνα καὶ περὶ σοῦ βουλευσώμεθα. ἐκ τούτου οἱ μὲν ἀμφὶ Κλέανδρον ἠρίστων. τὴν δὲ στρατιὰν συνήγαγε Ξενοφῶν, καὶ συνεβούλευε πέμψαι ἄνδρας πρὸς Κλέανδρον, παραιτησομένους περὶ τῶν ἀνδρῶν. ἐκ τούτου ἔδοξεν αὐτοῖς πέμψαντας, στρατηγοὺς καὶ λοχαγούς, καὶ Δρακόντιον Σπαρτιάτην, καὶ τῶν ἄλλων οἳ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι εἶναι, δεῖσθαι Κλεάνδρου κατὰ πάντα τρόπον ἀφεῖναι τὼ ἄνδρε. ἐλθὼν δὲ Ξενοφῶν, λέγει· ἔχεις μέν, ὦ Κλέανδρε, τοὺς ἄνδρας. καὶ ἡ στρατιά σοι ὑφεῖτο ὅ,τι ἐβούλου ποιῆσαι, καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ ἑαυτῶν ἁπάντων. νῦν δέ σε αἰτοῦνται καὶ δέονται δοῦναι σφίσι τὼ ἄνδρε, καὶ μὴ κατακαίνειν.

ἱκετεύειν. πολλὰ γὰρ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ περὶ τὴν στρατιὰν ἐμοχθησάτην. ταῦτα δὲ σοῦ τυχόντων, ὑπισχνοῦνταί σοι ἀντὶ τούτων, ἐὰν βούλῃ ἡγεῖσθαι αὐτῶν, καὶ ἐὰν οἱ θεοὶ ἵλεῳ ὦσιν, ἐπιδείξειν σοι καὶ ὡς κόσμιοί εἰσι, καὶ ὡς ἱκανοὶ τῷ ἄρχοντι πειθόμενοι, τοὺς πολεμίους σὺν τοῖς θεοῖς μὴ φοβεῖσθαι. δέονται δέ σου καὶ τοῦτο, παραγενόμενον καὶ ἄρξαντα ἑαυτῶν, πεῖραν λαβεῖν, καὶ Δεξίππου καὶ σφῶν καὶ τῶν ἄλλων οἷος ἕκαστός ἐστι, καὶ τὴν ἀξίαν ἑκάστοις νεῖμαι. ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος, ἀλλὰ ναὶ μὰ τοὺς θεούς, ἔφη, ταχύ τοι ὑμῖν ἀποκρινοῦμαι, καὶ τούς τε ἄνδρας ὑμῖν δίδωμι, καὶ αὐτὸς παρέσομαι. καὶ ἐὰν οἱ θεοὶ παραδιδῶσιν, ἐξηγήσομαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. καὶ πολλοὶ οἱ λόγοι οὗτοι ἀντίοι εἰσὶν, ἢ οὓς ἐγὼ περὶ ὑμῶν ἐνίων ἤκουον, ὡς τὸ στράτευμα ἀφιστᾶτε ἀπὸ Λακεδαιμονίων. ἐκ τούτου οἱ μὲν ἐπαινοῦντες ἀπῆλθον τὼ ἄνδρε. Κλέανδρος δὲ ἐθύετο ἐπὶ τῇ πορείᾳ, καὶ συνῆν Ξενοφῶντι φιλικῶς, καὶ ξενίαν συνεβάλλοντο. ἐπεὶ δὲ καὶ ἑώρα αὐτοὺς τὸ παραγγελλόμενον εὐτάκτως ποιοῦντας, καὶ μᾶλλον ἐπεθύμει ἡγεμὼν γενέσθαι αὐτῶν. ἐπεὶ μέντοι θυομένῳ αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερὰ, συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς, εἶπεν· ἐμοὶ μὲν οὐκ ἐγένετο γενέσθαι τὰ ἱερὰ ἐξάγειν, ὑμᾶς μέντοι μὴ ἀθυμεῖτε τούτου ἕνεκα. ὑμῖν μὲν γὰρ, ὡς ἔοικε, δέδοται ἐκκομίσαι τοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ πορεύεσθε. ἡμεῖς δὲ ὑμᾶς, ἐπειδὰν ἐκεῖσε ἥκητε, δεξόμεθα, ὡς ἂν δυνώμεθα κάλλιστα. ἐκ τούτου ἔδοξε τοῖς στρατιώταις δοῦναι αὐτῷ τὰ δημόσια πρόβατα. ὁ δὲ δεξάμενος, πάλιν αὐτοῖς ἀπέδωκε. καὶ αὐτὸς μὲν ἀπέπλει. οἱ δὲ στρατιῶται διαθέμενοι τὸν σῖτον, ὃν ἦσαν συγκεκομισμένοι, καὶ τἄλλα ἃ εἰλήφεσαν, ἐξεπορεύοντο διὰ τῶν Βιθυνῶν. ἐπεὶ δὲ οὐδενὶ ἐνετύγχανον πορευόμενοι τὴν ὀρθὴν ὁδὸν, ὥστ᾽ ἔχοντές τι εἰς τὴν φιλίαν διελθεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς τοὔμπαλιν ὑποστρέψαντας, ἐλθεῖν μίαν ἡμέραν καὶ νύκτα. τοῦτο δὲ ποιήσαντες, ἔλαβον πολλὰ καὶ ἀνδράποδα καὶ πρόβατα, καὶ ἀφίκοντο ἑκταῖοι εἰς Χρυσόπολιν τῆς Χαλκηδονίας. καὶ ἐκεῖ ἔμειναν ἡμέρας ἑπτά, τὰ λάφυρα πωλοῦντες.

euertas: multis enim ante hoc tempus meritis, ac laboribus hanc sibi exercitus gratiam pepererunt: ijdemq; si hoc à te impetrarint, promittunt ac spondent, pro isto beneficio, si dux sibi esse uolueris, re ipsa demonstraturos (di modo propitij sint) & moderatos se esse, ac ducum suorum dicto tam audientes, ut dijs freti, nunquam sibi hostem metuendum putent. Illud nunc te orant, ut cum in fidem se tuam, ac potestatem receperis, periculum facias de Dexippo, seq; & alijs, qua quisque fide ac uirtute sit, atq; pro merito cuiq; suo honorem habeas. Hæc cum Cleander audisset, Per, inquit, deos uobis respondere nihil cũctabor. Viros uobis reddo, ipse etiam ubi opus fuerit, adero: ac si per deorum auspicia licitum fuerit, uos in Græciam reducam. Est enim oratio uestra ab ijs, quos apud me nonnulli sermones habuerunt, longe diuersa: aiebant enim illi, exercitum uos à Lacedemoniorum fide abducere. Hæc cum Cleander respondisset, ad suos uiri illi quos ante detinuerat, redierunt. Cleander rem diuinam ad suscipiendũ iter fecit, et cum Xenophonte plane amanter ac familiariter congressus est, atq; inter se hospitium iunxerũt. Multo uero magis Græcis ducem se præbere optauit, posteaquã rato certoq; ordine ab illis, quodcunq; mandaretur, effici animaduertit. Sed enim cum triduum immolasset, litatum non est. Hic ille ducibus conuocatis, Non potui, inquit, qualia optabam exta nancisci. Vos uero nihil est quod hac de causa animum despondeatis. Vestrã hanc dij gloriam esse uolunt, ut hunc exercitum in Græciam reportetis: proficiscimini igitur. Nostrũm erit cũ Græciam attigeritis, uos illic quambellissime accipere. Ibi milites publicum pecus Cleandro donandum censuerũt. Quod cum accepisset, rursus illis reddidit, ac deinde quamprimum soluit. Græci frumento, quod undecunq; comportarant, diuiso, atque item reliqua præda, per Bithynos iter facere cœperunt. At ubi recta proficiscentes, nemi nem omnino offenderunt, neq; quo in pacatum agrum diuerterent se habere uiderunt, retrocedentes diem unum ac noctem totam in itinere fuere. At multos quidem interea cum homines, tum oues ceperunt. Sexto denique die Chrysopolin, quæ Chalcedoniæ ciuitas est, uenerunt, ubi septem dies, in uendenda præda occupati, manserunt.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

ΟΣΑ μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπεὶ Κῦρος ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πορείᾳ μέχρις εἰς τὸν Πόντον ἀφίκοντο· καὶ ὅσα μὲν ἐκ τοῦ Πόντου πεζοὶ ἐξιόντες καὶ πλέοντες ἐποίουν, μέχρις ἔξω τοῦ στόματος ἐγένοντο ἐν Χρυσοπόλει τῆς Ἀσίας, πάντα ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. ἐκ τούτου δὲ Φαρνάβαζος φοβούμενος τὸ στράτευμα, μὴ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν στρατεύηται, πέμψας πρὸς Ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον, ὁ δὲ ἔτυχεν ἐν Βυζαντίῳ ὤν, ἐδεῖτο διαβιβάσαι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς Ἀσίας. καὶ ὑπισχνεῖτο πάντα ποιήσειν αὐτῷ ὅσα δέοι. καὶ Ἀναξίβιος μετεπέμψατο τοὺς

XENOPHONTIS DE CYRI MINORIS EXPEDITIONE LIBER SEPTIMVS,

Romulo Amasæo interp.

QVAE gesta sint à Græcis in expeditione Cyro duce suscepta, usq; ad præliũ: ac deinde post Cyri mortẽ in itinere, donec in Pontũ uenere: ad hæc, queadmodũ è Põto partim nauibus partim uero pedib. egressi sint, usq; quo Chrysopolin Asiæ urbẽ extra Põti ostiũ sitam, accessere, in superiorib. cõmentarijs exposuimus. Hæc uero postea cõsequuta sunt. Pharnabazus cũ metueret ne copiæ ille in suã prouinciã inuaderẽt, legatis ad Anaxibiũ nauarchum, qui tunc Byzantij erat, missis, ab eo contendit, ut nostrum exercitum quamprimum ex Asia traijciendum curaret, pollicitus se quicquid ad eã traiectionẽ pertineret, administraturũ. Cui obsequutus Anaxibius,

prætores & centuriones Byzantiū euocat, ac se illis stipendium, simulac traiecissent, daturum pollicitus est. Ibi cum alij tempus sibi ad deliberandū sumpsissent, Xenophon respōdit, à reliquo exercitu statim se discessurum, ac Byzantium uenturum. Anaxibius uero affirmabat, nō ante ei discedendū, quàm cū cæteris traiecisset: neq; sibi ille secus faciēdum statuit. Interea Seuthes Thrax, per Medosaden nuncium suum Xenophontē hortatur, ut ad traijciēdum quamprimum militū animos incitet: quod si fecerit, præclare cum ipso actū iri. Atqui, ille respondit, traiectionē non possim ego utiq; præstare, quare hoc nomine neq; mihi, neq; alij quicquā Seuthes pendat: postea uero quàm exercitus transportatus iam fuerit, ego sane me seiungam. Cum ijs autem qui manserint, quos ex re usuíq; suo fore putarit, perinde ac ei commodum fuerit, ita agat. Exinde Byzantiū uniuersi milites transmiserunt. Quibus non modo stipendiū Anaxibius non pendit, sed edixit etiam, ut cum armis impedimentisq; quamprimum exirent: simulans ille quidem se, censu habito, illos statim remissurum. Quod sane factū Græci molestissime tulerunt, atq; eo maxime quod pecunia ad uiaticum nulla reliqua erat. Lente igitur, & contracto quodammodo animo se ad iter comparabant. Xenophon cum Cleandri urbis præfecti hospitio usus esset, ad eum uenit, ac hominem complexus, ut qui amicos digredientes ualere iubent, se statim soluturum præ se tulit. At ille: Ne feceris, inquit, ne tibi sit grauis inuidia sustinenda: non desunt enim qui per te stare dicant, quo minus quamcelerrime exercitus exeat. Ego uero, inquit Xenophon, culpa omnino uaco: id enim est unum militibus impedimēto, quod in promptu uiaticum non habēt: atq; ob hanc causam & animi anguntur, & cunctantur. At ego, inquit ille, suadeo, ut rebus omnibus ad iter faciendum comparatis, unà cum cæteris exeas: deinde cum totum agmen extra portas iam fuerit, licebit quò uoles abire. Ad hæc Xenophō, se ita facturum, simulac Anaxibiū conuenisset, respondit. Re audita Anaxibius, ut cū rebus suis quamprimū exeant, imperat: ac ut suos moneant, quemcunq; in recensendo abesse norit, illum se hostis loco habiturum. Exierunt itaq; primi omnium duces, tum reliqui consequuti sunt, ac iam intra mœnia reliqui erant pauci. Eteonicus ad portas stabat, ut simulac exissent, portas oppositis uectibus occluderet. Anaxibius ducibus & centurionibus aduocatis: Commeatus, inquit, ex Thraciæ uicis uobis sumetis. est enim ibi & ordei, & tritici magnus numerus, atq; corū quæ ad uictum pertinent omnium, præclara sane copia: quæ cum acceperitis, in Chersonesum uobis eundum est, illic Cyniscus stipendiū dabit. Hæc uel quod milites aliquot subaudissent, uel quod de cēturionum numero quis eum sermonem protulisset, ad cunctorum sane aures permanarunt. Quare dum prætores diligenter ex Anaxibio quærunt de Seuthe, amici'ne loco, an hostis esset habendus: & an per sacrum montē, an uero per mediā Thraciam longiore ambitu iter esset faciundum: interea dum hæc illi percontantur, arreptis armis milites ad portas cursu redeunt, ac rursus intra muros irrūpere contendunt. Quod ubi Eteonicus, quiq; cum eo erant, animaduerterunt, confestim portas oppositis uectibus occludūt. At milites repagula perfringere conabātur, clamātes magna se iniuria affici, quod hostibus obijcerentur: portas

τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς τῶν στρατιωτῶν εἰς Βυζάντιον. καὶ ὑπισχνεῖτο, εἰ διαβαῖεν, μισθοφορὰν ἔσεσθαι τοῖς στρατιώταις. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι ἔφασαν βουλευσάμενοι ἀπαγγελεῖν. Ξενοφῶν δὲ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ἀπαλλάξοιτο ἤδη ἀπὸ τῆς στρατιᾶς, καὶ βούλοιτο ἀποπλεῖν. ὁ δὲ Ἀναξίβιος ἐκέλευσεν αὐτὸν συνδιαβάντα, ἔπειτα οὕτως ἀπαλλάττεσθαι. ἔφη οὖν ταῦτα ποιήσειν. Σεύθης δὲ ὁ Θρᾷξ πέμπει Μηδοσάδην, καὶ κελεύει Ξενοφῶντα συμπροθυμεῖσθαι, ὅπως διαβῇ τὸ στράτευμα. καὶ ἔφη αὐτῷ ταῦτα συμπροθυμηθέντι, οὐ μεταμελήσειν. ὁ δ᾽ εἶπεν· ἀλλὰ τὸ μὲν στράτευμα διαβήσεται· τούτου ἕνεκα μηδὲν τελείτω, μήτε ἐμοί, μήτε ἄλλῳ μηδενί. ἐπειδὰν δὲ διαβῇ, ἐγὼ μὲν ἀπαλλάξομαι. πρὸς δὲ τοὺς διαμένοντας καὶ ἐπικαιρίους ὄντας, προσφερέσθω, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ. ἐκ τούτου διαβαίνουσι πάντες εἰς Βυζάντιον οἱ στρατιῶται. καὶ μισθὸν μὲν οὐκ ἐδίδου ὁ Ἀναξίβιος. ἐκήρυξε δὲ λαβόντας τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκεύη τοὺς στρατιώτας ἐξιέναι, ὡς ἀποπέμψων τε ἅμα καὶ ἀριθμὸν ποιήσων. ἐνταῦθα οἱ στρατιῶται ἤχθοντο, ὅτι οὐκ εἶχον ἀργύριον ἐπισιτίζεσθαι εἰς τὴν πορείαν, καὶ ὀκνηρῶς συνεσκευάζοντο. καὶ ὁ Ξενοφῶν Κλεάνδρῳ τῷ ἁρμοστῇ ξένος γεγενημένος, προσελθὼν ἠσπάζετο αὐτόν, ὡς ἀποπλευσούμενος ἤδη. ὁ δ᾽ αὐτῷ λέγει· μὴ ποιήσῃς ταῦτα· εἰ δὲ μή, ἔφη, αἰτίαν ἕξεις, ἐπεὶ καὶ νῦν τινὲς ἤδη σὲ αἰτιῶνται, ὅτι οὐ ταχὺ ἐξέρπει τὸ στράτευμα. ὁ δ᾽ εἶπεν· ἀλλ᾽ αἴτιος μὲν ἔγωγε οὐκ εἰμὶ τούτου. οἱ δὲ στρατιῶται αὐτοὶ ἐπισιτισμοῦ δεόμενοι, καὶ οὐκ ἔχοντες, διὰ τοῦτο ἀθυμοῦσι πρὸς τὴν ἔξοδον. ἀλλ᾽ ὅμως, ἔφη, ἐγώ σοι συμβουλεύω, ἐξελθεῖν μὲν ὡς πορευσόμενον. ἐπειδὰν δ᾽ ἔξω γένηται τὸ στράτευμα, τότε ἀπαλλάττεσθαι. ταῦτα τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐλθόντες πρὸς Ἀναξίβιον διαπραξόμεθα. οὕτως ἐλθόντες ἔλεγον ταῦτα. ὁ δ᾽ ἐκέλευσεν οὕτω ποιεῖν, καὶ τὴν ταχίστην ἐξιέναι συνεσκευασμένους, καὶ προσανειπεῖν, ὃς ἂν μὴ παρῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τὸν ἀριθμόν, ὅτι αὐτὸς αὐτὸν αἰτιάσεται. ἐντεῦθεν ἐξῄεσαν οἵ τε στρατηγοὶ πρῶτον, καὶ οἱ ἄλλοι. καὶ ἤδη τε πάντες πλὴν ὀλίγων ἔξω ἦσαν, καὶ Ἐτεόνικος εἱστήκει παρὰ τὰς πύλας, ὡς ὁπόταν ἔξω γένωνται πάντες, ἀποκλείσων τὰς πύλας καὶ τὸν μοχλὸν ἐμβαλῶν. ὁ δὲ Ἀναξίβιος συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς λοχαγούς, ἔλεγε· τὰ μὲν ἐπιτήδεια, ἔφη, λαμβάνετε ἐκ τῶν Θρᾳκίων κωμῶν. εἰσὶ δὲ αὐτόθι πολλαὶ κριθαὶ καὶ πυροί, καὶ τἆλλα τὰ ἐπιτήδεια. λαβόντες δὲ πορεύεσθε εἰς τὴν Χερρόνησον. ἐκεῖ δὲ Κυνίσκος ὑμῖν μισθοδοτήσει. ἐπακούσαντες δέ τινες τῶν στρατιωτῶν ταῦτα, ἢ καὶ τῶν λοχαγῶν τις, διαγγέλλει εἰς τὸ στράτευμα. καὶ οἱ μὲν στρατηγοὶ ἐπυνθάνοντο περί τε Σεύθου, πότερα πολέμιος εἴη ἢ φίλος, καὶ πότερα διὰ τοῦ ἱεροῦ ὄρους δέοι πορεύεσθαι, ἢ κύκλῳ διὰ μέσης τῆς Θρᾴκης. ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ταῦτα διελέγοντο, οἱ στρατιῶται ἀναρπάσαντες τὰ ὅπλα, θέουσι δρόμῳ πρὸς τὰς πύλας, ὡς πάλιν πρὸς τὸ τεῖχος εἰσιόντες. ὁ δὲ Ἐτεόνικος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὡς εἶδον προσθέοντας τοὺς ὁπλίτας, συγκλείουσι τὰς πύλας, καὶ τὸν μοχλὸν ἐμβάλλουσιν. οἱ δὲ στρατιῶται ἔκοπτον τὰς πύλας, καὶ ἔλεγον, ὅτι ἀδικώτατα πάσχοιεν ἐκβαλλόμενοι εἰς τοὺς πολεμίους·

καὶ

καὶ κατασχίσειν τὰς πύλας ἔφασαν, εἰ μὴ ἑκόντες ἀνοίξουσιν. ἄλλοι δ' αὐτοῦ ἔθεον παρὰ τὴν θάλατταν καὶ παρὰ τὴν χηλὴν τοῦ τείχους ὑπερβάλλουσιν εἰς τὴν πόλιν. ἄλλοι δέ, οἳ ἐτύγχανον ἔνδον ὄντες τῶν στρατιωτῶν, ὡς ὁρῶσι τὰ ἐπὶ ταῖς πύλαις πράγματα, διακόψαντες δὲ ἀξίναις τὰ κλεῖθρα, ἀναπεταννύουσι τὰς πύλας. οἱ δ' εἰσπίπτουσιν. ὁ δὲ Ξενοφῶν ὡς εἶδε τὰ γιγνόμενα, δείσας μὴ ἐφ' ἁρπαγὴν τράποιτο τὸ στράτευμα, καὶ ἀνήκεστα κακὰ γένοιτο τῇ πόλει, καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς στρατιώταις, ἔθει, καὶ συνεισπίπτει εἴσω τῶν πυλῶν σὺν τῷ ὄχλῳ. οἱ δὲ Βυζάντιοι ὡς εἶδον τὸ στράτευμα βίᾳ εἰσπίπτον, φεύγουσιν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, οἱ μὲν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ οἴκαδε. ὅσοι δὲ ἔνδον ἐτύγχανον ὄντες, ἔξω· οἱ δὲ καθεῖλκον τριήρεις, ὡς ἐν ταῖς τριήρεσι σῴζοιντο. πάντες δὲ ᾤοντο ἀπολωλέναι, ὡς ἑαλωκυίας τῆς πόλεως. ὁ δὲ Ἐτεόνικος εἰς τὴν ἄκραν ἀποφεύγει. ὁ δὲ Ἀναξίβιος καταδραμὼν ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐν ἁλιευτικῷ πλοίῳ, περιέπλει εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ εὐθὺς μεταπέμπεται ἐκ Χαλκηδόνος φρουρούς. οὐ γὰρ ἱκανοὶ ἐδόκουν εἶναι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει σχεῖν τοὺς ἄνδρας. οἱ δὲ στρατιῶται ὡς εἶδον Ξενοφῶντα, προσπίπτουσιν αὐτῷ πολλοί, καὶ λέγουσι· νῦν σοι ἔξεστιν, ὦ Ξενοφῶν, ἀνδρὶ γενέσθαι. ἔχεις πόλιν, ἔχεις τριήρεις, ἔχεις χρήματα, ἔχεις ἄνδρας τοσούτους. νῦν ἂν εἰ βούλοιο σύ τε ἡμᾶς ὀνήσαις, καὶ ἡμεῖς σὲ μέγαν ποιήσαιμεν. ὁ δ' ἀπεκρίνατο· ἀλλ' εὖ τε λέγετε, καὶ ποιήσω ταῦτα. εἰ δὲ τούτων ἐπιθυμεῖτε, θέσθε τὰ ὅπλα ἐν τάξει ὡς τάχιστα· βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμῆσαι, καὶ τοὺς ἄλλους ἐκέλευε παρεγγυᾶν, καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα. οἱ δ' αὐτοὶ ὑφ' ἑαυτῶν ταττόμενοι, οἵ τε ὁπλῖται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ εἰς πεντήκοντα ἐγένοντο, καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπὶ τὸ κέρας ἑκάτεροι παραδεδραμηκότες. τὸ δὲ χωρίον οἷον κάλλιστον ἐκτάξασθαί ἐστι, τὸ Θράκιον καλούμενον, ἔρημον οἰκιῶν καὶ πεδίον. ἐπεὶ δὲ ἔκειτο τὰ ὅπλα καὶ κατηρεμίσθησαν, συγκαλεῖ Ξενοφῶν τὴν στρατιάν, καὶ λέγει τάδε· ὅτι μὲν ὀργίζεσθε, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, καὶ νομίζετε δεινὰ πάσχειν ἐξαπατώμενοι, οὐ θαυμάζω. ἐὰν δὲ τῷ θυμῷ χαριζώμεθα, καὶ Λακεδαιμονίους τε τοὺς παρόντας τῆς ἐξαπάτης τιμωρησώμεθα, καὶ τὴν πόλιν τὴν οὐδὲν αἰτίαν διαρπάσωμεν, ἐνθυμεῖσθε ἃ ἔσται ἐντεῦθεν. πολέμιοι μὲν ἐσόμεθα ἀποδεδειγμένοι, Λακεδαιμονίοις τε καὶ τοῖς συμμάχοις. οἷος δ' ὁ πόλεμος γένοιτο, εἰκάζειν δὴ πάρεστιν, ἑωρακότας καὶ ἀναμνησθέντας τὰ νῦν δὴ γεγενημένα. ἡμεῖς γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήλθομεν εἰς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους, ἔχοντες τριήρεις, τὰς μὲν ἐν θαλάττῃ, τὰς δ' ἐν τοῖς νεωρίοις, οὐκ ἐλάττους τετρακοσίων. ὑπαρχόντων δὲ πολλῶν χρημάτων ἐν τῇ πόλει, καὶ προσόδου οὔσης κατ' ἐνιαυτὸν ἀπό τε τῶν ἐνδήμων, καὶ ἐκ τῆς ὑπερορίας, οὐ μεῖον χιλίων ταλάντων, ἄρχοντές τε τῶν νήσων ἁπασῶν, καὶ ἔν τε τῇ Ἀσίᾳ πόλεις πολλὰς ἔχοντες, καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἄλλας τε πολλάς, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Βυζάντιον, ὅπου νῦν ἐσμὲν ἔχοντες, κατεπολεμήθημεν οὕτως, ὡς πάντες ἐπίστασθε. νῦν δὲ δὴ τί οἰόμεθα παθεῖν, Λακεδαιμονίων μὲν καὶ τῶν Ἀχαιῶν συμμάχων ὑπαρχόντων, Ἀθηναίων δέ, καὶ ὅσοι ἐκείνοις τότε ἦσαν σύμμαχοι, πάντων προσγεγενημένων; Τισσαφέρνους

portas uero se effracturos minabātur, nisi eas illi sua uolūtate aperuissent. Accurrerūt alij ad mare, ac iuxta ipsa portus latera, quæ, quod curuatis utrinq; molib. prominēt, chelas, id est, † acceptabula Græci uocāt, muris superatis intra oppidū desiluere: cū interea, q intus relicti fuerāt, cum ea quæ ad portas gerebātur, uiderent, dolabris, uectibus, et claustris perfractis, suis aditū patefaciūt, illi uno oēs impetu irruerūt. Quod ubi Xenophō uidet, ueritus ne ad prædā exercitus se cōuerteret, ac quæ expiari facile nō possēt flagitia (futura procul dubio et ciuitati et sibi ac militib. perniciosa) cōmitterentur, et ipse accurrit, et intra portas unà cū ipso agmine euadit. Byzātij ubi uidēt tāto cum impetu agmē introrumpere, deserto foro ad naues alij, alij domū cōfugere: qui intus essent foras exire: triremes nōnulli, quib. periculū maxime se effugere posse putabant, deducere. Nemo plane erat, qui quasi capta ab hostib. urbe, extrema omnia nō metueret. Eteonicus in promontoriū proximū, Anaxibius ad mare cōfugit, ac piscatorio nauigio circūuectus in arcē ascēdit, atq; inde ex Chalcedone auxiliarios accersit: neq;. n. qd' erat in arce præsidiū Græcorū impetū sustinere posse uidebatur. At milites cū Xenophontē uidissēt, ad eū frequētes accurrūt, ac Nūc, inquiūt, tibi Xenophō uirtutis declarādæ tēpus datū est. Vrbē habes, habes classem, habes pecuniā, habes uiros tā præstātes: nunc si uelis, et nos tu subleuare, et te nos magnū et gloriosum reddere possimus. Ad hæc ille: Præclare, inquit, dicitis atq; ita faciā, sed si id ut faciā cupitis, redite quamprimū cum armis in suos uestrum quisq; ordines. Hoc eo cōsilio dixit, ut concitatā multitudinē à tumultu ad officiū reuocaret. Ac dimisit quidē qui milites monerēt, ut in ordines redirēt: atq; illi statim per se suū quisq; locū occuparūt. Grauis armatura in quinquagenos disper. ita est. peltati utrūq; cornu statim tenuerunt. Vrbis regio in qua cōstiterunt, cui Thracius cāpus nomē est, ad aciē instruendā omniū maxime idonea, ut quæ plana et domibus uacua. Tumultu iā cōpresso, Xenophō multitudine ad cōcionē uocata, in hūc modū loquutus est: Quod irascimini milites, ac plane quod decepti fueritis, acerbū et iniquū ducitis, nihil sane miror. At si iracundiæ obsequentes, & ex Lacedæmonijs eos qui nunc adsunt, ab illis delusi ulciscamur, & ciuitatē nulli affinē culpæ diripiamus, quæ cōsequutura sunt, certe prouidere debetis. Primùm enim effugere nullo pacto possumus, quin à Lacedæmonijs & eorū socijs hostes publice iudicemur. Qua uero conditione bellū cum illis gesturi simus, non erit difficile existimare, si nostrū hunc statū cum superiorib. tēporibus cōtulerimus. Nos Athenienses, bellū contra Lacedæmonios suscepimus, cum triremes partim iā deductas, partim in armamentarijs haberemus haud minus quàm quadringentas: pecunia uero & ex ærario abunde suppeditaret, & ex uectigalibus quàm aut populares, aut externi penderent, annua talēta mille caperemus. Iidē insulis fere omnibus imperaremus, urbes quoq; in Asia multas, et in Europa cùm alias, tum hoc ipsum, ubi nunc sumus, Byzantiū teneremus. Debellati tamē sumus, ut plane omnes scitis. Hoc autem tempore quorsum euasuros conatus nostros putatis, quo Lacedæmonij cum Achæis societate coniuncti sunt? Atheniensium uero ac omnium qui socij illis ante fuerant, res propè sunt afflictæ, ac perditæ. Tissapher-

† uel ungulam, sic fortasse rectius.

phernes & cæteri, qui maritimæ oræ imperant, nobis hostes sunt, ac omnium maxime superioris Asiæ rex, cui & imperium auferre, et uitam quoq; eripere uoluimus, si id nobis licuisset. Hæc cum nobis simul omnia aduersentur, quis est tam rerum omnium imperitus, qui nos incolumes hinc euasuros existimet? Ne per deos immortales insaniamus, ne turpissime nos perditum eamus, ipsis prope parentibus atque amicis ac necessarijs nostris bellum inferentes. Et cogentur illi quidem, una cum suis eorum quisque ciuitatibus, contra nos arma capere: neque iniuria. Nos enim quum nullam plane ex Barbarorum urbibus occupare uoluerimus, atque id aliquoties in potestate nostra fuerit, quamprimum Græcorum urbem attigerimus, eam diripiemus? Ego mehercule antequam hæc fieri uideam, opto infra terram passuum decem millia detrudi. Nunc eo uos in patriam animo esse oportere censeo, ut si possitis, eos qui urbi huic præsunt, precibus & adhortationibus, ut officio in uos suo fungantur, adducatis. Id si minus possitis, Græciæ tamen urbibus neutiquam uobis interdictum esse uelitis. Ac nunc ad Anaxibium mittendos censeo, qui doceant, in hanc urbem redijsse nos, non ut iniuria quenquam lacesseremus, sed ut ab ea commodi aliquid caperemus: id si minus consequuti essemus, ut non fraude eiecti, sed uoluntate dimissi uideremur. Idem est omnibus probatum. Mittunt igitur Hieronymum Eleum, Eurylochum Arcadem, Philesium Achæum: qui cum iam abissent, in eodem adhuc loco permanentibus militibus, superuenit Cyratades Thebanus. Is non exilij causa, sed imperij cuiuspiam cupiditate Græciam peragrabat, se omnibus uenditans, qui forte in quauis gente aut oppido, ducis operam expetissent. Accedens itaque se paratum dixit eos deducere ad Delta Thraciæ regionem, e qua multa essent eis, quæ ad usum ualde expeti solent, præsto futura: interea uero se illis esculenta, ac poculenta omnia exhibiturum. Hæc auscultarunt milites: neque minus ea quæ pollicebatur Anaxibius. Siquidem legatis respõderat, si ut discederent sibi in animum induxissent, fore ut nihil eos pœniteret: se enim eos ciuitatum principibus commendaturum, & seipsum quàm posset optime eorum commodis consulturum. Eo sermone adducti milites, Cyrataden exercitui præesse iubent, ac rursus extra muros exeunt: Cyratades se postridie eius diei affuturum cum hostijs, aruspice ac commeatibus pollicetur. Vbi illi exierunt, Anaxibius portas claudit, edicitq;, quicunque intra muros deprehensus esset, eum emptori se addicturum. Postero die Cyratades præsto fuit cum hostijs & aruspice. Cum eo una uiri uiginti farinam, totidem uinum, tres oleum, alius unus quàm poterat maximam sarcinam, item alter ceparum, comportantes. Quæ cum in castris deposita essent, mox omnia diuisurus, sacra primum facere instituit. Hic Xenophon accersit ad se Cleandrum, ac rogat ut per eum sibi liceat oppidum intrare, atque inde enauigare. Cleander cum redisset, Vix, inquit, impetratum est: Anaxibius enim absurdum sibi dicit uideri, esse milites ad muros, Xenophontem uerò intus, præsertim uero exulceratis seditione Byzantiorum animis. Introire tamen iubet, si in animo habeat una secum enauigare. Xenophon itaque

ualeu-

φέρνους δὲ καὶ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ ἄλλων βαρβάρων, πάντων πολεμίων ἡμῖν ὄντων. πολεμιωτάτου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἄνω βασιλέως, ὃν ἤλθομεν ἀφαιρησόμενοί τε τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀποκτενοῦντες εἰ δυναίμεθα. τούτων δὲ δὴ πάντων ὁμοῦ ὄντων, ἔστι τίς οὕτως ἄφρων, ὅστις οἴεται ἂν ἡμᾶς περιγενέσθαι; μὴ πρὸς θεῶν μαινώμεθα, μὴ αἰσχρῶς ἀπολώμεθα, πολέμιοι ὄντες καὶ ταῖς πατρίσι, καὶ τοῖς ἡμετέροις αὐτῶν φίλοις τε καὶ οἰκείοις. ἐν γὰρ ταῖς πόλεσιν εἰσὶ πάντες, ταῖς ἐφ' ἡμᾶς στρατευσομέναις· καὶ δικαίως. εἰ βάρβαρον μὲν πόλιν οὐδεμίαν ἠθελήσαμεν κατασχεῖν, καὶ ταῦτα κρατοῦντες, Ἑλληνίδα δὲ εἰς ἣν πρώτην ἤλθομεν πόλιν, ταύτην ἐξαλαπάξομεν. ἐγὼ μὲν τοίνυν εὔχομαι πρὶν ταῦτα ἐπιδεῖν ὑφ' ἡμῶν γενόμενα μυρίας ἐμέ γε κατὰ τῆς γῆς ὀργυιὰς γενέσθαι. καὶ ὑμῖν συμβουλεύω Ἕλληνας ὄντας, τοῖς Ἑλλήνων προεστηκόσι πειθομένους, πειρᾶσθαι τῶν δικαίων τυγχάνειν. ἐὰν δὲ μὴ δύνησθε ταῦτα, ἡμᾶς δεῖ ἀδικουμένους, τῆς γοῦν Ἑλλάδος μὴ στέρεσθαι. καὶ νῦν μοι δοκεῖ πέμψαντας Ἀναξιβίῳ εἰπεῖν, ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν βίαιον ποιήσοντες παρεληλύθαμεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἢν μὲν δυνώμεθα παρ' ὑμῶν ἀγαθόν τι εὑρίσκεσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ δηλώσοντες ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐξαπατώμενοι, ἀλλὰ πειθόμενοι ἐξερχόμεθα. ταῦτα ἔδοξε. καὶ πέμπουσιν Ἱερώνυμόν τε Ἠλεῖον ἐροῦντα ταῦτα, καὶ Εὐρύλοχον Ἀρκάδα, καὶ Φιλήσιον Ἀχαιόν. οἱ μὲν ταῦτα ᾤχοντο ἐροῦντες. ἔτι δὲ καθημένων τῶν στρατιωτῶν, προσέρχεται Κυρατάδης Θηβαῖος, ὃς οὐ φεύγων τὴν Ἑλλάδα περιῄειν, ἀλλὰ στρατηγιῶν, καὶ ἐπαγγελλόμενος, εἴ τις ἢ πόλις ἢ ἔθνος στρατηγοῦ δέοιτο. καὶ τότε προσελθὼν ἔλεγεν, ὅτι ἕτοιμος ἂν ἡγεῖσθαι αὐτοῖς εἰς τὸ Δέλτα καλούμενον τῆς Θρᾴκης, ἔνθα πολλὰ καὶ ἀγαθὰ λήψοιντο. ἔστε δ' ἂν μολῶσιν, εἰς ἀφθονίαν παρέξειν ἔφη καὶ σιτία καὶ ποτά. ἀκούουσι ταῦτα οἱ στρατιῶται, καὶ τὰ παρὰ Ἀναξιβίου ἅμα ἀπαγγελλόμενα. ἀπεκρίνατο γὰρ ὅτι πειθομένοις αὐτοῖς, οὐ μεταμελήσει, ἀλλὰ τοῖς τε οἴκοι τέλεσι ταῦτα ἀπαγγελεῖ, καὶ αὐτὸς βουλεύσοιτο περὶ αὐτῶν ὅ,τι δύναιτο ἀγαθόν. ἐκ τούτου οἱ στρατιῶται τόν τε Κυρατάδην δέχονται στρατηγὸν, καὶ ἔξω τοῦ τείχους ἀπῆλθον. ὁ δὲ Κυρατάδης συντίθεται αὐτοῖς εἰς τὴν ὑστεραίαν παρέσεσθαι ἐπὶ τὸ στράτευμα, ἔχων καὶ ἱερεῖα, καὶ μάντιν, καὶ σιτία, καὶ ποτὰ τῇ στρατιᾷ. ἐπεὶ δ' ἐξῆλθον, ὁ Ἀναξίβιος ἔκλεισε τὰς πύλας, καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι ὅστις ἂν ἁλῷ ἔνδον ὢν τῶν στρατιωτῶν, πεπράσεται. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κυρατάδης μὲν ἔχων τὰ ἱερεῖα, καὶ τὸν μάντιν ἧκε. καὶ ἄλφιτα φέροντες εἵποντο αὐτῷ εἴκοσιν ἄνδρες, καὶ ἄλλοι οἶνον εἴκοσιν ἄνδρες, καὶ ἐλαιῶν τρεῖς, καὶ σκορόδων εἷς ἀνὴρ ὅσον ἐδύνατο μέγιστον φορτίον, καὶ ἄλλος κρομμύων. ταῦτα δὲ καταθέμενος, ὡς ἐπὶ δάσμευσιν ἐθύετο. Ξενοφῶν δὲ μεταπεμψάμενος Κλέανδρον, ἐκέλευεν οἱ διαπρᾶξαι, ὅπως εἰς τὸ τεῖχος εἰσέλθοι, καὶ ἀποπλεύσαι ἐκ Βυζαντίου. ἐλθὼν δὲ Κλέανδρος μάλα μόλις, ἔφη, διαπραξάμενος ἥκω. λέγειν γὰρ Ἀναξίβιον, ὅτι οὐκ ἐπιτήδειον εἴη, τοὺς μὲν στρατιώτας πλησίον εἶναι τοῦ τείχους, Ξενοφῶντα δὲ ἔνδον, τοὺς Βυζαντίους δὲ στασιάζειν καὶ πονηροὺς εἶναι πρὸς ἀλλήλους. ὅμως δὲ εἰσιέναι, ἔφη, ἐκέλευσεν, εἰ μέλλοις σὺν ἑαυτῷ ἐκπλεῖν. ὁ μὲν δὴ Ξενοφῶν ἀσπασάμενος

αὐτ

τοὺς στρατιώτας, εἴσω τοῦ τείχους ἀπῄει σὺν Κλεάνδρῳ.
ὁ δὲ Κυρατάδης τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ οὐκ ἐκαλλιέρει, οὐ/
δὲ διεμέτρει σιτία οὐδὲν τοῖς στρατιώταις. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ
μὲν ἱερεῖα εἱστήκει παρὰ τὸν βωμὸν, καὶ Κυρατάδης ἐστε
φανωμένος ὡς θύσων, προσελθὼν δὲ Τιμασίων ὁ Δαρ
δανεὺς, καὶ Νέων ὁ Ἀσιναῖος, καὶ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος,
ἔλεγον Κυρατάδην μὴ θύειν, ὡς οὐχ ἡγησόμενον τῇ στρα
τιᾷ, εἰ μὴ δώσει τὰ ἐπιτήδεια. ὁ δὲ κελεύει διαμετρεῖ
σθαι. ἐπεὶ δὲ πολλῶν ἐνεδεῖ αὐτῷ, ὥστε ἡμέρας σῖτον ἑκά
στῳ γενέσθαι τῶν στρατιωτῶν, ἀναλαβὼν τὰ ἱερεῖα ἀπῄει καὶ
τὴν στρατηγίαν ἀπειπών. Νέων δὲ ὁ Ἀσιναῖος, καὶ Φρυ
νίσκος ὁ Ἀχαιὸς, καὶ Τιμασίων Δαρδανεὺς ἐπέμενον τῷ
στρατεύματι. καὶ εἰς κώμας τῶν Θρακῶν προσελθόντες τὰς κατὰ
Βυζάντιον, ἐστρατοπεδεύοντο. καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐστασία/
ζον. Κλεάνωρ μὲν καὶ Φρυνίσκος πρὸς Σεύθην βουλό/
μενοι ἄγειν. ἔπειθε γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἔδωκε τῷ μὲν ἵππον,
τῷ δὲ γυναῖκα. Νέων δὲ εἰς Χερρόνησον, οἰόμενος εἰ
ὑπὸ Λακεδαιμονίοις γένοιτο, παντὸς ἂν προεστάναι τοῦ
στρατεύματος. Τιμασίων δὲ προυθυμεῖτο πέραν εἰς τὴν
Ἀσίαν πάλιν διαβῆναι, οἰόμενος ἂν οἴκαδε κατελ-
θεῖν. καὶ οἱ στρατιῶται ταῦτα ἐβούλοντο. διατριβομένου
δὲ τοῦ χρόνου, πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν τὰ ὅπλα ἀπο
διδόμενοι, κατὰ τοὺς χώρους ἀπέπλεον, ὡς ἐδύναντο. οἱ
δὲ καὶ διδόντες τὰ ὅπλα κατὰ τοὺς χώρους εἰς τὰς πό-
λεις κατεμίγνυντο. Ἀναξίβιος δ' ἔχαιρεν, ἀκούων δια
φθειρόμενον τὸ στράτευμα. τούτων γὰρ γιγνομένων,
ᾤετο μάλιστα χαρίζεσθαι Φαρναβάζῳ. ἀποπλέοντι δὲ Ἀνα
ξιβίῳ ἐκ Βυζαντίου, συναντᾷ Ἀρίσταρχος ἐν Κυζίκῳ,
διάδοχος Κλεάνδρῳ, Βυζαντίου δὲ ἁρμοστής. ἐλέγε
δὲ καὶ ὅτι ναύαρχος διάδοχος Πῶλος ὅσον οὐ πα
ρείη ἤδη εἰς Ἑλλήσποντον. καὶ ὁ Ἀναξίβιος τῷ μὲν Ἀρι
στάρχῳ ἐπιστέλλει, ὁπόσους ἂν εὕροι ἐν Βυζαντίῳ τῶν Κύ
ρου στρατιωτῶν ὑπολελειμμένους ἀποδόσθαι. ὁ δὲ Κλέαν
δρος οὐδένα ἐπεπράκει, ἀλλὰ καὶ τοὺς κάμνοντας ἐ-
θεράπευεν, οἰκτείρων καὶ ἀναγκάζων οἰκίᾳ δέχεσθαι.
Ἀρίσταρχος δ' ἐπεὶ ἦλθε τάχιστα, οὐκ ἐλαχίστους τετρα
κοσίων ἀπέδοτο. Ἀναξίβιος δὲ παραπλεύσας εἰς Πά-
ριον, πέμπει παρὰ Φαρνάβαζον κατὰ τὰ συγκείμενα.
ὁ δ' ἐπεὶ ᾔσθετο Ἀρίσταρχόν τε ἥκοντα εἰς Βυζάντιον ἁρ
μοστὴν, καὶ Ἀναξίβιον οὐκέτι ναυαρχοῦντα, Ἀναξιβίου
μὲν ἠμέλησε, πρὸς Ἀρίσταρχον δὲ διεπράττετό τι τὰ
αὐτὰ περὶ τοῦ Κυρείου στρατεύματος, ἅπερ καὶ πρὸς
Ἀναξίβιον. ἐκ τούτου δὴ Ἀναξίβιος καλέσας Ξενοφῶν
τα, κελεύει πάσῃ τέχνῃ πλεῦσαι ἐπὶ τὸ στράτευμα
ὡς τάχιστα, καὶ συνέχειν τε τὸ στράτευμα, καὶ συνα
θροίζειν τῶν διεσπαρμένων, ὡς ἂν πλείστους δύνηται,
καὶ παραγαγόντας εἰς Πέρινθον διαβιβάζειν εἰς τὴν
Ἀσίαν ὅτι τάχιστα. καὶ δίδωσιν αὐτῷ τριακόντορον
καὶ ἐπιστολὴν· καὶ ἄνδρα συμπέμπει κελεύσοντα τοὺς
Περινθίους ὡς τάχιστα Ξενοφῶντα προπέμψαι τοῖς ἵπ
ποις ἐπὶ τὸ στράτευμα. καὶ ὁ μὲν Ξενοφῶν διαπλεύ/
σας, ἀφικνεῖται ἐπὶ τὸ στράτευμα. οἱ δὲ στρατιῶται ἐ-
δέξαντο ἡδέως. καὶ εὐθὺς εἵποντο ἄσμενοι ὡς διαβη
σόμενοι ἐκ τῆς Θρᾴκης εἰς τὴν Ἀσίαν. ὁ δὲ Σεύθης ἀκού
σας ἥκοντα πάλιν Ξενοφῶντα, πέμψας πρὸς αὐτὸν κα
τὰ θάλατταν Μηδοσάδην, ἐδεῖτο τὴν στρατιὰν ἄγειν
πρὸς

militibus salutatis cum Cleãdro introijt. Cyratades postero die cum sacrum fecisset, nõ litauit, neq; quos attulerat cõmeatus inter milites partitus est. Postero uero die cũ iã ad arã hostiæ adductæ essent, & cũ corona astitisset immolaturus Cyratades, in mediũ progressi Timasion Dardanẽsis, Neõ Asinæus, Cleanor Orchomenius, negãt se Cyratadẽ immolare passuros, nisi prius cõmeatus militibus diuisisset. Ille cũ ut æquabiliter omnia diuiderẽtur imperasset, facile intellectũ est, multũ abesse ut milites uel in unũ tantũ diem, ex ijs quæ attulisset Cyratades, cõmeatus haberent: quo factũ est, ut cũ suis ille hostijs deposito imperio discederet. Permãsere in castris Neõ Asinæus, Phryniscus Achæus, & Timasiõ Dardanẽsis. Hi cũ exercitu profecti, in proximis Byzãtio uicis castra locarũt. Ibi inter duces dissideri cœptũ. Cleanor & Phryniscus ad Seuthẽ transeundũ putabãt. fuerãt enim ab eo muneribus deliniti, cũ eorũ alteri equum, alteri mulierẽ donasset. Neõ ut in Chersonesum contenderent, hortabatur. Existimabat enim si in Lacedæmoniorũ fines peruenisset, facile se uniuersi exercitus imperiũ obtenturũ. At Timasion operã dabat, ut omnes in Asiã traijcerẽt, quod se ita in patriã restitutũ iri putabat. neq; id milites nolebãt. In hac deliberandi mora, milites partim armis diuenditis, per proximos uicos, ut poterãt, enauigabãt, partim uero per eosdẽ uicos diuisis, in urbes ciuibus permisti introiebãt. Anaxibius cũ dilabi exercitũ ac dissolui intelligeret, magnã uoluptatẽ capiebat. Nam quod sua id maximè opera accidisset, in eo se gratiam eximiam à Pharnabazo initurũ putabat. Huic cũ è Byzantio discessisset, Cyzici Aristarchus, cui erat Byzantij prætura in Cleandri locũ decreta, obuiã factus, propediem Pollũ nauarchũ, ut ei succederet, in Hellespontũ uenturũ nũciat. Anaxibius Aristarchũ hortatur, quotcũq; è reliquijs Cyri copiarũ Byzantij offendisset, omnes ut uenderet. Nam tantũ abfuerat ut quenquã Cleander uẽderet, ut per ædes etiam inuitis dominis distributos, ægros curare uoluerit. At Aristarchus ut primum Byzantiũ attigit, nihilo sane pauciores quam CCCC. uẽdidit. Anaxibius cũ Pariũ appulisset, misit qui Pharnabazũ docerẽt, esse Byzãtij quæ imperasset omnia cõfecta. Ille ubi resciuit Byzantij prætorẽ futurũ Aristarchũ, Anaxibio classis imperiũ abrogatũ, hunc sane nihili pendit, ac quæ de Cyri copijs illi ante imperarat, eadẽ Aristarcho denunciat. Quod ubi animaduertit Anaxibius, Xenophontem ad se accersit, ac eum iubet qua possit arte, quamq; celerrime ad exercitum uenire: milites aut retinere, aut iam dissipatos, quam posit plurimos ad officium reuocare, cumq; ijs Perintũ contendere, atq; inde in Asiam quamocyssime traijcere: ei & triginta remorũ nauẽ, & epistolã dat, simulq; certum hominẽ mittit, qui à se Perinthijs iubeat, ut Xenophonti equos, quib. ad exercitũ uehatur, præbeant. Xenophon celeriter classe transuectus, cũ in castra peruenisset, magna cũ lætitia est à militib. exceptus, et cũ magno sane studio sequuti oẽs sunt, eo duce è Thracia in Asiã traiecturi. Seuthes cũ Xenophontẽ redisse ad exercitũ audisset, statim maritimo itinere Medosadẽ misit, qui rogaret ut cũ exercitu

ad se ueniret. Is cũ omnia esset pollicitus, quibus hominem quàm facilime adduci posse putaret, Xenophõ respõdit, id sibi nullo pacto licere. Cum ille igitur abisset, milites Perinthũ profecti sunt: quò cum peruenissent, Neon cum DCCC. militibus, quos à reliquo exercitu auellerat, seorsum castra habuit: reliquæ omnes copiæ simul, atq; eodem in loco, ad Perinthiorum muros constiterunt. Ibi cum Xenophon naues cogeret, quibus in Asiã quàm celerrime milites transportarentur, superuenit Aristarchus cum triremibus duabus. Is Pharnabazi studio adductus, edicit naucleris, ne Græcos in naues recipiant: ac deinde in castra ueniens militibus, ne in Asiã trajiciãt. Atqui, inquit Xenophon, sic iussit Anaxibius, & una hac de causa me huc remisit. Anaxibius, inquit ille, nauarchus nõ est: ego uero prætor hoc oppidum obtineo: quod si quem uestrùm hinc abeuntem deprehẽdero, in mare deijciam. Hæc cũ dixisset, in oppidũ introijt. Ac postero die duces ac centuriones ad se accersit: qui cum ad muros iam accessissent, Xenophontẽ monet quidam ne introeat: fore enim ut comprehendatur, & aut eo ipso in loco plectatur, aut Pharnabazo dedatur. Qua re Xenophon audita, cæteros quidem deducit, ipse per sacra se deos consulturum dixit: atq; à cæteris digressus, consuluit an permitterent, ut exercitum ad Seuthen duceret: siquidem uidebat minime tutum esse trajicere, cum is qui uetaret, triremes haberet. Neq; uero si in Chersonesum uenisset, se illic facilime intercludi posse non intelligebat, omniumq; rerum penuria exercitum laboraturum, ubi & prætore parêre necesse foret, neque commeatuum quicquam habiturus esset exercitus. Dum hæc ille agitaret, redeũt ab Aristarcho duces, ac renunciant non esse se tunc admissos, sed iussos uesperi redire. Ex quo plane intellectũ est insidiose ab illo agi. Xenophõ cum exta significassent tutum ipsi et exercitui ad Seuthen iter fore, sumpsit Polycratem Atheniensem centurionem, atq; item accepit à ducibus, uno excepto Neone, singulos quibus illi fidem haberent maximam, cumq; ijs noctu ad Seuthæ castra contendit. Aberant ea LX. fere stadia. Cum propius accessisset, turres quasdam desertas uidit, atque ex eo primum suspicatus est Seuthen castra mouisse. Verùm cum fremitum quendam audisset, & significantium inter se uoces, plane intellexit non aliã ob causam ignes multo ante castrorum excubias accensos, nisi ut qui in statione essent, in tenebris conspici non possent: contráq; quicunque accederent, per ignium lumina facile cernerentur. Quod cum animaduertisset, interpretẽ præmisit, quem secũ forte habebat, qui iuberet uigiles Seuthæ renũciare, adesse Xenophontem, uelleq; cum eum Seuthe congredi. Tunc quæsierunt illi, nunquid Atheniensis esset is Xenophon, atque e Græcorum castris uenisset: ubi affirmatũ est, cum exultatione ad Seuthen accurrerunt. Neq; multo post adfuerunt peltati fere CC. qui hilare acceptum Xenophontem, eiusq; comitatũ ad Seuthen deduxerũt. Obtinebat se ille intra ualde munitũ propugnaculum. Stabãt circumquaq; frenati equi. Nã propter metũ interdiu equos pascere, noctu ad custodias paratos esse uolebat. Aiebãt enim

Tere-

πρὸς ἑαυτόν, ὑπισχνούμενος αὐτῷ, ὅτι ἄγοι λέγων πείσειν. ὁ δ' ἀπεκρίνατο αὐτῷ, ὅτι οὐδὲν οἷόν τ' εἴη τούτων γενέσθαι. καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἀκούσας ᾤχετο. οἱ δ' Ἕλληνες ἐπεὶ ἀφίκοντο εἰς Πέρινθον, Νέων μὲν ἀποσπάσας, ἐστρατοπεδεύσατο χωρίς, ἔχων ὡς ὀκτακοσίους ἀνθρώπους. τὸ δ' ἄλλο στράτευμα πᾶν, ἐν τῷ αὐτῷ παρὰ τὸ τεῖχος τὸ Περινθίων ἦν. μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἔπραττε περὶ πλοίων, ὅπως ὅτι τάχιστα διαβαῖεν εἰς τὴν Ἀσίαν. ἐν δὲ τούτῳ ἀφικόμενος Ἀρίσταρχος ἐκ Βυζαντίου ἁρμοστής, ἔχων δύο τριήρεις, πεπεισμένος ὑπὸ Φαρναβάζου, τοῖς τε ναυκλήροις ἀπεῖπε μὴ διάγειν. ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὸ στράτευμα, εἶπε τοῖς στρατιώταις, μὴ περαιοῦσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔλεγεν, ὅτι Ἀναξίβιος ἐκέλευε, καὶ ἐμὲ πρὸς τοῦτο ἔπεμψεν ἐνθάδε. πάλιν δ' Ἀρίσταρχος ἔλεξεν· Ἀναξίβιος μὲν οὐκ ἔστι ναύαρχος, ἐγὼ δὲ τῇδε ἁρμοστής. εἰ δέ τινα ὑμῶν λήψομαι, ἐν τῇ θαλάττῃ καταδύσω. ταῦτα εἰπὼν, ᾤχετο εἰς τὸ τεῖχος. τῇ δ' ὑστεραίᾳ μεταπέμπεται τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς τοῦ στρατεύματος. ἤδη δὲ ὄντων πρὸς τὸ τεῖχος, ἐξαγγέλλει τις τῷ Ξενοφῶντι, ὅτι εἰ εἴσεισι, συλληφθήσεται, καὶ ἢ αὐτοῦ τι πείσεται, ἢ καὶ Φαρναβάζῳ παραδοθήσεται. ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα, αὐτοὺς μὲν προπέμπεται. αὐτὸς δὲ εἶπεν, ὅτι θῦσαί τι βούλοιτο. καὶ ἀπελθὼν, ἐθύετο, εἰ παρεῖεν αὐτὸν οἱ θεοὶ πειρᾶσθαι πρὸς Σεύθην ἄγειν τὸ στράτευμα. ἑώρα γὰρ οὔτε διαβαίνειν ἀσφαλὲς ὂν, τριήρεις ἔχοντος τοῦ κωλύσοντος. οὔτ' εἰς Χερρόνησον ἐλθὼν, κατακλεισθῆναι ἐβούλετο, καὶ τὸ στράτευμα ἐν πολλῇ σπάνει πάντων γενέσθαι, ἔνθα πείθεσθαι μὲν ἀνάγκη τῷ ἐκεῖ ἁρμοστῇ, τῶν δὲ ἐπιτηδείων οὐδὲν ἔμελλεν ἕξειν τὸ στράτευμα. καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ ταῦτα εἶχεν. οἱ δὲ στρατηγοὶ ἥκοντες παρὰ τοῦ Ἀριστάρχου ἀπήγγελλον, ὅτι νῦν μὲν ἀπιέναι σφᾶς κελεύει, τῆς δείλης δὲ ἥκειν. ἔνθα καὶ δήλη μᾶλλον ἐδόκει εἶναι ἡ ἐπιβουλή. ὁ οὖν Ξενοφῶν ἐπεὶ ἐδόκει τὰ ἱερὰ γενέσθαι, καὶ ἑαυτῷ καὶ τῷ στρατεύματι ἀσφαλῶς πρὸς Σεύθην ἰέναι, παραλαβὼν Πολυκράτην τε Ἀθηναῖον λοχαγὸν, καὶ παρὰ τῶν στρατηγῶν ἑκάστου ἄνδρα, πλὴν παρὰ Νέωνος, ᾧ ἕκαστος ἐπίστευεν, ᾤχετο τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὸ Σεύθου στράτευμα ξ΄ στάδια. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦσαν αὐτοῦ, ἐπιτυγχάνει πύργοις ἐρήμοις. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ᾤετο μετακεχωρηκέναι ποι τὸν Σεύθην. ἐπεὶ δὲ θορύβου τε ᾔσθετο, καὶ σημαινόντων ἀλλήλοις τῶν περὶ Σεύθην, κατέμαθεν ὅτι τούτου ἕνεκα τὰ πυρὰ προκεκαυμένα εἴη τῷ Σεύθῃ πρὸ τῶν νυκτοφυλάκων, ὅπως οἱ μὲν φύλακες μὴ ὁρῷντο ἐν τῷ σκότει ὄντες, μήθ' ὅπου εἶεν, οἱ τε προσιόντες μὴ λανθάνοιεν, ἀλλὰ διὰ τὸ φῶς καταφανεῖς εἶεν. ἐπεὶ δὲ ᾔσθετο, προπέμπει τὸν ἑρμηνέα, ὃν ἐτύγχανεν ἔχων, καὶ εἰπεῖν κελεύει Σεύθῃ, ὅτι Ξενοφῶν πάρεστι βουλόμενος συγγενέσθαι αὐτῷ. οἱ δ' ἤροντο, εἰ ὁ Ἀθηναῖος ὁ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος. ἐπειδὴ δ' ἔφη οὗτος εἶναι, ἀναπηδήσαντες ἐδίωκον. καὶ ὀλίγον ὕστερον παρῆσαν πελτασταὶ ὅσον διακόσιοι, οἳ παραλαβόντες Ξενοφῶντα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἦγον πρὸς Σεύθην. ὁ δ' ἦν ἐν τύρσει μάλα φυλαττόμενος, καὶ ἵπποι περὶ αὐτὴν κύκλῳ ἐγκεχαλινωμένοι. διὰ γὰρ τὸν φόβον τὰς μὲν ἡμέρας ἐχίλου τοὺς ἵππους, τὰς δὲ νύκτας ἐφυλάττετο. ἐλέγετο γὰρ καὶ πρόσθεν

Τήρης

τήρης, ὁ τούτου πρόγονος, ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ πολὺ ἔχων
στράτευμα, ὑπὸ τούτων τῶν ἀνθρώπων πολλοὺς ἀπολέσαι, καὶ
τὰ σκευοφόρα ἀφαιρεθῆναι. ἦσαν δ' οὗτοι θυνοί, πάν-
των λεγόμενοι εἶναι μάλιστα νυκτὸς πολεμικώτατοι. ἐ-
πεὶ δ' ἐγγὺς ἦσαν, ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν ξενοφῶντα,
ἔχοντα δύο οὓς βούλοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἔνδον ἦσαν, ἠσπάζον-
το μὲν πρῶτον ἀλλήλους, καὶ κατὰ τὸν θράκιον νόμον, κέρα-
τα οἴνου προὔπινον. παρῆν δὲ καὶ μηδοσάδης τῷ σεύθῃ, ὅς
περ ἐπρέσβευεν αὐτῷ πάντοσε. ἐντεῦθεν δὲ ξενοφῶν ἤρ-
χετο λέγειν· ἔπεμψας πρὸς ἐμέ, ὦ σεύθη, εἰς χαλκηδό-
να πρῶτον, μηδοσάδην τουτονί, δεόμενός μου, συμπρο-
θυμηθῆναι διαβῆναι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς ἀσίας. καὶ ὑπι-
σχνούμενος εἰ ταῦτα πράξαιμι, εὖ ποιήσειν, ὡς ἔφη μη-
δοσάδης οὗτοσί. ταῦτα εἰπών, ἐπήρετο μηδοσάδην, εἰ
ἀληθῆ ταῦτ' εἴποι. ὁ δ' ἔφη. αὖθις ἦλθε μηδοσάδης οὗ-
τος, ἐπεὶ ἐγὼ διέβην, πάλιν ἐπὶ τὸ στράτευμα ἐκ πα-
ρίου· ὑπισχνούμενος εἰ ἄγοιμι τὸ στράτευμα πρὸς σέ, τἄλ-
λα τέ σοι φίλῳ χρήσεσθαι καὶ ἀδελφῷ, καὶ τὰ παρὰ θαλάτ-
τῃ μοι χωρία ὧν σὺ κρατεῖς, ἔσεσθαι παρὰ σοῦ. ἐπὶ τούτοις
πάλιν ἐπήρετο μηδοσάδην, εἰ ἔλεγε ταῦτα. ὁ δὲ συνέ-
φη καὶ ταῦτα. ἴθι νῦν, ἔφη, ἀφήγησαι τούτῳ τί σοι ἀ-
πεκρινάμην ἐν χαλκηδόνι. πρῶτον ἀπεκρίνω, ὅτι τὸ
στράτευμα διαβήσοιτο εἰς βυζάντιον, καὶ οὐδὲν τούτου
ἕνεκα δέοι τελεῖν, οὔτε σοί, οὔτ' ἄλλῳ. αὐτὸς τ' ἐπεὶ δια-
βαίης, ἀπιέναι ἔφησθα. καὶ ἐγένετο οὕτως, ὥσπερ σὺ
ἔλεγες. τί γὰρ ἔλεγον, ἔφη, ὅτε κατὰ σηλυμβρίαν ἀφί-
κου. οὐκ ἔφησθα οἷόν τ' εἶναι, ἀλλ' εἰς πέρινθον ἐλθόντας
διαβαίνειν εἰς τὴν ἀσίαν; νῦν τοίνυν, ἔφη ὁ ξενοφῶν,
πάρειμι καὶ ἐγὼ καὶ οὗτος φρυνίσκος εἷς τῶν στρατηγῶν,
καὶ πολυκράτης οὗτος εἷς τῶν λοχαγῶν, καὶ ἔξω εἰσὶν ἀπὸ
τῶν στρατηγῶν ὁ πιστότατος ἑκάστῳ, πλὴν νέωνος τοῦ λα-
κωνικοῦ. εἰ οὖν βούλει πιστοτέραν εἶναι τὴν πρᾶξιν, καὶ
ἐκείνους κάλεσον. τὰ δὲ ὅπλα συνελθὼν εἰπέ, ὦ πολύ-
κρατες, ὅτι ἐγὼ κελεύω καταλιπεῖν. καὶ αὐτὸς ἐκεῖ κα-
ταλιπὼν τὴν μάχαιραν εἴσιθι. ἀκούσας ταῦτα ὁ σεύ-
θης, εἶπεν ὅτι οὐδενὶ ἂν ἀπιστήσειεν ἀθηναίων. καὶ γὰρ ὅτι
συγγενεῖς εἶεν εἰδέναι, καὶ φίλους εὔνους ἔφη νομίζειν.
μετὰ ταῦτα δ', ἐπεὶ εἰσῆλθον οὓς ἔδει, πρῶτον ξενοφῶν
ἐπήρετο σεύθην, τί δέοιτο χρῆσθαι τῇ στρατιᾷ. ὁ δ' εἶπεν
ὧδε· μαισάδης ἦν μοι πατήρ. ἐκείνου δὲ ἦν ἀρχὴ με-
λανδῖται, καὶ θυνοί, καὶ τρανίψαι. ἐκ ταύτης οὖν τῆς
χώρας, ἐπεὶ τὰ ὀδρυσῶν πράγματα ἐνόσησεν, ἐκπε-
σών, ὁ πατήρ, αὐτὸς μὲν θνήσκει νόσῳ· ἐγὼ δ' ἐξετρά-
φην ὀρφανὸς παρὰ μηδόκῳ τῷ νῦν βασιλεῖ. ἐπεὶ δὲ νεα-
νίσκος ἐγενόμην, οὐκ ἐδυνάμην ζῆν, εἰς ἀλλοτρίαν τρά-
πεζαν ἀποβλέπων. καὶ ἐκαθεζόμην ἐν δίφροις αὐτῷ ἱκέ-
της, δοῦναί μοι ὁπόσους δυνατὸς εἴη ἄνδρας, ὅπως καὶ
τοὺς ἐκβαλόντας ἡμᾶς εἴ τι δυναίμην κακὸν ποιοίμην,
καὶ ζῴην μὴ εἰς τὴν ἐκείνου τράπεζαν ἀποβλέπων, ὥσ-
περ κύων. ἐκ τούτου μοι δίδωσι τοὺς ἄνδρας, καὶ τοὺς ἵπ-
πους οὓς ὑμεῖς ὄψεσθε, ἐπειδὰν ἡμέρα γένηται. καὶ νῦν ἐγὼ
ζῶ τούτους ἔχων λαϊζόμενος τὴν ἐμαυτοῦ πατρῴαν χώ-
ραν. εἰ δέ μοι ὑμεῖς παραγένοισθε, οἶμαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς
ῥᾳδίως ἀπολαβεῖν τὴν ἀρχήν. ταῦτ' ἐστὶν ἃ ἐγὼ ὑμῶν δέο-
μαι. τί οὖν ἄν, ἔφη ὁ ξενοφῶν, σὺ δύναιο, εἰ ἔλθοιμεν, τῇ
τε στρατιᾷ διδόναι, καὶ τοῖς λοχαγοῖς καὶ τοῖς στρατηγοῖς,
λέξον

Teren unum de huius maioribus, in illis ipsis aliquando
finibus cũ magnas copias haberet, ab iisdẽ hostibus ma
gna clade affectum, castris etiam exutum. Erant autem
hi hostes Thyni, gẽs quæ una omniũ ad nocturnas excur
siones & pugnas aptissima ferebatur. Cum ad fores iam
Græci astitissent, iubet Seutes Xenophontẽ cũ duobus
quibus malit comitib. ingredi. Cũ intromissi essent, post
primos cõplexus et salutationes, Thracio more Græcis
in corneis poculis uinũ propinatũ est. Aderat Medosa
des, qui Seuthæ in legationibus ubiq; operam nauabat.
Hic priore loco ita dicere orsus est Xenophon: Ad me
Seuthe hũcce Medosadẽ Chalcedona misisti, qui me tuo
nomine rogaret, ut cum ipso unà operã darem, ut ad te
Græcorum copiæ ex Asia traiicerent: quod si fecissem,
gratiam te relaturũ. Idẽ affirmabat Medosades. Roga
uit Medosadẽ, an ita se res haberet: maxime, respondit
ille. Rursus Xenophõ: Cum iam traiecissem è Pario, re
diit in castra Medosades, ac pollicitus est, si Græcos ad
te adduxissem, me non amici tantũ, uerumetiã fratris lo
co habiturũ, ac ea, quæ mari proxima possideres, oppi
da concessurũ. Quæsiuit demũ an ita secũ egisset: egis
se, Medosades respõdit. Age nunc, inquit, huic expone
quid tibi cum Chalcedone essemus, ad ea responderim.
Respondisti, inquit ille, exercitũ Byzãtium uenturum:
huius rei causa, neq; tibi, neq; alij quicquam pendi opus
esse. Vbi Byzantiũ peruentum esset, te à cæteris disces
surum. ac plane quod dixisti, effectum etiam reddidisti.
Quidnam, inquit ille, dixi, cum Selymbriã peruenisses?
necesse tibi fore Perintho in Asiam traiicere. Nunc igi
tur, inquit Xenophon, adsum, & mecum unà de duci
bus, unus Phryniscus, de centurionibus uero Polycra
tes. Sunt foris præterea à singulis ducibus singuli, illis
coniunctissimi et fidelissimi, præterquàm à Neone Lace
dæmonio. Quod si firmã & ratam inter nos pactionem
esse uis, & illos accersi iube. Ac tu, inquit Polycrates,
illis dic meo nomine, ut arma deponant, & ipse etiã en
se deposito cum illis unà ingredere. Tum Seuthes, nemi
ni se dixit, qui modo Atheniẽsis sit, nõ fidem habere: ac
scire se, Athenienses consanguineos esse: amicos uero il
los, & animo in se optimo esse existimare. Cum introis
sent qui fuerãt accersiti, quæsiuit primũ Xenophon de
Seuthe, cui usui ipsi Græcorum esset exercitus futurus.
Ad hæc ille inquit: Mesades mihi pater fuit, sub cuius im
perio Melãdeptæ fuere, Thyni, et Tranipsæ. Is è regno
per Odrysorũ seditionẽ pulsus, morbo interijt. Ego pa
tre orbatus, apud Medocũ q nũc regnũ obtinet, educa
tus sum. Vbi uero adoleui, cũ ad alienã mihi mensam ui
uendũ esse indignissime ferrẽ, ad eius soliũ dũ in curru
sederet, accessi, meq; ad eius genua aduolui, obsecrauiq;
ut mihi quàm posset magnũ numerũ hominũ cõcederet,
quo eis à quib. eiecti essemus, malũ inferrẽ, si quid pos
sem, & mihi non esset perpetuo ad alienam mensam,
perinde ac canes solent, respiciendum. Precibus itaq;
ille meis commotus, & milites mihi eos, & equos tradi
dit, quos cum illuxerit, uidebitis: cum his ego uitam tra
duco, et cum his è paterno agro prædas ago: quod si uo
stro auxilio uti licitum fuerit, dijs fretus, me imperium
paternum recepturum confido. Quæ igitur in re uestra
opera mihi usui esse possit intelligitis. Iã uero, inquit Xe
nophon, si tecum societatem coierimus, nobis expone
quid milites, duces, ac centuriones abs te accepturi sint,
uc

ut hi qui mecū huc uenerūt, certi aliquid cæteris renun
ciēt. Tū ille militib. menstruū stipendiū Cyzicenos sin
gulos, centurioni binos, quaternos ducib. pollicitus est:
agri, quantū uellēt, iumēta, municū ad mare oppidū. Ad
hæc Xenophō: Si periclitatus nihil effecero, & à Lace
dæmonijs nobis quid fuerit metuēdū, erit'ne locus apud
te ijs, qui huc se receperint? Imò, inquit, illos fratrū loco
habebo, atq; in currus mei partē recipiā: cūq; his quic-
quid bello partū fuerit, cōmunicabo. Tibi uero Xeno-
phō filiā collocabo: ac si ulla tibi filia est, eā Thracis le
ge emā: ubi uero habites, Bisanthē tibi tradā, qui mihi lo
cus est maritimorū omniū pulcherrimus. Cū hæc audis-
sent Græci, dextras iunxerūt: atq; ita firmato fœdere,
ante lucē in castra reuersi, ijs à quib. missi fuerāt, rē om
nem ordine exposuerunt. Prima luce rursus Aristar-
chus duces et cēturiones accersit. At illi eundum neu-
quā esse, ac statim milites in concionē cōuocādos cēsue
runt. Cū oēs, præter eos quos Neō ducebat, cōuenissent,
his eos uerbis Xenophō allocutus est: Iā nō licet nobis,
milites, quò cōstitueramus hinc enauigare. Aristarchus
enim cū triremes habeat, nobis obstat, neq; satis tuto na
ues possumus cōscendere: ac idē imperat, ut per sacrū
montē in Chersonesum proficiscamur. Quod si itineris
difficultate superata eò peruenerimus, iā neq; uenditū
nos, neq;, uti Byzātij euenit, circūuentū iri promittit: il
lic.n. stipēdia nos accepturos: neq; causæ quicquā fore,
quin cōmeatus in prōptu nobis sint. Sic ille quidē affir-
mat. Rursus Seuthes cū ad se ueneritis, spōdet benigna
nobis oīa apud se et plura fore. Vos itaq; uel prius quàm
hinc discedatis, decernite, uel ad quærēdos cōmeatus iā
proficiscimini. Mihi quidē, quoniam neq; pecuniā habe
mus, qua quod opus est mercemur: neq; nobis, quæ uitæ
usus postulat, ab his gratis dātur, optimū factu uidetur,
ut in uicos reuersi, quæ opus sunt ab ijs sumamus. quos
facile uel cogere, uel adducere possumus, ut ea nos sināt
asportare, quæ nostrū qsq; ad usum suū expetit: atq; id
arbitrij uestri sit: cui tamē idē uidetur, is manum tollat.
Manū cūcti sustulerūt. Agite igitur, inq: Xenophō, ita
uos cōparate, ut cū datū fuerit signū, statim duce seque
mini. Xenophō dux fuit, eū secuti oēs sunt: neq; aut Ne-
on, aut alij q ab Aristarcho summissi fuerāt, à proposito
alios deducere potuerūt. Cū iā stad. circiter L. progres
si essēt, Seuthes obuius factus est. quē cū Xenophō uidis
set, procedere intra cohortes Græcorū iussit, ut quæ ille
diceret p Græcorū utilitate, audirēt quāplurimi. Quod
cum ille fecisset, tum Xenophō, Iter, inquit, habemus in
ea loca, unde milites cibaria capere possint: ibi cū à te et
à Lacedæmonijs propositas cōditiones audierimus, id se
quemur quod ex usu maxime fore uidebitur. Quod si no
bis tu ad cōmeatus cōparandos dux extiteris, planè ho-
spitaliter nos acceptos existimabimus. Ad hæc Seuthes:
Possum, inquit, indicare uobis uicos multos, densos, &
rerum omniū copia abundantes, à nobis eatenus distan
tes, ut hinc digressi, illic suauiter possimus prādere. Eò
duc igitur nos, inquit Xenophon. Quod cum ille fe-
cisset, uesperi, quò ille dixerat, peruentum est. cumq; in
unum milites conuenissent, in hunc modum Seuthes lo-
quutus est: Ego uestra opera Græci, in bellicis rebus in
digeo: quam mihi si præstiteritis, singulis Cizycenum
unum militibus dabo menstruum stipendiū, ac centurio
nibus & ducibus quod usitatum est. Ad hæc unicuiq; pro
merito

λέξον ἵνα οὗτοι ἀπαγγέλλωσιν. ὁ δὲ ὑπέσχετο τῷ μὲν στρα-
τιώτῃ κυζικηνόν, τῷ δὲ λοχαγῷ διμοιρίαν, τῷ δὲ στρατη-
γῷ τετραμοιρίαν, καὶ γῆν ὁπόσην ἂν βούλωνται καὶ ζεύγη,
καὶ χωρίον ἐπὶ θαλάττῃ τετειχισμένον. ἂν δέ, ἔφη ὁ Ξε-
νοφῶν, ταῦτα πειρώμενος μὴ διαπράξωμαι, ἀλλά τις
φόβος ἀπὸ Λακεδαιμονίων ᾖ, δέξῃ εἰς τὴν σαυτοῦ ἄν
τις βούληται ἀπιέναι πρὸς σέ; ὁ δὲ εἶπε· καὶ ἀδελφούς γε
ποιήσομαι, καὶ ἐνδιφρίους, καὶ κοινωνοὺς ἁπάντων ὧν ἂν
δυνώμεθα κτήσασθαι. σοὶ δέ, ὦ Ξενοφῶν, καὶ θυγατέρα
δώσω· καὶ εἴ τις σοί ἐστι θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρᾳκίῳ νόμῳ.
καὶ Βισάνθην οἴκησιν δώσω, ὅπερ ἐμοὶ κάλλιστον χωρίον
ἐστὶ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ. ἀκούσαντες ταῦτα, καὶ δεξιὰς δόντες
καὶ λαβόντες, ἀπήλαυνον, καὶ πρὸ ἡμέρας ἐπὶ τὸ στρατόπε-
δον, *καὶ ἀπήγγειλαν ἑκάστοι τοῖς πέμψασιν. ἐπεὶ δὲ ἡμέ-
ρα ἐγένετο, ὁ μὲν Ἀρίσταρχος πάλιν ἐκάλει τοὺς στρατηγοὺς
καὶ λοχαγούς. τοῖς δὲ ἔδοξε τὴν πρὸς Ἀρίσταρχον ὁδὸν ἐᾶ-
σαι, τὸ δὲ στράτευμα συγκαλέσαι. καὶ συνῆλθον πάντες
πλὴν οἱ Νέωνος. οὗτοι δὲ ἀπεῖχον ὡς δέκα στάδια. ἐπεὶ δὲ
συνῆλθον, ἀναστὰς Ξενοφῶν, εἶπε τάδε· ἄνδρες, δια-
πλεῖν μὲν ἔνθα βουλόμεθα, Ἀρίσταρχος ὅδε τριήρεις ἔχων,
κωλύει, ὥστε εἰς πλοῖα οὐκ ἀσφαλὲς ἐμβαίνειν. οὗτος δὲ ὁ
αὐτὸς εἰς Χερρόνησον κελεύει βίᾳ διὰ τοῦ ἱεροῦ ὄρους πο-
ρεύεσθαι. ἢν δὲ κρατήσαντες τούτου ἐκεῖσε ἔλθωμεν, οὔτε
πωλήσειν ἔτι φησὶν ὑμᾶς, ὥσπερ ἐν Βυζαντίῳ· οὔτε
ἐξαπατήσεσθαι ἔτι ὑμᾶς, ἀλλὰ λήψεσθαι μισθὸν μᾶλ-
λον· οὔτε περιόψεσθαι ἔτι ὥσπερ νυνί, ἐνδεομένους τῶν
ἐπιτηδείων. οὗτος μὲν ταῦτα λέγει. Σεύθης δέ φη-
σιν ἂν πρὸς ἐκεῖνον ἴητε, εὖ ποιήσειν ὑμᾶς. νῦν οὖν σκέ-
ψασθε, πότερον ἐνθάδε μένοντες περὶ τούτου βουλεύσεσ-
θε, ἢ εἰς τὰ ἐπιτήδεια ἐπανελθόντες. ἐμοὶ μὲν οὖν
δοκεῖ, ἐπεὶ ἐνθάδε οὔτε ἀργύριον ἔχομεν, ὥστε ἀγορά-
ζειν, οὔτε ἄνευ ἀργυρίου ἐῶσι λαμβάνειν τὰ ἐπιτή-
δεια, ἐπανελθόντας εἰς τὰς κώμας, ὅθεν οἱ ἥττους ἐῶσι
λαμβάνειν, ἐκεῖ ἔχοντας τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ἀκούον-
τας ὅ, τι τις ὑμῶν δεῖται αἱρεῖσθαι, ὅ, τι ἂν ὑμῖν δοκῇ
κράτιστον εἶναι. καὶ ὅτῳ ὑμῖν ταῦτα δοκεῖ, ἀράτω τὴν
χεῖρα. ἀνέτειναν ἅπαντες. ἀπιόντες τοίνυν, ἔφη, συ-
σκευάζεσθε, καὶ ἐπειδὰν παραγγέλλῃ τις, ἕπεσθε τῷ
ἡγουμένῳ. μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἡγεῖτο, οἱ δὲ εἵποντο·
Νέων δὲ καὶ παρὰ Ἀριστάρχου ἄλλοι ἔπειθον ἀποτρέπεσθαι.
οἱ δὲ οὐχ ὑπήκουον. ἐπεὶ δὲ ὅσον ν' σταδίους προεληλύ-
θεσαν, ἀπαντᾷ Σεύθης. καὶ ὁ Ξενοφῶν ἰδὼν αὐτόν, προσ-
ελάσαι ἐκέλευσεν, ὅπως πλείστων ἀκουόντων εἴποι αὐ-
τῷ ἃ ἐδόκει συμφέρειν. ἐπεὶ δὲ προσῆλθεν, εἶπεν ὁ Ξενο-
φῶν· ἡμεῖς πορευόμεθα ὅπου μέλλει τὸ στράτευμα ἕξειν
τροφήν. ἐκεῖ δὲ ἀκούοντες καὶ σοῦ καὶ τῶν τοῦ Λακω-
νικοῦ, αἱρησόμεθα ἃ ἂν κράτιστα δοκῇ εἶναι. ἢν οὖν ἡμῖν
ἡγήσῃ, ὅπου πλεῖστά ἐστιν ἐπιτήδεια, ὑπὸ σοῦ νομιοῦμεν
ξενίζεσθαι. καὶ ὁ Σεύθης εἶπεν· ἀλλὰ οἶδα κώμας πολλὰς
ἀθρόας καὶ πάντα ἐχούσας τὰ ἐπιτήδεια, ἀπεχούσας
ἡμῶν ὅσον διελθόντες ἂν ἡδέως ἀριστῷμεν. ἡγοῦ τοί-
νυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο εἰς αὐτὰς τῆς δεί-
λης, συνῆλθον οἱ στρατιῶται, καὶ εἶπε Σεύθης τοιάδε·
ἐγώ, ὦ ἄνδρες, δέομαι ὑμῶν στρατεύεσθαι σὺν ἐμοί, καὶ
ὑπισχνοῦμαι ὑμῖν τοῦ μηνὸς δώσειν κυζικηνόν, λοχα-
γοῖς τε καὶ στρατηγοῖς τὰ νομιζόμενα. ἔξω δὲ τούτων,
τὸν

ἀπηγγέλλον-
το, καὶ

τὸν ἄξιον τιμήσω. σῖτα δὲ καὶ ποτά, ὥσπερ καὶ νῦν, ἐκ τῆς χώρας λαμβάνοντες ἕξετε. ὁπόσα δ' ἂν ἁλίσκηται, ἀξιώσω αὐτὸς ἔχειν, ἵνα ταῦτα διατιθέμενος, ὑμῖν τὸν μισθὸν πορίζω. καὶ τὰ μὲν φεύγοντα καὶ ἀποδιδράσκοντα, ἡμεῖς ἱκανοὶ ἐσόμεθα διώκειν καὶ μαστεύειν. ἂν δέ τις ἀνθίστηται, σὺν ὑμῖν πειρασόμεθα χειροῦσθαι. ἐπήρετο Ξενοφῶν· πόσον δὲ ἀπὸ θαλάττης ἀξιώσεις συνέπεσθαί σοι τὸ στράτευμα; ὁ δ' ἀπεκρίνατο· οὐδαμῆ πλεῖον ἑπτὰ ἡμερῶν, μεῖον δὲ πολλαχῆ. μετὰ ταῦτα ἐδίδοτο λέγειν τῷ βουλομένῳ. καὶ ἔλεγον πολλοὶ κατὰ ταῦτα, ὅτι παντὸς ἄξια λέγει Σεύθης. χειμὼν γὰρ εἴη, καὶ οὔτε οἴκαδε ἀποπλεῖν τῷ βουλομένῳ δυνατὸν εἴη· διαγενέσθαι τε ἐν φιλίᾳ οὐχ οἷόν τ' εἴη, δέοι δὲ ὠνουμένους ζῆν. ἐν δὲ τῇ πολεμίᾳ διατρίβειν καὶ τρέφεσθαι, ἀσφαλέστερον μετὰ Σεύθου, ἢ μόνους ὄντων ἀγαθῶν τοσούτων. εἰ δὲ μισθὸν προσλήψοιντο, εὕρημα ἐδόκει εἶναι. ἐπὶ τούτοις εἶπε Ξενοφῶν· εἴ τις ἀντιλέγει, λεγέτω· εἰ δὲ μή, ἐπιψηφίζετε ταῦτα. ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντέλεγεν, ἐπεψήφισαν, καὶ ἔδοξε ταῦτα. εὐθὺς δὲ Σεύθῃ εἶπεν, ὅτι συστρατεύσοιντο αὐτῷ. μετὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐσκήνωσαν, στρατηγοὺς δὲ καὶ λοχαγοὺς ἐπὶ δεῖπνον Σεύθης ἐκάλεσε, πλησίον κώμην ἔχων. ἐπεὶ δ' ἐπὶ θύραις ἦσαν, ὡς ἐπὶ δεῖπνον ἰόντες, ἦν τις Ἡρακλείδης Μαρωνείτης, οὗτος προσιὼν ἑνὶ ἑκάστῳ, οὕστινας ᾤετο ἔχειν τι δοῦναι Σεύθῃ, πρῶτον μὲν πρὸς Παριανούς τινας, οἳ παρῆσαν φιλίαν διαπραξόμενοι πρὸς Μήδοκον τὸν Ὀδρυσῶν βασιλέα, καὶ δῶρα ἦγον δεδόντα αὐτῷ τε καὶ τῇ γυναικί, ἔλεγεν, ὅτι Μήδοκος μὲν ἄνω εἴη, δώδεκα ἡμερῶν ἀπὸ θαλάττης ὁδόν. Σεύθης δέ, ἐπειδὴ τὸ στράτευμα τοῦτο εἴληφεν, ἄρχων ἔσοιτο ἐπὶ θαλάττῃ. γείτων οὖν ὢν ἱκανώτατος ἔσται ὑμᾶς καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν. ἢν οὖν σωφρονῆτε, τούτῳ δώσετε ὅ,τι ἄγετε, καὶ ἄμεινον ὑμῖν διακείσεται, ἢ ἐὰν Μηδόκῳ τῷ πρόσω οἰκοῦντι δῶτε. τούτους μὲν οὕτως ἔπειθεν. αὖθις δὲ Τιμασίωνι τῷ Δαρδανεῖ προσελθών, ἐπεὶ ἤκουεν αὐτῷ εἶναι καὶ ἐκπώματα καὶ τάπιδας βαρβαρικάς, ἔλεγεν, ὅτι νομίζοιτο ὁπότε ἐπὶ δεῖπνον καλέσαι Σεύθης, δωρεῖσθαι αὐτῷ τοὺς κληθέντας. οὗτος δ' ἢν μέγας ἐνθάδε γένηται, ἱκανὸς ἔσται σε καὶ οἴκαδε κατάγειν, καὶ ἐνθάδε πλούσιον ποιῆσαι. τοιαῦτα προυμνᾶτο ἑκάστῳ προσιών. προσελθὼν δὲ καὶ Ξενοφῶντι, ἔλεγε· σὺ καὶ πόλεως μεγίστης εἶ, καὶ παρὰ Σεύθῃ τὸ σὸν ὄνομα μέγιστόν ἐστι. καὶ ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ ἴσως ἀξιώσεις καὶ τείχη λαμβάνειν, ὥσπερ καὶ ἄλλοι τῶν ὑμετέρων ἔλαβον, καὶ χώραν. ἄξιον οὖν σοι καὶ μεγαλοπρεπέστατα τιμῆσαι Σεύθην. εὔνους δέ σοι ὢν παραινῶ. εὖ οἶδα γάρ, ὅτι ὅσῳ ἂν μείζω τούτῳ δωρήσῃ, τοσούτῳ μείζω ὑπὸ τούτου ἀγαθὰ πείσῃ. ἀκούων ταῦτα ὁ Ξενοφῶν, ἠπόρει. οὐ γὰρ διαβεβήκει ἔχων ἐκ Παρίου, εἰ μὴ παῖδα καὶ ὅσον ἐφόδιον. ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον, τῶν τε Θρᾳκῶν οἱ κράτιστοι τῶν τότε παρόντων, καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἴ τις πρεσβεία παρῆν ἀπὸ πόλεως, τὸ δεῖπνον μὲν ἦν καθημένοις κύκλῳ. ἔπειτα δὲ τρίποδες εἰσηνέχθησαν πᾶσιν. οὗτοι δ' ὅσον εἴκοσι κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων, καὶ ἄρτοι ζυμῖται μεγάλοι προσπεπερονημένοι ἦσαν πρὸς τοῖς κρέασι. μάλιστα δ' αἱ τράπεζαι

κατὰ

merito et dignitate honorẽ habebo. Cibaria quidẽ uobis ex agro, uti nũc, suppeditabũt. Quæ capietis reliqua, ea ut penes me sint, æquũ esse statuo, quo ex ijs uobis stipẽdia pendã. Accedẽtes sane & fugiẽtes, satis idonei erimus, qui persequamur atq; inuestigemus: sin erunt qui resistãt, eos uestro auxilio fretus, ut in potestatẽ meã redigã, operã dabo. Tũc Xenophõ: Quàm lõge, inquit, à mari, ut hic te exercitus sequatur, postulas? Nusquã, respõdit ille, lõgius, quàm septẽ dierũ itinere, sæpe uero multò minus. Facta est deinde potestas omnibus qui uellẽt, dicẽdi. Dixerũt itaq; multi, quantiuis æstimãda quæ Seuthes dixisset. Hyemẽ iã esse, neque idoneã ad nauigandũ tempestatem. Hybernare in amicorum finibus minime expedire, ubi nõ nisi de rebus emptis exercitus ali posset. In hostili uero agro statiua habere, ac sibi cõmeatus cõparare, in magna rerũ copia, multo fore tutius unà cũ Seuthe, quàm si ab eo discessferint. Quod si stipendium etiã ab eo accipiant, lucrũ uideri. His auditis, si quis, inquit Xenophon, est, qui his uelit cõtradicere, dicat iã is licet: sin his omnes assentimini, sciscite. cõtradixit nemo. Scitũ igitur factũ est: Tũc Seuthes sibi illos dixit in bellicis expeditionibus socios fore. Post hæc alij quidẽ in ordines descripti, castra posuerũt: centuriones & duces ad cœnã uocauit Seuthes, cũ nõ lõge ab uno de proximis uicis abesset. Interea dum ad fores omnes astarẽt, ut cœnatũ intromitterẽtur, adfuit Heraclides quidã Maronites: is ad eos, quos aliquid habere existimabat, quod Seuthæ dare possent, accedebat, ac primum quidẽ ad Parianos, qui ea de causa uenerãt, ut cũ Medoco Odrysorũ rege de pace agerẽt, ac cũ ei tũ uxori eius dona attulerãt: Quid, inquit, Medoco ista potius dabitis, qui à mari duodecim dierũ itinere abest? cur non potius Seuthæ, qui hoc iam sibi adiũcto exercitu, maritimæ oræ quã facilime imperiũ obtinebit, ac uobis uel prodesse, uel obesse tã finitimis, plurimũ poterit? Quin uos huic quæcũq; affertis, si rebus uestris bene consultũ uolueritis, nõ ei dabitis, qui lõgissime à uobis abest. Et sane, ut ita facerẽt, persuasit. Ad Timasionem deinde Dardanensem cũ accessisset, quẽ audierat & pocula, & Barbaricos tapetas habere: Ita, inquit, more maiorũ traditũ est, ut q à Seuthe inuitãtur, pro copijs suis ei dona dẽt: hi certe si imperiũ suum auxerit, facile aut domũ te reducere, aut si hic manere malueris, te locupletare posit. Hæc separatim cũ singulis agebat. Ad Xenophontẽ etiã cũ uenisset, Ex magna, inqt, tu ciuitate es, et pcelebre tuũ est apud Seuthẽ nomẽ: et forsitan et oppidũ et agrũ (ut ante etiã de maiorib. tuis nõnulli) in regione nostra uoles habere: p igitur æquũ est, luculẽter Seuthẽ à te ornari: atq; hæc tibi amicus, ut q maxime, suadeo. mihi. n. persuasum habeo, quo illi maiora dederis, eo te ab illo maiora, ac præclariora accepturũ. Hic Xenophõ qd ageret dubitabat: è Pario. n. soluerat cũ unico puero, neque plus pecuniæ habebat, q̃ p uiatico esset. Cũ iã essẽt oẽs ingressi ad cœnã, è Thracib. qui tũc aderãt, nobilissimus quisq;, duces deinde ac cẽturiones Græcorũ et à quacũq; ciuitate missæ legatiões, in orbẽ accubuere. Sũt omnib. tripodes appositi, nõ pauciores q̃ xx. carnib. refertissimi: et cũ carnib. cõfixi panes fermentati, prægrandes. Hospitibus autẽ præ cæteris, mensæ

pa/

patrio ritu apponebantur. Seuthes primus omnium appositos sibi panes in frusta disciđit, atq; eos quibus uisum est proiecit: eodem modo & carnes à se duntaxat prægustatas. Atque itidem cæteri, quibus mensæ appositæ fuerant, fecere. Erat in eo conuiuio Arcas quidam, Aristus nomine, edacitate maxime insignis. is ritum illum dissipandi, ac distrahendi cibaria, nihil ad se pertinere arbitratus, ingenti pane correpto, carneq; multa genibus imposita, epulabatur. Cumq; uini cornua, quæ circunferebantur, omnes à pincerna accepissent, ac iam Xenophon epulari desisset, Aristus, illi, inquit, propinato: cessat enim iam, ego uero neutiquam. Eam uocem cum audisset Seuthes, de pincerna quæsiuit, quid ille diceret: id cum indicasset, græce enim aliquid sciebat, risus est ab omnibus consecutus. Cum omnes iam potu exhilarati essent, introijt Thrax quidam album equum ducens, sumptoq; uini pleno cornu, tibi, inquit, propinquo Seuthe, atque hunc equum dono do, super quo & quemcunque uolueris facile assequêre: ac si retrocedere contigerit, à tergo relictum hostem non metues. Alius puerum, eodem modo propinans, dedit: uestimenta alius, ad uxoris usum. Timasion argenteam phialam, & tapetium, non minoris precij minarum decem. Surrexit hic Gnesipus Atheniensis, ac, PRISCA, inquit, LEGE, qui habent, regi dona dant: qui non habent, eos à rege æquum est accipere. Hæc ille. At Xenophon quid agendum sibi esset, uehementer dubitabat. Sedebat ille quidem in proxima regi, atque adeo honoratissima sella. Et Heraclides pincernam ut cornu sibi præberet monuerat. At ille cum ante accumberet, poculo sumpto alacriter surrexit: Et tibi ego, inquit, Seuthe, meipsum, & socios hosce meos amicos trado atque dedo, & eorum neminem inuitum: nemo est enim qui non æque atque ego à te. gratiam studeat inire, tibique amicus esse cupiat: ac nunc adsunt, ut gratis tua causa & labores suscipiant, & pericula adeant: quorum auxilio, dijs fauentibus, & patrium regnum recipies, & alienos etiam agros imperio tuo adijcies, multos præterea equos, uiros, fœminas in potestatem rediges: è quorum finibus nihil erit necesse prædas agere: ipsi enim tibi ultro dona afferent. Tunc Seuthes ex prouocatione bibit, & de more cornu in eum qui proximus erat, effudit. Post hæc Cerasuntij ingressi sunt, qui tibijs, tubisq; è bubulis ossibus, in numerum, ut qui magade canunt, signum dedere. Tum Seuthes, cum surrexisset, bellicum quiddam uociferatus est, ac peragiliter uitantis iaculum gestum egit. Adfuerunt etiam sanniones. Sole uero iam cadente, surrexerunt Græci, ac Seuthen monuerunt tempus esse excubias disponendi, ac tesserā dandi: rogarūt etiā ut ediceret, ne quis è Thracibus noctu in Græcorum castra intraret: quod sane de fide illorū nihil se dubitare diceret, quāta uero Thracibus habēda esset, nondū se scire. Cū Græcis unà surrexit Seuthes, nulla ebrietatis signa præ se ferens: atq; exiens, ducibus ad se uocatis, nondū, inquit, hostes de nostra societate quicquā resciuerūt: quod si eos adorti fuerimus, antequam aut sibi caueāt, aut auxilia contra nos comparent, facile & prædā multam agere, & homines quamplurimos capere possumus. id

ἐπὶ τοὺς ξένους ἀεὶ ἐτίθεσαν. νόμος γὰρ ἦν, καὶ πρῶτος τοῦτο ἐποίει Σεύθης, ἀνελόμενος τοὺς παρακειμένους αὐτῷ ἄρτους, διέκλα κατὰ μικρὸν, καὶ ἐρρίπτει οἷς αὐτῷ ἐδόκει. καὶ τὰ κρέα ὡσαύτως, ὅσον μόνον γεύσασθαι ἑαυτῷ καταλιπών. καὶ οἱ ἄλλοι δὲ κατὰ ταὐτὰ ἐποίουν, καθ' οὓς αἱ τράπεζαι ἔκειντο. Ἀρκὰς δέ τις, Ἀρύστας ὄνομα, φαγεῖν δεινὸς, τὸ μὲν διαρριπτεῖν εἴα χαίρειν. λαβὼν δὲ εἰς τὴν χεῖρα ὅσον τριχοίνικον ἄρτον, καὶ κρέα θέμενος ἐπὶ τὰ γόνατα, ἐδείπνει. κέρατα δὲ οἴνου περιέφερον, καὶ πάντες ἐδέχοντο. ὁ δ' Ἀρύστας ἐπεὶ παρ' αὐτὸν φέρων τὸ κέρας ὁ οἰνοχόος ἧκεν, εἶπεν, ἰδὼν τὸν Ξενοφῶντα οὐκέτι δειπνοῦντα, ἐκείνῳ, ἔφη, δός. σχολάζει γὰρ ἤδη, ἐγὼ δὲ οὔπω. ἀκούσας ὁ Σεύθης τὴν φωνὴν, ἠρώτα τὸν οἰνοχόον, τί λέγοι. ὁ δὲ οἰνοχόος εἶπεν· ἑλληνίζειν γὰρ ἠπίστατο. ἐνταῦθα μὲν δὴ γέλως ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ προυχώρει ὁ πότος, εἰσῆλθεν ἀνὴρ Θρᾷξ, ἵππον ἔχων λευκὸν, καὶ λαβὼν κέρας μεστὸν, εἶπε· προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτον δωροῦμαι, ἐφ' οὗ καὶ διώκων ὃν ἂν ἐθέλῃς, αἱρήσεις· καὶ ἀποχωρῶν, οὐ μὴ δείσῃς τὸν πολέμιον. ἄλλος παῖδα ἀγαγὼν, οὕτως ἐδωρήσατο προπίνων. καὶ ἄλλος ἱμάτια τῇ γυναικί. καὶ Τιμασίων προπίνων ἐδωρήσατο φιάλην ἀργυρᾶν, καὶ τάπιδα ἀξίαν δέκα μνῶν. Γνήσιππος δέ τις Ἀθηναῖος ἀναστὰς εἶπεν, ὅτι ἀρχαῖος εἴη νόμος κάλλιστος, τοὺς μὲν ἔχοντας διδόναι τῷ βασιλεῖ τιμῆς ἕνεκα· τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι διδόναι τὸν βασιλέα, ἵνα κἀγὼ, ἔφη, σοὶ ἔχω δωρεῖσθαι καὶ τιμᾶν. ὁ δὲ Ξενοφῶν ἠπορεῖτο ὅ,τι ποιήσοι. καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ὡς τιμώμενος ἐν τῷ πλησιαιτάτῳ δίφρῳ καθήμενος. ὁ δὲ Ἡρακλείδης ἐκέλευσεν αὐτῷ τὸ κέρας ὀρέξαι τὸν οἰνοχόον. ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἤδη γὰρ ὑποπεπωκὼς ἐτύγχανεν, ἀνέστη θαρραλέως δεξάμενος τὸ κέρας, καὶ εἶπεν· ἐγὼ δέ σοι, ὦ Σεύθη, δίδωμι ἐμαυτὸν, καὶ τοὺς ἐμοὺς τούτους ἑταίρους φίλους εἶναι πιστοὺς, καὶ οὐδένα ἄκοντα, ἀλλὰ πάντας μᾶλλον ἐμοῦ σοι βουλομένους φίλους εἶναι. καὶ νῦν πάρεισιν οὐδέν σε προσαιτοῦντες, ἀλλὰ καὶ προϊέμενοι καὶ πονεῖν ὑπὲρ σοῦ καὶ προκινδυνεύειν, μεθ' ὧν, ἂν οἱ θεοὶ θέλωσι, πολλὴν χώραν τὴν μὲν ἀπολήψῃ πατρῴαν οὖσαν, τὴν δὲ κτήσῃ. πολλοὺς δ' ἵππους, πολλοὺς δὲ ἄνδρας καὶ γυναῖκας κατακτήσῃ, οὓς οὐ λῄζεσθαι δεήσει, ἀλλ' αὐτοὶ φέροντες παρέσονται πρὸς σὲ δῶρα. ἀναστὰς ὁ Σεύθης, συνεξέπιε καὶ συγκατεσκεδάσατο μετ' αὐτοῦ τὸ κέρας. μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον Κερασούντιοι, οἳ σημαίνουσιν αὐλοῖς τε καὶ σάλπιγξιν ὠμοβοΐναις, ῥυθμούς τε καὶ οἷον μαγάδι σαλπίζοντες. καὶ αὐτὸς Σεύθης ἀναστὰς, ἀνέκραγέ τι πολεμικὸν, καὶ ἐξήλατο ὥσπερ βέλος φυλαττόμενος μάλα ἐλαφρῶς. εἰσῄεσαν δὲ καὶ γελωτοποιοί. ὡς δ' ἦν ἥλιος ἐπὶ δυσμαῖς, ἀνέστησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ εἶπον, ὅτι ὥρα εἴη νυκτοφύλακας καθιστάναι, καὶ σύνθημα παραδιδόναι. καὶ Σεύθην ἐκέλευον παραγγεῖλαι, ὅπως εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στρατόπεδα μηδεὶς τῶν Θρᾳκῶν εἴσεισι νυκτός. οἵ τε γὰρ πολέμιοι Θρᾷκες ἡμῖν, καὶ ὑμῖν οἱ φίλοι. ὡς δ' ἐξῇσαν, συνανέστη ὁ Σεύθης, οὐδέν τι μεθύοντι ἐοικώς. ἐξελθὼν δ' εἶπεν, αὐτοὺς τοὺς στρατηγοὺς ἀποκαλέσας· ὦ ἄνδρες, οἱ πολέμιοι ἡμῶν οὐκ ἴσασί πω τὴν ἡμετέραν συμμαχίαν. ἢν οὖν ἔλθωμεν ἐπ' αὐτοὺς, πρὶν φυλάξασθαι ὥστε μὴ ληφθῆναι, ἢ παρασκευάσασθαι ὥστε ἀμύνασθαι, μάλιστ' ἂν λάβοιμεν καὶ χρήματα καὶ ἀνθρώπους. συναπ-

συνεπῄνουν ταῦτα οἱ στρατηγοί, καὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευον. ὁ δ' εἶπε· παρασκευασάμενοι ἀναμένετε. ἐγὼ δ' ὁπόταν καιρὸς ᾖ, ἥξω παρ' ὑμᾶς, καὶ τοὺς πελταστὰς, καὶ ὑμᾶς ἀναλαβὼν, ἡγήσομαι σὺν τοῖς θεοῖς. καὶ ὁ Ξενοφῶν εἶπε· σκέψαι τοίνυν εἴπερ νυκτὸς πορευσόμεθα, ἢ ὁ ἑλληνικὸς νόμος κάλλιον ἔχει. μεθ' ἡμέραν μὲν γὰρ ἐν ταῖς πορείαις ἡγεῖται τοῦ στρατεύματος, ὁποῖον ἂν πρὸς τὴν χώραν συμφέρῃ, ἐάν τε ὁπλιτικὸν, ἐάν τε πελταστικὸν, ἐάν τε ἱππικόν. νύκτωρ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησιν ἡγεῖσθαί ἐστι τὸ βραδύτατον. οὕτω γὰρ ἥκιστα διασπᾶται τὰ στρατεύματα, καὶ ἥκιστα λανθάνουσιν ἀποδιδράσκοντες ἀλλήλους. οἱ δὲ διασπασθέντες, πολλάκις καὶ περιπίπτουσιν ἀλλήλοις, καὶ ἀγνοοῦντες κακῶς ποιοῦσι καὶ πάσχουσιν. εἶπεν ὁ Σεύθης· ὀρθῶς τε λέγετε, καὶ ἐγὼ τῷ νόμῳ τῷ ὑμετέρῳ πείσομαι. καὶ ὑμῖν μὲν ἡγεμόνας δώσω τῶν πρεσβυτάτων τοὺς ἐμπειροτάτους τῆς χώρας. αὐτὸς δ' ἐφέψομαι τελευταῖος, τοὺς ἵππους ἔχων. ταχὺ γὰρ πρῶτος ἂν δέῃ παρέσομαι. σύνθημα δ' εἶπον Ἀθηναίαν κατὰ τὴν συγγένειαν. ταῦτ' εἰπόντες ἀνεπαύοντο. ἡνίκα δ' ἦν ἀμφὶ μέσας νύκτας, παρῆν Σεύθης, ἔχων τοὺς ἱππέας τεθωρακισμένους, καὶ τοὺς πελταστὰς σὺν τοῖς ὅπλοις. καὶ ἐπεὶ παρέδωκε τοὺς ἡγεμόνας, οἱ μὲν ὁπλῖται ἡγοῦντο, οἱ δὲ πελτασταὶ εἵποντο, οἱ δ' ἱππεῖς ὠπισθοφυλάκουν. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἦν, ὁ Σεύθης παρήλαυνεν εἰς τὸ πρόσθεν, καὶ ἐπῄνεσε τὸν ἑλληνικὸν νόμον. πολλάκις γὰρ, ἔφη, νύκτωρ αὐτὸς καὶ σὺν ὀλίγοις πορευόμενος, ἀπεσπάσθην σὺν τοῖς ἵπποις ἀπὸ τῶν πεζῶν. νῦν δὲ ὥσπερ δεῖ, ἀθρόοι πάντες ἅμα τῇ ἡμέρᾳ φαινόμεθα. ἀλλ' ὑμεῖς μὲν περιμένετε αὐτοῦ καὶ ἀναπαύεσθε. ἐγὼ δὲ σκεψάμενός τι ἥξω. ταῦτ' εἰπὼν ἤλαυνε δι' ὄρους ὁδόν τινα λαβών. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς χιόνα πολλὴν, ἐσκέψατο ἐν τῇ ὁδῷ, εἰ εἴη ἴχνη ἀνθρώπων, ἢ πρόσω ἡγούμενα ἢ ἐναντία. ἐπεὶ δὲ ἀτριβῆ ἑώρα τὴν ὁδὸν, ἧκε ταχὺ πάλιν, καὶ ἔλεγε· καλῶς, ὦ ἄνδρες, ἔσται, ἐὰν θεὸς θέλῃ. τοὺς γὰρ ἀνθρώπους λήσομεν ἐπιπεσόντες. ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἡγήσομαι τοῖς ἵπποις, ὅπως ἄν τινα ἴδωμεν, μὴ διαφυγὼν σημήνῃ τοῖς πολεμίοις. ὑμεῖς δ' ἕπεσθε. κἂν λειφθῆτε, τῷ στίβῳ τῶν ἵππων ἕπεσθε. ὑπερβάντες δὲ τὰ ὄρη, ἥξομεν εἰς τὰς κώμας, πολλάς τε καὶ εὐδαίμονας. ἡνίκα δὲ ἦν μέσον ἡμέρας, ἤδη τε ἦν ἐπὶ τοῖς ἄκροις, καὶ κατιδὼν τὰς κώμας, ἧκεν ἐλαύνων πρὸς τοὺς ὁπλίτας, καὶ ἔλεγεν· ἀφήσω ἤδη καταθεῖν τοὺς μὲν ἱππέας εἰς τὸ πεδίον, τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰς κώμας. ἀλλ' ἕπεσθε ὡς ἂν δύνησθε τάχιστα, ὅπως ἄν τις ὑφιστῆται, ἀλέξησθε. ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφῶν, κατέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου. καὶ ὃς ἤρετο, τί καταβαίνεις; ἐπεὶ σπεύδειν δεῖ. οἶδα, ἔφη, ὅτι οὐκ ἐμοῦ μόνου δέῃ. οἱ δ' ὁπλῖται θᾶττον δραμοῦνται καὶ ἥδιον, ἂν καὶ ἐγὼ πεζὸς ἡγῶμαι. μετὰ ταῦτα ᾤχετο καὶ Τιμασίων μετ' αὐτοῦ, ἔχων ἱππέας ὡς τετταράκοντα τῶν Ἑλλήνων. Ξενοφῶν δὲ παρηγγύησε τοὺς εἰς πεντήκοντα ἔτη παριέναι ἀπὸ τῶν λόχων εὐζώνους. καὶ αὐτὸς μὲν ἐτρόχαζε τούτους ἔχων. Κλεάνωρ δὲ ἡγεῖτο τῶν Ἑλλήνων. ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς κώμαις ἦσαν, Σεύθης ἔχων ὅσον τριάκοντα ἱππέας, προσελάσας,

εἶπε·

Id est pretoribus uehemẽter probatum, ac se ut duceret, rogarũt. Vos igitur, inquit ille, parati ad rem gerendam, me expectabitis: ego cum tempus idoneũ uisum fuerit, ad uos ueniam: ac cum cetratos assumpsero, dijs fretus, uobis me ducem prębebo. Tunc Xenophon: At enim, inquit, consideres uelim, nunquid si de nocte nobis iter faciendum sit, pręstet Gręco more agmen instruere: nã si de die eundũ, ex locorum duntaxat ratione, aut grauẽ armaturã, aut peltatos, aut equitatum pręire oportet: de nocte uero cum iter suscipitur, Gręco ritu impeditißima quęque exercitus pars agmen ducit: sic enim minime agmen diuiditur, neq; facile, qui fugam cogitẽt, alios latêre possunt & profecto sępe accidere consueuit, ut dißipati per errorem in suos inuadant, ac magnę utrinq; offensiones fiant. Recte, inquit Seuthes, dicis, ac uestro isti instituto parendum censeo. Vobis itaq; duces homines natu maximos, & eosdem locorum peritißimos dabo: ego postremus cum equitatu consequar, ac cum opus fuerit, quamcelerrime ad principia pręsto ero. Tesserã Athenienses cognationis ius dedere: atq; his ita constitutis, quietè corpora curarunt. De media uero nocte pręsto fuit Seuthes, secumq; loricatos equites adduxit, & cetratos suis armis instructos & ornatos: ubi editi duces sunt grauis armatura agminis primam partem, secundam cetrati tenuerunt: equitibus tergi custodia mandata est. Vbi uero illuxit, Seuthes in frontem agminis promouit, ac Gręcorum institutum magnopere collaudauit: sępe enim se nocturnis itineribus in paruo agmine, cum equitatu à pedestribus copijs aberrauisse. Nunc uero ita, uti maxime opus est, uniuersi prima luce eodem in loco consistimus: sed enim quantisper ad uos omnia speculatus redeo, hic requiescite. Ac statim uiam montanam ingressus, cum niuem multam offendisset, ad hominum maxime uestigia attendit, auersa'ne illa essent, an aduersa. Vbi uiam uidit minime tritam, ad suos reuersus, Recte, inquit, modo dij faueant, omnia: homines, mihi credite, opprimemus. Sed procedam cum equitatu, ut si quem forte in uia uidero, eum ante comprehendẽdum curem, quàm hostibus quicquam significet: uos consequimini: ac si fueritis à tergo relicti, uiam uobis equorum uestigia monstrabunt. certe his montibus superatis, in uicos perueniemus multos & opulentos. Hora ferè sexta iam erat, cum ipse montium iuga tenebat: unde cum uicos despiceret, incitato equo ad grauem armaturam uenit: ac immittam, inquit, equitem in campos, peltatos in uicos: uos uelim quàm celerrime consequi, ut si qui restiterint, opem feratis. Hæc cum Xenophon audisset, ex equo statim desiluit. Ad quem Seuthes: Quid tu, inquit, descendis, cùm sit accelerandum? Scio inquit ille, te non mea unius opera indigere. Grauis uero armatura multo maiorem celeritatem suscipiet, cùm me etiam ipsum pedestrem agmen ducẽtem uiderit. Cum eo profectus etiam Timasion, cum Gręcis equitibus circiter L X. Xenophon ijs, qui annorum L. minores essent, imperauit, ut à centurionibus digreßi, expediti in primũ agmen transirẽt: ac cum his ipse raptim aduolauit. Cleanor Gręcos ducebat. Vbi in uicos peruentum est, recurrens cum L. haud amplius equitibus Seuthes: Ita,

inquit,

inquit, est, uti ante dixisti Xenophō: equites lōge iam à nobis abierūt, ac soli huc illuc excurrūt: illud uero metuo, ne hostes globo facto eos inuadāt. Oportet itaque uestrum partē aliquā, circa hos uicos in præsidijs esse: sunt enim hominibus refertissimi. Atenim ego, inquit Xenophon, cū meis iuga occupabo: tu uero Cleanora iube per cāpos phalangē in uicos extendere. Cū id ita factum esset, capti sunt homines non pauciores quàm M. boues bis mille, ouiū prope x. millia: ac tunc quidē ibi pernoctarūt. Postero die Seuthes cum uicos totos exuri iussisset, atq; ita ut nulla domus reliqua fieret, cæteri, nisi paruissent, quid metuendū sibi esset intelligerēt, pedē retulit, ac prædā Heraclidæ tradidit, ut eam Perinthi uenundandā curaret, quo ex ea pecunia, quæ inde coacta esset, stipendiū militi dissolueretur. Ipse cum Græcis in Thynorū cāpis castra posuit. Ex hostibus qui euadere poterāt, in montes confugerant. Erat in illis locis niuis magna uis, ac frigus adeo uehemens, ut quam ad cœnā ferebant aqua, quin & in dolijs uinum congelasceret, multis etiā Græcorū, nares & auriculæ solo tactu præ rigore auellerētur. Ac tunc plane nostris est intellectum, qua nam de causa Thraces uulpiū pellibus capita, ad imas usq; aures uelarent. Sed ijdē non solùm pectora, sed femora etiā tunicis muniunt. atq; in equis sedentes, talaribus lacernis, non chlamydibus utuntur. Seuthes quibusdā à captiuorum numero in montes dimissis, iussit illis, qui illuc confugerāt, renūciare, nisi in pristinas sedes quam primum redissent, ac se in eius potestatē dedissent, se uicos eorū inflammaturū, corruptoq; omni frumento, fame eos necaturū. Fecit hic nuncius ut mulieres tantum, puerię, ac seniores descenderent: iuniores uero in uicis, qui sub monte erant, castra locarunt. Quod cum Seuthes rescisset, Xenophontē iussit cum ualentissima grauis armaturæ parte se sequi. Nocte è castris egressi, cum prima luce in uicos uenerūt. Ex illis uero quàplurimi diffugerant in proximos mōtes: quicunq; deprehensi sunt, eos omnes iaculis Seuthes cōfixit. Erat in Græcorū exercitu Episthenes quidā Olynthius, puerorū cum primis amator: is eximia pulchritudine puerū, tunc primū pubescentē, pelta armatū conspicatus, cum prope iam esset ut occideretur, Xenophontem obsecrauit, ut puero tam pulchro auxilio esset. Et ille quidē deprecatione suscepta, primùm Seuthen docuit, Episthenē ijs moribus hominē esse, ut nō aliā ob causam aliquādo centuriā unā cōscripserit, nisi ut eorū qui forma præstarēt, delectū haberet, ac uirtutis unà cum illis documenta daret. Tūc Seuthes ad eum conuersus: Quid tu, inquit, Episthene, inducasne tibi in animum ut pro isto moriare? Tunc ille iugulum ostentans, Feri me, inquit, si ita puer iubet, atq; id est gratum ei futurū. Puerū deinde rogauit, nunquid hūc uellet pro se cædi? at ille negans, pro se ac pro illo simul deprecabatur. Hic Episthenes cū puerū dono accepisset, iam paratus, inquit, sum, si ita res ferat, pro hoc certare, neq; hunc ego unquam dimittam. Subridens Seuthes, hæc omisit. Statuit autem castra eo ipso in loco ponere, ne, qui se in montes recepissent, ex illis uicis ali possent. ac ipse quidē plano loco tabernacula sua constituit: Xenophon cum lectissimo quoq; in supremo qui erat sub monte uico, alij uero Græci in

Thraces cur pellibus uulpium, capita uelent.

εἶπε· τί δαί, ὦ ξενοφῶν, ἃ σὺ ἔλεγες, ἔχονται οἱ ἄνθρωποι. ἀλλὰ γὰρ οἱ ἱππεῖς ἔρημοι οἴχονταί μοι, ἄλλος ἄλλῃ διώκων, καὶ δέδοικα μὴ συστάντες ἀθρόοι που, κακόν τι ἐργάσωνται οἱ πολέμιοι. δεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς κώμαις καταμένειν τινὰς ἡμῶν. μεσταὶ γάρ εἰσιν ἀνθρώπων. ἀλλ᾽ ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ ξενοφῶν, σὺν οἷς ἔχω τὰ ἄκρα καταλήψομαι. σὺ δὲ κλεάνορα κέλευε διὰ τοῦ πεδίου παρατεῖναι τὴν φάλαγγα παρὰ τὰς κώμας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, συνηλίσθησαν ἀνδράποδα μὲν ὡς χίλια, βόες δὲ δισχίλιοι, καὶ ἄλλα πρόβατα μύρια. καὶ τότε μὲν αὐτοῦ ηὐλίσθησαν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ κατακαύσας ὁ σεύθης τὰς κώμας παντελῶς, καὶ οὐδεμίαν οἰκίαν λιπὼν, ὅπως φόβον ἐνθείη καὶ τοῖς ἄλλοις, οἷα πείσονται ἂν μὴ πείθωνται, ἀπῄει πάλιν. καὶ τὴν μὲν λείαν ἀπέπεμψε διατίθεσθαι ἡρακλείδῃ εἰς πέρινθον, ὅπως μισθὸς γένοιτο τοῖς στρατιώταις. αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἕλληνες ἐστρατοπεδεύσαντο ἀνὰ τὸ θυνῶν πεδίον. οἱ δ᾽ ἐκλιπόντες ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη. ἦν δὲ χιὼν πολλὴ καὶ ψῦχος, οὕτως ὥστε τὸ ὕδωρ, ὃ ἐφέροντο ἐπὶ δεῖπνον, ἐπήγνυτο, καὶ ὁ οἶνος ἐν τοῖς ἀγγείοις. καὶ τῶν ἑλλήνων πολλῶν καὶ ῥῖνες ἀπεκαίοντο καὶ ὦτα. καὶ τότε δῆλον ἐγένετο οὗ ἕνεκα οἱ θρᾷκες τὰς ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὠσί, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέρνοις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς. καὶ ζειρὰς μέχρι ποδῶν ἐπὶ τῶν ἵππων ἔχουσιν, ἀλλ᾽ οὐ χλαμύδας. ἀφιεὶς δὲ τῶν αἰχμαλώτων ὁ σεύθης εἰς τὰ ὄρη, ἔλεγεν, ὅτι εἰ μὴ καταβήσονται οἰκήσοντες, καὶ πείσονται, ὅτι κατακαύσει καὶ τούτων τὰς κώμας, καὶ τὸν σῖτον, καὶ ἀπολοῦνται τῷ λιμῷ. ἐκ τούτου κατέβαινον καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ οἱ πρεσβύτεροι. οἱ δὲ νεώτεροι ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ ὄρος κώμαις ηὐλίζοντο. καὶ ὁ σεύθης καταμαθὼν, ἐκέλευσε τὸν ξενοφῶντα τῶν ὁπλιτῶν τοὺς νεωτάτους λαβόντα συνέπεσθαι. καὶ ἀναστάντες τῆς νυκτὸς, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρῆσαν ἐπὶ ταῖς κώμαις. καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι ἐξέφυγον. πλησίον γὰρ ἦν τὸ ὄρος. ὅσους δὲ κατέλαβον, κατηκόντισεν ἅπαντας ὁ σεύθης ἀφειδῶς. ἐπισθένης δ᾽ ἦν τις ὀλύνθιος παιδεραστὴς, ὃς ἰδὼν καλὸν παῖδα ἡβάσκοντα, ἄρτι πέλτην ἔχοντα, μέλλοντα ἀποθνήσκειν, ξενοφῶντα ἱκέτευσε βοηθῆσαι παιδὶ καλῷ. καὶ ὃς προσελθὼν τῷ σεύθῃ, δεῖται μὴ ἀποκτεῖναι τὸν παῖδα, καὶ τοῦ ἐπισθένους διηγεῖται τὸν τρόπον, καὶ ὅτι λόχον ποτὲ συνελέξατο σκοπῶν οὐδὲν ἄλλο, ἢ εἴ τινες εἶεν καλοί. καὶ μετὰ τούτων ἦν ἀνὴρ ἀγαθός. ὁ δὲ σεύθης ἤρετο· ἦ καὶ ἐθέλοις ἂν, ὦ ἐπίσθενες, ὑπὲρ τούτου ἀποθανεῖν; ὁ δ᾽ ἐπανατείνας τὸν τράχηλον, παῖε, ἔφη, εἰ κελεύει ὁ παῖς, καὶ μέλλει χάριν εἰδέναι. ἐπήρετο ὁ σεύθης τὸν παῖδα, εἰ παίσειεν αὐτὸν ἀντὶ ἐκείνου. οὐκ εἴα ὁ παῖς. ἀλλ᾽ ἱκέτευε μηδέτερον κατακαίνειν. ἐνταῦθα δὴ ὁ ἐπισθένης περιλαβὼν τὸν παῖδα, εἶπεν· ὥρα σοι, ὦ σεύθη, περὶ τοῦδέ μοι διαμάχεσθαι. οὐ γὰρ μεθήσω τὸν παῖδα. ὁ δὲ σεύθης γελῶν, ταῦτα μὲν εἴα. ἔδοξε δ᾽ αὐτῷ αὐτοῦ αὐλισθῆναι, ἵνα μὴ ἐκ τούτων τῶν κωμῶν οἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους τρέφοιντο. καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πεδίῳ ὑποκαταβὰς ἐσκήνου. ξενοφῶν δὲ ἔχων τοὺς ἐπιλέκτους ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄρος ἀνωτάτω κώμῃ. καὶ οἱ ἄλλοι ἕλληνες

ἐν

ἐν τοῖς ὀρεινοῖς τοῖς καλουμένοις Θρᾳξὶ πλησίον κατεσκήνησαν. ἐκ τούτου ἡμέραι οὐ πολλαὶ διετρίβοντο, καὶ οἱ ἐκ τοῦ ὄρους Θρᾷκες καταβαίνοντες πρὸς τὸν σεύθην, περὶ ὁμήρων καὶ σπονδῶν διεπράττοντο. καὶ ξενοφῶν ἔλεγε τῷ σεύθῃ, ὅτι ἐν πονηροῖς τόποις σκηνῷεν, καὶ πλησίον εἶεν οἱ πολέμιοι. ἥδιον δ' ἂν ἔξω αὐλίζεσθαι ἔφη, ἐν ἐχυροῖς ἂν χωρίοις μᾶλλον, ἢ ἐν τοῖς στενοῖς, ὥστε ἀπολέσθαι. ὁ δὲ θαῤῥεῖν ἐκέλευε, καὶ ἔδειξεν ὁμήρους παρόντας αὐτῷ. ἐδέοντο δὲ καὶ τοῦ ξενοφῶντος καταβαίνοντές τινες τῶν ἐκ τοῦ ὄρους, συμπρᾶξαι σφίσι τὰς σπονδάς. ὁ δ' ὡμολόγει, καὶ θαῤῥεῖν ἐκέλευε, καὶ ἠγγυᾶτο αὐτοὺς, μηδὲν κακὸν πείσεσθαι πειθομένους σεύθῃ. οἱ δ' ἄρα ταῦτ' ἔλεγον κατασκοπῆς ἕνεκα. ταῦτα μὲν τῆς ἡμέρας ἐγένετο. εἰς δὲ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, ἐπιτίθενται ἐλθόντες ἐκ τοῦ ὄρους οἱ Θυνοί. καὶ ἡγεμὼν μὲν ἦν ὁ δεσπότης ἑκάστης οἰκίας. χαλεπὸν γὰρ ἦν ἄλλως τὰς οἰκίας σκότους ὄντος ἀνευρίσκειν ἐν ταῖς κώμαις. καὶ γὰρ αἱ οἰκίαι κύκλῳ περιεσταυροῦντο μεγάλοις σταυροῖς τῶν προβάτων ἕνεκα. ἐπεὶ δ' ἐγένοντο κατὰ τὰς θύρας ἑκάστου οἰκήματος, οἱ μὲν εἰσηκόντιζον, οἱ δὲ τοῖς σκυτάλοις ἔβαλλον, ἃ ἔχειν ἔφασαν, ὡς ἀποκόψοντες τῶν δοράτων τὰς λόγχας. οἱ δ' ἐνεπίμπρασαν. καὶ ξενοφῶντα ὀνομαστὶ καλοῦντες ἐξιόντα, ἐκέλευον ἀποθνήσκειν, ἢ αὐτοῦ ἔφασαν κατακαυθήσεσθαι αὐτόν. καὶ ἤδη τε διὰ τοῦ ὀρόφου ἐφαίνετο πῦρ, καὶ ἐντεθωρακισμένοι οἱ περὶ ξενοφῶντα ἔνδον ἦσαν, καὶ κράνη ἔχοντες. καὶ σιλανὸς μακέστιος ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα ὤν, σημαίνει τῇ σάλπιγγι, καὶ εὐθὺς ἐκπηδῶσιν ἐσπασμένοι τὰ ξίφη, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων σκηνωμάτων. οἱ δὲ Θρᾷκες φεύγουσιν, ὥσπερ δὴ τρόπος αὐτοῖς, ὄπισθεν περιβαλλόμενοι τὰς πέλτας. καὶ αὐτῶν ὑπερβαλλομένων τοὺς σταυροὺς, ἐλήφθησάν τινες κρεμασθέντες, ἐνισχομένων τῶν πελτῶν ἐν τοῖς σταυροῖς. οἱ δὲ καὶ ἀπέθανον, διαμαρτόντες τῶν ἐξόδων. οἱ δ' ἕλληνες ἐδίωκον ἔξω τῆς κώμης. τῶν δὲ Θυνῶν ὑποστραφέντες τινὲς ἐν τῷ σκότει, τοὺς παρατρέχοντας παρ' οἰκίαν καιομένην, ἠκόντιζον εἰς τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκότους, καὶ ἔτρωσαν ἱερώνυμόν τε καὶ ἐνοδίαν τὸν λοχαγὸν, καὶ θεαγένην δὲ λοκρὸν τὸν λοχαγὸν, ἀπέθανε δ' οὐδείς. κατεκαύθη μέντοι ἐσθής τινων καὶ σκεύη. σεύθης δὲ ἧκε βοηθήσων σὺν ἑπτὰ ἱππεῦσι τοῖς πρώτοις, καὶ τὸν σαλπικτὴν ἔχων τὸν θρᾴκιον. καὶ ἐπείπερ ᾔσθετο, ὅσονπερ χρόνον ἐβοήθει, τοσοῦτον καὶ τὸ κέρας ἐφθέγγετο αὐτῷ. ὥστε καὶ αὐτὸ φόβον συμπαρέσχε τοῖς πολεμίοις. ἐπεὶ δ' ἦλθεν, ἐδεξιοῦτο καὶ ἔλεγεν, ὅτι οἴοιτο τεθνεῶτας πολλοὺς εὑρίσκειν. ἐκ τούτου ὁ ξενοφῶν δεῖται τοὺς ὁμήρους τε αὐτῷ παραδοῦναι, καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος εἰ βούλεται συστρατεύεσθαι· εἰ δὲ μή, αὐτὸν ἐᾶσαι. τῇ οὖν ὑστεραίᾳ παραδίδωσιν ὁ σεύθης τοὺς ὁμήρους πρεσβυτέρους ἄνδρας, τοὺς κρατίστους ὡς ἔφασαν τῶν ὀρεινῶν. καὶ αὐτὸς ἔρχεται σὺν τῇ δυνάμει. ἤδη δὲ εἶχε καὶ τριπλασίαν δύναμιν ὁ σεύθης. ἐκ γὰρ τῶν ὀδρυσῶν ἀκούοντες ἃ πράττοι ὁ σεύθης, πολλοὶ κατέβαινον συστρατευσόμενοι. οἱ δὲ Θυνοί, ἐπεὶ εἶδον ἀπὸ τοῦ ὄρους πολλοὺς μὲν ὁπλίτας, πολλοὺς δὲ πελταστάς, πολλοὺς δὲ ἱππέας, καταβάντες, ἱκέτευον σπείσασθαι, καὶ πάντα ὡμολόγουν ποιήσειν, καὶ

τὰ

in montanis (sic enim appellantur) Thracijs, non longe à ceteris. Quibus in locis cum dies paucos cōmorati essent, ex montibus ad Seuthē legati uenerūt, tanquam de conditionibus & obsidibus acturi. Atq; eodem tempore Seuthen Xenophon monuit, non esse satis bono loco castra locata, quod ea facile possēt tam propinqui hostes inuadere: ac certe fuisse potius munita loca, quàm angusta deligēda, in quibus nō longe à summo periculo abessent. Iubet Seuthes eum bono animo esse, ac simul obsides ostendit. Nonnulli etiam ex ijs, qui è montibus descenderant, Xenophontē ipsum rogare coeperunt, sibi ut conditiones conficeret. At ille ita se facturum spopondit, in suamq; eos fidem recepit, nihil omnino affirmans incommodi passuros, si Seuthe se dedissent. Verùm illi ut specularentur uenerant: nocte enim ea quae diem, quo hec acta sunt, consecuta est, Thyni impetu facto nostros adorti sunt. Duces erant domorum singularum domini, quod alij in uicis, domus per tenebras agnoscere non potuissent. Domus ipse firmissimis erant uallis ad pecoris custodiam circunseptae. Ad earum tunc fores cum uentum esset, alij missilia intro iaciebant: alij lora quedam, ac tanquam scuticas uibrabant, quibus ad praecidendas hastarum cuspides utebantur. Erant qui faces immitterent: ac Xenophontem quidem, eum nominatim appellantes, exire iubebant ad necem, aut se illum intus crematuros minabantur: ac iam ad culmen ignis euaserat, & qui sub tecto erant, cum Xenophonte loricas & galeas ceperant, cum Silanus Macestius, adolescens annos natus decem & octo, tuba signum dedit. quo audito, repente ex omnibus tugurijs districtos enses tenentes Graeci eruperunt: Thraces uero, qui ipsis mos est, in fugam se dederunt, peltis in tergum reiectis: & ex illis non pauci, qui uallum ascenderant, peltarum loris implicati, de ualli sudibus pependerunt: alij, cum in tanta trepidatione exitum non reperirent, occisi sunt. Graeci fugientes ultra uicum insecuti sunt: contra quos Thynorum quidam conuersi, in tenebris, nonnullos qui ad ardentem domum praetercurrebant uulnerarunt, missilibus ex tenebris in lumen iactis, & inter Hieronymum Enodiam, & Locrensem Theagenem, centuriones, uerum nemo periit. Multorum arma igni consumpta. Et Seuthes quidem cum equitibus tantum septem auxilium laturus uenit, ac secum tubicinem Thracium adduxit. Vbi in conspectu fuit, quandiu auxiliatus est, tamdiu cornua cecinerunt: quae res hostibus magnum terrorem iniecit. At ille Graecos complexus, se timuisse dixit, ne multos caesos reperiret. Hic Xenophō rogat ut obsides sibi tradat: ac se pollicetur cum illo ad montem oppugnandū profecturum: si minus, eò se mitti postulat. Postero die Seuthes obsides tradidit, grandiores natu homines, quos omnibus montis incolis aiebant dignitate praestare: ac ipse etiam est cum copijs suis profectus. Habebat iam Seuthes exercitum triplo maiorem. Ex Odrysis enim multi fama rerum à Seuthe gestarum commoti, ut eius essent expeditionum participes, descenderant. At Thyni cum grauem armaturam tantam, tamq; multos peltatos & equites uidissent, supplices pacem petere, & se imperata facturos polliceri, ac

ut à se pignora fidei acciperet, rogare. Quare Seuthes accersit Xenophontẽ, atq; ei exponit quæ illi attulissent: seq; negat ullo pacto pacẽ petẽtibus daturũ, si statuisse ipsum intelligat, impetũ, quẽ illi paulo ante fecerãt, ulcisci. Atqui, inquit Xenophon, mihi hercle satis magnas pœnas dederint, si qui liberi ante fuerũt, in seruitutẽ redigãtur: cẽsere tamẽ se, ab illis obsides accipiendos: atq; eos in primis, qui ad faciendã iniuriã instructiores, ac paratiores esse uiderẽtur: seniores uero domi relinquẽdos. Horũ illi nihil recusarũt. Hinc ad Thracas, qui Delta incolũt, quæ regio supra Byzantiũ est, transeunt. Iam locus hic ad Medosadæ imperium nihil attinebat: nam ueteris cuiusdã Terei Odrysorũ regis ditione cõtinebatur. Hic Heraclides cum pecunia de manubijs adfuit: et Seuthes cum iuga tria iumentorũ, quod plura nõ habebat, boũ uero produxisset, ut à se dono ea acciperet, Xenophontem rogat: alia uero quæcũq;, ut ducibus & cẽturionibus diuidat. Hæc Seuthæ offerẽti, respõdet Xenophon: satis sibi fore, si alio tẽpore accipiat: in præsentia, inquit, ista ducibus et cẽturionibus qui me huc secuti sunt, donato. Accepit itaq; Timasiõ Dardanẽsis iugũ unũ, unũ Cleanor Orchomenius, unũ Phryniscus Achæus: boũ uero iuga inter cẽturiones partitus est. Cũq; iam mẽsis exisset, xx. duntaxat dierũ stipendiũ pẽdit. Heraclides enim se de præda nihilo maiorẽ pecuniã coegisse affirmabat. Quare Xenophõ grauiter commotus, Heraclide, inquit, nõ uideris mihi satis diligẽter, quæ ad Seuthæ utilitates ptinent, curare: attulisses n. tu quidẽ stipẽdiũ integrũ, ac si aliter nõ potuisses, uel fœnori accepta pecunia, aut ipsis tuis uestimentis diuenditis. Hæc oratio uehemẽter Heraclidæ animũ offendit, cũ non parũ metueret, ne ex eo amicitiæ loco, quẽ apud Seuthẽ obtinebat, deturbaretur. Exinde itaque q̃ potuit maxime Xenophontẽ cœpit apud Seuthen insimulare. Milites cũ Xenophõte expostulabãt quod stipẽdio fraudarẽtur. Seuthes ægre ferebat se toties ab eo appellari. Atq; hactenus quidẽ semper erat solitus dictitare, se ubi ad mare uenisset, Xenophonti traditurũ Bisantẽ & Ganõ, & nouũ murũ. Sed ab eo tẽpore, nihil iã eorũ cõmemorabat. Nã et illud Heraclides, quo Xenophontẽ in suspicionẽ et inuidiã adduceret, dictitabat, non esse satis tutũ in potestatẽ hominis exercitũ habẽtis, munita loca tradere. Quæ res effecit, ut Xenophõ deliberandũ sibi putaret, an persisteret in ea societate. Heraclides interea duces alios ad Seuthẽ adducit, ijsq; persuadere conatur, ut profiteantur se in exercitu ductãdo, nihilo q̃ Xenophontẽ imperitiores fore: ac se illis intra dies paucos pollicitus est, mercedẽ duum mensiũ curaturũ, manerẽt modo in officio. Ibi Timasiõ omniũ primus: Ego uero, inquit, ne si mẽsiũ quinq; stipendiũ capiã, sine Xenophõte, ut in societate hac permaneã, adduci possum. Ac se idẽ in animo habere Phryniscus et Cleanor affirmarũt. Tũc Seuthes Heraclidẽ obiurgauit, qđ Xenophõtem nõ accersisset. Accersitur itaq; unus Xenophon: qui cũ Heraclidẽ intelligeret operã dare (ut erat malitiosus) ut sibi apud cæteros duces inuidiã conflaret, uenit cum ducibus & centurionibus: quibus cum persuasum esset ne à Seuthe deficerent, castra mouerũt, ac primum ad dexteram, regione relicta eorum Thracum

Exercitus Græcorũ stipendio fraudatur.

τὰ πιστὰ λαμβάνειν ἐκέλευον. ὁ δὲ σεύθης καλέσας τὸν ξενοφῶντα ἐπιδείκνυσιν ἃ λέγουσιν, καὶ οὐκ ἂν ἔφη σπείσασθαι, εἰ ξενοφῶν βούλοιτο τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τῆς ἐπιθέσεως. ὁ δ᾽ εἶπεν· ἀλλ᾽ ἔγωγε ἱκανὴν νομίζω δίκην νῦν ἔχειν, εἰ δοῦλοι ἔσονται ἀντ᾽ ἐλευθέρων. συμβουλεύειν μέντοι, ἔφη, αὐτῷ τὸ λοιπὸν ὁμήρους λαμβάνειν τοὺς δυνατωτάτους κακόν τι ποιεῖν· τοὺς δὲ γέροντας οἴκοι ἐᾶν. οἱ μὲν οὖν ταύτῃ πάντες προσωμολόγουν. ὑπερβάλλουσι δὲ πρὸς τοὺς ὑπὲρ βυζαντίου θρᾷκας, εἰς τὸ δέλτα καλούμενον. αὕτη δ᾽ ἦν οὐκέτι ἀρχὴ μαισάδου, ἀλλὰ τήρους τοῦ ὀδρυσοῦ ἀρχαίου τινός. καὶ ὁ ἡρακλείδης ἐνταῦθα ἔχων τὴν τιμὴν τῆς λείας παρῆν, καὶ σεύθης ἐξαγαγὼν ζεύγη ἡμιονικὰ τρία (οὐ γὰρ ἦν πλείω) τὰ δ᾽ ἄλλα βοεικά, καλέσας ξενοφῶντα, ἐκέλευσε λαβεῖν. τὰ δὲ ἄλλα διανεῖμαι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς. ξενοφῶν δὲ εἶπεν· ἐμοὶ μὲν τοίνυν ἀρκεῖ καὶ αὖθις λαβεῖν. τούτοις δὲ τοῖς στρατηγοῖς δωροῦ, οἳ σὺν ἐμοὶ ἠκολούθησαν, καὶ λοχαγοῖς. καὶ τῶν ζευγῶν λαμβάνει ἓν μὲν τιμασίων ὁ δαρδανεύς, ἓν δὲ κλεάνωρ ὁ ὀρχομένιος, ἓν δὲ φρυνίσκος ὁ ἀχαιός. τὰ δὲ βοεικὰ ζεύγη τοῖς λοχαγοῖς κατεμερίσθη. τὸν δὲ μισθὸν ἀποδίδωσιν, ἐξεληλυθότος ἤδη τοῦ μηνός, εἴκοσι μόνον ἡμερῶν. ὁ γὰρ ἡρακλείδης ἔλεγεν, ὅτι οὐ πλεῖον ἐμπολῆσαι. ὁ οὖν ξενοφῶν ἀχθεσθείς, εἶπε· δοκεῖς μοι, ὦ ἡρακλείδη, οὐχ ὡς δεῖ κήδεσθαι σεύθου. εἰ γὰρ ἐκήδου, ἧκες ἂν πλήρη φέρων τὸν μισθόν, καὶ προσδανεισάμενος, εἰ μὴ γ᾽ ἄλλως ἐδύνω, καὶ ἀποδόμενος τὰ ἑαυτοῦ ἱμάτια. ἐντεῦθεν ὁ ἡρακλείδης ἠχθέσθη τε καὶ ἔδεισε, μὴ ἐκ τῆς σεύθου φιλίας ἐκβληθείη. καὶ ὅ,τι ἐδύνατο ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας, ξενοφῶντα διέβαλλε πρὸς σεύθην. οἱ μὲν δὴ στρατιῶται ξενοφῶντι ἐνεκάλουν, ὅτι οὐκ εἶχον τὸν μισθόν. σεύθης δὲ ἤχθετο αὐτῷ, ὅτι ἐντόνως τοῖς στρατιώταις ἀπῄτει τὸν μισθόν. καὶ τέως μὲν ἀεὶ ἐμέμνητο, ὡς ἐπειδὰν ἐπὶ θάλατταν ἀπέλθοι, παραδώσει αὐτῷ βισάνθην, καὶ γάνον, καὶ νέον τεῖχος. ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ χρόνου, οὐδενὸς ἔτι τούτων ἐμέμνητο. ὁ μὲν γὰρ ἡρακλείδης καὶ τοῦτο διαβεβλήκει, ὡς οὐκ ἀσφαλὲς εἴη τείχη παραδιδόναι ἀνδρὶ δύναμιν ἔχοντι. ἐκ τούτου ὁ μὲν ξενοφῶν ἐβουλεύετο τί χρὴ ποιεῖν, περὶ τοῦ ἔτι ἄνω στρατεύεσθαι. ὁ δ᾽ ἡρακλείδης εἰσαγαγὼν τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς πρὸς σεύθην, λέγειν τε ἐκέλευεν αὐτούς, ὅτι οὐδὲν ἂν ἧττον σφεῖς ἀγάγοιεν τὴν στρατιάν, ἢ ξενοφῶν. τόν τε μισθὸν ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς, ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἔκπλεων παρέσεσθαι δυοῖν μηνοῖν, συστρατεύεσθαί τε ἐκέλευε. καὶ ὁ τιμασίων εἶπεν· ἐγὼ μὲν τοίνυν οὐδ᾽ ἂν πέντε μηνῶν μισθὸς μέλλῃ εἶναι, στρατευσαίμην ἂν ἄνευ ξενοφῶντος. καὶ ὁ φρυνίσκος καὶ ὁ κλεάνωρ συνωμολόγουν τιμασίωνι. ἐντεῦθεν σεύθης ἐλοιδόρει τὸν ἡρακλείδην, ὅτι οὐ παρεκάλει τὸν ξενοφῶντα. ἐκ δὲ τούτου παρακαλοῦσιν αὐτὸν μόνον. ὁ δὲ γνοὺς τοῦ ἡρακλείδου τὴν πανουργίαν, ὅτι βούλοιτο αὐτὸν διαβάλλειν πρὸς τοὺς ἄλλους στρατηγούς, παρέρχεται λαβὼν τούς τε στρατηγοὺς πάντας καὶ τοὺς λοχαγούς. καὶ ἐπεὶ πάντες ἐπείσθησαν, συνεστρατεύοντο, καὶ ἀφικνοῦνται ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν τόπον, διὰ τῶν μελινοφάγων καλουμένων θρᾳκῶν

κοῦν, εἰς τὸν σαλμυδησσόν, ἔνθα τῶν εἰς τὸν πόντον πλεουσῶν νεῶν πολλαὶ ὀκέλλουσι καὶ ἐκπίπτουσι. τέναγος γάρ ἐστιν ἐπὶ πολὺ τῆς θαλάττης. καὶ οἱ θρᾷκες οἱ κατὰ ταῦτα οἰκοῦντες, στήλας ὁρισάμενοι, τὰ καθ' αὐτοὺς ἐκπίπτοντα ἕκαστοι λῄζονται. τέως δ' ἔλεγον πρὶν ὁρίσασθαι ἁρπάζοντας, πολλοὺς ὑπ' ἀλλήλων ἀποθνήσκειν. ἐνταῦθα εὑρίσκονται πολλαὶ μὲν κλίναι, πολλὰ δὲ κιβώτια, πολλαὶ δὲ βίβλοι, καὶ τἆλλα πολλά, ὅσα ἐν ξυλίνοις τεύχεσι ναύκληροι ἄγουσιν. ἐντεῦθεν ταῦτα καταστρεψάμενοι, ἀπῄεσαν πάλιν, ἔνθα δὴ σεύθης εἶχε στράτευμα πλέον τοῦ ἑλληνικοῦ. ἔκ τε γὰρ ὀδρυσῶν πολὺ πλέον καταβεβήκεσαν. καὶ οἱ αὐτοὶ πειθόμενοι συνεστρατεύοντο. κατηυλίσθησαν δὲ ἐν τῷ πεδίῳ ὑπὲρ σηλυβρίας, ὅσον ν' σταδίους ἀπέχοντες τῆς θαλάττης. καὶ μισθὸς μὲν οὐδείς πω ἐφαίνετο. καὶ πρὸς μὲν τὸν ξενοφῶντα οἵ τε στρατιῶται παντάπασι χαλεπῶς εἶχον, ὅ, τε σεύθης οὐκέτι οἰκείως διέκειτο. ἀλλ' ὁπότε συγγενέσθαι αὐτῷ βουλόμενος ἔλθοι, πολλαὶ ἤδη ἀσχολίαι ἐγίγνοντο. ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ, σχεδὸν ἤδη δύο μηνῶν ὄντων, ἀφικνοῦνται χαρμῖνός τε ὁ λάκων καὶ πολύνικος παρὰ θίμβρονος, καὶ λέγουσιν ὅτι λακεδαιμονίοις δοκεῖ στρατεύεσθαι ὡς ἐπὶ τισσαφέρνην. καὶ θίμβρων ἐκπέπλευκεν ὡς πολεμήσων, καὶ δεῖται ταύτης τῆς στρατιᾶς, καὶ λέγει ὅτι δαρεικὸς ἑκάστῳ ἔσται μισθὸς τοῦ μηνός, καὶ τοῖς λοχαγοῖς διμοιρία. ἐπεὶ δ' ἦλθον οἱ λακεδαιμόνιοι, εὐθὺς ὁ ἡρακλείδης πυθόμενος ὅτι ἐπὶ τὸ στράτευμα ἥκουσι, λέγει τῷ σεύθῃ, ὅτι κάλλιον γεγένηται. οἱ μὲν γὰρ λακεδαιμόνιοι δέονται τοῦ στρατεύματος, σὺ δ' οὐ δέῃ, ἀποδιδοὺς δὲ τὸ στράτευμα αὐτοῖς, χαριεῖ· σὲ δὲ οὐκέτι ἀπαιτήσουσι τὸν μισθόν, ἀλλ' ἀπαλλάξονται ἐκ τῆς γῆς. ἀκούσας ταῦτα ὁ σεύθης, κελεύει παράγειν. καὶ ἐπεὶ εἶπον, ὅτι ἐπὶ τὸ στράτευμα ἥκουσι, λέγει ὅτι τὸ στράτευμα ἀποδίδωσι, φίλος τε καὶ σύμμαχος βούλεται εἶναι, καλεῖ τε αὐτοὺς ἐπὶ ξένια, καὶ ἐξένιζε μεγαλοπρεπῶς. ξενοφῶντα δὲ οὐκ ἐκάλει, οὐδὲ τῶν ἄλλων στρατηγῶν οὐδένα. ἐρωτώντων δὲ τῶν λακεδαιμονίων, ὅτι τίς ἀνὴρ εἴη ξενοφῶν, ἀπεκρίνατο, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα εἴη οὐ κακός, φιλοστρατιώτης δέ, καὶ διὰ τοῦτο χεῖρόν ἐστιν αὐτῷ. καὶ οἳ εἶπον· ἀλλ' ἦ δημαγωγεῖ ὁ ἀνὴρ τοὺς ἄνδρας; καὶ ὁ ἡρακλείδης, πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. ἆρ' οὖν, ἔφασαν, μὴ καὶ ἡμῖν ἐναντιώσεται τῆς ἀπαγωγῆς; ἀλλ' ἢν ὑμεῖς, ἔφη ὁ ἡρακλείδης, συλλέξαντες αὐτοὺς ὑπόσχησθε τὸν μισθόν, ὀλίγον ἐκείνῳ προσχόντες, ἀποδραμοῦνται σὺν ὑμῖν. πῶς ἂν οὖν, ἔφασαν, ἡμῖν συλλεγεῖεν; αὔριον ὑμᾶς, ἔφη ὁ ἡρακλείδης, πρωὶ ἄξομεν πρὸς αὐτούς· καὶ οἶδα, ἔφη, ὅτι ἐπειδὰν ὑμᾶς ἴδωσιν, ἄσμενοι συνδραμοῦνται. αὕτη μὲν ἡ ἡμέρα, οὕτως ἔληξε. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἄγουσιν ἐπὶ τὸ στράτευμα τοὺς λάκωνας, σεύθης τε καὶ ἡρακλείδης. καὶ συλλέγεται ἡ στρατιά. τὼ δὲ λάκωνε ἐλεγέτην, ὅτι λακεδαιμονίοις δοκεῖ, πολεμεῖν τισσαφέρνει τῷ ὑμᾶς ἀδικήσαντι. ἢν οὖν ἴητε σὺν ἡμῖν, τόν τε ἐχθρὸν τιμωρήσεσθε, καὶ δαρεικὸν ἕκαστος οἴσει τοῦ μηνὸς ὑμῶν. λοχαγὸς δὲ τὸ διπλοῦν, στρατηγὸς δὲ τὸ τετραπλοῦν. καὶ οἱ στρατιῶται ἄσμενοί τε ἤκουσαν, καὶ εὐθὺς ἀνίσταταί τις τῶν ἀρκάδων, τοῦ ξενοφῶντος κατηγορήσων. παρῆν δὲ καὶ σεύθης

βου-

cum qui Melinophagi (id perinde est, ac si panico uescentes dicas) appellatur, Salmydessum peruenerũt. Ad ea littora è mari, in breuia & quasi æstuaria quædam impactæ naues quamplurimæ, in Pontũ uenientes, franguntur: eas Thraces prædantur, diuisis inter se littoribus, columnis per interualla erectis: nam antequam id fieret, de præda inter eos cædes plurimæ fiebant. Ibi lecti multi, & arcæ item multæ repertæ sunt: multæ papyri, & alia multa, quæ in ligneis uasis reposita nauiculatores habere consueuerunt. His omnibus direptis abierunt. Iam copias Seuthes Græcorũ exercitu maiores habebat: ex Odrysis enim longe plurimi descenderant, qui omnes Seuthæ fidem secuti sunt. Castra supra Selymbriam habebantur, in campis qui à mari absunt quinquaginta circiter stadia: stipendium omnino nullum penetrabatur. Et milites Xenophonti succensebant, quod ab eius familiaritate & consuetudine iam Seuthes refugere uidebatur: nam ad eum quoties ueniret, se ille negocijs distineri causabatur. Interea cum iam menses duo abissent, Charminus Laco, & Polynicus à Thimbrone missi, nunciant decreuisse Lacedæmonios bellum Tissapherni inferre. Iam cum classe profectum Thimbronem, qui exercitum inuitaret, menstruum stipendium militibus singulis Daricum pollicens, centurionibus duplicatum. Quod ubi Heraclides cognouit, Seuthæ suadet, conducere eum exercitum tradere Lacedæmonijs. Illi, inquit, eo indigent, tibi nihil opus est: & sane illis non parum gratificabere. Stipendium uero hi abs te non exigent: quamprimum enim è nostris finibus decedent. His ille persuasus iubet legatos introduci, ac legatione audita, statim se exercitum illis tradere respondit, amicumq; se & socium Lacedæmoniorum futurum. Legatos etiam hospitaliter inuitatos accepit magnifice, neque Xenophontem aut aliorum ducum quenquam uocauit. Cum autem Lacones quæsissent, quis uir esset Xenophon: respondit ille, non omnino malum esse, sed militum amantiorem fere quàm opus esset, ac sibi propterea minus utilem. Nunquid, illi inquiunt, popularem se militibus præbet? Vnus omnium maxime, respondit Heraclides. At illud uerendum est, dicunt illi, ne hunc nobis exercitum abducere cupientibus aduersetur. Verùm, inquit, illis uos in unum congregatis paruum stipendium si promiseritis, Xenophonte non magnifacto, uos proculdubio sequentur. Sed quonam possint modo congregari, inquiunt illi. Cras, respondit Heraclides, uos ad eos deducam: neq; dubito quin simulac uos uiderint, concursuri sint. Et his quidem sermonibus dies exemptus est. Postero die à Seuthe & Heraclide deducti sunt ad exercitum legati. Quum in unum omnes conuenissent, Lacones duo his uerbis locuti sunt: Lacedæmonijs uisum est bellum Tissapherni inferre, à quo iniuriam acceperitis: uos nobiscum si societatem coieritis, & communem hostem ulciscemini, & Daricum uestrũm unusquisque mensibus singulis capiet, centuriones uero duplum, quadruplum duces. Hæc milites audierunt sane quàm libenter. Ac statim ex Arcadibus quidã surrexit, & Xenophontem acerbe cœpit accusare. Aderat Seuthes

ut planius.n.cognosceret quorsum res euaderet, propius accesserat, et eo loco cõstiterat, adhibito interprete, è quo facile oĩa posset audire. Sed multa etiã Græcè sciebat. Arcas ita locutus est: Nos iampridẽ ad uos uenissemus Lacedæmonij, nisi Xenophõtis oratione inducti huc diuertissemus, ubi & hyemẽ importunissimã, et asperrimã egimus: et militaria munia obeuntes, neq; diẽ, neq; noctẽ unã quieuimus. Ille uero fructus nostrorũ laborum præripit, et cum sane Seuthes donis expleuit, nos nostro stipendio fraudat. Quod si, idẽ inqt, lapidib. illũ obrutũ, et pœnas pro eo q̃ nos tãdiu uexauit, dantẽ uideã, plane integram mihi uidear mercedẽ accepisse: neq; erũt, quæ passus sum, ulla ex parte amplius grauia. Surrexit deinde alius, et subinde alius. Quib. cõmotus Xenophõ sui purgãdi causa ita locutus est: Nimirũ nihil est qđ homini metuendũ nõ sit, cũ eas uos mihi res crimini esse uelitis, in quibus mihi conscius sim, cura studioq; summo, uestris rationib. quãoptime cõsultũ uoluisse. Diuerti ego uobiscũ, cũ iã nihil, q̃ domũ redire mallem: nõ sane quod existimarẽ, posse me uos magno aliquo beneficio afficere, sed cũ urgeri uos rerũ omniũ penuria uiderẽ, ut uos qua possem ope subleuarẽ. Ac cum per nũcios Seuthes hicce me solicitaret, ac mihi quiduis polliceretur, si ut uos ad se ueniretis effecissem, testes uos ipsi esse potestis, nõ potuisse me adduci. Deduxi igitur uos eũ in locũ, unde quã facillime in Asiã traijcere possetis: quod maxime uobis cõducere existimabã, et uos esse in eã partẽ propensiores cognoscebã. Verũ cũ Aristarchus cũ triremib. uenisset, ac nos traijcere uetuisset, ad uos ego, sicuti res postulabat, de eo qđ faciendũ esset retuli. Quo tẽpore cũ Aristarchus, ut in Chersonesum ueniretis imperaret: ac Seuthes ad societatẽ inuitaret, nónne dixistis oẽs ad Seuthẽ eundũ, atq; id uestris etiã sentẽtijs declarastis? Dicite igitur obsecro, inqt, nũquid ego eo uos leserim, q̃ uestri uolũtati obtẽperãs, uos, quò ipsi maxime uoluistis, duxerim? Postea uero q̃ Seuthes, neglecta quã dederat fide, cœpit uos mercede fraudare, si mihi eius factũ probatur, iure uos quidẽ et accusatis me, et odio habetis: sin cõtra ab eo nũc maxime, cui fui coniunctissimus, dissideo, quanam de causa, qui in uestra esse, q̃ illius potestate malim, nũc à uobis inuidiã & crimẽ rapior? Quod si illud dicitis posse me stipẽdijs uestris interuersis, in causa uestra apud Seuthẽ præuaricatũ: illud certe perspicuũ est, quod si quid mihi Seuthes pẽdisset, nõ posset utiq; ferre, ut et eo careret, & insuper aliã uobis pecuniã penderet: pendisset.n. ille, ut minore mihi pecunia data, tãto maiorẽ uobis nõ daret. Quod si aliter existimatis, si mercedẽ uestrã nũc à Seuthe exegeritis, facile utriusq; nostrũ artẽ reddetis irritã. Quis enim dubitet repetiturum à me Seuthẽ quæ dederit, si pactus qđ fuerim, precio corruptus, ei nõ præstiterol? Sed.n. multũ abest, ut uestra ego uos mercede fraudarim: ac p deos oẽs deasq; iuro, Seuthẽ neq; ea mihi dedisse, quæ priuatim promiserat: adest ipse, atque hæc audiẽs, si mẽtior, periurũ me tacitus condẽnat. Ac quod magis miremini, illud etiam adiuro, minus me multo accepisse, quàm cæteros duces, ne dicam quàm de centurionibus nonnulli. Quæ uero me res,

βουλόμενος εἰδέναι τί πραχθήσεται, καὶ ἐν ἐπηκόῳ ἑστήκει, ἔχων τὸν ἑρμηνέα. συνίει δὲ καὶ αὐτὸς ἑλληνιστὶ τὰ πλεῖστα. ἔνθα δ' ἦ λέγει ὁ ἀρκάς· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ λακεδαιμόνιοι, καὶ πάλαι ἂν ἦμεν παρ' ὑμῖν, εἰ μὴ ξενοφῶν δεῦρο ἡμᾶς πείσας ἀπήγαγεν. ἔνθα δὴ ἡμεῖς μὲν τὸν δεινὸν χειμῶνα στρατευόμενοι, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν οὐδὲν πεπαύμεθα. ὁ δὲ τοὺς ἡμετέρους πόνους ἔχει. καὶ σεύθης ἰδίᾳ μὲν ἐκεῖνον πεπλούτηκεν, ἡμᾶς δὲ ἀποστερεῖ τὸν μισθόν. ὥστε ὅ γε πρῶτος λέγων, ἐγὼ μὲν ἔφη, εἰ τοῦτον ἴδοιμι καταλευσθέντα, καὶ δόντα δίκην, ὧν ἡμᾶς περιεῖλκε, καὶ τὸν μισθὸν ἄν μοι δοκῶ ἔχειν, καὶ οὐδὲν ἂν ἐπὶ τοῖς πεπονημένοις ἄχθεσθαι. μετὰ τοῦτον ἄλλος ἀνέστη, ὁμοίως καὶ ἄλλος. ἐκ δὲ τούτου ξενοφῶν ἔλεξεν ὧδε· ἀλλὰ πάντα μὲν ἄνθρωπον ὄντα, προσδοκᾶν δεῖ, ὁπότε ἐγὼ νυνὶ μὲν ὑφ' ὑμῶν αἰτίας ἔχω, ἐν ᾧ πλείστην προθυμίαν ἐμαυτῷ γε δοκῶ μοι συνειδέναι περὶ ὑμᾶς παρεσχημένος. ἀπετραπόμην μέν γε ἤδη οἴκαδε ὡρμημένος μὰ τὸν δία, οὔτι πυνθανόμενος ὑμᾶς εὖ πράττειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκούων ἐν ἀπόροις εἶναι, ὡς ὠφελήσων εἴ τι δυναίμην. ἐπεὶ δ' ἦλθον σεύθου τουτουὶ πολλοὺς ἀγγέλους πρὸς ἐμὲ πέμποντος, καὶ πολλὰ ὑπισχνουμένου ἐμοί, εἰ πείσαιμι ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπεχείρησα ποιεῖν, ὡς αὐτοὶ ἐπίστασθε. ἦγον δ' ὅθεν ᾤμην τάχιστ' ἂν ὑμᾶς εἰς τὴν ἀσίαν διαβῆναι. ταῦτα γὰρ καὶ βέλτιστα ἐνόμιζον ὑμῖν εἶναι, καὶ ὑμᾶς ᾔδειν βουλομένους. ἐπεὶ δ' ἀρίσταρχος ἐλθὼν σὺν τριήρεσιν ἐκώλυε διαπλεῖν ἡμᾶς, ἐκ τούτου, ὅπερ εἰκὸς δήπου ἦν, συνέλεξα ὑμᾶς, ὅπως βουλευσαίμεθα ὅ,τι χρὴ ποιεῖν. οὐκοῦν ὑμεῖς ἀκούοντες μὲν ἀριστάρχου ἐπιτάττοντος ὑμῖν εἰς χερρόνησον πορεύεσθαι, ἀκούοντες δὲ σεύθου πείθοντος αὐτῷ συστρατεύεσθαι, πάντες μὲν ἐλέγετε σὺν σεύθῃ ἰέναι, πάντες δ' ἐψηφίσασθε ταῦτα. τί οὖν ἐγὼ ἐνταῦθα ἠδίκησα ἀγαγὼν ὑμᾶς ἔνθα πᾶσιν ὑμῖν ἐδόκει; ἐπεί γε μὴν ψεύδεσθαι ἤρξατο σεύθης περὶ τοῦ μισθοῦ, εἰ μὲν ἐπαινῶ αὐτόν, δικαίως ἄν με αἰτιᾶσθε καὶ μισεῖτε· εἰ δὲ πρόσθεν αὐτῷ μάλιστα φίλος ὤν, νῦν πάντων διαφορώτατός εἰμι, πῶς ἄν τις δικαίως αἱρούμενος ὑμᾶς ἀντὶ σεύθου, ὑφ' ὑμῶν αἰτίαν ἔχοιμι, περὶ ὧν πρὸς τοῦτον διαφέρομαι; ἀλλ' εἴποιτε ἄν, ὅτι ἔξεστι καὶ τὰ ὑμέτερα ἔχοντα παρὰ σεύθου τεχνάζειν. οὐκοῦν δῆλον τοῦτό γε, ὅτι εἴπερ ἐμοὶ ἐτέλει τι σεύθης, οὐχ οὕτως ἐτέλει δήπου, ὡς ὧν τε ἐμοὶ δοίη στεροῖτο, καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀποτίσειεν. ἀλλ' οἶμαι εἰ ἐδίδου, ἐπὶ τούτῳ ἂν ἐδίδου, ὅπως ἐμοὶ δοὺς μεῖον, μὴ ἀποδοίη ὑμῖν τὸ πλεῖον. εἰ τοίνυν οὕτως ἔχειν οἴεσθε, ἔξεστιν ὑμῖν αὐτίκα μάλα ματαίαν ταύτην τὴν πρᾶξιν ἀμφοτέροις ἡμῖν ποιῆσαι, ἐὰν πράττητε αὐτὸν τὰ χρήματα. δῆλον γάρ, ὅτι σεύθης εἰ ἔχω τι ἀπ' αὐτοῦ, ἀπαιτήσει μέντοι δικαίως ἐὰν μὴ βεβαιῶ τὴν πρᾶξιν αὐτῷ, ἐφ' ᾗ ἐδωροδοκούμην. ἀλλὰ πολλοῦ μοι δοκῶ δεῖν τὰ ὑμέτερα ἔχειν. ὀμνύω γὰρ ὑμῖν θεοὺς ἅπαντας καὶ πάσας, μὴ δὲ ἃ ἐμοὶ ἰδίᾳ ὑπέσχετο σεύθης ἔχειν. πάρεστι δὲ αὐτὸς καὶ ἀκούων, σύνοιδέ μοι εἰ ἐπιορκῶ. ἵνα δὲ μᾶλλον θαυμάσητε, συνεπόμνυμι, μὴ δὲ ἃ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἔλαβον, εἰληφέναι, μὴ τοίνυν μὴ δ' ὅσα τῶν λοχαγῶν ἔνιοι. καὶ τί δὴ

τοῦτο ἐποίουν; ᾤμην, ὦ ἄνδρες, ὅσῳ μᾶλλον συμφέ-
ροιμι τούτῳ τὴν τότε ἀπορίαν, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτόν
φίλον μοι ἔσεσθαι ὁπότε δυνηθείη. ἐγὼ δὲ ἅμα ὁρῶ αὐ-
τόν τε εὖ πράττοντα, καὶ γιγνώσκω δὴ αὐτοῦ τὴν γνώμην.
εἴποι δή τις ἄν, οὐκ αἰσχύνῃ οὕτω μωρῶς ἐξαπατώ-
μενος; ναὶ μὰ Δία, αἰσχυνοίμην μέντοι, εἰ ὑπὸ πολεμίου
γε ὄντος ἐξηπατήθην. φίλῳ δ' ὄντι ἐξαπατᾶν αἴσχιόν
μοι δοκεῖ εἶναι, ἢ ἐξαπατᾶσθαι. ἐπεὶ εἴ γε πρὸς φίλους ἐστὶ
φυλακή, πᾶσαν οἶδα ὑμᾶς διαφυλαξαμένους, ὡς μὴ
παρασχεῖν τούτῳ πρόφασιν δικαίαν, μὴ ἀποδιδόναι
ὑμῖν ἃ ὑπέσχετο. οὔτε γὰρ ἠδικήσαμεν τοῦτον οὐδέν, οὔ-
τε κατεβλακεύσαμεν τὰ τούτου, οὔτε μὴν κατεδειλιά-
σαμεν οὐδέν, ἐφ' ὅτι ἡμᾶς οὗτος παρεκάλεσεν. ἀλλὰ
φαίητε ἄν, ἔδει τὰ ἐνέχυρα τότε λαβεῖν, ὡς μηδ' εἰ
ἐβούλετο ἐδύνατο ἐξαπατᾶν. πρὸς ταῦτα δὲ ἀκούσα-
τε ἃ ἐγὼ οὐκ ἄν ποτε εἶπον τούτου ἐναντίον, εἰ μή μοι
παντάπασιν ἀγνώμονες ἐδοκεῖτε εἶναι, ἢ λίαν εἰς ἐ-
μὲ ἀχάριστοι. ἀναμνήσθητε γὰρ ἐν ποίοις τισὶν ὄντες
πράγμασιν ἐτυγχάνετε, ἐξ ὧν ὑμᾶς ἐγὼ ἀνήγαγον
πρὸς Σεύθην. οὐκ εἰς μὲν Πέρινθον εἰ προσῄειτε τῇ πό-
λει, Ἀρίσταρχος ὑμᾶς ὁ Λακεδαιμόνιος οὐκ εἴα εἰσιέναι
ἀποκλείσας τὰς πύλας, ὑπαίθριοι δὲ ἔξω ἐστρατοπε-
δεύετε; μέσος δὲ χειμὼν ἦν· ἀγορᾷ δὲ ἐχρῆσθε, σπάνια
μὲν ὁρῶντες τὰ ὤνια, σπάνια δὲ ἔχοντες ὅτου ὠνήσε-
σθε, ἀνάγκη δὲ ἦν μένειν ἐπὶ Θρᾴκης. τριήρεις γὰρ
ἐφορμοῦσαι ἐκώλυον διαπλεῖν. εἰ δὲ μένοι τις, ἐν πολε-
μίᾳ χώρᾳ εἶναι, ἔνθα πολλοὶ μὲν ἱππεῖς ἐναντίοι ἦσαν,
πολλοὶ δὲ πελτασταί· ἡμῖν δὲ ὁπλιτικὸν μὲν ἦν, ᾧ ἀ-
θρόοι μὲν ἰόντες ἐπὶ τὰς κώμας, ἴσως ἂν ἐδυνάμεθα
σῖτον λαμβάνειν οὐδέν τι ἄφθονον. ὅτῳ δὲ διώκοντες
ἂν ἢ ἀνδράποδα ἢ πρόβατα καταλαμβάνοιμεν, οὐκ
ἦν ἡμῖν. οὔτε γὰρ ἱππικὸν οὔτε πελταστικὸν ἔτι ἐγὼ
συνεστηκὸς κατέλαβον παρ' ὑμῖν. εἰ οὖν ἐν τοιαύτῃ ἀ-
νάγκῃ ὄντων ὑμῶν μηδ' ὁντιναοῦν μισθὸν προσαιτή-
σας, Σεύθην σύμμαχον ὑμῖν προσέλαβον, ἔχοντα ἱπ-
πέας καὶ πελταστὰς ὧν ὑμεῖς προσεδεῖσθε, κακῶς ἂν ἐ-
δόκουν ὑμῖν βεβουλεῦσθαι πρὸ ὑμῶν; τούτων γὰρ δή
που κοινωνήσαντες, καὶ σῖτον ἀφθονώτερον ἐν ταῖς κώ-
μαις εὑρίσκετε, διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τοὺς Θρᾷκας κατὰ
σπουδὴν μᾶλλον φεύγειν, καὶ προβάτων καὶ ἀνδραπό-
δων μετέσχετε. καὶ πολέμιον οὐδένα ἔτι ἑωρῶμεν,
ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν ἡμῖν προσεγένετο. τέως δὲ θαρρα-
λέως ἡμῖν ἐφείποντο οἱ πολέμιοι, καὶ ἱππικῷ καὶ πελ-
ταστικῷ, κωλύοντες μηδαμῇ κατ' ὀλίγους ἀποσκε-
δαννυμένους, τὰ ἐπιτήδεια ἀφθονώτερα πορίζεσθαι.
εἰ δὲ δὴ ὁ συμπαρέχων ὑμῖν ταύτην τὴν ἀσφάλειαν,
μὴ πάνυ πολὺν μισθὸν προσετέλει τῆς ἀσφαλείας, τοῦτο
δὴ τὸ πάθημα τὸ σχέτλιον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῇ οἴεσθε
χρῆναι ζῶντα με ἀνεῖναι; νῦν δὲ δὴ πῶς ἀπέρχεσθε; οὐ
διαχειμάσαντες μὲν ἐν ἀφθόνοις τοῖς ἐπιτηδείοις; περιτ-
τὸν δ' ἔχοντες τοῦτο, εἴ τι ἐλάβετε παρὰ Σεύθου. τὰ γὰρ
τῶν πολεμίων ἐδαπανᾶτε. καὶ ταῦτα πράττοντες
οὔτε ἄνδρας ἐπείδετε ὑμῶν αὐτῶν ἀποθανόντας, οὔτε
ζῶντας ἀπεβάλετε. εἰ δέ τι καλὸν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ
βαρβάρους ἐπέπρακτο ὑμῖν, οὐκ ἐκεῖνο σῶον ἔχετε;
καὶ πρὸς ἐκείνοις νῦν ἄλλην εὔκλειαν προσειλήφατε,
καὶ

ut id facerem adduxit? Existimabam, quo cum ma-
gis in diuersis rebus iuuissem, tanto fore mihi in se-
quundis amiciorem. Sed simul & eius res secundas
uideo, & cognosco animum. Quid igitur, dicat ali-
quis, non erubescis cum te sentis tam fuisse improui-
dum, ut ludibrio te habuerit? Ego uero plane eru-
bescam, si ab hoste me deceptum sentiam. Verum
QVICVNQVE SVB AMICI nomine alterum
fallit, is, meo iudicio, multo est, quàm qui fallitur, tur-
pior. Nam si qua est aduersum amicum cautio, eam
uos sedulo adhibuisse satis scio, ne causa ei esset,
quamobrem ea uobis non daret quæ promisisset: ne-
que enim hunc nos aut læsimus quicquam, aut ullo
per ignauiam nostram detrimento affecimus, neque
ullum, quod ipse nobis proposuerit, certamen refugi-
mus. Verum dicatis fortasse pignora fuisse postulan-
da, ne nos posset cum uellet fallere. Ad hæc auscul-
tate: quæ sane reticuissem, nisi uos aut minus peri-
tos rerum iudices, aut meorum erga uos merito-
rum immemores cognouissem. Recordamini quo
loco res uestræ essent, cum uos ad Seuthen deduxi.
Perinthum cum intrare uelletis, non patiebatur
Aristarchus: qui occlusis portis, uos sub diuo, hye-
me summa, statiua habere cogebat: foro uero co-
utebamini, in quo pretenues erant copiæ, neque
nobis unde emeretis, quæ opus erant, ualde suppe-
ditabat. Necesse uero erat in Thracia permanere:
triremes enim excursionibus assiduis, quo minus
trajceremus obstabant. Quod si statiua in hosti-
li agro habuissemus, in quo erat magnus equitum
numerus, magnus etiam peltatorum; cum grauem
tantum nos armaturam haberemus, potuissemus
fortassis uniuerso agmine in uicos inuadere, & in-
de non ita multum commeatuum quærere. At cum
neque equitatum, neque peltatos ullos à nobis ac-
cepissem, neque persequi, nec retinere, uel homines,
uel pecora potuissemus: tam dubijs igitur rebus, si
uobis gratis Seuthen conciliaui, hominem & equi-
tum & peltatorum copijs ualde instructum, uideor,
uestram fidem obtestor, uobis ego male consuluis-
se? Vos certe dum eius societate usi estis, & frumen-
ta in uicis, quos effuse fugientes præ metu Thraces
deseruerant, reperistis, & pecoris ac mancipiorum
participes fuistis. Præterea postea quam equestres
copias habere cœpimus, nulli nobis hostes in conspe-
ctum uenerunt, cum ante & nos equitatu, & pelta-
torum suorum globo acriter urgerent, semperq; im-
pedimento essent, quo minus parua manu largiores
uobis commeatus acquirere possetis. Is igitur per
quem hanc estis securitatem consecuti, quod ma-
gnam præterea uobis mercedem non penderit, qua-
si uos magna aliqua calamitate affecerit, ad necem
deposcitur? Considerate uero quæ futura fuisset ab-
eundi facultas, nisi hyemem in summa rerum om-
nium copia egissetis, ac nisi aduentitium quasi quid-
dam & superuacaneum à Seuthe accepissetis. Quæ
enim hostibus eripueratis, iam prorsus erant cōsum-
pta. & interea uestrûm omnino neminem neque cæ-
sum, neque bello captum amisistis. Ad hæc, si quid in
Asia præclare gessistis, nónne ea uobis gloria inte-
gra atque incolumis manet? & ad eam nouam ba-
in

in Europa, deuictis cōtra quos bellastis Thracibus, addidistis! Ego mehercule ita statuo: proijs quorū mihi causa irascimini, magnā à uobis dis immortalibus, per quos maximorū bonorū cōpotes fuistis, gratiā habendam. Atq; hic fuit rerū uestrarū exitus. Nūc, q̄ mecū sit preclare actū, cognoscite. Ego si domū statim redissem, primū laudē sane magnā, quā mihi tūc oēs impertiebamini, reportassem, ac per uos fuisset gloriæ meæ apud alias Græciæ gētes aditus patefactus: fidem uero mihi habuißēt Lacedæmonij, quādo illi me ad uos remiserāt: Nunc ad ipsos Lacedæmonios, in summā à uobis inuidiā adductus, proficiscor. Vestra etiā causa cum Seuthe inimicitias suscepi, quē meo uestroq; merito sperarā, aut mihi aliquādo, aut liberis meis, si ita usu uenisset memorē se et gratū præbiturū. Ac ipsi uos, quorū ego causa, tāto quā ego sum, potentiorū hominum odia subij, quiq; ab ijs, quas saluti uobis fore existimem, actionib. nondū tamē desistere possum, isto in me animo estis. Sed quid uerbis opus est? iam me habetis neq; fugientē neq; deprecantē. Atqui si in me uti minantur sæuieritis, hominē certe tolletis, cuius toties uigilantia seruati estis, qui multa uobiscū gesßit, multa pericula adijt, cū suā, tum alienā uicē, officio suo functus: quiq; dijs fauentibus, ac uestra adiutus uirtute, multa de Barbaris trophæa erexit. Eū præterea, qui quantū maxime potuit, semper plurimū contendit, ne cum ulla Græcorū natione uobis bellandum esset. Ac certe, amoto iam metu, quò uobis libet, terra mariue licet proficisci. Vos uero rebus iam sequundißimis fruentes, cum expedita iam sit, quod iampridem cupistis, nauigandi facultas: ac uestrum sibi potentißimi quiq; auxilium expetant: stipendiū in promptu sit: ultro se uobis Lacedæmonij duces præbeant, qui facile præstare cæteris uirtute & imperio existimantur: tempus iam, quo me occidatis, idoneū nacti estis. At quàm, perditis et afflictis rebus aliū erga me animū præ uobis ferebatis, cū me, ô maxime omniū memores, parentē appellabatis? cū meorū erga uos meritorū semper sanctā atq; inuiolatā memoriā fore promittebatis? At neq; sunt rerum imperiti hi, qui nūc ad uos uenerūt: quare nisi me animus fallit, nihilo uos certe meliores de uestro isto in me facto iudicabūt. Hæc Xenophō. Qui cū perorasset, surrexit Lacedæmonius Charminus: Et mihi sane, inquit, nō iure milites huic succēsere uidemini: possum enim eū ego quoq; meo testimonio subleuare. Nā cū ego et Polynices quæsissemus de Seuthe, quid de Xenophōte sentiret: aliud ille nihil habuit quod accusaret, nisi quòd eū dixit nimis propēso esse in milites animo: ac propterea cū eo deterius & à nobis Lacedæmonijs agi et ab ipso Seuthe. Surrexit deinde Eurylochus Lysiates Arcas: Ac uidetur mihi, inqt, Lacedæmonij, nihil nobis ante auspicijs ductuq; uestro gerendū, q̄ Seuthes uelit nolit, quæ nobis debet stipēdia pēderit: neq; omnino hinc antequā ea recceperimus, discedendū. Ad hæc Polycrates Atheniensis Xenophontis causam agens: Video, inquit, milites adesse Heracliden, qui pecunia, quam magnis nostris laboribus partam nobis debebat Seuthes, interuersa, & Seuthen ipsum, & nos ea fraudauit. Itaq; sapiemus si ipsum comprehēderimus. Neq; enim Thrax est, sed Græcus male de Græcis meretur. Hæc cum audisset Heraclides, uehemēter territus est:

καὶ τοὺς ἐν τῇ εὐρώπῃ θρᾷκας, ἐφ' οὓς ἐστρατεύεσθε κρατήσαντες; ἐγὼ μὲν ὑμᾶς φημὶ δικαίως ἂν ὧν ἐμοὶ χαλεπαίνετε, τούτων τοῖς θεοῖς χάριν εἰδέναι ὡς ἀγαθῶν. καὶ τὰ μὲν ὑμέτερα τοιαῦτα. ἄγετε δὲ πρὸς θεῶν καὶ τὰ ἐμαυτοῦ σκέψασθε ὡς ἔχει. ἐγὼ μὲν γὰρ ὅτε πρῶτον ἀπῇα οἴκαδε, ἔχων μὲν ἔπαινον πολὺν πρὸς ὑμῶν ἀπεπορευόμην. ἔχων δὲ δι' ὑμᾶς καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἑλλήνων εὔκλειαν. ἐπιστευόμην δὲ ὑπὸ λακεδαιμονίων. οὐ γὰρ ἄν με ἔπεμπον πάλιν πρὸς ὑμᾶς. νῦν δ' ἀπέρχομαι πρὸς λακεδαιμονίους ὑφ' ὑμῶν διαβεβλημένος. σεύθῃ δὲ ἀπεχθόμενος ὑπὲρ ὑμῶν, ὃν ἤλπιζον εὖ ποιήσας μεθ' ὑμῶν ἀποστροφὴν καὶ ἐμοὶ καλὴν καὶ παισίν, εἰ γένοιτο, καταθήσεσθαι. ὑμεῖς δ' ὑπὲρ ὧν ἐγὼ ἀπήχθημαί τε πλεῖστα, καὶ ταῦτα πολὺ κρείττοσιν ἐμαυτοῦ, πραγματευόμενός τε, οὐδὲ νῦν πω πέπαυμαι, ὅ, τι δύναμαι ἀγαθὸν, τοιαύτην γνώμην ἔχετε περὶ ἐμοῦ. ἀλλ' ἔχετε μέν με οὔτε φεύγοντα λαβόντες, οὔτε ἀποδιδράσκοντα. ἢν δὲ ποιήσητε ἃ λέγετε, ἴστε ὅτι ἄνδρα κατακεκανότες ἔσεσθε, πολλὰ μὲν δὴ πρὸ ὑμῶν ἀγρυπνήσαντα, πολλὰ δὲ σὺν ὑμῖν πονήσαντα, καὶ κινδυνεύσαντα, καὶ ἐν τῷ μέρει καὶ παρὰ τὸ μέρος. θεῶν δὲ ἵλεων ὄντων, καὶ τρόπαια βαρβάρων πολλὰ δὴ σὺν ὑμῖν στησάμενον. ὅπως δέ γε τῶν ἑλλήνων μηδενὶ πολέμιοι γένοισθε, πᾶν ὅσον ἐγὼ ἐδυνάμην πρὸς ὑμᾶς διατεινόμενον. καὶ γὰρ οὖν νῦν ὑμῖν ἔξεστιν ἀνεπιλήπτως πορεύεσθαι, ὅπῃ ἂν θέλητε καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. ὑμεῖς δέ, ὅτε πολλὴ ὑμῖν εὐπορία φαίνεται, καὶ πλεῖτε ἔνθα δὴ ἐπεθυμεῖτε πάλαι, δέονται δὲ ὑμῶν οἱ τὸ μέγιστον δυνάμενοι, μισθὸς δὲ φαίνεται, ἡγεμόνες δὲ ἥκουσι λακεδαιμόνιοι κράτιστοι νομιζόμενοι εἶναι, νῦν δὲ καιρὸς δοκεῖ ὑμῖν εἶναι, ὡς τάχιστα ἐμὲ κατακανεῖν. οὐ μὴν ὅτε γε ἐν τοῖς ἀπόροις ἦμεν ὦ πάντων μνημονικώτατοι, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἐμὲ ἐκαλεῖτε, καὶ ἀεὶ ὡς εὐεργέτου μεμνῆσθαι ὑπισχνεῖσθε. οὐ μέντοι ἀγνώμονες, οὐδ' οὗτοι εἰσὶν οἱ νῦν ἥκοντες ἐφ' ὑμᾶς. ὥστε ἐγὼ οἶμαι, οὐδὲ τούτοις δοκεῖτε βελτίονες εἶναι, τοιοῦτοι ὄντες περὶ ἐμέ. ταῦτα εἰπὼν, ἐπαύσατο. χαρμῖνος δὲ ὁ λακεδαιμόνιος ἀναστὰς, εἶπεν· ἀλλ' οὐτοσί, ἄνδρες, ἐμοὶ μὲν οὐ δικαίως γε δοκεῖτε τῷ ἀνδρὶ τούτῳ χαλεπαίνειν. ἔχω γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτῷ μαρτυρῆσαι. σεύθης γὰρ ἐρωτῶντος ἐμοῦ καὶ πολυνίκους περὶ ξενοφῶντος, τίς ἀνὴρ εἴη, ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶχε μέμφεσθαι. ἄγαν δὲ φιλοστρατιώτην ἔφη αὐτὸν εἶναι. διὸ καὶ χεῖρον αὐτῷ εἶναι πρὸς ἡμῶν τε τῶν λακεδαιμονίων καὶ πρὸς αὐτοῦ. ἀναστὰς δὲ ἐπὶ τούτῳ εὐρύλοχος ὁ λυσιάτης ἀρκὰς, εἶπε· καὶ δοκεῖ δέ μοι, ὦ ἄνδρες λακεδαιμόνιοι, ἔφη, τοῦτο ὑμᾶς πρῶτον ἡμῶν στρατηγῆσαι, παρὰ σεύθου ἡμῖν τὸν μισθὸν πρᾶξαι, ἢ ἑκόντος ἢ ἄκοντος, καὶ μὴ πρότερον ἡμᾶς ἀπαγαγεῖν. πολυκράτης δὲ ἀθηναῖος εἶπεν ἀναστὰς ὑπὲρ ξενοφῶντος· ὁρῶ γε μὴν, ὦ ἄνδρες, ἔφη, καὶ ἡρακλείδην ἐνταῦθα παρόντα, ὃς παραλαβὼν τὰ χρήματα ἃ ἡμεῖς ἐπονήσαμεν, ταῦτα ἀποδόμενος, οὔτε σεύθῃ ἀπέδωκεν, οὔτε ἡμῖν τὰ γενόμενα, ἀλλ' αὐτὸς κλέψας πέπαται. ἢν οὖν σωφρονῶμεν, ἑξόμεθα αὐτοῦ. οὐ γὰρ δὴ οὗτός γε, ἔφη, θρᾷξ ἐστιν, ἀλλὰ ἕλλην ὢν, ἕλληνας ἀδικεῖ. ταῦτα ἀκούσας ὁ ἡρακλείδης, μάλα ἐξεπλάγη·

&

καὶ προσελθὼν, πρὸς σεύθην λέγει· ἡμεῖς, ἢν σωφρονῶμεν, ἄπιμεν ἐντεῦθεν ἐκ τῆς τούτων ἐπικρατείας. καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ᾤχοντο ἀπελαύνοντες εἰς τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον. καὶ ἐντεῦθεν σεύθης πέμπει ἐβοζέλμιον τὸν ἑαυτοῦ ἑρμηνέα πρὸς ξενοφῶντα, καὶ κελεύει αὐτὸν καταμεῖναι παρ' ἑαυτῷ ἔχοντα χιλίους ὁπλίτας. καὶ ὑπισχνεῖτο αὐτῷ ἀποδώσειν τά τε χωρία τὰ ἐπὶ θαλάττῃ, καὶ τὰ ἄλλα ἃ ὑπέσχετο. καὶ ἐν ἀπορρήτῳ ποιησάμενος λέγει, ὅτι ἀκήκοε πολυνείκους, ὡς εἰ ὑποχείριος ἔσται λακεδαιμονίοις, σαφῶς ἀποθανεῖ ὑπὸ θίμβρωνος. ἐπέστελλον δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἄλλοι πολλοὶ ξένοι τῷ ξενοφῶντι, ὡς διαβεβλημένος εἴη, καὶ φυλάττεσθαι δέοι. ὁ δ' ἀκούων ταῦτα, δύο ἱερεῖα λαβὼν, ἐθύετο τῷ διὶ τῷ βασιλεῖ, πότερά οἱ λῷον καὶ ἄμεινον εἴη μένειν παρὰ σεύθῃ ἐφ' οἷς σεύθης λέγει, ἢ ἀπιέναι σὺν τῷ στρατεύματι. ἀναιρεῖ δὲ αὐτῷ ἀπιέναι. ἐντεῦθεν σεύθης μὲν ἀπεστρατοπεδεύσατο προσωτέρω. οἱ δὲ ἕλληνες ἐσκήνωσαν εἰς κώμας, ὅθεν ἔμελλον πλεῖστα ἐπισιτισάμενοι, ἐπὶ θάλατταν ἥξειν. αἱ δὲ κῶμαι αὗται ἦσαν δεδομέναι ὑπὸ σεύθου μηδοσάδῃ. ὁρῶν οὖν ὁ μηδοσάδης δαπανώμενα τὰ ἐν ταῖς κώμαις ὑπὸ τῶν ἑλλήνων, χαλεπῶς ἔφερε. καὶ λαβὼν ἄνδρα ὀδρύσην δυνατώτατον τῶν ἄνωθεν καταβεβηκότων, καὶ ἱππέας ὅσον τριάκοντα, ἔρχεται καὶ προσκαλεῖται ξενοφῶντα ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος. καὶ ὃς λαβών τινας τῶν λοχαγῶν, καὶ ἄλλους τινὰς τῶν ἐπιτηδείων, προσέρχεται. ἔνθα δὴ λέγει ὁ μηδοσάδης· ἀδικεῖτε, ὦ ξενοφῶν, τὰς ἡμετέρας κώμας πορθοῦντες. προλέγομεν οὖν ὑμῖν, ἐγώ τε ὑπὲρ σεύθου, καὶ ὅδε ἀνὴρ παρὰ μηδόκου ἥκων τοῦ ἄνωθεν βασιλέως, ἀπιέναι ἐκ τῆς χώρας· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐπιτρέψομεν ὑμῖν. ἀλλ' ἐὰν ποιῆτε κακῶς τὴν ἡμετέραν χώραν, ὡς πολεμίους ἀλεξησόμεθα. ὁ δὲ ξενοφῶν ἀκούσας ταῦτα, εἶπεν· ἀλλὰ σοὶ μὲν τοιαῦτα λέγοντι, καὶ ἀποκρίνασθαι χαλεπόν· τοῦδε δὲ ἕνεκα τοῦ νεανίσκου λέξω, ἵν' εἰδῇ οἷοί τε ὑμεῖς ἐστε, καὶ οἷοι ἡμεῖς. ἡμεῖς μὲν ἔφη, πρὶν φίλοι γενέσθαι ὑμῖν, ἐπορευόμεθα διὰ ταύτης τῆς χώρας ὅποι ἐβουλόμεθα, ἣν μὲν ἐθέλοιμεν πορθοῦντες, ἣν δ' ἐθέλοιμεν κατακαίοντες. καὶ σὺ ὁπότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθοις πρεσβεύων, ηὐλίζου παρ' ἡμῖν, οὐδένα φοβούμενος τῶν πολεμίων. ὑμεῖς δὲ οὐκ ᾖτε εἰς τήνδε τὴν χώραν. ἢ εἴ ποτε ἔλθοιτε, ὡς ἐν κρειττόνων χώρᾳ ηὐλίζεσθε ἐγκεχαλινωμένοις τοῖς ἵπποις. ἐπεὶ δὲ ἡμῖν φίλοι ἐγένεσθε, καὶ δι' ἡμᾶς ἔχετε τήνδε τὴν χώραν, νῦν δὴ ἐξελαύνετε ἡμᾶς ἐκ τῆς χώρας, ἣν παρ' ἡμῶν ἑκόντων κατὰ κράτος παρελάβετε. ὡς γὰρ αὐτὸς οἶσθα, οἵ τε πολέμιοι οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ ἡμᾶς ἐξελαύνειν. καὶ οὐχ ὅπως δῶρα δοὺς καὶ εὖ ποιήσας ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθες, ἀξιοῖς ἡμᾶς ἀποπέμψασθαι, ἀλλὰ πορευομένους ἡμᾶς, οὐδ' ἐναυλισθῆναι ὅσον δύνασαι ἐπιτρέπεις. καὶ ταῦτα λέγων, οὔτε θεοὺς αἰσχύνῃ, οὔτε τόνδε τὸν ἄνδρα, ὃς νῦν σε ὁρᾷ πλουτοῦντα, πρὶν δὲ ἡμῖν φίλον γενέσθαι, ἀπὸ λῃστείας τὸν βίον ἔχοντα, ὡς αὐτὸς ἔφησθα. ἀτὰρ τί καὶ πρὸς ἐμὲ ταῦτα λέγεις, ἔφη. οὐ γὰρ ἐγὼ ἔτι ἄρχω, ἀλλὰ λακεδαιμονίοις ὑμεῖς παρεδώκατε τὸ στράτευμα ἀπάγειν, οὐδὲ ἐμὲ παρακαλέσαντες, ὦ θαυμαστότατοι, ὅπως ὥσπερ ἀπηχθανόμην αὐτοῖς ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦγον,

& ad Seuthen accedens, Bene, inquit, rebus nostris consultum fuerit, si hinc abeuntes, ex horum nos potestate subduxerimus. Vterque igitur citatis equis, in sua castra redierunt. Mittit inde Seuthes Ebozelmium interpretem suum ad Xenophontem, ac se illi spondet, & maritima illa loca, & reliqua quae promiserat, daturum, si apud se cum grauis armaturae militibus mille permanserit. Addit tanquam arcanum, audisse se de Polynice, illum si in Lacedaemoniorum potestatem uenisset, procuIdubio à Thimbrone occisum iri. Ac sane hospites multi Xenophontem per nuncios mouebant, ut concitatam sibi multis criminationibus inuidiam caueret. Ea re commotus Xenophon, hostias duas Ioui regi immolat: consulitq́; acquiescendum'ne Seuthae conditionibus, an uero cum exercitu discedendum. Discedendum exta nunciarunt. Interius Seuthes castra locauit, Graeci uero in uicis: unde frumento plurimo coacto, ad mare descendere in animo habebant. Hos uicos Medosadae Seuthes tradiderat. Medosades itaque, quum à Graecis absumi ea quae in uicis continebantur uideret, molestissime id ferebat. Assumpto igitur ex Odrysis, qui illuc descenderant, homine potentissimo, ac quinquaginta ferè equitibus, ad castra propius accedit, & Xenophontem ad se accersit: qui cum centurionibus & honestis aliquot hominibus uenit. Tunc ita Medosades locutus est: Iniuriam uos quidem Graeci nobis facitis, qui uicos nostros populamini: uobis itaq; edicimus, ego pro Seuthe: hic qui adest, pro Medoco superioris Thraciae rege, ut ex his finibus quamprimum discedatis. quod nisi feceritis, iniurias uestras nullo pacto feremus, quin tanquam hostes uos ulciscemur. Ad haec ita respondit Xenophon: Tibi quidem, ad ea quae dicis, est omnino difficile respondere. Verum istius adolescentis causa dicam quae opus est, ut quales uos sitis, quales item nos, facile cognoscatis. Nos antequam uobis amici essemus, per hos fines quocunque libitum esset, uel populantes, uel etiam urentes excurrebamus: ac tu quoties legatus ad nos uenisses, intra castra receptus, hostes plane nullos metuebas. Vos uero in hos agros nunquam ueniebatis: aut si quando uenissetis, ut inter eos, qui multo uiribus praestarent, frenatis equis pernoctabatis. Postea uero quàm uobis amicitia nobiscum intercedit, & nostra maxime opera agrum hunc tenetis, eiicitis nos ex ea regione, quam nostra uoluntate captum habetis. Vti enim ipse nosti, nos certe hostes eiicere non potuissent. Tantum uero abest ut donis ac beneficiis optime de uobis meritos prosequaris, ut castris etiam locum capere prohibeas. Neque, dum ista dicis, aut deos ureris, aut istum ipsum hominem, qui te iam diuitem conspicit, cum ante, ut ipse profitebare, antequam ad amicitiam te nostram applicasses, è latrociniis tibi uictitandum esset. Verum quid haec mecum agitis? quin non potius cum Lacedaemoniis? quibus abducendum exercitum, ò uiri omnium praestantissimi tradidistis, re mecum nequiquam communicata, ne uidelicet eam inuidiam, quam mihi tuis copiis ad uos addu/

adductis concitarã, si nũc illis eas ipse reddidissẽ, ex-
tinguerẽ. Hec cũ Odrysius ille audisset, ego, inqt, Me
dosade, infra terrã, pre pudore, cũ hec audio, me ab
dere cupio: & profecto si hec ante scissem, te huc nul
lo pacto secutus essem. Verũ iam abeo: satis. n. scio me
apud Medocũ reprehensione carere nõ posse, si me in
telligat bene de nobis meritos homines e finibus pelle
re. Hec locutus equo citato abijt, & cũ eo equites om
nes, preter quatuor, aut ad summũ quinq; At Medo-
sades, ut qui æquo animo ferre nõ poterat agrũ popu
lationibus uastatũ, Xenophontẽ iubet in cõsiliũ lega
tos Lacedæmoniorũ uocare. At ille assumptis lectissi-
mis quibusq;, ad Charminũ & Polynicẽ uenit: tum,
uos, inquit, accersit Medosades, idem quod nobis im-
peraturus, ut e finibus abeatis: uobis itaq; nunc ea po
testas est, ut Græcis debitũ à Seuthe stipendiũ aufera-
tis, si ita huic responderitis, rogare Græcos, ut se adiu
uetis in sua: à Seuthe uel uolẽte, uel inuito, mercede re
cipienda. Atq; eos quidẽ polliceri alacriter se, sibi si
nõ defueritis, uobis operã nauaturos. Videri uobis il-
los æquũ poscere: ac uos iã promisisse, nõ ante discess-
suros, q̃ suũ ius milites obtinuerint. Id cum Lacones
accepissent, se ita dicturos affirmãs, atq; hanc causam
quàm accuratissime acturos: ac statim ad Medosadẽ,
cum ijs, qui maxime idonei uisi sunt, comitibus uene-
runt: et priore loco Charminus: Adsumus, inquit, Me
dosade, si quid uelis nobiscũ agere: nã & nobis, quod
tecũ agamus, nõ deest. Ad hec Medosades perquã de
misse. Ego, inquit, et Seuthes rogatos uos uolumus, ne
qua in re nostrã amicitiã uioletis. Nã cũ hos calami-
tate afficitis, ea certe in nos iniuria redũdat. Sunt. n.
nostri. Atenim (Lacones respõderũt) si hi, quorũ istæ
maxime opera posidetis, suã à nobis mercedẽ accepe
rint, quamprimũ hinc abibimus. Sin aliter, & ijsdẽ ue
nimus auxiliũ laturi, et in eos acriter animaduersuri,
qui hos, iurisiurãdi religione neglecta uiolarũt: quo de
numero si uos estis, istinc primum pœnas expetemus.
Adiecit Xenophon: Velitis'ne Medosade, his permit-
tere (quandoquidẽ uestros amicos esse dicitis quorum
in finibus nos sumus) suffragio suo declarare, utram
nos, an uos potius, malint hinc abire? At ille id sibi non
placere respõdit: tantum Lacones hortatus est, ut ad
Seuthẽ secum uenirent, & cum eo de mercede age-
rent: sin ipsi recusarent, ut Xenophontẽ secũ mitte-
rent, ac se ei auxilio fore promisit. Interea rogauit, ui
cos ne urerẽt. Mittitur Xenophõ, & cũ eo, qui maxi
me idonei comites uisi sunt. Qui cũ ad Seuthẽ accessis
set, Adsum, inquit, nõ ut à te quicquã repetã, sed ut do
ceam, qua posim ratione, mihi te nõ iure succensere,
quod militibus que tua summa uolũtate pollicitus es,
à te exigã. siquidẽ tibi semper magis cõducere ea red
dere duxi, quàm illis recipere. Illud enim satis scio, te
illos, secundũ deos, illustrem reddidisse, qui tam ampli
regni te cõpotem fecerint, ac tam magnũ hominũ nu
merum potestati tuæ subiecerint, ut nullũ iam, aut ho-
nestum, aut turpe factũ tuũ, obscurũ esse posit. Qua-
re cum ita se res tuæ habeant, tua permagni arbitror
referre, non uideri te homines tam bene de te meritos,
tam inhumaniter dimisisse. Neque uero parui facien-
dum est, hominum te VI. millium laudibus celebrari.
Nam certe illud est tibi omnium maxime expetẽdum,
neq;

ἡμῖν, οὕτω καὶ χαρισαίμην νῦν ἀποδιδούς. ἐπεὶ δὲ
ταῦτα ἤκουσεν ὁ ὀδρύσης, εἶπεν· ἐγὼ μὲν, ὦ μηδόσα
δες κατὰ τῆς γῆς καταδύομαι ὑπὸ τῆς αἰσχύνης ἀκού
ων ταῦτα, καὶ εἰ μὲν πρόσθεν ἠπιστάμην, οὐκ ἂν συνη
κολούθησά σοι. καὶ νῦν ἄπειμι. οὐ γὰρ ἂν μήδοκός με
ὁ βασιλεὺς ἐπαινοίη, εἰ ἐξελαύνοιμι τοὺς εὐεργέτας.
ταῦτ' εἰπὼν, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπήλαυνε, καὶ σὺν
αὐτῷ οἱ ἄλλοι ἱππεῖς, πλὴν ἢ τεττάρων ἢ πέντε. ὁ δὲ μη
δοσάδης, ἐλύπει γὰρ αὐτὸν ἡ χώρα πορθουμένη, ἐκέ-
λευε τὸν ξενοφῶντα καλέσαι τὼ λακεδαιμονίω. ὁ δὲ
ἀναλαβὼν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους, προσῆλθε τῷ χαρμί-
νῳ καὶ τῷ πολυνίκῳ, καὶ ἔλεξεν, ὅτι καλεῖ αὐτοὺς μη
δοσάδης προερῶν, ἅπερ αὐτῷ ἀπιέναι ἐκ τῆς χώρας.
οἶμαι ἂν οὖν, ἔφη, ὑμᾶς ἀπολαβεῖν τῇ στρατιᾷ τὸν ὀφει-
λόμενον μισθὸν, εἰ εἴποιτε, ὅτι δέοιτο ὑμῶν ἡ στρα
τιὰ συναναπρᾶξαι τὸν μισθὸν ἢ παρὰ ἑκόντος ἢ πα-
ρὰ ἄκοντος σεύθου, καὶ ὅτι τούτων τυχόντες, προ-
θύμως μὲν ἂν συνέπεσθαι ὑμῖν φασί. καὶ ὅτι δίκαια
ὑμῖν δοκοῦσι λέγειν, καὶ ὅτι ὑπέσχεσθε αὐτοῖς τότε
ἀπιέναι, ὅταν τὰ δίκαια ἔχωσιν οἱ στρατιῶται. ἀκού-
σαντες οἱ λάκωνες ταῦτα, ἔφασαν ἐρεῖν καὶ ἄλλα ὁ-
ποῖα ἂν δύνωνται κράτιστα. καὶ εὐθὺς ἐπορεύοντο ἔχον
τες πάντας τοὺς ἐπικαιρίους. ἐλθόντων δ' ἔλεξε χαρ-
μῖνος· εἰ μέν τι σὺ ἔχεις, ὦ μηδόσαδες, πρὸς ἡμᾶς λέ-
γειν· εἰ δὲ μὴ, ἡμεῖς πρὸς σὲ ἔχομεν. ὁ δὲ μηδοσάδης μά
λα ὑφειμένως· ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, λέγω καὶ σεύθης ταῦ
τα, ὅτι ἀξιοῦμεν τοὺς φίλους ὑμῖν γεγενημένους, μὴ κα-
κῶς πάσχειν ὑφ' ὑμῶν. ὅτι γὰρ ἂν τούτους κακῶς ποιῆ
τε, ἡμᾶς ἤδη ποιεῖτε. ἡμέτεροι γάρ εἰσιν. ἡμεῖς τοίνυν
ἔφασαν οἱ λάκωνες, ἀπίοιμεν ἂν, ὁπότε τὸν μισθὸν ἔχοι
εν οἱ ταῦτα ὑμῖν καταπράξαντες· εἰ δὲ μὴ, ἐρχόμεθα
μὲν καὶ νῦν βοηθήσοντες τούτοις, καὶ τιμωρησόμενοι
ἄνδρας, οἳ τούτους παρὰ τοὺς ὅρκους ἠδίκησαν. ἂν δὲ καὶ
ὑμεῖς τοιοῦτοι ἦτε, ἐνθένδε ἀρξόμεθα τὰ δίκαια λαμ
βάνειν. ὁ δὲ ξενοφῶν εἶπεν· ἐθέλοιτε δ' ἂν, ὦ μηδόσα-
δες, τούτοις ἐπιτρέψαι, ἐπειδή φατε φίλους εἶναι ὑμῶν,
ἐν ὧν τῇ χώρᾳ ἐσμὲν, ὁπότερα ἂν ψηφίσωνται, εἴθ' ὑ-
μᾶς προσῆκεν ἐκ τῆς χώρας ἀπιέναι, εἴθ' ἡμᾶς; ὁ δὲ, ταῦ-
τα μὲν οὐκ ἔφη. ἐκέλευε δὲ μάλιστα αὐτὼ ἐλθεῖν τὼ
λάκωνε παρὰ σεύθην περὶ τοῦ μισθοῦ, καὶ οἴεσθαι ἂν
σεύθην ἀκοῦσαι· εἰ δὲ μὴ, ξενοφῶντα σὺν αὐτῷ πέμ-
πειν, καὶ συμπράξειν ὑπισχνεῖτο. ἐδεῖτο δὲ τὰς κώμας
μὴ κάειν. ἐντεῦθεν πέμπουσι τὸν ξενοφῶντα, καὶ σὺν
αὐτῷ οἳ ἐδόκουν ἐπιτηδειότατοι εἶναι. ὁ δ' ἐλθὼν, λέ-
γει πρὸς τὸν σεύθην· οὐδὲν ἀπαιτήσων, ὦ σεύθη, πά-
ρειμί σοι, ἀλλὰ διδάξων ὡς ἂν δύνωμαι, ὡς οὐ δικαίως
μοι ἠχθέσθης, ὅτι ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν ἀπῄτουν σε, ἃ
ὑπέσχου αὐτοῖς προθύμως. σοὶ γὰρ ἔγωγε οὐχ ἧττον ἐνό-
μιζον εἶναι συμφέρον ἀποδοῦναι, ἢ ἐκείνοις ἀπολαβεῖν.
πρῶτον μὲν γὰρ οἶδα μετὰ τοὺς θεοὺς εἰς τὸ φανερόν σε τού-
τους καταστήσαντας, ἐπεί γε βασιλέα σε ἐποίησαν πολ
λῆς χώρας καὶ πολλῶν ἀνθρώπων, ὥστε οὐχ οἷόν τ' ἐστὶ λαν
θάνειν, οὔτε ἤν τι καλὸν, οὔτε ἤν τι αἰσχρὸν ποιήσῃς. τοιού
τῳ δ' ὄντι ἀνδρὶ, μέγα μέν μοι δοκεῖ εἶναι, μὴ δοκεῖν ἀ-
χαρίστως ἀποπέμψασθαι ἄνδρας εὐεργέτας. μέγα δ' εὖ
ἀκούειν ὑπὸ ἑξακισχιλίων ἀνθρώπων. τὸ δὲ μέγιστον,
μηδα-

μηδαμῶς ἄπιστον σαυτὸν καταστῆσαι ὅ,τι λέγεις. ὁρῶ
γὰρ τῶν μὲν ἀπίστων ματαίους καὶ ἀδυνάτους καὶ ἀτίμους τοὺς
λόγους πλανωμένους· οἳ δ' ἂν φανεροὶ ὦσιν ἀλήθειαν
ἀσκοῦντες, τούτων οἱ λόγοι ἤν τι δέωνται, οὐδὲν μεῖον
δύνανται ἀνύσασθαι, ἢ ἄλλων ἡ βία. ἤν τέ τινα σωφρονί-
ζειν βούλωνται, γινώσκω τὰς τούτων ἀπειλὰς οὐχ ἧττον
σωφρονιζούσας, ἢ ἄλλων τὸ ἤδη κολάζειν. ἤν τέ τῳ τι ὑπι-
σχνοῦνται οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, οὐδὲν μεῖον διαπράττουσιν, ἢ
ἄλλοι παραχρῆμα διδόντες. ἀναμνήσθητι δὲ καὶ σὺ τί προ-
τελέσας ἡμῖν συμμάχους ἡμᾶς ἔλαβες. οἶδ' ὅτι οὐδέν.
ἀλλὰ πιστευθεὶς ἀληθεύσειν ἃ ἔλεγες, ἐπῆρας τοσούτους
ἀνθρώπους, συστρατεύσασθαί τε καὶ κατεργάσασθαί σοι
ἀρχὴν οὐ πεντήκοντα μόνον ἀξίαν ταλάντων, ὅσα οἴ-
ονται δεῖν οὗτοι νῦν ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ πολλαπλασίων. οὐ-
κοῦν τοῦτο μὲν πρῶτον τὸ πιστεύεσθαί σε, καὶ τὴν βασι-
λείαν σοι κατεργασάμενον, τούτων τῶν χρημάτων ὑπὸ
σοῦ πιπράσκεται; ἴθι δὴ ἀναμνήσθητι, πῶς μέγα ἡγοῦ
τότε καταπρᾶξαι, ὃ νῦν καταστρεψάμενος ἔχεις; ἐγὼ
μὲν οἶδ' ὅτι εὔξω ἂν τὰ νῦν πεπραγμένα μᾶλλόν σοι
καταπραχθῆναι, ἢ πολλαπλάσια τούτων τῶν χρημάτων
γενέσθαι. ἐμοὶ τοίνυν μεῖζον βλάβος καὶ αἴσχιον δοκεῖ
εἶναι, τὸ ταῦτα νῦν μὴ κατασχεῖν, ἢ τότε μὴ λαβεῖν, ὅσῳ-
περ χαλεπώτερον ἐκ πλουσίου πένητα γενέσθαι, ἢ ἀρ-
χὴν μὴ πλουτῆσαι. καὶ ὅσῳ λυπηρότερον ἐκ βασιλέως
ἰδιώτην φανῆναι, ἢ ἀρχὴν μὴ βασιλεῦσαι. οὐκοῦν ἐπί-
στασαι μὲν, ὅτι οἱ νῦν σοι ὑπήκοοι γενόμενοι, οὐ φιλίᾳ
τῇ σῇ ἐπείσθησαν ὑπὸ σοῦ ἄρχεσθαι, ἀλλ' ἀνάγκῃ. καὶ
ὅτι ἐπιχειροῖεν ἂν, πάλιν ἐλεύθεροι γίγνεσθαι, εἰ μή τις
αὐτοὺς φόβος κατέχοι. ποτέρως οἴει μᾶλλον ἂν φοβεῖ-
σθαί τε αὐτοὺς, καὶ φρονεῖν τὰ πρὸς σὲ, εἰ ὁρῷσί σοι τοὺς
στρατιώτας οὕτω διακειμένους, ὡς νῦν τε μένοντας ἂν
εἰ σὺ κελεύεις· αὖθίς τ' ἂν, ταχὺ ἐλθόντας εἰ δέοι, ἄλ-
λους τε τούτων περὶ σοῦ ἀκούοντας πολλὰ ἀγαθὰ, τα-
χὺ ἄν σοι πρὸς ὃ σὺ βούλοιο παραγίγνεσθαι, ἢ εἰ κατα-
δοξάσειαν, μήτε ἂν ἄλλους ἐλθεῖν δι' ἀπιστίαν ἐκ τῶν
νῦν γενομένων, τούτους τε αὐτοῖς εὐνουστέρους εἶναι ἢ
σοί; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ πλήθει γε ἡμῶν λειφθέντες ὑπεί-
ξάν σοι, ἀλλὰ προστατῶν ἀπορίᾳ. οὐκοῦν νῦν ἔστι τοῦτο κίν-
δυνος, μὴ λαβεῖν προστάτας τινὰς αὐτῶν τούτων, οἳ νο-
μίζουσιν ὑπὸ σοῦ ἀδικεῖσθαι, ἢ καὶ τούτων κρείττονας
τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐὰν οἱ μὲν στρατιῶται ὑπισχνοῦν-
ται προθυμότερον αὐτοῖς συστρατεύεσθαι, ἐὰν παρὰ σοῦ
ἀναπράξωσιν· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὸ δεῖσθαι τῆς
στρατιᾶς, συναινέσωσιν αὐτοῖς ταῦτα. ὅτι γε μὴν οἱ
νῦν ὑπὸ σοῦ Θρᾷκες γενόμενοι, πολὺ ἂν προθυμότε-
ρον ἴοιεν ἐπὶ σὲ ἢ σὺν σοὶ, οὐκ ἄδηλον. σοῦ μὲν γὰρ κρα-
τοῦντος, δουλεία ὑπάρχει αὐτοῖς· κρατουμένου δὲ
σοῦ, ἐλευθερία. εἰ δὲ καὶ τῆς χώρας προνοεῖσθαι ἤδη τι
δεῖ, ὡς σῆς οὔσης, ποτέρως ἂν, οἴει ἀπαθῆ κακῶν αὐτὴν
εἶναι μᾶλλον, εἰ οὗτοι οἱ στρατιῶται ἀπολαβόντες ἃ ἐγκα-
λοῦσιν, εἰρήνην καταλιπόντες οἴχοιντο; ἢ εἰ οὗτοί τε
μένοιεν ὡς ἐν πολεμίᾳ, σύ τε ἄλλους πειρῷο πλείονας
τούτων ἔχων ἀντιστρατοπεδεύεσθαι, δεομένους τῶν ἐπιτη-
δείων; ἀργύριον δὲ, ποτέρως ἂν πλεῖον ἀναλωθείη,
εἰ τούτοις τὸ ὀφειλόμενον ἀποδοθείη, ἢ εἰ ταῦτά τε ὀφεί-
λοιτο, ἄλλους τε κρείττονας τούτων δέοι μισθοῦσθαι;
ἀλλὰ

neq; irrita, neq; uana uideri, quæ dixeris. VIDEO e-
nim leuium et inconstantium hominum orationem, fu-
tilem & inanem haberi, ac temere huc atq; illuc erra-
re, sine pondere ullo, aut honore. Contrà uero cum fi-
dei quempiam rationem habere maximam cōstiterit,
eius orationem, si quid rogarit, nihilo minus ualere,
quàm aliorū uim, eundum si quenquā ad officium uelit
reuocare, minādo id facilius, quàm alios puniēdo con-
sequi posse. ac postremò plus proficere promittendo,
quam alios statim dādo. Recordare uero cum nos tibi
socios asciuisti, an præ manu aliqd nobis dederis: cer-
te tu quidē nihil, sed tuā duntaxat fidē secuti sumus:
& ea una tot homines concitasti, quorū maxime au-
xilio et opera tibi id imperiū partum est: quod multis
partibus pluris æstimandum, quàm ea L. talenta, quæ
à te nostri repetunt. Primùm fides (quæ tanti fuit, ut
tibi etiam regnum parauerit) à te ista pecunia uendi-
tur. Iam uero quanti, obsecro te, æstimares istarum te
rerum potiri posse, quæ in tua nunc potestate sunt?
Mihi profectò dubium esse non potest, quin ista, quæ
tibi effecta reddidimus, multo maiori, quàm quantam
nobis debes, pecuniæ fueris prælaturus. MIHI certe
& damnū, & dedecus multo maius esse uidetur, par-
ta non tueri, quàm quæ in aliorū sint potestate, nō uin-
dicare. quanto scilicet grauius est è diuite pauperè fie-
ri, quàm omnino ab initio diuitē nō fuisse: quantoq; sit
acerbius e regno eijci, quàm nō esse regnū unquā con-
secutum. Et illud etiā nō ignoras, eos qui nunc tibi pa-
rent, non amicitia conciliatos, sed ui parêre coactos:
atq; eos si quod recipiendæ libertatis tēpus nacti fue-
rint, neq; ullo fuerint metu retardati, facile rebellatu-
ros. Vtro igitur modo facilius in officio cōtineri pos-
sint, si milites hosce eo erga te animo esse uideant, ut
uel si iubeas maneāt, uel cum opus fuerit quamprimū
ad te redeant, atq; id eos audiant prædicantes, tuo se
merito tibi ubiuis locorum præsto futuros? an uero si
spem in perfidia tua positam habuerint, neq; aliunde
manum ullam tibi auxilio uenturam, neq; hos quibus
es usus, tibi quicquam fore quàm ipsis amiciores? Ne-
que uero illi quod nostris copijs numero inferiores es-
sent, subacti sunt, sed quod plane duces nullos habue-
runt. Quid futurum igitur est, si aut ex ijs, qui iniu-
ria se lacessitos putant, dux illis unus aliquis exti-
terit? aut etiam ex melioribus, uidelicet Lacedæ-
monijs? quibus cum milites alacriores in bello futu-
ros se polliciti fuerint, si in repetenda sua se adiuue-
rint mercede, certe cum exercitu indigeant, id il-
lis concedent. Quod autem, qui sub imperio tuo
sunt Thraces, multo sint alacrius contra te, quàm te-
cum arma sumpturi, ex eo non est difficile conijce-
re, quod te regnum obtinente, seruitus: eiecto, liber-
tas illis parata est. Iam uero si regioni huic, tanquam
tuæ, bene consulendum est, utro tandem modo eam
integriorem fore iudicas: si milites hi sua mercede,
cuius tibi causa irati sunt, recepta, pacati abeant? an
uero, si & hi agrum populationibus infestum red-
dant: & maiorem tu, quàm his opponas, manū compa-
rare coneris, cui erūt nihilominus cōmeatus curādi?
Et pecunia utra tandē ratione maior erogabitur, si
qđ his debes dissolueris, an uero si et his uno tempore
debeas, et alius tibi sit uel hoc maior exercitus alēdus?
Atenim

Viri cōstantis oratio quid ualeat.

Atenim hæc pecuniæ summa, Heraclide, quod ex eius oratione cognoui, per hercle magna uidetur: sed certe decē partibus minor tibi, uel redděti, uel accipienti, uideri debet, quàm ea, quam, cū ad te uenimus, possidebas. NEQVE ENIM NVMERO, quantum quis uel det, uel accipiat, sed hominis ipsius facultate metiendum est. Tu uero nunc maiores quotannis fructus capis, quàm quanti omnis ante pecunia tua censeretur. Atque id ego tibi tanquam integra amicitia nostra suadeo, quo & ipse deorum tam multis beneficijs dignus habeare, & mihi non sit concitatæ multitudini capitis pœna luenda. Qui est enim in præsentia militum in me animus, neq; ego his copijs inimicum ulcisci, neq; iterum si uelim, tibi opem ferre possem. Atqui & ipsum te, & deos, quos nihil latêre potest, testes cito, nihil me, eo nomine, quod tibi Græcos conciliarim, abs te accepisse: neq; unquam quæ illis deberentur, mihi ut dares postulasse: quando neq; ea repetij, quæ tu mihi ultro promisisti. Illud etiam iureiurando affirmo, nihil me abs te accepturum, nisi et milites suum recepissent. Quid enim turpius, quàm meis ipsius rebus ex animi sententia transactis, eorum causam negligere, qui me maxime ornatum & honestatum uoluerunt? At Heraclides nugas esse arbitratur omnia, præterquam argentum quouis modo partum habere. Ego uero Seuthe NIHIL HOMINI cuiuis, ac præcipue ei, qui in alios imperium habeat, ullas opes existimo pulchriores, aut honestiores, quàm uirtus sit, iustitia, animi magnitudo: quæ qui possideat, cum ei tam multi amici sint, ac tam multi esse cupiant, non potest non diuitijs plurimum abundare: neq; omnino is in secundis qui gratulentur, in aduersis qui opem ferant, requirit. Quod si neq; ex ullo facto meo satis perspectum habes, me tibi ex animo amicum esse, neq; id etiam potes ex oratione mea cognoscere, ueniat tibi quæso in mentem eorum, quæ à militibus ipsis dicta sunt: audisti enim cum dicerent uituperatores mei, dum apud Lacedæmonios me insimularent, te pluris multo à me, quàm Lacedæmonios fieri: neq; accusarent, quod tuis, quàm suis rationibus bene consultum mallem: ac ijsdem accepisse me abs te pecuniam objicerent. In quam suspicionem unde putas eos uenisse? An quod me potius hostili, quàm prompto & beneuolo in te animo esse animaduertebant? EGO MEHERCVLE ITA existimo, neminem à quoquam, nisi beneuolentiam erga illum præ se ferat, munera accipere. Ac tu quidem, antequam de te quicquam benemererer, & uultu & uoce me, hospitalibus etiam donis liberalissime accepisti: promittendi uero nullum finem faciebas: posteaquam uoti compos factus es, ac quantum ope, operaq; mea fieri potuit, creuisti, nihil quod militibus nostris contemptui sim, ad te pertinere arbitraris? Atenim confido, et tempore ipso consilio capto, te quod debes dissoluturum. Nam adduci non possum ut credam, te semper bene de te meritorum hominum querelas pro nihilo habiturum. Te igitur rogatum uelim, ut cum satis militibus feceris, me etiam apud eos, in quem accepisti, locum restituas. Hæc ubi Seuthes audiuit, male ei precatus est, cuius suasu adductus Græcis iampridem stipendium non pendisset (illum nimirum Heracliden fuisse

ἀλλὰ γὰρ Ἡρακλείδης, ὡς πρὸς ἐμὲ ἐδήλου, πάμπολυ τοῦτο δοκεῖ τὸ ἀργύριον εἶναι, ἡ μὴν πολύ γέ ἐστιν ἔλαττον νῦν σοι καὶ λαβεῖν τοῦτο καὶ ἀποδοῦναι, ἢ πρὶν ἡμᾶς ἐλθεῖν πρὸς σὲ τὸ δέκατον τούτου μέρος. οὐ γὰρ ὁ ἀριθμὸς ὁρίζων ἐστὶ τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον, ἀλλ' ἡ δύναμις, τοῦ τε ἀποδιδόντος καὶ λαμβάνοντος. σοὶ δὲ νῦν ἡ κατ' ἐνιαυτὸν πρόσοδος πλείων ἐστὶν, ἢ πρόσθεν τὰ παρόντα ἃ ἐκέκτησο. ἐγὼ μὲν, ὦ Σεύθη, ταῦτα ὡς φίλου σου ὄντος, σοῦ προὐνοούμην, ὅπως σύ τε ἄξιος δοκοίης εἶναι, ὧν οἱ θεοί σοι ἔδωκαν ἀγαθῶν, ἐγώ τε μὴ διαφθαρείην ἐν τῇ στρατιᾷ. εὖ ἴσθι. ὅτι νῦν ἐγὼ οὔτ' ἂν ἐχθρὸν κακῶς ποιῆσαι βουλόμενος δυναίμην σὺν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ, οὔτ' ἂν, εἴ σοι πάλιν βουλοίμην βοηθῆσαι, ἱκανὸς ἂν γενοίμην. οὕτω γὰρ πρὸς ἐμὲ ἡ στρατιὰ διάκειται. καί τοι αὐτόν σε μάρτυρα σὺν τοῖς θεοῖς εἰδόσι ποιοῦμαι, ὅτι οὔτε ἐγὼ ἔχω παρὰ σοῦ ἐπὶ τοῖς στρατιώταις οὐδὲν, οὔτε ᾔτησα πώποτε, εἰς τὸ ἴδιον τὰ ἐκείνων, οὔτε ἃ ὑπέσχου μοι ἀπῄτησα. ὄμνυμι δέ σοι μηδ' ἀποδιδόντος δέξασθαι ἂν, εἰ μὴ καὶ οἱ στρατιῶται ἔμελλον τὰ ἑαυτῶν συναπολαμβάνειν. αἰσχρὸν γὰρ ἦν τὰ μὲν ἐμὰ διαπεπρᾶχθαι, τὰ δὲ ἐκείνων περιορᾶν ἐμὲ κακῶς ἔχοντα, ἄλλως τε καὶ τιμώμενον ὑπ' ἐκείνων, καί τοι γε Ἡρακλείδῃ λῆρος πάντα δοκεῖ εἶναι, πρὸς τὸ ἀργύριον ἔχειν ἐκ παντὸς τρόπου. ἐγὼ δὲ, ὦ Σεύθη, οὐδὲν νομίζω γε ἀνδρὶ, ἄλλως τε καὶ ἄρχοντι, κάλλιον εἶναι κτῆμα οὐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης καὶ γενναιότητος. ὁ γὰρ ταῦτα ἔχων, πλουτεῖ μὲν ὄντων φίλων πολλῶν, πλουτεῖ δὲ ἄλλων βουλομένων γενέσθαι. καὶ εὖ μὲν πράττων, ἔχει τοὺς συνησθησομένους· ἐὰν δέ τι σφαλῇ, οὐ σπανίζει τῶν βοηθησόντων. ἀλλὰ γὰρ εἰ μήτε ἐκ τῶν ἐμῶν ἔργων κατέμαθες, ὅτι σοὶ ἐκ τῆς ψυχῆς φίλος ἦν, μήτε ἐκ τῶν ἐμῶν λόγων δύνασαι τοῦτο γνῶναι, ἀλλὰ τοὺς τῶν στρατιωτῶν λόγους κατανόησον. παρῆσθα γὰρ καὶ ἤκουες ἃ ἔλεγον, οἱ ψέγειν ἐμὲ βουλόμενοι. κατηγόρουν μὲν γάρ μου πρὸς Λακεδαιμονίους, ὡς σὲ περὶ πλείονος ποιοίμην ἢ Λακεδαιμονίους. αὐτοὶ δ' ἐνεκάλουν ἐμοὶ, ὡς μᾶλλον ἐλοίμην ὅπως τὰ σὰ καλῶς ἔχοι, ἢ ὅπως τὰ ἑαυτῶν. ἔφασαν δέ με καὶ δῶρα ἔχειν παρὰ σοῦ. καί τοι τὰ δῶρα ταῦτα οἴει, πότερον αὐτοὺς κακόνοιάν τινα ἐνιδόντας με πρὸς σὲ αἰτιᾶσθαί με ἔχειν παρὰ σοῦ, ἢ προθυμίαν πολλὴν περὶ σὲ κατανοήσαντας; ἐγὼ μὲν οἶμαι πάντας ἀνθρώπους εὔνοιαν δεῖν ἀποδείκνυσθαι τούτῳ, παρ' οὗ ἄν τις δῶρα λαμβάνῃ. σὺ δὲ πρὶν μὲν ὑπηρετῆσαί τί σοι ἐμὲ, ἐδέξω ἡδέως καὶ ὄμμασι καὶ φωνῇ, καὶ ξενίοις, καὶ ὅσα ἔσοιτο ὑπισχνούμενος οὐκ ἐνεπίπλασο. ἐπεὶ δὲ κατέπραξας ἃ ἐβούλου, καὶ γεγένησαι ὅσον ἐγὼ ἐδυνάμην, μέγιστος, νῦν με οὕτως ἄτιμον ὄντα ἐν τοῖς στρατιώταις τολμᾷς περιορᾶν. ἀλλὰ μὴν ὅτι σοι δόξει ἀποδοῦναι, πιστεύω καὶ τὸν χρόνον διδάξειν σε, καὶ αὐτόν γέ σε οὐκ ἀνέξεσθαι τοὺς σοι προεμένους εὐεργεσίαν ὁρῶντα ἐγκαλοῦντας σοι. δέομαι οὖν σου ὅταν ἀποδιδῷς, προθυμεῖσθαι, ἐμὲ παρὰ τοῖς στρατιώταις τοιοῦτον ποιῆσαι, οἷόνπερ καὶ παρέλαβες. ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης, κατηράσατο τῷ αἰτίῳ, μὴ πάλαι ἀποδεδόσθαι τὸν μισθόν. καὶ πάντες τὸν Ἡρακλείδην ὑπώ-

ὑπώπτευσαν εἶναι. ἐγὼ γάρ, ἔφη, οὔτε διενοήθην πώποτε ἀποστερῆσαι, ἀποδώσω τε. ἐντεῦθεν πάλιν εἶπεν ὁ Ξενοφῶν· ἐπεὶ τοίνυν ἀποδιδόναι βούλει, νῦν ἐγώ σου δέομαι δι᾽ ἐμοῦ ἀποδιδόναι, καὶ μὴ περιιδεῖν με διὰ σὲ ἀνομοίως ἔχοντα ἐν τῇ στρατιᾷ, νῦν τε καὶ ὅτε πρὸς σὲ ἀφικόμην. ὁ δ᾽ εἶπεν· ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐν τοῖς στρατιώταις ἔσει δι᾽ ἐμὲ ἀτιμότερος. ἄν τε μένῃς παρ᾽ ἐμοί, χιλίους μόνους ὁπλίτας ἔχων, ἐγώ σοι τά τε χωρία ἀποδώσω, καὶ τἆλλα ἃ ὑπεσχόμην. ὁ δὲ πάλιν εἶπε· ταῦτα μὲν ἔχειν οὕτως οὐχ οἷόν τε. ἀπόπεμπε δὲ ἡμᾶς. καὶ μήν, ἔφη ὁ Σεύθης, καὶ ἀσφαλέστερόν γέ σοι οἶδα ὂν παρ᾽ ἐμοὶ μένειν ἢ ἀπιέναι. ὁ δὲ πάλιν εἶπεν· ἀλλὰ τὴν μὲν σὴν πρόνοιαν ἐπαινῶ, ἐμοὶ δὲ μένειν οὐχ οἷόν τε. ὅπου δ᾽ ἂν ἐγὼ ἐντιμότερος ὦ, νόμιζε καὶ σοὶ τοῦτο ἀγαθὸν ἔσεσθαι. ἐντεῦθεν λέγει Σεύθης· ἀργύριον μὲν οὐκ ἔχω, ἀλλ᾽ ἢ μικρόν τι, καὶ τοῦτό σοι δίδωμι τάλαντον. βοῦς δὲ ἑξακοσίους καὶ πρόβατα εἰς τετρακισχίλια, καὶ ἀνδράποδα εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν. ταῦτα λαβὼν καὶ τοὺς τῶν ἀδικησάντων σε ὁμήρους προσλαβών, ἄπιθι. γελάσας ὁ Ξενοφῶν, εἶπεν· ἢν οὖν μὴ ἐξαρκῇ ταῦτα εἰς τὸν μισθόν, τίνος τάλαντον φήσω ἔχειν; ἆρ᾽ οὐκ ἐπειδή μοι καὶ ἐπικίνδυνόν ἐστιν ἀπιόντι, ἄμεινον φυλάττεσθαι τοὺς ἐχθρούς; ἤκουσε δὲ τὰς ἀπειλάς. τότε μὲν δὴ αὐτοῦ ἔμειναν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἀπέδωκεν αὐτοῖς ἃ ὑπέσχετο, καὶ τοὺς ταῦτα ἐλάσοντας συνέπεμψεν. οἱ δὲ στρατιῶται τέως μὲν ἔλεγον, ὡς Ξενοφῶν οἴχοιτο πρὸς Σεύθην οἰκήσων, καὶ ἃ ὑπέσχετο αὐτῷ ἀποληψόμενος. ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἥκοντα εἶδον, ἥσθησάν τε καὶ προσέθεον. Ξενοφῶν δ᾽ ἐπεὶ εἶδε Χαρμῖνον καὶ Πολύνικον, ταῦτα, ἔφη, καὶ σέσωσται δι᾽ ὑμᾶς τῇ στρατιᾷ, καὶ παραδίδωμι αὐτὰ ἐγὼ ὑμῖν. ὑμεῖς δὲ διατιθέμενοι, διαδότε τῇ στρατιᾷ. οἱ μὲν οὖν παραλαβόντες, λαφυροπώλας καταστήσαντες ἐπώλουν, καὶ πολλὴν εἶχον αἰτίαν. Ξενοφῶν δὲ οὐ προσῄει, ἀλλὰ φανερὸς ἦν οἴκαδε παρασκευαζόμενος. οὐ γάρ πω ψῆφος αὐτῷ ἐπῆκτο Ἀθήνησι περὶ φυγῆς. προσελθόντες δὲ αὐτῷ οἱ ἐπιτήδειοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐδέοντο μὴ ἀπελθεῖν, πρὶν ἀπαγάγοι τὸ στράτευμα καὶ Θίμβρωνι παραδοίη. ἐντεῦθεν δ᾽ ἐξέπλευσαν εἰς Λάμψακον, καὶ ἀπαντᾷ τῷ Ξενοφῶντι Εὐκλείδης μάντις Φλιάσιος, Κλεαγόρου υἱός, τοῦ τὰ ἐνύπνια ἐν Λυκείῳ γεγραφότος. οὗτος συνήδετο τῷ Ξενοφῶντι, ὅτι ἐσέσωστο. καὶ ἠρώτα αὐτόν, πόσον χρυσίον ἔχει. ὁ δ᾽ αὐτῷ ἐπομόσας, εἶπεν ἦ μὴν ἔσεσθαι, μηδ᾽ ἐφόδιον ἱκανὸν οἴκαδε ἀπιόντι, εἰ μὴ ἀπόδοιτο τὸν ἵππον καὶ ἃ ἀμφὶ αὐτὸν ἔχοι. ὁ δ᾽ αὐτῷ οὐκ ἐπίστευεν. ἐπεὶ δὲ ἔπεμψαν αὐτῷ Λαμψακηνοὶ ξένια τῷ Ξενοφῶντι, καὶ θύων τῷ Ἀπόλλωνι παρεστήσατο τὸν Εὐκλείδην, ἰδὼν τὰ ἱερὰ ὁ Εὐκλείδης, εἶπεν, ὅτι πείθοιτο αὐτῷ μὴ εἶναι χρήματα. ἀλλὰ οἶδα, ἔφη, ὅτι κἂν μέλλῃ ποτὲ γενήσεσθαι, φαίνεταί τι ἐμπόδιον, ἐὰν μηδὲν ἄλλο, σὺ σαυτῷ. συνωμολόγει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν. ὁ δ᾽ εἶπεν· ἐμπόδιος γάρ σοι ὁ Ζεὺς ὁ μειλίχιός ἐστι. καὶ ἐπήρετο εἰ ἤδη ποτὲ θύσειεν, ὥσπερ οἴκοι, ἔφη, εἰώθειν ἐγὼ ὑμῖν θύεσθαι καὶ ὁλοκαυτεῖν. ὁ δ᾽ οὐκ ἔφη, ἐξ ὅτου ἀπεδήμησε τεθυκέναι τούτῳ τῷ θεῷ.

συν-

fuisse omnes suspicáti sunt) Mihi enim, inquit, nunqam, ut milites sua mercede fraudarem, in mentem uenire potuisset, ac iam quod debeo dependam. Tunc Xenophō: Si certum est dependere, per me istud agito: neq; me negligas in eum, quem cum ad te ueni, tenebam apud milites, gratiæ & honoris locum restituere, quum præsertim eum, dum plurimū tua causa uolo, amiserim. At nihil, respondit ille, mea causa uolo apud tuos de tua existimatione detractū. Ac si mecū maneas, cum mille duntaxat grauis armaturæ peditibus, et regiones tibi maritimas tradā, & quæ pollicitus sum omnia. Ad hæc Xenophon. Nō est id inquit, iam mihi integrū, quin tu nos quamprimū dimittito. Tūc ille: At .n. certo scio, si manseris, multo id tibi tutius futurū. Quod mihi, inquit rursus Xenophō, cautū uelis, agnosco humanitatē tuā: sed nō est id plane arbitrij mei. Verùm quicquid mihi honoris accesserit, id uelim existimes, ex re usq; tuo magnopere futurū. Ibi Seuthes, Mihi, inquit, in præsentia argenti in prōptu nihil plus est, q̃ talentū unū, et illud iam tibi pendā. Boues uero DC. oues ter mille, mācipia centum & uiginti, penes me sunt, hæc oīa auferto: et eos simul, qui te læserūt, à me obsides cape, ac quò libet abi. Subrisit Xenophō: et quid, inquit, si quæ aufero omnia integrā mercedē cōficere nō possunt, cui nā talentū dabitur? Nónne satius fuerit, qđ ab inimicis mihi imminet periculum deuitare? audisti .n. eorū minas. Ac tūc simul noctē eā peregerūt. Postero uero die quæ pmiserat Seuthes tradidit, ac simul qui præ oīa agerēt misit. Interea uulgo inter Græcos oratio ea iactari cœpta, nō rediturum amplius Xenophontē: sed apud Seuthē ablatis ijs, quæ ille promisisset, mansurū. Quare ubi uenientē uiderunt, lætati magnopere sunt, ac ei cū gratulatione occurrerūt. Is uero ubi Charminus et Polynicus in cōspectu fuere, Hæc inqt, opera uestra recepta sunt, quæ nūc uobis trado, uos ea arbitratu uestro diuidite. Illi magistris uēditionis cōstitutis, omnia uendiderūt: neq; omnino interuersæ pecuniæ suspicione carere potuerunt. At Xenophō ab omni iā se cura abduxerat, neq; ulla de re magis, q̃ de reditu cogitare uidebatur: nondum enim ei populi suffragio erat Athenis exilij pœna cōstituta. Hic ad eum homines e toto exercitu lōge honestißimi accesserunt, ac multis cū precibus, ut nō ante discederet contenderūt, q̃ copias illas Thimbroni traderet. Cū se igitur ille exorari siuisset, è Thracia classe Lāpsacum omnes traiecerūt: ibi Xenophōti obuius fit Euclides Phliasius uates, Cleagoræ illius filius, q in Lyceo somnia pinxit: ac de reditu gratulatus, quæsiuit quantū auri attulisset: iurauit Xenophō se ne uiaticū quidē habere quantisper domū perueniat, nisi equum & sarcinas uendat: quod ille ut crederet adduci non poterat. Sed cū Lampsaceni hospitalia dona misissent, adhibito Euclide Apollini Xenophon immolauit: inspectis uero extis, se iam credere dixit Euclides, nullam Xenophontem pecuniam habere. Atenim uideo, inquit, etiam in posterū ad pecuniam cogendam semper tibi aliquid impedimento futurum, si nihil aliud, temet tibi. Assensus est Xenophon. quid ni, inquit ille, cui aduersarius sit Iupiter placabilis? Quæsiuit rursus, nunquid ei sacrum fecisset aliquando, uti ego, inquit, domi consueram & immolare & uictimam adurere. Negauit Xenophon, se unquā illi deo toto peregrinationis tempore rem diuinam fecisse.

Persuasit igitur ille, ut sacrum ei faceret, ac secundiora futura deinde omnia affirmauit. Postero itaq; die Xenophon sub Ophrynij mœnibus porcos mactat, & patrio ritu adurit. Litatum quidem est. Eodem ipso die adfuere Biton & Euclides, pecuniam militibus daturi: & inuitarunt illi quidem Xenophontem, & equum, quem Lampsaci uenundederat (suspicati nummorum egestate coactum illum uendidisse, cum alioquin equo audijssent eo plurimum delectatum) redemptum illi reddiderunt, neque precium recipere uoluerunt. Hinc profecti per Troiam, Ida superata Antandrum perueniunt: inde per oram Lydiæ in Thebes campos. Illinc prætergressi Adramitium, Certonium, Atarnum, & Caici campos, Pergamum Lydiæ oppidum intrant. Xenophon ab Hellade Gongyli matre hospitio acceptus, ex ea cognoscit, Asidaten hominem Persam in campis commorari. Hunc, inquit, si noctu, uel cum trecentis tantum hominibus adoriare, facile cum uxore & liberis opprimes, ac tota eius pecunia, quam plane luculentam habet, potiere. Ac ne ducem desideret, mittit Daphnagoram patruelem suum, hominem quem plurimi faciebat. Xenophon militibus iam coactis, rem diuinam facit. Agasias Eleus uates, læta esse exta nunciat, ac hominem posse capi. A cœna itaque iter ingressus est, assumptis ex omni centurionum numero amantißimis ac fidelißimis quibusq;, quos nempe suo beneficio præ cæteris ornatos uellet. In eum tamen se militum delectum DC. fere alij intrudere conati sunt, quos centuriones repulerunt, ne cum illis prædam, quam sui iuris futuram pro certo habebant, communicarent. Peruenerunt autem media fere nocte ad Asidatæ munitiones: ibi cum et mancipia, & res item multæ extra munimenta essent, de manibus omnia sunt elapsa, propterea quod ad unum Asidaten, & eius pecuniam occupandam, animum adiecerant. Cum uero munimenta iam oppugnare cœpissent, neq; turrem quandam capere possent, quod ea alta erat, ac firmißimis propugnaculis, & lectißimis hominibus instructa, eam aggreßi sunt subruere. Erat muri latitudo, quantam fictilium laterum octonum structura efficere potuerat: opus tamen prima luce confectum. Sed enim cum iam turris peruia esset, ex ijs qui intus erant quidā, de nostris eū qui sibi proximus erat, ueruto transfodit: ac reliqui sagittis iaciendis effecerūt, ne cui esset uel præterire tutū. Cumq; ijdem clamore, & ignium significatione auxiliū implorassent, præsto fuit cum suis copijs ex Comania Itabelius. In ijs erat grauis armatura, præsidiarij equites Hyrcani, omnes regis mercenarij, numero LXX. reliqui cetrati, haud minus DCCC. Accurrerūt item ex Parthenio alij, alij ex Apollonia, & ex finitimis locis tam multi, ut iam nostris non de oppugnādo, sed pedē referēdo cogitandū esset. Coactis igitur in mediū quadrati agminis bobus, ac reliquo quod abegerant pecore, atq; item captiuis, pedetentim retrocedere cœperunt, non iam prædam inhiantes, sed unum id agētes, ne discessus similis fugæ uideretur, neu partā iam prædam relinquere cogerētur, atq; ex eo hostibus audacia cresceret, sui animus deficerēt. Ac plane ita retrocessum est, ut pugnā de præda tuēda intueri uiderentur. Iam rescierat Gongylus Græcos ab hostibus numero superari: quare matre inuita, & ipse cum copijs suis, ut præclari alicuius facti particeps esset, auxilio uenit.

Venit

συνεβούλευσεν οὖν αὐτῷ θύεσθαι, καὶ ἔφη συνοίσειν εἶναι τὸ βέλτιον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Ξενοφῶν εἰς Ὀφρύνιον ἐλθὼν, ἐθύετο, καὶ ὡλοκαύτει χοίρους τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ ἐκαλλιέρει. καὶ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφικνεῖται Βίτων καὶ ἅμα Εὐκλείδης χρήματα δώσοντες τῷ στρατεύματι. καὶ ξενοῦταί τε τῷ Ξενοφῶντι, καὶ ἵππον ὃν ἐν Λαμψάκῳ ἀπέδοτο πεντήκοντα δαρεικῶν, ὑποπτεύοντες αὐτὸν δι' ἔνδειαν πεπρακέναι, ὅτι ἤκουον αὐτὸν ἥδεσθαι τῷ ἵππῳ, λυσάμενοι, ἀπέδοσαν, καὶ τὴν τιμὴν οὐκ ἤθελον ἀπολαβεῖν. ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ τῆς Τρῳάδος, καὶ ὑπερβάντες τὴν Ἴδην, εἰς Ἄντανδρον ἀφικνοῦνται πρῶτον. εἶτα παρὰ θάλατταν πορευόμενοι τῆς Λυδίας, εἰς Θήβης πεδίον. ἐντεῦθεν δι' Ἀδραμυττίου καὶ Κερτωνίου, παρ' Ἀταρνέα εἰς Καΐκου πεδίον ἐλθόντες, Πέργαμον καταλαμβάνουσι τῆς Λυδίας. ἐνταῦθα δὲ ξενοῦται Ξενοφῶν παρ' Ἑλλάδι τῇ Γογγύλου μητρί. αὕτη αὐτῷ φράζει, ὅτι Ἀσιδάτης ἐστὶν ἐν τῷ πεδίῳ ἀνὴρ Πέρσης. τοῦτον ἔφη αὐτὸν, εἰ ἔλθοι τῆς νυκτὸς σὺν τριακοσίοις ἀνδράσι λαβεῖν ἂν καὶ αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας, καὶ τὰ χρήματα. εἶναι δὲ πολλά. ταῦτα δὲ καθηγησομένους ἔπεμψε, τόν τε αὐτῆς ἀνεψιὸν καὶ Δαφναγόραν, ὃν περὶ πλείστου ἐποιεῖτο. ἔχων οὖν ὁ Ξενοφῶν τούτους παρ' ἑαυτῷ ἐθύετο. καὶ Ἀγασίας ὁ Ἠλεῖος μάντις παρὼν, εἶπεν, ὅτι κάλλιστα εἴη τὰ ἱερὰ αὐτῷ, καὶ ὁ ἀνὴρ ἁλώσιμος εἴη. δειπνήσας οὖν ἐπορεύετο. τούς τε λοχαγοὺς τοὺς μάλιστα φίλους λαβὼν, καὶ πιστοὺς γεγενημένους διὰ παντὸς, ὅπως εὖ ποιήσαι αὐτούς. συνεξέρχονται δὲ αὐτῷ καὶ ἄλλοι βιασάμενοι εἰς ἑξακοσίους. οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀπήλαυνον, ἵνα μὴ μεταδοῖεν τὸ μέρος ὡς ἑτοίμων δὴ χρημάτων. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο περὶ τὰς μέσας νύκτας, τὰ μὲν πέριξ ὄντα ἀνδράποδα τῆς τύρσιος, καὶ χρήματα πλεῖστα, ἀπέδρα αὐτοὺς, παραμελοῦντας, ὡς τὸν Ἀσιδάτην αὐτὸν λάβοιεν, καὶ τὰ ἐκείνου. πυργομαχοῦντες δὲ, ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὴν τύρσιν, ὑψηλὴ γὰρ ἦν καὶ μεγάλη, καὶ προμαχεῶνας καὶ ἄνδρας πολλοὺς καὶ μαχίμους ἔχουσα, διορύττειν ἐπεχείρησαν τὸν πύργον. ὁ δὲ τοῖχος ἦν ἐπὶ ὀκτὼ πλίνθων γηΐνων τὸ εὖρος. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ διωρώρυκτο. καὶ ὡς τὸ πρῶτον διεφάνη, ἐπάταξεν ἔνδοθεν βουπόρῳ τις ὀβελίσκῳ διαμπερὲς, τὸν μηρὸν τοῦ ἐγγυτάτω. τὸ δὲ λοιπὸν ἐκτοξεύοντες, ἐποίουν μηδὲ παριέναι ἔτι ἀσφαλὲς εἶναι. κεκραγότων δὲ αὐτῶν καὶ πυρσευόντων ἐκβοηθοῦσιν, Ἰταβέλιος μὲν ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐκ Κομανίας, ὁπλῖται φρουροὶ καὶ ἱππεῖς Ὑρκάνιοι, καὶ οὗτοι βασιλέως μισθοφόροι ὡς ὀγδοήκοντα. καὶ ἄλλοι πελτασταὶ εἰς ὀκτακοσίους. ἄλλοι δ' ἐκ Παρθενίου, ἄλλοι δ' ἐξ Ἀπολλωνίας καὶ ἐκ τῶν πλησίον χωρίων. καὶ ἱππεῖς. ἐνταῦθα δὴ ὥρα ἦν, πῶς ἔσται ἡ ἄφοδος σκοπεῖν. καὶ λαβόντες ὅσοι ἦσαν βόες καὶ πρόβατα, ἤλαυνον καὶ τὰ ἀνδράποδα ἐντὸς πλαισίου ποιησάμενοι, οὐ τοῖς χρήμασιν ἔτι προσέχοντες τὸν νοῦν, ἀλλὰ μὴ φυγὴ εἴη ἡ ἄφοδος, εἰ καταλιπόντες τὰ χρήματα ἀπίοιεν, καὶ οἵ τε πολέμιοι θρασύτεροι εἶεν, καὶ οἱ στρατιῶται ἀθυμότεροι. νῦν δὲ ἀπῄεσαν ὡς περὶ τῶν χρημάτων μαχούμενοι. ἐπεὶ δὲ ἑώρα ὁ Γογγύλος ὀλίγους μὲν τοὺς Ἕλληνας, πολλοὺς δὲ τοὺς ἐπικειμένους, ἐξέρχεται καὶ αὐτὸς βίᾳ τῆς μητρὸς, τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἔχων, βουλόμενος συμμετασχεῖν τοῦ ἔργου.

συν-

συνεβοήθει δὲ καὶ προκλῆς ἐξ ἑλισάρνης, καὶ τευθρανίας ὁ ἀπὸ δαμαράτου. οἱ δὲ περὶ ξενοφῶντα ἐπεὶ πάνυ ἤδη ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν τοξευμάτων καὶ σφενδονῶν, πορευόμενοι κύκλῳ, ὅπως τὰ ὅπλα ἔχοιεν πρὸ τῶν τοξευμάτων, μόλις διαβαίνουσι τὸν κάρκασον ποταμόν, τετρωμένοι ἐγγὺς ἡμίσεις. ἐνταῦθα καὶ ἀγασίας συμφάλιος λοχαγὸς τιτρώσκεται, τὸν πάντα χρόνον μαχόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ διασῴζονται ἀνδράποδα ὡς διακόσια ἔχοντες καὶ πρόβατα ὅσον θύματα. τῇ δ' ὑστεραίᾳ θυσάμενος ὁ ξενοφῶν ἐξάγει νύκτωρ πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως ὅτι μακροτάτην ἔλθοι τῆς λυδίας, ὥστε μὴ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἀφυλακτεῖν. ὁ δ' ἀσιδάτης ἀκούσας ὅτι πάλιν ἐπ' αὐτὸν τεθυμένος εἴη ξενοφῶν, καὶ παντὶ τῷ στρατεύματι ἥξει, ἐξαυλίζεται εἰς κώμας ὑπὸ τὸ παρθενικὸν πόλισμα ἐχούσας. ἐνταῦθα οἱ περὶ ξενοφῶντα, συμπεριτυγχάνουσιν αὐτῷ, καὶ λαμβάνουσιν αὐτόν, καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἵππους καὶ πάντα τὰ ὄντα, καὶ οὕτω τὰ πρότερα ἱερὰ ἀπέβη. ἔπειτα πάλιν ἀφικνοῦνται εἰς πέργαμον. ἐνταῦθα τὸν θεὸν ἠσπάσατο ὁ ξενοφῶν. συνέπραττον γὰρ καὶ οἱ λάκωνες, καὶ οἱ λοχαγοί, καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί, καὶ οἱ στρατιῶται, ὥστε ἐξαίρετα λαμβάνειν καὶ ἵππους καὶ ζεύγη, καὶ τἆλλα, ὥστε ἱκανὸν εἶναι καὶ ἄλλον ἤδη εὖ ποιεῖν. ἐκ τούτου θίμβρων παραγενόμενος, παρέλαβε τὸ στράτευμα. καὶ συμμίξας τῷ ἄλλῳ ἑλληνικῷ, ἐπολέμει πρὸς τισσαφέρνην καὶ φαρνάβαζον. ἄρχοντες δ' οἵδε τῆς βασιλέως χώρας ὅσην ἐπήλθομεν, λυδίας, ἀρτίμας· φρυγίας, ἀρτακάμας· λυκαονίας καὶ καππαδοκίας, μιθριδάτης· κιλικίας, συέννεσις· φοινίκης καὶ ἀραβίας, δέρνης· συρίας καὶ ἀσσυρίας, βέλεσυς· βαβυλῶνος, ῥωπάρας· μηδίας, ἀρβάκας· φασιανῶν καὶ ἑσπεριτῶν, τιρίβαζος. καρδοῦχοι δὲ καὶ χάλυβες, καὶ χαλδαῖοι, καὶ μάκρωνες, καὶ κόλχοι, καὶ μοσσύνοικοι, καὶ κοῖται, καὶ τιβαρηνοί, αὐτόνομοι. παφλαγονίας, κορύλας· βιθυνῶν, φαρνάβαζος. τῶν δ' ἐν εὐρώπῃ θρακῶν, σεύθης. ἀριθμὸς συμπάσης τῆς ὁδοῦ τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως, σταθμοὶ διακόσιοι δεκαπέντε, παρασάγγαι χίλιοι ἑκατὸν πεντήκοντα, στάδια τρισμύρια τετρακισχίλια διακόσια πεντήκοντα πέντε. χρόνου πλῆθος τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως, ἐνιαυτὸς καὶ τρεῖς μῆνες.

Venit itē ab Elisarne, & Teuthrania à Demarato missus Procles. Qui uerò cū Xenophonte erant, cùm telorum & fundarum iactibus pene obruerētur, ut iter facientes obiectu clypeorum se tegerēt, in orbem agmen converterunt: ac uix Carcasum amnē traiecerūt, cùm plus dimidia parte saucij essent, ac inter cæteros uulnus etiam accepisset Agasias Stymphalius centurio, homo perpetuis dimicationib. exercitatus. Captiuos ferè ducentos retinuerūt: pecoris quod esset ad immolandū dūtaxat satis. Postero die sacris peractis, noctu copias omnes educit Xenophō: ac longissima uia, per Lydiam agmen circunduxit, ut hostes metu iam uacui, cū nihil sibi cauerent, facilius opprimerētur. Asidates cū audisset Xenophontē de agmine iterū educendo sacra fecisse, neq; multo post cū copijs omnib. adfuturū, in pagos castra mouere statuit, Parthenico oppido proximos. Eò cum contenderet, in Xenophontis milites incidit, à quibus cū uxore, liberis, equis, ac reliquis fortunis captus est. Euentus itaq;, sacri prioris fidē comprobauit. Cùm iam Pergamū omnes redissent, Xenophō minus sibi æquos deos fuisse questus est, propterea quod à sua tantū cohorte negociū geri non potuerat, sed eius expeditionis participes fuerant Lacones, et cēturiones alij, quàm quos ipse delegerat: duces præterea, & milites, q sibi bellissimū quodq; ex omni præda præcerpserūt, equos uidelicet, iumentorū iuga, & quæ uisum est alia, ut iam eorum unusquisq; haberet, unde & alijs benigne faceret. His ita gestis Thimbron superuenit, qui cū acceptum à Xenophonte exercitum, ijs quas ipse adduxerat Græcorū cohortibus admiscuisset, Tissapherni & Pharnabazo bellū intulit. Regioni omniū quæ sub regis ditione erāt, quasq; nos peragrauimus, illis tēporibus hi præfecti fuerunt: Lydiæ, Artimas: Phrygiæ, Artacamas: Lycaoniæ & Cappadociæ, Mithridates: Ciliciæ, Syennesis: Phœnicis, & Arabiæ, Dernes: Syriæ, et Assyriæ, Belesis: Babylonis, Roparas: Mediæ, Arbacas: Phasianorum, & Hesperitanorū, Teribazus. Nā Carduchi, Chalybes, Chaldæi, Macrones, Colchi, Mosynœci, Cœtæ & Tibareni, omnes sui iuris erant. Paphlagoniæ, præerat Corylas, Bythinis Pharnabazus. In Europa Thracibus Seuthes imperabat. Totius itineris spacium, quod aut progredientes aut regredientes confecerūt, fuere castra ducena quindena, parasangæ M CL. quæ summa stad. efficit tricies & quater mille, CCLV. Milliarium circiter quater mille & DC. Quo quidem in itinere annus & menses III. consumpti.

SEBALDO ET GEORGIO GEVDE-RIS, VRBIS NOREMBERGAE PATRI-CIIS, THOMAS VENATORIVS S.

REPETENTI mihi uaria literarum studia, ad quæ nos statim in ipso adhuc iuuentutis flore, ut ueræ laudis gloriam assequeremur, uittimi parentes, nullum equidem mihi uisum est uel iucundius singulis uel utilius, ac perinde magis necessarium uniuersis, his præsertim, quibus olim reipublicæ gubernacula reseruantur, Sebalde & Georgi Geuderi Patricij ornatissimi, atque est illa multiplex & copiosa gestarum rerum testis Historia. Quia enim nuncia est uetustatis, ut præclare dixit Cicero, fieri non potest, quin ipsa sit ceu quædam honestæ uitæ officina, ex qua in dubijs rebus certa sibi quisque petere consilia, certa sibi & tanquam uiuas ad bene uiuendum proponere imagines & possit & audeat. Nam reliquæ, quas uocant liberales, artes uniuersæ, quid quæso in rebuspublicis facient, ubi non illis accesserit gestarum rerum cognitio? Atqui Historia non tam exempla, quàm incitamenta etiam quædam habet, quæ uel crudelissimos, & ab omni penitus humanitate alienos, in quandam mansuetioris uitæ consuetudinem inuitare, uel rapere possint: id quod nec ullæ hominum leges, neque ulla Philosophorum præscripta præstare queant. Quid enim leges quaeso aliud, ubi non ex aliqua præclare rei gestæ cognitione emanarint, præterquam cogere, terrere, punire? Philosophi autem in umbra & otio quædam libere, ad formandos indocti uulgi mores, in disputationem uocarunt: quæ hoc minus peccandi licentiam arcent, quo minus est uideri aliquid, quàm esse, hoc est, quo maior est opinione ueritas. Quando enim non ab honesto iustitiæ ad iniustitiam declinauit, qui uel rigidarum uiolo legum, uel supercilio sa philosophorum duntaxat præscripta callent? Ab iniustitia uero ad immisericordiã non'ne facilis est transitus? Immisericordiam non'ne, tam quam necessario, sequitur crudelitas? Crudelitatis non'ne comes est ferina illa, & quæ omnem prorsus agendarum rerum electionem excludit, immanitas? Dij melius, quàm sic unquam habenas rerum teneant honestatis ignari. Porro quisquis præteritorum rerum cognitionem tenuerit, facile ex his, quæ uirtutis adminiculo facta recensent Historiæ, intelliget, quantum ei, qui alijs præest, crudelitatem fugere liceat: & hoc agere semper, ut quammaxime fieri potest, ametur à plurimis, timeatur à paucis. Nam si maioribus nostris credimus, ciuitates & regna, fide & clementia magis quàm ui & armis tuentur. Crudelitatem enim exercere in ciues, ut est pusilli, & omnia timentis animi signum, ita clementia conciliare sibi non unos duntaxat ciues, sed & hostes, excelsi & magnanimi spiritus argumentum esse solet. Quocircà non infrequenter maior est uirtus seruasse hostem, quàm extinxisse. Seruato enim hoste, sæpius uictoriæ triumphos ducere, sæpius clementiæ documenta præbere licebit: quorum neutrum assequitur uictor, si temere, & quo sese fortunæ impetus rapuerit, feratur in hostem. Etsi enim difficile est temperare conceptis animo affectibus, tamen quisquis famæ, studio, & honestæ laudis cura tangitur, non magis indulgere sibi quàm imperare etiam gloriosum duxerit. Qui secus est affectus, illum ut Thersites ille quidem, omnium qui ad expugnandam Troiam uenerunt ignauissimus, in hostes secum ducturus fuerit. Nam ignauos duces, non exiti mutationes rerum sequuntur: quæ deinceps cædem, fugam aliaque hostilia, ut scriptum à Salustio, portendunt. Atqui serum est cauendi tempus in medijs malis, & quando, iam nihil profutura sit illa stulte agentium uox, NON PVTARAM. Quum hæc dico, nolite quæso existimare, uelle me quenquam ab obeundis publicis patriæ officijs remorari, ob eam tantum causam, quod difficile est bene imperare alijs. Non eo propterea instituta est oratio mea, quo minus liberum sit cuique parare sibi immortalem gloriam, si oblata eius fuerit occasio. Etsi enim difficile est bene imperare, haud ideo tamen publicorum officiorum molem, cuiquam egregio uiro, si ea ultro offeratur, fugere permiserim. Qui alios enim regit & fert, dum plurimorum curam gerit, dum miserorum necessitates tanquam in humeros suos transfert, ille demum sibi immortale, & omni quoque ære perennius nomẽ parat. Qui uero nullam earum rerum, quas hic recensemus, habuerint scientiam, illos ego nimirum ad pascendos iumentorum greges tantisper relegauerim, dum facti prudentiores, intelligant, quàm non sit tutum, illotis, ut aiunt, pedibus, ad tam augustum seruandæ Reipublicæ munus accedere. Nam ut alibi scripsit Xenophon noster, πάντων τῶν ἄλλων [illegible] ἀνθρώπων ἄρχειν. Quod tamen paulo post facilimum fore ostendit, si rerum agendarum usus cum prudentia accesserit. Quis enim non pareat illi, qui cum summa rerum prudentia, summam quoque fidem, clementiam, constantiam, æquitatem, uigilantiam, sedulitatem, labores, sobrietatem, & alias id genus heroicas plane uirtutes sibi copulauerit? Credite mihi, tantus est quisque in republica, quantum sese uirtutibus ostendit. Et quisquis præficitur alijs, tanquam communi aliorum cunctorum spectaculum constituitur. Quem nemo facile præcipientem audiet, nisi illud, ad quod euectus est fastigium, suis quodammodo uirtutibus reddat ornatius. Animi ornamentis opus est, quæ quidem à uirtute proficiscuntur, ubi magistratus audientes uelint habere ciues. Cuius uos rei præsens atque adeo domesticum habetis exemplum, parentem uestrum, uirum senatorem, qui dei primo benignitate, deinde sua ipsius industria, per omnes gerendæ reipublicæ gradus ascendens, nullam tamen uirulentæ, & optima semper carpentis linguæ rabiem pertimuit unquam. Quid dicam de auunculo uestro, Bilibaldo illo Pirckemero, uiro ex æquo & græce & latine doctissimo? Quid unquam enim fecit ille reipublicæ gratia, in quo non omnia generosi animi indicia perspecta sint? Quando unquam non fuit solicitus ille, ut bene esset patriæ, ut tranquille inter se agerent ciues? Nemo illum uidit uel gratiam uel beneficium uendere unquam. Et quemcunque ad gratiam dicere aut scribere sententiam intellexisset, indignum esse censebat, cui puniendi flagitiosos delegaretur prouincia. Nam pauci sunt, inquit, qui non se, ne puniantur redimere queant, si munus ad munera expositas inuenire liceat ipsis. Hinc summã peccandi licentiam arripere uulgus, & sacrosanctas patriæ leges ab improbis rideri, haberique ludibrio, ac tandem etiam apud posteros contemptui futuras. Vnde eos præficiendos alijs dicebat, qui nihil per gratiam, nihil per uim aut odium agerent, sed semper iuxta inculpatæ iustitiæ oculum, omnia iuste & sancte uel damnarent, uel absoluerent. Quapropter Chrysippi ingenium sæpe commendabat nobis, qui iustitiæ imaginem expressurus, luminibus oculorum ut acrioribus, ita etiam rectis & immotis pingere studuerit: quo nimirum significaret, magistratum nullius gratiam præferre debere iustis legibus, sed in improbos seuerum & inexorabilem, in probos mitem & mansuetum esse oportere. Hac enim uia, inquit, dum ingrederentur maiores olim nostri, aduersus multas simul aut motas aut suspectas immutationes rerum, & se & ciuitatẽ hanc suam munierunt, seruaruntque. Cæterum ne ad formandos optimos cuiquam mores recta desint studia, utque non tam priuatam quam publicam patriæ quoque salutem tueri contendant ciues, ac subinde nouam semper patriæ gloriam comparare studeant, ad ea duntaxat adiiciendus est animus studia, quæ bonorũ omnium consensu, ad omnem sunt uirtutem accõmodatissima. Quo in ordine uel primas obtinet Historia, ex qua tanquam ab oraculo consilia petenda censemus multis, cum quod ea sit una quæ recte aut secus factorũ memoriam habeat, tum quod quenque officij sui commonefacit magis quàm ullæ statuæ, magnificæ illæ pyramides aut imagines maiorum. Sed hic scio non deerunt, qui hũc nostrum de Historia calculum improbare audent, quique ex legibus potentiã duxerint, cum æqua tum iniqua discrimina rerum. Illis ego nihil durius in præsentia dicturus sum, si unam duntaxat consiliorum meorum rationẽ clauserint. Dicant quæso mihi, si uera est illa, quam tanto studio tuentur, de legibus sententia, unde nam originem suam duxerint leges, ut merito intra urbium mœnia admissæ sint? Non'ne ab usu rerũ magistro? Longo namque rerũ usu, ueteres olim sapientes cum domi tum foris acquisito, uaria ac fere semper pugnantia uulgi studia cognoscentes, uarias uitiorũ pœnas, uaria uicissim egregie factorum præmia statuerunt: id quod hodie una, & prorsus unica nobis præstare, & tanquam in speculo quodam repræsentare queat historia. Quod simulatque mecum sensisset Bilibaldus Pirckemerus, rectissimi uir iudicij, uidissetque etiam tum extare Græcorũ aliquot Historicorũ, Thucydidem dico & Herodotum, Romane loquentes, operæ pretium putauit, ut eos etiam libros, quos de rebus Græcorũ post Thucydidem scripserat Xenophon, & rhetor & philosophus ille, latinæ legeret scholæ. Quamuis autem nulla unquam affectatio, si habita auscultamus, inaffectatam illam Xenophontis iucunditatem consequi potuerit, uel quod ipse quasi sermonem Græcis finxisse uideatur, uel quod de Pericle ueteris comœdiæ testimoniũ est, in hunc transferri iustissime possit, in labris eius sedisse quandã persuadendi deam: tamen nemo bonus fidem & sedulitatem auunculi uestri, uiri incõparabilis, iure improbare poterit, quando in hoc unũ respexerit, ut hoc labore suo prodesset multis, ut ad uirtutes, animi ornamenta, inuitaret quã plurimos. Hæc delectatio illius, hoc gaudiũ, hoc desideriũ fuit. Porro ego cum eos nuper libros, fauentibus Musis, post fata illius nactus essem, officij mei partes esse duxi, ut quam emendatissimi, sub uestri nominis patrocinio ederentur: tum quod ipsemet adhuc uiuens, ad ea uos semper inuitauit studia, quibus egregiã familiæ uestræ famam, ad posteros transmittere possetis: tum quod in hisce equidẽ libris crebro sese offerunt grauissimæ, & ductis ab arte argumentis, ad persuadendũ ualidissimæ orationes, quibus, ut Fabius autor est, & ingenium exercetur multiplici uarietate materia, & animus cõtemplatione recti prauique formatur, & multa inde cognitio rerũ uenit: exemplaque, quæ sunt in omni genere causarũ potentissima. Nam hisce in rebus mire excelluisse Xenophontem aiunt. Hinc ipse a priscorum eruditis Ἀττικὴ μοῦσα, quemadmodum Diogenes Laertius tradidit, cognominatus est. Et Cicero sermonẽ illius melle quoque dulciorem dicit. Cyropædiam eius, Scipio ille, cui Aphricano cognomen ex uirtute fuit, in tantũ probauit, ut eam nunquã e manibus deposuisse legatur. Et merito quidẽ. Nam ubique sui similis Xenophon, amœnus iuxta ac fæcundus, neque sterilis, neque aridus unquã, non tamen supra quàm oportet, effusus: quo amœnissimo narrationis genere doctissimi cuiusque & sensus & affectus equidẽ facile capiuntur, ducunturque. Sed eius iam ego uos quod dixi, periculum facere uelim magis, quàm in laudes autoris intentum audire diutius. Nam si ad Xenophontem uos receperitis, primo præcipuam uos honesti illius, quod uirtutem uocarunt quidam, curam habere declarabitis, deinde conceptã olim de uobis auunculi uestri spem non defraudabitis, ac postremo illam generis uestri uetustam claritudinem, longe clariorem ad posteros transmittetis. Valete.

Noremberg æ, XI. Calend. Maij, Anno

M. D. XXXII.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον, ἦλθεν ἐξ ἀθηνῶν θυμοχάρης, ναῦς ἔχων ὀλίγας· καὶ εὐθὺς ἐναυμάχησαν αὖθις λακεδαιμόνιοι καὶ ἀθηναῖοι. ἐνίκησαν δὲ λακεδαιμόνιοι, ἡγουμένου ἡγησανδρίδου. μετ᾽ ὀλίγον δὲ τούτων, δωριεὺς ὁ διαγόρου ἐκ ῥόδου εἰς ἑλλήσποντον εἰσέπλει, ἀρχομένου χειμῶνος, τέτταρσι καὶ δέκα ναυσὶν, ἅμα ἡμέρᾳ. κατιδὼν δὲ ὁ τῶν ἀθηναίων ἡμεροσκόπος, ἐσήμηνε τοῖς στρατηγοῖς. οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ᾽ αὐτὸν εἴκοσι ναυσίν· ἃς ὁ δωριεὺς φυγὼν, πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε, περὶ τὸ ῥοίτειον. ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν ἀθηναίων, ἐμάχοντο ἀπό τε τῶν νεῶν, καὶ τῆς γῆς, μέχρις οἱ ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς μάδυτον, πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον, οὐδὲν πράξαντες. μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην, ἐν ἰλίῳ θύων τῇ ἀθηνᾷ, ἐβοήθει ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ καθελκύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις, ἀπέπλει, ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ δωριέως. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἀνταναγόμενοι, ἐναυμάχησαν περὶ ἄβυδον, κατὰ τὴν ἠιόνα μέχρι δείλης ἐξ ἑωθινοῦ. καὶ τὰ μὲν νικώντων, τὰ δὲ νικωμένων, ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ δυοῖν δεούσαιν εἴκοσι ναυσίν. ἐντεῦθεν δὲ φυγὴ τῶν πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν ἄβυδον. καὶ ὁ φαρνάβαζος παρεβοήθει. καὶ ἐπεισβαίνων ἐπὶ τῷ ἵππῳ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνατὸν ἦν, ἐμάχετο. καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐτοῦ ἱππεῦσι, καὶ πεζοῖς παρεκελεύετο. συμφράξαντες δὲ τὰς ναῦς οἱ πελοποννήσιοι, καὶ παραταξάμενοι πρὸς τῇ γῇ ἐμάχοντο. ἀθηναῖοι δὲ ἀπέπλευσαν, τριάκοντα ναῦς τῶν πολεμίων λαβόντες κενάς· καὶ ἃς αὐτοὶ ἀπώλεσαν, κομισάμενοι εἰς σηστόν. ἐντεῦθεν πλὴν τετταράκοντα νεῶν, ἄλλαι ἄλλῃ ᾤχοντο ἐπ᾽ ἀργυρολογίαν ἔξω τοῦ ἑλλησπόντου, καὶ ὁ θράσυλλος, εἷς ὢν τῶν στρατηγῶν, εἰς ἀθήνας ἔπλευσε ταῦτα ἐξαγγελῶν, καὶ στρατιὰν καὶ ναῦς αἰτήσων. μετὰ δὲ ταῦτα τισσαφέρνης ἦλθεν εἰς ἑλλήσποντον. ἀφικόμενον δὲ παρ᾽ αὐτὸν μιᾷ τριήρει ἀλκιβιάδην, ξένιά τε καὶ δῶρα ἄγοντα, ξυλλαβὼν, εἷρξεν ἐν σάρδεσι, φάσκων κελεύειν βασιλέα πολεμεῖν ἀθηναίοις. ἡμέραις δὲ τριάκοντα ὕστερον, ἀλκιβιάδης ἐκ σάρδεων μετὰ μαντιθέου τοῦ ἁλόντος ἐν καρίᾳ, ἵππων εὐπορήσαντες, νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς κλαζομενάς. οἱ δ᾽ ἐν σηστῷ ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι μίνδαρον πλεῖν ἐπ᾽ αὐτοὺς μέλλοντα, ναυσὶν ἑξήκοντα νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς καρδίαν. ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀλκιβιάδης ἧκεν ἐκ τῶν κλαζομενῶν σὺν πέντε τριήρεσι, καὶ ἐπακτρίδι. πυθόμενος δὲ ὅτι αἱ τῶν πελοποννησίων νῆες ἐξ ἀβύδου ἀνηγμέναι εἶεν εἰς κύζικον, αὐτὸς μὲν πεζῇ ἦλθεν εἰς σηστὸν, τὰς δὲ ναῦς περιπλεῖν ἐκεῖσε ἐκέλευσεν. ἐπεὶ δ᾽ ἦλθον, ἀνάγεσθαι ἤδη αὐτοῦ μέλλοντος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν, ἐπεισπλεῖ θηραμένης εἴκοσι ναυσὶν ἐκ μακεδονίας, ἅμα δὲ καὶ θρασύβουλος εἴκοσιν ἑτέραις ἐκ θάσου, ἀμφότεροι ἠργυρολογηκότες.

XENOPHONTIS RERVM GRAECARVM LIBER PRIMVS, Bilibaldo Pirckhemero interp.

INDE haud multis interiectis diebus, uenit ab Athenis nauibus paucis Thymochares: rursusq; confestim prælio conflixere nauali, Lacedæmonij & Athenienses, uicereq; Lacedæmonij, duce Hegesandride. Breui inde Dorieus Diagori filius, ex Rhodo cũ quatuordecim nauibus in Hellespontum profectus est, ineunte iam hyeme. Quem cum orto die Atheniensium uidisset speculator, signum dat ducibus: ad quod illi exciti, cum uiginti occurrerunt triremibus: quas Dorieus fugien[s], terram cum suis desilijt: naues quoq; ad Rhœteum subduxit: sicq; Atheniensibus ingruentibus, terra mariq; resistebat. Athenienses itaque frustra certamine inuecto, re infecta Madytum ad alium rediere exercitum. At Mindarus cum de pugna certior factus esset, sacrificio prius Ilij Mineruæ facto, classeq; in mare deducta, ut Dorieo opem ferret, obuiam ire parat. quem Athenienses iuxta Abydi littus, prælio excipiunt nauali. Cumq; anceps certamen ab ortu solis ad occasum usque durasset, iamq; illi superarent, mox uincerentur, Alcibiades duodeuiginti nauibus in conspectum uenit. quo uiso, Peloponnenses fugam Abydum uersus cepere. Quibus Pharnabazus suppetias tulit, equo quantum permittebatur, mare ingressus, hostem propellebat, suosq; tam equites quàm pedites, ut idem facerent hortabatur. At Peloponnenses iunctis nauibus structisq; ordinibus, à terra resistebant. Tandem Athenienses abierunt triginta hostium nauibus uacuis captis, recuperatis etiam illis quas ipsi antea amiserant, omnesq; Sestum perduxerunt. Inde præter quadraginta naues, aliæ alio ad tributum extra Hellespontum exigendum, profectæ sunt. Thrasylus uero è ducibus unus Athenas nauigauit, uictoriam nunciaturus, militesq; & naues in supplementum petiturus. Post hæc Tissaphernes in Hellespontum uenit: ad quem Alcibiades triremi una cum muneribus delatus, ab eo comprehensus, ac Sardis in custodiam missus est, sub prætextu mandati regij, quo Atheniensibus, ut ipse aiebat, bellum inferre iubebatur. Elapsis inde diebus triginta, Alcibiades ex Sardis cum Mantitheo quodam, qui in Caria captus fuerat, equos nactus, Clazomenas noctu aufugit. Athenienses interim qui ad Sestum stabant, cum rescissent Mindarum cum sexaginta aduentare nauibus, in Cardiam noctu profugerunt, quò etiam Alcibiades cum triremibus quinque, & oneraria naui una, ex Clazomenis peruenit. Vbi edoctus Peloponnensem classem ex Abydo Cyzicum coactam esse, ipse quidem pedibus Sestum contendit, naues uero circumagi iussit. Quo cum peruenisset, iamq; ad prælium se accingeret nauale, aduenit Theramenes ex Macedonia triremibus uiginti, simul & Thrasybulus cum alijs totidem ex Thraso, qui ambo ad exigendum tributum profecti

cti fuerant. Hos Alcibiades cõtractis maioribus uelis subsequi iussit, ipse in Parium nauigauit. Inde omnibus collectis nauibus (quae octoginta sex erant) noctu discessit. Postero uero die sub prandij tempus Attici duces Proconnesum appulerunt: ibi certiores facti Mindarum ac Pharnabazum cum peditatu apud Cyzicum cum copijs se continere, die illa ibi mansere. Postridie Alcibiades milites pro concione alloquutus, ostendit, ob stipendij inopiam, quod tamen abunde hostibus à rege subministraretur, necesse esse naualitam, terrestri, ac murali decertare pugna: sicq; dimissa concione, pridie quàm inde soluerent, tam minores quàm maiores ad se uenire praecepit naues: & , ne hostibus classis magnitudo innotesceret, mortem indixit, si quis traijciens deprehenderetur. Inde ad praelium nauale conuersus, Cyzicum uersus nauigauit, uehementi coorta pluuia. Mox ubi in Cyzici conspectum uentum est, serenum esse, ac sol fulgere coepit: simulq; sexaginta Mindari apparuere naues, procul à portu se exercentes, et ab Alcibiade exclusas à portu. Sed cùm multo plures esse Atheniensium naues, quàm antea, conspexissent, iamq; portum subeuntes, ad terram Peloponnenses fugerunt, nauibusq; coactis hostibus qui eos adoriebantur, resistebant. Alcibiades interim uiginti circumegit naues, militesq; in terram exposuit. Quod cùm Mindarus uidisset, suos quoq; in littus desilire iussit, ubi ipse in primis pugnans occubuit: quo interempto, reliqui qui cum eo aderant, in fugam uersi sunt. Naues omnes, praeter Syracusanas, Athenienses Proconnesum perduxerunt: nam illas Syracusani ipsi, ne in hostium potestatem uenirent, incenderant. Inde postridie Cyzicum nauigauerunt. At Cyziceni, cùm & à Peloponnensibus & Pharnabazo destituti essent, deditionem fecere. Ibi Alcibiades dies remansit uiginti, grandi pecunia Cyzicenis mulctatis, nec ulla maiori calamitate ciuitatem effecit. Hinc Proconnesum reuersus est, ac inde Perinthum, & Selybriam nauigauit: & Perinthij exercitum in urbem receperunt: Selybrij uero, excluso illo, pecunias dedere. Inde Attici duces Chrysopolim Chalcedoniae profecti sunt, & eam munierũt. Decumarum tabernam quoq; ibi constituerunt, & decumam quam ex Ponticis exigebant nauibus collegerunt. Praesidium insuper triginta nauium, cum praefectis duobus, Theramene & Eubulo, ibi reliquerunt, dato mandato ut regionis & nauium curam gererent, hostesq; excursionibus, & quibuscunque possent incommodis afficerent. alij uero duces in Hellespontum abierunt. Intercepta est interim epistola, ab Hippocrate Mindari filio, tabellario, quae Lacedaemonem mittebatur, ac Athenis missa, quae haec continebat: Perdita sunt bona: Mindarus cecidit: fame milites laborant: nos quid fieri oporteat, dubij sumus. Pharnabazus interea uniuerso tam Peloponnensium, quàm Syracusanorum conuocato exercitu, illos consolatus est: ostendens, ob lignorum iacturam, quorum uis magna in ditione regis esset, dolendum non esse, praecipue cùm corpora salua essent. Vestes quoque, & duorum mensium stipendium, singulis distribuit militibus. Nautas insuper armauit, & praesidia ubique in locis constituit mariti-

timis:

κότες. ἀλκιβιάδης δὲ εἰπὼν καὶ τούτοις διώκειν αὐτὸν, ἐξελομένοις τὰ μεγάλα ἱστία, αὐτὸς ἔπλευσεν ἐς πάριον. ἀθρόαι δὲ γενόμεναι αἱ νῆες ἅπασαι ἐν παρίῳ, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα, τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀνηγάγοντο. καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ περὶ ἀρίστου ὥραν ἧκον ἐς προκόννησον. ἐκεῖ δ' ἐπύθοντο ὅτι μίνδαρος ἐν κυζίκῳ εἴη, καὶ φαρνάβαζος μετὰ τοῦ πεζοῦ. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἔμειναν, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀλκιβιάδης ἐκκλησίαν ποιήσας, παρεκελεύετο αὐτοῖς ὅτι ἀνάγκη εἴη καὶ ναυμαχεῖν, καὶ πεζομαχεῖν, καὶ τειχομαχεῖν. οὐ γὰρ ἔστιν, ἔφη, χρήματα ἡμῖν, τοῖς δὲ πολεμίοις ἄφθονα παρὰ βασιλέως. τῇ δὲ προτεραίᾳ, ἐπειδὴ ὡρμίσαντο, τὰ πλοῖα πάντα, καὶ τὰ μικρὰ συνήθροισε παρ' ἑαυτὸν, ὅπως μηδεὶς ἐξαγγείλῃ τοῖς πολεμίοις τὸ πλῆθος τῶν νεῶν. ἐπεκήρυξέ τε ὃς ἂν ἁλίσκηται ἐς τὸ πέραν διαπλέων, θάνατον τὴν ζημίαν. μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν, παρασκευασάμενος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν ἀνηγάγετο ἐπὶ τὴν κύζικον, ὕοντος πολλῷ. ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς τῆς κυζίκου ἦν, αἰθρίας γενομένης, καὶ τοῦ ἡλίου ἐκλάμψαντος, καθορᾷ τὰς τοῦ μινδάρου ναῦς γυμναζομένας πόρρω ἀπὸ τοῦ λιμένος, καὶ ἀπειλημμένας ὑπ' αὐτοῦ, ἑξήκοντα οὔσας. οἱ δὲ πελοποννήσιοι ἰδόντες τὰς τῶν ἀθηναίων τριήρεις οὔσας πλείους τε πολλῷ ἢ πρότερον, καὶ πρὸς τῷ λιμένι, ἔφυγον ἐς τὴν γῆν, καὶ συνορμίσαντες τὰς ναῦς, ἐμάχοντο ἐπιπλέουσι τοῖς ἐναντίοις. ἀλκιβιάδης δὲ ταῖς εἴκοσι τῶν νεῶν περιπλεύσας, ἀπέβη ἐς τὴν γῆν. ἰδὼν δὲ ὁ μίνδαρος, καὶ αὐτὸς ἀποβὰς ἐν τῇ γῇ, μαχόμενος ἀπέθανεν. οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες, ἔφυγον. τὰς δὲ ναῦς οἱ ἀθηναῖοι ᾤχοντο ἄγοντες ἐς προκόννησον ἁπάσας, πλὴν τῶν συρακουσίων. ἐκείνας δὲ αὐτοὶ κατέκαυσαν οἱ συρακούσιοι. ἐκεῖθεν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἔπλεον οἱ ἀθηναῖοι ἐπὶ κύζικον. οἱ δὲ κυζικηνοὶ, τῶν πελοποννησίων, καὶ φαρναβάζου ἐκλιπόντων αὐτὴν, ἐδέχοντο τοὺς ἀθηναίους. ἀλκιβιάδης δὲ μείνας αὐτοῦ εἴκοσιν ἡμέρας, καὶ χρήματα πολλὰ λαβὼν παρὰ τῶν κυζικηνῶν, οὐδὲν ἄλλο κακὸν ἐργασάμενος ἐν τῇ πόλει, ἀπέπλευσεν ἐς προκόννησον. ἐκεῖθεν δ' ἔπλευσεν ἐς πέρινθον, καὶ σηλυβρίαν. καὶ περίνθιοι μὲν εἰσεδέξαντο ἐς τὸ ἄστυ τὸ στρατόπεδον. σηλυβριανοὶ δὲ ἐδέξαντο μὲν οὔ, χρήματα δὲ ἔδοσαν. ἐντεῦθεν δ' ἀφικόμενοι τῆς χαλκηδονίας ἐς χρυσόπολιν, ἐτείχισαν αὐτὴν, καὶ δεκατευτήριον κατεσκεύασαν ἐν αὐτῇ. καὶ τὴν δεκάτην ἐξελέγοντο τῶν ἐκ τοῦ πόντου πλοίων, καὶ φυλακὴν ἐγκαταλιπόντες ναῦς τριάκοντα, καὶ στρατηγὼ δύο, θηραμένην καὶ εὔβουλον, τοῦ τε χωρίου ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τῶν ἐκπλεόντων πλοίων, καὶ εἴ τι ἄλλο ἠδύναντο βλάπτειν τοὺς πολεμίους. οἱ δ' ἄλλοι στρατηγοὶ ἐς τὸν ἑλλήσποντον ᾤχοντο. παρὰ δὲ ἱπποκράτους τοῦ μινδάρου ἐπιστολέως ἐς λακεδαίμονα γράμματα πεμφθέντα, ἑάλωσαν ἐς ἀθήνας, λέγοντα τάδε· ἔῤῥει τὰ καλά, μίνδαρος δ' ἀπέσσυα, πεινῶντι τ' ἄνδρες, ἀπορέομες τί χρὴ δρᾶν. φαρνάβαζος δὲ παντὶ τῷ τῶν πελοποννησίων στρατεύματι, καὶ τοῖς συρακουσίοις παρακελευσάμενος μὴ ἀθυμεῖν ἕνεκα ξύλων, ὡς ὄντων πολλῶν ἐν τῇ βασιλέως, ἕως ἂν τὰ σώματα σῶα ᾖ. ἱμάτιόν τ' ἔδωκεν ἑκάστῳ, καὶ ἐφόδιον δυοῖν μηνοῖν· καὶ ὁπλίσας τοὺς ναύτας, φύλακας κατέστησε τῆς ἑαυτοῦ παρα-

θαλασσί

θαλασσίας γῆς, καὶ ξυγκαλέσας τούς τε ἀπὸ τῶν πόλεων στρατηγοὺς, καὶ τριηράρχους, ἐκέλευσε ναυπηγεῖσθαι τριήρεις ἐν Ἀντάνδρῳ, ὅσας ἕκαστοι ἀπώλεσαν, χρήματά τε διδοὺς, καὶ ὕλην ἐκ τῆς Ἴδης κομίζεσθαι φράζων. ναυπηγουμένων δὲ οἱ Συρακούσιοι ἅμα τοῖς Ἀντανδρίοις τοῦ τείχους τι ἐπετέλεσαν, καὶ ἐν τῇ φρουρᾷ ἤρεσαν πάντων μάλιστα. διὰ ταῦτα δὲ εὐεργεσία τε, καὶ πολιτεία Συρακουσίοις ἐν Ἀντάνδρῳ ἐστί. Φαρνάβαζος μὲν οὖν ταῦτα διατάξας, εὐθὺς εἰς Χαλκηδόνα ἐβοήθει. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἠγγέλθη τοῖς τῶν Συρακουσίων στρατηγοῖς, ὅτι φεύγοιεν οἴκοθεν ὑπὸ τοῦ δήμου. ξυγκαλέσαντες οὖν τοὺς ἑαυτῶν στρατιώτας, Ἑρμοκράτους προηγουμένου, ἀπωλοφύροντο τὴν ἑαυτῶν ξυμφοράν, ὡς ἀδίκως φεύγοιεν ἅπαντες παρὰ τὸν νόμον. παρῄνεσάν τε προθύμους εἶναι καὶ τὰ λοιπά, ὥσπερ τὰ πρότερα, καὶ ἄνδρας ἀγαθοὺς πρὸς τὰ ἀεὶ παραγγελλόμενα. ἑλέσθαι δὲ ἐκέλευον ἄρχοντας, μέχρις ἂν ἀφίκωνται οἱ ᾑρημένοι ἀντ᾽ ἐκείνων. οἱ δ᾽ ἀναβοήσαντες, ἐκέλευον ἐκείνους ἄρχειν, καὶ μάλιστα οἱ τριήραρχοι, καὶ οἱ ἐπιβάται, καὶ οἱ κυβερνῆται. οἱ δ᾽ οὐκ ἔφασαν δεῖν στασιάζειν πρὸς τὴν ἑαυτῶν πόλιν. εἰ δέ τις ἐπικαλοίη τι αὐτοῖς, λόγον ἔφασαν χρῆναι διδόναι, μεμνημένους, ὅσας τε ναυμαχίας αὐτοὶ καθ᾽ αὑτοὺς νενικήκατε, καὶ ναῦς εἰλήφατε, ὅσα τε μετὰ τῶν ἄλλων ἀήττητοι γεγόνατε, ἡμῶν ἡγουμένων, τάξιν ἔχοντες τὴν κρατίστην, διά τε τὴν ἡμετέραν ἀρετήν, καὶ τὴν ὑμετέραν προθυμίαν, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν ὑπάρχουσαν. οὐδενὸς δὲ οὐδὲν ἐπαιτιωμένου, δεομένων, ἔμειναν ἕως ἀφίκοντο οἱ ἀντ᾽ ἐκείνων στρατηγοί, Δήμαρχός τε Πιδόκου, καὶ Μύσκων Μενεκράτους, καὶ Πόταμις Γνωσίου. τῶν δὲ τριηράρχων ὀμόσαντες οἱ πλεῖστοι κατάξειν αὐτούς, ἐπὰν εἰς Συρακούσας ἀφίκωνται, ἀπέπεμψαν ὅποι ἐβούλοντο, πάντας ἐπαινοῦντες. ἰδίᾳ δὲ οἱ πρὸς Ἑρμοκράτην προσομιλοῦντες, μάλιστα ἐπόθησαν τήν τε ἐπιμέλειαν, καὶ προθυμίαν, καὶ κοινότητα. ὧν γὰρ ἐγίγνωσκε τοὺς ἐπιεικεστάτους τῶν τριηράρχων, καὶ κυβερνητῶν, καὶ ἐπιβατῶν, ἑκάστης ἡμέρας τὸ πρωΐ, καὶ πρὸς ἑσπέραν συναλίζων πρὸς τὴν σκηνὴν τὴν ἑαυτοῦ, ἀνεκοινοῦτο ὅ, τι ἔμελλε λέγειν, ἢ πράττειν, κἀκείνους ἐδίδασκε, κελεύων λέγειν, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ παραχρῆμα, τὰ δὲ βουλευσαμένους. ἐκ τούτων Ἑρμοκράτης τὰ πολλὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ εὐδόξει, λέγειν τε δοκῶν, καὶ βουλεύειν τὰ κράτιστα. κατηγορήσας δὲ Τισσαφέρνους ἐν Λακεδαίμονι Ἑρμοκράτης, μαρτυροῦντος καὶ Ἀστυόχου, καὶ δόξας τὰ ὄντα λέγειν, ἀφικόμενος παρὰ Φαρνάβαζον, πρὶν αἰτῆσαι χρήματα λαβὼν, παρεσκευάζετο πρὸς τὴν εἰς Συρακούσας κάθοδον ξένους τε καὶ τριήρεις. ἐν τούτῳ δὲ ἧκον οἱ διάδοχοι τῶν Συρακουσίων εἰς Μίλητον, καὶ παρέλαβον τὰς ναῦς, καὶ τὸ στράτευμα. ἐν Θάσῳ δὲ περὶ τὸν καιρὸν τοῦτον στάσεως γενομένης, ἐκπίπτουσιν οἱ λακωνισταί, καὶ ὁ λάκων ἁρμοστὴς Ἐτεόνικος. καταιτιαθεὶς δὲ ταῦτα πρᾶξαι σὺν Τισσαφέρνει Πασιππίδας ὁ λάκων, ἔφυγεν ἐκ Σπάρτης. ἐπὶ δὲ τὸ ναυτικόν, ὃ ἐκεῖνος ἠθροίκει ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἐξεπέμφθη Κρατησιππίδας, καὶ παρέλαβεν ἐν Χίῳ. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Θρασύλλου ἐν Ἀθήναις ὄντος, Ἆγις ἐκ τῆς Δεκελείας προνομὴν ποιούμενος, πρὸς αὐτὰ τὰ τείχη ἦλθε τῶν Ἀθηναίων. θρασύ-

timis: conuocatisq; ex omnibus ciuitatibus, tam ducibus quàm trierarchis, illos classem aliam apud Antandrum ædificare, pristinumq; amissarum nauium numerum explere iussit: pecunias quoq; inter eos diuisit, ac materiam ex Ida sumere permisit. Cæteris igitur operi incumbentibus, Syracusani cum Antandrijs muri partem perfecerunt, & in custodia maximè omnium probati sunt: ob quod beneficiũ Syracusani ab Antandrijs ciuitate donati sunt. Quæ cũ ita Pharnabazus cōstituisset, cōfestim Chalcedoni succurrit. Eodē tēpore Syracusanis ducib. nũciatũ est, eos domi exilio à populo dānatos esse. Qua re audita, cõuocatis militib. apud illos Hemocrates communem deplorauit calamitatē, ac cõquestus est oēs iniuste ac præter leges, exulare. Insuper eos hortatus est, ut posthac strenuā, quemadmodũ antea fecerāt, nauarent operā, cunctisq; semper obedirēt mādatis. Iussit etiā duces eligere, qui ipsis quoad successores eorũ aduenirent, præessent. Quibus milites obstrepentes, illos imperare iusserũt, & maxime trierarchi, propugnatores, & gubernatores. Illi uero responderunt, non decere seditione contra propriam decertare patriam: si uero accusarentur, posse omnium quæ gessissent rationem reddere, quorum illos testes haberēt optimos, cùm scirēt, quoties dūctu eorum nauali uicissent prælio, quotq; naues cepissent, & quod inter alios inuicti huc usq; fuissent, id omne militari disciplina, ducum uirtute, & militum audacia, quæ in terra ac mari enituisset, accidisse. Cùm itaq; omnes his quæ dicebãtur assentirētur, remāsere, donec eorũ successores aduenerũt, Demarchus Pidoci, et Myscos Menecrati filius, ac Potamus Gnosius. At trierarchi cõplures illis iureiurādo promisere, si unquā Syracusas reuerti daretur, eos in patriam secum reducturos. Interim liberā abeũdi quocunq; libitũ foret, dedere facultatē. Omnesq; pariter laudabant, præcipue uero Hermocratē miris extollebant præconijs, ob singularē diligentiā, industriā & humanitatē, quæ omnibus trierarchis, gubernatoribus, & militibus nota erat, cùm quotidie manè & uesperi, circa suum uersarentur tabernaculum, sciscitantes quid dicēdum, faciendum'ue esset. Quos ille egregie instituens, edocebat, quæ ex tempore essent proferenda, & quæ deliberate loquenda: unde magnæ autoritatis existimationem, apud uniuersum consequutus est concilium, cùm & loqui, & suadere utilissima quæq; uideretur. Tissaphernem quoque Hermocrates Lacedæmone accusauit, astipulante etiā Astyocho: ac ut res se habebat dicere uisus est. Ad Pharnazabum inde accessit, à quo sponte, priusquam pecunias peteret, abunde suscepit: inde se cum amicis & triremibus ad reditũ Syracusas accingebat. Venere interim Miletũ successores, ac naues et exercitũ susceperunt. Eodē tempore ex Thaso, orta seditione, Lacones cum eorũ præfecto Eteonico expulsi sunt. Huius rei causa fuisse, cũ Tissapherne Farisippidas Lacon accusatus, Sparta exulauit. Cui successit Cratisippidas, qui naues, quas ille undiq; ex socius collegerat, in Chio accepit. Eo quoq; tēpore cũ Thrasylus Athenis esset, et Agis ex Decelea excursionē faciēs, ad muros Atheniensiũ usq; peruenisset. Thrasy-

Thrasylus omnes tam Athenienses quàm alios qui præsto erant, ex urbe eduxit: instructaq; acie, circa Lycæum stetit gymnasium, pugnare paratus, si propius hostes accessissent. Quod cũ Agis cerneret, celeriter exercitum reduxit, amissis quibusdã à leui armatura interfectis. Quamobrem Athenienses libenter Thrasylo parebant, ac quocunq; ducere uellet, sequi parati erãt: necnon publice sibi pedites mille, equites centũ, ac triremes quinquaginta decernũt. Agis interim cum ex Decelea plura uidisset nauigia frumento onusta, Piræum subire, nihil se egisse circumstantibus dicebat, quamuis tanto tempore Athenienses terræ usu prohibuisset, nisi etiã mari, ne frumentum inferre possent, intercluderẽtur. Optimum igitur ratus, Clearchum Ramphij filium, Chalcedonem & Byzantiũ mittere (nam ei cum urbibus istis hospitalitas intercedebat) ut inde collectis nauibus, Athenienses à mari quoq; aggrederentur. Id cum fecisset, celeriter ab illis, ac Megarensibus, necnon socijs alijs, quindecim militares magis quàm celeres collegit naues. Sed cùm in Hellespontum uenissent, tres ex eis ab nouem Atheniẽsium nauibus, quæ semper in oris illis excubabant, interceptæ sunt: reliquæ Sestum fugierunt, inde Byzantium in pacatum abiere. Annusq; desijt, in quo Carthaginienses duce Annibale, centum hominum millibus Siciliã aggressi sunt, ubi trimestri spacio, duas græcas cepere urbes, Selinuntem, & Himeram. Insequenti anno, in quem incidit Olympias nonagesimatertia, qua cursu Euagoras Eliensis uicit, in stadio uero Eubotas Cyreneus, Ephoro apud Spartas Euarchippo, Athenis præsidente Euctemone, Atheniẽses Thoricũ muniuerunt. At Thrasylus cùm sibi decretas accepisset naues, quinq; millia nautarum, quos cæteris immisceret militibus armauit, ac incũte iam uere in Samum nauigauit: ubi cùm tribus mãsisset diebus, Pygelam profectus est, totumq; agrum populatus, exercitum mœnibus admouit. Cum uero ex Mileto quidam Pygelensibus opẽ tulissent, in Atticos leuis armaturæ milites hinc inde palantes, impetum fecere: quibus statim cetrati, & grauis armaturæ cohortes duæ succurrunt, Milesiosq; omnes, exceptis paucis, interfecerunt, et ferme ducentis potiti sunt scutis: trophæum quoq; erexerunt. Postridie Attica classis Notium nauigauit, inde instructa Colophonem transmisit. Cesserunt Colophonij ueniẽti Thrasylo. Ille uero nocte superueniente, Lydiã ingressus est, adulto iam frumento: ibiq; pluribus incensis uicis, ac multa capta pecunia, & mancipijs, uis igens in prædam abducta est. Stages uero Persa, qui ea præsidio obtinebat loca, Athenienses sparsos, & prædæ intentos aggressus est: ex quibus interfectis septem, unum cepit uiuum. Thrasylus inde ad mare abduxit exercitum, tanquam Ephesum nauigaturus. Quod cum Tissaphernes resciuisset, undique auxiliares contraxit copias, ac passim equites dimisit, qui cunctis nunciarent, ut Ephesum conuenirent, ac Dianæ opem ferrent. Thrasylus igitur decimaseptima post excursionem die Ephesum nauigauit, ac grauẽ armaturã ad Coressum, equites uero, ferẽtarios, classiarios, et oẽs alios leuis armaturæ milites, ex altera urbis parte

ad

θρασύλος δὲ ἐξαγαγὼν ἀθηναίους, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ πόλει ὄντας, ἅπαντας παρέταξε παρὰ τὸ λύκειον γυμνάσιον, ὡς μαχούμενος, ἂν προσίωσιν. ἰδὼν δὲ ταῦτα ἆγις, ἀπήγαγε ταχέως. καί τινες αὐτῶν ὀλίγοι τῶν ἐπὶ πᾶσιν, ὑπὸ τῶν ψιλῶν ἀπέθανον. οἱ οὖν ἀθηναῖοι τῷ θρασύλῳ διὰ ταῦτα ἔτι προθυμότεροι ἦσαν, ἐφ' ἃ ἥκοι. καὶ ἐψηφίσαντο ὁπλίτας τε αὐτὸν καταλέξασθαι χιλίους, ἱππέας δὲ ἑκατὸν, τριήρεις δὲ πεντήκοντα. ἆγις δὲ ἐκ τῆς δεκελείας ἰδὼν πλοῖα πολλὰ σίτου εἰς πειραιᾶ καταθέοντα, οὐδὲν ὄφελος ἔφη εἶναι τοὺς μετ' αὐτοῦ πολὺν ἤδη χρόνον ἀθηναίους εἴργειν τῆς γῆς, εἰ μή τις σχήσοι ὅθεν καὶ ὁ κατὰ θάλατταν σῖτος φοιτᾷ. κράτιστόν τε εἶναι καὶ κλέαρχον τὸν ῥαμφίου, πρόξενον ὄντα βυζαντίων, πέμψαι εἰς χαλκηδόνα τε καὶ βυζάντιον. δόξαντος δὲ τούτου, πληρωθεισῶν νεῶν, ἔκ τε μεγάρων, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πεντεκαίδεκα στρατιωτίδων μᾶλλον, ἢ ταχειῶν ᾤχετο. καὶ αὐτοῦ τῶν νεῶν τρεῖς ἀπόλλυνται ἐν τῷ ἑλλησπόντῳ, ὑπὸ τῶν ἀττικῶν ἐννέα νεῶν, αἳ ἀεὶ ἐνταῦθα τὰ πλοῖα διεφύλαττον· αἱ δ' ἄλλαι ἔφυγον εἰς σηστόν. ἐκεῖθεν δὲ εἰς βυζάντιον ἐσώθησαν. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ καρχηδόνιοι ἀννίβα ἡγουμένου στρατεύσαντες ἐπὶ σικελίαν, δέκα μυριάσι στρατιᾶς αἱροῦσιν ἐν τρισὶ μησὶ δύο πόλεις ἑλληνίδας, σελινοῦντα καὶ ἱμέραν. τῷ δὲ ἄλλῳ ἔτει, ᾧ ἦν ὀλυμπιὰς τρίτη καὶ ἐνενηκοστή, ᾗ προστεθεῖσα ξυνωρὶς ἐνίκα εὐαγόρου ἠλείου, τὸ δὲ στάδιον, εὐβώτας κυρηναῖος, ἐπὶ ἐφόρου μὲν ὄντος ἐν σπάρτῃ εὐαρχίππου. ἄρχοντος δ' ἐν ἀθήναις, εὐκτήμονος, ἀθηναῖοι μὲν θορικὸν ἐτείχισαν. θρασύλος δὲ τά τε ψηφισθέντα πλοῖα λαβὼν, καὶ πεντακισχιλίους τῶν ναυτῶν πελτασὰς ποιησάμενος, ὡς ἅμα καὶ πελτασταῖς ἐσομένοις, ἐξέπλευσεν ἀρχομένου τοῦ θέρους εἰς σάμον. ἐκεῖ δὲ μείνας τρεῖς ἡμέρας, ἔπλευσεν εἰς πύγελα. καὶ ἐνταῦθα τήν τε χώραν ἐδῄου, καὶ προσέβαλε τοῖς τείχεσι. ἐκ δὲ τῆς μιλήτου βοηθήσαντές τινες τοῖς πυγελεῦσι, διεσπαρμένους ὄντας τῶν ἀθηναίων τοὺς ψιλοὺς, ἐδίωκον. οἱ δὲ πελτασταὶ, καὶ τῶν ὁπλιτῶν δύο λόχοι, βοηθήσαντες πρὸς τοὺς αὐτῶν ψιλοὺς, ἀπέκτειναν ἅπαντας τοὺς ἐκ μιλήτου ἐκτὸς ὀλίγων. καὶ ἀσπίδας ἔλαβον ὡς διακοσίας, καὶ τρόπαιον ἔστησαν. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἔπλευσαν εἰς νότιον, καὶ ἐντεῦθεν παρασκευασάμενοι, ἐπορεύοντο εἰς κολοφῶνα. κολοφώνιοι δὲ προσεχώρησαν. καὶ τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἐνέβαλον εἰς τὴν λυδίαν, ἀκμάζοντος τοῦ σίτου, καὶ κώμας τε πολλὰς ἐνέπρησαν, καὶ χρήματα ἔλαβον, καὶ ἀνδράποδα, καὶ ἄλλην λείαν πολλήν. στάγης δὲ ὁ πέρσης περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὢν, ἐπεὶ οἱ ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ στρατοπέδου διεσκεδασμένοι ἦσαν κατὰ τὰς ἰδίας λείας, βοηθησάντων τῶν ἱππέων, ἕνα μὲν ζωὸν ἔλαβεν, ἑπτὰ δὲ ἀπέκτεινε. θρασύλος δὲ μετὰ ταῦτα ἀπήγαγεν ἐπὶ θάλατταν τὴν στρατιὰν, ὡς εἰς ἔφεσον πλευσούμενος. τισσαφέρνης δὲ αἰσθόμενος τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα, στρατιάν τε συνέλεγε πολλὴν, καὶ ἱππέας ἀπέστελλε, παραγγέλλων πᾶσιν εἰς ἔφεσον βοηθεῖν τῇ ἀρτέμιδι. θρασύλος δὲ ἑβδόμῃ καὶ δεκάτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν εἰσβολὴν, εἰς ἔφεσον ἔπλευσε. καὶ τοὺς μὲν ὁπλίτας πρὸς τὸν κορησσὸν ἀποβιβάσας, τοὺς δὲ ἱππέας καὶ πελταστὰς καὶ ἐπιβάτας, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας

πρὸς

πρὸς τὸ ἕλος ὑπὸ τὰ ἕτερα τῆς πόλεως, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ προσῆγε δύο στρατόπεδα. οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐβοήθησαν σφίσιν, οἵ τε σύμμαχοι, οὓς Τισσαφέρνης ἤγαγε, καὶ οἱ Συρακούσιοι, οἵ τ' ἀπὸ τῶν προτέρων εἴκοσι νεῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρων πέντε, αἳ ἔτυχον τότε παραγενόμεναι νεωστὶ ἥκουσαι μετὰ Εὐκλέους τε τοῦ Ἵππωνος, καὶ Ἡρακλείδου τοῦ Ἀριστογένους, στρατηγῶν, καὶ Σελινούσιαι δύο. οὗτοι δὲ πάντες πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς ὁπλίτας τοὺς ἐν Κορησσῷ ἐβοήθησαν. τούτους δὲ τρεψάμενοι, καὶ ἀποκτείναντες ἐξ αὐτῶν ὡς εἰς ἑκατόν, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καταδιώξαντες, πρὸς τοὺς παρὰ τὸ ἕλος ἐτράποντο. ἔφυγον δὲ κἀκεῖ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπώλοντο αὐτῶν ὡς τριακόσιοι. οἱ δὲ Ἐφέσιοι τρόπαιον ἐνταῦθα ἔστησαν, καὶ ἕτερον πρὸς τῷ Κορησσῷ. τοῖς δὲ Συρακουσίοις καὶ Σελινουσίοις, κρατίστοις γενομένοις, ἀριστεῖα ἔδωκαν, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πολλοῖς, καὶ οἰκεῖν ἀτέλειαν ἔδοσαν τῷ βουλομένῳ ἀεί. Σελινουσίοις δέ, ἐπεὶ ἡ πόλις ἀπωλώλει, καὶ πολιτείαν ἔδοσαν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπολαβόντες, ἀπέπλευσαν εἰς Νότιον· κἀκεῖ θάψαντες αὐτούς, ἔπλεον ἐπὶ Λέσβου καὶ Ἑλλησπόντου. ὁρμοῦντες δὲ ἐν Μηθύμνῃ τῆς Λέσβου, εἶδον παραπλεούσας ἐξ Ἐφέσου τὰς Συρακουσίας ναῦς πέντε καὶ εἴκοσι. καὶ ἐπ' αὐτὰς ἀναχθέντες, τέτταρας μὲν ἔλαβον αὐτοῖς ἀνδράσι, τὰς δ' ἄλλας κατεδίωξαν εἰς Ἔφεσον. καὶ τοὺς μὲν ἄλλους αἰχμαλώτους Θράσυλλος εἰς Ἀθήνας ἀπέπεμψε πάντας. Ἀλκιβιάδην δὲ Ἀθηναῖον, Ἀλκιβιάδου ὄντα ἀνεψιὸν καὶ συμφυγάδα, κατέλυσεν. ἐντεῦθεν δὲ ἔπλευσεν εἰς τὴν Σηστὸν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα. ἐκεῖθεν δὲ ἅπασα ἡ στρατιὰ διέβη εἰς Λάμψακον, καὶ χειμὼν ἐπῄει, ἐν ᾧ οἱ αἰχμάλωτοι Συρακούσιοι εἰργμένοι ἐν Πειραιῶς λιθοτομίαις, διορύξαντες τὴν πέτραν, ἀποδράντες νυκτός, ᾤχοντο εἰς Δεκέλειαν, οἱ δ' εἰς Μέγαρα. ἐν δὲ τῇ Λαμψάκῳ συντάττοντος Ἀλκιβιάδου τὸ στράτευμα πᾶν, οἱ πρότεροι στρατιῶται οὐκ ἐβούλοντο τοῖς μετὰ Θρασύλλου συντάττεσθαι, ὡς αὐτοὶ μὲν ὄντες ἀήττητοι, ἐκεῖνοι δὲ ἡττημένοι ἥκοιεν. ἐνταῦθα δὴ ἐχείμαζον ἅπαντες, Λάμψακον τειχίζοντες, καὶ ἐστράτευσαν πρὸς Ἄβυδον. Φαρνάβαζος δ' ἐβοήθησεν ἵπποις πολλοῖς, καὶ μάχῃ ἡττηθείς, ἔφυγεν. Ἀλκιβιάδης δὲ ἐδίωκεν, ἔχων τούς τε ἱππέας, καὶ τῶν ὁπλιτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατόν, ὧν ἦρχε Μένανδρος, μέχρι σκότος ἀφείλετο. ἐκ δὲ τῆς μάχης ταύτης συνέβησαν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ αὑτοῖς, καὶ ἠσπάζοντο τοὺς μετὰ Θρασύλλου. ἐξῆλθον δέ τινας καὶ ἄλλας ἐξόδους τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν ἤπειρον, καὶ ἐπόρθουν τὴν βασιλέως χώραν. τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Λακεδαιμόνιοι τοὺς εἰς Κορυφάσιον τῶν Εἱλώτων ἀφεστῶτας ἐκ Μαλέας, ὑποσπόνδους ἀφῆκαν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ Τραχινίᾳ Ἀχαιοὶ τοὺς ἐποίκους, ἀντιτεταγμένων πάντων πρὸς τοὺς Οἰταίους πολεμίους ὄντας, προέδοσαν, ὥστε ἀπολέσθαι αὐτῶν πρὸς ἑπτακοσίους σὺν τῷ ἐκ Λακεδαίμονος ἁρμοστῇ Λαβώτῃ. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν οὗτος, ἐν ᾧ καὶ Μῆδοι ἀπὸ Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀποστάντες, πάλιν προσεχώρησαν αὐτῷ. τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους, ὁ ἐν Φωκαίᾳ νεὼς τῆς Ἀθηνᾶς ἐνεπρήσθη, πρηστῆρος ἐμπεσόντος. ἐπεὶ δ' ὁ χειμὼν ἔληγε, Παντακλέους μὲν

ad Elos exponit. Iamq; illucescēte die, duobus progressus est exercitibus: cui ex urbe obuiam facti sunt socij, quos undiq; Tissaphernes in unum collegerat: necnon Syracusani, qui in prioribus uiginti aduenerant nauibus, & qui in alijs quinq;, cum ducibus Eucleo Hipponici, & Heraclide Aristogenis filijs nuper appulerant, necnon qui in duabus Selinusijs uenerant nauibus. Hi omnes in Coresso grauem aggressi armaturam, illam in fugam uerterūt, & centum circiter interfectis, reliquos ad mare usque persequuti sunt. Inde ad Elos uersi, reliquos quoque inuaserunt. qui & ipsi triginta circiter militibus amissis, fugæ se mandarunt. Ephesij uerò trophæum ibi erexere: aliud quoq; in Coresso. Syracusani autem & Selinusij, ob egregie operam nauatam, magnis sunt muneribus publicè ac priuatim donati. Data præterea cum immunitate perpetua ciuitas, ijs qui Ephesum incolere noluerunt. Selinusios quoq; propter euersam eorum ciuitatem, in urbem receperunt. Athenienses mortuis per inducias receptis, Notium petiere: ubi illis sepultis, in Lesbum ac Hellespontum profecti sunt. Ubi cum Methymnæo sederent portu, uigintiquinque Syracusanas naues ex Epheso aduentare conspexerunt, in quas impetum fecere, ac quatuor ex his cum militibus captis, reliquas Ephesum usq; insecuti sunt. Thrasylus captiuos omnes Athenas deportari iussit, præter Alcibiadem Athemensem, Alcibiadis nepotē, ac fugæ sociū, quem lapidibus obrui mandauit. Quo facto, Sestum ad aliam peruenit classem. Inde uniuersus Lampsacum descendit exercitus: et hyems aduenit, in qua Syracusani captiui, qui in Piræo in lapidicinas coniecti fuerant, perfossa petra nocte, partim Deceleā, reliqui Megaram perfugerunt. Eodem tempore cùm Alcibiades uniuersum Lampsaci disponeret exercitum, ueterani milites Thrasylianis coniungi recusauerunt: asserentes illos ut ignauos esse uictos ac fugatos, cum ipsi nunquam aliquo superati essent prælio. omnes tamen ibi hyemauerunt, & Lampsacum militari communierunt opere: necnon Abydum aggressi sunt, & Pharnabazum qui Abydenis copioso equitatu suppetias tulerat, prælio superauerunt: quem fugientem Alcibiades equitatu ac peditibus centum uiginti, quibus Menander præerat, longe persequutus est: sed ille noctis beneficio ex hostium manibus ereptus est. Secundum prosperam eam pugnam, milites inuicem reconciliati sunt, & ueterani Thrasylianos amice salutauerunt. Eadem etiam hyeme, in continentē Asiæ orā aliquoties cum populatione effusi, magna clade regis regionem afflixerunt. Per id tempus Lacedæmonij Helotas, qui ex Malea in Coryphasium transfugerant, sub conditione receptos dimiserunt: & Heraclienses ab Achæis, à quibus in ciuili administratione dissentiebant, Oetæis sunt hostibus proditi, eorumque septingenti occidione occisi, cum præfecto Lacedæmonio Labote. Hoc quoque anno Medi, cùm à Dario Persarum rege defecissent, rursus subacti sunt. Et in Phocæa Palladis templum fulmine ictum conflagrauit. Sub exitum hyemis, Pantacleo Ephoro,

Ephoro, præsidente Athenis Antigeno, ineunte iam uere, secundo & uigesimo huius belli anno, Athenienses uniuersis copijs Proconnesum nauigauerunt: inde Chalcedonem & Byzantium mouerunt, Chalcedonemque totis obsederunt uiribus. At Chalcedonenses quum certiores de Atheniensium aduentu facti essent, fortunas suas omnes apud eorum uicinos, Bithynos deponunt Thraces. Id cùm Alcibiades rescuisset, nauibus subsequi iussis, ipse cum equitibus & nonnullis copijs pedestribus, in Bithynorum peruenit fines, sibiq; Chalcedonensium opes tradi iussit, aut se hostium locò illos habiturum cominatus est. Quibus illi perterriti minis, confestim paruere. Alcibiades itaque receptis spolijs, data & accepta fide, in castra reuersus, Chalcedonem uniuerso exercitu, à mari & flumine, usque ad mare alterum, muro cinxit ligneo. Quod cùm Hippocrates Lacedæmoniorum considerasset præfectus, eductis copijs pugnandi fecit potestatem: nec Athenienses certamen detrectauere. Pharnabazus interim ex alia parte, magnis cum pedestribus tum equestribus copijs munitiones aggressus est: Inter Hippocraten uerò & Thrasylum diu decertatum quousque Alcibiades equitibus & nonnullis succurrit peditibus: tunc Hippocrates cecidit, sui uerò in urbem refugerunt. Pharnabazus uero cùm propter fluminis angustias, ac munitionum propinquitatem, Hippocrati coniungi non ualeret, in Heracleam Chalcedonensium recessit, ubi & castra habebat. Postea Alcibiades in Hellespontum & Cherronesum ad cogendas pecunias profectus est. Intereà cæteri duces cum Pharnabazo de Chalcedone conuenere, ut persolutis uiginti talentis, Atheniensium legatos ad regem deduceret, præstito utrinq; iuramento, ut Chalcedonenses soluerent Atheniensibus tributum, quemadmodũ antea consueuerant, & debitas quoq; illis redderent pecunias: interim Athenienses illis bellum non inferrent, quousq; ad regem missi legati redirent. Alcibiades cùm hæc agerentur præsens nõ erat: sed paulo post capta Selybria, cum copioso exercitu, omniq; Cherronensium plebe, & Thracibus militibus, ac plus quàm tercentum equitibus, Byzantiũ reuersus est. quem Pharnabazus Chalcedone, donec à Byzantio ueniret, expectauit, ut ab illo iuramentum exigeret. Ille uerò cùm aduenisset iurare renuit, nisi è conuerso Pharnabazus sibi quoq; iuramentum præstaret. Conuenere tandem, ut hinc inde data & accepta fide, ne quis publicè seu priuatè alteri iniuriam inferret, ambo iurarent, ille Chrysopoli, his quos Pharnabazus miserat, Metrobati & Arnapi: ipse autem Chalcedoni, Euryptolemo & Diotimo. Quo facto Pharnabazus statim inde discessit, legatis qui ad regem ituri erant, Cyzicum conuenire iussis. Mittebantur ab Atheniensibus Dorotheus, Philodices, Theogenes, Euryptolemus & Mantitheus: cum quibus proficiscebantur Cleostratus & Pirrholochus, Argiui. Lacedæmoniorũ quoq; cum illis commeabant legati, Pasippides, & alij nonnulli: cum quibus uenere Hermocrates iam

μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δὲ ἀντιγένους, ἔαρος ἀρχομένου, δυοῖν καὶ εἴκοσιν ἐτοῖν τοῦ πολέμου παρεληλυθότοιν, οἱ ἀθηναῖοι ἔπλευσαν εἰς προικόννησον παντὶ τῷ στρατοπέδῳ. ἐκεῖθεν δ' ἐπὶ χαλκηδόνα καὶ βυζάντιον ὁρμήσαντες, ἐστρατοπεδεύσαντο πρὸς χαλκηδόνι. οἱ δὲ χαλκηδόνιοι προσιόντας αἰσθόμενοι τοὺς ἀθηναίους, τὴν λείαν ἅπασαν κατέθεντο εἰς τοὺς βιθυνοὺς, θρᾷκας ἀστυγείτονας ὄντας. ἀλκιβιάδης δὲ λαβὼν τῶν τε ὁπλιτῶν ὀλίγους, καὶ τοὺς ἱππέας καὶ τὰς ναῦς παραπλεῖν κελεύσας, ἐλθὼν εἰς τοὺς βιθυνοὺς, ἀπῄτει τὰ τῶν χαλκηδονίων χρήματα· εἰ δὲ μὴ, πολεμήσειν ἔφη αὐτοῖς. οἱ δὲ ἀπέδοσαν. ἀλκιβιάδης δὲ ἐπεὶ ἧκεν εἰς τὸ στρατόπεδον, τήν τε λείαν ἔχων, καὶ πίστεις πεποιημένος, ἀπετείχιζε τὴν χαλκηδόνα παντὶ τῷ στρατοπέδῳ, ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν, καὶ τοῦ ποταμοῦ, ὅσον τε ἦν ξυλίνῳ τείχει. ἐνταῦθα ἱπποκράτης μὲν ὁ λακεδαιμόνιος ἁρμοστὴς ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε τοὺς στρατιώτας ὡς μαχούμενος. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἀντιπαρετάξαντο αὐτῷ. φαρνάβαζος δὲ ἔξω τῶν περιτειχισμάτων προσεβοήθει στρατιᾷ τε, καὶ ἵπποις πολλοῖς. ἱπποκράτης μὲν οὖν καὶ θράσυλλος ἐμάχοντο ἑκάτερος τοῖς ὁπλίταις χρόνον πολὺν, μέχρις ἀλκιβιάδης ἔχων ὁπλίτας τέ τινας, καὶ τοὺς ἱππέας ἐβοήθησε. καὶ ἱπποκράτης μὲν ἀπέθανεν, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες, ἔφυγον εἰς τὴν πόλιν. ἅμα δὲ καὶ φαρνάβαζος οὐ δυνάμενος συμμῖξαι πρὸς τὸν ἱπποκράτην, διὰ τὴν στενοχωρίαν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῶν ἀποτειχισμάτων ἐγγὺς ὄντων, ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἡράκλειον τὸ τῶν χαλκηδονίων, οὗ ἦν αὐτῷ τὸ στρατόπεδον. ἐκ τούτου δὲ ἀλκιβιάδης μὲν ᾤχετο εἰς τὸν ἑλλήσποντον, καὶ εἰς χερρόνησον, χρήματα πράξων. οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ συνεχώρησαν πρὸς φαρνάβαζον ὑπὲρ χαλκηδόνος εἴκοσι τάλαντα δοῦναι ἀθηναίοις φαρνάβαζον, καὶ ὡς βασιλέα πρέσβεις ἀθηναίων ἀναγαγεῖν. καὶ ὅρκους ἔλαβον, καὶ ἔδοσαν πρὸς φαρνάβαζον ὑποτελεῖν τὸν φόρον χαλκηδονίους ἀθηναίοις, ὅσον περ εἰώθεσαν, καὶ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα ἀποδοῦναι. ἀθηναίους δὲ μὴ πολεμεῖν χαλκηδονίοις, ἕως ἂν οἱ παρὰ βασιλέως πρέσβεις ἔλθωσιν. ἀλκιβιάδης δὲ τοῖς τε ὅρκοις οὐκ ἐτύγχανε παρὼν, ἀλλὰ περὶ σηλυβρίαν ἦν. ἐκείνην δ' ἑλὼν, πρὸς τὸ βυζάντιον ἧκεν, ἔχων χερρονησίτας τε πανδημεὶ, καὶ ἀπὸ θρᾴκης στρατιώτας, καὶ ἱππέας πλείους τριακοσίων. φαρνάβαζος δὲ ἀξιῶν δεῖν κἀκεῖνον ὀμνύναι, περιέμενεν ἐν χαλκηδόνι, μέχρις ἔλθοι ἐκ τοῦ βυζαντίου. ἐπεὶ δ' ἦλθεν, οὐκ ἔφη ὀμεῖσθαι, εἰ μὴ κἀκεῖνος αὐτῷ ὀμεῖται. μετὰ ταῦτα ὤμοσεν, ὁ μὲν ἐν χρυσοπόλει, οἷς φαρνάβαζος ἔπεμψε, μητροβάτει, καὶ ἀρνάπει· ὁ δ' ἐν χαλκηδόνι τοῖς παρ' ἀλκιβιάδου, εὐρυπτολέμῳ, καὶ διοτίμῳ, τόν τε κοινὸν ὅρκον, καὶ ἰδίᾳ, καὶ ἀλλήλοις πίστεις ἐποιήσαντο. φαρνάβαζος μὲν οὖν εὐθὺς ἀπῄει, καὶ τοὺς παρὰ βασιλέα πορευομένους πρέσβεις ἀπαντᾶν ἐκέλευσεν εἰς κύζικον. ἐπέμφθησαν δὲ ἀθηναίων μὲν δωρόθεος, φιλοδίκης, θεογένης, εὐρυπτόλεμος, μαντίθεος. σὺν δὲ τούτοις ἀργεῖοι, κλεόστρατος, πυῤῥόλοχος. ἐπορεύοντο δὲ καὶ λακεδαιμονίων πρέσβεις, πασιππίδας, καὶ ἕτεροι. μετὰ δὲ τούτων καὶ ἑρμοκράτης, ἤδη

ἤδη φεύγων ἐκ Συρακουσῶν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πρόξενος. καὶ Φαρνάβαζος μὲν τούτους ἦγεν. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ Βυζάντιον ἐπολιόρκουν περιτειχίσαντες, καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἀκροβολισμοὺς, καὶ προσβολὰς ἐποιοῦντο. ἐν δὲ τῷ Βυζαντίῳ ἦν Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος ἁρμοστὴς, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν περιοίκων τινὲς, καὶ τῶν νεοδαμωδῶν οὐ πολλοὶ, καὶ Μεγαρεῖς, καὶ ἄρχων αὐτῶν Ἕλιξος Μεγαρεὺς, καὶ Βοιωτοὶ, καὶ τούτων ἄρχων Κοιρατάδας. οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ὡς οὐδὲν ἐδύναντο διαπράξασθαι κατ' ἰσχὺν, ἔπεισάν τινας τῶν Βυζαντίων προδοῦναι τὴν πόλιν. Κλέαρχος δὲ ὁ ἁρμοστὴς, οἰόμενος οὐδένα ἂν τοῦτο ποιῆσαι, καταστήσας δὲ ἅπαντα ὡς ἐδύνατο κάλλιστα, καὶ ἐπιτρέψας τὰ ἐν τῇ πόλει Κοιρατάδᾳ καὶ Ἑλίξῳ, διέβη παρὰ τὸν Φαρνάβαζον εἰς τὸ πέραν, μισθόν τε τοῖς στρατιώταις παρ' αὐτοῦ ληψόμενος, καὶ ναῦς ξυλλέξων, αἳ ἦσαν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἄλλαι, καταλελειμμέναι φρουρίδες ὑπὸ Πασιππίδου, καὶ ἐν Ἀντάνδρῳ, καὶ ἃς Ἡγησανδρίδας ἔχων ἐπὶ Θρᾴκης, ἐπιβάτης ὢν Μινδάρου, καὶ ὅπως ἄλλαι ναυπηγηθείησαν. ἀθρόαι δὲ γενόμεναι πᾶσαι, κακῶς τοὺς τῶν Ἀθηναίων ξυμμάχους ποιοῦσαι, ἀποσπάσειαν τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. ἐπεὶ δ' ἐξέπλευσεν ὁ Κλέαρχος, οἱ προδιδόντες τὴν πόλιν τῶν Βυζαντίων, Κύδων, καὶ Ἀρίστων καὶ Ἀναξικράτης, καὶ Λυκοῦργος, καὶ Ἀναξίλαος. ὃς ὑπαγόμενος θανάτου ὕστερον ἐν Λακεδαίμονι διὰ τὴν προδοσίαν, ἀπέφυγεν, ὅτι οὐ προδοίη τὴν πόλιν, ἀλλὰ σῶσαι παῖδας ὁρῶν, καὶ γυναῖκας λιμῷ ἀπολλυμένας, Βυζάντιος ὢν, καὶ οὐ Λακεδαιμόνιος. τὸν γὰρ ἐνόντα σῖτον, Κλέαρχον τοῖς Λακεδαιμονίων στρατιώταις διδόναι. διὰ ταῦτ' οὖν τοὺς πολεμίους ἔφη εἰσέσθαι, οὐκ ἀργυρίου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τὸ μισεῖν Λακεδαιμονίους. ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς παρεσκεύαστο, νυκτὸς ἀνοίξαντες τὰς πύλας τὰς ἐπὶ τὸ Θρᾴκιον καλουμένας, εἰσήγαγον τὸ στράτευμα, καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. ὁ δὲ Ἕλιξος, καὶ ὁ Κοιρατάδας οὐδὲν τούτων εἰδότες, ἐβοήθουν μετὰ πάντων εἰς τὴν ἀγοράν. ἐπεὶ δὲ πάντῃ οἱ πολέμιοι κατεῖχον, οὐδὲν ἔχοντες ὅ, τι ποιήσαιεν, παρέδοσαν σφᾶς αὐτούς. καὶ οὗτοι μὲν ἀπεπέμφθησαν εἰς Ἀθήνας. καὶ ὁ Κοιρατάδας ἐν τῷ ὄχλῳ ἀποβαινόντων ἐν Πειραιεῖ, ἔλαθεν ἀποδρὰς, καὶ ἀπεσώθη εἰς Δεκέλειαν. Φαρνάβαζος δὲ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Φρυγίας, ἐν Γορδίῳ ὄντες τὸν χειμῶνα, τὰ περὶ τὸ Βυζάντιον πεπραγμένα ἤκουσαν. ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος, πορευομένοις αὐτοῖς παρὰ βασιλέα, ἀπήντησαν καταβαίνοντες οἵ τε Λακεδαιμονίων πρέσβεις, Βοιώτιος ὄνομα, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄλλοι ἄγγελοι. καὶ ἔλεγον ὅτι Λακεδαιμόνιοι πάντων, ὧν δέοιντο πεπραγότες εἶεν παρὰ βασιλέως, καὶ Κῦρος ἄρξων πάντων τῶν ἐπὶ θαλάττῃ, ξυμπολεμήσων Λακεδαιμονίοις, ἐπιστολήν τε ἔφερε τοῖς κάτω πᾶσι, τὸ βασίλειον ἔχουσαν σφράγισμα, ἐν ᾗ ἐνῆν καὶ τάδε. καταπέμπω Κῦρον κάρανον τῶν εἰς Καστωλὸν ἀθροιζομένων. τὸ δὲ κάρανον, ἐστὶ κύριον. ταῦτ' οὖν ἀκούοντες οἱ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις, καὶ ἐπειδὴ Κῦρον εἶδον, ἐβούλοντο μὲν μάλιστα παρὰ βασιλέα ἀναβῆναι· εἰ δὲ μὴ, οἴκαδε ἀπελθεῖν. Κῦρος δὲ Φαρναβάζῳ εἶπεν, ἢ παραδοῦναι τοὺς πρέσβεις ἑαυτῷ, ἢ μὴ οἴκαδέ πω ἀποπέμψαι, βουλόμενος τοὺς Ἀθηναίους μὴ εἰδέναι τὰ πραττόμενα. Φαρνάβαζος δὲ, τέως μὲν κατεῖχε τοὺς πρέσβεις,

φάσκων

iam à Syracusis extorris, et frater illius Proxenus: hos omnes Pharnabazus deducebat. Interea Athenienses totis uiribus Byzantium obsederunt, & muro circumdederunt ligneo, unde quotidie leuia committebantur prelia. Praeerat urbi Clearchus Lacedemonius prefectus, cum accolis quibusdam, & tyronibus haud ita multis, necnon Megarensibus, & Boeotijs, quorum dux Helixus erat, Boeotiorum uero Cœratades. Athenienses igitur cum aperta ui nihil se perficere posse cernerent; clàm cum quibusdam egêre Byzantinis, ut urbem sibi proderent. Clearchus interim cũ nihil tale suspicaretur, quam optimè poterat cunctis rectè dispositis, Cœratade & Helixo militibus praeesse iussis, ipse ad Pharnabazum proficiscitur, ut cum illo de militũ stipẽdio, qui ad presidiũ urbis relicti erant, ageret, & ut naues que in Hellesponti ora sub Pasippide excubabant, accerseret: necnon eas que apud Antandrũ erant, ac in Thracia sub Hegesandro Mindari legato, & si que alie edificate erãt, ut omnib. collectis, Atheniensium socios aliqua insigni afficeret clade, sicq; Atheniẽses à Byzantij distraheret obsidione. Vix discesserat Clearchus, cum proditores Cydon, et Ariston, Anaxicrates, Lycurgus, ac Anaxilaus, qui postea Lacedemone capitis reus, cũ ob hanc accusaretur proditionẽ, absolutus est, quod non tam urbem prodidisse, quàm seruasse uideretur, cum cerneret pueros & mulieres inedia perire, precipue cum Byzantinus & nõ Lacedemonius esset: Clearchus enim frumentũ quod supererat omne, presidiarijs distribuerat militibus: hanc enim ob causam, clàm hostes introduxisse aiebat, & nõ lucri cupiditate, seu Lacedemoniorũ odio. Illi igitur, cum omnia ad proditionem composita essent, nocte apertis portis que Thracie appellantur, Alcibiadem cum uniuerso in urbem recepere exercitu. At Helixus & Cœratades omnium ignari, facto agmine ad forum occurrerunt: sed cum ab hostibus cuncta obsessa, & se frustra niti cernerent, deditionẽ ipsi quoque fecere. qui omnes Athenas missi sunt: ex quibus Cœratades, in turba cum in Pireo è nauibus egrederentur delituit, & aufugit, saluusq; Deceleam euasit. Pharnabazus autem & legati cum in Gordio Phrygie hybernarent, que circa Byzantiũ acciderãt, audiuerũt: cumq; sub initiũ ueris ad regem ascenderẽt, fiunt illis in itinere obuiam Lacedemoniorum legati, Boeotius cũ plerisq; alijs, à quo Lacedemonios omnia que à rege petierãt, impetrasse audiuerunt. Cyrus quoq; uniuerse ore maritime aderat imperaturus, & Lacedemonios bello adiuturus, & literas ferebat ad omnes inferioris regionis homines, regio sigillo munitas, in quibus hec continebantur. Mitto Cyrum, caranum eorũ qui in Castoli campum conueniunt: est autem caranus idem quod dominus. Que cum Atheniensium audissent legati, uidissentq; Cyrum, summopere regem adire cupiebant: uel si id non daretur, domum reuerti desiderabant. Cyrus uero Pharnabazum sibi legatos iussit, aut tradere, aut nondum domum dimittere; uolebat enim ut Athenienses quid ageretur ignorarent. Sed illos Pharnabazus suspensos tenebat,

iamq;

iamq; ad regem deducere simulabat, mox ne fraudis insimulari posset, domum dimittere uelle aiebat. Elapso tandem triennio Cyrum rogauit, ut illos missos faceret, ostendens se iurasse, ut eos si minus ad regem, ad mare saltem deduceret: quapropter illos ad Ariobarzanem miserũt, ac ut eos conduceret imperauerunt: qui & ad Cium Mysiæ eos deduxit: inde ad Atheniensium peruenerunt exercitum. Alcibiades interim quum domum cum militibus proficisci uellet, Samum uenit: inde cum uiginti nauibus in Ceramicum, qui in Caria est, nauigauit sinum, ubi centum exactis talentis, Samum reuersus est. Thrasybulus uero cum triginta nauibus in Thraciam profectus est, ubi regiones alias, quæ adhuc cum Lacedæmoniis sentiebant, subegit: necnon Thasum bello, fame, seditione ac peste uexatam, occupauit. Thrasylus cum reliquo exercitu Athenas nauigauit. Elegerũt interim Athenienses duces tres, Alcibiadem exulem, Thrasybulum absentem, & Cononem præsentem. Alcibiades ex Samo cum pecuniis & nauibus uiginti in Parum nauigauit, ibique substitit, obseruans triremes triginta, quas Lacedæmonios ibi instruere audiebat: simul & quo animo, antequam domum reuerteretur, in eum ciuitas esset, cognosceret. Quam quum sibi beneuolam, ac conciliatam intellexisset, seq; ducem electum, uocantibus etiam priuatim necessariis, in Piræum nauigauit, die qua Plynteria celebrabat ciuitas, & Palladis tegitur sedes, id quod nonnulli, & Alcibiadi & urbi incommodum esse augurabantur, nullus etenim Atheniensium, etiam summa coactus necessitate, aliquid die illa operari audet. Tota interim ciuitas ex Pyræo & urbe, uidendi hominis studio, ad portum effusa est, ipsumq; summis extollebant laudibus, prædicantes alii omnium ciuium esse fortissimum, iniusteque inimicorum insidiis circumuentum, in exilium pulsum esse, qui nec eloquio, aut ulla alia uirtute ipsi conferri possent, sed lucri sui gratia rempublicam turbarent: illum uero quum publicis tum priuatis uiribus commune semper quæsiuisse bonum: & quamuis causa, in qua tanquam impius & mysteriorum uiolator delatus est, protinus cognosci debuisset, à potentioribus tamen inimicis callide dilatam fuisse: inde absentem damnatum, & in exilium actum esse. Eo uero tempore consilii inopia coactum, etiam maximo et quotidiano capitis periculo, inimicissimis adhærere hominibus: cumq; uidisset familiares, ciues, propinquos, ciuitatem denique uniuersam, errantes, exilio impeditum succurrere non potuisse. Dicebant autem eos qui essent eius similes, nouis rebus non indigere, quippe cum ei per populum liceret & æqualibus superiorem, & grandioribus non esse inferiorem, & suis aduersariis talem uideri, qualis fuisset prius: qui aduersarii postea potestatem adepti, fortissimos quosq; perdidissent: ipsi uero soli relicti, ideo à ciuibus æquo animo tolerarentur, quod melioribus quibus uterentur non haberent. Alii dicebant eum solum authorẽ esse et eorum quæ tulissent malorũ, & eorum quæ metuendũ esset ne urbi

φάσκων ποτὲ μὲν ἀνάξειν αὐτοὺς παρὰ βασιλέα, ποτὲ δὲ οἴκαδε ἀποπέμψειν, ὡς μηδὲν μέμψηται. ἐπειδὴ δὲ ἐνιαυτοὶ τρεῖς ἦσαν, ἐδεήθη τοῦ Κύρου ἀφεῖναι αὐτούς, φάσκων ὀμωμοκέναι ἀπάξειν ἐπὶ θάλατταν, ἐπειδὴ οὐ παρὰ βασιλέα. πέμψαντες δὲ Ἀριοβαρζάνει, παρακομίσαι αὐτοὺς ἐκέλευον. ὁ δὲ ἀπήγαγεν εἰς Κίον τῆς Μυσίας, ὅθεν πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον ἀπέπλευσαν. Ἀλκιβιάδης δὲ βουλόμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἀποπλεῖν οἴκαδε, ἀνήχθη εὐθὺς ἐπὶ Σάμου. ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τῶν νεῶν εἴκοσιν, ἔπλευσε τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεραμικὸν κόλπον. ἐκεῖθεν δὲ συλλέξας ἑκατὸν τάλαντα, ἧκεν εἰς τὴν Σάμον. Θρασύβουλος δὲ σὺν τριάκοντα ναυσὶν ἐπὶ Θρᾴκης ᾤχετο. ἐκεῖθεν δὲ τά τε ἄλλα χωρία τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους μεθεστηκότα κατεστρέψατο, καὶ Θάσον ἔχουσαν κακῶς, ὑπό τε τῶν πολέμων, καὶ στάσεων, καὶ λιμοῦ. Θρασύλος δὲ σὺν τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ εἰς Ἀθήνας κατέπλευσε. πρὶν δὲ ἥκειν αὐτόν, οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὺς εἵλοντο, Ἀλκιβιάδην μὲν φεύγοντα, καὶ Θρασύβουλον ἀπόντα, Κόνωνα δὲ τρίτον ἐκ τῶν οἴκοθεν. Ἀλκιβιάδης δ' ἐκ τῆς Σάμου ἔχων τὰ χρήματα κατέπλευσεν εἰς Πάρον ναυσὶν εἴκοσιν. ἐκεῖθεν δ' ἀνήχθη εὐθὺ Γυθείου ἐπὶ κατασκοπὴν τῶν τριήρων, ἃς ἐπυνθάνετο Λακεδαιμονίους αὐτόθι παρασκευάζειν τριάκοντα, καὶ τοῦ οἴκαδε κατάπλου ὅπως ἡ πόλις πρὸς αὐτὸν ἔχει. ἐπεὶ δ' ἑώρα ἑαυτῷ εὔνουν οὖσαν, καὶ στρατηγὸν αὐτὸν ᾑρημένους, καὶ ἰδίᾳ μεταπεμπομένους τοὺς ἐπιτηδείους, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρᾳ, ᾗ πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἐδάφους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς, ὅ τινες οἰωνίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ, καὶ τῇ πόλει. Ἀθηναίων γὰρ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδενὸς σπουδαίου ἔργου τολμήσαι ἂν ἅψασθαι. καταπλέοντος δ' αὐτοῦ, ὅ, τε ἐκ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἄστεως ὄχλος, ἠθροίσθη πρὸς τὰς ναῦς, θαυμάζοντες, καὶ ἰδεῖν βουλόμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην, λέγοντες ὅτι οἱ μέν, ὡς κράτιστος εἴη τῶν πολιτῶν, καὶ μόνος ἀπελογήθη ὡς οὐ δικαίως φύγοι. ἐπιβουλευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἔλαττον ἐκείνου δυναμένων, μοχθηρότερόν τε λεγόντων, καὶ πρὸς τὸ αὐτῶν ἴδιον κέρδος πολιτευόντων, ἐκείνου ἀεὶ τὸ κοινὸν αὔξοντος, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως δυνατοῦ, ἐθέλοντος δὲ τότε κρίνεσθαι παραχρῆμα, τῆς αἰτίας ἄρτι γεγενημένης, ὡς ἠσεβηκότος εἰς τὰ μυστήρια, ὑπερβαλλόμενοι οἱ ἐχθροὶ τὰ δοκοῦντα δίκαια εἶναι, ἀπόντα αὐτὸν ἐστέρησαν τῆς πατρίδος. ἐν ᾧ χρόνῳ ὑπὸ ἀμηχανίας δουλεύων, ἠναγκάσθη μὲν θεραπεύειν τοὺς ἐχθίστους, κινδυνεύων ἀεὶ παρ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπολέσθαι. τοὺς δὲ οἰκειοτάτους πολίτας τε, καὶ ξυγγενεῖς, καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν ὁρῶν ἐξαμαρτάνουσαν, οὐκ εἶχεν ὅπως ὠφελοίη, φυγῇ ἀπειργόμενος. οὐκ ἔφασαν δὲ τῶν οἵων περ αὐτὸς ὄντων εἶναι καινῶν δεῖσθαι πραγμάτων, οὐδὲ μεταστάσεως. ὑπάρχειν μὲν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου ἑαυτῷ μέν, τῶν τε ἡλικιωτῶν πλέον ἔχειν, καὶ τῶν πρεσβυτέρων μὴ ἐλαττοῦσθαι. τοῖς δ' αὐτοῦ ἐχθροῖς τοιοῦτος δοκεῖν εἶναι, οἷός περ πρότερον, ὕστερον δὲ δυνασθεῖσιν ἀπολλύναι τοὺς βελτίστους, αὐτοὺς δὲ μόνους λειφθέντας, δι' αὐτὸ τοῦτο ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὅτι ἑτέροις βελτίοσιν οὐκ εἶχον χρῆσθαι. οἱ δέ, ὅτι τῶν παρῳχημένων αὐτοῖς κακῶν μόνος αἴτιος εἴη, τῶν τε φοβερῶν ὄντων

τοὺς οἵους περ αὐτὸς ὄντας

τῇ

τῇ πόλει γενέσθαι, μόνος κινδυνεύσειε, ἡγεμὼν κατα-
στῆναι. ἀλκιβιάδης δὲ πρὸς τὴν γῆν ὁρμισθεὶς, ἀπέβαι-
νε μὲν οὐκ εὐθέως, φοβούμενος τοὺς ἐχθρούς. ἐπαναστὰς
δὲ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐσκόπει τοὺς αὐτοῦ ἐπιτηδείους,
εἰ παρείησαν. κατιδὼν δὲ εὐρυπτόλεμον τὸν πεισιάνα-
κτος, ἑαυτοῦ δὲ ἀνεψιὸν, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους, καὶ τοὺς
φίλους μετ' αὐτῶν, τότε ἀποβὰς ἀναβαίνει εἰς τὴν πόλιν
μετὰ τῶν παρεσκευασμένων, εἴ τις ἅπτοιτο, μὴ ἐπιτρέ-
πειν. ἐν δὲ τῇ βουλῇ, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπολογησάμενος
ὡς οὐκ ἠσεβήκει, εἰπὼν δὲ ὡς ἠδίκηται, λεχθέντων δὲ
καὶ ἄλλων τοιούτων, καὶ οὐδενὸς ἀντειπόντος, διὰ τὸ
μὴ ἀνασχέσθαι ἂν τὴν ἐκκλησίαν, ἀναῤῥηθεὶς ἁπάντων
ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ, ὡς οἷός τε ὢν σῶσαι τὴν προτέ-
ραν τῆς πόλεως δύναμιν, πρότερον μὲν τὰ μυστήρια τῶν
ἀθηναίων κατὰ θάλατταν ἀγόντων διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ
γῆν ἐποίησεν, ἐξαγαγὼν τοὺς στρατιώτας ἅπαντας. με-
τὰ δὲ ταῦτα κατελέξατο στρατιὰν, ὁπλίτας μὲν πεντα-
κοσίους καὶ χιλίους, ἱππέας δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκα-
τὸν, ναῦς δ' ἑκατόν. καὶ μετὰ τὸν κατάπλουν τρίτῳ
μηνὶ ἀνήχθη ἐπ' ἄνδρον, ἀφεστηκυῖαν τῶν ἀθηναίων.
καὶ μετ' αὐτοῦ ἀριστοκράτης, καὶ ἀδείμαντος ὁ λεύ-
κοφανίδου, συνεπέμφθησαν οἱ ᾑρημένοι κατὰ γῆν στρα-
τηγοί. ἀλκιβιάδης δὲ ἀπεβίβασε τὸ στράτευμα τῆς ἀν-
δρίας χώρας εἰς γαύρειον. ἐκβοηθήσαντας δὲ τοὺς ἀνδρί-
ους ἐτρέψαντο, καὶ κατέκλεισαν εἰς τὴν πόλιν· καί τινας
ἀπέκτειναν οὐ πολλοὺς τοὺς λάκωνας, οἳ αὐτόθι ἦσαν. ἀλ-
κιβιάδης δὲ τρόπαιόν τε ἔστησε, καὶ μείνας αὐτοῦ ὀλίγας
ἡμέρας, ἔπλευσεν εἰς σάμον. κἀκεῖθεν ὁρμώμενος ἐπο-
λέμει. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι, πρότερον τούτων οὐ πολλῷ
χρόνῳ κρατησιππίδα τῆς ναυαρχίας παρεληλυθυίας,
λύσανδρον ἐξέπεμψαν ναύαρχον. ὁ δὲ ἀφικόμενος εἰς
ῥόδον, καὶ ναῦς ἐκεῖθεν λαβὼν, εἰς κῶ, καὶ μίλητον ἔπλευ-
σεν. ἐκεῖθεν δὲ εἰς ἔφεσον, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ναῦς ἔχων ἑβδο-
μήκοντα, μέχρις οὗ κῦρος εἰς σάρδεις ἀφίκετο. ἐπεὶ δ'
ἧκεν, ἀνέβη πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἐκ λακεδαίμονος πρέ-
σβεσιν. ἐνταῦθα δὴ κατά τε τοῦ τισσαφέρνους ἔλεγον,
ἃ πεποιηκὼς εἴη, αὐτοῦ τε κύρου ἐδέοντο, ὡς προθυμο-
τάτου πρὸς τὸν πόλεμον γενέσθαι. κῦρος δὲ τόν τε πατέ-
ρα ἔφη ταῦτα ἐπεσταλκέναι, καὶ αὐτὸς οὐκ ἄλλ' ἐγνωκέ-
ναι, ἀλλὰ πάντα ποιήσειν, ἔχειν δὲ ἥκειν τάλαντα πεντα-
κόσια. ἐὰν δὲ ταῦτα ἐκλίπῃ, τοῖς ἰδίοις χρήσεσθαι ἔ-
φη, ἃ ὁ πατὴρ αὐτῷ ἔδωκεν· ἐὰν δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τὸν θρό-
νον κατακόψειν, ἐφ' οὗ ἐκάθητο ὄντα ἀργυροῦν καὶ χρυ-
σοῦν. οἱ δὲ ταῦτ' ἐπῄνουν, καὶ ἐκέλευσαν αὐτὸν τάξαι
τῷ ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν· διδάσκοντες ὅτι ἂν οὗτος
ὁ μισθὸς γένηται, οἱ τῶν ἀθηναίων ναῦται ἀπολείψουσι τὰς
ναῦς, καὶ μείω χρήματα ἀναλώσει. ὁ δὲ καλῶς μὲν ἔφη αὐ-
τοὺς λέγειν, οὐ δυνατὸν δ' εἶναι παρ' ἃ βασιλεὺς ἐπέστειλεν
αὐτῷ, ἄλλα ποιεῖν. εἶναι δὲ καὶ τὰς συνθήκας οὕτως ἐχούσας,
τριάκοντα μνᾶς ἑκάστῃ νηῒ τοῦ μηνὸς διδόναι, ὁπόσας
ἂν βούλωνται τρέφειν λακεδαιμόνιοι. ὁ δὲ λύσανδρος
τότε μὲν ἐσιώπησε. μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, ἐπεὶ αὐτῷ προ-
πιὼν ὁ κῦρος, ἤρετο τί ἂν μάλιστα χαρίζοιτο ποιῶν. εἶ-
πεν, ὅτι εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῳ ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης.
ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθὸς, πρότερον δὲ
τριώβολον. καὶ τόν τε προσοφειλόμενον ἀπέδωκε. καὶ

urbi in posterũ acciderẽt, quippe qui solus periculũ
expertus, solus dux factus fuisset. Alcibiades igitur
portũ ingressus, qđ inimicos timeret, nõ cõfestim in
terrã descẽdit, sed stãs in puppi, an familiares sui ad
essent cõsiderabat. Cõspicatus itaq; Euryptolemum
Pisianacti filiũ, nepotẽ suũ, cũ alijs necessarijs et ami
cis: ẽ naui egressus, cũ illis in ciuitatẽ ingẽti stipatus
multitudine, ne uis sibi inferri posset, ascendit. Inde
cũ in senatu et pro cõcione de mysteriorũ uiolatio-
10 ne se excusasset, ostendissetq; falso eã sibi esse notam
iniustã, & alia in eã sententiã dixisset, neq; quisquã
contraxisset (neq; enim id admisisset concio) cum in
genti omnium assensu dux est electus, ac rerũ omniũ
terra mariq; gerendarũ sibi potestas & imperiũ de
cretum, tanquã solus ciuitatẽ in pristinã restituere
posset fortunã. Cõfestim itaq; Atheniensiũ mysteria,
quæ propter belli periculũ nõ nisi mari ducebãtur,
ipse omnib. eductis militib. per terrã traduxit. Inde
collecto exercitu peditũ mille quingentorũ, ac equi-
20 tũ centũ quinquaginta, nauib. centũ, tertio post re-
uersionẽ mẽse, Andrũ pfectus est: nã ab Atheniẽsib.
defecerat. Missi sunt & cũ eo duces alij, Aristocra-
tes et Adimãtus Leucoroppidi filius. In Gaurio ita-
que Andriorũ regione exercitũ exposuit, ac Andri-
os sibi occurrere ausos in fugã uertit, et in urbẽ usq;
cõpulit, interfectis nõnullis Lacedæmoniorũ, qui il-
lic præsidio loci erant: erectoq; trophæo, paucis ibi
mãsit diebus: dehinc Samũ traiecit, ac inde bellũ cie
bat. At Lacedæmonij haud multis ante hec tẽpora
30 diebus, in locũ Cratesippidæ, q classi præfuerat, du-
cem miserãt Lysandrũ, qui cũ Rhodũ uenisset, acce-
ptis nauib. in Coũ et Miletũ, ac inde Ephesum traie-
cit, ubi cũ septuaginta nauib. Cyri aduentũ ex Sar-
dis oppericbatur: quẽ cũ applicuisse audisset, ad illũ
cum Lacedæmoniorũ legatis cõtendit. Ibi Tissapher
nis facta accusant, ipsum autem Cyrũ rogant ut om
ni studio bello incumbat. Cyrus omnia quæ in usum
belli necessaria essent, abunde pollicitus est: ita enim
sibi à patre iniunctum esse dicebat. Ostendens præte
40 terea quingenta talenta à se in prouinciam allata es
se: deficientibus tamen illis, proprias quoque quas
pater sibi dederat pecunias, in belli sumptus eroga-
turum promisit: & si ita necessitas exigeret, re-
gium quoque thronum, qui ex auro & argento con
staret, in usum belli se conflaturum pollicitus est.
His letus Lysander illum rogauit, ut deinde Atti-
cam drachmam nautis in stipendium solueret: osten
dens ea ratione Atheniensium nautas à suis abstrahi
posse nauibus, atq; ita fore ut Cyrus minus pecuniæ
50 insumeret. Ad quæ Cyrus, illum recte sentire aiebat:
sed impossibile sibi esse, pacta à patre inita immuta-
re, in quibus diserte cõtineretur, ut mensibus singu-
lis, unicuiq; naui triginta soluerentur minæ: essetq;
in arbitrio Lacedæmorũ, ut quotquot uellẽt instrue
rent. Quibus auditis Lysander tunc tacuit. Peracta
autem cœna, cùm illi præbibisset Cyrus, & rogasset
quid ei maximè gratum posset facere: respondit
ille, si ultra stipendium consuetum, unicuique nautæ
obolum adijceret: cui ille annuit: fuitq; inde stipen-
dium obolorum quatuor, cum antea nisi trium fuis-
set. Insuper æs militare alienum omne persoluit, ac

stipendium menstruum ante tempus numerauit: quæ res exercitum ad omnia obeunda pericula multo alacriorem & promptiorem reddidit. Id cum Athenienses audissent, ægre tulerunt, & legatos ad Cyrum miserunt, quos ille repulit: quamuis intercedente Tissapherne, ac identidem monente, summopere cauendum, ne Græcorum quispiam nimium super alium extolleretur: curandum uero potius, ut omnes inter se dissidentes deprimerentur: sic se, Alcibiade suadente, hucusque rem administrasse. At Lysander re maritima ordinata, Ephesum nonaginta collegit naues, quas in portu sedens restaurabat, & remigem exercebat. Alcibiades uero quum audisset Thrasybulum ex Hellesponto egressum Phocæam munire, ad eum nauigauit, relicto classis præfecto Antiocho gubernatore suo, quem identidem monuit, ne se absente ad hostem nauigaret. Vix ille discesserat, cum Antiochus duabus triremibus ad ipsas usque Lysandri nauium proras, quæ in Ephesino stabant portu, inuectus, hostem lacessebat, quem Lysander paucis primo insequutus est nauibus: cum uero Athenienses pluribus suis suppetias ferrent, tunc ipse quoque omnibus collectis nauibus, illos aggressus est, qui reliquis quoque triremibus ex Notio temere progressi, ut quisque primum exierat bellum capessebant: cumque dispersi cuncta sine imperio gererent, Lacedæmonij uero seruatis ordinibus illos uehementer urgerent, omnes tandem, quindecim amissis triremibus, in fugam uersi sunt: pauci tamen desiderati fuere milites, nam omnes ferme, præter paucos qui capti sunt, in terram euaserunt. Lysander hostium nauibus potitus, trophæoque in Notio erecto, Ephesum reuersus est. Athenienses Samum profecti sunt, quo & paulo post Alcibiades peruenit, ac cum uniuersa classe Ephesum usque progressus est, & ante portus fauces instructa stetit classe, pugnare paratus, si quis obuiam procederet. Lysander quia nauium numero multo inferior erat, certamine abstinuit, illeque Samum reuectus est. Lacedæmonij paulo post Delphinium ceperunt, & Eionam. Interim Athenienses qui domi erant, accepto cladis nuncio, Alcibiadi succensebant, existimantes illam negligentia & culpa eius accidisse: aliosque decem elegere duces, Cononem, Diomedontem, Leontem, Periclem, Eresinidem, Aristocratem, Archestratum, Protomachum, Thrasylum, Aristogenem. Hæc cum Alcibiadi renunciata essent, grauiter tulit, & una accepta triremi, in Cherronesum fortunam tentaturus abijt. Conon interim ex Antandro cum uiginti nauibus sibi publice decretis, Samum ad aliam nauigauit classem: cui in Antandro quatuor successit nauibus Phanosthenes, qui duabus triremibus circumnauigans Thuriam cepit, captiuosque omnes uinxit, præter eorum principem Dorieum, qui olim Athenis & Rhodo pulsus, morte cum omnibus propinquis damnatus fuerat, & huc se contulerat: quem misericordia ductus absque precio dimisit. Conon cum Samum uenisset, classem accepit dissipatam: uix enim ex centum prioribus nauibus, septuaginta instruere potuit: cum his & alijs ducibus circumnauigans, pluribus descendit locis, ac hostium fines

ἔτι μηνὸς προὔδωκεν, ὥστε τὸ στράτευμα πολὺ προθυμότερον εἶν. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἀκούοντες ταῦτα, ἀθύμως μὲν εἶχον. ἔπεμπον δὲ πρὸς τὸν κῦρον πρέσβεις διὰ τισσαφέρνους. ὁ δὲ οὐ προσεδέχετο, δεομένου τισσαφέρνους, καὶ λέγοντος ἅπερ αὐτὸς ἐποίει, πεισθεὶς ὑπ' ἀλκιβιάδου σκοπεῖν, ὅπως τῶν ἑλλήνων μηδὲ τινὲς ἰσχυροὶ ὦσιν, ἀλλὰ πάντες ἀσθενεῖς, αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στασιάζοντες. καὶ ὁ μὲν λύσανδρος, ἐπεὶ αὐτῷ τὸ ναυτικὸν συνετέτακτο, ἀνελκύσας τὰς ἐν τῇ ἐφέσῳ ναῦς οὔσας ἐνενήκοντα, ἡσυχίαν ἦγε, ἐπισκευάζων, καὶ ἀναψύχων αὐτάς. ἀλκιβιάδης δὲ ἀκούσας θρασύβουλον ἔξω ἑλλησπόντου ἥκοντα τειχίζειν φώκαιαν, διέπλευσε πρὸς αὐτόν, καταλιπὼν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν ἀντίοχον τὸν αὑτοῦ κυβερνήτην, ἐπιστείλας μὴ ἐπιπλεῖν ἐπὶ τὰς λυσάνδρου ναῦς. ὁ δὲ ἀντίοχος τῇ τε αὑτοῦ νηί, καὶ ἄλλῃ ἐκ νοτίου εἰς τὸν λιμένα τὸν ἐφεσίων εἰσπλεύσας, παρ' αὐτὰς τὰς πρώρας τῶν λυσάνδρου νεῶν παρέπλει. ὁ δὲ λύσανδρος τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγας τῶν νεῶν καθελκύσας, ἐδίωκεν αὐτόν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἀθηναῖοι τῷ ἀντιόχῳ ἐβοήθουν πλείοσι ναυσί, τότε δὴ καὶ ἁπάσας ξυντάξας, ἐπέπλει. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ νοτίου καθελκύσαντες, τὰς λοιπὰς τριήρεις ἀνήχθησαν, ὡς ἕκαστος ἤνοιξεν. ἐκ τούτου δ' ἐναυμάχησαν, οἱ μὲν ἐν τάξει. οἱ δὲ ἀθηναῖοι, διεσπαρμέναις ταῖς ναυσί, μέχρις οὗ ἔφυγον, ἀπώλεσαν πεντεκαίδεκα τριήρεις. τῶν δὲ ἀνδρῶν οἱ μὲν πλεῖστοι ἐξέφυγον, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν. λύσανδρος δὲ τάς τε ναῦς ἀναλαβών, καὶ τρόπαιον στήσας ἐπὶ τοῦ νοτίου, διέπλευσεν ἐς ἔφεσον· οἱ δ' ἀθηναῖοι ἐς σάμον. μετὰ δὲ ταῦτα ἀλκιβιάδης ἐλθὼν ἐς σάμον, ἀνήχθη ταῖς ναυσὶν ἁπάσαις ἐπὶ τὸν λιμένα τὸν ἐφεσίων, καὶ πρὸ τοῦ στόματος παρετάξατο, εἴ τις βούλοιτο ναυμαχεῖν. ἐπεὶ δὲ λύσανδρος οὐκ ἀντανήγαγε, διὰ τὸ πολλαῖς ναυσὶν ἐλαττοῦσθαι, ἀπέπλευσεν ἐς σάμον. λακεδαιμόνιοι δὲ ὀλίγῳ ὕστερον, αἱροῦσι δελφίνιον καὶ ἠιόνα. οἱ δὲ ἐν οἴκῳ ἀθηναῖοι ἐπειδὴ ἠγγέλθη ἡ ναυμαχία, χαλεπῶς εἶχον τῷ ἀλκιβιάδῃ, οἰόμενοι δι' ἀμέλειάν τε καὶ ἀκράτειαν ἀπολωλεκέναι τὰς ναῦς. καὶ στρατηγοὺς εἵλοντο ἄλλους δέκα, κόνωνα, διομέδοντα, λέοντα, περικλέα, ἐρασινίδην, ἀριστοκράτην, ἀρχέστρατον, πρωτόμαχον, θράσυλον, ἀριστογένην. ἀλκιβιάδης μὲν οὖν πονηρῶς καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν, ἀπέπλευσεν ἐς χερρόνησον ἐς τὰ ἑαυτοῦ τείχη. μετὰ δὲ ταῦτα κόνων ἐκ τῆς ἄνδρου ξὺν αἷς εἶχε ναυσὶν εἴκοσι, ψηφισαμένων ἀθηναίων, ἐς σάμον ἔπλευσεν ἐπὶ τὸ ναυτικόν. ἀντὶ δὲ κόνωνος ἐς ἄνδρον ἔπεμψαν φανοσθένην, τέτταρας ναῦς ἔχοντα. οὗτος περιτυχὼν δυοῖν τριήρεσιν θουρίαιν, ἔλαβεν αὐτοῖς ἀνδράσι. καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἅπαντας ἔδησαν ἀθηναῖοι. τὸν δὲ ἄρχοντα αὐτῶν δωριέα, ὄντα μὲν ῥόδιον, πάλαι δὲ φυγάδα ἐξ ἀθηνῶν καὶ ῥόδου, ὑπὸ ἀθηναίων κατεψηφισμένων αὐτοῦ θάνατον, καὶ τῶν ἐκείνου συγγενῶν, πολιτεύοντα παρ' αὐτοῖς, ἐλεήσαντες, ἀφεῖσαν, οὐδὲ χρήματα πραξάμενοι. κόνων δ' ἐπεὶ ἐς τὴν σάμον ἀφίκετο, καὶ τὸ ναυτικὸν κατέλαβεν ἀθύμως ἔχον, ξυμπληρώσας τριήρεις ἑβδομήκοντα ἀντὶ τῶν προτέρων, οὐσῶν πλέον ἢ ἑκατόν, καὶ ταύτας ἀναγόμενος μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ἄλλοτε ἄλλῃ ἀποβαίνων τῆς τῶν πολεμίων χώ-

ρὰς ἐλπίζων. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ καρχηδόνιοι εἰς
σικελίαν στρατεύσαντες εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τριήρεσι, καὶ
πεζῆς στρατιᾶς δώδεκα μυριάσιν, εἷλον ἀκράγαντα λι/
μῷ, μάχῃ μὲν ἡττηθέντες, προσκαθεζόμενοι δὲ ἑπτὰ μῆ/
νας. τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἥτε σελήνη ἐξέλιπεν ἑσπέρας,
καὶ ὁ παλαιὸς τῆς ἀθηνᾶς νεὼς ἐν ἀθήναις ἐνεπρήσθη,
πίτυος μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δὲ καλλίου ἀθήνησιν,
οἱ λακεδαιμόνιοι τῷ λυσάνδρῳ, παρεληλυθότος ἤδη
τοῦ χρόνου, καὶ τῷ πολέμῳ τεττάρων καὶ εἴκοσιν ἐτῶν, ἔπεμ
ψαν ἐπὶ τὰς ναῦς καλλικρατίδαν. ὅτε δὲ παρεδίδου ὁ λύ
σανδρος τὰς ναῦς, ἔλεγε τῷ καλλικρατίδᾳ, ὅτι θα/
λαττοκράτωρ τε παραδιδοίη, καὶ ναυμαχίᾳ νενικηκώς. ὁ δὲ
αὐτὸν ἐκέλευσεν ἐξ ἐφέσου ἐν ἀριστερᾷ σάμου παραπλεύ
σαντα, οὗ ἦσαν αἱ τῶν ἀθηναίων νῆες, ἐν μιλήτῳ παρα/
διδόναι τὰς ναῦς, καὶ ὁμολογήσειν θαλαττοκρατεῖν. οὐ φα
μένου δὲ τοῦ λυσάνδρου πολυπραγμονεῖν ἄλλου ἄρχοντος,
αὐτὸς ὁ καλλικρατίδας πρὸς αἷς παρὰ λυσάνδρου ἔλαβε
ναυσί, προσεπλήρωσεν ἐκ χίου καὶ ῥόδου, καὶ ἄλλοθεν, ἀπὸ τῶν
ξυμμάχων πεντήκοντα ναῦς. ταύτας δὲ πάσας ἀθροίσας,
οὔσας τετταράκοντα καὶ ἑκατόν, παρεσκευάζετο ὡς ἀπαν
τησόμενος τοῖς πολεμίοις. καταμαθὼν δὲ ὑπὸ τῶν λυ-
σάνδρου φίλων καταστασιαζόμενος, οὐ μόνον ἀπρο-
θύμως ὑπηρετούντων, ἀλλὰ καὶ διαθροούντων ἐν ταῖς
πόλεσιν, ὅτι λακεδαιμόνιοι μέγιστα παραπίπτοιεν ἐν
τῷ διαλλάττειν τοὺς ναυάρχους, πολλάκις ἀνεπιτηδεί-
ων γιγνομένων, καὶ ἄρτι ξυνιέντων τὰ ναυτικά, καὶ ἀν
θρώποις ὡς χρηστέον οὐ γιγνωσκόντων, ἀπείρους θαλάτ-
της πέμποντες, καὶ ἀγνῶτας τοῖς ἐκεῖ κινδυνεύοιέν τι
παθεῖν διὰ τοῦτο. ἐκ τούτου δὲ ὁ καλλικρατίδας ξυγκα
λέσας τοὺς λακεδαιμονίων ἐκεῖ παρόντας, ἔλεγεν αὐτοῖς
τοιάδε· ἐμοὶ ἀρκεῖ οἴκοι μένειν, καὶ εἴτε λύσανδρος, εἴ
τε ἄλλος τις ἐμπειρότερος περὶ τὰ ναυτικὰ βούλεται
εἶναι, οὐ κωλύω τὰ κατ' ἐμέ. ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ
τὰς ναῦς πεμφθείς, οὐκ ἔχω τί ἄλλο ποιῶ, ἢ τὰ κελευό/
μενα, ὡς ἂν δύνωμαι κράτιστα. ὑμᾶς δὲ πρὸς ἃ ἐγώ τε
φιλοτιμοῦμαι, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν αἰτιάζεται (ἴστε γὰρ
αὐτὰ ὥσπερ καὶ ἐγώ) ξυμβουλεύω τὰ ἄριστα ὑμῖν δο-
κοῦντα εἶναι περὶ τοῦ ἐμὲ ἐνθάδε μένειν, ἢ οἴκαδε ἀπο-
πλεῖν, ὁρῶντας τὰ καθεστῶτα ἐνθάδε. οὐδενὸς δὲ τολ-
μήσαντος ἄλλό τι εἰπεῖν, ἢ τοῖς οἴκοι πείθεσθαι, ποιεῖν
τε ἐφ' ἃ ἥκει, ἐλθὼν παρὰ κῦρον, ᾔτει μισθὸν τοῖς ναύταις.
ὁ δὲ αὐτῷ εἶπε δύο ἡμέρας ἐπισχεῖν. καλλικρατίδας δὲ
ἀχθεσθεὶς τῇ ἀναβολῇ, καὶ ταῖς ἐπὶ τὰς θύρας φοιτήσε/
σιν ὀργισθείς, καὶ εἰπὼν ἀθλιωτάτους εἶναι τοὺς ἕλληνας,
ὅτι βαρβάρους κολακεύουσιν ἕνεκα ἀργυρίου, φάσκων
τε ἢν σωθῇ οἴκαδε κατά γε τὸ αὐτοῦ δυνατὸν διαλλά-
ξειν ἀθηναίους, καὶ λακεδαιμονίους, ἀπέπλευσεν εἰς μί
λητον. κἀκεῖθεν πέμψας τριήρεις εἰς λακεδαίμονα ἐ-
πὶ χρήματα, ἐκκλησίαν ἀθροίσας τῶν μιλησίων, τάδε ἔ/
πεν· ἐμοὶ μέν, ὦ μιλήσιοι, ἀνάγκη τοῖς οἴκοι ἄρχουσι πεί
θεσθαι. ὑμᾶς δὲ ἐγὼ ἀξιῶ προθυμοτάτους εἶναι εἰς τὸν πόλε
μον, διὰ τὸ οἰκοῦντας ἐν βαρβάροις, πλεῖστα κακὰ ἤδη
ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι. δεῖ δ' ὑμᾶς ἐξηγεῖσθαι τοῖς
ἄλλοις ξυμμάχοις, ὅπως ἂν τάχιστά τε, καὶ μάλιστα βλά
πτωμεν τοὺς πολεμίους, ἕως ἂν οἱ ἐκ λακεδαίμονος ἥκω
σιν, οὓς ἐγὼ ἔπεμψα χρήματα ἄξοντας, ἐπεὶ τὰ ἐνθάδε
ὑπάρ-

nes populabatur. Annusq; exijt, in quo Carthagi/
niẽses centũ uiginti nauibus, & centũ uiginti milli
bus militũ, Siciliã aggreßi sunt, ubi Agrigentinum
fame ceperũt, prælio illi quidẽ uicti, sed septẽ mensi
bus obsidione continuata. Insequẽti anno, quo luna
sub occasum defecit, et antiquũ Palladis templũ A/
thenis deflagrauit, Pitio Ephoro, præsidente uerò
Athenis Callio, uigesimoquarto huius belli anno,
Lacedæmonij Callicratidẽ Lysandro successorẽ de
derunt: cui cũ ille naues traderet, dixisse fertur, se
uictricẽ et maris dominantẽ reddere classem, ille ue
ro iußit ut ex Epheso ad sinistrã Sami circũageret
naues, ubi Athenienses in statiõe erãt, ac in Mileto si
bi classẽ traderet: sic.n. se cõfessurũ, illũ maris obti/
nere imperiũ. Tũ Lysander, dicebat se illa, imperã/
te alio, nõ curare. Callicratides itaq; ultra eas quas
à Lysandro accepit, ex Chio, Rhodo, & alijs socijs,
quinquaginta instruxit naues: quib. omnib. collectis
(erãt aũt centũ quadraginta) se ad confligendũ cũ
hostib. preparabat. Sed cũ certior factus esset, Ly/
sandri amicos sibi seditionẽ mouere, nõ solũ munia
ipsis cõmissa negligẽter obeũdo, sed et undiq; in ci
uitatib. disseminãdo, Lacedæmonios maximè errare
in classiarijs ducib. mutãdis (qd' hos sæpe ineptos es
se cõtingeret, et uix dũ rẽ naualẽ edoctos, et qua ra
tione esset hominib. utendũ inscios) dũ maris igna/
ros mittũt, et classiarijs ignotos: ppterea periculũ
esset, ne qd ob hãc rẽ mali paterẽtur. Quapropter
Callicratides omnib. q aderãt Lacedæmonijs cõuo/
catis, ita loquutus est: Mihi domi manere præstat: et
si Lysander uel alius quispiã in reb. nauticis me ma/
gis exptus, classẽ suscipere maluerit, quãtũ ad me
attinet, nõ phibeo. Ego uero cũ ab urbe ut classis im
periũ obtinerẽ, missus sim, nõ habeo qd' agã aliud ni
si ut ea quæ facere iussus sum, p uirib. exequar. Vos
igitur in eo in quo et mihi obtrectatur, et ciuitas no
stra incusatur (hæc.n. uobis æque sunt cognita atq;
mihi) cõsulo qd uobis optimũ uideatur esse, mihi' ne
hic manendũ sit an domũ nauigandũ, cũ harũ rerũ
status qs sit uideatis. Hic cũ nemo aliter dicere au/
deret, q̃ ut ijs qui domi erãt, obediret, ac illis incum
beret reb. ob quas in prouinciã missus esset, ad Cy/
rũ ut nautis stipendiũ ab illo peteret, profectus est.
Cyrus uero duos eũ expectare iußit dies. Sed Calli/
cratides morã pertæsus, & quod sæpe ad fores eun
dum esset, succẽsens, dixisse fertur, miserrimos esse
Græcos, quod Barbaris argenti gratia adularẽtur:
dixitq; si unquam saluus in patriam reuerteretur,
enixe operam se daturum, ut Athenienses & Lace
dæmonij in pristinam redirent gratiam. Inde Mile
tum nauigauit, ac triremes nonnullas ad petendum
pecunias Spartam misit: conuocatisq; Milesijs, ita
disseruit: Ego ô Milesij, illis qui domi imperant, obe
dire cogor: at uos admodum dignos reputo, qui
strenuam huic bello operam impendatis: quando/
quidem cùm inter Barbaros habitetis, incommoda
plura ab illis hucusque perpeßi estis: quapropter
uos, alijs quoq; socijs ostendere decet, quonam pa/
cto et celeriter, maximo hostes afficere poßimus in
commodo, donec à Lacedæmone hi quos pro affe/
rendis misi pecunijs, reuersi fuerint. Quandoquidẽ

 que

quæ supererant, Lysander discedens, Cyro ut superfluas reddidit: at ego cùm Cyrum accessissem, ille uero de congressu me uerbis suspensum tenuisset, tandem foribus illius diutius obuersari haud potui. Vobis autem pro bonis polliceor quæ nobis euenissent, quo tempore illa expectamus, me parem gratiam relaturum. Ac uolentibus dijs, ostendemus Barbaris posse nos neque ipsos admirari, & tamen ulcisci hostes nostros. Hæc cùm dixisset, surrexere multi, & maximè qui accusabantur se opponere formidabant, pecuniasq; attulêre paratas: insuper alias quoque sponte afferebant: quibus ille receptis, singulis nautis in Chio quinque distribuit drachmas. Inde ad Methymnam Lesbi nauigauit, quæ hostibus parebat, illamq; præsidio confisam, ac resistere conantem (nam & qui reipublicæ praeerant, Athenensium fauebant rebus) adortus, ui cepit, captamq; militibus diripiendam concessit: mancipia uero omnia Callicratides in forum congregauit. Quumque socij Methymnæos quoque uendi iuberent, respondit, se imperante Græcorum uendi passurum neminem: postridie liberos cunctos dimisit, Atheniensium præsidio cum mancipijs seruilibus uendito. Cononi uero dixit effecturum se ne deinceps mari amplius incubaret. Ac cùm illum orta die portum egredi uidisset, præerepto itinere, ne Samum effugere posset, insecutus est. Sed Conon nauium usus celeritate (nam ex copioso supplemento ualidißimum elegerat remigem) euasit, ac cum duobus ex decem ducibus, Leonide, & Eresinide, in Mitylenem Lesbi perfugit: quem Callicratides usque ad portum, cum centum & septuaginta nauibus insequutus est. Conon uero cùm à ciuibus non esset intromissus, ante fauces portus confligere coactus est, ubi triginta uacuis amissis nauibus (nam homines in proximum euaserant littus) reliquas quadraginta naues sub murum subduxit. Callicratides ne Conon effugere posset, portum insidet: & ut illum à terra quoque obsidione fatigaret, Methymnæos cum omni plebe, & uniuersum ex Chio accersiuit exercitum, allataque sunt interim à Cyro pecuniæ. Conon uero quum se undique terra ac mari obsessum cerneret, iamque ob hominum multitudinem ac frumenti inopiam fames ingrueret, neq; Athenienses ei ferrent auxilium, propterea quod ista ignorarent, duas occulte naues electißimo instruit remige, submissis in uacuam nauem propugnatoribus: & die quidem quietem agebat, uesperi uero, tenebris imminentibus, ne ab hoste cõspicaretur, frumento mediocri, & alijs rebus onerabat necessarijs: quæ quinta tandem die, circa meridiem, per medias stationes, quæ secure agebant, celerrime erumpunt, ac in apertum euasere mare: diuersæque abierunt, in pelagus una quidem, altera uero uersus Hellespontum. Tum qui in anchoris stabant, oras repente ac tu multu

ὑπάρχοντα Λύσανδρος Κύρῳ ἀποδοὺς ὡς περιττὰ ὄντα, οἴχεται. Κῦρος δὲ ἐλθόντος ἐμοῦ ἐπ' αὐτὸν, ἀεὶ ἀνεβάλλετό μοι διαλεχθῆναι. ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰς ἐκείνου θύρας φοιτᾶν οὐκ ἐδυνάμην ἐμαυτὸν πεῖσαι. ὑπισχνοῦμαι δ' ὑμῖν ἀντὶ τῶν ξυμβάντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐν τῷ χρόνῳ, ᾧ ἂν ἐκεῖνα προσδεχώμεθα, χάριν ἀξίαν ἀποδώσειν. ἀλλὰ ξὺν τοῖς θεοῖς δείξωμεν τοῖς βαρβάροις, ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ ἐκείνους θαυμάζειν, δυνάμεθα τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι. ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἀνιστάμενοι πολλοὶ, καὶ μάλιστα οἱ αἰτιαζόμενοι ἐναντιοῦσθαι, δεδιότες, εἰσηγοῦντο πόρον χρημάτων, καὶ αὐτοὶ ἐπαγγελλόμενοι ἰδίᾳ. λαβὼν δὲ ταῦτα ἐκεῖνος, καὶ ἐκ Χίου πεντεδραχμίαν ἑκάστῳ τῶν ναυτῶν ἐφοδιασάμενος, ἔπλευσε τῆς Λέσβου ἐπὶ Μήθυμναν, πολεμίαν οὖσαν. οὐ βουλομένων δὲ τῶν Μηθυμναίων προσχωρεῖν, ἀλλ' ἐμφρούρων ὄντων Ἀθηναίων, καὶ τῶν τὰ πράγματα ἐχόντων ἀττικιζόντων, προσβαλὼν, αἱρεῖ τὴν πόλιν κατὰ κράτος. τὰ μὲν οὖν χρήματα πάντα διήρπαζον οἱ στρατιῶται. τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα ξυνήθροισεν ὁ Καλλικρατίδας εἰς τὴν ἀγοράν. καὶ κελευόντων τῶν ξυμμάχων ἀποδόσθαι καὶ τοὺς Μηθυμναίους, οὐκ ἔφη αὐτοῦ γε ἄρχοντος, οὐδένα Ἑλλήνων εἰς τὸ κείνου δυνατὸν ἀνδραποδισθῆναι. τῇ δ' ὑστεραίᾳ, τοὺς μὲν ἐλευθέρους ἀφῆκε· τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς, καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ δοῦλα πάντα ἀπέδοτο. Κόνωνι δὲ εἶπεν, ὅτι παύσει αὐτὸν μοιχῶντα τὴν θάλατταν. κατιδὼν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενον ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, ἐδίωκεν ὑποτεμνόμενος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, ὅπως μὴ ἐκεῖσε φύγοι. Κόνων δ' ἔφευγε ταῖς ναυσὶν εὖ πλεούσαις, διὰ τὸ ἐκ πολλῶν πληρωμάτων, εἰς ὀλίγας ἐκλελέχθαι τοὺς ἀρίστους ἐρέτας. καὶ καταφεύγει εἰς Μυτιλήνην τῆς Λέσβου, καὶ ξὺν αὐτῷ τῶν δέκα στρατηγῶν, Λέων καὶ Ἐρασινίδης. Καλλικρατίδας δὲ ξυνεισέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα, διώκων ναυσὶν ἑκατὸν καὶ ἑβδομήκοντα. Κόνων δὲ, ὡς ἔφθη ὑπὸ τῶν πολιτῶν κατακωλυθεὶς, ἠναγκάσθη ναυμαχῆσαι πρὸς τῷ λιμένι. καὶ ἀπώλεσε ναῦς τριάκοντα, οἱ δὲ ἄνδρες εἰς τὴν γῆν ἀπέφυγον. τὰς δὲ λοιπὰς τῶν νεῶν τετταράκοντα οὔσας, ὑπὸ τῷ τείχει ἀνείλκυσε. Καλλικρατίδας δὲ ἐν τῷ λιμένι ὁρμισάμενος, ἐπολιόρκει. ἐνταῦθα τὸν ἔκπλουν ἔχων, καὶ κατὰ γῆν μεταπεμψάμενος τοὺς Μηθυμναίους πανδημεὶ, καὶ ἐκ τῆς Χίου τὸ στράτευμα διεβίβασε, χρήματά τε παρὰ Κύρου αὐτῷ ἦλθεν. ὁ δὲ Κόνων, ἐπεὶ ἐπολιορκεῖτο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ σίτων οὐδαμόθεν ἦν εὐπορῆσαι. οἱ δὲ ἄνθρωποι πολλοὶ ἐν τῇ πόλει ἦσαν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐβοήθουν, διὰ τὸ μὴ πυνθάνεσθαι ταῦτα, καθελκύσας τῶν νεῶν τὰς ἄριστα πλεούσας δύο, ἐπλήρωσε πρὸ ἡμέρας, ἐξ ἁπασῶν τῶν νεῶν τοὺς ἀρίστους ἐρέτας ἐκλέξας, καὶ τοὺς ἐπιβάτας εἰς κοίλην ναῦν μεταβιβάσας, καὶ τὰ παραρρύματα παραβαλών. τὴν μὲν οὖν ἡμέραν οὕτως ἀνεῖχον. εἰς δὲ τὴν ἑσπέραν, ἐπεὶ σκότος εἴη, ἐξεβίβαζον, ὡς μὴ καταδήλους εἶναι τοῖς πολεμίοις ταῦτα ποιοῦντας. τῇ πέμπτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἐνθέμενοι σῖτα μέτρια, ἐπειδὴ ἤδη μέσον ἡμέρας ἦν, καὶ οἱ ἐφορμοῦντες ὀλιγώρως εἶχον, καὶ ἔνιοι ἀνεπαύοντο, ἐξέπλευσαν ἔξω τοῦ λιμένος. καὶ ἡ μὲν ἐπὶ Ἑλλησπόντου ὥρμησεν, ἡ δὲ εἰς τὸ πέλαγος. τῶν δ' ἐφορμούντων, ὡς ἕκαστοι ἤνοιγον, τάς τε ἀγκύρας ἀποκόπτοντες, καὶ ἐγειρόμενοι ἐβοήθουν, τεταραγμένοι

μένοι τυχόντων, ἐν τῇ γῇ ἀριστοποιούμενοι. ἐκβαίντων δὲ ἐδίωκον τὴν ἐν πελάγει ἐφορμήσασαν, καὶ ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι, κατέλαβον, καὶ κρατήσαντες μάχῃ, ἀναδησάμενοι, ἀπῆγον εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῖς ἀνδράσιν. ἡ δ᾽ ἐπὶ τοῦ ἑλλησπόντου φυγοῦσα ναῦς, διέφυγε. καὶ ἀφικομένη εἰς τὰς ἀθήνας, ἐξαγγέλλει τὴν πολιορκίαν. διομέδων δὲ βοηθῶν κόνωνι πολιορκουμένῳ, δώδεκα ναυσὶν ὡρμίσατο εἰς τὸν εὔριπον τὸν μιτυληναίων. ὁ δὲ καλλικρατίδας ἐπιπλεύσας αὐτῷ ἐξαίφνης, δέκα μὲν τῶν νεῶν ἔλαβε. διομέδων δ᾽ ἔφυγε τῇ τε αὐτοῦ, καὶ ἄλλῃ. οἱ δὲ ἀθηναῖοι τὰ γεγενημένα, καὶ τὴν πολιορκίαν ἐπεὶ ἤκουσαν, ἐψηφίσαντο βοηθεῖν ναυσὶν ἑκατὸν καὶ δέκα, εἰσβιβάζοντες τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ὄντας ἅπαντας, καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους. καὶ πληρώσαντες τὰς δέκα καὶ ἑκατὸν, ἐν τριάκοντα ἡμέραις ἀπῆραν. εἰσέβησαν δὲ καὶ τῶν ἱππέων πολλοί. μετὰ ταῦτα ἀνήχθησαν εἰς σάμον. κἀκεῖθεν σαμίας ναῦς ἔλαβον δέκα. ἤθροισαν δὲ καὶ ἄλλας πλείους ἢ τριάκοντα παρὰ τῶν ἄλλων ξυμμάχων, εἰσβαίνειν ἀναγκάσαντες ἅπαντας, ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τινες αὐτοῖς ἔτυχον ἔξω οὖσαι. ἐγένοντο δὲ αἱ πᾶσαι, πλείους ἢ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. ὁ δὲ καλλικρατίδας ἀκούων τὴν βοήθειαν ἤδη ἐν σάμῳ οὖσαν, αὐτοῦ μὲν κατέλιπε πεντήκοντα ναῦς, καὶ ἄρχοντα ἐτεόνικον. ταῖς δὲ ἄκοσι καὶ ἑκατὸν ἀναχθεὶς, ἐδειπνοποιεῖτο τῆς λέσβου ἐπὶ τῇ μαλέᾳ ἄκρᾳ, ἀντίον τῆς μιτυλήνης. τῇ δ᾽ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔτυχον καὶ οἱ ἀθηναῖοι δειπνοποιούμενοι ἐν ταῖς ἀργινούσαις. αὗται δ᾽ εἰσὶν ἀντίον τῆς λέσβου ἐπὶ τῇ μαλέᾳ ἄκρᾳ, ἀντίον τῆς μιτυλήνης. τῆς δὲ νυκτὸς ἰδὼν τὰ πυρὰ, καί τινων αὐτῷ ἐξαγγειλάντων, ὅτι ἀθηναῖοι εἶεν, ἀνήγετο περὶ μέσας νύκτας, ὡς ἐξαπιναίως προσπέσοι. ὕδωρ δ᾽ ἐπιγενόμενον πολὺ, καὶ βρονταὶ, διεκώλυσαν τὴν ἀναγωγήν. ἐπεὶ δὲ ἀνέσχεν, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔπλει ἐπὶ τὰς ἀργινούσας. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἀντανήγοντο εἰς τὸ πέλαγος τῷ εὐωνύμῳ, παρατεταγμένοι ὧδε. ἀριστοκράτης μὲν τὸ εὐώνυμον ἔχων, ἡγεῖτο πεντεκαίδεκα ναυσί. μετὰ δὲ ταῦτα διομέδων ἑτέραις πεντεκαίδεκα. ἐπιτέτακτο δὲ ἀριστοκράτει μὲν περικλῆς. διομέδοντι δὲ ἐρασινίδης. παρὰ δὲ διομέδοντα οἱ σάμιοι δέκα ναυσὶν ἐπὶ μιᾶς τεταγμένοι. ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν σάμιος, ὀνόματι ἱππεύς. ἐχόμεναι δὲ τῶν ταξιάρχων δέκα, καὶ αὗται ἐπὶ μιᾶς. ἐπὶ δὲ ταύταις αἱ τῶν ναυάρχων τρεῖς, καὶ εἴ τινες ἄλλαι ἦσαν ξυμμαχίδες. τὸ δὲ δεξιὸν κέρας πρωτόμαχος εἶχε πεντεκαίδεκα ναυσί. παρὰ δ᾽ αὐτὸν θράσυλος ἑτέραις πεντεκαίδεκα. ἐπιτέτακτο δὲ, πρωτομάχῳ μὲν λυσίας, ἔχων τὰς ἴσας ναῦς· θρασύλῳ δὲ, ἀριστογένης. οὕτω δ᾽ ἐτάχθησαν, ἵνα μὴ διέκπλουν διδοῖεν. χεῖρον γὰρ ἔπλεον. αἱ δὲ τῶν λακεδαιμονίων, ἀντιτεταγμέναι ἦσαν ἅπασαι ἐπὶ μιᾶς, ὡς πρὸς διέκπλουν, καὶ περίπλουν, παρεσκευασμέναι, διὰ τὸ βέλτιον πλεῖν. εἶχε δὲ τὸ δεξιὸν κέρας καλλικρατίδας. ἕρμων δὲ μεγαρεὺς ὁ τῷ καλλικρατίδᾳ κυβερνῶν, εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι εἴη καλῶς ἔχον ἀποπλεῦσαι. αἱ γὰρ τριήρεις τῶν ἀθηναίων πολλῷ πλείονες ἦσαν. καλλικρατίδας δὲ εἶπεν, ὅτι ἡ σπάρτη οὐδὲν μὴ κάκιον οἰκιεῖται, αὐτοῦ ἀποθανόντος. φεύγειν δὲ αἰσχρὸν ἔφη. μετὰ δὲ ταῦτα ἐναυμάχησαν χρόνον πολὺν, πρῶτον μὲν ἀθρόαι, ἔπειτα δὲ διεσκεδασμέναι. ἐπεὶ δὲ καλλικρα/ τίδας

multuantes abrumpunt: nã milites in terra prãdiũ parabãt, cursuq; celerrimo Atticas insequuti sunt naues: & illa quæ altũ tenuit, sub solis ocasum ab insequẽtibus capta, ac unà cũ uiris ad reliquã remulco perducta est classem: altera uero quæ in Hellespontũ uersus fugã arripuit, euasit, & obsidionis nuncia Athenas peruenit. Diomedonti interim, cum Cononi obsesso duodecim nauibus per Mitylenæorum euripũ opem ferre quæreret, fit obuiam Callicratides, & decem captis nauibus, duæ cum ipso duce ægerrime dilapsæ sunt. Athenienses interim audita suorum clade ac obsidione, triginta diebus centum ac decẽ instruxere naues, habito delectu ex omni ætate, ac fortuna, seruis, ac liberis: cum iis, ac equitibus quamplurimis, Samon appulerunt: ubi decem Samiis acceptis nauibus, plures quàm triginta ab aliis collegere sociis (nam omnes sequi cogebant) itemq; si quas foris habebant. Itaque plus centum ac quinquaginta nauium expleuere classem. Callicratides audito Atheniensium accessu, iamq; eos in Samo esse, quinquaginta naues cum Eteonico ad obsidionem reliquit: ipse cum centum uiginti nauium classe, ad Maleam Mitylenæ promontorium concessit, ubi & cœnauit. Contigit eadem quoque die Athenienses ad Arginusas cœnare. Sitæ sunt Arginusæ ante Lesbum, in Maleæ conspectu, contra Mitylenem. Lacon dux nocte ignes intuitus, edoctusque Athenienses adesse, circa mediam noctem classem, ut nec opinantes inuaderet mouit: sed uehementi ingruente pluuia, ac tonitruis strepentibus, pugnare prohibitus est. At quum differnasset, ubi primum illuxit, ad Arginusas nauigauit: cui obuiam facti sunt Athenienses, ita instructi: Aristocrates cum nauibus quindecim leuum tenebat cornu: totidem Diomedon sequebatur. Aristocrati Pericles succedebat, Diomedonti Erasinides: post quos Samii decem collocati erant nauibus, quibus præerat Samius quidam nomine Hippeus. Post illos centurionum decem, & eæ singulæ. Secundum has erant Nauarchorum tres naues, & si quæ aliæ aderant auxiliares. Dextrum cornu Protomachus, cum quindecim procurabat nauibus: post quem Thrasylus, cum totidẽ locatus erat: cui hærebat Aristogenes. Protomachũ uero æquali nauium numero Lysias sequebatur, & Thrasylum Aristogenes: quem ordinem tenebant ne circumueniri possent: nam graues agebant naues: econtra Lacedæmonii leues & agiles, maximeq; ad excursionem & circumueniendum idoneas. Dextrum Callicratides ducebat cornu: qui ab Hermone Megarensi gubernatore suo admonitus, ut sine prælio discederet, cùm omnino Attica classis numero superaretur. Cui Callicratides respondisse fertur: SPARTAM SE CADENTE, NIHIL deteriorem futuram: at sibi fugere esse turpissimum. Pugnatum est ab initio conferto utrinque agmine, mox sparsim: sed postquam Callicratides

Persuasit igitur ille, ut sacrum ei faceret, ac secundiora futura deinde omnia affirmauit. Postero itaq; die Xenophon sub Ophrynij mœnibus porcos mactat, & patrio ritu adurit. Litatum quidem est. Eodem ipso die adfuere Biton & Euclides, pecuniam militibus daturi: & inuitarunt illi quidem Xenophontem, & equum, quem Lampsaci uenundederat (suspicati numorum egestate coactum illum uendidisse, cum alioquin equo audissent eo plurimum delectatum) redemptum illi reddiderunt, neque precium recipere uoluerunt. Hinc profecti per Troiam, Ida superata Antandrum perueniunt: inde per oram Lydiæ in Thebes campos. Illinc prætergressi Adramitium, Certonium, Atarnum, & Caici campos, Pergamum Lydiæ oppidum intrant. Xenophon ab Hellade Gongyli matre hospitio acceptus, ex ea cognoscit, Asidaten hominem Persam in campis commorari. Hunc, inquit, si noctu, uel cum trecentis tantum hominibus adoriare, facile cum uxore & liberis opprimes, ac tota eius pecunia, quam plane luculentam habet, potiere. Ac ne ducem desideret, mittit Daphnagoram patruelem suum, hominem quem plurimi faciebat. Xenophon militibus iam coactis, rem diuinam facit. Agasias Eleus uates, læta esse exta nunciat, ac hominem posse capi. A cœna itaque iter ingressus est, assumptis ex omni centurionum numero amantissimis ac fidelissimis quibusq;, quos nempe suo beneficio præ cæteris ornatos uellet. In eum tamen se militum delectum DC. fere alij intrudere conati sunt, quos centuriones repulerunt, ne cum illis prædam, quam sui iuris futuram pro certo habebant, communicarent. Peruenerunt autem media fere nocte ad Asidatæ munitiones: ibi cum et mancipia, & res item multæ extra munimenta essent, de manibus omnia sunt elapsa, propterea quod ad unum Asidaten, & eius pecuniam occupandam, animum adiecerant. Cum uero munimenta iam oppugnare cœpissent, neq; turrem quandam capere possent, quod & alta erat, ac firmissimis propugnaculis, & lectissimis hominibus instructa, eam aggressi sunt subruere. Erat muri latitudo, quantam fictilium laterum octonum structura efficere poterat: opus tamen prima luce confectum. Sed enim cum iam turris peruia esset, ex ijs qui intus erant quidã, de nostris eũ qui sibi proximus erat, ueruto transfodit: ac reliqui sagittis iaciendis effecerũt, ne cui esset uel præterire tutũ. Cumq; ijdem clamore, & ignium significatione auxiliũ implorassent, præsto fuit cum suis copijs ex Comania Itabelius. In ijs erat grauis armatura, præsidiarij equites Hyrcani, omnes regis mercenarij, numero LXX. reliqui cetrati, haud minus DCCC. Accurrerũt item ex Parthenio alij, alij ex Apollonia, & ex finitimis locis tam multi, ut iam nostris non de oppugnãdo, sed pedẽ referẽdo cogitandũ esset. Coactis igitur in mediũ quadrati agminis bobus, ac reliquo quod abegerant pecore, atq; item captiuis, pedetentim retro cedere cœperunt, non iam prædam inhiantes, sed unum id agẽtes, ne discessus similis fugæ uideretur, neu partã iam prædam relinquere cogerẽtur, atq; ex eo hostibus audacia cresceret, sui animis deficerẽt. Ac plane ita retrocessum est, ut pugnã de præda tuẽda inituri uiderentur. Iam resciuerat Gongylus Græcos ab hostibus numero superari: quare matre inuita, & ipse cum copijs suis, ut præclari alicuius facti particeps esset, auxilio uenit.

Venit

συμβουλεύσειεν σὺν αὐτῷ θύεσθαι, καὶ ἔφη συνοίσειν αὐτῷ τὸ βέλτιον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ ξενοφῶν εἰς ὀφρυνίου ἐθύετο, καὶ ὡλοκαύτει χοίρους τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ ἐκαλλιέρει. καὶ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφικνοῦνται βίτων καὶ ἅμα εὐκλείδης χρήματα δώσοντες τῷ στρατεύματι. καὶ ξενοῦταί τε τῷ ξενοφῶντι, καὶ ἵππον ὃν ἐν λαμψάκῳ ἀπέδοτο πεντήκοντα δαρεικῶν, ὑποπτεύοντες αὐτὸν δι' ἔνδειαν πεπρακέναι, ὅτι ἤκουον αὐτὸν ἥδεσθαι τῷ ἵππῳ,
10 λυσάμενοι, ἀπέδοσαν, καὶ τὴν τιμὴν οὐκ ἤθελον ἀπολαβεῖν. ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ τῆς τρωάδος, καὶ ὑπερβάντες τὴν ἴδην, εἰς ἄντανδρον ἀφικνοῦνται πρῶτον. εἶτα παρὰ θάλατταν πορευόμενοι τῆς λυδίας, εἰς θήβης πεδίον. ἐντεῦθεν διὰ ἀδραμυττίου καὶ κερτωνίου, παρ' ἀταρνέα εἰς καΐκου πεδίον ἐλθόντες, πέργαμον καταλαμβάνουσι τῆς λυδίας. ἐνταῦθα δὲ ξενοῦται ξενοφῶν παρ' ἑλλάδι τῇ γογγύλου μητρί. αὕτη αὐτῷ φράζει, ὅτι ἀσιδάτης ἐστὶν ἐν τῷ πεδίῳ ἀνὴρ πέρσης. τοῦτον ἔφη αὐτὸν, εἰ ἔλθοι τῆς νυκτὸς
20 σὺν τριακοσίοις ἀνδράσι λαβεῖν ἂν καὶ αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας, καὶ τὰ χρήματα. εἶναι δὲ πολλά. ταῦτα δὲ καθηγησομένους ἔπεμψε, τόν τε αὐτῆς ἀνεψιὸν καὶ δαφναγόραν, ὃν περὶ πλείστου ἐποιεῖτο. ἔχων οὖν ὁ ξενοφῶν τούτους παρ' ἑαυτῷ ἐθύετο. καὶ ἀγασίας ὁ ἠλεῖος μάντις παρὼν, εἶπεν, ὅτι κάλλιστα εἴη τὰ ἱερὰ αὐτῷ, καὶ ὁ ἀνὴρ ἁλώσιμος εἴη. δειπνήσας οὖν ἐπορεύετο. τοὺς τε λοχαγοὺς τοὺς μάλιστα φίλους λαβὼν, καὶ πιστοὺς γεγενημένους διὰ παντὸς, ὅπως εὖ ποιήσαι αὐτούς. συνεξέρχονται δὲ αὐτῷ καὶ ἄλλοι βιασάμενοι εἰς ἑξακοσίους. οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀπή-
30 λαυνον, ἵνα μὴ μεταδοῖεν τὸ μέρος ὡς ἑτοίμων δὴ χρημάτων. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο περὶ τὰς μέσας νύκτας, τὰ μὲν πέριξ ὄντα ἀνδράποδα τῆς τύρσιος, καὶ χρήματα πλεῖστα, ἀπέδρα αὐτοὺς, παραμελοῦντας, ὡς τὸν ἀσιδάτην αὐτὸν λάβοιεν, καὶ τὰ ἐκείνου. πυργομαχοῦντες δὲ, ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὴν τύρσιν, ὑψηλὴ γὰρ ἦν καὶ μεγάλη, καὶ προμαχεῶνας καὶ ἄνδρας πολλοὺς καὶ μαχίμους ἔχουσα, διορύττειν ἐπεχείρησαν τὸν πύργον. ὁ δὲ τοῖχος ἦν ἐπὶ ὀκτὼ πλίνθων γηΐνων τὸ εὖρος, ἅ-
40 μα δὲ τῇ ἡμέρᾳ διωρώρυκτο. καὶ ὡς τὸ πρῶτον διεφάνη, ἐπάταξεν ἔνδοθεν βουπόρῳ τις ὀβελίσκῳ διαμπερὲς, τὸν μηρὸν τοῦ ἐγγυτάτω. τὸ δὲ λοιπὸν ἐκτοξεύοντες, ἐποίουν μηδὲ παριέναι ἔτι ἀσφαλὲς εἶναι. κεκραγότων δὲ αὐτῶν καὶ πυρσευόντων ἐκβοηθοῦσιν, ἰταβέλιος μὲν ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐκ κομανίας, ὁπλῖται φρουροὶ καὶ ἱππεῖς ὑρκάνιοι, καὶ οὗτοι βασιλέως μισθοφόροι ὡς ὀγδοήκοντα. καὶ ἄλλοι πελτασταὶ εἰς ὀκτακοσίους. ἄλλοι δὲ ἐκ παρθενίου, ἄλλοι δὲ ἐξ ἀπολλωνίας
50 καὶ ἐκ τῶν πλησίον χωρίων. καὶ ἱππεῖς. ἐνταῦθα δὴ ὥρα ἦν, πῶς ἔσται ἡ ἄφοδος σκοπεῖν. καὶ λαβόντες ὅσοι ἦσαν βόες καὶ πρόβατα, ἤλαυνον καὶ τὰ ἀνδράποδα ἐντὸς πλαισίου ποιησάμενοι, οὐ τοῖς χρήμασιν ἔτι προσέχοντες τὸν νοῦν, ἀλλὰ μὴ φυγὴ εἴη ἡ ἄφοδος, εἰ καταλιπόντες τὰ χρήματα ἀπίοιεν, καὶ οἵ τε πολέμιοι θρασύτεροι εἶεν, καὶ οἱ στρατιῶται ἀθυμότεροι. νῦν δὲ ἀπῄεσαν ὡς περὶ τῶν χρημάτων μαχούμενοι. ἐπεὶ δὲ ἑώρα γογγύλος ὀλίγους μὲν τοὺς ἕλληνας, πολλοὺς δὲ τοὺς ἐπικειμένους, ἐξέρχεται καὶ αὐτὸς βίᾳ τῆς μητρὸς, τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἔχων, βουλόμενος συμμετασχεῖν τοῦ ἔργου.

συν

συνεβοήθει δὲ καὶ Προκλῆς ἐξ Ἁλισάρνης καὶ Τευθρανίας ὁ ἀπὸ Δαμαράτου. οἱ δὲ περὶ Ξενοφῶντα ἐπεὶ πάνυ ἤδη ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν τοξευμάτων καὶ σφενδονῶν, πορευόμενοι κύκλῳ, ὅπως τὰ ὅπλα ἔχοιεν πρὸ τῶν τοξευμάτων, μόλις διαβαίνουσι τὸν Κάρκασον ποταμόν, τετρωμένοι ἐγγὺς οἱ ἡμίσεις. ἐνταῦθα καὶ Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος λοχαγὸς τιτρώσκεται, τὸν πάντα χρόνον μαχόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ διασῴζονται ἀνδράποδα ὡς διακόσια ἔχοντες καὶ πρόβατα ὅσον θύματα. τῇ δ' ὑστεραίᾳ θυσάμενος ὁ Ξενοφῶν ἐξάγει νύκτωρ πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως ὅτι μακροτάτην ἔλθοι τῆς Λυδίας, ὥστε μὴ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἀφυλακτεῖν. ὁ δ' Ἀσιδάτης ἀκούσας ὅτι πάλιν ἐπ' αὐτὸν τεθυμένος ἂν Ξενοφῶν, καὶ παντὶ τῷ στρατεύματι ἥξει, ἐξαυλίζεται εἰς κώμας ὑπὸ τὸ Παρθένιον πόλισμα ἐχούσας. ἐνταῦθα οἱ περὶ Ξενοφῶντα συμπεριτυγχάνουσιν αὐτῷ, καὶ λαμβάνουσιν αὐτόν, καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἵππους καὶ πάντα τὰ ὄντα, καὶ οὕτω τὰ πρότερα ἱερὰ ἀπέβη. ἔπειτα πάλιν ἀφικνοῦνται εἰς Πέργαμον. ἐνταῦθα τὸν θεὸν ἠσπάσατο ὁ Ξενοφῶν. συνέπραττον γὰρ καὶ οἱ Λάκωνες, καὶ οἱ λοχαγοί, καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί, καὶ οἱ στρατιῶται, ὥστ' ἐξαίρετα λαμβάνειν καὶ ἵππους καὶ ζεύγη, καὶ τἆλλα, ὥστε ἱκανὸν εἶναι καὶ ἄλλον ἤδη εὖ ποιεῖν. ἐν τούτῳ Θίμβρων παραγενόμενος, παρέλαβε τὸ στράτευμα, καὶ συμμίξας τῷ ἄλλῳ Ἑλληνικῷ, ἐπολέμει πρὸς Τισσαφέρνην καὶ Φαρνάβαζον. ἄρχοντες δὲ οἵδε τῆς βασιλέως χώρας ὅσην ἐπήλθομεν, Λυδίας, Ἀρτίμας· Φρυγίας, Ἀρτακάμας· Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας, Μιθριδάτης· Κιλικίας, Συέννεσις· Φοινίκης καὶ Ἀραβίας, Δέρνης· Συρίας καὶ Ἀσσυρίας, Βέλεσις· Βαβυλῶνος, Ῥωπάρας· Μηδίας, Ἀρβάκας· Φασιανῶν καὶ Ἑσπεριτῶν, Τιρίβαζος. Καρδοῦχοι δὲ καὶ Χάλυβες, καὶ Χαλδαῖοι, καὶ Μάκρωνες, καὶ Κόλχοι, καὶ Μοσσύνοικοι, καὶ Κοῖται, καὶ Τιβαρηνοὶ αὐτόνομοι. Παφλαγονίας, Κορύλας· Βιθυνῶν, Φαρνάβαζος. τῶν ἐν Εὐρώπῃ Θρᾳκῶν, Σεύθης. ἀριθμὸς συμπάσης τῆς ὁδοῦ τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως, σταθμοὶ διακόσιοι δεκαπέντε, παρασάγγαι χίλιοι ἑκατὸν πεντήκοντα, στάδια τρισμύρια τετρακισχίλια διακόσια πεντήκοντα πέντε. χρόνου πλῆθος τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως, ἐνιαυτὸς καὶ τρεῖς μῆνες.

Venit itē ab Elisarne, & Teuthrania à Demarato missus Procles. Qui uerò cū Xenophonte erant, cùm telorum & fundarum iactibus pene obruerētur, ut iter facientes obiectu clypeorum se tegerēt, in orbem agmen conuerterunt: ac uix Carcasum amnē traiecerūt, cùm plus dimidia parte saucij essent, ac inter cæteros uulnus etiam accepisset Agasias Stymphalius centurio, homo perpetuis dimicationib. exercitatus. Captiuos ferè ducentos retinuerūt: pecoris quod esset ad immolandū dūtaxat satis. Postero die sacris peractis, noctu copias omnes educit Xenophō: ac longissima uia, per Lydiam agmen circunduxit, ut hostis metu iam uacui, cū nihil sibi cauerent, facilius opprimerētur. Asidates cū audisset Xenophontē de agmine iterū educendo sacra fecisse, neq; multo post cū copijs omnib. adfuturū, in pagos castra mouere statuit, Parthenico oppido proximos. Eò cum contenderet, in Xenophontis milites incidit, à quibus cū uxore, liberis, equis, ac reliquis fortunis captus est. Euentum itaq;, sacri prioris fidē comprobauit. Cùm iam Pergamū omnes redissent, Xenophō minus sibi æquos deos fuisse questus est, propterea quod à sua tantū cohorte negociū geri non potuerat, sed eius expeditionis participes fuerant Lacones, et cēturiones alij, quàm quos ipse delegerat: duces præterea, & milites, q sibi bellissimū quodq; ex omni præda præcerpserūt, equos uidelicet, iumentorū iuga, & quæ uisum est alia, ut iam eorum unusquisq; haberet, unde & alijs benigne faceret. His ita gestis Thimbron superuenit, qui cū acceptum à Xenophonte exercitum, ijs quas ipse adduxerat: Græcorū cohortibus admiscuisset, Tissapherni & Pharnabazo bellū intulit. Regionū omniū quæ sub regis ditione erāt, quasq; nos peragrauimus, illis tēporibus hi præfecti fuerunt: Lydiæ, Artimas: Phrygiæ, Artacamas: Lycaoniæ & Cappadociæ, Mithridates: Ciliciæ, Syennesis: Phœnicis, & Arabiæ, Dernes: Syriæ, et Assyriæ, Belesis: Babylonis, Roparas: Mediæ, Arbacas: Phasianorum, & Hesperitanorū, Teribazus. Nā Carduchi, Chalybes, Chaldæi, Macrones, Colchi, Mosynœci, Cœtæ & Tibareni, omnes sui iuris erant. Paphlagoniæ, præerat Corylas, Bythinis Pharnabazus. In Europa Thracibus Seuthes imperabat. Totius itineris spacium, quod aut progredientes aut regredientes confecerūt, fuere castra ducena quindena, parasangæ MCL. quæ summa stad. efficit tricies & quater mille, CCLV. Milliarium circiter quater mille & DC. Quo quidem in itinere annus & menses III. consumpti.

SEBALDO ET GEORGIO GEVDERIS, VRBIS NOREMBERGAE PATRICIIS, THOMAS VENATORIVS S.

REPETENTI mihi uaria literarum studia, ad quæ nos statim in ipso adhuc iuuentutis flore, ut ueræ laudis gloriam assequeremur, mittunt parentes, nullum equidem mihi uisum est uel iucundius singulis uel utilius, ac perinde magis necessarium uniuersis, his præsertim, quibus olim reipublicæ gubernacula reseruantur, Sebalde & Georgi Geuderi Patricij ornatissimi, atque est illa multiplex & copiosa gestarum rerum testis Historia. Quia enim nuncia est uetustatis, ut præclare dixit Cicero, fieri non potest, quin ipsa sit ceu quædam honestæ uitæ officina, ex qua in dubijs rebus certa sibi quisque petere consilia, certa sibi & tanquam uiuas ad bene uiuendum proponere imagines & possit & audeat. Nam reliquæ, quas uocant liberales, artes uniuersæ, quid quæso in rebuspublicis facient, ubi non illis accesserit gestarum rerum cognitio? Atqui Historia non tam exempla, quàm incitamenta etiam quædam habet, quæ uel crudelissimos, & ab omni penitus humanitate alienos, in quandam mansuetioris uitæ consuetudinem inuitare, uel rapere potius possint: id quod nec ullæ hominum leges, neque ulla Philosophorum præscripta præstare queant. Quid enim leges queant aliud, ubi non ex aliqua præclare rei gestæ cognitione emanarint, præterquam cogere, terrere, punire? Philosophi autem in umbra & otio quædam libere, ad formandos indocti uulgi mores, in disputationem uocarunt: quæ hoc minus peccandi licentiam arcent, quo minus est uideri aliquid, quàm esse, hoc est, quo maior est opinione ueritas. Quando enim non ab honesto iustitiæ ad iniustitiam declinatur, qui uel rigorum suo legum, uel superciliosa philosophorum duntaxat præscripta callunt? Ab iniustitia uero ad immisericordiam nonne facilis est transitus? Immisericordiam nonne, tam quam necessario, sequitur crudelitas? Crudelitatis nonne comes est ferina illa, & quæ omnem prorsus agendarum rerum electionem excludit, immanitas? Dij melius, quàm sic unquam habenas rerum teneant honestatis ignari. Porro quisquis præteritorum rerum cognitionem tenuerit, facile ex his, quæ uirtutis adminiculo facta recensent Historiæ, intelliget, quantum ei, qui alijs præest, crudelitatem fugere liceat: & hoc agere semper, ut quammaxime fieri possit, ametur à plurimis, timeatur à paucis. Nam si maioribus nostris credimus, ciuitates & regna, fide & clementia magis quàm ui & armis tuentur. Crudelitatem enim exercere in ciues, ut est pusilli, & omnia timentis animi signum, ita clementia conciliare sibi non uiros duntaxat ciues, sed & hostes, excelsi & magnanimi spiritus argumentum esse solet. Quocirca non infrequenter maior est uirtus seruasse hostem, quàm extinxisse. Seruato enim hoste, sæpius uictoriæ triumphos ducere, sæpius clementiæ documenta præbere licebit: quorum neutrum assequitur uictor, si temere, & quo sese fortunæ impetus rapuerit, feratur in hostem. Etsi enim difficile est temperare conceptis animo affectibus, tamen quisquis famæ, studio, & honestæ laudis cura tangitur, non magis indulgere sibi quàm imperare etiam gloriosum duxerit. Quod secus est affectus, illum ipse Thersites ille quidem, omnium qui ad expugnandam Troiam uenerunt ignauissimus, in hostes secum duxisse fuerit. Nam ignauos duces, non raro mutationes rerum sequuntur: quæ deinceps cædem fugam, aliaque hostilia, ut scriptum à Salustio, portendunt. Atqui serum est cauendi tempus in medijs malis, & quando, iam nihil profutura sit illa stulte agentium uox, NON PVTARAM. Quum hæc dico, nolite quæso existimare, uelle me quenquam ab obeundis publicis patriæ officijs remorari, ob eam tantum causam, quod difficile est bene imperare alijs. Non eo propterea instituta est oratio mea, quo minus liberum sit cuique parare sibi immortalem gloriam, si oblata eius fuerit occasio. Etsi enim difficile est bene imperare, haud ideo tamen publicorum officiorum molem, cuiquam egregio uiro, si ea ultro offeratur, fugere permiserim. Qui alios enim regit & seruat, dum plurimorum curam gerit, dum miserorum necessitates tanquam in humeros suos transfert, ille demum sibi immortale, & omni quoque ære perennius nomen parat. Qui uero nullam earum rerum, quas hic recensemus, habuerint scientiam, illos ego nimirum ad pascendos armentorum greges tantisper relegauerim, dum facti prudentiores, intelligant, quàm non sit tutum, illotis, ut aiunt, pedibus, ad tam augustum seruandæ Reipublicæ munus accedere. Nam ut alibi scripsit Xenophon noster, πάντων τῶν ἄλλων ζώων ῥᾷον εἶναι ἀνθρώπων ἄρχειν. Quod tamen paulo post facillimum fore ostendit, si rerum agendarum usus cum prudentia accesserit. Quis enim non pareat illi, qui cum summa rerum prudentia, summam quoque fidem, clementiam, constantiam, æquitatem, uigilantiam, sedulitatem, labores, sobrietatem, & alias id genus heroicas plane uirtutes sibi copulauerit? Credite mihi, tantus est quisque in republica, quantum sese uirtutibus ostendit. Et quisquis præficitur alijs, tanquam commune aliorum ciuium spectaculum constituitur. Quem nemo facile præcipientem audiet, nisi is, ad quod euectus est fastigium, suis quodammodo uirtutibus reddat ornatius. Animi ornamentis opus est, quæ quidem à uirtute proficiscuntur, ubi magistratus audientes uelint habere ciues. Cuius uos rei præsens atque adeo domesticum habetis exemplum, parentem uestrum, uirum senatorem, qui dei primo benignitate, deinde sua ipsius industria, per omnes gerendæ reipublicæ gradus ascendens, nullam tamen uirulentæ, & optima semper carpentis linguæ rabiem pertimuit unquam. Quid dicam de auunculo uestro, Bilibaldo illo Pirckemero, uiro ex æquo & græce & latine doctissimo? Quid unquam enim fecit ille reipublicæ gratia, in quo non omnia generosi animi indicia perspecta sint? Quando unquam non fuit solicitus ille, ut bene esset patriæ, ut tranquille inter se agerent ciues? Nemo illum uidit uel gratiam uel beneficium uendere unquam. Et quemcunque ad gratiam dicere aut scribere sententiam intellexisset, indignum esse censebat, cui puniendi flagitiosos delegaretur prouincia. Nam pauci sunt, inquit, qui non se, ne puniantur, redimere queant, si munus ad munera expositas inuenire liceat ipsis. Hinc summam peccandi licentiam arripere uulgus, & sacrosanctas patriæ leges ab improbis tolli, haberique ludibrio, ac tandem etiam apud posteros contemptui futuras. Vnde eos præficiendos alijs dicebat, qui nihil per gratiam, nihil per uim aut odium agerent, sed semper iuxta inculpatæ iustitiæ oculum, omnia tuerentur uel damnarent, uel absoluerent. Quo loco Chrysippi ingenium sæpe commendabat nobis, qui iustitiæ imaginem expressurus, luminibus oculorum ut acrioribus, ita etiam rectis & immotis pingere studuerit: quo nimirum significaret, magistratum nullius gratiam præferre debere iustis legibus, sed in improbos seuerum & inexorabilem, in probos mitem & mansuetum esse oportere. Hac enim uia, inquit, dum ingrederentur maiores olim nostri, aduersus multas simul aut motas aut suspectas immutationes rerum, & se & ciuitatem hanc suam muniuerunt, seruaruntque. Cæterum ne ad formandos optimos cuiquam mores recta desint studia, utque non tam priuatam quam publicam patriæ quoque salutem tueri contendant ciues, ac subinde nouam semper patriæ gloriam comparare studeant, ad ea duntaxat adijciendus est animus studia, quæ bonorum omnium consensu, ad omnem sunt uirtutem accommodatissima. Quo in ordine uel primas obtinet Historia, ex qua tanquam ab oraculo ciuilia petenda consilia sunt, tum quod ea sit una quæ recte aut secus factorum memoriam habeat, tum quod quenque officij sui commonefacit magis quàm ullæ statuæ, magis quàm ullæ pyramides aut imagines maiorum. Sed hic scio non deerunt, qui hoc nostrum de Historia calculum improbare uelint, quoque ex legibus potius duxerint, cum æqua tum iniqua discrimina rerum. Illis ego nihil durius in præsentia dicturus sum, si unam duntaxat consilio tum meorum rationem elusserint. Dicant quæso mihi, si uera est illa, quam tanto studio tuentur, de legibus sententia, unde nam originem suam duxerint leges, ut merito intra urbium mœnia admissæ sint? Nonne ab usu rerum magistro? Longo namque rerum usu, ueteres olim sapientes cum domi tum foris acquisito, uaria ac fere semper pugnantia uulgi studia cognoscentes, uarias uitiorum pœnas, uaria uicissim egregie factorum præmia statuerunt: id quod hodie una, & prorsus unica nobis præstare, & tanquam in speculo quodam repræsentare queat historia. Quod simulatque mecum sensisset Bilibaldus Pirckemerus, rectissimi uir iudicij, uidissetque etiam tum extare Græcorum aliquot Historicorum, Thucydidem dico & Herodotum, Romane loquentes, operæ putauit precium, ut eos etiam libros, quos de rebus Græcorum post Thucydidem scripserat Xenophon, & rhetor & philosophus ille, latinæ legeret scholæ. Quamuis autem nulla unquam affectatio, si Fabio auscultamus, inaffectatam illam Xenophontis iucunditatem consequi potuerit, uel quod ipse quasi sermonem Græcis finxisse uideatur, uel quod de Pericle ueteris comœdiæ testimonium est, in hunc transferri iustissime possit, in labris eius sedisse quandam persuadendi deam: tamen nemo bonus fidem & sedulitatem auunculi uestri, uiri incomparabilis, iure improbare poterit, quando in hoc unum respexerit, ut hoc labore suo prodesset multis, ut ad uirtutes, animi ornamenta, inuitaret quamplurimos. Hæc delectatio illius, hoc gaudium, hoc desiderium fuit. Porro ego cum eos nuper libros, fauentibus Musis, post fata illius nactus essem, officij mei partes esse duxi, ut quam emendatissimi, sub uestri nominis patrocinio ederentur: tum quo ipsemet adhuc uiuens, ad ea uos semper inuitauit studia, quibus egregiam familiæ uestræ famam, ad posteros transmittere possetis: tum quod in hisce equidem libris crebro sese offerunt grauissimæ, & doctis ab arte argumentis, ad persuadendum ualidissimæ orationes, quibus, ut Fabius autor est, & ingenium exercetur multiplici uariaque materia, & animus contemplatione recti prauique formatur, & multa inde cognitio rerum uenit: exemplaque, quæ sunt in omni genere causarum potentissima. Nam hisce in rebus mire excelluisse Xenophontem aiunt. Hinc ipse à priscorum eruditis ἀττικὴ μοῦσα, quemadmodum Diogenes Laertius tradidit, cognominatus est. Et Cicero sermonem illius melle quoque dulciorem dicit. Cyropædiam eius, Scipio ille, cui Aphricano cognomen ex uirtute fuit, in tantum probauit, ut eam nunquam e manibus deposuisse legatur. Et merito quidem. Nam ubique sui similis Xenophon, amœnus iuxta ac fœcundus, neque sterilis, neque aridus unquam, non tamen supra quàm oportet, effusus: quo amœnissimo narrationis genere doctissimi cuiusque & sensus & affectus equidem facile capiuntur, ducunturque. Sed eius iam ego uos quod dixi, periculum facere uelim magis, quàm in laudes autoris tantum audere diutius. Nam si ad Xenophontem uos receperitis, primo præcipuam uos honesti illius, quod uirtutem uocarunt quidam, curam habere declarabitis, deinde conceptam olim de uobis auunculi uestri spem non defraudabitis, ac postremo illam generis uestri uetustam claritudinem, longe clariorem ad posteros transmittetis. Valete.

Norembergæ, XI. Calend. Maij, Anno

M. D. XXXII.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον, ἦλθεν ἐξ ἀθηνῶν θυμοχάρης, ναῦς ἔχων ὀλίγας· καὶ εὐθὺς ἐναυμάχησαν αὖθις λακεδαιμόνιοι καὶ ἀθηναῖοι. ἐνίκησαν δὲ λακεδαιμόνιοι, ἡγουμένου ἡγησανδρίδου. μετ' ὀλίγον δὲ τούτων, δωριεὺς ὁ διαγόρου ἐκ ῥόδου εἰς ἑλλήσποντον εἰσέπλει, ἀρχομένου χειμῶνος, τέτταρσι καὶ δέκα ναυσὶν, ἅμα ἡμέρᾳ. κατιδὼν δὲ ὁ τῶν ἀθηναίων ἡμεροσκόπος, ἐσήμανε τοῖς στρατηγοῖς. οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσίν· ἃς ὁ δωριεὺς φυγὼν, πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε περὶ τὸ ῥοίτειον. ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν ἀθηναίων, ἐμάχοντο ἀπό τε τῶν νεῶν, καὶ τῆς γῆς, μέχρις οἱ ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς μάδυτον, πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον, οὐδὲν πράξαντες. μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην, ἐν ἰλίῳ θύων τῇ ἀθηνᾷ, ἐβοήθει ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ καθελκύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις, ἀπέπλει, ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ δωριέως. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἀνταναγόμενοι, ἐναυμάχησαν περὶ ἄβυδον κατὰ τὴν ἠϊόνα μέχρι δείλης ἐξ ἑωθινοῦ. καὶ τὰ μὲν νικώντων, τὰ δὲ νικωμένων, ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ δυοῖν δεούσαιν εἴκοσι ναυσίν. ἐντεῦθεν δὲ φυγὴ τῶν πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν ἄβυδον. καὶ ὁ φαρνάβαζος παρεβοήθει. καὶ ἐπεισβαίνων τῷ ἵππῳ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνατὸν ἦν, ἐμάχετο. καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὑτοῦ ἱππεῦσι, καὶ πεζοῖς παρεκελεύετο. ξυμφράξαντες δὲ τὰς ναῦς οἱ πελοποννήσιοι, καὶ παραταξάμενοι πρὸς τῇ γῇ ἐμάχοντο. ἀθηναῖοι δὲ ἀπέπλευσαν, τριάκοντα ναῦς τῶν πολεμίων λαβόντες κενὰς, καὶ ἃς αὐτοὶ ἀπώλεσαν, κομισάμενοι εἰς σηστόν. ἐντεῦθεν πλὴν τετταράκοντα νεῶν ἄλλαι ἄλλῃ ᾤχοντο ἐπ' ἀργυρολογίαν ἔξω τοῦ ἑλλησπόντου, καὶ ὁ θράσυλλος, εἷς ὢν τῶν στρατηγῶν, εἰς ἀθήνας ἔπλευσε ταῦτα ἐξαγγελῶν, καὶ στρατιὰν καὶ ναῦς αἰτήσων. μετὰ δὲ ταῦτα τισσαφέρνης ἦλθεν εἰς ἑλλήσποντον. ἀφικόμενον δὲ παρ' αὐτὸν μιᾷ τριήρει ἀλκιβιάδην, ξένιά τε καὶ δῶρα ἄγοντα, ξυλλαβὼν, εἷρξεν ἐν σάρδεσι, φάσκων κελεύειν βασιλέα πολεμεῖν ἀθηναίοις. ἡμέραις δὲ τριάκοντα ὕστερον ἀλκιβιάδης ἐκ σάρδεων μετὰ μαντιθέου τοῦ ἁλόντος ἐν καρίᾳ, ἵππων εὐπορήσαντες, νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς κλαζομενάς. οἱ δ' ἐν σηστῷ ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι μίνδαρον πλεῖν ἐπ' αὐτοὺς μέλλοντα, ναυσὶν ἑξήκοντα νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς καρδίαν. ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀλκιβιάδης ἧκεν ἐκ τῶν κλαζομενῶν σὺν πέντε τριήρεσι, καὶ ἐπακτρίδι. πυθόμενος δὲ ὅτι αἱ τῶν πελοποννησίων νῆες ἐξ ἀβύδου ἀνηγμέναι εἰσὶν εἰς κύζικον, αὐτὸς μὲν πεζῇ ἦλθεν εἰς σηστὸν, τὰς δὲ ναῦς περιπλεῖν ἐκεῖσε ἐκέλευσεν. ἐπεὶ δ' ἦλθον, ἀνάγεσθαι ἤδη αὐτοῦ μέλλοντος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν, ἐπεισπλεῖ θηραμένης εἴκοσι ναυσὶν ἀπὸ μακεδονίας, ἅμα δὲ καὶ θρασύβουλος εἴκοσιν ἑτέραις ἐκ θάσου, ἀμφότεροι ἠργυρολογηκότες.

XENOPHONTIS

RERVM GRAECARVM LIBER PRIMVS, BILIBALDO Pirckhemero interp.

INDE haud multis interiectis diebus, uenit ab Athenis nauibus paucis Thymochares: rursusq; confestim praelio conflixere nauali, Lacedaemonij & Athenienses, uicereq; Lacedaemonij, duce Hegesandride. Breui inde Doricus Diagori filius, ex Rhodo cū quatuordecim nauibus in Hellespontum profectus est, ineunte iam hyeme. Quem cum orto die Atheniensium uidisset speculator, signum dat ducibus: ad quod illi exciti, cum uiginti occurrerunt triremibus: quas Doricus fugiens, in terram cum suis desilijt: naues quoq; ad Rhoeteum subduxit: sicq; Atheniensibus ingruentibus, terra mariq; resistebat. Athenienses itaque frustra certamine inuecto, re infecta Madytum ad alium rediere exercitum. At Mindarus cum de pugna certior factus esset, sacrificio prius Ilij Mineruae facto, classeq; in mare deducta, ut Dorieo opem ferret, obuiam ire parat. quem Athenienses iuxta Abydi littus, praelio excipiunt nauali. Cumq; anceps certamen ab ortu solis ad occasum usque durasset, iamq; illi superarent, mox uincerentur, Alcibiades duodeuiginti nauibus in conspectum uenit. quo uiso, Peloponnenses fugam Abydum uersus cepere. Quibus Pharnabazus suppetias tulit, equo quantum permittebatur, mare ingressus, hostem propellebat, suosq; tam equites quam pedites, ut idem facerent hortabatur. At Peloponnenses iunctis nauibus structisq; ordinibus, à terra resistebant. Tandem Athenienses abierunt triginta hostium nauibus uacuis captis, recuperatis etiam illis quas ipsi antea amiserant, omnesq; Sestum perduxerunt. Inde praeter quadraginta naues, aliae alio ad tributum extra Hellespontum exigendum, profectae sunt. Thrasylus uero è ducibus unus Athenas nauigauit, uictoriam nunciaturus, militesq; & naues in supplementum petiturus. Post haec Tissaphernes in Hellespontum uenit: ad quem Alcibiades triremi una cum muneribus delatus, ab eo comprehensus, ac Sardis in custodiam missus est, sub praetextu mandati regij, quo Atheniensibus, ut ipse aiebat, bellum inferre iubebatur. Elapsis inde diebus triginta, Alcibiades ex Sardis cum Mantitheo quodam, qui in Caria captus fuerat, equos nactus, Clazomenas noctu aufugit. Athenienses interim qui ad Sestum stabant, cum rescissent Mindarum cum sexaginta aduentare nauibus, in Cardiam noctu profugerunt, quò etiam Alcibiades cum triremibus quinque, & oneraria naui una, ex Clazomenis peruenit. Vbi edoctus Peloponnensem classem ex Abydo Cyzicum coactam esse, ipse quidem pedibus Sestum contendit, naues uero circumagi iussit. Quo cum peruenisset, iamq; ad praelium se accingeret nauale, aduenit Theramenes ex Macedonia triremibus uiginti, simul & Thrasybulus cum alijs totidem ex Thraso, qui ambo ad exigendum tributum profecti

cti fuerant. Hos Alcibiades cõtractis maioribus uelis subsequi iussit, ipse in Parium nauigauit. Inde omnibus collectis nauibus (quae octoginta sex erant) noctu discessit. Postero uero die sub prandij tempus Attici duces Proconnesum appulerunt: ibi certiores facti Mindarum ac Pharnabazum cum peditatu apud Cyzicum cum copijs se continere, die illa ibi mansere. Postridie Alcibiades milites pro concione alloquutus, ostendit, ob stipendij inopiam, quod tamen abunde hostibus à rege subministraretur, necesse esse nauali, terrestri, ac murali decertare pugna: sicq; dimissa concione, pridie quàm inde solueret, tam minores quàm maiores ad se uenire praecepit naues: & , ne hostibus classis magnitudo innotesceret, mortem indixit, si quis trajciens deprehenderetur. Inde ad praelium nauale conuersus, Cyzicum uersus nauigauit, uehementi coorta pluuia. Mox ubi in Cyzici conspectum uentum est, serenum esse, ac sol fulgere coepit: simulq; sexaginta Mindari apparuere naues, procul à portu se exercentes, et ab Alcibiade exclusas à portu. Sed cùm multo plures esse Atheniensium naues, quàm antea, conspexissent, iamq; portum subeuntes, ad terram Peloponnenses fugerunt, nauibusq; coactis hostibus qui eos adoriebantur, resistebant. Alcibiades interim uiginti circumegit naues, milites'q; in terram exposuit. Quod cùm Mindarus uidisset, suos quoq; in littus desilire iussit, ubi ipse in primis pugnans occubuit: quo interempto, reliqui qui cum eo aderant, in fugam uersi sunt. Naues omnes, praeter Syracusanas, Athenienses Proconnesum perduxerunt: nam illas Syracusani ipsi, ne in hostium potestatem uenirent, incenderant. Inde postridie Cyzicum nauigauerunt. At Cyziceni, cùm & à Peloponnensibus & Pharnabazo destituti essent, deditionem fecere. Ibi Alcibiades dies remansit uiginti, grandi pecunia Cyzicenis mulctatis, nec ulla maiori calamitate ciuitatem effecit. Hinc Proconnesum reuersus est, ac inde Perinthum, & Selybriam nauigauit: & Perinthij exercitum in urbem receperunt: Selybrij uero, excluso illo, pecunias dedere. Inde Attici duces Chrysopolim Chalcedoniae profecti sunt, & eam muniuerũt. Decumarum tabernam quoq; ibi constituerunt, & decumam quam ex Ponticis exigebant nauibus collegerunt. Praesidium insuper triginta nauium, cum praefectis duobus, Theramene & Eubulo, ibi reliquerunt, dato mandato ut regionis & nauium curam gererent, hostesq; excursionibus, & quibuscunque possent incommodis afficerent. alij uero duces in Hellespontum abierunt. Intercepta est interim epistola, ab Hippocrate Mindari filio, tabellario, quae Lacedaemonem mittebatur, ac Athenis missa, quae haec continebat: Perdita sunt bona: Mindarus cecidit: fame milites laborant: nos quid fieri oporteat, dubij sumus. Pharnabazus interea uniuerso tam Peloponnensium, quàm Syracusanorum conuocato exercitu, illos consolatus est: ostendens, ob lignorum iacturam, quorum uis magna in ditione regis esset, dolendum non esse, praecipue cùm corpora salua essent. Vestes quoque, & duorum mensium stipendium, singulis distribuit militibus. Nautas insuper armauit, & praesidia ubique in locis constituit maritimis:

κότων. ἀλκιβιάδης δὲ εἰπὼν καὶ τούτοις διώκειν αὐτὸν, ἐξελομένοις τὰ μεγάλα ἱστία, αὐτὸς ἔπλευσεν ἐς πάριον. ἀθρόαι δὲ γενόμεναι αἱ νῆες ἅπασαι ἐν παρίῳ, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα, τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀνηγάγοντο. καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ περὶ ἀρίστου ὥραν ἧκον ἐς προικόννησον. ἐκεῖ δ' ἐπύθοντο ὅτι μίνδαρος ἐν κυζίκῳ εἴη, καὶ φαρνάβαζος μετὰ τοῦ πεζοῦ. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἔμειναν, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀλκιβιάδης ἐκκλησίαν ποιήσας, παρεκελεύετο αὐτοῖς ὅτι ἀνάγκη εἴη καὶ ναυμαχεῖν, καὶ πεζομαχεῖν, καὶ τειχομαχεῖν. οὐ γὰρ ἔστιν, ἔφη, χρήματα ἡμῖν, τοῖς δὲ πολεμίοις ἄφθονα παρὰ βασιλέως. τῇ δὲ προτεραίᾳ, ἐπειδὴ ὡρμίσαντο, τὰ πλοῖα πάντα, καὶ τὰ μικρὰ συνήθροισε παρ' ἑαυτὸν, ὅπως μηδεὶς ἐξαγγείλῃ τοῖς πολεμίοις τὸ πλῆθος τῶν νεῶν. ἐπεκήρυξέ τε ὃς ἂν ἁλίσκηται ἐς τὸ πέραν διαπλέων, θάνατον τὴν ζημίαν. μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν, παρασκευασάμενος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν ἀνηγάγετο ἐπὶ τὴν κύζικον, ὕοντος πολλῷ. ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς τῆς κυζίκου ἦν, αἰθρίας γενομένης, καὶ τοῦ ἡλίου ἐκλάμψαντος, καθορᾷ τὰς τοῦ μινδάρου ναῦς γυμναζομένας πόρρω ἀπὸ τοῦ λιμένος, καὶ ἀπειλημμένας ὑπ' αὐτοῦ, ἑξήκοντα οὔσας. οἱ δὲ πελοποννήσιοι ἰδόντες τὰς τῶν ἀθηναίων τριήρεις οὔσας πλείους τε πολλῷ ἢ πρότερον, καὶ πρὸς τῷ λιμένι, ἔφυγον ἐς τὴν γῆν, καὶ συνορμίσαντες τὰς ναῦς, ἐμάχοντο ἐπιπλέουσι τοῖς ἐναντίοις. ἀλκιβιάδης δὲ ταῖς εἴκοσι τῶν νεῶν περιπλεύσας, ἀπέβη ἐς τὴν γῆν. ἰδὼν δὲ ὁ μίνδαρος, καὶ αὐτὸς ἀποβὰς ἐν τῇ γῇ, μαχόμενος ἀπέθανεν. οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες, ἔφυγον. τὰς δὲ ναῦς οἱ ἀθηναῖοι ᾤχοντο ἄγοντες ἐς προικόννησον ἁπάσας, πλὴν τῶν συρακουσίων. ἐκείνας δὲ αὐτοὶ κατέκαυσαν οἱ συρακούσιοι. ἐκεῖθεν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἔπλεον οἱ ἀθηναῖοι ἐπὶ κύζικον. οἱ δὲ κυζικηνοὶ, τῶν πελοποννησίων, καὶ φαρναβάζου ἐκλιπόντων αὐτὴν, ἐδέχοντο τοὺς ἀθηναίους. ἀλκιβιάδης δὲ μείνας αὐτοῦ εἴκοσιν ἡμέρας, καὶ χρήματα πολλὰ λαβὼν παρὰ τῶν κυζικηνῶν, οὐδὲν ἄλλο κακὸν ἐργασάμενος ἐν τῇ πόλει, ἀπέπλευσεν ἐς προικόννησον. ἐκεῖθεν δ' ἔπλευσεν ἐς πέρινθον, καὶ σηλυβρίαν. καὶ περίνθιοι μὲν εἰσεδέξαντο ἐς τὸ ἄστυ τὸ στρατόπεδον· σηλυβριανοὶ δὲ ἐδέξαντο μὲν οὔ, χρήματα δὲ ἔδοσαν. ἐντεῦθεν δ' ἀφικόμενοι τῆς χαλκηδονίας ἐς χρυσόπολιν, ἐτείχισαν αὐτὴν, καὶ δεκατευτήριον κατεσκεύασαν ἐν αὐτῇ. καὶ τὴν δεκάτην ἐξελέγοντο τῶν ἐκ τοῦ πόντου πλοίων, καὶ φυλακὴν ἐγκαταλιπόντες ναῦς τριάκοντα, καὶ στρατηγὼ δύο, θηραμένην καὶ εὔβουλον, τοῦ τε χωρίου ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τῶν ἐκπλεόντων πλοίων, καὶ εἴ τι ἄλλο δύναιντο βλάπτειν τοὺς πολεμίους. οἱ δ' ἄλλοι στρατηγοὶ ἐς τὸν ἑλλήσποντον ᾤχοντο. παρὰ δὲ ἱπποκράτους τοῦ μινδάρου ἐπιστολέως ἐς λακεδαίμονα γράμματα πεμφθέντα, ἑάλωσαν ἐς ἀθήνας, λέγοντα τάδε· ἔῤῥει τὰ καλά, μίνδαρος δ' ἀπέσσυται, πεινῶντι τ' ἄνδρες, ἀπορίομες τί χρὴ δρᾶν. φαρνάβαζος δὲ παντὶ τῷ τῶν πελοποννησίων στρατεύματι, καὶ τοῖς συρακουσίοις παρακελευσάμενος μὴ ἀθυμεῖν ἕνεκα ξύλων, ὡς ὄντων πολλῶν ἐν τῇ βασιλέως, ἕως ἂν τὰ σώματα σῶα ᾖ. ἱμάτιόν τ' ἔδωκεν ἑκάστῳ, καὶ ἐφόδιον δυοῖν μηνοῖν· καὶ ὁπλίσας τοὺς ναύτας, φυλακὰς κατέστησε τῆς ἑαυτοῦ παρα-

θαλασ-

θαλασσίας γῆς, καὶ ξυγκαλέσας τούς τε ἀπὸ τῶν πόλεων στρατηγούς, καὶ τριηράρχους, ἐκέλευσε ναυπηγεῖσθαι τριήρεις ἐν ἀντάνδρῳ, ὅσας ἕκαστοι ἀπώλεσαν, χρήματά τε διδούς, καὶ ὕλην ἐκ τῆς ἴδης κομίζεσθαι φράζων. ναυπηγουμένων δὲ οἱ συρακούσιοι ἅμα τοῖς ἀντανδρίοις τοῦ τείχους τι ἐπετέλεσαν, καὶ ἐν τῇ φρουρᾷ ἤρεσαν πάντων μάλιστα. διὰ ταῦτα δὲ εὐεργεσία τε, καὶ πολιτεία συρακουσίοις ἐν ἀντάνδρῳ ἐστί. φαρνάβαζος μὲν οὖν ταῦτα διατάξας, εὐθὺς εἰς χαλκηδόνα ἐβοήθει. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἠγγέλθη τοῖς τῶν συρακουσίων στρατηγοῖς, ὅτι φεύγοιεν οἴκοθεν ὑπὸ τοῦ δήμου. ξυγκαλέσαντες οὖν τοὺς ἑαυτῶν στρατιώτας, ἑρμοκράτους προηγουμένου, ἀπωλοφύροντο τὴν ἑαυτῶν ξυμφοράν, ὡς ἀδίκως φεύγοιεν ἅπαντες παρὰ τὸν νόμον. παρῄνεσάν τε προθύμους εἶναι καὶ τὰ λοιπά, ὥσπερ τὰ πρότερα, καὶ ἄνδρας ἀγαθοὺς πρὸς τὰ ἀεὶ παραγγελλόμενα. ἑλέσθαι δὲ ἐκέλευον ἄρχοντας, μέχρις ἂν ἀφίκωνται οἱ ᾑρημένοι ἀντ' ἐκείνων· οἱ δ' ἀναβοήσαντες, ἐκέλευον ἐκείνους ἄρχειν, καὶ μάλιστα οἱ τριήραρχοι, καὶ οἱ ἐπιβάται, καὶ οἱ κυβερνῆται. οἱ δ' οὐκ ἔφασαν δεῖν στασιάζειν πρὸς τὴν ἑαυτῶν πόλιν. εἰ δέ τις ἐπικαλοίη τι αὐτοῖς, λόγον ἔφασαν χρῆναι διδόναι, μεμνημένους, ὅσας τε ναυμαχίας αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς νενικήκατε, καὶ ναῦς εἰλήφατε, ὅσα τε μετὰ τῶν ἄλλων ἀήττητοι γεγόνατε, ἡμῶν ἡγουμένων, τάξιν ἔχοντες τὴν κρατίστην, διά τε τὴν ἡμετέραν ἀρετήν, καὶ τὴν ὑμετέραν προθυμίαν, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν ὑπάρχουσαν. οὐδενὸς δὲ οὐδὲν ἐπαιτιωμένου δεομένων, ἔμειναν ἕως ἀφίκοντο οἱ ἀντ' ἐκείνων στρατηγοί, δήμαρχός τε πιδόκου, καὶ μύσκων μενεκράτους, καὶ πόταμις γνωσίου. τῶν δὲ τριηράρχων ὀμόσαντες οἱ πλεῖστοι κατάξειν αὐτούς, ἐπὰν εἰς συρακούσας ἀφίκωνται, ἀπεπέμψαντο ὅποι ἐβούλοντο, πάντας ἐπαινοῦντες. ἰδίᾳ δὲ οἱ πρὸς ἑρμοκράτην προσομιλοῦντες, μάλιστα ἐπόθησαν τήν τε ἐπιμέλειαν, καὶ προθυμίαν, καὶ κοινότητα. ὧν γὰρ ἐγίγνωσκε τοὺς ἐπιεικεστάτους τῶν τριηράρχων, καὶ κυβερνητῶν, καὶ ἐπιβατῶν, ἑκάστης ἡμέρας τὸ πρωί, καὶ πρὸς ἑσπέραν συναλίζων πρὸς τὴν σκηνὴν τὴν ἑαυτοῦ, ἀνεκοινοῦτο ὅ, τι ἔμελλε λέγειν, ἢ πράττειν, κἀκείνους ἐδίδασκε, κελεύων λέγειν, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ παραχρῆμα, τὰ δὲ βουλευσαμένους. ἐκ τούτων ἑρμοκράτης τὰ πολλὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ εὐδόξει, λέγειν τε δοκῶν, καὶ βουλεύειν τὰ κράτιστα. κατηγορήσας δὲ τισσαφέρνους ἐν λακεδαίμονι ἑρμοκράτης, μαρτυροῦντος καὶ ἀστυόχου, καὶ δόξας τὰ ὄντα λέγειν, ἀφικόμενος παρὰ φαρνάβαζον, πρὶν αἰτῆσαι χρήματα λαβών, παρεσκευάζετο πρὸς τὴν εἰς συρακούσας κάθοδον ξένους τε καὶ τριήρεις. ἐν τούτῳ δὲ ἧκον οἱ διάδοχοι τῶν συρακουσίων εἰς μίλητον, καὶ παρέλαβον τὰς ναῦς, καὶ τὸ στράτευμα. ἐν θάσῳ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον στάσεως γενομένης, ἐκπίπτουσιν οἱ λακωνισταί, καὶ ὁ λάκων ἁρμοστὴς ἐτεόνικος. καταιτιαθεὶς δὲ ταῦτα πρᾶξαι σὺν τισσαφέρνει πασιππίδας ὁ λάκων ἔφυγεν ἐκ σπάρτης. ἐπὶ δὲ τὸ ναυτικόν, ὃ ἐκεῖνος ἠθροίκει ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἐξεπέμφθη κρατησιππίδας, καὶ παρέλαβεν ἐν χίῳ. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους θρασύλλου ἐν ἀθήναις ὄντος, ἆγις ἐκ τῆς δεκελείας προνομὴν ποιούμενος, πρὸς αὐτὰ τὰ τείχη ἦλθε τῶν ἀθηναίων.

θρασύ/

timis: conuocatisq; ex omnibus ciuitatibus, tam ducibus quàm trierarchis, illos classem aliam apud Antandrum ædificare, pristinumq; amissarum nauium numerum explere iussit: pecunias quoq; inter eos diuisit, ac materiam ex Ida sumere permisit. Ceteris igitur operi incumbentibus, Syracusani cum Antandrijs muri partem perfecerunt, & in custodia maxime omnium probati sunt: ob quod beneficiũ Syracusani ab Antandrijs ciuitate donati sunt. Quæ cũ ita Pharnabazus cõstituisset, cõfestim Chalcedoni succurrit. Eodẽ tẽpore Syracusanis ducib. nũciatũ est, eos domi exilio à populo dãnatos esse. Qua re audita, cõuocatis militib. apud illos Hemocrates communem deplorauit calamitatẽ, ac cõquestus est oẽs iniuste ac præter leges, exulare. Insuper eos hortatus est, ut posthac strenuã, quemadmodũ antea fecerãt, nauarent operã, cunctisq; semper obedirẽt mãdatis. Iussit etiã duces eligere, qui ipsis quoad successores eorũ aduenirent, præessent. Quibus milites obstrepentes, illos imperare iusserũt, & maxime trierarchi, propugnatores, & gubernatores. Illi uero responderunt, non decere seditione contra propriam decertare patriam: si uero accusarentur, posse omnium quæ gessissent rationem reddere, quorum illos testes haberẽt optimos, cùm scirẽt, quoties ductu eorum nauali uicissent prælio, quotq; naues cepissent, & quod inter alios inuicti huc usq; fuissent, id omne militari disciplina, ducum uirtute, & militum audacia, quæ in terra ac mari enituisset, accidisse. Cùm itaq; omnes his quæ dicebãtur assentirẽtur, remãsere, donec eorũ successores aduenerũt, Demarchus Pidoci, et Myscos Menecrati filius, ac Potamis Gnosius. At trierarchi cõplures illis iureiurãdo promiserunt, si unquã Syracusas reuerti daretur, eos in patriam secum reducturos. Interim liberã abeũdi quocunq; libitũ foret, dedere facultatẽ. Omnesq; pariter laudabant, præcipue uero Hermocratẽ miris extollebant præconijs, ob singularẽ diligentiã, industriã & humanitatẽ, quæ omnibus trierarchis, gubernatoribus, & militibus nota erat, cùm quotidie manè & uesperi, circa suum uersarentur tabernaculum, sciscitantes quid dicẽdum, faciendum ue esset. Quos ille egregie instituens, edocebat, quæ ex tempore essent proferenda, & quæ deliberate loquenda: unde magnæ autoritatis existimationem, apud uniuersum consequutus est concilium, cùm & loqui, & suadere utilissima queq; uideretur. Tissaphernem quoque Hermocrates Lacedæmone accusauit, astipulante etiã Astyocho: ac ut res se habebat dicere uisus est. Ad Pharnazabum inde accessit, à quo sponte, priusquam pecunias peteret, abunde suscepit: unde se cum amicis & triremibus ad reditũ Syracusas accingebat. Venere interim Miletũ successores, ac naues et exercitũ susceperunt. Eodẽ tempore ex Thaso, orta seditione, Lacones cum eorũ præfecto Eteonico expulsi sunt. Huius rei causa fuisse, cũ Tissapherne Pasippidas Lacon accusatus, Sparta exulauit. Cui successit Cratisippidas, qui naues, quas ille undiq; ex socijs collegerat, in Chio accepit. Eo quoq; tẽpore cũ Thrasylus Athenis esset, et Agis ex Decelea excursionẽ faciẽs, ad muros Atheniensiũ usq; peruenisset.

Thrasy/

Thrasylus omnes tam Athenienses quàm alios qui præsto erant, ex urbe eduxit: instructaq; acie, circa Lycæum stetit gymnasium, pugnare paratus, si propius hostes accessißēt. Quod cū Agis cerneret, celeriter exercitum reduxit, amißis quibusdā, à leui armatura interfectis. Quamobrem Athenienses libenter Thrasylo parebant, ac quocunq; ducere uellet, sequi parati erāt: necnon publice sibi pedites mille, equites centū, ac triremes quinquaginta decernūt. Agis interim cum ex Decelea plura uidisset nauigia 10 frumento onusta, Piræum subire, nihil se egisse circumstantibus dicebat, quamuis tanto tempore Athenienses terræ usu prohibuisset, nisi etiā mari, ne frumentum inferre possent, intercluderētur. Optimum igitur ratus, Clearchum Ramphij filium, Chalcedonem & Byzantiū mittere (nam ei cum urbibus istis hospitalitas intercedebat) ut inde collectis nauibus, Athenienses à mari quoq; aggrederentur. Id cum fecisset, celeriter ab illis, ac Megarensibus, necnon socijs alijs, quindecim militares magis quàm celeres 20 collegit naues. Sed cùm in Hellespontum uenissent, tres ex eis ab nouem Atheniēsium nauibus, quæ semper in oris illis excubabant, interceptæ sunt: reliquæ Sestum fugierunt, inde Byzantium in pacatum abiere. Annusq; desijt, in quo Carthaginenses duce Annibale, centum hominum millibus Siciliā aggressi sunt, ubi trimestri spacio, duas græcas cepere urbes, Selinuntem, & Himeram. Insequenti anno, in quem incidit Olympias nonagesimatertia, qua curru Euagoras Eliensis uicit, in stadio uero Eubotas 30 Cyrenæus, Ephoro apud Spartas Euarchippo, Athenis præsidente Euctemone, Atheniēses Thoricū munierunt. At Thrasylus cùm sibi decretas accepisset naues, quinq; millia nautarum, quos cæteris immiscéret militibus armauit, ac ineūte iam uere in Samum nauigauit: ubi cùm tribus māsisset diebus, Pygelam profectus est, totumq; agrum populatus, exercitum mœnibus admouit. Cum uero ex Mileto quidam Pygelensibus opē tulissent, in Atticos leuis armaturæ milites hinc inde palantes, impetum fecere: quibus 40 statim cetrati, & grauis armaturæ cohortes duæ succurrunt, Milesiosq; omnes, exceptis paucis, interfecerunt, et ferme ducentis potiti sunt scutis: trophæum quoq; erexerunt. Postridie Attica claßis Notium nauigauit, inde instructa Colophonem transmisit. Cesserunt Colophonij uenięti Thrasylo. Ille uero nocte superueniente, Lydiā ingressus est, adulto iam frumento: ibiq; pluribus incensis uicis, ac multa capta pecunia, & mancipijs, uis igens in prædam abducta est. Stages uero Persa, qui ea præsidio obtinebat loca, Athenienses sparsos, & prædæ intentos aggressus est: ex quibus interfectis septem, unum cepit 50 uiuum. Thrasylus inde ad mare abduxit exercitum, tanquam Ephesum nauigaturus. Quod cum Tissaphernes resciuisset, undique auxiliares contraxit copias, ac paßim equites dimisit, qui cunctis nunciarent, ut Ephesum conuenirent, ac Dianæ opem ferrent. Thrasylus igitur decimaseptima post excursionem die Ephesum nauigauit, ac grauē armaturā ad Coressum, equites uero, ceretarios, claßiarios, et oēs alios leuis armaturæ milites, ex altera urbis parte

θράσυλος δὲ ἐξαγαγὼν ἀθηναίους, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ πόλει ὄντας, ἅπαντας παρέταξε παρὰ τὸ λύκειον γυμνάσιον, ὡς μαχούμενος, ἂν προσίωσιν. ἰδὼν δὲ ταῦτα ἄγις, ἀπήγαγε ταχέως. καί τινες αὐτῶν ὀλίγοι τῶν ἐπὶ πᾶσιν, ὑπὸ τῶν ψιλῶν ἀπέθανον. οἱ οὖν ἀθηναῖοι τῷ θρασύλῳ διὰ ταῦτα ἔτι προθυμότεροι ἦσαν, ἐφ' ἃ ἥκε, καὶ ἐψηφίσαντο ὁπλίτας τε αὐτὸν καταλέξασθαι χιλίους, ἱππέας δὲ ἑκατόν, τριήρεις δὲ πεντήκοντα. ἄγις 10 δὲ ἐκ τῆς δεκελείας ἰδὼν πλοῖα πολλὰ σίτου εἰς πειραιᾶ καταθέοντα, οὐδὲν ὄφελος ἔφη εἶναι τοὺς μετ' αὐτοῦ πολὺν ἤδη χρόνον ἀθηναίους εἴργειν τῆς γῆς, εἰ μή τις σχήσοι ὅθεν καὶ ὁ κατὰ θάλατταν σῖτος φοιτᾷ. κράτιστόν τε εἶναι καὶ κλέαρχον τὸν ῥαμφίου, πρόξενον ὄντα βυζαντίων, πέμψαι εἰς χαλκηδόνα τε καὶ βυζάντιον. δοξάντος δὲ τούτου, πληρωθεισῶν νεῶν, ἔκ τε μεγάρων, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πεντεκαίδεκα στρατιωτίδων μᾶλλον ἢ ταχειῶν ᾤχετο. καὶ αὐτοῦ τῶν νεῶν τρεῖς ἀπόλλυνται ἐν τῷ ἑλλησπόντῳ, ὑπὸ τῶν ἀττικῶν ἐννέα νεῶν, αἳ ἀεὶ ἐνταῦθα τὰ πλοῖα διεφύλαττον· αἱ δ' ἄλλαι ἔφυγον εἰς σηστόν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς βυζάντιον ἐσώθησαν. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ καρχηδόνιοι ἀννίβα ἡγουμένου στρατεύσαντες ἐπὶ σικελίαν, δέκα μυριάσι στρατιᾶς αἱροῦσιν ἐν τρισὶ μησὶ δύο πόλεις ἑλληνίδας, σελινοῦντα καὶ ἱμέραν. Τῷ δὲ ἄλλῳ ἔτει, ᾧ ἦν ὀλυμπιὰς τρίτη καὶ ἐνενηκοστή, ᾗ προστεθεῖσα ξυνωρὶς ἐνίκα εὐαγόρου ἠλείου, τὸ δὲ στάδιον, εὐβώτας κυρηναῖος, ἐπὶ ἐφόρου μὲν ὄντος ἐν σπάρτῃ εὐαρχίππου, ἄρχοντος δ' ἐν ἀθήναις, εὐκτήμονος, ἀθηναῖοι μὲν θορικὸν ἐτείχισαν. θράσυλος δὲ τά τε ψηφισθέντα πλοῖα λαβὼν, καὶ πεντακισχιλίους τῶν ναυτῶν πελτάστας ποιησάμενος, ὡς ἅμα καὶ πελτασταῖς ἐσομένοις, ἐξέπλευσεν ἀρχομένου τοῦ θέρους εἰς σάμον. ἐκεῖ δὲ μείνας τρεῖς ἡμέρας, ἔπλευσεν εἰς πύγελα. καὶ ἐνταῦθα τήν τε χώραν ἐδῄου, καὶ προσέβαλλε τῷ τείχει. ἐκ δὲ τῆς μιλήτου βοηθήσαντές τινες τοῖς πυγελεῦσι, διεσπαρμένους ὄντας τῶν ἀθηναίων τοὺς ψιλοὺς ἐδίωκον. οἱ δὲ πελτασταὶ, καὶ τῶν ὁπλιτῶν δύο λόχοι, βοηθήσαντες πρὸς τοὺς αὑτῶν ψιλοὺς, ἀπέκτειναν ἅπαντας τοὺς ἐκ μιλήτου ἐκτὸς ὀλίγων. καὶ ἀσπίδας ἔλαβον ὡς διακοσίας, καὶ τρόπαιον ἔστησαν. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἔπλευσαν εἰς νότιον, καὶ ἐντεῦθεν παρασκευασάμενοι, ἐπορεύοντο εἰς κολοφῶνα. κολοφώνιοι δὲ προσεχώρησαν. καὶ τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἐνέβαλον εἰς τὴν λυδίαν, ἀκμάζοντος τοῦ σίτου, καὶ κώμας τε πολλὰς ἐνέπρησαν, καὶ χρήματα ἔλαβον, καὶ ἀνδράποδα, καὶ ἄλλην λείαν πολλήν. στάγης δὲ ὁ πέρσης περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὤν, ἐπεὶ οἱ ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ στρατοπέδου διεσκεδασμένοι ἦσαν κατὰ τὰς ἰδίας λείας, βοηθησάντων τῶν ἱππέων, ἕνα μὲν ζῶντα ἔλαβεν, ἑπτὰ δὲ ἀπέκτεινε. θράσυλος δὲ μετὰ ταῦτα ἀπήγαγεν ἐπὶ θάλατταν τὴν στρατιάν, ὡς εἰς ἔφεσον πλευσούμενος. τισσαφέρνης δὲ αἰσθόμενος τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα, στρατιάν τε συνέλεγε πολλὴν, καὶ ἱππέας ἀπέστελλε, παραγγέλλων πᾶσιν εἰς ἔφεσον βοηθεῖν τῇ ἀρτέμιδι. θράσυλος δὲ ἑβδόμῃ καὶ δεκάτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν εἰσβολὴν, εἰς ἔφεσον ἔπλευσε. καὶ τοὺς μὲν ὁπλίτας πρὸς τὸν κορησσὸν ἀποβιβάσας, τοὺς δὲ ἱππέας καὶ πελταστὰς καὶ ἐπιβάτας, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας

τῷ δ' ἄλλῳ ὑπὸ τὰ ἕτερα τῆς πόλεως, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, προσῆγε δύο στρατόπεδα. οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐβοήθησαν σφίσιν, οἵ τε σύμμαχοι, οὓς τισσαφέρνης ἤγαγε, καὶ οἱ συρακούσιοι, οἵ τ' ἐκ τῶν προτέρων εἴκοσι νεῶν, καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων πέντε, αἳ ἔτυχον τότε παραγενόμεναι νεωστὶ ἥκουσαι μετὰ εὐκλέους τε τοῦ ἵππωνος, καὶ ἡρακλείδου τοῦ ἀριστογένους, στρατηγῶν, καὶ σελινούσιαι δύο. οὗτοι δὲ πάντες πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς ὁπλίτας τοὺς ἐν κορησσῷ ἐβοήθησαν. τούτους δὲ τρεψάμενοι, καὶ ἀποκτείναντες ἐξ αὐτῶν ὡς ἑκατὸν, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καταδιώξαντες, πρὸς τοὺς παρὰ τὸ ἕλος ἐτράποντο. ἔφυγον δὲ κἀκεῖ οἱ ἀθηναῖοι, καὶ ἀπώλοντο αὐτῶν ὡς τριακόσιοι. οἱ δ' ἐφέσιοι τρόπαιον ἐνταῦθα ἔστησαν, καὶ ἕτερον πρὸς τῷ κορησσῷ. τοῖς δὲ συρακουσίοις καὶ σελινουσίοις, κρατίστοις γενομένοις, ἀριστεῖα ἔδωκαν, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πολλοῖς, καὶ οἰκεῖν ἀτέλειαν ἔδοσαν τῷ βουλομένῳ ἀεί. σελινουσίοις δὲ, ἐπεὶ ἡ πόλις ἀπωλώλει, καὶ πολιτείαν ἔδοσαν. οἱ δ' ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπολαβόντες, ἀπέπλευσαν εἰς νότιον. κἀκεῖ θάψαντες αὐτοὺς, ἔπλεον ἐπὶ λέσβου καὶ ἑλλησπόντου. ὁρμοῦντες δὲ ἐν μηθύμνῃ τῆς λέσβου, εἶδον παραπλεούσας ἐξ ἐφέσου τὰς συρακουσίας ναῦς πέντε καὶ εἴκοσι. καὶ ἐπ' αὐτὰς ἀναχθέντες, τέτταρας μὲν ἔλαβον αὐτοῖς ἀνδράσι, τὰς δ' ἄλλας κατεδίωξαν εἰς ἔφεσον. καὶ τοὺς μὲν ἄλλους αἰχμαλώτους θράσυλλος εἰς ἀθήνας ἀπέπεμψε πάντας. ἀλκιβιάδην δὲ ἀθηναῖον, ἀλκιβιάδου ὄντα ἀνεψιὸν καὶ συμφυγάδα, κατέλυσεν. ἐντεῦθεν δὲ ἔπλευσεν εἰς τὴν σηστὸν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα. ἐκεῖθεν δὲ ἅπασα ἡ στρατιὰ διέβη εἰς λάμψακον, καὶ χειμὼν ἐπῄει, ἐν ᾧ οἱ αἰχμάλωτοι συρακούσιοι εἰργμένοι ἐν τοῦ πειραιῶς ἐν λιθοτομίαις, διορύξαντες τὴν πέτραν, ἀποδράντες νυκτὸς, ᾤχοντο εἰς δεκέλειαν, οἱ δ' εἰς μέγαρα. ἐν δὲ τῇ λαμψάκῳ συντάττοντος ἀλκιβιάδου τὸ στράτευμα πᾶν, οἱ πρότεροι στρατιῶται οὐκ ἐβούλοντο τοῖς μετὰ θρασύλλου συντάττεσθαι, ὡς αὐτοὶ μὲν ὄντες ἀήττητοι, ἐκεῖνοι δὲ ἡττημένοι ἥκοιεν. ἐνταῦθα δὴ ἐχείμαζον ἅπαντες, λάμψακον τειχίζοντες, καὶ ἐστράτευσαν πρὸς ἄβυδον. φαρνάβαζος δ' ἐβοήθησεν ἵπποις πολλοῖς, καὶ μάχῃ ἡττηθεὶς, ἔφυγεν. ἀλκιβιάδης δὲ ἐδίωκεν, ἔχων τούς τε ἱππέας, καὶ τῶν ὁπλιτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, ὧν ἦρχε μένανδρος, μέχρι σκότος ἀφείλετο. ἐκ δὲ τῆς μάχης ταύτης συνῆλθον οἱ στρατιῶται αὐτοὶ αὑτοῖς, καὶ ἠσπάζοντο τοὺς μετὰ θρασύλλου. ἐξῆλθον δέ τινας καὶ ἄλλας ἐξόδους τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν ἤπειρον, καὶ ἐπόρθουν τὴν βασιλέως χώραν. τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ λακεδαιμόνιοι τοὺς εἰς κορυφάσιον τῶν εἱλώτων ἀφεστῶτας ἐκ μαλέας, ὑποσπόνδους ἀφῆκαν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν ἡρακλείᾳ τῇ τραχινίᾳ ἀχαιοὶ τοὺς ἐποίκους, ἀντιτεταγμένων πάντων πρὸς τοὺς οἰταίους πολεμίους ὄντας, προὔδοσαν, ὥστε ἀπολέσθαι αὐτῶν πρὸς ἑπτακοσίους σὺν τῷ ἐκ λακεδαίμονος ἁρμοστῇ λαβώτῃ. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν οὗτος, ἐν ᾧ καὶ μῆδοι ἀπὸ δαρείου τοῦ περσῶν βασιλέως ἀποστάντες, πάλιν προσεχώρησαν αὐτῷ. τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους ὁ ἐν φωκαίᾳ νεὼς τῆς ἀθηνᾶς ἐνεπρήσθη, πρηστῆρος ἐμπεσόντος. ἐπεὶ δ' ὁ χειμὼν ἔληγε, παντακλέους

μὲν

ad Elos exponit. Iamq; illucescēte die, duobus progressus est exercitibus: cui ex urbe obuiam facti sunt socij, quos undiq; Tissaphernes in unum collegerat: necnon Syracusani, qui in prioribus uiginti aduenerant nauibus, & qui in alijs quinq;, cum ducibus Eucleo Hipponici, & Heraclide Aristogeni filijs nuper appulerant, necnon qui in duabus Selinusijs uenerant nauibus. Hi omnes in Coresso grauem aggressi armaturam, illam in fugam uerterūt, & centum circiter interfectis, reliquos ad mare usque persequuti sunt. Inde ad Elos uersi, reliquos quoque inuaserunt: qui & ipsi triginta circiter militibus amissis, fugæ se mandarunt. Ephesij uerò trophæum ibi erexere: aliud quoq; in Coresso. Syracusani autem & Selinusij, ob egregie operam nauatam, magnis sunt muneribus publicè ac priuatim donati. Data præterea cum immunitate perpetua ciuitas, ijs qui Ephesum incolere uoluerunt. Selinusios quoq; propter euersam eorum ciuitatem, in urbem receperunt. Athenienses mortuis per inducias receptis, Notium petiere: ubi illis sepultis, in Lesbum ac Hellespontum profecti sunt. Vbi cum Methymnæo sederent portu, uigintiquinque Syracusanas naues ex Epheso aduentare conspexerunt, in quas impetum fecere, ac quatuor ex his cum militibus captis, reliquas Ephesum usq; insecuti sunt. Thrasylus captiuos omnes Athenas deportari iussit, præter Alcibiadem Atheniensem, Alcibiadis nepotē, ac fugæ sociū, quem lapidibus obrui mandauit. Quo facto, Sestum ad aliam peruenit classem. Inde uniuersus Lampsacum descendit exercitus: et hyems aduenit, in qua Syracusani captiui, qui in Piræo in lapidicinas coniecti fuerant, perfossa petra noctu, partim Deceleā, reliqui Megaram perfugerunt. Eodem tempore cùm Alcibiades uniuersum Lampsaci disponeret exercitum, ueterani milites Thrasylianos coniungi recusauerunt: asserentes illos ut ignauos esse uictos ac fugatos, cum ipsi nunquam aliquo superati essent prælio. omnes tamen ibi hyemauerunt, & Lampsacum militari communierunt opere: necnon Abydum aggressi sunt, & Pharnabazum qui Abydenis copioso equitatu suppetias tulerat, prælio superauerunt: quem fugientem Alcibiades equitatu ac peditibus centum uiginti, quibus Menander præerat, longe persequutus est: sed ille noctis beneficio ex hostium manibus ereptus est. Secundum prosperam eam pugnam, milites inuicem reconciliati sunt, & ueterani Thrasylianos amice salutauerunt. Eadem etiam hyeme, in continentē Asiæ orā aliquoties cum populatione effusi, magna clade regis regionem afflixerunt. Per id tempus Lacedæmonij Helotas, qui ex Malea in Coryphasium transfugerant, sub conditione receptos dimiserunt: & Heraclienses ab Achæis, à quibus in ciuili administratione dissentiebant, Oetæis sunt hostibus proditi, eorumque septingenti occidione occisi, cum præfecto Lacedæmonio Labote. Hoc quoque anno Medi, cùm à Dario Persarum rege defecissent, rursus sub acti sunt. Et in Phocæa Palladis templum fulmine ictum conflagrauit. Sub exitum hyemis, Pantacleo

Ephoro,

δος φυγὰς ἐκ συρακουσῶν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρόξε-
νος. καὶ φαρνάβαζος μὲν τούτους ἦγεν. οἱ δὲ ἀθηναῖοι
τὸ βυζάντιον ἐπολιόρκουν περιτειχίσαντες, καὶ πρὸς
τὸ τεῖχος ἀκροβολισμοὺς, καὶ προσβολὰς ἐποιοῦντο. ἐν δὲ
τῷ βυζαντίῳ ἦν κλέαρχος λακεδαιμόνιος ἁρμοστὴς,
καὶ σὺν αὐτῷ τῶν περιοίκων τινὲς, καὶ τῶν νεοδασμο-
δῶν οὐ πολλοὶ, καὶ μεγαρεῖς, καὶ ἄρχων αὐτῶν ἕλιξος με-
γαρεὺς, καὶ βοιωτοὶ, καὶ τούτων ἄρχων κοιρατάδας. οἱ δ᾽
ἀθηναῖοι, ὡς οὐδὲν ἐδύναντο διαπράξασθαι κατ᾽ ἰσχὺν,
ἔπεισάν τινας τῶν βυζαντίων προδοῦναι τὴν πόλιν.
κλέαρχος δὲ ὁ ἁρμοστὴς, οἰόμενος οὐδένα ἂν τοῦτο ποιῆ-
σαι, καταστήσας δὲ ἅπαντα ὡς ἐδύνατο κάλλιστα, καὶ ἐπι-
τρέψας τὰ ἐν τῇ πόλει κοιρατάδᾳ καὶ ἑλίξῳ, διέβη πα-
ρὰ τὸν φαρνάβαζον εἰς τὸ πέραν, μισθόν τε τοῖς στρατιώ-
ταις παρ᾽ αὐτοῦ ληψόμενος, καὶ ναῦς ξυλλέξων, αἳ ἦσαν
ἐν τῷ ἑλλησπόντῳ ἄλλαι, καταλελειμμέναι φρουρίδες
ὑπὸ πασιππίδου, καὶ ἐν ἀντάνδρῳ, καὶ ἃς ἡγησαν-
δρίδας εἶχεν ἐπὶ θράκης, ἐπιβάτης ὢν μινδάρου, καὶ ὅπως
ἄλλαι ναυπηγηθεῖεν. ἀθρόαι δὲ γενόμεναι πᾶσαι, κα-
κῶς τοὺς τῶν ἀθηναίων ξυμμάχους ποιοῦσαι, ἀποσπάσειαν
τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τοῦ βυζαντίου. ἐπεὶ δ᾽ ἐξέπλευσεν ὁ
κλέαρχος, οἱ προδιδόντες τὴν πόλιν τῶν βυζαντίων,
κύδων, καὶ ἀρίστων, καὶ ἀναξικράτης, καὶ λυκοῦργος, καὶ
ἀναξίλαος. ὃς ὑπαγόμενος θανάτου ὕστερον ἐν λακε-
δαίμονι διὰ τὴν προδοσίαν, ἀπέφυγεν, ὅτι οὐ προδοίη
τὴν πόλιν, ἀλλὰ σῶσαι παῖδας ὁρῶν, καὶ γυναῖκας λι-
μῷ ἀπολλυμένας, βυζάντιος ὢν, καὶ οὐ λακεδαιμόνιος.
τὸν γὰρ ἐνόντα σῖτον, κλέαρχον τοῖς λακεδαιμονίων
στρατιώταις διδόναι. διὰ τοῦτ᾽ οὖν τοὺς πολεμίους ἔφη
εἰσέσθαι, οὐκ ἀργυρίου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τὸ μισεῖν λακεδαι-
μονίους. ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς παρεσκεύαστο, νυκτὸς ἀνοίξαντες
τὰς πύλας τὰς ἐπὶ τὸ θράκιον καλουμένας, εἰσήγαγον
τὸ στράτευμα, καὶ τὸν ἀλκιβιάδην. ὁ δὲ ἕλιξος, καὶ ὁ κοιρα-
τάδας οὐδὲν τούτων εἰδότες, ἐβοήθουν μετὰ πάντων εἰς
τὴν ἀγοράν. ἐπεὶ δὲ πάντῃ οἱ πολέμιοι κατεῖχον, οὐδὲν
ἔχοντες ὅ,τι ποιήσαιεν, παρέδοσαν σφᾶς αὐτούς. καὶ
οὗτοι μὲν ἀπεπέμφθησαν εἰς ἀθήνας. καὶ ὁ κοιρατάδας ἐν
τῷ ὄχλῳ ἀποβαινόντων ἐν πειραιεῖ, ἔλαθεν ἀποδρὰς, καὶ
ἀπεσώθη εἰς δεκέλειαν. φαρνάβαζος δὲ καὶ οἱ πρέσβεις
τῆς φρυγίας, ἐν γορδίῳ ὄντες τὸν χειμῶνα, τὰ περὶ τὸ βυ-
ζάντιον πεπραγμένα ἤκουσαν. ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος,
πορευομένοις αὐτοῖς παρὰ βασιλέα, ἀπήντησαν κατα-
βαίνοντες οἵ τε λακεδαιμονίων πρέσβεις, βοιώτιος ὄ-
νομα, καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄλλοι ἄγγελοι. καὶ ἔλεγον ὅτι
λακεδαιμόνιοι πάντων, ὧν δέονται, πεπραγότες εἶεν πα-
ρὰ βασιλέως, καὶ κῦρος ἄρξων πάντων τῶν ἐπὶ θαλάττῃ,
ξυμπολεμήσων λακεδαιμονίοις, ἐπιστολήν τε ἔφερε τοῖς
κάτω πᾶσι, τὸ βασίλειον ἔχουσαν σφράγισμα, ἐν ᾗ ἐνῆν
καὶ τάδε. καταπέμπω κῦρον κάρανον τῶν εἰς καστωλὸν ἀ-
θροιζομένων. τὸ δὲ κάρανον, ἐστὶ κύριον. ταῦτ᾽ οὖν ἀκούον-
τες οἱ τῶν ἀθηναίων πρέσβεις, καὶ ἐπειδὴ κῦρον εἶδον, ἐβού-
λοντο μὲν μάλιστα παρὰ βασιλέα ἀναβῆναι· εἰ δὲ μὴ, οἴ-
καδε ἀπελθεῖν. κῦρος δὲ φαρναβάζῳ εἶπεν, ἢ παρα-
δοῦναι τοὺς πρέσβεις ἑαυτῷ, ἢ μὴ οἴκαδέ πω ἀποπέμ-
ψαι, βουλόμενος τοὺς ἀθηναίους μὴ εἰδέναι τὰ πραττό-
μενα. φαρνάβαζος δὲ, τέως μὲν κατεῖχε τοὺς πρέσβεις,
φάσκων

iam à Syracusis extorris, et frater illius Proxenus: hos omnes Pharnabazus deducebat. Interea Athenienses totis uiribus Byzantium obsederunt, & muro circundederunt ligneo, unde quotidie leuia committebantur prelia. Præerat urbi Clearchus Lacedemonius præfectus, cum accolis quibusdam, & tyronibus haud ita multis, necnon Megarensibus, & Bœotijs, quorum dux Helixus erat, Bœotiorum uero Cœratabes. Athenienses igitur cum aperta ui nihil se perficere posse cernerent, clàm cum quibusdam egère Byzantinis, ut urbem sibi proderent. Clearchus interim cũ nihil tale suspicaretur, quam optimè poterat cunctis rectè dispositis, Cœratade & Helixo militibus præesse iussis, ipse ad Pharnabazum proficiscitur, ut cum illo de militũ stipẽdio, qui ad præsidiũ urbis relicti erant, ageret, & ut naues quæ in Hellesponti ora sub Pasippide excubabant, accerseret: necnon eas quæ apud Antandrũ erant, ac in Thracia sub Hegesandro Mindari legato, & si quæ aliæ ædificatæ erãt, ut omnib. collectis, Atheniensium socios aliqua insigni afficeret clade, sicq; Atheniẽses à Byzantij distraheret obsidione. Vix discesserat Clearchus, cum proditores Cydon, et Ariston, Anaxicrates, Lycurgus, ac Anaxilaus, qui postea Lacedæmone capitis reus, cũ ob hanc accusaretur proditionẽ, absolutus est, quod non tam urbem prodidisse, quàm seruasse uideretur, cum cerneret pueros & mulieres inedia perire, præcipue cum Byzantinus & nõ Lacedæmonius esset: Clearchus enim frumentũ quod supererat omne, præsidiarijs distribuerat militibus: hanc enim ob causam, clàm hostes introduxisse aiebat, & nõ lucri cupiditate, seu Lacedæmoniorũ odio. Illi igitur, cum omnia ad proditionem composita essent, nocte apertis portis quæ Thraciæ appellantur, Alcibiadem cum uniuerso in urbem recepere exercitu. At Helixus & Cœratades omnium ignari, facto agmine ad forum occurrerunt: sed cum ab hostibus cuncta obsessa, & se frustra niti cernerent, deditionẽ ipsi quoque fecere. qui omnes Athenas missi sunt: ex quibus Cœratades, in turba cum in Piræo e nauibus egrederentur deiituit, & aufugit, saluusq; Deceleam euasit. Pharnabazus autem & legati cum in Gordio Phrygiæ hybernarent, quæ circa Byzantiũ acciderãt, audiuerũt: cumq; sub initiũ ueris ad regem ascenderẽt, fiunt illis in itinere obuiam Lacedæmoniorum legati, Bœotius cũ plerisq; alijs, à quo Lacedæmonios omnia quæ à rege petierãt, impetrasse audiuerunt. Cyrus quoq; uniuersæ oræ maritimæ aderat imperaturus, & Lacedæmonios bello adiuturus, & literas ferebat ad omnes inferioris regionis homines, regio sigillo munitas, in quibus hæc continebantur. Mitto Cyrum, caranum eorũ qui in Castoli campum conueniunt: est autem caranus idem quod dominus. Quæ cum Atheniensium audissent legati, uidissentq; Cyrum, summopere regem adire cupiebant: uel si id non daretur, domum reuerti desiderabant. Cyrus uero Pharnabazum sibi legatos iussit, aut tradere, aut nondum domum dimittere, uolebat enim ut Athenienses quid ageretur ignorarent. Sed illos Pharnabazus suspensos tenebat,
iamq;

iamq; ad regem deducere simulabat, mox ne fraudis insimulari posset, domum dimittere uelle aiebat. Elapso tandem triennio Cyrum rogauit, ut illos missos faceret, ostendens se iurasse, ut eos si minus ad regem, ad mare saltem deduceret: quapropter illos ad Ariobarzanem miserũt, ac ut eos conduceret imperauerunt: qui & ad Cium Mysiæ eos deduxit: inde ad Atheniensium peruenerunt exercitum. Alcibiades interim quum domum cum militibus proficisci uellet, Samum uenit: inde cum uiginti nauibus in Ceramicum, qui in Caria est, nauigauit sinum, ubi centum exactis talentis, Samum reuersus est. Thrasybulus uero cum triginta nauibus in Thraciam profectus est, ubi regiones alias, quæ adhuc cum Lacedæmonijs sentiebant, subegit: necnon Thasum bello, fame, seditione ac peste uexatam, occupauit. Thrasylus cum reliquo exercitu Athenas nauigauit. Elegerũt interim Athenienses duces tres, Alcibiadem exulem, Thrasybulum absentem, & Cononem præsentem. Alcibiades ex Samo cum pecunijs & nauibus uiginti in Parum nauigauit, ibique substitit, obseruans triremes triginta, quas Lacedæmonios ibi instruere audiebat: simul & quo animo, antequam domum reuerteretur, in eum ciuitas esset, cognosceret. Quam quum sibi beneuolam, ac conciliatam intellexisset, seq; ducem electum, uocantibus etiam priuatim necessarijs, in Piræum nauigauit, die qua Plynteria celebrabat ciuitas, & Palladis tegitur sedes, id quod nonnulli, & Alcibiadi & urbi incommodum esse augurabantur, nullus etenim Atheniensium, etiam summa coactus necessitate, aliquid die illa operari audet. Tota interim ciuitas ex Pyræo & urbe, uidendi hominis studio, ad portum effusa est, ipsumq; summis extollebant laudibus, prædicantes alij omnium ciuium esse fortissimum, iniusteque inimicorum insidijs circumuentum, in exilium pulsum esse, qui nec eloquio, aut ulla alia uirtute ipsi conferri possent, sed lucri sui gratia rempublicam turbarent: illum uero quum publicis tum priuatis uiribus commune semper quæsiuisse bonum: & quamuis causa, in qua tanquam impius & mysteriorum uiolator delatus est, protinus cognosci debuisset, à potentioribus tamen inimicis callide dilatam fuisse: inde absentem damnatum, & in exilium actum esse. Eo uero tempore consilij inopia coactum, etiam maximo et quotidiano capitis periculo, inimicissimis adhærere hominibus: cumq; uidisset familiares, ciues, propinquos, ciuitatem denique uniuersam, errantes, exilio impeditum succurrere non potuisse. Dicebant autem eos qui essent eius similes, nouis rebus non indigere, quippe cùm ei per populum liceret & æqualibus superiorem, & grandioribus non esse inferiorem, & suis aduersarijs talem uideri, qualis fuisset prius: qui aduersarij postea potestatem adepti, fortissimos quosq; perdidissent: ipsi uero soli relicti, ideo à ciuibus æquo animo tolerarentur, quod melioribus quibus uterentur non haberent. Alij dicebant eum solum authorẽ esse et eorum quæ tulissent malorũ, & eorum quæ metuendũ esset ne urbi

φάσκων τότε μὲν ἀνάξειν αὐτοὺς παρὰ βασιλέα, τότε δὲ οἴκαδε ἀποπέμψειν, ὡς μηδὲν μέμψηται. ἐπειδὴ δὲ ἐνιαυτοὶ τρεῖς ἦσαν, ἐδεήθη τοῦ Κύρου ἀφεῖναι αὐτούς, φάσκων ὀμωμοκέναι ἀπάξειν ἐπὶ θάλατταν, ἐπειδὴ οὐ παρὰ βασιλέα. πέμψαντες δὲ Ἀριοβαρζάνει, παρακομίσαι αὐτοὺς ἐκέλευον. ὁ δὲ ἀπήγαγεν εἰς Κίον τῆς Μυσίας, ὅθεν πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον ἀπέπλευσαν. Ἀλκιβιάδης δὲ βουλόμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἀποπλεῖν οἴκαδε, ἀνήχθη εὐθὺς ἐπὶ Σάμου. ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τῶν νεῶν εἴκοσιν, ἔπλευσε τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεραμικὸν κόλπον. ἐκεῖθεν δὲ συλλέξας ἑκατὸν τάλαντα, ἧκεν εἰς τὴν Σάμον. Θρασύβουλος δὲ σὺν τριάκοντα ναυσὶν ἐπὶ Θρᾴκης ᾤχετο. ἐκεῖθεν δὲ τά τε ἄλλα χωρία τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους μεθεστηκότα κατεστρέψατο, καὶ Θάσον ἔχουσαν κακῶς, ὑπό τε τῶν πολέμων, καὶ στάσεων, καὶ λιμοῦ. Θρασύλος δὲ σὺν τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ εἰς Ἀθήνας κατέπλευσε. πρὶν δὲ ἥκειν αὐτόν, οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὺς εἵλοντο, Ἀλκιβιάδην μὲν φεύγοντα, καὶ Θρασύβουλον ἀπόντα, Κόνωνα δὲ τρίτον ἐκ τῶν οἴκοθεν. Ἀλκιβιάδης δ' ἐκ τῆς Σάμου ἔχων τὰ χρήματα κατέπλευσεν εἰς Πάρον ναυσὶν εἴκοσιν. ἐκεῖθεν δ' ἀνήχθη εὐθὺ Γυθείου ἐπὶ κατασκοπὴν τῶν τριήρων, ἃς ἐπυνθάνετο Λακεδαιμονίους αὐτόθι παρασκευάζειν τριάκοντα, καὶ τοῦ οἴκαδε κατάπλου ὅπως ἡ πόλις πρὸς αὐτὸν ἔχει. ἐπεὶ δ' ἑώρα ἑαυτῷ εὔνουν οὖσαν, καὶ στρατηγὸν αὐτὸν ᾑρημένους, καὶ ἰδίᾳ μεταπεμπομένους τοὺς ἐπιτηδείους, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρᾳ, ᾗ Πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἕδους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς, ὅ τινες οἰωνίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ, καὶ τῇ πόλει. Ἀθηναίων γὰρ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδενὸς σπουδαίου ἔργου τολμῆσαι ἂν ἅψασθαι. καταπλέοντος δ' αὐτοῦ, ὅ, τε ἐκ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἄστεως ὄχλος, ἠθροίσθη πρὸς τὰς ναῦς, θαυμάζοντες, καὶ ἰδεῖν βουλόμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην, λέγοντες ὅτι οἱ μέν, ὡς κράτιστος εἴη τῶν πολιτῶν, καὶ μόνος ἀπηγγέλθη ὡς οὐ δικαίως φύγοι. ἐπιβουλευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἔλαττον ἐκείνου δυναμένων, μοχθηρότερόν τε λεγόντων, καὶ πρὸς τὸ αὑτῶν ἴδιον κέρδος πολιτευόντων, ἐκείνου ἀεὶ τότε κοινὸν αὔξοντος, καὶ ἀπὸ τοῦ αὑτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως δυνατοῦ, ἐθέλοντος δὲ τότε κρίνεσθαι παραχρῆμα, τῆς αἰτίας ἄρτι γεγενημένης, ὡς ἠσεβηκότος εἰς τὰ μυστήρια, ὑπερβαλλόμενοι οἱ ἐχθροὶ τὰ δοκοῦντα δίκαια εἶναι, ἀπόντα αὐτὸν ἐστέρησαν τῆς πατρίδος. ἐν ᾧ χρόνῳ ὑπὸ ἀμηχανίας δουλεύων, ἠναγκάσθη μὲν θεραπεύειν τοὺς ἐχθίστους, κινδυνεύων ἀεὶ παρ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπολέσθαι. τοὺς δὲ οἰκειοτάτους πολίτας τε, καὶ ξυγγενεῖς, καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν ὁρῶν ἐξαμαρτάνουσαν, οὐκ εἶχεν ὅπως ὠφελοίη, φυγῇ ἀπειργόμενος. οὐκ ἔφασαν δὲ τῶν οἵων περ αὐτὸς ὄντων εἶναι καινῶν δεῖσθαι πραγμάτων, οὐδὲ μεταστάσεως. ὑπάρχειν μὲν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου ἑαυτῷ μέν, τῶν τε ἡλικιωτῶν πλέον ἔχειν, καὶ τῶν πρεσβυτέρων μὴ ἐλαττοῦσθαι. τοῖς δ' αὐτοῦ ἐχθροῖς τοιοῦτος δοκεῖν εἶναι, οἷος περ πρότερον, ὕστερον δὲ δυνασθεῖσιν ἀπολλύναι τοὺς βελτίστους, αὐτοὺς δὲ μόνους λειφθέντας, δι' αὐτὸ τοῦτο ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὅτι ἑτέροις βελτίοσιν οὐκ εἶχον χρῆσθαι. οἱ δέ, ὅτι τῶν παροιχομένων αὐτοῖς κακῶν μόνος αἴτιος εἴη, τῶν τε φοβερῶν ὄντων τῇ

τοὺς οἵους περ αὐτὸς ὄντας

τῇ πόλει γένοιτο, μόνος κινδυνεύσας, ἡγεμὼν κατασταίη. ἀλκιβιάδης δὲ πρὸς τὴν γῆν ὁρμισθεὶς, ἀπέβαινε μὲν οὐκ εὐθέως, φοβούμενος τοὺς ἐχθρούς. ἐπαναστὰς δὲ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐσκόπει τοὺς αὑτοῦ ἐπιτηδείους, εἰ παρείησαν. κατιδὼν δὲ εὐρυπτόλεμον τὸν πεισιάνακτος, ἑαυτοῦ δὲ ἀνεψιόν, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους, καὶ τοὺς φίλους μετ' αὐτῶν, τότε ἀποβὰς ἀναβαίνει εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν παρεσκευασμένων, εἴ τις ἅπτοιτο, μὴ ἐπιτρέπειν. ἐν δὲ τῇ βουλῇ, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπολογησάμενος ὡς οὐκ ἠσεβήκει, εἰπὼν δὲ ὡς ἠδίκηται, λεχθέντων δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων, καὶ οὐδενὸς ἀντειπόντος, διὰ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι ἂν τὴν ἐκκλησίαν, ἀναρρηθεὶς ἁπάντων ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ, ὡς οἷός τε ὢν σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν, πρότερον μὲν τὰ μυστήρια τῶν ἀθηναίων κατὰ θάλατταν ἀγόντων διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ γῆν ἐποίησεν, ἐξαγαγὼν τοὺς στρατιώτας ἅπαντας. μετὰ δὲ ταῦτα κατελέξατο στρατιὰν, ὁπλίτας μὲν πεντακοσίους καὶ χιλίους, ἱππέας δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, ναῦς δ' ἑκατόν. καὶ μετὰ τὸν κατάπλουν τρίτῳ μηνὶ ἀνήχθη ἐπ' ἄνδρον, ἀφεστηκυῖαν τῶν ἀθηναίων. καὶ μετ' αὐτοῦ ἀριστοκράτης, καὶ ἀδείμαντος ὁ λευκολοφίδου, συνεπέμφθησαν οἱ ᾑρημένοι κατὰ γῆν στρατηγοί. ἀλκιβιάδης δὲ ἀποβιβάζει τὸ στράτευμα τῆς ἀνδρίας χώρας εἰς γαύρειον. ἐκβοηθήσαντας δὲ τοὺς ἀνδρίους ἐτρέψαντο, καὶ κατέκλεισαν εἰς τὴν πόλιν, καί τινας ἀπέκτειναν οὐ πολλούς, καὶ τοὺς λάκωνας, οἳ αὐτόθι ἦσαν. ἀλκιβιάδης δὲ τρόπαιόν τε ἔστησε, καὶ μείνας αὐτοῦ ὀλίγας ἡμέρας, ἔπλευσεν ἐς σάμον. κἀκεῖθεν ὁρμώμενος ἐπολέμει. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι, πρότερον τούτων οὐ πολλῷ χρόνῳ κρατησιππίδᾳ τῆς ναυαρχίας παρεληλυθυίας, λύσανδρον ἐξέπεμψαν ναύαρχον. ὁ δὲ ἀφικόμενος εἰς ῥόδον, καὶ ναῦς ἐκεῖθεν λαβών, ἐς κῶ, καὶ μίλητον ἔπλευσεν. ἐκεῖθεν δὲ εἰς ἔφεσον, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ναῦς ἔχων ἑβδομήκοντα, μέχρις οὗ κῦρος εἰς σάρδεις ἀφίκετο. ἐπεὶ δ' ἧκεν, ἀνέβη πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἐκ λακεδαίμονος πρέσβεσιν. ἐνταῦθα δὴ κατά τε τοῦ τισσαφέρνους ἔλεγον, ἃ πεποιηκὼς εἴη, αὐτοῦ τε κύρου ἐδέοντο, ὡς προθυμότατον πρὸς τὸν πόλεμον γενέσθαι. κῦρος δὲ τόν τε πατέρα ἔφη ταῦτα ἐπεσταλκέναι, καὶ αὐτὸς οὐκ ἄλλ' ἐγνωκέναι, ἀλλὰ πάντα ποιήσειν. ἔχων δὲ ἥκειν τάλαντα πεντακόσια. ἐὰν δὲ ταῦτα ἐκλίπῃ, τοῖς ἰδίοις χρήσεσθαι ἔφη, ἃ ὁ πατὴρ αὐτῷ ἔδωκεν. ἐὰν δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τὸν θρόνον κατακόψειν, ἐφ' οὗ ἐκάθητο ὄντα ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν. οἱ δὲ ταῦτ' ἐπῄνουν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξαι τῷ ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν, διδάσκοντες ὅτι, ἂν οὗτος ὁ μισθὸς γένηται, οἱ τῶν ἀθηναίων ναῦται ἀπολείψουσι τὰς ναῦς, καὶ μείω χρήματα ἀναλώσει. ὁ δὲ καλῶς μὲν ἔφη αὐτοὺς λέγειν, οὐ δυνατὸν δ' εἶναι παρ' ἃ βασιλεὺς ἐπέστειλεν αὐτῷ, ἄλλα ποιεῖν. εἶναι δὲ καὶ τὰς συνθήκας οὕτως ἐχούσας, τριάκοντα μνᾶς ἑκάστῃ νηὶ τοῦ μηνὸς διδόναι, ὁπόσας ἂν βούλωνται τρέφειν λακεδαιμόνιοι. ὁ δὲ λύσανδρος τότε μὲν ἐσιώπησε. μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, ἐπεὶ αὐτῷ προπιὼν ὁ κῦρος, ἤρετο τί ἂν μάλιστα χαρίζοιτο ποιῶν, εἶπεν, ὅτι εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῳ ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης. ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθὸς, πρότερον δὲ τριώβολον. καὶ τόν τε προσοφειλόμενον ἀπέδωκε. καὶ

ἔτι

urbi in posterū accideret, quippe qui solus periculū expertus, solus dux factus fuisset. Alcibiades igitur portū ingressus, qđ inimicos timeret, nō cōfestim in terrā descēdit, sed stās in puppi, an familiares sui adessent cōsiderabat. Cōspicatus itaq; Euryptolemum Pisianacti filiū, nepotē suū, cū alijs necessarijs et amicis: e naui egressus, cū illis in ciuitatē ingēti stipatus multitudine, ne uis sibi inferri posset, ascendit. Inde cū in senatu et pro cōcione de mysteriorū uiolatione se excusasset, ostendissetq; falso eā sibi esse notam iniustā, & alia in eā sententiā dixisset, neq; quisquā contraxisset (neq; enim id admisisset concio) cum ingenti omnium assensu dux est electus, ac rerū omniū terra mariq; gerendarū sibi potestas & imperiū decretum, tanquā solus ciuitatē in pristinā restituere posset fortunā. Cōfestim itaq; Atheniensiū mysteria, quæ propter belli periculū nō nisi mari ducebātur, ipse omnib. eductis militib. per terrā traduxit. Inde collecto exercitu peditū mille quingentorū, ac equitū centū quinquaginta, nauib. centū, tertio post reuersionē mēse, Andrū profectus est: nā ab Atheniēsib. defecerat. Missi sunt & cū eo duces alij, Aristocrates et Adimātus Leucoroppidi filius. In Gaurio itaque Andriorū regione exercitū exposuit, ac Andrios sibi occurrere ausos in fugā uertit, et in urbē usq; cōpulit, interfectis nōnullis Lacedemoniorū, qui illic præsidio loci erant: erectoq; trophæo, paucis ibi māsit diebus: dehinc Samū traiecit, ac inde bellū ciebat. At Lacedæmonij haud multis ante hæc tēpora diebus, in locū Cratesippidæ, q classi præfuerat, ducem miserāt Lysandrū, qui cū Rhodū uenisset, acceptis nauib. in Coū et Miletū, ac inde Ephesum traiecit, ubi cū septuaginta nauib. Cyri aduentū ex Sardis oppericbatur: quē cū applicuisse audisset, ad illū cum Lacedæmoniorū legatis cōtendit. Ibi Tissaphernis facta accusant, ipsum autem Cyrū rogant ut omni studio bello incumbat. Cyrus omnia quæ in usum belli necessaria essent, abunde pollicitus est: ita enim sibi à patre iniunctum esse dicebat. Ostendens præterea quingenta talenta à se in prouinciam allata esse: deficientibus tamen illis, proprias quoque quas pater sibi dederat pecunias, in belli sumptus erogaturum promisit: & si ita necessitas exigeret, regium quoque thronum, qui ex auro & argento constaret, in usum belli se conflaturum pollicitus est. His letus Lysander illum rogauit, ut deinde Atticam drachmam nautis in stipendium solueret: ostendens ea ratione Atheniensium nautas à suis abstrahi posse nauibus, atq; ita fore ut Cyrus minus pecuniæ insumeret. Ad quæ Cyrus, illum recte sentire aiebat: sed impossibile sibi esse, pacta à patre inita immutare, in quibus diserte cōtineretur, ut mensibus singulis, unicuiq; naui triginta soluerentur minæ: esset q; in arbitrio Lacedemorū, ut quotquot uellēt instruerent. Quibus auditis Lysander tunc tacuit. Peracta autem cœna, cum illi præbibisset Cyrus, & rogasset quid ei maxime gratum posset facere: respondit ille, si ultra stipendium consuetum, unicuique nautæ obolum adijceret: cui ille annuit: fuitq; inde stipendium obolorum quatuor, cum antea nisi trium fuisset. Insuper æs militare alienum omne persoluit, ac

C stipen-

stipendium menstruum ante tempus numerauit: que res exercitum ad omnia obeunda pericula multo alacriorem & promptiorem reddidit. Id cum Athenienses audissent, ægre tulerunt, & legatos ad Cyrum miserunt, quos ille repulit: quamuis intercedente Tissapherne, ac identidem monente, summopere cauendum, ne Græcorum quispiam nimium super alium extolleretur: curandum uero potius, ut omnes inter se dissidentes deprimerentur: sic se, Alcibiade suadente, hucusque rem administrasse. At Lysander re maritima ordinata, Ephesum nonaginta collegit naues, quas in portu sedens restaurabat, & remigem exercebat. Alcibiades uero quum audisset Thrasybulum ex Hellesponto egressum Phocæam munire, ad eum nauigauit, relicto classis præfecto Antiocho gubernatore suo, quem identidem monuit, ne se absente ad hostem nauigaret. Vix ille discesserat, cum Antiochus duabus triremibus ad ipsas usque Lysandri nauium proras, quæ in Ephesino stabant portu, inuectus, hostem lacessebat, quem Lysander paucis primo insequutus est nauibus: cum uero Athenienses pluribus suis suppetias ferrent, tunc ipse quoque omnibus collectis nauibus, illos aggressus est, qui reliquis quoque triremibus ex Notio temere progressi, ut quisque primum exierat bellum capessebant: cumque dispersi cuncta sine imperio gererent, Lacedæmonij uero seruatis ordinibus illos uehementer urgerent, omnes tandem, quindecim amissis triremibus, in fugam uersi sunt: pauci tamen desiderati fuere milites, nam omnes ferme, præter paucos qui capti sunt, in terram euaserunt. Lysander hostiũ nauibus potitus, tropheoque in Notio erecto, Ephesum reuersus est. Athenienses Samum profecti sunt, quo & paulo post Alcibiades peruenit, ac cum uniuersa classe Ephesum usque progressus est, & ante portus fauces instructa stetit classe, pugnare paratus, si quis obuiã procederet. Lysander quia nauium numero multò inferior erat, certamine abstinuit, illeque Samũ reuectus est. Lacedæmonij paulo post Delphinium ceperunt, & Eiona. Interim Athenienses qui domi erant, accepto cladis nuncio, Alcibiadi succensebant, existimantes illam negligentia & culpa eius accidisse: aliosque decem elegere duces, Cononem, Diomedontem, Leontem, Periclem, Eresinidem, Aristocratem, Archestratum, Protomachum, Thrasylum, Aristogenem. Hæc cum Alcibiadi renunciata essent, grauiter tulit, & una accepta triremi, in Cherronesum fortunam tentaturus abijt. Conon interim ex Antandro cum uiginti nauibus sibi publice decretis, Samum ad aliam nauigauit classem: cui in Antandro quatuor successit nauibus Phanosthenes, qui duabus triremibus circumnauigans Thuriam cepit, captiuosque omnes uinxit, præter eorum principem Dorieum, qui olim Athenis & Rhodo pulsus, morte cum omnibus propinquis damnatus fuerat, & huc se contulerat: quem misericordia ductus absque precio dimisit. Conõ cum Samum uenisset, classem accepit dissipatam: uix enim ex centum prioribus nauibus, septuaginta instruere potuit: cum his & alijs ducibus circumnauigans, pluribus descendit locis, ac hostium fines

νὸς μηνὸς προὔδωκεν, ὥστε τὸ στράτευμα πολὺ προθυμότερον εἶναι. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἀκούοντες ταῦτα, ἀθύμως μὲν εἶχον. ἔπεμπον δὲ πρὸς τὸν κῦρον πρέσβεις διὰ τισσαφέρνους. ὁ δὲ οὐ προσεδέχετο, δεομένου τισσαφέρνους, καὶ λέγοντος ἅπερ αὐτὸς ἐποίει, πεισθεὶς ὑπ' ἀλκιβιάδου σκοπεῖν, ὅπως τῶν ἑλλήνων μηδὲ τινὲς ἰσχυροὶ ὦσιν, ἀλλὰ πάντες ἀσθενεῖς, αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στασιάζοντες. καὶ ὁ μὲν λύσανδρος, ἐπεὶ αὐτῷ τὸ ναυτικὸν συνετέτακτο, ἀνελκύσας τὰς ἐν τῇ ἐφέσῳ ναῦς οὔσας ἐνενήκοντα, ἡσυχίαν ἦγεν, ἐπισκευάζων, καὶ ἀναψύχων αὐτάς. ἀλκιβιάδης δὲ ἀκούσας θρασύβουλον ἔξω ἑλλησπόντου ἥκοντα τειχίζειν φώκαιαν, διέπλευσε πρὸς αὐτὸν, καταλιπὼν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν ἀντίοχον τὸν αὑτοῦ κυβερνήτην, ἐπιστείλας μὴ ἐπιπλεῖν ἐπὶ τὰς λυσάνδρου ναῦς. ὁ δὲ ἀντίοχος τῇ τε αὑτοῦ νηῒ, καὶ ἄλλῃ ἐκ νοτίου εἰς τὸν λιμένα τὸν ἐφεσίων εἰσπλεύσας, παρ' αὐτὰς τὰς πρώρας τῶν λυσάνδρου νεῶν παρέπλει. ὁ δὲ λύσανδρος τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγας τῶν νεῶν καθελκύσας, ἐδίωκεν αὐτόν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἀθηναῖοι τῷ ἀντιόχῳ ἐβοήθουν πλείοσι ναυσὶ, τότε δὴ καὶ πάσας συντάξας, ἐπέπλει. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ νοτίου καθελκύσαντες, τὰς λοιπὰς τριήρεις ἀνήχθησαν, ὡς ἕκαστος ἤνοιξεν. ἐκ τούτου δ' ἐναυμάχησαν, οἱ μὲν ἐν τάξει. οἱ δὲ ἀθηναῖοι, διεσπαρμέναις ταῖς ναυσὶ, μέχρις οὗ ἔφυγον, ἀπολέσαντες πεντεκαίδεκα τριήρεις. τῶν δὲ ἀνδρῶν οἱ μὲν πλεῖστοι ἐξέφυγον, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν. λύσανδρος δὲ τάς τε ναῦς ἀναλαβὼν, καὶ τρόπαιον στήσας ἐπὶ τοῦ νοτίου, διέπλευσεν εἰς ἔφεσον· οἱ δ' ἀθηναῖοι εἰς σάμον. μετὰ δὲ ταῦτα ἀλκιβιάδης ἐλθὼν εἰς σάμον, ἀνήχθη ταῖς ναυσὶν ἁπάσαις ἐπὶ τὸν λιμένα τὸν ἐφεσίων, καὶ πρὸ τοῦ στόματος παρέταξεν, εἴ τις βούλοιτο ναυμαχεῖν. ἐπεὶ δὲ λύσανδρος οὐκ ἀντανήγαγε διὰ τὸ πολλαῖς ναυσὶν ἐλαττοῦσθαι, ἀπέπλευσεν εἰς σάμον. λακεδαιμόνιοι δὲ ὀλίγῳ ὕστερον, αἱροῦσι δελφίνιον καὶ ἠϊόνα. οἱ δὲ ἐν οἴκῳ ἀθηναῖοι ἐπειδὴ ἠγγέλθη ἡ ναυμαχία, χαλεπῶς εἶχον πρὸς ἀλκιβιάδην, οἰόμενοι δι' ἀμέλειάν τε καὶ ἀκράτειαν ἀπολωλεκέναι τὰς ναῦς. καὶ στρατηγοὺς εἵλοντο ἄλλους δέκα, κόνωνα, διομέδοντα, λέοντα, περικλέα, ἐρασινίδην, ἀριστοκράτην, ἀρχέστρατον, πρωτόμαχον, θράσυλον, ἀριστογένην. ἀλκιβιάδης μὲν οὖν πονήρως καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν, ἀπέπλευσεν εἰς χερρόνησον εἰς τὰ ἑαυτοῦ τείχη. μετὰ δὲ ταῦτα κόνων ἐκ τῆς ἀντάνδρου σὺν αἷς εἶχε ναυσὶν εἴκοσι, ψηφισαμένων ἀθηναίων, εἰς σάμον ἔπλευσεν ἐπὶ τὸ ναυτικόν. ἀντὶ δὲ κόνωνος εἰς ἄνδρον ἔπεμψαν φανοσθένην, τέτταρας ναῦς ἔχοντα. οὗτος περιτυχὼν δυοῖν τριήρεσι θουρίαιν ἔλαβεν αὐτοῖς ἀνδράσι. καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἅπαντας ἔδησαν ἀθηναῖοι. τὸν δὲ ἄρχοντα αὐτῶν δωριέα, ὄντα μὲν ῥόδιον, πάλαι δὲ φυγάδα ἐξ ἀθηνῶν καὶ ῥόδου, ὑπὸ ἀθηναίων κατεψηφισμένων αὐτοῦ θάνατον, καὶ τῶν ἐκείνου συγγενῶν, πολιτεύοντα παρ' αὐτοῖς, ἐλεήσαντες, ἀφεῖσαν, οὐδὲ χρήματα πραξάμενοι. κόνων δ' ἐπεὶ εἰς τὴν σάμον ἀφίκετο, καὶ τὸ ναυτικὸν κατέλαβεν ἀθύμως ἔχον, συμπληρώσας τριήρεις ἑβδομήκοντα ἀντὶ τῶν προτέρων, οὐσῶν πλέον ἢ ἑκατὸν, καὶ ταύτας ἀναγόμενος μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ἄλλοτε ἄλλῃ ἀποβαίνων τῆς τῶν πολεμίων χώ-

ρὰς ἐληΐζετο. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι ἐς
Σικελίαν στρατεύσαντες εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τριήρεσι, καὶ
πεζῆς στρατιᾶς δώδεκα μυριάσιν, εἷλον Ἀκράγαντα λι/
μῷ, μάχῃ μὲν ἡττηθέντες, προσκαθεζόμενοι δὲ ἑπτὰ μῆ-
νας. τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἥ τε σελήνη ἐξέλιπεν ἑσπέρας,
καὶ ὁ παλαιὸς τῆς Ἀθηνᾶς νεὼς ἐν Ἀθήναις ἐνεπρήσθη,
Πίτυος μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δὲ Καλλίου Ἀθήνησιν,
οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ Λυσάνδρῳ, παρεληλυθότος ἤδη
τοῦ χρόνου, καὶ τῷ πολέμῳ τεττάρων καὶ εἴκοσιν ἐτῶν, ἔπεμ
ψαν ἐπὶ τὰς ναῦς Καλλικρατίδαν. ὅτε δὲ παρεδίδου ὁ Λύ
σανδρος τὰς ναῦς, ἔλεγε τῷ Καλλικρατίδᾳ, ὅτι θα
λαττοκράτωρ τε παραδιδοίη, καὶ ναυμαχίᾳ νενικηκώς. ὁ δὲ
αὐτὸν ἐκέλευσεν ἐξ Ἐφέσου ἐν ἀριστερᾷ Σάμου παραπλεύ
σαντα, οὗ ἦσαν αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆες, ἐν Μιλήτῳ παρα/
δοῦναι τὰς ναῦς, καὶ ὁμολογήσειν θαλαττοκρατεῖν. οὐ φα
μένου δὲ τοῦ Λυσάνδρου πολυπραγμονεῖν ἄλλου ἄρχοντος,
αὐτὸς ὁ Καλλικρατίδας πρὸς αἷς παρὰ Λυσάνδρου ἔλαβε
ναυσί, προσεπλήρωσεν ἐκ Χίου καὶ Ῥόδου, καὶ ἄλλοθεν, ἀπὸ τῶν
ξυμμάχων πεντήκοντα ναῦς. ταύτας δὲ πάσας ἀθροίσας,
οὔσας τετταράκοντα καὶ ἑκατὸν, παρεσκευάζετο ὡς ἀπαν
τησόμενος τοῖς πολεμίοις. καταμαθὼν δὲ ὑπὸ τῶν Λυ-
σάνδρου φίλων καταστασιαζόμενος, οὐ μόνον ἀπρο-
θύμως ὑπηρετούντων, ἀλλὰ καὶ διαθροούντων ἐν ταῖς
πόλεσιν, ὅτι Λακεδαιμόνιοι μέγιστα παραπίπτοιεν ἐν
τῷ διαλλάττειν τοὺς ναυάρχους, πολλάκις ἀνεπιτηδεί-
ων γιγνομένων, καὶ ἄρτι ξυνιέντων τὰ ναυτικά, καὶ ἀν
θρώποις ὡς χρηστέον οὐ γιγνωσκόντων, ἀπείρους θαλάτ-
της πέμποντες, καὶ ἀγνῶτας τοῖς ἐκεῖ, κινδυνεύοιέν τι
παθεῖν διὰ τοῦτο. ἐκ τούτου δὲ ὁ Καλλικρατίδας ξυγκα
λέσας τοὺς Λακεδαιμονίων ἐκεῖ παρόντας, ἔλεγεν αὐτοῖς
τοιάδε· ἐμοὶ ἀρκεῖ οἴκοι μένειν, καὶ εἴτε Λύσανδρος, εἴ
τε ἄλλος τις ἐμπειρότερος περὶ τὰ ναυτικὰ βούλεται
εἶναι, οὐ κωλύω τὰ κατ' ἐμέ. ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ
τὰς ναῦς πεμφθείς, οὐκ ἔχω τί ἄλλο ποιῶ, ἢ τὰ κελευό/
μενα, ὡς ἂν δύνωμαι κράτιστα. ὑμεῖς δὲ πρὸς ἃ ἐγώ τε
φιλοτιμοῦμαι, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν αἰτιάζεται (ἴστε γὰρ
αὐτὰ ὥσπερ καὶ ἐγὼ) ξυμβουλεύετε τὰ ἄριστα ὑμῖν δο-
κοῦντα εἶναι περὶ τοῦ ἐμὲ ἐνθάδε μένειν, ἢ οἴκαδε ἀπο-
πλεῖν, ὁρῶντες τὰ καθεστῶτα ἐνθάδε. οὐδενὸς δὲ τολ-
μήσαντος ἄλλο τι εἰπεῖν, ἢ τοῖς οἴκοι πείθεσθαι, ποιεῖν
τε ἐφ' ἃ ἥκει, ἐλθὼν παρὰ Κῦρον, ᾔτει μισθὸν τοῖς ναύταις.
ὁ δὲ αὐτῷ εἶπε δύο ἡμέρας ἐπισχεῖν. Καλλικρατίδας δὲ
ἀχθεσθεὶς τῇ ἀναβολῇ, καὶ ταῖς ἐπὶ τὰς θύρας φοιτήσε/
σιν ὀργισθείς, καὶ εἰπὼν ἀθλιωτάτους εἶναι τοὺς Ἕλληνας,
ὅτι βαρβάρους κολακεύουσιν ἕνεκα ἀργυρίου, φάσκων
τε, ἢν σωθῇ οἴκαδε κατά γε τὸ αὑτοῦ δυνατὸν διαλλά-
ξειν Ἀθηναίους, καὶ Λακεδαιμονίους, ἀπέπλευσεν εἰς Μί
λητον. κἀκεῖθεν πέμψας τριήρεις εἰς Λακεδαίμονα ἐ-
πὶ χρήματα, ἐκκλησίαν ἀθροίσας τῶν Μιλησίων, τάδε εἶ/
πεν· ἐμοὶ μέν, ὦ Μιλήσιοι, ἀνάγκη τοῖς οἴκοι ἄρχουσι πεί
θεσθαι. ὑμᾶς δὲ ἐγὼ ἀξιῶ προθυμοτάτους εἶναι εἰς τὸν πόλε
μον, διὰ τὸ οἰκοῦντας ἐν βαρβάροις, πλεῖστα κακὰ ἤδη
ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι. δεῖ δ' ὑμᾶς ἐξηγεῖσθαι τοῖς
ἄλλοις ξυμμάχοις, ὅπως ἂν τάχιστά τε, καὶ μάλιστα βλά
πτωμεν τοὺς πολεμίους, ἕως ἂν οἱ ἐκ Λακεδαίμονος ἥκω
σιν, οὓς ἐγὼ ἔπεμψα χρήματα ἄξοντας, ἐπεὶ τὰ ἐνθάδε
ὑπάρ-

nes populabatur. Annusq; exijt, in quo Carthagi/
nienses centū uiginti nauibus, & centū uiginti milli
bus militū, Siciliā aggreßi sunt, ubi Agrigentinum
fame ceperūt, prælio illi quidē uicti, sed septē mensi
bus obsidione continuata. Insequēti anno, quo luna
sub occasum defecit, et antiquū Palladis templū A/
thenis deflagrauit, Pitio Ephoro, præsidente uerò
Athenis Callio, uigesimoquarto huius belli anno,
Lacedæmonij Callicratidē Lysandro successorē de
derunt: cui cū ille naues traderet, dixisse fertur, se
uictricē et maris dominantē reddere classem, ille ue
ro iußit ut ex Epheso ad sinistrā Sami circūageret
naues, ubi Athenienses in statiōe erāt, ac in Mileto si
bi claßē traderet: sic.n. se cōfeßurū, illū maris obti/
nere imperiū. Tū Lysander, dicebat se illa, imperā/
te alio, nō curare. Callicratides itaq; ultra eas quas
à Lysandro accepit, ex Chio, Rhodo, & alijs socijs,
quinquaginta instruxit naues: quib. omnib. collectis
(erāt aūt centū quadraginta) se ad confligendū cū
hostib. præparabat. Sed cū certior factus esset, Ly/
sandri amicos sibi seditionē mouere, nō solū munia
ipsis cōmissa negligēter obeūdo, sed et undiq; in ci
uitatib. disseminādo, Lacedæmonios maximè errare
in claßiarijs ducib. mutādis (qd' hos sepe ineptos es
se cōtingeret, et uix dū rē naualē edoctos, et qua ra
tione esset hominib. utendū inscios) dū maris igna/
ros mittūt, et claßiarijs ignotos: ppterea periculū
esset, ne qd ob hāc rē mali paterētur. Quapropter
Callicratides omnib. q aderāt Lacedæmonijs cōuo/
catis, ita loquutus est: Mihi domi manere præstat: et
si Lysander uel alius quispiā in reb. nauticis me ma/
gis expertus, claßē suscipere maluerit, quātū ad me
attinet, nō phibeo. Ego uero cū ab urbe ut claßis im
periū obtinerē, missus sim, nō habeo qd' agā aliud ni
si ut ea quæ facere iussus sum, p uirib. exequar. Vos
igitur in eo in quo et mihi obtrectatur, et ciuitas no
stra incusatur (hæc.n. uobis æque sunt cognita atq;
mihi) cōsulo qd uobis optimū uideatur esse, mihi'ne
hic manendū sit an domū nauigandū, cū harū rerū
status qs sit uideatis. Hic cū nemo aliter dicere au/
deret, q̄ ut ijs qui domi erāt, obediret, ac illis incum
beret reb. ob quas in prouinciā missus esset, ad Cy/
rū ut nautis stipendiū ab illo peteret, profectus est.
Cyrus uero duos eū expectare iußit dies. Sed Calli/
cratides morā pertæsus, & quod sæpe ad fores eun
dum esset, succēsens, dixisse fertur, miserrimos esse
Græcos, quod Barbaris argenti gratia adularētur:
dixitq; si unquam saluus in patriam reuerteretur,
enixe operam se daturum, ut Athenienses & Lace
dæmonij in pristinam redirent gratiam. Inde Mile
tum nauigauit, ac triremes nonnullas ad petendum
pecunias Spartam misit: conuocatisq; Milesijs, ita
disseruit: Ego ô Milesij, illis qui domi imperant, obe
dire cogor: at uos admodum dignos reputo, qui
strenuam huic bello operam impendatis: quando/
quidem cùm inter Barbaros habitetis, incommoda
plura ab illis hucusque perpeßi estis: quapropter
uos, alijs quoq; socijs ostendere decet, quonam pa/
cto et celeriter, maximo hostes afficere poßimus in
commodo, donec à Lacedæmone hi quos pro affe/
rendis misi pecunijs, reuersi fuerint. Quandoquidē

quæ supererant, Lysander discedens, Cyro ut superfluas reddidit: at ego cùm Cyrum accessissem, ille uero de congressu me uerbis suspensum tenuisset, tandem foribus illius diutius obuersari haud potui. Vobis autem pro bonis polliceor quæ nobis euenissent, quo tempore illa expectamus, me parem gratiam relaturum. Ac uolentibus dijs, ostendemus Barbaris posse nos neque ipsos admirari, & tamen ulcisci hostes nostros. Hæc cùm dixisset, surrexere multi, & maximè qui accusabantur se opponere formidabant, pecuniasq; attulêre paratas: insuper alias quoque sponte afferebant: quibus ille receptis, singulis nautis in Chio quinque distribuit drachmas. Inde ad Methymnam Lesbi nauigauit, quæ hostibus parebat, illamq; præsidio confisam, ac resistere conantem (nam & qui reipublicæ praerant, Atheniensium fauebant rebus) adortus, ui cepit, captamq; militibus diripiendam concessit: mancipia uero omnia Callicratides in forum congregauit. Quumque socij Methymnæos quoque uendi iuberent, respondit, se imperante Græcorum uendi passurum neminem: postridie liberos cunctos dimisit, Atheniensium præsidio cum mancipijs seruilibus uendito. Cononi uero dixit effecturum se ne deinceps mari amplius incubaret. Ac cùm illum orta die portum egredi uidisset, prærepto itinere, ne Samum effugere posset, insecutus est. Sed Conon nauium usus celeritate (nam ex copioso supplemento ualidißimum elegerat remigem) euasit, ac cum duobus ex decem ducibus, Leonide, & Eresinide, in Mitylenem Lesbi perfugit: quem Callicratides usque ad portum, cum centum & septuaginta nauibus insequutus est. Conon uero cùm à ciuibus non esset intromissus, ante fauces portus confligere coactus est, ubi triginta uacuis amißis nauibus (nam homines in proximum euaserant littus) reliquas quadraginta naues sub murum subduxit. Callicratides ne Conon effugere posset, portum insidet: & ut illum à terra quoque obsidione fatigaret, Methymnæos cum omni plebe, & uniuersum ex Chio accersiuit exercitum, allatæque sunt interim à Cyro pecuniæ. Conon uero quum se undique terra ac mari obsessum cerneret, iamque ob hominum multitudinem ac frumenti inopiam fames ingrueret, neq; Athenienses ei ferrent auxilium, propterea quod ista ignorarent, duas occulte naues electißimo instruit remige, submissis in uacuam nauem propugnatoribus: & die quidem quietem agebat, uesperi uero, tenebris imminentibus, ne ab hoste cõspicaretur, frumento mediocri, & alijs rebus onerabat necessarijs: quæ quinta tandem die, circa meridiem, per medias stationes, quæ secure agebant, celerrime erumpunt, ac in apertum euasere mare: diuersæque abierunt, in pelagus una quidem, altera uero uersus Hellespontum. Tum qui in anchoris stabant, oras repente ac tumultu-

ὑπάρχοντα Λύσανδρος Κύρῳ ἀποδοὺς ὡς περιττὰ ὄντα, οἴχεται. Κῦρος δὲ ἐλθόντος ἐμοῦ ἐπ' αὐτὸν, ἀεὶ ἀνεβάλλετό μοι διαλεχθῆναι. ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰς ἐκείνου θύρας φοιτᾶν οὐκ ἐδυνάμην ἐμαυτὸν πεῖσαι. ὑπισχνοῦμαι δ' ὑμῖν ἀντὶ τῶν ξυμβάντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐν τῷ χρόνῳ, ᾧ ἂν ἐκεῖνα προσδεχώμεθα, χάριν ἀξίαν ἀποδώσειν. ἀλλὰ ξὺν τοῖς θεοῖς δείξωμεν τοῖς βαρβάροις, ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ ἐκείνους θαυμάζειν, δυνάμεθα τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι. ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἀνιστάμενοι πολλοὶ, καὶ μάλιστα οἱ αἰτιαζόμενοι ἐναντιοῦσθαι, δεδιότες, εἰσηγοῦντο πόρον χρημάτων, καὶ αὐτοὶ ἐπαγγελλόμενοι ἰδίᾳ. λαβὼν δὲ ταῦτα ἐκεῖνος, καὶ ἐκ Χίου πεντεδραχμίαν ἑκάστῳ τῶν ναυτῶν ἐφοδιασάμενος, ἔπλευσε τῆς Λέσβου ἐπὶ Μήθυμναν, πολεμίαν οὖσαν. οὐ βουλομένων δὲ τῶν Μηθυμναίων προσχωρεῖν, ἀλλ' ἐμφρούρων ὄντων Ἀθηναίων, καὶ τῶν τὰ πράγματα ἐχόντων ἀττικιζόντων, προσβαλὼν, αἱρεῖ τὴν πόλιν κατὰ κράτος. τὰ μὲν οὖν χρήματα πάντα διήρπαζον οἱ στρατιῶται. τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα ξυνήθροισεν ὁ Καλλικρατίδας εἰς τὴν ἀγοράν. καὶ κελευόντων τῶν ξυμμάχων ἀποδόσθαι καὶ τοὺς Μηθυμναίους, οὐκ ἔφη αὐτοῦ γε ἄρχοντος, οὐδένα Ἑλλήνων εἰς τὸ κείνου δυνατὸν ἀνδραποδισθῆναι. τῇ δ' ὑστεραίᾳ, τοὺς μὲν ἐλευθέρους ἀφῆκε, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς, καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ δοῦλα πάντα ἀπέδοτο. Κόνωνι δὲ εἶπεν, ὅτι παύσει αὐτὸν μοιχῶντα τὴν θάλατταν. κατιδὼν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενον ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, ἐδίωκεν ὑποτεμνόμενος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, ὅπως μὴ ἐκεῖσε φύγῃ. Κόνων δ' ἔφευγε ταῖς ναυσὶν εὖ πλεούσαις, διὰ τὸ ἐκ πολλῶν πληρωμάτων, εἰς ὀλίγας ἐκλελέχθαι τοὺς ἀρίστους ἐρέτας. καὶ καταφεύγει εἰς Μυτιλήνην τῆς Λέσβου, καὶ ξὺν αὐτῷ τῶν δέκα στρατηγῶν, Λέων καὶ Ἐρασινίδης. Καλλικρατίδας δὲ ξυνεισέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα, διώκων ναυσὶν ἑκατὸν καὶ ἑβδομήκοντα. Κόνων δὲ, ὡς ἔφθη ὑπὸ τῶν πολιτῶν κατακωλυθεὶς, ἠναγκάσθη ναυμαχῆσαι πρὸς τῷ λιμένι. καὶ ἀπώλεσε ναῦς τριάκοντα, οἱ δὲ ἄνδρες εἰς τὴν γῆν ἀπέφυγον. τὰς δὲ λοιπὰς τῶν νεῶν τετταράκοντα οὔσας, ὑπὸ τῷ τείχει ἀνείλκυσε. Καλλικρατίδας δὲ ἐν τῷ λιμένι ὁρμισάμενος, ἐπολιόρκει ἐνταῦθα τὸν ἔκπλουν ἔχων, καὶ κατὰ γῆν μεταπεμψάμενος τοὺς Μηθυμναίους πανδημεὶ, καὶ ἐκ τῆς Χίου τὸ στράτευμα διεβίβασε, χρήματά τε παρὰ Κύρου αὐτῷ ἦλθεν. ὁ δὲ Κόνων, ἐπεὶ ἐπολιορκεῖτο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ σίτων οὐδαμόθεν ἦν εὐπορῆσαι. οἱ δὲ ἄνθρωποι πολλοὶ ἐν τῇ πόλει ἦσαν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐβοήθουν, διὰ τὸ μὴ πυνθάνεσθαι ταῦτα, καθελκύσας τῶν νεῶν τὰς ἄριστα πλεούσας δύο, ἐπλήρωσε πρὸ ἡμέρας, ἐξ ἁπασῶν τῶν νεῶν τοὺς ἀρίστους ἐρέτας ἐκλέξας, καὶ τοὺς ἐπιβάτας εἰς κοίλην ναῦν μεταβιβάσας, καὶ τὰ παραῤῥύματα παραλαβών. τὴν μὲν οὖν ἡμέραν οὕτως ἀνεῖχον. εἰς δὲ τὴν ἑσπέραν, ἐπεὶ σκότος εἴη, ἐξεβίβαζεν, ὡς μὴ καταδήλους εἶναι τοῖς πολεμίοις ταῦτα ποιοῦντας. τῇ πέμπτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἐνθέμενοι σῖτα μέτρια, ἐπειδὴ ἤδη μέσον ἡμέρας ἦν, καὶ οἱ ἐφορμοῦντες ὀλιγώρως εἶχον, καὶ ἔνιοι ἀνεπαύοντο, ἐξέπλευσαν ἔξω τοῦ λιμένος. καὶ ἡ μὲν ἐπὶ Ἑλλησπόντου ὥρμησεν, ἡ δὲ εἰς τὸ πέλαγος. τῶν δ' ἐφορμούντων, ὡς ἕκαστοι ἤνοιγον, τάς τε ἀγκύρας ἀποκόπτοντες, καὶ ἐγειρόμενοι ἐβοήθουν, τεταραγμένοι

μένοι τυχόντες, ἐν τῇ γῇ ἀριστοποιούμενοι. ἐκβάντων δὲ ἐδίωκον τὴν ἐν πελάγει ἐφορμοῦσαν, καὶ ἅμα τῷ ἡλίῳ δύνοντι κατέλαβον, καὶ κρατήσαντες μάχῃ, ἀναδησάμενοι, ἀπῆγον ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτοῖς ἀνδράσιν. ἡ δ᾽ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου φυγοῦσα ναῦς, διέφυγε. καὶ ἀφικομένη ἐς τὰς Ἀθήνας, ἐξαγγέλλει τὴν πολιορκίαν. Διομέδων δὲ βοηθῶν Κόνωνι πολιορκουμένῳ, δώδεκα ναυσὶν ὡρμίσατο ἐς τὸν εὔριπον τῶν Μιτυληναίων. ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἐπιπλεύσας αὐτῷ ἐξαίφνης, δέκα μὲν τῶν νεῶν ἔλαβε. Διομέδων δ᾽ ἔφυγε τῇ τε αὑτοῦ, καὶ ἄλλῃ. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὰ γεγενημένα, καὶ τὴν πολιορκίαν ἐπεὶ ἤκουσαν, ἐψηφίσαντο βοηθεῖν ναυσὶν ἑκατὸν καὶ δέκα, εἰσβιβάζοντες τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ὄντας ἅπαντας, καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους. καὶ πληρώσαντες τὰς δέκα καὶ ἑκατὸν, ἐν τριάκοντα ἡμέραις ἀπῆραν. εἰσέβησαν δὲ καὶ τῶν ἱππέων πολλοί. μετὰ ταῦτα ἀνήχθησαν ἐς Σάμον. κἀκεῖθεν Σαμίας ναῦς ἔλαβον δέκα. ἤθροισαν δὲ καὶ ἄλλας πλείους ἢ τριάκοντα παρὰ τῶν ἄλλων ξυμμάχων, εἰσβαίνειν ἀναγκάσαντες ἅπαντας, ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τινες αὐτοῖς ἔτυχον ἔξω οὖσαι. ἐγένοντο δὲ αἱ πᾶσαι, πλείους ἢ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἀκούων τὴν βοήθειαν ἤδη ἐν Σάμῳ οὖσαν, αὐτοῦ μὲν κατέλιπε πεντήκοντα ναῦς, καὶ ἄρχοντα Ἐτεόνικον. ταῖς δὲ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀναχθεὶς, ἐδειπνοποιεῖτο τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλέᾳ ἄκρᾳ, ἀντίον τῆς Μιτυλήνης. τῇ δ᾽ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔτυχον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δειπνοποιούμενοι ἐν ταῖς Ἀργινούσαις. αὗται δ᾽ εἰσὶν ἀντίον τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλέᾳ ἄκρᾳ, ἀντίον τῆς Μιτυλήνης. τῆς δὲ νυκτὸς ἰδὼν τὰ πυρὰ, καί τινων αὐτῷ ἐξαγγειλάντων, ὅτι Ἀθηναῖοι εἶεν, ἀνήγετο περὶ μέσας νύκτας, ὡς ἐξαπιναίως προσπέσοι. ὕδωρ δ᾽ ἐπιγενόμενον πολὺ, καὶ βρονταὶ, διεκώλυσαν τὴν ἀναγωγήν. ἐπεὶ δὲ ἀνέσχεν, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔπλει ἐπὶ τὰς Ἀργινούσας. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀντανήγοντο ἐς τὸ πέλαγος τῷ εὐωνύμῳ, παρατεταγμένοι ὧδε. Ἀριστοκράτης μὲν τὸ εὐώνυμον ἔχων, ἡγεῖτο πεντεκαίδεκα ναυσί. μετὰ δὲ ταῦτα Διομέδων ἑτέραις πεντεκαίδεκα. ἐπετέτακτο δὲ Ἀριστοκράτει μὲν Περικλῆς. Διομέδοντι δὲ Ἐρασινίδης. παρὰ δὲ Διομέδοντα οἱ Σάμιοι δέκα ναυσὶν ἐπὶ μιᾶς τεταγμένοι. ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Σάμιος, ὀνόματι Ἱππεύς. ἐχόμεναι δὲ τῶν ταξιάρχων δέκα, καὶ αὐταὶ ἐπὶ μιᾶς. ἐπὶ δὲ ταύταις αἱ τῶν ναυάρχων τρεῖς, καὶ εἴ τινες ἄλλαι ἦσαν ξυμμαχίδες. τὸ δὲ δεξιὸν κέρας Πρωτόμαχος εἶχε πεντεκαίδεκα ναυσί. παρὰ δ᾽ αὐτὸν Θρασύλος ἑτέραις πεντεκαίδεκα. ἐπετέτακτο δὲ, Πρωτομάχῳ μὲν Λυσίας, ἔχων τὰς ἴσας ναῦς· Θρασύλῳ δὲ, Ἀριστογένης. οὕτω δ᾽ ἐτάχθησαν, ἵνα μὴ διέκπλουν διδοῖεν. χεῖρον γὰρ ἔπλεον. αἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀντιτεταγμέναι ἦσαν ἅπασαι ἐπὶ μιᾶς, ὡς πρὸς διέκπλουν, καὶ περίπλουν, παρεσκευασμέναι, διὰ τὸ βέλτιον πλεῖν. εἶχε δὲ τὸ δεξιὸν κέρας Καλλικρατίδας. Ἕρμων δὲ Μεγαρεὺς ὁ τῷ Καλλικρατίδᾳ κυβερνῶν, εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι εἴη καλῶς ἔχον ἀποπλεῦσαι. αἱ γὰρ τριήρεις τῶν Ἀθηναίων πολλῷ πλείονες ἦσαν. Καλλικρατίδας δὲ εἶπεν, ὅτι ἡ Σπάρτη οὐδὲν μὴ κάκιον οἰκεῖται, αὐτοῦ ἀποθανόντος. φεύγειν δὲ αἰσχρὸν εἶναι ἔφη. μετὰ δὲ ταῦτα ἐναυμάχησαν χρόνον πολὺν, πρῶτον μὲν ἀθρόαι, ἔπειτα δὲ διεσκεδασμέναι. ἐπεὶ δὲ Καλλικρα-

τίδας

multuantes abrumpunt: nã milites in terra prandiũ parabãt, cursuq; celerrimo Atticas insequuti sunt naues: & illa quæ altũ tenuit, sub solis occasum ab insequẽtibus capta, ac unà cũ uiris ad reliquã remulco perducta est classem: altera uero quæ in Hellespontũ uersus fugã arripuit, euasit, & obsidionis nuncia Athenas peruenit. Diomedonti interim, cum Cononi obsesso duodecim nauibus per Mitylenæorum euripũ opem ferre quæreret, fit obuiam Callicratides, & decem captis nauibus, duæ cum ipso duce ægerrime dilapsæ sunt. Athenienses interim audita suorum clade ac obsidione, triginta diebus centum ac decẽ instruxere naues, habito delectu ex omni ætate, ac fortuna, seruis, ac liberis: cum ijs, ac equitibus quamplurimis, Samum appulerunt: ubi decem Samijs acceptis nauibus, plures quàm triginta ab alijs collegere socijs (nam omnes sequi cogebant) itemq; si quas foris habebant. Itaque plus centum ac quinquaginta nauium expleuere classem. Callicratides audito Atheniensium accessu, iamq; eos in Samo esse, quinquaginta naues cum Eteonico ad obsidionem reliquit: ipse cum centum uiginti nauium classe, ad Maleam Mitylenæ promontorium concessit, ubi & cœnauit. Contigit eadem quoque die Athenienses ad Arginusas cœnare. Sitæ sunt Arginusæ ante Lesbum, in Maleæ conspectu, contra Mitylenem. Lacon dux nocte ignes intuitus, edoctusque Athenienses adesse, circa mediam noctem classem, ut nec opinantes inuaderet mouit: sed uehementi ingruente pluuia, ac tonitruis strepentibus, pugnare prohibitus est. At quum disserenasset, ubi primum illuxit, ad Arginusas nauigauit: cui obuiam facti sunt Athenienses, ita instructi: Aristocrates cum nauibus quindecim leuum tenebat cornu: totidem Diomedon sequebatur. Aristocrati Pericles succedebat, Diomedonti Erasinides: post quos Samij decem collocati erant nauibus, quibus præerat Samius quidam nomine Hippeus. Post illos centurionum decem, & eæ singulæ. Secundum has erant Nauarchorum tres naues, & si quæ aliæ aderant auxiliares. Dextrum cornu Protomachus, cum quindecim procurabat nauibus: post quem Thrasylus, cum totidẽ locatus erat: cui hærebat Aristogenes. Protomachũ uero æquali nauium numero Lysias sequebatur, & Thrasylum Aristogenes. quem ordinem tenebant ne circumueniri possent: nam graues agebant naues: econtra Lacedæmonij leues & agiles, maximeq; ad excursionem & circumueniendum idoneas. Dextrum Callicratides ducebat cornu: qui ab Hermone Megarensi gubernatore suo admonitus, ut sine prælio discederet, cùm omnino Atticæ classis numero superaretur. Cui Callicratides respondisse fertur: SPARTAM SE CADENTE, NIHIL deteriorem futuram: at sibi fugere esse turpissimum. Pugnatum est ab initio conserto utrinque agmine, mox sparsim: sed postquam Callicra-

tides

tides naui excussus in mare decidit, & Protoma
chus dextro sinistrum uicit cornu, tunc manife-
sta Peloponnensium subsequuta est fuga: quidam
in Chium contenderunt, plurimi Phocæam fuga
delati sunt. Athenienses quinque & uiginti amis-
sis nauibus, cum uiris ipsis, præter paucos qui in
terram euaserant, Arginusas reuersi sunt. Pelo-
ponnensium, Laconicæ nouem, cùm omnino de-
cem essent, sociorum uero plus quàm sexagin-
ta desideratæ sunt naues. Habebant in animo
duces Attici, Theramenem ac Thrasybulum,
cum quibusdam alijs præfectis, ac nauibus qua-
draginta sex, naufragis in succursum mittere:
reliqua classe ad Eteonicum, qui circa Mityle-
nem sedebat, opprimendum nauigare: sed uen-
tus quum tempestate uehemēti ortus, quo minus
id facerent impedimento fuit. Tropheo igitur
erecto, ibi manere coacti sunt. Eteonicus inte-
rea quum per actuarium lembum de suorum cla
de certior factus esset, nuncios protinus taci-
tos discedere iussit: suppresso tantisper eorum
aduentu, donec rursus in eadem castra coronati
reuerterentur, ac magno clamore Callicrati-
dem naualis pugnæ uictorem, omnibus hostium
depressis nauibus, nunciarent. Quod cùm illi fe-
cissent, ipse ob rem bene gestam sacrificauit, mi-
litesq; cœnare iussit. Mercatores uero ut sine tu
multu pecunias nauibus imponerent, admonuit,
eosq; in Chium præmisit, qui uentum secundum
nacti, celeriter abierunt: ipse terrestri itinere, in
censis castris, Methymnam contendit. Conō sub
hostium digressu, ac uentis cadentibus, deductis
nauibus suis obuiam Arginusas proficiscitur, et
quæ circa Eteonicum acciderant, nunciauit. A-
thenienses itaque Mitylenem nauigarunt, inde
Chium: ubi cùm nihil agere potuissent, Samum
reducta est classis. Interim qui domi erant Athe
nienses, abrogarunt ducibus, præter Cononi, im
perium: cui alios duos, Adimātum & Philoclem
adiunxere collegas. Duces itaq; qui prælio inter
fuerant nauali, præter Protomachum & Aristo
genem, Athenas reuersi sunt, Pericles nempe, et
Diomedon, Lysias, Aristocrates, Thrasylus, &
Erasinides: cui Archidemus, qui tum Athenis
præsidebat, & Deceleæ curam gerebat, insidias
struxit, ac publice accusauit, insimulans illum
clam ex Hellespōto pecunias, quæ populi essent,
attulisse: insuper ei ob male administratam præ-
turam diem dixit: quam ob rem Erasinidē in car
cerem duci, æquum esse uisum est. Post hæc cùm
duces in concilio pugnæ rationē redderent, tem
pestatisq; uim prætenderent, illos quoq; Timo-
crates uinctos populo tradi, iustum esse censuit:
qui & ipsi à senatu in uincula coniecti sunt: con-
cioq; coacta est, in qua duces à pluribus, præci-
pue tamen ab Theramene accusati sunt, iustum
esse dicente, eos rationem reddere, cur naufra-
gis opē non tulissent: & cùm nullū aliud haberet
argumentum, epistolam quādam in testimonium
producebat. Duces ad senatum et populū delati,
nihil aliud quàm tempestatis uim prætendebant:
inde

πίδας τε, ἐμβαλούσης τῆς νεὼς, ἀποπεσὼν ἐς τὴν θάλατ
ταν, ἠφανίσθη, πρωτόμαχός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τῷ δε
ξιῷ τὸ εὐώνυμον ἐνίκησαν. ἐντεῦθεν φυγὴ τῶν πελο
ποννησίων ἐγένετο ἐς χίον, πλείστων δὲ καὶ ἐς φώκαιαν.
οἱ δὲ ἀθηναῖοι πάλιν ἐς τὰς ἀργινούσας κατέπλευσαν.
ἀπώλοντο δὲ τῶν μὲν ἀθηναίων νῆες πέντε καὶ εἴκοσιν
αὐτοῖς ἀνδράσιν, ἐκτὸς ὀλίγων τῶν πρὸς τὴν γῆν προσε
νεχθέντων. τῶν δὲ πελοποννησίων, λακωνικαὶ μὲν ἐννέα,
πασῶν οὐσῶν δέκα. τῶν δ' ἄλλων ξυμμάχων πλείους ἢ
ἑξήκοντα. ἔδοξε δὲ καὶ τοῖς τῶν ἀθηναίων στρατηγοῖς,
ἓξ μὲν καὶ τετταράκοντα ναυσὶ θηραμένην τε καὶ θρα
σύβουλον, τριηράρχους ὄντας, καὶ τῶν ταξιάρχων τινάς,
πλεῖν ἐπὶ τὰς καταδεδυκυίας ναῦς, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῶν
ἀνθρώπους. ταῖς δ' ἄλλαις ἐπὶ τὰς μετ' ἐτεονίκου τῇ μι
τυλήνῃ ἐφορμούσας. ταῦτα δὲ βουλομένους ποιεῖν, ἄνε
μος καὶ χειμὼν αὐτοὺς διεκώλυσε, μέγας γενόμενος.
τρόπαιον δὲ στήσαντες, αὐτοῦ ηὐλίζοντο. τῷ δ' ἐτεονίκῳ
ὁ ὑπηρετικὸς κέλης, πάντα ἐξήγγελλε τὰ περὶ τὴν ναυμα
χίαν. ὁ δὲ αὐτὸν πάλιν ἐξέπεμψεν, εἰπὼν τοῖς ἐνοῦσι σιω
πῇ ἐκπλεῖν, καὶ μηδενὶ διαλέγεσθαι. παραχρῆμα δὲ αὖθις
πλεῖν ἐς τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον ἐστεφανωμένους, καὶ βοῶν
τας, ὅτι καλλικρατίδας νενίκηκε ναυμαχῶν, καὶ ὅτι αἱ
τῶν ἀθηναίων νῆες ἀπολώλασιν ἅπασαι. καὶ οἱ μὲν
ταῦτ' ἐποίουν. αὐτὸς δ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι κατέπλεον, ἔθυε
τὰ εὐαγγέλια, καὶ τοῖς στρατιώταις παρήγγελλε δειπνο
ποιεῖσθαι, καὶ τοῖς ἐμπόροις τὰ χρήματα σιωπῇ ἐνθεμέ
νους ἐς τὰ πλοῖα, ἀποπλεῖν ἐς χίον (ἦν δὲ τὸ πνεῦμα οὔ
ριον) καὶ τὰς τριήρεις τὴν ταχίστην. αὐτὸς δὲ τὸ πεζὸν
ἀπῆγεν ἐς τὴν μήθυμναν, τὸ στρατόπεδον ἐμπρήσας. κό
νων δὲ καθελκύσας τὰς ναῦς, ἐπεὶ οἵ τε πολέμιοι ἀποδε
δράκεσαν, καὶ ὁ ἄνεμος εὐδιαίτερος ἦν, ἀπαντήσας
τοῖς ἀθηναίοις ἤδη ἀνηγμένοις ἐκ τῶν ἀργινουσῶν, ἔφρα
σε τὰ περὶ τοῦ ἐτεονίκου. οἱ δὲ ἀθηναῖοι κατέπλευσαν
ἐς τὴν μιτυλήνην. ἐκεῖθεν δ' ἐπανήχθησαν ἐς τὴν χίον.
καὶ οὐδὲν διαπραξάμενοι, ἀπέπλευσαν ἐπὶ σάμου. οἱ δ'
ἐν οἴκῳ τούτους μὲν τοὺς στρατηγοὺς ἔπαυσαν, πλὴν κό
νωνος. πρὸς δὲ τούτῳ εἵλοντο ἀδείμαντον, καὶ τρίτον
φιλοκλέα. τῶν δὲ ναυμαχησάντων στρατηγῶν πρωτό
μαχος μὲν καὶ ἀριστογένης οὐκ ἀπῆλθον ἐς ἀθήνας. τῶν
δὲ ἓξ καταπλευσάντων, περικλέους, καὶ διομέδοντος,
καὶ λυσίου, καὶ ἀριστοκράτους, καὶ θρασύλου, καὶ ἐρα
σινίδου, ἀρχέδημος τότε προεστηκὼς ἐν ἀθήναις, καὶ
τῆς δεκελείας ἐπιμελούμενος, ἐρασινίδῃ ἐπιβολὴν ἐπι
βαλὼν, κατηγόρει ἐν δικαστηρίῳ, φάσκων ἐξ ἑλλησπόν
του αὐτὸν ἔχειν χρήματα, ὄντα τοῦ δήμου. κατηγόρει δὲ καὶ
περὶ τῆς στρατηγίας, καὶ ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δῆσαι τὸν
ἐρασινίδην. μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ βουλῇ διηγοῦντο οἱ στρα
τηγοὶ περί τε τῆς ναυμαχίας, καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος,
τιμοκράτους δ' εἰπόντος ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους χρὴ δεθέν
τας ἐς τὸν δῆμον παραδοθῆναι, ἡ βουλὴ ἔδησε. μετὰ δὲ
ταῦτα ἐκκλησία ἐγένετο, ἐν ᾗ στρατηγῶν κατηγόρουν
ἄλλοι τε, καὶ θηραμένης μάλιστα, δικαίους εἶναι λέγων
λόγον ὑποσχεῖν, διότι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ναυαγούς. ὅτι
μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου καθήπτοντο, ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυ
μαρτύριον. καὶ ἔπεμψαν οἱ στρατηγοὶ ἐς τὴν βουλὴν,
καὶ ἐς τὸν δῆμον, ἄλλο οὐδὲν αἰτιώμενοι, ἢ τὸν χειμῶνα.
μετὰ

μετὰ δὲ ταῦτα οἱ στρατηγοὶ βραχέως ἕκαστος ἀπελογήσατο (οὐ γὰρ προὐτέθη σφίσι λόγος κατὰ τὸν νόμον) καὶ τὰ πεπραγμένα διηγοῦντο, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλέοιεν, τὴν δὲ ἀναίρεσιν τῶν ναυαγῶν προστάξαιεν τῶν τριηράρχων ἀνδράσιν ἱκανοῖς, καὶ ἐστρατηγηκόσιν ἤδη, θηραμένει καὶ θρασυβούλῳ καὶ ἄλλοις τοιούτοις. καὶ εἴπερ γέ τινας δέοι περὶ τῆς ἀναιρέσεως, οὐδένα ἄλλον ἔχειν αὐτοὺς αἰτιᾶσθαι, ἢ τούτους, οἷς προσετάχθη. καὶ οὐχ ὅτι γε κατηγοροῦσιν ἡμῶν ἔφασαν, ψευσόμεθα φάσκοντες αὐτοὺς αἰτίους εἶναι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνος εἶναι τὸ κωλῦσαν τὴν ἀναίρεσιν. τούτων δὲ μάρτυρας παρείχοντο τοὺς κυβερνήτας, καὶ ἄλλους τῶν ξυμπλεόντων πολλούς. τοιαῦτα λέγοντες, ἔπειθον τὸν δῆμον. ἐβούλοντο δὲ πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐγγυᾶσθαι ἀνιστάμενοι. ἔδοξε δὲ ἀναβαλέσθαι εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν. τότε γὰρ ὀψὲ ἦν, καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καθεώρων. τὴν δὲ βουλὴν προβουλεύσασαν εἰσενεγκεῖν, ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνοιντο. μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο ἀπατούρια, ἐν οἷς οἵ τε πατέρες, καὶ οἱ ξυγγενεῖς ξύνεισι σφίσιν αὐτοῖς. οἱ οὖν περὶ τὸν θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας, καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ ξυγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων. καὶ καλλίξενον ἔπεισαν ἐν τῇ βουλῇ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν. ἐντεῦθεν ἐκκλησίαν ἐποίουν, εἰς ἣν ἡ βουλὴ εἰσήνεγκε τὴν ἑαυτῆς γνώμην, καλλιξένου εἰπόντος τήνδε. ἐπεὶ δὲ τῶν τε κατηγορούντων κατὰ τῶν στρατηγῶν, καὶ ἐκείνων ἀπολογουμένων, ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἀκηκόατε, διαψηφίσασθαι ἀθηναίους πάντας κατὰ φυλάς. θεῖναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἑκάστην δύο ὑδρίας, ἐφ' ἑκάστῃ δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοί, οὐκ ἀνελόμενοι τοὺς νικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψηφίσασθαι. ὅτῳ δὲ μή, εἰς τὴν ὑστέραν. ἂν δὲ δόξωσιν ἀδικεῖν, θανάτῳ ζημιῶσαι, καὶ τοῖς ἕνδεκα παραδοῦναι, καὶ τὰ χρήματα δημοσιεῦσαι, τὸ δ' ἐπιδέκατον τῆς θεοῦ εἶναι. παρῆλθε δέ τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν, φάσκων ἐπὶ τεύχους ἀλφίτων σωθῆναι, ἐπιστέλλειν δὲ αὐτῷ τοὺς ἀπολλυμένους, ἐὰν σωθῇ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δήμῳ, ὅτι οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους. τὸν δὲ καλλίξενον προσεκαλέσαντο, παράνομα φάσκοντες ξυγγεγραφέναι, εὐρυπτόλεμός τε ὁ πεισιάνακτος, καὶ ἄλλοι τινές. τοῦ δὲ δήμου ἔνιοι ταῦτα ἐπῄνουν. τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα δεινὸν εἶναι, εἰ μή τις ἐάσει τὸν δῆμον πράττειν, ὃ ἂν βούληται. καὶ ἐπὶ τούτοις εἰπόντος λυκίσκου, καὶ τούτους τῇ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι, ᾗπερ καὶ τοὺς στρατηγούς, ἐὰν μὴ ἀφῶσι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπεθορύβησε πάλιν ὁ ὄχλος, καὶ ἠναγκάσθησαν ἀφιέναι τὰς κλήσεις. τῶν δὲ πρυτάνεων οὐ φασκόντων προθήσειν τὴν διαψήφισιν παρὰ τὸν νόμον, αὖθις καλλίξενος ἀναβὰς κατηγόρει αὐτῶν τὰ αὐτά. οἱ δὲ ἐβόων καλεῖν τοὺς οὐ φάσκοντας. οἱ δὲ πρυτάνεις φοβηθέντες, ὡμολόγουν πάντες προθήσειν, πλὴν σωκράτους τοῦ σωφρονίσκου. οὗτος δ' οὐκ ἔφη, ἀλλ' ἢ κατὰ νόμον ποιήσειν. μετὰ δὲ ταῦτα ἀναβὰς εὐρυπτόλεμος ἔλεξεν ὑπὲρ τῶν στρατηγῶν τάδε. τὰ μὲν κατηγορήσων, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἀνέβην ἐνθάδε, περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος καὶ ἐπιτηδείου, καὶ διομέδοντος φίλου.

τά

inde breuiter unusquisq; crimen diluit (nec enim ex lege dicere permissi sunt) ostendebantq; seriem gestarum rerum: cùm ipsi in hostes nauigarent, naufragorum succursum trierarchis hominibus expertis, & qui nunc quoque praeessent, Theramenì ac Thrasybulo, similibusq; mandasse: ac ostendebant, si quis de naufragorum succursu accusari deberet, neminem potius poenas dare dignum esse, quàm eos qui iussa minus exequuti fuissent. Neque uero quia nos accusant, inquiunt, propterea mentiemur, dicentes eos in causa esse, sed succursum prohibuisse. Atq; rei testes producebant gubernatores, ac quamplures alios qui tum praesentes fuerant. Haec cùm dixissent, illis populus assentiebatur. Surrexere igitur priuati plures, ac se pro ducibus fide iubere paratos esse ostenderunt. Caeterum in aliud concilium rem differendam esse uisum est: iam enim uesper appetebat, & minus, quibus populus decernit, amplius uideri non poterant: interim aequum esse senatum deliberare, quemadmodum sontes puniri deberent. Incidere in dies hos Apaturia, in quibus defunctorum patres & propinqui ad luctum conuenere: qui uero cum Theramene sentiebant, plures eodem festo submiserunt homines, nigris indutos uestibus & colore tristi circundatos, qui se tanquam propinqui corũ qui submersi fuerant, concioni immiscerent. Callixeno quoque persuaserunt, ut duces in senatu accusaret. Post haec concilium coactum est, in quo senatus ex Callixeni mente sententiam tulit talem: Cum duces priori accusati essent concilio, illiq; se defendissent, Athenienses per omnes sortiri debere tribus, positis per unamquanque tribum urnis duabus, ac uoce praeconis nunciari, cuicunq; duces iniuste egisse uiderẽtur, quod bello nauali uictores non sustulissent, sortem in priorẽ deijceret urnam, qui uero eos absolueret, in aliam: & si damnati essent, poenam mortem fore: illosq; undecim uiris tradi debere, publicatis bonis, ex quib. decima deo sacra esset. Venit etiã quidã in concionem, dicens se frumentario euasisse modio: ac eos qui perierant sibi in mãdatis dedisse, si euaderet, populo nunciaret, optime de patria meritos non fuisse à ducibus seruatos. At Euryptolemus Pisianactis filius, cum quibusdam alijs è populo, Callixenũ incusans, asserebat illum contra leges sententiã conscripsisse: sed multitudo clamabat, indignum esse, si quae populus facere uellet, prohiberetur. & per Lyciscũ comminati sunt, eisdẽ suffragijs illos quoq; iudicare uelle, si intercederent, quibus & duces, ni concio dimitteretur: rursusq; turba tumultuãs, uocationes illos dimittere coegit. Et cùm iudices negarent se suffragio cõtra leges additurus, rursum Callixenus suggestum conscendit, eos iisdẽ de rebus accusat. Et multitudo clamat uocandos esse qui negarent. Itaq; iudices timore perculsi, dixerunt omnes se suffragia laturos, praeter Socratem Sophronisci filium. Is dicebat se nihil aliud, quàm quòd leges admitterent, facere uelle. Post haec suggestũ Euryptolemus ascendit, ac ita pro ducibus disseruit: Huc, ô uiri Athenienses, accusandi partim ascendi gratia, cùm Periclis necessarius, Diomedontis uero sim amicus:

partim uero, ut obiectis respōderē: tū ut consulerē, quæ maximè utilia esse putarē ciuitati uniuersæ. Illos igitur accuso, quod intercesserūt, ne collegæ senatui ac uobis scriberēt. Quod cùm Therameni & Thrasybulo iniunxissent, ut naufragis septē ac quadraginta succurrerēt triremibus, eos non paruisse: quapropter culpā cōmunem iā ferunt, quamuis illi priuatim peccauere: & ob hanc humanitatē, ab illis & quibusdā alijs impetiti, in ultimo nunc cōstituti sunt periculo. Quamobrem mihi obedite, & iustè pieq́ facietis, atq́ hoc modo maxime uerū resciscetis, neq́ postea pœnitentes, inuenietis uos grauissimè & in deos & in uos ipsos deliquisse. Consulo uero uobis ea, in quibus nec per me, nec per ullum alium decipi poteritis: sed si quos inique quid egisse cognoueritis, qua placuerit iuris forma, supplicio afficere poteritis, & simul omnes, & seorsum quenque. Id fiet, si ducibus uestris, si non plus, saltem diem unam ad defensionem concesseritis, ne alijs potius, quàm uobisipsis, hac de re credere uideamini. An ignoratis, uiri Athenienses, legis decretum esse potentißimum, quod iubet, si quis populum Atheniensem iniuria affecerit, uinctum coram populo causam dicere? & si iniurius esse conuictus fuerit, interfectum in barathrum proijci debere, publicatis bonis, ex quibus decima deo sacra sit? Secundum hoc decretum, ut iudicentur duces, moneo, per Iouem si uobis ita uisum fuerit, primo necessariū meū Periclē: turpe etenim mihi esset, pluris illū quàm ciuitatem facere uniuersam. Hūc uero si uultis, ea iudicate lege, quæ contra sacrilegos ac proditores lata est, & qua illi qui ciuitatē prodere conātur, seu qui sacra furati sunt, in foro iudicari cōsueuerunt: qui si conuincātur, in Attica sepeliri prohibētur, bona uero publicātur. Vtra igitur ex illis quæ placueru, duces singulatim iudicate lege, trib. tantū cōcessis diebus: una, in qua collecti deliberare poßitis, quid de illis sit statuendum, seu sontes sint, seu nō sint: altera, qua accusentur: tertia uero qua respōdeant. Id si feceritis, hi qui iniuste egisse cōuicti fuerint, maximis ac iustißimis afficiētur supplicijs: qui uero insontes esse comperientur, à uobis ô Athenienses, ne iniuste pereāt, absoluētur. Vos igitur ut iusti iudices, ac iuramenti memores, secundū leges iudicate, ne dū eos indemnatos cōtra legē occiditis, cū Lacedæmonijs cōtra illos bellū gerere uideamini, quib. illi deuictis, septuaginta die una abstulerunt naues. Quid uero metuētes tātopere festinatis? an nō hoc in uestra situm est potestate, quē uolueritis uel interficere, uel liberare, si ex lege, ac nō contra legē iudicaueritis? quemadmodū Callixenus senatui persuasit, ut populo permitteret unis suffragijs de uniuersis sententiā ferre. Atqui si quē fortè insontem interfeceritis, & uos postea pœnituerit, quantum hæc res dolorem afferat cogitate, & quàm sit inutilis, ne quid interim dicam quod in homines nece peccaueritis. Iniquè uero feceritis, si cum Aristarcho (qui primum dissoluebat populum, deinde Oenonem prodebat Thebanis, qui hostes erant) diem ad causæ dictionem admiseritis, si uoluisset, reliquaq́; ex lege ei concessa fuerint, ducibus uestris, qui ex animi sententia cuncta uobis confe-

τὰ δ' ὑπεραπολογησόμενος. τὰ δὲ ξυμβουλεύσων ἅ μοι δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἁπάσῃ τῇ πόλει. κατηγορῶ μὲν αὐτῶν, ὅτι ἔπεισαν τοὺς ξυνάρχοντας, βουλομένους πέμπειν γράμματα τῇ τε βουλῇ καὶ ὑμῖν, ὅτι ἐπέταξαν τῷ Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ, τετταράκοντα καὶ ἑπτὰ τριήρεσιν ἀνελέσθαι τοὺς ναυαγούς. οἱ δὲ οὐκ ἀνείλοντο. εἶτα νῦν τὴν αἰτίαν κοινὴν ἔχουσιν, ἐκείνων ἰδίᾳ ἁμαρτόντων, καὶ ἀντὶ τῆς τότε φιλανθρωπίας, νῦν ὑπ' ἐκείνων τέ καὶ ἄλλων τινῶν ἐπιβουλευόμενοι, κινδυνεύουσιν ἀπολέσθαι. οὐκ οὖν ὑμεῖς γέ μοι πείθοισθε, τὰ δίκαια, καὶ ὅσια ποιοῦντες. καὶ ὅθεν μάλιστ' ἀληθῆ πεύσεσθε, καὶ οὐ μετανοήσαντες ὕστερον εὑρήσετε σφᾶς αὐτοὺς ἡμαρτηκότας τὰ μέγιστα, ἐς θεούς τε καὶ ὑμᾶς αὐτούς. ξυμβουλεύω δ' ὑμῖν, ἐν οἷς οὔθ' ὑπ' ἐμοῦ οὔθ' ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου ἔστιν ἐξαπατηθῆναι ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἀδικοῦντας εἰδότες κολάσεσθε ᾗ ἂν βούλησθε δίκῃ, καὶ ἅμα πάντας, καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον, εἰ μὴ πλέον, ἀλλὰ μίαν ἡμέραν δόντες αὐτοῖς ὑπὲρ αὑτῶν ἀπολογήσασθαι, μὴ ἄλλοις μᾶλλον πιστεύοντες, ἢ ὑμῖν αὐτοῖς. ἴστε δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι πάντες, ὅτι τὸ Καννωνοῦ ψήφισμά ἐστιν ἰσχυρότατον, ὃ κελεύει, ἐάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ. καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ ἀδικεῖν, ἀποθανόντα, εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθῆναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ, δημευθῆναι, καὶ τῇ θεῷ, τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. κατὰ τοῦτο τὸ ψήφισμα κελεύω κρίνεσθαι τοὺς στρατηγούς. καὶ νὴ Δία ἂν ὑμῖν γε δοκῇ, πρῶτον Περικλέα τὸν ἐμοὶ προσήκοντα, αἰσχρὸν γάρ μοι ἐστὶν ἐκεῖνον περὶ πλείονος ποιεῖσθαι, ἢ τὴν πόλιν. τοῦτο δ' εἰ βούλεσθε, κατὰ τόνδε τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις, καὶ προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ, ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κατακριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῷ νόμῳ, κρινέσθωσαν οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον, διῃρημένης τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν, ἐν ᾧ ξυλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι, ἐάν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν, ἐάν τε μή, ἑτέρου δ', ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ', ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι. τούτων δὲ γιγνομένων, οἱ μὲν ἀδικοῦντες τεύξονται τῆς μεγίστης τιμωρίας. οἱ δ' ἀναίτιοι ἐλευθερωθήσονται ὑφ' ὑμῶν, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ οἱ ἀδικοῦντες ἀπολοῦνται. ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸν νόμον εὐσεβοῦντες, καὶ εὐορκοῦντες, κρινεῖτε, καὶ οὐ ξυμπολεμήσετε Λακεδαιμονίοις, τοὺς ἐκείνους ἑβδομήκοντα ναῦς ἀφελομένους, καὶ νενικηκότας, τούτους ἀπολλύντες ἀκρίτους παρὰ τὸν νόμον. τί δὲ καὶ δεδιότες σφόδρα οὕτως ἐπείγεσθε; ἢ μὴ οὐχ ὑμεῖς ὃν ἂν βούλησθε, ἀποκτείνητε, καὶ ἐλευθερώσητε, ἂν κατὰ τὸν νόμον κρίνητε, ἀλλ' οὐκ ἂν παρὰ τὸν νόμον, ὥσπερ Καλλίξενος τὴν βουλὴν ἔπεισεν εἰς τὸν δῆμον εἰσενεγκεῖν μιᾷ ψήφῳ. ἀλλ' ἴσως ἄν τινα καὶ οὐκ αἴτιον ὄντα ἀποκτείνητε, μεταμελήσει δὲ ὕστερον, ἀναμνήσθητε ὡς ἀλγεινὸν, καὶ ἀνωφελὲς ἤδη ἐστί. πρὸς δ' ἔτι, καὶ περὶ θανάτου ἀνθρώπους ἡμαρτηκότας. δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε, εἰ Ἀριστάρχῳ μὲν, πρότερον τὸν δῆμον καταλύοντι, εἶτα δὲ Οἰνόην προδιδόντι Θηβαίοις, πολεμίοις οὖσιν, ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογήσασθαι, ᾗ ἐβούλετο, καὶ τἆλλα κατὰ τὸν νόμον προὔθετε, τοὺς δὲ στρατηγοὺς τοὺς πάντα ὑμῖν κατὰ γνώμην πρά-

πράξαντας, νικήσαντας δὲ τοὺς πολεμίους, τῶν αὐτῶν τούτων ἀξιώσετε. μὴ ὑμεῖς γε, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀλλ' ἑαυτῶν ὄντας τοὺς νόμους, δι' οὓς μάλιστα μέγιστοί ἐστε, φυλάττοντες, ἄνευ τούτων μηδὲν πράττειν πειρᾶσθε. ἐπανέλθετε δὲ καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, καθὰ καὶ αἱ ἁμαρτίαι δοκοῦσι γεγενῆσθαι τοῖς στρατηγοῖς. ἐπεὶ γὰρ κρατήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ εἰς τὴν γῆν κατέπλευσαν, Διομέδων μὲν ἐκέλευεν ἀναχθέντας ἐπὶ κέρως ἅπαντας, ἀναιρεῖσθαι τὰ ναυάγια, καὶ τοὺς ναυαγούς. Ἐρασινίδης δ' ἐπὶ τοὺς εἰς Μυτιλήνην πολεμίους τὴν ταχίστην πλεῖν ἅπαντας. Θρασύλος δ' ἀμφότερα ἔφη γενέσθαι, ἂν τὰς μὲν αὐτοῦ καταλίπωσι, ταῖς δὲ ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλέωσι. καὶ δοξάντων τούτων καταλιπεῖν τρεῖς ναῦς ἕκαστον ἐκ τῆς αὐτοῦ ξυμμορίας, τῶν στρατηγῶν ὀκτὼ ὄντων, καὶ τὰς τῶν ταξιάρχων δέκα, καὶ τὰς τῶν ναυάρχων τρεῖς, αὗται ἅπασαι γίγνονται ἑπτὰ καὶ τετταράκοντα, τέτταρες περὶ ἑκάστην ναῦν, τῶν ἀπολωλυιῶν δώδεκα οὐσῶν. τῶν δὲ καταλειφθέντων ταξιάρχων, ἦσαν Θρασύβουλος καὶ Θηραμένης, ὃς ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ κατηγόρει τῶν στρατηγῶν. ταῖς δὲ ἄλλαις ναυσὶν ἔπλεον ἐπὶ τὰς πολεμίας, τί τούτων οὐχ ἱκανῶς, καὶ καλῶς ἔπραξαν; οὐκοῦν δίκαιον τὰ μὲν πρὸς τοὺς πολεμίους μὴ καλῶς πραχθέντα τοὺς πρὸς τούτους ταχθέντας ὑπέχειν λόγον· τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν μὴ ποιήσαντας ἃ οἱ στρατηγοὶ ἐκέλευσαν, διότι οὐκ ἀνείλοντο κρίνεσθαι. τοσοῦτον δ' ἔχω εἰπεῖν ὑπὲρ ἀμφοτέρων, ὅτι ὁ χειμὼν διεκώλυσε μηδὲν πρᾶξαι, ὧν οἱ στρατηγοὶ παρεκελεύσαντο. τούτων δὲ μάρτυρες, οἱ σωθέντες ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ὧν εἷς τῶν ἡμετέρων στρατηγῶν ἐπὶ καταδύσης νεὼς σωθείς, ὃν κελεύουσι τῇ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι, καὶ αὐτὸν τότε δεόμενον ἀναιρέσεως, ἥπερ τοὺς πράξαντας τὰ προσταχθέντα. μὴ τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀντὶ μὲν τῆς νίκης καὶ τῆς εὐτυχίας, ὅμοια ποιήσητε τοῖς ἡττημένοις τε καὶ ἀτυχοῦσιν. ἀντὶ δὲ τῶν ἐκ θεοῦ ἀναγκαίων, ἀγνωμονεῖν δόξητε, προδοσίαν καταγνόντες ἀντὶ τῆς ἀδυναμίας, οὐχ ἱκανοὺς γενομένους διὰ τὸν χειμῶνα πρᾶξαι τὰ προσταχθέντα, ἀλλὰ πολὺ δικαιότερον στεφάνοις γεραίρειν τοὺς νικῶντας, ἢ θανάτῳ ζημιοῦν, πονηροῖς ἀνθρώποις πειθομένους. ταῦτ' εἰπὼν Εὐρυπτόλεμος ἔγραψε γνώμην κατὰ τὸ Καννώνου ψήφισμα, κρίνεσθαι τοὺς ἄνδρας, δίχα ἕκαστον. ἡ δὲ τῆς βουλῆς ἦν μιᾷ ψήφῳ ἅπαντας κρίνειν. τούτων δὲ διαχειροτονουμένων, τὸ μὲν πρῶτον ἔκριναν τὴν Εὐρυπτολέμου, ὑπομοσαμένου δὲ Μενεκλέους. καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης, ἔκριναν τὴν τῆς βουλῆς. καὶ μετὰ ταῦτα κατεψηφίσαντο τῶν ναυμαχησάντων στρατηγῶν, ὀκτὼ ὄντων. ἀπέθανον δὲ οἱ παρόντες ἕξ. καὶ οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕστερον μετέμελε τοῖς Ἀθηναίοις. καὶ ἐψηφίσαντο, οἵτινες τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι, καὶ ἐγγυητὰς καταστῆσαι, ἕως ἂν κριθῶσιν. εἶναι δὲ καὶ Καλλίξενον τούτων. προυβλήθησαν δὲ καὶ ἄλλοι τέτταρες, καὶ ἐδέθησαν ὑπὸ τῶν ἐγγυησαμένων. ὕστερον δὲ στάσεώς τινος γενομένης, ἐν ᾗ Κλεοφῶν ἀπέθανεν, ἀπέδρασαν οὗτοι πρὶν κριθῆναι. Καλλίξενος δὲ κατελθών, ὅτε καὶ οἱ ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸ ἄστυ, μισούμενος ὑπὸ πάντων, λιμῷ ἀπέθανεν.

ΞΕΝΟ-

conficere, hostesq́; uicere, hoc idē denegaueritis? Nolite igitur, ò Athenienses, cùm eas habeatis leges, per quas in maximā quamdiu illas obseruastis potentiam euasistis, temere quid contra leges cōmittere. Veniamus nūc ad ea, in quibus iniuste duces fecisse uidentur. Defuncti bello nauali, cōfestim in cōtinentem nauigarunt: ubi Diomedon censuit, nauibus cūctis naufragis ac submersis succurri debere: Erasinides, uniuersos quàm celerrime ad hostes Mitylenem nauigare: Thrasybulus utrunq; fieri posse asseruit, si partē nauiū ibi relinquerent, reliquis ad hostes pergerent. Id cùm omnibus placuisset, decreuerunt unumquenq; ducum, qui octo erant, ex ordine suo tres ibi relinquere naues: et centurionum, decē: nauarchorum quoq; tres: qui omnes erant quadragintaseptem: quatuor circa unamquāq; nauiū quæ amissæ erāt, queq; duodecim erāt, occupatis. Hi uero qui relicti sunt cēturiones Thrasybulus & Theramenes, is qui priori concione duces accusauit, nauibus reliquis ad hostes perrexere. Proinde num hac in re quid neglexerūt, aut minus recte egerūt? Itaq; æquū est cùm quid cōtra hostes non recte actū est, eos quibus id cōmissum est rationem reddere. illos uero qui ducū iussa demortuorū susceptione exequuti non sunt, eo nomine iudicium subire. Sed de illis ambobus, quod & de ducibus asserere possum, tempestatis uim impedimento fuisse, quo minus exequerentur quæ duces iusserāt. Huius rei testes sunt, qui sua ope euaserunt: inter quos ex ducibus nostris unus est, quem iam eisdē suffragijs damnari iubent: quibus eos qui imperata non fecerunt: cùm tamē eodem tū auxilio indigeret. Nolite igitur ô uiri Athenienses, uictoriam hanc egregiam, ac fortunatā dedecorare, ac tanquam uicti & cladem perpessi, turpe quid committere, ne contra deos ingrati uideamini, cùm infirmitatem tanquam proditionē quandam incusandam esse censeatis: præsertim cùm omnibus notū sit ac constet, tempestatē impedimento fuisse, quo minus iussa exequi potuerint. Cæterum multo rectius agetis, si uictores coronis decorabitis, quàm à prauis persuasi hominibus, illos morte plectetis. Hæc cū Euryptolemus dixisset, suam scripsit sententiā, uiros secundū legis decretū iudicari, & bis de unoquoque sortiri debere. Senatus uero sentētia erat, unis omnes iudicādos esse suffragijs. Quæ cùm in iudiciū uenissent, primo in Euryptolemi uicere sententiā. At rursus referēte Menecleo, factaq; iterū disceptatione, senatus præualuit sententia, & duces condēnati sunt octo, ex quibus sex qui præsentes erant, occisi sunt. Sed haud multo post tempore Athenienses inuasit pœnitētia: quapropter decreuerūt, ut quicunq; populū seduxissent, capitis rei essent, datis quoad iudicarētur uadibus. Esse uero inter eos Callixenū. Delati sunt & alij quatuor, qui & ipsi uades præstare coacti sunt. Sed cùm postea seditio quædam orta esset, in qua Cleophon occubuit, aufugere illi antequam condemnarentur. At Callixenus cùm aliquando cum ijs qui in Piræo erant, in urbem descendisset, ab omnibus inuisus fame perijt.

XENO-

XENOPHONTIS

RERVM GRAECARVM LIBER PRIMVS, BILIBALDO Pirckhemero interp.

At milites qui cum Eteonico in Chio relicti erant, durante æstate, undique ex agris alebantur, necnon mercede operam locabant. Ingruente uero hyeme cùm uictus, tum uestitus penuria laborare cœperunt: quapropter clanculũ de occupanda Chio consilia agitare, & unumquenq; cui hæc placerent, arundinem ferre iusserunt, ut eo pacto quotquot essent internoscerentur. Eteonicus eius coniurationis certior factus, anxius erat quid sibi hac in re faciendum esset: nam aperta ui, propter multitudinem arundinem ferentium, niti, periculosum uidebatur: timebat etenim ne sumptis armis, ac ciuitate occupata, hostes euaderent, & omnia quæ antea ex hostibus ceperant, pessundarent. Præterea tot homines belli socios interficere, ei graue esse uidebatur, ne reliquis Græcis criminandi materiam præstaret, & milites ad omnia obeunda pericula segniores redderentur. Assumptis igitur quindecim uiris gladijs accinctis, per ciuitatem incedebat: cui casu fit obuiam quidam arundinem gestans, qui oculorum morbo tenebatur, ac à medico redibat: quem protinus obtruncauit. Concursu facto, ac quibusdam sciscitantibus, quamobrem homo ille interfectus esset, Eteonicus responderi iussit, quia arundinem portauerat. His auditis, cuncti qui arundines ferebant, illos abiecere, timentes ne & ipsi conspicarentur. At Eteonicus conuocatis Chijs, pecunias, quas militibus ne quid noui molirentur distribuerent, imperauit. Illi uero quàm primum paruere. Dat interim militibus ascendendi naues signum: ac circumuectus, ad singulas naues, confirmauit & cohortatus est uehementer, quasi huius rei, quæ accidisset omnino ignarus, unicuiq; deinde menstruũ persoluit stipendium. Conuenerũt post hæc Chij, & socij alij Ephesum, ubi de rebus præsentibus cõsultarunt: placuitq; legatos Lacedæmonẽ mittere, qui Lysandrũ classis imperatorem exposcerẽt: nam humane antea classi præfuerat, ac benigne se erga socios gesserat, cũ in Notio prælio uicisset naudi. Itaq; legati decẽ hãc ob rem Lacedæmonẽ missi sunt: alij quoq; ad Cyrum, qui illi eadẽ nunciarẽt. Lacedæmonij uero Lysandrũ tanquam legatũ præesse iusserũt, Nac auarchũ Aracũ constituerũt: bis enim eundẽ imperare in classe leges nõ permittũt. Traditæ igitur sunt naues Lysandro xxv. huius belli anno. Hoc quoq; anno Cyrus Autobisacẽ interfecit et Mitræũ, filios Dariææ sororis Xerxis, patris Darij, hãc ob causam, qđ sibi occurrẽtes manus intra manicã nõ contraxerant, quod regi solo fieri solet: est enim manica q̃ manus lõgior: & cum quis manũ intra illã cõtinet facere omnino nihil potest. Hieramenes igitur et uxor, Dario iniquissimũ esse aiebãt, si tã grauẽ iniuriã inultã relinqueret. Quorũ ille precib. deuictus, Cyrũ per nuncios tanquam ægrotãs accersiuit. Eodem anno

Archyto

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Οἱ δὲ ἐν τῇ χίῳ μετὰ ἐτεονίκου στρατιῶται ὄντες, ἕως μὲν θέρος ἦν, ἀπό τε τῆς ὥρας ἐτρέφοντο, καὶ ἐργαζόμενοι μισθοῦ κατὰ τὴν χώραν. ἐπεὶ δὲ χειμὼν ἐγένετο, καὶ τροφὴν οὐκ εἶχον, γυμνοί τε ἦσαν, καὶ ἀνυπόδητοι, ξυνίσταντο ἀλλήλοις, καὶ ξυνετίθεντο, ὡς τῇ χίῳ ἐπιθησόμενοι. οἷς δὲ ταῦτα ἀρέσκοι, κάλαμον φέρειν ἐδόκει, ἵνα ἀλλήλους μάθοιεν ὁπόσοι εἴησαν. πυθόμενος δὲ τὸ ξύνθημα ὁ ἐτεόνικος, ἀπόρως μὲν εἶχε τί χρῷτο τῷ πράγματι, διὰ τὸ πλῆθος τῶν καλαμοφόρων. τό, τε γὰρ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐπιχειρῆσαι, σφαλερὸν ἐδόκει εἶναι, μὴ εἰς τὰ ὅπλα ὁρμήσωσι, καὶ τὴν πόλιν κατασχόντες, καὶ πολέμιοι γενόμενοι, ἀπολέσωσι πάντα τὰ πράγματα, ἂν κρατήσωσι. τό, τ' αὖ ἀπολλύναι ἀνθρώπους ξυμμάχους πολλοὺς, δεινὸν ἐφαίνετο εἶναι μή τινα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἕλληνας διαβολὴν σχοῖεν, καὶ οἱ στρατιῶται δύσνοι εἰς τὰ πράγματα ὦσιν. ἀναλαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ἄνδρας πεντεκαίδεκα, ἐγχειρίδια ἔχοντας, ἐπορεύετο κατὰ τὴν πόλιν, καὶ ἐντυχών τινι ἀνθρώπῳ ὀφθαλμιῶντι ἀπιόντι ἐξ ἰατρείου, κάλαμον ἔχοντι, ἀπέκτεινε. θορύβου δὲ γενομένου, καὶ ἐρωτώντων τινῶν διὰ τί ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος, παραγγέλλειν ἐκέλευσεν ὁ ἐτεόνικος, ὅτι τὸν κάλαμον εἶχε. κατὰ δὲ τὴν παραγγελίαν ἐρρίπτουν πάντες ὅσοι εἶχον τοὺς καλάμους, ἀεὶ ὁ ἀκούων δεδιὼς μὴ ὀφθείη ἔχων. μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἐτεόνικος ξυγκαλέσας τοὺς χίους, χρήματα ἐκέλευσε ξυνενεγκεῖν, ὅπως οἱ ναῦται λάβωσι τὸν μισθὸν, καὶ μὴ νεωτερίσωσί τι. οἱ δὲ εἰσήνεγκαν, ἅμα δὲ εἰς τὰς ναῦς εἰσήμαινεν ἐμβαίνειν. προσιὼν δὲ ἐν μέρει παρ' ἑκάστην ναῦν, παρεθάρρυνέ τε καὶ παρῄνει πολλὰ, ὡς τοῦ γεγενημένου οὐδὲν εἰδώς. καὶ μισθὸν ἑκάστῳ μηνὸς διέδωκε. μετὰ δὲ ταῦτα οἱ χῖοι, καὶ οἱ ἄλλοι ξύμμαχοι, συλλεγέντες εἰς ἔφεσον, ἐβουλεύσαντο περὶ τῶν ἐνεστηκότων πραγμάτων πρέσβεις εἰς λακεδαίμονα πέμπειν, ταῦτά τε ἐροῦντας, καὶ λύσανδρον αἰτήσοντας ἐπὶ τὰς ναῦς, εὖ φερόμενον παρὰ τοῖς ξυμμάχοις κατὰ τὴν προτέραν ναυαρχίαν, ὅτε καὶ τὴν ἐν νοτίῳ ἐνίκησε ναυμαχίαν. καὶ ἀπεπέμφθησαν πρέσβεις ξὺν αὐτοῖς δέκα, καὶ παρὰ κύρου ταῦτα λέγοντες ἄγγελοι. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι ἔδοσαν τὸν λύσανδρον ὡς ἐπιστολέα. ναύαρχον δὲ ἄρακον. οὐ γὰρ νόμος αὐτοῖς δὶς τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν. τὰς μέντοι ναῦς παρέδοσαν λυσάνδρῳ, ἐτῶν ἤδη πέντε καὶ εἴκοσι παρεληλυθότων. τούτῳ δὲ τῷ ἐνιαυτῷ καὶ κῦρος ἀπέκτεινεν αὐτοβοισάκην καὶ μιτραῖον, υἱεῖς ὄντας τῆς δαρειαίου ἀδελφῆς τῆς τοῦ ξέρξου τοῦ δαρείου πατρὸς, ὅτι αὐτῷ ἀπαντῶντες, οὐ διῶσαν διὰ τῆς κόρης τὰς χεῖρας, ὃ ποιοῦσι βασιλεῖ μόνῳ. ἡ δὲ κόρη ἐστὶ μακρότερον, ἢ χειρὸς, ἐν ᾗ τὴν χεῖρα ἔχων, οὐδὲν ἂν δύναιτο ποιῆσαι. ἱεραμένης μὲν οὖν καὶ ἡ γυνὴ ἔλεγον πρὸς δαρειαῖον, δεινὸν εἶναι εἰ περιόψεται τὴν λίαν ὕβριν τούτου. ὁ δὲ αὐτὸν μεταπέμπεται ὡς ἀρρωστῶν, πέμψας ἀγγέλους. τῷ δ' ὑστέρῳ ἔτει, ἐπὶ

ἀρχύτα

ἀρχύτου μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δ᾽ ἐν ἀθήναις ἀλεξίου, λύσανδρος ἀφικόμενος εἰς ἔφεσον, μετεπέμψατο ἐτεόνικον ἐκ χίου ξὺν ταῖς ναυσί. καὶ τὰς ἄλλας πάσας ξυνήθροισεν, εἴπου τις ἦν, καὶ ταύτας τ᾽ ἐπεσκεύαζε, καὶ ἄλλας ἐν ἀντάνδρῳ ἐναυπηγεῖτο. ἐλθὼν δὲ παρὰ κῦρον, χρήματα ᾔτει. ὁ δ᾽ αὐτῷ εἶπεν, ὅτι τὰ μὲν παρὰ βασιλέως ἀνηλωμένα εἴη, καὶ ἔτι πλείω πολλῷ, δεικνύων ὅσα ἕκαστος τῶν ναυάρχων ἔχοι. ὅμως δ᾽ ἔδωκε. λαβὼν δὲ ὁ λύσανδρος τἀργύριον, ἐπὶ τὰς τριήρεις τριηράρχους ἐπέστησε, καὶ τοῖς ναύταις τὸν ὀφειλόμενον μισθὸν ἀπέδωκε. παρεσκευάζοντο δὲ καὶ οἱ τῶν ἀθηναίων στρατηγοὶ πρὸς τὸ ναυτικὸν ἐν τῇ σάμῳ. κῦρος δ᾽ ἐπὶ τούτοις μετεπέμψατο λύσανδρον, ἐπεὶ αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς ἧκεν ἄγγελος λέγων, ὅτι ἀρρωστῶν, ἐκεῖνον καλοίη, ὢν ἐν θαμνηρίοις τῆς μηδίας, ἐγγὺς καδουσίων, ἐφ᾽ οὓς ἐστράτευσεν ἀφεστῶτας. ἥκοντα δὲ λύσανδρον, οὐκ εἴα ναυμαχεῖν πρὸς ἀθηναίους, ἐὰν μὴ πολλῷ πλείους ναῦς ἔχῃ. εἶναι γὰρ χρήματα πολλὰ καὶ βασιλεῖ, καὶ ἑαυτῷ, ὥστε τούτου ἕνεκεν πολλὰς πληροῦν. παρέδειξε δ᾽ αὐτῷ πάντας τοὺς φόρους τοὺς ἐκ τῶν πόλεων, οἳ αὐτῷ ἴδιοι ἦσαν. καὶ τὰ περιττὰ χρήματα ἔδωκε. καὶ ἀναμνήσας ὡς εἶχε φιλίας πρός τε τὴν λακεδαιμονίων πόλιν, καὶ πρὸς λύσανδρον ἰδίᾳ, ἀνέβαινε παρὰ τὸν πατέρα. λύσανδρος δ᾽, ἐπεὶ αὐτῷ κῦρος πάντα παραδοὺς τὰ αὑτοῦ, πρὸς τὸν πατέρα ἀρρωστοῦντα, μεταπεμπτὸς ἀνέβαινε, μισθὸν διαδοὺς τῇ στρατιᾷ, ἀνήχθη τῆς καρίας ἐς τὸν κεραμεικὸν κόλπον. καὶ προσβαλὼν πόλει τῶν ἀθηναίων ξυμμάχῳ, ὄνομα κεδρείαις, τῇ ὑστεραίᾳ προσβολῇ κατὰ κράτος αἱρεῖ, καὶ ἐξηνδραπόδισεν. ἦσαν δὲ μιξοβάρβαροι οἱ ἐνοικοῦντες. ἐκεῖθεν δ᾽ ἀπέπλευσεν ἐς ῥόδον. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἐκ τῆς σάμου ὁρμώμενοι, τὴν βασιλέως κακῶς ἐποίουν, καὶ ἐπὶ χίον, καὶ τὴν ἔφεσον ἐπέπλεον, καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς ναυμαχίαν, καὶ στρατηγοὺς πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν εἵλοντο, μένανδρον, τυδέα, κηφισόδοτον. λύσανδρος δ᾽ ἐκ τῆς ῥόδου παρὰ τὴν ἰωνίαν ἐκπλεῖ πρὸς τὸν ἑλλήσποντον, πρός τε τῶν πλοίων τὸν ἔκπλουν, καὶ ἐπὶ τὰς ἀφεστηκυίας αὐτῶν πόλεις. ἀνήγοντο δὲ καὶ οἱ ἀθηναῖοι ἐκ τῆς χίου πελάγιοι. ἡ γὰρ ἀσία πολεμία αὐτοῖς ἦν. λύσανδρος δ᾽ ἐξ ἀβύδου παρέπλει ἐς λάμψακον, ξύμμαχον οὖσαν ἀθηναίων. καὶ οἱ ἀβυδηνοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι παρῆσαν πεζῇ, ἡγεῖτο δὲ θώραξ λακεδαιμόνιος. προσβαλόντες δὲ τῇ πόλει, αἱροῦσι κατὰ κράτος. καὶ διήρπασαν οἱ στρατιῶται οὖσαν πλουσίαν καὶ οἴνου, καὶ σίτου, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων πλήρη. τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα πάντα ἀφῆκε λύσανδρος. οἱ δὲ ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες, ὡρμίσαντο τῆς χερρονήσου ἐν ἐλαιοῦντι, ναυσὶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. ἐνταῦθα δὴ ἀριστοποιουμένοις αὐτοῖς, ἀγγέλλεται τὰ περὶ λάμψακον, καὶ εὐθὺς ἀνήχθησαν ἐς σηστόν. ἐκεῖθεν δ᾽ εὐθὺς ἐπισιτισάμενοι, ἔπλευσαν ἐς αἰγὸς ποταμοὺς, ἀντίον τῆς λαμψάκου. διεῖχε δ᾽ ὁ ἑλλήσποντος ταύτῃ σταδίους ὡς πεντεκαίδεκα. ἐνταῦθα δὴ ἐδειπνοποιοῦντο. λύσανδρος δὲ τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ, ἐπεὶ ὄρθρος ἦν, ἐσήμηνεν ἐς τὰς ναῦς ἀριστοποιησαμένους ἐσβαίνειν. πάντα δὲ παρασκευασάμενος ὡς ἐς ναυμαχίαν, καὶ τὰ παραβλήματα παραβαλὼν, προεῖ-

πεν

Archyto Ephoro, præsidente Athenis Alexio, Lysander Ephesum applicuit, quò & Eteonicum ex Chio cum nauibus accersiuit, ac reliquas undique contraxit, quas omnes reparauit: nouas quoque in Antandro construxit: inde ad Cyrum ut ab illo pecunias posceret, contendit. At ille non solum pecunias regias, sed & proprias consumptas esse ostendit. quãtumq; unicuiq; nauium præfecto tradidisset, edocet: nihilominus tamen alias dedit. Quibus Lysander receptis, præfectos singulis constituit triremibus, simul & debitum nautis persoluit stipendium. Nec segnius Atheniensium quoque duces in Samo se prælio accingebant nauali. Venere interim ad Cyrum nuncij, qui illum ad patrem tanquam ægrotum accerserent, qui tum contra Thamnerios Mediæ, qui Cadusijs adiacent, bellum gerebat: nam ab eo defecerant. Confestim itaq; ille Lysandrum uocauit, cumq; cum Atheniensibus pugnare prohibuit, ni longe classe superior esset: regem enim ac se multis pollere opibus, quibus naues quamplurimas instruere possent, ostendit. Demonstrauit etiam ei omnia quæ à ciuitatibus pendebantur stipendia, quæ ei erant propria, ac superfluas ei tradidit pecunias, & commemorato quo amore & Lacedæmoniorum ciuitatem, & priuatim Lysandrum prosequeretur, ad patrem ascendit. Lysander acceptis cunctis quæ Cyrus ad patrem ægrotantem proficiscens sibi reliquerat, persolutoq; exercitui stipẽdio, in sinum Ceramicum, qui in Caria est, nauigauit: ac urbem quandam Atheniensium sociã, nomine Cedries aggressus, postridie ui cepit ac diripuit. erant habitatores loci illius semibarbari. Inde uero Rhodũ nauigat. Athenienses interim ex Samo mouent, ac in Asiæ delati oram, regios depopulati sunt agros, Chiumq; ac Ephesum usque processere, ibiq; ad pugnam se accingebant naualem, ducesq; alios tres prioribus addidere præfectis, Menandrum, Tydeum, & Cephisodotum. Lysander interim ex Rhodo præter Ioniam in Hellespontum, ad excursiones nauium inhibendum, simul & contra ciuitates quæ defecerant, nauigat. Legebant Athenienses quoque Chium mare: nam Asia illis hostilis erat. Lysander uero ex Abydo Lampsacum circumnauigabat: erant hi Atheniensiũ socij: ibi præstò fuere Abydeni ac alij socij, quos Thorax ducebat Lacedæmonius. Ciuitatem igitur aggressi, ui capiunt, captamq; diripiunt: præda ibi opulenta parta est: nam uino, frumẽto, ac reliquis omnibus necessarijs referta erat. Libera corpora omnia à Lysandro dimissa sunt. Insecuti sunt illius uestigia Athenienses: ac cum Eleuntem quæ in Cherroneso est, centum & octuaginta nauium classe uenissent, iamque pranderent, de Lampsacena clade certiores facti sunt. Protinus itaq; Sestum aducebuntur: inde cùm frumentassent, ad Aegos flumen contra Lampsacum nauigant. Aberat Hellespontus ab ea stadijs circiter quindecim, ubi & cœnarunt. Lysander sequenti die, summo mane, iubet pransos naues conscendere, omnibusq; ad nauale prælium paratis, obiectisq; obicibus, præcipit ne

quis

quis ordine excedat, neue in altum nauiget. Athenienses exorto sole in portus faucibus classem instruunt in frontem, ut ad naualem pugnã. sed cùm Lysander certamen detrectaret, solq; in occasum uergeret, rursus ad Aegos flumen reuertũtur. Lysander uero explorandi gratia celerrimas subsequi iussit naues, ac quid hostis ageret, nũciari sibi imperat: nec prius milites è nauib. dimittit, quàm essent reuersæ. Id per quatuor egit dies. Alcibiades interim à muris Athenienses in littore, & ab omni ciuitate procul castra locasse speculatus, commeatumq; ægre à Sesto deferre, distantem à nauibus stadia quindecim: hostes uero in portu & à ciuitate omnibus abundare necessarijs, non in tuto duces castra posuisse ostendit, eosq; hortatus est, ut illa Sestum, ubi portus & urbs esset, & unde cum uellent ad bellum procedere possent, transferrent. At duces, & maxime Tydeus, & Menander, illum contumeliose abire iusserunt: adiecere, se non illum imperare. Ille igitur discessit. At Lysander die quinto Atheniensibus ut consueuerant remeantibus, speculatorijs imperat nauibus, ut cum primum uidissent eos è nauibus egressos, ac per Cherronesum dispersos, quemadmodum singulis antea facere consueuerant diebus, commeatum ementes, ac Lysandrum nonnihil despicientes, tanquam cum illis confligere non auderet, ad se rursum nauigent, clypeum in medio naui extollant. Qui ut iussi erant, mandata impigre exequuntur. Lysander itaque statim quàm celerrime nauigandi dat signum: aderat & Thorax peditatu. Conon uero cum ingruentem uidisset hostem, signum nauibus totis uiribus ad succurrendum proponit: sed cum homines essent dissipati, nauium nonnullæ duobus tantum ordinibus egebantur, unico aliæ, quædam uero erant omnino uacuæ, præter Cononis & alias septem, quæ militibus instructæ erant, & paralum: reliquas omnes Lysander iuxta continentem oppressit. Maior quoque hominum pars in terra capta est, reliqui Chidris aufugerunt. Conon nouem effugens nauibus, ad Abarnidem Lampsaci ad nauigauit promontorium: ubi maximis Lysandri nauium ablatis malis, postquam Atheniensium res fractas cognouit, nauibus octo in Cyprum ad Euagoram aufugit. Paralos uero acceptæ cladis nuncia, Athenas festinauit. Lysander naues, captiuos, & reliqua omnia Lampsacum abduxit. Cepit & duces cùm alios, tum Philoclem & Adimantum. Eadem quoque die qua parta est uictoria, Lysander Theopompum Milesium piratam, Lacedæmonem uictoriam nunciaturum misit: qui & tertia die illuc cum eo peruenit nuncio. Inde Lysander socios conuocat, quos de captiuis consulere iubet. Ibi de multis Athenienses accusati sunt criminibus, quod uidelicet si bello uincerent nauali, captiuis omnibus dextras amputare manus decreuerant: quodque cùm duas cepissent triremes, Corinthiam unam, & Andriam aliam, ex eis uiros omnes in mare præcipites deiecissent: cuius facinoris dux Philocles fuerat: aliaq; permul-

πρὶν ὡς μηδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως, μηδὲ ἀνάξοιτο. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι, ἐπὶ τῷ λιμένι παρετάξαντο ἐν μετώπῳ ὡς ἐς ναυμαχίαν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀντανήγαγε λύσανδρος, καὶ τῆς ἡμέρας ὀψὲ ἦν, ἀπέπλευσαν πάλιν ἐς τοὺς αἰγὸς ποταμούς. λύσανδρος δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσεν ἕπεσθαι τοῖς ἀθηναίοις, ἐπειδὰν δὲ ἐκβῶσι, κατιδόντας ὅ,τι ποιοῦσιν, ἀποπλεῖν καὶ αὐτῷ ἐξαγγεῖλαι. καὶ οὐ πρότερον ἐξεβίβασεν ἐκ τῶν νεῶν, πρὶν αὗται ἧκον. ταῦτα δ' ἐποίει τέτταρας ἡμέρας. καὶ οἱ ἀθηναῖοι ἐπανήγοντο. ἀλκιβιάδης δὲ κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν τοὺς μὲν ἀθηναίους ἐν αἰγιαλῷ ὁρμοῦντας, καὶ πρὸς οὐδεμίαν πόλιν, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐκ σηστοῦ μετιόντας πεντεκαίδεκα σταδίους ἀπὸ τῶν νεῶν, τοὺς δὲ πολεμίους ἐν λιμένι καὶ πρὸς πόλιν ἔχοντας πάντα, οὐκ ἐν καλῷ ἔφη αὐτοὺς ὁρμεῖν, ἀλλὰ μεθορμίσαι ἐς σηστὸν παρῄνει, πρός τε λιμένα, καὶ πρὸς πόλιν, οὗ ὄντες, ναυμαχήσετε ἔφη, ὅταν βούλησθε. οἱ δὲ στρατηγοί, μάλιστα δὲ τυδεύς, καὶ μένανδρος, ἀπιέναι αὐτὸν ἐκέλευσαν. αὐτοὶ γὰρ νῦν στρατηγεῖν, οὐκ ἐκεῖνον. καὶ ὁ μὲν ᾤχετο. λύσανδρος δ' ἐπεὶ ἡμέρα ἦν πέμπτη, ἐπιπλέουσι τοῖς ἀθηναίοις, εἶπε τοῖς παρ' αὐτοῦ ἑπομένοις, ἐπὰν κατίδωσιν αὐτοὺς ἐκβεβηκότας, καὶ ἐσκεδασμένους κατὰ τὴν χερρόνησον, ὅπερ ἐποίουν πολὺ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τά τε σιτία πόρρωθεν ὠνούμενοι, καὶ καταφρονοῦντές τι τοῦ λυσάνδρου, ὅτι οὐκ ἀντανῆγεν, ἀποπλέοντας τοὔμπαλιν παρ' αὐτὸν, ἆραι ἀσπίδα κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, ὡς ἐκέλευσε. λύσανδρος δ' εὐθὺς ἐσήμαινε τὴν ταχίστην πλεῖν. συμπαρῄει δὲ καὶ θώραξ, τὸ πεζὸν ἔχων. κόνων δὲ ἰδὼν τὸν ἐπίπλουν, ἐσήμηνεν ἐς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος, διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων ὄντων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί. ἡ δὲ κόνωνος, καὶ ἄλλαι περὶ αὐτὸν ἑπτά, πλήρεις ἀνήχθησαν καὶ ἡ πάραλος. τὰς δ' ἄλλας πάσας λύσανδρος ἔλαβε πρὸς τῇ γῇ. τοὺς δὲ πλείστους ἄνδρας ἐν τῇ γῇ ξυνέλεξαν. οἱ δὲ καὶ ἔφυγον ἐς τὰ τειχύδρια. κόνων δὲ ταῖς ἐννέα ναυσὶ φεύγων, ἐπεὶ ἔγνω τῶν ἀθηναίων τὰ πράγματα διεφθαρμένα, κατασχὼν ἐπὶ τὴν ἀβαρνίδα τὴν λαμψάκου ἄκραν, ἔλαβεν αὐτόθεν τὰ μεγάλα τῶν λυσάνδρου νεῶν ἱστία. καὶ αὐτὸς μὲν ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' εὐαγόραν ἐς κύπρον. ἡ δὲ πάραλος ἐς τὰς ἀθήνας ἀπαγγελοῦσα τὰ γεγονότα. λύσανδρος δὲ τάς τε ναῦς, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τἆλλα πάντα, ἐς λάμψακον ἀπήγαγεν. ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε, καὶ φιλοκλέα, καὶ ἀδείμαντον. ᾗ δ' ἡμέρᾳ ταῦτα κατειργάσατο, ἔπεμψε θεόπομπον τὸν μιλήσιον λῃστὴν ἐς λακεδαίμονα ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγονότα. ὃς ἀφικόμενος τριταῖος, ἀπήγγειλε. μετὰ δὲ ταῦτα λύσανδρος τοὺς ξυμμάχους ἐκέλευσε βουλεύεσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. ἐνταῦθα δὴ κατηγορίαι ἐγίγνοντο πολλαὶ τῶν ἀθηναίων, ἅ τε ἤδη παρανενομήκεσαν, καὶ ἃ ἐψηφισμένοι ἦσαν, ἐὰν κρατήσωσι τῇ ναυμαχίᾳ, τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων. καὶ ὅτι λαβόντες δύο τριήρεις, κορινθίαν καὶ ἀνδρίαν, τοὺς ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσειαν. φιλοκλῆς δ' ἦν στρατηγὸς τῶν ἀθηναίων, ὃς τούτους διέφθειρεν. ἐλέγετο δὲ καὶ ἄλλα πολλά,

πολλά. καὶ ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν ἀθηναῖοι, πλὴν ἀδειμάντου, ὅτι μόνος ἐπελάβετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψηφίσματος. ᾐτιάθη μέντοι ὑπό τινων προδοῦναι τὰς ναῦς. λύσανδρος δὲ φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας, ὃς τοὺς ἀνδρίους καὶ κορινθίους κατεκρήμνισε, τί εἴη ἄξιος παθεῖν, ἀρξάμενος εἰς ἕλληνας παρανομεῖν, ἀπέσφαξεν. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῇ λαμψάκῳ κατεστήσατο, ἔπλει ἐπὶ τὸ βυζάντιον καὶ χαλκηδόνα. οἱ δ᾽ αὐτὸν ὑπεδέχοντο, τοὺς τῶν ἀθηναίων φρουροὺς ὑποσπόνδους ἀφέντες. οἱ δὲ προδόντες ἀλκιβιάδῃ τὸ βυζάντιον, τότε μὲν ἔφυγον εἰς τὸν πόντον· ὕστερον δὲ εἰς ἀθήνας, καὶ ἐγένοντο ἀθηναῖοι. λύσανδρος δὲ τούς τε φρουροὺς τῶν ἀθηναίων, καὶ εἴ τινά που ἄλλον ἴδοι ἀθηναῖον ἀπέπεμπεν εἰς τὰς ἀθήνας, διδοὺς ἐκεῖσε μόνον πλέουσιν ἀσφάλειαν, ἄλλοθι δ᾽ οὔ, εἰδὼς ὅτι ὅσῳ ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς τὸ ἄστυ, καὶ τὸν πειραιᾶ, θᾶττον τῶν ἐπιτηδείων ἔνδειαν ἔσεσθαι. καταλιπὼν δὲ βυζαντίου καὶ χαλκηδόνος σθενέλαον ἁρμοστὴν λάκωνα, αὐτὸς ἐπανελθὼν εἰς λάμψακον τὰς ναῦς ἐπεσκεύαζεν. ἐν δὲ ταῖς ἀθήναις τῆς παράλου ἀφικομένης νυκτὸς, ἐλέγετο ἡ συμφορά, καὶ ἡ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διῆκεν, ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ παραγγέλλων, ὥστ᾽ ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἀλλὰ πολὺ ἔτι μᾶλλον αὐτοὶ ἑαυτούς, πείσεσθαι νομίζοντες οἷα ἐποίησαν μηλίους τε, λακεδαιμονίων ἀποίκους ὄντας, κρατήσαντες πολιορκίᾳ, καὶ ἱστιαίας, καὶ σκιωναίους, καὶ τορωναίους, καὶ αἰγινήτας, καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν ἑλλήνων. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἔδοξε τούς τε λιμένας ἀποχῶσαι, πλὴν ἑνός, καὶ τὰ τείχη εὐτρεπίζειν, καὶ φυλακὰς ἐφιστάναι, καὶ τἆλλα πάντα, ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν. καὶ οὗτοι μὲν περὶ ταῦτα ἦσαν. λύσανδρος δ᾽ ἐκ τοῦ ἑλλησπόντου ναυσὶ διακοσίαις ἀφικόμενος εἰς τὴν λέσβον, κατεσκευάσατο τάς τε ἄλλας πόλεις ἐν αὐτῇ, καὶ μυτιλήνην. εἰς δὲ τὰ ἐπὶ θρᾴκης χωρία ἔπεμψε δέκα τριήρεις ἔχοντα ἐτεόνικον, ὃς τὰ ἐκεῖ πάντα πρὸς λακεδαιμονίους μετέστησεν. εὐθὺς δὲ καὶ ἡ ἄλλη ἑλλὰς ἀφειστήκει ἀθηναίων μετὰ τὴν ναυμαχίαν, πλὴν σαμίων. οὗτοι δὲ σφαγὰς τῶν γνωρίμων ποιήσαντες, κατεῖχον τὴν πόλιν. λύσανδρος δὲ μετὰ ταῦτα ἔπεμψε πρὸς ἆγίν τε, καὶ εἰς δεκέλειαν, καὶ εἰς λακεδαίμονα, ὅτι προσπλεῖ σὺν διακοσίαις ναυσί. λακεδαιμόνιοι δ᾽ ἐξῇσαν πανδημεὶ καὶ οἱ ἄλλοι πελοποννήσιοι, πλὴν ἀργείων, παραγγείλαντος τοῦ ἑτέρου λακεδαιμονίων βασιλέως παυσανίου. ἐπεὶ δ᾽ ἅπαντες ἠθροίσθησαν, ἀναλαβὼν αὐτούς, πρὸς τὴν πόλιν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ, τῷ καλουμένῳ γυμνασίῳ. λύσανδρος δὲ ἀφικόμενος πρὸς αἴγιναν, ἀπέδωκε τὴν πόλιν αἰγινήταις, ὅσους ἐδύνατο πλείστους ἀθροίσας αὐτῶν. ὡς δ᾽ αὔτως καὶ μηλίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι τῆς αὑτῶν ἐστέροντο. μετὰ δὲ τοῦτο δῃώσας σαλαμῖνα, ὡρμίσατο πρὸς τῷ πειραιᾷ ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. καὶ τὰ πλοῖα εἶργε τοῦ εἴσπλου. οἱ δ᾽ ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἠπόρουν τί χρὴ ποιεῖν, οὔτε νεῶν, οὔτε συμμάχων αὐτοῖς ὄντων, οὔτε σίτου. ἐνόμιζον δὲ οὐδεμίαν εἶναι σωτηρίαν εἰ μὴ παθεῖν, ἃ οὐ τιμωρούμενοι

μενοι

permulta illis obiecta sunt facinora. Cēsuerunt tandem omnes captiuos quicunq; Athenienses erant, necandos esse, præter Adimantum, qui solus in concione decreto de manuum abscißione contradixerat: qui etiam ab aliquibus tanquam nauium proditor accusatus est. Lysander itaq; Philoclē, qui Andrios & Corinthios præcipitauerat, primò interrogauit, quid pati dignus esset, qui primus contra leges Græcos interficere cœpisset. At ille ad calamitatem minime demissus, respondit, ut uictor ageret, quæ uictus passurus fuisset. deinde lotus, ac splēdida sumpta ueste, ante alios ut iugularetur processit ciues. Lysander cōpositis Lāpsacenis rebus, Byzantium & Chalcedonē nauigat, à quibus sponte susceptus est. Atheniensiū uero præsidiū sub conuentione dimissum est. At qui Alcibiadi urbem prodiderant, in Pontum, inde Athenas aufugerūt, ubi & ciuitate donati sunt. Lysander Atheniensium præsidia, & quos undiq; reperit Athenienses, omnes Athenas abire imperat, nulliq; ueniam aliò nauiganti quàm illuc se concessurū prædicit: sciebat enim quanto plures in urbem ac Piræum cōpellerentur, tanto citius necessariorū penuriam ingruituram. Inde relicto Byzātij ac Chalcedone Sthenelao Laconico præfecto, Lampsacum ad instruendas rediJt naues. Interim cum paralos calamitatis nūcia, nocte Athenas applicuisset, tātum excitauit luctum, ut planctus ex Pyræo per lōgos muros in ciuitatē penetraret. Cumq; in statione unus alteri rem nūciaret, adeo percrebuit, ut nocte illa nemo calamitatis tam funestæ ignarus esset. Lugebant igitur non solum eos qui ceciderant, sed multo magis semetipsos: timebāt etenim eadē pati, quæ ipsi Melijs Lacedemoniorum coloniæ, quam obsidione ceperant, & Histieis, Scioneis, Toroneis & Aeginetis, ac quamplurimis alijs fecerāt Græcis. Postridie concio coacta est, in qua uisum est portus omnes, præter unam, obstrui debere, mœnia instaurare, custodes constituere, & reliqua cuncta quæ obsidionem ferendam necessaria uiderentur, præparare. & illi his incumbebant. At Lysander ex Hellesponto ducentis Lesbum applicuit nauibus: ubi reliquarum ciuitatum, Mitylenæ quoque statu ex sententia compositis, Eteonicum in Thraciam cum decem mittit triremibus, qui omnia illic ad Lacedæmonios traduxit. Reliqua quoque Græcia uniuersa, confestim post bellum nauale ab Atheniensibus defecerat, præter Samios, qui cæsis familiaribus urbem seruare quærebant. Lysander inde ad Agim, ac Deceleam, Lacedæmonemq; mittit, & de accessu suo cum ducentis nauibus, certiores Lacedæmones reddit. Statim igitur Lacedæmonij cum uniuerso populo, ac alij Peloponnenses, præter Argiuos, ductu regis alterius Pausaniæ obuiam Lysandro uadunt. Postquam omnes conuenerunt, ille eis assumptis ad urbem castra ponit in Academia, quæ gymnasiū appellatur, Lysander cū Aeginā uenisset, Aeginetis quoscunq; reperire potuit, ciuitatē restituit: idem Melijs, & alijs quicunq; expulsi fuerant, fecit. Inde Salaminē ac Piræū centum quinquaginta nauium classe inuadit, omnemq; intrandi ac exeundi Atheniensibus facultatem ademit. Qui terra ac mari obsessi, penitus quid agerent ignari erant: neq; enim naues, aut frumentū, siue socij ad quos confugerēt, amplius supererant: nec ullam spem salutis cernebant: oculisq; obuersabantur ea quæ alijs nulla irritati

ruati iniuria, sed solū uiolentia ac petulantia instincti, intulerant: talia siquidē & ipsi pati formidabāt. Quam plurimos enim humiliorū ciuitatū homines iniuria affecerant, nullam aliam ob causam, nisi quod Lacedæmonijs in bello auxiliū tulissent, quapropter infimæ sortis homines extollebāt, ac obsidionem tolerabant. Moriebantur interim multi inedia, nec uerbum ullum de pace fiebat. Postquam uero omne penitus defecerat frumentum, tunc demum legatos ad Agim mittere placuit, qui cum Lacedæmonijs de societate agerent: & si muros longos ac Piræum retinere possent, super hæc fœdera sancire iusserūt. At ille legatos Lacedæmonem reiecit: non enim se huius rei dominum esse asserebat. Hæc cùm legati Atheniensibus renūciassent, illos Lacedæmonem miserunt. Qui cùm iam Sellasiam prope Laconicam uenissent, & Ephori, quòd cum eisdem quibus et ad Agim uenissent mandatis audiuissent, illos si pacem habere uellent, consideratius de hac re deliberatos reuerti iusserunt. Hæc cùm legati domum reuersi nunciassent, omnes tristitia magna inuasit: de libertate enim iam timebant, & antequam alij redirent legati, plures fame certum erat absumptum iri. De murorum uero demolitione, nemo referre audebat. Cùm enim Archistratus in senatu dixisset, qualemcunq; pacem suscipiendam esse: Lacedæmonij uero longos muros ad decem utrinq; stadia dirui iussissent: decretum factum est, ne quis hac de re amplius referret. Tandem Theramenes in concilio professus est, si eum ad Lysandrum mitterent, ex illo deprehendere posse, nunquid Lacedæmonij muros dirui uellent, ut ciuitas in prædam daretur, uel quia de fide dubitarent. Cùm uero missus esset, plusquam tres apud Lysandrum frustra contriuit menses: id eo fecit consilio, ut cùm Athenienses omne consumpsissent frumentum, & ad ultimam deuenissent necessitatem, cogerentur eam, quam quis diceret, conditionem assumere. Tandem cum quarto redijsset mense, in concione se à Lysandro tandiu retentum esse ostendit. iam uerò eum Lacedæmonem ire iussum: non enim Lysandrum, sed Ephoros rei quæ peteretur esse dominos. Itaq; ipse cum decē alijs legatis, ac liberis mandatis Lacedæmonem missus est. Lysander uero Aristotelem exulem Atheniensem, cum alijs Lacedæmonijs ad Ephoros mittit, qui ostenderent illū Therameni respondisse, eos & belli et pacis esse dominos. Theramenes interim & reliqui legati, postquam in Sellasia erant, quibus uenirent mandatis interrogati sunt: illi uerò se pro pace cū summa potestate iterum uenire respōdent. Itaq; Ehpori illos uocari iussere. Cumq; uenissent, cōciliū coactū est, in quo ne pax Atheniensibus redderetur, Corinthij, & maxime Thebani, pluresq; alij Græcorū contradixerūt, sed ciuitatē penitus delendā esse asserebāt. At Lacedæmonij negabāt ciuitatē Græcā, quæ in maximis Græciæ periculis egregiam nauasset operā, subuerti debere. Pax igitur Atheniensibus his data est cōditionibus, ut muros lōgos et Piræum demolirētur: naues omnes, præter duodecim, traderent: reciperēt exules: eundē amicū & hostem quem & Lacedæmonij haberent: quos terra mariq; quocunq; ducerent, sequerentur. Has pacis conditiones Theramenes & legati alij Athenas detulerunt: Quibus urbem intrantibus, ingens hominum multitudo circunfusa est: timebant etenim ne re infecta redirent: non enim amplius

fame

μένοι ἐποίησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὕβριν, ἠδίκουν ἀνθρώπους μικροπολίτας, οὐδ' ἐπὶ μιᾷ αἰτίᾳ ἑτέρᾳ, ἢ ὅτι ἐκείνοις συνεμάχουν. διὰ ταῦτα τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους ποιήσαντες ἐκαρτέρουν. καὶ ἀποθνησκόντων ἐν τῇ πόλει λιμῷ πολλῶν, οὐ διελέγοντο περὶ διαλλαγῆς. ἐπεὶ δὲ παντελῶς ἤδη ὁ σῖτος ἐπελελοίπει, ἔπεμψαν πρέσβεις παρὰ ἄγιν, βουλόμενοι ξύμμαχοι εἶναι λακεδαιμονίοις, ἔχοντες τὰ τείχη, καὶ τὸν πειραιᾶ. καὶ ἐπὶ τούτοις ξυνθήκας ποιεῖσθαι. ὁ δὲ αὐτοὺς εἰς λακεδαίμονα ἐκέλευεν ἰέναι. οὐ γὰρ εἶναι κύριος αὐτός. ἐπεὶ δ' ἀπήγγειλαν οἱ πρέσβεις ταῦτα τοῖς ἀθηναίοις, ἔπεμψαν αὐτοὺς εἰς λακεδαίμονα. οἱ δ' ἐπεὶ ἦσαν ἐν σελλασίᾳ, πλησίον τῆς λακωνικῆς, καὶ ἐπύθοντο αὐτῶν οἱ ἔφοροι ἃ ἔλεγον, ὄντα οἷάπερ καὶ πρὸς ἄγιν, αὐτόθεν ἐκέλευον ἀπιέναι, καὶ εἴ τι δέονται εἰρήνης, κάλλιον ἥκειν βουλευσαμένους. οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἧκον οἴκαδε, καὶ ἀπήγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, ἀθυμία ἐνέπεσε πᾶσιν. ᾤοντο γὰρ ἀνδραποδισθήσεσθαι. καὶ ἕως ἂν πέμπωσιν ἑτέρους πρέσβεις, πολλοὺς τῷ λιμῷ ἀπολεῖσθαι. περὶ δὲ τῶν τειχῶν τῆς καθαιρέσεως οὐδεὶς ἐβούλετο ξυμβουλεύειν. ἀρχέστρατος γὰρ εἰπὼν ἐν τῇ βουλῇ λακεδαιμονίοις κράτιστον εἶναι, ἐφ' οἷς προυκαλοῦντο εἰρήνην ποιεῖσθαι, ἐδέθη. προυκαλοῦντο δὲ τῶν μακρῶν τειχῶν, ἐπὶ δέκα σταδίους καθελεῖν ἑκάτερον. ἐγένετο δὲ ψήφισμα μὴ ἐξεῖναι περὶ τούτων συμβουλεύειν. τοιούτων δὲ ὄντων, θηραμένης ἐν ἐκκλησίᾳ εἶπεν, ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ λύσανδρον, εἰδὼς ἥξει λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν, ἢ πίστεως ἕνεκα. πεμφθεὶς δὲ διέτριβε παρὰ λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὁπότε ἀθηναῖοι ἔμελλον διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τὸν σῖτον ἅπαντα, ὅ,τι τις λέγοι ὁμολογήσειν. ἐπεὶ δὲ ἧκε, τῷ τετάρτῳ μηνὶ ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν λύσανδρος τέως μὲν κατέχοι, εἶτα κελεύοι εἰς λακεδαίμονα ἰέναι. οὐ γὰρ εἶναι κύριος ὧν ἐρωτῷτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. μετὰ ταῦτα ᾑρέθη πρεσβευτὴς εἰς λακεδαίμονα, αὐτοκράτωρ δέκατος αὐτός. λύσανδρος δὲ τοῖς ἐφόροις ἔπεμψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων λακεδαιμονίων ἀριστοτέλην φυγάδα, ἀθηναῖον ὄντα, ὅτι ἀποκρίναιτο θηραμένει κείνους κυρίους εἶναι εἰρήνης καὶ πολέμου. θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις, ἐπεὶ ἦσαν ἐν σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι ἐπὶ τίνι λόγῳ ἥκοιεν, εἶπον ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης. μετὰ ταῦτα οἱ ἔφοροι καλεῖν ἐκέλευον. ἐπεὶ δ' ἧκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἀντέλεγον κορίνθιοι, καὶ θηβαῖοι μάλιστα. πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἑλλήνων μὴ σπένδεσθαι ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν. λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν, μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην, ἐν [illegible] μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην, ἐφ' ᾧ τά τε μακρὰ τείχη, καὶ τὸν πειραιᾶ καθελόντας, καὶ τὰς ναῦς, πλὴν δώδεκα παραδόντας, καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας, τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας, λακεδαιμονίοις ἕπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, ὅποι ἂν ἡγῶνται. θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανεφέροντο ταῦτα εἰς τὰς ἀθήνας. εἰσιόντας δ' αὐτοὺς, ὄχλος περιεχεῖτο πολύς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἥκοιεν. οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν

διὰ

διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων ὑπὸ λιμοῦ. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην. προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις, καὶ τὰ τείχη περιαιρεῖν, ἀντιπόντων δέ τινων αὐτῷ, πολλῷ δὲ πλειόνων ξυνεπαινεσάντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην. μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ οἱ φυγάδες κατῄεσαν, καὶ τὰ τείχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ μεσοῦντι Διονύσιος ὁ Ἑρμοκράτους Συρακούσιος ἐτυράννησε, μάχῃ μὲν πρότερον ἡττηθέντων ὑπὸ Συρακουσίων Καρχηδονίων, σπάνει δὲ σίτου ἑλόντων Ἀκράγαντα, ἐκλιπόντων τῶν Σικελιωτῶν τὴν πόλιν. τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ἐν ᾧ ἦν Ὀλυμπιάς, ᾗ τὸ στάδιον ἐνίκα Κροκίνας Θετταλός, Εὐδίκου ἐν Σπάρτῃ ἐφορεύοντος, Πυθοδώρου δ' ἐν Ἀθήναις ἄρχοντος, ὃν Ἀθηναῖοι ὅτι ἐν ὀλιγαρχίᾳ ᾑρέθη, οὐκ ὀνομάζουσιν, ἀλλ' ἀναρχίαν τὸν ἐνιαυτὸν καλοῦσιν. ἐγένετο δὲ αὕτη ἡ ὀλιγαρχία ὧδε. ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἑλέσθαι, οἳ τοὺς πατρίους νόμους ξυγγράψουσι, καθ' οὓς πολιτεύσουσι. καὶ ᾑρέθησαν οὗτοι, Πολυάρχης, Κριτίας, Μηλόβιος, Ἱππόλοχος, Εὐκλείδης, Ἱέρων, Μνησίλοχος, Χρέμων, Θηραμένης, Ἀρεσίας, Διοκλῆς, Φαιδρίας, Χαιρέλεως, Ἀναίτιος, Πείσων, Σοφοκλῆς, Ἐρατοσθένης, Χαρικλῆς, Ὀνομακλῆς, Θέογνις, Αἰσχίνης, Θεογένης, Κλεομήδης, Ἐρασίστρατος, Φείδων, Δρακοντίδης, Εὐμάθης, Ἀριστοτέλης, Ἱππόμαχος, Μνησιθείδης. τούτων δὲ πραχθέντων, ἀπέπλει Λύσανδρος πρὸς Σάμον. Ἆγις δὲ ἐκ τῆς Δεκελείας ἀπαγαγὼν τὸ πεζὸν στράτευμα, διέλυσε κατὰ πόλεις ἑκάστους. κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν περὶ ἡλίου ἔκλειψιν, Λυκόφρων ὁ Φεραῖος βουλόμενος ἄρξαι ὅλης τῆς Θετταλίας, τοὺς ἐναντιουμένους αὐτῷ τῶν Θετταλῶν, Λαρισαίους τε καὶ ἄλλους ἐνίκησε μάχῃ, καὶ πολλοὺς ἀπέκτεινεν. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ Διονύσιος ὁ Συρακούσιος τύραννος μάχῃ ἡττηθεὶς ὑπὸ Καρχηδονίων, Γέλαν καὶ Καμάριναν ἀπώλεσε. μετ' ὀλίγον δὲ καὶ Λεοντῖνοι Συρακουσίοις ξυνοικοῦντες, ἀπέστησαν εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπὸ Διονυσίου, καὶ Συρακουσίων. παραχρῆμα δὲ καὶ οἱ Συρακούσιοι ἱππεῖς ὑπὸ Διονυσίου εἰς Κατάνην ἀπεστάλησαν. οἱ δὲ Σάμιοι πολιορκούμενοι ὑπὸ Λυσάνδρου πάντῃ, ἐπεὶ βουλομένων αὐτῶν τὸ πρῶτον ὁμολογεῖν, προσβάλλειν ἤδη ἔμελλεν ὁ Λύσανδρος, ὡμολόγησαν ἓν ἱμάτιον ἔχων ἕκαστος, ἀπιέναι τῶν ἐλευθέρων, τὰ δ' ἄλλα παραδοῦναι, καὶ οὕτως ἐξῆλθον. Λύσανδρος δὲ ἀρχαίοις πολίταις παραδοὺς τὴν πόλιν, καὶ τὰ ἐνόντα πάντα, καὶ δέκα ἄρχοντας καταστήσας φρουρεῖν, ἀφῆκε τὸ τῶν ξυμμάχων ναυτικὸν κατὰ πόλεις. ταῖς δὲ Λακωνικαῖς ναυσὶν ἀπέπλευσεν εἰς Λακεδαίμονα, ἀπάγων τά τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια, καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πειραιῶς τριήρεις, πλὴν δώδεκα. καὶ στεφάνους, οὓς παρὰ τῶν πόλεων ἐλάμβανε δῶρα, ἰδίᾳ, καὶ ἀργυρίου τετρακόσια καὶ ἑβδομήκοντα τάλαντα, ἃ περιεγένοντο τῶν φόρων, οὓς αὐτῷ Κῦρος παρέδωκεν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εἴ τι ἄλλο προσεκτήσατο ἐν τῷ πολέμῳ, ταῦτα δὴ πάντα Λακεδαιμονίοις ἀπέδωκε, τελευτῶντος τοῦ θέρους, εἰς ὃ ὁ ἑξάμηνος καὶ ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν

fame pereuntem multitudinē sustinere poterāt. Postridie legati quibus conditionibus pax illis à Lacedæmonijs concessa esset, retulere: quam ut necessariā Theramenes suscipi debere, murosq́; dirui suadebat: & quamuis nōnulli contradixissent, longe pluriū tamen animi ad pacē inclinarunt. Itaq; Lysander Piræum ingressus est, ibiq́; illi naues ac profugi traditi sunt omnes: muri quoq; ad tibiarum cantū magna alacritate diruti sunt: omnes enim diem hanc initium libertatis Græciæ esse interpretabantur. Annusq́; exijt, in quo Dionysius Hermocratis filius, tyrannidem Syracusis arripuit, deuictis antea Carthaginiensibus à Syracusanis: qui tamen in ditionem redegere, cùm Siculi annonæ penuria ciuitatem deseruissent. Sequentē annum in quē incidit Olympias, qua uicit in stadio Crocinus Thessalus, Eudio Spartæ Ephoro, præsidente Athenis Pythodoro Athenienses, quia in illum oligarchia incidit, non nominant, sed interregnum annum illum appellant. Ea oligarchia Athenis ita constituta est. Visum est populo triginta eligi debere uiros, qui patrias, quibus respublica regatur, conscriberent leges. Fuere uerò electi, Polyarches, Critias, Melobius, Hippolochus, Euclides, Hieron, Mnesilochus, Chremon, Theramenes, Aresias, Diocles, Phædria, Chereleus, Anætius, Pison, Sophocles, Eratosthenes, Charicles, Onomacles, Theognis, Aeschines, Theogenes, Cleomedes, Erasistratus, Phidon, Dracontides, Eumathes, Aristoteles, Hippomachus, Mnesithides. His actis Lysander Samum nauigat: Agis uero exercitum ex Decelea domum reduxit, ac per urbes dimisit. Eodem tempore circa solis defectum, Lycophron Pheræus, qui uniuersæ imperare Thessaliæ quærebat, Larissæos ac alios Thessalos qui sibi resistere conabantur, prælio deuicit, pluribus ex eis interfectis. Eodem quoque tempore Dionysius Syracusanus tyrannus, bello à Carthaginiensibus superatus est, Gellamq́; ac Camarinam amisit. Paulo post Leontini qui Syracusis habitabant, in suam urbem reuersi sunt, ac à Dionysio et Syracusanis defecere: statimq́; Syracusani equites à Dionysio Catanem dimissi sunt. At Samij à Lysandro undiq; obsessi, quoniā cùm primum de ditione consultarunt, Lysander iam erat exercitū mœnibus admoturus, incolumitatem pacti sunt, ut liberi cum singulis solùm abirent uestimētis: ac ita digressi sunt. Lysander uero ciuibus ueteribus urbē cum rebus omnibus restituit, decem constitutis præfectis, qui præsidio loci essent: Inde dimissa sociorum classe, cum Laconicis nauibus Lacedæmonem nauigauit, præ se ferens captiuarum nauium rostra, ac triremes ex Piræo omnes, præter duodecim, & coronas sibi à ciuitatibus priuatim dono datas: argenti uero quadringēta ac septuaginta talenta tributū ex ciuitatibus quas Cyrus ei ad belli expensas asignauerat: & si quid aliud bello partum erat, id omne Lacedæmonijs tradidit, exeunte uere, quo debellatū est anno uigesimo octauo,

mensesq; sexto: quo tempore Ephori numerantur hi: Aenesias primus, sub quo bellũ cœptũ est, decimo quinto anno post Euboiam captam, ac fœdera tricennalia. Post hunc successere Brasidas, Isanor, Sostratides, Exarchos, Agesistratus, Agenides, Onomacles, Zeuxippus, Pityas, Plistolas, Clinomachus, Ilarchus, Leo, Cherides, Patesiades, Cleosthenes, Lycarius, Eperatus, Onomãtius, Alexippidas, Misgolaidas, Isias, Aracus, Euarchippus, Pantacles, Piteas, Archytas, Eudicus, sub quo Lysander quas dixi reb. gestis, domum reuersus est. At triginta præfecti celerrime muros longos diruerunt. Piræi quoq; mœnia demoliti sunt. Sed cùm ad describẽdas leges quibus ciuitas regeretur, electi essent, eas semper conscribere & demõstrare cunctabãtur: sed electo senatu, ac principibus ex eorũ sententia constitutis, primò omnes quos in populari statu nouerant ex calũnijs uiuere, bonisq; & probis molestos esse, cõprehendebãt, ac morte damnabãt: qua in re senatus alacriter illis opẽ ferebat, nec alij ægreferebãt, qui se tales nõ esse, sibi cõscij erant. At cùm deliberare cœperũt, quo pacto ciuitate ex libidine abuterẽtur, primo Lacedæmonẽ Aeschinem & Aristotelẽ miserũt, qui Lysandro persuaderẽt, ut operã daret, quo illis præsidium mitteretur, donec homines nefarij è medio tollerentur, ac respublica stabiliretur: eos interim alere uelle polliciti sunt. A quibus ille persuasus, in senatu egit ut præsidium, & Callibius præfectus ad eos mitteretur. At triginta accepto præsidio, Callibium cunctis demerebãtur officijs, ita ut omnia quæ agerẽt, laudaret. Cumq; præsidiũ illis quoq; assentiretur, quoscunq; uolebant comprehendebant, non iam malos & infimæ sortis homines, sed optimates, quos minime uiolentiam toleraturos, sed potius contra ituros arbitrabantur. Ac superiori tempore Critias Therameni familiaris ac amicus erat. Sed postea erat ad multorum cædem temerarius, idq; ob eam causam, quod à populo fuerat in exiliũ pulsus. Theramenes se opponebat uero, dicẽs, neminẽ propterea interfici debere, quia à populo honoraretur, neque tamẽ bonos et honestos ulla re læderet. quandoquidem & ego & tu, inquit, multa ut populo placeremus, & diximus et fecimus. At ille (nam adhuc familiariter Theramene utebatur) respondit, fieri non posse, ut qui uelint superiores esse, non de medio tollerẽt eos, qui id maxime poßẽt prohibere. Quòd si quia triginta sumus, nõ unus propterea existimas hunc potentatũ minus curandum esse diligenter, quàm si tyrãnis esset, insipiens es. Sed cùm quotidie multò plures iniustè interficerẽtur, ac multi conuenientes admirarentur, qualis tandẽ foret respublica, rursus Theramenes inquit: Si socij ab male cœptis nõ desisterent, impoßibile esse paucorum dominationẽ durare posse. Inde Critias & reliqui triginta haud modice Theramenem, ne ciues ad eum confluerent, timere cœperunt. Elegerũt igitur tria millia ciuiũ, qui rerũ participes essent. Ad id rursus Thera-

ἔτη τοῦ πολέμου ἐτελεύτα. ἐν οἷς ἔφοροι ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο. αἰνησίας πρῶτος, ἐφ' οὗ ἤρξατο ὁ πόλεμος, πέμπτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει τῶν μετ' εὐβοίας ἅλωσιν τριακονταετίδων σπονδῶν. μετὰ δὲ τοῦτον οἵδε· βρασίδας, ἰσάνωρ, σωστρατίδας, ἔξαρχος, ἀγησίστρατος, ἀγγενίδας, ὀνομακλῆς, ζεύξιππος, πιτύας, πλειστόλας, κλεινόμαχος, ἴλαρχος, λέων, χαιρίδας, πατησιάδας, κλεοσθένης, λυκάριος, ἐπήρατος, ὀνομάντιος, ἀλεξιππίδας, μισγολαΐδας, ἰσίας, ἄρακος, εὐάρχιππος, παντακλῆς, πιτύας, ἀρχύτας, εὔδικος, ἐφ' ᾧ λύσανδρος πράξας τὰ εἰρημένα, οἴκαδε κατέπλευσεν. οἱ δὲ τριάκοντα ᾑρέθησαν μὲν ἐπεὶ τάχιστα τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ περὶ τὸν πειραιᾶ καθῃρέθη. αἱρεθέντες δὲ ἐφ' ᾧτε ξυγγράψαι νόμους, καθ' οὕστινας πολιτεύσοιντο, τούτους μὲν ἀεὶ ἔμελλον ξυγγράφειν τε καὶ ἀποδεικνύναι. βουλὴν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν, ὡς ἐδόκει αὐτοῖς. ἔπειτα πρῶτον μὲν οὓς πάντες ᾔδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας, καὶ τοῖς καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς βαρεῖς ὄντας, συλλαμβάνοντες ὑπῆγον θανάτου. καὶ ἥ τε βουλὴ ἡδέως αὐτῶν κατεψηφίζετο, οἵ τε ἄλλοι ξυνῄδεσαν ἑαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι, οὐδὲν ἤχθοντο. ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο βουλεύεσθαι ὅπως ἂν ἐξείη αὐτοῖς τῇ πόλει χρῆσθαι ὅπως βούλοιντο, ἐκ τούτου πρῶτον μὲν πέμψαντες εἰς λακεδαίμονα αἰσχίνην τε καὶ ἀριστοτέλην, ἔπεισαν λύσανδρον φρουροὺς σφίσι ξυμπρᾶξαι ἐλθεῖν, ἕως δὴ τοὺς πονηροὺς ἐκποδὼν ποιησάμενοι, καταστήσαιντο τὴν πολιτείαν, θρέψειν δὲ αὐτοὶ ὑπισχνοῦντο. ὁ δὲ πεισθεὶς τούς τε φρουροὺς καὶ καλλίβιον ἁρμοστὴν ξυμπράξων αὐτοῖς ἔπεμψεν. οἱ δ' ἐπεὶ τὴν φρουρὰν ἔλαβον, τὸν μὲν καλλίβιον ἐθεράπευον πάσῃ θεραπείᾳ, ὡς πάντα ἐπαινοίη ἃ πράττοιεν. τῶν δὲ φρουρῶν τούτου ξυμπέμποντος αὐτοῖς, οὓς ἐβούλοντο ξυνελάμβανον, οὐκ ἔτι τοὺς πονηρούς τε καὶ ὀλίγου ἀξίους, ἀλλ' ἤδη οὓς ἐνόμιζον ἥκιστα μὲν παρωθουμένους ἀνέχεσθαι, ἀντιπράττειν δέ τι ἐπιχειροῦντας, πλείστους ἂν τοὺς ξυνεθέλοντας λαμβάνειν. τῷ μὲν οὖν πρώτῳ χρόνῳ ὁ κριτίας τῷ θηραμένει ὁμογνώμων τε καὶ φίλος ἦν. ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν προπετὴς ἦν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἅτε καὶ φυγὼν ὑπὸ τοῦ δήμου, ὁ δὲ θηραμένης ἀντέκοπτε λέγων, ὅτι οὐκ εἰκὸς εἴη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγώ ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἕνεκα τῇ πόλει, καὶ εἴπομεν καὶ ἐπράξαμεν. ὁ δὲ (ἔτι γὰρ οἰκείως ἐχρῆτο τῷ θηραμένει) ἀντέλεγεν ὅτι οὐκ ἐγχωροίη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐκ ἐκποδὼν ποιεῖσθαι τοὺς ἱκανωτάτους διακωλύειν. εἰ δὲ ὅτι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐχ εἷς, ἧττόν τι οἴει, ὥσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐήθης εἶ. ἐπεὶ δὲ ἀποθνῃσκόντων πολλῶν καὶ ἀδίκως, πολλοὶ δῆλοι ἦσαν ξυνιστάμενοί τε καὶ θαυμάζοντες τί ἔσοιτο ἡ πολιτεία, πάλιν ἔλεγεν ὁ θηραμένης, ὅτι εἰ μή τις κοινωνοὺς ἱκανοὺς λήψοιτο τῶν πραγμάτων, ἀδύνατον ἔσοιτο τὴν ὀλιγαρχίαν διαμένειν. ἐκ τούτου μέντοι κριτίας καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐκ τῶν τριάκοντα ἤδη φοβούμενοι καὶ οὐχ ἥκιστα τὸν θηραμένην μὴ συρρυεῖεν πρὸς αὐτὸν οἱ πολῖται, καταλέγουσι τρισχιλίους τοὺς μεθέξοντας δὴ τῶν πραγμάτων. ὁ δ' αὖ θηρα-

Θηραμένης καὶ πρὸς ταῦτα ἔλεγεν, ὅτι ἄτοπον δοκοίη ἑαυτῷ εἶναι, τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τρισχιλίους, ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ οὔτε ἔξω τούτων σπουδαίους, οὔτ᾽ ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἴη γενέσθαι. ἔπειτα δ᾽, ἔφη, ὁρῶ δ᾽ ἔγωγε δύο ἡμᾶς ἐναντιώτατα πράττοντας, βιαίαν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥττονα τῶν ἀρχομένων κατασκευαζομένους. ὁ μὲν ταῦτ᾽ ἔλεγεν. οἱ δ᾽ ἐξέτασιν ποιήσαντες, τῶν μὲν τρισχιλίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, τῶν δ᾽ ἔξω τοῦ καταλόγου ἄλλων ἀλλαχοῦ, ἔπειτα κελεύσαντες ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἀπεληλύθεσαν, πέμψαντες τοὺς φρουρούς, καὶ τῶν πολιτῶν τοὺς ὁμογνώμονας αὐτοῖς, τὰ ὅπλα πάντων, πλὴν τῶν τρισχιλίων παρείλοντο. καὶ ἀνακομίσαντες ταῦτα εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ξυνέθηκαν ἐν τῷ ναῷ. τούτων δὲ γενομένων, ὡς ἐξὸν ἤδη ποιεῖν αὐτοῖς ὅ, τι βούλοιντο, πολλοὺς μὲν ἔχθρας ἕνεκα ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ χρημάτων. ἔδοξε δ᾽ αὐτοῖς ὅπως ἔχοιεν καὶ τοῖς φρουροῖς χρήματα διδόναι, καὶ τῶν μετοίκων ἕνα ἕκαστον λαβεῖν, καὶ αὐτοὺς μὲν ἀποκτεῖναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἀποσημήνασθαι. ἐκέλευον δὲ καὶ τὸν Θηραμένην λαβεῖν ὅντινα βούλοιτο. ὁ δ᾽ ἀπεκρίνατο, ἀλλ᾽ οὐ δοκεῖ μοι, ἔφη, καλὸν εἶναι φάσκοντας βελτίστους εἶναι, ἀδικώτερα τῶν συκοφαντῶν ποιεῖν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ παρ᾽ ὧν χρήματα λαμβάνοιεν, ζῆν εἴων. ἡμεῖς δὲ ἀποκτενοῦμεν μηδὲν ἀδικοῦντας, ἵνα χρήματα λαμβάνωμεν, πῶς οὐ ταῦτα τῷ παντὶ ἐκείνων ἀδικώτερα; οἱ δ᾽ ἐμποδὼν νομίζοντες αὐτὸν εἶναι τῷ ποιεῖν ὅ, τι βούλοιντο, ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς βουλευτὰς ἄλλος πρὸς ἄλλον διέβαλλον, ὡς λυμαινόμενον τὴν πολιτείαν. καὶ παραγγείλαντες τοῖς νεανίσκοις, οἳ ἐδόκουν αὐτοῖς θρασύτατοι εἶναι, ξιφίδια ὑπὸ μάλης ἔχοντας παραγενέσθαι, ξυνέλεξαν τὴν βουλήν. ἐπεὶ δὲ ὁ Θηραμένης παρῆν, ἀναστὰς ὁ Κριτίας ἔλεξεν ὧδε. ὦ ἄνδρες βουλευταί, εἰ μέν τις ὑμῶν νομίζει πλείονας τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐννοησάτω ὅτι ὅπου πολιτεῖαι μεθίστανται, πανταχοῦ ταῦτα γίγνεται. πλείστους δ᾽ ἀνάγκη πολεμίους εἶναι τοῖς εἰς ὀλιγαρχίαν μεθιστᾶσι, διά τε τὸ πολυανθρωποτάτην τῶν Ἑλληνίδων τὴν πόλιν εἶναι, καὶ διὰ τὸ πλεῖστον χρόνον ἐν ἐλευθερίᾳ τὸν δῆμον τεθράφθαι. ἡμεῖς δὲ γνόντες τοῖς οἵοις τε ἡμῖν καὶ ὑμῖν χαλεπὴν πολιτείαν εἶναι δημοκρατίαν, γνόντες δὲ ὅτι Λακεδαιμονίοις τοῖς περισώσασιν ἡμᾶς, ὁ μὲν δῆμος οὔποτε ἂν φίλος γένοιτο. οἱ δὲ βέλτιστοι ἀεὶ ἂν πιστοὶ διατελοῖεν. διὰ ταῦτα σὺν τῇ Λακεδαιμονίων γνώμῃ τήνδε τὴν πολιτείαν καθίσταμεν. καὶ ἐάν τινα αἰσθανώμεθα ἐναντίον τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὅσον δυνάμεθα, ἐκποδὼν ποιούμεθα. πολὺ δὲ μάλιστα ἡμῖν δοκεῖ δίκαιον εἶναι, εἴ τις ἡμῶν αὐτῶν λυμαίνεται ταύτῃ τῇ καταστάσει, δίκην αὐτὸν διδόναι. νῦν οὖν αἰσθανόμεθα Θηραμένην τουτονὶ οἷς δύναται ἀπολλύντα ἡμᾶς τε καὶ ὑμᾶς. ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ, ἢν κατανοῆτε, εὑρήσετε ὅτι ψέγοντα οὐδένα μᾶλλον Θηραμένους τουτουὶ τὰ παρόντα, ὅτε ἐναντιούμενον, ὅταν τινὰ ἐκποδὼν βουλώμεθα ποιήσασθαι τῶν δημαγωγῶν. εἰ μὲν τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ἐγίγνωσκε, πολέμιος μὲν ἦν, οὐ μέντοι πονηρός γ᾽ ἂν δικαίως ἐνομίζετο. νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἄρξας τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους πίστεως καὶ φιλίας, αὐτὸς δὲ τῆς τοῦ δήμου καταλύσεως, μάλιστα δὲ ἐξορμήσας ἡμᾶς

Theramenes ait: Absurdum sibi uideri, quod primo tria millia ex optimatibus eligerent, ac si numerus ille necessitatem quandã honesti ac boni præ se ferret: tanquam impossibile esset extra illos bonũ, inter eos uero improbum quempiam esse. Nũc uero, inquit, duo nos maxime contraria facere cerno, uiolentum uidelicet principatum, ac subditis inferiorem. Hæc ille. At illi recensitis tribus millibus in foro, ijs autem qui extra eum numerum forent, alijs alibi, deinde iussis arma sumere: interea dum illi abeunt, miserunt præsidiarios, & eos ciuium qui ab ipsis stabant, ac per eos omnibus, præter tribus millibus, arma abstulerunt, & ea in arcem deferentes, in Palladis templo deposuerunt. His gestis cum iam quicquid libitũ esset, perpetrare possent, multos inimicitiarum, plures uero pecuniarum interficiebant gratia: & ut esset unde præsidio pecunias persoluerent, decreuerunt unumquenque, aduenam unum eligere debere, quem interficeret, eiusq; pecuniam indicaret. Theramenem quoque quem uellet sumere iusserunt. At ille respondit: NON RECTE SIBI uideri optimos eos appellari, sycophantis uero peiora perpetrare. Illi enim, inquit, cùm per calumniam aliquem pecunijs spoliant, uitam tamen haud adimunt: nos uero ut pecunias auferamus, innocentes interficimus. Nónne in hoc illis longe nequiores sumus? Igitur triginta Theramenem rebus suis impedimento esse arbitrati, ut quæ uellent libere facere possent, illi insidias tendunt, ac inuicem tanquam reipublicæ perniciosum criminari cœperunt. Iusserunt igitur iuuenes quosdam, qui illis maxime ad hanc rem idonei uidebantur, cum gladijs ueste tectis præstò esse, ac collecto concilio, cùm iam Theramenes aduenisset, assurgens Critias ita uerba fecit: Si quis ex uobis, ô uiri collegæ, plures quàm tempus exigat, mori existimat, ille ia omni in loco ubi ciuitatis forma mutatur, fieri haud ignoret. Necesse enim est multos, propter paucorum dominationem nobis esse infensos, cùm populosissimam totius Græciæ possideamus ciuitatem, ac in qua tempore plurimo populus in libertate nutritus est. Nos uerò quàm grauis nobis ac uobis popularis fuerit status, iampridem experti sumus. Quinimo nec hoc ignoramus, Lacedæmonijs, qui graui nos eruêre iugo, nunquam populum amicum fuisse: at uiri præstantes semper in eorum fide & amicitia persistunt. quapropter ex Lacedæmoniorum sententia hanc regendi constituimus formam, & si quem paucorum dominationi obuiam ire cognoscimus, quantũ ualemus è medio tollimus. Proinde si quempiã ex nobisipsis Oligarchiæ aduersari consideramus, illũ pœnas delicti huius reddere debere lõgè iustius arbitramur. Nũc uero compertum habemus Theramenẽ hunc, quibus potest modis, & nobis et uobis perniciem struere: & ut illa uera esse deprehendatis, si diligenter considerabitis, neminem magis præsentem statum uituperantem, aut si quem popularem de medio tollere uolumus, plus resistentem, quàm hunc inuenietis Theramenem: qui si sub initium ita sensisset, hostis quidem fuisset, haud recte tamen improbus appellari posset. Nũc uero quamuis ipse maxime initium fidei ac amicitiæ Laconicæ fuerit, ipse populi statum dissoluerit, ipse summopere nos

nos aduersus insidiatores nostros, ut illos afficere-
mus supplicio, cōcitauerit: postquā nos et uos ex pro
fesso populi hostes euasisse cernit, amplius quæ agun-
tur sibi placere negat, scilicet ut ipse in tuto cōstitua-
tur, nos uero gestorum rationē aliquādo reddamus.
Quapropter illum non solū ut inimicum, sed ut uestri
ac nostri proditorē supplicio affici decet: tantò enim
hoste perniciosius delictū est proditio, quantò diffici-
lius rem latentē quàm manifestā custodire: tantò etiā
abominabilius, quòd hostes aliquādo rursus reconci-
liantur, amiciq; redduntur: at qui semel in proditione
deprehēsus est, cū illo nemo unquam in gratiā redit,
aut illi deinde cōfidit. Vt aūt intelligatis quæ ille facit
non noua esse, sed natura proditionē ei innatam, eius
acta uobis ad memoriā reuocabo. Quāuis enim à tene-
ris usq; annis, ob patrē Agnonē à populo honoratus
esset, impulsor tamen fuit ut popularis status depri-
meretur, ad quadringentorūq; numerū deduceretur:
inter quos & ipse princeps extitit. Deinde cùm uide-
ret ob illū numerū rem ad paucorū potentiā declina-
re, rursus populo dux cōtra quadringētos factus est:
unde haud ab re Cothurni nomē illi inditū est. Cothur-
nus enim ambobus cōgruere uidetur pedibus, etsi ab
utrisq; dissentiat. Decet uero ô Theramenes, uirū ui-
ta dignū nō id meditari, quo pacto socios ad pericula
impellat, & si quid nō ex animi sentētia cesserit, cōfe-
stim immutari: sed tanquā in naui moderari, quousq;
aura sequūdior flare incipiat. Id si minus quis fecerit,
quo pacto unquā quò tēdit peruenire poterit? cum re
quapiam leui impediēte, cōfestim in contrariū naui-
gare uelit. Siquidē sunt omnes fermè publicarū rerū
mutationes mortiferæ. At tu propter inconstantiam
multis ex oligarchia ut sub populo perirēt, plurimis
uerò ex democratia ut ab optimatib. necarētur, cau-
sa fuisti: quale hoc est, cū tibi à ducibus in bello nauali
circa Lesbū cōmisso, succursus submersorū ciuiū in-
iunctus esset, tu non solū illos nō sustulisti, sed et duces
accusasti, ut per mortē illorū periculū euaderes tuū.
Proinde qui sui cōmodi gratia cūcta agere nec hone-
statis, aut amicorū curā gerere deprehenditur, nō ui-
deo cur ei parcendū sit: quinimo potius ab isto cauen-
dum erit, ne cū ipsius cognouimus instabilitatē, ipsi
quoq; aliquādo decepti, ea quæ & alij ab ipso passi
sunt, ferre cogamur. Illū igitur ut & nostri & uestri
insidiatorē ac proditorē deferimus. Quòd uero rectè
agamus, ita cōsiderate. Si in Lacedæmoniorū republi-
ca, quā optimis institutā legib. cernimus, qs ex Epho-
ris formā regiminis mutare conaretur, illā uitupera-
ret, ac deniq; omnib. quæ fierēt aduersaretur, nunqd
putatis illū et ab Ephoris ipsis, ac reliqua ciuitate uni-
uersa, maximis dignū cēseri supplicijs? Igitur et uos, si
sapitis, nō huic, sed uobisipsis parcite. Nā si euadet,
plurimis ut hostiliter cōtra nos sentiāt, occasionē præ-
bebit: dānatus uerò, cunctorū tā intra q̄ extra urbē
spes præcidet. Hæc cū loquutus esset, desedit. At Thera-
menes surgēs ita disseruit: Ego uiri ad ea quæ Critias
postremò mihi obiecit, primū respōdebo: Dixit. n. præ-
fectos ob accusationē meā ultimo affectos esse suppli-
cio. Ego uero accusatiōi illorū principiū nō dedi: uerū
cū ab alijs accusati respōdissēt, se mihi collectionē ci-
uiū q pugna nauali iuxta Lesbū interierāt, demādasse,
osten-

ἡμᾶς τοῖς πρώτοις ὑπαγομένοις ἐν ἡμᾶς δίκην ἐπιτί-
θέναι. νῦν ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς φανερῶς ἐχθροὶ τῷ
δήμῳ γεγενήμεθα, οὐκ ἔτ' αὐτῷ τὰ γιγνόμενα ἀρέσκει,
ὅπως αὐτὸς μὲν αὖ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καταστῇ, ἡμεῖς δὲ δί-
κην δῶμεν τῶν πεπραγμένων. ὥστε οὐ μόνον ὡς ἐχθρῷ
αὐτῷ προσήκει, ἀλλὰ καὶ ὡς προδότῃ ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν
διδόναι τὴν δίκην. καί τοι τοσούτῳ μὲν δεινότερον
προδοσία πολέμου, ὅσῳ χαλεπώτερον φυλάξασθαι τὸ ἀ-
φανὲς τοῦ φανεροῦ. τοσούτῳ δ' ἔχθιον ὅσῳ πολεμίοις μὲν
ἄνθρωποι, καὶ σπένδονται αὖθις, καὶ πιστοὶ γίγνονται. ὃν δ'
ἂν προδιδόντα λαμβάνωσι, τούτῳ οὔτε ἐσπείσατο πώ-
ποτε οὐδεὶς οὔτ' ἂν πιστεύσειε τοῦ λοιποῦ. ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι
οὐ καινὰ οὗτος ποιεῖ, ἀλλὰ φύσει προδότης ἐστὶν, ἀνα-
μνήσω ὑμᾶς τὰ τούτῳ πεπραγμένα. οὗτος μὲν ἐξ ἀρ-
χῆς τιμώμενος, ὑπὸ τοῦ δήμου κατὰ τὸν πατέρα Ἅγνωνα
προπετέστατος ἐγένετο, τὴν δημοκρατίαν μεταστῆσαι
εἰς τοὺς τετρακοσίους, καὶ ἐπρώτευεν ἐν ἐκείνοις. ἐπεὶ δ' ᾔσθε-
το ἀντίπαλόν τι τῇ ὀλιγαρχίᾳ ξυνιστάμενον, πρῶτος
αὖ ἡγεμὼν τῷ δήμῳ ἐπ' ἐκείνους ἐγένετο. ὅθεν δήπου
καὶ κόθορνος ἐπικαλεῖται· καὶ γὰρ ὁ κόθορνος ἁρμόττειν μὲν
τοῖς ποσὶν ἀμφοτέροις δοκεῖ, ἀποβλέπει δ' ἐπ' ἀμφοτέ-
ρων. δεῖ δέ, ὦ Θηράμενες, ἄνδρα τὸν ἄξιον ζῆν οὐ προά-
γειν μὲν δεινόν εἶναι τοὺς ξυνόντας εἰς πράγματα, ἢν δέ
τι ἀντικόπτῃ, εὐθὺς μεταβάλλεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἐν νηὶ δια-
πονεῖσθαι, ἕως ἂν εἰς οὖρον καταστῶσιν· εἰ δὲ μή, πῶς ἂν
ἀφίκοιντό ποτε ἔνθα δεῖ, εἰ ἐπειδάν τι ἀντικόψῃ, εὐθὺς
εἰς τἀναντία πλέοιεν; καὶ εἰσὶ μὲν δή που πᾶσαι μετα-
βολαὶ πολιτειῶν θανατηφόροι. σὺ δὲ διὰ τὸ εὐμετάβο-
λος εἶναι, πλείστοις μὲν μεταίτιος εἶ ἐξ ὀλιγαρχίας ὑπὸ
τοῦ δήμου ἀπολωλέναι, πλείστοις δ' ἐκ δημοκρατίας
ὑπὸ τῶν βελτιόνων. οὗτος δέ τοι ἐστὶν, ὃς ταχθεὶς ἀνε-
λέσθαι ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοὺς καταδύντας Ἀθηναίων
ἐν τῇ περὶ Λέσβον ναυμαχίᾳ, αὐτὸς οὐκ ἀνελόμενος, ὅ-
μως τῶν στρατηγῶν κατηγορῶν ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, ἵνα
αὐτὸς περισωθείη. ὅστις γε μὴν φανερός ἐστι, τοῦ μὲν πλε-
ονεκτεῖν ἀεὶ ἐπιμελούμενος, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ τῶν φί-
λων μηδὲν ἐντρεπόμενος, πῶς τούτου χρή ποτε φείσα-
σθαι; πῶς δ' οὐ φυλάξασθαι, εἰδότας αὐτοῦ τὰς μεταβο-
λάς, ὡς μὴ καὶ ἡμᾶς ταὐτὸ δυνασθῇ ποιῆσαι; ἡμεῖς οὖν
τοῦτον ὑπάγομεν, καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντα, καὶ ὡς προδιδόν-
τα ἡμᾶς τε καὶ ὑμᾶς. ὡς δ' εἰκότα ποιοῦμεν, καὶ τάδ' ἐν-
νοήσατε. καλλίστη μὲν γὰρ δήπου δοκεῖ πολιτεία εἶναι ἡ Λα-
κεδαιμονίων. εἰ δὲ ἐκείνῃ ἐπιχειρήσειέ τις τῶν ἐφόρων
ἀντὶ τοῦ τοῖς πλείοσι πείθεσθαι ψέγειν τε τὴν ἀρχὴν, καὶ
ἐναντιοῦσθαι τοῖς πραττομένοις, οὐκ ἂν οἴεσθε αὐτὸν καὶ
ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐφόρων καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης ἁπάσης πό-
λεως τῆς μεγίστης τιμωρίας ἀξιωθῆναι; καὶ ὑμεῖς οὖν ἐὰν
σωφρονῆτε, οὐ τούτου, ἀλλ' ὑμῶν φείσεσθε. ὡς οὗτος σω-
θεὶς μὲν πολλοὺς ἂν μέγα φρονεῖν ποιήσειε τῶν ἐναντία
γιγνωσκόντων ὑμῖν. ἀπολόμενος δὲ πάντων καὶ τῶν ἐν
τῇ πόλει, καὶ τῶν ἔξω ὑποτέμοι ἂν τὰς ἐλπίδας. ὁ μὲν
ταῦτ' εἰπὼν, ἐκαθέζετο. Θηραμένης δὲ ἀναστὰς ἔλεξεν·
ἀλλὰ πρῶτον μὲν μνησθήσομαι, ὦ ἄνδρες, ὃ τελευ-
ταῖον κατ' ἐμοῦ εἶπε. φησὶ γάρ με τοὺς στρατηγοὺς ἀπο-
κτεῖναι κατηγοροῦντα. ἐγὼ δὲ οὐκ ἦρχον κατ' ἐκείνων
λόγου, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἔφασαν προσταχθέντα μοι ὑφ' ἑαυτῶν,
ἱκα

ὅτι ἀνελέσθαι τοὺς δυστυχοῦντας ἐν τῇ περὶ λέσβον ναυμαχίᾳ. ἐγὼ δὲ ἀπολογούμενος ὡς διὰ τὸν χειμῶνα οὐδὲ πλεῖν, μὴ ὅτι ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἄνδρας δυνατὸν ἦν, ἔδοξα τῇ πόλει εἰκότα λέγειν. ἐκεῖνοι δὲ ἑαυτῶν κατηγορεῖν ἐφαίνοντο. φάσκοντες γὰρ οἷόν τε εἶναι σῶσαι τοὺς ἄνδρας, προέμενοι αὐτοὺς ἀπολέσθαι, ἀποπλέοντες ᾤχοντο. οὐ μέντοι θαυμάζω γε τὸ κριτίαν παρανενομηκέναι. ὅτε γὰρ ταῦτα ἦν, οὐ παρὼν ἐτύγχανεν, ἀλλ᾽ ἐν θετταλίᾳ μετὰ προμηθέως δημοκρατίαν κατεσκεύαζε, καὶ τοὺς πενέστας ὥπλιζεν ἐπὶ τοὺς δεσπότας. ὧν μὲν οὖν οὗτος ἐκεῖ ἔπραττε, μηδὲν ἐνθάδε γένοιτο. τάδε γε μέντοι ὁμολογῶ ἐγὼ τούτῳ. εἴ τις ὑμᾶς μὲν τῆς ἀρχῆς βούλεται παῦσαι, τοὺς δ᾽ ἐπιβουλεύοντας ὑμῖν ἰσχυροὺς ποιεῖ, δίκαιον εἶναι τῆς μεγίστης αὐτὸν τιμωρίας τυγχάνειν. ὅστις μέντοι ὁ ταῦτα πράττων ἐστὶν, οἶμαι ἂν ὑμᾶς κάλλιστα κρίνειν, τά τε πεπραγμένα, καὶ ἃ νῦν πράττει ἕκαστος ἡμῶν, εἰ κατανοήσετε. οὐκοῦν μέχρι μὲν τοῦ ὑμᾶς τε καταστῆναι εἰς τὴν βουλὴν, καὶ ἀρχὰς ἀποδειχθῆναι, καὶ τοὺς ὁμολογουμένους συκοφάντας ὑπάγεσθαι, πάντες ταῦτα ἐγιγνώσκομεν. ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἤρξαντο ἄνδρας καλούς τε καὶ ἀγαθοὺς συλλαμβάνειν, ἐκ τούτου κἀγὼ ἠρξάμην τἀναντία τούτοις γιγνώσκειν. ᾔδειν γὰρ ὅτι ἀποθνήσκοντος μὲν λέοντος τοῦ σαλαμινίου ἀνδρὸς καὶ ὄντος καὶ δοκοῦντος ἱκανοῦ εἶναι, ἀδικοῦντος δ᾽ οὐδὲ ἕν, οἱ ὅμοιοι τούτῳ φοβήσοιντο. φοβούμενοι δὲ ἐναντίοι τῇδε τῇ πολιτείᾳ ἔσοιντο. ἐγίγνωσκον δὲ ὅτι ξυλλαμβανομένου νικηράτου τοῦ νικίου, καὶ πλουσίου καὶ οὐδὲν πώποτε δημοτικὸν, οὔτε αὐτοῦ, οὔτε τοῦ πατρὸς πράξαντος, οἱ τούτῳ ὅμοιοι δυσμενεῖς ὑμῖν γενήσοιντο. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀντιφῶντος ὑφ᾽ ὑμῶν ἀπολλυμένου, ὃς ἐν τῷ πολέμῳ δύο τριήρεις εὖ πλεούσας παρείχετο, ἠπιστάμην ὅτι καὶ οἱ πρόθυμοι τῇ πόλει γεγενημένοι πάντες ὑπόπτως ὑμῖν ἕξοιεν. ἀντεῖπον δὲ καὶ ὅτε τῶν μετοίκων ἕνα ἕκαστον λαβεῖν ἔφασαν χρῆναι. εὔδηλον γὰρ ἦν, ὅτι τούτων ἀπολομένων, καὶ οἱ μέτοικοι ἅπαντες πολέμιοι τῇ πολιτείᾳ ἔσοιντο. ἀντεῖπον δὲ καὶ ὅτε τὰ ὅπλα τοῦ πλήθους παρῃροῦντο, οὐ νομίζων χρῆναι ἀσθενῆ τὴν πόλιν ποιεῖν. οὐδὲ γὰρ τοὺς λακεδαιμονίους ἑώρων, τούτου ἕνεκα βουλομένους περισῶσαι ἡμᾶς, ὅπως ὀλίγοι γενόμενοι, μηδὲν δυναίμεθα αὐτοὺς ὠφελεῖν. ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς, εἰ τούτου γε δέοιντο, καὶ μηδένα λιπεῖν, ὀλίγον ἔτι χρόνον τῷ λιμῷ πιέσαντας. οὐδέ γε τὸ φρουροὺς μισθοῦσθαι ξυνήρεσκέ μοι, ἐξὸν αὐτῶν τῶν πολιτῶν τοσούτους προσλαμβάνειν, ἕως ῥᾳδίως οἱ ἄρχοντες ἐμέλλομεν τῶν ἀρχομένων κρατήσειν. ἐπεί γε μὴν πολλοὺς ἑώρων ἐν τῇ πόλει τῇ ἀρχῇ τῇδε δυσμενεῖς, πολλοὺς δὲ φυγάδας γιγνομένους, οὐκ αὖ ἐδόκει μοι οὔτε θρασύβουλον, οὔτε ἄνυτον, οὔτε ἀλκιβιάδην φυγαδεύειν. ᾔδειν γὰρ ὅτι οὕτω γε τὸ ἀντίπαλον ἰσχυρὸν ἔσοιτο, εἰ τῷ μὲν πλήθει ἡγεμόνες ἱκανοὶ προσγενήσοιντο, τοῖς δ᾽ ἡγεῖσθαι βουλομένοις ξύμμαχοι πολλοὶ φανήσοιντο. ὁ ταῦτ᾽ οὖν νουθετῶν ἐν τῷ φανερῷ πότερα, εὐμενὴς ἂν δικαίως ἢ προδότης νομίζοιτο; οὐχ οἱ ἐχθροὺς, ὦ κριτία, κωλύοντες πολλοὺς ποιεῖσθαι, οὐδ᾽ οἱ ξυμμάχους πλείστους διδάσκοντες κτᾶσθαι, οὗτοι τοὺς πολεμίους ἰσχυροὺς ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον οἱ ἀδίκως τε χρήματα ἀφαιρούμενοι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἀδικοῦντας

ostendi ob tempestatis uehementiam impoßibile mihi fuiſſe, non ſolum homines tollere, ſed ne nauigare quidem: quæ in re uera Athenienſibus dicere uiſus ſum, & illi quodammodo ſeipſos accuſare ſatentes illos colligi potuiſſe, ſe tamen ad alia loca nauigaſſe. Quanquam non miror Critiam mihi iniuſte hæc obieciſſe. Nã cùm hæc acta ſunt, præſens non fuit, ſed cum Prometheo in Theſſalia ſtatum inſtituit popularem, ac calones in dominos armauit: & quæ ille ibi egit, ne hic fiant, dij longè repellant. In eo uerò illi aſſentior, ſi quis uobis principatum auferre nitatur, ac hoſtibus ueſtris fauere uelit, maximis hunc dignum eſſe ſupplicijs. Verùm quiſnam hæc agat, uos optime dijudicaturos arbitror, ſi diligenter perpenderitis ante acta, & quæ nunc unuſquiſq; è nobis gerit: quandoquidem in eligendo ſenatu, conſtituendis principibus, tollendis è medio manifeſtis calumniatoribus, omnes unà ſenſimus. ſed ex quo illi uiros bonos ac iuſtos comprehendere cœperunt, ego quoq; diuerſa illis ſentire occœpi. Sciebam etenim cum interfici uidiſſem Leontem Salaminum, uirum ſpectatum ac egregium, nullaq; in re iniurium, eius ſimiles in timore conſtitutum iri, conſtitutos uero gubernationi noſtræ obuiam ituros. Præterea cùm Niceratum Niciæ filium comprehenſum cernerem, uirum diuitem, qui nihil unquam nec ipſe, nec pater eius populare feciſſet, eius ſimiles hoſtes nobis futuros intelligebam. Item cùm Antiphon, qui in bello duas aluiſſet triremes, à uobis interficeretur, ſciebam omnes qui egregiam reipublicæ nauaſſent operam, nos ſuſpectos habituros. Contradixi quoq; cùm unumquenq; aduenam unum ad opprimendum arripere iuſſiſſent: manifeſte enim apparebat, ſi illi perirent, incolas reliquos omnes hoſtes reipublicæ euaſuros. Cõtradixi quoq; cùm arma multitudini adempta eſſent: arbitrabar etenim ciuitatem imbecillem reddi non oportere. Neq; enim Lacedæmonios ideo nos ſeruare uoluiſſe, ut uiribus exhauſtis, nullo illis præſidio cùm uellẽt, eſſe poſſemus: quippe ſi hoc uoluiſſent, neminem ex nobis relinquere potuiſſent, ſi modico adhuc tempore fame nos preſſiſſent. Neque præſidium conducere mihi placuit, cùm liceret ex ciuibus tot aſſumere, quot ſatis eſſent ad efficiendum ut ſubditis poſſemus eſſe ſuperiores. Denique cùm plures in ciuitate ſtatui huic infenſos cernerem, multos quoque in exilium quotidie pelli, diſplicuit mihi his Thraſybulum, Anytum, & Alcibiadem adiungi. Intelligebam enim quantum robur hoſtibus acceſſurum foret, ſi multitudini exulum, duces quaſi de induſtria ſubminiſtraremus, ducibus uerò ſociorum numerum augeremus. Qui ergo palàm hæc admonet, num recti us beneuolus quàm proditor eſt exiſtimandus? Non illi, ô Critia, qui impedimento ſunt ne hoſtium numerus augeatur, uel qui docent quo pacto ſociorum numerus creſcat, hi hoſtes reddunt potentiores: ſed multò magis qui per uim ac iniuſte pecunias auferunt, innocen

tesq; interficiunt, hi sunt qui aduersarios multos efficiunt, & qui prodūt nō solū amicos, sed semet ipsos auaritiæ causa. Quod si non aliunde me uerum dicere intelligere potestis, ita saltē cōsiderate, nunquid Thrasybulus et Anytus reliquiq; exules, magis uelint ea hic fieri, quæ ego suadeo, an potius quæ illi faciūt: equidē eos existimare puto, socijs sibi omnia nunc esse plena. Quod si ciuitatis opulentiores nobiscū sentirēt, putarēt difficile uel ullū in locū nostræ regionis ingredi. Cæterum nunc ijs quæ de inconstantia mea dixit, uerè respondebo. Statū quadringentorū, populus ipse aliquādo decreuit, edoctus Lacedæmonios quilibet gubernādi formā potius q̄ popularē probare statū: uerū cū hi nihil proficerent, & qui cū Aristotele, & Melanthio, ab Aristarcho militabāt, cōperti sunt munitiones, in quas ob ciuiū oppressionē hostes introducerēt, in agris erigere, ut ciuitatē suo & aliorū subijcere possent imperio: id quàm primum resciui, ne fieret prohibui. An ne hoc est amicorū proditorē agere? Præterea cothurnū me nominat, quasi periculū faciā quo pacto utriq; parti uelim adhærere. Qui uerò neutri placet parti, per deos immortales quo nomine illū appellare decet? Siquidē tu in statu populari, omniū minime popularis fuisti. in optimatū uero regimine optimū quēq; capitali prosequutus es odio. Ego uero ô Critia, illis semper me oppono qui popularē statū nō antea optimū esse arbitrantur, q̄ cum serui et alij infimæ sortis homines qui drachma uendi possunt, drachma ciuitatē adepti fuerint. Illis quoq; semper cōtrarius esse soleo, q paucorū dominationē nō rectè constitutā existimāt, prius q̄ à paucis subacta ciuitas tyrānidi subijciatur. Quód uerò cū ijs sensi, q et equis et scutis possēt huic reipublicæ prodesse, quæ propter has res antea optima est habita, ne nūc quidē ab hac discedo sentētia. Tu uerò Critia, si ostēdere potes, ubinā cū popularibus uel tyrānicis, bonos & probos à rep. depellere conatus fuerim, age ostende. Si enim aut iam ea facere, aut antea unquam fecisse conuictus fuero, fateor, si extrema omnia patiar, me iure supplicio affici. Hæc cū dixisset, tacuit. Verū concilium cū beneuolentiā suā strepitu indicasset, ueritus est Critias, ne si senatui de illo sortiri permitteretur, euaderet: quam rē minime tolerandā arbitrabatur. Procedens igitur, et cū triginta colloquutus exiuit: iussit interim ijs qui enses habebant, apertè senatū in cācellis circūdare. Inde cùm rursus ingressus esset, ita uerba fecit: Ego, patres conscripti, eum qui reipublicæ præest, decere arbitror, cùm amicos decipi uideat, illis pro uiribus succurrere: quod & ego nūc facere intēdo. Nā hi qui hîc astāt, negāt se permissuros, ut dimittamus hominem, apertè oligarchiæ resistētem. In nouis autem legibus continetur hoc, neminē ex tribus millib. sine decreto uestro morte dānari debere: at qui extra numerum illū sunt, horū triginta esse uitæ ac necis dominos: ego itaq; Theramenē hūc, omnibus uobis cōsentientibus ex eo numero deleo, quē et nos

κτείνοντας ἀποκτείνοντας, οὗτοί εἰσιν οἱ καὶ πολλοὺς τοὺς πολεμίους ποιοῦντες, καὶ προδιδόντες οὐ μόνον τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς δι' αἰσχροκέρδειαν. εἰ δὲ μὴ ἄλλως γνωστὸν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ὧδε ἐπισκέψασθε. πότερον οἴεσθε Θρασύβουλον καὶ Ἄνυτον, καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας, ἃ ἐγὼ λέγω μᾶλλον ἂν ἐνθάδε βούλεσθαι γίγνεσθαι, ἢ ἃ οὗτοι πράττουσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι νῦν μὲν αὐτοὺς νομίζειν συμμάχων πάντα μεστὰ εἶναι. εἰ δὲ τὸ κράτιστον τῆς πόλεως προσφιλῶς ἡμῖν εἶχε, χαλεπὸν ἂν ἡγεῖσθαι εἶναι καὶ ἐπιβαίνειν ποι τῆς χώρας. ἃ δ' αὖ εἶπεν, ὡς ἐγώ εἰμι οἷος ἀεί ποτε μεταβάλλεσθαι, κατανοήσατε καὶ ταῦτα. τὴν μὲν γὰρ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν καὶ αὐτὸς δήπου ὁ δῆμος ἐψηφίσατο, διδασκόμενος ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι πάσῃ πολιτείᾳ μᾶλλον ἂν ἢ δημοκρατίᾳ πιστεύσειαν. ἐπεὶ δέ γε ἐκεῖνοι μὲν οὐδὲν ἀνίεσαν, οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀριστοτέλην, καὶ Μελάνθιον, καὶ Ἀρίσταρχον στρατηγοῦντες φανεροὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῷ χώματι, ἔρυμα τειχίζοντες, εἰς ὃ ἐβούλοντο τοὺς πολεμίους δεξάμενοι, ὑφ' αὑτοῖς καὶ τοῖς ἑταίροις τὴν πόλιν ποιήσασθαι, εἰ ταῦτ' αἰσθανόμενος ἐγὼ διεκώλυσα, τοῦτ' ἐστὶ προδότην εἶναι τῶν φίλων; ἀποκαλεῖ δὲ κόθορνόν με, ὡς ἀμφοτέροις πειρώμενον ἁρμόττειν. ὅστις δὲ μηδ' ἑτέροις ἀρέσκει, τοῦτον ὦ πρὸς τῶν θεῶν, τί ποτε καὶ καλέσαι χρή; σὺ γὰρ δὴ ἐν μὲν τῇ δημοκρατίᾳ, πάντων μισοδημότατος ἐνομίζου, ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ πάντων μισοχρηστότατος γεγένησαι. ἐγὼ δ', ὦ Κριτία, ἐκείνοις μὲν ἀεί ποτε πολεμῶ τοῖς οὐ πρόσθεν οἰομένοις καλὴν ἂν δημοκρατίαν εἶναι, πρὶν καὶ οἱ δοῦλοι, καὶ οἱ δι' ἀπορίαν δραχμῆς ἂν ἀποδόμενοι τὴν πόλιν, δραχμῆς μετέχοιεν. καὶ τοῖσδέ γ' αὖ ἀεὶ ἐναντίος εἰμί, οἳ οὐκ οἴονται καλὴν ἂν ἐγγενέσθαι ὀλιγαρχίαν, πρὶν ἂν εἰς τὸ ὑπ' ὀλίγων τυραννεῖσθαι τὴν πόλιν καταστήσειαν. τὸ μέντοι σὺν τοῖς δυναμένοις καὶ μεθ' ἵππων καὶ μετ' ἀσπίδων ὠφελεῖν, διὰ τούτων τὴν πολιτείαν πρόσθεν ἄριστον ἡγούμην εἶναι, καὶ νῦν οὐ μεταβάλλομαι. εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν, ὦ Κριτία, ὅπου ἐγὼ σὺν τοῖς δημοτικοῖς, ἢ τυραννικοῖς, τοὺς καλούς τε κἀγαθοὺς ἀποστερεῖν πολιτείας ἐπεχείρησα, λέγε. ἐὰν γὰρ ἐλεγχθῶ, ἢ νῦν ταῦτα πράττων, ἢ πρότερον πώποτε ταῦτα πεποιηκώς, ὁμολογῶ τὰ πάντων ἔσχατα παθὼν ἂν δικαίως ἀποθνήσκειν. ὡς δὲ εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο, καὶ ἡ βουλὴ δήλη ἐγένετο εὐμενῶς ἐπιθορυβήσασα, γνοὺς ὁ Κριτίας ὅτι εἰ ἐπιτρέψοι τῇ βουλῇ διαψηφίζεσθαι περὶ αὐτοῦ, ἀναφεύξοιτο, καὶ τοῦτο οὐ βιωτὸν ἡγησάμενος, προσελθὼν καὶ διαλεχθείς τι τοῖς τριάκοντα, ἐξῆλθε, καὶ ἐπιστῆναι ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγχειρίδια ἔχοντας φανερῶς τῇ βουλῇ ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις. πάλιν δὲ εἰσελθὼν, εἶπεν· ἐγώ, ὦ βουλή, νομίζω προστάτου ἔργον εἶναι οἵου δεῖ, ὃς ἂν ὁρῶν τοὺς φίλους ἐξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπῃ. καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω. καὶ γὰρ οἵδε οἱ ἐφεστηκότες οὔ φασιν ἡμῖν ἐπιτρέψειν, εἰ ἀνήσομεν ἄνδρα τὸν φανερῶς τὴν ὀλιγαρχίαν λυμαινόμενον. ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις, τῶν μὲν ἐν τοῖς τρισχιλίοις ὄντων μηδένα ἀποθνήσκειν ἄνευ τῆς ὑμετέρας ψήφου, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου κυρίους εἶναι τοὺς τριάκοντα θανατοῦν. ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ ἐξαλείφω ἐκ τοῦ καταλόγου, συνδοκοῦν ἅπασιν ὑμῖν. καὶ τοῦτον, ἔφη, ἡμεῖς

ἡμᾶς θανατοῦμεν. ἀκούσας ταῦτα ὁ Θηραμένης, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἑστίαν, καὶ εἶπεν· ἐγὼ δ᾽, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἱκετεύω τὰ πάντων ἐννομώτατα, μὴ ἐπὶ Κριτίᾳ εἶναι ἐξαλεῖψαι μήτε ἐμὲ, μήτε ὑμῶν ὃν ἂν βούληται. ἀλλ᾽ ὅνπερ νόμον οὗτοι ἔγραψαν περὶ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ, κατὰ τοῦτον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ τὴν κρίσιν εἶναι. καὶ τοῦτο μὲν, ἔφη, μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι οὐδέν μοι ἀρκέσει ὅδε ὁ βωμός. ἀλλὰ βούλομαι καὶ τοῦτο ἐπιδεῖξαι, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς ἀσεβέστατοι. ὑμῶν μέντοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες καλοὶ κἀγαθοὶ, θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα γιγνώσκοντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον ἢ τὸ ὑμῶν ἑκάστου. ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν ὁ τῶν τριάκοντα κήρυξ τοὺς ἕνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην. ἐκεῖνοι δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἡγουμένου αὐτῶν Σατύρου τοῦ θρασυτάτου αὐτῶν, καὶ ἀναιδεστάτου, εἶπε μὲν ὁ Κριτίας· παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον. ὑμεῖς δὲ λαβόντες, καὶ ἀπαγαγόντες οἱ ἕνδεκα οὗ δεῖ, τὰ ἐκ τούτων πράσσετε. ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἷλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος, εἷλκον δὲ οἱ ὑπηρέται. ὁ δὲ Θηραμένης ὥσπερ εἰκὸς, καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους, καθορᾶν τὰ γιγνόμενα. ἡ δὲ βουλὴ ἡσυχίαν εἶχεν, ὁρῶσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις ὁμοίους Σατύρῳ, καὶ τὸ ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλῆρες τῶν φρουρῶν, καὶ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐγχειρίδια ἔχοντες παρῆσαν. οἱ δ᾽ ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλῃ τῇ φωνῇ δηλοῦντα οἷα ἔπασχε. λέγεται δὲ ἓν ῥῆμα καὶ τοῦτο αὐτοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος, ὅτι οἰμώξοιτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν. ἐπήρετο, ἂν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρα, ἔφη, οἰμώξομαι; καὶ ἐπεί γε ἀποθνήσκειν ἀναγκαζόμενος, τὸ κώνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταβίσαντα, εἰπεῖν αὐτόν, Κριτίᾳ τοῦτ᾽ ἔστω τῷ καλῷ. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι ταῦτα ἀποφθέγματα οὐκ ἀξιόλογα. ἐκεῖνο δὲ κρίνω τοῦ ἀνδρὸς ἀγαθὸν τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος, μήτε τὸ φρόνιμον μήτε τὸ παιγνιῶδες ἀπολιπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς. Θηραμένης μὲν δὴ οὕτως ἀπέθανεν. οἱ δὲ τριάκοντα ὡς ἐξὸν ἤδη αὐτοῖς τυραννεῖν ἀδεῶς, προεῖπον μὲν τοῖς ἔξω τοῦ καταλόγου μὴ εἰσιέναι εἰς τὸ ἄστυ. ἦγον δὲ ἐκ τῶν χωρίων, ἵνα αὐτοὶ καὶ οἱ φίλοι τοὺς τούτων ἀγροὺς ἔχοιεν. φευγόντων δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἐντεῦθεν πολλοὺς ἄγοντες, ἐνέπλησαν καὶ τὰ Μέγαρα, καὶ τὰς Θήβας τῶν ὑποχωρούντων. ἐκ δὲ τούτου Θρασύβουλος ὁρμηθεὶς ἐκ Θηβῶν, ὡς σὺν ἑβδομήκοντα Φυλὴν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρόν. οἱ δὲ τριάκοντα ἐβοήθουν ἐκ τοῦ ἄστεος σύν τε τρισχιλίοις, καὶ σὺν τοῖς ἱππεῦσι καὶ μάλα εὐημερίας οὔσης. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, εὐθὺς μὲν θρασυνόμενοί τινες τῶν νέων προσέβαλον πρὸς τὸ χωρίον. καὶ ἐποίησαν μὲν οὐδὲν, τραύματα δὲ λαβόντες ἀπῆλθον. βουλομένων δὲ τῶν τριάκοντα ἀποτειχίζειν, ὅπως ἐκπολιορκήσειαν αὐτοὺς, ἀποκλείσαντες αὐτοῖς τὰς ἐφόδους τῶν ἐπιτηδείων, ἐπιγίγνεται τῆς νυκτὸς χιὼν παμπληθής. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ οἱ δὲ νιφόμενοι ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, μάλα συχνοὺς τῶν σκευοφόρων ὑπὸ τῶν ἐκ Φυλῆς ἀποβαλόντες. γιγνώσκοντες δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν λεηλατήσοιεν, εἰ μή τις φυλακὴ ἔσοιτο, διαπέμπουσιν εἰς τὰς ἐσχατιὰς ὅσον πεντεκαίδεκα στάδια ἀπὸ

φυλῆς,

nos inquit morte damnamus. Quæ cùm Theramenes audiuisset, ad aram ita uociferans confugit: Ego uerò ô uiri, omniũ iustissima uos oro ac precor, ut neq; me, neq; aliũ quenquã ad libidinẽ Critiæ deleri permittatis: sed ut ex lege, quã illi de ijs qui in scripto numero cõtinentur tulerũt, & de uobis & de me iudicetur. Et quamuis per deos immortales, inquit, nõ ignorem, aram hanc nihil mihi profuturam, id tamen ostendere uolo, tyrannos istos non solum in homines esse iniustissimos, sed erga deos quoq; maxime impios ac scelestissimos. Admiror uerò uos uiri optimi ac honesti, uobisipsis succurrere nolle, cũ sciatis nomen meum non magis esse delebile, quàm uniuscuiusq; uestrûm. Interea tyrannorũ præco undecim uiros ad Theramenẽ citabat: quibus cũ ministris, ac duce eorum Satyro, homine audacissimo ac facinorissimo, irrumpentibus, Critias ait: Tradimus uobis Theramenem hunc secundũ legem iudicatum: uos uerò undecim uiri, illum quò oportet, abducite, ac è medio tollere memineritis. Hæc cùm dixisset, Satyrus illũ cum ministris ab ara abstrahere nitebatur. At Theramenes cùm hæc cerneret, ut par erat, deos ac homines inuocabat. Senatus uerò uidens Satyri circum cancellos, & ante prætorium quamplurimos militum dispositos, quietem agebat: taciturnusq; euentum rei expectabat, non ignarus illos ensibus cinctos esse. At undecim uiri per forũ hominem abducebant, magna uoce quod indigna pateretur clamantem. Fertur cùm Satyrus illi dixisset, flebis nisi silebis, respondisse: Nunquid nõ flebo, si tacebo? Cùm uerò mori coactus esset, epoto ueneno, reliquum effudisse aiebant, ac dixisse: Hoc Critiæ pulchro sit. Et quamuis non ignorem dicta ista non admodum relatu digna, illum tamen uirum admirandum esse iudico, cui morte præsente, nec prudentia, nec sales ex animo exciderint. Theramenes igitur hoc mortis genere sublatus est. At triginta cùm iam absque timore tyrannidem exercere posse sperarent, omnibus extra catalogum urbem intrare prohibuere: quinimò finibus quoque pellebant, ut eo pacto ipsi [illegible] amicis eorum agris potirẽtur. eratq; fugientium omnia plena: nam ex Piræo dilabẽtes, Megaram ac Thebas impleuerant. Itaq; Thrasybulus ex Thebis impetu facto, cũ circiter septuaginta suæ factionis hominibus, Phylen locum occupauit munitissimum: cui triginta ex urbe cum tribus millibus, ac equitibus, cùm serena esset tranquillitas, occurrunt. Cumq; prope essent, statim audaculi quidam iuuenes locum aggressi sunt: sed & nihil profecerunt, & acceptis uulneribus repulsi sunt. At triginta cùm constituissent illos muro circundare, ut eo pacto obsessi, annona intercluderentur, eadem nocte densa effusa est nix: & cùm dies insequenti uehementer quoque ningeret, in urbem redierunt, permultis calonum à Phylanis interfectis. Timentes uero agrorum incursionem, ni præsidio munirentur, quasi quindecim stadijs à

Theramenis obitus.

Phyla,

Phyla Laconicum uniuersum, exceptis paucis, constituunt præsidium, cum equitum turmis duabus, qui in Lasio campo positis castris, in statiuis agebant. At Thrasybulus collectis quasi septingentis suæ factionis hominibus, nocte ad illos descendit, ac positis tribus uel quatuor ab hostibus stadijs armis, quietem agebat. Cumq; primo diluculo hostes è lectis surrexissent, ac singuli, depositis armis quò quenq; negotia uocabãt, irent, alij uero equos tergerẽt, Thrasybulus sumptis armis, prono cursu cum suis ad illos delatus est: ex quibus aliquot uiuos cepit, omnes uerò in fugam uertit, quos sex uel septem prosequutus est stadia. Ceciderũtq; ex peditibus plus quàm centum uiginti, equitum uero Nicostratus appellatus Pulcher: duo quoq; alij in lectis oppressi sunt. Thrasybulus uero cum suis reuersus trophæum statuit, acceptisq; armis ac præda, Phylam redijt. At equites ex urbe cum suis opem ferrent, neminem hostiũ deprehenderũt: tandiu uerò manserunt, quoad necessarij eorum qui ceciderant, mortuos reciperent, inde in urbem reuerterunt. Ex eo tempore triginta rebus suis diffidentes, Eleusinam ut refugium illis quandoque esset, usurpare constituerunt. Igitur equitibus sequi iussis Eleusinam profecti sunt, ibiq; Critias & alij triginta equites recensuerunt, dicentes, id eo facere animo, ut numerum eorum cognoscere, & quanto præsidio opus haberent, scire possent. Descriptum igitur unumquenque per portam, mare uersus, exire iubebant, militibus in littore hinc inde consistere iussis: ac quàm primum quis egressus erat, ab ministris comprehendebatur. Cumq; omnes capti essent, iusserunt præfectum Lysimachum illos abducere, ac undecimuiris tradere. Postridie conuocatis tribus millibus, ac reliquis equitibus, surgens Critias ita loquutus est: Vobis, ô uiri, non minus quàm nobisipsis rempublicã stabilimus. proinde quemadmodum honorum, sic & periculi uos participes esse decet. Vt igitur eadem nobiscum et non metuatis, & metuatis, de Eleusinijs ferenda sunt suffragia: ac quum demonstrasset locum quendam, in eum apertos ferri calculos præcepit. Interea præsidiarij Laconici armati erant in media parte eius loci, in quo cantatur. Hæc autem his ciuibus accepta erant, qui id unum studebant, ut essent superiores. Thrasybulus interea collectis ex Phyla circiter militibus mille, nocte Piræum occupauit. Quod cùm triginta resciuissent, statim cum Laconico præsidio, equitibus ac peditibus, in succursum aduolant: inde Piræum aggredi pergunt. At qui ex Phyla irruperant uiriliter resistunt: sed cum ambitus esset uastus, multiq; indigens præsidij, ipsi uerò pauci, in Munychiam se retrahunt, at qui in urbe erant, in Hippodamium conueniunt forum, ubi ordine lato, non minus quàm hominum quinquaginta instructo, ita ut totam implerent uiam, quæ ad templum Munychiæ ducit Dianæ, Bendidium ad hostes ascendere cœperunt: quibus

φυλῆς, τούς τε λακωνικοὺς πλὴν ὀλίγων φρουρούς, καὶ τῶν ἱππέων δύο φυλάς. οὗτοι δὲ στρατοπεδευσάμενοι ἐν χωρίῳ λασίῳ ἐφύλαττον. ὁ δὲ θρασύβουλος ἤδη συνειλεγμένων εἰς τὴν φυλὴν περὶ ἑπτακοσίους, λαβὼν αὐτοὺς, καταβαίνει τῆς νυκτός. θέμενος δὲ τὰ ὅπλα ὅσον τρία ἢ τέτταρα στάδια ἀπὸ τῶν φρουρῶν ἡσυχίαν εἶχεν. ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἐγίγνετο, καὶ ἤδη ἀνίσταντο ὅποι ἐδεῖτο ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὅπλων, καὶ οἱ ἱπποκόμοι ψήχοντες τοὺς ἵππους ψόφον ἐποίουν, ἐν τούτῳ ἀναλαβόντες οἱ περὶ θρασύβουλον τὰ ὅπλα, δρόμῳ προσέπιπτον. καὶ ἔστι μὲν οὓς αὐτῶν κατέβαλον. πάντας δὲ τρεψάμενοι ἐδίωξαν ἓξ ἢ ἑπτὰ στάδια. καὶ ἀπέκτειναν τῶν μὲν ὁπλιτῶν πλέον ἢ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, τῶν δὲ ἱππέων νικόστρατόν τε τὸν καλὸν ἐπικαλούμενον, καὶ ἄλλους δὲ δύο ἐπικαταλαβόντες ἐν ταῖς εὐναῖς. ἐπαναχωρήσαντες δὲ καὶ τρόπαιον στησάμενοι, συσκευασάμενοι ὅπλα τε ὅσα ἔλαβον καὶ σκεύη, ἀπῆλθον ἐπὶ φυλῆς. οἱ δὲ ἐξ ἄστεος ἱππεῖς βοηθήσαντες, τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἔτι εἶδον, προσμείναντες δὲ ἕως τοὺς νεκροὺς ἀνείλοντο οἱ προσήκοντες, ἀνεχώρησαν εἰς τὸ ἄστυ. ἐκ δὲ τούτου οἱ τριάκοντα οὐκέτι νομίζοντες ἀσφαλῆ σφίσι τὰ πράγματα, ἐβουλήθησαν ἐλευσῖνα ἐξιδιώσασθαι, ὥστε εἶναι σφίσι καταφυγὴν, εἰ δεήσοι. καὶ παραγγείλαντες τοῖς ἱππεῦσιν ἦλθον εἰς ἐλευσῖνα κριτίας τε καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριάκοντα. ἐξέτασίν τε ποιήσαντες ἐν τοῖς ἱππεῦσι, φάσκοντες εἰδέναι βούλεσθαι πόσοι εἶεν, καὶ πόσης φυλακῆς προσδεήσοιντο, ἐκέλευον ἀπογράφεσθαι πάντας. τὸν δὲ ἀπογραψάμενον ἀεὶ διὰ τῆς πυλίδος ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξιέναι. ἐπὶ δὲ τῷ αἰγιαλῷ τοὺς μὲν ἱππέας ἔνθεν καὶ ἔνθεν κατέστησαν. τὸν δ' ἐξιόντα ἀεὶ οἱ ὑπηρέται ξυνέδουν. ἐπεὶ δὲ πάντες ξυνειλημμένοι ἦσαν, λυσίμαχον τὸν ἵππαρχον ἐκέλευσαν ἀναγαγόντα παραδοῦναι αὐτοὺς τοῖς ἕνδεκα. τῇ δ' ὑστεραίᾳ εἰς τὸ ᾠδεῖον παρεκάλεσαν τοὺς ἐν τῷ καταλόγῳ ὁπλίτας, καὶ τοὺς ἄλλους ἱππέας. ἀναστὰς δὲ κριτίας, ἔλεξεν ἡμεῖς, ἔφη, ὦ ἄνδρες, οὐδὲν ἧττον ὑμῖν κατασκευάζομεν τὴν πολιτείαν, ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. δεῖ οὖν ὑμᾶς ὥσπερ καὶ τιμῶν μεθέξετε, οὕτω καὶ τῶν κινδύνων μετέχειν. τῶν οὖν ξυνειλεγμένων ἐλευσινίων καταψηφιστέον ἐστὶν, ἵνα ταὐτὰ ἡμῖν καὶ θαῤῥῆτε καὶ φοβῆσθε. δείξας δέ τι χωρίον, εἰς τοῦτο ἐκέλευε φανερὰν φέρειν τὴν ψῆφον. οἱ δὲ λακωνικοὶ φρουροὶ ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ ᾠδείου ἐξωπλισμένοι ἦσαν. ἦν δὲ ταῦτα ἀρεστὰ καὶ τῶν πολιτῶν, ὅσοις τὸ πλεονεκτεῖν μόνον ἔμελλεν. ἐκ δὲ τούτου λαβὼν ὁ θρασύβουλος τοὺς ἀπὸ φυλῆς περὶ χιλίους ἤδη ξυνειλεγμένους, ἀφικνεῖται τῆς νυκτὸς εἰς τὸν πειραιᾶ. οἱ δὲ τριάκοντα ἐπεὶ ᾔσθοντο ταῦτα, ἐβοήθουν εὐθὺς αὐτοὶ ξύν τε τοῖς λακωνικοῖς, καὶ ξὺν τοῖς ἱππεῦσι, καὶ τοῖς ὁπλίταις. ἔπειτα ἐχώρουν κατὰ τὴν εἰς τὸν πειραιᾶ ἁμαξιτὸν ἀναφέρουσαν. οἱ δὲ ἀπὸ φυλῆς ἔτι μὲν ἐπεχείρησαν μὴ ἀνιέναι αὐτούς. ἐπεὶ δὲ μέγας ὁ κύκλος ὢν, πολλῆς φυλακῆς ἐδόκει δεῖσθαι, οὔπω πολλοῖς οὖσι, ξυνεσπειράθησαν ἐπὶ τὴν μουνυχίαν. οἱ δ' ἐκ τοῦ ἄστεος ἐς τὴν ἱπποδάμειον ἀγορὰν ἐλθόντες, πρῶτον μὲν ξυνετάξαντο ὥστε ἐμπλῆσαι τὴν ὁδὸν, ἣ φέρει πρός τε τὸ ἱερὸν τῆς μουνυχίας ἀρτέμιδος, καὶ τὸ βενδίδειον. καὶ ἐγένετο βάθος οὐκ ἔλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων. οὕτω

οὕτω δὲ ξυντεταγμένοι, ἐχώρουν ἄνω. οἱ δὲ ἀπὸ φυλῆς ἀντανέπλησαν μὲν τὴν ὁδόν, βάθος δὲ οὐ πλέον, ἢ εἰς δέκα ὁπλίτας ἐγένοντο. ἐπετάχθησαν μέντοι ἐπ' αὐτοὺς πελταφόροι τε καὶ ψιλοὶ ἀκοντισταί· ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ πετροβόλοι. οὗτοι μέντοι συχνοὶ ἦσαν. καὶ γὰρ αὐτόθι προσεγένοντο. ἐν ᾧ δὲ προσῄεσαν οἱ ἐναντίοι, Θρασύβουλος τοὺς μετ' αὐτοῦ θέσθαι κελεύσας τὰς ἀσπίδας, καὶ αὐτὸς θέμενος, τὰ δ' ἄλλα ὅπλα ἔχων, κατὰ μέσον στάς, ἔλεξεν· ἄνδρες πολῖται, τοὺς μὲν διδάξαι, τοὺς δὲ ἀναμνῆσαι ὑμῶν βούλομαι, ὅτι εἰσὶ τῶν προσιόντων οἱ μὲν τὸ δεξιὸν ἔχοντες, οὓς ὑμεῖς ἡμέρᾳ πέμπτῃ τρεψάμενοι, ἐδιώξατε· οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου ἔσχατοι, οὗτοι δὲ οἱ τριάκοντα, οἳ ἡμᾶς καὶ πόλεως ἀπεστέρουν οὐδὲν ἀδικοῦντας, καὶ οἰκιῶν ἐξήλαυνον, καὶ τοὺς φιλτάτους τῶν ἡμετέρων ἀπεσημαίνοντο, ἀλλὰ νῦν τοι παραγεγένηνται, οὗ οὗτοι μὲν οὔποτε ᾤοντο· ἡμεῖς δὲ ἀεὶ εὐχόμεθα. ἔχοντες γὰρ ὅπλα μὲν ἐναντίοι αὐτοῖς καθέσταμεν. οἱ δὲ θεοὶ εἰδότες ὅτι ποτὲ καὶ δειπνοῦντες, ξυνελαμβανόμεθα, καὶ καθεύδοντες, καὶ ἀγοράζοντες. οἱ δὲ καὶ οὐχ ὅπως ἀδικοῦντες, ἀλλὰ οὐδὲ ἐπιδημοῦντες, ἐφυγαδευόμεθα, νῦν φανερῶς ἡμῖν ξυμμαχοῦσι. καὶ γὰρ ἐν εὐδίᾳ χειμῶνα ποιοῦσιν, ὅταν ἡμῖν ξυμφέρῃ. καὶ ὅταν ἐπιχειρῶμεν πολλῶν, ὄντων ἐναντίων, ὀλίγοις οὖσι, τρόπαια ἵστασθαι διδόασι. καὶ νῦν δὲ κεκομίκασιν ἡμᾶς εἰς χωρίον, ἐν ᾧ οὗτοι μὲν οὔτε βάλλειν, οὔτε ἀκοντίζειν ὑπὲρ τῶν προτεταγμένων διὰ τὸ πρὸς ὄρθιον ἰέναι δύναιντ' ἄν. ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ κάταντες, καὶ δόρατα ἀφιέντες, καὶ ἀκόντια, καὶ πέτρους, ἐφιξόμεθά τε αὐτῶν, καὶ πολλοὺς κατατρώσομεν. καὶ ᾤετο μὲν ἄν τις δεῖν ἐν τοῖς γε πρωτοστάταις ἐκ τοῦ ἴσου μάχεσθαι. νῦν δὲ ἂν ὑμεῖς, ὥσπερ προσήκει προθύμως ἀφιῆτε τὰ βέλη, ἁμαρτήσεται μὲν οὐδείς, ὧν γε μεστὴ ἡ ὁδός. φυλαττόμενοι δὲ δραπετεύσουσιν ἀεὶ ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν. ὥστε ἐξέσται ὥσπερ τυφλοὺς καὶ τύπτειν ὅπου ἂν βουλώμεθα, καὶ ἐναλλομένους ἀνατρέπειν. ἀλλ', ὦ ἄνδρες, οὕτω χρὴ ποιεῖν, ὅπως ἕκαστός τις ἑαυτῷ ξυνείσεται τῆς νίκης, αἰτιώτατος ὤν. αὕτη γὰρ ἡμῖν, ἂν θεὸς θέλῃ, νῦν ἀποδώσει καὶ πατρίδα, καὶ οἴκους, καὶ ἐλευθερίαν, καὶ τιμάς, καὶ παῖδας, οἷς εἰσὶ καὶ γυναῖκας. ὦ μακάριοι δῆτα, οἳ ἂν ἡμῶν νικήσαντες, ἐπίδωσι τὴν πασῶν ἡδίστην ἡμέραν. εὐδαίμων δὲ καὶ ἄν τις ἀποθάνῃ. μνημείου γὰρ οὐδεὶς οὕτω πλούσιος ὢν καλοῦ τεύξεται. ἐξάρξομαι οὖν ἐγὼ ἡνίκ' ἂν καιρὸς ᾖ, παιᾶνα. ὅταν δὲ τὸν ἐνυάλιον παρακαλέσωμεν, τότε πάντες ὁμοθυμαδὸν ἀνθ' ὧν ὑβρίσθημεν, τιμωρώμεθα τοὺς ἄνδρας. ταῦτα δ' εἰπών, καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἡσυχίαν εἶχε. καὶ γὰρ ὁ μάντις παρήγγελλεν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν ἂν τῶν σφετέρων ἢ πέσοι τις, ἢ τρωθείη. ἐπειδὰν μέντοι τοῦτο γένηται, ἡγησόμεθα μέν, ἔφη, ἡμεῖς. νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἑπομένοις. ἐμοὶ μέντοι θάνατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ. καὶ οὐκ ἐψεύσατο. ἀλλ' ἐπεὶ ἀνέλαβε τὰ ὅπλα, αὐτὸς μὲν ὥσπερ ὑπὸ μοίρας τινὸς ἀγόμενος, ἐκπηδήσας πρῶτος, ἐμπεσὼν τοῖς πολεμίοις, ἀποθνήσκει. καὶ τέθαπται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ. οἱ δ' ἄλλοι ἐνίκων, καὶ κατεδίωξαν μέχρι τοῦ ὁμαλοῦ, ἀπέθανον δ' ἐνταῦθα τῶν μὲν τριάκοντα, Κριτίας τε, καὶ ἱππόμαχος· τῶν δ' ἐν Πειραιεῖ δέκα ἀρχόντων, Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος· τῶν δ' ἄλλων περὶ ἑβδο-

quibus obuiam fiunt Phylani, ordine cōtracto: nam haud plus quàm homines decem in fronte constiterant: quibus succedebant uelites, ac iaculatores: illos uero sequebantur funditores, qui sanè frequentes erant: nam indidē accedebant. Ac dum ueniunt aduersarij, progressus Thrasybulus, suis scuta ponere iussit, ipse quoq; suum posuit, ac reliquis armis indutus, & in medio astans, hanc orationem habuit: Viri ciues, quosdam ex uobis docere, alios uero admonere uolo, hostes qui dextrum tenent cornu, eos esse quos quinta antea die in fugam uersos persequuti estis. at ultimos qui in sinistro stant cornu, triginta esse tyrannos scelestissimos, qui nos immeritos urbe priuarunt, domibus expulerunt, ac amicissimos nostros ultimo affecerunt supplicio. Id uero, quod illi nunquam futurum arbitrabantur, nos [illegible] summopere semper optabamus nunc euenit: armati nanq; contra illos stamus. Dij uerò scientes, nos et cœnantes aliquando, & dormientes, et mercantes comprehendi solitos, nonnullos etiam nō modo nō peccātes, sed ne præsentes quidem, exilio mulctatos, nunc apertè nobis bellum inferūt: etenim & in tranquillitate tempestatē mouent, si id nobis prodesse norunt: rursus etsi pauci simus concedunt tamen, ut multos inimicos nostros in fugam uertere, tropheumq; statuere possimus: quapropter nunc quoque inimicos nostros eo conduxere, ubi propter ordinis densitatem, ac loci iniquitatē, neq; iaculis aut sagittis rem gerere possint: nos uero in decliue hastas iacientes & missilia & lapides, attingemus eos, & uulnerabimus multos. Et putasset aliquis, ex æquo loco fore pugnandum, præsertim ducibus. Nunc autem si uos, ut æquum est, uiriliter tela ieceritis, aberrabit nemo, cùm uia hostium sit plena. At illi tela cauentes, semper fugient sub clipeos. Igitur nobis eos, tanquam cæcos ferire, ubi uolemus, & insiliend[o] [u]ertere licebit. Sed, ô uiri, ita peragenda res est, u[t] quisque uictoriæ in primis causam fuisse sentiat. Ea enim nobis (si deus uoluerit) nunc patriam, domos, libertatem, honores, ac filios, & quibus sunt uxores, reddet. Proinde fœlices quicunque è nobis uictores euadent: illis etenim lætissima fulgebit dies. Beati quoque qui cadent, memoriam enim sempiternam cunctis diuitijs præstantiorem acquirent. Igitur cùm tempus id exiget, pæana inchoabo: cum uero Martem inuocauero, uno animo omnes pro acceptis iniurijs hostes ulciscamur. Hæc cùm dixisset, in hostes uersus quietem agebat: uates enim illis prædixerat, ne hostes adorirentur antequam ex suis quispiam uulneraretur aut caderet: id ubi factum erit, preibimus nos, inquit: uictoria uero nos sequetur, me uerò mors, ut mihi quidem uidetur. Nec eum fefellit opinio: nam acceptis armis, tanquam fato quodam ductus, primus in confertissimos insiluit hostes, ubi undique telis obrutus cecidit, ac in Cephisi descensu sepultus est: at reliqui egregiè uicerunt, hostesq; in plana usq; persequuti sunt. Ceciderunt autem in eo certamine ex triginta, Critias & Hippomachus: ex decem uerò in Piræo præfectis, Charmides Glauconis filius: ex reliquis quoque septua-

septuaginta circiter, quibus ablata sunt arma: nullus uero ciuium uestitu spoliatus est. His actis, ac mortuis per inducias redditis, inuicem multi colloqui & conuenire cœperunt. Cleocritus quoque Mysorum præco, cùm uocalissimus esset, facto silentio ita loquutus est: Viri ciues, cur nos expellere quæritis? cur interficere uultis? nos enim uobis nihil mali unquam fecimus, sed participes sumus purissimorum templorum, ac sacrificiorum, pulcherrimarumq; festiuitatum: unà aliti sumus, unà educati, unà militauimus: multaq; pro communi salute ac libertate, terra ac mari pericula exantlauimus. Per deos igitur paternos ac maternos, affinitates, consanguinitates, & familiaritates, quibus omnes maxime inuicem deuincti sumus: ueneremini deos, hominesq; timete, & ab iniurijs patriæ communis aliquando desistite, nec iniquissimis fauete tyrannis, qui sui lucri causa, mensibus octo plures ferè interfecere Athenienses, quàm decem antea annis cuncti in bello obtruncarunt Peloponnenses. Cumq; omnes in pace degere possemus, hi omnium scelestissimum ac iniquissimum, nefandum & abominandum deis ac hominibus, inter nos concitarunt bellum. Insuper & hoc scitote, eorum qui ceciderunt, non minus à nobis quàm à uobisipsis nonnullos deploratos esse. Et ille ita loquutus est. At reliqui tyranni cùm hæc audissent, suos ne talia audirent, in urbem reduxerunt. Postridie triginta, omni deposito fastu, humiles ac deserti in consessum uenerunt. At tria millia ubicunque dispositi erant, inter se dissentiebant: et qui uiolentius egerant, timebant, unoq; animo affirmabant, minimè cum exulibus reconciliationem admittendam esse: qui uerò nihil iniustè se egisse sciebant, aliter sentiebant: reliquos quoque admonebant, ut se aliquando ab his malis in libertatem uendicarent, ac minimè tyrannis obedirent, ciuitatemque in manifestum præcipitarent periculum. Tandem triginta tyrannidem abrogare coegerunt: alios quoque decem qui rebus præessent, ex unaquaque tribu singulos elegerunt. Et triginta quidem Eleusinam abierunt: at decem electi ijs qui in urbe erant ualde perturbatis, & inter sese diffidentibus, cum præfectis equitum agebant. Equites uero in triuijs cum equis & armis pernoctabant: & quia nemini fidem adhibebât, nocte mœnia circumibât armati: orta uero die conscensis equis obequitabant, semper timentes ne in Piræenses inciderent. Interim numerus eorum qui in Piræo erant, quotidiano augebatur concursu, uariaq; fabricabantur arma, lignea quoque & salignea, quæ inde dealbabantur. Ac priusquam dies decem essent elapsi, fide data, si qui unà bellum exercere uellent, & æqualitate, si peregrini forent, multi armati, multi etiam inermes exiuerunt. Affuerunt etiam eis equites circiter septuaginta, quibus incursiones in agros faciebant, ablatisq; lignis & fructibus, rursus in Piræum reuertebantur. Ex urbe uerò nemo præter equites egredi audebat, qui illis insidiabantur, & quandoque male afficiebant. Deprehenderunt quoque iuuenes quosdam, qui commeatus causa in agros

ἑβδομήκοντα. καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἔλαβον· τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκύλευσαν. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιόντες ἀλλήλοις πολλοὶ διελέγοντο. Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὔφωνος ὤν, κατασιωπησάμενος, ἔλεξεν· ἄνδρες πολῖται, τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε; τί ἀποκτεῖναι βούλεσθε; ἡμεῖς γὰρ ὑμᾶς κακὸν οὐδὲν πώποτε ἐποιήσαμεν. μετεσχήκαμεν δὲ ὑμῖν καὶ ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων, καὶ θυσιῶν, καὶ ἑορτῶν τῶν καλλίστων, καὶ ξυγχορευταὶ, καὶ ξυμφοιτηταὶ γεγενήμεθα, καὶ συστρατιῶται. καὶ πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἡμῶν σωτηρίας τε καὶ ἐλευθερίας, πρὸς θεῶν πατρῴων καὶ μητρῴων καὶ ξυγγενείας, καὶ κηδεστίας καὶ ἑταιρείας. πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις. αἰδούμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, παύσασθε ἁμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἳ ἰδίων κερδέων ἕνεκα, ὀλίγου δεῖν, πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν ὀκτὼ μησὶν, ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες. ἐξὸν δ' ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων αἴσχιστόν τε καὶ χαλεπώτατον, καὶ ἀνοσιώτατον, ἔχθιστον καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους παρέχουσιν. ἀλλ' εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε, ὅτι καὶ τῶν νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀποθανόντων, οὐ μόνον ὑμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔστιν οὓς πολλὰ κατεδακρύσαμεν. ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν. οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα προσακούειν, τοὺς μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον εἰς τὸ ἄστυ. τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν τριάκοντα, πάνυ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι ξυνεκάθηντο ἐν τῷ ξυνεδρίῳ. τῶν δὲ τρισχιλίων ὅπου ἕκαστοι τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεσάν τι βιαιότερον, καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον, ὡς οὐ χρὴ καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ. ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἠδικηκέναι, αὐτοί τε ἀνελογίζοντο, καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον, ὡς οὐδὲν δέοιντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔφασαν χρῆναι πείθεσθαι, οὐδ' ἐπιτρέπειν ἀπολλύναι τὴν πόλιν, καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἑλέσθαι, καὶ εἵλοντο δέκα, ἕνα ἀπὸ φυλῆς. καὶ οἱ μὲν τριάκοντα Ἐλευσῖνάδε ἀπῆλθον. οἱ δὲ δέκα τῶν ἐν ἄστει καὶ μάλα τεταραγμένων, καὶ ἀπιστούντων ἀλλήλοις, ξὺν τοῖς ἱππάρχοις ἐπεμέλοντο. ἐξεκάθευδον δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐν τῷ ᾠδείῳ, τούς τε ἵππους, καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχοντες. καὶ δι' ἀπιστίαν ἐφώδευον τὸ μὲν ἀφ' ἑσπέρας ξὺν ταῖς ἀσπίσι κατὰ τὰ τείχη. τὸ δὲ πρὸς ὄρθρον ξὺν τοῖς ἵπποις, ἀεὶ φοβούμενοι μὴ ἐπεισπέσοιέν τινες αὐτοῖς τῶν ἐκ τοῦ Πειραιέως. οἱ δὲ πολλοὶ ὄντες, καὶ παντοδαποὶ, ὅπλα ἐποιοῦντο, οἱ μὲν ξύλινα, οἱ δὲ οἰσύϊνα, καὶ ταῦτα ἐλευκοῦντο. πρὶν δὲ ἡμέρας δέκα γενέσθαι, πιστὰ δόντες, οἵτινες ξυμπολεμήσειαν, καὶ εἰ ξένοι εἶεν, ἰσοτέλειαν ἔσεσθαι, ἐξῄεσαν πολλοὶ μὲν ὁπλῖται, πολλοὶ δὲ γυμνῆτες. ἐγένοντο δὲ αὐτοῖς καὶ ἱππεῖς ὡσεὶ ἑβδομήκοντα. προνομὰς δὲ ποιούμενοι, καὶ λαμβάνοντες ξύλα, καὶ ὀπώραν, ἐκάθευδον πάλιν ἐν Πειραιεῖ. τῶν δ' ἐκ τοῦ ἄστεως ἄλλος μὲν οὐδεὶς ξὺν ὅπλοις ἐξῄει. οἱ δὲ ἱππεῖς ἔστιν ὅτε καὶ λῃστὰς ἐχειροῦντο τῶν ἐκ τοῦ Πειραιέως, καὶ τὴν φάλαγγα αὐτῶν ἐκάκουργουν. περιέτυχον δὲ καὶ τῶν Αἰξωνέων τισὶν εἰς τοὺς αὑτῶν ἀγροὺς

ἀγρὸς ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια πορευομένοις. καὶ τούτους Λυσίμαχος ὁ ἵππαρχος ἀπέσφαξε, πολλὰ λιτανεύοντας, καὶ πολλῶν χαλεπῶς φερόντων ἱππέων. ἀντεπέκτειναν δὲ καὶ οἱ ἐν Πειραιεῖ τῶν ἱππέων ἐπ' ἀγροῦ λαβόντες Καλλίστρατον, φυλῆς Λεοντίδος. καὶ γὰρ ἤδη μέγα ἐφρόνουν, ὥστε καὶ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ ἄστεος προσέβαλλον. εἰ δὲ καὶ τοῦτο δεῖ εἰπεῖν, τοῦ μηχανοποιοῦ τοῦ ἐν τῷ ἄστει, ὃς ἐπεὶ ἔγνω ὅτι κατὰ τὸν ἐκ Λυκείου δρόμον μέλλοιεν τὰς μηχανὰς προσάγειν, τὰ ζεύγη ἐκέλευσε πάντα ἁμαξιαίους λίθους ἄγειν καὶ καταβάλλειν ὅπου ἕκαστος βούλοιτο τοῦ δρόμου. ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, πολλὰ εἷς ἕκαστος τῶν λίθων πράγματα παρεῖχε. πεμπόντων δὲ πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα τῶν μὲν τριάκοντα ἐξ Ἐλευσῖνος, τῶν δ' ἐν καταλόγῳ ἐξ ἄστεος, καὶ βοηθεῖν κελευόντων ὡς ἀφεστηκότος τοῦ δήμου ἀπὸ Λακεδαιμονίων, Λύσανδρος λογισάμενος ὅτι οἷόν τε εἴη ταχὺ ἐκπολιορκῆσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιεῖ κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, εἰ τῶν ἐπιτηδείων ἀποκλεισθείησαν, συνέπραξεν ἑκατόν τε τάλαντα αὐτοῖς δανεισθῆναι, καὶ αὐτὸν μὲν κατὰ γῆν ἁρμοστήν, Λίβυν δὲ τὸν ἀδελφὸν ναυαρχοῦντα ἐκπεμφθῆναι. καὶ ἐξελθὼν αὐτὸς μὲν Ἐλευσῖνάδε, συνέλεγεν ὁπλίτας πολλοὺς Πελοποννησίων. ὁ δὲ ναύαρχος κατὰ θάλατταν ἐφύλαττεν, ὅπως μηδὲν εἰσπλέοι αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων. ὥστε ταχὺ πάλιν ἐν ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ ἐν Πειραιεῖ. οἱ δὲ ἐν τῷ ἄστει πάλιν αὖ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ Λυσάνδρῳ. οὕτω δὲ προχωρούντων, Παυσανίας ὁ βασιλεὺς φθονήσας Λυσάνδρῳ, εἰ κατεργασάμενος ταῦτα, ἅμα μὲν εὐδοκιμήσοι, ἅμα δὲ ἰδίας ποιήσοιτο τὰς Ἀθήνας, πείσας τῶν ἐφόρων τρεῖς, ἐξάγει φρουράν. συνείποντο δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες, πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων. οὗτοι δὲ ἔλεγον μὲν ὅτι οὐ νομίζοιεν εὐορκεῖν ἂν στρατευόμενοι ἐπ' Ἀθηναίους μηδὲν παράσπονδον ποιοῦντας. ἔπραττον δὲ ταῦτα, ὅτι ἐγίγνωσκον Λακεδαιμονίους βουλομένους τὴν τῶν Ἀθηναίων χώραν οἰκείαν καὶ πιστὴν ποιήσασθαι. ὁ δὲ Παυσανίας ἐστρατοπεδεύσατο μὲν ἐν τῷ Ἁλιπέδῳ καλουμένῳ, πρὸς τῷ Πειραιεῖ δεξιὸν ἔχων κέρας. Λύσανδρος δὲ σὺν τοῖς μισθοφόροις τὸ εὐώνυμον. πέμπων δὲ πρέσβεις ὁ Παυσανίας πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεῖ, ἐκέλευεν ἀπιέναι ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν. ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπείθοντο, προσέβαλλεν ὅσον ἀπὸ βοῆς ἕνεκεν, ὅπως μὴ δῆλος εἴη, εὐμενὴς αὐτοῖς ὤν. ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἐκ τῆς προσβολῆς πράξας ἀπῆλθε, τῇ ὑστεραίᾳ λαβὼν τῶν μὲν Λακεδαιμονίων δύο μόρας, τῶν δὲ Ἀθηναίων ἱππέων τρεῖς φυλάς, παρῆλθεν ἐπὶ τὸν κωφὸν λιμένα, σκοπῶν πῇ εὐαποτείχιστος εἴη ὁ Πειραιεύς. ἐπεὶ δὲ ἀπιόντος αὐτοῦ προσέθεόν τινες, καὶ πράγματα αὐτῷ παρεῖχον, ἀχθεσθεὶς παρήγγειλε τοὺς μὲν ἱππέας ἐλαύνειν εἰς αὐτοὺς ἐνιέντας, καὶ τοὺς τὰ δέκα ἀφ' ἥβης συνέπεσθαι, σὺν δὲ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἐπηκολούθει, καὶ ἀπέκτειναν μὲν ἐγγὺς τριάκοντα τῶν ψιλῶν, τοὺς δ' ἄλλους κατεδίωξαν πρὸς τὸ ἐν Πειραιεῖ θέατρον. ἐκεῖ δὲ ἔτυχον ἐξοπλιζόμενοι οἵ τε πελτασταὶ πάντες, καὶ οἱ ὁπλῖται τῶν ἐκ Πειραιέως. καὶ οἱ μὲν ψιλοὶ εὐθὺς ἐκδραμόντες ἠκόντιζον, ἔβαλλον, ἐτόξευον, ἐσφενδόνων. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ αὐτῶν πολλοὶ ἐτιτρώσκοντο, μάλα πιεζόμενοι, ἀνεχώρησαν ἐπὶ πόδα. οἱ δ' ἐν τούτῳ πολὺ μᾶλλον ἐπέκειντο. ἐνταῦθα δὲ

ἀπο-

agros exierant ad sua negotia: quos Lysimachus equitum praefectus multum deprecantes, equitibusq; aegre ferentibus, iugulare iussit: quapropter Piraeenses irritati, ex equitibus nacti in agro Callistratum ex tribu Leontida perimerunt: iam enim adeo uiribus creuerant, ut ad urbis muros incursiones facere auderent. Hoc quoq;, eius qui faciebat in urbe machinas, dicendũ mihi uidetur, qui ubi animaduertit illos per Licij uiam ad urbẽ machinas adducturos, praecepit ut omnia iumẽta uasta saxa uehant, ac temere per uiã deijciantur, quo facto: maximum hostibus praestitere impedimentum. Tandem triginta ex Eleusina, & qui in catalogo descripti erãt ex urbe, Lacedaemonem miserũt legatos, qui auxilium tanquam populus à Lacedaemonijs defecisset, peterent. At Lysander considerans, si illi qui in Piraeo erant terra mariq; obsiderentur, breuiter ob necessariorum penuriam ad ultimam uenturos necessitatẽ, sicq; facilè expugnari posse, Lacedaemonijs persuasit, ut mutuatis illis talentis centũ, eum terra praefectum, Libyn uerò fratrẽ classis praefectũ in subsidium mitterẽt. Egressus igitur, milites multos Peloponnenses terra Eleusinã duxit: at classis praefectus mare obseruabat, quo minus res uictui necessariae in Piraeũ inferri possent. Quibus circumuenti difficultatibus obsessi, breuiter ad ultimam qui erãt in Piraeo deuenerũt necessitatẽ. Qui uero in urbe erãt, rursus ob Lysandrũ animũ erigere coeperũt. Id cùm Pausanias rex didicisset, Lysandri gloriae inuidebat: timebat etenim ne egregio perpetrato opere, clarior euaderet, simulq; suas faceret Athenas. Persuasis igitur Ephoris tribus, exercitũ educit: quẽ socij omnes praeter Boeotios et Corinthios sequuti sunt: hi n. se cõtra iuramentũ uenire dicebãt, si aduersus Athenienses, q nil praeter pacta egerãt, militarent. Haec tamen ideo faciebãt, quoniã Lacedaemonios Atheniẽsem agrũ suũ facere, ac in ditionem redigerẽ suam uelle intelligebãt. Pausanias igitur in Halẽ cãpo castra posuit, inde Piraeũ uersus ducere pergit. In cornu dextro ipse praeerat, sinistro uero cũ milite cõductitio Lysander: praemissoq; praecone eos q in Piraeo erãt, ad sua redire iussit. Cũq; minus parẽrẽt, impressionẽ in illos, clamore tenus ne eis fauere detegeretur, fecit. Sed cũ conatus ille minus pcederet, in castra copias reduxit. Postridie adhibitis manipulis Lacedaemoniorũ duobus ac Atheniensiũ equitũ turmis trib. ad Cophũ portũ usq; pcessit, Piraei sitũ cõsiderãs. Inde cũ discedere uellet, Piraeẽses postremũ agmẽ lacessere coeperũt: id aegrè ferẽs Pausanias, eqtes & leuis armaturae milites in eos immisit, ipse uerò cũ reliquis subsequebatur. Igitur triginta circiter leuis armaturae militib. occisis, reliquos usq; in Piraei theatrũ psequutus est: ibi illis obuiã fuit ex Piraeo peltati et armati oẽs: uelitesq; excursiõe facta, iaculis, sagittis, ac fundis rẽ agebãt. At Lacedaemonij cũ plures ex eis uulnerarẽtur, ac uehemẽter urgerentur, pedẽ referre coeperũt. Id cum hostes cernerent, uehementius illos premere pergunt:

ceciderunt: que eo in loco Cheron, & Thibrachus, ambo bello præfecti, & Lacrates Olympionicus, ac alij Lacedæmonij quamplures: qui ante portas in Ceramico sepulti sunt. Quæ cum Thrasybuliani & alij uidissent armati, illis suppetias ferunt, ac ordine structo inuadunt. At Pausanias cùm impetum amplius ferre haud posset, ad tumulum quendam, quatuor aut quinque distantem stadijs declinauit: collectisque ex fuga Lacedæmonijs ac socijs, aciem densam ac compactam instruere cœpit, rursusq; contra Athenienses ducere pergit, quem primò intrepide illi excepere: at procedente certamine impetum ferre non potuerunt, sed amißis circiter centum quinquaginta ex suis, in fugam uersi sunt. Pausanias itaque erecto tropheo copias reduxit, nihil ne tum quidem eis succensens: sed clàm eos admonuit, ut legatos ad eum ac præsentes mitterent Ephoros: cui illi paruere. Persuasit & ijs qui erant in urbe, ut collecti cum adirent, ac precarentur, ut bellum solueretur, communesque Lacedæmoniorum essent amici. Grata quoque fuit ea res Nauclidæ Ephoro: ambo enim Ephori qui cum rege militare consueuerant, & tum aderant, magis cum Pausania quàm Lysandro sentiebant: quapropter per inducias à Piræo ac ex urbe, Cephisophon & Melitus, Lacedæmonem legati sunt missi. Illi uerò cùm Lacedæmonem uenissent, urbem ac seipsos tradiderunt, iustum esse dicentes, ut hi qui in Piræo essent, si amici esse uellent, idem facerent, Piræoque ac Munychia excederent. Quibus auditis Ephori & euocati, quindecim uiros Athenas miserunt, quos cum Pausania rex ex æquo componere iusserunt. Qui bellum ita diremerunt, ut inter eos esset pax, & quisque ad sua rediret negotia, exceptis triginta, ac undecim uiris, & præfectis decem, qui in Piræo præfuerant. Quòd si qui in urbe timerent, Eleusinas migrare iusserunt. Hoc pacto sedato bello, Pausanias exercitum reduxit. At qui in Piræo fuerant, armati in arcem ascenderunt, ac Palladi rem sacram fecerunt. Inde Thrasybulus eos qui in urbe fuerant, ita alloquutus est: Vobis, ô uiri ex urbe, suadeo, ut uosmetipsos cognoscere uelitis: cognoscetis autem, si diligenter perpenderitis, quam ob rem adeo elati estis, ut nobis dominari uolueritis. Nunquid nobis iustiores estis? Verum populus quamuis pauperior uobis semper fuerit, nulla tamen unquam uos pecuniæ gratia iniuria affecit: uos uerò ditiores omnibus, multa flagitia lucri gratia commisistis. Cùm igitur propter iustitiam efferri minime poßitis, considerate nunquid fortitudine præcellatis. Sed rei huius discrimen pulcherrimum euenit: cùm bellum inuicem gessimus. Sed prudentia forsan excellere uidemini. Cùm muros, arma, pecunias, ac Peloponnenses socios habueritis, ab eis tamen qui istorum nihil habebant circumagitati estis. Cæterum de Lacedæmonijs forsitan uobis magnopere gloriandum

ἐνταῦθα ἀποθνήσκει χαίρων τε καὶ θίβραχος, ἄμφω πολεμάρχω, καὶ λακράτης ὁ ὀλυμπιονίκης, καὶ ἄλλοι οἱ τεθαμμένοι λακεδαιμονίων πρὸ τῶν πυλῶν ἐν κεραμεικῷ. ὁρῶν δὲ ταῦτα ὁ θρασύβουλος, καὶ οἱ ἄλλοι ὁπλῖται ἐβοήθουν. καὶ ταχὺ παρετάξαντο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' ὀκτώ. ὁ δὲ παυσανίας μάλα πιεσθεὶς, καὶ ἀναχωρήσας ὅσον στάδια τέτταρα ἢ πέντε πρὸς λόφον τινὰ, παρήγγελλε τοῖς λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐπιχωρεῖν πρὸς ἑαυτόν. ἐκεῖ δὲ συνταξάμενος βαθεῖαν παντελῶς τὴν φάλαγγα, ἦγεν ἐπὶ τοὺς ἀθηναίους. οἱ δ' εἰς χεῖρας μὲν ἐδέξαντο. ἔπειτα δὲ οἱ μὲν ἐξεώσθησαν εἰς τὸν ἐν ταῖς ἁλαῖς πηλόν· οἱ δὲ ἐνέκλιναν, καὶ ἀποθνήσκουσιν αὐτῶν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. ὁ δὲ παυσανίας τρόπαιον στησάμενος ἀνεχώρησε. καὶ οὐδ' ὡς ὠργίζετο αὐτοῖς, ἀλλὰ λάθρα πέμπων, ἐδίδασκε τοὺς ἐν πειραιεῖ, οἷα χρὴ λέγοντας πρέσβεις πέμπειν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τοὺς παρόντας ἐφόρους. οἱ δ' ἐπείθοντο. διίστη δὲ καὶ τοὺς ἐν τῷ ἄστει. καὶ ἐκέλευε πρὸς σφᾶς προσιέναι ὡς πλείστους συλλεγομένους, λέγοντας ὅτι οὐδὲν δέονται τοῖς ἐν τῷ πειραιεῖ πολεμεῖν, ἀλλὰ διαλυθέντες κοινῇ ἀμφότεροι, λακεδαιμονίοις φίλοι εἶναι. ἡδέως δὲ ταῦτα καὶ ναυκλείδας ἔφορος ὢν συνήκουεν. ὥσπερ γὰρ νομίζεται σὺν βασιλεῖ δύο τῶν ἐφόρων συστρατεύεσθαι, καὶ τότε παρῆν οὗτός τε καὶ ἄλλος, ἀμφότεροι τῆς μετὰ παυσανίου γνώμης ὄντες μᾶλλον, ἢ τῆς μετὰ λυσάνδρου. διὰ ταῦτα οὖν καὶ εἰς τὴν λακεδαίμονα προθύμως ἔπεμπον τούς τ' ἐκ πειραιῶς ἔχοντας τὰς πρὸς λακεδαιμονίους σπονδὰς, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἄστει ἰδιώτας, καὶ κηφισοφῶντά τε καὶ μέλιτον. ἐπεὶ μέντοι οὗτοι ᾤχοντο εἰς λακεδαίμονα, ἔπεμπον δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐκ τοῦ ἄστεος λέγοντας, ὅτι αὐτοὶ μὲν παραδιδόασι καὶ τὰ τείχη ἃ ἔχουσι. καὶ σφᾶς αὐτοὺς λακεδαιμονίοις χρῆσθαι ὅ, τι βούλοιντο. ἀξιοῦν δ' ἔφασαν καὶ τοὺς ἐν πειραιεῖ, εἰ φίλοι φασὶν εἶναι λακεδαιμονίοις, παραδιδόναι τόν τε πειραιᾶ, καὶ τὴν μουνυχίαν. ἀκούσαντες δὲ πάντων αὐτῶν οἱ ἔφοροι καὶ οἱ ἔκκλητοι, ἐξέπεμψαν πεντεκαίδεκα ἄνδρας εἰς τὰς ἀθήνας, καὶ ἐπέταξαν σὺν παυσανίᾳ διαλλάξαι ὅπῃ δύναιντο κάλλιστα. οἱ δὲ διήλλαξαν. ἐφ' ᾧ εἰρήνην μὲν ἔχειν ὡς πρὸς ἀλλήλους, ἀπιέναι δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἑκάστους, πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἕνδεκα, καὶ τῶν ἐν τῷ πειραιεῖ ἀρξάντων δέκα. εἰ δέ τινες φοβοῖντο τῶν ἐξ ἄστεος, ἔδοξεν αὐτοῖς ἐλευσῖνα κατοικεῖν. τούτων δὲ περανθέντων, παυσανίας μὲν διῆκε τὸ στράτευμα. οἱ δ' ἐκ τοῦ πειραιῶς ἀνελθόντες σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἔθυσαν τῇ ἀθηνᾷ. ἐπεὶ δὲ κατέβησαν οἱ στρατηγοὶ, ἔνθα δὴ ὁ θρασύβουλος ἔλεξεν· ὑμῖν, ἔφη, ὦ ἐκ τοῦ ἄστεος ἄνδρες, συμβουλεύω ἐγὼ γνῶναι ὑμᾶς αὐτούς. μάλιστα δ' ἂν γνοίητε, εἰ ἀναλογίσαισθε ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον ἐστὶν, ὥστε ἡμῶν ἄρχειν ἐπιχειρεῖν. πότερον δικαιότεροί ἐστε; ἀλλ' ὁ μὲν δῆμος πενέστερος ὑμῶν ὢν, οὐδὲν πώποτε ἕνεκα χρημάτων ὑμᾶς ἠδίκησεν. ὑμεῖς δὲ πλουσιώτεροι πάντων ὄντες, πολλὰ καὶ αἰσχρὰ ἕνεκα κερδέων πεποιήκατε. ἐπεὶ δὲ δικαιοσύνης οὐδὲν ὑμῖν προσήκει, σκέψασθε εἰ ἄρα ἐπ' ἀνδρείᾳ ὑμῖν μέγα φρονητέον. καὶ τίς ἂν καλλίων κρίσις τούτου γένοιτο, ἢ ὡς ἐπολεμήσαμεν πρὸς ἀλλήλους; ἀλλὰ γνώμῃ φαίητ' ἂν προέχειν; οἳ ἔχοντες καὶ τεῖχος, καὶ ὅπλα, καὶ χρήματα, καὶ συμμάχους πελοποννησίους, ὑπὸ τῶν οὐδὲν τούτων ἐχόντων περιελήλυσθε; ἀλλ' ἐπὶ λακεδαιμονίοις δὴ οἴεσθε μέγα

γε φροντιστέον εἶναι; πῶς οἵγε τοὺς δάκνοντας ὥσπερ κλοιῷ δήσαντες παραδιδόασιν, οὕτω κἀκεῖνοι ὑμᾶς παραδόντες τῷ ἀδικημένῳ τούτῳ δήμῳ, οἴχονται ἀπιόντες. οὐ μέντοι γε ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ἀξιῶ ἐγὼ ὧν ὀμωμόκατε παραβῆναι οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς ἐπιδεῖξαι, ὅτι καὶ εὔορκοι καὶ ὅσιοι ἐστέ. εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, καὶ ὅτι οὐδὲν δέοι ταράττεσθαι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι, ἀνέστησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταστησάμενοι ἐπολιτεύοντο. ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ ἀκούσαντες ξένους μισθοῦσθαι τοὺς ἐν ἐλευσῖνι, στρατευσάμενοι πανδημεὶ ἐπ᾽ αὐτούς, τοὺς μὲν στρατηγοὺς αὐτῶν εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν. τοῖς δὲ ἄλλοις εἰσπέμψαντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαίους, ἔπεισαν ξυναλλαγῆναι. καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἦ μὴν μὴ μνησικακήσειν, ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ γε πολιτεύονται, καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος.

dũ esse existimatis: quo pacto qui quemadmodũ qui mordẽt uinciri solẽt, et in numellã cõpingi, ita illi, posteaquã uos, huic populo iniuria affe/cto, tradiderũt, discedũt. Nõ tamẽ uobis suadeo uiri, ut aliqd eorũ quæ iurastis trãsgrediamini, sed uiros bonos et iuramẽti memores uos esse o/stendatis. Hæc et his similia ille loquutus est, hor tatusq; ne timerẽt, sed legib. uterẽtur antiqs. Il li igitur electo senatu, placidè remp. dehinc gu bernabãt. Succedenti uero tẽpore, cũ eos qui in Eleusina agebant milites conducere, et ad defe ctionẽ spectare didicissent, uniuerso populo con tra illos exierũt, ducesq; eorũ cum in colloquiũ uenissent, interfecerũt, ac reliquis submissis ami cis et necessarijs persuaserũt, ut cùm eis recon/ciliarẽtur: iuramentũq; præstiterũt, ne quisquã præteritarũ iniuriarũ memor esset. Ab eo tem/pore ad hoc usq;, simul in republica degunt, & populus in eo quod iuratum est persistit.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἡ μὲν δὴ ἀθήνησι στάσις οὕτως ἐτελεύτησεν. ἐκ δὲ τούτου πέμψας κῦρος ἀγγέλους εἰς λακεδαίμονα, ἠξίου οἷόσπερ αὐτὸς λακεδαιμονίοις ἦν ἐν τῷ πρὸς ἀθηναίους πολέμῳ, τοιούτους καὶ λακεδαιμονίους αὐτῷ γίγνεσθαι. οἱ δ᾽ ἔφοροι δίκαια νομίσαντες λέγειν αὐτόν, σαμίῳ τῷ τότε ναυάρχῳ ἐπέστειλαν ὑπηρετεῖν κύρῳ, εἴ τι δέοιτο. κἀκεῖνός γε μέντοι προθύμως ὅπερ ἐδεήθη ὁ κῦρος ἔπραξεν. ἔχων γὰρ τὸ ἑαυτοῦ ναυτικὸν σὺν τῷ κύρου περιέπλευσεν εἰς κιλικίαν, καὶ ἐποίησε τὸν τῆς κιλικίας ἄρχοντα συέννεσιν μὴ δύνασθαι κατὰ γῆν ἀντιοῦσθαι κύρῳ πορευομένῳ ἐπὶ βασιλέα. ὡς μὲν οὖν κῦρος στράτευμά τε συνέλεξε, καὶ τοῦτ᾽ ἔχων ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ ὡς ἀπέθανε, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεσώθησαν οἱ ἕλληνες ἐπὶ θάλατταν, θεμιστογένει τῷ συρακουσίῳ γέγραπται. ἐπεὶ μέντοι τισσαφέρνης πολλοῦ ἄξιος βασιλεῖ δόξας γεγενῆσθαι ἐν τῷ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πολέμῳ σατράπης κατεπέμφθη, ὧν τε αὐτὸς πρόσθεν ἦρχε, καὶ ὧν κῦρος, εὐθὺς ἠξίου τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἁπάσας ἑαυτῷ ὑπηκόους εἶναι. αἱ δὲ ἅμα μὲν ἐλεύθεραι βουλόμεναι εἶναι, ἅμα δὲ φοβούμεναι τὸν τισσαφέρνην, ὅτι κῦρον ὅτ᾽ ἔζη ἀντ᾽ ἐκείνου ᾑρημέναι ἦσαν, εἰς μὲν τὰς πόλεις οὐκ ἐδέχοντο αὐτόν. εἰς λακεδαίμονα δὲ ἔπεμπον πρέσβεις, καὶ ἠξίουν, ἐπεὶ πάσης τῆς ἑλλάδος προστάται εἰσίν, ἐπιμεληθῆναι καὶ σφῶν τῶν ἐν τῇ ἀσίᾳ ἑλλήνων, ὅπως ἥ τε ἀσία μὴ δῃοῖτο αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ ἐλεύθεροι εἶεν. οἱ οὖν λακεδαιμόνιοι πέμπουσιν αὐτοῖς θίμβρωνα ἁρμοστήν, δόντες στρατιώτας τῶν μὲν νεοδαμωδῶν ἐς χιλίους· τῶν δὲ ἄλλων πελοποννησίων ἐς τετρακισχιλίους. ᾐτήσατο δ᾽ ὁ θίμβρων καὶ παρ᾽ ἀθηναίων τριακοσίους ἱππέας, εἰπὼν ὅτι αὐτὸς μισθὸν παρέξει. οἱ δ᾽ ἔπεμψαν τοὺς ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἱππευσάντας, νομίζοντες κέρδος τῷ δήμῳ εἰ

ἀπο/

XENOPHONTIS
RERVM GRAECARVM LIBER TERTIVS, BILIBALDO Pirckhemero interp.

Nunc exitũ Atheniensis habuit se/ditio. Eodẽ tẽpore Cyrus Lacedæ monem misit legatos, rogans, ut quemadmodũ ipse Lacedæmonijs contra Athenienses opẽ tulisset, ita è conuerso Lacedæmonij ei suppetias ferrẽt. Id cùm iustum esse Ephori cẽsuissẽt, Samio nauarcho scribũt, ut Cyro obsequeretur, si quid uellet. Quod ille ut Cyrus uolebat, impigrè fecit: nã classem suã cum Cyri coniunxit, et in Ciciliã nauigauit, ac Syennesim Ciciliæ satrapã prohibuit, ne Cyro in regẽ eunti impedimẽto per terrã esse posset. Quemadmodũ uerò Cyrus exercitũ collegerit, ac cõtra fratrẽ pugnauerit, tandemq; occubue rit, Græciq; salui ad mare rursus peruenerint, à Themistogene Syracusano scriptum est. At Tis sapbernes in bello quod rex cõtra fratrem ges/sit, magnum nomen adeptus, non solùm dignus uisus est obtinere satrapiam, cui antea domina/batur, sed ea quoq; illi adiecta est quæ Cyri fue/rat. Confestim igitur omnes Ioniæ ciuitates sibi subdere cœpit. At illæ quãuis libertatis deside/rio tenerentur, Tissaphernis tamẽ formidabant potentiam, præcipue quod Cyro uiuẽti aliquan do contra illum adhæserant: quapropter eum in ciuitates non recipiebãt, sed Lacedæmonem mittentes auxiliũ implorabant, rogabantq; La/cedæmonios, cũ uniuersæ essẽt tutores Græciæ, etiam qui in Asia essent. Græcorũ curã suscipe rent, ut neq; eorũ Asia popularetur, et ipsi libe ri essent. At Lacedæmonij illis Thimbronẽ mise runt præfectũ, attributis ei militib. Neomaden sibus mille, ex cæteris uerò Peloponensib. circi ter quatuor millia. Thimbrõ uero ab Atheniẽsi bus tercentũ petijt equites, quib. stipendiũ solue re promisit. Illi uerò eos miserũt, qui sub trigin ta equitauerãt, arbitrãtes lucrũ populo fore, si

able/

ablegarētur et perirēt. Cumq; in Asiā uenisset, milites ex omnibus ciuitatibus Graecis quae in Epiro erant, collegit: ciuitates uerò omnes ideo obsequebantur, & quod homo Lacedaemonius imperaret. Sed cùm hostem equitatu praeualere cerneret, in plana non descendit: satis actum putans, si regionem ab iniuria illaesam seruaret. At cùm Graeci qui cum Cyro ad bellum ascenderant, sibi iuncti essent, in campis quoq; cōtra Tissaphernem castra locare ausus est: urbesq; Pergamum, Teuthraniam, & Halisarniam in fidem accepit: quibus praeerant Eurysthenes & Procles, qui à Demarato Lacedaemonio descenderant, cui regio illa, ob expeditionem in Graeciam, à rege in donum cesserat. Venerūt quoq; in fidem duo Gorgio & Gongylus, quorum ille Gambrion & Palegambrion obtinebat, alter uerò Myrinam & Grynium. Erant quoq; hae ciuitates Gongylo à rege donatae, quoniam solus Eretreorum qui cum Medis senserat, exulauerat. Cepit quoq; Thimbrō urbes aliquas immunitas, ui. Larissam quoq; quae Aegyptia uocatur cū imperata detrectaret, obsedit. Quam cùm capere non posset, cuniculos agere coepit, ut eis eo pacto aquam adimeret. At illi cùm frequenter erumperent, lapidibus ac lignis fossam replebant: quapropter Thimbron testudinem ligneam super cuniculos statuit, quam Larissaei nocte erumpentes incenderunt. Ephori uerò cùm Thimbronem nihil proficere cernerent, Larissam relinquere, & in Cariam exercitum ducere iusserunt. Cumq; iam Cariam proficiscens Ephesi esset, aduenit Dercyllides, uir machinarum peritia clarus, cognomēto Sisyphus: hic exercitum suscepit, Thimbronq; domum reuersus est, ubi damnatus exulauit: accusatus est enim à socijs, quod exercitui amicos diripiēdos tradidisset. Dercyllides suscepto exercitu, cùm non ignorasset Tissaphernem & Pharnabazum suspectos inuicem esse, colloquutus cum Tissapherne, in Pharnabazi fines exercitum ducit: libentius uolens alteri quàm ambobus bellū inferre. Erat praeterea Dercyllides priuatè Pharnabazo inimicus: cùm Abydi praefectus esset, sub Lysandro classis praefecto, accusatus à Pharnabazo, stare iussus erat, scutū habēs, quod uiris industrijs Lacedaemoniorū uidetur ignominiosum esse: est enim non seruati ordinis mulcta. Eam igitur ob causam libentius contra illum mouit: statimq; apparuit, quantum inter illum & Thimbronem interesset. Nanq; in Aeolidem usq;, ubi Pharnabazus erat, omnibus illaesis socijs exercitum duxit. Erat Aeolis Pharnabazi: sed regioni quādiu uixerat Zenes praefuerat Dardanus. Illo morbi causa mortuo; cùm Pharnabazus alteri satrapiā tradere uellet, Mania Zenis uxor, quae & ipsa Dardana erat, sumpta stola ac pecunijs quas Pharnabazo, pellicibus ac amicis qui apud eū maximè pollebāt, traderet, illum accessit. Cumq; in colloquium uenisset, ita loquutus est: Vir meus, ò Pharnabaze, in om-

ἐναποδημοῖεν, καὶ ἐναπόλοιντο. ἐπεὶ δ' εἰς τὴν ἀσίαν ἀφίκοντο, συνήγαγε μὲν στρατιώτας καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἠπείρῳ ἑλληνίδων πόλεων. πᾶσαι γὰρ τότε αἱ πόλεις ἐπείθοντο, ὅτι λακεδαιμόνιος ἀνὴρ ἐπέταττεν. καὶ σὺν μὲν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ ὁρῶν θίμβρων τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ πεδίον οὐ κατέβαινεν. ἠγάπα δὲ εἰ ὅπου τυγχάνοι ὤν, δύναιτο ταύτην τὴν χώραν ἀδήωτον διαφυλάττειν. ἐπεὶ δὲ σωθέντες οἱ ἀναβάντες μετὰ κύρου συνέμιξαν αὐτῷ, ἐκ τούτου ἤδη καὶ ἐν τοῖς πεδίοις ἀντετάττετο τῷ τισσαφέρνει. καὶ πόλεις πέργαμον μὲν ἑκοῦσαν προσέλαβε, καὶ τευθρανίαν, καὶ ἁλισαρνίαν, ὧν εὐρυσθένης τε καὶ προκλῆς ἦρχον, οἱ ἀπὸ δημαράτου τοῦ λακεδαιμονίου. ἐκείνῳ δ' αὕτη ἡ χώρα δῶρον ἐκ βασιλέως ἐδόθη, ἀντὶ τῆς ἐπὶ τὴν ἑλλάδα συστρατείας. προσεχώρησαν δ' αὐτῷ καὶ γοργίων, καὶ γογγύλος, ἀδελφοὶ ὄντες, ἔχοντες ὁ μὲν γάμβρειον καὶ παλαιγάμβρειον, ὁ δὲ μύριναν καὶ γρύνιον. δῶρον δὲ καὶ αὗται αἱ πόλεις ἦσαν παρὰ βασιλέως γογγύλῳ, ὅτι μόνος ἐρετριέων μηδίσας ἔφυγεν. ἦν δὲ ἃς ἀσθενεῖς οὔσας καὶ κατὰ κράτος ὁ θίμβρων ἐλάμβανε. λάρισάν γε μὴν τὴν αἰγυπτίαν καλουμένην, ἐπεὶ οὐκ ἐπείθετο, περιστρατοπεδευσάμενος ἐπολιόρκει. ἐπεὶ δὲ ἄλλως οὐκ ἐδύνατο ἑλεῖν, φρεατίαν τεμόμενος ὑπόνομον ὤρυττεν, ὡς ἀφαιρησόμενος τὸ ὕδωρ αὐτῶν. ὡς δ' ἐκ τοῦ τείχους ἐκθέοντες πολλάκις ἐνέβαλλον εἰς τὸ ὄρυγμα καὶ ξύλα καὶ λίθους, ποιησάμενος αὖ χελώνην ξυλίνην, ἐπέστησεν ἐπὶ τῇ φρεατίᾳ. καὶ ταύτην μέντοι ἐκδραμόντες οἱ λαρισαῖοι νύκτωρ κατέκαυσαν. δοκοῦντος δ' αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖν, πέμπουσιν οἱ ἔφοροι ἀπολιπόντα λάρισαν στρατεύεσθαι ἐπὶ καρίαν. ἐν ἐφέσῳ δ' ἤδη ὄντος αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ καρίαν πορεύσοιτο, δερκυλλίδας ἄρξων ἀφίκετο ἐπὶ τὸ στράτευμα, ἀνὴρ δοκῶν εἶναι μάλα μηχανικός. καὶ ἐπεκαλεῖτο δὲ σίσυφος. ὁ μὲν οὖν θίμβρων ἀπῆλθεν οἴκαδε. καὶ ζημιωθεὶς ἔφυγε. κατηγόρουν γὰρ αὐτοῦ οἱ σύμμαχοι, ὡς ἐφείη ἁρπάζειν τῷ στρατεύματι τοὺς φίλους. ὁ δὲ δερκυλλίδας ἐπεὶ παρέλαβε τὸ στράτευμα, γνοὺς ὑπόπτους ὄντας ἀλλήλοις τὸν τισσαφέρνην καὶ τὸν φαρνάβαζον, κοινολογησάμενος τῷ τισσαφέρνει, ἀπήγαγεν εἰς τὴν φαρναβάζου χώραν τὸ στράτευμα, ἑλόμενος θατέρῳ μᾶλλον, ἢ ἅμα ἀμφοτέροις πολεμεῖν. ἦν δὲ καὶ πρόσθεν ὁ δερκυλλίδας πολέμιος τῷ φαρναβάζῳ, ὅτι ἁρμοστὴς γενόμενος ἐν ἀβύδῳ ἐπὶ λυσάνδρου ναυαρχοῦντος, διαβληθεὶς ὑπὸ φαρναβάζου, ἐστάθη τὴν ἀσπίδα ἔχων, ὃ δοκεῖ κηλὶς εἶναι τοῖς σπουδαίοις τῶν λακεδαιμονίων. ἀταξίας γὰρ ζημίωμά ἐστι. καὶ διὰ ταῦτα δὴ πολὺ ἥδιον ἐπὶ τὸν φαρνάβαζον ᾔει. καὶ εὐθὺς μὲν τοσοῦτον διέφερεν εἰς τὸ ἄρχειν τοῦ θίμβρωνος, ὥστε ἀπήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας, μέχρι τῆς φαρναβάζου αἰολίδος, μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους. ἡ δὲ αἰολὶς αὕτη ἦν μὲν φαρναβάζου, ἐσατράπευε δὲ αὐτῷ τῆς χώρας ἕως μὲν ἔζη ζῆνις δαρδανεύς. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος νόσῳ ἀπέθανε, παρασκευαζομένου τοῦ φαρναβάζου ἄλλῳ δοῦναι τὴν σατραπείαν, μανία ἡ τοῦ ζήνιος γυνὴ δαρδανὶς καὶ αὐτή, ἀναζεύξασα στόλον, καὶ χρήματα λαβοῦσα ὥστε καὶ αὐτῷ φαρναβάζῳ δοῦναι, καὶ παλλακίσιν αὐτοῦ χαρίσασθαι, καὶ τοῖς δυναμένοις μάλιστα παρὰ φαρναβάζῳ, ἐπορεύετο. ἐλθοῦσα δ' εἰς λόγους, εἶπεν· ὦ φαρνάβαζε, ὁ ἀνήρ σοι ὁ ἐμὸς

ἐμοὶ καὶ τἆλλα φίλος ἦν, καὶ τοὺς φόρους ἀπεδίδου. ὥστε σύ γ' ἐπαινῶν αὐτὸν ἐτίμας. ἂν οὖν ἐγώ σοι μηδὲν χεῖρον ἐκείνου ὑπηρετῶ, τί σε δεῖ ἄλλον σατράπην καθιστάναι; ἂν δέ τί σοι μὴ ἀρέσκω, ἐπὶ σοὶ δήπου ἔσται ἀφελομένῳ ἐμὲ, ἄλλῳ δοῦναι τὴν ἀρχήν. ἀκούσας ταῦτα ὁ φαρνάβαζος, ἔγνω δεῖν τὴν γυναῖκα σατραπεύειν. ἡ δ' ἐπεὶ κυρία τῆς χώρας ἐγένετο, τούς τε φόρους οὐδὲν ἧττον τἀνδρὸς ἀπεδίδου· καὶ πρὸς τούτοις ὁπότε ἀφικνοῖτο πρὸς φαρνάβαζον, ἦγε δῶρα αὐτῷ. καὶ ὁπότε ἐκεῖνος εἰς τὴν χώραν καταβαίνοι, πολὺ πάντων τῶν ὑπάρχων κάλλιστα καὶ ἥδιστα ἐδέχετο αὐτόν. καὶ ἅς τε παρέλαβε πόλεις, διεφύλαττεν αὐτῷ, καὶ τῶν οὐχ ὑπηκόων προσέλαβεν ἐπιθαλαττιδίας, λάρισάν τε καὶ ἁμαξιτὸν, καὶ κολωνάς, ξενικῷ μὲν ἑλληνικῷ προσβαλοῦσα τοῖς τείχεσιν, αὐτὴ δ' ἐφ' ἁρμαμάξης θεωμένη. ὃν δ' ἐπαινέσειε, τούτῳ δῶρα ἀμέμπτως ἐδίδου. ὥστε λαμπρότατον τὸ ξενικὸν κατεσκευάσατο. συνεστρατεύετο δὲ τῷ φαρναβάζῳ καὶ ὁπότε εἰς μυσοὺς ἢ πισίδας ἐμβάλλοι, ὅτι τὴν βασιλέως χώραν κακουργοῦσιν. ὥστε καὶ ἀντετίμα αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς ὁ φαρνάβαζος, καὶ σύμβουλον ἔστιν ὅτε παρεκάλει. ἤδη δ' οὔσης αὐτῆς ἐτῶν πλέον ἢ τετταράκοντα, μειδίας θυγατρὸς ἀνὴρ αὐτῆς ὤν, ἀναπτερωθεὶς ὑπό τινων, ὡς αἰσχρὸν εἴη γυναῖκα μὲν ἄρχειν, αὐτὸν δ' ἰδιώτην εἶναι, τοὺς μὲν ἄλλους φυλαττομένης αὐτῆς, ὥσπερ ἐν τυραννίδι προσῆκεν, ἐκείνῳ δὲ πιστευούσης, καὶ ἀσπαζομένης, ὥσπερ ἂν γυνὴ γαμβρὸν ἀσπάζοιτο, εἰσελθὼν, ἀποπνῖξαι αὐτὴν λέγεται. ἀπέκτεινε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, τό τε εἶδος ὄντα πάγκαλον, καὶ ἔτη ὄντα ὡς ἑπτακαίδεκα. ταῦτα δὲ ποιήσας, σκῆψιν καὶ γέργιθα, ἐχυρὰς πόλεις κατέσχεν. ἔνθα καὶ τὰ χρήματα μάλιστα ἦν τῇ μανίᾳ. αἱ δ' ἄλλαι πόλεις οὐκ ἐδέχοντο αὐτὸν, ἀλλὰ φαρναβάζῳ ἔσωζον αὐτὰς οἱ ἐνόντες φρουροί. ἐκ δὲ τούτου ὁ μειδίας πέμψας δῶρα τῷ φαρναβάζῳ, ἠξίου ἔχειν τὴν χώραν, ὥσπερ ἡ μανία. ὁ δ' ἀπεκρίνατο φυλάττειν αὐτὰ, ἔστ' ἂν αὐτὸς ἐλθὼν, σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ λάβῃ τὰ δῶρα. οὐ γὰρ ἂν ἔφη ζῆν βούλεσθαι, μὴ τιμωρήσας μανίᾳ. ὁ δὲ δερκυλίδας ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἀφικνεῖται, καὶ εὐθὺς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ λάρισαν, καὶ ἁμαξιτὸν, καὶ κολωνάς, τὰς ἐπιθαλαττίους πόλεις, ἑκούσας παρέλαβε. πέμπων δὲ καὶ πρὸς τὰς αἰολίδας πόλεις, ἠξίου ἐλευθεροῦσθαί τε αὐτὰς, καὶ πρὸς τὰ τείχη δέχεσθαι, καὶ συμμάχους γίγνεσθαι. οἱ μὲν οὖν νεανδρεῖς, καὶ ἰλιεῖς, καὶ κοκυλῖται ἐπείθοντο. καὶ γὰρ οἱ φρουροῦντες ἕλληνες ἐν αὐταῖς, ἐπεὶ ἡ μανία ἀπέθανεν, οὐ πάνυ τι καλῶς περιείποντο. ὁ δ' ἐν κεβρῆνι μάλα ἰσχυρῷ χωρίῳ τὴν φυλακὴν ἔχων, νομίσας εἰ διαφυλάξειε φαρναβάζῳ τὴν πόλιν, τιμηθῆναι ἂν ὑπ' ἐκείνου, οὐκ ἐδέχετο τὸν δερκυλίδαν. ὁ δὲ ὀργιζόμενος, παρεσκευάζετο προσβάλλειν. ἐπεὶ δὲ θυομένῳ αὐτῷ οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερὰ τῇ πρώτῃ, τῇ ὑστεραίᾳ πάλιν ἐθύετο. ὡς δ' οὐδὲ ταῦτα ἐκαλλιερεῖτο, πάλιν τῇ τρίτῃ, καὶ μέχρι τεττάρων ἡμερῶν ἐκαρτέρει θυόμενος, μάλα χαλεπῶς φέρων. ἔσπευδε γὰρ πρὶν φαρνάβαζον βοηθῆσαι, ἐγκρατὴς γενέσθαι πάσης τῆς αἰολίδος. ἀθηνάδας δέ τις σικυώνιος λοχαγὸς, νομίσας τὸν μὲν δερκυλίδαν φλυαρεῖν διατρίβοντα, αὐτὸς δ' ἱκανὸς εἶναι τὸ ὕδωρ ἀφελέσθαι τοὺς κεβρηνίους, προσδραμὼν σὺν τῇ ἑαυτοῦ τάξει, ἐπειρᾶτο τὴν κρήνην συγχοῦν. οἱ δὲ

in omnibus tibi amicus erat, tributūq; egregie pe-
pendit, ita ut laudās eum, honore sis prosecutus.
Proinde si ego haud segnius q̃ maritus tibi pa-
reo, cur alieno satrapiam tradere necesse erit?
Quod si minus tibi placuero, semper illā à me au-
ferre, ac digniori tradere poteris. Quae cū Phar-
nabazus audisset, dignā mulierē quae imperaret,
iudicauit. Illa igitur regiōis domina facta, tribu-
tum haud segnius uiro persoluit, ac quotiescunq;
Pharnabazū accessisset, donatulit. Et si quādo il-
le in regionē descēdisset, humanissime ac liberali-
ter praeter omnes praefectos eum accipiebat. Eas
quoq; quas acceperat urbes, illi custodiebat, et ex
urbibus maritimis, quae imperiū detrectabāt, La-
rissam, Hamaxitū, et Colonas adiecit, Graeco ac
peregrino exercitu muros adorta, ipsa in curru
spectatrix: quē uero laudabat, et sine ulla crimi-
nis suspicione dona dabat. Itaq; egregiū instru-
xit exercitū. Militauit & cum Pharnabazo con-
tra Mysos & Pisidas, regis enim fines incursa-
bant: quapropter magnis ab illo affecta est hono-
ribus, ita ut cōsilijs quandoq; adhiberetur. Cumq;
iam quadragesimum supergressa esset annum, Mi-
dias gener à quibusdam persuasus, tanquam tur-
pe esset mulierē regnare, ipsum uero priuatē de-
gere, cùm socrus sibi ab alijs caueret, ut in tyranni-
de fieri consueuit, illi uerò sideret, & tanquam
generum foueret, ingressus ipsam suffocasse fer-
tur. Interfecit quoq; filium indolis ac formae pul-
cherrimae, annorum decem & septem. Haec cùm
perpetrasset, Scepsin & Gergitha urbes occu-
pat munitas, ubi & Maniae recondita erant pe-
cuniae: reliquae uero ciuitates illum intra moenia
non receperunt, sed milites praesidiarij, qui in il-
lis excubebant, Pharnabazo eas seruabant. Mi-
dias Pharnabazo interim munera mittit, rogans
ut ei quemadmodum Maniae regionem obtine-
re liceret. At ille dona usque in aduentum suum
seruare iussit, ut illa ab eo suscipere posset. Ne-
que enim se uita uelle frui asserebat, ni Maniae
iniuriam uindicasset. Eo tempore aduenit Der-
cyllides, statimq; eadem die Larissam, Hamaxi-
tum, & Colonas uolentes in fidem suscepit. In-
de ad Aeolides quoq; misit ciuitates, cupiens ut
se in libertatem uendicarēt, ac se intra muros su-
sciperēt, sociq; fierēt. Paruere igitur Neādres,
Ines, et Cocylitae: praesidiū enim Graecū post Ma-
niae mortē haud modestē illis praefuerat. At Mi-
dias Cebrenā obtinebat regionē munitissimā: spe-
rabatq;, si urbē eā Pharnabazo seruaret, fore ut
eū honore prosequeretur. Idcirco Dercyllidē nō
admisit. At ille iratus, ad oppugnationem se pa-
rabat: cumq; die prima litare non posset, sequen-
ti quoque, tertia ac quarta frustra sacrificabat
die: quod quidem aegerrime ferebat: festinabat
etenim antequam Pharnabazus suppetias ferret,
totam subigere Aeolidem. Interea Athenades
quidam Sicyonius manipularis, cùm Dercylli-
dem nugas agere existimaret, se uero Cebrenijs
aquā auferre posse speraret, cum ordine suo pro
currit, & de fonte obstruendo periculum facit:

Mania imperium obtinet.

at qui in urbe erant, erumpentes, illum uulnerarunt, duobusq; interfectis militib. reliquos quoq; sagittis incessentes, in fugam uerterunt. Id cùm ægre tulisset Dercyllides (segniorem enim futuram arbitrabatur oppugnationem) aduenerunt ex urbe à Græcis præcones, qui ea quæ præfectus ageret, illis displicere referrent, malleq; se Græcis quàm barbaris adhærere. Illis adhuc loquentibus, superuenere à præfecto quoq; nuncij, qui ipsum iussa facere paratum esse nunciarēt. Dercyllides igitur eadem die cùm litasset, sumptis armis, ad portas exercitum duxit, quibus apertis in urbem receptus est: ubi relicto præsidio, contra Scepsim & Gergithe mouit. At Midias cū Pharnabazum expectaret, ciues uerò iam nōnihil metueret ad Dercyllidem mittit, ac se in colloquiū uenire paratum esse, si obsides sibi darētur, ostendit. At ille ab unaquaq; ciuitate socia, obsidem unum misit, iubens ut quot, & quos ex illis uellet, retineret. Ille decē acceptis, egressus est, ac cum Dercyllide congressus interrogauit, quonam pacto societatem cum illo inire posset. Cui respōdit, si ciues liberos, ac sui iuris dimitteret. Hæc dicens, simul uersus Scepsin ire cœpit. At Midias cùm se prohibere non posse intelligeret, à ciuibus coactus intrandi ei facultatem dedit. Ingressus Dercyllides, cùm in Scepsiorum arce Palladi sacrificasset, Midiæ præsidium ex urbe eduxit, ac ciuibus urbem tradidit: eosq; hortatus est, ut reipublicæ, quemadmodum Græcos ac liberos deceret, curam gererent. Inde digressus ad Gergitham perrexit: comitatiq; sunt eum honoris gratia, Scepsiorum multi, summoperè ob gesta lætantes. Midias quoq; illum sequutus, rogabat ut Gergithiorum urbem sibi traderet. Cui Dercyllides respondit, eius quod iustum esset, neminem non fore compotem. Hæc cùm dixisset, cum Midia ad portas urbis processit: exercitus uero pacifice sequebatur. At qui in turribus erant altissimis, uidentes Midiam cum ipso, sagittas continebant. Dercyllides uerò, portas ô Midia, inquit, aperire iube, ut tecum in urbem ingressus, Palladi sacrum faciam. Midias cùm aliquantisper cunctatus esset, timens ne statim comprehenderetur, aperire iussit. At ille ingressus, cum Midia in arcem ascendit: milites uerò arma circa murum deponere iussit, ipseq; cum suis Palladi sacrum fecit. Quo peracto, Midiæ quoque satellites arma ponere iussit, in conspectu sui exercitus, tanquam mercede militaturos. Nam Midiæ nullū iam esse periculum. At Midias consilij inops, & quid ageret penitus ignarus, ait: Ego ô Dercyllides, tibi ad præparandum hospitium uado. Cui ille: Nō mehercule, inquit. ignominiosum enim esset me à te, & non potius te à me hospitio suscipi. Igitur nobiscum mane. Interim dum illi cœnam præparabunt, ego ac tu quæ iusta sunt, inuicem considerabimus, & faciemus. Cumq; consedissent, Dic mihi ô Midia, Dercyllides ait, pater ne te principem domus reliquit? At ille: Maximè, inquit. Et quot

tibi

οἱ δ᾽ ἔνδοθεν ἐπεξελθόντες, αὐτόν τε συνέτρωσαν, καὶ δύο ἀπέκτειναν. καὶ ἄλλους παίοντες, καὶ βάλλοντες ἀπήλασαν. ἀχθομένου δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, καὶ νομίζοντος ἀθυμοτέραν τὴν προσβολὴν ἔσεσθαι, ἔρχονται ἐκ τοῦ τείχους παρὰ τῶν Ἑλλήνων κήρυκες, οἳ καὶ εἶπον, ὅτι ἃ μὲν ὁ ἄρχων ποιοίη, οὐκ ἀρέσκοι σφίσιν. αὐτοὶ δὲ βούλοιντο σὺν τοῖς Ἕλλησι μᾶλλον, ἢ σὺν τῷ βαρβάρῳ εἶναι. ἔτι δὲ διαλεγομένων αὐτῶν ταῦτα, παρὰ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν ἧκε λέγων, ὅτι ὅσα λέγοιεν οἱ πρόσθεν, καὶ αὐτῷ δοκοῦντα λέγοιεν. ὁ οὖν Δερκυλλίδας εὐθὺς ὥσπερ ἐτύγχανε καλλιερηκὼς, ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα ἡγεῖτο πρὸς τὰς πύλας. οἱ δ᾽ ἀναπετάσαντες ἐδέξαντο. καταστήσας δὲ καὶ ἐνταῦθα φρουρούς, εὐθὺς ᾔει ἐπὶ τὴν Σκῆψιν, καὶ τὴν Γέργιθα. ὁ δὲ Μειδίας, προσδοκῶν μὲν τὸν Φαρνάβαζον, ὀκνῶν δ᾽ ἤδη τοὺς πολίτας, πέμψας πρὸς τὸν Δερκυλλίδαν, εἶπεν ὅτι ἔλθοι ἂν εἰς λόγους, εἰ ὁμήρους λάβοι. ὁ δὲ πέμψας αὐτῷ ἀπὸ πόλεως ἑκάστης τῶν ξυμμάχων ἕνα, ἐκέλευσε λαβεῖν τούτων ὁπόσους τε καὶ ὁποίους βούλοιτο. ὁ δὲ λαβὼν δέκα, ἐξῆλθε. καὶ ξυμμίξας τῷ Δερκυλλίδᾳ, ἠρώτα ἐπὶ τίσιν ἂν ξύμμαχος γένοιτο. ὁ δ᾽ ἀπεκρίνατο, ἐφ᾽ ᾧ τε τοὺς πολίτας ἐλευθέρους τε καὶ αὐτονόμους ἐᾶν. καὶ ἅμα ταῦτα λέγων, ᾔει πρὸς τὴν Σκῆψιν. γνοὺς δὲ ὁ Μειδίας ὅτι οὐκ ἂν δύναιτο κωλύειν βίᾳ τῶν πολιτῶν, εἴασεν αὐτὸν εἰσιέναι. ὁ δὲ Δερκυλλίδας θύσας τῇ Ἀθηνᾷ ἐν τῇ τῶν Σκηψίων ἀκροπόλει, τοὺς μὲν Μειδίου φρουροὺς ἐξήγαγε, παραδοὺς τοῖς πολίταις τὴν πόλιν. καὶ παρακελευσάμενος ὥσπερ Ἕλληνας καὶ ἐλευθέρους χρή, οὕτω πολιτεύειν, ἐξελθὼν, ᾔει ἐπὶ τὴν Γέργιθα. ξυμπροὔπεμπον δὲ πολλοὶ αὐτὸν καὶ τῶν Σκηψίων, τιμῶντές τε καὶ ἡδόμενοι τοῖς πεπραγμένοις. ὁ δὲ Μειδίας παρεπόμενος αὐτῷ, ἠξίου τὴν τῶν Γεργιθίων πόλιν παραδοῦναι αὐτῷ. καὶ ὁ Δερκυλλίδας μέντοι ἔλεγεν, ὡς τῶν δικαίων οὐδενὸς ἀτυχήσοι. ἅμα δὲ ταῦτα λέγων, ᾔει πρὸς τὰς πύλας σὺν τῷ Μειδίᾳ. καὶ τὸ στράτευμα ἠκολούθει αὐτῷ εἰς δύο, εἰρηνικῶς. οἱ δ᾽ ἀπὸ τῶν πύργων καὶ μάλα ὑψηλῶν ὄντων, ὁρῶντες τὸν Μειδίαν σὺν αὐτῷ, οὐκ ἔβαλλον. εἰπόντος δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, κέλευσον, ὦ Μειδία, ἀνοῖξαι τὰς πύλας, ἵνα ἡγῇ μὲν σύ, ἐγὼ δὲ εἰς τὸ ἱερὸν σὺν σοὶ ἔλθω, κἀνταῦθα θύσω τῇ Ἀθηνᾷ. ὁ Μειδίας ὤκνει μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας. φοβούμενος δὲ μὴ παραχρῆμα συλληφθῇ, ἐκέλευσεν ἀνοῖξαι. ὁ δ᾽ ἐπεὶ εἰσῆλθεν, ἔχων αὖ τὸν Μειδίαν ἐπορεύετο πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. καὶ τοὺς μὲν ἄλλους στρατιώτας ἐκέλευσε θέσθαι περὶ τὰ τείχη τὰ ὅπλα. αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔθυε τῇ Ἀθηνᾷ. ἐπεὶ δ᾽ ἐτέθυτο, ἀνεῖπε καὶ τοὺς Μειδίου δορυφόρους θέσθαι τὰ ὅπλα ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ ἑαυτοῦ στρατεύματος, ὡς μισθοφορήσοντας. Μειδίᾳ γὰρ οὐδὲν ἔτι δεινὸν εἶναι. ὁ μέντοι Μειδίας ἀπορῶν ὅ,τι ποιοίη, εἶπεν· ἐγὼ μέν τοι νῦν ἄπειμι, ἔφη, ξένιά σοι παρασκευάσων. ὁ δέ, οὐ μὰ Δί᾽, ἔφη, ἐπεὶ αἰσχρὸν ἐμὲ τεθυκότα, ξενίζεσθαι ὑπὸ σοῦ, ἀλλὰ μὴ ξενίζειν σέ. μένε οὖν παρ᾽ ἡμῖν. ἐν ᾧ δ᾽ ἂν τὸ δεῖπνον παρασκευάζηται, ἐγὼ καὶ σὺ τὰ δίκαια πρὸς ἀλλήλους διασκεψόμεθα καὶ ποιήσομεν. ἐπεὶ δ᾽ ἐκαθέζοντο, ἠρώτα ὁ Δερκυλλίδας, εἰπέ μοι, ὦ Μειδία, ἔφη, ὁ πατήρ σε ἄρχοντα τοῦ οἴκου κατέλιπε; μάλιστα, ἔφη. καὶ πόσαι

σοι

ποῖαι οἰκίαι ἦσαν; πόσαι δὲ χῶραι; πόσαι δὲ νομαί; ἀπογραφομένου δ' αὐτοῦ, οἱ παρόντες τῶν Σκηψίων εἶπον, Ψεύδεταί σοι οὗτος, ὦ Δερκυλίδα. ὑμεῖς δέ γ', ἔφη, μὴ λίαν μικρολογεῖσθε. ἐπειδὴ δὲ ἀπεγέγραπτο τὰ πατρῷα, εἰπέ μοι, ἔφη, Μανία δὲ τίνος ἦν; οἱ δὲ πάντες εἶπον, ὅτι Φαρναβάζου. οὐκοῦν καὶ τὰ ἐκείνης, ἔφη, Φαρναβάζου; μάλιστα, ἔφασαν. ἡμέτερ' ἂν εἴη, ἔφη, ἐπεὶ κρατοῦμεν. πολέμιος γὰρ ἡμῖν Φαρνάβαζος. ἀλλ' ἡγείσθω τις, ἔφη, ὅπου κεῖται τὰ Μανίας, καὶ τὰ Φαρναβάζου. ἡγουμένων δὲ τῶν ἄλλων ἐπὶ τὴν Μανίας οἴκησιν, ἣν παρειλήφει ὁ Μειδίας, ἠκολούθει κἀκεῖνος. ἐπεὶ δ' εἰσῆλθεν ὁ Δερκυλίδας, ἐκάλει τοὺς ταμίας, φράσας τοῖς ὑπηρέταις λαβεῖν αὐτούς, προεῖπεν αὐτοῖς, ὡς εἴ τι κλέπτοντες ἁλώσοιντο τῶν Μανίας, παραχρῆμα ἀποσφαγήσοιντο. οἱ δ' ἐδείκνυσαν. ὁ δ', ἐπεὶ εἶδε πάντα, κατέκλεισέ τε αὐτά, καὶ κατεσημήνατο, καὶ φύλακας κατέστησεν. ἐξιὼν δὲ οὓς ηὗρεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῶν ταξιάρχων καὶ λοχαγῶν, εἶπεν αὐτοῖς, μισθὸς μὲν ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ἐξείργασται τῇ στρατιᾷ ἐγγὺς ἐνιαυτοῦ ὀκτακισχιλίοις ἀνδράσιν. ἂν δέ τι προσεργασώμεθα, καὶ ταῦτα προσέσται. ταῦτα δ' εἶπε, γιγνώσκων ὅτι ἀκούσαντες πολὺ εὐτακτότεροι, καὶ θεραπευτικώτεροι ἔσοιντο. ἐρομένου δὲ τοῦ Μειδίου, ἐμὲ δὲ ποῦ χρὴ οἰκεῖν, ὦ Δερκυλίδα; ἀπεκρίνατο, ἔνθαπερ καὶ δικαιότατον, ἐν τῇ πατρίδι τῇ σαυτοῦ Σκήψει, καὶ ἐν τῇ πατρῴᾳ οἰκίᾳ. ὁ μὲν δὴ Δερκυλίδας ταῦτα διαπραξάμενος, καὶ λαβὼν ἐν ὀκτὼ ἡμέραις ἐννέα πόλεις, ἐβουλεύετο ὅπως ἂν μὴ ἐν τῇ φιλίᾳ χειμάζων, βαρὺς εἴη τοῖς συμμάχοις, ὥσπερ Θίμβρων, μηδ' αὖ Φαρνάβαζος καταφρονῶν, τῷ ἱππικῷ κακουργῇ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις. πέμπει οὖν πρὸς αὐτόν, καὶ ἐρωτᾷ, πότερον εἰρήνην ἢ πόλεμον ἔχειν βούλεται. ὁ μέντοι Φαρνάβαζος νομίσας τὴν Αἰολίδα ἐπιτετειχίσθαι τῇ ἑαυτοῦ οἰκήσει Φρυγίᾳ, σπονδὰς εἵλετο. ὡς δὲ ταῦτα ἐγένετο, ἐλθὼν ὁ Δερκυλίδας εἰς τὴν Βιθυνίδα Θρᾴκην, ἐκεῖ διεχείμαζεν, οὐδὲ τοῦ Φαρναβάζου πάνυ τι ἀχθομένου. πολλάκις γὰρ οἱ Βιθυνοὶ αὐτῷ ἐπολέμουν. καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὁ Δερκυλίδας ἀσφαλῶς φέρων, τε ἄγων τὴν Βιθυνίδα, καὶ ἄφθονα ἔχων τὰ ἐπιτήδεια, διετέλει. ἐπεὶ δὲ ἦλθον πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Σεύθου πέραθεν σύμμαχοι τῶν Ὀδρυσῶν ἱππεῖς τε ὡς διακόσιοι, καὶ πελτασταὶ ὡς τριακόσιοι, οὗτοι στρατοπεδευσάμενοι, καὶ περισταυρωσάμενοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὡς εἴκοσι στάδια, αἰτοῦντες φύλακας τοῦ στρατοπέδου τὸν Δερκυλίδαν τῶν ὁπλιτῶν, ἐξιόντες ἐλῄζοντο, καὶ πολλὰ ἐλάμβανον, ἀνδράποδά τε καὶ χρήματα. ἤδη δ' ὄντος τοῦ στρατοπέδου αὐτοῖς μεστοῦ πολλῶν αἰχμαλώτων, καταμαθόντες οἱ Βιθυνοί, ὅσοι τ' ἐξῄεσαν, καὶ ὅσους κατέλιπον φύλακας Ἕλληνας, συλλεγέντες παμπληθεῖς πελτασταὶ, καὶ ἱππεῖς, ἅμ' ἡμέρᾳ προσπίπτουσι τοῖς ὁπλίταις ὡς διακοσίοις οὖσιν. ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο, οἱ μὲν ἔβαλλον, οἱ δ' ἠκόντιζον εἰς αὐτούς. οἱ δὲ ἐπεὶ ἐτιτρώσκοντο μέν, καὶ ἀπέθνησκον, ἐποίουν δ' οὐδέν, κατακεκλεισμένοι ἐν τῷ σταυρώματι ὡς ἐν ἀνδρομήκει ὄντι, διασπάσαντες τὸ αὑτῶν ὀχύρωμα, ἐφέροντο εἰς αὐτούς. οἱ δὲ ᾗ μὲν ἐκθέοιεν, ὑπεχώρουν. καὶ ῥᾳδίως ἀπέφευγον πελτασταὶ ὁπλίτας. ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν ἠκόντιζον, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐφ' ἑκάστῃ ἐκδρομῇ κατέβαλλον. τέλος

tibi domus, quot regiones, quot denique prædia fuere? Recensente autem eo, Scepsij qui aderant, dixerũt, Mentitus est tibi Dercyllida. At ille, Nolite uos, inquit, multum loqui. Deinde postquã descripta sunt paterna bona: Dic mihi, inquit, Mania cuius erat? At omnes dixerunt, Pharnabazi. Nónne igitur, inquit, & ea quæ possidebat, Pharnabazi fuere? Maxime, illi retulere. Nostra igitur sunt, ait: cùm iure belli in nostrã uenere potestatem. Pharnabazus enim nobis hostis est. Sed ducat aliquis eò, inquit, ubi reconditi iacent Maniæ & Pharnabazi thesauri. Ita ad domum Maniæ, à Midia occupatam, ab alijs ductus est, quem & ille secutus est. Eã ingressus, Dercyllides conuocatis quæstoribus, dixit ministris ut eos comprehenderẽt, mortemq; cõminatus est, si quid furati essent, aut absconderent. At hi omnia protulerunt: & ille postquã cuncta inspexit, rursus inclusit ac signauit, custodesq; apposuit, egressusq; tribunis militum ac præfectis, qui ante fores præstolabantur, dixit: Stipendiũ, ô uiri, ferè annuum exercitui octo millium uirororum nobis partum est: & si quid aliud nacti fuerimus, nostrũ quoq; erit. Hæc idcirco loquutus est, quod cognoscebat audientes multũ alacriores, & ad omnia obeũda pericula prõptiores futuros. Interrogãte autem Midia, Et ubi me Dercyllides habitare oportet? respondit, ibi ubi æquissimũ: in patria nempe tua Scepsi, & domo paterna. Hæc cùm Dercyllides egisset, ac diebus octo, nouem cepisset urbes, considerare cœpit, ne si ibi hyemaret, grauis quemadmodum Thimbron, socijs foret: si uero regione excederet, ne ciuitates Græcæ à Pharnabazi equitatu male afficerentur. Misit itaq; ad illum sciscitatum, an pacem an bellum mallet. At Pharnabazus, ne Aeolis contra Phrygiam muniretur timens, inducias elegit. His actis Dercyllides exercitum in Bithyniam Thraciæ duxit, ibiq; hyemauit, haud ægrè ferente Pharnabazo: nam sæpius Bithyni suos inuadebant fines, & Dercyllides secure agens ac rapiens Bithyniam, omnibus abũdabat necessarijs. Aduenere quoq; à Seuthe, & Odrysijs socijs in auxilium equites ferme ducenti, pedites uero trecenti: hic castra circiter stadia uiginti procul à Græcis locauere, ualloq; circundedere, & custodes castrorum à Dercyllide petiere: ipsi uerò prædatum exierunt, multisq; mancipijs ac pecunijs captis castra repleuerunt. At Bithyni cùm explorassent quot exirẽt, & quot in castris relinquerent custodes, multis collectis peditibus ac equitibus, castra orto iam die aggressi sunt, ac in custodes qui ducenti circiter erant, cum impetu ruunt. Cumq; ad manus uentum esset, illi emissis iaculis & sagittis Græcos feriebant & interficiebant, nihilq; mali ab illis patiebantur, utpote quos tanquã in cauea deprehensos circundederant. At illi diripientes munitionem, in illos ferebantur: qui declinato impetu, facile grauis armaturæ milites peltati ipsi eludentes, hinc atque hinc iaculabantur, quamplurimosq; singulis conficiebant excursionibus:

tandem tanquã in stabulo conclusi omnes missilibus confixi sunt. Euaserũt tamen eorum circiter quindecim ad Graecos, qui quamprimũ rem cognouerunt, discesserunt: & ex praelio, negligentibus Bithynis dilapsi sunt. Bithyni uerò celeriter his gestis, ac Odrysiorum Thracum custodibus quibusdam interfectis, cunctisq; abductis captiuis, discessere, ita ut Graeci qui ea re intellecta opem ferebãt, nihil praeter cadauera nuda in castris reperirent. Odrysij itaq; patrio more suis parentauerunt, ac multo epoto uino, equorũ certamen peregerunt: totam inde cum Graecis percurrentes Bithyniã, cuncta ferro ac flamma uastabant. Ineunte uere, Dercyllides ex Bithynia monit, Lampsacumq; applicuit: ibi eò existente, domo proficiscũtur Aracus, Nauates & Antisthenes, qui cùm eum cõuenissent, quis esset Asiae status cõsiderauerunt, ac Ephororum iussu mandarunt, ut sequenti quoq; anno exercitui imperaret: conuocatisq; militibus, delicta priora se illis dimittere ostendebant. Quòd uerò iam neminem iniuria affecerant, laudabãt: ac pariter interminati sunt, si posthac alicui iniurij forent, minimè id se neglecturos. Sin uero iuste se erga socios gererent, laudaturos promittebant. Haec cùm loquuti essent, quidam è militibus procedens, ita respondit: Viri Lacedaemonij, nos quidem illi idem sumus, qui & superiore anno fuimus. Dux uero nobis alius nunc obtigit, alius olim fuit. Causam igitur cur nunc minimè delinquimus, à nobisipsis intelligere potestis. Legati uero cùm in eodem cum Dercyllide essent tabernaculo, Aracaeorum quidam retulit, se Cheronesitarum legatos reliquisse domi: eos uero dicere se nunc non posse Cherronesum colere, propter infestationes Persarum: edocuisse tamen, si à mari ad alterum pelagus duceretur murus, optimam ac latissimam includi posse regionem, quae non solùm ipsis ad colendum sufficeret, sed alijs quotquot Lacedaemoniorum uellent. Affirmabant etiam id non difficile, si Lacedaemoniorum aliquis ex urbe cum exercitu eò mitteretur, factu esse. Dercyllides itaque cùm haec audiuisset, tacuit, nec mentem tum suam aperuit, sed illos ex Ephesio per Graecas dimisit urbes, gaudens quod Graecos beate ac in pace degentes aspiceret. Digressis illis, Dercyllides cùm sibi manendum esse intellexisset, rursus ad Pharnabazum misit sciscitatum, num inducias ut hyeme elapsa, an bellum mallet. Cumque rursus ille inducias elegisset, socijs illius urbibus intactis relictis, cum exercitu per Hellespontum in Europam transgressus est: inde per Thraciam, quae socia erat, ducens, à Scuthe hospitio susceptus est: tandem Cherronesum applicuit, quam urbes circiter undecim uel duodecim habere edoctus, regionem quoque fertilissimam ac optimam esse conspexit, sed uastatam penitus, ut dictum est, à Thracibus. Cumque isthmi mensuram septem ac triginta stadiorum reperisset, non neglexit, sed sacris rite peractis, murum inchoauit:

quem

τέλος δὲ, ὥσπερ ἐν αὐλίῳ σηκασθέντων, κατακοντισθέντες ἀπέθανον. μέντοι αὐτῶν ἀμφὶ τοὺς πεντεκαίδεκα εἰς τὸ ἑλληνικόν. καὶ οὗτοι ἐπεὶ εὐθέως ᾔσθοντο τὸ πρᾶγμα, ἀποχωρήσαντες, ἐν τῇ μάχῃ διαπεσόντες, ἀμελησάντων τῶν Βιθυνῶν. ταχὺ δὲ ταῦτα διαπραξάμενοι οἱ Βιθυνοί, καὶ τοὺς σκηνοφύλακας τῶν ὀδρυσῶν θρᾳκῶν ἀποκτάναντες, ἀπολαβόντες πάντα τὰ αἰχμάλωτα, ἀπῆλθον. ὥστε οἱ ἕλληνες ἐπεὶ ᾔσθοντο βοηθοῦντες, οὐδὲν ἄλλο εὗρον ἢ νεκροὺς γυμνοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ. ἐπεὶ μέντοι ἐπανῆλθον οἱ ὀδρύσαι, θάψαντες τοὺς ἑαυτῶν, καὶ πολὺν οἶνον ἐκπιόντες ἐπ᾽ αὐτοῖς, καὶ ἱπποδρομίαν ποιήσαντες, ὁμοῦ δὴ τὸ λοιπὸν τοῖς ἕλλησι στρατοπεδευσάμενοι ἦγον. καὶ ἔκαιον τὴν Βιθυνίδα. ἅμα δὲ τῷ ἦρι πορευόμενος ὁ Δερκυλλίδας ἐκ τῶν Βιθυνῶν, ἀφικνεῖται εἰς λάμψακον. ἐνταῦθα δ᾽ ὄντος αὐτοῦ, ἔρχονται ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν, ἄρακός τε καὶ ναυάτης, καὶ ἀντισθένης. οὗτοι δὲ ἦλθον ἐπισκεψόμενοι τά τε ἄλλα ὅπως ἔχοι τὰ ἐν τῇ ἀσίᾳ, καὶ Δερκυλλίδᾳ ἐροῦντες μένοντι ἄρχειν καὶ τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτόν. ἐπιστεῖλαι δὲ σφίσιν αὐτοῖς τοὺς ἐφόρους. καὶ ξυγκαλέσαντας τοὺς στρατιώτας, εἰπεῖν, ὡς ἂν μὴ πρόσθεν ἐποίουν, μέμφοιντο αὐτοῖς. ὅτι δὲ νῦν οὐδὲν ἠδίκουν, ἐπαινοῖεν. καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ χρόνου εἰπεῖν, ὅτι ἢν μὲν ἀδικῶσιν, οὐκ ἐπιτρέψουσιν· ἢν δὲ δίκαια περὶ τοὺς ξυμμάχους ποιῶσιν, ἐπαινέσονται αὐτούς. ἐπεὶ μέντοι συγκαλέσαντες τοὺς στρατιώτας, ταῦτ᾽ ἔλεγον, ὁ τῶν Κυρείων προεστηκὼς ἀπεκρίνατο· ἀλλ᾽, ὦ ἄνδρες λακεδαιμόνιοι, ἡμεῖς μέν ἐσμεν οἱ αὐτοὶ νῦν τε καὶ πέρυσιν. ἄρχων δὲ ἄλλος μὲν νῦν, ἄλλος δὲ τὸ παρελθόν. τὸ οὖν αἴτιον τοῦ νῦν μὲν μὴ ἐξαμαρτάνειν, τότε δὲ, αὐτοὶ ἤδη ἱκανοί ἐστε γιγνώσκειν. ξυσκηνούντων δὲ τῶν τε οἴκοθεν πρέσβεων, καὶ τοῦ Δερκυλλίδα, ἐπεμνήσθη τις τῶν περὶ τὸν ἄρακον, ὅτι καταλελοίποιεν πρέσβεις τῶν χερρονησιτῶν ἐν λακεδαίμονι. τούτους δὲ λέγειν ἔφασαν, ὡς νῦν μὴ οὐ δύναιντο τὴν χερρόνησον ἐργάζεσθαι· φέρεσθαι γὰρ καὶ ἄγεσθαι ὑπὸ τῶν θρᾳκῶν. εἰ δ᾽ ἀποτειχισθείη ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, καὶ σφίσιν ἂν γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν εἶναι ἐργάζεσθαι, καὶ ἄλλοις ὁπόσοι βούλοιντο λακεδαιμονίων. ὥστ᾽ ἔφασαν οὐκ ἂν θαυμάζειν, εἰ καὶ πεμφθείη τις λακεδαιμονίων ἀπὸ τῆς πόλεως σὺν δυνάμει ταῦτα πράξων. ὁ οὖν Δερκυλλίδας πρὸς μὲν ἐκείνους οὐκ εἶπεν ἣν εἶχε γνώμην ταῦτ᾽ ἀκούσας, ἀλλ᾽ ἔπεμψεν αὐτοὺς ἐπ᾽ ἐφέσου διὰ τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἡδόμενος ὅτι ἔμελλον ὄψεσθαι τὰς ἑλληνίδας πόλεις ἐν εἰρήνῃ, εὐδαιμονικῶς διάγουσας. οἱ μὲν δὴ ἐπορεύοντο. ὁ δὲ Δερκυλλίδας, ἐπεὶ ἐδέδοκτο αὐτῷ μένειν, πάλιν πέμψας πρὸς τὸν φαρνάβαζον, ἐπήρετο, πότερα βούλοιτο σπονδὰς ἔχειν καθάπερ διὰ τοῦ χειμῶνος, ἢ πόλεμον. ἑλομένου δὲ τοῦ φαρναβάζου καὶ τότε σπονδάς, οὕτω καταλιπὼν καὶ τὰς περὶ ἐκεῖνον πόλεις φιλίας ἐν εἰρήνῃ, διαβαίνει τὸν ἑλλήσποντον σὺν τῷ στρατεύματι εἰς τὴν Εὐρώπην. καὶ διὰ φιλίας τῆς Θρᾴκης πορευθείς, καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ Σεύθου, ἀφικνεῖται εἰς χερρόνησον, ἣν καταμαθὼν, πόλεις μὲν ἕνδεκα ἢ δώδεκα ἔχουσαν, χώραν δὲ παμφορωτάτην καὶ ἀρίστην οὖσαν, κακουμένην δὲ ὥσπερ ἔλεγον ὑπὸ τῶν θρᾳκῶν, ἐπεὶ μετρῶν εὗρε τὸν ἰσθμὸν ἑπτὰ καὶ τριάκοντα σταδίων, οὐκ ἐμέλλησεν. ἀλλὰ θυσάμενος, ἐτείχιζε,

ἐπὶ μέρη διελὼν τοῖς στρατιώταις τὸ χωρίον. καὶ ἆθλα αὐτοῖς ὑποσχόμενος δώσειν τοῖς πρώτοις ἐκτειχίσασι, καὶ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἕκαστοι εἶεν ἄξιοι, ἀπετέλεσε τὸ τεῖχος, ἀρξάμενος ἀπὸ ἠρινοῦ χρόνου πρὸ ὀπώρας. καὶ ἐποίησεν ἐντὸς τοῦ τείχους ἕνδεκα μὲν πόλεις, πολλοὺς δὲ λιμένας. πολλὴν δὲ καὶ ἀγαθὴν γῆν σπόριμον, πολλὴν δὲ πεφυτευμένην, παμπληθεῖς δὲ καὶ παγκάλους νομὰς παντοδαποῖς κτήνεσι. ταῦτα δὲ πράξας, διέβαινε πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν. ἐπισκοπῶν δὲ τὰς πόλεις, ἑώρα τὰ μὲν ἄλλα καλῶς ἔχοντα. Χίων δὲ φυγάδας εὗρεν, Ἀταρνέα ἔχοντας χωρίον ἰσχυρόν. καὶ ἐκ τούτου ὁρμωμένους, φέροντας καὶ ἄγοντας τὴν Ἰωνίαν, καὶ ζῶντας ἐκ τούτου. πυθόμενος δὲ ὅτι πολὺς σῖτος ἐνείη αὐτοῖς, περιστρατοπεδευσάμενος, ἐπολιόρκει. καὶ ἐν ὀκτὼ μησὶ παραστησάμενος αὐτούς, καταστήσας ἐν αὐτῷ Δράκοντα Πελληνέα ἐπιμελητήν, καὶ κατασκευάσας ἐν τῷ χωρίῳ ἐκπλέω πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ἵνα εἴη αὐτῷ καταγωγὴ ὁπότε ἀφικνοῖτο, ἀπῆλθεν εἰς Ἔφεσον, ἣ ἀπέχει ἀπὸ Σάρδεων τριῶν ἡμερῶν ὁδόν. καὶ μέχρι τούτου τοῦ χρόνου ἐν εἰρήνῃ διῆγον Τισσαφέρνης τε καὶ Δερκυλλίδας, καὶ οἱ ταύτῃ Ἕλληνες, καὶ οἱ βάρβαροι. ἐπεὶ δὲ ἀφικνούμενοι πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα ἀπὸ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἐδίδασκον ὅτι εἴη ἐπὶ Τισσαφέρνει, εἰ βούλοιτο ἀφιέναι αὐτονόμους τὰς Ἑλληνίδας πόλεις. εἰ καὶ ἡ κακῶς πάσχοι Καρία ἔνθαπερ ὁ Τισσαφέρνους οἶκος, οὕτως ἂν ἔφασαν τάχιστα νομίζειν αὐτὸν συγχωρήσειν αὐτονόμους σφᾶς ἀφιέναι. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι, ἔπεμψαν πρὸς Δερκυλλίδαν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν διαβαίνειν σὺν τῷ στρατεύματι ἐπὶ Καρίαν, καὶ Φάρακα τὸν ναύαρχον σὺν ταῖς ναυσὶν παραπλεῖν. οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. ἐτύγχανε δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Φαρνάβαζος πρὸς Τισσαφέρνην ἀφιγμένος, ἅμα μὲν ὅτι στρατηγὸς τῶν πάντων ἀποδεδεικτο Τισσαφέρνης, ἅμα δὲ διαμαρτυρόμενος ὅτι ἕτοιμος εἴη κοινῇ πολεμεῖν καὶ ξυμμάχεσθαι, καὶ συνεκβάλλειν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς βασιλέως. ἄλλως τε γὰρ ὑπεφθόνει τῆς στρατηγίας τῷ Τισσαφέρνει, καὶ τῆς Αἰολίδος χαλεπῶς ἔφερεν ἀπεστερημένος. ὁ δ' ἀκούων, πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, διάβηθι σὺν ἐμοὶ ἐπὶ Καρίαν, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τούτων βουλευσόμεθα. ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ἔδοξεν αὐτοῖς ἱκανὰς φυλακὰς εἰς τὰ ἐρύματα καταστήσαντας, διαβαίνειν πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν. ὡς δ' ἤκουσεν ὁ Δερκυλλίδας, ὅτι πάλιν πεπερακότες εἰσὶ τὸν Μαίανδρον, εἰπὼν τῷ Φάρακι, ὡς ὅτι ὀκνοίη μὴ ὁ Τισσαφέρνης, καὶ ὁ Φαρνάβαζος ἐρήμην οὖσαν καταθέοντες, φέρωσι, καὶ ἄγωσι τὴν χώραν, διέβαινε καὶ αὐτός. πορευόμενοι δὲ καὶ οὗτοι οὐδέν τι συντεταγμένοι διὰ τὸ στράτευμα, ὡς προεληλυθότων τῶν Ἐφεσίων ἐς τὴν πολεμίαν, ἐξαίφνης ὁρῶσιν ἐκ τῆς ἀντιπέρας σκοποὺς ἐπὶ τῶν μνημάτων. καὶ ἀντανεβιβάσαντες εἰς τὰ παρ' ἑαυτοῖς μνημεῖα, καὶ πύργους τινὰς καθορῶσι παρατεταγμένους, ᾗ αὐτοῖς ἦν ἡ ὁδός, Κᾶράς τε λευκάσπιδας, καὶ τὸ Περσικὸν ὅσον ἐτύγχανε παρὸν στράτευμα, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὅσον εἶχεν ἑκάτερος αὐτῶν, καὶ τὸ ἱππικὸν μάλα πολύ. τὸ μὲν Τισσαφέρνους ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι, τὸ δὲ Φαρναβάζου ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ. ὡς δὲ ταῦτα ᾔσθετο ὁ Δερκυλλίδας, τοῖς μὲν ταξιάρχοις καὶ τοῖς λοχαγοῖς εἶπε παρατάττεσθαι τὴν ταχίστην εἰς ὀκτώ· τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰ κρασπεδα,

quem cum exercitui per partes distribuisset, propositis muneribus qui primi exaedificassent, ac caeteris ut quisque meritus esset, appetente autumno absoluit, cum sub initium ueris orsus esset: undecimque inclusit ciuitates, portus quamplurimos, multam, uberem, ac cultam terram, uarijs consitam arboribus, amoenissimisq; praeditam pascuis. His peractis, rursus in Asiam transcendit, ac cunctis considratis urbibus, alia recte se habere deprehendit: Chiorum uero exules Atarnum locum occupasse munitum inuenit, ex quo praedabundi discurrentes, Ioniam ferebant ac agebant, raptuque uiuebant. Et quamuis illos frumento ac omni commeatu abundare intellexisset, tamen obsidione cinxit, octauoque tandem subegit mense: ubi constituto Dracone Pellineo praefecto, ac cunctis ex sententia dispositis, omnibus refertam necessarijs regionem reliquit, ut sibi aliquando refugium esset: sicq; Ephesum, quae trium dierum itinere à Sardis abest, regressus est. Et ad hoc usque tempus pax fuit inter Tissaphernem & Dercyllidem, ac horum socios Graecos ac Barbaros. At quum Lacedaemonem ex ciuitatibus Graecis legati uenissent, edocuissentque, penes Tissaphernem esse ciuitates Graecas liberas dimittere, & ubi id negasset, si Caria ubi ipsius regia erat, uastaretur: quamprimum arbitrari, Tissaphernem in eam descensurum sententiam, ut ipsas sui iuris ac liberas relinqueret. Quibus auditis, Ephori confestim ad Dercylliden mittentes, Cariã uniuerso irrumpere iubẽt exercitu, Pharacemq; classis praefectũ nauibus subsequi mandant. Eodẽ tempore Pharnabazus ad Tissaphernẽ uenerat, tum quod omniũ dux cõstitutus erat Tissaphernes, tum quod testabatur se esse paratũ ut cõmuni bello atq; periculo Graeci ex regijs finibus exterminarentur: quamuis Tissaphernẽ tanquam sibi praelato inuideret, ac Aeolide priuatũ esse aegre ferret. Quae cum Tissaphernes audisset, illũ secũ in Cariã, ubi de rebus cõmunibus consulere possent, trãsire iussit. Quò cũ peruenissẽt, uisum est eis, ualido munita praesidio, rursus in Ioniã proficisci. Dercyllides autẽ cum illos rursus Maeandrũ trãsgressos intellexisset, timẽs si cũctaretur, ne regionẽ praesidio uacuam discurrẽtes ferrẽt ac agerẽt, ipse quoq; illac exercitũ duxit. Cum igitur hi nõ instructo exercitu uaderẽt, ideo quod Ephesij in hosticũ essẽt praegressi, repẽte hostes è regione speculae in monumẽtis cõspiciunt. Ascendẽtibus autem ijs in ea, quae cõtra ipsos erãt monumẽta, uidẽt propugnacula quaedam, quà eis iter erat, & Cares clypeis albis, uniuersum etiã Persicũ exercitũ qui aderat, Graecumq; quantũ uterq; habebat, & equitatũ ualdè copiosum: et Tissaphernes quidẽ dextrũ, Pharnabazus uerò sinistrũ ducebat cornu. Haec cum obseruasset Dercyllides, tribunis ac cẽturionibus aciẽ struere mãdat in octenos, & clypeatos quidẽ utrinq; in

Isthmum muro circumdat.

alas locare: equites uero quotquot habebat, in
subsidijs esse iussit: ipse uero sacrificabat. Pelo/
ponnenses aũt qui aderãt, quietè signum pugnæ
expectabant. At Prienenses & Achillij, ac alij
quicũq; ex insulis & Ioniæ ciuitatibus aduene/
rãt, partim derelictis in frumẽto, quod in Maean
dri campo tum altum erat, armis, aufugerunt:
alij etiamsi manebãt, tamen non mansuros, uide
batur. Pharnabazus igitur pugnam capessere
suadet: at Tissaphernes cõsiderato exercitu Cy
rano quo pacto cum ipsis pugnauisset, & cùm
Græcos omnes ei similes esse putauisset, pugna/
re noluit, sed ad Dercyllidem misit, dicẽs, uelle
cum eo in colloquiũ uenire. Dercyllides uerò as/
sumptis suorũ equitũ ac peditũ forma elegantis/
simis, obuiã pergit nuncijs, ac illis ait: Ego qui/
dem, ut cernitis, ad pugnã instructus sum: cùm
uerò ille me ad colloquiũ uocet, minime detre/
cto: sed ut fides seruetur, obsides dandi & acci
piendi sunt. Id cùm utrinq; placuisset, exerci/
tus diuersi abiere, Barbarorũ Trallis Phrygiæ,
Græcorũ Leucophryn, ubi Dianæ erat templũ
sacratißimũ, ac stagnũ sub arenosum plusquam
unius stadij magnitudine, aqua perenni, potabi/
li, & calida. Postridie in locũ conuenere consti
tutum, & inuicẽ quærere cœperũt, quibus con
ditionibus pacem firmarent. Dercyllides, si rex
liberas ciuitates Græcas relinqueret: Tissapher
nes uero & Pharnabazus, si exercitus ex regijs
educeretur finibus, ac Lacedæmoniorũ præfe/
cti ex ciuitatibus abirẽt, pacẽ offerebant. Cum
hæc inuicem dixissent ac audiuissent, inducias
pacti sunt, quousq; Dercyllides Lacedæmonijs,
Tissaphernes uerò regi, pacis nunciarent con/
ditiones. Cum hæc à Dercyllide in Asia gere/
rentur, Lacedæmonij iampridem Eleis infensi
erant, quod cũ Atheniensibus Argiuis & Man
tineis societatem contraxerant, & quòd Lace
dæmoniorum causam damnatam esse dicentes,
eos ab equestri & gymnico prohibuerant cer/
tamine: ac his non contenti, cum Lichas curru
uicisset, Thebanos uictores declarauerant: qui
cùm uictores pronunciarentur, cùm introiuis/
set Lichas aurigam coronaturus, eum cæden/
tes flagris, hominem senem eiecerunt. Accede/
bat, quod cùm Agis oraculo quodam Ioui sacri
ficare iussus esset, ab Eliensibus belli finem scru
tari prohibitus est. uetusta lege inhibitum esse
asserentibus ne Græci contra Græcos bellan/
tes, sortes quærerent: ita ille sacrificio non per/
acto, discedere coactus est. His omnibus ex
causis Senatus ac Ephori irati, Elienses emen/
dare conabantur. Legatos igitur Elim mise/
runt, qui dicerent, magistratus Lacedæmonio/
rum iustum esse censere, ut adiacentes ciuita/
tes liberas dimitterent. Quib. illi responderunt,
minime se id facturos, cùm urbes illas belli iure
sub actas poßiderẽt. Itaq; præsidiũ eò mittendũ
decreuerũt Ephori. Atq; Agis exercitũ ducẽs,
ac per Achaiã iuxta Larißã in Eleorũ irrupit
fines. Cumq; modò exercitus in hosticũ uenisset
& re/

ἀντίδα, ἐκατόρθωθεν μὲν καθίστασθαι. καὶ τοὺς ἱππέας ὅσους
γε δὴ, καὶ οἵους ἐτύγχανεν ἔχων. αὐτὸς δὲ ἐθύετο. ὅσον
μὲν δὴ ἦν ἐκ Πελοποννήσου στράτευμα, ἡσυχίαν εἶχε,
καὶ παρεσκευάζετο ὡς μαχούμενοι. ὅσοι δὲ ἦσαν ἀπὸ
Πριήνης τε καὶ Ἀχιλλείου, καὶ ἀπὸ νήσων, καὶ τῶν Ἰωνικῶν πό-
λεων, οἱ μέν τινες καταλιπόντες ἐν τῷ σίτῳ τὰ ὅπλα,
ἀπεδίδρασκον. καὶ γὰρ ἦν βαθὺς ὁ σῖτος ἐν τῷ Μαι-
άνδρου πεδίῳ. ὅσοι δὲ καὶ ἔμενον, δῆλοι ἦσαν οὐ μενοῦν-
τες. τὸν μὲν οὖν Φαρνάβαζον ἀπηγγέλλετο μάχεσθαι κε-
λεύειν. ὁ μέντοι Τισσαφέρνης τό, τε Κύρειον στράτευμα
καταλογιζόμενος ὡς ἐπολέμησεν αὐτοῖς, καὶ τούτῳ πάν-
τας νομίζων ὁμοίους εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οὐκ ἐβούλετο μάχε-
σθαι. ἀλλὰ πέμψας πρὸς Δερκυλλίδαν, εἶπεν ὅτι εἰς λό-
γους βούλοιτο αὐτῷ ἀφικέσθαι. καὶ ὁ Δερκυλλίδας λαβὼν
τοὺς κρατίστους τὰ εἴδη τῶν περὶ αὐτὸν ἱππέων καὶ πεζῶν,
προῆλθε πρὸς τοὺς ἀγγέλους, καὶ εἶπεν· ἀλλὰ παρεσκευα-
σάμην μὲν ἔγωγε μάχεσθαι ὡς ὁρᾶτε. ἐπεὶ μέντοι ἐκεῖ-
νος βούλεται εἰς λόγους ἀφικέσθαι, οὐδ᾽ ἐγὼ ἀντιλέ-
γω. ἂν μέντοι ταῦτα δέῃ ποιεῖν πιστὰ, ὁμήρους δοτέον,
καὶ ληπτέον. δόξαντα δὲ ταῦτα, καὶ περανθέντα, τὰ μὲν
στρατεύματα ἀπῆλθε. τὸ μὲν βαρβαρικὸν εἰς Τράλλεις
τῆς Φρυγίας· τὸ δ᾽ Ἑλληνικὸν εἰς Λευκόφρυν. ἔνθα ἦν Ἀρ-
τέμιδος ἱερὸν μάλα ἅγιον, καὶ λίμνη, πλέον ἢ σταδίου
ὑπόψαμμος, ἀέναος, ποτίμου, καὶ θερμοῦ ὕδατος.
καὶ τότε μὲν ταῦτα ἐπράχθη. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ εἰς τὸ συγ-
κείμενον χωρίον ἦλθον. καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς πυθέσθαι ἀλλή-
λων ἐπὶ τίσιν ἂν τὴν εἰρήνην ποιήσαιντο. ὁ μὲν δὴ Δερ-
κυλλίδας εἶπεν, εἰ αὐτονόμους ἐῴη βασιλεὺς τὰς Ἑλλη-
νίδας πόλεις. ὁ δὲ Τισσαφέρνης καὶ Φαρνάβαζος εἶπεν,
ὅτι εἰ ἐξέλθοι τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα ἐκ τῆς βασιλέως
χώρας, καὶ οἱ Λακεδαιμονίων ἁρμοσταὶ ἐκ τῶν πόλεων.
ταῦτα δὲ εἰπόντων ἀλλήλοις, σπονδὰς ἐποιήσαντο, ἕως
ἀπαγγελθείη τὰ λεχθέντα, Δερκυλλίδᾳ μὲν εἰς Λακε-
δαίμονα· Τισσαφέρνει δὲ ἐπὶ βασιλέα. τούτων δὲ πραττ-
ομένων ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπὸ Δερκυλλίδα, Λακεδαιμόνιοι
κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πάλαι ὀργιζόμενοι τοῖς Ἠλείοις, καὶ
ὅτι ἐποιήσαντο ξυμμαχίαν πρὸς Ἀθηναίους, καὶ Ἀργείους,
καὶ Μαντινέας, καὶ ὅτι δίκην φάσκοντες καταδεδικά-
σθαι αὐτῶν, ἐκώλυον καὶ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ γυμνικοῦ ἀγῶ-
νος. καὶ οὐ μόνον ταῦτ᾽ οὐκ ἤρκει, ἀλλὰ καὶ Λίχα παρα-
δόντος Θηβαίοις τὸ ἅρμα, ἐπεὶ ἐκηρύττοντο νικῶντες,
ὅτε εἰσῆλθε Λίχας στεφανώσων τὸν ἡνίοχον, μαστιγοῦν-
τες αὐτὸν ἄνδρα γέροντα, ἐξήλασαν. τούτων δ᾽ ὕστε-
ρον καὶ Ἄγιδος πεμφθέντος θῦσαι τῷ Διὶ κατὰ μαν-
τείαν τινὰ, ἐκώλυον οἱ Ἠλεῖοι μὴ προσεύχεσθαι νίκην πο-
λέμου, λέγοντες ὡς καὶ τὸ ἀρχαῖον εἴη οὕτω νόμιμον, μὴ
χρηστηριάζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐφ᾽ Ἑλλήνων πολέμῳ. ὥστε ἄ-
θυτος ἀπῆλθεν. ἐκ τούτων οὖν πάντων ὀργιζομένοις ἔ-
δοξε τοῖς ἐφόροις, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ σωφρονίσαι αὐτούς.
πέμψαντες οὖν πρέσβεις εἰς Ἦλιν, εἶπον. ὅτι τοῖς τέλε-
σι τῶν Λακεδαιμονίων δίκαιον δοκοίη εἶναι ἀφιέναι αὐ-
τοὺς τὰς περιοικίδας πόλεις αὐτονόμους. ἀποκρινομένων
δὲ τῶν Ἠλείων, ὅτι οὐ ποιήσοιεν ταῦτα, ἐπὶ λείδας ἂν ἔχοιεν
τὰς πόλεις, φρουρὰν ἔφηναν οἱ ἔφοροι. ἄγων δὲ τὸ στράτευ-
μα Ἆγις, ἐνέβαλε διὰ τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Ἠλείαν κατὰ Λάρισ-
σαν. ἄρτι δὲ τοῦ στρατεύματος ἐν τῇ πολεμίᾳ ὄντος,
καὶ

καὶ κοπτομένης τῆς χώρας σεισμὸς ἐπιγίγνεται. ὁ δ' ἄγις θεῖον ἡγησάμενος, ἐξελθὼν πάλιν ἐκ τῆς χώρας, διαφῆκε τὸ στράτευμα. ἐκ δὲ τούτου οἱ ἠλεῖοι πολὺ θρασύτεροι ἦσαν, καὶ διεπρεσβεύοντο πρὸς τὰς πόλεις, ὅσας δυσμενεῖς ὄντας τοῖς λακεδαιμονίοις ᾔδεσαν. περιιόντι δὲ τῷ ἐνιαυτῷ, φαίνουσι πάλιν οἱ ἔφοροι φρουρὰν ἐπὶ τὴν ἦλιν. καὶ ξυνεστρατεύοντο τῷ ἄγιδι, πλὴν βοιωτῶν καὶ κορινθίων, οἵ τε ἄλλοι ξύμμαχοι καὶ οἱ ἀθηναῖοι. ἐμβαλόντος δὲ τοῦ ἄγιδος διὰ αὐλῶνος, εὐθὺς μὲν λεπρεᾶται ἀποστάντες τῶν ἠλείων, προσεχώρησαν αὐτῷ. εὐθὺς δὲ μακίστιοι, ἐχόμενοι δὲ ἐπιταλιεῖς. διαβαίνοντι δὲ τὸν ποταμόν, προσεχώρουν λετρῖνοι, καὶ ἀμφίδολοι, καὶ μαργανεῖς. ἐκ τούτου ἐλθὼν εἰς ὀλυμπίαν, ἔθυε τῷ διῒ τῷ ὀλυμπίῳ. κωλύειν δὲ οὐδεὶς ἔτι ἐπειρᾶτο. θύσας δὲ πρὸς τὸ ἄστυ, ἐπορεύετο κόπτων καὶ κάων τὴν χώραν, καὶ ὑπέρπολλα μὲν κτήνη, ὑπέρπολλα δὲ ἀνδράποδα ἡλίσκετο ἐκ τῆς χώρας. ὥστε ἀκούοντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀρκάδων καὶ ἀχαιῶν, ἑκόντες ᾔεσαν συστρατευσόμενοι. καὶ μετεῖχον τῆς ἁρπαγῆς, καὶ ἐγένετο αὕτη ἡ στρατιὰ ὥσπερ ἐπισιτισμὸς τῇ πελοποννήσῳ. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο πρὸς τὴν πόλιν, τὰ μὲν προάστεια καὶ τὰ γυμνάσια καλὰ ὄντα ἐλυμαίνετο· τὴν δὲ πόλιν, ἀτείχιστος γὰρ ἦν, ἐνόμισαν αὐτὸν μὴ βούλεσθαι μᾶλλον, ἢ μὴ δύνασθαι ἑλεῖν. δῃουμένης δὲ τῆς χώρας, καὶ ὄντος τῆς στρατιᾶς περὶ κυλλήνην, βουλόμενοι οἱ περὶ ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνῳ ἀπομετρήσασθαι παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον δι' αὑτῶν προσχωρῆσαι τοῖς λακεδαιμονίοις, ἐκπεσόντες ἐξ οἰκίας, ξίφη ἔχοντες, σφαγὰς ποιοῦσι, καὶ ἄλλους τέ τινας ἀποκτείνουσι, καὶ ὅμοιόν τινα θρασυδαίῳ ἀποκτείναντες τῷ τοῦ δήμου προστάτῃ, ᾤοντο θρασυδαῖον ἀπεκτονέναι. ὥστε ὁ μὲν δῆμος παντελῶς κατηθύμησε καὶ ἡσυχίαν εἶχεν. οἱ δὲ σφαγεῖς πάντ' ᾤοντο πεπραγμένα εἶν. καὶ οἱ ὁμογνώμονες αὐτοῖς ἐξεφέροντο τὰ ὅπλα εἰς τὴν ἀγοράν. ὁ δὲ θρασυδαῖος ἔτι καθεύδων ἐτύγχανεν οὗπερ ἐμεθύσθη. ὡς δὲ ᾔσθετο ὁ δῆμος ὅτι οὐ τέθνηκεν ὁ θρασυδαῖος, περιεπλήσθη ἡ οἰκία ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὥσπερ ὑπὸ ἑσμοῦ μελιττῶν ὁ ἡγεμών. ἐπειδὴ δ' ἡγεῖτο ὁ θρασυδαῖος, ἀναλαβὼν τὸν δῆμον, γενομένης μάχης, ἐκράτησεν ὁ δῆμος. ἐξέπεσον δὲ πρὸς τοὺς λακεδαιμονίους, οἱ ἐγχειρήσαντες ταῖς σφαγαῖς. ἐπεὶ δ' αὖ ὁ ἄγις ἀπιὼν διέβη τὸν ἀλφειόν, φρουρὸς καταλιπὼν ἐν ἐπιταλίῳ πλησίον τοῦ ἀλφειοῦ, καὶ λύσιππον ἁρμοστὴν, καὶ τοὺς ἐξ ἤλιδος φυγάδας, τὸ μὲν στράτευμα διῆκεν· αὐτὸς δὲ οἴκαδε ἀπῆλθε. καὶ τὸ μὲν λοιπὸν θέρος, καὶ τὸν ἐπιόντα χειμῶνα ὑπὸ τοῦ λυσίππου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐφέρετο, καὶ ἤγετο ἡ τῶν ἠλείων χώρα. τοῦ δ' ἐπιόντος θέρους πέμψας θρασυδαῖος εἰς λακεδαίμονα, ξυνεχώρησε σφίσι τε τὸ τεῖχος περιελεῖν, καὶ κυλλήνην, καὶ τὰς τριφυλίδας πόλεις ἀφεῖναι, φρίξαν, καὶ ἐπιτάλιον, καὶ λετρίνους, καὶ ἀμφιδόλους, καὶ μαργανέας· πρὸς δὲ ταύταις καὶ ἀκρωρείους, καὶ λασίωνα τὸν ὑπ' ἀρκάδων λεγόμενον. ἐπειὸν μέντοι τὴν μεταξὺ πόλιν ἡραίας, καὶ μακίστου, ἠξίουν οἱ ἠλεῖοι ἔχειν. πρίασθαι γὰρ ἔφασαν τὴν χώραν ἅπασαν παρὰ τῶν τότε ἐχόντων τὴν πόλιν, τριάκοντα ταλάντων, καὶ τὸ ἀργύριον δεδωκέναι. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι γνόντες, μηδ' ἐν

δικαιό-

& regio uastaretur, terraemotus factus est: quo prodigio tanquam diuino Agis territus, exercitum ex hostium finibus reduxit. Elei ob id animo elati, legatos ad omnes circum misere ciuitates, quas Lacedaemonijs infensos cognouerāt. Reuoluto anno, Agis ex Ephororū sentētia rursus exercitum aduersus Eliaē duxit, ac cū eo militarunt, praeter Boeotios et Corinthios, socij omnes: Athenienses quoq;. Cum his igitur per Aulonē ingressus, ac Lepreates ab Elijs defecissent, eos deditione cepit. Hos sequuti sunt Macistij & Petalij: cumq; flumen transgressus esset, Leprini, Amphidoli, & Marganes in fidem uenere. Inde Olympiam progressus nemine prohibente, Ioui Olympio sacrum fecit: ac per totam prouinciam populabundus, cuncta ferro ac igni deuastās, grassari coepit: infinita quoq; abegit iumenta, quampluriraq; cepit mancipia. Quibus auditis plurimi Arcades & Achaei uoluntarij illum, ut rapinae participes fierent, sequuti sunt, adeo ut expeditione illa totū cōmeatu repleret Peloponnesum. Cumq; urbi propinquasset, suburbana, ac gymnasia sumptuoso extructa opere, uastauit: urbem uerò cùm muro careret, noluisse potius capere, quàm nequiuisse, arbitrantur. Cùm igitur undiq; per prouinciam uastitas fieret, exercitusq; circa Cyllenen esset, uolentes Xeniani, quod modio à patre metiri dicebatur argentum, id per se Lacedaemonij accedere, elapsi domo gladios habentes, ac caede per urbem grassantes, quamplurimos occidebant: sed cùm quendam Thrasydaeo similem, populi praefecto, occidissent, ac Thrasydaeum esse occisum putauissent: populus territus, quietem habuit. At seditiosi omnia sibi iam peracta existimabant, & qui eis consentiebant, arma in forum efferebant. Verum Thrasydaeus domi dormiebat, nam uino se ingurgitauerat. Sed cùm populus, Thrasydaeum non occisum esse, intellexisset: ut examen apium eius domum circumsedit. Thrasydaeus igitur populi auxilio seditiosos aggressus superauit. qui expulsi ad Lacedaemonios sese contulerunt. Agis interea cùm exercitum reducere decreuisset, Alpheum transgressus, in Epitalio iuxta Alpheum praesidium constituit, cui Lysippum praefectum cum Eliensibus praeesse iussit exulibus: ipse dissoluto exercitu domum abijt. Aestate uerò reliqua ac hyeme, Eleorum fines à Lysippo & praesidio assidue ferro ac flammis uastabantur. Ineunte uere, Thrasydaeus pro pace impetranda Lacedamonem mittit, paratum se esse dicens muros subruere: praeterea Cyllenen, & ciuitates Triphyllidas, Phrixan, Epitalion, Leprinam, Amphidolos & Marganes liberas dimittere, & ultra illos Acrorios, & quae ab Arcadibus Lasion appellatur. Epium uero, & adiacentes ciuitates, Ereas & Macipum, Elij ipsis relinqui orabant: nam eam regionem uniuersam triginta argenti talentis ab antiquis possessoribus emisse, pecuniamque numerasse ostendebant. Lacedaemonij quum arbitrarentur non minus in-

iustum

iustum esse, ui emere, quàm ui impotentioribus quid extorquere, eam quoq; illos regionem dimittere coegerunt. Iouis uero Olympij tēplo, quamuis antiquitus Eliensium minime fuisset, eos præesse haud prohibuerūt: existimātes Choritas, qui illud sibi uendicare nitebantur, minime idoneos esse qui id obtinerent. His conditionibus pax ac societas inter Lacedæmonios & Elienses sancita, bellumq; solutum est. Post hec Agis Delphos profectus est, ac decimam deo obtulit. Inde cùm discessisset, morbo (iam enim senex erat) in Heræa correptus, uiuus tamen Lacedæmonem delatus est, ubi paulò pòst uita excessit, augustioréq; illi quàm humana contigit sepultura. Cumq; iuxta consuetudinē dies aduēt assent, quibus regem eligere oportebat, Leotychides, qui se Agidis filiū ferebat, et Agesilaus frater, ambo ad regnū aspirare cœperūt. cumq; Leotychides dixisset, lex ô Agesilae nō fratrē regis, sed filiū regnare iubet: at si uirilis sexus liberi minimè supersunt, tūc demum ad fratrē regnū peruenit. Respōdit ille: Igitur me regnare oportet. Et quo pacto, inquit Leotychides, cum regis supersim filius? Quoniā, ait, quem patrem appellas, aliquando te suum esse negauit natum. Sed & mater, quæ id exactius illo nouit, idē quoq; ait. Ac præterquam, quod te adulterinum esse satis manifestauit terremotus, qui patrem tuum palàm ex geniali lecto expulit, idem cum eo testatum est etiam tempus, quod dicitur esse uerissimum, cùm decimo tandē post ultimum Agidis cū matre cōgressum, natus sis mense. Et illi his inter se cōtendebāt. Diophites uero uates egregius, Leotychidi astipulabatur, dicēs, Apollinis esse oraculum, ut regnū à claudicatione seruaretur. Cui Lysander pro Agesilao contradixit: deum nō iubere asserens, cauendū esse à casu claudicantis, sed potius, ne quis alienus à regia stirpe imperaret: omnino enim regnum claudum fore, si quis Herculi non progenitus ciuitati imperaret. Hæc cùm utrinq; audita essent, Agesilaus rex creatus est. Cumq; nondum annum regnasset, ac hostiam pro ciuitate sacrificaret, uates inquit, deos sibi ostendere potentissimum quendam illi insidias struere. Cumq; rursus sacrificium obtulisset, hostiam maiores portendere insidias ait. Tertiò uerò cùm iterum sacrum fecisset, dixit: O Agesilae, dij nos in medijs uersari ostendunt hostibus. Inde pro malis arcendis, ac salute sacrificantes, cùm uix tandem litassent, discessere. Quinta postea die insidiæ & illarum machinator Cinadon, à quodam ad Ephoros delatæ sunt. Erat ille ætate iuuenis, ac super omnes æquales robustus & audax. Quærentibus igitur Ephoris rei seriem, ait index, se à Cinadone per forum deductum esse, iussumq; considerare, quotnam Spartani in foro essent. & ego, inquit, numeraui regem & Ephoros, senes, ac alios ad quadraginta. Cumq; quæsiuissem, cur me illos numerare iussisset: respondit, Hos tibi inimicos esse uelim existimes, reliquos omnes socios. Insuper cunctos, præter solum præfectum, in Spartano-

Agis moritur.

σεισμός

δικαιότερον εἶναι βίᾳ πριαμένους, ἢ βίᾳ ἀφελομένους παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν, ἀφεῖναι καὶ ταύτην ἠνάγκασαν. τοῦ μέντοι προεστάναι τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἱεροῦ, καίπερ οὐκ ἀρχαίου Ἠλείοις ὄντος, οὐκ ἀπήλασαν αὐτούς, νομίζοντες τοὺς ἀντιποιουμένους χωρίτας εἶναι, καὶ οὐχ ἱκανοὺς προεστάναι. τούτων δὲ συγχωρηθέντων, εἰρήνη τε γίγνεται, καὶ ξυμμαχία Ἠλείων πρὸς Λακεδαιμονίους. καὶ οὕτω μὲν δὴ ὁ Λακεδαιμονίων καὶ Ἠλείων πόλεμος ἔληξε. μετὰ δὲ τοῦτο Ἆγις ἀφικόμενος εἰς Δελφούς, καὶ τὴν δεκάτην ἀποθύσας, πάλιν ἀπιών, ἔκαμεν ἐν Ἡραίᾳ γέρων ἤδη ὤν, καὶ ἀπηνέχθη μὲν εἰς Λακεδαίμονα ἔτι ζῶν. ἐκεῖ δὲ ταχὺ ἐτελεύτησε, καὶ ἔτυχε σεμνοτέρας, ἢ κατὰ ἄνθρωπον ταφῆς. ἐπεὶ δὲ ὡς ἐώθεσαν αἱ ἡμέραι παρῆλθον, καὶ ἔδει βασιλέα καθίστασθαι, ἀντέλεγε περὶ βασιλείας Λεωτυχίδης, υἱὸς φάσκων Ἄγιδος εἶναι. Ἀγησίλαος δὲ ἦν ἀδελφός. εἰπόντος δὲ τοῦ Λεωτυχίδου, ἀλλ' ὁ νόμος, ὦ Ἀγησίλαε, οὐκ ἀδελφόν, ἀλλ' υἱὸν βασιλέως βασιλεύειν κελεύει. εἰ δὲ υἱὸς μὴ τυγχάνοι, ὁ ἀδελφὸς, καὶ ἂν βασιλεύοι, ἐμὲ ἂν δέοι, ἔφη ὁ Ἀγησίλαος. πῶς ἐμοῦ γε ὄντος; ὅτι ὅντινα καλεῖς πατέρα, οὐκ ἔφη σε εἶναι ἑαυτοῦ. ἀλλ' ἡ πολὺ κάλλιον ἐκείνου εἰδυῖα μήτηρ καὶ νῦν ἔτι φησίν. ἀλλ' ὁπότε δ' ἂν ὡς μάλα σοι ψευδομένου κατεμήνυσεν ἐκ τοῦ θαλάμου ἐξελάσας σεισμὸς εἰς τὸ φανερὸν τὸν σὸν πατέρα, συνεμαρτύρει ταῦτ' αὐτῷ καὶ ὁ ἀληθέστατος λεγόμενος χρόνος εἶναι. ἀφ' οὗ γάρ τοι ἔφυσε, καὶ ἐφάνη ἐν τῷ θαλάμῳ, δεκάτῳ μηνὶ ἐγένου. οἱ μὲν τοιαῦτ' ἔλεγον. Διοπείθης δὲ μάλα χρησμολόγος ἀνήρ, Λεωτυχίδῃ ξυναγορεύων εἶπεν, ὡς καὶ Ἀπόλλωνος χρησμὸς εἴη φυλάξασθαι τὴν χωλὴν βασιλείαν. Λύσανδρος δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ Ἀγησιλάου ἀντεῖπεν, ὡς οὐκ οἴοιτο τὸν θεὸν τοῦτο κελεύειν φυλάξασθαι μὴ προσπταίσας τις, χωλεύσειεν, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐκ ὢν τοῦ γένους βασιλεύσειε. παντάπασι γὰρ ἂν χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, ὁπότε μὴ ἀφ' Ἡρακλέους τῆς πόλεως ἡγοῖτο. τοιαῦτα δὲ ἀκούσασα ἡ πόλις ἀμφοτέρων, Ἀγησίλαον εἵλοντο βασιλέα. οὔπω δ' ἐνιαυτὸν ὄντος ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἀγησιλάου, θύοντος αὐτοῦ τῶν τεταγμένων τινὰ θυσιῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως, εἶπεν ὁ μάντις, ὅτι ἐπιβουλήν τινα τῶν δεινοτάτων φαίνοιεν οἱ θεοί. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἔθυσεν, ἔτι δεινότερα ἔφη τὰ ἱερὰ φαίνεσθαι. τὸ τρίτον δὲ θύοντος, εἶπεν, ὦ Ἀγησίλαε, ὥσπερ εἰ ἐν αὐτοῖς εἶμεν τοῖς πολεμίοις, οὕτω σημαίνεται. ἐκ δὲ τούτου θυόντων καὶ τοῖς ἀποτροπαίοις, καὶ τοῖς σωτῆρσι, καὶ μόλις καλλιερησάντων ἐπαύσαντο. λήγουσης δὲ τῆς θυσίας ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, κατηγορεῖ τις πρὸς τοὺς ἐφόρους ἐπιβουλήν, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πράγματος Κινάδωνα. οὗτος δ' ἦν καὶ τὸ εἶδος νεανίσκος, καὶ τὴν ψυχὴν εὔρωστος, οὐ μέντοι τῶν ὁμοίων. ἐρομένων δὲ τῶν ἐφόρων πῶς φαίη τὴν πρᾶξιν ἔσεσθαι, εἶπεν ὁ εἰσαγγείλας, ὅτι ὁ Κινάδων ἀγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἀγορᾶς, ἀριθμῆσαι κελεύει ὁπόσοι εἶεν Σπαρτιᾶται ἐν τῇ ἀγορᾷ. καὶ ἐγώ, ἔφη, ἀριθμήσας βασιλέα τε, καὶ ἐφόρους, καὶ γέροντας, καὶ ἄλλους ὡς τετταράκοντα, ἠρόμην τί δή με τούτους, ὦ Κινάδων, ἐκέλευσας ἀριθμῆσαι; ὁ δὲ εἶπε, τούτους, ἔφη, νόμιζέ σοι πολεμίους εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους πάντας ξυμμάχους. καὶ ὅσοι δὴ ἐν τοῖς χωρίοις Σπαρτιατῶν

πα τῶν τυχεῖν ὄντες, ἐν μὲν πολέμιον τὸν Σπαρτιάτην, ξυμμάχους δ' ἐν ἑκάστῳ πολλούς. ἐρωτώντων δὲ τῶν ἐφόρων πόσους φαίη καὶ τοὺς ξυνειδότας τὴν πρᾶξιν εἶναι, λέγειν καὶ περὶ τούτου ἔφη αὐτὸν, ὡς σφίσι μὲν τοῖς προτάττουσιν, οὐ πάνυ πολλοὶ, ἀξιόπιστοι δὲ συνειδεῖεν. αὐτοὶ μέντοι πᾶσιν ἔφασαν συνειδέναι, καὶ εἵλωσι καὶ νεοδαμώδεσι, καὶ τοῖς ὑπομείοσι, καὶ τοῖς περιοίκοις. ὅπου γὰρ ἐν τούτοις τις λόγος γένοιτο περὶ Σπαρτιατῶν, οὐδένα δύνασθαι κρύπτειν, τὸ μὴ οὐχ ἡδέως ἂν καὶ ὠμῶν ἐσθίειν αὐτῶν. πάλιν οὖν ἐρωτώντων, ὅπλα δὲ πόθεν ἔφασαν λήψεσθαι, τὸν δ' εἰπεῖν, ὅτι οἱ μὲν δὴ συντεταγμένοι ἡμῶν, αὐτοὶ ἔφασαν γε ὅπλα κεκτήμεθα. τῷ δ' ὄχλῳ ἀγαγόντα εἰς τὸν σίδηρον, ἐπιδεῖξαι αὐτὸν ἔφη πολλὰς μὲν μαχαίρας, πολλὰ δὲ ξίφη, πολλοὺς δὲ ὀβελίσκους, πολλοὺς δὲ πελέκεις καὶ ἀξίνας, καὶ πολλὰ δρέπανα. λέγειν δ' αὐτὸν ἔφη, ὅτι καὶ ταῦτα ὅπλα πάντα εἴη, ὁπόσοις ἄνθρωποι καὶ γῆν καὶ ξύλα, καὶ λίθους ἐργάζονται. καὶ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν τὰς πλείστας, τὰ ὄργανα ὅπλα ἔχειν ἀρκοῦντα. ἄλλως τε καὶ πρὸς ἀόπλους. πάλιν οὖν ἐρωτώμενος, ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα μέλλει πράττεσθαι, εἶπεν, ὅτι ἐπιδημεῖν οἱ παρηγγελμένον εἴη. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι, διεσκεμμένα τε λέγειν ἡγήσαντο αὐτὸν, καὶ ἐξεπλάγησαν. καὶ οὐδὲ τὴν μικρὰν καλουμένην ἐκκλησίαν ξυλλέξαντες, ἀλλὰ ξυλλεγόμενοι τῶν γερόντων ἄλλος ἄλλοθεν, ἐβουλεύσαντο πέμψαι τὸν Κινάδωνα εἰς Αὐλῶνα σὺν ἄλλοις τῶν νεωτέρων, καὶ κελεῦσαι ἥκειν ἄγοντα τῶν Αὐλωνιτῶν τέ τινας, καὶ τῶν εἱλώτων τοὺς ἐν τῇ σκυτάλῃ γεγραμμένους. ἀγαγεῖν δὲ ἐκέλευον καὶ τὴν γυναῖκα, ἣ καλλίστη μὲν ἐλέγετο αὐτόθι εἶναι, λυμαίνεσθαι δ' ἐδόκει τοὺς ἀφικνουμένους Λακεδαιμονίων, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ νεωτέρους. ὑπηρετήκει δὲ καὶ ἄλλα ἤδη ὁ Κινάδων τοῖς ἐφόροις τοιαῦτα. καὶ τότε δὴ ἔδοσαν τὴν σκυτάλην αὐτῷ, ἐν ᾗ γεγραμμένοι ἦσαν οὓς ἔδει ξυλληφθῆναι. ἐρομένου δὲ τίνας ἄγοι μεθ' ἑαυτοῦ τῶν νέων, ἴθι εἶπε, καὶ τὸν πρεσβύτατον τῶν ἱππαγρετῶν κέλευέ σοι ξυμπέμψαι ἓξ ἢ ἑπτὰ, οἳ ἂν τύχωσι παρόντες. ἐμεμελήκει δὲ αὐτοῖς ὅπως ὁ ἱππαγρέτης εἰδείη οὓς ἂν δέοι πέμπειν, καὶ οἱ πεμπόμενοι εἰδεῖεν ὅτι Κινάδωνα δέοι συλλαβεῖν. εἶπον δὲ καὶ τοῖς περὶ Κινάδωνι, ὅτι πέμψοιεν τρεῖς ἁμάξας, ἵνα μὴ πεζοὺς ἄγοιεν τοὺς ληφθέντας, ἀφανίζοντες ὡς ἐδύναντο μάλιστα, ὅτι ἐφ' ἕνα ἐκεῖνον ἔπεμπον. ἐν δὲ τῇ πόλει οὐ ξυνελάμβανον αὐτὸν, ὅτι πρᾶγμα ᾔδεσαν ὁπόσον τὸ μέγεθος εἴη. καὶ ἀκοῦσαι πρότερον ἐβούλοντο τοῦ Κινάδωνος, οἵτινες εἶεν οἱ ξυμπράττοντες, πρὶν αἰσθέσθαι αὐτοὺς ὅτι μεμήνυνται, ἵνα μὴ ἀποδρῶσιν. ἔμελλον δὲ οἱ συλλαβόντες αὐτὸν μὲν κατέχειν, τοὺς δὲ ξυνειδότας πυθόμενοι αὐτοῦ γράψαντες, ἀποπέμψειν τὴν ταχίστην τοῖς ἐφόροις. οὕτω δ' εἶχον οἱ ἔφοροι πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὥστε καὶ μοῖραν ἱππέων ἔπεμψαν τοῖς ἐπ' Αὐλῶνος. ἐπεὶ δ' ἑαλωμένου τοῦ ἀνδρὸς, ἧκεν ἱππεὺς φέρων τὰ ὀνόματα, ὧν ὁ Κινάδων ἀπέγραψε, παραχρῆμα τόν τε μάντιν Τισάμενον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐπικαιριωτάτους ξυνελάμβανον. ὡς δ' ἀνήχθη ὁ Κινάδων, καὶ ἠλέγχετο, καὶ ὡμολόγει πάντα, καὶ τοὺς ξυνειδότας ἔλεγε, τέλος αὐτὸν ἤροντο τί καὶ βουλόμενος ταῦτα πράττοι. ὁ δ' ἀπεκρίνατο, μηδενὸς ἥττων εἶναι ἐν Λακεδαίμονι. ἐκ τούτου μέντοι ἤδη δεδεμένος καὶ τὼ χεῖρε

καὶ

tanorum finibus amicos putes. Ephori cũ quæsiuissent, quotnam huius rei cõscij essent: dicebat quod ad hoc attinet, illũ dicere, ipsis autoribus nõ admodũ multos esse cõscios, sed fide dignos. Ipsi aũt se omnibus, et cliẽtibus, et libertinis, et incolis, et finitimis cõscios esse dicebant. Cùm enim in his de Spartanis habebatur sermo, nihil celari posse quin eos crudos deuorare uelle uidcãtur. Rursus Ephoris quærentibus unde arma sumere constituissent: respõdit, Cũ inter nos cõgregati essemus, ac de armis cogitaremus, ille ostẽdit præsto esse enses uarios, gladios multos, uim magnã, hastarũ, bipenniũ, dolabrũ ac falciũ, instrumẽta scilicet quib. homines terrã colerẽt, ligna ac lapides inciderẽt: reliquas quoq; artes omnifaria suppeditaturas arma præcipue cõtra inermes. Iterũ Ephoris quærentib. quonã tẽpore hæc uellet facere, respõdit, ut maneret in urbe sibi esse nunciatũ. Ephoris ista audiẽtibus, ille uera dicere uisus est: quapropter haud paruo perculsi sunt timore, ac nec cõciliũ, quod paruum appellãt, cõuocarũt, sed undiq; seniorib. cõgregatis, tandẽ decreuerũt, Cinadonẽ cum quibusdã iunioribus. Aulonẽ mittere, ut Aulonitas quosdã cũ helotis in scytala descriptis comprehenderet, ac Lacedæmonẽ duceret: inter quos mulierẽ quandã, quæ pulcherrima esse, atq; Lacedæmonios seniores ac iuniores si eò uenissent corrũpere ferebatur, adducere iubebant. Cinadon in his Ephoris obedire solitus, scytalã, in qua erãt descripti quos cõprehendere debebat, accepit. Cumq; interrogasset, quosnã ex iunioribus secũ duceret: illi responderunt, ut seniorẽ ex Hippagretis adiret, ac sex uel septẽ qui forte adessent, sibi attribuere iuberet: clàm uero cõposuerãt, Hippagretus nosceret, q; secũ mittẽdi forẽt. missi uerò nõ ignorarent, Cinadonẽ cõprehendere se oportere. Currus quoq; tres illi missuros se dixerunt, ne captiui pedib. iter facere cogerẽtur: dissimulantes q̃ poterãt maximè se illũ ad unũ mittere. In urbe uerò eum nõ cõprehenderũt, quod nescirẽt, quãta rei esset magnitudo. Voluerũt igitur antequam facinus detegeretur ex Cinadone audire, quinam conscij essent, ne re detecta sontes aufugerent. Dederũt itaq; his qui eum capere debebant in mandatis, ut illo detento, eum nomina consciorum edere cogerent, eaq; celerrime ad Ephoros mitterent: tantiq; momenti rem esse Ephori ducebant, ut turmam quoq; equitum Aulonam ire iuberent. Quamprimum igitur nomina eorũ, quos Cinadon prodiderat, allata sunt, uatem Tisamenum et alios nocentes comprehendere iusserunt. Cumq; Cinadon omnia quemadmodum se haberent confessus esset, nomina quoq; consciorum indicasset, interrogatus cur facinus tantũ molitus esset, uoluisse se, respõdit, nulli Lacedæmone secundũ esse, quapropter ipse ac gregales eius manibus post tergum reuinctis

per ciuitatem undiq; circumducti, ac flagris caesi sunt, tandemq; duplices facinoris dedere poenas. Eodem tempore Herodes quidam Syracusanus cùm in Phoenicia negociaretur, uidissetq; naues Phoenissas & alias quamplures undiq; contrahi, nouas quoq; ubique repleri, & alias adhuc instrui, audiuissetq; classem trecentorum nauium numerum expleturam, statim conscenso nauigio in Graeciam proficiscitur, Lacedaemonijsq; regis ac Tissaphernis in contrahenda classe apparatum nunciat: caeterum quid molirentur, se ignorare dicebat. Lacedaemonij rem minime contemnendam arbitrantes, socios conuocant, cum quibus quid agendum foret consultabant. Lysander cùm Graecos re nauali quidem uehemēter excellere putaret, et ut peditatus qui cum Cyro erat saluus redijsset, apud se cogitaret, Agesilao persuadet, ut sibi triginta Spartanorū dari peteret, duo millia iuniorum, ac sex sociorum, expeditionemq; in Asiā sumeret: se quoq; cum illo iturum offert, ut statum in ciuitatibus ab eo institutum, & qui per Ephoros solutus erat, rursus cum Agesilao introduceret. Agesilaus accepto à Lacedaemonijs exercitu, ac semestri frumento, reliquis quoq; praeparatis necessarijs, sacrificium pro ritu fecit: & cùm de ijs rebus, quibus erat opus, & de transitu sacrificasset, socijs urbibus militum imperat numerum, conueniendi ostendit tempus, & locum. ipse Aulidem profectus est, ut ibi, sicut Agamemnon cùm Troiam nauigaturus esset, sacrificaret. At Boeotharchi cùm ipsum sacrificare audissent, missis equitibus, eum à sacrificio prohibuerunt, hostiasq; ab ara deturbarunt. At ille deos testes inuocans, iratus conscensa naue discessit, ac Geraestum nauigauit: ubi uniuerso collecto exercitu, cum classe Ephesum contendit. Quò cùm uenisset, illicò ad eum Tissaphernes quaesitum mittit, quam ob causam appulisset. Cui Agesilaus respondit, ut Asiaticas, quemadmodum & Graecas, ciuitates in libertatem uendicaret. Petijt Tissaphernes ut Agesilaus tantisper à rebus gerendis abstineret, quoad ipse in Persas ad regem mitteret, promittens omnia illi ex sententia confecturum: fidei tamen causa, & ut absque dolo cuncta agerentur, induciaeq; seruarentur, iuramentum exegit. Iurauere igitur utrinque, Tissaphernes Erippidi, Dercyllidi & Megialio, ad hoc missis, absque dolo malo pacem componere uelle. Illi uero pro Agesilao iuramentum Tissapherni praestiterunt, si ea faceret, firmas inducias habituros. At Tissaphernes omnia quae iurauerat statim ementitus est. Nam cùm pacis autorem se obtulisset, ingentem à rege exercitum, praeter copias quas antea secum habebat, accersit. Agesilaus etsi ea non ignoraret, tamen in inducijs perstitit. Interea dum quietē agens Agesilaus, moratur Ephesi

καὶ τὸν τράχηλον ἐν κλοιῷ, μαστιγούμενος καὶ κεντούμενος αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, περὶ τὴν πόλιν περιήγοντο. καὶ οὗτοι μὲν δίκης ἔτυχον. μετὰ δὲ ταῦτα Ἡρώδης τις Συρακόσιος ἐν Φοινίκῃ ὢν μετὰ ναυκλήρου τινός, καὶ ἰδὼν τριήρεις Φοινίσσας, τὰς μὲν καταπλεούσας ἄλλοθεν, τὰς δὲ καὶ αὐτοῦ πληρουμένας, τὰς δὲ καὶ ἔτι κατασκευαζομένας, προσακούσας δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ τριακοσίας δέοι αὐτὰς γενέσθαι, ἐπιβὰς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀναγόμενον πλοῖον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξήγγειλε τοῖς Λακεδαιμονίοις, ὡς βασιλέως καὶ Τισσαφέρνους τὸν στόλον τοῦτον παρασκευαζομένων. ὅποι δὲ οὐδὲν ἔφη εἰδέναι. ἀνεπτερωμένων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τοὺς συμμάχους συναγόντων, καὶ βουλευομένων τί χρὴ ποιεῖν, Λύσανδρος νομίζων καὶ τῷ ναυτικῷ πολὺ περιέσεσθαι τοὺς Ἕλληνας, καὶ τὸ πεζὸν λογιζόμενος ὡς ἐσώθη τὸ μετὰ Κύρου ἀναβάν, πείθει τὸν Ἀγησίλαον ὑποστῆναι, ἢν αὐτῷ δῶσι τριάκοντα Σπαρτιατῶν, εἰς δισχιλίους δὲ τῶν νεοδαμωδῶν, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, στρατεύεσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. πρὸς δὲ τούτῳ τῷ λογισμῷ καὶ αὐτὸς συνεξελθεῖν αὐτῷ ἐβούλετο, ὅπως τὰς δεκαρχίας τὰς κατασταθείσας ὑπ' ἐκείνου ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐκπεπτωκυίας δὲ διὰ τοὺς ἐφόρους, οἳ τὰς πατρίους πολιτείας παρήγγειλαν, πάλιν καταστήσειε μετ' Ἀγησιλάου. ἐπαγγειλαμένου δὲ τοῦ Ἀγησιλάου τὴν στρατείαν, διδόασί τε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅσαπερ ᾔτησε, καὶ ἑξαμήνου σῖτον. ἐπεὶ δὲ θυσάμενος καὶ τἆλλα ὅσα ἔδει, καὶ τὰ διαβατήρια ἐξῆλθε, ταῖς μὲν πόλεσι διαπέμψας ἀγγέλους, προεῖπεν ὅσους τε δέοι ἑκασταχόθεν πέμπεσθαι, καὶ ὅπου παρεῖναι. αὐτὸς δ' ἐβουλήθη ἐλθὼν θῦσαι ἐν Αὐλίδι, ἔνθαπερ ὁ Ἀγαμέμνων ὅτ' εἰς Τροίαν ἔπλει, ἐθύετο. ὡς δ' ἐκεῖ ἐγένετο, πυθόμενοι οἱ Βοιώταρχοι ὅτι θύοι, πέμψαντες ἱππέας, τοῦ τε λοιποῦ εἶπον μὴ θύειν, καὶ οἷς ἐνέτυχον ἱεροῖς τεθυμένοις, διέρριψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. ὁ δ' ἐπιμαρτυρόμενος τοὺς θεούς, καὶ ὀργιζόμενος, ἀναβὰς ἐπὶ τὴν τριήρη, ἀπέπλει. ἀφικόμενος δ' ἐπὶ Γεραιστόν, καὶ συλλέξας ἐκεῖ ὅσον ἐδύνατο τοῦ στρατεύματος, εἰς Ἔφεσον τὸν στόλον ἐποιεῖτο. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖσε ἀφίκετο, πρῶτον μὲν Τισσαφέρνης πέμψας ἤρετο αὐτὸν τίνος δεόμενος ἥκοι. ὁ δ' εἶπεν, ὅτι αὐτονόμους καὶ τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις εἶναι, ὥσπερ καὶ τὰς ἐν τῇ παρ' ἡμῖν Ἑλλάδι. πρὸς ταῦτ' εἶπεν ὁ Τισσαφέρνης, εἰ τοίνυν θέλεις σπείσασθαι ἕως ἂν ἐγὼ πρὸς βασιλέα πέμψω, οἶμαί σε ταῦτα διαπραξάμενον ἀποπλεῖν, ἂν βούλῃ. ἀλλὰ βουλοίμην ἄν, ἔφη, εἰ μὴ οἰοίμην γε ὑπὸ σοῦ ἐξαπατᾶσθαι. ἀλλ' ἔξεστιν, ἔφη, σοὶ τούτων πίστιν λαβεῖν, ἦ μὴν ἀδόλως σοῦ πράττοντος ταῦτα, ἡμᾶς μηδὲν τὴν σὴν ἀρχὴν ἀδικήσειν ἐν ταῖς σπονδαῖς. ἐπὶ τούτοις ῥηθεῖσι Τισσαφέρνης μὲν ὤμοσε τοῖς πεμφθεῖσι πρὸς αὐτόν, Ἡριππίδᾳ, καὶ Δερκυλίδᾳ, καὶ Μεγιλλῳ, ἦ μὴν πράξειν ἀδόλως τὴν εἰρήνην. ἐκεῖνοι δ' αὖ ὑπὲρ Ἀγησιλάου Τισσαφέρνει ὤμοσαν, ἦ μὴν ταῦτα πράττοντος αὐτοῦ, ἐμπεδώσειν τὰς σπονδάς. ὁ μὲν δὴ Τισσαφέρνης ἃ ὤμοσεν, εὐθὺς ἐψεύσατο. ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην ἔχειν, στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλέως, πρὸς ᾧ εἶχε πρόσθεν, μετεπέμπετο. Ἀγησίλαος δὲ καίπερ αἰσθανόμενος ταῦτα, ὅμως ἐνέμενε ταῖς σπονδαῖς. ὡς δ' ἡσυχίαν τε καὶ σχολὴν ἄγων ὁ Ἀγησίλαος διέτριβεν ἐν τῇ Ἐφέσῳ,

ἐφέσῳ, ἅτε συντεταραγμένων ἐν ταῖς πόλεσι τῶν πολιτειῶν, καὶ οὔτε δημοκρατίας ἔτι οὔσης, ὥσπερ ἐπ' ἀθηναίων, οὔτε δεκαρχίας, ὥσπερ ἐπὶ λυσάνδρου, ἅτε γιγνώσκοντες πάντες τὸν λύσανδρον, προσέκειντο αὐτῷ, ἀξιοῦντες διαπράττεσθαι αὐτὸν παρ' ἀγησιλάου, ὧν ἐδέοντο. καὶ διὰ ταῦτα ἀεὶ παμπληθὴς ὄχλος θεραπεύων αὐτὸν ἠκολούθει. ὥστε ὁ μὲν ἀγησίλαος ἰδιώτης ἐφαίνετο, ὁ δὲ λύσανδρος βασιλεύς. ὅτι μὲν οὖν ἐλύπει καὶ τὸν ἀγησίλαον ταῦτα, ἐδήλωσεν ὕστερον. οἵ γε μὴν ἄλλοι τριάκοντα ὑπὸ τοῦ φθόνου οὐκ ἐσίγων, ἀλλ' ἔλεγον πρὸς τὸν ἀγησίλαον, ὡς παράνομα ποιοίη λύσανδρος, τῆς βασιλείας ὀγκηρότερον διάγων. ἐπεὶ δὲ καὶ ἤρξατο προσάγειν τινὰς τῷ ἀγησιλάῳ ὁ λύσανδρος, πάντας οἷς γνοίη αὐτὸν συμπράττοντά τι, ἡττωμένους ἀπέπεμπεν. ὡς δ' ἀεὶ τὰ ἐναντία ὧν ἐβούλετο ἀπέβαινε τῷ λυσάνδρῳ, ἔγνω δὴ τὸ γιγνόμενον, καὶ οὔτε ἕπεσθαι ἑαυτῷ ἔτι εἴα ὄχλον, τοῖς τε συμπρᾶξαί τι δεομένοις σαφῶς ἔλεγεν, ὅτι ἔλαττον ἕξοιεν, εἰ αὐτὸς παρείη. βαρέως δὲ φέρων τῇ ἀτιμίᾳ, προσελθὼν εἶπεν· ὦ ἀγησίλαε, μειοῦν μὲν ἄρα σύ γε τοὺς φίλους ἠπίστω. ναὶ μὰ δί', ἔφη, τούς γε βουλομένους ἐμοῦ μείζους φαίνεσθαι· τούς γε αὔξοντας, εἰ μὴ ἐπισταίμην ἀντιτιμᾶν, αἰσχυνοίμην ἄν. καὶ ὁ λύσανδρος ἔφη· ἴσως σὺ καὶ μᾶλλον εἰκότα ποιεῖς, ἢ ἐγὼ ἔπραττον. τάδε νῦν μοι ἐκ τοῦ λοιποῦ χάρισαι, ὅπως μήτ' αἰσχύνωμαι ἀδυνατῶν παρὰ σοί, μήτ' ἐμποδὼν σοι ὦ, ἀπόπεμψόν ποί με. ὅπου γὰρ ἂν ὦ, πειράσομαι ἐν καιρῷ σοι εἶναι. εἰπόντος δὲ ταῦτα, ἔδοξε καὶ τῷ ἀγησιλάῳ οὕτω ποιῆσαι. καὶ πέμπει αὐτὸν ἐφ' ἑλλήσποντον. ἐκεῖ δὲ ὁ λύσανδρος αἰσθόμενος σπιθριδάτην τὸν πέρσην, ἐλαττούμενόν τι ὑπὸ φαρναβάζου, διαλέγεται αὐτῷ, καὶ πείθει ἀποστῆναι, ἔχοντα τούς τε παῖδας, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν χρήματα, καὶ ἱππέας ὡς διακοσίους. καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατέλιπεν ἐν κυζίκῳ· αὐτὸν δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἀναβιβασάμενος, ἧκεν ἄγων πρὸς ἀγησίλαον. ἰδὼν δὲ ὁ ἀγησίλαος, ἥσθη τε τῇ πράξει, καὶ εὐθέως ἀνεπυνθάνετο περὶ τοῦ φαρναβάζου χώρας τε καὶ ἀρχῆς. ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι παρὰ βασιλέως, προεῖπεν ἀγησιλάῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπίοι ἐκ τῆς ἀσίας. οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι, καὶ λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες, φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες ἐλάττω τὴν παροῦσαν δύναμιν εἶναι ἀγησιλάῳ, τῆς βασιλέως παρασκευῆς. ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν, ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχει, ὅτι ἐπιορκήσας, αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δ' ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν. ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγελλε συσκευάζεσθαι, ὡς εἰς στρατείαν. ταῖς δὲ πόλεσιν, εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ καρίαν, προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. ἐπέστελλε δὲ καὶ ἴωσι, καὶ αἰολεῦσι, καὶ ἑλλησποντίοις πέμπειν πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἔφεσον τοὺς συστρατευσομένους. ὁ δὲ τισσαφέρνης καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ ἀγησίλαος, ἡ δὲ καρία ἄφιππος ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς καρίαν αὐτὸν ὁρμήσειν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε, τὸ δ' ἱππικὸν ἅπαν εἰς τὸ μαιάνδρου περιῆγε πεδίον, νομίζων

ἱκανὸν

Ephesi, operā dans ordinandis ciuitatibus, quæ nec populari statu, quemadmodū sub Atheniensibus: nec decarchia, ut sub Lacedæmonijs, iam regebātur, cùm Lysander omnibus notus esset, si quid ab aliquo petebatur, illum accedētes rogabant, ut apud Agesilaum intercederet: quapropter eam ob rem, ingens turba semper Lysandrum sectabatur, uadentē ita, ut Agesilaus iam in ordinē redactus, Lysander uero rex esse uideretur. Ea sibi quoq; dolere, postea Agesilaus declarat. Cæterum triginta alij inuidia stimulati minime taciti rem ferebāt, sed quotidie Agesilaum instigabant, ostendentes Lysandrū iam regem agere. Agesilaus igitur omnes, quibus Lysandrum fauere intelligebat, infectis remittebat negocijs, ita ut semper contrarium quàm Lysander desideraret, eueniret. Ille re intellecta, turbam se amplius sectari prohibuit et si quis cum eius opera uti uolens adiret, manifeste ostendit, suum amicis studium obesse: ægrè tamen eam ferebat ignominiam, illumq; adiens inquit: Minores ô Agesilaë amicos reddere nosti. Profectò ille ait, si me maiores uideri uelint: eos uero qui res meas amplificant, si honore non afficerem, puderet. At Lysander. Forsitan rectius tu nunc, inquit, agis, quàm ego tum facere consueueram. Cæterum posthac oro, ne, quòd nihil apud te possim, me pudeat, tibi uero impedimento sim, aliquo me mittas, ubicunque enim fuero, strenuam me tibi operam nauare tentabo. Hæc cùm dixisset, haud absurdum petere uisus est. Ab Agesilao itaque in Hellespontum missus est, ubi comperto Spithridate Persa à Pharnabazo fraudari, eum cum liberis, pecunijs, & equitibus quasi ducentis, ad desciscendum induxit: quibus omnibus in Chio derelictis, ipsum cum filio ad Agesilaum perduxit, Agesilaus autem propter factum lætatus est, & statim de Pharnabazi regione & imperio est sciscitatus. Tissaphernes recepto à rege exercitu elatior factus, Agesilao bellū, ni Asia excederet, indixit: quapropter cuncti Lacedæmoniorum socij maxime affecti sunt tristitia: timebant nanque ne Agesilaus ob copiarū paucitatem, regijs uiribus resistere nō posset. Agesilaus admodū hilari fronte caduceatorē Tissapherni renunciare iubet, ei non paruā se habere gratiā, quòd periurio suo deos sibi infensos, Græcis uerò propitios reddidisset. Militibus itaq; extēplò ad expeditionem se instruant, præcipit: urbes uerò quas in Cariam ducenti adire necesse erat, commeatum comparare iubet: ad Iones, Aeolides, & Hellespontios scribit, ut auxilia ad se Ephesum mittant. Tissaphernes, quia Agesilaus equitibus carebat, Caria uerò equitatui permeabilis non sit, tum quia illum propter fraudem sibi iratum esse censebat, ratus eum in Cariam, ubi regia sua erat, impetum facturum, omnes pedestres copias eò transmisit. Equites autem ad Meādri campum circunduxit, sperans

se Græcos prius equitatu conculcare, quàm ad loca equis inuia peruenissent. Sed Agesilaus in contrarium pro Caria in Phrygiam profectus est, ciuitatesq; in itinere sitas subigebat, ac inexpectatus regionem inuadens, quamplurimas cepit pecunias: toto inde tempore securè prosiciscebatur. Cumq; non longe à Dascyllio abesset, equites qui illum speculatum præcesserant, tumulum quendã, ut inde cuncta speculari possent, petunt. Forte fortuna pari numero equitum alacum Rhathine & Banzeo Pharnabazi fratre notho, eundem accedebant collem: cumq; uix per quatuor distarent iugera, utrinque in conspectum uenere. Græci in morem phalangis in ordinem redigere in quaternos. At Barbari in prima fronte non plus quàm duodecim constitutis, in profundum autem multis, prius hostem adoriuntur, cumq; ad manus uentum esset, quicunq; ex Græcis hostes feriebant, hastas obtriuerunt: at Persæ, quibus cornea erant iacula, celeriter equites duodecim, equos uerò confecere duos, Græcosq; in fugam uertunt. Quibus cùm Agesilaus armatura graui opem tulisset, Barbari uno ex suis desiderato, retrocessere. Postridie cùm Agesilaus an procedendũ esset, sacrificaret, uictimæ fibra caruerunt: quapropter conuersus, mare uersus exercitum ducere cœpit. Cùm uerò propter equitũ paucitatem per loca campestria bellũ gerere posse diffideret, sibi quoq; equites comparandos esse duxit, ne fugiens bellare cogeretur. Locupletioribus igitur ex ciuitatibus uniuersis, ut equos alerent, imperauit. quicunq; tamen equum, arma & uirum peritũ præbuisset, huic à militia uacare licere, edicto præfatus est: Nec secus singulos ad hoc promptè faciendum induxit, ac si quis pro se alterum moriturum libenti quæreret animo. Postquã autẽ uer appetebat, uniuersum Ephesum coegit exercitum: quem cùm exerceri uellet, peditibus, si quis egregio corporis robore præstaret, equitib. uerò, si quis optime equitaret, præmia proposuit: pariter & clypeatis ac sagittarijs munera constituit, qui se ad debita opera maxime idoneos demonstrassent. Itaq; cernere erat gymnasia, uiris se exercentibus plena: & equorum stadia, equitandi studio decertantibus referta, iaculatores uerò & sagittarios undiq; bellica meditantes opera. Totam deniq; urbẽ, in qua erant, Ephesum spectaculo dignam reddidit: nam & forum armis omnifarijs ac equis uenalibus refertum erat. Aerarij quoq; fabri, ferrarij, coriarij, pictores, omnes bellica fabricabant instrumenta, ita ut urbs illa rectè belli officina uocari posset. Illud quoq; ad bene sperandum incitabat: nam Agesilaum, deinde reliquos milites à gymnasijs reuertẽtes, intueri erat, coronas quibus coronati fuerant Dianæ offerrentes. VBI enim homines deos colunt, bellicaq; exercent opera, principibus obtemperare student, nonne ibi omnia spe bona referta esse cõsentaneũ est? Ratus

Ephesus belli officina.

ἱκανὸν εἶναι καταπατῆσαι τῷ ἱππικῷ τοὺς Ἕλληνας, πρὶν ἐς τὰ δύσιππα ἀφικέσθαι. ὁ δὲ ἀγησίλαος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ καρίαν ἰέναι εὐθὺς τἀναντία ἀποστρέψας, ἐπὶ φρυγίας ἐπορεύετο, καὶ τάς τε ἐν τῇ πορείᾳ πόλεις κατεστρέφετο, καὶ ἐμβαλὼν ἀπροσδοκήτως, παμπληθῆ χρήματα ἐλάμβανε, καὶ τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἀσφαλῶς διεπορεύετο. οὐ πόῤῥω δ' ὄντος δασκυλείου, προϊόντος αὐτοῦ, οἱ ἱππεῖς ἤλαυνον ἐπὶ λόφον τινὰ, ὡς προΐδοιεν τί τἄμπροσθεν εἴη. κατὰ τύχην δέ τινα καὶ οἱ τοῦ φαρναβάζου ἱππεῖς, οἱ περὶ ῥαθίνην καὶ βαγκαῖον τὸν νόθον ἀδελφὸν ὄντες, παρόμοιοι τοῖς Ἕλλησι τὸν ἀριθμὸν, πεμφθέντες ὑπὸ φαρναβάζου, ἤλαυνον καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον λόφον. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχοντας, τὸ μὲν πρῶτον ἔστησαν ἀμφότεροι. οἱ μὲν Ἑλλήνων ἱππεῖς ὥσπερ φάλαγξ, ἐπὶ τεττάρων παρατεταγμένοι, οἱ δὲ βάρβαροι τοὺς πρώτους οὐ πλέον ἢ εἰς δώδεκα ποιήσαντες, τὸ βάθος δ' ἐπὶ πολλῶν, ἔπειτα μέντοι πρόσθεν ὥρμησαν οἱ βάρβαροι. ὡς δ' εἰς χεῖρας ἦλθον, ὅσοι μὲν τῶν Ἑλλήνων ἔπαισάν τινας, πάντες συνέτριψαν τὰ δόρατα. οἱ δὲ πέρσαι κρανέϊνα παλτὰ ἔχοντες, ταχὺ δώδεκα μὲν ἱππεῖς, δύο δ' ἵππους ἀπέκτειναν. ἐκ δὲ τούτου ἐτρέφθησαν οἱ Ἑλλήνων ἱππεῖς. βοηθήσαντος δὲ ἀγησιλάου σὺν τοῖς ὁπλίταις, πάλιν ἀπεχώρουν οἱ βάρβαροι, καὶ περσῶν εἷς αὐτῶν ἀποθνήσκει. γενομένης δὲ ταύτης τῆς ἱππομαχίας, θυομένῳ τῷ ἀγησιλάῳ, τῇ ὑστεραίᾳ ἐπὶ προόδῳ ἄλοβα γίγνεται τὰ ἱερά. τούτου μέντοι φανέντος, στρέψας ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν θάλασσαν. γιγνώσκων δὲ ὅτι εἰ μὴ ἱππικὸν ἱκανὸν κτήσαιτο, οὐ δυνήσοιτο κατὰ τὰ πεδία στρατεύεσθαι, ἔγνω τοῦτο κατασκευαστέον εἶναι, ὡς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δέοι. καὶ τοὺς μὲν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων, ἱπποτροφεῖν κατέλεξε. προειπὼν δὲ ὅστις παρέχοιτο ἱππικὸν καὶ ὅπλα, καὶ ἄνδρα δόκιμον, ὅτι ἐξέσται αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι, ἐποίησεν οὕτω συντόμως πράττεσθαι, ὥσπερ ἄν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως ζητοίη. ἐκ δὲ τούτου, ἐπειδὴ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε μὲν ἅπαν τὸ στράτευμα εἰς ἔφεσον. ἀσκῆσαι δ' αὐτὸ βουλόμενος, ἆθλα προὔθηκε, ταῖς τε ὁπλιτικαῖς τάξεσιν, ἥτις ἄριστα σωμάτων ἔχοι, καὶ ταῖς ἱππικαῖς, αἵτινες κράτιστα ἱππεύοιεν, καὶ πελτασταῖς δὲ καὶ τοξόταις ἆθλα προὔθηκεν, ὅσοι κράτιστοι πρὸς τὰ προσήκοντα ἔργα φανεῖεν. ἐκ δὲ τούτου παρῆν ὁρᾶν τὰ μὲν γυμνάσια πάντα μεστὰ ἀνδρῶν τῶν γυμναζομένων. τὸν δ' ἱππόδρομον τῶν ἱππαζομένων, τοὺς δ' ἀκοντιστὰς, καὶ τοὺς τοξότας, μελετῶντας. ἀξίαν δὲ καὶ ὅλην τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἦν, τὴν ἔφεσον, θέας ἐποίησεν. ἥ τε γὰρ ἀγορὰ ἦν μεστὴ παντοδαπῶν, καὶ ἵππων καὶ ὅπλων καὶ ὠνίων, οἵ τε χαλκοτύποι, καὶ οἱ τέκτονες, καὶ οἱ χαλκεῖς, καὶ οἱ σκυτοτόμοι, καὶ οἱ ζωγράφοι, πάντες πολεμικὰ ὅπλα κατεσκεύαζον, ὥστε τὴν πόλιν ὄντως οἴεσθαι πολέμου ἐργαστήριον εἶναι. ἐπεῤῥώσθη δ' ἄν τις καὶ ἐκεῖνο ἰδὼν, ἀγησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστεφανωμένους ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπιόντας, καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ ἀρτέμιδι. ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιντο, τὰ δὲ πολεμικὰ ἀσκοῖεν, πειθαρχεῖν δὲ μελετῷεν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀγαθῶν εἶναι;

ἡγούμε

ἡγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων, ῥώ-
μην τινὰ ἐμβάλλειν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κή-
ρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἁλισκομένους βαρβάρους γυμνοὺς
πωλεῖν. ὁρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μη-
δέποτε ἐκδύεσθαι, μαλακοὺς δὲ καὶ ἀπόνους, διὰ τὸ ἀεὶ
ἐπ' ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν οὐδὲν διοίσειν τὸν πόλεμον,
ἢ εἰ γυναιξὶ δέοι μάχεσθαι. ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ, καὶ ὁ
ἐνιαυτὸς ἤδη, ἀφ' οὗ ἐξέπλευσεν ὁ ἀγησίλαος, διεληλύ-
θει. ὥστε οἱ μὲν περὶ λύσανδρον τριάκοντα οἴκαδε ἀπέ-
πλεον. διάδοχοι δ' αὐτῶν οἱ περὶ ἑριππίδαν παρῆσαν,
τούτων ξενοκλέα μὲν καὶ ἄλλον ἔταξεν ἐπὶ τοὺς ἱππέας,
σκύθην δὲ ἐπὶ τοὺς νεοδαμώδεις ὁπλίτας, ἑριππίδαν
δ' ἐπὶ τοὺς κυρείους, μύγδονα δὲ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων
στρατιώτας. καὶ προεῖπεν αὐτοῖς, ὅτι ὡς εὐθὺς ἡγήσοιτο
τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτό-
θεν οὕτω τὰ σώματα, καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοιντο
ὡς ἀγωνιούμενοι. ὁ μέντοι τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνό-
μισε λέγειν αὐτὸν, πάλιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι. εἰς
καρίαν δὲ νῦν τῷ ὄντι ἐκβαλεῖν. καὶ τό, τε πεζόν, κα-
θάπερ τὸ πρόσθεν, εἰς καρίαν διεβίβασε, καὶ τὸ ἱππικὸν
εἰς τὸ μαιάνδρου πεδίον κατέστησεν. ὁ δ' ἀγησίλαος οὐκ
ἐψεύσατο, ἀλλ' ὥσπερ προεῖπεν εὐθὺς εἰς τὸν σαρδιανὸν τό-
πον ἐνέβαλλε, καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι' ἐρημίας πολεμίων
πορευόμενος, πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ εἶχε. τῇ
δὲ τετάρτῃ ἧκον οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς. καὶ τῷ μὲν ἄρ-
χοντι τῶν σκευοφόρων εἶπε, διαβάντι τὸν πακτωλὸν ποτα-
μόν, στρατοπεδεύεσθαι. αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν ἑλλή-
νων ἀκολούθους ἐσπαρμένους εἰς ἁρπαγήν, πολλοὺς αὐ-
τῶν ἀπέκτειναν. αἰσθόμενος δὲ ἀγησίλαος, βοηθεῖν
ἐκέλευσε τοὺς ἱππέας. οἱ δ' αὖ πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοή-
θειαν, ἠθροίσθησαν καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπλήθεσι τῶν
ἱππέων τάξεσιν. ἔνθα δὴ ἀγησίλαος γιγνώσκων ὅτι
τοῖς μὲν πολεμίοις οὔπω παρείη τὸ πεζόν, αὐτῷ δὲ οὐδὲν
ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην συνά-
ψαι, εἰ δύναιτο. σφαγιασάμενος οὖν, τὴν μὲν φάλαγγα εὐ-
θὺς ἦγεν ἐπὶ τοὺς παρατεταγμένους ἱππέας. ἐκ δὲ τῶν ἱππέων
ἐκέλευσε τοὺς δέκα ἀφ' ἥβης θεῖν ὁμόσε αὐτοῖς. τοῖς δὲ
πελτασταῖς εἶπε δρόμῳ ὑφηγεῖσθαι. παρήγγειλε δὲ καὶ
τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβάλλειν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρα-
τεύματος ἑπομένου. τοὺς μὲν δὴ ἱππέας ἐδέξαντο οἱ
πέρσαι. ἐπεὶ δ' ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν, ἐνέκλιναν.
καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἐνέπεσον. οἱ δ'
ἄλλοι ἔφυγον. οἱ δὲ ἕλληνες ἐπακολουθοῦντες αἱροῦσι
καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ ὥσπερ εἰ-
κός, εἰς ἁρπαγὴν ἐτράποντο. ὁ δ' ἀγησίλαος κύκλῳ
πάντα, καὶ φίλια καὶ πολέμια περιεστρατοπεδεύσατο. καὶ
ἄλλα τε πολλὰ χρήματα ἐλήφθη, ἃ εὗρε πλέον ἢ ἑβδο-
μήκοντα τάλαντα. καὶ αἱ κάμηλοι δὲ τότε ἐλήφθησαν,
ἃς ἀγησίλαος εἰς τὴν ἑλλάδα ἀπήγαγεν. ὅτε δ' αὕτη ἡ
μάχη ἐγένετο, τισσαφέρνης ἐν σάρδεσιν ἐτύγχανεν ὤν, ὥστε
ᾐτιῶντο οἱ πέρσαι προδεδόσθαι ὑπ' αὐτοῦ. γνοὺς δὲ καὶ αὐ-
τὸς ὁ περσῶν βασιλεὺς τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς
φέρεσθαι τὰ αὐτοῦ, τιθραύστην καταπέμψας, ἀποτέμνει
αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. τοῦτο δὲ ποιήσας ὁ τιθραύστης, πρέ-
σβεις πέμπει πρὸς τὸν ἀγησίλαον, λέγοντας. ὦ ἀγησί-
λαε, ὁ μὲν αἴτιος τῶν πραγμάτων καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν
ἔχει

Ratus praeterea ex hostiũ contemptu robur quoddam & fiduciam militibus ingenerari posse, per praecones palàm edixit, ut Barbari à praedonibus capti, nudi uenderētur. Idcirco milites illos candidos, ut qui nunquam exuerentur, molles quoque, & ad laborem minime idoneos, quia semper curribus ueherentur, intuētes, nihilos secus bello terrebantur, ac si cum mulieribus pugnãdum foret. Eodem tempore annus, quo Agesilaus in Asiã uenerat, exijt: quapropter consiliarij triginta cum Lysandro domum reuersi sunt. Successores uero illorum cum Erippida aduenerunt: ex quibus Xenocleem equitibus, Scythen uerò tyronibus, Erippidem autem Cyranis praefecit militibus: Migdonem uerò auxiliaribus praeesse iussit copijs. Militibus quoq; pollicitus est, statim eos breuissima uia ad optimam regionem educturum: corpora proinde ac animum ad futurum pararent certamen. Tissaphernes haec illum, ut rursus ab eo deciperetur, dicere existimans, & uere nunc in Cariam irrupturum: copias pedestres, ut prius, omnes in Cariam mittit, equitatum in Maeandri campo consistere iubet. Sed Agesilaus nihil ementitus, sicuti praedixerat, confestim Sardianam regionem ingressus est, triduumq; per deserta hostium incedens, cuncta exercitus habuit necessaria. Quarta luce hostium apparuere equites, qui impedimentorum praefectum Pactolum fluuium trajecere, ac castrametari iussit. Illi uerò cùm Graecorum pedites aliquot dispersos, ac rapinae intentos cernerent, illos aggressi, multos eorum trucidarunt. Quod cùm Agesilaus intelligeret, equites illis opem ferre iubet. Persae auxilium conspicati, se in unum colligunt, & uniuersas equitum turmas contrà explicant. Agesilaus cùm peditatum hostibus nondum adesse cerneret, sibi uerò nihil deesse eorum quae parata erant, pugna si posset decernere constituit. Facta igitur re diuina, confestim in equites ex aduerso collocatos phalangem ducere pergit, ac puberes ex equitatu secum concurrere, clypeatos quoque itidem iubet. Equitibus uero ita impreßionem facere mandat, ut obiter scirent, se cum uniuerso subsequuturum exercitu. Persae itaq; equitum excepere impetum: sed cum omnia illis aduersa esse contingeret, acies illorum inclinare coepit: eorum aliqui statim in flumine ceciderunt, reliqui funduntur, fuganturq;: quos Graeci insequentes, castris quoq; exuerunt. Peltati, ut par erat, ad praedam discurrunt. Agesilaus amica pariter & hostilia omnia in suã redegit potestatem. Ingens quoque praeda parta est: pecuniae enim signatae plus quàm septuaginta reperta sunt talenta. Magna quoque camelorum tunc capta est uis, quos Agesilaus in Graeciam secum duxit. Tissaphernes cùm pugnatum est, Sardis erat: quapropter à Persis de proditione insimulatus est. Igitur Persarũ rex cum Tissaphernē omnium malorum causam esse cognouisset, Tithraustem misit, qui eius detruncaret caput: & Tithraustes re peracta legatos ad Agesilaũ nunciatum mittit, Tissaphernē causam omnium malorũ

Tissaphernes periurij poenas luit.

meritas luisse pœnas. Regem uerò æquum censere, illum domum nauigare: Asiaticas uero ciuitates ueterem ei soluentes liberas esse. Quibus Agesilaus respondit, se id absq; consensu domesticorum magistratuum non facturum. Cui Persa: Tu interim, inquit, quoad ciuitatis uoluntatem audias, in Pharnabazum exercitum duc, quandoquidem ego de inimico tuo pœnas sumpsi. Agesilaus se id facturum recipit, si exercitui donec illuc perueniret, commeatum præberet. Tithraustes igitur triginta persoluit talenta, quibus ille receptis, in Phrygiam contra Pharnabazum mouit. Cumq; iam in campis Phrygiæ castra locasset, uenere à patria legati, qui illum classi quoque præesse iusserunt, liberamq; ducem classis constituendi dedere potestatem. Id ea ratione fecere Lacedæmonij, ut cùm & copijs terrestribus & maritimis præesset, milites inter se fidentes multò redderentur alacriores, & ad omnia pericula obeunda promptiores. His Agesilaus auditis, insularis & maritimis imperat ciuitatibus, ut naues facerent, quot quæq; uellet, & fuerunt nouæ naues, tum quas ciuitates promiserunt, tum quas homines priuati, uolentes gratificari, fecerunt, centum uiginti. Ille uxoris fratrem Pisandrum classis præfectum constituit, uirum gloriæ quidem cupidum, & magnanimum, maritimæ tamen rei minus expertum. Et Pisander ad classem profectus est, ipse ut cœperat in Phrygiam ducere pergit. Tithraustes cùm didicisset Agesilaum res contemnere regias, nec ullo pacto Asia migrare cogitantem, sed in dies spe & audacia crescere, quid ageret penitus dubius erat: tandem in Græciam Timocratem mittit Rhodium: quem, datis quingentis auri talentis, iubet ciuitatum corrumpere principes, acceptis maximis fidei pignoribus, ita tamen ut Lacedæmonijs bellum inferrent. Ille ut mandatum erat Thebis Androclidem, Ismeniam & Galaxidorum, Corinthi uerò Timolaum & Polyanthen, Argis quoque Cyclonitem & socios auro demulsit. Athenienses quamuis auri huius nihil ad eos deuenisset, sua tamen sponte ad bellum inclinati erant, sperantes hoc pacto in pristinam libertatem restitui posse. Qui igitur pecunia capti sunt, Lacedæmonios in urbibus criminari cœperunt: cumque earum studia ab eis alienassent, commiserunt etiam maximas urbes ipsas secum. Thebanorum uero principes cum Lacedæmonios fœdera sociorum minime soluturos cognoscerent, nisi antea bellum inchoatum esset, Locros Opuntios subornant, ut Phocensibus & socijs circa dubiam regionem negocium inijcerent, rati fore ut Phocenses confestim in Locridem irrumperent, nec eos opinio fefellit. Phocenses ad primos Locrensium motus illorum fines ingressi, multo maiora quàm acceperant, intulerunt damna. Eam occasionem Androclides amplexus, facile Thebanos perpulit, ut Locrensibus opem ferrēt, perinde ac si non in regionem dubiam, sed sociam ac confœderatam irruissent Locridē. Thebani itaq; comparato exercitu Phoci-

ἔχει τὴν δίκην. βασιλεὺς δὲ ἀξιοῖ σε μὲν ἀποπλεῖν οἴκαδε, τὰς δ' ἐν τῇ ἀσίᾳ πόλεις, αὐτονόμους οὔσας, τὸν ἀρχαῖον δασμὸν αὐτῷ ἀποφέρειν. ἀποκρινομένου δὲ τοῦ ἀγησιλάου, ὅτι οὐκ ἂν ποιήσειε ταῦτα ἄνευ τῶν οἴκοι τελῶν. σὺ δ' ἀλλὰ ἕως ἂν πύθῃ τὰ παρὰ τῆς πόλεως, μεταχώρησον, ἔφη, εἰς τὴν φαρναβάζου, ἐπειδὴ μὲν ἐγὼ τὸν σὸν ἐχθρὸν τετιμώρημαι. ἕως ἂν τοίνυν, ἔφη ὁ ἀγησίλαος, ἐκεῖσε πορεύομαι, δίδου τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια. ἐκείνῳ μὲν δὴ ὁ τιθραύστης δίδωσι τριάκοντα τάλαντα. ὁ δὲ λαβὼν ᾔει ἐπὶ τῆς φαρναβάζου φρυγίαν. ὄντι δ' αὐτῷ ἐν τῷ πεδίῳ τῷ ὑπὲρ κύμης, ἔρχεται ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν, ἄρχειν καὶ τοῦ ναυτικοῦ, ὅπως γιγνώσκοι, καὶ καταστήσασθαι ναύαρχον, ὅντινα αὐτὸς βούλοιτο. τοῦτο δ' ἐποίησαν οἱ λακεδαιμόνιοι τῷδε λογισμῷ, ὡς εἰ ὁ αὐτὸς ἀμφοτέρων ἄρχοι, τό, τε πεζὸν πολὺ ἂν ἰσχυρότερον εἶναι, καθ' ἓν οὔσης τῆς ἰσχύος ἀμφοτέροις, τό, τε ναυτικόν, ἐπιφαινομένου τοῦ πεζοῦ ἔνθα δέοι. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἀγησίλαος, πρῶτον μὲν ταῖς πόλεσι παρήγγειλε ταῖς ἐν ταῖς νήσοις, καὶ ταῖς ἐπιθαλαττιδίοις, τριήρεις ποιεῖσθαι, ὁπόσας ἑκάστη βούλοιτο τῶν πόλεων. καὶ ἐγένοντο καιναί, ἐξ ὧν αἵ τε πόλεις ἐπηγγείλαντο, καὶ οἱ ἰδιῶται ἐποιοῦντο χαρίζεσθαι βουλόμενοι, εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν. πείσανδρον δὲ τὸν τῆς γυναικὸς ἀδελφόν, ναύαρχον κατέστησε, φιλότιμον μὲν, καὶ ἐρρωμένον τὴν ψυχήν, ἀπειρότερον δὲ τοῦ παρασκευάζεσθαι ὡς δεῖ. καὶ πείσανδρος μὲν ἀπελθὼν, τὰ ναυτικὰ ἔπραττεν. ὁ δ' ἀγησίλαος ὥσπερ ὥρμησεν, ἐπὶ τὴν φρυγίαν ἐπορεύετο. ὁ μέντοι τιθραύστης καταμαθεῖν δοκῶν τὸν ἀγησίλαον καταφρονοῦντα τῶν βασιλέως πραγμάτων, καὶ οὐδαμῇ διανοούμενον ἀπιέναι ἐκ τῆς ἀσίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλπίδας ἔχοντα μεγάλας αἱρήσειν βασιλέα, ἀπορῶν τί χρῷτο τοῖς πράγμασι, πέμπει τιμοκράτην τὸν ῥόδιον εἰς τὴν ἑλλάδα, δοὺς χρυσίον εἰς πεντήκοντα τάλαντα ἀργυρίου, καὶ κελεύει πειρᾶσθαι πιστὰ τὰ μέγιστα λαμβάνοντα, διδόναι τοῖς προεστηκόσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐφ' ᾧ τε πόλεμον ἐξοίσειν πρὸς λακεδαιμονίους. ἐκεῖνος δ' ἐλθὼν, δίδωσιν ἐν θήβαις μὲν ἀνδροκλείδᾳ τε καὶ ἰσμηνίᾳ, καὶ γαλαξιδώρῳ. ἐν κορίνθῳ δὲ τιμολάῳ τε καὶ πολυάνθει. ἐν ἄργει δὲ κύκλωνί τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ. ἀθηναῖοι δὲ καὶ οὐ μεταλαβόντες τούτου τοῦ χρυσίου, ὅμως πρόθυμοι ἦσαν εἰς τὸν πόλεμον, νομίζοντές τε αὐτῶν ἄρχεσθαι. οἱ μὲν δὴ δεξάμενοι τὰ χρήματα εἰς τὰς οἰκείας πόλεις, διέβαλλον τοὺς λακεδαιμονίους. ἐπεὶ δὲ ταύτας εἰς μῖσος αὐτῶν προήγαγον, συνίστασαν καὶ τὰς μεγίστας πόλεις πρὸς ἀλλήλας. γιγνώσκοντες δὲ οἱ ἐν ταῖς θήβαις προεστῶτες, ὅτι εἰ μή τις ἄρξει πολέμου, οὐκ ἐθελήσουσιν οἱ λακεδαιμόνιοι λύειν τὰς σπονδὰς πρὸς τοὺς συμμάχους, πείθουσι λοκροὺς τοὺς ὀπουντίους ἐκ τῆς ἀμφισβητησίμου χώρας φωκεῦσί τε καὶ ἑαυτοῖς χρήματα τελέσαι, νομίζοντες τοὺς φωκέας τούτου γενομένου ἐμβαλεῖν εἰς τὴν λοκρίδα, καὶ οὐκ ἐψεύσθησαν. ἀλλ' εὐθὺς οἱ φωκεῖς ἐμβαλόντες εἰς τὴν λοκρίδα, πολλαπλάσια χρήματα ἔλαβον. οἱ οὖν περὶ τὸν ἀνδροκλείδαν, ταχὺ ἔπεισαν τοὺς θηβαίους βοηθεῖν τοῖς λοκροῖς, ὡς οὐκ εἰς τὴν ἀμφισβητήσιμον, ἀλλ' εἰς τὴν ὁμολογουμένην τε καὶ σύμμαχον εἶναι λοκρίδα ἐμβεβληκότων αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ οἱ θηβαῖοι ἀντεμβαλόντες εἰς τὴν φωκίδα

Φωκίδα, καὶ ἐδῄουν τὴν χώραν. εὐθὺς δ' οἱ Φωκεῖς πέμπουσι πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα, καὶ ἠξίουν βοηθεῖν αὐτοῖς, διδάσκοντες ὡς οὐκ ἦρξαν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀμυνόμενοι ἦλθον ἐπὶ τοὺς Λοκρούς. οἱ μέντοι Λακεδαιμόνιοι ἄσμενοι ἔλαβον πρόφασιν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, πάλαι ὀργιζόμενοι αὐτοῖς τῆς τε ἀντιλήψεως τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος δεκάτης ἐν Δεκελείᾳ, καὶ τοῦ ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ μὴ ἐθελῆσαι ἀκολουθῆσαι. ᾐτιῶντο δ' αὐτοὺς καὶ Κορινθίους πεῖσαι μὴ συστρατεύειν. ἀνεμιμνῄσκοντο δὲ καὶ ὡς θύοντ' ἐν Αὐλίδι τὸν Ἀγησίλαον, οὐκ εἴων, καὶ τὰ τεθυμένα ἱερὰ ὡς ἔρριψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. καὶ ὅτι οὐδ' εἰς τὴν Ἀσίαν ξυνεστράτευον Ἀγησιλάῳ. ἐλογίζοντο δὲ καὶ καλὸν καιρὸν εἶναι τοῦ ἐξάγειν στρατιὰν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ παῦσαι τῆς εἰς αὐτοὺς ὕβρεως. τά τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καλῶς σφίσιν ἔχειν, κρατοῦντος Ἀγησιλάου, καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι οὐδένα ἄλλον πόλεμον ἐμποδὼν σφίσιν εἶναι. οὕτω δὲ γιγνωσκούσης τῆς πόλεως τῶν Λακεδαιμονίων, φρουρὰν μὲν οἱ ἔφοροι ἔφαινον, Λύσανδρον δ' ἐξέπεμψαν εἰς Φωκέας, καὶ ἐκέλευσαν αὐτούς τε τοὺς Φωκέας ἄγοντα παρεῖναι, καὶ Οἰταίους, καὶ Ἡρακλεώτας, καὶ Μηλιέας, καὶ Αἰνιᾶνας, εἰς Ἁλίαρτον. ἐκεῖσε δὲ καὶ Παυσανίας, ὅσπερ ἔμελλεν ἡγεῖσθαι, ξυνετίθετο παρέσεσθαι εἰς ῥητὴν ἡμέραν, ἔχων Λακεδαιμονίους τε καὶ ἄλλους ξυμμάχους τῶν Πελοποννησίων. καὶ ὁ μὲν Λύσανδρος τά τε ἄλλα τὰ κελευόμενα ἔπραττε, καὶ προσέτι Ὀρχομενίους ἀπέστησε Θηβαίων. ὁ δὲ Παυσανίας, ἐπεὶ τὰ διαβατήρια ἐγένετο αὐτῷ, καθεζόμενος ἐν τῇ Τεγέᾳ, τούς τε ξεναγοὺς διέπεμπε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν περιοικίδων πόλεων στρατιώτας περιέμενεν. ἐπεί γε μὴν δῆλον τοῖς Θηβαίοις ἐγένετο, ὅτι ἐμβαλοῖεν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, πρέσβεις ἔπεμψαν Ἀθήναζε, λέγοντας τάδε. Ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἃ μὲν μέμφεσθε ἡμῖν, ὡς ψηφισαμένοις χαλεπὰ περὶ ὑμῶν ἐν τῇ καταλύσει τοῦ πολέμου, οὐκ ὀρθῶς μέμφεσθε. οὐ γὰρ ἡ πόλις ἐκεῖνα ἐψηφίσατο, ἀλλ' εἷς ἀνὴρ ἔλεγεν, ὃς ἔτυχε τότε ἐν συμμάχοις καθήμενος. ὅτε δὲ παρεκάλουν ἡμᾶς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, τότε ἅπασα ἡ πόλις ἀπεψηφίσατο μὴ συστρατεύειν. δι' ὑμᾶς οὖν οὐχ ἥκιστα ὀργιζομένων ἡμῖν τῶν Λακεδαιμονίων, δίκαιον εἶναι νομίζομεν βοηθεῖν ὑμᾶς τῇ πόλει ἡμῶν. πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον ἀξιοῦμεν, ὅσοι τῶν ἐν ἄστει ἐγένεσθε, προθύμως ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἰέναι. ἐκεῖνοι γὰρ καταστήσαντες ὑμᾶς εἰς ὀλιγαρχίαν, καὶ εἰς ἔχθραν τῷ δήμῳ, ἀφικόμενοι πολλῇ δυνάμει, ὡς ὑμῖν σύμμαχοι, παρέδωκαν ὑμᾶς τῷ πλήθει. ὥστε τὸ μὲν ἐπ' ἐκείνοις εἶναι ἀπολώλατε. ὁ δὲ δῆμος οὑτοσὶ ὑμᾶς ἔσωσε. καὶ μὴν ὅτι μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βούλοισθ' ἂν τὴν ἀρχὴν, ἣν πρότερον ἐκέκτησθε, ἀναλαβεῖν, πάντες ἐπιστάμεθα. τοῦτο δὲ πῶς μᾶλλον εἰκὸς γενέσθαι, ἢ εἰ αὐτοὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων ἀδικουμένοις βοηθοῖτε; ὅτι δὲ πολλῶν ἄρχουσι, μὴ φοβηθῆτε, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διὰ τοῦτο θαρρεῖτε, ἐνθυμούμενοι ὅτι καὶ ὑμεῖς ὅτε πλείστων ἤρχετε, τότε πλείστους ἐχθροὺς ἐκέκτησθε. ἀλλ' ἕως μὲν οὐκ εἶχον ὅποι ἀποσταῖεν, ἐκρύπτον τὴν πρὸς ὑμᾶς ἔχθραν. ἐπεὶ δέ γε Λακεδαιμόνιοι προέστησαν, τότε ἔφηναν οἷα περὶ ὑμῶν ἐγίγνωσκον. καὶ νῦν γε, ἂν φανεροὶ γενώμεθα ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς ξυνασπιδοῦντες ἐναντία τοῖς Λακεδαιμονίοις,

Phocidem inuadunt, lateq; terram hostiliter populantur. Phocenses confestim Lacedæmonem legatos mittunt, & rogant, ut ferant sibi auxilium, ostendentes belli initium ab ijs ortum non esse, sed ut uim repellerent, contra Locrenses mouisse. Lacedæmonij haud inuiti hanc contra Thebanos bellandi occasionẽ amplexi sunt: quibus iampridem ob decimæ Apollinis in Decelea occupationem, & quod contra Piræum militare noluissent, infensi erant. Incusabãt quoq; eos tanquam Corinthijs ut militiam detrectarent, persuasissent. In memoriam præterea reuocabant, quod Agesilaum in Aulide sacrificare prohibuissent, insuper sacra ab ara dispersissent, quodq; illum in Asiam sequuti non essent: quapropter tempus uindicandarum aduenisse arbitrabantur iniuriarum. Faciebant insuper animos Agesilai in Asia successus, & quod in terra Græci nullo alio per id tempus implicati essent bello. Ciuitas igitur Lacedæmoniorũ cum ita deliberasset, Ephori Lysandrum in Phocidem, ut socijs præsidio esset, mittũt, Phocẽsesq;, Oetæos, Heracleotas, Melicos, & Aenianos circa Haliartum copias contrahere iubent. illuc enim ad diem præscriptum Pausanias cum Lacedæmonijs & socijs Peloponnensibus uenturus erat. Et Lysander & alia mandata peregit, & præterea Orchomenijs, ut à Thebanis deficerent, persuasit. Pausanias uerò re facta diuina, de trãsitu Tegeæ, quò milites ac socios omnes conuenire iusserat, desedit. Thebani ubi ad arma rẽ spectare uidẽt, et Lacedæmonios ad fines eorum irrumpendũ se accingere cognoscunt, legatos Athenas mittunt. qui in concionẽ producti, ita locuti sunt: Quod nos, ô Athenienses, accusatis, tanquam in belli solutione nimis uehementer in uos inuecti fuerimus, haud rectè incusat, quandoquidem ciuitas uniuersa nihil asperum decreuit: sed uir unicus, quem inter socios tunc adesse contigit, eorum quæ in uos acerbiora dicta sunt, autor fuit. Cæterum cùm Lacedæmonij nos contra Piræum in auxilium uocassent, uniuersa tunc ciuitas decreuit cum illis non esse bellandum. Cùm igitur Lacedæmoniacæ indignationis causa non ultima sitis, æquum esse arbitramur, debere uos quoque dubijs in rebus auxilium ferre ciuitati nostræ. Præterea multò magis uos ad bellum inclinatum iri existimamus, si diligenter perpenderitis, quid nobis uestra in urbe contigerit. Illi enim tyrannide in urbe constituta, inde contra populum tanquam socij ut magna aduentantes, uos obijcere multitudini, ut quantum in ipsis erat, uos perderent: quamuis populi beneuolentia periculum euaseritis. Scimus præterea, ô uiri Athenienses, omnes uos summo niti studio, ut pristinam recuperare dignitatem ualeatis. Id uerò quo pacto magis opportunè fieri poterit, quàm si ijs qui à Lacedæmonijs affecti sunt iniuria, opem non denegetis? Sed quòd multis illi imperant, minimè uos deterreat, sed potius fiduciam præbeat: siquidem recordamini, maximis uos obnoxios fuisse inimicitijs, cùm multorum possideretis principatum: quamuis odium illud, cùm nemo esset ad quem subduti deficerent, uos lateret: ubi uero Lacedæmonij, duces se præbuerunt, quàm infensi nobis essent demonstratum est. Itidem nunc, si inter nos fœdera contra Lacedæmonios

monios inita fuerint, multos qui illos odio prosequuti sunt, ad apertam defectionem spectare uidebitis. Si bene consideraueritis, per uosmetipsos nos uera loqui intelligere poteritis. Siquidem quosnam ipsis beneuolos existimare poteritis? Nunquid Argiuos, qui semper ipsis infensi extitere? At Eleos, quibus & agros & ciuitates ademerunt, amicos illis esse arbitramini? De Corinthijs uerò, Arcadibus & Achæis quid dicamus? Hi enim in bello contra uos gesto, magnis pollicitationibus in partem laborum, periculorum ac expensarum acciti, quibusnam à Lacedæmonijs re ex sententia gesta principatibus, honoribus aut præmijs donati sunt? Quid quod seruitia digna quæ præsint, ducunt: socios uerò liberos cùm res prosperè cessit seruos redigunt? Iam uerò & omnes qui à uobis defecere, manifesto decepere dolo: nam pro libertate, duplicem illis imposuere seruitutem: à præfectis enim graui premuntur tyrannide: à decemuiris uerò quos Lysander in singulis constituit urbibus, turpi subijciuntur seruituti. Asiæ quoque rex, qui affatim illis ad uos subigendum tribuit stipendiū, nonne idem nunc patitur, quod pateretur si unà uobiscū contra illos bellum gessisset? Itaq; omnino par est uos in maiorem quàm unquam fueritis efferri potentiam posse, si aperta iniuria oppressis uos duces præstiteritis: etenim cùm antea imperium teneretis, rebus maritimis tantum uos præesse contigit, nunc uero omnium nostrorum, & Peloponnensium, & quibus antea dominari consueuistis, regis insuper potentißimi duces constituemini. Et nos quidem illis magni momenti socij fuimus, ut uos scitis. Verùm nunc multò excellentiores bellicis in rebus nos futuros credendum est, quàm cùm Lacedæmonios sequebamur: siquidem non insulanis, aut Syracusanis, siue cuipiam alteri, ut tunc, sed nobisipsis maximis affectis iniurijs succurremus. Hoc quoque considerare oportet, multò facilius Lacedæmoniorum euerti posse dominationem, quàm uos cum rebus præfueritis, principatu spoliare. cùm enim re maritima præcelleretis, etiā inuitis dominari potuistis. At Lacedæmonij cùm pauci sint, multò pluribus, & haud deterius armatis imperant. Et hæc quidem nos dicimus. Cæterum nolumus uos ignorare, ad commoda multò maiora uestram ciuitatem, quàm patriam propriam nos inuitare. Hæc cùm legati dixissent, tacuerunt. Athenienses his auditis, Thebanis auxilium ferre decreuerunt. Thrasybulus uerò pronunciato decreto, etiam illud ostēdit: quamuis Piræum careret muro, tamen cum periculo etiam conaturos, maiorē referre gratiā quàm accepissent. Vos enim, inquit, nō unà cū illis bellū gessistis contra nos, nos uero pugnabimus uobiscū, si uos aggressi fuerint. Ita Thebani discedētes, se tanquā Lacedæmoniorū hostes, Athenienses uerò ut socij, ad futurū parabāt certamē. Nec Lacedæmonij ultra differendū rati, sed rex Pausanias Bœotiā ingressus, è domo ducebat exercitū, & ex toto Pelopōneso, præter Corinthios qui eos nō sequebantur. Lysander antè ex Phocide profectus, per Orchominiorū fines exercitū duxit, Pausaniamq; præuertit, et ante eum ad Haliartum peruenit. Quò cùm uenisset, haud expectato Lacedæmoniorū exercitu, cum suis ad muros usq; Hali-

arti

νίους, νῦν ἔστιν ἀναφανήσονται πολλοὶ οἱ μισοῦντες αὐτούς. ὡς δὲ ἀληθῆ λέγομεν, ἐὰν ἀναλογίσησθε, αὐτίκα γνώσεσθε. τίς γὰρ ἤδη καταλείπεται αὐτοῖς εὐμενής; οὐκ Ἀργεῖοι μὲν ἀεί ποτε δυσμενεῖς αὐτοῖς ὑπάρχουσιν; Ἠλεῖοι γε μὴν νῦν ἐστερημένοι χώρας καὶ πόλεων, ἐχθροὶ αὐτοῖς προσγεγένηνται. Κορινθίους δὲ καὶ Ἀρκάδας, καὶ Ἀχαιούς, τί φῶμεν; οἳ ἐν μὲν τῷ πρὸς ὑμᾶς πολέμῳ μάλα λιπαρούμενοι ὑπ᾽ ἐκείνων πάντων, καὶ πόνων, καὶ κινδύνων, καὶ τῶν δαπανημάτων μετεῖχον. ἐπεὶ δ᾽ ἔπραξαν ἃ ἐβούλοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, ποίας ἢ ἀρχῆς, ἢ τιμῆς, ἢ ποίων χρημάτων μεταδεδώκασιν αὐτοῖς; ἀλλὰ τοὺς μὲν εἵλωτας ἁρμοστὰς καθιστάναι ἀξιοῦσι. τῶν δὲ ξυμμάχων ἐλευθέρων ὄντων, ἐπεὶ εὐτύχησαν, δεσπόται ἀναπεφήνασιν. ἀλλὰ μὴν καὶ οὓς ὑμῶν ἀπέστησαν, φανεροί εἰσιν ἐξηπατηκότες. ἀντὶ γὰρ ἐλευθερίας διπλῆν αὐτοῖς δουλείαν παρεσχήκασιν. ὑπό τε γὰρ τῶν ἁρμοστῶν τυραννοῦνται, καὶ ὑπὸ δέκα ἀνδρῶν, οὓς Λύσανδρος κατέστησεν ἐν ἑκάστῃ πόλει. ὅ γε μὴν τῆς Ἀσίας βασιλεύς, καὶ τὰ μέγιστα αὐτοῖς συμβαλόμενος πρὸς τὸ ὑμῶν κρατῆσαι, νῦν τί διάφορον πάσχει, ἢ εἰ μεθ᾽ ὑμῶν κατεπολέμησεν αὐτούς; πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς ἐὰν ὑμεῖς αὖ προστῆτε τῶν οὕτω φανερῶς ἀδικουμένων, νῦν ὑμᾶς πολὺ ἤδη μεγίστους τῶν πώποτε γενέσθαι; ὅτε μὲν γὰρ ἤρχετε, τῶν κατὰ θάλατταν μόνον δήπου ἡγεῖσθε. νῦν δὲ πάντων καὶ ἡμῶν, καὶ Πελοποννησίων, καὶ ὧν πρόσθεν ἤρχετε, καὶ αὐτοῦ βασιλέως τὴν μεγίστην δύναμιν ἔχοντος, ἡγεμόνες ἂν γένησθε. καίτοι ἡμεῖς πολλοῦ ἄξιοι καὶ ἐκείνοις σύμμαχοι ὡς ὑμεῖς ἐπίστασθε. νῦν δέ γε εἰκὸς κατὰ παντὶ ὑμῖν ἐρρωμενεστέρως ἡμᾶς ἕψεσθαι, ἢ τότε Λακεδαιμονίοις. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ νησιωτῶν, ἢ Συρακουσίων, οὐδ᾽ ὑπὲρ ἀλλοτρίων, ὥσπερ τότε, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἀδικουμένων, βοηθήσομεν. καὶ τοῦτο μέντοι χρὴ εὖ εἰδέναι, ὅτι ἡ Λακεδαιμονίων πλεονεξία πολὺ εὐκαταλυτωτέρα ἐστὶ τῆς ὑμετέρας γενομένης ἀρχῆς. ὑμεῖς γὰρ ἔχοντες ναυτικόν, οὐκ ἐχόντων ἤρχετε. οὗτοι δὲ ὀλίγοι ὄντες, πολλαπλασίων ὄντων, καὶ οὐδὲν χεῖρον ὡπλισμένων, πλεονεκτοῦσι. ταῦτ᾽ οὖν λέγομεν ἡμεῖς. εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι νομίζομεν ἐπὶ πολὺ μείζω ἀγαθὰ παρακαλεῖν ὑμᾶς τῇ ὑμετέρᾳ πόλει, ἢ τῇ ἡμετέρᾳ. ὁ μὲν ταῦτ᾽ εἰπών, ἐπαύσατο. τῶν δ᾽ Ἀθηναίων πάμπολλοι μὲν ξυνηγόρευον. πάντες δ᾽ ἐψηφίσαντο βοηθεῖν αὐτοῖς. Θρασύβουλος δὲ ἀποκρινάμενος τὸ ψήφισμα, καὶ τοῦτο ἐνεδείκνυτο, ὅτι ἀτειχίστου τοῦ Πειραιῶς ὄντος, ὅμως παρακινδυνεύσοιεν χάριτα αὐτοῖς ἀποδοῦναι μείζονα, ἢ ἔλαβον. ὑμεῖς μὲν γάρ, ἔφη, οὐ ξυνεστρατεύσατε ἐφ᾽ ἡμᾶς. ἡμεῖς δέ γε μεθ᾽ ὑμῶν μαχούμεθα ἐκείνοις, ἂν ἴωσιν ἐφ᾽ ὑμᾶς. οἱ μὲν δὴ Θηβαῖοι ἀπελθόντες, παρεσκευάζοντο ὡς ἀμυνούμενοι. οἱ δ᾽ Ἀθηναῖοι ὡς βοηθήσοντες. καὶ μὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκέτι ἔμελλον. ἀλλὰ Παυσανίας μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο εἰς τὴν Βοιωτίαν, τό, τε οἴκοθεν ἔχων στράτευμα, καὶ τὸ ἐκ Πελοποννήσου, πλὴν Κορίνθιοι οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς. ὁ δὲ Λύσανδρος ἄγων τὸ ἐκ Φωκέων, καὶ Ὀρχομενοῦ, καὶ τῶν κατ᾽ ἐκεῖνα χωρίων στράτευμα, ἔφθη τὸν Παυσανίαν ἐν τῇ Ἁλιάρτῳ γενόμενος. ἥκων δέ, οὐχ ἡσυχίαν εἶχεν, ἀναμένων τὸ ἐκ Λακεδαιμονίων στράτευμα, ἀλλὰ σὺν οἷς εἶχεν, ᾔει πρὸς τὸ τεῖχος τῶν Ἁλιαρτίων.

ἀφίστασθαι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔπειθεν αὐτοὺς ἀφίστασθαι Θη-
βαίων, καὶ αὐτονόμους γίγνεσθαι. ἐπεὶ δὲ τῶν Θηβαίων τινὲς ὄν-
τες ἐν τῷ τείχει διεκώλυον, προσέβαλε πρὸς τὸ τεῖχος.
ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Θηβαῖοι, δρόμῳ ἐβοήθουν, οἵ τε
ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππεῖς. ὁπότερα μὲν οὖν, εἴτε λαθόντες τὸν
Λύσανδρον ἐπέπεσον αὐτῷ, εἴτε καὶ αἰσθόμενος προσιόν-
τας ὡς κρατήσων ὑπέμενεν, ἄδηλον. τοῦτο δ' οὖν σαφὲς,
ὅτι παρὰ τὸ τεῖχος ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ τρόπαιον ἕστηκε
πρὸς τὰς πύλας τῶν Ἁλιαρτίων. ἐπεὶ δὲ ἀποθανόντος Λυ-
σάνδρου ἔφευγον οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ ὄρος, ἐδίωκον ἐρρω-
μένως οἱ Θηβαῖοι. ὡς δὲ ἄνω ἤδη ἦσαν διώκοντες, καὶ στε-
νοχωρία τε καὶ δυσχωρία ἐλάμβανεν αὐτοὺς, ὑποστρέ-
ψαντες οἱ ὁπλῖται, ἠκόντιζόν τε καὶ ἔβαλλον. ὡς δὲ ἔπεσον
αὐτῶν δύο ἢ τρεῖς οἱ πρῶτοι, καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἐπεκυλίν-
δουν πέτρους ἐκ τοῦ κατάντους, καὶ πολλῇ προθυμίᾳ ἐνέ-
κειντο, ἐτράπησαν οἱ Θηβαῖοι ἀπὸ τοῦ κατάντους, καὶ ἀπ-
έθανον αὐτῶν πλείους ἢ διακόσιοι. ταύτῃ μὲν οὖν τῇ ἡμέ-
ρᾳ οἱ Θηβαῖοι ἠθύμουν, νομίζοντες οὐκ ἐλάττω κακὰ πε-
πονθέναι, ἢ πεποιηκέναι. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπεὶ ᾔσθοντο ἀ-
πεληλυθότας ἐν νυκτὶ τούς τε Φωκέας, καὶ τοὺς ἄλλους ἅ-
παντας οἴκαδε ἑκάστους, ἐκ τούτου δὴ μεῖζον ἐφρόνουν
ἐπὶ τῷ γεγενημένῳ. ἐπεὶ δ' αὖ ὁ Παυσανίας ἀνεφαίνετο
ἔχων τὸ ἐκ Λακεδαίμονος στράτευμα, πάλιν αὖ ἐν μεγά-
λῳ κινδύνῳ ἡγοῦντο εἶναι, καὶ πολλὴν ἔφασαν σιωπήν τε
καὶ ταπεινότητα ἐν τῷ στρατεύματι εἶναι αὐτῶν. ὡς δὲ τῇ
ὑστεραίᾳ οἵ τε Ἀθηναῖοι ἐλθόντες συμπαρετάξαντο, ὅ, τε
Παυσανίας οὐ προσῆγεν, οὐδ' ἐμάχετο, ἐκ τούτου τὸ μὲν Θη-
βαίων πολὺ μεῖζον φρόνημα ἐγένετο. ὁ δὲ Παυσανίας συγ-
καλέσας πολεμάρχους, καὶ πεντηκοντῆρας, ἐβουλεύετο πό-
τερον μάχην συνάπτοι, ἢ ὑπόσπονδον τόν τε Λύσαν-
δρον ἀναιροῖτο, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πεσόντας. λογιζόμενος
δ' ὁ Παυσανίας καὶ οἱ ἄλλοι ἐν τέλει τῶν Λακεδαιμονίων,
ὡς Λύσανδρος τετελευτηκὼς εἴη, καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ στρά-
τευμα ἡττημένον ἀποκεχωρήκοι, καὶ Κορίνθιοι μὲν παν-
τάπασιν οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς, οἱ δὲ παρόντες οὐ προθύ-
μως στρατεύοιντο. ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν, ὡς τὸ μὲν
ἀντίπαλον πολὺ, τὸ δὲ αὐτῶν ὀλίγον εἴη. καὶ ὅτι οἱ νε-
κροὶ ὑπὸ τῷ τείχει ἔκειντο, ὥστε οὐδὲ κρατήσασιν δυνατὸν
εἶναι διὰ τοὺς ἐκ τῶν πύργων ῥᾳδίως ἀναιρεῖσθαι. διὰ οὖν πάντα
ταῦτα, ἔδοξεν αὐτοῖς τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀναιρεῖ-
σθαι. οἱ μέντοι Θηβαῖοι εἶπον, ὅτι οὐκ ἀποδοῖεν νεκροὺς, εἰ μὴ
ἐφ' ᾧ τε ἀπιέναι ἐκ τῆς χώρας. οἱ δὲ ἄσμενοί τε ταῦτα
ἤκουσαν, καὶ ἀνελόμενοι τοὺς νεκροὺς, ἀπῇσαν ἐκ τῆς Βοιω-
τίας. τούτων δὲ πραχθέντων, οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀθύ-
μως ἀπῇσαν, οἱ δὲ Θηβαῖοι μάλα ὑβριστικῶς, εἰ καὶ μικρὸν
τις τῶν χωρίων του ἐπιβαίη, παίοντες, ἐδίωκον εἰς τὰς ὁ-
δούς. αὕτη μὲν δὴ οὕτως ἡ στρατιὰ τῶν Λακεδαιμονίων
διελύθη. ὁ μέντοι Παυσανίας, ἐπεὶ ἀφίκετο οἴκα-
δε, ἐκρίνετο περὶ θανάτου, κατηγορουμένου δ' αὐτοῦ καὶ
ὅτι ὑστερήσειεν ἐν Ἁλιάρτῳ τοῦ Λυσάνδρου, συνθέμενος
εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν παρέσεσθαι. καὶ ὅτι ὑποσπόνδους,
ἀλλ' οὐ μάχῃ ἐπειρᾶτο τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, καὶ ὅτι τὸν δῆ-
μον τῶν Ἀθηναίων λαβὼν ἐν τῷ Πειραιεῖ ἀνῆκε, καὶ πρὸς
τούτοις, οὐ παρόντος ἐν τῇ δίκῃ, θάνατος αὐτοῦ κατε-
γνώσθη, καὶ ἔφυγεν εἰς Τεγέαν, καὶ ἐτελεύτησε μέντοι ἐ-
κεῖ νόσῳ. κατὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα ταῦτα ἐπράχθη.

arti processit, illisq; ut à Thebanis deficerent, ac se in libertatem uendicarent, suadere cœpit. Id cùm Thebani quidam, qui in muris stabant, prohibuissent, in muros impetum facit. Id cùm Thebani audissent, confestim equitibus uniuersis ac peditibus auxiliũ ferunt. Vtrum uero latentes Lysandrum inuaserunt, an ille sciens obuiam profectus ceciderit, incertũ est. Hoc uero manifeste constat, præliũ iuxta muros commissum, ac trophæum ante Haliartiorũ portas erectum esse. Mortuo Lysandro, reliqui in montes fugerũt, quos Thebani acriter persequuti sunt. Cum uerò ad aspera peruentum esset loca, conuersi Lacedæmonij illos exceperunt, sagittisq; ac iaculis confestim priores cõfecere: reliquos lapidibus aggressi, per decliua præcipites egere, ac in fugã uerterunt, ex quibus ducenti ferme mortem oppetiere. Ea igitur die minime lætitia Thebani elati sunt, arbitrãtes haud minora se perpessos esse mala quàm intulissent. Postridie cùm Phocenses ac reliquos socios domũ noctu remeasse intellexissent, magis propter factũ superbiuerũt. Rursum cùm Pausanias cum exercitu affuisset, in maximo se cõstitutos esse periculo putauerunt, ac terror non modicus & silentium humile castra eorum inuasit. Postridie uero cùm Athenienses illis iuncti essent, Pausaniasq; eos lacessere, aut ad bellum procedere non auderet, rursus depulso timore in spẽ elati sunt. Pausanias cõuocatis belli ducibus et tribunis militum, illos consuluit, num per bellũ an per inducias Lysandrum, & qui unà ceciderant, repeteret. At cùm omnes considerarent Lysandrum mortuũ esse, exercitum uerò eius solutum, Corinthios quoq; omnino sequi nolle, reliquos qui aderant militiam detrectare, hostilem quoq; equitatum longe superiorẽ esse, mortuos uero sub ipsis iacere mœnibus, ita ut facile turrium propugnaculis uel fortiores repelli possent: omnibus his moti rationibus, mortuos per inducias recipiendos esse decreuerunt. At Thebani mortuos illis reddere, ni finibus excederent, omnino recusarũt: quapropter illi receptis libenter mortuis, discesserunt ex Bœotia. His ita gestis, Lacedæmonij animo deiecti abierunt. Thebani uerò cõtumeliose ualde, etiamsi quis parum in agros declinasset, percutientes, in uiã cogebãt. Et hũc finẽ Lacedæmoniorũ in Thebanos sortita est expeditio. Pausanias ubi domum uenit, mortis est accusatus, datumq; illi crimini, quod ad Haliartum Lysandro serius uenisset, cùm ei diem eundem dixisset: quodq; cæsorum corpora per inducias, ac non potius prælio conatus esset: & quod Atheniensium populum cùm cepisset in Piræo, dimisisset. Cùm uerò ad iudicium non uenisset, morte damnatus est, Tegeamq; in exilium concessit, ubi postea morbo correptus, mortuus est. Et per Græciam hæc gerebantur.

Lysander mortuus.

XENOPHONTIS RERVM GRAECARVM LIBER QVARTVS, BILIBALDO Pirckhemero interp.

INEVNTE uere Agesilaus Phrygiã cui imperabat Pharnabazus, ingressus, eam ferro ac igne late populatus est, ac plerasq; urbes partim ui, partim uolũtaria deditiõe ei ademit. Inde à Spithridate admonitus, si in Paphlagoniam duceret, Paphlagonũ regẽ Otym Persis alienari, & ad societatem induci posse, libẽter proficiscitur. Iampridem.n. animo uolutarat, quo pacto gentẽ eã ad defectionẽ allicere posset. Eò cũ uenisset, fœdus cũ Oty pepigit: nã ille à rege uocatus non paruerat. Intercedente quoq; Spithridate, Otys Agesilao mille eqtes, duo quoq; millia clypeatorũ reliquit. Vt igitur Agesilaus Spithridati gratiã referret, illũ talibus aggressus est uerbis: Dic mihi ô Spithridate ait: dares'ne Oty filiã in matrimoniũ? Cui ille respõdit: Et lubẽtius, quàm si uir ille potẽs ac multarum regionũ dominus, exulis filiã ducturus sit. Cæterũ solùm hæc de nuptijs illũc sciscitatus est. At Otys cũ discessurus esset, Agesilaũ ut illi ualediceret accessit. Agesilaus uero ex industria sermonẽ de Spithridate præsentibus triginta cõsilarijs iniecit: Dic mihi, inquit, ô Oty, quanã stirpe ortus est Spithridates? Cui ille respõdit: Ex Persarũ nulli secũda. Nũ filiũ ipsius, inquit, q̃ formosus sit uidisti? Quid ni, respondit, cũ heri cũ eo cœnauerim? At filiã, inquit, lõgè esse pulchriorẽ asserũt. Mehercule, Otys inquit, formosissima est. Et ego, Agesilaus ait, postquã nobis amicus factus est, consulo ut puellã uxorẽ ducas, uirginẽ formosam ac uiri expertẽ, generosiq; patris filiã, adeoq; potẽtis ut à Pharnabazo iniuria affectus ita se uindicauerit, ut regionẽ totã, quẽadmodũ cernis, extorrẽ reddiderit. Proinde quẽadmodũ inimici iniurias ultus est, sic et amico benefacere potest. Quapropter si puellã despõsaueris, nõ solũ illũ socerũ tibi ueli arbitreris, sed et me, et reliquos Lacedæmonios oẽs. et cũ nos Græciæ simus ductores, reliquã deniq; Græciã uniuersam. Porrò si mihi obtẽperaueris, qs unquã tã præclarẽ uxorẽ duxit? Quã.n. spõsam nunquã tot equites, pedites et armati deduxerũt, quot uxorem domũ tuã comitabũtur? Otys ab illo sciscitatus est, nũquid sciẽte Spithridate hæc diceret. Cui respõdit: Per deos, ô Oty, nihil horũ me ille loqui iussit: cæterũ ego quãuis cum inimicũ ulciscor ualde gaudeã, tamẽ cũ amico benefacio, maiori me lætitia affici sentio. Quid ergo, inquit, nõ rogas, nũ ipsius hoc sit quoq; uolũtas? Et Agesilaus: Ite, inquit ô Erippida, et eadẽ nobiscũ uelle docete. At ille surgẽs abijt. Cũq; aliquãtisper moraretur, Vis, inquit, ô Oty, ut illũ huc accersitũ mittamus? nã potius à te illũ persuasum iri arbitror, q̃ à reliquis omnibus. Confestimq;

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Ὁ ΔΕ ἀγησίλαος ἐπεὶ ἀφίκετο ἅμα μετοπώρῳ εἰς τὴν τοῦ φαρναβάζου φρυγίαν, τὴν μὲν χώραν ἔκαε, καὶ ἐπόρθει· πόλεις δὲ, τὰς μὲν βίᾳ, τὰς δ' ἑκούσας προσελάμβανε. λέγοντος δὲ τοῦ σπιθριδάτου, ὡς εἰ ἔλθοι πρὸς τὴν παφλαγονίαν, τὸν τῶν παφλαγόνων βασιλέα καὶ εἰς λόγους ἄξοι, καὶ ξύμμαχον ποιήσοι, προθύμως ἐπορεύετο, πάλαι τούτου ἐπιθυμῶν τοῦ ἀφιστάναι τὸ ἔθνος ἀπὸ βασιλέως. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν παφλαγονίαν, ἦλθεν ὄτυς, καὶ ξυμμαχίαν ἐποιήσατο. καὶ γὰρ καλούμενος ὑπὸ βασιλέως οὐκ ἀναβεβήκει. πείσαντος δὲ τοῦ σπιθριδάτου, κατέλιπε τῷ ἀγησιλάῳ ὄτυς χιλίους μὲν ἱππέας, δισχιλίους δὲ πελταστάς. χάριν δὲ τούτων εἰδὼς ἀγησίλαος τῷ σπιθριδάτῃ, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ σπιθριδάτα, οὐκ ἂν δοίης ὄτυϊ τὴν θυγατέρα; πολύ γε, ἔφη, μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνος ἂν λάβοι φυγάδος ἀνδρὸς, βασιλεὺς ὢν πολλῆς χώρας καὶ δυνάμεως. τότε μὲν οὖν ταῦτα μόνον ἐρρήθη περὶ τοῦ γάμου. ἐπεὶ δὲ ὄτυς ἔμελλεν ἀπιέναι, ἦλθε πρὸς τὸν ἀγησίλαον ἀσπασόμενος. λόγου δὲ ἦρξεν ὁ ἀγησίλαος, παρόντων τῶν τριάκοντα, μεταστησάμενος τὸν σπιθριδάτην· λέξον μοι, ἔφη, ὦ ὄτυ, ποίου τινὸς γένους ἐστὶν ὁ σπιθριδάτης; ὁ δ' εἶπεν, ὅτι περσῶν οὐδενὸς φαυλότερος. τὸν δὲ υἱὸν, ἔφη, ἑώρακας αὐτοῦ ὡς καλός ἐστι; τί δ' οὐ μέλλω; καὶ γὰρ ἑσπέρας ξυνεδείπνουν αὐτῷ. τούτου μέν φασι τὴν θυγατέρα αὐτοῦ καλλίονα εἶναι. νὴ δί', ἔφη ὁ ὄτυς. καλὴ γάρ ἐστι. καὶ ἐγὼ μὲν, ἔφη, ἐπεὶ φίλος ἡμῖν γεγένησαι, συμβουλεύσαιμ' ἄν σοι τὴν παῖδα ἀγαγέσθαι γυναῖκα, καλλίστην μὲν οὖσαν, οὗ τί ἀνδρὶ ἥδιον; πατρὸς δ' εὐγενεστάτου, δύναμιν δ' ἔχοντος τοσαύτην, ὃς ὑπὸ φαρναβάζου ἀδικηθεὶς οὕτω τιμωρεῖται αὐτὸν, ὥστε φυγάδα πάσης τῆς χώρας, ὡς ὁρᾷς, πεποίηκεν. εὖ ἴσθι μέντοι, ἔφη, ὥσπερ ἐκεῖνον ἐχθρὸν ὄντα δύναται τιμωρεῖσθαι, οὕτω καὶ φίλον ἄνδρα εὐεργετεῖν δύναιτο. νόμιζε δὲ τούτων πραχθέντων μὴ ἐκεῖνον ἄν σοι μόνον κηδεστὴν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ, καὶ τοὺς ἄλλους λακεδαιμονίους, ἡμῶν δ' ἡγουμένων τῆς ἑλλάδος, καὶ τὴν ἄλλην ἑλλάδα. καὶ μὴν μεγαλειοτέρως γε, εἰ ταῦτα πράξαις, τίς ἄν ποτε γάμους; ποίαν γὰρ νύμφην πώποτε τοσοῦτοι ἱππεῖς καὶ πελτασταὶ καὶ ὁπλῖται προὔπεμψαν, ὅσοι τὴν σὴν γυναῖκα εἰς τὸν σὸν οἶκον προπέμψειαν ἄν; καὶ ὁ ὄτυς ἐπήρετο· δοκοῦντα δ', ἔφη, ὦ ἀγησίλαε, καὶ σπιθριδάτῃ ταῦτα λέγεις; μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη, ὦ ὄτυ. ἐκεῖνος μὲν ἐμέ γε οὐκ ἐκέλευσε ταῦτα λέγειν. ἐγὼ μέντοι, καίπερ ὑπερχαίρων ὅταν ἐχθρὸν τιμωρῶμαι, πολὺ μᾶλλόν μοι δοκῶ ἥδεσθαι, ὅταν τι τοῖς φίλοις ἀγαθὸν ἐξευρίσκω. τί οὖν, ἔφη, οὐ πυνθάνῃ, εἰ καὶ ἐκείνῳ βουλομένῳ ταῦτ' ἐστί; καὶ ὁ ἀγησίλαος, ἴτ', ἔφη, ὑμεῖς, ὦ ἡριππίδα, καὶ διδάσκετε αὐτὸν βουληθῆναι, ἅπερ ἡμεῖς. οἱ μὲν δὴ ἀναστάντες ἐδίδασκον. ἐπεὶ δὲ διέτριβον, βούλει, ἔφη, ὦ ὄτυ, καὶ ἡμεῖς δεῦρο καλέσωμεν αὐτόν; πολύ γ' ἂν εἴη μᾶλλον, ἔφη, ὑπὸ σοῦ πεισθῆναι αὐτὸν, ἢ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων. ἐκ τούτου

δ

δὲ ἐκάλει ὁ Ἀγησίλαος Σπιθριδάτην τε καὶ τοὺς ἄλλους. προσιόντων δ' αὐτῶν, εἶπεν ὁ Ἡριππίδας· τὰ μὲν ἄλλα, ὦ Ἀγησίλαε, τὰ ἐνθένδε τί ἄν τις μακρολογοίη; τέλος δὲ λέγει Σπιθριδάτης πᾶν ποιεῖν ἂν ἡδέως ὅ,τι σοι δοκοίη. ἐμοὶ μὲν τοίνυν, ἔφη, δοκεῖ, ὁ Ἀγησίλαος, σὲ μὲν, ὦ Σπιθριδάτα, τύχῃ ἀγαθῇ διδόναι Ὄτυϊ τὴν θυγατέρα, σὲ δὲ λαμβάνειν. τὴν μέντοι παῖδα πρὸ ἦρος, οὐκ ἂν δυναίμεθα πεζῇ ἀγαγεῖν. ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ὄτυς, κατὰ θάλατταν ἂν πέμποιτο, εἰ βούλοιο. ἐκ τούτου δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες ἐπὶ τούτοις, ἀπέπεμπον τὸν Ὄτυν. καὶ εὐθὺς ὁ Ἀγησίλαος ἐπεὶ ἔγνω αὐτὸν σπεύδοντα, τριήρη πληρώσας, καὶ Καλλίαν Λακεδαιμόνιον κελεύσας ἀπαγαγεῖν τὴν παῖδα, αὐτὸς ἐπὶ Δασκυλείου ἐπορεύετο, ἔνθα καὶ τὰ βασίλεια ἦν Φαρναβάζου. καὶ κῶμαι περὶ αὐτὰ πολλαί, καὶ μεγάλαι, καὶ ἄφθονα ἔχουσαι τὰ ἐπιτήδεια, καὶ θῆραι, αἱ μὲν ἐν περιειργμένοις παραδείσοις, αἱ δὲ καὶ ἀναπεπταμένοις τόποις πάγκαλαι. περιέρρει δὲ καὶ ποταμὸς, παντοδαπῶν ἰχθύων πλήρης. ἦν δὲ καὶ τὰ πτηνὰ ἄφθονα τοῖς ὀρνιθεύειν δυναμένοις. ἐνταῦθα μὲν δὴ διεχείμαζε, καὶ αὐτόθεν σὺν προνομαῖς τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ λαμβάνων. καταφρονητικῶς δέ ποτε καὶ ἀφυλάκτως, διὰ τὸ μηδὲν πρότερον ἐσφάλθαι, λαμβανόντων τῶν στρατιωτῶν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπιτυγχάνει αὐτοῖς ὁ Φαρνάβαζος κατὰ τὸ πεδίον ἐσπαρμένοις, ἅρματα μὲν ἔχων δύο δρεπανηφόρα, ἱππέας δὲ ὡς τετρακοσίους. οἱ δ' Ἕλληνες ὡς εἶδον αὐτὸν προσελαύνοντα, συνέδραμον ὡς εἰς ἑπτακοσίους. ὁ δ' οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ προστησάμενος τὰ ἅρματα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἱππεῦσιν ὄπισθεν γενόμενος, ἐκέλευσεν ἐλαύνειν εἰς αὐτούς. ὡς δὲ τὰ ἅρματα ἐμβαλόντα διεσκέδασε τὸ ἀθρόον, ταχὺ οἱ ἱππεῖς κατέβαλον ὡς εἰς ἑκατὸν ἀνθρώπους. οἱ δ' ἄλλοι κατέφυγον πρὸς Ἀγησίλαον. ἐγγὺς γὰρ ἔτυχε σὺν τοῖς ὁπλίταις ὤν. ἐκ δὲ τούτου τρίτῃ ἢ τετάρτῃ ἡμέρᾳ αἰσθάνεται ὁ Σπιθριδάτης τὸν Φαρνάβαζον ἐν Καυῇ κώμῃ μεγάλῃ στρατοπεδευόμενον, ἀπέχοντα στάδια ὡς ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν. καὶ εὐθὺς λέγει πρὸς τὸν Ἡριππίδαν. καὶ ὁ Ἡριππίδας ἐπιθυμῶν ἀεὶ λαμπρόν τι ἐργάζεσθαι, αἰτεῖ τὸν Ἀγησίλαον ὁπλίτας τε εἰς δισχιλίους, καὶ πελταστὰς ἄλλους τοσούτους, καὶ ἱππέας τούς τε Σπιθριδάτου, καὶ τοὺς Παφλαγόνας, καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁπόσους πείσειεν. ἐπεὶ δὲ ὑπέσχετο αὐτῷ, ἐθύετο. καὶ ἅμα δείλῃ καλλιερησάμενος, κατέλυσε τὴν θυσίαν. ἐκ δὲ τούτου δειπνήσαντας παρήγγειλε παρεῖναι πρόσθεν τοῦ στρατοπέδου. σκότους δὲ γενομένου, οὐδ' οἱ ἡμίσεις ἑκάστων ἐξῆλθον. ὅπως δὲ μὴ εἰ ἀποτρέποιτο καταγελῷεν αὐτοῦ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, ἐπορεύετο σὺν ᾗ εἶχε δυνάμει. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐπιπεσὼν τῇ Φαρναβάζου στρατοπεδείᾳ, τῶν μὲν προφυλάκων αὐτοῦ, Μυσῶν ὄντων, πολλοὶ ἔπεσον, αὐτὸς δὲ διαφεύγει. τὸ δὲ στρατόπεδον ἁλίσκεται. καὶ πολλὰ μὲν ἐκπώματα, καὶ ἄλλα δὲ οἷα Φαρναβάζου κτήματα. πρὸς δὲ τούτοις σκεύη πολλά, καὶ ὑποζύγια σκευοφόρα. διὰ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι μὴ εἴ που κατασταίη κυκλωθεὶς πολιορκοῖτο, ἄλλοτε ἄλλῃ τῆς χώρας ἐπῄει, ὥσπερ οἱ νομάδες, καὶ μάλα ἀφανίζων τὰς στρατοπεδεύσεις.

ὑπο-

stimque Spithridatem uocari iussit. Illo ingresso, Erippidas ait: Vt caetera Agesilae omittamus, Spithridates omnia quaecunque tibi grata nouerit, se facturum pollicetur. Mihi itaque Agesilaus inquit, uidetur ô Spithridate, quod felix faustumque sit, te filiam Otyi in uxorem dare, te uerò Oty illam accipere debere: sed puellam ante uernum tempus itinere pedestri adducere non possumus. At Otys respondens: Mehercule, ait, mari si tibi uidetur mitti poterit. Iunctis igitur dextris, ille ut puellam daret, alter ut duceret, spoponderunt. Inde Otys discessit. Confestimque Agesilaus cùm illum properare intellexisset, triremi una Calliam Lacedaemonium transmittere puellam iussit, ipse in Dascylium duxit. Erat ibi Pharnabazi regia, ager urbi circumiectus, ferax, & ingentibus pagis frequens: ferae praeterea tum septis ac hortis inclusae cultissimis, tum locis apertis uagabantur amoenissimis. Circumfluebat & fluuius, ex omni piscium genere plenus: uolatiliaque innumera aucupijs erant abundè exposita. Ibi Agesilaus hyemauit, exercitumque uniuersum copioso refersit commeatu. Quo sane tempore pabulatores per contemptum & absque speculatoribus, quod nunquam ante offendissent, procul à castris palantes, à Pharnabazo sunt insidijs excepti. Habebat ille currus falcatos duos, equites uero quadringentos. At Graeci quamprimum ipsum ingruentem uidissent, circiter septingenti in unum collecti sunt. His ille contemptis, curribusque in fronte constitutis, cum equitibus à tergo impetum in illos facit. Currus affecta acie ordines turbarunt: equites uerò, Graecos dispalatos insequuti, circiter centum ex eis obtruncarunt: reliqui ad Agesilaum fugerunt. Erat enim propè cum graui armatura. Nec multis interiectis diebus cùm Spithridates Pharnabazum in Caue uilla magna, castra locasse intellexisset (distabat is locus stadia ferè centum sexaginta) id Erippidae renunciat. Erippidas cùm rem egregiam aliquam praestare semper desideraret, Agesilaum rogat, ut sibi duo millia peditum, clypeatorum totidem, equitatum uerò uniuersum, tam Spithridatis & Paphlagonum, quàm Graecorum attribueret. His concessis sacrum fecit, consiliumque litauit, militesque coenare, & inde ante castra praestò esse iussit. Ingruentib. uerò tenebris, uix pars dimidia singulorum egressa est. Erippidas, ne si in castra rediret reliquis triginta ludibrio esset, cum praesentibus pergit copijs, ac sub diluculum Pharnabazi munimenta adortus est: interfectisque magna ex parte custodibus qui Misij erant, reliquis in fugam uersis, castra capiuntur, multaque pocula, & alia Pharnabazo digna. Supellex quoque copiosa, & iumenta uectaria. Quod enim metuebat, ne sicubi consisteret circumuentus obsideretur, aliàs in aliam regionis partem ibat, ut ab his, qui uersantur in pascuis, solet fieri, ne aliqua castrametationum appareret uestigia.

Eri-

Erippidas constitutis tribunis & centurionibus, præda omni Spithridatē & Paphlagones fraudauit, ut multa adduceret mācipia prædæ mercatoribus. At illi eam non tulere iniuriam, uerum ut decepti, honoreq; ac præda exuti, nocte sequenti consensu cōmuni Sardis ad Ariæū abierunt, existimantes illum quoq; à rege desciſſe, eiq; bellum inferre. Post secessionem Spithridatis, Megabazi et Paphlagonum, nil grauius Agesilao in exercitu actū est: uerum Apollophanes Cyzicenus, qui hospitalitatis iure Pharnabazo iampridē deuinctus erat, & Agesilai per id tēpus hospes erat, et promisit Pharnabazū pro pace firmāda in colloquiū se adducturū. Id Agesilaus audiēs cōsensit: et ille accepta fide, dextraq; data, Pharnabazū in conditum adduxit locum, ubi Agesilaus & cōsiliarij triginta, super uirētibus herbis sedentes expectabant. Pharnabazus preciosissima indutus erat stola. Cumq; famuli aulæa, in quibus molliter Persæ sedere consueuerunt, substernerent, Agesilai cultum uilem cernens, tam delicate agere erubuit. quapropter ipse quoque in terra cōsedit: et primò accepta inuicē ac reddita salute, Pharnabazus prior dextrā protulit: cui Agesilaus quoq; manum iunxit. Pharnabazus itaq; (nam senior erat) ita loqui orsus est: Agesilae, et uos q adestis Lacedæmonij omnes, ego cùm bellū aduersus Atheniēses gereretis, semper uobis amicus ac socius fui, rēq; uestrā naualē pecunijs meis egregie iuui. Ego autē in terra pro uobis pugnās, equitatu ad mare usq; hostes sum insecutus: neq; me, ut Tissaphernē, ullius in uos uel dicti uel facti perfidiosi posſetis accusare. Et quāuis talis erga uos fuerim, eam tamē à uobis persequutionē patior, ut nec in proprijs finib. unica mihi supersit cœna, nisi ferarū more, quæ à uobis derelicta sunt rapiā: quandoquidē domus egregias, hortos arborib. cōsitos ac feris refertos, quæ mihi pater reliqt, quibusq; summopere delectabar, omnia penitus à uobis desolata et exusta cerno. Proinde si ego ea, neq; quæ iusta, neq; quæ sancta sint, nō intelligo, uos me doceatis oro, quo pacto talia uiris cōueniant, q se noscere iactuēt, quemadmodū gratias referre, ac amicis benefacere oporteat. His dictis, triginta pudore suffusi tacebāt. Agesilaus uerò cū et ipse aliquātulū silentiū tenuisset, ita loqui cœpit: Nō te latēre ò Pharnabaze arbitror, homines in ciuitatib. Græcis cōsueuisse hospitalitatē inter se cō: rahere. Atqui cū bellum inter urbes ortū est, illi quoq; pro cōmuni patria etiā cōtra hospites pugnare nō dubitāt: & si ita euenit, nōnunquā alij alios obtruncāt. Pariter itaq; nos cū aduersus regē uestrū bellū geramus, omnia illius hostilia ducere cogimur: tibi uero conciliari summopere affectamus. Ac si quidē tibi ita mutāda esset cōditio, ut pro rege domino, nos dominos habeas, non consularē equidē tibi. At nūc licet tibi, si nobiscū senties, nemini supplicādo, neminē dominū habendo tuis

ὑποστήσας δὲ Ἡριππίδας ταξιάρχας καὶ λοχαγοὺς, ἀφείλετο ἅπαντα, τόν τε Σπιθριδάτην, καὶ τοὺς Παφλαγόνας, ἵνα δὴ πολλὰ ἀπαγάγοι τὰ αἰχμάλωτα τοῖς λαφυροπώλαις. ἐκεῖνοι μέντοι ταῦτα παθόντες, οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' ὡς ἀδικηθέντες, καὶ ἀτιμασθέντες, νυκτὸς συσκευασάμενοι, ᾤχοντο ἀπιόντες εἰς Σάρδεις πρὸς Ἀριαῖον, πιστεύοντες ὅτι καὶ ὁ Ἀριαῖος ἀποστὰς βασιλέως, ἐπολέμησεν αὐτῷ. Ἀγησιλάῳ μὲν δὴ ἀπὸ τῆς ἀπολείψεως τοῦ Σπιθριδάτου, καὶ τοῦ Μεγαβύζου, καὶ τῶν Παφλαγόνων, οὐδὲν ἐγένετο βαρύτερον ἐν τῇ στρατείᾳ. ἦν δέ τις Ἀπολλοφάνης Κυζικηνὸς, ὃς καὶ Φαρναβάζῳ ἐτύγχανεν ἐκ παλαιοῦ ξένος ὢν, καὶ Ἀγησιλάῳ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐξενώθη. οὗτος οὖν εἶπε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ὡς οἴοιτο συναγαγεῖν ἂν εἰς λόγους περὶ φιλίας Φαρνάβαζον. ὡς δ' ἤκουσεν αὐτοῦ, σπονδὰς λαβὼν, καὶ δεξιὰν, παρῆν ἄγων τὸν Φαρνάβαζον εἰς συγκείμενον χωρίον, ἔνθα δὴ Ἀγησίλαος, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τριάκοντα χαμαὶ ἐν πόᾳ τινὶ κατακείμενοι, ἀνέμενον. ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἧκεν ἔχων στολὴν πολλοῦ χρυσοῦ ἀξίαν. ὑποτιθέντων δὲ τῶν θεραπόντων ῥάπτα, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ᾐσχύνθη ἐντρυφῆσαι, ὁρῶν τοῦ Ἀγησιλάου τὴν φαυλότητα. κατεκλίνθη οὖν καὶ αὐτὸς ὥσπερ εἶχε χαμαί. καὶ πρῶτα μὲν ἀλλήλοις χαίρειν προσεῖπον. ἔπειτα τὴν δεξιὰν προτείναντος τοῦ Φαρναβάζου, ἀντιπροὔτεινε καὶ ὁ Ἀγησίλαος. μετὰ δὲ τοῦτο ἤρξατο λόγου ὁ Φαρνάβαζος, καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος· ὦ Ἀγησίλαε, καὶ πάντες οἱ παρόντες Λακεδαιμόνιοι, ἐγὼ ὑμῖν ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε, φίλος, καὶ ξύμμαχος ἐγενόμην. καὶ τὸ μὲν ὑμέτερον ναυτικὸν, χρήματα παρέχων, ἰσχυρὸν ἐποίουν. ἐν δὲ τῇ γῇ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου μαχόμενος μεθ' ὑμῶν, εἰς τὴν θάλατταν κατεδίωκον τοὺς πολεμίους. καὶ διπλοῦν ὥσπερ Τισσαφέρνους, οὐδέν ποτέ μοι ποιήσαντος, οὔτ' εἰπόντος πρὸς ὑμᾶς, ἔχοιτ' ἂν κατηγορῆσαι. τοιοῦτος δὲ γενόμενος, οὕτω νῦν διάκειμαι ὑφ' ὑμῶν, ὥστ' οὐδὲ δεῖπνον ἔχω ἐν τῇ ἐμαυτοῦ χώρᾳ, εἰ μή τι ὧν ἂν ὑμεῖς λίπητε ξυλλέξομαι, ὥσπερ τὰ θηρία. ἃ δέ μοι ὁ πατὴρ καὶ οἰκήματα καλὰ, καὶ παραδείσους, καὶ δένδρων καὶ θηρίων μεστοὺς κατέλιπεν, ἐφ' οἷς εὐφραινόμην, ταῦτα πάντα ὁρῶ, τὰ μὲν κατακεκαυμένα, τὰ δὲ κατακεκομμένα. εἰ οὖν ἐγὼ μὴ γιγνώσκω μήτε τὰ δίκαια, μήτε τὰ ὅσια, ὑμεῖς δὲ διδάξατέ με, ὅπως ταῦτ' ἐστὶν ἀνδρῶν ἐπισταμένων χάριτας ἀποδιδόναι. ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. οἱ δὲ τριάκοντα πάντες μὲν ἐπῃσχύνθησαν αὐτὸν, καὶ ἐσιώπησαν. ὁ δὲ Ἀγησίλαος χρόνῳ ποτὲ εἶπεν· ἀλλ' οἶμαι μὲν σε, ὦ Φαρνάβαζε, εἰδέναι, ὅτι καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι ξένοι ἀλλήλοις γίνονται οἱ ἄνθρωποι. οὗτοι δὲ ὅταν αἱ πόλεις πολέμιαι γένωνται, σὺν ταῖς πατρίσι, καὶ τοῖς ἐξενωμένοις πολεμοῦσι. καὶ ἐὰν οὕτω τύχωσιν, ἔστιν ὅτε καὶ ἀπέκτειναν ἀλλήλους. καὶ ἡμεῖς οὖν νῦν βασιλεῖ τῷ ὑμετέρῳ πολεμοῦντες, πάντα ἠναγκάσμεθα τὰ ἐκείνου πολέμια νομίζειν. σοί γε μέντοι γενέσθαι, περὶ παντὸς ἂν ποιησαίμεθα. καὶ εἰ μὲν ἀλλάξασθαί σοι ἔδει, ἀντὶ δεσπότου βασιλέως ἡμᾶς δεσπότας, οὐκ ἂν ἔγωγέ σοι ξυνεβούλευον. νῦν δὲ ἔξεστί σοι μεθ' ἡμῶν γενόμενον μηδένα προσκυνοῦντα, μηδὲ δεσπότην ἔχοντα,

ζῆν

[Line numbers in margin: 10, 20, 30, 40, 50]

τὴν καρπούμενον τὰ σαυτοῦ. καίτοι ἐλεύθερον εἶναι, ἐγὼ μὲν οἶμαι ἀντάξιον εἶναι τῶν πάντων χρημάτων. οὐδὲ μὴν τοῦτό σε κελεύομεν, πένητα μὲν, ἐλεύθερον δ' εἶναι, ἀλλ' ἡμῖν ξυμμάχοις χρώμενον, αὔξειν μὴ τὴν βασιλέως, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀρχήν, τοὺς νῦν ὁμοδούλους σοι καταστρεφόμενον, ὥστε σοι ὑπηκόους εἶναι. καίτοι εἰ ἅμα τ' ἐλεύθερος εἴης, καὶ πλούσιος γένοιο, τίνος ἂν δέοιο, μὴ οὐχὶ πάμπαν εὐδαίμων εἶναι; οὐκοῦν, ἔφη ὁ Φαρνάβαζος, ἁπλῶς ὑμῖν ἀποκρίνομαι, ἅπερ ποιήσω. πρέπει γοῦν σοι. ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἐὰν βασιλεὺς ἄλλον μὲν στρατηγὸν πέμπῃ, ἐμὲ δὲ ὑπήκοον ἐκείνου τάττῃ, βουλήσομαι ὑμῖν καὶ φίλος, καὶ σύμμαχος εἶναι. ἐὰν μέντοι μοι τὴν ἀρχὴν προστάττῃ, τοιοῦτό τι ὡς ἔοικε φιλοτιμία ἐστίν, εὖ χρὴ εἰδέναι, ὅτι πολεμήσω ὑμῖν ὡς ἂν δύνωμαι ἄριστα. ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἀγησίλαος, ἐλάβετο τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν, εἴθ' ὦ λῷστε, σὺ τοιοῦτος ὤν, φίλος ἡμῖν γένοιο. ἓν δ' οὖν, ἔφη, ἐπίστω, ὅτι νῦν τε ἄπειμι ὡς ἂν δύνωμαι τάχιστα ἐκ τῆς χώρας τῆς σῆς, τοῦ τε λοιποῦ, κἂν πόλεμος ᾖ, ἕως ἂν ἐπ' ἄλλον ἔχωμεν στρατεύεσθαι, σοῦ τε καὶ τῶν σῶν ἀφεξόμεθα. τούτων δὲ λεχθέντων, διέλυσαν τὸν σύλλογον. καὶ ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπῄει. ὁ δὲ ἐκ τῆς Παραπίτας υἱὸς αὐτοῦ, καλὸς ἔτι ὤν, ὑπολειφθεὶς καὶ προσδραμών, ξένον σε, ἔφη, ὦ Ἀγησίλαε, ποιοῦμαι. ἐγὼ δέ γε δέχομαι. μέμνησο νῦν, ἔφη. καὶ εὐθὺς τὸ παλτόν, εἶχε δὲ καλόν, ἔδωκε τῷ Ἀγησιλάῳ. ὁ δὲ δεξάμενος, φάλαρα ἔχων περὶ τῷ ἵππῳ Ἰδαίου τοῦ γραφέως πάγκαλα, περιελών, ἀντέδωκεν αὐτῷ. τότε μὲν οὖν ὁ παῖς ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον, μετεδίωκε τὸν πατέρα. ὡς δ' ἐν τῇ τοῦ Φαρναβάζου ἀποδημίᾳ ἀποστερῶν ἀδελφὸς τὴν ἀρχήν, φυγάδα ἐποίησε τὸν τῆς Παραπίτας υἱόν, τά τ' ἄλλα ὁ Ἀγησίλαος ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ. καὶ ἐρασθέντος αὐτοῦ τοῦ Εὐάλκους υἱέος Ἀθηναίου, πάντ' ἐποίησεν, ὅπως ἂν δι' ἐκεῖνον ἐγκριθείη τὸ στάδιον ἐν Ὀλυμπίᾳ, μέγιστος ὢν τῶν παίδων. καὶ τότε δὲ ὥσπερ εἶπε πρὸς τὸν Φαρνάβαζον, εὐθὺς ἀπεπορεύετο ἐκ τῆς χώρας. σχεδὸν δέ τι καὶ ἔαρ ὑπέφαινεν ἤδη. ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβης πεδίον, κατεστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ τῆς Ἀστυρηνῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν. καὶ ἐκεῖ πρὸς ᾧ εἶχε, ξυνέλεγε πανταχόθεν παμπληθὲς στράτευμα. παρεσκευάζετο γὰρ πορευσόμενος ὡς δύναιτο ἀνωτάτω, νομίζων ὁπόσα ὄπισθεν ποιήσαιτο ἔθνη, πάντα ἀποστερήσειν βασιλέως. Ἀγησίλαος μὲν δὴ ἐν τούτοις ἦν. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ σαφῶς ᾔσθοντο τά τε χρήματα ἐληλυθότα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὰς μεγίστας πόλεις ξυνεστηκυίας ἐπὶ πολέμῳ πρὸς ἑαυτούς, ἐν κινδύνῳ τε τὴν πόλιν νομίζοντες, καὶ στρατεύειν ἀναγκαῖον ἡγήσαντο εἶναι. καὶ αὐτοὶ μὲν ταῦτα παρεσκευάζοντο. εὐθὺς δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ἀγησίλαον πέμπουσιν Ἐπικυδίδαν. ὁ δ' ἐπεὶ ἀφίκετο, τά τε ἄλλα διηγεῖτο ὡς ἔχοι, καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐπιστέλλοι αὐτῷ βοηθεῖν ὡς τάχιστα τῇ πατρίδι. ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἐπεὶ ἤκουσε, χαλεπῶς μὲν ἤνεγκεν, ἐνθυμούμενος οἵων τιμῶν, καὶ οἵων ἐλπίδων ἀπεστέρητο. ὅμως δὲ ξυγκαλέσας τοὺς ξυμμάχους, ἐδήλωσε τὰ ὑπὸ τῆς πόλεως παραγγελλόμενα, καὶ εἶπεν ὅτι ἀναγκαῖον εἴη βοηθεῖν τῇ πατρίδι. κἂν τι ἐκεῖνα καλῶς γένηται, εὖ ἐπίστασθε, ἔφη, ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι, ὅτι οὐ μὴ ἐπιλάθωμαι ὑμῶν, ἀλλὰ πάλιν παρέσομαι

bonis perfrui. Ut autem sis liber, ego cunctis rebus anteferendum esse puto. Nec te in paupertate liberum esse iubemus, sed nostro auxilio: non iam regis, sed proprium augere imperium, conseruosq; nunc tuos ut tibi pareant subigere suademus. Si igitur libertatem nactus, & diues factus fueris, quid deerit, quin omnium felicissimus haberi possis? Ad hæc Pharnabazus: Num quid mihi faciendum censeam, aperte proferam? Cui Agesilaus: Recte quidem. Et ille: Quando rex alium cui subsim ducem miserit, uobis me amicum & belli socium futurum promitto: sed si mihi subdiderit prouinciam (talis res est, ut consentaneum est, gloriæ cupiditas) uos haud ignorare uolo, me uobis quantum potero hostem fore acerrimum. Hæc cum Agesilaus audisset, eius prehensa manu, ait: Utinam, ô optime, cùm talis sis, nobis amicus fias. Sed unum, inquit, scito, me ex finibus tuis nunc quamcelerrime potero discessurum, & deinceps, etiam si bellum sit, quandiu alius fuerit, cui bellum inferamus, à te tuisq; abstinebimus rebus. His dictis colloquium diremptum est, & Pharnabazus conscenso equo abijt. At filius ipsius ex Parapita, indolis pulcherrimæ iuuenis, admisso equo Agesilaum accessit, dixitq;: Hospitem te ô Agesilae facio. Et ille: Accepto, ait: Reminiscaris igitur, inquit: confestimq; iaculum quod habebat pulcherrimum Agesilao tradidit: quo recepto ille, phaleris egregio Idæi pictoris artificio elaboratis, suo detractis equo, iuuenem donauit: & adolescens ascenso equo patrê insequutus est. Inde cùm post Pharnabazi obitum ab alio fratre regno pulsus, exilij causa solum uertisset, Agesilaus promissorum non immemor, illum hospitio suscepit, auxiliumq; ac operam præstitit ut in Olympia stadio uinceret, maximus cùm esset puerorum. Cæterùm Agesilaus ut Pharnabazo promiserat nihil commoratus, cum omnibus copijs ex finibus illius excessit. Cumq; sub uernum tempus in Thebes uenisset campum, iuxta Astyriæ templum Dianæ castra locat, quò ex omnibus locis copiosum contraxit exercitum, seq; ut superiorem regionem irrumperet accingebat: existimabat enim gentes eas quas à tergo relinqueret omnes, à rege alienari posse. Et Agesilaus his incûbebat. At Lacedæmonij cùm perspicue cognouissêt, pecunias Græciæ esse illatas, maximasq; ciuitates, ut eis bellum inferrent coniurasse: haud mediocri si cunctarentur periculo se expositos arbitrantes, tanquâ necessitate coacti exercitû comparabant: Epicydidemq; ad Agesilaû statim mittunt, qui illi præsentê ostenderet statum, simul & ad patriæ opem ferendam reuocaret. Quæ postquàm audiuisset Agesilaus, grauiter quidem tulit, animo enim meditabatur, quàm à clarissimo uictoriæ cursu ac spe auocaretur. Conuocatis tamen socijs, patriæ illis mandata aperit, & illi succurrere necesse esse ostendit. Cæterùm, uiri socij, inquit, rebus ex sententia gestis uos non obliuioni tradâ, sed iterû ad uos pro-

ficiscar, & reliqua quæ uobis agenda supersunt perficiam. Hæc socij obortis audierunt lachrymis, communiq; decreto unà cum Agesilao Lacedæmonijs opem ferendam esse censuerunt, ut si res ibi prosperè caderent, rursus cum illo in Asiam regrederentur. Itaq; se ad profectionem accingebant. Agesilaus Euxenum præfectum cum præsidio quatuor millium militum in Asia reliquit, ut, si ita res exigeret, ciuitatibus succurrere posset. Cumq; cognouisset milites quamplures manere potius quàm contra Græcos militare uelle, ut optimos quosque secum duceret, ciuitatibus qui ornatiorem mitterent exercitum, præmia proposuit. Ductoribus quoq; conductitij militis, quicunque cohortem præ cæteris egregiè instructam adduceret, seu scutatorum, sagittariorum, uel cetratorum, munera pollicitus est. Præterea equitum præfectis qui agmen splendidissimum ageret præmia promisit. ac hos omnes in Cherronesum conuenire iussit: ibi enim cùm ex Asia in Europam transgressus esset, sententiam laturum prædixit. Præmia uerò ut plurimum arma erant decora cùm pedestria tum equestria, coronæ quoq; aureæ: ita ut præmia cuncta non minoris æstimarentur precio quatuor talentorum. His tam ingentibus propositis præmijs effecit, ut cuncti se splendidißimis instruerent armis. Cùm uerò Hellespontum transgressus esset, iudices constituit: ex Lacedæmonijs Menascum, Erippidē, et Orsippum. è socijs uerò ciuitatibus singulos. Peracto iudicio Agesilaus per eam incessit uiam, per quam rex cum Græciam inuaderet, duxerat. Ephori interim delectum edicunt. Et quoniam Agesipolis impubes erat, Aristodemum generis regij ac pueri tutorem exercitum educere iubēt. Egressis Lacedæmonijs, hostes quoque in unum conuenerant, consultabantq; quonā pacto Lacedæmonios potißimum aggrederētur. Inter hos Timolaus Corinthius surgēs, ita uerba fecit: Viri socij, Lacedæmoniorū res mihi fluuiorum instar se habere uidentur. Flumina etenim circa ortum suum tenui labuntur uena, ita ut facile sint permeabilia: at cùm longius defluunt, ac cæteros quoq; excipiunt fluuios, iam non placidè, sed rapido feruntur gurgite. Pariter & Lacedæmonij cùm exercitum educunt soli sunt: procedentes uerò, reliquarum quoque ciuitatum sibi uires adiungunt, ita ut illis aucti ad uincendum fiant difficiliores. Video & illud etiam, inquit, quicunque uespas iam egressas irritare conantur, aculeos multorum experiuntur: cùm uerò inclusis ignem admouent, iam amplius nihil mali patiuntur, sed quamfacile uespas suffocant. Hæc itaque considerans, optimum iuxta Lacedæmonem ipsam, ut quamproxē pugna decertandum esse existimo. Porrò cùm haud ineptè consuluisse uideretur, in sententiam ipsius omnes pedibus iuere. Verùm cùm de duce certarēt, ac de instruēda acie, & quo pacto ordines explicarēt, ne urbes, si minus profunda facerēt agmina, hostibus circūueniendi potestatem præberēt, iam

Pulchra similitudo.

σομαι πράξας, ὧν ὑμᾶς δεῖ. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα πολλοὶ μὲν ἐδάκρυσαν, πάντες δ᾽ ἐψηφίσαντο βοηθεῖν μετ᾽ ἀγησιλάου τῇ λακεδαίμονι· εἰ δὲ καλῶς τἀκεῖ γένοιτο, λαβόντες αὐτὸν πάλιν, ἥκειν εἰς τὴν ἀσίαν. καὶ οἱ μὲν δὴ συνεσκευάζοντο, ὡς ἀκολουθήσοντες. ὁ δ᾽ ἀγησίλαος ἐν μὲν τῇ ἀσίᾳ κατέλιπεν εὔξενον ἁρμοστὴν, καὶ φρουροὺς παρ᾽ αὐτῷ οὐκ ἔλαττον τετρακισχιλίων, ἵνα δύναιτο διασώζειν τὰς πόλεις. αὐτὸς δὲ ὁρῶν ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν μένειν ἐπεθύμουν μᾶλλον, ἢ ἐφ᾽ ἕλληνας στρατεύεσθαι, βουλόμενος ὡς βελτίστους καὶ πλείστους ἄγειν μεθ᾽ ἑαυτοῦ, ἆθλα προὔθηκε ταῖς πόλεσιν, ἥτις ἄριστον στράτευμα πέμποι. καὶ τῶν μισθοφόρων τοῖς λοχαγοῖς, ὅστις εὐοπλότατον λόχον ἔχων, συστρατεύοιτο, καὶ ὁπλιτῶν, καὶ τοξοτῶν, καὶ πελταστῶν. προεῖπε δὲ καὶ τοῖς ἱππάρχοις, ὅστις εὐιπποτάτην καὶ εὐοπλοτάτην τάξιν παρέχοιτο, ὡς καὶ τούτοις νικητήριον δώσων. τὴν δὲ κρίσιν ἔφη ποιήσειν, ἐπεὶ διαβαίησαν ἐκ τῆς ἀσίας εἰς τὴν εὐρώπην ἐν χερρονήσῳ, ὅπως εὖ εἰδείησαν ὅτι τοὺς στρατευομένους δεῖ εὐκρινεῖν. ἦν δὲ τὰ ἆθλα τὰ μὲν πλεῖστα, ὅπλα ἐκπεπονημένα εἰς κόσμον, καὶ ὁπλιτικὰ, καὶ ἱππικά. ἦσαν δὲ καὶ στέφανοι χρυσοῖ. τὰ δὲ πάντα ἆθλα οὐκ ἔλαττον ἐγένετο, ἢ ἀπὸ τεττάρων ταλάντων. τοσούτων μέντοι ἀναλωθέντων παμπόλλων χρημάτων ὅπλα εἰς τὴν στρατιὰν κατεσκευάσθη. ἐπεὶ δὲ διέβη τὸν ἑλλήσποντον, κριταὶ κατέστησαν· λακεδαιμονίων μὲν μένασκος καὶ ἡριππίδας καὶ ὄρσιππος· τῶν δὲ συμμάχων εἷς ἀπὸ πόλεως. καὶ ἀγησίλαος μὲν ἐπεὶ τὴν κρίσιν ἐποίησεν, ἔχων τὸ στράτευμα, ἐπορεύετο τὴν αὐτὴν ὁδὸν, ἥνπερ βασιλεὺς ὅτε ἐπὶ τὴν ἑλλάδα ἐστράτευεν. ἐν δὲ τούτῳ, οἱ μὲν ἔφοροι φρουρὰν ἔφαινον· ἡ δὲ πόλις, ἐπεὶ ἀγησίπολις παῖς ἔτι ἦν, ἀριστόδημον τοῦ γένους ὄντα, καὶ τοῦ παιδὸς πρόδικον ἡγεῖσθαι τῇ στρατιᾷ ἐκέλευεν. ἐπεὶ δὲ ἐξῇσαν μὲν οἱ λακεδαιμόνιοι, συνειλεγμένοι δ᾽ ἦσαν οἱ ἐναντίοι, συνελθόντες, ἐβουλεύοντο πῶς ἂν τὴν μάχην συμφορώτατα σφίσιν αὐτοῖς ποιήσαιντο. τιμόλαος μὲν δὴ κορίνθιος ἔλεξεν, ἀλλ᾽ ἐμοὶ δοκεῖ, ἔφη, ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι, ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν λακεδαιμονίων πρᾶγμα, οἷόνπερ τὸ τῶν ποταμῶν. οἵ τε γὰρ ποταμοὶ πρὸς μὲν ταῖς πηγαῖς οὐ μεγάλοι εἰσὶν, ἀλλ᾽ εὐδιάβατοι. ὅσῳ δ᾽ ἂν πορρωτέρω γίγνωνται, ἐπεμβάλλοντες ἕτεροι ποταμοὶ, ἰσχυρότερον αὐτῶν τὸ ῥεῦμα ποιοῦσι. καὶ οἱ λακεδαιμόνιοι ὡσαύτως. ἔνθεν μὲν ἐξέρχονται αὐτοὶ, μόνοι εἰσί· προϊόντες δὲ καὶ παραλαμβάνοντες τὰς πόλεις, πλείονές τε καὶ δυσμαχώτεροι γίγνονται. ὁρῶ δ᾽ ἔγωγ᾽, ἔφη, καὶ ὁπόσοι σφῆκας ἐξαιρεῖν βούλονται, ἐὰν μὲν ἐκθέοντας τοὺς σφῆκας πειρῶνται θηρᾶν, ὑπὸ πολλῶν τιτρωσκομένους· ἐὰν δὲ ἔτι ἔνδον ὄντων, τὸ πῦρ προσφέρωσι, πάσχοντας μὲν οὐδὲν, χειρουμένους δὲ τοὺς σφῆκας. ταῦτ᾽ οὖν ἐνθυμούμενος ἡγοῦμαι κράτιστον εἶναι, μάλιστα μὲν ἐν αὐτῇ· εἰ δὲ μὴ, ὅτι ἐγγύτατα τῆς λακεδαίμονος τὴν μάχην ποιεῖσθαι. δόξαντος δ᾽ εὖ λέγειν αὐτοῦ, ἐψηφίσαντο ταῦτα. ἐν ᾧ δὲ περὶ ἡγεμονίας τε διεπράττοντο, καὶ διωμολογοῦντο ὁπόσους δέοι τάττεσθαι πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως μὴ λίαν βαθείας τὰς φάλαγγας ποιούμεναι αἱ πόλεις, κύκλωσιν τοῖς πολεμίοις παρέχοι-

ἐν τούτῳ οἱ λακεδαιμόνιοι, καὶ δὴ τεγεάτας παρειληφότες, καὶ μαντινέας, ἐξῇσαν τὴν ἀμφίαλον. καὶ πορευόμενοι σχεδόν τι ἅμα, οἱ μὲν περὶ τοὺς κορινθίους ἐν τῇ νεμέᾳ ἦσαν. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐν σικυῶνι. ἐμβαλόντων δὲ αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπιείκειαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν ὑπερδεξίων βαλλόντων αὐτοὺς, καὶ τοξευόντων, μάλα κακῶς ἐποίουν οἱ γυμνῆτες τῶν ἀντιπάλων. ὡς δὲ κατέβησαν ἐπὶ τὴν θάλατταν, ταύτῃ προσῄεσαν διὰ τοῦ πεδίου τέμνοντες, καὶ κάοντες τὴν χώραν. καὶ οἱ ἕτεροι μέντοι ἐλθόντες, κατεστρατοπεδεύσαντο, ἔμπροσθεν ποιησάμενοι τὴν χαράδραν. ἐπεὶ δὲ προϊόντες οἱ λακεδαιμόνιοι οὐκέτι δέκα στάδια ἀπεῖχον τῶν πολεμίων, κἀκεῖνοι αὐτοῦ στρατοπεδευσάμενοι ἡσυχίαν εἶχον. φράσω δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἑκατέρων. συνελέγησαν γὰρ ὁπλῖται λακεδαιμονίων μὲν, εἰς ἑξακισχιλίους· ἠλείων δὲ καὶ τριφυλίων, καὶ ἀκρωρείων, καὶ λασιωνίων, ἐγγὺς τρισχίλιοι· καὶ σικυωνίων πεντακόσιοι καὶ χίλιοι· ἐπιδαυρίων δὲ καὶ τροιζηνίων, καὶ ἑρμιονέων, καὶ ἁλιέων, ἐγένοντο οὐκ ἐλάττους τρισχιλίων. πρὸς δὲ τούτοις, ἱππεῖς μὲν λακεδαιμονίων περὶ ἑξακοσίους. κρῆτες δὲ τοξόται ἠκολούθουν ὡς τριακόσιοι. καὶ μὴν σφενδονῆται μαργανέων, καὶ λετρίνων, καὶ ἀμφιδόλων, οὐκ ἐλάττους τετρακοσίων. φλιάσιοι μέντοι οὐκ ἠκολούθουν. ἐκεχειρίαν γὰρ ἔφασαν ἔχειν. αὕτη μὲν δὴ ἡ μετὰ λακεδαιμονίων δύναμις ἦν. ἡ γε μὴν τῶν πολεμίων ἠθροίσθη, ἀθηναίων μὲν εἰς ἑξακισχιλίους ὁπλίτας. ἀργείων δ᾽ ἐλέγοντο περὶ ἑπτακισχιλίους. βοιωτῶν δὲ ἐπεὶ ὀρχομένιοι οὐ παρῆσαν, περὶ πεντακισχιλίους. κορινθίων γε μὴν εἰς τρισχιλίους. καὶ μὴν ἐξ εὐβοίας ἁπάσης, οὐκ ἐλάττους τρισχιλίων. ὁπλιτικὸν μὲν δὴ τοσοῦτον. ἱππεῖς δὲ βοιωτῶν μὲν, ἐπεὶ ὀρχομένιοι οὐ παρῆσαν, εἰς ὀκτακοσίους. ἀθηναίων δ᾽ εἰς ἑξακοσίους· καὶ χαλκιδέων τῶν ἐξ εὐβοίας εἰς ἑκατόν. λοκρῶν δὲ τῶν ὀπουντίων, εἰς πεντήκοντα. καὶ ψιλὸν δὲ σὺν τοῖς τῶν κορινθίων πλέον ἦν. καὶ γὰρ λοκροὶ οἱ ὀζόλαι, καὶ μηλιεῖς, καὶ ἀκαρνᾶνες παρῆσαν αὐτοῖς. αὕτη μὲν δὴ ἑκατέρων ἡ δύναμις ἐγένετο. οἱ δὲ βοιωτοί, ἕως μὲν τὸ εὐώνυμον εἶχον, οὐδέν τι κατήπειγον τὴν μάχην συνάπτειν. ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν ἀθηναῖοι κατὰ λακεδαιμονίους ἐγένοντο, αὐτοὶ δὲ τὸ δεξιὸν εἶχον. καὶ κατ᾽ ἀχαιοὺς ἀντετετάχθησαν, εὐθὺς τά τε ἱερὰ καλὰ ἔφασαν εἶναι, καὶ παρήγγελλον παρασκευάζεσθαι ὡς μάχης ἐσομένης. καὶ πρῶτον μὲν ἀμελήσαντες τοῦ ἐς ἑκκαίδεκα, βαθεῖαν παντελῶς ἐποιήσαντο τὴν φάλαγγα. ἔτι δὲ καὶ ἦγον ἐπὶ τὰ δεξιά, ὅπως ὑπερέχοιεν τῷ κέρατι τῶν πολεμίων. οἱ δὲ ἀθηναῖοι, ἵνα μὴ διασπασθῶσιν, ἐπηκολούθουν, καίπερ γιγνώσκοντες ὅτι κίνδυνος εἴη κυκλωθῆναι. τέως μὲν οὖν οἱ λακεδαιμόνιοι οὐκ ᾐσθάνοντο, προσιόντων τῶν πολεμίων. καὶ γὰρ ἦν λάσιον τὸ χωρίον. ἐπεὶ δ᾽ ἐπαιάνισαν, τότε δὴ ἔγνωσαν. καὶ εὐθὺς ἀντιπαρήγγειλαν ἅπαντες διασκευάζεσθαι ὡς ἐς μάχην. ἐπεὶ δὲ συνετάχθησαν ὡς ἑκάστους οἱ ξεναγοὶ ἔταξαν, παρηγγύησαν μὲν ἀκολουθεῖν τῷ ἡγουμένῳ. ἦγον δὲ καὶ οἱ λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὰ δεξιά. καὶ οὕτω πολὺ ὑπερετείναντο τὸ κέρας, ὥστε τῶν ἀθηναίων αἱ μὲν ἓξ φυλαὶ κατὰ τοὺς λακεδαιμονίους ἐγένοντο. αἱ δὲ τέτταρες κατὰ τεγεάτας. οὐκέτι δὲ στάδιον ἀπεχόντων, σφαγιασάμενοι οἱ λακεδαιμόνιοι

iam Lacedæmonij iunctis Tegeatibus & Mantinensibus, exierant in maritima loca, rectaq; ad hostes qui in Nemea circa Corinthum erant tendebant, castraq; in Sicyone locauerunt: cumq; qua Epiicia est inuasissent, in eos à leuis armaturæ militibus impetus factus est, qui undique telis ac iaculis eos impetentes male afficiebant. At illi cùm ad mare descendissent, iam regionem ingressi, cuncta ferro ac flamma uastarunt. His auditis hostes nihil cunctati, illis obuiam uadunt, ac post torrente castra collocant. Lacedæmonij cùm haud amplius decem ab illis abessent stadijs, castra ipsi quoque ponunt, ac quietè agebant. Cæterum priusquàm ulterius progrediar, utrorumque uires enumerabo. Erant Lacedæmoniorum pedites circiter millia sex: Eliensium uero, Triphyliorum, Acroriorum, & Lasionensium circiter millia tria: Sicyoniorum mille quingenti: Epidaurensium, Trœzeniorum, Hermionensium & Halieorum haud minus millia aderant tria. Habebant præterea Lacedæmonij equites circiter sexcentos, sequebanturq; Cretes sagittarij trecenti, funditoresq; Marganensium, Ledrinensium, ac Amphidolorum haud pauciores tercentum. Phliasij uero quoniam inducias prætendebant, domi remanserant. Et hæ uires erant Lacedæmoniorum. Hostium uerò copiæ ita se habebant. Athenienses circiter sex millia adduxerant peditum, Argiui millia septem: Bœotij (nam Orchomenij non aderant) ad millia quinque: Corinthiorum erant millia tria: ac ex reliqua Eubœa uniuersa haud pauciores millibus tribus, & hi pedites. Equites Bœotiorum ubique Orchomenijs, qui aberant, octingenti erant: Atheniensium sexcenti, ex Eubœa uero Chalcidonensium centum, Locrensium Opuntiorum quingenti, cum quibus Corinthij uelites quamplurimi erant: præterea Locrenses, Ozoli, Melienses, et Acarnanes eis aderãt. Hæ igitur utrisq; aderãt copiæ, Bœotij uerò quãdiu sinistrũ tenebãt cornu, nõ admodũ cõgredi festinabãt. Vbi uerò Athenienses cõtra Lacedæmonios constiterunt, & ipsi dextrũ cornu tenuerũt, & Achæis oppositi sunt, statim & sacrificia dixerũt esse bona, & ut se ad certamẽ pararẽt, iussi sunt. Ac primùm neglecto in senos denos ordine, agmen densissimũ instruxerũt, atq; ad dextram duxerunt, ut cornu hostes excederẽt. Athenienses ne segregarẽtur, sequebãtur, quãuis circũuentionis cernerẽt periculũ. Cæterũ Lacedæmonij hostiũ aduentũ ignorabant: nã loci arboribus uestiti cõdicio conspectũ prohibebat. Verùm cùm illos pæana inchoasse audiuissent, extemplò ipsi quoq; ad arma conclamant. Cumq; aciem direxissent, duces queq; sequi præcipiũt, ac dextrorsum longè extẽso uadebant cornu, ita ut Atheniensiũ tribus tantũmodo sex Lacedæmoniorũ occurrere contingeret, quatuor uero Tegeatibus. Cumq; uix per stadiũ distarent, Lacedæmonij

monij, syluestri deæ, ut fieri consueuerat, immolarũt capellã, sicq; in gyrũ flectentes hostes circundare nitebantur. Vix pugna conserta erat, cùm omnes Lacedæmoniorum socij ab hostibus superati sunt: solùm Pellenenses Thespiensibus resistebant, acriq; certamine utrinq; cadebãt. At Lacedæmonij Athenienses, cum quibus confluxere, uincunt, eosq; circundantes multos detruncant, & cùm integri essent, ordine procedebant. Ac quatuor Atheniensium tribus, priusquam à persequendo se reciperẽt, præterierũt. Itaq; nulli ex eis sunt interfecti, nisi si quis in primo congressu à Tegeatibus est interemptus. Inde Argiuis qui reuertebantur obuiam fiunt, cum quibus congressi magnam eorum cecidere partem. Corinthios quoque excepere regressos. Thebani etiam quidam ex persequutione reuertentes, in illos incidêre, ex quibus omnibus quamplures interfecti sunt. Victi initio ad muros confugerunt: inde Corinthijs in castra antiqua redeuntibus, reliqui quoque illuc conuenere. Lacedæmonij in eum reuersi sunt locum, ubi initio pugna conserta fuerat, trophæumq; statuerunt. Et hic fuit exitus pugnæ tam memorandæ.

Pugna memorabilis.

Agesilaus interim ut patriæ succurreret, ex Asia iter maturat. Cui circa Amphipolim Dercyllides Lacedæmoniorum nunciat uictoriam, ostenditq; octo solùm ex illis, hostium uerò quamplurimos desideratos esse: insuper sociorum manum cecidisse ingentem demonstrat. Cui Agesilaus: Haud inutile esset ô Dercyllides, ait: ciuitatibus qui nobiscum militant, hanc quamcelerrimè nunciari uictoriam. Cui Dercyllides respondit: Nimirum alacriores ad reliqua pericula obeunda futuros, credendum esset. Tu igitur postquam aduenisti, eis optimè nunciare posis. Ille uerò cùm hæc libenter audiuisset (nam belli semper erat studiosus) ait: Si tu iusseris, paratus ero. At ille: Quinnimò præcipio. Præterea illis nuncies uelim, rebus nostris, ut speramus, ex sententia gestis, rursus ut promisimus illuc reuersuros. Et Dercyllides ab Hellesponto in Asiam, Agesilaus uerò per Macedoniam in Thessaliam profectus est: quem Larissæi, Cranonij, Scotentes, & Pharsalij qui Bœotijs confœderati erant, Thessaliq; uniuersi, exceptis exulibus eorum si qui erant, à tergo adorti, nouissimos premere cœperunt. At ille agmine quadrato incessit, dispartitis & à fronte & à tergo equitibus. Verum ubi instantibus à tergo Thessalis ultrà progredi est prohibitus, equitatum qui in fronte constiterat omnem, præter corporis satellites, ad posteriores transmittit. Postquã utrinq; structæ acies, Thessali rati haud ex æquo cõtra pedites equitatu decertandum esse, sensim retrocessere. quos Græci lentè sanè sunt insequuti. Sed Agesilaus cùm utrorunq; intelligeret errorem, equitum acerrimos quos secum retinuerat, emittit, reliquosq; ut quamcelerrimè sectentur iubet: ipse ne hostibus retro

μόνιοι τῇ ἀγροτέρᾳ, ὥσπερ νομίζεται, τὴν χίμαιραν ἡγοῦντο ἐπὶ τοὺς ἐναντίους, τὸ ὑπερέχον ἐπικάμψαντες εἰς κύκλωσιν. ἐπεὶ δὲ ξυνέμιξαν, οἱ μὲν ἄλλοι ξύμμαχοι πάντες οἱ τῶν λακεδαιμονίων ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων. πελληνεῖς δὲ κατὰ θεσπιέας γενόμενοι, ἐμάχοντό τε καὶ ἐν χώρᾳ ἔπιπτον ἑκατέρων. αὐτοὶ δὲ οἱ λακεδαιμόνιοι ὅσον τε κατέσχον τῶν ἀθηναίων, ἐκράτησαν. καὶ κυκλωσάμενοι τῷ ὑπερέχοντι, πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν. καὶ ἅτε δὴ ἀπαθεῖς ὄντες, ξυντεταγμένοι ἐπορεύοντο. καὶ τὰς μὲν τέτταρας φυλὰς τῶν ἀθηναίων, πρὶν ἐκ τῆς διώξεως ἐπαναχωρῆσαι, παρῆλθον. ὥστε οὐκ ἀπέθανον αὐτῶν, πλὴν εἴ τις ἐν τῇ ξυμβολῇ ὑπὸ τεγεατῶν. τοῖς δὲ ἀργείοις ἐντυγχάνουσιν οἱ λακεδαιμόνιοι ἀναχωροῦσι. καὶ μέλλοντος τοῦ πρώτου πολεμάρχου ἐκ τοῦ ἐναντίου ξυμβάλλειν αὐτοῖς, λέγεται ἄρα τις ἀναβοῆσαι παρεῖναι τοὺς πρώτους. ὡς δὲ τοῦτ᾽ ἐγένετο, παραθεόντων δή, παίοντες εἰς τὰ γυμνά, πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν. ἐπελάβοντο δὲ καὶ κορινθίων ἀναχωρούντων. ἔτι δ᾽ ἐπέτυχον οἱ λακεδαιμόνιοι καὶ τῶν θηβαίων τισὶν ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς διώξεως, καὶ ἀπέκτειναν συχνοὺς αὐτῶν. τούτων δὲ γενομένων, οἱ ἡττώμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἔφευγον εἰς τὰ τείχη. ἔπειτα δ᾽ εἰρξάντων κορινθίων, πάλιν κατεσκήνωσαν εἰς τὸ ἀρχαῖον στρατόπεδον. λακεδαιμόνιοι δ᾽ αὖ ἐπαναχωρήσαντες ἔνθα τὸ πρῶτον τοῖς πολεμίοις ξυνέμιξαν, ἐστήσαντο τρόπαιον. καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ μάχη οὕτως ἐγένετο. ὁ δ᾽ ἀγησίλαος σπεύδων μὲν ἐκ τῆς ἀσίας ἐβοήθει. ὄντι δ᾽ αὐτῷ ἐν ἀμφιπόλει, ἀγγέλλει δερκυλλίδας, ὅτι νικῷέν τε αὖ λακεδαιμόνιοι, καὶ αὐτῶν μὲν τεθναίεν ὀκτώ, τῶν δὲ πολεμίων παμπληθεῖς. ἐδήλου δὲ ὅτι καὶ τῶν ξυμμάχων οὐκ ὀλίγοι πεπτωκότες εἶεν. ἐρομένου δὲ τοῦ ἀγησιλάου, ἆρ᾽ ἄν, ὦ δερκυλλίδα, ἐν καιρῷ γένοιτο, εἰ αἱ συμπέμπουσαι πόλεις ἡμῖν τοὺς στρατιώτας τὴν νίκην ὡς τάχιστα πύθοιντο; ἀπεκρίνατο δὴ ὁ δερκυλλίδας· εὐθυμοτέρους γοῦν εἰκὸς ταῦτ᾽ ἀκούσαντας εἶναι. οὐκοῦν σὺ ἐπεὶ παρεγένου, κάλλιστ᾽ ἂν ἀπαγγείλαις. ὁ δ᾽ ἄσμενος ἀκούσας, καὶ γὰρ ἀεὶ φιλαπόδημος ἦν, εἰ προστάττοις. ἀλλὰ τάττω, ἔφη. καὶ προσαπαγγέλλειν λέγω, ὅτι ἐὰν καὶ τάδε εὖ γένηται, πάλιν παρεσόμεθα, ὥσπερ καὶ ἔφαμεν. ὁ μὲν δὴ δερκυλλίδας ἀφ᾽ ἑλλησπόντου πρῶτον ἐπορεύετο. ὁ δ᾽ ἀγησίλαος διαλλάξας μακεδονίαν, ἐς θετταλίαν ἀφίκετο. λαρισαῖοι μὲν οὖν, καὶ κρανώνιοι, καὶ σκοτουσαῖοι, καὶ φαρσάλιοι, ξύμμαχοι ὄντες βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ θετταλοί, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότ᾽ ἐτύγχανον, ἐκακούργουν αὐτὸν, ἐπακολουθοῦντες. ὁ δέ, τέως μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στράτευμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἔμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δ᾽ ἐπ᾽ οὐρᾷ ἔχων τῶν ἱππέων. ἐπεὶ δ᾽ ἐκώλυον τῆς πορείας οἱ θετταλοί, ἐπελαύνοντες τοῖς ὄπισθεν, παραπέμπει ἐπ᾽ οὐρὰν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος ἱππικόν, πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. ὡς δὲ παρετάξαντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὁπλίτας ἱππομαχεῖν, στρέψαντες, βάδην ἀπεχώρουν. οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐπηκολούθουν. γνοὺς δὲ ὁ ἀγησίλαος ἃ ἑκάτεροι ἡμάρτανον, πέμπει τοὺς περὶ αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἄλλοις παραγγέλλειν, καὶ αὐτοὺς διώκειν ὡς τάχιστα, καὶ μηκέτι δοῦναι αὐτοῖς ἀνα-

ἀναστρέφειν. οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐλαύνοντας, οἱ μὲν αὐτῶν ἔφυγον, οἱ δ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ πειρώμενοι τοῦτο ποιεῖν, πλαγίους ἔχοντες τοὺς ἵππους, ἡλίσκοντο. Πολύμαχος μέντοι ὁ Φαρσάλιος ἱππαρχῶν, ἀντιστραφείς τε, καὶ μαχόμενος, ξὺν τοῖς περὶ αὐτὸν, ἀποθνήσκει. ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, φυγὴ τῶν Θετταλῶν ἐξαισία γίγνεται. ὥστε οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ἡλίσκοντο. ἔστησαν δ' οὖν οὐ πρόσθεν, πρὶν ἐν τῷ ὄρει ἐν Ναρθακίῳ ἐγένοντο. καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος τρόπαιόν τ' ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου, καὶ αὐτοῦ ἔμεινε, μάλα ἡδόμενος τῷ ἔργῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ ἱππικῇ ἐνενικήκει, ξὺν ᾧ αὐτὸς ξυνέλεξεν ἱππικῷ. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὑπερβάλλων τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη, τὴν λοιπὴν πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύετο, μέχρι πρὸς τὰ Βοιωτῶν ὅρια. ὄντος δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐμβολῇ, ὁ ἥλιος μηνοειδὴς ἔδοξε φανῆναι, καὶ ἠγγέλθη, ὅτι ἡττημένοι εἶεν Λακεδαιμόνιοι τῇ ναυμαχίᾳ, καὶ ὁ ναύαρχος Πείσανδρος τεθναίη. ἐλέγετο δὲ καὶ ᾧ τρόπῳ ἡ ναυμαχία ἐγένετο. εἶναι μὲν γὰρ περὶ Κνίδον τὸν ἐπίπλουν ἀλλήλοις. Φαρνάβαζον δὲ ναύαρχον ὄντα ξὺν ταῖς Φοινίσσαις εἶναι. Κόνωνα δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔχοντα, τετάχθαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ. ἀντιπαραταξαμένου δὲ τοῦ Πεισάνδρου, καὶ πολὺ ἐλαττόνων αὐτῷ τῶν νεῶν φανεισῶν τῶν αὐτοῦ, τοῦ μετὰ Κόνωνος αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ, τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου ξυμμάχους, εὐθὺς αὐτῷ φεύγειν. αὐτὸν δὲ συμμίξαντα τοῖς πολεμίοις, ἐμβολὰς ἔχουσαν τὴν τριήρη, πρὸς τὴν γῆν ἐξωσθῆναι, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους, ὅσοι εἰς τὴν γῆν ἐξώσθησαν, ἀπολιπόντας τὰς ναῦς, σώζεσθαι ὅπῃ δύναιντο ἐς τὴν Κνίδον. αὐτὸν δὲ ἐπὶ τῇ νηὶ μαχόμενον, ἀποθανεῖν. ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος πυθόμενος ταῦτα, τὸ μὲν πρῶτον χαλεπῶς ἔφερεν. ἐπεὶ μέντοι ἐνεθυμήθη, ὅτι τοῦ στρατεύματος τὸ πλεῖστον εἴη αὐτῷ, οἷον ἀγαθῶν μὲν γιγνομένων, ἡδέως μετέχειν. εἰ δέ τι χαλεπὸν ὁρῷεν, οὐκ ἀνάγκην εἶναι κοινωνεῖν αὐτοῖς. ἐκ τούτου μεταβαλὼν ἔλεγεν, ὡς ἀγγέλλοιτο ὁ μὲν Πείσανδρος τετελευτηκώς, νικῴη δὲ τῇ ναυμαχίᾳ. ἅμα δὲ ταῦτα λέγων, καὶ ἐβουθύτει ὡς εὐαγγέλια, καὶ πολλοῖς διέπεμπε τῶν τεθυμένων. ὥστε ἀκροβολισμοῦ ὄντος πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐκράτησαν οἱ τοῦ Ἀγησιλάου τῷ λόγῳ, ὡς Λακεδαιμονίων νικώντων τῇ ναυμαχίᾳ. ἦσαν δ' οἱ μὲν ἀντιπαραταγμένοι τῷ Ἀγησιλάῳ, Βοιωτοί, Ἀθηναῖοι, Ἀργεῖοι, Κορίνθιοι, Αἰνιᾶνες, Εὐβοεῖς, Λοκροὶ ἀμφότεροι. σὺν Ἀγησιλάῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἡ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα. ἥμισυ δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ. ἔτι δ' οἱ ἐκ Λακεδαίμονος νεοδαμώδεις συνεστρατευσάμενοι αὐτῷ. πρὸς δὲ τούτοις, οὗ Ἡριππίδας ἐξενάγει, ξενικόν. ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων Ἑλληνίδων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόλεων Ἑλληνίδων, ὅσας διιὼν παρέλαβεν. αὐτόθεν δὲ προσεγένοντο ὁπλῖται Ὀρχομένιοι, καὶ Φωκεῖς. πελτασταί γε μὴν πολλῷ πλείους οἱ μετ' Ἀγησιλάου, ἱππεῖς δ' αὖ παραπλήσιοι ἀμφοτέροις τὸ πλῆθος. ἡ μὲν δὴ δύναμις αὕτη ἀμφοτέρων. διηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην, καὶ γὰρ ἐγένετο οἵα οὐκ ἄλλη τῶν γ' ἐφ' ἡμῶν. συνῆσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον, οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλάῳ, ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ. οἱ δὲ σὺν Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. ἦγε δ' Ἀγησίλαος μὲν δεξιὸν τὸ μετ' αὐτοῦ. Ὀρχομένιοι δὲ αὐτοῦ ἔσχατοι

ἦσαν

retrouertendi daretur copia, praepropera celeritate cunctis insequutus est uiribus. Thessali hostes ex insperato ingruentes conspicati, partim in fugam uersi: reliqui conuertere se conati, ab equitibus ex obliquo ingruentibus circumuenti sunt. Equitum uerò praefectus Polymachus nomine Pharsalius, & se conuertit, ac fortiter pugnando cum suis interimitur. Quo facto turpis Thessalorum insequuta est fuga, ex quibus plures ceciderunt, multi uiui in hostium uenere potestatem: nec prius à fuga substitere, quàm ad Narthacium peruenissent montem.

Agesilaus constituto inter Prantum & Narthacium trophaeo, ibidem mansit, admodum exultans quòd eos qui maxime re equestri gloriari solerent, cum equitibus quos ipse comparat, superasset. Postridie superatis Achaicis Pthiae montibus, inde reliquum iter omne ad Boeotiorum fines usq; perpacatum fecit. Ibi Agesilao sedenti sol in cornua flexus apparuit, nunciaturq; Lacedaemonios nauali praelio superatos, Pisandrumq; classis praefectum occubuisse. Fuerat pugna haec circa Gnidum commissa. Pharnabazus enim hostilis classis praefectus cum Phoenissis nauibus, Conon uerò cum Graecis, ad Pisandri stationem certandi studio accesserant. Cùm uerò Pisander contra aciem instruxisset, cùm longè pauciores naues habere uideretur, quàm Cononiani Graeci, eius, quae in sinistro cornu constiterant, auxiliares copiae, statim in fugam uertebantur. Ipse cum hostibus congressus, in triremi quae accessus haberet, ad terram compulsus fuerat. Reliqui omnes qui ad terram compulsi fuerant, derelictis nauibus, quà quisque poterat Gnidum euaserant. Agesilaus his auditis, primùm aegrè tulit. Verùm ubi uenit in mentem sibi maximam partem exercitus esse, existimans rebus laetis frui debere milites, si quid uero aduersi accidisset, non esse necesse, ut eis communicaret, igitur mutato nuncio, dixit: nunciatum esse, occubuisse quidem Pisandrum, sed praelio nauali uicisse. Haec postquam esset effatus, bouem, tanquam ob laetum nuncium immolat, & multis uictimarium carnem mittit. Itaque commisso deinde cum hostibus praelio, uicerunt Agesilai milites, eius oratione persuasi, Lacedaemonios pugna uicisse nauali. Fuerunt autem contra Agesilaum instructi Boeotij, Athenienses, Argiui, Corinthij, Aenianes, Euboici, Locri utrique. Cum Agesilao uerò erat legio Laconica, quae ex Corintho aduenerat, ac dimidia alia ex Orchomeno: aderant & iuniores ex Lacedaemonia, peregrinus praeterea exercitus cui Erippidas praeerat: auxilia quoque Asiaticarum, & quae in Europa sunt ciuitatum Graecarum, quae illac iter habens receperat. Venere quoque ad eum Orchomenij & Phocenses. Praestabat peditum numero Agesilaus, equitatus utrinque par erat. Et hae utrisque tum aderant uires. Caeterum pugnam quoque enarrabo, cui parem aetas nostra nullam uidit. Conuenerant omnes in Coroniae campos: Lacedaemonij à Cephiso in aciem processere, Thebani uero & socij ab Helicone. Agesilaus dextrum tenebat cornu, Orchomenij in sinistro extreme

Sol in cornua flexus apparet.

tutabantur. Cōtrà Thebani à dextro, Argiui à sinistro stabāt cornu. Cōgredientib. illis, altū utrinq; silentiū tātisper fuit, dū ad stadij interuallū abessent: exinde Thebani cōcito cursu ac sublato clamore in hostes feruntur. Cūq; triū iugerū distarent spatio, ex aduerso ab Agesilai phalange, quib. Erippidas præerat, procursum est: & cum his Ionij, Aeolij, & Hellespontij eodē feruntur impetu. Vix hi ad hastas appropinquarāt, quū qui ex aduerso steterāt, in fugā uertuntur. Nec Argiui Agesilai excepere milites, sed protinus in Heliconē confugerūt. Ibi ex peregrinis quidam, Agesilaū ut uictorē coronāt. Interim ei quidā nunciat, Thebanos cæsis Orchomenijs circa impedimēta uersari: extēplò igitur structa acie ad illos ire pergit. Thebani cum socios in Heliconē profugisse cernerēt, seq; ad illos recipere uellent, in ordines reuersi, ui magna in colles flexerūt. Hic Agesilaum magnanimū sine cōtrouersia appellare licet: non tamē quod tutissimū erat, elegit. Nam cū facilè terga abeuntiū cædere posset, à frōte tamē & lateribus Thebanos inuadit. Ibi Thebani pugnādi necessitate coacti, subitò in hostē cōuersi, fortiter pugnam cient: scutis utrinq; propellūtur, feriūt, pugnāt, interimūt, cadūt. Clamor nullus erat, nec tamē silentium, sed uox qualē ira simul et pugna edere solet. Tandē plurimi Thebanorum in Heliconē euaserūt, multi in media occidione occisi sunt. Agesilaus uictoria potitus, saucius ad phalangē relatus est. Aduenere interim eqtes quidā nūciantes illi, circiter octoginta ex hostib. armatos ad templū cōfugisse: quidq; faciendū esset, sciscitabātur. Ille quāuis multa accepisset uulnera, deos tamen minime neglexit: sed eos quò uellēt dimitti, et ab omni iniuria illæsos seruari iussit. Iacebant ubi pugna cōmissa est promiscue cadauera sanguine cōcreta, diffracti clypei, enses euaginati, nōnulli in manib. iacentiū, quidā uulnerib. infixi: solū passim cruore manabat. Cùm uerò iā aduesperasceret, cœnarūt, indeq; corpora curarūt. Prima deinde luce, Gylū polemarchū instructo exercitu tropheū statuere iussit, uniuersos in dei honorem coronari, ac tibicines oēs modulari. Quæ dū ab illis gerūtur, Thebani missis præconib. mortuos per inducias ad sepulturā petiit: illisq; cōcessis, Agesilaus Delphos profectus est, decimāq; deo ex spolijs sacrauit, nō minorē talētis centū. Gylis interim belli præfectus exercitū in Phoceas deduxit, hinc in Locridā irrūpit. Postridie milites direptis uillis, ingentē prædam ex agris abduxere. Locri hostē præda onustū sub noctem adorti, Lacedæmonios, qui erant ultimi, carpere cœperūt, lapidesq; ac cæca tela in subiectū deuoluebāt agmen. Lacedæmonij conuerso agmine illos excepere, nōnullos quoq; interfecerūt: quapropter Locri hostes à tergo sequi ueriti, ex superiorib. locis illos incessebant: at Lacedæmonij illos etiam in accliue persequi nitebantur. Ingruētibus uerò tenebris, hi quidem propter regionis difficultatem cadebant, alij uerò, quòd priores non prospicerent, occubuere, magna uerò pars telis oppressa est. Concidit & Gylis agminis præfectus, ac ex familiaribus Pelles, magnaq; pars militum desiderata est, partim lapidibus obruti, partim uerò telis confossi. ac nisi ex

castris

Agesilai cum Thebanis acris pugna.

κέρας τὸ εὐώνυμον. οἱ δ' αὖ θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιὸν εἶχον, ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον. συνιόντων δὲ, τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἀπ' ἀμφοτέρων ἦν. ἡνίκα δ' ἀπεῖχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάξαντες οἱ θηβαῖοι, δρόμῳ ὁμόσε ἐφέροντο. ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων, ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς ἀγησιλάου φάλαγγος, ὧν ἡριππίδας ἐξηγεῖτο, ... αὐτοῖς, ἴωνες, καὶ αἰολεῖς, καὶ ἑλλησπόντιοι, καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων ἐγένοντο. καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι, ἐτρέψαντο τὸ καθ' αὑτούς. ἀργεῖοι μέντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ ἀγησίλαον, ἀλλ' ἔφυγον ἐπὶ τὸν ἑλικῶνα. κἀνταῦθα οἱ μέν τινες τῶν ξένων ἐστεφάνουν ἤδη τὸν ἀγησίλαον. ἀγγέλλει δέ τις αὐτῷ, ὅτι οἱ θηβαῖοι τοὺς ὀρχομενίους διακόψαντες, ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσίν. καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελίξας τὴν φάλαγγα, ἦγεν ἐπ' αὐτούς. οἱ δ' αὖ θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς ξυμμάχους πρὸς ἑλικῶνι πεφευγότας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, συσπειραθέντες, ἐχώρουν ἐρρωμένως. ἐνταῦθα δὴ ἀγησίλαον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμφισβητήτως. οὐ μέντοι εἵλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα. ἐξὸν γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας, ἀκολουθοῦντι χειροῦσθαι τοὺς ὄπισθεν, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέρραξε τοῖς θηβαίοις. καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας, ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέθνησκον. τέλος δὲ τῶν θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν ἑλικῶνα. πολλοὶ δὲ ἀποχωροῦντες, ἀπέκτεινον, ἀπέθανον. ἐπεὶ δ' ἡ μὲν νίκη ἀγησιλάου ἐγεγένητο, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσηνέχθη πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντές τινες τῶν ἱππέων, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι τῶν πολεμίων ὡς ὀγδοήκοντα σὺν ὅπλοις ὑπὸ τῷ ναῷ εἰσι, καὶ ἠρώτων τί χρὴ ποιεῖν. ὁ δὲ, καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων, ὅμως οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου, ἀλλ' ἐᾶν τ' ἀπιέναι ᾗ βούλοιντο, ἐκέλευσε, καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴα. τότε μὲν οὖν (καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὀψὲ) δειπνοποιησάμενοι, ἐκοιμήθησαν. πρωῒ δὲ γῦλιν τὸν πολέμαρχον παρατάξαι ἐκέλευσε τὸ στράτευμα, καὶ τρόπαιον ἵστασθαι, καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ, καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν. οἱ δὲ θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκας ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. καὶ οὕτω δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίγνονται. καὶ ἀγησίλαος μὲν εἰς δελφοὺς ἀφικόμενος, δεκάτην τῶν ἐκ τῆς λείας τῷ θεῷ ἀπέθυσεν, οὐκ ἐλάττω ἑκατὸν ταλάντων. γῦλις δὲ ὁ πολέμαρχος ἔχων τὸ στράτευμα, ἀπεχώρησεν εἰς φωκίας. ἐκεῖθεν δ' εἰς τὴν λοκρίδα ἐμβάλλει. καὶ τὴν μὲν ἄλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται καὶ σκεύη ἐκ τῶν κωμῶν, καὶ σῖτον ἥρπαζον. ἐπεὶ δὲ πρὸς ἑσπέραν ἦν, τελευταίων ἀποχωρούντων τῶν λακεδαιμονίων, ἐπηκολούθουν αὐτοῖς οἱ λοκροί, βάλλοντες, καὶ ἀκοντίζοντες. ὡς δ' αὐτῶν οἱ λακεδαιμόνιοι ὑποστρέψαντες, καὶ διώξαντες, κατέβαλόν τινας, ἐκ τούτου ὄπισθεν μὲν οὐκ ἔτι ἐπηκολούθουν, ἐκ δὲ τῶν ὑπερδεξίων ἔβαλλον. οἱ δ' ἐπεχείρησαν μὲν καὶ πρὸς τὸ αἶπος διώκειν. ἐπεὶ δὲ σκότος ἐγίγνετο, καὶ ἀποχωροῦντες, οἱ μὲν διὰ τὴν δυσχωρίαν ἔπιπτον, οἱ δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ προορᾶν τὰ ἔμπροσθεν, οἱ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν, ἐνταῦθα ἀποθνήσκουσι γῦλίς τε ὁ πολέμαρχος, καὶ τῶν παραστατῶν πελλῆς, καὶ οἱ πάντες ὡς ὀκτωκαίδεκα τῶν σπαρτιατῶν, οἱ μὲν καταλευσθέντες, οἱ δὲ καὶ τραυματισθέντες. εἰ δὲ μὴ ἐβοήθησαν αὐτοῖς ἐκ

τοῦ

τοῦ στρατοπέδου δειπνούντων, ἐκινδύνευσαν ἂν ἅπαντες ἐγκαταλειφθῆναι. μετὰ ταῦτα γε μὴν ἀφείθη μὲν κατὰ πόλεις τὸ ἄλλο στράτευμα. ἀπέπλευσε δὲ καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπ' οἴκου. ἐκ δὲ τούτου ἐπολέμουν Ἀθηναῖοι μὲν, καὶ Βοιωτοὶ, καὶ Ἀργεῖοι, καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, ἐκ Κορίνθου ὁρμώμενοι. Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκ Σικυῶνος. ὁρῶντες δ' οἱ Κορίνθιοι ἑαυτῶν μὲν καὶ τὴν χώραν δῃουμένην, καὶ ἀποθνήσκοντας, διὰ τὸ ἀεὶ τῶν πολεμίων ἐγγὺς εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους συμμάχους καὶ αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ ὄντας, καὶ τὰς χώρας αὐτῶν ἐνεργοὺς οὔσας, οἱ πλεῖστοι, καὶ βέλτιστοι αὐτῶν εἰρήνης ἐπεθύμησαν, καὶ συνιστάμενοι, ἐδίδασκον ταῦτα ἀλλήλους. γνόντες δὲ οἱ Ἀργεῖοι, καὶ Βοιωτοὶ, καὶ Ἀθηναῖοι, καὶ Κορινθίων, οἵ τε τῶν παρὰ βασιλέως χρημάτων μετεσχηκότες, καὶ οἱ τοῦ πολέμου αἰτιώτατοι γεγενημένοι, ὡς εἰ μὴ ἐκποδὼν ποιήσαιντο τοὺς ἐπὶ τὴν εἰρήνην τετραμμένους, κινδυνεύσει πάλιν ἡ πόλις λακωνίσαι, οὕτω δὴ καὶ σφαγὰς ἐπιχείρουν ποιεῖσθαι, καὶ πρῶτον μὲν τὸ πάντων ἀνοσιώτατον ἐβουλεύσαντο. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, κἂν νόμῳ τις κατακριθῇ, οὐκ ἀποκτείνουσιν ἐν ἑορτῇ. ἐκεῖνοι δ' Εὐκλείων τὴν τελευταίαν προείλοντο, ὅτι πλείους ἂν ᾤοντο λαβεῖν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥστε ἀποκτεῖναι. ὡς δ' ἐσημάνθη οἷς εἴρητο οὓς ἔδει ἀποκτεῖναι, σπασάμενοι τὰ ξίφη, ἔπαιον τὸν μέν τινα συνεστηκότα ἐν κύκλῳ, τὸν δὲ καθήμενον, τὸν δέ τινα ἐν θεάτρῳ. ἔστι δ' ὃν καὶ κριτὴν καθήμενον. ὡς δ' ἐγνώσθη τὸ πρᾶγμα, εὐθὺς ἔφυγον οἱ βέλτιστοι, οἱ μὲν πρὸς τὰ ἀγάλματα τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ θεῶν, οἱ δ' ἐπὶ τοὺς βωμούς, ἔνθα δὴ οἱ ἀνοσιώτατοι, καὶ παντάπασι μηδὲ νόμιμον φρονοῦντες, οἵ τε κελεύοντες, καὶ οἱ πειθόμενοι, ἔσφαττον καὶ πρὸς τοῖς ἱεροῖς, ὥστ' ἐνίους καὶ τῶν οὐ τυπτομένων, νομίμων δ' ὄντων ἀνθρώπων, ἀθυμῆσαι τὰς ψυχάς, ἰδόντας τὴν ἀσέβειαν. ἐθνῃσκον δ' οὕτω, τῶν μὲν πρεσβυτέρων πολλοί (μᾶλλον γὰρ ἔτυχον ἐν τῇ ἀγορᾷ ὄντες) οἱ δὲ νεώτεροι, ὑποπτεύσαντος Πασιμήλου τὸ μέλλον ἔσεσθαι, ἡσυχίαν ἔσχον ἐν τῷ Κρανείῳ. ὡς δὲ τῆς κραυγῆς ᾔσθοντο, καὶ φεύγοντές τινες ἐκ τοῦ πράγματος ἀφίκοντο πρὸς αὐτούς, ἐκ τούτου ἀναδραμόντες κατὰ τὸν Ἀκροκόρινθον, προσβαλόντας μὲν Ἀργείους καὶ τοὺς ἄλλους ἀπεκρούσαντο. βουλευομένων δὲ τί χρὴ ποιεῖν, πίπτει τὸ κιονόκρανον ἀπὸ τοῦ κίονος, οὔτε σεισμοῦ, οὔτε ἀνέμου γενομένου. καὶ θυομένοις δὲ τοιαῦτα ἦν τὰ ἱερά, ὥστε οἱ μάντεις ἔφασαν ἄμεινον εἶναι καταβαίνειν ἐκ τοῦ χωρίου. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὡς φευξούμενοι ἔξω τῆς Κορινθίας, ἀπεχώρησαν. ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ φίλοι αὐτοὺς ἔπειθον, καὶ μητέρες ἰοῦσαι, καὶ ἀδελφοί, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἐν δυνάμει ὄντων ἦσαν οἱ ὀμνύντες, ἦ μηδὲν κακὸν πείσεσθαι, οὕτω δὴ ἀπῆλθόν τινες οἴκαδε αὐτῶν. ὁρῶντες δὲ τοὺς τυραννεύοντας, αἰσθανόμενοι δὲ ἀφανιζομένην τὴν πόλιν, διὰ τὸ καὶ ὅρους ἀνασπᾶσθαι, καὶ Ἄργος ἀντὶ Κορίνθου τὴν πατρίδα αὐτῶν ὀνομάζεσθαι, καὶ πολιτείας μὲν ἀναγκαζόμενοι τῆς ἐν Ἄργει μετέχειν, ἧς οὐδὲν ἐδέοντο, ἐν δὲ τῇ πόλει μετοίκων ἔλαττον δυνάμενοι, ἐγένοντό τινες αὐτῶν, οἳ ἐνόμισαν οὕτω μὲν ἀβίωτον εἶναι, πειρωμένους δὲ τὴν πατρίδα, ὥσπερ ἦν καὶ ἐξ ἀρχῆς, Κόρινθον ποιῆσαι, καὶ ἐλευθέραν ἀποδεῖξαι, καὶ τῶν μὲν μιαιφόνων καθαράν, εὐνομίᾳ δὲ χρωμένην, ἄξιον εἶναι. εἰ μὲν δύναιντο καταπρᾶ-

castris, à cœnantibus auxilia affuissent, ad unum periissent. Post hæc Agesilaus dimisso exercitu domum nauigauit, nihilominus tamen bellum durabat. Athenienses enim, Bœotij & Argiui cum socijs ex Corintho, quam belli arcem fecerant, mouebant: Lacedæmonij uerò ac socij ex Sicyone procedebant. Corinthij cùm fines suos uastari, ac propter uicinitatem belli quotidie plures ex suis oppetere, reliquos uerò socios in pace degentes, agrosq; colere cernerent, plurimi & optimates cùm pacis tenerẽtur desiderio, inuicem de his sermonem conferre cœperunt. Quæ cùm sensissent Argiui, Bœotij, Athenienses, Corinthij, & alij qui regijs corrupti fuerant pecunijs, ac potissima belli causa extiterant, timebant si pacis cupide è medio non tollerentur, periculum fore ne ciuitas rursus Lacedæmoniorum sequeretur partes: quapropter illos iugulare statuerunt, remq; omnium fœdissimam statuerunt. Nam etsi quis secundum leges morte damnatus est, non tamen ferijs interficitur diebus: illi uerò præcipuam festiuitatem ad cædem delegere: rati quamplurimos quos interficerent in foro deprehendi posse. Itaque cùm nonnullos elegissent, quibus eos quos morti destinassent, indicarunt, illi eductis ensibus multitudinem adorti, quosdam in circulo stantes, alios in theatro sedentes, nonnullos ius quoque dicentes obtruncarunt. Orto tumultu, confestim optimates partim ad statuas deorum, quæ in foro erant, confugerunt, partim ad aras. ibi sceleratissimi omni religione contempta, ante aras & templa deorum homines iugularunt, ita ut quidam uiri pij, quamuis non ferirentur tam atroci tamen conspecto facinore, animam efflarint. Ceciderunt tam perfida fraude seniorum multi: nam plurimos in foro esse contigit: iuniores uerò à Pasimelo præmoniti in Cranio quieti se tenebant. Cæterùm audito clamore, quidam etiam media cæde elapsi, cùm ad illos profugissent, omnes in arcem quam Acrocorinthum appellant cursu feruntur, eamq; expulsis Argiuis ac alijs occupant. Cùm uero quid agendum foret consulent, à columna capitulum decidit, cùm neque terræmotus seu uentus fuisset. Sacrificantibus quoque talia apparuere exta, ut uates prædicerent, optimum esse descendere ex eo loco. Ac primùm tanquam qui ex Corinthia regione fugere uellent, discesserunt. At cùm amici, matres, fratres quoque, præterea primores qui rebus præerant, ipsis sub iuramento promisissent nihil mali eos passuros, quidam promissionibus commoti in patriam reuersi sunt. Verùm cùm cernerent eos qui tyrannidem exercebant, & rempublicam deleri sentirent, ac pro Corintho Argos nominari, legibus priuari, & quod maximè abhorrebant, sub Argiuorum uiuendi normam cogi debere, cernerent præterea longe se inquilinis inferiores esse, fuere nonnulli qui existimarent penitus tam indignè uiuendum non esse. Statuerunt itaq; patriam in pristinã dignitatem ac libertatẽ restituere, cædemq; expiare uelle: et si hoc perficere

Crudelit.

ξαι / cere

cere possent, tanquam patriæ salutatores æternam se laudem uendicaturos sperabant: sin minus, cùm pulcherrimæ ac optimæ rei operam nauarent, honestissimam ac laudatissimam mortem haud desuturam Hæc duo inter se egerunt uiri Pasimelus et Alcimenes: qui per torrentem egressi, Praxiten Lacedæmoniorum præfectum, qui cum præsidio Sicyone erat, conuenerunt, ostenderuntq; se illi ingressum in muros ad Lechæum tendentes præstare posse. Praxites cùm iam pridem uiros fide dignos esse cognouisset, cum illis de occupanda egit urbe: necnon peditum partem quæ ex urbe Sicyone domum reuersura erat, ob eam causam retinuit. Illis re constituta, Corinthum reuersi sunt. Inde cùm & casu & data opera illis murorum cura ac custodia iuxta portam ubi trophæum erectum fuit commissa esset, Praxiten ut conuenerat, de hac re certiorem reddunt: qui confestim cohortem peditum, Sicyonios & Corinthiorum exules ad urbem ducit. Cumq; ad portum peruenisset, insidias ueritus, fidum quendam uirum qui cuncta specularetur in urbem mittit: qui ingressus ac reuertens cuncta sine dolo ac fraude esse renunciat. Sed cùm muris non multum inter se distantibus, ordinarentur, ac esse pauci sibi uiderentur, uallum fecerunt atque fossam, ut eò, necessitate postulante, confugerent, quoad socijs eis opem ferrent. Erat quoque post ipsos in portu Bœotiorum præsidium. Cùm itaque noctu ingressi essent, sequenti die quietem egere. Postridie Argiui populo uniuerso suppetias ferentes aduenere. Qui cum Lacedæmonios cornu dextro iam instructos, ac ad bellum paratos uidissent, Sicyonios quoque cum Corinthiorum exulibus circiter centum quinquaginta progressos, ipsi quoque ad orientalem murum contra stetere. Et prope murum Philocrates cum mercenario milite, Argiui quoque. In læuo uerò cornu Corinthij qui in urbe erant, rem curabant. Cumq; militum multitudine longè superiores essent, confestim cum hostibus confligunt, ac primo impetu Sicyonios fundunt, ac euulso uallo ad mare usque fugarunt, ibiq; multos eorum interfecere. Pasimachus interim præfectus equitum, cùm Sicyonios affligi uidisset, equis ad arbores ligatis, eorumq; clypeis sumptis, cum uoluntarijs occurrit Argiuis. Argiui uerò cùm insignia uidissēt in clypeis, eos ut Sicyonios nihil metuebāt. Ibi fertur Pasimachum, cùm hæc uerba esset locutus. Per deos, Argiui, hæc insignia fallēt uos, cōgressum esse. Et ita cū paucis pugnans cōtra multos, cū alijs qui iuxta eū erāt occubuit. At parte alia Corinthiorum exules, hostes qui ex aduerso steterāt, egregiè superāt, eosq; ad urbē usq; persequūtur. Lacedæmonij interim cum Sicyonios uictos audissent, extēplò illis à sinistra ualli parte succurrūt. At Argiui cū Lacedæmonios aduētare cognouissent, celeriter cōuersi uallo exciderūt: et qui in parte dextra nouissimi erāt, in leuis armaturæ inciderūt milites, à quib. etiā interfecti sunt. Alij iuxta muros collecti, ingenti turba ad urbem feruntur, quibus in itinere obuiam fiunt

Corin-

ξαι ταῦτα, σωτῆρας γενέσθαι τῆς πατρίδος· εἰ δὲ μὴ δύναιντο, τῶν τε καλλίστων καὶ μεγίστων ἀγαθῶν ὀρεγομένους, ἀξιεπαινετωτάτης τελευτῆς τυχεῖν. οὕτω δὲ ἐπιχειρεῖτον ἄνδρε δύω, Πασίμηλός τε καὶ Ἀλκιμένης, διαδύντε διὰ χαράδρου, συγγίγνεσθαι Πραξίτᾳ τῷ Λακεδαιμονίων πολεμάρχῳ, ὃς ἐτύγχανε μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μόρας φρουρῶν ἐν Σικυῶνι, καὶ εἶπον ὅτι δύναιντ' ἂν αὐτῷ παρασχεῖν εἴσοδον εἰς τὰ κατατείνοντα ἐπὶ Λέχαιον τείχη. ὁ δὲ καὶ πρόσθεν γιγνώσκων τὼ ἄνδρε ἀξιοπίστω ὄντε, ἐπίστευσε, καὶ διαπραξάμενος, ὥστε καὶ τὴν ἀπιέναι μέλλουσαν ἐκ Σικυῶνος μόραν καταμεῖναι, ἔπραττε τὴν εἴσοδον. ἐπεὶ δὲ τὼ ἄνδρε ἐπὶ τύχης, καὶ κατ' ἐπιμέλειαν ἐγενέσθην φύλακε ἐπὶ τὰς πύλας ταύτας, ἔνθαπερ τὸ τρόπαιον ἕστηκεν, οὕτω δὴ ἔρχεται ὁ Πραξίτας ἔχων τήν τε μόραν, καὶ Σικυωνίους, καὶ Κορινθίων, ὅσοι φυγάδες ἐτύγχανον ὄντες. ἐπεὶ δ' ἦν πρὸς ταῖς πύλαις, φοβούμενος τὴν εἴσοδον, ἐβουλήθη τῶν πιστῶν ἄνδρα εἰσπέμψαι σκεψόμενον τὰ ἔνδον. τὼ δὲ εἰσηγαγέτην, καὶ οὕτως ἁπλῶς ἀπεδειξάτην, ὥστε ὁ εἰσελθὼν ἐξήγγειλε πάντα εἶναι ἀδόλως, οἷάπερ ἐλεγέτην. ἐκ τούτου δ' εἰσέρχεται. ὡς δ' οὐ πολὺ διεχόντων τῶν τειχῶν ἀπ' ἀλλήλων, παρατεταγμένοι ὀλίγοι ἑαυτοῖς ἔδοξαν εἶναι, σταύρωμά τ' ἐποιήσαντο, καὶ τάφρον, οἵαν ἐδύναντο πρὸ αὐτῶν, ἕως δὴ οἱ σύμμαχοι αὐτοῖς βοηθήσαιεν. ἦν δὲ καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἐν τῷ λιμένι Βοιωτῶν φυλακή. τῇ μὲν οὖν ἄλλῃ τῇ νυκτὶ ᾗ εἰσῆλθον ἡμέρᾳ, ἄμαχοι διήγαγον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἧκον οἱ Ἀργεῖοι πασσυδὶ βοηθοῦντες. καὶ εὑρόντες τεταγμένους Λακεδαιμονίους μὲν ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἑαυτῶν, Σικυωνίους δὲ ἐχομένους, Κορινθίων δὲ τοὺς φυγάδας ὡς εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν, πρὸς τῷ ἑῴῳ τείχει ἀντιτάττονται ἐχόμενοι δὲ τοῦ ἑῴου τείχους οἱ περὶ Φιλοκράτην μισθοφόροι, πρὸς δὲ τούτοις Ἀργεῖοι. εὐώνυμον δ' εἶχον αὐτοῖς Κορίνθιοι ἐκ τῆς πόλεως. καταφρονήσαντες δὲ τῷ πλήθει, εὐθὺς ἐχώρουν. καὶ τοὺς μὲν Σικυωνίους, ἐκράτησαν, καὶ διασπάσαντες τὸ σταύρωμα, ἐδίωκον ἐπὶ θάλατταν, καὶ ἐκεῖ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Πασίμαχος δὲ ὁ ἱππαρμοστὴς ἔχων ἱππέας οὐ πολλούς, ὡς ἑώρα τοὺς Σικυωνίους πιεζομένους, καταδήσας ἀπὸ δένδρων τοὺς ἵππους, καὶ ἀφελόμενος τὰς ἀσπίδας αὐτῶν, μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ἤει ἐναντίον τοῖς Ἀργείοις. οἱ δὲ Ἀργεῖοι ὁρῶντες τὰ σίγματα ἐπὶ τῶν ἀσπίδων, ὡς Σικυωνίους, οὐδὲν ἐφοβοῦντο. ἔνθα δὴ λέγεται εἰπὼν ὁ Πασίμαχος, ναὶ τὼ σιὼ Ἀργεῖοι, ψεύσει ὑμᾶς τὰ σίγματα ταῦτα, χωρεῖν ὁμόσε. καὶ οὕτω μαχόμενος μετ' ὀλίγων πρὸς πολλοὺς ἀποθνήσκει, καὶ ἄλλοι τῶν περὶ αὐτόν. οἱ μέντοι φυγάδες τῶν Κορινθίων, νικῶντες τοὺς καθ' αὑτούς, διέδυσαν ἄνω, καὶ ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ περὶ τὸ ἄστυ κύκλου. οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι, ὡς ᾔσθοντο κρατούμενα τὰ περὶ τοὺς Σικυωνίους, βοηθοῦσιν ἐξελθόντες, ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὸ σταύρωμα. οἱ γε μὴν Ἀργεῖοι ἐπεὶ ἤκουσαν ὄπισθεν ὄντας τοὺς Λακεδαιμονίους, στραφέντες δρόμῳ πάλιν ἐκ τοῦ σταυρώματος, ἐξέπιπτον. καὶ οἱ μὲν ἐν δεξιᾷ ἔσχατοι αὐτῶν, παιόμενοι εἰς τὰ γυμνὰ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀπέθνησκον. οἱ δὲ πρὸς τῷ τείχει ἀθρόοι, σὺν πολλῷ ὄχλῳ πρὸς τὴν πόλιν ἀπεχώρουν. ὡς δ' ἐνέτυχον τοῖς φυγάσι τῶν

Κοριν-

κορινθίων, καὶ ἔγνωσαν πολεμίους ὄντας, ἀπέκλινον πάλιν. ἐνταῦθα μέντοι οἱ μὲν ἐπὶ τὰς κλίμακας ἀναβαίνοντες, ἥλαντο κατὰ τοῦ τείχους, καὶ διεφθείροντο· οἱ δὲ περὶ τὰς κλίμακας ὠθούμενοι, καὶ παιόμενοι, ἀπέθνησκον· οἱ δὲ καὶ καταπατούμενοι ὑπ' ἀλλήλων, ἀπεπνίγοντο. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι οὐκ ἠπόρουν τίνα ἀποκτείνοιεν. ἔδωκε γὰρ τότε γε ὁ θεὸς αὐτοῖς ἔργον, οἷον οὐδ' ηὔξαντό ποτ' ἄν. τὸ γὰρ ἐγχειρισθῆναι αὐτοῖς πολεμίων πλῆθος πεφοβημένον, ἐκπεπληγμένον, τὰ γυμνὰ παρέχον, ἐπὶ τὸ μάχεσθαι οὐδένα τρεπόμενον, εἰς δὲ τὸ ἀπόλλυσθαι πάντας πάντα ὑπηρετοῦντας, πῶς οὐκ ἄν τις θεῖον ἡγήσαιτο; τότε γοῦν οὕτως ἐν ὀλίγῳ πολλοὶ ἔπεσον, ὥστε εἰθισμένοι ὁρᾶν οἱ ἄνθρωποι σωροὺς σίτου, ξύλων, λίθων, τότε ἐθεάσαντο σωροὺς νεκρῶν. ἀπέθανον δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ λιμένι τῶν βοιωτῶν φύλακες, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν τειχῶν· οἱ δὲ ἐπὶ τὰ τέγη τῶν νεωσοίκων ἀναβάντες. μετὰ δὲ τοῦτο, οἱ μὲν κορίνθιοι καὶ ἀργεῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπήγοντο· οἱ δὲ σύμμαχοι τῶν λακεδαιμονίων ἐβοήθουν. ἐπεὶ δὲ ἠθροίσθησαν, ἔγνω πραξίτας πρῶτον μὲν τῶν τειχῶν καθελεῖν, ὥστε δίοδον στρατοπέδῳ ἱκανὴν εἶναι. ἔπειτα ἀναλαβὼν τὸ στράτευμα, ἦγε τὴν ἐπὶ μέγαρα. καὶ αἱρεῖ προσβαλὼν πρῶτον μὲν σιδοῦντα. ἔπειτα δὲ κρομμυῶνα. καὶ ἐν τούτοις τοῖς τείχεσι καταστήσας φρουρούς, τοὔμπαλιν ἐπορεύετο, καὶ τειχίσας ἐπιείκειαν, ἵνα φρούριον εἴη πρὸ τῆς φιλίας τοῖς ξυμμάχοις, οὕτω διαφῆκε τὸ στράτευμα, καὶ αὐτὸς τὴν ἐπὶ λακεδαίμονος ἀπεχώρει. ἐκ δὲ τούτου στρατιαὶ μὲν μεγάλαι ἑκατέρων διεπέπαυντο. φρουροὺς δὲ πέμπουσαι αἱ πόλεις, αἱ μὲν εἰς κόρινθον, αἱ δὲ εἰς σικυῶνα, ἐφύλαττον τὰ τείχη. μισθοφόρους γε μὴν ἑκάτεροι ἔχοντες, διὰ τούτων ἐρρωμένως ἐπολέμουν. ἔνθα δὴ καὶ ἰφικράτης εἰς φλειοῦντα ἐμβαλών, καὶ ἐνεδρεύσάμενος, ὀλίγοις δὲ λεηλατῶν, βοηθησάντων τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἀφυλάκτως, ἀπέκτεινε τοσούτους, ὥστε καὶ τοὺς λακεδαιμονίους πρόσθεν οὐ δεχόμενοι εἰς τὸ τεῖχος οἱ φλιάσιοι, φοβούμενοι μὴ τοὺς φάσκοντας ἐπὶ λακωνισμῷ φεύγειν κατάγοιεν, τότε οὕτω κατεπλάγησαν τοὺς ἐκ κορίνθου, ὥστε μετεπέμψαντό τε τοὺς λακεδαιμονίους, καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἄκραν φυλάττειν αὐτοῖς παρέδωκαν. οἱ μέντοι λακεδαιμόνιοι, καίπερ εὐνοϊκῶς ἔχοντες τοῖς φυγάσιν, ὅσον χρόνον εἶχον αὐτῶν τὴν πόλιν, οὐδ' ἐμνήσθησαν παντάπασι περὶ καθόδου φυγάδων. ἀλλ' ἐπεὶ ἀναθαρρῆσαι ἐδόκει ἡ πόλις, ἐξῆλθον. καὶ τὴν πόλιν, καὶ τοὺς νόμους παραδόντες, οἷάπερ καὶ παρέλαβον. οἱ δ' αὖ περὶ τὸν ἰφικράτην πολλαχόσε καὶ τῆς ἀρκαδίας ἐμβαλόντες, ἐλεηλάτουν τε, καὶ προσέβαλλον πρὸς τὰ τείχη. ἔξω γὰρ οἱ τῶν ἀρκάδων ὁπλῖται παντάπασιν οὐκ ἀντεξῄεσαν. οὕτω τοὺς πελταστὰς ἐπεφόβηντο. τοὺς μέντοι λακεδαιμονίους οὕτως αὖ οἱ πελτασταὶ ἐδεδίεσαν, ὡς ἐντὸς ἀκοντίσματος οὐ προσῇσαν τοῖς ὁπλίταις. ἤδη γάρ ποτε καὶ ἐκ τοσούτου διώξαντες οἱ νεώτεροι τῶν λακεδαιμονίων, ἑλόντες, ἀπέκτεινάν τινας αὐτῶν. καταφρονοῦντες δὲ οἱ λακεδαιμόνιοι τῶν πελταστῶν, ἔτι μᾶλλον τῶν ἑαυτῶν συμμάχων κατεφρόνουν. καὶ γὰρ οἱ μαντινεῖς βοηθήσαντές ποτε, ἐπεκδραμόντες πελτασταῖς, ἐκ τοῦ ἐπὶ λέχαιον τείνοντος τείχους ἀκοντιζόμενοι, ἐνέκλινάν τε, καὶ ἀπέθανόν τινες αὐτῶν φεύγοντες.

Corinthiorum exules: quos cùm illi hostes esse intellexissent, rursus declinarunt. Ibi quidã cùm per scalas ascendere niterẽtur, per muros desiliebant, ac peribant. Alij circum scalas pellebantur, ictibusq; occidebantur. Alij uerò ab alijs conculcati suffocabantur, ita ut Lacedæmonij dubij essent quemnam ferirent. Deus enim talem illis tum concessit uictoriam, qualem nec unquam optare ausi fuissent. Nam hostium superare multitudinem immensam, illos uerò timore percitos terga uertere, neq; ad pugnam respicere, sed manifeste in perniciem ruere, nonne id diuinum potius quàm humanum existimandum est? Tam multi enim pauco cecidere tẽpore, ut quemadmodum frumenti, lignorum ac lapidum, ita mortuorum cernerentur acerui. Occubuit quoq; Bœotiorum in portu præsidium, partim iuxta muros, partim cùm tecta ac domorum ascenderet culmina. His actis Corinthij ac Argiui mortuos per inducias recepere, Lacedæmoniorũ uerò socij in auxiliũ aduenerunt. Quibus omnibus collectis, Praxites murorum partem quantum pro introitu sat erat, diruit, ac Megaram ducit: primoq; impetu Sidluntem capit, inde Cromyonam diruit, ac intra eos muros præsidio constituto, recessit: & munito muro epicia, ut socijs esset propugnaculum, ipse soluto exercitu Lacedæmonem abijt. Post hæc nihil utrinque memoria dignum actum est, sed solum præsidia utrinque à ciuitatibus Corinthum & Sicyonem mittebantur, ut muri custodirentur: mercenario uero milite solum rem gerebant. Post hæc Iphicrates in Phliuntem irruit, ac positis insidijs, tot Phliasios temerè sibi occurrere ausos interimit, ut cùm antea Lacedæmonios de exulũ reductione timentes in ciuitatem suscipere noluissent, ea tamen affecti clade ultrò Lacedæmonios accersirent, ciuitatemq; ac arcem custodiendas traderent. Lacedæmonij quamuis exules fouerent, toto tamen tempore quo ciuitatem obtinuere, nullam unquam de reducẽdis exulibus mentionem fecere: sed cùm illam in securitate cõstitutam uidissent, egressi urbẽ ac leges quemadmodũ acceperãt reddidere. Cæterũ Iphicrates uarijs in locis Arcadiã ingressus prædas egit, ac ad muros usq; progressus est: extra illos enim Arcadiorum pedites comparebat nemo: ita enim clypeatos formidabant, rursus peltati adeò Lacedæmonios timebant, ut ad teli iactum illis appropinquare non auderent: in tantum enim Lacedæmoniorum iuniores illos aliquando prosequuti sunt, ut quosdam caperent ac interficerent. Quapropter Lacedæmonij clypeatos cõtemnebant, plus uerò suos despiciebant socios. Nam Mantineos quondã cũ suis suppetias tulissẽt, clypeati ex muro qui ad Lechæũ uergit inuaserãt, nonnullosq; ex illis interfecerant.

A paucis infiniti interficiuntur.

Itaq; Lacedæmonij etiã dicterio carpere so/
cios audebant, quod peltatos metuerent ut
pueri lemures. Ipsi uero cum cohorte & Co
rinthiorũ exulibus ex Lecheo procedentes,
undiq; circa Corinthiorũ urbem castra loca
runt. Porrò Athenienses Lacedæmoniorum
ueriti potentiam, pariter timebãt ne per lon
gos quos diruerant Corinthiorũ muros, con
tra ipsos exercitũ ducerent, optimũ à Praxi
te rati dirutũ instaurare murũ: idcirco cun/ 10
cto egresso populo cum fabris & opificibus
uniuersis, eam partem quæ Sicyonem & he/
sperum uergit, paucis diebus egregiè restau/
rarunt: aliam quæ orientẽ spectat dehinc se/
curius ædificabãt. Lacedæmonij interim cum
Argiuos fructibus domi frui, & bello exulta
re considerassent, exercitum cõtra illos emi/
sere, quem Agesilaus deduxit: ac omni uasta
ta regione confestim per Tegeam Corinthũ
transijt, rursusq; muros ab Atheniensibus in 20
stauratos diruit. Affuit & mari Teleutias
frater cum triremib. duodecim, ita ut mater
illarum beata existimaretur: eadem enim die
quos genuerat, hunc terra hostium muros, il/
lum uerò mari naualia capere contigit. His
gestis Agesilaus dimisso sociorũ exercitu do
mũ suos reduxit. Interim Lacedæmonij cùm
per exules intellexissent pecoris uim ingen/
tem in urbe ac Piræo esse, rursus Agesilao
duce exercitũ Corinthum misere, qui primo 30
ad Isthmum progressus est: erat enim mensis
quo Isthmia celebrari consueuerant. Aderãt
tum Argiui, Neptunoq; sacra instaurabant,
tanquam Argus sub Corinthijs esset. At cùm
Agesilaum appropinquare cognouissent, de/
relictis hostijs ac prandio, timore magno in
urbẽ per uiam quæ Cẽchreas ducit, se recepe
re. Et Agesilaus quãuis illos uidisset, minime
tamen persequutus est, sed castris circa tem
plum positis, ipse quoq; deo sacrificauit: tan 40
diuq; ibi permãsit, quoad Corinthiorũ quoq;
exules Neptuno sacra & certamen perage/
rent. Argiui quoq; digresso Agesilao rursus
ex integro Isthmia celebrarũt, ita ut anno eo
dem binos uincere ac coronari contingeret.
Quarta inde die Agesilaus ad Piræũ exerci
tũ admouet. Quod cũ à multis seruari uidis/
set, sumpto prãdio urbẽ uersus ducere pgit,
tanquã urbs proderetur. At Corinthij prodi
tionẽ ueriti, Iphicratẽ cũ clypeatorũ manu 50
maiori accersunt. Agesilaus ubi nocte illos in
gressos sensit, reducto exercitu luce prima Pi
ræũ aggressus est, & ipse p Thermos duxit,
peditũ aũt cohortẽ altissima montiũ ascẽde/
re iussit, et nocte illa castra circa Thermas lo
cauit: cohors uerò occupatis montiũ summi/
tatib. ibi pnoctauit. Hic Agesilaus quãuis leui
tẽpestiuo tamẽ claruit stratagemate. Nemo
enim q cõmeatum ferebat, secũ ignẽ tulerat.
Cũq; ppter immẽsam montiũ altitudinẽ maxi
mum esset frigus, insup pluuia quoq; ac gran
do

ὥστε οἱ μὲν λακεδαιμόνιοι καὶ ἐπισκώπτειν ἐτόλμων ὡς
οἱ σύμμαχοι φοβοῖντο τοὺς πελταστὰς, ὥσπερ μορμόνας
παιδάρια. αὐτοὶ δὲ ἐκ τοῦ λεχαίου ὁρμώμενοι σὺν μόρᾳ,
καὶ τοῖς τῶν κορινθίων φυγάσι, κύκλῳ περὶ τὸ ἄστυ τῶν
κορινθίων ἐστρατεύοντο. οἱ δ' αὖ ἀθηναῖοι φοβούμενοι
τὴν ῥώμην τῶν λακεδαιμονίων, μὴ ἐπεὶ τὰ μακρὰ τεί-
χη τῶν κορινθίων, ᾑρημένα ἦν, ἔλθοιεν ἐπὶ σφᾶς, ἡγήσαν
το κράτιστον εἶναι ἀνατειχίσαι τὰ διῃρημένα ὑπὸ πραξί
τα τείχη. καὶ ἐλθόντες πανδημεὶ μετὰ λιθολόγων, καὶ
τεκτόνων, τὸ μὲν πρὸς σικυῶνα, καὶ πρὸς ἑσπέραν, ἐν ὀλί
γαις ἡμέραις πάνυ καλὸν ἐξετείχισαν. τὸ δὲ ἑῷον μᾶλ
λον ἐπ' ἡσυχίαν ἐτείχιζον. οἱ δ' αὖ λακεδαιμόνιοι ἐνθυ
μηθέντες τοὺς ἀργείους, τὰ μὲν οἴκοι καρπουμένους, ἡ-
δομένους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύουσιν ἐπ' αὐτούς. ἀγησί-
λαος δὲ ἡγεῖτο, καὶ δῃώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν,
εὐθὺς ἐκεῖθεν ὑπερβαλὼν κατὰ τεγέαν εἰς κόρινθον, αἱρεῖ
τὰ ἀνοικοδομηθέντα ὑπὸ τῶν ἀθηναίων τείχη. παρε-
γένετο δὲ αὐτῷ καὶ ὁ ἀδελφὸς τελευτίας κατὰ θάλατ-
ταν, ἔχων τριήρεις περὶ δώδεκα, ὥστε μακαρίζεσθαι αὐ-
τῶν τὴν μητέρα, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ὧν ἔτεκεν, ὁ μὲν
κατὰ γῆν τὰ τείχη τῶν πολεμίων, ὁ δὲ κατὰ θάλατταν τὰς
ναῦς, καὶ τὰ νεώρια ᾕρηκε. καὶ τότε μὲν ταῦτα πράξας
ὁ ἀγησίλαος, τό, τε τῶν συμμάχων στράτευμα διῆκε,
καὶ τὸ πολιτικὸν οἴκαδε ἀπήγαγεν. ἐκ δὲ τούτου οἱ λα
κεδαιμόνιοι ἀκούσαντες τῶν φευγόντων, ὅτι οἱ ἐν τῇ
πόλει πάντα μὲν τὰ βοσκήματα ἔχοιεν, καὶ σῴζοιντο
ἐν τῷ πειραίῳ, πολλοὶ δὲ τρέφοιντο αὐτόθι, στρατεύου-
σι πάλιν εἰς τὴν κόρινθον, ἀγησιλάου καὶ τότε ἡγουμέ-
νου. καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς ἰσθμόν. καὶ γὰρ ἦν ὁ μὴν ἐν
ᾧ ἴσθμια γίγνεται. καὶ οἱ ἀργεῖοι αὐτοῦ ἐτύγχανον τότε
ποιοῦντες τὴν θυσίαν τῷ ποσειδῶνι, ὡς ἄργους τῆς κο
ρίνθου ὄντος. ὡς δ' ᾔσθοντο προσιόντα τὸν ἀγησίλαον, κα
ταλιπόντες καὶ τὰ τεθυμένα, καὶ τὰ ἀριστοποιούμενα,
σὺν πολλῷ φόβῳ ἀπεχώρουν εἰς τὸ ἄστυ, κατὰ τὴν ἐπὶ κεγ
χρειὰς ὁδόν. ὁ μέντοι ἀγησίλαος, ἐκείνους μὲν καίπερ
ὁρῶν, οὐκ ἐδίωκε. κατασκηνώσας δὲ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτός
τε τῷ θεῷ ἔθυε, καὶ περιέμενεν, ἕως οἱ φυγάδες τῶν κο-
ρινθίων ἐποίησαν τῷ ποσειδῶνι τὴν θυσίαν, καὶ τὸν ἀ-
γῶνα. ἐποίησαν δὲ καὶ οἱ ἀργεῖοι, ἀπελθόντος ἀγησι-
λάου, ἐξ ἀρχῆς πάλιν ἴσθμια. καὶ ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἔστι μὲν
τῶν ἄθλων οἳ δὶς ἕκαστος ἐνικήθη, ἔστι δὲ οἳ δὶς οἱ αὐτοὶ ἐκη
ρύχθησαν. τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ὁ ἀγησίλαος ἦγε πρὸς
τὸ πείραιον τὸ στράτευμα. ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλατ
τόμενον, ἀπεχώρησε πρὸς τὸ ἄστυ μετ' ἄριστον, ὡς προδι
δομένης τῆς πόλεως. ὥστε οἱ κορίνθιοι δείσαντες μὴ
προδιδοῖτο ἡ πόλις ὑπό τινων, μετεπέμψαντο τὸν ἰφι
κράτην σὺν τοῖς πλείστοις τῶν πελταστῶν. αἰσθόμενος
δὲ ὁ ἀγησίλαος τῆς νυκτὸς παρεληλυθότας αὐτούς, ὑπο
στρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, εἰς τὸ πείραιον ἦγε. καὶ αὐτὸς μὲν
κατὰ τὰ θερμὰ προῄει, μόραν δὲ κατὰ τὸ ἀκρότατον ἀνεβί
βασε. καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα ὁ μὲν πρὸς τοῖς θερ-
μοῖς ἐστρατοπεδεύετο. ἡ δὲ μόρα τὰ ἄκρα κατέχουσα,
ἐνυκτερεύετο. ἔνθα δὴ καὶ ὁ ἀγησίλαος μικρῷ μὲν, και
ρίῳ δὲ ἐνθυμήματι ηὐδοκίμησε. τῶν γὰρ φερόντων τὰ σιτία
τῇ μόρᾳ οὐδενὸς πῦρ εἰσενεγκόντος, ψύχους δὲ ὄντος διά τε τὸ
πάνυ ἐφ' ὑψηλοῦ εἶναι, καὶ διὰ τὸ γενέσθαι ὕδωρ, καὶ χάλα-
ζαν

ξαν πρὸς τὴν ἑσπέραν, καὶ ἀναβεβηκόσιν δὲ ἔχοντας, οἷα δὴ θέρους ἀνδρεία. ῥιγούντων δ' αὐτῶν, καὶ ἐν σκότῳ ἀθύμως πρὸς τὸ δεῖπνον ἐχόντων, πέμπει ὁ Ἀγησίλαος οὐκ ἔλαττον δέκα, φέροντας πῦρ ἐν χύτραις. ἐπεὶ δὲ ἀνέβησαν ἄλλος ἄλλῃ, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πυρὰ ἐγένοντο, ἅτε πολλῆς ὕλης παρούσης, πάντες μὲν ἠλείφοντο, πολλοὶ δὲ καὶ ἐδείπνησαν ἐξ ἀρχῆς. φανερὸς δὲ ἐγένετο καὶ ὁ νεὼς τοῦ Ποσειδῶνος ταύτῃ τῇ νυκτὶ καιόμενος, ὑφ' ὅτου δὲ ἐνεπρήσθη, οὐδεὶς οἶδεν. ἐπεὶ δὲ ᾔσθοντο οἱ ἐν τῷ Πειραίῳ τὰ ἄκρα ἐχόμενα, τοῦ μὲν ἀμύνασθαι οὐκέτι ἐτράποντο. εἰς δὲ τὸ Ἥραιον κατέφυγον καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ δοῦλοι, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ τῶν βοσκημάτων τὰ πλεῖστα. καὶ Ἀγησίλαος μὲν δὴ σὺν τῷ στρατεύματι παρὰ θάλατταν ἐπορεύετο. ἡ δὲ μόρα ἅμα καταβαίνουσα ἀπὸ τῶν ἄκρων, Οἰνόην τὸ ἐντετειχισμένον τεῖχος αἱρεῖ, καὶ τὰ ἐνόντα ἔλαβε. καὶ πάντες δὲ οἱ στρατιῶται ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῶν χωρίων ἐλάμβανον. οἱ δ' ἐν τῷ Ἡραίῳ καταπεφευγότες, ἐξῇσαν, ἐπιτρέψοντες Ἀγησιλάῳ γνῶναι ὅ, τι βούλοιτο περὶ σφῶν. ὁ δ' ἔγνω ὅσοι μὲν τῶν σφαγέων ἦσαν, παραδοῦναι αὐτοὺς τοῖς φυγάσι. τὰ δ' ἄλλα πάντα πραθῆναι. ἐκ τούτου δὲ ἐξῄει μὲν ἐκ τοῦ Ἡραίου πάμπολλα τὰ αἰχμάλωτα. πρεσβεῖαι δὲ ἄλλοθέν τε παρῆσαν, καὶ ἐκ Βοιωτῶν ἧκον, ἐρησόμενοι τί ἂν ποιοῦντες, εἰρήνης τύχοιεν. ὁ δὲ Ἀγησίλαος μάλα μεγαλοφρόνως τούτους μὲν οὐδ' ὁρᾶν ἐδόκει, καίπερ Φάρακος τοῦ προξένου παρεστηκότος αὐτοῖς, ὅπως προσαγάγοι. καθήμενος δ' ἐπὶ τοῦ περὶ λίμνην κυκλοτεροῦς οἰκοδομήματος, ἐθεώρει πολλὰ τὰ ἐξαγόμενα. τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν ὅπλων σὺν τοῖς δόρασι παρηκολούθουν φύλακες τῶν αἰχμαλώτων, μάλα ὑπὸ τῶν παρόντων θεωρούμενοι. οἱ γὰρ εὐτυχοῦντες καὶ κρατοῦντες, ἀεί πως ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι. ἔτι δὲ καθημένου Ἀγησιλάου, καὶ ἐοικότος ἀγαλλομένῳ τοῖς πεπραγμένοις, ἱππεύς τις προσήλαυνε, καὶ μάλα ἰσχυρῶς ἱδροῦντι τῷ ἵππῳ. ὑπὸ πολλῶν δὲ ἐρωτώμενος ὅ, τι ἀγγέλλοι, οὐδενὶ ἀπεκρίνατο. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγγὺς ἦν Ἀγησιλάου, καθαλόμενος ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ προσδραμὼν αὐτῷ μάλα σκυθρωπὸς ὤν, λέγει τὸ περὶ ἐν Λεχαίῳ μόρας πάθος. ὅπως ἤκουσεν, εὐθύς τε ἐκ τῆς ἕδρας ἀνεπήδησε, καὶ τὸ δόρυ ἔλαβε, καὶ πολεμάρχους, καὶ πεντηκοστῆρας, καὶ ξεναγοὺς καλεῖν τὸν κήρυκα ἐκέλευεν. ὡς δὲ συνέδραμον οὗτοι, τοῖς μὲν ἄλλοις εἶπεν (οὐ γάρ πω ἠριστοποίηντο) ἐμφαγοῦσιν, ὅτι δύναιντο, ἥκειν τῇ ταχίστῃ. αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ δαμοσίαν ὑφηγεῖτο ἀνάριστος. καὶ οἱ δορυφόροι τὰ ὅπλα ἔχοντες, παρηκολούθουν σπουδῇ, τοῦ μὲν ὑφηγουμένου, τῶν δὲ μελλόντων. ἤδη δ' ἐκπεπερακότος αὐτοῦ τὰ θερμά, εἰς τὸ πλατὺ τοῦ Λεχαίου προσελάσαντες ἱππεῖς τρεῖς, ἀγγέλλουσιν ὅτι οἱ νεκροὶ ἀνῃρημένοι εἶεν. ὁ δ' ἐπεὶ τοῦτο ἤκουσε, θέσθαι κελεύσας τὰ ὅπλα, καὶ ὀλίγον χρόνον ἀναπαύσας, ἀπῆγε πάλιν τὸ στράτευμα ἐπὶ τὸ Ἡραῖον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ αἰχμάλωτα διετίθετο. οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Βοιωτῶν προσκληθέντες, ἐρωτώμενοι ὅ, τι ἥκοιεν, περὶ μὲν τῆς εἰρήνης οὐκ ἔτι ἐμέμνηντο. εἶπον δέ, ὅτι εἰ μή τι κωλύοι, βούλοιντο εἰς τὸ ἄστυ πρὸς τοὺς σφετέρους στρατιώτας παρελθεῖν. ὁ δ' ἐπιγελάσας, ἀλλ' οἶδα μέν, ἔφη, ὅτι οὐ τοὺς στρατιώτας ἰδεῖν

do ad uesperum incidisset, milites uerò æstiuis induti essent uestibus, frigore rigebant, ac in tenebris tristes & incœnati agebant. Agesilaus itaq; decem circiter qui ignem in ollis ferrent in montes submisit. qui cum alius aliò ad fastigia euasisset, ob materiæ abundantiam multos magnosq; accenderunt ignes, & omnes uncti sunt, multi quoq; ab initio cœnarunt. Constat quoq; nocte eadem Neptuni conflagrasse templum: à quo uero incensum sit, nemo est qui norit. At qui in Piræo erãt, postquam montiũ cacumina ab hostibus obtineri cognouissent, amplius resistere nõ ausi, in Iunonis perfugerunt templum permixti, uiri, mulieres, serui ac liberi, pecorum quoq; pars maxima. Agesilaus iuxta mare procedit cum agmine: at peditum cohors à montibus ruens Oenoan, eum murum qui factus erat, cepit, ac cuncta ibi reperta in prædam uertit: omnes quoq; milites eadem die spolijs aucti sunt. At qui in Iunonis cõfugerant templum, ad Agesilaum, quid ipsos facere uellet, sciscitatum mittunt. At ille, cædis autores exulibus tradi, ac alia omnia iussit uendi. Illi itaq; tẽplo egressi, captiuos plurimos tradidere. Aderãt quoq; ex Bœotis ac locis alijs legati plures, quærentes quidnam facturi essent, ut pacem assequi possent. At Agesilaus magno animo illos ne uidere quidem uidebatur, quanquã Pharaco hospite ut illos adduceret astante: sed sedens iuxta porticũ, multa quæ efferebantur inspiciebat. Lacedæmonij uerò egregie armis instructi ac ordine incedentes, captiuos ac prædam erectis sequebantur hastis, maximè ob præsentem conspicui felicitatem: siquidem uictores & fortunatè agentes, semper intuitu digni censentur. Agesilao interim cùm his incumberet, & ob res gestas maximè exultaret, aduenit eques: qui sudanti equo aduectus, quum à multis quidnam afferret interrogatus esset, nihil respondit: sed postquam in Agesilai conspectum uenit, equo desiliens, tristi uultu in Lecheo acceptam nunciat cladem. Agesilaus extemplo his auditis sella exilijt, correptaq; hasta, præconem belli, præfectos, centuriones, ac reliquos duces accersere iubet. Quibus collectis, milites festine prandere, sicq; celerrime subsequi imperat: ipse impransus pergit: hastati uerò quicunque armis circundati erant, illum sequi festinabãt. Cumq; Thermas superasset, ac in Lechei peruenisset campestria, fiunt illi obuiam equites tres, qui nunciauerunt mortuos per inducias receptos esse: id cùm audisset, milites arma ponere iussit. Cumq; aliquantisper respirassent, rursus ad Iunonis templum exercitum reduxit, postridie captiuos exposuit. Bœotiorum uerò legati producti, & quam ob rem uenissent, dicere sunt iussi. Qui iam pacis nullam fecere mentionẽ: dicebant uero, si absq; impedimento possent, uelle suos qui in urbe essent conuenire milites. At ille risẽs, ait: Scio uos milites uestros specta-

Neptuni templũ conflagrat

spectare nolle, sed fortunam amicorum uestrorum uos uidere quanta fuerit. Manete igitur, inquit, ego enim ipse uos deducam: exactius etenim cùm mecum sitis, cuncta intelligere poteritis. Nec mentitus est. Sed perendie cùm sacrificasset, exercitum ad urbē ducit, tropheumq; non deiecit: uerùm si quæ arbores in circuitu restabant, incidere iussit: demonstrare uolens, neminem contrà exire. His gestis castra ad Lechæum posuit, & Thebanos legatos urbem intrare haud permisit, uerùm per mare eos Creusim dimisit. Cæterum cùm clades illa præter spem incidisset, multus in exercitu Laconico erat luctus: mortuorum uerò patres, filij & fratres tanquam uictores, magno animo domesticam tulere calamitatem. At clades ea hoc maximè accepta est pacto. Amyclei semper cùm in militiam exituri forent, siue aliò peregrinarentur, ad Hyacinthia & Apollinem accedere consueuerant: tum uerò ex uniuerso exercitu Agesilaus præcipue Amycleos qui Lechæum obtinerent, elegerat, & præsidij præfectus socios muros custodire iussit, ipse cum peditum & equitum turma iuxta Corinthiorum ciuitatem Amycleos deduxit. Cumq; ab Sicyone uiginti aut triginta abesset stadijs, ipse cum peditibus qui sexcenti circiter erant, rursus Lechæum reuertitur: equitum uerò præfectum cum equitum ala Amycleos quousque uellent, comitari iubet. Illi cùm haud ignorarent multos esse Corinthi cùm clypeatos tum scutatos, eos tamen propter perpetuam contemnebant fortunam, nec quid ausuros putabant. Verùm Callias Hipponici filius Atheniensium peditum dux, & Iphicrates clypeatorum præfectus, quum ex Corinthiorum urbe hostium conspexissent paucitatem, considerassentq; absque præsidio & peltatorum & equitum illos incedere, leui armatura eos aggredi statuerunt: rati si recta incederent uia, telis obrui posse: sin manum conserere pararent, facile leuis armaturæ milites impetum armatorum elusuros ac declinaturos: quapropter uniuersos educunt milites, & Callias haud longè ab urbe cum scutatis consedit, Iphicrates uerò acceptis clypeatis in hostes impetum facit. Lacedæmonij cùm in principio telis obruerentur partim cadebant, alij uulnerabantur: & hos satellites Lechæum ferre iusserūt: soliq; hi ex eo ordine seruati sunt. Præfectus autem eos qui decimum pubertatis annum assecuti erant, excurrere, ac hostes insequi mandat: id cùm fecissent, neminem comprehendere ualebant, utpote grauis armaturæ clypeatos. Præterea antequam in pedites incidissent, reuerti iussi erant: at cùm reuertebantur, dispersi à persequutione incedebant, rursusq; ab hostibus sagittis lacessebantur ac feriebantur, & statim excursione prima, eorum nouem aut decem missilibus confixi sunt: eam ob rem hostes longè audaciores effecti, illis instabant. Cumq;

ἰδεῖν βούλεσθε, ἀλλὰ τὸ δυστύχημα τῶν φίλων ὑμῶν θεάσασθαι πόσον τι γεγένηται. περιμένετε οὖν, ἔφη. ἐγὼ γὰρ αὐτὸς ὑμᾶς ἄξω. καὶ μᾶλλον μετ' ἐμοῦ ὄντες, γνώσεσθε ποῖόν τι τὸ γεγενημένον ἐστί. καὶ οὐκ ἐψεύσατο. ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ θυσάμενος, ἦγε πρὸς τὴν πόλιν τὸ στράτευμα. καὶ τὸ μὲν τρόπαιον οὐ κατέβαλεν. εἰ δέ τι ἦν λοιπὸν δένδρον, κόπτων, κάων, ἐπεδείκνυεν ὡς οὐδεὶς ἀντεξῄει. ταῦτα δὲ ποιήσας, ἐστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ λέχαιον. καὶ τοὺς θηβαίους μέντοι πρέσβεις, εἰς μὲν τὸ ἄστυ οὐκ εἰσῆγε, κατὰ θάλατταν δὲ εἰς κρεῦσιν ἀπέπεμψεν. ἅτε δὲ ἀήθους τοῖς λακεδαιμονίοις γεγενημένης τῆς τοιαύτης συμφορᾶς, πολὺ πένθος ἦν κατὰ τὸ λακωνικὸν στράτευμα, πλὴν ὅσων ἐτέθνασαν ἐν χώρᾳ ἢ υἱοί, ἢ πατέρες, ἢ ἀδελφοί. οὗτοι δ' ὥσπερ νικηφόροι λαμπροί, καὶ ἀγαλλόμενοι τῷ οἰκείῳ πάθει, περιῄεσαν. ἐγένετο δὲ τὸ τῆς μόρας πάθος, τρόπῳ τοιῷδε. οἱ ἀμυκλαῖοι ἀεί ποτε ἀπέρχονται εἰς τὰ ὑακίνθια ἐπὶ τὸν παιᾶνα, ἐάν τε στρατοπεδευόμενοι τυγχάνωσιν, ἐάν τε ἄλλως πως ἀποδημοῦντες. καὶ τότε δὴ τοὺς ἐκ πάσης τῆς στρατιᾶς ἀμυκλαίους κατέλιπεν ἀγησίλαος ἐν λεχαίῳ. ὁ δ' ἐκεῖ φρουρῶν πολέμαρχος τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν συμμάχων φρουροὺς παρέταξε φυλάττειν τὸ τεῖχος. αὐτὸς δὲ σὺν τῇ τῶν ὁπλιτῶν καὶ τῇ τῶν ἱππέων μόρᾳ, παρὰ τὴν πόλιν τῶν κορινθίων τοὺς ἀμυκλαιεῖς παρῆγεν. ἐπεὶ δὲ ἀπεῖχον ὅσον εἴκοσιν ἢ τριάκοντα στάδια τοῦ σικυῶνος, ὁ μὲν πολέμαρχος σὺν τοῖς ὁπλίταις οὖσιν ὡς ἑξακοσίοις, ἀπῄει πάλιν ἐπὶ τὸ λέχαιον. τὸν δ' ἱππαρμοστὴν ἐκέλευσε σὺν τῇ τῶν ἱππέων μόρᾳ, ἐπεὶ προπέμψειαν τοὺς ἀμυκλαιεῖς, μέχρις ὁπόσου αὐτοὶ κελεύοιεν μεταδιώκειν. καὶ ὅτι μὲν πολλοὶ ἦσαν ἐν τῇ κορίνθῳ καὶ πελτασταὶ καὶ ὁπλῖται, οὐδὲν ἠγνόουν. κατεφρόνουν δὲ διὰ τὰς ἔμπροσθεν τύχας, μηδένα ἂν ἐπιχειρῆσαι σφίσιν. οἱ δ' ἐκ τῶν κορινθίων τοῦ ἄστεος, καλλίας τε ὁ ἱππονίκου, τῶν ἀθηναίων ὁπλιτῶν στρατηγῶν, καὶ ἰφικράτης τῶν πελταστῶν ἄρχων, καθορῶντες αὐτοὺς καὶ οὐ πολλοὺς ὄντας, καὶ ἐρήμους, καὶ πελταστῶν καὶ ἱππέων, ἐνόμισαν ἀσφαλὲς εἶναι ἐπιθέσθαι αὐτοῖς τῷ πελταστικῷ. εἰ μὲν γὰρ πορεύοιντο τῇ ὁδῷ, ἀκοντιζομένους ἂν αὐτοὺς εἰς τὰ γυμνά, ἀπόλλυσθαι. εἰ δ' ἐπιχειροῖεν διώκειν, ῥᾳδίως ἂν ἀποφυγεῖν πελτασταῖς τοῖς ἐλαφροτάτοις τοὺς ὁπλίτας. γνόντες δὲ ταῦτα, ἐξάγουσι. καὶ ὁ μὲν καλλίας παρέταξε τοὺς ὁπλίτας οὐ πόρρω τῆς πόλεως. ὁ δὲ ἰφικράτης λαβὼν τοὺς πελταστάς, ἐπέθετο τῇ μόρᾳ. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ἠκοντίζοντο, καὶ ὁ μέν τις ἐτέτρωτο, ὁ δὲ καὶ ἐπεπτώκει, τούτους μὲν ἐκέλευον τοὺς ὑπασπιστὰς ἀραμένους ἀποφέρειν εἰς λέχαιον, οὗτοι καὶ μόνοι τῆς μόρας τῇ ἀληθείᾳ ἐσώθησαν. ὁ δὲ πολέμαρχος ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀφ' ἥβης ἀποδιῶξαι τοὺς προειρημένους. ὡς δὲ ἐδίωκον, ᾕρουν τε οὐδένα ἐξ ἀκοντίου βολῆς, ὁπλῖται ὄντες πελταστάς. καὶ γὰρ ἀναχωρεῖν αὐτοὺς ἐκέλευε πρὶν τοὺς ὁπλίτας ὁμοῦ γίγνεσθαι. ἐπεὶ δὲ ἀνεχώρουν ἐσπαρμένοι, ἅτε διώξαντες ὡς τάχους ἕκαστος εἶχεν, ἀναστρέφοντες οἱ περὶ τὸν ἰφικράτην, οἵ τ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, πάλιν ἠκόντιζον. καὶ ἄλλοι ἐκ πλαγίου παραθέοντες εἰς τὰ γυμνά. καὶ εὐθὺς μὲν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διώξει κατηκόντισαν ἐννέα ἢ δέκα αὐτῶν. ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, πολὺ ἤδη θρασύτερον ἐπέκειντο.

ἐπεὶ

ἐπεὶ δὲ κακῶς ἔπασχον, πάλιν ἐκέλευσεν ὁ πολέμαρχος διώκειν τὰ πεντεκαίδεκα ἀφ' ἥβης. ἀναχωρούντων δὲ ἔτι πλείονες αὐτῶν ἢ τὸ πρόσθεν, ἔπεσον. ἤδη δὲ τῶν βελτίστων ἀπολωλότων, οἱ ἱππεῖς αὐτοῖς παραγίγνονται, καὶ σὺν τούτοις αὖθις δίωξιν ἐποιήσαντο. ὡς δ' ἐνέκλιναν οἱ πελτασταί, ἐν τούτῳ κακῶς οἱ ἱππεῖς ἐπέθεντο. οὐ γὰρ ἕως ἀπέκτειναν τινὰς αὐτῶν, ἐδίωξαν, ἀλλὰ ξὺν τοῖς ἐκδρόμοις ἰσομέτωποι, καὶ ἐδίωκον, καὶ ἐπεστρέφοντο. ποιοῦντες δὲ, καὶ πάσχοντες τὰ ὅμοια τούτοις καὶ αὖθις, αὐτοὶ μὲν ἀεὶ ἐλάττους, καὶ μαλακώτεροι ἐγίγνοντο. οἱ δὲ πολέμιοι θρασύτεροί τε, καὶ ἀεὶ πλείους οἱ ἐγχειροῦντες. ἀποροῦντες δὴ, συνίστανται ἐπὶ βραχύν τινα γήλοφον, ἀπέχοντα τῆς μὲν θαλάττης ὡς δύο στάδια, τοῦ δὲ Λεχαίου ὡς ἓξ ἢ ἑπτακαίδεκα. αἰσθόμενοι δὲ οἱ ἐκ τοῦ Λεχαίου, εἰσβάντες ἐν πλοιαρίοις, παρέπλεον, ἕως ἐγένοντο κατὰ τὸν γήλοφον. οἱ δ' ἀποροῦντες ἤδη ὅτι ἔπασχον μὲν κακῶς, καὶ ἀπέθνησκον, ποιεῖν δὲ οὐδὲν ἐδύναντο, πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶντες καὶ τοὺς ὁπλίτας ἐπιόντας, ἐγκλίνουσι. καὶ οἱ μὲν ἔπεσον αὐτῶν εἰς τὴν θάλατταν, ὀλίγοι δέ τινες μετὰ τῶν ἱππέων εἰς Λέχαιον διεσώθησαν. ἐν πάσαις δὲ ταῖς μάχαις, καὶ τῇ φυγῇ ἀπέθανον περὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίους. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπέπρακτο. ἐκ δὲ τούτου ὁ Ἀγησίλαος τὴν μὲν σφαλεῖσαν μόραν ἔχων, ἀπῄει, ἄλλην δὲ κατέλιπεν ἐν τῷ Λεχαίῳ. διιὼν δ' ἐπ' οἴκου, ὡς μὲν ἐδύνατο, ὀψιαίτατα κατήγετο εἰς τὰς πόλεις. ὡς δ' ἐδύνατο, πρῳαίτατα ἐξωρμᾶτο. παρὰ δὲ Μαντίνειαν ἐξ Ὀρχομενοῦ, ὄρθρου ἀναστὰς, ἔτι σκοταῖος παρῆλθεν. οὕτω χαλεπῶς ἂν ἐδόκουν οἱ στρατιῶται τοὺς Μαντινέας ἐφηδομένους τῷ δυστυχήματι θεάσασθαι. ἐκ τούτου τε μάλα καὶ τἆλλα ἐπετύγχανεν Ἰφικράτης. καθεστηκότων γὰρ φρουρῶν ἐν Σιδοῦντι μὲν καὶ Κρομμυῶνι ὑπὸ Πραξίτου, ὅτε ἐκεῖνος εἷλε τὰ τείχη ταῦτα, ἐν Οἰνόῃ δὲ ὑπὸ Ἀγησιλάου, ὅτεπερ τὸ Πείραιον ἑάλω, πάνθ' εἷλε ταῦτα τὰ χωρία. τὸ μέντοι Λέχαιον ἐφρούρουν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ οἱ ξύμμαχοι. οἱ φυγάδες δὲ τῶν Κορινθίων οὐκ ἔτι πεζῇ παριόντες ἐκ Σικυῶνος διὰ τὴν τῆς μόρας δυστυχίαν, ἀλλὰ παραπλέοντες, καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι, πράγματα εἶχόν τε, καὶ παρεῖχον τοῖς ἐν τῷ ἄστει. μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἀχαιοὶ ἔχοντες Καλυδῶνα, ἣ τὸ παλαιὸν Αἰτωλίας ἦν, καὶ πολίτας πεποιημένοι τοὺς Καλυδωνίους, φρουρεῖν ἠναγκάζοντο ἐν αὐτῇ. οἱ γὰρ Ἀκαρνᾶνες ἐπεστράτευον, καὶ τῶν Ἀθηναίων τε καὶ Βοιωτῶν ξυμπῆσάν τινες αὐτοῖς, διὰ τὸ ξυμμάχους εἶναι. πιεζόμενοι οὖν ὑπ' αὐτῶν οἱ Ἀχαιοὶ, πρέσβεις πέμπουσιν εἰς τὴν Λακεδαίμονα. οἱ δ' ἐλθόντες ἔλεγον, ὅτι οὐ δίκαια πάσχοιεν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. ἡμεῖς γὰρ ἔφασαν ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὅπως ἂν ὑμεῖς παραγγέλλητε, στρατευόμεθα, καὶ ἑπόμεθα ὅποι ἂν ἡγῆσθε. ὑμεῖς δὲ, πολιορκουμένων ἡμῶν ὑπὸ Ἀκαρνάνων, καὶ τῶν ξυμμάχων αὐτοῖς Ἀθηναίων, καὶ Βοιωτῶν, οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθε. οὐκ ἂν οὖν δυναίμεθα ἡμεῖς τούτων οὕτω γιγνομένων, ἀντέχειν. ἀλλ' ἢ ἐάσαντες τὸν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεμον, διαβάντες πολεμήσομεν Ἀκαρνᾶσί τε καὶ τοῖς ξυμμάχοις αὐτῶν, ἢ εἰρήνην ποιησόμεθα, ὁποίαν ἄν τινα δυνώμεθα. ταῦτα δ' ἔλεγον, ὑπαπειλοῦντες τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπαλλαγήσεσθαι τῆς ξυμμαχίας, εἰ μὴ αὐτοῖς

αὐτεπι-

Cūq; male afficerētur, rursus Polemarchus iussit eos qui decimumquintū pubertatis annū excessissent, illos persequi. Verū cū reuerterētur, multò plures q̄ antea cadebāt. Cūq; fortißimus quisq; iā perisset, aduenere equites, cū quib. rursus hostes persequebātur. Cūq; peltati ad suos inclinarent, interim equites eos male accipiebāt: non enim eousq; quoad aliquos interfecissent, persequebantur: sed pariter cū excursorib. sequebātur reuertebātur que, et cùm illi eadē facerēt atq; paterentur rursum, semper pauciores et lāguidiores, at hostes alacriores et fortiores reddebātur. Tandē quid agerent dubij erant. Tumulū itaq; quendam circiter duo à mari distantē stadia occupāt, à Lechæo uerò circiter sex aut septemdecim. At qui Lechæi erant cū id resciuissent, conscensis nauiculis ad tumulū usq; nauigāt. At obsessi quid agerēt ignorabant: nam preterquā quod male afficiebantur, ac multi ex eis caderēt, nihil omnino agere poterāt. Videntes tandē grauis armaturæ appropinquare milites, collē deserūt, partimq; in mare se præcipitant: alij qui pauci erant cum equitibus Lechæum euaserunt: In omnibus autem conflictibus & in fuga ad ducētos quinquaginta mortui sunt: & hæc ita peracta sunt. Agesilaus itaq; milites qui malè pugnauerant domū reduxit, aliud uerò præsidiū Lechæi reliquit: quantūq; poterat summo uesperi cum illis urbes intrabat, antelucanis uerò horis rursus egrediebatur. Cumq; diluculo ex Orchomeno mouisset, ante diem Mantineam prætergressus est: adeò ægrè uidebantur milites, Mantineos ob acceptam cladē insultantes luce intuituri. Post hæc Iphicrates alia quoq; loca aggressus obtinuit. Cùm enim præsidium in Sidunte & Crommyone excubaret, illic à Praxite cùm muros caperet collocatum, pariter & in Oenoa ab Agesilao cùm Piræum occupasset constitutū, cuncta illa cepit loca. Lacedæmonij uerò ac socij Lechæum obtinebant: at Corinthiorū exules propter acceptā cladē itinere pedestri ex Sicyone ultra progredi minime ausi, sed præternauigātes inde populabūdi discurrebāt, damnaq; urbanis inferebāt et patiebātur. Achæi interea cū Calydonē, quæ olim Aetolia erat, obtinerent: & in ciuium numerum Calydonijs receptis, urbem præsidio munire cogebantur. Nam Acarnanes cum Atheniensibus ac Bœotijs quibusdam (ideo quod essent socij) contra illos exercitum duxere. Achæi uero cùm uehementer ab illis urgerentur, legatos Lacedæmonem mittunt. Qui cū in concionē producti essent, indigna se à Lacedæmonijs perpeti ostenderunt, ac ita uerba fecere: Nos ô uiri quocunq; iubetis nobis militamus, terraq; & mari quò ducitis sequimur. Cæterum cùm ab Acarnanibus, ac socijs eorum Atheniēsibus & Bœotijs obsidemur, penitus uos nullam nostri curam geritis: Proinde cùm illis resistere minimè ualeamus, necesse erit ut derelicto Peloponnesiaco bello, cōtra Acarnanes et eorum socios nos defendamus, aut pacem qualem possumus faciamus. Hæc dicebant, simul & societatem soluere minabantur, ni ipsis Lacedæmonij

opem

opem tulissent. His auditis Ephori, ac concilium necesse esse rati, cum Achæis contra Acarnanes bellum suscipere. Agesilaum itaque cum cohortibus duabus, ac sociorum parte in subsidium illis misere: cui Achæi uniuerso se coniunxere populo. Agesilaus itaque cùm hostium fines ingressus esset, Acarnanum fuga in ciuitates facta est: pecora uerò cuncta, ne militibus prædæ essent, longius abegerunt. Agesilaus cùm hosti appropinquaret, ad exercitum mutis Acarnanum, illisq; denunciat, ni Bœotiorum & Atheniensium derelinquerent societatem, Lacedæmoniorumq; susciperent amicitiam, se per prouinciam grassaturum, nihilq; intactum relicturum. Verùm cùm illi non obtemperarent, Agesilaus uniuersam regionem ferro & igni populatus est: nec ultra stadia duodecim singulis progressus est diebus. Acarnanes itaque cùm propter exercitus progeßionem lentam, tutum arbitrarentur, pecora ex montibus reducebant, agrosq; colebant. At Agesilaus cùm illos ob fiduciam nihil timere consideraret, decimasexta die postquam in hosticum agrum uenerat, sub diluculum copias mouit, emensisque die uno centum sexaginta stadijs, ad paludes ubi Acarnanum ferè omnia pascebantur pecora, peruenit, uimque ingentem cùm boum tum equorum, uariaque alia abegit iumenta ac pecora: insuper præda ingens parta, mancipia quoque multa capta sunt. Itaque diem eam ibi permansit, & spolia diuendidit. Aduenere interim Acarnanum clypeati haud pauci, qui hostes iuxta montes castra metatos securè, adorti, iaculis & fundis incessebant, ita ut illos longè à montibus in plano castra locare cogerent. Ingruente nocte Arcananes abierunt: milites uerò custodibus constitutis dormierunt. Postridie quum Agesilaus castra moueret (exitus autem ex eo prato & campo qui erat circa stagnum, propter montes qui undiq; cingebant, angustus erat) Acarnanes ex superiore loco impetum faciunt, iaculisq; ac sagittis turbant: ad montium quoq; digreßi radices, in illum ruebant, uehementerq; urgebant, ita ut exercitus ultra progredi haud ualeret. Cumq; grauis armaturæ milites ac equites hostes insequerentur, illos nihil lædebant, nam celeriter eò ubi forent tuti Arcananes discedebant. Agesilaus itaque difficilimum ratus absque periculo angustias euadere, eos qui à sinistra illum manu ingenti uehementer premebant, adoriri statuit: mons enim ea parte peditibus ac equitibus permeabilis erat. Dumq; sacrificaret, paßim Acarnanes iaculis ac sagittis illos incessebant, nec tamen propè accedebant, sed eminus multos uulnerabant. Sed postquàm præcepit, ij qui decimumquintũ pubertatis excesserãt annũ, unà cum equitibus procurrerũt, ipse autem cum alijs est subsequutus. Hi igitur qui ex Arcananibus descenderant, & leui dimicabãt prælio, statim inclinarunt, & per accliue fugientes moriebãtur. Sed cùm ad cacumina, ubi grauis armaturæ erant milites Acarnanorum, & scutatorum

αὐτοὺς ἐπικουρήσουσι. τούτων δὲ λεγομένων, ἔδοξε τοῖς ἐφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀναγκαῖον εἶναι στρατεύεσθαι μετὰ τῶν ἀχαιῶν ἐπὶ τοὺς ἀκαρνᾶνας. καὶ ἐκπέμπουσι τὸν ἀγησίλαον δύο μόρας ἔχοντα, καὶ τῶν ξυμμάχων τὸ μέρος. οἱ μέντοι ἀχαιοὶ πανδημεὶ ξυνεστρατεύοντο. ἐπεὶ δὲ διέβη ὁ ἀγησίλαος, πάντες μὲν οἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀκαρνᾶνες ἔφυγον εἰς τὰ ἄστη. πάντα δὲ τὰ βοσκήματα ἀπεχώρησε πόῤῥω, ὅπως μὴ ἁλίσκηται ὑπὸ τοῦ στρατεύματος. ὁ δ' ἀγησίλαος, ἐπεὶ δὴ ἐγένετο ἐν τοῖς ὁρίοις τῶν πολεμίων, πέμψας εἰς στράτον παρὰ τὸ κοινὸν τῶν ἀκαρνάνων, εἶπεν, ὡς εἰ μὴ παυσάμενοι τῆς πρὸς βοιωτοὺς καὶ ἀθηναίους ξυμμαχίας, ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ξυμμάχους αἱρήσονται, δῃώσει πᾶσαν τὴν γῆν αὐτῶν ἐφεξῆς, καὶ παραλείψει οὐδέν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, οὕτως ἐποίει. καὶ κόπτων ξυνεχῶς τὴν χώραν, οὐ προῄει πλέον τῆς ἡμέρας, ἢ δώδεκα σταδίων. οἱ μὲν οὖν ἀκαρνᾶνες ἡγησάμενοι ἀσφαλὲς εἶναι διὰ τὴν βραδυτῆτα τοῦ στρατεύματος, τά τε βοσκήματα κατεβίβαζον ἐκ τῶν ὀρῶν, καὶ τῆς χώρας τὰ πλεῖστα εἰργάζοντο. ἐπεὶ δ' ἤδη ἐδόκει τῷ ἀγησιλάῳ πάνυ ἤδη θαῤῥεῖν, ἡμέρᾳ πέμπτῃ ἢ ἕκτῃ καὶ δεκάτῃ, ἀφ' ἧς εἰσέβαλε, θυσάμενος πρωῒ, διεπορεύθη πρὸ δείλης ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν στάδια ἐπὶ τὴν λίμνην, περὶ ἣν τὰ βοσκήματα τῶν ἀκαρνάνων σχεδὸν πάντα ἦν, καὶ ἔλαβε παμπληθῆ, καὶ βουκόλια, καὶ ἱπποφόρβια, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ βοσκήματα, καὶ ἀνδράποδα πολλά. λαβὼν δὲ, καὶ μείνας αὐτοῦ τὴν ὑστεραίαν ἡμέραν, διεπώλει τὰ αἰχμάλωτα. τῶν μέντοι ἀκαρνάνων πολλοὶ πελτασταὶ ἦλθον. καὶ πρὸς τῷ ὄρει σκηνοῦντος τοῦ ἀγησιλάου, βάλλοντες, καὶ σφενδονῶντες, ἔπασχον μὲν οὐδὲν, κατεβίβασαν δὲ εἰς τὸ ὁμαλὸν τὸ στράτευμα ἐκ τῆς ἀκρωνυχίας τοῦ ὄρους, καίπερ ἤδη περὶ δεῖπνον παρασκευαζομένους. εἰς δὲ τὴν νύκτα οἱ μὲν ἀκαρνᾶνες ἀπῆλθον. οἱ δὲ στρατιῶται φυλακὰς καταστησάμενοι, ἐκάθευδον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπῆγεν ὁ ἀγησίλαος τὸ στράτευμα. καὶ ἦν μὲν ἡ ἔξοδος ἐκ τοῦ περὶ τὴν λίμνην λειμῶνός τε καὶ πεδίου στενὴ, διὰ τὰ κύκλῳ περιέχοντα ὄρη. καταλαβόντες δὲ οἱ ἀκαρνᾶνες ἐκ τῶν ὑπερδεξίων, ἔβαλλόν τε καὶ ἠκόντιζον, καὶ ὑποκαταβαίνοντες εἰς τὰ κράσπεδα τῶν ὀρῶν, προσέκειντο, καὶ πράγματα παρεῖχον. ὥστε οὐκέτι ἐδύνατο τὸ στράτευμα πορεύεσθαι. ἐπιδιώκοντες δὲ ἀπὸ τῆς φάλαγγος οἵ τε ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππεῖς, τοὺς ἐπιτιθεμένους οὐδὲν ἔβλαπτον. ταχὺ γὰρ ἦσαν ὁπότε ἀποχωροῖεν πρὸς τοῖς ἰσχυροῖς οἱ ἀκαρνᾶνες. χαλεπὸν δὲ ἡγησάμενος ὁ ἀγησίλαος διὰ τοῦ στενοπόρου ἐξελθεῖν ταῦτα πάσχοντας, ἔγνω διώκειν τοὺς ἐκ τῶν εὐωνύμων προσκειμένους, μάλα πολλοὺς ὄντας. εὐβατώτερον γὰρ ἦν τοῦτο τὸ ὄρος καὶ ὁπλίταις καὶ ἵπποις. καὶ ἐν ᾧ μὲν ἐσφαγιάζετο, μάλα κατεῖχον βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες οἱ ἀκαρνᾶνες. καὶ ἐγγὺς προσιόντες, πολλοὺς ἐτίτρωσκον. ἐπεὶ δὲ παρήγγειλεν, ἔθει μὲν ἐκ τῶν ὁπλιτῶν τὰ πεντεκαίδεκα ἀφ' ἥβης. ἤλαυνον δὲ οἱ ἱππεῖς. αὐτὸς δὲ ξὺν τοῖς ἄλλοις ἠκολούθει. οἱ μὲν οὖν ὑποκαταβεβηκότες τῶν ἀκαρνάνων, καὶ ἀκροβολιζόμενοι, ταχὺ ἐνέκλινον, καὶ ἀπέθνησκον, φεύγοντες πρὸς τὸ ἄναντες. ἐπεὶ μέντοι τοῦ ἀκροτάτου οἱ ὁπλῖται τῶν ἀκαρνάνων παρατεταγμένοι, καὶ τῶν πελτα-

στῶν

σῶν τὸ πολὺ, καὶ ἐνταῦθα ἐπέμενον, καὶ τά τε ἄλλα βέλη ἀφίεσαν, καὶ τοῖς δόρασιν ἐξακοντίζοντες, ἱππέας τε κατέβαλον, καὶ ἵππους τινὰς ἀπέκτειναν. ἐπεὶ μέντοι μετὰ τοῦ ἐγγὺς ἤδη ἐν χερσὶ τῶν λακεδαιμονίων ὁπλιτῶν ἦσαν, ἐξέκλιναν, καὶ ἀπέθανον αὐτῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ τριακοσίους. τούτων δὲ γενομένων, ὁ ἀγησίλαος τρόπαιον ἐστήσατο. καὶ τὸ ἐκ τούτου περιιὼν περὶ τὴν χώραν, ἔκοπτε, καὶ ἔκαε. πρὸς ἐνίας δὲ τῶν πόλεων, καὶ προσέβαλλεν ὑπὸ τῶν ἀχαιῶν ἀναγκαζόμενος. οὐ μὴν εἷλέ γε οὐδεμίαν. ἡνίκα δ' ἤδη ἐπεγίγνετο τὸ μετόπωρον, ἀπῄει ἐκ τῆς χώρας. οἱ δὲ ἀχαιοὶ πεποιηκέναι τε οὐδὲν ἐνόμιζον αὐτὸν, ὅτι πόλιν οὐδεμίαν προσειλήφει οὔτε ἑκοῦσαν, οὔτε ἄκουσαν. ἐδέοντό τε εἰ μηδὲν ἄλλο, ἀλλὰ τοσοῦτόν γε χρόνον καταμεῖναι αὐτὸν, ἕως ἂν τὸν σπόριμον διακωλύσῃ τοῖς ἀκαρνᾶσιν. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι τὰ ἐναντία λέγοιεν τοῦ συμφέροντος. ἐγὼ μὲν γὰρ, ἔφη, στρατεύσομαι δεῦρο αὖθις εἰς τὸ ἐπιὸν θέρος. οὗτοι δὲ ὅσῳ ἂν πλείω σπείρωσι, τοσούτῳ μᾶλλον τῆς εἰρήνης ἐπιθυμήσουσι. ταῦτα δ' εἰπὼν, ἀπῄει πεζῇ διὰ αἰτωλίας τοιαύτας ὁδοὺς, ἃς οὔτε πολλοὶ, οὔτε ὀλίγοι δύναιντ' ἂν ἀκόντων αἰτωλῶν πορευθῆναι. ἐκεῖνον μέντοι εἴασαν διελθεῖν. ἤλπιζον γὰρ ναύπακτον αὐτοῖς ξυμπράξειν ὥστε ἀπολαβεῖν. ἐπεὶ δ' ἐγένετο κατὰ τὸ ῥίον, ταύτῃ διαβὰς, οἴκαδε ἀπῆλθε. τὸν γὰρ ἐκ καλυδῶνος ἔκπλουν εἰς πελοπόννησον, οἱ ἀθηναῖοι ἐκώλυον τριήρεσιν, ὁρμώμενοι ἐξ οἰνιάδων. παρελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ὥσπερ ὑπέσχετο τοῖς ἀχαιοῖς, εὐθὺς ἀρχομένου τοῦ ἦρος, πάλιν φρουρὰν ἔφαινεν ἐπὶ τοὺς ἀκαρνᾶνας. οἱ δὲ αἰσθόμενοι, καὶ νομίσαντες διὰ τὸ ἐν μεσογαίᾳ σφίσι τὰς πόλεις εἶναι, ὁμοίως ἂν πολιορκεῖσθαι ὑπὸ τῶν τὸν σῖτον φθειρόντων, ὥσπερ εἰ περιεστρατοπεδευμένοι πολιορκοῖντο, ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς τὴν λακεδαίμονα, καὶ εἰρήνην μὲν πρὸς τοὺς ἀχαιοὺς, συμμαχίαν δὲ πρὸς τοὺς λακεδαιμονίους ἐποιήσαντο. καὶ τὰ μὲν περὶ ἀκαρνᾶνας οὕτω διεπέπρακτο. ἐκ δὲ τούτου τοῖς λακεδαιμονίοις τὸ μὲν ἐπ' ἀθηναίους ἢ βοιωτοὺς στρατεύειν οὐκ ἐδόκει ἀσφαλὲς εἶναι, ὄπισθεν καταλιπόντας ὅμορον τῇ λακεδαίμονι πολεμίαν οὕτω, καὶ μεγάλην τὴν τῶν ἀργείων πόλιν. εἰς δὲ τὸ ἄργος φρουρὰν φαίνουσιν. ὁ δὲ ἀγησίπολις ἐπεὶ ἔγνω ὅτι εἴη αὐτῷ ἡγητέον τῆς φρουρᾶς, καὶ τὰ διαβατήρια θυομένῳ ἐγένετο, ἐλθὼν εἰς τὴν ὀλυμπίαν καὶ χρηστηριαζόμενος, ἐπηρώτα τὸν θεὸν, εἰ ὁσίως ἂν ἔχοι αὐτῷ μὴ δεχομένῳ τὰς σπονδὰς τῶν ἀργείων, ὅτι οὐχ ὁπότε καθήκοι ὁ χρόνος, ἀλλ' ὁπότε ἐμβάλλειν μέλλοιεν λακεδαιμόνιοι, τότε ὑπέφερον τοὺς μῆνας. ὁ δὲ θεὸς ἐπεσήμαινεν αὐτῷ ὅσιον εἶναι μὴ δεχομένῳ σπονδὰς ἀδίκως ὑποφερομένας. ἐκεῖθεν δ' εὐθὺς πορευθεὶς εἰς δελφοὺς, ἐπήρετο αὖ τὸν ἀπόλλω, εἰ κἀκείνῳ δοκοίη περὶ τῶν σπονδῶν, καθάπερ τῷ πατρί. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, καὶ μάλα κατὰ ταὐτά. καὶ οὕτω δὴ ἀγησίπολις ἀναλαβὼν ἐκ φλειοῦντος τὸ στράτευμα (ἐκεῖσε γὰρ αὐτῷ συνελέγετο, ἕως πρὸς τὰ ἱερὰ ἀπεδήμει) ἐνέβαλλε διὰ νεμέας. οἱ δ' ἀργεῖοι ἐπεὶ ἔγνωσαν οὐ δυνησόμενοι κωλύειν, ἔπεμψαν ὥσπερ εἰώθεσαν ἐστεφανωμένους δύο κήρυκας, ὑποφέροντας σπονδάς. ὁ δὲ ἀγησίπολις ἀποκρινάμενος, ὅτι οὐ δοκοῖεν τοῖς θεοῖς δικαίως ὑποφέρειν, οὐκ ἐδέχετο τὰς σπονδὰς, ἀλλ' ἐνέβαλλε, καὶ πολλὴν ἀπορίαν, καὶ ἔκπληξιν κατά τε τοὺς ἀγροὺς,

torum multi, peruenissent, rursus sumptis hastis ac iaculis equites feriebant, & equos quosdam interfecerunt. Verùm cùm manum grauis armaturæ militibus conserendam esse uiderent, rursus fugam capessunt: occubuereque die illa circiter tercentum. His gestis Agesilaus trophæum erigit, ac incursionem in agros facit, cunctaq; ferro ac flamma uastauit. Aliquas quoque cogentibus Achæis aggressus est urbes, uerùm nullā cepit. Cumq; iam autumnus instaret, ex ea regione discessit. At Achæi quia urbem nullam ui aut sponte ceperat, nihil illum egisse rati, saltem tantisper eum manere rogabant, ut Acarnanes ne terræ semina mandarent prohibere posset, quos ille haud rectè sentire ostendit: ego enim, inquit, ineunte uere iterum cum copijs adero: illi uero quanto plus seminauerint, tanto citius pacis tenebuntur desiderio. His dictis tale per Aetoliam iter facere instituit, quale inuitis Aetolis nunquam facere potuisset: uerum illi minimè impedimento fuere, sperabant enim Naupactum eius auxilio recuperare posse. At ille Rhium transgressus domum reuertit. Athenienses interea ex Oeniade triremibus progressi, nauigationem ex Calydone in Peloponnesum prohibebant. Agesilaus post exitum hyemis ac sub ueris initium, rursus cum exercitu in Acarnaniam transgressus est. Acarnanes quia mediterraneas incolebant urbes, rati se non minus ab ijs obsideri qui frumenta corrumperent, quàm si in urbibus oppugnarentur, legatos Lacedæmonem mittunt, pacemque cum Achæis, societatem uero cum Lacedæmonijs pepigere. Et Acarnanum res hoc pacto transacta est. Inde quum Lacedæmonij haud tutum esse uiderent bellum Atheniensibus & Bœotijs inferre, relicta à tergo Argiuorum urbe hostili, contermina, ac magna, Argos primùm aggredi statuerunt. Agesipolis itaque cùm sibi exercitum deducendum esse cerneret, ac pro felici transitu sacrificasset, Olympiam sortes consulturus profectus, deumque sciscitatus est, num uistè Argiuorum inducias aspernari posset, quod Lacedæmonij, non cùm tempus postularet, sed tum cùm inuasuri essent, inducias offerrent. Et deus illi ostendit, iustum esse inducias non rite oblatas aspernari. Inde confestim Delphos transgressus, Apollinem quoque interrogauit, num ipsi idem uideretur, de inducijs, quod & patri. Ille uerò in eadem respondit sententiam. Sic tandem Agesipolis accepto ex Phliunte exercitu (illic enim dum sortes consuleret collectus erat) per Nemeam irruit. Argiui cùm resistere posse diffiderent, præcones duos coronatos, uti consueuerant, inducias offerentes obuiam mittunt. At Agesipolis inducias quæ deis non ritè offerri uidebantur, haud suscepit, sed ingressus magnam desperationem, & terrorem ruri,

ruri, tum in urbe intulit. Cumq; die prima in Ar
giuorum cœnasset terra, & libationes, quæ per
acta cœna fieri consueuerunt, iam factæ essent,
terræmotus factus est. Lacedæmonij itaq; cun-
cti Neptuno pæana exorsi sunt. Reliqui uerò mi
lites reuerti debere censebant: nam cùm olim
terræmotus factus esset, Agis ex Elide copias
abduxerat. At Agesipolis ratus, si ante ingres-
sum terra mota esset, rectè incursum inhiberi:
cùm uerò iam in terra esset hostili, eo signo ad 10
bellum se hortari interpretabatur. Postridie ita
que cùm Neptuno sacrificasset, copijs haud lon-
gè progressus est. Cùmq; non diu antea Agesilaus
in Argiuorum fines exercitũ duxisset, Agesipo
lis quæsiuit, quàmpropè ad muros accessisset, ac
quousq; terram uastasset: tanquam enim penta-
thlos omnino illum superare cõtendebat. Cumq;
aliquando ex propugnaculis in eũ tela iacerren-
tur, ea propugnacula quæ circum muros erant,
iterum præteruectus est. Iam uerò cùm Argiuo 20
rum plurimi aliquãdo discessissent in Laconicã,
ita propè ad portas accessit, ut Bœotiorũ equi-
tes qui ingredi nitebantur, ab Argiuis exclusi
sint: timebant etenim ne Lacedæmonij pariter
cum illis irrumperent, ita ut equites tanquam
uespertiliones sub murorum propugnaculis de-
lucescere cogerentur. Et nisi Cretenses in Nau-
pliam procurrissent, multi cùm uiri tum equi in
discrimen adducti fuissent. Inde cùm castra cir-
cum ergastula collocasset, fulmen in exercitum 30
decidit. à quo aliqui afflati, nõnulli uero icti, oc
cubuere. Postea cùm uellet castellũ quoddã in
Celusæ faucibus munire muro, sacrificauit, et ui
ctimæ sine fibris ei apparuerũt. Vbi hoc esset fa
ctum exercitum reduxit ac dissoluit, magno de
trimento affectis Argiuis: nam imperatos illos
inuaserat. Et in terra bellum hoc pacto gereba-
tur. Quid uerò dum hæc agerẽtur, mari, ac à ci
uitatibus gestum sit maritimis, deinde explica-
re conabor: resq; cognitu dignas scribam, mi- 40
nus uero dignas prætermittam. Pharnabazus
igitur & Conon cùm Lacedæmonios pugna ui-
cissent nauali, circumnauigãtes Laconum præ-
sidia, harmostas ex insulis ac maritimis ejicie-
bant ciuitatibus: illisq; persuadebant, munitio-
nes nullas in his erigere, sed liberas dimittere
uelle. Illi his auditis lætabantur ac exultabant,
donaq; affatim Pharnabazo mittunt. Ille enim
à Conone edoctus, si ita ageret, ciuitates omnes
in amicitiam eius uenturas. Si uerò seruituti il- 50
las subijcere quæreret, unamquanque ciuita-
tem illi haud parum impedimenti præbere pos-
se: periculumq; fore ne Græci cùm hæc resciuis-
sent, omnes illi resisterent. Pharnabazus ita-
que his persuasus rationibus Ephesum descen-
dit: Cononi autem quadraginta nauium clas-
sem tradidit, ac Sestum contendere iussit: ipse
uerò itinere pedestri in suam se recepit præfe-
cturam. Erat tum fortè cùm bello nauali pugna-
tũ est, Dercyllides hostis illi uetus Abydi, à quo
non ut alij præfecti exciderat, sed Abydum in
Lacedæ-

Quia à Neptuno terram moueri existimabant.

ἀργείους, καὶ ἐν τῇ πόλει ἐποίησε. δειπνοποιουμένου δ' αὐτοῦ
ἐν τῇ ἀργείᾳ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, καὶ σπονδῶν τῶν μετὰ
τὸ δεῖπνον ἤδη γιγνομένων, ἔσεισεν ὁ θεός. καὶ οἱ μὲν λα-
κεδαιμόνιοι ἀρξαμένων αὐτῶν ἀπὸ δαμίας, πάντες ὕμ-
νησαν τὸν περὶ τὸν ποσειδῶ παιᾶνα. οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται ὥρ-
μηντο ἀπιέναι, ὅτι καὶ ἆγις σεισμοῦ ποτε γενομένου ἀπή-
γαγεν ἐξ ἤλιδος. ὁ δὲ ἀγησίπολις, εἰ μὲν μέλλοντος αὐ-
τοῦ ἐμβάλλειν, σείσειε, κωλύειν ἂν αὐτὸν ἡγεῖτο. ἐπεὶ δὲ
ἐμβεβληκότος ἐπικελεύειν νομίζειν. οὕτω τῇ ὑστεραίᾳ 10
θυσάμενος τῷ ποσειδῶνι, ἡγεῖτο οὐ πόῤῥω εἰς τὴν χώ-
ραν. ἅτε δὲ νεωστὶ τοῦ ἀγησιλάου ἐστρατευμένου εἰς τὸ
ἄργος, πυνθανόμενος ὁ ἀγησίπολις τῶν στρατιωτῶν
μέχρι μὲν ποῖ πρὸς τὸ τεῖχος ἤγαγεν ὁ ἀγησίλαος, μέ-
χρι δὲ ποῖ τὴν χώραν ἐδῄωσεν, ὥσπερ πένταθλος παν-
τὶ ἐπὶ πλέον ὑπερβάλλειν ἐπειρᾶτο. καὶ ἤδη μέν πο-
τε βαλλόμενος ἀπὸ τῶν πύργων, τοὺς περὶ τὸ τεῖχος
πύργους πάλιν διέβη. ἦν δὲ ὅτε οἰχομένων τῶν πλείστων
ἀργείων εἰς τὴν λακωνικήν, οὕτως ἐγγὺς πυλῶν προσ- 20
ῆλθεν, ὥστε οἱ πρὸς ταῖς πύλαις ὄντες τῶν ἀργείων, ἀπ-
έκλεισαν τοὺς τῶν βοιωτῶν ἱππέας, εἰσελθεῖν βουλομέ-
νους, δείσαντες μὴ συνεισπέσοιεν κατὰ τὰς πύλας οἱ λα-
κεδαιμόνιοι, ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ ἱππεῖς, ὥσπερ νυκτε-
ρίδες πρὸς τοῖς τείχεσιν ὑπὸ ταῖς ἐπάλξεσι προσεῤ-
ῥύαι. καὶ εἰ μὴ ἔτυχον τότε οἱ κρῆτες εἰς ναυπλίαν κα-
ταδεδραμηκότες, πολλοὶ ἂν καὶ ἄνδρες καὶ ἵπποι κα-
τετοξεύθησαν. ἐκ δὲ τούτου περὶ τὰς εἱρκτὰς στρατοπεδευο-
μένου αὐτοῦ, πίπτει κεραυνὸς εἰς τὸ στρατόπεδον. καὶ οἱ 30
μὲν πληγέντες, οἱ δὲ καὶ ἐμβροντηθέντες ἀπέθανον.
ἐκ δὲ τούτου βουλόμενος τειχίσαι φρούριόν τι αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς
παρὰ κηλοῦσαν ἐμβολαῖς, ἐθύετο, καὶ ἐφάνη αὐτῷ τὰ ἱε-
ρὰ ἄλοβα. ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, ἀπήγαγε τὸ στράτευμα,
καὶ διέλυσε, μάλα πολλὰ βλάψας τοὺς ἀργείους, ἅτε
ἀπροσδοκήτως αὐτοῖς ἐμβαλών. καὶ ὁ μὲν διὰ κατὰ γῆν
πόλεμος οὕτως ἐπολεμεῖτο. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα πάντα ἐ-
πράττετο, τὰ κατὰ θάλατταν αὖ, καὶ τὰς πρὸς θαλάττῃ
πόλεις γενόμενα διηγήσομαι, καὶ τῶν πράξεων τὰς μὲν
ἀξιομνημονεύτους γράψω· τὰς δὲ μὴ ἀξίας λόγου, πα- 40
ρήσω. πρῶτον μὲν τοίνυν φαρνάβαζος καὶ κόνων, ἐπεὶ
ἐνίκησαν τοὺς λακεδαιμονίους τῇ ναυμαχίᾳ, περιπλέον-
τες καὶ τὰς νήσους, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθαλαττιδίας πό-
λεις, τούς τε λακωνικοὺς ἁρμοστὰς ἐξήλαυνον, καὶ πα-
ρεμυθοῦντο τὰς πόλεις, ὡς οὔτε ἀκροπόλεις ἐντειχίσοιε-
ν, ἐάσοιέν τε αὐτονόμους. οἱ δ' ἀκούοντες ταῦτα, ἥ-
δοντό τε καὶ ἐπῄνουν, καὶ ξένια προθύμως ἔπεμπον
τῷ φαρναβάζῳ. καὶ γὰρ ὁ κόνων τὸν φαρνάβαζον ἐδίδα-
σκεν, ὡς οὕτω μὲν ποιοῦντι, πᾶσαι αὐτῷ αἱ πόλεις φί- 50
λιαι ἔσονται. εἰ δὲ δουλοῦσθαι βουλόμενος, φανερὸς
ἔσοιτο, ἔλεγεν, ὡς μία ἑκάστη πόλις πολλὰ πράγματα
ἱκανὴ εἴη παρέχειν, καὶ κίνδυνος εἴη μὴ καὶ οἱ ἕλληνες, εἰ
ταῦτα αἴσθοιντο, συσταῖεν. ταῦτα μὲν οὖν ἐπείθετο ὁ φαρ-
νάβαζος. ἀποβὰς δ' εἰς ἔφεσον, τῷ μὲν κόνωνι δοὺς τετ-
ταράκοντα τριήρεις, εἰς σηστὸν εἶπεν ἀπαντᾶν. αὐτὸς δὲ πε-
ζῇ ᾔει ἐπὶ τὴν αὑτοῦ ἀρχήν. καὶ γὰρ ὁ δερκυλλίδας ὅσπερ
καὶ πάλαι πολέμιος ἦν αὐτῷ, ἔτυχεν ἐν ἀβύδῳ ὢν ὅτε
ἡ ναυμαχία ἐγένετο. καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἁρμοσταὶ ἐξέ-
λιπεν, ἀλλὰ κατέσχε τὴν ἄβυδον, καὶ διέσωζε φίλην τοῖς
λακε-

λακεδαιμονίοις. καὶ γὰρ πρόσθεν συγκαλέσας τοὺς ἀβυ-
δηνοὺς, ἔλεξε τοιάδε· ὦ ἄνδρες, νῦν ἔξεστιν ὑμῖν καὶ πρό-
σθεν φίλοις οὖσι τῇ πόλει ἡμῶν, εὐεργέτας φανῆναι τῶν
λακεδαιμονίων. καὶ γὰρ τὸ μὲν ἐν ταῖς εὐπραξίαις πι-
στοὺς φαίνεσθαι, οὐδὲν θαυμαστόν. ὅταν δέ τινες ἐν συμφο-
ραῖς γενομένων φίλων, βέβαιοι φανῶσι, τοῦτ' εἰς τὸν ἅ-
παντα χρόνον μνημονεύεται. ἔστι δὲ οὐχ οὕτως ἔχον, εἰ τῇ
ναυμαχίᾳ ἐκρατήθημεν, οὐδὲν ἄρα τί ἐσμεν, ἀλλὰ καὶ
τὸ πρόσθεν δήπου ἀθηναίων ἀρχόντων τῆς θαλάττης,
ἱκανὴ ἦν ἡ ἡμετέρα πόλις, καὶ τοὺς φίλους εὖ καὶ κακῶς ἐχ-
θροὺς ποιεῖν, ὅσῳ δὲ μᾶλλον αἱ ἄλλαι πόλεις σὺν τῇ τύ-
χῃ ἀπεστράφησαν ἡμῶν, τοσούτῳ ὄντως ἡ ὑμετέρα πιστό-
της μείζων φανείη ἄν. εἰ δέ τισι τοῦτο φοβερόν, μὴ κατὰ
γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐνθάδε πολιορκώμεθα, ἐννοεί-
τω ὅτι ἑλληνικὸν μὲν οὔπω ναυτικόν ἐστιν ἐν τῇ θαλάτ-
τῃ. εἰ δὲ βάρβαροι ἐπιχειρήσουσι τῆς θαλάττης ἄρχειν,
οὐκ ἀνέξεται ταῦτα ἡ ἑλλάς. ὥσθ' ἑαυτῇ ἐπικουροῦσα,
καὶ ὑμῖν σύμμαχος γενήσεται. οἱ μέντοι ταῦτα ἀκού-
οντες οὐκ ἀκόντως, ἀλλὰ προθύμως ἐπείσθησαν. καὶ τοὺς
μὲν ἰόντας ἁρμοστὰς, φίλως ἐδέχοντο. τοὺς δὲ ἀπόντας,
μετεπέμποντο. ὁ δὲ δερκυλλίδας, ὡς συνειλέγησαν πολ-
λοὶ καὶ χρήσιμοι ἄνδρες εἰς τὴν πόλιν, διαβὰς καὶ εἰς
σηστὸν καταντικρὺ ὄντα ἀβύδου, καὶ ἀπέχοντα οὐ πλεῖ-
ον ὀκτὼ σταδίων, ὅσοι τε διὰ λακεδαιμονίους γῆν εἶχον
ἐν χερρονήσῳ ἤθροιζε, καὶ ὅσοι αὖ ἐκ τῶν ἐν τῇ εὐρώπῃ
πόλεων ἁρμοσταὶ ἐξέπεσον, καὶ τούτους ἐδέχετο, λέ-
γων, ὅτι οὐδ' ἐκείνους ἀθυμεῖν δεῖ, ἐννοουμένους ὅτι
καὶ ἐν τῇ ἀσίᾳ, ἣ ἐξ ἀρχῆς βασιλέως ἐστὶ, καὶ τῆμνος οὐ
μεγάλη πόλις, καὶ αἰγιεῖς, καὶ ἄλλα γε χωρία δύναν-
ται οἰκεῖν, οὐχ ὑπήκοα ὄντα βασιλέως. καίτοι, ἔφη,
ποῖον μὲν ἰσχυρότερον σηστοῦ λάβοιτε χωρίον, ποῖον δὲ
δυσπολιορκητότερον; ὃ καὶ νεῶν καὶ πεζῶν δεῖται, εἰ μέλ-
λοι πολιορκηθήσεσθαι. τούτους αὖ τοιαῦτα λέγων, ἔσχε τοῦ
μὴ ἐκπεπλῆχθαι. ὁ δὲ φαρνάβαζος ἐπεὶ εὗρε τήν τε ἄ-
βυδον, καὶ τὸν σηστὸν οὕτως ἔχοντα, προηγόρευεν αὐτοῖς,
ὡς εἰ μὴ ἐκπέμψοιεν τοὺς λακεδαιμονίους, πόλεμον ἐξοί-
σει μετ' αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, κόνωνι μὲν προσέ-
ταξε κωλύειν αὐτοὺς τὴν θάλατταν πλεῖν. αὐτὸς δὲ ἐδῄου
τὴν τῶν ἀβυδηνῶν χώραν. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἐπέραινε πρὸς
τὸ καταστρέψασθαι, αὐτὸς μὲν ἐπ' οἴκου ἀπῄει. τὸν δὲ κό-
νωνα ἐκέλευεν εὐτρεπίζεσθαι τὰς καθ' ἑλλήσποντον πό-
λεις, ὅπως εἰς τὸ ἔαρ ὅτι πλεῖστον ναυτικὸν ἀθροισθείη. ὀρ-
γιζόμενος γὰρ τοῖς λακεδαιμονίοις ἀνθ' ὧν ἐπεπόν-
θει, περὶ παντὸς ἐποιεῖτο ἐλθεῖν τε εἰς τὴν χώραν αὐτῶν,
καὶ τιμωρήσασθαι ὅ, τι δύναιτο. καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἐν τού-
τοις ὄντες, διῆγον. ἅμα δὲ τῷ ἔαρι ναῦς τε πολλὰς συμ-
πληρώσας, καὶ ξενικὸν προσμισθωσάμενος, ἔπλευσεν ὁ
φαρνάβαζός τε καὶ ὁ κόνων μετ' αὐτοῦ διὰ νήσων εἰς μῆ-
λον. ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενοι, εἰς τὴν λακεδαίμονα. κατα-
πλεύσας δὲ πρῶτον εἰς φερὰς, ἐδῄωσε ταύτην τὴν χώ-
ραν. ἔπειτα καὶ ἄλλοσε ἀποβαίνων τῆς παραθαλαττίας,
ἐκακούργει ὅ, τι ἐδύνατο. φοβούμενος δὲ τήν τε ἀλιμε-
νότητα τῆς χώρας, καὶ τὰς τῆς βοηθείας, καὶ τὰς τῆς σπανοσι-
τίας, ταχύ τε ἀνέστρεψε. καὶ ἀποπλέων, ὡρμίσθη τῆς κυ-
θηρίας εἰς φοινικοῦντα. ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὴν πόλιν τῶν
κυθηρίων, φοβηθέντες μὴ κατὰ κράτος ἁλοῖεν, ἐξέλι-
πον

Lacedæmoniorum cōtinebat amicitia: hic igitur conuocatis Abydenis ita loquutus est: Nūc uobis, ô uiri, cùm ueteri amicitia ciuitati nostræ coniuncti sitis, propositū est, ut benefactores Lacedæmoniorū uos ostendere poßitis: etenim in felicitate fidē seruare nihil arduū esse uidetur: uerū cū quispiā in amici calamitate constās permanet, id omni æuo memoria retinendū erit. Proinde nos quāuis bello nauali uicti sumus, nō tamē idcirco omnino perimus. Nā & antea cū Athenienses maris tenerent imperiū, ciuitas nostra & benè amicis, malè uerò inimicis facere potens fuit. Porrò quantò leuius ciuitates reliquæ cùm fortuna à nobis desciunt, tantò fides uestra maior et cōstantior apparebit. Si uerò ne terra mariq; hic obsideamur quidam uerētur, nouerint classem græcā nullā in mari esse. Quòd si barbari Ponto imperare quærēt, Græciā haud id toleraturā, sed dū ipsa sibi opitulabitur, nobis sociā futurā, sciant. Abydeni igitur haud grauatè hæc audierūt: alacriterq; illi paruere, præfectosq; aduenientes amicè accipiebant, abeuntes uero omni prosequebātur humanitate. At Dercyllides collectis in urbē multis ac fortibus uiris, Sestū trāscendit (est oppidū in Asia contra Abydum, haud plus octo stadijs diremptū) eosq; qui Lacedæmoniorū causa terrā habebant, in Cherroneso cōgregauit. Præfectos quoq; qui urbibus Europæ exciderāt suscepit, eosq; haud nimiū tristari debere ostendit, si perpenderent, quod & in Asia, quæ semper regis fuerat, Temnū, Aegios, & alias quoq; regiones incolere possent, quæ regi minime parērent. Sed quàm munitiorē, inquit, Sesto inuenietis regionē? quamq; magis inexpugnabilem? quæ si obsideri debet, & peditatu & classe indiget. His dictis illos solatus est. At Pharnabazus postquam Sestum & Abydum in eo statu offendit, minaciter illis denunciat, ni Lacedæmonios ejicerent, pro hostibus eos habiturum. Sed cùm non parērent, Cononem eos à maris nauigatione probibere iubet, ipse uerò Abydenorum uastabat agrum. Cumq; nihil se proficere cerneret, domum regressus est, Cononem uero Hellespontiacas hortari iubet ciuitates, ut ineunte uere classem quammaximam compararent: siquidem Lacedæmonijs ob ea quæ passus fuerat irascebatur, quapropter eorum fines inuadere, & se de acceptis iniurijs quantum posset uindicare nitebatur. Per totam itaque hyemem his incumbebant. Vere Pharnabazus collectis nauibus, ac peregrino conducto milite, Conone quoque secum assumpto, per insulas in Melum nauigauit, ut inde potißimum oram Laconicam inuaderet. Principioq; Pheras delatus, eam regionem ferro ac igni populatus est. Inde cùm in alijs quoque maritimis descendisset locis, fœda populatione quantum poterat omnia uastauit. Verùm cùm oram eam importuosam esse cerneret, ueritus præterea auxilia hostilia, ac commeatus penuriam, celeriter inde regressus est, ac in Cytheriam translatus Phœnicuntem adortus est. At coloni qui Cytheriam habitabant, ueriti ne ui caperentur, reliquerunt

Amicū in aduersis demum cognosci.

querunt mœnia: quos omnes per inducias in Laconicam dimisit: ipse uerò postquam Corinthiorum murum muniuisset, præsidium, ac Nicophebum Atheniensem præfectum in Cytherijs reliquit. His actis in Isthmum Corinthiorum transmisit, sociosq; ad bellum hortatus est, ac iussit ut uiros regi fidos se ostenderent: pecuniasq; omnes quas habebat illis reliquit, exercitum uerò in Asiam deportauit. Conon uerò illi suasit, ut classem ei attribueret, quam ex insulis alere promittebat: seq; enim in patriam reuersurum, ac longos muros restauraturum, Piræumq; muniturum obtulit: pro certo enim se scire aiebat, nihil grauius hac re Lacedæmonijs accidere posse. In his enim (inquit) gratificaberis Atheniensibus, Lacedæmonios uerò ulcisceris. Quæ enim in re maxime laborarunt, eam tu omnino uanam ac inutilem reddes. Pharnabazus his auditis mox Cononem cum nauium parte Athenas dimisit, pecuniasq; illi ad opus elargitus est. At ille diligenter rem exequutus, breui muros refecit, ac in pristinum penitus restituit statum, fabris omnibus ac reliquis necessarijs regia solutis pecunia. Iuuerunt tamen Athenienses, Bœotij, & ciuitates reliquæ sua sponte. Corinthij interim pecunijs quas Pharnabazus reliquerat naues instruunt, ac milite complent: Agathinumq; classis constituunt præfectum, planeq; in Achaico ac Lechæo dominabantur sinu. Econtrà Lacedæmonij quoque classem comparant, cui Polemarchum præficiunt. At cùm ille in conflictu quodam cecidisset, & Polis quoque classis præfectus uulneratus abiuisset, Erippides classem suscepit: Proænusque Corinthius naues, quæ cum Agathino erant, accepit, ac Rhium dereliquit: quod quidem Lacedæmonij rursus occuparunt. Inde Teleutias ad Erippidi peruenit naues, & ille sinum rursus in Lacedæmoniorum redegit potestatem. Lacedæmonij interea audientes Cononem muros Athenienses ex regijs instaurare pecunijs, classemq; ex insulis & ciuitatibus maritimis Epiri alere: rati si Tiribazum regis præfectum in suas traducerent partes, Cononem amplius classem sustentare haud posse: Antalciden ad Tiribazum qui hæc ageret, mittunt: & ut periculum faceret impetrandi pacem urbi apud regem. Quibus Athenienses intellectis Cononem, Hermogenem, Dionem, Callisthenem, & Callimedontem legatos in Asiam mittunt. Thebani, Corinthij, & Argiui suos & ipsi misere legatos. Antalcides cùm ad Tiribazum uenisset, illi se à ciuitate, ut pacem à rege peteret, missum ostendit esse: conditiones uerò esse tales, quales rex ipse olim desiderasset. De Græcis enim quæ in Asia erant ciuitatibus, Lacedæmonios regi minimè impedimento fore, quò minus illis arbitratu suo uteretur. Insulæ uerò omnes ac reliquæ ciuitates liberi iuris essent. Cumque ita sentimus, inquit, cur nam Græcos, aut regem contra nos bellum gerere, pecuniasq; dilapidare necesse est? Nam aduersus regẽ militare nec Atheniẽsibus quidem facultas

πρὸς τὰ τείχη, ἐκείνους μὲν ὑποσπόνδους ἀφῆκεν εἰς τὴν Λακωνικήν· αὐτὸς δὲ ἐπισκευάσας τὸ τῶν Κυθηρίων τεῖχος, φρουρούς τε καὶ Νικόφημον Ἀθηναῖον ἁρμοστὴν ἐν τοῖς Κυθήροις κατέλιπε. ταῦτα δὲ ποιήσας, καὶ εἰς Ἰσθμὸν τῆς Κορινθίας καταπλεύσας, καὶ παρακελευσάμενος τοῖς συμμάχοις προθύμως τε πολεμεῖν, καὶ ἄνδρας πιστοὺς φαίνεσθαι βασιλεῖ, καταλιπὼν αὐτοῖς χρήματα ὅσα εἶχεν, ᾤχετο ἐπ' οἴκου ἀποπλέων. λέγοντος δὲ τοῦ Κόνωνος, εἰ ἐῴη αὐτὸν ἔχειν τὸ ναυτικόν, θρέψειν μὲν ἀπὸ τῶν νήσων, καταπλεύσας δ' εἰς τὴν πατρίδα, συνανορθώσειν τὰ μακρὰ τείχη τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ τὸ περὶ τὸν Πειραιᾶ τεῖχος. ὃ εἰδέναι ἔφη ὅτι Λακεδαιμονίοις οὐδὲν ἂν βαρύτερον γένοιτο. καὶ τούτῳ οὖν, ἔφη, σὺ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις κεχαρισμένος ἔσῃ. τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους τετιμωρημένος. ἐφ' ᾧ γὰρ πλεῖστα ἐπόνησαν, ἀτελὲς αὐτοῖς ποιήσεις. ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας ταῦτα, ἀπέστειλεν αὐτὸν προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέδωκεν αὐτῷ εἰς τὸν ἀνατειχισμόν. ὁ δὲ ἀφικόμενος, πολὺ τοῦ τείχους ὤρθωσε, τά τε αὑτοῦ πληρώματα παρέχων, καὶ τέκτοσι, καὶ λιθολόγοις μισθὸν διδούς, καὶ ἄλλο εἴ τι ἀναγκαῖον ἦν δαπανῶν. ἦν μέντοι τοῦ τείχους ἃ καὶ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι, καὶ Βοιωτοί, καὶ ἄλλαι πόλεις ἐθελούσιαι συνετείχισαν. οἱ μέντοι Κορίνθιοι ἀφ' ὧν ὁ Φαρνάβαζος κατέλιπε χρημάτων, ναῦς πληρώσαντες, καὶ Ἀγάθινον ναύαρχον ἐπιστήσαντες, ἐθαλαττοκράτουν ἐν τῷ περὶ Ἀχαΐαν, καὶ Λέχαιον κόλπῳ. ἀντεπλήρωσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναῦς, ὧν ἦρχε πολέμαρχος. ἐπεὶ δὲ οὗτος ἐν προσβολῇ τινι γενόμενος ἀπέθανε, καὶ Πόλλις αὖ ἐπιστολεὺς ὢν τρωθείς, ἀπῆλθεν, Ἡριππίδας ταύτας ἀναλαμβάνει τὰς ναῦς. Πρόαινος μέντοι Κορίνθιος τὰς παρ' Ἀγαθίνου παραλαβὼν ναῦς, ἐξέλιπε τὸ Ῥίον. Λακεδαιμόνιοι δ' αὐτὸ παρέλαβον. μετὰ δὲ τοῦτο Τελευτίας ἐπὶ τὰς Ἡριππίδου ναῦς ἦλθε, καὶ οὗτος τοῦ κόλπου πάλιν αὖ ἐκράτει. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες ὅτι Κόνων καὶ τὸ τεῖχος τοῖς Ἀθηναίοις ἐκ τῶν βασιλέως χρημάτων ἀνορθοίη, καὶ τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῶν ἐκείνου τρέφων τὰς νήσους, καὶ τὰς ἐν τῇ ἠπείρῳ παρὰ θάλατταν πόλεις Ἀθηναίοις προσποιοίη, ἐνόμιζον, εἰ ταῦτα διδάσκοιεν Τιρίβαζον βασιλέως ὄντα στρατηγόν, ἢ καὶ ἀποστῆναι ἂν πρὸς ἑαυτοὺς ποιήσειαν τὸν Τιρίβαζον, ἢ παῦσαί γ' ἂν τὸ Κόνωνος ναυτικὸν τρέφοντα. γνόντες δὲ οὕτω, πέμπουσιν Ἀνταλκίδαν πρὸς τὸν Τιρίβαζον, προστάξαντες αὐτῷ ταῦτα διδάσκειν, καὶ πειρᾶσθαι εἰρήνην τῇ πόλει ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα. αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι, ἀντιπέμπουσι πρέσβεις μετὰ Κόνωνος Ἑρμογένην, καὶ Δίωνα, καὶ Καλλισθένην, καὶ Καλλιμέδοντα. συμπαρεκάλεσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων πρέσβεις. καὶ παρεγένοντο ἀπό τε Βοιωτῶν καὶ Κορίνθου καὶ Ἄργους. ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ὁ μὲν Ἀνταλκίδας ἔλεγε πρὸς τὸν Τιρίβαζον, ὅτι καὶ εἰρήνης δεόμενος ἥκοι τῇ πόλει πρὸς βασιλέα, καὶ ταύτης, οἵασπερ βασιλεὺς ἐπεθύμει. τῶν τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων Λακεδαιμονίους βασιλεῖ οὐκ ἀντιποιεῖσθαι. τάς τε νήσους ἁπάσας, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, ἀρκεῖν σφίσιν αὐτονόμους εἶναι. καίτοι, ἔφη, τοιαῦτα ἐθελόντων ἡμῶν, τίνος ἕνεκα πρὸς ἡμᾶς ἢ οἱ Ἕλληνες, ἢ βασιλεὺς, πολεμοίη, ἢ χρήματα δαπανῴη; καὶ γὰρ οὐδὲ βασιλέα στρατεύεσθαι δυνατὸν, οὔτε ἀθη

ἀθηναίοις, μὴ ἡγουμένων ἡμῶν, ὅτι ἡμῖν αὐτονόμων οὐσῶν τῶν πόλεων. τῷ μὲν δὴ τιριβάζῳ ἀκούοντι, ἰσχυρῶς ἤρεσκον οἱ τοῦ ἀνταλκίδου λόγοι. τοῖς δ' ἐναντίοις λόγοις ταῦτ' ἦν. οἵ τε γὰρ ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο συνθέσθαι αὐτονόμους τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους εἶναι, μὴ λῆμνον, καὶ ἴμβρον, καὶ σκῦρον στερηθεῖεν, οἵ τε θηβαῖοι μὴ ἀναγκασθεῖεν ἀφεῖναι τὰς βοιωτίδας πόλεις αὐτονόμους. οἵ τ' ἀργεῖοι, οὗ ἐπεθύμουν, οὐκ ἐνόμιζον ἂν τὴν κόρινθον δύνασθαι ὡς ἄργος ἔχειν, τοιούτων συνθηκῶν καὶ σπονδῶν γιγνομένων. αὕτη μὲν δὴ ἡ εἰρήνη οὕτως ἐγένετο ἀτελής, καὶ ἀπῆλθον οἴκαδε ἕκαστος. ὁ μέντοι τιρίβαζος τὸ μὲν ἄνευ βασιλέως μετὰ λακεδαιμονίων γίγνεσθαι οὐκ ἀσφαλὲς αὑτῷ ἡγεῖτο εἶναι. λάθρα γε μέντοι ἔδωκε χρήματα ἀνταλκίδᾳ, ὅπως ἂν πληρωθέντος ναυτικοῦ ὑπὸ λακεδαιμονίων, οἵ τε ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν μᾶλλον τῆς εἰρήνης προσδέοιντο. καὶ τὸν κόνωνα ὡς ἀδικοῦντά τε βασιλέα, καὶ ἀληθῆ λεγόντων λακεδαιμονίων εἶρξε. ταῦτα δὲ ποιήσας, ἀνέβαινε πρὸς βασιλέα, φράσων ἅ τε λέγοιεν οἱ λακεδαιμόνιοι, καὶ ὅτι κόνωνα συνειληφὼς εἴη ὡς ἀδικοῦντα, καὶ ἐρωτήσων τί χρὴ ποιεῖν περὶ τούτων ἁπάντων. καὶ βασιλεὺς μὲν ὡς τιρίβαζος ἄνω παρ' αὐτῷ ἦν, στρούθαν καταπέμπει ἐπιμελησόμενον τῶν ἐπὶ θάλατταν. ὁ μέντοι στρούθας ἰσχυρῶς τοῖς ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμάχοις τὴν γνώμην προσεῖχε, μεμνημένος ὁπόσα κακὰ ἡ τοῦ βασιλέως χώρα ἐπεπόνθει ὑπ' ἀγησιλάου. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ἑώρων τὸν στρούθαν πρὸς ἑαυτοὺς μὲν πολεμικῶς ἔχοντα, πρὸς ἀθηναίους δὲ φιλικῶς, θίμβρωνα πέμπουσιν ἐπὶ πολέμῳ πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ διαβάς τε καὶ ὁρμώμενος ἐξ ἐφέσου τε καὶ τῶν ἐν μαιάνδρου πεδίῳ πόλεων, πριήνης τε καὶ λευκόφρυος, καὶ ἀχιλλείου ἔφερε, καὶ ἦγε τὴν βασιλέως. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, κατανοήσας ὁ στρούθας ὅτι θίμβρων βοηθοίη ἑκάστοτε ἀτάκτως, καὶ καταφρονητικῶς, ἔπεμψεν ἱππέας εἰς τὸ πεδίον. καὶ καταδραμόντες ἐκέλευσε περιβαλλομένους ἐλαύνειν ὅ,τι δύναιντο. ὁ δὲ θίμβρων ἐτύγχανεν ἐξ ἀρίστου διασκηνῶν μετὰ θερσάνδρου τοῦ αὐλητοῦ. ἦν γὰρ ὁ θέρσανδρος οὐ μόνον αὐλητὴς ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀλκῆς ἰσχύος, ἅτε λακωνίζων ἀντεποιεῖτο. ὁ δὲ στρούθας ἰδὼν ἀτάκτως τε βοηθοῦντας, καὶ ὀλίγους τοὺς πρώτους, ἐπιφαίνεται πολλούς τε ἔχων ἱππέας συντεταγμένους. καὶ θίμβρωνα μὲν, καὶ θέρσανδρον πρώτους ἀπέκτειναν. ἐπεὶ δ' οὗτοι ἔπεσον, ἐτρέψαντο καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα. καὶ διώκοντες, παμπληθεῖς κατέβαλον. ἦσαν δὲ οἳ καὶ διεσώθησαν αὐτῶν εἰς τὰς φιλίας πόλεις, καὶ πλείονες διὰ τὸ ὀψὲ αἰσθέσθαι τῆς βοηθείας. πολλάκις γὰρ καὶ τότε οὐδὲ παραγγείλας τὴν βοήθειαν ἐποιήσατο. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐγεγένητο. ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς λακεδαίμονα οἱ ἐκπεπτωκότες ῥοδίων ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐδίδασκον ὡς οὐκ ἄξιον εἴη περιιδεῖν ἀθηναίους ῥόδον κατεστρεψαμένους, καὶ τοσαύτην δύναμιν συνθεμένους. γνόντες οὖν οἱ λακεδαιμόνιοι, ὡς εἰ μὲν κρατήσοι ὁ δῆμος, ἀθηναίων ἔσται ῥόδος ἅπασα, εἰ δ' οἱ πλουσιώτεροι αὑτῶν, ἐπλήρωσαν αὐτοῖς ναῦς ὀκτώ· ναύαρχον δὲ ἔκδικον ἐπέστησαν. ξυνέπεμψαν δ' ἐπὶ τῶν νεῶν τούτων καὶ διφρίδαν. ἐκέλευσαν δ' αὐτὸν διαβαίνοντα εἰς τὴν ἀσίαν, τάς τε θίμβρωνα ὑποδεξαμένας πόλεις διασώζειν, καὶ στράτευμα δὲ τὸ περισωθὲν ἀναλαβόντα, καὶ ἄλλο ἄποθεν δυνά-

facultas erit, si nos eorum duces nō fuerimus, neque nobis, si ciuitates sui iuris fuerint. Tiribazo ualdē placuit Antalcidis oratio, postquā eam audiuisset, sed quae huic contraria esse uiderētur, haec erant. Timebāt Athenienses, ne, si in ciuitatū libertatē consentirent, Lemnū, Imbrū & Scyrū dimittere cogerētur: Thebani quoque ne Boeotiae ciuitates illis adimerentur timebāt. Argiui uerò, si hae admitterentur conditiones, formidabāt, ne Corinthum quemadmodum & Argos obtinere non possent: quapropter pacem turbarūt, ac re infecta singuli domum abiere. Tiribazus apertè absque regis consensu cum Lacedaemonijs sentire haud tutū ratus, clàm uerò Antalcidae pecunias dedit, ut eo pacto Lacedaemonij rē naualē instaurare possent, Atheniensesque ac socij ad pacē propensiores redderentur. Cononem uerò tanquā regem iniurijs affecisset, veraque dicerent Lacedaemonij, in uincula coniecit. Inde ad regem ascendit, indicans quae Lacedaemonij dixissent, ac quemadmodum Cononem ut iniuriū cōprehēdisset: sciscitatusque, quid de his omnibus rex fieri uellet. Caeterum rex dum Tiribazus secum agit, Struthan in maritimam Ioniae mittit prouinciam. Erat Struthas uehementer Atheniensibus ac socijs affectus, memor quanta mala prouinciae regiae ab Agesilao perpessae essent. Lacedaemonij cùm Struthan ipsis inimicū, Atheniensibus uerò amicū esse cognouissent, Thimbronem cum classe in Ioniam contra illum mittunt. Is ex Epheso & urbibus in Maeandri campo sitis, Priene, Leucophryo & Achilleo, regios ingressus fines, cuncta uastādo agebat ac ferebat. Procedēte tempore cùm Struthas Thimbronē omnia inconsultè ac temerè agere cognouisset, equitatum uniuersum illac trāsmisit, equitibusque mādauit, ut admissis equis, quantum possent in Graecos impetum facerent. Contigit ea die Thimbronem sumpto prandio apud Thersandrum tibicinē agere: erat enim Thersander nō solùm tibicē egregius, sed et bellicas uires, utpote Laconisans, sibi uendicabat. At Struthas Graecos dispalatos nactus, in illos improuisus copioso ruit equitatu, Thimbronemque ac Thersandrum in primis occidit. His cadentibus reliqui omnes in fugā uersi sunt: quos insequuti Persae ingentē edidere caedē. Fugientes nonnulli, in urbes pacatas euaserūt, & eorum quidē multi, quia serò intellectum est succurrere Tiribazū: saepe enim tum ne monitis quidē militibus auxiliū ferebat. His ita gestis, Rhodij qui à populo eiecti erant, Lacedaemonē uenerūt, ostenderūtque haud tutum Lacedaemonijs esse, si negligerēt, ut Athenienses Rhodum subigerent, in tantamque euaderent potentiam. Lacedaemonij cùm intelligerent, si populus uinceret, Rhodum uniuersam in Atheniensium concessuram potestatem: si uerò locupletiores superarēt, haud dubie insulam ipsorum sequuturam partes: naues instruunt octo, praefectumque illarum Ecdicum constituūt. Miserunt & cum his Diphridem, quem in Asiam proficisci iubent, ac eas urbes quae acceperant Thimbronē, conseruare, & exercitus reliquijs assumptis, & alio si unde posset colle-

collecto, Struthę bellum inferre. Diphridas cùm mandata perfecisset, alia quoque assecutus est, & Tigranem Struthę generum Sardis proficiscentem cum uxore cepit, cum quo magna quoque pecuniarum uis in eius redacta est potestatem, ita ut militibus inde stipendiũ soluere posset. Eratq; uir ille non minus Thimbrone acceptus, cæterum dux magis compositus, & acrior, nec uoluptatibus deditus, sed semper quicquid erat aggressus, id faciebat. Ecdicus uerò Gnidum processit: ubi cùm populum Rhodium omnia in potestatem suam redegisse, terraq; ac mari superiorem esse cognouisset, prætereà duplo plures quàm ipse habebat instruxisse triremes, quietem in Gnido egit. Cæterum Lacedæmonij cum resciuissent illum uiribus inferiorem, quàm ut amicis succurrere posset, Teleutiam cum nauibus duodecim, quos in Achaico & Lechæo habebat sinu, ad Ecdicum nauigare iubent: illi uerò imperium abrogant, Teleutiæque amicorum curam gerere, hostes quoque quammaximè posset damno afficere mandant. Teleutias cùm Samum uenisset, acceptis ibi nauibus Gnidum nauigat: & domum projecto Ecdico, ipse Rhodum cum nauibus septem & uiginti proficiscitur: cui in uia obuiam factus Philocrates Ephialti filius, qui cum triremibus decem ab Athenis Cyprum in Euagoræ auxilium properabat, cum nauibus ab eo captus est. Agebat populus uterque sibijpsi maximè contraria. Athenienses enim contra regem amicum, Euagoræ, qui illi bellum mouerat, auxilia mittebant. At Teleutias, cùm Lacedæmonijs bellum cum rege esset, eos deleuit bello, qui aduersus eum nauigabant. Rursus igitur Gnidum reuertitur, ubi diuendita quam ceperat præda, iterum Rhodum nauigat, ac illis qui secum sentiebant, opem ferebat. Athenienses cognito Lacedæmonios rursus mari imperare, Thrasybulum Styrea cum quadraginta emittunt nauibus. Ille uerò ubi Lacedæmoniorum opes circa Rhodum pollere cognouit, ab insula abstinuit. Haud facilè enim ei uidebatur Lacedæmoniorum amicos superare posse, cùm muros obtinerent: præcipuè cùm Teleutias cum classe illis opem ferret, Atheniensiumq; amici ab aduersarijs superati essent, & hostium multò plures essent, & uiribus superiores. Cursum igitur in Hellespontum deflexit: ubi cùm nullus esset hostis, rem magnam se peracturum sperabat, Amadocum igitur Odrysiorum regem, & Seuthen, qui maritimis imperitabat oris, inter se disceptantes suo interuentu pacauit, Atheniensibusq; amicos ac socios reddidit: ratus ciuitates quoque Græcas quæ in Thracia ac illis amicæ erant, propensiores hanc ob rem in Athenienses fore. Cumq; ciuitates Asiaticas ob amicitiam regis rectè sentire intellexisset, Byzantium nauigat, decimamq; ab Ponticis uendidit nauibus: paucorumq; ibi potentia sublata, populare regimen induxit, effecitq; ut Byzantinus populus haud grauatè Athenienses quamplurimos in ciuitate cerneret. His actis, Chalcedonijs quoque in amici/

δύναιτο, συλλέξαντα, πολεμεῖν πρὸς τὸν στρούθαν. ὁ μὲν δὴ δίφριδας ταῦτ' ἐποίει, καὶ τἄλλα ἐπετύγχανε. καὶ τιγράνην τὸν τὴν στρούθα ἔχοντα θυγατέρα πορευόμενον εἰς σάρδεις, λαμβάνει σὺν τῇ γυναικί. καὶ χρημάτων πολλῶν ἀπέλυσεν, ὥστ' εὐθὺς ἐντεῦθεν εἶχε μισθοδοτεῖν. ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ εὔχαρίς τε, οὐχ ἧττον τοῦ θίμβρωνος, μᾶλλόν τε συντεταγμένος, καὶ ἐγχειρητικώτερος στρατηγός. οὐδὲ γὰρ ἐκράτουν αὐτοῦ αἱ τοῦ σώματος ἡδοναί, ἀλλ' ἀεὶ πρὸς ᾧ εἴη ἔργῳ, τοῦτο ἔπραττεν. ὁ δ' ἔκδικος, ἐπεὶ δὲ τὴν κνίδον ἔπλευσε, καὶ ἐπύθετο τὸν ἐν τῇ ῥόδῳ δῆμον πάντα κατέχοντα, καὶ κρατοῦντα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ διπλασίας τριήρεις ἢ αὐτὸς εἶχεν, ἡσυχίαν ἦγεν ἐν τῇ κνίδῳ. οἱ δ' αὖ λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ᾔσθοντο αὐτὸν ἐλάττω δύναμιν ἔχοντα, ἢ ὥστε τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἐκέλευσαν τὸν τελευτίαν σὺν ταῖς δώδεκα ναυσίν, αἷς εἶχεν ἐν τῷ περὶ ἀχαΐαν, καὶ λέχαιον κόλπον, περιπλεῖν πρὸς τὸν ἔκδικον, κἀκεῖνον μὲν ἀποπέμψαι, αὐτὸν δὲ τῶν τε βουλομένων φίλων εἶναι ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τοὺς πολεμίους ὅ,τι δύναιτο κακὸν ποιεῖν. ὁ δὲ τελευτίας, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὴν σάμον, προσλαβὼν ἐκεῖθεν ναῦς, ἔπλευσεν εἰς κνίδον. ὁ δὲ ἔκδικος οἴκαδε. ὁ δὲ τελευτίας ἔπλει ἐπὶ τὴν ῥόδον, ἤδη ἔχων ναῦς ἑπτὰ καὶ εἴκοσι. πλέων δὲ περιτυγχάνει φιλοκράτει τῷ ἐφιάλτου πλέοντι μετὰ δέκα τριήρων ἀθήνηθεν εἰς κύπρον ἐπὶ συμμαχίᾳ τοῦ εὐαγόρου, καὶ λαμβάνει πάσας. ὑπεναντιώτατα δὲ ταῦτα ἀμφότεροι ἑαυτοῖς πράττοντες. οἵ τε γὰρ ἀθηναῖοι φίλῳ χρώμενοι βασιλεῖ, συμμαχίαν ἔπεμπον εὐαγόρᾳ τῷ πολεμοῦντι πρὸς βασιλέα. ὅ τε τελευτίας λακεδαιμονίων πολεμούντων βασιλεῖ, τοὺς πλέοντας ἐπὶ τῷ ἐκείνου πολέμῳ διέφθειρεν. ἐπαναπλεύσας δ' εἰς κνίδον, καὶ διαθέμενος ἃ ἔλαβεν, εἰς ῥόδον αὖ ἀφικόμενος, ἐβοήθει τοῖς τὰ αὐτῶν φρονοῦσιν. οἱ δ' αὖ ἀθηναῖοι νομίσαντες τοὺς λακεδαιμονίους πάλιν δύναμιν κτᾶσθαι ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀντεκπέμπουσι θρασύβουλον τὸν στειριᾶ σὺν τετταράκοντα ναυσίν. ὁ δὲ ἐκπλεύσας, τῆς μὲν ἐπὶ ῥόδον βοηθείας ἀπέσχετο, νομίζων οὔτ' ἂν αὐτὸς ῥᾳδίως τιμωρήσασθαι τοὺς φίλους τῶν λακεδαιμονίων, τεῖχος ἔχοντας, καὶ τελευτίου σὺν ναυσὶ παρόντος, συμμάχου ὄντος αὐτοῖς, οὔτ' ἂν τοὺς σφετέρους φίλους ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι, τάς τε πόλεις ἔχοντας, καὶ πολὺ πλείονας ὄντας, καὶ μάχῃ γε κεκρατηκότας. εἰς δὲ τὸν ἑλλήσποντον πλεύσας, καὶ οὐδενὸς ἀντιπάλου παρόντος, ἐνόμιζε κατασπράξαι ἄν τι τῇ πόλει ἀγαθόν. καὶ οὕτω δὴ καταμαθών, πρῶτον μὲν στασιάζοντας ἀμάδοκόν τε τὸν ὀδρυσῶν βασιλέα, καὶ σεύθην τὸν ἐπὶ θαλάττῃ ἄρχοντα, ἀλλήλοις μὲν διήλλαξεν αὐτούς, ἀθηναίοις δὲ φίλους καὶ συμμάχους ἐποίησε, νομίζων καὶ τὰς ὑπὸ τῇ θρᾴκῃ οἰκούσας πόλεις ἑλληνίδας φίλων ὄντων τούτων, μᾶλλον προσέχειν ἂν τοῖς ἀθηναίοις τὸν νοῦν. ἐχόντων δὲ τούτων τε καλῶς, καὶ τῶν ἐν τῇ ἀσίᾳ πόλεων, διὰ τὸ βασιλέα φίλον τοῖς ἀθηναίοις εἶναι, πλεύσας εἰς βυζάντιον, ἀπέδοτο τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ πόντου πλεόντων. μετέστησε δὲ ἐξ ὀλιγαρχίας εἰς τὸ δημοκρατεῖσθαι τοὺς βυζαντίους, ὥστ' οὐκ ἀχθεινῶς ἑώρα ὁ τῶν βυζαντίων δῆμος ἀθηναίους ὅτι πλείστους παρόντας ἐν τῇ πόλει. ταῦτα δὲ πράξας, καὶ χαλκηδονίους φίλους

φίλους προσποιησάμενος, ἀπέπλει ἔξω τοῦ Ἑλλησπόντου. ἐπιτυχὼν δ' ἐν τῇ Λέσβῳ ταῖς πόλεσι πάσαις, πλὴν Μυτιληναίων λακωνιζούσαις, ἐπ' οὐδεμίαν αὐτῶν ᾔει, πρὶν ἐν Μυτιλήνῃ συντάξας τούς τε ἀπὸ τῶν αὑτοῦ νεῶν τετρακοσίους, καὶ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων φυγάδας, ὅσοι εἰς τὴν Μυτιλήνην κατεπεφεύγεσαν. καὶ αὐτῶν δὲ Μυτιληναίων τοὺς ἐρρωμενεστάτους προσλαβὼν, καὶ ἐλπίδας ὑποθεὶς, τοῖς μὲν Μυτιληναίοις, ὡς ἐὰν λάβῃ τὰς πόλεις, προστάται πάσης τῆς Λέσβου ἔσονται, τοῖς δὲ φυγάσιν, ἐὰν ὁμοῦ ὄντες, ἐπὶ μίαν ἑκάστην τῶν πόλεων ἴωσιν, ἱκανοὶ ἔσονται ἅπαντες τὰς πατρίδας ἀνασώσασθαι. τοῖς αὖ ἐπιβάταις, ὡς φίλην Λέσβον προσποιήσαντες τῇ πόλει, πολλὴν εὐπορίαν χρημάτων διαπεπραγμένοι ἔσονται. ταῦτα δὲ παραμυθησάμενος, καὶ συντάξας, ἦγεν αὐτοὺς ἐπὶ Μήθυμναν. Θηρίμαχος μέντοι, ὃς ἁρμοστὴς ἐτύγχανεν ὢν τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς ἤκουσε τὸν Θρασύβουλον προσιόντα, τούς τε ἀπὸ τῶν αὑτοῦ νεῶν λαβὼν ἐπιβάτας, καὶ αὐτοὺς τοὺς Μηθυμναίους, καὶ ὅσοι Μυτιληναίων φυγάδες ἐτύγχανον αὐτόθι, ἀπήντα ἐπὶ τὰ ὅρια. μάχης δὲ γενομένης, ὁ μὲν Θηρίμαχος αὐτοῦ ἀποθνήσκει. τῶν δ' ἄλλων φευγόντων, πολλοὶ ἀπέθανον. ἐκ δὲ τούτου τὰς μὲν προσηγάγετο τῶν πόλεων. ἐκ δὲ τῶν οὐ προσχωρουσῶν λεηλατῶν, χρήματα τοῖς στρατιώταις περιέχων ἔσπευδεν εἰς τὴν Ῥόδον ἀφικέσθαι, ὅπως ἂν καὶ ἐκεῖ ἐρρωμενέστερον τὸ στράτευμα ποιήσαιτο. ἐξ ἄλλων τε πολλῶν ἠργυρολόγει, καὶ εἰς Ἄσπενδον ἀφικόμενος, ὡρμίσατο εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. ἤδη δ' ἔχοντος αὐτοῦ χρήματα παρὰ τῶν Ἀσπενδίων, ἀδικησάντων τι ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν στρατιωτῶν, ὀργισθέντες οἱ Ἀσπένδιοι, τῆς νυκτὸς ἐπιπεσόντες, κατακόπτουσιν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτόν. καὶ Θρασύβουλος μέντοι μάλα δοκῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι, οὕτως ἐτελεύτησεν. οἱ μέντοι Ἀθηναῖοι ἑλόμενοι ἀντ' αὐτοῦ Ἀργύριον, ἐπὶ τὰς ναῦς ἐξέπεμψαν. αἰσθόμενοι δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅτι ἡ δεκάτη τε τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πεπραμένη εἴη ἐν Βυζαντίῳ ὑπ' Ἀθηναίων, καὶ Χαλκηδόνα ἔχουσι, καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλλησπόντιαι πόλεις, φίλου ὄντος αὐτοῖς Φαρναβάζου, εὖ ἔχοιεν, ἔγνωσαν ἐπιμελητέον εἶναι. τῷ μὲν οὖν Δερκυλίδᾳ οὐδὲν ἐμέμφοντο. Ἀναξίβιος μέντοι φίλων αὐτῷ γενομένων τῶν ἐφόρων, διεπράξατο ὥστε αὐτὸς ἐκπλεῦσαι ἁρμοστὴς εἰς Ἄβυδον. εἰ δὲ λάβοι ἀφορμὴν, καὶ ναῦς, καὶ πολεμήσειν ὑπισχνεῖτο τοῖς Ἀθηναίοις, ὥστε μὴ ἔχειν ἐκείνοις καλῶς τὰ ἐν Ἑλλησπόντῳ. οἱ μὲν δὴ δόντες καὶ τρεῖς τριήρεις, καὶ ἀφορμὴν εἰς ξένους χιλίους, ἐξέπεμψαν τὸν Ἀναξίβιον. ὁ δὲ, ἐπειδὴ ἀφίκετο, κατὰ γῆν μὲν ἀθροίσας ξενικὸν, τῶν τε Αἰολίδων πόλεων περιεσπᾶτό τινας τοῦ Φαρναβάζου, καὶ ἐπιστρατευούσαις ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τὴν Ἄβυδον ἀντεπεστράτευε, καὶ ἐπορεύετο, καὶ ἐδῄου τὴν χώραν αὐτῶν. καὶ ναῦς δὲ πρὸς αἷς εἶχε, ξυμπληρώσας ἐξ Ἀβύδου τρεῖς ἄλλας, κατῆγεν, εἴ που λαμβάνοι ἀπ' Ἀθηναίων πλοῖον ἢ τῶν ἐκείνων ξυμμάχων. αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ δεδιότες μὴ διαφθαρείη σφίσιν ἃ κατεσκεύασεν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ Θρασύβουλος, ἀντεκπέμπουσιν Ἰφικράτην ναῦς ὀκτὼ ἔχοντα, καὶ πελταστὰς εἰς

amicitiam receptis, transmisso Hellesponto Lesbi ciuitates omnes, praeter Mitylenem, Lacedaemonijs studere reperit: nullam tamē antea tentare ausus est, priusquam militibus suis quos secum circiter quadringentos adduxerat, ciuitatū exules qui Mitylenem confugerant, adiunxisset. Mitylenaeorum praeterea robustioribus secum assumptis, Mitylenensiq; hāc spem dedit, si ciuitates subigeret, uniuersae imperaturos Lesbo: exulibus quoq; ostendit, si unà sentirent, cunctos in ciuitates reduci posse: militibus uerò, si Lesbum ad amicitiam traduceret, fore ut patria multis abundatura esset pecunijs. His dictis illos solatus est, confestimq; ad Methymnam duxit. Therimachus Lacon qui Methymnam praesidio obtinebat, cùm Thrasybulum aduentantem audisset, assumptis turmis naualibus, Methymneis quoq; ac Mitylenaeorum quotquot aderant exulibus, illi obuiam pergit, pugnaq; commissa Therimachus cecidit: reliquis uerò in fugam uersis, ex eis multi perierunt. Inde caeteras aggressus urbes, in suam redegit potestatem: qui uerò minus parebant, illorum agros populatus, militi ex ea praeda stipendium persoluit. Rhodū inde ire contendit: & ut exercitū copiosum contrahere posset, undiq; ex ciuitatibus argentum non paruum corrasit. Cumq; Aspēdum uenisset, ad Eurymedontē progressus est flumen: cumq; pecunias ab Aspendijs haberet, militesq; illorum uastassent agros, irati Aspendij nocte illum aggressi in tabernaculo obtruncant. Et Thrasybulus uir insignis ac probus, hunc exitū sortitus est. In eius locū Argyrius ab Atheniēsib. est missus. At Lacedaemonij cùm decimā ex Pōto in Byzātio ab Athenensib. uenditā esse resciuissēt, Chalcedonēq; et reliquas ciuitates Hellespontiacas ob Pharnabazi amicitiā cum illis sentire, in haud mediocrē inciderūt curā. Verùm quāuis Dercyllidē nulla in re culpare possēt, Anaxibius tamē persuasis Ephoris qui illi amici erāt, egit ut ipse praefectus Abydū mitteretur. pollicitus si milites ac naues sibi traderentur, Athenensiū res in Hellespōto turbaturū, effecturūq; ne illis tam prospere cūcta ibi cederent. Lacedaemonij igitur triremes tres & quantum opus esset ad mille mercenarios milites, ei attribuerunt, cum quibus in Asiam nauigauit: mercenarioq; collecto milite ciuitates nōnullas Aeolidas Pharnabazo ademit, ex Abydoq; procedens, hostilem undique uastabat terram: praetereà tres alias naues quas ex Abydo suppleuit, suis quas habebat, addidit, quibus ubiq; Athenensibus ac eorum socijs incumbebat. Athenienses cùm de his certiores facti essent, ne cuncta quae Thrasybulus in Hellesponto subegerat, ab eis alienarentur, timebant. Iphicratem igitur cum nauibus octo, ac clypeatis mille

Thrasybulus obiit.

mille ducentis in prouinciam mittunt, quorum plurimi eorum erant, quibus in Corintho imperauit. Postquam enim ex Corintho Argos fecissent Argiui, dicebant se illis non egere: nam & quosdam qui Argiuorum rebus fauebant, interfecerat. Atque ita cùm discessissent Athenas, se domi continebat. Vbi autem in Cherronesum peruenisset, sub initium Anaxibius & Iphicrates latrones submittentes, utrinque se infestabant. At procedente tempore cùm Iphicrates Anaxibium cũ mercenario milite omni, Lacedæmonijs & Abydenis ducentis Antandrũ petijsse rescíuisset, audíuissetque Antandri amicè illũ receptum esse, suspicatus eũ, relicto præsidio, Abydenos rursum domũ abducturum, nocte clanculũ per deserta Abydenorũ loca transgressus, montesque cõscendens, insidias struit. Triremes uerò quæ illum adduxerant, Cherronesum superare iubet, ut eo pacto pro colligẽda pecunia, uti cõsueuerat, proficisci uideretur. Hæc cùm egisset, haud opinione deceptus est. Anaxibius enim cùm die illa minimè sacrificasset, regressus est. Nam cum sibi per pacatum, ac ad urbem sociã transeundum esset, Iphicratè uerò Proconnesum abisse existimaret, negligẽter ac solutiore cura iter agebat. Iphicrates quandiu Anaxibij exercitus in planicie erat, ex insidijs haud surrexit: uerùm cùm Abydeni iam in Paracremasti essent cãpo, ubi & aurũ effodiunt, ac reliquæ copiæ in decliui essent, et Anaxibius tum primum descendéret cum Laconicis, tum Iphicrates surgit ex insidijs, & in illum cursu fertur. Anaxibius intelligens nullam spem salutis adesse, uidens exercitum suum esse & in longum distensum, et in angustum conclusum, & putans eos nõ posse sibi apertè in accliue succurrere qui præuerãt: uidẽs præterea omnes esse perterritos animaduersis insidijs, eos qui aderant ita alloquitur. Viri pulchrum erit me hic occumbere: uos uerò antea quàm manus cum hostibus conferatis, saluti uestræ consulite. His dictis accepto ab armigero scuto, egregie pugnans ibi cecidit: occubuereque cum eo Lacedæmoniorum præfecti, quæ illum undique ex ciuitatibus sequuti erant, duodecim circiter: reliqui partim fuga cæsi, partim uerò elapsi sunt: quos hostes ad urbem usque sunt insequuti. Desiderati sunt pugna ea milites circiter ducenti, Abydenorum uerò quinquaginta. His gestis Iphicrates rursus in Cherronesum abijt.

Anaxibij interitus.

ἐν διακοσίοις καὶ χιλίοις. οἱ δὲ πλεῖστοι αὐτῶν ἦσαν, ὧν ἐν Κορίνθῳ ἦρξεν. ἐπεὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι τὴν Κόρινθον Ἄργος ἐπεποίηντο, οὐδὲν ἔφασαν αὐτῶν δεῖσθαι. καὶ γὰρ ἀπεκτόνει τινὰς τῶν ἀργολιζόντων. καὶ οὕτως ἀπελθόντων Ἀθήναζε, οἴκοι ἐτύγχανεν ὤν. ἐπεὶ δ' ἀφίκετο εἰς Χερρόνησον, τὸ μὲν πρῶτον Ἀναξίβιος, καὶ ὁ Ἰφικράτης λῃστὰς διαπέμποντες, ἐπολέμουν ἀλλήλοις. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ὁ Ἰφικράτης αἰσθόμενος καὶ Ἀναξίβιον οἰχόμενον εἰς Ἄντανδρον σύν τε τοῖς μισθοφόροις, καὶ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν Λακωνικοῖς, καὶ σὺν Ἀβυδηνοῖς, διακοσίοις ὁπλίταις, καὶ ἀκούσας ὅτι τὴν Ἄντανδρον φιλίαν προσειληφὼς εἴη, ὑπονοῶν, ὅτι καταστήσας αὖ τὴν ἐκεῖ φρουρὰν, ἀποπορεύσοιτο πάλιν, καὶ ἀπάξοι τοὺς Ἀβυδηνοὺς οἴκαδε, διαβὰς τῆς νυκτὸς, ᾗ ἐρημότατον ἦν τοῖς Ἀβυδηνοῖς, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ὄρη, ἐνέδραν ἐποιήσατο. τὰς δὲ τριήρεις, αἳ διήγαγον αὐτὸν, ἐκέλευσε παραπλεῖν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τὴν Χερρόνησον τὴν ἄνω, ὅπως δοκοίη, ὥσπερ εἰώθει ἐπ' ἀργυρολογίαν ἐπανεκπεπλευκέναι. ταῦτα δὲ ποιήσας, οὐκ ἐψεύσθη. ἀλλ' ὁ Ἀναξίβιος ἀπεπορεύετο, ὡς μὲν ἐλέγετο, οὐδὲ τῶν ἱερῶν γεγενημένων ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καταφρονήσας ὅτι διὰ φιλίας τε ἐπορεύετο, καὶ εἰς πόλιν φιλίαν, καὶ ὅτι ἤκουε τῶν ἀπαντώντων τὸν Ἰφικράτην ἀναπεπλευκέναι τὴν ἐπὶ Προικοννήσου, ἀμελέστερον ἐπορεύετο. ὅμως δὲ ὁ Ἰφικράτης, ἕως μὲν ἐν τῷ ἰσοπέδῳ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀναξιβίου ἦν, οὐκ ἐξανίστατο. ἐπεὶ δὲ, οἱ μὲν Ἀβυδηνοὶ ἀφηγούμενοι ἤδη ἐν τῷ παρὰ Κρεμαστὴν ἦσαν πεδίῳ, ἔνθα ἐστὶ τὰ χρύσεια αὐτοῖς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα ἐν τῷ κατάντει ἦν, ὁ δ' Ἀναξίβιος ἄρτι κατέβαινε ξὺν τοῖς Λακωνικοῖς, ἐν τούτῳ ὁ Ἰφικράτης ἐξανίστησι τὴν ἐνέδραν, καὶ δρόμῳ ἐφέρετο πρὸς αὐτόν. καὶ ὁ Ἀναξίβιος γνοὺς μὴ εἶναι ἐλπίδα σωτηρίας, ὁρῶν ἐπὶ πολύ τι καὶ στενὸν ἐκτεταμένον τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, καὶ νομίζων πρὸς τὸ ἄναντες οὐκ ἂν δύνασθαι σαφῶς βοηθῆσαι αὐτῷ τοὺς προεληλυθότας, ὁρῶν δὲ καὶ ἐκπεπληγμένους ἅπαντας, ὡς εἶδον τὴν ἐνέδραν, εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· ἄνδρες, ἐμοὶ μὲν καλὸν ἐνθάδε ἀποθανεῖν· ὑμεῖς δὲ πρὶν συμμῖξαι τοῖς πολεμίοις, σπεύδετε εἰς τὴν σωτηρίαν. καὶ ταῦτ' ἔλεγε. καὶ παρὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ λαβὼν τὴν ἀσπίδα, ἐν χώρᾳ αὐτοῦ μαχόμενος ἀποθνήσκει. καὶ τὰ παιδικὰ μέντοι αὐτῷ παρέμεινε. καὶ τῶν Λακεδαιμονίων δὲ τῶν συνεληλυθότων ἐκ τῶν πόλεων ἁρμοστήρων, ὡς δώδεκα μαχόμενοι, συναπέθανον. οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἔπιπτον. οἱ δ' ἐδίωκον μέχρι τοῦ ἄστεος. καὶ τῶν τε ἄλλων ὡς διακόσιοι ἀπέθανον. καὶ τῶν Ἀβυδηνῶν ὁπλιτῶν περὶ πεντήκοντα. ταῦτα δὲ πράξας ὁ Ἰφικράτης, ἀνεχώρησε πάλιν ἐπὶ τὴν Χερρόνησον.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

ΚΑὶ τὰ μὲν δὴ περὶ Ἑλλήσποντον Ἀθηναίοις τε καὶ Λακεδαιμονίοις τοιαῦτα ἦν. ὢν δὲ πάλιν ὁ Ἐτεόνικος ἐν τῇ Αἰγίνῃ, καὶ ἐπιμιξίᾳ χρωμένων τὸν πρόσθεν χρόνον τῶν Αἰγινητῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπεὶ φανερῶς κατὰ θάλατταν ἐπολεμεῖτο ὁ πόλεμος, ξυνδόξαν καὶ τοῖς ἐφόροις, ἐφίησι λῄζεσθαι τὸν βουλόμενον ἐκ τῆς Ἀττικῆς. οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι ὑπ' αὐτῶν, πέμψαντες εἰς Αἴγιναν καὶ ὁπλίτας, καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Πάμφιλον, ἐπετείχισαν Αἰγινήτας, καὶ ἐπολιόρκουν αὐτοὺς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν δέκα τριήρεσιν. ὁ μέντοι Τελευτίας τυχὼν κατὰ τὰς νήσους ποι ἀμφὶ χρημάτων πόρον, ἀκούσας ταῦτα περὶ τοῦ ἐπιτειχισμοῦ, ἐβοήθει τοῖς Αἰγινήταις. καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν ἀπήλασε· τὸ δ' ἐπιτείχισμα διεφύλαττεν ὁ Πάμφιλος. ἐν δὲ τούτῳ ἐκ Λακεδαιμονίων Ἱέραξ ναύαρχος ἀφικνεῖται. κἀκεῖνος μὲν παραλαμβάνει τὸ ναυτικόν. ὁ δὲ Τελευτίας μακαριώτατα δὴ ἀπέπλευσεν οἴκαδε. ἡνίκα γὰρ ἐπὶ θάλατταν κατέβαινεν, ἐπ' οἴκου ὁρμώμενος, οὐδεὶς ἐκεῖνον τῶν στρατιωτῶν, ὃς οὐκ ἐδεξιώσατο. καὶ ὁ μὲν ἐστεφάνωσεν, ὁ δὲ ἐταινίωσεν, οἱ δ' ὑστερήσαντες, ὅμως καὶ ἀναγομένου ἔρριπτον εἰς τὴν θάλατταν στεφάνους, καὶ ηὔχοντο αὐτῷ πολλὰ καὶ ἀγαθά. γιγνώσκω μὲν οὖν, ὅτι ἐν τούτοις οὔτε δαπάνημα, οὔτε κίνδυνον, οὔτε μηχάνημα ἀξιόπιστον οὐδὲν διηγοῦμαι. ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία, τόδε ἄξιόν μοι δοκεῖ εἶναι ἀνδρὶ ἐννοεῖν, τί ποτε ποιῶν ὁ Τελευτίας διέθηκε τοὺς ἀρχομένους. τοῦτο γὰρ ἤδη πολλῶν καὶ χρημάτων καὶ κινδύνων ἀξιολογώτατον ἀνδρὸς ἔργον ἐστίν. ὁ δ' αὖ Ἱέραξ τὰς μὲν ἄλλας ναῦς λαβὼν, πάλιν ἔπλει εἰς Ῥόδον. ἐν Αἰγίνῃ δὲ τριήρεις δώδεκα κατέλιπε, καὶ Γοργώπαν τὸν αὐτοῦ ἐπιστολέα ἁρμοστήν. καὶ ἐκ τούτου ἐπολιορκοῦντο μᾶλλον οἱ ἐν τῷ ἐπιτειχίσματι τῶν Ἀθηναίων, ἢ οἱ ἐν τῇ πόλει. ὥστε ὑπὸ ψηφίσματος Ἀθηναῖοι πληρώσαντες ναῦς πολλὰς, ἀπεκομίσαντο ἐξ Αἰγίνης πέμπτῳ μηνὶ τοὺς ἐκ τοῦ φρουρίου. τούτων δὲ γενομένων οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν αὖ πράγματα εἶχον ὑπό τε τῶν λῃστῶν, καὶ τοῦ Γοργώπα. καὶ ἀντιπληροῦσι ναῦς τρισκαίδεκα, καὶ αἱροῦνται Εὔνομον ναύαρχον ἐπ' αὐτάς. ὄντος δὲ τοῦ Ἱέρακος ἐν τῇ Ῥόδῳ, οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἀνταλκίδαν ναύαρχον ἐκπέμπουσι, νομίζοντες καὶ Τιριβάζῳ ποιοῦντες, μάλιστ' ἂν χαρίζεσθαι. ὁ δὲ Ἀνταλκίδας, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς Αἴγιναν, ξυμπαραλαβὼν καὶ τὰς τοῦ Γοργώπα ναῦς, ἔπλευσεν ἐς Ἔφεσον. καὶ τὸν Γοργώπαν πάλιν ἀποπέμπει εἰς Αἴγιναν ξὺν ταῖς δώδεκα ναυσίν. ἐπὶ δὲ ταῖς ἄλλαις Νικόλοχον ἐπέστησε τὸν ἐπιστολέα. καὶ ὁ μὲν Νικόλοχος βοηθῶν Ἀβυδηνοῖς, ἔπλει ἐκεῖσε. παρεκτρεπόμενος δὲ εἰς Τένεδον, ἐδῄου τὴν χώραν, καὶ χρήματα λαβὼν, ἀπέπλευσεν εἰς Ἄβυδον. οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἀθροισθέντες ἐκ Σαμοθρᾴκης τε καὶ Θάσου, καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ χωρία, ἐβοήθουν τοῖς Τενεδίοις. ὡς δ' ᾔσθοντο εἰς Ἄβυδον καταπεπλευκότα τὸν Νικόλοχον, ὁρμώμενοι ἐκ Χερρονήσου, ἐπολιόρκουν αὐτὸν, ἔχοντα ναῦς πέντε καὶ εἴκοσι, δύο καὶ

τριά-

XENOPHONTIS RERUM GRAECARUM LIBER QUINTUS, BILIBALDO PIRCKHEMERO INTERP.

Et circa Hellespontum res Atheniensium ac Lacedæmoniorum in eo erant statu. Eteonicus interim in Aegina agebat, quæ olim Atheniensibus adhæserat: sed postquàm bellum apertè exarsit, consentientibus Ephoris, Aeginetis libera latrocinandi ex Attica facultas concessa est. Athenienses itaque cùm haud paruo afficerentur damno, triremes decem cum præfecto Pamphilo, ac militibus non paucis in Aeginam mittunt: qui Aeginetas muro clauserunt, terra mariq́; obsederunt. Teleutias cùm insulas pro exigendis circuiret pecunijs, ac de obsidione certior factus esset, in auxilium aduolat, classemq́ue protinus discedere coegit: at murū Pamphilus præsidio seruabat. Aduenit interim à Lacedæmone Hierax classis præfectus, nauesq́ue suscepit: Teleutias uero felicissimus domum abijt: cùm enim discessurus nauem ascenderet, nemo non militum dextram ei iunxit, & ille eum coronabat, alter sertis decorabat. qui uero ob turbam accedere non possent, coronas in mare proijcientes, fausta ac felicia illi precabantur. Quamuis autem non ignorem, rem nec arduam, nec admodum memoria dignam me narrare, per Iouem tamen uiro bono haud indignum esse arbitror, si diligenter perpendat quidnam Teleutias egerit, per quod talem sibi militum conciliauerit beneuolentiam: quandoquidem id opus, diuitijs, periculis, & memorandis rebus, uiro longe præstantius arbitror. Hierax acceptis nauibus iterum Rhodum nauigauit: Gorgopam uerò præfectum cum duodecim triremibus in Aegina legatum reliquit: contigitq́ue hoc pacto Athenienses qui in præsidio erant, potius obsideri, quàm obsidere. Ea re moti Athenienses, missis nauibus, quinto postquam Aegina obsideri cœpta est mense, præsidium ex insula euexerunt. Soluta obsidione, Athenienses rursus à piratis & Gorgopa infestabantur: quam ob rem coacti rursus tredecim instruxerunt triremes, quibus Eunomum præfecerunt. Lacedæmonij Hieraci cùm Rhodi esset Antalcidem dedêre, Tiribazo rem gratam se facturos arbitrati. Antalcides itaq; cùm Aeginam uenisset, Gorgopæ secum acceptis nauibus, Ephesum nauigauit: Gorgopam uerò rursus cum nauibus decem Aeginam remisit, reliquis Nicolochum præfecit. Et Nicolochus ut Abydenis præsidio esset, eo traiecit, Tenedumq; aggressus, agrum igni ac ferro uastauit, acceptisq; pecunijs Abydum concessit. Atheniensium uerò duces è Samothracia, Thaso, & ora ea collecti, Tenedensibus opem ferebant. Verùm cùm certiores facti essent Nicolochum cum nauibus Abydum nauigasse, illum habentem uiginti quinque naues,

Beneuolentia summū donū.

triginta

trigintaduabus ex Cherroneso insecuti, obsidio ne cinxerũt. Gorgopas interim cùm ab Epheso discederet, in Eunomũ incidit, quẽ tũc in Aeginã fugit, quo paulò ante Solis peruenit occasum, ubi nauibus egressus milites cœnare iussit. Eunomus cùm aliquãtisper substitisset, tandẽ abijt. Nocte uero imminẽte, habẽs lumẽ, ut solet fieri, soluit, ne aberrarẽt subsequẽtes. At Gorgopas cõfestim ascẽsis nauib. illũ occultè insequutus est: et ut hostes præcedẽtes laterẽt, gubernatores pro uoce, lapidũ crepitu, et remorũ motu uti iussit. Cumq; Eunomi naues iuxta Zosterẽ in Attica terræ applicuissent, ille cõcentu tubarũ hostes aggressus est. turmæ nauales partim in terrã descenderãt, partim adhuc salo fluctuabãt. Pugna igitur ad lunæ splendorẽ facta, Gorgopas quatuor captis nauibus Aeginã regressus est: reliquæ uerò Atticæ naues in Piræũ profugerũt. Chabrias interim cùm in Cyprũ nauigaret, ut Euagoræ octingẽtis clypeatis, triremibus decẽ opẽ ferret, acceptis alijs quoq; nauib. ac militib. Atticis, nocte in Aeginã descẽdit, ac in ualle cõcaua ultra Herculis templum cũ militib. occulte cõsedit. Orta die Dimænetes ut cõuenerat, cũ graui aderat armatura: q Herculis prætergressus templũ circiter stadia sedecim, ad cũ locũ q Tres turres appellatur, peruenit. Gorgopas cũ de hostiũ aduẽtu certior factus esset, cũ Aeginetis ac turmis naualib. Spartanisq; q tũ forte nouẽ aderãt, obuiã pergit. nautas quoq; q liberi essẽt, p præconẽ subsequi iussit: hi uarijs ac quib. poterãt circũdati armis, sequebãtur. Cũq; primi insidias præterijssẽt, milites qui cũ Chabria in insidijs latebant, insurrexere: statimq; undiq; sagittis ac iaculis hostes degrauabãt, inde impressionẽ in eos fecerũt. Aberãt autem armati qui ex nauib. descenderãt. Et primi quidẽ, quod nõ essent densi, statim occubuerunt, quorũ Gorgopas erat & Lacedæmonij. quibus occisis, in fugam uertuntur reliqui. Aeginetorũ quidem interierunt ferè quinquaginta centum, peregrinorum uerò militũ, inquilinorũ & nautarum non minus quàm ducẽti. Ex hoc tempore Athenienses sine controuersia maris tenebãt imperium: nauales enim turmæ, quamuis Eteonico cogẽte, amplius naues ascẽdere nolebãt, quia stipendiũ illis non soluebatur: quapropter Lacedæmonij rursus Teleutiã nauibus præficiũt. Quem cùm milites aduentantem uidissent, ualde gauisi sunt. ipse uerò cõcione aduocata ita disseruit:

Teleutiæ concio.

Viri cõmilitones, ego quãuis pecunijs uacuus huc aduenerim, si dij annuerint, uosq; strenuam præstiteritis operã, cũcta uobis necessaria suppeditare conabor. siquidẽ nõ ignoratis quãdiu uobis præfuerim, nõ minus uestrã, quàm meã quæsiuisse salutẽ. Et mirabimini fortasse si dixero, rationẽ esse mihi cõmodorũ uestrorũ maiorẽ, quã meorũ. Sed ego (deos testor) mallẽ potius per biduum sine cibo degere, quàm uos diẽ unã ieiunos esse. Si igitur unquam antea fores meæ petere quid uolenti patuere, nũc maximè apertæ erũt: adeò ut cùm necessarijs uos abundare intelligã, me

τριάκοντα ταῖς μεθ' ἑαυτῶν. ὁ μέντοι γοργώπας ἀπο-
πλέων ἐξ ἐφέσου περιτυγχάνει εὐνόμῳ. καὶ τότε μὲν κα-
τέφυγεν εἰς αἴγιναν, μικρὸν πρὸ ἡλίου δυσμῶν. ἐκβιβά-
σας δ' εὐθὺς, ἐδειπνοποίει τοὺς στρατιώτας. ὁ δ' εὔνομος,
ὀλίγον χρόνον ὑπομείνας, ἀπέπλει. νυκτὸς δ' ἐπιγενο-
μένης φῶς ἔχων, ὥσπερ νομίζεται, ἀφηγεῖτο, ὅπως μὴ
πλανῶνται αἱ ἑπόμεναι. ὁ δὲ γοργώπας ἐμβιβάσας, εὐ-
θὺς ἐπηκολούθει κατὰ τὸν λαμπτῆρα ὑπολειπόμενος, ὅπως
μὴ φανερὸς εἴη, μηδ' αἴσθησιν παρέχοι, λίθων τε ψόφῳ
τῶν κελευστῶν ἀντὶ φωνῆς χρωμένων, καὶ παραγωγῇ τῶν
κωπῶν. ἐπεὶ δὲ ἦσαν αἱ τοῦ εὐνόμου πρὸς τῇ γῇ, περὶ ζω-
στῆρα τῆς ἀττικῆς, ἐκέλευσε τῇ σάλπιγγι ἐπιπλεῖν. τῶν
δ' εὐνόμου ἐξ ἐνίων μὲν τῶν νεῶν ἄρτι ἐξέβαινον. οἱ δὲ καὶ
ἔτι ὡρμίζοντο· οἱ δὲ καὶ ἔτι κατέπλεον. ναυμαχίας δὲ πρὸς
τὴν σελήνην γενομένης, τέτταρας τριήρεις λαμβάνει γορ-
γώπας. καὶ ἀναδησάμενος ᾤχετο ἄγων εἰς αἴγιναν.
αἱ δ' ἄλλαι νῆες αἱ τῶν ἀθηναίων εἰς τὸν πειραιᾶ κατέ-
φυγον. μετὰ δὲ ταῦτα χαβρίας ἐξέπλει εἰς κύπρον βοη-
θῶν εὐαγόρᾳ, πελταστάς τ' ἔχων ὀκτακοσίους, καὶ δέκα
τριήρεις. προσλαβὼν δὲ καὶ ἀθήνηθεν ἄλλας τε ναῦς, καὶ
ὁπλίτας, αὐτὸς μὲν τῆς νυκτὸς ἀποβὰς ἐν τῇ αἰγίνῃ, πε-
ξωτέρω τοῦ ἡρακλείου ἐν κοίλῳ χωρίῳ, ἐνήδρευσεν ἔ-
χων τοὺς πελταστάς. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὥσπερ ξυνέκειτο,
ἧκον οἱ τῶν ἀθηναίων ὁπλῖται δημαινέτου αὐτῶν ἡγουμέ-
νου, καὶ ἀνέβαινον τοῦ ἡρακλέους ἐπέκεινα, ὡς ἑκκαίδεκα
σταδίους, ἔνθα ἡ τριπυργία καλεῖται. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ
γοργώπας, ἐβοήθει μετά τε τῶν αἰγινητῶν, καὶ ξὺν τοῖς
τῶν νεῶν ἐπιβάταις, καὶ σπαρτιατῶν, οἳ ἔτυχον αὐτό-
θι παρόντες ὀκτώ. καὶ ἀπὸ τῶν πληρωμάτων δὲ τῶν ἐκ τῶν
νεῶν ἐκήρυξε βοηθεῖν, ὅσοι ἐλεύθεροι εἶεν. ὥστ' ἐβοήθουν
καὶ τούτων πολλοί, ὅ,τι ἐδύνατο ἕκαστος ὅπλον ἔχων. ἐ-
πεὶ δὲ παρήλλαξαν οἱ πρῶτοι τὴν ἐνέδραν, ἐξανίστανται
οἱ περὶ τὸν χαβρίαν, καὶ εὐθὺς ἠκόντιζον, καὶ ἔβαλλον. ἐπῄε-
σαν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν νεῶν ἀποβεβηκότες ὁπλῖται. καὶ οἱ
μὲν πρῶτοι ἅτε οὐδενὸς ἀθρόου ὄντος, ταχὺ ἀπέθανον.
ὧν ἦν γοργώπας τε καὶ οἱ λακεδαιμόνιοι. ἐπεὶ δὲ οὗτοι
ἔπεσον, ἐτράποντο δὲ καὶ οἱ ἄλλοι. καὶ ἀπέθανον αἰγινη-
τῶν μὲν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν· ξένοι δὲ καὶ μέτοι-
κοι καὶ ναῦται καταδεδραμηκότες οὐκ ἐλάττους διακο-
σίων. ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν ἀθηναῖοι, ὥσπερ ἐν εἰρήνῃ, ἔπλεον
τὴν θάλατταν. οὐδὲ γὰρ τῷ ἐτεονίκῳ ἤθελον οἱ ναῦται,
καίπερ ἀναγκάζοντι ἐμβάλλειν, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ ἐδίδου.
ἐκ δὲ τούτου οἱ λακεδαιμόνιοι τελευτίαν αὖ ἐπὶ ταύτῃ
ἐκπέμπουσιν ἐπὶ ταύτας τὰς ναῦς ναύαρχον. ὡς δὲ εἶδον
αὐτὸν ἥκοντα οἱ στρατιῶται, ὑπερήσθησαν. ὁ δ' αὐτοὺς
ξυγκαλέσας, εἶπε τοιάδε·

Ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἐγὼ χρήματα μὲν οὐκ ἔχων ἥκω.
ἐὰν μέντοι θεὸς ἐθέλῃ, καὶ ὑμεῖς συμπροθυμῆσθε, πειρά-
σομαι τὰ ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλεῖστα πορίζειν. εὖ δ' ἴστε,
ὅταν ὑμῶν ἐγὼ ἄρχω, εὔχομαι οὐδὲν ἧττον ζῆν ὑμᾶς, ἢ
καὶ ἐμαυτόν. τά τε ἐπιτήδεια θαυμάσαιτε μὲν ἴσως, εἰ
φαίην βούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον, ἢ ἐμὲ ἔχειν. ἐγὼ δὲ νὴ τοὺς
θεοὺς καὶ δεξαίμην ἂν αὐτὸς μᾶλλον δύο ἡμέρας ἄσιτος,
ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι. ἡ γε μὴν θύρα ἐμὴ ἀνέῳκτο μὲν δή-
που καὶ πρόσθεν εἰσιέναι τῷ δεομένῳ τι ἐμοῦ, ἀνεῴξεται δὲ καὶ
νῦν. ὥστε ὅταν ὑμεῖς πλήρη ἔχητε τὰ ἐπιτήδεια, τότε καὶ
ἐμὲ

ἐμὲ ὄψεσθε ἀφθονώτερον διαιτώμενον. ἢν δὲ αἰσχόμενόν με ὁρᾶτε καὶ ψῦχος, καὶ θάλπος, καὶ ἀγρυπνίαν, οἴεσθε καὶ ὑμᾶς ταῦτα πάντα καρτερεῖν. οὐδὲν δὲ τούτων κελεύω ὑμᾶς ποιεῖν, ἵνα ἀνιᾶσθε, ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθόν τι λαμβάνητε. καὶ ἡ πόλις δέ τοι, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἡ ἡμετέρα, ἣ εὐδαίμων εἶναι δοκεῖ, εὖ ἴστε, ὅτι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλὰ ἐκτήσατο, οὐ ῥαθυμοῦσα, ἀλλ' ἐθέλουσα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ὁπότε δέοι. καὶ ὑμεῖς οὖν ἦτε μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἄνδρες ἀγαθοί. νῦν δὲ πειρᾶσθαι χρὴ ἔτι ἀμείνονας γίγνεσθαι, ἵν' ἡδέως μὲν ξυμπονῶμεν, ἡδέως δὲ ξυνευδαιμονῶμεν. τί γὰρ ἥδιον, ἢ μηδένα ἄνθρωπον κολακεύειν, μήτε Ἕλληνα, μήτε βάρβαρον εἵνεκα ἐμοῦ, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἱκανοὺς εἶναι τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, καὶ ταῦτα, ὅθεν περ κάλλιστον; ἡ γάρ τοι ἐν πολέμῳ ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀφθονία, εὖ ἴστε ὅτι ἅμα τροφήν τε καὶ εὔκλειαν ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις παρέχεται. ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν. οἱ δὲ πάντες ἀνεβόησαν παραγγέλλειν ὅ,τι ἂν δέοι, ὡς σφῶν ὑπηρετησόντων. ὁ δὲ τεθυμένος ἐτύγχανεν. εἶπε δέ· ἄγετε, ὦ ἄνδρες, δειπνήσατε μὲν ἅπερ καὶ ὡς ἐμέλλετε. παράσχετε δέ μοι μιᾶς ἡμέρας σῖτον. ἔπειτα δὲ ἥκετε ἐπὶ τὰς ναῦς αὐτίκα μάλα, ὅπως πλεύσωμεν ἔνθα θεὸς ἐθέλει, ἐν καιρῷ ἀφιξόμενοι. ἐπειδὴ δὲ ἦλθον, ἐμβιβασάμενος εἰς τὰς ναῦς, ἔπλει νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀθηναίων, τότε μὲν ἀναπαύων, καὶ παραγγέλλων ἀποκοιμᾶσθαι, τότε δὲ κώπαις προσκομιζόμενος. εἰ δέ τις ὑπολαμβάνει ὡς ἀφρόνως ἔπλει δώδεκα τριήρεις ἔχων ἐπὶ πολλὰς ναῦς κεκτημένους, ἐννοησάτω τὸν ἀναλογισμὸν αὐτοῦ. ἐκεῖνος γὰρ ἐνόμισεν ἀμελέστερον μὲν ἔχειν τοὺς Ἀθηναίους περὶ τὸ ἐν τῷ λιμένι ναυτικὸν, Γοργώπα ἀπολωλότος. εἰ δὲ καὶ εἶεν τριήρεις ὁρμοῦσαι, ἀσφαλέστερον ἡγήσατο ἐπ' εἴκοσι ναῦς Ἀθήνησιν οὔσας πλεῦσαι, ἢ ἄλλοθι δέκα. τῶν μὲν γὰρ ἔξω ᾔδει ὅτι κατὰ ναῦν ἔμελλον οἱ ναῦται σκηνήσειν. τῶν δ' Ἀθήνησιν ἐγίγνωσκεν ὅτι οἱ μὲν τριήραρχοι οἴκοι καθευδήσοιεν. οἱ δὲ ναῦται ἄλλος ἄλλῃ σκηνήσοιεν. ἔπλει μὲν δὴ ταῦτα διανοηθείς. ἐπεὶ δὲ ἀπεῖχε πέντε ἢ ἓξ στάδια τοῦ λιμένος, ἡσυχίαν εἶχε, καὶ ἀνέπαυεν. ὡς δὲ ἡμέρα ὑπέφαινεν, ἡγεῖτο. οἱ δ' ἐπηκολούθουν. καὶ καταδύειν μὲν οὐκ εἴα στρογγύλον πλοῖον, οὐδὲ λυμαίνεσθαι ταῖς ἑαυτῶν ναυσίν. εἰ δέ που τριήρη ἴδοιεν ὁρμοῦσαν, ταύτην πειρᾶσθαι ἄπλουν ποιεῖν. τὰ δὲ φορτηγικὰ πλοῖα, καὶ γέμοντα, ἀναδουμένους, ἔξω ἄγειν. ἐκ δὲ τῶν μειζόνων ἐμβαίνοντας, ὅπου δύναιντο τοὺς ἀνθρώπους λαμβάνειν. ἦσαν δέ τινες, οἳ καὶ ἐκπηδήσαντες εἰς τὸ δεῖγμα, ἐμπόρους τέ τινας, καὶ ναυκλήρους ξυναρπάσαντες εἰς τὰς ναῦς εἰσήνεγκαν. ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐπεποιήκει. τῶν δ' Ἀθηναίων οἱ μὲν αἰσθόμενοι ἔνδοθεν, ἔθεον ἔξω, σκεψόμενοι τίς ἡ κραυγή. οἱ δὲ ἔξωθεν, οἴκαδε ἐπὶ τὰ ὅπλα. οἱ δὲ καὶ εἰς ἄστυ ἀγγελοῦντες. πάντες δ' Ἀθηναῖοι τότε ἐβοήθησαν, καὶ ὁπλῖται, καὶ ἱππεῖς, ὡς τοῦ Πειραιῶς ἑαλωκότος. ὁ δὲ τὰ πλοῖα μὲν ἀπέστειλεν εἰς Αἴγιναν, καὶ τῶν τριήρων τρεῖς, ἢ τέτταρας ξυναπαγαγεῖν ἐκέλευσε. ταῖς δὲ ἄλλαις παραπλέων παρὰ τὴν Ἀττικὴν, ἅτε ἐκ τοῦ λιμένος πλέων, πολλὰ καὶ ἁλιευτικὰ πλοῖα ἔλαβε, καὶ πορθμεῖα ἀνθρώπων μεστὰ, καταπλέοντα ἀπὸ νήσων. ἐπὶ δὲ Σούνιον ἐλθὼν, καὶ ὁλκάδας γεμούσας, τὰς μὲν τινας σίτου, τὰς δὲ καὶ ἐμπολῆς ἔλαβε. ταῦτα δὲ

me lautius uiuentē uisuri sitis. Quod si me frigora, calores, uigilias sustinentē uidebitis, existimate uobis quoq; similia tolerāda esse: quamuis nihil horū uos facere iubeo ut doleatis, sed ut emolumētū inde accipiatis. Quod .n. ciuitas nostra, ô cōmilitones, ad illud qd' cernitis felicitatis puenit fastigiū, totq; immēsis ac opulentis prædita est bonis, nō socordia et rerū accidit desidia, sed laborādo, periclitādo, & bene cōsulendo eo dignitatis processit. Agite igitur cū antea, ut optime noui, uiri fueritis fortissimi, nūc etiā meliores euadere annitimini, ut cū strenue simul laborauerimus, suauiter quoq; unà laboris præmiū sumere possimus. Quid enim iucūdius, q̄ nulli hominū, seu Græco, seu barbaro adulari, uerū unūquēq; sibiipsi sufficientē ad res necessarias suppeditādas existere: maximè unde et pulcherrimū est. Nā ab hostib. parta abūdantia non solū, ut nostis, cōmeatū, sed et gloriā inter oēs præbere solet homines. Milites his auditis una uoce clamare cœperūt, qd eos facere uellet, ostenderet. At ille. Agite ô uiri, inqt, cœnate, frumentūq; die unius mihi exhibete, inde cōfestī naues ascēdite, ut eò nauigātes quò deus uoluerit, perueniamus tēpori. Cūq; oēs naues cōscēdissēt, nocte uersus Atheniēsē nauigat portū: modò qescēs ac dormire iubēs, modò remigio pgēs. Quod si qs imprudēter illū cū triremib. duodecim rē tā arduā aggressū esse existimat, is qua ratiōe motus fuerit, audiat. Arbitrabatur .n. oppresso Gorgopa, Atheniēses oīa solutiore cura in portu agere, naualiaq; omni præsidio destituta esse. Quod si aliquæ triremes Athenis instructæ essēt, existimabat tutius esse aduersus naues uiginti Athenis mouere, q̄ alibi cōtrà decē: nā ibi turmæ nauales in nauib. excubare cogebātur, Athenis uerò præfectos domi quēq; dormire: nautas uerò hinc inde sparsos qescere cognoscebat. Hac ratiōe motus, rē tantā adoriri ausus fuit. Cūq; iā qnq; aut sex à portu abesset stadijs ut dictū est, qetē egit. Orta die primus portū irrūpit, triremes uerò reliquæ subsequebātur. Minora igitur nauigia mergere nō pmittebat, neq; corrūpere, suis nauib. Quod si quā erūpere conantē uidissēt, cōfestim eā opprimebāt: onerarias uerò naues religatas ac plenas abducebāt. in maiora quoque trāsgressi nauigia, ubicunq; poterāt homines inde rapiebāt. Quidā etiā in terrā desiliētes mercatores quosdā ac gubernatores cōprehēdebāt, illosq; in suas traducebāt triremes. Et illi his intēti erāt. Atheniēses uerò q in urbe assistebant, audito tumultu, ut causam clamoris discerēt, extra urbē currebāt: at q extrà erāt, intrò p capiēdis ferebātur armis: alij in urbē ibāt nūciatū. Atheniēses itaque uniuersi tā pedites q̄ eqtes in subsidiū, tanquā Piræo capto aduolāt. Teleutias uerò inde digressus, captas naues Aeginā mittit, quas triremes tres uel quatuor præsidij causa comitari iubet: cū reliqs ipse circa Atticā, utpote ex portu nauigās multos piscatorios excepit lēbos: onerariis quoq; nauigia haud pauca hominib. plena, quæ undiq; ex insulis aduētabāt, cepit. In Sunio quoq; holcades quasdam cū frumēto, tū mercib. onustas, oppressit. His

actis rursus Aeginam reuehitur, ubi diuenditis spolijs militibus menstruum persoluit stipendium. Alia deinde aggressus loca, quaecunque poterat diripiebat: & haec faciens, & plenas naues alebat, & milites ad omnia obeunda pericula alacriores & promptiores habebat. Antalcides interim per Tiribazum cum rege societatem iniit: cui & auxilium promissum est, ni Athenienses & socij pacem quam ipse obtulerat, susciperent. Cùm uerò Nicolochum cum nauibus Abydi ab Iphicrate & Diotimo obsessum esse intellexisset, cum peditatu Abydum contendit: ibi acceptis nauibus nocte discessit, sermonemq; disseminauit, tanquàm ab Chalcedonensibus accerseretur. Cumque Percopem peruenisset, quietem egit. Quod cùm hi qui cum Dimeneto, Dionysio, Leontichide & Phania resciuissent, confestim illum in Proconnesum insequuti sunt: quibus praetergressis conuersus ille Abydum reuersus est, ibiq; Polyxenum expectabat, qui cum uiginti Syracusanis ac Italicis aduentabat nauibus, ut eas quoque assumeret. Interim Thrasybulus Cotaliteus ex Thracia nauibus aduenit octo, Atticaeq; classi coniungi quaerebat. At Antalcides cùm speculatores illi triremes octo praeternauigare significassent, naues duodecim celerrimas milite confestim implet, reliquas occultè subsequi iubet. Cumq; hostes iam praetergressi essent, illos insequitur: id quum uidissent, fugam capiunt. Tardiores itaque cum suis celerioribus confestim assequitur. At primoribus qui cum ipso nauigabant mandat, ne ultimas aggrederentur, sed semper anteriores assequi niterentur: quae cùm captae essent, & nouissimi priores comprehensos cernentes, ipsi quoque omni propter tarditatem deposita spe, capti sunt, ita omnes in hostium uenire potestatem. Aduenere interim Syracusanae naues uiginti, necnon aliae ab Ionia & Tiribazo, quae in Ariobarzani instructae erant finibus: erat enim pridem hospes Ariobarzano. Aderant etiam à Pharnabazo naues, cui iam regis filia nupta erat. Cùm igitur classis octoginta nauium superaret numerum, Antalcides totius maris obtinuit imperium, ita ut Athenienses à nauigatione inhiberet Pontica, illasq; ad socios diuerteret urbes. Athenienses cùm hostibus multas esse naues uidissent, uerebantur ne ut antea obsidione circundarētur, praecipuè cùm Lacedaemonij regis socij essent facti. Infestabantur insuper ex Aegina à piratis. Propter has causas omnes, pacem summoperè expetebant. |Lacedaemonij quoq; cùm cohortem Lechaei, aliamq; Orchomenij praesidij causa alere cogerētur: insuper ciuitates has ne caperentur, alias ne deficerēt, milite munire necesse haberent: circa Corinthum quoq; negocium illis haud paruum iniectum esset, grauiter bellum ferebant. Argiui quoq; uidentes quod praesidia alere cogerentur, neq; quicquam iam induciarum oblatione iuuarentur, & ipsi ad pacem propensi erant: ita ut cùm Tiribazus nunciasset, qui regium edictum de pace audire uellent, praesto essent, omnes citò conue-

δὲ ποιήσας, ἀπέπλευσεν εἰς αἴγιναν. καὶ ἀποδόμενος τὰ λάφυρα, μισθὸν μηνὸς προὔδωκε τοῖς στρατιώταις. καὶ τὸ λοιπὸν δὲ περιπλέων, ἀπελάμβανεν ὅ, τι ἐδύνατο. καὶ ταῦτα ποιῶν, πλήρεις τε τὰς ναῦς ἔτρεφε, καὶ τοὺς στρατιώτας εἶχεν ἡδέως, καὶ ταχέως ὑπηρετοῦντας. ὁ δὲ ἀνταλκίδας κατέβη μὲν μετὰ τιριβάζου, διαπεπραγμένος ξυμμαχεῖν βασιλέα, εἰ μὴ ἐθέλοιεν ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι χρῆσθαι τῇ εἰρήνῃ, ᾗ αὐτὸς ἔλεγεν. ὡς δ' ἤκουσε νικόλοχον σὺν ταῖς ναυσὶ πολιορκεῖσθαι ἐν ἀβύδῳ ὑπὸ ἰφικράτους, καὶ διοτίμου, πεζῇ ᾤχετο εἰς ἄβυδον. ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τὸ ναυτικόν, νυκτὸς ἀνήγετο, διασπείρας λόγον, ὡς μεταπεμπομένων τῶν χαλκηδονίων. ὁρμισάμενος δὲ ἐν περκώπῃ, ἡσυχίαν εἶχεν. αἰσθόμενοι δὲ οἱ περὶ δημαίνετον καὶ διονύσιον καὶ λεόντιχον, καὶ φανίαν, ἐδίωκον αὐτὸν τὴν ἐπὶ προκοννήσου. ὁ δ' ἐπεὶ ἐκεῖνοι παρέπλευσαν, ὑποστρέψας, εἰς ἄβυδον ἀφίκετο. ἠκηκόει γὰρ ὅτι παραπλέοι πολύξενος, ἄγων τὰς ἀπὸ συρακουσῶν καὶ ἰταλίας ναῦς εἴκοσιν, ὅπως ἀναλάβοι καὶ ταύτας. ἐκ δὲ τούτου θρασύβουλος ὁ κολλυτεὺς ἔχων ναῦς ὀκτώ, ἔπλει ἀπὸ θρᾴκης, βουλόμενος ταῖς ἄλλαις ἀττικαῖς ναυσὶ ξυμμῖξαι. ὁ δ' ἀνταλκίδας, ἐπεὶ αὐτῷ οἱ σκοποὶ ἐσήμηναν ὅτι προσπλέοιεν τριήρεις ὀκτώ, ἐμβιβάσας τινὰς ναύτας εἰς δώδεκα ναῦς, τὰς ἄριστα πλεούσας, καὶ προσαναπληρώσασθαι κελεύσας, εἴ τις ἐνεδεῖτο ἐκ τῶν καταλειπομένων, ἐνήδρευσεν ὡς ἠδύνατο ἀφανέστατα. ἐπεὶ δὲ παρέπλεον, ἐδίωκεν. οἱ δ' ἰδόντες, ἔφευγον. τὰς μὲν οὖν βραδύτατα πλεούσας, ταῖς ἄριστα πλεούσαις ταχύτατα κατελάμβανε. παραγγείλας δὲ τοῖς πρωτόπλοις τῶν μεθ' ἑαυτοῦ μὴ ἐμβαλεῖν ταῖς ὑστάταις, ἐδίωκε τὰς προεχούσας. ἐπεὶ δὲ ταύτας ἔλαβεν, ἰδόντες οἱ ὕστεροι ἁλισκομένους σφῶν αὐτῶν τοὺς πρόπλους, ὑπ' ἀθυμίας καὶ τῶν βραδυτέρων ἡλίσκοντο, ὥσθ' ἥλωσαν ἅπασαι. ἐπεὶ δ' ἦλθον αὐτῷ αἵ τε ἐκ συρακουσῶν νῆες εἴκοσιν, ἦλθον δὲ καὶ αἱ ἀπὸ ἰωνίας, ὅσων ἐγκρατὴς ἦν τιρίβαζος. ξυνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀριοβαρζάνους. καὶ γὰρ ἦν ξένος ἐκ παλαιοῦ τῷ ἀριοβαρζάνει. ὁ δὲ φαρνάβαζος ἤδη ἅμα ἀνακεκλημένος ᾤχετο ἄνω, ὅτε δὴ καὶ ἔγημε τὴν βασιλέως θυγατέρα. ὁ δὲ ἀνταλκίδας, γενομέναις ταῖς πάσαις ναυσὶ πλείοσιν ἢ ὀγδοήκοντα, ἐκράτει πάσης τῆς θαλάττης ὥστε καὶ τὰς ἐκ τοῦ πόντου ναῦς ἀθήναζε μὲν ἐκώλυε καταπλεῖν, εἰς δὲ τοὺς ἑαυτῶν ξυμμάχους κατῆγεν. οἱ μὲν οὖν ἀθηναῖοι ὁρῶντες μὲν πολλὰς τὰς πολεμίας ναῦς, φοβούμενοι δὲ μὴ ὡς πρότερον καταπολεμηθείησαν, ξυμμάχου λακεδαιμονίοις βασιλέως γεγενημένου, πολιορκούμενοι δ' ἐκ τῆς αἰγίνης ὑπὸ λῃστῶν, διὰ ταῦτα μὲν ἰσχυρῶς ἐπεθύμουν τῆς εἰρήνης. οἱ δ' αὖ λακεδαιμόνιοι φρουροῦντες μόρᾳ μὲν ἐν λεχαίῳ, μόρᾳ δ' ἐν ὀρχομενῷ, φυλάττοντες δὲ τὰς πόλεις, αἷς μὲν ἐπίστευον μὴ ἀπόλοιντο, αἷς δὲ ἠπίστουν μὴ ἀποσταῖεν, πράγματα δ' ἔχοντες, καὶ παρέχοντες περὶ τὴν κόρινθον, χαλεπῶς ἔφερον τῷ πολέμῳ. οἵ γε μὴν ἀργεῖοι εἰδότες φρουράν τε πεφασμένην ἐφ' ἑαυτούς, καὶ γιγνώσκοντες ὅτι οὐ τῶν μηνῶν ὑποφορὰ οὐδὲν ἔτι σφᾶς ὠφελήσει, καὶ οὗτοι εἰς τὴν εἰρήνην πρόθυμοι ἦσαν. ὥστ' ἐπεὶ παρήγγειλεν ὁ τιρίβαζος παρεῖναι τοὺς βουλομένους ὑπακοῦσαι, ἣν βασιλεὺς εἰρήνην καταπέμποι, ταχέως πάντες παρ-

παρεγένοντο. ἐπεὶ δὲ ξυνῆλθον, ἐπιδείξας ὁ Τιρίβαζος τὰ βασιλέως σημεῖα, ἀνεγίγνωσκε τὰ γεγραμμένα. εἶχε δὲ ὧδε· Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον, τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι, καὶ τῶν νήσων Κλαζομενὰς καὶ Κύπρον. τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας, αὐτονόμους ἀφεῖναι, πλὴν Λήμνου καὶ Ἴμβρου καὶ Σκύρου. ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον, εἶναι Ἀθηναίων. ὁπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων, καὶ πεζῇ, καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ναυσί, καὶ χρήμασιν. ἀκούοντες οὖν ταῦτα οἱ ἀπὸ τῶν πόλεων πρέσβεις, ἀπήγγελλον ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πόλεις. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὤμνυσαν ἐμπεδώσειν ταῦτα. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἠξίουν ὑπὲρ πάντων Βοιωτῶν ὀμνύναι. ὁ δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἔφη δέξασθαι τοὺς ὅρκους, ἐὰν μὴ ὀμνύωσιν ὥσπερ τὰ βασιλέως γράμματα ἔλεγε, αὐτονόμους εἶναι καὶ μικρὰν καὶ μεγάλην πόλιν. οἱ δὲ τῶν Θηβαίων πρέσβεις, ἔλεγον ὅτι οὐκ ἐπεσταλμένα σφίσι ταῦτ᾽ εἴη. ἴτε νῦν, ἔφη ὁ Ἀγησίλαος, καὶ ἐρωτᾶτε. ἀπαγγέλλετε δ᾽ αὐτοῖς καὶ ταῦτα, ὅτι εἰ μὴ ταῦτα ποιήσοιεν, ἔκσπονδοι ἔσοιντο. οἱ μὲν δὴ ᾤχοντο. ὁ δὲ Ἀγησίλαος διὰ τὴν πρὸς Θηβαίους ἔχθραν, οὐκ ἔμελλεν, ἀλλὰ πείσας τοὺς ἐφόρους, εὐθὺς ἐθύετο. ἐπεὶ δὲ ἐγένετο τὰ διαβατήρια, ἀφικόμενος εἰς τὴν Τεγέαν, διέπεμπε τῶν μὲν ἱππέων περὶ τοὺς περιοίκους ἐπισπεύσοντας, διέπεμπε δὲ καὶ ξεναγοὺς εἰς τὰς πόλεις. πρὶν δὲ αὐτὸν ὁρμηθῆναι ἐκ Τεγέας, παρῆσαν οἱ Θηβαῖοι, λέγοντες ὅτι ἀφιᾶσι τὰς πόλεις αὐτονόμους. καὶ οὕτω Λακεδαιμόνιοι μὲν οἴκαδε ἀπῆλθον. Θηβαῖοι δ᾽ εἰς τὰς σπονδὰς εἰσελθεῖν ἠναγκάσθησαν, αὐτονόμους ἀφέντες τὰς Βοιωτικὰς πόλεις. οἱ δ᾽ αὖ Κορίνθιοι οὐκ ἐξέπεμπον τὴν τῶν Ἀργείων φρουράν· ἀλλ᾽ ὁ Ἀγησίλαος καὶ τούτοις προεῖπε, τοῖς μέν, εἰ μὴ ἐκπέμψοιεν τοὺς Ἀργείους, τοῖς δέ, εἰ μὴ ἀπίοιεν ἐκ τῆς Κορίνθου, ὅτι πόλεμον ἐξοίσει ἐπ᾽ αὐτούς. ἐπεὶ δὲ φοβηθέντων ἀμφοτέρων, ἐξῆλθον οἱ Ἀργεῖοι, καὶ αὐτὴ ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἡ τῶν Κορινθίων πόλις ἐγένετο, οἱ μὲν σφαγεῖς, καὶ οἱ μεταίτιοι τοῦ ἔργου, αὐτοὶ γνόντες, ἀπῆλθον ἐκ τῆς Κορίνθου. οἱ δ᾽ ἄλλοι πολῖται ἑκόντες κατεδέχοντο τοὺς πρόσθεν φεύγοντας. ἐπεὶ δὲ ταῦτ᾽ ἐπράχθη, καὶ ὀμωμόκεσαν αἱ πόλεις ἐμμενεῖν τῇ εἰρήνῃ, ἣν κατέπεμψε βασιλεύς, ἐκ τούτου διελύθη μὲν τὰ πεζικά, διελύθη δὲ καὶ τὰ ναυτικὰ στρατεύματα. Λακεδαιμονίοις μὲν δὴ καὶ Ἀθηναίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις, οὕτως ἡ μετὰ τὸν ὕστερον πόλεμον τῆς καθαιρέσεως τῶν Ἀθήνησι τειχῶν, αὕτη πρώτη εἰρήνη ἐγένετο. ἐν δὲ τῷ πολέμῳ μᾶλλον ἀντιρρόπως τοῖς ἐναντίοις πράττοντες οἱ Λακεδαιμόνιοι, πολὺ ἐπικυδέστεροι ἐγένοντο ἐκ τῆς ἐπ᾽ Ἀνταλκίδου εἰρήνης καλουμένης. προστάται γὰρ γενόμενοι τῆς ὑπὸ βασιλέως καταπεμφθείσης εἰρήνης, καὶ τὴν αὐτονομίαν ταῖς πόλεσι πράττοντες, προσέλαβον μὲν ξύμμαχον Κόρινθον, αὐτονόμους δὲ ἀπὸ τῶν Θηβαίων τὰς Βοιωτίδας πόλεις ἐποίησαν, οὗπερ πάλαι ἐπεθύμουν. ἔπαυσαν δὲ καὶ Ἀργείους, Κόρινθον σφετεριζομένους, φρουρὰν φήναντες ἐπ᾽ αὐτούς, εἰ μὴ ἐξίοιεν ἐκ Κορίνθου. τούτων δὲ προκεχωρηκότων ὡς ἐβούλοντο, ἔδοξεν αὐτοῖς, ὅσοι ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ξυμμάχων ἐπέκειντο, καὶ τοῖς πολεμίοις εὐμενέ-

στεροι

conuenere: quibus congregatis, Tiribazus regium ostendit signum, literasq; legit, quibus hæc continebantur: Artaxerxes rex æquum esse censet, ciuitates Asiaticas sibi parère: ex insulis quoque Clazomenas & Cyprum: reliquas ciuitates Græcas cùm paruas, tum magnas, liberi iuris esse sinit, præter Lemnum, Imbrum & Scirum: illæ siquidem ut ab initio fuere, Atheniensium sunto. Quicunque uerò pacis conditiones has minus susceperint, his ego cum ijs qui eadem uolunt, terra mariq; nauibus ac pecunijs, cunctis denique uiribus bellum inferam. Hæc cùm ciuitatum audissent legati, domum renunciant. & reliqui omnes pacem iuramento firmarunt, exceptis Thebanis, qui omnium Bœotiorum uice iurare uoluerunt: quod iuramentum Agesilaus haud suscipiendum esse asseruit, ni id quemadmodum regiæ iuberent literæ, præstaretur, nempe ut paruæ ac magnæ ciuitates liberi iuris essent. Thebanorum uerò legati, hæc in mandatis non habere, responderunt. Ite igitur, Agesilaus inquit, ac interrogate, uestrisque hæc nunciate: si non parebunt, extra pacis futuros conditiones. Et illi discessere. Agesilaus uerò propter Thebanorum odium nihil cunctatus est, sed Ephoris in suam traductis sententiam, confestim rem sacram fecit: cumq; litasset, Tegeam transijt, equitesq; undiq; ad circumiacentes misit ciuitates, qui socios festinè conuenire iuberent: mercenarios præterea ac ciuit milites. Sed antea quàm ex Tegea moueret, aderant Thebani, offerentes se ciuitates liberas dimissuros. Sicque Lacedæmonij domum regressi. Thebani uerò pacis conditiones acceptare, Bœotiasq; ciuitates sui iuris relinquere coacti sunt. Cæterum cùm nec Corinthij Argiuorum dimisissent præsidium, Agesilaus ijs quoque bellum comminatus est, ni ex urbe præsidium emitterent: pariter & Argiuis, ni suos abducerent. Qua denunciatione utrique territi, Argiui urbe excessere, Corinthumq; liberam reliquere. Id cùm cædis rei, quique illis adhæserant, didicissent, & ipsi ex Corintho aufugêre: reliqui uerò ciues haud inuiti exules recepere. His actis, ac pace quam rex dederat ab omnibus suscepta ciuitatibus, exercitus utrinque tam terra quàm mari dissoluti sunt: & inter Lacedæmonios, Athenienses ac socios, post anteactum bellum, in quo Atticæ diruti sunt muri, hæc prima subsequuta pax est. Cumque in eo bello Lacedæmonij hostibus uiriliter restitissent, multò maiorem curam habuerunt eius pacis, quæ ab Antalcida denominata est: siquidem regij pacis executores constituti, ciuitates in libertatem uendicarunt, Corinthumque in societatem recepere. Thebanos quoque coegere, ut Bœotiæ ciuitates, quod diu desiderarant, suo permitterent iure uiuere. Argiuos quoque ut à Corintho abstinerent, perpulere: bellum interminati, ni inde præsidium deducerent. His ita ex sententia dispositis, uisum est eis ita cum socijs qui egregiè se in bello gesserant, quiq; in hostes propen-

siores

ſtores fuiſſe uiderētur, agere, ne aliquo pacto ab illis quādoq; deficere poſſēt. Primò igitur ad Mantineos miſerunt, eosq; muros diruere iuſſerūt, dicentes haud aliter illis fidere poſſe, ne ad hoſtes deficerent: ſiquidē pro cōperto ſe habere aſſerebāt, quòd Argiuis hoſtib. frumentū miſiſſent. illis prætereà crimini dabāt, quod inducias prætendentes, unà militare renuiſſent: & ſi quādoq; cū eis in militiā exiuiſſent, data opera ignauiter ſe geſſiſſent. Noſcere prætereà aiebant, illos iniquo ferre animo, ſi quid boni eis accidiſſet: rurſus ſi in calamitatem incidiſſent, gaudio nō mediocri efferri ferebantur. hocq; anno fœdera tricennalia, quæ poſt Mantineū bellū facta erāt, exuaſſe dicebātur. Cæterū cū Mātinei muros diruere nollēt, bellū eis inferre decreuerūt. Ageſilaus uerò expeditionē hāc deprecatus eſt, oſtēdens beneficia à Mantineorū ciuitate multa ac egregia, tēpore Meſſenici belli in patrē ſuū collata: quapropter Ageſipolis exercitū eduxit, quāuis et pater ipſius Pauſanias Mantinēſi populo ſumma beneuolētia deuinctus fuiſſet. Primò igitur prædabūdus p agrū diſcurrit, uicendioq; cūcta uaſtat. Sed cū hoſtes intra muros ſe tenere cerneret, foſſam profundā urbē circa effodere inſtituit, dimidiāq; exercitus partē laborātib. præſidio eſſe, ac qeſcere, aliā uero labori intēdere iuſſit. Perfecto ope ſecurius iā circa urbē ædificabat. Verū cū cōſideraſſet urbē frumento copioſo refertam, omnifarioq; cōmeatus genere abūdare (nā fertilitas magna in priorē inciderat annū) ueritus ciuitatē ac ſocios ægrè laturos, ſi tāto tēpore cū exercitu urbē obſideret, fluuij curſū, q haud exilis urbē interſecat, ſiſtere conatus eſt: obſtructo enim illius decurſu, ſupra domorū ac murorū fundamēta ſtagnare coegit. Cūq; aſſiduus inūdatione inferiores alluerētur lateres, ſuperioresq; pōdere murū degrauarēt, primo fatiſcere, inde penitus ruinā minari cœpit. At Mātinēſes, ne turres deciderēt, munimētis ac operib. reſiſtebāt ligneis, & in id p tēpus aliqđ elaborabāt. Verū cū fundamenta uehemēti undæ premerētur ſtagnatione, uerebātur ne ſi murus per circuitū rueret, ui caperentur: quapropter ſe iuſſa facturos paratos eſſe obtulerūt. At Lacedæmonij illos in deditionē amplius recipere noluerūt, ni per uicos habitarēt: at illi neceſſitate coacti, in id quoq; cōſenſere. Cūq; quæſtores ac populi præſides mortem formidarēt, pater ab Ageſipoli de illis ſecuritatē impetrauit, ut omnes (ſexaginta erant) ſalui ab urbe diſcedere poſſent: & Lacedæmonij iuxta portas ab utroq; uiæ latere cū haſtis ſtabant erectis, illos egredi uidentes & odio proſequētes, & tamē ab eis ſe cōtinebant facilius, quàm feciſſent optimates Mantinenſium. Atq; hoc dictū eſto magnū obediētiæ ſignū. Inde muri diruti ſunt, ac in quatuor partes Mātinea diſperſa eſt, quemadmodū et olim habitabāt. Hoc quidē inprimis moleſte ferebāt, quod domos ſuas demoliri, aliasq; ædificare cogerētur. At cùm qui facultates habebāt propius prædia habitarēt, quæ habebāt circū uicos, & principatu optimatū uterētur, & eſſent liberati à moleſtia tribunorū,

περὶ ὅσοι ἦσαν, ἐν τῇ λακεδαίμονι, τούτους κολάσαι, καὶ κατασκευάσαι, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀπιστεῖν. πρῶτον μὲν οὖν πέμψαντες ὡς τοὺς μαντινέας, ἐκέλευσαν αὐτοὺς τὸ τεῖχος περιαιρεῖν, λέγοντες ὡς οὐκ ἂν πιστεύσειαν ἄλλως αὐτοῖς μὴ ξὺν τοῖς πολεμίοις γενέσθαι. αἰσθάνεσθαι γὰρ ἔφασαν καὶ ὡς σῖτον ἐξέπεμπον τοῖς ἀργείοις, σφῶν αὐτοῖς πολεμούντων, καὶ ὡς ἔστι μὲν ὅτε οὐδὲ συστρατεύοιεν, ἐκεχειρίαν προφασιζόμενοι. ὁπότε δὲ καὶ ἀκολουθοῖεν, ὡς κακῶς συστρατεύοιεν. ἔτι δὲ γιγνώσκειν ἔφασαν, φθονοῦντας μὲν αὐτούς, εἴ τι σφίσιν ἀγαθὸν γίγνοιτο, ἐφηδομένους δ', εἴ τις συμφορὰ προσπίπτοι. ἐλέγοντο δὲ καὶ αἱ σπονδαὶ ἐξεληλυθέναι τοῖς μαντινεῦσι τούτῳ τῷ ἔτει, αἱ μετὰ τὴν ἐν μαντινείᾳ μάχην, τριακοντούτεις γενόμεναι. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤθελον καθαιρεῖν τὰ τείχη, φρουρὰν φαίνουσιν ἐπ' αὐτούς. ἀγησίλαος μὲν οὖν ἐδεήθη τῆς πόλεως ἀφεῖναι αὐτὸν ταύτης τῆς στρατηγίας, λέγων ὅτι ἡ πόλις περὶ αὐτοῦ πολλὰ ὑπηρετήκει ἡ τῶν μαντινέων πόλις ἐν τοῖς πρὸς μεσσήνην πολέμοις. ἀγησίπολις δὲ ἐξήγαγε τὴν φρουράν, καὶ μάλα παυσανίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φιλικῶς ἔχοντος πρὸς τοὺς ἐν μαντινείᾳ τοῦ δήμου προστάτας. ὡς δὲ ἐνέβαλε, πρῶτον μὲν τὴν γῆν ἐδῄου. ἐπεὶ δὲ οὐδ' οὕτω καθῄρουν τὰ τείχη, τάφρον ὤρυττε κύκλῳ περὶ τὴν πόλιν, τοῖς μὲν ἡμίσεσι τῶν στρατιωτῶν προκαθημένοις σὺν τοῖς ὅπλοις τῶν ταφρευόντων, τοῖς δ' ἡμίσεσιν ἐργαζομένοις. ἐπεὶ δὲ ἐξείργαστο ἡ τάφρος, ἀσφαλῶς ἤδη κύκλῳ περὶ τὴν πόλιν ᾠκοδόμησεν. αἰσθόμενος δὲ ὅτι ὁ σῖτος ἐν τῇ πόλει πολὺς ἐνείη, εὐετηρίας γενομένης τῷ πρόσθεν ἔτει, καὶ νομίσας χαλεπὸν ἔσεσθαι, εἰ δεήσοι πολὺν χρόνον τρύχειν στρατείαις τήν τε πόλιν καὶ τοὺς ξυμμάχους, ἀπέχωσε τὸν ῥέοντα ποταμὸν διὰ τῆς πόλεως, μάλ' ὄντα εὐμεγέθη. ἐμφραχθείσης δὲ τῆς ἀπορροίας, ἤρετο τὸ ὕδωρ ὑπέρ τε τῶν ὑπὸ ταῖς οἰκίαις, καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῷ τείχει θεμελίων. βρεχομένων δὲ τῶν κάτω πλίνθων, καὶ προδιδουσῶν τὰς ἄνω, τὸ μὲν πρῶτον ἐρρήγνυτο τὸ τεῖχος, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκλίνετο. οἱ δὲ χρόνον μέν τινα ξύλα ἀντήρειδον, καὶ ἀντεμηχανῶντο, ὡς μὴ πίπτοι ὁ πύργος. ἐπεὶ δὲ ἡττῶντο τοῦ ὕδατος, δείσαντες μὴ πεσόντος πῃ τοῦ κύκλῳ τείχους, δορυάλωτοι γένοιντο, ὡμολόγουν περιαιρήσειν. οἱ δὲ λακεδαιμόνιοι οὐκ ἔφασαν σπένδεσθαι, εἰ μὴ καὶ διοικιοῖντο κατὰ κώμας. οἱ δ' αὖ νομίσαντες ἀνάγκην εἶναι, ξυνέφασαν καὶ ταῦτα ποιήσειν. οἰομένων δὲ ἀποθανεῖσθαι τῶν ἀργυρολογιζόντων, καὶ τῶν δήμου προεστώτων, διεπράξατο ὁ πατὴρ παρὰ τοῦ ἀγησιπόλιδος ἀσφάλειαν αὐτοῖς γενέσθαι, ἀπαλλαττομένοις ἐκ τῆς πόλεως, ἑξήκοντα οὖσι. καὶ ἀμφοτέρωθεν μὲν τῆς ὁδοῦ ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πυλῶν, ἔχοντες τὰ δόρατα οἱ λακεδαιμόνιοι, ἕστησαν θεώμενοι τοὺς ἐξιόντας, καὶ μισοῦντες αὐτούς. ὅμως ἀπείχοντο αὐτῶν ῥᾷον, ἢ οἱ βέλτιστοι τῶν μαντινέων. καὶ τοῦτο μὲν εἰρήσθω μέγα τεκμήριον πειθαρχίας. ἐκ δὲ τούτου καθῃρέθη μὲν τὸ τεῖχος, διῳκίσθη δὲ ἡ μαντίνεια τετραχῆ, καθάπερ τὸ ἀρχαῖον ᾤκουν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἤχθοντο, ὅτι τὰς μὲν ὑπαρχούσας οἰκίας ἔδει καθαιρεῖν, ἄλλας δὲ οἰκοδομεῖν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὰς οὐσίας ἐγγυτέρω μὲν ᾤκουν τῶν χωρίων, ὄντων αὐτοῖς περὶ τὰς κώμας, ἀριστοκρατίᾳ δ' ἐχρῶντο, ἀπηλλαγμένοι δ' ἦσαν τῶν βαρέων δημαγωγῶν,

ἥδοντο τοῖς πεπραγμένοις. καὶ ἔπεμπον μὲν αὐτοῖς οἱ λακεδαιμόνιοι, οὐ καθ' ἕνα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην ἑκάστην ξεναγόν. ξυνεστρατεύοντο δ' ἐκ τῶν κωμῶν πολὺ προθυμότερον, ἢ ὅτε ἐδημοκρατοῦντο. καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ μαντινείας οὕτω διεπέπρακτο, σοφωτέρων γενομένων ταύτῃ γε τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὴ διὰ τειχῶν ποταμὸν ποιεῖσθαι. οἱ δ' ἐκ φλειοῦντος φεύγοντες, αἰσθόμενοι τοὺς λακεδαιμονίους ἐπισκοποῦντας τοὺς ξυμμάχους ὁποῖοί τινες ἕκαστοι ἐν τῷ πολέμῳ αὐτοῖς ἐγεγένηντο, καιρὸν ἡγησάμενοι, ἐπορεύθησαν εἰς λακεδαίμονα, καὶ ἐδίδασκον ὡς ἕως μὲν σφεῖς οἴκοι ἦσαν, ἐδέχετό τε ἡ πόλις τοὺς λακεδαιμονίους εἰς τὸ τεῖχος, καὶ συνεστρατεύοντο ὅποι ἡγοῦντο. ἐπεὶ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἐξέβαλον, ὡς ἕπεσθαι μὲν οὐδαμῶς ἐθέλοιεν, μόνους δὲ πάντων ἀνθρώπων λακεδαιμονίους οὐ δέχοιντο εἴσω τῶν πυλῶν. ἀκούσασι δὲ ταῦτα τοῖς ἐφόροις, ἄξιον ἔδοξεν ἐπιστροφῆς εἶναι. καὶ πέμψαντες πρὸς τὴν τῶν φλιασίων πόλιν, ἔλεγον, ὡς φίλοι μὲν οἱ φυγάδες τῇ λακεδαιμονίων πόλει εἶεν, ἀδικοῦντες δ' οὐδὲν φεύγοιεν. ἀξιοῦν δ' ἔφασαν μὴ ὑπ' ἀνάγκης, ἀλλὰ παρ' ἑκόντων διαπράξασθαι κατελθεῖν αὐτούς. ἃ δὴ ἀκούσαντες οἱ φλιάσιοι, ἔδεισαν μὴ εἰ στρατεύσαιντο ἐπ' αὐτούς, τῶν ἔνδοθεν παρείησάν τινες εἰς τὴν πόλιν αὐτούς. καὶ γὰρ συγγενεῖς πολλοὶ ἔνδον ἦσαν τῶν φευγόντων, καὶ ἄλλως εὐμενεῖς. καὶ οἷα δὴ ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσι νεωτέρων τινὲς ἐπιθυμοῦντες πραγμάτων, κατάγειν ἐβούλοντο τὴν φυγήν. τοιαῦτα μὲν δὴ φοβηθέντες, ἐψηφίσαντο καταδέχεσθαι τοὺς φυγάδας, καὶ ἐκείνοις μὲν ἀποδοῦναι τὰ ἐμφανῆ κτήματα, τοῖς δὲ τὰ ἐκείνων πριαμένοις, ἐκ δημοσίου τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν. εἰ δέ τι ἀμφίλογον πρὸς ἀλλήλους γίγνοιτο, δίκῃ διακριθῆναι. καὶ ταῦτα μὲν αὖ περὶ τῶν φλιασίων φυγάδων ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐπέπρακτο. ἐξ ἀκάνθου δὲ καὶ ἀπολλωνίας, αἵπερ μέγισται τῶν περὶ ὄλυνθον πόλεων, πρέσβεις ἀφίκοντο εἰς λακεδαίμονα. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἔφοροι ὧν ἕνεκα ἧκον, προσήγαγον αὐτοὺς πρός τε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς συμμάχους. ἔνθα δὴ κλειγένης ἀκάνθιος ἔλεξεν.

Ὦ ἄνδρες λακεδαιμόνιοί τε καὶ οἱ σύμμαχοι, οἰόμεθα λανθάνειν ὑμᾶς πρᾶγμα φυόμενον ἐν τῇ ἑλλάδι. ὅτι μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ θρᾴκης μεγίστη πόλις ὄλυνθος, σχεδὸν πάντες ἐπίστασθε. οὗτοι τῶν πόλεων προσηγάγοντο, ἔστιν ἃς ἐφ' ᾧτε τοῖς αὐτοῖς χρῆσθαι νόμοις, καὶ συμπολιτεύειν. ἔπειτα δὲ καὶ τῶν μειζόνων προσέλαβόν τινας. ἐκ δὲ τούτου ἐπεχείρησαν καὶ τὰς τῆς μακεδονίας πόλεις ἐλευθεροῦν ἀπὸ ἀμύντου τοῦ βασιλέως μακεδόνων. ἐπεὶ δὲ εἰσήκουσαν αἱ ἐγγύτατα αὐτῶν, ταχὺ καὶ ἐπὶ τὰς πόρρω, καὶ μείζους ἐπορεύοντο, καὶ κατελίπομεν ἡμεῖς ἔχοντας ἤδη ἄλλας τε πολλὰς καὶ πέλλαν, ἥπερ μεγίστη τῶν ἐν μακεδονίᾳ πόλεων, καὶ ἀμύνταν δὲ αἰσθανόμεθα ἀποχωροῦντά τε ἐκ τῶν πόλεων, καὶ ὅσον οὐκ ἐκπεπτωκότα ἤδη ἐκ πάσης μακεδονίας. πέμψαντες δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς ἀπολλωνιάτας οἱ ὀλύνθιοι, προεῖπον ἡμῖν ὅτι εἰ μὴ παρεσόμεθα συστρατευσόμενοι, ἐκεῖνοι ἐφ' ἡμᾶς ἴοιεν. ἡμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες λακεδαιμόνιοι, βουλόμεθα μὲν τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι, καὶ αὐτοπολῖται εἶναι. εἰ μέντοι μὴ βοηθήσει τις, ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς μετ' ἐκείνων γίγνεσθαι. καὶ τοίνυν γε ἤδη αὐτοῖς εἰσιν ὁπλῖται μὲν οὐκ ἐλάττους ὀκτακοσίων· πελτασταὶ δὲ πολὺ

πλείους

ea re gaudio afficiebantur: & Lacedæmonij illis ex communi sententia præfectos inde miserunt, multoq; alacrius ex uicis militabant quàm antea, cùm in populari degerēt statu. Et quæ circa Mantineam hoc pacto gesta sunt, prudentiores reddiderunt homines, ne per urbes flumina deriuarent. Eodem tempore Phliasiorum exules cùm Lacedæmonios diligenter perpendere nouissent, quemadmodum sociorum singuli in bello se gessissent, temporis freti opportunitate, Lacedæmonem uenere, illisq; ostenderunt, quandiu ipsi urbem inhabitassent, Lacedæmonios in urbem receptos esse, in militiamq; ciues quocunque ducti essent, subsequutos fuisse: eis uerò expulsis, Phliasios sequi nullo modo uelle, solosque omnium hominum Lacedæmonios intra portas non admitterent. His auditis, Ephori rem hanc haud contemnendam esse rati, legatos ad Phliasiorum mittunt ciuitatem, qui dicerent: Exules Lacedæmonijs amicos esse, eosque iniustè urbe pulsos: dignum igitur censere illos sponte suscipere, non ui. Phliasij his auditis, uerebantur ne bellum eis inferretur. Cumque à pluribus hortati essent ut exules reducerent (nam multi exulum consanguinei qui illis fauebant, in ciuitate remanserant: erant & quidam, qui, ut in pluribus accidere solet ciuitatibus, res innouari cupiebant) partim timore, partim persuasionibus commoti, Phliasij de reducendis exulibus decretum fecere: & bona quæ compararent, illis reddi: quæ uendita essent, ex publico persolui statuerunt: & si disceptatio hac de re orta esset, iudicio finiri censerunt. Et de Phliasiorum exulibus hoc pacto eo tempore actum est. Aduenere interim ex Acantho & Apollonia urbibus maximis circa Olynthum, Lacedæmonem legati. Ephori uerò cùm aduentus causam didicissent, ad concilium & socios illos produxere: ubi Cligenes Acanthius ita disseruit.

Cligenis oratio.

Rem quæ in Græcia pullulare incipit, uos, Lacedæmonij ac socij, penitus latêre arbitramur. Siquidem Olynthum Thraciæ urbem esse maximam, fermè omnibus notum est. Porrò Olynthij ciuitates quasdam subegêre paruas, quas & legibus ac institutis suis uiuere coegerunt. Inde maiores quoq; nonnullas aggressi, in suam redegêre potestatem. Eo successu elati, Macedoniæ quoque ciuitates ex Amyntæ Macedoniæ regis seruitute in libertatem uendicare ausi sunt. Deinde postquam uiciniores in suam traduxêre sententiam, ad remotiores ac maiores quoque aspirare cœperunt: eosq; reliquimus, habentes tum & alias urbes multas, tum Pellam, quæ inter Macedoniæ urbes maxima est. Quin & Amyntam non solùm ciuitatibus paternis excidisse, sed & tantum non tota pulsum esse Macedonia. Tandem Olynthij ad nos & Apolloniates miserunt, bellumq;, ni eos militia sequeremur, interminati sunt. Et quamuis, ô Lacedæmonij, nos ciues esse, & patrijs uiuere legibus summoperè desideramus, ni quis tamen nobis opem ferat, illis adhærere cogemur. Sunt autem his armati haud minus octingenti, clypeati uerò multò his

plures,

plures, equites uerò iunctis nostris mille circiter ad bellum educere poterunt. Reliquimus quoq; ibi cùm discederemus, Atheniensiũ ac Bœotiorum legatos: audiuimus preterea Olynthios & suos elegisse legatos, quos ad ciuitates eas de cõtrahenda mittant societate. Atqui si uis tanta Atheniensium ac Thebanorum accedat potentiæ, uidete ne et uobis tandem intoleranda reddatur. Cum enim Potidæã habeant, cùm illa in Pallenæo sita sit Isthmo, existimate ciuitates cunctas intra illam sitas, in potestatem eorum uenturas. Quòd uerò ciuitates maximè Olynthios uereantur, fortißimum hoc est indicium, quod uehementi illos prosequuntur odio, nec tamẽ ad hæc patefacienda huc nobiscum legatos mittere ausi fuere. Præterea & hoc considerate: cùm uos summopere curam geritis ne Bœotij in unum coeant, quo pacto illos quos supra modum attolli cernitis, negligere uobis tutum sit: præcipuè cùm uis ea non solùm terra, sed & mari potens fiat. Quid enim illis impedimento esse poterit? cùm regio ea naualis materiei sit fertilißima: pecuniarum uerò redditus ex multis portubus, uarijsq; eueniat emporijs: ac propter soli ubertatem numeroso urbes colantur populo. Præterea Thraces qui sine regibus degunt, illis uicini sunt, qui nunc quoq; Olynthios colunt. Quòd si ipsis subdentur, magna quoq; & hæc eis accedet potentia. Nam & aurifodinæ quæ in Pancæa sunt sitæ regione, illis manus porrigent. Atq; horum nos nihil dicimus, quod non sit in Olynthiorum populo uulgatißimum. Iam uerò eorum prudentiam quis uerbis posset eloqui? Nam deus fortaßis fecit, ut unà cum potentia etiam animi hominũ augerẽtur. Hæc igitur nos, Lacedæmonij ac socij, quo pacto se habeant, ueraciter retulimus: uos uerò si cura digna iudicantur, in tempore consulatis. Nolumus demum uos ignorare, potentiam eam quam tantam esse demonstrauimus, non penitus inexpugnabilem esse. Vrbes enim quæ inuitæ ciuitatem cum illis habent communem, hæ si quid uiderint Olynthijs contrarium, statim pro amicis inimici euadent, ab illisq; deficient. Quòd si, ut decretum est, connubia inter se contrahent, ac inuicem coalescẽt, intelligent præterea uictores sequi lucrosum esse, quemadmodũ Arcades cùm nobiscum uadunt, sua seruant, aliena uerò diripiunt, non tam facile deinceps res dissolui poterit. His dictis, Lacedæmonij socijs dicendi dedere facultatem, ac ut in medium consulerent iussere, quid Peloponensibus ac socijs uniuersis utilißimum esse censerent. Maior itaq; pars bellum suscipiendũ esse suaserunt, potißimum qui Lacedæmonijs assentiri cupiebãt: ac præsidiũ mille militũ in quãq; urbẽ mittendum esse censuerũt. Actũ quoq; est, ut ciuitates militũ loco pecunias persoluere possent, triobulum scilicet Aeginæũ pro peditibus singulis: quòd si quis equites daret, ut pro grauis armaturæ militib. quatuor, stipẽdiũ equiti, persolueret. Si uerò urbiũ aliqua milites ad expeditionẽ eam mittere negligeret, staterẽ mulctæ loco singulis diebus in singulos constituerũt milites. His actis surrexere Acanthij, omnibusq; ostenderũt, rectè hæc esse decreta: uerùm quoniam exercitus tam celeriter cogi non posset, melius

πλείους ἢ τοσοῦτοι. ἱππεῖς γε μέντοι καὶ ἢν ἡμεῖς μετ' αὐτῶν γενώμεθα, ἔσονται πλείους ἢ χίλιοι. κατελίπομεν δὲ καὶ Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν πρέσβεις ἤδη αὐτόθι. ἠκούομεν δὲ ὡς καὶ αὐτοῖς Ὀλυνθίοις ἐψηφισμένον εἴη συμπέμπειν πρέσβεις εἰς ταύτας τὰς πόλεις περὶ συμμαχίας. καίτοι εἰ τοσαύτη δύναμις προσγενήσεται τῇ τε Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἰσχύϊ, ὁρᾶτε, ἔφη, ὅπως μὴ οὐκέτι εὐμεταχείριστα ἐκεῖνα ἔσται ὑμῖν. ἐπεὶ δὲ καὶ Ποτίδαιαν ἔχουσιν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Παλλήνης οὖσαν, νομίζετε καὶ τὰς ἐντὸς ταύτης πόλεις ὑπηκόους ἔσεσθαι αὐτῶν. τεκμήριον δὲ ἔστω καὶ τοῦτο, ὅτι ἰσχυρῶς αὗται αἱ πόλεις πεφόβηνται, μάλιστα γὰρ μισοῦσαι τοὺς Ὀλυνθίους, ὅμως οὐκ ἐτόλμησαν μεθ' ἡμῶν πρεσβείας πέμπειν διδαξούσας ταῦτα. ἐννοήσατε δὲ καὶ τόδε, πῶς εἰκὸς ὑμᾶς τῆς μὲν Βοιωτίας ἐπιμεληθῆναι, ὅπως μὴ καθ' ἓν εἴη, πολὺ δὲ μείζονος ἀθροιζομένης δυνάμεως ἀμελῆσαι, καὶ ταύτης οὐ τὴν γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν θάλατταν ἰσχυρᾶς γιγνομένης. τί γὰρ δὴ καὶ ἐμποδών, ὅπου ξύλα μὲν ναυπηγήσιμα ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ ἐστί, χρημάτων δὲ πρόσοδοι ἐκ πολλῶν μὲν λιμένων, πολλῶν δὲ ἐμπορίων; πολυανθρωπία γε μὴν διὰ τὴν πολυσιτίαν ὑπάρχει. ἀλλὰ μὴν καὶ γείτονές εἰσιν αὐτοῖς Θρᾷκες, οἱ ἀβασίλευτοι, οἳ θεραπεύουσι μὲν καὶ νῦν ἤδη τοὺς Ὀλυνθίους. εἰ δὲ ὑπ' ἐκείνους ἔσονται, πολλὴ καὶ αὕτη δύναμις προσγένοιτ' ἂν αὐτοῖς. τούτων γε μὴν ἀκολουθούντων, καὶ τὰ ἐν τῷ Παγγαίῳ χρύσεια, χεῖρα ἂν αὐτοῖς ὀρέγοι. καὶ τούτων ἡμεῖς οὐδ' ἓν λέγομεν, ὅτι οὐ καὶ ἐν τῷ τῶν Ὀλυνθίων δήμῳ μυριόλεκτόν ἐστι. τό γε μὴν φρόνημα αὐτῶν, τί ἄν τις λέγοι; καὶ γὰρ ἴσως ὁ θεὸς ἐποίησεν ἅμα τῷ δύνασθαι, καὶ τὰ φρονήματα αὔξεσθαι τῶν ἀνθρώπων. ἡμεῖς μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοί τε καὶ ξύμμαχοι, ἐξαγγέλλομεν ὅτι ἐκεῖ οὕτως ἔχει. ὑμεῖς δὲ βουλεύεσθε, εἰ δοκεῖ ἄξια ἐπιμελείας εἶναι. δεῖ γε μὴν ὑμᾶς καὶ τόδε εἰδέναι, ὡς ἣν εἰρήκαμεν δύναμιν, μεγάλην οὖσαν, οὔπω δυσπάλαιστός ἐστιν. αἱ γὰρ ἄκουσαι τῶν πόλεων τῆς πολιτείας κοινωνοῦσαι, αὗται ἄν τι ἴδωσιν ἀντίπαλον, ταχὺ ἀποστήσονται. εἰ μέντοι συγκλεισθήσονται ταῖς ἐπιγαμίαις καὶ ἐγκτήσεσι παρ' ἀλλήλαις, ἃς ἐψηφισμένοι εἰσί, καὶ γνώσονται ὅτι μετὰ τῶν κρατούντων ἕπεσθαι κερδαλέον ἐστίν, ὥσπερ Ἀρκάδες ὅταν μεθ' ὑμῶν ἴωσι, τά τε αὐτῶν σώζουσι, καὶ τὰ ἀλλότρια ἁρπάζουσιν, ἴσως οὐκ ἔθ' ὁμοίως εὔλυτα ἔσται. λεχθέντων δὲ τούτων, ἐδίδοσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς συμμάχοις λόγον, καὶ ἐκέλευον συμβουλεύειν ὅ, τι γιγνώσκει τις ἄριστον τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τοῖς συμμάχοις. ἐκ τούτου μέντοι πολλοὶ μὲν ξυνηγόρευον στρατιὰν ποιεῖν, μάλιστα δὲ οἱ βουλόμενοι χαρίζεσθαι τοῖς Λακεδαιμονίοις. καὶ ἔδοξε πέμπειν εἰς τοὺς μυρίους ξύνταγμα εἰς ἑκάστην πόλιν. λόγοι δὲ ἐγένοντο ἀργύριόν τε ἀντ' ἀνδρῶν ἐξεῖναι διδόναι τῇ βουλομένῃ τῶν πόλεων, τριώβολον Αἰγιναῖον κατ' ἄνδρα. ἱππέας τε εἴ τις παρέχοι, ἀντὶ τεττάρων ὁπλιτῶν, μισθὸν τῷ ἱππεῖ δίδοσθαι. εἰ δέ τις τῶν πόλεων ἐκλείποι τὴν στρατιάν, ἐξεῖναι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιζημιοῦν στατῆρι κατὰ τὸν ἄνδρα τῆς ἡμέρας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔδοξεν, ἀναστάντες οἱ Ἀκάνθιοι, πάλιν ἐδίδασκον, ὡς ταῦτα καλὰ μὲν εἴη τὰ ψηφίσματα, οὐ μέντοι δυνατὰ ταχὺ περανθῆναι.

βέλτιον

βέλτιον οὖν ἔφασαν εἶναι ἐν ᾧ αὕτη ἡ πρᾶξις συναθροίζοιτο, ὡς τάχιστα ἄνδρα ἐξελθεῖν ἄρχοντα, καὶ δύναμιν ἐκ Λακεδαίμονός τε, ὅσην ἂν ταχὺ ἐξέλθοι, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων. τούτου γὰρ γενομένου, τάς τε οὔπω προσκεχωρηκυίας πόλεις στῆναι ἄν, καὶ τὰς βεβιασμένας ἧττον ἂν συμμαχεῖν. δοξάντων δὲ τούτων, ἐκπέμπουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι Εὐδαμίδαν. καὶ σὺν αὐτῷ νεοδαμώδεις τε καὶ τῶν περιοίκων, καὶ σκιριτῶν ἄνδρας ὡς δισχιλίους. ὁ μέντοι Εὐδαμίδας ἐξιὼν, Φοιβίδαν τὸν ἀδελφὸν ᾐτήσατο τοὺς ἐφόρους τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἑαυτῷ προστεταγμένων ἀθροίσαντα μετιέναι. αὐτὸς δὲ ἐπεὶ ἀφικνεῖται εἰς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία, ταῖς μὲν δεομέναις τῶν πόλεων φρουροὺς ἔπεμπε. Ποτίδαιαν δὲ καὶ προσέλαβεν ἑκοῦσαν, σύμμαχον ἤδη ἐκείνων οὖσαν. καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενος ἐπολέμει ὥσπερ εἰκὸς τὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναμιν. ὁ δὲ Φοιβίδας, ἐπεὶ ἠθροίσθησαν αὐτῷ οἱ ὑπολειφθέντες τοῦ Εὐδαμίδου, λαβὼν αὐτοὺς ἐπορεύετο. ὡς δ' ἐγένοντο ἐν ταῖς Θήβαις, ἐστρατοπεδεύσαντο μὲν ἔξω τῆς πόλεως περὶ τὸ γυμνάσιον. στασιαζόντων δὲ τῶν Θηβαίων, πολεμαρχοῦντες μὲν ἐτύγχανον Ἰσμηνίας καὶ Λεοντιάδης. διάφοροι δὲ ὄντες ἀλλήλοις, καὶ ἀρχηγὸς ἑκάτερος τῶν ἑταιριῶν. ὁ μὲν Ἰσμηνίας διὰ τὸ μῖσος τῶν Λακεδαιμονίων οὐδὲ ἐπλησίαζε τῷ Φοιβίδᾳ. ὁ μέντοι Λεοντιάδης ἄλλως τε ἐθεράπευεν αὐτόν, καὶ ἐπεὶ εἰσῳκειώθη, ἔλεγε τοιάδε.

Ἔξεστί σοι, ὦ Φοιβίδα, τῇδε τῇ ἡμέρᾳ μέγιστα ἀγαθὰ τῇ σεαυτοῦ πατρίδι ὑπουργῆσαι. ἐὰν γὰρ ἀκολουθήσῃς ἐμοὶ σὺν τοῖς ὁπλίταις, εἰσάξω σε ἐγὼ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. τούτου δὲ γενομένου, νόμιζε τὰς Θήβας παντάπασιν ὑπὸ τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ ἡμῖν τοῖς ὑμετέροις φίλοις ἔσεσθαι. καὶ τοίνυν μὲν ὡς ὁρᾷς, ἀποκεκήρυκται μηδένα μετὰ σοῦ στρατεύειν Θηβαίων ἐπ' Ὀλυνθίους. ἐὰν δέ γε σὺ ταῦτα μεθ' ἡμῶν πράξῃς, εὐθύς σοι ἡμεῖς πολλοὺς μὲν ὁπλίτας, πολλοὺς δὲ ἱππέας συμπέμψομεν, ὥστε πολλῇ δυνάμει βοηθήσεις τῷ ἀδελφῷ. καὶ ἐν ᾧ μέλλει ἐκεῖνος Ὄλυνθον καταστρέφεσθαι, σὺ κατεστραμμένος ἔσῃ Θήβας, πολὺ μείζω πόλιν Ὀλύνθου. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φοιβίδας, ἀνεκουφίσθη. καὶ γὰρ ἦν τοῦ λαμπρόν τι ποιῆσαι πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦ ζῆν ἐραστής, οὐ μέντοι λογιστικός γε οὐδὲ φρόνιμος πάνυ ἐδόκει εἶναι. ἐπεὶ δὲ ὡμολόγησε ταῦτα, προορμῆσαι μὲν αὐτὸν ἐκέλευσεν, ὥσπερ συνεσκευασμένος ἦν εἰς τὸ ἀπιέναι. ἡνίκα δ' ἂν ᾖ καιρός, πρὸς σὲ ἥξω ἐγώ, ἔφη ὁ Λεοντιάδης, καὶ αὐτός σοι ἡγήσομαι. ἐν ᾧ δὲ ἡ μὲν βουλὴ ἐκάθητο ἐν τῇ ἐν ἀγορᾷ στοᾷ, διὰ τὸ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ Καδμείᾳ θεσμοφοριάζειν, θέρους δ' ὄντος καὶ μεσημβρίας, πλείστη ἦν ἐρημία ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν τούτῳ προσελάσας ἐφ' ἵππου ὁ Λεοντιάδης, ἀποστρέφει τὸν Φοιβίδαν, καὶ ἄγει εὐθὺς εἰς τὴν ἀκρόπολιν. καταστήσας δὲ ἐκεῖ τὸν Φοιβίδαν, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ παραδοὺς αὐτῷ τὴν βαλανάγραν τῶν πυλῶν, καὶ εἰπὼν μηδένα παριέναι εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅντινα μὴ αὐτὸς κελεύοι, ἐπορεύετο εἰς τὴν βουλήν. ἐλθὼν δέ, εἶπε τάδε. Ὅτι μέν, ὦ ἄνδρες, Λακεδαιμόνιοι κατέχουσι τὴν ἀκρόπολιν, μηδὲν ἀθυμεῖτε. οὐδενὶ γάρ φασι πολέμιοι ἥκειν, ὅστις μὴ πολέμου ἐρᾷ. ἐγὼ δὲ τοῦ νόμου κελεύοντος ἐξεῖναι πολεμάρχῳ λαβεῖν, εἴ τις δοκεῖ ἄξια

melius interim esse, ducem quendam confestim illuc cum praesidio Laconico ac sociorum mitti. id si fieret, ciuitates quae nondum Olynthijs adhaesissent, uacillaturas: quae uerò illis subessent, de industria ignauiter acturas. Id cùm omnibus placuisset, Lacedaemonij Eudamidem illuc emisere: cui Neodamodum, accolarum & Sciritum circiter millia duo attribuere: & ille confestim abijt. Ephoros uerò exorauit, ut fratrem Phoebidam militibus qui illum sequuturi erant, praeficerent. Ipse uerò cùm in Thraciam peruenisset, socias ciuitates praesidijs munijt: Potidaeam uero iam Olynthiorum sociam uoluntaria deditione cepit: ex qua progressus, bellum inferebat ijs, ut par erat, qui uiribus essent inferiores. Phoebidas interim Eudamidaris collectis qui erant relicti, proficiscebatur, & cùm Thebas uenisset, ante urbem iuxta gymnasium castra collocat. Laborabant tum forte Thebanorum duces domestica seditione, Ismenias & Leontiades, corpusque ciuitatis in medio relictum diuersae factiones distrahebant: & Ismenias quia Laconici nominis ex professo inimicus erat, cum Phoebida minime congressus est. Leontiades uerò illum omnibus demerebatur officijs, cumque postquam ei conciliatus est, his aggressus est uerbis:

Leontiadae oratio.

Oblata est tibi, ô Phoebida, occasio hac die rem magnam ac patriae tuae utilißimam peragendi: si enim me cum militibus subsequeris, in arcem te deducam. Id si fiet, existima Thebas penitus Lacedaemonijs ac nobis amicis uestris subiectas esse: quandoquidem nunc, ut cernis, decreto inhibitum est, neminem Thebanorum tecum contra Olynthios militare. Quòd si rem hanc nobiscum peregeris, cõfestim multos tum pedites, tum equites tecum missuri sumus, ita ut ui magna fratri tuo auxilium ferre posis: & dum ille Olynthum subiget, tu Thebas multò maiorem Olyntho ciuitatem tuae subijcies potestati. Haec quum Phoebidas audisset, animo elatus est: magis etenim gloriae, quam uitae tenebatur desiderio: non enim à natura nimium callidus seu prudens erat. Quum igitur illi assensum praestitisset, eum tanquam abiturum exercitum mouere iussit: cùm uerò tempus aderit, Leontiades inquit, egomet ad te deducendum ueniam. Cùm itaque senatus in fori porticu consedisset (mulieres etenim Cerealia in Cadmia celebrabant) aestasq; ac meridies, & ideo solitudo multa in uijs esset, Leontiades conscenso equo, ac ad Phoebidam aduectus, confestim illum in arcem deducit: traditisque illi portarum clauibus, hortatus est, neminem, nisi quem ipse iussisset, in arcem admitteret. Ipse uerò senatum ingressus, ita loquutus est: Quòd Lacedaemonij, o uiri, arcem obtinent, nolite aegre ferre: nulli enim se bellum illaturos aiunt, nisi qui belli desiderio tenetur. Cùm uerò lex permittat, Polemarcho eum, qui morte digna

digna commiserit, capere, ego Ismeniã hunc ut hostilia machinatũ cõprehendo: quapropter satellites & ministri hunc accipite, ac quò iussi estis, ducite. Illi uerò confestim accurrẽtes eum cõprehendunt. Qui igitur cõscij erant, illi auxilium præbuere, manusq; pariter iniecere: qui uerò rei huius ignari erãt, ac cõtra Leontiadẽ sentiebãt, partim ex urbe cõfestim aufugerũt, uerentes ne interficerẽtur, partim domũ se contulerunt. Cùm uerò Ismeniã carceri in Cadmia mancipatũ esse cognouissent, Athenas fuga delati sunt. Erãt uerò qui Androclidi ac Ismeniæ adhæserãt, quadringẽti circiter uiri. His actis, pro Ismenia Polemarchũ aliũ elegere. Leontiades uerò confestim Lacedæmonẽ profectus est, inuenitq; Ephoros ac uulgus grauiter ferentes, Phœbidam rem tam magnã et minus sibi à ciuitate commissam aggredi ausum. Verùm Agesilaus se interposuit, asserẽs, si damno Spartã affecisset, dignũ esse qui hãc ob rẽ pœnã subiret: sin uerò commodo, spõte ex priscæ legis forma suscipiẽda, quæ proprio peregisset instinctu. Primum igitur discernendũ esse, num quæ egisset, damnosa an utilia forẽt. Leontiades uero cùm illi senatus datus esset, ita uerba fecit: Viri Lacedæmonij, antequã hæc gesta essent, uosipsi Thebanos hostili animo cõtra uos extitisse nõ obscurè professi estis: siquidẽ illos semper aduersarijs uestris amicos, socijs uerò inimicos esse cognouistis: quandoquidẽ cõtra inimicissimũ uobis in Piræo populũ uobiscũ militare noluerũt: Phocenses uerò, quoniã illos propẽso animo in uos esse cernerẽt, bello aggressi sunt. Præterea quia uos bellũ contra Olynthios moliri senserũt, societatem cum illis contraxere. Proinde semper ueriti estis, ne sibi totã aliquãdo subijcerẽt Bœotiam. Nũc uerò, his actis, haud amplius Thebani uobis timendi erũt, sed uobis sufficiet scytale perbreuis, ut in cunctis quæ iusseritis, illi uobis pareãt, si saltẽ ut nos uestri, ita & uos nostri curã gesseritis. Quæ cũ Lacedæmonij audiuissẽt, arcẽ occupatã seruari debere, Ismeniã uerò iudicio sisti cẽsuerũt. Miserũt itaq; iudices ex Lacedæmone tres, à socijs uero urbib. tã magnis q̃ paruis à singulis unũ. Qui cũ ad iudiciũ cõsedissent, Ismenias de plurib. accusatus est, q. Barbaris scilicet faueret, quodq; ob nullũ Græciæ cõmodũ, Persæ hospes factus esset: et q. Persicæ pecuniæ particeps factus esset quodq; ipse et Androclides cũctarũ in Græcia perturbationũ potissima causa extitissẽt. Ad quæ ille respõdit, nec tamen male acta, bene gesta esse persuasit: quapropter dãnatus morte pœnas luit. Inde Leõtiades et qui illi adhærebãt, ciuitatẽ obtinuere, longẽq; plus Lacedæmonijs q̃ iussi essent, obtẽperabãt. Lacedæmonij uero his actis, multò alacrius Olynthiaco intenti bello erãt. Teleutiam igitur præfectũ cũ haud cõtemnẽda manu illuc mittũt: & quod decẽ milib. statutũ erat, eos et ipsi oẽs cõmuniter mittebãt, & undiq; in cõfœderatas ciuitates scytalas mittebant, quibus ex fœderis forma

ἄξια θανάτου ποιεῖν, λαμβάνω τουτονὶ Ἰσμηνίαν ὡς πολεμοποιοῦντα. καὶ ὑμεῖς δὲ οἱ λοχαγοί, καὶ οἱ μετὰ τούτων τεταγμένοι, ἀνίστασθε καὶ λαβόντες, ἀπάγετε τοῦτον ἔνθα εἴρηται. οἱ μὲν δὴ εἰδότες τὸ πρᾶγμα, παρῆσάν τε καὶ ἐπείθοντο, καὶ ξυνελάμβανον. τῶν δὲ μὴ εἰδότων, ἐναντίων δὲ ὄντων τοῖς περὶ Λεοντιάδην, οἱ μὲν ἔφευγον εὐθὺς ἔξω τῆς πόλεως, δείσαντες μὴ ἀποθάνωσιν. οἱ δὲ καὶ οἴκαδε πρῶτον ἀπεχώρησαν. ἐπεὶ δὲ εἰργμένον τὸν Ἰσμηνίαν ᾔσθοντο οἱ ἐν τῇ Καδμείᾳ, τότε δὴ ἀπεχώρησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ταὐτὰ γιγνώσκοντες Ἀνδροκλείδᾳ τε καὶ Ἰσμηνίᾳ, μάλιστα τετρακόσιοι. ὡς δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πολέμαρχον μὲν ἀντὶ Ἰσμηνίου ἄλλον εἵλοντο. ὁ δὲ Λεοντιάδης εὐθὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐπορεύετο. εὗρε δ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐφόρους, καὶ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως, χαλεπῶς ἔχοντας τῷ Φοιβίδᾳ, ὅτι οὐ προσταχθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως ταῦτα ἐπεπράχει. ὁ μέντοι Ἀγησίλαος ἔλεγεν, ὅτι εἰ μὲν βλαβερὰ τῇ Λακεδαίμονι πεπραχὼς εἴη, δίκαιος εἴη ζημιοῦσθαι· εἰ δὲ ἀγαθά, ἀρχαῖον εἶναι νόμιμον ἐξεῖναι τὰ τοιαῦτα αὐτοσχεδιάζειν. αὐτὸ οὖν τοῦτ' ἔφη, προσήκειν σκοπεῖν πότερον, ἀγαθὰ, ἢ κακά ἐστι τὰ πεπραγμένα. ἔπειτα μέντοι ὁ Λεοντιάδης ἐλθὼν εἰς ἐκκλήτους, ἔλεγε τοιάδε· Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὡς μὲν πολεμικῶς ὑμῖν εἶχον οἱ Θηβαῖοι πρὶν τὰ νῦν πεπραγμένα γενέσθαι, καὶ ὑμεῖς ἐλέγετε. ἑωρᾶτε γὰρ ἀεὶ τούτους, τοῖς μὲν ὑμετέροις δυσμενέσι φιλίως ἔχοντας, τοῖς δ' ὑμετέροις φίλοις ἐχθροὺς ὄντας. οὐκ ἐπὶ μὲν τὸν ἐν Πειραιεῖ δῆμον πολεμιώτατον ὄντα ὑμῖν, οὐκ ἠθέλησαν συστρατεύειν, Φωκεῦσι δέ, ὅτι ὑμᾶς εὐμενεῖς ὄντας ἑώρων, ἐπεστράτευον. ἀλλὰ μὴν καὶ πρὸς Ὀλυνθίους εἰδότες ὑμᾶς πόλεμον ἐκφέροντας, ξυμμαχίαν ποιοῦνται. καὶ ὑμεῖς γε τότε μὲν ἀεὶ προσείχετε τὸν νοῦν πότε ἀκούσεσθε βιαζομένους αὐτοὺς τὴν Βοιωτίαν ὑφ' αὑτοῖς εἶναι. νῦν δ' ἐπεὶ τάδε πέπρακται, οὐδὲν ὑμᾶς δεῖ Θηβαίους φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἀρκέσει ὑμῖν μικρὰ σκυτάλη, ὥστε ἐκεῖθεν πάντα ὑπηρετεῖσθαι ὅσων ἂν δέησθε, ἐὰν ὥσπερ ἡμεῖς ὑμῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἡμῶν ἐπιμελῆσθε. ἀκούσασι ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἔδοξε τήν τε ἀκρόπολιν ὥσπερ κατείληπτο φυλάττειν, καὶ Ἰσμηνίᾳ κρίσιν ποιῆσαι. ἐκ δὲ τούτου πέμπουσι δικαστὰς Λακεδαιμονίων μὲν τρεῖς· ἀπὸ δὲ τῶν συμμάχων ἕνα ἀφ' ἑκάστης, καὶ μικρᾶς καὶ μεγάλης πόλεως. ἐπεὶ δὲ ξυνεκάθιζον τὸ δικαστήριον, τότε δὴ κατηγορεῖτο τοῦ Ἰσμηνίου, καὶ ὡς βαρβαρίζοι, καὶ ὡς ξένος τῷ Πέρσῃ ἐπ' οὐδενὶ ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος γεγενημένος εἴη, καὶ ὡς τῶν παρὰ βασιλέως χρημάτων μετειληφὼς εἴη, καὶ ὅτι τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ταραχῆς πάσης ἐκεῖνός τε καὶ Ἀνδροκλείδας αἰτιώτατοι εἶεν. ὁ δὲ ἀπελογεῖτο μὲν πρὸς ταῦτα. οὐ μέντοι ἔπειθέ γέ τι καὶ κακοπράγμων τὸ μὴ οὐ μεγαλοπράγμων εἶναι. καὶ ἐκεῖνος μὲν κατεψηφίσθη, καὶ ἀποθνήσκει. οἱ δὲ περὶ Λεοντιάδην εἶχόν τε τὴν πόλιν, καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἔτι πλείω ὑπηρέτουν, ἢ προσετάττετο αὐτοῖς. τούτων δὴ πεπραγμένων, οἱ Λακεδαιμόνιοι πολὺ ἔτι δὴ προθυμότερον τὴν εἰς τὴν Ὄλυνθον στρατιὰν ξυναπέστελλον, καὶ ἐκπέμπουσι Τελευτίαν μὲν ἁρμοστήν. τὴν δ' εἰς τοὺς μυρίους ξύνταξιν, αὐτοί τε ἅπαντες ξυνεξέπεμπον, καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις σκυτάλας διέπεμπον, κελεύοντες ἀκολουθεῖν Τελευτίᾳ κατὰ τὸ

δόγμα

ἡγεμόνα τῶν συμμάχων. καὶ οἵ τε ἄλλοι προθύμως τῷ Τε-
λευτίᾳ ὑπηρέτουν (καὶ γὰρ οὐκ ἀχάριστος ἐδόκει εἶναι τοῖς
ὑπουργοῦσί τι αὐτῷ) καὶ ἡ Θηβαίων δὲ πόλις, ἅτε καὶ
Ἀγησιλάου ὄντος ἀδελφοῦ, προθύμως ξυνέπεμπε καὶ
ὁπλίτας, καὶ ἱππέας. ὁ δὲ σπεύδων μὲν, οὐ μάλα ἐπο-
ρεύετο. ἐπιμελόμενος δὲ τοῦ τε μὴ ἀδικῶν τοὺς φίλους
πορεύεσθαι, καὶ τοῦ ὡς πλείστην δύναμιν ἀθροίζειν. προέ-
πεμπε δὲ καὶ πρὸς Ἀμύνταν, καὶ ἠξίου αὐτὸν καὶ ξένους μισθοῦ-
σθαι, καὶ τοῖς πλησίον βασιλεῦσι χρήματα διδόναι, ὡς συμ-
μάχους εἶναι, εἴπερ βούλοιτο τὴν ἀρχὴν ἀναλαβεῖν. ἔπεμπε
δὲ καὶ πρὸς Δέρδαν τὸν Ἐλιμίας ἄρχοντα, διδάσκων
ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι κατεστραμμένοι τὴν μείζω δύναμιν Μα-
κεδονίας εἶεν, καὶ οὐκ ἀνήσουσι τὴν ἐλάττω, εἰ μή τις αὐ-
τοὺς παύσει τῆς ὕβρεως. ταῦτα δὲ ποιῶν, μάλα πολλὴν
ἔχων στρατιὰν ἀφίκετο εἰς τὴν ἑαυτῶν συμμαχίδα. ἐ-
πεὶ δ' ἦλθεν εἰς τὴν Ποτίδαιαν, ἐκεῖθεν συνταξάμενος
ἐπορεύετο εἰς τὴν πολεμίαν. καὶ πρὸς μὲν τὴν πόλιν ἰών,
οὔτε κατέκαεν, οὔτ' ἔκοπτε, νομίζων εἴ τι ποιήσειε τού-
των, ἐμπόδιον ἂν αὐτῷ πάντα γίγνεσθαι καὶ προσιόντι,
καὶ ἀπιόντι. ὁπότε δὲ ἀναχωροίη ἀπὸ τῆς πόλεως, τότε ὀρ-
θῶς ἔχειν κόπτοντα τὰ δένδρα, ἐμποδὼν καταβάλλειν
εἴ τις ὄπισθεν ἐπίοι. ὡς δὲ ἀπεῖχεν ἀπὸ τῆς πόλεως οὐδὲ
δέκα στάδια, ἔθετο τὰ ὅπλα, εὐώνυμον μὲν αὐτὸς ἔχων.
οὕτω γὰρ ξυνέβαινεν αὐτῷ κατὰ τὰς πύλας ἰέναι, ᾗ ἐξῄ-
εσαν οἱ πολέμιοι. ἡ δὲ ἄλλη φάλαγξ τῶν συμμάχων
ἀπετέτακτο πρὸς τὸ δεξιόν. καὶ τῶν ἱππέων δὲ τοὺς μὲν
Λάκωνας, καὶ τοὺς Θηβαίους, καὶ ὅσοι τῶν Μακεδόνων
παρῆσαν, ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἐτάξατο. παρὰ δὲ αὐτῷ εἶχε Δέρ-
δαν τε καὶ τοὺς ἐκείνου ἱππέας, ὡς εἰς τετρακοσίους, διά
τε τὸ ἄγασθαι τοῦτο τὸ ἱππικόν, καὶ διὰ τὸ θεραπεύειν τὸν
Δέρδαν, ὡς ἡδόμενος παρείη. ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πολέμιοι
ἐλθόντες ἀντιπαρετάξαντο ὑπὸ τῷ τείχει, συσπειρα-
θέντες αὐτῶν οἱ ἱππεῖς, ἐμβάλλουσι κατὰ τοὺς Λάκωνας
καὶ Βοιωτούς. καὶ Πολύχαρμόν τε τὸν Λακεδαιμόνιον
ἵππαρχον καταβάλλουσιν ἀπὸ τοῦ ἵππου. καὶ κείμενον
πολλὰ κατέτρωσαν, καὶ ἄλλους ἀπέκτειναν, καὶ τέλος
τρέπονται τὸ ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι ἱππικόν. φευγόντων
δὲ τῶν ἱππέων, ἐνέκλινε καὶ τὸ ἐχόμενον πεζὸν αὐτῶν,
καὶ ὅλον ἂν ἐκινδύνευσεν ἡττηθῆναι τὸ στράτευμα, εἰ μὴ
Δέρδας ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἱππικόν, εὐθὺς πρὸς τὰς πύλας
τῶν Ὀλυνθίων ἤλασεν. ἐπῄει δὲ καὶ ὁ Τελευτίας σὺν τοῖς
περὶ αὐτὸν ἐν τάξει. ὡς δὲ ταῦτα ᾔσθοντο οἱ Ὀλύνθιοι ἱπ-
πεῖς, δείσαντες μὴ ἀποκλεισθεῖεν τῶν πυλῶν, ἀναστρέ-
ψαντες, ἀπεχώρουν πολλῇ σπουδῇ. ἔνθα δὴ ὁ Δέρδας
παρελαύνοντας παμπόλλους ἱππέας αὐτῶν ἀπέκτει-
νεν. ἀπεχώρησαν δὲ καὶ οἱ πεζοὶ τῶν Ὀλυνθίων εἰς τὴν πόλιν.
οὐ μέντοι πολλοὶ αὐτῶν ἀπέθανον, ἅτε ἐγγὺς τοῦ τείχους ὄν-
τος. ἐπεὶ δὲ τρόπαιόν τε ἐτέθη, καὶ ἡ νίκη αὕτη τῷ Τε-
λευτίᾳ ἐγεγένητο, ἀπιὼν δὴ ἔκοπτε τὰ δένδρα. καὶ τὸ
μὲν δὴ στρατευσάμενος τὸ θέρος, διῆκε καὶ τὸ Μακεδο-
νικὸν στράτευμα, καὶ τὸ τοῦ Δέρδα. πολλάκις μέντοι καὶ οἱ
Ὀλύνθιοι καταθέοντες εἰς τὰς τῶν Λακεδαιμονίων συμ-
μαχίδας πόλεις, ἐλεηλάτουν, καὶ ἄνδρας ἀπεκτίννυον.
ἅμα δὲ τῷ ἦρι ὑποφαινομένῳ, οἱ μὲν Ὀλύνθιοι ἱππεῖς,
ὄντες ὡς ἑξακόσιοι, καταδεδραμήκεσαν εἰς τὴν Ἀπολλω-
νίαν ἅμα μεσημβρίᾳ, καὶ διεσπαρμένοι, ἐλεηλάτουν.
ὁ δὲ

formas socios Teleutiam sequi mandabant, qui
omnes alacriter Teleutiæ paruere (nō enim in-
gratus esse uidebatur ijs, qui ei aliquid contu-
lissent) & Thebana quoq; ciuitas, tanquā Age-
silai fratri prompte pedites ac equites misit.
Et ille quamuis festinaret, nō ualde progredie-
batur, ne amicis molestus esset. & ut quamplu-
rimas uires colligeret. Ad Amyntā quoq; præ-
misit, illumq; ut mercenarium militē conduce-
ret, rogauit: et si principatum recipere uellet,
uicinis regibus ut in societate manerent, pecu-
nias daret, hortatus est. Ad Derdam quoq; Ele-
miæ principem misit, illiq; ostendit, cùm Olyn-
thij maiorem Macedoniæ potentiā subegissent,
minimè donec minorē quoq; sibi parēre coegis-
sent, cessaturos, ni quis illos iniuria abstinere
cogeret. His actis, cum ingenti exercitu, mul-
tisq; in societatem accitis, Potidæam uenit, ibi
uniuerso collecto exercitu, in hosticum profe-
ctus est, rectaq; ad urbē tendit: nec tamē agrū
ferro aut flamma uastauit: ratus si id ageret, et
eunti ac redeūti impedimentum allaturum. At
cùm ab urbe regrederetur, tum rectè arbores
incisurū, ne quis ipsum à tergo aggredi posset.
Cumq; haud lōgius quàm decē ab urbe abesset
stadia, agmē sistit, et cornu dextrū ipse ducen-
dum sumpsit, ut si hostes egressi forent, ipse po-
tissimum cum his cōgrederetur. Reliqua socio-
rum phalanx in dextro collocata erat cornu:
cui & Laconici, Thebani, & Macedonū quot-
quot aderāt equites iuncti sunt. Ipse uerò Der-
dam cum equitibus illius quadringentis circi-
ter secū retinuit, tū quia ducebatur is equita-
tus, tum quia Derdæ obsequebatur, ut libēs ad-
esset. Postquā aūt hostes urbe egressi, sub muris
aciē instruxerūt: equitatus illorum in Lacones
& Thebanos impetū faciunt, Polychamūq; La-
conem equitū præfectū equo deturbant, iacen-
temq; multis conficiunt uulneribus: quampluri-
mos quoq; alios interficiunt. Tandem ad de-
xtrum flexere cornu, ubi cùm equites in fugā
uertissent, uniuersus peditatus inclinare cœ-
pit: exercitusq; omnis in ultimum deductus
fuisset discrimē, ni Derdas illico cum equitatu
suo ad Olynthiorum portas usq; profectus, Te-
leutiasq; illū cum suis ordine subsequutus fuis-
set. Quæ ubi Olynthiorum equites animadver-
tissent, & ne ab urbe intercluderentur metue-
rent, reuertentes, magna festinatione regressi
sunt: in quos inuectus Derdas, quāplurimos in-
terfecit. Peditatus quoq; Olynthiorū paucis de-
sideratis in urbē regressus est: ille enim proxi-
me muros cōstiterat. Teleutias parta uictoria
trophæū statuit, ac inde digressus arbores inci-
dit. Et æstate ea hac expeditiōe peracta, Mace-
donū et Derdæ domū exercitū dimisit. Olyn-
thij uerò nihilominus Lacedæmoniorū infesta-
bant socios: nam direptis incensisq; uillis homi-
nes quoq; trucidabāt. Ineūte uere, Olynthiorū
equites circiter sexcēti sub meridiē Apolloni-
ensium irrūpentes fines, cuncta populabantur.
Con-

Contigit eadem die Derdam cum equitatu Apolloniam ingressum, ac prandentem excursionem cernere: qui cùm equites arma induere, equosque paratos habere iussisset, tantisper quieuit, quoad hostes per contemptum ad suburbana & portas usque progressos esse conspexisset: tum composito agmine undique erumpit. Id cùm hostes uidissent, in fugam uertuntur: quos ad nonaginta fermè stadia persequutus, quamplurimos ex illis interfecit, reliquos ad muros Olynthiorum usque palantes egit. Feruntur certamine illo octoginta circiter equites à Derda cæsos esse. Exinde hostes se magis muris continebant, & regionis perparuam partem colebant. Succedenti tempore Teleutias rursus copias ad Olynthum duxit, ut arbores quæ reliquæ erant, incideret. At Olynthiorum equites urbe egressi, fluuium iuxta urbem labentem quietè transgressi, illi obuiam pergunt: quorum audacia indignatus Teleutias, Tlemonidem clypeatorum præfectum cursu eos aggredi iubet. At Olynthij uidentes peltastas irruere, conuersi, ac rursus quietè amnem transgressi abierunt. Quos discedentes Lacedæmonij fortiter tanquam fugientes insequuti, flumen ipsi quoque transcendunt. Olynthij conspecta eorum paucitate, & quia se superiores credebant, conuersi in illos impetum faciunt, Tlemonidemque inprimis, inde circiter centum interficiunt. Teleutias rei indignitate motus, confestim uniuersam educit phalangem. clypeatos uerò ac equitatum subsequi iußit: ex quibus plurimi, quia muris nimium appropinquassent, male accepti sunt: nam à turribus telis impetiti, ignominiose reuerti cogebantur. Interim Olynthij cum clypeatis equitibus opem ferunt, tandem grauis quoque armatura urbe egressa est: hi omnes phalangem turbatam nacti, primo impetu fundunt, Teleutiamque bellum cientem obtruncant: quo cæso acies inclinare cœpit, omnesque in fugam uersi sunt, hi quidem Spartolem, illi uerò Acanthum, alij Apolloniam euasere, plurimi uerò Potidæam fuga delati sunt: & quemadmodum diuersè fugiebant, ita diuersè quoque hostes insequuti sunt, adeò ut magna ex parte cæsi, flos quoque totius exercitus ea desideratus sit fuga. Arbitror uerò tali calamitate homines, si rectè considerauerint, prudentiores reddi debere: nam neque domesticos ira commotos plectere decet: sæpius enim domini irati maiora perpeßi sunt mala, quàm intulerunt. Proinde hostes nec ratione, sed inconsultè aggredi, delictum existit maximum: ira enim temerè omnia fiunt. Ratio uerò non minus ne ipsa lædatur, quàm quo pacto hostes offendere ualeat, perpendit. Lacedæmonij audito pugnæ euentu, maioribus uiribus rem aggredi statuerunt: timebant enim ne uictoribus ob sequundam belli fortunã animus cresceret: præterea cladem inultam relinquere nolebant. Agesipoli

Teleutias occumbit.

Ratione, non ira, circa res agendas utendum.

ὁ δὲ Δέρδας ἐτύγχανε ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφιγμένος μετὰ τῶν ἱππέων τῶν ἑαυτοῦ, καὶ ἀριστοποιούμενος ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ. ὡς δ' εἶδε τὴν καταδρομήν, ἡσυχίαν τε ἦγε, τούς θ' ἵππους ἐπεσκευασμένους, καὶ τοὺς ἀναβάτας ὡπλισμένους ἔχων. ἐπεὶ δὲ καταφρονητικῶς οἱ Ὀλύνθιοι καὶ εἰς τὸ προάστειον, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πύλας ἤλαυνον, τότε συντεταγμένους ἔχων, ἐξελαύνει. οἱ δὲ ὡς εἶδον, εἰς φυγὴν ὥρμησαν. ὁ δ' ὡς ἅπαξ ἐτρέψατο, οὐκ ἀνῆκεν ἐνενήκοντα στάδια διώκων, καὶ ἀποκτιννύς, ἕως πρὸς αὐτὸ κατεδίωξε τὸ τῶν Ὀλυνθίων τεῖχος. καὶ ἐλέγετο ὁ Δέρδας ἀποκτεῖναι ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ περὶ ὀγδοήκοντα ἱππέας. καὶ ἀπὸ τούτου τειχήρεις τε μᾶλλον ἦσαν οἱ πολέμιοι, καὶ τῆς χώρας ὀλίγην γῆν παντελῶς εἰργάζοντο. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ Τελευτίου ἐστρατευμένου πρὸς τὴν τῶν Ὀλυνθίων πόλιν, ὡς εἴ τι δένδρον ὑπόλοιπον ἦν, ἢ εἰργασμένον τοῖς πολεμίοις φθείροι, ἐξελθόντες οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς, ἥσυχοι πορευόμενοι, διέβησαν τὸν παρὰ τὴν πόλιν ῥέοντα ποταμόν. καὶ ἐπορεύοντο ἥσυχοι πρὸς τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα. ὡς δ' εἶδεν ὁ Τελευτίας, ἀγανακτήσας τῇ τόλμῃ αὐτῶν, εὐθὺς Τλημονίδαν τὸν τῶν πελταστῶν ἄρχοντα δρόμῳ φέρεσθαι εἰς αὐτοὺς ἐκέλευσεν. οἱ δὲ Ὀλύνθιοι ὡς εἶδον προθέοντας τοὺς πελταστάς, ἀναστρέψαντες, ἀπεχώρουν ἥσυχοι, καὶ διέβησαν πάλιν τὸν ποταμόν. οἱ δ' ἠκολούθουν μάλα θρασέως, καὶ ὡς φεύγουσι διώξοντες, ἐπιδιέβαινον. ἔνθα δὴ οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς, ἡνίκα ἔτι εὐχείρωτοι αὐτοῖς ἐδόκουν εἶναι οἱ διαβεβηκότες, ἀναστρέψαντες, ἐμβάλλουσιν αὐτοῖς. καὶ αὐτόν τε ἀπέκτειναν τὸν Τλημονίδαν, καὶ τῶν ἄλλων πλέους ἢ ἑκατόν. ὁ δὲ Τελευτίας ὡς εἶδε τὸ γιγνόμενον, ὀργισθείς, ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα, ἦγε μὲν ταχὺ τοὺς ὁπλίτας, διώκειν δὲ ἐκέλευε καὶ τοὺς πελταστάς, καὶ τοὺς ἱππέας, καὶ μὴ ἀνιέναι. πολλοὶ μὲν οὖν δὴ καὶ ἄλλοι τοῦ καιροῦ ἐγγυτέρω τοῦ τείχους διώξαντες, κακῶς ἀπεχώρησαν. καὶ ἐκεῖνοι δὲ ἐπεὶ ἀπὸ τῶν πύργων ἐβάλλοντο, ἀναχωρεῖν τε ἠναγκάζοντο τεθορυβημένως, καὶ προφυλάττεσθαι τὰ βέλη. ἐν τούτῳ δὴ οἱ Ὀλύνθιοι ἐπεξελαύνουσι μὲν τοὺς ἱππέας, ἐβοήθουν δὲ καὶ οἱ πελτασταί. τέλος δὲ καὶ οἱ ὁπλῖται ἐπεξέθεον, καὶ τεταραγμένοι τῇ φάλαγγι προσπίπτουσι. καὶ ὁ μὲν Τελευτίας ἐνταῦθα μαχόμενος, ἀποθνήσκει. τούτου δὲ γενομένου, εὐθὺς καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἐνέκλιναν. καὶ οὐδεὶς ἔτι ἵστατο, ἀλλὰ πάντες ἔφευγον, οἱ μὲν ἐπὶ Σπαρτώλου, οἱ δὲ ἐπὶ Ἀκάνθου, οἱ δὲ εἰς Ἀπολλωνίαν, οἱ πλεῖστοι δὲ εἰς Ποτίδαιαν. ὡς δ' ἄλλη ἄλλος ἔφευγον, οὕτω καὶ οἱ πολέμιοι ἄλλῃ ἄλλος διώκοντες, παμπληθεῖς ἀπέκτειναν ἀνθρώπους, καὶ ὅ,τι περ ὄφελος ἦν τοῦ τοιούτου στρατεύματος. ἐκ μέντοι γε τῶν τοιούτων παθῶν, ὡς ἐγώ φημι ἀνθρώπους παιδεύεσθαι, μάλιστα μὲν οὐδ' οἰκέτας χρὴ κολάζειν ὀργῇ. πολλάκις γὰρ καὶ δεσπόται ὀργιζόμενοι, μείζω κακὰ ἔπαθον, ἢ ἐποίησαν. ἀτὰρ ἀντιπάλοις τὸ μετ' ὀργῆς, ἀλλὰ μὴ γνώμῃ προσφέρεσθαι, ὅλον ἁμάρτημα. ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ ἀπρονόητον· ἡ δὲ γνώμη σκοπεῖ οὐδὲν ἧττον μή τι πάθῃ, ἢ ὅπως βλάψῃ τοὺς πολεμίους. τοῖς δ' ἐν Λακεδαιμονίοις, ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πρᾶγμα, βουλευομένοις ἐδόκει οὐ φαύλην πεμπτέον δύναμιν εἶναι, ὅπως τό, τε φρόνημα τῶν νενικηκότων κατασβεσθείη, καὶ μὴ μάτην τὰ πεποιημένα γένοιτο. οὕτω δὲ γνόντες, ἡγεμόνα μὲν Ἀγησί

πολιν

πόλιν τὸν βασιλέα ἐκπέμπουσι. μετ᾽ αὐτοῦ δὲ ὥσπερ ἀγησιλάῳ εἰς τὴν ἀσίαν τριάκοντα σπαρτιατῶν. πολλοὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῶν περιοίκων ἐθελονταὶ καλοὶ κἀγαθοὶ ἠκολούθουν, καὶ ξένοι τῶν τροφίμων καλουμένων, καὶ νόθοι τῶν σπαρτιατῶν, μάλα εὐειδεῖς τε, καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν οὐκ ἄπειροι. ξυνεστρατεύοντο δὲ καὶ ἐκ τῶν συμμαχίδων πόλεων ἐθελονταί, καὶ θετταλῶν γε ἱππεῖς γνωσθῆναι τῷ ἀγησιπόλιδι βουλόμενοι. καὶ ἀμύντας δὲ καὶ δέρδας ἔτι προθυμότερον ἢ πρόσθεν. ἀγησίπολις μὲν δὴ ταῦτα πράττων, ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν ὄλυνθον. ἡ δὲ τῶν φλιασίων πόλις ἐπαινεθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ ἀγησιπόλιδος, ὅτι πολλὰ καὶ ταχέως αὐτῷ χρήματα εἰς τὴν στρατιὰν ἔδοσαν, νομίζουσα δ᾽ ἔξω ὄντος ἀγησιπόλιδος, οὐκ ἂν ἐξελθεῖν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἀγησίλαον, οὐδ᾽ ἂν γενέσθαι, ὥστε ἅμα ἀμφοτέρους τοὺς βασιλέας ἔξω σπάρτης εἶναι, θρασέως οὐδὲν τῶν δικαίων ἐποίουν τοῖς κατεληλυθόσιν. οἱ μὲν γὰρ φυγάδες ἠξίουν τὰ ἀμφίλογα ἐν ἴσῳ δικαστηρίῳ κρίνεσθαι. οἱ δὲ ἠνάγκαζον ἐν αὐτῇ τῇ πόλει διαδικάζεσθαι. λεγόντων δὲ τῶν κατεληλυθότων, καὶ τίς αὕτη ἡ δίκη εἴη, ὅπου αὐτοὶ οἱ ἀδικοῦντες δικάζοιεν, οὐδὲν ἤκουον. ἐκ τούτου μέντοι ἔρχονται εἰς λακεδαίμονα οἱ κατελθόντες, κατηγορήσοντες τῆς πόλεως. καὶ ἄλλοι δὲ τῶν οἴκοθεν ξυνηκολούθουν, λέγοντες ὅτι πολλοῖς, καὶ τῶν πολιτῶν οὐ δοκοίη δίκαια πάσχειν. ἀγανακτήσασα δὲ τούτοις τῶν φλιασίων ἡ πόλις, ἐζημίωσε πάντας, ὅσοι μὴ πεμπούσης τῆς πόλεως, ἦλθον εἰς λακεδαίμονα. οἱ δὲ ζημιωθέντες, ὤκνουν ἀπιέναι. μένοντες δ᾽ ἐδίδασκον, ὡς οὗτοι μὲν εἰσὶν οἱ βιαζόμενοι ταῦτα, οἵπερ σφᾶς τε ἐξέβαλον καὶ λακεδαιμονίους ἀπέκλεισαν. οὗτοι δὲ οἱ πριάμενοί τε τὰ σφέτερα, καὶ βιαζόμενοι μὴ ἀποδιδόναι, οὗτοι δὴ καὶ νῦν διαπεπραγμένοι εἰσὶ ζημιωθῆναι σφᾶς αὐτοὺς, εἰς λακεδαίμονα ἐλθόντας, ὅπως τοῦ λοιποῦ μηδεὶς τολμῴη ἰέναι, δηλώσων τὰ ἐν τῇ πόλει γιγνόμενα. τῷ δ᾽ ὄντι ὑβρίζειν δοκούντων τῶν φλιασίων, φρουρὰν φαίνουσιν ἐπ᾽ αὐτοὺς οἱ ἔφοροι. ἦν δὲ οὐ τῷ ἀγησιλάῳ ἀχθομένῳ ταῦτα. καὶ γὰρ τῷ μὲν πατρὶ αὐτοῦ ἀρχιδάμῳ ξένοι ἦσαν οἱ περὶ ποδάνεμον, καὶ τότε τῶν κατεληλυθότων ἦσαν. ἑαυτῷ δὲ οἱ ἀμφὶ προκλέα τὸν ἱππονίκου. ὡς δὲ τῶν διαβατηρίων γενομένων οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλ᾽ ἐπορεύετο, πολλαὶ πρεσβεῖαι ἀπήντων, καὶ χρήματα ἐδίδοσαν, ὥστε μὴ ἐμβάλλειν. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐχ ἵνα ἀδικοίη στρατεύοιτο, ἀλλ᾽ ὅπως τοῖς ἀδικουμένοις βοηθήσειεν. οἱ δὲ τελευτῶντες πάντα ἔφασκόν τι ποιήσειν, ἐδέοντό τε μὴ ἐμβάλλειν. ὁ δὲ πάλιν ἔλεγεν, ὡς οὐκ ἂν πιστεύσειε λόγοις. καὶ γὰρ τὸ πρότερον ψεύσασθαι αὐτούς, ἀλλ᾽ ἔργου τινὸς πιστοῦ δεῖν ἔφη. ἐρωτώμενος δὲ καὶ τί τοῦτ᾽ ἂν εἴη, πάλιν ἀπεκρίνατο, ὅπερ καὶ πρόσθεν ἔφη ποιήσαντες, οὐδὲν ὑφ᾽ ἡμῶν ἠδικήθητε. τοῦτο δὲ ἦν τὴν ἀκρόπολιν παραδοῦναι. οὐκ ἐθελόντων δὲ αὐτῶν τοῦτο ποιεῖν, ἐνέβαλέ τε εἰς τὴν χώραν καὶ ταχὺ περιτειχίσας, ἐπολιόρκει αὐτούς. πολλῶν δὲ λεγόντων λακεδαιμονίων, ὡς ὀλίγων ἕνεκεν ἀνθρώπων πόλει ἀπεχθάνοιντο πλέον πεντακισχιλίων ἀνδρῶν (καὶ γὰρ δὴ ὅπως τοῦτ᾽ εὔδηλον εἴη, οἱ φλιάσιοι ἐν τῷ φανερῷ τοῖς ἔξω ἐξεκλησίαζον) ὁ μέντοι ἀγησίλαος πρὸς τοῦτο ἀντεμηχανᾶτο. ὁπότε γὰρ ἐξίοιεν ἢ διὰ συγγένειαν, ἢ διὰ τὴν φιλίαν τῶν φυγάδων, ἐδί-

διασκο

sipoli igitur regi bellũ hoc demãdari, trigintaq; Spartanos quemadmodũ cũ Agesilao in Asiam mitti placuit: quẽ multi fortes ac strenui sequuti sunt uolũtarij: hospites quoq; alumnorũ appellati, ac Spartanorũ nothi, uiri egregij, ac optima prediti indole, rerũq; urbanarũ haud inexperti. Militarũt, & cũ eo ex socijs ciuitatib. quàmplurimi spõtanei, inter quos erãt Thessalorũ equites, qui Agesipoli noti fieri cupiebãt: Amyntas quoque et Derdas, acrius q̃ antea bello incũbentes. Et Agesipolis cũctis ex sentẽtia ordinatis, cõtra Olynthũ duxit. Phliasiorũ interea ciuitas cũ in belli usum multas Agesipoli pecunias tradidisset, ab illoq; laudata esset, rata cùm Agesipolis foris militaret, alterũ regẽ Agesilaũ minimè cõtra illos exercitũ educturum (haud enim fieri posse ut reges ambo à Sparta abessent) arrogãs erat, & nihil iustũ faciebat reuocatis ab exilio. Exules enim quæ dubia erant, æquo iudicio finiri rogabant: at illi in urbe ipsa lites dirimere cogebant. Cũq; expulsi interrogaßẽt, quodnã iudiciũ illud futurũ esset, in quo iudices qui illos præcipuè iniuria affecerãt, iudicaturi essent, nihil respondebant. Idcirco extorres acti, Lacedæmonẽ profecti, ciuitatẽ suã accusabãt. Hos domestici plures insequuti sunt, qui & ipsi haud iusta illos pati ostenderũt. Phliasij hãc ob rẽ indignati, omnibus qui Lacedæmonẽ trãsierãt, præterquã qui publico nomine illuc missi erant, mulctam inuixere: at mulctati abire cunctabãtur. manẽtes uerò docebant, illos hæc machinari, à quib. antea eiecti erant, quiq; Lacedæmonios excluserãt: hi. n. bona exulũ emerãt, et ne illa reddere cogerentur, dabant operã. Atq; hi tã effecerãt, ut qui Lacedæmonem iuernat, punirẽtur, ne deinceps illuc ire, ac ea quæ in urbe fierẽt, prodere auderet. Cũ itaque Phliasij cõtra pacta fecisse uiderẽtur, bellum ab Ephoris cõtra illos decretũ est. Nec Agesilao inuito ea suscepta est expeditio: hospites. n. patris Archidami fuerãt, qui cũ Podanemo extorres acti erãt. suipsius uerò, q cũ Proclea Hipponici filio effugerãt. Cũ primùm itaq; litasset, exercitũ eduxit: cui obuiã facti Phliasiorũ legati, orãtes ne illis bellũ inferret. Quib. respõdit: non ideo bellũ susceptũ esse ut aliquis iniuria afficeretur, sed ut iniuria affectis opẽ ferret. Tãdẽ legati oĩa se facere paratos esse ostẽderũt, solũ ne agrũ incursaret, precabãtur. Quib. ille rursus respondit: Verbis eorũ, cũ antea mẽtiti fuißẽt, credere nõ posse, nisi rẽ fide dignã agerẽt. Cũq; illi qd id esset, quæsiuißẽt. iterũ intulit, si id qd' postulo feceritis, minimè lædemini: hoc est, si arcem nobis tradideritis. Id cũ facere negaßẽt, infesto agmine fines eorũ irrũpit, cõfestimq; muro illos circũdans obsidebat. Verũ cũ plures Lacedæmoniorũ ægreferrẽt, qd' paucorũ hominũ gratia, plures q̃ qnq; millia hominũ occũbere deberẽt (nã ut hoc fieret manifestũ, Phliasij ijs habebant conciones, qui in conspicuo erãt loco) cõtra hæc Agesilaus talem ingressus est uiã: quicũq; propter cognationem seu amicitiã exulũ ad illũ transfugissent,

do-

docebat et sodalitates suorũ cõparare, et ad necessaria quod satis esset pẽdere quicũq; exerceri uellent. Arma quoq; cõparare mãdauit ijs omnibus, & ad hec nõ negligẽter pecunias cõferre. Illi uerò cũ ei paruissent, exhibuerũt plus quàm mille uirorũ, et eos quidẽ robustissimos, strenuos et benè armatos, quos cũ Lacedæmonij uidissent, dignos esse cũ quibus militẽt, asseruerũt. Et Agesilaus his incũbebat. Agesipolis uerò cõfestim ex Macedonia ad Olynthiorũ urbẽ exercitũ duxit, illisq; pugnãdi copiã fecit. Cũq; nemo cõtrà exiret, ad agros depopulandos trãsijt, Toronẽq; ui cepit. Sed cùm torrida æstate laboribus minimè parceret, acuta febri correptus est. Cumq; pridẽ Dionysij in Aphyto uidisset templum, desiderio umbræ, limpidæq; ac frigidæ quæ illic erat captus aquæ illuc uiuus delatus est, septimaq; die postquã febre correptus esset, extra templũ occubuit. melle inde curatus, domũ relatus est, regiaq; illi cõtigit sepultura. Agesilaus his auditis, non, ut quidã existimassent, ob aduersarij casum lætatus est, sed humaniter mortẽ illius lachrymatus est, & conuersationem defleuit. Reges enim cùm domi sunt, unà habitare consueuerunt: nam Agesipolis in iuuenilibus, uenaticis, equestribus, ac iocũdis sermonibus, Agesilao semper comes fuerat: præterea illũ, ut decebat, in cõmuni habitatione iuuenis seniorem semper ueneratus fuerat. Lacedæmonij Polybiadem in illius locum ad Olynthiacũ misere. bellũ Agesilaus interim tantum tẽpus quo frumentũ deficere Phliunti debebat, obsidione consumpserat: uerùm tantùm inter uètris distat abstinentiã, ut cùm Phliasij dimidium tantũ quàm antea inter se distribuerẽt frumentum, duplũ quoq; tẽporis, ut par erat, obsidionem pertulerint. Tantumq; audacia à pusillanimitate differt, ut Delphiõ quidã claro ortus genere, cum triginta alijs Phliasijs impedimẽto esse potuerit, quo minus pax sancita sit: potensq; fuerit & hos cõprehendere, & in uincula conijcere quibus diffideret, & multitudinem ad custodias ire cogere, & eos adoriens in suã trahere sententiã. sæpius etiã per eruptionẽ cum his quos circum se habebat, in stationes irrumpere, & alios alibi aggredi. Tandem cùm inopia extrema laborare cœpissent, nec amplius frumentum in urbe superesset, ad Agesilaum miserunt, rogantes ut per inducias illis legatos Lacedæmonem mittere liceret: nam magistratibus urbem ut eã ex libito uterentur, tradere, paratos esse se ostendebant. At ille hanc ob rem iratus, seq; contemni existimans, Lacedæmonem mittit, ac per amicos egit, ut Phliasiorũ res liberè illi permitterentur. & quamuis legatos per inducias suscepisset, custodiam tamen diligentiorem quàm antea, ne quis urbe effugere posset, adhibebat. Delphion tamen & Stigmatias quidam, quamuis undique armis septa esset, noctè aufugerunt. At cùm à Lacedæmone aduenissent qui nunciarent, Agesilao concessum esse, ut de Phliasiorum ciuitate quicquid libitum esset, statueret, ita decreuit: Quin-

Mors Agesipolis.

διδάσκει ξυσσίτιά τε αὐτῶν κατασκευάζειν, καὶ εἰς τὰ ἐπιτήδεια ἱκανὸν διδόναι, ὁπόσοι γυμνάζεσθαι ἐθέλοιεν. καὶ ὅπλα δὲ ἐκποιίζειν ἅπασι τούτοις διεκελεύετο, καὶ μὴ ὀκνεῖν εἰς ταῦτα χρήματα δανείζεσθαι. οἱ δὲ ταῦτα ὑπηρετοῦντες, ἀπέδειξαν πλέους χιλίων ἀνδρῶν, ἄριστα μὲν τὰ σώματα ἔχοντας, εὐτάκτους δὲ καὶ εὐόπλους τούτους. ὥστε τελευτῶντες οἱ λακεδαιμόνιοι, ἔλεγον, ὡς τοιούτων δέοιντο συστρατιωτῶν. καὶ ἀγησίλαος μὲν δὴ περὶ ταῦτα ἦν. ὁ δὲ ἀγησίπολις εὐθύς τε ἐκ τῆς μακεδονίας προσιὼν, ἔθετο πρὸς τῇ πόλει τῶν ὀλυνθίων τὰ ὅπλα. ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντεξῄει αὐτῷ, ἔφθειρε τὸν σῖτον. τορώνην δὲ καὶ προσβαλὼν, εἷλε κατὰ κράτος. ἐν δὲ τούτοις ὄντα κατὰ θέρους ἀκμὴν, καῦμα πυριφλεγὲς λαμβάνει αὐτόν. ὡς δὲ πρόσθεν ἑωρακότα τὸ ἐν ἀφύτει τοῦ διονύσου ἱερὸν, ἔρως αὐτὸν τότ' ἔσχε τῶν τε σκιερῶν σκηνωμάτων, καὶ τῶν λαμπρῶν καὶ ψυχρῶν ὑδάτων. ἐκομίσθη μὲν οὖν ἐκεῖσε ἔτι ζῶν, ὅμως μέντοι ἑβδομαῖος, ἀφ' οὗ ἔκαμνεν, ἔξω τοῦ ἱεροῦ ἐτελεύτησε. καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐν μέλιτι τεθεὶς, καὶ κομισθεὶς οἴκαδε, ἔτυχε τῆς βασιλικῆς ταφῆς. ἀγησίλαος δὲ τοῦτο ἀκούσας, οὐχ ᾗ τις ἂν ᾤετο ἐφήσθη ὡς ἀντιπάλου, ἀλλὰ ἐδάκρυσε καὶ ἐπόθησε τὴν συνουσίαν. συσκηνοῦσι μὲν γὰρ δὴ βασιλεῖς ἐν τῷ αὐτῷ, ὅταν οἴκοι ὦσιν. ὁ δὲ ἀγησίπολις τῷ ἀγησιλάῳ, ἱκανὸς μὲν ἦν, καὶ ἡβητικῶν, καὶ θηρευτικῶν, καὶ ἱππικῶν, καὶ παιδικῶν λόγων μετέχειν. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπῃδεῖτο αὐτὸν ἐν τῇ συσκηνίᾳ, ὥσπερ εἰκὸς πρεσβύτερον. καὶ οἱ μὲν λακεδαιμόνιοι ἀντ' ἐκείνου πολυβιάδην ἁρμοστὴν ἐπὶ τὴν ὄλυνθον ἐκπέμπουσιν. ὁ δὲ ἀγησίλαος, ἤδη μὲν ὑπερεβάλλετο τὸν χρόνον, ὅσον ἐλέγετο ἐν τῷ φλιοῦντι σῖτος εἶναι. τοσοῦτον γὰρ ἐγκράτεια γαστρὸς διαφέρει, ὥστε οἱ φλιάσιοι τὸ ἥμισυ ψηφισάμενοι σῖτον τελεῖν, ἢ πρόσθεν. καὶ ποιοῦντες τοῦτο, τὸν διπλάσιον τοῦ εἰκότος χρόνου πολιορκούμενοι διήρκεσαν. τόλμα δὲ ἀτολμίας ἔσθ' ὅτε τοσοῦτον διαφέρει, ὥστε δελφίων τις λαμπρὸς δοκῶν εἶναι, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τριακοσίους ἄνδρας φλιασίων, ἱκανὸς μὲν ἦν κωλύειν τοὺς βουλομένους εἰρήνην ποιεῖσθαι. ἱκανὸς δὲ οἷς ἠπίστει, εἵρξας φυλάττειν. ἐδύνατο δὲ εἴς τε τὰς φυλακὰς ἀναγκάζειν τὸ πλῆθος ἰέναι, καὶ τούτους ἐφοδεύων, πιστοὺς παρέχεσθαι. πολλάκις δὲ μεθ' ὧν εἶχε περὶ αὐτὸν, καὶ ἐκθέων, ἀπέκρουε φυλακὰς ἄλλοτ' ἄλλῃ τοῦ περιτετειχισμένου κύκλου. ἐπεὶ μέντοι οἱ ἐπίλεκτοι οὗτοι πάντα τρόπον ζητοῦντες οὐχ εὕρισκον σῖτον ἐν τῇ πόλει, ἐκ τούτου δὴ πέμψαντες πρὸς τὸν ἀγησίλαον, ἐδέοντο σπείσασθαι πρεσβείᾳ εἰς λακεδαίμονα ἰοῦσι. δεδόχθαι γὰρ σφίσιν ἔφασαν ἐπιτρέπειν τοῖς τέλεσι τῶν λακεδαιμονίων, χρῆσθαι τῇ πόλει ὅ,τι βούλοιντο. ὁ δὲ ὀργισθεὶς ὅτι ἄκυρον αὐτὸν ἐποίουν, πέμψας πρὸς τοὺς οἴκοι φίλους, διεπράξατο ἑαυτῷ ἐπιτραπῆναι τὰ περὶ φλιοῦντος. ἐσπείσατο δὲ τῇ πρεσβείᾳ. φυλακῇ δὲ ἔτι ἰσχυροτέρᾳ, ἢ πρότερον ἐφύλαττεν, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐξίῃ. ὅμως μέντοι ὅ γε δελφίων, καὶ στιγματίας τις μετ' αὐτοῦ, ὃς πολλὰ ὑφῄρει ὅπλα τῶν πολιορκούντων, ἀπεδίδρασαν νύκτωρ. ἐπεὶ δὲ ἧκον ἐκ τῆς λακεδαίμονος, ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἡ πόλις ἐπιτρέπει ἀγησιλάῳ διαγνῶναι τὰ ἐν φλιοῦντι ὅπως αὐτῷ δοκοίη, ἀγησίλαος δὴ οὕτως ἔγνω.

πεντή-

πεντήκοντα μὲν ἄνδρας τῶν κατεληλυθότων, πεντήκοντα δὲ τῶν οἴκοθεν, πρῶτον μὲν ἀνακρῖναι ὅντινα ζῆν ἐν τῇ πόλει, καὶ ὅντινα ἀποθανεῖν δίκαιον εἴη. ἔπειτα δὲ νόμους θεῖναι, καθ' οὓς πολιτεύσοιντο. ἕως δ' ἂν ταῦτα διαπράξωσι, φυλακὴν, καὶ μισθὸν τοῖς φρουροῖς ἓξ μηνῶν κατέλιπε. ταῦτα δὲ ποιήσας, τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν οἴκαδε ἀπήγαγε. καὶ τὰ μὲν περὶ Φλειοῦντα οὕτως αὖ ἐπεπέρατο ἐν ὀκτὼ μησὶ, καὶ ἐνιαυτῷ. καὶ ὁ Πολυβιάδης δὲ παντάπασι κακῶς ἔχοντας λιμῷ τοὺς Ὀλυνθίους, διὰ τὸ μήτε ἐκ τῆς γῆς λαμβάνειν, μήτε κατὰ θάλατταν εἰσάγεσθαι σῖτον αὐτοῖς, ἠνάγκασε πέμψαι εἰς Λακεδαίμονα περὶ εἰρήνης. οἱ δ' ἐλθόντες πρέσβεις αὐτοκράτορες, συνθήκας ἐποιήσαντο τὸν αὐτὸν μὲν ἐχθρὸν καὶ φίλον Λακεδαιμονίοις νομίζειν. ἀκολουθεῖν δὲ ὅποι ἂν ἡγῶνται, καὶ σύμμαχοι εἶναι. καὶ ὀμόσαντες ταῦτα ἐμμενεῖν, οὕτως ἀπῆλθον οἴκαδε. προκεχωρηκότων δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις, ὥστε Θηβαίους μὲν, καὶ τοὺς ἄλλους Βοιωτοὺς παντάπασιν ἐπ' ἐκείνοις εἶναι, Κορινθίους δὲ πιστοτάτους γεγενῆσθαι, Ἀργείους δὲ τεταπεινῶσθαι διὰ τὸ μηδὲν ἔτι ὠφελεῖν αὐτοὺς τῶν μηνῶν τὴν ὑποφοράν, Ἀθηναίους δὲ ἠρημῶσθαι, τῶν δ' αὖ συμμάχων κεκολασμένων, οἳ δυσμενῶς εἶχον αὐτοῖς, παντάπασιν ἤδη καλῶς, καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἀρχὴ ἐδόκει αὐτοῖς κατεσκευάσθαι. πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις ἔχοι καὶ ἄλλα λέγειν καὶ Ἑλληνικὰ καὶ βαρβαρικά, ὡς θεοὶ οὔτε τῶν ἀσεβούντων, οὔτε τῶν ἀνόσια ποιούντων ἀμελοῦσι. νῦν γε μὴν λέξω τὰ προκείμενα. Λακεδαιμόνιοί τε γὰρ οἱ ὀμόσαντες αὐτονόμους ἐάσειν τὰς πόλεις, τὴν ἐν Θήβαις ἀκρόπολιν κατασχόντες, ὑπ' αὐτῶν μόνων τῶν ἀδικηθέντων ἐκολάσθησαν, πρῶτον οὐδ' ὑφ' ἑνὸς τῶν πώποτε ἀνθρώπων κρατηθέντες. τούς τε τῶν πολιτῶν εἰσαγαγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν αὐτοὺς, καὶ βουληθέντας Λακεδαιμονίοις τὴν πόλιν δουλεύειν, ὥστε αὐτοὶ τυραννεῖν, τὴν τούτων ἀρχὴν, ἑπτὰ μόνον τῶν φυγόντων ἤρκεσαν καταλῦσαι. ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, διηγήσομαι. ἦν τις Φυλλίδας, ὃς τοῖς περὶ Ἀρχίαν πολεμάρχοις ἐγραμμάτευε, καὶ τἆλλα ὑπηρέτει ὡς ἐδόκει ἄριστα. τούτῳ δ' ἀφιγμένῳ Ἀθήναζε κατὰ πρᾶξίν τινα, καὶ πρόσθεν γνώριμος ὢν Μέλλων τῶν Ἀθήναζε πεφευγότων Θηβαίων συγγίγνεται. καὶ διαπυθόμενος μὲν τὰ περὶ Ἀρχίαν τε τὸν πολεμαρχοῦντα, καὶ τὴν περὶ Φίλιππον τυραννίδα, γνοὺς δὲ ἔτι μᾶλλον μισοῦντα αὐτὸν τὰ οἴκοι αὐτοῦ, πιστὰ δοὺς καὶ λαβὼν συνέθετο ὡς δέοι ἕκαστα γίγνεσθαι. ἐκ δὲ τούτου προσλαβὼν ὁ Μέλλων ἓξ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους τῶν φευγόντων, ξιφίδια ἔχοντας, καὶ ἄλλο ὅπλον οὐδὲν, ἔρχεται πρῶτον μὲν εἰς τὴν χώραν νυκτός. ἔπειτα δὲ ἡμερεύσαντες ἔν τινι τόπῳ ἐρήμῳ πρὸς τὰς πύλας ἦλθον, ὡς δὴ ἐξ ἀγροῦ ἀπιόντες, ἡνίκαπερ οἱ ἀπὸ τῶν ἔργων ὀψιαίτατοι. ἐπεὶ δ' εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, διενυκτέρευσαν μὲν ἐκείνην τὴν νύκτα παρὰ Χάρωνί τινι. καὶ τὴν ὑστεραίαν δὲ ἡμέραν διημέρευσαν. ὁ μὲν οὖν Φυλλίδας τά τε ἄλλα ἐπεμελεῖτο τοῖς πολεμάρχοις, ὡς ἀφροδίσια ἄγουσιν ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ δὴ καὶ γυναῖκας πάλαι ὑπισχνούμενος ἄξειν αὐτοῖς τὰς σεμνοτάτας καὶ καλλίστας τῶν ἐν Θήβαις, τότε ἔφη ἄξειν. οἱ δὲ (ἦσαν γὰρ τοιοῦτοι) μάλα ἡδέως προσεδέχοντο νυκτερεύσειν. ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησάν τε, καὶ συμπροθυ-

Quinquaginta uiros de exulibus, quinquaginta quoq; Lacedæmonios primò diiudicare debere, quem in urbe uita, quemq; morte dignum censerent. Inde leges statuere, quibus urbs regeretur: quoad hæc peragi possent, præsidium illis, semestreq; stipendium reliquit. His actis, dissoluto exercitu, socios dimisit, ciues uerò domum reduxit. Et hæc ita circa Phluntem, per annum & menses octo gesta sunt. At Polybiades Olynthios fame ac omnium rerum laborantes penuria (nil enim ex terra capere, nec mari inferre poterant) legatos de pace petenda Lacedæmonem mittere coegit. Cumq; illuc liberis uenissent mandatis, bellum his conditionibus diremptum est, ut eosdē hostes ac amicos, quos & Lacedæmonij, haberent, et existimarent: quos et quocunq; ducerent, sequerentur; ac socij essent. Cumq; super his iuramentum præstitissent, domum reuersi sunt. Hæc cùm Lacedæmonijs feliciter successissent, ita ut Thebani & alij Bœotij planè sub eorū essent imperio: Corinthij autem facti essent fidelissimi: Argiui uerò deiecti essent, quòd eos nihil amplius iuuaret induciarum oblatio: Athenienses item deserti essent: & socij, qui eis infesti fuerant, puniti: uidebatur eis imperium pulchrè planè et tutò esse compositum. Et quamuis multa tam græca quàm barbara in medium deduci possent, quemadmodum dij scelestos, impios, & iniustos minimè negligunt, præsentium tamen narratione solùm contentus ero. Lacedæmonij enim quamuis ciuitates liberas dimissuros iurassent, arcem tamen Thebanam retinebant, quam his qui extorres acti fuerant, custodiendam tradidere. quamuis antea nulli hominum subiecta fuisset. Verùm statum eorum qui Lacedæmonijs arcem tradiderant, ac ciuitatem seruituti subiecerant, ut ipsi tyrannidem obtinere ualerent, septem solùm exules dissoluere potuere. Id uerò quemadmodum acciderit, explicare pergam. Erat quidam Phyllidas, qui scribæ officio sub Polemarchis, qui cum Archia præerant, fungebatur, cæterisq; in rebus egregiè se gesserat. Hic cùm Athenas priuati negocij causa applicuisset, Melloni Thebano antea sibi noto, qui ibi exulabat, conuentus, & de Archiæ præfectura, ac Philippi tyrannide interrogatus est: cui cùm rem domesticam displicere sensisset, fide data & accepta, de singulis cum eo conuenit. Inde Mellon assumptis secum fidissimis exulum sex, nil præter enses ferentes, sub noctis initium in Thebanorum concessit fines: ubi clanculum per diem delitescens: sub uesperum, tanquam qui ex agris tardissimè uenisset, cum socijs portas ingressus est. Cumq; urbem intrassent, nocte illa apud quendam Charonem pernoctarunt, cum quo & sequentem egere diem. Phyllidas interea cùm cætera ex sententia ordinasset, Polemarchis ut sub exitum magistratus Aphrodisia celebrare possent, mulieres omnium in Thebis pulcherrimas ac uenustissimas se adducturum promittit: illi uerò (nā tales erāt) auidissimè concubitum expectabant. Cùm itaq; cœnassent, ac præceden-

[...] e potu uino incaluissent, promissa exigunt, [fo]eminasq; produci iubent. Ille egressus Mellonis gre[gal]es tres matronali habitu, alios sub famularum adducit specie: illisq; parumper expectare iussis, rursus ingressus Archiae ait, foeminas intrare nolle, nisi ministri ablegarentur. Quibus omnibus confestim exire iussis, Phyllidas illis uinum tribuit, sicq; dimisit. Inde fictas introducit meretrices, ac propè sedere iussit. Erat autem inuasionis signum, cùm sedere iuberentur, ut statim detectis ferirent. Atque ita perijsse eos aiunt quidam. Alij, Mellonis gregales tanquam commessatores ingressos, interfecisse Polemarchos dicunt. Sumptis autem eorum tribus Phyllidas, ad Leontiadis domum pergit, ostioque pulsato, ob rem aliquam annunciandam, à Polemarchis se missum esse ait. At ille (seorsum enim post coenam recumbebat, uxorq; illi lanificio incumbens assidebat) nihil mali suspicans, Phyllidam cum socijs introire iussit. Illi ingressi, eum interficere: Vxorem uerò metu à clamore compescuerunt, ac exeuntes, illam ostium obseruare iusserunt: si uero apertum relinqueret rursus ingredi, ac omnes qui in domo erant occidere uelle, interminati sunt. His gestis, Phyllidas duobus secum assumptis, ad carcerem pergit, ac custodi ait, se uirum quendam praefectorum iussu uinculis mancipandum adducere: & ille reserato carcere protinus interfectus est. Vincti inde omnes soluti sunt: quos celeriter à proxima porticu armis detractis armauit, ac ad Amphium produxit, illicq; aciem instruere iubet: inde per praeconem Thebanos omnes tam equites quàm pedites progredi iubet, quoniam tyranni morte poenas dedissent. Ciues uerò quandiu nox erat, ob incredulitatem quietem agebant: orta uerò die, req; patefacta, celeriter pedites ac equites armati suppetias ferunt. Missi sunt quoq; equites ad exules qui Athenis uersabantur, ut illis rem annunciarent, illosq; in auxilium aduocarent. Interim praefectus qui arcem obtinebat, audito nocturno praeconio, cõfestim ad Plataeenses ac Thespienses pro ope petẽda mittit. Id Thebanorũ suspicati equites, Plataeensibus obuiam eunt, ac cum illis congressi, plures quàm uiginti interfecerunt: inde in urbẽ regressi, & cum Atheniensibus ac exulibus, qui iam aduenerant, in arcem impetum faciunt. At qui arcem obtinebant, cùm propter paucitatem sibi diffiderent, ac hostium cernerent audaciam, magna praeterea his qui primùm muros transcendissent praemia proponi audirent, uehementer timere coeperunt, seq; abire uelle obtulerunt, si liberè cum armis dimitterentur. At illi libenter quae petebant concessere, induciasq; praestito iuramẽto pepigere, sicq; illos dimisere. At digredientibus illis, quoscunq; inimicorum esse cernebant, illos obtruncabant: quidam tamen ab Atheniensibus auxiliarijs, clam seruati sunt. Thebani insuper liberos interfectorum quoscunque comprehendere poterant, iugularunt. Lacedaemonij his auditis, primò praefectum arcis desertorem, quoniam auxilium haud expectauerat,

πάνυ μὲν μεθύειν ἐδόκουν ταχὺ ἐμεθύσθησαν, πάλαι κελευόντων ἄγειν τὰς ἑταίρας, ἐξελθὼν ἤγαγε τοὺς περὶ Μέλωνα, τρεῖς μὲν στείλας ὡς δεσποίνας, τοὺς δ᾽ ἄλλους ὡς θεραπαίνας. ἐκείνους μὲν εἰσήγαγεν εἰς τὸ ταμιεῖον τοῦ πολεμαρχείου. αὐτὸς δ᾽ εἰσελθὼν, εἶπε τοῖς περὶ Ἀρχίαν, ὅτι οὐκ ἄν φασιν εἰσελθεῖν αἱ γυναῖκες, εἴ τις τῶν διακόνων ἔνδον ἔσοιτο. ἔνθεν οἱ μὲν ἐκέλευον ταχὺ πάντας ἐξιέναι. ὁ δὲ Φυλλίδας δοὺς οἶνον ὡς πρὸς ἕνα τῶν διακόνων, ἐξέπεμψεν αὐτούς. ἐκ δὲ τούτου ἤγαγε τὰς ἑταίρας δὴ, καὶ ἐκάθιζε παρ᾽ ἑκάστῳ. ἦν γὰρ σύνθημα, ἐπεὶ καθίζοιντο, παίειν εὐθὺς ἀποκαλυψαμένους. οἱ δὲ δὴ οὕτω λέγουσιν αὐτοὺς ἀποθανεῖν. οἱ δὲ καὶ ὡς κωμαστὰς εἰσελθόντας τοὺς ἀμφὶ Μέλωνα ἀποκτεῖναι τοὺς πολεμάρχους. λαβὼν δὲ ὁ Φυλλίδας τρεῖς αὐτῶν, ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν τοῦ Λεοντιάδου οἰκίαν. κόψας δὲ τὴν θύραν, εἶπεν ὅτι παρὰ τῶν πολεμάρχων ἀπαγγεῖλαί τι βούλοιτο. ὁ δὲ, ἐτύγχανε μὲν χωρὶς κατακείμενος ἔτι μετὰ δεῖπνον. καὶ ἡ γυνὴ ἐριουργοῦσα παρεκάθητο. ἐκέλευσε δὲ τὸν Φυλλίδαν, πιστὸν νομίζων, εἰσιέναι. οἱ δ᾽ ἐπεὶ εἰσῆλθον, τὸν μὲν ἀποκτείναντες, τὴν δὲ γυναῖκα φοβήσαντες, κατεσιώπησαν, ἐξιόντες δὲ, ἔφασαν τὴν θύραν κεκλεῖσθαι. εἰ δὲ λήψοιντο ἀνεῳγμένην, ἠπείλησαν ἀποκτενεῖν ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ. ἐπεὶ δὲ τοῦτ᾽ ἐπέπρακτο, λαβὼν δύο ὁ Φυλλίδας τῶν ἀνδρῶν, ἦλθε πρὸς τὸ ἀνάγκαιον, καὶ εἶπε τῷ εἱργμοφύλακι, ὅτι ἄνδρα ἄγοι παρὰ τῶν πολεμάρχων, ὃν εἷρξαι δέοι. ὡς δὲ ἀνέῳξεν, εὐθὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτὸν, τοὺς δὲ δεσμώτας ἔλυσαν. καὶ τούτους μὲν ταχὺ τῶν ἐκ τῆς στοᾶς ὅπλων καθελόντες, ὥπλισαν. καὶ ἀγαγόντες ἐπὶ τὸ Ἀμφεῖον θέσθαι ἐκέλευον τὰ ὅπλα. ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς ἐκήρυττον ἐξιέναι πάντας Θηβαίους ἱππέας τε καὶ ὁπλίτας, ὡς τῶν τυράννων τεθνεώτων. οἱ δὲ πολῖται, ἕως μὲν νὺξ ἦν, ἀπιστοῦντες, ἡσυχίαν εἶχον. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα τ᾽ ἦν, καὶ φανερὸν ἦν τὸ γεγενημένον, ταχὺ δὴ καὶ οἱ ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππεῖς σὺν τοῖς ὅπλοις ἐξεβοήθουν. ἔπεμψαν δ᾽ ἱππέας οἱ κατεληλυθότες καὶ πρὸς τοὺς ὁρίους Ἀθηναίων, πρὸς τοὺς δύο τῶν στρατηγῶν. οἱ δὲ εἰδότες τὸ πρᾶγμα, ἐφ᾽ ὃ ἀπεστάλκεσαν, ὁ μὲν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἁρμοστὴς ἐπεὶ ᾔσθετο τὸ νυκτερινὸν κήρυγμα, εὐθὺς ἔπεμπεν εἰς Πλαταιὰς καὶ Θεσπιὰς ἐπὶ βοήθειαν. καὶ τοὺς μὲν Πλαταιᾶς αἰσθόμενοι προσιόντας οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς, ἀπαντήσαντες, ἀπέκτειναν αὐτῶν πλέον ἢ εἴκοσιν. ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ταῦτα πράξαντες, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τῶν ὁρίων ἤδη παρῆσαν, προσέβαλλον πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. ὡς δ᾽ ἔγνωσαν οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ὀλίγοι ὄντες, τήν τε προθυμίαν τῶν προσιόντων ἑώρων πάντων, καὶ τῶν κηρυγμάτων μεγάλων γιγνομένων τοῖς πρώτοις ἀναβᾶσιν, ἐκ τούτων φοβηθέντες, ἔφασαν ἀπιέναι ἄν, εἰ σφίσιν ἀσφάλειαν μετὰ τῶν ὅπλων ἀπιοῦσι διδοῖεν. οἱ δὲ ἄσμενοί τε ἔδοσαν ἃ ἠξίουν, καὶ σπεισάμενοι, καὶ ὅρκους ὀμόσαντες ἐπὶ τούτοις, ἐξέπεμπον. ἐξιόντων μέντοι ὅσους ἐπέγνωσαν τῶν ἐχθρῶν ὄντας, συλλαμβάνοντες ἀπέκτεινον. ἔστιν δὲ οὓς καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐκ τῶν ὁρίων ἐπιβοηθησάντων ἐκκλέπτοντες, διεσώθησαν. οἱ μέντοι Θηβαῖοι καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀποθανόντων ὅσοις ἦσαν λαβόντες, ἀπέσφαξαν. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπύθοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸν μὲν ἁρμοστὴν τὸν ἐγκαταλιπόντα τὴν ἀκρόπολιν, καὶ οὐκ ἀναμεί-

νοῦντα τὴν βοήθειαν, ἀπέκτειναν. φρουρὰν δὲ φαίνουσιν
ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. καὶ Ἀγησίλαος μὲν λέγων, ὅτι ὑπὲρ
τετταράκοντα ἔτη ἀφ' ἥβης εἴη, καὶ ὥσπερ τοῖς ἄλλοις τοῖς
τηλικούτοις οὐκέτι ἀνάγκη εἴη τῆς ἑαυτοῦ ἔξω στρατεύεσθαι,
οὕτω δὴ καὶ βασιλεῦσι τὸν αὐτὸν ὄντα νόμον ἀπεδείκνυε.
κἀκεῖνος μὲν δὴ λέγων ταῦτα, οὐκ ἐστρατεύετο. οὐ μέν-
τοι τούτου γε ἕνεκα κατέμεινεν, ἀλλ' εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ στρα-
τηγοίη, λέξειαν οἱ πολῖται, ὡς Ἀγησίλαος ὅπως βοηθή-
σειε τοῖς τυράννοις, πράγματα τῇ πόλει παρέχοι. εἴα οὖν
αὐτοὺς βουλεύεσθαι ὅ,τι βούλοιντο περὶ τούτων. οἱ δ' ἔ-
φοροι διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν μετὰ τὰς ἐν Θήβαις σφα-
γὰς ἐκπεπτωκότων, Κλεόμβροτον ἐκπέμπουσι τότε πρῶ-
τον ἡγούμενον, μάλα χειμῶνος ὄντος. καὶ τὴν μὲν
δι' Ἐλευθερῶν ὁδὸν, Χαβρίας ἔχων Ἀθηναίων πελτα-
στὰς, ἐφύλαττεν. ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀνέβαινε κατὰ τὴν εἰς
Πλαταιὰς φέρουσαν. προϊόντες δὲ οἱ πελτασταὶ, περι-
τυγχάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ φυλάττουσι τοῖς ἐκ τοῦ ἀναγ-
καίου λελυμένοις ὡς περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα οὖ-
σι. καὶ τούτους μὲν ἅπαντας, εἰ μή τις διέφυγεν, οἱ πελτα-
σταὶ ἀπέκτειναν. αὐτὸς δὲ κατέβαινε πρὸς τὰς Πλαταιὰς
ἔτι φιλίας οὔσας. ἐπεὶ δὲ εἰς Θεσπιὰς ἀφίκετο, ἐκεῖθεν
ὁρμηθεὶς, εἰς Κυνὸς κεφαλὰς, οὔσας Θηβαίων, ἐστρατοπε-
δεύσατο. μείνας δὲ περὶ ἑκκαίδεκα ἡμέρας, ἀπεχώρη-
σε πάλιν εἰς Θεσπιάς. κἀκεῖ μὲν κατέλιπεν ἁρμοστὴν
Σφοδρίαν, καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων τὸ τρίτον μέρος ἑ-
κάστων. παρέδωκε δὲ αὐτῷ καὶ χρήματα, ὅσα ἐτύγχανεν
οἴκοθεν ἔχων, καὶ ἐκέλευσε ξενικὸν προσμισθοῦσθαι. καὶ
ὁ μὲν Σφοδρίας ταῦτ' ἔπραττεν. ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀ-
πῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν διὰ Κρεύσιος τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ στρα-
τιώτας, καὶ μάλα ἀπορούντας, πότερα ποτὲ πόλεμος
πρὸς Θηβαίους ἢ εἰρήνη εἴη. ἤγαγε μὲν γὰρ εἰς τὴν τῶν Θη-
βαίων τὸ στράτευμα. ἀπῆλθε δὲ ὡς ἐδύνατο, ἐλάχιστα κα-
κουργήσας. ἀπιόντι γε μὴν ἄνεμος αὐτῷ ἐξαίσιος ἐπε-
γένετο, ὃν καὶ οἰωνίζοντό τινες σημαίνειν πρὸ τῶν μελλόν-
των. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ ἄλλα βίαια ἐποίησεν. ἀτὰρ καὶ
ὑπερβάλλοντος αὐτοῦ μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐκ τῆς Κρεύσιος
τὸ καθῆκον ἐπὶ θάλατταν ὄρος, πολλοὺς μὲν ὄνους κατε-
κρήμνισεν αὐτοῖς σκεύεσι, πάμπολλα δὲ ὅπλα ἀναρπα-
σθέντα, ἐξέπεσεν εἰς τὴν θάλατταν. τέλος δὲ πολλοὶ οὐ
δυνάμενοι σὺν τοῖς ὅπλοις πορεύεσθαι, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ ἄ-
κρου κατέλιπον, λίθων ἐμπλήσαντες ὑπτίας τὰς ἀσπί-
δας. καὶ τότε μὲν ἐν Αἰγοσθένοις τῆς Μεγαρικῆς ἐδείπνη-
σαν, ὡς ἐδύναντο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐλθόντες, ἐκομίσαν-
το τὰ ὅπλα. καὶ ἐκ τούτου ἤδη ἕκαστοι οἴκαδε ἀπῆσαν.
ἀφῆκε γὰρ αὐτοὺς ὁ Κλεόμβροτος. οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι
ὁρῶντες τὴν τῶν Λακεδαιμονίων δύναμιν, καὶ ὅτι πό-
λεμος ἐν Κορίνθῳ οὐκ ἔτι ἦν, ἀλλ' ἤδη παριόντες τὴν
Ἀττικὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι, εἰς τὰς Θήβας ἐνέβαλλον, οὕ-
τως ἐφοβοῦντο, ὥστε καὶ τὼ δύο στρατηγὼ οἳ συνηπι-
στάτην τὴν τοῦ Μέλλωνος ἐπὶ τοὺς περὶ Λεοντιάδην ἐπα-
νάστασιν, κρίναντες, τὸν μὲν ἀπέκτειναν, τὸν δὲ, ἐπεὶ οὐχ
ὑπέμεινεν, ἐφυγάδευσαν. οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι, καὶ αὐτοὶ
φοβούμενοι εἰ μηδένες ἄλλοι, ἢ αὐτοὶ πολεμήσοιεν τοῖς
Λακεδαιμονίοις, τοιόνδε τι εὑρίσκουσι μηχάνημα. πεί-
θουσι τὸν ἐν ταῖς Θεσπιαῖς ἁρμοστὴν Σφοδρίαν, χρήματα
δόντες, ὡς ὑπωπτεύετο, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἵν' ἐκ-
πολε-

ctauerat, interfecerunt: inde exercitũ aduer/
ſus Thebanos cõparant, quem Ageſilaus edu
cere renuit, oſtendens ſe quadraginta ultra
pubertatẽ expleuiſſe annos: ad quam ætatem
cùm quis peruenit, amplius militare haud co
gitur. His dictis, à militia ſe exonerauit: quã/
uis haud illius rei gratia remanebat, ſed quòd
optimè nouerat, ſi exiret, ciuium calumniam,
tanquam tyrannis opem ferret, ciuitatiq; ne/
gocium iniiciat, non euitaturum: quapropter
illis hac de re conſultandi liberam reliquit fa
cultatem. At Ephori cùm de Thebana cæde
certiores facti eſſent, Cleombrotum tum pri/
mum exercitũ educentẽ, cùm maximè hyẽs
rigeret, emittunt: ſed uiam quæ recta illuc du
cit, Chabrias cum Athenienſiũ clypeatis inſe
derat. quapropter Cleõbrotus iuxta Platæas
exercitũ ducere coactus eſt. Inde procedens,
in eos qui carceribus effractis liberati fue/
rant, ſummitateſq; montiũ cuſtodiebant, inci
dit: erant hi centũ quinquaginta circiter, qui
omnes à clypeatis interfecti ſunt, exceptis iis
qui fuga ſibi conſuluere. Inde per Platæenſiũ
ac Theſpienſiũ progreſſus fines, ad Canis ca/
pita, qui locus Thebanorũ erat, caſtra collo/
cat. ubi ſedecim circiter conſumptis diebus,
rurſus Theſpias reuerſus eſt, relictoq; ibi
Sphodria præfecto cum tertia ſociorum par
te, pecunias quæ ſupererant illi tradidit, mer
cenariumq; militem conducere iubet ipſe ue
rò milites reliquos domum per Craſios ſecũ
duxit, dubius num bellum an pax cum Theba
nis eſſet: cùm enim in Thebanorum irrupiſ/
ſet fines, exercitum tamen illæſis quoad pote
rat agris reduxit. Digredienti quoq; illi uehe
mentiſſimus incidit uentus, quem aliqui futu/
ra augurari ſuſpicabantur: multa enim dãna
exercitui intulit: nam ex Craſio per montem
mari imminentem ducenti, iumenta quampla
ra impedimentis onuſta, in mare præcipita/
ta ſunt: arma quoq; militibus erepta, ac ui
uenti in mare deiecta ſunt. Multi quoq; cùm
amplius arma ferre non poſſent, in montium
ſummitatibus lapidibus repletas galeas reli/
querunt. Inde deſcendentes in Aegoſthenis
Megarenſibus ut potuere cœnarunt. Poſtri/
die uerò regreſſi, arma relicta abſtulere, ſicq;
ſinguli domum abiere. Athenienſes uerò cùm
Lacedæmoniorum perpenderent uires, bel/
lumq; amplius haud Corinthi, futurum eſſe
cernerent, ſed iam prætereuntes Atticam
Lacedæmonios, Thebas inuadere, ita timore
correpti ſunt, ut duos ex ducibus qui cũ Mel
lone contra Leontiadẽ ſeditionẽ concitarãt,
hunc morte, aliũ, quia haud expectauerat, exi
lio condemnarint. Thebani rurſum maximo
terrore perculſi, ac tantæ belli moli impares
ſe futuros rati, talẽ machinãtur dolum. Spho/
driæ harmoſtæ, qui in Theſpiis cũ copiis age/
bat, pecunia corrupto perſuadẽt, ut Atticas
ingreſſus fines, Athenienſes Lacedæmoniis ho
ſtes

stes redderet: & ille eis assensus, Piræum occupare posse simulatus (nam portubus carebat) milites sumptâ cœna à Thespijs abducit, prædicẽs ingruẽte die Piræũ se uelle occupare. Verũ luce apud Thriadas preuẽtus, haud occulte rem aggressus est, sed undiq; prædabundus discurrẽs, pecora abigebat, domosq; diripiebat: ex quibus nõnulli effugiẽtes Athenas, nunciant ingentem aduentare exercitũ. Athenienses itaq; celeriter correptis armis, tam equites quàm pedites urbẽ undiq; seruabant. Cõtigit eodẽ tempore Lacedæmoniorũ legatos Etymoclen, Aristolochum & Ocellum Athenis apud Calliã hospitem Proxeni filium agere, quos Athenienses tanquam huius rei haud ignaros comprehendũt, ac in uincula conijciũt. At hi rei nouitate perculsi, ostenderũt se haud ita stultos esse, ut si de occupando Piræo præsciuissent, seipsos ultrò capiendos in urbem inclusissent, & præcipuè apud Proxenũ, ubi celerrime possent inueniri. Addebant insuper, Atheniẽsibus manifestũ fore, Lacedæmoniorum urbem rei huius penitus ignaram esse, certissimeq; scire, Sphodriã meritas daturũ pœnas: quapropter innocentes, ac tumultus huius ignari iudicati, ac dimissi sunt. At Ephori Sphodriã reuocauere, capitisq; reum detulere. At ille timore perculsus non obtemperauit, uerùm etsi iudicium contempsisset, euasit tamen quæ res multis Lacedæmone quoque iniustissima uisa est. Id uerò ob talem accidit causam. Erat Sphodriæ filius nuper pubertatem ingressus, Cleonymus nomine, formosissimus, & inter coæquales probitate maxime excellẽs: hũc Archidamus Agesilai filius deperibat: uerùm amici Cleombroti maxime Sphodriam urgebant, nam socij erant. Agesilaum uerò cum amicis timebant. Cleonymum itaq; Sphodrias aggressus, Poteris, ô fili, inquit, patrẽ saluare, si Archidamum rogaueris, ut Agesilaum mihi ad iudicium uenienti deliniat. ille his auditis Archidamũ cõpellare, ac ut patri succurreret, precari ausus est. Archidamus uerò cùm Cleonymum plorantẽ astare uideret, ipsi quoq; collachrymauit. cumq; precibus instaret, illi respondit: Nosti quod patrẽ meũ uix aspicere, nedum alloqui audeã: & si quid in urbe peragere quæro, ad omnes potius quàm ad parentem accedo. sed cũcta ita ut iubes certò scias omni me adnisurũ alligẽtia, ut rem tibi expeditam reddã. Ac his dictis ex Philitio domũ abijt. Orta uerò die surrexit, ac patrẽ exeuntẽ obseruauit. qui cùm egressum uidisset, primo si quis ciuiũ aderat, illũ sibi assistere hortabatur. Inde hospites, demũ famulorũ si quis aderat, precib. aggressus est. Tandẽ cũ Agesilaus ab Eurota reuerteretur, domũq; ingressus est, ille haud ultra pgressus abijt. Postridie hæc eadẽ egit. At Agesilaus quã ob rẽ ille sequeretur suspicatus, haud tamẽ interrogauit, sed

πολεμήσει τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. κἀκεῖνος πειθόμενος αὐτοῖς, προσποιησάμενος τὸν Πειραιᾶ καταλήψεσθαι, ὅτι ἀπύλωτος ἦν, ἐμβαλὼν ἐκ τῶν Θεσπιῶν πρῷ δειπνήσαντας τοὺς στρατιώτας, φάσκων πρὸ ἡμέρας κατανύσειν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Θριᾶσι δ' αὐτῷ ἡμέρα ἐπεγένετο. καὶ οὐδὲ ταῦτ' ἐποίησεν, ὥστε λαθεῖν, ἀλλ' ἐπεὶ ἀπετράπετο, βοσκήματα διήρπασε, καὶ οἰκίας ἐπόρθησε. τῶν δ' ἐντυχόντων τινὲς τῆς νυκτὸς φυγόντες εἰς τὸ ἄστυ, ἀπήγγελλον τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι στράτευμα πάμπολυ προσίοι. οἱ μὲν δὴ ταχὺ ὁπλισάμενοι, καὶ ἱππεῖς, καὶ ὁπλῖται ἐν φυλακῇ τῆς πόλεως ἦσαν. τῶν δὲ Λακεδαιμονίων καὶ πρέσβεις Ἀθήνησιν ἐτύγχανον ὄντες παρὰ Καλλίᾳ τῷ προξένῳ, Ἐτυμοκλῆς τε καὶ Ἀριστόλοχος, καὶ Ὤκυλλος, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα ἠγγέλθη, συλλαβόντες, ἐφύλαττον, ὡς καὶ τούτους συνεπιβουλεύοντας. οἱ δὲ ἐκπεπληγμένοι τε ἦσαν τῷ πράγματι, καὶ ἀπελογοῦντο, ὡς οὐκ ἄν ποτε μωροὶ οὕτως ἦσαν, ὡς εἰ ᾔδεσαν καταλαμβανόμενον τὸν Πειραιᾶ, ἐν τῇ ἄστει ἂν ὑποχειρίους αὑτοὺς παρεῖχον. ἢ ταῦτα παρὰ τῷ προξένῳ, οὗ τάχιστ' ἂν εὑρέθησαν. ἔτι δ' ἔλεγον ὡς δῆλον καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἔσοιτο, ὡς οὐδ' ἡ πόλις τῶν Λακεδαιμονίων ταῦτα συνῄδει. Σφοδρίαν γὰρ εὖ εἰδέναι ἔφασαν, ὅτι ἀπολωλότα πεύσοιντο ὑπὸ τῆς πόλεως. ἐκεῖνοι μὲν κριθέντες μηδὲν συνειδέναι, ἀφείθησαν. οἱ δ' ἔφοροι ἐκάλεσάν τε τὸν Σφοδρίαν, καὶ ἀπῆγον θανάτου. ἐκεῖνος μέντοι φοβούμενος, οὐχ ὑπήκουσεν. ὅμως δὲ καίπερ οὐχ ὑπακούων εἰς τὴν κρίσιν, ἀπέφυγε. καὶ πολλοῖς ἔδοξεν αὕτη δὴ ἐν Λακεδαιμονίοις ἀδικώτατα δίκη κριθῆναι. ἐγένετο δὲ τῶνδ' αἴτιον. ἦν γὰρ τῷ Σφοδρίᾳ ἡλικίαν τε ἔχων τὴν ἄρτι ἐκ παίδων, Κλεώνυμος ὄνομα, καὶ ἅμα κάλλιστός τε καὶ εὐδοκιμώτατος τῶν ἡλίκων. τούτου δὲ ἐρῶν ἐτύγχανεν Ἀρχίδαμος ὁ Ἀγησιλάου. οἱ μὲν οὖν τοῦ Κλεομβρότου φίλοι ἅτε ἑταῖροι ὄντες ἀπολυτικῶς αὐτοῦ εἶχον. τὸν δὲ Ἀγησίλαον καὶ τοὺς ἐκείνου φίλους, ἐφοβοῦντο, καὶ τοὺς διὰ μέσου δέ. δεινὰ γὰρ ἐδόκει πεποιηκέναι. ἐκ τούτου δὲ ὁ μὲν Σφοδρίας εἶπε πρὸς τὸν Κλεώνυμον· ἔξεστί σοι, ὦ υἱὲ, σῶσαι τὸν πατέρα, δεηθέντι Ἀρχιδάμου, Ἀγησίλαον εὐμενῆ ἐμοὶ εἰς τὴν κρίσιν παρασχεῖν. ὁ δὲ ἀκούσας, ἐτόλμησεν ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, καὶ ἐδεῖτο αὐτὸν σωτῆρα τοῦ πατρὸς γενέσθαι. ὁ μέντοι Ἀρχίδαμος ἰδὼν μὲν τὸν Κλεώνυμον κλαίοντα, συνεδάκρυε παρεστώς. ἀκούσας δὲ δεομένου, ἀπεκρίνατο· ἀλλ', ὦ Κλεώνυμε, ἴσθι ὅτι ἐγὼ μὲν τῷ ἐμῷ πατρὶ οὐδ' ἀντιβλέπειν δύναμαι, ἀλλὰ πᾶν τι βούλομαι διαπράξασθαι ἐν τῇ πόλει, πάντων μᾶλλον, ἢ τοῦ πατρὸς δέομαι. ὅμως δ' ἐπεὶ σὺ κελεύεις, νόμιζε πᾶσάν με προθυμίαν συνέξειν ταῦτά σοι πραχθῆναι. καὶ τότε μὲν δὴ ἐκ τοῦ φιλιτίου εἰς τὸν οἶκον ἐλθὼν, ἀνεπαύετο. τοῦ δ' ὄρθρου ἀναστὰς, ἐφύλαττε μὴ λάθοι αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐξελθών. ἐπεὶ δὲ εἶδεν αὐτὸν ἐξιόντα, πρῶτον μὲν εἴ τις τῶν πολιτῶν παρείη, παρίει τούτους διαλέγεσθαι αὐτῷ, ἔπειτα δ' εἴ τις ξένος, ἔπειτα δ' εἴ τις καὶ τῶν δεομένων παρεχώρει τῶν θεραπόντων. τέλος δ' ἐπεὶ ἐκ τοῦ Εὐρώτα ἀπιὼν ὁ Ἀγησίλαος εἰσῆλθεν οἴκαδε, ἀπιὼν ᾤχετο, οὐδὲ προσελθών. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ δὲ ταὐτὰ ταῦτα ἐποίησεν. ὁ δ' Ἀγησίλαος ὑπώπτευε μὲν ὧν ἕνεκα ἐφοίτα, οὐ μέντοι ἠρώτα,

ἀλλ'

ἀλλ' ἔα αὐτόν. ὁ δ' αὖ ἀρχίδαμος ἐπεθύμει μὲν, ὥσπερ εἰκὸς, ὁρᾶν τὸν κλεώνυμον, ὅπως μέντοι ἔλθοι πρὸς αὐτὸν μὴ διαλεγόμενος τῷ πατρὶ περὶ ὧν ἐκεῖνος ἐδεῖτο, οὐκ εἶχεν. οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν σφοδρίαν οὐχ ὁρῶντες τὸν ἀρχίδαμον ἰόντα, πρόσθεν δὲ θαμίζοντα, ἐν παντὶ ἦσαν, μὴ λελοιδορημένος εἴη ὑπ' ἀγησιλάου. τέλος μέντοι ὁ ἀρχίδαμος ἐτόλμησε προσελθεῖν, καὶ εἰπεῖν· ὦ πάτερ, κλεώνυμός με κελεύει σοῦ δεηθῆναι σῶσαι οἱ τὸν πατέρα. καὶ ἐγώ σε ταῦτα δέομαι, εἰ δυνατόν. ὁ δ' ἀπεκρίνατο· ἀλλά σοι μὲν ἔγωγε συγγνώμην ἔχω. αὐτὸς μέντοι ὅπως συγγνώμης τύχοιμι παρὰ τῆς πόλεως, ἄνδρα μὴ καταγιγνώσκων ἀδικεῖν, ὃς ἐχρηματίσατο ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως, οὐχ ὁρῶ. ὁ δὲ, τότε μὲν πρὸς ταῦτα οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἡττηθεὶς τοῦ δικαίου, ἀπῆλθεν. ὕστερον δὲ ἢ αὐτὸς νοήσας, ἢ διδαχθεὶς ὑπό του εἶπεν ἐλθὼν, ἀλλ' ὅτι μὲν, ὦ πάτερ, εἰ μηδὲν ἠδίκει σφοδρίας, ἀπέλυσας ἂν αὐτὸν, οἶδα· νῦν δὲ εἰ ἠδίκηκέ τι, ἡμῶν ἕνεκεν συγγνώμης παρὰ σοῦ τυχέτω. ὁ δὲ εἶπεν, οὐκοῦν εἰ μέλλει καλὰ ταῦθ' ἡμῖν εἶναι, οὕτως ἔσται. ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας, μάλα δύσελπις ὢν, ἀπῄει. τῶν δὲ τοῦ σφοδρίου φίλων τις διαλεγόμενος ἐτυμοκλεῖ, εἶπεν· ὑμεῖς μὲν, οἶμαι, ἔφη, πάντες οἱ ἀγησιλάου φίλοι, ἀποκτενεῖτε τὸν σφοδρίαν. καὶ ὁ ἐτυμοκλῆς, μὰ δία οὐκ ἄρα ταῦτα ποιήσομεν ἀγησιλάῳ, ἐπεὶ ἐκεῖνός γε πρὸς πάντας, ὅσοις διείλεκται, ταῦτα λέγει, μὴ ἀδικεῖν μὲν σφοδρίαν, ἀδύνατον εἶναι ἔφη. ὅστις μέντοι παῖς τε, καὶ παιδίσκος, καὶ ἡβῶν, πάντα τὰ καλὰ ποιῶν διετέλεσε, χαλεπὸν εἶναι τοιοῦτον ἄνδρα ἀποκτιννύναι, τὴν γὰρ σπάρτην τοιούτων δεῖσθαι στρατιωτῶν. ὁ δ' ἀκούσας ταῦτα, ἀπήγγειλε τῷ κλεωνύμῳ. ὁ δ' ἡσθεὶς, εὐθὺς ἐλθὼν, πρὸς τὸν ἀρχίδαμον εἶπεν, ὅτι μὲν ἡμῶν ἐπιμελῇ, ἤδη ἴσμεν. εὖ δ' ἐπίστω ἀρχίδαμε, ὅτι καὶ ἡμεῖς πειρασόμεθα ἐπιμελεῖσθαι, ὡς μή ποτε σὺ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ φιλίᾳ αἰσχυνθῇς καὶ οὐκ ἐψεύσατο. ἀλλὰ καὶ ζῶν, ἅπαντ' ἐποίει, ὅσα καλὰ ἐν τῇ σπάρτῃ. καὶ ἐν λεύκτροις πρὸ τοῦ βασιλέως μαχόμενος σὺν δείνωνι τῷ πολεμάρχῳ, προσπεσὼν πρῶτος τῶν πολιτῶν, ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις ἀπέθανε, καὶ ἠνίασε μὲν εἰς τὰ ἔσχατα ἀρχίδαμον, ὡς δ' ὑπέσχετο, οὐ κατῄσχυνεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκόσμησε. τούτῳ μὲν δὴ τρόπῳ σφοδρίας ἀπέφυγε. τῶν μέντοι ἀθηναίων οἱ βοιωτιάζοντες, ἐδίδασκον τὸν δῆμον ὡς οἱ λακεδαιμόνιοι, οὐχ ὅπως τιμωρήσαιντο, ἀλλὰ [illegible] ἐπαινέσειαν τὸν σφοδρίαν, ὅτι ἐπεβούλευσε ταῖς ἀθήναις. καὶ ἐκ τούτου οἱ ἀθηναῖοι ἐπύλωσάν τε τὸν πειραιᾶ, ναῦς τε ἐναυπηγοῦντο, τοῖς τε βοιωτοῖς ἐβοήθουν πάσῃ προθυμίᾳ. οἱ δ' αὖ λακεδαιμόνιοι φρουράν τε ἔφηναν ἐπὶ τοὺς θηβαίους. καὶ τὸν ἀγησίλαον νομίσαντες φρονιμώτερον ἂν σφίσι τοῦ κλεομβρότου ἡγήσασθαι, ἐδέοντο αὐτοῦ ἄγειν τὴν στρατιάν. ὁ δὲ εἰπὼν ὅτι οὐδὲν ἂν ὅ τι τῇ πόλει δοκοίη ἀντείποι, παρεσκευάζετο εἰς τὴν ἔξοδον. γιγνώσκων δ' ὅτι εἰ μή τις προκαταλήψοιτο τὸν κιθαιρῶνα, οὐ ῥᾴδιον ἔσται εἰς τὰς θήβας ἐμβαλεῖν, μαθὼν πολεμοῦντας τοὺς κλητορίους τοῖς ὀρχομενίοις, καὶ ξενικὸν τρέφοντας, ἐκοινολογήσατο αὐτοῖς ὅπως γένοιτο τὸ ξενικὸν αὐτῷ, εἴ τι δεηθείη. ἐπεὶ δὲ τὰ διαβατήρια ἐγένετο, πέμψας πρὶν ἐν τεγέᾳ αὐτὸς εἶναι, πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν παρὰ τοῖς κλητορίοις ξένων, καὶ μισθὸν

sed tacitus dissimulauit. At Archidamus quamuis Cleonymi teneretur desiderio, tamē nesciebat quo pacto eū accederet, nā nil habebat quod illi de patre referret. At Sphodriæ amici cū Archidamum haud amplius è domo procedere cernerēt, quāuis antea Cleonymū frequēter cōcomitari solitus esset, ne ab Agesilao obiurgatus esset, uerebantur. Tandē Archidamus procedere, sicq; patrē alloqui ausus est. Cleonymus, ô pater, me tibi supplicare iussit, ut illi parentem serues: & ego, si fas est, id quoq; precor. At ille respondit, Tibi ignosco: at quo pacto mihi à ciuitate ignoscendū sit, si uiro iniusto pepercero, qui sui lucri causa magna ciuitatem affecit iniuria, haud cerno. Et ille ad hæc nihil cōtradicere ausus, sed iustitia cōfusus discessit. Postridie uerò, regressus, seu ipse præmeditatus, seu ab alio edoctus, talē intulit sermonē. Si Sphodrias, ô pater, nihil iniustè egisset, scio ipsum absolueres: nunc si qd peccauit, nostri gratia sibi ignoscas oro. At ille respondit: Si hæc honesta futura sunt, sic esto. Quæ cū Archidamus audiuisset, exigua spe discessit. Post hæc cùm Sphodriæ amicus quidā cū Etymocle sermonē habuisset: Vos, inqt, omnes, ut arbitror, Agesilai amici Sphodriā morte condēnabitis. Cui Etymocles ait: Nō hercle igitur cū Agesilao faciemus. ille.n. cūctis, cū hac de re sermo incidit, ait: Impossibile est Sphodriā non iniuste fecisse, uerū q et puer, adolescēs ac uir, semper egregie egerit: crudele fore talē interficere uirū, cū præcipuè Sparta similiū indigeat miliū. Ille his auditis euestigio Cleonymo nūciat. q protinus ad Archidamū accurrēs, ait: Quòd nostri curā geris, iā intelleximus: atqui noueris ô Archidame, nos quoq; enixè operā daturos, ne unquā te nostræ pœniteat amicitiæ. Nec mētitus est, nā uiuēs cūctis illū demeritus est officijs: et in Leuctris ante regē pugnās cū Dinone polemarcho, primus ciuiū in medios irruit hostes, ibiq; egregie pugnās occubuit, et Archidamū qdē ad extremū cruciauit, uerū ut pmiserat præstitit, ne ipsius amicitia illi dedecori, sed honori esset. Et Sphodrias hoc maximè effugit pacto. Proinde Athenienses quicūq; Bœotijs fauebāt, populū instigabāt, ostendebātq; Lacedæmonios nō solū illatas iniurias ultos nō esse, sed potius Sphodriā laudib. extulisse, q Athenienīsib. insidias molitus esset: quapropter Athenēses Piræum munire aggressi sunt, naualiaq; reficere, Bœotijsque pro uirib. auxiliū ferre statuerūt. Lacedæmonij rursus exercitū cōtra Thebanos emittere decreuerūt, ac Agesilaū, qa illū Cleōbroto expertiorem arbitrabātur, ut expeditiōi huic præesset, rogauerūt. Ille uerò nulli rei quā ciuitati acceptā fore cognosceret, se cōtradicturū ostēdit, cōfestimque copias cōparat. Cæterū cùm haud ignoraret, ni quis Cithæronem præoccuparet, haud facile in Thebanū agrū trāsgredi posse, Cletorienses uerò cōtra Orchomenios bellū gerere, peregrinumq; alere militē nosset, cū eis egit, ut si mercenarij indigeret militis, illi nō denegaretur. Cū igitur rem sacrā pro traiectu fecisset, antequā Tegeā uenisset, ad præfectū peregrini militis Cletoriū mittit, stipen-

stipendiumq; menstruum persoluit, ac iussit ut Citheronem occuparet: Orchomenijs uerò ut interim à bello abstinerent, praecepit. Si uerò ciuitas quaedam ciuitati alteri hac durante expeditione bellum intulisset, contra illam iuxta sociorum foedera primo se iturum interminatus est. Citheronem itaque transgressus, Thespias uenit: inde profectus, in Thebanorum fines impetum fecit: uerùm pottora undique uallo ac fossa munita esse reperit. Cùm igitur in multis locis castra locasset, regionem omnem extra uallum ac fossam ferro ac igni populatus est: hostes uerò, quocunque procedebat, intra uallum tanquam eum repulsuri aciem dirigunt. Et aliquando cùm ad castra se reciperet, Thebanorum equites confestim per latentes egressi uias, clàm illos sequebantur. Cùm uerò iam coenam pararent, corporaq; curarent, equitesq; partim nõdum ex equis descendissent, partim conscendissent, apparuere illi, impetumq; in Lacedaemonios faciunt, clypeatosque quamplurimos deijciunt: ex equitibus uerò Cleonem & Epilytidem Spartanos, ex socijs uero Eudicum, ac nonnullos Athenensium exules cùm nondum equos ascendissent, opprimunt. Agesilaus his uisis, celeriter suis opem fert, equitesq; cum ijs, qui decimum à pubertate annum excesserant, militibus in hostes immittit. At Thebanorum equites similes erant ijs qui meridiano aestu laborant. Sustinebant enim eos à quibus inuadebantur, ita ut hastas iacularentur, non tamen ictũ perferrebant, tandem cùm ex suis duodecim perijssent reuersi sunt. Agesilaus itaq; cùm semper hostes post prandium procedere uidisset, orta die rem sacram peregit, inde festinè ad hostes duxit, uallumq; praesidio uacuum sine certamine transgressus, cuncta ad urbem usque ferro ac flamma uastauit. His gestis rursus Thespias regressus urbem muniuit, Phoebidamq; praefectum cum multum manu haud contemnenda ibi reliquit, ipse uerò rursus Megaram regressus socios dimisit: domesticum uerò militem domum reduxit. Phoebidas deinceps excursionibus quotidianis Thebanos infestabat, finesque eorum agebat ac ferebat. Thebani quum iniurias uindicare statuissent, uniuerso populo contra Thespienses arma mouerunt: quibus Phoebidas obuiam progressus, phalangem ab excursione inhibuit, Thebanosque infecta re Thasium redire compulit: ubi tantus terror eorum castra inuasit, ut abiectis quas collegerant frugibus domum abierint: quapropter Phoebidas cum clypeatis illos uiolentius urgebat, grauem uerò armaturam, Thespiensesque structo agmine subsequi iubet: in spem enim uenerat hostilem exercitum penitus opprimi posse: quapropter citato agmine illos uisequutus est. Ipse enim fortiter praeibat, & alios ut eos urgerent hortabatur, & Thespiensium armatos subsequi praecipiebat. Verùm cùm Thebanorum equites ad saltum quendam inuium peruenissent, quia fugae spes illis erepta erat, primò constitere, inde collecto animo in hostes conuersi

μισθὸν δὺς μῆνας αὐτοῖς, ἐκέλευσε προκαταλαβεῖν
τὸν Κιθαιρῶνα. τοῖς δ' Ὀρχομενίοις ἀπεῖπεν, ἕως στρατιὰ
εἴη, παύσασθαι τοῦ πολέμου. εἰ δέ τις πόλις, στρατιᾶς οὔσης
ἔξω, ἐπὶ πόλιν στρατεύσοι, ἐπὶ ταύτην ἔφη πρῶτον
ἰέναι κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμμάχων. ἐπεὶ δὲ ὑπερέβαλεν
εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, ἐλθὼν εἰς Θεσπιάς, ἐκεῖθεν ὁρμηθεὶς,
ἦλθεν ἐπὶ τὴν τῶν Θηβαίων χώραν. εὑρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένον
τε καὶ ἀπεσταυρωμένον κύκλῳ τὸ πεδίον,
καὶ τὰ πλείστου ἄξια τῆς χώρας, στρατοπεδευόμενος ἄλλοτε
ἄλλῃ, καὶ μετ' ἄριστον ἐξάγων, ἐδῄου τῆς χώρας τὰ
πρὸς ἑαυτοῦ τῶν σταυρωμάτων, καὶ τῆς τάφρου. οἱ γὰρ πολέμιοι
ὅπου ἐπιφαίνοιτο ὁ Ἀγησίλαος, ἀντιπαρῄεσαν
αὐτῷ ἐντὸς τοῦ χαρακώματος, ὡς ἀμυνούμενοι. καί ποτε
ἀποχωροῦντος αὐτοῦ ἤδη ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, οἱ τῶν
Θηβαίων ἱππεῖς τέως ἀφανεῖς ὄντες, ἐξαίφνης διὰ τῶν
ὡδοπεποιημένων τοῦ χαρακώματος ἐξόδων, ἐξελαύνουσι,
καὶ οἷα δὴ ἀπιόντων πρὸς δεῖπνον, καὶ συσκευαζομένων
τῶν πελταστῶν, τῶν δ' ἱππέων τῶν μὲν οὔπω καταβεβηκότων,
τῶν δ' ἀναβεβηκότων ἐπελαύνουσι. καὶ τῶν
πελταστῶν συχνοὺς κατέβαλον, καὶ τῶν ἱππέων Κλέωνα
καὶ Ἐπικυδίδαν, Σπαρτιάτας, καὶ τῶν περιοίκων ἕνα
Εὔδικον, καὶ τῶν Ἀθηναίων τινὰς φυγάδας, οὔπω ἀναβεβηκότας
ἐπὶ τοὺς ἵππους. ὡς δὲ ἀναστρέψας σὺν τοῖς ὁπλίταις
ἐβοήθησεν ὁ Ἀγησίλαος, οἵ τε ἱππεῖς ἤλαυνον ἐναντίοι
τοῖς ἱππεῦσι, καὶ τὰ δέκα ἀφ' ἥβης ἐκ τῶν ὁπλιτῶν
ἔθει σὺν αὐτοῖς. οἱ μέντοι τῶν Θηβαίων ἱππεῖς ἐῴκεσαν
ὑποπεπωκόσι τι ἐν μεσημβρίᾳ. ὑπέμενον γὰρ
τοὺς ἐπελαύνοντας, ὥστ' ἐξακοντίζειν τὰ δόρατα. ἐξικνοῦντο
δ' οὔ. καὶ ἀναστρέφοντες δὲ ἐκ τούτου ἀπέθανον
αὐτῶν δώδεκα. ὡς δὲ κατέγνω ὁ Ἀγησίλαος, ὅτι
ἀεὶ μετ' ἄριστον καὶ οἱ πολέμιοι ἐφαίνοντο, θυσάμενος
ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἦγεν ὡς οἷόν τε τάχιστα, καὶ παρῆλθε διὰ
ἐρημίας εἴσω τῶν χαρακωμάτων. ἐκ δὲ τούτου τὰ ἐντὸς
ἔτεμνε, καὶ ἔκαε μέχρι τοῦ ἄστεος. ταῦτα δὲ ποιήσας, καὶ
πάλιν ἀποχωρήσας εἰς Θεσπιάς, ἐτείχιζε τὸ ἄστυ αὐτοῖς. καὶ
ἐκεῖ μὲν Φοιβίδαν κατέλιπεν ἁρμοστήν. αὐτὸς δ' ὑπερβαλὼν
πάλιν εἰς τὰ Μέγαρα, τοὺς μὲν ξυμμάχους διαφῆκε,
τὸ δὲ πολιτικὸν στράτευμα ἐπ' οἴκου ἀπήγαγεν. ἐκ
δὲ τούτου ὁ Φοιβίδας ἐκπέμπων μὲν λῃστήρια, ἔφερε
καὶ ἦγε τοὺς Θηβαίους. καταδρομὰς δὲ ποιούμενος, ἐκακούργει
τὴν χώραν. οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ἀντιτιμωρεῖσθαι
βουλόμενοι, στρατεύουσι πανδημεὶ ἐπὶ τὴν τῶν Θεσπιέων
χώραν. ἐπεὶ δ' ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ, ὁ Φοιβίδας σὺν τοῖς
πελτασταῖς προσκείμενος, οὐδαμοῦ εἴα αὐτοὺς ἀποσκεδάννυσθαι
τῆς φάλαγγος, ὥστε οἱ Θηβαῖοι μάλα ἀχθόμενοι
τῇ ἐμβολῇ, θᾶττον τὴν ἀποχώρησιν ἐποιοῦντο. καὶ
οἱ ὀρεοκόμοι δὲ ἀπορριπτοῦντες ὃν εἰλήφεσαν καρπὸν,
ἀπήλαυνον οἴκαδε. οὕτω δεινὸς φόβος τοῖς στρατεύμασιν
ἐνέπεσεν. ὁ δὲ ἐν τούτῳ θρασέως ἐπέκειτο, σὺν αὑτῷ
μὲν ἔχων τὸ πελταστικόν, τὸ δ' ὁπλιτικὸν ἐν τάξει ἕπεσθαι
κελεύσας. καὶ ἐγένετο ἐν ἐλπίδι πρὸς τὴν τῶν ἀνδρῶν
ποιήσεσθαι. αὐτός τε γὰρ ἐρρωμένως ἡγεῖτο, καὶ
τοῖς ἄλλοις ἅπτεσθαι τῶν ἀνδρῶν παρεκελεύετο, καὶ τοὺς
τῶν Θεσπιέων ὁπλίτας ἀκολουθεῖν ἐκέλευεν. ὡς δὲ ἀποχωροῦντες
οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς, ἐπὶ νάπει ἀδιαβάτῳ
ἐγένοντο, πρῶτον μὲν ἠθροίσθησαν, ἔπειτα δὲ ἀνέστρεφον,

φον, διὰ τὸ ἄκρον ὅποι διαβαῖεν. οἱ μὲν πελτασταὶ ὀλίγοι ὄντες οἱ πρῶτοι, φοβηθέντες αὐτούς, ἔφυγον. οἱ δὲ ἱππεῖς αὖ ὡς τοῦτο εἶδον, ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν φευγόντων ἐπιθέσθαι αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν δὴ Φοιβίδας, καὶ δύο ἢ τρεῖς μετ' αὐτοῦ μαχόμενοι, ἀπέθανον. οἱ δὲ μισθοφόροι τούτου γενομένου πάντες ἔφυγον. ἐπεὶ δὲ φεύγοντες ἀφίκοντο πρὸς τοὺς ὁπλίτας τῶν Θεσπιέων, κἀκεῖνοι μάλα πρόσθεν μέγα φρονοῦντες μὴ ὑπείξειν τοῖς Θηβαίοις, ἔφυγον, μηδὲν πάνυ διωκόμενοι. καὶ γὰρ ἦν ἤδη δείλη. καὶ ἀπέθανον οὐ πολλοί. ὅμως δὲ οὐ πρόσθεν ἔστησαν οἱ Θεσπιεῖς, πρὶν ἐν τοῖς τείχεσιν ἐγένοντο. ἐκ δὲ τούτου πάλιν τὰ τῶν Θηβαίων ἀνεζωπυρεῖτο. καὶ ἐστρατεύοντο εἰς Θεσπιάς, καὶ εἰς τὰς ἄλλας τὰς περιοικίδας πόλεις. ὁ μέντοι δῆμος ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς Θήβας ἀπεχώρει. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς πόλεσι δυναστεῖαι καθειστήκεσαν, ὥσπερ ἐν Θήβαις. ὥστε καὶ οἱ ἐν ταύταις ταῖς πόλεσι φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων, βοηθείας ἐδέοντο. μετὰ δὲ τὸν Φοιβίδα θάνατον, πολέμαρχον μὲν καὶ μόραν οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ θάλατταν πέμψαντες, τὰς Θεσπιὰς ἐφύλαττον. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέστη, πάλιν ἔφαινον φρουρὰν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὰς Θήβας. καὶ τοῦ Ἀγησιλάου ᾗπερ τὸ πρόσθεν ἐδέοντο ἡγεῖσθαι. ὁ δ' ὑπὲρ τῆς ἐμβολῆς ταὐτὰ γιγνώσκων, πρὶν καὶ τὰ διαβατήρια θύεσθαι, πέμψας πρὸς τὸν ἐν Θεσπιαῖς πολέμαρχον, ἐκέλευε προκαταλαβεῖν τὸ ὑπὲρ τῆς κατὰ τὸν Κιθαιρῶνα ὁδοῦ ἄκρον, καὶ φυλάττειν ἕως ἂν αὐτὸς ἔλθοι. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὑπερβαλὼν ἐν ταῖς Πλαταιαῖς ἐγένετο, πάλιν προσεποιήσατο εἰς τὰς Θεσπιὰς ἰέναι πρῶτον. καὶ πέμπων, ἀγοράν τε ἐκέλευε παρασκευάζειν, καὶ τὰς πρεσβείας ἐκεῖ περιμένειν. ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἰσχυρῶς τὴν πρὸς Θεσπιὰς εἰσβολὴν ἐφύλαττον. ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ θυσάμενος ἐπορεύετο τὴν ἐπ' Ἐρυθράς. καὶ ὡς στρατεύματι δυοῖν ἡμέραιν ὁδὸν ἐν μιᾷ κατανύσας, ἔφθασεν ὑπερβὰς τὸ κατὰ Σκῶλον σταύρωμα, πρὶν ἐλθεῖν τοὺς Θηβαίους ἀπὸ τῆς φυλακῆς, καθ' ἣν τὸ πρόσθεν εἰσῆλθε. τοῦτο δὲ ποιήσας, τὰ πρὸς ἕω τῆς τῶν Θηβαίων πόλεως ἐδῄου, μέχρι τῆς Ταναγραίων. ἔτι γὰρ τότε καὶ τὴν Τάναγραν οἱ περὶ Ὑπατόδωρον φίλοι ὄντες τῶν Λακεδαιμονίων εἶχον. καὶ ἐκ τούτου δὴ ἀπῄει, ἐν ἀριστερᾷ ἔχων τὸ τεῖχος. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπελθόντες, ἀντετάξαντο ἐπὶ Γραὸς στήθει, ὄπισθεν ἔχοντες τὴν τάφρον, καὶ τὸ σταύρωμα, νομίζοντες καλὸν εἶναι ἐνταῦθα διακινδυνεύειν. καὶ γὰρ ἦν στενὸν ταύτῃ ἐπιεικῶς, καὶ δύσβατον τὸ χωρίον. ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἰδὼν ταῦτα, πρὸς ἐκείνους μὲν οὐκ ἦγεν. ἐπικάμψας δὲ πρὸς τὴν πόλιν ᾔει. οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι δείσαντες περὶ τῆς πόλεως ὅτι ἔρημος ἦν, ἀπολιπόντες ἐν ᾧ ἐνταῦθα παρατεταγμένοι ἦσαν, δρόμῳ ἔθεον πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἐπὶ Ποτνιὰς ὁδόν. ἦν γὰρ αὕτη ἀσφαλεστέρα. καὶ μέντοι ἐδόκει καλὸν γενέσθαι τὸ ἐνθύμημα τοῦ Ἀγησιλάου, ὅτι πόρρω ἀπαγαγὼν ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἀποχωρεῖν δρόμῳ αὐτοὺς ἐποίησεν. ὅμως μέντοι ἐπιπαραθέοντες αὐτοὺς τῶν πολεμάρχων τινές, ἐπέδραμον σὺν ταῖς μόραις. οἱ μέντοι Θηβαῖοι ἀπὸ τῶν λόφων δόρατα ἐξηκόντιζον, ὥστε καὶ ἀπέθανεν Ἀλύπητος εἷς τῶν πολεμάρχων, ἀκοντισθεὶς δόρατι. ὅμως δὲ καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ λόφου ἐτράπησαν οἱ Θηβαῖοι. ὥστε ἀναβάντες οἱ Σκιρῖται, καὶ τῶν ἱππέων τινές,

uersi sunt. Clypeati cùm pauci numero essent, primi timore perculsi in fugam uertuntur. Id hostes cernentes, fugientes insequi decreuere: Phoebidamq; resistere conantem, cum duobus aut tribus trucidauere. Quod cùm mercenarij uidissent milites, & ipsi uniuersi fugam arripiunt, cursuq; ad Tespiensium grauem delati armaturam, illos quoque quamuis ferociter paulò ante Thebanos insequerentur, fugere compulere, etsi nemo hostium insequeretur: tam enim serò erat: quapropter pauci desiderati sunt: nec tamen à fuga constitere, priusquam urbem ingressi essent. Rursus itaque Thebani animo elati, Thespienses ac circumiacentes ciuitates inuadere statuerunt: tamen illinc populus Thebas migrabat. In cunctis enim ciuitatibus dynastiæ quemadmodum Thebis constitutæ erant, ita ut Lacedæmoniorum amici admodum auxilij indigerent. Lacedæmonij itaque post Phœbidæ interitum, Polemarchum cum cohorte una, qui Thespiensibus præsidio esset, per mare submittunt. Ingruente uere, rursus Thebanos bello aggredi statuerunt, Agesilaumque exercitum ut antea educere rogant. Ille de expeditione idem quod prius sentiens, antequam pro transitu sacrificaret, Thespidas ad Polemarchum mittit, quem montium summitates in Cytherone occupare custodireque, quoad ipse applicaret, iubet. Inde cùm superato illo Plateas peruenisset, Thespias ut antea ire simulauit, illucque mittens commeatum parare, legatosque qui undique conuenerant, ibi opperiri iubet: quapropter Thebani omnibus uiribus Thespiensium ingressum munierunt. Agesilaus uerò cùm oriente die litasset, Erythras pergit, & ante solis occasum duorum dierum peracto itinere, exercitum qui apud Scolum erat præterijt, priusquam Thebani uenissent ab eo loco custodiendo, per quem intrauerat antea. Inde progressus cuncta circa Thebas auroram uersus, ac Tenagræum usque concremauit. Tanagram enim qui cum Hypatodoro sentiebant, Lacedæmonijsq; amici erant, adhuc obtinebāt. Inde digressus a sinistra urbis parte exercitum deducit. At Thebani egressi iuxta locum qui Vetulæ Pectus appellatur, aciem instruunt, tutum ibi periclitari esse rati. nam præterquam quod à tergo munitionibus ac uallo circunsepti erant, locus ille angustus minimeq; permeabilis erat. At Agesilaus cùm id uidisset, haud pugnam conserit, signo uerò dato urbem uersus ire pergit. Thebani uerò timentes ne urbs deserta caperetur, relicto quem tenebāt loco, celeri cursu per Potniā uiam ad urbem feruntur: nā ea tutissima erat. Pulcherrimū itaq; Agesilaus edidit stratagema. Nā quamuis diuerse ab hostibus recederet, eos tamē cursu reuerti, ac solutis ordinibus Polemarchos cum legionibus currere coegit: et Thebani à collib. lanceas iaculabantur, ita ut quendā Polemarchum Alypetum nomine transfigerēt. Tandem etiā his cessere collibus, ita ut Scritæ et equitū nonnulli

nouißimos Thebanorum adorti, ad urbē usq; cæde cōpulerint. Sed cū Thebani muris appropinquassent, rursus cōuersi hostes excipiebāt. Quod leuis armaturæ milites ac Sciritæ uidētes, antea quàm manus consererēt, ad suos nemine desiderato se celeriter recepere. Thebani nihilominus tropheū statuerūt, quoniā hostes à persequutione regreßi essent. Agesilaus uerò ad eū quē paulò ante hostes tenuerat accesßit locū, ibiq; castra collocat. Postridie uerò Thespias exercitū abduxit: quē ferociter clypeati qui sub Thebanis merebāt insequuti, Chabriā quoq; ut idem faceret, hortabātur. In eos itaq; Olynthiorū equites (iā enim ex fœdere cōmilitabāt) impetū faciūt, illosq; per accliue prosequuti sunt, quāplurimos ex eis interfecere. In accliui n. loco, celeriter capiuntur ab equitibus pedites. Cum uerò Agesilaus Thespias uenisset ciues inter se dißidētes reperit. Cūq; hi qui Lacedæmonijs fauebāt, aduersarios, inter quos Menō erat, interficere uellēt, ille non permisit, sed recōciliatis illis inuicē de pace seruanda iurare coegit: sicq; digressus, rursus per Cithæronē Megarā trāsgressus est, ubi dimißis socijs, ciuiles copias domum reduxit. Premebantur interim Thebani frumēti inopia biēnio enim nullas ex agris collegerant fruges: quapropter duas triremes cū decē talentis Pegasas mittunt, ut ibi frumentū emerēt. Id cùm Alcetas Lacedæmonius, qui oræ illi præerat, resciuisset, dum illi frumentū cōparāt, tres clàm instruxit triremes. Cumq; naues frumento onustæ abirent, Alcetas eas intercepit, uirosq; omnes haud pauciores trecentum in suam redegit potestatem, quos omnes in arce quam obtinebat in uincula cōiecit. Cùm uerò puerum quēdam egregia uideretur formā, ex arceq; ad illum descendisset, captiui cōspecta negligentia arcē occupant, ciuitasq; paulò post ad eos defecit, ita ut Thebani abunde deinde frumentum inferre possent. Appetente rursus uere, Agesilaus in lecto decumbebat. Cùm enim exercitum ex Thebis Megaras reduceret, ac ex Veneris tēplo in Archiū ascendisset, uena ei nescio qua abrupta, sanguis ex corpore in sanū crus defluxit: cumq; tibia illi intumesceret, ac intolerabilis dolor cū uexaret, Syracusanus medicus quidam circa talū illi uenā aperit. At sanguis cùm semel erupisset, per noctē ac diē integrā absq; intermißione effluxit. Et quāuis omnia pertentassent, sanguis tamē decursum sistere haud potuere, quoad animus eū reliquisset: tunc enim fluere cessauit. Et ille Lacedæmonē relatus, reliquum æstatis & hyemem in lecto decubuit. At Lacedæmonij ineunte uere rursus Thebanos bello petere statuere, Cleombrotumq; copias educere iubent: qui collecto exercitu Cithæronē uersus ducere pergit, clypeatosq; nō nullos præmittit, quos uertrum angustias occupare iubet. At Thebani & Athenienses cùm iam antea montem obtinerent, paulisper eos subire permittūt: cūq; propè accesßissent, cōtra illos insurgētes, præcipites egere, ac quadraginta circiter interfecere. Quo

facto

ἕποιεν τοὺς τῶν Θηβαίων τελευταίους, πελαύνοντας τῇ πόλει. ὡς μέντοι ἐγγὺς τοῦ τείχους ἐγένοντο, ὑποστρέφουσιν οἱ Θηβαῖοι. οἱ δὲ σκιρῖται ἰδόντες αὐτοὺς, θᾶττον ἢ βάδην, ἀπῆλθον, καὶ ἀπέθανε μὲν οὐδεὶς αὐτῶν. ὅμως δὲ οἱ Θηβαῖοι τρόπαιόν τι ἐστήσαντο, ὅτι ἀπεχώρησαν οἱ ἀναβάντες. ὁ μέντοι Ἀγησίλαος, ἐπεὶ ὥρα ἦν, ἀπελθὼν ἐστρατοπεδεύσατο ἔνθαπερ τοὺς πολεμίους εἶδε παρατεταγμένους. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπήγαγε τὴν ἐπὶ Θεσπιάς. θρασέως δὲ παρακολουθούντων τῶν πελταστῶν, οἳ ἦσαν μισθοφόροι τοῖς Θηβαίοις, καὶ τὸν Χαβρίαν ἀνακαλούντων, ὅτι οὐκ ἠκολούθει, ὑποστραφέντες οἱ τῶν Ὀλυνθίων ἱππεῖς (ἤδη γὰρ κατὰ τοὺς ὅρκους συνεστρατεύοντο) ἐδίωξάν τε αὐτοὺς πρὸς ὄρθιον, καθάπερ ἠκολούθουν, καὶ ἀπέκτειναν αὐτῶν μάλα πολλούς. ταχὺ γὰρ πρὸς ἄναντες εὐήλατον ἁλίσκονται πεζοὶ ὑπὸ ἱππέων. ἐπεὶ δ' ἐγένετο ὁ Ἀγησίλαος ἐν ταῖς Θεσπιαῖς, εὑρὼν στασιάζοντας τοὺς πολίτας, καὶ βουλομένων τῶν φασκόντων λακωνίζειν, ἀποκτεῖναι τοὺς ἐναντίους, ὧν καὶ Μένων ἦν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέτρεψε. διαλλάξας δὲ αὐτοὺς, καὶ ὅρκους ὀμόσαι ἀλλήλοις ἀναγκάσας, οὕτως ἀπῆλθε πάλιν διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος τὴν ἐπὶ Μέγαρα, καὶ ἐκεῖθεν τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν στράτευμα, οἴκαδε ἀπήγαγε. μάλα δὲ πιεζόμενοι οἱ Θηβαῖοι σπάνει σίτου, διὰ τὸ δυοῖν ἐτοῖν μὴ εἰληφέναι καρπὸν ἐκ τῆς γῆς, πέμπουσιν ἐπὶ δυοῖν τριήροιν ἄνδρας εἰς Παγασὰς ἐπὶ σῖτον, δέκα τάλαντα δόντες. Ἀλκέτας δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος φυλάττων Ὠρεὸν, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι συνεωνοῦντο τὸν σῖτον, ἐπλήρωσε τρεῖς τριήρεις, ἐπιμεληθεὶς ὅπως μὴ ἐξαγγελθείη. ἐπεὶ δὲ ἀπήγετο ὁ σῖτος, λαμβάνει ὁ Ἀλκέτας, τόν τε σῖτον καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τοὺς ἄνδρας ἐζώγρησεν οὐκ ἐλάττους ὄντας ἢ τριακοσίους. τούτους δὲ εἷρξεν ἐν τῇ ἀκροπόλει, οὗπερ αὐτὸς ἐσκήνου. ἀκολουθοῦντος δέ τινος τῶν Ὠρειτῶν παιδὸς, ὡς ἔφασαν, μάλα καλοῦ τε κἀγαθοῦ, καταβαίνων ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, περὶ τοῦτον ἦν. καταγνόντες δὲ οἱ αἰχμάλωτοι τὴν ἀμέλειαν, καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἡ πόλις ἀφίσταται. ὥστ' εὐπόρως ἤδη οἱ Θηβαῖοι σῖτον παρεκομίζοντο. ὑποφαίνοντος δὲ πάλιν τοῦ ἦρος, ὁ μὲν Ἀγησίλαος κλινοπετὴς ἦν. ὅτε γὰρ ἀπῆγε τὸ στράτευμα ἐκ τῶν Θηβῶν ἐν τοῖς Μεγάροις ἀναβαίνοντος αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀφροδισίου εἰς τὸ ἀρχεῖον, ῥήγνυταί ποία δὴ φλέψ, καὶ ἐρρύη ἐκ τοῦ σώματος αἷμα εἰς τὸ ὑγιὲς σκέλος. γενομένης δὲ τῆς κνήμης ὑπερόγκου, καὶ ὀδυνῶν ἀφορήτων, Συρακούσιός τις ἰατρὸς σχάζει τὴν παρὰ τὸ σφυρὸν φλέβα αὐτοῦ. ὡς δὲ ἅπαξ ἤρξατο, ἔρρει συνεχῶς νύκτα τε καὶ ἡμέραν τὸ αἷμα, καὶ πάντα ποιοῦντες, οὐκ ἐδύναντο σχεῖν τὸ αἷμα, πρὶν ἐλειποψύχησε. τότε μέντοι γε ἐπαύσατο. καὶ οὕτως ἐκεῖνος μὲν ἀποκομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα, ἠρρώστει τό, τε λοιπὸν θέρος, καὶ διὰ χειμῶνος. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ἔαρ ὑπέφαινε, πάλιν φρουράν τε ἔφαινον τοῖς Θηβαίοις, καὶ Κλεόμβροτον ἡγεῖσθαι ἐκέλευον. ἐπεὶ δ' ἔχων τὸ στράτευμα πρὸς τῷ Κιθαιρῶνι ἐγένετο, προσῄεσαν αὐτῷ οἱ πελτασταὶ ὡς προκαταληψόμενοι τὰ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Θηβαίων δὲ, καὶ Ἀθηναίων προκατέχοντές τινες τὸ ἄκρον, τέως μὲν εἴων αὐτοὺς ἀναβαίνειν. ἐπεὶ δ' ἐπ' αὐτοῖς ἦσαν, ἐξαναστάντες, ἐδίωκον, καὶ ἀπέκτειναν περὶ τετταράκοντα. τούτου δὲ

γενο-

γενομένου, ὁ Κλεόμβροτος ἀδύνατον νομίσας τὸ ὑπερβῆναι εἰς τὴν τῶν Θηβαίων, ἀπήγαγέ τε, καὶ διῆκε τὸ στράτευμα. συλλεγέντων δὲ τῶν συμμάχων εἰς Λακεδαίμονα, λόγοι ἐγίγνοντο ἀπὸ τῶν συμμάχων, ὅτι διὰ μαλακίαν καταριβήσοιντο ὑπὸ τοῦ πολέμου. ἐξεῖναι γὰρ σφίσι ναῦς πληρώσαντας πολὺ πλείονας τῶν Ἀθηναίων, ἑλεῖν λιμῷ τὴν πόλιν αὐτῶν. ἐξεῖναι δὲ ἐν ταύταις ταῖς ναυσὶ καὶ εἰς Θήβας στράτευμα διαβιβάζειν, εἰ μὲν βούλοιντο, ἐπὶ Φωκέων· εἰ δὲ βούλοιντο, ἐπὶ Κρεύσιος. ταῦτα δὲ λογισάμενοι, ἑξήκοντα μὲν τριήρεις ἐπλήρωσαν. Πόλλις δ᾽ αὐτῶν ναύαρχος ἐγένετο. καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθησαν οἱ ταῦτα γνόντες, ἀλλ᾽ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιορκοῦντο. τὰ γὰρ σιταγωγὰ αὐτοῖς πλοῖα ἐπὶ μὲν τὸν Γεραιστὸν ἀφίκετο. ἐκεῖθεν δ᾽ οὐκ ἔτι ἤθελε παραπλεῖν, τοῦ ναυτικοῦ ὄντος τοῦ Λακεδαιμονίων περί τε Αἴγιναν, καὶ Κέω, καὶ Ἄνδρον. γνόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀνάγκην, ἐνέβησαν αὐτοὶ εἰς τὰς ναῦς. καὶ ναυμαχήσαντες πρὸς τὸν Πόλλιν, Χαβρίου ἡγουμένου, νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. καὶ ὁ μὲν σῖτος Ἀθηναίοις οὕτω παρεκομίσθη. παρασκευαζομένων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων στράτευμα διαβιβάζειν ἐπὶ Βοιωτούς, ἐδεήθησαν οἱ Θηβαῖοι τῶν Ἀθηναίων περὶ Πελοπόννησον στράτευμα πέμψαι, νομίσαντες ὅτι εἰ τοῦτο γένοιτο, οὐ δυνατὸν ἔσοιτο τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἅμα μὲν τὴν ἑαυτῶν χώραν φυλάττειν, ἅμα δὲ τὰς περὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία συμμαχίδας πόλεις. ἅμα δὲ στράτευμα διαβιβάζειν ἱκανὸν πρὸς ἑαυτούς. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μέντοι ὀργιζόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις διὰ τὸ Σφοδρίου ἔργον, προθύμως ἐξέπεμψαν περὶ τὴν Πελοπόννησον, ναῦς ἑξήκοντα πληρώσαντες, καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Τιμόθεον ἑλόμενοι, ἅτε δὲ εἰς τὰς Θήβας οὐκ ἐμβεβληκότων τῶν πολεμίων, οὔτ᾽ ἐν ᾧ Κλεόμβροτος ἦγε τὴν στρατιάν ἔτι, οὔτ᾽ ἐν ᾧ Τιμόθεος περιέπλευσε, θρασέως δὴ ἐστρατεύοντο οἱ Θηβαῖοι ἐπὶ τὰς περιοικίδας πόλεις. καὶ πάλιν αὐτὰς ἐλάμβανον. ὁ μέντοι Τιμόθεος περιπλεύσας, Κέρκυραν μὲν εὐθὺς ὑφ᾽ ἑαυτῷ ἐποιήσατο. οὐ μέντοι ἠνδραποδίσατο, οὐδὲ ἄνδρας ἐφυγάδευσεν, οὐδὲ νόμους μετέστησεν. ἐξ ὧν τὰς περὶ ἐκεῖνα πόλεις ἁπάσας εὐμενεστέρας ἔσχεν. ἀντεπλήρωσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναυτικόν, καὶ Νικόλοχον ναύαρχον μάλα θρασὺν ἄνδρα, ἐξέπεμψαν. ὃς ἐπειδὴ εἶδε τὰς μετὰ Τιμοθέου ναῦς, οὐκ ἐμέλλησε, καίπερ ἓξ νεῶν ἀπουσῶν αὐτῷ τῶν Ἀμβρακιωτίδων, ἀλλὰ πέντε καὶ πεντήκοντα ἔχων ναῦς, ἑξήκοντα οὔσαις ταῖς μετὰ Τιμοθέου, ἐναυμάχησε. καὶ τότε μὲν ἡττήθη, καὶ τρόπαιον ὁ Τιμόθεος ἔστησεν ἐν Ἀλυζίᾳ. ὁ δὲ ἀνελκομένων τῶν Τιμοθέου νεῶν, καὶ ἐπισκευαζομένων, ἐπεὶ παρεγένοντο αὐτῷ αἱ Ἀμβρακιώτιδες ἓξ τριήρεις, ἐπὶ τὴν Ἀλυζίαν ἔπλευσεν, ἔνθα ἦν ὁ Τιμόθεος. ὡς δὲ οὐκ ἀντανῆγον, τρόπαιον αὖ κἀκεῖνος ἐστήσατο ἐν ταῖς ἐγγυτάτω νήσοις. ὁ δὲ Τιμόθεος, ἐπεὶ ἅς τε εἶχεν ἐπεσκεύασε, καὶ ἐκ Κερκύρας ἄλλας προσεπληρώσατο, γενομένων αὐτῷ πασῶν πλέον ἢ ἑβδομήκοντα, πολὺ δὴ ὑπερεῖχε ναυτικῷ. χρήματα μέντοι μετεπέμπετο Ἀθήνηθεν, πολλῶν γὰρ ἐδεῖτο, ἅτε πολλὰς ναῦς ἔχων.

ΞΕΝΟ-

facto Cleombrotus cùm impoßibile cerneret in Thebanorum transcendi posse fines, copias reduxit ac dissoluit. Cumq; inde socij frequentes Lacedæmonem cõuenissent, sermo inter illos ortus est, tanquam per desidiã bellum protraheretur: multò enim plures quàm Athenienses se naues instruere posse, ac fame urbem capere, indeq; Thebas siue per Phocẽses, siue iuxta Crasios progredi. Cùm itaq; consilium id haud inutile esse uideretur, sexaginta instruunt triremes, quibus Pollen nauarchum præficiunt. Nec illi qui hæc suaserunt, opinione decepti sunt. Cùm enim frumentariæ Atheniensium naues ad Geræstum applicarent, ob Lacedæmoniorũ metum qui circa Aeginam, Ceum & Andrum in stationibus agebant, ultrà progredi non audebant: sicq; Athenas penitus obsideri ac fame urgeri cõtigit. Ea igitur Athenienses neceßitate coacti, classem ipsi quoq; comparant, ac Chobrio duce cum hostibus confligunt, & superant, ita ut liberè inde frumentũ importari posset. Interim Lacedæmonij pedestres coegere copias, ac in Bœotiam transcendere nitebantur: quapropter Thebani Athenienses rogant, ut hostiliter Peloponnesum aggrederentur: sic enim fore rati, ut domestico Lacedæmonij implicati bello, ab externis tutãdis auocarentur ciuitatibus, ipsiq; faciliter inde ijs resistere possent. Et Athenienses quia Lacedæmonijs ob Sphodriæ iniurias infensi erant, impigrè exercitum cum nauibus sexaginta, quibus Timotheum præficiunt, in Pelopõnesum mittunt. Et quoniam hostes Thebas non inuaserant, neq; tum quando Cleombrotus adhuc ductarit exercitũ, neq; cùm Timotheus circumnauigaret, Thebani fortiter finitimas aggreßi ciuitates, rursus eas in suã redigunt potestatem. Timotheusq; circumnauigãs Cercyram subigit, nec tamen diripuit, uirosue expulit, aut leges immutauit: quapropter ciuitates cunctas finitimas sibi effecit beneuolentiores. Lacedæmonij itaq; & ipsi classem instruunt, Nicolochumq; uirum audacißimum illi præficiunt. Qui cùm Timothei conspexisset naues, nihil cunctatus est, ac quamuis sex Ambraciorũ abessent triremes, nauibus quinq; & quinquaginta, cum sexaginta Timothei conflixit nauibus, ab illoq; uictus est. Timotheus uerò tropheũ in Aelyzia constituit. Nicolochus autem collectis ex fuga nauibus, assumptisq; sex Ambraciotidis triremibus, Alyziam ubi Timotheus sedebat, nauigat. Qui cùm haud contra prodiret, ille quoque trophæum in proximis statuit insulis. At Timotheus cùm & naues suas instruxisset, alias quoque ex Cercyra impleuisset, plures quàm septuaginta comparauit triremes, ita ut longè classe esset superior. Verùm pecuniam ab Atheniensibus deposcebat: nam propter nauium multitudinem multa quoque indigebat.

XENO-

XENOPHONTIS RERVM GRAECARVM LIBER SEXTVS, BILIBALDO PIRCKHEMERO INTERP.

E T hic status Atheniensium & Lacedæmoniorum erat. At Thebani cùm Bœotiæ subegissent ciuitates, in Phocæam exercitum ducunt. At Phocenses Lacedæmonem pro auxilio oratum mittunt, ostenderuntque, ni eis opem ferrent, non posse Thebanis non consentire. Lacedæmonij igitur per mare Cleombrotum regem cum cohortibus quatuor, & sociorum parte Phocæam mittunt. Eodem fermè tempore Lacedæmonem ex Thessalia applicuit Polydamas Pharsalius: erat is in uniuersa Thessalia clarus, tantæq; in ciuitate sua cùm probitate, tum æquitate, existimationis, ut inter se dissidentes Pharsalij, illi arcem commiserint, publicosq; redditus ei assignauerint: iusseruntque, ut quantum lege permitteretur, cùm ad sacrorum sumptus; tum ad alias expensas sumeret: & ille his pecunijs arcem illis seruauit, ac cuncta necessaria de his per annum expendit: & si quando pecunijs carebat, proprias impendebat: eratq; aliàs hospitalis, ac Thessalorum more magnificus. Hic itaque cùm Lacedæmonem uenisset, talia locutus est:

Polydamas concio.

Ego ô uiri Lacedæmonij, cùm hospitio uobis deuinctus sim, & ab omnibus, quantum reminisci potest, progenitoribus uobis benefacere didicerim, dignum arbitror, si rei cuiusquam indigeam, uos adire: & si quid uobis aduersi in Thessalia accidere didicerim, significare. Audiuistis igitur procul dubio Iasonis nomen: uir etenim ille potentissimus, ac magni existit nominis. Ille igitur per inducias me conuenit, & in hunc modum disseruit: Quod ego, ô Polydama, urbem uestram Pharsalum etiam inuitam mihi subijcere ualeam, inde tibi coniecturare licet: habeo, inquit, Thessaliæ plurimas & maximas ciuitates auxiliares, quas tamen omnes, quamuis uos illis contra me opem præstiteritis, unaq; militaueritis, subegi. Nosti præterea quòd peregrinum alam exercitum, sex millibus haud inferiorem, cui ciuitas nulla, ut arbitror, facilè resistere potest. Nam etsi aliunde non minor educitur exercitus, ciuitatum tamen milites partim uiribus sunt effœti, partim uix dum pubertatem attigere, uigent quidem in ciuitate unaquaque quampaucissimi. Apud me uerò nullus meret, qui non labore mihi æquiparari possit. Ipse autem (oportet enim apud uos uera loqui) corpore est robusto, laborisq; tolerantissimus, ac uirtutis quotidie periculum facit: siquidem in gymnasijs ac exercitu assiduè se armis exercitat. Atque quoscunq; ex peregrino milite molles cernit, illos exterminat: quos uerò laboris tolerãtes et in periculis cõtra hostes audaces cognoscit, honorat, ac ho-

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ ταῦτα ἦσαν. οἱ δὲ Θηβαῖοι, ἐπεὶ κατεστρέψαντο τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, ἐστράτευον καὶ εἰς τὴν Φωκίδα. ὡς δ' αὖ καὶ οἱ Φωκεῖς ἐπρέσβευον εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ ἔλεγον, ὡς εἰ μὴ βοηθήσαιεν, οὐ δυνήσοιντο μὴ πείθεσθαι τοῖς Θηβαίοις, ἐκ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι διαβιβάζουσι κατὰ θάλατταν εἰς Φωκέας, Κλεόμβροτόν τε τὸν βασιλέα, καὶ μετ' αὐτοῦ τέτταρας μόρας, καὶ τῶν συμμάχων τὸ μέρος. σχεδὸν δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ ἐκ Θετταλίας ἀφικνεῖται πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων Πολυδάμας Φαρσάλιος. οὗτος δὲ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Θετταλίᾳ εὐδοκίμει. καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει οὕτως ἐδόκει καλός τε κἀγαθὸς εἶναι, ὥστε καὶ στασιάσαντες οἱ Φαρσάλιοι, παρακατέθεντο αὐτῷ μὲν ἀκρόπολιν, καὶ τὰς προσόδους ἐπέτρεψαν, λαμβάνοντα ὅσα ἐγέγραπτο ἐν τοῖς νόμοις, εἴς τε τὰ ἱερὰ ἀναλίσκειν, καὶ εἰς τὴν ἄλλην διοίκησιν. κἀκεῖνος μέντοι ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων τήν τε ἄκραν φυλάττων διέσωζεν αὐτοῖς, καὶ τἆλλα διοικῶν ἀπελογίζετο κατ' ἐνιαυτόν. καὶ ὁπότε μὲν ἐνδεὴς ἦν, παρ' ἑαυτοῦ προσετίθει, ὁπότε δὲ περιγένοιτο, ἀπελάμβανεν. ἦν δὲ καὶ ἄλλως φιλόξενός τε καὶ μεγαλοπρεπὴς, τὸν Θετταλικὸν τρόπον. οὗτος οὖν ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὴν Λακεδαίμονα, εἶπε τάδε.

Ἐγὼ μὲν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρόξενος ὑμῶν ὢν, καὶ εὐεργέτης ἐκ πάντων ὧν μεμνήμεθα προγόνων, ἀξιῶ ἐάν τι ἀπορῶ πρὸς ὑμᾶς ἰέναι· ἐάν τέ τι χαλεπὸν ὑμῖν ἐν τῇ Θετταλίᾳ ξυνιστῆται, σημαίνειν. ἀκούετε μὲν οὖν, εὖ οἶδ', ὅτι καὶ ὑμεῖς Ἰάσονος ὄνομα. ὁ γὰρ ἀνὴρ καὶ δύναμιν ἔχει μεγάλην, καὶ ὀνομαστός ἐστιν. οὗτος δὲ σπονδὰς ποιησάμενος, συνεγένετό μοι, καὶ εἶπε τάδε· ὅτι μὲν, ὦ Πολυδάμα, καὶ ἄκουσαν τὴν ὑμετέραν πόλιν Φάρσαλον δυναίμην ἂν παραστήσασθαι, ἔξεστί σοι ἐκ τῶνδε λογίζεσθαι. ἐγὼ γὰρ, ἔφη, ἔχω μὲν Θετταλίας τὰς πλείστας καὶ μεγίστας πόλεις συμμάχους, κατεστρεψάμην δὲ αὐτὰς ὑμῶν σὺν αὐταῖς τἀναντία ἐμοὶ στρατευομένων. καὶ μὴν οἶσθά γε ὅτι μισθοφόρους ἔχω ξένους εἰς ἑξακισχιλίους, οἷς ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐδεμία πόλις δύναιτ' ἂν ῥᾳδίως μάχεσθαι. ἀριθμὸς μὲν γὰρ, ἔφη, καὶ ἄλλοθεν οὐκ ἂν ἐλάττων ἐξέλθοι, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τῶν πόλεων στρατεύματα, τοὺς μὲν προεληλυθότας ἤδη ταῖς ἡλικίαις ἔχει, τοὺς δ' οὔπω ἀκμάζοντας. σωμασκοῦσί γε μὴν μάλα ὀλίγοι τινὲς ἐν ἑκάστῃ πόλει. παρ' ἐμοὶ δὲ οὐδεὶς μισθοφορεῖ, ὅστις μὴ ἱκανός ἐστιν ἴσα πονεῖν ἐμοί. αὐτὸς δ' ἐστὶ (λέγειν γὰρ πρὸς ὑμᾶς χρὴ τἀληθῆ) καὶ τὸ σῶμα μάλα εὔρωστος, καὶ ἄλλως φιλόπονος. καὶ τοίνυν τῶν παρ' αὐτῷ πεῖραν λαμβάνει καθ' ἑκάστην ἡμέραν. ἡγεῖται γὰρ σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις, καὶ ὅταν πη στρατεύηται. καὶ οὓς μὲν ἂν μαλακοὺς τῶν ξένων αἰσθάνηται, ἐκβάλλει· οὓς δ' ἂν ὁρᾷ φιλοπόνους, καὶ φιλοκινδύνως ἔχοντας πρὸς τοὺς πολέμους, τιμᾷ, τοὺς μὲν διμοιρίαις·

τοὺς

τοὺς δὲ ἡμιμοιρίαις, τοὺς δὲ καὶ τετραμοιρίαις, καὶ ἄλλοις δώροις, καὶ νόσων γε θεραπείαις, καὶ περὶ ταφὰς κόσμῳ. ὥστε πάντες ἴσασιν οἱ παρ' ἐκείνῳ ξένοι, ὅτι ἡ πολεμικὴ αὐτοῖς ἀρετὴ ἐντιμότατόν τε βίον, καὶ ἀφθονώτατον παρέχεται. ἐπεδείκνυε δέ μοι εἰδότι, ὅτι καὶ ὑπήκοοι ἤδη αὐτῷ εἶεν, Μαρακοί, καὶ Δόλοπες, καὶ Ἀλκέτας ὁ ἐν τῇ Ἠπείρῳ ὕπαρχος. ὥστε, ἔφη, τί ἂν ἐγὼ φοβούμενος, οὐ ῥᾳδίως ἂν ὑμᾶς οἰοίμην καταστρέψασθαι; τάχα οὖν ὑπολάβοι ἄν τις ἐμοῦ ἄπειρος, τί οὖν μέλλεις, καὶ οὐκ ἤδη στρατεύεις ἐπὶ τοὺς Φαρσαλίους; ὅτι νὴ Δία τῷ παντὶ κρεῖττόν μοι δοκεῖ ἑκόντας ὑμᾶς μᾶλλον, ἢ ἄκοντας προσαγαγέσθαι. βιασθέντων μὲν γάρ, ὑμεῖς ἂν βουλεύοισθε ὅ, τι δύναισθε κακὸν ἐμοί, ἐγώ τ' ἂν ὑμᾶς ὡς ἀσθενεστάτους βουλοίμην εἶναι. εἰ δὲ πεισθέντες μετ' ἐμοῦ γένοισθε, δῆλον ὅτι αὔξοιμεν ἂν ὅ, τι δυναίμεθα ἀλλήλους. γιγνώσκω μὲν οὖν, ὦ Πολυδάμα, ὅτι ἡ σὴ πατρὶς εἰς σὲ ἀποβλέπει. ἐὰν δέ μοι φιλικῶς αὐτὴν ἔχειν παρασκευάσῃς, ὑπισχνοῦμαί σοι, ἔφη ἐγώ, μέγιστόν σε τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι μετ' ἐμὲ καταστήσειν. οἵων δὲ πραγμάτων ἐγὼ τὰ δευτερεῖά σοι δίδωμι, ἄκουσον, καὶ μηδὲν πίστευέ μοι, ὅ, τι ἂν μὴ λογιζομένῳ σοι ἀληθὲς φαίνηται. οὐκοῦν τοῦτο μὲν εὔδηλον ὑμῖν, ὅτι Φαρσάλου προσγενομένης, καὶ τῶν ἐξ ὑμῶν ἠρτημένων πόλεων, εὐπετῶς ἂν ἐγὼ ταγὸς Θετταλῶν ἁπάντων κατασταίην. ὥς γε μὴν ὅταν ταγεύηται Θετταλία, εἰς ἑξακισχιλίους μὲν οἱ ἱππεύοντες γίγνονται, ὁπλῖται δὲ πλείους ἢ μύριοι καθίστανται. ὧν ἐγὼ καὶ σώματα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ὁρῶν, οἶμαι ἂν αὐτῶν, εἰ καλῶς τις ἐπιμελοῖτο, οὐκ εἶναι ἔθνος, ὁποίῳ ἂν ἀξιώσαιεν ὑπήκοοι εἶναι Θετταλοί. πλατυτάτης γε μὴν οὔσης Θετταλίας, πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη ὑπήκοα μέν ἐστιν, ὅταν ταγὸς ἐνθάδε κατασταθῇ. σχεδὸν δὲ πάντες οἱ ταύτῃ ἀκοντισταί εἰσιν, ὥστε καὶ πελταστικῷ εἰκὸς ὑπερέχειν τὴν ὑμετέραν δύναμιν. καὶ μὴν Βοιωτοί γε, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, ὅσοι Λακεδαιμονίοις πολεμοῦσιν, ὑπάρχουσί μοι σύμμαχοι. καὶ ἀκολουθεῖν τοίνυν ἀξιοῦσιν ἐμοί, ἂν μόνον ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἐλευθερῶ αὐτούς. καὶ Ἀθηναῖοι δέ, εὖ οἶδ' ὅτι πάντα ποιήσαιεν ἄν, ὥστε σύμμαχοι ὑμῖν γενέσθαι. ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἄν μοι δοκῶ πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ποιήσασθαι. νομίζω γὰρ ἔτι ῥᾷον τὴν κατὰ θάλατταν, ἢ τὴν κατὰ γῆν ἀρχὴν παραλαβεῖν ἄν. εἰ δὲ εἰκότα λογίζομαι, σκόπει, ἔφη, καὶ ταῦτα. ἔχοντες μέν γε Μακεδονίαν, ἔνθεν Ἀθηναῖοι τὰ ξύλα ἄγονται, πολὺ δήπου πλείονας ἐκείνων ἱκανοὶ ἐσόμεθα ναῦς ποιήσασθαι. ἀνδρῶν γε μὴν ταύτας πληροῦν, πότερον Ἀθηναίους ἢ ἡμᾶς εἰκὸς μᾶλλον δύνασθαι, τοσούτους ἔχοντας πενέστας; τούς γε μὴν ναύτας τρέφειν, πότερον ἡμᾶς ἱκανωτέρους εἰκὸς εἶναι τοὺς δι' ἀφθονίαν, καὶ ἄλλοσε σῖτον ἐκπέμποντας, ἢ Ἀθηναίους τοὺς μηδ' αὑτοῖς ἱκανὸν ἔχοντας, ἂν μὴ πρίωνται; καὶ χρήμασί γε δήπου εἰκὸς ἡμᾶς ἀφθονωτέροις χρῆσθαι, μὴ εἰς νησύδρια ἀποβλέποντας, ἀλλ' ἠπειρωτικὰ ἔθνη καρπουμένους. πάντα γὰρ δήπου τὰ κύκλῳ φόρον φέρει, ὅταν ταγευθῇ τὰ κατὰ Θετταλίαν. οἶσθα δὲ δήπου ὅτι καὶ βασιλεὺς ὁ Περσῶν οὐ νήσους, ἀλλ' ἤπειρον καρπούμενος, πλουσιώτατος ἀνθρώπων ἐστίν, ὃν ἐγὼ ὑπήκοον ποιήσασθαι ἔτι εὐκατεργαστότερον ἡγοῦ-

μαι

ac honestis ordinibus, donisq́; decorat largißimis: morbos curat, mortuosq́; sepulturis exornat, ita ut omnes milites peregrini qui sub eo militant, planè nouerint bellicam uirtutem, honoratißimam ac spectatißimam ipsis conferre uitam. Ostendit mihi prætereà, iam Maracos & Dolopes ab eo subactos esse: Alcetem quoq; qui in Epiro dominatur: ideo, inquit, minimè uereor ne uos & quamfacilimè uincere queam. Verùm rerum inexpertus quispiam dicere posset: Cur ergo differs, & non confestim Pharsalios bello aggrederis? Quandoquidem, per Iouem, longe mihi pulchrius esse uidetur, uolentes uos potius quàm inuitos mihi conciliare. Si enim ui à me subacti eritis, semper de fide uestra dubitare cogor: uerùm ego uos mihi fidißimos esse cuperem. Si itaque mihi adhærebitis, manifestè constat quòd utrique uiribus admodum crescemus. Noui uerò ô Polydama, quòd patria tua in te solùm respicit: quam si mihi ut amicabiliter eam possum, conciliaueris, tibi, inquit, promitto, maximum te, secundum me, in uniuersa Græcia constituturum. Et ut manifestius tibi rem ostendam, audi: Nihil enim te credere iubeo, nisi quod certißimis rationibus uerißimum esse comprobauero. Nónne hoc manifestè constat, si Pharsalus cum ciuitatibus adhærentibus nobiscum sentiet, ego facilimè Thessalorum omnium dux constituar? id si fiet, Thessalia equites circiter millia sex, grauis uerò armaturæ milites ad millia decem suppeditare poterit. Qui si uiribus nostris accedent, si rectè eorum corpora, animiq́; magnitudinem considero, nullam esse gentem arbitror, cui dignentur parère Thessali. Cùm enim latißima sit Thessalia, gentes omnes circumiectæ, si dux in illa constituetur, colla illi submittet: quæ cùm firmè omnes sagittis se exerceât, magnam clypeatorum uim afferant necesse est. Præterea Bœotij, & reliqui omnes qui contra Lacedæmones bellum gerunt, se mihi socios offerunt, ac me iam quoq; sequi dignum ducunt, si solùm eos à Lacedæmoniorum liberauero iugo. Athenienses prætereà rectè noui cuncta machinaturos, ut societatis nostræ compotes fieri poßint: quorum tamen societatem respuendam censeo: quandoquidem facilius mari quàm terra principatum acquiri posse existimo. Et si haud absurdè ratiocinor, ad hæc quoque intende: Cùm nos Macedoniam, unde Athenienses ligna sumunt, poßideamus, longè plures illis naues ædificare poterimus. Viris uerò egregiè illas instruere, nunquid Athenienses, aut nos potius posse credendum est, qui tam multos habeamus pauperes? Nautas uerò nónne propter abundantiam, & quia alio quoque frumentum emittimus, alere aptiores sumus Atheniensibus? qui nil habent, nisi quod pecunijs emunt. Nónne item pecunijs nos superabundare par est, minimè ad insulas respicientes, sed à mediterraneis gentibus fructus colligentes? quandoquidem omnia per circuitum nobis tributum persoluent, si in Thessalia ducatus constituetur. Nosti siquidem Persarum regem, cùm non ex insulis, sed mediterraneis regionibus fructus colligat, ditißimum omnium esse hominum: quem ego facilius subigendum esse reor,

Persarum rex ditißimus.

quàm

quàm terram Graeciae: quandoquidem omnes ibi homines, excepto uno, potius seruitutis quàm fortitudinis memores esse scio. Noui praeterea quibus uiribus Cyrus ascenderit, quaq; potentia Agesilaus in Asia rem gesserit: quibus tamen rex in ultimum penè discrimen incidit. Haec cùm ille dixisset, respondit: Caetera consideratu digna esse: sed ab Lacedaemonijs socijs ad hostes deficere, cùm eos nulla in re inculpare poßimus, mihi admodum iniquum esse uideri. At ille me hanc obrem laudans, dixit: Cùm talis sis, multò mihi acceptior eris. Sicq; me dimisit, uosq; adire, & ostendere iußit, omnino se Pharsalijs bellum illaturum, ni dictis pareant. Opem insuper à uobis postulare me hortatus est: & si tibi, inquit, auxilium, quo mihi resistere poteritis, concesserint, agè belli fortunam experiamur. Quòd si tibi non adeò potentes uidebuntur ut axilium ferre possint, non iam amplius erga patriam iustè te geris: quae cùm te honoribus afficit, tu econtrà illam periculis obijcis certißimis: quapropter, ô Lacedaemonij, uos acceßi, et omnia quae illic uidi ac audiui, iam enarraui. Proinde ita rem se habere arbitror, ut si exercitũ illuc mittetis, qui nõ solùm mihi, sed & reliquis Thessalis, Iasonis, uiribus resistere posse uideatur, cõfestim ab eo ciuitates defecturae. Vehementer enim omnes formidãt, ne lõgius uiri potẽtia serpat. Si uerò Neodamodes cum uiro priuato aliquo illi resistere posse existimatis, uobis quietem agere consulo. Siquidem magnis uiribus res uobis agenda erit, & contra uirum talem, qui adeò dux est prudens, ut si quid clàm & per insidias, uel palàm & ui aperta agere constituit, haud multum opinione aberret. Nouit praeterea nocte non secus ac die uti, & cùm res exigit, prandio coenaq; simul sumpta laborat: ac tum demum sibi quiescendũ esse arbitratur, cùm eò quò desiderat, peruenerit, rẽq; ex animi sententia absoluerit. Nouit & quemadmodum militũ desiderio, cùm quid egregiũ perpetrauerint, satisfaciendum sit: ita ut cuncti qui sub eo merent, certißimè sciãt, labores ocium quoq; sequi. Ipse uerò inter omnes quos ego noui homines, praecipuus uoluptatum est contemptor, adeò ut nunquam tantisper animum remittat, quin id quod decorum sit, perficiat. Vos igitur re diligẽter cõsiderata, mihi, ut maximè uos decet, aperiatis quid hac in re uel agere poßitis, aut saltẽ uelitis. Et ille ita locutus est. Lacedaemonij uerò tum rem in alterã distulere diem. Postridie uerò & subsequentibus diebus cùm diligenter suas examinassent uires, perpẽdissentq; quantũ copiarũ, nauium, tum domi, tum foris alere cogerentur: classis praeterea quã cõtra Athenienses instruere cogerentur expensas, tum finitimorũ odia & bellũ considerassent, ita respõdere placuit. se in praesentiarum auxilium sufficiens emittere posse minimè, uerùm ut abiret, sibiq; & ciuitati pro uiribus consuleret, monuerunt: & ille laudata ciuitatis ingenuitate discessit, Iasonemq; rogauit, ne illum arcẽ tradere cogeret, quò fidei suae cõmissa custodire posset. Filios uero suos illi obsides dedit, promisitq; ciuitatem spõte illi conciliaturum, ipsumq; ducem constituturũ. Data igitur & accepta fide, confestim pax Pharsalijs reddun

μαι εἶναι, ἢ τὴν Ἑλλάδα. οἶδα γὰρ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἀνθρώπους, πλὴν ἑνὸς μᾶλλον δουλείαν, ἢ ἀλκὴν μεμελετηκότας. οἶδα δὲ ὑφ' οἵας δυνάμεως καὶ τῆς μετὰ Κύρου ἀναβάσεως, καὶ τῆς μετ' Ἀγησιλάου, εἰς πᾶν ἀφίκετο βασιλεύς. ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἰπόντος αὐτοῦ, ἐγὼ ἀπεκρινάμην, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἀξιόσκεπτα λέγει, τὸ δὲ Λακεδαιμονίοις ὄντας φίλους ἀφίστασθαι πρὸς τοὺς ἐναντίους μηδὲν ἔχοντας ἐγκαλεῖν, τοῦτ' ἔφην ἄπορόν μοι δοκεῖν εἶναι. ὁ δ' ἐπαινέσας με καὶ εἰπὼν ὅτι μᾶλλον ἑκτέον μοι εἴη διὰ τοῦτο τοιοῦτος εἴην, ἀφῆκέ μοι ἐλθόντα πρὸς ὑμᾶς λέγειν τἀληθῆ, ὅτι διανοοῖτο στρατεύειν ἐπὶ Φαρσαλίους, εἰ μὴ πεισοίμεθα. αἰτεῖν οὖν ἐκέλευε βοήθειαν παρ' ὑμῶν. καὶ ἐὰν μέν σοι, ἔφη, διδῶσιν ὥστε πείθειν ἱκανὴν πέμπειν συμμαχίαν ὡς ἐμοὶ πολεμεῖν, ἄγ', ἔφη, καὶ τούτῳ χρώμεθα ὅ τι ἂν ἀποβαίνοι ἐκ τοῦ πολέμου. ἐὰν δέ σοι μὴ δοκῶσιν ἱκανῶς βοηθεῖν, οὐκ ἤδη ἀνέγκλητος ἂν δικαίως εἴης ἐν τῇ πατρίδι, ἥ σε τιμᾷ, καὶ σὺ πράττεις τὰ κάλλιστα. περὶ τούτων δὴ ἐγὼ ἥκω πρὸς ὑμᾶς, καὶ λέγω πάντα, ὅσα ἐκεῖ αὐτός τε ὁρῶ, καὶ ἐκείνου ἀκήκοα. καὶ νομίζω οὕτως ἔχειν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὡς εἰ μὲν πέμψετε ἐκεῖσε δύναμιν μὴ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις Θετταλοῖς ἱκανὴν δοκεῖν εἶναι πρὸς Ἰάσονα πολεμεῖν, ἀποστήσονται αὐτοῦ αἱ πόλεις. πᾶσαι γὰρ φοβοῦνται ὅποι ποτὲ προβήσεται ἡ τοῦ ἀνδρὸς δύναμις. εἰ δὲ νεοδαμώδεις, καὶ ἄνδρα ἰδιώτην οἴεσθε ἀρκέσειν, συμβουλεύω ἡσυχίαν ἔχειν. εὖ γὰρ ἴστε, ὅτι πρός τε μεγάλην ἔσται ῥώμην ὁ πόλεμος, καὶ πρὸς ἄνδρα, ὃς φρόνιμος μὲν οὕτω στρατηγός ἐστιν, ὡς ὅσα τε λανθάνειν, καὶ ὅσα φθάνειν, καὶ ὅσα βιάζεσθαι ἐπιχειρεῖ, οὐ μάλα ἀφαμαρτάνειν. ἱκανὸς γάρ ἐστι καὶ νυκτὸς ὅπερ ἡμέρᾳ χρῆσθαι, καὶ ὅταν σπεύδῃ, ἄριστον καὶ δεῖπνον ποιησάμενος ἅμα, πονεῖσθαι. οἴεται δὲ καὶ ἀναπαύεσθαι χρῆναι ὅταν ἀφίκηται ἔνθ' ἂν ὁρμώμενος ᾖ, καὶ διαπράξηται ἃ δεῖ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ δὲ ταῦτα εἴθικεν. ἐπίσταται δὲ καὶ ὅταν ἐπιπονήσαντες ἀγαθόν τι πράξωσιν οἱ στρατιῶται, ἐκπλῆσαι τὰς γνώμας αὐτῶν, ὥστε καὶ τοῦτο μεμαθήκασι πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τῶν πόνων καὶ τὰ μαλακὰ γίγνεται. καὶ μὴν ἐγκρατέστατός γε ὧν ἐγὼ οἶδα τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν. ὥστε οὐδὲ διὰ ταῦτα ἀσχολίαν ἔχει εἰς τὸ μὴ πράττειν ἀεὶ τὸ δέον. ὑμεῖς οὖν σκεψάμενοι, εἴπατε πρὸς ἐμὲ ὥσπερ ὑμῖν προσήκει, ὁποῖα δυνήσεσθέ τε καὶ μέλλετε ποιήσειν. ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, τότε μὲν ἀνεβάλοντο τὴν ἀπόκρισιν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ καὶ τρίτῃ λογισάμενοι τάς τε ἔξω μόρας, ὅσαι αὐτοῖς εἶεν, καὶ τὰς περὶ Λακεδαίμονα πρὸς τὰς ἔξω τῶν Ἀθηναίων τριήρεις, καὶ τὸν πρὸς τοὺς ὁμόρους πόλεμον, ἀπεκρίναντο, ὅτι ἐν τῷ παρόντι οὐκ ἂν δύναιντο ἱκανὴν αὐτῷ ἐκπέμψαι ἐπικουρίαν, ἀλλ' ἀπιόντα συντίθεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον ὅπῃ δύναιτο ἄριστα, τά τε ἑαυτοῦ, καὶ τὰ τῆς πόλεως. κἀκεῖνος μέντοι ἐπαινέσας τὴν ἁπλότητα τῆς πόλεως, ἀπῆλθε. καὶ τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῶν Φαρσαλίων ἐδεῖτο τοῦ Ἰάσονος μὴ ἀναγκάσαι αὐτὸν παραδοῦναι, ὅπως τοῖς παρακαταθεμένοις διασώζῃ, τοὺς δὲ ἑαυτοῦ παῖδας ἔδωκεν ὁμήρους, ὑπισχνούμενος αὐτῷ τήν τε πόλιν πείσας ἑκοῦσαν σύμμαχον ποιήσειν, καὶ ταγὸν συγκαταστήσειν αὐτόν. ὡς δὲ τὰ πιστὰ ἔδοσαν ἀλλήλοις, εὐθὺς μὲν οἱ Φαρσάλιοι εἰρήνην ἦγον.

ἔργον, ταχὺ δὲ ὁ Ἰάσων ὁμολογουμένως ταγὸς τῆς Θεσσα-
λίας καθεστήκει. ἐπεί γε μὴν ἐπάγουσι, διέταξεν ἱππι-
κόν τε, ὅσον ἑκάστη πόλις δυνατὴ ἦν παρέχειν, καὶ ὁπλιτι-
κόν. καὶ ἐγένοντο αὐτῷ ἱππεῖς μὲν σὺν τοῖς συμμάχοις
πλείους ἢ ὀκτακισχίλιοι, ὁπλῖται δὲ ἐλογίσθησαν οὐκ ἐ-
λάττους δισμυρίων. πελταστικόν γε μὴν ἱκανὸν πρὸς
πάντας ἀνθρώπους ἀντιταχθῆναι. ἔργον γὰρ ἐκείνων
γε καὶ τὰς πόλεις ἀριθμῆσαι. προεῖπε δὲ καὶ τοῖς περι-
οίκοις πᾶσι τὸν φόρον, ὥσπερ ἐπὶ Σκόπα τεταγμένος
ἦν, φέρειν. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπεραίνετο. ἐγὼ δὲ πά-
λιν ἐπάνειμι, ὅθεν εἰς τὰς περὶ Ἰάσονος πράξεις ἐξέβην.
οἱ μὲν γὰρ Λακεδαιμόνιοι, καὶ οἱ σύμμαχοι συνελέγον-
το εἰς τοὺς Φωκέας. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀναχωρήσαντες εἰς τὴν
αὐτῶν, ἐφύλαττον τὰς εἰσβολάς. οἱ δ' Ἀθηναῖοι αὐξανο-
μένους μὲν ὁρῶντες διὰ σφᾶς τοὺς Θηβαίους, χρήματα δὲ
τε οὐ συλλαμβανομένους εἰς τὸ ναυτικόν, αὐτοὶ δὲ ἀπο-
κναιόμενοι, καὶ χρημάτων εἰσφοραῖς, καὶ λῃστείαις ἐξ
Αἰγίνης, καὶ φυλακαῖς τῆς χώρας, ἐπεθύμησαν παύσα-
σθαι τοῦ πολέμου. καὶ πέμψαντες πρέσβεις εἰς Λακεδαί-
μονα, εἰρήνην ἐποιήσαντο. εὐθὺς δ' ἐκεῖθεν δύο τῶν πρέ-
σβεων πλεύσαντες κατὰ δόγμα τῆς πόλεως, εἶπον τῷ Τι-
μοθέῳ ἀποπλεῖν οἴκαδε, ὡς εἰρήνης οὔσης. ὁ δ' ἅμ' ἀποπλέ-
ων, τοὺς τῶν Ζακυνθίων φυγάδας ἀπεβίβασεν εἰς τὴν χώ-
ραν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς χώρας Ζακύνθιοι πέμψαν-
τες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔλεγον οἷα πεπονθότες
εἶεν ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου. εὐθὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀδικεῖν
τε ἡγοῦντο τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ναυτικὸν πάλιν παρεσκεύ-
αζον, καὶ συνετάττοντο εἰς ἑξήκοντα ναῦς, ἀπ' αὐτῆς τε τῆς
Λακεδαίμονος καὶ Κορίνθου, καὶ Λευκάδος, καὶ Ἀμβρα-
κίας, καὶ Ἤλιδος, καὶ Ζακύνθου. καὶ Ἀχαΐας, καὶ Ἐπιδαύ-
ρου, καὶ Τροιζῆνος, καὶ Ἑρμιόνης, καὶ Ἁλιέων. ἐπιστήσαντες
δὲ ναύαρχον Μνάσιππον, ἐκέλευον τῶν τε ἄλλων ἐπιμε-
λεῖσθαι τῆς κατ' ἐκείνην τὴν θάλασσαν, καὶ στρατεύειν ἐπὶ Κέρ-
κυραν. ἔπεμψαν δὲ καὶ πρὸς Διονύσιον, διδάσκοντες,
ὡς καὶ ἐκείνῳ χρήσιμον εἴη τὴν Κέρκυραν μὴ ὑπ' Ἀθηναί-
οις εἶναι. καὶ ὁ μὲν δὴ Μνάσιππος, ἐπεὶ συνελέγη αὐτῷ τὸ
στράτευμα τὸ ναυτικόν, ἔπλευσεν εἰς τὴν Κέρκυραν. εἶχε
δὲ καὶ μισθοφόρους πρὸς τοῖς ἐκ Λακεδαίμονος μετ' αὐτοῦ
στρατευομένους, οὐκ ἐλάσσους χιλίων καὶ πεντακοσίων. ἐ-
πεὶ δὲ ἀπέβη, ἐκράτει τε τῆς γῆς, καὶ ἐδῄου ἐξειργασμένην
μὲν παγκάλως, καὶ πεφυτευμένην τὴν χώραν. μεγαλο-
πρεπεῖς δὲ οἰκήσεις, καὶ οἰνῶνας κατεσκευασμένους εἶχον
ἐπὶ τῶν ἀγρῶν. ὥστ' ἔφασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο
τρυφῆς ἐλθεῖν, ὥστ' οὐκ ἐθέλειν πίνειν, εἰ μὴ ἀνθοσμίας
εἴη. καὶ ἀνδράποδα δέ, καὶ βοσκήματα πάμπολλα ἡ-
λίσκετο ἐκ τῶν ἀγρῶν. ἔπειτα δὲ κατεστρατοπέδευσε
τὸ μὲν πεζὸν ἐπὶ λόφῳ ἀπέχοντι τῆς πόλεως ὡς πέντε
στάδια, πρὸ τῆς χώρας ὄντι, ὅπως ἀποτέμνοιτο ἐντεῦθεν εἴ
τις ἐπὶ τὴν χώραν τῶν Κερκυραίων ἐξίοι. τὸ δὲ ναυτικὸν
εἰς τἀπὶ θάτερα τῆς πόλεως κατεστρατοπέδευσεν, ὅ-
θεν ᾤετ' ἂν τὰ προσπλέοντα καὶ προαισθάνεσθαι, καὶ
διακωλύειν. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐπὶ τῷ λιμένι ὁπότε
μὴ χειμὼν κωλύοι, ἐφώρμει. ἐπολιόρκει μὲν δὴ οὕτω
τὴν πόλιν. ἐπεὶ δὲ οἱ Κερκυραῖοι ἐκ μὲν τῆς γῆς οὐδὲν
ἐλάμβανον διὰ τὸ κρατεῖσθαι κατὰ γῆν, κατὰ θάλασ-
σαν δὲ οὐδὲν εἰσήγετο αὐτοῖς, διὰ τὸ ναυκρατεῖσθαι,
γε

reddita est, & eorum uoluntate Iason Thessaliæ dux constitutus est. Qui cùm ciuitatibus singulis, tum equitum, tum peditum iniunxisset numerum, octo millia equitum, peditum uerò millia uiginti, clypeatorum uerò tantus erat numerus, ut omnibus resistere possent hominibus: ipse uerò tanquam omnium dux, ex omnibus ciuitatibus tributum exegit. Et hæc quidem hoc sunt gesta pacto. Ego uerò unde digressus eram, reuertar. Lacedæmonij interea & socij Phocæam conuenere: at Thebani domum reuersi, ingressum obseruabant. Athenienses uerò cùm Thebanos eorum opera creuisse cernerent, nec pecunias ab illis ad rem acciperent naualem, quotidianisque grauarentur collationibus, ex Aegina quoque piratis infestarentur, necnon fines suos tutari cogerentur, ad pacem animum inclinare cœperunt, belloque finem imponere decreuerunt. Quapropter missis Lacedæmonem legatis pacem fecere, confestimque inde duo ex legatis ciuitatis decreto ad Timotheum nauigauere, illumque de pace certiorem reddidere, domumque redire iusserunt. Et ille abiens Zacynthiorum exules in terram eorum exposuit: quapropter confestim Zacynthij Lacedæmonem miserunt, ostenderuntque quàm insigni à Timotheo iniuria affecti essent. Lacedæmonij itaque contra pacta Athenienses egisse rati, rursus classem instruunt, nauesque tam ex Lacedæmone, quàm Corintho, Leucade, Ambracia, Elide, Zacyntho, & Achaia, Epidauro, Trœzene, Hermione ac Halieo, sexaginta circiter collegere. Classi uerò Mnasippum præficiunt, quem maris illius curam gerere, ac Cercyram bello lacessere iusserunt. Ad Dionysium quoque miserunt, cui ostenderunt, quàm utile ipsi esset, si Cercyra Atheniensibus non pareret. Et Mnasippus nauali collecto exercitu, Cercyram applicuit, ducens secum præter Lacedæmonios, mercenarios quoque milites mille circiter ac quingentos. Cumque in terram descendisset, regionem illam amœnam egregieque excultam, uniuersam ferro ac igne uastauit. Magnificæ enim domus cum cellis uinarijs in agris erant extructæ, militesque eo uenere deliciæ, ut uinum nullum præter odoratum bibere uellent. Mancipia quoque ac pecora multa ex agris abacta sunt. Inde pedestris exercitus castra in tumulo circiter quinque stadia ab urbe distanti locauit, ut Cercyrenses penitus ab exitu coerceret. Naualis uero ad alteram urbis partem circumacta est, unde & adnauigantes prospicere, & prohibere posset: indeque nonnunquam cùm tempestas nulla prohiberet, in portum quoque impetum faciebat, urbemque undique hoc circundedit pacto. Verùm postquam Cercyrenses ex terra nihil capiebant, eò quòd essent obsessi, & ex mare illis nihil inferri poterat, propter classem quæ id occupabat,

magna penuria laborare cœperũt: quapropter Athenas pro auxilio oratum mittunt, paritérq; quàm magnis priuarentur cõmodis, si Cercyra illis auferretur, hostibus uerò quantũ uirĩũ accederet, ostenderũt: cùm ex nulla ciuitate, exceptis Athenis, neq; nauiũ, neq; pecuniarũ summã maiorẽ colligere possent. Etenim sita est Cercyra, cũ urbibus quæ ad sinũ pertinẽt, in amœnissimo Corinthiaco sinu, egregieq; Laconicam terram offendere potest: cõmodissimè uerò ex opposito cõtinenti à Siciliaq; in Peloponnesum nauigationem præstat. Atheniẽses igitur his auditis, totis uiribus bello incumbendũ esse rati, Stesicleum cũ sexcẽtis clypeatis illuc mittũt, quos Alcetẽ deducere rogãt. et illi nocte applicãtes, urbẽ ingressi sunt. Decreuerũt præterea triremes instruere sexaginta, quibus Timotheũ præficiũt: qui cùm naues domi implere haud posset, insulas circumnauigans, ex illis remigẽ parare instituit, eo quoq; pacto naues exerceri posse existimans. Atheniẽses uerò illũ tempus frustra terere rati, ei minimè pepercere, sed abrogato illi imperio, Iphicratẽ dedere successorẽ: qui naues admodum celeriter impleuit, trierarchis quoq; uim adhibuit, omnes quoq; naues ex Attica secũ sumpsit, neq; paralo aut salaminiæ pepercit, asserẽs si ibi res ex sententia succederent, multas illis remissurũ naues. Septuaginta itaq; nauium classem breuiter collegit. Interea Cercyrenses adeò uehemẽter urgebãtur, ut ob transfugarũ multitudinẽ Mnasippus per præconẽ denũciauerit, se illũ hastæ subiecturum, si quis amplius trãsfugeret. Sed cùm nihilominus transfugerẽt, tandem flagris cæsos dimittebat. At qui in urbe erant, seruos amplius intra mœnia haud suscipiebãt, ita ut multi extrà fame perirent. Quæ cùm Mnasippus cerneret, arbitrabatur modo nõ urbem cepisse. Insolẽtius igitur cum mercenarijs cœpit agere militibus, ac quosdam insolutos abegit: eis uerò qui remanebant, bimestre debebatur stipendiũ, nõ ob pecuniarũ, ut ferebatur, penuriã, quarũ summã immẽsam multũ loco ciuitates, quia maritima illa erat expeditio, submiserãt. Interim qui in urbe excubabant, cùm ex turribus cernerẽt phalangẽ negligentius agere, militesq; undiq; p agros dispersos, urbe erũpunt, et quosdã ex hostibus uiuos in potestatẽ redegere, nõnullos uerò obtrũcarũt. Mnasippus cùm hac de re certior factus esset, sumptis armis cũ militib. uniuersis quos circũ se habebat, opẽ ferre pergit: necnõ turmarũ ductores & tribunos mercenariũ educere iubet militem. Cũq; ex his nõnulli respõdissent, difficulter eos, cùm neq; stipendiũ solueretur, aut necessaria tribuerentur, sequuturos, eos baculo, quosdam uerò hasta percussit. Illi itaq; ægre contumeliã ferentes, ducemq; infensissimo persequentes odio, omnes simul egressi sunt: quòd minimè ad prælium conducit. Quibus in ordinem redactis, hostes ad portas urbis usq; persequutus est. Qui cùm muris appropinquassent, conuersi, iaculis

Cercyræ situs.

ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ἦσαν, καὶ πέμποντες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, βοηθεῖν ἐδέοντο, καὶ ἐδίδασκον, ὡς μέγα μὲν ἀγαθὸν ἀποβάλλοιεν, εἰ Κερκύρας στερηθεῖεν, τοῖς δὲ πολεμίοις μεγάλην ἂν ἰσχὺν προσβάλλοιεν. ἐξ οὐδεμιᾶς γὰρ πόλεως πλήν γε Ἀθηναίων, οὔτε ναῦς, οὔτε χρήματα πλείονα ἂν γενέσθαι. ἔτι δὲ κεῖσθαι τὴν Κέρκυραν ἐν καλῷ μὲν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ τῶν πόλεων, αἳ ἐπὶ τοῦτον καθήκουσιν. ἐν καλῷ δὲ τοῦ τὴν Λακωνικὴν χώραν βλάπτειν, ἐν καλλίστῳ δὲ τῆς τε ἀντιπέρας ἠπείρου, καὶ τοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπὸ Σικελίας παράπλου. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνόμισαν ἰσχυρῶς ἐπιμελητέον εἶναι, καὶ στρατηγὸν πέμπουσι Στησικλέα εἰς ἑξακοσίους ἔχοντα πελταστάς. Ἀλκέτου δὲ ἐδεήθησαν συνδιαβιβάσαι τούτους. καὶ οὗτοι μὲν νυκτὸς διακομισθέντες που τῆς χώρας, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. ἐψηφίσαντο δὲ καὶ ἑξήκοντα ναῦς πληροῦν. Τιμόθεον δ' αὐτῶν στρατηγὸν ἐχειροτόνησαν. ὁ δ' οὐ δυνάμενος αὐτόθεν τὰς ναῦς πληρῶσαι, ἐπὶ νήσων πλεύσας, ἐκεῖθεν ἐπειρᾶτο συμπληροῦν, οὐ φαῦλον ἡγούμενος εἶναι ἐπὶ συγκεκροτημένας ναῦς εἰκῆ περιπλεῦσαι. οἱ δ' Ἀθηναῖοι, νομίζοντες αὐτὸν ἀναλοῦν τὸν τῆς ὥρας εἰς περίπλουν χρόνον, συγγνώμην οὐκ ἔσχον αὐτῷ, ἀλλὰ παύσαντες αὐτὸν τῆς στρατηγίας, Ἰφικράτην ἀνθαιροῦνται. ὁ δ' ἐπεὶ κατέστη στρατηγός, μάλα ὀξέως τὰς ναῦς ἐπληροῦτο, καὶ τοὺς τριηράρχους ἠνάγκαζε. προσέλαβε δὲ παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ εἴ πού τις ναῦς περὶ τὴν Ἀττικὴν ἔπλει, καὶ τὴν Πάραλον, καὶ τὴν Σαλαμινίαν, λέγων, ὡς ἐὰν τἀκεῖ καλῶς γένηται, πολλὰς αὐτοῖς ναῦς ἀποπέμψοι. καὶ ἐγένοντο αὐτῷ αἱ πᾶσαι περὶ ἑβδομήκοντα. ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ οἱ Κερκυραῖοι οὕτω σφόδρα ἐπείνων, ὥστε διὰ τὸ πλῆθος τῶν αὐτομολούντων, ἐκήρυξεν ὁ Μνάσιππος πεπρᾶσθαι ὅστις αὐτομολοίη. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἧττον ηὐτομόλουν, τελευτῶν καὶ μαστιγῶν ἀπέπεμπεν. οἱ μέντοι ἔνδοθεν τούς τε δούλους οὐκ ἐδέχοντο πάλιν εἰς τὸ τεῖχος, ἀλλὰ πολλοὶ ἔξω ἀπέθνησκον. ὁ δ' αὖ Μνάσιππος ὁρῶν ταῦτα, ἐνόμιζέ τε ὅσον οὐκ ἤδη ἔχειν τὴν πόλιν, καὶ περὶ τοὺς μισθοφόρους ἐκαινούργει, καὶ τοὺς μέν τινας αὐτῶν ἀπομίσθους ἐπεποιήκει. τοῖς δ' οὖσι, καὶ δυοῖν ἤδη μηνοῖν ὤφειλε τὸν μισθόν, οὐκ ἀπορῶν ὡς ἐλέγετο χρημάτων. καὶ γὰρ τῶν πόλεων αἱ πολλαί, ἀργύριον ἀντὶ τῶν ἀνδρῶν αὐτῷ ἔπεμπον, ἅτε καὶ διαποντίου τῆς στρατιᾶς οὔσης. κατιδόντες δὲ ἀπὸ τῶν πύργων οἱ ἐκ τῆς πόλεως, τάς τε φάλαγγας χεῖρον ἢ πρόσθεν φυλαττομένας, ἐσπαρμένους τε κατὰ τὴν χώραν τοὺς ἀνθρώπους, ἐπεκδραμόντες, τοὺς μέν τινας αὐτῶν ἔλαβον, τοὺς δὲ κατέκοψαν. αἰσθόμενος δὲ ὁ Μνάσιππος αὐτός τε μὲν ὡπλίζετο, καὶ ὅσους εἶχεν ὁπλίτας, ἅπασιν ἐβοήθει. καὶ τοὺς λοχαγούς, καὶ τοὺς ταξιάρχους, ἐξάγειν ἐκέλευε τοὺς μισθοφόρους. ἀποκριναμένων δέ τινων λοχαγῶν, ὅτι οὐ ῥᾴδιον ἂν μὴ διδόντα τἀπιτήδεια, πειθομένους παρέχειν, τὸν μέν τινα, βακτηρίᾳ· τὸν δὲ τῷ σαυρωτῆρι ἐπάταξεν. οὕτω μὲν δὴ ἀθύμως ἔχοντες, καὶ μισοῦντες αὐτόν, συνεξῆλθον ἅπαντες, ὅπερ ἥκιστα εἰς μάχην συμφέρει. ὁ δ' ἐπεὶ παρετάξατο, αὐτὸς μὲν τοὺς κατὰ τὰς πύλας τῶν πολεμίων τρεψάμενος, ἐπεδίωκεν. οἱ δ' ἐπεὶ ἐγγὺς τοῦ τείχους ἐγένοντο, ἀνεστρέφοντό τε, καὶ ἀπὸ τῶν μνημάτων ἔβαλ-

βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες. ἄλλοι δ' ἐκδραμόντες καθ' ἑτέρας πύλας, ἐπετίθεντο ἀθρόοι τοῖς ἐσχάτοις. οἱ δ' ἐπ' ὀκτὼ τεταγμένοι, ἀσθενὲς νομίσαντες τὸ ἄκρον τῆς φάλαγγος ἔχειν, ἀναστρέφειν ἐπειρῶντο. ὡς δ' ἤρξαντο ἐπαναχωρεῖν, οἱ μὲν πολέμιοι ὡς φεύγουσιν ἐπέθεντο, οἱ δ' οὐκέτι ἐπανέστρεψαν· καὶ οἱ ἐχόμενοι δ' αὐτῶν εἰς φυγὴν ὥρμων. ὁ δὲ Μνάσιππος τοῖς μὲν πιεζομένοις οὐκ ἐδύνατο βοηθεῖν, διὰ τοὺς ἐκ τοῦ κατ' ἀντικρὺ προσκειμένους, ἀεὶ δὲ ἐλείπετο σὺν ἐλάττοσι. τέλος δὲ οἱ πολέμιοι ἀθρόοι γενόμενοι, πάντες ἐπετίθεντο τοῖς περὶ τὸν Μνάσιππον, ἤδη μάλα ὀλίγοις οὖσι. καὶ οἱ ὁπλῖται ὁρῶντες τὸ γιγνόμενον, ἐπεξῇσαν. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνον ἀπέκτειναν, ἐδίωκον ἤδη ἅπαντες. ἐκινδύνευσαν δ' ἂν καὶ τὸ στρατόπεδον ἑλεῖν σὺν τῷ χαρακώματι, εἰ μὴ οἱ διώκοντες τὸν ἀγοραῖόν τε ὄχλον ἰδόντες, καὶ τὸν τῶν θεραπόντων, καὶ τὸν τῶν ἀνδραπόδων, οἰηθέντες ὄφελός τι αὐτῶν εἶναι, ἀπεστράφησαν. καὶ τότε μὲν τροπαῖόν τε ἵστασαν οἱ Κερκυραῖοι, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν. ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐρρωμενέστεροι ἐγεγένηντο. οἱ δ' ἔξω ἐν πάσῃ δὴ ἀθυμίᾳ ἦσαν. καὶ γὰρ ἐλέγετο ὅτι Ἰφικράτης τε ὅσον οὐκ ἤδη παρείη, καὶ οἱ Κερκυραῖοι δὲ ναῦς ἐπλήρουν. Ὑπερμένης δέ, ὃς ἐτύγχανεν ἐπιστολιαφόρος τῷ Μνασίππῳ ὤν, τό τε ναυτικὸν πᾶν ὅσον ἦν ἐκεῖ, συνεπλήρωσε. καὶ περιπλεύσας πρὸς τὸ χαράκωμα, τὰ πλοῖα πάντα γεμίσας τῶν ἀνδραπόδων καὶ τῶν χρημάτων, ἀπέστειλεν. αὐτὸς δὲ σύν τε τοῖς ἐπιβάταις, καὶ τοῖς περιλειφθεῖσι τῶν στρατιωτῶν, διεφύλαττε τὸ χαράκωμα. τέλος δὲ καὶ οὗτοι μάλα δή τι τεταραγμένοι ἀναβάντες ἐπὶ τὰς τριήρεις, ἀπέπλεον, πολὺν μὲν σῖτον, πολὺν δὲ οἶνον, πολλὰ δὲ ἀνδράποδα, καὶ ἀσθενοῦντας στρατιώτας καταλιπόντες. δεινῶς γὰρ ἐπεφόβηντο μὴ καταληφθεῖεν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ νήσῳ. καὶ ἐκεῖνοι μὲν εἰς Λευκάδα ἀπεσώθησαν. ὁ δὲ Ἰφικράτης ἐπεὶ ἤρξατο τοῦ περίπλου, ἅμα μὲν ἔπλει, ἅμα δὲ πάντα ὅσα εἰς ναυμαχίαν παρεσκευάζετο. εὐθὺς μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν, ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων. καὶ τοῖς ἀκατίοις δέ, εἰ καὶ εὔφορον πνεῦμα εἴη, ὀλίγα ἐχρῆτο. τῇ δὲ κώπῃ τὸν πλοῦν ποιούμενος, ἄμεινόν τε τὰ σώματα ἔχειν τοὺς ἄνδρας, καὶ ἄμεινον τὰς ναῦς πλεῖν ἐποίει. πολλάκις δὲ καὶ ὅπου μέλλοι ἀριστοποιεῖσθαι τὸ στράτευμα, ἢ δειπνοποιεῖσθαι, ἐπανῆγεν ἂν τὸ κέρας ἀπὸ τῆς γῆς, κατὰ ταῦτα τὰ χωρία. ἐπεὶ δ' ἀντιστρέψας ἄν, καὶ ἀντιπρώρους καταστήσας τὰς τριήρεις ἀπὸ σημείου, ἀφίει ἀνθαμιλλᾶσθαι εἰς τὴν γῆν. μέγα δὴ νικητήριον ἦν, τὸ πρώτους καὶ ὕδωρ λαβεῖν, καὶ εἴ του ἄλλου ἐδέοντο, καὶ πρώτους ἀριστῆσαι. τοῖς δ' ὑστάτοις ἀφικνουμένοις, μεγάλη ζημία ἦν, τό τε ἐλαττοῦσθαι πᾶσι τούτοις, καὶ ὅτι ἀνάγεσθαι ἅμα ἔδει ἐπεὶ σημήνειεν. συνέβαινε γὰρ τοῖς μὲν πρώτοις ἀφικνουμένοις, καθ' ἡσυχίαν ἅπαντα ποιεῖν. τοῖς δὲ τελευταίοις διὰ σπουδῆς. φυλακάς γε μὴν εἰ τύχοι ἐν τῇ πολεμίᾳ ἀριστοποιούμενος, τὰς μὲν ἐν τῇ γῇ ὥσπερ προσήκει καθίστη, ἐν δὲ ταῖς ναυσὶν αἰρόμενος αὖ τοὺς ἱστούς, ἀπὸ τούτων ἀπεσκόπει. πολὺ οὖν ἐπὶ πλέον οὗτοι καθεώρων, ἢ οἱ ἐκ τοῦ ὁμαλοῦ ἀφ' ὑψηλοτέρου καθορῶντες. ὅπου δὲ δειπνοποιοῖτο, καὶ καθεύδοι, ἐν μὲν τῷ στρατοπέδῳ, πῦρ νύκτωρ οὐκ ἔκαιε. πρὸ δὲ τοῦ στρατεύματος,

iaculis ac sagittis insequentes ulciscebantur. Alij uerò alia excurrentes porta, collectique, uehementer nouißimos urgebant. Qui cùm in octenos essent instructi, infirmam phalangis aciem arbitrati, abire nitebantur: sed cùm retrocedere incohoassent, Cercyræi eis tanquam fugientibus instabant: at illi nondum se conuertebant, sed qui eos proximè sequebantur, fugam circunspiciebant. Mnasippus uerò illis, cùm & ab alia parte urgeretur, succurrere haud poterat: milites quoque aßiduè ab eo dilabebantur. Tandem hostes collecti omnes, qui erant, circa Mnasippum, opprimunt. Id cùm grauis armaturæ uidissent milites, ipsi quoque pedem referunt, & tandem omnes in fugam uertuntur, parumq; abfuit quin castris quoque exuerentur. Verùm Cercyræi cùm turbam lixarum, seruorum ac mancipiorum procul uidissent, illos in auxilium aduentare rati, recepitui cecinere, erectoque trophæo mortuos per inducias reddidere. Inde obsessi animos erigere cœperunt. Lacedæmonij uerò ingenti afficiebantur tristitia: siquidem Iphicrates non tantùm cùm classe adesse ferebatur, sed Cercyrenses quoque nauibus instruendis operam impendere: quapropter legatus Mnasippi qui euaserat classem ad uallum circumegit, inde nauigia mancipijs & pecunijs onusta dimisit: ipse uerò cum ascensoribus & qui euaserant militibus, uallum seruabat. Tandem hi quoque timore perculsi, conscensis triremibus abierunt, copioso frumento, multo uino, mancipijs & militibus infirmis quamplurimis derelictis: uehementer enim timebant, ne ab Atheniensibus in insula deprehenderentur. Et illi quidem in Leucadem se recepere. Iphicrates uerò cùm nauigare cœpisset, inter nauigandum omnia pugnæ nauali necessaria expediebat, aßidueque maioribus depositis malis, certamini nauali se accingebat. Quòd si uentum sequundum nactus fuisset, minimè illo utebatur, sed remis tantum agebatur: eo siquidem pacto militum corpora exercebat, nauesque multò agiliores reddebat. Sæpius quoque ubi exercitus prandere seu cœnare deberet, cornua à terra obuertebat: cumque naues circumegisset, ac dato signo proras ex aduerso constituisset, primores aquatum, uel si alterius rei indigi essent, in terram dimittebat, prandereq; & aquam sumere iubebat. Qui uerò ultimo applicabant loco, magna afficiebantur pœna, quod & illis omnibus carerent, & dato signo iterum naues conscenderēt: eo enim accidebat pacto, ut primi cuncta per quietem expedirent, ultimi uero omnia cum festinatione agere cogerētur. Stationes quoque cùm in hosticum descendebat, non solùm ut decebat, in terra constituebat, sed & ab erectis malis speculari iubebat: siquidem ab his melius quàm à terra prospectus patebat. Cùm uerò cœnandi, aut dormiendi tempus instabat, ignis nocte in castris non ardebat, sed ante exercitum

Mnasippi interitus.

ignis, ne quis clam accedere posset, accensus erat. Sæpius quoq; cū trāquillitas incidebat, confestim sumpta cœna discedebat: & si aura spiraret, nautæ per quietē nauigabāt: si uerò remis naues impellere cogerentur, dimidia pars laborabat, altera uerò quiescebat. Diurna uerò nauigatione dato signo iam in cornua classem protēdebat, inde phalange procedebat, ita ut pariter nauigaret: simulq; classem exerceret, ac omniū animos ad futurū certamen præpararet. Frequenterq; in hostico & prandebāt & cœnabāt, propterea quod solùm necessaria faceret, et antè solueb at, quàm succurri ab hostibus posset, celeriterq; transibat. De Mnasippi uerò morte, primū cùm circa Sphageas in Laconia esset, audiuit. Verū cùm Eleā applicuisset, ad Alphei fauces nauigauit, et ad locū q Piscis appellatur, processit, unde postridie Cephaleniā contendit, ac structa acie tanquam pugna nauali decertaturus ferebatur. Nam de Mnasippi morte, q interfuisset ipse à nemine audiuerat, ideoq;, suspicatus id fallēdi animo ab hostib. confectum esse, cautius iter agebat. Postquā uerò in Cephaleniā trāsmisit, apertè quæ gesta erāt, audiuit, exercitūq; aliquantisper recreauit. Et quāuis nō ignorē hæc oīa, hisq; similia, duces cū pugna nauali sint cōflicturi, præmeditari solere: illud tamē laude dignū censeo, cùm quis ad hostes accelerare cogitur, nō tamē inter nauigandum aliquid obliuiscatur, quod ad certamen futurum pertinere uideatur: neq; propter hāc exercitationē, tardius quod cōstituerat iter facere cōpellatur. Cùm igitur ciuitates Cephaleniæ subegisset, Corcyrā nauigat: ubi audiuit decem aduentare triremes, quæ ab Dionysio Lacedemonijs auxilio mittebātur: quapropter cōsiderato loco, ex quo quamlongissime prospectus pateret, ibi speculatores cōstituit, quib. iniunxit primum cùm naues procul cernerēt, signum darēt. Trierarchos uerò uiginti elegit, quos ad præconis uocē celeriter subsequi iussit. Si quis minimè parēret, hunc se impunitū haud derelicturū comminatus est. At cùm dato signo hostes aduētare cognitū esset, præconisq; uox audita, spectatu digna festinatio uisa est: nemo nō enim corū qui naues ascēdebat, cursu ferebatur. Iphicrates igitur hostili classi obuiā pergit: quā uacuā nactus, nam milites in terrā descēderant, naues omnes necnō uiros in suam redegit potestatē, præter Melanippum Rhodium, qui alijs quoq; suaserat ne ibi starent, & sua excesserat naui. Hic itaq; saluus è manibus Iphicratis euasit. Et Iphicrates Syracusanorum naues detruncatis proris in Corcyræorum perduxit portum: uiris uerò cunctis argenti summam, qua se liberare possent, cōstituit. Anippum uerò arctius custodiebat, ut uel pecuniam ingentem ab eo exigeret, uel pro seruo uenderet. At ille præ mæstitia sibi mortem consciuit. Reliquos omnes Iphicrates, cùm Corcyrēses se pecuniarum sponsores præstitissent, liberos dimisit. Et nautas quidē Corcyrensibus agrū colentes ut plurimū alebat. Cum cetratis uerò ac

gra

φῶς ἐποίει, ἵνα μηδεὶς λάθοι προσιών. πολλάκις δὲ εἰ δία ἂν εὐθὺς δεδειπνηκότας ἀνῆγε, καὶ εἰ μὲν αὔρα φέροι, θέοντες ἅμα ἀνεπαύοντο. εἰ δὲ ἐλαύνειν δέοι, παρὰ μέρος τοὺς ναύτας ἀνέπαυεν. ἐν δὲ τοῖς μεθ' ἡμέραν πλοῖς, ἀπὸ σημείων τότε μὲν ἐπὶ κέρως ἦγε, τότε δ' αὖ ἐπὶ φάλαγγος. ὥστε ἅμα μὲν ἔπλεον, ἅμα δὲ πάντα, ὅσα εἰς ναυμαχίαν καὶ ἠσκηκότες, καὶ ἐπιστάμενοι εἰς τὴν τῶν πολεμίων ὡς ᾤοντο κατεχομένην θάλατταν ἀφικνοῦντο. καὶ τὰ μὲν πολλὰ ἐν τῇ πολεμίᾳ καὶ ἠρίστων, καὶ ἐδείπνουν, διὰ τὸ τἀναγκαῖα μόνον πράσσειν, καὶ τὰς βοηθείας ἐφθάνειν ἀναγόμενος, καὶ ταχὺ ἐπέραινε. περὶ δὲ τὴν Μνασίππου θάνατον, ἐτύγχανεν ὢν τῆς Λακωνικῆς περὶ τὰς Σφαγίας. εἰς τὴν Ἠλείαν δὲ ἀφικόμενος, καὶ παραπλεύσας εἰς τὸ τοῦ Ἀλφειοῦ στόμα, ὑπὸ τὸν Ἰχθὺν καλούμενον ὡρμίσατο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ἐντεῦθεν ἀνήγετο ἐπὶ τῆς Κεφαλληνίας, οὕτω καὶ τεταγμένος, καὶ τὸν πλοῦν ποιούμενος, ὡς εἰ δέοι πάντα ὅσα χρὴ παρεσκευασμένος ναυμαχοίη. καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ Μνασίππου αὐτόπτου μὲν οὐδενὸς ἀκηκόει, ὑπώπτευε δὲ μὴ ἀπάτης ἕνεκεν λέγοιτο, καὶ ἐφυλάττετο. ἐπεὶ μέντοι ἀφίκετο εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἐνταῦθα δὴ σαφῶς ἐπύθετο, καὶ ἀνέπαυε τὸ στράτευμα. οἶδα μὲν οὖν ὅτι ταῦτα πάντα, ὅταν οἴωνται ναυμαχήσειν ἄνθρωποι, καὶ ἀσκεῖται καὶ μελετᾶται. ἀλλὰ τοῦτο ἐπαινῶ, ὅτι ἐπεὶ ἀφικέσθαι ταχὺ ἔδει ἔνθα τοῖς πολεμίοις ναυμαχήσειν ᾤετο, ηὕρετο ὅπως μήτε διὰ τὸν πλοῦν ἀνεπιστήμονας εἶναι τῶν εἰς ναυμαχίαν, μήτε διὰ τὸ ταῦτα μελετᾶν, βραδύτερόν τι ἀφικέσθαι. καταστρεψάμενος δὲ τὰς ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ πόλεις, ἔπλευσεν εἰς Κέρκυραν. ἐκεῖ δὲ πρῶτον μὲν ἀκούσας ὅτι προσπλέοιεν δέκα τριήρεις παρὰ Διονυσίου βοηθήσουσαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, αὐτὸς ἐλθὼν, καὶ σκεψάμενος τῆς χώρας, ὅθεν τούς τε προσπλέοντας δυνατὸν ἦν ὁρᾶν, καὶ τοὺς σημαίνοντας εἰς τὴν πόλιν καταφανεῖς εἶναι, ἐνταῦθα κατέστησε τοὺς σκοπούς. κἀκείνοις μὲν συνέθετο, προσπλεόντων τε καὶ ὁρμούντων ὡς δέοι σημαίνειν. αὐτὸς δὲ τῶν τριηράρχων προσέταξεν εἴκοσιν, οὓς δέοι, ἐπεὶ κηρύξειεν, ἀκολουθεῖν. εἰ δέ τις μὴ ἀκολουθήσοι, προεῖπε μὴ μέμψεσθαι τὴν δίκην. ἐπεὶ δ' ἐσημάνθησαν προσπλέουσαι, καὶ ἐκηρύχθη, ἀξία ἐγένετο θέας ἡ σπουδή. οὐδεὶς γὰρ ὅστις οὐ δρόμῳ τῶν μελλόντων πλεῖν, εἰσέβη εἰς τὰς ναῦς. πλεύσας δὲ ἔνθα ἦσαν αἱ πολέμιαι τριήρεις, καταλαμβάνει ἀπὸ μὲν τῶν ἄλλων τριήρων, εἰς τὴν γῆν τοὺς ἄνδρας ἐκβεβηκότας. Μελάνιππος μέντοι ὁ Ῥόδιος τοῖς τε ἄλλοις συνεβούλευε μὴ μένειν ἐνταῦθα, καὶ αὐτὸς πληρωσάμενος τὴν ναῦν ἐξέπλει. ἐκεῖνος μὲν οὖν, καίπερ ἀπαντῶν ταῖς Ἰφικράτους ναυσὶν, ὅμως ἀπέφυγεν. αἱ δὲ ἀπὸ Συρακουσῶν νῆες ἅπασαι ἑάλωσαν αὐτοῖς ἀνδράσιν. ὁ μέντοι Ἰφικράτης τὰς μὲν τριήρεις ἀκρωτηριασάμενος, εἷλκεν καταγαγὼν εἰς τὸν Κερκυραίων λιμένα. τῶν δὲ ἀνδρῶν συνέβη ἑκάστον τακτὸν ἀργύριον ἀποτίσαι, πλὴν Ἀνίππου τοῦ ἄρχοντος. τοῦτον δ' ἐφύλαττεν, ὡς ἢ πραξόμενος πάμπολλα χρήματα, ἢ ὡς πωλήσων. κἀκεῖνος μὲν ὑπὸ λύπης θανάτῳ αὐθαιρέτῳ ἀποθνήσκει. τοὺς δ' ἄλλους ὁ Ἰφικράτης ἀφῆκε, Κερκυραίους ἐγγυητὰς δεξάμενος τῶν χρημάτων. καὶ τοὺς μὲν ναύτας γεωργοῦντας τοῖς Κερκυραίοις τὸ πλεῖστον διέτρεφε. τοὺς δὲ πελταστὰς, καὶ τοὺς

ἐκ

ἀπὸ τῶν νεῶν ὁπλίτας ἔχων, διέβαινεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. καὶ ἐκεῖ ταῖς μὲν φιλίαις πόλεσιν ἐπεκούρει, εἴ τις τι δέοιτο. Θυρεῦσι δὲ μάλα καὶ ἀνδράσιν ἀλκίμοις, καὶ χωρίον καρτερὸν ἔχουσιν, ἐπολέμει. καὶ τὸ ἀπὸ Κερκύρας ναυτικὸν προσλαβὼν, σχεδὸν περὶ ἐνενήκοντα ναῦς, πρῶτον μὲν εἰς Κεφαλληνίαν πλεύσας, χρήματα ἐπράξατο, τὰ μὲν παρ' ἑκόντων, τὰ δὲ παρ' ἀκόντων. ἔπειτα δὲ παρεσκευάζετο τήν τε τῶν Λακεδαιμονίων χώραν κακῶς ποιεῖν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' ἐκεῖνα πόλεων πολεμίων οὐσῶν, τὰς μὲν ἐθελούσας προσλαμβάνειν, ταῖς δὲ μὴ πειθομέναις, πολεμεῖν. ἐγὼ μὲν δὴ ταύτην τὴν στρατηγίαν τῶν Ἰφικράτους οὐχ ἥκιστα ἐπαινῶ. ἔπειτα καὶ τὸ προσελέσθαι κελεῦσαι ἑαυτῷ Καλλίστρατόν τε τὸν δημηγόρον οὐ μάλα ἐπιτήδειον ὄντα, καὶ Χαβρίαν μάλα στρατηγὸν νομιζόμενον. εἴτε γὰρ φρονίμους αὐτοὺς ἡγούμενος εἶναι συμβούλους λαβεῖν ἐβούλετο, σῶφρόν μοι δοκεῖ διαπράξασθαι, εἴτε ἀντιπάλους νομίζων, οὕτω θρασέως, μήτε καταρρᾳθυμῶν, μήτε καταμελῶν φαίνεσθαι, μηδὲν μεγαλοφρονῶν ἐφ' ἑαυτῷ, τοῦτό μοι δοκεῖ ἀνδρὸς εἶναι. κἀκεῖνος μὲν δὴ ταῦτ' ἔπραττεν. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐκπεπτωκότας μὲν ὁρῶντες ἐκ τῆς Βοιωτίας Πλαταιέας φίλους ὄντας, καὶ καταπεφευγότας πρὸς αὐτοὺς, ἱκετεύοντας δὲ Θεσπιέας μὴ σφᾶς περιιδεῖν ἀπόλιδας γενομένους, οὐκέτι ἐπῄνουν τοὺς Θηβαίους, ἀλλὰ πολεμεῖν μὲν αὐτοῖς τὰ μὲν ᾐσχύνοντο, τὰ δὲ ἀσυμφόρως ἔχειν ἐλογίζοντο. κοινωνεῖν γε μὴν αὐτοῖς ὧν ἔπραττον, οὐκέτι ἤθελον, ἐπεὶ ἑώρων στρατεύοντάς τε αὐτοὺς ἐπὶ φίλους ἀρχαίους τῇ πόλει Φωκέας, καὶ πόλεις πιστάς τ' ἐν τῷ πρὸς τὸν βάρβαρον πολέμῳ, καὶ φίλας ἑαυτοῖς ἀφανίζοντας. ἐκ δὲ τούτων ψηφισάμενος ὁ δῆμος εἰρήνην ποιήσασθαι, πρῶτον μὲν εἰς Θήβας πρέσβεις ἔπεμψαν παρακαλοῦντας ἀκολουθεῖν εἰ βούλοιντο εἰς Λακεδαίμονα περὶ εἰρήνης. ἔπειτα δὲ ἐξέπεμψαν καὶ αὐτοὶ πρέσβεις. ἦν δὲ τῶν αἱρεθέντων Καλλίας Ἱππονίκου, Αὐτοκλῆς Στρομβιχίδου, Δημόστρατος Ἀριστοφῶντος, Ἀριστοκλῆς Κηφισοδότου, Μελάνωπος, Λύκανθος. ἐπεὶ δὲ προσῆλθον ἐπὶ τοὺς ἐκκλήτους τε τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τῶν συμμάχων, Καλλίστρατος δὲ ὁ δημηγόρος παρῆν. ὑποσχόμενος γὰρ Ἰφικράτει εἰ αὐτὸν ἀφήσει, ἢ χρήματα πέμψειν τῷ ναυτικῷ, ἢ εἰρήνην ποιήσειν, οὕτως Ἀθήνησί τε ἦν, καὶ ἔπραττε περὶ εἰρήνης. ἐπεὶ δὲ κατέστησαν ἐπὶ τοὺς ἐκκλήτους τε τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τοὺς συμμάχους, πρῶτος ἔλεξεν αὐτῶν Καλλίας ὁ δᾳδοῦχος. ἦν δ' οὗτος οἷος μηδὲν ἧττον ἥδεσθαι ὑφ' αὑτοῦ, ἢ ὑπ' ἄλλων ἐπαινούμενος. καὶ τότε δὴ ἤρξατο ὧδέ πως.

Ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τὴν μὲν προξενίαν ὑμῶν οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πατρὸς πατὴρ πατρῴαν ἔχων παρεδίδου τῷ γένει. βούλομαι δὲ ὑμῖν καὶ τοῦτο δηλῶσαι, ὡς ἔχουσα ἡ πόλις διατελεῖ πρὸς ἡμᾶς. ἐκείνη μὲν γὰρ ὅταν πόλεμος ᾖ, στρατηγοὺς ἡμᾶς αἱρεῖται. ὅταν δὲ ἡσυχίας ἐπιθυμήσῃ, εἰρηνοποιοὺς ἡμᾶς ἐκπέμπει. κἀγὼ πρόσθεν δὶς ἤδη ἦλθον περὶ πολέμου καταλύσεως, καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πρεσβείαις, διεπραξάμην καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν εἰρήνην. νῦν δὲ τρίτον ἥκω, καὶ ἡγοῦμαι πολὺ δικαιότατα νῦν ἂν διαλλαγῆς τυχεῖν. ὁρῶ γὰρ οὐκ ἄλλα μὲν

gravis armaturæ militibus in Acarnaniã transgressus est, ac ciuitatibus amicis si quid indigerẽt præsto erat: Thyrensibusq; uiris fortissimis, ac loci opportunitate fretis, bellũ intulit. Inde classem quasi nonaginta nauiũ ab Cercyra accersiuit, ac in Cephaleniã delatus pecunias tam à uoluntarijs quàm ab inuitis exegit. Inde Lacedæmoniorum fines, sociasq; illorum ciuitates aggredi statuit, & uoluntarias in ditionem suscipere, resistẽtes uerò debellare. Proinde hanc Iphicratis expeditionem haud mediocri laude dignam arbitror: plus tamen extollendum quòd Callistratum non admodũ idoneum, Chabriamq; rei militaris expertissimum, sibi in agendis rebus socios attribui precatus est. Si enim eos quoniam prudentia excellere credebat sibi consiliarios asciuit, sapienter mihi egisse uidetur: sin uerò quòd aduersarios censebat, rebus tamen agendis præsentes esse desiderabat, ut planè cernere possent eum nihil per contemptum, temeritatem uel superbiam agere, magnanimi mihi uiri officio functus esse uidetur. Et ille siquidem his operã dabat. Atheniensibus interim, cùm amicos suos Platæẽses Bœotia excidisse, ad eosq; confugisse cernerent: Thespienses uerò rogãtes ne urbe expulsi negligerentur: non amplius Thebanorum placebant acta: uerùm ne illis bellũ inferrent, partim uerecundia prohibebantur, partim uerò quòd inuanũ se nisuros intelligerent, à bello abstinebant. Veruntamen cùm illos ciuitatibus Phocaicis ac ueteribus amicis, quiq; in bello contra Barbaros gesto egregiam nauassent operam, arma inferre uiderent, amplius illorũ facti participes esse noluerunt. Populus igitur pacem faciendam esse decreuit. Primò itaq; Thebas legatos mittunt, illisq; denunciarunt, si ita uisum esset, pro pace firmanda se Lacedæmonem sequerentur. Inde Lacedæmonem quoque legati missi sunt, Callias Hipponici, Autocles Strombichidis, Demostratus Aristophontis, Aristocles Cephisodoti, Melanopus Lycanthi filius. Aderat & Callistratus orator: siquidem Iphicrati, si eum dimisisset, promiserat, aut pecunias ad rem naualem se missurum, aut pacem conciliaturum. Cùm igitur legati irent, ille Athenis erat, ac sedulò de pace agebat. Vbi uerò ad concilium Lacedæmoniorum ac sociorum producti essent, Callias primus eorum habuit orationem. Is erat talis, ut non minus à seipso, quàm ab alijs laudari se lætaretur. Et tum quidem sic orsus est dicere:

Calliæ oratio.

Viri Lacedæmonij, hospitij iure non solùm ego uobis deuinctus sum, sed & patris pater, cùm hoc à patre accepisset, generi ac posteris per manus tradidit. Volo autem uobis & hoc patefacere, ut erga nos ciuitas affecta sit. Illa enim belli tempore, duces nos eligit: cum uerò illa quietis tenetur desiderio, ad cõciliandam pacem potissimùm nos legati mittimur. Proinde iam bis pro dissoluendo bello huc concessi, in ambabusq; legationibus inter uos & nos pacem sanciui. Nunc uerò tertiò adueni, reorq; æquissimam nunc reconciliationem me consecuturũ. Cerno etenim haud secus

nos quàm nos affectos esse, & æquè captiuitatem Platæensium ac Thespiensium ægerrimè ferre. Nonne igitur cùm ita utrinque sentiamus, potius amicos quàm hostes esse decet? Atqui ad sapientes spectat quandoque bellum soluere, etiamsi non parua intercesserit offensa. Nos uerò cùm adeò unanimiter sentiamus, nonne mirum est non iam pridem pacem facere? Equidem iustum est nos alteros alteris bellum non inferre. Nam, ut fertur, Triptolemus progenitor noster, Cereris ac Proserpinæ arcana sacra, ex peregrinis Herculi duci uestro, Castori quoque ac Polluci ciuibus uestris primò ostendit, ac Cereris frugem primò in Peloponneso seminandam tradidit. Quo igitur pacto æquum aut iustum esse potest, uos à quibus olim semina accepistis, ad illorum fruges deuastandas pergere? seu nos quibus tradidimus hos non uelle quamplurimam alimenti copiam habere? Si itaq; fatis ac deorum uoluntate bellum inter homines quandoq; concitatur, decet nos id incipere quàm tardißimè, cùm autem acciderit, quàm celerrimè soluere. Post hunc Autocles rhetor acerrimus ita disseruit.

Autoclis oratio.

Viri Lacedæmonij, quamuis non ignorem ea quæ dicturus sum uobis haud admodum iucunda auditu fore, existimo tamen cùm amicitia quæ diuturno sit permansura tempore, sit sancienda, ostendendum primò esse quæ potißima belli causa extiterit. Vos uerò semper ciuitates liberas esse oportere prædicatis, cùm maximè uos libertati illarum impedimento sitis: siquidem id primùm cum amicis agitis urbibus, ut uos quocunque ducatis sequantur. Nunquid hoc libertati conuenit? Hostes quoque ex libito non communicantes cum socijs, facitis. Inde euenit, ut illos quos liberos appellatis, sæpius aduersum optimè meritos militare cogatis: & quod maximè libertati contrarium est, hic decarchias, alibi uero triacontarchias constituitis: præfectorumq; illorum maximam curam geritis, non equidem ut legitimè imperent, sed ut per uim ciuitates obtinere queant, adeò ut potius tyrannide quàm ciuilitate oblectari uideamini. Porrò cùm Persarum rex ciuitates liberas esse iußisset, maximè sentire uisi estis, ni Thebani ciuitates singulas sui iuris esse, & proprijs uti permisissent legibus, minimè literis paruisse regijs. Verùm cùm Cadmiam occupassetis, neque Thebanis ipsis libertate frui concessistis. Oportet uerò eos qui amici futuri sunt, non ab alijs quod dignum iustumq; sit exigere, seipsos uerò ut potentia crescant, aliarum rerum cupidißimos ostendere. Quæ cùm dixisset, silentium ab omnibus sequutum est: & qui Lacedæmonijs infensi erant, sermone hoc maximè oblectati sunt. Post hunc uerò Callistratus ita uerba fecit:

Callistrati oratio.

Quòd & à uobis ô Lacedæmonij summopere erratũ nõ sit, minimè affirmare ausim: quãuis nõ ita sentiam, ijs nunquã esse utẽdum qui peccauerunt. Siquidẽ neminẽ ex omni mortaliũ numero crimine carere cerno. Atqui uidẽtur mihi erratis homi-

nes

ὑμῖν, ἄλλα δὲ ἡμῖν δυσκολαίνοντα, ἀλλ' ὑμᾶς τε ἀχθομένους, καὶ ἡμᾶς, τῇ Πλαταιέων τε καὶ Θεσπιέων ἀναιρέσει. πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τὰ αὐτὰ γιγνώσκοντας, φίλους μᾶλλον, ἢ πολεμίους εἶναι; καὶ σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ μηδ' εἰ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι. εἰ δὲ δὴ καὶ ὁμογνωμονοῖμεν, οὐκ ἂν πάνυ τῶν θαυμαστῶν εἴη μὴ εἰρήνην ποιεῖσθαι. δίκαιον μὲν οὖν μηδὲ ὅπλα ἐπιφέρειν ἀλλήλοις ἡμᾶς, ἐπεὶ λέγεται μὲν Τριπτόλεμος ὁ ἡμέτερος πρόγονος τὰ Δήμητρος καὶ Κόρης ἄρρητα ἱερὰ πρῶτος ξένοις δεῖξαι, Ἡρακλεῖ τε τῷ ὑμετέρῳ ἀρχηγέτῃ, καὶ Διοσκούροιν τοῖν ὑμετέροιν πολίταιν. καὶ τοῦ Δήμητρος δὲ καρποῦ εἰς πρώτην τὴν Πελοπόννησον σπέρμα δωρήσασθαι. πῶς οὖν δίκαιον, ἢ ὑμᾶς παρ' ὧν ἐλάβετε σπέρματα, τὸν τούτων καρπόν ποτε ἐλθεῖν δῃώσοντας, ἡμᾶς τε οἷς ἐδώκαμεν, μὴ οὐχὶ βούλεσθαι ὡς πλείστην τούτοις ἀφθονίαν τροφῆς γενέσθαι; εἰ δὲ ἄρα ἐκ θεῶν πεπρωμένον ἐστὶ πολέμους ἐν ἀνθρώποις γίγνεσθαι, ἡμᾶς δὲ χρὴ ἄρχεσθαι μὲν αὐτοῦ ὡς σχολαίτατα. ὅταν δὲ γένηται, καταλύεσθαι ἡ δυνατὸν τάχιστα. μετὰ τοῦτον Αὐτοκλῆς μάλα δοκῶν ἐπιστρεφὴς εἶναι ῥήτωρ, ὧδε ἠγόρευεν.

Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὅτι μὲν ἃ μέλλω λέγειν, οὐ πρὸς χάριν ὑμῖν ῥηθήσεται, οὐκ ἀγνοῶ, ἀλλὰ δοκεῖ μοι οἵτινες βούλονται, ἣν ἂν ποιήσωνται φιλίαν, ταύτην ὡς πλεῖστον χρόνον διαμένειν, διδακτέον εἶναι ἀλλήλους τὰ αἴτια τῶν πολέμων. ὑμεῖς δέ, ἀεὶ μὲν φατὲ ὡς αὐτονόμους τὰς πόλεις χρὴ εἶναι, αὐτοὶ δ' ἐστὲ μάλιστα ἐμποδὼν τῇ αὐτῇ αὐτονομίᾳ. συντίθεσθε μὲν γὰρ πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις τοῦτο πρῶτον, ἀκολουθεῖν ὅποι ἂν ὑμεῖς ἡγῆσθε. καίτοι τί τοῦτο αὐτονομίᾳ προσήκει; ποιεῖσθε δὲ πολεμίους οὐκ ἀνακοινούμενοι τοῖς συμμάχοις. καὶ ἐπὶ τούτοις ἡγεῖσθε, ὥστε πολλάκις ἐπὶ τοὺς εὐμενεστάτους, ἀναγκάζονται στρατεύειν, οἱ λεγόμενοι αὐτόνομοι εἶναι. ἔτι δὲ τὸ πάντων ἐναντιώτατον αὐτονομίᾳ, καθίστατε, ἔνθα μὲν δεκαρχίας, ἔνθα δὲ τριακονταρχίας. καὶ τούτων τῶν ἀρχόντων ἐπιμελεῖσθε, οὐχ ὅπως νομίμως ἄρχωσιν, ἀλλ' ὅπως δύνωνται βίᾳ κατέχειν τὰς πόλεις. ὥστε ἐοίκατε τυραννίσι μᾶλλον, ἢ πολιτείαις ἥδεσθαι. καὶ ὅτε μὲν βασιλεὺς προσέταττεν αὐτονόμους τὰς πόλεις εἶναι, μάλα γιγνώσκοντες ἐφαίνεσθε, ὅτι εἰ μὴ ἐάσοιεν οἱ Θηβαῖοι ἑκάστην τῶν πόλεων ἄρχειν τε ἑαυτῆς, καὶ οἷς ἂν βούλωνται νόμοις χρῆσθαι, οὐ ποιήσουσι κατὰ τὰ βασιλέως γράμματα. ἐπεὶ δὲ παρελάβετε τὴν Καδμείαν, οὐδ' αὐτοῖς τοῖς Θηβαίοις ἐπετρέπετε αὐτονόμοις εἶναι. δεῖ δὲ τοὺς μέλλοντας φίλους ἔσεσθαι, οὐ παρὰ τῶν ἄλλων μὲν ἀξιοῦν τῶν δικαίων τυγχάνειν, αὐτοὺς δὲ ὅπως ἂν πλεῖστα δύνωνται, πλεονεκτοῦντας φαίνεσθαι. ταῦτα εἰπών, σιωπὴν μὲν παρὰ πάντων ἐποίησεν. ἡδομένους δὲ τοὺς ἀχθομένους τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐποίησε. μετὰ τοῦτον δὲ Καλλίστρατος ἔλεξεν.

Ἀλλ' ὅπως μέν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, οὐκ ἐγγεγένηται ἁμαρτήματα καὶ ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἀφ' ὑμῶν, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἔχειν μοι δοκῶ εἰπεῖν. οὐ μέντοι οὕτω γιγνώσκω, ὡς τοῖς ἁμαρτάνουσιν οὐδέποτε ἔτι χρηστέον. ὁρῶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐδένα ἀναμάρτητον διατελοῦντα. δοκοῦσι δέ μοι καὶ εὐπορώτεροι ἐνίοτε γίγνεσθαι ἄνθρω-

ποι

ποι ἁμαρτάνοντα. ἄλλως τε, καὶ ἐὰν κολασθῶσιν ὑπὸ
τῶν ἁμαρτημάτων ὡς ἡμεῖς. καὶ ὑμῖν δ᾽ ἔγωγε ὁρῶ διὰ
τὰ ἀγνωμόνως πραχθέντα, ἔστιν ὅτε πολλὰ ἀντίτυπα
γιγνόμενα, ὧν ἦν καὶ ἡ καταληφθεῖσα ἐν Θήβαις Καδ-
μεία. νῦν γοῦν ὡς ἐσπουδάσατε αὐτονόμους τὰς πόλεις
γενέσθαι, πᾶσαι πάλιν ἐπεὶ ἠδικήθησαν οἱ Θηβαῖοι, ἐπ᾽
ἐκείνοις γεγένηνται. ὥστε πεπαιδευμένους ὑμᾶς ὡς τὸ
πλεονεκτεῖν ἀκερδές ἐστι, νῦν ἐλπίζω πάλιν μετρίους
ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους φιλίᾳ ἔσεσθαι. ἃ δὲ βουλόμενοί τι-
νες ἀποτρέπειν, τὴν εἰρήνην διαβάλλουσιν, ὡς ἡμεῖς, οὐ
φιλίας δεόμενοι, ἀλλὰ φοβούμενοι μὴ Ἀνταλκίδας ἔλ-
θῃ, ἔχων παρὰ βασιλέως χρήματα, διὰ τοῦθ᾽ ἥκομεν, ἐν-
θυμήθητε ὡς φλυαροῦσι. βασιλεὺς μὲν γὰρ δή που ἐ-
γράψε πάσας τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις αὐτονόμους εἶναι.
ἡμεῖς δὲ ταὐτὰ ἐκείνῳ λέγοντές τε, καὶ πράττοντες, τί
ἂν φοβοίμεθα βασιλέα; ἢ τοῦτο οἴεταί τις, ὡς ἐκεῖνος χρή-
ματα ἀναλώσας, ἄλλους μεγάλους ποιῆσαι μᾶλλον, ἢ
αὐτοῦ δαπάνης ἃ ἔγνω ἄριστα εἶναι, ταῦτα ἑαυτῷ πε-
πρᾶχθαι; εἶεν. τί μὴν ἥκομεν; ὅτι μὲν οὐκ ἀποροῦν-
τες, γνοίητε ἄν, εἰ μὲν βούλεσθε πρὸς τὰ κατὰ θάλατταν
ἰδόντες, εἰ δὲ βούλεσθε πρὸς τὰ κατὰ γῆν ἐν τῷ παρόν-
τι, τί μὴν δῆτα; εὖ δῆλον ὅτι εἰ τῶν συμμάχων τινὲς οὐκ
ἀρεστὰ πράττουσιν ἡμῖν, ἢ ὑμῖν ἀρεστά. ἴσως δὲ καὶ βου-
λοίμεθ᾽ ἂν ὧν ἕνεκα διεσώσατε ἡμᾶς, ἃ ὀρθῶς ἔγνω-
μεν ὑμῖν ἐπιδεῖξαι. ἵνα δὲ καὶ τοῦ συμφόρου ἔτι ἐπιμνη-
σθῶ, εἰσὶ μὲν δήπου πασῶν τῶν πόλεων, αἱ μὲν τὰ ἡμέτε-
ρα, αἱ δὲ τὰ ὑμέτερα φρονοῦσαι, καὶ ἐν ἑκάστῃ πόλει οἱ μὲν
λακωνίζουσι, οἱ δὲ ἀττικίζουσιν. εἰ οὖν ἡμεῖς φίλοι γενοί-
μεθα, πόθεν ἂν εἰκότως χαλεπόν τι προσδοκήσαιμεν;
καὶ γὰρ δὴ κατὰ γῆν μὲν, τίς ἂν ὑμῶν φίλων ὄντων, ἱκα-
νὸς γένοιτο ἡμᾶς λυπῆσαι; κατὰ θάλατταν γε μὴν, τίς
ἂν ὑμᾶς βλάψαι τι, ἡμῶν ὑμῖν ἐπιτηδείων ὄντων; ἀλλὰ
μέντοι πόλεμοι ἀεί ποτε γίγνονται, καὶ ὅτι καταλύον-
ται, πάντες ἐπιστάμεθα, καὶ ὅτι ἡμεῖς ἂν μὴ νῦν, ἀλλ᾽
αὖθίς ποτε εἰρήνης ἐπιθυμήσομεν. τί οὖν δεῖ ἐκεῖνον τὸν
χρόνον ἀναμένειν, ἕως ἂν ὑπὸ πλήθους κακῶν ἀπείπω-
μεν μᾶλλον, ἢ οὐχ ὡς τάχιστα, πρίν τι ἀνήκεστον κακὸν
γενέσθαι, τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι; ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ἐκεί-
νους ἔγωγε ἐπαινῶ, οἵτινες ἀγωνισταὶ γενόμενοι, καὶ νενι-
κηκότες, ἤδη πολλάκις καὶ δόξαν ἔχοντες, οὕτω φιλονει-
κοῦσιν, ὥστε οὐ πρότερον παύονται, πρὶν ἂν ἡττηθέντες
τὴν ἄσκησιν καταλύσωσιν. οὐδέ γε τῶν κυβευτῶν, οἳ
ἐὰν ἕν τι ἐπιτύχωσι, περὶ διπλασίων κυβεύου-
σιν. ὁρῶ γὰρ καὶ τῶν τοιούτων τοὺς πλείους ἀπόρους παν-
τάπασι γιγνομένους. ἃ χρὴ καὶ ἡμᾶς ὁρῶντας, εἰς μὲν τοιοῦ-
τον ἀγῶνα, μηδέποτε καταστῆναι, ὥστε πάντα λαβεῖν,
ἢ πάντ᾽ ἀποβαλεῖν. ἕως δὲ ἐρρώμεθα, καὶ εὐτυχοῦμεν,
φίλους ἀλλήλοις γενέσθαι. οὕτω γὰρ ἡμεῖς τ᾽ ἂν δι᾽ ὑμᾶς,
καὶ ὑμεῖς δι᾽ ἡμᾶς ἔτι μείζους, ἢ τὸν παρελθόντα χρόνον
ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀναστρεφοίμεθα. δοξάντων δὲ τούτων κα-
λῶς εἰπεῖν, ἐψηφίσαντο καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι δέχεσθαι
τὴν εἰρήνην, ἐφ᾽ ᾧ τούς τε ἁρμοστὰς ἐκ τῶν πόλεων ἐξά-
γειν, τά τε στρατόπεδα διαλύειν, καὶ τὰ ναυτικὰ, καὶ
τὰ πεζικά, τάς τε πόλεις αὐτονόμους ἐᾶν. εἰ δέ τις πα-
ρὰ ταῦτα ποιοίη, τὸν μὲν βουλόμενον βοηθεῖν ταῖς ἀδι-
κουμέναις πόλεσι. τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ, μὴ εἶναι ἔνορ-
τον

nes interdũ prudentiores euadere, præcipuè cùm
peccatis puniũtur, ut nos: quod pariter uobis quo
que propter iniquè acta, & multa quæ perperàm
à nobis gesta sunt, euenisse uideo. Nã cum Thebis
Cadmiã occupassetis, uniuersæ ciuitates quas in li
bertatẽ uendicare studuistis, cũ iniuria Thebanos
affectos esse cognouissent, ultrò illorũ sequuti sunt
partes. Proinde cùm nimiã habendi cupiditatem
uobis noxiã fuisse experti sitis, rursus nunc æquio
res in mutua futuros amicitia spero: quam tamen
quidã dissuadere conãtur, & pacẽ criminari non
desistũt, tãquã nos nõ amicitiæ gratia, sed timore
potius, ne Antalcides breui cũ pecunijs à rege ap
plicet, huc cõcesserimus. Verùm quãtis illi innitan
tur nugis, cõsiderate. Siquidẽ rex, Græciæ ciuita-
tes omnes liberas esse iussit. Cùm igitur nos quoq;
idẽ sentiamus ac agamus, nihil est cur regẽ timea
mus. nisi quis existimet eũ cũ pecuniæ iactura a-
lios potius extollere uelle, quàm absq; impẽsa quæ
illi utilissima sunt amplecti. Sed cur nã, quispiã di-
cet, uenitis? Non equidẽ inopiæ causa: id quod co-
gnoscetis, si rem maritimã cõsiderare uolueritis:
sin uerò terrestrẽ, quid in præsentia bene sit, quã-
uis manifestũ sit, sociorum quosdã, aut quæ nobis
placeant, facere tamẽ credibile est, nos uelle quæ
rectè sentimus uobis ostẽdere, uel, ideo quod serua
stis nos. Atq; ut utilitatis adhuc faciã mentionem,
in cunctis ciuitatibus homines existũt qui partim
nobis, partim uerò faueãt uobis: in singulisq; urbi
bus hi Spartanorũ, alij Atheniensiũ sequũtur par
tes. Si igitur inter nos amicitia conciliata fuerit,
unde credere par est molesti quippiã nobis eueni-
re? Quis enim in terra, si uos amici fueritis, offen
dere nos poterit? In mari uerò si uobis auxilio eri
mus, quisnam uos iniuria afficere poterit? Atqui
quòd aliquando bella inter homines oriãtur, rur-
susq; dissoluantur, omnes nouimus. Nos uerò pa-
cis desiderio si non nunc, tamen aliquando tenebi
mur. Cur igitur eò rem protrahamus, ut multis in
cõmodis oppressi, potius quàm celeriter pace con
fecta, calamitates euitemus innumeras? Neq; enim
illos laudãdos cẽseo, qui in certaminib. sæpius ui-
ctoriã ac gloriã retulerũt: ita tamen cõtendũt, ut
nõ antea desistãt, q̃ uicti laborẽ ac exercitiũ demũ
amittãt. Neq; aleæ lusores, qui cũ semel lucrãtur,
inde duplo plus perdũt, q̃ lucrũ iã antea partũ. Vi
demus enim tales ut plurimũ ad extremam redigi
inopiã. Quæ & nos cõsiderare decet, nec unquã
eò certaminis descendere, ubi aut omnia uincere,
aut cũcta perdere necesse sit: sed potius ut & uiri
bus crescere, ac beatè degere possimus, inter nos
amicitiã cõtrahamus: eo enĩ pacto et nos propter
uos, et uos propter nos, potẽtiores q̃ unquã lapsis
temporib. in terra Græciæ euadere poterimus. La
cedæmonij itaq; cùm illũ rectè loquutũ existima-
rent, pacẽ suscipiendã esse decreuerũt: in qua cõue
nit, ut præfectos è ciuitatib. educerẽt, exercitusq;
tam terrestres q̃ maritimos dissoluerẽt, ciuitatesq;
que liberas dimitterẽt. & si quis cõtra hæc uenis-
set, iniuriũ esse, licereq; omnib. oppressis ciuitati-
bus opem ferre: & qui id minus uellet, cum iure-

iurando non cogi auxilium illis ferre, quibus fieret iniuria: & pacem hanc Lacedæmonij eorum ac sociorum nomine iuramento firmauere. Athenienses uero ac socij per singulas iurauere ciuitates. Ascripti quoq; sunt fœderibus Thebani. Quorum legati postridie rursus cùm processissent, petierunt ut scriberetur, pro Thebanis Bœotios iurasse. Quibus Agesilaus respõdit, nihil se immutaturum de his quæ antea iurata ac descripta essent. Si uerò inter fœdera annumerari nollent, eos, si ita iuberent, ex illis se deleturum. Sicq; pax cum alijs confecta, cum Thebanis uero solum disceptatio. Et Athenienses ita sentiebant, ut Thebanos à sententia minimè dimoueri posse sperarent: & Thebani affecti tristitia discessere. Athenienses inde præsidia ex urbibus abducere cœperunt, ac Iphicratem cum classe domum reuocauere, & quæcunq; post confectam Lacedæmone pacem ceperat, reddere coegerunt. Lacedæmonij uerò ex alijs ciuitatibus præfectos & præsidia deducebant. Cleombrotus uerò cùm in Phocæa exercitum haberet, magistratusq; qui domi erant sciscitatus esset, quid ipsum facere uellent: Prothous sententiam dixit, exercitum ex iuramenti forma dissoluendum esse, cunctasq; ciuitates ad Apollinis templum conuocari, & si quis ciuitatibus impedimento foret ne libertate frui possent, rursus collectis socijs illi bellum inferri debere: sic enim se sperare aiebat, & deos propitios fore & ciuitates nulla maiori affici posse iniuria. Cõcilium uerò his auditis, illum nugas agere existimabat. Iam enim, ut credere par est, fatis agitabantur. Prohibuere itaque Cleombrotum ne exercitum dissolueret, sed confestim illum in Thebanorum fines, ni Bœotiæ ciuitates liberas dimitterent, irrumpere iusserunt. Ille uerò cùm Thebanos minimè parère, sed in sententia perstare uidisset, ut iussus erat, in Bœotiam mouit. At Thebani ex Phocæa illum irrupturum arbitrati, ut ingressum prohiberẽt, montium angustias occupauerant. At ille cùm Thisborum superatis montibus, iuxta Creusim descendit: qua capta duodecim quoque Thebanorum intercepit triremes. His actis à mari discedens, in Leuctris Thespiacis consedit. At Thebani in opposito & haud longè distanti castra locauerant tumulo, nullos præter Bœotios secum habentes socios: ibi sedente Cleombroto, amici eũ accesserunt, & in hunc modum cum allocuti sunt. Si, ô Cleombrote, Thebanos sine pugna dimiseris discedere, periculum tibi erit, ne in ciuitate incidas in summum discrimen. In memoriam enim reuocabitur, te, cùm ad Canis capita appulisses, Thebanorum agros non uastauisse, & postea illorum fines ingredi prohibitum fuisse, cùm Agesilaus semper per Cithæronem irruperit. Si igitur propria, aut patriæ

teneris

τὸν συμμαχεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. ἐπὶ τούτοις ὤμοσαν μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τῶν συμμάχων. Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι. ἀπογραψάμενοι δ' ἐν ταῖς ὀμωμοκυίαις πόλεσι καὶ οἱ Θηβαῖοι, προσελθόντες πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ οἱ πρέσβεις αὐτῶν, ἐκέλευον μεταγράφειν ἀντὶ Θηβαίων Βοιωτοὺς ὀμωμοκότας. ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀπεκρίνατο, ὅτι μεταγράψει μὲν οὐδὲν, ὧν τοπρῶτον ὤμοσάν τε, καὶ ἀπεγράψαντο. εἰ μέντοι μὴ βούλοιντο ἐν ταῖς σπονδαῖς εἶναι, ἐξαλείφειν ἂν ἔφη, εἰ κελεύοιεν. οὕτω δὲ εἰρήνην τῶν ἄλλων πεποιημένων, πρὸς δὲ Θηβαίους μόνους ἀντιλογίας οὔσης, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι οὕτως εἶχον τὴν γνώμην, ὡς νῦν Θηβαίους τὸ λεγόμενον μὴ δὲ κατευθῆναι ἐλπὶς εἴη. αὐτοί τε οἱ Θηβαῖοι παντελῶς ἀθύμως ἔχοντες, ἀπῆλθον. ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τάς τε φρουρὰς ἐκ τῶν πόλεων ἀπῆγον, καὶ Ἰφικράτην, καὶ τὰς ναῦς μετεπέμποντο, καὶ ὅσα ὕστερον ἔλαβε μετὰ τοὺς ἐν Λακεδαίμονι γενομένους, πάντα ἠνάγκασαν ἀποδοῦναι. Λακεδαιμόνιοι μέντοι ἐκ μὲν τῶν ἄλλων πόλεων τούς τε ἁρμοστὰς, καὶ τοὺς φρουροὺς ἀπήγαγον. Κλεόμβροτον δὲ ἔχοντα τὸ ἐν Φωκεῦσι στράτευμα, καὶ ἐπερωτῶντα τὰ οἴκοι τέλη τί χρὴ ποιεῖν, Προθόου λέξαντος, ὅτι αὐτῷ δοκοίη διαλύσαντας τὸ στράτευμα κατὰ τοὺς ὅρκους, καὶ περιαγγείλαντας ταῖς πόλεσι συμβαλέσθαι εἰς τὸν νεὼν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁπόσον βούλοιτο ἑκάστη πόλις, ἔπειτα εἰ μή τις ἐῴη αὐτονόμους τὰς πόλεις εἶναι, τότε πάλιν παρακαλέσαντας τοὺς συμμάχους ὅσοι τῇ αὐτονομίᾳ βούλοιντο βοηθεῖν, ἄγειν ἐπὶ τοὺς ἐναντιουμένους. οὕτω γὰρ ἂν, ἔφη, οἴεσθαι τούς τε θεοὺς εὐμενεστάτους εἶναι, καὶ τὰς πόλεις ἥκιστ' ἂν ἄχθεσθαι. ἡ δὲ ἐκκλησία ἀκούσασα ταῦτα, ἐκεῖνον μὲν φλυαρεῖν ἡγήσατο. ἤδη γὰρ ὡς ἔοικε τὸ δαιμόνιον ἦγεν. ἐπέστειλαν δὲ τῷ Κλεομβρότῳ μὴ διαλύειν τὸ στράτευμα, ἀλλ' εὐθὺς ἄγειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ αὐτονόμους ἀφήσοιεν τὰς πόλεις. ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἐπειδὴ ἐπύθετο τὴν εἰρήνην γεγενημένην, πέμψας πρὸς τοὺς ἐφόρους, ἠρώτα τί χρὴ ποιεῖν. οἱ δ' ἐκέλευσαν αὐτὸν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ ἀφήσουσι τὰς Βοιωτίας πόλεις αὐτονόμους. ἐπεὶ οὖν ᾔσθετο οὐχ ὅπως τὰς πόλεις ἀφιέντας, ἀλλ' οὐδὲ τὸ στράτευμα διαλύοντας, ὡς ἀντιτάττοιντο πρὸς αὐτοὺς, οὕτω δὴ ἄγει τὴν στρατιὰν εἰς τὴν Βοιωτίαν. καὶ ᾗ μὲν οἱ Θηβαῖοι ἐμβαλεῖν αὐτὸν ἐκ τῶν Φωκέων προσεδόκων, καὶ ἐπὶ στενῷ τινι ἐφύλαττον, οὐκ ἐμβάλλει. διὰ Θισβῶν δὲ ὀρεινὴν, καὶ ἀπροσδόκητον πορευθεὶς, ἀφικνεῖται εἰς Κρεῦσιν, καὶ τὸ τεῖχος αἱρεῖ, καὶ τριήρεις τῶν Θηβαίων δώδεκα λαμβάνει. ταῦτα δὲ ποιήσας, καὶ ἀναβὰς ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐστρατοπεδεύσατο ἐν Λεύκτροις τῆς Θεσπικῆς. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ τῷ ἀπαντικρὺ λόφῳ, οὐ πολὺ διαλείποντες, οὐδένας ἔχοντες συμμάχους, ἀλλ' ἢ τοὺς Βοιωτούς. ἔνθα δὴ τῷ Κλεομβρότῳ οἱ μὲν φίλοι προσιόντες, ἔλεγον· ὦ Κλεόμβροτε, εἰ ἀφήσεις τοὺς Θηβαίους ἄνευ μάχης, κινδυνεύσεις ὑπὸ τῆς πόλεως τὰ ἔσχατα παθεῖν. ἀναμνησθήσονται γάρ σου, καὶ ὅτι εἰς Κυνὸς κεφαλὰς ἀφικόμενος, οὐδὲν τῆς χώρας τῶν Θηβαίων ἐδῄωσας, καὶ ὅτι ὕστερον στρατεύων, ἀπεκρούσθης τῆς ἐμβολῆς, Ἀγησιλάου ἀεὶ ἐμβάλλοντος διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος. εἴπερ οὖν ἢ σαυτοῦ κήδῃ, ἢ τῆς πατρίδος

ἐπιθυ-

ἐπιθυμεῖς, ἐκεῖσε ἴθι σὺν ἄνδρας. οἱ μὲν φίλοι τοιαῦτα ἔλεγον. οἱ δ᾽ ἐναντίοι νῦν δὴ ἔφασαν δηλώσειν ὁ ἀνὴρ εἰ τῷ ὄντι κήδεται τῶν Θηβαίων, ὥσπερ λέγεται. ὁ μὲν δὴ Κλεόμβροτος ταῦτα ἀκούων, παρωξύνετο πρὸς τὸ μάχην συνάπτειν. τῶν δ᾽ αὖ Θηβαίων οἱ προεστῶτες, ἐλογίζοντο ὡς εἰ μὴ μάχοιντο, ἀποστήσοιντο μὲν αἱ περιοικίδες αὐτῶν πόλεις, αὐτοὶ δὲ πολιορκήσοιντο. εἰ δὲ μὴ ἕξοι ὁ δῆμος ὁ Θηβαίων τἀπιτήδεια, ὅτι κινδυνεύσοι, καὶ ἡ πόλις αὐτοῖς ἐναντία γενέσθαι. ἅτε δὲ καὶ πεφευγότες πρόσθεν πολλοὶ αὐτῶν, ἐλογίζοντο κρεῖσσον εἶναι μαχομένους ἀποθνήσκειν, ἢ πάλιν φεύγειν. πρὸς δὲ τούτοις παρεθάρρυνε μέν τι αὐτοὺς καὶ ὁ χρησμὸς ὁ λεγόμενος, ὡς δέοι ἐνταῦθα Λακεδαιμονίους ἡττηθῆναι, ἔνθα τὸ τῶν παρθένων ἦν μνῆμα, αἳ λέγονται διὰ τὸ βιασθῆναι ὑπὸ Λακεδαιμονίων τινῶν, ἀποκτεῖναι ἑαυτάς. καὶ ἐκόσμησαν δὴ τοῦτο τὸ μνῆμα οἱ Θηβαῖοι πρὸ τῆς μάχης. ἀπηγγέλλετο δὲ ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῖς, ὡς οἵ τε νεῲ πάντες αὐτόματοι ἀνοίγοιντο, αἵ τε ἱέρειαι λέγοιεν, ὡς νίκην οἱ θεοὶ φαίνοιεν. ἐκ δὲ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ ὅπλα ἔφασαν ἀφανῆ εἶναι, ὡς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν μάχην ἐξωρμημένου. οἱ μὲν δή τινες λέγουσιν, ὡς ταῦτα πάντα τεχνάσματα ἦν τῶν προεστηκότων. εἰς δ᾽ οὖν τὴν μάχην πάντα τἀναντία τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐγίγνετο. τοῖς δὲ πάντα καὶ ὑπὸ τῆς τύχης κατωρθοῦτο. ἦν μὲν γὰρ μετ᾽ ἄριστον τῷ Κλεομβρότῳ ἡ τελευταία βουλὴ περὶ τῆς μάχης. ἐν δὲ τῇ μεσημβρίᾳ ὑποπινόντων, καὶ τὸν οἶνον παροξῦναί τι αὐτοὺς ἔλεγον. ἐπεὶ δὲ ὡπλίζοντο ἑκάτεροι, καὶ πρόδηλον ἤδη ἦν ὅτι ἡ μάχη ἔσοιτο, πρῶτον μὲν ἀπιέναι ὁρμημένων ἐκ τοῦ Βοιωτίου στρατεύματος τῶν τε ἀγορὰν παρεσκευακότων, καὶ σκευοφόρων τινῶν, καὶ τῶν οὐ βουλομένων μάχεσθαι, περιιόντες κύκλῳ οἵ τε μετὰ τοῦ Ἱέρωνος μισθοφόροι, καὶ οἱ τῶν Φωκέων πελτασταί, καὶ τῶν ἱππέων Ἡρακλεῶται καὶ Φλιάσιοι, ἐπιθέμενοι τοῖς ἀπιοῦσιν, ἐπέστρεψάν τε αὐτούς, καὶ κατεδίωξαν πρὸς τὸ στρατόπεδον τὸ τῶν Βοιωτῶν. ὥστε πολὺ μὲν ἐποίησαν μεῖζόν τε καὶ ἀθροώτερον, ἢ πρόσθεν τὸ τῶν Βοιωτῶν στράτευμα. ἔπειτα δὲ ἅτε καὶ πεδίου ὄντος τοῦ μεταξύ, προετάξαντο μὲν τῆς ἑαυτῶν φάλαγγος οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἱππέας, ἀντετάξαντο δ᾽ αὐτοῖς καὶ οἱ Θηβαῖοι τοὺς ἑαυτῶν. ἦν δὲ τὸ μὲν τῶν Θηβαίων ἱππικὸν μεμελετηκός, διά τε τὸν πρὸς Ὀρχομενίους πόλεμον, καὶ διὰ τὸν πρὸς Θεσπιάς. τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον, πονηρότατον ἦν τὸ ἱππικόν. ἔτρεφον μὲν γὰρ τοὺς ἵππους οἱ πλουσιώτατοι. ἐπεὶ δὲ φρουρὰ φανθείη, τότε ἧκεν ὁ συντεταγμένος. λαβὼν δ᾽ ἂν τὸν ἵππον, καὶ ὅπλα ὁποῖα δοίη αὐτῷ, ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἂν ἐστρατεύετο. τῶν δ᾽ αὖ στρατιωτῶν οἱ τοῖς σώμασιν ἀδυνατώτατοι, καὶ ἥκιστα φιλότιμοι, ἐπὶ τῶν ἵππων ἦσαν. τοιοῦτον μὲν οὖν τὸ ἱππικὸν ἑκατέρων ἦν. τῆς δὲ φάλαγγος τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους ἔφασαν εἰς τρεῖς τὴν ἐνωμοτίαν ἄγειν. τοῦτο δὲ συμβαίνειν αὐτοῖς οὐ πλέον, ἢ εἰς δώδεκα τὸ βάθος. οἱ δὲ Θηβαῖοι οὐκ ἔλαττον, ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων συνεστραμμένοι ἦσαν, λογιζόμενοι, ὡς εἰ νικήσειαν τὸ περὶ τὸν βασιλέα, τὸ ἄλλο πᾶν εὐχείρωτον εἴη. ἐπεὶ δὲ ἤρξατο ἄγειν ὁ Κλεόμβροτος πρὸς τοὺς πολεμίους, πρῶτον μὲν πρὶν καὶ αἰσθέσθαι τὸ μετ᾽ αὐτοῦ στράτευμα ὅτι ἡγοῖτο, καὶ δὴ οἱ ἱππεῖς συνεβεβλήκεσαν, καὶ ταχὺ ἥττηντο οἱ τῶν Λακεδαιμονίων.

φεύγοντες

teneris gloria, uiros te aggredi decet. Et amici talia dicebant: inimici uerò iam palàm fore aiebant, num, ut ferebatur, Thebanorũ ille faueret rebus. Cleombrotus his auditis pugnæ se accingebat. Altera igitur pars Thebanorum primores, ni pugnæ decernerent, adiacentes defectionẽ molituras ciuitates, se uerò obsidionis periculum subituros considerabant: id si fieret, populũ quamprimũ inopia premi cœpisset, quemadmodũ antea, contra eos insurrecturũ. quapropter satius esse rati prælio defungi, impigreq; pugnãtes occumbere, quàm rursus ut antea fuga solum uertere. Præterea ad pugnam oraculo quodam impellebantur. Siquidẽ ferebatur Lacedæmonios ibi quandoq; prælio superari debere, ubi uirginũ erat monumentum, quæ à Lacedæmonijs uim passæ ac interfecisse dicebantur: quapropter Thebani & ante pugnam monumentum hoc decorarãt. Nunciatũ quoq; ex urbe est, templa omnia sua sponte patuisse, sacraq; cuncta uictoriam à deis portendere. In Herculis uerò templo arma nusquam comparuisse, tanquam deo ad pugnam egresso, aiebant. Quidam uerò hæc omnia potentiorum commenta fuisse referũt. Hoc satis constat, Lacedæmonijs in prælio illo cuncta aduersa, Thebanis uerò secunda accidisse. Cleombrotus denique sumpto prandio de pugna deliberabat: quapropter sub meridie uino impellente in certamen illos iuisse relatum est. Cùm uerò utrinq; arma sumpsissent, iamq; manifeste pugna decertandum esse constaret, ex Bœotiorum castris rerum uenalium institores, & nonnulli qui impedimẽta ferebant, quiq; pugnare non erant ausi, abire cœperunt: quos Hieronis mercenarij milites, ac Phocensium cetrati, necnõ Heracliensium & Phliasiorum equites, adorti, undiq; circundederunt, in castraq; Bœotiorum redire compulerunt, ita ut multo maiorem & fortiorẽ, quàm antea esset, Bœotiorum redderent exercitum. Inde cùm in subiectum Lacedæmonij descẽdissent campum, ante phalangem constituunt equites. quibus Thebani suum quoq; opposuerunt equitatum, longè animis & ob Orchomenium bellum, & Thespiensium uictoriam præstantem. Erat contra Lacedæmoniorum equitatus ijs temporibus admodũ imbecillis. Equos enim locupletiores alebãt: cùm uerò in expeditionem eundũ esset, tum demũ ueniebat is qui designatus erat, et equũ ac arma ob festinationẽ qualiacunq; sibi traderẽtur, accipiebat, atq; ita militabat. equis inde milites corporibus imbecilles, animisq; languentes imponebant. Et sic utrinq; se equitatus habebat. Phalangem præterea ita Lacedæmonij instruxerant, ut tres tantummodo cohortes in frõte cõsisterent: quo accidit, ut acies haud densior quàm militũ esset duodecim. E cõtrà Thebani nõ minus scutis quinquaginta primã firmarunt aciẽ, ita fore rati, ut si medios regis perrũperent ordines, cætera omnia facilè uictoriæ cessura. Cùm uero Cleõbrotus exercitum cõtra hostes direxisset, antequã milites aciẽ moueri sensissent, iam equites conflixerãt: confestimq; sub initiũ Lacedæmonij uicti terga dedêre,

&

& fugientes inciderunt in suos grauis armaturæ milites, cùm quidem adhuc inuaderent Thebanorum manipuli. Quòd uerò illi, qui circa Cleombrotum cōfluxere sub initium uicerunt, hinc coniectu rare licet: non enim tēpore illo regē recipere, uiuumq; abducere poterāt, nisi qui ante eum pugnabāt, uicissent. Cùm uerò Dinō cecidisset, Polemarchus ac ex præfectis Sphodrias, & Cleonymus filius eius, equites quoq;, & qui Polemarchi comites appellantur, necnō alij ab hostibus ferè oppressi, pedem referre cœperunt. Id cùm qui in sinistro steterant cornu conspexissent, ipsi quoq; deflexerunt. Cadebant interim plurimi, cædesq; passim edebatur. Cum tamē fossam quam castris prætenderant superassent, arma in eo unde processerant ponebāt loco: castra enim haud in plano, sed in loco aliquantum deuexo locata erant. Lacedæmoniorum itaq; nōnulli cùm pugnæ huius ignominiā intolerabilem esse arbitrarentur, ne hostes trophæum erigerēt, inhibēdos esse, cæsos quoq; haud per inducias, sed pugna recipi debere asserebant. At Polemarchi quum uidissent ex Lacedæmonijs mille circiter occubuisse, ex Spartanis uerò quadringentos, cùm omnino septingenti illic fuissent, cecidisse scirent: præterea socios omnes perquàm moleste bellum ferre, nonnullos quoque cladem hanc haud grauatè cernere, collectis primoribus, quid agendum esset deliberare cœperunt. Ac ubi omnibus mortuos per inducias recipi debere uisum est, ad Thebanos hanc ob rem præconem misere. Illi itaq; trophæum erexere, mortuosq; per inducias reddidere. His actis cladis nuncius Lacedæmonem peruenit. Celebrabatur fortè tum puerorum certamē, uirorumq; chorus iam ingressus erat. At Ephori cùm de accepta clade certiores facti essent, ut fieri oportebat, indoluere: chorum uero haud interturbarūt, sed ut ad finē usq; certamen perduceretur, permisere. Cæsorum uerò nomina domesticis reddidere: mulierib. uerò ne clamorem tollerēt interdixere, tacitasq; calamitatē hāc ferre iusserūt. Postridie uerò cernere erat interfectorū propinquos alacres ac cultos in publico uersari: eorū uerò qui uiuere nūciati fuerūt necessarios, paucos, et hos mœstos ac humiles deābulare uidisses. Ephori inde ex reliquis classibus, usq; ad eos qui quadragesimū pubertatis annum attigissent, mittere decreuerūt: ab externis quoq; cohortibus eiusdem ætatis milites ad opem ferendā miserunt. Nam antea etiam qui excesserant trigesimum quintum puberbatis annum, contra Phocenses militauerant: eos etiam qui tum gerebant magistratum, sequi iubebant. Verùm cùm Agesilaus nondū ab ægritudine cōualuisset, filium eius Archidamum exercitum educere iusserunt: quem alacriter sequuti sunt Tegeatæ. Adhuc enim uiuebant qui cum Stasippo laconizabant. Nec parū in urbe poterāt Mantinenses quoq;, qui ex uicis aderant: iā enim ab optimatibus regebātur. Corinthij quoq; ac Sicyonij, necnō Phliasij, Achæi quoq; impigrè sequebātur: nōnullæ quoq; aliæ ciuitates Lacedæmonios milite iuuerūt: triremes præterea tā

iis

φεύγοντες δὲ ἐνεπεπτώκεσαν τοῖς ἑαυτῶν ὁπλίταις. ἔτι δὲ ἐνέβαλλον οἱ τῶν θηβαίων λόχοι. ὅμως δὲ ὡς οἱ μὲν περὶ τὸν κλεόμβροτον, πρῶτον ἐκράτουν τῇ μάχῃ, σαφεῖ τούτῳ τεκμηρίῳ γνοίη τις ἄν. οὐ γὰρ ἂν ἐδύναντο αὐτὸν ἀνελέσθαι, καὶ ζῶντα ἀπενεγκεῖν, εἰ μὴ οἱ πρὸ αὐτοῦ μαχόμενοι ἐπεκράτουν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ. ἐπεὶ μέντοι ἀπέθανε δείνων τε ὁ πολέμαρχος, καὶ σφοδρίας τῶν ἐς δημοσίαν, καὶ κλεώνυμος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ οἱ μὲν ἵπποι, καὶ οἱ συμφορεῖς τοῦ πολεμάρχου καλούμενοι, οἵ τε ἄλλοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου ὠθούμενοι, ἀνεχώρουν. οἱ δὲ τοῦ εὐωνύμου ὄντες τῶν λακεδαιμονίων, ὡς ἑώρων τὸ δεξιὸν ὠθούμενον, ἐνέκλινον. ὅμως δὲ πολλῶν τεθνεώτων, καὶ ἡττημένοι, ἐπεὶ διέβησαν τὴν τάφρον, ἣ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἔτυχεν οὖσα αὐτοῖς, ἔθεντο τὰ ὅπλα κατὰ χώραν ἔνθεν ὡρμῶντο. ἦν μέντοι οὐ πάνυ ἐν ἐπιπέδῳ, ἀλλὰ πρὸς ὀρθίῳ μᾶλλόν τι τὸ στρατόπεδον. ἐκ δὲ τούτου ἦσαν μέν τινες τῶν λακεδαιμονίων, οἳ ἀφόρητον τὴν συμφορὰν ἡγούμενοι, τό, τε τρόπαιον ἔφασαν χρῆναι κωλύειν, ἱστάναι τοὺς πολεμίους, τούς τε νεκροὺς μὴ ὑποσπόνδους, ἀλλὰ διὰ μάχης πειρᾶσθαι ἀναιρεῖσθαι. οἱ δὲ πολέμαρχοι ὁρῶντες μὲν τῶν συμπάντων λακεδαιμονίων τεθνεῶτας ἐγγὺς χιλίους, ὁρῶντες δ᾽ αὐτῶν σπαρτιατῶν ὄντων τῶν ἐκεῖ ὡς ἑπτακοσίων τεθνηκότας περὶ τετρακοσίους, αἰσθόμενοι δὲ τοὺς συμμάχους πάντας μὲν ἀθύμως ἔχοντας πρὸς τὸ μάχεσθαι. ἔστι δὲ οὓς αὐτῶν οὐδὲ ἀχθομένους τῷ γεγενημένῳ, συλλέξαντες τοὺς ἐπικαιριωτάτους, ἐβουλεύοντο τί χρὴ ποιεῖν. ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, οὕτω δὴ ἔπεμψαν κήρυκα περὶ σπονδῶν. οἱ μέντοι θηβαῖοι μετὰ ταῦτα καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. γενομένων δὲ τούτων, ὁ μὲν εἰς τὴν λακεδαίμονα ἀγγελῶν τὸ πάθος ἀφικνεῖται, γυμνοπαιδιῶν τε οὔσης τῆς τελευταίας, καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ χοροῦ ἔνδον ὄντος. οἱ δὲ ἔφοροι ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πάθος, ἐλυποῦντο μὲν, ὥσπερ οἶμαι ἀνάγκη, τὸν μέντοι χορὸν οὐκ ἐξήγαγον, ἀλλὰ διαγωνίσασθαι εἴων. καὶ τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἑκάστου τῶν τεθνεώτων ἀπέδοσαν. προεῖπον δὲ ταῖς γυναιξὶ μὴ ποιεῖν κραυγὴν, ἀλλὰ σιγῇ τὸ πάθος φέρειν. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἦν ὁρᾶν ὧν μὲν ἐτέθνασαν οἱ προσήκοντες, λιπαροὺς καὶ φαιδροὺς ἐν τῷ φανερῷ ἀναστρεφομένους. ὧν δὲ ζῶντες ἠγγελμένοι ἦσαν, ὀλίγους ἂν εἶδες, τούτους δὲ σκυθρωποὺς καὶ ταπεινοὺς περιιόντας. ἐκ δὲ τούτου φρουρὰν μὲν ἔφαινον οἱ ἔφοροι ταῖν ὑπολοίποιν μόραιν, μέχρι τῶν τετταράκοντα ἀφ᾽ ἥβης. ἐξέπεμπον δὲ καὶ τῶν ἔξω μορῶν, μέχρι τῆς αὐτῆς ἡλικίας. τὸ γὰρ πρόσθεν εἰς τοὺς φωκέας, μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα ἀφ᾽ ἥβης, ἐστρατεύοντο. καὶ τοὺς ἐπ᾽ ἀρχαῖς δὲ τότε καταλειφθέντας, ἀκολουθεῖν ἐκέλευον. ὁ μὲν οὖν ἀγησίλαος ἐκ τῆς ἀσθενείας οὔπω ἴσχυεν. ἡ δὲ πόλις ἀρχίδαμον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκέλευεν ἡγεῖσθαι. προθύμως δὲ αὐτῷ συνεστρατεύοντο τεγεᾶται. ἔτι γὰρ ἔζων οἱ περὶ στάσιππον λακωνίζοντες, καὶ οὐκ ἐλάχιστον δυνάμενοι ἐν τῇ πόλει. ἐρρωμένως δὲ καὶ οἱ μαντινεῖς ἐκ τῶν κωμῶν συνεστρατεύοντο. ἀριστοκρατούμενοι γὰρ ἐτύγχανον. καὶ κορίνθιοι δὲ, καὶ σικυώνιοι, καὶ φλιάσιοι, καὶ ἀχαιοὶ, μάλα προθύμως ἠκολούθουν. καὶ ἄλλαι δὲ πόλεις ἐξέπεμπον στρατιώτας. ἐπλήρουν δὲ καὶ τριήρεις

αὐτοὶ

αὐτοί τε οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ οἱ Κορίνθιοι, ἐδέοντο καὶ τῶν Σικυωνίων συμπληροῦν, ἐφ' ὧν διενοοῦντο στράτευμα διαβιβάζειν. καὶ ὁ μὲν Ἀρχίδαμος ἐθύετο ἐν τῇ διαβάσει. οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἔπεμψαν εἰς Ἀθήνας ἄγγελον ἐστεφανωμένον. καὶ ἅμα μὲν τῆς νίκης τὸ μέγεθος ἔφραζον, ἅμα δὲ βοηθεῖν ἐκέλευον, λέγοντες, ὡς νῦν ἐξείη Λακεδαιμονίους πάντων ὧν ἐπεποιήκεσαν αὐτοὺς τιμωρήσασθαι. τῶν δὲ Ἀθηναίων ἡ βουλὴ, ἐτύγχανεν ἐν ἀκροπόλει καθημένη. ἐπεὶ δ' ἤκουσαν τὸ γεγενημένον, ὅτι μὲν σφόδρα ἠνιάθησαν, πᾶσι δῆλον ἐγένετο. οὔτε γὰρ ἐπὶ ξένια τὸν κήρυκα ἐδέξαντο, περί τε τῆς βοηθείας οὐδὲν ἀπεκρίναντο. καὶ Ἀθήνηθεν μὲν οὕτως ἀπῆλθεν ὁ κῆρυξ. πρὸς μέντοι Ἰάσονα σύμμαχον ὄντα, ἔπεμπον σπουδῇ οἱ Θηβαῖοι κελεύοντες βοηθεῖν, διαλογιζόμενοί πῃ τὸ μέλλον ἀποβήσοιτο. ὁ δ' εὐθὺς τριήρεις μὲν ἐπλήρου ὡς βοηθήσων κατὰ θάλατταν. συλλαβὼν δὲ τό, τε ξενικὸν, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππέας, καίπερ ἀκηρύκτῳ πολέμῳ τῶν Φωκέων χρωμένων, πεζῇ διεπορεύθη εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων πρότερον ὀφθεὶς, ἢ ἀγγελθεὶς ὅτι πορεύοιτο. πρὶν δὲ συλλέγεσθαί τι πανταχόθεν, ἔφθανε πόρρω γιγνόμενος, δῆλον ποιῶν, ὅτι πολλαχοῦ τὸ τάχος μᾶλλον τῆς βίας διαπράττεται τὰ δέοντα. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Βοιωτίαν, λεγόντων τῶν Θηβαίων ὡς καιρὸς εἴη ἐπιτίθεσθαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἄνωθεν μὲν ἐκεῖνον σὺν τῷ ξενικῷ, σφᾶς δὲ ἀντιπροσώπους, ἀπέτρεπεν αὐτοὺς ὁ Ἰάσων, διδάσκων ὡς καλοῦ ἔργου γεγενημένου, οὐκ ἄξιον αὐτοῖς εἴη διακινδυνεῦσαι, ὥστε ἢ ἔτι μείζω κατασπράξαι, ἢ στερηθῆναι καὶ τῆς γεγενημένης νίκης. οὐχ ὁρᾶτε, ἔφη, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἐπεὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐγένεσθε, ἐκρατήσατε; οἴεσθαι οὖν χρὴ καὶ Λακεδαιμονίους εἰ ἀναγκάζοιντο ἐκχωρεῖσθαι τοῦ ζῆν, ἀπονοηθέντας, διαμάχεσθαι. καὶ ὁ θεὸς δὲ ὡς ἔοικε πολλάκις χαίρει, τοὺς μὲν μικροὺς, μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικρούς. τοὺς μὲν οὖν Θηβαίους τοιαῦτα λέγων, ἀπέτρεπε τοῦ διακινδυνεύειν. τοὺς δ' αὖ Λακεδαιμονίους ἐδίδασκεν, οἷον μὲν εἴη ἡττημένον στράτευμα, οἷον δὲ νενικηκός. εἰ δ' ἐπιλαθέσθαι, ἔφη, βούλεσθε τὸ γεγενημένον πάθος, συμβουλεύω ἀναπαυσαμένους, καὶ μείζους γενομένους, τοῖς ἀηττήτοις οὕτως εἰς μάχην ἰέναι. νῦν δὲ, ἔφη, εὖ ἴστε, ὅτι καὶ τῶν συμμάχων ὑμῖν, εἰσὶν οἳ διαλέγονται περὶ φιλίας τοῖς πολεμίοις. ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου σπονδὰς πειρᾶσθε λαβεῖν. ταῦτα δ', ἔφη, ἐγὼ προθυμοῦμαι σῶσαι ὑμᾶς βουλόμενος, διά τε τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν πρὸς ὑμᾶς, καὶ διὰ τὸ προξενεῖν ὑμῶν. ἔλεγε μὲν οὖν τοιαῦτα. ἔπραττε δ' ἴσως, ὅπως διάφοροι καὶ οὗτοι ἀλλήλοις ὄντες, ἀμφότεροι ἐκείνου δέοιντο. οἱ μέντοι Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες αὐτοῦ, πράττειν περὶ τῶν σπονδῶν ἐκέλευον. ἐπεὶ δ' ἀπηγγέλθη ὅτι εἴησαν αἱ σπονδαὶ, παρήγγειλαν οἱ πολέμαρχοι δειπνήσαντας, συνεσκευάσθαι πάντας, ὡς τῆς νυκτὸς πορευσομένους, ὅπως ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα ἀναβαίνοιεν. ἐπεὶ δ' ἐδείπνησαν, πρὶν καθεύδειν παραγγείλαντες ἀκολουθεῖν ἡγοῦντο εὐθὺς ἀφ' ἑσπέρας τὴν διὰ Κρεύσιος, τῷ λαθεῖν πιστεύοντες μᾶλλον, ἢ ταῖς σπονδαῖς. μάλα δὲ χαλεπῶς πορευόμενοι, οἷα δὴ ἐν νυκτί τε καὶ ἐν φόβῳ ἀπιόντες, καὶ χαλεπὴν ὁδὸν εἰς Αἰγόσθενα τῆς Μεγαρικῆς ἀφικνοῦνται. ἐκεῖ δὲ

πόδιο

ipsi quàm Corinthij instruxerant. Sicyonios quoque ut idem facerent hortati sunt, illis triremibus exercitum deportare habētes in animo. Et Archidamus pro transitu rem faciebat sacram. At Thebani confestim post pugnam Athenas nunciū mittunt coronatū, quē & magnitudinē uictoriæ nunciare, simulq; opem postulare iusserūt. tempus aduenisse dicētes, quo à Lacedæmonijs omnium quæ contra illos gesserant, uindictam exigere possent. Contigit uero Atheniensem senatū in arce collectum esse. qui cùm hæc audisset, quàm ægrè tulerit, hinc coniecturare licet, quòd nec præco hospitio susceptus est, nec ullū de auxilio ferendo responsum tulit, & ita re infecta Athenis discessit. Ad Iasonem quoq; sociū Thebani miserunt, quem opem ferre orauerunt, considerantes quonam res casura esset. Et ille triremes tanquā mari suppetias laturus instruxit: accepto tamen mercenario milite, & equites quos secum habebat, quamuis Phocenses non indicto bello uterentur, per terram in Bœotiā trāsgressus est, ac in plurimis ciuitatibus antea conspectus est, quàm quò tenderet auditum esset, ita ut priusquam quid cōtra ipsum moliri potuisset, longè discesserat: ostendens in rebus humanis celeritate sæpius multa digna ac egregia perfici posse quàm ui. Cumq; in Bœotiam peruenisset, Thebaniq; dicerent, tempus esse ut undiq; Lacedæmonios adorirētur, illumq; cum milite peregrino à tergo, se uerò ex aduerso illos inuadere debere, ostēdit Iason eos nō rectè sentire: minimè enim tam egregio perpetrato opere fortunā sæpius esse tentandā. Proinde si rem maiorem gerere quærerent, facilè etiā iam parta uictoria priuari posse. Nónne uidetis, inquit, uos necessitate coactos uictoriam reportasse? Existimate igitur Lacedæmonios quoq; cùm ipsis de anima certamē subeundum erit, pugna superare posse. Siquidē, ut cernere licet, deus sæpius paruos extollere, potentesq; deprimere gaudet. His dictis Thebanos ne temerè de rerum periclitarētur summa, auertit. Haud secus Lacedæmonios quoq; admonuit, ut considerarent, quantū inter uictorē ac uictū interesset exercitum. & si omnino acceptam referre desideratis cladem, ait: uobis aliquantulū supersedere consulo, quoad resumptis uirib. maiori ui ad prælium redire poßitis. Haud enim ignoratis, inquit, quosdā ex socijs de amicitia cum hostibus agere: quapropter omnino induciæ uobis quærendæ sunt, quas ego ut tanto uos eripiā periculo, & ob paternam amicitiā et hospitalitatē, cōfectas uobis reddā. Et hæc ille dicebat. Illud uerò agebat fortaßis, ut utrique quāuis inter se dissidētes, eo indigerēt. Cùm uerò induciæ pactæ essent, Polemarchi milites cœnare, ac itineri se accingere iubent, ut nocte cōfecto itinere, sub lucis ortum Citheronem ascenderent. Sumpta igitur cœna, antequam somno indulgerēt proficisci iußi, confestim à uespera per Creusios deducti sunt, potius tenebris quàm inducijs fidentes. Difficulter uerò pergebant, quia sub noctē ac cum timore discedebant, asperrimaq; uia ad Aegosthenas Megaricas peruenere, ubi Archidami

obuiam

obuiam habuere exercitum, ibiq; statiua acta sunt quoad cuncti cõuenirent socij: quibus collectis uniuersum Archidamus Corinthum duxit exercitũ: dimißis inde socijs, ciues domũ reduxit. Iason uerò per Phocidem reuersus est, ubi Hyampolitorũ cepit suburbia, nec nõ plurimis interfectis uniuersam regionem ferro ac igni uastauit: reliquã inde Phocidem absq; maleficio emensus est. Cũq; Heracleã peruenisset, Heracleensiũ muros disiecit, nõ eam ob causam quòd timeret ne aliquãdo occupatis his angustijs quispiã illi bellum inferret, sed potius cùm Heracleam in montiũ sitã angustijs cerneret, uerebatur ne aliquando cùm in Græciã irrumpere uellet, præoccupata Heraclea id facere prohiberetur. Postquã uerò rursus in Thessaliam peruenisset, magni erat nominis, tum quod lege Thessalorũ dux cõstitutus erat, tum quòd mercenariorum tam equitũ quàm peditũ ingentem aleret numerũ, qui omnes ueterani ac fortißimi erãt uiri. Augebatur potentia illa propter societatem multorũ, non solum eorum qui iam cum eo amicitiam contraxerant, sed & qui ei conciliari desiderabant: quapropter eò deuenit potẽtiæ, ut à nemine uno cõtemni posset. Cùm uerò Pythia aduentassent, ciuitatibus ut boues, oues, capras, & sues ad sacrificium pascerent edixit. Et quamuis singulis ciuitatibus mediocris numerus iniunctus esset, ferebatur tamen boues haud pauciores mille fuisse, reliquorum uerò pecorum decem millium excessisse numerum. Auream quoq; coronam ciuitatibus uictoriæ præmiũ cõstituit, qui pulchriorẽ deo bouem pauissent. Thessalis insuper mandauit, ut tanquam circa tempora quibus Pythia celebrantur militaturi essent, se instruerent: decreuerat enim, ut aiunt, panegyrim deo peragere, certamina uerò sibiipsi uindicare. Quid uerò meditaretur de sacris pecunijs, nũc quoq; incertũ est. Fertur enim cùm Delphis cõsuluisset oraculũ, quid fieri oporteret si sacras abstulisset pecunias, deũ respõdisse, id sibi curæ fore. Et uir ille quãuis talis tãtusq; esset, eoq;, ut dictũ est, potẽtiæ deuenisset, cũ tamen Pherræorũ inspexisset ac lustrasset equitatũ, iãq; cõsedisset, interrogassetq; nũ quispiã alicuius rei indigus esset, à septẽ qui accesserãt iuuenibus, & litẽ inter se finxerant, trucidatus ac cõfectus est. Cumq; satellites qui aderãt impigrè illi opem tulissent, unus ex eis cũ adhuc Iasonẽ feriret, lãcea traiectus occubuit: alter uerò cũ equũ ascẽdere conaretur deprehẽsus, multisq; cõfectus uulneribus cecidit: reliqui ascensis ad id præparatis equis, omnes euasere, ac in quãcunq; Græciæ uenissent ciuitatẽ, summis accepti sunt honoribus. Hinc intelligere licet, in maximo Græcos constitutos fuisse timore, ne in apertã quãdoq; erũperet tyrãnidem. Interfecto illo, Polydorus frater ipsius et Polyphrõ duces cõstituti sunt: et Polydorus, cũ ambo Larißã pergerẽt dormiẽs, nocte à Polyphrone fratre, ut cõiecturare licet, interẽptus est. Repẽtina enim mors, et absq; manifesto indicio, suspiciõe nõ caruit. Et Polyphrõ annum imperauit unũ, ducatumq; in tyrannidẽ mutauit. Nã Pharsali Polydamantem

Iasonis interitus.

mantem

περιτυγχάνουσι τῷ μετὰ Ἀρχιδάμου στρατεύματι. οὗ δὴ ἀναμείνας ἕως καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες παρεγένοντο, ἀπήγαγε πᾶν ὁμοῦ τὸ στράτευμα μέχρι Κορίνθου. ἐκεῖθεν δὲ τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τοὺς δὲ πολίτας οἴκαδε ἀπήγαγεν. ὁ μέντοι Ἰάσων ἀπιὼν διὰ τῆς Φωκίδος, Ὑαμπολιτῶν μὲν τό, τε προάστειον εἷλε, καὶ τὴν χώραν ἐπόρθησε, καὶ ἀπέκτεινε πολλούς. τὴν δ' ἄλλην Φωκίδα διῆλθεν ἀπραγμόνως. ἀφικόμενος δ' εἰς Ἡράκλειαν, κατέβαλε τὸ Ἡρακλεωτῶν τεῖχος. δῆλον ὅτι οὐ τοῦτο φοβούμενος μή τινες ἀναπεπταμένης ταύτης τῆς παρόδου, πορεύοιντο ἐπὶ τὴν ἐκείνου δύναμιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνθυμούμενος, μή τινες τὴν Ἡράκλειαν ἐπὶ στενῷ οὖσαν, καταλαβόντες εἴργοιεν αὐτὸν εἴ ποι βούλοιτο τῆς Ἑλλάδος πορεύεσθαι. ἐπεὶ δ' ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Θετταλίαν, μέγας μὲν ἦν καὶ διὰ τὸ τῷ νόμῳ Θετταλῶν ταγὸς καθεστάναι, καὶ διὰ τὸ μισθοφόρους πολλοὺς τρέφειν περὶ αὑτὸν καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας, καὶ τούτους ἐκπεπονημένους, ὡς ἂν κράτιστοι εἶεν. ἔτι δὲ μείζων, καὶ διὰ τὸ συμμάχους πολλοὺς, τοὺς μὲν ἤδη εἶναι αὐτῷ, τοὺς δὲ καὶ ἔτι βούλεσθαι γίγνεσθαι. μέγιστος δ' ἦν τῶν καθ' αὑτὸν τῷ μηδ' ὑφ' ἑνὸς εὐκαταφρόνητος εἶναι. ἐπιόντων δὲ Πυθίων, παρήγγειλε μὲν ταῖς πόλεσι βοῦς καὶ οἶς καὶ αἶγας, καὶ ὗς, καὶ παρασκευάζεσθαι ὡς εἰς τὴν θυσίαν. καὶ ἔφασαν πάνυ μετρίως ἑκάστῃ πόλει ἐπαγγελλομένων, γενέσθαι βοῦς μὲν οὐκ ἐλάττους χιλίων. τὰ δὲ ἄλλα βοσκήματα πλείω ἢ μύρια. ἐκήρυξε δὲ καὶ νικητήριον χρυσοῦν στέφανον ἔσεσθαι, ἥτις τῶν πόλεων βοῦν ἡγεμόνα κάλλιστον τῷ θεῷ θρέψειε. παρήγγειλε δὲ καὶ ὡς στρατευσομένοις εἰς τὸν περὶ τὰ Πύθια χρόνον Θετταλοῖς παρασκευάζεσθαι. διενοεῖτο γάρ, ὥς ἔφασαν, καὶ τὴν πανήγυριν τῷ θεῷ, καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτὸς διατιθέναι. περὶ μέντοι τῶν ἱερῶν χρημάτων, ὅπως μὲν διενοεῖτο, ἔτι καὶ νῦν ἄδηλον. λέγεται γὰρ ἐπερομένων τῶν Δελφῶν τί χρὴ ποιεῖν, ἐὰν λαμβάνῃ τῶν τοῦ θεοῦ χρημάτων, ἀποκρίνασθαι τὸν θεόν, ὅτι αὐτῷ μελήσει. ὁ δ' οὖν ἀνὴρ τηλικοῦτος ὤν, καὶ τοσαῦτα, καὶ τοιαῦτα διανοούμενος, ἐξέτασιν πεποιηκώς, καὶ δοκιμασίαν τοῦ Φεραίων ἱππικοῦ, καὶ ἤδη καθήμενος, καὶ ἀποκρινόμενος, εἴ τις δέοιτό του, ὑπὸ νεανίσκων ἑπτὰ προσελθόντων, ὡς διαφερομένων τι ἀλλήλοις, ἀποσφάττεται, καὶ κατακόπτεται. βοηθησάντων δὲ ἐρρωμένως τῶν παραγενομένων δορυφόρων, εἷς μὲν ἔτι τύπτων τὸν Ἰάσονα, λόγχῃ πληγεὶς ἀποθνήσκει. ἕτερος δὲ ἀναβαίνων ἐφ' ἵππον, ἐγκαταληφθείς, καὶ πολλὰ τραύματα λαβών, ἀπέθανεν. οἱ δ' ἄλλοι ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς παρεσκευασμένους ἵππους, ἀπέφυγον. ὅποι δ' ἀφίκοιντο τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἐν ταῖς πλείσταις ἐτιμῶντο. ᾧ καὶ δῆλον ἐγένετο, ὅτι ἰσχυρῶς ἔδεισαν οἱ Ἕλληνες αὐτόν, μὴ τύραννος γένοιτο. ἀποθανόντος μέντοι ἐκείνου, Πολύδωρος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Πολύφρων, ταγοὶ κατέστησαν. καὶ ὁ μὲν Πολύδωρος, πορευομένων ἀμφοτέρων εἰς τὴν Λάρισσαν, νύκτωρ καθεύδων, ἀποθνήσκει ὑπὸ Πολύφρονος τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς ἐδόκει. ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῦ ἐξαπιναῖός τε, καὶ οὐκ ἔχων φανερὰν πρόφασιν, ἐγένετο. ὁ δ' αὖ Πολύφρων ἦρξε μὲν ἐνιαυτόν, κατεσκευάσατο δὲ τὴν ταγείαν, τυραννίδι ὁμοίαν. ἔν τε γὰρ Φαρσάλῳ τὸν Πολυδάμαντα

μαντα

μαντα, καὶ ἄλλους τῶν πολιτῶν, ὀκτὼ τοὺς κρατίστους ἀπέκτεινεν, ἐκ δὲ λαρίσσης πολλοὺς φυγάδας ἐποίησε. ταῦτα δὲ ποιῶν, καὶ οὗτος ἀποθνήσκει ὑπ' ἀλεξάνδρου, ὡς τιμωρούμενος τῷ πολυδώρῳ, καὶ τὴν τυραννίδα καταλύων. ἐπεὶ δ' αὐτὸς παρέλαβε τὴν ἀρχήν, χαλεπὸς μὲν θετταλοῖς ταγὸς ἐγένετο, χαλεπὸς δὲ θηβαίοις καὶ ἀθηναίοις πολέμιος. ἄδικος δὲ λῃστὴς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. τοιοῦτος δ' ὤν, καὶ αὐτὸς ἀποθνήσκει, αὐτοχειρίᾳ μὲν ὑπὸ τῶν γυναικὸς ἀδελφῶν. βουλῇ δὲ ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης. τοῖς τε γὰρ ἀδελφοῖς ἐξήγγειλεν ὡς ἀλέξανδρος ἐπιβουλεύει αὐτοῖς, καὶ ἔκρυψεν αὐτοὺς ἔνδον ὅλην τὴν ἡμέραν. καὶ δεξαμένη μεθύοντα τὸν ἀλέξανδρον, ἐπεὶ κατεκοίμησεν, ὁ μὲν λύχνος ἐκάετο, τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ ἐξήνεγκεν. ὡς δ' ᾔσθετο ὀκνοῦντας εἰσιέναι ἐπὶ τὸν ἀλέξανδρον τοὺς ἀδελφούς, εἶπεν, ὡς εἰ μὴ ἤδη πράξοιεν, ἐξεγερεῖ αὐτόν. ὡς δ' εἰσῆλθον, ἐπισπάσασα τὴν θύραν, εἴχετο τοῦ ῥόπτρου, ἕως ἀπέθανεν ὁ ἀνήρ. ἡ δὲ ἔχθρα λέγεται αὐτῇ πρὸς τὸν ἀλέξανδρον γενέσθαι, ὑπὸ μέν τινων, ὡς ἐπεὶ ἔδησε τὰ ἑαυτοῦ παιδικὰ ὁ ἀλέξανδρος, νεανίσκον ὄντα καλόν, δεηθείσης αὐτῆς λῦσαι, ἐξαγαγὼν αὐτόν, ἀπέσφαξεν. οἱ δέ τινες, ὡς ἐπεὶ παῖδες αὐτῷ οὐκ ἐγίγνοντο ἐκ ταύτης, ὅτι ἔπεμπεν εἰς θήβας, ἐμνᾶτο τὴν ἰάσονος γυναῖκα ἀναλαβεῖν. τὰ μὲν οὖν αἴτια τῆς ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῆς γυναικὸς οὕτω λέγεται. τῶν δὲ ταῦτα πραξάντων, ἄχρις οὗ ὅδε ὁ λόγος ἐγράφετο, τισίφονος πρεσβύτατος ὢν τῶν ἀδελφῶν, τὴν ἀρχὴν εἶχε. καὶ τὰ μὲν θετταλικά, ὅσα περὶ ἰάσονα ἐπράχθη, καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον μέχρι τῆς τισιφόνου ἀρχῆς, δεδήλωται. νῦν δ' ἐπάνειμι ἔνθεν ἐνταῦθα ἐξέβην. ἐπεὶ γὰρ ἀρχίδαμος ἐκ τῶν ἐπὶ λεῦκτρα βοιωτίας ἀπήγαγε τὸ στράτευμα, ἐνθυμηθέντες οἱ ἀθηναῖοι, ὅτι οἱ πελοποννήσιοι ἔτι οἴονται χρῆναι ἀκολουθεῖν, καὶ οὔπω διακέοιντο οἱ λακεδαιμόνιοι, ὥσπερ τοὺς ἀθηναίους διέθεσαν, μεταπέμπονται τὰς πόλεις, ὅσαι βούλονται τῆς εἰρήνης μετέχειν, ἣν βασιλεὺς κατέπεμψεν. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, δόγμα ἐποιήσαντο μετὰ τῶν κοινωνεῖν βουλομένων ὀμόσαι τόνδε τὸν ὅρκον, ἐμμενῶ ταῖς σπονδαῖς, ἃς βασιλεὺς κατέπεμψε, καὶ τοῖς ψηφίσμασι τῶν ἀθηναίων, καὶ τῶν συμμάχων. ἐὰν δέ τις στρατεύῃ ἐπί τινα πόλιν τῶν ὀμοσασῶν τόνδε τὸν ὅρκον, βοηθήσω παντὶ σθένει. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔχαιρον τῷ ὅρκῳ. ἠλεῖοι δὲ ἀντέλεγον, ὡς οὐ δέοι αὐτονόμους ποιεῖν, οὔτε μαργανέας, οὔτε σκιλλουντίους, οὔτε τριφυλίους. σφετέρας γὰρ εἶναι ταύτας τὰς πόλεις. οἱ δ' ἀθηναῖοι, καὶ οἱ ἄλλοι ψηφισάμενοι, ὥσπερ βασιλεὺς ἔγραψεν αὐτονόμους εἶναι, ὁμοίως καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας πόλεις, ἐξέπεμψαν τοὺς ὁρκωτάς, καὶ ἐκέλευσαν τὰ μέγιστα τέλη ἐν ἑκάστῃ πόλει ὁρκῶσαι. καὶ ὤμοσαν πάντες πλὴν ἠλείων. ἐξ ὧν δὴ καὶ οἱ μαντινεῖς ὡς ἤδη αὐτόνομοι παντάπασιν ὄντες, συνῆλθόν τε πάντες, καὶ ἐψηφίσαντο μίαν πόλιν τὴν μαντίνειαν ποιεῖν, καὶ τειχίζειν τὴν πόλιν. οἱ δ' αὖ λακεδαιμόνιοι ἡγοῦντο εἰ τοῦτο ἄνευ τῆς σφετέρας γνώμης ἔσοιτο, χαλεπὸν ἔσεσθαι. πέμπουσι γοῦν ἀγησίλαον πρεσβευτὴν πρὸς τοὺς μαντινέας, ὅτι ἐδόκει πατρικὸς φίλος αὐτοῖς εἶναι. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο πρὸς αὐτούς, τὸν μὲν δῆμον τῶν μαντινέων, οἱ ἄρχοντες οὐκ ἤθελον συλλέξαι αὐτῷ, πρὸς δὲ σφᾶς ἐκέλευον λέγειν

mantem cũ octo alijs præstantißimis interfecit ciuibus, ex Larissa uerò quàplurimos in exilium egit. Hec cùm ageret, à fratre Alexãdro, tanquam Polydorũ ulcisceretur, tyrannidẽq; dissoluere conaretur, interfectus est. Sed cũ ille ducatum arripuisset, admodũ Thessalis dux molestus fuit, Thebanis uerò ac Atheniẽsibus hostis infestißimus, piraticamq; ac latrocinia crudelißime terra ac mari exercuit. Cumq; talis esset, ipse quoq; ab uxoris fratribus nõ sine illius fraude peremptus est. Cùm enim Alexãdrũ insidias fratrib. moliri ostẽdisset, clàm eos in thalamũ induxit, ibiq; per integrã celauit diẽ. Alexandrũ uerò uino somnoq; nacta sepultũ, cũ ad lucernæ lumẽ subduxisset ensem, fratres ut rẽ aggrederẽtur hortabatur. Verũ cùm illos timere ac cũctari cerneret, ni cœptũ peragerent, Alexandrũ se excitaturã cõminata est. Inde inductis illis, obdito pessulo, quoad uir occũberet fores clausit. Huius in Alexandrũ odij causam ab aliquibus inde ortũ cœpisse memoriæ proditũ est, quòd cùm pusionẽ suũ iuuenẽ formosum in uincula coniecisset, ipsaq; de solutione illius intercessisset, ille eductũ iugulasset. Alij ferunt, cùm liberos ex illa procreasset, nihilominus Thebas misisse, Iasonisq; uxorẽ sibi despõsasse. Et uxoris insidiarũ causæ hæ fuisse dicuntur. Tisiphonus uerò qui senior inter fratres erat arrepto principatu, illũ ad hæc tempora quo hæc scripsimus obtinuit. Et quæ in Thessalia sub Iasone, ac post illius interitum ad Tisiphoni principatum usq; gesta sunt, hoc se habere pacto. Iã uerò unde digressus sum reuertar.

Alexander Phereus uxoris insidijs iugulatus.

Archidamus postquam ex Leuctris Bœotiæ exercitum abduxerat, Athenienses cœperunt cogitare, Peloponnenses existimare se, ut antea, oportere sequi: & in eo statu Lacedæmonios esse, in quem Athenienses constituissent: quapropter ciuitates omnes quæ pacis, quam rex constituerat, participes esse desiderabant, conuocare cœperunt: quibus collectis decretum fecere, ut omnes qui unà seruire uellent, iuramentum iurarent tale: Inducias quas rex transmisit, Athenienses uerò ac socij confirmarunt, firmiter obseruabo. Quòd si quispiam contra ciuitatem aliquam quæ iuramentum hoc præstitit, militauerit, totis uiribus illam iuuabo. Cumq; iuramento hoc reliqui omnes lætati essent, Elij huic contradicere cœperunt: asserentes neq; Marganes aut Scilũtios siue Triphylios liberi iuris esse debere, quoniam ipsorũ ciuitates illæ essent. Atheniẽses uerò ac reliqui decreuerũt, quemadmodum antea rex scripserat, tam minores quàm maiores liberas esse ciuitates: hacq; ob rem circũ singulas miserunt ciuitates, qui undiq; à magistratibus iuramenta exigerent: omnesq; præter Elios iurauere. Mantinenses uerò cũ se penitus liberos cernerent, conuenere, rursusq; ciuitatẽ condere, ac mœnibus circundare decreuere. Id Lacedæmonij molestißimum esse rati, si contra eorum fieret uolũtatẽ: quapropter Agesilaũ, quoniã paternus illis amicus esse uidebatur, ad Mantinẽses mittunt legatũ. Qui cùm ad illos peruenisset, primores populi concilium dare noluerũt, sed si quid dicere

dicere uellet, id corā ipsis exponeret iusserūt. Et ille eis promisit, si nūc ab opere desisterēt, illudq; in alíud differrēt tempus, se effecturū, ut de Lacedæmoniorū sentētia, & nō magno sumptu, extrueretur murus. Cui illi respōderunt, impoßibile esse rem intermittere, cùm iam publicè decretū esset, ut uniuersa ciuitas munimenta erigeret. quapropter Agesilaus iratus discesit. Bellū uerò illis inferre, cùm propter pacē quā fecissent, essent liberi, impoßibile sibi uidebatur. At Mantinensibus quamplures Arcadiæ ciuitates adiutores misere: Elei uerò tria argēti talēta illis in operis cōtulere expēsas. Et Mantinēses his incūbebant. At Tegeatæ, qui cum Callibio & Proxeno sentiebāt, omnes Arcades cōuenire debere, & quod publicè electū esset, hoc ciuitatibus esse ratū censuerūt. Qui uerò Stasippo adhærebāt, patrijs uti legibus æquum esse diiudicabant. Idcirco cùm qui Callibio et Proxeno fauebāt, in theatris uicti essent, existimabāt si armatum intrò uocarent populum, multitudine superare posse. Id sentientes qui circa Stasippū aderant, ipsi quoq; arma ceperunt, nec numero inferiores erant. Cumq; ad manus uentum esset, Proxenum ac nonnullos alios paucos qui cum eo erant, interfecere: reliquos cùm in fugā uertissent, haud lōgè insequuti sunt. Talis enim Stasippus erat, ut plures ex ciuibus interire haud uellet. At qui cum Callibio effugerant, cùm ab inimicis ampliùs non persequerentur, sub muris & portu quà Mantineam itur collecti quietem agebant. siquidem iam antea ad Mantinenses pro auxilio ferēdo miserant. Interim uerò cum Stasippo & aduersarijs de reconciliatione agebant. Cùm uerò opem sibi ferre conspexissent, alij occupatis muris, ut suppetias eis quamcelerrimè ferrent, orabant Mantinenses, & ut festinarent hortabātur: alij uerò portas illis aperiebant. Stasippus uero & qui cum eo sentiebāt, cùm hac de re certiores facti essent, per portas quæ palantium ferunt, exciderunt, & antequam à persequentibus comprehenderentur, in Dianæ confugerunt templum, ubi inclusi quietem agebant. At eorum inimici ac persequutores conscenso templo, ac culmine reuulso, lateribus illos feriebāt: qui cognita neceßitate illos desistere iusserunt, seq; exire paratos esse ostenderunt. At illorum aduersarij eos tanquam mancipia corripientes, unctosq; curru impositos Tegeam perduxerunt: ubi cùm Mantineis causa cognita fuit, illos interfecere. His actis Tegeatæ qui cum Stasippo senserant, octoginta circiter Lacedæmonem fugere: & Lacedæmonijs ex iuramenti forma quamcelerrimè Tegeatensium mors, tum expulsorum iniuria uindicāda uisa est: quapropter cōtra Mantinenses bellū suscepere, tanquā illi contra iuramentum Tegeatensibus arma intulissent. Cumq; Ephori ita decreuissent, Agesilaum ciuitas educere copias iußit. Et Arcades alij Ascam conuenere, Orchomenij autem cùm familiaritate uti cum Arcadibus nollent, ob Mantinensium odium, quinetiam in urbem recepissent collectos in Corintho mercenarios milites, quibus Polytropus dux erat, manse/

λέγειν ὅτι δέοιτο. ὁ δὲ ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς, ἐὰν νῦν ἐπίσχωσι τῆς τειχίσεως, ποιήσειν, ὥστε μετὰ τῆς Λακεδαίμονος γνώμης, καὶ μὴ δαπανηρῶς τειχισθῆναι τὸ τεῖχος. ἐπεὶ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι ἀδύνατον εἴη ἐπισχεῖν, δόγματος γεγενημένου πάσῃ τῇ πόλει ἤδη τειχίζειν, ἐκ τούτου ὁ μὲν Ἀγησίλαος ἀπῄει ὀργιζόμενος. στρατεύειν γε μέντοι ἐπ' αὐτοὺς οὐ δυνατὸν ἐδόκει εἶναι, ἐπ' αὐτονομίᾳ τῆς εἰρήνης γεγενημένης. τοῖς δὲ Μαντινεῦσιν, ἔπεμπον μὲν καὶ τῶν Ἀρκαδικῶν πόλεών τινες συντειχιοῦντας. οἱ δὲ Ἠλεῖοι καὶ ἀργυρίου τρία τάλαντα συνεβάλοντο αὐτοῖς, εἰς τὴν περὶ τὸ τεῖχος δαπάνην. καὶ οἱ Μαντινεῖς περὶ ταῦτ' ἦσαν· τῶν δέ γε Τεγεατῶν οἱ μὲν περὶ τὸν Καλλίβιον, καὶ Πρόξενον, συνῆγον ἐπὶ τὸ συνιέναι τε πᾶν τὸ Ἀρκαδικόν, καὶ ὅ,τι νικῴη ἐν τῷ κοινῷ, τοῦτο κύριον εἶναι καὶ τῶν πόλεων. οἱ δὲ περὶ τὸν Στάσιππον ἔπραττον ἐᾶν κατὰ χώραν τὴν πόλιν, καὶ τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι. ἡττώμενοι δὲ οἱ περὶ τὸν Πρόξενον καὶ Καλλίβιον ἐν τοῖς θεάτροις, νομίσαντες εἰ συνέλθοι ὁ δῆμος, πολὺ ἂν τῷ πλήθει κρατῆσαι, ἐκφέρονται τὰ ὅπλα. ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ περὶ Στάσιππον, καὶ αὐτοὶ ἀνθωπλίσαντο, καὶ ἀριθμῷ μὲν οὐκ ἐλάττους ἐγένοντο. ἐπεὶ μέντοι εἰς μάχην ὥρμησαν, τὸν μὲν Πρόξενον, καὶ ἄλλους ὀλίγους μετ' αὐτοῦ ἀποκτείνουσι, τοὺς δ' ἄλλους τρεψάμενοι, οὐκ ἐδίωκον. καὶ γὰρ τοιοῦτος ὁ Στάσιππος ἦν, οἷος μὴ βούλεσθαι πολλοὺς ἀποκτιννύναι τῶν πολιτῶν. οἱ δὲ περὶ τὸν Καλλίβιον ἀνακεχωρηκότες ὑπὸ τὸ πρὸς Μαντίνειαν τεῖχος, καὶ τὰς πύλας, ἐπεὶ οὐκέτι αὐτοῖς οἱ ἐναντίοι ἐπεχείρουν, ἡσυχίαν εἶχον ἠθροισμένοι. καὶ πάλαι μὲν ἐπεπόμφεσαν πρὸς τοὺς Μαντινέας, βοηθεῖν κελεύοντες. πρὸς δὲ τοὺς περὶ Στάσιππον, διελέγοντο περὶ συναλλαγῆς. ἐπεὶ δὲ καταφανεῖς ἦσαν οἱ Μαντινεῖς προσιόντες, οἱ μὲν αὐτῶν ἀναπηδῶντες ἐπὶ τὸ τεῖχος, ἐκέλευον βοηθεῖν τὴν ταχίστην, καὶ βοῶντες σπεύδειν διεκελεύοντο. ἄλλοι δὲ ἀνοίγουσι τὰς πύλας αὐτοῖς. οἱ δὲ περὶ τὸν Στάσιππον ὡς ᾔσθοντο τὸ γιγνόμενον, ἐκπίπτουσι κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ Παλλάντιον φερούσας πύλας, καὶ φθάνουσι πρὶν καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν διωκόντων, εἰς τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεὼν καταφυγόντες. καὶ ἐγκλεισάμενοι, ἡσυχίαν εἶχον. οἱ δὲ μεταδιώκοντες ἐχθροὶ αὐτῶν, ἀναβάντες ἐπὶ τὸν νεὼν, καὶ τὴν ὀροφὴν διελόντες, ἔπαιον ταῖς κεραμίσιν. οἱ δ' ἐπεὶ ἔγνωσαν τὴν ἀνάγκην, παύσασθαί τε ἐκέλευον, καὶ ἐξιέναι ἔφασαν. οἱ δ' ἐναντίοι ὡς ὑποχειρίους ἔλαβον αὐτοὺς, δήσαντες, καὶ ἀναβαλόντες ἐπὶ τὴν ἁρμάμαξαν, ἀπῆγον εἰς Τεγέαν. ἐκεῖ δὲ μετὰ τῶν Μαντινέων καταγνόντες, ἀπέκτειναν. τούτων δὲ γιγνομένων, ἔφυγον εἰς Λακεδαίμονα τῶν περὶ Στάσιππον Τεγεατῶν περὶ ὀκτακοσίους. μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐδόκει βοηθητέον εἶναι τὴν ταχίστην τοῖς τεθνεῶσι τῶν Τεγεατῶν κατὰ τοὺς ὅρκους, καὶ ἐκπεπτωκόσι. καὶ οὕτω στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Μαντινέας, ὡς παρὰ τοὺς ὅρκους σὺν ὅπλοις ἐληλυθότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς Τεγεάτας. καὶ φρουρὰν μὲν οἱ ἔφοροι ἔφαινον. Ἀγησίλαον δ' ἐκέλευεν ἡ πόλις ἡγεῖσθαι. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Ἀρκάδες εἰς Ἀσέαν συνελέγοντο, Ὀρχομενίων δὲ οὐκ ἐθελόντων κοινωνεῖν τοῦ Ἀρκαδικοῦ διὰ τὴν πρὸς Μαντινέας ἔχθραν, ἀλλὰ καὶ δεδεγμένων εἰς τὴν πόλιν τὸ ἐν Κορίνθῳ συνειλεγμένον ξενικὸν, οὗ Πολύτροπος ἦρχεν, ἔμενον

ἔμενον οἴκοι οἱ μαντινεῖς, τούτων ἐπιμελούμενοι. ἡραιεῖς
δὲ καὶ λεπρεᾶται συνεστρατεύοντο τοῖς λακεδαιμονίοις
ἐπὶ τοὺς μαντινέας. ὁ δὲ ἀγησίλαος, ἐπεὶ ἐγένετο αὐτῷ
τὰ διαβατήρια, εὐθὺς ἐχώρει ἐπὶ τὴν ἀρκαδίαν. καὶ κα-
ταλαβὼν πόλιν ὅμορον οὖσαν εὔγαιαν. καὶ εὑρὼν ἐκεῖ
τοὺς μὲν πρεσβυτέρους, καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς παῖδας
οἰκοῦντας ἐν ταῖς οἰκίαις, τοὺς δ' ἐν τῇ στρατευσίμῳ ἡλι-
κίᾳ οἰχομένους εἰς τὸ ἀρκαδικόν, ὅμως οὐκ ἠδίκησε τὴν
πόλιν, ἀλλ' εἴα τε αὐτοὺς οἰκεῖν. καὶ ὠνούμενοι, ἐλάμβανον
ὅσων δέοιντο. εἰ δέ τι καὶ ἡρπάσθη, ὅτε εἰσῄει εἰς τὴν πό-
λιν, ἐξευρὼν ἀπέδωκε. καὶ ἐπεσκεύαζε δὲ τοῦ τείχους αὐτῶν
ὅσα ἐδεῖτο, ἕωσπερ αὐτοῦ διέτριβεν, ἀναμένων τοὺς με-
τὰ πολυτρόπου μισθοφόρους. ἐν δὲ τούτῳ οἱ μαντινεῖς
στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς ὀρχομενίους. ἐκ μὲν τοῦ τείχους μά-
λα χαλεπῶς ἀπῆλθον, καὶ ἀπέθανόν τινες αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ
ἀποχωροῦντες ἐν τῇ ἐλυμίᾳ ἐγένοντο, καὶ οἱ μὲν ὀρχο-
μένιοι ὁπλῖται, οὐκέτι ἠκολούθουν, οἱ δὲ περὶ τὸν πολύ-
τροπον, ἐπέκειντο καὶ μάλα θρασέως, ἐνταῦθα γνόν-
τες οἱ μαντινεῖς, ὡς εἰ μὴ ἀποκρούσονται αὐτούς, ὅτι πολλοὶ
σφῶν κατακοντισθήσονται, ὑποστρέψαντες, ὁμόσε ἐχώ-
ρησαν τοῖς ἐπικειμένοις. καὶ ὁ μὲν πολύτροπος μαχό-
μενος, αὐτοῦ ἀποθνήσκει. τῶν δ' ἄλλων φευγόντων,
πάμπολλοι ἂν ἀπέθανον, εἰ μὴ οἱ φλιάσιοι ἱππεῖς παρα-
γενόμενοι, καὶ εἰς τὰ ὄπισθεν περιελάσαντες τῶν μαν-
τινέων, ἐπέσχον αὐτοὺς τῆς διώξεως. καὶ οἱ μὲν μαντινεῖς
ταῦτα πράξαντες, οἴκαδε ἀπῆλθον. ὁ δὲ ἀγησίλαος
ἀκούσας ταῦτα, καὶ νομίσας οὐκ ἂν ἔτι συμμῖξαι αὐτῷ
τοὺς ἐκ τοῦ ὀρχομενοῦ μισθοφόρους, οὕτω προῄει. καὶ τῇ μὲν
πρώτῃ, ἐν τῇ τεγεάτιδι χώρᾳ ἐδειπνοποιήσατο. τῇ δ'
ὑστεραίᾳ διαβαίνει εἰς τὴν μαντινικήν, καὶ ἐστρατοπεδεύ-
σατο ὑπὸ τοῖς πρὸς ἑσπέραν ὄρεσι τῆς μαντινείας. καὶ ἐκεῖ
ἅμα ἐδῄου τὴν χώραν, καὶ ἐπόρθει τοὺς ἀγρούς. τῶν δ' ἀρ-
κάδων οἱ συλλεγέντες ἐν τῇ ἀσέᾳ, νυκτὸς παρῆλθον εἰς
τεγέαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν ἀγησίλαος ἀπέχων μαν-
τινείας ὅσον εἴκοσι σταδίους, ἐστρατοπεδεύσατο. οἱ δ' ἐκ
τῆς τεγέας ἀρκάδες ἐχόμενοι τῶν μεταξὺ μαντινείας
καὶ τεγέας ὀρῶν, ἧκον μάλα πολλοὶ ὁπλῖται, συμ-
μῖξαι μάλα βουλόμενοι τοῖς μαντινεῦσι. καὶ γὰρ οἱ ἀρ-
γεῖοι οὐ πανδημεὶ ἠκολούθουν αὐτοῖς. καὶ ἦσαν μέν τι-
νες, οἳ τὸν ἀγησίλαον ἔπειθον χωρὶς τούτοις ἐπιθέσθαι. ὁ
δὲ φοβούμενος μὴ ἐν ᾧ πρὸς ἐκείνους πορεύοιτο ἐκ τῆς
πόλεως, οἱ μαντινεῖς ἐξελθόντες, κατὰ κέρας τε, καὶ ἐκ
τῶν ὄπισθεν ἐπιπέσοιεν αὐτῷ, ἔγνω κράτιστον εἶναι ἐᾶσαι
συνελθεῖν αὐτούς. καὶ εἰ βούλοιντο μάχεσθαι, ἐκ τοῦ δι-
καίου, καὶ φανεροῦ τὴν μάχην ποιεῖσθαι. καὶ οἱ μὲν ἀρκά-
δες ὁμοῦ ἤδη ἐγεγένηντο. οἱ δ' ἐκ τοῦ ὀρχομενοῦ πελ-
τασταί, καὶ οἱ τῶν φλιασίων ἱππεῖς, μετ' αὐτῶν τῆς νυ-
κτὸς διεξελθόντες παρὰ τὴν μαντίνειαν, θυομένῳ τῷ ἀ-
γησιλάῳ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἐπιφαίνονται ἅμα τῇ ἡμέ-
ρᾳ. καὶ ἐποίησαν τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τάξεις δραμεῖν, ἀγη-
σίλαον δ' ἐπαναχωρῆσαι πρὸς τὰ ὅπλα. ἐπεὶ δ' ἐκεῖ-
νοι μὲν ἐγνώσθησαν φίλοι ὄντες, ἀγησίλαος δὲ ἐκαλ-
λιέρησεν, ἐξ ἀρίστου προῆγε τὸ στράτευμα. ἑσπέρας δ'
ἐπιγιγνομένης, ἔλαθε στρατοπεδευσάμενος εἰς τὸν ὄπι-
σθεν κόλπον τῆς μαντινικῆς, μάλα σύνεγγυς, καὶ κύκλῳ
ὄρη ἔχοντα. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, ἐθύετο μὲν
πρὸ

manserunt domi Mantinenses, hæc curantes. Heræi autem & Lepreatæ cum Lacedæmonijs contra Mantineos militarunt. Agesilaus uerò cùm rē sacram fecisset, confestim in Arcadiam irrupit, et urbem quandam finitimam Eugeam nomine cepit: ubi cùm senes, mulieres & pueros solum reperisset, (iuniores enim uniuersi ac militaris ætatis in Arcadiam profecti fuerant) nulla tamen calamitate ciuitatem affecit, sed eis illam inhabitare concessit, rerum uerò necessariarum quātum indigebant milites emere iussit: si uerò sub primam irruptionem quid raptum esset, idq; compareret, Agesilaus reddi iussit. Muros uerò interim cùm ibi ageret, ac Polytropum cum mercenario expectaret milite, quantum necessitas exigebat, instruxit. Interim Mantinei Orchomenios inuadunt, à quibus male accepti, ac nonnullis desideratis, turpiter à muris expulsi sunt. Cumq; inde digressi, iamq; Elymiam peruenissent, Orchomenij à persecutione illorum reuersi sunt: mercenarij uerò quibus Polytropus præerat illos pertinacius insequebantur: quod Mantinei cernētes, ac cognoscentes ni illos repellerent, cladem se accepturos, conuersi persequentes excepere, Polytropumq; fortiter bellum cientem interficiunt: reliqui in fugam uersi sunt, & ni Phliasiorum equites in tempore affuissent, ingens clades accepta fuisset. Hi enim Mantineis ne longius ab ordine uagarētur, impedimēto fuere, illosq; à persequutione inhibuere. Et Mantinei his actis domū regressi sunt. Agesilaus uerò cùm de his certior factus fuisset, peregrinūq; militem ex Orchomeno sibi coniungi amplius non speraret, exercitū mouit, primaq; die in Tegeatide regione cœnam sumpsit, postridie in Mantineorum descendit fines, castraq; sub Mātineæ mōtibus qui ad occasum uergunt, posuit: ex quibus excursione facta cuncta ferro ac flamma uastauit. Arcades uerò qui Aseæ conuenerāt, nocte Tegeam peruenere: postridie Agesilaus progressus, cùm haud longius stadijs uiginti à Mantinea abesset, castra collocat. Aderant interim ex Tegea numero ingenti Arcades, ac montes qui inter Mantineam & Tegeam intercedunt occupabant, qui Mantineis coniungi ualde cupiebant: Argiui enim illos uniuerso haud sequebantur populo. Et erant qui Agesilao persuaderent, ut cùm illi non adessent, confligeret. Ille autem timebat ne dum cum illis congrederetur, Mātinenses ex urbe eruptione facta, à tergo & lateribus illum adorirentur. Optimum igitur ratus ut eos coniungi pateretur, & si ex æquo ac aperto cōfligere uellent, illis pugnandi faceret copiam. Arcades itaq; se coniunxere. At clypeati ex Orchomeno, & Phliasiorum equites cum illis nocte Mantineam prætergressi, orta die Agesilao rem sacram faciente in conspectum uenere, effecereq; ut milites in ordines redirent, Agesilaus uerò ad illos se reciperet. Cùm uerò quod amici essent, cogniti fuissent, Agesilaus litauit, sumptoq; prãdio, infesto procedit agmine, ac sub uesperū castra post finē Mantinensem undiq; mōtibus circundatum collocat. Postridie diluculo

ante exercitum litauit, cernensque ex Mantineorum ciuitate milites undique ad montium summitates confluxisse, quamceleriter exercitum ex sinu abducere decreuit: timens uerò ne dum copias reduceret, hostes nouißimos adorirentur ac premerent, signa sistere iubet, aciemque circumcingit, ac nouißimos uersis hastis circumflectere, & phalangi se coniungere mandat: sicque non solùm tutè angustias superauit, sed & longe firmiorem phalangem reddidit. Cumque duplicata sic acie in plana descendisset, rursus eam ad nouem uel decem explicat scuta. Mantinenses uerò haud obuiam fuere, ab Elijs qui unà militabant persuasi, ne ante Thebanorum confligerent aduentum: certißimè enim se scire aiebant, breui illos affuturos. Decem enim talenta hanc ob rem illos à se mutuatos esse ostendebant. Quae cùm Arcades audiuissent, in Mantinea quieuere. Agesilaus autem quamuis mire exercitum abducere cuperet, hyems enim media erat, per tres tamen dies statiua haud longè à Mantineorum egit ciuitate, ne timore perculsus, praepropera celeritate copias reduxisse uideretur. Quarta uerò luce militibus summo mane prandere iussis, composito agmine processit, tanquam castra illic collocaturus, ubi antea cùm ex Eugea moueret posuerat. Cùm uerò nemo ex Arcadibus compareret, citato agmine Eugeam concessit, eòque multam sub noctem uenit. Milites enim anteaquàm hostium conspexissent ignes, abducere uoluit, ne fuga abiisse crederetur. Ciuitatem itaque à priori ignominia aliquantisper subleuasse uidebatur, quòd Arcadiam ingressus illam uastasset, nemóque manum cum illo conserere ausus fuisset. Cùmque in Laconicam peruenisset, Spartanos domum reduxit, socios uerò ad proprias dimisit urbes. Arcades interim cùm Agesilaum digressum, exercitumque soluisse rescuissent, undique collecti contra Heraeos mouerunt, cùm quòd Arcadibus adhaerere nollent, tum quòd cum Lacedaemonijs in Arcadiam irrumperant. Populabundi igitur domos concremabantur, arboresque incidebant. Cùm uerò Thebani pro auxilio ferendo Mantineam peruenisse dicerentur, Heraeam regreßi sunt, ac Thebanis se iunxere. Thebani uerò rectè se res habere rati, cùm enim suppetias tulissent, hostemque nullum offendissent, discedere parabant. Arcades uerò & Argiui, necnon Elij, quamprimum Laconicam illis irrumpere suadent, ostendentes multitudinem suam, necnon Thebanorum exercitum summis tollentes laudibus. Boeotij enim uniuersi Leuctrica elati uictoria, in armis egregie se exercebant. Sequebantur quoque eos Phocenses iam illis subiecti, omnesque Euboiae ciuitates, necnon Locri utrique, Acarnanes quoque, Heracleotae, & Maliaci aderant, & Thessalorum equites, ac peltati. Haec omnia enumerantes, ac solitudinem quae Lacedaemone erat referentes, orabant ne antea discederent, quàm in Lacedaemoniorũ irrupissent regionem. At Thebani ista quidem audiebant, sed

πρὸ τοῦ στρατεύματος. ἰδὼν δὲ συλλεγομένους ἐκ τῆς τῶν μαντινέων πόλεως ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῖς ὑπὲρ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος, ἔγνω ἐξακτέον εἶναι τὴν ταχίστην ἐκ τοῦ κόλπου. εἰ μὲν οὖν αὐτὸς ἀφηγοῖτο, ἐφοβεῖτο μὴ τῇ οὐρᾷ ἐπίθοιντο οἱ πολέμιοι. ἡσυχίαν δὲ ἔχων, καὶ τὰ ὅπλα πρὸς τοὺς πολεμίους φαίνων, ἀναστρέψαντας ἐκέλευε τοὺς ἀπ' οὐρᾶς, ὡς δόρυ ὄπισθεν τῆς φάλαγγος ἡγεῖσθαι πρὸς αὐτόν. καὶ οὕτως ἅμα ἔκ τε τοῦ στενοῦ ἐξῆγε, καὶ ἰσχυροτέραν ἀεὶ τὴν φάλαγγα ἐποιεῖτο. ἐπειδὴ δὲ ἐδιπλώθη ἡ φάλαγξ, οὕτως ἔχοντι ἐπὶ ὁπλιτικοῦ, προελθὼν εἰς τὸ πεδίον, ἐξέτεινε πάλιν ἐπ' ἐννέα ἢ δέκα τὸ στράτευμα ἀσπίδων. οἱ μέντοι μαντινεῖς οὐκέτι ἐξῇσαν. καὶ γὰρ οἱ ἠλεῖοι συστρατευόμενοι αὐτοῖς, ἔπειθον μὴ ποιεῖσθαι μάχην, πρὶν οἱ θηβαῖοι παραγένοιντο. εὖ δὲ εἰδέναι ἔφασαν, ὅτι παρέσοιντο. καὶ γὰρ δέκα τάλαντα δεδανεῖσθαι αὐτοὺς παρὰ σφῶν εἰς τὴν βοήθειαν. οἱ μὲν δὴ ἀρκάδες τοῦτ' ἀκούσαντες, ἡσυχίαν εἶχον ἐν τῇ μαντινείᾳ. ὁ δ' ἀγησίλαος καὶ μάλα βουλόμενος ἀπάγειν τὸ στράτευμα, καὶ γὰρ ἦν μέσος χειμών, ὅμως ἐκεῖ κατέμεινε τρεῖς ἡμέρας, οὐ πολὺ ἀπέχων τῆς τῶν μαντινέων πόλεως, ὅπως μὴ δοκοίη φοβούμενος σπεύδειν τὴν ἄφοδον. τῇ δὲ τετάρτῃ πρωῒ ἀριστοποιησάμενος, ἀπῆγεν ὡς στρατοπεδευσόμενος ἔνθαπερ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς εὐγαίας ἐξωρμήσατο. ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἐφαίνετο τῶν ἀρκάδων, ἦγε τὴν ταχίστην εἰς τὴν εὐγαίαν, καίπερ μάλα ὀψίζων, βουλόμενος ἀπαγαγεῖν τοὺς ὁπλίτας, πρὶν καὶ τὰ πυρὰ τῶν πολεμίων ἰδεῖν, ἵνα μή τις εἴποι, ὡς φεύγων ἀπαγάγοι. ἐκ γὰρ τῆς πρόσθεν ἀθυμίας ἐδόκει τι ἀνειληφέναι τὴν πόλιν, ὅτι καὶ ἐμβεβλήκει εἰς τὴν ἀρκαδίαν, καὶ δῃοῦντι τὴν χώραν, οὐδεὶς ἠθελήκει μάχεσθαι. ἐπεὶ δ' ἐν τῇ λακωνικῇ ἐγένετο, τοὺς μὲν σπαρτιάτας ἀπέλυσεν οἴκαδε, τοὺς δὲ περιοίκους ἀφῆκεν ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις. οἱ δὲ ἀρκάδες, ἐπεὶ ὁ ἀγησίλαος ἀπεληλύθει, καὶ ᾔσθοντο διαλελυμένον αὐτῷ τὸ στράτευμα, αὐτοὶ δὲ ἀθροισμένοι ἐτύγχανον, στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς ἡραιέας, ὅτι οὐκ ἤθελον τοῦ ἀρκαδικοῦ μετέχειν, καὶ ὅτι συνεμβεβλήκεσαν εἰς τὴν ἀρκαδίαν μετὰ τῶν λακεδαιμονίων. ἐμβαλόντες δὲ ἐνεπίμπρασάν τε τὰς οἰκίας, καὶ ἔκοπτον τὰ δένδρα. ἐπεὶ δὲ οἱ θηβαῖοι βεβοηθηκότες παρεῖναι ἐλέγοντο εἰς τὴν μαντίνειαν, οὕτως ἀπαλλάττονται ἐκ τῆς ἡραίας, καὶ συμμιγνύουσι τοῖς θηβαίοις. ὡς δὲ ὁμοῦ ἐγένοντο, οἱ μὲν θηβαῖοι καλῶς σφίσιν ᾤοντο ἔχειν, ἐπεὶ ἐβεβοηθήκεσαν μὲν, πολέμιον δὲ οὐδένα ἔτι ἑώρων ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ ἀπιέναι παρεσκευάζοντο. οἱ δὲ ἀρκάδες καὶ ἀργεῖοι καὶ ἠλεῖοι ἔπειθον αὐτοὺς ἡγεῖσθαι ὡς τάχιστα εἰς τὴν λακωνικὴν, ἐπιδεικνῦντες μὲν τὸ ἑαυτῶν πλῆθος, ὑπερεπαινοῦντες δὲ τὸ τῶν θηβαίων στράτευμα. καὶ γὰρ οἱ μὲν βοιωτοὶ ἐγυμνάζοντο πάντες περὶ τὰ ὅπλα, ἀγαλλόμενοι τῇ ἐν λεύκτροις νίκῃ. ἠκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ φωκεῖς, ὑπήκοοι γεγενημένοι, καὶ εὐβοεῖς, ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων, καὶ λοκροὶ ἀμφότεροι, καὶ ἀκαρνᾶνες, καὶ ἡρακλεῶται, καὶ μαλιεῖς. ἠκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ ἐκ θετταλίας ἱππεῖς τε καὶ πελτασταί. ταῦτα συνειδότες, καὶ τὴν ἐν λακεδαίμονι ἐρημίαν λέγοντες, ἱκέτευον μηδαμῶς ἀποτρέπεσθαι, πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν τῶν λακεδαιμονίων χώραν. οἱ δὲ θηβαῖοι ἤκουον μὲν ταῦτα,

ἀντε-

ἀντελογίζοντο δὲ, ὅτι δυσεμβολωτάτη μὲν ἡ λακωνικὴ ἐλέγετο εἶναι, φρουρὰς δὲ καθεστάναι ἐνόμιζον ἐπὶ τοῖς εὐπροσοδωτάτοις. καὶ γὰρ ἦν ἰσχόλαος μὲν ἐν ἰῷ τῆς σκιρίτιδος, ἔχων νεοδαμώδεις τε φρουροὺς, καὶ τῶν τεγεατῶν φυγάδων τοὺς νεωτάτους, περὶ τετρακοσίους. ἦν δὲ καὶ ἐπὶ λεύκτρων ὑπὲρ τῆς μαλεάτιδος ἄλλη φρουρά. ἐλογίζοντο δὲ καὶ τοῦτο οἱ θηβαῖοι, ὡς καὶ συνελθοῦσαν ἂν ταχέως τὴν τῶν λακεδαιμονίων δύναμιν, καὶ μάχεσθαι ἂν αὐτοὺς οὐδαμοῦ ἄμεινον, ἢ ἐν τῇ ἑαυτῶν. ἃ δὴ πάντα λογιζόμενοι, οὐ πάνυ προπετεῖς ἦσαν εἰς τὸ ἰέναι εἰς τὴν λακεδαίμονα. ἐπεὶ μέντοι ἧκον ἐκ τε καρύων λέγοντες τὴν ἐρημίαν, καὶ ὑπισχνούμενοι αὐτοὶ ἡγήσεσθαι, καὶ κελεύοντες, ἄν τι ἐξαπατῶντες φαίνωνται, ἀποσφάττειν σφᾶς. παρῆσαν δέ τινες καὶ τῶν περιοίκων ἐπικαλούμενοι, καὶ φάσκοντες ἀποστήσεσθαι, εἰ μόνον φανείησαν εἰς τὴν χώραν. ἔλεγον δὲ ὡς καὶ νῦν καλούμενοι οἱ περίοικοι ὑπὸ τῶν σπαρτιατῶν, οὐκ ἐθέλοιεν βοηθεῖν. πάντα οὖν ταῦτα ἀκούοντες, καὶ παρὰ πάντων οἱ θηβαῖοι ἐπείσθησαν. καὶ αὐτοὶ μὲν κατὰ καρύας ἐνέβαλον. οἱ δὲ ἀρκάδες κατὰ ἰὸν τῆς σκιρίτιδος. καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὰ δύσβατα προελθὼν ὁ ἰσχόλαος ὑφίστατο, οὐδ' ἐνταῦθα ἂν ταύτῃ γε ἔφασαν ἀναβῆναι. νῦν δὲ βουλόμενος τοῖς ἰάταις συμμάχοις χρῆσθαι, ἔμενεν ἐν τῇ κώμῃ. οἱ δὲ ἀνέβησαν παμπληθεῖς ἀρκάδες. ἐνταῦθα δὴ ἀντιπρόσωποι μὲν μαχόμενοι οἱ περὶ τὸν ἰσχόλαον, ἐπεκράτουν. ἐπεὶ δὲ καὶ ὄπισθεν, καὶ ἐκ πλαγίου, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ἀναβαίνοντες, ἔπαιον καὶ ἔβαλον αὐτοὺς, ἐνταῦθα ὅ, τε ἰσχόλαος ἀποθνήσκει, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, εἰ μή τις ἀμφιγνοηθεὶς, διέφυγε. διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα οἱ ἀρκάδες, ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς θηβαίους ἐπὶ τὰς καρύας. οἱ δὲ θηβαῖοι ἐπεὶ ᾔσθοντο τὰ πεπραγμένα ὑπὸ τῶν ἀρκάδων, πολὺ θρασύτερον κατέβαινον, καὶ τὴν μὲν σελασίαν εὐθὺς ἔκαιον, καὶ ἐπόρθουν. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ ἐγένοντο, ἐν τῷ τεμένει τοῦ ἀπόλλωνος ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο. καὶ διὰ μὲν τῆς γεφύρας οὐδ' ἐπεχείρουν διαβαίνειν ἐπὶ τὴν πόλιν. καὶ γὰρ ἐν τῷ τῆς ἀλέας ἱερῷ ἐφαίνοντο ἐναντίοι οἱ ὁπλῖται· ἐν δεξιᾷ δ' ἔχοντες τὸν εὐρώταν, παρῄεσαν κάοντες, καὶ πορθοῦντες πολλῶν, κἀγαθῶν μεστὰς οἰκίας. τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως αἱ μὲν γυναῖκες, οὐδὲ τὸν καπνὸν ὁρῶσαι ἠνείχοντο, ἅτε οὐδέποτε ἰδοῦσαι πολεμίους. οἱ δὲ σπαρτιᾶται ἀτείχιστον ἔχοντες τὴν πόλιν, ἄλλος ἄλλῃ διαταχθέντες, μάλα ὀλίγοι καὶ ὄντες, καὶ φαινόμενοι ἐφύλαττον. ἔδοξε δὲ τοῖς τέλεσι καὶ προειπεῖν τοῖς εἵλωσιν, εἴ τις βούλοιτο ὅπλα λαμβάνειν, καὶ εἰς τάξιν τίθεσθαι, τὰ πιστὰ λαμβάνειν ὡς ἐλευθέρους ἐσομένους, ὅσοι συμπολεμήσαιεν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔφασαν ἀπογράψασθαι πλέον, ἢ ἑξακισχιλίους. ὥστε φόβον αὖ οὗτοι παρεῖχον συντεταγμένοι, καὶ λίαν ἐδόκουν πολλοὶ εἶναι. ἐπεὶ μέντοι ἔμενον μὲν οἱ ἐξ ὀρχομενοῦ μισθοφόροι, ἐβοήθησαν δὲ τοῖς λακεδαιμονίοις φλιάσιοί τε καὶ κορίνθιοι, καὶ ἐπιδαύριοι, καὶ πελληνεῖς, καὶ ἄλλαι δέ τινες τῶν πόλεων, ἧττον ἤδη καὶ τοὺς ἀπογεγραμμένους ἐφοβοῦντο. ὡς δὲ προϊὸν τὸ στράτευμα, ἐγένετο κατ' ἀμύκλας, ταύτῃ διέβαινον τὸν εὐρώταν. καὶ οἱ μὲν θηβαῖοι ὅπῃ στρατοπεδεύοιντο, εὐθὺς ὅσων ἔκοπτον δένδρων, κατέβαλλον πρὸ τῆς τάξεως ὡς ἐδύναντο πλεῖστα.

sed contra cogitabant, pretendentes quòd admodum difficilis ingressu Laconica esse diceretur. Arbitrabantur insuper præsidia in locis opportunis disposita esse: etenim Ischolaus in Io Sciritidos cum iunioribus & Tegeatum exulibus trecentis circiter egebat. Erat præterea in Leuctris super Maleotides præsidium aliud. Considerabant insuper Thebani Lacedæmonios celeriter uniuersas contrahere posse uires: prælio uerò decernere nullibi illis opportunius arbitrabantur, quàm in finibus proprijs: quæ omnia perpendentes haud multum ad irruptionem inclinati erant. Cùm uerò ex Carya quidam aduenissent, solitudinem nunciantes, seq; itineris duces offerentes, & si fraudulenter quid moliri uiderentur, iugulari se iubentes: quidamq; ex contermi nis ciuitatibus eos uocassent, promittentes quamprimum illos in finibus uidissent, se defecturos: referebant præterea uicinos à Spartanis in auxilium uocatos parêre noluisse: Ista igitur omnia audientes et ab omnibus, Thebani persuasi sunt, & ipsi per Caryas irruperunt, Arcades uerò per Ion Sciritidos. Quòd si Ischolaus inuia occupasset, nemo illic ingredi potuisset: nũc uerò cùm Iates socios præstolatur, in uico consedit. Cùm itaq; ingenti multitudine Arcades inuia superassent, ab eis qui cum Ischolao aderant ex aduerso excepti, ac egregiè sub initium uicti sunt. Cùm uerò crescẽte certamine à tergo et ex transuerso ac ab domorum culminibus undiq; iaculis ac sagittis premerentur, Ischolaus cum omnibus qui aderant, præterquàm si quis ignotus aufugit, occubuit. His actis Arcades ad Thebanos in Caryas contenderũt: Thebaniq; cùm resciuissent quæ ab Arcadibus gesta essent, multò alacriores iam irrumpebant, Selasiamq; confestim incenderunt, ac diripuerunt. Cùm uerò ad plana peruenissent, in Apollinis castrametati sunt luco: postridie uerò progrediebãtur. Pontes uerò qui ad urbem ducunt transcendere ausi nõ sunt: hostes enim armati in Aleæ cõspiciebantur templo. A dextra igitur Erotã habentes procedunt, regionemq; multis & egregijs excultã domibus, ferro ac igni populabantur. At mulieres quæ nunquam hostes conspexerant, ne fumũ aspicere poterant. Spartani uerò cùm urbs muro careret, undique loca peruia præsidijs firmant. Et quamuis paucißimi & essent & uiderentur, egregiè tamen resistere parabant. Proinde magistratibus uisum est per præconem nunciare, ut quicunque ex seruis arma corriperent, ac ordinibus se immiscere uellent, publicam acciperent fidem, cùm debellatum foret libertate donarentur: ferturq; sub eam uocem ad sex millia seruorum nomina dedisse, ita ut haud paruam Spartanis ob multitudinem metum iniecerint. Cùm uerò ex Orchomeno mercenarij manerent milites, Phliasij quoque Lacedæmonijs opem tulissent, nec non Corinthij, Epidaurij & Pellenes, cum alijs nonnullis ciuitatibus, iam minus seruos qui nomina dederant timuere Lacedæmonij. Cùm uerò hostibus prætergressus esset exercitus, ad Amyclas deuenit, ibiq; Eurotam transgressus est. Et Thebani ubicunque castra collocabant, confestim detruncatis arboribus castris prætendebant,

eáq; munitiores eo reddidere pacto. Arcades uerò nihil tale curabãt, sed depositis armis ad rapinã & domorum se conuertebãt direptionem. Tertia inde uel quarta die Thebanorũ, necnõ Eliorũ, Phocensium, Thessalorũ, ac Locrensiũ equites, cũcti ad Hippodromiũ usq; processere: quibus Lacedæmoniorũ equitatus longe numero inferior fit obuiã. Insidias uerò iuniores quasi trecenti in Tyndaridorũ posuerant tẽplo. Vno itaq; impetu equites cõcitãt equos, in hostesq; permittunt, peditesq; ex insidijs pariter surrexere. Verũ hostes hũc haud tulere impetũ, sed deflexere. Id cùm pedites cernerent, quamplures quoq; ex ipsis in fugam uersi sunt. Sed cùm Lacedæmonij à persequutione desisterẽt, Thebanorũ quoq; exercitus hostes excipere paratus esset, rursus castra collocarũt, urbẽ uerò aggredi ausi nõ sunt. Iam enim Spartanos uirib. auctos esse cernebãt: quapropter uniuerso inde digressi exercitu, Elos uersus, ac Gythiũ ducere cœperũt, ciuitatesq; mœnib. carentes incenderũt: Gythium uerò, ubi Lacedæmoniorũ erant naualia, triduo oppugnauerũt. Deficiebãt interim nonnulli ex conterminis ciuitatibus, cum Thebanisq; arma iunxere. Atheniẽses uerò cùm hæc audissent, dubij erãt quid de Lacedæmonijs agerẽt. Ex senatus itaq; decreto cõcionẽ conuocauere. Aderant enim Lacedæmoniorũ ac aliorum sociorũ, qui nondũ ab illis defecerãt, legati. Et Lacedæmonij Aratus, Ocyllus, Pharax, Etymocles et Olõtheus, cunctí fermè eadẽ dicebãt. In memoriã enim Atheniensibus reducebant, quòd semper in maximis periculis ad communem utilitatem inuicem opem tulissent: se enim tyrannos ex Athenis expulisse: Athenienses uerò cùm ipsi à Messenijs obsiderentur, egregiè auxilium tulisse. Vtilitates quoq; referebant ac commodum, quod illis si unà sentirent, utrinq; euenire posset. Commemorabant præterea quemadmodum communi consensu barbarum repulissent, quodq; Athenienses Lacedæmonijs suadentibus classis duces, ac publicarum pecuniarum custodes à Græcis electi fuissent: ipsi uerò omnibus Græcis consentientibus terra duces cõstituti essent. Cùm igitur Athenienses hac de re consultarent, quidam progressus ita uerba fecit: Si uos & nos ô uiri unà sentiemus, spes erit nos, quod iampridem fertur, Thebanos decimari posse. Athenienses tamen id non omnino approbabant, sed talis quidã rumor exibat. Nunc quidem ista dicunt, sed cùm res eorũ se bene haberent, nos affligebant. Maximum uerò inter cætera quæ à Lacedæmonijs referuntur, hoc esse uidebatur argumentum, eos Thebanis summis restitisse uiribus, cùm deuictis nobis, Athenas desolare conati fuissent. Plurimus igitur sermo erat, tanquam ex iuramenti forma opem ferre tenerentur. Arcades enim nulla affectos iniuria, cum socijs arma Lacedæmonijs intulisse eam ob causam, quòd Tegeatibus auxilium contra Mantineos, qui neglecto iuramento illos inuaserant, præstitissent. Ob hos itaque sermones tumultus per concionem ortus est. Aliqui enim iustè Mantineos egisse dicebant, quod Proxenianis qui à Stasippo cum suis interfecti fuerant, opem tulissent. Alij uerò iniustè illos fecisse asserebant, quòd Tegea-

καὶ οὕτως ἐφυλάττοντο. οἱ δὲ ἀρκάδες τούτων μὲν οὐδὲν ἐποίουν. καταλιπόντες δὲ τὰ ὅπλα, εἰς ἁρπαγὴν ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐτρέποντο. ἐκ τούτου δὲ ἡμέρᾳ τρίτῃ ἢ τετάρτῃ προῆλθον οἱ ἱππεῖς εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰς γαιαόχου ἐπὶ τάξεις, οἵ τε θηβαῖοι πάντες, καὶ οἱ ἠλεῖοι, καὶ ὅσοι φωκέων, ἢ θετταλῶν, ἢ λοκρῶν ἱππεῖς παρῆσαν. οἱ δὲ τῶν λακεδαιμονίων ἱππεῖς μάλα ὀλίγοι φαινόμενοι, ἀντιτεταγμένοι αὐτοῖς ἦσαν. ἐνέδραν δὲ ποιήσαντες ὁπλιτῶν τῶν νεωτέρων ὅσον τριακοσίων ἐν τῷ τῶν τυνδαριδῶν, ἅμα οὗτοι μὲν ἐξέθεον. οἱ δ' ἱππεῖς ἤλαυνον· οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἐξέκλιναν. ἰδόντες δὲ ταῦτα, πολλοὶ καὶ τῶν πεζῶν εἰς φυγὴν ὥρμησαν. ἐπεὶ μέντοι οἵ τε διώκοντες ἐπαύσαντο, καὶ τὸ τῶν θηβαίων στράτευμα ἔμενε, πάλιν δὴ κατεστρατοπεδεύσαντο. καὶ τὸ μὲν μὴ πρὸς τὴν πόλιν προσβαλεῖν ἂν ἔτι αὐτοὺς, ἤδη τι ἐδόκει θαρραλεώτερον εἶναι. ἐκεῖθεν μέντοι ἀπῆρε τὸ στράτευμα, ἐπορεύετο τὴν ἐφ' ἕλος τε καὶ γύθειον, καὶ τὰς μὲν ἀτειχίστους τῶν πόλεων ἐνεπίμπρασαν. γυθείῳ δέ, ἔνθα τὰ νεώρια τοῖς λακεδαιμονίοις ἦν, καὶ προσέβαλον τρεῖς ἡμέρας. ἦσαν δέ τινες τῶν περιοίκων, οἳ καὶ ἐπέθεντο, καὶ συνεστρατεύοντο τοῖς μετὰ θηβαίων. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ ἀθηναῖοι, ἐν φροντίδι ἦσαν ὅ, τι χρὴ ποιεῖν περὶ λακεδαιμονίων, καὶ ἐκκλησίαν ἐποίησαν ἐκ δόγματος βουλῆς. ἔτυχον δὲ παρόντες πρέσβεις λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, τῶν ἔτι ὑπολοίπων αὐτοῖς. ὅθεν δὴ οἱ λακεδαιμόνιοι, ἄρατος, καὶ ὤκυλλος, καὶ φάραξ, καὶ ἐτυμοκλῆς, καὶ ὀλονθεύς, σχεδὸν μὲν πάντες παραπλήσια ἔλεγον. ἀνεμίμνησκόν τε γὰρ τοὺς ἀθηναίους, ὡς ἀεί ποτε ἀλλήλοις ἐν τοῖς μεγίστοις καιροῖς παρίσταιντο ἐπ' ἀγαθοῖς. αὐτοί τε γὰρ ἔφασαν τοὺς τυράννους συνεκβαλεῖν ἀθήνηθεν, καὶ ἀθηναίους, ὅτε αὐτοὶ ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ μεσσηνίων, προθύμως βοηθεῖν. ἔλεγον δὲ καὶ ὡς ἀγαθὰ εἴη ὅτε κοινῇ ἀμφότεροι ἔπραττον. ὑπομιμνήσκοντες μὲν ὡς τὸν βάρβαρον κοινῇ ἀπεμαχέσαντο. ἀνεμίμνησκον δὲ ὡς ἀθηναῖοί τε ὑπὸ τῶν ἑλλήνων ᾑρέθησαν ἡγεμόνες τοῦ ναυτικοῦ, καὶ τῶν κοινῶν χρημάτων φύλακες. τῶν δὲ λακεδαιμονίων ταῦτα συμβουλευομένων, αὐτοί τε κατὰ γῆν ὁμολογουμένως ὑφ' ἁπάντων τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνες προκριθείησαν. συμβουλευομένων αὖ ταῦτα τῶν ἀθηναίων, εἷς δ' αὐτῶν, καὶ ὧδέ πως εἶπεν· ἐὰν δὲ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, ὁμονοήσωμεν, νῦν ἐλπὶς τὸ πάλαι λεγόμενον, δεκατευθῆναι θηβαίους. οἱ μέντοι ἀθηναῖοι οὐ πάνυ ἐδέξαντο, ἀλλὰ θροῦς τις τοιοῦτος διῆλθεν, ὡς νῦν ταῦτα λέγοιεν. ὅτε δὲ εὖ ἔπραττον, ἐπέκειντο ἡμῖν. μέγιστον δὲ τῶν λεχθέντων παρὰ λακεδαιμονίων ἐδόκει εἶναι, ὅτι ἡνίκα κατεπολέμησαν αὐτούς, θηβαίων βουλομένων ἀναστάτους ποιῆσαι τὰς θήβας, σφίσιν ἐμποδὼν γένοιντο. ὁ δὲ πλεῖστος ἦν λόγος, ὡς κατὰ τοὺς ὅρκους βοηθεῖν δέοι. οὐ γὰρ ἀδικησάντων σφῶν ἐπιστρατεύοιεν οἱ ἀρκάδες, καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τοῖς λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ βοηθησάντων τοῖς τεγεάταις, ὅτι οἱ μαντινεῖς παρὰ τοὺς ὅρκους ἐπεστράτευσαν αὐτοῖς. ἦν δ' οὖν καὶ κατὰ τούτους τοὺς λόγους θόρυβος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. οἱ μὲν γὰρ δικαίως τοὺς μαντινέας ἔφασαν βοηθῆσαι τοῖς περὶ πρόξενον ἀποθανοῦσιν ὑπὸ τῶν περὶ στάσιππον· οἱ δὲ ἀδικεῖν, ὅτι ὅπλα ἐπήνεγκαν τεγεάταις.

παραγελάσαντας. τούτων δὲ διοριζομένων ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀνέστη κλειτέλης κορίνθιος, καὶ εἶπε τάδε.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἴσως ἀντιλέγεται, τίνες ἦσαν οἱ ἄρξαντες ἀδικεῖν. ἡμῶν δὲ, ἐπεὶ εἰρήνη ἐγένετο, ἔχει τις κατηγορῆσαι, ἢ ὡς ἐπὶ πόλιν τινὰ ἐστρατευσάμεθα, ἢ ὡς χρήματά τινων ἐλάβομεν, ἢ ὡς γῆν ἀλλοτρίαν ἐδῃώσαμεν; ἀλλ᾽ ὅμως οἱ θηβαῖοι εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἐλθόντες, καὶ δένδρα ἐκκεκόφασι, καὶ οἰκίας κατακεκαύκασι, καὶ χρήματα, καὶ πρόβατα διηρπάκασι. πῶς οὖν ἐὰν μὴ βοηθῆτε, οὕτω περιφανῶς ἡμῖν ἀδικουμένοις, οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσετε; καὶ ταῦτα, ὧν αὐτοὶ ἐπεμελήθητε ὅρκων, ὅπως πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὀμόσαιμεν. ἐνταῦθα μέντοι οἱ ἀθηναῖοι ἐπεθορύβησαν ὡς ὀρθῶς τε, καὶ δίκαια εἰρηκότος τοῦ κλειτέλους. μετὰ δὲ τοῦτον ἀνέστη πατροκλῆς φλιάσιος, καὶ εἶπεν.

Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, εἰ ἐκποδὼν γένοιντο λακεδαιμόνιοι, ἐπὶ πρώτους ἂν ὑμᾶς στρατεύσαιεν οἱ θηβαῖοι, πᾶσιν οἶμαι τοῦτο δῆλον εἶναι. τῶν γὰρ ἄλλων μόνους ἂν ὑμᾶς οἴονται ἐμποδὼν γενέσθαι, τοῦ ἄρξαι αὐτοὺς τῶν ἑλλήνων. εἰ δὲ οὕτως ἔχει, ἐγὼ μὲν οὐδὲν μᾶλλον λακεδαιμονίοις ἂν ὑμᾶς ἡγοῦμαι στρατευσαμένους βοηθῆσαι, ἢ καὶ ὑμῖν αὐτοῖς. τὸ γὰρ δυσμενεῖς ὄντας ὑμῖν θηβαίους, καὶ ὁμόρους οἰκοῦντας, ἡγεμόνας γενέσθαι τῶν ἑλλήνων, πολὺ οἶμαι χαλεπώτερον ἂν ὑμῖν φανῆναι, ἢ ὁπότε πόρρω τοὺς ἀντιπάλους εἴχετε. συμφορώτερόν γε μέντ᾽ ἂν ὑμῖν αὐτοῖς βοηθήσαιτε, ἐν ᾧ ἔτι εἰσὶν οἱ σύμμαχοι ἂν, ἢ εἰ ἀπολομένων αὐτῶν, μόνοι ἀναγκάζοισθε διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς θηβαίους. εἰ δέ τινες φοβοῦνται μὴ ἐὰν νῦν ἀναφύγωσιν οἱ λακεδαιμόνιοι, ἔτι ποτὲ πράγματα παρέχωσιν ὑμῖν, ἐνθυμήθητε, ὅτι οὐχ οὓς ἂν εὖ, ἀλλ᾽ οὓς ἂν κακῶς τις ποιῇ, φοβεῖσθαι δεῖ, μή ποτε μέγα δυνασθῶσιν. ἐνθυμεῖσθαι δὲ καὶ τάδε χρὴ, ὅτι κτᾶσθαι μέν τι ἀγαθὸν καὶ ἰδιώταις, καὶ πόλεσι προσήκει, ὅταν ἐρρωμενέστατοι ὦσιν, ἵνα ἔχωσιν ἐάν ποτε ἀδύνατοι γένωνται, ἐπικουρίαν τῶν προπεπονημένων. ὑμῖν δὲ ἐκ θεῶν καιρὸς παραγέγονε, νῦν ἐὰν δεομένοις βοηθήσητε λακεδαιμονίοις, κτήσασθαι τούτους εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον φίλους ἀπροφασίστους. καὶ γὰρ δὴ οὐκ ἐπ᾽ ὀλίγων μοι δοκοῦσι μαρτύρων νῦν ἂν εὖ παθεῖν ὑφ᾽ ὑμῶν. ἀλλ᾽ ἴσασι μὲν ταῦτα θεοὶ, οἱ πάντα ὁρῶντες νῦν, καὶ εἰς ἀεί. συνεπίστανται δὲ τὰ γιγνόμενα οἵ τε σύμμαχοι καὶ οἱ πολέμιοι. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἅπαντες ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι. οὐδενὶ γὰρ τούτων ἀμελές. ὥστε εἰ κακοὶ φανείησαν περὶ ὑμᾶς, τίς ἄν ποτε πρόθυμος εἰς αὐτοὺς γένοιτο; ἐλπίζειν δὲ χρὴ ὡς ἄνδρας ἀγαθοὺς μᾶλλον, ἢ κακοὺς αὐτοὺς γενήσεσθαι. εἰ γάρ τινες ἄλλοι καὶ οὗτοι δοκοῦσι διατετελεκέναι, ἐπαίνου μὲν ὀρεγόμενοι, αἰσχρῶν δὲ ἔργων ἀπεχόμενοι. πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε καὶ τάδε, εἴ ποτε πάλιν ἔλθοι ἐν τῇ ἑλλάδι κίνδυνος ὑπὸ βαρβάρων, τίσιν ἂν μᾶλλον πιστεύσαιτε, ἢ λακεδαιμονίοις; τίνας δ᾽ ἂν παραστάτας ἥδιον τούτων ποιήσαισθε, ὧν γε καὶ οἱ ταχθέντες ἐν θερμοπύλαις, ἅπαντες εἵλοντο μαχόμενοι ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ ζῶντες συμπροσφέρεσθαι τὸν βάρβαρον τῇ ἑλλάδι; πῶς οὖν οὐ δίκαιον, ὧν τε ἕνεκα ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοὶ μεθ᾽

Tegeatibus arma intulissent. Cumq; concio tam diuerse sentiret, Cliteles Corinthius surrexit, & in hunc modum locutus est:

Clitelis oratio.

In his fortasse, uiri Athenienses, est cõtrouersia, quinam primi iniuriam intulerint. Nos uerò, post factam pacem, quis accusauerit, quòd contra ciuitatem aliquam militauerimus, pecunias quorundam abstulerimus, terram alienam uastauerimus? Verum Thebani regionem nostram ingressi, arbores detruncauere, domus incendêre, ac demũ pecunias & pecora diripuere. Nobis itaq; cùm tam insigni ac manifesta affecti simus iniuria, si opem denegaueritis, nónne contra iuramenti formam uenisse uidemini? præsertim eo iureiurando, in quo uos operam dedistis, ut uobis omnibus nos iuraremus omnes. His dictis Atheniensium secutum est murmur, tanquam rectè iusteq; Cliteles disseruisset. Post hunc uero Patrocles Phliasius surrexit, & dixit:

Patroclis oratio.

Omnibus ô uiri Athenienses manifestũ esse reor, Thebanos, si Lacedæmonij è medio sublati fuerint, cõfestim uobis præ cæteris bellũ illaturos. Vos enim solos impedimento esse arbitrantur, quò minus Græciæ dominia cõsequi ualeãt. Quæ cùm se ita habeãt, ego uos nõ magis, si cõtra Thebanos militaueritis, Lacedæmonijs, quàm uobismetipsis opẽ tulisse reor. Longè enim uos molestius laturos arbitror, si Thebani uobis inimici ac cõtermini, Græciæ ducatũ assequuti fuerint, quàm si hostes remotiores habueritis: quapropter facilius donec socij supererũt, defendere uos poteritis, quàm si deuictis illis soli Thebanis resistere cogamini. Quod si qui uerentur, ne si Lacedæmonij nunc ope uestra à periculis erepti fuerint, olim uobis molestias sint præbituri, illi sciant, non eos quibus bene, sed quibus malè factũ est, ne uiribus crescant, timẽdos esse. Quinimò et hoc quoq; cogitare oportet, non solum publicas res, sed & homines priuatos decere, dum maximè uiribus florẽt, ea acquirere, quæ illis quandoq; usui esse ualeant, ut cùm necessitas ingruerit, paratum quò refugiãt præsidium habeant. Vobis oblatum est pulcherrimũ tempus, quòd si implorãtibus Lacedæmonijs opem feretis, illos in perpetuum amicos fidelissimos reddere potestis. Porrò si præsenti tempore in eos benefici fueritis, nõ paucos huius rei testes habebitis: sed dij, qui nunc & in sempiternũ cũcta aspiciũt, in primis testes erunt, dein socij pariter ac hostes, præterea Græci uniuersi ac Barbari, nihil.n. hos latère poterit: quapropter si ingrati aliquãdo cõtra uos euasuri essent, quis unquã illis fidẽ post hac adhibiturus esset? Verum sperandũ est illos bonorũ potius quàm malorũ uirorũ officio functuros, maximè cùm præ cæteris semper hominibus laude digna peragere, quæ uerò uituperio fuere imputanda, declinare consueuerunt. Atqui & hoc quoq; perpendendum erit: si unquã Græciæ à Barbaris periculũ imminebit, in quibus nã potius quàm in Lacedæmonijs spẽ collocare, seu quos socios fideliores reperire poteritis, quàm eos qui in Thermopylis cõstituti, omnes potius egregiè pugnãdo occumbere, quàm uiuentes Barbaro in Græciam aditum præstare elegerũt? Nónne igitur dignum esse uidetur, cùm tam strenuã operam und

nobiscum præstiterunt, & adhuc præstare possunt, uos pariter & nos summa alacritate illis opem ferre? Aequũ præterea existimandum est, ob præsentes socios illis opẽ nõ denegare: cùm minime ignoratis, illos qui in ultima necessitate eos nõ dereliquere, et uobis aliquando dignas relaturos gratias. Et si paruæ ciuitates uidemur esse, quæ cum ipsis periclitari uolumus: noueritis, si uestra accesserit ciuitas, non amplius fore cõtemnendas quæ eis auxiliũ præstitérimus. Ego præterea, ô Athenienses, semper audiui hanc ciuitatem uestram consuesse cunctis qui ad illam aut iniuria affecti, seu timore perciti, confugerint, auxilium non denegare. Nunc uerò non solum audio, sed præsens cerno, Lacedæmonios tam magni nominis uiros, & cum ipsis amicos eorum fidelissimos, ad uos uenisse, subsidium exposcere, opemq; uestram implorare. Video quoq; Thebanos, qui tũ minime Lacedæmonijs persuadere potuerunt ut uestrã diriperent urbem, nunc rogantes ne impedimento sitis, quò minus qui uos seruarunt perditum eant. Maiores uestri olim bene audierunt, quòd Argiuos qui circa Cadmiam occubuerant, insepultos relinquere noluerint: uos uerò quantò rectius agetis, si Lacedæmonios uiuentes neq; iniuria affici, aut penitus exterminari sinatis? Egregium hoc quoq;, quòd Eurysthei oppressi iniurijs, Herculis tamen filios saluare uoluistis. Verùm quantò hoc pulchrius, quòd non solùm principes, sed integram seruabitis ciuitatem? Omnium uerò pulcherrimum, quòd cum suffragijs suis absque periculo Lacedæmonij uos tutati sunt, nunc uos armati & cum periculo illis subuenire non differatis. Cumq; nos gaudeamus si uerbis saltem uiros tam egregios iuuare ualemus, quã tandem lætitia uos efferri decet, cùm re ipsa illis opem præstare possitis? Quinimo & hoc generosi animi est indicium, quòd cùm sæpius amici ac hostes Lacedæmoniorum fueritis, non tamen iniuriarum potius, quàm beneficiorũ memores eritis: gratiãq; referatis non eorum solùm quæ in uos benignè, sed in uniuersam contulerint Græciam, de qua ut uiri boni optimè meriti sunt. His dictis Athenienses repulsis contradicere uolentibus, sententiam rogare cœperunt, ac uniuerso populo Lacedæmonijs succurrendum esse decreuerunt, Iphicratemq; ducem elegere: qui cùm rem sacram fecisset, omnes in Academia cœnare, sibiq; præstò esse iussit. Verùm quamplures illum exeundo præcessere, & Iphicrates copias mouit, Athenienses q; rati ad rem egregiam se duci, alacriter sequebantur. Postquàm uerò Corinthum peruenit, aliquos ibi substitit dies: ob quam moram confestim illi nota inusta est. Deinde ubi tandem eduxit, alacriter sequebantur quò ducebat, impigrè quoq; si mœnibus admoueret, aggrediebãtur. Interim qui in Laconica hostes erãt, Arcades et Argiui, Elij quoq; cùm cõtermini essent, paulatim dilabebãtur, domũ quæ ceperãt et rapuerãt agentes ac ferẽtes: quapropter Thebani quoq; et reliqui ex hostico abire quærebãt: exercitũ. n. quotidie imminui cernebãt. Iamq; cõmeatus inopia castra inuaserat, cũcta siquidẽ acpopulata, uastata, direpta, ac cõcremata erant. Insuper hyems imminebat, ita ut omnes abire

ὑμῶν πρὸ

μεθ' ὑμῶν, καὶ ὧν ἐλπὶς αὖθις γενέσθαι, πᾶσιν προθυμίαν
εἰς αὐτοὺς, καὶ ὑμᾶς, καὶ ἡμᾶς παρέχεσθαι; ἄξιοι δὲ καὶ τῶν
παρόντων συμμάχων αὐτοῖς ἕνεκεν, προθυμίαν ἐνδεί-
ξασθαι. εὖ γὰρ ἴστε ὅτι οἵπερ τούτοις πιστοὶ διαμένουσιν ἐν
ταῖς συμφοραῖς, οὗτοι καὶ ὑμῖν αἰσχύνοιντ' ἂν. μὴ ἀποδι-
δόναι χάριτας. εἰ δὲ μικραὶ δοκοῦμεν πόλεις εἶναι, αἱ τοῦ κιν-
δύνου μετέχειν αὐτοῖς ἐθέλουσαι, ἐνθυμήθητε, ὅτι ἐὰν ἡ
ὑμετέρα πόλις προσγένηται, οὐκέτι μικραὶ πόλεις ἐσόμε-
θα αἱ βοηθοῦσαι αὐτοῖς. ἐγὼ δὲ, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πρό-
σθεν μὲν ἀκούων, ἐζήλουν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας,
καὶ τοὺς ἀδικουμένους, καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε κατα-
φεύγοντας, ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν.
νῦν δ' οὐκέτ' ἀκούω, ἀλλ' αὐτὸς ἤδη παρὼν, ὁρῶ λακε-
δαιμονίους τε τοὺς ὀνομαστοτάτους, καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς φί-
λους αὐτῶν τοὺς πιστοτάτους, πρὸς ὑμᾶς τε ἥκοντας, καὶ
δεομένους αὖ ὑμῶν ἐπικουρῆσαι. ὁρῶ δὲ καὶ θηβαίους, οἳ
τότε οὐκ ἔπεισαν λακεδαιμονίους ἐξανδραποδίσασθαι
ὑμᾶς, νῦν δεομένους ὑμῶν μὴ περιϊδεῖν ἀπολομένους τοὺς
σώσαντας ὑμᾶς. τῶν μὲν οὖν ὑμετέρων προγόνων καλὸν
λέγεται, ὅτι τοὺς ἀργείων τελευτήσαντας ἐπὶ τῇ καδ-
μείᾳ, οὐκ εἴασαν ἀτάφους γενέσθαι. ὑμῖν δὲ πολὺ κάλλιον
ἂν γένοιτο, εἰ τοὺς ἔτι ζῶντας λακεδαιμονίων, μήτε ὑβρι-
σθῆναι, μήτε ἀπολέσθαι ἐάσοιτε. καλοῦ γε μὴν κἀκείνου
ὄντος, ὅτι σχόντες τὴν εὐρυσθέως ὕβριν, διεσώσατε τοὺς
ἡρακλέους παῖδας, πῶς οὐκ ἐκείνου τόδε κάλλιον, εἰ
μὴ μόνον τοὺς ἀρχηγέτας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν πόλιν περι-
σώσαιτε; πάντων δὲ κάλλιστον, εἰ ψήφῳ ἀκινδύνῳ σω-
σάντων ὑμᾶς τότε τῶν λακεδαιμονίων, νῦν ὑμεῖς σὺν
ὅπλοις τε, καὶ διὰ κινδύνων ἐπικουρήσετε αὐτοῖς. ὁπότε
δὲ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα οἱ συναγορεύοντες βοηθῆσαι
ἀνδράσιν ἀγαθοῖς, ἦ που ὑμῖν γε τοῖς ἔργῳ δυναμένοις
βοηθῆσαι. γενναῖα ἂν ταῦτα φανείη, εἰ πολλάκις καὶ
φίλοι, καὶ πολέμιοι γενόμενοι λακεδαιμονίοις, μὴ ὧν ἐ-
βλάβητε μᾶλλον, ἢ ὧν εὖ ἐπάθετε, μνησθέντες, καὶ χά-
ριν ἀποδώσετε αὐτοῖς μὴ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ
καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς ἑλλάδος, ὅτι ἄνδρες ἀγαθοὶ ὑπὲρ
αὐτῆς ἐγένοντο. μετὰ ταῦτα ἐβουλεύοντο οἱ ἀθηναῖοι. καὶ
τῶν μὲν ἀντιλεγόντων, οὐκ ἠνείχοντο ἀκούοντες. ἐψη-
φίσαντο δὲ βοηθεῖν πανδημεὶ, καὶ ἰφικράτην στρατηγὸν
εἵλοντο. ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ ἐγένετο, καὶ παρήγγειλεν ἐν ἀκαδη-
μίᾳ δειπνοποιεῖσθαι, πολλοὺς ἔφασαν προτέρους αὐτοῦ
ἰφικράτους ἐξελθεῖν. ἐκ δὲ τούτου ἡγεῖτο μὲν ὁ ἰφικράτης,
οἱ δ' ἠκολούθουν, νομίζοντες ἐπὶ καλόν τι ἔργον ἡγήσε-
σθαι. ἐπεὶ δὲ ἀφικόμενος εἰς κόρινθον, διέτριψέ τινας ἡ-
μέρας, εὐθὺς μὲν ἐπὶ ταύτῃ τῇ διατριβῇ, πρῶτον μὲν ἐψέ-
γον αὐτόν. ὡς δ' ἐξήγαγέ ποτε, προθύμως μὲν ἠκολού-
θουν ὅποι ἡγοῖτο, προθύμως δ' εἰ πρὸς τὸ τεῖχος προσά-
γοι, προσέβαλλον. τῶν δ' ἐν τῇ λακεδαίμονι πολεμίων
ἀρκάδες μὲν καὶ ἀργεῖοι, καὶ ἠλεῖοι πολλοὶ ἀπεληλύ-
θεισαν, ἅτε ὅμοροι οἰκοῦντες, οἱ μὲν ἄγοντες, οἱ δὲ φέ-
ροντες ὅ,τι ἡρπάκεσαν. οἱ δὲ θηβαῖοι, καὶ οἱ ἄλλοι τὰ
μὲν καὶ διὰ τοῦτο ἀπιέναι ἐβούλοντο ἐκ τῆς χώρας, ὅτι ἑώ-
ρων ἐλάττονα τὴν στρατιὰν καθ' ἡμέραν γιγνομένην.
τὰ δὲ, ὅτι σπανιώτερα τὰ ἐπιτήδεια ἦν. τὰ μὲν γὰρ ἀνή-
λωτο, τὰ δὲ διήρπαστο, τὰ δὲ ἐξεκέχυτο, τὰ δὲ κατα-
κέκαυτο. πρὸς δ' ἔτι, καὶ χειμὼν ἦν. ὥστ' ἤδη πάντες
ἀπιέναι

ἀπιέναι ἐβούλοντο. ὡς δ' ἐκεῖνοι ἀπεχώρουν ἐκ τῆς λακεδαίμονος, οὕτω δὴ καὶ ὁ ἰφικράτης τοὺς ἀθηναίους ἀπῆγεν ἐκ τῆς ἀρκαδίας εἰς κόρινθον. εἰ μὲν οὖν ἄλλοθι καλῶς ἐστρατήγησεν, οὐ ψέγω. ἐκεῖνα μέντοι ἃ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ ἔπραξε, πάντα εὑρίσκω, τὰ μὲν μάτην, τὰ δὲ καὶ ἀσυμφόρως πεπραγμένα αὐτῷ. ἐπιχειρήσας μὲν ἐφυλάττειν ἐπὶ τῷ ὀνείῳ, ὅπως μὴ δύναιντο οἱ βοιωτοὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε, παρέλιπεν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ κεγχρειὰς πάροδον. μαθεῖν δὲ βουλόμενος εἰ παρεληλυθότες εἶεν οἱ θηβαῖοι τὸ ὄνειον, ἔπεμψε σκοποὺς τούς τε ἀθηναίων ἱππέας, καὶ τοὺς κορινθίων ἅπαντας. καίτοι ἰδεῖν μὲν οὐδὲν ἧττον, ὀλίγοι τῶν πολλῶν ἱκανοί. καὶ εἰ δέοι ἀποχωρεῖν, πολὺ ῥᾷον τοῖς ὀλίγοις, ἢ τοῖς πολλοῖς, καὶ ὁδοῦ εὐπόρου τυχεῖν, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποχωρῆσαι. τὸ δὲ πολλούς τε προσάγειν, καὶ ἥττονας τῶν ἐναντίων, πῶς οὐ πολλὴ ἀφροσύνη; καὶ γὰρ δὴ ἅτε ἐπὶ πολὺ παραταξάμενοι χωρίον οἱ ἱππεῖς, διὰ τὸ πολλοὶ εἶναι, ἐπεὶ ἔδει ἀποχωρεῖν, πολλῶν καὶ χαλεπῶν χωρίων ἐπελάβοντο. ὥστε οὐκ ἔλαττον ἀπώλοντο, ἢ εἴκοσιν ἱππέων. καὶ τότε μὲν οἱ θηβαῖοι ὅπως ἐβούλοντο, ἀπῆλθον.

abire desiderarent. At postquā illi ex Lacedæmoniorum excederēt finibus, Iphicrates quoq; Athenienses ex Arcadia Corinthū reduxit, quē de ante actis si quid egregie gessit, minime reprehēdo: quæ uerò illo fecit tēpore, partim inutilia, partim uerò nullius momēti fuisse inuenio. Cū enim Oniū occupasset montē, ut Bœotijs impedimēto esset, quò minus domū regredi possent, admodū opportunā iuxta Cenchreas immunitā reliquit uiam. Certior deinde fieri cupiens num Thebani Oniū transgressi essent, Atheniensium, necnon Corinthiorū equites cunctos illuc speculatum misit: quamuis pauci ad rem illam lōge aptiores multis fuissent: si enim pedē referri coacti fuissent, multò facilius ac per ocium quodammodo, cùm pauci essent, abire potuissent. Nunc uerò multos emittere, aduersus paucos: nónne extremæ dementiæ esse uidetur? Equites itaq; cùm multi essent, longoq; agmine incedere cogerentur, ubi primùm abire cœperunt, turbatis ordinibus ad iniquissimum deuenere locum, ita ut haud pauciores uiginti ex equitibus perirent. Et tum quidem, Thebani quocunq; uolebant, discesserunt.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Τῷ δ' ὑστέρῳ ἔτει, λακεδαιμονίων, καὶ τῶν συμμάχων, πρέσβεις ἦλθον αὐτοκράτορες ἀθήναζε, βουλευσόμενοι καθ' ὅ,τι ἡ συμμαχία ἔσοιτο λακεδαιμονίοις καὶ ἀθηναίοις. λεγόντων μὲν πολλῶν ξένων, πολλῶν δὲ ἀθηναίων, ὡς δέοι ἐπὶ τοῖς ἴσοις, καὶ ὁμοίοις τὴν συμμαχίαν εἶναι, προκλῆς φλιάσιος εἶπε τὸν λόγον τόνδε.

Ἐπείπερ, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἀγαθὸν ὑμῖν ἔδοξε λακεδαιμονίους φίλους ποιεῖσθαι, δοκεῖ μοι χρῆναι σκοπεῖν τοῦτο, ὅπως ἡ φιλία ὅτι πλεῖστον χρόνον συμμενεῖ, ἐὰν οὖν ᾗ ἑκατέροις μάλιστα συνοίσει, ταύτῃ καὶ τὰς συνθήκας ποιησώμεθα, οὕτω κατά γε τὸ εἰκὸς μάλιστα συμμένοιμεν ἄν. τὰ μὲν οὖν ἄλλα συνωμολόγηται σχεδόν. περὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας νῦν ἡ σκέψις. τῇ μὲν οὖν βουλῇ προβεβούλευται, ὑμετέραν μὲν εἶναι τὴν κατὰ θάλατταν, λακεδαιμονίων δὲ τὴν κατὰ γῆν. ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῷ οὐκ ἀνθρωπίνῃ δοκεῖ ταῦτα μᾶλλον, ἢ θείᾳ φύσει τε καὶ τύχῃ διωρίσθαι. πρῶτον μὲν γὰρ τόπον ἔχετε κάλλιστα πεφυκότα πρὸς τοῦτο. πλεῖσται γὰρ πόλεις τῶν δεομένων θαλάττης περὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν οἰκοῦσι, καὶ αὗται πᾶσαι ἀσθενέστεραι τῆς ὑμετέρας. πρὸς τούτοις δὲ λιμένας ἔχετε, ὧν ἄνευ οὐχ οἷόν τε ναυτικῇ δυνάμει χρῆσθαι. ἔτι δὲ τριήρεις κέκτησθε πολλάς, καὶ πάτριον ὑμῖν ἐστι ναυτικὸν ἐπικτᾶσθαι. ἀλλὰ μὴν τάς γε τέχνας τὰς περὶ ταῦτα πάσας, οἰκείας ἔχετε, καὶ μὴν ἐμπειρίᾳ γε πολὺ τῶν ἄλλων προέχετε περὶ τὰ ναυτικά. ὁ γὰρ βίος τοῖς πλείστοις ὑμῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης. ὥστε τῶν ἰδίων ἐπιμελούμενοι, ἅμα καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀγώνων ἔμπειροι γίγνεσθε. ἔτι δὲ καὶ τόδε, οὐδαμόθεν ἂν τριήρεις πλείους ἀθρόαι ἐκπλεύσειαν, ἢ παρ' ὑμῶν. ἔστι δὲ τοῦτο οὐκ ἐλάχιστον

χιστον

XENOPHONTIS

RERVM GRAECARVM LIBER SEPTIMVS, BILIBALDO PIRCKHEMERO INTERP.

IN sequenti anno Lacedæmoniorum ac sociorum legati liberis Athenas uenere mandatis, consultantes quonam pacto fœdera inter Lacedæmonios & Athenienses sancienda essent. Cumq; multi tam peregrini, quàm Athenienses, de societatis conditionibus æquis disseruissent, tandem Procles Phliasius talem orsus est sermonem:

Proclis Phliasij oratio.

Postquā uobis, ò Athenienses, Lacedæmonios in amicitiā recipere placuit, mihi in primis considerandū esse uidetur, quo pacto amicitia illa sit perquam diuturnè mãsura. Id uerò fieri posse maximè arbitror, si æquis conditionib. utrinq; fœdera ineantur. Ac in reliquis fermè cõsentire uidemini, solum uerò de principatu nūc contentio intercedit. Vobis etenim mari, Lacedæmonijs uerò terra imperiū tribui, æquū esse cēsetis. quod mihi nō humana potius q̃ diuina prouidētia ac fortuna quadam euenire uidetur. Primò enim locū ad rē naualē admodū idoneū colitis: plurimæ siquidem ciuitates quæ mari sustentātur, ciuitatē uestrā circumhabitant, et hæ oēs uestra imbecilliores. Portus prætera habetis egregios, sine quib. potētia nautica uti, est impossibile. Triremes quoq; possidetis plurimas: patriūq; uobis est reb. pollere maritimis. Prætera artes oēs ad rem illā necessarias, familiares habetis. Vsu uerò et experiētia inter cūctos excellitis homines. Vita enim ut plurimū uobis ex pelago est, ita ut cū etiā priuatis incūbitis rebus, maritimorū tamē certaminū peritiā singularē acquiratis. Adde quòd nusquam maior classis quam è ciuitate uestra prodire cernitur: quod haud par-

ui ad

ni ad imperium est momēti: nā qui iam uiribus pollet, lubentissimè sequuntur omnes. Dij quoq; in re nautica hanc uobis tribuere felicitatē, ut quamuis multis ac maximis certaminibus mari defuncti sitis, in paucis tamen succubuistis, pluribus uerò egregiè superastis: quapropter cōsentaneū est quoque socios nobiscū periculorum quàm suauissimè participes fieri. Quòd uerò necessaria ac attinēs rerum maritimarū uobis imminet cura, ita considerate. Lacedæmonij quamuis annis plurimis uobiscum bella gessere, regionēq; uniuersam in suā redegissent potestatē, minime tamen uos subigere ualuere. Cū uerò deus aliquādo illis maris quoq; concessisset dominiū, cōfestim ab illis penitus subacti estis. Hinc patet, è mari uniuersam uestrā pēdere salutem. Quod cùm ita sit, nónne uos Lacedæmonijs in re maritima præferri est conueniēs? Siquidem primùm ipsi quoq; in nauticis rebus se uobis inferiores esse ingenue confitentur. Deinde in maritimis certaminibus minimè periculū utrisq; par est: illis enim de uiris tantūmodo quibus triremes instruuntur, cura est. uobis uerò de liberis, uxoribus, & uniuersa demū ciuitate, res agitur. Et sic uestra se habent. Lacedæmoniorū uerò hoc pacto: Primò mediterraneam incolunt regionem, ita ut quandiu terra potiuntur, etsi à maritimis intercluduntur negocijs, egregiè tamen uiuere possunt. Id cùm ipsi præcipue calleant, ab infantia in bellicis se exercere consueuerunt certaminibus, & quod maximi momenti est, parère gubernatoribus illi optime terra sciunt, uos mari. Preterea ut uos in re nauali, ita illi in terra sunt plurimi, & celerrimè exire possunt. Itaque & socios insuper credibile est, confidentissimos accedere. Adde quod deus ut uobis mari, ita illis terra felices esse dedit: plurima siquidem ac maxima terrestria confecere certamina, in paucis uerò succubuere, pluribus uerò egregiam retulere uictoriam. Quòd uerò illis necessaria & non inferior terra, quàm uobis mari, cura immineat, ex re ipsa dignosci potest. Vos enim quamuis annis plurimis cum illis, sæpiusq; pugna nauali conflixistis, illos tamen debellare potuistis minimè: cùm uerò semel terra uicti sunt, confestim illis de liberis, uxoribus, & uniuersa ciuitate periculum inuectum est. Nónne igitur ijs qui tam egregiè in terrestribus excellunt certaminibus, rectè copiarum terrestrium committitur imperium? Et ego quæ coràm recensui, utrisque longè utilissima esse arbitror. Vos uerò quæ ad felicitatem maxime faciant, consulere decet. His dictis, Athenienses ac Lacedæmonij qui aderant utrinq; assentientes, uehementer illius laudarunt sermonem. Surrexit inde Cephisodon, ac ita uerba fecit: Viri Athenienses, non uos decipi sentitis: Verum si me audieritis, confestim manifeste uobis errorem demonstrabo. Si enim mari classem ducetis, Lacedæmonijq; uobis socij erūt, nónne illi trierarchos mittent Lacedæmonios? paritérq; ascensores? Nautæ uerò nónne erūt hilotæ uel mercenarij? nunquid igitur uos ijs parebitis? Si uerò Lacedæmonij uobis terra militan-

Cephisodoti oratio.

χιστον πρὸς ἡγεμονίαν. πρὸς γὰρ τὸ πρόδηλον ἰσχυρὸν γιγνόμενον, ἥδιστα πάντες συλλέγονται. ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ τῶν θεῶν δέδοται ὑμῖν εὐτυχεῖν ἐν τούτῳ. πλείστους γὰρ καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἠγωνισμένοι κατὰ θάλατταν, ἐλάχιστα μὲν ἀποτετυχήκατε, πλεῖστα δὲ κατωρθώκατε. εἰκὸς οὖν καὶ τοὺς συμμάχους μεθ' ὑμῶν ἂν ἥδιστα τούτου τοῦ κινδύνου μετέχειν. ὡς δὲ δὴ καὶ ἀναγκαία, καὶ προσήκουσα ὑμῖν αὕτη ἡ ἐπιμέλεια, ἐκ τῶνδε ἐνθυμήθητε. Λακεδαιμόνιοι ὑμῖν ἐπολέμουν ποτὲ πολλὰ ἔτη, καὶ κρατοῦντες τῆς χώρας, οὐδὲν ἐν πλείονι ἦσαν εἰς τὸ ἀπολέσαι ὑμᾶς. ἐπεὶ δ' ὁ θεὸς ἔδωκέ ποτε αὐτοῖς κατὰ θάλατταν ἐπικρατῆσαι, εὐθὺς ὑπ' ἐκείνοις παντελῶς ἐγένεσθε. οὐκοῦν δῆλον ἐν τούτοις ἐστὶν, ὅτι ἐκ τῆς θαλάττης ἅπασα ὑμῖν ἤρτηται σωτηρία. οὕτως οὖν πεφυκότων, πῶς ἂν ἔχοι καλῶς ὑμῖν Λακεδαιμονίοις ἐπιτρέψαι κατὰ θάλατταν ἡγεῖσθαι; εἰ πρῶτα μὲν καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσιν ἀπειρότεροι ὑμῶν τούτου τοῦ ἔργου εἶναι. ἔπειτα δ' οὐ περὶ τῶν ἴσων ὁ κίνδυνός ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν ἀγῶσιν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν περὶ τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι μόνον ἀνθρώπων. ὑμῖν δὲ καὶ περὶ παίδων καὶ γυναικῶν, καὶ ὅλης τῆς πόλεως. καὶ τὰ μὲν δὴ ὑμέτερα οὕτως ἔχει. τὰ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ὧδε. πρῶτον μὲν γὰρ οἰκοῦσιν ἐν μεσογαίᾳ, ὥστε τῆς γῆς κρατοῦντες, καὶ εἰ θαλάττης εἴργοιντο, δύναιντ' ἂν καλῶς διαζῆν. ἐγνωκότες οὖν καὶ αὐτοὶ ταῦτα ἐκ παίδων εὐθὺς, πρὸς τὸν κατὰ γῆν πόλεμον τὴν ἄσκησιν ποιοῦνται. καὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἄξιον, τὸ πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσιν, οὗτοι μὲν κράτιστοι κατὰ γῆν, ὑμεῖς δὲ κατὰ θάλατταν. ἔπειτα δὲ ὥσπερ ὑμεῖς ναυτικῷ, οὕτως αὖ ἐκεῖνοι καὶ κατὰ γῆν πλεῖστοι, καὶ τάχιστ' ἂν ἐξέλθοιεν, ὥστε πρὸς τούτους αὖ, εἰκὸς τοὺς συμμάχους εὐθαρσεστάτους προσιέναι. ἔτι δὲ καὶ ὁ θεὸς δέδωκεν αὐτοῖς, ὥσπερ ὑμῖν κατὰ θάλατταν εὐτυχεῖν, οὕτως ἐκείνοις κατὰ γῆν. πλείστους γὰρ αὖ οὗτοι ἀγῶνας ἐν τῇ γῇ ἠγωνισμένοι, ἐλάχιστα μὲν ἐσφαλμένοι εἰσί, πλεῖστα δὲ κατωρθωκότες. ὡς δὲ καὶ ἀναγκαία οὐδὲν ἧττον αὐτοῖς ἡ κατὰ γῆν ἐπιμέλεια, ἢ ὑμῖν ἡ κατὰ θάλατταν, ἐκ τῶν ἔργων ἔξεστι γιγνώσκειν. ὑμεῖς γὰρ τούτοις πολλὰ ἔτη πολεμοῦντες, καὶ πολλάκις καταναυμαχοῦντες, οὐδὲν προὔργου ἐποιεῖτε πρὸς τὸ τούτους καταπολεμῆσαι. ἐπεὶ δὲ ἅπαξ ἡττήθησαν ἐν τῇ γῇ, εὐθὺς καὶ περὶ παίδων, καὶ περὶ γυναικῶν, καὶ περὶ ὅλης τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος αὐτοῖς ἐγένετο. πῶς οὖν οὐ τούτοις αὖ δεινὸν, ἄλλοις μὲν ἐπιτρέπειν κατὰ γῆν ἡγεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ, καὶ ἄριστα τὴν κατὰ γῆν ἐπιμελεῖσθαι; ἐγὼ μὲν οὖν ὥσπερ τῇ βουλῇ προβεβούλευται, ταῦτα εἴρηκά τε, καὶ συμφορώτατα ἡγοῦμαι ἀμφοῖν εἶναι. ὑμεῖς δὲ εὐτυχοῖτε, τὰ κράτιστα πᾶσιν ὑμῖν βουλευσάμενοι. ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. οἵ τ' Ἀθηναῖοι, καὶ οἱ τῶν Λακεδαιμονίων συμπαρόντες ἐπῄνεσαν ἀμφότεροι ἰσχυρῶς τὸν λόγον αὐτοῦ. Κηφισόδοτος δὲ παρελθὼν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔφη, οὐκ αἰσθάνεσθε ἐξαπατώμενοι; ἀλλ' ἐὰν ἀκούσητέ μου, ἐγὼ ὑμῖν αὐτίκα μάλα ἐπιδείξω. ἤδη γὰρ ἡγήσεσθε κατὰ θάλατταν. Λακεδαιμόνιοι δὲ ὑμῖν ἐὰν συμμαχῶσι, δῆλον ὅτι πέμψουσι τοὺς μὲν τριηράρχους Λακεδαιμονίους, καὶ ἴσως τοὺς ἐπιβάτας. οἱ δὲ ναῦται δῆλον ὅτι ἔσονται ἢ εἵλωτες ἢ μισθοφόροι. οὐκοῦν ὑμεῖς μὲν τούτων ἡγήσεσθε. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ὅταν παραγγέλλωσιν ὑμῖν κατὰ γῆν στρα-

στρατεύειν, δῆλον ὅτι πέμψετε τοὺς ἱππέας καὶ τοὺς ὁπλίτας. οὐκοῦν οὕτως ἐκεῖνοι μὲν ὑμῶν γίγνονται ἡγεμόνες, ὑμεῖς δὲ τῶν ἐκείνων δούλων, καὶ ἐλαχίστου ἀξίων. ἀπόκριναι δέ μοι, ἔφη, ὦ λακεδαιμόνιε τιμόκρατες, οὐκ ἄρτι ἔλεγες ὡς ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις ἥκεις τὴν συμμαχίαν ποιούμενος; εἶπον ταῦτα. ἔστιν οὖν, ἔφη ὁ κηφισόδοτος, ἰσαίτερον, ἢ ἐν μέρει μὲν ἑκατέρους ἡγεῖσθαι τοῦ ναυτικοῦ, ἐν μέρει δὲ τοῦ πεζοῦ; καὶ ὑμᾶς τε, εἴ τι ἀγαθόν ἐστιν ἐν τῇ κατὰ θάλατταν ἀρχῇ, τούτου μετέχειν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ γῆν; ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἀθηναῖοι, μετεπείσθησαν. καὶ ἐψηφίσαντο κατὰ πενθήμερον ἑκατέρους ἡγεῖσθαι. στρατευομένων δ' ἀμφοτέρων αὐτῶν, καὶ τῶν συμμάχων εἰς κόρινθον, ἔδοξε κοινῶς φυλάττειν τὸ ὄνειον. καὶ ἐπεὶ ἐπορεύοντο οἱ θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, παραταξάμενοι, ἐφύλαττον ἄλλος ἄλλοθεν τοῦ ὀνείου. λακεδαιμόνιοι δὲ, καὶ πελληνεῖς κατὰ τὸ ἐπιμαχώτατον. οἱ δὲ θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐπεὶ ἀπεῖχον τῶν φυλαττόντων τριάκοντα στάδια, κατεστρατοπεδεύσαντο ἐν τῷ πεδίῳ. συντεκμηράμενοι δὲ, ἡνίκ' ἂν ᾤοντο ὁρμηθέντες κατανύσαι, ἅμα κνέφᾳ πρὸς τὴν τῶν λακεδαιμονίων φυλακὴν ἐπορεύοντο. καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ὥρας, ἀλλ' ἐμπίπτουσι τοῖς λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς πελληνεῦσιν, ἡνίκα αἱ μὲν νυκτεριναὶ φυλακαὶ ἤδη ἔληγον, ἐκ δὲ τῶν στιβάδων ἀνίσταντο ὅποι ἔδει ἕκαστος. ἐνταῦθα οἱ θηβαῖοι προσπεσόντες, ἔπαιον παρεσκευασμένοι ἀπαρασκευάστους, καὶ συντεταγμένοι ἀσυντάκτους. ὡς δὲ οἱ σωθέντες ἐκ τοῦ πράγματος ἀπέφυγον ἐπὶ τὸν ἐγγύτατα λόφον, ἐξὸν τῷ λακεδαιμονίων πολεμάρχῳ λαβόντι ὁπόσους μὲν ἐβούλετο τῶν συμμάχων ὁπλίτας, ὁπόσους δὲ πελταστὰς κατέχειν τὸ χωρίον (καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐξῆν ἀσφαλῶς ἐκ κεγχρειῶν κομίζεσθαι) οὐκ ἐποίησε ταῦτα. ἀλλὰ μάλα ἀπορούντων τῶν θηβαίων, πῶς χρὴ ἐκ τοῦ πρὸς σικυῶνα βλέποντος καταβῆναι, ἢ πάλιν ἀπελθεῖν, σπονδὰς ποιησάμενος ὡς τοῖς πλείστοις ἐδόκει πρὸς θηβαίων μᾶλλον, ἢ πρὸς ἑαυτῶν, οὕτως ἀπῆλθε, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀπήγαγεν. οἱ δὲ θηβαῖοι ἀσφαλῶς καταβάντες, καὶ συμμίξαντες τοῖς ἑαυτῶν συμμάχοις, ἀρκάσι τε καὶ ἀργείοις, καὶ ἠλείοις, εὐθὺς μὲν προσέβαλον πρὸς σικυῶνα καὶ πελλήνην. στρατευσάμενοι δὲ εἰς ἐπίδαυρον, ἐδῄωσαν αὐτῶν πᾶσαν τὴν χώραν. ἀναχωροῦντες δ' ἐκεῖθεν μάλα πάντων ὑπεροπτικῶς τῶν ἐναντίων, ὡς ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ τῶν κορινθίων ἄστεος, δρόμῳ ἐφέροντο πρὸς τὰς πύλας τὰς ἐπὶ φλιοῦντα ἰόντι, ὁρῶντες, ὡς εἰ ἀνεῳγμέναι τύχοιεν, εἰσπεσούμενοι. ἐκβοηθήσαντες δέ τινες ψιλοὶ ἐκ τῆς πόλεως, ἀπαντῶσι τῶν θηβαίων τοῖς ἐπιλέκτοις, οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχουσι τοῦ τείχους. καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ μνήματα, καὶ τὰ ὑπερέχοντα χωρία, βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες, ἀποκτείνουσι τῶν πρώτων καὶ μάλα συχνούς. καὶ τρεψάμενοι, ἐδίωκον ὡς τρία ἢ τέτταρα στάδια. τούτου δὲ γενομένου, οἱ κορίνθιοι τοὺς νεκροὺς πρὸς τὸ τεῖχος ἑλκύσαντες, καὶ ὑποσπόνδους ἀποδόντες, τρόπαιον ἔστησαν. καὶ ταύτῃ μὲν δὴ ἀνεψύχθησαν οἱ τῶν λακεδαιμονίων σύμμαχοι. ἅμα τε δὴ πεπραγμένων τούτων, καταπλεῖ λακεδαιμονίοις ἡ παρὰ διονυσίου βοήθεια, τριήρεις πλέον ἢ εἴκοσιν. ἦγον δὲ κελτούς τε καὶ ἴβηρας, καὶ ἱππέας ὡς πεντή-

militandum esse denunciauerint, nónne uos equites ac pedites mittetis? Nunquid igitur illi duces erunt uestri? uosque illorum serui, ac nullius aestimationis? Responde itaque mihi ô Lacedaemonie Timocrates, nunquid paulò antè dicebas, societatem aequis conficiendam esse conditionibus? Est'ne igitur quid aequius, quàm alternatim maritimis ac terrestribus praeesse exercitibus? & si quid boni rebus inest nauticis, uos participes fieri, nos uerò à terrestribus haud arceri? His auditis, Athenienses illi assensere, decreuerúntque singulas ciuitates quinque alternatim praeesse diebus. Cumque utrinque cum suis ac sociorum copijs Corinthum conuenissent, uisum illis est communiter Onium custodiendum esse montem. Cumque Thebani cum socijs aduentassent, obseruabant alij alibi Onium: Lacedaemonij uerò ac Pellenenses loca facillima expugnatu obtinebant. At Thebani & socij cùm à statuis abessent stadia circiter triginta, castra in campis collocant, & inita ea ratione profectionis ut possent primo diluculo ad Lacedaemoniorum uenire custodias, profecti sunt: nec hora aut opinione decepti sunt. Lacedaemonios enim ac Pellenenses cùm è stratis surgerent, ac excubiae nocturnae iam mutarentur, nacti sunt, illosq; instructi inopinatos, compositiq; dispersos inuadunt: at qui ex tumultu illo euasere, in proximum confugere tumulum. Quibus omnibus collectis, Lacedaemoniorum Polemarchus locum facilè obtinere, hostesq; ab ingressu prohibere potuisset, nam & commeatus facilè importari potuisset. Verùm id non fecit: sed cum Thebanis admodum dubijs ac anxijs quonam pacto Sicyonem descendere possent, iamque de reditu cogitantibus, inducias pepigit, ut quibusdam uidebatur potius ex Thebanorum quàm suorum commodo, sicque discessit, & eos qui secum erant abduxit. At Thebani securè iam descendentes, Arcadibus, Elensibus & Argiuis socijs se coniunxere, cum quibus populabundi Sicyonem & Pellenem contendunt. Cumque in Epidauro castra posuissent, uniuersam eorum regionem flamma ac ferro uastarunt: inde celeriter despectis hostibus abiere. Cumque haud longè Corinthio abessent, celeri cursu ad portas quae Phliuntem eunti respiciunt, feruntur, ut si illas apertas offenderent, irrumperent. Sed cùm quidam leuis armaturae milites urbe egressi essent, in illos inciderunt, cùm uix iugera quatuor à muris distarent: conscensisque monumentis ac locis editioribus, sagittis ac iaculis illos incessebant, & haud paucos ex primoribus obtruncant: inde in fugam uersos tria uel quatuor insequuntur stadia. His actis, Corinthij mortuos ad muros traxerunt, illisq; per inducias redditis, trophaeum erexere: Lacedaemoniorumque socij ob id factum aliquantisper respirauere, ac animum resumpsere. Simulque post haec uenere Lacedaemonijs à Dionysio auxilia, triremes circiter uiginti, & educebant Celtas & Iberos, praeterea equites fermè quin-

quinquaginta. Postridie Thebani ac socij instructis ordinibus campum, qui mari ac tumulis urbi imminentibus interiacet, uniuersum milite complent, omniaq́; uastant ac diripiunt. Atheniensium uerò ac Corinthiorum equites ob multitudinem illis appropinquare haud audebant. At Dionysij equites, quamuis pauci essent, sparsi, cùm alius alio ruūt, iaculis hostes obequitādo incessunt: cumq́; illi eas inuadere conarentur, terga eis uertebant. Inde abeuntibus rursus nouissimos premebant: interim uerò nonnunquam equis desilientes quiescebant: cùm uerò leuis armaturæ milites illos persequerentur, rursus facilè conscensis equis illos eludebāt: & si qui lōgius persequuti fuissent, eos conuersi premebāt, iaculisq; malè afficiebant, ita ut uniuersum exercitū procedere seu regredi cogerent ad eorum nutū. Inde Thebani haud multis mansere diebus, copiasq́; domum reduxere: reliqui quoq; socij in suam quisq; domum se cōtulit. Præsidiarij uerò milites qui Dionysio aduenerāt, Sicyonem delati, Sicyoniosq́; congredi ausos, in campo prælio uincunt, ex quibus septuaginta circiter interfecere. Geras inde murum ui capiūt ac diripiunt: & subsidium quod primò à Dionysio in Lacedæmoniorum missum est auxiliū, his actis Syracusas reuersum est. Thebani quoq; ac cuncti qui à Lacedæmonijs defecerāt, ad hoc usq; tēpus unanimiter res gessere, ducentesq́; Thebanos sequuti sunt. Sed Lycomedes quidam Mantinensis, claritate generis nulli inferior, prædiues, & alioquin laudis cupidus, Arcadibus mentem iniecit: dicendo solummodo Peloponnesum patriā esse, solumq́; illos indigenas illic inhabitare: numerosissimum item esse Græcarū nationum Arcadiam: corpora præterea robustissima ac fortissima habere ea ratione ostendit, quòd cùm auxilio quispiam indigeret, neminem Arcadibus præferret: neq; unquam Lacedæmonios absq; Arcadibus Atticam ingressos, nec nunc quidē Thebanos sine ipsis Laconiam irrumpere ausos. Si igitur sapitis, inquit, cùm ad expeditionem quandam uocabimini, minimè parebitis: utpote Lacedæmonios antea cùm eos sequuti estis, mirum in modum extulistis: nunc uerò si Thebanis obtemperaueritis, nec uos qui ex parte præstetis, dignos ducitis, forsitan istos alios inueniatis Lacedæmonios. Arcades his auditis Lycomedi assentiebantur, summisq́; illum extollebant laudibus, solumq́; uirū esse arbitrabantur. Igitur duces constituerunt eos quos ille iussisset, et quidē ex euentu rerū magnum Arcades adepti sunt nomen: Epidaurum enim Argiuorū ingressi, reditus ab Chadria qui peregrinis præerat militibus, Atheniensibus & Corinthijs interclusi sunt: ex quibus Argiuos ferociter adorti, non solùm militum multitudine, sed & loci opportunitate longè superiores, repulerunt. Inde cùm Asinē terræ Laconicæ adorti essēt, præsidiū uicere Lacedæmoniorū, ac Geranorē Polemarchū Spartanū interfecere, suburbiaq́; Asineorū diripuere. Cumq́; in militiā exire decreuissent, neq; nocte aut hyeme, seu uiæ longitudine, aut montium deterrebantur iniqui-

tate,

πεντήκοντα. τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ Θηβαῖοί τε καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν σύμμαχοι διαταξάμενοι, καὶ ἐμπλήσαντες τὸ πεδίον μέχρι τῆς θαλάττης, καὶ μέχρι τῶν ἐχομένων τῆς πόλεως γηλόφων, ἔφθειρον εἴ τι χρήσιμον ἦν ἐν τῷ πεδίῳ. καὶ οἱ μὲν τῶν Ἀθηναίων, καὶ οἱ τῶν Κορινθίων ἱππεῖς, οὐ μάλα ἐπλησίαζον τῷ στρατεύματι, ὁρῶντες ἰσχυρὰ καὶ πολλὰ τὰ ἀντίπαλα. οἱ δὲ παρὰ τοῦ Διονυσίου ἱππεῖς ὅσοιπερ ἦσαν, οὗτοι διεσκεδασμένοι ἄλλος ἄλλῃ παραθέοντες, ἠκόντιζόν τε προσελαύνοντες, καὶ ἐπεὶ ὁρμῷεν πρὸς αὐτοὺς ἀνεχώρουν, καὶ πάλιν ἀναστρέφοντες, ἠκόντιζον. καὶ ταῦτα ἅμα ποιοῦντες, κατέβαινον ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ ἀνεπαύοντο. εἰ δὲ καταβεβηκόσιν ἐλαύνοιέν τινες, εὐπετῶς ἀναπηδῶντες, ἀνεχώρουν. εἰ δ' αὖ τινες διώξειαν αὐτοὺς πολὺ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος, τούτους ὁπότε ἀποχωροῖεν, ἐπικείμενοι, καὶ ἀκοντίζοντες, δεινὰ εἰργάζοντο. καὶ πᾶν τὸ στράτευμα ἠνάγκαζον ἑαυτῶν ἕνεκα καὶ προϊέναι, καὶ ἀναχωρεῖν. μετὰ ταῦτα μέντοι Θηβαῖοι μείναντες οὐ πολλὰς ἡμέρας, ἀπῆλθον οἴκαδε. καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἕκαστος οἴκαδε. ἐκ δὲ τούτου ἐμβάλλουσιν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Σικυῶνα, καὶ μάχῃ μὲν νικῶσι τοὺς Σικυωνίους ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ ἀπέκτειναν περὶ ἑβδομήκοντα. γέρας δὲ τεῖχος κατὰ κράτος αἱροῦσι. καὶ ἡ μὲν παρὰ Διονυσίου πρώτη βοήθεια, τοιαῦτα πράξασα, ἀπέπλευσεν εἰς Συρακούσας. Θηβαῖοι δὲ καὶ πάντες οἱ ἀποστάντες ἀπὸ Λακεδαιμονίων, μέχρι μὲν τούτου τοῦ χρόνου ὁμοθυμαδὸν καὶ ἔπραττον, καὶ ἐστρατεύοντο, ἡγουμένων τῶν Θηβαίων. ἐγγενόμενος δέ τις Λυκομήδης Μαντινεύς, γένος τε οὐδενὸς φαῦλος, χρήμασί τε προήκων, καὶ ἄλλως φιλότιμος, οὗτος ἐνέπλησε φρονήματος τοὺς Ἀρκάδας, λέγων ὡς μόνοις μὲν αὐτοῖς Πελοπόννησος πατρὶς εἴη (μόνοι γὰρ αὐτόχθονες ἐν αὐτῇ οἰκοῖεν) πλεῖστον δὲ φῦλον τῶν Ἑλληνικῶν τὸ Ἀρκαδικὸν εἴη, καὶ σώματα ἐγκρατέστατα ἔχοι. καὶ ἀλκιμωτάτους δὲ αὐτοὺς ἀπεδείκνυε, τεκμήρια παρεχόμενος, ὡς ἐπικούρων, ὁπότε δέοιντό τινες, οὐδένας ᾑροῦντο ἀντ' Ἀρκάδων. ἔτι δὲ ὅτι Λακεδαιμονίους ἄνευ σφῶν πώποτε ἐμβαλεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτε νῦν Θηβαίους ἐλθεῖν ἄνευ Ἀρκάδων εἰς Λακεδαίμονα. ἂν οὖν σωφρονῆτε, τοῦ ἀκολουθεῖν ὅποι ἄν τις παρακαλοῖ, φείσεσθε, ὡς πρότερόν τε Λακεδαιμονίοις ἀκολουθοῦντες, ἐκείνους ηὐξήσατε. νῦν δὲ ἂν Θηβαίοις εἰκῇ ἀκολουθῆτε, καὶ μὴ κατὰ μέρος ἀξιῶτε ἡγεῖσθαι, ἴσως τάχα τούτους ἄλλους Λακεδαιμονίους εὑρήσετε. οἱ μὲν δὴ Ἀρκάδες ταῦτ' ἀκούοντες, ἀνεφυσῶντό τε, καὶ ὑπερεφίλουν τὸν Λυκομήδην, καὶ μόνον ἄνδρα ἡγοῦντο. ὥστε ἄρχοντας ἐτάττον, οὕστινας ἐκεῖνος κελεύοι. καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων δὲ ἔργων, ἐμεγαλύνοντο οἱ Ἀρκάδες. ἐμβαλόντων μὲν γὰρ εἰς Ἐπίδαυρον τῶν Ἀργείων, καὶ ἀποκλεισθέντων τῆς ἐξόδου ὑπό τε τῶν μετὰ Χαβρίου ξένων, καὶ Ἀθηναίων, καὶ Κορινθίων, βοηθήσαντες, μάλα πολιορκουμένους ἐξελύσαντο Ἀργείους, οὐ μόνον τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χωρίοις πολεμίοις χρώμενοι. στρατευσάμενοι δὲ καὶ εἰς Ἀσίνην τῆς Λακωνικῆς, ἐνίκησάν τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φρουράν, καὶ τὸν Γεράνορα τὸν πολέμαρχον Σπαρτιάτην γεγενημένον ἀπέκτειναν, καὶ τὸ προάστειον τῶν Ἀσιναίων ἐπόρθησαν. ὅποι δὲ βουληθεῖεν ἐξελθεῖν, οὐ νύξ, οὐ χειμών, οὐ μῆκος ὁδοῦ, οὐκ ὄρη δύσβα-

τα

τι ἂν κωλύσειν αὐτούς. ὥστε ἐν γε τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ πολὺ ᾤοντο κράτιστοι εἶν. οἱ μὲν δὴ Θηβαῖοι διὰ ταῦτα ὑποφθόνως, καὶ οὐκέτι φιλικῶς εἶχον πρὸς τοὺς ἀρκάδας. οἵ γε μὴν ἠλεῖοι, ἐπεὶ ἀπαιτοῦντες τὰς πόλεις τοὺς ἀρκάδας, ἃς ὑπὸ λακεδαιμονίων ἀφῃρέθησαν, ἔγνωσαν αὐτούς, τῶν μὲν ἑαυτῶν λόγων, ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιουμένους, τοὺς δὲ τριφυλίους, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀπὸ σφῶν ἀποστάντας περὶ παντὸς ποιουμένους, ὅτι ἀρκάδες ἔφασαν εἶν. ἐκ τούτων αὖ καὶ οἱ ἠλεῖοι δυσμενῶς εἶχον πρὸς αὐτούς. οὕτω δ᾽ ἑκάστων ἐφ᾽ ἑαυτοῖς μέγα φρονούντων τῶν συμμάχων, ἔρχεται φιλίσκος ἀβυδηνὸς παρὰ ἀριοβαρζάνους, χρήματα ἔχων πολλά. καὶ πρῶτα μὲν εἰς δελφοὺς συνάγει περὶ εἰρήνης θηβαίους, καὶ τοὺς συμμάχους, καὶ τοὺς λακεδαιμονίους. ἐκεῖ δὲ ἐλθόντες, τῷ μὲν θεῷ οὐδὲν ἐκοινώσαντο, ὅπως ἂν ἡ εἰρήνη γένοιτο, αὐτοὶ δὲ ἐβουλεύοντο. ἐπεὶ δὲ οὐ συνεχώρουν οἱ θηβαῖοι μεσσήνην ὑπὸ λακεδαιμονίοις εἶναι, ξενικὸν πολὺ συνέλεγεν ὁ φιλίσκος, ὅπως πολεμοίη μετὰ λακεδαιμονίων. τούτων δὲ πραττομένων, ἀφικνεῖται καὶ ἡ παρὰ διονυσίου δευτέρα βοήθεια. λεγόντων δὲ ἀθηναίων ὡς χρεὼν μὲν ἂν αὐτοὺς εἰς θετταλίαν τἀναντία θηβαίοις, λακεδαιμονίων δὲ ὡς εἰς τὴν λακωνικήν, ταῦτα ἐν τοῖς συμμάχοις ἐνίκα. ἐπεὶ δὲ περιέπλευσαν οἱ παρὰ διονυσίου εἰς λακεδαίμονα, λαβὼν αὐτοὺς ὁ ἀρχίδαμος, μετὰ τῶν πολιτικῶν ἐστρατεύετο. καὶ καρύας μὲν αἱρεῖ κατὰ κράτος, καὶ ὅσους ζῶντας ἔλαβεν, ἀπέσφαξεν. ἐκεῖθεν δὲ εὐθὺς στρατευσάμενος, εἰς παρρασίους τῆς ἀρκαδίας μετ᾽ αὐτῶν, ἐδῄου τὴν χώραν. ἐπεὶ δ᾽ ἐβοήθησαν οἱ ἀρκάδες καὶ οἱ ἀργεῖοι, ἐπαναχωρήσας, ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς ὑπὲρ μηλέας γηλόφοις. ἐνταῦθα δ᾽ ὄντος αὐτοῦ, κισσίδας ὁ ἄρχων τῆς παρὰ διονυσίου βοηθείας ἔλεγεν, ὅτι ἐξήκοι αὐτῷ ὁ χρόνος, ὃς ἦν εἰρημένος παραμένειν. καὶ ἅμα ταῦτ᾽ ἔλεγε, καὶ ἀπῄει τὴν ἐπὶ σπάρτης. ἐπεὶ δὲ ἀποπορευόμενον ἀπετέμνοντο αὐτὸν οἱ μεσσήνιοι ἐπὶ στενὸν τῆς ὁδοῦ, ἐνταῦθα δὴ ἔπεμπεν ἐπὶ τὸν ἀρχίδαμον, καὶ βοηθεῖν ἐκέλευε. κἀκεῖνος μέντοι ἐβοήθει. ὡς δ᾽ ἐγένοντο ἐν τῇ ἐπ᾽ εὐτρησίους ἐκτροπῇ, οἱ μὲν ἀρκάδες καὶ οἱ ἀργεῖοι προσέβαινον εἰς τὴν λάκαιναν, καὶ οὗτοι, ὡς ἀποκλείσοντες αὐτὸν τῆς ἐπ᾽ οἴκον ὁδοῦ. ὁ δέ, ὅπερ ἐστὶ χωρίον ἐπίπεδον, ἐν ταῖς συμβολαῖς τῆς τε ἐπ᾽ εὐτρησίων, καὶ τῆς ἐπὶ μηλέας ὁδοῦ, ἐνταῦθα ἐκβὰς, παρετάξατο ὡς μαχούμενος. ἔφασαν δ᾽ αὐτὸν καὶ πρὸ τῶν λόχων παριόντα τοιάδε παρακελεύεσθαι. ἄνδρες πολῖται, νῦν ἀγαθοὶ γενόμενοι, ἀναβλέψωμεν ὀρθοῖς ὄμμασιν. ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὴν πατρίδα, οἵανπερ παρὰ τῶν πατέρων παρελάβομεν. παυσώμεθα αἰσχυνόμενοι καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ξένους, ἐν οἷς πρόσθεν γε πάντων τῶν ἑλλήνων περιβλεπτότατοι ἦμεν. τούτων δὲ ῥηθέντων, ἐξ αἰθρίας ἀστραπάς τε καὶ βροντὰς λέγουσιν αἰσίους αὐτῷ φανῆναι. συνέβη δὲ καὶ πρὸς τῷ δεξιῷ κέρατι τέμενός τε καὶ ἄγαλμα ἡρακλέους, ὃ δὴ καὶ ἀπόγονος λέγεται εἶν. τοιγαροῦν ἐκ τούτων πάντων οὕτω πολὺ μένος, καὶ θάρρος τοῖς στρατιώταις φασὶν ἐμπεσεῖν, ὥστ᾽ ἔργον εἶναι τοῖς ἡγεμόσιν ἀνείργειν τοὺς στρατιώτας ὠθουμένους εἰς τὸ πρόσθεν. ἐπεὶ μέντοι ἡγεῖτο ὁ ἀρχίδαμος, ὀλίγοι μὲν τῶν πολεμίων δεξάμενοι αὐτοὺς εἰς δόρυ, ἀπέθανον.

tate, ita ut eo tempore longè fortißimi censerentur. At Thebani hanc ob rem Arcadibus subirascebantur, nec ut antea amicè illos colebant. Elij quoq; postquàm ab Arcadibus ciuitates quę Lacedęmonijs erepta erant, repetere cœperunt, ac cernerent neque se, neq; sermones eorum alicuius esse momenti: Triphyllios uerò & alios qui ab eis defecerant, quoniam Arcades esse dicerent, sibi præferri, ipsi quoque Arcadibus infensi erant. Cumq; sociorum singuli præcipuè res suas curarent, aduenit ab Ariobarzane cum pecunijs ingentibus Philiscus Abydenus, confestimq; sub initium Thebanos ac socios, necnon Lacedęmonios, Delphos de pace facienda conuocauit: qui deo num pax futura esset minime consulto, per se deliberabant. Cumq; Thebani haud consentirent Messenios Lacedęmonijs subiectos esse, Philiscus ut Lacedęmonijs auxilio esset, copiosum comparauit exercitum. Interea dum hæc ita gererentur, aduenit secundum à Dionysio subsidium. Cumq; Athenienses in Thessaliam contra Thebanos ducendum censerent, peruicere Lacedæmonij, ut in Laconicam prius moueretur. Cumq; auxiliares Dionysij milites Lacedæmonem applicuissent, Archidamus cum illis & ciuibus ad hostes profectus est, Carnanosq; ui expulit, & quoscunque uiuos ceperat, cunctos iugulauit. Inde celeriter digressus ad Parrhasias Arcadiæ infesto procedit agmine, ac uniuersam regionem ferro & igni depopulatus est. Cùm uero Arcades & Argiui in subsidium aduolassent, copias reduxit, castraq; in Epimedeis collocauit tumulis. Cumq; ibi esset, Cissidas auxiliariorum Dionysij militum præfectus, indicabat, tempus id elapsum esse, quod sibi ad manendum esset præscriptum: cumq; hæc indicasset, cum suis Spartam uersus proficiscitur. Cùm uerò abeuntem Messenij per uiarum angustias adorti essent, ille ad Archidamum pro ope ferenda misit, qui ei suppetias tulit. Cumq; ad diuerticulum quod Eutresios ducit, peruenissent, Arcades & Argiui ut illi uiam intercluderent, aduenerant. At Archidamus in loco ubi ex Eutresijs & Epimedeis uiæ concurrunt, in plana digressus, pugnandiq; copiam facturus, aciem instruit, ordinibusq; circumuectus, talibus ad pugnam hortatus est milites: Viri ciues, si nunc strenuam nauauerimus operam, rursus erectis suspicere poterimus oculis, patriamq; filijs nostris talem reddemus, qualem à patribus nostris olim accepimus. Desinamus igitur aliquando liberis, uxoribus, senioribus, ac hospitibus opprobrio esse, apud quos antea omnium Græcorum eramus spectatißimi. His dictis, ex æthere fulgura ac tonitrua illi sequunda intonuisse aiunt. Contigit quoque dextrum uersus cornu lucum ac statuam Herculis esse, à quo ipse oriundus ferebatur. His signis adeò militum ferocia & audacia creuit, ut haud parum negocij præfectis de inhibendo ardore iniectum sit. At cùm Archidamus aciem direxisset, iamq; ad manus uentum esset, pauci admodum primum tulere impetum, qui pugnantes occubuere:

Archidami ad milites oratio.

reliqui uerò in fuga cecidere, ab equitib. ac Celtis interēpti. Finita pugna, tropheoq; erecto, Archidamus cōfestim Demotelē praeconē domū, uictoriæ magnitudinē nunciatū mittit, referreq; iubet, ex Lacedæmonijs neminē, ex hostib. uero permagnum cecidisse numerū. Fertur cū hæc Spartæ audita essent, ab Agesilao seniores ac Ephoros cunctos lachrymari cœpisse: adeò gaudio et tristitiæ lachrymæ cōmunes sunt. Et Thebani ac Elij cū nō multò minus Arcadū fortuna lætati sunt quàm Lacedæmonij, adeò iā ægrè ferebāt eorū fastū. Thebani uerò cōfestim animo uoluere cœperūt, quonam pacto Græciæ uniuersæ imperiū cōsequi possent. Arbitrabātur itaq; si ad Persarū regē mitterent, posse per illū primas obtinere: quapropter conuocatis socijs, sub prætextu, ad regē legatos mittere decreuerūt, quòd & Eutycles Lacedæmonius apud regem esset. Fuere uerò qui ad regē profecti sunt, à Thebanis Pelopidas, ab Arcadibus Antiochus pancratiastes, ex Elijs Archidamus: sequuti quoq; sunt Argiui. Atheniēses quoq; his auditis, et ipsi ad regē Timagoram & Leontē ire iusserunt. Qui cū omnes ad regē peruenissent, multū Pelopidæ præ cæteris rex tribuit. Habebat enim dicere, solum ex omnib. Græcis regi Thebanos in Platæensi astitisse prælio, nec unquā postea regi bellū intulisse: eosq; in Lacedæmoniorū irā eam ob rē incidisse, quoniā cū Agesilao aduersus regē militare noluissent, neq; illū digredientē in Aulidē Dianæ sacra facere permisissent, ubi Agamēnon quondam cū in Asiā nauigaret sacrificās, Troiā inde ceperat. Multū præterea splēdoris Pelopidæ attulit, quòd Thebani eo duce in Leuctris uictores extitissent, & quòd inde Lacedæmoniorū fines ferro & igni depopulati essent. Ostēdebat præterea Pelopidas, Argiuos et Arcades à Lacedæmonijs uictos ac fusos esse quādo Thebani abfuissēt. Astipulatus est illi in omnib. tanquā uera diceret Timagoras Atheniēsis, q proximus post Pelopidā à rege honorabatur: quapropter cū Pelopidas à rege interrogaretur, qd literis præcipi uellet, respōdit: Vt Messenij à Lacedæmoniorū eximerētur iugo, Athenieses quoq; classē reducerēt. Quod si minus parērēt, illis bellū indiceretur: et si ciuitas quępiā sequi recusaret, in primis cōtra illā moueretur. Hæc cū scripta, legatisq; recitata essēt, Leō audiēte rege exclamauit: Per Iouē Atheniēses ut uideo, alius pro rege amicus uobis querēdus est. Scriba uerò cū regi qd Atheniēsis dixisset, interpretatus esset, literis addi iussit, qd si Atheniēses quæ iustiora illis sint, cognouerint, regē adeāt, ac de his edoceāt. At legati cū singuli domū regressi essēt, Timagoras ab Atheniēsib. necatus est, à Leōte accusatus, q illi ne cōuenire qdē uoluisset, sed cōsilia cū Pelopida cōtulisset clādestina. Ex alijs uerò legatis Archidamus Elius, quoniā Elij Arcadib. prælati fuerāt, summis laudib. res efferebat regias: ecōtrà Antiochus quasi contēptis Arcadib. munera respuerat regia, omnibusq; ostēdit, regē pistores, obsonatores, pincernas ac ianitores habere plurimos. uiros uerò q cōtra Græcos pugnare possēt, cū oīa diligen-

οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἔπιπτον, πολλοὶ μὲν ἱππέων, πολλοὶ δὲ ὑπὸ τῶν Κελτῶν. ὡς δὲ λήξαντες τῆς μάχης τρόπαιον ἐστήσατο, εὐθὺς ἔπεμψεν οἴκαδε ἀγγελοῦντα Δημοτέλη τὸν κήρυκα τό τε νίκης τὸ μέγεθος, ὅτι λακεδαιμονίων μὲν οὐδεὶς τεθναίη, τῶν δὲ πολεμίων παμπληθεῖς. τοὺς μέντοι ἐν σπάρτῃ ἔφασαν ἀκούσαντας, ἀρξαμένους ἀπὸ ἀγησιλάου, καὶ τῶν γερόντων, καὶ τῶν ἐφόρων, πάντας κλαίειν. οὕτω κοινόν τι ἄρα χαρᾷ, καὶ λύπῃ δάκρυά ἐστιν. ἐπὶ μέντοι τῇ τῶν ἀρκάδων τύχῃ, οὐ πολὺ ἧττον λακεδαιμονίων ἥδοντο οἱ θηβαῖοί τε καὶ ἠλεῖοι. οὕτως ἤδη ἤχθοντο ἐπὶ τῷ φρονήματι αὐτῶν. συνεχῶς δὲ βουλευόμενοι οἱ θηβαῖοι, ὅπως ἂν τὴν ἡγεμονίαν λάβοιεν τῆς ἑλλάδος, ἐνόμισαν εἰ πέμψειαν πρὸς τὸν περσῶν βασιλέα, πλεονεκτῆσαι ἄν τι ἐκείνῳ. καὶ ἐκ τούτου ἤδη παρακαλέσαντες τοὺς συμμάχους ἐπὶ προφάσει, ὅτι καὶ εὐθυκλῆς ὁ λακεδαιμόνιος εἴη παρὰ βασιλεῖ, ἀναβαίνουσι θηβαίων μὲν, πελοπίδας· ἀρκάδων δὲ, ἀντίοχος ὁ παγκρατιαστής· ἠλείων δὲ, ἀρχίδαμος. ἠκολούθει δὲ καὶ ἀργεῖος. καὶ οἱ ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ταῦτα, ἀνέπεμψαν τιμαγόραν τε καὶ λέοντα. ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἐγένοντο, πολὺ ἐπλεονέκτει ὁ πελοπίδας παρὰ τῷ πέρσῃ. εἶχε γὰρ λέγειν καὶ ὅτι μόνοι τῶν ἑλλήνων βασιλεῖ συνεμάχοντο ἐν πλαταιαῖς, καὶ ὅτι ὕστερον οὐδέποτε στρατεύσαιντο ἐπὶ βασιλέα, καὶ ὡς λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο πολεμήσειαν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐθελήσαιεν μετ' ἀγησιλάου ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν, οὐδὲ θῦσαι ἐάσαιεν αὐτὸν ἐν αὐλίδι τῇ ἀρτέμιδι, ἔνθαπερ ὅτε ἀγαμέμνων εἰς τὴν ἀσίαν ἐξέπλει, θύσας εἷλε τὴν τροίαν. μέγα δὲ συνεβάλλετο τῷ πελοπίδᾳ εἰς τὸ τιμᾶσθαι, καὶ ὅτι ἐνενικήκεσαν οἱ θηβαῖοι μάχῃ ἐν λεύκτροις, καὶ ὅτι πεπορθηκότες τὴν χώραν τῶν λακεδαιμονίων ἐφαίνοντο. ἔλεγε δὲ ὁ πελοπίδας, ὅτι ἀργεῖοι καὶ ἀρκάδες, μάχῃ ἡττημένοι εἶεν ὑπὸ λακεδαιμονίων, ἐπεὶ αὐτοὶ οὐ παρεγένοντο. συνεμαρτύρει δ' αὐτῷ ταῦτα πάντα ὡς ἀληθῆ λέγοι, ὁ τιμαγόρας ἀθηναῖος, καὶ ἐτιμᾶτο δεύτερα μετὰ τὸν πελοπίδαν. ἐκ δὲ τούτου ἐρωτώμενος ὑπὸ βασιλέως ὁ πελοπίδας τί βούλοιτο ἑαυτῷ γραφῆναι, εἶπεν ὅτι μεσσήνην τε αὐτόνομον εἶναι ἀπὸ λακεδαιμονίων, καὶ ἀθηναίους ἀνέλκειν τὰς ναῦς. εἰ δὲ ταῦτα μὴ πείθοιντο, στρατεύειν ἐπ' αὐτούς. εἴ τις δὲ πόλις μὴ ἐθέλοι ἀκολουθεῖν, ἐπὶ ταύτην πρῶτον ἰέναι. γραφέντων δὲ τούτων, καὶ ἀναγνωσθέντων τοῖς πρέσβεσιν, εἶπεν ὁ λέων ἀκούοντος τοῦ βασιλέως, νὴ δία, ὦ ἀθηναῖοι, ὥρα γε ὑμῖν ὡς ἔοικεν ἄλλον τινὰ φίλον ἀντὶ βασιλέως ζητεῖν. ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ γραμματεὺς ἃ εἶπεν ὁ ἀθηναῖος, πάλιν ἐξήνεγκε προσγεγραμμένα, εἰ δέ τι δικαιότερα τούτων γιγνώσκουσιν οἱ ἀθηναῖοι, ἰόντας πρὸς βασιλέα διδάσκειν. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο οἱ πρέσβεις ἕκαστοι οἴκαδε, τὸν μὲν τιμαγόραν ἀπέκτειναν οἱ ἀθηναῖοι, κατηγοροῦντος τοῦ λέοντος, ὡς οὔτε συσκηνοῦν ἐθέλοι ἑαυτῷ, μετά τε πελοπίδου πάντα βουλεύοιτο. τῶν δὲ ἄλλων πρέσβεων, ὁ μὲν ἠλεῖος ἀρχίδαμος, ὅτι προὐτίμησε τὴν ἦλιν πρὸ τῶν ἀρκάδων, ἐπῄνει τὰ τοῦ βασιλέως. ὁ δὲ ἀντίοχος ὅτι ἠλαττοῦτο τὸ ἀρκαδικὸν, οὔτε τὰ δῶρα ἐδέξατο, ἀπήγγειλε πρὸς τοὺς μυρίους, ὅτι βασιλεὺς ἀρτοκόπους, καὶ ὀψοποιοὺς, καὶ οἰνοχόους, καὶ θυρωροὺς παμπληθεῖς ἔχοι. ἄνδρας δὲ, οἳ μάχοιντ' ἂν ἕλλησι

πάνυ

ἢ ἐκείνῳ

πάνυ ζητῶν, οὐκ ἂν ἔφη δύνασθαι ἰδεῖν. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος, ἀλαζονείαν αὐτῷ δοκεῖν ἔφη, ἐπεὶ καὶ τὴν ὑμνουμένην ἂν χρυσῆν πλάτανον, οὐχ ἱκανὴν ἔφη εἶναι τέττιγι σκιὰν παρέχειν. ὡς δὲ οἱ Θηβαῖοι ἐκάλεσαν ἐκ τῶν πόλεων ἀκουσομένους τῆς παρὰ βασιλέως ἐπιστολῆς, καὶ ὁ πέρσης ὁ φέρων τὰ γράμματα, δείξας τὴν βασιλέως σφραγῖδα, ἀνέγνω τὰ γεγραμμένα. οἱ μὲν Θηβαῖοι ὀμνύναι ταῦτα ἐκέλευον βασιλεῖ, καὶ ἑαυτοῖς τοὺς βουλομένους φίλους εἶναι. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπεκρίναντο, ὅτι οὐκ ὀμούμενοι, ἀλλὰ ἀκουσόμενοι πεμφθεῖσαν. εἰ δέ τι ὅρκων δέοιντο, πρὸς τὰς πόλεις πέμπειν ἐκέλευον. ὁ μέντοι ἀρκὰς Λυκομήδης καὶ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲ τὸν σύλλογον ἐν Θήβαις δέοι εἶναι, ἀλλ' ἔνθα ἂν ᾖ ὁ πόλεμος. χαλεπαινόντων δ' αὐτῷ τῶν Θηβαίων, καὶ λεγόντων ὡς διαφθείροι τὸ συμμαχικὸν, οὐδ' εἰς τὸ συνέδριον ἤθελε καθίζειν, ἀλλ' ἀπιὼν ᾤχετο, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐξ ἀρκαδίας πρέσβεις. ὡς δ' ἐν Θήβαις οὐκ ἠθέλησαν οἱ συνεληλυθότες ὀμόσαι, ἔπεμπον οἱ Θηβαῖοι πρέσβεις ἐπὶ τὰς πόλεις ὀμνύναι, κελεύοντες ποιήσειν τὰ βασιλέως γράμματα, νομίζοντες ὀκνήσειν μίαν ἑκάστην τῶν πόλεων ἀπεχθάνεσθαι ἅμα ἑαυτοῖς τε, καὶ βασιλεῖ. ἐπεὶ μέντοι εἰς Κόρινθον πρῶτον αὐτῶν ἀφικομένων, ὑπέστησαν οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἀπεκρίναντο, ὅτι οὐδὲν δέοιντο πρὸς βασιλέα κοινῶν ὅρκων, ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις, κατὰ ταὐτὰ ἀποκρινόμεναι. καὶ αὕτη μὲν ἡ πελοπίδου, καὶ τῶν Θηβαίων τῆς ἀρχῆς περιβολὴ, οὕτω διελύθη. αὖθις δ' ἐπαμινώνδας βουληθεὶς τοὺς ἀχαιοὺς προσαγαγέσθαι, ὅπως μᾶλλον σφίσι καὶ οἱ ἀρκάδες, καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι προσέχοιεν τὸν νοῦν, ἔγνωκε στρατευτέον εἶναι ἐπὶ τὴν ἀχαΐαν. πεισίαν οὖν τὸν ἀργεῖον στρατηγοῦντα ἐν τῷ ἄργει, πείθει προκαταλαβεῖν τὸ ὄνειον. καὶ ὁ πεισίας μέντοι καταμαθὼν ἀμελουμένην τὴν τοῦ ὀνείου φυλακὴν, ὑπό τε ναυκλέους, ὃς ἦρχε τοῦ ξενικοῦ τοῦ λακεδαιμονίων, καὶ ὑπὸ τιμομάχου τοῦ ἀθηναίου, καταλαμβάνει νύκτωρ μετὰ δισχιλίων ὁπλιτῶν τὸν ὑπὲρ κεγχρειῶν λόφον, ἔχων ἑπτὰ ἡμερῶν ἐπιτήδεια. ἐν δὲ ταύταις οἱ Θηβαῖοι ταῖς ἡμέραις ἐλθόντες, ὑπερβαίνουσι τὸ ὄνειον. καὶ στρατεύουσι πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπ' ἀχαΐαν, ἡγουμένου ἐπαμινώνδου. προσπεσόντων δ' αὐτῷ τῶν βελτίστων ἐκ τῆς ἀχαΐας, ἐνδυναστεύει ὁ ἐπαμινώνδας, ὥστε μὴ φυγαδεῦσαι τοὺς κρατίστους, μήτε πολιτείαν μεταστῆσαι, ἀλλὰ πιστὰ λαβὼν παρὰ τῶν ἀχαιῶν, ἦ μὴν συμμάχους ἔσεσθαι, καὶ ἀκολουθήσειν ὅποι ἂν Θηβαῖοι ἡγῶνται, οὕτως ἀπῆλθεν οἴκαδε. κατηγορούντων δὲ αὐτοῦ τῶν τε ἀρκάδων, καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν, ὡς λακεδαιμονίοις κατεσκευακὼς τὴν ἀχαΐαν ἀπέλθοι, ἔδοξε Θηβαίοις πέμψαι ἁρμοστὰς εἰς τὰς ἀχαΐδας πόλεις. οἱ δ' ἐλθόντες τοὺς μὲν βελτίστους σὺν τῷ πλήθει ἐξέβαλον. δημοκρατίας δὲ ἐν τῇ ἀχαΐᾳ κατέστησαν. οἱ μέντοι ἐκπεσόντες, συνελθόντες, ταχὺ ἐπὶ μίαν ἑκάστην τῶν πόλεων πορευόμενοι, ὄντες οὐκ ὀλίγοι, κατῆλθόν τε, καὶ κατεῖχον τὰς πόλεις. ἐπεὶ δὲ κατελθόντες οὐκέτι ἐμέσευον, ἀλλὰ προθύμως συνεμάχουν τοῖς λακεδαιμονίοις, ἐπιέζοντο μὲν οἱ ἀρκάδες, ἔνθεν μὲν ὑπὸ λακεδαιμονίων, ἔνθεν δὲ ὑπὸ ἀχαιῶν. ἐν δὲ τῇ σικυῶνι τὸ μὲν μέχρι τούτου κατὰ τοὺς ἀχαιῶν

diligenti perscrutatus fuisset indagine, uidere haud potuisse. Aiebat praeterea, pecuniarum copias superbiam sibi uideri, aureamque platanum uix cicadae umbram praebere posse. Thebani uerò legatos à cunctis conuocarunt ciuitatibus, ut regiam audirent epistolam: Persaque qui literas ferebat, regis ostendebat signaculum, dein uerò quae scripta erant, legit: & Thebani cunctos qui regis ac ipsorum expeterent amicitiam, in haec iurare iubebant. Qui uerò à ciuitatibus aderant legati, se non iurandi, sed audiendi gratia illuc missos esse respondebant: si uerò iusiurandum exposcerent, ut ad ciuitates mitterent, iusserunt. Addit Lycomedes Arcas, congregationem haud Thebis fieri debere, sed ibi ubi bellum gereretur. Id cùm Thebani aegrè ferrent, eumque societatis corruptorem esse dicerent, ille in concilio considere noluit, sed discedens abijt, quem omnes ex Arcadia insequuti sunt legati. Cùm uerò qui in urbe Thebana collecti fuerant, iurare nollent, Thebani legatos ad singulas misere ciuitates qui iuramentum exigerent, regijsque parêre iuberent mandatis: existimantes unamquamque ciuitatem in ipsorum simul & regis odium incurrere non ausuram. Verùm cùm primò Corinthum legati uenissent, Corinthij iurare renuerunt, asserentes minimè iuramenti cum rege communis indigere: quos aliae quoque multae ciuitates eadem respondentes sequutae sunt. Et Pelopidae ac Thebanorum principatus affectatio, ita est dissoluta. At Epaminundas cùm Achaeos corripere uellet, ut Arcades ac socij reliqui eò magis Thebanis obedirent, Achaiam bello adoriri statuit. Pisiae itaque Argiuorum praefecto ut Onium occuparet, persuadet. Et Pisias Onij custodiam ab Naucleo, qui peregrinis Lacedaemoniorum praeerat militibus, & Timomacho Atheniense negligi edoctus, septem dierum commeatu assumpto, nocte cum duobus millibus peditibus Cenchreorum tumulum occupat. Aduenere interim Thebani qui Onium transgressi erant, omnesque socij Epaminondae ductu, Achaiam irrupere. Cumque optimates Achaiae illi obuiam facti fuissent, neque optimates expellere, nec reipublicae statum immutare decreuit, sed tantùm fide accepta, ut socij forent, ac Thebanos quocunque ducerentur, sequerentur, domum reduxit exercitum. Accusantibus uerò illum Arcadibus & factiosis, tanquam Lacedaemonijs suo discessu Achaiam tradidisset, uisum est Thebanis harmostas in Achaicas mitti debere ciuitates: qui ingressi, optimates cum multitudine expulere, ac popularem statum in Achaiam introduxere. At qui exciderant, haud contemnenda collecti sunt manu, per urbesque celeriter incedentes, illas occupabant: quas cùm obtinuissent, non solùm medios se non gessere, sed & impigre Lacedaemonios iuuere, ita ut Arcades uehementer hinc à Lacedaemonijs, inde uerò ab Achaeis urgerentur. Sicyoni uerò ad hoc usque tempus communibus Achaeorum

legibus respublica regebatur. Inde Euphron cùm apud Lacedæmonios lõgè maximus ciuiũ esset, apud illorũ aduersarios quoq; clarescere cupiens, Argiuos & Arcades edocet, si ditiores palàm Sicyonē obtinerēt, proculdubio ciuitatē rursus Lacedæmoniorũ sequuturã partes: si uerò inquit, popularis inducetur status, scitote ciuitatē uobis saluam fore. Si igitur adiumēto mihi eritis, populum ego conuocabo, uobisq; fidē meã ostendã, ciuitatemq; in societate multò fideliorē reddã. Id uerò eam ob causam agã, q, fastũ Lacedæmoniorũ quē admodũ & uos, iampridē ægrè ferã, ciuitatemq; è seruitutis iugo eripere quærã. Arcades & Argiui lætis hæc excepere animis, illiq; opem præstiterunt. Et ille cõfestim in foro, præsentibus Argiuis & Arcadibus, populũ cõuocat, asserēs gubernandi formam æqualē ac communem esse debere. Qui cùm illi assensi fuissent, duces quicunq; illis idonei uiderētur, eligere iussit. Illi uerò ipsum elegere Euphronem, & Hippodamũ, Cleandrumq;, Acrisiũ & Lysandrũ. His actis, peregrino militi Adeam filium suũ præfecit, abrogato Lysimeni imperio, qui antea illis præfuerat. Et Euphron confestim quosdã ex militibus illis mercenarijs beneficijs sibi conciliabat, ac fidos reddebat, reliquos uerò sollicitabat: inde neq; priuatis, publicis, seu sacris abstinebat pecunijs, & quoscunq; ob Laconismum eijciebat, illos omnibus spoliabat fortunis. Ex collegijs quoq; nonnullos dolo aggressus interfecit, alios uerò urbe pepulit, ita ut omnia nutu gubernarentur suo, iamq; manifestè tyrannidem exerceret. Verum ut socij hæc negligerent partim pecunijs effecit, partim uerò peregrino milite quocunque duceretur impigrè sequendo illos demerebatur. Argiui interea Phliunti supra Iunonis templum Tricarãũ ædificarũt, Sicyonij uerò in montibus Thyamiam erexerunt: quapropter Phliasij uehementer urgeri, summaq; inopia premi cœpere, nihilominus tamen in societate persistere. Enimuero si ciuitas magna quid egregiũ peragit, in omnibus celebratur historijs: mihi uerò si ciuitas quædam parua multa memoria digna egerit, longè magis laudibus extollēda esse uidetur. Ideo Phliasij florentibus adhuc Lacedæmoniorũ rebus illis amici facti sunt: eorum uerò uiribus Leuctrica pugna minutis, uicinisq; quamplurimis, necnõ Hilotis omnibus socijsq; uniuersis, exceptis paucissimis, deficientibus cunctisq; Græcis, ut ita dicam, bellum Lacedæmonijs inferentibus, tamen in fide perstitere: & quamuis potentissimos in Peloponneso Argiuos & Arcades hostes haberent, nihilominus tamen illis opem tulere, ultimiq; erant qui ex socijs in Prasias descenderent: ex quibus fuere Corinthij, Epidaurij, Trœzenij, Hermiones, Halies, Sicyonij, & Pellenei, nec unquam defecere. Neq; cum Xenagus præsidio abducto ipsis derelictis discessisset, reuerterunt, sed conducto mercenario duce ex Prasijs, cùm hostes circa Amyclas essent, ut potuere penetrãtes Spartã uenere: quapropter Lacedæmonij cũ illos uarijs affecissēt honoribus, bouē quoq; eis dono misērũt. Cũ uerò hostes

hostes

νόμοις ἡ πολιτεία ἦν. ἐκ δὲ τούτου βουλόμενος ὁ εὔφρων, ὥσπερ παρὰ τοῖς λακεδαιμονίοις ἦν μέγιστος τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν πρωτεύειν, λέγει πρὸς τοὺς ἀργείους καὶ τοὺς ἀρκάδας, ὡς εἰ μὲν οἱ πλουσιώτατοι σαφῶς ἐγκρατεῖς ἔσοιντο τῆς σικυῶνος, ἀτεχνῶς ὅταν τύχῃ πάλιν λακωνιεῖ ἡ πόλις. ἐὰν δὲ δημοκρατία γένηται, εὖ ἴστε, ἔφη, ὅτι διαμενεῖ ὑμῖν ἡ πόλις. ἐὰν οὖν μοι παραγένησθε, ἐγὼ ἔσομαι ὁ συγκαλῶν τὸν δῆμον, καὶ ἅμα ἐγὼ ὑμῖν ταύτην τε πίστιν ἐμαυτοῦ δώσω, καὶ τὴν πόλιν βεβαίαν ἐν τῇ συμμαχίᾳ παρέξω. ταῦτα δ', ἔφη, ἐγὼ πράττω, εὖ ἴστε, ὅτι πάλαι μὲν χαλεπῶς φέρων, ὥσπερ ὑμεῖς, τὸ φρόνημα τῶν λακεδαιμονίων, ἄσμενος δ' ἂν τὴν δουλείαν ἀποφυγών. οἱ οὖν ἀρκάδες καὶ οἱ ἀργεῖοι ἡδέως ταῦτ' ἀκούοντες, παρεγένοντο αὐτῷ. ὁ δ' εὐθὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ παρόντων τῶν ἀργείων καὶ τῶν ἀρκάδων, συνεκάλει τὸν δῆμον, ὡς τῆς πολιτείας ἐσομένης ἐν τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, στρατηγοὺς ἐκέλευσεν ἑλέσθαι, οὕστινας αὐτοῖς δοκοίη. οἱ δ' αἱροῦνται αὐτόν τε τὸν εὔφρονα, καὶ ἱππόδαμον, καὶ κλέανδρον, καὶ ἀκρίσιον, καὶ λύσανδρον. ὡς δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, καὶ ἐπὶ τὸ ξενικὸν καθίστησιν ἀδέαν τὸν αὐτοῦ υἱὸν, λυσιμένην τὸν πρόσθεν ἄρχοντα ἀποστήσας. καὶ εὐθὺς μὲν τούτων τῶν ξένων ὁ εὔφρων πιστούς τινας εὖ ποιῶν ἐποιήσατο, ἄλλους δὲ προσελάμβανεν, οὔτε τῶν δημοσίων, οὔτε τῶν ἱερῶν χρημάτων φειδόμενος. καὶ ὅσους δ' ἐξέβαλεν ἐπὶ λακωνισμῷ, καὶ τοῖς τούτων χρήμασιν ἐχρῆτο. καὶ τῶν συναρχόντων δὲ, τοὺς μὲν δόλῳ ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἐξέβαλεν. ὥστε πάντα ὑφ' ἑαυτῷ ἐποιήσατο, καὶ σαφῶς τύραννος ἦν. ὅπως δὲ ταῦτα ἐπιτρέποιεν αὐτῷ οἱ ξύμμαχοι, τὰ μέν τι καὶ χρήμασι διεπράττετο, τὰ δὲ καὶ εἴ που στρατεύοιντο, πρόθυμος ἔχων τὸ ξενικὸν συνηκολούθει. οὕτω δὲ τούτων προκεχωρηκότων, καὶ τῶν τε ἀργείων ἐπιτετειχικότων ἐν φλειοῦντι τὸ ἐπὶ τοῦ ἡραίου τρικάρανον, καὶ τῶν σικυωνίων ἐπὶ τοῖς ὁρίοις αὐτῶν τειχιζόντων τὴν θυαμίαν, μάλα ἐπιέζοντο οἱ φλειάσιοι, καὶ ἐσπάνιζον τῶν ἐπιτηδείων. ὅμως δὲ διεκαρτέρουν ἐν τῇ συμμαχίᾳ. ἀλλὰ γὰρ τῶν μὲν μεγάλων πόλεων εἴ τι καλὸν ἔπραξαν, ἅπαντες οἱ συγγραφεῖς μέμνηνται. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, καὶ εἴ τις μικρὰ πόλις οὖσα, πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα διαπέπρακται, ἔτι μᾶλλον ἄξιον εἶναι ἀποφαίνειν. φλειάσιοι τοίνυν φίλοι μὲν ἐγένοντο λακεδαιμονίοις, ὅτ' ἐκεῖνοι μέγιστοι ἦσαν. σφαλέντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐν λεύκτροις μάχῃ, καὶ ἀποστάντων μὲν πολλῶν περιοίκων, ἀποστάντων δὲ πάντων τῶν εἱλώτων, ἔτι δὲ τῶν συμμάχων πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐπιστρατευόντων δ' αὐτοῖς ὡς εἰπεῖν πάντων τῶν ἑλλήνων, πιστοὶ διέμειναν, καὶ ἔχοντες πολεμίους τοὺς δυνατωτάτους τῶν ἐν πελοποννήσῳ ἀργείους καὶ ἀρκάδας, ὅμως ἐβοήθησαν αὐτοῖς, καὶ διαβαίνειν λαχόντες εἰς πρασιὰς τῶν συμβοηθησάντων ὕστατοι. ἦσαν δ' οὗτοι, κορίνθιοι, ἐπιδαύριοι, τροιζήνιοι, ἑρμιονεῖς, ἁλιεῖς, σικυώνιοι, καὶ πελληνεῖς. οὐ γάρ πω τότε ἀφειστήκεσαν. ἀλλ' οὐδ' ἐπεὶ ὁ ξεναγὸς τοὺς προδιαβεβῶτας λαβὼν, ἀπολιπὼν αὐτοὺς ᾤχετο, οὐδ' ὡς ἀπεστράφησαν, ἀλλ' ἡγεμόνα μισθωσάμενοι ἐκ πρασιῶν, ὄντων τῶν πολεμίων περὶ ἀμύκλας, ὅπως ἐδύναντο, διαδύντες, εἰς σπάρτην ἀφίκοντο. καὶ μὴν οἱ λακεδαιμόνιοι, ἄλλως τε ἐτίμων αὐτοὺς, καὶ βοῦν ξένια ἔπεμψαν. ἐπεὶ δὲ ἀναχωρησάντων τῶν

πολε-

πολεμίων ἐκ τῆς Λακεδαίμονος, οἱ ἀργεῖοι ὀργιζόμενοι τῇ τῶν φλιασίων περὶ τοὺς λακεδαιμονίους προθυμίᾳ, ἐνέβαλον πανδημεὶ εἰς τὸν φλιοῦντα, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδῄουν, οὐδ' ὡς ὑφίεντο, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ ἀπεχώρουν, φθείραντες ὅσα ἐδύναντο, ἐπεξελθόντες οἱ τῶν φλιασίων ἱππεῖς, ἐπηκολούθουν αὐτοῖς. καὶ ὀπισθοφυλακούντων τοῖς ἀργείοις τῶν ἱππέων ἁπάντων, καὶ λόχους τῶν μετ' αὐτοὺς τεταγμένων, ἐπιθέμενοι τούτοις ἑξήκοντα ὄντες, ἐτρέψαντο πάντας τοὺς ὀπισθοφύλακας, καὶ ἀπέκτειναν μὲν ὀλίγους αὐτῶν. τρόπαιον μέντοι ἐστήσαντο, ὁρώντων τῶν ἀργείων, οὐδὲν διαφέρον, ἢ εἰ πάντας ἀπεκτόνεσαν αὐτούς. αὖθις δὲ λακεδαιμόνιοι μὲν καὶ οἱ σύμμαχοι ἐφρούρουν τὸ ὄνειον. θηβαῖοι δὲ προσῄεσαν ὡς ὑπερβησόμενοι. πορευομένων δὲ διὰ νεμέας τῶν ἠλείων καὶ ἀρκάδων, ὅπως συμμίξειαν τοῖς θηβαίοις, προσήνεγκαν μὲν λεγόντων φλιασίων φυγάδων, ὡς εἰ θελήσειαν ἐπιφανῆναι μόνον σφίσι, λάβοιεν ἂν φλιοῦντα. ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνωμολογήθη, τῆς νυκτὸς ὑπεκαθίζοντο ὑπ' αὐτῷ τῷ τείχει, κλίμακας ἔχοντες οἵ τε φυγάδες, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν, ὡς ἑξακόσιοι. ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν σκοποὶ ἐσήμαινον ἀπὸ τοῦ τρικαράνου ὡς πολεμίων ἐπιόντων, ἡ δὲ πόλις πρὸς τούτους τὸν νοῦν εἶχεν, ἐν δὲ τούτῳ οἱ προδιδόντες ἐσήμαινον τοῖς ὑποκαθημένοις ἀναβαίνειν. οἱ δ' ἀναβάντες καὶ λαβόντες τῶν φρουρῶν τὰ ὅπλα ἔρημα, ἐδίωκον τοὺς ἡμεροφύλακας, ὄντας δέκα. ἀφ' ἑκάστης δὲ τῆς πεμπάδος, εἷς ἡμεροφύλαξ κατελείπετο. καὶ ἕνα μὲν ἔτι καθεύδοντα, ἀπέκτειναν. ἄλλον δὲ καταφυγόντα πρὸς τὸ ἡραῖον. φυγῇ δ' ἐξαλλομένων ἀπὸ τοῦ τείχους εἰς τὸ ἄστυ, ὁρώντων τῶν ἡμεροφυλάκων, ἀναμφισβητήτως εἶχον οἱ ἀναβάντες τὴν ἀκρόπολιν. ἐπεὶ δὲ κραυγῆς γενομένης εἰς τὴν πόλιν, ἐβοήθουν οἱ πολῖται, τὸ μὲν πρῶτον ἐξελθόντες ἐκ τῆς ἀκροπόλεως οἱ πολέμιοι, ἐμάχοντο ἐν τῷ πρόσθεν τῶν εἰς τὴν πόλιν φερουσῶν πυλῶν. ἔπειτα πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν προσβοηθούντων, ἐχώρουν πάλιν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. οἱ δ' ὁπλῖται συνεισπίπτουσιν αὐτοῖς. τὸ μὲν οὖν μέσον τῆς ἀκροπόλεως εὐθὺς ἔρημον ἐγένετο. ἐπὶ δὲ τὸ τεῖχος, καὶ τοὺς πύργους ἀναβάντες οἱ πολέμιοι, ἔπαιόν τε καὶ ἔβαλλον τοὺς ἔνδον. οἱ δὲ χαμόθεν ἠμύνοντο, καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ τεῖχος φερούσας κλίμακας προσεμάχοντο. ἐπεὶ δὲ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν πύργων ἐκράτησάν τινων οἱ πολῖται, ὁμόσε δὴ ἐχώρουν ἀπονενοημένως τοῖς ἀναβεβηκόσιν. οἱ δὲ ὠθούμενοι ὑπ' αὐτῶν τῇ τόλμῃ τε καὶ τῇ μάχῃ, εἰς ἔλαττον συνειλοῦντο. ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ οἱ μὲν ἀρκάδες καὶ οἱ ἀργεῖοι περὶ τὴν πόλιν ἐκυκλοῦντο, καὶ κατὰ κεφαλὴν τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διώρυττον. τῶν δὲ ἔνδοθεν, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ τεῖχος, οἱ δὲ καὶ ἔτι ἔξωθεν ἐπαναβαίνοντας ἐπὶ ταῖς κλίμαξιν ὄντας ἔπαιον. οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἐπαναβεβηκότας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πύργους ἐμάχοντο. καὶ πῦρ εὑρόντες ἐν ταῖς σκηναῖς, ὑφῆπτον αὐτοὺς προσφοροῦντες τῶν δραγμάτων, ἃ ἔτυχον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως τεθερισμένα. ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν πύργων τὴν φλόγα φοβούμενοι, ἐξήλλοντο· οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τειχῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν παιόμενοι, ἐξέπιπτον. ἐπεὶ δ' ἅπαξ ἤρξαντο ὑπείκειν, ταχὺ δὴ πᾶσα ἡ ἀκρόπολις ἔρημος τῶν πολεμίων ἐγεγένητο. εὐθὺς δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐξήλαυνον.

hostes ex Lacedæmoniorum excessissent finibus, Argiui illis ob Lacedæmoniorum studium infensi, uniuerso populo Phliuntem irruperunt, regionemq; uniuersam ferro ac igni uastarunt. Cumq; non solum primo ingressu id fecissent, sed & abeuntes cuncta quantum poterant uastassent, egressi Phliasiorum equites illis imminebant. Cumque Argiui uniuerso equitatu ac manipulis quibusdam nouissima tutarentur, illos adorti sunt: & cùm sexaginta essent, præsidium uniuersum, interfectis haud paucis, in fugam uerterunt: cernentibusq; Argiuis, quod perinde erat, ac si omnes trucidassent, trophæum erexere. Rursusq; cùm Lacedæmonij socijq; Onium præsidio obtinerent, Thebaniq; illum transcendere pararent, Eliiq; & Arcades ut eis se coniungerent, per Nemeas iter facerent, exules Phliasiorum illis promisere, si modo uellent illis ostendere se, Phliuntem capere posse. Cumque illi assensum præbuissent, exules cum sexcentis alijs circiter aducti, scalis nocte sub muris delituere. Interim cùm à Tricrano speculatores hostes adesse significassent, & urbs eos animaduertisset, à proditoribus quoque ex insidijs ascendendi signum datum est. Hostes itaque muro conscenso, custodum arma occupauere derelicta, diurnaque deturbata statione, custodes decem in fugam uerterunt. Nam ex quindena unaquaque custos unus derelictus fuerat: unum uerò dormientem, alium uerò ad Iunonis confugientem templum obtruncarunt. Quum itaque fuga è muro desilientium in urbem fieret, cernentibus diurnis custodibus, indubitanter habebant arcem ij qui conscenderant: sed cùm clamor in urbe esset auditus, ciues auxilium tulerunt. Et sub initium hostes arce egressi, ante portam quæ in urbem fert, pugnam capessebant: sed cùm undique à succurrentibus premerentur, pedem rursus in arcem referre cœperunt: in quos grauis armaturæ milites signa inferunt, confestimque media arcis pars deserta est. hostes inde conscensis turribus ac muro, ingressos telis feriebant. At illi humi dimicabant, & ad scalas in murum ferentes decertabant. Verùm ubi nonnullas turres hinc atque inde ciues occupassent, eos qui ascenderant, cominus rabiose aggressi sunt: quapropter hostes undique audacia ac ui oppressi, impetum non tulere. Eodem tempore Arcades & Argiui urbem circundantes, de superiore loco arcis conabantur muros diruere. Qui uerò intus erant, partim eos qui in muro erant, alij uerò ab extra per scalas ascendentes, reliqui uerò eos qui turres occupauerant, oppugnabant: ignemque in tabernaculis offendentes, facesq; quas forte in arce inuenerant incendentes turribus subijciebant: quapropter qui turres obtinebant, flamma perterriti, sua sponte turres derelinquebant: qui uerò muros ascenderant, uirtute ciuium ab his deiecti ac expulsi sunt. Cumq; semel hostes inclinare cœpissent, confestim uniuersa arx ab hostibus derelicta est, illicoque equites urbe egressi sunt:

sunt, quos hostes cernentes, derelictis scalis, mortuisq; ac uiuis nonnullis qui sequi nequiuerāt, aufugere: cecidereq; ex hostibus tam intrà, quàm extrà, haud pauciores octoginta. Hinc ob salutem cernere erat uiros quidē inuicē cōplectentes, mulieres uerò potū ferentes, ac præ gaudio lachrymas effundentes, omnes uerò præsentes fletū cum lætitia miscere. Insequenti quoq; anno Argiui & Arcades uniuersi Phliuntem ingressi sunt. Quòd uerò Phliasios ita semper premebant, causa erat, quod illis infensi erāt, & quia in medio siti erant: sperabāt commeatus penuria illos cogi posse, ut tandem à Lacedæmonijs deficerent. In hac quoq; expeditione Phliasiorū equites ac electi, unà cum Atheniensiū equitibus qui tum aderant, hostes in transitu fluminis aggressi uicerunt, hostesq;, quod reliquum diei supererat, ad montes redire coegerunt, tanquā ab amicis frugibus uastandis abstinerent: rursumq; Sicyonis præfectus, cū Thebanis q in præsidio erant, Sicyonijs ac Pellenēsibus (tum enim Thebanos sequebantur) Phliasiorū ingressi sunt fines: necnon Euphrō cū duobus millibus mercenarijs militibus & reliqui, per Tricranū ad Iunonis ascenderūt templū, ut inde in agros impetū facerent: in montium uerò summitatibus ac angustijs quæ Corinthū ducunt, Sicyonios ac Pellenenses reliquere, ne illis occupatis Phliasij super capita eorum ac Iunonis consisterēt templū. Atqui in urbe erant, cùm hostes adesse, eosq; ad agros uastandos aduenisse cognouissent, cum equitibus & Phliasiorum electis urbe egressi, manus cum illis conseruere, nec ut in plana descenderent, permisere, ibiq; inuicē lacessendo magnam partē transegere diei. Et qui cum Euphrone erant, Hippasimū usq; processere: Phliasij uerò Iunonis non prætergrediebantur templum. Cùm uerò hora iam abeundi esse uideretur, hostes Tricranū uersus gradiebantur: ne enim breuiori uia ad Pellenēses peruenire possent, fossa ante muros erecta illis impedimento erat: eos uerò parumper ante diluculum Phliasij præteruersi, iuxta muros fossam trāsgressi, ad Pellenenses & qui cum illis erant, pergebāt: quam Phliasiorum festinationem cùm Thebani resciuissent, omni ope Pellenensibus succurrere accelerabant. Phliasiorum interim equites Pellenenses aggrediuntur, à quibus fortiter excepti sunt: illi uerò parumper declinarunt, rursusq; cum peditibus qui iam aduenerāt, in illos irruūt, ac atrocissimum edebant prælium. Hostes uerò impetum non sustinuerunt, sed protinus in fugam uersi sunt. Pugna ea Sicyonij nonnulli, ac Pellenensium ualde multi, uiriq; fortes occubuerunt. His actis, Phliasij clarissimum erexere trophæum, pæana canentes, ut æquum erat. Et Thebani, quiq; cum Euphrone erant, hæc tanquam spectaculum quoddam cernere cogebantur: inde Sicyonem abiere, Phliasij uerò in urbem rediere. Nec minus egregium id quoq; Phliasij egere. Viuum enim in potestatem redactum hospitem Pellenensem, quamuis summa rerum premerentur inopia, absq; precio dimisere. Nónne igitur merito hi qui

talia

νον. οἱ δὲ πολέμιοι ἰδόντες αὐτοὺς, ἀπεχώρουν, καταλιπόντες τάς τε κλίμακας καὶ τοὺς νεκρούς. ἐνίους δὲ καὶ ζῶντας ἀποκεχωλωμένους. ἀπέθανον δὲ τῶν πολεμίων οἵ τε ἔνδον μαχόμενοι, καὶ οἱ ἔξω ἁλλόμενοι, οὐκ ἐλάττους τῶν ὀγδοήκοντα. ἔνθα δὴ θεάσασθαι παρῆν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοὺς μὲν ἄνδρας δεξιουμένους ἀλλήλους, τὰς δὲ γυναῖκας, πιεῖν τε φερούσας, καὶ ἅμα χαρᾷ δακρυούσας. πάντας δὲ τοὺς παρόντας τότε γε τῷ ὄντι κλαυσίγελως εἶχεν. ἐνέβαλον δὲ καὶ τῷ ὑστέρῳ ἔτει εἰς τὴν Φλιασίαν οἵ τε Ἀργεῖοι, καὶ οἱ Ἀρκάδες ἅπαντες. αἴτιον δ' ἦν τοῦ ἐπικεῖσθαι αὐτοὺς ἀεὶ τοῖς Φλιασίοις, ὅτι ἅμα μὲν ὠργίζοντο αὐτοῖς, ἅμα δὲ ἐν μέσῳ εἶχον, καὶ ἐν ἐλπίδι ἦσαν ἀεὶ διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων παραστήσεσθαι αὐτούς. οἱ δ' ἱππεῖς, καὶ οἱ ἐπίλεκτοι τῶν Φλιασίων, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐμβολῇ ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ ποταμοῦ ἐπιτίθενται σὺν τοῖς παροῦσι τῶν Ἀθηναίων ἱππεῦσι. καὶ κρατήσαντες, ἐποίησαν τοὺς πολεμίους τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὰς ἀκρωρείας ὑποχωρεῖν, ὥσπερ ἐκ φιλίου καρποῦ τοῦ ἐν τῷ πεδίῳ φυλαττομένους μὴ καταπατήσειαν. αὖθις δέ ποτε ἐστράτευσεν ἐπὶ Φλιοῦντα ὁ ἐν Σικυῶνι ἄρχων, Θηβαίους ἄγων, οὕς τε αὐτὸς εἶχε φρουρούς, καὶ Σικυωνίους, καὶ Πελληνέας. ἤδη γὰρ τότε ἠκολούθουν τοῖς Θηβαίοις. καὶ Εὔφρων δὲ τοὺς αὐτοῦ ἔχων μισθοφόρους περὶ δισχιλίους, συνεστρατεύετο. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι αὐτῶν διὰ τοῦ Τρικαράνου κατέβαινον ἐπὶ τὸ Ἡραῖον, ὡς τὸ πεδίον φθεροῦντες. κατὰ δὲ τὰς εἰς Κόρινθον φερούσας πύλας ἐπὶ τοῦ ἄκρου, κατέλιπε Σικυωνίους τε, καὶ Πελληνέας, ὅπως μὴ ταύτῃ περιελθόντες οἱ Φλιάσιοι, κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν γένοιντο ὑπὲρ τοῦ Ἡραίου. ὡς δ' ἔγνωσαν οἱ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς πολεμίους ἐπὶ τὸ πεδίον ὡρμημένους, ἀντεξελθόντες οἵ τε ἱππεῖς καὶ οἱ ἐπίλεκτοι τῶν Φλιασίων ἐμάχοντο, καὶ οὐκ εἴασαν εἰς τὸ πεδίον αὐτούς. καὶ τὸ μὲν πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἐνταῦθα ἀκροβολιζόμενοι, διῆγον οἱ περὶ τὸν Εὔφρονα, ἐπιδιώκοντες μέχρι τοῦ ἱππασίμου. οἱ δὲ ἔνδοθεν μέχρι τοῦ Ἡραίου. ἐπεὶ δὲ ὥρα ἐδόκει ἰέναι, ἀπῇσαν οἱ πολέμιοι κύκλῳ τοῦ Τρικαράνου. ὥστε γὰρ τὴν σύντομον πρὸς τοὺς Πελληνέας ἀφικέσθαι, ἡ πρὸ τοῦ τείχους φάραγξ εἶργε. μικρὸν δ' αὐτοὺς πρὸς τὸ ὄρθιον προπέμψαντες, οἱ Φλιάσιοι, ἀποτραπόμενοι ἵεντο τὴν παρὰ τὸ τεῖχος ἐπὶ τοὺς Πελληνέας, καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν. καὶ οἱ περὶ τὸν Θηβαῖον δὲ αἰσθόμενοι τὴν σπουδὴν τῶν Φλιασίων, ἡμιλλῶντο, ὅπως φθάσειαν τοῖς Πελληνεῦσι βοηθήσοντες. ἀφικόμενοι δὲ πρότεροι οἱ ἱππεῖς, ἐμβάλλουσι τοῖς Πελληνεῦσι. δεξαμένων δὲ τὸ πρῶτον, ἐπαναχωρήσαντες, πάλιν σὺν τοῖς παραγεγενημένοις τῶν πεζῶν ἐνέβαλον, καὶ ἐκ χειρὸς ἐμάχοντο. καὶ ἐκ τούτου δὴ ἐγκλίνουσιν οἱ πολέμιοι. καὶ ἀποθνήσκουσι τῶν τε Σικυωνίων τινὲς, καὶ τῶν Πελληνέων μάλα πολλοί, καὶ ἄνδρες ἀγαθοί. τούτων δὲ γενομένων, οἱ μὲν Φλιάσιοι τρόπαιον ἵσταντο λαμπρὸν, παιανίζοντες ὥσπερ εἰκός. οἱ δὲ περὶ τὸν Θηβαῖον, καὶ τὸν Εὔφρονα, περιεώρων ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ θέαν παραδεδραμηκότες. τούτων δὲ πραχθέντων, οἱ μὲν ἐπὶ Σικυῶνος ἀπῆλθον, οἱ δ' εἰς τὸ ἄστυ ἀπεχώρησαν. καλὸν δὲ καὶ τοῦτο διεπράξαντο οἱ Φλιάσιοι. τὸν γὰρ Πελληνέα πρόξενον ζῶντα λαβόντες, καίπερ πάντων σπανιζόμενοι, ἀφῆκαν ἄνευ λύτρων. γενναίους μὲν δὴ καὶ ἀλκίμους πῶς οὐκ ἄν τις φαίη εἶναι τοὺς τὰ

τοιαῦτα

τοιαῦτα διαπραττομένους; ὥς γε μὴν καὶ διὰ καρτερίας τοῖς φίλοις τὴν πίστιν διέσωζον, περιφανές. οἳ ἐπεὶ εἴργοιντο τῶν ἐκ τῆς γῆς καρπῶν, ἔζων, τὰ μὲν ἐκ τῆς πολεμίας λαμβάνοντες, τὰ δὲ ἐκ Κορίνθου ὠνούμενοι, διὰ πολλῶν κινδύνων ἐπὶ τὴν ἀγορὰν ἰόντες, χαλεπῶς μὲν τιμὴν πορίζοντες, χαλεπῶς δὲ τοὺς πορίζοντας διαπραττόμενοι, γλίσχρως δ' ἐγγυητὰς καθιστάντες τῶν ἀξόντων ὑποζυγίων. ἤδη δὲ παντάπασιν ἀπορούντων, Χάρητα διεπράξαντο σφίσι παραπέμψαι τὴν παραπομπήν. ἐπεὶ δὲ ἐν Φλιοῦντι ἐγένοντο, ἐδεήθησαν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀχρείους συμπροπέμψαι εἰς τὴν Πελλήνην. κἀκείνους μὲν ἐκεῖ κατέλιπον, ἀγοράσαντες δὲ, καὶ ἐπισκευασάμενοι ὁπόσα ἐδύναντο ὑποζύγια, νυκτὸς ἀπῄεσαν, οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐνεδρεύσοιντο ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ νομίζοντες χαλεπώτερον εἶναι τοῦ μάχεσθαι, τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια. καὶ προῄεσαν μὲν οἱ Φλιάσιοι μετὰ Χάρητος. ἐπεὶ δὲ ἐνέτυχον τοῖς πολεμίοις, εὐθὺς ἔργου τε εἴχοντο, καὶ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοις ἐνέκειντο. καὶ ἅμα Χάρητα ἐπιβοηθεῖν ἐβόων. νίκης δὲ γενομένης, καὶ ἐκβληθέντων ἐκ τῆς ὁδοῦ τῶν πολεμίων, οὕτω δὴ οἴκαδε καὶ ἑαυτοὺς, καὶ ἃ ἦγον ἀπέσωσαν. ὡς δὲ τὴν νύκτα ἠγρύπνησαν, ἐκάθευδον μέχρι πόρρω τῆς ἡμέρας. ἐπεὶ δὲ ἀνέστη ὁ Χάρης, προσελθόντες οἱ ἱππεῖς, καὶ οἱ χρησιμώτατοι τῶν πολιτῶν, ἔλεγον· ὦ Χάρης, ἔξεστί σοι τήμερον κάλλιστον ἔργον διαπράξασθαι. χωρίον γὰρ ἐπὶ τοῖς ὁρίοις ἡμῖν οἱ Σικυώνιοι τειχίζουσιν, οἰκοδόμους μὲν πολλοὺς ἔχοντες, ὁπλίτας δὲ οὐ πάνυ πολλούς. ἡγησόμεθα μὲν οὖν ἡμεῖς οἱ ἱππεῖς, καὶ τῶν πολιτῶν οἱ ἐρρωμενέστατοι. σὺ δὲ τὸ ξενικὸν ἔχων, ἐὰν ἀκολουθῇς, ἴσως μὲν διαπεπραγμένα σοι καταλήψῃ. ἴσως δὲ ἐπιφανεὶς σὺ, ὥσπερ ἐν Πελλήνῃ, τροπὴν ποιήσεις. εἰ δέ τι δυσχερές σοι δοκεῖ ὧν λέγομεν, ἀνακοίνωσαι τοῖς θεοῖς θυόμενος. οἰόμεθα γὰρ ἔτι σε μᾶλλον ἡμῶν τοὺς θεοὺς ταῦτα πράττειν κελεύσειν. τοῦτο δὲ χρή, ὦ Χάρης, εὖ εἰδέναι, ὅτι ἐὰν ταῦτα πράξῃς, τοῖς μὲν πολεμίοις ἐπιτετειχικὼς ἔσῃ, φιλίαν δὲ πόλιν διασεσωκώς. εὐκλεέστατος δὲ ἐν τῇ πατρίδι ἔσῃ, ὀνομαστότατος δὲ καὶ ἐν τοῖς συμμάχοις, καὶ πολεμίοις. ὁ μὲν δὴ Χάρης πεισθεὶς, ἐθύετο. τῶν δὲ Φλιασίων εὐθὺς μὲν οἱ ἱππεῖς τοὺς θώρακας ἐνεδύοντο, καὶ τοὺς ἵππους ἐχαλίνουν. οἱ δὲ ὁπλῖται ὅσα εἰς πεζὸν, παρεσκευάζοντο. ἐπεὶ δὲ ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα ἐπορεύοντο ἔνθα ἐθύετο, ἀπήντα αὐτοῖς ὁ Χάρης, καὶ ὁ μάντις, καὶ ἔλεγον ὅτι καλὰ εἴη τὰ ἱερά. ἀλλὰ περιμένετε, ἔφασαν. ἤδη γὰρ καὶ ἡμεῖς ἔξιμεν. ὡς δὲ τάχιστα ἐκηρύχθη, θείᾳ τινὶ προθυμίᾳ καὶ οἱ μισθοφόροι ταχὺ ἐξέδραμον. ἐπεὶ δὲ Χάρης ἤρξατο πορεύεσθαι, προῄεσαν αὐτοῦ οἱ τῶν Φλιασίων ἱππεῖς, καὶ πεζοί. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ταχέως ἡγοῦντο, ἔπειτα δὲ ἐτρόχαζον. τέλος δὲ, οἱ μὲν ἱππεῖς ἤλαυνον· οἱ δὲ πεζοὶ κατακρατὸς ἔθεον ὡς δυνατὸν ἐν τάξει. οἷς καὶ ὁ Χάρης σπουδῇ ἐπηκολούθει. ἦν μὲν οὖν τῆς ὥρας μικρὸν πρὸ δυομένου ἡλίου. κατελάμβανον δὲ τοὺς ἐν τῷ τείχει πολεμίους, τοὺς μὲν λουομένους, τοὺς δ' ὀψοποιουμένους· τοὺς δὲ φυρῶντας, τοὺς δὲ στιβάδας ποιουμένους. ὡς δ' εἶδον τὴν σφοδρότητα τῆς ἐφόδου, εὐθὺς ἐκπλαγέντες ἔφυγον, καταλιπόντες τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι πάντα τὰ ἐπιτήδεια. κἀκεῖνοι μὲν ταῦτα δειπνήσαντες,

talia gessere, generosi ac fortes appellãdi sunt? eo quoq; nomine clari, quòd tã summa cõstantia amicis fidẽ seruauerint. Quãuis.n. à colligẽdis arcerentur frugib. perdurabãt tamẽ, quedã ex hostili rapiẽtes terra, nõnulla uerò ex Corintho coementes, multis periculis illuc cõtendentes, difficulter quoq; preciũ corradẽtes, difficilius uerò à uendentibus necessaria redimẽtes, iumẽta quoq; ad deuehendũ commeatũ summa difficultate à uicinis contrahentes. Tandem omniũ rerũ pressi inopia, Chareti persuasere, ut pro deuehendo cõmeatu praesidium cum illis mitteret. Qui cùm Phliuntẽ peruenissent, illũ exorarũt ut inutilẽ turbã Pellenẽ emittere liceret. quã ibi quoq; dimiserũt. Inde digressi necessaria coemerũt, ac quotquot potuerũt, onerarunt iumẽta, noctéq; reuertebãtur, haud ignari ab hostib. transitũ insideri: satius tamẽ rati egregiè pugnãdo periclitari, q̃ cõmeatus premi indigentia. Igitur cũ Charete progressi, cũ hostes adesse certiores facti essent, se ad certamẽ accingũt, ac inuicẽ hortãtur, Charetẽq; opẽ ferre clamant. Parta itaq; uictoria, hostibusq; repulsis, cũ omnibus quae ferebãt salui domũ peruenere. Cũq; totã uigilassẽt noctẽ, ad multũ dormierũt diei. At cùm Chares surrexisset, equites primoresq; ciuiũ illum ita alloquuti sunt: Propositũ est tibi, o Chares, pulcherrimã hodie exeq rẽ. Regionẽ.n. montanã Sicyonij muro circũdare nituntur aedificatorib. plurimis, uerũ haud ita multis cõfisi militib. hos nos equites praestãtioresq; ciuiũ aggredi in animo habemus: tu uerò si peregrino subsequutus fueris milite, fortasse confectã rem inuenies: & proculdubio, cum apparueris, ut Pellenae, hostes in fugam uertes. Si uerò quae narramus tibi factu difficilia uidentur, deos sacrificijs cõsule: arbitramur equidem potius illos q̃ nos, ut haec peragas iubere. Nec te lateat, si haec peregeris, hostib. superiorẽ fore, amicãq; seruaturũ ciuitatẽ: gloriosissimum quoq; in patria, nominatissimũ praeterea tã inter socios quàm hostes euasurũ. His persuasus Chares sacrificabat. Interim uerò Phliasiorũ equites arma induebant, equosq; frenabãt, pedites quoq; ad certamen se praeparabãt: inde composito agmine ad locum ubi sacra fiebant, unà tendebant. Quibus obuiam factus Chares cum uate, nuncians pulchra apparuisse exta: uerum aliquantisper expectate, inquit, nos enim unà egrediemur. Cõfestimq; mercenarij milites ingẽti alacritate, tanquam numine afflati, ad hostes pergebãt. Praecesserãt hos Phliasiorũ tam equites q̃ pedites, quantaq; poterãt celeritate ad hostes festinabant: tandemq; equites equos concitant, peditesq; seruatis quantum poterant ordinibus cursu ferebantur: quos Chares celeriter sequebatur. Dies uerò iã praecipitabat, ac in uesperũ uergebat. Nacti sunt itaq; hostes partim operi incũbentes, alios se lauantes, nonnullos coenã praeparantes, hos panẽ pinsentes, illos uero lectos sternentes: qui cũ Phliasios cũ impetu ac celeritate irruẽtes cernerẽt, metu perculsi, omnes in fugã uersi sunt. Cùm necessaria cũcta uiris tam egregijs reliquissent, illi ibidem coenantes, reliqua

domum tulerunt, pæanizantes, ac ob res feliciter gestas sacra instaurantes: inde excubijs locatis quieti se dederunt. At Corinthij cùm de pugnæ euentu certiores facti essent, perhumanè contractis iumentis illa cuncta frumento onerarunt, Phliuntemque misere: & antea quàm undique muro circumdarentur, quotidie necessaria inferebantur. De Phliasijs itaque quemadmodum amicis fidem seruarint, quámque egregie se in bello gesserint, ac omnium indigi in societate permanserint, sat dictum est. Eodem ferme tempore Aeneas Stymphalius cùm Arcadum dux esset, ac quæ Sicyoni fierent intoleranda iudicaret, occupata cum exercitu suo arce, Sicyonios præstantiores qui in urbe erant, necnon illos qui absque decreto exciderant, conuocabat: quapropter Euphron timore perculsus in Sicyoniorum perfugit portum, Pasimelemque ex Corintho accersiuit, ut Lacedæmonijs portum traderet, simulans se id fide ac beneuolentia facere. Siquidem cùm deliberatum fuisset, num à Lacedæmonijs ciuitas deficere deberet, ego cum paucis, inquit, restiti. Cùm uerò rursus proditores meos ulcisci uellem, statum constitui popularem: & nunc, inquit, à me fugati sunt uestri proditores omnes. Si igitur potuissem ego, cum uniuersa ciuitate ad uos defecissem: cùm autem id non fuerit in uiribus meis, portum uobis tradidi. Audiebant hæc multi, sed qui in eam ducerentur sententiam, non omnino manifestum est. Verùm cùm Euphronis mentionem fecerim, quæ de eo acta sint, ad calcem usque educam. Quum Sicyoni optimates ac populus seditione certarent, Euphron accepto ex Athenis præsidio, ciuitatem cum populo in suam redegit potestatem. At cùm Thebanus harmostes arcem obtineret, illeque cerneret quamdiu arx in Thebanorum esset potestate, se ciuitati dominari haud posse, accepta pecunia Thebas profectus est, ut Thebanis persuaderet, ut expulsis optimatibus sibi rursus ciuitatem traderent. At qui antea exciderant, cùm ipsius præsensissent consilia, ipsi quoque Thebas profecti sunt. Verum cùm ipsum familiariter cum primoribus uersari cernerent, timentes ne si rem ex sententia perageret, periclitati sunt quidam, ac illum quum in arce cum primoribus ac se natu sederet aggressi, obtruncant. At primores comprehensis autoribus, in senatum introduxere, itaq; loquuti sunt:

Thebanorũ ad ciues concio.

Viri ciues, nos Euphronis interfectores hos mortis reos deferimus, uidentes probos nihil unquam iniustè aut iniquè perpetrare: prauos uerò si quid mali agere nitantur, id ut clanculum fiat conari. At hi adeò cunctos audacia ac scelere exuperant homines, ut coram principibus ipsis, uobisq; dominis, qui & uitæ ac necis potestatem obtinetis, hominẽ obtruncare haud ueriti sint. Qui si ultimo haud afficientur supplicio, quis

καὶ οἴκοθεν ἄλλα ἐλθόντα, ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ σπείσαντες, καὶ παιανίσαντες, καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι, κατέδαρθον. οἱ δὲ Κορίνθιοι, ἀφικομένου τοῦ νυκτὸς ἀγγέλου περὶ τῆς Θυαμίας, μάλα φιλικῶς κηρύξαντες τὰ ζεύγη, καὶ τὰ ὑποζύγια πάντα, καὶ σίτου γεμίσαντες, εἰς τὸν Φλειοῦντα παρήγαγον. καὶ ἕως περ ἐτειχίζετο τὸ τεῖχος ἑκάστης ἡμέρας, παραπομπαὶ ἐγίνοντο. περὶ μὲν δὴ Φλιασίων, ὡς καὶ πιστοὶ τοῖς φίλοις ἐγένοντο, καὶ ἄλκιμοι διετέλεσαν ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ ὡς πάντων σπανίζοντες, ἐν τῇ συμμαχίᾳ διέμενον, εἴρηται. σχεδὸν δέ τοι περὶ τοῦτον τὸν χρόνον, Αἰνέας Στυμφάλιος, γεγενημένος στρατηγὸς τῶν Ἀρκάδων, νομίσας οὐκ ἀνεκτῶς ἔχειν τὰ ἐν τῇ Σικυῶνι, ἀναβὰς σὺν τῷ ἑαυτοῦ στρατεύματι εἰς τὴν ἀκρόπολιν, συγκαλεῖ τῶν Σικυωνίων τῶν τε ἔνδον ὄντων τοὺς κρατίστους, καὶ τοὺς ἄνευ δόγματος ἐκπεπτωκότας μετεπέμπετο. φοβηθεὶς δὲ ταῦτα ὁ Εὔφρων καταφεύγει εἰς τὸν λιμένα τῶν Σικυωνίων. καὶ μεταπεμψάμενος Πασίμηλον ἐκ Κορίνθου, διὰ τούτου παραδίδωσι τὸν λιμένα τοῖς Λακεδαιμονίοις. καὶ ἐν ταύτῃ αὖ τῇ συμμαχίᾳ ἀνεστρέφετο, λέγων ὡς Λακεδαιμονίοις διατελοίη πιστὸς ὤν. ὅτε γὰρ ψῆφος ἐδίδοτο ἐν τῇ πόλει, εἰ δοκοίη ἀφίστασθαι, μετ' ὀλίγων ἀποψηφίσασθαι ἔφη. ἔπειτα δὲ τοὺς προδόντας ἑαυτὸν τιμωρήσασθαι, βουλόμενος δῆμον καταστῆσαι, καὶ νῦν, ἔφη, φεύγουσιν ὑπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ὑμᾶς προδόντες. εἰ μὲν οὖν ἐδυνάσθην ἐγώ, ὅλην ἂν ἔχων τὴν πόλιν, πρὸς ὑμᾶς ἀπέστην. νῦν δ' οὗ ἐγκρατὴς ἐγενόμην, τὸν λιμένα παραδέδωκα ὑμῖν. ἠκροῶντο μὲν δὴ αὐτοῦ πολλοὶ ταῦτα. ὁπόσοι δὲ ἐπείθοντο, οὐ πάνυ κατάδηλον. ἀλλὰ γὰρ ἐπεί τοι ἠρξάμην, διατελέσαι βούλομαι τὰ περὶ τοῦ Εὔφρονος. στασιασάντων γὰρ ἐν τῇ Σικυῶνι τῶν τε βελτίστων, καὶ τοῦ δήμου, λαβὼν ὁ Εὔφρων Ἀθήνηθεν ξενικὸν, πάλιν κατέρχεται. καὶ τοῦ μὲν ἄστεος ἐκράτει σὺν τῷ δήμῳ. Θηβαίου δὲ ἁρμοστοῦ τὴν ἀκρόπολιν ἔχοντος, ἐπεὶ ἐγίνωσκεν οὐκ ἂν δυνάμενος, τῶν Θηβαίων ἐχόντων τὴν ἀκρόπολιν, τῆς πόλεως κρατεῖν, συσκευασάμενος χρήματα, ᾤχετο ὡς τούτοις πείσων Θηβαίους, ἐκβάλλειν μὲν τοὺς κρατίστους, παραδοῦναι δ' αὖ τῷ πάλιν τὴν πόλιν. αἰσθόμενοι δὲ οἱ πρόσθεν φυγάδες τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν παρασκευὴν, αὐτοὶ ἀντεπορεύοντο εἰς τὰς Θήβας. ὡς δ' ἑώρων αὐτὸν οἰκείως τοῖς ἄρχουσι συνόντα, φοβηθέντες μή πως διαπράξαιτο ἃ βούλεται, παρακινδυνεύσαντές τινες, καὶ ἀποσφάττουσιν αὐτὸν ἐν τῇ ἀκροπόλει, τῶν τε ἀρχόντων, καὶ τῆς βουλῆς, συγκαθημένων. οἱ μέντοι ἄρχοντες, τοὺς ποιήσαντας εἰσήγαγον εἰς τὴν βουλὴν, καὶ ἔλεγον τάδε.

Ἄνδρες πολῖται, ἡμεῖς τουτουσὶ τοὺς Εὔφρονα ἀποκτείναντας, διώκομεν περὶ θανάτου, ὁρῶντες ὅτι οἱ μὲν σώφρονες οὐδ' ἐν δίκῃ που ἄδικον, οὐδὲ ἀνόσιον ποιοῦσιν· οἱ δὲ πονηροὶ ποιοῦσι μὲν, λανθάνειν δὲ ὅμως πειρῶνται. οὗτοι δὲ τοσοῦτον πάντας ἀνθρώπους ὑπερβεβλήκασι τόλμῃ τε καὶ μιαρίᾳ, ὥστε παρ' αὐτάς τε τὰς ἀρχὰς, καὶ παρ' ἑαυτοὺς ὑμᾶς τοὺς κυρίους, οὕς τινας δεῖ ἀποθνήσκειν, καὶ οὕς τινας μὴ, αὐτογνωμονήσαντες, ἀπέκτειναν τὸν ἄνδρα. εἰ οὖν οὗτοι μὴ δώσουσι τὴν ἐσχάτην δίκην,

τίς

τίς ποτε πρὸς τὴν πόλιν θαρσῶν προσβήσεται; τί δὲ ἔσται ἡ πόλις, εἰ ἐξέσται τῷ βουλομένῳ ἀποκτεῖναι, πρὶν δηλῶσαι ὅτου ἕνεκα ἥκοι ἕκαστος; ἡμεῖς μὲν τούτους διώκομεν ὡς ἀνοσιωτάτους, καὶ ἀθεμιστοτάτους, καὶ πλεῖστον δὴ ὑπεριδόντας τῆς πόλεως. ὑμεῖς δὲ ἀκηκοότες ὁποίας τινὸς ὑμῖν δοκοῦσιν ἄξιοι εἶναι δίκης, ταύτην αὐτοῖς ἐπίθετε. οἱ μὲν ἄρχοντες τοιαῦτα εἶπον. τῶν δὲ ἀποκτεινάντων, οἱ μὲν ἄλλοι ἠρνοῦντο μὴ αὐτόχειρες γενέσθαι. εἷς δὲ ὡμολόγησε, καὶ τῆς ἀπολογίας ὧδέ πως ἦρχεν.

Ἀλλ' ὑπερορᾶν μέν, ὦ Θηβαῖοι, οὐ δυνατὸν ὑμῶν ἀνδρί, ὃς εἰδείη κυρίους μὲν ὄντας ὅ,τι βούλεσθε αὐτῷ χρῆσθαι, τίνι μέντοι πιστεύσας ἐνθάδε ἀπέκτεινα τὸν ἄνδρα, εὖ ἴστε ὅτι πρῶτον μέν, τῷ νομίζειν δίκαια ποιεῖν. ἔπειτα δὲ τῷ ὑμᾶς ὀρθῶς γνώσεσθαι. ᾔδειν γὰρ ὅτι καὶ ὑμεῖς τοὺς περὶ Ἀρχίαν, καὶ Ὑπάτην, οὓς ἐλάβετε Εὔφρονι ὅμοια πεποιηκότας, οὐ ψῆφον ἀνεμείνατε, ἀλλ' ὁπότε πρῶτον ἐδυνάσθητε, ἐτιμωρήσασθε, νομίζοντες τῶν τε περιφανῶς ἀνοσίων, καὶ τῶν φανερῶς προδοτῶν, καὶ τυραννεῖν ἐπιχειρούντων, ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων θάνατον κατεγνῶσθαι. οὐκοῦν καὶ Εὔφρων ἔνοχος πᾶσι τούτοις ἦν; παραλαβὼν μὲν γὰρ τὰ ἱερὰ μεστὰ καὶ χρυσῶν τούτων, καὶ ἀργυρῶν ἀναθημάτων, κενὰ πάντων ἀπέδειξε. προδότης γε μὴν τίς ἂν περιφανέστερος Εὔφρονος ἂν; ὃς φιλαίτατος μὲν ὢν Λακεδαιμονίοις, ὑμᾶς εἵλετο ἀντ' ἐκείνων. πιστὰ δὲ δοὺς καὶ λαβὼν παρ' ὑμῶν, πάλιν προὔδωκεν ὑμᾶς, καὶ παρέδωκε τοῖς ἐναντίοις τὸν λιμένα. καὶ μήν, πῶς οὐκ ἀπροφασίστως τύραννος ἦν, ὃς δούλους, οὐ μόνον ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ πολίτας ἐποίησεν; ἀπέκτεινε δέ, καὶ ἐφυγάδευε, καὶ χρήματα ἀφῃρεῖτο, οὐ τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλ' οὓς αὐτῷ ἐδόκει. οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ βέλτιστοι. αὖθις δὲ μετὰ τῶν ἐναντιωτάτων ὑμῖν Ἀθηναίων κατελθών, ἐναντία μὲν ἔθετο τῷ παρ' ὑμῶν ἁρμοστῇ τὰ ὅπλα. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνον οὐκ ἐδυνάσθη ἐκ τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν, συσκευασάμενος χρήματα, δεῦρο ἀφίκετο. καὶ εἰ μὲν ὅπλα ἀθροίσας ἐφάνη ἐφ' ὑμᾶς, καὶ χάριν ἄν μοι εἴχετε, εἰ ἀπέκτεινα αὐτόν. ὃς δὲ χρήματα ἦλθε παρεσκευασμένος ὡς τούτοις ὑμᾶς διαφθερῶν, καὶ πείσων πάλιν κύριον αὐτὸν ποιῆσαι τῆς πόλεως, τούτῳ ἐγὼ τὴν δίκην ἐπιθείς, πῶς ἂν δικαίως ὑφ' ὑμῶν ἀποθάνοιμι; καὶ γὰρ οἱ μὲν ὅπλοις βιασθέντες, βλάπτονται μέν, οὐ μέντοι ἄδικοί γε ἀναφαίνονται. οἱ δὲ χρήμασι παρὰ τὸ δίκαιον διαφθαρέντες, ἅμα μὲν βλάπτονται, ἅμα δὲ αἰσχύνῃ περιπίπτουσιν. εἰ μὲν τοίνυν ἐμοὶ μὲν πολέμιος ἦν, ὑμῖν δὲ φίλος, κἀγὼ ὁμολογῶ μὴ καλῶς ἄν μοι ἔχειν τοῦτον παρ' ὑμῖν ἀποκτεῖναι. ὁ δὲ ὑμᾶς προδιδούς, τί ἐμοὶ πολεμιώτερος ἦν, ἢ ὑμῖν; ἀλλὰ νὴ Δία, εἴποι τις ἄν, ἑκὼν ἦλθε. κἆτα εἰ μὲν ἀπεχόμενον τῆς πόλεως ὑμῶν ἀπέκτεινέ τις αὐτόν, ἐπαίνου ἂν ἐτύγχανε. νῦν δὲ ὅτι πάλιν ἦλθεν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς πρόσθεν κακὰ ποιήσων, οὐ δικαίως φησί τις αὐτὸν τεθνάναι; ποῦ ἔχων ἕλλησι σπονδὰς ἐπιδεῖξαι, ἢ προδόταις, ἢ πάλιν

quis posthac securè ad urbem hanc accedere poterit? Cuius praeterea conditionis ciuitas erit, si unicuiq; ex libito quenquam, antequam ostendere possit cur huc uenerit, interficere permissum erit? Nos igitur hos ut scelestissimos ac iniquissimos, quiq; ciuitatis leges admodum transgressi sunt, deferimus. Vos uerò postquàm maleficia eorum audiuistis, ea poena qua uobis digni uidentur, illos plectite. Et ciuitatis principes talia sunt loquuti. At facinoris autores, alij se criminis reos esse negabant: unus uerò qui rem ingenuè fatebatur, tali defensione usus est:

At uos quidem contemnere, Thebani, impossibile est homini, qui sciat in uestra esse potestate positum, de se, quid uobis iustum uideatur, statuere. Qua tamen re fretus hìc hominem occidi, primùm ut hoc sciatis, quòd me arbitrarer iustè facere: deinde uos rectè facturos. Sciebam enim cùm Archias ac Hypates olim similia Euphroni audentes à uobis deprehensi essent, non sententia aliqua damnatos esse, sed euestigio ultimo affectos supplicio: siquidem existimabatis eum qui manifesti sceleris, proditionis ac tyrannidis conuictus esset, ab omnibus hominibus iam morte damnatum esse. Nónne igitur Euphron quoque criminum illorum omnium reus fuit? quandoquidem templa cunctis statuis tam aureis quàm argenteis spoliauit. Quis praeterea manifestior Euphrone proditor fuit? Nam cùm summa amicitia Lacedaemonijs deuinctus esset, illis tamen relictis ad uos transfugit. Cumq; fidem dedisset, à uobisq; accepisset, rursus uobis proditis, portum hostibus tradidit. Atqui nónne apertissimè tyrannidem exercebat, cùm seruos non solùm in libertatem uendicaret, sed & ciuitate donaret? Praeterea non eos qui iniustè egerant, interficiebat, expellebat, fortunisq; omnibus spoliabat, sed quos ei uidebatur: hi uerò optimates erant. Inde cum inimicissimis uobis Atheniensibus in urbem irrumpens, armis praefecto uestro se opposuit, quem cùm ex urbe eijcere non posset, corrasis undique pecunijs huc accessit. Proinde cùm uobis arma intulit, meritò mihi gratias habebitis, quoniam illum obtruncaui. Quo pacto etenim ad mortem iustè à uobis damnari uiderer, si illum sustuli qui collectis undique pecunijs ideo huc applicuit, ut uos illis corrumperet, persuaderetque ut rursus eum ciuitatis dominum constitueretis? Etenim qui uiolantur, leduntur quidem, sed alijs haud iniurij esse uidentur. At qui pecunijs corrumpuntur, partim leduntur, partim in infamiam incurrunt. Igitur si mihi quidem hostis, uobis uerò fuisset amicus, me non probè fecisse, quòd à me apud uos occisus sit, confiterer. Cùm uerò uos prodiderit, num mihi an uobis hostilior extiterit, considerate. Sed dicet aliquis, sponte sua huc uenit. Ergo si procul ab urbe nostra obtruncatus esset, laudibus interfectorem decoraremus: nunc uerò cùm de securitate certus ad nos uenerit, alia praeter priora mala facturus, dicet aliquis eum non iustè occisum esse? Verùm illi respondeo, ut mihi leges Graecorum ostendat, quae proditoribus seu trans/

transfugis, aut tyrannis securū sē prestēt. Mementote praeterea uos aliquando publicè decreuisse, exules in omnes ciuitates socias cōmuni decreto reduci posse: at qui absq; publico decreto reuersus fuerit, hūc dicere ausim haud iniustè morte poenas dedisse. Proinde si me interfeceritis, uiro uobis omnium inimicißimo uindictam persoluetis. Quòd si me rectè egisse iudicabitis, uindictam debitam exegisse nō solùm nomine uestro, sed et sociorū uniuersorū uidebimini. Quae cū Thebani audiuissent, meritas Euphronem poenas luisse decreuerūt. Ciues uerò eū tanquā uirū bonū in forū detulerūt, ibiq; sepelierūt, ac tanquam ducē ciuitatis uenerati sunt. Ita enim ut plurimum euenit, ut homines benefactores suos, uiros bonos esse statuant. Et quae circa Euphronē acta sunt, ita se habēt. Ego uerò unde digressus sum reuertar. Phliasij cùm adhuc Thyamiae munitioni incūberēt, Charete adhuc praesente, Oropus ab exulib. occupatus est: cumq; contra illos Atheniēses uniuersi expeditionem sumpsissent, Charetemq; ex Thyamia accersiuissent, portus Sicyonius rursus à ciuibus & Arcadibus captus est. At cùm Atheniensib. nemo è socijs opem ferret, cū Thebanis ita cōuenire coacti sunt, ut Oropus redderetur, quoad iure lis dirimeretur. Lycomedes igitur cùm resciuisset Athenienses socios incusare, tanquam multas molestias propter illos paterentur, nemo uerò illis auxilium praestaret: quamplurimis persuasit, ut cum eis de societate ageretur. et sub initium magna pars Atheniensiū aegrè ferebant, quòd cùm Lacedaemoniorum essent amici, illorum tamen hostibus societate cōciliarentur: sed cùm diligenter rem perpenderēt, inuenerunt haud minus Lacedaemonijs quàm ipsis conferre, ut à Thebanis Arcades distraherentur: quapropter cum Arcadibus societatem inire. Quae cum Lycomedes ex animi sententia peregisset, ab Athenis profectus est, finemq; beatißimum sortitus est. Cùm enim plura adessent nauigia, ipseq; ex illis quodcunque placuisset eligere ostendere iussus esset, ubinam potißimum se exponere uellet, ibi descendere elegit, ubi quamplurimi essent exules. Et ille hoc occubuit pacto, & societas maxime ita contracta est. Interea Demotion apud populum Atheniensem uerba fecit, ostendens, si illi Arcadum amicitiā utilis esse uideri, iubendum tamen esse ut duces operam darent, ut Corinthus salua populo remaneret Atheniēsi. Quae cùm Corinthij audiuissent, misso undique ubi Athenienses in statiuis erant, praesidio ualido, illos abire iusserunt, ostendentes amplius illorum opera haud indigere: qui confestim paruere. Cumq; ex praesidijs uniuersis milites in urbem confluxissent, Corinthij praeconis uoce nunciare iusserunt, si quis ab illis iniuria affectus esset, ostenderet: eos etenim ius adepturos. Aduenit interim Chares cum classe Cenchreas, qui cùm gesta intellexisset, dixit se cùm de insidijs certior factus fuisset, illos auxilij gratia accessisse. Corinthij uerò cùm eum laudibus extulissent, minimè tamen naues intra portum receperunt, uerùm illum cum classe abire iusserunt, nec non milites iure illis reddito, dimiserunt. Et Athenienses hoc maxime pacto Corintho discesserunt:

&

πάλιν αὐτομόλους, ἢ τυράννοις; πρὸς δὲ τούτοις ἀναμνήσθητε ὅτι καὶ ἐψηφίσασθε δήπου τοὺς φυγάδας, ἀγωγίμους εἶναι ἐκ πασῶν τῶν συμμαχίδων. ὅστις δὲ ἄνευ κοινοῦ τῶν συμμαχίδων δόγματος κατέρχεται φυγάς, τοῦτον ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅπως οὐ δίκαιόν ἐστιν ἀποθνήσκειν; ἐγώ φημι, ὦ ἄνδρες, ἀποκτείναντας μὲν ὑμᾶς ἐμέ, τετιμωρηκότας ἔσεσθαι ἀνδρὶ τῷ πάντων ὑμῖν πολεμιωτάτῳ. γνόντας δὲ δίκαια πεποιηκέναι, αὐτοὺς τετιμωρηκότας φανεῖσθαι ὑπέρ τε ὑμῶν αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν συμμάχων ἁπάντων. οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες, ἔγνωσαν δίκαια τὸν Εὔφρονα πεπονθέναι. οἱ μέντοι πολῖται αὐτὸν ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν κομισάμενοι, ἔθαψάν τε ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. οὕτως ὡς ἔοικεν οἱ πλεῖστοι ὁρίζονται τοὺς εὐεργέτας αὐτῶν, ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι. καὶ τὰ μὲν περὶ Εὔφρονος εἴρηται. ἐγὼ δὲ ἔνθεν εἰς ταῦτα ἐξέβην, ἐπάνειμι. ἔτι γὰρ τειχιζόντων τῶν Φλιασίων τὴν Θυαμίαν, καὶ τοῦ Χάρητος ἔτι παρόντος, Ὠρωπὸς ὑπὸ τῶν φευγόντων κατελήφθη. στρατευσαμένων δὲ πάντων Ἀθηναίων ἐπ' αὐτόν, καὶ τὸν Χάρητα μεταπεμψαμένων ἐκ τῆς Θυαμίας, ὁ μὲν λιμὴν αὖ ὁ τῶν Σικυωνίων, πάλιν ὑπ' αὐτῶν τε τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν Ἀρκάδων ἁλίσκεται. τοῖς δ' Ἀθηναίοις οὐδεὶς τῶν συμμάχων ἐβοήθησεν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν Θηβαίοις παρακαταθέμενοι τὸν Ὠρωπὸν μέχρι δίκης. καταμαθὼν δὲ ὁ Λυκομήδης μεμφομένους τοὺς Ἀθηναίους τοῖς συμμάχοις, ὅτι αὐτοὶ μὲν πολλὰ πράγματα ἔχοιεν δι' ἐκείνους, ἀντιβοηθοῖ δ' αὐτοῖς οὐδείς, πείθει τοὺς μυρίους πράττειν περὶ συμμαχίας πρὸς αὐτούς. τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ἐδυσχέραινόν τινες τῶν Ἀθηναίων τὸ Λακεδαιμονίοις ὄντας φίλους, γενέσθαι τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν συμμάχους. ἐπεὶ δὲ λογιζόμενοι εὕρισκον οὐδὲν μεῖον Λακεδαιμονίοις, ἢ σφίσιν ἀγαθόν, τὸ Ἀρκάδας μὴ προσδεῖσθαι Θηβαίων, οὕτω δὴ προσεδέχοντο τὴν τῶν Ἀρκάδων συμμαχίαν. καὶ Λυκομήδης ταῦτα πράττων, ἀπιὼν Ἀθήνηθεν, δαιμονιώτατα ἀποθνήσκει. ὄντων γὰρ παμπόλλων πλοίων, ἐκλεξάμενος τούτων ὃ ἐβούλετο, καὶ συνθέμενος τούτοις ἐκβιβάσαι ὅποι αὐτὸς κελεύοι, εἵλετο ἐνταῦθα ἐκβῆναι, ἔνθα οἱ φυγάδες ἐτύγχανον ὄντες. κἀκεῖνος μὲν οὕτως ἀποθνήσκει. ἡ μέντοι συμμαχία οὕτως ἐπεραίνετο. εἰπόντος δὲ Δημοτίωνος ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἡ μὲν πρὸς τοὺς Ἀρκάδας φιλία, καλῶς αὐτῷ δοκοίη πράττεσθαι, τοῖς μέντοι στρατηγοῖς προστάξαι ἔφη χρῆναι, ὅπως καὶ ἡ Κόρινθος σῶα ᾖ τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Κορίνθιοι, πέμψαντες ταχὺ ἱκανοὺς φρουροὺς ἑαυτῶν πανταχόσε, ὅπου ἐφρούρουν Ἀθηναῖοι, ἀπιέναι αὐτοὺς ἐκέλευσαν, ὡς οὐδὲν ἔτι δεόμενοι φρουρῶν. οἱ δ' ἐπείθοντο. ὡς δὲ συνῆλθον οἱ ἐκ τῶν φρουρῶν Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν, ἐκήρυξαν οἱ Κορίνθιοι εἴ τις ἀδικοῖτο Ἀθηναίων, ἀπογράφεσθαι, ὡς ληψομένους τὰ δίκαια. οὕτω δὲ τούτων ἐχόντων, Χάρης ἀφικνεῖται μετὰ τοῦ ναυτικοῦ πρὸς Κεγχρειάς. ἐπεὶ δὲ ἔγνω τὰ πεπραγμένα, ἔλεγεν ὅτι ἀκούσας ἐπιβουλεύεσθαι τῇ πόλει, βοηθῶν παρείη. οἱ δ' ἐπαινέσαντες αὐτόν, οὐδέν τι μᾶλλον ἐδέχοντο τὰς ναῦς εἰς τὸν λιμένα, ἀλλ' ἀποπλεῖν ἐκέλευον, καὶ τοὺς ὁπλίτας δὲ τὰ δίκαια ποιήσαντες, ἀπέπεμψαν. ἐκ μὲν οὖν τῆς Κορίνθου οἱ Ἀθηναῖοι οὕτως ἀπηλλάγησαν.

τοῖς

τοῖς μέντοι ἀρκάσιν ἠνάγκαζον τὸ πέμπειν τοὺς ἱππέας
ὑπάρχους διὰ τὴν συμμαχίαν, εἴ τις στρατεύοιτο ἐπὶ τὴν ἀρ/
καδίαν. εἰς δὲ τὴν λακωνικὴν οὐκ ἐπέβαινον ἐπὶ πολέμῳ. τοῖς
δὲ κορινθίοις ἐνθυμουμένοις ὡς χαλεπῶς εἶχον αὐτοὺς σω-
θῆναι, κεκρατημένους μὲν καὶ πρόσθεν κατὰ γῆν, προσ-
γεγενημένων δὲ αὐτοῖς ἀθηναίων ἐπιτηδείων, ἔδοξεν
ἀθροίζειν καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας μισθοφόρους. ἡγούμενοι
δὲ τούτων, ἅμα μὲν τὴν πόλιν ἐφύλαττον, ἅμα δὲ τοὺς
πολεμίους κακῶς ἐποίουν. εἰς μέντοι θήβας ἔπεμψαν ἐ-
περησομένους, εἰ τύχοιεν ἂν εἰρήνης ἐλθόντες. ἐπεὶ δὲ οἱ
θηβαῖοι ἰέναι ἐκέλευον ὡς τευξομένους, ἐδεήθησαν οἱ κο-
ρίνθιοι ἐᾶσαι σφᾶς ἐλθεῖν καὶ ἐπὶ τοὺς συμμάχους, ὡς
μετὰ μὲν τῶν βουλομένων ποιησόμενοι τὴν εἰρήνην. τοὺς
δὲ πόλεμον αἱρησομένους ἐάσοντες πολεμεῖν. ἐφέντων
δὲ καὶ ταῦτα πράττειν τῶν θηβαίων, ἐλθόντες εἰς λακε-
δαίμονα οἱ κορίνθιοι, εἶπον ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες λακεδαι-
μόνιοι, πρὸς ὑμᾶς πάρεσμεν ὑμέτεροι φίλοι. καὶ ἀξιοῦ-
μεν, εἰ μέν τινα ὁρᾶτε σωτηρίαν ὑμῖν, ἐὰν διακαρτερῶ-
μεν πολεμοῦντες, διδάξαι καὶ ἡμᾶς. εἰ δὲ ἀπόρως γιγνώ-
σκετε ἔχοντα τὰ ὑμέτερα, εἰ μὲν καὶ ὑμῖν συμφέρει, ποιή-
σασθε μεθ' ἡμῶν τὴν εἰρήνην, ὡς οὐδὲ μετ' οὐδένων ἂν ἥδιον
ἢ μεθ' ὑμῶν σωθείημεν. εἰ μέντοι ὑμεῖς λογίζεσθε συμ-
φέρειν ὑμῖν πολεμεῖν, δεόμεθα ὑμῶν ἐᾶσαι ἡμᾶς εἰρή-
νην ποιήσασθαι. σωθέντες μὲν γὰρ, ἴσως αὖθις ἔτι ποτὲ ἐν
καιρῷ ὑμῖν γενοίμεθα. ἐὰν δὲ νῦν ἀπολώμεθα, δηλονό-
τι οὐδέποτε ἔτι χρήσιμοι ἐσόμεθα. ἀκούσαντες δὲ ταῦ-
τα οἱ λακεδαιμόνιοι, τοῖς τε κορινθίοις συνεβούλευον τὴν
εἰρήνην ποιήσασθαι, καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἐπέτρεψαν
τοῖς μὴ βουλομένοις σὺν ἑαυτοῖς πολεμεῖν ἀναπαύσασθαι.
αὐτοὶ δὲ ἔφασαν πολεμοῦντες, πράξειν ὅ,τι ἂν τῷ θεῷ
φίλον ᾖ, ὑφήσεσθαι δὲ οὐδέποτε, ἣν παρὰ τῶν πατέρων
παρέλαβον μεσσήνην, ταύτης στερηθῆναι. οἱ οὖν κορίνθιοι
ἀκούσαντες ταῦτα, ἐπορεύοντο εἰς τὰς θήβας, ἐπὶ τὴν
εἰρήνην. οἱ μέντοι θηβαῖοι ἠξίουν αὐτοὺς καὶ συμμαχίαν
ὀμνύναι. οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι ἡ μὲν συμμαχία, οὐκ
εἰρήνη, ἀλλὰ πολέμου μεταλλαγὴ εἴη. εἰ δὲ βούλοιντο,
παρεῖναι ἔφασαν τὴν δικαίαν εἰρήνην ποιησόμενοι.
ἀγασθέντες δὲ αὐτοὺς οἱ θηβαῖοι, ὅτι καίπερ ἐν κινδύ-
νῳ ὄντες, οὐκ ἤθελον τοῖς εὐεργέταις εἰς πόλεμον καθίστα-
σθαι, συνεχώρησαν αὐτοῖς, καὶ φλιασίοις, καὶ τοῖς ἐλθοῦσι
μετ' αὐτῶν εἰς θήβας τὴν εἰρήνην, ἐφ' ᾧ τε ἔχειν τὴν ἑαυτῶν
ἑκάστους. καὶ ἐπὶ τούτοις ὠμόσθησαν οἱ ὅρκοι. οἱ μὲν δὴ
φλιάσιοι, ἐπεὶ οὕτως ἡ ξύμβασις ἐγένετο, εὐθὺς ἀπῆλθον
ἐκ τῆς θυαμίας. οἱ δὲ ἀργεῖοι ὀμόσαντες ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς
τούτοις εἰρήνην ποιήσασθαι, ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο καταπρά/
ξαι, ὥστε τοὺς τῶν φλιασίων φυγάδας μένειν ἐν τῷ τρι/
κρανῳ, ὡς ἐν τῇ ἑαυτῶν πόλει ἔχοντες, παραλαβόντες,
ἐφρούρουν, φάσκοντες σφετέραν καὶ τὴν γῆν ταύτην
εἶναι, ἣν ὀλίγῳ πρότερον ὡς πολεμίαν οὖσαν, ἐδῄουν. καὶ
δίκας τῶν φλιασίων προσκαλουμένων, οὐκ ἐδίδοσαν.
σχεδὸν δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον τετελευτηκότος ἤδη
τοῦ προτέρου διονυσίου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ πέμπει βοήθειαν τοῖς
λακεδαιμονίοις δώδεκα τριήρεις, καὶ ἄρχοντα αὐτῶν
τιμοκράτην. οὗτος δ' οὖν ἀφικόμενος, συνεξαιρεῖ αὐ-
τοῖς σελασίαν. καὶ τοῦτο πράξας, ἀπέπλευσεν οἴκαδε. με-
τὰ δὲ τοῦτο οὐ πολλῷ ὕστερον καταλαμβάνουσιν οἱ ἠλεῖοι
λασιῶ/

& Arcadibus ob societatē equites in subsidiū,
si quis contra Arcadiam militaret, mittere co/
gebantur, ad Laconicum tamen bellū haud pro/
cedebāt. At Corinthij cùm animo uolucrēt quā/
tis periculis obnoxij forent, cū iam antea terra
uicti essent, noui praeterea hostes Athenienses ac
cederent, milites tam equites quàm pedites con/
ducere coeperunt, quibus & ciuitatem defende/
bant, hostesq; male afficiebant. Miserunt et The
bas sciscitaturi, num si illuc accederent, pacem
consequi ualerent. Cumq; Thebani illos tanquā
uoti compotes futuros aduenire iussissent, rur/
sus Corinthij rogarūt, ut socios cōuenire permit
teretur, ut quos pacis cupidos reperirent, secum
adducere possent: quos uerò bellum praeferre in/
telligerent, bellare sinerent. Cumq; id quoq; ab
Thebanis illis concessum esset, Lacedaemonem
perrexere, itaq; uerba fecerunt. Nos, uiri Lace/
daemonij, amici uestri huc ad uos concessimus,
postulamusq;, ut si quam salutem, si bellare perse
ueramus, cernatis, nos quoque certiores redda/
tis. Si uerò de rebus uestris dubij haeretis, dum/
modo id uobis conducere existimatis, precamur
ut unà nobiscum pacē faciatis: nobis enim cum
nemine alio suauius est, quàm uobiscum saluari.
Quòd si bellum magis uobis prodesse existima/
tis, supplicamus ne nobis impedimento esse ue/
litis, quo minus pacem componamus. Etenim si
à bello aliquantisper respirauerimus in tempo/
re, quandoque uobis usui esse poterimus. At si
nunc perimus, amplius uobis prodesse nequi/
mus. Quae cum Lacedaemonij audiuissent, Corin/
thijs ut pacem facerent, suasere: nec reliquis so/
cijs impedimento fuere quo minus à bello desiste
rent: se uerò bello periclitaturos asserebant,
quoad deo uideretur: nunquam enim concessu/
ros ut Messene, quam à patribus acceperant, è
manibus eriperetur. Quae cùm Corinthij audi/
uissent, Thebas pro pace contenderunt, & The/
bani ut societatem iurarent, petiere. Quibus re/
sponderunt, societatem non pacem, sed belli esse
permutationem: at si uellent, se adesse ut de pace
aequa agerent. Et Thebani eos admirati, quod
quamuis periclitarentur, nollent tamen benefa/
ctoribus bellum inferre, eis cum Phliasijs & re/
liquis quibus cum Thebas accesserant, pacem
eisdem concessere conditionibus, iuramentumq;
hac de re interpositum est. Et Phliasij protinus
ac ita conuentum est ex Thyamia decessere. Et
Argiui quamuis hanc quoq; iurassent pacem,
cùm tamen obtinere non possent, ut Phliasiorū
exules in Tricrano tanquam in eorum urbe per
manerent, ipsos in fidem susceperunt, praesidioq;
iuuerunt, asserētes eam quoq; terrā illorum esse
quam paulo antè ut hostilem uastauerant. Cumq;
hanc ob rem à Phliasijs in ius uocati essent, mini
mè paruere. Circiter eadem tempora defuncto
iā Dionysio seniori, filius ipsius Timocratē prae
fectū cū triremib. duodecim in subsidiū misit La
cedaemoniorum, cuius auxilio Selasiam ceperūt:
qua capta ille domū abijt. Nō lōge inde Elienses
Lasiona

Lasionem ceperunt, olim iuris eorum, tunc uerò temporis Arcadum sequentem partes. Nec Arcades eam neglexere iniuriam, sed confestim copijs eductis in auxilium aduolant. Non quieuere ob id Elienses, sed cum septingētis obuiam fiunt uiris, cumq; castra haberent per diem in campestriori loco Elienses, Arcades nocte conscensis montibus, qui Eliensibus à tergo incumbeant, illorū summitates occupant, ac orta die in Elienses ruunt. At illi cernentes à superiore parte, ac ui ingenti hostes imminere, quid agerent dubij erant: terga enim uertere turpe existimabant. Congressi itaq; ac quàm primum ad manus uentum est, in fugam uersi sunt, ac propter loci iniquitatem abiectis armis, complures ex eis cecidere. Arcades uerò his actis montanas aggressi ciuitates, omnes præter Thraustum in suam redegere potestatem. Inde Olympiam descendentes, Saturni munierunt templum: ibiq; occupato Olympiaco monte, in statiuis agebant. Marganeas quoq; nonnullis tradentibus ceperunt, ita ut Elienses in ultimam pene redigerentur necessitatem. Progressi inde ciuitatē uersus Arcades, ad forum usq; peruenere: ibi Elienses tam equitibus quàm peditibus eruptione facta eos repulere, ac nonnullis interfectis trophæum erexere. Elis uerò iampridem in diuersas distracta erat factiones: nam cum Charopo, Thrasonide ac Argio sentiebant, ciuitatem ad popularem trahebant statum: at qui Stalcæ, Hippiæ, & Stratolao adhærebant, ad paucorum regimen illam ducere quærebant. Cùm uerò Arcades ui magna adessent, hi qui popularem inducere quærebant statum, ac Charopo fauebant, propter illos animos extollere cœperūt, ac cum Arcadibus clàm composita re arcem occupant: quæ re minimè equites ac trecēti perterriti, e uestigio in arcē ascendunt, illosq; expellunt, ita ut cum Argio ac Charopo quadringenti circiter excederint ciues. Haud longè inde hi secum assumptis Arcadibus nonnullis Pylum occuparunt: ad quos multi ex populo ab urbe confluxere, tanquam ad regionē fertilem, ob potentiamq; ingentē, Arcadum confidentes societati. Post hæc iterum Eliensium fines inuasere Arcades, ab exulibus persuasi, tanquā ciuitate ad illos defectura. Verū cùm Achæi Eliensium tum amici essent, urbem illorum tutati sunt, ita ut Arcades re infecta discedere coacti sint: regionem tamen uastarunt. Confestimq; relicto agro Eliensi, cùm rescivissent Pellenenses in Elide agere, nocte longissimum cōfecere iter, ac Olurum illis subditum ceperūt. Iam enim rursus Pellenenses Lacedæmoniorum sequebantur partes. Pellenenses itaq; cùm hac de re certiores facti essent, domum ut potuere contendunt, indeq; Arcades qui Olurum obtinebant uniuerso educto populo, etsi pauci essent, oppugnabāt, nec antea destitere, quàm Olurū subegissent. Arcades uerò iterū cōtractis copijs Elim inuaserūt: cumq; inter Cyllenē ac urbē castra locassent, ab Elijs inuasi sunt: quibus uiriliter resistentes, illos uice-

Λασιῶνα, τὸ μὲν παλαιὸν, ἑαυτῶν ὄντα. ἐν δὲ τῷ παρόντι, συντελοῦντα εἰς τὸ ἀρκαδικόν. οἱ μέντοι ἀρκάδες οὐ περιελογίσαντο, ἀλλ' εὐθὺς παραγγείλαντες ἐβοήθουν. ἀντεβοήθησαν δὲ καὶ οἱ τῶν ἠλείων τετρακόσιοι, καὶ οἱ τριακόσιοι. ἀντιστρατοπεδευομένων δὲ τὴν ἡμέραν ἐπὶ πεδινωτέρῳ χωρίῳ τῶν ἠλείων, τῆς νυκτὸς οἱ ἀρκάδες ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τῶν ἠλείων ὄρους κορυφήν. ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κατέβαινον ἐπὶ τοὺς ἠλείους. οἱ δὲ ἰδόντες, ἅμα μὲν ἐξ ὑπερδεξίου προσιόντας, ἅμα δὲ πολλαπλασίους, ἐκ πολλοῦ μὲν ἀπελθεῖν, ᾐσχύνθησαν. ὁμόσε δ' ἦλθον, καὶ εἰς χεῖρας δεξάμενοι ἔφυγον. καὶ πολλοὺς μὲν ἄνδρας, πολλὰ δὲ ὅπλα ἀπώλεσαν, κατὰ δυσχωρίας ἀποχωροῦντες. οἱ δὲ ἀρκάδες διαπραξάμενοι ταῦτα, ἐπορεύοντο ἐπὶ τὰς τῶν ἀκρωρείων πόλεις. λαβόντες δὲ ταύτας πλὴν θραύστου, ἀφικνοῦνται εἰς ὀλυμπίαν. καὶ περισταυρώσαντες τὸ κρόνιον, ἐνταῦθα ἐφρούρουν, καὶ ἐκράτουν τοῦ ὀλυμπιακοῦ ὄρους. ἔλαβον δὲ καὶ μαργανέας, ἐνδόντων τινῶν. οὕτω δὲ τούτων προχωρηκότων, οἱ μὲν ἠλεῖοι παντάπασιν ἠθύμησαν. οἱ δὲ ἀρκάδες ἔρχονται ἐπὶ τὴν πόλιν. καὶ μέχρι μὲν τῆς ἀγορᾶς ἦλθον. ἐκεῖ μέντοι ὑποστάντες οἵ τε ἱππεῖς, καὶ ἄλλοι τινὲς αὐτῶν, ἐκβάλλουσί τε αὐτοὺς, καὶ ἀπέκτειναν τινὰς, καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο. ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον διαφορὰ ἐν τῇ ἤλιδι. οἱ μὲν περὶ χάροπόν τε, καὶ θρασωνίδαν, καὶ ἀργεῖον, εἰς δημοκρατίαν ἦγον τὴν πόλιν· οἱ δὲ περὶ στάλκαν τε καὶ ἱππίαν, καὶ στρατόλαν, εἰς ὀλιγαρχίαν. ἐπεὶ δ' οἱ ἀρκάδες μεγάλην δύναμιν ἔχοντες, σύμμαχοι ἐδόκουν εἶναι τοῖς δημοκρατεῖσθαι βουλομένοις, ἐκ τούτου δὴ θρασύτεροι οἱ περὶ τὸν χάροπον ἦσαν. καὶ συνθέμενοι τοῖς ἀρκάσιν ἐπιβοηθεῖν, καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν. οἱ δ' ἱππεῖς, καὶ οἱ τριακόσιοι οὐκ ἐμέλλησαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐχώρουν ἄνω, καὶ ἐκκρούουσιν αὐτούς. ὥστ' ἔφυγον σὺν μὲν ἀργείῳ καὶ χαρόπῳ, τῶν πολιτῶν περὶ τετρακοσίους. οὐ πολὺ δ' ὕστερον οὗτοι παραλαβόντες τῶν ἀρκάδων τινὰς, καταλαμβάνουσι πύλον. καὶ πολλοὶ μέντοι παρ' αὐτοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀπῄεσαν τοῦ δήμου, ἅτε χωρίον τε καλὸν, καὶ μεγάλην ῥώμην τὴν τῶν ἀρκάδων συμμαχίαν ἔχοντες. ἐνέβαλον δὲ ὕστερον καὶ εἰς τὴν χώραν τὴν τῶν ἠλείων οἱ ἀρκάδες, ὑπὸ τῶν φευγόντων ἀναπειθόμενοι, ὡς ἡ πόλις προσχωρήσοιτο. ἀλλὰ τότε μὲν οἱ ἀχαιοὶ φίλοι τοῖς ἠλείοις γενόμενοι, τὴν πόλιν αὐτῶν διεφύλαξαν. ὥστε οἱ ἀρκάδες οὐδὲν ἄλλο πράξαντες, ἢ δῃώσαντες αὐτῶν τὴν χώραν, ἀπῆλθον. εὐθὺς μέντοι ἐκ τῆς ἠλείας ἐξελθόντες, αἰσθόμενοι τοὺς πελληνέας ἐν ἤλιδι ὄντας, νυκτὸς μακροτάτην ὁδὸν ἐλθόντες καταλαμβάνουσιν αὐτῶν ὀλοῦρον. ἤδη γὰρ πάλιν προσκεχωρήκεσαν οἱ πελληνεῖς εἰς τὴν τῶν λακεδαιμονίων συμμαχίαν. ἐπεὶ δ' ᾔσθοντο τὰ περὶ ὀλοῦρον, περιελθόντες αὖ καὶ οὗτοι ὅπῃ ἐδύναντο εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν πελλήνην εἰσῆλθον. καὶ ἐκ τούτου δὴ ἐπολέμουν τοῖς ἐν ὀλούρῳ ἀρκάσι τε καὶ περὶ ἑαυτῶν παντὶ δήμῳ, καὶ μάλα ὀλίγοι ὄντες. ὅμως δὲ οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο, πρὶν ἐξεπολιόρκησαν τὸν ὀλοῦρον. οἱ δ' αὖ ἀρκάδες πάλιν ποιοῦνται ἄλλην στρατείαν εἰς τὴν ἦλιν. μεταξὺ δὲ κυλλήνης τε καὶ τῆς πόλεως, στρατοπεδευομένοις αὐτοῖς, ἐπιτίθενται οἱ ἠλεῖοι. ὑποστάντες δὲ οἱ ἀρκάδες, ἐνίκων

ἐνίκησαν αὐτούς. καὶ ἀνδρόμαχος μὲν ὁ ἠλεῖος ἵππαρχος,
ὅσπερ αἴτιος ἐδόκει εἶναι τοῦ συνάψαι τὴν μάχην, αὐτὸς
αὑτὸν διέφθειρεν. οἱ δ᾽ ἄλλοι εἰς τὴν πόλιν ἀπεχώρη-
σαν. ἀπέθανε δ᾽ ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ παραγγελλόμενος καὶ σω-
κλείδας ὁ σπαρτιάτης. ἤδη γὰρ τότε οἱ λακεδαιμόνιοι
τοῖς ἠλείοις σύμμαχοι ἦσαν. πιεζόμενοι δὲ οἱ ἠλεῖοι ἐν
τῇ ἑαυτῶν, ἠξίουν τοὺς λακεδαιμονίους πέμποντες
πρέσβεις ἐπιστρατεύειν τοῖς ἀρκάσι, νομίζοντες οὕτως ἂν
μάλιστα ἀπελᾶν τοὺς ἀρκάδας, εἰ ἀμφοτέρωθεν πολε-
μοῖντο. καὶ ἐκ τούτου δὴ ἀρχίδαμος στρατεύεται μετὰ
τῶν πολιτῶν, καὶ καταλαμβάνει κρῶμνον. καταλιπὼν
δ᾽ ἐν αὐτῷ φρουρὰν τῶν δώδεκα λόχων τρεῖς, οὕτως ἐπ᾽
οἴκου ἀνεχώρησεν. οἱ μέντοι ἀρκάδες ὥσπερ ἔτυχον ἐκ
τῆς εἰς ἦλιν στρατείας συνειλεγμένοι, βοηθήσαντες πε-
ριεσταύρωσαν τὸν κρῶμνον διπλῷ σταυρώματι. καὶ ἐν ἀσφα-
λεῖ ὄντες, ἐπολιόρκουν τοὺς ἐν τῷ κρώμνῳ. χαλεπῶς δὲ
ἡ τῶν λακεδαιμονίων πόλις φέρουσα ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ
τῶν πολιτῶν, ἐκπέμπει στρατιάν. ἡγεῖτο δὲ καὶ τότε ἀρ-
χίδαμος. ἐλθὼν δέ, ἐδῄου καὶ τῆς ἀρκαδίας ὅσα ἐδύνατο,
καὶ τῆς σκιρίτιδος. καὶ πάντα ἐποίει, ὅπως εἰ δύναιτο
ἀπαγάγοι τοὺς πολιορκοῦντας. οἱ δὲ ἀρκάδες οὐδέν τι
μᾶλλον ἐκινοῦντο, ἀλλὰ ταῦτα πάντα περιεώρων. κατι-
δὼν δέ τινα λόφον ὁ ἀρχίδαμος, δι᾽ οὗ τὸ ἔξω σταύρωμα
περιεβέβληντο οἱ ἀρκάδες, ἐνόμιζεν ἑλεῖν τοῦτον. καὶ εἰ τού-
του κρατήσειεν, οὐκ ἂν δύνασθαι μένειν τοὺς ὑπὸ τοῦτον
πολιορκοῦντας. κύκλῳ δὲ περιάγοντος αὐτοῦ ἐπὶ τοῦτο τὸ
χωρίον, ὡς εἶδον οἱ προθέοντες πελτασταὶ τοῦ ἀρχιδά-
μου τοὺς ἐπαρίτους ἔξω τοῦ σταυρώματος, ἐπιτίθενται
αὐτοῖς, καὶ ἱππεῖς συνεμβάλλειν ἐπειρῶντο, οἱ δ᾽ οὐκ
ἐνέκλιναν, ἀλλὰ καὶ ἐπῄεσαν ἤδη οὔσης πολλῆς κραυ-
γῆς. ἐβοήθει δὲ καὶ αὐτὸς ἀρχίδαμος ἐκτραπόμενος,
κατὰ τὴν ἐπὶ κρῶμνον φέρουσαν ἁμαξιτὸν εἰς δύο ἔχων,
ὥσπερ ἐτύγχανεν ἄγων. ὡς δ᾽ ἐπλησίαζον ἀλλήλοις, οἱ
μὲν σὺν τῷ ἀρχιδάμῳ κατὰ κέρας, ἅτε καθ᾽ ὁδὸν πο-
ρευόμενοι, οἱ δ᾽ ἀρκάδες ἀθρόοι συνασπιδοῦντες, ἐν
τούτῳ οὐκ ἔτι ἐδύναντο οἱ λακεδαιμόνιοι ἀντέχειν τῷ
τῶν ἀρκάδων πλήθει, ἀλλὰ ταχὺ μὲν ὁ ἀρχίδαμος ἐτέ-
τρωτο τὸν μηρὸν διαμπάξ, ταχὺ δὲ οἱ μαχόμενοι πρὸ
αὐτοῦ ἀπέθνησκον, πολυαινίδας τε καὶ χίλων, ὁ τὴν ἀ-
δελφὴν τοῦ ἀρχιδάμου ἔχων. καὶ οἱ πάντες δὲ αὐτῶν τό-
τε ἀπέθανον, οὐκ ἐλάττους τῶν τριάκοντα. ὡς δὲ κατὰ τὴν
ὁδὸν ἀναχωροῦντες, εἰς τὴν εὐρυχωρίαν ἐξῆλθον, ἐν-
ταῦθα δὴ λακεδαιμόνιοι ἀντιπαρετάξαντο. καὶ μὴν
οἱ ἀρκάδες ὥσπερ εἶχον, συντεταγμένοι ἔστησαν, καὶ
πλήθει μὲν ἐλείποντο, εὐθυμότερον δὲ πολὺ εἶχον. ἐπελη-
λυθότες δέ, ἀποχωροῦσι, καὶ ἄνδρας ἀπεκτονότες. οἱ δὲ
λακεδαιμόνιοι μάλα ἀθύμως εἶχον, τετρωμένον μὲν
ὁρῶντες τὸν ἀρχίδαμον, ἀκηκοότες δὲ τὰ ὀνόματα τῶν
τεθνηκότων ἀνδρῶν τε ἀγαθῶν, καὶ σχεδὸν τῶν ἐπιφανε-
στάτων. ὡς δὲ πλησίον ὄντων, ἀναβοήσας τις τῶν πρεσβυ-
τέρων, εἶπε, τί δεῖ ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες, μάχεσθαι, ἀλλ᾽ οὐ σπεισα-
μένους διαλυθῆναι; ἄσμενοι δὴ ἀκούσαντες, ἐσπεί-
σαντο. καὶ οἱ μὲν λακεδαιμόνιοι τοὺς νεκροὺς ἀνελόμενοι,
ἀπῆλθον· οἱ δ᾽ ἀρκάδες ἐπαναχωρήσαντες, ἔνθα τὸ
πρῶτον ἤρξαντο ἐπιέναι, τρόπαιον ἐστήσαντο. ὡς δ᾽ οἱ ἀρκά-
δες πρὸς τῷ κρώμνῳ ἦσαν, οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἠλεῖοι πρῶτον
μὲν

uicerũt. Eo certamine Andromachus Eliensiũ præ
fectus, quiq; huius prelij causa ferebatur, sibi mortẽ
consciuit: reliqui uerò in urbem refugerunt. Occu-
buit quoq; pugna ea Soclides Spartanus, tum enim
Lacedæmonij Eliensibus socij erant. Cumq; Elij in
proprijs uehementer urgerentur finibus, missis La
cedæmonem legatis rogarunt, ut illi Arcadibus bel
lum inferrent: arbitrabantur enim maximè hoc pa
cto Arcades repellere posse, si utrinq; lacesserẽtur.
Archidamus itaq; urbanis eductis copijs, Cromnũ
cepit, ac ex cohortibus duodecim, tres ibi præsidio
reliquit, reliquas domum reduxit. At Arcades cùm
ex Eliensi expeditione adhuc collecti essent, auxi-
lium tulerunt, Cromnumq; duplici circundederunt
uallo, ac securè agentes, intra urbem constitutos
obsederunt. Lacedæmonij uerò cùm ægrè obsidio-
nem eam ferrent, quippe ciuium suorum denuò edu
xerunt copias, quarum dux erat tum quoq; Archi-
damus: qui profectus igni ac ferro quascunq; pote-
rat Arcadiæ ac Sciritidis oras uastabat, neque in-
termittebat quicquam, quò si quidem liceret in se
Arcadas prouocaret. At illi cùm nihilo moueren-
tur magis, omnemq; illius conatum spernerent, ob-
seruato quodam tumulo Archidamus, quo uallum
exterius cinxerant Arcades, occupare eum insti-
tuit, ut quo superato durare amplius in obsidione
hostes non possent. Ducto igitur circum eum lo-
cum exercitu, ut uiderunt qui præcurrerant Ar-
chidami sagittarij Arcadum custodes, quos Epa-
ritos uocant, extra uallum, facto in eos impetu, u-
nà inuadere etiam equites ausi sunt. Qui cùm non
modo non inclinarent aciem, sed magis etiam ur-
gerent, magnus undique coortus est clamor. Quo
audito Archidamus Cromnum tendente uia regia
conuersus, instructo in binos agmine suppetias tu-
lit. Postquam uerò congressi sunt propius, Lacedæ-
monij quidem composito cornu, secundum uiam
nempe incedentes, Arcades autem facta scutis te-
studine stipati, nihil ibi quidem Lacedæmonij resi-
stere horum multitudini potuere, sed confestim &
Archidamo uulnere penetratum est femur, & qui
ante eum pugnabant Polyænidas & Chilon, qui Ar
chidami sororem duxerat in uxorem, ac plerique
alij non pauciores triginta occubuere. At uerò ubi
eadem uia regressi in campi sese spacia contulissent
Lacedæmonij, composita denuò acie hostem ope-
riebantur. Verùm illi copijs ita ut erant instructis
constitere: et quanquã numero quidẽ inferiores es-
sent, longè tamen alacritate præstabant. Lacedæ-
monij uerò animo erant penitus deiecto, & quòd
uulneratum cernerent Archidamũ, & quòd cæso-
rum nomina audirent, fortissimorum quidem uiro-
rum maximeq; illustrium. Iamq; conferente manum
utroq; exercitu, cũ de senioribus quidã exclamas-
set, Quænam uiri nobis causa est, ita mutuis perire
cædibus, quàm pactis utrinq; inducijs cõcedere mal
le: uoce ea summo cũ gaudio excepta, ac inito pro-
tinus fœdere, Spartani quidẽ sublatis cadaueribus
discessere: Arcades autem eò unde primum erupe-
rant reuersi, trophæum statuerunt. Cumq; iam non
longe Cromno abessent, Elij urbe egressi, ac primò

quidem Pylum profecti, militibus illic uixdum thalamo auulsis incidunt: quos minimè neglectos facta statim irruptione aggressi Eliorum equites, plerosque obtruncant, reliqui in tumulum se quendam recipiunt: quos non ita multò post inde depulsos, qui superuenerant pedites partim quidem cædunt, partim uiuos capiunt, circiter ducentos: quorum ex numero peregrinis quidem diuenditis, reliquos quotquot supererant transfugas trucidarunt. Inde uerò & Pylios, cùm nemo opem ferret amplius, cum toto simul agro depopulantur, & Marganeas recipiunt. Demum Lacedæmonij noctu quidem Cromnum reuersi, valloq; potiti, Argiuos, & ex suis quotquot obsidebantur, protinus euocarunt: atque horum quicunque in proximo erant, quique arrepti celeriter consequebantur, effugerunt: reliqui ab Arcadibus non parum multis occupati, quanquam mutuam sibi opem sedulò præstantes, intra mœnia occlusi sunt, moxq; comprehensos æquali inter se partitione Argiui, Thebani, Arcades, Messenij distribuerunt. Spartani ac finitimi tum quidem capti plures centum fuere. Porro Arcades relicta Cromni obsidione, rursum circa Elios occupabantur, Olympiamq; maioris aliquanto roboris præsidio muniebant. Iamque anno instante Olympiaco, ad celebranda Olympia sese unà cum Pissatis ijsq; primis accinxere, qui se fano præesse ferrent. Cum igitur mensis iam adesset ac dies, quibus & sacris ijs operari, & solenniter undique conuenire solebant, Elij quidem palàm collectis copijs, aduocatisque Achæis, per Olympiacam sese uiam egere: quos Arcades minimè pergere ad se arbitrarentur, & ipsi cum Pissatis sacrorum solennitatem adornarant. Ac equestre quidem cæteraq; quinquertij, & curulia maximè certamina iam absoluerant. Qui uerò ad palæstram accesserant non solitis iam spacijs, uerùm inter metam atque aram luctæ se committebant: siquidem Elij ad delubrum iam cum armis aderant. Neque uerò Arcades occurrere illis longius, sed ad Cladaum amnem, qui Altin præterfluens in Alpheum delabitur, in aciem sese componere. Neque deerant ipsis etiam socij, grauis armaturæ milites, ex Argiuis quidem duo millia, Atheniensium autem quadringenti. Cæterùm Elij ab altera fluuij parte ordines instruebant, peractisq; illicò sacris, loco mouebantur. Et quanquam hactenus quidem ad res bellicas ab Arcadibus, Argiuisq;, necnon Achæis & Atheniensibus, tanquam inidonei existimati, contemptique fuissent, eo tamen die ita se gessere, ut sociorum omnium fortissimi ducerentur: nam & Arcades primo statim conflictu in fugam uerterunt, & Argiuis suppetias illis ferre conantibus occurrentes, superiores ipsis quoque euasere: eosque insecuti in eum usque locum qui inter forum ac Vestæ templū eodemq; pertinens theatrum est, nihilo quidem pugnabant minus, & ad aram usque propulsabant. Verùm & à porticibus ac foro, magnaq; æde pulsi, in æquo loco pugnabant, mortuiq; sunt & alij Eliensium, & ipse trecentorum dux, Stratolas. His ita peractis, regressi sunt ad ca-

μὲν ἰόντες ἔξω τὴν πύλην, ἐντυγχάνουσι τοῖς πυλίοις ἀναχωρουμένοις ἐκ τῶν θαλαμῶν. καὶ προσελαύνοντες οἱ ἱππεῖς τῶν ἠλείων, ὡς εἶδον αὐτούς, οὐκ ἐμέλλησαν, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐμβάλλουσι. καὶ τοὺς μὲν ἀποκτείνουσιν· οἱ δέ τινες αὐτῶν καταφεύγουσιν ἐπὶ γήλοφον. ἐπεὶ μέντοι ἦλθον οἱ πεζοί, ἐκκόπτουσι καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ γηλόφου, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν· τοὺς δὲ καὶ ζῶντας ἔλαβον, ἐγγὺς διακοσίους. καὶ ὅσοι μὲν ξένοι ἦσαν αὐτῶν, ἀπέδοντο· ὅσοι δὲ φυγάδες, ἀπέσφαξαν. μετὰ δὲ ταῦτα τούς τε πυλίους ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς ἐβοήθει, σὺν αὐτῷ τῷ χωρίῳ αἱροῦσι, καὶ τοὺς μαργανίας ἀναλαμβάνουσι. καὶ μὴν οἱ λακεδαιμόνιοι ὕστερον αὖ ἐλθόντες νυκτὸς ἐπὶ τὸν κρῶμνον, ἐπικρατοῦσι τοῦ σταυρώματος. καὶ τούς τε ἀργείους, καὶ τοὺς πολιορκουμένους τῶν λακεδαιμονίων, εὐθὺς ἐξεκάλουν. ὅσοι μὲν οὖν ἐγγύτατά τε ἐτύγχανον ὄντες, καὶ ἐξυλάβησαν, ἐξῆλθον. ὁπόσους δὲ ἔφθασαν πολλοὶ τῶν ἀρκάδων, συμβοηθήσαντες, ἀπεκλείσθησαν ἔνδον, καὶ ληφθέντες, διενεμήθησαν καὶ τὸ μὲν μέρος ἔλαβον ἀργεῖοι, τὸ δὲ θηβαῖοι, τὸ δὲ ἀρκάδες, τὸ δὲ μεσσήνιοι. οἱ δὲ σύμπαντες ληφθέντες σπαρτιατῶν τε, καὶ περιοίκων, πλείονες τῶν ἑκατὸν ἐγένοντο. ἐπεὶ γε μὴν οἱ ἀρκάδες ἐσχόλασαν ἀπὸ τοῦ κρώμνου, πάλιν δὴ περὶ τοὺς ἠλείους εἶχον, καὶ τήν τε ὀλυμπίαν ἐρρωμενέστερον ἐφρούρουν. καὶ ἐπιόντος ὀλυμπιακοῦ ἔτους, παρεσκευάζοντο ποιεῖν τὰ ὀλύμπια σὺν τοῖς πισάταις τοῖς πρώτοις, φάσκουσι προστῆναι τοῦ ἱεροῦ. ἐπεὶ δὲ ὁ, τε μὴν ἧκεν, ἐν ᾧ τὰ ὀλύμπια γίγνεται, αἵ, τε ἡμέραι, ἐν αἷς ἡ πανήγυρις ἀθροίζεται, ἐνταῦθα δὲ οἱ ἠλεῖοι ἐκ τοῦ φανεροῦ συσκευασάμενοι, καὶ παρακαλέσαντες τοὺς ἀχαιούς, ἐπορεύοντο τὴν ὀλυμπιακὴν ὁδόν. οἱ δὲ ἀρκάδες ἐκείνους μὲν οὐκ ἄν ποτε ᾤοντο ἐλθεῖν ἐπὶ σφᾶς. αὐτοὶ δὲ σὺν πισάταις διετίθεσαν τὴν πανήγυριν. καὶ τήν τε ἱπποδρομίαν, ἤδη ἐπεποιήκεσαν, καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου. οἱ δ᾽ εἰς πάλην ἀφικόμενοι οὐκ ἔτι ἐν δρόμῳ, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ βωμοῦ, ἐπάλαιον. οἱ γὰρ ἠλεῖοι παρῆσαν ἤδη σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὸ τέμενος. οἱ δὲ ἀρκάδες πορρωτέρω μὲν οὐκ ἀπήντησαν, ἐπὶ δὲ τῷ κλαδάῳ ποταμῷ παρετάξαντο, ὃς παρὰ τὴν ἄλτιν καταρρέων, εἰς τὸν ἀλφειὸν ἐμβάλλει. καὶ σύμμαχοι δὲ παρῆσαν αὐτοῖς ὁπλῖται μὲν ἀργείων, εἰς δισχιλίους, ἀθηναίων δὲ ἱππεῖς τετρακοσίους. καὶ μὴν οἱ ἠλεῖοι τἀπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ παρετάξαντο. σφαγιασάμενοι δέ, εὐθὺς ἐχώρουν. καὶ τὸν πρόσθεν χρόνον εἰς τὰ πολεμικὰ καταφρονούμενοι μὲν ὑπ᾽ ἀρκάδων καὶ ἀργείων, καταφρονούμενοι δὲ ὑπὸ ἀχαιῶν καὶ ἀθηναίων, ὅμως ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τῶν μὲν συμμάχων, ὡς ἀλκιμώτατοι ὄντες, ἡγοῦντο. τοὺς δ᾽ ἀρκάδας (τούτοις γὰρ πρώτοις συνέβαλον) καὶ εὐθὺς ἐτρέψαντο. καὶ ἐπιβοηθήσαντας δὲ τοὺς ἀργείους δεξάμενοι, καὶ τούτων ἐκράτησαν. ἐπεὶ μέντοι κατεδίωξαν εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ τοῦ τῆς ἑστίας ἱεροῦ, καὶ τοῦ πρὸς ταῦτα προσήκοντος θεάτρου, ἐμάχοντο μὲν οὐδὲν ἧττον, καὶ ἐώθουν πρὸς τὸν βωμόν. ἀπὸ μέντοι τῶν στοῶν τε, καὶ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ βαλλόμενοι, καὶ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ μαχόμενοι, ἀποθνήσκουσιν ἄλλοι τε τῶν ἠλείων, καὶ αὐτὸς ὁ τῶν τριακοσίων ἄρχων στρατόλας. τούτων δὲ πραχθέντων, ἀπεχώρησαν εἰς τὸ

εἰς τὸ αὑτῶν στρατόπεδον. οἱ μέντοι ἀρκάδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν οὕτως ἐπεφόβηντο τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, ὥστε οὐδ' ἀνεπαύσαντο τῆς νυκτὸς, ἐκκόπτοντες τὰ διαπεπονημένα σκηνώματα, καὶ ἀποσταυροῦντες. οἱ δ' αὖ ἠλεῖοι, ἐπεὶ τῇ ὑστεραίᾳ προσιόντες, εἶδον καρτερόν τε τὸ τεῖχος, καὶ ἐπὶ τῶν ναῶν πολλοὺς ἀναβεβηκότας, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, τοιοῦτοι γενόμενοι, οἵους τὴν ἀρετὴν θεὸς μὲν ἐμπνεύσας δύναιτο καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀποδεῖξαι. ἄνθρωποι δὲ οὐδ' ἂν ἐν πολλῷ χρόνῳ τοὺς μὴ ὄντας ἀλκίμους ποιήσειαν. χρωμένων δὲ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι τῶν ἐν τοῖς ἀρκάσιν ἀρχόντων, καὶ ἐκ τούτων τοὺς ἐπαρίτους τρεφόντων, πρῶτοι μαντινεῖς ἐψηφίσαντο, τοῖς ἱεροῖς χρήμασι μὴ χρῆσθαι. καὶ αὐτοὶ τὸ γιγνόμενον μέρος εἰς τοὺς ἐπαρίτους ἐκ τῆς πόλεως ἐκπορισάμενοι, ἀπέπεμψαν τοῖς ἄρχουσιν. οἱ δὲ ἄρχοντες φάσκοντες αὐτοὺς λυμαίνεσθαι τὸ ἀρκαδικόν, ἀνεκαλοῦντο εἰς τοὺς μυρίους τοὺς προστάτας αὐτῶν. καὶ ἐπεὶ οὐχ ὑπήκουον, κατεδίκασαν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπαρίτους ἔπεμπον ὡς ἄξοντας τοὺς κατακεκριμένους. οἱ μὲν οὖν μαντινεῖς κλείσαντες τὰς πύλας, οὐκ ἐδέχοντο αὐτοὺς εἴσω. ἐκ δὲ τούτου, ταχὺ δὴ καὶ ἄλλοι τινὲς ἔλεγον ἐν τοῖς μυρίοις, ὡς οὐ χρὴ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι χρῆσθαι, οὐδὲ καταλιπεῖν εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον τοῖς παισὶν ἔγκλημα τοῦτο εἰς τοὺς θεούς. ὡς δὲ καὶ ἐν τῷ κοινῷ ἐψηφίσθη μηκέτι χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς χρήμασι, ταχὺ δὴ οἱ μὲν οὐκ ἂν δυνάμενοι ἄνευ μισθοῦ τῶν ἐπαρίτων εἶναι, διεχέοντο· οἱ δὲ δυνάμενοι, παρακελευσάμενοι αὑτοῖς, καθίσταντο εἰς τοὺς ἐπαρίτους, ὅπως μὴ αὐτοὶ ἐπ' ἐκείνοις, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπὶ σφίσιν εἶεν. γνόντες δὲ οἱ τῶν ἀρχόντων διακεχειρικότες τὰ ἱερὰ χρήματα, ὅτι εἰ δώσοιεν εὐθύνας, κινδυνεύσοιεν ἀπολέσθαι, πέμπουσιν εἰς θήβας, καὶ διδάσκουσι τοὺς θηβαίους, ὡς εἰ μὴ στρατεύσοιεν, κινδυνεύσοιεν οἱ ἀρκάδες πάλιν λακωνίσαι. καὶ οἱ μὲν παρεσκευάζοντο, ὡς στρατευσόμενοι· οἱ δὲ τὰ βέλτιστα τῇ πελοποννήσῳ βουλευόμενοι, ἔπεισαν τὸ κοινὸν τῶν ἀρκάδων, πέμψαντας πρέσβεις, εἰπεῖν τοῖς θηβαίοις μὴ ἰέναι σὺν ὅπλοις εἰς τὴν ἀρκαδίαν, εἰ μή τι καλοῖεν. καὶ ἅμα μὲν ταῦτα πρὸς τοὺς θηβαίους ἔλεγον, ἅμα δὲ ἐλογίζοντο ὅτι πολέμου οὐδὲν δέοιντο. τοῦ τε γὰρ ἱεροῦ τοῦ διὸς προεστάναι, οὐδὲν προσδεῖσθαι ἐνόμιζον. ἀλλ' ἀποδιδόντες ἂν, καὶ δικαιότερα, καὶ ὁσιώτερα ποιεῖν, καὶ τῷ θεῷ οἴεσθαι μᾶλλον ἂν οὕτω χαρίζεσθαι. βουλομένων δὲ ταῦτα καὶ τῶν ἠλείων, ἔδοξεν ἀμφοτέροις εἰρήνην ποιήσασθαι, καὶ ἐγένοντο σπονδαί. γενομένων δὲ τῶν ὅρκων, καὶ ὀμοσάντων τῶν τε ἄλλων ἁπάντων, καὶ τῶν τεγεατῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ θηβαίου, ὃς ἐτύγχανεν ἐν τῇ τεγέᾳ, ἔχων ὁπλίτας τριακοσίους τῶν βοιωτῶν, οἱ μὲν ἄλλοι ἀκαρνᾶνες ἐν τῇ τεγέᾳ αὐτοῦ καταμείναντες, ἐδειπνοποιοῦντό τε, καὶ εὐθυμοῦντο, καὶ σπονδάς, καὶ παιᾶνας, ὡς εἰρήνης γεγενημένης, ἐποιοῦντο. οἱ δὲ θηβαῖος, καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ φοβούμενοι τὰς εὐθύνας, σὺν τοῖς βοιωτοῖς καὶ τοῖς ὁμογνώμοσι τῶν ἐπαρίτων, κλείσαντες τὰς πύλας τοῦ τῶν τεγεατῶν τείχους, πέμποντες ἐπὶ τοὺς συσκηνοῦντας, συνελάμβανον τοὺς βελτίστους. ἅτε δὲ ἐκ πασῶν τῶν πόλεων ἡκόντων τῶν ἀρκάδων, καὶ πάντων εἰρήνην βουλομένων ἔχειν, πολλοὺς ἔδει τοὺς συλλαμβανομένους εἶναι, ὥστε ταχὺ μὲν αὐτοῖς τὸ δεσμωτήριον μεστὸν ἦν, ταχὺ δὲ ἡ δημοσία οἰκία. ὡς δὲ πολλοὶ οἱ

εἰργμέ-

ad castra sua. Arcadibus porrò, quiq; ipsis aderant, postera die tantus metus iniectus erat, ut nocturno etiam tempore certatim quæ magno labore fixerant tentoria uallumque destruentes, neutiquam interquiescerent. Cumque Elij postridie accedentes, munitum murum, & multos in templa ascendisse uiderent, in urbem se receperunt, cùm quidem fuissent tales, quales posit Deus quidem, inspirata uirtute, efficere uel uno die, sed homines ne longo quidem tempore eos qui non sint, ita fortes reddere posant. Iam uerò cùm sacris pecunijs uterentur Arcadum principes, atque hinc Eparitos suos nutrirent, primi decreto statuerunt Mantinei, neutiquam uti ijs debere, ratamque ipsi partem illis ex urbe suppeditātes, magistratibus miserunt. Quibus Arcadicum eos nomen afficere ignominia dictitantibus, ad Myrios, quibus præfectis utebantur, prouocarunt: cumque illi non parerent, contra eos tulere sententiam, miseruntque Eparitos, ceu eos qui essent damnati adducturos. Igitur Mantinei clausis portis, non receperunt eos intrò. Haud uerò ita multò post alij quoque ex Myrijs abstinendum esse sacris facultatibus dicebant, neque culpam illam in deos per omnem ita ætatem posteris relinquendam: itaque publico etiam decreto sacrarum deinceps pecuniarum usu interdictum est: quo facto protinus quicunque ex Eparitis carere stipendio nequibant, diffundebantur: qui uerò poterant, ipsis hortantibus in Eparitorum ordinem sunt restituti, ut non ipsi illis, sed ipsis illi adderentur. Quum uerò intelligerent, qui ex principibus sacrarum opum administrationi præfuerant, si ab ipsis reddenda esset ratio, fore ut de salute periclitarentur, misso Thebas nuncio suadent, nisi expeditionem suscipiant, Arcadum rursus ad Spartanos defectionis imminere periculum. Delectu itaque habito, hi ad expeditionem sese pararunt: illi autem quæ maximè Peloponneso conducerent deliberantes, commune Arcadum persuasere, ut missis legatis Thebanos, nisi quid fortè postularent, armis Arcadiam inuadere dehortarentur: & simul quidem hæc Thebanis dicebant, simul uerò bello nihil esse opus arbitrabantur. Neque uerò præesse Iouis templo ita multum referre putabant, quin diligentius tuendo iura, pietatemque colendo, uel maxime gratificari Deo posse existimarent. Eadem uerò cēsentibus etiam Elijs, pacem facere utrisque uisum est, atque ita fœdus inire. Cumque iuramento sese iam obligassent mutuò cæteri omnes ac Tegeatæ, ipseque Thebanorum dux, qui intra Tegeam Bœotis grauis armaturæ militibus trecentis instructus agebat, alij quidem Acarnanes eodem loci remanentes, conuiuijs ac hilaritati uacabant, fœderaque & pæanas quasi firmata iam pace decantabant. Thebanus uerò & qui ex principibus repetundarum actionem horrebant, unà cum Bœotis atque eiusdem sententiæ Eparitis, clausis ijs quæ Tegeatarum muri erant portis, ad eosque mittentes qui illis adhærebant, optimos quosque corripiunt: quippe cùm ex omnibus undique urbibus adessent Arcades, omnesque pacem cuperent, complures etiam qui caperentur esse oportebat, adeo ut ilico & carcer & publica urbis domus illis compleretur. Cumque non pauci iam

custodiæ essent traditi, multi etiam per murum euasissent, quidam uerò per portas dimitterentur (siquidem nemo cuiquã indignabatur qui se non perijsse putaret) id uel in primis dubium animi consilijq; inopem Thebanum, cæterosq; unà cum ipso istuc agitantes reddidit, quod Mantineorum (quos uel maximè comprehensos cupiuerant) paucos tantum quosdam tenerent. Quia enim non longè urbs eorum aberat, domum fermè omnes aufugerant. Orto itaq; die, cùm quæ essent gesta Mantinei audirent, missis confestim in reliquas Arcadiæ ciuitates legatis, ut arma corriperent, urbesq; præsidijs firmarent præmonuere: quibus facilè ac statim obtẽperatum est. Simulq; Tegeam missi sunt, qui & quotquot illic Mantinei tenerentur, reposcerent, & cæterorum Arcadum neminem uel teneri uinculis, uel indicta causa necare æquum esse affirmarent. Neq; deerant qui causarentur, & denunciantes dicerent, Mantineorum ciuitatem spondere se repræsentaturã esse in communi Arcadum cõcilio, quotquot postulasset aliquis. Quibus auditis Thebanus ambigebat, quonã pacto ea in re se gereret, tandemq; omnes dimisit: cõuocatisq; postero die quotquot haud inuiti conueniebãt Arcadibus, factũ excusare, erroreq; se deceptum fateri. Audiuisse enim, inquit, Lacedæmonios cum armis fines iam ingressos, Tegeamq; illis per Arcadas quosdam iri produtum: quæ tametsi qui audiebant de se falsò conficta omnia agnoscerent, abire tamen, legatisq; Thebas missis, illum ut capitali omnino supplicio plectendum accusarunt. Cæterum Epaminundam, qui tum exercitui quoq; præerat, dixisse ferunt, multo quidẽ fecisse Thebanos rectius cùm cepere illos, quàm cùm dimiserunt. Etenim quòd nobis, ait, propter uos ad bellum iam instructis, præter nostrã sententiam uos interim pacem fecistis, quonã pacto proditionem etiam uestrũ aliquis nõ iure appellitare possit? Scitote autem, inquit, nos quidem in Arcadiam exercitum ducturos, atq; his qui nobis consentiunt bello neutiquam defuturos. Quæ quidem ubi ad commune Arcadum urbesq; relata sunt, sese deinceps respicere cœperunt Mantinei, Arcadesq; alij quibus curæ erat Peloponnesus, similiter autem & Elij & Achæi, quòd liquidò Thebani Peloponnesum esse quam infirmißimam cupere uiderentur, quòd eam sibi minimo cum negocio subigerent. Quorsum enim, inquiunt, bellum suscipere nos uolunt? an ut mutua ipsi nos clade conficiamus, & ab ipsorum inde auxilio pendeamus utrique? aut quid, cùm eorum ope nihil egere nos in præsentia dicamus, expeditionem ita moliuntur? an non nobis procinctu illo machinari exitium abunde appareat? Miserunt autem Athenas etiam, succurri sibi flagitantes: quin & Lacedæmonios missis ex Eparitorum ordine legatis hortabantur, communibus prohibere uiribus uellent, si qui Peloponnesum subacturi inuaderent: tamen de principatu illic transigebant, ut suæ quisq; reipublicæ imperitarent. Interea uerò dum hæc geruntur, exercitum Epaminundas educit Bœotis uniuersis & Eubœis compluribusq; Thessalis instructũ, misso etiam ab Alexandro & aduersarijs eius auxilio. Phocenses autem quiescebant, suis fœderibus sese excusantes, quibus minimè ad lacessendum alios, sed ferendum tantummodo, si quis Thebas inuaderet, auxilium obstringi se dicebant. Cæterùm Epaminundas in Peloponneso etiam superesse sibi

εἰργμένοι ἦσαν, πολλοὶ δὲ καὶ κατὰ τοῦ τείχους ἐκπεπηδηκότες, ἦσαν δ' οἳ καὶ διὰ τῶν πυλῶν ἀφεῖντο (οὐδεὶς γὰρ οὐδενὶ ὠργίζετο, ὅστις μὴ ᾤετο ἀπολεῖσθαι) ἀπορῆσαι δὴ μάλιστα ἐποίησε τὸν θηβαῖον, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ταῦτα πράξαντας, ὅτι μαντινέας, οὓς μάλιστα ἐβούλετο λαβεῖν, ὀλίγους τινὰς πάνυ εἶχον. διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς τὴν πόλιν εἶναι, σχεδὸν πάντες ᾤχοντο οἴκαδε. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ τὰ πεπραγμένα ἐπύθοντο οἱ μαντινεῖς, εὐθὺς πέμποντες εἰς τὰς ἄλλας ἀρκαδικὰς πόλεις, προηγόρευον ἐν τοῖς ὅπλοις εἶναι, καὶ φυλάττειν τὰς πόλεις. καὶ αὐτοὶ δὲ οὕτως ἐποίουν, καὶ ἅμα πέμψαντες εἰς τὴν τέγεαν ἀπῄτουν ὅσους εἶχον ἄνδρας μαντινέας. καὶ τῶν ἄλλων δὲ ἀρκάδων οὐδένα ἀξιοῦντες ἦσαν οὔτε δεδέσθαι, οὔτε ἀποθνήσκειν πρὸ δίκης. καί τινες ἐπαιτιῶντο, καὶ ἔλεγον ἀπαγγέλλοντες, ὅτι ἡ τῶν μαντινέων πόλις ἐγγυῷτο, ἦ μὴν παρέξειν εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἀρκάδων, ὁπόσους τις προσκαλοῖτο. ἀκούων οὖν ὁ θηβαῖος, ἠπόρει τὸ, τί χρήσαιτο τῷ πράγματι, καὶ ἀφίησι πάντας τοὺς ἄνδρας. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συγκαλέσας τῶν ἀρκάδων ὁπόσοι γε δὴ συνελθεῖν ἠθέλησαν, ἀπελογεῖτο ὡς ἐξαπατηθείη. ἀκοῦσαι γὰρ ἔφη, ὅτι λακεδαιμόνιοί τε εἶεν σὺν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τοῖς ὁρίοις, προδιδόναι τε αὐτοῖς μέλλοιεν τὴν τέγεαν τῶν ἀρκάδων τινές. οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἐκεῖνον μὲν, καίπερ γιγνώσκοντες ὅτι ἐψεύδετο περὶ σφῶν, ἀφεῖσαν. πέμψαντες δ' εἰς θήβας πρέσβεις, κατηγόρουν αὐτοῦ, ὡς δέοι ἀποθανεῖν. τὸν δ' ἐπαμεινώνδαν ἔφασαν (καὶ γὰρ στρατηγῶν τότε ἐτύγχανεν) λέγειν, ὡς πολὺ ὀρθότερον ποιήσειεν ὅτε συνελάμβανε τοὺς ἄνδρας, ἢ ὅτε ἀφῆκε. τὸ γὰρ ἡμῶν διὰ ὑμᾶς εἰς πόλεμον καταστάντων, ὑμᾶς ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης εἰρήνην ποιεῖσθαι, πῶς οὐκ ἂν δικαίως προδοσίαν τις ὑμῶν κατηγοροίη; εὖ δ' ἴστε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς καὶ στρατευσόμεθα εἰς τὴν ἀρκαδίαν, καὶ σὺν τοῖς τὰ ἡμέτερα φρονοῦσι πολεμήσομεν. ὡς δὲ ταῦτα ἀπηγγέλθη πρός τε τὸ κοινὸν τῶν ἀρκάδων, καὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἀνελογίζοντο μαντινεῖς τε καὶ τῶν ἄλλων ἀρκάδων, οἱ κηδόμενοι τῆς πελοποννήσου, ὡσαύτως δὲ καὶ ἠλεῖοι, καὶ ἀχαιοί, ὅτι θηβαῖοι δῆλοι εἶεν, ὡς ἀσθενεστάτην βουλόμενοι τὴν πελοπόννησον εἶναι, ὅπως ὡς ῥᾷστα αὐτὴν καταδουλώσαιντο. τί γὰρ δὴ πολεμεῖν ἡμᾶς βούλονται; ἢ ἵνα ἡμεῖς μὲν ἀλλήλους κακῶς ποιῶμεν, ἐκείνων δ' ἀμφότεροι δεώμεθα; ἢ τί λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐ δεόμεθα αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι, παρασκευάζονται ὡς ἐξιόντες, οὐ δῆλον ὡς ἐπὶ τὸ κακὸν τι ἡμᾶς ἐργάζεσθαι στρατεύειν παρασκευάζονται; ἔπεμπον δὲ καὶ ἀθήναζε βοηθεῖν κελεύοντες. ἔπεμψαν δὲ καὶ εἰς λακεδαίμονα πρέσβεις ἐκ τῶν ἐπαρίτων, παρακαλοῦντες λακεδαιμονίους, εἰ βούλοιντο κοινῇ διακωλύειν, ἄν τινες ἴωσι καταδουλωσόμενοι τὴν πελοπόννησον. περὶ μέντοι ἡγεμονίας, αὐτόθεν διεπράττοντο, ὅπως ἐν τῇ ἑαυτῶν ἕκαστοι ἡγήσοιντο. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο, ἐπαμεινώνδας ἐξῄει, βοιωτοὺς ἔχων πάντας, καὶ εὐβοέας, καὶ θετταλῶν πολλοὺς, παρά τε ἀλεξάνδρου, καὶ τῶν ἐναντίων αὐτῷ. φωκεῖς μέντοι οὐκ ἠκολούθουν, λέγοντες ὅτι συνθῆκαι σφίσιν αὐτοῖς εἶεν, εἴ τις ἐπὶ θήβας ἴοι βοηθεῖν, ἐπ' ἄλλους δὲ στρατεύειν, οὐκ εἶναι ἐν ταῖς συνθήκαις. ὁ μέντοι ἐπαμεινώνδας ἐλογίζετο καὶ ἐν πελοποννήσῳ σφί

σιν

σιν ὑπάρχειν Ἀργείους τε καὶ Μεσσηνίους, τῶν Ἀρκάδων τοὺς
τὰ σφέτερα φρονοῦντας. ἦσαν δ' οὗτοι Τεγεᾶται, καὶ Με-
γαλοπολῖται, καὶ Ἀσεάται, καὶ Παλλαντεῖς, καὶ εἴ τινες
δὲ πόλεις διὰ τὸ σμικραί τε εἶναι, καὶ ἐν μέσαις ταύταις
οἰκεῖν ἠναγκάζοντο. ἐξῆλθε μὲν δὴ ὁ Ἐπαμεινώνδας
διὰ ταχέων. ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐν Νεμέᾳ, ἐνταῦθα διέτρι-
βε, νομίζων τοὺς Ἀθηναίους παριόντας λήψεσθαι, καὶ οἰό-
μενος μέγα ἂν τοῦτο γενέσθαι, τοῖς μὲν σφετέροις συμμά-
χοις, εἰς τὸ ἐπιρρῶσαι αὐτούς. τοῖς δὲ ἐναντίοις, εἰς τὸ ἀθυ-
μίαν ἐμπεσεῖν. ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, πᾶν ἀγαθὸν εἶναι
Θηβαίοις, ὅτι ἐλαττοῖντο Ἀθηναῖοι. ἐν δὲ τῇ διατριβῇ αὐ-
τοῦ ταύτῃ συνῆλθον πάντες οἱ ὁμοφρονοῦντες εἰς τὴν
Μαντίνειαν. ἐπεὶ μέντοι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἤκουσε τοὺς Ἀ-
θηναίους τὸ μὲν κατὰ γῆν πορεύεσθαι ἀπεγνωκέναι, κατὰ
θάλατταν δὲ παρασκευάζεσθαι, ὡς διὰ Λακεδαίμονος
βοηθήσοντας τοῖς Ἀρκάσιν, οὕτω δὴ ἀφορμήσας ἐκ τῆς Νε-
μέας, ἀφικνεῖται εἰς τὴν Τέγεαν. εὐτυχῆ μὲν οὖν ἔγω-
γε οὐκ ἂν φήσαιμι τὴν στρατείαν αὐτῷ γενέσθαι. ὅσα
μέντοι προνοίας ἔργα, καὶ τόλμης ἐστὶν, οὐδέν μοι δοκεῖ
ἀνὴρ ἐλλείπειν. πρῶτον μὲν γὰρ ἔγωγε ἐπαινῶ αὐτὸν,
ὅτι τὸ στρατόπεδον ἐν τῷ τείχει τῶν Τεγεατῶν ἐποιή-
σατο, ἔνθεν ἀσφαλεστέρῳ τε ἦν, ἢ εἰ ἔξω ἐστρατοπεδεύσα-
το, καὶ τοῖς πολεμίοις ἐν ἀδηλοτέρῳ ὅ,τι πράττοιτο, καὶ
παρασκευάζεσθαι δὲ εἴ του ἐδέοιτο ἐν τῇ πόλει ὄντι εὐπο-
ρώτερον. τῶν δ' ἑτέρων ἔξω στρατευομένων, ἐξῆν ὁρᾶν
εἴ τέ τι ὀρθῶς ἐπράττετο, εἴ τέ τι ἡμάρτανον. καὶ μὴν οἰό-
μενος κρείττων τῶν ἀντιπάλων εἶναι, ὁπότε ὁρῴη χωρί-
οις πλεονεκτοῦντας αὐτοὺς, οὐκ ἐξήγετο ἐπιτίθεσθαι. ὁ-
ρῶν δὲ οὔτε πόλιν προσχωροῦσαν αὐτῷ οὐδεμίαν, τόν τε
χρόνον ἐξήκοντα, ἐνόμισε πρακτέον τι εἶναι· εἰ δὲ μὴ, ἀντὶ
τῆς πρόσθεν εὐκλείας πολλὴν ἀδοξίαν προσεδέχετο. ἐ-
πεὶ οὖν κατεμάνθανε περὶ μὲν Μαντίνειαν τοὺς ἄλλους
πεφυλαγμένους, μεταπεμπομένους δὲ Ἀγησίλαόν τε
καὶ πάντας τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ ᾔσθετο ἐξεστρατευ-
μένον τὸν Ἀγησίλαον, καὶ ὄντα ἤδη ἐν Πελλήνῃ, δει-
πνοποιησάμενος, παραγγείλας, ἡγεῖτο τῷ στρατεύμα-
τι εὐθὺς ἐπὶ Σπάρτην. καὶ εἰ μὴ Κρὴς θείᾳ τινὶ μοίρᾳ προσ-
ελθὼν, ἐξήγγειλε τῷ Ἀγησιλάῳ, προσιὸν τὸ στράτευμα,
ἔλαβεν ἂν τὴν πόλιν, ὥσπερ νεοττιὰν παντάπασιν ἔρη-
μον τῶν ἀμυνομένων. ἐπεὶ μέντοι προπυθόμενος ταῦτα
Ἀγησίλαος, ἔφθη εἰς τὴν πόλιν ἀπελθὼν, διαταξάμε-
νοι οἱ Σπαρτιᾶται, ἐφύλαττον, καὶ μάλα ὀλίγοι ὄντες. οἵ
τε γὰρ ἱππεῖς αὐτοῖς πάντες ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀπῆσαν, καὶ
τὸ ξενικὸν, καὶ τῶν λόχων δέκα ὄντων οἱ τρεῖς. ἐπεὶ δὲ
ἐγένετο Ἐπαμεινώνδας ἐν τῇ πόλει τῶν Σπαρτιατῶν, ὅ-
που μὲν ἔμελλον ἔν τε ἰσοπέδῳ μαχεῖσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν
οἰκιῶν βληθήσεσθαι, οὐκ εἰσῄει ταύτῃ, οὐδ' ὅπου γε μη-
δὲν πλείονες μαχεῖσθαι τῶν ὀλίγων, πολλοὶ ὄντες. ἔν-
θεν δὲ πλεονεκτεῖν ἂν ἐνόμιζε, τοῦτο λαβὼν τὸ χωρίον,
κατέβαινε, καὶ οὐκ ἀνέβαινεν εἰς τὴν πόλιν. τό γε
μὴν ἐντεῦθεν γενόμενον, ἔξεστι μὲν τὸ θεῖον αἰτιᾶσθαι,
ἔξεστι δὲ λέγειν ὡς τοῖς ἀπονενοημένοις οὐδεὶς ἂν ὑπο-
σταίη. ἐπεὶ γὰρ ἡγεῖτο Ἀρχίδαμος οὐδὲ ἑκατὸν ἔχων ἄν-
δρας, καὶ διαβὰς ὅπερ ἐδόκει τι ἔχειν κώλυμα, ἐπορεύετο
ἐπὶ τοὺς ἀντιπάλους· ἐνταῦθα δὴ οἱ πῦρ πνέοντες, οἱ νε-
νικηκότες τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ τῷ παντὶ πλείονες,

bi existimabat Argiuos & Messenios, idemq; secum sta
tuentes Arcadum quosdam: & erant hi quidem Te/
geatæ, & Megalopolitæ, Astheatæq; ac Palanteñses,
atque ciuitates quædam, quæ & quia paruæ erant, &
quòd in illarum medio sitæ, facilè illis obsequi compel/
lebantur. Profectus est igitur statim Epaminundas,
Nemeamque ingressus moram ibi aliquandiu traxit,
quod aduenientes illuc se excepturum Athenienses pu/
taret, magni id momenti futurum ad roboranda auxi/
lia sua, incutiendamq; hostibus desperationem existi/
mans: & ut paucis absoluam, summo bono fore Theba/
nis putabat, Athenienses deprimi. Interea ergo dum
ita cunctaretur, quicunq; pari studio Peloponnesi quæ/
rebant salutem ex Arcadibus atq; alijs, Mantineam om
nes conuenere. Epaminundas porrò ubi Athenienses pe
destri quidem itinere proficisci nolle, mari autem se
parasse intellexit, tanquam suppetias Arcadibus per
Spartam laturos, translatis illicò ex Nemea castris, in
Tegeam cōtendit. Hanc igitur expeditionem haud qua/
quam ego in præsentia quidem successisse illi pulchrè
dixerim: quanquam quod ad egregiæ prudentiæ ac fidu
ciæ opera pertinet, nihil adeò ei uiro defuisse uidetur.
Nam primum quidem hoc ego facinus eius laudo, quòd
in Tegeatarum mœnibus exercitum locauit, ubi & tu/
tius erat, quàm si foris castra fecisset, & hostibus quic/
quid ageretur minimè appareret: instruere denique ac
parare, quæcunq; re tandem opus esset, intra urbem a/
genti commodius liceret: eorum uerò qui extra muros
castra posuerāt, inspicere erat si quid uel rectè, uel per
peram facerent. Cumq; existimaret se hostibus esse su/
perior, cùm uideret eos æquiore in loco esse, non inua/
debat. Cùm autem ciuitatem quidem ad se nullam defice
re, nihilo autem secius interea tempus transigi animad
uerteret, saltem aliquid sibi esse agēdum statuit, alioquī
partam hactenus gloriam magna se infamia permuta/
turum existimās. Postquàm igitur ad Mantineam, cæte/
ris quidēm in statione collocatis, Agesilaum cum reli/
quis Lacedæmonijs accersitum intellexit, infestoq; exer
citu iam profectum ac Pellenem ingressum, peracta ili/
cò cœna, excitisq; edicto militibus, rectā Spartā conten
dit, ac nisi diuina quadam sorte Cretensis quispiam ac/
cedens Agesilao hostilem adesse exercitum nunciasset,
tantū non urbē iam ceperat, nihil tum quidem à deserto
nidicibus nido differentē. Cuius rei in ipso negocij ue/
lut cardine certior factus Agesilaus, euestigiò urbem
prior occupat: ac Lacedæmonij quidem compositis or/
dinibus strenuè præsidio aderant, quanquam essent ad/
modū pauci, quippe quorū equitatus omnis in Arcadiā
concesserat, necnō mercenarij milites, & ex decē co/
hortibus tres. Cùm uerò tandem in urbē peruenisset E/
paminundas quoq;, ijs quidem locis abstinuit ubi uel ex
æquo loco pugnaturi erant, uel de domibus feriendi, uel
ubi nihilo plures pugnaturi quàm si pauci essent, cùm
essent multi. Sed eo loco, quem sibi æquiorem esse exi/
stimabat, occupato, descendit in urbem, non ascendit.
Quod tamen inde accidit, uel numini ascribi, uel hoc
dici potest, desperatis à nemine resisti posse. Cùm enim
ducem ageret Archidamus, neq; centum habens uiros,
ac præteritis si quæ erant impedimentis ad hostes uale/
ret: ibi sanè qui ignem spirabant, qui Lacedæmoniorum
paulò ante uictores fuerant, ac prorsum etiam plures,

ad hæc superiora etiam loca tenebant, adeò non paruam illam Archidami manum excipere sunt ausi, ut ad fugam etiam inclinarent. Ex Thebanis igitur primi quique occubuere. Rursum qui intra urbem erant cùm uictoria exultantes longius quàm pro temporis ratione persequerentur, ipsi etiam interempti sunt. Siquidem quasi circumscriptum à numine uidebatur, quatenus eis uictoria concederetur. Et Archidamus quidem eo loci ubi præclarè ab eo gesta res est, tropheum statuit, ac interfectorum corpora hostium per præconem ad sepulturam postulata concessit. Cæterùm Epaminondas cùm putaret Arcades Spartæ auxilium laturos, noluit illis quidem ac Lacedæmonijs unà unctis congredi, præsertim successu iam meliore usis, cæteris uerò conatu frustratis. Reuersus igitur quàm potuit celerrimè in Tegeam, cōcessaq; peditibus quiete, Mantineam equites misit, etiam atq; etiam eos uti perdurarent precatus: docensq; uerisimile esse omnia Mantineorum iumenta, atque ipsos etiam homines foris iam agere, maximè quia comportandi frumenti tempus erat. atq; hi quidem ibant. Athenienses uerò equites Eleusin egressi, in Isthmo cœnauerant: iamq; peragrato etiam Cleonis oppido, Mantineam accessere, ac intra mœnia exercitum per ædes locauerunt. Cumq; adesse iam etiam hostes uiderentur, ciues quidem Atheniensium equitum opem implorare, si quid possent, ruri enim esse armenta omnia & operarios: multos uerò etiam pueros ac seniores, eosq; ingenuos plerosque: quibus auditis Athenienses confestim ad ferendum ipsis auxilium sese expediunt, quanquam impransi adhuc & ipsi & equi. Atque ibi quidem rursus uirtutem ipsorum quis non iurè extollat ac ueneretur? qui tametsi multò plures cernerent hostes, iacturamq; Corinthi haud ita pridem equites fecissent, nihilo inde cunctatiores apparuere: neque quòd Thebanis simul ac Thessalis, qui equitatu excellere tum quidem uel potißimum uidebantur, congrediendum esset. Verum turpißimum sibi fore rati, si præsentes nullo commodo socios iuuissent, ut primùm hostes cōspexere, iunctis illico uiribus aggreßi sunt, relictam à maioribus gloriam reseruare tueriq; sedulò cupientes: ac strenuè pugnando Mantineis quæcunq; extra mœnia habebāt, ab interitu uindicarunt. Cecidere autē ex ipsis uiri fortißimi, & quales ijdem etiam peremerunt. Nullum enim utriq; ita breue telum habebant, quod non ad aduersarios posset pertingere. Mox suorum quidem cadauera sustulerunt, ex hostibus uerò quædam ad sepulturam postulata tradidere. Epaminūdas porrò cùm sibi post paucos dies abeundum propter exactum iam militiæ tempus cogitaret: eos uerò quibus fortunæ bellicæ socius accesserat, obsidionē ab hoste ueritus, ægrè desereret: se deniq; ad extrema prorsus redactum arbitraretur: quippe tāto cū exercitu tamq; instructo à paucis Spartæ uictus: neq; minus etiā equestri prælio ad Mantineā inferior: & quia autor fuerat ob expeditionem in Peloponnesum, ut Lacedæmonij, Arcades, Achæi, Elij, & Athenienses coniunctis inter se uiribus uterētur, discedere absq; pugna omnino sibi fore impoßibile existimauit: ita secum reputās, si uinceret, ista omnia se facile resoluturum: sin uerò cadere se cōtingeret, pulchra sanè morte occubiturum, patriæ uidelicet relinquere imperium Peloponnesi conatum. Neque uerò talia ipsum uersasse

καὶ πρὸς τούτοις ὑπερδέξια χωρία ἔχοντες, οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ τὸν ἀρχίδαμον, ἀλλ' ἐγκλίνουσι. καὶ οἱ μὲν πρῶτοι τῶν ἐπαμινώνδου ἀποθνήσκουσιν. ἐπεὶ μέντοι ἀγαλλόμενοι τῇ νίκῃ ἐδίωξαν οἱ ἔνδοθεν πορρωτέρω τοῦ καιροῦ, οὗτοι αὖ ἀποθνήσκουσι. περιεγέγραπτο γάρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ, μέχρις ὅσου ἡ νίκη ἐδέδοτο αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν δὴ ἀρχίδαμος τρόπαιόν τε ἵστατο, ἔνθα ἐπεκράτησε, καὶ τοὺς ἐνταῦθα πεσόντας τῶν πολεμίων, ὑποσπόνδους ἀπεδίδου. ὁ δ' ἐπαμινώνδας, λογιζόμενος ὅτι οἱ ἀρκάδες βοηθήσοιεν εἰς τὴν λακεδαίμονα, ἐκείνοις μὲν οὐκ ἐβούλετο καὶ πᾶσι λακεδαιμονίοις ὁμοῦ γενομένοις μάχεσθαι, ἄλλως τε καὶ ηὐτυχηκόσι, τῶν δὲ ἠτυχηκότων. πάλιν δὲ πορευθεὶς ὡς ἐδύνατο τάχιστα εἰς τὴν τεγέαν, τοὺς μὲν ὁπλίτας ἀνέπαυσε, τοὺς δὲ ἱππέας ἔπεμψεν εἰς τὴν μαντίνειαν, δεηθεὶς αὐτῶν προσκαρτερῆσαι, καὶ διδάσκων, ὡς πάντα μὲν εἰκὸς ἔξω εἶναι τὰ τῶν μαντινέων βοσκήματα, πάντας δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλως τε, καὶ σίτου συγκομιδῆς οὔσης, καὶ οἱ μὲν ᾤχοντο. οἱ δ' ἀθηναῖοι ἱππεῖς, ὁρμηθέντες ἐξ ἐλευσῖνος, ἐδειπνοποιήσαντο μὲν ἐν ἰσθμῷ. διελθόντες δὲ καὶ τὰς κλεωνάς, ἐτύγχανον προσιόντες εἰς τὴν μαντίνειαν, καὶ κατεσκηνωμένοι ἐντὸς τείχους ἐν ταῖς οἰκίαις. ἐπεὶ δὲ δῆλοι ἦσαν προσελαύνοντες οἱ πολέμιοι, ἐδέοντο οἱ μαντινεῖς τῶν ἀθηναίων ἱππέων βοηθῆσαι, εἴ τι δύναιντο. ἔξω γὰρ εἶναι καὶ τὰ βοσκήματα πάντα, καὶ τοὺς ἐργάτας, πολλοὺς δὲ καὶ παῖδας, καὶ γεραιτέρους τῶν ἐλευθέρων. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ ἀθηναῖοι ἐκβοηθοῦσιν, ἔτι ὄντες ἀνάριστοι καὶ αὐτοί, καὶ οἱ ἵπποι. ἐνταῦθα δὴ τὴν τούτων αὖ τὴν ἀρετήν, τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη; οἳ καὶ πολὺ πλείονας ὁρῶντες τοὺς πολεμίους, καὶ δυστυχήματος γεγενημένου ἐν κορίνθῳ τοῖς ἱππεῦσιν, οὐδὲν τοῦτο ὑπελογίσαντο, οὐδ' ὅτι καὶ θηβαίοις ἅμα, καὶ θετταλοῖς τοῖς κρατίστοις ἱππεῦσιν εἶναι δοκοῦσιν, ἔμελλον μάχεσθαι, ἀλλ' αἰσχυνόμενοι, εἰ παρόντες, μηδὲν ὠφελήσειαν τοὺς συμμάχους, ὡς εἶδον τάχιστα τοὺς πολεμίους, συνέρραξαν, ἐρῶντες ἀνασώσασθαι τὴν πατρῴαν δόξαν, καὶ μαχόμενοι, αἴτιοι μὲν ἐγένοντο σωθῆναι πάντα τὰ ἔξω τοῖς μαντινεῦσιν. αὐτῶν δ' ἀπέθανον ἄνδρες ἀγαθοί, καὶ ἀπέκτειναν δὲ δῆλον ὅτι τοιούτους. οὐδὲν γὰρ οὕτω βραχὺ ὅπλον ἑκάτεροι εἶχον, ᾧ οὐκ ἐξικνοῦντο ἀλλήλων. καὶ τοὺς μὲν φίλους νεκροὺς ἀνείλοντο. τῶν δὲ πολεμίων, ἦν οὓς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. ὁ δ' αὖ ἐπαμινώνδας, ἐνθυμούμενος ὅτι ὀλίγων μὲν ἡμερῶν ἀνάγκη ἔσοιτο ἀπιέναι, διὰ τὸ ἐξήκειν τῇ στρατείᾳ τὸν χρόνον, εἰ δὲ καταλείψοι ἐρήμους, οἷς ἦλθε σύμμαχος, ἐκεῖνοι πολιορκήσοιντο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, αὐτὸς δὲ λελυμασμένος παντάπασι τῇ ἑαυτοῦ δόξῃ ἔσοιτο, ἡττημένος μὲν ἐν λακεδαίμονι σὺν πολλῷ ὁπλιτικῷ ὑπ' ὀλίγων, ἡττημένος δὲ ἐν μαντινείᾳ ἱππομαχίᾳ, αἴτιος δὲ γεγενημένος διὰ τὴν εἰς πελοπόννησον στρατείαν τοῦ συνεστάναι λακεδαιμονίους, καὶ ἀρκάδας, καὶ ἀχαιούς, καὶ ἠλείους, καὶ ἀθηναίους, ὥστε οὐκ ἐδόκει αὐτῷ δυνατὸν εἶναι ἀμαχεὶ παρελθεῖν, λογιζομένῳ ὅτι εἰ μὲν νικῴη, πάντα ταῦτα ἀναλύσοιτο· εἰ δὲ ἀποθάνοι, καλὴν τὴν τελευτὴν ἡγήσατο ἔσεσθαι, πειρωμένῳ τῇ πατρίδι ἀρχὴν πελοποννήσου καταλιπεῖν. τὸ μὲν οὖν αὐτὸν τοιαῦτα διανοεῖσθαι,

σθαι, ὃ πάνυ μοι δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι. φιλοτίμων γὰρ ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα διανοήματα. τὸ μέντοι στράτευμα παρεσκευακέναι, ὥστε πόνον τε μηδένα ἀποκάμνειν, μήτε νυκτὸς, μήτε ἡμέρας, κινδύνου τε μηδενὸς ἀφίστασθαι, σπανιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντας, ὅμως πείθεσθαι ἐθέλειν, ταῦτά μοι δοκεῖ θαυμαστότερα εἶναι. καὶ γὰρ ὅτε τὸ τελευταῖον παρήγγειλεν αὐτοῖς παρασκευάζεσθαι ὡς μάχης ἐσομένης, προθύμως μὲν ἐλευκοῦντο οἱ ἱππεῖς τὰ κράνη, κελεύοντος ἐκείνου, ἐπεγράφοντο δὲ καὶ τῶν Ἀρκάδων ὁπλῖται ῥόπαλα ἔχοντες, ὡς Θηβαῖοι ὄντες. πάντες δὲ ἠκονῶντο καὶ λόγχας, καὶ μαχαίρας, καὶ ἐλαμπρύνοντο τὰς ἀσπίδας. ἐπεὶ μέντοι οὕτω παρεσκευασμένους ἀπήγαγεν, ἄξιον αὖ κατανοῆσαι, ἃ ἐποίησε. πρῶτον μὲν γὰρ ὥσπερ εἰκὸς συνετάττετο. τοῦτο δὲ πράττων, σαφηνίζειν ἐδόκει ὡς εἰς μάχην παρεσκευάζετο. ἐπεί γε μὴν ἐτέτακτο αὐτῷ τὸ στράτευμα ὡς ἐβούλετο, τὴν μὲν συντομωτάτην πρὸς τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγε. πρὸς δὲ τὰ πρὸς ἑσπέραν ὄρη τῆς Τεγέας, καὶ ἀντιπέραν ἡγεῖτο. ὥστε δόξαν παρεῖχε τοῖς πολεμίοις μὴ ποιήσεσθαι μάχην ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. καὶ γὰρ δὴ ὡς πρὸς τῷ ὄρει ἐγένετο, ἐπεὶ ἐξετάθη αὐτῷ ἡ φάλαγξ, ὑπὸ τοῖς ὑψηλοῖς ἔθετο τὰ ὅπλα, ὥστε εἰκάσθη στρατοπεδευομένῳ. τοῦτο δὲ ποιήσας, ἔλυσε μὲν τῶν πλείστων πολεμίων τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς πρὸς μάχην παρασκευήν. ἔλυσε δὲ τὴν ἐν ταῖς συντάξεσιν. ἐπεί γε μὴν παραγαγὼν τοὺς ἐπὶ κέρως πορευομένους λόχους εἰς μέτωπον, ἰσχυρὸν ἐποιήσατο τὸ περὶ αὐτὸν ἔμβολον, τότε δὴ ἀναλαβεῖν παραγγείλας τὰ ὅπλα, ἡγεῖτο. οἱ δ' ἠκολούθουν. οἱ δὲ πολέμιοι ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐπιόντας, οὐδεὶς αὐτῶν ἡσυχίαν ἔχειν ἐδύναντο. ἀλλ' οἱ μὲν ἔθεον εἰς τὰς τάξεις· οἱ δὲ παρετάττοντο· οἱ δὲ ἵππους ἐχάλινουν· οἱ δὲ θώρακας ἐνεδύοντο, πάντες δὲ πεισομένοις μᾶλλον, ἢ ποιήσουσιν ἐῴκεσαν. ὁ δὲ τὸ στράτευμα ἀντίπρωρον ὥσπερ τριήρη προσῆγε, νομίζων ὅπῃ ἐμβαλὼν διακόψειε, διαφθερεῖν ὅλον τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα. καὶ γὰρ δὴ τῷ μὲν ἰσχυροτάτῳ παρεσκευάζετο ἀγωνίζεσθαι. τὸ δὲ ἀσθενέστατον, πόρρω ἀπέστησεν, εἰδὼς ὅτι ἡττηθὲν, ἀθυμίαν ἂν παράσχοι τοῖς μεθ' αὐτοῦ, ῥώμην δὲ τοῖς πολεμίοις. καὶ μὴν τοὺς ἱππέας, οἱ μὲν πολέμιοι αὐτοὶ παρετάξαντο, ὥσπερ ὁπλιτῶν φάλαγγος βάθος ἐξῆς, καὶ ἔρημον πεζῶν ἁμίππων· ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας αὖ, καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἔμβολον ἰσχυρὸν ἐποιήσατο, καὶ ἁμίππους πεζοὺς συνέταξεν αὐτοῖς, νομίζων τὸ ἱππικὸν ἐπεὶ διακόψειεν, ὅλον τὸ ἀντίπαλον νενικηκὼς ἔσεσθαι. μάλα γὰρ χαλεπὸν εὑρεῖν τοὺς ἐθελήσοντας μένειν, ἐπειδάν τινας φεύγοντας τῶν ἑαυτοῦ ὁρῶσι. καὶ ὅπως μὴ ἐπιβοηθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐπὶ τὸ ἐχόμενον, κατέστησεν ἐπὶ γηλόφων τινῶν ἐναντίους αὐτοῖς καὶ ἱππέας, καὶ ὁπλίτας, φόβον βουλόμενος καὶ τούτοις παρέχειν, ὡς εἰ βοηθήσαιεν, ὄπισθεν οὗτοι ἐπικείσοιντο αὐτοῖς. τὴν μὲν δὴ συμβολὴν οὕτως ἐποιήσατο. καὶ οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος. κρατήσας γὰρ ᾗ προσέβαλεν, ὅλον ἐποίησε φεύγειν τὸ τῶν ἐναντίων. ἐπεί γε μὴν ἐκεῖνος ἔπεσεν, οἱ λοιποὶ οὐδὲ τῇ νίκῃ ὀρθῶς ἔτι ἐδυνάσθησαν χρήσασθαι. ἀλλὰ φυγούσης μὲν ἑαυτοῖς τῆς ἐναντίας φάλαγγος, οὐδένα ἀπέκτειναν οἱ ὁπλῖται, οὐδὲ προῆλθον ἐκ τοῦ χωρίου, ἔνθα ἡ συμβολὴ ἐγένετο. φυ-

sasse animo uehementer admirandum puto: siquidem tales esse uirorum sublimibus tantum rebus gloriam aucupantium consultationes solent. At parasse ita exercitum, ut neque laboribus quicquam siue noctu siue interdiu defatigaretur, periculumue exhorresceret: & quanquam rerum necessariarum penuria laborarent, morem tamen duci gerere omnes uellent, ea uerò longè magis admiranda mihi esse uidentur. Nam cùm postremò accingi omnes uelut instante iam pugna edixisset, summa cum alacritate galeas quidem iubente illo extergebant equites: nomina uerò dabant etiam Arcadum quidam grauis armaturæ milites, clauas gestantes quasi Thebani essent: omnes uerò exacuebant & hastas & gladios, clypeisq; splendorem inducebãt. Quos ubi hoc pacto expeditos abduxit, scire operæprecium est quæ deinceps peregerit. Primùm enim, quemadmodum par erat, in ordines disposuit: quo facto ad conflictum eos ita parari iussos, declarare omnino uidebatur. Instructa igitur iam ut uolebat acie, contractam magis partem non aduersum hostes, sed ad occasum respicientes Tegeæ montes, & ulteriorem inde regionem abduxit, ut ipsis etiam hostibus minimè pugnaturus eo quidem die uideretur. Nam cùm ad montana accessisset, ac phalangem sibi iam parasset, à peditibus arma poni curauit, ut castrametandi tantùm speciem præberet. quo facto plerorumq; sanè hostium nõ solùm quem animo iam conceperant ad pugnam, sed & quò ordines instruxerant, apparatum soluit. Postquàm uerò adductis in conspectum quæ opportunè accesserant cohortibus, firmum penes se præsidium reddidit, recipere tum arma iubens præiuit, atque hi quidem sequebantur: quos cùm approperare præter expectationem hostes uiderent, relicta omni cessatione hi quidem currebant ad ordines, hi uerò exercitu sese instruebant: ac rursum alij frenebant equos, alij thoracibus induebantur, omnesq; adeò lædendi magis quàm læsuri uidebantur. Ipse uerò aciem uelut triremi infesta ad hostem admouit, existimans se quacunque inuadendo perrumperet, uniuersam hostium uim pessundaturum: siquidem firmissima aciei parte ad conflictum disposita, imbecillimam longius collocauerat: quam forte uictam suis desperationem, hostibus uerò fiduciam parituram haud ignorabat. Verùm hostes ipsi quoque in longum, sic ut armatorum phalanx solet, equitatum instruxerunt, peditibus nullis intermixtis. Cæterùm Epaminundas equitatus præsidium quoque ualidum reddebat, equoq; carentes pedites adiungebat, ita se uniuersi hostium exercitus penetrando uictorem euasurum putans: difficillimè enim perduraturos ullos, postquàm fugere ex suis aliquos cernerent. Ne uerò suppetias insuper eis afferrẽt Athenienses, à sinistro cornu in proximum, aliquot illis in collibus quibusdam equites peditesq; armatos obiecit, quò horrorem ipsis quoque incuteret, tanquam si opem ferrent, illos à tergo sibi irruituros. Atque hoc sanè pacto congressus, spe sua minimè frustratus est: qua enim parte irruperat superior factus, uniuersam hostiũ uim in fugam conuertit. Ipse uerò ubi cecidit, qui supererant, cùm neque uictoria rectè uti amplius possent, quanquam tergum uertente iam etiam quæ opposita ipsis fuerat phalange, nec armati quenquam trucidarunt, ac ne loco quidem ubi congressum est excesserunt:

nec equites, cùm obiecti sibi equites fugerent, instando quenquam uel equitem uel peditem sustulerunt, sed tanquam uicti per hostium fugientiũ medium trepidè elapsi sunt. At qui equis carebant, & sagittarij cum equitibus sentientes, ad sinistrum se cornu contulerunt, tanquam rerum iam potiti: ubi tamẽ ab Atheniensibus pleriq; occisi sunt. His ita gestis, longè aliter accidit, quàm uniuersi homines putarant fore. Cùm enim conuenisset uniuersa ferè Græcia, atq; inuicem alij sese obiecissent, nemo non futurum putabat, si ad manus esset uentum, ut qui superiores euasissent, imperio potirentur, uicti autem se se iugo submitterent. Verùm ita deus disposuit, ut utriq; tanquam uictores tropheum statuerent, neq; statuentibus alteris alteri obstarent, mortuos autem utriq; ceu uictores ad sepulturam postulatos concesserunt, utriq; uerò etiam uelut uicti receperunt: & cum utriq; uicisse se dicerent, neutri tamen potiti esse uel regione, uel urbe, uel imperio, siue ulla re alia aucti magis quàm ante pugnam commissam uidebantur. Confusione uerò atq; tumultu longe amplius post pugnam quàm antea per totam Græciam laboratum est. Atq; hæc quidem hactenus mihi descripta sunto: quæ uerò deinceps gesta sunt, alij forsitan curæ erunt.

φυγόντων δ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἱππέων, ἀπέκτειναν μὲν οὐδ' οἱ ἱππεῖς διώκοντες, οὔτε ἱππέας, οὔθ' ὁπλίτας, ὥσπερ δὲ ἡττώμενοι, πεφοβημένως διὰ τῶν φευγόντων πολεμίων διέπεσον. καὶ μὴν οἱ ἅμιπποι, καὶ οἱ πελτασταὶ συννενικηκότες τοῖς ἱππεῦσιν, ἀφικνοῦνται μὲν ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου, ὡς κρατοῦντες, ἐκεῖ δ' ὑπὸ τῶν ἀθηναίων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἀπέθανον. τούτων δὲ πραχθέντων τοὐναντίον ἐγεγένητο, οὗ ἐνόμισαν πάντες ἄνθρωποι ἔσεσθαι. συνεληλυθυίας δὲ σχεδὸν ἁπάσης τῆς ἑλλάδος, καὶ ἀντιτεταγμένων, οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐκ ᾤετο, εἰ μάχη ἔσοιτο, τοὺς μὲν κρατήσαντας, ἄρξειν· τοὺς δὲ κρατηθέντας, ὑπηκόους ἔσεσθαι. ὁ δὲ θεὸς οὕτως ἐποίησεν, ὥστε ἀμφότεροι μὲν ὡς νενικηκότες τρόπαιον ἐστήσαντο. τοὺς δὲ ἱσταμένους οὐδέτεροι ἐκώλυον. νεκροὺς δὲ ἀμφότεροι μὲν ὡς νενικηκότες, ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν, ἀμφότεροι δὲ ὡς ἡττώμενοι, ὑποσπόνδους ἀπελάμβανον. νενικηκέναι δὲ φάσκοντες ἑκάτεροι, οὔτε χώρᾳ, οὔτε πόλει, οὔτ' ἀρχῇ, οὐδέτεροι οὐδὲν πλέον ἔχοντες ἐφάνησαν, ἢ πρὶν τὴν μάχην γενέσθαι. ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο, ἢ πρόσθεν ἐν τῇ ἑλλάδι. Ἐμοὶ μὲν δὴ μέχρι τοῦδε γραφέσθω. τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, ἴσως ἄλλῳ μελήσει.

BESSARIONIS PRESBYTERI CARDINALIS NICENI, AD IVLIANVM EPISCOPVM, CARDINALEM TVSCVLANVM, IN XENOPHONTEM *de factis & dictis Socratis memoratu dignis, præfatio.*

LVCII Crassi apud Ciceronem illam sententiam quæ exercitum uertendi probat, ego quoq; apprimè utilem existimans, Xenophontis oratoris suauissimi, philosophiq; nobilissimi, de factis & dictis Socratis memoratu dignis, hos quatuor libros morales e græco in latinum traduxi: eosq; tibi ideo, Iuliane pater optime, dedicaui, ut tum meorum tibi studiorum, quæ summoperè a me flagitas, rationem redderem: tum uel maximè, ut te autore, qui operibus omnem in his contentam uirtutem perfecisti, in aures Latinorum peruenirent. Si enim quisquam ubi de iustitia, fortitudine, honestate, moderatione, continentia, liberalitate, magnitudine animi, amicitia, officio, itemq; de republica, de imperio, de re militari, cæterisq; uirtutibus Socrates dixerat, ea sibi non facilia factu putat: uel hæc præcepta audiens, ueluti ficta pro falsis & impossibilibus spernet, præsertim cum modo Socratẽ, qui dicta factis exæquabat, admonentem uideat, sed abs te, cuius causa, qui omnibus his uirtutibus præditus es, hæc audiat necesse est, exemploq; tuo spe ductus, in imitationem studiumq; earum trahatur. Horum sermonum hoc argumentum est. Cum Socrates uir profecto sapientissimus, accusatus Athenis iniuria, morteq; damnatus fuisset, accusationisq; eius duo capita essent, quod scilicet priscos non coleret deos, sed noua dæmonia introduceret: quodq; iuuentutem corrumperet. Ad hæc ambo redarguenda, falsamq; de eo opinionem uulgo habitam refellendam, auditor eius Xenophon in primis celeberrimus, hos libros conscripsit. Et primo probato, quod deos Socrates coleret, tum factis eius, tum alijs argumentis, deuenit secundo ad doctrinam dictaq; eius exponenda, quæ cum suis auditoribus, quiq; ad eum conueniebant adolescentulis, conferebat. Quibus palam ostenditur, non modo eum non corrupisse iuuentutem, sed etiam quammaxime ad omnem uirtutem capessendam et profuisse. Vbi & modum eius disputandi acerrimum atq; uehementissimum, materiasq; de quibus disputat, tam admirari licet, ut merito putemus illis potius mortem Socratis qui eum damnarunt, quàm ipsi damno fuisse. Qui cum in iudicio capitis pro seipso oraret, ita dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus iudicum esse uideretur.

Cætera inter disceptandum tute ipse cognosces. Bene uale.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΟΛΛΑΚΙΣ ἐθαύμασα, τίσι ποτὲ λόγοις Ἀθηναίους ἔπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην, ὡς ἄξιος εἴη θανάτου τῇ πόλει. ἡ μὲν γὰρ γραφὴ κατ' αὐτοῦ τοιάδε τις ἦν. ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεούς, οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων. ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων. πρῶτον μὲν οὖν ὡς οὐκ ἐνόμιζεν οὓς ἡ πόλις νομίζει θεούς, ποίῳ ποτ' ἐχρήσαντο τεκμηρίῳ; θύων τε γὰρ φανερὸς ἦν πολλάκις μὲν οἴκοι, πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως βωμῶν· καὶ μαντικῇ χρώμενος, οὐκ ἀφανὴς ἦν. διετεθρύλητο γάρ, ὡς φαίη Σωκράτης τὸ δαιμόνιον ἑαυτῷ σημαίνειν. ὅθεν δὴ καὶ μάλιστά μοι δοκοῦσιν αὐτὸν αἰτιάσασθαι, καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν. ὁ δ' οὐδὲν καινότερον εἰσέφερε τῶν ἄλλων, ὅσοι μαντικὴν νομίζοντες, οἰωνοῖς τε χρῶνται, καὶ φήμαις καὶ συμβόλοις, καὶ θυσίαις. οὗτοί τε γὰρ ὑπολαμβάνουσιν, οὐ τοὺς ὄρνιθας, οὐδὲ τοὺς ἀπαντῶντας εἰδέναι τὰ συμφέροντα τοῖς μαντευομένοις, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς διὰ τούτων αὐτὰ σημαίνειν. κἀκεῖνος οὕτως ἐνόμιζεν. ἀλλ' οἱ μὲν πλεῖστοι φασίν, ὑπό τε τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἀπαντώντων, ἀποτρέπεσθαί τε καὶ προτρέπεσθαι. Σωκράτης δ' ὥσπερ ἐγίγνωσκεν, οὕτως ἔλεγε, τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν, καὶ πολλοῖς τῶν ξυνόντων προηγόρευε, τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος. καὶ τοῖς μὲν πειθομένοις αὐτῷ συνέφερε· τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις μετέμελε. καίτοι τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν αὐτόν, βούλεσθαι μήτ' ἠλίθιον μήτ' ἀλαζόνα φαίνεσθαι τοῖς συνοῦσιν; ἐδόκει δ' ἂν ἀμφότερα ταῦτα, εἰ προαγορεύων ὡς ὑπὸ θεοῦ φαινόμενα, καὶ ψευδόμενος ἐφαίνετο. δῆλον οὖν ὅτι οὐκ ἂν προέλεγεν, εἰ μὴ ἐπίστευεν ἀληθεύσειν. ταῦτα δέ, τίς ἂν ἄλλῳ πιστεύσειεν, ἢ θεῷ; πιστεύων δὲ θεοῖς, πῶς οὐκ εἶναι θεοὺς ἐνόμιζεν; ἀλλὰ μὴν ἐποίει καὶ τάδε, πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους. τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα συνεβούλευε καὶ πράττειν, ὡς ἐνόμιζεν ἄριστ' ἂν πραχθῆναι. περὶ δὲ τῶν ἀδήλων, ὅπως ἀποβήσοιτο, μαντευσομένους ἔπεμπεν, εἰ ποιητέα. καὶ τοὺς μέλλοντας οἴκους τε καὶ πόλεις καλῶς οἰκήσειν, μαντικῆς ἔφη προσδεῖσθαι. τεκτονικὸν μὲν γάρ, ἢ χαλκευτικόν, ἢ γεωργικόν, ἢ ἀνθρώπων ἀρχικόν, ἢ τῶν τοιούτων ἔργων ἐξεταστικόν, ἢ λογιστικόν, ἢ οἰκονομικόν, ἢ στρατηγικὸν γενέσθαι, πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμῃ αἱρετέα ἐνόμιζεν εἶναι. τὰ δὲ μέγιστα τῶν ἐν τούτοις, ἔφη, τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς καταλείπεσθαι, ὧν οὐδὲν δῆλον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις. οὔτε γάρ τοι τῷ καλῶς ἀγρὸν φυτευσαμένῳ, δῆλον ὅστις καρπώσεται. οὔτε τῷ καλῶς οἰκίαν οἰκοδομησαμένῳ, δῆλον ὅστις οἰκήσει. οὔτε τῷ στρατηγικῷ, δῆλον εἰ συμφέρει στρατηγεῖν. οὔτε τῷ πολιτικῷ, δῆλον εἰ συμφέρει τῆς πόλεως προστατεῖν. οὔτε τῷ καλὴν γήμαντι, ἵν' εὐφραίνηται, δῆλον, εἰ διὰ ταύτην ἀνιάσεται. οὔτε τῷ δυνατοὺς ἐν τῇ πόλει κηδεστὰς λαβόντι, δῆλον εἰ διὰ τούτους στερήσεται τῆς πόλεως. τοὺς δὲ

μηδὲν

XENOPHONTIS

DE FACTIS ET DICTIS SOCRATIS MEMORATU DIGNIS LIBER PRIMUS, Bessarione Cardinale Niceno interp.

SAEPE miratus sum, quibus de causis Athenienses commoti, morte Socratem condemnarint. Quasi nanque priscos non coleret deos, noua uerò dæmonia introduceret, ac iuuentutem corrumperet, nomen eius aduersarij detulerunt. Hoc igitur primum, quod non coleret deos, quos etiam ciuitas; quo argumento ostenderunt? cùm sæpißimè tum domi, tum etiam in aris communibus ciuitatis cum constet sacrificasse, cumq; uaticinijs usum fuisse haud esset ignotum. Peruulgatum nanque erat Socratem prædicare, quendam sibi deum res significare: quam ob rem, ut arbitror, accusatus est noua dæmonia introducere. Atqui nihil noui, quod non etiam alij, qui augurijs, ominibus, signis, ac immolationibus uaticinari solent, introducebat. Quemadmodum enim illi nec aues, nec obuiantes scire aut prædicere opinantur futura, deos autem per illos ea ostendere, sic etiam Socrates arbitrabatur. At uulgus quidem ab auibus, ac obuijs se incitari, aut auerti asserit: Socrates uerò, ut sentiebat, sic etiam aiebat. Deum enim quendam dicebat, quæ facienda, & quæ non, perdocere: quo confisus, necessarios etiam suos admonebat, quæ deberent facere, quæq; expediat eis omittere, tanquam à deo prædicta: & his qui ei parebant, conducebat: qui uerò non, illos pœnitebat. At quis non concedet noluisse Socratem aut stolidum, aut simulatorem uideri necessarijs suis? quorum utrunque profectò esse uisus fuisset, si cùm quædam tanquam à deo monstrata prædiceret, mentitus postea uisus fuisset. Constat itaque non illa Socratem prædixisse, nisi prius uera dicere credidisset: in quibus cui potius quisquam crederet quàm deo? Cùm uerò dijs crederet, quomodo non coleret deos? Præterea de rebus agendis, quæ quidem ad hanc uitam agendam necessariæ sunt, ea dicere ac facere suis familiaribus consulebat, quibus quamoptime fieri res ipsas arbitrabatur. De illis uerò quorum incertus exitus erat, à dijs, an suscipiendæ sint, petere hortabatur: asserebatq; omnibus, qui aut domum, aut ciuitatem rectè habitaturi sint, opus esse diuinatione. Aedificandi nanq;, aut fabricandi, aut agros colendi, aut hominibus dominandi, aut computandi, aut domi militiæq; præsidendi artem, huiuscemodiq; res sciscitandi, hæc omnia doctrina homines cõsequi, suoq; arbitrio eligere posse. Quod autem in his omnibus maximum est, id sibijpsi deos conseruasse aiebat, incertũq; hominibus esse uoluisse. Nec enim illi, qui rectè suum colat agrum, constat, quis eo fruiturus sit. Nec illi qui optimè domum ædificet, notum est quis eam sit habitaturus. Nec duci, profuturum'ne sit, an secus, ducere exercitum, apparet. Nec reipublicæ gubernatori certũ est, an utile ipsi sit, ciuitati præesse. Nec si quispiã uenustam ac pulchrã duxerit uxorem, putans lætitiam hinc sibi futuram, clarũ est, si propter illã mœstitia sit afficiẽdus. Nec si quis potẽtes in ciuitate affines assequatur, scire potest, si per illos exulabit à ciuitate. Horũ itaq; omniũ si qui sunt qui

nihil

nihil à diuina prouidentia putent, sed à nostro arbitrio omnia pendère, hos insanire quidem asserebat. Nec minus etiam illos insanire aiebat, qui diuinatione exploranda illa esse arbitrantur, de quibus discernendis data est hominibus à dijs facultas. Si enim quisquam interroget, utrum illum aurigã præficere quadrigis melius sit, qui bene teneat artem, an illum qui non bene sciat: aut utrũ gubernandi perito sit nauis commendãda, an imperito: quæq; liceat aut numero, aut mensura, aut põdere scire, si qui sunt qui deos de illis interrogẽt, hos nefaria facere opinabatur, & aiebat, quæ quidem doctrina percipi dij uoluerunt, discere homines oportere: quæ uerò incerta hominibus sunt, illa diuinatione conari à dijs cõsequi: deos nãq; his quibus propitij sunt, ista aperire. Ad hæc, ille semper erat in publico. Mane nanq; deambulabat, et ad gymnasia accedebat: frequente uerò populo in platea, ibi conuersabatur, reliquumq; diem illic erat præsens, ubi quamplurimos esset homines conuenturus: ubi ille quidem ut plurimum loquebatur, omni uerò uolenti audire licebat. Nemoq; unquam nec uidit Socratem facientem, nec dicentem audiuit superstitiosum aut impiũ quicquam. Nõ enim de rerum omnium natura, ut quam plurimi alij, disputabat: nec quemadmodũ qui à sophisticis mundus uocatur, natus sit, & quibus necessitatibus singula fiant cœlestium, ille considerabat. imò uerò illos qui in huiuscemodi contemplandis uacant, stolidos esse monstrabat. Primò namque id illorum considerabat, utrum quoniam arbitrantur satis res humanas cognoscere, ad illa rimanda ueniant: an humanis dimissis, diuinas res contemplantes, rectè sese agere opinantur. Admirabatur uerò nõ cõstare eis, impossibilia hæc inuenire esse hominibus, cũ hi quoq; qui recti & excelsi in hac gloriantur scientia, cõtraria de eisdẽ opinẽtur, ac sicut insani alter ad alterũ se habeãt. Quemadmodũ enim insanientiũ quidã, nec illa quæ horrida sunt abhorrent: quidam uerò & ea quæ timenda non sunt, pertimescunt: et his quidẽ nec publicè agere aut facere quodcunq; contigerit, turpe esse uidetur, illis uerò nec conuersandũ cum hominibus esse: & quidam nec templum, nec aram, nec quicquam adorant diuinum: quidam autẽ lapides, ligna ac feras colunt: sic etiam eorũ qui in rerum omniũ naturæ contemplanda uacant, quibusdam unum solùm uidetur esse quod est, quibusdam uerò infinita multitudo: & his quidem omnia semper moueri, illis uerò nihil unquã moueri. Et quibusdam omnia gigni atq; corrumpi, quibusdam autem nihil unquã aut gigni, aut corrũpi posse. Petebat uerò hoc etiam de huiuscemodi hominibus: Utrum quemadmodũ qui res humanas arte adipiscuntur, & sibiipsis ac cæteris arbitrãtur quodcũq; didicerint facere posse. sic etiã hi opinẽtur, qui res contẽplantur diuinas, cùm sciãt qua de necessitate, quibusq; de rationibus singula fiunt, etiã sese posse cùm uelint, uẽtos, pluuias, ac temporũ facere mutationes, aliaq; si quãdo indigeãt, similia istis efficere: an ne sperant quidẽ aliquid huiuscemodi: satis uerò eis uidetur, qua singula horũ fiunt ratione cognoscere. De his igitur qui huiuscemodi res tractãt, hæc aiebat. Ipse uerò de humanis semper disputabat rebus, considerans quid pium, quidue impium sit, quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid sobrietas, quid insania, quid fortitudo, quid formido, quid ciuitas, quid ciuilis, quid hominibus dominari, quid

μηδὲν ἐν τῶν τοιούτων οἰομένους εἶναι δαιμόνιον, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, δαιμονᾶν ἔφη. δαιμονᾶν δὲ καὶ τοὺς μαντευομένους, ἃ τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκαν οἱ θεοὶ μαθοῦσι διακρίνειν. οἷον εἴ τις ἐπερωτῴη, πότερον ἐπιστάμενον ἡνιοχεῖν ἐπὶ ζεῦγος λαβεῖν κρεῖττον, ἢ μὴ ἐπιστάμενον· ἢ πότερον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τὴν ναῦν κρεῖττον λαβεῖν, ἢ μὴ ἐπιστάμενον· ἢ ἃ ἔξεστιν ἀριθμήσαντας ἢ μετρήσαντας, ἢ στήσαντας εἰδέναι, τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθανομένους, ἀθέμιστα ποιεῖν ἡγεῖτο. ἔφη δὲ δεῖν, ἃ μὲν μαθόντας ποιεῖν ἔδωκαν οἱ θεοὶ, μανθάνειν· ἃ δὲ μὴ δῆλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ, πειρᾶσθαι διὰ μαντικῆς παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι. τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ὦσιν ἵλεῳ σημαίνειν. ἀλλὰ μὴν ἐκεῖνός γε, ἀεὶ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ. πρωΐ τε γὰρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ᾔει. καὶ πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερὸς ἦν. καὶ τὸ λοιπὸν ἀεὶ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι. καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ· τοῖς δὲ βουλομένοις ἐξῆν ἀκούειν. οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβὲς, οὐδὲ ἀνόσιον, οὔτε πράττοντος εἶδεν, οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως ᾗπερ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι διελέγετο σκοπῶν, ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔφυ, καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεται τῶν οὐρανίων· ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα, μωραίνοντας ἐπεδείκνυεν. καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐσκόπει, πότερά ποτε νομίζοντες ἱκανῶς ἤδη τἀνθρώπινα εἰδέναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπινα παρέντες, τὰ δαιμόνια δὲ σκοποῦντες, ἡγοῦνται τὰ προσήκοντα πράττειν. ἐθαύμαζε δ' εἰ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἐστιν, ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν, ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν, οὐ ταὐτὰ δοξάζειν ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς μαινομένοις ὁμοίως διακεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους. τῶν τε γὰρ μαινομένων, τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ δεινὰ δεδιέναι, τοὺς δὲ καὶ τὰ μὴ φοβερὰ φοβεῖσθαι. καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄχλῳ δοκεῖν αἰσχρὸν εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν ὁτιοῦν. τοῖς δὲ οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν. καὶ τοὺς μὲν οὔθ' ἱερὸν, οὔτε βωμὸν, οὔτε, ἄλλο τῶν θείων οὐδὲν τιμᾶν. τοὺς δὲ καὶ λίθους, καὶ ξύλα τὰ τυχόντα, καὶ θηρία σέβεσθαι. τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνώντων, τοῖς μὲν δοκεῖν ἓν μόνον τὸ ὂν εἶναι· τοῖς δ' ἄπειρα τὸ πλῆθος· καὶ τοῖς μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι πάντα· τοῖς δ' οὐδὲν ἄν ποτε κινηθῆναι. καὶ τοῖς μὲν πάντα γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι· τοῖς δὲ οὔτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν, οὔτ' ἀπολεῖσθαι. ἐσκόπει δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τάδε. ἆρ' ὥσπερ οἱ τἀνθρώπεια μανθάνοντες ἡγοῦνται τοῦθ' ὅ, τι ἂν μάθωσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτῳ ἂν βούλωνται ποιήσειν, οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουσιν, ἐπειδὰν γνῶσιν αἷς ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται, ποιήσειν ὅταν βούλωνται καὶ ἀνέμους, καὶ ὕδατα, καὶ ὥρας, καὶ ὅτου δ' ἂν ἄλλου δέωνται τῶν τοιούτων, ἢ τοιοῦτο μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐλπίζουσιν. ἀρκεῖ δ' αὐτοῖς γνῶναι μόνον ᾗ τῶν τοιούτων ἕκαστα γίνεται. περὶ μὲν οὖν τῶν ταῦτα πραγματευομένων, τοιαῦτα ἔλεγεν. αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων ἂν ἀεὶ διελέγετο, σκοπῶν, τί εὐσεβὲς, τί ἀσεβὲς, τί καλὸν, τί αἰσχρὸν, τί δίκαιον, τί ἄδικον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικὸς, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, τί ἀρχι-

τί ἀρχικὸς ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοὺς μὲν εἰδότας ἡγεῖτο καλοὺς κἀγαθοὺς εἶναι· τοὺς δ᾽ ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἂν δικαίως κεκλῆσθαι. ὅσα μὲν οὖν μὴ φανερὸς ἦν ὅπως ἐγίγνωσκεν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑπὲρ τούτων περὶ αὐτοῦ παραγνῶναι τοὺς δικαστάς. ὅσα δὲ πάντες ᾔδεσαν, οὐ θαυμαστὸν, εἰ μὴ τούτων ἐνεθυμήθησαν; βουλεύσας γάρ ποτε, καὶ τὸν βουλευτικὸν ὅρκον ὀμόσας, ἐν ᾧ ἦν κατὰ τοὺς νόμους βουλεύσειν ἐπιστάτης ἐν τῷ δήμῳ γενόμενος, ἐπιθυμήσαντος τοῦ δήμου παρὰ τοὺς νόμους ἐννέα στρατηγοὺς μιᾷ ψήφῳ τοὺς ἀμφὶ Θράσυλλον καὶ Ἐρασινίδην ἀποκτεῖναι πάντας, οὐκ ἠθέλησεν ἐπιψηφίσαι, ὀργιζομένου μὲν αὐτῷ τοῦ δήμου, πολλῶν δὲ καὶ δυνατῶν ἀπειλούντων, ἀλλὰ περὶ πλείονος ἐποιήσατο εὐορκεῖν, ἢ χαρίσασθαι τῷ δήμῳ παρὰ τὸ δίκαιον, καὶ φυλάξασθαι τοὺς ἀπειλοῦντας. καὶ γὰρ ἐπιμελεῖσθαι θεοὺς ἐνόμιζεν ἀνθρώπων, οὐχ ὃν τρόπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν. οὗτοι μὲν γὰρ οἴονται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν εἰδέναι, τὰ δ᾽ οὐκ εἰδέναι. Σωκράτης δὲ πάντα μὲν ἡγεῖτο θεοὺς εἰδέναι, τά τε λεγόμενα καὶ πραττόμενα, καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα. πανταχοῦ δὲ παρεῖναι καὶ σημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων. θαυμάζω οὖν, ὅπως ποτὲ ἐπείσθησαν Ἀθηναῖοι, Σωκράτην περὶ τοὺς θεοὺς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβὲς μὲν οὐδέποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὔτ᾽ εἰπόντα οὔτε πράξαντα. τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν, οἷά τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος. θαυμαστὸν δὲ φαίνεταί μοι καὶ τὸ πεισθῆναί τινας, ὡς Σωκράτης τοὺς νέους διέφθειρεν, ὃς πρὸς τοῖς εἰρημένοις, πρῶτον μὲν ἀφροδισίων καὶ γαστρὸς, πάντων ἀνθρώπων ἐγκρατέστατος ἦν. εἶτα πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος καὶ πάντας πόνους καρτερικώτατος. ἔτι δὲ πρὸς τὸ μετρίων δεῖσθαι πεπαιδευμένος οὕτως, ὥστε πάνυ μικρὰ κεκτημένος, πάνυ ῥᾳδίως ἔχειν ἀρκοῦντα. πῶς οὖν αὐτὸς ὢν τοιοῦτος, ἄλλους ἂν ἢ ἀσεβεῖς, ἢ παρανόμους, ἢ λίχνους, ἢ ἀφροδισίων ἀκρατεῖς, ἢ πρὸς τὸ πονεῖν μαλακοὺς ἐποίησεν; ἀλλ᾽ ἔπαυσε μὲν τούτων πολλοὺς, ἀρετῆς ποιήσας ἐπιθυμεῖν, καὶ ἐλπίδας παρασχὼν ἂν ἑαυτῶν ἐπιμελῶνται, καλοὺς κἀγαθοὺς ἔσεσθαι. καίτοιγε οὐδεπώποτε ὑπέσχετο διδάσκαλος εἶναι τούτου, ἀλλὰ τῷ φανερὸς εἶναι τοιοῦτος ὢν, ἐλπίζειν ἐποίει τοὺς συνδιατρίβοντας ἑαυτῷ μιμουμένους ἐκεῖνον, τοιούσδε γενήσεσθαι. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτός τε οὐκ ἠμέλει, τούς τε ἀμελοῦντας οὐκ ἐπῄνει. τὸ μὲν οὖν ὑπερεσθίοντα, ὑπερπονεῖν ἀπεδοκίμαζε. τὸ δὲ, ὅσα γ᾽ ἡδέως ἡ ψυχὴ δέχεται, τοσαῦτα ἱκανῶς ἐκπονεῖν ἐδοκίμαζε. ταύτην γὰρ τὴν ἕξιν ὑγιεινήν τε ἱκανῶς εἶναι, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν οὐκ ἐμποδίζειν ἔφη. ἀλλ᾽ οὐ μὴν θρυπτικός γε, οὐδὲ ἀλαζονικὸς ἦν, οὔτ᾽ ἀμπεχόνῃ οὔθ᾽ ὑποδέσει, οὔτε τῇ ἄλλῃ διαίτῃ. οὐ μὴν οὐδ᾽ ἐρασιχρημάτους γε τοὺς συνόντας ἐποίει. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔπαυε. τοὺς δὲ ἑαυτοῦ ἐπιθυμοῦντας, οὐκ ἐπράττετο χρήματα. τούτου δ᾽ ἀπεχόμενος, ἐνόμιζεν ἐλευθερίας ἐπιμελεῖσθαι. τοὺς δὲ λαμβάνοντας τῆς ὁμιλίας μισθὸν, ἀνδραποδιστὰς ἑαυτῶν ἀπεκάλει, διὰ τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῖς εἶναι διαλέγεσθαι παρ᾽ ὧν ἂν λάβοιεν τὸν μισθόν. ἐθαύμαζε δ᾽ εἴ τις ἀρετὴν ἐπαγγελλόμενος ἀργύριον πράττοιτο, καὶ μὴ νομίζοιτο μέγιστον κέρδος ἕξειν, φίλον ἀγαθὸν κτησάμενος, ἀλλὰ φοβοῖτο μὴ ὁ γενόμενος

quid qui hominibus præsit, ac de cæteris huiuscemodi. Quæ si qui scirent, bonos ac honestos eos esse uiros putabat: mancipia uerò iuste appellari debere illos, qui ea ignorarent. Itaq; si in his decepti fuerint iudices, in quibus non erat manifestum quid Socrates saperet, nihil mirum profectò. Illud uerò mirum uidetur, quod non meminerint illorum quæ omnibus constabant. Cùm enim consiliarius aliquando fuisset, & senatorium iusiurandum iurasset, in quo continebatur, secundum leges consilium daturum, qui in populo cognitor esset, cumq; populus contra leges uoluisset nouem illos duces, qui cum Thrasylo ac Erasinide fuerant, interimere omnes communi sententia, noluit suum calculum adiungere: nec aut iram populi, aut multorum potentum timuit minas, sed pluris fecit sacramentum seruare, quàm populo placere præter iustitiam, minasq; euitare. Etenim deos credebat curam hominum habere, non quemadmodū uulgus opinatur. Hi enim quædā arbitrantur deos scire, quædam autem ignorare. Socrates uerò omnia quæ dicuntur, quæ & aguntur eos scire credebat, etiāsi tacitè cogitantur: ac ubiq; adesse, deq; omnibus rebus agendis, hominibus consulere. Itaq; uehemēter admiror, quonā modo Athenienses fuerant persuasi, Socratē circa deos errare, qui nihil unquā impium de dijs nec dixerit, nec fecerit: imò uerò illa dixerit aut gesserit, quæ cùm quisq; dicat aut agat, meritò sit ac simul putetur religiosissimus. Non minus autem mirū mihi uidetur, quosdam credidisse Socratem iuuentutē corrūpere, qui ad hæc quæ dicta sunt, primùm quidē à uenereis & gula, longe plus omnibus hominibus abstinebat. Deinde ad frigus et æstū, omnesq; sustinendos labores patientissimus erat. Præterea ad egendum mediocribus exercitatissimus, sic ut cùm ualde pauca haberet, satis habere uideretur. Cùm itaq; talis ipse esset, quo pacto cæteros, impios, aut legū trāsgressores, aut luxuriosos, aut uenereis uoluptatib. deditos, aut molles, aut eneruatos ad subeūdos labores effecisset? Imò uerò nōnullos ab istis uitijs reuocauit, cupidosq; uirtutis reddidit, sperareq; persuasit, dūmodo seipsos curarent, bonos ac honestos se uiros euasuros. nō quòd se unquā pollicitus sit magistrū fore uirtutis. Sed cùm cōstaret talē ipsum esse operā dabat ut necessarij eius, quicq; cū illo conuersabātur, sperarent eum imitādo similes se illi futuros. Præterea corpus nec ipse cōtemnebat: & si qui fuissent qui negligerēt, eos non commendabat. Itaq; plus quàm oporteat se cibo onerantem, plus quàm oporteat laborare, improbabat. Tantum uerò comedentem quantū animus libēter accipit, hac mediocri labore exercere approbabat: hanc enim exercitationē et ad sanitatē satis esse aiebat, animiq; diligētiæ non esse impedimento. Insuper nec insolēs, nec arrogās erat, aut in calceatu, aut in reliqua sua conuersatione. Nec eos auaros reddebat qui cum eo conueniebāt: ab alijs quoq; cupiditatibus eos reuocabat. Si qui uerò ipsum audire cuperent, ab illis nō exigebat pecuniā, et hoc facientes libertatis putabat habere rationē. Nā illos qui mercedē suæ doctrinæ suscipiebant, suijpsius uenditores appellabat: necesse enim eis esse alloqui eos à quibus mercedē susciperēt. Admirabatur uerò, si quis cùm se profiteatur magistrum esse uirtutis, pecuniā exigat, & non arbitretur maximum habiturus lucrū, si bonū adipiscatur amicū: sed timeat ne is qui bonus atque honestus ab ipso factus est,

Socrates [illegible]

est, non maximā gratiā illi qui ei benefecerit habeat. Socrates uerò nihil quidē tale alicui unquā pollicitus est. Credebat tamē illos qui ad eū conueniebāt, quiq; imitarētur quę ipse approbabat, ad totā usq; uitā bonos amicos ipsi, ac inuicē sibi esse futuros. Quo igitur modo uir talis iuuentutē corrūperet? nisi quis dicat uirtutē corruptionē adolescentulorū esse. Attamē accusator aiebat, causam eū fuisse ut leges ciuitatis contēnerentur, dicentem, stolidū esse magistratus in ciuitate suffragijs eligi, cùm neq; gubernatore, neq; fabricatore, neq; tibicine, neq; alijs similibus nullus unquā sorte confirmatis utatur, quę tamē multò leuiora detrimēta inferāt, quàm illa sint quę in ciuitate à prǽsentib. cōmittuntur. Hos uerò sermones incitare dicebat adolescētulos ad cōtemnendam rempublicā, ac eos reddere uiolētos. Ego uerò arbitror illos quib. prudētia curę est, quiq; putāt posse ciuibus suis, quę eis conducūt, admonēdo ostendere, minimè uiolētos esse debere, cùm sciāt ad uim quidē inimicitias sequuturas atq; pericula, persuadēdo autē sine periculis cū amicitia eadē posse fieri. Qui enim coguntur, tanquā expoliati oderūt. quib. uerò persuasum est, tanquam gratū aliquod acceperint, amant. Nequaquam itaque illorū qui prudentiam exercent, proprium est uim cuiquam inferre, sed illorū qui sine ratione potentiā habent. Praeterea, qui quidē audet uim inferre, non paucis indiget adiutoribus: qui uerò persuadet, nullo: nā & solum se sufficientē esse ad persuadendum putat, quib. & interficere quenquam minimè cōtingit. Quis nanq; potius interimere ullū uellet, quàm uiuente et persuaso uti ut uelit? Verum hoc quoq; aduersarij addiderunt, quod Critias & Alcibiades, cùm Socratē audissent, multis incōmodis ciuitatē affecerūt. Critias enim cùm ad paucos peruenisset ciuitatis status, unus ex illis factus, lōgè omnium auarißimus ac uiolētißimus fuit. Alcibiades uerò dum adhuc populus dominabatur, omnium iniustißimus atq; incōtinentißimus erat. Ego uerò si quid illi mali ciuitati attulerunt, de hoc non respōdebo: quomodo uerò conuersatio illorum & familiaritas cum Socrate facta fuerit, narrabo. Fuerunt nanq; hi uiri natura longè omnium Atheniensium ambitiosißimi: omnia nanq; per seipsos agere cupiebant, et quamceleberrimi euadere. Cùm itaq; Socratē scirent minima pecunia abundāter uiuentem, à uoluptatibus omnib. abstinentißimū, ac ut uoluerat, omnibus qui secum colloquebātur, utentē ui sui sermonis: hæc cùm uiderēt, ac essent quales paulò ante dictum est, utrū eos quispiā putet desiderio uitę, ac moderationis Socratis, eius dilexisse doctrinā? an quoniā opinati sunt, quod si Socratē audirent, sufficiētißimi ad dicendum aut agendū quodcūq; uoluissent, euasuros? Ego nanq; arbitror, quòd si quis deorū eis optionē dedisset, aut totā suā uiuere uitā, ut Socratē uiuentem uidebant, aut mori, potius mortem elegissent, ut ex gestis illorum perspicuum est. Nam ut primum arbitrati sunt, se in suadendo fœcundiores cæteris esse, confestim dimisso Socrate ad rempub. gubernandam sese contulerunt, qua principali de causa Socratem audire desiderarunt. Verùm ad hæc forsitan quispiā dicat, nō oportuisse Socratē antea suis adiutoribus reipublicę gubernandę scientiam, quàm sobrietatem & moderantiam tradidisse. Ego autem nihil ad hoc contradicam. Video tamen omnes quicunq; docent, se ipsos monstrare discentibus, si quidem

ea

νος καλὸς κἀγαθὸς τῷ τὰ μέγιστα εὐεργετήσαντι μὴ τὴν μεγίστην χάριν ἕξοι. Σωκράτης δὲ ἐπηγγείλατο μὲν οὐδενὶ πώποτε τοιοῦτον οὐδέν, ἐπίστευε δὲ τῶν ξυνόντων ἑαυτῷ τοὺς ἀποδεξαμένους, ἅπερ αὐτὸς ἐδοκίμαζεν εἰς τὸν πάντα βίον, ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις φίλους ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ διαφθείροι τοὺς νέους; εἰ μὴ ἄρα ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλεια διαφθορά ἐστιν; ἀλλὰ νὴ Δία ὁ κατήγορος, ἔφη, ὑπερορᾶν ἐποίει τῶν καθεστώτων νόμων τοὺς συνόντας, λέγων ὡς μωρὸν εἴη τοὺς μὲν τῆς πόλεως ἄρχοντας ἀπὸ κυάμου καθίστασθαι. κυβερνήτῃ δὲ μηδένα θέλειν κεχρῆσθαι κυαμευτῷ, μὴ δὲ τέκτονι, μὴ δ᾽ αὐλητῇ, μὴ δ᾽ ἐπ᾽ ἄλλα τοιαῦτα. ἃ πολλῷ ἐλάττονας βλάβας ἁμαρτανόμενα ποιεῖ, τῶν περὶ τὴν πόλιν ἁμαρτανομένων. τοὺς δὲ τοιούτους λόγους ἐπαίρειν, ἔφη, τοὺς νέους καταφρονεῖν τῆς καθεστώσης πολιτείας, καὶ ποιεῖν βιαίους. ἐγὼ δ᾽ οἶμαι τοὺς φρόνησιν ἀσκοῦντας καὶ νομίζοντας ἱκανοὺς ἔσεσθαι τὰ συμφέροντα διδάσκειν τοὺς πολίτας, ἥκιστα γίγνεσθαι βιαίους, εἰδότας, ὅτι τῇ μὲν βίᾳ πρόσεισιν ἔχθραι καὶ κίνδυνοι, διὰ δὲ τοῦ πείθειν ἀκινδύνως τε καὶ μετὰ φιλίας ταῦτα γίγνεται. οἱ μὲν γὰρ βιασθέντες ὡς ἀφαιρεθέντες μισοῦσιν. οὔκουν τῶν φρόνησιν ἀσκούντων τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τῶν ἰσχὺν ἄνευ γνώμης ἐχόντων, τὰ τοιαῦτα πράττειν ἐστίν. ἀλλὰ μὴν καὶ συμμάχων, ὁ μὲν βιάζεσθαι τολμῶν, δέοιτ᾽ ἂν οὐκ ὀλίγων· ὁ δὲ πείθειν δυνάμενος, οὐδενός. καὶ γὰρ μόνος ἡγοῖτ᾽ ἂν δύνασθαι πείθειν, καὶ φονεύειν δὲ τοῖς τοιούτοις ἥκιστα συμβαίνει. τίς γὰρ ἀποκτεῖναί τινα βούλοιτ᾽ ἂν μᾶλλον, ἢ ζῶντι πειθομένῳ χρῆσθαι; ἀλλ᾽ ἔφη γε ὁ κατήγορος Σωκράτει, καὶ ὁμιλητὰ γενομένω, Κριτίας τε καὶ Ἀλκιβιάδης, πλεῖστα κακὰ τὴν πόλιν ἐποιησάτην. Κριτίας μὲν γὰρ τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ πάντων πλεονεκτίστατός τε καὶ βιαιότατος ἐγένετο· Ἀλκιβιάδης δὲ αὖ τῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατος καὶ ὑβριστότατος καὶ βιαιότατος. ἐγὼ δ᾽ εἰ μέν τι κακὸν ἐκείνω τὴν πόλιν ἐποιησάτην, οὐκ ἀπολογήσομαι, τὴν δὲ πρὸς Σωκράτην συνουσίαν αὐτοῖν ὡς ἐγένετο, διηγήσομαι. ἐγενέσθην μὲν γὰρ δὴ τὼ ἄνδρε τούτω φύσει φιλοτιμοτάτω πάντων Ἀθηναίων, βουλομένω τε πάντα δι᾽ ἑαυτῶν πράττεσθαι, καὶ πάντων ὀνομαστοτάτω γενέσθαι. ᾔδεσαν δὲ Σωκράτην ἀπ᾽ ἐλαχίστων μὲν χρημάτων αὐταρκέστατα ζῶντα, τῶν ἡδονῶν δὲ πασῶν ἐγκρατέστατον ὄντα, τοῖς δὲ διαλεγομένοις αὐτῷ πᾶσι χρώμενον ἐν τοῖς λόγοις ὅπως βούλοιτο. ταῦτα δὲ ὁρῶντε, καὶ ὄντε οἵω προειρήσθον, πότερόν τις αὐτὼ φῇ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους ἐπιθυμήσαντε, καὶ τῆς σωφροσύνης, ἣν ἐκεῖνος εἶχεν, ὀρέξασθαι τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, ἢ νομίσαντε, εἰ ὁμιλησαίτην ἐκείνῳ, γενέσθαι ἂν ἱκανωτάτω λέγειν τε καὶ πράττειν; ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι θεοῦ διδόντος αὐτοῖν, ἢ ζῆν, ἢ ὅλον τὸν βίον ὥσπερ ζῶντα Σωκράτην ἑώρων, ἢ τεθνάναι, ἑλέσθαι ἂν αὐτὼ μᾶλλον τεθνάναι. δήλω δ᾽ ἐγενέσθην, ἐξ ὧν ἐπραξάτην. ὡς γὰρ τάχιστα κρείττονε τῶν συγγιγνομένων ἡγησάσθην εἶναι, εὐθὺς ἀποπηδήσαντε Σωκράτους, ἐπραττέτην τὰ πολιτικά, ὧνπερ ἕνεκα Σωκράτους ὠρεχθήτην. ἴσως οὖν εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα, ὅτι ἐχρῆν τὸν Σωκράτην μὴ πρότερον τὰ πολιτικὰ διδάσκειν τοὺς συνόντας ἢ σωφρονεῖν. ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω. πάντας δὲ τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ αὐτοὺς δεικνύντας τοῖς μανθάνουσιν, ᾗπερ

αὐτοὶ

αὐτοὶ ποιοῦσιν ἃ διδάσκουσι, καὶ τῷ λόγῳ προσβιβάζοντας. οἶδα δὲ καὶ Σωκράτην δεικνύντα τοῖς ξυνοῦσι ἑαυτὸν καλὸν κἀγαθὸν ὄντα, καὶ διαλεγόμενον κάλλιστα περὶ ἀρετῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων. οἶδα δὲ κἀκείνω σωφρονοῦντε, ἔστε Σωκράτει συνήστην, οὐ φοβουμένω μὴ ζημιοῖντο ἢ παίοιντο ὑπὸ Σωκράτους, ἀλλ' οἰομένω τότε κράτιστον εἶναι τοῦτο πράττειν. ἴσως οὖν ἂν εἴποιεν πολλοὶ τῶν φασκόντων φιλοσοφεῖν, ὅτι οὐκ ἄν ποτε ὁ δίκαιος ἄδικος γένοιτο, οὐδὲ ὁ σώφρων ὑβριστὴς, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν, ὧν μάθησίς ἐστιν ὁ μαθὼν ἀνεπιστήμων ἄν ποτε γένοιτο. ἐγὼ δὲ περὶ τούτων οὐχ οὕτω γιγνώσκω. ὁρῶ γὰρ ὥσπερ τὰ τοῦ σώματος ἔργα, τοὺς μὴ τὰ σώματα ἀσκοῦντας οὐ δυναμένους ποιεῖν, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τοὺς μὴ τὴν ψυχὴν ἀσκοῦντας, οὐ δυναμένους. οὔτε γὰρ ἃ δεῖ πράττειν, οὔτε ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι δύνανται. διὸ καὶ τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες, κἂν ὦσι σώφρονες, εἴργουσι ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων. ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἄσκησιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ὅ,τε λέγων. ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι· ἢν δὲ κακοῖσι συμμίσγῃς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον. καὶ ὁ λέγων· αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς, τοτὲ μὲν κακὸς, ἄλλοτε δ' ἐσθλός. κἀγὼ μαρτυρῶ τούτοις. ὁρῶ γὰρ ὥσπερ τῶν ἐν μέτρῳ πεποιημένων ἐπῶν, τοὺς μὴ μελετῶντας ἐπιλανθανομένους, οὕτω καὶ τῶν διδασκαλικῶν λόγων τοῖς ἀμελοῦσι, λήθην ἐγγιγνομένην. ὅταν δὲ τῶν νουθετικῶν λόγων ἐπιλάθηταί τις, ἐπιλέλησται καὶ ὧν ἡ ψυχὴ πάσχουσα τῆς σωφροσύνης ἐπεθύμει. τούτων δὲ ἐπιλαθόμενον, οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τῆς σωφροσύνης ἐπιλαθέσθαι. ὁρῶ δὲ καὶ τοὺς εἰς φιλοποσίαν προαχθέντας, καὶ τοὺς εἰς ἔρωτας ἐγκυλισθέντας, ἧττον δυναμένους τῶν τε δεόντων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τῶν μὴ δεόντων ἀπέχεσθαι. πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν χρημάτων δυνάμενοι φείδεσθαι πρὶν ἐρᾶν, ἐρασθέντες οὐκέτι δύνανται, καὶ τὰ χρήματα καταναλώσαντες, ὧν πρόσθεν ἀπείχοντο κερδῶν, αἰσχρὰ νομίζοντες εἶναι, τούτων οὐκ ἀπέχονται. πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται σωφρονήσαντα πρόσθεν, αὖθις μὴ σωφρονεῖν; πάντα μὲν οὖν ἔμοιγε δοκεῖ, τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀσκητὰ εἶναι, οὐχ ἥκιστα δὲ σωφροσύνη. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ σώματι, συμπεφυτευμέναι τῇ ψυχῇ αἱ ἡδοναὶ, πείθουσιν αὐτὴν μὴ σωφρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἑαυταῖς τε καὶ τῷ σώματι χαρίζεσθαι. καὶ Κριτίας δὴ καὶ Ἀλκιβιάδης ἕως μὲν Σωκράτει συνήστην, ἐδυνάσθην ἐκείνῳ χρωμένω συμμάχῳ, τῶν μὴ καλῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖν. ἐκείνου δ' ἀπαλλαγέντε, Κριτίας μὲν φυγὼν εἰς Θετταλίαν, ἐκεῖ συνῆν ἀνθρώποις ἀνομίᾳ μᾶλλον ἢ δικαιοσύνῃ χρωμένοις. Ἀλκιβιάδης δ' αὖ διὰ μὲν κάλλος ὑπὸ πολλῶν καὶ σεμνῶν γυναικῶν θηρώμενος, διὰ δύναμιν δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις, ὑπὸ πολλῶν καὶ δυνατῶν κολακεύειν ἀνθρώπων διαθρυπτόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ δήμου τιμώμενος, καὶ ῥᾳδίως πρωτεύων. ὥσπερ οἱ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἀθληταὶ ῥᾳδίως πρωτεύοντες ἀμελοῦσι τῆς ἀσκήσεως, οὕτω κἀκεῖνος ἠμέλησεν αὑτοῦ. τοιούτων δὲ συμβάντων αὐτοῖν, καὶ ὠγκωμένω μὲν ἐπὶ γένει, ἐπηρμένω δ' ἐπὶ πλούτῳ, πεφυσημένω δ' ἐπὶ δυνάμει, διατεθρυμμένω δὲ ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις διεφθαρμένω, καὶ πολὺν χρόνον ἀπὸ Σωκράτους γεγονότε, τί θαυμαστὸν, εἰ ὑπερ-

ea faciunt quæ docent & oratione inducere. Scio etiam Socratem suis auditoribus bonum atque honestum hominem seipsum monstrantem, ac optimè de uirtute omnibusq; alijs rebus humanis disputantem. Illosq; cognosco moderatos & sobrios fuisse, dum conuersabantur cum Socrate: non quod timerent ne detrimentum aliquod paterentur, aut ne uerberibus uapularent à Socrate, sed quoniam hoc sibi tunc expedire uidebant. Fortassis autem non nulli illorum, qui se appellant philosophos, dicent, nunquam iustum hominem iniustum fore, aut moderatum contumeliatorem, aut doctum in aliquo illorum, quorum doctrina est tradita, indoctum in eo quod didicit posse fieri. Ego uerò de his aliter sentio. Video nanq; quod quemadmodum ea quæ per corpus fiunt, non posse bene facere illos qui non exerceant corpora: sic etiam qui non exerceant animum, minimè posse animi opera agere: nec enim quæ facienda sunt facere, nec à quibus abstinendum est, abstinere possunt. Quocirca patres etsi sobrios sciant liberos suos, prauorum tamen hominum colloquia eis prohibent, quasi bonorum hominum conuersatio exercitium sit uirtutis, prauorum uero destructio. Testatur autem hoc etiam qui dicit poeta, Bona quidem disces à bonis: quod si te misceas prauis, amittes etiam insitam mentem. Quiq; ait: Vir autem bonus modò fortis, modò ignauus. Quibus ego quoq; assentio. Video nanq;, quod sicut carminum facile obliuiscuntur, qui meditatione continua non utuntur, sic illi qui negligunt, tradunt obliuioni sermones ac admonitiones præceptorum suorum. Cùm uerò quispiam istorum obliuiscatur sermonū, obliuiscitur etiam illorum quibus animus ad desideratam sobrietatem mouetur. Hoc autem facto, nil mirum profectò ipsam quoque sobrietatem obliuioni tradere. Considero etiam illos qui ad uitium bibendi, aut ad amores inciderint, minus quàm antea quæ deceant facere, & ab his quæ non deceant, abstinere posse. Multi nanq; cùm in pecunia expendenda antequam amassent, parci essent, post amorem non possunt. & cùm pecuniam consumpsissent, ab eo quæstu à quo propter turpitudinem antea abstinebant, amplius abstinere non queunt. Cur igitur non uideatur possibile, cum qui antea sobrius erat, in posterum non sobrium effici? & quod iustè antea egerit, non posse similiter agere postea? Mihi nanq; uidetur omnia quidem bona ac honesta exercitatione homines consequi posse, & maximè sobrietatem. Cùm enim uoluptates in eodem corpore cum anima insint, persuadent ei non exercere sobrietatem, sed ea quæ sibijpsis atque corpori grata sint agere. Itaq; Critias atque Alcibiades dum Socrate utebantur, potuerunt illius subsidio prauas superare cupiditates. Cùm autem discessissent ab eo, Critias quidem fugiens in Thessaliam profectus est, ac ibi cum hominibus conuersabatur plures iniustitiam quàm iustitiam facientibus: Alcibiades autem propter pulchritudinem quidem à multis ac uenustis mulieribus allectus: propter potentiam uerò quam in ciuitate & apud socios habebat, à multis assentatoribus dissolutus, & à populo honoribus affectus, facileq; primas consecutus, sic neglexit seipsum, quemadmodum illi qui se in certaminibus gymnasijsq; exerceant, cùm semel primas occuparint, facilè negligunt seipsos. Cùm itaque talia illis contingerent, cumque nobilitate superbirent, diuitijs efferrentur, potentia inflammarentur, à uulgoq; dissoluti essent, & his omnibus corrupti, ac diu à Socrate distracti, quid mirum si

ἐῶν

Bonorū conuersatio uirtu-

Amoris incommoda.

sint insolentes effecti? Et postea si quid mali commiserint, Socratem huius fuisse causam aduersarij asserunt. Quòd autem dum adolescentuli essent, quando impudici ac ingrati uerisimiliter esse debebant, Socrates reddidit sobrios, nulla laude dignum aduersarijs esse uidetur. Atqui non eo modo cætera iudicantur. Quisnam tibicen aut citharista, quisue alius magister, si ubi satis ab illis docti fuerint discipuli sui, ipso omisso alios adierint, ibiq; peiores effecti fuerint, causa huius fuisse dicetur? Aut quis pater, si filius suus cuiquam conuersatus sobriè uiuat, postea uerò adiens alium uitiosus efficiatur, priorem arguet? nec tantò magis laudet illum, quanto magis cum posteriore peior factus sit filius suus? At sicuti patres cùm eandem habitent cum liberis domum, dummodo illi sobriè uiuant, non accusantur delinquentibus filijs: sic etiam de Socrate iudicare oportet. Si enim ipse quicquam egerit mali, meritò prauus esse uideretur: quòd si ille uirtuose peruixit, quomodo rectè pro non insita sibi accusetur improbitate? Ego uerò, etiamsi nihil ipse gesserat mali, tamen si cùm illos uideret uitijs pollutos laudabat, reprehendendum eum existimarem: à quo tamen longè aberat Socrates. Critiam enim cùm in Euthydemum deperire, huiusq; corpore, quemadmodum ij qui uenereis uoluptatibus sunt dediti, frui conantem animaduerteret, dehortatus est: illiberale & contra boni uiri decorum esse asserens, ab amasio, apud quem summe existimationis esse uelit, ea maximè quæ nullius sunt precij supplicem petere atque emendicare. Verùm cùm Critias nequaquam à proposito declinare uellet, aut ulla re deterreri posset. Socratem multis præsentibus, ipso Euthydemo etiam, dixisse ferunt, Critiam in Euthydemum porcorum more, qui se saxis affricare solent, affici. Vnde etiam tantum in Socratem struxit odium Critias, ut cùm unus è triginta tyrannus factus legumlator cum Charicle fuisset, recordatus illorum uerborum quibus eũ pluries arguit, scripsit in legibus. Nulli licere dicendi artem docere, cupiens calumnijs implicare Socratem, cùm in nullo eum reprehendere haberet, sed quod contra philosophos ab imperito dicitur uulgo, Socrati imputaret, & suspectum uulgo redderet. Nec enim ego audiui unquam Socratem magistrum esse se artis dicendi asserentem, nec alium dicentem memini audiuisse. Quod uerò infestus erat Socrati propter reprehensiones suas, patet. Cùm enim illi triginta multos interimerent & meliores ciuium, nonnullis uerò licentiam iniurias inferendi præberent, dixit Socrates, sibi mirum uideri si quispiam bubulcus pauciores ac peiores faciat boues, deinde non malus fateatur esse pastor. Hoc multò mirabilius est, si quis cùm ciuitati præsit, atque peiores faciat ciues, deinde non erubescat, nec se putet malum esse ciuitatis gubernatorem. His uerò ad aures eorum perlatis, Critias atque Charicles ad se Socratem conuocarunt, legemq; ei ostenderunt, ac interdixerunt cum adolescentibus colloqui. Socrates uerò petijt ab illis, an liceat si quidpiam interdictorum ignoraret, interrogare de eo. Et cùm illi cõsensissent: Ego igitur, inquit, quoniam parêre legibus studeo, ut non per ignorantiam contra leges quicquam committam, hoc à uobis uellem clarius scire: Verum cùm dicitis abstinendum esse ab arte dicendi, istam artem dicendi unà cum illis quæ rectè dicuntur, esse putatis, an cum illis quæ non

ὑπερηφανίας ἐγεμέτην. ἔπειτα εἰ μέν τι ἐπλημμελησάτην, τούτου Σωκράτην ὁ κατήγορος αἰτιᾶται· ὅτι δὲ νέω ὄντε αὐτὼ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ἐν ᾗ καὶ ἀγνωμονεστάτω καὶ ἀκρατεστάτω εἰκὸς εἶν, Σωκράτης παρέσχε σώφρονε, οὐδενὸς ἐπαίνου δοκεῖ τῷ κατηγόρῳ ἄξιος εἶν; οὐ μὴν τά γε ἄλλα οὕτω κρίνεται. τίς μὲν γὰρ αὐλητής, τίς δὲ καὶ κιθαριστής, τίς δὲ ἄλλος διδάσκαλος ἱκανοὺς ποιήσας τοὺς μαθητάς, ἐὰν πρὸς ἄλλους ἐλθόντες χείρους φανῶσιν, αἰτίαν ἔχει τούτου; τίς δὲ πατὴρ ἐὰν ὁ παῖς αὐτοῦ συνδιατρίβων τῳ, σώφρων ᾖ, ὕστερον δὲ ἄλλῳ τῳ συγγενόμενος πονηρὸς γένηται, τὸν πρόσθεν αἰτιᾶται, ἀλλ' οὐχ ὅσῳ ἂν παρὰ τῷ ὑστέρῳ χείρων φαίνηται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπαινεῖ τὸν πρότερον; ἀλλ' οἵ γε πατέρες αὐτοὶ συνόντες τοῖς υἱέσι, τῶν παίδων πλημμελούντων, οὐκ αἰτίαν ἔχουσιν, ἐὰν αὐτοὶ σωφρονῶσιν. οὕτω δὲ καὶ Σωκράτην δίκαιον ἦν κρίνειν. εἰ μὲν αὐτὸς ἐποίει τι φαῦλον, εἰκότως ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶν. εἰ δ' αὐτὸς σωφρονῶν διετέλει, πῶς ἂν δικαίως τῆς οὐκ ἐνούσης αὐτῷ κακίας αἰτίαν ἔχῃ; ἀλλ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸς πονηρὸν ποιῶν, ἐκείνους φαῦλα πράττοντας ὁρῶν ἐπῄνει, δικαίως ἂν ἐπιτιμᾶτο. Κριτίαν μὲν τοίνυν αἰσθανόμενος ἐρῶντα Εὐθυδήμου, καὶ πειρῶντα χρῆσθαι, καθάπερ οἱ πρὸς τ' ἀφροδίσια τῶν σωμάτων ἀπολαύοντες, ἀπέτρεπε· φάσκων ἀνελεύθερόν τε εἶν καὶ οὐ πρέπον ἀνδρὶ καλῷ κἀγαθῷ, τὸν ἐρώμενον ᾧ βούλεται πολλοῦ ἄξιος φαίνεσθαι, προσαιτεῖν ὥσπερ τοὺς πτωχοὺς ἱκετεύοντα καὶ δεόμενον προσδοῦναι, καὶ ταῦτα μηδενὸς ἀγαθοῦ. τοῦ δὲ Κριτίου τοῖς τοιούτοις οὐχ ὑπακούοντος οὐδὲ ἀποτρεπομένου, λέγεται τὸν Σωκράτην ἄλλων τε πολλῶν παρόντων καὶ τοῦ Εὐθυδήμου εἰπεῖν, ὅτι ὑικὸν δοκοίη πάσχειν ὁ Κριτίας ἐπιθυμῶν Εὐθυδήμῳ προσκνῆσθαι, ὥσπερ τὰ ὕδια τοῖς λίθοις. ἐξ ὧν δὴ καὶ ἐμίσει τὸν Σωκράτην ὁ Κριτίας. ὥστε καὶ ὅτε τῶν τριάκοντα ὢν νομοθέτης μετὰ Χαρικλέους ἐγένετο, ἀπεμνημόνευσεν αὐτῷ, καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἔγραψε, λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν, ἐπηρεάζων ἐκείνῳ, καὶ οὐκ ἔχων ὅπῃ ἐπιλάβοιτο, ἀλλὰ τὸ κοινῇ τοῖς φιλοσόφοις, ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπιτιμώμενον ἐπιφέρων αὐτῷ καὶ διαβάλλων πρὸς τοὺς πολλούς. οὔτε γὰρ ἔγωγε οὔτε αὐτὸς τοῦτο πώποτε Σωκράτους ἤκουσα, οὔτ' ἄλλου φάσκοντος ἀκηκοέναι ᾐσθόμην. ἐδήλωσε δέ, ἐπεὶ γὰρ οἱ τριάκοντα πολλοὺς μὲν τῶν πολιτῶν, καὶ οὐ τοὺς χείρους ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ προετρέποντο ἀδικεῖν, εἶπέ που ὁ Σωκράτης, ὅτι θαυμαστόν οἱ δοκοίη εἶναι, εἴ τις γενόμενος βοῶν ἀγέλης νομεύς, καὶ τὰς βοῦς ἐλάττους τε καὶ χείρους ποιῶν, μὴ ὁμολογοίη κακὸς βουκόλος εἶν. ἔτι δὲ θαυμαστότερον, εἴ τις προστάτης γενόμενος πόλεως, καὶ ποιῶν τοὺς πολίτας ἐλάττους καὶ χείρους, μὴ αἰσχύνεται, μηδ' οἴεται κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως. ἀπαγγελθέντος δὲ αὐτοῖς τούτου, καλέσαντες ὅ τε Κριτίας καὶ ὁ Χαρικλῆς τὸν Σωκράτην, τόν τε νόμον ἐδεικνύτην αὐτῷ, καὶ τοῖς νέοις ἀπειπέτην μὴ διαλέγεσθαι. ὁ δὲ Σωκράτης ἐπήρετο αὐτὼ εἰ ἐξείη πυνθάνεσθαι εἴ τι ἀγνοοῖτο τῶν προαγορευομένων. τὼ δὲ φάτην. ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, παρεσκεύασμαι μὲν πείθεσθαι τοῖς νόμοις. ὅπως δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν λάθω τι παρανομήσας, τοῦτο βούλομαι σαφῶς μαθεῖν παρ' ὑμῶν, πότερον τὴν τῶν λόγων τέχνην σὺν τοῖς ὀρθῶς λεγομένοις νομίζοντες ἢ σὺν τοῖς

μὴ

μὴ ὀρθῶς ἀπέχεσθαι κελεύετε αὐτῆς. εἰ μὲν γὰρ σὺν τοῖς ὀρθῶς, δῆλον ὅτι ἀφεκτέον εἴη τοῦ ὀρθῶς λέγειν. εἰ δὲ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς, δῆλον ὅτι πειρατέον ὀρθῶς λέγειν. καὶ ὁ Χαρικλῆς ὀργισθεὶς αὐτῷ, ἐπειδὴ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀγνοεῖς, τάδε σοι εὐμαθέστερα ὄντα, προαγορεύομεν, τοῖς νέοις ὅλως μὴ διαλέγεσθαι. καὶ ὁ Σωκράτης, ἵνα τοίνυν, ἔφη, μὴ ἀμφίβολον ᾖ ὡς ἄλλο τι ποιῶ, ἢ τὰ προηγορευμένα, ὁρίσατέ μοι, μέχρι πόσων ἐτῶν δεῖ νομίζειν νέους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους; καὶ ὁ Χαρικλῆς, ὅσουπερ, εἶπε, χρόνου βουλεύειν οὐκ ἔξεστιν, ὡς οὔπω φρονίμοις οὖσι. μηδὲ σὺ διαλέγου νεωτέροις τριάκοντα ἐτῶν. μηδὲ ἄν τι ὠνῶμαι, ἔφη, ἢν πωλῇ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι ὁπόσου πωλεῖ; ναί τά γε τοιαῦτα, ἔφη Χαρικλῆς, ἀλλά τοι σύ γε, ὦ Σώκρατες, εἴωθας, εἰδὼς πῶς ἔχει τὰ πλεῖστα ἐρωτᾶν, ταῦτα οὖν μὴ ἐρώτα. μηδ' ἀποκρίνωμαι οὖν, ἔφη, ἄν τίς με ἐρωτᾷ, ποῦ οἰκεῖ Χαρικλῆς ἢ ποῦ ἐστι Κριτίας; ναί τά γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς. ὁ δὲ Κριτίας, ἀλλὰ τῶνδέ τοί σε ἀπέχεσθαι, ἔφη, δεήσει, ὦ Σώκρατες, τῶν σκυτέων, καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκέων. καὶ γὰρ οἶμαι αὐτοὺς ἤδη κατατετρίφθαι διαθρυλλουμένους ὑπὸ σοῦ. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῶν ἑπομένων τούτοις, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ ὁσίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δικαίων; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Χαρικλῆς, καὶ τῶν βουκόλων γε· εἰ δὲ μὴ, φυλάττου, ὅπως μὴ καὶ σὺ ἐλάττους τὰς βοῦς ποιήσῃς. ἔνθα καὶ δῆλον ἐγένετο, ὅτι ἀπαγγελθέντος αὐτοῖς τοῦ περὶ τῶν βοῶν λόγου, ὠργίζοντο τῷ Σωκράτει. οἵα μὲν οὖν ἡ συνουσία ἐγεγόνει Κριτίᾳ πρὸς Σωκράτην, καὶ ὡς εἶχον πρὸς ἀλλήλους, εἴρηται. φαίην δ' ἂν ἔγωγε, μηδενὶ μηδεμίαν εἶναι παίδευσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος. Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης οὐκ ἀρέσκοντος αὐτοῖς Σωκράτους ὡμιλησάτην ὃν χρόνον ὡμιλείτην αὐτῷ, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡρμηκότε προεστάναι τῆς πόλεως. ἔτι γὰρ Σωκράτει συνόντες, οὐκ ἄλλοις τισὶ μᾶλλον ἐπεχείρουν διαλέγεσθαι, ἢ τοῖς μάλιστα πράττουσι τὰ πολιτικά. λέγεται γὰρ Ἀλκιβιάδην πρὶν εἴκοσιν ἐτῶν εἶναι, Περικλεῖ ἐπιτρόπῳ μὲν ὄντι ἑαυτοῦ, προστάτῃ δὲ τῆς πόλεως, τοιάδε διαλεχθῆναι περὶ νόμων. εἰπέ μοι φάναι, ὦ Περίκλεις, ἔχοις ἄν με διδάξαι τί ἐστι νόμος; πάντως δήπου φάναι τὸν Περικλέα. δίδαξον δὴ πρὸς τῶν θεῶν φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην, ὡς ἔγωγ' ἀκούων τινῶν ἐπαινουμένων, ὅτι νόμιμοι ἄνδρες εἰσὶν, οἶμαι μὴ ἂν δικαίως τούτου τυχεῖν τοῦ ἐπαίνου μὴ εἰδότα τί ἐστι νόμος. ἀλλ' οὐδέν τι χαλεποῦ πράγματος ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀλκιβιάδη, φάναι τὸν Περικλέα, βουλόμενος γνῶναι, τί ἐστι νόμος. πάντες γὰρ οὗτοι νόμοι εἰσὶν, οὓς τὸ πλῆθος συνελθὸν καὶ δοκιμάσαν ἔγραψε, φράζον ἅ τε δεῖ ποιεῖν, καὶ ἃ μή. πότερον δὲ τἀγαθὰ νομίσαν δεῖν ποιεῖν ἢ τὰ κακά; τἀγαθὰ νὴ Δία, φάναι, ὦ μειράκιον, τὰ δὲ κακὰ, οὔ. ἐὰν δὲ μὴ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὥσπερ ὅπου ὀλιγαρχία ἐστὶν, ὀλίγοι συνελθόντες γράψωσιν, ὅ, τι χρὴ ποιεῖν, ταῦτα τί ἐστι; πάντα φάναι. ὅσα δ' ἂν τὸ κρατοῦν τῆς πόλεως βουλευσάμενον, ἃ χρὴ ποιεῖν γράψῃ, νόμος καλεῖται. κἂν τύραννος οὖν κρατῶν τῆς πόλεως γράψῃ τοῖς πολίταις ἃ χρὴ ποιεῖν, καὶ ταῦτα νόμος ἐστί; καὶ ὅσα τύραννος ἄρχων φάναι γράφει, καὶ ταῦτα νόμος καλεῖται. βία δὲ φάναι καὶ ἀνομία τί ἐστιν, ὦ Περίκλεις; ἆρ' οὐχ ὅταν ὁ κρείττων τὸν ἥττω μὴ

non rectè dicuntur? Nam si cum illis quæ rectè dicuntur, patet quòd abstinendum est à rectè dicendo. Quòd si cum illis quæ non rectè dicuntur, nempe conandum est rectè dicere. Hic Charicles iratus. Quoniam ô Socrates, inquit, ignoras hæc tibi faciliora intellectu, iubemus iuuentutem nullo alloqui pacto. Tum Socrates: Vt ius, inquit, non sit ambiguum, neúe præter præscripta faciam, mihi determinetis ad quot annos debeant homines iuuenes arbitrari. At Charicles: Quousq;, dixit, in consilium suscipi nõ possunt, tanquam nondum prudentes: nec tu loquere eis, dum iuniores triginta annis sint. Hic, si quid emam, Socrates ait, num'ne quanti uendat interrogem si triginta annis sit minor? Interroga huiuscemodi res, inquit Charicles: tu tamen, ô Socrates, quoniam soles multa, cùm scias quemadmodum se habeant, interrogare, hæc non interroges uelim. Nec ergo respondeam dummodo sciam, Socrates ait, si quis me iuuenis interrogaret, ubi habitat Charicles? aut ubi Critias est? Hæc respondeas licet, Charicles inquit. Tum Critias: Ab illis tamen, ô Socrates, abstinere debes cerdonibus, ac fabris: etenim, ut arbitror, obtusæ factæ sunt aures eis à tua loquacitate. Ab illis quoq; igitur qui sequuntur abstinendum est, Socrates ait, iustitiam, pietatem, & alia huiusmodi? Ita per Iouem, Charicles inquit: & non modò ab istis, sed etiam à bubulcis. Sin uerò, caue ne tu etiam pauciores facias boues. Quo clarum fuit, quòd audito illo de bobus sermone Socratis, irati ei fuerunt. Qualis quidem cum Socrate conuersatio fuit Critiæ, & quemadmodum alter ad alterum se habuerit, dictũ sit. Ego uerò ad hæc etiam dicerem, nulli ullam doctrinam ab illo fore, qui non ei placeret. Critias autem & Alcibiades non placente eis Socrate, illum audiebant quando audiebant, sed à principio statim ad rempublicam gubernandam conati sunt se conferre. Cùm enim adhuc cum Socrate conuersabantur, nullis cum alijs potius quàm cum illis qui præerant ciuitati sermocinabantur. Alcibiadem nanq; fertur antequam uiginti annos natus esset, talia cum Pericle tutore quidem suo, ciuitatis autem præfecto, de legib. disputasse. Dic mihi quæso Pericles, utrum posis mihi, quid sit lex, demonstrare? Ita profectò, Pericles respondit. Dic ergo per deos, Alcibiades ait, quoniam ego audiẽs quòd aliqui ut legibus obedientes laudantur, arbitror non esse hominem hac laude dignum, qui primò quid sit lex ignoret. Tum Pericles: Non difficilem flagitas Alcibiades rem, cupiens scire quid sit lex. Hæ enim omnes, quas in unũ conueniens et consentiens uulgus conscripsit, explanans quæ sunt facienda, quæúe fugienda, sunt leges. Alcibiades quærit: Vtrum autem illa faciunda sanxerunt, quæ bona sunt, an etiam quæ mala? Quæ bona sunt, inquit Pericles, non ea quæ mala. Si uerò, inquit Alcibiades, nõ uulgus, sed quemadmodũ ubi pauci dominantur, pauci illi conuenientes, conscribant quid faciundũ sit, quid hæc sunt? Omnia, Pericles ait, quæcunq; qui ciuitati præsunt, consultatione de agendis inter se habita scribant, leges appellantur. Si ergo tyrannus etiam scribat quibus dominatur, quæ agenda sunt, & hæc leges nũcupari debẽt? Ita, inquit, quæcunque tyrannus dum dominatur scribat, leges appellantur. Violentia uerò & legum transgreßio quid sit, ô Pericles, nónne cũ fortior debiliorẽ

Violatio legum.

non persuadendo, sed cogẽdo impellat facere quodcun
que sibi uideatur? Ita mihi uidetur, ait Pericles. Quæ/
cunque ergo tyrannus etiam non persuadeat, sed impel
lat ciues facere, & hæc legum transgressio sunt? Con
cessit Pericles. Nego nanque esse, ait, leges, quæcunque ty
rannus non persuadendo scribat. Quæ uerò pauci non
persuadendo sed superando scribunt, utrũ dicamus uim
esse, an non? Omnia, inquit Pericles, quæ quispiam non
persuasum quempiam, siue in scriptis, siue non scriptis
impellat agere, potius uis mihi esse uidetur quàm lex.
Quæcunque ergo uulgus etiam cùm superat diuites, scri/
bat non persuadẽdo, uis esset profectò potius quàm lex,
ô Pericles. Ita prorsus ô Alcibiades, ait Pericles. Nos
quoque cùm æquales tibi essemus, periti in huiusmodi fui
mus rebus: talia nanque cogitabamus ac arguebamus,
qualia tu mihi uideris nunc meditari. Ad hæc uerò Al/
cibiades: Vtinam ô Pericles, ait, tum tecũ fuissem, cùm
peritior teipso in huiusmodi fueris. Cùm primum itaque
se arbitrati superiores ciuium esse, Socratem quidem
amplius non adibant: nam neque in alijs eis placebat: &
si quando eum adibant, increpati de peccatis quæ com
mittebant, ægrè ferebant: ad rem uerò publicam gu/
bernandam uacabant, cuius rei gratia cum eo aliquan
do fuerũt. Verùm Crito, Chærephon, Chærecrates, Sim
mias, Cebes, atque Phædondes, Socratis auditores fue/
runt: cæteri quoque qui cum illo conuersabantur, non ut
in concionibus, aut in iudicijs plurimi ualerent, sed ut
boni atque honesti effecti, & domo, & domesticis, &
propinquis, & amicis, ciuitateque ac ciuibus suis quam/
optimè uti possent. Horumque nemo cùm iunior, nec
cùm senior esset, nec aliquid egit mali, nec fuit accusa/
tus fecisse. Attamen aduersarius inquit Socratem iu/
uentutem docuisse spernere patres, cùm eis persuade/
ret, eos sapientiores patribus suis efficere, ac dicere se/
cundum leges licere ut patrem etiam quispiam afficiat
uinculis, dummodo ignorantem rerum reperiret. argu
mentoque tali uteretur, quòd scilicet ignorantem à sa/
pientiore ius esset ligari. Socrates autem qui uinculis
afficeret quempiam, propterea quòd ignorans esset, il/
lum etiã arbitrabatur oportere ligari ab illis qui sciũt
ea quæ ipse ignoret. Quapropter nonnunquam conside
rabat quid intersit inter insaniam & inscitiam. Et insa
nos quidem pro bono sui atque suorum arbitratur ligan
dos esse, inscios uerò illorum quæ scire oporteat, opor/
tere à scientibus discere. Verùm aduersarius addidit,
quòd nõ modo patres, sed alios etiã propinquos parui
æstimãdos esse, Socrates suis persuadebat auditoribus,
cum diceret: Nihil propinquos prodesse, nec illis qui
aduersa ualetudine tenentur, nec illis quorum causa in
iudicio agitatur: sed illis quidẽ medicos, his uerò qui in
iudicijs cõuersantur. Asseritque de amicis etiam Socratẽ
dixisse: Nihil utilitatis esse si beneuoli nobis sint, nisi
possint etiam prodesse: solosque illos honoribus esse di/
gnos, qui quæ deceãt sciãt, et uerbo explanare possint.
Cùm ergo persuaderet adolescentibus, quòd ipse sapien
tissimus esset, aliosque posset sapiẽtes efficere, tales facie
bat suos auditores, ut nihili alios oẽs comparatione sui
putarẽt. Ego uerò memini eũ et de parẽtibus cæterisque
propinquis et amicis hæc dixisse: nonnunquã et ad hæc,
quòd ubi & à corpore migrauerit animus, in quo solo
prudentia consistit, corpus simulac fieri potest, quàuis
familia/

μὴ πείσας, ἀλλὰ βιασάμενος ἀναγκάσῃ ποιεῖν, ὅ, τι ἂν
αὐτῷ ποιῇ; ἔμοιγε δοκεῖ, φάναι τὸν περικλέα. καὶ ὅσα ἄρα
τύραννος μὴ πείσας τοὺς πολίτας ἀναγκάζει ποιεῖν
γράφων, ἀνομία ἐστί; δοκεῖ μοι φάναι τὸν περικλέα. ἀνα-
τίθεμαι γάρ τοι, ὅσα τύραννος μὴ πείσας γράφει νόμον
εἶναι. ὅσα δὲ οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς μὴ πείσαντες, ἀλλὰ κρα-
τοῦντες γράφουσι, πότερον βίαν φῶμεν ἢ μὴ φῶμεν
εἶναι; πάντα μοι δοκεῖ φάναι τὸν περικλέα. ὅσα τις μὴ πεί-
10 σας ἀναγκάζει τινὰ ποιεῖν, εἴτε γράφων εἴτε μή, βία
μᾶλλον ἢ νόμος εἶναι. καὶ ὅσα ἄρα τὸ πᾶν πλῆθος κρατοῦν
τῶν τὰ χρήματα ἐχόντων γράφει μὴ πεῖσαν, βία μᾶλλον ἢ
νόμος ἂν εἴη. μάλα τοι φάναι τὸν περικλέα, ὦ ἀλκιβιά-
δη. καὶ ἡμεῖς τηλικοῦτοι ὄντες, δεινοὶ τὰ τοιαῦτα ἦμεν.
τοιαῦτα γὰρ ἐμελετῶμεν καὶ ἐσοφιζόμεθα, οἷάπερ καὶ
σὺ νῦν ἐμοὶ δοκεῖς μελετᾶν. τὸν δὲ ἀλκιβιάδην φάναι,
εἴθε σοι, ὦ περίκλεις τότε συνεγενόμην, ὅτε δεινότατος
σαυτοῦ ταῦτα ἦσθα. ἐπεὶ τοίνυν τάχιστα τῶν πολιτευομέ-
20 νων ὑπέλαβον κρείττονες εἶναι, σωκράτει μὲν οὐκ ἔτι προσ-
ῄεσαν. οὔτε γὰρ αὐτοῖς ἄλλως ἤρεσκεν, εἴτε προσέλθοιεν
ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ἐλεγχόμενοι, ἤχθοντο. τὰ δὲ τῆς
πόλεως ἔπραττον, ὧνπερ ἕνεκεν καὶ σωκράτει προσῆλ-
θον. ἀλλὰ κρίτων τε σωκράτους ἦν ὁμιλητής, καὶ χαι-
ρεφῶν, καὶ χαιρεκράτης, καὶ σιμμίας, καὶ κέβης, καὶ φαί-
δων δὲ καὶ ἄλλοι, οἳ ἐκείνῳ συνῆσαν, οὐχ ἵνα δημηγορικοὶ
ἢ δικανικοὶ γένοιντο, ἀλλ' ἵνα καλοί τε κἀγαθοὶ γενόμε-
νοι, καὶ οἴκῳ, καὶ οἰκέταις, καὶ οἰκείοις, καὶ φίλοις, καὶ πόλει
καὶ πολίταις, δύναιντο καλῶς χρῆσθαι. καὶ τούτων οὐδεὶς
30 οὔτε νεώτερος, οὔτε πρεσβύτερος ὢν, οὔτ' ἐποίησε κα-
κὸν οὐδὲν, οὔτ' αἰτίαν ἔσχεν. ἀλλὰ σωκράτης γ', ἔφη ὁ
κατήγορος, τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκε.
πείθων μὲν τοὺς συνόντας αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν
πατέρων φάσκων δὲ κατὰ νόμον ἐξεῖναι, παρανοίας
ἑλόντι, καὶ τὸν πατέρα δῆσαι, τεκμηρίῳ τούτῳ χρώμε-
νος, ὡς τὸν ἀμαθέστερον, ὑπὸ τοῦ σοφωτέρου, νόμιμον εἴη
δεδέσθαι. σωκράτης δὲ τὸν μὲν ἀμαθίας ἕνεκα δεσμεύον-
τα, δικαίως ἂν καὶ αὐτὸν ᾤετο δεδέσθαι ὑπὸ τῶν ἐπισταμέ-
40 νων, ἃ μὴ αὐτὸς ἐπίσταται. καὶ τῶν τοιούτων ἕνεκα πολλάκις
ἐσκόπει, τί διαφέρει μανίας, ἀμαθία. καὶ τοὺς μὲν μαι-
νομένους ᾤετο συμφερόντως ἂν δεδέσθαι, καὶ αὐτοῖς, καὶ
τοῖς φίλοις. τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους τὰ δέοντα, δικαίως
ἂν μανθάνειν παρὰ τῶν ἐπισταμένων. ἀλλὰ σωκράτης
γε, ἔφη ὁ κατήγορος, οὐ μόνον τοὺς πατέρας, ἀλλὰ καὶ
τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἐποίει ἐν ἀτιμίᾳ εἶναι παρὰ τοῖς αὐ-
τῷ συνοῦσι, λέγων, ὡς οὔτε τοὺς κάμνοντας, οὔτε τοὺς δικα-
ζομένους οἱ συγγενεῖς ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἱ ἰατροί,
50 τοὺς δὲ οἱ συνδικεῖν ἐπιστάμενοι. ἔφη δὲ καὶ περὶ τῶν φίλων
αὐτὸν λέγειν, ὡς οὐδὲν ὄφελος εὔνους εἶναι, εἰ μὴ καὶ ὠφε-
λεῖν δυνήσονται. μόνους δὲ φάσκειν αὐτὸν ἀξίους εἶναι τι-
μῆς, τοὺς εἰδότας τὰ δέοντα, καὶ ἑρμηνεῦσαι δυναμέ-
νους. ἀναπείθοντα οὖν τοὺς νέους αὐτὸν, ὡς αὐτὸς εἴη σοφώ-
τατός τε, καὶ ἄλλους ἱκανώτατος ποιῆσαι σοφοὺς, οὕτω
διατιθέναι τοὺς ἑαυτῷ συνόντας, ὥστε μηδαμοῦ παρ' αὐ-
τοῖς τοὺς ἄλλους εἶναι πρὸς ἑαυτόν. ἐγὼ δ' αὐτὸν οἶδα μὲν
καὶ περὶ πατέρων τε καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν τε καὶ περὶ
φίλων ταῦτα λέγοντα, καὶ πρὸς τούτοις γε, διότι τῆς ψυ-
χῆς ἐξελθούσης, ἐν ᾗ μόνῃ γίνεται φρόνησις, τὸ σῶμα τοῦ
οἰκειο/

οἰκειοτάτου ἀνθρώπου τὴν ταχίστην ἐξενέγκαντες ἀφανίζουσι. ἔλεγε δ' ὅτι καὶ ζῶν ἕκαστος ἑαυτοῦ ὃ πάντων μάλιστα φιλεῖ, τοῦ σώματος, ὅτι ἂν ἀχρεῖον ᾖ καὶ ἀνωφελὲς, αὐτός τε ἀφαιρεῖ, καὶ ἄλλῳ παρέχει, αὐτοί τέ γε αὑτῶν ὄνυχάς τε καὶ τρίχας καὶ τύλους ἀφαιροῦσι, καὶ τοῖς ἰατροῖς παρέχουσι, μετὰ πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων, καὶ ἀποτέμνειν καὶ ἀποκάειν, καὶ τούτου χάριν οἴονται δεῖν αὐτοῖς καὶ μισθὸν τίνειν. καὶ τὸ σίαλον ἐκ τοῦ στόματος ἀποπτύουσιν, ὡς δύνανται πορρωτάτω. διότι ὠφελεῖ μὲν, οὐδὲν αὐτοὺς ἐνὸν, βλάπτει δὲ πολὺ μᾶλλον. ταῦτα οὖν ἔλεγεν, οὐ τὸν μὲν πατέρα ζῶντα κατορύττειν διδάσκων, ἑαυτὸν δὲ κατατέμνειν, ἀλλ' ἐπιδεικνύων, ὅτι τὸ ἄφρον ἄτιμόν ἐστι, καὶ παρεκάλει ἐπιμελεῖσθαι, τοῦ ὡς φρονιμώτατον εἶναι καὶ ὠφελιμώτατον, ὅπως ἐάν τε ὑπὸ πατρὸς, ἐάν τε ὑπὸ ἀδελφοῦ, ἐάν τε ὑπ' ἄλλου τινὸς βούληται τιμᾶσθαι, τούτοις ὠφέλιμος εἶναι. ἔφη δ' αὐτὸν ὁ κατήγορος, καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ποιητῶν ἐκλεγόμενον τὰ πονηρότατα, καὶ τούτοις μαρτυρίοις χρώμενον, διδάσκειν τοὺς συνόντας, κακούργους εἶναι καὶ τυραννικούς. Ἡσιόδου μὲν τὸ, ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος. τοῦτο δὴ λέγειν αὐτὸν ὡς ὁ ποιητὴς κελεύει, μηδενὸς ἔργου, μήτ' ἀδίκου, μήτ' αἰσχροῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρδει. Σωκράτης δ' ἐπεὶ διομολογήσαιτο, τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι, ὠφέλιμόν τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερόν τε καὶ κακόν. καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθὸν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν. τοὺς μὲν ἀγαθόν τι ποιοῦντας, ἐργάζεσθαί τε ἔφη, καὶ ἐργάτας ἀγαθοὺς εἶναι. τοὺς δὲ κυβεύοντας, ἤ τι ἄλλο πονηρὸν καὶ ἐπιζήμιον ποιοῦντας, ἀργοὺς ἀπεκάλει. ἐκ δὲ τούτων ὀρθῶς ἂν ἔχοι, τὸ ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος. τὸ δὲ Ὁμήρου, ἔφη ὁ κατήγορος, πολλάκις αὐτὸν λέγειν, ὅτι Ὀδυσσεὺς ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη, τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς, δαιμόνι' οὔ σε ἔοικε κακὸν ὣς δειδίσσεσθαι, ἀλλ' αὐτός τε κάθησο, καὶ ἄλλους ἵδρυε λαούς. ὃν δ' αὖ δήμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι, τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν, ὁμοκλήσασκέ τε μύθῳ. δαιμόνι' ἀτρέμας ἧσο, καὶ ἄλλων μῦθον ἄκουε, οἳ σέο φέρτεροί εἰσι. σὺ δ' ἀπτόλεμος, καὶ ἄναλκις, οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ. ταῦτα δὴ αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι, ὡς ὁ ποιητὴς ἐπαινοίη παίεσθαι τοὺς δημότας καὶ πένητας. Σωκράτης δ' οὐ ταῦτ' ἔλεγε (καὶ γὰρ ἑαυτὸν οὕτω γ' ἂν ᾤετο δεῖν παίεσθαι) ἀλλ' ἔφη δεῖν τοὺς μήτε λόγῳ, μήτε ἔργῳ ὠφελίμους ὄντας, μήτε στρατεύματι, μήτε πόλει, μήτε αὐτῷ τῷ δήμῳ, εἴ τι δέοι, βοηθεῖν ἱκανοὺς, ἄλλως τ' ἐὰν πρὸς τούτῳ καὶ θρασεῖς ὦσι, πάντα τρόπον κωλύεσθαι, κἂν πάνυ πλούσιοι τυγχάνωσιν ὄντες. ἀλλὰ Σωκράτης γε τἀναντία τούτων φανερὸς ἦν καὶ δημοτικὸς, καὶ φιλάνθρωπος ὤν. ἐκεῖνος γὰρ πολλοὺς ἐπιθυμητὰς, καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαβὼν, οὐδένα πώποτε μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφθόνως ἐπήρκει τῶν ἑαυτοῦ, ὧν τινες μικρὰ μέρη παρ' ἐκείνου προῖκα λαβόντες, πολλοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπώλουν. καὶ οὐκ ἦσαν ὥσπερ ἐκεῖνος δημοτικοί. τοῖς γὰρ μὴ ἔχουσι χρήματα διδόναι, οὐκ ἤθελον διαλέγεσθαι. ἀλλὰ Σωκράτης γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, κόσμον τῇ πόλει παρεῖχε, πολλῷ μᾶλλον ἢ Λίχας τῇ Λακεδαιμονίων, ὃς ὀνο-
μαστὸς

familiarissimi hominis sit, conatur abscondere: dumq; adhuc homines uiuant, quicquid corporis sui, quod longè plus omnibus amant, inutile esset, ungulas, capillos, callos, cæteraq; superflua corporis & ipsi incidentes proijciunt, medicisq; cum doloribus & laboribus abscindendum præbent, atq; amputant, huiusq; rei gratia mercedem etiam eis oportere solucre opinantur: ac saliuam ab ore quamlongissime possunt, spuunt: quoniam nihil insita prodest, sed multò magis nocet. Hæc itaque Socrates aiebat, non quòd parentem etiam quidem dum uiuat obruendum esse doceret, aut aliquem se sibi abscindendum: sed ostendens, quod nullo honore dignum censetur quod insipiens est, hortabaturq; ut studeant quamprudentissimi ac utilissimi effici, ut si quis aut à patre, aut à fratre, aut à quoquam alio uelit honorari, non contemnat uirtutes cognatione confisus, sed conetur ut à quibus honorari desideret, etiam possit eis prodesse. Enimuero accusator Socratem inquit solere à nobilissimis poetis ea dicta eligere quæ peiora sunt, hisq; ut testimonijs usum, docere adolescentes maleficos ac tyrannos esse. Illud nanq; Hesiodi. Negocium non est opprobrium, ocium autem opprobriū est: interpretari Socratem solitum asserunt, quòd poeta iubeat scilicet à nullo negocio nec iniusto nec turpi abstinendum esse: sed omnia quæstus gratia facienda. Socrates uero cùm arbitraretur negocium esse utile ac bonum homini, ocium autem nocuum & malum: & operari bonum, ocio uero marcescere, malum: quos quidem bonum quippiam facientes uidebat, operari dicebat, ac bonos operarios esse: qui uero taxillis uacabant, aut aliquid prauum, aut damnosum agebant, ociosos appellabat. Et ita rectè se habeat dicere, negocium non esse opprobrium, ocium autem opprobrium esse. Carmina illa etiam Homeri aduersarius inquit sæpenumero Socratem dixisse, quòd Vlysses si quenquam præstantem ac ducem conueniret, hunc suaui sermone cùm appropinquaret demulcebat: O felix, nō deceat uti formidolosum pertimescere, si tu quoque maneas, et persuadeas populo permanere. Cùm uerò quenquā uideret uirū plebeiū, ac reperiret clamantem, hunc sceptro cædebat, ac uerbo increpabat: Infelix, sede immobilis, ac alijs pareas qui præstantiores te sunt. tu uerò effœminatus & eneruatus es, nec bello nec consilio idoneus. Hæc uerò cum interpretari, quasi uelit poeta ut uerberibus afficiantur plebeij ac pauperes homines. Socrates uerò minimè ista aiebat: nam isto modo seipsum profectò diceret esse cædendum. Dicebat autem, illos qui nec uerbo nec opere prosunt, nec exercitui, nec ciuitati, nec ipsi plebi, si opus fuerit, præsertim si ad hæc audaces ac insolentes sint, omnibus modis prohiberi oportere, quamuis ditissimi sint. Ipse autem in se popularis ac humanus erat. Multos nanq; tum ciues tum hospites cupidos sui habens, nullam unquam mercedem suæ doctrinæ exegit, sed omnibus liberaliter ac sine inuidia suam communicabat scientiam, cuius cùm paruam alij partem accepissent, magno uendebant: nec erant ut ille populares, sed cum illis qui pecuniam dare non habebant, colloqui denegabant. Socrates autem etiam aduenis hominibus ornamentum esse uidebatur ciuitatis, multoq; magis quàm Lichas ciuitati Lacedæmoniorum, qui famo-
sus

custodiæ essent traditi, multi etiam per murum euasissent, quidam uerò per portas dimitterentur (siquidem nemo cuiquã indignabatur qui se non perijsse putaret) id uel in primis dubium animi consilijq; inopem Thebanum, cæterosq; unà cum ipso istuc agitantes reddidit, quod Mantineorum (quos uel maximè comprehensos cupiuerant) paucos tantum quosdam tenerent. Quia enim non longè urbs eorum aberat, domum fermè omnes aufugerant. Orto itaq; die, cùm quæ essent gesta Mantinei audirent, missis confestim in reliquas Arcadiæ ciuitates legatis, ut arma corriperent, urbesq; præsidijs firmarent præmonuere: quibus facilè ac statim obtẽperatum est. Simulq; Tegeam missi sunt, qui & quotquot illic Mantinei tenerentur, reposcerent, & cæterorum Arcadum neminem uel tenere uinculis, uel indicta causa necare æquum esse affirmarent. Neq; deerant qui causarentur, & denunciantes dicerent, Mantineorum ciuitatem spondere se repræsentaturã esse in communi Arcadum cõcilio, quotquot postulasset aliquis. Quibus auditis Thebanus ambigebat, quonã pacto ea in re se gereret, tandemq; omnes dimisit: cõuocatisq; postero die quotquot haud inuiti conueniebãt Arcadibus, factũ excusare, erroreq; se deceptum fateri. Audiuisse enim, inquit, Lacedæmonios cum armis fines iam ingressos, Tẽgeamq; illis per Arcadas quosdam iri proditum: quæ tametsi qui audiebant de se falso conficta omnia agnoscerent, abire tamen, legatisq; Thebas missis, illum ut capitali omnino supplicio plectendum accusarunt. Cæterum Epaminundam, qui tum exercitui quoq; præerat, dixisse ferunt, multo quidẽ fecisse Thebanos rectius cùm cepère illos, quàm cùm dimiserunt. Etenim quòd nobis, ait, propter uos ad bellum iam instructis, præter nostrã sententiam uos interim pacem fecistis, quonã pacto proditionem etiam uestrùm aliquis nõ iure appellitare possit? Scitote autem, inquit, nos quidem in Arcadiam exercitum ducturos, atq; his qui nobis consentiũt bello nequaquam defuturos. Quæ quidem ubi ad commune Arcadum urbesq; relata sunt, sese deinceps respicere cœperunt Mantinei, Arcadesq; alij quibus curæ erat Peloponnesus, similiter autem & Elij & Achæi, quòd liquidò Thebani Peloponnesum esse quam infirmissimam cupere uiderentur, quòd eam sibi minimo cum negocio subigerent. Quorsum enim, inquiunt, bellum suscipere nos uolunt? an ut mutua ipsi nos clade conficiamus, & ab ipsorum inde auxilio pendeamus utrique? aut quid, cùm eorum ope nihil egere nos in præsentia dicamus, expeditionem ita moliuntur? an non nobis procinctu illo machinari exitium abunde appareat? Miserunt autem Athenas etiam, succurri sibi flagitantes: quin & Lacedæmonios missis ex Eparitorum ordine legatis hortabantur, communibus prohibere uiribus uellent, si qui Peloponnesum subacturi inuaderent: tamen de principatu illic transigebant, ut suæ quiq; reipublicæ imperitarent. Interea uerò dum hæc geruntur, exercitum Epaminundas educit Bœotis uniuersis & Eubœis compluribusq; Thessalis instructũ, misso etiam ab Alexandro & aduersarijs eius auxilio. Phocenses autem quiescebant, suis fœderibus sese excusantes, quibus minimè ad lacessendum alios, sed ferendum tantummodo, si quis Thebas inuaderet, auxilium obstringi se dicebant. Cæterùm Epaminundas in Peloponneso etiam superesse sibi

εἰργμένοι ἦσαν, πολλοὶ δὲ κατὰ τοῦ τείχους ἐκπεπηδηκότες, ἦσαν δ' οἳ καὶ διὰ τῶν πυλῶν ἀφεῖντο (οὐδεὶς γὰρ οὐδενὶ ὠργίζετο, ὅστις μὴ ᾤετο ἀπολεῖσθαι) ἀπορῆσαι δὲ μάλιστα ἐποίησε τὸν Θηβαῖον, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ τοιαῦτα πράττοντας, ὅτι Μαντινέας, οὓς μάλιστα ἐβούλετο λαβεῖν ὀλίγους τινὰς πάνυ εἶχον. διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς τὴν πόλιν εἶναι, σχεδὸν πάντες ᾤχοντο οἴκαδε. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ τὰ πεπραγμένα ἐπύθοντο οἱ Μαντινεῖς, εὐθὺς πέμποντες εἰς τὰς ἄλλας Ἀρκαδικὰς πόλεις, προηγόρευον ἐν τοῖς ὅπλοις εἶναι, καὶ φυλάττειν τὰς πόλεις. καὶ αὐτοὶ δὲ οὕτως ἐποίουν, καὶ ἅμα πέμψαντες εἰς τὴν Τεγέαν ἀπῄτουν ὅσους εἶχον ἄνδρας Μαντινεῖς. καὶ τῶν ἄλλων δὲ Ἀρκάδων οὐδένα ἠξίουν τῶν ὄντων οὔτε δεδέσθαι, οὔτε ἀποθνῄσκειν πρὸ δίκης. εἰ δέ τινες ἐπαιτιῷντο, καὶ ἔλεγον ἀπαγγέλλοντες, ὅτι ἡ τῶν Μαντινέων πόλις ἐγγυῷτο, ἦ μὴν παρέξειν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, ὁπόσους τις προσκαλοῖτο. ἀκούων οὖν ὁ Θηβαῖος, ἠπόρει τε ὅ, τι χρήσαιτο τῷ πράγματι, καὶ ἀφίησι πάντας τοὺς ἄνδρας. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συγκαλέσας τῶν Ἀρκάδων ὁπόσοι γε δὴ συνελθεῖν ἠθέλησαν, ἀπελογεῖτο ὡς ἐξαπατηθείς. ἀκοῦσαι γὰρ ἔφη, ὅτι Λακεδαιμόνιοί τε εἶεν σὺν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τοῖς ὁρίοις, προδιδόναι τε αὐτοῖς μέλλοιεν τὴν Τεγέαν τῶν Ἀρκάδων τινές. οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἐκεῖνοι μὲν, καίπερ γιγνώσκοντες ὅτι ἐψεύδετο περὶ σφῶν, ἀφεῖσαν. πέμψαντες δ' εἰς Θήβας πρέσβεις, κατηγόρουν αὐτοῦ, ὡς δέοι ἀποθανεῖν. τὸν δ' Ἐπαμεινώνδαν ἔφασαν (καὶ γὰρ στρατηγῶν τότε ἐτύγχανεν) λέγειν ὡς πολὺ ὀρθότερον ποιήσειεν ὅτε συνελάμβανε τοὺς ἄνδρας, ἢ ὅτε ἀφῆκε. τὸ γὰρ ἡμῶν δι' ὑμᾶς εἰς πόλεμον καθεστηκότων, ὑμᾶς ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης εἰρήνην ποιεῖσθαι, πῶς οὐκ ἂν δικαίως προδοσίαν τις ὑμῶν κατηγοροίη; εὖ δ' ἴστε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς καὶ στρατευσόμεθα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ σὺν τοῖς τὰ ἡμέτερα φρονοῦσι πολεμήσομεν. ὡς δὲ ταῦτα ἀπηγγέλθη πρός τε τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, καὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἀνελογίζοντο Μαντινεῖς τε καὶ τῶν ἄλλων Ἀρκάδων, οἱ κηδόμενοι τῆς Πελοποννήσου, ὡσαύτως δὲ καὶ Ἠλεῖοι, καὶ Ἀχαιοί, ὅτι Θηβαῖοι δῆλοι εἶεν, ὡς ἀσθενεστάτην βουλόμενοι τὴν Πελοπόννησον εἶναι, ὅπως ὡς ῥᾷστα αὐτὴν καταδουλώσαιντο. τί γὰρ δὴ πολεμεῖν ἡμᾶς βούλονται; ἢ ἵνα ἡμᾶς μὲν ἀλλήλοις κακῶς ποιῶμεν, ἐκείνων δ' ἀμφότεροι δεώμεθα; ἢ τί λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐ δεόμεθα αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι, παρασκευάζονται ὡς ἐξιόντες, οὐ δῆλον ὡς ἐπὶ τὸ κακόν. καὶ ἡμᾶς ἐργάζεσθαι στρατεύειν παρασκευάζονται; ἔπεμπον δὲ καὶ Ἀθήναζε βοηθεῖν κελεύοντες. ἔπεμψαν δὲ καὶ εἰς Λακεδαίμονα πρέσβεις ἐκ τῶν ἐπαρίτων, παρακαλοῦντες Λακεδαιμονίους, εἰ βούλοιντο κοινῇ διακωλύειν, ἄν τινες ἴωσι καταδουλωσόμενοι τὴν Πελοπόννησον. περὶ μέντοι ἡγεμονίας, αὐτόθεν διεπράττοντο, ὅπως ἐν τῇ ἑαυτῶν ἕκαστοι ἡγήσοιντο. ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο, Ἐπαμεινώνδας ἐξῄει, Βοιωτοὺς ἔχων πάντας, καὶ Εὐβοέας, καὶ Θετταλῶν πολλοὺς, παρά τε Ἀλεξάνδρου, καὶ τῶν ἐναντίων αὐτῷ. Φωκεῖς μέντοι οὐκ ἠκολούθουν, λέγοντες ὅτι συνθῆκαι σφίσιν αὐτοῖς εἶεν, εἴ τις ἐπὶ Θήβας ἴοι βοηθεῖν, ἐπ' ἄλλους δὲ στρατεύειν, οὐκ εἶναι ἐν ταῖς συνθήκαις. ὁ μέντοι Ἐπαμεινώνδας ἐλογίζετο καὶ ἐν Πελοποννήσῳ σφί-

σιν

σιν ὑπάρχειν Ἀργείους τε καὶ μεσσηνίους, καὶ ἀρκάδων τοὺς
τὰ σφέτερα φρονοῦντας. ἦσαν δ' οὗτοι τεγεᾶται, καὶ με
γαλοπολῖται, καὶ ἀσεᾶται, καὶ παλαντεῖς, καὶ εἴ τινες
διὰ πόλεις διὰ τὸ σμικραί τε εἶναι, καὶ ἐν μέσαις ταύταις
οἰκεῖν ἠναγκάζοντο. ἐξῆλθε μὲν δὴ ὁ ἐπαμεινώνδας
διὰ ταχέων. ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐν νεμέᾳ, ἐνταῦθα διέτρι
βε, νομίζων τοὺς ἀθηναίους παριόντας λήψεσθαι, καὶ οἰό/
μενος μέγα ἂν τοῦτο γενέσθαι, τοῖς μὲν σφετέροις συμμα/
χοις, εἰς τὸ ἐπιρρῶσαι αὐτούς. τοῖς δὲ ἐναντίοις, εἰς τὸ ἀθυ
μίαν ἐμπεσεῖν. ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, πᾶν ἀγαθὸν εἶναι
θηβαίοις, ὅτι ἐλαττοῖντο ἀθηναῖοι. ἐν δὲ τῇ διατριβῇ αὐ
τοῦ ταύτῃ συνῄεσαν πάντες οἱ ὁμοφρονοῦντες εἰς τὴν
μαντίνειαν. ἐπεὶ μέντοι ὁ ἐπαμεινώνδας ἤκουσε τοὺς ἀ
θηναίους τὸ μὲν κατὰ γῆν πορεύεσθαι ἀπεγνωκέναι, κατὰ
θάλατταν δὲ παρασκευάζεσθαι, ὡς διὰ λακεδαίμονος
βοηθήσοντας τοῖς ἀρκάσιν, οὕτω δὴ ἀφορμήσας ἐκ τῆς νε
μέας, ἀφικνεῖται εἰς τὴν τεγέαν. εὐτυχῆ μὲν οὖν ἔγω
γε οὐκ ἂν φήσαιμι τὴν στρατείαν αὐτῷ γενέσθαι. ὅσα
μέντοι προνοίας ἔργα, καὶ τόλμης ἐστίν, οὐδέν μοι δοκεῖ
ἁνὴρ ἐλλιπεῖν. πρῶτον μὲν γὰρ ἔγωγε ἐπαινῶ αὐτόν,
ὅτι τὸ στρατόπεδον ἐν τῷ τείχει τῶν τεγεατῶν ἐποιή/
σατο, ἔνθεν ἀσφαλεστέρῳ τε ἦν, ἢ εἰ ἔξω ἐστρατοπεδεύσα
το, καὶ τοῖς πολεμίοις ἐν ἀδηλοτέρῳ ὅ,τι πράττοιτο, καὶ
παρασκευάζεσθαι δὲ εἴ του ἐδέοιτο ἐν τῇ πόλει ὄντι εὐπο
ρώτερον. τῶν δ' ἐναντίων ἔξω στρατευομένων, ἐξῆν ὁρᾶν
εἴ τέ τι ὀρθῶς ἐπράττετο, εἴ τέ τι ἡμάρτανον. καὶ μὴν οἰό/
μενος κρείττων τῶν ἀντιπάλων εἶναι, ὁπότε ὁρῴη χωρί
οις πλεονεκτοῦντας αὐτούς, οὐκ ἐξήγετο ἐπιτίθεσθαι. ὁ
ρῶν δὲ οὔτε πόλιν προσχωροῦσαν αὐτῷ οὐδεμίαν, τόν τε
χρόνον ἐξήκοντα, ἐνόμισε πρακτέον τι εἶναι· εἰ δὲ μή, ἀντὶ
τῆς πρόσθεν εὐκλείας πολλὴν ἀδοξίαν προσεδέχετο. ἐ
πεὶ οὖν κατεμάνθανε περὶ μὲν μαντίνειαν τοὺς ἄλλους
πεφυλαγμένους, μεταπεμπομένους δὲ ἀγησίλαόν τε
καὶ πάντας τοὺς λακεδαιμονίους, καὶ ᾔσθετο ἐξεστρατευ
μένον τὸν ἀγησίλαον, καὶ ὄντα ἤδη ἐν πελλήνῃ, δει/
πνοποιησάμενος, παραγγείλας, ἡγεῖτο τῷ στρατεύμα/
τι εὐθὺς ἐπὶ σπάρτην. καὶ εἰ μὴ κρὴς θείᾳ τινὶ μοίρᾳ προσ/
ελθὼν, ἐξήγγειλε τῷ ἀγησιλάῳ, προσιὸν τὸ στράτευμα,
ἔλαβεν ἂν τὴν πόλιν, ὥσπερ νεοττιὰν παντάπασιν ἔρη
μον τῶν ἀμυνουμένων. ἐπεὶ μέντοι προπυθόμενος ταῦτα
ἀγησίλαος, ἔφθη εἰς τὴν πόλιν ἀπελθών, διαταξάμε
νοι οἱ σπαρτιᾶται, ἐφύλαττον, καὶ μάλα ὀλίγοι ὄντες. οἵ
τε γὰρ ἱππεῖς αὐτοῖς πάντες ἐν ἀρκαδίᾳ ἀπῆσαν, καὶ
τὸ ξενικόν, καὶ τῶν λόχων δέκα ὄντων οἱ τρεῖς. ἐπεὶ δὲ
ἐγένετο ἐπαμεινώνδας ἐν τῇ πόλει τῶν σπαρτιατῶν, ὅ
που μὲν ἔμελλον ἔν τε ἰσοπέδῳ μαχεῖσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν
οἰκιῶν βληθήσεσθαι, οὐκ εἰσῄει ταύτῃ, οὐδ' ὅπου γε μη
δ' ἐν πλείονες μαχεῖσθαι τῶν ὀλίγων, πολλοὶ ὄντες. ἐν
θεν δὲ πλεονεκτεῖν ἂν ἐνόμιζε, τοῦτο λαβὼν τὸ χωρίον,
κατέβαινε, καὶ οὐκ ἀνέβαινεν εἰς τὴν πόλιν. τό γε
μὴν ἐντεῦθεν γενόμενον, ἔξεστι μὲν τὸ θεῖον αἰτιᾶσθαι,
ἔξεστι δὲ λέγειν ὡς τοῖς ἀπονενοημένοις οὐδ' εἷς ἂν ὑπο
σταίη. ἐπεὶ γὰρ ἡγεῖτο ἀρχίδαμος οὐδὲ ἑκατὸν ἔχων ἄν/
δρας, καὶ διαβὰς ὅπερ ἐδόκει τι ἔχειν κώλυμα, ἐπορεύετο
ἐπὶ τοὺς ἀντιπάλους· ἐνταῦθα δὴ οἱ πῦρ πνέοντες, οἱ νε
νικηκότες τοὺς λακεδαιμονίους, οἱ τῷ παντὶ πλείονες,

καὶ

bi existimabat Argiuos & Messenios, idemq; secum sta
tuentes Arcadum quosdam: & erant hi quidem Te/
geatæ, & Megalopolitæ, Astheatæq; ac Palantenses,
atque ciuitates quædam, quæ & quia paruæ erant, &
quòd in illarum medio sitæ, facilè illis obsequi compel/
lebantur. Profectus est igitur statim Epaminundas,
Nemeamque ingressus moram ibi aliquandiu traxit,
quod aduenientes illuc se excepturum Athenienses pu/
taret, magni id momenti futurum ad roboranda auxi/
lia sua, incutiendamq; hostibus desperationem existi/
mans. & ut paucis absoluam, summo bono fore Theba/
nis putabat, Athenienses deprimi. Interea ergo dum
ita cunctaretur, quicunq; pari studio Peloponnesi quæ/
rebant salutem ex Arcadibus atq; alijs, Mantineam om
nes conuenere. Epaminundas porrò ubi Athenienses pe
destri quidem itinere proficisci nolle, mari autem se
parasse intellexit, tanquam suppetias Arcadibus per
Spartam laturos, translatis illicò ex Nemea castris, in
Tegeam cōtendit. Hanc igitur expeditionem haud qua/
quam ego in præsentia quidem successisse illi pulchrè
dixerim: quanquam quod ad egregiæ prudentiæ ac fidu
ciæ opera pertinet, nihil adeò ei uiro defuisse uidetur.
Nam primum quidem hoc ego facinus eius laudo, quòd
in Tegeatarum mœnibus exercitum locauit, ubi & tu/
tius erat, quàm si foris castra fecisset, & hostibus quic/
quid ageretur minimè appareret: instruere denique ac
parare, quæcunq; re tandem opus esset, intra urbem a/
genti commodius liceret: eorum uerò qui extra muros
castra posuerāt, inspicere erat si quid uel rectè, uel per
peram facerent. Cumq; existimaret se hostibus esse su/
perior, cùm uideret eos æquiore in loco esse, non inua/
debat. Cùm autem ciuitatem quidem ad se nullam defice
re, nihilo autem secius interea tempus transigi animad
uerteret, saltem aliquid sibi esse agēdum statuit, alioquì
partam hactenus gloriam magna se infamia permuta/
turum existimās. Postquàm igitur ad Mantineam, cæte/
ris quidem in statione collocatis, Agesilaum cum reli/
quis Lacedæmonijs accersitum intellexit, infestoq; exer
citu iam profectum ac Pellenem ingressum, peracta ili/
cò cœna, excitisq; edicto militibus, rectà Spartā conten
dit, ac nisi diuina quadam sorte Cretensis quispiam ac/
cedens Agesilao hostilem adesse exercitum nunciasset,
Tantū non urbē iam ceperat, nihil tum quidem à deserto
uindicibus nido differentē. Cuius rei in ipso negocij ue/
lut cardine certior factus Agesilaus, e uestigio urbem
prior occupat: ac Lacedæmonij quidem compositis or/
dinibus strenuè præsidio aderant, quanquam essent ad/
modū pauci, quippe quorū equitatus omnis in Arcadiā
concesserat, necnō mercenarij milites, & ex decē co/
hortibus tres. Cùm uerò tandem in urbē peruenisset E/
paminundas quoq; ijs quidem locis abstinuit ubi uel ex
æquo loco pugnaturi erant, uel de domibus feriendi, uel
ubi nihilo plures pugnaturi quàm si pauci essent, cùm
essent multi. Sed eo loco, quem sibi æquiorem esse exi/
stimabat, occupato, descendit in urbem, non ascendit.
Quod tamen inde accidit, uel numini ascribi, uel hoc
dici potest, desperatis à nemine resisti posse. Cùm enim
ducem ageret Archidamus, neq; centum habens uiros,
ac præteritis si quæ erant impedimentis ad hostes uale/
ret: ibi sanè qui ignem spirabant, qui Lacedæmoniorum
paulò ante uictores fuerant, ac prorsum etiam plures,

ad hæc superiora etiam loca tenebant, adeò non paruam illam Archidami manum excipere sunt ausi, ut ad fugam etiam inclinarent. Ex Thebanis igitur primi quique occubuere. Rursum qui intra urbem erant cùm uictoria exultantes longius quàm pro temporis ratione persequerentur, ipsi etiam interempti sunt. Siquidem quasi circumscriptum à numine uidebatur, quatenus eis uictoria concederetur. Et Archidamus quidem eo loci ubi præclarè ab eo gesta res est, trophæum statuit, ac interfectorum corpora hostium per præconem ad sepulturam postulata concessit. Cæterùm Epaminundas cùm putaret Arcades Spartæ auxilium laturos, noluit illis quidem ac Lacedæmonijs unà unctis congredi, præsertim successu iam meliore usis, cæteris uerò conatu frustratis. Reuersus igitur quàm potuit celerrimè in Tegeam, cōcessáq; peditibus quiete, Mantineam equites misit, etiam atq; etiam eos uti perdurarent precatus: docensq; uerisimile esse omnia Mantineorum iumenta, atque ipsos etiam homines foris iam agere, maximè quia comportandi frumenti tempus erat. atq; hi quidem ibant. Athenienses uerò equites Eleusin egreßi, in Isthmo cœnauerant: iamq; peragrato etiam Cleonis oppido, Mantineam accessere, ac intra mœnia exercitum per ædes locauerunt. Cumq; adesse iam etiam hostes uiderentur, ciues quidem Atheniensium equitum opem implorare, si quid possent, ruri enim esse armenta omnia & operarios: multos uerò etiam pueros ac seniores, eosq; ingenuos plerosque: quibus auditis Athenienses confestim ad ferendum ipsis auxilium sese expediunt, quanquam impransi adhuc & ipsi & equi. Atque ibi quidem rursus uirtutem ipsorum quis non iurè extollat ac ueneretur? qui tametsi multò plures cernerent hostes, iacturamq; Corinthi haud ita pridem equites fecissent, nihilo inde cunctatiores apparuere: neque quòd Thebanis simul ac Thessalis, qui equitatu excellere tum quidem uel potißimum uidebantur, congrediendum esset. Verum turpißimum sibi fore rati, si præsentes nullo commodo socios iuuissent, ut primùm hostes cōspexere, iunctis illico uiribus aggreßi sunt, relictam à maioribus gloriam reseruare tueriq; sedulò cupientes: ac strenuè pugnando Mantineis quæcunq; extra mœnia habebāt, ab interitu uindicarunt. Cecidere autē ex ipsis uiri fortißimi, & quales ijdem etiam peremerunt. Nullum enim utriq; ita breue telum habebant, quod non ad aduersarios posset pertingere. Mox suorum quidem cadauera sustulerunt, ex hostibus uerò quædam ad sepulturam postulata tradidere. Epaminūdas porrò cùm sibi post paucos dies abeundum propter exactum iam militiæ tempus cogitaret: eos uerò quibus fortunæ bellicæ socius accesserat, obsidionē ab hoste ueritus, ægrè desereret: se deniq; ad extrema prorsus redactum arbitraretur: quippe tāto cū exercitu tamq; instructo à paucis Spartæ uictus: neq; minus etiā equestri prælio ad Mantineā inferior: & quia autor fuerat ob expeditionem in Peloponnesum, ut Lacedæmonij, Arcades, Achei, Elij, & Athenienses coniunctis inter se uiribus uterētur, discedere absq; pugna omnino sibi fore impoßibile existimauit: ita secum reputās, si uinceret, ista omnia se facile resoluturum: sin uerò cadere se cōtingeret, pulchra sanè morte occubiturum, patriæ uidelicet relinquere imperium Peloponnesi conatum. Neque uerò talia ipsum uersasse

καὶ πρὸς τούτοις ὑπερδέξια χωρία ἔχοντες, οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον, ἀλλ᾽ ἐγκλίνουσι. καὶ οἱ μὲν πρῶτοι τῶν Ἐπαμεινώνδου ἀπέθνησκον. ἐπεὶ μέντοι ἀγαλλόμενοι τῇ νίκῃ ἐδίωξαν οἱ ἔνδοθεν πορρωτέρω τοῦ καιροῦ, οὗτοι αὖ ἀπέθνησκον. περιεγέγραπτο γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ, μέχρις ὅσου ἡ νίκη ἐδέδοτο αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν δὴ Ἀρχίδαμος τρόπαιόν τε ἵστατο, ἔνθα ἐπεκράτησε, καὶ τοὺς ἐνταῦθα πεσόντας τῶν πολεμίων, καὶ ὑποσπόνδους ἀπεδίδου. ὁ δ᾽ Ἐπαμεινώνδας, λογιζόμενος ὅτι οἱ Ἀρκάδες βοηθήσοιεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ἐκείνοις μὲν οὐκ ἐβούλετο, καὶ πᾶσι Λακεδαιμονίοις ὁμοῦ γενομένοις μάχεσθαι, ἄλλως τε καὶ εὐτυχηκόσι, τῶν δὲ ἀτετυχηκότων. πάλιν δὲ πορευθεὶς ὡς ἐδύνατο τάχιστα εἰς τὴν Τεγέαν, τοὺς μὲν ὁπλίτας ἀνέπαυσε, τοὺς δὲ ἱππέας ἔπεμψεν εἰς τὴν Μαντίνειαν, δεηθεὶς αὐτῶν προσκαρτερῆσαι, καὶ διδάσκων, ὡς πάντα μὲν εἰκὸς ἔξω εἶναι τὰ τῶν Μαντινέων βοσκήματα, πάντας δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλως τε, καὶ σίτου συγκομιδῆς οὔσης, καὶ οἱ μὲν ᾤχοντο. οἱ δ᾽ Ἀθηναῖοι ἱππεῖς, ὁρμηθέντες ἐξ Ἐλευσῖνος, ἐδειπνοποιήσαντο μὲν ἐν Ἰσθμῷ. διελθόντες δὲ καὶ τὰς Κλεωνὰς, ἐτύγχανον προσιόντες εἰς τὴν Μαντίνειαν, καὶ κατεστρατοπεδευσάμενοι ἐντὸς τείχους ἐν ταῖς οἰκίαις. ἐπεὶ δὲ δῆλοι ἦσαν προσελαύνοντες οἱ πολέμιοι, ἐδέοντο οἱ Μαντινεῖς τῶν Ἀθηναίων ἱππέων βοηθῆσαι, εἴ τι δύναιντο. ἔξω γὰρ εἶναι καὶ τὰ βοσκήματα πάντα, καὶ τοὺς ἐργάτας, πολλοὺς δὲ καὶ παῖδας, καὶ γεραιτέρους τῶν ἐλευθέρων. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐκβοηθοῦσιν, ἔτι ὄντες ἀνάριστοι καὶ αὐτοὶ, καὶ οἱ ἵπποι. ἐνταῦθα δὴ τούτων αὖ τὴν ἀρετὴν, τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη; οἳ καὶ πολὺ πλείονας ὁρῶντες τοὺς πολεμίους, καὶ δυστυχήματος γεγενημένου ἐν Κορίνθῳ τοῖς ἱππεῦσιν, οὐδὲν τοῦτο ὑπελογίσαντο, οὐδ᾽ ὅτι καὶ Θηβαίοις ἅμα, καὶ Θετταλοῖς τοῖς κρατίστοις ἱππεῦσιν εἶναι δοκοῦσιν, ἔμελλον μάχεσθαι, ἀλλ᾽ αἰσχυνόμενοι, εἰ παρόντες, μηδὲν ὠφελήσειαν τοὺς συμμάχους, ὡς εἶδον τάχιστα τοὺς πολεμίους, συνέρραξαν, ἐρῶντες ἀνασώσασθαι τὴν πατρῴαν δόξαν, καὶ μαχόμενοι, αἴτιοι μὲν ἐγένοντο σωθῆναι πάντα τὰ ἔξω τοῖς Μαντινεῦσιν. αὐτῶν δ᾽ ἀπέθανον ἄνδρες ἀγαθοί. καὶ ἀπέκτεναν δὲ δηλονότι τοιούτους. οὐδὲν γὰρ οὕτω βραχὺ ὅπλον ἑκάτεροι εἶχον, ᾧ οὐκ ἐξικνοῦντο ἀλλήλων. καὶ τοὺς μὲν φιλίους νεκροὺς ἀνείλοντο. τῶν δὲ πολεμίων, ἔστιν οὓς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. ὁ δ᾽ αὖ Ἐπαμεινώνδας, ἐνθυμούμενος ὅτι ὀλίγων μὲν ἡμερῶν ἀνάγκη ἔσοιτο ἀπιέναι, διὰ τὸ ἐξήκειν τῇ στρατείᾳ τὸν χρόνον, εἰ δὲ καταλείψοι ἐρήμους, οἷς ἦλθε σύμμαχος, ἐκεῖνοι πολιορκήσοιντο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, αὐτὸς δὲ λελυμασμένος παντάπασι τῇ ἑαυτοῦ δόξῃ ἔσοιτο, ἡττημένος μὲν ἐν Λακεδαίμονι σὺν πολλῷ ὁπλιτικῷ ὑπ᾽ ὀλίγων, ἡττημένος δὲ ἐν Μαντινείᾳ ἱππομαχίᾳ, αἴτιος δὲ γεγενημένος διὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον στρατείαν τοῦ συνεστάναι Λακεδαιμονίους, καὶ Ἀρκάδας, καὶ Ἀχαιούς, καὶ Ἠλείους, καὶ Ἀθηναίους, ὥστε οὐκ ἐδόκει αὐτῷ δυνατὸν εἶναι ἀμαχεὶ παρελθεῖν, λογιζομένῳ ὅτι εἰ μὲν νικῴη, πάντα ταῦτα ἀναλύσοιτο· εἰ δὲ ἀποθάνοι, καλὴν τὴν τελευτὴν ἡγήσατο ἔσεσθαι, πειρωμένῳ τῇ πατρίδι ἀρχὴν Πελοποννήσου καταλιπεῖν. τὸ μὲν οὖν αὐτὸν τοιαῦτα διανοεῖσθαι,

δεῖ, ὃ πάνυ μοι δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι. φιλοτίμων γὰρ ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα διανοήματα. τὸ μέντοι στράτευμα παρασκευάσαι, ὥς πόνον τε μηδένα ἀποκάμνειν, μήτε νυκτὸς, μήτε ἡμέρας, κινδύνου τε μηδενὸς ἀφίστασθαι, σπανιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντας, ὅμως πείθεσθαι ἐθέλειν, ταῦτά μοι δοκεῖ θαυμαστότερα εἶναι. καὶ γὰρ ὅτε τὸ τελευταῖον παρήγγελεν αὐτοῖς παρασκευάζεσθαι ὡς μάχης ἐσομένης, προθύμως μὲν ἐλευκοῦντο οἱ ἱππεῖς τὰ κράνη, κελεύοντος ἐκείνου, ἐπεγράφοντο δὲ καὶ τῶν Ἀρκάδων ὁπλῖται ῥόπαλα ἔχοντες, ὡς Θηβαῖοι ὄντες. πάντες δὲ ἠκονῶντο καὶ λόγχας, καὶ μαχαίρας, καὶ ἐλαμπρύνοντο τὰς ἀσπίδας. ἐπεὶ μέντοι οὕτω παρασκευασμένους ἐπήγαγε, ἄξιον αὖ κατανοῆσαι, ἃ ἐποίησε. πρῶτον μὲν γὰρ ὥσπερ εἰκὸς συνετάττετο. τοῦτο δὲ πράττων, σαφηνίζειν ἐδόκει ὡς εἰς μάχην παρεσκευάζετο. ἐπεί γε μὴν ἐτέτακτο αὐτῷ τὸ στράτευμα ὡς ἐβούλετο, τὴν μὲν συντομωτάτην πρὸς τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγε. πρὸς δὲ τὰ πρὸς ἑσπέραν ὄρη τῆς Τεγέας, καὶ ἀντιπέραν ἡγεῖτο. ὥστε δόξαν παρεῖχε τοῖς πολεμίοις μὴ ποιήσεσθαι μάχην ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. καὶ γὰρ δὴ ὡς πρὸς τῷ ὄρει ἐγένετο, ἐπεὶ ἐξετάθη αὐτῷ ἡ φάλαγξ ὑπὸ τοῖς ὑψηλοῖς ἔθετο τὰ ὅπλα, ὥστε εἰκάσθη στρατοπεδευομένῳ. τοῦτο δὲ ποιήσας, ἔλυσε μὲν τῶν πλείστων πολεμίων τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς πρὸς μάχην παρασκευήν. ἔλυσε δὲ τὴν ἐν ταῖς συντάξεσιν. ἐπεί γε μὴν παραγαγὼν τοὺς ἐπὶ κέρως πορευομένους λόχους εἰς μέτωπον, ἰσχυρὸν ἐποιήσατο τὸ περὶ αὑτὸν ἔμβολον, τότε δὴ ἀναλαβεῖν παραγγείλας τὰ ὅπλα, ἡγεῖτο. οἱ δ' ἠκολούθουν. οἱ δὲ πολέμιοι ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐπιόντας, οὐδεὶς αὐτῶν ἡσυχίαν ἔχειν ἐδύναντο. ἀλλ' οἱ μὲν ἔθεον εἰς τὰς τάξεις· οἱ δὲ παρετάττοντο· οἱ δὲ ἵππους ἐχαλίνουν· οἱ δὲ θώρακας ἐνεδύοντο, πάντες δὲ πεισομένοις μᾶλλον, ἢ ποιήσουσιν ἐῴκεσαν. ὁ δὲ τῷ στρατεύματι ἀντίπρωρον ὥσπερ τριήρη προσῆγε, νομίζων ὅπῃ ἐμβαλὼν διακόψειε, διαφθερεῖν ὅλον τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα. καὶ γὰρ δὴ τῷ μὲν ἰσχυροτάτῳ, παρεσκευάζετο ἀγωνίζεσθαι. τὸ δὲ ἀσθενέστατον, πόρρω ἀπέστησεν, εἰδὼς ὅτι ἡττηθὲν, ἀθυμίαν ἂν παράσχοι τοῖς μεθ' αὑτοῦ, ῥώμην δὲ τοῖς πολεμίοις. καὶ μὴν τοὺς ἱππέας, οἱ μὲν πολέμιοι αὐτοὶ παρετάξαντο, ὥσπερ ὁπλιτῶν φάλαγγος βάθος ἐφεξῆς, καὶ ἔρημον πεζῶν ἁμίππων· ὁ δ' Ἐπαμινώνδας αὖ, καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἔμβολον ἰσχυρὸν ἐποιήσατο, καὶ ἁμίππους πεζοὺς συνέταξεν αὐτοῖς, νομίζων τὸ ἱππικὸν ἐπεὶ διακόψειεν, ὅλον τὸ ἀντίπαλον νενικηκὼς ἔσεσθαι. μάλα γὰρ χαλεπὸν εὑρεῖν τοὺς ἐθελήσαντας μένειν, ἐπειδὰν τινὰς φεύγοντας τῶν ἑαυτοῦ ὁρῶσι. καὶ ὅπως μὴ ἐπιβοηθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐπὶ τὸ ἐχόμενον, κατέστησεν ἐπὶ γηλόφων τινῶν ἐναντίους αὐτοῖς καὶ ἱππέας, καὶ ὁπλίτας, φόβον βουλόμενος καὶ τούτοις παρέχειν, ὡς εἰ βοηθήσαιεν, ὄπισθεν οὗτοι ἐπικείσοιντο αὐτοῖς. τὴν μὲν δὴ συμβολὴν οὕτως ἐποιήσατο. καὶ οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος. κρατήσας γὰρ ᾗ προσέβαλεν, ὅλον ἐποίησε φεύγειν τὸ τῶν ἐναντίων. ἐπεί γε μὴν ἐκεῖνος ἔπεσεν, οἱ λοιποὶ οὐδὲ τῇ νίκῃ ὀρθῶς ἔτι ἐδυνάσθησαν χρήσασθαι. ἀλλὰ φυγούσης μὲν ἑαυτοῖς τῆς ἐναντίας φάλαγγος, οὐδένα ἀπέκτειναν οἱ ὁπλῖται, οὐδὲ προῆλθον ἐκ τοῦ χωρίου, ἔνθα ἡ συμβολὴ ἐγένετο.

fasse animo uehementer admirandum puto: siquidem tales esse uirorum sublimibus tantum rebus gloriam aucupantium consultationes solent. At parasse ita exercitum, ut neque laboribus quicquam siue noctu siue interdiu defatigaretur, periculumue exhorresceret: & quanquam rerum necessariarum penuria laborarent, morem tamen duci gerere omnes uellent, ea uerò longè magis admiranda mihi esse uidentur. Nam cùm postremò accingi omnes uelut instante iam pugna edixisset, summa cum alacritate galeas quidem iubente illo extergebant equites: nomina uerò dabant etiam Arcadum quidam grauis armaturæ milites, clauas gestantes quasi Thebani essent: omnes uerò exacuebant & hastas & gladios, clypeisq; splendorem inducebāt. Quos ubi hoc pacto expeditos abduxit, scire operæpretium est quæ deinceps peregerit. Primùm enim, quemadmodum par erat, in ordines disposuit: quo facto ad conflictum eos ita parari iussos, declarare omnino uidebatur. Instructa igitur iam ut uolebat acie, contractam magis partem non aduersum hostes, sed ad occasum respicientes Tegeæ montes, & ulteriorem inde regionem abduxit, ut ipsis etiam hostibus minimè pugnaturus eo quidem die uideretur. Nam cùm ad montana accessisset, ac phalangem sibi iam parasset, à peditibus arma poni curauit, ut castrametandi tantùm speciem præberet. quo facto plerorumq; sanè hostium nō solùm quem animo iam conceperant ad pugnam, sed & quò ordines instruxerant, apparatum soluit. Postquàm uerò adductis in conspectum quæ opportunè accesserant cohortibus, firmum penes se præsidium reddidit, recipere tum arma iubens præiuit, atque hi quidem sequebantur: quos cùm approperare præter expectationem hostes uiderent, relicta omni cessatione hi quidem currebant ad ordines, hi uerò exercitu sese instruebant: ac rursum alij frenebant equos, alij thoracibus induebantur, omnesq; adeò lædendi magis quàm læsuri uidebantur. Ipse uerò acie uelut triremi insista ad hostem admouit, existimans se quacunque inuadendo perrumperet, uniuersam hostium uim pessundaturum: siquidem firmißima aciei parte ad conflictum disposita, imbecillimam longius collocauerat: quam fortè uictam suis desperationem, hostibus uerò fiduciam parituram haud ignorabat. Verùm hostes ipsi quoque in longum, sic ut armatorum phalanx solet, equitatum instruxerunt, peditibus nullis intermixtis. Cæterùm Epaminundas equitatus præsidium quoque ualidum reddebat, equoq; carentes pedites adiungebat, ita se uniuersi hostium exercitus penetrando uictorem euasurum putans: difficilimè enim perduraturos ullos, postquàm fugere ex suis aliquos cernerent. Ne uerò suppetias insuper eis afferrēt Athenienses, à sinistro cornu in proximum, aliquot illis in collibus quibusdam equites peditesq; armatos obiecit, quò horrorem ipsis quoque incuteret, tanquam si opem ferrent, illos à tergo sibi irruituros. Atque hoc sanè pacto congressus, spe sua minimè frustratus est: qua enim parte irruperat superior factus, uniuersam hostiū uim in fugam conuertit. Ipse uerò ubi cecidit, qui supererant, cùm neque uictoria rectè uti amplius possent, quanquam tergum uertente iam etiam quæ opposita ipsis fuerat phalange, nec armati quenquam trucidarunt, ac ne loco quidem ubi congressum est excesserunt:

nec equites, cùm obiecti sibi equites fugerent, instando quenquam uel equitem uel peditem sustulerunt, sed tanquam uicti per hostium fugientiū medium trepidè elapsi sunt. At qui equis carebant, & sagittarij cum equitibus sentientes, ad sinistrum se cornu contulerunt, tanquam rerum iam potiti: ubi tamē ab Atheniensibus pleriq; occisi sunt. His ita gestis, longè aliter accidit, quàm uniuersi homines putarant fore. Cùm enim conuenisset uniuersa ferè Graecia, atq; inuicem alij sese obiecissent, nemo non futurum putabat, si ad manus esset uentum, ut qui superiores euasissent, imperio potirentur, uicti autem se se iugo submitterent. Verùm ita deus disposuit, ut utriq; tanquam uictores trophaeum statuerent, neq; statuentibus alteris alteri obstarent, mortuos autem utriq; ceu uictores ad sepulturam postulatos concesserunt, ut riq; uerò etiam uelut uicti receperunt: & cum utriq; uicisse se dicerent, neutri tamen potiti esse uel regione, uel urbe, uel imperio, siue ulla re alia aucti magis quàm ante pugnam commissam uidebantur. Confusione uerò atq; tumultu longe amplius post pugnam quàm antea per totam Graeciam laboratum est. Atq; haec quidem hactenus mihi descripta sunto: quae uerò deinceps gesta sunt, alij forsitan curae erunt.

φυγόντων δ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἱππέων, ἀπέκτειναν μὲν οὐδ' οἱ ἱππεῖς διώκοντες, ὅτι ἱππέας, οὐθ' ὁπλίτας, ὡς δὲ ἡττώμενοι, πεφοβημένως διὰ τῶν φευγόντων πολεμίων διέπεσον. καὶ μὴν οἱ ἅμιπποι, καὶ οἱ πελτασταὶ συννενικηκότες τοῖς ἱππεῦσιν, ἀφίκοντο μὲν ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου, ὡς κρατοῦντες, ἐκεῖ δ' ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἀπέθανον. τούτων δὲ πραχθέντων τοὐναντίον ἐγεγένητο, οὗ ἐνόμισαν πάντες ἄνθρωποι ἔσεσθαι. συνεληλυθυίας δὲ σχεδὸν ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀντιτεταγμένων, οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐκ ᾤετο, εἰ μάχη ἔσοιτο, τοὺς μὲν κρατήσαντας, ἄρξειν· τοὺς δὲ κρατηθέντας, ὑπηκόους ἔσεσθαι. ὁ δὲ θεὸς οὕτως ἐποίησεν, ὥστε ἀμφότεροι μὲν ὡς νενικηκότες τρόπαιον ἐστήσαντο. τοὺς δὲ ἱσταμένους οὐδέτεροι ἐκώλυον. νεκροὺς δὲ ἀμφότεροι μὲν ὡς νενικηκότες, ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. ἀμφότεροι δὲ ὡς ἡττώμενοι, ὑποσπόνδους ἀπελάμβανον. νενικηκέναι δὲ φάσκοντες ἑκάτεροι, οὔτε χώρᾳ, οὔτε πόλει, οὔτ' ἀρχῇ, οὐδέτεροι οὐδὲν ἔχοντες ἐφάνησαν, ἢ πρὶν τὴν μάχην γενέσθαι. ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο, ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἐμοὶ μὲν δὴ μέχρι τοῦδε γραφέσθω. τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, ἴσως ἄλλῳ μελήσει.

BESSARIONIS PRESBYTERI

CARDINALIS NICENI, AD IVLIANVM EPISCOPVM, CARDINALEM TVSCVLANVM, IN XENOPHONTEM DE FACTIS & DICTIS SOCRATIS MEMORATU DIGNIS, PRAEFATIO.

LVCII Crassi apud Ciceronem illam sententiam quae exercitum uertendi probat, ego quoq; apprimè utilem existimans, Xenophontis oratoris suauissimi, philosophiq; nobilissimi, de factis & dictis Socratis memoratu dignis, hos quatuor libros morales è graeco in latinum traduxi: eosq; tibi ideo, Iuliane pater optime, dedicaui, ut tum meorum tibi studiorum, quae summoperè à me flagitas, rationem reddam: tum uel maximè, ut te autore, qui operibus omnem in his contentam uirtutem perfecisti, in aures Latinorum peruenirent. Si enim quisquam ubi de iustitia, fortitudine, honestate, moderatione, continentia, liberalitate, magnitudine animi, amicitia, officio, itemq; de republica, de imperio, de re militari, caeterisq; uirtutibus Socrates dissereat, ea sibi non facilia factu putat: uel haec praecepta audiens, ueluti ficta pro falsis & impossibilibus spernet, praesertim cum modo Socratē, qui dicta factis exaequabat, admonentem uideat, ni abs te, tuiq; causa, qui omnibus his uirtutibus praeditus es, haec audiat necesse est, exemploq; tuo spe ductus, in imitationem studiumq; earum trahatur. Horum sermonum hoc argumentum est. Cum Socrates uir profecto sapientissimus, accusatus Athenis iniuria, morteq; damnatus fuisset, accusationisq; eius duo capita essent, quod scilicet priscos non coleret deos, sed noua daemonia introduceret: quodq; iuuentutem corrumperet. Ad haec ambo redarguenda, falsamq; de eo opinionem uulgo habitam refellendam, auditor eius Xenophon in primis celeberrimus, hos libros conscripsit. Et primo probato, quod deos Socrates coleret, tum factis eius, tum alijs argumentis, deuenit secundo ad doctrinam dictaq; eius exponenda, quae cum suis auditoribus, quiq; ad eum conueniebant adolescentulis, conferebat. Quibus palam ostenditur, non modo eum non corrupisse iuuentutem, sed etiam quammaximè ad omnem uirtutem capessendam et profuisse. Vbi & modum eius disputandi acerrimum atq; uehementissimum, materiasq; de quibus disputat, tam admirari licet, ut meritò putemus illis potius mortem Socratis qui eum damnarunt, quàm ipsi damno fuisse. Qui cum in iudicio capitis pro seipso oraret, ita dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus iudicum esse uideretur.

Caetera inter disceptandum tute ipse cognosces. Bene uale.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Πολλάκις ἐθαύμασα, τίσι ποτὲ λόγοις Ἀθηναίους ἔπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην, ὡς ἄξιος εἴη θανάτου τῇ πόλει. ἡ μὲν γὰρ γραφὴ κατ' αὐτοῦ τοιάδε τις ἦν. ἀδικεῖ Σωκράτης· ὃς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεούς, οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων. ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων. πρῶτον μὲν οὖν ὡς οὐκ ἐνόμιζεν οὓς ἡ πόλις νομίζει θεοὺς, ποίῳ ποτ' ἐχρήσαντο τεκμηρίῳ; θύων τε γὰρ φανερὸς ἦν πολλάκις μὲν οἴκοι, πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως βωμῶν· καὶ μαντικῇ χρώμενος, οὐκ ἀφανὴς ἦν. διετεθρύλητο γάρ, ὡς φαίη Σωκράτης τὸ δαιμόνιον ἑαυτῷ σημαίνειν. ὅθεν δὴ καὶ μάλιστά μοι δοκοῦσιν αὐτὸν αἰτιάσασθαι, καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν. ὁ δ' οὐδὲν καινότερον εἰσέφερε τῶν ἄλλων, ὅσοι μαντικὴν νομίζοντες, οἰωνοῖς τε χρῶνται, καὶ φήμαις καὶ συμβόλοις, καὶ θυσίαις. οὗτοί τε γὰρ ὑπολαμβάνουσιν, οὐ τοὺς ὄρνιθας, οὐδὲ τοὺς ἀπαντῶντας εἰδέναι τὰ συμφέροντα τοῖς μαντευομένοις, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς διὰ τούτων αὐτὰ σημαίνειν. κἀκεῖνος οὕτως ἐνόμιζεν. ἀλλ' οἱ μὲν πλεῖστοι φασὶν, ὑπό τε τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἀπαντώντων, ἀποτρέπεσθαί τε καὶ προτρέπεσθαι. Σωκράτης δ' ὥσπερ ἐγίγνωσκεν, οὕτως ἔλεγε. τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν, καὶ πολλοῖς τῶν συνόντων προηγόρευε, τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος. καὶ τοῖς μὲν πειθομένοις αὐτῷ συνέφερε· τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις μετέμελε. καίτοι τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν αὐτὸν, βούλεσθαι μήτ' ἠλίθιον μήτ' ἀλαζόνα φαίνεσθαι τοῖς συνοῦσιν; ἐδόκει δ' ἂν ἀμφότερα ταῦτα, εἰ προαγορεύων ὡς ὑπὸ θεοῦ φαινόμενα, καὶ ψευδόμενος ἐφαίνετο. δῆλον οὖν ὅτι οὐκ ἂν προέλεγεν, εἰ μὴ ἐπίστευεν ἀληθεύσειν. ταῦτα δὲ, τίς ἂν ἄλλῳ πιστεύσειεν, ἢ θεῷ; πιστεύων δὲ θεοῖς, πῶς οὐκ εἶναι θεοὺς ἐνόμιζεν; ἀλλὰ μὴν ἐποίει καὶ τάδε, πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους. τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα συνεβούλευε, καὶ πράττειν ὡς ἐνόμιζεν ἄριστ' ἂν πραχθῆναι. περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ὅπως ἀποβήσοιτο, μαντευσομένους ἔπεμπεν, εἰ ποιητέα. καὶ τοὺς μέλλοντας οἴκους τε καὶ πόλεις καλῶς οἰκήσειν, μαντικῆς ἔφη προσδεῖσθαι. τεκτονικὸν μὲν γὰρ, ἢ χαλκευτικὸν, ἢ γεωργικὸν, ἢ ἀνθρώπων ἀρχικὸν, ἢ τῶν τοιούτων ἔργων ἐξεταστικὸν, ἢ λογιστικὸν, ἢ οἰκονομικὸν, ἢ στρατηγικὸν γενέσθαι, πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμῃ αἱρετέα ἐνόμιζεν εἶναι. τὰ δὲ μέγιστα τῶν ἐν τούτοις, ἔφη, τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς καταλείπεσθαι, ὧν οὐδὲν δῆλον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις. οὔτε γάρ τοι καλῶς ἀγρὸν φυτευσαμένῳ, δῆλον ὅστις καρπώσεται. οὔτε τῷ καλῶς οἰκίαν οἰκοδομησαμένῳ, δῆλον ὅστις οἰκήσει. οὔτε τῷ στρατηγικῷ, δῆλον εἰ συμφέρει στρατηγεῖν. οὔτε τῷ πολιτικῷ, δῆλον εἰ συμφέρει τῆς πόλεως προστατεῖν. οὔτε τῷ καλὴν γήμαντι, ἵν' εὐφραίνηται, δῆλον, εἰ διὰ ταύτην ἀνιάσεται. οὔτε τῷ δυνατοὺς ἐν τῇ πόλει κηδεστὰς λαβόντι, δῆλον εἰ διὰ τούτους στερήσεται τῆς πόλεως. τοὺς δὲ μηδ' ἐν

XENOPHONTIS

DE FACTIS ET DICTIS SOCRATIS MEMORATU DIGNIS LIBER primus, Bessarione Cardinale Niceno interp.

Saepe miratus sum, quibus de causis Athenienses commoti, morte Socratem condemnarint. Quasi nanque priscos non coleret deos, noua uerò dæmonia introduceret, ac iuuentutem corrumperet, nomen eius aduersatij detulerunt. Hoc igitur primum, quod non coleret deos, quos etiam ciuitas, quo argumento ostenderunt? cùm sæpißimè tum domi, tum etiam in aris communibus ciuitatis cum constet sacrificasse, cumq; uaticinijs usum fuisse haud esset ignotum. Peruulgatum nanque erat Socratem prædicare, quendam sibi deum res significare: quam ob rem, ut arbitror, accusatus est noua dæmonia introducere. Atqui nihil noui, quod non etiam alij, qui augurijs, ominibus, signis, ac immolationibus uaticinari solent, introducebat. Quemadmodum enim illi nec aues, nec obuiantes scire aut prædicere opinantur futura, deos autem per illos ea ostendere, sic etiam Socrates arbitrabatur. At uulgus quidem ab auibus, ac obuijs se incitari, aut auerti asserit: Socrates uerò, ut sentiebat, sic etiam aiebat. Deum enim quendam dicebat, quæ faciunda, & quæ non, perdocere: quo confisus, necessarios etiam suos admonebat, quæ deberent facere, quæq; expediat eis omittere, tanquam à deo prædicta: & his qui ei parebant, conducebat: qui uerò non, illos pœnitebat. At quis non concedet noluisse Socratem aut stolidum, aut simulatorem uideri necessarijs suis? quorum utrunque profectò esse uisus fuisset, si cùm quædam tanquam à deo monstrata prædiceret, mentitus postea uisus fuisset. Constat itaque non illa Socratem prædixisse, nisi prius uera dicere credidisset: in quibus cui potius quisquam crederet quàm deo? Cùm uerò dijs crederet, quomodo non coleret deos? Præterea de rebus agendis, quæ quidem ad hanc uitam agendam necessariæ sunt, ea dicere ac facere suis familiaribus consulebat, quibus quamoptimè fieri res ipsas arbitrabatur. De illis uerò quorum incertus exitus erat, à dijs, an suscipiendæ sint, petere hortabatur: asserebatq; omnibus, qui aut domum, aut ciuitatem rectè habitaturi sunt, opus esse diuinatione. Aedificandi nanq;, aut fabricandi, aut agros colendi, aut hominibus dominandi, aut computandi, aut domi militiæq; præsidendi artem, huiuscemodiq; res sciscitandi, hæc omnia doctrina homines cõsequi, suoq; arbitrio eligere posse. Quod autem in his omnibus maximum est, id sibijpsi deos conseruasse aiebat, incertũq; hominibus esse uoluisse. Nec enim illi, qui rectè suum colat agrum, constat, quis eo fruiturus sit. Nec illi qui optimè domum ædificet, notum est quis eam sit habitaturus. Nec duci, profuturum'ne sit, an secus, ducere exercitum, apparet. Nec reipublicæ gubernatori certũ est, an utile ipsi sit, ciuitati præesse. Nec si quispiã uenustam ac pulchrã duxerit uxorem, putans lætitiam hinc sibi futuram, clarũ est, si propter illã mœstitia sit afficiẽdus. Nec si quis potẽtes in ciuitate affines assequatur, scire potest, si per illos exulabit à ciuitate. Horũ itaq; omniũ si qui sunt qui nihil

nihil à diuina prouidentia putent, sed à nostro arbitrio omnia pendêre, hos insanire quidem asserebat. Nec minus etiam illos insanire aiebat, qui diuinatione exploranda illa esse arbitrantur, de quibus discernendis data est hominibus à dijs facultas. Si enim quisquam interroget, utrum illum aurigã præficere quadrigis melius sit, qui bene teneat artem, an illum qui non bene sciat. aut utrũ gubernandi perito sit nauis commendãda, an imperito: quæq; liceat aut numero, aut mensura, aut pôdere scire, si qui sunt qui deos de illis interrogẽt, hos nefaria facere opinabatur, & aiebat, quæ quidem doctrina percipi dij uoluerunt, discere homines oportere: quæ uerò incerta hominibus sunt, illa diuinatione conari à dijs cõsequi: deos nãq; his quibus propitij sunt, ista aperire. Ad hæc, ille semper erat in publico. Mane nanq; deambulabat, et ad gymnasia accedebat: frequente uerò populo in platea, ibi conuersabatur, reliquumq; diem illic erat præsens, ubi quamplurimos esset homines conuenturus: ubi ille quidem ut plurimum loquebatur, omni uerò uolenti audire licebat. Nemoq; unquam nec uidit Socratem facientem, nec dicentem audiuit superstitiosum aut impiũ quicquam. Nõ enim de rerum omnium natura, ut quam plurimi alij, disputabat: nec quemadmodũ qui à sophistis mundus uocatur, natus sit, & quibus necessitatibus singula fiant cœlestium, ille considerabat: imò uerò illos qui in huiuscemodi contemplandis uacant, stolidos esse monstrabat. Primò nanque id illorum considerabat, utrum quoniam arbitrantur satis res humanas cognoscere, ad illa rimanda ueniant: an humanis dimissis, diuinas res contemplantes, rectè sese agere opinantur. Admirabatur uerò nõ cõstare eis, impossibilia hæc inuenire esse hominibus, cũ hi quoq; qui recti & excelsi in hac gloriantur scientia, cõtraria de eisdẽ opinẽtur, ac sicut insani alter ad alterũ se habeãt. Quemadmodũ enim insanientiũ quidã, nec illa quæ horrida sunt abhorrent: quidam uerò & ea quæ timenda non sunt, pertimescunt: et his quidẽ nec publicè agere aut facere quodcunq; contigerit, turpe esse uidetur, illis uerò nec conuersandũ cum hominibus esse: & quidam nec templum, nec aram, nec quicquam adorant diuinum: quidam autẽ lapides, ligna ac feras colunt: sic etiam eorũ qui in rerum omniũ natura contemplanda uacant, quibusdam unum solùm uidetur esse quod est, quibusdam uerò infinita multitudo: & his quidem omnia semper moueri, illis uerò nihil unquã moueri. Et quibusdam omnia gigni atq; corrumpi, quibusdam autem nihil unquã aut gigni, aut corrũpi posse. Petebat uerò hoc etiam de huiuscemodi hominibus: Vtrum quemadmodũ qui res humanas arte adipiscuntur, & sibiipsis ac cæteris arbitrãtur quodcũq; didicerint facere posse: sic etiã hi opinẽtur, qui res contẽplantur diuinas, cùm sciãt qua de necessitate, quibusq; de rationibus singula fiunt, etiã sese posse cùm uelint, uẽtos, pluuias, ac temporũ facere mutationes, aliaq; si quãdo indigeãt, similia istis efficere: an'ne sperant quidẽ aliquid huiuscemodi: satis uerò eis uidetur, qua singula horũ fiunt ratione cognoscere. De his igitur qui huiuscemodi res tractãt, hæc aiebat. Ipse uerò de humanis semper disputabat rebus, considerans quid pium, quidúe impium sit, quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid sobrietas, quid insania, quid fortitudo, quid formido, quid ciuitas, quid ciuilis, quid hominibus dominari, quid

μηδὲν τῶν τοιούτων οἰομένους εἶναι δαιμόνιον, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, δαιμονᾶν ἔφη. δαιμονᾶν δὲ καὶ τοὺς μαντευομένους, ἃ τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκαν οἱ θεοὶ, μαθοῦσι διακρίνειν. οἷον εἴ τις ἐπερωτῴη, πότερον ἐπιστάμενον ἡνιοχεῖν ἐπὶ ζεῦγος λαβεῖν κρεῖττον, ἢ μὴ ἐπιστάμενον· ἢ πότερον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τὴν ναῦν κρεῖττον λαβεῖν, ἢ μὴ ἐπιστάμενον· ἢ ἃ ἔξεστιν ἀριθμήσαντας ἢ μετρήσαντας, ἢ στήσαντας εἰδέναι, τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθανομένους, ἀθέμιστα ποιεῖν ἡγεῖτο. ἔφη δὲ δεῖν, ἃ μὲν μαθόντας ποιεῖν ἔδωκαν οἱ θεοὶ, μανθάνειν· ἃ δὲ μὴ δῆλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ, πειρᾶσθαι διὰ μαντικῆς, παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι. τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ὦσιν ἵλεῳ σημαίνειν. ἀλλὰ μὴν ἐκεῖνός γε, ἀεὶ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ. πρῴ τε γὰρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ᾔει. καὶ πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερὸς ἦν. καὶ τὸ λοιπὸν ἀεὶ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι. καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ τοῖς δὲ βουλομένοις ἐξῆν ἀκούειν. οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβὲς, οὐδὲ ἀνόσιον, οὔτε πράττοντος εἶδεν, οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως ᾗπερ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι διελέγετο σκοπῶν, ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔφυ, καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων· ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα, μωραίνοντας ἀπεδείκνυεν. καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐσκόπει, πότερά ποτε νομίσαντες ἱκανῶς ἤδη τἀνθρώπινα εἰδέναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπινα παρέντες, τὰ δαιμόνια δὲ σκοποῦντες, ἡγοῦνται τὰ προσήκοντα πράττειν. ἐθαύμαζε δ' εἰ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἐστιν, ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν, ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν, οὐ ταὐτὰ δοξάζειν ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς μαινομένοις ὁμοίως διακεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους. τῶν τε γὰρ μαινομένων, τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ δεινὰ δεδιέναι, τοὺς δὲ καὶ τὰ μὴ φοβερὰ φοβεῖσθαι. καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄχλῳ δοκεῖν αἰσχρὸν εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν ὁτιοῦν. τοῖς δὲ οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν. καὶ τοὺς μὲν οὔθ' ἱερὸν, οὔτε βωμὸν, οὔτε ἄλλο τῶν θείων οὐδὲν τιμᾶν. τοὺς δὲ καὶ λίθους, καὶ ξύλα τὰ τυχόντα, καὶ θηρία σέβεσθαι. τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνώντων, τοῖς μὲν δοκεῖν ἓν μόνον τὸ ὂν εἶναι· τοῖς δ' ἄπειρα, τὸ πλῆθος· καὶ τοῖς μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι πάντα· τοῖς δ' οὐδὲν ἄν ποτε κινηθῆναι. καὶ τοῖς μὲν πάντα γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι· τοῖς δὲ οὔτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν, οὔτ' ἀπολεῖσθαι. ἐσκόπει δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τάδε. ἆρ' ὥσπερ οἱ τἀνθρώπεια μανθάνοντες ἡγοῦνται τοῦθ' ὅ, τι ἂν μάθωσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτῳ ἂν βούλωνται ποιήσειν, οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουσιν, ἐπειδὰν γνῶσιν αἷς ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται, ποιήσειν ὅταν βούλωνται καὶ ἀνέμους, καὶ ὕδατα, καὶ ὥρας, καὶ ὅτου δ' ἂν ἄλλου δέωνται τῶν τοιούτων, ἢ τοιοῦτο μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐλπίζουσιν. ἀρκεῖ δ' αὐτοῖς γνῶναι μόνον ᾗ τῶν τοιούτων ἕκαστα γίγνεται. περὶ μὲν οὖν τῶν ταῦτα πραγματευομένων, τοιαῦτα ἔλεγεν. αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων ἀεὶ διελέγετο, σκοπῶν, τί εὐσεβὲς, τί ἀσεβὲς, τί καλὸν, τί αἰσχρὸν, τί δίκαιον, τί ἄδικον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικὸς, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, τί ἀρχι-

τί ἀρχικὸς ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοὺς μὲν εἰδότας ἡγεῖτο καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι· τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἂν δικαίως κεκλῆσθαι. ὅσα μὲν οὖν μὴ φανερὸς ἦν ὅπως ἐγίγνωσκεν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑπὲρ τούτων περὶ αὐτοῦ παραγνῶναι τοὺς δικαστάς. ὅσα δὲ πάντες ᾔδεσαν, οὐ θαυμαστόν, εἰ μὴ τούτων ἐνεθυμήθησαν; βουλεύσας γάρ ποτε, καὶ τὸν βουλευτικὸν ὅρκον ὀμόσας, ἐν ᾧ ἦν κατὰ τοὺς νόμους βουλεύσειν, ἐπιστάτης ἐν τῷ δήμῳ γενόμενος, ἐπιθυμήσαντος τοῦ δήμου παρὰ τοὺς νόμους ἐννέα στρατηγοὺς μιᾷ ψήφῳ τοὺς ἀμφὶ Θράσυλλον καὶ Ἐρασινίδην ἀποκτεῖναι πάντας, οὐκ ἠθέλησεν ἐπιψηφίσαι. ὀργιζομένου μὲν αὐτῷ τοῦ δήμου, πολλῶν δὲ καὶ δυνατῶν ἀπειλούντων, ἀλλὰ περὶ πλείονος ἐποιήσατο εὐορκεῖν, ἢ χαρίσασθαι τῷ δήμῳ παρὰ τὸ δίκαιον, καὶ φυλάξασθαι τοὺς ἀπειλοῦντας. καὶ γὰρ ἐπιμελεῖσθαι θεοὺς ἐνόμιζεν ἀνθρώπων, οὐχ ὃν τρόπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν. οὗτοι μὲν γὰρ οἴονται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν εἰδέναι, τὰ δ' οὐκ εἰδέναι. Σωκράτης δὲ πάντα μὲν ἡγεῖτο θεοὺς εἰδέναι, τά τε λεγόμενα καὶ πραττόμενα, καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα. πανταχοῦ δὲ παρεῖναι καὶ σημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων. θαυμάζω οὖν, ὅπως ποτὲ ἐπείσθησαν Ἀθηναῖοι, Σωκράτην περὶ τοὺς θεοὺς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβὲς μὲν οὐδέποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὔτ' εἰπόντα οὔτε πράξαντα. τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν, οἷά τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος. θαυμαστὸν δὲ φαίνεταί μοι καὶ τὸ πεισθῆναί τινας, ὡς Σωκράτης τοὺς νέους διέφθειρεν, ὃς πρὸς τοῖς εἰρημένοις, πρῶτον μὲν ἀφροδισίων καὶ γαστρὸς, πάντων ἀνθρώπων ἐγκρατέστατος ἦν. εἶτα πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος καὶ πάντας πόνους καρτερικώτατος. ἔτι δὲ πρὸς τὸ μετρίων δεῖσθαι πεπαιδευμένος, οὕτως, ὥστε πάνυ μικρὰ κεκτημένος, πάνυ ῥᾳδίως ἔχειν ἀρκοῦντα. πῶς οὖν αὐτὸς ὢν τοιοῦτος, ἄλλους ἂν ἢ ἀσεβεῖς, ἢ παρανόμους, ἢ λίχνους, ἢ ἀφροδισίων ἀκρατεῖς, ἢ πρὸς τὸ πονεῖν μαλακοὺς ἐποίησεν; ἀλλ' ἔπαυσε μὲν τούτων πολλοὺς, ἀρετῆς ποιήσας ἐπιθυμεῖν, καὶ ἐλπίδας παρασχὼν ἂν ἑαυτῶν ἐπιμελῶνται, καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. καίτοιγε οὐδὲ πώποτε ὑπέσχετο διδάσκαλος εἶναι τούτου, ἀλλὰ τῷ φανερὸς εἶναι τοιοῦτος ὢν, ἐλπίζειν ἐποίει τοὺς συνδιατρίβοντας ἑαυτῷ μιμουμένους ἐκεῖνον, τοιούσδε γενήσεσθαι. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτός τε οὐκ ἠμέλει, τούς τε ἀμελοῦντας οὐκ ἐπῄνει. τὸ μὲν οὖν ὑπερεσθίοντα, ὑπερπονεῖν ἀπεδοκίμαζε. τὸ δὲ, ὅσα δ' ἡδέως ἡ ψυχὴ δέχεται, ταῦτα ἱκανῶς ἐκπονεῖν ἐδοκίμαζε. ταύτην γὰρ τὴν ἕξιν ὑγιεινήν τε ἱκανῶς εἶναι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν, οὐκ ἐμποδίζειν ἔφη. ἀλλ' οὐ μὴν θρυπτικός γε, οὐδὲ ἀλαζονικὸς ἦν, οὔτ' ἀμπεχόνῃ οὔθ' ὑποδέσει, οὔτε τῇ ἄλλῃ διαίτῃ. οὐ μὴν οὐδ' ἐρασιχρημάτους γε τοὺς συνόντας ἐποίει. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔπαυε. τοὺς δὲ ἑαυτοῦ ἐπιθυμοῦντας, οὐκ ἐπράττετο χρήματα. τούτου δ' ἀπεχομένους, ἐνόμιζεν ἐλευθερίας ἐπιμελεῖσθαι. τοὺς δὲ λαμβάνοντας τῆς ὁμιλίας μισθὸν, ἀνδραποδιστὰς ἑαυτῶν ἀπεκάλει, διὰ τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῖς εἶναι διαλέγεσθαι παρ' ὧν ἂν λάβοιεν τὸν μισθόν. ἐθαύμαζε δ' εἴ τις ἀρετὴν ἐπαγγελλόμενος ἀργύριον πράττοιτο, καὶ μὴ νομίζοι τὸ μέγιστον κέρδος ἕξειν, φίλον ἀγαθὸν κτησάμενος, ἀλλὰ φοβοῖτο, μὴ ὁ γενόμενος

quid qui hominibus præsit, ac de cæteris huiuscemodi. Quæ si qui scirent, bonos ac honestos eos esse uiros putabat. mancipia uerò iuste appellari debere illos, qui ea ignorarent. Itaq; si in his decepti fuerint iudices, in quibus non erat manifestum quid Socrates saperet, nihil mirum profectò. Illud uerò mirum uidetur, quod non meminerint illorum quæ omnibus constabant. Cùm enim consiliarius aliquando fuisset, & senatorium iusiurandum iurasset, in quo continebatur, secundum leges consilium daturum, qui in populo cognitor esset, cumq; populus contra leges uoluisset nouem illos duces, qui cum Thrasylo ac Erasinide fuerant, interimere omnes communi sententia, noluit suum calculum adiungere: nec aut iram populi, aut multorum potentum timuit minas, sed pluris fecit sacramentum seruare, quàm populo placere præter iustitiam, minasq; euitare. Etenim deos credebat curam hominum habere, non quemadmodū uulgus opinatur. Hi enim quædā arbitrantur deos scire, quædam autem ignorare. Socrates uerò omnia quæ dicuntur, quæue aguntur eos scire credebat, etiāsi tacitè cogitantur: ac ubiq; adesse, deq; omnibus rebus agendis, hominibus consulere. Itaq; uehemēter admiror, quonā modo Athenienses fuerant persuasi, Socratē circa deos errare, qui nihil unquā impium de dijs nec dixerit, nec fecerit: imò uerò illa dixerit aut gesserit, quæ cùm quisq; dicat aut agat, meritò sit ac simul putetur religiosissimus. Non minus autem mirū mihi uidetur, quosdam credidisse Socratem iuuentutē corrūpere, qui ad hæc quæ dicta sunt, primùm quidē à uenereis & gula, longe plus omnibus hominibus abstinebat. Deinde ad frigus et æstū, omnesq; sustinendos labores patientissimus erat. Præterea ad egendum mediocribus exercitatissimus, sic ut cùm ualde pauca haberet, satis habere uideretur. Cùm itaq; talis ipse esset, quo pacto cæteros, impios, aut legū trāsgressores, aut luxuriosos, aut uenereis uoluptatib. deditos, aut molles, aut eneruatos ad subeūdos labores effecisset? Imò uerò nōnullos ab istis uitijs reuocauit, cupidosq; uirtutis reddidit, sperareq; persuasit, dūmodo seipsos curarent, bonos ac honestos se uiros euasuros. nō quòd se unquā pollicitus sit magistrū fore uirtutis. Sed cùm cōstaret talē ipsum esse operā dabat ut necessarij eius, quiq; cū illo conuersabātur, sperarent eum imitādo similes se illi futuros. Præterea corpus nec ipse cōtemnebat: & si qui fuissent qui negligerēt, eos non commendabat. Itaq; plus quàm oporteat se cibo onerantem, plus quàm oporteat laborare, improbabat. Tantum uerò comedentem quantū animus libēter accipit, hac mediocri labore exercere approbabat: hanc enim exercitationē et ad sanitatē satis esse aiebat, animiq; diligētiæ non esse impedimento. Insuper nec insolēs, nec arrogās erat, aut in calceatu, aut in reliqua sua conuersatione. Nec eos auaros reddebat qui cum eo conueniebāt: ab alijs quoq; cupiditatibus eos reuocabat. Si qui uerò ipsum audire cuperent, ab illis nō exigebat pecuniā, et hoc facientes libertatis putabat habere rationē. Nā illos qui mercedē suæ doctrinæ suscipiebant, suipsius uenditores appellabat: necesse enim eis esse alloqui eos à quibus mercedē susciperēt. Admirabatur uerò, si quis cùm se profiteatur magistrum esse uirtutis, pecuniā exigat, & non arbitretur maximum habiturus lucrū, si bonū adipiscatur amicū: sed timeat ne is qui bonus atque honestus ab ipso factus est,

Socrates fuit pauper.

est, non maximā gratiā illi qui ei benefecerit habeat. Socrates uerò nihil quidē tale alicui unquā pollicitus est. Credebat tamē illos qui ad eū conueniebāt, quiq; imitarētur quæ ipse approbabat, ad totā usq; uitā bonos amicos ipsi, ac inuicē sibi esse futuros. Quo igitur modo uir talis iuuentutē corrūperet? nisi quis dicat uirtutē corruptionē adolescentulorū esse. Attamē accusator aiebat, causam eū fuisse ut leges ciuitatis contēnerentur, dicentem, stolidū esse magistratus in ciuitate suffragijs eligi, cùm neq; gubernatore, neq; fabricatore, neq; tibicine, neq; alijs similimus nullus unquā sorte confirmatis utatur, quæ tamē multò leuiora detrimēta inferāt, quàm illa sint quæ in ciuitate à præsentib. cōmittuntur. Hos uero sermones incitare dicebat adolescētulos ad cōtemnendam rempublicā, ac eos reddere uiolētos. Ego uerò arbitror illos quib. prudētia curæ est, quiq; putāt posse ciuibus suis, quæ eis conducūt, admonēdo ostendere, minimè uiolētos esse debere, cùm sciāt ad uim quidē inimicitias sequuturas atq; pericula, persuadēdo autē sine periculis cū amicitia eadē posse fieri. Qui enim coguntur, tanquā expoliati oderūt. quib. uerò persuasum est, tanquam gratū aliquod acceperint, amant. Nequaquam ita que illorū qui prudentiam exercent, proprium est uim cuiquam inferre, sed illorū qui sine ratione potentiā habent. Præterea, qui quidē audet uim inferre, non paucis indiget adiutoribus: qui uerò persuadet, nullo: nā & solum se sufficientē esse ad persuadendum putat, quib. & interficere quenquam minimè cōtingit. Quis nanq; potius interimere ullū uellet, quàm uiuente et persuaso uti ut uellet? Verùm hoc quoq; aduersarij addiderunt, quòd Critias & Alcibiades, cum Socratē audissent, multis incōmodis ciuitatē affecerūt. Critias enim cùm ad paucos peruenisset ciuitatis status, unus ex illis factus, lōgè omnium auarißimus ac uiolētißimus fuit. Alcibiades uerò dum adhuc populus dominabatur, omnium iniustißimus atq; incōtinentißimus erat. Ego uerò si quid illi mali ciuitati attulerunt, de hoc non respōdebo: quomodo uerò conuersatio illorum & familiaritas cum Socrate facta fuerit, narrabo. Fuerunt nanq; hi uiri natura longè omnium Atheniensium ambitiosißimi: omnia nanq; per seipsos agere cupiebant, et quamcelebberrimi euadere. Cum itaq; Socratē scirent minima pecunia abundātem uiuentem, à uoluptatibus omnib. abstinentißimū, ac ut uoluerat, omnibus qui secum colloquebātur, utentē ut sui sermonis: hæc cùm uiderēt, ac essent quales paulò ante dictum est, utrū eos quispiā putet desiderio uitæ, ac moderationis Socratis, eius dilexisse doctrinā? an quoniā opinati sunt, quod si Socratē audirent, sufficiētißimi ad dicendum aut agendū quodcūq; uoluissent, euasuros? Ego nanq; arbitror, quòd si quis deorū eis optionē dedisset, aut totā suā uiuere uitā, ut Socratē uiuentem uidebant, aut mori, potius mortem elegissent, ut ex gestis illorum perspicuum est. Nam ut primum arbitrati sunt, se in suadendo iucundiores cæteris esse, confestim dimisso Socrate ad rempub. gubernandam sese contulerunt, qua principali de causa Socratem audire desiderarunt. Verùm ad hæc forsitan quispiā dicat, nō oportuisse Socratē antea suis adiutoribus reipublicæ gubernandæ scientiam, quàm sobrietatem & moderantiam tradidisse. Ego autem nihil ad hoc contradicam. Video tamen omnes quicunq; docent, se ipsos monstrare discentibus, si quidem ea

νος καλὸς κἀγαθὸς τῷ τὰ μέγιστα εὐεργετήσαντι μὴ τὴν μεγίστην χάριν ἔχοι. Σωκράτης δὲ ἐπηγγείλατο μὲν οὐδενὶ πώποτε τοιοῦτον οὐδέν, ἐπίστευε δὲ τῶν ξυνόντων ἑαυτῷ τοὺς ἀποδεξαμένους, ἅπερ αὐτὸς ἐδοκίμαζεν εἰς τὸν πάντα βίον, ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις φίλους ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ διαφθείροι τοὺς νέους; εἰ μὴ ἄρα ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλεια διαφθορά ἐστιν; ἀλλὰ νὴ Δία ὁ κατήγορος, ἔφη, ὑπερορᾶν ἐποίει τῶν καθεστώτων νόμων τοὺς συνόντας, λέγων ὡς μωρὸν εἴη τοὺς μὲν τῆς πόλεως ἄρχοντας ἀπὸ κυάμου καθίστασθαι. κυβερνήτῃ δὲ μηδένα θέλειν κεχρῆσθαι κυαμευτῷ, μὴ δὲ τέκτονι, μὴ δ᾽ αὐλητῇ, μὴ δ᾽ ἐπ᾽ ἄλλα τοιαῦτα, ἃ πολλῷ ἐλάττονας βλάβας ἁμαρτανόμενα ποιεῖ, τῶν περὶ τὴν πόλιν ἁμαρτανομένων. τοὺς δὲ τοιούτους λόγους ἐπαίρειν, ἔφη, τοὺς νέους καταφρονεῖν τῆς καθεστώσης πολιτείας, καὶ ποιεῖν βιαίους. ἐγὼ δ᾽ οἶμαι τοὺς φρόνησιν ἀσκοῦντας καὶ νομίζοντας ἱκανοὺς ἔσεσθαι τὰ συμφέροντα διδάσκειν τοὺς πολίτας, ἥκιστα γίγνεσθαι βιαίους, εἰδότας, ὅτι τῇ μὲν βίᾳ πρόσεισιν ἔχθραι καὶ κίνδυνοι. διὰ δὲ τοῦ πείθειν ἀκινδύνως τε καὶ μετὰ φιλίας ταῦτα γίγνεται. οἱ μὲν γὰρ βιασθέντες ὡς ἀφαιρεθέντες μισοῦσιν. οὐκ οὖν τῶν φρόνησιν ἀσκούντων τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τῶν ἰσχὺν ἄνευ γνώμης ἐχόντων, τὰ τοιαῦτα πράττειν ἐστίν. ἀλλὰ μὴν καὶ συμμάχων, ὁ μὲν βιάζεσθαι τολμῶν, δέοιτ᾽ ἂν οὐκ ὀλίγων· ὁ δὲ πείθειν δυνάμενος, οὐδενός. καὶ γὰρ μόνος ἡγοῖτ᾽ ἂν δύνασθαι πείθειν, καὶ φονεύειν δὲ τοῖς τοιούτοις ἥκιστα συμβαίνει. τίς γὰρ ἀποκτεῖναί τινα βούλοιτ᾽ ἂν μᾶλλον, ἢ ζῶντι πειθομένῳ χρῆσθαι; ἀλλ᾽ ἔφη γε ὁ κατήγορος Σωκράτει, καὶ ὁμιλητὰ γενομένω, Κριτίας τε καὶ Ἀλκιβιάδης, πλεῖστα κακὰ τὴν πόλιν ἐποιησάτην. Κριτίας μὲν γὰρ τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ πάντων πλεονεκτίστατός τε καὶ βιαιότατος ἐγένετο· Ἀλκιβιάδης δὲ αὖ τῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατος καὶ ὑβριστότατος καὶ βιαιότατος. ἐγὼ δ᾽ εἰ μέν τι κακὸν ἐκείνω τὴν πόλιν ἐποιησάτην, οὐκ ἀπολογήσομαι, τὴν δὲ πρὸς Σωκράτην συνουσίαν αὐτοῖν ὡς ἐγένετο, διηγήσομαι. ἐγενέσθην μὲν γὰρ δὴ τὼ ἄνδρε τούτω φύσει φιλοτιμοτάτω πάντων Ἀθηναίων, βουλομένω τε πάντα δι᾽ ἑαυτῶν πράττεσθαι, καὶ πάντων ὀνομαστοτάτω γενέσθαι. ᾔδεσαν δὲ Σωκράτην ἀπ᾽ ἐλαχίστων μὲν χρημάτων αὐταρκέστατα ζῶντα, τῶν ἡδονῶν δὲ πασῶν ἐγκρατέστατον ὄντα, τοῖς δὲ διαλεγομένοις αὐτῷ πᾶσι χρώμενον ἐν τοῖς λόγοις ὅπως βούλοιτο. ταῦτα δὲ ὁρῶντε, καὶ ὄντε οἵω προείρησθον, πότερόν τις αὐτὼ φῇ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους ἐπιθυμήσαντε, καὶ τῆς σωφροσύνης, ἣν ἐκεῖνος εἶχεν, ὀρέξασθαι τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ; ἢ νομίσαντε, εἰ ὁμιλησαίτην ἐκείνῳ, γενέσθαι ἂν ἱκανωτάτω λέγειν τε καὶ πράττειν; ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι θεοῦ διδόντος αὐτοῖν, ἢ ζῆν, ἢ ὅλον τὸν βίον ὥσπερ ζῶντα Σωκράτην ἑώρων, ἢ τεθνάναι, ἑλέσθαι ἂν αὐτὼ μᾶλλον τεθνάναι. δήλω δ᾽ ἐγενέσθην, ἐξ ὧν ἐπραξάτην. ὥσπερ γὰρ τάχιστα κρείττονε τῶν συγγιγνομένων ἡγησάσθην εἶναι, εὐθὺς ἀποπηδήσαντε Σωκράτους, ἐπραττέτην τὰ πολιτικά, ὧνπερ ἕνεκα Σωκράτους ὠρεχθήτην. ἴσως οὖν εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα, ὅτι χρῆν τὸν Σωκράτην μὴ πρότερον τὰ πολιτικὰ διδάσκειν τοὺς συνόντας ἢ σωφρονεῖν. ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω. πάντας δὲ τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ αὐτοὺς δεικνύντας τοῖς μανθάνουσιν, ᾗπερ

αὐτοὶ ποιοῦσιν ἃ διδάσκουσι, καὶ τῷ λόγῳ προσβιβάζοντας. οἶδα δὲ καὶ σωκράτην δεικνύντα τοῖς συνοῦσιν ἑαυτὸν καλὸν κἀγαθὸν ὄντα, καὶ διαλεγόμενον κάλλιστα περὶ ἀρετῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων. οἶδα δὲ κἀκείνω σωφρονοῦντε, ἔστε σωκράτει συνήστην, οὐ φοβουμένω μὴ ζημιοῖντο ἢ παίοιντο ὑπὸ σωκράτους, ἀλλ' οἰομένω τότε κράτιστον εἶναι, τοῦτο πράττειν. ἴσως οὖν ἂν εἴποιεν πολλοὶ τῶν φασκόντων φιλοσοφεῖν, ὅτι οὐκ ἄν ποτε ὁ δίκαιος ἄδικος γένοιτο, οὐδὲ ὁ σώφρων ὑβριστής, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν, ὧν μάθησίς ἐστιν ὁ μαθὼν ἀνεπιστήμων ἄν ποτε γένοιτο. ἐγὼ δὲ περὶ τούτων οὐχ οὕτω γιγνώσκω. ὁρῶ γὰρ ὥσπερ τὰ τοῦ σώματος ἔργα, τοὺς μὴ τὰ σώματα ἀσκοῦντας οὐ δυναμένους ποιεῖν, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τοὺς μὴ τὴν ψυχὴν ἀσκοῦντας, οὐ δυναμένους. οὔτε γὰρ ἃ δεῖ πράττειν, οὔτε ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι δύνανται. διὸ καὶ τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες, κἂν ὦσι σώφρονες, εἴργουσιν ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων. ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἄσκησιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ὅ, τε λέγων. ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι· ἢν δὲ κακοῖσι συμμίσγῃς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον. καὶ ὁ λέγων· αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς, τοτὲ μὲν κακὸς, ἄλλοτε δ' ἐσθλός. κἀγὼ μαρτυρῶ τούτοις. ὁρῶ γὰρ ὥσπερ τῶν ἐν μέτρῳ πεποιημένων ἐπῶν, τοὺς μὴ μελετῶντας ἐπιλανθανομένους, οὕτω καὶ τῶν διδασκαλικῶν λόγων τοῖς ἀμελοῦσι, λήθην ἐγγιγνομένην. ὅταν δὲ τῶν νουθετικῶν λόγων ἐπιλάθηταί τις, ἐπιλέλησται καὶ ὧν ἡ ψυχὴ πάσχουσα τῆς σωφροσύνης ἐπεθύμει. τούτων δὲ ἐπιλαθόμενον, οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τῆς σωφροσύνης ἐπιλαθέσθαι. ὁρῶ δὲ καὶ τοὺς εἰς φιλοποσίαν προαχθέντας, καὶ τοὺς εἰς ἔρωτας ἐγκυλισθέντας, ἧττον δυναμένους τῶν τε δεόντων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τῶν μὴ δεόντων ἀπέχεσθαι. πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν χρημάτων δυνάμενοι φείδεσθαι πρὶν ἐρᾶν, ἐρασθέντες οὐκέτι δύνανται, καὶ τὰ χρήματα καταναλώσαντες, ὧν πρόσθεν ἀπείχοντο κερδῶν, αἰσχρὰ νομίζοντες εἶναι, τούτων οὐκ ἀπέχονται. πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται σωφρονήσαντα πρόσθεν, αὖθις μὴ σωφρονεῖν; πάντα μὲν οὖν ἔμοιγε δοκεῖ, τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀσκητὰ εἶναι, οὐχ ἥκιστα δὲ σωφροσύνη. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ σώματι, συμπεφυτευμέναι τῇ ψυχῇ αἱ ἡδοναί, πείθουσιν αὐτὴν μὴ σωφρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἑαυταῖς τε καὶ τῷ σώματι χαρίζεσθαι. καὶ κριτίας δὴ καὶ ἀλκιβιάδης ἕως μὲν σωκράτει συνήστην, ἐδυνάσθην ἐκείνῳ χρωμένω συμμάχῳ, τῶν μὴ καλῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖν. ἐκείνου δ' ἀπαλλαγέντε, κριτίας μὲν φυγὼν εἰς θετταλίαν ἐκεῖ συνῆν ἀνθρώποις ἀνομίᾳ μᾶλλον ἢ δικαιοσύνῃ χρωμένοις. ἀλκιβιάδης δ' αὖ διὰ μὲν κάλλος ὑπὸ πολλῶν καὶ σεμνῶν γυναικῶν θηρώμενος, διὰ δύναμιν δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις, ὑπὸ πολλῶν καὶ δυνατῶν κολακεύειν ἀνθρώπων διαθρυπτόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ δήμου τιμώμενος, καὶ ῥᾳδίως πρωτεύων. ὥσπερ οἱ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἀθληταὶ ῥᾳδίως πρωτεύοντες ἀμελοῦσι τῆς ἀσκήσεως, οὕτω κἀκεῖνος ἠμέλησεν αὑτοῦ. τοιούτων δὲ συμβάντων αὐτοῖν, καὶ ὠγκωμένω μὲν ἐπὶ γένει, ἐπηρμένω δ' ἐπὶ πλούτῳ, πεφυσημένω δ' ἐπὶ δυνάμει, διατεθρυμμένω δὲ ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις διεφθαρμένω καὶ πολὺν χρόνον ἀπὸ σωκράτους γεγονότε, τί θαυμαστὸν, εἰ ὑπερη-

ea faciunt quae docent & oratione inducere. Scio etiam Socratem suis auditoribus bonum atque honestum hominem seipsum monstrantem, ac optime de uirtute omnibusque alijs rebus humanis disputantem. Illosque cognosco moderatos & sobrios fuisse, dum conuersabantur cum Socrate: non quod timerent ne detrimentum aliquod paterentur, aut ne uerberibus uapularent à Socrate, sed quoniam hoc sibi tunc expedire uidebant. Fortassis autem non nulli illorum, qui se appellant philosophos, dicent, nunquam iustum hominem iniustum fore, aut moderatum contumeliatorem, aut doctum in aliquo illorum, quorum doctrina est tradita, indoctum in eo quod didicit posse fieri. Ego uerò de his aliter sentio. Video nanque quod quemadmodum ea quae per corpus fiunt, non posse bene facere illos qui non exerceant corpora: sic etiam qui non exerceant animum, minimè posse animi opera agere: nec enim quae facienda sunt facere, nec à quibus abstinendum est, abstinere possunt. Quocirca patres etsi sobrios sciant liberos suos, prauorum tamen hominum colloquia eis prohibent, quasi bonorum hominum conuersatio exercitium sit uirtutis, prauorum uero destructio. Testatur autem hoc etiam qui dicit poeta, Bona quidem disces à bonis: quod si te misceas prauis, amittes etiam insitam mentem. Quique ait: Vir autem bonus modò fortis, modò ignauus. Quibus ego quoque assentio. Video nanque, quod sicut carminum facile obliuiscuntur, qui meditatione continua non utantur, sic illi qui negligunt, tradunt obliuioni sermones ac admonitiones praeceptorum suorum. Cùm uerò quispiam istorum obliuiscatur sermonū, obliuiscitur etiam illorum quibus animus ad desideratam sobrietatem mouetur. Hoc autem facto, nil mirum profectò ipsam quoque sobrietatem obliuioni tradere. Considero etiam illos qui ad uitium bibendi, aut ad amores inciderint, minus quàm antea quae deceant facere, & ab his quae non deceant, abstinere posse. Multi nanque cùm in pecunia expendenda antequam amassent, parci essent, post amorem non possunt. & cùm pecuniam consumpsissent, ab eo quaestu a quo propter turpitudinem antea abstinebant, amplius abstinere non queunt. Cur igitur non uideatur posibile, eum qui antea sobrius erat, in posterum non sobrium effici? & quod iustè antea egerit, non posse similiter agere postea? Mihi nanque uidetur omnia quidem bona ac honesta exercitatione homines consequi posse, & maxime sobrietatem. Cùm enim uoluptates in eodem corpore cum anima insint, persuadent ei non exercere sobrietatem, sed ea quae sibiipsis atque corpori grata sint agere. Itaque Critias atque Alcibiades dum Socrate utebantur, potuerunt illius subsidio prauas superare cupiditates. Cùm autem discessissent ab eo, Critias quidem fugiens in Thessaliam profectus est, ac ibi cum hominibus conuersabatur pluris iniustitiam quàm iustitiam facientibus: Alcibiades autem propter pulchritudinem quidem à multis ac uenustis mulieribus allectus: propter potentiam uerò quam in ciuitate & apud socios habebat, à multis assentatoribus dissolutus, & à populo honoribus affectus, facileque primas consecutus, sic neglexit seipsum, quemadmodum illi qui se in certaminibus gymnasijsque exerceant, cùm semel primas occuparint, facilè negligunt seipsos. Cùm itaque talia illis contingerent, cumque nobilitate superbirent, diuitijs efferrentur, potentia inflammarentur, à uulgoque dissoluti essent, & his omnibus corrupti, ac diu à Socrate distracti, quid mirum si sint

Bonorū conuersatio u[...]

Amoris incommoda.

sint insolentes effecti? Et postea si quid mali commiserint, Socratem huius fuisse causam aduersarij asserunt. Quòd autem dum adolescentuli essent, quando impudici ac ingrati uerisimiliter esse debebant, Socrates reddidit sobrios, nulla laude dignum aduersarijs esse uidetur. Atqui non eo modo cætera iudicantur. Quisnam tibicē aut citharistra, quisúe alius magister, si ubi satis ab illis docti fuerint discipuli sui, ipso omisso alios adierint, ibiq; peiores effecti fuerint, causa huius fuisse dicetur? Aut quis pater, si filius suus cuiquam conuersatus sobriè uiuat, postea uerò adiens alium uitiosus efficiatur, priorem arguet? nec tantò magis laudet illum, quanto magis cum posteriore peior factus sit filius suus? At sicuti patres cùm eandem habitent cum liberis domum, dummodo illi sobriè uiuant, non accusantur delinquentibus filijs. sic etiam de Socrate iudicare oportet. Si enim ipse quicquam egerit mali, meritò prauus esse uideretur: quòd si ille uirtuosè peruixit, quomodo rectè pro non insita sibi accusetur improbitate? Ego uerò, etiamsi nihil ipse gesserat mali, tamen si cum illos uideret uitijs pollutos laudabat, reprehendendum eum existimarem: à quo tamen longè aberat Socrates. Critiam enim cùm in Euthydemum deperire, huiusq; corpore, quemadmodum ij qui uenereis uoluptatibus sunt deditι, frui conantem animaduerteret, dehortatus est: illiberale & contra boni uiri decorum esse asserens, ab amasio, apud quem summæ existimationis esse uelit, ea maximè quæ nullius sunt precij supplicem petere atque emendicare. Verùm cùm Critias nequaquam à proposito declinare uellet, aut ulla re deterreri posset. Socratem multis præsentibus, ipso Euthydemo etiam, dixisse ferunt, Critiam in Euthydemum porcorum more, qui se saxis affricare solent, affici. Vnde etiam tantum in Socratem struxit odium Critias, ut cùm unus è triginta tyrannis factus legumlator cum Charicle fuisset, recordatus illorum uerborum quibus eū pluries arguit, scripsit in legibus: Nulli licere dicendi artem docere, cupiens calumnijs implicare Socratem, cùm in nullo eum reprehendere haberet, sed quod contra philosophos ab imperito dicitur uulgo, Socrati imputaret, & suspectum uulgo redderet. Nec enim ego audiui unquam Socratem magistrum esse se artis dicendi asserentem, nec alium dicentem memini audiuisse. Quod uerò infestus erat Socrati propter reprehensiones suas, patet. Cùm enim illi triginta multos interimerent & meliores ciuium, nonnullis uerò licentiam iniurias inferendi præberent, dixit Socrates, sibi mirum uideri si quispiam bubulcus pauciores ac peiores faciat boues, deinde non malus fateatur esse pastor. Hoc multò mirabilius est, si quis cùm ciuitati præsit, atque peiores faciat ciues, deinde non erubescat, nec se putet malum esse ciuitatis gubernatorem. His uerò ad aures eorum perlatis, Critias atque Charicles ad se Socratem conuocarunt, legemq; ei ostenderunt, ac interdixerunt cum adolescentibus colloqui. Socrates uerò petijt ab illis, an liceat si quidpiam interdictorum ignoraret, interrogare de eo. Et cùm illi cōsensissent: Ego igitur, inquit, quoniam parêre legibus studeo, ut non per ignorantiam contra leges quicquam committam, hoc à uobis uellem clarius scire: Verum cùm dicitis abstinendum esse ab arte dicendi, istam artem dicendi unà cum illis quæ rectè dicuntur, esse putatis, an cum illis quæ

ὑπερηφανία ἐμπλήσθην. εἶτα εἰ μέν τι ἐπλημμελησάτην, τούτου Σωκράτην ὁ κατήγορος αἰτιᾶται; ὅτι δὲ νέω ὄντε αὐτὼ ἐν τῷ ἀγνωμονεστάτω καὶ ἀκρατεστάτω εἰκὸς εἶναι, Σωκράτης παρέσχε σώφρονε, οὐδενὸς ἐπαίνου δοκεῖ τῷ κατηγόρῳ ἄξιος εἶναι; οὐ μὴν τάγε ἄλλα οὕτω κρίνεται. τίς μὲν γὰρ αὐλητής, τίς δὲ καὶ κιθαριστής, τίς δὲ ἄλλος διδάσκαλος ἱκανοὺς ποιήσας τοὺς μαθητάς, ἐὰν πρὸς ἄλλους ἐλθόντες χείρους φανῶσιν, αἰτίαν ἔχει τούτου; τίς δὲ πατὴρ ἐὰν ὁ παῖς αὐτοῦ συνδιατρίβων τῳ, σώφρων ᾖ, ὕστερον δὲ ἄλλῳ τῳ συγγενόμενος πονηρὸς γένηται, τὸν πρόσθεν αἰτιᾶται, ἀλλ᾽ οὐχ ὅσῳ ἂν παρὰ τῷ ὑστέρῳ χείρων φαίνηται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπαινεῖ τὸν πρότερον; ἀλλ᾽ οἵγε πατέρες αὐτοὶ συνόντες τοῖς υἱοῖς, τῶν παίδων πλημμελούντων, οὐκ αἰτίαν ἔχουσιν, ἐὰν αὐτοὶ σωφρονῶσιν. οὕτω δὲ καὶ Σωκράτην δίκαιον ἦν κρίνειν. εἰ μὲν αὐτὸς ἐποίει τί φαῦλον, εἰκότως ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶναι. εἰ δ᾽ αὐτὸς σωφρονῶν διετέλει, πῶς ἂν δικαίως τῆς οὐκ ἐνούσης αὐτῷ κακίας αἰτίαν ἔχει; ἀλλ᾽ εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸς πονηρὸν ποιῶν, ἐκείνους φαῦλα πράττοντας ὁρῶν ἐπῄνει, δικαίως ἂν ἐπετιμᾶτο. Κριτίαν μὲν τοίνυν αἰσθανόμενος ἐρῶντα Εὐθυδήμου, καὶ πειρῶντα χρῆσθαι, καθάπερ οἱ πρὸς τ᾽ ἀφροδίσια τῶν σωμάτων ἀπολαύοντες, ἀπέτρεπε· φάσκων ἀνελεύθερόν τε εἶναι καὶ οὐ πρέπον ἀνδρὶ καλῷ κἀγαθῷ, τὸν ἐρώμενον ᾧ βούλεται πολλοῦ ἄξιος φαίνεσθαι, προσαιτεῖν ὥσπερ τοὺς πτωχοὺς ἱκετεύοντα καὶ δεόμενον προσδοῦναι, καὶ ταῦτα μηδενὸς ἀγαθοῦ. τοῦ δὲ Κριτίου τοῖς τοιούτοις οὐχ ὑπακούοντος οὐδὲ ἀποτρεπομένου, λέγεται τὸν Σωκράτην ἄλλων τε πολλῶν παρόντων καὶ τοῦ Εὐθυδήμου εἰπεῖν, ὅτι ὑϊκὸν δοκοίη πάσχειν ὁ Κριτίας, ἐπιθυμῶν Εὐθυδήμῳ προσκνῆσθαι, ὥσπερ τὰ ὕδια τοῖς λίθοις. ἐξ ὧν δὴ καὶ ἐμίσει τὸν Σωκράτην ὁ Κριτίας. ὥστε καὶ ὅτε τῶν τριάκοντα (ὢν νομοθέτης μετὰ Χαρικλέους ἐγένετο) ἀπεμνημόνευσεν αὐτῷ, καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἔγραψε, λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν, ἐπηρεάζων ἐκείνῳ, καὶ οὐκ ἔχων ὅπῃ ἐπιλάβοιτο, ἀλλὰ τὸ κοινῇ τοῖς φιλοσόφοις ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπιτιμώμενον ἐπιφέρων αὐτῷ καὶ διαβάλλων πρὸς τοὺς πολλούς. οὔτε γὰρ ἔγωγε οὔτε αὐτὸς τοῦτο πώποτε Σωκράτους ἤκουσα, οὔτ᾽ ἄλλου φάσκοντος ἀκηκοέναι ᾐσθόμην. ἐδήλωσε δέ, ἐπεὶ γὰρ οἱ τριάκοντα πολλοὺς μὲν τῶν πολιτῶν, καὶ οὐ τοὺς χειρίστους ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ προετρέποντο ἀδικεῖν, εἶπέ που ὁ Σωκράτης, ὅτι θαυμαστὸν οἱ δοκεῖ εἶναι, εἴ τις γενόμενος βοῶν ἀγέλης νομεύς, καὶ τὰς βοῦς ἐλάττους τε καὶ χείρους ποιῶν, μὴ ὁμολογοίη κακὸς βουκόλος εἶναι. ἔτι δὲ θαυμαστότερον, εἴ τις προστάτης γενόμενος πόλεως, καὶ ποιῶν τοὺς πολίτας ἐλάττους καὶ χείρους, μὴ αἰσχύνεται, μηδ᾽ οἴεται κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως. ἀπαγγελθέντος δὲ αὐτοῖς τούτου, καλέσαντες, ὅ τε Κριτίας καὶ ὁ Χαρικλῆς τὸν Σωκράτην, τόν τε νόμον ἐδεικνύτην αὐτῷ, καὶ τοῖς νέοις ἀπειπέτην μὴ διαλέγεσθαι. ὁ δὲ Σωκράτης ἐπήρετο αὐτώ, εἰ ἐξείη πυνθάνεσθαι εἴ τι ἀγνοοῖτο τῶν προαγορευομένων. τὼ δὲ φάτην. ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, παρεσκεύασμαι μὲν, πείθεσθαι τοῖς νόμοις. ὅπως δὲ μὴ δι᾽ ἄγνοιαν λάθω τι παρανομήσας, τοῦτο βούλομαι σαφῶς μαθεῖν παρ᾽ ὑμῶν, πότερον τὴν τῶν λόγων τέχνην σὺν τοῖς ὀρθῶς λεγομένοις νομίζοντες ἢ σὺν τοῖς

μὴ ὀρθῶς ἀπέχεσθαι κελεύετε αὐτοῦ. εἰ μὲν γὰρ σὺν τοῖς ὀρθῶς, δῆλον ὅτι ἀφεκτέον εἴη τοῦ ὀρθῶς λέγειν. εἰ δὲ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς, δῆλον ὅτι πειρατέον ὀρθῶς λέγειν. καὶ ὁ Χαρικλῆς ὀργισθεὶς αὐτῷ, ἐπειδὰν ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀγνοεῖς, τάδε σοι εὐμαθέστερα ὄντα, προαγορεύομεν, τοῖς νέοις ὅλως μὴ διαλέγεσθαι. καὶ ὁ Σωκράτης, ἵνα τοίνυν, ἔφη, μὴ ἀμφίβολον ᾖ ὡς ἄλλο τι ποιῶ, ἢ τὰ προηγορευμένα, ὁρίσατέ μοι, μέχρι πόσων ἐτῶν δεῖ νομίζειν νέους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους; καὶ ὁ Χαρικλῆς, ὅσουπερ, εἶπε, χρόνου βουλεύειν οὐκ ἔξεστιν, ὡς οὔπω φρονίμοις οὖσι. μηδὲ σὺ διαλέγου νεωτέροις τριάκοντα ἐτῶν. μηδὲ ἄν τι ὠνῶμαι, ἔφη, ἢν πωλῇ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι ὁπόσου πωλεῖ; ναί τά γε τοιαῦτα, ἔφη Χαρικλῆς, ἀλλά τοι σύ γε, ὦ Σώκρατες, εἴωθας, εἰδὼς πῶς ἔχει τὰ πλεῖστα ἐρωτᾶν, ταῦτα οὖν μὴ ἐρώτα. μηδ᾽ ἀποκρίνωμαι οὖν, ἔφη, ἄν τίς με ἐρωτῶν, τάχα ὅπου ἐστὶ Χαρικλῆς ἢ ποῦ ἐστι Κριτίας; ναί τά γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς. ὁ δὲ Κριτίας, ἀλλὰ τῶνδέ τοί σε ἀπέχεσθαι, ἔφη, δεήσει, ὦ Σώκρατες, τῶν σκυτέων, καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκέων. καὶ γὰρ οἶμαι αὐτοὺς ἤδη κατατετρίφθαι διαθρυλλουμένους ὑπὸ σοῦ. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῶν ἑπομένων τούτων, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ ὁσίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δικαίων; ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη ὁ Χαρικλῆς, καὶ τῶν βουκόλων γε· εἰ δὲ μή, φυλάττου, ὅπως μὴ καὶ σὺ ἐλάττους τὰς βοῦς ποιήσῃς. ἔνθα καὶ δῆλον ἐγένετο, ὅτι ἀπαγγελθέντος αὐτοῖς τοῦ περὶ τῶν βοῶν λόγου, ὠργίζοντο τῷ Σωκράτει. οἵα μὲν οὖν ἡ συνουσία ἐγεγόνει Κριτίᾳ πρὸς Σωκράτην, καὶ ὡς εἶχον πρὸς ἀλλήλους, εἴρηται. φαίην δ᾽ ἂν ἔγωγε, μηδενὶ μηδεμίαν εἶναι παίδευσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος. Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης οὐκ ἀρέσκοντος αὐτοῖς Σωκράτους ὡμιλησάτην ὃν χρόνον ὡμιλείτην αὐτῷ, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡρμηκότε προεστάναι τῆς πόλεως. ἔτι γὰρ Σωκράτει συνόντες, οὐκ ἄλλοις τισὶ μᾶλλον ἐπεχείρουν διαλέγεσθαι, ἢ τοῖς μάλιστα πράττουσι τὰ πολιτικά. λέγεται γὰρ Ἀλκιβιάδην πρὶν εἴκοσιν ἐτῶν εἶναι, Περικλεῖ ἐπιτρόπῳ μὲν ὄντι ἑαυτοῦ, προστάτῃ δὲ τῆς πόλεως, τοιάδε διαλεχθῆναι περὶ νόμων. εἰπέ μοι φάναι, ὦ Περίκλεις, ἔχοις ἄν με διδάξαι τί ἐστι νόμος; πάντως δήπου φάναι τὸν Περικλέα. δίδαξον δὴ πρὸς τῶν θεῶν φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην, ὡς ἔγωγ᾽ ἀκούων τινῶν ἐπαινουμένων, ὅτι νόμιμοι ἄνδρες εἰσί, οἶμαι μὴ ἂν δικαίως τούτου τυχεῖν τοῦ ἐπαινουμένου, εἰδότα τί ἐστιν νόμος. ἀλλ᾽ οὐδέν τι χαλεποῦ πράγματος ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀλκιβιάδη, φάναι τὸν Περικλέα, βουλόμενος γνῶναι, τί ἐστι νόμος. πάντες γὰρ οὗτοι νόμοι εἰσίν, οὓς τὸ πλῆθος συνελθὸν καὶ δοκιμάσαν, ἔγραψε, φράζον ἅ τε δεῖ ποιεῖν, καὶ ἃ μή. πότερον δὲ τἀγαθὰ νόμισαν δεῖ ποιεῖν ἢ τὰ κακά; τἀγαθὰ νὴ Δία, φάναι, ὦ μειράκιον, τὰ δὲ κακὰ, οὔ. ἐὰν δὲ μὴ τὸ πλῆθος, ἀλλ᾽ ὥσπερ ὅπου ὀλιγαρχία ἐστίν, ὀλίγοι συνελθόντες γράψωσιν, ὅ τι χρὴ ποιεῖν, ταῦτα τί ἐστι; πάντα φάναι. ὅσα δ᾽ ἂν τὸ κρατοῦν τῆς πόλεως βουλευσάμενον, ἃ χρὴ ποιεῖν γράψῃ, νόμος καλεῖται. κἂν τύραννος οὖν κρατῶν τῆς πόλεως γράψῃ τοῖς πολίταις ἃ χρὴ ποιεῖν, καὶ ταῦτα νόμος ἐστί; καὶ ὅσα τύραννος ἄρχων φάναι γράφει, καὶ ταῦτα νόμος καλεῖται. βία δὲ φάναι καὶ ἀνομία τί ἐστιν, ὦ Περίκλεις; ἆρ᾽ οὐχ ὅταν ὁ κρείττων τὸν ἥττω

μὴ

non recté dicuntur? Nam si cum illis quæ recté dicuntur, patet quód abstinendum est á recte dicendo. Quód si cum illis quæ non recte dicuntur, nempe conandum est recte dicere. Hic Charicles iratus. Quoniam ô Socrates, inquit, ignoras hæc tibi faciliora intellectu, iubemus iuuentutem nullo alloqui pacto. Tum Socrates: Vt ius, inquit, non sit ambiguum, neue præter præscripta faciam, mihi determinetis ad quot annos debeant homines iuuenes arbitrari. At Charicles: Quousq;, dixit, in consilium suscipi nõ possunt, tanquam nondum prudentes: nec tu loquere eis, dum iuniores triginta annis sint. Hic, si quid emam, Socrates ait, num ne quanti uendat interrogem si triginta annis sit minor? Interroga huiuscemodi res, inquit Charicles: tu tamen, ô Socrates, quoniam soles multa, cùm scias quemadmodum se habeant, interrogare, hæc non interroges uelim. Nec ergo respondeam dummodo sciam, Socrates ait, si quis me iuuenis interrogaret, ubi habitat Charicles? aut ubi Critias est? Hæc respondeas licet, Charicles inquit. Tum Critias. Ab illis tamen, ô Socrates, abstinere debes cerdonibus, ac fabris: etenim, ut arbitror, obtusæ factæ sunt aures eis á tua loquacitate. Ab illis quoq; igitur qui sequuntur abstinendum est, Socrates ait, iustitiam, pietatem, & alia huiusmodi? Ita per Iouem, Charicles inquit: & non modò ab istis, sed etiam á bubulcis. Sin uerò, caue ne tu etiam pauciores facias boues. Quo clarum fuit, quód audito illo de bobus sermone Socratis, irati ei fuerunt. Qualis quidem cum Socrate conuersatio fuit Critiæ, & quemadmodum alter ad alterum se habuerit, dictũ sit. Ego uerò ad hæc etiam dicerem, nulli ullam doctrinam ab illo fore, qui non ei placeret. Critias autem & Alcibiades non placente eis Socrate, illum audiebant quando audiebant, sed á principio statim ad rempublicam gubernandam conati sunt se conferre. Cùm enim adhuc cum Socrate conuersabantur, nullis cum alijs potius quàm cum illis qui præerant ciuitati sermocinabantur. Alcibiadem nanq; fertur antequam uiginti annos natus esset, talia cum Pericle tutore quidem suo, ciuitatis autem præfecto, de legib. disputasse. Dic mihi quæso Pericles, utrum possis mihi, quid sit lex, demonstrare? Ita profectò, Pericles respondit. Dic ergo per deos, Alcibiades ait, quoniam ego audiẽs quód aliqui ut legibus obedientes laudantur, arbitror non esse hominem hac laude dignum, qui primò quid sit lex ignoret. Tum Pericles: Non difficilem flagitas Alcibiades rem, cupiens scire quid sit lex. Hæ enim omnes, quas in unũ conueniens et consentiens uulgus conscripsit, explanans quæ sunt facienda, queúe fugienda, sunt leges. Alcibiades quærit: Vtrum autem illa faciunda sanxerunt, quæ bona sunt, an etiam quæ mala? Quæ bona sunt, inquit Pericles, non ea quæ mala. Si uerò, inquit Alcibiades, nõ uulgus, sed quemadmodũ ubi pauci dominantur, pauci illi conuenientes, conscribant quid faciundũ sit, quid hæc sunt? Omnia, Pericles ait, quæcunq; qui ciuitati præsunt, consultatione de agendis inter se habita scribant, leges appellantur. Si ergo tyrannus etiam scribat quibus dominatur, quæ agenda sunt, & hæc leges nũcupari debẽt? Ita, inquit, quæcunque tyrannus dum dominatur scribat, leges appellantur. Violentia uerò & legum transgressio quid sit, ô Pericles, nónne cũ fortior debiliorẽ

Violatio legum.

non

non persuadendo, sed cogẽdo impellat facere quodcunque sibi uideatur? Ita mihi uidetur, ait Pericles. Quaecunque ergo tyrannus etiam non persuadeat, sed impellat ciues facere, & haec legum transgressio sunt? Concessit Pericles. Nego nanque esse, ait, leges, quaecunque tyrannus non persuadendo scribat. Quae uerò pauci non persuadendo sed superando scribunt, utrũ dicamus uim esse, an non? Omnia, inquit Pericles, quae quispiam non persuasum quempiam, siue in scriptis, siue non scriptis impellat agere, potius uis mihi esse uidetur quàm lex. Quaecunque ergo uulgus etiam cùm superat diuites, scribat non persuadẽdo, uis esset profectò potius quàm lex, ô Pericles. Ita prorsus ô Alcibiades, ait Pericles. Nos quoque cùm aequales tibi essemus, periti in huiusmodi fuimus rebus: talia nanque cogitabamus ac arguebamus, qualia tu mihi uideris nunc meditari. Ad haec uerò Alcibiades: Utinam ô Pericles, ait, tum tecũ fuissem, cum peritior teipso in huiusmodi fueris. Cum primum itaque se arbitrati superiores ciuium esse, Socratem quidem amplius non adibant: nam neque in alijs eis placebat: & si quando eum adibant, increpati de peccatis quae committebant, aegrè ferebant: ad rem uerò publicam gubernandam uacabant, cuius rei gratia cum eo aliquando fuerũt. Verùm Crito, Chaerephon, Chaerecrates, Simmias, Cebes, atque Phaedondes, Socratis auditores fuerunt: caeteri quoque qui cum illo conuersabantur, non ut in concionibus, aut in iudicijs plurimũ ualerent, sed ut boni atque honesti effecti, & domo, & domesticis, & propinquis, & amicis, ciuitateque ac ciuibus suis quam optimè uti possent. Horumque nemo cùm iunior, nec cum senior esset, nec aliquid egit mali, nec fuit accusatus fecisse. Attamen aduersarius inquit Socratem iuuentutem docuisse spernere patres, cùm eis persuaderet, eos sapientiores patribus suis efficere, ac dicere secundum leges licere ut patrem etiam quispiam afficiat uinculis, dummodo ignorantem rerum reperiret. argumentoque tali uteretur, quòd scilicet ignorantem a sapientiore ius esset ligari. Socrates autem qui uinculis afficeret quempiam, propterea quòd ignorans esset, illum etiã arbitrabatur oportere ligari ab illis qui sciũt ea quae ipse ignoret. Quapropter nonnunquam considerabat quid intersit inter insaniam & inscitiam. Et insanos quidem pro bono sui atque suorum arbitratur ligandos esse, inscios uerò illorum quae scire oporteat, oportere à scientibus discere. Verùm aduersarius addidit, quòd nõ modo patres, sed alios etiã propinquos parui estimãdos esse, Socrates suis persuadebat auditoribus, cum diceret: Nihil propinquos prodesse, nec illis qui aduersa ualetudine tenentur, nec illis quorum causa in iudicio agitatur: sed illis quidẽ medicos, his uerò qui in iudicijs cõuersantur. Asseritque de amicis etiam Socratẽ dixisse: Nihil utilitatis esse si beneuoli nobis sint, nisi possint etiam prodesse: solosque illos honoribus esse dignos, qui quae deceat sciãt, et uerbo explanare possint. Cùm ergo persuaderet adolescentibus, quòd ipse sapientissimus esset, aliosque posset sapiẽtes efficere, tales faciebat suos auditores, ut nihili alios oẽs comparatione sui putarẽt. Ego uerò memini eũ et de parẽtibus caeterisque propinquis et amicis haec dixisse: nonnunquã et ad haec, quòd ubi & à corpore migrauerit animus, in quo solo prudentia consistit, corpus simulac fieri potest, quãuis familia-

μὴ πείσας, ἀλλὰ βιασάμενος ἀναγκάσῃ ποιεῖν, ὅ,τι ἂν αὐτῷ ποιῇ; ἔμοιγε δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα. καὶ ὅσα ἄρα τύραννος μὴ πείσας τοὺς πολίτας ἀναγκάζει ποιεῖν γράφων, ἀνομία ἐστί; δοκεῖ μοι φάναι τὸν Περικλέα. ἀνατίθεμαι γάρ τοι, ὅσα τύραννος μὴ πείσας γράφει νόμον εἶναι. ὅσα δὲ οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς μὴ πείσαντες, ἀλλὰ κρατοῦντες γράφουσι, πότερον βίαν φῶμεν ἢ μὴ φῶμεν εἶναι; πάντα μοι δοκεῖ φάναι τὸν Περικλέα, ὅσα τις μὴ πείσας ἀναγκάζει τινὰ ποιεῖν, εἴτε γράφων εἴτε μὴ, βία μᾶλλον ἢ νόμος εἶναι. καὶ ὅσα ἄρα τὸ πᾶν πλῆθος κρατοῦν τῶν τὰ χρήματα ἐχόντων γράφει μὴ πεῖσαν, βία μᾶλλον ἢ νόμος ἂν εἴη. μάλα τοι φάναι τὸν Περικλέα, ὦ Ἀλκιβιάδη, καὶ ἡμεῖς τηλικοῦτοι ὄντες, δεινοὶ τὰ τοιαῦτα ἦμεν. τοιαῦτα γὰρ ἐμελετῶμεν καὶ ἐσοφιζόμεθα, οἷάπερ καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ δοκεῖς μελετᾶν. τὸν δὲ Ἀλκιβιάδην φάναι, εἴθε σοι, ὦ Περίκλεις, τότε συνεγενόμην, ὅτε δεινότατος σαυτοῦ ταῦτα ἦσθα. ἐπεὶ τοίνυν τάχιστα τῶν πολιτευομένων ὑπέλαβον κρείττονες εἶναι, Σωκράτει μὲν οὐκ ἔτι προσῄεσαν. οὔτε γὰρ αὐτοῖς ἄλλως ἤρεσκεν, εἴτε προσέλθοιεν, ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ἐλεγχόμενοι, ἤχθοντο. τὰ δὲ τῆς πόλεως ἔπραττον, ὧνπερ ἕνεκεν καὶ Σωκράτει προσῆλθον. ἀλλὰ Κρίτων τε Σωκράτους ἦν ὁμιλητής, καὶ Χαιρεφῶν, καὶ Χαιρεκράτης, καὶ Σιμμίας, καὶ Κέβης, καὶ Φαιδώνδης καὶ ἄλλοι, οἳ ἐκείνῳ συνῆσαν, οὐχ ἵνα δημηγορικοὶ ἢ δικανικοὶ γένοιντο, ἀλλ' ἵνα καλοί τε κἀγαθοὶ γενόμενοι, καὶ οἴκῳ, καὶ οἰκέταις, καὶ οἰκείοις, καὶ φίλοις, καὶ πόλει, καὶ πολίταις, δύναιντο καλῶς χρῆσθαι. καὶ τούτων οὐδεὶς οὔτε νεώτερος, οὔτε πρεσβύτερος ὢν, οὔτ' ἐποίησε κακὸν οὐδὲν, οὔτ' αἰτίαν ἔσχεν. ἀλλὰ Σωκράτης γ', ἔφη ὁ κατήγορος, τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκε, πείθων μὲν τοὺς συνόντας αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων, φάσκων δὲ κατὰ νόμον ἐξεῖναι, παρανοίας ἑλόντι, καὶ τὸν πατέρα δῆσαι, τεκμηρίῳ τούτῳ χρώμενος, ὡς τὸν ἀμαθέστερον ὑπὸ τοῦ σοφωτέρου νόμιμον εἴη δεδέσθαι. Σωκράτης δὲ τὸν μὲν ἀμαθίας ἕνεκα δεσμεύοντα, δικαίως ἂν καὶ αὐτὸν ᾤετο δεδέσθαι ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων, ἃ μὴ αὐτὸς ἐπίσταται. καὶ τῶν τοιούτων ἕνεκα πολλάκις ἐσκόπει, τί διαφέρει μανίας ἀμαθία. καὶ τοὺς μὲν μαινομένους ᾤετο συμφερόντως ἂν δεδέσθαι, καὶ αὐτοῖς, καὶ τοῖς φίλοις. τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους τὰ δέοντα, δικαίως ἂν μανθάνειν παρὰ τῶν ἐπισταμένων. ἀλλὰ Σωκράτης γε, ἔφη ὁ κατήγορος, οὐ μόνον τοὺς πατέρας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἐποίει ἐν ἀτιμίᾳ εἶναι παρὰ τοῖς αὐτῷ συνοῦσι, λέγων, ὡς οὔτε τοὺς κάμνοντας, οὔτε τοὺς δικαζομένους οἱ συγγενεῖς ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἱ ἰατροί, τοὺς δὲ οἱ συνδικεῖν ἐπιστάμενοι. ἔφη δὲ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτὸν λέγειν, ὡς οὐδὲν ὄφελος εὔνους εἶναι, εἰ μὴ καὶ ὠφελεῖν δυνήσονται. μόνους δὲ φάσκειν αὐτὸν ἀξίους εἶναι τιμῆς, τοὺς εἰδότας τὰ δέοντα, καὶ ἑρμηνεῦσαι δυναμένους. ἀναπείθοντα οὖν τοὺς νέους αὐτὸν, ὡς αὐτὸς εἴη σοφώτατός τε, καὶ ἄλλους ἱκανώτατος ποιῆσαι σοφοὺς, οὕτω διατιθέναι τοὺς ἑαυτῷ συνόντας, ὥστε μηδαμοῦ παρ' αὐτοῖς τοὺς ἄλλους εἶναι πρὸς ἑαυτόν. ἐγὼ δ' αὐτὸν οἶδα μὲν καὶ περὶ πατέρων τε καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν τε καὶ περὶ φίλων ταῦτα λέγοντα, καὶ πρὸς τούτοις γε δὴ, ὅτι τῆς ψυχῆς ἐξελθούσης, ἐν ᾗ μόνῃ γίνεται φρόνησις, τὸ σῶμα τοῦ οἰκειο-

οἰκειοτάτου ἀνθρώπου τὴν ταχίστην ἐξενέγκαντες ἀφανίζουσι. ἔλεγε δ' ὅτι καὶ ζῶν ἕκαστος ἑαυτοῦ ὃ πάντων μάλιστα φιλεῖ, τοῦ σώματος, ὅτι ἂν ἀχρεῖον ᾖ καὶ ἀνωφελές, αὐτός τε ἀφαιρεῖ, καὶ ἄλλῳ παρέχει, αὐτοί τέ γε αὑτῶν ὄνυχάς τε καὶ τρίχας καὶ τύλους ἀφαιροῦσι, καὶ τοῖς ἰατροῖς παρέχουσι, μετὰ πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων, καὶ ἀποτέμνειν καὶ ἀποκάειν, καὶ τούτου χάριν οἴονται δεῖν αὐτοῖς καὶ μισθὸν τίνειν. καὶ τὸ σίαλον ἐκ τοῦ στόματος ἀποπτύουσιν, ὡς δύνανται πορρωτάτω. διότι ὠφελεῖ μὲν, οὐδὲν αὐτοὺς ἐνόν, βλάπτει δὲ πολὺ μᾶλλον. ταῦτα οὖν ἔλεγεν, οὐ τὸν μὲν πατέρα ζῶντα κατορύττειν διδάσκων, ἑαυτὸν δὲ κατατέμνειν, ἀλλ' ἐπιδεικνύων, ὅτι τὸ ἄφρον ἄτιμόν ἐστι, καὶ παρεκάλει ἐπιμελεῖσθαι, τοῦ ὡς φρονιμώτατον εἶναι καὶ ὠφελιμώτατον, ὅπως ἐάν τε ὑπὸ πατρὸς, ἐάν τε ὑπὸ ἀδελφοῦ, ἐάν τε ὑπ' ἄλλου τινὸς βούληται τιμᾶσθαι, τούτοις ὠφέλιμος εἶναι. ἔφη δ' αὐτὸν ὁ κατήγορος, καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ποιητῶν ἐκλεγόμενον τὰ πονηρότατα, καὶ τούτοις μαρτυρίοις χρώμενον, διδάσκειν τοὺς συνόντας, κακούργους εἶναι καὶ τυραννικούς. ἡσιόδου μὲν τὸ, ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος. τοῦτο δὴ λέγειν αὐτὸν ὡς ὁ ποιητὴς κελεύει, μηδενὸς ἔργου, μήτε ἀδίκου, μήτε αἰσχροῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρδει. σωκράτης δ' ἐπειδὴ ὁμολογήσαιτο, τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι, ὠφέλιμόν τε εἶναι ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι. τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερόν καὶ κακόν. καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθὸν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν. τοὺς μὲν ἀγαθόν τι ποιοῦντας, ἐργάζεσθαί τε ἔφη, καὶ ἐργάτας ἀγαθοὺς εἶναι· τοὺς δὲ κυβεύοντας, ἤ τι ἄλλο πονηρὸν καὶ ἐπιζήμιον ποιοῦντας, ἀργοὺς ἀπεκάλει. ἐκ δὲ τούτων ὀρθῶς ἂν ἔχοι, τὸ ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος. τὸ δὲ ὁμήρου, ἔφη ὁ κατήγορος, πολλάκις αὐτὸν λέγειν, ὅτι ὀδυσσεὺς ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη, τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς, δαιμόνι' οὔ σε ἔοικε κακὸν ὡς δειδίσσεσθαι, ἀλλ' αὐτός τε κάθησο, καὶ ἄλλους ἵδρυε λαούς. ὃν δ' αὖ δήμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι, τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν, ὁμοκλήσασκέ τε μύθῳ. δαιμόνι' ἀτρέμας ἧσο καὶ ἄλλων μῦθον ἄκουε, οἳ σέο φέρτεροί εἰσι. σὺ δ' ἀπτόλεμος, καὶ ἄναλκις, οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ. ταῦτα δὴ αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι ὡς ὁ ποιητὴς ἐπαινοίη παίεσθαι τοὺς δημότας καὶ πένητας. σωκράτης δ' οὐ ταῦτ' ἔλεγε (καὶ γὰρ ἑαυτὸν οὕτω γ' ἂν ᾤετο δεῖν παίεσθαι) ἀλλ' ἔφη δεῖν τοὺς μήτε λόγῳ, μήτε ἔργῳ ὠφελίμους ὄντας, μήτε στρατεύματι, μήτε πόλει, μήτε αὐτῷ τῷ δήμῳ, εἴ τι δέοι βοηθεῖν ἱκανούς, ἄλλως τ' ἐὰν πρὸς τούτῳ καὶ θρασεῖς ὦσι, πάντα τρόπον κωλύεσθαι, κἂν πάνυ πλούσιοι τυγχάνωσιν ὄντες. ἀλλὰ σωκράτης γε τἀναντία τούτων φανερὸς ἦν καὶ δημοτικὸς, καὶ φιλάνθρωπος ὤν. ἐκεῖνος γὰρ πολλοὺς ἐπιθυμητὰς, καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαβὼν, οὐδένα πώποτε μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφθόνως ἐπήρκει τῶν ἑαυτοῦ, ὧν τινὲς μικρὰ μέρη παρ' ἐκείνου προῖκα λαβόντες, πολλοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπώλουν. καὶ οὐκ ἦσαν ὥσπερ ἐκεῖνος δημοτικοί. τοῖς γὰρ μὴ ἔχουσι χρήματα δοῦναι, οὐκ ἤθελον διαλέγεσθαι. ἀλλὰ σωκράτης γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, κόσμον τῇ πόλει παρεῖχε, πολλῷ μᾶλλον ἢ λίχας τῇ λακεδαιμονίων, ὃς ὀνομαστὸς

familiarißimi hominis sit, conatur abscondere: dumq; adhuc homines uiuant, quicquid corporis sui, quod longè plus omnibus amant, inutile esset, ungulas, capillos, callos, cæteraq; superflua corporis & ipsi incidentes proijciunt, medicisq; cum doloribus & laboribus abscindendum præbent, atq; amputant, huiusq; rei gratia mercedem etiam eis oportere soluere opinantur: ac saliuam ab ore quamlongißimè possunt, spuunt: quoniam nihil insita prodest, sed multò magis nocet. Hæc itaque Socrates aiebat, non quòd parentem etiam quidem dum uiuat obruendum esse doceret, aut aliquem se sibi abscindendum: sed ostendens, quod nullo honore dignum censetur quod insipiens est, hortabaturq; ut studeant quamprudentißimi ac utilißimi effici: ut si quis aut à patre, aut à fratre, aut à quoquam alio uelit honorari, non contemnat uirtutes cognatione confisus, sed conetur ut à quibus honorari desideret, etiam possit eis prodesse. Enimuero accusator Socratem inquit solere à nobilißimis poetis ea dicta eligere quæ peiora sunt, hisq; ut testimonijs usum, docere adolescentes maleficos ac tyrannos esse. Illud nanq; Hesiodi: Negocium non est opprobrium, ocium autem opprobriũ est: interpretari Socratem solitum asserunt, quòd poeta iubeat scilicet à nullo negocio nec iniusto nec turpi abstinendum esse: sed omnia quæstus gratia faciunda. Socrates uerò cùm arbitraretur negocium esse utile ac bonum homini, ocium autem nocuum & malum: & operari bonum, ocio uerò marcescere, malum: quos quidem bonum quippiam facientes uidebat, operari dicebat, ac bonos operarios esse: qui uerò taxillis uacabant, aut aliquid prauum, aut damnosum agebant, ociosos appellabat. Et ita rectè se habeat dicere, negocium non esse opprobrium, ocium autem opprobrium esse. Carmina illa etiam Homeri aduersarius inquit sæpenumero Socratem dixisse, quòd Vlysses si quenquam præstantem ac ducem conueniret, hunc suaui sermone cùm appropinquaret demulcebat: O felix, nō deceat uti formidolosum pertimescere, si tu quoque maneas, et persuadeas populo permanere. Cùm uerò quenquã uideret uirũ plebeiũ, ac reperiret clamantem, hunc sceptro cædebat, ac uerbo increpabat: Infelix, sede immobilis, ac alijs pareas qui præstantiores te sunt: tu uerò effœminatus & eneruatus es, nec bello nec consilio idoneus. Hæc uerò cum interpretari, quasi uelit poeta ut uerberibus afficiantur plebeij ac pauperes homines. Socrates uerò minimè ista aiebat: nam isto modo seipsum profectò diceret esse cædendum. Dicebat autem, illos qui nec uerbo nec opere prosunt, nec exercitui, nec ciuitati, nec ipsi plebi, si opus fuerit, præsertim si ad hæc audaces ac insolentes sint, omnibus modis prohiberi oportere, quamuis ditißimi sint. Ipse autem in se popularis ac humanus erat. Multos nanq; tum ciues tum hospites cupidos sui habens, nullam unquam mercedem suæ doctrinæ exegit, sed omnibus liberaliter ac sine inuidia suam communicabat scientiam, cuius cùm paruam alij partem accepissent, magno uendebant: nec erant ut ille populares, sed cum illis qui pecuniam dare non habebant, colloqui denegabant. Socrates autem etiam aduenis hominibus ornamentum esse uidebatur ciuitatis, multoq; magis quàm Lichas ciuitati Lacedæmoniorum, qui famosus

sus in hoc genere habitus est. Lichas namque aduenienti bus Lacedæmona hospitib. gymnasiorũ gratia hospi tium præbebat: Socrates uerò quãdiu uiuebat sua im pendẽs, maxime utilitati uolẽtibus erat. Meliores nam que eos qui secũ cõuersabãtur efficiebat. Cùm itaque hu iusmodi Socrates fuisset, honore potius quàm morte à ciuitate affici, ut mihi uidetur, debebat. Nã et si quis se cundũ leges cõsideraret, hoc idẽ inueniet. Sancitũ nan que legib. est, illũ affici morte debere, qui aut furatur, aut latrocinatur, aut rapit, aut in ædes alienas irruit, aut in seruitutẽ homines redigit, aut sacrilegiũ cõmit tit: à quibus ille longè plus omnibus hominibus aberat. Insuper nec ut bellũ, quod multa mala secutura erãt, nec seditio, aut proditio, aut aliquod malum accideret ciuitati, causa unquã ille fuerat. Nec priuatim quen quã aut bonis priuauit, aut ut incõmodum pateretur, procurauit: et nõ modò nõ fecit, sed nec suspectũ se un quam de eiusmodi reddidit rebus. Qua igitur ratione dignus esset accusatione, qui pro illo quod obijcieba tur, quòd nõ coleret deos, colebat illos, ut hominibus patefactũ erat plus alijs hominibus? Pro illo uerò quod aduersarius eum accusauerat, quòd iuuentutẽ corrum peret, manifestè eos adolescentulorũ qui eo utebãtur, quicunque prauas cupiditates haberẽt, ab illis dehortaba tur. illis uerò uirtutẽ quæ maxima pulcherrimaque est, quaque ciuitates ac domus optimè habitantur, cupere hortabatur. Hæc itaque agẽs, cur nõ esset in ciuitate ma ximis honoribus dignus? Verùm quod summopere pro derat etiã illis quibus cũ conuersabatur, partim facto seipsum qualis esset ostendens, partim disputationibus usus, horũ conscribã quæcunque meminerim. Circa igi tur deos eo modo uidebatur dicere ac agere, quo Py thius illis respõdet qui interrogãt quomodo oporteat agere, aut de immolationibus aut de maiorũ obseruan tia, aut de alijs huiusmodi rebus. Sicut enim Pythius de immolationibus iubet, quòd rectè agat is, qui cõsue tudine ciuitatis utatur, sic etiam Socrates & ipse facie bat, cæterosque admonebat: eos uerò qui aliter agebãt, curiosos et uanos arbitrabatur. Orabat autẽ deos sim pliciter bona præstare, tanquã optimè dij quænã sint nobis bona scirẽt. Qui uerò aurũ, aut argentũ, aut ty rannidẽ aut quippiã huiusmodi à dijs orãdo petebãt, il los simile quid opinabatur orare, ac si lusũ taxillorũ, aut prælium, aut aliquid orassent cuius incertus exitus esset. Immolationes autẽ parui sumptus, cũ pauca habe ret, offerẽs dijs, nihil arbitrabatur differre ab illis quæ magnis diuitijs multa ac magna sacrificarent. Nec enim deos asserebat plus magnis quàm paruis sacrificijs gaude re: alioquin sæpe magis essẽt eis grata quæ praui homi nes offerũt, quàm quæ boni sacrificãt. Nec hominib. uiuen dum esse dicebat, si magis malorũ quàm bonorũ hominum essent dijs gratæ oblationes. Opinabaturque deos quam maxime gaudere à bonis hominib. eis oblatis honori bus. Quapropter illud quoque carmẽ cõmendabat: Se cundũ quod potes, immortalib. dijs sacrificia offeras. Erga etiã amicos aut hospites, cæteramque uitam, opti mam hanc admonitionẽ esse aiebat: Secundũ quod po tes agas. Si quando autem quicquam à dijs sibi ostendi putabat, minus persuasus fuisset præter ostensa face re, quã si quis persuaderet ei, ducẽ in uia cæcum pro uidente recipere, & uiæ ignarum pro cognoscente.

illos

μαστὸς ἐπὶ τούτῳ γέγονε. λίχας μὲν γὰρ ταῖς γυμνοπαιδίαις τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν λακεδαίμονι ξένους ἐδείπνιζε. σωκράτης δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου τὰ ἑαυτοῦ δαπανῶν τὰ μέγιστα, πάντας τοὺς βουλομένους ὠφέλει. βελτίους γὰρ ποιῶν τοὺς συγγιγνομένους ἀπέπεμπεν. ἐμοὶ δὴ σωκράτης τοιοῦτος ὢν, ἐδόκει τιμῆς ἄξιος εἶναι τῇ πόλει μᾶλλον ἢ θανάτου. καὶ κατὰ τοὺς νόμους δὲ σκοπῶν ἄν τις τοῦθ᾽ εὕροι. κατὰ γὰρ τοὺς νόμους, ἐάν τις φανερὸς γένηται κλέπτων, ἢ λωποδυτῶν, ἢ βαλαντιοτομῶν, ἢ τοιχωρυχῶν, ἢ ἀνδραποδιζόμενος, ἢ ἱεροσυλῶν, τούτοις θάνατός ἐστιν ἡ ζημία, ὧν ἐκεῖνος πάντων ἀνθρώπων πλεῖστον ἀπεῖχεν. ἀλλὰ μὴν τῇ πόλει γε οὔτε πολέμου κακῶς συμβάντος, οὔτε στάσεως, οὔτε προδοσίας, οὔτε ἄλλου κακοῦ οὐδενὸς πώποτε αἴτιος ἐγένετο. οὐδὲ μὴν ἰδίᾳ γε οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων, οὔτε ἀγαθῶν ἀπεστέρησεν, οὔτε κακοῖς περιέβαλεν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αἰτίαν τῶν εἰρημένων οὐδενὸς πώποτ᾽ ἔσχε. πῶς οὖν ἔνοχος ἂν εἴη τῇ γραφῇ; ὃς ἀντὶ μὲν τοῦ μὴ νομίζειν θεοὺς, ὡς ἐν τῇ γραφῇ ἐγέγραπτο, φανερὸς ἦν θεραπεύων τοὺς θεοὺς, μάλιστα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀντὶ δὲ τοῦ διαφθείρειν τοὺς νέους (ὃ δὴ ὁ γραψάμενος αὐτὸν ᾐτιᾶτο) φανερὸς ἦν τῶν συνόντων, τοὺς πονηρὰς ἐπιθυμίας ἔχοντας, τούτων μὲν παύων, τῆς δὲ καλλίστης καὶ μεγαλοπρεπεστάτης ἀρετῆς, ᾗ πόλεις τε καὶ οἴκους εὖ οἰκοῦσι, προτρέπων ἐπιθυμεῖν; ταῦτα δὲ πράττων, πῶς οὐ μεγάλης ἄξιος ἦν τιμῆς τῇ πόλει; ὡς δὲ δὴ καὶ ὠφελεῖν ἐδόκει μοι τοὺς ξυνόντας, τὰ μὲν ἔργῳ δεικνύων ἑαυτὸν οἷος ἦν, τὰ δὲ καὶ διαλεγόμενος. τούτων δὴ γράψω, ὁπόσα ἂν διαμνημονεύσω. τὰ μὲν τοίνυν πρὸς τοὺς θεοὺς φανερὸς ἦν καὶ ποιῶν καὶ λέγων ᾗπερ ἡ πυθία ὑποκρίνεται, τοῖς ἐρωτῶσι πῶς δεῖ ποιεῖν ἢ περὶ θυσίας, ἢ περὶ προγόνων θεραπείας, ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων. ἥ τε γὰρ πυθία νόμῳ πόλεως ἀναιρεῖ ποιοῦντας εὐσεβῶς ἂν ποιεῖν. σωκράτης τε οὕτως καὶ αὐτὸς ἐποίει, καὶ τοῖς ἄλλοις παρῄνει. τοὺς δὲ ἄλλως πως ποιοῦντας, περιέργους καὶ ματαίους ἐνόμιζεν εἶναι. καὶ εὔχετο δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἁπλῶς τἀγαθὰ διδόναι, ὡς τοὺς θεοὺς κάλλιστα εἰδότας, ὁποῖα ἀγαθά ἐστι. τοὺς δὲ εὐχομένους χρυσίον, ἢ ἀργύριον, ἢ τυραννίδα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, οὐδὲν διάφορον ἐνόμιζεν εὔχεσθαι, ἢ εἰ κυβείαν, ἢ μάχην, ἢ ἄλλο τι εὔχοιτο τῶν φανερῶς ἀδήλων, ὅπως ἀποβήσοιτο. θυσίας δὲ θύων μικρὰς ἀπὸ μικρῶν, οὐδὲν ἡγεῖτο μειοῦσθαι τῶν ἀπὸ πολλῶν, καὶ μεγάλων, πολλὰ καὶ μεγάλα θυόντων. οὔτε γὰρ τοῖς θεοῖς, ἔφη, καλῶς ἔχειν, εἰ ταῖς μεγάλαις θυσίαις μᾶλλον ἢ ταῖς μικραῖς ἔχαιρον. πολλάκις γὰρ ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢ παρὰ τῶν χρηστῶν εἶναι κεχαρισμένα. οὔτ᾽ ἂν τοῖς ἀνθρώποις ἄξιον εἶναι ζῆν, εἰ τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἦν κεχαρισμένα τοῖς θεοῖς, ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν. ἀλλ᾽ ἐνόμιζε τοὺς θεοὺς ταῖς παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων τιμαῖς, μάλα χαίρειν. ἐπαινέτης δ᾽ ἦν καὶ τοῦ ἔπους τούτου, καδδύναμιν δ᾽ ἔρδειν, ἱέρ᾽ ἀθανάτοισι θεοῖσι. καὶ πρὸς φίλους δὲ καὶ ξένους, καὶ πρὸς τὴν ἄλλην δίαιταν, καλὴν ἔφη παραίνεσιν εἶναι, τὴν καδδύναμιν ἔρδειν. εἰ δέ τι δόξειεν αὐτῷ σημαίνεσθαι παρὰ θεῶν, ἧττον ἂν ἐπείσθη παρὰ τὰ σημαινόμενα ποιῆσαι, ἢ εἴ τις αὐτὸν ἔπειθεν ὁδοῦ λαβεῖν ἡγεμόνα τυφλὸν, καὶ μὴ εἰδότα τὴν ὁδὸν, ἀντὶ βλέποντος καὶ εἰδότος.

καὶ

καὶ τῶν ἄλλων δὲ μωρίαν κατηγόρει, οἵτινες παρὰ τὰ ἐκ τῶν θεῶν σημαινόμενα, ποιοῦσί τι, φυλαττόμενοι τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδοξίαν. αὐτὸς δὲ πάντ' ἀνθρώπινα ὑπερεώρα, πρὸς τὴν παρὰ τῶν θεῶν ξυμβουλίαν. διαίτῃ δὲ τήν τε ψυχὴν ἐπαίδευε καὶ τὸ σῶμα, ᾗ χρώμενος ἄν τις, εἰ μή τι δαιμόνιον εἴη, θαρραλέως καὶ ἀσφαλῶς διάγοι, καὶ οὐκ ἂν ἀπορήσειε τοσαύτης δαπάνης. οὕτω γὰρ εὐτελὴς ἦν, ὥστ' οὐκ οἶδ' εἴ τις οὕτως ἂν ὀλίγα ἐργάζοιτο, ὥστε μὴ λαμβάνειν τὰ Σωκράτει ἀρκοῦντα. σίτῳ μὲν γὰρ τοσούτῳ ἐχρῆτο, ὅσον ἡδέως ἤσθιε. καὶ ἐπὶ τοῦτο οὕτως παρεσκευασμένος ᾔει, ὥστε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σίτου ὄψον αὐτῷ εἶναι. ποτὸν δὲ πᾶν ἡδὺ ἦν αὐτῷ, διὰ τὸ μὴ πίνειν, εἰ μὴ διψῴη. εἰ δέ ποτε κληθεὶς ἐθελήσειεν ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν, ὃ τοῖς πλείστοις ἐργωδέστατόν ἐστιν, ὥστε φυλάξασθαι τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν ἐμπίπλασθαι, τοῦτο ῥᾳδίως πάνυ ἐφυλάττετο. τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τοῦτο ποιεῖν, συνεβούλευε φυλάττεσθαι τὰ πείθοντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν, μηδὲ διψῶντας πίνειν. καὶ γὰρ τὰ λυμαινόμενα γαστέρας καὶ κεφαλὰς καὶ ψυχάς, ταῦτ' ἔφη εἶναι. οἴεσθαι δ' ἔφη ἐπισκώπτων καὶ τὴν Κίρκην ὗς ποιεῖν, τοιούτοις πολλοῖς δειπνίζουσαν. τὸν δὲ Ὀδυσσέα Ἑρμοῦ τε ὑποθημοσύνῃ καὶ αὐτὸν ἐγκρατῆ ὄντα, καὶ ἀποσχόμενον τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν τῶν τοιούτων ἅπτεσθαι, διὰ ταῦτα οὐδὲ γενέσθαι ὗν. τοιαῦτα μὲν περὶ τούτων ἔπαιζεν ἅμα σπουδάζων. ἀφροδισίων δὲ παρῄνει τῶν καλῶν ἰσχυρῶς ἀπέχεσθαι. οὐ γὰρ ἔφη ῥᾴδιον εἶναι τῶν τοιούτων ἁπτόμενον σωφρονεῖν. ἀλλὰ καὶ Κριτόβουλόν ποτε τὸν Κρίτωνος, πυθόμενος ὅτι ἐφίλησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν καλὸν ὄντα, παρόντος τοῦ Κριτοβούλου, ἤρετο Ξενοφῶντα, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ξενοφῶν, οὐ σὺ Κριτόβουλον ἐνόμιζες εἶναι τῶν σωφρονικῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἢ τῶν θρασέων, καὶ τῶν προνοητικῶν μᾶλλον, ἢ τῶν ἀνοήτων τε καὶ ῥιψοκινδύνων; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. νῦν τοίνυν νόμιζε αὐτὸν θερμουργότατον εἶναι καὶ λεωργότατον. οὗτος κἂν εἰς μαχαίρας κυβιστήσειε, κἂν εἰς πῦρ ἅλοιτο. καὶ τί δή, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἰδὼν ποιοῦντα, τοιαῦτα κατέγνωκας αὐτοῦ; οὐ γὰρ οὗτος, ἔφη, ἐτόλμησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν φιλῆσαι, ὄντα εὐπροσωπότατον καὶ ὡραιότατον; ἀλλ' εἰ μέντοι, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥιψοκίνδυνον ἔργον, κἂν ἐγὼ δοκῶ μοι τὸν κίνδυνον τοῦτον ὑπομεῖναι. ὦ τλῆμον (ἔφη ὁ Σωκράτης) καὶ τί ἂν οἴει παθεῖν καλὸν φιλήσας, ἆρ' οὐκ ἂν αὐτίκα μάλα δοῦλος εἶναι ἀντ' ἐλευθέρου; πολλὰ δὲ δαπανᾶν εἰς βλαβερὰς ἡδονάς; πολλὴν δὲ ἀσχολίαν ἔχειν τοῦ ἐπιμεληθῆναί τινος καλοῦ τ' ἀγαθοῦ; σπουδάζειν δ' ἀναγκασθῆναι, ἐφ' οἷς οὐδ' ἂν μαινόμενος σπουδάσειεν; ὦ Ἡράκλεις, ἔφη Ξενοφῶν, ὡς δεινήν τινα λέγεις δύναμιν τοῦ φιλήματος εἶναι, καὶ τοῦτο, ἔφη ὁ Σωκράτης, θαυμάζεις; οὐκ οἶσθα, ἔφη, τὰ φαλάγγια, οὐδ' ἡμιωβολιαῖα τὸ μέγεθος ὄντα, προσαψάμενα μόνον τῷ στόματι, ταῖς τε ὀδύναις ἐπιτρίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ φρονεῖν ἐξίστησι; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ξενοφῶν. ἐνίησι γάρ τι τὰ φαλάγγια κατὰ τὸ δῆγμα. ὦ μωρέ, ἔφη Σωκράτης. τοὺς δὲ καλοὺς οὐκ οἴει φιλοῦντας ἐνιέναι τι, ὅτι σὺ οὐχ ὁρᾷς; οὐκ οἶσθ' ὅτι τοῦτο τὸ θηρίον, ὃ καλοῦσι καλὸν καὶ ὡραῖον, τοσούτῳ δεινότερόν ἐστι τῶν φαλαγγίων, ὅσῳ ἐκεῖνα μὲν ἁψάμενα, τοῦτο δὲ οὐδ' ἁπτόμενον, ἐάν τις αὐτὸ θεᾶται, ἐνίησί τι καὶ πάνυ πρόσωθεν τοιοῦτον, ὥστε μαί-

νεσθαι

Illos autem qui cauendo hominum opiniones, preter illa que dij consulerēt, facerēt, stoliditate accusabat. Ipse uerò consultationem diuinam omnibus anteferebat humanis. Tali autem modo uiuendi, corpus ac animum castigabat, quo quispiam usus, nisi quid diuinum impediat, facillimè atq; securè degat, tantoq; sumptu non careat. Tā enim paucis utebatur, ut nescio quis tam modicum laboraret, qui non posset lucrari que Socrati satis essent. Cibo namq; tam parcè utebatur, ut ucunaé comederet: atq; ad illum ita ibat paratus, ut pro epulis esset sibi cupiditas comedendi. Potus uerò omnis erat ei gratus, propterea quod nunquam bibebat nisi sitiret. Si quando uerò in conuiuiū conuocatus uoluisset ire, à quo difficilimū plurimis cauere est, praterquam deceat saturari, facillimè ipse ab illo cauebat. Qui uerò hoc facere non poterant, his consulebat abstinere ab illis que persuadent non famescēdo comedere, neq; sitiendo bibere. hec enim esse aiebat que uentribus, capitibus, atq; animis noceant. Arbitrari autem, iocando dicebat, idcirco sues homines effici à Circe, quoniā multis talibus illos nutriebat: Vlyssem autem partim Mercurij consilio, partim abstinentia sua, in suem conuersum non fuisse: huiuscemodi de his seriò simul ac ioco dicebat. De rebus uerò uenereis superandis, admonebat à pulchris abstinere uehementer. Non enim esse facile aiebat, cùm tales homo tangat, modestum esse. Quinimò cùm aliquando Critobulum (qui erat Critonis filius) Alcibiadis filio insigni pulchritudine suauiū dare deprehendisset, Xenophontem ipso etiam presente Critobulo interrogat. Dic mihi, inquit, ô Xenophon, nónne censebas Critobulum hominem esse frugi, non amatorem? prouidum, non amentem uel temerarium? Prorsus, ait Xenophon. Nunc igitur tibi persuadeas uelim, hunc longe confidentissimum nec non & audacissimum esse hominem, atq; adeò ut etiam capite in enses se praecipitem dare, aut in ignes insilire non dubitaret. Ecquid, inquit Xenophon, eum uidisti facere, ut talem aduersus ipsum feres sententiam? Nonne, inquit, formosissimum etiam et pulcherrimum Alcibiadis filium ausus est osculari? Verum, inquit Xenophō, si tam periculosa hec res est, & ego mihi hoc periculum subire uideor. Ad hec Socrates. O miserum hominem: & quid effecturum te arbitraris, si formosum osculatus fueris? An non ut statim repulsa libertate in seruitutis iugum te tradas, non exiguos uerò sumptus in noxios uoluptates facias, à ueri, boni, honestiq; indagatione uaces, in ijs autem rebus, quas nemo sane mentis, sed furiosus curauerit, omne studium tuum collo-ces? Mehercule, inquit Xenophon, magnam osculo uim inesse dicis. Tum Socrates, hoccine tibi mirum, inquit, uidetur? An uerò tu solus ignoras, quòd phalangia (que si magnitudinē respicias, ne dimidio quidem obolo conferri possunt) ubi ore tantum homines apprehenderint, doloribus eos conficiunt, & à sensu mentis abstrahunt? Per Iouē, inquit Xenophon, infigūt enim aliquid morsu phalangia. O stulte, ait Socrates, cēsesne etiam osculantes pulchros non immittere quippiā, quod non uideas? An nescis id animal, quod pulchrum & formosum uocant, eò horribilius esse phalangijs, quod hec tactu solū ledunt: illud uerò etsi non tangat, sed eminus tantum uideatur, inserit aliquid quod insani-

Dicta Socratis.

Sociorum Vlyssis in sues mutatio quid significet.

Phalangij uis.

sanire faciat? Et hinc est fortaßis quod Cupido dicitur pharetratus: quoniã formosi etiam à lõge uulnera infligunt. Quapropter fidelißimũ tibi ô Xenophõ consiliũ do, ut quamprimũ aliquẽ formosum cõspexeris, ita fugias, ut ne retrò quidẽ respicias. Tibi uerò, ô Critobule, consulo, ut integrũ annũ peregrineris: uix enim intra id spacium ab hoc morsu conualueris. Quapropter illos qui nõ moderati ad res uenereas essent, arbitrabatur talibus uti debere, quibus si nõ nimiũ corpus indigeret, nõ reciperet animus: si uerò corpus indigeret, non facesserent negotiũ animo. Ipse autẽ ita contra hæc armatus erat, ut facilius à pulcherrimis abstineret, quàm à turpißimis alij. Circaq; cibũ ac potũ & uenereas res abstinentißimus erat: ac arbitrabatur nõ minorem abstinendo uoluptatem habere, quàm si quis magna cura uoluptates acquirat, dolorẽ uerò multò minorem. Si uerò quidam Socratem opinantur, ut ex coniectura nonnulli de eo scripserunt, hortari quidem homines ad uirtutem optimũ, introducere uerò in eam minimè sufficientem fuisse, considerent non modò quibus causa tentamenti interrogationibus usus, illos qui omnia scire opinabãtur, redarguebat, sed ea etiã quæ cum suis auditoribus colloquebatur in dies. ac isto modo iudicent, utrum poterat illos reddere meliores qui cum eo conuersabantur. Dicã uerò primùm, quæ quondam cum de numine cum Aristodemo, qui Paruus cognominabatur, audieram disputãtem. Cùm enim eum consideraret nec dijs sacrificantem, nec diuinatione usum, quin in contemptu habentem, ac deridẽtem illos qui ea faciebant: Dic mihi Aristodeme, inquit, sunt ulli hominum, quos ut sapientes admiraris? Ita esse respondit. At ille. Expone nobis nomina, inquit. In uersuum, ait, cõpositione Homerũ ego permaximè sum admiratus: in dithyrãbo, Menalippidem: in tragœdia, Sophoclem: in arte statuaria, Polycletũ. in pictura, Zeuxim. Vtrum autẽ, Socrates ait, illi tibi uidẽtur magis admirandi esse, qui insipientia & immobilia simulacra operantur, an illi qui animalia scientia & mobilia? Multò per Iouẽ, inquit, qui animalia faciãt, præsertim si non sorte, sed cogitatione hæc fiant. Illorũ uerò quæ incerta sunt ad quem finem tendant, quæq; manifeste in utilitatem cedũt hominibus, utra fortunæ, ac utra iudicas rationis et cogitationis opera esse? Quæ in utilitatem sunt, inquit, rationis opera esse decet. Quid uerò, nõ tibi uidetur qui principio homines fecit, utiliter eis sensus tribuisse, per quos unumquodq; sentirẽt? oculos ut uisibilia uideãt, aures ut audibilia audiãt. sic etiã de ijs quæ odore sentiuntur, quorũ nulla esset utilitas, si non additæ nobis nares fuissent. Dulciũ etiam & acutorũ quis nobis esset sensus, si nõ fuisset nobis lingua data index illorũ? Et ad hæc, nõ uidetur tibi hoc etiam prouidentiæ opus fuisse, quòd cũ uisus imbecillis esset, palpebris eũ circũuallere, quæ cùm opus fuerit uti uisu, aperiuntur, in somno uerò clauduntur? Vt uerò ne uẽti nocere poßint, pilos palpebrarũ quasi decolatoriũ, ac supercilia eminẽtia super oculos imposuit, ne qui descendit à capite sudor noceat. Quòd aũt aures suscipiunt quidẽ omnes uoces, nunquã uerò implentur. Dentesq; anteriores quidẽ omnibus animalibus tales constructi sunt ut secare poßint, molares autem ut ab illis cibum in eis susceptum molere ualeant. Ac os, per quod

anima

νεσθαι ποιεῖν; ἴσως δὲ καὶ οἱ ἔρωτες τοξόται διὰ τοῦτο λέγονται, ὅτι καὶ πρόσωθεν οἱ καλοὶ τιτρώσκουσιν. ἀλλὰ συμβουλεύω σοι, ὦ Ξενοφῶν, ὁπότ' ἂν ἴδῃς τινὰ καλόν φεύγειν προτροπάδην. σοὶ δέ, ὦ Κριτόβουλε, συμβουλεύω ἀπενιαυτίσαι. μόλις γὰρ ἴσως ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὸ δῆγμα ὑγιὴς γένοιο. οὕτω δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸς ἀφροδίσια, ᾤετο χρῆναι πρὸς τοιαῦτα, οἷα μὴ πάνυ μὲν δεομένου τοῦ σώματος, οὐκ ἂν προσδέξαιτο ἡ ψυχή, μὴ δεομένου δέ, οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι. αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα φανερὸς ἦν οὕτω παρεσκευασμένος, ὥστε ῥᾷον ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὡραιοτάτων, ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἀωροτάτων. περὶ μὲν δὴ βρώσεως καὶ πόσεως, καὶ ἀφροδισίων οὕτω κατεσκευασμένος ἦν. καὶ ᾤετο οὐδὲν ἂν ἧττον ἀρκούντως ἥδεσθαι τῶν πολλὰ ἐπὶ τούτοις πραγματευομένων. λυπεῖσθαι δὲ πολὺ ἔλαττον. εἰ δέ τινες Σωκράτην νομίζουσιν (ὡς ἔνιοι γράφουσί τε καὶ λέγουσι περὶ αὐτοῦ τεκμαιρόμενοι) προτρέψασθαι μὲν ἀνθρώπους ἐπ' ἀρετὴν κράτιστον γεγονέναι, προαγαγεῖν δ' ἐπ' αὐτὴν οὐχ ἱκανόν, σκεψάμενοι μὴ μόνον ἃ ἐκεῖνος κολαστηρίου ἕνεκα τοὺς πάντ' οἰομένους εἰδέναι ἐρωτῶν ἤλεγχεν, ἀλλὰ καὶ ἃ λέγων συνημέρευε τοῖς συνδιατρίβουσι δοκιμαζόντων εἰ ἱκανὸς ἦν βελτίους ποιεῖν τοὺς συνόντας. λέξω δὲ πρῶτον, ἅ ποτε αὐτοῦ ἤκουσα περὶ τοῦ δαιμονίου διαλεγομένου πρὸς Ἀριστόδημον τὸν μικρὸν ἐπικαλούμενον. καταμαθὼν γὰρ αὐτὸν οὔτε θύοντα τοῖς θεοῖς μηχανώμενον, οὔτε μαντικῇ χρώμενον, ἀλλὰ καὶ τῶν ποιούντων ταῦτα καταγελῶντα. εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀριστόδημε, ἔστιν οὕστινας ἀνθρώπους τεθαύμακας ἐπὶ σοφίᾳ; ἔγωγ', ἔφη. καὶ ὅς, λέξον ἡμῖν, ἔφη, τὰ ὀνόματα αὐτῶν. ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπῶν ποιήσει, Ὅμηρον ἔγωγε μάλιστα τεθαύμακα. ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ, Μελανιππίδην. ἐπὶ δὲ τραγῳδίᾳ, Σοφοκλέα. ἐπὶ δὲ ἀνδριαντοποιίᾳ, Πολύκλειτον. ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ, Ζεῦξιν. πότερά σοι δοκοῦσιν οἱ ἀπεργαζόμενοι εἴδωλα ἄφρονά τε καὶ ἀκίνητα ἀξιοθαυμαστότεροι εἶναι, ἢ οἱ ζῷα ἔμφρονά τε καὶ ἐνεργά; πολὺ νὴ Δία οἱ ζῷα. εἴπερ γε μὴ τύχῃ τινί, ἀλλ' ὑπὸ γνώμης ταῦτα γίγνεται. τῶν δὲ ἀτεκμάρτως ἐχόντων ὅτου ἕνεκά ἐστι, καὶ τῶν φανερῶς ἐπ' ὠφελείᾳ ὄντων, πότερα τύχης, καὶ πότερα γνώμης ἔργα κρίνεις; πρέπει μὲν τὰ ἐπ' ὠφελείᾳ γιγνόμενα, γνώμης εἶναι ἔργα. οὐκοῦν δοκεῖ σοι ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους, ἐπ' ὠφελείᾳ προσθεῖναι αὐτοῖς δι' ὧν αἰσθάνονται ἕκαστα, ὀφθαλμοὺς μέν, ὥσθ' ὁρᾶν τὰ ὁρατά· ὦτα δέ, ὥστ' ἀκούειν τὰ ἀκουστά· ὀσμῶν γε μήν, εἰ μὴ ῥῖνες προσετέθησαν, τί ἂν ἡμῖν ὄφελος ἦν; τίς δ' ἂν αἴσθησις ἦν γλυκέων, καὶ δριμέων, καὶ πάντων τῶν διὰ στόματος ἡδέων, εἰ μὴ γλῶττα τούτων γνώμων ἐνειργάσθη; πρὸς δὲ τούτοις οὐ δοκεῖ σοι καὶ τόδε προνοίας ἔργον ἐοικέναι, τὸ ἐπεὶ ἀσθενὴς μέν ἐστιν ἡ ὄψις, βλεφάροις αὐτὴν θυρῶσαι, ἃ ὅταν μὲν αὐτῇ χρῆσθαί τι δέῃ, ἀναπετάννυται, ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ συγκλείεται; ὡς δ' ἂν μηδὲ ἄνεμοι βλάπτωσιν, ἠθμόν, βλεφαρίδας ἐμφῦσαι, ὀφρύσι τε ἀπογεισῶσαι τὰ ὑπὲρ τῶν ὀμμάτων, ὡς μηδ' ὁ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἱδρὼς κακουργῇ. τὸ δὲ τὴν ἀκοὴν δέχεσθαι μὲν πάσας φωνάς, ἐμπίπλασθαι δὲ μή ποτε· καὶ τοὺς μὲν πρόσθεν ὀδόντας πᾶσι ζῴοις, οἵους τέμνειν εἶναι, τοὺς δὲ γομφίους, οἵους παρὰ τούτων δεξαμένους λεαίνειν. καὶ στόμα μέν, δι' οὗ ὧν

ἐπιθυ

ἐπιθυμεῖ τὰ ζῷα ἃ εἰσίμπησι, πλησίον ὀφθαλμῶν καὶ ῥινῶν καταθεῖναι. ἐπεὶ δὲ τὰ ἀποχωροῦντα δυσχερῆ, ἀποστρέψαι τοὺς τούτων ὀχετοὺς, καὶ ἀπενεγκεῖν, ᾗ δυνατὸν προσωτάτω ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων. ταῦτα οὕτω προνοητικῶς πεπραγμένα, ἀπορεῖς πότερα τύχης, ἢ προνοίας ἔργα ἐστίν; οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη. ἀλλ' οὕτω γε σκοπουμένῳ, πάνυ ἔοικε ταῦτα σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τεχνήματι. τὸ δὲ ἐμφῦσαι μὲν ἔρωτα τῆς τεκνοποιίας, ἐμφῦσαι δὲ ταῖς γειναμέναις ἔρωτα τοῦ ἐκτρέφειν, τοῖς δὲ τραφεῖσι μέγιστον μὲν πόθον τοῦ ζῆν, μέγιστον δὲ φόβον τοῦ θανάτου, ἀμέλει καὶ ταῦτα ἔοικε μηχανήμασι τινὸς ζῷα εἶναι βουλευσαμένου. σὺ δὲ σαυτὸν φρόνιμόν τι δοκεῖς ἔχειν; ἐρώτα γοῦν καὶ ἀποκρινοῦμαι. ἄλλοθι δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲν οἴει φρόνιμον εἶναι; καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὅτι γῆς τε μικρὸν μέρος ἐν τῷ σώματι, πολλῆς οὔσης ἔχεις, καὶ ὑγροῦ βραχὺ, πολλοῦ ὄντος, καὶ τῶν ἄλλων δήπου μεγάλων ὄντων ἑκάστου μικρὸν μέρος λαβόντι, τὸ σῶμα συνήρμοσταί σοι. νοῦν δὲ μόνον ἄρα οὐδαμοῦ ὄντα σε εὐτυχῶς πως δοκεῖς συναρπάσαι; καὶ τάδε τὰ ὑπερμεγέθη, καὶ πλῆθος ἄπειρα, δι' ἀφροσύνην τινὰ, ὡς οἴει, εὐτάκτως ἔχειν; μὰ Δί', οὐ γὰρ ὁρῶ τοὺς κυρίους, ὥσπερ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων τοὺς δημιουργούς. οὐδὲ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σύ γε ψυχὴν ὁρᾷς, ἣ τοῦ σώματος κυρία ἐστίν. ὥστε κατά γε τοῦτο ἔξεστί σοι λέγειν, ὅτι οὐδὲν γνώμῃ, ἀλλὰ τύχῃ πάντα πράττεις; καὶ ὁ Ἀριστόδημος, οὔτοι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, ὑπερορῶ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἐκεῖνο μεγαλοπρεπέστερον ἡγοῦμαι, ἢ ὡς τῆς ἐμῆς θεραπείας προσδεῖσθαι. οὐκ οὖν, ἔφη, ὅσῳ μεγαλοπρεπέστερον ἀξιοῖ σε θεραπεύειν, τοσούτῳ μᾶλλον τιμητέον αὐτό. εὖ ἴσθι, ἔφη, ὅτι εἰ νομίζοιμι θεοὺς ἀνθρώπων φροντίζειν, οὐκ ἂν ἀμελοίην αὐτῶν. ἔπειτ' οὐκ οἴει φροντίζειν; οἳ πρῶτον μὲν μόνον τῶν ζῴων ἄνθρωπον ὀρθὸν ἀνέστησαν. ἡ δὲ ὀρθότης καὶ προορᾶν πλέον ποιεῖ δύνασθαι, καὶ τὰ ὕπερθεν μᾶλλον θεᾶσθαι, καὶ ἧττον κακοπαθεῖν, καὶ ὄψιν καὶ ἀκοὴν καὶ τὸ στόμα ἐποίησαν. ἔπειτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἑρπετοῖς πόδας ἔδωκαν, οἳ τὸ πορεύεσθαι μόνον παρέχουσιν, ἀνθρώπῳ δὲ καὶ χεῖρας προσέθεσαν, αἳ τὰ πλεῖστα οἷς εὐδαιμονέστεροι ἐκείνων ἐσμὲν, ἐξεργάζονται. καὶ μὴν γλῶτταν γε πάντων τῶν ζῴων ἐχόντων, μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν, οἵαν ἄλλοτε ἀλλαχῇ ψαύουσαν τοῦ στόματος, ἀρθροῦν τε τὴν φωνὴν, καὶ σημαίνειν πάντα ἀλλήλοις ἃ βουλόμεθα. τὸ δὲ καὶ τὰς τῶν ἀφροδισίων ἡδονὰς τοῖς μὲν ἄλλοις ζῴοις δοῦναι, περιγράψαντας τοῦ ἔτους χρόνον, ἡμῖν δὲ συνεχῶς μέχρι γήρως ταῦτα παρέχειν. οὐ τοίνυν μόνον ἤρκεσε τῷ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμεληθῆναι, ἀλλ' ὅπερ μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν κρατίστην τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέφυσε. τίνος γὰρ ἄλλου ζῴου ψυχὴ πρῶτα μὲν θεῶν τῶν τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα συνταξάντων ᾔσθηται ὅτι εἰσί; τί δὲ φῦλον ἄλλο ἢ οἱ ἄνθρωποι θεοὺς θεραπεύουσι; ποία δὲ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱκανωτέρα προφυλάττεσθαι ἢ λιμὸν, ἢ δίψος, ἢ ψύχη, ἢ θάλπη, ἢ νόσοις ἐπικουρῆσαι, ἢ ῥώμην ἀσκῆσαι, ἢ πρὸς μάθησιν ἐκπονῆσαι, ἢ ὅσα ἂν ἀκούσῃ, ἢ ἴδῃ, ἢ μάθῃ, ἱκανωτέρα ἐστὶ διαμεμνῆσθαι; οὐ γὰρ πάνυ σοι κατάδηλον, ὅτι παρὰ τὰ ἄλλα ζῷα ὥσπερ θεοὶ ἄνθρωποι βιοτεύουσι, φύσει καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρατιστεύοντες; οὔτε γὰρ βοὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνώμην, ἐδύνατ'

ἂν

animalia ea quæ capiunt immittunt in uentrem, penes oculos naresq; situm est. Turpium uerò ac fœtidarum rerum quæ proijcienda sunt, illorum inquam conductus retro construxit, ac regionē eis tribuit quàm longinquam à sensibus. Hæc omnia cum tanta prouidentia facta, dubitas an fortunæ, an rationis sint? Non per Iouem, inquit: quin ita consideranti mihi, uidentur hæc omnia sapientissimi creatoris, animantibusq; affecti, opus quoddam fuisse. Quòd autem cupiditatem procreandæ prolis una tam nobis immisit, matribus uerò cupiditatem nutriendi, procreatis autem atq; nutritis magnum uiuendi desiderium, maximumq; moriendi timorem, et hæc omnia nempe uidentur illius esse, qui consilio & cogitatione esse animantia uoluit. Tu uerò teipsum non putas aliquid habere prudentiæ? aut cùm habeas, nonne alibi etiam arbitraris prudentiam esse? præsertim cùm scias paruam te partem à tota terra, quæ magna est, in corpore habere: à totaq; quantitate humiditatis, paruam partem: aliorum quoque quolibet magno existente, à paruis parte corpus tibi compositum esse: intellectum autem putas, si nusquam esset, te potuisse feliciter habere? Aut hæc omnia tam multa & infinita multitudine, tamq; magna per ignorantiam benè ordinata esse putas? Ita puto meherele, Non enim uideo qui ea ordinent, sicuti uideo qui ista fabricantur, quæ in hoc mundo fiunt. At nec tuum animum tu uides qui in corpore dominatur, ita ut secundum hoc liceat tibi dicere: non ratione, sed casu omnia te facere. Tum Aristodemus: Non negligo ego deum, ô Socrates, inquit, sed arbitror eum maiorem esse, quàm ut indigeat meo cultu. Imo, Socrates ait, quantò tibi maior esse uidetur, tantò magis colendus ac adorandus est. Scias, ô Socrates, inquit, quòd si arbitrarer deos hominum habere curā, non negligere eos. Et cur, ait, non opinaris eos de nobis curare, cùm uideas eos primùm quidem solum hominem animalium rectum creasse, quod multa prouidere posse facit, magisq; respicere quæ supra se sunt, ac minus laborare, uisumq;, & aures, ac os dedisse? Deinde alijs quidem gradientibus pedes solùm præstasse, qui ad ambulandum conferunt. solùm homini uerò manus quoque addidisse, quibus plura operatur, propter quæ feliciores cæteris animalibus sumus? At linguam cùm omnia animalia habeant, solam humanam talem fecisse, ut modò hanc, modò illā partē oris tangat, ac uocē articulet, alterq; alteri quæcunq; uelit significet? Voluptates quoq; uenereas cùm cæteris animalibus determinasset in aliqua parte anni, nobis continuè ad senectutem usq; præstitisse? Non uerò satis habuerunt de corpore nostro curasse: sed, quod maius est, animum quoque quam optimum homini immiserunt. Cuius nanq; alterius animalis animus, primùm quidem cognouit maximarum optimarumq; rerum creatores deos esse? Quod uerò aliud genus, præter homines, deos colit? aut quæ anima ac commodatior humana est, uel ad famem præcauendam, uel sitim, uel frigora, uel æstus, aut morbis obuiandum, aut robur exercitatione consequendum, aut ad doctrinam percipiendam laborandum, aut quæcunq; audiuerit uel uiderit, perdoctusq; fuerit, memoria retinendum? An nō omnino tibi perspicuum est, quasi deos inter cætera animalia homines uiuere, ipsa natura omnibus alijs corporeq; animaq; præstātes? Nec enim si corpus haberet bouis, mentem autem hominis, quæcunq; uoluisset

agere

agere potuisset. Nec illa, quæ cùm manus habeant, amentia sint, aliquid plus habent. Tu uerò cùm utrunq; optimum à dijs habeas, non arbitraris eos tui curam habere? Quando ergo, aut cùm quid faciant, putabis eos pro te curare? an cum consiliarios tibi mittant, quemadmodum tu dicis eos mittere debere, ac instruant quid agendum, quidúe non agendum sit? Cum uerò, ait, Atheniensibus per diuinationem interrogantibus quippiam respondeant, aut cæteris Græcis, aut omnibus hominibus aliquus quibusdam prodigijs futura significent, nónne tibi quoq; putas eos respondere? sed te solum paruifacere atq; contemnere arbitraris? An tu putas opinionē hominibus à dijs innatam fuisse, sufficientes eos ad bene uel male agendum esse, si non essent sufficientes? ac arbitraris homines perpetuò deceptos, nūquam sensisse? Nónne consideras quòd illæ ciuitates ac gentes maximè deos colunt, quæq; uetustißimæ sapientißimæq; sunt? Aetatum quoque illa pijßima, quæ prudentißima etiam est? Disce, ô optime, ait, quòd tua etiam tibi insita mens, quemadmodum uelit, tuum corpus gubernat. Itaq; opinandum est illam etiam, quæ totum continet, sapientiam, quemadmodum sibi placitum est, sic omnia gubernare. Num putas, tuum quidem oculum posse ad multa usq; passuum millia peruenire, diuinum autem oculum impoßibile esse simul totum conspicere? Aut tuam quidem animam de his quæ apud diuersas regiones geruntur, aut Athenis, aut in Sicilia, siue apud Aegyptios, posse cogitare, prudentiam uerò diuinam omnia simul non posse curare? Nempe si quemadmodū cùm gratum hominibus facias, facile eos qui gratū tibi faciūt cognoscere potes: cùmq; consilium petas, qui nam prudentes sint haud ignoras: sic etiam dijs grata faciens, experientiam capere uelis, si qui eorum consulerent quæ incerta hominibus sunt, scies eos profectò tales esse, ut simul omnia uiderent ac audirent, & ubique adessent, simulq; omnium curam haberent. Itaq; mihi uidetur cùm hæc diceret, suis auditoribus persuadere, non modò cùm ab hominibus uideantur, ab iniustis & turpibus & impijs rebus abstinere, sed non minus cùm in solitudine essent. cùm certo tenerent nihil eorum quæ agerent deos latere. At si bonum ac honestum hominibus continentia est, consideremus utrum introduxerit ad eam, huiuscemodi dicens. O uiri, aiebat, si bello nobis indicto eligere hominem uelimus, per quem nostram salutem, ac aduersariorum conflictum consequuturi simus, num illum eligemus qui gulæ, qui ueneri, qui uino, qui somno seruit, qui laborem perferre non poßit? At quo pacto cùm talis ille sit, aut nos saluos facere, aut hostes nostros conuincere poßit? Si autem ab hac uita migraturi, uelimus testamento cuiquam aut filios educandos, aut filias uirgines conseruandas, aut custodiendam pecuniam relinquere, num hominem incontinentem arbitrabimur aptū ad hæc esse? Seruo uerò non continenti, cōmendabimus aut pecudes, aut penum, aut cuiusquam operis curam? ministrū autem talem aut ememus? gratis etiam nobis datum acceptabimus? Quòd si nec seruum incontinētem habere expediat, multò magis de nobisipsis, ne tales efficiamur, contendendum est. Non enim quemadmodum iniusti cùm aliorum pecuniam arripiant, sibiipsis diuitias accumulant, sic etiam incontinens cæteris quidem nocet, sibiipsi prodest: uerùm cæteris etiam, sibiipsi multò plus nocet. Siquidē perniciosißimum

ἂν πράττειν ἃ ἐβούλετο. οὔθ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄφρονα δ' ἐστί, πλέον οὐδὲν ἔχει. σὺ δὲ ἀμφοτέρων τῶν πλείστου ἀξίων τετυχηκὼς οὐκ οἴει σοῦ θεοὺς ἐπιμελεῖσθαι; ἀλλ' ὅταν τί ποιήσωσι, νομιεῖς αὐτοὺς σοῦ φροντίζειν, ὅταν πέμπωσιν ὥσπερ σὺ φῂς πέμπειν αὐτοὺς συμβούλους, ὅ τι χρὴ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν; ὅταν δὲ Ἀθηναίοις, ἔφη, πυνθανομένοις τι διὰ μαντικῆς φράζωσιν, οὐ καὶ σοὶ δοκεῖς φράζειν αὐτούς; οὐδ' ὅταν τοῖς Ἕλλησι τέρατα πέμποντες προσημαίνωσιν; οὐδ' ὅταν πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνον σὲ ἐξαιροῦντες ἐν ἀμελείᾳ κατατίθενται; οἴει δ' ἂν τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις δόξαν ἐμφῦσαι, ὡς ἱκανοί εἰσιν εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν, εἰ μὴ δυνατοὶ ἦσαν, καὶ ἀνθρώπους ἐξαπατωμένους τὸν πάντα χρόνον, οὐδέποτ' ἂν αἰσθέσθαι; οὐχ ὁρᾷς ὅτι τὰ πολυχρονιώτατα καὶ σοφώτατα τῶν ἀνθρωπίνων πόλεις καὶ ἔθνη θεοσεβέστατά ἐστι, καὶ αἱ φρονιμώταται ἡλικίαι, θεῶν ἐπιμελέσταται; ὠγαθέ, ἔφη, κατάμαθε ὅτι καὶ ὁ σὸς νοῦς ἐνὼν, τὸ σὸν σῶμα ὅπως βούλεται μεταχειρίζεται. οἴεσθαι οὖν χρὴ καὶ τὴν ἐν παντὶ φρόνησιν τὰ πάντα ὅπως ἂν αὐτῇ ἡδὺ ᾖ, οὕτω τίθεσθαι, καὶ μὴ τὸ σὸν μὲν ὄμμα δύνασθαι ἐπὶ πολλὰ στάδια ἐξικνεῖσθαι, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ ὀφθαλμὸν ἀδύνατον εἶναι ἅμα πάντα ὁρᾶν. μηδὲ τὴν σὴν μὲν ψυχὴν καὶ περὶ τῶν ἐνθάδε, καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν Σικελίᾳ δύνασθαι φροντίζειν, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ φρόνησιν μὴ ἱκανὴν εἶναι ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. ἢν μέντοι ὥσπερ ἀνθρώπους θεραπεύων γιγνώσκεις τοὺς ἀντιθεραπεύειν ἐθέλοντας, καὶ χαριζόμενος τοὺς ἀντιχαριζομένους, καὶ συμβουλευόμενος καταμανθάνεις τοὺς φρονίμους, οὕτω καὶ τῶν θεῶν πεῖραν λαμβάνῃς, θεραπεύων εἴ τοι σοι θελήσουσι περὶ τῶν ἀδήλων ἀνθρώποις συμβουλεύειν, γνώσῃ τὸ θεῖον, ὅτι τοσοῦτον καὶ τοιοῦτόν ἐστιν, ὥσθ' ἅμα πάντα ὁρᾶν, καὶ πάντα ἀκούειν, καὶ πανταχοῦ παρεῖναι, καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι αὐτούς. ἐμοὶ μὲν ταῦτα λέγων, οὐ μόνον τοὺς συνόντας ἐδόκει ποιεῖν, ὁπότε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὁρῷντο, ἀπέχεσθαι τῶν ἀνοσίων τε καὶ ἀδίκων καὶ αἰσχρῶν, ἀλλὰ καὶ ὁπότε ἐν ἐρημίᾳ εἶεν, ἐπείπερ ἡγήσαιντο μηδὲν ἄν ποτε ὧν πράττοιεν, θεοὺς διαλαθεῖν. εἰ δὲ δὴ καὶ ἐγκράτεια καλόν τε κἀγαθὸν ἀνδρὶ κτῆμά ἐστιν, ἐπισκεψώμεθα εἴ τι προυβίβαζε λέγων εἰς ταύτην τοιάδε. ὦ ἄνδρες, εἰ πολέμου ἡμῖν γενομένου βουλοίμεθα ἑλέσθαι ἄνδρα ὑφ' οὗ μάλιστ' ἂν αὐτοὶ μὲν σῳζοίμεθα, τοὺς δὲ πολεμίους χειροίμεθα, ἆρ' ὅντιν' ἂν αἰσθανοίμεθα ἥττω γαστρὸς, ἢ οἴνου, ἢ ἀφροδισίων, ἢ πόνου, ἢ ὕπνου, τοῦτον ἂν αἱροίμεθα; καὶ πῶς ἂν οἰηθείημεν τὸν τοιοῦτον, ἢ ἡμᾶς σῶσαι, ἢ τοὺς πολεμίους κρατῆσαι; εἰ δ' ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου γενόμενοι, βουλοίμεθά τῳ ἐπιτρέψαι, ἢ παῖδας, ἢ ἄρρενας παιδεῦσαι, ἢ θυγατέρας παρθένους διαφυλάξαι, ἢ χρήματα διασῶσαι, ἆρ' ἀξιόπιστον εἰς ταῦθ' ἡγησόμεθα τὸν ἀκρατῆ; δούλῳ δ' ἀκρατεῖ ἐπιτρέψαιμεν ἂν ἢ βοσκήματα, ἢ ταμιεῖα, ἢ ἔργων ἐπίστασιν; διάκονον δὲ καὶ ἀγοραστὴν τοιοῦτον ἐθελήσαιμεν ἂν προῖκα λαβεῖν; ἀλλὰ μὴν εἴ γε μηδὲ δοῦλον ἀκρατῆ δεξαίμεθ' ἄν, πῶς οὐκ ἄξιον αὐτόν γε φυλάξασθαι τοιοῦτον γενέσθαι; καὶ γὰρ οὐχ ὥσπερ οἱ πλεονέκται τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι χρήματα, ἑαυτοὺς δοκοῦσι πλουτίζειν, οὕτως ὁ ἀκρατής, τοῖς μὲν ἄλλοις βλαβερός, ἑαυτῷ δ' ὠφέλιμος, ἀλλὰ κακοῦργος μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ

δὲ πολὺ κακουργότερος, ἅ γε κακουργότατόν ἐστι μὴ μόνον τὸν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ φθείρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. ἐν συνουσίᾳ δὲ τίς ἂν ἡσθείη τῷ τοιούτῳ, ὃν εἰδείη τῷ ὄψῳ τε καὶ τῷ οἴνῳ +χαίροντα μᾶλλον, ἢ τοῖς φίλοις· καὶ τὰς πόρνας +ἀγαπῶντα μᾶλλον, ἢ τοὺς ἑταίρους; ἆρά γε οὐ χρὴ πάντα ἄνδρα, ἡγησάμενον τὴν ἐγκράτειαν ἀρετῆς εἶναι κρηπῖδα, ταύτην πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ κατασκευάσασθαι; τίς γὰρ ἄνευ ταύτης, ἢ μάθοι τι ἂν ἀγαθόν, ἢ μελετήσειεν ἀξιολόγως; ἢ τίς οὐκ ἂν ταῖς ἡδοναῖς δουλεύων αἰσχρῶς διατεθείη καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχήν; ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, νὴ τὴν ἥραν, ἐλευθέρῳ μὲν ἀνδρὶ εὐκτὸν εἶναι μὴ τυχεῖν δούλου τοιούτου. δουλεύοντα δὲ ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς, ἱκετεύειν τοὺς θεοὺς δεσποτῶν ἀγαθῶν τυχεῖν. οὕτως γὰρ ἂν μόνως ὁ τοιοῦτος σωθείη. τοιαῦτα δὲ λέγων, ἔτι ἐγκρατέστερον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις ἑαυτὸν ἐπεδείκνυεν. οὐ γὰρ μόνον τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν ἐκράτει, ἀλλὰ καὶ τοῖς διὰ τῶν χρημάτων, νομίζων τὸν παρὰ τοῦ τυχόντος χρήματα λαμβάνοντα δεσπότην ἑαυτοῦ καθιστάναι, καὶ δουλεύειν δουλείαν, οὐδεμιᾶς ἧττον αἰσχράν. ἄξιον δ' αὐτοῦ καὶ ἃ πρὸς ἀντιφῶντα τὸν σοφιστὴν διελέχθη, μὴ παραλιπεῖν. ὁ γὰρ ἀντιφῶν ποτε βουλόμενος τοὺς συνουσιαστὰς αὐτοῦ παρελέσθαι, προσελθὼν τῷ σωκράτει, παρόντων αὐτῶν, ἔλεξε τάδε· ὦ σώκρατες, ἐγὼ μὲν ᾤμην τοὺς φιλοσοφοῦντας εὐδαιμονεστέρους χρῆναι γίγνεσθαι. σὺ δέ μοι δοκεῖς τἀναντία τῆς σοφίας ἀπολελαυκέναι, ζῇς γοῦν οὕτως ὡς οὐδ' ἂν εἷς δοῦλος ὑπὸ δεσπότῃ διαιτώμενος μείνειε. σιτία τε σιτῇ, καὶ ποτὰ πίνεις τὰ φαυλότατα. καὶ ἱμάτιον ἠμφίεσαι οὐ μόνον φαῦλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ θέρους τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητός τε καὶ ἀχίτων διατελεῖς. καὶ μὴν χρήματά γε οὐ λαμβάνεις, ἃ καὶ κτωμένους εὐφραίνει, καὶ κεκτημένους ἐλευθεριώτερόν τε καὶ ἥδιον ποιεῖ ζῆν. εἰ οὖν ὥσπερ τῶν ἄλλων ἔργων οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητὰς μιμητὰς ἑαυτῶν ἀποδεικνύουσιν, οὕτω καὶ σὺ τοὺς συνόντας διαθήσεις, νόμιζε κακοδαιμονίας διδάσκαλος εἶναι. καὶ ὁ σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπε· δοκεῖς μοι, ὦ ἀντιφῶν, ὑπειληφέναι με οὕτως ἀνιαρῶς ζῆν, ὥστε πέπεισμαι σὲ μᾶλλον, ἀποθανεῖν ἂν ἑλέσθαι, ἢ ζῆν ὥσπερ ἐγώ. ἴθι οὖν ἐπισκεψώμεθα, τί χαλεπὸν ᾔσθησαι τοῦ ἐμοῦ βίου; πότερον, ὅτι τοῖς μὲν λαμβάνουσιν ἀργύριον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀπεργάζεσθαι τοῦτο, ἐφ' ᾧ ἂν μισθὸν λαμβάνωσι. ἐμοὶ δὲ μὴ λαμβάνοντι, οὐκ ἂν ἀνάγκη διαλέγεσθαι, ᾧ ἂν μὴ βούλωμαι; ἢ τὴν δίαιτάν μου φαυλίζεις, ὡς ἧττον μὲν ὑγιεινὰ ἐσθίοντος ἐμοῦ ἢ σοῦ, ἧττον δὲ ἰσχὺν παρέχοντα, ἢ ὡς χαλεπώτερα πορίσασθαι τὰ ἐμὰ διαιτήματα τῶν σῶν, διὰ τὸ σπανιώτερά τε καὶ πολυτελέστερα εἶναι; ἢ ὡς ἡδίω σοι ἃ σὺ παρασκευάζῃ ὄντα, ἢ ἐμοί; λέγων, οὐκ οἶσθ' ὅτι ὁ μὲν ἥδιστα ἐσθίων ἥκιστα ὄψου δεῖται; ὁ δὲ ἥδιστα πίνων, ἥκιστα τοῦ μὴ παρόντος ἐπιθυμεῖ ποτοῦ; τά γε μὴν ἱμάτια, οἶσθ' ὅτι οἱ μεταβαλλόμενοι, ψύχους καὶ θάλπους ἕνεκα μεταβάλλονται, καὶ ὑποδήματα ὑποδοῦνται, ὅπως μὴ διὰ τὰ λυποῦντα τοὺς πόδας κωλύωνται πορεύεσθαι. ἤδη οὖν ποτε ᾔσθου ἐμέ, ἢ διὰ ψῦχος μᾶλλόν του ἔνδον μένοντα, ἢ διὰ θάλπος μαχόμενον

simum est non modò suam domum destruere, sed non minus corpus, ac etiam animam propriam. In conuersatione uerò quis eo delectetur qui cibo et potu, ac meretricibus potius, quàm amicis affectus sit? Nõne omnem hominem oportet, cùm continentiam sciat uirtutis fundamentum esse, hanc primam in animam deponere? Quis nanque sine ista aut quicquam disceret bonum, aut exercitatione perciperet? Aut quis uoluptatibus seruiens, non omni turpitudine corpusque animamque suam polluet? Mihi (10) enim mehercle uidetur optabile esse libero uiro, nec seruum talem habere. Quòd si ipsemet huiuscemodi seruiat uoluptatibus, deprecari deos oportet, ut bonos dominos consequi possit: hoc enim modo duntaxat talis homo saluus effici possit. Cùm uerò hæc diceret Socrates, multo continentiorem se operibus quàm uerbis monstrabat. Non enim solùm has uoluptates, quæ per corpus acquiruntur, superabat, sed illas etiam quæ per pecuniam: non immeritò putans eum, qui à quocunque pecuniam recipit, sui ipsius dominum illum (20) constituere, ac seruitutem subire, nulla quauis alia minus turpem. Dignum autem duco quæque cum Antiphone sophista disputauit, non præterire. Quondam enim uolens Antipho auditores Socratis ab illo abducere, adiens eum præsentibus illis, sermonem in hunc modum habuit: Ego quidem, Socrates, arbitrabar eos qui philosophiæ operam dant, feliciores effici oportere. Tu uerò mihi uideris ista tua philosophia in contrarium frui. Talem enim uitam ducis, qualem nullus seruus domino subiectus sustineat: cibumque sumis, atque potum uilissimum bibis: uestéque non modò (30) trita, sed etiam eadem, tam in æstate, quàm in hyeme uestitus es. Insuper nudis pedibus, & absque tunica incedis. Et ad hæc pecuniam, quæ & cùm congregatur lætificat, & accumulata quàm uoluptuosè uiuere facit, accipere renuis. Si ergo quemadmodum cæterarum artium magistri, discipulos suos imitatores sui efficiunt, sic etiam tu tuos auditores similes tibi reddas, infelicitatis nempe te esse magistrum non dubites. Tum ad hæc Socrates: Mihi uideris, ô Antipho, (40) inquit, tam miserrimam me ducere uitam arbitrari, ut citius eligeres mori, quàm quo ego uiuere modo. Age ergo consideremus. Quid uitij in mea uita comprehendisti? Vtrum quoniam accipientibus quidem pecuniam, necesse est illud facere, super quo mercedem acceperunt: mihi uerò cum non recipiam, nec necessitas sit disputandi cum quibus nolim? An modum uiuendi mei parui existimas, atque opinaris quòd minus ego quàm tu, salubria ederem, aut minus nutritiua? An putas fortassis comparatu ea difficiliora esse, (50) quibus ego utor, quàm quibus tu ipse, eò quòd tua sumptuosiora, ac maioris precij sint? Verùm forsitan delectabiliora tibi, quæ pro te apparantur ducis, quàm mihi quæ ego sumo. Atqui ignoras, eum qui cum auiditate comedit, minimè epulis indigere: quiquè cum auiditate bibat, minimè potum exquisitum absentem desiderare? At uestibus quicunque diuersis utuntur, frigoris & æstus causa mutant, calceisque pedes induunt, ne propter ea quæ pedes offendunt, ambulare impediantur. Dic igitur, quæso, si quando me comprehendisti aut frigoris causa plus cæteris domi manentem, aut æstus gratia pro umbra cum aliquo contendentem

χαίροντι ἀγαπῶντες

tendentē, aut propter pedū dolorē nō prodire quocunq; uelle? Nonne certò tenes, eos ipsos qui natura ipsa corporis imbecilles sunt, per exercitationē tamē multò fortiores ad ea quæ meditātur effici, ac facilius ea sustinere, quàm illos qui corpore fortißimi, inexercitati tamē sunt? Cur igitur me quoq; nō opinaris per exercitationē omnia posse sufferre facilius te nō exercitato? Enimuero quam tu putas causam esse, ne gulæ, ne somno, ne deniq; luxuriæ seruiam, quàm quod cætera multò dulciora his habeam, quæ non modò cùm habeātur delectāt, sed etiā quoniā spē faciunt, fore ut semper prosint? Insuper hoc quoq; fugere te non oportet, quòd quicūq; se arbitrātur in his, in quibus agunt, non proficere, delectari non possunt: quicūq; uerò siue in agris colēdis, siue in nauibus gubernandis, siue in quacūq; alia arte peragenda se proficere uideāt, tanquā feliciter degentes oblectātur. Cumq; à nullo istorum omnium talis nobis lætitia nascitur, qualem habere quis posit cùm se putet effici meliorē, ac meliores amicos acquirere, quod equidē in dies de me arbitrari non desino. propterea si quid aut amicis, aut ciuitati prodesse oporteat, utri plus ocij ad hæc procuranda erit? an illi qui quemadmodū ego affectus sum, an illi qui tibi beatum uidetur, sic uiuit? Ad rem autē militarē, utrū qui sine sumptuoso uictu uiuere nō posit, an ille cui satis omne quod cōtigit, est, aptior iudicabitur? Aut utrū ille citius expugnabitur qui inusitatis & sumptuosis indigeat, an ille qui mediocriter utatur illis etiam quæ in cōmuni usu sunt? Videris ò Antipho, felicitatē delicijs & diuitijs metiri. Ego autem nullis quidem indigere rebus, diuinū: minimis uerò, illorū esse duco qui quā proximi superis sint: & diuina quidem optima omnibus. qui uerò dijs appropinquant, proximos optimo existere. Rursus cum quondam idem Antipho cum Socrate disputaret: O Socrates, ait, ego te iustum quidem esse arbitror, sapientē autem minimè. quod etiam tibi constat, ut puto. A nullo nanq; propter quod tecum conuersantur, pecuniam exigis. Atqui si uestem, aut domū, aut quippiam illorum quæ poßides, precio dignum existimares, non modò gratis non dares, sed nec pro minori pecunia quàm ualeat. Itaque perspicuum est, mercedem tuæ conuersationis te petiturum esse profectò non minorem quàm oporteret, si quam utilitatem posse eam cōferre hominibus scires. Iustus igitur non iniuria es, cùm non decipias homines exigendo pecunias: sapiens autem minimè, cùm nihil laude dignum cognoscas. Ad hæc autem Socrates: Apud nos, ô Antipho, inquit, existimatur eodem modo sapientia, quo pulchritudine posse aliquē uel honestè uti uel turpiter. Pulchritudinem nanq; si quisquam pecunia prostituat omni uolenti, fornicatorem eum appellāt. Si quis autem quemcunq; senserit bonum & honestū sui amatorē esse, cū illo in amicitiā coniungatur, illū modestū putamus. Sapientiamq; similiter, si quis ut sophistæ solent facere, omni uolenti pecunias uendat, sophistā quasi fornicatorem nominant. Quicūq; autē ingenio præditum hominē docendo quodcunq; boni ipse sciat, amicum sibi efficiat, hunc illa arbitramur agere, quæ bono honestoq; ciui faciunda sunt. Itaque ô Antipho, sicut alius quidam aut equo bono, aut cane, aut auibus delectatur, sic & multò magis etiā ego bonis amicis delector, ac eos si quid ego boni sciam, doceo: cæteris quoq; eos commendo, quos putem profuturos eis ad uirtutem percipiendam: thesau-

rosq;

χόμενον τῷ ποδὶ σκιᾶς, ἢ διὰ τὸ ἀλγεῖν τοὺς πόδας οὐ βαδίζοντα ὅπου ἂν βούλωμαι; οὐκ οἶσθ' ὅτι οἱ φύσει ἀσθενέστατοι τῷ σώματι μελετήσαντες, τῶν ἰσχυροτάτων ἀμελησάντων, κρείττους τε γίγνονται πρὸς ἃ μελετῶσι, καὶ ῥᾷον αὐτὰ φέρουσιν; ἐμὲ δ' ἄρα οὐκ οἴει τῷ σώματι ἀεὶ τὰ συντυγχάνοντα μελετῶντι καρτερεῖν, πάντα ῥᾷον φέρειν, σοῦ μὴ μελετῶντος; τοῦ δὲ μὴ δουλεύειν γαστρὶ, μηδ' ὕπνῳ καὶ λαγνείᾳ, οἴει τι ἄλλο αἰτιώτερον εἶναι, ἢ τὸ ἕτερα ἔχειν τούτων ἡδίω, ἃ οὐ μόνον ἐν χρείᾳ ὄντα εὐφραίνει, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδας παρέχοντα, ὠφελήσειν ἀεί; καὶ μὴν τοῦτό γε οἶσθα, ὅτι οἱ μὲν οἰόμενοι, μηδ' ἐν εὖ πράττειν οὐκ εὐφραίνονται. οἱ δ' ἡγούμενοι καλῶς προχωρεῖν ἑαυτοῖς, ἢ γεωργίαν, ἢ ναυκληρίαν, ἢ ἄλλ' ὅ τι ἂν τυγχάνωσιν ἐργαζόμενοι, ὡς εὖ πράττοντες εὐφραίνονται. οἴει οὖν ἀπὸ πάντων τούτων τοσαύτην ἡδονὴν εἶναι, ὅσην ἀπὸ τοῦ ἑαυτόν τε ἡγεῖσθαι βελτίω γίγνεσθαι, καὶ φίλους ἀμείνους κτᾶσθαι; ἐγὼ τοίνυν διατελῶ ταῦτα νομίζων. ἐὰν δὲ δὴ φίλους, ἢ πόλιν ὠφελεῖν δέῃ, ποτέρῳ ἡ πλείων σχολὴ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, τῷ ὡς ἐγὼ νῦν, ἢ τῷ, ὡς σὺ μακαρίζεις διαιτωμένῳ; στρατεύοιτο δὲ πότερος ἂν ῥᾷον, ὁ μὴ δυνάμενος ἄνευ πολυτελοῦς διαίτης ζῆν, ἢ ᾧ τὸ παρὸν ἀρκοίη; ἐκπολιορκηθείη δὲ πότερος ἂν θᾶττον, ὁ τῶν χαλεπωτάτων εὑρεῖν δεόμενος, ἢ ὁ τοῖς ῥᾴστοις ἐντυγχάνειν ἀρκούντως χρώμενος; ἔοικας, ὦ Ἀντιφῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένῳ τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν εἶναι. ἐγὼ δὲ νομίζω τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι, θεῖον εἶναι. τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων, ἐγγυτάτω τοῦ θείου. καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον. τὸ δὲ ἐγγυτάτω τοῦ θείου, ἐγγυτάτω τοῦ κρατίστου. πάλιν δέ ποτε ὁ Ἀντιφῶν διαλεγόμενος τῷ Σωκράτει, εἶπεν· ὦ Σώκρατες, ἐγώ τοι σὲ μὲν δίκαιον νομίζω, σοφὸν δὲ οὐδ' ὁπωστιοῦν. δοκεῖς δέ μοι καὶ αὐτὸς τοῦτο γιγνώσκειν. οὐδένα γ' οὖν τῆς συνουσίας ἀργύριον πράττῃ. καίτοι τό γε ἱμάτιον, ἢ τὴν οἰκίαν, ἢ ἄλλο τι ὧν κέκτησαι, νομίζων ἀργυρίου ἄξιον εἶναι, οὐδενὶ ἂν μὴ ὅτι προῖκα δοίης, ἀλλ' οὐδ' ἔλαττον τῆς ἀξίας λαβών. δῆλον δὴ ὅτι εἰ καὶ τὴν συνουσίαν ᾤου τινὸς ἀξίαν εἶναι, καὶ ταύτης ἂν οὐκ ἔλαττον τῆς ἀξίας ἀργύριον ἐπράττου. δίκαιος μὲν οὖν ἂν εἴης, ὅτι οὐκ ἐξαπατᾷς ἐπὶ πλεονεξίᾳ. σοφὸς δὲ οὐκ ἂν, μηδενός γε ἄξια ἐπιστάμενος. ὁ δὲ Σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπεν· ὦ Ἀντιφῶν, παρ' ἡμῖν νομίζεται τὴν ὥραν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως μὲν καλὸν, ὁμοίως δὲ αἰσχρὸν διατίθεσθαι εἶναι. τήν τε γὰρ ὥραν ἐὰν μέν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν. ἐὰν δέ τις ὃν ἂν γνῷ καλόν τε κἀγαθὸν ἐραστὴν ὄντα, τοῦτον φίλον ἑαυτῷ ποιῆται, σώφρονα νομίζομεν. καὶ τὴν σοφίαν ὡσαύτως. τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦντας, σοφιστὰς ὥσπερ πόρνους ἀποκαλοῦσι. ὅστις δὲ ὃν ἂν γνῷ εὐφυᾶ ὄντα, διδάσκων, ὅ τι ἂν ἔχῃ ἀγαθὸν φίλον ποιῆται, τοῦτον νομίζομεν, ἃ τῷ καλῷ κἀγαθῷ πολίτῃ προσήκει ταῦτα ποιεῖν. ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς, ὦ Ἀντιφῶν, ὥσπερ ἄλλος τις ἢ ἵππῳ ἀγαθῷ, ἢ κυνὶ, ἢ ὄρνιθι ἥδεται, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ἥδομαι φίλοις ἀγαθοῖς. καὶ ἐάν τι ἔχω ἀγαθὸν διδάσκω, καὶ ἄλλοις συνίστημι, παρ' ὧν ἂν ἡγῶμαι ὠφελήσεσθαί τι αὐτοὺς εἰς ἀρετήν. καὶ τοὺς θησαυ-

ροὺς

ροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες ἀνελίττων, κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἄν τι ὁρῶμεν ἀγαθὸν, ἐκλεγόμεθα καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος, ἐὰν ἀλλήλοις φίλοι γινώμεθα. ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούοντι, ἐδόκει αὐτός τε μακάριος εἶναι, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ καλοκαγαθίαν ἄγειν. καὶ πάλιν ποτὲ τοῦ ἀντιφῶντος ἐρομένου αὐτὸν, πῶς ἄλλους μὲν ἡγεῖτο πολιτικοὺς ποιεῖν, αὐτὸς δὲ οὐ πράττοι τὰ πολιτικὰ, εἴπερ ἐπίσταιτο. ποτέρως δ' ἂν, ἔφη, ὦ ἀντιφῶν, μᾶλλον τὰ πολιτικὰ πράττοιμι, εἰ μόνος αὐτὰ πράττοιμι, ἢ εἰ ἐπιμελοίμην τοῦ ὡς πλείστους ἱκανοὺς εἶναι πράττειν αὐτά; ἐπισκεψώμεθα δὲ, εἰ καὶ ἀλαζονείας ἀποτρέπων τοὺς συνόντας, ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι προέτρεπεν. ἀεὶ γὰρ ἔλεγεν, ὡς οὐκ ἂν καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν, ἢ δι' ἧς ἄν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο, καὶ δοκεῖν βούλοιτο. ὅτι δ' ἀληθῆ ἔλεγεν, ὧδε ἐδίδασκεν. ἐνθυμώμεθα γὰρ, ἔφη, εἴ τις μὴ ὢν ἀγαθὸς αὐλητὴς, δοκεῖν βούλοιτο, τί ἂν αὐτῷ ποιητέον εἴη; ἆρ' οὐ τὰ ἔξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς αὐλητάς; καὶ πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκεῖνοι σκεύη τε καλὰ κέκτηνται, καὶ ἀκολούθους πολλοὺς περιάγονται, καὶ τούτῳ ταῦτα ποιητέον. ἔπειτα ὅτι ἐκείνους πολλοὶ ἐπαινοῦσι, καὶ τούτῳ πολλοὺς ἐπαινέτας παρασκευαστέον. ἀλλὰ μὴν ἔργον γε οὐδαμοῦ ληπτέον, ἢ εὐθὺς ἐλεγχθήσεται γελοῖος ὢν, καὶ οὐ μόνον αὐλητὴς κακὸς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἀλαζών. καίτοι πολλὰ μὲν δαπανῶν, μηδὲν ὠφελούμενος, πρὸς δὲ τούτοις κακοδοξῶν, πῶς οὐκ ἐπιπόνως τε καὶ ἀλυσιτελῶς, καὶ καταγελάστως βιώσεται; ὡσαύτως εἴ τις βούλοιτο στρατηγὸς ἀγαθὸς μὴ ὢν, φαίνεσθαι, ἢ κυβερνήτης, ἐννοοῦμεν τί ἂν συμβαίνοι. ἆρ' οὐκ ἂν εἰ μὲν ἐπιθυμῶν τοῦ δοκεῖν ἱκανὸς εἶναι ταῦτα πράττειν, μὴ δύναιτο πείθειν, ταύτῃ λυπηρόν; εἰ δὲ πείσειεν, ἔτι ἀθλιώτερον; δῆλον γὰρ ὅτι κυβερνᾶν τε κατασταθεὶς ὁ μὴ ἐπιστάμενος, ἢ στρατηγεῖν, ἀπολέσειεν ἂν, οὓς ἥκιστα βούλοιτο, καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς τε καὶ κακῶς ἀπαλλάξειεν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πλούσιον καὶ τὸ ἀνδρεῖον καὶ τὸ ἰσχυρὸν μὴ ὄντα δοκεῖν, ἀλυσιτελὲς ἀπέφαινε. προστάττεσθαι γὰρ αὐτοῖς ἔφη μείζω ἢ κατὰ δύναμιν, καὶ μὴ δυναμένους ταῦτα ποιεῖν δοκοῦντας, ἱκανοὺς εἶναι, συγγνώμης οὐκ ἂν τυγχάνειν. ἀπατεῶνα δὲ ἐκάλει, οὐ μικρὸν μὲν, οὐδ' εἴ τις ἀργύριον ἢ σκεῦος παρά του πειθοῖ λαβὼν ἀποστεροίη, πολὺ δὲ μέγιστον, ὅστις μηδενὸς ἄξιος ὢν ἐξηπατήκει πείθων ὡς ἱκανὸς εἴη τῆς πόλεως ἡγεῖσθαι. ἐμοὶ μὲν οὖν ἐδόκει καὶ τοῦ ἀλαζονεύεσθαι ἀποτρέπειν τοὺς συνόντας τοιάδε διαλεγόμενος.

ΞΕΝΟ-

rosq; sapientum priscorum quos illi literis mādantes nobis reliquerunt, unà cum amicis meis reuoluens, si quid animaduerterimus boni, elicimus, magnūq; lucrum arbitramur si amicitia conungamur. Cùm ergo ipse hoc audirē, & ille mihi uidebatur esse beatus, suosq; auditores ad uirtutē ducere. Cùm autem iterū Antipho interrogaret Socratē, cur cùm alios putet reipub. gubernatores efficere, ipse non uacet in ipsa ciuitate gubernāda, si quidē hoc facere sciat? Vtrum ô Antipho, inquit, solus rempub. melius gubernarem, an si quāplurimos ad hoc opus sufficientes efficiā? Vtrum autem suos auditores ab arrogātia dehortabatur, uirtutiq; operā dare hortabatur, hinc considere mus. Semper nanq; dicebat, non esse meliore uiam ad honores acquirēdos, nisi per quā bonus quisq; effici, & non uideri uelit. Quòd autem hoc uerum esset, sic demonstrabat. Consideremus nanq;, aiebat, si quispiā non bonus tibicen, apparere bonus uelit, quid sibi faciundū esset: nónne in illis bonos tibicines imitari debet, quæ extra artem propositam sunt? Primò nanq; quoniam illi supellectilem ornatam posident, ac multos pedissequos circūducunt, & huic similiter agendum est. Deinde, cùm illi à multis laudentur, & huic multi laudatores præparādi sunt. Verùm opus nullū est faciundū. quod si tētaret, cōfstim ridiculus appa rebit, & nō modo malus tibicen, sed homo etiā arrogans. Atqui si cùm pecuniā grandem consumeret, nihil utilitatis acquireret, quin malam de se hominibus existimationē relinqueret, quo pacto nō ridiculose et inutiliter uiueret, cumq; dolore atq; mœrore? Similiter si quis cùm non bonus sit, aut imperator, aut gubernator, apparere uelit, quid accideret ei perspiciamus. Nempe, si cùm desideret apparere sufficiens esse ad hæc peragenda, persuadere nō posit, tristißimum est: quòd si persuadeat, multò miserabilius. Constat enim, quòd si aut gubernare constituatur, aut exercitum ducere, qui nescius harum artium est, perdet eos profectò quos minimè uelit, ipse quoq; turpiter ab incœpto cessabit. Eadem etiam ratione inutile monstrabat esse, diuitem, aut fortē, aut robustum quempiam, cùm nō sit, apparere uelle. Iuberi enim eis aiebat, maiora quàm poßint: quæ cùm agere non queant, appareant tamen sufficientes ad hæc peragenda, ueniam minimè consequuntur. Deceptorem autem non illum appellabat, qui cùm parū quippiam aut argentū, aut uasculum quodam persuaso accipiens, eo illum priuaret: illum uerò multò maiorem, qui cùm nullius precij sit, seductionibus persuadeat sufficientem se esse ciuitati præesse. Mihi itaq; uidebatur cùm hæc Socrates assereret, ab arrogantia etiam suos auditores abducere.

Ad honores acquirendos uia optima.

XENOPHONTIS

DE FACTIS ET DICTIS SOCRATIS MEMORATV DIGNIS LIBER secundus, Bessarione Cardinale Niceno interp.

QVVM uerò huiuscemodi diceret, uidebatur mihi ad continentiam cibi, potus, libidinis, somni, frigoris, æstus atque laboris, suos auditores impellere. Sentiens enim quendam eorum qui secum conuersabantur, in his incontinentiorem: Dic mihi ô Aristippe, ait, si oportuerit duos adolescentulos tibi traditos, alterum ut dominari possit, alterum uerò ne nunquam desideraret dominium, educare, quo utrunque erudias modo? An approbas ut à nutrimento ipso, tanquam ab elemento incipientes, consideremus? Approbo, Aristippus ait: nutrimentum enim principium omnium est, nec ullus uiuere possit nisi nutriatur. Velle igitur cùm tempus adesset cibum sumere, utrisque uerisimiliter conuenit. Concessit Aristippus. Eligere uerò potius illa agere, quæ cogunt, quàm uentri seruire, utrum istorum assuefacere debemus? Illum, inquit, mehercle qui dominandi artem discit, ne res ciuitatis propter ocium illius languescant. Et cum bibere uelit, posse sitim sufferre, eidem addatur necesse est, ait. Ita prorsus, Aristippus inquit. Continentem uerò in somno capiendo esse, ut possit & tardè dormitum ire, & ante diluculum surgere, ac uigilare si opus fuerit, utri addendum est? Hoc etiam, inquit, eidem. Venere autem, inquit, abstinere, ne propterea impediatur agere quæcunque oporteat? Et hoc, respondit Aristippus, eidem addere oportere. Non abhorrere uerò à laboribus, sed ultrò eos subire? Et hoc, inquit, eidem conuenit. Discere autem si qua doctrina ad aduersarios superandos conferat, cui magis conuenit? Illi per Iouem, inquit, qui ad dominandum intendit. Nihil enim cætera proderunt, ni istis doctrinis sit eruditus. Qui ergo huiuscemodi rebus sit præditus, nónne tibi quoque uidetur minus quàm cætera animalia ab aduersarijs mancipari? Istorum enim quædam à uentre seducta, quamuis nonnulla suspicentur futura pericula, cupiditate tamen edendi ad laqueum usq; ducta capiuntur: quædam autem potu fallũtur. Ita est, inquit. Cætera uerò propter libidinem, ut puta cassitæ & perdices, ad uocem fœminæ cupiditate, & spe ducta, ita ut non possint pericula præuidere, incidũt in laqueos. Concessit Aristippus. Num igitur tibi uidetur, Socrates ait, turpe homini esse eadem pati quæ etiam feræ insipientes, sicuti adulteri carceribus mancipantur, cùm tamen sciant periculum esse adultero, quæcunque leges minantur, pati, ac insidiari & capi, & contumelijs assici? Cùm igitur talia imminent, & mala turpissimaq; pericula, multaq́ue sint quæ à cupiditate uenerea illum liberarent, nónne infelicissimi & insanientis hominis est ad hæc pericula impelli? Ita, inquit, mihi quoq; uidetur. Cùm autem plurimi atq; necessarij actus hominũ palàm omnibus & in cãpis agendi sint, utpote

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΔΟΚΕΙ δέ μοι καὶ τοιαῦτα λέγων προτρέπειν τοὺς συνόντας, ἀσκεῖν ἐγκράτειαν πρὸς ἐπιθυμίαν βρωτοῦ, καὶ ποτοῦ, καὶ λαγνείας, καὶ ὕπνου, καὶ ῥίγους, καὶ θάλπους, καὶ πόνου. γνοὺς δέ τινα τῶν συνόντων, ἀκολαστοτέρως ἔχοντα πρὸς τὰ τοιαῦτα, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ ἀρίστιππε, εἰ δέοι σε παιδεύειν παραλαβόντα δύο τῶν νέων, τὸν μὲν ὅπως ἱκανὸς ἔσται ἄρχειν, τὸν δ' ὅπως μὴ ἀντιποιήσεται ἀρχῆς, πῶς ἂν ἑκάτερον παιδεύοις; βούλει σκοπῶμεν, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τροφῆς, ὥσπερ ἀπὸ τῶν στοιχείων; καὶ ὁ ἀρίστιππος ἔφη· δοκεῖ γοῦν μοι ἡ τροφὴ ἀρχὴ εἶναι. οὐδὲ γὰρ ζώη γ' ἄν τις, εἰ μὴ τρέφοιτο. οὐκοῦν τὸ μὲν βούλεσθαι σίτου ἅπτεσθαι, ὅταν ὥρα ἥκῃ, ἀμφοτέροις εἰκὸς παραγίγνεσθαι; εἰκὸς γάρ, ἔφη. τὸ οὖν προαιρεῖσθαι τὸ κατεπεῖγον μᾶλλον πράττειν, ἢ τῇ γαστρὶ χαρίζεσθαι, πότερον ἂν αὐτῶν ἐθίζοιμεν; τὸν εἰς τὸ ἄρχειν, ἔφη, νὴ Δία, παιδευόμενον, ὅπως μὴ τὰ τῆς πόλεως, ἄπρακτα γίγνηται, παρὰ τὴν ἐκείνου ἀρχήν. οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ὅταν πιεῖν βούλωνται, τὸ δύνασθαι διψῶντα ἀνέχεσθαι τῷ αὐτῷ προσθετέον; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. τὸ δὲ ὕπνου ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε δύνασθαι καὶ ὀψὲ κοιμηθῆναι καὶ πρωῒ ἀναστῆναι, καὶ ἀγρυπνῆσαι εἴ τι δέοι, ποτέρῳ ἂν προσθείημεν; καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. τί δέ, ἔφη, τὸ ἀφροδισίων ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε μὴ διὰ ταῦτα κωλύεσθαι πράττειν εἴ τι δέοι; καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. τί δὲ τὸ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους, ἀλλὰ ἐθελοντὴς ὑπομένειν, ποτέρῳ ἂν προσθείημεν; καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ ἄρχειν παιδευομένῳ. τί δὲ τὸ μαθεῖν εἴ τι ἐπιτήδειόν ἐστι μάθημα, πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ἀντιπάλων, ποτέρῳ ἂν προσεῖναι μᾶλλον πρέποι; πολὺ νὴ Δί', ἔφη, τῷ ἄρχειν παιδευομένῳ. καὶ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ὄφελος, ἄνευ τῶν τοιούτων μαθημάτων. οὐκοῦν ὁ οὕτω πεπαιδευμένος ἧττον ἂν δοκεῖ σοι, ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, ἢ τὰ λοιπὰ ζῷα ἁλίσκεσθαι; τούτων γὰρ δήπου, τὰ μὲν γαστρὶ δελεαζόμενα, καὶ μάλα ἔνια δυσωπούμενα, ὅμως τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ φαγεῖν ἀγόμενα, πρὸς τὸ δέλεαρ ἁλίσκεται, τὰ δὲ ποτῷ ἐνεδρεύεται; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. οὐκοῦν καὶ ἄλλα ὑπὸ λαγνείας, οἷον οἵ τε ὄρτυγες καὶ οἱ πέρδικες πρὸς τὴν τῆς θηλείας φωνὴν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀφροδισίων φερόμενοι, καὶ ἐξιστάμενοι τοῦ τὰ δεινὰ ἀναλογίζεσθαι τοῖς θηρατοῖς ἐμπίπτουσι; συνέφη καὶ ταῦτα. οὐκοῦν δοκεῖ σοι, αἰσχρὸν εἶναι ἀνθρώπῳ ταὐτὰ πάσχειν τοῖς ἀφρονεστάτοις τῶν θηρίων, ὥσπερ οἱ μοιχοὶ εἰσέρχονται εἰς τὰς εἱρκτάς, εἰδότες ὅτι κίνδυνος τῷ μοιχεύοντι, ἅ τε ὁ νόμος ἀπειλεῖ παθεῖν καὶ ἐνεδρευθῆναι, καὶ ληφθέντα ὑβρισθῆναι, καὶ τηλικούτων μὲν ἐπικειμένων τῷ μοιχεύοντι, κακῶν τε καὶ αἰσχρῶν, ὄντων δὲ πολλῶν τῶν ἀπολυσόντων τῆς τῶν ἀφροδισίων ἐπιθυμίας, ἐλαύνεται ὅμως εἰς τὰ ἐπικίνδυνα φέρεσθαι, ἆρ' οὐκ ἤδη τοῦτο παντάπασι κακοδαιμονῶντός ἐστι; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. τὸ δὲ εἶναι μὲν τὰς ἀναγκαιοτάτας πλείστας πράξεις τοῖς ἀνθρώποις ἐν ὑπαίθρῳ, οἷον

οἷον τὰς τε πολεμικὰς καὶ τὰς γεωργικὰς καὶ τῶν ἄλλων οὐ τὰς ἐλαχίστας, τοὺς δὲ πολλοὺς ἀγυμνάστως ἔχειν, πρός τε ψῦχος, καὶ πρὸς θάλπος, οὐ δοκεῖ σοι πολλὴ ἀμέλεια εἶναι; συνέφη δὲ καὶ τοῦτο. οὐκοῦν δοκεῖ σοι τὸν μέλλοντα ἄρχειν ἀσκεῖν δεῖν καὶ ταῦτα εὐπετῶς φέρειν; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. οὐκοῦν εἰ τοὺς ἐγκρατεῖς τούτων ἁπάντων εἰς τοὺς ἀρχικοὺς τάττομεν, τοὺς δ᾽ ἀδυνάτους ταῦτα ποιεῖν, εἰς τοὺς μηδ᾽ ἀντιποιησομένους, τῆς ἀρχῆς τάξομεν; συνέφη καὶ τοῦτο. τί οὖν ἐπειδὴ καὶ τούτων ἑκατέρου τοῦ φύλου τὴν τάξιν οἶσθα, ἤδη ποτ᾽ ἐπεσκέψω εἰς ποτέραν τῶν τάξεων τούτων σαυτὸν δικαίως ἂν τάττοις; ἔγωγ᾽, ἔφη ὁ Ἀρίστιππος, καὶ οὐδαμῶς γε τάττω ἐμαυτὸν εἰς τὴν τῶν ἄρχειν βουλομένων τάξιν. καὶ γὰρ πάνυ μοι, ἄφρονος ἀνθρώπου εἶναι δοκεῖ, τὸ μεγάλου ὄντος ἔργου τοῦ ἑαυτῷ τὰ δέοντα παρασκευάζειν, μὴ ἀρκεῖν τοῦτο, ἀλλὰ προσαναθέσθαι τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις, ὧν δέονται πορίζειν, καὶ ἑαυτῷ μὲν πολλὰ ὧν βούλεται ἐλλείπειν, τῆς δὲ πόλεως προεστῶτα, ἐὰν μὴ πάντα ὅσα ἡ πόλις βούλεται καταπράττῃ, τούτου δίκην ὑπέχειν. τοῦτο πῶς οὐ πολλὴ ἀφροσύνη ἐστί; καὶ γὰρ ἀξιοῦσιν αἱ πόλεις τοῖς ἄρχουσιν, ὥσπερ ἐγὼ τοῖς οἰκέταις χρῆσθαι. ἐγώ τε γὰρ ἀξιῶ τοὺς θεράποντας, ἐμοὶ μὲν ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια παρασκευάζειν, αὐτοὺς δὲ μηδενὸς τούτων ἅπτεσθαι. αἵ τε πόλεις οἴονται χρῆναι τοὺς ἄρχοντας, ἑαυταῖς μὲν ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ πορίζειν, αὐτοὺς δὲ πάντων τούτων ἀπέχεσθαι. ἐγὼ οὖν τοὺς μὲν βουλομένους πολλὰ πράγματα ἔχειν αὐτούς τε καὶ ἄλλοις παρέχειν, οὕτως ἂν παιδεύσας εἰς τοὺς ἀρχικοὺς καταστήσαιμι. ἐμαυτὸν τοίνυν τάττω εἰς τοὺς βουλομένους ᾗ ῥᾷστά τε καὶ ἥδιστα βιοτεύειν. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· βούλει οὖν καὶ τοῦτο σκεψώμεθα, πότερον ζῶσιν ἥδιον οἱ ἄρχοντες, ἢ οἱ ἀρχόμενοι. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. πρῶτον μὲν τοίνυν τῶν ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ Πέρσαι μὲν ἄρχουσιν, ἄρχονται δὲ Σύροι καὶ Φρύγες καὶ Λυδοί. ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ Σκύθαι μὲν ἄρχουσι, Μαιῶται δὲ ἄρχονται. ἐν δὲ τῇ Λιβύῃ, Καρχηδόνιοι μὲν ἄρχουσι, Λίβυες δὲ ἄρχονται. τούτων οὖν ποτέρους ἥδιον οἴει ζῆν τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς εἶ; πότεροί σοι δοκοῦσιν ἥδιον οἱ κρατοῦντες, ἢ οἱ κρατούμενοι ζῆν; ἀλλ᾽ ἐγὼ τοίνυν, ἔφη ὁ Ἀρίστιππος, οὐδὲ εἰς τὴν δουλείαν αὖ ἐμαυτὸν τάττω. ἀλλ᾽ εἶναί τίς μοι δοκεῖ μέση τούτων ὁδός, ἣν πειρῶμαι βαδίζειν, οὔτε δι᾽ ἀρχῆς, οὔτε διὰ δουλείας, ἀλλὰ δι᾽ ἐλευθερίας, ἥπερ μάλιστα πρὸς εὐδαιμονίαν ἄγει. ἀλλ᾽ εἰ μέντοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ οὔτε δι᾽ ἀρχῆς, οὔτε διὰ δουλείας ἡ ὁδὸς αὕτη φέρει, οὕτως μηδὲ δι᾽ ἀνθρώπων, ἴσως ἄν τι λέγοις. εἰ μέντοι ἐν ἀνθρώποις ὤν, μήτε ἄρχειν ἀξιώσεις, μήτε ἄρχεσθαι, μήτε τοὺς ἄρχοντας ἑκὼν θεραπεύσεις, οἶμαί σε ὁρᾶν ὡς ἐπίστανται οἱ κρείττονες τοὺς ἥττονας καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ κλαίοντας, καὶ βιασάντες δούλους, χρῆσθαι. ἢ λανθάνουσί σε οἱ ἄλλων σπειράντων καὶ φυτευσάντων τόν τε σῖτον τέμνοντες καὶ δενδροκοποῦντες, καὶ πάντα τρόπον πολιορκοῦντες τοὺς ἥττονας καὶ μὴ θέλοντας θεραπεύειν, ἕως ἂν πείσωσιν ἑλέσθαι δουλείαν ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν τοῖς κρείττοσι; καὶ ἰδίᾳ αὖ οἱ ἀνδρεῖοι καὶ δυνατοὶ τοὺς ἀνάνδρους καὶ ἀδυνάτους, οὐκ οἶσθα ὅτι καταδουλωσάμενοι καρποῦνται; ἀλλ᾽ ἐγώ τοι, ἔφη, ἵνα μὴ πάσχω ταῦτα, οὐδ᾽ εἰς πολιτείαν ἐμαυτὸν

κατα-

utpote bella, agricultura, cæteriq; quãplures: nõnullos hominũ exercitatos nõ esse ad frigus & æstus sufferendos, nónne magna desidia est? Magna, inquit, per Iouẽ. Cõcedis igitur, ait, in illis quoq; facile ferẽdis, eũ q princeps futurus est, oportere exercitatũ esse? Prorsus, inquit, oportet. Si itaq; in his omnibus continentes cũ illis cõnumerandi sunt qui dominãdi arte erudiantur: qui nõ possunt hoc agere, nẽpe cũ illis aggregandi sunt, qui lõge absunt à spe dominãdi. Cõcessit etiã hoc. Cùm igitur utriusq; horũ, inquit, haud ignoras gradũ, considerasti aliquãdo quo cum teipsum aggregare de beas? Ita, inquit Aristippus: nulloq; pacto cum illis esse connumerandum existimo qui dominari uelint. Valde nanq; insipiẽtis hominis mihi esse uidetur, nõ satis habere si sibiipsi quæ oporteat cõpararit, cùm hoc etiã solùm maximũ sit, sed obligare se uelit ad ea præstãda cæteris etiã ciuibus quibus indigeãt: ac sibi quidẽ ipsi nõ posse satis in omnibus facere, gubernãdo aũt ciuitatem, si nõ opera sua quæcũq; uelint ciues adipiscãtur, supplicijs affici. Hæc quis nõ dicat magnã insipientiam esse? Quemadmodũ enim ego meis ministris, sic etiã ciuitates uti debere existimant magistratibus suis. Ego nãq; dignũ duco famulos meos mihi quidẽ copiose præparare quibus indigeã, illos uerò nihil illorũ tãgere. Ciuitates quoq; oportere arbitrãtur sibi quidẽ ipsis opera magistratuũ quãplurima bona præberi, illos autem ab omnibus illis abstinere. Ego itaq; illos quidẽ qui uelint multis negocijs obrui, ac alijs occupationes præstare, eo quo dictũ est modo eruditos, cũ his aggregabo qui dominandi cupidi sunt. Me aũt ipsum cum ipsis connumerabo, qui magnifaciãt quãfacilimè & suauiter uiuere. Tũ Socrates: Placet inquam etiã hoc cõsiderare, utrũ principes an subditi iucundius uiuãt? Vehementer placet, ait. Gentiũ itaq;, inquit, quæ ad nostrã usq; peruenerũt notitiã, in Asia quidẽ Persæ dominantur: seruiunt autem Syri, Phryges, & Lydi. In Europa uerò Scythæ dominantur, iussa autẽ capiunt Mæotæ. In Libya autem Carthaginẽses dominantur, obtemperant uero Libyes. Vtros igitur horum suauius uiuere arbitraris? Aut Græcorũ cũ quibus tu quoq; habitas? utrũ illi qui ciuitatibus præsunt, an qui subditi sunt, iucundius tibi uiuere uidẽtur? Sed ego tamẽ, inquit Aristippus, neq; in seruitutẽ me aggregandum esse duco, sed in media horũ uia, quæ neq; in principatu, neq; in seruitute consistit, sed in libertate, quæ quidẽ maximè ad felicitatẽ conducit. Attamen, Socrates ait, si quemadmodum neq; in principatum, neq; in seruitutẽ hæc uia ducat, sic etiã nec inter homines te duceret, fortassis rectè diceres. Quòd si cum hominibus conuersatus, nec dominari, nec seruire uelis, nec illis ultrò obedias qui ciuitatib. præsunt, scias uelim, nõ ignorare superiores quib. modis inferiores priuatim et publicè seruos etiã nolẽtes efficiãt, ac ut seruis utãtur. Nõ enim te fugit quòd segetes et arbores nõnulli metũt ac incidunt, quas alij seminarũt atq; plantarunt. Omnibusq; modis constringũt obsidionibus, quos nouerũt inferiores esse, quoad persuaserint eis, seruitutẽ potius quàm bellũ cũ fortioribus eligere. Priuatim etiã qui fortes & potentes sunt, imbecilles ac impotentes seruituti mancipant, atq; potiri eis conantur. Sed idcirco, Aristippus ait, ne huiuscemodi patiar, in nullam rempublicam me

conclu-

concludo, sed ubique sum hospes. Hic Socrates: Istud uero quod nunc dicis graue certamen est, inquit. Nam posteaquam Sinnes, & Sciron, atque Procrustes obierunt, nemo quidem hospitibus iniuriam facit: ueruntamen omnes quibus quamoptimè suas inhabitare ciuitates curæ est, leges ut à nullo patiantur iniuriam, ponunt: amicos uero cum necessarijs alios etiam comparare conantur adiutorij causa, ac ciuitates muniunt mœnibus: & armis, quibus se tutari possunt, utuntur: & ad hæc alios etiam aliunde socios præparant, & tandem cum his omnibus iniurias nonnunquam patiuntur. Tu uerò nihil illorum habēs, in uijs autem (ubi plurimis iniuriæ inferuntur) multo tempore uersatus: in quamcunque uero ciuitatem ibis, ciuibus omnibus inferior, ac talis existens, quales ut plurimum spernunt quicunque iniuriam inferre uelint: propterea tamen quòd hospes es, putas te nō passurum iniurias? An propterea quòd ciuitates securitatem tibi & eunti & abeunti pollicentur, cōfidis? an fortassis quoniam seruus etiam talis opinaris esse futurus, qualis nulli prodesset domino? Quis nanque habere in domo hominem uelit, qui laborare quidem renuat omnino, sumptuoso autem apparatu delectetur? Consideremus ergo quo pacto talibus seruis domini utantur. Nónne libidinem quidem illorum fame castigant? Furari uero prohibent, cùm ab eis auferunt omnē furandi facultatem? Compedibus autē fugiendi amputant libertatem? Ociositatem uerò uerberibus excitant? Aut quomodo tu facis, cùm talem quenquam tuorum ministrorum esse deprehendis? Supplicijs uerò omnibus afficio, ait, quoadusque seruire cogatur. Sed tamen, ô Socrates, inter illos qui ad dominandi artem erudiuntur, quam tu felicitatem esse ducis, et illos qui coacti ex necessitate multis laborant incommodis, nihil interesse mihi uidetur. Siquidem famescent, sitient, & uigilabunt, ac frigoribus alijsque afficientur laboribus ultrò. Ego nanque nescirem quid differt, eandem pellem aut sponte, aut inuitè cædi: aut idem corpus his omnibus siue sponte, siue inuitè subijci. Nihil enim aliud nisi insaniæ mihi uidetur, qui hæc ultrò sustinere uelit. Ad hæc uero Socrates: Nónne Aristippe, inquit, ista ratione tibi uoluntaria à contrarijs differre uidentur? quia qui ultro famescat, edet cùm uoluerit: quique sponte sitit, bibet, & in alijs similiter. Qui uero ex necessitate patitur, non licebit ei quum uoluerit ab his liberari. Præterea qui sponte hæc patitur, bona spe ductus lætatur: quemadmodum illi qui feras uenantur, spe capiendi libenter laborant. Atque talia præmia laborum paruifacienda sunt. Qui uerò conantur ut quamoptimos amicos habeant, siue ut inimicos expugnent, siue ut fortes corpore animoque effecti, & suam domum bene habitent, suisque prosint amicis ac patriæ, quis dubitet istos laborare suauiter in huiuscemodi rebus, ac cum lætitia uiuere? cùm & seipsos apprimè mirentur, & ab alijs laudentur. Ad hæc autem mollities quidem & uoluptates in promptu positæ, nec corpori sanitatem (ut hi asserunt qui gymnasijs præsunt) nec animo ullam scientiam cuiusquam existimationis præstare possunt. Studium uero & patientia, bonarum atque honestarum artium causa sunt, ut optimis uiris uidetur.

Dicit

κατακλείω, ἀλλὰ ξένος πανταχοῦ εἰμι. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· τοῦτο μὲν ἤδη λέγεις δεινὸν πάλαισμα. οὐ γὰρ ξένους δὴ, ἐξ οὗ ὅ τε Σίννις καὶ ὁ Σκείρων καὶ ὁ Προκρούστης ἀπέθανον, οὐδεὶς ἔτι ἀδικεῖ. ἀλλὰ νῦν οἱ μὲν πολιτευόμενοι ἐν ταῖς πατρίσι, καὶ νόμους τίθενται, ἵνα μὴ ἀδικῶνται, καὶ φίλους πρὸς τοῖς ἀναγκαίοις καλουμένοις ἄλλους κτῶνται βοηθούς. καὶ ταῖς πόλεσιν ἐρύματα περιβάλλονται, καὶ ὅπλα κτῶνται, οἷς ἀμυνοῦνται τοὺς ἀδικοῦντας. καὶ πρὸς τούτοις ἄλλους ἔξωθεν συμμάχους κατασκευάζονται. καὶ οἱ μὲν πάντα ταῦτα κεκτημένοι, ὅμως ἀδικοῦνται. σὺ δὲ οὐδὲν μὲν τούτων ἔχων, ἐν δὲ ταῖς ὁδοῖς ἔνθα πλεῖστοι ἀδικοῦνται πολὺν χρόνον διατρίβων, εἰς ὁποίαν δ' ἂν πόλιν ἀφίκῃ, τῶν πολιτῶν πάντων ἥττων ἂν καὶ τοιοῦτος, οἵοις μάλιστα ἐπιτίθενται οἱ βουλόμενοι ἀδικεῖν, ὅμως διὰ τὸ ξένος εἶναι οὐκ ἂν οἴει ἀδικηθῆναι; ἢ διότι αἱ πόλεις σοι κηρύττουσιν ἀσφάλειαν, καὶ προσιόντι καὶ ἀπιόντι θαρρεῖς; ἢ διότι καὶ δοῦλος ἂν οἴει, οἷος μηδενὶ δεσπότῃ λυσιτελεῖν; τίς γὰρ ἐθέλοι ἄνθρωπον ἐν οἰκίᾳ ἔχειν, πονεῖν μὲν μηδὲν ἐθέλοντα, τῇ δὲ πολυτελεστάτῃ διαίτῃ χαίροντα; σκεψώμεθα δὲ καὶ τοῦτο, πῶς οἱ δεσπόται τοῖς τοιούτοις οἰκέταις χρῶνται. ἆρα οὐ τὴν μὲν λαγνείαν αὐτῶν τῷ λιμῷ σωφρονίζουσι; κλέπτειν δὲ κωλύουσιν ἀποκλείοντες, ὅθεν ἄν τι λαβεῖν ᾖ; τοῦ δὲ δραπετεύειν δεσμοῖς ἀπείργουσι; τὴν ἀργίαν δὲ πληγαῖς ἐξαναγκάζουσιν; ἢ σὺ πῶς ποιεῖς ὅταν τῶν οἰκετῶν τινὰ τοιοῦτον ὄντα καταμανθάνῃς; κολάζω, ἔφη, πᾶσι κακοῖς, ἕως ἂν δουλεύειν ἀναγκάσω. ἀλλὰ γὰρ ὦ Σώκρατες, οἱ εἰς τὴν βασιλικὴν τέχνην παιδευόμενοι, ἣν δοκεῖς μοι σὺ νομίζειν εὐδαιμονίαν εἶναι, τί διαφέρουσι τῶν ἐξ ἀνάγκης κακοπαθούντων, εἴ γε πεινήσουσι, εἴ γε καταδιψήσουσι, καὶ ῥιγώσουσι, καὶ τἄλλα πάντα μοχθήσουσιν ἑκόντες. ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ, τι διαφέρει τὸ αὐτὸ δέρμα, ἑκόντα ἢ ἄκοντα μαστιγοῦσθαι, ἢ ὅλως τὸ αὐτὸ σῶμα πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἑκόντα, ἢ ἄκοντα πολιορκεῖσθαι. ἄλλο γε ἢ ἀφροσύνη πρόσεστι τῷ θέλοντι τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν. τί δ', ὦ Ἀρίστιππε, ὁ Σωκράτης ἔφη, οὐ δοκεῖ σοι τὸ τοιούτων διαφέρειν τὰ ἑκούσια τῶν ἀκουσίων; ᾗ ὁ μὲν ἑκὼν πεινῶν, φάγοι ἂν ὁπότε βούλοιτο. καὶ ὁ ἑκὼν διψῶν πίοι, καὶ τἄλλα ὡσαύτως. τῷ δ' ἐξ ἀνάγκης ταῦτα πάσχοντι, οὐκ ἔξεστιν, ὁπότ' ἂν βούληται παύεσθαι. ἔπειτα ὁ μὲν ἑκουσίως ταλαιπορῶν ἐπ' ἀγαθῇ ἐλπίδι φρονῶν εὐφραίνεται, οἷον τὰ θηρία θηρῶντες, ἐλπίδι τοῦ λήψεσθαι ἡδέως μοχθοῦσι. καὶ τὰ μὲν τοιαῦτα ἆθλα τῶν πόνων μικροῦ τινός ἄξιά ἐστι. τοὺς δὲ πονοῦντας ἵνα φίλους ἀγαθοὺς κτήσωνται, ἢ ὅπως ἐχθροὺς χειρώσωνται, ἢ ἵνα δυνατοὶ γενόμενοι ἐπὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς, καὶ τὸν ἑαυτῶν οἶκον καλῶς οἰκῶσι, καὶ τοὺς φίλους εὖ ποιῶσι, καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετῶσι, πῶς οὐκ οἴεσθαι χρὴ τούτους καὶ πονεῖν ἡδέως εἰς τὰ τοιαῦτα, καὶ ζῆν εὐφραινομένους, ἀγαμένους μὲν ἑαυτοὺς, ἐπαινουμένους δὲ καὶ ζηλουμένους ὑπὸ τῶν ἄλλων; ἔτι δὲ αἱ μὲν ῥᾳδιουργίαι, καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἡδοναὶ, οὔτε σώματι εὐεξίαν ἱκαναί εἰσιν ἐργάζεσθαι, ὥς φασιν οἱ γυμνασταὶ, οὔτε ψυχῇ ἐπιστήμην ἀξιόλογον οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν. αἱ δὲ διὰ καρτερίας ἐπιμέλειαι τῶν καλῶν τε κἀγαθῶν ἔργων ἐξικνεῖσθαι ποιοῦσιν, ὥς φασιν οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες.

λέγει

λέγει δὲ καὶ Ἡσίοδος· τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδόν ἐστιν ἑλέσθαι ῥηιδίως, λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει. τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται, ῥηιδίη δὴ ἔπειτα πέλει χαλεπή περ ἐοῦσα. μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἐπίχαρμος ἐν τῷδε· τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τ' ἀγαθ' οἱ θεοί. καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ φησίν· ὦ πονηρέ, μάλα τ' καλῶς ὁ μὴ τὰ σκλῆρ' ἔχεις. καὶ Πρόδικος δὲ ὁ σοφὸς ἐν τῷ συγγράμματι τῷ περὶ τοῦ Ἡρακλέους, ὅπερ δὴ καὶ πλείστοις ἐπιδείκνυται, ὡσαύτως περὶ τῆς ἀρετῆς ἀποφαίνεται, ὧδέ πως λέγων, ὅσα ἐγὼ μέμνημαι. φησὶ γὰρ Ἡρακλέα, ἐπεὶ ἐκ παίδων εἰς ἥβην ὡρμᾶτο, ἐν ᾗ οἱ νέοι ἤδη αὐτοκράτορες γιγνόμενοι δηλοῦσιν, εἴτε τὴν δι' ἀρετῆς ὁδὸν τρέψονται ἐπὶ τὸν βίον, εἴτε τὴν διὰ κακίας, ἐξελθόντα εἰς ἡσυχίαν καθῆσθαι, ἀποροῦντα ὁποτέραν τῶν ὁδῶν τράπηται, καὶ φανῆναι αὐτῷ δύο γυναῖκας προσιέναι μεγάλας, τὴν μὲν ἑτέραν εὐπρεπῆ τε ἰδεῖν, καὶ ἐλευθέριον φύσει κεκοσμημένην, τὸ μὲν σῶμα καθαρότητι, τὰ δὲ ὄμματα αἰδοῖ, τὸ δὲ σχῆμα σωφροσύνῃ, ἐσθῆτι δὲ λευκῇ. τὴν δ' ἑτέραν τεθραμμένην μὲν εἰς πολυσαρκίαν τε καὶ ἁπαλότητα, κεκαλλωπισμένην δὲ τὸ μὲν χρῶμα, ὥστε λευκοτέραν τε καὶ ἐρυθροτέραν τοῦ ὄντος δοκεῖν φαίνεσθαι, τὸ δὲ σχῆμα, ὥστε δοκεῖν ὀρθοτέραν τῆς φύσεως εἶναι, τὰ δὲ ὄμματα ἔχειν ἀναπεπταμένα, ἐσθῆτα δὲ ἐξ ἧς ἂν μάλιστα ὥρα διαλάμποι· κατασκοπεῖσθαι δ' ἅμα ἑαυτήν, ἐπισκοπεῖν δέ, καὶ εἴ τις ἄλλος αὐτὴν θεᾶται. πολλάκις δὲ καὶ εἰς τὴν ἑαυτῆς σκιὰν ἀποβλέπειν. ὡς δ' ἐγένοντο πλησιαίτερον τοῦ Ἡρακλέους, τὴν μὲν πρόσθεν ῥηθεῖσαν ἰέναι τὸν αὐτὸν τρόπον· τὴν δ' ἑτέραν φθάσαι βουλομένην, προσδραμεῖν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ εἰπεῖν· ὁρῶ σε, ὦ Ἡράκλεις, ἀποροῦντα ποίαν ὁδὸν ἐπὶ τὸν βίον τράπῃ. ἐὰν οὖν ἐμὲ φίλην ποιησάμενος, ἐπὶ τὴν ἡδίστην τε καὶ ῥᾴστην ὁδὸν ἄξω σε, καὶ τῶν μὲν τερπνῶν οὐδενὸς ἄγευστος ἔσῃ, τῶν δὲ χαλεπῶν ἄπειρος διαβιώσῃ. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πολέμων οὐδὲ πραγμάτων φροντιεῖς, ἀλλὰ σκοπούμενος δίει, τί ἂν κεχαρισμένον ἢ σιτίον ἢ ποτὸν εὕροις, ἢ τί ἂν ἰδὼν ἢ ἀκούσας τερφθείης, ἢ τίνων ὀσφραινόμενος ἢ ἁπτόμενος ἡσθείης, τίσι δὲ παιδικοῖς ὁμιλῶν μάλιστ' ἂν εὐφρανθείης, καὶ πῶς ἂν μαλακώτατα καθεύδοις, καὶ πῶς ἂν ἀπονώτατα τούτων πάντων τυγχάνοις. ἐὰν δέ ποτε γένηταί τις ὑποψία σπάνεως ἀφ' ὧν ἔσται ταῦτα, οὐ φόβος μή σε ἀγάγω ἐπὶ τὸ πονοῦντα καὶ ταλαιπωροῦντα τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ταῦτα πορίζεσθαι. ἀλλ' οἷς ἂν οἱ ἄλλοι ἐργάζωνται, τούτοις σὺ χρήσῃ, οὐδενὸς ἀπεχόμενος, ὅθεν ἂν δυνατὸν ᾖ τι κερδᾶναι. πανταχόθεν γὰρ ὠφελεῖσθαι τοῖς ἐμοὶ ξυνοῦσιν ἐξουσίαν ἔγωγε παρέχω. καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀκούσας ταῦτα, ὦ γύναι, ἔφη, ὄνομα δέ σοι τί ἐστιν; ἡ δέ, οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι, ἔφη, καλοῦσί με εὐδαιμονίαν· οἱ δὲ μισοῦντές με ὑποκοριζόμενοι, ὀνομάζουσί με κακίαν. καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἑτέρα γυνὴ προσελθοῦσα εἶπε· καὶ ἐγὼ ἥκω πρὸς σέ, ὦ Ἡράκλεις, εἰδυῖα τοὺς γεννήσαντάς σε καὶ τὴν φύσιν τὴν σὴν ἐν τῇ παιδείᾳ καταμαθοῦσα, ἐξ ὧν ἐλπίζω, εἰ τὴν πρὸς ἐμὲ ὁδὸν τράποιο, σφόδρ' ἄν σε τῶν καλῶν καὶ σεμνῶν ἐργάτην ἀγαθὸν γενέσθαι.

καὶ

Dicit autem et Hesiodus: Prauitatem quidem simul totam licet eligere facilè: plana enim ad hanc ducit uia, cùm ualdè propè habitet. Virtuti uerò sudorem praposuerunt dij immortales. Longum enim & arduum iter ad eam: quod cùm asperũ primiòm sit, amœnum postea fit, cùm ad ultimum quis peruenerit. Epicharmus quoq; his uerbis hoc idem testatur: Laboribus omnia nobis dij uendunt. Necnon in alio loco idẽ ait: O improbè, nónne plane malus es 10 qui non habeas res aduersas? Necnon sapiens Prodicus in illo quod de Hercule edidit opere, similiter disputat de uirtute, in hunc modum, quantùm ego memini, dicens. Ait nanq; Herculem, cùm à puerili ætate ad adolescentiam perueniret, cùm adolescentes iam sui arbitrij effecti, ostendunt siue per uiam uirtutis, siue uitiorum uitam suam ducẽt, egressum in solitudinem, consedisse cogitationibus agitatum, utram uiarum supra dictarum preponeret: ubi duas ad eum apparuisse accedere mulieres ma- 20 gnas, alteram honestam & liberalem uisu, ex ipsa natura corpus quidem munditia ornatam, oculos uerò uerecũdia, effigiem autem totam castitate, alba ueste uestitam: alteram uerò ad carnositatem atque molitiem esse nutritam, ornatam uerò colorem quidem ut albior atque rubicundior: effigiem uerò ut rectior quàm à natura esset, appareret: oculos autem uagantes atque apertos habentem: tali ueste uestitam, ex qua pulchritudo quammaxima corruscet, sæpeq; seipsam respicere & attendere, si 30 quis etiam alius eam uideret: nonnunquam autem & ad propriam umbram aspicere. Cùm autem propius Herculem accesserũt, primam quidem eodẽm modo ire, alteram uerò preuenire uolentem, cucurrisse ad Herculem, atq; dixisse: Considero te, ô Hercules, dubitantem quam uiam eligas. Si itaq; me diligas, ad uoluptuosissimam faciliimamq; te ducam uiam, & illa quidem quæ delectant omnia gustabis, laboris expers uiuens. Primùm nanq; neque bellorum, neque negociorum curam habebis, sed 40 potius considerabis quem tibi gratum aut cibum, aut potum inuenias, quidùe uisu, aut odoratu, aut tactu uoluptuósum percipias, quibusq; cupiditatibus usus, quammaximè delectatione affectus fueris, quoque pacto mollissimè dormias, & absque laboribus [illegible] ista obtineas. Quòd si quando deficere illa quibus hæc acquiruntur suspicio sit, non erit timendum, ne te ducam ad ista corporis animiq; labore & ærumnis paranda: sed illis tu uti poteris quæ cæteri operantur, à nulloque abstinebis unde lu- 50 crum aliquod subostendatur: undique nanque utilitatem suam acquirere meis necessarijs licet. Hæc cum audisset Hercules: O mulier, inquit, quod nomen est tibi? At illa: Mei quidem amici, ait, Felicitatem me appellant: qui uerò oderunt, Prauitatem me nominant. Cumq; hæc dicerentur, altera mulier accessit, & dixit: Ego quoq; ad te uenio Hercules, cùm sciam tuos parentes, naturamq; tuam, & ingenium in studijs considerassem, e quibus non modicum spero, dummodo meam eligas uiam atque doctrinam, & te uirtutis cupidum, bonorumq; ac honestorum operum effici cultorem,

κακὸς δὲ

Voluptatis oratio.

Q 3 meq;

meq; multò honorabiliorem & in bonis preclariorem fore. Nō decipiam autem te, à uoluptate exordiendo, sed qualem rebus dij contulerunt naturam, tibi cum ueritate narrabo. Nihil enim eorū que bona atq; honesta sunt, dij hominibus sine labore & studio prestāt. Sed siue deos esse tibi propitios uis, colendi sunt ipsi dij, siue ab amicis diligi, amicis benefaciendū: siue à quapiā ciuitate honorari desideras, ciuitati aliqua utilitas adferenda: siue à tota Grecia ob uirtutē admiratione dignus existimari, conandū est toti Grecie benefacere: siue tibi terrā fructus producere, terra colēda: siue iumētis diuitias acquirere, iumentorū tibi cura habēda est: siue per bellū desideras augeri, ac uis amicos quidem à seruitute liberare, inimicos uerò in seruitutē redigere, bellice artes et discēde sunt ab illis qui sciūt & exercendū in eis, quomodo eis debeas uti. Si uerò uelis corpore etiā fortis esse, subijciendū est animo corpus, ac exercendū in laboribus atq; sudoribus. Prauitas uerò interpellās, ut Prodicus narrat: Intelligis ô Hercules, inquit, quàm asperā longamq; uiā ad delectationes hec mulier narrat? Ego uerò perfacili ac breuißima uia ad felicitatem te ducā. Ad hec uirtus respondēs: O misera, inquit, quid boni tu habes, aut quid tibi suaue uideri potest, cùm nihil horum gratia agas, nec suauiū desideriū expectes, sed antequàm cupias, omniū istorū implearis? Nam antequā famescas, comedis: et antequā sitias, bibis: & ut cū uoluptate comedas, exquisitorū ciborum uteris coquis. Vt uerò uoluptuose bibas, uina uaria preciosaq;, ac in estate circumiēs hinc et illinc queritas niuē. Vt autem q̄ suauiter dormias, non solū stratū molle supponis, sed lectos & lectis subsellia paras. Nō enim propter laborē, sed quoniā nihil habes quod agas, somnum desideras. Res uerò uenereas omnibus machinationibus & antequam corpus indigeat, exerces. Ipsis etiam uiris, ut mulieribus uteris. Sic enim tuos amicos instruis, nocte quidem in turpitudinibus, uacans, quod autem utilißimum dici est, in somno consumens. Cùm uerò immortalis sis, à dijs quidem proiecta es, à bonis uerò hominibus ignominiis affecta. Nunquam, quod auditu iucundißimum est, tuam audisti laudem. nec quod suauißimum usu, bonum ullum tuum opus uidisti. Quis igitur cùm aliquid dicas crederet tibi? aut cùm indigeas, quicquam tibi prestaret? Aut quis sue compos mentis, uoluerit inter tuos connumerari, qui in iuuentute quidem corporibus debiles, in senio uerò amentes efficiuntur? cum adolescentiam cum pigritia in delicijs peragant, in senio autem multis laboribus & infirmitatibus confringantur: quiq; uerecundati super his que egerunt, non tamen minus super his que agunt, grauantur, tanquam qui in iuuentute omnibus uoluptatibus affecti, in senectutem sibi omnia molesta seruarunt. Ego uerò sum quidem cum dijs, adsum uero bonis hominibus: nihilq; operis boni, neque diuini, neque humani, sine me fieri potest: magisq; alijs omnibus & apud deos, & apud homines optimos honoribus fruor: etenim desiderata cooperatrix artificibus sum, fida domorū dominis custos, beneuola famulis, patro-

καὶ ἐμὲ ἔτι πολὺ ἐντιμοτέραν, καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς διαπρεπεστέραν φανῆναι. οὐκ ἐξαπατήσω δέ σε προοιμίοις ἡδονῆς. ἀλλ' ᾗπερ οἱ θεοὶ διέθεσαν, τὰ ὄντα διηγήσομαι μετ' ἀληθείας. τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν, οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδόασιν ἀνθρώποις. ἀλλ' εἴτε τοὺς θεοὺς ἵλεως εἶναί σοι βούλει, θεραπευτέον τοὺς θεούς. εἴτε ὑπὸ φίλων ἐθέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοὺς φίλους εὐεργετητέον. εἴτε ὑπό τινος πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν ὠφελητέον. εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν. εἴτε τὴν γῆν φέρειν σοι καρποὺς ἀφθόνους, τὴν γῆν θεραπευτέον. εἴτε ἀπὸ βοσκημάτων οἴει δεῖν πλουτίζεσθαι, τῶν βοσκημάτων ἐπιμελητέον. εἴτε διὰ πολέμου ὁρμᾷς αὔξεσθαι, καὶ βούλει δύνασθαι τούς τε φίλους ἐλευθεροῦν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς χειροῦσθαι, τὰς πολεμικὰς τέχνας αὐτάς τε παρὰ τῶν ἐπισταμένων μαθητέον, καὶ ὅπως αὐταῖς δεῖ χρῆσθαι ἀσκητέον. εἰ δὲ καὶ τῷ σώματι βούλει δυνατὸς εἶναι, τῇ γνώμῃ ὑπηρετεῖν ἐθιστέον τὸ σῶμα, καὶ γυμναστέον σὺν πόνοις καὶ ἱδρῶτι. καὶ ἡ κακία ὑπολαβοῦσα εἶπεν, ὥς φησι Πρόδικος, ἐννοεῖς, ὦ Ἡράκλεις, ὡς χαλεπὴν καὶ μακρὰν ὁδὸν ἐπὶ τὰς εὐφροσύνας ἡ γυνή σοι αὕτη διηγεῖται; ἐγὼ δὲ ῥᾳδίαν καὶ βραχεῖαν ὁδὸν ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἄξω σε. καὶ ἡ ἀρετὴ εἶπεν, ὦ τλῆμον, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν ἔχεις, ἢ τί ἡδὺ οἶσθα, μηδὲν τούτων ἕνεκα πράττειν ἐθέλουσα; ἥτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυμίαν ἀναμένεις, ἀλλὰ πρὶν ἐπιθυμῆσαι πάντων ἐμπίπλασαι. πρὶν μὲν πεινῆν, ἐσθίουσα· πρὶν δὲ διψῆν, πίνουσα. ἵνα μὲν ἡδέως φάγῃς, ὀψοποιοὺς μηχανωμένη· ἵνα δὲ ἡδέως πίῃς, οἴνους τε πολυτελεῖς παρασκευάζῃ, καὶ τοῦ θέρους χιόνα περιθέουσα ζητεῖς. ἵνα δὲ καθυπνώσῃς ἡδέως, οὐ μόνον τὰς στρωμνὰς μαλακάς, ἀλλὰ καὶ τὰς κλίνας, καὶ τὰ ὑπόβαθρα ταῖς κλίναις παρασκευάζεις. οὐ διὰ τὸ πονεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὅ,τι ποιῇς, ὕπνου ἐπιθυμεῖς. τὰ δ' ἀφροδίσια πρὸ τοῦ δεῖσθαι ἀναγκάζεις, πάντα μηχανωμένη, καὶ γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι χρωμένη. οὕτω γὰρ παιδεύεις τοὺς ἑαυτῆς φίλους, τῆς μὲν νυκτὸς ὑβρίζουσα, τῆς δ' ἡμέρας τὸ χρησιμώτατον κατακοιμίζουσα. ἀθάνατος δὲ οὖσα, ἐκ θεῶν μὲν ἀπέρριψαι, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀτιμάζῃ. τοῦ δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαίνου ἑαυτῆς ἀνήκοος εἶ· καὶ τοῦ πάντων ἡδίστου θεάματος, ἀθέατος. οὐδὲν γὰρ πώποτε σεαυτῆς ἔργον καλὸν τεθέασαι. τίς δ' ἄν σοι λεγούσῃ τι πιστεύσειε; τίς δ' ἂν δεομένῃ τινὸς ἐπαρκέσειεν; ἢ τίς ἂν εὖ φρονῶν τοῦ σοῦ θιάσου τολμήσειεν εἶναι; οἳ νέοι μὲν ὄντες, τοῖς σώμασιν, ἀδύνατοί εἰσι, πρεσβύτεροι γενόμενοι, ταῖς ψυχαῖς ἀνόητοι. ἀπόνως μὲν λιπαροὶ διὰ νεότητος τρεφόμενοι, ἐπιπόνως δ' αὐχμηροὶ διὰ γήρως περῶντες, τοῖς πεπραγμένοις αἰσχυνόμενοι, τοῖς δὲ πραττομένοις βαρυνόμενοι. τὰ μὲν ἡδέα ἐν τῇ νεότητι διαδραμόντες, τὰ δὲ χαλεπὰ εἰς τὸ γῆρας ἀποθέμενοι. ἐγὼ δὲ σύνειμι μὲν θεοῖς, σύνειμι δὲ ἀνθρώποις τοῖς ἀγαθοῖς. ἔργον δὲ καλὸν οὔτε θεῖον, οὔτε ἀνθρώπινον χωρὶς ἐμοῦ γίγνεται. τιμῶμαι δὲ μάλιστα πάντων καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις οἷς προσήκει. ἀγαπητὴ μὲν γὰρ συνεργὸς τεχνίταις, πιστὴ δὲ φύλαξ οἴκων δεσπόταις· εὐμενὴς δὲ παραστάτις οἰκέταις· ἀγαθὴ

ἀγαθὴ δὲ συλλήπτειρα τῶν ἐν εἰρήνῃ πόνων, βεβαία δὲ τῶν ἐν πολέμῳ σύμμαχος ἔργων, ἀρίστη δὲ φιλίας κοινωνός. ἔστι δὲ τοῖς μὲν ἐμοῖς φίλοις ἡδεῖα μὲν καὶ ἀπράγμων σίτων καὶ ποτῶν ἀπόλαυσις. ἀνέχονται γὰρ ἕως ἂν ἐπιθυμήσωσιν αὐτῶν. ὕπνος δ' αὐτοῖς πάρεστιν ἡδίων ἢ τοῖς ἀμόχθοις· καὶ οὔτε ἀπολείποντες αὐτὸν ἄχθονται, οὔτε διὰ τοῦτον μεθιᾶσι τὰ δέοντα πράττειν. καὶ οἱ μὲν νέοι τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χαίρουσιν. οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖς ἀγάλλονται, καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεων μέμνηνται. εὖ δὲ τὰς παρούσας ἥδονται πράττοντες. δι' ἐμὲ φίλοι μὲν θεοῖς ὄντες. ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις· τίμιοι δὲ πατρίσιν. ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κεῖνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν ἀεὶ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλουσι. τοιαῦτά σοι, ὦ παῖ, τοκέων ἀγαθῶν Ἡράκλεις, ἔξεστι διαπονησαμένῳ, τὴν μακαριστοτάτην εὐδαιμονίαν κεκτῆσθαι. οὕτω πως διώκει Πρόδικος, τὴν ὑπ' Ἀρετῆς Ἡρακλέους παίδευσιν. ἐκόσμησε μέντοι τὰς γνώμας ἔτι μεγαλειοτέροις ῥήμασιν, ἢ ἐγὼ νῦν. σοὶ δ' οὖν ἄξιον, ὦ Ἀρίστιππε, τούτων ἐνθυμουμένῳ πειρᾶσθαί τι, καὶ τῶν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον τοῦ βίου φροντίζειν. αἰσθόμενος δέ ποτε Λαμπροκλέα τὸν πρεσβύτατον υἱὸν ἑαυτοῦ πρὸς τὴν μητέρα χαλεπαίνοντα, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ παῖ, οἶσθά τινας ἀνθρώπους ἀχαρίστους καλουμένους; καὶ μάλα, ἔφη ὁ νεανίσκος. καταμεμάθηκας οὖν, τοὺς τί ποιοῦντας τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποκαλοῦσιν; ἔγωγ', ἔφη. τοὺς γὰρ εὖ παθόντας, ὅταν δυνάμενοι χάριν ἀποδοῦναι, μὴ ἀποδῶσιν, ἀχαρίστους καλοῦσιν. οὐκοῦν δοκοῦσί σοι ἐν τοῖς ἀδίκοις καταλογίζεσθαι τοὺς ἀχαρίστους; ἔμοιγ', ἔφη. ἤδη δέ ποτ' ἐσκέψω. εἰ ἄρα ὥσπερ τὸ ἀνδραποδίζεσθαι, τοὺς μὲν φίλους ἄδικον εἶναι δοκεῖ, τοὺς δὲ πολεμίους δίκαιον εἶναι. καὶ τὸ ἀχαριστεῖν πρὸς μὲν τοὺς φίλους ἄδικόν ἐστι· πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους δίκαιον; καὶ μάλα, ἔφη. καὶ δοκεῖ μοι, ὑφ' οὗ ἄν τις εὖ παθὼν, εἴτε φίλου, εἴτε πολεμίου μὴ πειρᾶται χάριν ἀποδιδόναι, ἄδικος εἶναι. οὐκοῦν, εἴ γ' οὕτως ἔχει τοῦτο, εἰλικρινής τις ἂν εἴη ἀδικία ἡ ἀχαριστία; συνωμολόγει. οὐκοῦν ὅσῳ ἄν τις μείζω ἀγαθὰ παθὼν μὴ ἀποδιδῷ χάριν, τοσούτῳ ἀδικώτερος ἂν εἴη; συνέφη καὶ τοῦτο. τίνας οὖν, ἔφη, ὑπό τινων εὕροιμεν ἂν μείζονα εὐεργετημένους, ἢ παῖδας ὑπὸ γονέων; οὓς οἱ γονεῖς ἐκ μὲν οὐκ ὄντων ἐποίησαν εἶναι. τοσαῦτα δὲ καλὰ ἰδεῖν, καὶ τοσούτων ἀγαθῶν μετασχεῖν, ὅσα οἱ θεοὶ παρέχουσι τοῖς ἀνθρώποις. ἃ δὴ οὕτως ἡμῖν δοκεῖ παντὸς ἄξια εἶναι, ὥστε πάντες τὸ καταλιπεῖν αὐτὰ, πάντων μάλιστα φεύγομεν. καὶ αἱ πόλεις ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἀδικήμασι ζημίαν, θάνατον πεποιήκασιν, ὡς οὐκ ἂν μείζονος κακοῦ, φόβῳ τὴν ἀδικίαν παύσοντες. καὶ μὴν οὐ τῶν γε ἀφροδισίων ἕνεκα, παιδοποιεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνεις, ἐπεὶ τούτων γε τῶν ἀπολυσόντων μεσταὶ μὲν αἱ ὁδοί, μεσταὶ δὲ τὰ οἰκήματα. φανεροὶ δ' ἐσμὲν καὶ σκοπούμενοι ἐξ ὁποίων ἂν γυναικῶν βέλτιστα ἡμῖν τέκνα γένοιτο, αἷς συνελθόντες τεκνοποιούμεθα. καὶ ὁ μέν γε ἀνὴρ τήν τε συντεκνοποιήσουσαν ἑαυτῷ τρέφει, καὶ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προπαρασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα. ἡ δὲ γυνὴ ὑποδεξαμένη τε φέρει τὸ φορτίον τοῦτο, βαρυνομένη τε καὶ κινδυνεύουσα περὶ τοῦ βίου.

patrona operum quæ pacis sunt, bona coadiutrix, bellicorum uerò firma socia, amicitiæ optima consors. Ad hæc autẽ, meis necessarijs suauis atq; prompta cibi potusq; fruitio est: expectant enim quousque illa desiderent. Somnus autẽ uoluptuosior illis, quàm ociosis euenit: & neq; excitati, moleste ferunt: neq; ab illo detenti, quæ agenda sunt, negligunt. Iuniores autem gaudent seniorum laudibus: seniores uerò lætantur iuniorum honoribus. Res quoq; gestas à priscis iucundißime memoria repetẽdo, non minori cũ iucunditate res eis præsentes peragunt: quas ob res dijs amati, desiderati amicis, honorabiles patrijs efficiuntur. Cùm uerò fatis datus finis peruenerit, non obliuioni traditi sine honoribus iacent, sed memoriæ hominũ cõmendati, in æternum florent. Hæc ô Hercules, inquit, bonorum parentum fili, sudoribus licet exercendo beatißimã fœlicitatẽ habere. In hũc itaq; modum Prodicus admonitionem Virtutis ad Herculem exposuit, has tamen sententias multò pulchrioribus uerbis quam ego nunc, ornauit. Quapropter ô Aristippe, tibi quoq; dignum esse existimo, futuri etiam temporis nonnullam curam habere. Sentiẽs autem aliquando suũ filiũ Lamprocleũ, qui maior natu erat, matri suæ iratum: Dic mihi ô fili, ait, congnouisti'ne unquam homines quosdam qui appellantur ingrati? Ita prorsus, inquit. Cõsiderasti igitur quos homines, & cùm quid agant, hoc nomine appellanturè Consideraui, ait: illos nanq; qui beneficijs acceptis non reddũt gratias, cùm poßint, ingratos appellãt. Hos uerò ingratos cum iniuriosis connumerandos esse putas? Ita, inquit. Quid uerò, considerasti'ne unquam, quemadmodum mancipare amicos quidem iniustum esse, ita inimicos iustum? Sic etiam ingratum esse erga quidem amicos, iniustũ esse, erga uerò inimicos iustum? Vehemẽter, ait, cõsideraui: ac mihi apparet, à quocũq; quispiã beneficijs affectus, siue amico, siue inimico, non conatur gratias reddere, iniustus esse. Si igitur hæc tibi uera uidẽtur, manifesta iniuria ingratitudo esset profectò. Cõcessit. Quãtò ergo maiorib. quisq; beneficijs acceptis nõ reddit gratias, tãtò iniustior esset. Et hoc etiam cõcessit. Quos igitur, aut à quib. putas maioribus beneficijs affici, quàm liberos à parẽtibus? quib. primò ut sint, et uiuãt, deinde ut tot bona uideãt, illorũq; participes fiãt, quæcunq; dij hominib. præbẽt, parẽtes causa fuerũt: quæ tã magna existimatione digna omnes arbitramur, ut priuationẽ illorũ magis quàm alia fugiamus. Ciuitates quoq; pro maxima pœna, delictis in maximis mortem sanxerũt, tanquã maioris mali timore nõ poßint iniurias coercere. Nam non putes uelim propter uenereas res homines filios procreare, cùm ad hũc feruorem libidinis soluendum, nõ parua sine labore muneréq; uxorio facultas in uijs paßim domibusq; existat. Quapropter nõ modicũ cogitamus, à quib. mulieribus quãoptimi filij nobis propagari poßint: quibus cùm tales inueniãtur conuenientes, prolem procreamus: & uir quidem ipsam uxorem ex qua susceptiurus est liberos, alit: futuris quoque liberis omnia præparat, quæcunq; conductura eis ad uitam putet, & hæc quamplurima poßit. Mulier uerò concipiens tolerat hoc onus cum grauamine & periculis uitæ,

De pietate in parentes.
Ingrati.

alimento suo nutriens puerum, magno multoq; cum labore usq; ad partum perueniens. Postea etiam nutrit, atq; pro eo procurat, à quo tamen nunquam antea beneficij quippiam acceperat, quiq; non modò ignorat qui ei benefacit, sed neq; declarare potest quibus indigeat. Mater uerò per coniecturam quæ conducant, quæq; grata sint ei, conatur adimplere. Multoq; tempore nutrit die nocteq; laboribus affecta, ignorans quam istorum omnium mercedem habebit. Et non sufficit solùm nutrire, sed cùm uidentur filij posse discere quicquam, quæcunq; ipsimet, parentes ad uitam utilia habent, docent. Quæ uerò putãt alium magis posse docere pro his ad illum liberos ut doceantur, mittunt cum sumptibus suis, omnibusq; modis procurant, ut quamoptimi liberi eis efficiantur. Ad hæc adolescentulus ait: Etsi hæc omnia, cæteraq; his multò fecerit plura, nullus tamen posset profectò duritiem matris meæ sufferre. Tum Socrates: Vtrum, ait, feræ immanitatem putas difficiliorẽ ad sufferendum esse, an matris? Ego quidem, inquit, matris puto, quæ talis sit. Num igitur unquam aut momordit, aut recalcitrauit tibi, quemadmodum multi à feris affecti sunt? Non ista: sed ea dicit, inquit, meherele, quæ nullus unquã audire uelit. Tu autẽ quot Socrates ait, ei solicitudines tum dicto, tum facto, à prima ætate, die nocteq; attulisti? aut quanta molestia affecisti ægrotationibus uexatus? Nihil tamen, ait, unquam aut feci, aut dixi, cuius illam puderet. Quid uerò, inquit, difficilius tibi putas esse, quæcunq; illa dicit audire, an ea quæ histriones in tragœdijs alter alteri contumeliosissimè dicunt? Sed tamen, ut arbitror, quoniam non putant nec illum qui redarguit, propterea redarguere ut damnum inferat, nec illum qui minatur propterea minari ut mali quicquã faciat, æquo animo ferunt. Tu autem cùm haud ignores, quòd quicquid mater dicit, non modò nõ ut maleuola tibi dicit, sed uolẽs tot tibi bona fore, quot nulli alij, ægrè feres? An opinaris maleuolam tibi matrem esse? Minime, inquit, hoc opinor. Nonne, Socrates ait, istam cùm beneuola tibi sit, & quammaximè potest pro te procuret ut sanus sis, nulloq; priueris necessario, & ad hæc tibi multa bona fieri deos oret et uota reddat, difficilem esse ais? Ego quidem arbitror si talem nõ possis sufferre matrem, nec bona te posse sufferre. Dic autem mihi, inquit: Vtrum alium quenquam putas oportere colere, an arbitraris te nulli hominum unquam oportere placere, neq; sequi, neq; parêre neq; Duci, neq; alicui principi? Imò quidem, inquit, mehercle. Ergo uicino quoq;, Socrates ait, tu uelis placere, ut & ignem tibi accendat, cùm opus fuerit, in aliquoq; bono te iuuet? & si fortuitu in aliquam incideris aduersitatem, tanquam beneuolus & propinquus tibi possit prodesse? Ita equidem, ait. Quid uerò comitem siue in terra, siue in mari, aut alium quenquam, non arbitraris interesse, amicum aut inimicum habere? An oportunum esse iudicabis amicitiam potius illorum consequi? Ita, inquit. Si itaq; Socrates ait, istorum omnium amicitiã magni existimandam esse putas, nónne matrem etiam quæ plus te omnib. istis amat, putas oportere colere? An ignoras quòd ciuitas quoq; aliam quidẽ minimè

καὶ μεταδιδοῦσα τῆς τροφῆς ᾗ καὶ αὐτὴ τρέφεται, καὶ σὺν πολλῷ πόνῳ διενέγκασα καὶ τεκοῦσα, τρέφει τε καὶ ἐπιμελεῖται, οὔτε προπεπονθυῖα οὐδὲν ἀγαθόν, οὔτε γιγνῶσκον τὸ βρέφος ὑφ' ὅτου συμπάσχει, οὐδὲ σημαίνειν δυνάμενον, ὅτου δεῖται. ἀλλ' αὐτὴ στοχαζομένη τά τε συμφέροντα καὶ κεχαρισμένα, πειρᾶται ἐκπληροῦν, καὶ τρέφει πολὺν χρόνον, καὶ ἡμέρας καὶ νύκτας ὑπομένουσα πονεῖν, οὐκ εἰδυῖα τίνα τούτων χάριν ἀπολήψεται. καὶ οὐκ ἀρκεῖ θρέψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὰν δόξωσιν ἱκανοὶ εἶναι οἱ παῖδες μανθάνειν τι, ἃ μὲν αὐτοὶ ἔχουσιν οἱ γονεῖς ἀγαθὰ πρὸς τὸν βίον διδάσκουσιν. ἃ δ' ἂν οἴωνταί τι ἄλλον ἱκανώτερον εἶναι διδάξαι, πέμπουσι πρὸς τοῦτον δαπανῶντες, καὶ ἐπιμελοῦνται πάντα ποιοῦντες, ὅπως οἱ παῖδες αὐτοῖς γένωνται ὡς δυνατὸν βέλτιστοι. πρὸς ταῦτα ὁ νεανίσκος ἔφη· ἀλλά τοι εἰ ταῦτα πάντα πεποίηκε, καὶ ἄλλα τούτων πολλαπλάσια, οὐδεὶς ἂν δύναιτο αὐτῆς ἀνασχέσθαι τὴν χαλεπότητα. καὶ ὁ Σωκράτης, πότερα δὲ οἴει, ἔφη, θηρίου ἀγριότητα δυσφορωτέραν εἶναι, ἢ μητρός; ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, τῆς μητρός, τῆς γε τοιαύτης. ἤδη πώποτε οὖν ἢ δακοῦσα κακόν τι δέδωκεν, ἢ λακτίσασα, οἷα ὑπὸ θηρίων ἤδη πολλοὶ ἔπαθον· ἀλλὰ νὴ Δία ἔφη, λέγει ἃ οὐκ ἄν τις ἐθέλοι ἐπὶ τῷ βίῳ παντὶ βούλοιτο ἀκοῦσαι. σὺ δὲ πόσα, ἔφη ὁ Σωκράτης, οἴει ταύτῃ δυσάνεκτα καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς ἔργοις ἐκ παιδίου δυσκολαίνων, καὶ ἡμέρας, καὶ νυκτὸς πράγματα παρασχεῖν; πόσα δὲ λυπῆσαι κάμνων. ἀλλ' οὐδὲ πώποτε αὐτήν, ἔφη, οὔτε εἶπα οὔτ' ἐποίησα οὐδὲν ἐφ' ᾧ ᾐσχύνθη. τί δ' οἴει, ἔφη, χαλεπώτερον εἶναί σοι ἀκούειν ὧν αὕτη λέγει, ἢ τοῖς ὑποκριταῖς, ὅτ' ἂν ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἀλλήλους τὰ ἔσχατα λέγωσιν; ἀλλ' οἶμαι ἐπειδὴ οὐκ οἴονται τῶν λεγόντων, οὔτε τὸν ἐλέγχοντα ἐλέγχειν ἵνα ζημιώσῃ, οὔτε τὸν ἀπειλοῦντα ἀπειλεῖν, ἵνα κακόν τι ποιήσῃ, ῥᾳδίως φέρουσι. σὺ δ' εὖ εἰδώς, ὅτι λέγει σοι ἡ μήτηρ, οὐ μόνον οὐδὲν κακὸν νοοῦσα λέγει, ἀλλ' ἀγαθὰ εἶναι, ὅσα οὐδενί, χαλεπαίνεις; ἢ νομίζεις κακόνουν τὴν μητέρα σοι εἶναι; οὐ δῆτα ἔφη, τοῦτο δὲ οὐκ οἴομαι. καὶ ὁ Σωκράτης, οὐκοῦν, ἔφη, σὺ ταύτην εὔνουν τέ σοι οὖσαν καὶ ἐπιμελομένην, ὡς μάλιστα δύναται κάμνοντος, ὅπως ὑγιαίνῃς τε, καὶ ὅπως τῶν ἐπιτηδείων μηδενὸς ἐνδεὴς ἔσῃ. καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ τοῖς θεοῖς εὐχομένην ἀγαθὰ ὑπὲρ σοῦ καὶ εὐχὰς ἀποδιδοῦσαν, χαλεπὴν εἶναι φῄς; ἐγὼ μὲν οἶμαι, εἰ τοιαύτην μὴ δύνασαι φέρειν μητέρα, τἀγαθά σε οὐ δύνασθαι φέρειν. εἰπὲ δέ μοι, ἔφη· πότερον ἄλλον τινὰ οἴει δεῖν θεραπεύειν, ἢ παρασκευάσαι μηδενὶ ἀνθρώπων πειρᾶσθαι ἀρέσκειν, μήδ' ἕπεσθαι, μήτε στρατηγῷ, μήτε ἄλλῳ ἄρχοντι; ναὶ μὰ Δία, ἔγωγε, ἔφη. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῷ γείτονι βούλει σοι ἀρέσκειν, ἵνα σοι καὶ πῦρ ἐναύῃ, ὅταν τούτου δέῃ, καὶ ἀγαθοῦ τέ σοι γίγνηται συλλήπτωρ, καὶ ἄν τι σφαλλόμενος τύχῃς, εὐνοϊκῶς ἐγγύθεν βοηθῇ σοι; ἔγωγ', ἔφη. τί δὲ συνοδοιπόρον, ἢ σύμπλουν, ἢ εἴ τῳ ἄλλῳ ἐντυγχάνοις, οὐδὲν ἂν σοι διαφέροι φίλον ἢ ἐχθρὸν γενέσθαι, ἢ καὶ τῆς παρὰ τούτων εὐνοίας οἴει δεῖν ἐπιμελεῖσθαι; ἔγωγ', ἔφη. εἶτα τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι παρασκευάσαι, τὴν δὲ μητέρα τὴν πάντων μάλιστά σε φιλοῦσαν οὐκ οἴει δεῖν θεραπεύειν; οὐκ οἶσθα ὅτι καὶ ἡ πόλις ἄλλως μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς

ἐπιμελεῖται, οὐδὲ δικάζει, ἀλλὰ περιορᾷ τοὺς εὖ πεπονθό-
τας, χάριν οὐκ ἀποδιδόντας. ἐὰν δέ τις γονέας μὴ θερα-
πεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθησι, καὶ ἀποδοκιμάζουσα
οὐκ ἐᾷ ἄρχειν τοῦτον, ὡς οὔτε ἂν τὰ ἱερὰ εὐσεβῶς θυόμε-
να ὑπὲρ τῆς πόλεως τούτου θύοντος, οὔτε ἄλλο καλῶς
καὶ δικαίως οὐδὲν ἂν τούτου πράξαντος; καὶ νὴ Δία,
ἐάν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσ-
μῇ, καὶ τοῦτο ἐξετάζει ἡ πόλις, ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων
δοκιμασίαις. σὺ οὖν, ὦ παῖ, ἂν σωφρονῇς, τοὺς μὲν θεοὺς
παραιτήσῃ συγγνώμονάς σοι εἶναι, εἴ τι παρημέληκας τῆς
μητρός, μή σε οὗτοι νομίσαντες ἀχάριστον εἶναι, οὐκ ἐθέ-
λωσιν εὖ ποιεῖν. τοὺς δὲ ἀνθρώπους εὖ φυλάξῃ, μή σε
αἰσθόμενοι τῶν γονέων ἀμελοῦντα, πάντες ἀτιμάσω-
σιν, εἶτα ἐν ἐρημίᾳ φίλων ἀναφανῇς. εἰ γάρ σε ὑπολά-
βοιεν πρὸς τοὺς γονεῖς ἀχάριστον εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειεν
εὖ σε ποιήσας, χάριν ἀπολήψεσθαι. Χαιρεφῶντα δέ πο-
τε καὶ Χαιρεκράτην ἀδελφὼ μὲν ὄντε ἀλλήλοιν, ἑαυ-
τῷ δὲ γνωρίμω, αἰσθόμενος διαφερομένω, ἰδὼν τὸν Χαι-
ρεκράτην, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαιρέκρατες, οὐ δήπου καὶ
σὺ εἶ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων, οἳ χρησιμώτερον νομί-
ζουσι χρήματα ἢ ἀδελφούς; καὶ ταῦτα τῶν μὲν ἀφρόνων
ὄντων, τοῦ δὲ φρονίμου· καὶ τῶν μὲν βοηθείας δεομένων,
τοῦ δὲ βοηθεῖν δυναμένου. καὶ πρὸς τούτοις, τῶν μὲν
πλειόνων ὑπαρχόντων, τοῦ δὲ ἑνός. θαυμαστὸν δὲ καὶ τοῦτο,
εἴ τις τοὺς μὲν ἀδελφούς, ζημίαν ἡγεῖται, ὅτι οὐ καὶ τὰ
τῶν ἀδελφῶν κέκτηται· τοὺς δὲ πολίτας οὐχ ἡγεῖται
ζημίαν, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν πολιτῶν ἔχει. ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν
δύναται λογίζεσθαι, ὅτι κρεῖττον σὺν πολλοῖς οἰκοῦντα
ἀσφαλῶς ἀρκοῦντα ἔχειν, ἢ μόνον διαιτώμενον τὰ τῶν
πολιτῶν ἐπικινδύνως πάντα κεκτῆσθαι. ἐπὶ δὲ τῶν ἀ-
δελφῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῦσι. καὶ οἰκέτας μὲν οἱ δυ-
νάμενοι ὠνοῦνται, ἵνα συνεργοὺς ἔχωσι, καὶ φίλους
κτῶνται, ὡς βοηθῶν δεόμενοι. τῶν δ' ἀδελφῶν ἀμε-
λοῦσιν, ὥσπερ ἐκ πολιτῶν μὲν γιγνομένους φίλους, ἐξ
ἀδελφῶν δὲ οὐ γιγνομένους. καὶ μὴν πρὸς φιλίαν μέ-
γα μὲν ὑπάρχει τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν φῦναι, μέγα δὲ τὸ ὁμοῦ
τραφῆναι, ἐπεὶ καὶ τοῖς θηρίοις πόθος τις ἐγγίγνεται τῶν
συντρόφων. πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τιμῶσί
τε μᾶλλον, τοὺς συναδέλφους ὄντας τῶν ἀναδέλφων, καὶ
ἧττον τούτοις ἐπιτίθενται. καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν· ἀλλ' εἰ
μὲν ὦ Σώκρατες, μὴ μέγα εἴη τὸ διάφορον, ἴσως ἂν δέοι
φέρειν τὸν ἀδελφόν, καὶ μὴ μικρῶν ἕνεκα φεύγειν. ἀγα-
θὸν γάρ, ὥσπερ καὶ σὺ λέγεις, ἀδελφὸς ὢν οἷον δεῖ, ὁπότε
μέντοι παντὸς ἐνδέοι, καὶ πᾶν τὸ ἐναντιώτατον εἴη, τί ἄν
ἐπιχειροίη τοῖς ἀδυνάτοις; καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· πότερα δὲ
ὦ Χαιρέκρατες, οὐδενὶ ἀρέσαι δύναται Χαιρεφῶν, ὥσπερ
οὐδὲ σοί, ἢ ἔστιν οἷς καὶ πάνυ ἀρέσκει; διὰ τοῦτο γάρ τοι, ἔφη,
ὦ Σώκρατες, ἄξιόν ἐστιν ἐμοὶ μισεῖν αὐτόν, ὅτι ἄλλοις μὲν
ἀρέσκειν δύναται, ἐμοὶ δὲ ὅπου ἂν παρῇ, πανταχοῦ καὶ ἔργῳ
καὶ λόγῳ ζημία μᾶλλον ἢ ὠφέλειά ἐστιν. ἆρ' οὖν, ἔφη ὁ Σω-
κράτης, ὥσπερ ἵππος τῷ ἀνεπιστήμονι μὲν ἐγχειροῦντι
δὲ χρῆσθαι ζημία ἐστίν, οὕτω καὶ ἀδελφός, ὅταν τις αὐτῷ
μὴ ἐπιστάμενος ἐγχειρῇ χρῆσθαι, ζημία ἐστί; πῶς δ' ἂν ἐ-
γώ, ἔφη ὁ Χαιρεκράτης, ἀνεπιστήμων εἴην ἀδελφῷ χρῆ-
σθαι, ἐπιστάμενός γε καὶ εὖ λέγειν τὸν εὖ λέγοντα, καὶ εὖ
ποιεῖν τὸν εὖ ποιοῦντα. τὸν μέντοι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειρώ-
μενον

curat ingratitudinem, nec in iudicium compellit, sed
despicit, si quis beneficijs acceptis non reddat gra-
tias: Si quis uerò parêtes non obseruet, hunc in indi-
cium compellat, ac reprobet, magistratibusq; omni-
bus indignũ existimet, tanquã ab illo non possint ne-
que sacrificia piè sacrificari, nec aliud quicquam be-
ne aut iustè agi? Nec solum hoc, sed etiam si quis pa-
rentum defunctorum sepulchra non ornet, hoc etiam
ciuitas inuestigat in electionibus magistratuum. Tu
itaq; fili, si cõpos es mentis, et deos ut tibi ignoscant
exorabis, si quid matrem neglexisti, ne ingratum te
esse existiment, nec benefacere uelint. Ab hominibus
quoq; caueb is, ne sentientes quòd contemnas paren-
tes, pro nihilo te habeant, & priuatus amicis omni-
bus effectus fueris. Si enim te arbitrabuntur erga
parentes ingratum esse, nullus putabit te pro susce-
ptis beneficijs fore in referenda gratia memorem.
Cùm quondam uero Chærephontem atque Chære-
cratem inter se germanos, sibi autem familiares, sen-
tiret altercari, cumque uidisset Chærecratem, Dic
mihi ô Chærecrates, inquit, num etiam tu ex illis ho-
minibus es, qui chariorem pecuniam quàm fratres
esse arbitrantur? præsertim cùm illa quidem insi-
piens sit, is uerò sapiens: & illa quidem indigeat
adiutorio, is uerò iuuare possit: & ad hoc, illa qui-
dem ad multitudinem augeatur, is uerò unus sit?
Mirum autem hoc quoque profectò, si quis germa-
nos quidem propterea damno sibi esse putabit, quo-
niam partem illorum non possidet: ciues uerò dam-
no sibi esse non putabit, eò quòd bonis ciuium pri-
uetur. Sed hic quidem potest iudicare, quòd melius
sit cum multis securè habitare, necessariaq; possi-
dere, quàm bona omnium ciuium habere solum cum
periculo uiuentem: in fratribus uerò hoc idem igno-
rat. At seruos qui possunt, emunt ut cooperantes ha-
beant, & amicos acquirunt tanquam opus eis ad-
iutorio sit: fratres uero despiciunt, quasi à ciuibus
quidem possint effici amici, à fratribus uerò mini-
me. Atqui nimis ad amicitiam conducit, ex eisdem
parentibus natos esse: nimis etiam simul nutriri.
Quapropter & feræ suos socios cupiunt, & ad hæc
alij quoque homines magis illos honorant qui ger-
manos habent, minusq; eis molesti efficiuntur. Tum
Chærecrates: Si non esset ô Socrates, inquit, magna
differentia, fortassis opportunũ fuisset sustinere fra-
tris molestias, & non abhorrere ab illo parua de re.
Est enim res expetenda, quemadmodum ipse asseris,
frater, qui sit qualem esse deceat. Cùm uerò multum
ab hoc absit, & totum contrarium sit, cur impossibi-
lia homo tentaret? Tum Socrates: Vtrum ô Chære-
crates, ait, nulli omnino Chærephon placere potest,
sicut nec tibi, an nonnullis alijs placet? Imò, respon-
dit, et ideo magis, ô Socrates, dignum arbitror eum
odio haberi, quod alijs quidem placere potest, mihi
uerò quandocunq; adsit, damno potius quàm lucro
sit, & uerbo & facto. Num igitur, Socrates dixit,
quemadmodũ equus damno sit ei, qui nesciens tenta-
ret uti eo, sic etiam frater damno sit, cum quisq; uti
eo tentet nesciens? Quo pacto, Chærecrates ait, ne-
sciam ego fratre uti, cùm sciam & benedicere bene
dicenti, & benefacere benefacienti: illi autem qui ue-
lit

lit uerbo & opere mihi nocere, neque possim, neque tentarem aut benedicere aut benefacere? Ad hæc Socrates: Miranda dicis ô Chærecrates, ait: si canis nanq; tibi esset ad ouium custodiam aptus, qui pastoribus quidem afficeretur, tibi uerò adeunti exasperaretur, certum est quod ira atq; indignatione dimissa omni conatu aliquibus beneficijs eum mitigares. Fratrem uerò confiteris magno tibi bono fore, si qualis oporteat tibi efficiatur, non conaris quam optimum tibi eum efficere, præsertim cùm putes scire benedicere, beneq; agere? Sed dubito ô Socrates, inquit Chærecrates, ne non tanta in me uehementia sit, qua possim erga me Chærephontem, qualem oporteat, efficere. Atqui, Socrates ait, mea sententia, nulla tibi astutia opus est ad hanc rem perficiendā: sed eum facillimè puto illis artibus allectum fore, quibus tu plurimum uales, ut magni te faciat. Nónne me præuerteres dicendo, si quid deprehendisti me rationis alliciendi amoris scientem, quod sciens preterierim? Dic igitur mihi, inquit, si cuiquam amicorum uelis persuadere ut te cùm sacrificet, ad cōuiuium uocet, quid facies? Patet, respondit, quòd ego incipiam hoc idem, cùm sacrificem, illum uocare. Quòd si uelis quenquam amicorum adhortari, curam habere tuorum, cùm absens sit, quid facies? Patet, inquit, quod primus ego incipiā curam habere rerū illius cùm sit absens. Quòd si uelis hospitem tibi quenquam efficere, ut cùm adeas patriam illius, te suscipiat, quid tibi faciundum esset? Patet, inquit, quod hunc etiam ego primus suscipiam cùm Athenas aduenerit: et ad hæc, si uelim eum in meis negocijs illic me iuuare, me primùm hic oporteat eum in suis iuuare. Omnes itaq;, ut uidetur, modos per quos amor in hominibus acquiritur, tu bene sciens celabas. An times, inquit, incipere, ne turpe appareat si primus fratri tuo bene agas? Atqui plurimi faciundus uidetur homo, quicunque præueniat hostibus nocere, amicis benefacere. Si ad hanc igitur rem incipiendam Chærephontem putassem aptiorem te, illi persuasissem primum incipere, te in amicitiam reducere. Nunc uerò tu mihi uideris incipiens magis hoc efficere posse. Chærecrates uerò ad hæc: Absurda dicis ô Socrates, ait, et minimè tibi conuenientia, quippe qui me incipere præcipis qui iunior sum, cùm apud omnes homines contraria esset opinio, hoc est, seniorem oportere incipere in omni uerbo et opere. Quomodo, Socrates inquit: nónne etiam ubicūq; in uia iunior seniori obuiaret, cedere ei constitutum est? et sedentem uenienti assurgere, & meliori lecto honorare, & oratione cedere? Sed ô optime, non sis piger, sed tenta hominem mitigare, & facile tibi obediet. Nónne uides cupidum honoris, & liberalem eum esse? Prauos nanque homunculos nullo modo, nisi eis aliquid præstando, allicies. Bonos uerò homines & doctos non nisi amicitia mollies. Tum Chærecrates ait: Quid si ubi ego hæc faciam, ille non efficiatur melior? Quid aliud, Socrates ait, nisi ostendes te quidem bonum & amatorem fratris esse, illum uero prauum & indignum beneficijs? Sed nihil horum fore puto. Arbitror nanque, quòd cum sentiat te ad hanc eum lucationem prouocantem, ualde conten-

μᾶλλον ἐμὲ αὐτὸν οὐκ ἂν δυναίμην, οὔτ' εὖ λέγειν, οὔτ' εὖ ποιεῖν, ἀλλ' οὐδὲ πειράσομαι. καὶ ὁ σωκράτης ἔφη· θαυμαστά γε λέγεις, ὦ χαιρέκρατες. εἰ κύων μὲν σοι ἦν ἐπὶ προβάτοις ἐπιτήδειος ὤν, καὶ τοὺς μὲν ποιμένας ἠσπάζετο, σοὶ δὲ προσιόντι ἐχαλέπαινεν, ἀμελήσας ἂν τοῦ ὀργίζεσθαι, ἐπειρῶ εὖ ποιήσας πραΰνειν αὐτόν, τὸν δὲ ἀδελφὸν φὴς μὲν μέγα ἂν ἀγαθὸν εἶναι, ὄντα πρὸς σὲ οἷον δεῖ, ἐπίστασθαι δὲ ὁμολογῶν καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ λέγειν, οὐκ ἐπιχειρεῖς μηχανᾶσθαι, ὅπως σοι ὡς βέλτιστος ᾖ; καὶ ὁ χαιρεκράτης, δέδοικα, ἔφη, ὦ σώκρατες, μὴ οὐκ ἔχω ἐγὼ τοσαύτην σοφίαν, ὥστε χαιρεφῶντα ποιῆσαι πρὸς ἐμὲ οἷον δεῖ. καὶ μὴν οὐδέν γε ποικίλον, ἔφη ὁ σωκράτης, οὐδὲ καινὸν δεῖ ἐπ' αὐτόν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μηχανᾶσθαι. οἷς δὲ καὶ σὺ ἐπίστασαι αὐτός, οἶμαι σ' ἂν αὐτὸν ἑλόντα, περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σε. οὐκ ἂν φθάνοις ἔφη, λέγων, εἴ τι ᾔσθησαί με φίλτρον ἐπιστάμενον, ὃ ἐγὼ εἰδὼς, λέληθα ἐμαυτόν; λέγε δή μοι, ἔφη, εἴ τινα τῶν γνωρίμων βούλοιο κατεργάσασθαι, ὁπότε θύοι καλεῖν σε ἐπὶ δεῖπνον, τί ἂν ποιοίης; δῆλον ὅτι κατάρχοιμι ἂν τοῦ αὐτὸς ὅτε θύοιμι καλεῖν ἐκεῖνον. εἰ δὲ βούλοιο τῶν φίλων τινὰ προτρέψασθαι, ὁπότε ἀποδημοίης ἐπιμελεῖσθαι τῶν σῶν, τί ἂν ποιοίης; δῆλον ὅτι πρότερος ἂν ἐγχειροίην ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐκείνου, ὁπότε ἐκεῖνος ἀποδημοίη. εἰ δὲ βούλοιο ξένον ποιῆσαι ὑποδέχεσθαι σεαυτόν, ὁπότε ἔλθοις εἰς τὴν ἐκείνου, τί ἂν ποιοίης; δῆλον ὅτι καὶ τοῦτον πρότερος ὑποδεχοίμην ἂν ὁπότε ἔλθοι ἀθήναζε. καὶ εἴ γε βουλοίμην αὐτὸν προθυμεῖσθαι διαπράττειν μοι ἐφ' ἃ ἥκοιμι, δῆλον ὅτι καὶ τοῦτο δέοι ἂν πρότερον αὐτὸν ἐκείνῳ ποιεῖν. πάντα ἄρα σύ γε τὰ ἐν ἀνθρώποις φίλτρα ἐπιστάμενος πάλαι ἀπεκρύπτου. ἢ ὀκνεῖς, ἔφη, ἄρξαι μὴ αἰσχρὸς φανῇς, ἐὰν πρότερος τὸν ἀδελφὸν εὖ ποιῇς; καὶ μὴν πλείστου γε δοκεῖ ἀνὴρ ἐπαίνου ἄξιος εἶναι, ὃς ἂν φθάνῃ τοὺς μὲν πολεμίους κακῶς ποιῶν, τοὺς δὲ φίλους εὐεργετῶν. εἰ μὲν οὖν ἐδόκει μοι χαιρεφῶν ἡγεμονικώτερος εἶναι σοῦ πρὸς τὴν φιλίαν ταύτην, ἐκεῖνον ἂν ἐπειρώμην πείθειν πρότερον ἐγχειρεῖν τῷ σε φίλον ποιεῖσθαι. νῦν δέ μοι σὺ δοκεῖς ἡγούμενος μᾶλλον ἂν ἐξεργάσασθαι τοῦτο. καὶ ὁ χαιρεκράτης εἶπεν, ἄτοπα λέγεις, ὦ σώκρατες, καὶ οὐδαμῶς πρὸς σοῦ, ὅς γε κελεύεις ἐμὲ νεώτερον ὄντα καθηγεῖσθαι. καίτοι γε τοῦτο παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τἀναντία νομίζεται, τὸν πρεσβύτερον ἡγεῖσθαι παντὸς καὶ ἔργου καὶ λόγου. πῶς, ἔφη ὁ σωκράτης, οὐ γὰρ καὶ ὁδοῦ παραχωρῆσαι τὸν νεώτερον πρεσβυτέρῳ συντυγχάνοντι πανταχοῦ νομίζεται; καὶ ὁ καθήμενον ὑπαναστῆναι, καὶ κοίτῃ μαλακῇ τιμῆσαι, καὶ λόγου ὑπεῖξαι; ὦ ἀγαθέ, μὴ ὄκνει, ἔφη, ἀλλ' ἐγχείρει τὸν ἄνδρα καταπραΰνειν. καὶ πάνυ ταχύ σοι ὑπακούσεται, οὐχ ὁρᾷς, φιλότιμος ὢν καὶ ἐλευθέριος; τὰ μὲν γὰρ πονηρὰ ἀνθρώπια, οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἕλοις, ἢ εἰ δοίης τι. τοὺς δὲ καλοὺς κἀγαθοὺς ἀνθρώπους προσφιλῶς χρώμενος μάλιστ' ἂν κατεργάσαιο. καὶ ὁ χαιρεκράτης εἶπεν, ἐὰν οὖν ἐμοῦ ταῦτα ποιοῦντος, ἐκεῖνος μηδὲν βελτίων γίγνηται; τί γὰρ ἄλλο, ἔφη ὁ σωκράτης, ἢ κινδυνεύσεις ἐπιδεῖξαι, σὺ μὲν χρηστός τε καὶ φιλάδελφος εἶναι, ἐκεῖνος δὲ φαῦλός τε καὶ οὐκ ἄξιος εὐεργεσίας; ἀλλ' οὐδὲν οἶμαι τούτων ἔσεσθαι. νομίζω γὰρ αὐτόν, ἐπειδὰν αἴσθηταί σε προκαλούμενον ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, πάνυ φιλονεικήσειν, ὅπως προ-

προθυμήσεταί σε λόγῳ καὶ ἔργῳ ποιῶν. νῦν μὲν γὰρ οὕτως, ἔφη, διάκεισθον, ὥσπερ εἰ τὼ χεῖρε, ἃς ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ συλλαμβάνειν ἀλλάλαις ἐποίησεν, ἀφεμένω τούτω τράποιντο πρὸς τὸ διακωλύειν ἀλλήλω. ἢ εἰ τὼ πόδε θείᾳ μοίρᾳ πεποιημένω πρὸς τὸ συνεργεῖν ἀλλήλοιν, ἀμελήσαντε τούτου ἐμποδίζοιεν ἀλλήλω, οὐκ ἂν πολλὴ ἀμαθία εἴη καὶ κακοδαιμονία τοῖς ἐπ' ὠφελείᾳ ἀλλήλοιν, ἢ χεῖρέ τε καὶ πόδε καὶ ὀφθαλμώ, καὶ τἄλλα δ' ὅσα ἀδελφὰ ἔφυσεν ἀνθρώποις. χεῖρες μὲν γὰρ εἰ δέοι αὐτὰς τὰ πλεῖον ὀργυιᾶς διέχοντα ἅμα ποιῆσαι, οὐκ ἂν δύναιντο. πόδες δὲ οὐδ' ἂν ἐπὶ τὰ ὀργυιὰν διέχοντα ἔλθοιεν ἅμα· ὀφθαλμοὶ δὲ οἱ δοκοῦντες ἐπὶ πλεῖστον ἐξικνεῖσθαι, οὐδ' ἂν τῶν ἔτι ἐγγυτέρω ὄντων τὰ ἔμπροσθεν ἅμα, καὶ τὰ ὄπισθεν ἰδεῖν δύναιντο. ἀδελφὼ δὲ φίλω ὄντε, καὶ πολὺ διεστῶτε πράττετον ἅμα καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἀλλήλοιν. ἤκουσα δέ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγομένου, ἐξ ὧν ἔμοιγε ἐδόκει μάλιστ' ἄν τις ὠφελεῖσθαι πρὸς φίλων κτῆσίν τε καὶ χρείαν. τοῦτο μὲν γὰρ δὴ πολλῶν, ἔφη, ἀκούειν, ὡς πάντων κτημάτων κράτιστον ἂν εἴη φίλος σαφὴς καὶ ἀγαθός. ἐπιμελουμένους δὲ παντὸς μᾶλλον ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς ἢ φίλων κτήσεως. καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκεύη κτωμένους τε ἐπιμελῶς ὁρᾶν ἔφη, καὶ τὰ ὄντα σώζειν πειρωμένους. φίλον δὲ ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι φασίν, ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς οὔτε ὅπως κτήσονται φροντίζοντας, οὔτε ὅπως οἱ ὄντες ἑαυτοῖς σώζωνται. ἀλλὰ καὶ καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν, ὁρᾶν τινας ἔφη, τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἰατροὺς εἰσάγοντας καὶ τἄλλα πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας, τῶν δὲ φίλων ὀλιγωροῦντας, ἀποθανόντων τε ἀμφοτέρων. ἐπὶ μὲν τοῖς οἰκέταις ἀχθομένους τε καὶ ζημίαν ἡγουμένους· ἐπὶ δὲ τοῖς φίλοις οὐδὲν οἰομένους ἐλαττοῦσθαι. καὶ τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων οὐδὲν ἐῶντας ἀθεράπευτον, οὐδ' ἀνεπίσκεπτον. τῶν δὲ φίλων ἐπιμελείας δεομένων ἀμελοῦντας. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς, τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων, καὶ πάνυ πολλῶν αὐτοῖς ὄντων, τὸ πλῆθος εἰδότας, τῶν δὲ φίλων ὀλίγων ὄντων, οὐ μόνον τὸ πλῆθος ἀγνοοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πυνθανομένοις τοῦτο καταλέγειν ἐγχειρήσαντας, οὓς ἐν τοῖς φίλοις ἔθεσαν, πάλιν τούτους ἀνατίθεσθαι. τοσοῦτον αὐτοὺς τῶν φίλων φροντίζειν. καίτοι πρὸς ποῖον κτῆμα τῶν ἄλλων παραβαλλόμενος φίλος ἀγαθὸς, οὐκ ἂν πολλῷ κρείττων φανείη; ποῖος γὰρ ἵππος, ἢ ποῖον ζεῦγος οὕτω χρήσιμον, ὥσπερ ὁ χρηστὸς φίλος; ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εὔνουν καὶ παραμόνιμον, ἢ ποῖον ἄλλο κτῆμα οὕτω πάγχρηστον; ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλεῖπον τῷ φίλῳ, καὶ τῆς τῶν ἰδίων κατασκευῆς, καὶ τῶν κοινῶν πράξεων, καὶ ἄν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέῃ, συνεπισχύει· ἄν τέ τις φόβος ταράττῃ, συμβοηθεῖ. τὰ μὲν συναναλίσκων, τὰ δὲ καὶ συμπράττων. καὶ τὰ μὲν συμπείθων, τὰ δὲ βιαζόμενος. καὶ εὖ μὲν πράττοντας, πλεῖστα εὐφραίνων, σφαλλομένους δὲ, πλεῖστα ἐπανορθῶν. ἃ δὲ αἵ τε χεῖρες ἑκάστῳ ὑπηρετοῦσι, καὶ ὀφθαλμοὶ προορῶσι, καὶ τὰ ὦτα προακούουσι, καὶ οἱ πόδες διανύτουσι, τούτων φίλος εὐεργετῶν οὐδενὸς λείπεται. πολλάκις δὲ ἃ πρὸ αὐτοῦ τις ἢ οὐκ ἐξειργάσατο, ἢ οὐκ εἶδεν, ἢ οὐκ ἤκουσεν, ἢ οὐ διήνυσε, ταῦτα ὁ φίλος πρὸς τοὺς φίλους ἐξήρκεσεν. ἀλλ' ἔνιοι μὲν δένδρα πειρῶν-

contenderet te bene faciendo uerbo & opere superare. Nunc uerò sic uos habetis, ac si manus quas deus ut una alteram iuuet, creauit, dimisso hoc, conarentur impedimento inuicem fore. Aut si pedes, diuina prouidentia ad coadiuuandum inuicem facti, relicto hoc, unus alterum impediat: nónne hoc magna ruditas esset, & infelicitas eorum quæ sibi inuicem usui sunt, siue hoc de manibus pedibusúe, aut oculis, aut alijs rebus quæ hominibus gemina sunt, intelligas? Nam manus, cùm quidem oportuerit eas, quæ plus ulna distant coniungere, non possent. At pedes ne spacium quidem unius passus simul incederent. Oculi uerò quorum uisiua potentia maximè apparet in longum extendi, nunquam uidere possunt eorum qui propinqui sunt, anteriora simul & posteriora. Fratres uero dum amici sint quamuis multum unus ab altero distet, agunt tamen ea quæ profutura inuicem sunt. Quondam uerò audiui eum & de amicis ea disputantem, è quibus mihi uidebatur quàm maximam quisq; utilitatem ad amicorum usum ac comparationem habere. A multis enim aiebat audire, omnium possessionum præstantissimam esse uerum ac bonum amicum. Videre uerò se quamplurimos quduis potius sectari, quàm studium comparandorum amicorum. Etenim domos, agros, & seruos, & uasa quædam diligenter eos procurare ut habeant, uidere dicebat, & adhuc conseruare conari quæ habent: amicum uerò, quod maximum bonum esse dicunt, nec ut acquirant, nec ut sibi conseruent, curare. Porrò ægritudine laborantibus amicis & seruis, deprehendere quosdam aiebat, pro seruis quidem & medicis pecuniam soluere, alia quoque pro sanitate illorum diligenter parare, amicos uerò negligere. Mortuis autem utrisque, propter seruos quidem dolere & damnum putare, propter amicos uerò minime. Et aliarum quidem possessionum nihil sine cura dimittere, amicos uerò indigentes despicere. Et ad hæc, inquit, nonnullos uidisse aliarum possessionum suarum quantumuis multæ sint, totam multitudinem scire, amicorum autem, etsi pauci sint, numerum interrogantibus, quot nam, qualesúe habeât, se nescire respondent, tantâ gerunt amicorû curam. Atqui quæ re bonus amicus côparatus non multò melior apparet? Quis nanq; equus, quodúe par iumentorum tam utile est, quàm bonus amicus? Aut quis seruus ita affectus & constâs, aut quæ possessio alia tam utilis erit? Verus nanq; amicus seipsum paratum exhibet ad omnem amicorum inopiam subleuandam, siue in rebus priuatis, siue in publicis: ac si quenquam oportuerit afficere beneficijs, suam operâ accomodat: si quis metus conturbat, simul adiuuat, illic quidem non parcendo sumptibus, hic uerò opere properans partim persuadendo, partim cogendo. Idem sequunda fortuna utentibus, multam lætitiam confert: calamitatibus uerò grauatos subleuat. Quæcunq; uerò aut manus cuilibet suppeditant, aut oculi præuident, aut aures præaudiunt, aut pedes perficiunt, horum omnium nullo beneficus amicus posterior est. Nonnunquam enim quæcunq; quisq; pro seipso non faceret, aut non uideret, aut non auscultaret, hæc utique amicus pro amico perfecerit. Sed tamen nonnulli arborum quidem

De amicitia

curam

curam habẽt, fructuum causa fertilissimam uerò possessionẽ, qui amicus appellatur, socorditer ac remisse colunt. Aliquando uerò aliũ eius audiui sermonem, qui hortabatur audientes examinare seipsos, quanti existimandus esset amicis. Cùm enim quendam uidisset nullam curã habere amici paupertate oppressi, interrogauit Antisthenẽ coram illo negligente, et alijs multis. Num ô Antisthenes, ait, sunt quædã amicorũ existimationes, sicuti & seruorum sunt? Seruorum enim alius duabus minis existimatur dignus, alius uerò nec media mina, alius uerò etiam quinque, & alius decem. Nicias uerò filius Niceratii dicitur uno talento emisse, qui argentarijs suis præesset. Consideremus itaque, inquit, utrum sicut istorũ, sic etiam amicorum existimationes sint? Ita mehercle sunt, Anthistenes ait: ego nãque uelim profectò hunc mihi amicũ esse potius, quàm duas minas: hunc uerò nec mediæ minæ anteponerem, & alium quidem citius quàm decem minas eligerem, alium uero præ omnibus pecunijs atque laboribus anteponerẽ esse mihi amicũ. Si igitur hæc ita se habent, Socrates ait, oportet ut quilibet se examinet quãti suis amicis existimãdus sit, atque conetur quãmaximi esse, ut quãminimè eum amici sui prodere uelint. Nonnunquã enim, inquit, audio hunc quidẽ dicentem, quòd prodiderit eum uir amicus: hunc uerò, quòd unam minam potius pro eo elegerit uir, quem sibi putabat amicum esse. Cogito itaque, ne sicut cùm quisquam prauũ habeat seruum, uendit cum cuicunque obuio, sic etiam in hoc cõtingat, prauũ amicũ, cùm liceat plusquã ualeat capere, facilè uendi. Bonos namque & utiles nec seruos uẽdi uideo, nec amicos proditos.

Amicus quomodo examinandus.

At uerò amicos examinare quibus uti debemus, docebat, huiuscemodi dicẽs. Dic mihi ô Critobule, inquit, si bono nobis amico opus fuerit, quo eum examinabimus pacto? nónne primùm quidem inuestigabimus, qui uentri, potui, luxuriæ, somno, atque inertiæ dominatur? qui enim ab istis detinetur, nec sibiipsi, nec amico possit prodesse. Nullo pacto, inquit, per Iouem. Qui itaque huiuscemodi seruiat, contemnendus tibi uidetur? Imò, Critobulus ait. Qui uerò sumptuosus existens, non habet sufficientiam, copias, sed semper indiget ab amicis capere, & aut capiens non potest soluere, aut non capiens odio habet eos qui non præstant, nónne etiam ille difficilis amicus est? Vehementer, inquit. Contẽnendus ergo & iste est? Contẽnendus, ait. Quid uerò, qui cupiditate pecuniæ potest quidem illam omnibus modis congregare, semper autẽ plura cupiens, ideo non facilis est, & capiendo gaudet, soluere uerò nõ uult? Mihi apparet, ait, multò iste peior illo esse. Qui uerò propter cupiditatem accumulãdæ pecuniæ ad nihil aliud uacat, nisi ad ea unde lucrabitur? Contemnendus etiam iste est, ut mihi uidetur: inutilis enim, etiam eis profectò qui eo uti uelint. Quid uerò quicunque seditiosus est, & uelit multos inimicos amicis efficere? Et hunc, ait, mehercle fugere debemus. Quòd si quis nullo tali uitio detineatur, acceptis autem beneficijs acquiescit, nec conatur etiam ille benefacere amico? Inutilis utique etiam iste esset, respondit. Sed dic tamen, ô Socrates, qualem quispiã sibi ipsi adipiscatur amicũ. Illum arbitror, ait, qui cõtraria his omnibus: abstinet quidẽ à corporis uoluptatibus,

seruat

ἔχει τὸν

παρ' ὧν ἢ θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἕνεκα, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλεῖστοι ἐπιμέλονται. ἤκουσα δέ ποτε καὶ ἄλλον αὐτοῦ λόγον, ὃς ἐδόκει μοι προτρέπειν τὸν ἀκούοντα ἐξετάζειν ἑαυτόν, ὁπόσου τοῖς φίλοις ἄξιος εἴη. ἰδὼν γάρ τινα τῶν συνόντων ἀμελοῦντα φίλου, πενίᾳ πιεζομένου, ἤρετο Ἀντισθένην ἐναντίον τοῦ ἀμελοῦντος αὐτοῦ, καὶ ἄλλων πολλῶν. ἆρα, ἔφη, ὦ Ἀντίσθενες, εἰσί τινες ἀξίαι φίλων ὥσπερ οἰκετῶν; τῶν γὰρ οἰκετῶν, ὁ μέν που δύο μνῶν ἄξιός ἐστιν, ὁ δὲ οὐδ' ἡμιμναίου, ὁ δὲ πέντε μνῶν, ὁ δὲ καὶ δέκα. νικίας δὲ ὁ νικηράτου λέγεται ἐπιστάτην εἰς τ' ἀργύρια πρίασθαι ταλάντου. σκοποῦμαι δὴ τοῦτο, ἔφη, εἰ ἄρα ὥσπερ τῶν οἰκετῶν, οὕτω καὶ τῶν φίλων εἰσὶν ἀξίαι; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀντισθένης. ἐγὼ γοῦν βουλοίμην ἂν τὸν μέν τινα φίλον μοι εἶναι μᾶλλον, ἢ δύο μνᾶς, τὸν δ' οὐδ' ἂν ἡμιμναίου, προτιμησαίμην, τὸν δὲ καὶ πρὸ δέκα μνῶν ἑλοίμην, τὸν δὲ πρὸ πάντων χρημάτων καὶ πόνων πριαίμην ἂν φίλον μοι εἶναι. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἴ γε ταῦτα τοιαῦτά ἐστι, καλῶς ἂν ἔχοι ἐξετάζειν τινὰ ἑαυτόν, πόσου ἄρα τυγχάνει τοῖς φίλοις ἄξιος ὤν, καὶ πειρᾶσθαι ὡς πλείστου ἄξιος εἶναι, ἵνα ἧττον αὐτὸν οἱ φίλοι προδιδῶσιν. ἐγὼ γάρ τοι, ἔφη, πολλάκις ἀκούω, τοῦ μὲν ὅτι προὔδωκεν αὐτὸν φίλος ἀνήρ, τοῦ δ' ὅτι μνᾶν ἀνθ' ἑαυτοῦ μᾶλλον εἵλετο ἀνὴρ ὃν ᾤετο φίλον εἶναι. τὰ τοιαῦτα πάντα σκοπῶ, μὴ ὥσπερ ὅταν τις οἰκέτην πονηρὸν πωλῇ, καὶ ἀποδῶται τοῦ εὑρόντος, οὕτω καὶ τὸν πονηρὸν φίλον ὅταν ἐξῇ τὸ πλεῖον τῆς ἀξίας λαβεῖν, ἐπαγωγὸν ᾖ ἀποδίδοσθαι. τοὺς δὲ χρηστοὺς, οὔτε οἰκέτας πάνυ τι πωλουμένους ὁρῶ, οὔτε φίλους προδιδομένους. ἐδόκει δέ μοι καὶ εἰς τὸ δοκιμάζειν φίλους ὁποίους ἄξιον κτᾶσθαι φρενοῦν, τοιάδε λέγων. εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, εἰ δεοίμεθα φίλου ἀγαθοῦ, πῶς ἂν ἐπιχειροίημεν σκοπεῖν; ἆρα πρῶτον μὲν ζητητέον, ὅστις ἄρχει γαστρός τε καὶ φιλοποσίας, καὶ λαγνείας, καὶ ὕπνου καὶ ἀργίας. ὁ γὰρ ὑπὸ τούτων κρατούμενος, οὔτ' αὐτὸς ἑαυτῷ δύναιτ' ἄν, οὔτε φίλῳ τὰ δέοντα πράττειν. μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. οὐκοῦν τοῦ μὲν ὑπὸ τούτων ἀρχομένου ἀφεκτέον δοκεῖ σοι εἶναι; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. τί γάρ, ἔφη, ὅστις δαπανηρὸς ὢν μὴ αὐτάρκης ἐστίν, ἀλλ' ἀεὶ τῶν πλησίον δεῖται, καὶ λαμβάνων μὲν μὴ δύναται ἀποδιδόναι, μὴ λαμβάνων δὲ τὸν μὴ διδόντα μισεῖ. οὐ δοκεῖ σοι καὶ οὗτος χαλεπὸς φίλος εἶναι; πάνυ, ἔφη. οὐκοῦν ἀφεκτέον καὶ τούτου; ἀφεκτέον μέντοι, ἔφη. τί γάρ, ὅστις χρηματίζεσθαι μὲν δύναται, πολλῶν δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δυσξύμβολός ἐστι, καὶ λαμβάνων μὲν ἥδεται, ἀποδιδόναι δὲ οὐ βούλεται; ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, οὗτος ἔτι πονηρότερος ἐκείνου εἶναι. τί δ' ὅστις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ χρηματίζεσθαι, μηδὲ πρὸς ἓν ἄλλο σχολὴν ποιεῖται, ἢ ὁπόθεν αὐτὸς κερδανεῖ; ἀφεκτέον καὶ τούτου, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. ἀνωφελὴς γὰρ ἂν εἴη τῷ χρωμένῳ. τί δὲ ὅστις στασιώδης τέ ἐστι, καὶ θέλων πολλοὺς τοῖς φίλοις ἐχθροὺς παρέχειν; φευκτέον νὴ Δία καὶ τοῦτον. εἰ δέ τις τούτων μὲν τῶν κακῶν μηδὲν ἔχοι, εὖ δὲ πάσχων ἀνέχεται, μηδὲν φροντίζων τοῦ ἀντευεργετεῖν; ἀνωφελὴς ἂν εἴη καὶ οὗτος. ἀλλὰ ποῖον, ὦ Σώκρατες, ἐπιχειρήσομεν φίλον ποιεῖσθαι; οἶμαι μὲν ὃς τἀναντία τούτων, ἐγκρατὴς μέν ἐστι, τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν,

εὔορκος

εὔορκος δὲ καὶ εὐξύμβολος ὢν τυγχάνει, καὶ φιλόνεικος πρὸς τὸ μὴ ἐλλείπεσθαι εὖ ποιῶν τοὺς εὐεργετοῦντας ἑαυτὸν, ὥστε λυσιτελεῖν τοῖς χρωμένοις. πῶς οὖν ταῦτα δοκιμάσαιμεν, ὦ σώκρατες, πρὸ τοῦ χρῆσθαι; τοὺς μὲν ἀνδριαντοποιούς, ἔφη, δοκιμάζομεν, οὐ τοῖς λόγοις αὐτῶν τεκμαιρόμενοι, ἀλλ' ὃν ἂν ὁρῶμεν τοὺς πρόσθεν ἀνδριάντας καλῶς εἰργασμένον, τούτῳ πιστεύομεν καὶ τοὺς λοιποὺς εὖ ποιήσειν. καὶ ἄνδρα δὴ λέγεις, ἔφη, ὃς ἂν τοὺς φίλους τοὺς πρόσθεν εὖ ποιῶν φαίνηται, δῆλον εἶναι, καὶ τοὺς ὑστέρους εὐεργετήσοντα; καὶ γὰρ ἵπποις, ἔφη, ὃν ἂν τοῖς πρόσθεν ὁρῶ καλῶς χρώμενον, τοῦτον καὶ ἄλλοις οἶμαι καλῶς χρῆσθαι. εἶεν, ἔφη. ὃς δ' ἂν ἡμῖν ἄξιος φιλίας δοκῇ εἶναι, πῶς χρὴ φίλον τοῦτον ποιεῖσθαι; πρῶτον μὲν, ἔφη, τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐπισκεπτέον, εἰ συμβουλεύουσιν αὐτὸν φίλον ποιεῖσθαι. τί οὖν, ἔφη, ὃ ἂν ἡμῖν δοκῇ, καὶ οἱ θεοὶ μὴ ἐναντιῶνται, ἔχεις εἰπεῖν ὅπως οὗτος θηρατέος; μὰ δί', ἔφη, οὐ κατὰ πόδας, ὥσπερ ὁ λαγὼς, οὐδ' ἀπάτῃ ὥσπερ αἱ ὄρνιθες, οὐδὲ βίᾳ, ὥσπερ οἱ ἐχθροί. ἄκοντα γὰρ φίλον ἑλεῖν, ἐργῶδες. χαλεπὸν δὲ καὶ δήσαντα κατέχειν ὥσπερ δοῦλον. ἐχθροὶ γὰρ μᾶλλον ἢ φίλοι γίγνονται ταῦτα πάσχοντες. φίλοι δὲ πῶς, ἔφη; εἶναι μέν τινας φασὶν ἐπῳδὰς, ἃς οἱ ἐπιστάμενοι ἐπᾴδοντες, οὓς ἂν βούλωνται, φίλους ἑαυτοῖς ποιοῦνται. εἶναι δὲ καὶ φίλτρα οἷς οἱ ἐπιστάμενοι πρὸς οὓς ἂν βούλωνται χρώμενοι φιλοῦνται ὑπ' αὐτῶν. πόθεν οὖν, ἔφη, ταῦτα μάθοιμεν ἄν; ἃ μὲν αἱ σειρῆνες ἐπῇδον τῷ ὀδυσσεῖ, ἤκουσας ὁμήρου, ὧν ἐστιν ἀρχὴ τοιάδε τις· δεῦρ' ἄγε δὴ πολύαιν' ὀδυσσεῦ, μέγα κῦδος ἀχαιῶν. ταύτην οὖν, ἔφη, τὴν ἐπῳδὴν, ὦ σώκρατες, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις αἱ σειρῆνες ἐπᾴδουσαι κατεῖχον, ὥστε μὴ ἀπιέναι ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἐπᾳσθέντας; οὐκ. ἀλλὰ τοῖς ἐπ' ἀρετῇ φιλοτιμουμένοις οὕτως ἐπῇδον. σχεδόν τι λέγεις τοιαῦτα χρῆναι ἑκάστῳ ἐπᾴδειν, οἷα μὴ νομιεῖ ἀκούων, τὸν ἐπαινοῦντα καταγελῶντα λέγειν. οὕτω μὲν γὰρ ἐχθίων τ' ἂν εἴη, καὶ ἀπελαύνοι τοὺς ἀνθρώπους ἀφ' ἑαυτοῦ, εἰ τὸν εἰδότα ὅτι μικρός τε καὶ αἰσχρὸς καὶ ἀσθενής ἐστιν, ἐπαινοίη λέγων, ὅτι καλός τε καὶ μέγας καὶ ἰσχυρός ἐστιν. ἄλλας δέ τινας οἶσθα ἐπῳδάς; οὐκ. ἀλλ' ἤκουσα μὲν ὅτι περικλῆς πολλὰς ἐπίσταιτο, ἃς ἐπᾴδων τῇ πόλει, ἐποίει αὐτὴν φιλεῖν αὐτόν. θεμιστοκλῆς δὲ πῶς ἐποίησε τὴν πόλιν φιλεῖν αὐτόν; μὰ δί' οὐκ ἐπᾴδων, ἀλλὰ περιάψας τι ἀγαθὸν ἑαυτῇ. δοκεῖς μοι λέγειν, ὦ σώκρατες, ὡς εἰ μέλλοιμεν ἀγαθόν τινα κτήσεσθαι φίλον, αὐτοὺς ἡμᾶς ἀγαθοὺς δεῖ γενέσθαι, λέγειν τε καὶ πράττειν. σὺ δ' ᾤου, ἔφη ὁ σωκράτης, οἷόν τ' εἶναι πονηρὸν ὄντα, χρηστοὺς φίλους κτήσασθαι; ἑώρων γὰρ, ἔφη ὁ κριτόβουλος, ῥήτορας τε φαύλους ἀγαθοῖς δημηγόροις φίλους ὄντας. καὶ στρατηγεῖν οὐχ ἱκανοὺς, πάνυ στρατηγικοῖς ἀνδράσιν ἑταίρους. ἆρ' οὖν ἔφη, καὶ περὶ οὗ διαλεγόμεθα, οἶσθά τινας, οἳ ἀνωφελεῖς ὄντες, ὠφελίμους δύνανται φίλους ποιεῖσθαι; μὰ δί' οὐ δῆτ', ἔφη· ἀλλ' εἰ ἀδύνατόν ἐστι πονηρὸν ὄντα καλοὺς κἀγαθοὺς φίλους κτήσασθαι, ἐκεῖνο ἤδη μέλει μοι, εἰ ἔστιν αὐτὸν καλὸν κἀγαθὸν γενόμενον, ἐξ ἑτοίμης τοῖς καλοῖς κἀγαθοῖς φίλον εἶναι; ὃ ταράττει σε, ὦ κριτόβουλε, ὅτι πολλάκις ἄνδρας καὶ καλὰ πράττοντας, καὶ τῶν αἰσχρῶν ἀπεχομένους, ὁρᾷς ἀντὶ τοῦ φίλους εἶναι, στασιάζοντας ἀλλήλοις, καὶ χαλεπώτερον

χρω-

seruat autē iusiurandum, et facilis in conuersando est, quiq; conatur suis benefactoribus nō minus ipse benefacere, ita ut utilis eis sit qui eo utantur. Quo autē pacto, ô Socrates, ista examinabimus, antequam eis utamur? Vt statuarios, inqt, examinemus, non uerbis corū fisi, sed quemcunq; uideamus primas statuas bene fecisse, eū credimus cæteras quoq; bene facere posse. Hominem etiam ergo putas, inquit, qui primis amicis benefecerit, posteris quoq; fore benefactorem? Etenim equis, inquit, quicūq; potuit primis bene uti, hunc cæteris etiā arbitror bene uti posse. Sint hæc, ait. Quicūq; uerò dignus amicitia nobis esse uideatur, quibus artibus amicus est faciēdus? Primū interrogandi, inquit, sunt dij, atq; considerandū est, an cōsulant eū amicum efficere. Quicunq; uerò & nobis faciēdus esse appareat, et dij nō cōtradicant, habes dicere quomodo iste uenandus sit? Mehercle, inquit, non est pedibus ut lepus, neq; deceptione ut aues, neq; ui ut hostes. Nolentē enim amicū efficere difficile est: difficilius autē ligatū retinere ut seruū. Hostes enim potius quàm amici, huiuscemodi artibus efficiuntur. Quo igitur modo amici efficiuntur? Esse quasdam aiunt incātationes, quas quicunq; sciant, incantando quoscunq; uoluerint, amicos sibijpsis efficiunt. Esse autem etiam quædam ad amorē ueneficia, quibus cum periti utantur aduersus quoscunque uoluerint, amantur ab eis. A quo igitur, ait, hæc perdiscamus? Illa quidem, inquit, quibus Sirenes incantabant Vlyssem, Homerum audisti referentem, quorum huiuscemodi principium est: Age ueni Vlysses, magnis laudibus digne, magnum decus Græcorum. Hac igitur, inquit, ô Socrates, incantatione cæteros quoq; homines Sirenes incantando detinebant eos, ne discederent ab eis? Minime: sed illos solummodo huiuscemodi incantabant, qui uirtutibus gloriabantur. Illis igitur, ut apparet, quemlibet incantandum esse dicis, quæ cùm audiat, non putet se à laudante irrideri. Sic enim inimicitior potius efficietur, ac repellet à se homines, si, cùm ille se sciat pusillum, turpem & debilem esse, laudent, dicentes magnum, pulchrum, atq; robustum esse. Alias uerò quasdam scis incantationes? Non ego, sed audiui Periclem multas sciuisse, quas incantando ciuitatem in amorem sui pellexit. Themistocles autem quibus artibus effecit, ut eum diligeret ciuitas? Non incantando mehercle, sed nonnulla bona ei præstando. Id mihi uideris dicere, ô Socrates, si quis bonum amicum comparaturus est, ipsum oportere bonum euadere, ac dicendi & agēdi peritum. Tu autem putabas, Socrates ait, posibile esse cùm quisquam sit prauus, bonos amicos posse habere? Etenim, Critobulus inquit, uidebam & oratores uiles bonis concionatoribus amicos esse, & optimis exercituum ducibus non sufficientes duces in amicitiam coniunctos. Nunc, inquit, ede quid disputamus: habésne aliquos dicere, qui cùm inutiles sint utiles amicos acquirere posint? Minime, inquit, mehercle. Et si hoc impossibile est, cùm quisquam prauus sit, bonos amicos posse habere: illud iam mihi responde, an posibile sit bonum quenquam, & honestum effectum, repentè bonis & honestis amicum fieri? An te, ô Critobule, perturbat, quòd nonnunquam inter homines honestos, & ab inhonestis abstinentes, uides seditiones pro amicitia iungētes, et peius

eos, quàm illi qui nullius existimationis sunt, inter se affectos? Et non modò priuati, Critobulus inquit, ista committunt, sed etiam ciuitates quibus potißimum bona curæ sint, & turpia minimè accepta, sæpenumero hostiliter altera ad alteram affectæ sunt. Quæ cùm cogitem, quasi despero quenquam amicos posse habere: nec enim prauos amicos esse posse, quippe qui cùm inertes & ingrati, iniusti, perfidi, non abstinentes homines sint, amici esse non possunt, sed potius, mea sententia, hostes & inimici inuicem efficiantur. Nec, ut tu quoque dicis, praui bonis in amicitiam accepti sunt. Nam impoßibile esset, malorum factores amicos effici his, qui mala odio habent. Quòd si etiam illi qui uirtutibus insudant, per ambitionem in ciuitatibus, seditionibus ac inuidijs imbuti, alter alterum odio habet, qui amplius amici erunt? aut in quibus hominibus erit amor & fides? Ad hæc Socrates: O Critobule, inquit, uariè ista inter sese habent. Nam homines partim quidem ad amicitiam naturaliter propensi sunt: etenim alter altero eget, ac inuicem miserentur, & utilitatibus inuicem affecti, gratias mutuo agunt. Partim uerò ad inimicitiam: cùm enim eadem bona atque iucunda putant, de his contendunt, & dissentientes contrariantur. Hostile nanque contentio & ira est. Inimicitia, atque cupiditas plus habendi, atque inuidia odium parit. Non minus tamen inter hæc omnia subingressa amicitia coniungit bonos atque honestos homines. Nam propter uirtutem eligunt potius mediocria poßidere, quàm bello omnibus dominari: ac possunt & in fame & in siti indolenter potu & cibo frui, à uenereisq; abstinere, quamuis uoluptate ducantur, ne displiceant quibus minimè oportet. Possunt autem etiam de pecunijs, non modò abstinendo ab iniuria, participare in illis quæ licita sunt, sed inuicem etiam largiri. Ad hæc possunt contentionem non modò indolenter, sed etiam utiliter inuicem moderari: & iram, ne ad pœnitentiam usque procedat, prohibere. Inuidiam uerò omnino euellere, cùm quisq; propria bona amicis communia, amicorum uerò sua putet. Cur igitur non esset sperandum, honestos & bonos uiros non modò indemnes, sed etiam utiles inuicē participes bonorum ciuilium fore? Qui nanque cupiunt in republica honoribus affici atque dominari, causa intercipiendæ pecuniæ, & uim hominibus inferendi, uoluptatibusq; fruendi, iniuriosi atq; praui essent profectò, nulloq; pacto ad amicitiam apti. Quòd si quis ideo à ciuibus sibi honorem tribui uelit, ut non patiatur ipse iniurias, atque amicos poßit iuuare, ubi iustum sit, beneficijsq; dominando patriam suam afficere conatur, cur talis homo non poßit in amicitiam simili coniungi? Vtrum quoniam minus proderit necessarijs, si cum bonis & honestis habeat amicitiam: an quoniā minus poterit patriā afficere beneficijs, si bonos & honestos cooperatores habeat? Atqui patet quòd in certaminibus si liceret omnibus unà meliorib9 cōiunctis peiores aggredi, in omnibus illis uincerent, & omnia præmia illi acciperent. Cùm uerò illic hoc fieri nō permittitur, in ciui-

libus

νομίμως

χρωμένους, τῶν μηδενὸς ἀξίων ἀνθρώπων. καὶ οὐ μόνον γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἰδιῶται τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πόλεις αἱ τῶν τε καλῶν μάλιστα ἐπιμελούμεναι, πολλάκις πολεμικῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ἃ λογιζόμενος, πάνυ ἀθύμως ἔχω πρὸς τὴν τῶν φίλων κτῆσιν. οὔτε γὰρ τοὺς πονηροὺς ὁρῶ φίλους ἀλλήλοις δυναμένους εἶναι. πῶς γὰρ ἂν ἢ ἀχάριστοι, ἢ ἀμελεῖς, ἢ πλεονέκται, ἢ ἄπιστοι, ἢ ἀκρατεῖς ἄνθρωποι δύναιντο φίλοι γενέσθαι; οἱ μὲν οὖν πονηροὶ πάντως ἔμοιγε δοκοῦσιν, ἀλλήλοις ἐχθροὶ μᾶλλον, ἢ φίλοι πεφυκέναι. ἀλλὰ μὴν ὥσπερ σὺ λέγεις, οὐδ' ἂν τοῖς χρηστοῖς οἱ πονηροί ποτε συναρμόσειαν εἰς φιλίαν. πῶς γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ ποιοῦντες τοῖς τὰ τοιαῦτα μισοῦσι φίλοι γένοιντ' ἄν; εἰ δὲ δὴ καὶ οἱ ἀρετὴν ἀσκοῦντες, στασιάζουσί τε περὶ τοῦ πρωτεύειν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ φθονοῦντες ἑαυτοῖς, μισοῦσιν ἀλλήλους, τίνες ἔτι φίλοι ἔσονται, καὶ ἐν τίσιν ἀνθρώποις εὔνοια καὶ πίστις ἔσται; ἀλλ' ἔχει μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ποικίλως πως ταῦτα, ὦ Κριτόβουλε. φύσει γὰρ ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ μὲν φιλικά, δέονται γὰρ ἀλλήλων, καὶ ἐλεοῦσι, καὶ συνεργοῦντες ὠφελοῦσι, καὶ τοῦτο συνιέντες, χάριν ἔχουσιν ἀλλήλοις· τὰ δὲ πολεμικά, τά τε γὰρ αὐτὰ καλὰ καὶ ἡδέα νομίζοντες, ὑπὲρ τούτων μάχονται, καὶ διχογνωμονοῦντες ἐναντιοῦνται. πολεμικὸν δὲ καὶ ἔρις καὶ ὀργή. καὶ δυσμενὲς μὲν ὁ τοῦ πλεονεκτεῖν ἔρως. μισητὸν δὲ ὁ φθόνος. ἀλλ' ὅμως διὰ τούτων πάντων ἡ φιλία διαδυομένη, συνάπτει τοὺς καλούς τε κἀγαθούς. διὰ γὰρ τὴν ἀρετὴν αἱροῦνται μὲν ἄνευ πόνου τὰ μέτρια κεκτῆσθαι μᾶλλον, ἢ διὰ πολέμου πάντων κυριεύειν. καὶ δύνανται πεινῶντες καὶ διψῶντες ἀλύπως σίτου καὶ ποτοῦ κοινωνεῖν, καὶ τοῖς τῶν ὡραίων ἀφροδισίοις ἡδόμενοι καρτερεῖν, ὥστε μὴ λυπεῖν, οὓς μὴ προσήκει. δύνανται δὲ καὶ χρημάτων οὐ μόνον τοῦ πλεονεκτεῖν ἀπεχόμενοι νομίμων κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοις. δύνανται δὲ καὶ τὴν ἔριν, οὐ μόνον ἀλύπως, ἀλλὰ καὶ συμφερόντως ἀλλήλοις διατίθεσθαι. καὶ τὴν ὀργὴν κωλύειν εἰς τὸ μεταμελησόμενον προϊέναι. τὸν δὲ φθόνον παντάπασιν ἀφαιροῦσι. τὰ μὲν ἑαυτῶν ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οἰκεῖα παρέχοντες· τὰ δὲ τῶν φίλων, ἑαυτῶν νομίζοντες. πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τοὺς καλούς τε κἀγαθούς, καὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν μὴ μόνον ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὠφελίμους ἀλλήλοις κοινωνοὺς εἶναι; οἱ μὲν γὰρ ἐπιθυμοῦντες ἐν ταῖς πόλεσι τιμᾶσθαί τε καὶ ἄρχειν, ἵνα ἐξουσίαν ἔχωσι, χρήματά τε κλέπτειν, καὶ ἀνθρώποις βιάζεσθαι, καὶ ἡδυπαθεῖν, ἄδικοί τε καὶ πονηροὶ ἂν εἶεν, καὶ ἀδύνατοι ἄλλῳ συναρμόσαι. εἰ δέ τις ἐν πόλει τιμᾶσθαι βουλόμενος, ὅπως αὐτός τε μὴ ἀδικῆται, καὶ τοῖς φίλοις τὰ δίκαια βοηθεῖν δύνηται, καὶ ἄρξας ἀγαθόν τι ποιεῖν, τὴν πατρίδα πειρᾶται, διὰ τί ὁ τοιοῦτος, ἄλλῳ τοιούτῳ οὐκ ἂν δύναιτο συναρμόσαι; πότερον τοὺς φίλους ὠφελεῖν μετὰ τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἧττον δυνήσεται, ἢ τὴν πόλιν εὐεργετεῖν ἀδυνατώτερος ἔσται καλούς τε κἀγαθοὺς ἔχων συνεργούς; ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι δῆλόν ἐστιν, ὅτι εἰ ἐξῆν τοῖς κρατίστοις συνθεμένους ἐπὶ τοὺς χείρους ἰέναι, πάντας ἂν τοὺς ἀγῶνας οὗτοι ἐνίκων, καὶ πάντα τὰ ἆθλα οὗτοι ἐλάμβανον. ἐπεὶ μὲν οὐκ ἐῶσιν ἐκεῖ τοῦτο ποιεῖν, ἐν δὲ τοῖς πολι-

τικοῖς,

τικοῖς, ἐν οἷς οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ κρατιστεύουσιν, οὐδεὶς κωλύει μεθ' ὧν ἄν τις βούληται τὴν πόλιν εὐεργετεῖν. πῶς οὖν οὐ λυσιτελεῖ τοὺς βελτίστους φίλους κτησάμενοι πολιτεύεσθαι, τούτοις κοινωνοῖς καὶ συνεργοῖς τῶν πράξεων μᾶλλον ἢ ἀνταγωνισταῖς χρώμενοι; ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνο δῆλον, ὅτι κἂν πολεμῇ τίς τινι συμμάχων δεήσεται, καὶ τούτων πλειόνων, ἐὰν καλοῖς κἀγαθοῖς ἀντιτάττηται. καὶ μὴν οἱ συμμαχεῖν ἐθέλοντες εὖ ποιητέοι, ἵνα θέλωσι προθυμεῖσθαι. πολὺ δὲ κρεῖττον τοὺς βελτίστους ἐλάττονας εὖ ποιεῖν, ἢ τοὺς χείρονας πλείονας ὄντας. οἱ γὰρ πονηροὶ πολὺ πλειόνων εὐεργετῶν ἢ οἱ χρηστοὶ δέονται. ἀλλὰ θαρρῶν, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, πειρῶ ἀγαθὸς γίγνεσθαι. καὶ τοιοῦτος γιγνόμενος, θηρᾶν ἐπιχείρει τοὺς καλούς τε κἀγαθούς. ἴσως δ' ἄν τι σοὶ κἀγὼ συλλαβεῖν εἰς τὴν τῶν καλῶν τε κἀγαθῶν θήραν ἔχοιμι, διὰ τὸ ἐρωτικὸς εἶναι. δεινῶς γὰρ ὧν ἂν ἐπιθυμήσω ἀνθρώπων, ὅλως ὥρμημαι ἐπὶ τὸ φιλῶν τε αὐτοὺς ἀντιφιλεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, καὶ ποθῶν, ἀντιποθεῖσθαι, καὶ ἐπιθυμῶν ξυνεῖναι, καὶ ἀντεπιθυμεῖσθαι τῆς ξυνουσίας. ὁρῶ δὲ καὶ σοὶ τούτων δεῆσον, ὅταν ἐπιθυμήσῃς φιλίαν πρός τινας ποιεῖσθαι. διὰ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀρέσαι τῷ ἀρέσκοντί μοι, οὐκ ἀπείρως οἶμαι ἔχειν θήραν ἀνθρώπων. καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη· καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, τούτων ἐγὼ τῶν μαθημάτων πάλαι ἐπιθυμῶ. ἄλλως τε καὶ εἰ ἐξαρκέσει μοι ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοὺς ἀγαθοὺς τὰς ψυχὰς, καὶ ἐπὶ τοὺς καλοὺς τὰ σώματα. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· ἀλλ', ὦ Κριτόβουλε, οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστήμῃ τὸ τὰς χεῖρας προσφέροντα ποιεῖν ὑπομένειν τοὺς καλούς. πέπεισμαι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Σκύλλης διὰ τοῦτο φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι τὰς χεῖρας αὐτοῖς προσέφερε. τὰς δέ γε Σειρῆνας, ὅτι τὰς χεῖρας οὐδενὶ προσέφερον, ἀλλὰ πᾶσι πόρρωθεν ἐπῇδον, πάντας φασὶν ὑπομένειν καὶ ἀκούοντας αὐτῶν κηλεῖσθαι. καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, ὡς οὐ προσοίσοντος τὰς χεῖρας, εἴ τι ἔχεις ἀγαθὸν εἰς φίλων κτῆσιν δίδασκε. οὐδὲ τὸ στόμα οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, πρὸς τὸ στόμα προσθήσεις. θάρρει, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οὐδὲ γὰρ τὸ στόμα προσοίσω οὐδενί, ἐὰν μὴ καλὸς ᾖ. εὐθὺς ἔφη, σύ γε, ὦ Κριτόβουλε, τοὐναντίον τοῦ συμφέροντος εἴρηκας. οἱ μὲν γὰρ καλοὶ τὰ τοιαῦτα οὐχ ὑπομένουσιν· οἱ δὲ αἰσχροὶ καὶ ἡδέως προσίενται, νομίζοντες διὰ τὴν ψυχὴν καλοὶ καλεῖσθαι. καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη· ὡς τοὺς μὲν καλοὺς φιλήσοντός μου, τοὺς δ' ἀγαθοὺς καταφιλήσοντος, θαρρῶν δίδασκε τῶν φίλων τὰ θηρατικά. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· ὅταν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, φίλος τινὶ βούλοιο γενέσθαι, ἐάσεις με κατειπεῖν σου πρὸς αὐτόν, ὅτι ἄγασαί τε αὐτοῦ, καὶ ἐπιθυμεῖς φίλος αὐτοῦ εἶναι; κατηγόρει, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. οὐδένα γὰρ οἶδα μισοῦντα τοὺς ἐπαινοῦντας. ἐὰν δέ σου προσκατηγορήσω, ἔφη, ὅτι διὰ τὸ ἄγασθαι αὐτοῦ καὶ εὐνοϊκῶς ἔχεις πρὸς αὐτόν, ἆρα μὴ διαβάλλεσθαι δόξεις ὑπ' ἐμοῦ; ἀλλὰ καὶ αὐτῷ μοι, ἔφη, ἐγγίγνεται εὔνοια πρὸς οὓς ἂν ὑπολάβω εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἐμέ. ταῦτα μὲν δή, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξέσται μοι λέγειν περὶ σοῦ, πρὸς οὓς ἂν βούλῃ φίλους ποιήσασθαι. ἐὰν δέ μοι ἔτι ἐξουσίαν δῷς λέγειν περὶ σοῦ, ὅτι ἐπιμελής τε τῶν φίλων εἶ, καὶ οὐδενὶ οὕτω χαίρεις ὡς φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἐπί τε τοῖς καλοῖς ἔργοις τῶν φίλων ἀγάλλῃ,

οὐχ

libus uerò in quibus boni & praeclari praeferuntur, nullus prohibet cum quo quisq; uoluerit adunatus benefacere ciuitati: cur non expediat melioribus in amicitiã susceptis, rempub. regere, ac coadiutoribus eis potius quàm aduersarijs uti? Porrò hoc etiã constat, quòd si quis aduersus quempiã bellũ gerat, socijs indigebit, & tantò pluribus quantò melioribus aduersetur. Socij uerò beneficijs afficiendi sunt, ut prompti et beneuoli sint. Multò aũt melius est bonis, cùm pau- 10 ciores sint, se beneficũ reddere, quàm prauis quorum & magna multitudo existit, & quibus multò plurib. beneficijs opus est, quàm sit uiris bonis. Sed agè fidenter conare ô Critobule, bonus effici: et talis effectus, bonos ac honestos amicos adipisci. Fortaßis uerò ad hanc rem ego quoq; nonnihil tibi conferam, propterea quòd amator hominum existens, quoscunq; amem totis uiribus diligo & afficior, & conuersationem eorum cupio, ac ab eis simili modo meam conuersationem cupientibus diligor, & affectos mihi maximè 20 habeo. Quibus artibus tibi quoq; opus fore considero, cùm cupias amicitiam cum quibusdam contrahere. Noli itaq; illos mihi celare, quibus cum in amicitiam coniungi desideres. Nam quoniam conor placere illis qui mihi placent, non sum ignarus, ut arbitror, quo pacto oporteat homines uenari. Et Critobulus: Atqui ô Socrates, ait, antiquum mihi huius artis desiderium inest, praesertim si eadem mihi scientia ad eos qui animi dotibus praestant, & ad eos qui corporis pulchritudine excellũt, sufficerit. Ad quae Socrates, 30 ô Critobule, hoc non inest meae scientiae, ut manus inferens manere faciam formosos. Mihi enim persuasißimum est homines ideo Scyllam fugere, quòd manus illis iniecerit. Sirenas autem, quòd nemini se exhibuerint, sed procul incantauerint, omnes quotquot praeteruehuntur remorari aiunt, & cantus dulcedine deliniri. Nulli manus admoturus sum, Critobulus ait: uerùm si quid habes boni, quod ad amicorum gratiam emerendam conferre putaueris, in medium profer. Ad haec Socrates: Neque os tuum al- 40 terius ori admouebis. Bono animo esto, respondit Critobulus, neque os etiam alicui, quamuis insigni sit pulchritudine, apponam. Confestim, ait, ô Critobule inutilia dixisti. Pulchri enim huiusmodi non sufferunt: deformes uerò, existimãtes se propter animum pulchros uocari, haud grauatè admittunt. Ad haec Critobulus ait: Tanquam igitur si pulchros sim amaturus, bonos uero etiam exosculaturus, doceas uelim si quid habes quod conducat ad amicos conciliandos. Cùm ergo uolueris ô Critobule, Socrates ait, amicus 50 cuiquam effici, permittesne mihi deferre te apud illũ, ac dicere, quòd admiratus eum, cupis amicus ei effici? Defer, Critobulus inquit. Nullũ enim reperio qui laudantes eũ odio habeat: Quòd si ad haec etiam, ait, accusem te dicendo quod propter admirationem qua admiraris eum, nimium affectus es illi, utrum putabis iniuria à me affici? Minimè, inquit: siquidem ego quoque afficior illis quos mihi affectos esse credam. Haec itaq;, Socrates ait, licebit mihi de te dicere ad illos quos uolueris tibi amicos efficere. Sed tu si mihi cõcedas adhuc de te dicere, quod tibi curae essent amici, quodq; nullã alia re adeò delecteris q̃ bonis amicis,

δεῆται ὅσον κα λοῖς

Amicos conciliandi ratio.

R 2 ac

ac super bonis eorum operibus non minus quàm super tuis lætaris: neq; defatigaris conando ut omnia eis bona adsint: quodq; illā præcipuā hominis uirtutē esse iudicas, beneficijs amicos, inimicos uerò maleficijs uincere, uehementer puto, aptū me tibi conuenatorem bonorū amicorum fore. Cur igitur hæc me interrogas, Critobulus ait, ac si nō liceret tibi quæcunque uolueris de me dicere? Non, inquit, mehercle, quemadmodum ego quondam Aspasiam audiui. Dicebat nanq; bonas pronubas cum ueritate cuiusquā laudes narrantes, aptas esse ad nuptias conciliandas, fictè uerò narrando nihil proficere. Qui nanque decepti ab eis fuerunt, odio habent & ipsas pronubas, & alter alterum. Quæ cùm mihi persuadeam rectè dici, nihil arbitror mihi dicere licere in laudem tuam, nisi quodcunq; cum ueritate dicā. Tu igitur mihi uideris ô Socrates, Critobulus ait, promptus adiutor ad amicos acquirēdos fore, dummodo ego quicquam ad hoc aptum habeam: sin minus, nihil tu quidem uolueris fingendo de me dicere pro mea utilitate? Vtrum autem, ô Critobule, arbitraris magis me tibi prodesse, si mentiendo te laudem, an si persuadeam tibi bonum hominem fieri? Quòd si dubitas, ex his quæ dicturus sum considera. Si nanque uoluero amicum te cuiquam domino nauis efficere, ac te laudando bonum esse gubernatorem dicam cùm non sis, ille uerò à me persuasus nauim tibi gubernandam ignoranti commendet, est'ne tibi aliqua spes non perimendi tui & nauis? Aut si persuadeam ciuitati, rempublicam totam tibi regendam tanquam sufficienti concedere, quid putas à te ciuitatem passuram? Aut si quos priuatim cohortarer, ut in iudicando, concionando, ac ducendo exercitum, tanquam œconomico tibi & diligenti res suas crederent, nónne periculo habito, damnosus potius mentiendo ac ridiculosus apparebis? Velim ô Critobule, scias hanc esse breuissimam, securissimam, optimamque ad hæc omnia uiam, in quocunque uolueris bonus apparere, in eodem effici quoque bonus conari. Considerando autem reperies omnes quæcunque apud homines uirtutes dicuntur, studio ac disciplina augeri posse. Ego itaque sic esse faciendum, ô Critobule, arbitror: quod si tibi aliud uidetur, doceas uelim. Tum Critobulus: Pudet me ô Socrates, ait, his contradicere. Nec enim honesta nec uera dicam. Porro Socrates indigentias quoque necessariorum, si quæ per ignorantiam aliquos opprimebant, conabatur consilijs propellere: quæ uerò è paupertate proueniebant, hortando alterum alteri pro uirili subuenire. Cùm itaque quondam Aristarchum tristem uidisset: Videris ô Aristarche, inquit, non æquo animo esse. Oportet autem huius molestiæ nos quoque amicos participes facere fortassis enim leuare te poterimus. At ille: Certè ô Socrates, inquit, in magna indigentia sum. Cùm enim seditiones in hac ciuitate ortæ sint, multiq; in Pyræum confugerint, congregatæ sunt apud me sorores, neptes, ac tot consobrinæ, ut iam in domo quatuordecim liberi homines sint: capimus autem nec ab agris nostris quicquam, aduersarij nanque eis fruuntur: nec ex domibus, cùm in urbe hominum magna sit penuria.

Aulea

οὐχ ἧττον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν φίλων χαίρεις οὐδὲν ἧττον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ, ὅπως τε ταῦτα γίγνηται τοῖς φίλοις οὐκ ἀποκάμνεις μηχανώμενος, καὶ ὅτι ἔγνωκας ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι, νικᾶν, τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιοῦντα, τοὺς δὲ ἐχθροὺς κακῶς, πάνυ ἂν οἶμαί σοι ἐπιτήδειον, εἶναί με συνθηρὸν τῶν ἀγαθῶν φίλων. τί οὖν, ἔφη ὁ κριτόβουλος, ἐμοὶ τοῦτο λέγεις, ὥσπερ οὐκ ἐπὶ σοὶ ὄν, ὅτι ἂν βούλῃ περὶ ἐμοῦ λέγειν; μὰ Δί' οὐχ ὥς ποτε ἐγὼ ἀσπασίας ἤκουσα. ἔφη γὰρ τὰς ἀγαθὰς προμνηστρίδας, μετὰ μὲν ἀληθείας τἀγαθὰ διαγγελλούσας, δεινὰς εἶναι συνάγειν ἀνθρώπους εἰς κηδείαν, ψευδομένας δ' οὐκ ὠφελεῖν ἐπαινούσας. τοὺς γὰρ ἐξαπατηθέντας, ἅμα μισεῖν ἀλλήλους τε καὶ τὴν προμνησαμένην. ἃ δὴ καὶ ἐγὼ πεισθεὶς ὀρθῶς ἔχειν ἡγοῦμαι, οὐκ ἐξεῖναί μοι περὶ σοῦ λέγειν ἐπαινοῦντι οὐδέν, ὅ, τι ἂν μὴ ἀληθεύω. σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ κριτόβουλος, τοιοῦτός μοι φίλος εἶ, ὦ σώκρατες, οἷος ἂν μέν τι αὐτὸς ἔχω ἐπιτήδειον εἰς τὸ φίλους κτήσασθαι συλλαμβάνειν μοι· εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἐθέλοις πλάσας τι εἰπεῖν ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὠφελείᾳ. πότερα δ' ἄν, ἔφη ὁ σωκράτης, ὦ κριτόβουλε, τῶν συντυχόντων μᾶλλον ὠφελεῖν σε τὰ ψευδῆ ἐπαινῶν, ἢ πείθων πειρᾶσθαί σε ἀγαθὸν ἄνδρα γενέσθαι; εἰ δὲ μὴ φανερόν, οὕτως ἔξεστί σοι ἐκ τῶνδε σκέψασθαι. εἰ γάρ σε βουλόμενος φίλον ποιῆσαι ναυκλήρῳ, ψευδόμενος ἐπαινοίην φάσκων ἀγαθὸν εἶναι κυβερνήτην, ὁ δέ μοι πεισθεὶς ἐπιτρέψειέ σοι τὴν ναῦν μὴ ἐπισταμένῳ κυβερνᾶν, ἔχεις τινὰ ἐλπίδα μὴ ἂν σαυτόν τε καὶ τὴν ναῦν ἀπολέσαι; ἢ εἴ σοι πείσαιμι κοινῇ τὴν πόλιν ψευδόμενος, ὡς ἂν στρατηγικῷ τε καὶ δικαστικῷ καὶ πολιτικῷ ἑαυτὴν ἐπιτρέψαι, τί ἂν οἴει σαυτὸν καὶ τὴν πόλιν ὑπὸ σοῦ παθεῖν; ἢ εἴ τινας ἰδίᾳ τῶν πολιτῶν πείσαιμι ψευδόμενος, ὡς ὄντι οἰκονομικῷ τε καὶ ἐπιμελεῖ τὰ ἑαυτῶν ἐπιτρέψαι, ἆρ' οὐκ ἂν πεῖραν διδούς, ἅμα τε βλαβερὸς εἴης καὶ καταγέλαστος φαίνοιο; ἀλλὰ συντομωτάτη τε καὶ ἀσφαλεστάτη καὶ καλλίστη ὁδός, ὦ κριτόβουλε, ὅτι ἂν βούλῃ δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι, τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειρᾶσθαι. ὅσαι δ' ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ λέγονται, σκοπούμενος εὑρήσεις πάσας, μαθήσει τε καὶ μελέτῃ αὐξανομένας. ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ κριτόβουλε, οἶμαι δεῖν ἡμᾶς. εἰ δὲ σύ πως ἄλλως γιγνώσκεις, δίδασκε. καὶ ὁ κριτόβουλος· ἀλλ' αἰσχυνοίμην ἄν, ἔφη, ὦ σώκρατες, ἀντιλέγειν τούτοις. οὔτε γὰρ καλά, οὔτε ἀληθῆ λέγοιμ' ἄν. καὶ μὴν τὰς ἀπορίας γε τῶν φίλων, τὰς μὲν δι' ἄγνοιαν ἐπειρᾶτο γνώμῃ ἀκεῖσθαι, τὰς δὲ δι' ἔνδειαν διδάσκων κατὰ δύναμιν ἀλλήλοις ἐπαρκεῖν. ἐρῶ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἃ σύνοιδα αὐτῷ. ἀρίσταρχον γάρ ποτε ὁρῶν σκυθρωπῶς ἔχοντα, ἔοικας, ἔφη, ὦ ἀρίσταρχε, βαρέως φέρειν τι. χρὴ δὲ τοῦ βάρους μεταδιδόναι τοῖς φίλοις. ἴσως γὰρ ἄν τι σε καὶ ἡμεῖς κουφίσαιμεν. καὶ ὁ ἀρίσταρχος· ἀλλὰ μήν, ἔφη, ὦ σώκρατες, ἐν πολλῇ γε εἰμὶ ἀπορίᾳ. ἐπεὶ γὰρ ἐστασίασεν ἡ πόλις, πολλῶν φυγόντων εἰς τὸν πειραιᾶ, συνεληλύθασιν ὡς ἐμὲ καταλελειμμέναι ἀδελφαί τε καὶ ἀδελφιδαῖ καὶ ἀνεψιαὶ τοσαῦται, ὥστε εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τεσσαρεσκαίδεκα τοὺς ἐλευθέρους. λαμβάνομεν δὲ οὔτε ἐκ τῆς γῆς οὐδέν, οἱ γὰρ ἐναντίοι κρατοῦσιν αὐτῆς, οὔτε ἀπὸ τῶν οἰκιῶν. ὀλιγανθρωπία γὰρ ἐν τῷ ἄστει γέγονε.

τὰ

τὰ ἔπιπλα δ' οὐδεὶς ὠνεῖται, οὐδὲ δανείσασθαι οὐδαμόθεν ἔστιν ἀργύριον. ἀλλὰ πρότερον ἄν τις μοι δοκεῖ ἐν τῇ ὁδῷ ζητῶν εὑρεῖν, ἢ δανειζόμενος λαβεῖν. χαλεπὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἰκείους περιορᾶν ἀπολλυμένους, ἀδύνατον δὲ τοσούτους τρέφειν ἐν τοιούτοις πράγμασι. ἀκούσας οὖν ταῦτα ὁ Σωκράτης, τί ποτέ ἐστιν, ἔφη, ὅτι ὁ Κεράμων μὲν πολλοὺς τρέφων, οὐ μόνον ἑαυτῷ τε καὶ τούτοις τὰ ἐπιτήδεια δύναται παρέχειν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα, ὥστε καὶ πλουτεῖν, σὺ δὲ πολλοὺς τρέφων, δέδοικας μὴ δι' ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων ἅπαντες ἀπόλησθε; ὅτι νὴ Δί', ἔφη, ὁ μὲν δούλους τρέφει, ἐγὼ δὲ ἐλευθέρους. καὶ πότερον, ἔφη, τοὺς παρὰ σοὶ ἐλευθέρους οἴει βελτίους εἶναι, ἢ τοὺς παρὰ Κεράμωνι δούλους; ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, τοὺς παρ' ἐμοὶ ἐλευθέρους. οὐκοῦν, ἔφη, αἰσχρὸν τὸν μὲν ἀπὸ τῶν πονηροτέρων εὐπορεῖν, σὲ δὲ πολλῷ βελτίους ἔχοντα, ἐν ἀπορίαις εἶναι; νὴ Δί', ἔφη. ὁ μὲν γὰρ τεχνίτας τρέφει, ἐγὼ δὲ ἐλευθερίως πεπαιδευμένους. ἆρ' οὖν, ἔφη, τεχνῖταί εἰσιν, οἱ χρήσιμόν τι ποιεῖν ἐπιστάμενοι; μάλιστά γ', ἔφη. οὐκοῦν χρήσιμά γ' ἄλφιτα; σφόδρα γε. τί δ' ἄρτοι; οὐδὲν ἧττον. τί γάρ, ἔφη, ἱμάτιά τε ἀνδρεῖα, καὶ γυναικεῖα, καὶ χιτωνίσκοι, καὶ χλαμύδες, καὶ ἐξωμίδες; σφόδρα σοι τούτων οὐδὲν ἐπίστανται ποιεῖν; πάντα μὲν οὖν, ὡς ἐγὼ οἶμαι. εἶτ' οἶσθα, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν τούτων ἀλφιτοποιΐας Ναυσικύδης, οὐ μόνον ἑαυτόν τε καὶ τοὺς οἰκέτας τρέφει, ἀλλὰ πρὸς τούτοις, καὶ ὗς πολλὰς καὶ βοῦς, καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα, ὥστε καὶ τῇ πόλει πολλάκις λειτουργεῖν. ἀπὸ δὲ ἀρτοποιΐας, Κύρηβος τήν τε οἰκίαν πᾶσαν διατρέφει, καὶ ζῇ δαψιλῶς. Δημέας δὲ ὁ Κολλυτεὺς ἀπὸ χλαμυδουργίας. Μένων δ' ἀπὸ χλανιδοποιΐας. Μεγαρέων δ' οἱ πλεῖστοι, ἔφη, ἀπὸ ἐξωμιδοποιΐας διατρέφονται; νὴ Δί', ἔφη. οὗτοι μὲν γὰρ ὠνούμενοι βαρβάρους ἀνθρώπους ἔχουσιν, ὥστ' ἀναγκάζειν ἐργάζεσθαι, ἃ καλῶς ἔχει. ἐγὼ δ' ἐλευθέρους τε καὶ συγγενεῖς. ἔπειτ', ἔφη, ὅτι ἐλεύθεροί τ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς σοι, οἴει χρῆναι αὐτούς, μηδὲν ἄλλο ποιεῖν ἢ ἐσθίειν καὶ καθεύδειν; πότερον καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τοὺς οὕτω ζῶντας ἄμεινον διάγοντας ὁρᾷς, καὶ μᾶλλον εὐδαιμονίζεις, ἢ τοὺς ἃ ἐπίστανται χρήσιμα πρὸς τὸν βίον τούτων ἐπιμελομένους; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν αἰσθάνῃ τοῖς ἀνθρώποις πρός τε τὸ μαθεῖν ἃ προσήκει ἐπίστασθαι, καὶ πρὸς τὸ μνημονεύειν ἃ ἂν μάθωσι, καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν τε καὶ ἰσχύειν τοῖς σώμασι, καὶ πρὸς τὸ κτήσασθαί τε καὶ σῴζειν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ὠφέλιμα ὄντα, τὴν δ' ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν οὐδὲν χρήσιμα; ἔμαθον δὲ ἃ φῂς αὐτὰς ἐπίστασθαι, πότερον ὡς οὔτε χρήσιμα ὄντα πρὸς τὸν βίον, οὔτε ποιήσουσαι αὐτῶν οὐδέν, ἢ τοὐναντίον, ὡς καὶ ἐπιμεληθησόμεναι τούτων, καὶ ὠφεληθησόμεναι ἀπ' αὐτῶν; ποτέρως γὰρ ἂν μᾶλλον ἄνθρωποι σωφρονοῖεν, ἀργοῦντες, ἢ τῶν χρησίμων ἐπιμελούμενοι; ποτέρως δ' ἂν δικαιότεροι εἶεν, εἰ ἐργάζοιντο, ἢ εἰ ἀργοῦντες βουλεύοιντο περὶ τῶν ἐπιτηδείων; ἀλλὰ καὶ νῦν μέν, ἐγὼ οἶμαι, οὔτε σὺ ἐκείνας φιλεῖς, οὔτ' ἐκεῖναι σέ. σὺ μὲν ἡγούμενος αὐτὰς ἐπιζημίους εἶναι σεαυτῷ, ἐκεῖναι δὲ σὲ ὁρῶσαι ἀχθόμενον ἐφ' ἑαυταῖς. ἐκ δὲ τούτων κίνδυνος, μείζω τε ἀπέχθειαν γίγνεσθαι, καὶ τὴν προγεγονυῖαν χάριν μειοῦσθαι.

ἐὰν

Aulæa nullus emit, mutuari pecuniam minime possumus, sed citius meo iudicio in uia quisquam quærendo inueniat, quàm mutuò sit accepturus. Difficile itaque, ô Socrates, mihi uidetur domesticos dimittere perimi: impoßibile autem tot homines in tanta rerum angustia alere. Cùm itaque Socrates ista audisset: Quid est, inquit, cur Ceramon quidem multos nutriens, non modò sibiipsi satis ac illis facere potest, sed tantùm etiam superlucratur ut diues sit: tu uerò cùm alas multos, timeas ne propter indigentiam omnes pereatis? Quoniam, inquit, ille seruos, ego liberos alo. At Socrates: Vtrum istos liberos, ait, qui apud te sunt, meliores esse putas, an Ceramonis seruos? Ego quidẽ, ait, qui apud me sunt, liberos. Turpe igitur esset, Socrates inquit, illũ quidẽ à prauis hominibus diuitias acquirere, te uerò cùm multo meliores habeas, penuria laborare. Ille nanque, inquit, mehercle artifices nutrit, ego uerò liberaliter eruditos. Num itaque, ait, artifices sunt, qui ea quibus utimur, operantur? Ita est, inquit. Quid uerò, nónne utimur farina? Conceßit. Panibus uerò? Nihil minus. Vestibus autem tam uirorum quàm mulierum, & tunicis, & chlamydibus, & superhumeralibus? Imò, inquit, & istis omnibus utimur. Deinde, inquit, qui apud te sunt, nihil horum agere sciunt? Mehercle, inquit, omnia ut arbitror. Ignoras igitur, inquit, quòd ab uno istorum sola farina Nausicydes non modò seipsum & famulos nutrit, sed multas etiam sues & boues, totá; superlucratur, ut sæpius etiam ciuitati suppeditet? Ciuibus autem panem faciendo, totam suam domum alit, & abundanter uiuit. Demeas uerò Colytæus uestes, Menon autem tunicas, Megareorum autem plurimi superhumeralia facientes, se suosq; omnes alunt. Non ignoro, inquit, mehercle. Sed hi barbaros homines emptos habent, quos cogunt operari quæcunque oporteat, ego autem ingenuos & cognatos. Et quoniam, ait, liberi & cognati sunt, ideo putas nihil aliud eos oportere agere, nisi comedere atque dormire? Vtrum alijs quoque liberis hominibus illos arbitraris melius uiuere? beatioresq; ducis esse qui languescant in ocio, an illos qui peragunt solicitè quæcunq; ad uitam hominum conducentia peragere sciant? An putas ocium & pigritiam conferre hominibus, & ad capessendam disciplinam eorum quæ scire oportet, & ad memoria tenendũ quæcunque didicerint, & ut sani atq; robusti corporibus sint, & ad poßidendum atq; seruandum quæcunq; ad uitam utilia sint, negocium uerò & diligentiam ad nil utilia? Didicerunt autem quæcunq; dicis illas scire, utrum ut nec ad uitã utilia, nec ut quicquam eorum faciant, an totũ contrariũ, ut et factura illa, et ab eis utilitatẽ acceptura? Quo nanq; modo moderatius homines uiuerent, utrum ocio dediti, an curam eorum habentes quæ utilia sunt? Quo autẽ pacto iustiores essent, utrum si operentur, an si in ocio cogitent unde uiuant? Ad hæc quoq; nunc, ut arbitror, nec tu illas diligis, nec illæ te. cùm tu quidẽ eas tibi esse molestiæ putes, illæ uerò uideant te ægre ferentẽ præsentiã earũ: e quibus timendũ est ne maius odium inter uos oriatur, et prior gratia minuatur.

Quòd si persuadeas eis ut operentur, & tu illas ut utiles tibi diliges, illæ quoq; te amabunt, cùm sentiant te illis delectari. Suauius autem beneficiorum iam habitorum recordati, gratiam ab eis partam augebitis, & nimirum magis familiariter ac amicè inter uos habebitis. Si turpe igitur quicquam essent operaturæ, mors præ illo potius esset eligenda. Nunc uerò cùm illæ quidem quæcunq; oportuerit mulieres, sciant, ut apparet: omnes autem quæ sciant, facilè, optimè, suauissimè, citoq; operentur: non pigeat te adhortari & admonere eas illa facere, quæ tibi profectò & illis proderunt: nam uerisimile est illas facilè tibi parere. Tum Aristarchus: Per deos, inquit, ô Socrates, tam bene dicere mihi uideris, ut cùm antea noluissem mutuari pecuniam, ne illa consumpta non haberē unde soluerem, nunc uidear mihi ad materiam operum hoc esse facturus. Mox deinde reperta pecunia est, lana empta. Illæ inter opera prandebant, post prandium laborando ad cœnam accedebant. Hilares pro tristibus erant, ubi prius suspecti & odiosi inuicem erant, suauiter inter se uiuebant, ac Aristarchum illæ ut protectorem, illas Aristarchus ut utiles amabat. Demum adiens Socratem, & hæc omnia gauisus narrabat, atque his addebat, accusari se ab eis quòd solus ociosus una comederet. Ac Socrates: Cur, ait, non dicis eis canis responsionem? Dicitur namque, cùm animantia essent uocalia, ouem domino suo dixisse: Mirum facis, inquit, profectò, qui cùm nobis à quibus lanam, agnos, caseumq; habes, nihil des nisi quicquid à terra capiamus: canem qui nihil tibi tale præbet, de quo tu comedis pane participem facis. Canem uerò cùm hæc audisset: Non immeritò per Iouem, dixit: ego nanque sum ille qui & uosipsas saluas facio, atque custodio, ut nec homines uos furentur, nec lupi rapiant. Quod si ego uos non custodiam, nec ad pascua uobis proficisci licebit, timentibus ne pereatis. His ab eo dictis, oues quoque fertur cani concessisse. Et tu itaque dic illis, Socrates ait, quòd tu custos earum ut canis, atque procurator es, per quem à nullo iniuriatæ securè atque suauiter operando uiuunt.

Quondam uerò cùm alium amicum antiquum post multum temporis uidisset, Vnde uenis, ô Euthere? ait. Cùm bellum cessasset ô Socrates, ait, de peregrinatione qua aberam ueni, nunc uerò de ipsamet ciuitate. Ablatis nanque à me possessionibus in alienis finibus positis, Athenis uerò nihil à patre mihi relicto, cogor nunc hic præsens manibus laborando, necessaria ad uictum acquirere. Videor uerò uidere melius hoc esse mihi, quàm ab alijs petere, præsertim cùm non habeam super quo mutuarer. Quanto uerò tempore, Socrates ait, sufficientem te fore putas, mercede laborando uiuere? Non multo, inquit, mehercle. Attamen cùm senueris, ait, sumptibus quidem patet quòd indigebis: mercedem uerò nullus tibi pro laboribus tuis præbebit. Verū dicis, ait. Melius igitur esse uidetur, iam nunc illis operibus insudare, quæ tibi cùm senueris etiam satisfaciant: & ad quenquā diuitū qui coadiutore indiget accedendo, præficiendus possessionibus & operibus:

ἐὰν δὲ προστάτης ἧς, ὅπως ἐνεργοὶ ὦσι, σὺ μὲν ἐκείνας φιλήσεις, ὁρῶν ὠφελίμους σεαυτῷ οὔσας. ἐκεῖναι δὲ σὲ ἀγαπήσουσιν, αἰσθόμεναι χαίροντά σε αὐταῖς. τῶν δὲ πρόσθεν γεγονυιῶν εὐεργεσιῶν ἥδιον μεμνημένοι, τὴν ἀπ' ἐκείνων χάριν αὐξήσετε, καὶ ἐκ τούτων φιλικώτερόν τε καὶ οἰκειότερον ἀλλήλοις ἕξετε. εἰ μὲν τοίνυν αἰσχρόν τι ἔμελλον ἐργάσασθαι, θάνατον ἀντ' αὐτοῦ προαιρετέον ἦν. νῦν δὲ ἃ μὲν δοκεῖ κάλλιστα, καὶ πρεπωδέστατα γυναιξὶ εἶναι, ἐπίστανται ὡς ἔοικε. πάντες δὲ ἃ ἐπίστανται ῥᾷστά τε καὶ τάχιστα, καὶ κάλλιστα, καὶ ἥδιστα ἐργάζονται. μὴ οὖν ὄκνει, ἔφη, ταῦτα εἰσηγεῖσθαι αὐταῖς, ἃ σοί τε λυσιτελήσει, ἢ ἐκείναις. καὶ ὡς εἰκὸς, ἡδέως ὑπακούσονται. ἀλλὰ νὴ τοὺς θεοὺς, ἔφη ὁ ἀρίσταρχος, οὕτως μοι δοκεῖς καλῶς λέγειν, ὦ σώκρατες, ὥστε πρόσθεν μὲν, οὐ προσιέμην δανείσασθαι, εἰδὼς ὅτι ἀναλώσας ὃ ἂν λάβω, οὐχ ἕξω ἀποδοῦναι. νῦν δέ μοι δοκῶ εἰς ἔργων ἀφορμὴν ὑπομένειν αὐτὸ ποιῆσαι. ἐκ τούτων δὲ ἐπορίσθη μὲν ἀφορμή. ἐωνήθη ἔρια. καὶ ἐργαζόμεναι μὲν ἠρίστων, ἐργασάμεναι δὲ ἐδείπνουν. ἱλαραὶ δὲ ἀντὶ σκυθρωπῶν ἦσαν. καὶ ἀντὶ ὑφορωμένων ἑαυτὰς, ἡδέως ἀλλήλας ἑώρων. καὶ αἱ μὲν ὡς κηδεμόνα ἐφίλουν. ὁ δὲ ὡς ὠφελίμους ἠγάπα. τέλος δὲ ἐλθὼν πρὸς τὸν σωκράτην χαίρων, διηγεῖτο ταῦτά τε καὶ ὅτι αἰτιῶνται αὐτὸν μόνον τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀργὸν ἐσθίειν. καὶ ὁ σωκράτης ἔφη· εἶτα οὐ λέγεις αὐταῖς τὸν τοῦ κυνὸς λόγον; φασὶ γὰρ ὅτε φωνήεντα ἦν τὰ ζῷα, τὴν οἶν πρὸς τὸν δεσπότην εἰπεῖν· θαυμαστὸν ποιεῖς, ὃς ἡμῖν μὲν ταῖς καὶ ἔριά σοι καὶ ἄρνας καὶ τυρὸν παρεχούσαις, οὐδὲν δίδως, ὅ τι ἂν μὴ ἐκ τῆς γῆς λάβωμεν. τῷ δὲ κυνὶ, ὃς οὐδὲν τοιοῦτόν σοι παρέχει, μεταδίδως, οὗπερ αὐτὸς ἔχεις σίτου. τὸν κύνα οὖν ἀκούσαντα εἰπεῖν· ναὶ μὰ δία. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ καὶ ὑμᾶς αὐτὰς σῴζων, ὥστε μήτε ὑπ' ἀνθρώπων κλέπτεσθαι, μήτε ὑπὸ λύκων ἁρπάζεσθαι. ἐπεὶ ὑμεῖς γε, εἰ μὴ ἐγὼ προφυλάττοιμι ὑμᾶς, οὐδ' ἂν νέμεσθαι δύναισθε, φοβούμεναι μὴ ἀπόλησθε. οὕτω δὴ λέγεται καὶ τὰ πρόβατα συγχωρῆσαι τὸν κύνα προτιμᾶσθαι. καὶ σὺ οὖν ἐκείναις λέγε, ὅτι ἀντὶ κυνὸς εἶ φύλαξ καὶ ἐπιμελητὴς, καὶ διὰ σὲ οὐδ' ὑφ' ἑνὸς ἀδικούμεναι ἀσφαλῶς τε καὶ ἡδέως ἐργαζόμεναι ζῶσιν. ἄλλον δέ ποτε ἀρχαῖον ἑταῖρον διὰ χρόνου ἰδὼν, πόθεν, ἔφη, εὔθηρε φαίνῃ; ὑπὸ μὲν τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου, ἔφη, ὦ σώκρατες, ἐκ τῆς ἀποδημίας. νυνὶ μέντοι αὐτόθεν. ἐπειδὴ γὰρ ἀφῃρέθημεν τὰ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ κτήματα, ἐν δὲ τῇ ἀττικῇ ὁ πατήρ μοι οὐδὲν κατέλιπεν, ἀναγκάζομαι νῦν ἐπιδημήσας τῷ σώματι, ἐργαζόμενος τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι. δοκεῖ δέ μοι τοῦτο κρεῖττον εἶναι ἢ δεῖσθαί τινος ἀνθρώπων, ἄλλως τε καὶ μηδὲν ἔχοντα, ἐφ' ὅτῳ ἂν δανειζοίμην. καὶ πόσον χρόνον οἴει σοι, ἔφη, τὸ σῶμα ἱκανὸν εἶναι μισθοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἐργάζεσθαι; μὰ τὸν δί', ἔφη, οὐ πολὺν χρόνον. καὶ μὴν, ἔφη, ὅταν γε πρεσβύτερος γένῃ, δῆλον ὅτι δαπάνης μὲν δεήσῃ, μισθὸν δὲ οὐδείς σοι θελήσει τῶν τοῦ σώματος ἔργων διδόναι. ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. οὐκοῦν, ἔφη, κρεῖττόν ἐστιν αὐτόθεν τοῖς τοιούτοις τῶν ἔργων ἐπιτίθεσθαι, ἃ καὶ πρεσβυτέρῳ γενομένῳ ἐπαρκέσει. καὶ προσελθόντα τῳ, τῶν πλείονα χρήματα κεκτημένων, τῷ δεομένῳ τοῦ συνεπιμελησομένου, ἔργων τε ἐπιστατ-

καὶ συγκομίζοντα καρπούς, καὶ συμφυλάττοντα τὴν οὐσίαν, ὠφελοῦντα ἀντωφελεῖσθαι. χαλεπῶς ἄν, ἔφη ἐγώ, ὦ σώκρατες, δουλείαν ὑπομείναιμι. καὶ μὴν οἵ γε ἐν ταῖς πόλεσι προστατεύοντες, καὶ τῶν δημοσίων ἐπιμελόμενοι, οὐ δουλοπρεπέστεροι ἕνεκα τούτου, ἀλλ' ἐλευθεριώτεροι νομίζονται. ὅλως μήν, ἔφη, ὦ σώκρατες, τὸ ὑπαίτιον εἶναί τινι, οὐ πάνυ προσίεμαι. καὶ μήν, ἔφη, εὔθηρε, οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν. χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντας, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· ἐπεὶ καὶ οἷς νῦν ἐργάζεσθαι φῂς θαυμάζω εἰ ῥᾴδιόν ἐστιν ἀνεπίληπτον διαγίνεσθαι. χρὴ οὖν πειρᾶσθαι τοὺς φιλαιτίους φεύγειν, καὶ τοὺς εὐγνώμονας διώκειν. καὶ τῶν πραγμάτων, ὅσα μὲν δύνασαι ποιεῖν, ὑπομένειν· ὅσα δὲ μὴ δύνασαι, φυλάττεσθαι. ὅ, τι δ' ἂν πράττῃς, τούτου ὡς κάλλιστα καὶ προθυμότατα ἐπιμελεῖσθαι. οὕτω γὰρ ἥκιστα μέν σε οἶμαι ἐν αἰτίᾳ εἶναι, μάλιστα δὲ τῇ χρείᾳ βοήθειαν εὑρεῖν, ῥᾷστα δὲ καὶ ἀκινδυνότατα ζῆν, καὶ εἰς τὸ γῆρας διαρκέστατα. οἶδα δέ ποτε αὐτὸν καὶ κρίτωνος ἀκούσαντα, ὡς χαλεπὸς ὁ βίος ἀθήνησιν εἴη ἀνδρὶ βουλομένῳ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. νῦν γάρ, ἔφη, ἐμέ τινες εἰς δίκας ἄγουσιν, οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἥδιον ἄν με ἀργύριον τελέσαι, ἢ πράγματα ἔχειν. καὶ ὁ σωκράτης, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ κρίτων· κύνας δὲ τρέφεις, ἵνα σοι τοὺς λύκους ἀπὸ τῶν προβάτων ἀπερύκωσιν; καὶ μάλα, ἔφη. μᾶλλον γάρ μοι λυσιτελεῖ τρέφειν, ἢ μή. οὐκ ἂν οὖν θρέψαις καὶ ἄνδρα ὅστις ἐθέλοι τε καὶ δύναιτό σου ἀπερύκειν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν σε; ἡδέως γ' ἄν, ἔφη, εἰ μὴ φοβοίμην, ὅπως μὴ ἐπ' αὐτόν με τράποιτο. τί δ', ἔφη, οὐχ ὁρᾷς ὅτι πολλῷ ἥδιόν ἐστι χαριζόμενον οἵῳ σοὶ ἀνδρί, ἢ ἀπεχθόμενον ὠφελεῖσθαι; εὖ ἴσθ' ὅτι εἰσὶν ἐνθάδε τῶν τοιούτων ἀνδρῶν οἱ πάνυ ἂν φιλοτιμηθεῖεν φίλῳ σοὶ χρῆσθαι. καὶ ἐκ τούτων ἀνευρίσκουσιν ἀρχέδημον, πάνυ μὲν ἱκανὸν εἰπεῖν τε καὶ πρᾶξαι, πένητα δέ. οὐ γὰρ ἦν οἷος ἀπὸ παντὸς κερδαίνειν. ἀλλὰ φιλόχρηστός τε, καὶ ἔφη ῥᾷστον εἶναι ἀπὸ τῶν συκοφαντῶν λαμβάνειν. τούτῳ οὖν ὁ κρίτων, ὁπότε συγκομίζοι ἢ σῖτον, ἢ ἔλαιον, ἢ οἶνον, ἢ ἔρια, ἢ ἄλλο τῶν ἐν ἀγρῷ γιγνομένων χρησίμων πρὸς τὸν βίον, ἀφελὼν ἔδωκε. καὶ ὁπότε θύοι, ἐκάλει. καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπεμελεῖτο. νομίσας δὲ ὁ ἀρχέδημος ἀποστροφὴν οἱ τὸν κρίτωνος οἶκον, μάλα περιεῖπεν αὐτόν. καὶ εὐθὺς τῶν συκοφαντούντων τὸν κρίτωνα ἀνευρίσκει πολλὰ μὲν ἀδικήματα, πολλοὺς δ' ἐχθρούς, καὶ προσεκαλέσατο εἰς δίκην δημοσίαν, ἐν ᾗ αὐτὸν ἔδει κριθῆναι, ὅ, τι δεῖ παθεῖν, ἢ ἀποτίσαι. ὁ δὲ συνειδὼς αὑτῷ πολλὰ καὶ πονηρά, πάντ' ἐποίει, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τοῦ ἀρχεδήμου. ὁ δὲ ἀρχέδημος οὐκ ἀπηλλάττετο, ἕως τόν τε κρίτωνα ἀφῆκε, καὶ αὐτῷ χρήματα ἔδωκεν. ἐπεὶ δὲ τοῦτό τε καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὁ ἀρχέδημος διεπράξατο, ἤδη τότε ὥσπερ ὅταν νομεὺς ἀγαθὸν κύνα ἔχῃ, καὶ οἱ ἄλλοι νομεῖς βούλονται πλησίον αὐτοῦ τὰς ἀγέλας ἱστάναι, ἵνα τοῦ κυνὸς ἀπολαύωσιν, οὕτω καὶ τοῦ κρίτωνος πολλοὶ τῶν φίλων ἐδέοντο, καὶ σφίσι παρέχειν φύλακα τὸν ἀρχέδημον. ὁ δὲ ἀρχέδημος τῷ κρίτωνι ἡδέως ἐχαρίζετο, καὶ οὐχ ὅτι μόνος ὁ κρίτων ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, ἀλλὰ

ac fructuum & bonorum illius curam habendo, utilitatem partim illi afferre, partim ab illo habere. Aegrè nimirum ô Socrates, ait, ego seruitutē sufferā. Atqui, Socrates inquit, illi qui respub. præsunt et eā procurant, non ideo seruiliores, sed magis liberi putantur. Quoquo modo ô Socrates, ait, à quoquā accusari posse nullatenus uelim. Sed uides ô Euthere, inquit, nullū esse opus in quo non accusentur homines. Difficile nanq; est ita quicquam peragere, ut nihil erres, quòd si etiam sine errore quisquam aliquid peragat, difficile est non iniquum iudicem reperire. Nam & in illis quæ nūc operari dicis, mirarer profectò si sine accusatione degas. Oportet itaq; conari cōtentiosos fugere, mites uerò persequi. Res itē subire quas possis efficere: quas non possis, ab illis abstinere. Quicquid autē agas, prōptissimè, atq; optime & diligenter agere, Hoc enim modo minime accusaberis, indigentiæ præsenti optimè consules, poteris etiā cùm senueris facillimè ac sine periculo sufficientissimè uiuere. Cùm autem quondam Crito dixisset, quod difficile esset Athenis uiuere hominem qui res suas uelit peragere. Quidam nanq; nunc, inquit, mihi diem dixerunt, non quòd à me illi sint affecti iniuria, sed quòd me putant in persoluendo ære futurum promptiorem, quàm cum eis contendere. Socrates his auditis: Dic mihi, ô Crito, nutris'ne canes, ut lupos ab ouibus propellant? Ita, inquit: utilius est alere illos, quàm non. Nonne igitur nutries etiam hominem, qui & uoluerit & potuerit quicunque tibi iniuriam inferre uelint, propellere? Lubens nutriam, ait, dummodo non timeam eum aduersarium mihi effici. Quid uerò, inquit, non uides multò suauius esse à tali uiro, qualis tu es, cum amicitia potius quàm cum inimicitia utilitatem habere? Velim itaq; scias, multos hic tales homines esse, qui honori sibi putarent te pro amico habere. Post hæc inuenerunt Archedemum, tam ad agendum quàm ad dicendum nimium quidem sufficientem, pauperem uerò. Non enim quoquo modo poterat, uolebat lucrari: sed bonis hominibus affectus, iustius esse ducebat à calumniatoribus potius accipere. Huic itaque Crito, cùm à suis agris frumentum, uinum, oleum, lanas, aut quicquam ad uitam utile colligeret, partem mittebat: & cùm sacrificaret, in conuiuium uocabat, ac in huiuscemodi omnibus curam eius habebat. Archedemus igitur reputans domum Critonis sibi nutrimento fore, uehementer eum tuebatur. Moxq; unius calumniatorum Critonis multa per iniuriam facta, multosq; reperit inimicos, atq; in iudicium accersit, ubi iudicari oportebat, quid pati aut soluere oporteret. Ille uerò cùm cōscius sibi esset multorum atq; malorum, conabatur ab Archedemo euadere: qui nullo modo eum dimisit, quousque & ipsi pecuniam dederit, & Critonem amplius non molestauerit. Cùm uerò multa huiuscemodi Archedemus peregisset, tunc quemadmodum cùm quisquam pastor bonum canem habet, alij quoque prope eum suos greges adducunt, ut cane fruantur: sic etiam multi amicorum Critonem rogabant, ut eis quoque Archedemum custodem præstaret. Archedemus lubens Critoni parebat, & per eum non modò Crito,

sed amici etiam fruebantur quiete. Quòd si quis illorum quibus infestus erat, per conuiciũ appellaret illum adulatorẽ Critonis, pro utilitate ab eo suscepta: Vtrum, dicebat Archedemus, turpius est à bonis hominibus beneficijs acceptis, eos è cõuerso beneficijs afficiẽdo, amicitiam eorum acquirere, prauis autem inimicum effici: an bonis & optimis iniuriã inferendo inimicos, prauos uerò iuuando conari amicos efficere, & pro bonis, huiuscemodi hominibus uti? His de causis itaq; unus amicorum Critonis Archedemus erat, & à cæteris amicis eius honorabatur. Audiui uerò Socratem cum Diodoro quoq; suo amico in hunc modum disputasse: Dic mihi ô Diodore, inquit, si quis tuorum seruorum abs te aufugiat, conaris'ne ut eum recipias? Et alios etiã meherclè cohortor, mercedem inuentionis Sostrati præconio denuncians. Si uerò quisquam seruorũ ægrotet, nónne medicis conuocatis procuras ne moriatur? Admodum, inquit. Quòd si quis amicorum tuorũ multò tibi utilior seruis, in uitæ periculum ob indigentiam inciderit, nónne putas dignũ esse curam eius suscipere ne pereat: Atqui Hermogenem non esse ingratum hominem non ignoras: puderet itaq; eum profectò utilitati à te suscepta, non utilem eum etiam tibi esse. Habere autem quenquam & spontaneum & constantem ministrum, sufficientemque facere quodcunque imperatum fuerit, & non modò illud, sed ex se etiam potentem multa & cogitare & reperire consilia, plus, ut arbitror, quàm multi serui ualeret. Boni uerò œconomi, cùm liceat magni precij rem paruo emere, tunc dicunt esse emendum. Nunc autem propter tempora licet paruo bonos amicos comparare. Ad hæc Diodorus: Bene dicis ô Socrates, ait: iube itaque Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per Iouem: puto nanque nec tibi melius fore illum te, quàm te illum adire: nec maius bonum illi, quàm tibi esse, si ista ad hunc modum gerãtur. His dictis, Diodorus ad Hermogenem accessit, & non magna pecunia præstita, eum sibi amicitia coniunxit, qui operam daret ut quid dicere aut facere posset consideraret, quod & utile & gratum esset Diodoro.

XENO-

ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ. εἰ δέ τις αὐτῷ τούτων οἷς ἀπήχθετο ὀνειδίζοι, ὡς ὑπὸ Κρίτωνος ὠφελούμενος κολακεύει αὐτόν, πότερον οὖν, ἔφη ὁ Ἀρχέδημος, αἰσχρόν ἐστιν εὐεργετούμενον ὑπὸ χρηστῶν ἀνθρώπων καὶ ἀντευεργετοῦντα τοὺς μὲν τοιούτους φίλους ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς διαφέρεσθαι; ἢ τοὺς μὲν καλοὺς κἀγαθοὺς ἀδικεῖν πειρώμενον ἐχθροὺς ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς συνεργοῦντα πειρᾶσθαι φίλους ποιεῖσθαι, καὶ χρῆσθαι τούτοις ἀντ' ἐκείνων; ἐκ δὲ τούτου εἷς τε τῶν Κρίτωνος φίλων Ἀρχέδημος ἦν, καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Κρίτωνος φίλων ἐτιμᾶτο. οἶδα δὲ καὶ Διοδώρῳ αὐτὸν ἑταίρῳ ὄντι τοιάδε διαλεχθέντα. εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Διόδωρε, ἄν τίς σοι τῶν οἰκετῶν ἀποδρᾷ, ἐπιμελῇ ὅπως ἀνακομίσῃ; καὶ ἄλλους γε νὴ Δί', ἔφη, παρακαλῶ, σῶστρα τούτου ἀνακηρύττων. τί γάρ, ἔφη, ἐάν τις σοι κάμνῃ τῶν οἰκετῶν, τούτου ἐπιμελῇ; καὶ παρακαλεῖς ἰατροὺς ὅπως μὴ ἀποθάνῃ; σφόδρα γ', ἔφη. εἰ δέ τις σοι τῶν γνωρίμων, ἔφη, πολὺ τῶν οἰκετῶν χρησιμώτερος ὤν, κινδυνεύει δι' ἔνδειαν ἀπολέσθαι, οὐκ οἴει σοι ἄξιον εἶναι ἐπιμεληθῆναι, ὅπως διασωθῇ; καὶ μὴν οἶσθά γε, ὅτι οὐκ ἀγνώμων ἐστὶν Ἑρμογένης. αἰσχύνοιτο δ' ἂν εἰ ὠφελούμενος ὑπὸ σοῦ μὴ ἀντωφελοίη σε. καίτοι τὸ ὑπηρέτην ἑκόντα τε καὶ εὔνουν καὶ παράμονον, καὶ τὸ κελευόμενον ἱκανὸν ποιεῖν ἔχειν, καὶ μὴ μόνον τὸ κελευόμενον ἱκανὸν ὄντα ποιεῖν, ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ χρήσιμον εἶναι καὶ προνοεῖν καὶ προβουλεύεσθαι πολλῶν οἰκετῶν οἶμαι ἀντάξιον εἶναι. οἱ μέντοι ἀγαθοὶ οἰκονόμοι, ὅταν τὸ πολλοῦ ἄξιον μικροῦ ἐξῇ πρίασθαι, τότε φασὶ δεῖν ὠνεῖσθαι. νῦν δὲ διὰ τὰ πράγματα εὐωνοτάτους ἔστι φίλους ἀγαθοὺς κτήσασθαι. καὶ ὁ Διόδωρος, ἀλλὰ καλῶς γε, ἔφη, λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ κέλευσον ἐλθεῖν ὡς ἐμὲ τὸν Ἑρμογένην. μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε. νομίζω γὰρ οὔτε σοι κάλλιον εἶναι τὸ καλέσαι ἐκεῖνον τοῦ αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς ἐκεῖνον, οὔτε ἐκείνῳ μεῖζον ἀγαθὸν τὸ πραχθῆναι ταῦτα ἢ σοί. οὕτω δὴ ὁ Διόδωρος ᾤχετο πρὸς τὸν Ἑρμογένην. καὶ οὐ πολὺ τελέσας, ἐκτήσατο φίλον, ὃς ἔργον εἶχε σκοπεῖν ὅ,τι ἂν ἢ λέγων ἢ πράττων ὠφελοίη τε καὶ εὐφραίνοι Διόδωρον.

XENO-

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ὅτι δὲ τοὺς ὀρεγομένους τῶν καλῶν ἐπιμελεῖς ὧν ὀρέγοιντο ποιῶν ὠφέλει, νῦν τοῦτο διηγήσομαι. ἀκούσας γάρ ποτε Διονυσόδωρον εἰς τὴν πόλιν ἥκειν, ἐπαγγελλόμενον στρατηγεῖν διδάξειν, ἔλεξε πρός τινα τῶν ξυνόντων, ὃν ᾐσθάνετο βουλόμενον τῆς τιμῆς ταύτης ἐν τῇ πόλει τυγχάνειν. αἰσχρὸν μέντοι, ὦ νεανία, τὸν βουλόμενον ἐν τῇ πόλει στρατηγεῖν, ἐξὸν τοῦτο μαθεῖν, ἀμελῆσαι αὐτοῦ. καὶ δικαίως ἂν οὗτος ὑπὸ τῆς πόλεως ζημιοῖτο πολὺ μᾶλλον, ἢ εἴ τις ἀνδριάντας ἐργολαβοίη, μὴ μεμαθηκὼς ἀνδριαντοποιεῖν. ὅλης γὰρ τῆς πόλεως ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις ἐπιτρεπομένης τῷ στρατηγῷ, μεγάλα τε ἀγαθὰ κατορθοῦντος αὐτοῦ, καὶ τὰ κακὰ διαμαρτάνοντος, εἰκὸς γίγνεσθαι. πῶς οὖν οὐκ ἂν δικαίως, ὁ τοῦ μὲν μανθάνειν τούτου ἀμελῶν, τοῦ δὲ αἱρεθῆναι ἐπιμελούμενος ζημιοῖτο; τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων, ἔπεισεν αὐτὸν ἐλθόντα μανθάνειν. ἐπεὶ δὲ μεμαθηκὼς ἧκε, προσέπαιζεν αὐτῷ, λέγων· οὐ δοκεῖ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ Ὅμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα γεραρὸν ἔφη εἶναι, καὶ οὗτος δὲ στρατηγεῖν μαθὼν, γεραρώτερος φαίνεσθαι; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ κιθαρίζειν μαθὼν, καὶ ἐὰν μὴ κιθαρίζῃ, κιθαριστής ἐστιν· καὶ ὁ μαθὼν ἰᾶσθαι, κἂν μὴ ἰατρεύῃ, ὅμως ἰατρός ἐστιν. οὕτω καὶ ὅδε ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου διατελεῖ στρατηγὸς ὤν, κἂν μηδεὶς αὐτὸν ἕληται. ὁ δὲ μὴ ἐπιστάμενος, οὔτε στρατηγὸς, οὔτε ἰατρός ἐστιν, οὐδὲ ἐὰν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων αἱρεθῇ. ἀτὰρ, ἔφη, ἵνα καὶ ἐὰν ἡμῶν τις ταξιαρχῇ, ἢ λοχαγῇ, ἐπιστημονέστεροι τῶν πολεμικῶν ὦμεν, λέξον ἡμῖν, πόθεν ἤρξατό σε διδάσκειν τὴν στρατηγίαν; καὶ ὃς, ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, εἰς ὅπερ καὶ ἐτελεύτα. τὰ γὰρ τακτικὰ ἐμέ γε, καὶ ἄλλο οὐδὲν ἐδίδαξεν. ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτό γε πολλοστὸν μέρος ἐστὶ στρατηγίας. καὶ γὰρ παρασκευαστικὸν τῶν εἰς τὸν πόλεμον τὸν στρατηγὸν εἶναι χρὴ, καὶ ποριστικὸν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατιώταις, καὶ μηχανικὸν, καὶ ἐργαστικὸν, καὶ ἐπιμελῆ, καὶ καρτερικὸν, καὶ ἀγχίνουν, καὶ φιλόφρονά τε καὶ ὠμὸν, καὶ ἁπλοῦν τε καὶ ἐπίβουλον, καὶ φυλακτικόν τε, καὶ κλέπτην, καὶ προετικὸν, καὶ ἅρπαγα, καὶ φιλόδωρον, καὶ πλεονέκτην, καὶ ἀσφαλῆ, καὶ ἐπιθετικὸν, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ φύσει καὶ ἐπιστήμῃ, ἃ δεῖ τὸν εὖ στρατηγήσοντα ἔχειν. καλὸν δὲ καὶ τὸ τακτικὸν εἶναι. πολὺ γὰρ διαφέρει στράτευμα τεταγμένον ἀτάκτου. ὥσπερ λίθοι τε καὶ πλίνθοι, καὶ ξύλα καὶ κέραμος, ἀτάκτως μὲν ἐῤῥιμμένα, οὐδὲν χρήσιμά ἐστιν. ἐπειδὰν δὲ ταχθῇ κάτω μὲν καὶ ἐπιπολῆς, τὰ μήτε σηπόμενα μήτε τηκόμενα, οἵ τε λίθοι καὶ ὁ κέραμος, ἐν μέσῳ δὲ αἵ τε πλίνθοι, καὶ τὰ ξύλα, ὥσπερ ἐν οἰκοδομίᾳ συντίθεται, τότε γίγνεται πολλοῦ ἄξιον κτῆμα οἰκία. ἀλλὰ πάνυ, ἔφη ὁ νεανίσκος, ὅμοιον, ὦ Σώκρατες, εἴρηκας. καὶ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ τούς τε πρώτους ἀρίστους δεῖ τάττειν καὶ τοὺς τελευταίους. ἐν δὲ μέσῳ τοὺς χείρους, ἵνα ὑπὸ μὲν τῶν ἄγωνται, ὑπὸ δὲ τῶν ὠθῶνται.

οἱ μὲν

XENOPHONTIS DE FACTIS ET DICTIS SOCRATIS MEMORATU DIGNIS LIBER TERTIUS, Bessarione Cardinale Niceno interp.

QVOD autem honestarum cupidis rerum, hortando eos ad studia earum quæ cupiebant, perutilis erat, nunc narrabo. Cùm enim quondam audisset Dionysodorum aduenisse in urbem, qui profitebatur exercitus ductitandi artem se tradere posse, ad quendam è suis auditoribus quem sentiebat huius muneris cupidum esse, sic est locutus: Turpe est ô adolescens, inquit, profectò, si quis uolens in ciuitate dux effici, negligat doceri, cùm discere liceat. At ciuitas multò cum maiori iustitia illum condemnaret, quàm si quis ignarus fingere statuas conaretur. Cùm tota nanque ciuitas à duce in re militari pendeat, magnam & utilitatem cùm illi res prosperè successerint, & è conuerso perniciem cùm aduersis inciderint, fieri est uerisimile. Qui itaque ista discere negligit, eligi uerò in ducem conetur, cur non iure condemnetur? His igitur uerbis persuasit ei ire ad discendum. Cui cùm edoctus rediisset, allusit dicens: Nónne uidetur nobis, inquit, quemadmodum Homerus Agamemnonem uenerabilem appellauit, sic etiam iste cum imperare didicerit, uenerabilior apparere? Sicut enim qui pulsare citharam scit, etsi non pulsat, non minus tamen citharista est: quiq; mederi scit, etsi non medetur, medicus tamen est: sic etiam iste iam nunc est imperator, etsi nunquam electus fuerit. Qui uerò nescit, nec imperator, nec medicus est, etsi ab omnibus hominibus eligatur. At uerò inquit, ut si quis etiam nostrûm aut manipuli aut cohortis præfectus unquam futurus sit, magis in rebus bellicis periti simus, dic nobis, à quo te incœpit imperandi artem docere? At ille: Indidem, ait, ubi etiam finiuit. Aciem nanque instruendi artem, & nihil aliud me docuit. Atqui, Socrates ait, una de multis hæc imperãdi pars est. Imperatorem nanq; & præparandi ea quæ ad bellum conferant, expertum esse oportet, & ad uictũ militibus necessaria reperiendi, machinãdi, & operãdi. Et ad hæc diligentem eum esse necesse est, corpore patientem, prudentem, mitem, durũ, simplicem, insidiatorẽ, cautum, furem, liberalem, rapacem, et donandi & habendi amatorem, tutum, & alios aggredi aptum. Cæteraq; multa sunt, quæ tum natura, tum doctrina illum habere oportet, qui bene imperaturus sit. Bonũ uerò est, inquit, aciem etiã ordinare scire: multo nanque differt ordinatus ab inordinato exercitus. Quemadmodum enim lapides, lateres, ligna, et tegulæ inordinatè quidẽ proiecta, ad nihil utilia sunt: cùm uerò ordinentur deorsum & sursum quæ neq; putrefiunt neq; fluunt lapides ac testæ, in medio autem lateres & ligna, quemadmodum in ædificijs componuntur, tunc domus res magni existimãda efficitur. Tum adolescens. Vehementer ô Socrates, inquit, simile quiddã dixisti. Nã & in bello illos primos et ultimos ordinare oportet, qui fortitudine excellãt: in medio uero peiores, ut à primis ducãtur, ab ultimis uerò impellãtur.

Imperatoris munus.

Si

Si igitur, Socrates ait, et discernere tibi fortes à timidis tradidit artem, bene est: sin minus, quæ utilitas erit huius tuæ disciplinæ? Nec enim si argentū quoque te docuisset in primo & ultimo loco optimum ordinare, peius uerò in medio, nec docuisset discernere bonū ab adulterato, ulla tibi esset utilitas. Sed mehercle, inquit, nō docuit: itaque nos oportet, qui fortes, qui ue timidi sunt, iudicare. Quin igitur consideremus, ait, quo pacto nos nō lateāt? Ego profectò uelim: adolescens inquit. Si igitur argentū, inquit, rapere oportet, auaros & amatores argēti primos ponēdo bene ordinabimus? Ita mihi uidetur. In periculis uerò subeundis, num illos proponamus necesse est, qui amatores honoris sunt? Hi tamen, ait, non sunt obscuri: sed cùm ubique præclari sint, facilè inueniri ac eligi possunt. Sed sint hæc: Vtrum autē ordinare solùm te docuit, an etiam ubi & quomodo utendum est quolibet illorum qui ordinandi sunt? Minimè, inquit. Attamen multa sunt, ait, in quibus nec ordinare, nec ducere eodem modo oportet: nónne hæc tibi declarauit? Minimè, inquit, mehercle. Rursus igitur, inquit, adiens eum interroga si sciat. Nanque si non impudens sit, pudebit eum cùm pecuniā acceperit, ignarum te linquere. Quondam uerò cùm casu quendam imperatorem electum conuenisset: Qua de causa, inquit, arbitraris Homerum nuncupasse Agamemnonem populorū pastorem? Nónne quoniam quemadmodum pastorem oportet curare ut saluæ sint oues, ac habeant unde uiuant: sic etiam imperatorem curare necesse est ut exercitus saluusque sit, illudque perficiat cuius rei gratia militat? Militāt uerò ut hostibus superatis feliciores ipsi sint. Cur nanque ita laudasset Agamemnonem, atque utrunque eum appellasset, regemque bonū militemque robustum, nisi quòd probet illum esse militem fortem, qui non solū aduersus hostes fortiter luctetur, sed omni etiam exercitui huius causa sit? Regemque bonum, qui non se solum bene regeret, sed etiam illis quos regat, felicitatis causa sit? Rex nanque eligitur non ut sui ipsius curam habeat, sed ut per ipsum qui eum elegerint, in felicitate degāt. Similiter militant omnes homines ut quàm optima uita fruātur, imperatoresque præficiunt, ut ad hoc eos conducant. Oportet igitur imperatorem prospicere, ut hoc idem eligētibus conferat. Nec etiam aliud melius isto, facile est reperire, nec contrario turpius. Et ad hunc modū considerans quæ sit boni præfecti uirtus, cætera quidè auferebat. Illud autem solum relinquebat, uidelicet ut felices efficiat illos, quorum quisque dux effectus est. Cum quodam uerò equitum præfecto in hunc modum cum memini disputasse: Habes ô adolescens nobis, inquit, exponere, qua de causa equitibus præesse desiderasti? Non enim ut cæteris equitibus præcurras, cùm hoc etiam illis qui ab equo sagittant, liceat: quippe quòd etiā illi equitū præfectis præcurrere solent. Verè dicis, ait. Nec ut cognitus omnibus sis: nam furiosi etiā ab omnibus agnoscuntur. Et hoc, inquit, uerum dixisti. Nū ergo, quoniam putas opera tua equites meliores effectos, tradere ciuitati? ac dū illis præsis, si ita postulet necessitas, unà cum eis aliquo commodo ciuitatem afficere? Vehementer, ait. Perquàm optimum esset per Iouē, Socrates inquit, si hæc facere poteris.

Princi-

ποιμαίνονται

εἰ μὲν τοίνυν καὶ διαγιγνώσκειν σε τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς ἐδίδαξεν, εἰ δὲ μή, τί σοι ὄφελος ὧν ἔμαθες; οὐδὲ γὰρ εἴ σε ἀργύριον ἐκέλευσε πρῶτον μὲν καὶ τελευταῖον τὸ κάλλιστον τάττειν, ἐν μέσῳ δὲ τὸ χείριστον, μὴ διδάξας διαγιγνώσκειν τό, τε καλὸν καὶ τὸ κίβδηλον, οὐδὲν ἄν σοι ὄφελος ἦν. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἐδίδαξεν, ὥστε αὐτοὺς ἂν ἡμᾶς δέοι, τούς τε ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς κρίνειν. τί οὖν σκοπῶμεν, ἔφη, πῶς ἂν αὐτῶν μὴ διαμαρτάνοιμεν; βούλομαι, ἔφη ὁ νεανίσκος. οὐκοῦν, ἔφη, εἰ μὲν ἀργύριον δέοι ἁρπάζειν, τοὺς φιλαργυροτάτους πρώτους καθιστάντες ὀρθῶς ἂν τάττοιμεν; ἔμοιγε δοκεῖ. τί δὲ τοὺς κινδυνεύειν μέλλοντας, ἆρα τοὺς φιλοτιμοτάτους προτακτέον; οὗτοι γοῦν εἰσιν, ἔφη, οἱ ἕνεκα ἐπαίνου κινδυνεύειν ἐθέλοντες. οὐ τοίνυν οὗτοί γε ἄδηλοι, ἀλλ' ἐπιφανεῖς πανταχοῦ ὄντες εὐαίρετοι ἂν εἶεν. ἀτάρ, ἔφη, πότερά σε τάττειν μόνον ἐδίδαξεν, ἢ καὶ ὅποι καὶ ὅπως χρηστέον ἑκάστῳ τῶν ταγμάτων; οὐ πάνυ, ἔφη. καὶ μὴν πολλά γ' ἐστὶν, πρὸς ἃ οὔτε τάττειν ὡσαύτως προσήκει. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ διεσαφήνιζε ταῦτα. νὴ Δί', ἔφη, πάλιν τοίνυν ἐλθὼν ἐπανερώτα. ἢν γὰρ ἐπίστηται καὶ μὴ ἀναιδὴς ᾖ, αἰσχυνεῖται ἀργύριον εἰληφὼς ἐνδεᾶ σε ἀποπέμψασθαι. ἐντυχὼν δέ ποτε στρατηγεῖν ᾑρημένῳ τῳ, τοῦ ἕνεκεν, ἔφη, Ὅμηρον οἴει τὸν Ἀγαμέμνονα προσαγορεῦσαι ποιμένα λαῶν; ἆρά γε ὅτι ὥσπερ τὸν ποιμένα ἐπιμελεῖσθαι δεῖ ὅπως αἱ ὄιες καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἕξουσι, καὶ οὗ ἕνεκα τρέφονται, τοῦτο ἔσται. οὕτω καὶ τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ ὅπως σῶοί τε οἱ στρατιῶται ἔσονται, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἕξουσι, καὶ οὗ ἕνεκα στρατεύονται, τοῦτο ἔσται; στρατεύονται δὲ ἵνα κρατοῦντες τῶν πολεμίων εὐδαιμονέστεροι ὦσιν. ἢ τί δή ποτε οὕτως ἐπῄνεσε τὸν Ἀγαμέμνονα εἰπών, ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής· ἆρά γε ὅτι. αἰχμητής τε καὶ κρατερὸς ἂν εἴη, οὐκ εἰ μόνος αὐτὸς εὖ ἀγωνίζοιτο πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλ' εἰ καὶ παντὶ τῷ στρατοπέδῳ, τούτου αἴτιος εἴη. καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, οὐκ εἰ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ βίου καλῶς προεστήκοι, ἀλλ' εἰ καὶ ὧν βασιλεύοι, τούτοις εὐδαιμονίας αἴτιος εἴη; καὶ γὰρ βασιλεὺς αἱρεῖται, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἑλόμενοι δι' αὐτὸν, εὖ πράττωσι. καὶ στρατεύονται δὲ πάντες, ἵνα ὁ βίος αὐτοῖς ὡς βέλτιστος ᾖ. καὶ στρατηγοὺς αἱροῦνται τούτου ἕνεκα, ἵνα πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἡγεμόνες ὦσι. δεῖ οὖν τὸν στρατηγοῦντα τοῦτο παρασκευάζειν τοῖς ἑλομένοις αὐτὸν στρατηγόν, καὶ γὰρ οὔτε κάλλιον τούτου ἄλλο ῥᾴδιον εὑρεῖν, οὔτε αἴσχιον τοῦ ἐναντίου. καὶ οὕτως ἐπισκοπῶν, τίς εἴη ἀγαθοῦ ἡγεμόνος ἀρετή, τὰ μὲν ἄλλα περιῄρει, κατέλειπε δὲ τὸ εὐδαίμονας ποιεῖν, ὧν ἂν ἡγῆται. καὶ ἱππαρχεῖν δέ τινι ᾑρημένῳ, οἶδά ποτε αὐτὸν τοιάδε διαλεχθέντα· ἔχοις ἄν, ἔφη, ὦ νεανία, εἰπεῖν ἡμῖν ὅτου ἕνεκα ἐπεθύμησας ἱππαρχεῖν; οὐ γὰρ δὴ τοῦ πρῶτος τῶν ἱππέων ἐλαύνειν. καὶ γὰρ ἱπποτοξόται τούτου γε ἀξιοῦνται. προελαύνουσι γοῦν καὶ τῶν ἱππάρχων. ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ γνωσθῆναί γε, ἐπεὶ καὶ οἱ μαινόμενοί γε ὑπὸ πάντων γιγνώσκονται. ἀληθὲς, ἔφη, καὶ τοῦτο λέγεις. ἀλλ' ἆρα ὅτι τὸ ἱππικὸν οἴει τῇ πόλει βέλτιον ἂν ποιήσας παραδοῦναι, καὶ εἴ τις χρεία γίγνοιτο ἱππέων, τούτων ἡγούμενος ἀγαθοῦ τινος αἴτιος γενέσθαι τῇ πόλει; καὶ μάλα, ἔφη. καὶ ἔστι γε νὴ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καλόν, ἐὰν δύνῃ ταῦτα ποιῆσαι.

ἡ δ'

ἡ δ᾽ ἀρχὴ ποῦ ἐφ᾽ ἧς ᾕρησαι ἱππέων τε καὶ ἀναβατῶν ἐστιν; ἔστι γὰρ οὖν, ἔφη. ἴθι δὴ λέξον ἡμῖν πρῶτον τοῦτο, ὅπως διανοῇ τοὺς ἵππους βελτίους ποιῆσαι. καὶ ὅς. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, οὐκ ἐμὸν οἶμαι τὸ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἕκαστον δεῖν τοῦ ἑαυτοῦ ἔργου ἐπιμελεῖσθαι. ἐὰν οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, παρέχωνταί σοι τοὺς ἵππους, οἱ μὲν οὕτως κακόποδας, ἢ κακοσκελεῖς, ἢ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ οὕτως ἀτρόφους, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀκολουθεῖν· οἱ δὲ οὕτως ἀναγώγους, ὥστε μὴ μένειν ὅπου ἂν σὺ τάξῃς· οἱ δὲ οὕτως λακτιστὰς, ὥστε μηδὲ μετατάξαι δυνατὸν εἶναι, τί σοι τοῦ ἱππικοῦ ὄφελος ἔσται; ἢ πῶς δυνήσῃ τοιούτων ἡγούμενος, ἀγαθόν τι ποιῆσαι τὴν πόλιν; καὶ ὅς· ἀλλὰ καλῶς τε λέγεις, ἔφη, καὶ πειράσομαι τῶν ἵππων εἰς τὸ δυνατὸν ἐπιμελεῖσθαι. τί δὲ, τοὺς ἱππέας οὐκ ἐπιχειρήσεις βελτίονας ποιῆσαι; ἔγωγε, ἔφη. καὶ γὰρ ἐάν τις αὐτῶν καταπίπτῃ, μᾶλλον ἂν οὕτως σώζοιτο. τί γὰρ ἐάν που κινδυνεύειν δέῃ, πότερον ἐπάγειν τοὺς πολεμίους ἐπὶ τὴν ἄμμον κελεύσεις, ἔνθαπερ εἰώθατε ἱππεύειν, ἢ πειρᾶσθαι τὰς μελέτας ἐν τοιούτοις ποιεῖσθαι χωρίοις, ἐν οἵοισπερ οἱ πολέμιοι γίγνονται; βέλτιον γοῦν, ἔφη, καὶ τοῦτο. θήγειν δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἱππέων καὶ ἐξοργίζειν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἅπερ ἀλκιμωτέρους ποιεῖν, διανενόησαι; εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ νῦν γε πειράσομαι, ἔφη. ὅπως δέ σοι πείθωνται οἱ ἱππεῖς πεφρόντικάς τι; ἄνευ γὰρ δὴ τούτου οὔτε ἵππων, οὔτε ἱππέων ἀγαθῶν καὶ ἀλκίμων οὐδὲν ὄφελος. ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. ἀλλὰ πῶς ἄν τις μάλιστα, ὦ Σώκρατες, ἐπὶ τοῦτο αὐτοὺς προτρέψαιτο; ἐκεῖνο μὲν δή που οἶσθα, ὅτι ἐν παντὶ πράγματι, οἱ ἄνθρωποι τούτοις μάλιστα ἐθέλουσι πείθεσθαι, οὓς ἂν ἡγῶνται βελτίους εἶναι. καὶ γὰρ ἐν νόσῳ ὃν ἂν ἡγῶνται ἰατρικώτατον εἶναι, τούτῳ μάλιστα πείθονται· καὶ ἐν πλοίῳ οἱ πλέοντες, ὃν ἂν κυβερνητικώτατον· καὶ ἐν γεωργίᾳ, ὃν ἂν γεωργικώτατον. καὶ μάλα, ἔφη. οὐκοῦν εἰκός, ἔφη, καὶ ἐν ἱππικῇ, ὃς ἂν μάλιστα εἰδὼς φαίνηται ἃ δεῖ ποιεῖν, τούτῳ μάλιστα ἐθέλειν τοὺς ἄλλους πείθεσθαι. ἐὰν οὖν, ἔφη ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, βέλτιστος ὢν αὐτῶν δῆλος ὦ, ἀρκέσει μοι τοῦτο εἰς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἐμοί; ἐάν γε πρὸς τοῦτο, ἔφη, διδάξῃς αὐτοὺς, ὡς τὸ πείθεσθαί σοι, κάλλιόν τε καὶ σωτηριώτερον αὐτοῖς ἔσται. πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο διδάξω; πολὺ νὴ Δί᾽, ἔφη, ῥᾷον ἢ εἴ σοι δέοι διδάσκειν, ὡς τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀμείνω καὶ λυσιτελέστερά ἐστι. λέγεις, ἔφη, σὺ τὸν ἵππαρχον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιμελεῖσθαι δεῖν, καὶ τοῦ λέγειν δύνασθαι; σὺ δ᾽ ᾤου, ἔφη, χρῆναι σιωπῇ ἱππαρχεῖν; ἢ οὐκ ἐντεθύμησαι, ὅτι ὅσα τε νόμῳ μεμαθήκαμεν κάλλιστα ὄντα, δι᾽ ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν; καὶ εἴ τι ἄλλο καλὸν μανθάνει τις μάθημα, διὰ λόγου μανθάνει. καὶ οἱ ἄριστα διδάσκοντες, μάλιστα λόγῳ χρῶνται· καὶ οἱ τὰ σπουδαιότατα μάλιστα ἐπιστάμενοι, κάλλιστα διαλέγονται. ἢ τόδε οὐκ ἐντεθύμησαι, ὡς ὅταν γε χορὸς εἷς ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως γίγνηται, ὥσπερ ὁ εἰς Δῆλον πεμπόμενος, οὐδεὶς ἄλλοθεν οὐδαμόθεν τούτῳ ἐφάμιλλος γίγνεται, οὐδὲ εὐανδρία ἐν ἄλλῃ πόλει ὁμοία τῇ ἐνθάδε συνάγεται; ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. ἀλλὰ μὴν οὔτε εὐφωνίᾳ τοσοῦτον διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων, οὔτε σωμάτων μεγέθει καὶ ῥώμῃ, ὅσον φιλοτιμίᾳ, ἥπερ μάλιστα παροξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἔντιμα. ἀληθὲς,

Principatus uerò hic in quem electus es, equorum & equitum est? Ita est, inquit. Agè itaque hoc primum dic nobis: Quibus artibus cogitas equos meliores efficere? At ille: Non meum hoc opus est, sed quilibet officij sui curam habebit. At si tibi, Socrates ait, equos ducent quosdam, tam uitiatis pedibus ac tibijs: quosdam uerò ita debiles ac strigosos, ut sequi non possint: & quosdam ita male educatos, ut non maneant quocunque tu loco ordinaueris: quosdam uerò tam calcitrosos, ut non sit possibile de uno in alium aciei locum eos transferre, quae tibi utilitas erit equitatus? aut quo tandem bono, cùm talibus praesis, ciuitatem afficies? At ille: Optimè dicis, inquit: & ideo prout possum, conabor equorum curam habere. Quid uerò, equites ipsos non conaberis meliores efficere? Vehementer, inquit. Primo itaque, ait, aptiores ad ascendendum equos efficies? Opportunum est, inquit: etenim si quando quisquam eorum ab equo caderet, citius hoc modo saluus erit. Quòd si pericula, inquit, oportuerit subire, utrum ad arenam iubebis hostes attrahere, ubi equitare soletis: an in talibus locis exerceri conaberis, quibus bella fieri solent? Hoc esset melius, ait. Acuere uerò animos equitum, & aduersus hostes irritare, ac fortiores efficere unquam considerasti? Si non antea, nunc, ait, conabor. Vt uero tibi obediant equites cogitasti? etenim absque hoc, nec equorum, nec equitum bonorum ac fortium ulla erit utilitas. Verum dicis, ait. Sed quonam modo quisquam ô Socrates, eos ad hoc impellat? Non ignoras illud, ait, quòd in quaque re illis obedire potissimum homines uolunt, quos putant optimos esse: nam & in morbo illi potissimum obediunt, quem putant medicina excellere. & in naui qui nauigant, gubernatori: & in agricultura agricolae. Ita profectò, inquit. Et in equitandi itaque arte, ait, quicunque sciat quae oporteat agere, illi uerisimiliter caeteri obedient. Si ergo ego, ô Socrates, melior illis in hac re sim, sufficiet mihi ad hoc ut illi mihi obediant? Si ad haec, inquit, doceas illos, melius & magis expediens eis fore tibi obedire. Quo autem modo istud docebo? Multò facilius, ait, per Iouem, quàm si oportuerit docere, mala meliora esse bonis atque utiliora. Vt apparet igitur, inquit, tu dicis equitum praesidem oportere etiam artem perorandi habere. Tu autem putabas, ait, tacendo posse equitibus praeesse? An non recordaris, quòd quaecunque optima lege didicimus, per quae uiuere possumus, omnia ista per uerba didicimus? Et si quam aliam bonam quisque disciplinam discat, per uerba discit: quique optimè docent, sermone utuntur: quique honestissima sciant, optima disputant. Vnde fit, quòd cùm ex hac urbe unus coetus efficiatur, ut ille chorus qui in Delum mittitur, nullus alius usquam aequalis isti fieri possit, nec tanta fortitudo hominum in aliqua urbe, ut in ista nostra, congregatur. Ita est, inquit. Atqui, Socrates ait, nec uocis sonoritate tantùm Athenienses alijs antecellunt, nec corporum magnitudine & robore, quantum honoris studio, quod potissimum homines ad bene agendum hortatur.

Et

Et hoc, inquit, uerum dixisti. Nónne igitur putas, inquit, si quis haberet curã equitũ nostrorũ, quãmaximè & in hoc alijs excelleret armorũ et equorũ praeparatione ac ordinatione, prõptitudineq; ad exponendũ se periculis hostiũ, dũmodo putẽt si haec faciant, laude & honore dignos fore? Verisimile est, inquit. Noli igitur negligere, ait, sed conare eos ad ea hortari, à quib. et tibi et caeteris per te ciuib. utilitas erit. Sed me hercle, conabor, inquit. Cùm uerò quondam uidisset Nicomachidẽ è comitijs domũ repetentem, interrogauit: Qui nã ô Nicomachides, imperatores sunt electi? At ille: Nónne uides ô Socrates, inquit, quales Athenienses sint, quòd me quidẽ nõ elegerunt q modo ut miles, modò manipuli, modò legionis praefectus, militãs me cõtriui, tot ab hostib. susceptis uulneribus? Et simul cũ haec diceret, cicatrices uulnerum nudato corpore ostendebat. Antisthenẽ autẽ elegerũt, qui nec in peditibus, nec in equitib. unquã laude dignũ quicquã militãdo fecit: quiq; nihil aliud nouit, nisi pecuniã cõquirere. Hoc igitur, inquit Socrates, bonũ erit, siquidẽ militib. sufficiẽs erit necessaria praebere. Nã et negociatores, ait Nicomachides, sufficientes sunt ad pecuniã congregandã, nõ tamẽ ideo imperare quoq; possunt. At Socrates ait: Imò etiã uictoriae studiosus Antisthenes est, quod oportet imperatori adesse. Nonne uides, quoties contendit in ludicris certaminib. illũ in omnib. uicisse? Minimè tamẽ mehercle, Nicomachides ait, simile est spectaculis & exercitui praeesse. Atqui Socrates ait, cũ nec cantus, nec ludicrorũ peritus Antisthenes esset, tamẽ potuit reperire qui optimi in huiuscemodi essẽt. Et cũ imperet ergo, inquit Nicomachides alios qui pro eo aciẽ ordinẽt reperiet, alios uerò qui ui oppugnabunt? Si ita in re quoq; militari, Socrates ait, qui optimi sunt, sicut in spectaculis fecit, reperiet, et illos alijs praeponet, meritò et in hac re uictor euadet. Nã et pecuniã eũ impendere magis uerisimile est in hãc uictoriã rei militaris, quae cõmunis toti ciuitati erit, quàm in illã quae in ludicris spectaculis solet tribui, nec cõmunis esse. Putas ô Socrates igitur eiusdẽ hominis esse, in ludicra pecuniã cõferre ac imperare? Puto ego, inquit, in quacũq; re quisquã praesit, si sciat quib. opus erit, & possit illa conquirere, optimus ille praeses est, siue spectaculo, siue domui, siue ciuitati, siue exercitui praesit. At mehercle, ait Nicomachides, nunquã putassem me hoc abs te auditurũ, bonos etiã imperatores fore, qui boni patresfamiliâs sunt. Age ergo, Socrates inquit, utriusq; eorũ officia inuestigemus, ut sciamus utrũ eadẽ sint, an in aliquo differant. Inuestigemus, ait: Vtrisq; enim hoc unũ cõmune est officiũ, inquit, subditos sibi obediẽtes efficere. Vehementer, ait. Illa uerò praecipere cuilibet quae facere sciat, nónne commune utrisq; est? Bonos uerò praemijs afficere, malos autem poenis, nónne utrisque conuenit? Vtrisque, inquit. Subditos uerò beneuolos sibi facere non est utriq; expediens? Expediẽs, inquit. Socios autem atq; auxiliares acquirere, uidetur ne tibi utrisq; conducere? Videtur, ait. Custodes uerò rerum suarum esse, est opportunum utrisque? Est inquit. Diligentes ergo & industrios utrosque esse oportet in suis officijs? Haec omnia, inquit, similia utrisque sunt:

Praeses optimus.

Imperatoris ad patrem familias comparatio.

bel

ἀληθὲς, ἔφη, καὶ τοῦτο. οὐκοῦν οἴει, ἔφη, καὶ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐνθάδε, εἴ τις ἐπιμεληθείη, ὡς πολὺ ἂν καὶ τοῦτο διενέγκοι τῶν ἄλλων, ὅπλων τε καὶ ἵππων παρασκευῇ καὶ εὐταξίᾳ, καὶ τῷ ἑτοίμως κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους, εἰ νομίσειαν ταῦτα ποιοῦντες, ἐπαίνου καὶ τιμῆς τεύξεσθαι; εἰκός γε, ἔφη. μὴ τοίνυν ὄκνει, ἔφη, ἀλλὰ πειρῶ τοὺς ἄνδρας ἐπὶ ταῦτα προτρέπειν, ἀφ' ὧν αὐτός τε ὠφεληθήσῃ, καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται διὰ σέ. ἀλλὰ νὴ Δία πειράσομαι, ἔφη. ἰδὼν δέ ποτε Νικομαχίδην, ἐξ ἀρχαιρεσιῶν ἀπιόντα, ἤρετο. τίνες, ὦ Νικομαχίδη, στρατηγοὶ ᾕρηνται; καὶ ὅς. οὐ γὰρ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοιοῦτοί εἰσιν Ἀθηναῖοι, ὥστε ἐμὲ μὲν οὐχ εἵλοντο, ὃς ἐκ καταλόγου στρατευόμενος κατατέτριμμαι καὶ λοχαγῶν καὶ ταξιαρχῶν, καὶ τραύματα ὑπὸ τῶν πολεμίων τοσαῦτα ἔχων (ἅμα δὲ τὰς οὐλὰς τῶν τραυμάτων ἀπογυμνούμενος ἐπεδείκνυεν) Ἀντισθένην δὲ, ἔφη, εἵλοντο, τὸν οὔτε ὁπλίτην που στρατευσάμενον, ἔν τε τοῖς ἱππεῦσιν οὐδὲν περίβλεπτον ποιήσαντα, ἐπιστάμενόν τε ἄλλο οὐδὲν, ἢ χρήματα συλλέγειν. οὐκοῦν ἔφη ὁ Σωκράτης τοῦτο μὲν ἀγαθὸν, εἴγε τοῖς στρατιώταις ἱκανὸς ἔσται τὰ ἐπιτήδεια πορίζειν. καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, χρήματα συλλέγειν, ἱκανοί εἰσιν. ἀλλ' οὐχ ἕνεκα τούτου καὶ στρατηγεῖν δύναιντ' ἄν. καὶ ὁ Σωκράτης, ἔφη. ἀλλὰ καὶ φιλόνεικος Ἀντισθένης ἐστὶν, ὃ στρατηγῷ προσεῖναι ἐπιτήδειόν ἐστιν. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ὁσάκις κεχορήγηκε πᾶσι τοῖς χοροῖς νενίκηκε; μὰ Δί', ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἀλλ' οὐδὲν ὅμοιόν ἐστι χοροῦ τε καὶ στρατεύματος προεστάναι. καὶ μὴν, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδ' ᾠδῆς γε ὁ Ἀντισθένης, οὐδὲ χορῶν διδασκαλίας ἔμπειρος ὢν, ὅμως ἐγένετο ἱκανὸς εὑρεῖν τοὺς κρατίστους ταῦτα. καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ οὖν, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἄλλους μὲν εὑρήσει τοὺς τάξοντας ἀνθ' ἑαυτοῦ, ἄλλους δὲ τοὺς μαχουμένους. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐάν γε καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς τοὺς κρατίστους, ὥσπερ ἐν τοῖς χορικοῖς ἐξευρίσκῃ, καὶ προαιρῆται, εἰκότως ἂν καὶ τούτου νικηφόρος εἴη. καὶ δαπανᾶν δ' αὐτὸν εἰκὸς μᾶλλον ἐθέλειν, εἰς τὴν ξὺν ὅλῃ τῇ πόλει τῶν πολεμικῶν νίκην, ἢ εἰς τὴν ξὺν τῇ φυλῇ τῶν χορικῶν. λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός ἐστι χορηγεῖν τε καλῶς καὶ στρατηγεῖν; λέγω ἔγωγ', ἔφη, ὡς ὅτου ἄν τις προστατεύῃ, ἐὰν γιγνώσκῃ τε ὧν δεῖ, καὶ ταῦτα πορίζεσθαι δύνηται, ἀγαθὸς ἂν εἴη προστάτης, εἴτε χοροῦ, εἴτε οἴκου, εἴτε πόλεως, εἴτε στρατεύματος προστατεύῃ. καὶ ὁ Νικομαχίδης, μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἄν ποτε ᾤμην ἐγώ σου ἀκοῦσαι, ὡς ἀγαθοὶ οἰκονόμοι στρατηγοὶ ἂν εἶεν. ἴθι δὴ, ἔφη, ἐξετάσωμεν τὰ ἔργα ἑκατέρου αὐτῶν, ἵνα εἰδῶμεν, πότερον τὰ αὐτά ἐστιν, ἢ διαφέρει τι. πάνυ γε, ἔφη. τὸ μὲν τοὺς ἀρχομένους κατηκόους τε καὶ εὐπειθεῖς ἑαυτοῖς παρασκευάζειν, ἀμφοτέρων ἐστὶν ἔργον; καὶ μάλα, ἔφη. τί δὲ τὸ προστάττειν ἑκάστους ἐπιτηδείοις πράττειν; καὶ τοῦτο, ἔφη. καὶ μὴν τὸ τοὺς κακοὺς κολάζειν, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν ἀμφοτέροις οἶμαι προσήκειν; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. τὸ δὲ τοὺς ὑπηκόους εὐμενεῖς ποιεῖσθαι, πῶς οὐ καλὸν ἀμφοτέροις; καὶ τοῦτ', ἔφη. συμμάχους δὲ καὶ βοηθοὺς προσάγεσθαι δοκεῖ σοι συμφέρειν ἀμφοτέροις, ἢ οὔ; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. ἀλλὰ φυλακτικοὺς τῶν ὄντων οὐκ ἀμφοτέρους εἶναι προσήκει περὶ τὰ αὐτῶν ἔργα; ταῦτα μὲν, ἔφη, πάντα ὁμοίως ἀμφοτέρων ἐστίν.

ἀλλὰ

ἀλλὰ τό γε μάχεσθαι οὐκέτι ἀμφοτέρων. ἀλλ' ἐχθροί γέ τοι ἀμφοτέροις γίγνονται; καὶ μάλα, ἔφη, τοῦτό γε. οὐκοῦν τὸ περιγενέσθαι τούτων ἀμφοτέροις συμφέρει; πάνυ γ', ἔφη. ἀλλ' ἐκεῖνο παριεὶς ἂν δέῃ μάχεσθαι, τί ὠφελήσει ἡ οἰκονομική; ἐνταῦθα δή που καὶ πλεῖστον, ἔφη. ὁ γὰρ ἀγαθὸς οἰκονόμος, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτω λυσιτελές τε καὶ κερδαλέον ἐστίν, ὡς τὸ μαχόμενον τοὺς πολεμίους νικᾶν, οὐδὲ οὕτως ἀλυσιτελές τε καὶ ζημιῶδες, ὡς τὸ ἡττᾶσθαι, προθύμως μὲν τὰ πρὸς τὴν νίκην συμφέροντα ζητήσει, καὶ παρασκευάσεται. ἐπιμελῶς δὲ τὰ πρὸς τὸ ἡττᾶσθαι φέροντα, σκέψεται καὶ φυλάξεται, ἐνεργῶς δ' ἂν τὴν παρασκευὴν ὁρᾷ νικητικὴν οὖσαν μαχεῖται. οὐχ ἥκιστα δὲ τούτων, ἐὰν ἀπαράσκευος ᾖ, φυλάξεται συνάπτειν μάχην. μὴ καταφρόνει, ἔφη, ὦ νικομαχίδη, τῶν οἰκονομικῶν ἀνδρῶν. ἡ γὰρ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια πλήθει μόνον διαφέρει τῆς τῶν κοινῶν. τὰ δὲ ἄλλα παραπλήσια ἔχει. τὸ μέγιστον, ὅτι οὔτε ἄνευ ἀνθρώπων οὐδετέρα γίγνεται, ὅτι δι' ἄλλων μὲν ἀνθρώπων, τὰ ἴδια πράττεται, δι' ἄλλων δὲ τὰ κοινά. οὐ γὰρ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμελόμενοι χρῶνται, ἢ οἷσπερ τὰ ἴδια οἰκονομοῦντες, ὅσοι ἐπιστάμενοι χρῆσθαι, καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ καλῶς πράττουσιν. οἱ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι, ἀμφοτέρωθι πλημμελοῦσιν. περικλεῖ δέ ποτε τῷ τοῦ πάνυ περικλέους υἱῷ διαλεγόμενος, ἐγώ τοι, ἔφη, ὦ περίκλεις, ἐλπίδα ἔχω σοῦ στρατηγήσαντος, ἀμείνω τε καὶ ἐνδοξοτέραν τὴν πόλιν εἰς τὰ πολεμικὰ ἔσεσθαι, καὶ τῶν πολεμίων κρατήσειν. καὶ ὁ περικλῆς, βουλοίμην ἄν, ἔφη, ὦ σώκρατες, ἃ λέγεις, ὅπως δὲ ταῦτα γένοιτ' ἂν οὐ δύναμαι γνῶναι. βούλει οὖν, ἔφη ὁ σωκράτης, διαλογιζόμενοι περὶ αὐτῶν ἐπισκοπῶμεν, ὅπου ἤδη τὸ δυνατόν ἐστιν; βούλομαι, ἔφη. οὐκοῦν οἶσθα, ἔφη, ὅτι πλήθει μὲν οὐδὲν μείους εἰσὶν ἀθηναῖοι βοιωτῶν; οἶδα γάρ, ἔφη. σώματα δὲ ἀγαθὰ καὶ καλά, πότερον ἐκ βοιωτῶν οἴει πλείω ἂν ἐκλεχθῆναι, ἢ ἐξ ἀθηνῶν; οὐδὲ ταύτῃ μοι δοκοῦσι λείπεσθαι. εὐμενεστέρους δὲ ποτέρους ἑαυτοῖς εἶναι νομίζεις; ἀθηναίους ἔγωγε. βοιωτῶν μὲν γὰρ πολλοὶ πλεονεκτούμενοι ὑπὸ θηβαίων δυσμενῶς αὐτοῖς ἔχουσιν. ἀθήνησι δὲ οὐδὲν ὁρῶ τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴν φιλοτιμότατοί γε καὶ φιλοφρονέστατοι πάντων εἰσίν, ἅπερ οὐχ ἥκιστα παροξύνει κινδυνεύειν, ὑπὲρ εὐδοξίας τε καὶ πατρίδος, οὐδὲ ἐν τούτοις ἀθηναῖοι μεμπτοί. καὶ μὴν προγόνων γε καλὰ ἔργα οὐκ ἔστιν, οἷς μείζω καὶ πλείω ὑπάρχει, ἢ ἀθηναίοις, ᾧ πολλοὶ ἐπαιρόμενοι, προτρέπονταί τε ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ἄλκιμοι γίγνεσθαι. ταῦτα μὲν ἀληθῆ λέγεις πάντα, ὦ σώκρατες. ἀλλ' ὁρᾷς ὅτι ἀφ' οὗ ἥ τε σὺν τολμίδῃ τῶν χιλίων ἐν λεκαδίᾳ συμφορὰ ἐγένετο, καὶ ἡ μεθ' ἱπποκράτους ἐπὶ δηλίῳ, ἐκ τούτων τεταπείνωται μὲν ἡ τῶν ἀθηναίων δόξα πρὸς τοὺς βοιωτούς. ἐπῆρται δὲ τὸ τῶν θηβαίων πρὸς τοὺς ἀθηναίους. ὥστε βοιωτοὶ μὲν οἱ πρόσθεν, οὐδ' ἐν τῇ ἑαυτῶν τολμῶντες ἀθηναίοις, ἄνευ λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἄλλων πελοποννησίων ἀντιτάττεσθαι. νῦν ἀπειλοῦσιν αὐτοὶ καθ' αὑτούς, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἀττικήν. ἀθηναῖοι δὲ οἱ πρότερον, ὅτε βοιωτοὶ μόνοι ἐγένοντο, πορθοῦντες τὴν βοιωτίαν, φοβοῦνται μὴ βοιωτοὶ δῃώσωσι τὴν ἀττικήν. καὶ ὁ σωκράτης, ἀλλ' αἰσθάνομαι μέν, ἔφη, ταῦτα οὕτως

bellum uerò gerere minimè utrisque commune est. Quid uerò, num inimici utrisque esse possunt? Possunt, ait. Superare itaque eos utrisque expedit? Expedit, ait. Sed prætermittis dicere, quid utilitatis afferre œconomica posit, si ad bellum uenire oporteat? Multum, Socrates ait: bonus enim paterfamiliás cùm sciat nihil ita lucratiuum & profuturum esse ut pugnando hostes uincere, nec tam obfuturum & damnosum ut uinci, diligenter ea quidem quæ ad uictoriam obtinendam conducant, perquiret & præparabit: quæ uerò uinci faciunt, considerabit, & ab eis cauebit: & cùm bene se sciat paratum, uiriliter pugnabit. Cùm autem non sit paratus, abstinebit maximè à prælio committendo. Noli ô Nicomachides, paruipendere homines œconomicos, inquit. Cura nanque rerum priuatarum, multitudine solum à reipublicæ gubernatione differt, in cæteris uerò similes sunt. Quod uerò maximum est, neque absque hominibus ulla istarum regitur, nec per alios quidē priuatæ, per alios uerò homines publicæ res gubernantur. Hiis nanque hominibus utuntur, qui reipublicæ curam habent, quibus etiam illi qui proprias & priuatas gubernant. Qui enim uti hominibus non ignorent, & priuatas & publicas optimè regunt: qui uerò nesciant, in utrisque errant. Cùm disputaret autem quondam cum Pericle, Periclis illius celebratissimi filio: Spero ô Pericles, inquit, te imperatore electo, meliorem honorabilioremq; ciuitatem ad res meliores fore, hostesq; superaturam. At Pericles: Velim ô Socrates, ait, ita ut tu dicis fore. Sed quibusnam artibus ista efficiantur, nempe intelligere non queo. Vis itaque, Socrates inquit, de eis consideremus, quonam modo effici possint? Vehementer, ait. Considerasti igitur, ait, Athenienses multitudine non esse pauciores quàm Bœoti sint? Consideraui, inquit. Corpora uerò bona ac pulchra, utrum à Bœotia, an ab Athenis putas plura eligi posse? Nec in hoc mihi uidentur Athenienses inferiores esse. Magis uerò beneuolos inuicem quos? Equidem Athenienses, ait. Bœotiorum nanque multi cùm à Thebanis molestentur, maleuoli inuicem sunt, Athenis uerò nihil tale uideo. Quòd si honoris cupidi magis omnibus, ac amicitiæ cultores Thebani uideantur, quæ multum homines ad pericula subeunda pro patria & honore hortantur, nec in his Athenienses minus illis habent. Atqui nulli sunt quibus præclariora pluraúe maiorum suorum facinora suppetant, quàm Athenienses: quibus multi confisi, nituntur uirtute præstantes ac fortes effici. Hæc omnia quidem uera, ô Socrates, sunt. Sed uides, ex quo illa mille militum strages cum Tolmide apud Lecadiam facta est, & apud Delum cum Hippocrate, prostrata quidem Atheniensium fama apud Bœotos: Thebanorum autem aucta est apud Athenienses, ita ut cùm antea Bœoti nec in eorum patria auderent sine Lacedæmonijs alijsq; Peloponnesiacis Atheniensibus resistere, nec minentur ipsi per se Atticam aggredi: Athenienses autem qui antea cùm soli Bœoti essent, Bœotiam uastabant, pertimescunt ne Bœoti Atticam depopulentur. Tum Socrates: Sentio, inquit, equidem sic se ista

Oeconomica uicina politicæ.

habere: uidetur autem mihi nunc magis esse ciuitatem dispositam, ad bono uiro principiq; parendum. Fiducia nanq; negligentiam, inertiam, et inobedientiam parit, timor autem circumspectos, obedientes, ac ordinatos reddit. Certum huius rei indiciũ in nautis habes, qui quandiu nihil timeãt, nullo ordine cuncta peragunt. Cùm uerò aut tempestatem, aut bella suspicantur, non modò facillimè quaecunq; eis dicantur perficiunt, sed etiam magno cum silentio attendunt quid eis praecipiatur, sicuti illi qui tripudijs uacant. Si igitur, ait Pericles, nunc potius obediant, dicere te ô Socrates oportet, quo eos modo hortemur iterum ad pristinã attendere uirtutẽ, famam atq; felicitatẽ. Quemadmodũ, Socrates inquit, si pecuniã quae apud alios est, ut ipsi capiãt eos hortari uoluissemus, id potißimũ fieret si eis ostenderemus, illã eis fuisse paternam, ac ideo pertinere ad eos: sic etiam nunc, cùm ut primas in uirtutibus exercendis habeant uelimus, ostendendũ est eis iam olim ad eos pertinere, quodq; si in his studeãt, omnibus erũt facillimè potentiores. Quo autem pacto, ait Pericles, hoc eis persuadebimus? Si, ut puto, inquit, in memoriã eis reduxerimus quaecũq; de antiquiorib. maiorũ suorũ audierũt, quantumq; illi optimi fuerũt. Num dicis, ait, de iudicio, quo deos Cecrops propter suã uirtutem dijudicauit? Ita inquit. Necnon ortũ Erechthei, ac educationem, bellumq; quod sub illo aduersus omnes Epirotas, quodq; sub Herculis prole aduersus Peloponnenses, omniaq; alia quae sub Theseo facta sunt: in quibus omnibus patefactũ est, magnopere illos omnib. illius aetatis hominib. praeualuisse. Quòd si uis, quae postea illorũ quidem nepotes, qui non ita multum ante nos uixere, peregerunt, partim per se contra illos pugnantes qui toti Asiae ac Europae ad Macedoniam usq; dominabantur, amplioremq; potentiam quàm sui maiores habentes, ac magnas res gestas edentes, partim autem & cum Peloponnensibus tum mari, tum terra uincẽtes, qui quidẽ dicuntur multò omnibus illius aetatis hominibus praestantiores fuisse. Dicũtur nãq;, ait. Quapropter, inquit, cùm in tota Graecia multi amissa patria alibi habitassent, ipsi semper suã coluerũt: cũq; multi inter se discordias habuerũt, illorũ arbitrio cõtenti erãt, ad illosq; nõnulli alij à potẽtiorib. lacessiti refugiebãt. At Pericles: Ideo miror, ô Socrates, cur ciuitas in peiorẽ statũ declinarit. Puto, Socrates inquit, quòd quemadmodũ alij quoq; nõnulli quoniã multũ praeualuerũt, negligẽtiae dediti, minus postea quàm aduersarij ualuerũt. sic etiã Atheniẽses, cùm multo superiores essent, neglexisse seipsos, & idcirco peiores effectos fuisse. Nunc autẽ, inquit, quid illis facto opus est ut pristinam uirtutẽ recuperent? Tum Socrates: Nihil occultũ, ut puto: nam si cogniti maiorum suorũ operibus, non peius quàm illi operentur, non peiores illis efficientur. Sin minus, illos saltem imitando qui modo primas tenent, & in eisdem quibus etiam illi studendo, si similiter atq; illi eis utantur, nihilo illis erũt deteriores. Quod si accuratius, etiam meliores eos euasuros esse credo. Vt ex dictis tuis sentio, inquit, longè uirtutẽ à ciuitate nostra abesse dicis. Quando enim Atheniẽses, aut seniores ut Lace-

ἔχοντα. δοκεῖ δέ μοι ἀνδρὶ ἀγαθῷ ἄρχοντι νῦν εὐαρεστοτέρως διακεῖσθαι ἡ πόλις. τὸ μὲν γὰρ θάρσος ἀμέλειάν τε καὶ ῥαθυμίαν καὶ ἀπείθειαν ἐμβάλλει, ὁ δὲ φόβος προσεκτικωτέρους τε καὶ εὐπειθεστέρους καὶ εὐτακτοτέρους ποιεῖ. τεκμήριον δ' ἂν καὶ τοῦτο λάβοι τις ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ναυσίν. ὅταν μὲν γὰρ δήπου μηδὲν φοβῶνται, μεστοί εἰσιν ἀταξίας. ἕως δ' ἂν ἢ χειμῶνα ἢ πολεμίους δείσωσιν, οὐ μόνον τὰ κελευόμενα πάντα ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σιγῶσι καραδοκοῦντες τὰ προσταχθησόμενα, ὥσπερ χορευταί. ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ περικλῆς, εἴ γε νῦν μάλιστα πείθοιντο, ὥρα ἂν εἴη λέγειν, πῶς ἂν αὐτοὺς προτρεψαίμεθα πάλιν ἀντερασθῆναι τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς τε καὶ εὐκλείας καὶ εὐδαιμονίας. οὐκοῦν, ἔφη ὁ σωκράτης, εἰ μὲν ἐβουλόμεθα χρημάτων αὐτοὺς ὧν οἱ ἄλλοι εἶχον ἀντιποιεῖσθαι, ἐπιδεικνύντες αὐτοῖς ταῦτα πατρῷά τε ὄντα καὶ προσήκοντα, μάλιστα οὕτως αὐτοὺς ἐξορμῷμεν ἀντέχεσθαι τούτων. ἐπεὶ δὲ τοῦ μετ' ἀρετῆς πρωτεύειν αὐτοὺς ἐπιμελεῖσθαι βουλόμεθα, τοῦτ' αὖ δεικτέον ἐκ παλαιοῦ μάλιστα προσῆκον αὐτοῖς, καὶ ὡς τούτου ἐπιμελόμενοι πάντων ἂν εἶεν κράτιστοι. πῶς οὖν ἂν τοῦτο διδάσκοιμεν; οἶμαι μὲν εἰ τούς γε παλαιοτάτους ὧν ἀκούομεν προγόνους αὐτῶν ἀναμιμνήσκοιμεν αὐτοὺς ἀκηκοότας ἀρίστους γεγονέναι. ἆρα λέγεις τὴν τῶν θεῶν κρίσιν, ἣν οἱ περὶ κέκροπα δι' ἀρετὴν ἔκριναν; λέγω γάρ, καὶ τὴν ἐρεχθέως γε τροφὴν καὶ γένεσιν, καὶ τὸν πόλεμον τὸν ἐπ' ἐκείνου γενόμενον, πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐχομένης ἠπείρου πάσης, καὶ τὸν ἐφ' ἡρακλειδῶν πρὸς τοὺς ἐν πελοποννήσῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ θησέως πολεμηθέντας, ἐν οἷς πᾶσιν ἐκεῖνοι δῆλοι γεγόνασι τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων ἀριστεύσαντες. εἰ δὲ βούλει, ἃ ὕστερον οἱ ἐκείνων μὲν ἀπόγονοι, οὐ πολὺ δὲ πρὸ ἡμῶν γεγονότες ἔπραξαν. τὰ μὲν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς κυριεύοντας, τῆς τε ἀσίας πάσης καὶ τῆς εὐρώπης μέχρι μακεδονίας, καὶ πλείστην τῶν προγεγονότων δύναμιν καὶ ἀφορμὴν κεκτημένους, καὶ μέγιστα ἔργα κατειργασμένους. τὰ δὲ καὶ μετὰ πελοποννησίων ἀριστεύοντες, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, οἳ δὴ καὶ λέγονται πολὺ διενεγκεῖν τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων. λέγονται γάρ, ἔφη. τοιγαροῦν πολλῶν μὲν μεταναστάσεων ἐν τῇ ἑλλάδι γεγονυιῶν, διέμειναν ἐν τῇ ἑαυτῶν. πολλοὶ δὲ ὑπὲρ δικαίων ἀντιλέγοντες, ἐπέτρεπον ἐκείνοις. πολλοὶ δὲ ὑπὸ κρειττόνων ὑβριζόμενοι, κατέφευγον πρὸς ἐκείνους. καὶ ὁ περικλῆς, καὶ θαυμάζω γε, ἔφη, ὦ σώκρατες, ὅπως ἡ πόλις οὕτως ποτ' ἐπὶ χεῖρον ἔκλινεν. ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἶμαι, ὁ σωκράτης, ὥσπερ καὶ ἄλλοι τινὲς, διὰ τὸ πολὺ ὑπερενεγκεῖν καὶ κρατιστεῦσαι καταραθυμήσαντες ὑστερίζουσι τῶν ἀντιπάλων, οὕτω καὶ ἀθηναίους πολὺ διενεγκόντας ἀμελῆσαι ἑαυτῶν, καὶ διὰ τοῦτο χείρους γεγονέναι. νῦν οὖν, ἔφη, τί ἂν ποιοῦντες ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετήν; καὶ ὁ σωκράτης, οὐδὲν ἀπόκρυφον δοκεῖ μοι εἶναι. ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μηδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν, οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων γενέσθαι. εἰ δὲ μή, τούς γε νῦν πρωτεύοντας μιμούμενοι, καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι, οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέστερον, καὶ βελτίους. λέγεις, ἔφη, πόρρω που τῇ πόλει τὴν καλοκἀγαθίαν. πότε γὰρ οὕτως ἀθηναῖοι, ὥσπερ

ὥσπερ λακεδαιμόνιοι, ἢ πρεσβυτέρους αἰδέσονται, οἳ ἀπὸ τῶν πατέρων ἄρχονται καταφρονεῖν τῶν γεραιτέρων, ἢ σωμασκήσουσιν οὕτως, οἳ οὐ μόνον αὐτοὶ εὐεξίας ἀμελοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιμελουμένων καταγελῶσι; πότε δὲ οὕτοι πείσονται τοῖς ἄρχουσιν, οἳ καὶ ἀγάλλονται ἐπὶ τῷ καταφρονεῖν τῶν ἀρχόντων; ἢ πότε οὕτως ὁμονοήσουσιν, οἵ γε ἀντὶ μὲν τοῦ συνεργεῖν ἑαυτοῖς τὰ συμφέροντα, ἐπηρεάζουσιν ἀλλήλοις, καὶ φθονοῦσιν ἑαυτοῖς μᾶλλον, ἢ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις. μάλιστα δὲ πάντων, ἔν τε ταῖς ἰδίαις συνόδοις καὶ ταῖς κοιναῖς διαφέρονται, καὶ πλείστας δίκας ἀλλήλοις δικάζονται, καὶ προαιροῦνται μᾶλλον οὕτω κερδαίνειν ἀπ' ἀλλήλων, ἢ συνωφελοῦντες αὐτούς. τοῖς δὲ κοινοῖς ὥσπερ ἀλλοτρίοις χρώμενοι. περὶ τούτων αὖ μάχονται, καὶ ταῖς εἰς τὰ τοιαῦτα δυνάμεσι μάλιστα χαίρουσι, ἐξ ὧν πολλὴ μὲν ἀπειρία καὶ κακία τῇ πόλει ἐμφύεται. πολλὴ δὲ ἔχθρα καὶ μῖσος ἀλλήλων τοῖς πολίταις ἐγγίγνεται, δι' ἃ ἔγωγε μάλα φοβοῦμαι ἀεὶ μήτι μεῖζον, ἢ ὥστε φέρειν δύνασθαι, κακὸν τῇ πόλει συμβῇ. μηδαμῶς, ἔφη ὁ σωκράτης, ὦ περίκλεις, οὕτως ἡγοῦ ἀνηκέστῳ πονηρίᾳ νοσεῖν ἀθηναίους. οὐχ ὁρᾷς εὔτακτοι μέν εἰσιν ἐν τοῖς ναυτικοῖς, εὐτάκτως δ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πείθονται τοῖς ἐπιστάταις, οὐδένων δὲ καταδεέστερον ἐν τοῖς χοροῖς ὑπηρετοῦσι τοῖς διδασκάλοις; τοῦτο γάρ τοι, ἔφη, καὶ θαυμαστόν ἐστι, τὸ τοὺς μὲν τοιούτους πειθαρχεῖν τοῖς ἐφεστῶσι, τοὺς δὲ ὁπλίτας καὶ τοὺς ἱππέας, οἳ δοκοῦσι καλοκἀγαθίᾳ προκεκρίσθαι τῶν πολιτῶν, ἀπειθεστάτους εἶναι πάντων. καὶ ὁ σωκράτης ἔφη· ἡ δὲ ἐν ἀρείῳ πάγῳ βουλή, ὦ περίκλεις, οὐκ ἐκ τῶν δεδοκιμασμένων καθίσταται; καὶ μάλα, ἔφη. οἶσθα οὖν τινας, ἔφη, κάλλιον, ἢ νομιμώτερον, ἢ σεμνότερον, ἢ δικαιότερον, τάς τε δίκας δικάζοντας καὶ τἆλλα πάντα πράττοντας; οὐ μέμφομαι, ἔφη, τούτοις. οὐ τοίνυν, ἔφη, δεῖ ἀθυμεῖν, ὡς οὐκ εὐτάκτων ὄντων ἀθηναίων. καὶ μὴν ἔν γε τοῖς στρατιωτικοῖς, ἔφη, ἔνθα μάλιστα δεῖ σωφρονεῖν τε καὶ εὐτακτεῖν καὶ πειθαρχεῖν, οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν. ἴσως γάρ, ἔφη ὁ σωκράτης, ἐν τούτοις, οἱ ἥκιστα ἐπιστάμενοι ἄρχουσιν αὐτῶν. οὐχ ὁρᾷς ὅτι κιθαριστῶν μὲν, καὶ χορευτῶν, καὶ ὀρχηστῶν, οὐδὲ εἷς ἐπιχειρεῖ ἄρχειν μὴ ἐπιστάμενος, οὐδὲ παλαιστῶν οὐδὲ παγκρατιαστῶν, ἀλλὰ πάντες ὅσοι τούτων ἄρχουσιν, ἔχουσι δεῖξαι ὁπόθεν ἔμαθον ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐφεστᾶσι. τῶν δὲ στρατηγῶν οἱ πλεῖστοι αὐτοσχεδιάζουσιν. οὐ μέντοι σέ γε τοιοῦτον ἐγὼ νομίζω εἶναι. ἀλλ' οἶμαί σε οὐδὲν ἧττον ἔχειν εἰπεῖν, ὁπότε στρατηγεῖν, ἢ ὁπότε παλαίειν ἤρξω μανθάνειν, καὶ πολλὰ μὲν οἶμαί σε τῶν πατρῴων στρατηγημάτων παρειληφότα διασῴζειν. πολλὰ δὲ πανταχόθεν συνειλοχέναι, ὁπόθεν οἷόν τε ἦν τι ὠφέλιμον εἰς στρατηγίαν. οἶμαι δέ σε πολλὰ μεριμνᾶν, ὅπως μὴ λάθῃς σεαυτὸν μὴ εἰδότα ζητεῖν τοὺς ἐπισταμένους ταῦτα, οὔτε δώρων οὔτε χαρίτων φειδόμενον, ὅπως μάθῃς παρ' αὐτῶν ἃ μὴ ἐπίστασαι, καὶ συνεργοὺς ἀγαθοὺς ἔχῃς. καὶ ὁ περικλῆς· οὐ λανθάνεις με, ὦ σώκρατες, ἔφη, ὅτι οὐδ' οἰόμενός με τούτων ἐπιμελεῖσθαι, ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἐγχειρῶν με διδάσκειν, ὅτι τὸν μέλλοντα στρατηγεῖν, τούτων ἁπάντων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. ὁμολογῶ μέντοι κἀγώ σοι ταῦτα. τοῦτο δ', ἔφη, ὦ περί-

Lacedæmonij, uenerabuntur? siquidem ab ipsis patribus incipiunt seniores despicere. Aut gymnasijs utentur? siquidem non modò ipsi parui bonam ualetudinem ducunt, sed si quis est qui curet, derident eum. Aut quando magistratibus obedient? siquidem gloriantur etiam despicere magistratus. Aut quando ita consentient? quippe qui pro eo quod debebant alter alterum iuuare, conturbant, & sibiypsis magis quàm cæteris hominibus inuident: ac plus omnibus tum in priuatis, tum in publicis congregationibus dissentiunt, pluresq; lites mouent: & malunt isto modo alter ab altero lucrari, quàm inuicem utiles esse. Publicis uerò rebus ut alienis affecti, nihilominus de istis rursus inuicem pugnant, etenim huiuscemodi potestatibus maximè gaudent. E quibus magna ignauia atque prauitas in ciuitate oritur, hostilitas & odium ciuibus innascitur. Quas ob res ego pertimesco ne quod intolerabile malũ ciuitati contingat. Noli ô Pericles putare, Socrates ait, tã insanabili prauitate Atheniẽses laborare. Nónne uides tam in naualibus certaminibus, quàm in gymnasijs ordinem seruare, ac obedire magistratibus, & in tripudijs magistris eorum obtemperare? Hoc nanque ipsum mirandum est, inquit, ipsos huiuscemodi quidem obedire superioribus: milites uerò ac equites effecti, qui uirtute uidentur præstare cæteris ciuibus, inobedientissimi sunt. At Socrates ait: Consilium uerò quod in Ariopago est, nónne à probis consistit? Vehementer, inquit. Scis igitur, ait, alios quosdam qui melius, iustius, aut honestius litesq; iudicent, aliaq; omnia peragant? Non possum, inquit, reprehẽdere istos. Non oportet igitur, inquit, dolere, tanquam non essent ordinati Athenienses. Atqui, Pericles ait, in militaribus certaminibus ubi maximè sobrios, ordinatos, ac obedientes esse oportet, nulli horum attendunt. Fortassis ideo, Socrates inquit, quoniam in his illi eis præsunt qui minimè sciant. Citharistarum enim & tripudiantium ac saltantium nullus conatur ignarus præfectus effici, neque luctatorum, neque pancratiastarum: sed omnes quicunque his præsunt, possunt probare à quibus illa didicerunt, in quibus præsunt. Duces uerò plurimi ilicò efficiuntur: te tamen minimè talem esse arbitror: sed non minus opinor dicere posse, quando discere incœpisti imperãdi artem, quàm colluctari: multasq; res gestas paternas memoria tenere, multaq; undiq; congregare exempla, è quibus discere poteras aliquid profuturum ad rem militarem. Puto autem te magnam curam habere, ne quicquam ignores eorum quæ militiæ prosunt, quodq; si quid tale teipsum sentias ignorantem, quæritare illos qui hæc sciant, nec donis, nec gratijs parcendo, ut ab eis quæcunq; ignoras discas, ac bonos cooperatores habeas. At Pericles: Non fugit me ô Socrates, ait, te talia dicere, non ignarum quòd nullam eorum habeo curam, sed me commonendi gratia, si quis uelit exercitum ducere, horum omnium habendam ei esse curã. Ac tibi ego quoq; in his cõsentio. Hoc uerò considerasti ô

Pericles, Socrates ait, ante nostrum agrũ magnos montes præpositos esse, Bœotiã usq; descẽdentes, per quos ad territoriũ nostrũ introitus arcti, arduiq; sunt, & quòd media regio montibus asperis munita sit? Maximè, inquit. Quid uerò? Illud nenunquã audiuisti, cũ Mysi atq; Pisidæ in medio magni regis Persarũ imperio, munita detineãt loca, leuiter etiã armati, multa quidẽ discurrẽdo damna regijs hominibus inferũt, ipsi autẽ in libertate uiuũt? Et hoc, ait, audiui. Athenienses itaq; non putas, inquit, leuioribus armis armatos, dum in ætate teneriori sunt, ac montes antepositos habẽtes, dãnosos hostibus, ciuibus uerò & patriæ, magnæ custodiæ fore? Omnia mihi uideris, ait Pericles, utilia dicere. At Socrates: Cũ ergo hæc tibi placeãt, inquit, aggredere ea uir optime. Quæcquid enim istorum perficias, & tibi honorẽ, & ciuitati utilitatem afferet. Quòd si quid tuas uires superabit, nec tibi uerecundiæ, nec ciuitati nocumento erit. Glauconẽ uerò Aristonis filiũ cũ conaretur concionari, cuperetq; rempub. gubernare, nondũ uiginti annos natus: cumq; nullus nec amicorũ, nec propinquorũ, qui multi tamẽ ei erant, uidebantq; sæpe à pulpito tractũ atq; detrusum, & multis ridiculum factũ, dissuadere potuisset, solus Socrates ei beneuolẽs propter Charmidẽ atq; Platonẽ, dissuasit. Cùm enim ad eũ accessisset, primò quidẽ ut uellet eũ audire, huiuscemodi uerbis illũ detinuit: O Glauco, inquit, rempub. nostrã regere cogitas? Ita, ait, ô Socrates. Si quid in humanis mehercle, inquit, & hoc mihi honestum esse uidetur. Planè enim, si hoc obtinebis, quòd poteris ipsemet quæcunq; concupiueris obtinere, amicos iuuare, domum paternã erigere, patriã augere, atq; præclarus fama effecieris, primò quidẽ in ciuitate, deinde apud Græciam totam, postea uerò fortasis etiam apud barbaros, sicuti Themistocles. Vbicunq; autem fueris, ubiq; celeber eris. Hæc audiens Glauco superbiebat, ac libẽter manebat. Post hæc autẽ Socrates: Patet autem hoc Glauco, inquit, si honorari uelis, utilitatem aliquam ciuitati reperire debes. Maxime, ait. Per deos igitur immortales, inquit, noli me celare, sed dic nobis, à quo incipies ciuitati benefacere? Cũ aũt Glauco tacuisset, quasi tũc cogitaret unde inciperet: Nũ, Socrates inquit, quemadmodũ si amici domũ augere uelis, ditiorẽ eã conaberis efficere, ita etiã ciuitatẽ tẽtabis ditiorẽ efficere? Ita, inquit. Ditior autẽ, Socrates ait, effecta fuerit, si ei multiplicẽtur prouẽtus. Verisimile est, ait. Dic igitur nobis, Socrates inquit, in quibus nũc diuitiæ ciuitatis consistunt, & quot sunt? patet enim te super his supputasse, supplẽdi causa, si quid deficiat. Mehercle, Glauco inquit, super his nõ cõsideraui. Sed si hæc, Socrates inquit, prætermisisti, sumptus quos ciuitas subijt, enumera nobis: palàm nanq; est te cogitasse auferre illos, qui superflui sunt. Mehercle nondum nec ad ista uacaui. Quo igitur pacto ditior ciuitas efficiatur, superiedebimus, Socrates ait: nec enĩ est possibile ignorãtibus sumptus ac redditus, horũ curã habere. Sed ô Socrates, Glauco inquit, possibile est

Διεσιώ-
πησεν

Περίκλεις, κατανενόηκας, ὅτι πρόκειται τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη μεγάλα καθήκοντα ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, δι' ὧν εἰς τὴν χώραν εἴσοδοι στεναί τε καὶ πρόσαντές εἰσιν, καὶ ὅτι μέση διέζωσται ὄρεσιν ἐρυμνοῖς; καὶ μάλα, ἔφη. τί δέ; ἐκεῖνο ἀκήκοας, ὅτι Μυσοί τε καὶ Πισίδαι ἐν τῇ βασιλέως χώρᾳ, κατέχοντες ἐρυμνὰ πάνυ χωρία, καὶ κούφως ὡπλισμένοι, δύνανται πολλὰ μὲν, τὴν βασιλέως χώραν καταθέοντες, κακοποιεῖν, αὐτοὶ δὲ ζῆν ἐλεύθεροι; καὶ τοῦτό 10 γε, ἔφη, ἀκούω. Ἀθηναίους δ' οὐκ ἂν οἴει, ἔφη, μέχρι τῆς ἐλαφρᾶς ἡλικίας ὡπλισμένους κουφοτέροις ὅπλοις, καὶ τὰ προκείμενα τῆς χώρας ὄρη κατέχοντας, βλαβεροὺς μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι, μεγάλην δὲ προβολὴν τοῖς πολίταις τῆς χώρας κατεσκευάσθαι; καὶ ὁ Περικλῆς, πάντα οἶμαι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ ταῦτα χρήσιμα εἶναι. εἰ τοίνυν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀρέσκει σοι ταῦτα, ἐπιχείρει αὐτοῖς, ὦ ἄριστε. ὅ, τι μὲν γὰρ ἂν τούτων καταπράξῃς, καὶ σοὶ καλὸν ἔσται, καὶ τῇ πόλει ἀγαθόν. ἐὰν δέ τι ἀδυνα- 20 τῇς, οὔτε τὴν πόλιν βλάψεις, οὔτε σαυτὸν καταισχυνεῖς. Γλαύκωνα δὲ τὸν Ἀρίστωνος, ὅτ' ἐπεχείρει δημηγορεῖν, ἐπιθυμῶν προστατεύειν τῆς πόλεως, οὐδέπω εἴκοσι ἔτη γεγονὼς, ὄντων ἄλλων οἰκείων καὶ φίλων, οὐδεὶς ἐδύνατο παῦσαι ἑλκόμενόν τε ἀπὸ τοῦ βήματος, καὶ καταγέλαστον ὄντα. Σωκράτης δὲ εὔνους ὢν αὐτῷ, διά τε Χαρμίδην τὸν Γλαύκωνος, καὶ διὰ Πλάτωνα μόνος ἔπαυσεν. ἐντυχὼν γὰρ αὐτῷ πρῶτον μὲν εἰς τὸ ἐθελῆσαι ἀκούειν, τοιάδε λέξας κατέσχεν· ὦ Γλαύκων, ἔφη, 30 προστατεύειν ἡμῖν διανενόησαι τῆς πόλεως; ἔγωγ', ἔφη, ὦ Σώκρατες. νὴ Δί', ἔφη, καλὸν γὰρ, εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἐν ἀνθρώποις. δῆλον γὰρ ὅτι ἐὰν τοῦτο διαπράξῃ, δυνατὸς μὲν ἔσῃ τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἐπαίρεις δὲ τοὺς πατρῴους οἴκους, αὐξήσεις δὲ τὴν πατρίδα, ὀνομαστὸς δ' ἔσῃ πρῶτον μὲν ἐν τῇ πόλει, ἔπειτα ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἴσως δ' ὥσπερ Θεμιστοκλῆς καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις, ὅπου δ' ἂν ᾖς, πανταχοῦ περίβλεπτος ἔσῃ. ταῦτ' οὖν ἀκούων ὁ Γλαύκων, ἐμεγαλύνετο, καὶ ἡδέως παρέμενε. μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Σωκράτης. οὐκοῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν, ὦ Γλαύκων, δῆ- 40 λον, ὅτι εἴπερ τιμᾶσθαι βούλει, ὠφελητέα σοι ἡ πόλις ἐστίν. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. πρὸς θεῶν, ἔφη, μὴ τοίνυν ἀποκρύψῃ, ἀλλ' εἰπὸν ἡμῖν ἐκ τίνος ἄρξῃ τὴν πόλιν εὐεργετεῖν; ἐπεὶ δὲ ὁ Γλαύκων διεσιώπησεν, ὡς ἂν τότε σκοπῶν ὁπόθεν ἄρχοιτο. ἆρ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ φίλου οἶκον, εἰ αὐξῆσαι βούλοιο, πλουσιώτερον αὐτὸν ἐπιχειροίης ἂν ποιεῖν, οὕτω καὶ τὴν πόλιν πειράσῃ πλουσιωτέραν ποιῆσαι; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. οὐκοῦν πλουσιωτέρα γ' ἂν εἴη προσόδων αὐτῇ πλειόνων γενομένων; εἰκὸς γοῦν, ἔφη. λέξον 50 δὴ, ἔφη, ἐκ τίνων νῦν αἱ πρόσοδοι τῇ πόλει, καὶ πόσαι τινές εἰσι; δῆλον γὰρ ὅτι ἔσκεψαι, ἵνα εἰ μέν τινες αὐτῶν ἐνδεῶς ἔχουσιν ἐκπληρώσῃς, εἰ δὲ παραλείπονται, προσπορίσῃς. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Γλαύκων, ταῦτά γε οὐκ ἐπέσκεμμαι. ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἔφη, παρέλιπες, τάς γε δαπάνας τῆς πόλεως ἡμῖν εἰπέ. δῆλον γὰρ ὅτι καὶ τούτων τὰς περιττὰς ἀφαιρεῖν διανοεῖς. ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ πρὸς ταῦτά πω ἐσχόλασα. οὐκοῦν τὸ μὲν πλουσιωτέραν τὴν πόλιν ποιεῖν, ἀναβαλούμεθα. πῶς γὰρ οἷόν τε μὴ εἰδότα γε τὰ ἀναλώματα καὶ τὰς προσόδους, ἐπιμεληθῆναι τούτων. ἀλλ', ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Γλαύκων, δυνατόν

ἐστὶ

δῆλον γὰρ ἀπὸ πολεμίων τὴν πόλιν πλουτίζειν. νὴ Δία σφόδρα γ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐάν τις αὐτῶν κρείττων ᾖ· ἥττων δὲ ὤν, καὶ τὰ προσόντα προσαποβάλοιο ἄν. ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. οὐκοῦν, ἔφη, τόν γε βουλευσόμενον πρὸς οὕστινας δεῖ πολεμεῖν, τήν τε τῆς πόλεως δύναμιν, καὶ τὴν τῶν ἐναντίων εἰδέναι δεῖ, ἵνα ἐὰν μὲν ἡ τῆς πόλεως κρείττων ᾖ, συμβουλεύῃ ἐπιχειρεῖν τῷ πολέμῳ, ἐὰν δὲ ἥττων τῶν ἐναντίων, εὐλαβεῖσθαι πείθῃ. ὀρθῶς λέγεις, ἔφη. πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, λέξον ἡμῖν τῆς πόλεως, τήν τε πεζικὴν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν, εἶτα τὴν τῶν ἐναντίων. ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἂν ἔχοιμί σοι οὕτως γε ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. ἀλλ' εἰ γέγραπταί σοι, ἔνεγκε, ἔφη, πάνυ γὰρ ἡδέως ἂν τοῦτο ἀκούσαιμι. ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ γέγραπταί μοί πω. οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ πολέμου συμβουλεύειν, τήν τε πρώτην ἐπισχήσομεν. ἴσως γὰρ καὶ διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν ἄρτι ἀρχόμενος τῆς προστατείας οὔπω ἐξήτακας. ἀλλά τοι περί γε φυλακῆς τῆς χώρας οἶδ' ὅτι σοι μεμέληκεν, καὶ οἶσθα ὁπόσαι τε φυλακαὶ ἐπίκαιροί εἰσι, καὶ ὁπόσαι μή· καὶ ὁπόσοι τε φρουροὶ ἱκανοί εἰσι, καὶ ὁπόσοι μή εἰσι· καὶ τὰς μὲν ἐπικαίρους φυλακὰς συμβουλεύειν μείζονας ποιεῖν, τὰς δὲ περιττὰς ἀφαιρεῖν. νὴ Δί', ἔφη ὁ Γλαύκων, ἁπάσας μὲν οὖν ἔγωγε, ἕνεκά γε τοῦ οὕτως αὐτὰς φυλάττεσθαι, ὥστε καὶ βλάπτεσθαι τὰ ἐκ τῆς χώρας. ἐὰν δέ τις ἀφέλῃ γ', ἔφη, τὰς φυλακάς, οὐκ οἴει καὶ ἁρπάζειν ἐξουσίαν ἔσεσθαι τῷ βουλομένῳ; ἀτὰρ πότερον ἐλθὼν αὐτὸς ἐξήτακας τοῦτο, ἢ πῶς οἶσθα ὅτι κακῶς φυλάττονται; εἰκάζω, ἔφη. οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων, ὅταν μηκέτι εἰκάζωμεν, ἀλλ' ἤδη εἰδῶμεν, τότε συμβουλεύσομεν; ἴσως, ἔφη ὁ Γλαύκων, βέλτιον. εἴς γε μήν, ἔφη, τἀργύρεια οἶδ' ὅτι οὐκ ἀφῖξαι, ὥστ' ἔχειν εἰπεῖν διότι νῦν ἐλάττω ἢ πρόσθεν προσέρχεται αὐτόθεν. οὐ γὰρ οὖν ἐλήλυθα, ἔφη. καὶ γὰρ νὴ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, λέγεται βαρὺ τὸ χωρίον εἶναι, ὥστε ὅταν περὶ τούτου δέῃ συμβουλεύειν, αὕτη σοι ἡ πρόφασις ἀρκέσει. σκώπτομαι, ἔφη ὁ Γλαύκων. ἀλλ' ἐκείνου γέ τοι, ἔφη, οἶδ' ὅτι οὐκ ἠμέληκας, ἀλλ' ἔσκεψαι, πόσον ἱκανός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνόμενος σῖτος διατρέφειν τὴν πόλιν, καὶ πόσου εἰς τὸν ἐνιαυτὸν προσδεῖται, ἵνα μὴ τοῦτο λάθῃ σέ, ποτὲ ἡ πόλις ἐνδεὴς γενομένη, ἀλλ' εἰδὼς ἔχῃς ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων συμβουλεύων τῇ πόλει, βοηθεῖν καὶ σῴζειν αὐτήν. λέγεις, ἔφη ὁ Γλαύκων, παμμέγεθες πρᾶγμα, εἴ γε καὶ τῶν τοιούτων ἐπιμελεῖσθαι δεήσει. ἀλλὰ μέντοι, ἔφη Σωκράτης, οὐδ' ἂν τὸν ἑαυτοῦ ποτε οἶκον καλῶς τις οἰκήσειεν, εἰ μὴ πάντα μὲν εἴσεται ὧν προσδεῖται, πάντων δὲ ἐπιμελόμενος ἐκπληρώσει. ἀλλ' ἐπεὶ ἡ μὲν πόλις ἐκ πλειόνων ἢ μυρίων οἰκιῶν συνέστηκε, χαλεπὸν δέ ἐστιν ἅμα τοσούτων οἴκων ἐπιμελεῖσθαι, πῶς οὐχ ἕνα τὸν τοῦ θείου πρῶτον ἐπειράθης αὐξῆσαι; δεῖται δέ. κἂν μὲν τοῦτον δύνῃ, καὶ πλείοσιν ἐπιχειρήσεις. ἕνα δὲ μὴ δυνάμενος ὠφελῆσαι, πῶς ἂν πολλούς γε δυνηθείης; ὥσπερ εἴ τις ἓν τάλαντον μὴ δύναιτο φέρειν, πῶς οὐ φανερὸν ὅτι πλείω γε φέρειν οὐδ' ἐπιχειρητέον αὐτῷ. ἀλλ' ἔγωγ', ἔφη Γλαύκων, ὠφελοίην ἂν τὸν τοῦ θείου οἶκον, εἴ μοι ἐθέλοι πείθεσθαι. εἶτα ἔφη ὁ Σωκράτης τὸν θεῖον οὐ δυνάμενος πείθειν, Ἀθηναίους πάντας μετὰ τοῦ θείου νομίζεις δυνήσεσθαι ποιῆσαι πείθεσθαί σοι; φυλάττου, ἔφη ὦ Γλαύ-

est ab hostibus etiam ciuitatem ditari? Vehementer, ait, mehercle, dummodo quis hostes superaret: quòd si uinceretur, etiam sua amittet. Verum dicis, inquit. Illum igitur, ait, cuius consilio bellū aliquibus inferatur, & ciuitatis potentiam & hostiū scire oportet, ut si maior est potentia ciuitatis, suadeat bellū: si minor, abstinere consulat. Rectè ais, inquit, profectò. Primo itaq; ait, nobis expone tā terrestrem, quàm naualem ciuitatis potentiam, deinde hostium. Mehercle, ait, nō possum ita ex tempore tibi exponere. Sed profer, inquit, in medium si quid tibi de ista re conscriptū existit: ualde namque libenter audiā. Mehercle, ait, nec quicquā mihi cōscriptum extat. De bello etiam igitur, inquit, non est nobis à principio cōsulendum: fortaßis enim propter eorum magnitudinē, præsertim cùm nuper incœpisti præsidere, nondū inuestigasti. De custodia uerò ciuitatis scio te curam habuisse, ac scire quot opportunæ, quotùe superfluæ custodiæ sunt, & quot custodes sufficiunt, quisq; numerus eorum non sufficiens sit, ac opportunas quidē custodias consulere augere, superfluas uerò auferre. Mehercle, Glauco ait, omnes ego dicerem esse tollendas, cùm ita custodiant ut agro noceāt nostro. At Socrates: Nónne putas, inquit, si quis custodias auferret, potestatem arripiendi omnibus fore uolentibus? Vtrum autem tuipse abiens examinasti hoc, an quomodo scis quòd male custodiantur? Conijcio, inquit. Num igitur, ait, cùm nō conijciemus, sed certo sciemus, tum de his etiam consulemus? Fortaßis, Glauco inquit, hoc melius sit. Ad argentarios uerò, inquit, certò teneo te nō abiisse, ut habeas dicere cur pauciora nūc illinc quàm antea adueniant. Minimè, inquit. Etenim mehercle, Socrates ait, locus ille dicitur esse morbosus: quapropter cùm hac de re cōsulere oporteat, hæc excusatio tibi sufficiet. Rides me, Glauco inquit. Hoc tamen, ait, certè non neglexisti, sed considerasti, quanto tempore ad alendā ciuitatē, quod in agro nostro nascitur, triticum sufficiat, quātoq; alieno in annum indigeat, ne te aliquando lateat ciuitas indigentiā patiēs, sed cognoscēs poßis consulēdo ciuitati quæ ei necessaria sunt prospicere, saluāq; eam facere. Grauißimam rem ais, Glauco inquit, si quidē horū quoq; curā habere oportet. Atqui, Socrates ait, nec suā priuatā quisq; bene domū habitet, nisi omnia sciat quib. opus ei fuerit, omniaq; diligēter acquirat. Sed cùm ciuitas, inquit, ex pluribus quàm decē millibus domibus constituta sit, difficile uerò sit tot domorū simul curam habere, cur non tentasti unam primò auunculi tui domum augere? etenim indiget. Nā si hanc potueris maiorem efficere, conaberis postea etiā ciuitatē augere. Quòd si uni prodesse non poteris, multò minus pluribus. Sicut si quis unū talentum ferre nō possit, quomodo non planum plura ferre non esse ei conandum? Ad hæc Glauco: Poßim ego, inquit, domui aui prodesse, dummodo mihi suadenti pareat. Cùm igitur, Socrates ait, uni tuo auo persuadere non poßis, cunctos Athenienses unà cū auunculo tuo putas posse inducere ad tibi parendum? Caue

ô Glauco, inquit, ne cupiditate honoris assequaris contrarium. An non uides quàm periculosum sit ea dicere aut agere, quæ quisquam ignorat? Considera autem quales appareant, quoscunque cognoscis dicentes aut agentes quæ minimè sciunt, utrum uidentur tibi in huiuscemodi laudari, an potius uituperari? & utrum honorari ab hominibus an negligi? Considera uerò etiam illos, qui sciunt quæcunque dicant, quæcunque ue agant. Vt ego nanque puto, in omnibus inuenies illos quidem honoribus & admiratione dignos, qui maximè sciant: qui uerò ignorât, illos ignominijs ac contemptu affectos. Si itaque cupis honoribus ac admiratione in ciuitate affici, conare quammaximè potes, ut scias quæcunque agere uelis. Si enim in his præstantior alijs effectus incipias rempub. regere, non mirarer, si ualde facile quæcunque cupis obtineas. Charmidem autem Glauconis cùm uideret magnæ autoritatis hominem esse, ac multò potentiorem illis qui rempublicam gubernabant, formidantem autem ad rempublicam gubernandam accedere: Dic mihi ó Charmides, ait, si quis cùm sufficiens in certaminibus uincere sit, ac ideo ipse honorari, & patriam apud totam Græciam honorabiliorem efficere poßit, nolit certare, qualem hunc uirum putas esse? Profectò, inquit, mollem ac formidolosum. Quid si quis, ait, cùm poßit rempub. gubernando ciuitatem augere, ac ipse honorari, non faciat, nónne meritò pro formidoloso habeatur? Fortaßis, inquit. Sed ad quid me hæc interrogas? Quoniam, ait, puto te, cùm poßis, nolle curam habere præsertim illorum, quorum participare te necesse est ciuem existentem. Quo uerò argumento, inquit Charmides, meam uirtutem comprehendês, de his me accusas? In disputationibus, ait, quas cum rempub. gubernantibus aliquando habes. Etenim quando quicquam tecum communicant, uideo te rectè consulentem. & cùm peccant, rectè increpantem. Non est simile ô Socrates, inquit, priuatim disputare, & in uulgo certare. At qui, ait, qui numerare poßit, non minus apud uulgum quàm solus numerat. Quiq; per se optimè citharâ canere sciant, iidem etiam apud uulgum primas obtinent. Verecundiam autem & timorê non uides, inquit, insita esse hominibus, et multò magis apud uulgus quàm cùm soli simus, nobis molestas? Scio, ait: teq; admonere uolo, cùm neq; prudentiores reuerearis, neq; potêtiores timeas, coram insipientioribus ac debilioribus ne ratiocinari desistas. Vtrum enim coriarios, aut cerdones, aut ædificatores, aut fabros, aut agricolas, aut negociatores, aut illos qui in foro uersantur, ac cogitant quid paruo emptû magno uendât, reuereberis? Ex huiuscemodi nanq; omnibus côcio côsistit. Quod uerò tu nunc facis, quid putas differre ab illis, qui cùm sint meliores exercitatis, ignauos homines timeant? Cùm itaq; disputâdo tum illos qui primas in ciuitate tenêt, q facilè te disputantê despiciunt, tum illos qui conâtur apud uulgus côcionari, multò superas: coram illis qui nec unquam te despexerunt, nec de republica curarût, te dicere pigebit,

timens

ὦ Γλαύκων, ὅπως μὴ τοῦ εὐδοξεῖν ἐπιθυμῶν, εἰς τοὐναντίον ἔλθῃς. ἢ οὐχ ὁρᾷς ὡς σφαλερόν ἐστι, τὸ ἃ μὴ οἶδέ τις, ταῦτα λέγειν ἢ πράττειν; ἐνθυμοῦ δὲ τῶν ἄλλων ὅσους οἶσθα τοιούτους, οἷοι φαίνονται, καὶ λέγοντες ἃ μὴ ἴσασι, καὶ πράττοντες; πότερά σοι δοκοῦσιν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐπαίνου μᾶλλον, ἢ ψόγου τυγχάνειν; καὶ πότερον θαυμάζεσθαι μᾶλλον, ἢ καταφρονεῖσθαι; ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τῶν εἰδότων ὅ,τι τε λέγουσι, καὶ ὅ,τι ποιοῦσι, καὶ ὡς ἐγὼ νομίζω, εὑρήσεις ἐν πᾶσιν ἔργοις τοὺς μὲν εὐδοκιμοῦντάς τε καὶ θαυμαζομένους ἐκ τῶν μάλιστα ἐπισταμένους ὄντας, τοὺς δὲ κακοδοξοῦντάς τε καὶ καταφρονουμένους ἐκ τῶν ἀμαθεστάτων. εἰ οὖν ἐπιθυμεῖς εὐδοκιμεῖν τε καὶ θαυμάζεσθαι ἐν τῇ πόλει, πειρῶ κατεργάσασθαι, ὡς μάλιστα τὸ εἰδέναι, ἃ βούλει πράττειν. ἐὰν γὰρ τούτῳ διενέγκας τῶν ἄλλων, ἐπιχειρῇς τὰ τῆς πόλεως πράττειν, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ πάνυ ῥᾳδίως τύχοις ὧν ἐπιθυμεῖς. Χαρμίδην δὲ τὸν Γλαύκωνος, ὁρῶν ἀξιόλογον μὲν ἄνδρα ὄντα, καὶ πολλῷ δυνατώτερον τῶν τὰ πολιτικὰ τότε πραττόντων, ὀκνοῦντα δὲ προσιέναι τῷ δήμῳ, καὶ τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελεῖσθαι, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαρμίδη, εἴ τις ἱκανὸς ὢν τοὺς στεφανίτας ἀγῶνας νικᾶν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτός τε τιμᾶσθαι, καὶ τὴν πατρίδα ἐν τῇ Ἑλλάδι εὐδοκιμωτέραν ποιεῖν, μὴ θέλοι ἀγωνίζεσθαι, ποῖόν τινα τοῦτον, νομίζοις ἂν τὸν ἄνδρα εἶναι; δηλονότι, ἔφη, μαλακόν τε καὶ δειλόν. εἰ δέ τις, ἔφη, δυνατὸς ὢν τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελόμενος, τήν τε πόλιν αὔξειν, καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τιμᾶσθαι, ὀκνοίη δὴ τοῦτο πράττειν, οὐκ ἂν εἰκότως δειλὸς νομίζοιτο; ἴσως, ἔφη. ἀτὰρ πρὸς τί με ταῦτα ἐρωτᾷς; ὅτι, ἔφη, οἶμαί σε δυνατὸν ὄντα ὀκνεῖν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὧν ἀνάγκη σοι μετέχειν πολίτῃ γε ὄντι. τὴν δὲ ἐμὴν δύναμιν, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ἐν ποίῳ ἔργῳ καταμαθὼν, ταῦτά μου καταμανθάνεις; ἐν ταῖς συνουσίαις, ἔφη, αἷς σύνει τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσι. καὶ γὰρ ὅταν τι ἀνακοινῶνταί σοι, ὁρῶ σε καλῶς συμβουλεύοντα, καὶ ὅταν τι ἁμαρτάνωσιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντα. οὐ ταὐτόν ἐστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἰδίᾳ τε διαλέγεσθαι, καὶ ἐν τῷ πλήθει ἀγωνίζεσθαι. καὶ μὴν, ἔφη, ὅ γε ἀριθμεῖν δυνάμενος, οὐδὲν ἧττον ἐν τῷ πλήθει, ἢ μόνος ἀριθμεῖ. καὶ οἱ κατὰ μόνας ἄριστα κιθαρίζοντες, οὗτοι καὶ ἐν τῷ πλήθει κρατεύουσιν. αἰδῶ δὲ καὶ φόβον, ἔφη, οὐχ ὁρᾷς ἔμφυτά τε ἀνθρώποις ὄντα, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ὄχλοις ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις παριστάμενα; καὶ σέ γε διδάξων, ἔφη, ὥρμημαι, ὅτι οὔτε τοὺς φρονιμωτάτους αἰδούμενος, οὔτε τοὺς ἰσχυροτάτους φοβούμενος, ἐν τοῖς ἀφρονεστάτοις τε καὶ ἀσθενεστάτοις αἰσχύνῃ λέγειν. πότερον γὰρ τοὺς γναφεῖς αὐτῶν, ἢ τοὺς σκυτέας, ἢ τοὺς τέκτονας, ἢ τοὺς χαλκέας, ἢ τοὺς γεωργοὺς, ἢ τοὺς ἐμπόρους, ἢ τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ μεταβαλλομένους, καὶ φροντίζοντας, ὅτι ἔλαττον πριάμενοι, πλείονος ἀποδῶνται αἰσχύνῃ; ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων ἡ ἐκκλησία συνίσταται. τί δὲ οἴει διαφέρειν, ὃ σὺ ποιεῖς ἢ τῶν ἀσκητῶν ὄντα κρείττω, τοὺς ἰδιώτας φοβεῖσθαι; οὐ γὰρ τοῖς πρωτεύουσιν ἐν τῇ πόλει, ὧν ἔνιοι καταφρονοῦσί σου ῥᾳδίως διαλεγόμενος, καὶ τῶν ἐπιμελομένων τοῦ τῇ πόλει διαλέγεσθαι πολὺ περιὼν, ἐν τοῖς μηδέποτε φροντίσασι τῶν πολιτικῶν, μηδὲ σοῦ καταπεφρονηκόσιν, ὀκνεῖς λέγειν,

δεδιὼς

ἵνα μὴ καταγελασθῇς. τί δ᾽, ἔφη, οὐκ ἀκούουσί σου πολλάκις οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθῶς λεγόντων καταγελῶν; καὶ γὰρ οἱ ἕτεροι, ἔφη. διὸ καὶ θαυμάζω σου, εἰ ἐκείνους, ὅταν τοῦτο ποιῶσι, ῥᾳδίως χειρούμενος, τούτοις δὲ μηδένα τρόπον οἴει δυνήσεσθαι προσενεχθῆναι. ὦ ἀγαθὲ, μὴ ἀγνόει σαυτὸν, μηδὲ ἁμάρτανε, ἃ οἱ πλεῖστοι ἁμαρτάνουσιν. οἱ γὰρ πολλοὶ ὡρμηκότες ἐπὶ τὸ σκοπεῖν τὰ τῶν ἄλλων πράγματα, οὐ τρέπονται ἐπὶ τὸ ἑαυτοὺς ἐξετάζειν. μὴ οὖν ἀποῤῥᾳθύμει τούτου, ἀλλὰ διατείνου μᾶλλον πρὸς τὸ σαυτῷ προσέχειν, καὶ μὴ ἀμέλει τῶν τῆς πόλεως, εἴ τι δυνατόν ἐστι διὰ σὲ βέλτιον ἔχειν. τούτων γὰρ καλῶς ἐχόντων, οὐ μόνον οἱ ἄλλοι πολῖται, ἀλλὰ καὶ οἱ σοὶ φίλοι, καὶ αὐτὸς σὺ οὐκ ἐλάχιστα ὠφελήσῃ. ἀριστίππου δ᾽ ἐπιχειροῦντος ἐλέγχειν τὸν σωκράτην, ὥσπερ αὐτὸς ὑπ᾽ ἐκείνου τὸ πρότερον ἠλέγχετο, βουλόμενος τοὺς συνόντας ὠφελεῖν, ὁ σωκράτης ἀπεκρίνατο, οὐχ ὥσπερ οἱ φυλαττόμενοι, μή πῃ ὁ λόγος ἐπαλλαχθῇ, ἀλλ᾽ ὡς ἂν πεπεισμένοι μάλιστα πράττοιεν τὰ δέοντα. ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν ἤρετο, εἴ τι εἰδείη ἀγαθὸν, ἵνα εἴ τι εἴποι τῶν τοιούτων, οἷον, ἢ σῖτον, ἢ ποτὸν, ἢ χρήματα, ἢ ὑγίειαν, ἢ ῥώμην, ἢ τόλμαν, δεικνύοι δὴ τοῦτο κακὸν ἐνίοτε ὄν. ὁ δὲ εἰδὼς, ὅτι ἐάν τι ἐνοχλῇ ἡμᾶς, δεόμεθα τοῦ παύσαντος, ἀπεκρίνατο ᾗπερ καὶ ποιεῖν κράτιστον. ἆρα γὰρ, ἔφη, ἐρωτᾷς με, εἴ τι οἶδα πυρετοῦ ἀγαθόν; οὐκ ἔγωγ᾽, ἔφη. ἀλλὰ ὀφθαλμίας; οὐδὲ τοῦτο. ἀλλὰ λιμοῦ; οὐδὲ λιμοῦ. ἀλλὰ μὴν, ἔφη, εἴ γ᾽ ἐρωτᾷς με, εἴ τι ἀγαθὸν οἶδα, ὃ μηδενὸς ἀγαθόν ἐστιν, οὔτ᾽ οἶδα, ἔφη, οὔτε δέομαι. πάλιν δὲ τοῦ ἀριστίππου ἐρωτῶντος αὐτὸν, εἴ τι εἰδείη καλόν. καὶ πολλὰ, ἔφη. ἆρ᾽ οὖν, ἔφη, πάντα ὅμοια ἀλλήλοις; ὡς οἷόν τε μὲν οὖν, ἔφη, ἀνομοιότατα ἔνια. πῶς οὖν, ἔφη, τὸ τῷ καλῷ ἀνόμοιον καλὸν ἂν εἴη; ὅτι νὴ Δί᾽, ἔφη, ἐστὶ μὲν τῷ καλῷ πρὸς δρόμον ἀνθρώπῳ ἄλλος ἀνόμοιος, ὁ ἄλλος πρὸς πάλην. ἔστι δὲ ἀσπὶς καλὴ πρὸς τὸ προβάλλεσθαι, ὡς ἔνι ἀνομοιοτάτη τῷ ἀκοντίῳ καλῷ πρὸς τὸ σφόδρα τε καὶ ταχὺ φέρεσθαι. οὐδὲν διαφερόντως ἔφη ἀποκρίνῃ μοι, ἢ ὅτε σε ἠρώτησα εἴ τι ἀγαθὸν εἰδείης. σὺ δ᾽ οἴει, ἔφη, ἄλλο μὲν ἀγαθὸν, ἄλλο δὲ καλὸν εἶναι. οὐκ οἶσθ᾽ ὅτι πρὸς ταῦτα πάντα, καλά τε καὶ ἀγαθά ἐστιν; πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ οὐ πρὸς ἄλλα μὲν ἀγαθὸν, πρὸς ἄλλα δὲ καλόν ἐστιν· ἔπειτα οἱ ἄνθρωποι τὸ αὐτό τε καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ καλοί κἀγαθοὶ λέγονται. πρὸς τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καλά τε κἀγαθὰ φαίνεται. πρὸς ταῦτα δὲ καὶ τἆλλα πάντα, οἷς ἄνθρωποι χρῶνται καλά τε καὶ ἀγαθὰ νομίζεται, πρὸς ἅπερ εὔχρηστα ᾖ. ἆρ᾽ οὖν, ἔφη, καὶ κόφινος κοπροφόρος καλόν ἐστι; νὴ Δί᾽, ἔφη, καὶ χρυσῆ γε ἀσπὶς αἰσχρὸν, ἐὰν πρὸς τὰ ἑαυτῶν ἔργα, ὁ μὲν καλῶς πεποιημένος ᾖ, ἡ δὲ κακῶς. λέγεις σὺ, ἔφη, καλά τε καὶ αἰσχρὰ τὰ αὐτὰ εἶναι; νὴ Δία, ἔγωγ᾽, ἔφη, ἀγαθά τε καὶ κακά. πολλάκις γὰρ τὸ ἐν λιμῷ ἀγαθὸν, λιμῷ κακόν ἐστι. πολλάκις δὲ τὸ μὲν πρὸς δρόμον καλὸν, πρὸς πάλην αἰσχρόν· τὸ δὲ πρὸς πάλην καλὸν, πρὸς δρόμον αἰσχρόν. πάντα γὰρ ἀγαθὰ καὶ καλά ἐστι, πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχῃ. κακὰ δὲ καὶ αἰσχρὰ πρὸς ἃ ἂν κακῶς. καὶ οἰκίας δὲ λέγων, τὰς αὐτὰς καλάς τε εἶναι καὶ χρησίμους παιδεύειν ἔμοιγε ἐδόκει,

οἵας

timẽtem ne derisui eis fias? Quid uerò, Charmides ait, nónne tibi uidetur concio nonnunquã eos deridere qui rectè dicũt? Nã et cæteri, inquit. Quapropter admiror te, si illos cùm hoc faciant, facile arguens, cũ istis nullo modo putas posse couersari? Noli te ô optime ignorare, nec illa peccare quæ plurimi. Multi etenim res alienas curiosius inuestigantes, se ipsos examinare negligunt: noli itaq; contẽnere istud, sed conare ad teipsum attẽdere, neq; rẽpub. negligere, si quid utilitatis per te adipisci possit. His enim bene habẽtibus, nõ solùm cæteri ciues, sed tui etiã amici, & tu ipse nõ parũ utilitatis acquiras. Aristippo aũt uolẽti Socratẽ redarguere, quemadmodũ ille prius ab ipso redarguebatur, uolẽs ijs qui intererãt Socrates aliquã utilitatẽ afferre, respõdit, nõ quemadmodũ illi qui cauẽt ne sermo in aliquo mutetur, sed quemadmodum potuisset audientib. persuadere ut bene agãt. Ille nãq; eũ interrogauit, nũ quid bonũ esse sciret: ut si quid tale dixisset, utpote cibum, aut potũ, aut pecuniam, aut sanitatẽ, aut robur, aut audaciam: ostẽderat hoc idẽ quãdoq; malũ esse. Socrates uerò sciens, quòd si quid nos grauet, optamus ut aliquis nos eo liberet, respõdit quemadmodũ oportebat: Vtrũ, inquit, interrogas me, nũ quid febrium bonũ sciã? Minimè, ait. Sed oculorũ doloris? Nec istud. Sed famis? Nec famis, ait. Atqui, inquit, si me interrogas si qd bonũ esse cognoscã, quod nullius sit bonum, nec scio tale, nec opus est mihi. Rursus Aristippo interrogãti eũ, si quid honestũ sciat, Et multa, inquit. Vtrũ aũt, ait, omnia similia inuicẽ? Nõnulla, inquit, quantũ possibile sit, dissimilia inuicẽ. Quomodo igitur, ait, qd honesto dissimile est, honestũ esset? Quoniã, inqt, honesto ad cursum homini alius dissimilis est, et alius ad palæstram. Nec nõ etiã scuto qd ad protegendũ honestũ decensq; sit, ualde dissimile est telũ bonũ, qd in hoc factũ est ut citò et uehemẽter feratur. Nõ aliter mihi respõdes, ait, nisi quemadmodũ cũ te interrogauerã si quid bonũ scias. Tu uerò putas, inqt, aliud bonum, aliud honestũ esse? Nónne cognoscis quod ad eadẽ oĩa bona ac honesta sunt? Primò nãq; uirtus nõ ad alia bonũ, ad alia honestũ est. Deinde homines secundũ idẽ, et ad eadẽ boni atq; honesti dicũtur. Ad eadem etiã et corpora hominũ bona atq; honesta apparẽt. Cæteraq; omnia quib. homines utũtur, ad eadẽ cõparata, bona et honesta putãtur, ad ea scilicet quorũ gratia facta sunt. Nũ igitur is corbis quo stercora efferũtur, honestus est? Mehercle, inquit: ac scutum aureũ inhonestũ et turpe, dũmodo hic quidẽ bene, istud uerò malè, ad suũ opus factũ sit: Dicis igitur, ait, eadẽ esse honesta & turpia. Nõ solùm mehercle, inquit, sed etiã bona & mala. Sæpe enim quod fami bonũ, febribus malũ est: & quod febribus bonũ, fami malũ est. Nõ rarò etiam quod ad cursum honestũ ad palæstrã turpe, quod uerò ad palæstrã honestum, ad cursum turpe. Omnia nanq; ad illa cõparata, ad quæ bene se habent, honesta ac bona sunt: ad illa autem quæ male, mala ac inhonesta. Domos quoq; cùm diceret easdẽ esse honestas atque utiles, docere mihi uidebatur

quales

quales oportet ædificare. Vtrum enim aiebat, illum qui habiturus est qualem deceat domum, hoc considerare oportet, ut gratissima sit & utilissima habitantibus? Cùm uerò hoc concederetur, gratum itaque dicebat est, in æstate frigidam illam habere, in hyeme autem calidam. Cùm autem etiam in hoc consentiret, In domos igitur, aiebat, respicientes meridiem, in hyeme solares radij ingrediuntur: tempore uerò æstiuo cùm sol supra nos & per tecta eat, umbram reddit. Si itaque bonum est sic ista fieri, oportet altiora quidem quæ meridiem respiciunt ædificare, ut sol hyemalis non excludatur: humiliora uerò, quæ aquilonem, ut frigidi non incidant uenti. Et, ut uno uerbo dicam, ubi omnibus horis ipse libenter refugiat, suamq; supellectilem securè deponere possit, ista profectò gratissima, ac optima domus esset. Picturæ autem ac uarietates plures delectationes auferunt, quàm afferunt. Templis uerò atque aris locum esse aiebat conuenientem, qui cùm eminentißimus sit, non facillimum aditum habeat: confert etenim hoc tum ut aspicientes orent, tum ut casti adeant. Rursus interrogatus, utrum fortitudinem natura, an doctrina assequamur? Puto equidem, inquit, quòd quemadmodum corpus alio corpore robustius ad labores subeundos nascitur: sic etiam animam alia anima fortiorem ad pericula sustinenda fieri. Multos nanque in eisdem moribus ac legibus nutritos, uideo multùm alios alijs audacia excellere. Arbitror tamen omnem naturam doctrina ac exercitatione ad fortitudinem crescere. Patet nanque quòd Scythæ & Thraces non auderent scutis ac hastis aduersus Lacedæmonios pugnare. Econuerso uerò Lacedæmonij nec aduersus Thracas, peltis ac telis, nec contra Scythas arcubus uelint certare. Præterea eodem modo in alijs quoque omnibus uideo & natura homines inuicem differre, & studio multum augeri. E quibus patet, omnes homines oportere, siue boni, siue mali ingenij sint, discere atque studere in eis in quibus uelint excellere. Sapientiam uerò & moderationem non distinguebat. Qui enim bona atque honesta sciat, ut eis utatur: ac turpia cognoscat, ut ab eis abstineat, sapientem ac moderatum esse iudicabat. Interrogatus uerò, si illos qui sciant quæ agere oporteret, contrà uerò faciant, sapientes & abstinentes esse arbitretur? Imò, inquit, insipientes potius atq; ignaros: omnes enim, ut opinor, eligendo quammaxime possunt quæcunque eis conducere uideantur, illa agunt. Quicunq; ergo non rectè agant, neque sapientes nec moderatos eos esse. Aiebat autem, iustitiam etiam omnemq; aliam uirtutem, sapientiam esse. Omnia enim siue iusta, siue quæcunque cum uirtute aguntur, bona atque honesta sunt: quæ si quis sciat, nec eligere, nec alia agere præter hæc potest: quod si conaretur, aberrat. E cõuerso uerò qui nesciat, nec agere illa potest, etsi conaretur, aberrat. Cùm igitur tum iusta, tum etiã alia bona atq; honesta, uirtute perficiantur, perspicuum est iustitiam

Aedificandi ratio.

οἵας χρὴ οἰκοδομεῖσθαι. ἐπεσκόπει δὲ ὧδε. ἆρά γε τὸν μέλλοντα οἰκίαν οἵαν χρὴ ἔχειν, τοῦτο δεῖ μηχανᾶσθαι, ὅπως ἡδίστη τε ἐνδιαιτᾶσθαι, καὶ χρησιμωτάτη ἔσται; τούτου δὲ ὁμολογουμένου. οὐκοῦν ἡδὺ μὲν θέρους ψυχεινὴν ἔχειν· ἡδὺ δὲ χειμῶνος ἀλεεινήν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο συμφαῖεν. οὐκοῦν ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλεπούσαις οἰκίαις, τοῦ μὲν χειμῶνος ὁ ἥλιος εἰς τὰς παστάδας ὑπολάμπει, τοῦ δὲ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος, σκιὰν παρέχει. οὐκοῦν εἴγε καλῶς ἔχει ταῦτα οὕτω γίγνεσθαι, οἰκοδομεῖν δεῖ, ὑψηλότερα μὲν τὰ πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα ὁ χειμερινὸς ἥλιος μὴ ἀποκλείηται. χθαμαλώτερα δὲ τὰ πρὸς ἄρκτον, ἵνα οἱ ψυχροὶ μὴ ἐμπίπτωσιν ἄνεμοι. ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν ὅποι πάσας ὥρας αὐτός τε ἂν ἥδιστα καταφεύγοι, καὶ τὰ ὄντα ἀσφαλέστατα τιθοῖτο, αὕτη ἂν εἰκότως ἡδίστη τε καὶ καλλίστη οἴκησις εἴη. γραφαὶ δὲ καὶ ποικιλίαι πλείονας εὐφροσύνας ἀποστεροῦσιν ἢ παρέχουσι. ναοῖς γε μὴν καὶ βωμοῖς χώραν ἔφη εἶναι πρεπωδεστάτην, ἥτις ἐμφανεστάτη οὖσα, ἀστιβεστάτη εἴη. ἡδὺ μὲν γὰρ ἰδόντας προσεύξασθαι, ἡδὺ δὲ ἁγνῶς ἔχοντας προσιέναι. πάλιν δὲ ἐρωτώμενος, ἡ ἀνδρεία πότερον εἴη διδακτὸν, ἢ φυσικόν; οἶμαι μὲν, ἔφη, ὥσπερ σῶμα σώματος ἰσχυρότερον πρὸς τοὺς πόνους φύεται, οὕτω καὶ ψυχὴν ψυχῆς ἐρρωμενεστέραν πρὸς τὰ δεινὰ φύσει γίγνεσθαι. ὁρῶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς νόμοις τε καὶ ἔθεσι τρεφομένους, πολὺ διαφέροντας ἀλλήλων τόλμῃ. νομίζω μέντοι πᾶσαν φύσιν μαθήσει καὶ μελέτῃ πρὸς ἀνδρείαν αὔξεσθαι. δῆλον μὲν γάρ, ὅτι σκύθαι καὶ θρᾷκες οὐκ ἂν τολμήσειαν ἀσπίδας καὶ δόρατα λαβόντες, λακεδαιμονίοις μάχεσθαι. φανερὸν δ', ὅτι λακεδαιμόνιοι οὔτ' ἂν θρᾳξὶν ἐν πέλταις καὶ ἀκοντίοις, οὔτε σκύθαις ἐν τόξοις ἐθέλοιεν ἂν διαγωνίζεσθαι. ὁρῶ δ' ἔγωγε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων ὁμοίως καὶ φύσει διαφέροντας ἀλλήλων τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπιμελείᾳ πολὺ ἐπιδιδόντας. ἐκ δὲ τούτων δῆλόν ἐστιν, ὅτι πάντας χρὴ καὶ τοὺς εὐφυεστέρους, καὶ τοὺς ἀμβλυτέρους τὴν φύσιν, ἐν οἷς ἂν ἀξιόλογοι βούλωνται γενέσθαι, ταῦτα καὶ μανθάνειν, καὶ μελετᾶν. σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διώριζεν, ἀλλὰ τὸ μὲν καλά τε καὶ ἀγαθὰ γιγνώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς, καὶ τὸ αἰσχρὰ εἰδότας εὐλαβεῖσθαι σοφόν τε καὶ σώφρονα ἔκρινεν. προσερωτώμενος δὲ εἰ τοὺς ἐπισταμένους μὲν ἃ δεῖ πράττειν, ποιοῦντας δὲ τἀναντία, σοφούς τε καὶ ἀκρατεῖς εἶναι νομίζοι. οὐδέν γε μᾶλλον, ἔφη, ἢ ἀσόφους τε καὶ ἀμαθεῖς. πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων, ἃ οἴονται συμφορώτατα αὐτοῖς εἶναι, ταῦτα πράττειν, νομίζω οὖν τοὺς μὴ ὀρθῶς πράττοντας, οὔτε σοφοὺς οὔτε σώφρονας εἶναι. ἔφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν εἶναι. τά τε δίκαια καὶ πάντα ὅσα ἀρετῇ πράττεται, καλά τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι. καὶ οὔτ' ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότας, ἄλλο τι ἀντὶ τούτων οὐδὲν προελέσθαι, οὔτε τοὺς μὴ ἐπισταμένους, δύνασθαι πράττειν ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἁμαρτάνειν. οὕτω καὶ τὰ καλά γε καὶ ἀγαθὰ, τοὺς μὲν σοφοὺς πράττειν, τοὺς δὲ μὴ σοφοὺς οὐ δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἁμαρτάνειν. ἐπεὶ οὖν τά τε δίκαια καὶ τὰ ἄλλα καλά τε καὶ ἀγαθὰ, πάντα ἀρετῇ πράττεται, δῆλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιο-

σύνη

σύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετὴ σοφία ἐςί. μανίαν γε μὴν ἐναντίον μὲν ἔφη εἶναι σοφίᾳ. οὐ μέντοι γε τὴν ἀνεπιστημοσύνην μανίαν ἐνόμιζεν. τὸ δὲ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν, καὶ μὴ ἃ οἶδεν δοξάζειν τε καὶ οἴεσθαι, καὶ γιγνώσκειν ἐγγυτάτω μανίας ἐλογίζετο εἶναι. τοὺς μέντοι πολλοὺς, ἔφη, ἃ μὲν οἱ πλεῖστοι ἀγνοοῦσι, τοὺς διημαρτηκότας τούτων, οὐ φάσκειν μαίνεσθαι, τοὺς δὲ διημαρτηκότας, ὧν οἱ πολλοί γε γνώσκουσι μαινομένους καλεῖν. ἐάν τε γάρ τις μέγας οὕτως οἴηται εἶναι, ὥστε κύπτειν τὰς πύλας τοῦ τείχους διεξιών. ἐάν τε οὕτως ἰσχυρὸς, ὡς ἐπιχειρεῖν οἰκίας αἴρεσθαι, ἢ ἄλλῳ τῳ ἐπιτίθεσθαι τῶν πᾶσι δήλων, ὅτι ἀδύνατά ἐστι, τοῦτον μαίνεσθαι φάσκειν. τοὺς δὲ μικρὸν διαμαρτάνοντας, οὐ δοκεῖν τοῖς πολλοῖς μαίνεσθαι. ἀλλ' ὥσπερ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιθυμίαν ἔρωτα καλοῦσιν, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην παράνοιαν, μανίαν αὐτοὺς καλεῖν. φθόνον δὲ σκοπῶν ὅτι εἴη, λύπην μέν τινα ἐξηύρισκεν αὐτὸν ὄντα, οὔτε μέντοι τὴν ἐπὶ φίλων ἀτυχίαις, οὔτε τὴν ἐπ' ἐχθρῶν εὐτυχίαις γιγνομένην, ἀλλὰ μόνους ἔφη φθονεῖν, τοὺς ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων εὐπραξίαις ἀνιωμένους. θαυμαζόντων δέ τινων εἴ τις φιλῶν τινὰ, ἐπὶ τῇ εὐπραξίᾳ αὐτοῦ λυποῖτο, ὑπεμίμνησκεν ὅτι πολλοὶ οὕτως πρός τινας ἔχουσιν, ὥστε κακῶς μὲν πράττοντας μὴ δύνασθαι περιορᾶν, ἀλλὰ βοηθεῖν ἀτυχοῦσι. εὐτυχούντων δὲ λυπεῖσθαι. τοῦτο δὲ φρονίμῳ μὲν ἀνδρὶ οὐκ ἂν συμβῆναι, τοὺς ἠλιθίους δὲ ἀεὶ πάσχειν αὐτό. σχολὴν δὲ σκοπῶν τί εἴη, ποιοῦντας μέντοι τοὺς πλείστους ἔφη εὑρίσκειν. καὶ γὰρ τοὺς πεττεύοντας, καὶ τοὺς γελωτοποιοῦντας, ποιεῖν τι. πάντας δὲ τούτους ἔφη σχολάζειν. ἐξεῖναι γὰρ αὐτοῖς, ἰέναι πράξοντας τὰ βελτίω τούτων. ἀπὸ μέντοι τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρω ἰέναι, οὐδένα σχολάζειν. εἰ δέ τις ἴοι, τοῦτον ἀσχολίας αὐτῷ οὔσης, κακῶς ἔφη τοῦτο πράττειν. βασιλεῖς δὲ καὶ ἄρχοντας, οὐ τοὺς τὰ σκῆπτρα ἔχοντας ἔφη εἶναι, οὐδὲ τοὺς ὑπὸ τῶν τυχόντων αἱρεθέντας, οὐδὲ τοὺς κλήρῳ λαχόντας, οὐδὲ τοὺς βιασαμένους, οὐδὲ τοὺς ἐξαπατήσαντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπισταμένους ἄρχειν. ὁπότε γάρ τις ὁμολογήσειεν, τοῦ μὲν ἄρχοντος εἶναι τὸ προστάττειν ὅ,τι χρὴ ποιεῖν, τοῦ δὲ ἀρχομένου τὸ πείθεσθαι, ἐπεδείκνυεν, ἔν τε νηῒ, τὸν μὲν ἐπιστάμενον ἄρχοντα, τὸν δὲ ναύκληρον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ νηῒ πάντας, πειθομένους τῷ ἐπισταμένῳ. καὶ ἐν γεωργίᾳ τοὺς κεκτημένους ἀγροὺς, καὶ ἐν νόσῳ τοὺς νοσοῦντας, καὶ ἐν σωμασκίᾳ τοὺς σωμασκοῦντας, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, οἷς ὑπάρχει τι ἐπιμελείας δεόμενον, ἂν μὲν αὐτοὶ ἡγῶνται ἐπίστασθαι, ἐπιμελεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, τοῖς ἐπισταμένοις οὐ μόνον παροῦσι πειθομένους, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας μεταπεμπομένους, ὅπως ἐκείνοις πειθόμενοι, τὰ δέοντα πράττωσι. ἐν δὲ ταλασίᾳ καὶ τὰς γυναῖκας ἐπεδείκνυεν ἀρχούσας τῶν ἀνδρῶν, διὰ τὸ τὰς μὲν εἰδέναι ὅπως χρὴ ταλασιουργεῖν, τοὺς δὲ μὴ εἰδέναι. εἰ δέ τις πρὸς ταῦτα λέγοι, ὅτι τῷ τυράννῳ ἔξεστι μὴ πείθεσθαι τοῖς ὀρθῶς λέγουσι. καὶ πῶς ἂν, ἔφη, ἐξείη μὴ πείθεσθαι, ἐπικειμένης γε ζημίας, ἐάν τις τῷ εὖ λέγοντι, ἁμαρτήσεται δή που. ἁμαρτάνων δὲ ζημιωθήσεται. εἰ δὲ φαίη τις τῷ τυράννῳ ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι τὸν εὖ φρονοῦντα. τὸν δὲ ἀποκτείνοντα ἔφη, τοὺς κρατίστους τῶν συμμάχων, οἴει ἀζήμιον γίγνεσθαι, ἢ ὡς ἔτυχε ζημιοῦσθαι; πότερον γὰρ ἂν μᾶλλον

tiam ac omnē aliam uirtutē sapientiā esse. Insaniam autē contrariū esse sapiētiæ ponebat, non tamen inscitiā insaniā appellabat: sed ignorare seipsum, ac illa quæ nesciret, opinari cognoscere, hoc prope insaniā esse aiebat. Quamuis uulgus nō illos qui nesciāt quæ plures ignorāt, putent insanire: sed illos potius qui ignorant, quæ plures cognoscant. Nā siue tā longū quisquā se esse putet, ut cum portas exeat ciuitatis, sese demittat: siue tam robustū, ut conetur domos supra humeros tollere, aut aliquid aliud facere quod omnes impoßibile esse sciant, illū insanire dictū. Qui uerò in paruo quodā aberrat, ille nō uidetur uulgò insanire: sed sicut uehemēs desiderīū cupidinē appellāt, sic magnā inscitiā insaniam nomināt. Cōsiderans autē quid inuidia sit, dolorē quendā reperiebat eā esse, nō tamen nec in aduersa amicorū, nec in sequūda fortuna inimicorū: sed illos inuidere aiebat, qui in amicorū prosperitate doleāt. Cùm uerò quidā mirarentur, si quis cùm quendā amaret, doleret in eius prosperitate: ostēdebat multos esse ita ad quosdam affectos, ut eos aduersitate laborantes non poßint negligere, sed in quantū poßunt succurrāt, in prosperitate uerò eorū doleāt. Hoc autē prudēti uiro minimè, sed stolidis cōtingere asserebat. Cū uerò de ocio quidnā sit cōsideraret, ut plurimū dicebat se deprehēdere oēs aliquid facere: etenim q taxillis, quiq; risui excitādo uacant, aliquid faciunt, nihilominus huiusce modi omnes ociosos dicebat. Liceret nāq; eis, istis dimißis meliora agere: à melioribus uerò ad peiora cadere, nulli ociū esse: quod si qs faciat, hūc cū sit ei negotiū, dicebat male id facere. Reges autem et principes nō illos esse q sceptra ferūt dicebat, nec illos q aut à quocūq; contingit electi, aut sorte, aut uiolētia, aut deceptione assumpti fuerūt, sed qui regere sciūt. Cùm enim quisq; fateatur, principis quidē propriū esse, iubere quid oporteat facere, subditi uerò parēre: ostēdebat & in naui illū principē esse, qui sciat: patronū uerò nauis & alios nautas omnes obediētes scienti. Ac in agricultura quicūq; habeant agros, & in ægritudine ægrotos, & in corporū exercitatione qui se exercēt, cæterosq; omnes, q possideāt aliqd, quod indigeat cura, si illi quidē scire putēt, de eis curā habēt: sin minus, scientibus nō modò curā adsint, parēt, sed etiā absentes accersunt, ut illorū cōsilio, quæ oporteat, agāt. In texēdo uerò mulieres, quoq; mōstrabat maritis dominari, propterea quòd illæ quidē artē texendi sciant, illi autē ignorēt. Quòd si quis ad hæc opponeret, tyrāno licere nō parēre illis qui recte dicāt: Et quomodo liceret nō parēre, inquit, cum damnū peccātibus impositū sit? Si quisquā enim non illi parēret qui recte dicat, peccet necesse est: qui uerò peccat, necessario damnatur. Quòd si quis diceret, tyranno licere etiam interficere illum qui recte sapit. Eū uerò, aiebat, qui sociorum optimos interimat, putas'ne inde immunem fore, aut in minimis damnari? Vtrū enim arbitra-

γάρ τῷ εὖ λέγοντι μὴ πείθη)

arbitraris saluum manere illum qui huiusce modi agat, an hoc modo scitius perdi? Cùm quidam uerò eum interrogasset, quid ei uideatur optimum homini: Studium, respondit, bene agendi. Cùm autem rursus interrogasset, si etiam secundum fortunam studium putet esse: Totum, inquit, contrarium ego fortunam et actionem esse puto. Cùm enim non quęritanti quicquam boni cuiquam occurrat, secundum fortunam hoc esse. Cùm uerò doctrina ac exercitatione bene quis agat, hanc bonam actionem esse arbitror: quiq; hoc meditantur, hi mihi bene agere uidentur. Optimos quoque ac deo amabiles illos esse aiebat, qui in agricultura quidem, quę agriculturæ sunt: in medicina, quę medicinalia sunt: in republica quę ciuilia sunt, bene agant. Illum uerò qui nihil horum bene agat, nec deo amabilem, nec in aliquo utilem esse aiebat. Atqui si quando etiam cum artificibus disputasset, & his perutilis erat. Cùm quondam enim ad Parrhasium pictorē intrasset, atq; cum illo disputaret: Num ô Parrhasi, inquit, pictura est eorum quę uidentur, imitatio? Nam concaua & eminentia, tenebrosa ac lucida, dura & mollia, aspera et leuia, ac noua & uetera corpora per colores imitamini. Verum dicis, inquit. Venustas itaq; species cùm similes reddere uelitis, ait, cumq; non sit facilè ad unum hominem omnia irreprehensibilia habentem, respiciēdo imitari, à multis colligentes quicquid optimum quilibet habeat, sic facitis corpora uenusta apparere? Sic facimus, inquit. Quid igitur animi effigiem illam suauissimam, amantissimam, atq; charissimam non imitamini? an non est imitabilis ista? Quo nanq; pacto, inquit, ô Socrates, imitabile hoc esset, quod neq; proportionem, neq; colorem, neq; quicquam illorum quę tu paulò antea dixisti, habeat, nec omnino uisibile sit? Vtrum, ait, hoc fit in homine, ut modò amicè, modò inimicè quosdam intueatur? Ita, inquit. Atqui, ait, magnificum ac liberale, humile ac illiberale, moderatum ac prudens, contumeliosum ac honesti ignarum, tam per faciem, quàm etiam per gestus, tam stantium, quàm illorum qui mouentur hominum, patescit. Ita, inquit, profectò. Quędam ergo imitationes ea etiam sunt? Et maximè, ait. Vtrum itaque, inquit, illa libentius putas homines uidere, per quę honesti, boni, amabilesq; mores apparent, an illa per quę turpes, ac praui, ac odiosi? Multum interest mehercle, inquit, ô Socrates. Quondam uerò Clitonem statuarium accedens, & cum eo collocutus: O Clito, ait, certè quidem teneo ac uideo, quòd dissimiles facis cursores, luctatores, pugiles, ac pancratiastas: illud uerò quod per uisum maximè delectat, uiuum scilicet apparere, quomodo statuis immittis? Cùm uerò hæsitans Clito respondere differebat, Vtrum, inquit, quàm maximè uiuentium formis assimulans opera tua, uiuaciores facis

Deo qui sint amabiles.

μᾶλλον οἴει σώζεσθαι τὸν ταῦτα ποιοῦντα, ἢ οὕτω καὶ τάχιστ' ἂν ἐξολέσθαι; ἐρομένου δέ τινος αὐτόν, τί δοκοίη αὐτῷ κράτιστον ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνατο, εὐπραξίαν. ἐρομένου δὲ πάλιν, εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτήδευμα νομίζοι εἶναι. πᾶν μὲν οὖν τοὐναντίον ἔγωγ' ἔφη, τύχην καὶ πρᾶξιν ἡγοῦμαι. τὸ μὲν γὰρ μὴ ζητοῦντα ἐπιτυχεῖν τινι τῶν δεόντων εὐτυχίαν εἶναι. τὸ δὲ μαθόντα τι εὖ ποιεῖν, εὐπραξίαν νομίζω. καὶ οἱ τοῦτο ἐπιτηδεύοντες, δοκοῦσί μοι εὖ πράττειν. καὶ ἀρίστους καὶ θεοφιλεστάτους ἔφη εἶναι, ἐν μὲν γεωργίᾳ, τοὺς τὰ γεωργικὰ εὖ πράττοντας· ἐν δ' ἰατρείᾳ, τοὺς τὰ ἰατρικά· ἐν δὲ πολιτείᾳ, τοὺς τὰ πολιτικά. τὸν δὲ μηδὲν εὖ πράττοντα, οὔτε χρήσιμον οὐδὲν ἔφη εἶναι, οὔτε θεοφιλῆ. ἀλλὰ μὴν καὶ εἴποτε τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων, καὶ ἐργασίας ἕνεκα χρωμένων αὐταῖς, διαλέγοιτό τινι, καὶ τούτοις ὠφέλιμος ἦν. εἰσελθὼν μὲν γάρ ποτε πρὸς Παρράσιον τὸν ζωγράφον, καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ. ἆρα, ἔφη, ὦ Παρράσιε, γραφική ἐστιν ἡ εἰκασία τῶν ὁρωμένων; τὰ γοῦν κοῖλα, καὶ τὰ ὑψηλά, καὶ τὰ σκοτεινά, καὶ τὰ φωτεινά, καὶ τὰ σκληρά, καὶ τὰ μαλακά, καὶ τὰ τραχέα, καὶ τὰ λεῖα, καὶ τὰ νέα, καὶ τὰ παλαιὰ σώματα διὰ τῶν χρωμάτων ἀπεικάζοντες ἐκμιμεῖσθε. ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. καὶ μὴν τά γε καλὰ εἴδη ἀφομοιοῦντες, ἐπειδὴ οὐ ῥᾴδιον ἐνὶ ἀνθρώπῳ περιτυχεῖν, ἄμεμπτα πάντα ἔχοντι, ἐκ πολλῶν συνάγοντες, τὰ ἐξ ἑκάστου κάλλιστα, οὕτως ὅλα τὰ σώματα καλὰ ποιεῖτε φαίνεσθαι. ποιοῦμεν γάρ, ἔφη, οὕτως. τί γάρ, ἔφη, τὸ πιθανώτατόν τε, καὶ ἥδιστον, καὶ φιλικώτατον, καὶ ποθεινότατον, καὶ ἐρασμιώτατον οὐκ ἀπομιμεῖσθε τῆς ψυχῆς ἦθος, ἢ οὐδὲ μιμητόν ἐστι τοῦτο; πῶς γὰρ ἄν, ἔφη, μιμητὸν εἴη, ὦ Σώκρατες, ὃ μήτε συμμετρίαν, μήτε χρῶμα, μήτε ὧν σὺ εἶπας ἄρτι μηδὲν ἔχει, μηδὲ ὅλως ὁρατόν ἐστιν; ἆρ' οὖν, ἔφη, γίγνεται ἐν ἀνθρώπῳ τό τε φιλοφρόνως, καὶ τὸ ἐχθρῶς βλέπειν πρός τινας; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. οὐκοῦν τοῦτό γε μιμητὸν ἐν τοῖς ὄμμασιν; καὶ μάλα, ἔφη. ἐπὶ δὲ τοῖς τῶν φίλων ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κακοῖς, ὁμοίως σοι δοκοῦσιν ἔχειν τὰ πρόσωπα οἵ τε φροντίζοντες καὶ οἱ μή; μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς, φαιδροί· ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς, σκυθρωποὶ γίγνονται. οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ταῦτα δυνατὸν ἀπεικάζειν; καὶ μάλα, ἔφη. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον, καὶ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον, καὶ τὸ σωφρονητικόν τε καὶ φρόνιμον, καὶ τὸ ὑβριστικόν τε καὶ ἀπειρόκαλον, καὶ διὰ τοῦ προσώπου καὶ διὰ τῶν σχημάτων, καὶ ἑστώτων, καὶ κινουμένων ἀνθρώπων διαφαίνει. ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. οὐκοῦν καὶ ταῦτα μιμητά; καὶ μάλα, ἔφη. πότερον οὖν, ἔφη, νομίζεις ἥδιον ὁρᾶν τοὺς ἀνθρώπους, δι' ὧν τὰ καλά τε κἀγαθὰ καὶ ἀγαπητὰ ἤθη φαίνεται, ἢ δι' ὧν τὰ αἰσχρά τε καὶ πονηρὰ καὶ μισητά; πολὺ νὴ Δί', ἔφη, διαφέρει, ὦ Σώκρατες. πρὸς δὲ Κλείτωνα τὸν ἀνδριαντοποιὸν εἰσελθών ποτε καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, ὅτι μέν, ἔφη, ὦ Κλείτων, ἀλλοίους ποιεῖς δρομεῖς τε καὶ παλαιστάς, καὶ πύκτας, καὶ παγκρατιαστάς, ὁρῶ τε καὶ οἶδα. ὃ δὲ μάλιστα ψυχαγωγεῖ διὰ τῆς ὄψεως τοὺς ἀνθρώπους, τὸ ζωτικὸν φαίνεσθαι, πῶς τοῦτο ἐργάζῃ τοῖς ἀνδριᾶσιν; ἐπεὶ δὲ ἀπορῶν ὁ Κλείτων, οὐ ταχὺ ἀπεκρίνατο. ἆρ', ἔφη, τοῖς τῶν ζώντων εἴδεσιν ἀπεικάζων τὸ ἔργον, ζωτικωτέρους ποιεῖς

τί ποτε

ποιεῖς φαίνεσθαι τοὺς ἀνδριάντας; καὶ μάλα, ἔφη. οὐκ οὖν
τά τε ὑπὸ τῶν σχημάτων κατασπώμενα, καὶ τὰ ἀνα-
σπώμενα ἐν τοῖς σώμασι, καὶ τὰ συμπιεζόμενα, καὶ τὰ
διελκόμενα, καὶ ἐντεινόμενα, καὶ τὰ ἀνιέμενα ἀπει-
κάζων, ὁμοιότερά τε τοῖς ἀληθινοῖς, καὶ πιθανώτερα
ποιεῖς φαίνεσθαι; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. τὸ δὲ καὶ τὰ πά-
θη τῶν ποιούντων τι σωμάτων ἀπομιμεῖσθαι, οὐ ποιεῖ
τινὰ τέρψιν τοῖς θεωμένοις; εἰκός γ' οὖν, ἔφη. οὐκ οὖν καὶ
τῶν μὲν μαχομένων ἀπειλητικὰ τὰ ὄμματα ἀπεικα-
στέον, τῶν δὲ νενικηκότων εὐφραινομένων ἡ ὄψις μιμητέα;
σφόδρα γε, ἔφη. δεῖ ἄρα, ἔφη, τὸν ἀνδριαντοποιὸν τὰ
τῆς ψυχῆς ἔργα, τῷ εἴδει προσεικάζειν. πρὸς δὲ πιστίαν
τὸν θωρακοποιὸν εἰσελθών, ἐπιδείξαντος αὐτοῦ τῷ
σωκράτει θώρακας εὖ εἰργασμένους, νὴ τὴν ἥραν, ἔ-
φη, καλόν γε, ὦ πιστία, τὸ εὕρημα, τὸ τὰ μὲν δεόμενα
σκέπης τοῦ ἀνθρώπου σκεπάζειν τὸν θώρακα, ταῖς δὲ
χερσὶ μὴ κωλύειν χρῆσθαι. ἀτάρ, ἔφη, λέξον μοι, ὦ πι-
στία, διὰ τί οὔτε ἰσχυροτέρους, οὔτε πολυτελεστέρους τῶν
ἄλλων ποιῶν τοὺς θώρακας, πλείονος πωλεῖς; ὅτι, ἔφη,
ὦ σώκρατες, εὐρυθμοτέρους ποιῶ. τὸν ῥυθμόν, ἔφη, πό-
τερα μέτρῳ ἢ σταθμῷ ἀποδεικνύων πλείονος τιμᾷ; οὐ γὰρ
δὴ ἴσους γε πάντας, οὐδὲ ὁμοίους οἶμαί σε ποιεῖν, εἴγε
ἁρμόττοντας ποιεῖς. ἀλλὰ νὴ δί', ἔφη, ποιῶ· οὐδὲν γὰρ
ὄφελός ἐστι θώρακος ἄνευ τούτου. οὐκοῦν, ἔφη, σώμα-
τά γε ἀνθρώπων, τὰ μὲν εὔρυθμά ἐστι, τὰ δὲ ἄρρυθμα.
πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. πῶς οὖν, ἔφη, τῷ ἀρρύθμῳ σώματι
ἁρμόττοντα τὸν θώρακα, εὔρυθμον ποιεῖς; ὥσπερ καὶ ἁρ-
μόττοντα, ἔφη. ὁ ἁρμόττων γάρ ἐστιν εὔρυθμος. δοκεῖς
μοι, ἔφη ὁ σωκράτης, τὸ εὔρυθμον οὐ καθ' ἑαυτὸ λέγειν,
ἀλλὰ πρὸς τὸν χρώμενον, ὥσπερ ἂν εἰ φαίης ἀσπίδα, ᾧ
ἂν ἁρμόττῃ, τούτῳ εὔρυθμον εἶναι, καὶ χλαμύδα, καὶ
τἄλλα ὡσαύτως ἔοικεν ἔχειν τῷ λόγῳ. ἴσως δὲ καὶ ἄλ-
λο τι οὐ μικρὸν ἀγαθὸν τῷ ἁρμόττειν πρόσεστι. δίδαξον,
ἔφη, ὦ σώκρατες, εἴ τι ἔχεις. ἧττον, ἔφη, τῷ βάρει πιέ-
ζουσιν οἱ ἁρμόττοντες τῶν ἀναρμόστων, τὸν αὐτὸν σταθμὸν
ἐχόντων. οἱ μὲν γὰρ ἀνάρμοστοι, ἢ ὅλοι ἐκ τῶν ὤμων
κρεμάμενοι, ἢ τοι ἄλλο τι τοῦ σώματος σφόδρα πιέ-
ζοντες, δύσφοροι καὶ χαλεποὶ γίγνονται. οἱ δὲ ἁρμότ-
τοντες διειλημμένοι τὸ βάρος, τὸ μὲν ὑπὸ τῶν κλει-
δῶν καὶ ἐπωμίδων, τὸ δ' ὑπὸ τῶν ὤμων, τὸ δὲ ὑπὸ
τοῦ στήθους, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ νώτου, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς γαστρὸς
ὀλίγου δεῖ, οὐ φορήματι, ἀλλὰ προσθήματι ἐοίκασιν.
εἴρηκας, ἔφη, αὐτό, δι' ὅπερ ἔγωγε τὰ ἐμὰ ἔργα πλείστου
ἄξια νομίζω εἶναι. ἔνιοι μέντοι τοὺς ποικίλους καὶ τοὺς
ἐπιχρύσους θώρακας μᾶλλον ὠνοῦνται. ἀλλὰ μήν, ἔφη,
εἴγε διὰ ταῦτα μὴ ἁρμόττοντας ὠνοῦνται, κακόν ἔμοιγε
δοκοῦσι ποικίλον τε καὶ ἐπίχρυσον ὠνεῖσθαι. ἀτάρ, ἔφη,
τοῦ σώματος μὴ μένοντος, ἀλλὰ τότε μὲν κυρτουμέ-
νου, τότε δὲ ὀρθουμένου, πῶς ἂν ἀκριβεῖς θώρακες ἁρμότ-
τοιεν; οὐδαμῶς, ἔφη. λέγεις, ἔφη, ἁρμόττειν οὐ τοὺς ἀκρι-
βεῖς, ἀλλὰ τοὺς μὴ λυποῦντας ἐν τῇ χρείᾳ. αὐτός, ἔφη, τοῦτο
λέγεις, ὦ σώκρατες, καὶ πάνυ ὀρθῶς ἀποδέχῃ. γυναι-
κὸς δέ ποτε οὔσης ἐν τῇ πόλει καλῆς, ᾗ ὄνομα ἦν θεοδό-
τη, καὶ οἵας συνεῖναι τῷ πείθοντι, μνησθέντος αὐτῆς τῶν
παρόντων τινός, καὶ εἰπόντος, ὅτι κρεῖττον εἴη λόγου τὸ
κάλλος τῆς γυναικός. καὶ ζωγράφους φάσκοντος εἰσιέναι πρὸς
αὐτὴν

facis statuas apparere? Maximè, inquit. Affe-
ctiones uerò etiam corporum, quæ in quoquam
laborant, imitari, nónne quandam delectatio-
nem uidentibus affert? Cur non? inquit. Illorum
itaq; oculi, ait, qui pugnant, comminacésne, ui-
ctorum autem frontes lætæ ostendendæ sunt?
Maxime, inquit. Oportet igitur, ait, statuarium
animi affectus per corporis effigiem exprime-
re. Ad Pistiam autem armorum fabrum cùm es-
set ingressus, et ille Socrati thoraces ostēderet
bene elaboratos: Per Iunonem ô Pistia, inquit,
bona hæc inuentio est, propterea quòd thorax
illas quidē quæ indigent cooperiri hominis par-
tes, operit, non autē prohibet manibus uti. Por-
rò dic mihi ô Pistia, cur cùm nec fortiores, neq;
sumptuosiores facias thoraces, pluris uendis?
Quoniā ait, ô Socrates, cōcinniores eos facio.
Concinnum autem, inquit, utrum mensura, aut
pondere ostendens, pluris existimas? Non enim
æquales omnes, nec similes puto te facere, si qui-
dem decentes eos facis. Ita, inquit, mehercle.
Nam absq; hoc nulla esset thoracis utilitas. Sed
tamen, Socrates ait, corpora quoq; hominum
alia quidē concinna, alia uerò inconcinna sunt.
Maxime, inquit. Quo igitur, ait, modo corpori
inconcinno decentem thoracem concinnum fa-
cis? Quemadmodum, inquit, decentem: quicun-
que enim decens est, ille etiam concinnus est. Pu-
to te, Socrates ait, non per se, sed ad illum qui
utitur, hoc inconcinnum statuere, ac si diceres,
scutum cuicunq; decens sit, illi concinnum esse:
similiter uestem: & cætera eodem modo uiden-
tur tua opinione habere. Attamē fortaßis aliud
quoque non paruum bonum decenti adest. Do-
ceas, inquit, ô Socrates si quid habeas. Minus,
ait, grauitate opprimunt qui decētes, quàm qui
non decentes sunt, quanquam æquale pondus
habeant. Qui nanque non sunt decentes, aut to-
ti ab humeris pendentes, aut aliud membrum
ualde opprimentes, graues & intolerabiles effi-
ciuntur. qui uerò congrui sunt & decentes, &
partim nodis scapularum, partim ab humeris,
tum à pectore, tum à tergo & uentre subleuati
leuißime feruntur. Bene, inquit, dixisti: ob has
enim causas mea opera ego magni esse existi-
mo: nonnulli autem signis uarios & deauratos
thoraces potius emunt. At Socrates: Si propte-
rea incongruos emunt, ait, malum mihi uidetur
uarium & deauratum emere. Cùm uerò, ait,
corpus non maneat in eodem, sed modò curue-
tur, modò erigatur, quomodo exquisiti conue-
niant eis thoraces? Nullo modo, inquit. Hoc di-
cis, ait, non illos decentes ac concinnos esse qui
exquisiti sunt, sed qui non molestant, dum qui-
cis utatur? Tu ipse ô Socrates, id dicis, & mo-
dò rectè iudicas. Cùm autem mulieris cuiusdam
formosæ nomine Theodote, quæ posset uel cum
lugente congredi, quidam eorum qui tunc ade-
rant Socrati, meminisset, dixissetq; omnem de il-
lius laudib. differentiū sermonē à pulchritudine
mulieris superari, asseruissetq; pictores etiā ed
adiſ

adiuisse imitandi causa, & illam ostendere quæ
cunq; honestè posset. Eamus & nos uisum eam,
Socrates ait: non enim magis auditu quàm ui/
su de ea discemus. Itaque illo ductore qui eam
laudauit, Theodoten adeuntes, inuenerunt eam
adstantem pictori. Cùm autem pictor cessasset:
Vtrum nos, inquit, ô uiri optimi gratias agere
Theodotæ oportet, quoniam nobis suam pul/
chritudinem ostendit, an potius eam nobis, quo
niam uidimus? An si utilior huic est ostentatio
ista, hanc nobis: si nobis spectatio, nos huic gra/
tiam habere oportet? Et cùm quidam dixisset,
iusta eum dicere: Hæc itaque, ait, iam nunc lau
dem à nobis lucrifacit, cum uerò pluribus præ/
dicauerimus, plus utilitatis habebit. Nos autem
& ea quæ uidimus tangere cupimus, & abibi/
mus amore dolentes, & absentes desiderabi/
mus: è quibus omnibus fiet, ut nos quidem ser/
uiamus, huic uerò seruiatur. At Theodota. Me/
hercle, inquit, si hæc sic se habent, me oportet
uobis gratias agere. Post hæc cùm Socrates ui/
deret ipsam magnifice uestitam, ac matrem præ
sentem non uulgari ueste indutam, & famula/
tum curiose adstantem, ancillasq; multas atque
formosas, & has quidem non neglectas, cæte/
risq; omnibus abundanter domum eius instru/
ctam. Dic mihi, ait, ô Theodota, est tibi ager?
Minimè, ait. Sed domus redditus habens? Nec
domus, ait. Nunquid autem artifices quidem
manibus tibi laborantes? Nec artifices, ait. Vn/
de igitur, inquit, necessaria habes? Si quis ait,
amator mihi affectus benefacere uelit, hic mihi
uita et redditus est. Valde bona ecastor, inquit,
possessio est: multoq; melius est amicorum quàm
ouium, boum, ac hædorum gregem possidere.
Sed utrum, inquit, fortunæ permittis, si quis ad
te ut musca uolet, aut tu etiam aliquid machina
tionis cõfers? Et quo, ait, pacto huius rei machi
nationem ego ullam inueniam? Multò magis, in
quit, mehercle quàm araneæ: scis enim quod illæ
cum uenẽtur illa quæ ad uictum eius necessaria
sunt, telis subtilibus cõtextis, quodcũq; in his in
cidat, hoc uescuntur. Cõsulis ergo, ait, mihi etiã
aliquem contexere laqueum? Non enim, inquit,
tam facile esse putandum, amicos, rem tanti pre
cij uenari. Nónne uides quòd etiam lepores par
ui existimandam rem sectantes, multa machi/
nantur? Dum enim noctu pascendo aberrant, sa
gacibus canibus eos captant: at alios interdum
habent canes, quibus nocturna quæ liquerint
cubilia comperiant. Tum et si quos offenderint
lepores, eos habent alipedes canes, quibus ad/
uolantes queant intercipere. Necnon & retia
per insidias disposita sunt, quibus qui canum
ora effugiunt, decipiũtur. At ipsa: Quonam ho
rum, inquit, utar ad meos captandos amatores?
Si per Iouem, inquit ille, pro cane quempiam
apud te habebis inuestigatorem huiuscemodi
amatorum, atq; fortunatorum hominum, qui
quidem ut primum eos compererit, doctus ar/
te, afficiet ut tua in retia concidant. At illa: Et
quæ/

αὐτὴν ἀπεικασομένους, οἷς ἐκείνην ἐπιδεικνύειν ἑαυτῆς
ὅσα καλῶς ἔχοι. ἰτέον ἂν εἴη θεασομένους, ἔφη ὁ Σωκρά-
της. οὐ γὰρ δὴ ἀκούσασί γε τὸ λόγου κρεῖττόν ἐστι κατα-
μαθεῖν. καὶ ὁ διηγησάμενος, οὐκ ἂν φθάνοιτ', ἔφη,
ἀκολουθοῦντες. οὕτω μὲν δὴ πορευθέντες πρὸς τὴν
Θεοδότην καὶ καταλαβόντες ζωγράφου τινὶ παρεστη-
κυῖαν ἐθεάσαντο. παυσαμένου δὲ τοῦ ζωγράφου, ὦ ἄν-
δρες, ἔφη ὁ Σωκράτης, πότερον ἡμᾶς δεῖ μᾶλλον Θεοδό-
τῃ χάριν ἔχειν, ὅτι ἡμῖν τὸ κάλλος ἑαυτῆς ἐπέδειξεν,
ἢ ταύτην ἡμῖν, ὅτι ἐθεασάμεθα; ἆρ' εἰ μὲν ταύτῃ ὠφελι-
μωτέρα ἐστὶν ἡ ἐπίδειξις, ταύτην ἡμῖν χάριν ἐκτέον. εἰ δὲ
ἡμῖν ἡ θέα, ἡμᾶς ταύτῃ. εἰπόντος δέ τινος ὅτι δίκαια
λέγοι, οὐκοῦν, ἔφη, αὕτη μὲν ἤδη τε παρ' ἡμῶν, ἔπαι-
νον κερδαίνει. καὶ ἐπειδὰν εἰς πλείους διαγγέλωμεν,
πλείω ὠφελήσεται. ἡμεῖς δὲ ἤδη τε ὧν ἐθεασάμεθα, ἐ-
πιθυμοῦμεν ἅψασθαι, καὶ ἄπιμεν ὑποκνιζόμενοι, καὶ
ἀπελθόντες ποθήσομεν. ἐκ δὲ τούτων εἰκὸς, ἡμᾶς μὲν
θεραπεύειν, ταύτην δὲ θεραπεύεσθαι. καὶ ἡ Θεοδότη νὴ Δί'
ἔφη, εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἐμὲ ἂν δέοι ὑμῖν τῆς θέ-
ας χάριν ἔχειν. ἐκ δὲ τούτου ὁ Σωκράτης ὁρῶν αὐτήν τε
πολυτελῶς κεκοσμημένην, καὶ μητέρα παροῦσαν
αὐτῇ ἐν ἐσθῆτι καὶ θεραπείᾳ οὐ τῇ τυχούσῃ, καὶ θερα-
παίνας πολλὰς καὶ εὐειδεῖς, καὶ οὐδὲ ταύτας ἠμε-
λημένως ἐχούσας, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν οἰκίαν ἀφθό-
νως κατεσκευασμένην, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Θεοδότη, ἔστι
σοὶ ἀγρός; οὐκ ἔμοιγ', ἔφη. ἀλλ' ἄρα οἰκία προσόδους ἔ-
χουσα; οὐδὲ οἰκία, ἔφη. ἀλλὰ μὴ χειροτέχναι τινές; οὐ-
δὲ χειροτέχναι, ἔφη. πόθεν οὖν, ἔφη, τὰ ἐπιτήδεια ἔ-
χεις; ἐάν τις, ἔφη, φίλος μοι γενόμενος, εὖ ποιεῖν ἐθέ-
λῃ, οὗτός μοι βίος ἐστί. νὴ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Θεοδότη, κα-
λόν γε τὸ κτῆμα, καὶ πολλῷ κρεῖττον οἰῶν τε καὶ βοῶν
καὶ αἰγῶν, φίλων δὲ ἀγέλην κεκτῆσθαι. ἀτάρ, ἔφη,
πότερον τῇ τύχῃ ἐπιτρέπεις, ἐάν τίς σοι φίλος ὥσπερ
μυῖα προσπτῆται, ἢ καὶ αὐτή τι μηχανᾷ; πῶς δ' ἄν, ἔφη,
ἐγὼ τούτου μηχανὴν εὕροιμι; πολὺ νὴ Δί', ἔφη, προ-
σηκόντως μᾶλλον, ἢ καὶ φαλάγγια. οἶσθα γὰρ ὡς ἐκεῖ-
να θηρῶσι τὰ πρὸς τὸν βίον. ἀράχνια γὰρ δήπου λε-
πτὰ ὑφηνάμεναι, ὅ, τι ἂν ἐνταῦθα ἐμπίσῃ, τούτῳ τρο-
φῇ χρῶνται. καὶ ἐμοὶ οὖν, ἔφη, συμβουλεύεις ὑφήνασθαί
τι θήρατρον; οὐ γὰρ δὴ οὕτως γε ἀτέχνως οἴεσθαι χρή,
τὸ πλείστου ἄξιον ἄγρευμα φίλους θηράσειν. οὐχ ὁρᾷς ὅ-
τι καὶ τὸ μικροῦ ἄξιον τοὺς λαγὼς θηρῶντες, πολλὰ τεχ-
νάζουσιν; ὅτι μὲν γὰρ τῆς νυκτὸς νέμονται, κύνας νυ-
κτερευτικὰς πορισάμενοι, ταύταις αὐτοὺς θηρῶσιν. ὅτι
δὲ μεθ' ἡμέραν ἀποδιδράσκουσιν, ἄλλας κτῶνται κύ-
νας, αἵ τινες ᾗ ἂν ἐκ τῆς νομῆς εἰς τὴν εὐνὴν ἀπέλθω-
σιν, τῇ ὀσμῇ αἰσθανόμεναι, εὑρίσκουσιν αὐτούς. ὅτι δὲ
ποδώκεις εἰσίν, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τρέχοντες ἀ-
ποφεύγειν, ἄλλας αὖ κύνας ταχείας παρασκευάζον-
ται, ἵνα κατὰ πόδας ἁλίσκωνται. ὅτι δὲ καὶ ταύτας αὐτῶν
τινες ἀποφεύγουσι, δίκτυα ἱστᾶσιν εἰς τὰς ἀτραποὺς, ᾗ
φεύγουσιν, ἵν' εἰς ταῦτα ἐμπίπτοντες συμποδίζων-
ται. τί οὖν, ἔφη, τοιούτῳ φίλους ἂν ἐγὼ θηρῴην; ἐὰν
δὲ νὴ Δί', ἔφη, ἀντὶ κυνὸς κτήσῃ ὅστις σοι ἰχνεύων μὲν
τοὺς φιλοκάλους καὶ πλουσίους εὑρήσει, εὑρὼν δὲ μηχα-
νήσεται, ὅπως ἐμβάλῃ αὐτοὺς εἰς τὰ σὰ δίκτυα. καὶ
ποῖα

ποῖα, ἔφη ἐγώ, δίκτυα ἔχω; Ἓν μὲν δή που, ἔφη, καὶ μάλα εὖ περιπλεκόμενον τὸ σῶμα. ἐν δὲ τούτῳ ψυχήν, ᾗ καταμανθάνεις, καὶ ὡς ἂν ἐμβλέπουσα χαρίζοιο, καὶ ὅτι ἂν λέγουσα εὐφραίνοις, καὶ ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἐπιμελόμενον ἀσμένως ὑποδέχεσθαι, τὸν δὲ τρυφῶντα ἀποκλείειν, καὶ ἀρρωστήσαντός γε φίλου, φροντιστικῶς ἐπισκέψασθαι, καὶ καλόν τι πράξαντος σφόδρα συνησθῆναι. καὶ τῷ σφόδρα σου φροντίζοντι, ὅλῃ τῇ ψυχῇ κεχαρίσθαι. φιλεῖν γε μὴν εὖ οἶδ' ὅτι ἐπίστασαι, οὐ μόνον μαλακῶς, ἀλλὰ καὶ εὐνοϊκῶς. καὶ ὅτι ἀρεστοί σοι εἰσὶν οἱ φίλοι, οἶδ' ὅτι οὐ λόγῳ, ἀλλ' ἔργῳ ἀναπείθεις. μὰ τὸν Δί', ἔφη ἡ Θεοδότη, ἐγὼ τούτων οὐδὲν μηχανῶμαι. καὶ μήν, ἔφη, πολὺ διαφέρει τὸ κατὰ φύσιν τε καὶ ὀρθῶς ἀνθρώπῳ προσφέρεσθαι. καὶ γὰρ βίᾳ μέν, οὔτ' ἂν ἕλοις, οὔτε κατάσχοις φίλον. εὐεργεσίᾳ δὲ καὶ ἡδονῇ τὸ θηρίον τοῦτο ἁλώσιμόν τε καὶ παραμόνιμόν ἐστιν. ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. δεῖ τοίνυν, ἔφη, πρῶτον μὲν τοὺς φροντίζοντάς σου τοιαῦτα ἀξιοῦν, οἷα ποιοῦσιν αὐτοῖς σμικρότατα μελήσει. ἔπειτα δὲ αὐτὴν ἀμείβεσθαι, χαριζομένην τὸν αὐτὸν τρόπον. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα φίλοι γίγνοιντο, καὶ πλεῖστον χρόνον φιλοῖεν, καὶ μέγιστα εὐεργετοῖεν. χαρίζοιο δ' ἂν μάλιστα εἰ δεομένοις δωροῖο τὰ παρὰ σαυτῆς. ὁρᾷς γὰρ ὅτι καὶ τῶν βρωμάτων τὰ ἥδιστα ἐὰν μέν τις προσφέρῃ πρὶν ἐπιθυμεῖν, ἀηδῆ φαίνεται, κεκορεσμένοις δὲ καὶ βδελυγμίαν παρέχει. ἐὰν δέ τις προσφέρῃ λιμὸν ἐμποιήσας, κἂν φαυλότερα ᾖ, πάνυ ἡδέα φαίνεται. πῶς οὖν ἄν, ἔφη ἐγώ, λιμὸν ἐμποιεῖν τῶν παρ' ἐμοὶ δυναίμην; εἰ νὴ Δί', ἔφη, πρῶτον μὲν τοῖς κεκορεσμένοις, μήτε προσφέροις, μήτε ὑπομιμνήσκοις, ἕως ἂν τῆς πλησμονῆς παυσάμενοι, πάλιν δέωνται· ἔπειτα τοὺς δεομένους, ὑπομιμνήσκοις ὡς κοσμιωτάτῃ τε ὁμιλίᾳ, καὶ τῷ φαίνεσθαι βουλομένη χαρίζεσθαι, καὶ διαφεύγουσα, ἕως ἂν ὡς μάλιστα δεηθῶσι. τηνικαῦτα γὰρ πολὺ διαφέρει τὰ αὐτὰ δῶρα, ἢ πρὶν ἐπιθυμῆσαι διδόναι. καὶ ἡ Θεοδότη· τί οὖν οὐ σύ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγένου συνθηρατὴς τῶν φίλων; ἐάν γε νὴ Δί', ἔφη, πείθῃς σύ. πῶς οὖν ἄν, ἔφη, πείσαιμί σε; ζητήσεις, ἔφη, τοῦτο αὐτὴ καὶ μηχανήσῃ ἐάν τι μου δέῃ. εἴσιθι τοίνυν, ἔφη, θαμινά. καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώπτων τὴν αὐτοῦ ἀπραγμοσύνην, ἀλλ' ὦ Θεοδότη, ἔφη, οὐ πάνυ μοι ῥᾴδιόν ἐστι σχολάσαι. καὶ γὰρ ἴδια πράγματα πολλὰ καὶ δημόσια παρέχει μοι ἀσχολίαν. εἰσὶ δὲ καὶ φίλαι μοι, αἳ οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀφ' αὐτῶν ἐάσουσί με ἀπιέναι, φίλτρα τε μανθάνουσαι παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπῳδάς. ἐπίστασαι γάρ, ἔφη, καὶ ταῦτα, ὦ Σώκρατες; ἀλλὰ διὰ τί οἴει, ἔφη, Ἀπολλόδωρόν τε τόνδε καὶ Ἀντισθένην οὐδέποτέ μου ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κέβητα καὶ Σιμμίαν Θήβηθεν παραγίγνεσθαι; εὖ ἴσθι, ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ πολλῶν φίλτρων τε καὶ ἐπῳδῶν καὶ ἰύγγων ἐστί. χρῆσον τοίνυν μοι, ἔφη, τὴν ἴυγγα, ἵνα ἐπὶ σοὶ πρῶτον ἕλκω αὐτήν. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ αὐτὸς ἕλκεσθαι πρὸς σὲ βούλομαι, ἀλλά σε πρὸς ἐμὲ πορεύεσθαι. ἀλλὰ πορεύσομαι, ἔφη, μόνον ὑποδέχου. ἀλλ' ὑποδέξομαί σε, ἔφη, ἐὰν μή τις φιλωτέρα σου ἔνδον ᾖ. Ἐπιγένην δὲ τῶν ξυνόντων τινά, νέον τε ὄντα καὶ τὸ σῶμα κακῶς ἔχοντα ἰδών, ὡς ἰδιωτικῶς, ἔφη, τὸ σῶμα ἔχεις, ὦ Ἐπίγενες. καὶ ὅς, ἰδιώτης μέν, ἔφη, εἰμί, ὦ Σώκρατες. οὐδέν γε μᾶλλον, ἔφη, τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ μελλόντων ἀγωνίζεσθαι.

quænam sunt apud me retia? inquit. Tum ille: Sunt et per quam optima, inquit. Forma enim istæc tua, atq; ingeniũ, quo calleas amicos uerbis gestuq; tibi affectißimos reddere: eos item qui te ament, peramaniter suscipere, dißimulatores uerò amoris excludere: bene de te promerẽtibus bene gratias referre: eos item qui in aduersum aliquam sortem incederint, tua ope leuare: qui uerò sequunda fortuna utatur, illi cõgratulari: deniq; qui te ardeãt, eos omni gratia prosequi. Et nosti quidẽ non molliter modò amoribus inseruire, uerum & ipso flagrare amore, & ut adsint tibi optimi aliqui amatores re ipsa nõ uerbo efficis. Tum illa: Mehercle hæc ego non molior. At ille: Atqui permaximi interest, prout fert natura, cũ homine uersari. Nanque ui amicos neq; capies, neq; tenebis: beneficio enim & uoluptate fera hæc capitur. Verum tu inquis, ait. Oportet quidẽ, inquit, ab amicis ea petere, quæ facilè atq; nõ inuiti faciãt. tum de te bene meritis, bene referre gratiam opus est. Nanq; sic potißimum amici parantur, & diu amant, maximaq; beneficia conferunt: omniumq; erit in primis gratißimum, si tua tum dederis amanti dono, cum egeat. Vides ut cibũ etiam dum non appetentibus porrigas, iniucundus sit, quin & saturis fastidium afferat: appetentibus uerò & famescentibus etiam minus apparatiores cœnæ sunt iucũdæ. Et quonam, illa inquit, pacto ipsam hanc famem in quoquam excitabo? Si mehercle, inquit, non ultrò saturis ipsam te offeras, usq; dum rursus appetãt: illis uerò qui te appetant, talem te exhibueris, ut non per lasciuiam, sed per beneuolentiam deputent sibi à te quale poscant munus dari. Etenim interest ita exposcentibus atq; saturis ipsam te præstare. Tum illa: Et quid non fuisti ô Socrates amicorum conuenator mea causa? Id, inquit, mehercle si persuaseris. Tum illa: Et quomodo, inquit, tibi persuadebo? Ac ille: Tu istuc uideto, si quid tibi nostra futura est usui opera. Et illa: Modò ad me sæpius redeas. Tum Socrates suum hac in re ociũ carpens, inquit: Non id per res meas & publicas & priuatas possum. Sunt etiam & apud me nonnullæ amicæ, quæ quidem me die noctuq; aßiduum detentẽt, uenenaq; à me amatoria cantionesq; ediscant. Scin' tu, inquit illa, & huiuscemodi hæc? Quidnam, inquit, putas rei esse, quòd Apollodorus & Antisthenes hic à me nusquam discedant? quid itẽ & Cebes Simmiasq; è Thebis ad me proficiscantur? Velim hoc scias, non sine cantionibus atq; ueneficijs hæc fieri. Et peto abs te, inquit, ut ea mutuò nobis des, quo ipsum te ad nos commodius traham. Non istuc inquit, ab te uelim trahi ut ad te ueniam, sed ipsam te ad me trahere, ut ad me uenias. Veniã, inquit illa, modò suscipias. Suscipiã, ait, ni modo intus apud me te amantior fiet. Epigenem uerò quendam inter eos qui aderant familiarem uidens, qui & iuuenis esset, & corpore infirmo: Quàm priuati hominis more corpus affectũ, inquit, habes Epigenes. Et ille, nimirum priuatus sum, inquit, ô Socrates: Nihilo profectò magis, inquit, quàm quibus est in Olympia decertandum

An tibi parũ uidetur, aduersus hostes de uita certare, quod certamen Athenienses proponent, cùm res feret. Atqui non pauci propter malam constitutionem corporis in bellorum periculis aut pereunt, aut turpiter euadunt? Multi item capti, aut in seruitute dura uitam degunt, aut perpessis maximis cruciatibus tandem sese omnibus suis facultatibus expositis redimũt: quo fit ut reliquam omnem uitam per summam egestatem ducant, de seq; apud multos opinionem subeant formidolosi, ob corporis imbecillitatem. Num tu idcirco hoc imbecillitatis precium minimi ducis, putásue ferendum facile? Multò quidẽ faciliora & suauiora ea deputo quæ ferenda sint, ut corporis robore et uiribus probè ualeas. Putásne malam habitudinem corporis magis ad firmitatem, & ad reliquas res agendas conferre, quàm bonam habitudinem? an ea negligis, quæ per bonam habitudinem corporis fiant? Contrà quidem euenit his qui bona habitudine corporis fruantur, atque his qui mala. Etenim hi rectius ualent, qui corpore sunt uiribus ualido, quo in bellorũ certamine se suosq; seruare, patriamq; tueri, periculaq; superare possint: quo item gratiam gloriamq; nancisci, & reliquam omnem uitam lætam, & plenam autoritatis ducant, suisq; liberis optimos posteritatis fructus relinquunt: neque enim oportet, etsi patria nullas publicas expeditiones exerceat, eo etiam priuatam de his rebus curam non habere. Velim scias nullam ad rem exequendam tibi corpus futurum impedimento, si uiribus rectè ualeas. Ad omnia enim, quæcunq; homines facturi sunt, corpus huiusce modi perutile est: in omnibusq; corporis usibus multò differt roboréne ualeas, an imbecillitate interpelleris. Quæ quidẽ ad ingenium spectant, etsi minime putas commercium habere cum corpore, fit tamen ut à corporis imbecillitate impediantur. Nam obliuio, mœror, furor, duritiesq; animi & insania, sæpe multis propter malam corporis constitutionem in mentem ita incidunt, ut etiam scientias amittant. His autem qui corporis constitutione bona sunt præditi, magna est certitudo, nullumq; periculum, ut tale quid propter imbecillitatem patiantur. Itaq; ualetudo integra, ad ea tollenda incommoda, quæ propter malam corporis constitutionem accidunt, utilis est. Pro his igitur tollendis quæ, ut diximus, aduersa sunt, quis mentis compos non etiam maximos labores sustineat? Turpe etiam est per socordiam senescere, antequam compertum habeat quid uiribus ualeat. At comperisse hæc poterit nemo, nisi experiatur: non enim sponte sese ostentat. Cùm autem quidam stomacharetur quòd salutanti sibi quispiam non respondisset: Ridiculum, inquit: si corpore aliquem deterius se habentem offendisses, nulla inde molestia suscepta abiuisses: quòd autem hunc animo agresti, & minus bene morato offenderis, doles. Cuidam uerò dicenti se insuauiter cibum sumere: Acumenus, inquit, huic rei bonam medicinam edocet. Et quænam, inquit, ea est? Cessare, inquit, iubet à cibo: nam & uolupuosius, & uilius,

&

νίζεσθαι. ἢ δοκεῖ σοι μικρὸς εἶναι ὁ περὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγών, ὃν Ἀθηναῖοι θήσουσιν ὅταν τύχωσιν; καὶ μὴν οὐκ ὀλίγοι διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν, ἀποθνήσκουσί τε ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις, καὶ αἰσχρῶς σώζονται. πολλοὶ δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο ζῶντες ἁλίσκονται καὶ ἁλόντες ἤτοι δουλεύουσι τὸν λοιπὸν βίον, ἢ εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἀλγεινοτάτας ἐμπεσόντες, καὶ ἐκτίσαντες ἐνίοτε πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, τὸν λοιπὸν βίον ἐνδεεῖς τῶν ἀναγκαίων ὄντες καὶ κακοπαθοῦντες διαζῶσι. πολλοὶ δὲ δόξαν αἰσχρὰν κτῶνται διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀδυναμίαν δοκοῦντες ἀποδειλιᾶν. ἢ καταφρονεῖς τῶν ἐπιτιμίων τῆς καχεξίας τούτων, καὶ ῥᾳδίως ἂν οἴει φέρειν τὰ τοιαῦτα; καὶ μὴν οἶμαί γε πολλῷ ῥᾴω καὶ ἡδίω τούτων εἶναι, ἃ δεῖ ὑπομένειν τὸν ἐπιμελόμενον τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας. ἢ ὑγιεινότερόν τε καὶ εἰς τἆλλα χρησιμώτερον νομίζεις εἶναι, τὴν καχεξίαν; ἢ τῶν διὰ τὴν εὐεξίαν γιγνομένων καταφρονεῖς; καὶ μὴν πάντα γε τἀναντία συμβαίνει τοῖς εὖ τὰ σώματα ἔχουσιν, ἢ τοῖς κακῶς. καὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν οἱ τὰ σώματα εὖ ἔχοντες, καὶ ἰσχύουσι. καὶ πολλοὶ μὲν διὰ τοῦτο ἐκ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων σώζονταί τε εὐσχημόνως, καὶ τὰ δεινὰ πάντα διαφεύγουσι. πολλοὶ δὲ φίλοις τε βοηθοῦσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετοῦσι. καὶ διὰ ταῦτα χάριτός τε ἀξιοῦνται, καὶ δόξαν μεγάλην κτῶνται, καὶ τιμῶν καλλίστων τυγχάνουσι. καὶ διὰ ταῦτα τόν τε λοιπὸν βίον ἥδιον καὶ κάλλιον διαζῶσι. καὶ τοῖς ἑαυτῶν παισὶ καλλίους ἀφορμὰς εἰς τὸν βίον καταλείπουσιν. οὔτοι χρή, ὅτι ἡ πόλις οὐκ ἀσκεῖ δημοσίᾳ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον διὰ τοῦτο καὶ ἰδίᾳ ἀμελεῖν, ἀλλὰ μηδὲν ἧττον ἐπιμελεῖσθαι. εὖ γὰρ ἴσθι ὅτι οὐδὲ ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἀγῶνι, οὐδὲ ἐν πράξει οὐδεμιᾷ μεῖον ἕξεις, διὰ τὸ βέλτιον τὸ σῶμα παρεσκευάσθαι. πρὸς πάντα γὰρ ὅσα πράττουσιν ἄνθρωποι, χρήσιμον τὸ σῶμά ἐστιν. ἐν πάσαις δὲ ταῖς τοῦ σώματος χρείαις πολὺ διαφέρει ὡς βέλτιστα τὸ σῶμα ἔχειν. ἐπεὶ καὶ ἐν ᾧ δοκεῖς ἐλαχίστην σώματος χρείαν εἶναι ἐν τῷ διανοεῖσθαι, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ πολλοὶ μεγάλα σφάλλονται, διὰ τὸ μὴ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα. καὶ λήθη δὲ καὶ ἀθυμία καὶ δυσκολία καὶ μανία πολλάκις πολλοῖς διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν, εἰς τὴν διάνοιαν ἐμπίπτουσιν οὕτως, ὥστε καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐκβάλλειν. τοῖς δὲ τὰ σώματα εὖ ἔχουσι, πολλὴ ἀσφάλεια, καὶ οὐδεὶς κίνδυνος, διά γε τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν τοιοῦτόν τι παθεῖν. εἰκὸς δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἐναντία τῶν διὰ τὴν καχεξίαν γιγνομένων, καὶ τὴν εὐεξίαν, χρήσιμον εἶναι. καίτοι τῶν γε τοῖς εἰρημένοις ἐναντίων ἕνεκα τί οὐκ ἄν τις νοῦν ἔχων ὑπομείνειεν; αἰσχρὸν δὲ καὶ τὸ διὰ τὴν ἀμέλειαν γηράσαι, πρὶν ἰδεῖν ἑαυτόν, ποῖος ἂν κάλλιστος καὶ κράτιστος τῷ σώματι γένοιτο. ταῦτα δὲ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἀμελοῦντα. οὐ γὰρ ἐθέλει αὐτόματα γίγνεσθαι. ὀργιζομένου δέ ποτέ τινος, ὅτι προσειπών τινα χαίρειν, οὐκ ἀντιπροσερρήθη. γελοῖον, ἔφη, τὸ εἰ μὲν τὸ σῶμα κάκιον ἔχοντι ἀπήντησας, μὴ ἂν ὀργίζεσθαι. ὅτι δὲ τὴν ψυχὴν ἀγροικοτέρως διακειμένῳ περιέτυχες, τοῦτό σε λυπεῖ. ἄλλου δὲ λέγοντος ὅτι ἀηδῶς ἐσθίοι. Ἀκουμενός, ἔφη, τούτου φάρμακον ἀγαθὸν διδάσκει. ἐρομένου δέ, ποῖον; παύσασθαι ἐσθίοντα, ἔφη, καὶ ἥδιόν τε, καὶ εὐτελέστερον

καὶ

ρὸν καὶ ὑγιεινότερον φυσὶν διάξειν παυσάμενον. ἄλλου
δ᾽ αὖ λέγοντος, ὅτι θερμὸν εἴη παρ᾽ ἑαυτῷ τὸ ὕδωρ ὃ
πίνοι. ὅταν ἄρ᾽, ἔφη, βούλῃ θερμῷ λούσασθαι, ἕτοιμον
ἔσται σοί. ἀλλὰ ψυχρόν, ἔφη, ὥστε λούσασθαί ἐστιν. ἆρ᾽ οὖν,
ἔφη, καὶ οἱ οἰκέται σου ἄχθονται πίνοντές τε αὐτὸ καὶ
λουόμενοι αὐτῷ; μὰ τὸν Δί᾽, ἔφη. ἀλλὰ καὶ πολλάκις τε
θαύμακα, ὡς ἡδέως αὐτῷ πρὸς ἀμφότερα ταῦτα χρῶν-
ται. πότερον δέ, ἔφη, τὸ παρὰ σοὶ ὕδωρ θερμότερον
πιεῖν ἐστιν, ἢ τὸ ἐν Ἀσκληπιοῦ; τὸ ἐν Ἀσκληπιοῦ, ἔφη. ἐν
θυμοῦ οὖν, ἔφη, ὅτι κινδυνεύεις δυσαρεστότερος εἶναι,
τῶν τε οἰκετῶν καὶ τῶν ἀρρωστούντων. κολάσαντος
δέ τινος ἰσχυρῶς ἀκόλουθον, ἤρετο τί χαλεπαίνοι τῷ
θεράποντι. ὅτι, ἔφη, ὀψοφαγίστατός τε ὢν, βλακότα-
τός ἐστι, καὶ φιλαργυρότατος ὢν, ἀργότατος. ἤδη ποτὲ
οὖν ἐπεσκέψω, πότερος πλειόνων πληγῶν δεῖται,
σὺ ἢ ὁ θεράπων; φοβουμένου δέ τινος τὴν εἰς Ὀλυμ-
πίαν ὁδόν, τί, ἔφη, φοβεῖται τὴν πορείαν, οὐ καὶ οἴκοι
σχεδὸν ὅλην τὴν ἡμέραν περιπατεῖς; καὶ ἐκεῖσε πορευό-
μενος, περιπατήσας ἀριστήσεις, περιπατήσας δειπνή-
σεις καὶ ἀναπαύσῃ, οὐκ οἶσθα ὅτι εἰ ἐκτείνεις τοὺς περι-
πάτους, οὓς ἐν πέντε ἢ ἓξ ἡμέραις περιπατεῖς, ῥᾳδίως
ἂν Ἀθήνηθεν εἰς Ὀλυμπίαν ἀφίκοιο; χαριέστερον δὲ καὶ
προεξορμᾶν ἡμέρᾳ μιᾷ μᾶλλον, ἢ ὑστερίζειν. τὸ μὲν γὰρ
ἀναγκάζεσθαι περαιτέρω τοῦ μετρίου μηκύνειν τὰς ὁ-
δούς, χαλεπόν. τὸ δὲ μιᾷ ἡμέρᾳ πλείονας πορευθῆναι,
πολλὴν ῥᾳστώνην παρέχει. κρεῖττον οὖν ἐν τῇ ὁρμῇ σπεύ-
δειν, ἢ ἐν τῇ ὁδῷ. ἄλλου δὲ λέγοντος, ὡς παρετάθη μα-
κρὰν ὁδὸν πορευθείς, ἤρετο αὐτὸν εἰ καὶ φορτίον ἔφερε.
μὰ Δί᾽ οὐκ ἔγωγ᾽, ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἱμάτιον. μόνος δ᾽ ἐπο-
ρεύου, ἔφη, ἢ καὶ ἀκόλουθός σοι ἠκολούθει; ἠκολούθει,
ἔφη. κενός, ἢ φέρων τι; φέρων νὴ Δί᾽, ἔφη, τά τε στρώμα-
τα, καὶ τἄλλα σκεύη. καὶ πῶς τι, ἔφη, ἀπήλλαχεν ἐκ τῆς
ὁδοῦ; ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, βέλτιον ἐμοῦ. τί οὖν, ἔφη, εἰ τὸ
ἐκείνου φορτίον ἔδει σε φέρειν, πῶς ἂν οἴει διατεθῆναι;
κακῶς νὴ Δί᾽, ἔφη. μᾶλλον δὲ οὐδ᾽ ἂν ἠδυνήθην κομίσαι. τὸ
οὖν τοσούτῳ ἧττον τοῦ παιδὸς δύνασθαι πονεῖν, πῶς ἠσκη-
μένου δοκεῖ σοι ἀνδρὸς εἶναι; ὁπότε δὲ τῶν ξυνιόντων ἐπὶ
τὸ δεῖπνον, οἱ μὲν μικρὸν ὄψον, οἱ δὲ πολὺ φέροιεν, ἐκέ-
λευεν ὁ Σωκράτης τὸν παῖδα τὸ μικρόν, ἢ εἰς τὸ κοινὸν
τιθέναι, ἢ διανέμειν ἑκάστῳ τὸ μέρος. οἱ οὖν τὸ πολὺ φέ-
ροντες, ᾐσχύνοντό τε μὴ κοινωνεῖν τοῦ εἰς τὸ κοινὸν τιθε-
μένου, καὶ τὸ μὴ ἀντιτιθέναι τὸ ἑαυτῶν. ἐτίθεσαν οὖν τὸ
ἑαυτῶν εἰς τὸ κοινόν. καὶ ἐπεὶ οὐδὲν πλέον εἶχον τῶν μι-
κρὸν φερομένων, ἐπαύοντο πολλοῦ ὀψωνοῦντες. κατα-
μαθὼν δέ τινα ξυνδειπνούντων, τοῦ μὲν σίτου πεπαυ-
μένον, τὸ δὲ ὄψον αὐτὸ καθ᾽ αὑτὸ ἐσθίοντα, λόγου ὄν-
τος περὶ ὀνομάτων, ἐφ᾽ οἵῳ ἔργῳ ἕκαστον εἴη. ἔχοιμεν
ἄν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰπεῖν, ἐπὶ ποίῳ ποτὲ ἔργῳ μὲν ἄν-
θρωπος ὀψοφάγος καλεῖται; ἐσθίουσι μὲν γὰρ δὴ πάν-
τες ἐπὶ τῷ σίτῳ ὄψον, ὅταν παρῇ. ἀλλ᾽ οἶμαι ὅπω ἐπὶ γε
τούτῳ, ὀψοφάγοι καλοῦνται. οὐ γὰρ οὖν, ἔφη τις τῶν πα-
ρόντων. τί γάρ, ἔφη, ἐάν τις ἄνευ τοῦ σίτου τὸ ὄψον αὐτὸ
ἐσθίῃ, μὴ ἀσκήσεως ἀλλ᾽ ἡδονῆς ἕνεκα, πότερον ὀψοφά-
γος εἶναι δοκεῖ, ἢ οὔ; σχολῇ γ᾽ ἄν, ἔφη, ἄλλος τις ὀψοφάγος
εἴη. καί τις ἄλλος τῶν παρόντων, ὁ δὲ μικρῷ σίτῳ, ἔφη,
πολὺ ὄψον ἐπεσθίων; ἐμοὶ μέν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ
οὗτος

& ualetudini cõuenientius comedes. Cuidã autẽ di-
cẽti, calidã esse aquã quã biberet: Calida, inquit, igi
tur tibi erit ubi lauari uoles. At ille: Minime, nam ut
lauer frigida est. Nunquis'ne et pueris tuis eadẽ est
sententia, ut neq; ad bibendũ eã aptã putẽt? Nõ, in-
quit ille. uerùm sæpe admirari soleo, quã uoluptuosè
ea ad horum utrũq; utãtur. Verũ, inquit, aqua ista ec
tua calidior est, quàm quæ in Aesculapij tẽplo est?
Illa, inqt, quæ apud Aesculapiũ. Recordare igitur,
ait, quàm sis & pueris tuis, & ægrotantibus fasti-
diosior. Quendã aũt qui durius uerberasset seruum,
rogauit cur adeo famulo succẽseret. Ille, inquit, cùm
obsoniorum sit omnium uoracissimus, idem est mol-
lissimus: cumq; sit auarissimus, idem est tardissi-
mus. Tum Socrates: Cõsiderasti, inquit, pluribus'ne
tu uerberibus, an seruus indigeat tuus? Quodã uero
timẽte inire uiã quæ ad Olympiã ducit: Cur, inquit,
itineris laborẽ extimescis? Nónne & domi integrũ
ferè diẽ ambulas? eò itaq; profectus, æquè post ambu
lationẽ prãdebis, cœnabis, atq; obdormies? Nũ per
pendis, si in unum extenderis dierũ quinque aut sex
domesticas ambulationes, facile ab Athenis usq; O-
lympiã attinges? gratiorq; tibi erit uia, si unũ ante
diẽ iter præripies, quàm si supersederis. Cogi enim
maiora quàm par sit facere itinera, difficile. At con
fert quidem laborẽ diei unius in plures diminuere;
præstatq; in arripiẽdo itinere festinare quã in uia.
Quendã autẽ, quòd se longa uia fatigatũ diceret, ro
gauit num & quippiam ferret oneris. Nõ me inquit
hercle ille, sed solam uestem. Solusne pergebat, an te
puer quispiam sequebatur? Sequebatur, ait. Vtrũ, in
quit, ille uacuus, an aliquid ferens? Ferens, inquit, in
strumenta uasaq; nonnulla. Et quonam, inquit, pacto
ille se habuit, si iussne? Mihi, inquit, uidetur indefes-
sus magis quàm ipse. Et quid, inquit ille, quonã te pa
cto habuisses, si illius onera tulisses? Male, inquit, me
hercle. nequiuissem ferre. Quòd igitur tantũ sis pue
ro tuo ad laborẽ imbecillior, quid putas? exercitati
ne uiri tibi hoc esse uidetur? Cùm autẽ ex familiari-
bus qui unà concœnatũ cõuenissent, alij lautius, alij
parcius obsonium contulissent, præcipiebat Socra-
tes ut quæ minora adessent obsonia, in mediũ omnib.
apponerentur, aut partirentur in singulos. Hinc illi
qui maiora & lautiora sibi portassent, ducebãt illi-
berale, & non ex cõmuni sumere, & sua quoq; non
itidem obsonia esse cum cæteris cõmunia: quo factũ
est, ut cùm nihil se præcipui habere in cœna uide-
rent, tum ab intemperanti sumptu obsoniorum de-
sisterent. Cùm uerò intueretur quendam ex fami-
liaribus uoracius non cum pane, sed merum obso-
nium assumere, & sermo haberetur de ui nominum
impositorũ rebus: Habemus'ne, inquit, dicere, quid
nam nobis opsophagus significet? comedũt enim om
nes opsonia pro condimẽto panis, cùm adsit. Sed nõ
est, ut putẽ eos opsophagos nuncupãdos. Tum ex fa
miliaribus quidã: Nõ, inquit. Quid, inquit ille, utrũ
qui non exercitandi gratia merũ obsoniũ assumat,
sed uoluptatis, opsophagúsne, an nõ esse uidetur? Ve
ni hic sit, minime alius opsophagus sit. Et cum alius
rogasset qualis foret appellãdus is qui modico pane,
multo obsonio uteretur. Mihi quidem, ait Socrates,
is me-

is meritò uidetur opsophagus appellari. Et cùm cæteri homines à dijs orent fructuũ copiam, meritò is obsonij orabit copiam. Hæc autem cùm Socrates diceret, & adolescens in se esse dicta intelligeret, obsonium quidem edere non cessauit, sed panem addidit. Id intuens Socrates: Consideretis, inquit, uos qui propius estis, pane pro condimento obsonij, an obsonio pro panis condimento utatur. Alium uero quendam ex familiaribus in cœna intuens, multa obsonia intincto pane degustantem: Vtrum'ne fieri, inquit, pulpamentum sumptuosius potest, quodq; minus ex arte factum sit, quàm quod is facit qui multa simul uaria desumit? Cùm enim plura quàm pulmentores ipse misceat, sumptuosiora quidem facit: cùm autem illa misceat quæ harum rerum artifices non immiscent, dum illi ex arte fecerint, is non rectè facit. Atqui quomodo non esset ridiculum comparare prædictos obsoniorum artifices, ipsum autem artis non ignarum solum, sed nec opinantem quidem in ea re se quippiam nosse, confundere quæ docti artis composuere? Et ad hæc, huic qui multa assueuit comedere, multa alia eueniunt, quæ non assueto. Nam cùm non adsint multa, minus se putat habere quàm par sit, ob cõsuetudinis uitiũ. Qui uerò panẽ unum consueuerit uno absonio sumere, si non aderunt multa, facilè sine molestia illo utetur. Dicebat etiam ipsum id quod apud Athenienses comedere nuncupatur, apud alios εὐωχεῖσθαι dici. Quòd si eius uerbi uim consideras, dictum intelliges, quia bene: & ea comedantur quæ neq; difficilia comparatu sunt, neque animo corpori'ue dolorem afferant.

Itaq; illos putandos Euochistas
qui modestè uiuerent.

οὗτος δοκεῖ, δικαίως ἂν ὀψοφάγος καλεῖσθαι. καὶ ὅταν γε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῖς θεοῖς εὔχωνται πολυκαρπίαν, ἀκότως ἂν οὗτος πολυοψίαν εὔχοιτο. ταῦτα δὲ τοῦ σωκράτους εἰπόντος, νομίσας ὁ νεανίσκος εἰς αὐτὸν εἰρῆσθαι τὰ λεχθέντα, τὸ μὲν ὄψον οὐκ ἐπαύσατο ἐσθίων, ἄρτον δὲ προσέλαβεν. καὶ ὁ σωκράτης καταμαθὼν, παρατηρεῖτ᾽, ἔφη, οἱ πλησίον, ὁπότερα τῷ σίτῳ ὄψῳ, ἢ τῷ ὄψῳ σίτῳ χρήσεται. ἄλλον δέ ποτε τῶν συνδείπνων ἰδὼν ἐπὶ τῷ ἑνὶ ψωμῷ πλειόνων ὄψων γευόμενον, ἆρα γένοιτ᾽ ἂν, ἔφη, πολυτελεστέρα ὀψοποιία ἢ μᾶλλον τὰ ὄψα λυμαινομένη, ἢ ἣν ὀψοποιεῖται, ὁ ἅμα πολλὰ ἐσθίων, καὶ ἅμα παντοδαπὰ ἡδύσματα εἰς τὸ στόμα λαμβάνων; πλείω μέν γε τῶν ὀψοποιῶν συμμιγνύων, πολυτελέστερα ποιεῖ. ἃ δὲ ἐκεῖνοι μὴ συμμιγνύουσιν, ὡς οὐχ ἁρμόττοντα, ὁ συμμιγνύων, εἴπερ ἐκεῖνοι ὀρθῶς ποιοῦσιν ἁμαρτάνει τε καὶ καταλύει τὴν τέχνην αὐτῶν. καίτοι πῶς οὐ γελοῖόν ἐστι παρασκευάζεσθαι μὲν ὀψοποιοὺς, ὡς ἄριστα ἐπισταμένους, αὐτὸν δὲ μηδ᾽ ἀντιποιούμενον τῆς τέχνης ταύτης, τὰ ὑπ᾽ ἐκείνων ποιούμενα, μετατιθέναι; καὶ ἄλλο δέ τι προσγίγνεται τῷ ἅμα πολλὰ ἐσθίειν ἐθισθέντι, μὴ παρόντων γὰρ πολλῶν μειονεκτεῖν ἄν τι δοκοίη ποθῶν τὸ σύνηθες. ὁ δὲ συνεθισθεὶς τὸν ἕνα ψωμὸν ἑνὶ ὄψῳ προπέμπειν, ὅτε μὴ παρείη πολλὰ, δύναιτ᾽ ἂν ἀλύπως τῷ ἑνὶ χρῆσθαι. ἔλεγε δὲ καὶ ὡς τὸ εὐωχεῖσθαι ἐν τῇ Ἀθηναίων γλώττῃ ἐσθίειν καλοῖτο. τὸ δὲ εὖ προσκεῖσθαι, ἔφη, ἐπὶ τῷ ταῦτα ἐσθίειν, ἃ μήτε τὴν ψυχὴν, μήτε τὸ σῶμα λυποίη, μήτε δυσεύρετα εἴη, ὥστε καὶ τὸ εὐωχεῖσθαι τοῖς κοσμίως διαιτωμένοις ἀνετίθει.

XENOPHONTIS
DE FACTIS ET DICTIS SOCRATIS MEMORATU DIGNIS LIBER QUARTUS, Bessarione Cardinale Niceno interp.

Iam uerò utilis Socrates cunctis erat in rebus, ut homini cõsiderare uolẽti, etiã minus sentiẽti, palàm pateat nihil utilius fuisse, q̃ cum Socrate quocunq; locorũ, de quacũq; re cõuersari. Nã et absentis meminisse nõ parũ utilitatis familiarib. eius, quiq; eũ approbabãt, afferre solebat. Nõ eni minus ioco quàm serio loquẽs, suis necessarijs proderat. Pluries itaq; dixerat quosdã amare: perspicuũ autẽ erat non eos qui pulchritudine corporis præstabant, sed illos, quorum animus aptus ad capessendam erat uirtutem, amore prosequi. Acuta uerò ingenia illorum esse putabat, qui celeriter ea discerent quibus studebant, & memoria retinerent quæcunq; discerent, ac illas doceri cuperent disciplinas quæ utilitatẽ afferrent, & ad domum ac ciuitatẽ quamoptimè habitandam, & simpliciter hominibus rebusq; humanis bene utendũ. Huiuscemodi nanq; adolescẽtes opinabatur, si docerentur, non solum ipsos domosq; eorum felices fore, uerumetiam cæteros homines atq; ciuita-

Socrates quos amauerit.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΟΥΤΩ δὲ σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι καὶ πάντα τρόπον ὠφέλιμος, ὥστε τῷ σκοπουμένῳ τοῦτο, καὶ εἰ μετρίως αἰσθανομένῳ φανερὸν εἶναι, ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ σωκράτει συνεῖναι, καὶ μετ᾽ ἐκείνου διατρίβειν ὅπου οὖν καὶ ἐν ὁτῳοῦν πράγματι. ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου μεμνῆσθαι, μὴ παρόντος οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι καὶ ἀποδεχομένους ἐκεῖνον; καὶ γὰρ παίζων οὐδὲν ἧττον, ἢ σπουδάζων ἐλυσιτέλει, τοῖς συνδιατρίβουσι. πολλάκις γὰρ ἔφη μὲν ἄν τινος ἐρᾶν. φανερὸς δ᾽ ἦν, οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὥραν, ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότων ἐφιέμενος. ἐτεκμαίρετο δὲ τὰς ἀγαθὰς φύσεις, ἐκ τοῦ ταχύ τε μανθάνειν, οἷς προσέχοιεν, καὶ μνημονεύειν ἃ ἂν μάθοιεν, καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν μαθημάτων πάντων, δι᾽ ὧν ἔστιν οἰκίαν τε καλῶς οἰκεῖν καὶ πόλιν, καὶ τὸ ὅλον ἀνθρώποις τε καὶ ἀνθρωπίνοις πράγμασιν εὖ χρῆσθαι. τοὺς γὰρ τοιούτους ἡγεῖτο παιδευθέντας, οὐκ ἂν μόνον αὐτούς τε εὐδαίμονας εἶναι, καὶ τοὺς ἑαυτῶν οἴκους καλῶς οἰκεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πόλεις

πόλεις δύνασθαι εὐδαίμονας ποιεῖν. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ πάντας ᾔει. ἀλλὰ τοὺς μὲν οἰομένους φύσει ἀγαθοὺς εἶναι, μαθήσεως δὲ καταφρονοῦντας ἐδίδασκεν, ὅτι αἱ ἄρισται δοκοῦσαι εἶναι φύσεις μάλιστα παιδείας δέονται. ἐπιδεικνύων τῶν τε ἵππων τοὺς εὐφυεστάτους θυμοειδεῖς τε καὶ σφοδροὺς ὄντας, εἰ μὲν ἐκ νέων δαμασθεῖεν, εὐχρηστοτάτους καὶ ἀρίστους γιγνομένους· εἰ δὲ ἀδάμαστοι γένοιντο, δυσκαθεκτοτάτους καὶ φαυλοτάτους. καὶ τῶν κυνῶν τῶν εὐφυεστάτων φιλοπόνων τε οὐσῶν, καὶ ἐπιθετικῶν τοῖς θηρίοις, τὰς μὲν καλῶς ἀναχθείσας ἀρίστας γίγνεσθαι πρὸς τὰς θήρας καὶ χρησιμωτάτας, ἀναγώγους δὲ γιγνομένας ματαίους τε καὶ μανιώδεις καὶ δυσπειθεστάτας. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς εὐφυεστάτους, ἐρρωμενεστάτους τε ταῖς ψυχαῖς ὄντας, καὶ ἐξεργαστικωτάτους ὧν ἂν ἐγχειρῶσιν, παιδευθέντας δὲ καὶ μαθόντας ἃ δεῖ πράττειν, ἀρίστους τε καὶ ὠφελιμωτάτους γίγνεσθαι. κρίνειν γὰρ οὐκ ἐπισταμένους, ἃ δεῖ πράττειν, πολλάκις πονηροῖς ἐπιχειρεῖν πράγμασι, μεγαλείους δὲ καὶ σφοδροὺς ὄντας, δυσκαθέκτους τε καὶ δυσαποτρέπτους εἶναι, διὸ πλεῖστα καὶ μέγιστα κακὰ ἐργάζονται. τοὺς δ' ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονοῦντας, καὶ νομίζοντας οὐδὲν προσδεῖσθαι παιδείας, ἐξαρκέσειν δὲ σφίσιν τὸν πλοῦτον οἰομένους, πρὸς τὸ διαπράττεσθαί τε ὅ,τι ἂν βούλωνται, καὶ τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐφρένου λέγων, ὅτι μωρὸς μὲν εἴη, εἴ τις οἴεται μὴ μαθὼν τά τε ὠφέλιμα καὶ τὰ βλαβερὰ τῶν πραγμάτων διαγνώσεσθαι. μωρὸς δ' εἴ τις μὴ διαγιγνώσκων μὲν ταῦτα, διὰ δὲ τὸν πλοῦτον ὅ,τι ἂν βούληται ποριζόμενος, οἴεται δυνήσεσθαι τὰ συμφέροντα πράττειν. ἠλίθιος δ' εἴ τις μὴ δυνάμενος τὰ συμφέροντα πράττειν, εὖ τε πράττειν δεῖν οἴεται, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον αὐτῷ, ἢ καλῶς, ἢ ἱκανῶς παρεσκευάσθαι. ἠλίθιος δὲ καὶ εἴ τις οἴεται διὰ τὸν πλοῦτον μηδὲν ἐπιστάμενος δόξειν τι ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μηδὲν ἀγαθὸς εἶναι δοκῶν εὐδοκιμήσειν. τοῖς δὲ νομίζουσι παιδείας τε τῆς ἀρίστης τετυχηκέναι, καὶ μεγαφρονοῦσιν ἐπὶ σοφίᾳ ὡς προσεφέρετο νῦν διηγήσομαι. καταμαθὼν γὰρ Εὐθύδημον τὸν καλὸν, γράμματα πολλὰ συνειλεγμένον, ποιητῶν τε καὶ σοφιστῶν τῶν εὐδοκιμωτάτων, καὶ ἐκ τούτων ἤδη τε νομίζοντα διαφέρειν τῶν ἡλικιωτῶν ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἔχοντα πάντων διοίσειν τῷ δύνασθαι λέγειν τε καὶ πράττειν. πρῶτον μὲν αἰσθανόμενος αὐτὸν διὰ νεότητα οὔπω εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσιόντα, εἰ δέ τι βούλοιτο διαπράξασθαι καθίζοντα εἰς ἡνιοποιεῖόν τι, τῶν ἐγγὺς τῆς ἀγορᾶς, εἰς τοῦτο καὶ αὐτὸς ᾔει τῶν μεθ' αὑτοῦ τινὰς ἔχων. καὶ πρῶτον μὲν πυνθανομένου τινός, πότερον Θεμιστοκλῆς διὰ συνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν, ἢ φύσει τοσοῦτον διήνεγκε τῶν πολιτῶν, ὥστε πρὸς ἐκεῖνον ἀποβλέπειν τὴν πόλιν, ὁπότε σπουδαίου ἀνδρὸς δεηθείη, ὁ Σωκράτης βουλόμενος κινεῖν τὸν Εὐθύδημον, εὔηθες ἔφη εἶναι, τὸ οἴεσθαι τὰς μὲν ὀλίγου ἀξίας τέχνας μὴ γίγνεσθαι σπουδαίους ἄνευ διδασκάλων ἱκανῶν. τὸ δὲ προεστάναι πόλεως, πάντων ἔργων μέγιστον ὂν ἀπὸ ταὐτομάτου παραγίγνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις. πάλιν δέ ποτε παρόντος τοῦ Εὐθυδήμου, ὁρῶν αὐτὸν ἀποχωροῦντα τῆς συνέδρας, καὶ φυλαττόμενον μὴ δόξῃ τὸν Σωκράτην θαυμάζειν ἐπὶ σοφίᾳ, ὅτι μὲν ἔφη, ὦ ἄνδρες

civitates posse beatas efficere. Nō aūt eodē modo oēs cōueniebat, sed q̄ se natura bonos esse existimarēt, disciplinā uero despicerēt, docebat ea ingenia quæ natura optima essēt maximè doctrina indigere. Nā et equorū qcūq; fortes, animosi, ac dociles sunt, si ab incūte ætate domētur, optimos ac utiles: si uerò indomiti maneāt, effrænatos ac pessimos euadere. Canesq; quæcūq; ingeniosæ, sagaces, laboriosæ, feris importunæ, bene qdē erudítas, optimas, ac putiles uenationibus: è cōuerso uerò, uanas, furiosas, ac inobediētes effici. Similiter etiā hominū generosissimos quosq; animis esse ualētissimos, et eorū quæ aggrediūtur efficientissimos. Si uerò eruditi sint, ac rerū illarū docti quæ agēdæ sunt, optimi atq; utilissimi fiūt. Iudicare.n. cùm nesciāt, quæ faciēda sint, quæue omittenda, sæpe prauis uacāt operibus. Quòd si etiā elati animi uehementesq; sunt, effrænati proptereà peruicacesq; reddūtur: quocirca plurimorū magnorumq; malorū causa fiunt. Illos autē qui ob diuitias gloriosi nihil indigere doctrina putabant, sed pecuniarum copiam satis sibi esse arbitrabantur ad honores acquirēdos, omniaq; alia quæcunq; uelint peragenda, admonebat, dicens: Stolidum esse eum, qui cùm non discat quæ utilia quæue noxia sunt, putat ea posse discernere: stolidumq; qui cùm non potest ea discernere, propter diuitias arbitretur posse, quæ uelit comparando, quæ sibi utilia existimat, peragere. Stultus item, qui cùm non potest quæ conueniāt agere, agenda non putet, sed se sufficiēter ad bene uiuendum paratū. Stolidū quoq; illum esse aiebat, qui cùm nihil horū sciat, putet propter diuitias bonus posse apparere: aut cùm non possit bonus apparere, nihilominus arbitretur posse honorē adipisci. Narrandum autem nunc est, quonā modo etiam illos emendabat, qui se putabant eruditos, doctos, atq; sapientissimos. Cùm enim Euthydemum consideraret multa multorum poetarū, rhetorum, ac philosophicorum, quorū maior habebatur opinio, scripta congregasse, quā ob causam multū iam suos æquales sapiētia præcellere putabat, atq; sperabat tam in agendo, quàm in dicendo omnibus fore præstantior: cumq; eum intueretur forum nōdum propter adolescentiā ingredi, sed si quid uellet agere, apud fabrū frenarium prope forum sedere: eodē et Socrates cum suis nōnullis familiaribus accedebat, a primò quidem quodā interrogāte, Vtrùmne Themistocles natura & innato ingenio, an eruditione talis esset, ut omnium in se ciuiū suorū oculos coniectos haberet, et in eo suas omnes esse fortunas sitas putarent, dum præsertim sibi esse frugi homine opus intelligerent: Socrates ut Euthydemū commoueret: Stultum, inquit, est putare artes eas quæ minores sint, non posse absolutas reddi sine instructore: ciuitati uerò præesse cùm sit id omnium maximum, posse quenquam ex se satis nosse. Rursus quondā Euthydemo præsente, uidens eū Socrates recedentē à familiariū cōsessu, et cauentē ne uideretur admirari Socratis sapiētiā: ô uiri,

uiri, ait, quòd hic Euthydemus cùm adoleuerit, si ciuitas aliqua de re consultationem proposuerit, non committet ut non consulat, patet ex iis quibus studet. Videtur enim mihi quamoptimum sibi ad conciones exordium parere, cùm caueat ne uideatur quicquam à quoquam discere. Sic enim ut uidere licet exorditur: A nullo quidem ô uiri Athenienses, unquam quippiam didici: & cùm audiui quosdam esse perquam aptos ad agendum atque dicendum, non ex studio eos conueni, neque studui quenquam eorum qui docti essent, mihi magistrum habere, sed contrà toto studio refugiebam non discere solùm quicquam à quoquam, sed etiam uideri didicisse: Nihilominus tamen ea consulam, quae mihi in mentem incidant. Conueniret id ipsum & his exordij captare, qui quidem publicè medendi potestatem poscerent. A nullo quidem ô uiri Athenienses, unquam medendi artem didici, neque quaesiui quenquam doctorum artis huius mihi magistrum, omniquę studio cauebam non solùm quippiam à peritis discere, sed etiam uideri quicquam in ea re nosse: Nihilominus peto ut concedatis mihi medendi licentiam, conabor enim eam in uobis periculum faciens, discere. Ad hoc quidem exordium qui aderant arrisere. Cùm autem iam uideretur Euthydemus in Socratem dicentem esse intentior, sed caueret quicquam proloqui, putaretq; taciturnitate assequi ut maturior uideretur, hunc Socrates uolens prouocare, inquit: Mirum quòd qui citharizandi aut equitandi uelint artem discere, aut in aliquo similium instructiores reddi, non per se conantur id assequi, sed peritiores adeunt, eorumq; admonitionibus acquiescunt, ac nihil praeter illorum sententiam faciunt, illud putantes sese sine praeceptorum opera non satis posse perdiscere. Illorum autem qui se uelint aptos ad dicendum atq; ad rempublicam gerendam effici, nonnulli sunt qui sine ratione & studio, repentino quodam casu se aptos fieri posse existimant. At qui tantò ista sunt illis difficiliora, quantò circa haec longè plures studeát, & pauciores proficiunt. Itaq; hinc patet, quàm maiori opus sit studio his qui ista desiderent, quàm qui illa. A principio igitur audiente Euthydemo sic alloquebatur eum Socrates. Cùm uerò sensit eum attentius promptiusq; suas disputationes audientem, solus ad fabri tabernam illam accessit, ac Euthydemo considente: Dic, inquit, Euthydeme, uerè ne sicut audio, multa collegisti eorum scripta, qui uiri fuisse sapientes dicuntur? Ita mehercle, inquit, ô Socrates, & in dies colligo quàm possum plurima. Per Iunonem, inquit Socrates, admiror te quòd non in primis thesauros colligere, quàm sapientiam elaborasti. Patet hinc, te arbitrari argentum & aurum homines meliores non reddere, sed uirtute sapientum dictis fieri ditiores.

Cùm

ἄνδρες, Εὐθύδημος οὑτοσὶ ἐν ἡλικίᾳ γενόμενος, τῆς πόλεως λόγον περί τινος προτιθείσης, οὐκ ἀφέξεται τοῦ συμβουλεύειν, δῆλόν ἐστιν, ἐξ ὧν ἐπιτηδεύει. δοκεῖ δέ μοι καλὸν προοίμιον τῶν δημηγορικῶν παρασκευάσασθαι, φυλαττόμενος μὴ δόξῃ μανθάνειν τι παρά του. δῆλον γὰρ ὅτι λέγειν ἀρχόμενος, ὧδε προοιμιάσεται. παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδ' ἐν ἔμαθον, οὐδ' ἀκούων τινὰς εἶναι λέγειν τε καὶ πράττειν ἱκανούς, ἐζήτησα τούτοις ἐντυχεῖν, οὐδ' ἐπεμελήθην τοῦ διδάσκαλόν τινά μοι γενέσθαι τῶν ἐπισταμένων, ἀλλὰ καὶ τἀναντία. διατετέλεκα γὰρ φεύγων οὐ μόνον τὸ μανθάνειν τι παρά τινος, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξαι. ὅμως δὲ ὅ,τι ἂν ἀπ' αὐτομάτου ἐπίῃ μοι, συμβουλεύσω ὑμῖν. ἁρμόσειε δ' ἂν οὕτω προοιμιάζεσθαι. καὶ τοῖς βουλομένοις παρὰ τῆς πόλεως, ἰατρικὸν ἔργον λαβεῖν, ἐπιτήδειον γ' ἂν αὐτοῖς, εἴη τοῦ λόγου ἄρχεσθαι ἐντεῦθεν. παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἔμαθον. οὐδ' ἐζήτησα διδάσκαλον ἐμαυτῷ γενέσθαι τῶν ἰατρῶν οὐδένα. διατετέλεκα γὰρ φυλαττόμενος, οὐ μόνον τὸ μαθεῖν τι παρὰ τῶν ἰατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξαι μεμαθηκέναι τὴν τέχνην ταύτην. ὅμως δέ μοι τὸ ἰατρικὸν ἔργον δότε. πειράσομαι γὰρ ἐν ὑμῖν ἀποκινδυνεύων μανθάνειν. πάντες οὖν οἱ παρόντες ἐγέλασαν ἐπὶ τῷ προοιμίῳ. ἐπεὶ δὲ φανερὸς ἦν ὁ Εὐθύδημος, ἤδη μὲν οἷς ὁ Σωκράτης λέγοι προσέχων, ἔτι δὲ φυλαττόμενος αὐτός τι φθέγγεσθαι, καὶ νομίζων τῇ σιωπῇ σωφροσύνης δόξαν περιβάλλεσθαι, τότε ὁ Σωκράτης βουλόμενος αὐτὸν παῦσαι τούτου, θαυμαστόν γ', ἔφη, τί ποτε οἱ βουλόμενοι κιθαρίζειν, ἢ αὐλεῖν, ἢ ἱππεύειν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἱκανοὶ γενέσθαι, πειρῶνται ὡς συνεχέστατα ποιεῖν ὅ,τι ἂν βούλωνται δυνατοὶ γενέσθαι, καὶ καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀρίστοις δοκοῦσιν εἶναι πάντα ποιοῦντες καὶ ὑπομένοντες, ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἄνευ τῆς ἐκείνων γνώμης ποιεῖν. ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἀξιόλογοι γενόμενοι. τῶν δὲ βουλομένων δυνατῶν γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν τὰ πολιτικά, νομίζουσί τινες, ἄνευ παρασκευῆς καὶ ἐπιμελείας αὐτόματοι ἐξαίφνης δυνατοί, ταῦτα ποιεῖν ἔσεσθαι. καίτοιγε τοσούτῳ ταῦτα ἐκείνων δυσκατεργαστότερα φαίνεται, ὅσῳ περ πλειόνων περὶ ταῦτα πραγματευομένων, ἐλάττους οἱ κατεργαζόμενοι γίγνονται. δῆλον οὖν, ὅτι καὶ ἐπιμελείας δέονται πλείονος καὶ ἰσχυροτέρας οἱ τούτων ἐφιέμενοι, ἢ οἱ ἐκείνων. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀκούοντος Εὐθυδήμου τοιούτους λόγους, ἔλεγε Σωκράτης. ὡς δ' ᾔσθετο αὐτὸν ἑτοιμότερον ὑπομένοντα, ὅτε διαλέγοιτο, καὶ προθυμότερον ἀκούοντα, μόνος ἦλθεν εἰς τὸ ἡνιοποιεῖον, παρακαθεζομένου δ' αὐτῷ τοῦ Εὐθυδήμου, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, τῷ ὄντι ὥσπερ ἐγὼ ἀκούω, πολλὰ γράμματα συνῆχας τῶν λεγομένων σοφῶν ἀνδρῶν γεγονέναι; νὴ τὸν Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ ἔτι γε συνάγω, ἕως ἂν κτήσωμαι, ὡς ἂν δύνωμαι πλεῖστα. νὴ τὴν Ἥραν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἄγαμαί σου, διότι οὐκ ἀργυρίου καὶ χρυσίου προείλου θησαυροὺς κεκτῆσθαι μᾶλλον, ἢ σοφίας. δῆλον γὰρ ὅτι νομίζεις ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐδὲν βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, τὰς δὲ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνώμας ἀρετῇ πλουτίζειν τοὺς κεκτημένους.

καὶ

καὶ ὁ Εὐθύδημος ἔχαιρεν ἀκούων ταῦτα, νομίζων δοκεῖν τῷ Σωκράτει ὀρθῶς μετιέναι τὴν σοφίαν. ὁ δὲ καταμαθὼν αὐτὸν ἡσθέντα τῷ ἐπαίνῳ τούτῳ, τί δὲ δὴ βουλόμενος ἀγαθὸς γενέσθαι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, συλλέγεις τὰ γράμματα; ἐπεὶ δὲ διεσιώπησεν ὁ Εὐθύδημος, σκοπῶν ὅ, τι ἀποκρίνοιτο, πάλιν ὁ Σωκράτης, ἆρα μὴ ἰατρός, ἔφη; πολλὰ γὰρ καὶ ἰατρῶν ἐστι συγγράμματα. καὶ ὁ Εὐθύδημος, μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε. ἀλλὰ μὴ ἀρχιτέκτων βούλει γενέσθαι; γνωμονικοῦ γὰρ ἀνδρὸς καὶ τοῦτο δεῖ. οὔκουν ἔγωγ', ἔφη. ἀλλὰ μὴν γεωμέτρης ἐπιθυμεῖς, ἔφη, γενέσθαι ἀγαθός, ὥσπερ ὁ Θεόδωρος; οὐδὲ γεωμέτρης, ἔφη. ἀλλὰ μὴ ἀστρολόγος, ἔφη, βούλει γενέσθαι; ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἠρνεῖτο, ἀλλὰ μὴ ῥαψῳδός, ἔφη; καὶ γὰρ τὰ Ὁμήρου σε φασὶν ἔπη κεκτῆσθαι. μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. τοὺς γάρ τοι ῥαψῳδοὺς οἶδα τὰ μὲν ἔπη ἀκριβοῦντας, αὐτοὺς δὲ πάνυ ἠλιθίους ὄντας. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· οὐ δήπου, ὦ Εὐθύδημε, ταύτης τῆς ἀρετῆς ἐφίεσαι, δι' ἣν ἄνθρωποι πολιτικοὶ γίγνονται καὶ οἰκονομικοὶ, καὶ ἄρχειν ἱκανοὶ, καὶ ὠφέλιμοι τοῖς τε ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ ἑαυτοῖς; καὶ ὁ Εὐθύδημος, σφόδρα γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ταύτης τῆς ἀρετῆς δέομαι. νὴ Δία, ἔφη ὁ Σωκράτης, τῆς καλλίστης ἀρετῆς, καὶ μεγίστης ἐφίεσαι τέχνης. ἔστι γὰρ τῶν βασιλέων αὕτη, καὶ καλεῖται βασιλική. ἀτὰρ, ἔφη, κατανενόηκας εἰ οἷόν τ' ἐστὶ, μὴ ὄντα δίκαιον ἀγαθὸν ταῦτα γενέσθαι; καὶ μάλα, ἔφη. καὶ οὐχ οἷόν τέ γε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι. τί οὖν, ἔφη, σὺ δὴ τοῦτο κατείργασαι; οἶμαί γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐδενὸς ἂν ἧττον φανῆναι δίκαιος. ἆρ' οὖν, ἔφη, τῶν δικαίων ἐστὶν ἔργα ὥσπερ τῶν τεκτόνων; ἔστι μέντοι, ἔφη. ἆρ' οὖν ὥσπερ οἱ τέκτονες ἔχουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα ἐπιδεῖξαι, οὕτως οἱ δίκαιοι τὰ ἑαυτῶν ἔχοιεν ἐξηγήσασθαι; μὴ οὖν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, οὐ δύναμαι ἐγὼ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ἐξηγήσασθαι. καὶ νὴ Δί' ἔγωγε τὰ τῆς ἀδικίας, ἐπεὶ οὐκ ὀλίγα ἐστὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοιαῦτα ὁρᾷν τε καὶ ἀκούειν. βούλει οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, γράψωμεν ἐνταυθοῖ μὲν δέλτα, ἐνταυθοῖ δὲ ἄλφα. εἶτα ὅ, τι μὲν ἂν δοκῇ ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης ἔργον εἶναι, πρὸς τὸ δέλτα τίθωμεν· ὅ, τι δ' ἂν τῆς ἀδικίας, πρὸς τὸ ἄλφα. εἴ τί σοι δοκεῖ, ἔφη, προσδεῖν τούτων, ποίει ταῦτα. καὶ ὁ Σωκράτης γράψας ὥσπερ εἶπεν. οὐκοῦν, ἔφη, ἔστιν ἐν ἀνθρώποις ψεύδεσθαι; ἔστι μέντοι, ἔφη. ποτέρωσε οὖν, ἔφη, θῶμεν τοῦτο; δῆλον, ἔφη, ὅτι πρὸς τὴν ἀδικίαν. τί δὲ τὸ κακουργεῖν; καὶ τοῦτο, ἔφη. τὸ δὲ ἀνδραποδίζεσθαι; καὶ τοῦτο. πρὸς δὲ δικαιοσύνην οὐδὲν ἡμῖν τούτων κείσεται, ὦ Εὐθύδημε; δεινὸν γὰρ ἂν εἴη, ἔφη. τί δὲ, ἐάν τις στρατηγὸς αἱρεθεὶς, ἄδικόν τι καὶ ἐχθρὰν πόλιν ἐξανδραποδίσηται, φήσομεν τοῦτον ἀδικεῖν; οὐ δῆτα, ἔφη. δίκαια δὲ ποιεῖν οὐ φήσομεν; καὶ μάλα. τί δ' ἂν ἐξαπατᾷ πολεμῶν αὐτοῖς; δίκαιον, ἔφη, καὶ τοῦτο. ἐὰν δὲ κλέπτῃ τε καὶ ἁρπάζῃ τὰ τούτων, οὐ δίκαια ποιήσει; καὶ μάλα, ἔφη. ἀλλ' ἐγώ σε τὸ πρῶτον ὑπελάμβανον, πρὸς τοὺς φίλους μόνον ταῦτ' ἐρωτᾷν. οὐκοῦν, ἔφη, ὅσα πρὸς τῇ ἀδικίᾳ ἐθήκαμεν, πάντα καὶ πρὸς τῇ δικαιοσύνῃ θετέον ἂν εἴη, ἔοικεν, ἔφη. βούλει οὖν, ἔφη, ταῦτα οὕτω θέντες, διορισώμεθα πάλιν, πρὸς μὲν τοὺς πολεμίους δίκαιον εἶναι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, πρὸς δὲ τοὺς φίλους ἄδικον, ἀλλὰ δεῖν πρός γε τούτους ὡς ἁπλού-

στατον

Cùm hinc Euthydemus se à Socrate putaret studiosum haberi sapientiæ, gaudebat. Socrates uerò ut sensit eum factum alacriorē hac laude: Quanam in re, inquit, ô Euthydeme uolens fieri sapientior, hæc colligis scripta? Cumq; obticuisset Euthydemus, considerans quid responsi daret, rursus Socrates: Nunquid in medendi arte? Multa etenim medicorum scripta extant. Tum Euthydemus. Minimè istuc, inquit. Sed nunquid architectus effici uis? nam & is sententijs esse refertus debet. Non ego, inquit. Sed geometra ne effici cupis uti Theodorus? Nec geometra, inquit. Sed num astrologus? Cum id quoque negaret: Nunquid te uersificatorem cupis? nam te omnia habere Homeri carmina dicunt. Minime, inquit. Nanq; uersificatores quidem noui, in carminibus edendis diligentes, at ipsos ualde esse ineptos. At Socrates: Nunquid igitur ô Euthydeme, inquit, uirtutē quæris, ob quàm homines ciuiles, & patresfamiliâs, et principatu digni, utiles, sibiq; suisq; efficiantur? Tum Euthydemus: Vehementer quidem, ô Socrates, hanc opto uirtutem. Per Iouem, inquit Socrates, artem per quam optimum, uirtutemq; maximam desideras. Est enim hæc regum uirtus, regalisq; nuncupatur. Verùm, inquit, considerasti ne unquam, an sine iustitia possis in huiuscemodi bonus fieri? Vehementer inquit. Neque enim est possibile sine iustitia bonum fieri ciuem. Quid igitur, tu ne de te hoc perfecisti? Puto, inquit, ô Socrates, præ alijs me nihilominus uideri iustū. Verum, inquit. sunt & iustorum, uti & fabrorum, quædā opera? Sunt, inquit. Num igitur, inquit, quemadmodum & fabri sua possunt monstrare opera, ita & iusti sua possunt exponere? Tunc Euthydemus: An non facile possum iustitiæ opera exponere. Et ego per Iouem, inquit Socrates, iniustitiæ. Non enim pauca istiusmodi indies uidere atque audire licet. Si itaque uelis, Socrates ait, scribamus hic sub D, quæ esse nobis iustitiæ opera uidebuntur: istic uerò deinceps sub A, quæ iniustitiæ. Si tibi, inquit, uidetur his esse opus, facito. Tunc Socrates uti dixerat, adscripserat. Ac uerum ne, inquit, est in hominibus mentiri? Est, inquit. Vbi igitur hoc collocabimus? Patet, inquit, ad iniustitiam esse referendū. Quid & malignari? Et hoc itidem. Tum & furari? Et hoc. Sub iustitia uerò, ô Euthydeme, horum nihil nobis ponemus? Malum, inquit, esset istud. Quid uerò, si quis dux electus iniustam inimicamque ciuitatem prædaretur, iniustè ne hunc diceremus facere? Minime, inquit. Iustè ne igitur eum facere asseremus? Maximè. Quid si cum eis bellum gerens eos deceperit? Et id quoque iustum. At si furetur illorum ipsorum res atq; arripiat, iustè ne fecerit? Maxime. Sed ego à principio putabam, quantum ad amicos solum te ista interrogare. Quæcunq; igitur, inquit, sub iustitia collocauimus, omnia & sub iniustitia erunt æquè collocanda? Sicuti uidetur, ait. Vis igitur hæc ita cōponentes, definiamus iterum, hæc eadem aduersus hostes facta iusta esse, aduersus amicos iniusta? Sed oportere aduersus amicos animo esse perquàm simplici.

plici. Valde, inquit Euthydemus. Quid uerò, inquit Socrates, si quis dux uiderit exercitū perterritū, et mētitus dicat illicò socios affuturos, istoq; mendacio animos cōmilitonum leuet, sub quonā id collocabimus? Sub iustitia, inquit, mihi uidetur. At si quis filio pharmacū quo maxime indigeat respuenti, in cibarij locū dederit, et hoc mendacio usus sanitatem illi restituerit, deceptionē hanc ubi collocabimus? Et hanc, inquit, sub eodē, ut mihi uidetur. Quòd si quis timēs ne se amicus uitæ desperatione interimat, furetur aut arripiat siue gladiū, siue quicquā aliud simile, hoc rursus ubi collocabimus? Mehercle sub iustitia, inquit. Nec igitur aduersus amicos, ut tibi uidebatur, opus est cūctis in rebus animo simplici? Minimè, inquit, mediusfidius. Sed si liceat, reuoco quæ ante concessi. Multò magis hoc licet, Socrates ait, quàm nō rectè collocare. Sed, ne hoc etiā inuestigabile omittamus: Vter illorū, qui nocēdi causa amicos seducūt, magis iniuriosus tibi uideatur, qui sponte, an qui inuitus decipit? Iam, ô Socrates, ait, nō possum responsionibus credere meis: quæcunq; nāq; hucusq; asserebamus, aliter nunc quàm antea mihi uidentur: nihilominus magis illū esse dicā iniuriosum, qui sponte amicos decipiat. Videtur autē ne tibi doctrina atq; scientia esse iustitiæ ut literarum? Ita, inquit. Vtrum autem illum esse magis grammaticū iudicas, qui spōtè nō rectè scribat ac legat, an illū qui inuitus? Qui spōtè, inquit: cū enim uoluerit, posset rectè quoq; eadē facere. Quicūq; igitur spōtè non rectè scribat, grammaticus esset profectò: qui uerò inuitus, literarum ignarus? Quid ni? Iusta uerò, utrum ille scit qui sponte mentiatur atq; decipiat, an qui inuitus? Ille qui sponte. Magis itaque grammaticum qui literas sciat, quàm qui nesciat, esse putas? Ita. Magis uerò iustū qui nesciat quæ iusta sunt, quàm qui sciat? Ignoro quonā pacto ista etiam sic se mihi apparent habere. Quid uerò, Socrates ait, quicunq; uera dicere uolēs, nunquā eadem de eisdē dicat? Sed siue uiam quandā mōstrare oporteat, modò ad orientē, modò ad occidentē eam esse dicat: siue rationē reddere de eadem re, modò maiorem, modò minorē eam ostēdat, quid tibi de illo homine uidetur? Patet, inquit, mehercle ignarus illorum esse, quæ scire putabat. Scis autē quosdam seruiles homines appellatos? Ita, inquit. Vtrum propter sapientiam, an propter ignorantiam? Manifestū est quòd propter ignorantiā. Vtrū aūt propter ignorantiā fabricādi, aut domos ædificandi, aut coria cōficiendi, hoc nomine uocari merentur? Ob nullū, inquit, istorū, sed è conuerso potius, illi ut plurimā seruiles sunt, qui huiuscemodi sciant. An igitur illis hoc conuenit nomen, qui quæ bona & honesta, quæq; iusta sunt, ignorant? Ita mihi uidetur, inquit. Oportet itaq; omnibus modis, Socrates ait, conari ne simus seruiles. Per deos immortales, inquit, ô Socrates, ualde putabam in philosophia esse progressus, & ualde arbitrabar eruditus in illis affectus quæ conueniant homini cupido uirtutis. Nūc uerò quantum me putas dolore, cùm uideā studia iā mihi habita,

nec

στερον εἶν; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ εὐθύδημος. τί οὖν, ἔφη ὁ σωκράτης, ἐάν τις στρατηγὸς ὁρῶν ἀθύμως ἔχον τὸ στράτευμα, ψευσάμενος φήσῃ συμμάχους προσιέναι, καὶ τῷ ψεύδει τούτῳ παύσῃ τὰς ἀθυμίας τῶν στρατιωτῶν, ποτέρωθι τὴν ἀπάτην ταύτην θήσομεν; δοκεῖ μοι, ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. ἐὰν δέ τις υἱὸν ἑαυτοῦ δεόμενον φαρμακείας, καὶ μὴ προσιέμενον φάρμακον ἐξαπατήσας ὡς σιτίον τὸ φάρμακον δῷ, καὶ τῷ ψεύδει χρησάμενος οὕτως ὑγιᾶ ποιήσῃ, ταύτην αὖ τὴν ἀπάτην ποῖ θετέον; δοκεῖ μοι, ἔφη, καὶ ταύτην εἰς τὸ αὐτό. τί δὲ ἄν τις ἐν ἀθυμίᾳ ὄντος φίλου, δείσας μὴ διαχρήσηται ἑαυτὸν, κλέψῃ ἢ ἁρπάσῃ ἢ ξίφος, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, τοῦτο αὖ ποτέρωσε θετέον; καὶ τοῦτο νὴ Δί᾽, ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. λέγεις, ἔφη, σὺ, οὐδὲ πρὸς τοὺς φίλους ἅπαντα δεῖν ἁπλοΐζεσθαι; μὰ Δί᾽, οὐ δῆτα, ἔφη. ἀλλὰ μετατίθεμαι τὰ εἰρημένα, εἴπερ ἔξεστι. δεῖ γέ τοι, ἔφη ὁ σωκράτης, ἐξεῖναι πολὺ μᾶλλον, ἢ μὴ ὀρθῶς τιθέναι. τῶν δὲ δὴ τοὺς φίλους ἐξαπατώντων ἐπὶ βλάβῃ, ἵνα μηδὲ τοῦτο παραλίπωμεν ἄσκεπτον, πότερος ἀδικώτερός ἐστιν, ὁ ἑκὼν, ἢ ὁ ἄκων; ἀλλ᾽ ὦ σώκρατες, οὐκ ἔτι μὲν ἔγωγε πιστεύω οἷς ἀποκρίνομαι· καὶ τὰ πρόσθεν πάντα, νῦν ἄλλως ἔχειν δοκεῖ μοι, ἢ ὡς ἐγὼ τότε ᾤμην. ὅμως δὲ εἰρήσθω μοι, ἀδικώτερον εἶναι τὸν ἑκόντα ψευδόμενον, τοῦ ἄκοντος. δοκεῖ δέ σοι μάθησις καὶ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου εἶναι ὥσπερ τῶν γραμμάτων; ἔμοιγε. πότερον δὲ γραμματικώτερον κρίνεις, ὃς ἂν ἑκὼν μὴ ὀρθῶς γράφῃ καὶ ἀναγινώσκῃ, ἢ ὃς ἂν ἄκων; ὃς ἂν ἑκὼν ἔγωγε. δύναιτο γὰρ ἂν ὁπότε βούλοιτο, καὶ ὀρθῶς αὐτὰ ποιεῖν. οὐκοῦν ὁ μὲν ἑκὼν μὴ ὀρθῶς γράφων, γραμματικὸς ἂν εἴη, ὁ δὲ ἄκων ἀγράμματος; πῶς γὰρ οὔ; τὰ δίκαια δὲ πότερον ὁ ἑκὼν ψευδόμενος καὶ ἐξαπατῶν οἶδεν, ἢ ὁ ἄκων; δῆλον ὅτι ὁ ἑκών. οὐκοῦν γραμματικώτερον μὲν τὸν ἐπιστάμενον γράμματα τοῦ μὴ ἐπισταμένου φῂς εἶναι; ναί. δικαιότερον δὲ τὸν μὴ ἐπιστάμενον τὰ δίκαια τοῦ μὴ ἐπισταμένου; φαίνομαι. δοκῶ δέ μοι καὶ ταῦτα οὐκ οἶδ᾽ ὅπως λέγειν. τί δὲ δὴ ὃς ἂν βουλόμενος τἀληθῆ λέγειν, μηδέποτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγῃ, ἀλλ᾽ ὁδόν τε φράζων τὴν αὐτὴν τότε μὲν πρὸς ἕω, τότε δὲ πρὸς ἑσπέραν φράζῃ· καὶ λογισμὸν ἀποφαινόμενος τὸν αὐτὸν, τότε μὲν πλείω, τότε δ᾽ ἐλάττω ἀποφαίνηται, τί σοι δοκεῖ ὁ τοιοῦτος; δῆλος νὴ Δί᾽ εἶναι, ὅτι ἃ ᾤετο εἰδέναι, οὐκ οἶδεν. οἶσθα δέ τινας ἀνδραποδώδεις καλουμένους; ἔγωγε. πότερον διὰ σοφίαν ἢ δι᾽ ἀμαθίαν; δῆλον ὅτι δι᾽ ἀμαθίαν. ἆρ᾽ οὖν διὰ τὴν τοῦ χαλκεύειν ἀμαθίαν τοῦ ὀνόματος τούτου τυγχάνουσιν; οὐ δῆτα. ἀλλ᾽ ἆρα διὰ τὴν τοῦ τεκταίνεσθαι; οὐδὲ διὰ ταύτην. ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ σκυτεύειν; οὐδὲ δι᾽ ἓν τούτων, ἔφη, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν γε τὰ τοιαῦτα ἐπισταμένων ἀνδραποδώδεις εἰσίν. ἆρ᾽ οὖν τῶν τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια μὴ εἰδότων, τὸ ὄνομα τοῦτ᾽ ἐστίν; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. οὐκοῦν δεῖ παντὶ τρόπῳ διατεινομένους φεύγειν, ὅπως μὴ ἀνδράποδα ὦμεν. ἀλλὰ νὴ τοὺς θεοὺς, ἔφη, ὦ σώκρατες, πάνυ ᾤμην φιλοσοφεῖν φιλοσοφίαν, δι᾽ ἧς ἂν μάλιστα ἐνόμιζον παιδευθῆναι τὰ προσήκοντα ἀνδρὶ καλοκαγαθίας ὀρεγομένῳ. νῦν δὲ πῶς οἴει με ἀθύμως ἔχειν, ὁρῶντα ἐμαυτὸν διὰ μὲν τὰ προπεπονημένα,

οὐδ

[Margin: ὡς ἔγωγε πιστεύω οἷς ἀποκρίνομαι. καὶ γὰρ]

ὑπὸ τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι δυνάμενον, ὑπὲρ ὧν μάλιστα χρὴ εἰδέναι, ἄλλην δὲ ὁδὸν οὐδεμίαν ἔχοντα, ἣν ἂν πορευόμενος, βελτίων γενοίμην. καὶ ὁ Σωκράτης, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, εἰς Δελφοὺς δὲ ἤδη πώποτε ἀφίκου; καὶ δίς γε νὴ Δί', ἔφη. κατέμαθες οὖν πρὸς τῷ ναῷ που γεγραμμένον τὸ γνῶθι σαυτόν; ἔγωγε. πότερον οὖν οὐδέν σοι τοῦ γράμματος ἐμέλησεν, ἢ προσέσχες τε καὶ ἐπεχείρησας σαυτὸν ἐπισκοπεῖν, ὅστις εἴης; μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. καὶ γὰρ δὴ πάνυ τοῦτό γε ᾤμην εἰδέναι. σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλο τι ᾔδειν, εἴ γε μηδ' ἐμαυτὸν ἐγίγνωσκον. πότερα δέ σοι δοκεῖ γιγνώσκειν ἑαυτόν, ὅστις τοὔνομα τὸ ἑαυτοῦ μόνον οἶδεν, ἢ ὅστις ὥσπερ οἱ τοὺς ἵππους ὠνούμενοι, οὐ πρότερον οἴονται γιγνώσκειν, ὃν ἂν βούλωνται γνῶναι, πρὶν ἂν ἐπισκέψωνται, πότερον εὐπειθής ἐστιν, ἢ δυσπειθής, ἢ πότερον ἰσχυρός ἐστιν, ἢ ἀσθενής, καὶ πότερον ταχὺς ἢ βραδύς, καὶ τἆλλα τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἵππου χρείαν ἐπιτήδειά τε καὶ ἀνεπιτήδεια, ὅπως ἔχει; οὕτως ὁ ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος, ὁποῖός ἐστι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χρείαν, ἔγνωκε τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀγνοῶν ἑαυτόν. ἐκεῖνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι ἑαυτοὺς πλεῖστα ἀγαθὰ πάσχουσιν οἱ ἄνθρωποι, διὰ δὲ τὸ ἐψεῦσθαι ἑαυτῶν πλεῖστα κακά; οἱ μὲν εἰδότες ἑαυτούς, τά τε ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσασι, καὶ διαγιγνώσκουσιν ἅ τε δύνανται καὶ ἃ μή. καὶ ἃ μὲν ἐπίστανται πράττοντες, πορίζονταί τε ὧν δέονται, καὶ εὖ πράττουσιν. ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεχόμενοι, ἀναμάρτητοι γίγνονται. καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμενοι δοκιμάζειν. καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χρείας, τά τε ἀγαθὰ πορίζονται, καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται. οἱ δὲ μὴ εἰδότες, ἀλλὰ διεψευσμένοι τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, πρός τε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ τἆλλα ἀνθρώπινα πράγματα ὁμοίως διάκεινται, καὶ οὔτε ὧν δέονται ἴσασιν, οὔτε ὅ, τι πράττουσιν, οὔτε οἷς χρῶνται, ἀλλὰ πάντων τούτων διαμαρτάνοντες, τῶν τε ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι, καὶ τοῖς κακοῖς περιπίπτουσι. καὶ οἱ μὲν εἰδότες ὅ, τι ποιοῦσιν ἐπιτυγχάνοντες ὧν πράττουσιν, εὔδοξοί τε καὶ τίμιοι γίγνονται, καὶ οἵ τε ὅμοιοι τούτοις ἡδέως χρῶνται, οἵ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων, ἐπιθυμοῦσι τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύεσθαι, καὶ προΐστασθαί τε ἑαυτῶν τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχουσι, καὶ διὰ πάντα ταῦτα πάντων μάλιστα τούτους ἀγαπῶσιν. οἱ δὲ μὴ εἰδότες ὅ, τι ποιοῦσι, κακῶς δὲ αἱρούμενοι, καὶ οἷς ἂν ἐπιχειρήσωσιν ἀποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις ζημιοῦνταί τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδοξοῦσι διὰ ταῦτα καὶ καταγέλαστοι γίγνονται, καὶ καταφρονούμενοι, καὶ ἀτιμαζόμενοι ζῶσιν. ὁρᾷς δὲ καὶ τῶν πόλεων, ὅτι ὅσαι ἂν ἀγνοήσασαι τὴν ἑαυτῶν δύναμιν κρείττοσι πολεμήσωσιν, αἱ μὲν ἀνάστατοι γίγνονται, αἱ δὲ ἐξ ἐλευθέρων δοῦλαι. καὶ ὁ Εὐθύδημος, ὡς πάνυ μοι δοκεῖς, ὦ Σώκρατες, ἔφη, περὶ πολλοῦ ποιητέον εἶναι τὸ ἑαυτὸν γιγνώσκειν, οὕτως σοι ὁπόθεν δεῖ ἄρξασθαι ἐπισκοπεῖν ἑαυτόν, τοῦτο πρὸς σὲ ἀποβλέπω, εἴ μοι ἐθελήσειας ἂν ἐξηγήσασθαι. οὐκοῦν, ἔφη, ὁ Σωκράτης. τὰ μὲν ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ ὁποῖά ἐστι, πάντως που γιγνώσκεις. νὴ Δί', ἔφη. εἰ γὰρ μηδὲ ταῦτα οἶδα, καὶ τῶν ἀνδραπόδων φαυλότερος

nec adhoc utilis facta, ut possim de interrogatis, ut maxime oportet, respondere, nullamq; aliam doctrinae uiam habeam, quam secutus, melior efficiar? Tum Socrates: Dic mihi, ô Euthydeme, ait, fuisti ne unquam apud Delphos? Et bis, inquit, mehercle. Considerasti itaq;, ait, in templo scriptam illã diuinam sententiam, COGNOSCE TEIPSVM? Ita, inquit. Vtrum, ait, non illa tibi curae fuit, an conatus fuisti teipsum qualisnam sis, considerare? Non, inquit, mehercle. Putabam enim bene hoc scire. Nam si meipsum ignorarem, quid aliud scirem? Vtrum autem seipsum ille cognoscere tibi uideatur, qui nomen suum solum sciat, an ille qui seipsum considerat, qualis nam sit, quantumq; in rebus humanis, ac usu earum ualeat? Quemadmodum illi qui equos emunt, non antea putãt scire quaecunque cognoscere uelint, quàm considerent, utrum bene domitus, an effrenatus, & fortis an debilis, & citus an tardus sit, ac in alijs quonam modo se habeat, in quibus equum ualere oporteat. Sic mihi uidetur, inquit: Si quis se, quantum ualeat, nesciat, seipsum ignorare. Hoc quoque manifestum est, inquit, quòd propter sui scientiam homines multorum bonorum, sicut propter ignorantiam multorum malorum causa fiunt. Qui nanque se cognoscunt, quae sibi conueniant quaeque minus, sciunt, ac discernunt quae possunt, & quae non possunt efficere: & cùm agant quae sciunt, perficiunt ea quibus indigent, & feliciter uiuunt: cumq; ab illis abstineant quae ignorant, nec in aliquo peccant, nec male agunt. Quapropter caeteris hominibus possunt bene consulere, bona quidem eis adferendo, mala uerò repellendo. Qui uerò se quantum ualeant ignorant, ineptè se habent, & aduersus caeteros homines, & ad res humanas: nec quibus indigeant sciunt, neque quid agant, neque quibus utantur: sed his omnibus frustrati, bonis priuantur, atque in mala incidunt: & illi quidem qui sciunt quid agant, cùm res quas uelint, obtineant, honoribus afficiuntur. Itaque tum illi, qui eis similes sunt, libenter eis utuntur, tum illi qui frustrantur à rebus propositis, cupiunt eos consulere, ac sibi eos praeficiunt, spemq; totam suam in eis collocant, maximeque eos propterea diligunt. Qui uerò ignorant quid agant, frustrati à re proposita non solum damnantur, & poenis afficiuntur, sed etiam in ignominiam incidunt atque derisum, neglectique uiuunt atque contempti. Vides autem etiam ciuitates quaecunque suae conditionis ignarae, fortioribus inferant bellum, aliàs depopulari, aliàs ubi liberae erant, ad seruitutem redigi? Tum Euthydemus: Velim, inquit, ô Socrates scias, ualde mihi uideri magni faciundum esse, seipsum cognoscere. Sed unde nam incipere deceat hominem seipsum considerare, hoc mihi exponas. Illa quidem, Socrates ait, quae bona, quaeue mala sint, utique scis. Ita, inquit, mehercle. Si enim nec ista cognoscerem, mancipijs etiam profectò nequior essem

essem. Age igitur, ait, mihi quoq; ea exponas. Nõ difficilẽ rẽ quæris, inquit. Primũ nãq; ipsum sanũ esse, bonũ: ægrũ autẽ, malũ puto. Deinde causas utriusq; eorũ, siue cibus, siue potus sit, omniaq; alia quęcũq; ad sanitatẽ conducãt, bona: quę uerò ad ægritudinẽ, mala. Ipsum quoq; igitur, ait, sanũ & ęgrũ esse, cùm cuiusdã boni causa fiãt, bona: cùm uerò mali, mala sint necesse est. Et quando, Euthydemus inquit, aut sanũ esse causa mali, aut ęgrotũ boni effici potest? Cùm, inquit, mehercle turpis exercitus nauigationis noxię, cęterorumq; multorum similiũ; hi quidẽ participes facti ob bonã ualetudinẽ corporis, pereãt: alij uerò abstinendo ab eis, propter infirmitatem salui maneant. Ita ais, inquit, atq; est. Sed uides quòd etiam utilium rerum hi quidẽ ob ualetudinẽ corporis participes sunt, hi uerò non, propter infirmitatem. Hæc itaq;, ait, cum modò prosint, modò obsint, non magis bona quàm mala sunt. Non, inquit Euthydemus, mehercle. Sed sapientia tamen ô Socrates, absq; dubio bonum est. Quid nanq; non melius agat sapiens, quàm indoctus? Quid uero? ait, non audisti Dędalum à Minoe propter sapientiam captum, coactũ fuisse illi seruire, patriaq; simul atq; libertate priuatum? conatumq; unà cum filio aufugere, illũ quidem amisisse, se uerò ipsum non liberasse? nam ad quosdam barbaros aberrauit, ac eis ipsis seruiebat. Dicuntur hæc, inquit, mehercle. Calamitates autem Palamedis ignoras? hunc enim propter sapientiam prędicãt omnes inuidia Vlyssis interemptum fuisse. Et hoc, inquit, dici audio. Quot uerò alios arbitreris propter sapiẽtiam ad regem Persarum ui ductos ibi seruire? Apparet igitur, ô Socrates, ait, felicitatem bonum proculdubio esse. Si quis, ait, ô Euthydeme, non illam ex dubijs bonis componat. Et quid eorum, inquit, quę ad felicitatem conducunt, dubium esset? Nil, ait: dum non addamus ei pulchritudinem, potẽtiam, diuitias, honores, aut aliud quicquã simile istis. Sed mehercle addemus, inquit, quonã pacto sine his felix quisquam esse possit? illa addemus itaq;, Socrates ait, e quibus multa hominib. atq; periculosa eueniẽt? Multi nãq; propter pulchritudinẽ ab illis perimũtur, qui pulchris mouentur. Multi uerò cõfisi potẽtia, maiora q̃ possint facere conati, in multa incidũt pericula. Multi etiã propter diuitias molles effecti et pigri, insidijs pereũt. Nõnulli autẽ propter honores ac ciuilẽ potentiã multa passi sunt. Tũc Euthydemus: Si neq; cũ felicitatẽ laudo, inqt, rectè existimo, fateor nec id scire qd à dijs petendũ sit. At hæc nimirũ, Socrates inquit, propterea quod uidebaris scire, nõ cõsiderasti. Cùm uero ciuitati præesse, in qua populus dominatur, cupis, certò scis quidnã populi dominium sit? Ita, inquit, profectò. Videtur aũt tibi posse eũ scire quidnã populi dominiũ sit, qui populum ignoret? Minime, inquit. Et quid arbitraris populũ esse? Illos ciuiũ, inquit, qui pauperes sunt. Scis ergo, ait, quinã pauperes sunt? Cur non? inquit. Num etiã diuites, ait, cognoscis? Non minus quàm pauperes, inquit. Et quos pauperes, ait, quósue diuites appellas? Illos qui non habeant

τερος ἂν εἴην. ἴθι δή, ἔφη, καὶ ἐμοὶ ἐξήγησαι αὐτά. ἀλλ' οὐ χαλεπόν, ἔφη. πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸ ὑγιαίνειν ἀγαθὸν εἶναι νομίζω, τὸ δὲ νοσεῖν κακόν. ἔπειτα τὰ αἴτια ἑκατέρου αὐτῶν, καὶ ποτὰ καὶ βρωτὰ, καὶ ἐπιτηδεύματα, τὰ μὲν πρὸς τὸ ὑγιαίνειν φέροντα ἀγαθά· τὰ δὲ πρὸς τὸ νοσεῖν κακά. οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ὑγιαίνειν, καὶ τὸ νοσεῖν, ὅταν μὲν ἀγαθοῦ τινος αἴτια γίγνηται, ἀγαθὰ ἂν εἴη· ὅταν δὲ κακοῦ, κακά. πότε δ' ἄν, ἔφη, τὸ μὲν ὑγιαίνειν κακοῦ αἴτιον γένοιτο, τὸ δὲ νοσεῖν ἀγαθοῦ; ὅταν νὴ Δί', ἔφη, στρατείας τε αἰσχρᾶς, καὶ ναυτιλίας βλαβερᾶς, καὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων, οἱ μὲν διὰ ῥώμην μετασχόντες ἀπόλλωνται, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολειφθέντες σωθῶσιν. ἀληθῆ λέγεις. ἀλλ' ὁρᾷς, ἔφη, ὅτι καὶ τῶν ὠφελίμων, οἱ μὲν διὰ ῥώμην μετέχουσιν, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολείπονται. ταῦτα οὖν, ἔφη, ποτὲ μὲν ὠφελοῦντα, ποτὲ δὲ βλάπτοντα, οὐδὲν μᾶλλον ἀγαθὰ ἢ κακά ἐστιν. οὐδὲν μὰ Δία φαίνεται κατά γε τοῦτον τὸν τρόπον. ἀλλ' ἥ γε τοι σοφία, ὦ Σώκρατες, ἀναμφισβητήτως ἀγαθόν ἐστι. ποῖον γὰρ ἄν τις πρᾶγμα οὐ βέλτιον πράττοι, σοφὸς ὢν ἢ ἀμαθής; τί δέ; τὸν Δαίδαλον, ἔφη, οὐκ ἀκήκοας, ὅτι ληφθεὶς ὑπὸ Μίνω, διὰ τὴν σοφίαν ἠναγκάζετο ἐκείνῳ δουλεύειν, καὶ τῆς πατρίδος ἅμα καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐστερήθη, καὶ ἐπιχειρῶν ἀποδιδράσκειν μετὰ τοῦ υἱοῦ, τόν τε παῖδα ἀπώλεσε, καὶ αὐτὸς οὐκ ἐδυνήθη σωθῆναι, ἀλλ' ἀπενεχθεὶς εἰς τοὺς βαρβάρους, πάλιν ἐκεῖ ἐδούλευεν; λέγεται νὴ Δί', ἔφη, ταῦτα. τὰ δὲ Παλαμήδους οὐκ ἀκήκοας πάθη; τοῦτον γὰρ δὴ πάντες ὑμνοῦσιν, ὡς διὰ σοφίαν φθονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἀπόλλυται. λέγεται καὶ ταῦτα, ἔφη. ἄλλους δὲ πόσους οἴει διὰ σοφίαν ἀναρπάστους πρὸς βασιλέα γεγονέναι καὶ ἐκεῖ δουλεύειν; κινδυνεύει, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀναμφιλογώτατον ἀγαθὸν εἶναι τὸ εὐδαιμονεῖν. εἴ γε μή τις αὐτό, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἐξ ἀμφιλόγων ἀγαθῶν συντιθείη. τί δ' ἄν, ἔφη, τῶν εὐδαιμονικῶν ἀμφίλογον εἴη; οὐδέν, ἔφη, ἄν γε μὴ προσθήσομεν αὐτῷ κάλλος, ἢ ἰσχύν, ἢ πλοῦτον, ἢ δόξαν, ἢ καί τι ἄλλο τῶν τοιούτων. ἀλλὰ νὴ Δία προσθήσομεν, ἔφη. πῶς γὰρ ἄν τις ἄνευ τούτων εὐδαιμονοίη; νὴ Δί', ἔφη, προσθήσομεν ἄρα ἐξ ὧν πολλὰ καὶ χαλεπὰ συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις. πολλοὶ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάλλος ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῖς ὡραίοις παρακεκινηκότων διαφθείρονται. πολλοὶ δὲ διὰ τὴν ἰσχὺν μείζοσιν ἔργοις ἐπιχειροῦντες, οὐ μικροῖς κακοῖς περιπίπτουσι. πολλοὶ δὲ διὰ τὸν πλοῦτον διαθρυπτόμενοί τε καὶ ἐπιβουλευόμενοι ἀπόλλυνται. πολλοὶ δὲ διὰ δόξαν καὶ πολιτικὴν δύναμιν μεγάλα κακὰ πεπόνθασιν. ἀλλὰ μήν, ἔφη, εἴ γε μηδὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐπαινῶν ὀρθῶς λέγω, ὁμολογῶ μηδ' ὅ,τι πρὸς τοὺς θεοὺς εὔχεσθαι χρὴ εἰδέναι. ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἴσως διὰ τὸ σφόδρα πιστεύειν εἰδέναι, οὐδ' ἔσκεψαι. ἐπεὶ δὲ πόλεως δημοκρατουμένης [illegible] παρασκευάζῃ προεστάναι, δῆλον ὅτι δημοκρατίαν γε οἶσθα τί ἐστι. πάντως δήπου, ἔφη. δοκεῖ οὖν σοι δυνατὸν εἶναι, δημοκρατίαν εἰδέναι, μὴ εἰδότα δῆμον; μὰ Δί' οὐκ ἔμοιγε. καὶ τί νομίζεις δῆμον εἶναι; τοὺς πένητας τῶν πολιτῶν ἔγωγε. καὶ τοὺς πένητας ἄρα οἶσθα; πῶς γὰρ οὔ. ἆρ' οὖν καὶ τοὺς πλουσίους οἶσθα; οὐδέν γε ἧττον ἢ καὶ τοὺς πένητας. ποίους δὲ πένητας καὶ ποίους πλουσίους καλεῖς; τοὺς μὲν οἶμαι μὴ ἱκανὰ ἔχοντας

ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν, πένητας· τοὺς δὲ πλείω τῶν ἱκανῶν, πλουσίους. κατανενόηκας οὖν, ὅτι ἐνίοις μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν, οὐ μόνον ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ περιποιοῦνται ἀπ' αὐτῶν, ἐνίοις δὲ πάνυ πολλὰ οὐχ ἱκανά ἐστι; καὶ νὴ Δί', ἔφη ὁ Εὐθύδημος. ὀρθῶς γάρ με ἀναμιμνήσκεις. οἶδα γὰρ καὶ τυράννους τινάς, οἳ δι' ἔνδειαν, ὥσπερ οἱ ἀπορώτατοι ἀναγκάζονται ἀδικεῖν. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, τοὺς μὲν τυράννους εἰς τὸν δῆμον θήσομεν, τοὺς δὲ ὀλίγα κεκτημένους, ἐὰν οἰκονομικοὶ ὦσιν, εἰς τοὺς πλουσίους. καὶ ὁ Εὐθύδημος ἔφη· ἀναγκάζει με καὶ ταῦτα ὁμολογεῖν, δηλονότι ἡ ἐμὴ φαυλότης, καὶ φροντίζω μὴ κράτιστον ᾖ μοι σιγᾶν. κινδυνεύω γὰρ ἁπλῶς οὐδὲν εἰδέναι. καὶ πάνυ ἀθύμως ἔχων ἀπῆλθε, καὶ καταφρονήσας ἑαυτοῦ, καὶ νομίσας τῷ ὄντι ἀνδράποδον εἶναι. πολλοὶ μὲν οὖν τῶν οὕτω διατεθέντων ὑπὸ Σωκράτους οὐκ ἔτι αὐτῷ προσῄεσαν, οὓς καὶ βλακωτέρους ἐνόμιζεν. ὁ δὲ Εὐθύδημος ὑπέλαβεν οὐκ ἂν ἄλλως ἀνὴρ ἀξιόλογος γενέσθαι, εἰ μὴ ὅτι μάλιστα Σωκράτει συνείη. καὶ οὐκ ἀπελείπετο ἔτι αὐτοῦ, εἰ μή τι ἀναγκαῖον εἴη. ἔνια δὲ καὶ ἐμιμεῖτο ὧν ἐκεῖνος ἐπετήδευεν. ὁ δ' ὡς ἔγνω αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, ἥκιστα μὲν διετάραττεν, ἁπλούστατα δὲ καὶ σαφέστατα ἐξηγεῖτο, ἅ τε ἐνόμιζεν εἰδέναι δεῖν, καὶ ἃ ἐπιτηδεύειν κράτιστα εἶναι. τὸ μὲν οὖν λεκτικοὺς καὶ πρακτικοὺς καὶ μηχανικοὺς γίγνεσθαι τοὺς συνόντας οὐκ ἔσπευδεν, ἀλλὰ πρότερον τούτων ᾤετο χρῆναι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. τοὺς γὰρ ἄνευ τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους, ἀδικωτέρους τε καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι. πρῶτον μὲν δὴ περὶ θεοὺς ἐπειρᾶτο σώφρονας ποιεῖν τοὺς συνόντας. ἄλλοι μὲν οὖν αὐτῷ πρὸς ἄλλους οὕτως ὁμιλοῦντι παραγενόμενοι διηγοῦντο· ἐγὼ δὲ ὅτε πρὸς Εὐθύδημον τοιάδε διελέγετο παρεγενόμην. εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἤδη ποτέ σοι ἐπῆλθεν ἐνθυμηθῆναι, ὡς ἐπιμελῶς οἱ θεοί, ὧν οἱ ἄνθρωποι δέονται, κατεσκευάκασι; καὶ ὅς, μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἔμοιγε. ἀλλ' οἶσθά γ', ἔφη, ὅτι πρῶτον μὲν φωτὸς δεόμεθα, ὃ ἡμῖν οἱ θεοὶ παρέχουσιν; νὴ Δί', ἔφη, ὅ γ' εἰ μὴ εἴχομεν, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν, ἕνεκά γε τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀναπαύσεώς γε δεομένοις ἡμῖν νύκτα παρέχουσι κάλλιστον ἀναπαυστήριον. πάνυ γ', ἔφη, καὶ τοῦ χάριτος ἄξιον. οὐκοῦν καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν ἥλιος φωτεινὸς ὢν τάς τε ὥρας τῆς ἡμέρας ἡμῖν, καὶ τἆλλα πάντα σαφηνίζει, ἡ δὲ νὺξ διὰ τὸ σκοτεινὴ εἶναι, ἀσαφεστέρα ἐστὶν, ἄστρα ἐν τῇ νυκτὶ ἀνέφηναν, ἃ ἡμῖν τὰς ὥρας τῆς νυκτὸς ἐμφανίζει, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ ὧν δεόμεθα πράττομεν. ἔστι ταῦτα, ἔφη. ἀλλὰ μὴν ἥ γε σελήνη, οὐ μόνον τῆς νυκτὸς, ἀλλὰ καὶ τοῦ μηνὸς τὰ μέρη φανερὰ ἡμῖν ποιεῖ. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. τὸ δ', ἐπεὶ τροφῆς δεόμεθα, ταύτην ἡμῖν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόναι, καὶ ὥρας ἁρμοττούσας πρὸς τοῦτο παρέχειν, αἳ ἡμῖν οὐ μόνον ὧν δεόμεθα πολλὰ καὶ παντοῖα παρασκευάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἷς εὐφραινόμεθα. πάνυ, ἔφη, καὶ ταῦτα φιλάνθρωπα. τὸ δὲ καὶ ὕδωρ ἡμῖν παρέχειν, οὕτω πολλοῦ ἄξιον, ὥστε καὶ φύειν τε καὶ συναύξειν τῇ γῇ, καὶ ταῖς ὥραις πάντα τὰ χρήσιμα ἡμῖν, συντρέφειν δὲ καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς, καὶ μιγνύμενον πᾶσι τοῖς τρέφουσιν ἡμᾶς, εὐκατεργαστότερά τε καὶ ὠφελιμώτερα, καὶ ἡδίω ποιεῖν αὐτά, καὶ ἐπειδὴ

πλείστ

habeant quecunq; eis ad illa sufficiãt, in quib. contribuendum sit, pauperes. qui uero plus q̃ sufficiat habeãt, diuites. Cogitasti ne unquã, ait, ô Euthydeme, quosdã cùm ualde pauca habeãt, non solum satis habere, sed etiã cõparare ex ijs alia? quibusdã uerò nec ualde multa sufficere? Valde, mehercle, inquit: rectè nanq; ad memoriam mihi reduxisti. Quosdã nanq; tyrãnos scio, qui propter indigentiam tanquã egeni, iniuriã inferre alijs coguntur. Si igitur hæc sic se habent, Socrates ait, tyrannos quidẽ cum populo, qui uerò pauca habẽt, dũmodo boni dispẽsatores sint, cũ diuitibus collocabimus. Ac Euthydemus: Mea, ut uidetur, cogit me utilitas hæc etiã fateri, & cõsidero ne melius mihi sit silere. Et sic ualde cõdolens abijt, seq; ipsum contẽpsit, ac certè putabat hominẽ se esse mancipiũ, ac propè seruilẽ. Multi itaq; eorũ, qui sic à Socrate redarguebãtur, non amplius eum adibãt, quos ideo molliores putabat: Euthydemus uerò non aliter arbitratus se posse laude dignum euadere, nisi quam sæpe uersaretur cum Socrate, nunquã amplius aberat ab eo, nisi aliquid urgẽs cogeret: nõnulla etiã imitabatur illorũ, in quib. Socrates studebat. Qui cùm sic eũ uideret affectũ, minime turbabat argutijs, clarißimè uerò ac simplicißime omnia ei exponebat, quecũq; opinabatur oportere hominem scire, ac in eis studere. Igitur subtiles & industrios & ingeniosos efficere suos auditores non festinabat, sed ante ista putabat oportere moderatos eos facere, cũ eos qui absq; moderatione in huiuscemodi ualeant, magis iniuriosos arbitraretur, ac potentiores ad malè faciendum fore. Quas ob res primo quidẽ circa deos conabatur necessarios suos tẽperatos efficere. Alij ita eum alios de huiuscemodi re alloquerẽtur, adfuerũt, & narrarũt: ego aũt de similib. cũ Euthydemo disputanti adfui. Dic mihi ô Euthydeme, inquit, uenit ne tibi unquã in mentẽ, quomodo diligẽter omnia dij immortales, quibus indigeant homines, crearunt? Ac ille. Nõ edepol, ait. Nõ scis, inquit, quòd cũ luce egeamus, hãc dij nobis præbuerunt? Ita, ait, mehercle: quæ si nõ esset nihil inter nos & cæcos interesset, qd' ad oculos quidẽ attinet. Atqui, cũ quiete etiã indigeamus, noctẽ nobis qetis optimũ tempus fecerũt. Hoc igitur, inqt, gratiarũ actione dignũ omnino est. At sol, inqt, cũ lucidus sit horas dici, cæteraq; oĩa nobis declarat. In nocte uerò cùm ipsa tenebrosa sit, stellas in cœlo fixerũt, p quas horis noctis nobis notificatis, multa quæ oportet agimus. Ita est, ait. Ac luna, inquit, non modo noctis, sed etiã mẽsis partes nobis manifestat. Vehementer, ait. Quòd aũt cũ nutrimẽto nobis opus esset, inquit, hoc è terra nobis dij produxere, ac tẽpora ad istud cõgrua præbuere, quæ nõ solũ quib. indigemus multa atq; diuersa, sed etiã quib. delectaremur, afferrẽt, qd tibi uidetur? Magnæ, ait, esse clemẽtiæ. Quòd aũt aquã quoq; nobis rẽ preciosam præbuerũt, plantis ad augmentũ unà cũ terra aptißimã, nobis cũ alijs simul cibarijs nutrimentũ, quæ cùm misceatur nutriẽtibus nos, parabiliora, utiliora, ac delectabiliora ea facit: & quoniam

pluris

plurimũ eius indigemus, eã suppeditãt nobis abundatissimam? Et hoc, ait, prouidentiæ est. Quòd autem ignem, inquit, nobis dederunt, frigus arcentem, tenebras dissoluentem, ad omnem artem, omniaq; utilitatis gratia hominum facienda cooperantem? Nihil enim illorum, ut uno uerbo dicam, quæ ad uitam humanam utilia sunt, homines absque igne faciunt. Excellentis bonitatis est, ait, atq; clementiæ. Quòd autem sol cùm hyemale solstitium attingat, ad nos rursus accedit, fructuum hos quidem maturans, hos desiccãs, quorum uidelicet tempus præterijt: & cùm hæc agat non propius uenit, sed cauens ne si plus quàm oporteat nos calefaciat, nobis afferat nocumentum, regreditur: cumq; iterum ibi fuerit ubi nobis etiam manifestum est, si longius aberraret, frigore congelaremur, rursus mutatus nobis appropinquat, in eaq; parte cœli uersatur, ubi quammaxime nobis prosit? Aedepol, ait, & hæc omnia uidentur hominum gratia facta esse. Quòd autem cùm manifestum sit non potuisse nos sufferre nec æstum, nec frigora, si repente uenerint, tam paulatim ad nos accedit sol, tamq; paulatim à nobis recedit, ut in utrisq; contrarijs constitutis nos lateat? Ego quidem, ait Euthydemus, hoc nunc cogito, ne non sit aliquod ijs opus, præterquam ut de hominibus curam habeant. Hoc autem solum me impedit, quòd etiam cætera animantia participant his. Ad hæc Socrates: Nónne manifestum est, inquit, hæc etiam pro hominibus gigni atq; educari? Quod enim aliud animal tot fruitur bonis à capris, porcis, bobus, equis, asinis, cæteris animantibus, quot homines? Mihi quidem uidetur quòd pluribus bonis ab istis, quàm à plantis fruuntur. Nutriuntur nanque atque pecuniam exigunt non minus ab istis, quàm ab illis. Multiq; hominum his quidem quæ à terra germinant, non utuntur in cibum: à pecudum uerò lacte, caseo, ac carnibus nutriti uiuunt. Omnes autem cicurantes & domantes utilia animantia, utuntur eis ut cooperatoribus, & in bello, & in alijs multis. Concedo tibi hoc etiam, ait. Video nanque illa quoque quæ nobis sunt fortiora, tam subiecta hominibus effici, ut eis, ut uolunt, utantur. Quòd autem quum multa diuersaq; sunt bona atque utilia, sensus hominibus crearunt ad singula congruos, per quos omnia sentiamus: quodque rationem nobis largiti sunt, qua cogitaremus ac memoria teneremus quæ sentimus, quidq; nobis conducat, reperiremus, multos modos inueniremus quibus bonis quidem frueremur, mala uerò depelleremus: & ad hæc linguam nobis præbuerunt, per quam omnia bona alter alteri communicaremus, docendo, leges ferendo, rempublicam gubernando? Videntur profectò, ô Socrates, magnam hominum curam dij habere. Quòd autem, inquit, quando nobis impossibilis est futurorum prouidentia, ipsi nos in hoc iuuant, per diuinationem exitum rerum interrogantibus manifestantes atque docentes quonam pacto quamoptimè fiant? Magni, ait, amoris hoc est. Te tamen, ô Socrates, magis quàm alios

πλείστου δεόμεθα τούτου, ἀφθονέστατον αὐτὸ παρέχειν ἡμῖν. καὶ τοῦτο, ἔφη, προνοητικόν. τὸ δὲ καὶ τὸ πῦρ πορίσαι ἡμῖν, ἐπίκουρον μὲν ψύχους, ἐπίκουρον δὲ σκότους, συνεργὸν δὲ πρὸς πᾶσαν τέχνην, καὶ πάντα ὅσα ὠφελείας ἕνεκα ἄνθρωποι κατασκευάζονται. ὡς γὰρ συνελόντι εἰπεῖν, οὐδὲν ἀξιόλογον ἄνευ πυρὸς ἄνθρωποι, τῶν πρὸς τὸν βίον χρησίμων, κατασκευάζονται. ὑπερβάλλει καὶ τοῦτο φιλανθρωπίᾳ. τὸ δὲ τὸν ἥλιον, ἐπειδὰν ἐν χειμῶνι τράπηται, προσιέναι, τὰ μὲν ἁδρύνοντα, τὰ δὲ ξηραίνοντα, ὧν καιρὸς διελήλυθεν, καὶ ταῦτα διαπραξάμενον μηκέτι ἐγγυτέρω προσιέναι, ἀλλ' ἀποτρέπεσθαι φυλαττόμενον, μή τι ἡμᾶς μᾶλλον τοῦ δέοντος θερμαίνων βλάψῃ. καὶ ὅταν αὖ πάλιν ἀπιὼν γένηται, ἔνθα καὶ ἡμῖν δῆλόν ἐστιν, ὅτι εἰ προσωτέρω ἄπεισιν, ἀποπαγησόμεθα ὑπὸ τοῦ ψύχους, πάλιν τρέπεσθαι καὶ προσχωρεῖν, καὶ ἐνταῦθα τοῦ οὐρανοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἔνθα ἂν μάλιστα ἡμᾶς ὠφελοίη. νὴ τὸν Δί', ἔφη, καὶ ταῦτα παντάπασιν ἔοικεν ἀνθρώπων ἕνεκα γιγνομένοις. τὸ δ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι οὐκ ἂν ὑπενέγκαιμεν, οὔτε τὸ καῦμα, οὔτε τὸ ψῦχος, εἰ ἐξαπίνης γίγνοιτο, οὕτω μὲν κατὰ μικρὸν προσιέναι, ὥστε λανθάνειν ἡμᾶς εἰς ἑκάτερα τὰ ἰσχυρότατα καθισταμένους. ἐγὼ μέν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ἤδη τοῦτο σκοπῶ, εἰ ἄρα τί ἐστι τοῖς θεοῖς ἔργον, ἢ ἀνθρώπους θεραπεύειν, ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐμποδίζει με, ὅτι καὶ τἆλλα ζῷα τούτων μετέχει. οὐ γὰρ καὶ τοῦτ', ἔφη ὁ Σωκράτης, φανερόν, ὅτι καὶ ταῦτα ἀνθρώπων ἕνεκα γίγνεταί τε καὶ ἀνατρέφεται. τί γὰρ ἄλλο ζῷον αἰγῶν τε καὶ οἰῶν, καὶ ἵππων, καὶ βοῶν, καὶ ὄνων, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπολαύει, ὅσα ἄνθρωποι; ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ πλείω τῶν φυτῶν. τρέφονται γοῦν καὶ χρηματίζονται οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τούτων ἢ ἀπ' ἐκείνων. πολὺ δὲ γένος ἀνθρώπων τοῖς μὲν ἐκ τῆς γῆς φυομένοις, εἰς τροφὴν οὐ χρῶνται. ἀπὸ δὲ βοσκημάτων, γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασι τρεφόμενοι ζῶσιν, πάντες δὲ τιθασεύοντες, καὶ δαμάζοντες τὰ χρήσιμα τῶν ζῴων εἴς τε πόλεμον καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ συνεργοῖς χρῶνται. ὁμογνωμονῶ σοι καὶ τοῦτ', ἔφη. ὁρῶ γὰρ αὐτῶν καὶ τὰ πολὺ ἰσχυρότερα ἡμῶν, οὕτως ὑποχείρια γιγνόμενα τοῖς ἀνθρώποις, ὥστε χρῆσθαι αὐτοῖς ὅ,τι ἂν βούλωνται. τὸ δ' ἐπειδὴ πολλὰ μὲν καλὰ καὶ ὠφέλιμα, διαφέροντα δὲ ἀλλήλων ἐστί, προσθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις αἰσθήσεις ἁρμοττούσας πρὸς ἕκαστα, δι' ὧν ἀπολαύομεν πάντων τῶν ἀγαθῶν. τὸ δὲ καὶ λογισμὸν ἡμῖν ἐμφῦσαι, ᾧ περὶ ὧν αἰσθανόμεθα, λογιζόμενοί τε καὶ μνημονεύοντες καταμανθάνομεν ὅπῃ ἕκαστα συμφέρει, καὶ πολλὰ μηχανώμεθα, δι' ὧν τῶν τε ἀγαθῶν ἀπολαύομεν, καὶ τὰ κακὰ ἀλεξόμεθα. τὸ δὲ καὶ ἑρμηνείαν δοῦναι, δι' ἧς πάντων τῶν ἀγαθῶν μεταδίδομέν τε ἀλλήλοις διδάσκοντες, καὶ κοινωνοῦμεν καὶ νόμους τιθέμεθα, καὶ πολιτευόμεθα. παντάπασιν ἐοίκασιν, ὦ Σώκρατες, οἱ θεοί, πολλὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι. τὸ δὲ καὶ εἰ ἀδυνατοῦμεν τὰ συμφέροντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ταύτῃ αὐτοὺς ἡμῖν συνεργεῖν διὰ μαντικῆς τοῖς πυνθανομένοις, φράζοντας τὰ ἀποβησόμενα, καὶ διδάσκοντας ᾗ ἂν ἄριστα γίγνοιτο. σοὶ δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐοίκασιν, ἔτι φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις

ἄλλοις χρῆσθαι, εἴγε μηδὲ ἐπερωτώμενοι ὑπὸ σοῦ, προσημαίνουσί σοι ἅ, τε χρὴ ποιεῖν καὶ ἃ μή. ὅτι δέ γε ἀληθῆ λέγω, καὶ σὺ γνώσῃ ἂν μὴ ἀναμένῃς, ἕως ἂν τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἴδῃς, ἀλλ᾽ ἐξαρκῇ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν, ὁρῶντι, σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεούς. ἐννόει δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν. οἵ τε γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ διδόντες, οὐδὲν τούτων εἰς τὸ ἐμφανὲς ἰόντες διδόασι. καὶ ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέχων, ἐν ᾧ πάντα καλὰ καὶ ἀγαθά ἐστι, καὶ ἀεὶ μὲν χρωμένοις ἀτριβῆ τε καὶ ὑγιᾶ καὶ ἀγήρατα παρέχων, θᾶττον δὲ νοήματος ἀναμαρτήτως ὑπηρετοῦντα. οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττων ὁρᾶται, τάδε δὲ οἰκονομῶν, ἀόρατος ἡμῖν ἐστιν. ἐννόει δ᾽ ὅτι καὶ ὁ πᾶσι φανερὸς δοκῶν εἶναι ἥλιος, οὐκ ἐπιτρέπει τοῖς ἀνθρώποις ἑαυτὸν ἀκριβῶς ὁρᾶν. ἀλλ᾽ ἐάν τις αὐτὸν ἀναιδῶς ἐγχειρῇ θεᾶσθαι, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται. καὶ τοὺς ὑπηρέτας δὲ τῶν θεῶν εὑρήσεις ἀφανεῖς ὄντας. κεραυνός τε γὰρ ὅτι μὲν ἄνωθεν ἀφίεται δῆλον, καὶ ὅτι οἷς ἂν ἐντύχῃ πάντων κρατεῖ. ὁρᾶται δ᾽ οὔτ᾽ ἐπιὼν, οὔτε κατασκήψας, οὔτ᾽ ἀπιών. καὶ ἄνεμοι αὐτοὶ μὲν οὐχ ὁρῶνται. ἃ δὲ ποιοῦσι, φανερὰ ἡμῖν ἐστι, καὶ προσιόντων αὐτῶν αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχὴ, εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων, τοῦ θείου μετέχει. ὅτι μὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν, φανερόν. ὁρᾶται δὲ οὐδὲ αὐτή. ἃ χρὴ κατανοοῦντα, μὴ καταφρονεῖν τῶν ἀοράτων, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν γινομένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμανθάνοντα, τιμᾶν τὸ δαιμόνιον. ἐγὼ μὲν, ὦ σώκρατες, ἔφη ὁ εὐθύδημος, ὅτι μὲν οὐδὲ μικρὸν ἀμελήσω τοῦ δαιμονίου, σαφῶς οἶδα. ἐκεῖνο δὲ ἀθυμῶ, ὅτι μοι δοκεῖ τὰς τῶν θεῶν εὐεργεσίας, οὐδ᾽ ἂν εἷς ποτε ἀνθρώπων ἀξίαις χάρισιν ἀμείβεσθαι. ἀλλὰ μὴ τοῦτο ἀθύμει, ἔφη, ὦ εὐθύδημε. ὁρᾷς γὰρ ὅτι ὁ ἐν δελφοῖς θεὸς ὅταν τις αὐτὸν ἐπερωτᾷ, πῶς ἂν τοῖς θεοῖς χαρίζοιτο, ἀποκρίνεται νόμῳ πόλεως. νόμος δὲ δήπου πανταχοῦ ἐστι κατὰ δύναμιν ἱεροῖς, θεοὺς ἀρέσκεσθαι. πῶς οὖν ἄν τις κάλλιον καὶ εὐσεβέστερον τιμῴη θεοὺς, ἢ ὡς αὐτοὶ κελεύουσιν, οὕτω ποιῶν; ἀλλὰ χρὴ τῆς μὲν δυνάμεως μηδὲν ὑφίεσθαι. ὅταν γάρ τις τοῦτο ποιῇ, φανερὸς δήπου ἐστὶ τότε, οὐ τιμῶν θεούς. χρὴ οὖν μηδὲν ἐλλείποντα, κατὰ δύναμιν τιμᾶν τοὺς θεοὺς, θαρρεῖν τε καὶ ἐλπίζειν τὰ μέγιστα ἀγαθά. οὐ γὰρ παρ᾽ ἄλλων γ᾽ ἄν τις μείζω ἐλπίζων σωφρονοίη, ἢ παρὰ τῶν μέγιστα ὠφελεῖν δυναμένων. οὐδ᾽ ἂν ἄλλως μᾶλλον, ἢ εἰ τούτοις ἀρέσκοι. ἀρέσκοι δὲ πῶς ἂν μᾶλλον, ἢ ἴσως μάλιστα πείθοιτο αὐτοῖς. τοιαῦτα μέντοι λέγων τε καὶ αὐτὸς ποιῶν, εὐσεβεστέρους τε καὶ σωφρονεστέρους τοὺς συνόντας παρεσκεύαζεν. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ δικαίου γε, οὐκ ἀπεκρύπτετο, ἣν εἶχε γνώμην. ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἀπεδείκνυτο, ἰδίᾳ τε πᾶσι νομίμως τε καὶ ὠφελίμως χρώμενος. καὶ κοινῇ ἄρχουσί τε ἃ οἱ νόμοι προστάττοιεν πειθόμενος, καὶ κατὰ πόλιν καὶ ἐν ταῖς στρατείαις οὕτως, ὥστε διάδηλος εἶναι παρὰ τοὺς ἄλλους εὐτακτῶν. καὶ ὅτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιστάτης γενόμενος, οὐκ ἐπέτρεψε τῷ δήμῳ παρὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθαι. ἀλλὰ σὺν τοῖς νόμοις ἠναντιώθη τοιαύτῃ ὁρμῇ τοῦ δήμου, ἣν οὐκ ἂν οἶμαι ἄλλον οὐδένα ἄνθρωπον ὑπομεῖναι. καὶ ὅτι οἱ τριάκοντα προσέταττον αὐτῷ παρὰ τοὺς νόμους τι, οὐκ ἐπείθετο. τοῖς τε γὰρ νέοις ἀπαγο-

alios amare uidētur: quippe q nec interrogati abs te, antea tibi patefaciũt: quæ faciũda, quæue nõ faciunda sunt. Quòd igitur dij sint, hominũq; habeãt curã, tu quoq;, ô Euthydeme, cognosces, si nõ expectes quousq; deorũ uideris formas. Satis nanq; erit opera eorũ considerãdo, colere ac honorare eos. Cogita aũt quòd ipsimet etiã dij eo modo se nobis ostendũt. Nã et cæteri dij cùm omnia nobis bona præbeãt, nihil horũ tamẽ nobis palàm uisi largiũtur. Ille quoq; qui totũ orbẽ ordinat atq; continet, in quo omnia honesta bonaq; sunt, quiq; cùm semper eis utamur, semper nihilominus recẽtia, sana, et immortalia ea nobis dat citius, q̃ homo cogitet, et absq; defectu nobis administrat, hic maxima quidem intelligitur operans, hoc uero totũ gubernans inuisibilis nobis est. Considera etiã solem, qui cùm omnib. manifestus esse appareat, nõ tamẽ concedit hominib. plene ipsum intueri: quòd si quis impudenter eũ uidere conetur, uisum ei aufert. Ministros quoq; deorũ inuisibiles esse reperies: fulmẽ enim de superiori loco proijci patet, quodq; omnia quib. obuiaret, superat, non tamẽ neq; cùm ueniat, neq; cùm feriat, neq; cùm abeat uidetur. Vẽti quoque ipsi inuisibiles: quæ uerò faciunt, nobis clara sunt, eosq; aduenientes sentimus. Atqui hominis etiam anima, si quid aliud humanũ naturæ diuinæ participat. Nã illã in nobis dominari manifestum est, uidetur aũt minimè. Quæ cùm quis cõsideret, non negligat inuisibilia oportet, sed ex illis quæ fiunt, potẽtia eorũ cognita, honore deos prosequatur. Ad hæc Euthydemus: Quòd equidẽ ô Socrates, ait, nec parũ negligã deos, hoc certe scio. doleo uerò, quod mihi uidetur, nullũ hominũ unquã beneficijs deorũ cõdignas retribuere gratias posse. Non est propterea dolendum, ait, ô Euthydeme. Vides nanq; Delphicum deũ interrogantibus, quonam modo quisquã dijs gratũ faciat, respõdentem, lege ciuitatis. Lex uerò ubiq; talis est profectò, ut iuxta facultates quisq; deos sacrificijs placet. Quo itaq; pacto aut melius, aut magis pie deos quisquã honorare poßit, quàm eo modo quo ipsi præcipiunt? Oportet igitur non prætermisso quoquam poßibili (quicũq; enim hoc faciat, is negligit deos) hoc modo deos honorare, sperareq; maxima bona ab eis. Quis nanq; compos mentis à quoquam alio maiora speraret, quàm à dijs, qui maximè nobis prodesse possunt? Hæc uerò sperare ab eis illum oportet, qui eis placet: ille uerò eis placebit, qui quammaximè illis obediat. Hæc itaq; cùm & diceret, & ipse faceret, magis pios ac moderatos suos auditores efficiebat. De iustitia uerò qd sentiebat, palàm omnib. erat, cùm re ipsa & opere et priuatim singulis utiliter ac secundum leges cõuersaretur, & publicè, in quibuscunq; magistratus præciperẽt, siue in ciuitate, siue in exercitu, ita obediret, ut magis quàm cæteri uideretur obtẽperans. Cũq; tribunatum gerẽs, nõ permisit populo contra leges enunciare sententiã, sed tantũ obsistit impetui uulgi, quantum nullus hominũ unquã sustinuisset. Cumq; triginta illis tyrannis non obediuit, quãdo ei aliquid contra leges præcipiebant. Nã & cùm

prohibuissent eum iuuentutem instruere, et cùm precipissent ei ac alijs ciuibus quendam ad supplicium duceret, solus non obediuit, quod contra leges precepissent. Et cùm Melitus nomen eius detulisset, cæteris hominibus solitis iudices adulationibus mollire, ac orare quæ contra leges sunt, atque proinde multis in iudicio absolutis, is unus horum nihil sua in causa uoluit efficere: quin cùm facilè potuisset absolui, modò ea quæ cæteri assolent, uel modicè fecisset, maluit subire mortem legibus obediendo, quam contra leges faciendo uiuere. Cæterùm tum ad alios, tum ad Hippiam memini cum sic de iustitia disputantem. Nam cùm post multa quibus abfuerat tempora, Athenas appulisset, affuit dum Socrates ad quosdam diceret: Mirum esse profectò, si quis uelit cerdonem, aut fabrum, aut equitem instruere, is certa habeat loca, quo eum mittat ut fiat doctior. Nonnulli etiam dicunt plena esse eorum omnia, qui aut boues, aut equos bene instructos reddant. Si quis uerò aut ipse instituerit uelle ediscere quidnam sit iustum, aut suos uelut liberos in ea re fieri eruditiores, non inueniat quò id assequatur. Hæc cùm audisset Hippias, quasi irridens: Adhuc, ait, ô Socrates eadem dictitas, quæ dudum te audiui præsicantem? At Socrates: Et quod, ait, hoc plus est, ô Hippias, non eodem modo semper dico, uerum & de eisdem: tu fortassis, quòd multa sapias, nunquam eadem iterato dicis. Nempe, inquit ille, quòd semper aliquid enitor noui dicere. Vtrum'ne de his quæ certò scias? puta si quis roget quot & quales sint literæ Socratis, alia tum primum, alia & nunc conaris dicere? Aut si quis de numeris roget, bis ne quinque, decem sint, utrum alias alia respondes? De his, ait, ô Socrates eadem uti & tu, semper dico. De iusto uerò ea me nunc habere arbitror quæ dicam, ut neque tu, neque alius ullus queat contradicere. Per Iunonem, ait, magnum te bonum aduenisse dicis, sic cessabunt ipsi iudices in proferenda sententia discrepare, cessabunt & inter se ciues litigijs contendere, cessabunt & ciuitates armis de iusto disceptare. Ea de re non satis scio quonam pacto abs te discedam, ni prius audiam de tam grandi à te inuento bono disserentem. At per Iouem, inquit, non audies, ni prius professus quid statuas esse iustum. Sat sit te alios omnes irridere, semper rogare, arguere, dum nolis cuiquam respondere, & nusquam sententiam tuam explicare. Quidnam, inquit, nónne & tu perpendisti, quæ ipse quoque sentiam iusta esse, eadem haudquaquam cesso facere? Et quid hîc ais? inquit: Id si non uerbis, sed opere ostendo, num tibi probatior ratio ea uidetur, quàm quæ uerbis fit? Multò per Iouem, inquit. MVLTI ENIM DVM IVSTA DICVNT, INIVSTA FACIVNT: QVI VERO IVSTA FECERIT, nunquam iniustus est. Perpédisti'ne tu me unquam, aut, aut falsum testimonium exhibentem, aut calum-

ἀπαγορευόντων αὐτῷ μὴ διαλέγεσθαι, καὶ προσταξάντων ἐκείνῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν πολιτῶν ἀγαγεῖν τινα ἐπὶ θανάτῳ, μόνος οὐκ ἐπείσθη, διὰ τὸ παρὰ τοὺς νόμους αὐτῷ προστάττεσθαι. καὶ ὅτε τὴν ὑπὸ μελήτου γραφὴν ἔφευγε, τῶν ἄλλων εἰωθότων ἐν τοῖς δικαστηρίοις πρὸς χάριν τε τοῖς δικασταῖς διαλέγεσθαι, καὶ κολακεύειν καὶ δεῖσθαι παρὰ τοὺς νόμους, καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα πολλῶν πολλάκις ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀφιεμένων, ἐκεῖνος οὐδὲν ἠθέλησε τῶν εἰωθότων ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρὰ τοὺς νόμους ποιῆσαι. ἀλλὰ ῥᾳδίως ἂν ἀφεθεὶς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, εἰ καὶ μετρίως τι τούτων ἐποίησε, προείλετο μᾶλλον τοῖς νόμοις ἐμμένων ἀποθανεῖν, ἢ παρανομῶν ζῆν. καὶ ἔλεγε δὲ οὕτως, καὶ πρὸς ἄλλους πολλάκις. οἶδα δέ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς ἱππίαν τὸν ἠλεῖον περὶ τοῦ δικαίου, τοιάδε διαλεχθέντα. διὰ χρόνου γὰρ ἀφικόμενος ὁ ἱππίας ἀθήναζε, παρεγένετο τῷ σωκράτει λέγοντι πρός τινας, ὡς θαυμαστὸν εἴη, τὸ εἰ μέν τις βούλοιτο σκυτέα διδάξασθαί τινα, ἢ τέκτονα, ἢ χαλκέα, ἢ ἱππέα, μὴ ἀπορεῖν ὅποι ἂν πέμψας τούτου τύχοι. φασὶ δέ τινες καὶ ἵππον καὶ βοῦν τῷ βουλομένῳ δικαίους ποιήσασθαι, πάντα μέγιστα εἶναι τῶν διδαξόντων. ἐὰν δέ τις βούληται, ἢ αὐτὸς μαθεῖν τὸ δίκαιον, ἢ υἱὸν, ἢ οἰκέτην διδάξασθαι, μὴ εἰδέναι ὅποι ἂν ἐλθὼν τύχοι τούτου. καὶ ὁ μὲν ἱππίας ἀκούσας ταῦτα, ὥσπερ ἐπισκώπτων αὐτὸν, ἔτι γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις, ἃ ἐγὼ πάλαι ποτέ σου ἤκουσα. καὶ ὁ σωκράτης, ὃ δέ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ ἱππία, οὐ μόνον ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθὴς εἶναι, περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. ἀμέλει, ἔφη, πειρῶμαι καινόν τι λέγειν ἀεί. πότερον, ἔφη, καὶ περὶ ὧν ἐπίστασαι, οἷον περὶ γραμμάτων, ἐάν τις ἔρηταί σε, πόσα καὶ ποῖα σωκράτους ἐστὶν, ἄλλα μὲν πρότερον, ἄλλα δὲ νῦν πειρᾷ λέγειν; ἢ περὶ ἀριθμῶν τοῖς ἐρωτῶσιν, εἰ τὰ δὶς πέντε, δέκα ἐστὶν, οὐ τὰ αὐτὰ νῦν ἃ καὶ πρότερον ἀποκρίνῃ; περὶ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ σώκρατες, ὥσπερ σὺ, καὶ ἐγὼ ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω. περὶ μέντοι τοῦ δικαίου πάνυ οἶμαι νῦν ἔχειν εἰπεῖν, πρὸς ἃ οὔτε σὺ, οὔτ' ἂν ἄλλος δύναιτ' ἂν εἰπεῖν. νὴ τὴν ἥραν, ἔφη, μέγα λέγεις ἀγαθὸν εὑρηκέναι, εἰ παύσονται μὲν οἱ δικασταὶ δίχα ψηφιζόμενοι, παύσονται δ' οἱ πολῖται περὶ τῶν δικαίων ἀντιλέγοντες, καὶ ἀντιδικοῦντες, καὶ στασιάζοντες, παύσονται δ' αἱ πόλεις διαφερόμεναι περὶ τῶν δικαίων καὶ πολεμοῦσαι. καὶ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἀπολειφθείην σου, πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι τηλικοῦτον ἀγαθὸν εὑρηκότος. ἀλλὰ μὰ δί', ἔφη, οὐκ ἀκούσῃ, πρίν γ' ἂν αὐτὸς ἀποφήνῃ, ὅ, τι νομίζεις τὸ δίκαιον εἶναι. ἀρκεῖ γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων καταγελᾷς ἐρωτῶν καὶ ἐλέγχων πάντας, αὐτὸς δὲ οὐδενὶ θέλων ὑπέχειν λόγον, οὐδὲ γνώμην ἀποφαίνεσθαι περὶ οὐδενός. τί δὲ, ὦ ἱππία, ἔφη, οὐκ ᾔσθησαι, ὅτι ἐγὼ ἃ δοκεῖ μοι δίκαια εἶναι, οὐδὲν παύομαι ἀποδεικνύμενος; καὶ ποῖος δή σοι, ἔφη, οὗτος ὁ λόγος ἐστίν; εἰ δὲ μὴ λόγῳ, ἔφη, ἀλλ' ἔργῳ ἀποδείκνυμαι. ἢ οὐ δοκεῖ σοι ἀξιοτεκμαρτότερον τοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι; πολύ γε νὴ δί', ἔφη. δίκαια μὲν γὰρ λέγοντες πολλοὶ ἄδικα ποιοῦσι, δίκαια δὲ πράττων, οὐδὲ εἷς ἄδικος εἴη. ᾔσθησαι οὖν πώποτέ μου ἢ ψευδομαρτυροῦντος, ἢ συκοφαν-

κοφαντοῦντος, ἢ φίλους, ἢ πόλιν εἰς στάσιν ἐμβάλλον-
τος, ἢ ἄλλο τι ἄδικον πράττοντος; οὐκ ἔγωγ', ἔφη. τὸ
δὲ τῶν ἀδίκων ἀπέχεσθαι, οὐ δίκαιον ἡγῇ; δῆλος εἶ, ἔ-
φη, ὦ Σώκρατες, καὶ νῦν διαφεύγειν ἐγχειρῶν τὸ ἀπο-
φαίνεσθαι γνώμην, ὅ τι νομίζεις τὸ δίκαιον. οὐ γὰρ ἃ πράτ-
τουσιν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἃ μὴ πράττουσι, ταῦτα λέγεις.
ἀλλ' ᾤμην ἔγωγ', ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ μὴ θέλειν ἀδι-
κεῖν, ἱκανὸν δικαιοσύνης ἐπίδειγμα εἶναι. εἰ δὲ σοὶ μὴ δο-
κεῖ, σκέψαι ἐὰν τόδε σοι μᾶλλον ἀρέσκῃ. φημὶ γὰρ ἐγὼ
τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι. ἆρα τὸ αὐτὸ λέγεις, ὦ Σώκρατες,
νόμιμόν τε καὶ δίκαιον εἶναι; ἔγωγ', ἔφη. οὐ γὰρ αἰσθάνομαί
σου ὁποῖον νόμιμον ἢ ποῖον δίκαιον λέγεις. νόμους δὲ πό-
λεως, ἔφη, γιγνώσκεις; ἔγωγ', ἔφη. καὶ τίνας τούτους νομί-
ζεις; ἃ οἱ πολῖται, ἔφη, συνθέμενοι, ἅ τε δεῖ ποιεῖν καὶ ὧν
ἀπέχεσθαι ἐγράψαντο. οὐκοῦν, ἔφη, νόμιμος μὲν ἂν εἴη ὁ
κατὰ ταῦτα πολιτευόμενος, ἄνομος δὲ ὁ ταῦτα παρα-
βαίνων; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. οὐκοῦν καὶ δίκαια μὲν
πράττοι ὁ τούτοις πειθόμενος, ἄδικα δ' ὁ τούτοις ἀπει-
θῶν. πάνυ μὲν οὖν. οὐκοῦν ὁ μὲν τὰ δίκαια πράττων δί-
καιος, ὁ δὲ τὰ ἄδικα, ἄδικος εἶναι; ὁ δὲ ἄνομος ἄδικος;
καὶ Ἱππίας, νόμους δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, πῶς ἄν τις ἡγή-
σαιτο σπουδαῖον πρᾶγμα εἶναι, ἢ τὸ πείθεσθαι αὐτοῖς, οὕς
γε πολλάκις αὐτοὶ οἱ θέμενοι ἀποδοκιμάσαντες μετα-
τίθενται; καὶ γὰρ πόλεμον, ἔφη ὁ Σωκράτης, πολλάκις ἀρά-
μεναι αἱ πόλεις, πάλιν εἰρήνην ποιοῦνται. καὶ μάλα, ἔφη.
διάφορον οὖν τί ποιεῖς, ἔφη, τοὺς τοῖς νόμοις πειθομένους
φαυλίζων, ὅτι καταλύοιντο οἱ νόμοι, ἢ εἰ τοὺς πολεμίους
εὐτακτοῦντας ψέγοις, ὅτι γένοιτ' ἂν εἰρήνη; ἢ καὶ τοὺς
ἐν τοῖς πολέμοις ταῖς πατρίσι προθύμως βοηθοῦντας
μέμφῃ; μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Λυκοῦργον δὲ τὸν Λακεδαι-
μόνιον, ἔφη ὁ Σωκράτης, καταμεμάθηκας, ὅτι οὐδὲν ἂν
διάφορον τῶν ἄλλων πόλεων τὴν Σπάρτην ἐποίησεν, εἰ
μὴ τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις μάλιστα ἐνειργάσατο αὐ-
τῇ; τῶν δὲ ἀρχόντων ἐν ταῖς πόλεσιν, οὐκ οἶσθα οἵτινες ἂν
τοῖς πολίταις αἰτιώτατοι ὦσι τοῦ τοῖς νόμοις πείθεσθαι, οὗ-
τοι ἄριστοί εἰσι; καὶ πόλις ἐν ᾗ μάλιστα οἱ πολῖται τοῖς νό-
μοις πείθονται, ἐν εἰρήνῃ τε ἄριστα διάγει, καὶ ἐν πολέ-
μῳ ἀνυπόστατός ἐστιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμόνοιά γε μέγιστόν
τε ἀγαθὸν δοκεῖ ταῖς πόλεσιν εἶναι, καὶ πλειστάκις ἐν αὐ-
ταῖς αἵ τε γερουσίαι, καὶ οἱ ἄριστοι ἄνδρες παρακελεύ-
ονται τοῖς πολίταις ὁμονοεῖν. καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ Ἑλ-
λάδι νόμος κεῖται, τοὺς πολίτας ὀμνύναι ὁμονοήσειν. καὶ
πανταχοῦ ὀμνύουσι τὸν ὅρκον τοῦτον. οἶμαι δ' ἐγὼ ταῦ-
τα γίγνεσθαι, οὐχ ὅπως τοὺς αὐτοὺς χορούς κρίνωσιν οἱ πολῖ-
ται, οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς αὐλητὰς ἐπαινῶσιν, οὐδ' ὅπως
τοὺς αὐτοὺς ποιητὰς αἱρῶνται, οὐδὲ ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἥδων-
ται, ἀλλ' ἵνα τοῖς νόμοις πείθωνται. τούτοις γὰρ τῶν πο-
λιτῶν ἐμμενόντων, αἱ πόλεις ἰσχυρόταταί τε καὶ εὐ-
δαιμονέσταται γίγνονται. ἄνευ δὲ ὁμονοίας, οὔτ' ἂν πό-
λις εὖ πολιτευθείη, οὔτ' οἶκος καλῶς οἰκηθείη. ἰδίᾳ
δὲ πῶς μὲν ἄν τις ἧττον ὑπὸ πόλεως ζημιοῖτο; πῶς δ' ἂν
μᾶλλον ἄν τις εὐεργετήσειεν, ἢ παρ' οὗ χάριν ἀπολήψε-
σθαι νομίζει; τῷ δ' ἄν τις βούλοιτο μᾶλλον φίλος εἶ-
ναι, ἢ τῷ τοιούτῳ; ἢ τῷ ἧττον ἐχθρός; τῷ δ' ἄν τις
ἧττον πολεμήσειεν, ἢ ᾧ ἂν μάλιστα μὲν φίλος εἶναι
βούλοιτο, ἥκιστα δ' ἐχθρός; καὶ ᾧ πλεῖστοι μὲν φίλοι καὶ
σύμμα-

lumniantē, aut amicos, aut ciuitates ad seditiones exci
tantē, aut quicquā iniusti agentē? Minimè, inquit. Ab-
stinere idcirco ab iniustis, ait, ne tu putas esse qd iustū?
Vt uidere licet, et nūc enteris effugere tuā in mediū
proferre sententiā, ac dicere quid putes esse iustū: non
enim quæ agūt iusti, sed quæ nō agūt dicis. Ego puta-
bā, inquit Socrates, nolle iniuriā in quempiā inferre,
satis constās esse iustitiæ signū. Id si tibi nō uidetur, cō-
sidera si hoc tibi magis accōmodatū uidetur. Illū. n. e-
go dico iustū, q pareat legeb. Vtrū eundē dicis ô So-
crates esse legib. obtēperantē, et iustū? Ita, inqt. Nō sa
tis teneo, ait, quē legib. obtēperantē, quemue iustū es-
se dicas. Nónne, inquit Socrates, quæ sint urbis leges
nosti? Nosco, ait. Et quas illas putas esse? Quas ciues,
ait, cōscripserūt, statuētes quid facere, et à quib. absti-
nere oporteat. Legib. idcirco obtēperās, ait Socrates,
nū is erit, qui secundū eas uiuat? nō obtēperās erit, qui
eas trāsgreditur? Vehemēter, inquit. Quicūq; igitur
eis pareat, faciet iusta: q secus, iniusta. Ita, inquit, pro-
fectò. Qui igitur iusta facit, iustus: qui iniusta, iniustus
est. Iniustus uerò, qui præter leges uiuat. Tūc Hippias:
Quonā pacto ô Socrates, ait, aut leges, aut eis parēre,
quisquā magni existimaret, cū ipsimet legūlatores sæ-
pius eas improbātes mutēt? Etenim, Socrates ait, ciui-
tates bellū suscipiētes, rursus pacē suscipiūt. Maximè.
Putásne interesse, si quis eū uituperet qui legib. obtem
perat, quòd sæpius mutētur? an eū, q bello fortiter pu-
gnet, quòd sæpius fiat pax? An et hos q in bello prom-
ptè patriā iuuēt, uituperas? Nō hercle. Lycurgū autē
Lacedæmoniū sensisti ne unquam, nulla re alia fecisse
Spartā ab alijs ciuitatib. differre, q̃ q̄ instituerit suos
ciues rectè parēre legibus? In ciuitatibus quoq; nónne
meministi eos primates fore optimos, q populo causa
sint ut pareāt legibus? Tū ciuitas in qua maximè ciues
legib. pareāt, et in pace beata, et bello inuicta est. Nec-
non è cōcordia maximū esse ciuitatib. bonū uidetur,
pluriesq; et senatus, et uiri optimi ad eā ipsā hortātur,
totaq; in Græcia lex posita est, ut ciues ad cōcordiā iu-
reiurādo cōueniāt, atq; ubiq; id inter se præstēt. Hæc,
ni fallor, faciūt, nō ut semp eosdē saltatores, nec ut eos-
dem tibicines, nec ut eosdē poetas habeāt, nec ut eisdē
delectētur, sed ut legib. pareāt. Nā cū bene cū legib.
ciues cōuenerint, feliciores, ac multò erūt ciuitates po-
tentiores. Sine cōcordia neq; ciuitas bene gubernabi-
tur, neq; domus bene habitabitur. Priuati uerò quomo
do aut minus à ciuitate condēnabitur, aut magis hono
rabitur, aut magis litigijs uincet, aut minus uincatur,
q̃ si legib. paruerit? Apud quē magis quispiā aut pecu-
niam, aut filios aut filias suas deponat? aut quē ciuitas
digniorē putet q̃ qui legib. pareat? Tū à quo magis pa
rentes, propinqui, familiares, noti, ciues, aduenæ, asse-
quētur quæ officij sunt? Cui hostes magis credent, aut
inducijs, aut pace cōponēdis? Cui magis, q̃ legib. paren
ti, fieri socij mallēt? aut cui socij magis credāt aut prin
cipatū, aut ciuitatis custodiā? Aut à quo quisquā cū be
ne faciat, putet sibi gratias reddi maiores, q̃ ab hoc q
legib. pareat? Quisue magis cuiq̃ bene fecerit, q̃ huic
à quo nō dubitet se gratias recepturū? Cui aut uelit ma
gis esse amicus, aut minus, q̃ huic esse inimicus? Cui bellū
qspiā minus inferat, q̃ huic cui maximè uelit qspiā se a-
micū esse, et minimè inimicū? Cui plures esse amici atq;

socij uolent, magisúe uicißim inimici & hostes? itaque ego, ô Hippia, idem dico esse iustum, atque legibus obtemperare. Quòd si tu aliter sentias, profer. At Hippias: Rectè: neque mihi secus de iusto est, ut sentiam. Non scriptas autem quasdam, ô Hippia, cognouisti esse leges? Has, inquit, quæ quidem ubivis locorum similiter habentur. Habes igitur eas tu dicere esse ab hominibus latas? At id quonam pacto, inquit, cum neque in unum omnes conuenire poßint, neque unius sint linguæ? Quos igitur tu putas leges istas tulisse? Ego quidem deos puteus istas hominibus leges dedisse. Nam lex quidem in primis apud omnes homines una est, ut deos colas: & ut parentes item honores, ubique iubet lex, ait. Et hoc, inquit: Neque parentibus licere misceri cum liberis, neque liberis cum parentibus. Non mihi ista uidetur ô Socrates, esse diuina lex? Quid ni? quoniam sentio, inquit, quosdam esse eius transgressores. Etenim cætera permulta, inquit, trangrediuntur, sed supplicijs afficiuntur qui à dijs impositas leges transgrediuntur, quæ quidem nullo modo est homini poßibile aufugere.: ueluti qui ab hominibus positas quidam transgredientes, tum quòd lateant, pœnam effugiunt, tum quòd ui superant. Et quam pœnam, inquit, ô Socrates, tandem non possunt aufugere, cùm aut parentes liberis, aut liberi parentibus misceantur? Maximam, inquit, per Iouem. Quid enim malorum maius in procreando filios homines patiantur, quàm si male procreent? Quo igitur, ait, pacto malè illi procrearent, quos nihil prohibet, cum boni sint, ex bonis prolem procreare? Quoniam, inquit, mehercle non solùm bonos esse oportet qui prolem procreant, uerum & ætate firma & ualida. An tibi uidentur similia semina esse illorum qui uirili ætate, an qui decliui, an quæ immatura sunt? At per Iouem, inquit, non fit mihi uerisimile. Vtra, inquit, igitur melior? Patet, ait, quæ uirilis. Num qui immaturæ ætatis sunt integrum possunt? Minime. Isto igitur modo prolem non oportet procreare? Minimè. Quicunque igitur prolē procreant istorum, prolem non ut oportet procreant. Vti uidetur, ait. Qui igitur, ait, male procreant nisi isti? Fateor. Quid tū benefactoribus? Nonne ubique contrà benefacere, legibus sancitum est? Est, inquit. Verùm & id homines interdum transgrediuntur. Et hi igitur qui hoc transgrediūtur pœnas luūt. Nā bonis amicis priuati, alios quibus sint odio quæritare coguntur. Qui enim bene suis fecerit necessarijs, huic boni fient amici: quicunque non affecerit huiusmodi homines beneficijs, propter ingratitudinem ab his odio habebitur. Quum uerò adeo ijs maximè conducat uti, hos maximè queritāt. Per Iouē, inquit, ô Socrates, deorū eæ esse leges uidentur. Nam quòd qui transgrediūtur, dant pœnas, eò mihi melioris esse cōditoris uidētur, quàm hominis. Vtrū ô Hippia, deos putes quæ iusta sint legibus mandare, an alia? Non hercle. Minimè enim alius iusta legibus mandaret nisi Deus. Dijs quoque, ô Hippia, idem iustum esse atque legibus obtemperare placet. Huiuscemodi ergo dicens, atque faciens, iustiores suos reddebat auditores. Quòd autē eos in usu uirtutis assuefactiores faciebat,

σύμμαχοι βούλοιντο εἶναι, ἥκιστα δ' ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι. ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ ἱππία, τὸ αὐτὸ ἀποδείκνυμαι νόμιμόν τε καὶ δίκαιον εἶναι. σὺ δ' εἰ τἀναντία γιγνώσκεις, δίδασκε. καὶ ὁ ἱππίας· ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, ὦ σώκρατες, οὔ μοι δοκῶ τἀναντία γιγνώσκειν, οἷς εἴρηκας περὶ τοῦ δικαίου. ἀγράφους δέ τινας οἶσθα, ὦ ἱππία, νόμους; τούς γ' ἐν πάσῃ, ἔφη, χώρᾳ κατὰ ταὐτὰ νομιζομένους. ἔχοις ἂν οὖν εἰπεῖν, ἔφη, ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὺς ἔθεντο; καὶ πῶς ἄν, ἔφη, οἵ γε οὔτε συνελθεῖν ἅπαντες ἂν δυνηθεῖεν, οὔτε ὁμόφωνοί εἰσι; τίνας οὖν, ἔφη, νομίζεις τεθεικέναι τοὺς νόμους τούτους; ἐγὼ μέν, ἔφη, θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους τοῖς ἀνθρώποις θεῖναι. καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, πρῶτον νομίζεται θεοὺς σέβειν. οὐκοῦν καὶ γονέας τιμᾶν, πανταχοῦ νομίζεται; καὶ τοῦτο ἔφη. οὐκοῦν καὶ μήτε γονέας παισὶ μίγνυσθαι, μήτε παῖδας γονεῦσιν; οὐκέτι μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ σώκρατες, οὗτος θεοῦ νόμος εἶναι. τί δή ἔφη; ὅτι αἰσθάνομαί τινας, ἔφη, παραβαίνοντας αὐτόν. καὶ γὰρ ἄλλα πολλά, ἔφη, παρανομοῦσιν. ἀλλ' οὖν δίκην γέ τοι διδόασιν οἱ παραβαίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κειμένους νόμους, ἣν οὐδενὶ τρόπῳ δυνατὸν ἀνθρώπῳ διαφυγεῖν, ὥσπερ τοὺς ὑπ' ἀνθρώπων κειμένους νόμους ἔνιοι παραβαίνοντες διαφεύγουσι τὸ δίκην διδόναι, οἱ μὲν λανθάνοντες, οἱ δὲ βιαζόμενοι. καὶ ποίαν, ἔφη, δίκην, ὦ σώκρατες, οὐ δύνανται διαφυγεῖν, γονεῖς τε παισί, καὶ παῖδες γονεῦσι μιγνύμενοι; τὴν μεγίστην νὴ Δί', ἔφη. τί γὰρ ἂν μεῖζον πάθοιεν ἄνθρωποι τεκνοποιούμενοι τοῦ κακῶς τεκνοποιεῖσθαι; πῶς οὖν, ἔφη, κακῶς οὗτοι τεκνοποιοῦνται, οὕς γε οὐδὲν κωλύει ἀγαθοὺς αὐτοὺς ὄντας, ἐξ ἀγαθῶν παιδοποιεῖσθαι. ὅτι νὴ Δί', ἔφη, οὐ μόνον ἀγαθοὺς δεῖ τοὺς ἐξ ἀλλήλων παιδοποιουμένους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀκμάζοντας τοῖς σώμασιν. ἢ δοκεῖ σοι ὅμοια τὰ σπέρματα εἶναι, τὰ τῶν ἀκμαζόντων, ἢ τῶν παρηκμακότων. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ εἰκὸς ὅμοια εἶναι. πότερα οὖν ἔφη, βελτίω; δῆλον ὅτι τὰ τῶν ἀκμαζόντων. τὰ τῶν μὴ ἀκμαζόντων ἄρα οὐ σπουδαῖα; οὐκ εἰκὸς μὰ Δί', ἔφη. οὐκοῦν οὕτω γε οὐ δεῖ παιδοποιεῖσθαι; οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. οὐκοῦν οἵ γε παιδοποιούμενοι, ὡς οὐ δεῖ παιδοποιοῦνται; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. τίνες οὖν ἄλλοι, ἔφη, κακῶς παιδοποιοῖντο, εἴ γε μὴ οὗτοι; ὁμογνωμονῶ σοι, ἔφη, καὶ τοῦτο. τί δὲ τοὺς εὖ ποιοῦντας ἀντευεργετεῖν, οὐ πανταχοῦ νόμιμόν ἐστιν; νόμιμον, ἔφη. παραβαίνεται δὲ καὶ τοῦτο. οὐκοῦν καὶ οἱ τοῦτο παραβαίνοντες, δίκην διδόασι. φίλων μὲν ἀγαθῶν ἔρημοι γιγνόμενοι, τοὺς δὲ μισοῦντας ἑαυτοὺς ἀναγκαζόμενοι διώκειν. ἢ οὐχ οἱ μὲν εὖ ποιοῦντες τοὺς χρωμένους ἑαυτοῖς, ἀγαθοὶ φίλοι εἰσίν, οἱ δὲ μὴ ἀντευεργετοῦντες τοὺς τοιούτους, διὰ μὲν ἀχαριστίαν μισοῦνται ὑπ' αὐτῶν. διὰ δὲ τὸ μάλιστα λυσιτελεῖν τοῖς τοιούτοις χρῆσθαι, τούτους μάλιστα διώκουσι. νὴ τὸν Δία ὦ σώκρατες, ἔφη, θεοῖς ταῦτα πάντα ἔοικε. τὸ γὰρ τοὺς νόμους αὐτοὺς τοῖς παραβαίνουσι, τὰς τιμωρίας ἔχειν, βελτίονος, ἢ κατ' ἄνθρωπον, νομοθέτου δοκεῖ μοι εἶναι. πότερον οὖν, ἱππία, τοὺς θεοὺς ἡγῇ τὰ δίκαια νομοθετεῖν, ἢ ἄλλα τῶν δικαίων; οὐκ ἄλλα μὰ Δί', ἔφη. σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλος γέ τις τὰ δίκαια νομοθετήσειεν, εἰ μὴ θεός. καὶ τοῖς θεοῖς ἄρα, ὦ ἱππία, τὸ αὐτό, δίκαιόν τε καὶ νόμιμον εἶναι ἀρέσκει. τοιαῦτα λέγων τε καὶ πράττων, δικαιοτέρους ἐποίει τοὺς πλησιάζοντας. ὡς δὲ καὶ πρακτικωτέρους ἐποίει

ἐποίει τοὺς συνόντας ἑαυτῷ, νῦν αὖ τοῦτο λέξω. νομίζων γὰρ ἐγκράτειαν ὑπάρχειν ἀγαθὸν εἶναι, τῷ μέλλοντι καλόν τι πράξειν, πρῶτον μὲν αὐτὸς φανερὸς ἦν τοῖς συνοῦσιν ἠσκηκὼς, αὑτὸν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων. ἔπειτα διαλεγόμενος, προετρέπετο, πάντων μάλιστα τοὺς συνόντας πρὸς ἐγκράτειαν. ἀεὶ μὲν οὖν τῶν πρὸς ἀρετὴν χρησίμων, αὐτός τε διετέλει μεμνημένος, καὶ τοὺς συνόντας πάντας ὑπομιμνήσκων. οἶδα δέ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Εὐθύδημον περὶ ἐγκρατείας τοιάδε διαλεχθέντα· εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἆρα καλὸν καὶ μεγαλεῖον νομίζεις εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει κτῆμα ἐλευθερίαν, ὡς οἷόν τέ γε; μάλιστα, ἔφη. ὅστις οὖν ἄρχεται ὑπὸ διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν, καὶ διὰ ταύτας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίζεις τοῦτον ἐλεύθερον εἶναι; ἥκιστα, ἔφη. ἴσως γὰρ ἐλεύθερον φαίνεταί σοι τὸ πράττειν τὰ βέλτιστα· εἶτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύσοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, ἀνελεύθερον νομίζεις; παντάπασί γε, ἔφη. παντάπασιν ἄρα σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς, ἀνελεύθεροι εἶναι; νὴ τὸν Δί᾽ εἰκότως. πότερον δέ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ κάλλιστα πράττειν, ἢ καὶ ἀναγκάζεσθαι τὰ αἴσχιστα ποιεῖν; οὐδὲν ἧττον ἔμοιγ᾽, ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀναγκάζεσθαι, ἢ ἐκεῖνα κωλύεσθαι. ποίους δέ τινας δεσπότας ἡγῇ, τοὺς τὰ μὲν ἄριστα κωλύοντας, τὰ δὲ κάκιστα ἀναγκάζοντας; ὡς δυνατὸν νὴ Δί᾽, ἔφη, κακίστους. δουλείαν δὲ ποίαν κακίστην νομίζεις εἶναι; ἐγὼ μὲν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίστοις δεσπόταις. τὴν κακίστην ἄρα δουλείαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, οὐ δοκεῖ σοι ἀπείργουσα τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀκρασία, εἰς τοὐναντίον αὐτοὺς ἐμβάλλειν; ἢ οὐ δοκεῖ σοι προσέχειν τε τοῖς ὠφελοῦσι καὶ καταμανθάνειν αὐτὰ κωλύειν, ἀφέλκουσα ἐπὶ τὰ ἡδέα. καὶ πολλάκις αἰσθανομένους, τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν κακῶν, ἐκπλήξασα, ποιεῖν τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ βελτίονος αἱρεῖσθαι. γίγνεται τοῦτ᾽, ἔφη. σωφροσύνης δὲ, ὦ Εὐθύδημε, τίνι ἂν φαίημεν ἧττον, ἢ τῷ ἀκρατεῖ προσήκειν; αὐτὰ γὰρ δήπου τἀναντία, σωφροσύνης καὶ ἀκρασίας ἔργα ἐστίν. ὁμολογῶ καὶ τοῦτ᾽, ἔφη. τοῦ δ᾽ ἐπιμελεῖσθαι ὧν προσήκει, οἴει τι κωλυτικώτερον ἀκρασίας εἶναι; οὐκ οὖν ἔγωγ᾽, ἔφη. τοῦ δὲ ἀντὶ τῶν ὠφελούντων τὰ βλάπτοντα προαιρεῖσθαι ποιοῦντος, καὶ τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι, ἐκείνων δὲ ἀμελεῖν πείθοντος, καὶ τοῖς σωφρονοῦσι τἀναντία ποιεῖν ἀναγκάζοντος, οἴει τι ἀνθρώπῳ κάκιον εἶναι; οὐδὲν, ἔφη. οὐκοῦν τὴν ἐγκράτειαν τῶν ἐναντίων, ἢ τὴν ἀκρασίαν, εἰκὸς τοῖς ἀνθρώποις αἰτίαν εἶναι; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. οὐκοῦν καὶ τὸ τῶν ἐναντίων τὸ αἴτιον εἰκὸς ἄριστον εἶναι; εἰκὸς γὰρ, ἔφη. ἔοικεν ἄρ᾽, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄριστον ἀνθρώπῳ ἡ ἐγκράτεια εἶναι; εἰκότως γὰρ, ἔφη, ὦ Σώκρατες. ἐκεῖνο δὲ, ὦ Εὐθύδημε, ἤδη πώποτε ἐνεθυμήθης; ποῖον, ἔφη; ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἡδέα, ἐφ᾽ ἅπερ μόνα δοκεῖ ἡ ἀκρασία τοὺς ἀνθρώπους ἄγειν, αὐτὴ μὲν οὐ δύναται ἄγειν, ἡ δ᾽ ἐγκράτεια πάντων μάλιστα ἥδεσθαι ποιεῖ. πῶς; ἔφη. ὥσπερ ἡ μὲν ἀκρασία οὐκ ἐῶσα καρτερεῖν, οὔτε λιμὸν, οὔτε δίψαν, οὔτε ἀφροδισίων ἐπιθυμίαν, οὔτε ἀγρυπνίαν, δι᾽ ὧν μόνον ἔστιν ἡδέως μὲν φαγεῖν τε καὶ πιεῖν, καὶ ἀφροδισιάσαι, ἡδέως δ᾽ ἀναπαύσασθαί τε καὶ κοιμηθῆναι;

faciebat, qui eius conuersatione uterentur, nunc est ut referam. Putans enim abstinentiam his prodesse qui facturi sint aliquid boni, primò sese profitebat, ut in ea re exercitatus uideretur his quibuscum uersabatur: subinde disputando maximè hortabatur suos auditores, ut in abstinentia assuescerent, semperq́; & ipse repetebat quæcunq; ad uirtutem sint, & suis ea auditoribus in memoriam adducebat. Memini & apud Euthydemum de continentia huiuscemodi sermonem habuisse: Dic mihi, inquit, ô Euthydeme, putásne bonam magnamq́ue possessionem homini atque ciuitati libertatem esse? Maximam, inquit. Quicunque igitur corporeis seruit libidinibus, & ob eas nequit quæ sint optima agere, arbitraris ne tu hunc esse liberum? Minime, inquit. Fortaßis homine libero dignum uidetur tibi, posse agere quæ optima sint: deinde habere, qui interpellant istiusmodi facere, seruile quidpiam existimas? Omnino, inquit, puto. Omnino igitur tibi uidentur incontinentes etiã non liberi esse? Per Iouem, inquit, & meritò. Vtrum incontinentes uidentur tibi prohiberi ea facere quæ honestissima sint, an & cogi ea facere quæ turpißima? Non minus hæc mihi uidentur cogi agere, quàm & illa prohiberi. Quales tu dominos putes, qui optima prohibent, & turpißima cogant? Hercle quampeßimos. Seruitutem quam tu esse putas peßimam? Ego, inquit ille, hanc quæ apud peßimos dominos feratur. Peßimam igitur seruitutem incontinentes seruiunt? Mihi, ait, uidetur. Sapientiam uerò maximum bonum, nónne tibi uidetur ab hominibus auferendo, contrariam in partem eos concitare incontinentia? Nanque prohibens attendere, & ea discere quæ profutura sint, eos attrahit ad uoluptates, & cùm pluries bona malaq́ue discernat, illa absterriti peiora pro melioribus eligunt. Fit quidem, inquit. Castitatem atque moderantiam, cuinam dicemus minus conuenire, quàm incontinenti? Ipsa enim moderantia, atque incontinentia, opera contraria sunt. Fateor, inquit. Putásne, inquit, aliquo magis tolli incontinentiam, quàm studijs rerum earum quæ maximè oporteant? Nullo prorsus. Qui uerò pro utilibus, quæ lædant, efficit ut eligas: quiq; ut in horum studio perseueres, illa negligas suadeat, cogatq́ue ea facere quæ immodesta sint, putásne homini hoc dari peius posse? Nihil. Cõtinentiam igitur contrariorũ uerisimile est causam hominibus esse, quàm incontinentiam? Vehementer, inquit. Causam, inquit, contrariorum uerisimile est optimam esse? Est quidem, inquit. Videtur igitur, ô Euthydeme, ait, optimũ omnium esse continentia. Meritò, ô Socrates. Illud autem, ô Euthydeme, considerasti'ne unquam? Quidnam? inquit. Quoniam, ait, & ad uoluptates, ad quas sola homines uidetur ducere incontinentia, ipsa quidem non potest perducere, continentia uerò maiores efficit uoluptates. Quid ita? inquit. Quemadmodum, inquit, incontinentia non famem, non sitim aduentare permittens, neque Veneris desiderium, neque uigilias, per quæ sola uoluptuose edere, bibere, Venere uti, quiescere, atq; dormire

posit, prohibet necessarijs & continuis uoluptatibus perfrui: sic contra, cum sola continentia desiderari ista faciat, sola etiã perfrui recte uoluptatibus facit. Vera profectò narras, inquit. Atqui, ait, discere quæ honesta & bona sunt, inq; studijs rerum earum uersari, per quæ suum quisq; corpus bene regat, & suã domũ bene gubernet, amicisq; atq; patriæ fiat utilis, & inimicos superet, à quibus non solum utilitates, sed & uoluptates quoq; maximæ capiuntur, his omnibus continẽtes perfruuntur, cùm quæ diximus faciant. incontinentes uero in nullo participant. Cui nãq; minus hæc dicemus conuenire quàm illi cui minimè licet hæc agere, cum propinquis teneatur uoluptatibus? Atqui Euthydemus. Videris mihi, ô Socrates dicere, homini uoluptatibus seruiẽti nullã unquam uirtutẽ conuenire. Quid enim interest, ait, ô Euthydeme, inter hominem incontinentem, & belluã? Nam quicunq; ea quæ optima non sint, cogitat, uoluptuosa uerò omnibus quærit modis exequi, quid à pecudibus differt? Solis igitur continentibus liceat ea cogitare quæ optima sunt, & dicere, & facere, ac rerum quidẽ discrimina, & secundum genera disgregare, bona eligere, mala secludere, quo optimi atq; felicissimi reddantur, & bonorum docti ratiocinatores. Nam & dicebat rectè ratiocinatores dici, quòd in unũ consulentes cõueniant, rerũ genera segregãtes. Oportere itaque conari, ut ad hoc sit paratissimus, aut in hoc maximè curiosus. Ex hoc enim effici homines dignos principatu, bonosq; bonorũ atq; malorũ ratiocinatores. Quòd aũt bonos quoq; ratiocinatores suos efficere studuerit, conabimur explicare. Illos enim qui scirent quid unaquæq; res esset, putabat & alijs posse exponere: q uerò nescirẽt, aiebat nõ mirandũ esse, si & ipsi fallerẽtur, et alijs erroris causa fierẽt. Quas ob res nunquã cessabat cũ suis auditorib. cõsiderare, qd unaquæq; res esset. At singula quomodo definiret, longum foret explicare. Quæ igitur ad eius cõsiderãdæ rei modũ explicandum pertinere putẽ, iã dicã. Principio de pietate in hũc modũ cõsiderabat: Dic mihi, ait, ô Euthydeme,

De pietatẽ.

qualẽ tu putas pietatẽ esse? At ille: Optimũ quidẽ mehercle, ait. Habes'ne et qualẽ piũ hominẽ esse dicas? Mihi, inquit ille, is pius esse uidetur, qui deos ueneratiõe prosequatur. Licet ne quo quisq; uoluerit modo deos honorare? Nõ, inqt sed lege qua expositum sit, quid facere cõueniat. Quicũq; igitur secundũ leges faciet, scit'ne quo pacto deos oporteat uenerari? Puto, inquit. Qui igitur norit deos honorare, nõ aliter putat hoc oportere facere, q̃ quẽadmodũ nouit? Minimè, inqt. Est'ne quisquã q deos honoret aliter, quàm putet oportere? Nõ puto equidẽ. Qui igitur teneat leges circa diuinum cultũ positas, is profectò deos secundũ leges honorat? Vehemẽter, inquit. Qui igitur deos secundũ leges honorat, is uti oportet honorat? Quid ni? Qui uti oportet honorat, pius'ne est? Maximè. Qui ergo circa diuinũ cultũ leges positas sciat, rectè à nobis pius definiatur? Ita, inqt, uidetur. Hominib. aũt utrum licet, quo qsq; uoluerit modo uti? Nõ, ait: sed apud hos etiã qcunq; sciat quæ legib. cõtineãtur, qb. oporteat mutuo

καὶ περιμείναντας καὶ ἀνασχομένους, ἕως ἂν ταῦτα ὡς ἔνι ἥδιστα γένηται, κωλύει τοῖς ἀναγκαιοτάτοις τε καὶ συνεχεστάτοις ἀξιολόγως ἥδεσθαι. ἡ δ' ἐγκράτεια μόνη ποιοῦσα καρτερεῖν τὰ εἰρημένα, μόνη καὶ ἥδεσθαι ποιεῖ ἀξίως μνήμης ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις. παντάπασιν ἔφη ἀληθῆ λέγεις. ἀλλὰ μὴν τοῦ μαθεῖν τι καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ τοῦ ἐπιμεληθῆναι καὶ τῶν τοιούτων τινός, δι' ὧν ἄν τις καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσειε, καὶ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκονομήσειε, καὶ φίλοις καὶ πόλει ὠφέλιμος γένοιτο, καὶ ἐχθρῶν κρατήσειεν, ἀφ' ὧν οὐ μόνον ὠφέλειαι, ἀλλὰ καὶ ἡδοναὶ μέγισται γίγνονται. οἱ μὲν γὰρ ἐγκρατεῖς ἀπολαύουσι πραττόντων αὐτά, οἱ δ' ἀκρατεῖς οὐδενὸς μετέχουσι. τῷ γὰρ ἂν ἧττον φήσαιμεν τῶν τοιούτων προσήκειν, ἢ ᾧ ἥκιστα ἔξεστι ταῦτα πράττειν κατεχομένῳ ἐπὶ τῷ σπουδάζειν περὶ τὰς ἐγγυτάτω ἡδονάς; καὶ ὁ Εὐθύδημος· δοκεῖς μοι ἔφη, ὦ Σώκρατες, λέγειν, ὡς ἀνδρὶ ἥττονι τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν, πάμπαν οὐδεμιᾶς ἀρετῆς προσήκει. τί γὰρ διαφέρει, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄνθρωπος ἀκρατὴς θηρίου τοῦ ἀμαθεστάτου; ὅστις γὰρ τὰ μὲν κράτιστα μὴ σκοπεῖ, τὰ ἥδιστα δ' ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖ ποιεῖν, τί ἂν διαφέροι τῶν ἀφρονεστάτων βοσκημάτων; ἀλλὰ τοῖς ἐγκρατέσι μόνοις ἔξεστι σκοπεῖν τὰ κράτιστα τῶν πραγμάτων, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ διαλέγοντας, κατὰ γένη τὰ μὲν ἀγαθὰ προαιρεῖσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀπέχεσθαι. καὶ οὕτως ἔφη ἀρίστους τε καὶ εὐδαιμονεστάτους ἄνδρας γίγνεσθαι, καὶ διαλέγεσθαι δυνατωτάτους. ἔφη δὲ καὶ τὸ διαλέγεσθαι ὀνομασθῆναι, ἐκ τοῦ συνιόντας κοινῇ βουλεύεσθαι διαλέγοντας, κατὰ γένη τὰ πράγματα. δεῖν οὖν πειρᾶσθαι, ὅτι μάλιστα πρὸς τοῦτο ἑαυτὸν ἕτοιμον παρασκευάζειν, καὶ τούτου μάλιστα ἐπιμελεῖσθαι. ἐκ τούτου γὰρ γίνεσθαι ἄνδρας ἀρίστους τε καὶ ἡγεμονικωτάτους καὶ διαλεκτικωτάτους. ὡς δὲ καὶ διαλεκτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας, πειράσομαι καὶ τοῦτο λέγειν. Σωκράτης γὰρ τοὺς μὲν εἰδότας τί ἕκαστον εἴη τῶν ὄντων, ἐνόμιζε καὶ τοῖς ἄλλοις ἂν ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι. τοὺς δὲ μὴ εἰδότας, οὐδὲν ἔφη θαυμαστὸν εἶναι, αὐτούς τε σφάλλεσθαι, καὶ ἄλλους σφάλλειν. ὧν ἕνεκα σκοπῶν, σὺν τοῖς συνοῦσι, τί ἕκαστον εἴη τῶν ὄντων, οὐδέποτ' ἔληγε. πάντα μὲν οὖν ᾗ διωρίζετο, πολὺ ἔργον ἂν εἴη διεξελθεῖν. ἐν ὅσοις δὲ τὸν τρόπον τῆς ἐπισκέψεως δηλώσειν οἶμαι, τοσαῦτα λέξω. πρῶτον δὲ περὶ εὐσεβείας ὧδέ πως ἐσκόπει. εἰπέ μοι, ὦ Εὐθύδημε, ποῖόν τι νομίζεις εὐσέβειαν εἶναι; καὶ ὅς, κάλλιστον νὴ Δί', ἔφη. ἔχεις οὖν εἰπεῖν ὁποῖός τις ὁ εὐσεβής ἐστιν; ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, ὁ τοὺς θεοὺς τιμῶν. ἔξεστι δὲ ὃν ἄν τις βούληται τρόπον τοὺς θεοὺς τιμᾶν; οὐκ, ἀλλὰ νόμοι εἰσὶ καθ' οὓς δεῖ τοῦτο ποιεῖν. οὐκοῦν ὁ τοὺς νόμους τούτους εἰδώς, εἰδείη ἂν ὡς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν; οἶμαι ἔγωγ', ἔφη. ἆρ' οὖν ὁ εἰδὼς τοὺς θεοὺς τιμᾶν, οὐκ ἄλλως οἴεται δεῖν τοῦτο ποιεῖν, ἢ ὡς οἶδεν; οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. ἄλλως δέ τις θεοὺς τιμᾷ, ἢ ὡς οἴεται δεῖν; οὐκ οἶμαι, ἔφη. ὁ ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδώς, νομίμως ἂν τοὺς θεοὺς τιμῴη; πάνυ μὲν οὖν. οὐκοῦν ὅ γε νομίμως τιμῶν, ὡς δεῖ τιμᾷ; πῶς γὰρ οὔ; ὁ δέ γε ὡς δεῖ τιμῶν, εὐσεβής ἐστι; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. ὁ ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδώς, ὀρθῶς ἂν ἡμῖν εὐσεβὴς ὡρισμένος εἴη; ἐμοὶ γοῦν, ἔφη, δοκεῖ. ἀνθρώποις τε ἄρα ἔξεστιν ὃν ἄν τις τρόπον βούληται χρῆσθαι; οὔκ, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτους ὁ εἰδὼς ἃ ἐστι νόμιμα, καθ' ἃ δεῖ πῶς

ἀλλή

ἀλλήλοις χρῆσθαι, νόμιμος ἂν εἴη. οὐκοῦν οἱ περὶ ταῦτα χρώμενοι, ἀλλήλοις ὡς δεῖ χρῶνται; πῶς γὰρ οὔ. οὐκοῦν οἵ γε ὡς δεῖ χρώμενοι, καλῶς χρῶνται; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. οὐκοῦν οἵ γε τοῖς ἀνθρώποις καλῶς χρώμενοι, καλῶς πράττουσι τἀνθρώπεια πράγματα; εἰκός γ', ἔφη. οὐκοῦν οἱ τοῖς νόμοις πειθόμενοι δίκαια οὗτοι ποιοῦσι; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. δίκαια δὲ οἶσθα, ἔφη, ὁποῖα καλεῖται; ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν; οἱ ἄρα ποιοῦντες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσι, δίκαιά τε ποιοῦσι, καὶ ἃ δεῖ; πῶς οὔ. οὐκοῦν οἵ γε τὰ δίκαια ποιοῦντες, δίκαιοί εἰσι; οἶμαι ἔγωγ', ἔφη. οἴει οὖν τινὰς πείθεσθαι τοῖς νόμοις, μὴ εἰδότας ἃ οἱ νόμοι κελεύουσι; οὐκ ἔγωγ', ἔφη. εἰδότας δὲ ἃ δεῖ ποιεῖν, οἴει τινὰς οἴεσθαι δεῖν μὴ ποιεῖν ταῦτα; οὐκ οἴομαι, ἔφη. οἶδας δέ τινας ἄλλα ποιοῦντας, ἢ ἃ οἴονται δεῖν; οὐκ ἔγωγ', ἔφη. οἱ ἄρα τὰ περὶ ἀνθρώπους νόμιμα εἰδότες, τὰ δίκαια ποιοῦσιν; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. οὐκοῦν οἵ γε τὰ δίκαια ποιοῦντες, δίκαιοί εἰσι; τίνες γὰρ ἄλλοι, ἔφη. ὀρθῶς ἄν ποτε ὁριζοίμεθα, ὁριζόμενοι δικαίους εἶναι, τοὺς εἰδότας τὰ περὶ ἀνθρώπους νόμιμα; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. σοφίαν δὲ τί ἂν φήσαιμεν εἶναι, εἰπέ μοι, πότερά σοι δοκοῦσιν οἱ σοφοί, ἃ ἐπίστανται ταῦτα σοφοὶ εἶναι; ἢ εἰσίν τινες, ἃ μὴ ἐπίστανται σοφοί; ἃ ἐπίστανται δῆλον ὅτι ἔφη. πῶς γὰρ ἄν τις ἅ γε μὴ ἐπίσταιτο ταῦτα σοφὸς εἴη; ἆρ' οὖν οἱ σοφοὶ ἐπιστήμῃ σοφοί εἰσιν; τίνι γάρ, ἔφη, ἄλλῳ τις ἂν εἴη σοφός, εἴ γε μὴ ἐπιστήμῃ; ἄλλο δέ τι σοφίαν οἴει εἶναι, ἢ ᾧ σοφοί εἰσιν; οὐκ ἔγωγε. ἐπιστήμη ἄρα σοφία ἐστίν; ἔμοιγε δοκεῖ. ἆρ' οὖν δοκεῖ σοι ἀνθρώπῳ δυνατὸν εἶναι, τὰ ὄντα πάντα ἐπίστασθαι; οὐδὲ μὰ Δί' ἔμοιγε πολλοστὸν μέρος αὐτῶν. πάντα μὲν ἄρα σοφόν, οὐχ οἷόν τε ἄνθρωπον εἶναι; μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. ὃ ἄρα ἐπίσταται ἕκαστος, τοῦτο καὶ σοφός ἐστιν; ἔμοιγε δοκεῖ. ἆρ' οὖν, ὦ Εὐθύδημε, καὶ τἀγαθὸν οὕτω ζητητέον ἐστί; πῶς ἔφη; δοκεῖ σοι τὸ αὐτὸ πᾶσιν ὠφέλιμον εἶναι; οὐκ ἔμοιγε. τί δὲ τὸ ἄλλῳ ὠφέλιμον, οὐ δοκεῖ σοι ἐνίοτε ἄλλῳ βλαβερὸν εἶναι; καὶ μάλα, ἔφη. ἄλλο δ' ἄν τι φαίης ἀγαθὸν εἶναι, ἢ τὸ ὠφέλιμον; οὐκ ἔγωγ', ἔφη. τὸ ἄρα ὠφέλιμον ἀγαθόν ἐστιν, ὅτῳ ἂν ὠφέλιμον ᾖ; δοκεῖ μοι, ἔφη. τὸ δὲ καλὸν ἔχοιμεν ἄν πως ἄλλως εἰπεῖν, ἢ εἰ ἔστιν ὀνομάζεις καλόν, ἢ σῶμα ἢ σκεῦος, ἢ ἄλλο τι ὁτιοῦν οἶσθα πρὸς πάντα καλὸν ὄν; μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. ἆρ' οὖν πρὸς ὃ ἂν ἕκαστον χρήσιμον ᾖ, πρὸς τοῦτο ἑκάστῳ καλῶς ἔχει χρῆσθαι; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. καλὸν δὲ πρὸς ἄλλο τί ἐστιν ἕκαστον, ἢ πρὸς ὃ ἑκάστῳ καλῶς ἔχει χρῆσθαι; οὐδὲ πρὸς ἓν ἄλλο, ἔφη. τὸ χρήσιμον ἄρα καλόν ἐστι, πρὸς ὃ ἂν ᾖ χρήσιμον; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. ἀνδρείαν δέ, ὦ Εὐθύδημε, ἆρα τῶν καλῶν νομίζεις εἶναι; κάλλιστον μὲν οὖν ἔγωγ', ἔφη. χρήσιμον ἄρα οὐ πρὸς τὰ ἐλάχιστα νομίζεις τὴν ἀνδρείαν; μὰ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ μέγιστα μὲν οὖν. ἆρ' οὖν δοκεῖ σοι πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ἐπικίνδυνα χρήσιμον εἶναι τὸ ἀγνοεῖν αὐτά; ἥκιστά γ', ἔφη. οἱ ἄρα μὴ φοβούμενοι τὰ τοιαῦτα, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τί ἐστιν, οὐκ ἀνδρεῖοί εἰσιν; νὴ Δί', ἔφη. πολλοὶ γὰρ ἂν οὕτω γε τῶν γε μαινομένων καὶ τῶν δειλῶν ἀνδρεῖοι εἶεν. τί δὲ οἱ καὶ τὰ μὴ δεινὰ δεδοικότες; ἔτι γε νὴ Δία ἧττον, ἔφη. ἆρ' οὖν τοὺς μὲν ἀγαθοὺς πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ἐπικίνδυνα ὄντας ἀνδρείους ἡγῇ εἶναι, τοὺς δὲ κακοὺς δειλούς; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. ἀγαθοὺς δὲ πρὸς

mutuò uersari, ille profectò legibus erit obtēperans. Quicunq; igitur lege conueniunt, ut decet utuntur hominibus? Et quid ni? inquit. Qui uerò ut decet utuntur, rectè utuntur? Ita, inquit. Qui rectè hominibus utātur, rectè res humanas agūt? Verisimile istuc, inquit. Qui legibus obtemperant, num hi & iusta faciunt? Maximè. Scis tu & quæ iusta appellantur? Quæ, inquit, leges imperant. Quicunq; igitur ea fecerit quæ leges præceperint, iusta, et quæ decet faciet? Quid ni? Qui, inquit, iusta fecerint, iusti'ne sunt? Iusti, ut puto. Arbitraris'ne igitur quosdā obtemperare posse legibus, ignaros eorum quæ leges præcipiant? Minimè. Putasne esse aliquos, qui cùm sciant quæ oporteat facere, putent tamē sibi ea non esse facienda? Neminem, inquit. Scin' & quosdā alia facientes quàm putent oportere? Non, inquit. Qui igitur illas quæ circa conuictū hominū leges positæ sint, non ignorent, hi iusta facient? Istuc, inquit. Qui uerò iusta facient, iusti sunt? Quinā alij, inquit, sint? Rectè igitur eos definiemus iustos esse, qui sciūt quæ legibus posita sint, circa hominū conuictū & societatem? Ita & mihi, inquit, uidetur. Sapientiam uerò quid esse dicemus? Vtrū tibi sapientes in his rebus sapientes esse uidētur quas sciāt, an in his quas nesciāt? Vti uidere licet, in quibus sciāt: quo enim modo quispiam in his foret sapiens, quæ nesciret? Vtrū sapientes ipsi sint scientia sapiētes? At ille: Quonā, inquit, alio quisquā esset sapiens, nisi esset scientia? Aliud ne putas quidpiā esse sapientiā, nisi qua sapientes reddamur? Non iquit. Scientia igitur num sapientia est? Ita mihi, ait, uidetur. Vtrum tibi, ait? uidetur hominem posse rerum habere omnium scientiam? Non, inquit, mehercle, ne minima quidem ex parte. In omnibus igitur hominem esse sapientem, non est possibile? Minimè. Sapiensne igitur quisq; est ea in re quam sciat? Est, inquit. Vtrum bonum quoq; iidem disquirendū est? Quomodo, inquit. Videtur ne tibi idem omnibus esse utile? Non, inquit. Quid, num & quod alteri interdum noxium uidetur esse? Maximè. Aliud igitur quidpiam dices utile, quàm id quod bonum est? Non, inquit. Vtile igitur huic bonum erit, cui utile fiet? Istuc mihi, ut inquis, uidetur. At de his quæ decent, num aliter habemus quàm de bono dicere? An si tu cùm dicas condecens aut corpus, aut uas, aut aliquid eiusmodi, dabis'ne quòd sit ad omnia condecens? Non mehercle, inquit. Num & ad quod quidpiam utile sit, ad id eo oportet uti? Ad nihil, inquit, aliud. Vtile autem condecensne illi est, ad quod sit utile? Ad hoc idem, ait. Vtile ergo illi condecens est, cui utile est? Est, inquit. Fortitudinem ô Euthydeme, utrum putas esse condecens? Puto quidem. Vtile igitur non ad minima, putas esse fortitudinem? Hercle, inquit, ad maxima. Num tibi ad aspera & periculosa uidetur utile, ignorare quænam ea sint? Minimè, inquit. Quicunq; ergo non timeant huiuscemodi, quia ignorent quidnam sint, hi non sunt fortes? Nō, inquit. Multi enim hoc pacto insani ac formidolosi fortes essent. Quid ergo nūc, & quicunq; non aspera timeat? Minus, inquit, mehercle. Quicunq; igitur ad aspera & periculosa boni sint, fortes sunt: & qui mali, ijdem & formidolosi? Maximè. Bonos'ne

ad hæc alios tu putas esse, quàm hos qui his bene possint uti? Non, inquit. Sed istos malos uerò qui nō possint bene uti eis? Quos alios putē? ait. Singuli ne eis utuntur uti putant oportere? Quid ni? Qui uerò non possunt bene illis uti, sciūnt ne bene illis uti? Minimè. Qui ergo sciunt qui illis debeant uti, illi & possunt? Soli, inquit. Quid tum qui non id peccant, malè ne illis utuntur? Nō puto, inquit. Qui ergo malè utetur peccat? Verisimile istuc. Qui ergo sciant asperis et periculosis bene uti, fortes sunt. qui uerò in hoc peccant, formidolosi? Mihi istuc uidetur, inquit. Regnū autem & tyrannidem, principatum quidem utrunq; esse putabat: at inter eos multum putabat interesse. Illum enim qui uolentibus & non repugnantibus hominibus, ac secundum leges ciuitatum imperat principatū, regnū putabat: qui uerò inuitis, et non secundum leges ad principis uoluntatem ageretur, tyrannidem. Et ubi quidem principatus ab optimatibus, legumq; obseruatoribus haberetur, hunc regendi modum Aristocratiam putabat: ubi uerò à ditissimis, principatum ex censu: ubi autem ex omnibus, popularem. Quod si quis illi sese dicendo opponeret, nihilq; afferret, quod clarum atq; probabile esset: aut si quidem fortiorem, sapientiorem, magis ue ciuilem diceret, omnem is sermonē à principio adducebat, ita ordiens? Tú ne hunc quem laudas ciuem, dicis esse probiorem illo, quem ipse laudo? Dico, aiebat. Cur igitur illud principiò non considerabimus, quodnam boni ciuis officium sit? Istuc agamus, inquit. Qui pecuniis ciuitatem faciet ditiorem, is in pecuniaria disceptatione superior fiet? Fiet, inquit. At in bello, nunquid qui urbem superiorem esse faciet? Quid ni? Si idem legatus aliquo proficiscatur, num is qui ex hoste amicum reddet? Fit id mihi uerisimile, inquit. At in concione, qui sedat ortam seditionem, concordiamq; restituit? Ita est, ait. Cùm itaque per hunc modum sermo deduceretur, illis contradicentibus, ueritas elucescebat. Cùm autem ipse quicquam pro se exponeret, inde ordiebatur quæ maximè apud quosq; essent cognita: hoc sermonis genus putās habere in progressu dicendi firmitatem atq; securitatem. Ea de re cùm diceret, omnium quos uiderim unus reddebat auditores, ut nihil dicenti sibi negandum ducerent. Dicebat Homerum idcirco Vlyssem securum appellasse oratorem, quòd per ea quæ uulgò nota sint, poterat animos eorū qui audirent, quò instituisset, adducere. Ex his igitur quæ usq; recensui, patere arbitror, quàm simplicibus quidem argumentis Socrates cum suis auditoribus disputādo uteretur. Quòd autem etiā eos in rebus agendis aptos dicendo redderet, consequens est ut referamus. Præ omnibus enim quos uiderim curabat, qua quisq; in re suorum auditorum esset doctus, & ea quæ uirum bonū nō ignorare debere statueret, quæ ipse sciret, promptissimè edocebat: quæ uerò fortassis nō satis tenebat, ad peritiores adducebat suos, ut edisceret. Admonebat etiā quousq; illū progredi oporteret in quauis re, qui rectam eruditionē expeteret. Nam geometriam didicisse eousq; oportere, quoad rectè quis posit, si aliquādo necesse sit, terrā mēsura accipere, aut tradere, aut distribuere, aut opus demonstrare.

Et

πρὸς τὰ τοιαῦτα νομίζεις ἄλλους τινὰς ἢ τοὺς δυναμένους αὐτοῖς καλῶς χρῆσθαι; οὔκ, ἀλλὰ τούτους, ἔφη. κακοὺς δὲ ἄρα τοὺς οἵους τούτοις κακῶς χρῆσθαι; τίνας γὰρ ἄλλους, ἔφη. ἆρ' οὖν ἕκαστοι χρῶνται, ὡς οἴονται δεῖν; πῶς γὰρ ἄλλως, ἔφη. ἆρα οὖν οἱ μὴ δυνάμενοι καλῶς χρῆσθαι, ἴσασιν ὡς δεῖ χρῆσθαι; οὐ δή που γε, ἔφη. οἱ ἄρα εἰδότες ὡς δεῖ χρῆσθαι, οὗτοι καὶ δύνανται; μόνοι γε, ἔφη. τί δὲ οἱ μὴ διημαρτηκότες, ἆρα κακῶς χρῶνται τοῖς τοιούτοις; οὐκ οἴομαι, ἔφη. οἱ ἄρα κακῶς χρώμενοι διημαρτήκασιν; εἰκός γ', ἔφη. οἱ μὲν ἄρα ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπικινδύνοις καλῶς χρῆσθαι ἀνδρεῖοί εἰσιν. οἱ δὲ μὴ ἁμαρτόντων, δειλοί; ἔμοιγε δοκοῦσιν, ἔφη. Βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρας ἡγεῖτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλων ἐνόμιζε. τὴν μὲν γὰρ ἑκόντων τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν, βασιλείαν ἡγεῖτο· τὴν δὲ ἀκόντων τε, καὶ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ' ὅπως ὁ ἄρχων βούλοιτο, τυραννίδα. καὶ ὅπου μὲν ἐκ τῶν τὰ νόμιμα ἐπιτελούντων αἱ ἀρχαὶ καθίστανται, ταύτην τὴν πολιτείαν ἀριστοκρατίαν ἐνόμιζεν εἶναι. ὅπου δ' ἐκ τιμημάτων, πλουτοκρατίαν· ὅπου δ' ἐκ πάντων, δημοκρατίαν. εἰ δέ τις αὐτῷ περί του ἀντιλέγοι, μηδὲν ἔχων σαφὲς λέγειν, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεως, ἤτοι σοφώτερον φάσκων εἶναι, ὃν αὐτὸς λέγοι, ἢ πολιτικώτερον, ἢ ἀνδρειότερον, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανῆγεν ἂν πάντα τὸν λόγον ὧδέ πως. φῂς σὺ ἀμείνω πολίτην εἶναι ὃν σὺ ἐπαινεῖς, ἢ ὃν ἐγώ; φημὶ γὰρ οὖν. τί οὖν οὐκ ἐκεῖνο πρῶτον ἐπεσκεψάμεθα, τί ἐστιν ἔργον ἀγαθοῦ πολίτου. ποιῶμεν τοῦτο. οὐκοῦν ἐν μὲν χρημάτων διοικήσει κρατοίη ἂν, ὁ χρήμασιν εὐπορωτέραν τὴν πόλιν ποιῶν; πάνυ μὲν οὖν. ἐν δέ γε πολέμῳ, ὁ καθυπερτέραν τῶν ἀντιπάλων; πῶς γὰρ οὔ; ἐν δὲ πρεσβείᾳ ἆρα ὃς ἂν φίλους ἀντὶ πολεμίων παρασκευάζῃ; εἰκότως γε. οὐκοῦν καὶ ἐν δημηγορίᾳ ὁ στάσεις τε παύων, καὶ ὁμόνοιαν ἐμποιῶν; ἔμοιγε δοκεῖ. οὕτω δὲ τῶν λόγων ἐπαναγομένων, καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς φανερὸν ἐγίγνετο τἀληθές. ὁπότε δὲ αὐτὸς τι τῷ λόγῳ διεξίοι, διὰ τῶν μάλιστα ὁμολογουμένων ἐπορεύετο, νομίζων ταύτην τὴν ἀσφάλειαν εἶναι λόγου. τοιγαροῦν πολὺ μάλιστα ὧν ἐγὼ οἶδα, ὅτε λέγοι τοὺς ἀκούοντας ὁμολογοῦντας παρεῖχεν. ἔφη δὲ καὶ Ὅμηρον τῷ Ὀδυσσεῖ ἀναθεῖναι, τὸ ἀσφαλῆ ῥήτορα εἶναι, ὡς ἱκανὸν ὄντα, διὰ τῶν δοκούντων τοῖς ἀνθρώποις ἄγειν τοὺς λόγους. ὅτι μὲν οὖν ἁπλῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο Σωκράτης, πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτῷ, δοκεῖ μοι δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι. ὅτι δὲ καὶ αὐτάρκεις ἐν ταῖς προσηκούσαις πράξεσιν αὐτοὺς εἶναι ἐπεμελεῖτο, νῦν τοῦτο λέξω. πάντων μὲν γὰρ ὧν ἐγὼ οἶδα μάλιστα, ἔμελεν αὐτῷ εἰδέναι, ὅτου τις ἐπιστήμων εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ, ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῷ κἀγαθῷ εἰδέναι, ὅ, τι μὲν αὐτὸς εἰδείη, πάντων προθυμότατα ἐδίδασκεν. ὅτου δὲ αὐτὸς ἀπειρότερος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπισταμένους ἦγεν αὐτούς. ἐδίδασκε δὲ καὶ μέχρι ὅτου δέοι ἔμπειρον εἶναι ἑκάστου πράγματος, τὸν ὀρθῶς πεπαιδευμένον. αὐτίκα γεωμετρίαν, μέχρι μὲν τούτου, ἔφη, δεῖν μανθάνειν, ἕως ἱκανός τις γένοιτο, εἴ ποτε δεήσειε γῆν μέτρῳ ὀρθῶς ἢ παραλαβεῖν, ἢ παραδοῦναι, ἢ διανεῖμαι, ἢ ἔργον ἀποδείξασθαι.

ὥστε

εἶναι δὲ τοῦτο ῥᾴδιον ἔφη μαθεῖν, ὥστε τὸν προσέχοντα τὸν νοῦν τῇ μετρήσει, ἅμα τήν τε γῆν ὁπόση ἐστὶν εἰδέναι, καὶ ὡς μετρεῖται ἐπιστάμενον ἀπιέναι. τὸ δὲ μέχρι τῶν δυσξυνέτων διαγραμμάτων, γεωμετρίαν μανθάνειν ἀπεδοκίμαζεν. ὅ τι μὲν γὰρ ὠφελοίη ταῦτα, οὐκ ἔφη ὁρᾶν. καίτοι οὐκ ἄπειρός γε αὐτῶν ἦν. ἔφη δὲ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν. ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρολογίας ἐμπείρους γίγνεσθαι, καὶ ταύτης μέντοι μέχρι τοῦ νυκτός τε ὥραν, καὶ μηνὸς καὶ ἐνιαυτοῦ δύνασθαι γιγνώσκειν, ἕνεκα πορείας τε καὶ πλοῦ, καὶ φυλακῆς, καὶ ὅσα ἄλλα ἢ νυκτὸς, ἢ μηνὸς, ἢ ἐνιαυτοῦ πράττεται, πρὸς ταῦτ᾽ ἔχειν τεκμηρίοις χρῆσθαι τὰς ὥρας τῶν εἰρημένων διαγιγνώσκοντα. καὶ ταῦτα δὲ ῥᾴδια εἶναι μαθεῖν, παρά τε νυκτοθηρῶν, καὶ κυβερνητῶν, καὶ ἄλλων πολλῶν, οἷς ἐπιμελὲς ταῦτα εἰδέναι. τὸ δὲ μέχρι τούτου ἀστρονομίαν μανθάνειν, μέχρι τοῦ καὶ τὰ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ περιφορᾷ ὄντα καὶ τοὺς πλανήτας τε καὶ ἀσταθμήτους ἀστέρας γνῶναι, καὶ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὰς περιόδους, καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ζητοῦντας κατατρίβεσθαι, ἰσχυρῶς ἀπέτρεπεν. ὠφέλειαν μὲν γὰρ οὐδεμίαν, οὐδ᾽ ἐν τούτοις ἔφη ὁρᾶν. καίτοι οὐδὲ τούτων γε ἀνήκοος ἦν. ἔφη δὲ καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι κατατρίβειν ἀνθρώπου βίον καὶ πολλῶν καὶ ὠφελίμων ἀποκωλύειν. ὅλως δὲ τῶν οὐρανίων ᾗ ἕκαστα ὁ θεὸς μηχανᾶται, φροντιστὴν γίγνεσθαι ἀπέτρεπεν. οὔτε γὰρ εὑρετὰ ἀνθρώποις αὐτὰ ἐνόμιζεν εἶναι, οὔτε χαρίζεσθαι θεοῖς ἂν ἡγεῖτο τὸν ζητοῦντα, ἃ ἐκεῖνοι σαφηνίσαι οὐκ ἐβουλήθησαν. κινδυνεῦσαι δ᾽ ἂν ἔφη, καὶ παραφρονῆσαι τὸν ταῦτα μεριμνῶντα, οὐδὲν ἧττον ἢ Ἀναξαγόρας παρεφρόνησεν, ὁ μέγιστον φρονήσας ἐπὶ τῷ τὰς τῶν θεῶν μηχανὰς ἐξηγεῖσθαι. ἐκεῖνος γὰρ λέγων μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι πῦρ τε καὶ ἥλιον, ἠγνόει, ὡς τὸ μὲν πῦρ οἱ ἄνθρωποι ῥᾳδίως καθορῶσιν. εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύνανται ἀντιβλέπειν. καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενοι, τὰ χρώματα μελάντερα ἔχουσιν, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς οὔ. ἠγνόει δὲ, ὅτι καὶ τῶν ἐκ τῆς γῆς φυομένων, ἄνευ μὲν ἡλίου αὐγῆς, οὐδὲν δύναται καλῶς αὔξεσθαι, ὑπὸ τοῦ πυρὸς θερμαινόμενα πάντα ἀπόλλυται. φάσκων δὲ τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι, καὶ τοῦτο ἠγνόει, ὅτι λίθος μὲν ἐν πυρὶ ὢν, οὔτε λάμπει, οὔτε πολὺν χρόνον ἀντέχει. ὁ δὲ ἥλιος τὸν πάντα χρόνον πάντων λαμπρότατος ὢν διαμένει. ἐκέλευε δὲ καὶ λογισμοὺς μανθάνειν. καὶ τούτων δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐκέλευε φυλάττεσθαι τὴν μάταιον πραγματείαν. μέχρι δὲ τοῦ ὠφελίμου πάντα καὶ αὐτὸς συνεσκόπει, καὶ συνδιεξῄει τοῖς συνοῦσι. προέτρεπε δὲ σφόδρα, καὶ ὑγιείας ἐπιμελεῖσθαι τοὺς συνόντας, παρά τε τῶν εἰδότων μανθάνοντας, ὅσα ἐνδέχοιτο, καὶ ἑαυτῷ ἕκαστον προσέχοντα, διὰ παντὸς τοῦ βίου τί βρῶμα, ἢ τί πόμα, ἢ ποῖος πόνος συμφέροι αὐτῷ, καὶ πῶς τούτοις χρώμενος ὑγιεινότατα διάγοι. τοῦ γὰρ οὕτω προσέχοντος ἑαυτῷ, ἔργον ἔφη εἶναι εὑρεῖν ἰατρὸν, τὰ πρὸς ὑγίειαν συμφέροντα αὐτῷ μᾶλλον διαγιγνώσκοντα ἑαυτοῦ. εἰ δέ τις μᾶλλον, ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ὠφελεῖσθαι βούλοιτο, συνεβούλευε μαντικῆς ἐπιμελεῖσθαι. τὸν γὰρ εἰδότα δι᾽ ὧν οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν πραγμάτων ση-

μαίνε

Et hoc adeò facilè esse scitu, ut qui mentem intenderit, dimensioni, simul & quanta sit terra sciat, & quomodo sit metienda cognoscat. Discere autem geometricas omnes illas difficiliores descriptiones improbabat. Quid enim ea prodessent, non se satis, etsi nõ esset earum ignarus, aiebat intelligere. Nanque hæc & eiusmodi dicebat ad conterendam hominis uitam, atque ab alijs utilioribus rebus agendis, interpellandam ualere. Hortabatur etiam ut in astrologia peritiores fierent, quo ad noctis, & mensis, & anni solutiones possint dignoscere: itinerum nauigationes, ac excubiarum gratia, ad eá ue quæ noctu, aut menstruis, aut annuis diebus fiant, discernendum. Atqui hæc facilè quidem addisci ab his, qui noctu feras aucupantur, aut nauigant, aut à multis alijs quibus hæc scire curæ sunt. Ob id uero astronomiam discere, quò uagas errantesque stellas, earumque à terra distantiam teneas: in earumque progressibus & cursibus cognoscendis occupari uehementer dehortabatur. Nullam enim ex his existere hominibus utilitatem affirmabat, in quibus dignoscendis uita hominis inutiliter occupetur, à multisque optimis alijs rebus distrahatur: atque ut uno omnia complectar, cœlestia omnia, & quæ dij machinentur, scrutari dehortabatur. Neque enim hominibus facile est inuenire ea: neque dijs eos facere grata arbitrabatur, qui ea quærãt quæ ipsi dij in promptu & manifesta esse noluerunt. Quòd si quis esset qui ea studiosius sectaretur, hunc non minus quàm Anaxagoram fore in periculo insaniendi, qui quidem quod nimium efferretur in deorum machinis explicandis, insaniuit. Ille enim asserens idem esse ignem atque solem, ignorabat quàm ignem homines facilè spectent, solem uerò non facile queant intueri: & solis radijs homines colore fieri fusco, igne autem minime. Ignorabat & illud, quòd quæ ex terra oriantur, eorum nihil, nisi à sole foueatur, adolescere: igne uerò concalefacta omnia corrumpi. Asserens etiam solem lapidem ignitum esse, ignorabat lapidem quum in igne sit, neque collucere, neque diu durare: Sol autem totis annis lucidior extat. Commerandi quoque artem hortabatur discere. Atqui cùm in cæteris, tum & in hac admonebat, ne futilia ac non prorsus utilia prosequerentur. Omnia denique & disputabat, & cum familiaribus disquirebat, non ultrà quàm ad uitæ utilitatem. ADMONEBAT ITEM SVOS AVDITORES, VT MAGNAM HABERENT VALETVDINIS CVRAM, TVM A PERITIS DISCENDO QVAE COMMODA SINT, TVM ET TOTAM PER VITAM DE SE OBSERVANDO, QVIS POTVS, QVIS CIBVS, QVISVE labor conferat, quoque modo eis utendo syncerè uiuat. Qui enim ipsum se ita obseruaret, difficilè medicum quempiam reperturum, cui ea sint magis cognita. Si quis uerò uelit maiora assequi, quàm per hominis ingenium liceat, suadebat diuinationi sese dederet. Nam qui ea norit, per quæ superi de reb. agendis homines certiores

faciunt,

faciunt, hunc fore nunquam diuino destitutũ consi-
lio. Si quis autem, quod à iudicibus fuerit Socra-
tes morte condemnatus; qui se familiarem habere
dæmonem diceret, qui sibi significaret quæ agen-
da essent & non agenda, putet ei iniuriam fecisse
de dæmone mentitus: primo quidẽ meminisse opor-
tet, quod iam grandis, prouectaq; erat ætatis, ut si
non tum primùm, nõ multo tamen post uita exce-
deret. Deinde, quòd tunc è uita excessit, quãdo ho-
mines cum molestia uiuimus, cũq; intellectu et ui-
ribus segniores hebetioresq; reddimur: pro quo
adeptus est, ut animi fortitudinẽ præ se ferens, lau-
de dignissimus uideretur, causam perorãdo uerissi-
me, liberaliq; animo, atq; iustissimè, condemnatio-
nemq; mortis non inuitè, multa cum patientia for-
titer subeundo, ut fateantur omnes neminem in-
ueniri, qui mortem animo æquiore pertulerit.
Post enim latam de seipso sententiam, necesse fu-
erit ut dies triginta esset in uita. Nam eo mense e-
rant Delia, quibus lege erat uetitum, ne quem pu-
blice interimerent, ni prius à Delo nauis sacra re-
disset. Per id integrũ tempus cum suis necessarijs
no secus uixit, atq; reliquis sua omnis in uita: quemq;
tamen omnium maxime qui ante eum fuerant, ad-
mirarentur homines, præ cæteris tam sine ulla mo-
lestia per animi æquanimitatẽ & letitiã uiuere.
Quo igitur quisquã modo quàm hoc rectius queat
è uita discedere? aut quod nam deserendæ uitæ ge-
nus dari optatius queat? quæ ue optimo uiro di-
gnior atq; felicior? aut quisnam dijs charior ubi?
quem eundem & felicissimum esse uoluere. Dicam
& quæ ab Hermogene Hipponici filio de eo audi-
ui. Aiebat enim, se cùm iam accusante Melito de
omnibus magis quàm de causa dissereret, dixisse
ei, oportere iam ut de causa cæteris omissis cogita-
ret: ac illum primum respondisse: Num tibi uideor
diu in has una consideratione permansisse? Cum il-
le, & quodnam id, rogasset, eum dixisse. Totã qui-
dem per uitam se aliud egisse nihil, quàm conside-
rare quænam iusta & iniusta sint, quò ab iniustis
abstineret, & iusta faceret: quam quidem putaret
optimam respõdendi rationẽ. Seq; rursus dixisse:
Num uides, o Socrates, ut Athenienses iudices,
multos qui nullam fecissent iniuriam, tamen ora-
tione offensos, interficiant, multos iniustos libe-
rent? Mehercle dixisse illum, ò Hermogenes, iam
dum exordiũ meditãs respõdere conarer, dæmo-
nium me interpellauit. Ac illo admirãte, Socratẽ,
Miraris, dixisse, si Deo uidetur melius me de uita
hac iã demigrare? Nũ meministi ad hoc usq; tem-
pus me nulli hominum cõcessisse, ut melius aut sua-
uius me uiueret? Optime enim eos uiuere deputo,
qui maxime curãt ut quamoptimi reddãtur. Sua-
uissime aũt illos, qui maxime sentiãt sese fieri me-
liores. Quæ ambo ad hoc usq; tẽpus mihi sentiebã
contingere. Nam & cùm alios homines conuenia-
rem, meq; ad illos cõferrem, sic semper de meipso
sentiebam. Neq; id solùm ipse, sed uerũ de me idẽ
amici sentiunt, non quòd me ament (nam qui &
alios amant, eadẽ aduersus cæteros essent opinio-
ne quos ament) sed quòd dum mecũ uersentur, se
quam-

μαίνουσιν, οὐδέποτ' ἔρημον ἔφη γίγνεσθαι συμβούλου
θεῶν. εἰ δέ τις ὅτι φάσκοντος αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον ἑαυ-
τῷ προσημαίνειν ἅ τε δέοι, καὶ ἃ μὴ δέοι ποιεῖν, ὑπὸ τῶν
δικαστῶν κατεγνώσθη θάνατος, οἴεται αὐτὸν ἐλέγχε-
σθαι περὶ τοῦ δαιμονίου ψευδόμενον, ἐννοησάτω, πρῶ-
τον μὲν, ὅτι οὕτως ἤδη τότε πόρρω τῆς ἡλικίας ἦν, ὥστ'
εἰ καὶ μὴ τότε, οὐκ ἂν πολλῷ ὕστερον τελευτῆσαι τὸν
βίον. εἶτα ὅτι τὸ μὲν ἀχθεινότατον τοῦ βίου, καὶ ἐν ᾧ πάν-
τες τὴν διάνοιαν μειοῦνται ἀπέλιπεν. ἀντὶ δὲ τούτου
τῆς ψυχῆς τὴν ῥώμην ἐπιδειξάμενος, εὔκλειαν προσ-
εκτήσατο. τήν τε δίκην πάντων ἀνθρώπων ἀληθέστα-
τα, καὶ ἐλευθεριώτατα, καὶ δικαιότατα εἰπὼν, καὶ
τὴν κατάγνωσιν τοῦ θανάτου, πρᾳότατα, καὶ ἀνδρω-
δέστατα ἐνεγκών. ὁμολογεῖται γὰρ οὐδένα πω τῶν μνη-
μονευομένων ἀνθρώπων κάλλιον θάνατον ἐνεγκεῖν. ἀ-
νάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριά-
κοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μη-
νὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν,
ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ. καὶ τὸν χρόνον τοῦ-
τον ἅπασι τοῖς συνήθεσι φανερὸς ἐγένετο, οὐδὲν ἀλλοιό-
τερον διαβιοὺς, ἢ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον. καίτοι τὸν ἔμ-
προσθέν γε πάντων ἀνθρώπων μάλιστα ἐθαυμάζετο,
ἐπὶ τῷ εὐθύμως τε καὶ εὐκόλως ζῆν. καὶ πῶς ἄν τις κάλ-
λιον ἢ οὕτως ἀποθάνοι; ἢ ποῖος ἂν εἴη θάνατος καλλίων,
ἢ ὃν ἂν κάλλιστά τις ἀποθάνοι; ποῖος δ' ἂν γένοιτο θά-
νατος εὐδαιμονέστερος τοῦ καλλίστου; ἢ ποῖος θεοφι-
λέστερος τοῦ εὐδαιμονεστάτου; λέξω δὲ καὶ ἃ Ἑρμογένους
τοῦ Ἱππονίκου ἤκουσα περὶ αὐτοῦ. ἔφη γὰρ ἤδη Μελή-
του γεγραμμένου αὐτὸν τὴν γραφὴν, αὐτὸς ἀκούων αὐ-
τοῦ, πάντα μᾶλλον ἢ περὶ τῆς δίκης διαλεγομένου, λέ-
γειν αὐτῷ ὡς χρὴ σκοπεῖν, ὅ, τι ἀπολογήσεται. τὸν δὲ τὸ
μὲν πρῶτον εἰπεῖν, οὐ γὰρ δοκῶ σοι τοῦτο μελετῶν δια-
βεβιωκέναι. ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἤρετο ὅπως; εἰπεῖν αὐτὸν, ὅτι
οὐδὲν ἄλλο ποιῶν διαγεγένηται, ἢ διασκοπῶν μὲν τὰ
δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, πράττων δὲ τὰ δίκαια, καὶ τῶν
ἀδίκων ἀπεχόμενος, ἥνπερ νομίζοι καλλίστην μελέ-
την ἀπολογίας εἶναι. αὐτὸς δὲ πάλιν εἰπεῖν· οὐχ ὁρᾷς, ὦ Σώ-
κρατες, ὅτι οἱ Ἀθήνησι δικασταὶ πολλοὺς μὲν ἤδη μη-
δὲν ἀδικοῦντας, λόγῳ παραχθέντες ἀπέκτειναν, πολ-
λοὺς δὲ ἀδικοῦντας ἀπέλυσαν. ἀλλὰ νὴ τὸν Δία, φάναι
αὐτὸν, ὦ Ἑρμόγενες, ἤδη μου ἐπιχειροῦντος φροντίσαι τῆς
πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολογίας, ἠναντιώθη τὸ δαιμόνιον.
καὶ αὐτὸς εἰπεῖν, θαυμαστὰ λέγεις. τὸν δὲ, θαυμάζεις φάναι
εἰ τῷ θεῷ δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐμὲ τελευτᾶν τὸν βίον ἤ-
δη; οὐκ οἶσθ' ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε τοῦ χρόνου ἐγὼ οὐδενὶ ἀνθρώ-
πων ὑφείμην ἂν, οὔτε βέλτιον, οὔθ' ἥδιον ἐμαυτοῦ βε-
βιωκέναι; ἄριστα μὲν γὰρ οἶμαι ζῆν, τοὺς ἄριστα ἐπιμελο-
μένους, τοῦ ὡς βελτίστους γίγνεσθαι. ἥδιστα δὲ τοὺς μάλιστα αἰ-
σθανομένους, ὅτι βελτίους γίγνονται. ἃ ἐγὼ μέχρι τοῦδε τοῦ
χρόνου ᾐσθανόμην ἐμαυτῷ συμβαίνοντα. καὶ τοῖς ἄλλοις
ἀνθρώποις ἐντυγχάνων, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους παραθεωρῶν
ἐμαυτὸν, οὕτω διατετέλεκα περὶ ἐμαυτοῦ γιγνώσκων.
καὶ οὐ μόνον ἐγὼ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ φίλοι οὕτως ἔχοντες περὶ
ἐμοῦ διατελοῦσιν, οὐ διὰ τὸ φιλεῖν ἐμὲ (καὶ γὰρ οἱ τοὺς
ἄλλους φιλοῦντες, οὕτως ἂν εἶχον πρὸς τοὺς ἑαυτῶν φί-
λους) ἀλλὰ διόπερ καὶ αὐτοὶ ἂν οἴονται ἐμοὶ συνόντες
βελτι-

βελτίους γίγνεσθαι. εἰ δὲ βιώσομαι πλείω χρόνον, ἴσως ἀναγκαῖον ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν ἧττον, καὶ διανοεῖσθαι χεῖρον, καὶ δυσμαθέστερον, καὶ ἐπιλησμονέστερον ἀποβαίνειν, καὶ ὧν πρότερον βελτίων ἦν, τούτων χείρω γίγνεσθαι. ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε μὴ αἰσθανομένῳ μὲν, ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος, αἰσθανόμενον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη χεῖρόν τε καὶ ἀηδέστερον ζῆν; ἀλλὰ μὴν ἔγε ἀδίκως ἀποθανοῦμαι, τοῖς μὲν ἀδίκως ἐμὲ ἀποκτείνασιν αἰσχρὸν ἂν εἴη τοῦτο. εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν αἰσχρόν ἐστι, πῶς οὐκ αἰσχρὸν καὶ τὸ ἀδίκως ὅ, τι οὖν ποιεῖν; ἐμοὶ δὲ τί αἰσχρὸν τὸ ἑτέρους μὴ δύνασθαι περὶ ἐμοῦ τὰ δίκαια μήτε γνῶναι μήτε ποιῆσαι. ὁρῶ δ' ἔγωγε καὶ τὴν δόξαν τῶν προγεγονότων ἀνθρώπων, ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις, οὐχ ὁμοίαν καταλειπομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων. οἶδα δ' ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπιμελείας τεύξομαι ὑπ' ἀνθρώπων. καὶ ἐὰν νῦν ἀποθάνω, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἐμὲ ἀποκτείνασιν. οἶδα γὰρ ἀεὶ μαρτυρήσεσθαί μοι, ὅτι ἐγὼ ἠδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων, οὐδὲ χείρω ἐποίησα, βελτίους δὲ ποιεῖν ἐπειρώμην ἀεὶ, τοὺς ἐμοὶ συνόντας. Τοιαῦτα μὲν πρὸς Ἑρμογένην τε διελέχθη, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. τῶν δὲ Σωκράτην γιγνωσκόντων οἷος ἦν, οἱ ἀρετῆς ἐφιέμενοι, πάντες ἔτι καὶ νῦν διατελοῦσι, πάντων μάλιστα ποθοῦντες ἐκεῖνον, ὡς ὠφελιμώτατον ὄντα πρὸς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. ἐμοὶ μὲν δὴ τοιοῦτος ὢν, οἷον ἐγὼ διήγημαι, εὐσεβὴς μὲν οὕτως, ὥστε μηδὲν ἄνευ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ποιεῖν· δίκαιος δὲ, ὥστε βλάπτειν μὲν μηδὲ μικρὸν μηδένα, ὠφελεῖν δὲ τὰ μέγιστα τοὺς χρωμένους ἑαυτῷ· ἐγκρατὴς δὲ, ὥστε μηδέποτε προαιρεῖσθαι τὸ ἥδιον ἀντὶ τοῦ βελτίονος· φρόνιμος δὲ ὥστε μὴ διαμαρτάνειν κρίνων τὰ βελτίω καὶ τὰ χείρω, μηδ' ἄλλου προσδεῖσθαι, ἀλλ' αὐτάρκης εἶναι πρὸς τὴν τούτων γνῶσιν. ἱκανὸς δὲ καὶ λόγῳ εἰπεῖν τε καὶ διορίσασθαι τὰ τοιαῦτα· ἱκανὸς δὲ καὶ ἄλλους δοκιμάσαι τε καὶ ἁμαρτάνοντας ἐξελέγξαι, καὶ προτρέψασθαι ἐπ' ἀρετὴν καὶ καλοκἀγαθίαν. ἐδόκει ἂν τοιοῦτος εἶν, οἷος ἂν εἴη ἄριστός γε ἀνὴρ καὶ εὐδαιμονέστατος. εἰ δέ τῳ μὴ ἀρέσκει ταῦτα, παραβάλλων τὸ ἄλλων ἦθος πρὸς ταῦτα, οὕτω κρινέτω.

quam optimos fieri deputant. Quòd si plus temporis uiuam, fortassis & ea subeam necesse erit, quæ senũ sunt, ut minus uideam, minus audiam, peiusq; intelligam, fiamq; ad discẽdum tardior & obliuiosior, & quibus eram melior, fiam deterior. Quæ omnia si non sentiam, non esset mihi uiuendum. si sentiam, necesse est ut peius iniquiusq; uiuam. Præterea si iniuste moriar, illis qui me iniuste interemerint, erit facinus hoc turpitudinis. Si enim cuiquam afferri iniuriã turpe est, quid ni erit turpe etiam iniuste quicquam facere? Mihi uero quid turpe esset, dum alij de me neque cognoscere, neq; facere ea uelint, quæ quidem iusta sint? Video etiam non eandem apud maiores habitam, neq; eandem ad posteros deductam opinionem, de his qui iniusta fecerunt, atq; his qui iniusta passi sunt. Tum & scio, quòd etsi ipse nunc moriar, de me futura sit non eadem cura, atq; de his qui me iniustè interimerint. Scio, de me illud attestabuntur. Socrates nulli unquam iniuriam intulit, nullum reddidit deteriorem, sed suos semper conatus est auditores reddere meliores. Talia quidẽ cum Hermogene, cumq; alijs disputauit. Illi autem, qui Socratem qualis esset, cognoscebant, nimirum omnes qui uirtutem amplectebantur, ad hunc usq; diem illum egregiè desiderant, tanquam ad uirtutis cultum utilißimum. Itaq; mihi quidem talis esse uidebatur Socrates, qualem eum fuisse narraui, tam quidem pius, ut nihil nõ consultis dijs aggrederetur: tam iustus, ut ne minima quidem in re cuiquam esset obnoxius, ac prodesset multum his qui se uterentur: continens, ut nunquam uoluptatem honestis anteferret: prudens, ut dijudicando melioraq; à peioribus secernendo nunquam aberraret, neque alio extrinsecus adiumento ad horum cognitionem definitionemq; indigeret, sed sibi per se ad id satis sufficeret: cumq; plurimum posset in cæteris examinandis, peccantibusq; redarguendis, ac ad uirtutem & honestum hortandis, uisus talis quidem est, quem omnium optimum & felicißimum statuam. Quòd si cui nostra hæc non satis probentur, Socratis ad cæteros homines comparatione rem ipsam dijudicet.

LECTORI SALUTEM.

Transtulit Xenophontis Oeconomicum Raphael Volaterranus, sed ei non successit ex sententia. Videtur enim nescio quid aliud potius, quàm quod susceperat, interpretari. Sæpe totos locos præterit. Sæpe sententias scriptoris immutat. Sæpe fertur in errorem, & quò tendant græca, non uidet. Alia mutila & decurtata, alia multis uerbis aucta posuit. Sæpe barbarè loquutur & impurè. Quumq; fugere uult molestam uerbi Inquit & Inquam repetitionem: nec illam fugit omnino, nec apertè distinguit colloquia personarum. Cum igitur eo multò melius, & elegantius transtulerit Strebeus, uisum est nobis longè utilius esse, omissa Raphaelis translatione, eius conuersione uti: qui penè uerbum uerbo reddidit, nisi cum ratio linguæ uetaret: uerbis Inquit & inquam usus necessariò, quod & Cicero in multis libris fecit. Hæc igitur causa est, cur Raphaelis interpretatione repudiata, Strebei amplexi simus. Vale.

XENOPHONTIS OECONOMICVS, A IACOBO LODOICO STRAEBEO, E GRAECO IN LATINUM CONUERSUS.

Cap. 1.

AVDIVI quõdam Socratem, cùm de administratione rei familiaris in hanc sentẽtiam disputaret, Dic mihi, inquit, ô Critobule, est'ne cuiusdam scientiæ nomen œconomia, sicuti medicina, ars fabrilis, & architectura? Mihi uerò, inquit, ita uidetur. Nónne quemadmodum singulis his artibus suum munus esse dicere licet, sic & œconomiæ proprium attribuere possumus? Sanè, inquit Critobulus, œconomi uidetur officium, probè suam regere domum. Tum Socrates, Poterit'ne, si uelit, alterius domũ sibi commissam haud aliter atq; suã bene administrare? Nam qui scit architecturam, poterit alij nõ secus ac sibipsi opera moliri. Est igitur & rectori domus eadem facultas. Mihi quidem sic uidetur, ô Socrates. Licet igitur, inquit ille, eũ qui tenet hanc artẽ, quamuis ipse nõ habeat pecuniã, sic in aliena domo regẽda facere quæstũ, ut architectũ in extruenda. Magnũ quidã certè quæstũ faceret, inquit Critobulus, si domo suscepta, quæcunq; opus est, efficere, & illã partis opibus augere posset.

Cap. 2.

Domũ autẽ quid cẽsemus esse? idem'ne quod ædes? an etiã quæ extra ædes ab aliquo possidetur, hæc ad domũ pertinent omnia? Ego uerò, inquit Critobulus, ita iudico, res omnes quæsitas nomine domus cõtineri, quãuis earũ dominus in eadẽ urbe nihil habeat rei. Nónne et partos sibi inimicos habent multi? Sanè, & multos quidẽ nõnulli. Inimicósne dicemus esse in rebus illorũ? Tum Critobulus, Ridiculum quidẽ esset, si quis augẽs inimicorum numerum, hoc amplius mercedem fructumq; perciperet: nẽpe quòd uiri domus nobis idẽ esse uidebatur, quod res ei quæsita. Verùm, inquit, quod quis bonum quæsiisset: nam si quid malũ, nõ id quidẽ ego nomine rei partæ nomino. Videris tu quæ cuiq; sunt res utiles, eo nomine uocare. Maximè, inquit. Quæ nobis officiũt, dãna potius atq; detrimẽta, q̃ facultates & opes esse duco. Nũ siquis equũ mercetur, & illo nesciat uti, sed ex eo decidẽs malè afficiatur, inter opes habebit illũ? Nequaquã: quandoquidẽ bonũ est, opes. Nec homini quidẽ terra ducitur in bonis, qui sic exercet, ut in ea colẽda accipiat damnũ? Nec terra quidem certè in bonis est, si pro alimento famem parat. Nónne & oues eodẽ modo? Siquis propterea quòd ouibus uti nescit, damnũ accipiat, illi non erũt opes? Mihi uerò non uidentur hoc esse. Tu igitur, ut apparet, ea quæ prosunt, opes: quæ obsunt, non opes esse ducis. Sic existimo. Hæc ergo quum suppetunt, ei qui singulis uti nouit, sunt facultates, nõ item illi qui nescit uti: quemadmodũ tibiæ homini cui memorabilis est scientia canendi, sunt opes: imperito uerò non magis quàm lapides inutiles, nisi uendat illas. Hoc quidem nobis uidetur. Tibiæ uendentibus sunt opes, non ijs autem possessoribus qui nec uendunt, nec uti sciunt. Ac nostra dictis consentanea ac consequens oratio,

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΡΗΤΟΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ.

ΗΚΟΥΣΑ δὲ αὐτοῦ καὶ περὶ οἰκονομίας τοιάδε διαλεγομένου· εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἆρά γε ἡ οἰκονομία ἐπιστήμης τινὸς ὄνομά ἐστιν, ὥσπερ ἡ ἰατρικὴ, καὶ χαλκευτικὴ, καὶ ἡ τεκτονική; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. ἦ καὶ ὥσπερ τούτων τῶν τεχνῶν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν ὅ τι ἔργον ἑκάστης, οὕτω καὶ τῆς οἰκονομίας δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν, ὅ τι ἔργον αὐτῆς ἐστι; δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου ἀγαθοῦ εἶναι εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον. ἦ καὶ τὸν ἄλλου δὲ οἶκον, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἐπιτρέποι τις αὐτῷ, οὐκ ἂν δύναιτο εἰ βούλοιτο εὖ οἰκεῖν, ὥσπερ καὶ τὸν ἑαυτοῦ; ὁ μὲν γὰρ τεκτονικὴν ἐπιστάμενος, ὁμοίως ἂν καὶ ἄλλῳ δύναιτο ἐργάζεσθαι, ὅ, τι περ καὶ ἑαυτῷ, καὶ οἰκονομικός γ' ἂν ὡσαύτως; ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες. ἔστιν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν τέχνην ταύτην ἐπισταμένῳ, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων, τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα, ὥσπερ καὶ οἰκοδομοῦντα μισθοφορεῖν; νὴ Δία καὶ πολύν γε μισθὸν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, φέροιτ' ἂν, εἰ δύναιτο οἶκον παραλαβὼν τελεῖν τε ὅσα δεῖ, καὶ περιουσίαν ποιῶν αὔξειν τὸν οἶκον. Οἶκος δὲ τί δοκεῖ ἡμῖν εἶναι; ἆρα ὅπερ οἰκία; ἢ καὶ ὅσα τις ἔξω τῆς οἰκίας ἐκέκτητο, πάντα τοῦ οἴκου ταῦτα ἐστίν; ἔμοιγ' οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, δοκεῖ, καὶ εἰ μηδ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἴη τῷ κεκτημένῳ, πάντα τοῦ οἴκου εἶναι, ὅσα τις κέκτηται. οὐκοῦν καὶ ἐχθροὺς κέκτηνταί τινες; νὴ Δία καὶ πολλούς γε ἔνιοι. ἦ καὶ κτήματα αὐτῶν φήσομεν εἶναι τοὺς ἐχθρούς; γελοῖον μέντ' ἂν εἴη, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, εἰ ὁ τοὺς ἐχθροὺς αὔξων, προσέτι καὶ μισθὸν τούτου φέροι. ὅτι τοι ἡμῖν ἐδόκει οἶκος ἀνδρὸς εἶναι ὅπερ κτῆσις. νὴ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος· ὅ, τι γέ τις ἀγαθὸν κέκτηται. οὐ μὰ Δί' οὐκ εἴ τι κακὸν, κτῆμα ἐγὼ τοῦτο καλῶ. σὺ ἔοικας τὰ ἑκάστῳ ὠφέλιμα, κτήματα καλεῖν. πάνυ μὲν οὖν ἔφη. τὰ δέ γε βλάπτοντα, ζημίαν ἔγωγε μᾶλλον νομίζω ἢ χρήματα. κἂν ἄρα γέ τις ἵππον πριάμενος, μὴ ἐπίσταιτο αὐτῷ χρῆσθαι, ἀλλὰ καταπίπτων ἀπ' αὐτοῦ κακὰ λαμβάνῃ, οὐ χρήματα αὐτῷ ἐστιν ὁ ἵππος; οὐκ εἴπερ τὰ χρήματά ἐστιν ἀγαθόν. οὐδ' ἄρα γε ἡ γῆ ἀνθρώπῳ ἐστὶ χρήματα, ὅστις οὕτως ἐργάζεται αὐτὴν, ὥστε ζημιοῦσθαι ἐργαζόμενος; οὐδὲ ἡ γῆ μέντοι χρήματά ἐστιν, εἴπερ ἀντὶ τοῦ τρέφειν πεινῆν παρασκευάζει. οὐκοῦν καὶ τὰ πρόβατα ὡσαύτως, εἴ τις διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι προβάτοις χρῆσθαι ζημιοῖτο, οὐδὲ τὰ πρόβατα χρήματα τούτῳ εἴη ἄν. οὔκουν, ἔμοιγε δοκεῖ. σὺ ἄρα ὡς ἔοικε μὲν ὠφελοῦντα χρήματα ἡγῇ, τὰ δὲ βλάπτοντα οὐ χρήματα. οὕτως. ταῦτα ἄρα ὄντα τῷ μὲν ἐπισταμένῳ χρῆσθαι αὐτῶν ἑκάστοις χρήματά ἐστι· τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ, οὐ χρήματα. ὥσπερ γε αὐλοὶ τῷ μὲν ἐπισταμένῳ ἀξίως λόγου αὐλεῖν, χρήματά εἰσι· τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐδὲν μᾶλλον ἢ ἄχρηστοι λίθοι, εἰ μὴ ἀποδίδοιτό γε αὐτούς. τοῦτ' αὖ φαίνεται ἡμῖν ἀποδιδομένοις μὲν οἱ αὐλοὶ, χρήματα· μὴ ἀποδιδομένοις δὲ, ἀλλὰ κεκτημένοις οὐ τοῖς ἐπισταμένοις αὐτοῖς χρῆσθαι. καὶ ὁμολογουμένως γε, ὦ Σώκρατες, ὁ λόγος

λόγος ἡμῖν χωρεῖ, ἐπείπερ εἴρηται τὰ ὠφελοῦντα χρή-
ματα εἶναι. μὴ πωλούμενοι γὰρ, οὐ χρήματά εἰσιν οἱ αὐ-
λοί. οὐδὲ γὰρ χρήσιμοί εἰσι. πωλούμενοι δὲ, χρήματα.
πρὸς ταῦτα δ' ὁ σωκράτης εἶπεν· ἢν ἐπίστηταί γε πω-
λεῖν, εἰ δὲ πωλοίη αὖ πρὸς τοῦτον, ὃς μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι,
οὐδὲ πωλούμενοί εἰσι χρήματα, κατά γε τὸν σὸν λόγον.
λέγειν ἔοικας, ὦ σώκρατες, ὅτι οὐδὲ τὸ ἀργύριόν ἐστι χρή-
ματα, εἰ μή τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι αὐτῷ. καὶ σὺ δέ μοι δο-
κεῖς οὕτω συνομολογεῖν. ἀφ' ὧν τις ὠφελεῖσθαι δύναται,
χρήματα εἶναι. εἰ γοῦν τις χρῷτο τῷ ἀργυρίῳ, ὥστε πριά-
μενος οἷον ἑταίραν, διὰ ταύτην κάκιον μὲν τὸ σῶμα
ἔχοι, κάκιον δὲ τὴν ψυχὴν, κάκιον δὲ τὸν οἶκον, πῶς ἂν
ἔτι τὸ ἀργύριον αὐτῷ ὠφέλιμον εἴη; οὐδαμῶς. εἴπερ γε
καὶ τὸν ὑοσκίαμον καλούμενον χρήματα εἶναι φήσο-
μεν, ὑφ' οὗ οἱ φαγόντες παραπλῆγες γίνονται. τὸ μὲν
δὴ ἀργύριον, εἰ μή τις ἐπίσταιτο αὐτῷ χρῆσθαι, οὕτω πόρ-
ρω ἀπωθείσθω, ὦ κριτόβουλε, ὥστε μὴ δὲ χρήματα εἶναι.
οἱ δὲ φίλοι, ἤν τις ἐπίσταιτο αὐτοῖς χρῆσθαι, ὥστε ὠφελεῖ-
σθαι ἀπ' αὐτῶν, τί φήσομεν αὐτοὺς εἶναι; χρήματα νὴ δί',
ἔφη ὁ κριτόβουλος, καὶ πολύ γε μᾶλλον ἢ τοὺς βοῦς, ἢν
ὠφελιμώτεροί γε ὦσι τῶν βοῶν. καὶ οἱ ἐχθροί ἄρα κατά
γε τὸν σὸν λόγον, χρήματά εἰσι τῷ δυναμένῳ ἀπὸ τῶν ἐχ-
θρῶν ὠφελεῖσθαι. ἐμοίγ' οὖν δοκεῖ. οἰκονόμου ἄρα ἐστὶν ἀγα-
θοῦ, καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐπίστασθαι χρῆσθαι, ὥστε ὠφελεῖσθαι ἀπὸ τῶν
ἐχθρῶν; ἰσχυρότατά γε. καὶ γὰρ δὴ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ κριτόβου-
λε, ὅσοι μὲν δὴ οἶκοι ἰδιωτῶν εἰσιν ηὐξημένοι ἀπὸ πο-
λέμου, ὅσοι δὲ ἀπὸ τυραννίδων. ἀλλὰ τὰ μὲν καλῶς ἔμοιγε
δοκεῖ λέγεσθαι, ὦ σώκρατες, ἔφη ὁ κριτόβουλος. Ἐκεῖνο
δ' ἡμῖν τί φαίνεται, ὁπόταν ὁρῶμέν τινας ἐπιστήμας μὲν
ἔχοντας καὶ ἀφορμὰς, ἀφ' ὧν δύνανται ἐργαζόμενοι αὔ-
ξειν τοὺς οἴκους, αἰσθανόμεθα δὲ αὐτοὺς ταῦτα μὴ θέλον-
τας ποιεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ὁρῶμεν ἀνωφελεῖς οὔσας αὐτοῖς
τὰς ἐπιστήμας; ἄλλο τι ἢ τούτοις αὖ, οὔτε αἱ ἐπιστῆμαι χρή-
ματά εἰσιν οὔτε κτήματα. περὶ δούλων μοι, ἔφη ὁ σω-
κράτης, ἐπιχειρεῖς, ὦ κριτόβουλε, διαλέγεσθαι; οὐ μὰ δί',
ἔφη, οὐκ ἔγωγε. ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐπατριδῶν ἐνίων δοκού-
ντων γε εἶναι, οὓς ἐγὼ ὁρῶ, τοὺς μὲν πολεμικὰς, τοὺς δὲ
καὶ εἰρηνικὰς ἐπιστήμας ἔχοντας, ταύτας δὲ οὐκ ἐθέλον-
τας ἐργάζεσθαι, ὡς μὲν ἐγὼ οἶμαι, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι δε-
σπότας οὐκ ἔχουσιν. καὶ πῶς ἄν, ἔφη ὁ σωκράτης, δεσπό-
τας οὐκ ἔχοιεν, εἰ εὐχόμενοι εὐδαιμονεῖν καὶ ποιεῖν βου-
λόμενοι, ἀφ' ὧν ἔχοιεν ἀγαθὰ, ἔπειτα κωλύονται ποιεῖν
ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων; καὶ τίνες δὴ, ἔφη, εἰσὶν οὗτοι, ὦ
κριτόβουλος, οἳ ἀφανεῖς ὄντες ἄρχουσιν αὐτῶν; ἀλλὰ
μὰ δί', ἔφη ὁ σωκράτης, οὐκ ἀφανεῖς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ πάνυ
φανεροί. καὶ ὅτι πονηρότατοί γε εἰσὶν, οὐδέ σε λανθάνου-
σιν, εἴπερ πονηρίαν γε νομίζεις, ἀργίαν τ' εἶναι καὶ μα-
λακίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν. καὶ ἄλλαι δ' εἰσὶν ἀπατη-
λαί τινες δέσποιναι προσποιούμεναι ἡδοναὶ εἶναι. κυ-
βεῖαί τε καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπων ὁμιλίαι. αἳ προϊόντος
τοῦ χρόνου, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξαπατηθεῖσι καταφανεῖς γί-
γνονται, ὅτι λῦπαι ἄρα εἰσὶν, ἡδοναῖς περιπεπλεγμέ-
ναι, αἳ διακωλύουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὠφελίμων ἔργων κρα-
τοῦσαι. ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ἔφη ὁ σωκράτης, ἐργάζεσθαι μὲν οὐ
κωλύονται ὑπὸ τούτων. ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς πρὸς
τὸ ἐργάζεσθαι ἔχουσι, καὶ μηχανᾶσθαι προσόδους. ὅμως
δὲ

oratio, quandoquidem diximus, ea quæ prosunt & iu-
uant, in bonis habenda. Nisi uenduntur ab eo qui ne-
scit uti, non habentur in bonis, propterea quòd ei sunt
inutiles: si uenduntur, in opibus habendæ. Ad hæc So-
crates, Si modò uendere sciat. Nam si uendat ei qui uti
nesciat, non si uenduntur, opes tua sententia putandæ
sunt. Hoc dicere uideris ô Socrates, ne argentum qui-
dem, nisi si quis eo norit uti, inter opes esse numeran-
dum. Et tu quoque mihi uideris ita confiteri in facul-
tatibus illa esse ducẽda, unde quis emolumentũ capere
potest. Si quis igitur sic utatur argento, ut emat,
exempli causa, meretricem, & per eam peius ha-
beat corpus, peius anima, peius domus atque res fa-
miliaris: ut ei iam proderit argentum? Haudquaquam
proderit: nisi fortè & herbam quam uocant hyoscya-
mum, ponemus in bonis fortunæ, à quo, qui comede-
rint, ad insaniam dementiamque rediguntur. Argen-
tum quidem certè, nisi quis eo sciat uti, procul adeò
reijciendum ô Critobule, ut ne in pecunia quidem nu-
meretur. Amicos uerò, si quis ita norit uti, ut inde fru-
ctum percipiat ac emolumẽtum, ducemus inter opes,
an non? Inter opes scilicet, inquit Critobulus: ac mul-
tò magis quàm boues, si plus ex illis quàm ex bubus
emolumenti percipitur. Inimici ergo tua sententia
numerandi sunt in bonis eius qui ex inimicis usum ca-
pere potest. Ego uerò ita existimo. Est'ne hominis do-
mus regendæ periti, sic inimicis uti scire, ut & inimi-
ci prosint? Fortissimè sanè. Etenim uides, inquit, ô
Critobule, quot priuatorum domus auctæ sint à bello,
quotque ab imperio tyrannorum. Tum Critobulus,
Hæc mihi præclarè dici uidentur, ô Socrates.

Illud uerò quid? quum uideamus esse qui scientias ha- Cap. 2.
bent, & agendi facultates, quibus si uterentur, do-
mos augere possent: sentiamusque id eos facere nol-
le ideoque scientias illis minimè prodesse: an istis illæ
neque sunt opes, neque possessiones? Tum Socrates,
Aggrederis, inquit, ô Critobule disputationem de
genere seruorum. Nequaquam uerò istuc ego qui-
dem, sed de quibusdam qui uidentur esse genere anti-
quo & apprimè nobili: ex quibus alios bellicis arti-
bus, alios ciuilibus præditos esse uideo: & illas exer-
cere nolle, non alia opinor de causa, quàm ut dominos
ne habeant. Qui fiet, inquit Socrates, ut dominos non
habeant? si quum beatè fœliciterq́; uiuere cupiunt, &
ea facere uolunt, unde quæ putant esse bona conse-
quantur, ea tandem prohibentibus dominis efficere
non possint? Qui sunt, inquit Critobulus, qui istis impe-
rant abditi? Minimè uerò, inquit Socrates, occulti
sunt & latentes, sed aperti planè atque manifesti: &
quia sunt improbissimi, nosti credo qui sient: si impro-
bitatem esse putas segnitiem, mollitiam animi, & in-
curiam. Sunt & aliæ fallaces dominæ, simulatæ uolu-
ptates, ut alea collusio, inutiles hominum congressio-
nes, ac nugæ futiles, quæ labentibus annis tandem uel
ijs quos decepêre, perspicuè uidentur ægritudines esse
uoluptatibus circumplicatæ: quarum uictoria ac impe-
rio frugiferos labores subire, & operas utiles dare
prohibentur. At, inquit, ô Socrates, sunt alij qui nõ co
hibentur ab his quò minus elaborent, sed magnoperè
& acri studio rebus agendis adhærent, & omnia mo-
liuntur ut struant opes, & augeant quæstum: at uerò
X domos

domos et res dißipāt: atq; inopia mētis et solertiæ ca-
pti seruiūt. Nā sunt et hi quoq;, inqt Socrates, serui do-
minorū per q̄ difficiliū molestorūq;, alij ganearū, alij
flagitiorū Veneris, alij ebrietatū, alij ambitionū qua-
rundā, quæ luxuria sumptuosa atq; largitiōe fortunas
stultè profundūt: quæ adeò acerbe dominātur ijs homi-
nibus quos redegerūt in seruitutē, ut quoad uidēt eos
ætate florere et laborare posse, cogāt quasi uectiga-
les pendere quæ labore quæsierint, & in ipsorū libidi-
nes atq; cupiditates impēdere. Quū uerò senserūt de-
bilitatos esse senectute, nec iā laborē perferre posse, de-
serūt, sinūtq; in senecta miserè uictitare. Atq; rursus
alios quib. utātur, seruos inuenire conātur. Itaq; neces-
se est ô Critobule, nō minus aduersus hæc pro libertate
decertare, q̄ in hostes qui nos ui armata in seruitutem
conijcere nituntur. Hostes enim, quū honesti boniq; es-
sent, et captiuos in seruitutē dedißēt, iā multos resipi-
scere, & meliores esse, et reliquū tēpus facilius uiuere
coegerūt. At generis huius dominæ, quādiu imperāt,
nunquā desinūt hominū corpora & animas fœdare,
ac turpiter exhaurire domos. Hæc ita subsecutus Cri-
tobulus, Quæ hisce de rebus abs te dicūtur, satis admo-
dum mihi uideor audisse. Quū uerò in me ipsum inqui-
ro, & me ipse obseruo, ab his ita moderate me abstine-
re cōperio, ut si mihi des consilium præcipiasq; quibus
agendi rationibus augere domū poßim, nō existimem
me ab istis quas tu dominas appellas, impediri prohibe-
riq; posse. Itaq; bono animo es, et quod habes utile con-
silium, mihi da quæso. Nū de nobis hoc iudicasti Socra-
tes, utriq; satis esse diuitiarū: nihil'ne tibi egere pecu-
nia uidemur? Ego quidē, inqt, si de me quoq; loqueris,
nō arbitror egere me pecunia, sed rei satis habere. Tu
uerò Critobule mihi uideris admodum pauper esse: et,
me deus amet, est cur me tui nō leuiter misereat. Cum
arrisisset Critobulus, inqt: Quantū per deos ô Socra-
tes, ex tuis possesiōibus, si uenēat, reficere te posse ar-
bitraris, et me quantū ex meis? Ego uerò, inqt Socra-
tes, arbitror si emptorē nactus essem liberalē, ex meis
omnibus reb. unà cū domo pfacile minas quinq; cōfice-
re posse: ex tuis aūt te certo scio centū partibus am-
plius, si quæras emptorē, reperturū? Quum ita iudica-
ris, tūc iam reb. egere te nō credis, et miseret te meæ
paupertatis? Nā mea (inqt) ea suppeditare possunt, quæ
mihi satis esse puto: ad eā uerò quā tibi induisti uiuēdi
formā, et ad opinionē tuā nō si ad ea quæ nūc poßides,
tripla accedāt, satis esse multa putē. Quinā, inquit Cri-
tobulus, hāc Socrates ille tulit sententiā? Tuli: primū,
quòd uideo tibi impositā multa magnaq; sacrificādi ne-
cessitatē: alioqui ne paucos homines quidē te receptu-
rum et reb. aucturū puto: deinde, decet te multos hospi-
tes recipere, illosq; tractare magnificè. præterea ciues
accipere cōuiuio, et apud eos beneficia tua collocare:
aut solū esse, et auxilio carere. Atq; etiā audio ciuitatē
grāde iam tibi tributū imperare, quod alendis equis,
exhibēdis ludis, præficiēdis exercēdæ iuuentuti magi-
stris, atq; præfecturis est conferendū. Quòd si bellū ge-
ratur, certò scio, tot instruēdis gubernādisq; triremi-
bus sumptus: tot stipēdia pēsionesq; tibi præscripturā,
quot haud facilè sustinebis. Et ubi uisus fueris aliquid
horū parcius cōferre, nō minus Athenienses in te ani-
maduersuros esse certum est, quàm si res eorum furto
sustu-

Cap. 4.

δὲ καὶ τοὺς οἴκους κατατρίβουσι καὶ ἀμηχανίᾳ συνέχον-
ται. δοῦλοι γάρ εἰσι καὶ οὗτοι, ἔφη ὁ σωκράτης, καὶ πάνυ
χαλεπῶν δεσποτῶν· οἱ μὲν λιχνειῶν, οἱ δὲ λαγνειῶν, οἱ
δὲ οἰνοφλυγιῶν, οἱ δὲ φιλοτιμιῶν τινων μωρῶν καὶ δα-
πανηρῶν, ἃ οὕτω χαλεπῶς ἄρχει τῶν ἀνθρώπων ὧν ἂν ἐπι-
κρατήσωσιν, ὥσθ' ἕως μὲν ἂν ὁρῶσιν ἡβῶντας αὐτοὺς καὶ
δυναμένους ἐργάζεσθαι, ἀναγκάζουσι φέρειν, ἃ ἂν αὐτοὶ
ἐργάσωνται, καὶ τελεῖν εἰς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας. ἐπειδὰν
δὲ αὐτοὺς ἀδυνάτους αἴσθωνται ὄντας ἐργάζεσθαι διὰ τὸ γῆ-
ρας, ἀπολείπουσι τούτους κακῶς γηράσκειν. ἄλλοις δ' αὖ
πειρῶνται δούλοις χρῆσθαι. ἀλλὰ δεῖ, ὦ κριτόβουλε, πρὸς
ταῦτα οὐχ ἧττον διαμάχεσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας, ἢ πρὸς
τοὺς σὺν ὅπλοις πειρωμένους καταδουλοῦσθαι. πολέμιοι
μὲν οὖν ἤδη ὅταν πολλοὶ κἀγαθοὶ ὄντες καταδουλώ-
σωνταί τινας, πολλοὺς δὴ βελτίους ἠνάγκασαν εἶναι σω-
φρονίσαντες, καὶ ῥᾷον βιοτεύειν τὸν λοιπὸν χρόνον ἐ-
ποίησαν. αἱ δὲ τοιαῦται δέσποιναι αἰκιζόμεναι τὰ σώ-
ματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τοὺς οἴκους, οὔποτε
λήγουσιν, ἔστ' ἂν ἄρχωσιν αὐτῶν. Ὁ οὖν κριτόβουλος ἐκ
τούτων, ὧδέ πως εἶπεν· ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τοιούτων ἀρ-
κούντως πάνυ μοι δοκῶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ σοῦ ἀκηκο-
έναι. αὐτὸς δ' ἐμαυτὸν ἐξετάζων, δοκῶ μοι εὑρίσκειν
ἐπιεικῶς τῶν τοιούτων ἐγκρατῆ ὄντα, ὥστ' εἴ μοι συμβου-
λεύοις ὅ, τι ἂν ποιῶν αὔξοιμι τὸν οἶκον, οὐκ ἄν μοι δοκῶ
ὑπό γε τούτων ὧν σὺ δεσποινῶν καλεῖς κωλύεσθαι.
ἀλλὰ θαρρῶν συμβούλευε ὅ, τι ἔχεις ἀγαθόν. ἢ κατέγνω-
κας ἡμῶν, ὦ σώκρατες, ἱκανῶς πλουτεῖν, καὶ οὐδὲν δο-
κοῦμέν σοι προσδεῖσθαι χρημάτων; οὔκουν ἔγωγ', ἔφη ὁ
σωκράτης, εἰ καὶ περὶ ἐμοῦ λέγεις, οὐδέν μοι δοκῶ προσ-
δεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' ἱκανῶς πλουτεῖν. σὺ μέντοι, ὦ
κριτόβουλε, πάνυ μοι δοκεῖς πένεσθαι. καὶ ναὶ μὰ δί'
ἔστιν ὅτε καὶ πάνυ οἰκτείρω σε ἐγώ. καὶ ὁ κριτόβουλος γε-
λάσας εἶπε· καὶ πόσον ἂν πρὸς τῶν θεῶν οἴει, ὦ σώκρατες,
ἔφη, εὑρεῖν τὰ σὰ κτήματα πωλούμενα, πόσον δὲ τὰ
ἐμά; ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη ὁ σωκράτης, εἰ ἀγαθοῦ ὠνητοῦ
ἐπιτύχοιμι, εὑρεῖν ἄν μοι σὺν τῇ οἰκίᾳ καὶ τὰ ὄντα πά-
νυ ῥᾳδίως πέντε μνᾶς. τὰ μέντοι σὰ ἀκριβῶς οἶδα, ὅτι
πλέον ἂν εὕροι ἢ ἑκατονταπλασίονα τούτου. κᾆτα οὕτως
ἐγνωκώς, σὺ μὲν οὐχ ἡγῇ προσδεῖσθαι χρημάτων, ἐμὲ δὲ
οἰκτείρεις ἐπὶ τῇ πενίᾳ; τὰ μὲν γὰρ ἐμά, ἔφη, ἱκανά ἐστιν
ἐμοὶ παρέχειν τὰ ἐμοὶ ἀρκοῦντα. εἰς δὲ τὸ σὸν σχῆμα ὃ
σὺ περιβέβλησαι καὶ τὴν σὴν δόξαν, οὐδ' εἰ τρὶς ὅσα
νῦν κέκτησαι προσγένοιτό σοι οὐδ' ὣς ἱκανά μοι δοκεῖ
εἶναί σοι. πῶς δὴ τοῦτ', ἔφη ὁ κριτόβουλος; ἀπεφήνατο
ὁ σωκράτης, ὅτι πρῶτον μὲν ὁρῶ σοι ἀνάγκην οὖσαν, θύειν
πολλά τε καὶ μεγάλα, ἢ οὔτε θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους οἶμαί σε
ἂν ἀνασχέσθαι. ἔπειτα ξένους προσήκει σοι πολλοὺς δέχε-
σθαι, καὶ τούτους μεγαλοπρεπῶς. ἔπειτα δὲ πολίτας δει-
πνίζειν καὶ εὖ ποιεῖν, ἢ ἔρημον συμμάχων εἶναι. ἔτι δὲ καὶ
τὴν πόλιν αἰσθάνομαι, τὰ μὲν ἤδη σοι προστάττουσαν
μεγάλα τελεῖν, ἱπποτροφίας τε καὶ χορηγίας, καὶ γυ-
μνασιαρχίας καὶ προστατείας. ἢν δὲ δὴ πόλεμος γένηται,
οἶδα ὅτι καὶ τριηραρχίας μισθοὺς καὶ εἰσφορὰς τοσαύ-
τας σοι προστάξουσιν, ὅσας σὺ οὐ ῥᾳδίως ὑποίσεις. ὅπου δ'
ἂν ἐνδεῶς δόξῃς τι τούτων ποιεῖν, οἶδ', ὅτι σε τιμωρή-
σονται ἀθηναῖοι οὐδὲν ἧττον, ἢ εἰ τὰ αὐτῶν λάβοιεν κλέ-
πτοντα.

ἔχοντα. πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶ σε οἰόμενον πλουτεῖν, καὶ ἀμελῶς μὲν ἔχοντα πρὸς τὸ μηχανᾶσθαι χρήματα, παιδικοῖς δὲ πράγμασι προσέχοντα τὸν νοῦν, ὥσπερ ἐξόν σοι. ὧν ἕνεκα οἰκτείρω σε, μή τι ἀνήκεστον κακὸν πάθῃς, καὶ εἰς πολλὴν ἀπορίαν καταστῇς. καὶ ἐμοὶ μὲν εἴ τι καὶ προσδεηθείην, οἶδ' ὅτι καὶ σὺ γιγνώσκεις ὡς εἰσὶν οἳ καὶ ἐπαρκέσειαν· ὥστε πάνυ μικρὰ πορίσαντες, κατακλύσειαν ἂν ἀφθονίᾳ τὴν ἐμὴν δίαιταν. οἱ δὲ σοὶ φίλοι πολὺ ἀρκοῦντα σοῦ μᾶλλον ἔχοντες τῇ ἑαυτῶν κατασκευῇ, ἢ σὺ τῇ σῇ, ὅμως παρὰ σοῦ ὠφελησόμενοι ἀποβλέπουσι. καὶ ὁ Κριτόβουλος εἶπεν· ἐγὼ τούτοις, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἔχω ἀντιλέγειν. ἀλλ' ὥρα σοι προστατεύειν ἐμοῦ, ὅπως μὴ τῷ ὄντι οἰκτρὸς γένωμαι. Ἀκούσας οὖν ὁ Σωκράτης, εἶπε· καὶ οὐ θαυμαστὸν δοκεῖς, ὦ Κριτόβουλε, τοῦτο σαυτῷ ποιεῖν, ὅτι ὀλίγον μὲν πρόσθεν ὅτε ἐγὼ ἔφην πλουτεῖν, ἐγέλασας ἐπ' ἐμοί, καὶ οὐδὲ εἰδὼς ὅ, τι εἴη πλοῦτος, καὶ πρότερον οὐκ ἐπαύσω πρὶν ἐξήλεγξάς με, καὶ ὁμολογεῖν ἐποίησας, μηδὲ ἑκατοστὸν μέρος τῶν σῶν κεκτῆσθαι. νῦν δὲ κελεύεις με προστατεύειν σου, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἂν μὴ παντάπασιν ἀληθῶς πένης γένοιο. ὁρῶ γάρ σε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἕν τι πλουτηρὸν ἔργον ἐπιστάμενον, περιουσίαν ποιεῖν. τὸν οὖν ἀπ' ὀλίγων περιποιοῦντα ἐλπίζω ἀπὸ πολλῶν γ' ἂν πάνυ ῥᾳδίως πολλὴν περιουσίαν ποιῆσαι. οὔκουν μέμνησαι ἀρτίως ἐν τῷ λόγῳ, ὅτε οὐδ' ἀναγρύζειν μοι ἐξουσίαν ἐποίησας, λέγων, ὅτι τῷ μὴ ἐπισταμένῳ ἵπποις χρῆσθαι, οὐκ εἴη χρήματα οἱ ἵπποι, οὐδὲ ἡ γῆ, οὐδὲ τὰ πρόβατα, οὐδὲ ἀργύριον, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν, ὅτῳ τις μὴ ἐπίσταιτο χρῆσθαι. εἰσὶ μὲν οὖν αἱ πρόσοδοι ἀπὸ τῶν τοιούτων. ἐμὲ δὲ πῶς τινὶ τούτων οἴει ἂν ἐπιστηθῆναι χρῆσθαι, ᾧ τὴν ἀρχὴν οὐδὲν πώποτ' ἐγένετο τούτων; ἀλλ' ἐδόκει ἡμῖν, καὶ εἰ μὴ χρήματά τις τύχοι ἔχων, ὅμως εἶναί τις ἐπιστήμη οἰκονομίας. τί οὖν κωλύει καί σε ἐπίστασθαι; ὅπερ νὴ Δία καὶ αὐλεῖν ἂν κωλύσειεν ἄνθρωπον ἐπίστασθαι, εἰ μήτε αὐτὸς πώποτε κτήσαιτο αὐλοὺς, μήτε ἄλλος αὐτῷ παράσχοιεν τοῖς αὐτοῦ μανθάνειν. οὕτω καὶ ἐμοὶ ἔχει περὶ τῆς οἰκονομίας. οὔτε γὰρ αὐτὸς ὄργανα χρήματα ἐκεκτήμην ὥστε μανθάνειν, οὔτε ἄλλος πώποτέ μοι παρέσχε τὰ ἑαυτοῦ διοικεῖν, ἀλλ' ἢ σὺ νῦν ἐθέλεις παρέχειν. οἱ δὲ δήπου τὸ πρῶτον μανθάνοντες κιθαρίζειν, καὶ τὰς λύρας λυμαίνονται. καὶ γὰρ δὴ εἰ ἐν τῷ σῷ οἴκῳ ἐπιχειρήσαιμι μανθάνειν οἰκονομεῖν, ἴσως ἂν καταλυμηναίμην ἄν σου τὸν οἶκον. πρὸς ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε· προθύμως γε, ὦ Σώκρατες, ἀποφεύγειν μοι πειρᾷ, μηδέν με συνωφελῆσαι εἰς τὸ ῥᾷον ὑποφέρειν τὰ ἐμοὶ ἀναγκαῖα πράγματα. οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἔγωγε. ἀλλ' ὅσα ἔχω καὶ πάνυ προθύμως ἐξηγήσομαί σοι. Οἶμαι δὲ ἂν καὶ εἰ ἐπὶ πῦρ ἐλθόντος σου, καὶ μὴ ὄντος παρ' ἐμοί, εἰ ἄλλοσέ σε ἡγησάμην, ὁπόθεν σοι εἴη λαβεῖν, οὐκ ἂν ἐμέμφου μοι. καὶ εἰ ὕδωρ παρ' ἐμοῦ αἰτοῦντί σοι, αὐτὸς μὴ ἔχων, ἄλλοσε καὶ ἐπὶ τοῦτο ἤγαγον, οἶδ' ὅτι οὐδ' ἂν τοῦτό μοι ἐμέμφου. καὶ εἰ βουλομένου μουσικὴν μαθεῖν σου παρ' ἐμοῦ δείξαιμί σοι πολὺ δεινοτέρους ἐμοῦ περὶ μουσικὴν, χάριν εἰδότας σοι εἰ ἐθέλεις παρ' αὐτῶν μανθάνειν, τί ἂν ἔτι μοι ταῦτα ποιοῦντι μέμφοιο; οὐδὲν ἂν δικαίως γε, ὦ Σώκρατες. ἐγὼ τοίνυν δείξω, ὦ Κριτόβουλε, ὅσα νῦν

λιπα-

sustulisses. Ad hæc, existimare te diuitem esse uideo, & negligere rationes parandæ pecuniæ, & amoribus, quasi tibi liceat, adhibere mentem. His de rebus miseret me tui, ne quod insanibile malum patiare, deiectusque inopia graui labores. Mihi uerò si quid opus sit, nosti credo non deesse qui succurrant, remque suppeditent. Itaque si perpauca dederint, hanc meam uictus rationem effluentia abundantiaque complebunt. Amici tui quanquam satis multas opes habeant, & supellectili sua magis quàm tu tua debent esse contenti, tamen ad te conuertent oculos ut emolumenta beneficiaque recepturi. Tum Critobulus, His ego, ô Socrates, contradicere non possum. Sed tempus est quo mihi præesse & uiam monstrare potes, ut rerum tenuitate ne fiam miser. His auditis Socrates, Censen' te Critobule, inquit, istuc mirum inmodum absurdè facere? qui paulò antè quum dixissem me diuitijs abundare, perinde arrisisti quasi nunquam nouissem quid esset opulentia: nec antè finem fecisti, quàm reprehensum coegeris fateri ne centesimam quidem bonorum tuorum partem me possidere, nunc autem iubes me præesse tibi, curamque adhibere ne uerè pauper omnino fias? Sic est, inquit, ô Socrates. Nam uideo te unam quandam rationem quæstus faciundi ditescendique nosse, & facultates parare. Itaque spero te, qui à tenui principio rem facis auctiorem, à magno perfacilè multas opes esse pariturum. Meministi'ne Critobule, quod paulò antè dicebas inter disputandum, (ubi ne grunnire quidem contrà mihi per te licuit) nec equos, nec terram, nec oues, nec argentum, nec aliud quicquam quo nescias uti, in opibus habendum? ab his enim capiuntur emolumenta. Me uerò qui putas aliquo istorum uti scire, cui nihil ab initio generis huius unquam fuit? Ad hæc Socrates erat nostra sententia, etiam si quis rem non haberet, esse tamen scientiam domus regendæ, quam tenere posset. Quid igitur prohibet eam te scire? Id sanè Critobule, quod esset impedimento, quò minus homo tibijs canere sciret, si nec unquam habuisset ipse tibias, nec alius illi suas discendi causa tradidisset. Eadem mihi ratio est in œconomia. Nam nec ipse rerũ facultates habui quibus uterer instrumentis, & hanc artẽ discerem: nec alius unquam mihi sua regenda commisit. Tu uerò tua nunc tradere uis. Illi adeò qui primũ discũt fidibus, lyras demoliuntur. Et ego quidem si in re tua familiari œconomiam discere contenderem, fortasse tuam domum labefactarem. Ad hæc Critobulus, Magno mihi studio Socrates subterfugere conaris, nequid me iuues ad ea facilius sustinenda, quæ mihi necessaria sunt negocia. Ego certè quidem minimè subterfugio, inquit Socrates: sed quæcunque teneo, tibi perquam libenter exponam.

Cap. 5.

Si uenisses ignem petitum, qui apud me nullus esset, non argueres me credo, nec mihi molestus esses si aliò te ducerem unde tibi capere liceret. Et si à me peteres aquam, ego qui non haberem, aliò te ducerem unde accipere posses, non dubito quin istuc probares. Quòd si tibi musicam à nobis discere uolenti ostenderem multò peritiores illius artis atque uenustatis, tibi non incognitos, qui tibi, si uelles ab eis discere, gratiam haberent: quod hæc agenti mihi iam crimen obijceres? Nullum iure Socrates. Tibi igitur Critobule

Cap. 6.

mon-

mõstrabo alios me lõgè exercitatiores his rebus, quas ut à me discas, auidè blãdéq; rogas. Fateor me studiosè & diligẽter curasse seruasse qui in quaq; re prudẽtissimi & sapiẽtissimi esse uidebãtur. Nã quũ aliquãdo didicissem, ab actionibus ijsdem alios admodũ pauperes, alios perquam diuites esse, admiratione captus hæsi, & hoc quid esset, inquisitione & inuestigatione dignum putaui. Quumq; perscrutarer propriã peculiaremq; cur hæc ita fierẽt, rationẽ, esse deprehendi: Qui temerè & inconsultò negocia gerebãt, damnũ facere uidebam. Qui statuto cõsilio rẽ diligenter administrabãt, eos expeditius & facilius agere, atq; maiore cũ quæstu, animaduertebã. à quibus si discere uelis, existimo te, nisi tibi deus aduersetur & repugnet, ad rem locupletandam impigrum fore, et magnas opes quæsiturũ. Quæ quum Critobulus audisset, Nunc, inquit, te iam Socrates nõ anté dimittã, quàm promissa corã his amicis ostẽderis. Quid igitur, inquit Socrates, si tibi monstrem primum qui magna ui argẽti domos inutiles ædificant, alios autẽ qui minore pecunia extruũt ita commodas, ut omnia quibus opus est, cõtineant: uideborne tibi opus hoc unum mõstrare in eorum genere quæ ad œconomiã pertinẽt? Maximè, inquit Critobulus. Quid si postea (quod est huic rei consequens) ostendã non deesse qui quũ permulta uariáq; possideant instrumenta, nequeant, quando opus est, illis uti, nec sciãt salua sint necne, ideóq; frequẽter molestiã & ipsi capiãt, & seruis afferant. alios esse qui plura nõ habẽãt, imò pauciora, sed ita posita, ut quũ sit usus, habeãtur in promptu? Horum causa quænã est, ô Socrates? an quòd ab illis, ut fors tulit, singula quæq; proiecta sunt, ab his suo loco & ordine collocata? Sanè quidem, inquit, quòd nihil in loco fortuito, sed unumquodq; in apto dispositũ est. Hoc tum Critobulus, Nonnihil œconomicum dicere uideris. Quid si tibi demonstro, seruos hic omnes (ut ita dicã) uinctos esse, et tamen frequenter esse fugitiuos. illic solutos, attamen laborare & manere uelle: non & hoc uidebor animaduersione dignum munus œconomiæ monstrare? Sanè quidẽ, inquit Critobulus, nec mediocri animaduersione. Quid si eodem modo & in ijs qui agriculturæ dãt operã, doceo alios esse qui dicant se omnibus fortunis euersos ab illa, & ad inopiã redactos, alios abundè & pulchrè ab eadẽ percipere omnia quibus egẽt? Næ operæprecium facies, inquit Critobulus. Nam fortasse non in ea solùm quæ necessaria uidentur, impendunt, sed & in alia quæ detrimentũ afferunt, domũq; labefactant. Tum Socrates, Nõnulli fortasse reperiuntur huiusmodi. at ego de talibus nõ ago, sed ijs qui nõ habẽt quod in res necessarias impendãt, tametsi agrum colere se confirmant. Quid est huic rei causæ? Ego te quidẽ ad eos perducã, inquit Socrates: tu uerò spectans & obseruãs quid agant, utiq; disces. Equidẽ certè, si possum. Atqui spectandũ tibi est, & iudicandum periculũ possis'ne discere. Nunc ego tibi conscius sum temporis eius, quũ multò mane surgeres, & iter nõ paruũ faceres ad comœdiarũ spectaculũ, atq; mihi suaderes ut tecũ magno studio spectarẽ. Ad huiusmodi uero exercendi genus haud unquã me uocasti. Enimuero tibi ridiculus esse uideor, ô Socrates. Multò magis, inqt, ipse tibi ridiculus esse uidebere, si tibi demõstrauero nõnullos ab arte equestri eo deuenisse tenuitatis,

λιπαρῶς παρ' ἐμοῦ μανθάνειν, πολὺ ἄλλους δεινοτέρους ἐμοῦ σοι περὶ ταῦτα. ὁμολογῶ δὲ μεμεληκέναι μοι, οἵτινες ἑκάστα ἐπιστημονέστατοί εἰσι τῶν ἐν τῇ πόλει. καταμαθὼν γάρ ποτε ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἔργων, τοὺς μὲν πάνυ ἀπόρους ὄντας, τοὺς δὲ πάνυ πλουσίους, ἀπεθαύμασα. καὶ ἔδοξέ μοι ἄξιον εἶναι ἐπισκέψεως, ὅ, τι εἴη τοῦτο. καὶ ηὗρον ἐπισκοπῶν, πάνυ οἰκείως ταῦτα γιγνόμενα. τοὺς μὲν γὰρ εἰκῇ ταῦτα πράττοντας, ζημιουμένους ἑώρων. τοὺς δὲ γνώμῃ συντεταγμένῃ ἐπιμελουμένους, καὶ θᾶττον καὶ ῥᾷον καὶ κερδαλεώτερον κατέγνων πράττοντας. παρ' ὧν ἂν καὶ σὲ οἶμαι εἰ βούλοιο μαθόντα, εἴ σοι ὁ θεὸς μὴ ἐναντιοῖτο, πάνυ ἂν δεινὸν χρηματιστὴν γενέσθαι. ἀκούσας ταῦτα ὁ Κριτόβουλος, εἶπεν· οὐκέτι ἀφήσω, ὦ Σώκρατες, πρίν ἄν μοι ἃ ὑπέσχησαι ἐναντίον τῶν φίλων τουτωνὶ ἀποδείξῃς. τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, ἢν σοι ἀποδεικνύω πρῶτον μὲν οἰκίας τοὺς μὲν ἀπὸ πολλοῦ ἀργυρίου ἀχρήστους οἰκοδομοῦντας, τοὺς δὲ ἀπὸ πολὺ ἐλάττονος πάντα ἐχούσας ὅσα δεῖ, ἦ δόξω ἕν τί σοι τοῦτο τῶν οἰκονομικῶν ἔργων ἐπιδεικνύναι; καὶ πάνυ γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. τί δ' ἢν τὸ τούτου ἀκόλουθον μετὰ τοῦτό σοι ἐπιδεικνύω, τοὺς μὲν πάνυ πολλὰ καὶ παντοῖα κεκτημένους ἔπιπλα, καὶ τούτοις ὅταν δέωνται μὴ ἔχοντας χρῆσθαι, μὴ δὲ εἰδότας εἰ σῶά ἐστιν αὐτοῖς, καὶ διὰ ταῦτα πολλὰ μὲν αὐτοὺς ἀνιωμένους, πολλὰ δ' ἀνιῶντας τοὺς οἰκέτας. τοὺς δὲ οὐδὲν πλέον, ἀλλὰ καὶ μείονα τούτων κεκτημένους ἔχοντας εὐθὺς ἕτοιμα, ὅταν ὧν δέωνται χρῆσθαι. ἀλλὰ τί οὖν τούτων ἐστὶν, ὦ Σώκρατες, αἴτιον, ἢ ὅτι τοῖς μὲν ὅπου ἔτυχεν ἕκαστον καταβέβληται, τοῖς δὲ ἐν χώρᾳ ἕκαστα τεταγμένα κεῖται; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης. καὶ οὐδ' ἐν χώρᾳ γ' ἐν ᾗ ἔτυχεν, ἀλλ' ἔνθα προσήκει ἕκαστα διατέτακται. λέγειν τί μοι δοκεῖς, ἔφη, ὁ Κριτόβουλος, καὶ τοῦτο τῶν οἰκονομικῶν. τί οὖν ἢν σοι, ἔφη, καὶ οἰκέτας αὖ ἐπιδεικνύω ἔνθα μὲν πάντας ὡς εἰπεῖν δεδεμένους, καὶ τούτους θαμινὰ ἀποδιδράσκοντας, ἔνθα δὲ λελυμένους καὶ ἐθέλοντάς τε ἐργάζεσθαι καὶ παραμένειν, οὐ καὶ τοῦτό σοι δόξω ἀξιοθέατον τῆς οἰκονομίας ἔργον ἐπιδεικνύναι; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ σφόδρα γε. ἢν δὲ καὶ παραπλησίως γεωργίας γεωργοῦντας, τοὺς μὲν ἀπολωλέναι φάσκοντας ὑπὸ γεωργίας καὶ ἀπορουμένους, τοὺς δὲ ἀφθόνως καὶ καλῶς πάντα ἔχοντας, ὅσων δέονται ἀπὸ τῆς γεωργίας; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. ἴσως γὰρ ἀναλίσκουσιν οὐκ εἰς ἃ δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἃ βλάβην φέρει αὐτῷ καὶ τῷ οἴκῳ. εἰσὶ μὲν καὶ τοιοῦτοί τινες, ἔφη ὁ Σωκράτης. ἀλλ' ἐγὼ οὐ τούτους λέγω, ἀλλ' οἳ οὐδ' εἰς τἀναγκαῖα ἔχουσι δαπανᾶν, γεωργεῖν φάσκοντες. καὶ τί ἂν εἴη τούτου αἴτιον, ἔφη, ὦ Σώκρατες; ἐγώ σε ἄξω καὶ ἐπὶ τούτους, ἔφη ὁ Σωκράτης. σὺ δὲ θεώμενος δήπου καταμαθήσῃ. νὴ Δί', ἔφη, ἢν δύνωμαί γε. οὐκοῦν χρὴ θεώμενον, σαυτοῦ ἀποπειρᾶσθαι εἰ γνώσῃ. νῦν δ' ἐγώ σοι σύνοιδα ἐπὶ μὲν κωμῳδῶν θέαν, καὶ πάνυ πρῲ ἀνιστάμενον, καὶ πάνυ μακρὰν ὁδὸν βαδίζοντα, καὶ ἐμὲ ἀναπείθοντα προθύμως συνθεᾶσθαι. ἐπὶ δὲ τοιοῦτον οὐδέν με πώποτε ἔργον παρεκάλεσας. οὐκοῦν γελοῖός σοι φαίνομαι εἶναι, ὦ Σώκρατες; σαυτῷ δὲ πολὺ νὴ Δί', ἔφη, γελοιότερος. ἢν δὲ καὶ ἀφ' ἱππικῆς σοι ἐπιδεικνύω, τοὺς μὲν εἰς ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων

δέων ἐληλυθότας, τοὺς δὲ διὰ τὴν ἱππικὴν καὶ πάνυ εὐπόρους ὄντας, καὶ ἅμα ἀγαλλομένους ἐπὶ τῷ κέρδει. Ἐγὼ οὖν τούτους μὲν καὶ ἐγὼ ὁρῶ, καὶ οἶδα ἑκατέρους, καὶ οὐδέν τι μᾶλλον τῶν κερδαινόντων γίγνομαι. Θεᾷ γὰρ αὐτοὺς ὥσπερ τοὺς τραγῳδούς τε καὶ κωμῳδούς, οὐχ ὅπως ποιητὰς οἴομαι γένῃ, ἀλλ' ὅπως ἡσθῇς, ἰδών τι ἢ ἀκούσας. Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως οὕτως ὀρθῶς ἔχει, οὐ γὰρ ποιητὴς βούλει γενέσθαι. Ἱππικῇ δ' ἀναγκαζόμενος χρῆσθαι, οὐ μωρὸς οἴει εἶναι, εἰ μὴ σκοπεῖς ὅπως μὴ ἰδιώτης ἔσει τούτου τοῦ ἔργου, ἄλλως τε καὶ τῶν αὐτῶν ὄντων ἀγαθῶν εἴς τε τὴν χρῆσιν, καὶ κερδαλέων εἰς πώλησιν ὄντων; Πωλοδαμνεῖν με κελεύεις, ὦ Σώκρατες; Οὐ μὰ Δί' οὐδέν τι μᾶλλον, ἢ καὶ γεωργοὺς ἐκ παιδίων ὠνούμενον, κατασκευάζειν. Ἀλλ' εἶναί τινές μοι δοκοῦσιν ἡλικίαι καὶ ἵππων καὶ ἀνθρώπων, αἳ εὐθύς τε χρήσιμαί εἰσι, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδόασιν. Ἔχω δ' ἐπιδεῖξαι καὶ γυναιξὶ ταῖς γαμεταῖς τοὺς μὲν οὕτω χρωμένους, ὥστε συνεργοὺς ἔχειν αὐτάς, εἰς τὸ συναύξειν τοὺς οἴκους· τοὺς δὲ ᾗ οἱ πλεῖστοι λυμαίνονται. Καὶ τούτου πότερον χρή, ὦ Σώκρατες, τὸν ἄνδρα αἰτιᾶσθαι, ἢ τὴν γυναῖκα; Πρόβατον μέν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢν κακῶς ἔχῃ, τὸν νομέα αἰτιώμεθα. Καὶ ἵππος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢν κακουργῇ, τὸν ἱππέα κακίζομεν. Τῆς δὲ γυναικός, εἰ μὲν διδασκομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τἀγαθὰ κακοποιεῖ, ἴσως δικαίως ἂν ἡ γυνὴ τὴν αἰτίαν ἔχοι. Εἰ δὲ μὴ διδάσκων τὰ καλὰ κἀγαθὰ, ἀνεπιστήμονι τούτων χρῷτο, ἆρα οὐ δικαίως ἂν ὁ ἀνὴρ τὴν αἰτίαν ἔχοι; Πάντως δ', ἔφη, ὦ Κριτόβουλε (φίλοι γάρ ἐσμεν οἱ παρόντες) ἀπαληθεῦσαι πρὸς ἡμᾶς. Ἔστιν ὅτῳ ἄλλῳ τῶν σπουδαίων πλείω ἐπιτρέπεις ἢ τῇ γυναικί; Οὐδενί, ἔφη. Ἔστι δὲ ὅτῳ ἐλάττονα διαλέγῃ ἢ τῇ γυναικί; Εἰ δὲ μή, οὐ πολλοῖς γε, ἔφη. Ἔγημας δὲ αὐτὴν παῖδα νέαν μάλιστα, καὶ ὡς ἐδύνατο ἐλάχιστα ἑωρακυῖαν καὶ ἀκηκουῖαν; Μάλιστα. Οὐκοῦν πολὺ θαυμαστότερον, εἴ τι ὧν δεῖ λέγειν ἢ πράττειν ἐπίσταιτο, ἢ εἰ ἐξαμαρτάνοι. Οἷς δὲ σὺ λέγεις ἀγαθὰς εἶναι γυναῖκας, ὦ Σώκρατες, ἦ αὐτοὶ ταύτας ἐπαίδευσαν; Οὐδὲν οἷόν τε ἐπισκέψασθαι. Συστήσω δέ σοι ἐγὼ καὶ Ἀσπασίαν, ἣ ἐπιστημονέστερον ἐμοῦ σοι ταῦτα πάντα ἐπιδείξει. Νομίζω δὲ γυναῖκα κοινωνὸν ἀγαθὴν οἴκου οὖσαν, πάνυ ἀντίρροπον εἶναι τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ τὸ ἀγαθόν. Ἔρχεται μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῶν τοῦ ἀνδρὸς πράξεων τὰ κτήματα ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Δαπανᾶται δὲ διὰ τῶν τῆς γυναικὸς ταμιευμάτων τὰ πλεῖστα. Καὶ εὖ μὲν τούτων γιγνομένων αὔξονται οἱ οἶκοι, κακῶς δὲ τούτων πραττομένων, οἱ οἶκοι μειοῦνται. Οἶμαι δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, τοὺς ἀξίως λόγου ἑκάστην ἐργαζομένους, ἔχειν ἄν ἐπιδεῖξαί σοι, εἴ τι προσδεῖσθαι νομίζεις. Ἀλλὰ πάσας μὲν τί σε δεῖ ἐπιδεικνύναι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Οὔτε γὰρ κτήσασθαι πασῶν τῶν τεχνῶν ἐργάτας ῥᾴδιον οἵους δεῖ, οὔτε ἔμπειρον γενέσθαι αὐτῶν οἷόν τε. Ἀλλ' αἳ δοκοῦσι κάλλισται τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐμοὶ πρέπειν ἂν μάλιστα ἐπιμελομένῳ, ταύτας μοι καὶ αὐτὰς ἐπιδείκνυε, καὶ τοὺς πράττοντας αὐτάς, καὶ αὐτὸς δέ, ὅ τι δύνασαι, συνωφέλει εἰς ταῦτα διδάσκων. Ἀλλὰ καλῶς, ἔφη, λέγεις, ὦ Κριτόβουλε. Καὶ γὰρ αἵ γε βαναυσικαὶ καλούμεναι, καὶ ἐπίρρητοί εἰσι, καὶ εἰκότως μέντοι πάνυ ἀδοξοῦνται πρὸς τῶν πόλεων. Καταλυμαίνονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε

ἐργα-

tatis, ut alimentũ sibi necessariũ suppeditare non possent: alios facultatis huius beneficio ditißimos esse, & magnitudine quæstus gloriari & exultare. Hos equidem uideo, utrosq; nosco: nihilo uberiorem quæstũ facio. Nempe quòd eos haud secus atq; tragœdos comœdosq; spectare soles, non (opinor) quò sis poeta, sed ut oculis auribusúe capias uoluptatem. Nec improbè fortasse res ita sunt constitutæ. non enim uis effici poeta. Quum enim te cogat ciuitas artẽ facere equestrẽ, satis'ne sanũ te esse putas, nisi uides quì fiat ut huius rei ne sis rudis & imperitus? præsertim quũ eadẽ sint utilia, si uelis uti: quæstuosa, si uẽdere. Equos me domare iubes Socrates? Minimè uerò, non magis quàm futuros agricolas à paruulis emptos parare. Sed equorũ et hominum quædã mihi uidentur ætates atq; staturæ, quæ statim sunt usui, atq; in melius crescũt. Porrò autem quosdam mõstrare possum qui sic utũtur uxoribus, ut habeãt eas adiutrices in augẽda re familiari: alios qui nesciãt uti. Nã permulti inde capiũt detrimentũ. Vter hîc accusandus, ô Socrates, uir, an mulier? Ouis, inquit ille, si male habeat, pastorẽ magna ex parte accusamus. Et si noceat equus, atq; maleficiũ cõmittat, in equitem crimẽ reijcimus. Mulier quã bona docet uir eius, si peccat, & maleficiũ admittit, ipsa iure culpam sustinebit. Si uerò neq; honesta neq; bona doceret, sed uxore inscia rudiq; uirtutis uteretur, nónne iure in eũ crimen trãsferretur? Omnino Critobule. Nos qui adsumus, quia amicitia iũcti sumus, alter alteri ueritatem ostẽdere debemus. Est ne cui ex reb. serijs plura quàm uxori tractãda cõmittis? Nemini, inquit. Est'ne cui pauciora quàm uxori loqueris? Si nõ nulli, paucis tamen. Eam uerò duxisti puellã ineunte adolescentia, & quæ uel quàm minimè multa uidisset & audisset. Adolescentulam duxi. Itaque multò magis admirandum uideretur si quid sciret quod uel dicere uel agere decet, quàm si in errore uersaretur, & à recto deflecteret. Quibus dicis uxores esse bonas ô Socrates, an eas erudierint ipsi, uidere non possumus. Ego tibi Critobule exempli causa Aspasiam cõstituam, quæ sapientius hæc omnia quàm ego tibi mõstrabit. Vxorẽ cui fidelis est communitas societasq; domus, arbitror par habere momentum uiro ad summum bonum adipiscendum. Venit enim domum magna ex parte quò bona uiri labore parta custodiat. Quæcunq; facienda sunt impensa, omnes ferè ab illa priuatæ, quemadmodum à quæstore publicæ, administrantur. Hæc autem quum bene & ratione fiunt, domus augentur: quum male & temerè, decrescunt. Qui cæteras artes singulas exercent, uiros memorabiles demonstrare me tibi posse credo, si aliarum præterea indigere te putas. Quid uerò opus est alias ostendere? inquit Critobulus. nec enim facile est comparare qui omnes, uti bonum est, faciant artes: nec fieri potest ut fiam tandem omnium peritus. Sed quæ uidentur esse pulcherrimæ, ac studenti mihi congruentißimæ, eas ipse mihi, et in illis claros artifices ostende: tuq; docendo, quia aliquid potes, ad hæc adipiscenda me iuua. Pulchrè, inquit, mi Critobule. Etenim quæ βαναυσικαὶ, id est illiberales uocantur, abiectæ fœdæq; sunt, nec immeritò omnium maximè improbantur quas proferunt ciuitates. Nam quorum cura & opera exercentur, eorum corpora

fran-

frangunt, inquinantque. Sedere, & in umbra uersari, & in his nonnullæ ad ignem totos dies agere cogunt. Corporibus effœminatis animi multò languidiores efficiuntur, & infirmiores. Multoque minus habent ocij generis huius artes, quàm ut amicis & ciuitati operam dare possint. Quamobrem qui faciunt illas, & amicis uti malè, & præsidio fraudare patriam uidentur. Et in quibusdam ciuitatibus in ijs maximè quæ studio belli captæ, rei militari dant operam, nemini ciuium licet artes sordidas exercere. Quibus igitur nobis Socrates, utendum censes? Num, inquit Socrates, regem Persarum imitari uerebimur? Illum quidem ferunt inter pulcherrima maximeque necessaria studia agriculturam artemque bellicam ducere, & utranque diligenter atque studiose curare. Hæc ut audijt Critobulus, Credis, inquit, regi Persarum agriculturam esse curæ? Cui Socrates, Si uideamus quid, agat, hoc modo fortasse discemus si quid sit ei curæ. Nam conuenit inter nos eum res bellicas strenue curare, & diligenter administrare: quòd quum milites ex qualibuscunque nationibus recipiat, cuique præfectò definierit in quot equites, sagittarios, funditores, gerrhophoros, id est scuta & eiusmodi tegumenta ferentes, alimentum partiri debeat. Præfecit eos, qui regere possint quibus præsunt: quique, si hostis irrumpant, fines tueantur. Præter hos & custodes in arcibus alere consueuit. Custodibus alimentum suggerit huic ab eo muneri præfectus. Rex in singulos annos omnes præter eos qui custodiunt arces, eò cogit quò uocatur concilium: recenset qui stipendia merent, atque alios quos in armis esse iussit. Qui non ita procul à regia distant, ad eos ipse inspectionis causa proficiscitur: qui longius incolunt, ad eos mittit haud dubiæ fidei uiros, qui res sociorum inspiciant. Custodum præfectos, & chiliarchos, id est qui mille uiros ducunt: & satrapas, si imperatum sibi militum numerum expleant, atque lectos egregiosque uiros equis & armis pulchrè instructos exhibeant: & honoribus auget, & donis ingentibus ditat. Quos autem magistratus ducesque reperit aut segnes aut auaros, & quæstus auidos, acerbè castigat, & abire magistratu iubet: alios qui res gerant, constituit. Hæc quum faciat, illum sine ulla dubitatione rerum bellicarum studiosum esse arbitramur. Præterea quantam potest regni sui partem percurrens inspicit ipse, ac ueluti censor in iudicium morum uocat. Quod reliquum est, inspiciunt uiri fideles ab eo missi. Quos præsides locum populo frequentem, agrum excultum, arborum fructuumque quos singula ferunt, plenum præstare cognoscit, hos insuper alia terræ parte adauget, donis ornat, sedibus honorificis præmij causa donat. Quibus autem uidet ociosam incultamque terram, & hominibus infrequentem, siue istud crudelitate, siue contumelia, siue negligentia factum est, illos castigat, imperio priuat, & alijs magistratibus constitutis, abijcit. Hæc quũ gerit, censen' curare minus quò terra à cultoribus exerceatur, quàm qui tutò à præsidijs custodiatur? Sunt illi magistratus nõ ijdẽ utrique generi præpositi, sed alij incolis operisque præsunt, à qui

ἐργαζομένων, καὶ τῶν ἐπιμελομένων, ἀναγκάζουσαι καθῆσθαι καὶ σκιατραφεῖσθαι. ἐνίαι δὲ καὶ πρὸς πῦρ ἡμερεύειν. τῶν δὲ σωμάτων θηλυνομένων, καὶ αἱ ψυχαὶ πολὺ ἀρρωστότεραι γίγνονται. καὶ ἀσχολίας δὲ μάλιστα ἔχουσαι, καὶ φίλων καὶ πόλεως συνεπιμελεῖσθαι, αἱ βαναυσικαὶ καλούμεναι, ὥστε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσι κακῶς καὶ φίλοις χρῆσθαι, καὶ ταῖς πατρίσιν ἀλεξητῆρες εἶναι. καὶ ἐν ἐνίαις μὲν τῶν πόλεων, μάλιστα δ' ἐν ταῖς εὐπολέμοις δοκούσαις εἶναι, οὐδ' ἔξεστι τῶν πολιτῶν οὐδενὶ, βαναυσικὰς τέχνας ἐργάζεσθαι. ἡμῖν δὲ δὴ, ποίαις συμβουλεύεις, ὦ σώκρατες, χρῆσθαι; ἆρα, ἔφη ὁ σωκράτης, μὴ αἰσχυνθῶμεν τὸν περσῶν βασιλέα μιμήσασθαι; ἐκεῖνον γάρ φασιν ἐν τοῖς καλλίστοις τε καὶ ἀναγκαιοτάτοις ἡγούμενον εἶναι ἐπιμελήμασι γεωργίαν τε καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην, τούτων ἀμφοτέρων ἰσχυρῶς ἐπιμελεῖσθαι. καὶ ὁ κριτόβουλος ἀκούσας ταῦτα, εἶπε· καὶ τοῦτο πιστεύεις, ὦ σώκρατες, βασιλέα τὸν περσῶν γεωργίας τι συνεπιμελεῖσθαι; ὧδ' ἂν ἔφη ὁ σωκράτης, ἐπισκοποῦντες, ὦ κριτόβουλε, ἴσως ἂν καταμάθοιμεν, εἴ τι συνεπιμελεῖται. τῶν μὲν γὰρ πολεμικῶν ἔργων ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐπιμελεῖσθαι. ὅτι ἐξ ὁπόσων τῶν ἐθνῶν λαμβάνων τέτακται τῷ ἄρχοντι ἑκάστῳ, εἰς ὁπόσους δεῖ διδόναι τροφὴν, ἱππέας καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ γερροφόρους, οἵτινες τῶν τε ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων ἱκανοὶ ἔσονται κρατεῖν, καὶ ἢν πολέμιοι ἐπίωσιν, ἀρήξουσι τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων φύλακας ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι τρέφει. καὶ τὴν μὲν τροφὴν, τοῖς φρουροῖς δίδωσιν ὁ ἄρχων ᾧ τοῦτο προστέτακται. βασιλεὺς δὲ κατ' ἐνιαυτὸν ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν ἄλλων οἷς ὡπλίσθαι προστέτακται. καὶ πάντας ἅμα συνάγων, πλὴν τοὺς ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν, ἔνθα δὴ ὁ σύλλογος καλεῖται. καὶ τοὺς μὲν ἀμφὶ τὴν αὑτοῦ οἴκησιν αὐτὸς ἐφορᾷ. τοὺς δὲ πρόσω ἀποικοῦντας πιστοὺς πέμπει ἐπισκοπεῖν. καὶ οἳ μὲν ἂν φαίνωνται τῶν φρουράρχων καὶ τῶν χιλιάρχων, καὶ τῶν σατραπῶν, τὸν ἀριθμὸν τοῦ τεταγμένου ἔκπλεων ἔχοντες. καὶ τούτους δοκίμοις ἵπποις τε καὶ ὅπλοις κατεσκευασμένους παρέχωσι, τούτους μὲν τοὺς ἄρχοντας, καὶ ταῖς τιμαῖς αὔξει, καὶ δώροις μεγάλοις καταπλουτίζει. οὓς δ' ἂν εὕρῃ τῶν ἀρχόντων, ἢ καταμελοῦντας τῶν φρουράρχων, ἢ κατακερδαίνοντας, τούτους χαλεπῶς κολάζει, καὶ παύων τῆς ἀρχῆς, ἄλλους ἐπιμελητὰς καθίστησι. τῶν μὲν δὴ πολεμικῶν ἔργων ταῦτα ποιῶν, δοκεῖ ἡμῖν ἀναμφιλόγως ἐπιμελεῖσθαι. ἔτι δὲ ὁπόσην μὲν τῆς χώρας διελαύνων ἐφορᾷ αὐτὸς, καὶ δοκιμάζει. ὁπόσην δὲ μὴ αὐτὸς ἐφορᾷ, πέμπων πιστοὺς ἐπισκοπεῖται. καὶ οὓς μὲν ἂν αἰσθάνηται τῶν ἀρχόντων συνοικουμένην γε τὴν χώραν παρεχομένους, καὶ ἐνεργὸν οὖσαν τὴν γῆν, καὶ πλήρη δένδρων τε ὧν ἑκάστη φέρει καὶ καρπῶν, τούτοις μὲν χώραν τε ἄλλην προστίθησι, καὶ δώροις κοσμεῖ, καὶ ἕδραις ἐντίμοις γεραίρει. οἷς δ' ἂν ὁρᾷ ἀργόν τε τὴν χώραν οὖσαν καὶ ὀλιγάνθρωπον, ἢ διὰ χαλεπότητα, ἢ δι' ὕβριν, ἢ δι' ἀμέλειαν, τούτους δὲ κολάζων καὶ παύων τῆς ἀρχῆς, ἄρχοντας ἄλλους καθίστησι. ταῦτα ποιῶν δοκεῖ οὐχ ἧττον ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως ἡ γῆ ἐνεργὸς ἔσται ὑπὸ τῶν κατοικούντων, ἢ ὅπως εὖ φυλάξεται ὑπὸ τῶν φρουρούντων. καὶ εἰσὶ δ' αὐτῷ οἱ ἄρχοντες διατεταγμένοι ἐφ' ἑκάτερον οὐχ οἱ αὐτοί. ἀλλ' οἱ μὲν ἄρχουσι τῶν κατοι

τοικούντων τε καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ δασμοὺς ἐκ τού-
των ἐκλέγουσιν. οἱ δ' ἄρχουσι τῶν ὡπλισμένων φρουρῶν,
κἂν μὲν ὁ φρούραρχος μὴ ἱκανῶς τῇ χώρᾳ ἀρήγῃ, ὁ τῶν
ἐνοικούντων ἄρχων καὶ τῶν ἔργων ἐπιμελούμενος, κατη-
γορεῖ τοῦ φρουράρχου, ὅτι οὐ δύνανται ἐργάζεσθαι διὰ τὴν ἀφυ-
λαξίαν. ἢν δὲ παρέχοντος τοῦ φρουράρχου εἰρήνην τοῖς ἔρ-
γοις, ὁ ἄρχων ὀλιγάνθρωπόν τε παρέχηται καὶ ἀργὸν τὴν
χώραν, τούτου αὖ κατηγορεῖ ὁ φρούραρχος. καὶ σχεδὸν τι οἱ
κακῶς τὴν χώραν ἐργαζόμενοι, οὔτε τοὺς φρουροὺς τρέφουσιν, 10
οὔτε δασμοὺς δύνανται ἀποδιδόναι. ὅπου δ' ἂν σατράπης
καθίσταται, οὗτος ἀμφοτέρων τούτων ἐπιμελεῖται. ἐκ
τούτων ὁ Κριτόβουλος εἶπεν· οὐκοῦν εἰ μὲν δὴ ταῦτα
ποιεῖ βασιλεύς, ὦ Σώκρατες, οὐδέν γ' ἐμοί γε δοκεῖ ἧττον
τῶν γεωργικῶν ἔργων ἐπιμελεῖσθαι, ἢ τῶν πολεμικῶν. ἔτι
δὲ πρὸς τούτοις ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐν ὁπόσαις τε χώραις
ἐνοικεῖ, καὶ εἰς ὁπόσας ἐπιστρέφεται, ἐπιμελεῖται τούτων,
ὅπως κῆποί τε ἔσονται οἱ παράδεισοι καλούμενοι, πάν-
των καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν μεστοί, ὁπόσα ἡ γῆ φύειν θέ- 20
λει. καὶ ἐν τούτοις αὐτὸς τὰ πλεῖστα διατρίβει, ὅταν μὴ
ὥρα τοῦ ἔτους ἐξείργῃ. νὴ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἀνάγ-
κη τοίνυν, ὦ Σώκρατες, ἔνθα γε διατρίβει αὐτός, καὶ
ὅπως ὡς κάλλιστοι κατεσκευασμένοι ἔσονται οἱ παρά-
δεισοι, ἐπιμελεῖσθαι δένδρεσι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι κα-
λοῖς, ὅσα ἡ γῆ φύει. φασὶ δέ τινες, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ
Κριτόβουλε, καὶ ὅταν δῶρα διδῷ ὁ βασιλεύς, πρῶτον μὲν
εἰσκαλεῖν τοὺς πολέμῳ ἀγαθοὺς γεγονότας, ὅτι οὐδὲν ὄφε-
λος πολλὰ ἀροῦν, εἰ μὴ εἶεν οἱ ἀρήξοντες. δεύτερον δὲ
τοὺς κατασκευάζοντας τὰς χώρας ἄριστα, καὶ ἐνεργοὺς 30
ποιοῦντας, λέγοντα, ὅτι οὐδ' ἂν οἱ ἄλκιμοι δύναιντο ζῆν,
εἰ μὴ εἶεν οἱ ἐργαζόμενοι. λέγεται δὲ καὶ Κῦρος ποτε, ὅσ-
περ εὐδοκιμώτατος δὴ βασιλεὺς γεγένηται, εἰπεῖν τοῖς
ἐπὶ τὰ δῶρα κεκλημένοις, ὅτι αὐτὸς ἂν δικαίως τὰ ἀμ-
φοτέρων δῶρα λαμβάνοι. κατασκευάζειν τε γὰρ ἄρι-
στος εἶναι ἔφη χώραν, καὶ ἀρήγειν τοῖς κατεσκευασμέ-
νοις. Κῦρος μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὦ Σώκρα-
τες, ἐπηγάλλετο οὐδέν γ' ἧττον, εἰ ταῦτ' ἔλεγεν, ἐπὶ τῷ
χώρας ἐνεργοὺς ποιεῖν καὶ κατασκευάζειν, ἢ ἐπὶ τῷ πολε- 40
μικὸς εἶναι. καὶ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, Κῦρός γε εἰ
ἐβίωσεν, ἄριστος ἂν δοκεῖ ἄρχων γενέσθαι. καὶ τούτου τεκ-
μήρια ἄλλα τε πολλὰ παρέσχηται, καὶ ὁπότε περὶ τῆς βασι-
λείας τῷ ἀδελφῷ ἐπορεύετο μαχούμενος, παρὰ μὲν Κύ-
ρου οὐδεὶς λέγεται αὐτομολῆσαι πρὸς τὸν βασιλέα, πα-
ρὰ δὲ τοῦ βασιλέως πολλαὶ μυριάδες πρὸς Κῦρον. ἐγὼ δὲ
καὶ τοῦτο ἡγοῦμαι μέγα τεκμήριον, ἄρχοντος ἀρετῆς εἶναι,
ᾧ ἂν ἑκόντες πείθωνται, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς παραμένειν
ἐθέλωσιν. ἐκείνῳ δὲ καὶ οἱ φίλοι, ζῶντί τε συνεμάχον- 50
το, καὶ ἀποθανόντι συναπέθανον πάντες περὶ τὸν νεκρὸν
μαχόμενοι, πλήν γε Ἀριαίου. Ἀριαῖος δ' ἔτυχεν ἐπὶ τῷ
εὐωνύμῳ κέρατι τεταγμένος. οὗτος τοίνυν ὁ Κῦ-
ρος λέγεται Λυσάνδρῳ, ὅτε ἦλθεν ἄγων αὐτῷ τὰ παρὰ
τῶν συμμάχων δῶρα, ἄλλα τε φιλοφρονεῖσθαι, ὡς αὐτὸς
ἔφη ὁ Λύσανδρος ξένῳ ποτέ τινι ἐν Μεγάροις διηγούμε-
νος, καὶ τὸν ἐν Σάρδεσι παράδεισον ἐπιδεικνύναι αὐτὸν ἔφη.
ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος, ὡς καλὰ μὲν τὰ
δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στί-
χοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ τὰ πάντα καλῶς εἴη,
ὀσμαὶ

à quibus tributum & uectigal exigunt: alij militum præsidijs imperant. Quòd si præsidij caput & princeps minus quàm par est, agrum finesq; tueatur, magistratus incolarum qui ad opera faciunda aduigilat, illum reum facit & accusat, propterea quod homines loci custodia destituti, opus efficere non possunt. Si uerò custodiæ præfectus tutam tranquillamq; pacem det operum labori, præses agrum incultum & penè desertum reddat, in ius hunc ille 10 uocat. Etenim qui negligenter & imperitè agrum colunt, ij ferè neque præsidia nutriunt, neque pendere tributa possunt. Vbi uerò præsidet, satrapes, his ambobus regendis aduigilat. Ad hæc Critobulus, Hæc igitur si rex agit, nihilo minus res rusticas quàm bellicas administrare mihi uidetur. Addidit & his præterea Socrates.

Cap. 2. Quotquot incolit terras, & in quoscunque fines digreditur, adhibet diligentiam, ut horti, qui paradisi uocantur, pleni sint omnibus quos terra non 20 inuita producit fructibus, cùm pulchris, tum bonis: & in illis ipse plurimum, quum tempus anni non excludit, commoratur. Vera narras, inquit Critobulus. Necesse quidem est, ut ubi commoratur ipse, curet hortos optimè parari, & pulcherrimè arboribus alijsq; rebus omnibus quæ è terra nascuntur, ornari. Sunt qui dicant, inquit Socrates, quum rex ille dona dat, primùm egregios bello uiros ad se uocare, quia sit inutile multa arare, nisi sint qui culta tueantur: deinde eos qui optime colunt agros, 30 fertilesq; reddunt: quibus ostendit uiros fortes & bello deditos uiuere non posse, si non sint qui terram colant. Cyrus, qui fuit rex nomine & imperij gloria præclarus, quondam uocatis ad dona capiunda dixisse fertur, se suo iure utrorunque & militum & agricolarum dona capere posse, quòd, uti dicebat, agrum colere optimè sciret, & eos qui rusticum opus efficerent, armis tueri. Cyrus igitur, inquit Critobulus, si dicebat hæc, ostendebat non esse minus aut utilitatis aut ueræ laudis in agro 40 colendo, quàm in gerendo bello. Sanè quidem, inquit Socrates, Cyrus si uixisset, optimus princeps futurus uidetur. huius rei certa indicia dedit & alia multa, & illud, quum de regno in fratrem bello contenderet. A Cyro ad regem nemo transfugisse dicitur: ab rege ad Cyrum multæ μυριάδες, hoc est decem, uiginti, triginta aut plura millia. Hoc ego puto magnum esse regiæ uirtutis indicium, quòd ei non inuiti parebant, & duris in rebus ultrò permanebant: quodque amici pro uiuo dimi- 50 cabant, & quum perijsset, unà perierunt omnes pugnantes ad examine corpus, præter unum Arisum, qui in sinistro cornu fuerat constitutus. Hunc igitur Cyrum, quum Lysander ad eum uenisset, eique dona à socijs attulisset, ferunt & cæteris in rebus comem erga Lysandrum atque humanum fuisse, ut Lysander ipse cuidam narrauit hospiti Megaris: & ei quendam conseptum agrum diligenter consitum Sardibus ostendisse. Quum autem admiraretur Lysander & proceras & pulchras arbores pari interuallo sitas, rectos ordines, omnia in quincuncem pulchrè directa,

odores

odores multos & [illegible]ores, qui deambulantes comitarentur: quũ hæc inquã admiraretur, & dixiſſet, Me quidẽ Cyre omnia, quod pulchra ſuauiaq; ſunt, afficiũt admiratione, ſed multò magis miror nõ modo diligentiam ſed etiã ſolertiã eius à quo ſunt iſta dimenſa & deſcripta: Cyrũ, quòd hæc audiſſet, lætitia plenũ fuiſſe, et reſpondiſſe: Atqui ego iſta ſum dimenſus: mei ſunt ordines, mea deſcriptio. multæ etiã iſtarũ arborũ mea manu ſunt ſatæ. Lyſandrũ, quũ uirũ, & earum quas gerebat ueſtiũ pulchritudinẽ uideret, odorem ſentiret torques, armillas, annulos, gẽmas, & ornamẽta cætera nitore ſplendẽtia intueretur, dixiſſe, Quid ais Cyre? Túne manib. tuis aliquid horũ ſeuiſti? Et ei Cyrũ reſpondiſſe, Miraris iſta Lyſander? Iuro teſtorq; Mithram, (hoc nomine Solẽ Perſæ uocãt) me, quũ ualeo, nunquã prius accumbere, quàm aut bellicũ aut ruſticum opus exercitatione meã uãs, aut aliquid ex eo genere, quod magni ſemper facio, & efficere contendo, ſudauerim. Tum Lyſandrũ prehẽdiſſe dextrã eius, & dixiſſe, Rectè ego te Cyre beatũ puto, quoniam uirtuti tuæ fortuna coniuncta eſt.

Cap. 9. Hæc Critobule cõmemoro, quòd ab agricultura ne perbeati quidẽ ſe abſtinere poſſunt. Diligentia & ſtudio ſuccẽdit animos, ſimulq; dulci uoluptate delectat: auget rem familiarẽ, corpora exercet: ut ſit omnium facultas, quæ homini libero ſunt honeſta. Primùm cultoribus ea fert terra, quibus homines uiuunt. hoc amplius, gignit rerum ſuauium copiã, unde uoluptate recreãtur. deinde quæ aris atq; ſimulachris ſunt ornamẽto, & quibus ornantur ipſi. & hæc quidem cum ſuauiſſimis odoribus & aſpectu iucunda uarietate ſubminiſtrat. Præterea multa obſonia partim producit, partim alit: (etenim cũ agricultura, cura gregis, & ars pecuaria cõiuncta eſt) ut habeant et quibus placare deos, & quibus uti poſſint. Quũ abundantiſſimam rerũ copiã largiatur, haud ſinit eã cum mollitia & eneruata temeritate percipi, ſed hyberno frigore & æſtiuo calore firmat corpus, ſtrenuisq; laboribus aſſueſacit: quũq; nudos exercet qui manibus moliuntur opus, eis robur et uires addit. Et quia manè excitat eos qui diligẽter & ſtudioſe ſubigunt humũ, et impetu magno circũferri cogit, laborũ patiẽtes, fortes uirilesq; reddit. Etenĩ ſemper et in agro et in urbe reperies in tẽpore quod agas peropportunè. Adde quòd ſi quis uelit eques opẽ ferre ciuitati, equũ perfacilè nutrit agricultura: ſi pedes, ualidũ corpus & robuſtum præſtat. Et quemadmodũ ad terrã diligẽter mouendã, ſic et ad feras cõſectãdas incitat. Canibus enim ſimul dat alimẽti facilitatẽ, ſimul in agro paſcit feras. Et ut equis et canibus eſt adiumẽto, ſic et illis uiciſſim iuuantibus fundũ colit. Nã manè fert equus agri curatorẽ, & ei dat ſerius abeũdi facultatẽ. Canes autẽ feras arcent, ne fructibus pecudibusq; noceãt: & hominẽ in ſolitudine tutantur. Atq; rationes agricolarum ſuadẽt & hortãtur ut armati fines tueãtur, & ut quos terra fructus alit in mediũ, uictori percipiant: cursu, iaculo, ſaltuq; concertent. Quæ facultas artis ſuos rebus neceſſarijs auctiores reddit? Quæ ſe tractãtibus, maiores gratias refert? Quænam dulcius atq; ſuauius accipit artificem, & adeunti id, cuius indiget, liberalius porrigit? Quæ uerò lautius hoſpites excipit? Vbi locorum maior eſt facultas hyemandi multò igni, calidisq; bal-

ὀσμαὶ δὲ πολλαὶ καὶ ἡδεῖαι συμπαρομαρτοῖεν αὐτοῖς περιπατοῦσι, καὶ ταῦτα θαυμάζων, εἶπεν· ἀλλ' ἐγώ τοι, ὦ Κῦρε, πάντα μὲν θαυμάζω ἐπὶ τῷ κάλλει. πολὺ δὲ μᾶλλον ἄγαμαι τοῦ καταμετρήσαντός σοι καὶ διατάξαντος ἕκαστα τούτων. ἀκούσαντα δὲ ταῦτα τὸν Κῦρον ἡσθῆναί τε καὶ εἰπεῖν· ταῦτα τοίνυν, ὦ Λύσανδρε, ἐγὼ πάντα καὶ διεμέτρησα καὶ διέταξα. ἔστι δ' αὐτῶν φάναι ἃ καὶ ἐγὼ ἐφύτευσα αὐτός. καὶ ὁ Λύσανδρος ἔφη, ἀποβλέψας εἰς αὐτὸν, καὶ ἰδὼν τῶν τε ἱματίων τὸ κάλλος ὧν εἶχε, καὶ τῆς ὀσμῆς αἰσθόμενος καὶ τῶν στρεπτῶν, καὶ τῶν ψελίων τὸ κάλλος, καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου οὗ εἶχεν, εἰπεῖν· τί λέγεις φάναι, ὦ Κῦρε. ἦ γὰρ σὺ ταῖς χερσὶ τούτων τι ἐφύτευσας; καὶ τὸν Κῦρον ἀποκρίνασθαι. θαυμάζεις τοῦτο, ἔφη, ὦ Λύσανδρε, ὄμνυμί σοι τὸν Μίθρην, ὅτανπερ ὑγιαίνω, μὴ πώποτε δειπνῆσαι, πρὶν ἱδρῶσαι, ἢ τῶν πολεμικῶν τι, ἢ τῶν γεωργικῶν ἔργων μελετῶν, ἢ ἀεὶ ἕν γέ τι φιλοτιμούμενος. καὶ αὐτὸς μέντοι, ἔφη ὁ Λύσανδρος, ἀκούσας ταῦτα, δεξιώσασθαί τε καὶ εἰπεῖν. δικαίως μοι δοκεῖς, ὦ Κῦρε, εὐδαίμων εἶναι. ἀγαθὸς γὰρ ὢν ἀνὴρ εὐδαιμονεῖς. Ταῦτα δὲ, ὦ Κριτόβουλε, ἐγὼ διηγοῦμαι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τῆς γεωργίας οὐδ' οἱ πάνυ μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. ἔοικε γὰρ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι, ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἴκου αὔξησις, καὶ σωμάτων ἄσκησις, εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει. πρῶτον μὲν γὰρ ἀφ' ὧν ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα ἡ γῆ φέρει ἐργαζομένοις. καὶ ἀφ' ὧν τοίνυν ἡδυπαθοῦσι, προσεπιφέρει. ἔπειτα δὲ ὅσα κοσμοῦσι βωμοὺς καὶ ἀγάλματα, καὶ οἷς αὐτοὶ κοσμοῦνται, καὶ ταῦτα μετὰ ἡδίστων ὀσμῶν καὶ θεαμάτων παρέχει. ἔπειτα δὲ ὄψα πολλὰ τὰ μὲν φύει, τὰ δὲ τρέφει. καὶ γὰρ ἡ προβατευτικὴ τέχνη, συνῆπται τῇ γεωργίᾳ. ὥστε ἔχειν καὶ θεοὺς ἐξαρέσκεσθαι θύοντας, καὶ αὐτοὺς χρῆσθαι. παρέχουσα δ' ἀφθονώτατ' ἀγαθὰ οὐκ ἐᾷ ταῦτα μετὰ μαλακίας λαμβάνειν, ἀλλὰ ψύχη τε χειμῶνος καὶ θάλπη θέρους ἐθίζει καρτερεῖν. καὶ τοὺς μὲν αὐτουργοὺς διὰ τῶν χειρῶν γυμνάζουσα, ἰσχὺν αὐτοῖς προστίθησι. τοὺς δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ γεωργοῦντας, ἀνδρίζεσθαι πρωῒ ἐγείρουσα, καὶ πορεύεσθαι σφοδρῶς ἀναγκάζουσα. καὶ γὰρ ἐν τῷ χώρῳ καὶ ἐν τῷ ἄστει, ἀεὶ ἐν ὥρᾳ, αἱ ἐπικαιριώταται πράξεις εἰσίν. ἔπειτα ἤν τε σὺν ἵππῳ ἀρήγειν τις τῇ πόλει βούληται, τὸν ἵππον ἱκανωτάτη ἡ γεωργία συντρέφειν. ἤν τε πεζῇ, σφοδρὸν τὸ σῶμα παρέχει. θήραις τε ἐπιφιλοπονεῖσθαι συνεπαίρει τι ἡ γῆ. καὶ κυσὶν εὐπέτειαν τροφῆς παρέχουσα, καὶ θηρία συμπαρατρέφουσα. ὠφελούμενοι δὲ καὶ αἱ ἵπποι καὶ αἱ κύνες ἀπὸ τῆς γεωργίας, ἀντωφελοῦσι τὸν χῶρον. ὁ μὲν ἵππος, πρωΐ τε κομίζων τὸν κηδόμενον εἰς τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ἐξουσίαν παρέχων ὀψὲ ἀπιέναι. αἱ δὲ κύνες, τά τε θηρία ἀπερύκουσαι ἀπὸ λύμης καρπῶν καὶ προβάτων, καὶ τῇ τε ἐρημίᾳ τὴν ἀσφάλειαν συμπαρέχουσαι. παρορμᾷ δέ τι καὶ εἰς τὸ ἀρήγειν σὺν ὅπλοις τῇ χώρᾳ, καὶ ἡ γῆ τοὺς γεωργοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοὺς καρποὺς τρέφουσα, τῷ κρατοῦντι λαμβάνειν. καὶ δραμεῖν δὲ καὶ βαλεῖν καὶ πηδῆσαι, τίς ἱκανωτέρους τέχνη γεωργίας παρέχεται; τίς δὲ τοῖς ἐργαζομένοις πλείω τέχνη ἀντιχαρίζεται; τίς καὶ ἥδιον τὸν ἐπιμελόμενον δέχεται, προτείνουσα προσιόντι λαβεῖν ὅ, τι χρῄζει; τίς δὲ ξένους ἀφθονώτερον δέχεται; χειμάσαι δὲ πυρὶ ἀφθόνῳ καὶ θερμοῖς

λουτροῖς

λουτροῖς, ποῦ πολὺ πλείων εὐμάρεια ἐν χώρῳ τῳ; ποῦ δὲ ἥδιον θερίσαι, ὕδασί τε καὶ πνεύμασι καὶ σκιαῖς, ἢ κατ' ἀγρόν; τίς δὲ ἄλλη θεοῖς ἀπαρχὰς πρεπωδεστέρας παρέχει, ἢ ἑορτὰς πληρεστέρας ἀποδεικνύει; τίς δὲ οἰκέταις προσφιλεστέρα, ἢ γυναικὶ ἡδίων, ἢ τέκνοις ποθεινοτέρα, ἢ φίλοις εὐχαριστοτέρα; ἐμοὶ μὲν θαυμαστὸν δοκεῖ εἶναι εἴ τις ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ἢ κτῆμά τι τούτου ἥδιον κέκτηται, ἢ ἐπιμέλειαν ἡδίω τινὰ ταύτης εὕρηκεν, ἢ ὠφελιμωτέραν εἰς τὸν βίον. ἔτι δὲ ἡ γῆ θέλουσα τοὺς δυναμένους καταμανθάνειν, καὶ δικαιοσύνην διδάσκει. τοὺς γὰρ ἄριστα θεραπεύοντας αὐτὴν, πλεῖστα ἀγαθὰ ἀντιποιεῖ. ἐὰν δ' ἄρα καὶ ὑπὸ πλήθους ποτὲ στρατευμάτων τῶν ἔργων στερηθῶσιν οἱ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀναστρεφόμενοι, καὶ σφοδρῶς καὶ ἀνδρικῶς παιδευόμενοι, οὗτοι εὖ παρεσκευασμένοι καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, ἂν μὴ θεὸς ἀποκωλύῃ, δύνανται ἰόντες εἰς τὰς τῶν ἀποκωλυόντων, λαμβάνειν ἀφ' ὧν θρέψονται. πολλάκις δ' ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἀσφαλέστερόν ἐστι σὺν τοῖς ὅπλοις τὴν τροφὴν μαστεύειν, ἢ σὺν τοῖς γεωργικοῖς ὀργάνοις. συμπαιδεύει δὲ καὶ εἰς τὸ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοις ἡ γεωργία. ἐπί τε γὰρ τοὺς πολεμίους σὺν ἀνθρώποις δεῖ ἰέναι, τῆς τε γῆς σὺν ἀνθρώποις ἐστὶν ἡ ἐργασία. τὸν οὖν μέλλοντα εὖ γεωργήσειν, δεῖ τοὺς ἐργαστῆρας καὶ προθύμους παρασκευάζειν, καὶ πείθεσθαι θέλοντας. τόν τε ἐπὶ πολεμίους ἄγοντα, ταὐτὰ δεῖ μηχανᾶσθαι, δωρούμενόν τε τοῖς ποιοῦσιν ἃ δεῖ ποιεῖν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ κολάζοντα τοὺς ἀτακτοῦντας. καὶ παρακελεύεσθαι δὲ πολλάκις οὐδὲν ἧττον δεῖ τοῖς ἐργάταις τὸν γεωργὸν, ἢ τὸν στρατηγὸν τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐλπίδων δὲ ἀγαθῶν οὐδὲν ἧττον οἱ δοῦλοι τῶν ἐλευθέρων δέονται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὅπως μένειν θέλωσι. καλῶς δὲ κἀκεῖνος εἶπεν, ὃς ἔφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. εὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας, ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι. ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χερσεύειν, ἀποσβέννυνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι, σχεδόν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κριτόβουλος, εἶπεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔμοιγε, ὦ Σώκρατες, καλῶς δοκεῖς λέγειν. ὅτι δὲ τῆς γεωργικῆς τὰ πλεῖστα ἐστὶν ἀνθρώπῳ ἀδύνατα προνοῆσαι. καὶ γὰρ χάλαζαι καὶ πάχναι ἐνίοτε καὶ αὐχμοὶ, καὶ ὄμβροι ἐξαίσιοι καὶ ἐρυσίβαι, καὶ ἄλλα πολλάκις τὰ καλῶς ἐγνωσμένα καὶ πεποιημένα ἀφαιροῦνται. καὶ πρόβατα δ' ἐνίοτε κάλλιστα τεθραμμένα νόσος ἐλθοῦσα, κάκιστα ἀπώλεσεν. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Σωκράτης, εἶπεν· ἀλλ' ᾤμην ἔγωγέ σε, ὦ Κριτόβουλε, εἰδέναι, ὅτι οἱ θεοὶ οὐδὲν ἧττόν εἰσι κύριοι, τῶν ἐν τῇ γεωργίᾳ ἔργων, ἢ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ. καὶ τοὺς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ ὁρᾷς οἶμαι πρὸ τῶν πολεμικῶν πράξεων ἐξαρεσκομένους τοῖς θεοῖς, καὶ ἐπερωτῶντας θυσίαις καὶ οἰωνοῖς, ὅ,τι τε χρὴ ποιεῖν, καὶ ὅ,τι μή. περὶ δὲ τῶν γεωργικῶν πράξεων, ἧττον οἴει δεῖν τοὺς θεοὺς ἱλάσκεσθαι; εὖ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὅτι οἱ σώφρονες καὶ ὑπὲρ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν καρπῶν, καὶ βοῶν, καὶ ἵππων, καὶ προβάτων, καὶ ὑπὲρ πάντων γε δὴ τῶν κτημάτων τοὺς θεοὺς θεραπεύουσιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη ὦ Σώκρατες, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, κελεύων πειρᾶσθαι σὺν τοῖς θεοῖς ἄρχεσθαι παντὸς ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων, οὐδὲν ἧττον τῶν εἰρηνικῶν ἢ τῶν πολεμικῶν ἔργων. ταῦτα μὲν οὖν πειρασόμεθα οὕτω ποιεῖν.

σὺ δ'

balneis? ubi mensibus æstiuis iucundius uiuere licet aquis, uentis, umbris, quàm in agro? Est'ne ars alia quæ gratiores decorasq; magis offert libationes eas quæ primitiæ uocantur? aut quæ ferias & dies festos pleniores & locupletiores agit? Reperiesne quæ sit aut seruis amabilior, aut uxori iucundior, aut liberis desiderabilior, aut amicis gratior? Mihi mirum uidetur si quis homo liber hac iucundiorem tenuit possessionẽ, aut suauiorẽ inuenit curationẽ, aut ad usus uitæ accommodatiorẽ. Præterea terra uolens, eos qui cupiãt discere, iustitiã docet. Iis enim qui ipsi optimè ministrarũt, plurima beneficia remunerat. Si quando autem multitudine hostili ingruente, operarũ labore priuãtur ij qui uersantur in agricultura, & acriter uiriliterq; instituuntur, quia uires corporum & animorum sibi compararunt, in hostiũ fines, à quibus arcentur ab opere, impetu facto, (nisi deus auertat) possunt agere prædas, atq; sibi alimenta populari. Et plerunq; quum bellum infertur, tutius est armis quàm rusticis instrumentis alimentum quærere. Dat et agricultura documentum qui debeamus alijs alij succurrere, et suppeditare quod deest. Cum hominibus enim sunt adeunda bella & cum hominibus excolenda terra. Si quis agrum bene cultum uelit, operarios impigros & dicto audientes comparare debet. Qui copias agit in hostes, debet hæc moliri: dona ac præmia dare facientibus ea quæ bonos uiros agere par est: in eos animaduertere, qui flagitiose sceleratéq; uiuunt. Nec minus ab agricola operarij, quàm ab imperatore milites hortandi: nec minus bona spe serui quam liberi sunt alendi, sed etiam maiore, ut permanere uelint. Ille quidem præclarè, qui artium cæterarum parentem nutricemq; dixit agriculturam. Nam quando bene agitur cum ea, omnes aliæ uigent. ubi uerò necessitas coegit terram deseri, & incultam manere, propemodum terra mariq; extinguuntur. Cap. 10. *Quum audisset ista Critobulus, mihi quidem, inquit, uideris Socrates hæc dicere præclarè: considera uerò, & ante omnia mente perpende, esse permulta quæ nemo potest hac in arte præstare. Etenim grandines, pruinæ, glacies interdum, siccitates, imbres immodici, rubigines, & aliæ pestes, frequenter auferunt ea quæ consilio diligentiaque probè sunt elaborata: & aliquando pecudes optimè pastas inuasit morbus, ac pessimè necauit. Hæc ut audijt Socrates, Ego quidem, inquit, existimo te scire Critobule, deos haud minus rerum rusticarum quàm bellicarum principes esse. Vides opinor, duces & milites ante bellicas actiones sacris oper[...] dare, & hostijs auspicijsq; consulere deos, quid agendum sit, quidq; non agendum. De rusticis actionibus censes'ne minus rem diuinam esse faciundam? Ne dubita uiros bona mente præditos pro fructibus humidis & siccis, pro bobus & equis & ouibus, omnibusq; rerum facultatibus, dijs immortalibus seruire. Enim uero Socrates hæc pulchrè narras, qui mones inpetrata pace deorũ nullum nõ aggredi negocium, propterea quòd dij non minus pacatis rebus quàm bellicis præsunt. Hæc ita quidẽ facere conabimur.*

Tu

Tu uerò nobis hinc ad ea quæ quæ quum de œconomia diſſereres, reliquiſti, progredere: & quæ proxima finitimaq; ſunt, perſequere. Nam mihi modò uideor ex omnibus tuis uerbis clarius iam quàm antè, perſpicere quid faciundum ſit ad ea conſequenda quæ uita deſiderat. Quid igitur, inquit Socrates, ſi primum repetamus omnia de quibus egimus, & inter nos conuênit? uti, ſi poſſumus, eodem modo cætera oratione perſequi, et ſine cõtrouerſia explicare contendamus. Iucundum certè quidem eſt, inquit Critobulus, ut eos quib. eſt pecuniæ ratio communis, illam ſine controuerſia atq; dubitatione numerare, ſic & nos qui communiter ſermones conferimus, ea de quib. eſt inter nos diſputatio, animis conſentientibus explicare. Cêſuimus igitur, inquit Socrates, œconomiam cuiuſdã ſcientiæ nomẽ eſſe. Ea uidebatur, qua poſſunt homines augere domum: domus autẽ idem quod uniuerſa poſſeſſio. Nomine poſſeſsionis appellabamus quod ad uitã cuiq; eſſet utile. Vtilia reperiebãtur ea, quibuſcunq; ſciret aliquis uti. Omnes uerò ſciẽtias perdiſcere poſſe neminem iudicabamus: & à ciuitatibus improbari quæ βαναυσικαὶ dicũtur artes, propterea quòd eneruare corpora uidentur, & animos infringere. Huius euidentiſsimũ ſignũ futurũ, ſi quis hoſtibus in fines irrũpentibus, utroſq; ſeparatim poſitos agricolas & artifices interrogaret, utrũ potius eſſe uideretur, fines tueri, an agro relicto mœnia defendere? Arbitrabamur, ſi quis ita referret, eos qui in agro colendo uerſantur, plebiſcitũ rogationẽq; laturos, ut fines tuerẽtur: artifices uerò, ne prælio dimicarent, ſed, quod edocti ſunt, ſine tãto labore & periculo ſederẽt. Iudicauimus honeſto bonoq; uiro optimam & actionẽ & ſcientiã eſſe agriculturam, ex qua mortales ad uiuendũ neceſſaria capeſſunt. Hæc operis faciundi ratio cognitu perfacilis, & actu iucunda nobis eſſe uidebatur, & corporibus non modo optimã formã, ſed etiã ualetudinẽ ureſq; præbere: animos minimè negociũ faceſſere, amicos & ciuitates haudquaquam negligere, uiros ad fortitudinem excitare: quòd extra munitiones omnia ad uiuendum neceſſaria producit, atq; ruri laborantes alit: propterea genus hoc uitæ in ciuitatibus maximè probari, quia ciues & optimos & beneuolẽtiſſimos exhibet reipublicæ.

Cap. II. Tum Critobulus, Pulcherrimam & optimã iucundiſsimamq; ab agricultura duci uitam ut credã, ſatis ſuperq; mihi uideor adductus. Quod autem dixiſti mihi diſcẽdas eſſe rationes & eorum qui ſic agrum colũt, ut omnia quibus eſt opus, abunde capiant ab agricultura: & illorum, qui ſic elaborant, ut ab ea nihil adiuuentur: utraſq; te docẽte libenter audiam: ut quæ proſunt, agamus: quæ obſunt, ne aggrediamur. Quid igitur, inquit Socrates, ſi tibi principiò narrẽ ut olim cum uiro ſim cõgreſſus, qui re uera mihi eſſe uidebatur in eo genere uirorũ, quib. nomẽ honeſti boniq; uiri iure tribuitur? Libenter, inquit Critobulus, audire uelim. Nã et ego dignus hoc nomine fieri uehementer cupio. Tibi igitur exponã, inqt Socrates, ut ad illius uenerim cõtemplationẽ. Architectos præclaros, fabros excellẽtes, pictores eximios, ſtatuarios, &

σὺ δ᾽ ἡμῖν ἔνθεν λέγων περὶ τῆς οἰκονομίας ἀπέλιπες, πειρῶ τὰ τούτων ἐχόμενα διεκπεραίνειν. ὡς καὶ νῦν μοι δοκῶ ἀκηκοὼς ὅσα εἶπες, μᾶλλόν τι ἤδη διορᾶν ἢ πρόσθεν, ὅ, τι χρὴ ποιοῦντα βιοτεύειν. τί οὖν, ἔφη ὁ σωκράτης, εἰ πρῶτον μὲν ἐπανέλθοιμεν, ὅσα μὲν ὁμολογοῦντες διεληλύθαμεν, ἵν᾽ ἄν πως δυνώμεθα, πειρώμεθα, οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ διεξιέναι συνομολογοῦντες; ἡδύ γ᾽ οὖν ἐστιν, ἔφη ὁ κριτόβουλος, ὥσπερ καὶ χρημάτων κοινωνήσαντας, ἀναμφιλόγως διελθεῖν, οὕτω καὶ λόγων κοινωνοῦντας περὶ ὧν ἂν διαλεγώμεθα, συνομολογοῦντας διεξιέναι. οὐκοῦν, ἔφη ὁ σωκράτης, ἐπιστήμης μέν τινος ἔδοξεν ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἡ οἰκονομία. ἡ δὲ ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνετο, ᾗ οἴκους δύνανται αὔξειν ἄνθρωποι. οἶκος δ᾽ ἡμῖν ἐφαίνετο, ὅπερ κτῆσις ἡ σύμπασα. κτῆσιν δὲ τοῦτο ἔφαμεν εἶναι, ὅ, τι ἑκάστῳ ὠφέλιμον εἴη εἰς τὸν βίον. ὠφέλιμα δὲ ὄντα εὑρίσκετο πάντα, ὁπόσοις τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι. πάσας μὲν οὖν τὰς ἐπιστήμας οὔτε μαθεῖν οἷόν τε ἡμῖν ἐδόκει, συναποδοκιμάζειν τε ταῖς πόλεσι, τὰς βαναυσικὰς καλουμένας τέχνας, ὅτι καὶ τὰ σώματα καταλυμαίνεσθαι δοκοῦσι, καὶ τὰς ψυχὰς καταγνύουσι. τεκμήριον δὲ σαφέστατον γενέσθαι ἂν τούτου ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν χώραν ἰόντων, διακαθίσας τις τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς τεχνίτας χωρὶς ἑκατέρους ἐπερωτῴη, πότερα δοκεῖ ἀρήγειν τῇ χώρᾳ, ἢ ὑφεμένους τῆς γῆς τὰ τείχη διαφυλάττειν. οὕτω γὰρ ἂν τοὺς μὲν ἀμφὶ γῆν ἔχοντας, ᾠόμεθ᾽ ἂν ψηφίζεσθαι ἀρήγειν. τοὺς δὲ τεχνίτας μὴ μάχεσθαι, ἀλλ᾽ ὅπερ πεπαίδευνται καθῆσθαι, μήτε πονοῦντας, μήτε κινδυνεύοντας. ἐδοκιμάσαμεν ἀνδρὶ καλῷ τε κἀγαθῷ ἐργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην κρατίστην γεωργίαν, ἀφ᾽ ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἄνθρωποι πορίζονται. αὕτη γὰρ ἡ ἐργασία, μαθεῖν τε ῥᾴστη ἐδόκει εἶναι, καὶ ἥδιστη ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ σώματα κάλλιστά τε καὶ εὐρωστότατα παρέχεσθαι, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἥκιστα ἀσχολίαν παρέχειν, φίλων τε καὶ πόλεων συνεπιμελεῖσθαι. συμπαροξύνειν δέ τι ἐδόκει ἡμῖν καὶ εἰς τὸ ἀλκίμους εἶναι ἡ γεωργία, ἔξω τῶν ἐρυμάτων, τὰ ἐπιτήδεια φύουσά τε καὶ τρέφουσα τοὺς ἐργαζομένους, διὰ ταῦτα δὲ καὶ εὐδοξοτάτη εἶναι πρὸς τῶν πόλεων, αὕτη ἡ βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους καὶ εὐνουστάτους παρέχεσθαι δοκεῖ τῷ κοινῷ. Καὶ ὁ κριτόβουλος, ὅτι μὲν, ὦ σώκρατες, κάλλιστόν τε καὶ ἄριστον καὶ ἥδιστον ἀπὸ γεωργίας τὸν βίον ποιεῖσθαι, πάνυ μοι δοκῶ πεπεῖσθαι ἱκανῶς. ὅτι δὲ ἔφησθα καταμαθεῖν τὰ αἴτια, τῶν τε οὕτω γεωργούντων, ὥστε ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀφθόνως ἔχειν ὧν δέονται, καὶ τῶν οὕτως ἐργαζομένων ὡς μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς τὴν γεωργίαν, καὶ ταῦτα μοι δοκῶ ἡδέως ἑκάτερα ἀκούειν σου, ὅπως ἃ μὲν ἀγαθά ἐστι ποιῶμεν, ἃ δὲ βλαβερὰ μὴ ποιῶμεν. τί οὖν, ἔφη ὁ σωκράτης, ὦ κριτόβουλε, ἤν σοι ἐξ ἀρχῆς διηγήσωμαι, ὡς συνεγενόμην ποτὲ ἀνδρί, ὃς ἐμοὶ ἐδόκει εἶναι τῷ ὄντι τῶν ἀνδρῶν, ἐφ᾽ οἷς τοῦτο τὸ ὄνομα δικαίως ἐστὶν, ὃ καλεῖται καλός τε κἀγαθὸς ἀνήρ; πάνυ ἄν, ἔφη ὁ κριτόβουλος, βουλοίμην ἂν οὕτως ἀκούειν, ὡς καὶ ἔγωγε ἐρῶ τούτου τοῦ ὀνόματος ἄξιος γενέσθαι. λέξω τοίνυν σοι, ἔφη ὁ σωκράτης, ὡς καὶ ἦλθον ἐπὶ τὴν σκέψιν αὐτοῦ. τοὺς μὲν γὰρ ἀγαθοὺς τέκτονας, χαλκέας ἀγαθοὺς, ζωγράφους ἀγαθοὺς, ἀνδριαντοποιοὺς, καὶ

καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, πάνυ ὀλίγος μοι χρόνος ἐγένετο ἱκανῶς περιελθεῖν τε καὶ θεάσασθαι τὰ δοκιμασμένα καλὰ ἔργα αὐτοῖς εἶναι. ὅπως δὲ καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ σεμνὸν ὄνομα τοῦτο τὸ καλός τε κἀγαθὸς ἐπισκεψαίμην, τί ποτ' ἐργαζόμενοι τοῦτ' ἀξιοῖντο καλεῖσθαι, πάνυ μου ἡ ψυχὴ ἐπεθύμει αὐτῶν τινι συγγενέσθαι. καὶ πρῶτον μὲν ὅτι προσέκειτο τὸ καλὸς τῷ ἀγαθῷ, ὅντινα ἴδοιμι καλόν, τούτῳ προσῄειν, καὶ ἐπειρώμην καταμανθάνειν, εἴ που ἴδοιμι προσηρτημένον τῷ καλῷ τὸ ἀγαθόν. ἀλλ' οὐκ ἄρα εἶχεν οὕτως. ἀλλ' ἐνίους ἐδόκουν καταμανθάνειν τῶν καλῶν τὰς μορφὰς πάνυ μοχθηροὺς ὄντας τὰς ψυχάς. ἔδοξεν οὖν μοι ἀφέμενον τῆς καλῆς ὄψεως, ἐπ' αὐτῶν τινα ἐλθεῖν, τῶν καλουμένων καλῶν τε κἀγαθῶν. ἐπεὶ οὖν τὸν Ἰσχόμαχον ἤκουον πρὸς πάντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ ξένων καὶ ἀστῶν, καλόν τε κἀγαθὸν ἐπονομαζόμενον, ἔδοξέ μοι τούτῳ πειραθῆναι συγγενέσθαι. ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν, ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου στοᾷ καθήμενον, ἐπεί μοι ἔδοξε σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ, καὶ παρακαθιζόμενος, εἶπον· τί, ὦ Ἰσχόμαχε, οὐ μάλα εἰωθὼς σχολάζειν κάθησαι; ἐπεὶ τά γε πλεῖστα, ἢ πράττοντά τι ὁρῶ σε, ἢ οὐ πάνυ σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. οὐδὲ ἄν γε νῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σώκρατες, ἑώρας, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεθέμην ἀναμένειν ἐνθάδε. ὅταν δὲ μὴ πράττῃς τι τοιοῦτον, πρὸς τῶν θεῶν, ἔφην ἐγώ, ποῦ διατρίβεις, καὶ τί ποιεῖς; ἐγὼ γάρ τοι πάνυ βούλομαί σου πυθέσθαι, τί ποτε πράττων, καλὸς κἀγαθὸς κέκλησαι, ἐπεὶ οὐκ ἔνδον γε διατρίβεις, οὐδὲ τοιαύτη σου ἡ ἕξις τοῦ σώματος καταφαίνεται. καὶ ὁ Ἰσχόμαχος γελάσας ἐπὶ τῷ ποιῶν καλὸς κἀγαθὸς κέκλησαι, καὶ ἡσθεὶς ὥς γε ἐμοὶ ἔδοξεν, εἶπεν· ἀλλ' εἰ μὲν ὅταν σοὶ διαλέγωνται περὶ ἐμοῦ τινές, καλοῦσί με τοῦτο τὸ ὄνομα, οὐκ οἶδα. οὐ γὰρ δὴ ὅταν γέ με εἰς ἀντίδοσιν καλῶνται τριηραρχίας ἢ χορηγίας, οὐδεὶς ἔφη, ζητεῖ τὸν καλόν τε κἀγαθόν, ἀλλὰ σαφῶς ἔφη ὀνομάζοντές με Ἰσχόμαχον πατρόθεν προσκαλοῦνται. ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὃ με ἐπήρου, οὐδαμῶς ἔνδον διατρίβω. καὶ γὰρ δή, ἔφη, τά γε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, πάνυ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ ἱκανή ἐστι διοικεῖν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ἔφην ἔγωγε, ὦ Ἰσχόμαχε, πάνυ ἂν ἡδέως σου πυθοίμην, πότερα αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα, ὥστε εἶναι οἵαν δεῖ, ἢ ἐπισταμένην ἔλαβες παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, διοικεῖν τὰ προσήκοντα αὐτῇ. καὶ τί ἄν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένην αὐτὴν παρέλαβον, ἣ ἔτη μὲν οὔπω πεντεκαίδεκα γεγονυῖα, ἦλθε πρὸς ἐμέ, τὸν δ' ἔμπροσθεν χρόνον ἔζη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας, ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἔροιτο. οὐ γὰρ ἀγαπητόν σοι δοκεῖ εἶναι, εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη, ἔρια παραλαβοῦσα, ἱμάτιον ἀποδεῖξαι, καὶ ἑωρακυῖα, ὡς ἔργα ταλάσια θεραπαίναις δίδοται. ἐπεὶ τά γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πάνυ καλῶς, ὦ Σώκρατες, ἦλθε πεπαιδευμένη, ὅπερ μέγιστον ἔμοιγε δοκεῖ παίδευμα εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. τὰ δ' ἄλλα, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα, ὥστε ἱκανὴν εἶναι ὧν προσήκει ἐπιμελεῖσθαι; οὐ μὰ Δί', ἦ δ' ὃς ὁ Ἰσχόμαχος, οὐ πρίν γε καὶ ἔθυσα καὶ ηὐξάμην, ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα, καὶ ἐκείνην μανθάνουσαν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, καὶ ἡ γυνή σοι

& generis eius alios artifices circumire, & quas habebant res egregias, atq; multorum iudicio probatas, quantum satis erat, spectare breuißimo temporis interuallo potui. Vt autem contemplarer eos quibus est hoc grauißimum nomen honestatis atq; uirtutis, ac ut obseruarem quibus actionibus mererentur ut hoc nomine uocarentur, cum aliquo tali consuetudinem mihi uehementer animus exoptabat. Ac primum, propterea quòd adiunctum esset honestum bono, quemcunque nouissem honestum uirum, ad eum me conferebam, conabarq; discere sicubi honestum bono congruens & coniunctum uiderem. At uerò non ita res habebat: sed nõnullos qui essent honesta forma corporis anim summa improbitate præditos esse deprendebam. Itaq; statui relicto pulchritudinis aspectu, ad aliquem eorum qui & honesti dicuntur & boni, uenire. Quum igitur ab omnibus uiris & mulieribus, peregrinis & ciuibus, Ischomachum non honestum modò sed etiam bonum uocari subaudirẽ, in illius cõgressum colloquiũq; mihi ueniendum putaui. Itaq; uirum in porticu Iouis ἐλευθερίου, id est liberatoris seruatorisq;, sedentẽ quũ uidissem, quia mihi uidebatur ociosus, accessi: et aßidens illi, Quid (inquã) Ischomache sedes, uix unquã uacare solitus? Nã persæpe in foro uideo te aut aliquid agentem, aut nõ ita multũ uacantẽ. Neq; modò uidisses, inquit, nisi recepissem fore ut hic aliquos operirer hospites. Quãdo, inquã, nihil agis tale, quæso te per deos immortales, ubi tẽpus insumis: quid agis? Ego certe quidem à te discere maxime uolo, quibusnã rebus agẽdis honesti boniq; uiri nomen adeptus sis. Nõ enim agis uitam domi, nec tui corporis habitus id demõstrat. Arrisit Ischomachus, propterea quòd rogassem, quibusnã rebus agẽdis honesti boniq; uiri nomẽ adeptus esset: ac, uti mihi uisum est, lætior factus, inquit, Sint'ne qui quũ de me tecũ uerba faciũt, hoc me nomine uocẽt, nescio. nõ enim quisquã (quũ me uocãt Athenienses in antidosim trierarchiæ aut choregiæ, id est quũ ad fortunarum permutationẽ cũ eo qui suis impẽsis triremem sustinere, uel aliũ sumptũ publicũ facere uelit, si id recusem, prouocãt) quærit honestũ bonũq;, sed omnes aperte me nomine patris Ischomachũ appellãt. Ego uerò nequaquã domi, quod me rogabas Socrates, cõmorari soleo. Nã quæ domi sunt, uxor mea sola facilè administrare potest.

Cap. 11.

Verùm ego, inquã, ô Ischomache, de te sanè libẽter audierim, tũnc ipse erudieris uxorẽ, ut talis esset qualis esse debet, an à parẽtib. acceperis iã scientẽ quæ muneris eius essẽt, administrare. Quid, inquit, scientẽ accepißẽ, quæ nondũ decẽ annos et quinque nata uenit ad me: quũ ætate superiore sub diligẽti custodia uixisset, ut quãminimè multa uideret, perpauca audiret, paucula perquireret. Id'ne tibi laudabile, satisq; multũ uidetur, quòd uenit nõ solùm quæ sciret accepta lana uestẽ cõficere, atq; nosset ut pẽsa distribuãtur ancillis, sed amplius etiã, quæ uẽtri moderari poßset, optimè cibi potusq; rationib. instituta: id quod mihi nõ mediocre uidetur et uiro et fœminæ rudimentũ. Tũ ego, Quæ supersunt, uxorẽ Ischomache docuisti, ut quæ ad eius functionẽ ptinent, curare posset? Nequaquã uerò, inqt ille. Nõ antè docui, quàm sacrũ fecissem, precatus ut ego docere, illa uerò discere posset id quod utriq; nostrũ maxime conduceret. Vxor igitur, inquã,

tecum rem diuinam fecit, eadem que tu precata? Ma-
xime, inquit. Multa nouit dijs, ut talis esset, qualis esse
deberet: quo signo plane monstrabat haud esse negle-
cturam quæ præcepta traderentur. Cui ego, Per deos,
inquam, te precor Ischomache, dic mihi cedo, quid
eam primum docere cœpisti? Nam lubentius hæc tibi
narranti aures dederim, quam si mihi gymnicum aut
equestre certamen pulcherrimum narrares. Ad hæc
respondit Ischomachus, Quum iam mihi assueta, ac
uelut domita, manum pateretur, ita ut familiariter col-
loqui possemus inter nos, illam sic fere sum percontа-
tus, Dic sodes uxor, nostin' iam qua de causa ego te
ceperim, tuiq; te mihi parentes tradiderint? Nō enim
dubito quin plane intelligas, non alium defuisse qui
cum dormire possemus, sed ego quum de me, & tui de
te parentes consilium iniremus, quam coiremus opti-
mam domus & liberorum societatem, inter puellas e-
go te delegi: inter eos quos licuit, me tui parentes, ut
uidentur, elegerunt. Si quando nobis deus dederit libe-
ros, tunc cōsilium capiemus, ut quam optime instituen-
tur à nobis. Hoc quidem commune bonum, quo non me-
lius ullum & ad opem ferendam & alendam senectu-
tem consequi possumus. Nunc uero nobis domus hæc
communis est. Omnia mea in cōmune exhibeo, & tibi
ueluti ex cōmentario seu tabulis cōmitto. Tu quoq; om-
nia quæ intulisti bona, in cōmune deposuisti. Nec hoc
quidem considerandum est, uter nostrûm plura nume-
ro contulerit: sed illud tenendū certò, uter nostrū me-
lius hanc communitatem seruauerit, cum bona pluris
æstimanda contulisse. Ad hæc respondit uxor, Quid e-
go te iuuare possum? Quæ sunt meæ uires? In te posita
sunt omnia. Mater ostēdit munus esse meū, uiuere pru-
denter, ac temperate. Credo equidem, inquā nam pa-
ter eadem mihi ostendit: sed prudentis & frugi tum
uiri tum mulieris est sic agere, ut quæ parta sunt bo-
na, seruentur, & bene habeant: & alia honesto iustoq;
labore quæsita quamplurima accedant. Quid sentis, in-
quit, esse mihi faciundum ut rem augeam familiarem?
Tum ego, Illa adeò, quæ te posse dij uoluerunt, atq; lex
comprobauit, quàm potes optime, facere contendito.
Et illa. Quænam sunt? inquit. Ego quidem arbitror,
inquam, non esse minimi ducenda, nisi & dux apis
in aluco nihili faciundis laboribus præfecta est. Mihi
quidem certè dij sapientissime uidentur omnia fecisse,
sed hoc coniugium præsertim, quod mas & fœmi-
na uocatur, ut etiam ad tuendam communitatem sit
in eo summum præsidium. Primùm, ne deficerent
animalium genera, hoc uinculum maris & fœminæ
inter se stirpis causa nexum iugatumque est. De-
inde, si uelint homines aliquos sibi parare à quibus
alantur in senectute, ex hoc iugo producentur qui
istud facitent. Præterea uiuendi ratio non ut belluis,
sic & hominibus est sub dio: tectis scilicet opus est.
Ac ut sit illis quod in tectum ferant, necesse est ha-
beant qui in aperto dent operas, & exerceant sub
dio labores. Etenim fiunt hæc omnia sub aere, noua-
lis oratio, sementis, stirpium satio, pecoris pastio-
nes. Ex his ea suppeditantur quæ sunt ad uiuendum
necessaria. Quum fructus generis huius domum fue-
rint illati, habendus erit qui importata custodiat, &
ea faciat, quæ ut recte fiant, tectum desiderant. Tecto
opus

Matrimoniũ à dijs cur institutum.

σοι συνέθυε καὶ συνηύχετο αὐτὰ ταῦτα; καὶ μάλ' ἔγ', ἔ-
φη ὁ Ἰσχόμαχος, πολλὰ ὑπισχνουμένη μὴ πρὸς τοὺς θεοὺς γε-
νέσθαι οἵαν δεῖ. καὶ εὔδηλος ἦν, ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδα-
σκομένων. πρὸς θεῶν, ἔφην ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, τί πρῶτον
διδάσκειν ἤρχου αὐτὴν, διηγοῦ μοι, ὡς ταῦτ' ἂν ἥδιον
σου διηγουμένου ἀκούοιμι, ἢ εἴ μοι γυμνικὸν ἢ ἱππικὸν ἀ-
γῶνα τὸν κάλλιστον διηγοῖο. καὶ ὁ Ἰσχόμαχος ἀπεκρίνατο.
τί δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες; ἐπεὶ ἤδη μοι χειροήθης ἦν καὶ
ἐτετιθάσευτο, ὥστε διαλέγεσθαι, ἠρόμην αὐτὴν, ἔφη, ὧ-
δέ πως· εἰπέ μοι, ὦ γύναι. ἆρα ἤδη κατενόησας, τίνος
ποτὲ ἕνεκα, ἐγώ τέ σε ἔλαβον, καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἔδωκάν σε
ἐμοί; ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπορία ἦν μεθ' ὅτου ἄλλου ἐκαθεύδο-
μεν ἂν, οἶδ' ὅτι καὶ σοὶ καταφανές τοῦτ' ἐστί. βουλόμενος
δ' ἔγωγε ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ, τίν' ἂν κοι-
νωνὸν βέλτιστον οἴκου τε καὶ τέκνων λαβοίμεθα, ἐγώ τε σὲ
ἐξελεξάμην, καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὡς ἐοίκασιν ἐκ τῶν δυνατῶν
ἐμέ. τέκνα μὲν οὖν ἢν θεός ποτε διδῷ ἡμῖν γενέσθαι, τότε
βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν, ὅπως ὅτι βέλτιστα παιδεύ-
σομεν αὐτά. κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο τἀγαθὸν, συμμά-
χων καὶ γηροβοσκῶν ὅτι βελτίστων τυγχάνειν. νῦν δὲ δὴ
οἶκος ἡμῖν ὅδε κοινός ἐστιν. ἐγώ τε γὰρ ὅσα μοι ἐστὶν ἅπαν-
τα εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνω. σύ τε ὅσα ἠνέγκω, πάντα εἰς
τὸ κοινὸν κατέθηκας. καὶ οὐ τοῦτο δεῖ λογίζεσθαι, πότερος
ἄρα ἀριθμῷ πλείω συμβέβληται ἡμῶν. ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖ εὖ
εἰδέναι, ὅτι ὁπότερος ἂν ἡμῶν βελτίων κοινωνὸς ᾖ, οὗ-
τος τὰ πλείονος ἄξια συμβάλλεται. ἀπεκρίνατο δέ μοι,
ὦ Σώκρατες, πρὸς ταῦτα ἡ γυνή· τί δ' ἂν ἐγώ σοι, ἔφη,
δυναίμην συμπρᾶξαι; τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ
πάντα ἐστίν· ἐμὸν δ' ἔργον ἔφησεν ἡ μήτηρ εἶναι σωφρο-
νεῖν. ναὶ μὰ Δί', ἔφην ἐγὼ, ὦ γύναι. καὶ γὰρ ἐμοὶ ὁ πα-
τήρ. ἀλλὰ σωφρόνων τοί ἐστι καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς οὕ-
τω ποιεῖν, ὅπως τά τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἕξει, καὶ ἄλλα ὅτι
πλεῖστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενήσεται. καὶ τί δὴ
ἔφη, ὁρᾷς, ἡ γυνὴ, ὅ,τι ἂν ἐγὼ ποιοῦσα συναύξοιμι τὸν οἶ-
κον. ναὶ μὰ Δί', ἔφην ἐγὼ, ἅ τε οἱ θεοὶ ἔφυσάν σε δύνα-
σθαι καὶ ὁ νόμος συνεπαινεῖ, ταῦτα πειρῶ ὡς βέλτιστα
ποιεῖν. καὶ τί δὲ ταῦτά ἐστιν, ἔφη ἐκείνη; οἶμαι μὲν ἔγω-
γε ἔφην, οὐ τὰ ἐλαχίστου ἄξια, εἰ μὴ πέρ γε καὶ ἡ ἐν τῷ
σμήνει ἡγεμὼν μέλιττα ἐπ' ἐλαχίστου ἀξίοις ἔργοις ἐφέ-
στηκεν. ἐμοὶ γάρ τοι, ἔφη φαῦναι καὶ οἱ θεοὶ, ὦ γύναι, δοκοῦ-
σι, πολὺ διεσκεμμένως μάλιστα τὸ ζεῦγος τοῦτο συντε-
θεικέναι, ὃ καλεῖται θῆλυ καὶ ἄρρεν, ὅπως ἔτι ὠφελιμώ-
τατον ᾖ αὑτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν. πρῶτον μὲν γὰρ τὸ μὴ
ἐκλιπεῖν ζῴων γένη, τοῦτο τὸ ζεῦγος κεῖται μετ' ἀλλή-
λων τεκνοποιούμενον· ἔπειτα τὸ γηροβοσκοὺς κεκτῆσθαι
ἑαυτοῖς, ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γοῦν ἀνθρώποις πο-
ρίζεται. ἔπειτα δὲ καὶ ἡ δίαιτα τοῖς ἀνθρώποις, οὐχ ὥσπερ
τοῖς κτήνεσίν ἐστιν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγῶν δεῖται δη-
λονότι. δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἕξειν ὅτι εἰσ-
φέρωσιν εἰς τὸ στεγνὸν, ἔχειν τοὺς ἐργαζομένους τὰς ἐν τῷ
ὑπαίθρῳ ἐργασίας. καὶ γὰρ νεατὸς καὶ σπόρος καὶ φυ-
τεία καὶ νομαὶ, ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα ἐστίν. ἐκ
τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίγνεται. δεῖ δ' αὖ, ἐπειδὰν ταῦ-
τα εἰσενεχθῇ εἰς τὸ στεγνὸν, καὶ τοῦ σώσοντος ταῦτα καὶ τοῦ
ἐργασομένου τὰ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενά ἐστιν. στεγνῶν δὲ
δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία. στεγνῶν δὲ
καὶ

καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιίαι δέονται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθῆτος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. ἐπεὶ δὲ ἀμφότερα ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δεῖται, τά τε ἔνδον καὶ τὰ ἔξω, καὶ τὴν φύσιν φαίνει εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεὸς ὡς ἐμοὶ δοκεῖ τὰ μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα. ῥίγη μὲν γὰρ καὶ θάλπη καὶ ὁδοιπορίας καὶ στρατείας, τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μᾶλλον δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύασεν. ὥστε τὰ ἔξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα. Τῇ δὲ γυναικὶ ἧσσον τὸ σῶμα δυνατὸν πρὸς ταῦτα φύσας, τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ φαίνει ἔφη προστάξαι μοι δοκεῖ ὁ θεός. εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ καὶ ἐνέφυσε καὶ προσέταξε τὴν τῶν νεογνῶν τέκνων τροφὴν, καὶ τοῦ στέργειν τὰ νεογνὰ βρέφη, πλεῖον ἐδάσατο αὐταῖς ἢ τῷ ἀνδρί. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσενεχθέντα τῇ γυναικὶ προσέταξε, γινώσκων ὁ θεὸς, ὅτι πρὸς τὸ φυλάττειν οὐ κάκιόν ἐστι φοβερὰν εἶναι τὴν ψυχὴν, πλεῖον μέρος καὶ τοῦ φόβου ἐδάσατο τῇ γυναικὶ, ἢ τῷ ἀνδρί. εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρήγειν αὖ δεήσει, ἐάν τις ἀδικῇ τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλεῖον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσατο. ὅτι δὲ ἀμφοτέρους δεῖ καὶ διδόναι καὶ λαμβάνειν, τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκεν. ὥστε οὐκ ἂν ἔχοις διελεῖν, πότερα τὸ ἔθνος τὸ θῆλυ ἢ τὸ ἄρρεν τούτων πλεονεκτεῖ. καὶ τὸ ἐγκρατεῖς δὲ εἶναι ὧν δεῖ, εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκε. καὶ ἐξουσίαν ἐποίησεν ὁ θεὸς, ὁπότερος ἂν ᾖ βελτίων, εἴθ᾽ ὁ ἀνὴρ, εἴθ᾽ ἡ γυνὴ, τοῦτον καὶ πλεῖον φέρεσθαι τούτου τοῦ ἀγαθοῦ. διὰ δὲ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα ταῦτα ἀμφοτέρων εὖ πεφυκέναι, διὰ τοῦτο καὶ δέονται μᾶλλον ἀλλήλων, καὶ τὸ ζεῦγος ὠφελιμώτερον ἑαυτῷ γεγένηται, ἃ τὸ ἕτερον ἐλλείπεται, τὸ ἕτερον δυνάμενον. ταῦτα δὲ, ἔφην, δεῖ ἡμᾶς, ὦ γύναι, εἰδότας, ἃ ἑκατέρῳ ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πειρᾶσθαι ὅπως ὡς βέλτιστα τὰ προσήκοντα ἑκάτερον ἡμῶν διαπράττεσθαι. συνεπαινεῖ δὲ, ἔφη, φαίνει καὶ ὁ νόμος αὐτὰ, συζευγνὺς ἄνδρα καὶ γυναῖκα. καὶ κοινωνοὺς ὥσπερ τῶν τέκνων ὁ θεὸς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὁ νόμος κοινωνοὺς καθίστησι. καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἀποδείκνυσι, ἃ καὶ ὁ θεὸς ἔφυσεν ἑκάτερον μᾶλλον ἂν δύνασθαι. τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ κάλλιον μένειν ἔνδον, ἢ θυραυλεῖν· τῷ δὲ ἀνδρὶ αἴσχιον ἔνδον μένειν, ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι. εἰ δέ τις παρ᾽ ἃ ὁ θεὸς ἔφυσε ποιεῖ, ἴσως τι καὶ ἀτακτῶν τοὺς θεοὺς οὐ λήθει. καὶ δίκην δίδωσιν ἀμελῶν τῶν ἔργων τῶν ἑαυτοῦ, ἢ πράσσων τὰ τῆς γυναικὸς ἔργα. δοκεῖ δέ μοι, ἔφην, καὶ ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν, τοιαῦτα ἔργα ὑπὸ τοῦ θεοῦ προστεταγμένα διαπονεῖσθαι. καὶ ποῖα δ᾽ ἔφη ἐκείνη, ἔργα ἔχουσα ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν, ἐξομοιοῦται τοῖς ἔργοις, οἷς ἐμὲ δεῖ πράττειν; ὅτι, ἔφην ἐγὼ, ἐκείνη τε ἐν τῷ σμήνει μένουσα, οὐκ ἐᾷ ἀργοὺς τὰς μελίσσας εἶναι. ἀλλ᾽ ἃς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι, ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον· καὶ ἃ ἂν αὐτῶν ἑκάστη εἰσφέρῃ, οἶδέ τε καὶ δέχεται καὶ σώζει ταῦτα ἔστ᾽ ἂν δέῃ χρῆσθαι. ἐπειδὰν δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἥκῃ, διανέμει τὸ δίκαιον ἑκάστῃ. καὶ ἐπὶ τοῖς ἔνδον δὲ ἐξυφαινομένοις, κηρίοις ἐφέστηκεν, ὡς καλῶς καὶ ταχέως ὑφαίνηται. καὶ τὸν γιγνόμενον τόκον ἐπιμελεῖται, ὡς ἐκτρέφηται. ἐπειδὰν δὲ ἐκτραφῇ, καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοττοὶ γένωνται, ἀποικίζει αὐτοὺς, σὺν

τῶν ἐπι-

opus est liberis infantibus alendis, conficiendis panibus, & cibis ex agri fructu: & item uestibus faciendis è lana. Quum hæc utraq; & domestica & externa sint agenda curandaq;, Deus, ut mihi uidetur, statim ab initio naturam mulieris ad opera curasq; domesticas idoneam fecit. Idem corpus & animum uiri sic condidit, ut tolerantius frigora, æstus, itinera, militiã ferre possent. illi igitur agenda foris attribuit. Quũ uero mulieri debilius corpus ad illa subeunda produxit, illi res domesticas mandasse mihi uidetur. Quumq; uideret se mulieri ingenuisse & destinasse liberorum infantium educationem, plus illi quàm uiro partitus est amoris infantiæ. Et quum res importatas seruari, & à muliere custodiri uoluisset, sciretq; non inutilem esse animum timidum ad rerum custodiam: partem metus [illegible] fœminæ quàm uiro distribuit. Atque prospiciens ei qui rebus externis daret operã, si à quoquam uiolaretur, opus fore animi uiribus ad se tuendum, impartiuit illi maiorem fortitudinis partem. Quòd autem necesse esset utrunque dare & accipere, communem in utroque memoriam diligentiamq; collocauit. Itaque nescias explicare, uter sexus, uirilis'ne, an muliebris, harum rerum plus habeat. Vtriq; cõmunem statuit abstinentiam, continentiamq;. Et uter illorum melior esset, siue maritus siue uxor, ei dedit facultatem plus illius boni secum auferendi. Quia uerò nec huius nec illius natura ad hæc omnia obeunda nata est, alter alterius eget ope: ac utilius duorum uinculum fuit: quoniam quæ deficiunt unum, potest alter. Ea nobis, uxor, animaduertenda sunt, quæ utrique nostrum præscripsit deus: nitendumq; ut quamoptimè peragamus, ego quæ mihi, tu quæ tibi congruentia sunt. Hæc & lex comprobat, quæ uirum cum muliere coniungit, & non aliter atque Deus constituit socios & participes liberorum. Lex etiam demonstrat ea decere, quæ deus utriusque uiribus aptiora fecit. Nam mulieri honestius est manere domi, quàm foris agere, & sub dio uiuere: uiro turpius degere sub tecto, quàm negocia externa curare. Quòd si quis agit præter ea quæ à Deo insita sunt, nihil fortasse deos fallit quod improbè & præter ordinem rerum committit: atque pœnam dat, quòd officium negligit suum, uel quòd agit ea quæ facere debet uxor. Videturque mihi dux apum tale munus quale mulieris est, à Deo præscriptum sub[illegible], & domesticis rebus operam dare. Quibus (inquit uxor) muneribus fungitur apum dux, ut in officio mecum debeat comparari? Confertur, inquam, propterea, quòd manens in aluear[i], non sinit apes ociosas esse, sed quas in agro laborare est necesse, ad opus emittit: & quæ à singulis importantur, cognoscit ac excipit, seruatque quoad necesse fuerit uti. Quum uerò tempus utendi uenit, singulis quod iustum est distribuit. Iis quæ domi fauum texunt, præest, ut is pulchrè celeriterque contexatur. Quæ nascitur soboles, ut educetur, sedulò curat. Vbi educata est, & iam sibi noua examina laborare possunt, ut coloniam deducit unà cum

Cap. 13.

ijs quæ ducem comitātur. Istá'ne mihi, inquit uxor, erunt facienda? Erit, inquam, tibi domi manen-dum. et quibus seruis erit externum negocium, illi tibi emittendi. quibus domesticum, imperio tuo co-gendi. Quæ domum importātur, excipienda. Quæ statim consumenda fuerint, distribues atque dispen-sabis. Quæ in usum longiorem relinquenda, cura-bis: et custodiæ tradita seruabis, ne quod in annum conditum est, uno mense consumatur. Quum lanæ fuerint illatæ, dabis operam ut uestes conficiantur illis, quos erit opus uestire. Curabis & frumentum siccum, ut uescentibus salubre iucundumq; sit. Ex ijs quæ te curare decet, hoc unum quidē fortasse ui-debitur esse gratißimum: Vt seruis omnibus si quo sint affecti morbo, curatio adhibeatur, uidendū ti-bi est. Gratißimū sanè, inquit uxor, si probè curati beneficiū agnoscēt, & beneuolētiores quàm prius erūt. Illius ego respōsum miratus, hæc addidi: Nón ne mea coniux propter huiusmodi curationes quas apū dux adhibet in alueo, sic eā diligūt apes, ut si deserat, nulla cæterarū relinquendam putet, uerùm sequātur omnes? Tū mihi respōdit uxor: Mirū ni fa-cta ducis huius ad te potius quàm ad me pertinent. Nam mea custodia rerū domesticarū, meaq; distri-butio, ridicula, ut opinor, esse uideatur, nisi tu cu-res aliquid foris importandū. Ridicula quoq; (dixi ego) mea uideatur importatio, nisi sit qui seruet im-portata. Vides'ne qui in doliū persoratū haurire di-cuntur, quàm miseri sint, utpote qui frustra susci-piant laborē? Sanè, inquit illa, miseri, ærumnosi, ca-lamitosiq; sunt, id si factitāt. Aliæ tibi sunt, inquam, propriæ curæ, nec iniucūdæ: ut si quā lanæ tractan-dæ rudē ceperis ancillā, erudias, tamq; scientē red-das, ut in duplū augeatur illius preciū. Si curādi pe-nus & ministrandi imperitā quū ceperis, gnarā fi-delemq; penuariæ cellæ administrā facias. & famu-landi rationibus institutam, omni precio dignam poßideas. Si frugi & ad rem tuam familiarem uti-lia seruitia, pro tuo iure præmio dones: si quis ser-uorum uideatur improbus, eum castiges. Hoc au-tem mihi iucundißimum fuerit, si me melior esse ui-deare, meq; tuum ministrum reddas. Nec est cur uerere, ne quum longius prodierit ætas, minore precio sis apud me: sed tibi persuadeas uelim, quan-tò diligentius eorum quæ domi condita & asser-uata fuerint, societatem mihi liberisq; seruaueris, tantò in ætate grandiore te plus honoris habitu-ram domi. Nam quæ honesta bonaq; sunt, non ho-minibus in uita uenustate formæ, sed ornamento & decore uirtutis adaugentur. Ischomachus tan-dem, Talis, inquit, ô Socrates meminisse mihi ui-deor cum ea primùm disputasse.

Cap. 14. Ischomache no-stin', inquam, motam fuisse, tuisq; uerbis diligentio-rem esse factam? Sanè quidem, inquit ille, noui per-culsam, nec paruo rubore suffusam, quòd mihi ne-scio quid illatum petenti dare non posset. Ego ue-rò quum tristitiam concepisse uidissem, Ne graui-ter feras, inquam, si quod quæro, exhibere non potes. Est illa quidem manifesta pauperies, si quis id cuius indiget, non habet utendum: sed tristior in-digentia, si quis quod requirit, accipere nō potest, quàm

τῶν ἑπομένων τινὶ ἡγεμόνι. ἦ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔφη ἡ γυνὴ, δεήσει ταῦτα ποιεῖν; δεήσει μέντοι σε, ἔφην ἐγὼ, ἔνδον τε μέ-νειν, καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ᾖ τῶν οἰκετῶν, τούτους συν-εκπέμπειν. οἷς δ' ἂν ἔργον ἔνδον ἐργαστέον, τούτων σοι ἐπιστατέον. καὶ τά γε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον. καὶ ἃ μὲν ἂν αὐτῶν δέῃ δαπανᾶν, σοὶ διανεμητέον. ἃ δ' ἂν περιττεύειν δέῃ, προνοητέον καὶ φυλακτέον, ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν ἐνιαυτὸν κειμένη δαπάνη, εἰς τὸν μῆνα δαπανᾶται. καὶ ὅταν ἔρια εἰσενεχθῇ σοι, ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δεῖ, ἱμάτια γίγνηται. καὶ ὅ γε ξηρὸς σῖτος, ὅπως καλῶς ἐδώ-διμος γίγνηται ἐπιμελητέον. ἓν μέντοι σοι τῶν προσηκόν-των, ἔφην ἐγὼ, ἐπιμελημάτων, ἴσως ἀχαριστότερον δό-ξει εἶναι, ὅτι ὃς ἂν κάμνῃ τῶν οἰκετῶν, τούτων σοι ἐπιμελη-τέον πάντων ὅπως θεραπεύηται. νὴ δί', ἔφη ἡ γυνὴ, ἐπι-χαριτώτατον μὲν οὖν, ἢν μέλλωσί γε οἱ καλῶς θεραπευ-θέντες χάριν εἴσεσθαι, καὶ εὐνούστεροι ἢ πρόσθεν ἔσεσθαι. καὶ ἐγὼ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀγασθεὶς αὐτῆς τὴν ἀπόκρι-σιν εἶπον· ἆρά γε, ὦ γύναι, διὰ τοιαύτας τινὰς προνοίας καὶ τῆς ἐν τῷ σμήνει ἡγεμόνος αἱ μέλισσαι οὕτω διατί-θενται πρὸς αὐτὴν, ὥστε ὅταν ἐκείνη ἐκλίπῃ, οὐδεμία οἴεται τῶν μελισσῶν ἀπολειπτέον εἶναι, ἀλλὰ ἕπονται πᾶ-σαι; καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο· θαυμάζοιμ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ πρὸς σὲ μᾶλλον τείνει τὰ τοῦ ἡγεμόνος ἔργα ἢ πρὸς ἐμέ. ἡ γὰρ ἐμὴ φυλακὴ τῶν ἔνδον καὶ διανομὴ, γελοία τις ἂν οἶμαι φαίνοιτο, εἰ μὴ σύ γε ἐπιμελοῖο, ὅπως ἔξωθέν τι εἰσφέροιτο. γελοία δ' αὖ, ἔφην ἐγὼ, ἡ ἐμὴ εἰσφορὰ φαίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ εἴη ὅστις τὰ εἰσενεχθέντα σώζοι. οὐχ ὁ-ρᾷς, ἔφην ἐγὼ, οἱ εἰς τὸν τετρημένον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι, ὡς οἰκτείρονται ὅτι μάτην πονεῖν δοκοῦσι; νὴ δί', ἔφη ἡ γυνή. καὶ γὰρ τλήμονές εἰσιν εἰ τοῦτό γε ποιοῦ-σιν. ἄλλαι δέ τοι, ἔφην ἐγὼ, ἴδιαι ἐπιμέλειαι, ὦ γύναι ἡδεῖαί σοι γίγνονται, ὁπόταν ἀνεπιστήμονα ταλασίας λαβοῦσα, ἐπιστήμονα ποιήσῃς, καὶ διπλασίου σοι ἀξία γένηται. καὶ ὁπόταν ἀνεπιστήμονα ταμιείας καὶ διακο-νίας παραλαβοῦσα, ἐπιστήμονα, καὶ πιστὴν, καὶ διακονι-κὴν ποιησαμένη, παντὸς ἀξίαν ἔχῃς. καὶ ὁπόταν σοι μὲν σώφρονάς τε καὶ ὠφελίμους τῷ σῷ οἴκῳ ἐξῇ σοι εὖ ποιῆ-σαι. ἐὰν δέ τις πονηρὸς φαίνηται, ἐξῇ σοι κολάσαι. τὸ δὲ πάντων ἥδιστον, ἐὰν βελτίων ἐμοῦ φανῇς, καὶ ἐμὲ σὸν θεράποντα ποιήσῃς. καὶ μὴ δέῃ σε φοβεῖσθαι, μὴ προϊούσης τῆς ἡλικίας, ἀτιμοτέρα ἐν τῷ οἴκῳ γένῃ. ἀλ-λὰ πιστεύῃς ὅτι πρεσβυτέρα γιγνομένη, ὅσῳ ἂν καὶ ἐμοὶ κοινωνὸς καὶ παισὶν οἴκου φύλαξ ἀμείνων γίγνῃ, τοσού-τῳ καὶ τιμιωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσῃ. τὰ γὰρ καλά τε κἀγα-θὰ, ἐγὼ ἔφην, οὐ διὰ τὰς ὡραιότητας, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρε-τὰς εἰς τὸν βίον τοῖς ἀνθρώποις ἐπαύξεται. τοιαῦτα μὲν ὦ Σώκρατες, δοκῶ μεμνῆσθαι αὐτῇ τὰ πρῶτα διαλεχθείς.

Ἦ καὶ ἐπέγνως τι, ὦ Ἰσχόμαχε, ἔφην ἐγὼ, ἐκ τούτων κεκινημένην αὐτὴν μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν; ναὶ μὰ δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ δηχθεῖσάν γε αὐτὴν οἶδα, καὶ ἐρυθριάσασαν σφόδρα, ὅτι τῶν εἰσενεχθέντων αἰτή-σαντος ἐμοῦ, οὐκ εἶχέ μοι δοῦναι. καὶ ἐγὼ μέντοι ἰδὼν ἀχθεσθεῖσαν αὐτὴν, εἶπον· μηδέν τι, ἔφην, ἀθυμήσῃς, ὦ γύναι, ὅτι οὐκ ἔχεις δοῦναι, ὅ τι σε αἰτῶν τυγχάνω. ἔστι μὲν γὰρ πενία αὕτη σαφὴς, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆ-σθαι, ἀλυποτέρα δὲ αὕτη ἡ ἔνδεια, τὸ μὴ δύνασθαι ζητοῦ-ντά τι

τά τι αἰτεῖν, ἢ τὴν ἀρχὴν μὴ ζητεῖν, ἀλλὰ τὰ ὅτι οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ γάρ, ἔφην ἐγώ, τούτων οὐ σὺ αἰτία, ἀλλ' ἐγώ, ὃ οὐ τάξας σοι παρέδωκα, ὅπου χρὴ ἕκαστα κεῖσθαι, ὅπως εἰδῇς, ὅπου γε δεῖ τιθέναι καὶ ὁπόθεν λαμβάνειν. ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύναι, οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τάξις. καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συγκείμενός ἐστιν. ἀλλ' ὅταν μὲν ποιῶσιν ὅ, τι ἂν τύχῃ ἕκαστος, ταραχή τις φαίνεται, καὶ θεᾶσθαι ἀτερπές. ὅταν δὲ τεταγμένως ποιῶσι καὶ φθέγγωνται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὗτοι καὶ ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἀξιάκουστοι. καὶ στρατιά γε, ἔφην ἐγώ, ὦ γύναι, ἄτακτος μὲν οὖσα, ταραχωδέστατον, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις εὐχειρότατον, τοῖς δὲ φίλοις ἀκλεέστατον ὁρᾶν καὶ ἀχρηστότατον, ὄνος ὁμοῦ, ὁπλίτης, σκευοφόρος, ψιλός, ἱππεύς, ἅμαξα. πῶς γὰρ ἂν πορευθείησαν ἐὰν ἔχοντες οὕτως ἐπικωλύσωσιν ἀλλήλους; ὁ μὲν βαδίζων, τὸν τρέχοντα· ὁ δὲ τρέχων, τὸν ἑστηκότα· ἡ δὲ ἅμαξα, τὸν ἱππέα· ὁ δὲ ὄνος, τὴν ἅμαξαν· ὁ δὲ σκευοφόρος, τὸν ὁπλίτην. εἰ δὲ καὶ μάχεσθαι δέοι, πῶς ἂν οὕτως ἔχοντες μαχέσαιντο; οἷς γὰρ ἀνάγκη αὐτῶν τοὺς ἐπιόντας φεύγειν, οὗτοι ἱκανοί εἰσι φεύγοντες, καταπατῆσαι τοὺς ὅπλα ἔχοντας. τεταγμένη δὲ ἡ στρατιά, κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις. τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν φίλος ἡδέως θεάσαιτο ὁπλίτας πολλοὺς ἐν τάξει πορευομένους; τίς δ' οὐκ ἂν θαυμάσειεν, ἱππέας κατὰ τάξιν ἐλαύνοντας; τίς δ' οὐκ ἂν πολέμιος φοβηθείη, ἰδὼν διακεκριμένους, ὁπλίτας, ἱππέας, πελταστάς, τοξότας, σφενδονήτας, καὶ τοῖς ἄρχουσι τεταγμένως ἑπομένους. ἀλλὰ καὶ πορευομένων ἐν τάξει, κἂν πολλαὶ μυριάδες ὦσιν, ὁμοίως ὥσπερ εἷς ἕκαστος καθ' ἡσυχίαν πάντες πορεύονται. εἰς γὰρ τὸ κενούμενον ἀεί, ὄπισθεν ἐπέρχονται. καὶ τριήρης δέ τι ἡ σεσαγμένη ἀνθρώπων διὰ τί ἄλλο φοβερόν ἐστι πολεμίοις, ἢ φίλοις ἀξιοθέατον, ἢ ὅτι ταχὺ πλεῖ; διὰ τί δὲ ἄλλο ἄλυποι ἀλλήλοις εἰσὶν οἱ ἐμπλέοντες, ἢ διότι ἐν τάξει μὲν κάθηνται, ἐν τάξει δὲ προνεύουσιν, ἐν τάξει δὲ ἀναπίπτουσιν, ἐν τάξει δ' ἐμβαίνουσι καὶ ἐκβαίνουσιν; ἡ δ' ἀταξία ὅμοιος, τί μοι δοκεῖ εἶναι, οἷόνπερ εἰ γεωργὸς ὁμοῦ ἐμβάλοιτο κριθὰς καὶ πυροὺς καὶ ὄσπρια. κἄπειτα ὁπότε δέοι, ἢ μάζης, ἢ ἄρτου, ἢ ὄψου, διαλέγειν δέοι αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ λαβόντα διηρημένους χρῆσθαι. καὶ σὺ οὖν, ὦ γύναι, τοῦ μὲν ταράχου τούτου μὴ δέοιο. βούλοιο δ' ἀκριβῶς διοικεῖν τὰ ὄντα εἰδέναι, καὶ τῶν ὄντων εὐπόρως λαμβάνουσα, ὅτῳ ἂν δέῃ χρῆσθαι, καὶ ἐμοὶ ἐάν τι αἰτῶ ἐν χάριτι διδόναι, χώραν δοκιμασώμεθα τὴν προσήκουσαν ἑκάστοις ἔχειν, καὶ ἐν ταύτῃ θέντες διδάξωμεν τὴν διάκονον λαμβάνειν τε ἐντεῦθεν, καὶ κατατιθέναι πάλιν εἰς ταύτην, καὶ οὕτως εἰσόμεθα, τά τε σῶα ὄντα, καὶ τὰ μή. ἡ γὰρ χώρα αὐτὴ τὸ μὴ ὂν ποθήσει. καὶ δεόμενον θεραπείας ἐξετάσει ἡ ὄψις. καὶ εἰδέναι ὅπου ἕκαστόν ἐστι, ταχὺ ἐγχειριεῖ, ὥστε μὴ ἀπορεῖν χρῆσθαι. καλλίστην δέ ποτε καὶ ἀκριβεστάτην ἔδοξας σκευῶν τάξιν ἰδεῖν, ὦ Σώκρατες, εἰσβὰς ἐπὶ θέαν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τὸ φοινικόν. πλεῖστα γὰρ σκεύη ἐν μικροτάτῳ ἀγγείῳ διακεχωρισμένα ἐθεασάμην. διὰ πολλῶν μὲν γὰρ δήπου ἔφη ξυλίνων σκευῶν καὶ πλεκτῶν ὁρμίζεται ναῦς καὶ ἀνάγεται. διὰ πολλῶν δὲ τῶν κρεμαστῶν καλουμένων πλεῖ. πολλοῖς δὲ μηχανήμασιν

quàm si ab initio nõ peteret, eò qđ sibi deesse nosset. At uerò nõ tu causa mali, sed ego, qui nec ordinẽ rerũ digessi, nec ostẽdi tibi ubinã singula essent collocãda, uti cognosceres quo in loco poni, quoq; sumi oporteret. Nihil est homini tã utile, tãq; pulchrũ, quàm digestus ordo. Etenim chorus ex hominib. cõstat. in quo si quisque facit quod ipsi fortuna temere obtulit, turba quedã uidetur, & indigesta cõfusio, spectatoribus iniucunda. quũ uerò oẽs qui sunt in choro, & factis & uocib. utũtur cõposite, digni sunt qui spectẽtur audianturq;. Exercitus quoq; si manet incõpositus, res est turbulentißima, & quæ uidetur hostib. captu facillima, amicis minime gloriosa, ac penitus inutilis. In turba simul iumentũ, peditatus grauis armaturæ, qui uehũt onera, sarcinas, impedimẽta, miles leuiter armatus, eques, currus, quo pacto faciẽt iter, si ita sibi sunt impedimẽto? si q lẽtius graditur, currentẽ, currẽs stantẽ, currus equitẽ, asinus currũ, qui fert impedimẽta, grauẽ peditatum moratur ac impedit? Quòd si cõmittendũ sit prælium, qui sic cõfusi dimicabũt? Nã quib. necesse est hostiũ incursum fugere, hi si fugiũt, uel soli proterere armatos & cõculcare possunt. Exercitus uerò pulchrè dispositus, & ordine collocatus: & amicis pulcherrimus uidetur, et hostib. propemodũ inuictus & inexpugnabilis. Quis enim beneuolus haud spectet libẽter armaturã grauẽ frequẽti agmine gradientẽ? Quis nõ admiretur equites quũ ordine composito incitãt equos? Quis hostis nõ terreatur uidẽs distinctos et aptè collocatos pedites impeditiores, eqtes, ferẽtarios, sagittarios, funditores, quũ suos quiq; duces ordine sequũtur? Atq; etiã si permulta millia cõposite incedũt nõ aliter ac quilibet unus uir, omnia quiete moderateq; progrediuntur, propterea quòd semper à tergo locũ uacuum subeũt. Triremis instructa ac uiris munita, quã aliã ob causam terribilis est hostibus, aut amicis aspectu iucunda q̃ quòd celeriter & rapidè fertur? Cur q nauigãt, sibi nõ sunt molesti, nisi quod ex ordine cõsident, ex ordine signũ dãt, ex ordine remis incũbunt, ex ordine ingrediũtur egrediũturq;? Rerũ cõfusio tale quiddã mihi uidetur, quale foret si hordeũ, triticũ, legumina cõmisceret agricola, deinde quũ uel maza, uel pane, uel obsonio opus esset, tũ q singula depromere, et selectis uti deberet, separare atq; seligere cogeretur. Vt in eã rerũ pturbationẽ cadas, nõ erit necesse chara cõiux, si cognoscere uelis exqsite ut quæ suppetũt bona, dispóni et administrari debeãt. Et ut facilè sumas quicqđ erit opus, et mihi, si quid petã, hilarè suggerere poßis; locũ deligemus capiẽdis singulis congruentẽ. Vbi res suo queq; loco positæ fuerint, ostẽdemus famulæ administræ: ut quũ fuerit usus, inde sumat, ac rursus in eodẽ loco reponat. Ac ita cognoscemus et quæ salua maneant, et quæ desiderẽtur. Nã locus ipse, qđ aberit, id desiderabit: et qđ erit curandũ ne corrũpatur, oculus inquirẽs uidebit: cognitioq; loci, ut quamprimũ quaq; re poßis uti, eã in manũ dabit. Pulcherrimã quondã et accuratißimã, Socrates, instrumẽtorũ collocationẽ uisus sum uidere, ingressus spectãdi causa Phœnicũ nauigiũ. Equidẽ pmulta in angustißimo uase distincta uidi. Multis. n. ligneis instrumẽtis, multis funib. et eiusmodi reb. appellitur nauis, et soluitur è littore. Multis rebus quæ penduleæ uocãtur, eget. Multis in hostilia nauigia machinis

chinis est armata. Multa uiris arma circumuehit. Omnia uasa ac instrumenta quibus utũtur homines domi, ad unumquodq; conuiuij genus circũfert. Prӕter hӕc omnia referta est oneribus quӕ lucri gratia dominus eius uehit. Quӕ dico omnia, loco non multo maiore continebantur, quàm qui decem lectulos quadrante mensura capiat. Eaq; sic disposita animaduerti suo quęq; loco, ut sibi non essent impedimento, nec indagatorem desiderarent, nec imperata nec dissoluta sic iacerent, ut moram afferrent si quo illorũ primo quoque tempore esset utendum. Ministrum gubernatoris, qui á prora nauis appellatur πρωρεύς, ita peritũ cuiusq; loci deprehendi, ut absens, ubi singula posita iacerent, et quot essent, tam facilè, tam promptè diceret, quàm literis doctus expediret quot in nomine Socratis literӕ, & quo ordine sint constitutӕ. Vidi, quum hic ipse nactus ocium, recenseret omnia quibus in nauigio uti necesse est. Admiratus illius inuestigationem, rogaui quid ageret? Contemplor, inquit, si quid accidat, & instrumentis utendum sit, quomodo sitӕ sint res in naui, absit'ne quicquam, sit'ne aliquid malè tractabile. Non enim licet, quũ Deus in mari tempestatem commouet, nec quod opus est, inquirere, nec quod motu difficile est, exhibere. Irascitur Deus & animaduertit in stolidos & incautos: qui si tantũ non perdat nihil peccantes in arte nauigandi, eo maxime debent esse contenti. si uerò prӕclarè omnia administrantes seruet, illi magna gratia habenda Ego igitur quũ uidissem hanc diligentiam collocandӕ supellectilis, uxori dixi: Si, quũ uersantur in nauibus paruis et angustiis, locum tamen inueniunt: quanquam grauiter iactantur, ordinem tamen seruant: quanquam summo timore perterrentur, inueniunt tamen quod sumere necesse est: nos erimus amantes & ignaui, si distinctis singulis thecis & cellis quӕ domi late patent, si domo in stabili posita solo, non inueneri mus singulis rebus idoneum et congruentem locum. Quàm pulchrum sit in ordinem digerere instrumentorum supellectilem, quàm facilè singulis inuenire locũ ubi domi ponantur, quàm sit utile ad unumquodq; tum seruandum tum depromendum, tam diximus. Nam pulcher est ordo, quum calceamenta, qualiacunq; sint, bene collocata digestáq; sunt. Iucundum est uestes quamuis non ita splendidas, loco distinctas et ordine positas intueri. iucũdumq; sic uidere, stragula, ex ӕre uasa, ornamenta mensӕ, et, quod omnium maxime rideret non uir grauis et honestus, sed scurra leuis & ridiculus) ollas, quas prӕ se ferre numerosum quiddam, si distinctè sederent & aptè, dicebat. Iam cӕtera omnia ex ordine collocata, aspectu iucundiora sunt. Vniuscuiusq; supellectilis ordo, similis est choro. Interuallum medium, quum procul stant ordines singuli, pulchrum apparet. ut chorus qui ducitur in orbem, non ipse modo spectaculum iucundum est, sed illius etiã medium spacium pulchrum spectantibus est, atq; splendidum. Hӕc si uera sunt quӕ dico, licet, inquã, uxor, nullo detrimento, minimo negocio facere periculũ. Neq; uerò istud ӕgrè ferendum est, quasi difficile sit inuenire qui locos discet, qui singula distinguere suisq; reddere locis meminerit. Nam scimus decem partium millibus amplius esse toti ciuitati, quàm nobis: attamen qualemcunque seruum iusseris aliquid emere tibi, & é foro

Cap. 15.

μασιν ἀνθώπλισται πρὸς τὰ πολέμια πλοῖα. πολλὰ δὲ ὅπλα τοῖς ἀνθρώποις συμπεριάγει. πάντα δὲ σκεύη, ὅσοισπερ ἐν οἰκίᾳ χρῶνται ἄνθρωποι, τῇ συσσιτίᾳ ἑκάστῃ κομίζει. γέμει δὲ παρὰ πάντα φορτίων, ὅσα ναύκληρος κέρδους ἕνεκα ἄγεται. καὶ ὅσα λέγω, ἔφη, πάντα οὐκ ἐν πολλῷ τινι μείζονι χώρᾳ ἔκειτο ἢ ἐν δεκακλίνῳ στέγῃ συμμέτρῳ. καὶ οὕτω κατακείμενα ἕκαστα κατενόησα, ὡς οὔτε ἄλληλα ἐμποδίζει, οὔτε μαστευτοῦ δεῖται, οὔτε ἀσυσκεύαστά ἐστι, οὔτε δυσλύτως ἔχει, ὥστε διατριβὴν παρέχειν, ὅταν τῳ ταχὺ δέῃ χρῆσθαι. τὸν δὲ τοῦ κυβερνήτου διάκονον, ὃς πρωρεὺς τῆς νεὼς καλεῖται, οὕτως εὗρον ἐπιστάμενον ἑκάστου τὴν χώραν, ὡς καὶ ἀπὼν ἂν εἴποι, ὅπου ἕκαστα κεῖται, καὶ ὁπόσα ἐστίν, οὐδὲν ἧττον, ἢ ὁ γράμματα ἐπιστάμενος εἴποι ἂν Σωκράτους καὶ ὁπόσα γράμματα, καὶ ὅπου ἕκαστον τέτακται. εἶδον δέ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἐξετάζοντα, τοῦτον αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ πάντα, ὁπόσοις ἄρα δεῖ ἐν τῷ πλοίῳ χρῆσθαι. θαυμάσας δέ, ἔφη, τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, ἠρόμην τί πράττοι. ὁ δ' εἶπεν· ἐπισκοπῶ, ἔφη, ὦ ξένε, εἴ τι συμβαίνοι γίγνεσθαι, πῶς κεῖται, ἔφη, τὰ ἐν τῇ νηΐ, ἢ εἴ τι ἀποστατεῖ, ἢ δυστραπέλως σύγκειται. οὐ γάρ, ἔφη, ἐγχωρεῖ, ὅταν χειμάζῃ ὁ θεὸς ἐν τῇ θαλάσσῃ, οὔτε μαστεύειν ὅτου ἂν δέῃ, οὔτε δυστραπέλως ἔχον διδόναι. ἀπειλεῖ γὰρ ὁ θεός, καὶ κολάζει τοὺς βλᾶκας. ἐὰν δὲ μόνον μὴ ἀπολέσῃ τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας, πάνυ ἀγαπητόν, ἐὰν δὲ καὶ πάνυ καλῶς ὑπηρετοῦντας σώζῃ, πολλὴ χάρις, ἔφη, τοῖς θεοῖς. ἐγὼ οὖν κατιδὼν ταύτην τὴν ἀκρίβειαν τῆς κατασκευῆς, ἔλεγον τῇ γυναικί· ὅτι πάνυ ἂν ἡμῶν εἴη βλακικόν, εἰ οἱ μὲν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ μικροῖς οὖσι χώρας εὑρίσκουσι, καὶ σαλεύοντες ἰσχυρῶς, ὅμως σώζουσι τὴν τάξιν, καὶ ὑπερφοβούμενοι, ὅμως εὑρίσκουσι τὸ δέον λαμβάνειν· ἡμεῖς δὲ καὶ διῃρημένων ἑκάστοις θηκῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεγάλων, καὶ βεβηκυίας τῆς οἰκίας ἐν δαπέδῳ, εἰ μὴ εὑρήσομεν καλὴν καὶ εὐεύρετον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν, πῶς οὐκ ἂν πολλὴ ἡμῶν ἀσυνεσία εἴη; ὡς μὲν δὴ ἀγαθὸν τετάχθαι σκευῶν κατασκευήν, καὶ ὡς ῥᾴδιον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν εὑρεῖν ἐν οἰκίᾳ θεῖναι, ὡς ἑκάστοις συμφέρει, εἴρηται. ὡς δὲ καλὸν φαίνεται, ἐπειδὰν ὑποδήματα ἐφεξῆς κέηται, κἂν ὁποῖα ᾖ, καλὸν δὲ ἱμάτια κεχωρισμένα ἰδεῖν, κἂν ὁποῖα ᾖ, καλὸν δὲ στρώματα, καλὸν δὲ χαλκία, καλὸν δὲ ἀμφὶ τραπέζας, καλὸν δὲ καὶ ὃ πάντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα οὐχ ὁ σεμνός, ἀλλ' ὁ σεμνὸς κομψός, ὅτι καὶ χύτρας φησὶν εὔρυθμον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμένας. τὰ δὲ ἄλλα ἤδη που ἅπαντα καλλίω φαίνεται κατὰ κόσμον κείμενα. χορὸς γὰρ σκευῶν ἅπαντα ἕκαστα φαίνεται. καὶ τὸ μέσον δὲ τούτων, καλὸν φαίνεται, ἐκποδὼν ἑκάστου κειμένου. ὥσπερ κύκλιος χορὸς οὐ μόνον αὐτὸς καλὸν θέαμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καλὸν καὶ καθαρὸν φαίνεται. εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτα λέγω, ἐξέστιν, ἔφην, ὦ γύναι, καὶ πεῖραν λαμβάνειν αὐτῶν, οὔτε τι ζημιωθέντας, οὔτε τι πολλὰ πονήσαντας. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ ἀθυμῆσαι, ὦ γύναι, ἔφην ἐγώ, ὡς χαλεπὸν εὑρεῖν τὸν μαθησόμενόν τι τῶν χωρῶν καὶ μεμνησόμενον καταχωρίζειν ἕκαστα. ἴσμεν γὰρ δή που ὅτι μυριοπλάσια ἡμῶν ἅπαντα ἔχει ἡ πᾶσα πόλις. ἀλλ' ὅμως ὁποῖον ἂν οἰκετῶν κελεύσῃς πριάμενόν τί σοι ἐξ

ἀγορᾶς

ἀγορᾶς ἐγκεῖν οὐδεὶς ἀπορήσει, ἀλλὰ πᾶς εἰδὼς φανεῖται ὅποι χρὴ ἐλθόντα λαβεῖν ἕκαστα. τούτου μέντοι, ἔφην ἐγώ, οὐδὲ ἄλλο αἴτιόν ἐστιν, ἢ ὅτι ἐν χώρᾳ κεῖται τεταγμένῃ. ἄνθρωπον δέ γε ζητῶν, καὶ ταῦτα ἐνίοτε ἀντιζητοῦντα, πολλάκις ἄν τις πρότερον πρὶν εὑρεῖν, ἀπείποι. καὶ τούτου αὖ οὐδὲν ἄλλο αἴτιόν ἐστιν, ἢ τὸ μὴ εἶναι τεταγμένον ὅπου ἕκαστον δεῖ ἀναμένειν. περὶ μὲν γὰρ δὴ τάξεως σκευῶν καὶ χρήσεως τοιαῦτα αὐτῇ διαλεχθείς, δοκῶ μεμνῆσθαι. καὶ τί δή; ἡ γυνὴ ἐδόκει σοι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε; πῶς τι ἐπακούειν ὧν σὺ ἐσπούδαζες διδάσκων; τί δέ, εἰ μὴ ὑπισχνεῖτό γε ἐπιμελήσεσθαι. καὶ φανερὰ ἦν ἡδομένη ἰσχυρῶς, ὥσπερ ἐξ ἀμηχανίας, εὐπορίαν τινὰ εὑρηκυῖα, καὶ ἐδεῖτό μου ὡς τάχιστα ᾗπερ ἔλεγον διατάξαι. καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, διέταξας αὐτῇ; τί [illegible] οἰκίας τὴν δύναμιν ἔδοξέ μοι πρῶτον ἐπιδεῖξαι [illegible]. οὐ γὰρ ποικίλμασι κεκόσμηται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ τὰ οἰκήματα ᾠκοδόμηται, πρὸς αὐτὸ τοῦτο ἐσκεμμένα, ὅπως ἀγγεῖα ὡς συμφορώτατα ᾖ τοῖς μέλλουσιν ἐν αὐτοῖς ἔσεσθαι. ὥστε αὐτὰ ἐκάλει τὰ πρέποντα εἶναι ἑκάστῳ. ὁ μὲν γὰρ θάλαμος ἐν ὀχυρῷ ὤν, τὰ πλείστου ἄξια καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει. τὰ δὲ ξηρὰ τῶν στεγῶν, τὸν σῖτον· τὰ δὲ ψυχεινά, τὸν οἶνον. τὰ δὲ φανὰ ὅσα φάους δεόμενα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστί. καὶ διαιτητήρια δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἐπεδείκνυον αὐτῇ κεκαλλωπισμένα, τοῦ μὲν θέρους ψυχεινά· τοῦ δὲ χειμῶνος ἀλεεινά. καὶ σύμπασαν δὲ τὴν οἰκίαν ἐπέδειξα αὐτῇ, ὅτι πρὸς μεσημβρίαν ἀναπέπταται. ὥστε εὔδηλον εἶναι, ὅτι χειμῶνος μὲν εὐήλιός ἐστι, τοῦ δὲ θέρους εὔσκιος. ἔδειξα δὲ καὶ τὴν γυναικωνῖτιν αὐτῇ θύραν, βαλανείῳ ὡρισμένην ἀπὸ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἔνδοθεν ὅτι μὴ δεῖ, μήτε τεκνοποιῶνται οἱ οἰκέται ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης. οἱ μὲν γὰρ χρηστοὶ παιδοποιησάμενοι, εὐνούστεροι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. οἱ δὲ πονηροὶ συζυγέντες, εὐπορώτεροι πρὸς τὸ κακουργεῖν γίγνονται. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διήλθομεν, ἔφη, οὕτω δὴ ἤδη κατὰ φυλὰς διεκρίνομεν τὰ ἔπιπλα. ἠρχόμεθα δὲ πρῶτον, ἔφη, ἀθροίζοντες, οἷς ἀμφὶ θυσίας χρώμεθα. μετὰ ταῦτα κόσμον γυναικὸς τὸν εἰς ἑορτὰς διῃροῦμεν. ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἑορτὰς καὶ πόλεμον. καὶ στρώματα ἐν γυναικωνίτιδι· στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι. ὑποδήματα γυναικεῖα, ὑποδήματα ἀνδρεῖα. ὅπλων ἄλλη φυλή, ἄλλη ταλασιουργικῶν ὀργάνων· ἄλλη σιτοποιικῶν· ἄλλη ὀψοποιικῶν, ἄλλη τῶν ἀμφὶ λουτρόν, ἄλλη ἀμφὶ μάκτρας, ἄλλη ἀμφὶ τραπέζας. καὶ ταῦτα πάντα διεχωρίσαμεν, οἷς τε ἀεὶ δεῖ χρῆσθαι, καὶ τὰ θοινητικά. χωρὶς δὲ καὶ τὰ κατὰ μῆνα δαπανώμενα ἀφείλομεν. δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. οὕτω γὰρ ἧττον λανθάνει, ὅπως πρὸς τὸ τέλος ἐκβήσεται. ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσαμεν πάντα κατὰ φυλὰς τὰ ἔπιπλα, εἰς τὰς χώρας τὰς προσηκούσας ἕκαστα διηνέγκαμεν. μετὰ δὲ τοῦτο, ὅσοις μὲν τῶν σκευῶν καθ' ἡμέραν χρῶνται οἱ οἰκέται, οἷον σιτοποιικοῖς, ὀψοποιικοῖς, ταλασιουργικοῖς, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο, ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις δείξαντες ὅπου δεῖ τιθέναι, παρεδώκαμεν, καὶ ἐπετάξαμεν σῶα παρέχειν. ὅσοις δ' εἰς ἑορτὰς ἢ ξενοδοχίας χρώμεθα, ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνου πράξεις, ταῦτα δὲ τῇ ταμίᾳ παρεδώκαμεν, καὶ δείξαντες τὰς χώρας αὐτῶν, καὶ ἀπαριθ-

foro domũ inferre, is nihil hæsitabit, sed quis intelligere uidebitur quò sibi sit eundũ, ut inde quicqd imperauerit, sumat. Huius quidẽ nõ alia causa est, q̃ loco descripta rerũ collocatio. Si qs aũt quærat hominẽ etiã non nunquã uicißim requirentẽ, sæpenumero laborẽ antè recuset, q̃ optatũ inuenerit. Cuius haud alia causa est, quàm quod locus minimè definitus est ubi quisq; sit expectãdus. Talia de supellectilis ordine et usu memini me cũ uxore disputasse. Quid uxor, inq̃? Videbatur ne tibi Ischomache libenter audire quæ studiosè docebas? Quid, inqt? Promittebat se esse curaturã. Magna lætitiæ uoluptate pspicuè uidebatur affecta, nõ aliter atq; si ex inopia copiã, ex difficultate facultatẽ reperisset. Me rogabat, ut quẽadmodũ dicebã, primo quoq; tẽpore ordinẽ cõstituerẽ. Dic sodes Ischomache, quinã locos et res ei descripsisti? Quinã? Primũ mihi uisum est ostẽdere mulieri ui domus et facultatẽ. Nõ illa Socrates uarij ædificijs ad uoluptatẽ et ostẽtationẽ pertinentibus ornata est, sed tectis eò cõparatis extructa, ut essent quasi uasa reb. cõdendis lõgè utilißima. Itaq; locares sibi cõgruẽtes exposcere uidebãtur. Nã thalamus, ꝓpterea quòd est in munitiore parte domus, stragula et uasa carißima aduocabat, sicca tecta frumentũ, frigida uinũ, illustrata quicqd operis et supellectilis petit lucẽ. Cœnacula reficiẽdis hominib. exornata mõstraui quæ essẽt æstate frigida, mẽsib. hybernis calida. Demõstraui et uniuersam domũ meridianæ plagæ et australibus uẽtis apertã, ut manifestè uideretur hyeme locus apricus, umbrosus æstate. Ostẽdi quoq; gynæcei portã ab andronitide, hoc est, ab ea parte domus in qua uiri à mulierib. separati uersantur, balneo esse distinctã, neqd ex ædibus, quòd nõ liceat, exportetur, et ne serui dẽt operã liberis præter nostrã uoluntatẽ. Nã plerũq; boni quũ liberos procrearũt, beneuolẽtiores sunt: improbi uerò matrimonio coniuncti, ad dolũ malũ et occultã fraudẽ proniores. Hæc ubi transegimus, sic generatim instrumentũ supellectilẽq; distinximus. Primũ cœpimus in unũ cõferre omnia quib. in sacrificijs utimur. Post hæc ornatũ muliebrẽ dieb. festis cõparatũ, uestemq; uirilẽ ferijs & bello destinatã separauimus. Stragula diuisimus & quæ ad gynæceũ pertinerẽt, et quæ ad locũ uirorũ quẽ uocamus andronitidẽ. Calceamẽta muliebria, calceamẽta uirilia. Armorũ fuit alius ordo, alius instrumẽtorũ quæ ad textrinã ptinẽt, alius eorũ quæ ad molendũ frumentũ, alius ad obsonia, alius ad balneũ, alius ad subigendã farinã, alius ad mensas. Hæc omnia locis discreuimus, et ea quibus semper utendum, & ea quæ celebrãdis cõuiuijs seruiũt. Quæ cõsumũtur in mẽsem, separatim seiũximus. Bifariã, quæ ratiõe subducta reponebamus in annũ, collocauimus. Sic enim minus est obscurũ quomodo ad finẽ exitũq; pducẽtur. Posteaquã generatim descripsimus omnẽ rerũ quas enumeraui, copiã, singulas in congruentes locos portãdas curauimus. Postea uasa et instrumẽta quib. utũtur quotidie serui, ut quib. panis, obsoniũ, tela paratur, et si qd est generis eiusdẽ, utẽtib. tradidimus, ac ubi essẽt collocãda, mõstrauimus: iussimusq; ut quæ à nobis accepissẽt, ea salua præstarẽt. Ea uero qbus utimur dieb. festis, et tractãdis hospitib. et ijs reb. agẽdis quæ longo tẽpore intermittũtur, ancillæ tradidimus ei cuius esset custodiẽdi ꝓmẽdiq; munus: atq; demõstratis

Cap. 16.

 locis,

locis, numeratis omnibus, & in tabulas relatis, illi iussimus ut unumquodq; daret ei cui dari oporteret: & cui quid dedisset, memoria teneret: ac illud receptum eò restitueret unde cepisset. Huic dispensationi inito consilio præfecimus eam, quæ temperantissima nobis esse uidebatur, & uentri, uino, somno, ueneri minimè dedita: quæ præterea firmissima esset memoria, ac prouideret ne quod à nobis negligens malum caperet: uideretq; ut nobis aliquid gratificans, dignum precium ferret. Docebamus eam bono erga nos esse animo, si quando lætitia frueremur, cum illa participantes: si quid triste molestumq; accideret, in partem uocantes. Docebamus & rei familiaris curam magno studio suscipere, & augere nobiscum domũ, ut potè cui cognoscendi & agnoscendi potestatem faciebamus, & res prosperas cum ea communicabamus: inducebamusq; mulieri iustitiam, quum digniore loco iustos quàm iniustos statueremus: & bonos maiore cum peculio & libertate uiuere apud nos, quàm improbos, ostenderemus. Et eam quidẽ eo in loco collocabamus. His rebus omnibus constitutis, uxori dicebam, nihil hæc omnia profutura, nisi diligenter curet ipsa, ut cuiq; suus permaneat ordo. Eamq; docebã, in ciuitatibus quæ bonis legibus administrantur, haud satis uideri ciuibus si leges præclaras scripserint, sed & legum custodes ab ijs legi, qui speculantur & obseruant; & quem uident iura legitima seruantẽ, laudant: quẽ præter leges agentem, plectũt. Leges igitur ferre, & domesticis legibus custodiendis uxorem præesse iubebam: ac, quũ ita censuisset, recensere supellectilẽ, & inspicere an bene singulæ partes haberent, haud secus atq; præsidij caput recenset custodias, atq; rationes officij reposcit: ac ueluti Senatus ille cui βουλὴ id est consilium nomen est, in equos & equites inquirit. Hortabar ut quasi regina laude & honore cumularet merentem, quantum præsens fineret potestas. conuicio & pœna afficeret illũ, quem uituperari castigariq; opus esset. docebã quoq; nihil esse cur moleste ferret, si ipsi plura quàm seruis de re familiari tuẽda negocia committerem. Equidem ostendebam fortunas heriles ad seruos tantum pertinere, quantum interest illorum reddere, administrare, custodire: nemini illorum, cui non dederit dominus, uti licere. Omnia domini esse: illum, quum uelit, omnibus uti posse. Ad quem igitur rebus saluis maximum commodum, perditis, summum detrimentum perueniret, illi curam diligentiamq; maximè congruere dicebam. Quid Ischomache, inquam, hæc ut audiuit uxor, quà tibi molesti iubentiq; paruit? Quid? inquit. Illa respõdit me non rectè sentire, si quum docerem bona parta diligenter esse curanda, putarem me dura ac molesta præcipere: durius existimandum, si se nullæ rerum suarum cura teneri iuberem, quàm si propria curare bona imperio meo cogatur. Natura comparatum, ut quemadmodum iucundius est mulieri sapienti curare liberos quàm negligere: sic & illi suauius sit rerũ facultates, quæ propterea quòd propriæ sunt, delectant, administrare diligenter, quàm per incuriam postmittere. Ergo quum audissem, inquit Socrates, hæc illi respondisse mulierem, dixi, Ita propitiam uolo mihi Iunonem Ischomache, uirilem mulieris mentem prædicas. Alia quidem, inquit Ischomachus, ab illius animi magnitudine

ἀπαριθμήσαντες καὶ γράψαντες ἕκαστα, ἐκέλευσαν αὐτῇ, διδόναι τούτων ὅτῳ δέοι ἕκαστον, καὶ μεμνῆσθαι ὅ, τι ἄν τῳ διδῷ, καὶ ἀπολαμβάνουσαν καταθεῖναι πάλιν ὅθενπερ ἂν ἕκαστα λαμβάνῃ. τὴν δὲ ταμίαν ἐποιησάμεθα, ἐπισκεψάμενοι, ἥτις ἡμῖν ἐδόκει εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρὸς καὶ οἴνου καὶ ὕπνου, καὶ ἀνδρῶν συνουσίας. πρὸς τούτοις δὲ ἣ τὸ μνημονικὸν μάλιστα ἐδόκει ἔχειν, καὶ τὸ προνοεῖν, μή τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν, ἀμελοῦσα καὶ σκοπεῖν ὅπως χαριζομένη τι ἡμῖν, ὑφ' ἡμῶν ἀντιτιμήσεται. ἐδιδάσκομεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἡμᾶς. ὅτ' εὐφραινοίμεθα τῶν εὐφροσυνῶν μεταδιδόντες, καὶ εἴ τι λυπηρὸν εἴη, εἰς ταῦτα παρακαλοῦντες. καὶ τὸ προθυμεῖσθαι δὲ συναύξειν τὸν οἶκον ἐπαιδεύομεν αὐτὴν, ἐπιγιγνώσκειν αὐτὴν ποιοῦντες, καὶ τῆς εὐπραγίας αὐτῇ μεταδιδόντες. [illegible] δικαιοσύνην αὐτῇ ἐνεποιοῦμεν, τιμιωτέρους τι[illegible] δικαίους τῶν ἀδίκων, καὶ ἐπιδεικνύοντες, πλουσιώτερον καὶ ἐλευθεριώτερον βιοτεύοντας τῶν ἀδίκων. καὶ αὐτὴν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ κατετάττομεν. ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν εἶπον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ τῇ γυναικὶ, ὅτι πάντων τούτων οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ αὐτὴ ἐπιμελήσεται, ὅπως διαμένῃ ἑκάστῳ ἡ τάξις. ἐδίδασκον δὲ αὐτὴν, ὅτι καὶ ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις, ἢν νόμους καλοὺς γράψωνται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσαιροῦνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν. ἢν δέ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ, ζημιοῦσι. νομίσαι οὖν ἐκέλευον, ἔφη, τὴν γυναῖκα, καὶ αὐτὴν νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι. καὶ ἐξετάζειν δὲ ὅταν δόξῃ αὐτῇ τὰ σκεύη, ὥσπερ ὁ φρούραρχος τὰς φυλακὰς ἐξετάζει, καὶ δοκιμάζειν εἰ καλῶς ἕκαστον ἔχει, ὥσπερ ἡ βουλὴ ἵππους καὶ ἱππέας δοκιμάζει. καὶ ἐπαινεῖν τε καὶ τιμᾶν ὥσπερ βασίλισσαν τὸν ἄξιον ἀπὸ τῆς παρούσης δυνάμεως. καὶ λοιδορεῖν καὶ κολάζειν τὸν τούτων δεόμενον. πρὸς δὲ τούτοις ἐδίδασκον αὐτὴν, ἔφη, ὡς οὐκ ἂν ἄχθοιτο δικαίως, εἰ πλείω αὐτῇ πράγματα προστάττω ἢ τοῖς οἰκέταις περὶ τὰ κτήματα, ἐπιδεικνύων ὅτι τοῖς μὲν οἰκέταις μέτεστι τῶν δεσποσύνων χρημάτων τοσοῦτον, ὅσον φέρειν ἢ θεραπεύειν ἢ φυλάττειν, χρῆσθαι δὲ οὐδενὶ αὐτῶν ἔξεστιν, ὅτῳ ἂν μὴ δῷ ὁ κύριος. δεσπότου δὲ ἅπαντά ἐστιν ᾧ ἂν βούληται ἕκαστα χρῆσθαι. ὅτῳ οὖν καὶ σωζομένων μεγίστη ὄνησις, καὶ φθειρομένων μεγίστη βλάβη, τούτῳ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν μάλιστα προσήκουσαν ἀπέφαινον. τί οὖν, ἔφην ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, ταῦτα ἀκούσασα ἡ γυνὴ, πῶς σοι ὑπήκουε; τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ εἶπέ μοι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐκ ὀρθῶς γιγνώσκοιμι, εἰ οἰοίμην χαλεπὰ ἐπιτάττειν, διδάσκων ὅτι ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τῶν ὄντων. χαλεπώτερον γὰρ ἂν, ἔφη φάναι, εἰ αὐτῇ ἐπέταττον ἀμελεῖν τῶν ἑαυτῆς, ἢ εἰ ἐπιμελεῖσθαι δεήσει τῶν οἰκείων ἀγαθῶν. πεφυκέναι γὰρ δοκεῖ ὥσπερ καὶ τέκνων, τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν, οὕτω καὶ τῶν κτημάτων ὅσα ἴδια ὄντα εὐφραίνει, ἥδιον τὸ ἐπιμελεῖσθαι νομίζειν, ἔφη, τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἀμελεῖν. καὶ ἐγὼ ἀκούσας, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀποκρίνασθαι τὴν γυναῖκα αὐτῷ ταῦτα εἶπον. νὴ τὴν Ἥραν, ἔφην, Ἰσχόμαχε, ἀνδρικήν γε ἐπιδεικνύεις τὴν διάνοιαν τῆς γυναικός. καὶ ἄλλα τοίνυν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, θέλω σοι πάνυ μεγαλόφρονα

φρονεστέραν διηγήσασθαι, ἅ μου ἅπαξ ἀκούσασα, ταχὺ ἐπείθετο. τὰ ποῖα, ἔφην ἐγώ, λέγε, ὡς ἐμοὶ πολὺ ἥδιον ζώσης ἀρετὴν γυναικὸς καταμανθάνειν, ἢ εἰ Ζεῦξίς μοι καλὴν εἰκάσας γραφῇ γυναῖκα ἐπεδείκνυεν. Ἐντεῦθεν δὴ λέγει ὁ Ἰσχόμαχος· ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἰδών ποτε αὐτὴν, ὦ Σώκρατες, ἐντετριμμένην πολλῷ μὲν ψιμυθίῳ, ὅπως λευκοτέρα ἔτι δοκεῖ εἶναι ἢ ἦν, πολλῇ δὲ ἐγχούσῃ, ὅπως ἐρυθροτέρα φαίνοιτο τῆς ἀληθείας, ὑποδήματα δὲ ἔχουσαν ὑψηλὰ, ὅπως μείζων δοκοίη εἶναι ἢ ἐπεφύκει, εἰπέ μοι, ἔφην, ὦ γύναι, ποτέρως ἄν με κρίναις ἀξιοφίλητον μᾶλλον εἶναι χρημάτων κοινωνὸν, εἴ σοι αὐτὰ τὰ ὄντα ἀποδεικνύοιμι, καὶ μήτε κομπάζοιμι ὡς πλείω τῶν ὄντων ἐστί μοι, μήτε ἀποκρυπτοίμην τι τῶν ὄντων μηδὲν, ἢ εἰ πειρῴμην σε ἐξαπατᾶν, λέγων τε ὡς πλείω τῶν ὄντων ἐστί μοι, ἐπιδεικνύς τε ἀργύρειον κίβδηλον δηλοίην σοι καὶ ὅρμους ὑποξύλους, καὶ πορφυρίδας ἐξιτήλους φαίην ἀληθινὰς εἶναι. καὶ ὑπολαβοῦσα εὐθύς, εὐφήμει, ἔφη. μὴ γένοιο σὺ τοιοῦτος. οὐ γὰρ ἂν ἔγωγε δυναίμην σε, εἰ τοιοῦτος εἴης ἀσπάσασθαι ἐκ τῆς ψυχῆς. οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, συνεληλύθαμεν ὦ γύναι, ὡς καὶ τῶν σωμάτων κοινωνήσοντες ἀλλήλοις. φασὶ γοῦν, ἔφη, οἱ ἄνθρωποι. ποτέρως ἂν οὖν, ἔφην ἐγώ, τοῦ σώματος αὖ δοκοίην εἶναι ἀξιοφίλητος μᾶλλον κοινωνὸς, εἴ σοι τὸ σῶμα πειρῴμην παρέχειν τὸ ἐμαυτοῦ ἐπιμελόμενος ὅπως ὑγιαῖνόν τε καὶ ἐρρωμένον ἔσται, καὶ διὰ ταῦτα τῷ ὄντι εὔχρως σοι ἔσομαι, ἢ εἴ σοι μίλτῳ ἀλειφόμενος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαλειφόμενος ἀνδρεικέλῳ, ἐπιδεικνύοιμί τε ἐμαυτὸν, καὶ συνείην ἐξαπατῶν σε, καὶ παρέχων ὁρᾶν καὶ ἅπτεσθαι μίλτου, ἀντὶ τοῦ ἐμαυτοῦ χρωτός. ἐγὼ μὲν, ἔφη ἐκείνη, οὔτ᾽ ἂν μίλτου ἁπτοίμην ἥδιον ἢ σοῦ, οὔτ᾽ ἂν ἀνδρεικέλου χρῶμα ὁρῴην ἥδιον ἢ τὸ σὸν, οὔτ᾽ ἂν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαληλιμμένους ἥδιον ὁρῴην τοὺς σοὺς ἢ ὑγιαίνοντας. καὶ ἐμὲ τοίνυν νόμιζε εἰπεῖν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ γύναι, μήτε ψιμυθίου, μήτε ἐγχούσης χρώματι ἥδεσθαι μᾶλλον ἢ τῷ σῷ. ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ θεοὶ ἐποίησαν, ἵπποις μὲν ἵππους, βουσὶ δὲ βοῦς ἥδιστον, προβάτοις δὲ πρόβατα· οὕτω καὶ ἄνθρωποι ἀνθρώπου σῶμα καθαρὸν οἴονται ἥδιστον εἶναι. αἱ δ᾽ ἀπάται αὗται τοὺς μὲν ἔξω πως δύναιντ᾽ ἂν ἀνεξελέγκτως ἐξαπατᾶν, συνόντας δὲ ἀεὶ, ἀνάγκη ἁλίσκεσθαι, ἂν ἐπιχειρῶσιν ἐξαπατᾶν ἀλλήλους. ἢ γὰρ ἐξ εὐνῆς ἁλίσκονται ἐξανιστάμενοι πρὶν παρασκευάσασθαι, ἢ ὑπὸ ἱδρῶτος ἐλέγχονται, ἢ ὑπὸ δακρύων βασανίζονται, ἢ ὑπὸ λουτροῦ ἀληθινῶς κατωπτεύθησαν. τί οὖν πρὸς θεῶν, ἔφην ἐγώ, πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο; τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ τοιοῦτον μὲν οὐδὲν πώποτε ἐπραγματεύσατο, καθαρὰν δὲ καὶ πρεπόντως ἔχουσαν ἐπειρᾶτο ἑαυτὴν ἐπιδεικνύναι. καὶ ἐμὲ μέντοι ἠρώτα εἴ τι ἔχοιμι συμβουλεῦσαι, ὡς ἂν τῷ ὄντι καλὴ φαίνοιτο, ἀλλὰ μὴ μόνον δοκοίη. καὶ ἐγὼ μέντοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη, συνεβούλευον αὐτῇ, μὴ δουλικῶς ἀεὶ καθῆσθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς πειρᾶσθαι δεσποτικῶς, πρὸς μὲν τὸν ἱστὸν προσστᾶσαν, ὅτι μὲν βέλτιον ἄλλου ἐπίσταιτο ἐπιδιδάξαι, ὅτι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν. ἐπισκέψασθαι δὲ καὶ σιτοποιόν. παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ. περιελθεῖν δ᾽ ἐπισκοπουμένην, καὶ εἰ κατὰ χώραν ἔχει, ἣν δεῖ ἕκαστα. ταῦτα γὰρ ἐδόκει μοι ἅμα ἐπιμέλεια εἶναι καὶ περίπατος. ἀγαθὸν δὲ ἔφην εἶναι

γυμνά-

tudine profecta tibi narrare uolo: quæ quum semel audisset à me, probauit, ac continuò morē gessit. Ego autē, Quænā? cedo. Nam mihi multò iucundius est uiuæ mulieris audire uirtutē, quàm si Zeusis egregie pictam lineamentisq; pulchris efformatam ostenderet.

Cap. 17. Hinc Ischomachus: Ego quidē quū illam quondā uidissem multo psimmithio, id est cerussa, ut cādidior quàm esset, esse uideretur, illitam fricatāq;, multoq; herbæ succo cui nomē est enchusæ, suffusam, uti supra ueritatē rubor appareret, altosq; calceos habentem, quò uideretur procerior quàm natura tulerat: Dic, inquam, coniux, iudicares'ne me fidelē magis & amore dignū bonorum socium, si facultates et fortunas meas ostenderē ut sunt nec iactatione insolens plura mihi esse bona prædicarem quàm sunt, nec aliquid te rerū mearū celarem, quàm si te fallere cōtenderem, dicerem'q; me plura possidere quàm possideo, & ostentarem argentum adulterinū, atq; explicarem tibi monilia ligno subiecto fucata, & uestes purpureas deflorescentes dicerem esse ueras? Cōtinuò uerbis subsecuta, Bona uerba quæso, inquit, ne tu talis esto. Non enim si ita te comparares, ex animo diligere possem. Nónne, inquam, conuenimus ut corpora inter nos cōmunicaremus? Aiunt, inquit. Vtrū igitur uiderer in societate corporis amabilior esse, si adhibita cura corpus meū conarer præstare tibi sanū atq; robustū, & iccirco uero & bono colore suffusum, quàm si minio delibutus, oculis pigmento, quod ἀνδρείκελον uocatur, subiunctus, meipsum ostentarem, te in hac societate uitæ fallerē, minium loco mei coloris uidendū tangendūq; præberē: Ego, inquit illa, nec miniū libentius tangerē, quàm te: nec illitum pigmentū & oculos subunctos maiore cum uoluptate uiderē, quàm uerùm colorē, quàm tuos oculos aut alios bona ualetudine uigentes. Me quoque uxor, inquit Ischomachus, existima nec cerussæ nec enchusæ colore magis quàm tuo delectari: sed quemadmodū dij immortales equos equis, boues bobus, oues ouib. iucūdissimas esse uoluerūt, sic et homines hominis corpus sine ullo fuco purū, suauissimum esse putāt. Fucus et istæ fallaciæ externos quodammodo sine reprehēsione decipere possent: eos uerò qui semper unà uersantur, deprehēdi necesse est si inter se fallere conētur. Aut enim quum surgunt è lectulo, priusquā se pararint deprēduntur, aut à sudore patefiunt, aut à lachrymis indicantur, aut quū lauantur, ueritas apparet. Tum ego, Quid per deos ad hæc respondit? Quid? inquit ille: Nihil unquā tale postea attētauit, nitidē uerò & decēter ornatā se ostendere conata: & me adeò rogauit si quod dare consiliū possem, et efficere ut non solùm pulchra uideretur, sed etiā re uera talis esset. Ego quidē, inquit ille, hoc illi dedi consiliū, ne seruili more semper cōsideret, sed dijs exoratis contenderet, uti dominā decet, ancillā telæ præfectā, qd' melius nosset, edocere: quod deterius, ab ea discere: obseruare pistorē: adesse famulæ cui promēdi munus esset, aliquid metiēti: circumire, et perspicere suóne quæq; loco iacerēt. In his enim diligentia simul et deābulatio esse mihi uidebatur. Dixiq; salubrē esse

corporis exercitationem, tingere, lauare, farinam
subigere, uestes & stragula excutere & compone
re: eã quæ sic exercetur, iucundiores sentire cibos,
integriore esse ualetudine, uerò colore florentiorẽ
uideri, illius aspectum iucundiorẽ esse, facies quoq;
(quando cum ministra contendit) quũ sit mundior,
& compta decentius, mouet, maxime quum libens
obsequitur, nõ ut ancilla coacta subministrat. Quæ
uero semper desident, & immodicè graues esse uo
lunt: inter splendidè uestitas, fallaciq; pigmento ab
utentes, sese accusandas offerunt. Nunc certò scias
uelim Socrates, uxor instituta meis rationibus ita
uiuit, ut illi tradidi præcepta, utq; nũc tibi narro.
Inde progressus, Ischomache, inquam, satis mihi ui/
deor priore loco res uxoris audisse, quæ sunt utri/
usq; nostrũ laude dignissimæ. iã tuas expone, ut &
tu uoluptatem capias ex eorũ narratione, quæ fa/
ciũt ut bene audias ab omnibus: & ego ubi res om
neis honesti boniq; uiri exaudiero didiceroq;, si for
te discere possim, habeã tibi magnã gratiam, acce/
ptũq; beneficiũ agnoscã. Me deus amet, inqt Ischo/
machus, quæ facio, tibi Socrates exponã libẽter, ut
si quid tibi perperã facere uidear, me cõpanas, &
reddas aptiorẽ. Quonã, inquã, iure te cõponã, con
gruentioremq; reddã, uirũ honestũ boniũq; factũ? Id
ne ego possum, qui res nugatorias fabulasq; effuti/
re, et aerẽ metiri uideor, et (quod extremæ demen
tiæ crimẽ uidetur) pauper appellor? Nec mediocri
ter Ischomache solicitaret animũ meũ & angeret
hoc inopiæ crimẽ, nisi paucis his dieb. equo Niciæ
peregrini obuius fuissẽ, uidissemq; pluresq spectãdi
causa sequebãtur. Quũ adessent q multis cũ uerbis
laudarẽt, ego quidẽ admotus equisonẽ rogaui, an
equus ille multas haberet opũ facultates. Ille conie
ctis in me oculis quasi dementẽ et insanũ q sic roga
rẽ: Quo pacto, inqt, essẽt equo diuitiæ? Hoc modo
respirare cœpi, animoq; recreari, q audissẽ equũ
pauperẽ, si naturæ beneficio bona præditus esset a/
nima, bonũ fieri licere. Sic.n. licet et mihi esse bo/
no. Narra planè qd agas, et tuas actiões omneis ex
pone, ut si possim discere auscultãs, ego te cras ex/
orsus imitari cõtendã. Etenim lætus est dies et fœ/
lix, quo uirtus incipit exercerĩ. Ludis Socrates, in
quit Ischomachus. Ego tamẽ exponã tibi quæ mo/
Cap. 12. lior, quoad possũ studẽs agẽdo uitã trãsigere. Cũ
didicisse mihi uiderer deos hominib. rei bene gerẽ/
dæ potestatẽ nõ dedisse sine cognitione rerũ geren
darũ, et pficiundi qd opus est, diligẽtia: prudentib.
uerò, et rẽ diligẽter administrãtibus, alijs pspérita
tem cõmoditatẽq; dare, alijs negare: his reb. addu/
ctus equidẽ deos colere cœpi, ac precib. impetrare
cõtendi, et hodie cõtendo, ut pspẽrã mihi ualetudi/
nẽ uiresq; corporis tribuãt, honorẽ in ciuitate, be
neuolentiã in animis amicorũ, salutẽ nõ inhonestã
in belli periculo, incrementũ sine crimine in re fa/
miliari. Hæc ego quũ audissẽ, Curæ'ne, inq̃, tibi sunt
Ischomache rationes ditescẽdi? Laborásne quò sis di
ues, et multis opib. auctus, multas, si diligẽter oĩa cu
rare uelis, molestias patiare? Maxime, inqt ille, mi/
hi curæ sunt quæ rogas. Nã mihi iucundũ suaueq;
est magnificè deos ornare, & amicos, si quid opus,
adiuta/

γυμνάσιον, καὶ τὸ δεῦσαι καὶ μάξαι. καὶ ἱμάτια καὶ στρώ-
ματα ἀνασεῖσαι καὶ συνθεῖναι. γυμναζομένην δ' ἔφην
οὕτως ἂν καὶ ἐσθίειν ἥδιον, καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον, καὶ εὐ-
χροωτέραν φαίνεσθαι τῇ ἀληθείᾳ. καὶ ὄψις δὲ ὁπόταν ἀν-
ταγωνίζηται διακόνῳ καθαρωτέρα οὖσα, πρεπόντως τε
μᾶλλον ἠμφιεσμένη κινητικὸν γίνεται. ἄλλως τε καὶ
ὁπόταν τὸ ἑκοῦσαν χαρίζεσθαι προσῇ ἀντὶ τοῦ ἀναγκαζο-
μένην ὑπηρετεῖν. αἱ δ' ἀεὶ καθήμεναι σεμνῶς, καὶ πρὸς
τὰς κεκοσμημένας καὶ ἐξαπατώσας κρίνεσθαι παρέχου-
σιν ἑαυτάς. καὶ νῦν, ἔφη, ὦ σώκρατες, οὕτως εὖ ἴσθι ἡ
γυνή μου κατεσκευασμένη βιοτεύει, ὥσπερ ἐγὼ ἐδί-
δασκον αὐτήν, καὶ ὥσπερ νῦν σοι λέγω. ἐντεῦθεν ἐγὼ
εἶπον, ὦ ἰσχόμαχε· τὰ μὲν δὴ περὶ τῶν τῆς γυναικὸς ἔρ-
γων, ἱκανῶς μοι δοκῶ ἀκηκοέναι τὴν πρώτην. καὶ ἄξιά
γε πάνυ ἐπαίνου ἀμφοτέρων ὑμῶν. τὰ δ' αὖ σὰ ἔργα
ἔφην ἐγώ, ἤδη μοι λέγε, ἵνα σύ τε ἐφ' οἷς εὐδοκιμεῖς,
διηγησάμενος ἡσθῇς, κἀγὼ τὰ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἀν-
δρὸς ἔργα τελέως διακούσας καὶ καταμαθών, ἂν δύνω-
μαι, πολλήν σοι χάριν εἰδῶ. ἀλλὰ νὴ Δί', ἔφη ὁ ἰσχόμα-
χος, καὶ πάνυ ἡδέως σοι, ὦ σώκρατες, διηγήσομαι, ἃ ἐγὼ
ποιῶν διατελῶ, ἵνα καὶ μεταρρυθμίσῃς με, ἐάν τι σοὶ μὴ
δοκῶ καλῶς ποιεῖν. ἀλλ' ἐγὼ μὲν δή, ἔφην, πῶς ἂν δι-
καίως μεταρρυθμίσαιμι ἄνδρα ἀπειργασμένον καλόν
τε κἀγαθόν, καὶ ταῦτα ὢν ἀνήρ, ὃς ἀδολεσχεῖν τε δοκῶ
καὶ ἀερομετρεῖν, καὶ τὸ πάντων δὴ ἀνοητότατον δοκοῦν εἶναι
ἔγκλημα, πένης καλοῦμαι. καὶ πάνυ μέντ' ἂν, ὦ ἰσχόμα-
χε, ἦν ἐν πολλῇ ἀθυμίᾳ τῷ ἐγκλήματι τούτῳ, εἰ μὴ πρώ-
ην ἀπαντήσας τῷ ἵππῳ νικίου τοῦ ἐπηλύτου εἶδον πολ-
λοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ θεατάς, πολὺν δὲ λόγον ἐ-
χόντων τινῶν περὶ αὐτοῦ ἤκουον. καὶ δῆτα ἠρόμην προσ-
ελθὼν τὸν ἱπποκόμον, εἰ πολλὰ εἴη χρήματα τῷ ἵππῳ. ὁ
δὲ προσβλέψας με ὡς οὐδ' ὑγιαίνοντα τῷ ἐρωτήματι,
εἶπε· πῶς δ' ἂν ἵππῳ χρήματα γένοιτο; οὕτω δὴ ἐ-
γὼ ἀνέκυψα ἀκούσας, ὅτι ἔστιν ἄρα θεμιτὸν καὶ πένητι
ἵππῳ ἀγαθῷ γενέσθαι, εἰ τὴν ψυχὴν φύσει ἀγαθὴν ἔχοι.
ὡς οὖν θεμιτὸν καὶ ἐμοὶ ἀγαθῷ ἀνδρὶ γενέσθαι, διηγοῦ τε-
λέως τὰ σὰ ἔργα, ἵνα ὅ,τι ἂν δύνωμαι ἀκούων, κατα-
μαθεῖν πειρῶμαι, καὶ ἐγὼ σὲ ἐκ τῆς αὔριον ἡμέρας ἀρξά-
μενος μιμεῖσθαι. καὶ γὰρ ἀγαθή ἐστιν, ἔφην ἐγώ, ἡμέρα
ὡς ἀρετῆς ἄρχεσθαι. σὺ μὲν παίζεις, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, ὦ σώ-
κρατες. ἐγὼ δὲ ὅμως σοι διηγήσομαι ἃ ἐγὼ ὅσον δύνα-
μαι πειρῶμαι ἐπιτηδεύων περᾶν τὸν βίον. Ἐπεὶ γὰρ κα-
ταμεμαθηκέναι δοκῶ ὅτι οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ μὲν
τοῦ γιγνώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦ-
τα περαίνηται, οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν, φρονί-
μοις δ' οὖσι καὶ ἐπιμελέσι, τοῖς μὲν διδόασιν εὐδαιμονεῖν,
τοῖς δ' οὔ. οὕτω δὴ ἐγὼ ἄρχομαι μὲν τοὺς θεοὺς θερα-
πεύειν, πειρῶμαι δὲ ποιεῖν ὡς ἂν θέμις ᾖ μοι εὐχομένῳ
καὶ ὑγιείας τυγχάνειν, καὶ ῥώμης σώματος, καὶ τιμῆς ἐν
πόλει, καὶ εὐνοίας ἐν φίλοις, καὶ ἐν πολέμῳ καλῆς σωτη-
ρίας, καὶ πλούτου καλῶς αὐξομένου. καὶ ἐγὼ ἀκούσας
ταῦτα, μέλει γὰρ δή σοι, ὦ ἰσχόμαχε, ὅπως πλουτῇς, καὶ
πολλὰ χρήματα ἔχων, πολλὰ ἔχῃς πράγματα τούτων
ἐπιμελόμενος; καὶ πάνυ γε, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, μέλει μοι
τούτων ὧν ἐρωτᾷς. ἡδὺ γάρ μοι δοκεῖ, ὦ σώκρατες,
καὶ θεοὺς μεγαλείως τιμᾶν, καὶ φίλους ἤν τινος δέωνται
ἐπω-

ἐπωφελεῖν, καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ χρήμασιν ἀκόσμητον εἶναι. καὶ γὰρ καλά, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε, ἃ σὺ λέγεις, καὶ δυνατοῦ γε ἰσχυρῶς ἀνδρός. πῶς γὰρ οὔ; ὅτι πολλοὶ μέν εἰσιν ἄνθρωποι, οἳ οὐ δύνανται ζῆν ἄνευ τοῦ ἄλλων δεῖσθαι. πολλοὶ δὲ ἀγαπῶσιν ἢν δύνωνται τὰ ἑαυτοῖς ἀρκοῦντα πορίζεσθαι. οἱ δὲ δυνάμενοι μὴ μόνον τὸν ἑαυτῶν οἶκον διοικεῖν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖν, ὥστε καὶ τὴν πόλιν κοσμεῖν, καὶ τοὺς φίλους ἐπικουφίζειν, πῶς τούτους οὐχὶ βαθεῖς τε καὶ ἐρρωμένους ἄνδρας χρὴ νομίσαι; ἀλλὰ γὰρ ἐπαινεῖν μέν, ἔφην ἐγώ, τοὺς τοιούτους, πολλοὶ δυνάμεθα. σὺ δέ μοι λέξον, ὦ ἰσχόμαχε, ἀφ' ὧνπερ ἤρξω. πῶς ὑγιείας ἐπιμελῇ. πῶς τῆς τοῦ σώματος ῥώμης. πῶς θέμις εἶναί σοι καὶ ἐκ πολέμου καλῶς σώζεσθαι. τῆς δὲ χρηματίσεως καὶ μετὰ ταῦτα, ἔφην ἐγώ, ἀρκέσει ἀκούειν. ἀλλ' ἔστι μέν, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, ὥς γε ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ σώκρατες, ἀκόλουθα ταῦτα πάντα ἀλλήλων. ἐπεὶ γὰρ ἐσθίειν τις τὰ ἱκανὰ ἔχει, ἐκπονοῦντι μὲν ὀρθῶς, μᾶλλον δοκεῖ μοι ἡ ὑγίεια παραμένειν. ἐκπονοῦντι δὲ, μᾶλλον ἡ ῥώμη προσγίγνεται. ἀσκοῦντι δὲ τὰ τοῦ πολέμου, κάλλιον σώζεσθαι. ὀρθῶς δὲ ἐπιμελομένῳ, καὶ μὴ καταμαλακιζομένῳ, μᾶλλον εἰκὸς τὸν οἶκον αὔξεσθαι. ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτου ἕπομαι, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε, ὅτι ἐκπονοῦντα φῂς καὶ ἐπιμελούμενον καὶ ἀσκοῦντα ἄνθρωπον μᾶλλον τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν. ὁποίῳ δὲ πόνῳ χρῇ πρὸς τὴν εὐεξίαν καὶ ῥώμην, καὶ ὅπως ἀσκεῖς τὰ τοῦ πολέμου, καὶ ὅπως ἐπιμελῇ τοῦ περιουσίαν ποιεῖν, ὡς καὶ φίλους ἐπωφελεῖν, καὶ πόλιν ἐπισχύειν, ταῦτα ἂν ἡδέως, ἔφην ἐγώ, πυθοίμην. ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ὦ σώκρατες, ὁ ἰσχόμαχος, ἀνίστασθαι μὲν ἐξ εὐνῆς εἴθισμαι, ἡνίκ' ἔτι ἔνδον καταλαμβάνοιμι, εἴ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι. κἂν μέν τι κατὰ πόλιν δέῃ πράττειν, ταῦτα πραγματευόμενος, περιπάτῳ τούτῳ χρῶμαι. ἢν δὲ μηδὲν ἀναγκαῖον ᾖ κατὰ πόλιν, τὸν μὲν ἵππον ὁ παῖς προάγει εἰς ἀγρόν. ἐγὼ δὲ περιπάτῳ χρῶμαι τῇ εἰς ἀγρὸν ὁδῷ. ἴσως ἄμεινον, ὦ σώκρατες, ἢ εἰ ἐν τῷ ξυστῷ περιπατοίην. ἐπειδὰν δὲ ἔλθω εἰς ἀγρόν, ἤν τέ μοι φυτεύοντες τυγχάνωσιν, ἤν τε νεοποιοῦντες, ἤν τε σπείροντες, ἤν τε καρπὸν προσκομίζοντες, ταῦτα ἐπισκεψάμενος, ὅπως ἕκαστα γίγνεται, μεταρρυθμίζω, ἐὰν ἔχω τι βέλτιον τοῦ παρόντος. μετὰ δὲ ταῦτα ὡς τὰ πολλὰ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, ἱππασάμην ἱππασίαν ὡς ἂν ἐγὼ δύνωμαι, ὁμοιοτάτην ταῖς ἐν τῷ πολέμῳ ἀναγκαίαις ἱππασίαις, οὔτε πλαγίου, οὔτε κατάντους, οὔτε τάφρου, οὔτε ὀχετοῦ ἀπεχόμενος. ὡς μέντοι δυνατὸν ταῦτα ποιοῦντα, ἐπιμέλομαι μὴ ἀποχωλεῦσαι τὸν ἵππον. ἐπειδὰν δὲ ταῦτα γένηται, ὁ παῖς ἐξαλίσας τὸν ἵππον, οἴκαδε ἀπάγει, ἅμα φέρων ἐκ τοῦ χώρου ἤν τι δεώμεθα εἰς ἄστυ. ἐγὼ δὲ τὰ μὲν βάδην, τὰ δὲ ἀποδραμὼν οἴκαδε, ἀπεστλεγγισάμην. εἶτα δὲ ἀριστῶ, ὦ σώκρατες, ὅσα μήτε κενός, μήτε ἄγαν πλήρης διημερεύειν. νὴ τὴν ἥραν, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε, ἀρεσκόντως γέ μοι ταῦτα ποιεῖς. τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ συνεσκευασμένοις χρῆσθαι, τοῖς τε πρὸς τὴν ὑγίειαν καὶ πρὸς τὴν ῥώμην παρασκευάσμασι, καὶ τοῖς εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήμασι, καὶ ταῖς τοῦ πλούτου ἐπιμελείαις, ταῦτα πάντα ἀγαστά μοι δοκεῖ εἶναι. καὶ γὰρ ὅτι ὀρθῶς ἑκάστου τούτων ἐπιμελῇ, ἱκανὰ τεκμήρια παρέχῃ. ὑγιαίνοντά τε

adiuuare: & urbē per me nō esse rebus inornatam. Hic ego, Quæ narras Ischomache, certè quidē præclara sunt, ac præpotētis animi uiro digna. Nā quî fiat aliter? Quū multi sint homines qui uiuere non possunt quin egeāt, et ab alijs auxiliū petant, multi secū præclarè agi putēt et acquiescāt, si quod satis est, sibi ipsi suppeditare poßint: ij qui domū suā non regere solū queunt, uerumetiā rē tueri quæ et urbē decorēt, et amicos subleuēt, nónne uiri sublimes et præpotentes sunt habēdi? At enim ego & imperita multitudo hoc genus hominum laudare possumus. Tu uerò Ischomache perge narrare quæ cœpisti, quomodo ualetudinē cures, ut robur corporis firmes: quo pacto liceat tibi uitare belli pericula: quā rei familiari des operā: quibusq; modis augeas domū. postea conquiescā, hæc audiuisse cōtentus. Hæc, ut mihi uidetur, inquit Ischomachus, consequentia sunt omnia. Nā quū satis alimēti suppetit homini, et quantū sat est, tantū esse potest: si iusto labore exerceatur, cum facilius diutiusq; ualetudinem seruare posse existimo. Elaboranti uires magis accrescunt. Exercēti res bellicas, salus honestior. Adhibēti curam tempestiuā, non molli desidia languēti, par est rem familiarem magis ac magis increscere. Quòd ais, inquā, cum qui elaborat, qui diligentiā adhibet, qui se exercet, plura bona cōparare, sequor Ischomache, et ad eū finē assensu progredior. Hæc uerò libens audiā, quo labore sit opus ad bonā ualetudinem, uiresq; firmādas, ut exerceas arma: quibus modis fortunas augere cōtendas, ut & amicos adiuuare, et urbē cōfirmare poßis. Ego quidē, inquit, sū ò lectulo surgere cōsueui, quū domi iam quempiā deprehēsurus sim, si quo mihi cōuentio sit opus. Quòd si qua mihi sunt in urbe negocia, proficio, et in illis conficiendis hac utor deābulatione. Si in urbe nihil est quod agā necessario, puer antecedit, et rus equū ducit: ego uerò quasi deambulās iter in agrū facio: ac ita melius fortasse corpus exerceo, q̃ si in arena athletarū deambularē. Quū in agrū perueni, si qui mihi sint qui aut arbores serāt, aut noualibus dent operā, aut semē spargāt, aut fructū apportēt, eorū labores inspicio. qui fiāt opera quæq;, perpēdo: si quid habeo melius q̃ quod adest, ad illud opus dirigo, et aptius rem compono. Postea insidens equo, frequenter cursus et recursus bellicis et necessarijs simillimos inire nec obliquo nec aduerso, nec fossa nec riuo parcere cōsueui. Curo tamē, quoad poßū, ne quū facit hæc, claudus fiat equus. Puer excipit illū, domūq; abducit, id ex agro secū ferens in urbē, quod nobis opus est. Ego uerò ubi nūc pedetentim nunc cursim domum reuersus sum, loto curatoq; corpore prandeo: tantumq; alimenti sumo, ut neq; uacuus neq; nimium plenus exigere diem poßim. Tunc ego, ita uolo mihi propitiā Iunonem, ut quæ facis Ischomache, mihi probantur ac placent. Nam tempore eodē rebus uti et ad ualetudinem et ad uires cōparatis, & exercitatione militari, et amplificandi patrimonij cura teneri, res admiratione plenæ mihi uidentur. Atq; adeò singula istorū curare te diligenter, argumēta firma demōstrant. Nā ferè semper esse te, dijs iuuātibus, & bona ualetudine, & fir-

et firmo robore uidemus: ac inter optimos equites & ditißimos ciues numerari scimus. Hæc, inquit, tametsi facio, plures tamē me grauiter calumnian tur. Tu fortasse dicturū putabas, me à pluribus honestū bonumq; dici. Imò uerò, inquā, rogaturus

Cap. 19.

erā, id'ne tibi curæ esset, aliquid dicendo posse, & sustinere ex aduerso dicentem, si quando opus esset altercatione. Non tibi quidem uideor (inquit) meditari quomodo causam uelut reus dicā? quippe qui nemini iniuriam facio, multis pro uiribus beneficiū do. Nec existimas, credo, me in accusandis hominibus exerceri: quanquam scio qui priuatim multis afferunt iniuriam, quiq; ciuitati nocent, nemini beneficium tribuunt. At hoc etiam mihi ostende quæso Ischomache, exerceásne te in eiusmodi rebus explicandis? Non, inquit, desino sic exerceri, & explicare quod sentio. Aut enim quū audio seruum uel accusantem uel defendentem, refellere contendo: aut aliquem apud amicos uel obiurgo, uel commendo: aut ex cōpromisso inter amicos litem dirimo, nitorq; docere quanto melius sit ac utilius eos amicitia iungi: aut militum duci adsumus, & hostes redarguimus: aut quempiam defendimus, si crimine iniuria postulatur: aut accusamus alius aliū, si quis immeritò mulctatur. Ac sæpenumero quum deliberamus, quæ perficere cupimus, ea laudamus: quæ uerò efficere nolumus, illa uituperamus. Iam uerò ô Socrates sæpe in ius uocatus sum præscripta iudicij forma, quo me supplicio quáue mulcta affici oporteret. A quo? dic inquam Ischomache. hoc quidem nesciebam. Ab uxore, inquit. Quinam contendis? Quum uera dicere contingit, æquitate summa: quum autem falsa, rationem deteriorē ô Socrates, ita me deus amet, haud possum reddere meliorem. Tū ego, Non potes forsan Ischomache perficere ut falsum sit uerum. At ego tam non sum tibi impedimēto quò minus abeas si uelis. Nequaquam uerò, inquit. Equidem non ante discedam, quàm dimissum sit omnino concilium. Certè, inquam. Nam diligenter obseruas ne cognomē illud quo uir honestus bonusq; uocaris, amittas. Nūc enim, quum tibi fortasse multa sint negocia quæ curā diligētiamq; tuam desiderant, quia tamē cum hospitibus pactus es te expectaturū, ne uiolata fide decipias, illos operiris. At uerò, inquit, nec illa quæ narras, mihi curæ nō sunt: sunt in agris qui mea negocia procurāt.

Cap. 20.

An Ischomache quum scis tibi opus esse uillico procuratore, si noris quo in loco sit uir qui probè munus illud obire poßit, illum emere contendis, nō aliter quàm quum eges architecto, sicubi peritum uideas, illum cōparare conaris: an ipse doces tuos procuratores? Ipse quidē certè docere conor. Etenim quisquis futurus est idoneus qui me absente res meas curet, quid aliud cū scire opus est quàm quæ scio? Nā si idoneus sum qui operibus præsim, alium sanè quæ ipse teneo, docere potero. Primū igitur, inquam, tibi tuisq; beneuolus esse debebit, si in tuū locum suffectus, omnia præsens satis commodè curaturus est. Nam sine beneuolentia quis est usus qualiscunq; prudētiæ scientiæq; procuratoris? Nullus planè, inqt. Atenim primū docere, mihi meisq; bene

τε γὰρ καὶ ἐρρωμένον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σὺν τοῖς θεοῖς σε ὁρῶ, καὶ ἐν τοῖς ἱππικωτάτοις τε καὶ πλουσιωτάτοις λεγόμενόν σε ἐπιστάμεθα. ταῦτα τοίνυν ἐγὼ ποιῶν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὑπὸ πολλῶν πάνυ συκοφαντοῦμαι. σὺ δ' ἴσως ᾤου με ἐρεῖν, ὡς ὑπὸ πολλῶν καλὸς κἀγαθὸς κέκλημαι. Ἀλλὰ καὶ ἔμελλον δέ, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, τοῦτο ἐρήσεσθαι, εἴ τινα καὶ τούτου ἐπιμέλειαν ποιῇ, ὅπως δύνῃ λόγον διδόναι καὶ λαμβάνειν, ἤν τινι ποτὲ δέῃ. οὐ γὰρ δοκῶ σοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, αὐτὰ ταῦτα διατελεῖν μελετῶν, ἀπολογεῖσθαι μέν, ὅτι οὐδένα ἀδικῶ, εὖ δὲ ποιῶ πολλοὺς ὅσον ἂν δύνωμαι. κατηγορεῖν δὲ οὐ δοκῶ σοι μελετᾶν ἀνθρώπων, ἀδικοῦντας μὲν καὶ ἰδίᾳ πολλοὺς καὶ τὴν πόλιν καταμανθάνων τινάς, εὖ δὲ ποιοῦντας οὐδένα; ἀλλ' εἰ καὶ ἑρμηνεύειν τοιαῦτα μελετᾷς, τοῦτό μοι, ἔφην ἐγώ, ἔτι, ὦ Ἰσχόμαχε, δήλωσον. οὐδὲν μὲν οὖν, ὦ Σώκρατες, παύομαι, ἔφη, λέγειν μελετῶν. ἢ γὰρ κατηγοροῦντός τινος τῶν οἰκετῶν ἢ ἀπολογουμένου ἀκούσας, ἐλέγχειν πειρῶμαι, ἢ μέμφομαί τινα πρὸς τοὺς φίλους, ἢ ἐπαινῶ, ἢ διαλλάττω τινὰς τῶν ἐπιτηδείων πειρώμενος διδάσκειν, ὡς συμφέρει αὐτοῖς φίλους εἶναι μᾶλλον ἢ πολεμίους. ἐπιτιμῶμεν δὲ στρατηγῷ συμπαρόντες, ἢ ἀπολογούμεθα ὑπέρ του, εἴ τις ἀδίκως αἰτίαν ἔχει, ἢ κατηγοροῦμεν πρὸς ἀλλήλους, εἴ τις ἀδίκως τιμᾶται. πολλάκις δὲ καὶ βουλευόμενοι, ἃ μὲν ἂν ἐπιθυμῶμεν πράττειν, ταῦτα ἐπαινοῦμεν· ἃ δ' ἂν μὴ βουλόμεθα πράττειν, ταῦτα μεμφόμεθα. ἤδη δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ διειλημμένως πολλάκις ἐκρίθην ὅ,τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. ὑπὸ τοῦ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε; ἐμὲ γὰρ δὴ τοῦτο ἐλάνθανεν. ὑπὸ τῆς γυναικός, ἔφη. καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, ἀγωνίζῃ; ὅταν μὲν ἀληθῆ λέγειν συμφέρῃ, πάνυ ἐπιεικῶς. ὅταν δὲ ψευδῆ, τὸν ἥττω λόγον, ὦ Σώκρατες, οὐ μὰ τὸν Δία οὐ δύναμαι κρείττω ποιεῖν. καὶ ἐγὼ εἶπον, ἴσως γάρ, ὦ Ἰσχόμαχε, τὸ ψεῦδος οὐ δύνασαι ἀληθὲς ποιεῖν. ἀλλὰ γάρ, ἔφην ἐγώ, μή σε κατακωλύω, ὦ Ἰσχόμαχε, ἀπιέναι ἤδη βουλόμενον; μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες. ἐπεὶ οὐκ ἂν ἀπέλθοιμι, πρὶν παντάπασιν ἡ ἀγορὰ λυθῇ. νὴ Δί', ἔφην ἐγώ. φυλάττῃ γὰρ ἰσχυρῶς, μὴ ἀποβάλῃς τὴν ἐπωνυμίαν, τὸ ἀνὴρ καλὸς κἀγαθὸς κεκλῆσθαι. νῦν γὰρ πολλῶν σοι ἴσως ὄντων ἐπιμελείας δεομένων, ἐπεὶ συνέθου τοῖς ξένοις ἀναμένειν αὐτούς, ἵνα μὴ ψεύσῃ. ἀλλά τοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐδ' ἐκεῖνά μοι ἀμελεῖται ἃ σὺ λέγεις. ἔχω γὰρ ἐπιτρόπους ἐν τοῖς ἀγροῖς. Πότερα δέ, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ὅταν δεηθῇς ἐπιτρόπου, καταμαθὼν ἤν που ᾖ ἐπιτροπευτικὸς ἀνήρ, τοῦτον πειρᾷ ὠνεῖσθαι, ὥσπερ ὅταν τέκτονος δεηθῇς καταμαθών, εὖ οἶδ' ὅτι ἤν που ἴδῃς τεκτονικόν, τοῦτον πειρᾷ κτᾶσθαι; ἢ αὐτὸς παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; αὐτὸς νὴ Δί', ὦ Σώκρατες, πειρῶμαι παιδεύειν. καὶ γὰρ ὅστις μέλλει ἀρκέσειν, ὅταν ἐγὼ ἀπῶ, ἀντ' ἐμοῦ ἐπιμελόμενος, τί αὐτὸν καὶ δεῖ ἄλλο ἐπίστασθαι, ἢ ἅπερ ἐγώ; εἴπερ γὰρ ἱκανός εἰμι τῶν ἔργων προστατεύειν, κἂν ἄλλον δήπου δυναίμην διδάξαι ἅπερ αὐτὸς ἐπίσταμαι. οὐκοῦν εὔνοιαν πρῶτον, ἔφην ἐγώ, δεήσει αὐτὸν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς, εἰ μέλλοι ἀρκέσειν ἀντὶ σοῦ παρών. ἄνευ γὰρ εὐνοίας τί ὄφελος καὶ ὁποιασοῦν ἐπιτρόπου ἐπιστήμης γίγνεται; οὐδὲν μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. ἀλλά τοι τὸ εὐνοεῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς, ἐγὼ

ἐγὼ πρῶτον πειρῶμαι παιδεύειν. καὶ πῶς, ἐγὼ ἔφην, πρὸς τῶν θεῶν, εὔνοιαν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς διδάσκεις ὅντινα ἂν βούλῃ; εὐεργετῶν νὴ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὅταν τινὸς ἀγαθοῦ οἱ θεοὶ ἀφθονίαν διδῶσιν ἡμῖν. τοῦτο οὖν λέγεις, ἔφην ἐγώ, ὅτι οἱ ἀπολαύοντες τῶν σῶν ἀγαθῶν, εὖνοί σοι γίγνονται, καὶ ἀγαθόν τι σε βούλονται πράττειν; τοῦτο γὰρ ὄργανον, ὦ Σώκρατες, εὐνοίας ἄριστον ὁρῶ ὄν. ἢν δὲ δὴ εὔνους σοι γένηται, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἦ τούτου ἕνεκα ἱκανὸς ἔσται ἐπιτροπεύειν; οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἑαυτοῖς εὖνοι πάντες ὡς εἰπεῖν ἄνθρωποι, πολλοὶ αὐτῶν εἰσιν, οἳ οὐκ ἐθέλουσιν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως αὐτοῖς ἔσται ταῦτα, ἃ βούλονται εἶναι σφίσι τἀγαθά; ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, τοιούτους ὅταν ἐπιτρόπους βούλωμαι καθιστάναι, καὶ ἐπιμελεῖσθαι διδάσκω. πῶς, ἔφην ἐγώ, πρὸς τῶν θεῶν. τοῦτο γὰρ δὴ ἐγὼ παντάπασιν οὐ διδακτὸν ᾤμην εἶναι τὸ ἐπιμελῆ ποιῆσαι. οὐδὲ γὰρ ἔστιν, ὦ Σώκρατες, ἐφεξῆς γε οὕτως οἷόν τε πάντας διδάξαι ἐπιμελεῖς εἶναι. ποίους μὲν δή, ἐγὼ ἔφην, οἷόν τε, πάντως μοι σαφῶς τούτους διασήμηνον. πρῶτον μέν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἴνου ἀκρατεῖς οὐκ ἂν δύναιο ἐπιμελεῖς ποιῆσαι. τὸ γὰρ μεθύειν, λήθην ἐμποιεῖ πάντων τῶν πράττειν δεομένων. οἱ οὖν τούτου ἀκρατεῖς μόνοι, ἐγὼ ἔφην, ἀδύνατοί εἰσιν ἐπιμελεῖς εἶναι, ἢ καὶ ἄλλοι τινές; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἵ γε τοῦ ὕπνου. οὔτε γὰρ ἂν αὐτὸς δύναιτο καθεύδων τὰ δέοντα ποιεῖν, οὔτε ἄλλους παρέχεσθαι. τί οὖν, ἐγὼ ἔφην, οὗτοι αὖ μόνοι ἀδύνατοι ἡμῖν ἔσονται ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν διδαχθῆναι, ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς πρὸς τούτοις; ἔμοιγέ τοι δοκοῦσιν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἱ τῶν ἀφροδισίων δυσέρωτες, ἀδύνατοι ἂν διδαχθῆναι, ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι, ἢ τούτου. οὔτε γὰρ ἐλπίδα οὔτ' ἐπιμέλειαν ἡδίονα ῥᾴδιον εὑρεῖν, τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας. οὐδὲ μὴν ὅταν παρῇ τὸ πρακτέον τιμωρίαν χαλεπωτέραν εὐπετές ἐστι τοῦ ἀπὸ τῶν ἐρωμένων κωλύεσθαι. ὑφίεμαι οὖν, καὶ οὓς ἂν τοιούτους γνῶ ὄντας, μηδ' ἐπιχειρεῖν ἐπιμελητὰς τούτων τινὰς καθιστάναι. τί δέ, ἔφην ἐγώ, οἵτινες αὖ ἐρωτικῶς ἔχουσι τοῦ κερδαίνειν, ἦ καὶ οὗτοι ἀδύνατοί εἰσιν εἰς ἐπιμέλειαν τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων παιδεύεσθαι; οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδαμῶς γε, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐάγωγοί εἰσιν εἰς τὴν τούτων ἐπιμέλειαν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ, ἢ δεῖξαι μόνον αὐτοῖς, ὅτι κερδαλέον ἐστὶν ἡ ἐπιμέλεια. τοὺς δὲ ἄλλους, ἔφην ἐγώ, εἰ ἐγκρατεῖς τέ εἰσιν ὧν σὺ κελεύεις, καὶ πρὸς τῷ φιλοκερδεῖς εἶναι μετρίως ἔχουσιν, ὅπως ἐκδιδάσκεις, ὡς σὺ βούλει ἐπιμελεῖς γίγνεσθαι. ἁπλῶς, ἔφη, πάνυ, ὦ Σώκρατες. ὅταν μὲν γὰρ ἐπιμελομένους ἴδω, καὶ ἐπαινῶ καὶ τιμᾶν πειρῶμαι αὐτούς· ὅταν δὲ ἀμελοῦντας λέγειν τε πειρῶμαι, καὶ ποιεῖν ὁποῖα δήξεται αὐτούς. ἴθι, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τόδε μοι παρατραπόμενος τοῦ λόγου, περὶ τῶν παιδευομένων εἰς τὴν ἐπιμέλειαν δήλωσον περὶ τοῦ παιδεύεσθαι, εἰ οἷόν τε ἐστὶν ἀμελῆ αὐτὸν ὄντα, ἄλλους ποιεῖν ἐπιμελεῖς; οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδέν γε μᾶλλον ἢ ἄμουσον ὄντα αὐτόν, ἄλλους μουσικοὺς ποιεῖν. χαλεπὸν γὰρ τοῦ διδασκάλου πονηρῶς τι ὑποδεικνύοντος, καλῶς τοῦτο ποιεῖν μαθεῖν. καὶ ἀμελεῖν γε ὑποδεικνύοντος τοῦ δεσπότου, χαλεπὸν ἐπιμελῆ θεράποντα γενέσθαι, ὡς συντόμως εἰπεῖν, πονηροῦ μὲν

δεσπό-

bene uelle, cõtendo. Quo pacto per deos tibi tuisq; bene uelle doces quẽcunq; uis? Id assequor beneficio dato, si enim boni copiã dij nobis tribuãt. Hoc igitur dicis, eos qui tuis rebus fruuntur, esse beneuolos, et tibi benefacere uelle? Hoc, ô Socrates, optimũ esse uideo beneuolẽtiæ instrumẽtum. Si tibi sit beneuolus, Ischomache, idcircóne idoneus erit qui res tuas procuret? Nónne uides quũ homines, penè dicã omnes, sint sibi ipsi beneuoli, tamẽ esse multos qui curare nolunt ut assequãtur ea, quæ sibi uolũt esse bona? At certe (inquit) quũ tales cõstituere uolo procuratores, curã atq; diligentiã adhibere doceo. Quonam modo per deos immortales? Hoc ego quidem nullo modo tradi posse existimabã: credebamq; neminẽ cõsequi posse docẽdo, ut aliũ faceret administrũ diligentẽ. Nec istud quidẽ fieri potest, inquit, ut sic omnes deinceps quis docẽdo curatores efficiat diligẽtes. Quos inquã, facere licet? illos designa mihi planissimè. Primum, inquit, haud possis intẽperantes uini, sedulitate ac diligẽtia donare. Ebrietas enim inducit obliuionẽ rerũ omniũ quas agere oportebat. Tũ ego, Soli'ne ebriosi diligẽtes studiosiq; curatores esse nõ possunt, an et alij quidã? Ad hæc Ischomachus, Næ sunt alij, ut somniculosi. Nec enim dominus ipse dormiẽs, quæ opus est, efficere, nec ut alij efficiãt præstare poterit. Quis igitur, inquã? isti'ne soli nobis erũt qui hãc diligentiam minimè poterũt edoceri: an etiam præter hos alij quidã? Mihi quidẽ, inquit, uidẽtur ij qui insano tenẽtur amore rerũ uenerearũ, sic instituti nõ posse, ut aliud magis quàm suã uoluptatẽ curent. Nec enim facilè reperias aut spẽ aut curã iucundiorẽ, quàm quæ pertinet ad amorũ uoluptatẽ. Nec uerò quũ instet res agẽda, suppliciũ grauius inuenire promptum est, quàm amorum congressione prohiberi. Nõ igitur contendo ut eorum quos noueris eiusmodi, quempiã rebus tuis curãdis præficias. Quid? ij qui quæstus amore capiũtur, nullóne modo operũ rusticorũ curam doceri possunt? Nũ tibi uidẽtur indociles? Haudquaquam profectò, inquit Ischomachus, sed perquàm dociles. Hoc solũ docẽdi sunt, quæstuosam esse diligẽtiam. Cæteros, inquã, si se ab ijs quæ iubes, abstinent, & quæstũ mediocriter amãt qui doces ut uis, rebus curãdis incũbere? Admodũ simpliciter & apertè, ô Socrates. Nã si diligentiã adhibere, et ardere uideam, laudo, et illis honorẽ tribuere cõtendo: si negligentes animaduerto, dicere conor ac facere quæ mordebunt eos. Perge Ischomache, & à sermone quem de tractãda cura atq; diligentia habuisti, digressus, hoc mihi de erudiẽdo planum facito, possit'ne qui solutus est ipse ac negligẽs, alios efficere diligẽtes? Nihilo magis (inquit) quàm rudis musicæ, reliquos musicam docere. Difficilè est, quũ præceptor improbè docet, eũ facere ut auditor probè discat: et quũ torporem indiligentiãq; sequendã dominus ostendit, haud facile est seruũ fieri diligentẽ. Vt breuiter dicã, improbi

Cap. 12.

domini

domini seruos probos & frugi non memini me nouisse: probi uerò improbos iam cognoui, non tamen qui nihil damni fecerint. Quòd si quis aliorum uelit auferre languorem, acuere diligentiam, is opera inspicere & exigere debet, & authori bene confectorum gratiam referre: cessatori dignum supplicium nō differre. Praeclara mihi uidetur illa barbari cuiusdā responsio, quū rex equum bonum nactus esset, ac illum pinguem quamprimū efficere uolens, interrogasset unum ex ijs qui equos alendi periti uidebantur, quid equum pinguem faceret celerrime, Oculus domini, inquit. Sic et alia mihi uidetur oculus domini pulchra atq; bona maximè reddere. Quum magnopere persuaseris alicui diligenter esse curanda quae uelis, is'ne iam idoneus erit qui tua procuret: an & aliud ei discendum, si idoneus procurator est futurus? Sanè, inquit. Nam praeterea reliquum est cognoscere quid agendum sit, & quando, & quomodo. Aliqui si tollas haec, qui maior procuratoris usus, quàm medici qui operam daret aegrotanti, uiseret illum manè & uesperi: quid adhibendum faciundumùe esset, ignoraret? Si, inquam, didicerit quomodo sint opera faciūda, aliud'ne deerit illi, an iam perfectus is erit tibi procurator? Discendū est (opinor) quî operarijs debeat imperare. An igitur & tu doces uillicos procuratores ut apti sint ad imperandum? Ego quidem, inquit, enitor & contendo. Quinam per deos, inquam, sic instituis, ut hominibus imperare possint? Tum Ischomachus, Admodum ridiculè et ineptè. Itaq; fortè ridebis, hoc si audias. Cui ego: Non est ea res digna risu. Quisquis enim peritos imperandi facere, idem sine dubitatione docere potest alios ut herili fungantur imperio. Quicunq; uerò dignos qui dominentur, efficere nouit, nouit et instituere reges. Nō igitur ridiculus, sed magna laude dignus ille mihi uidetur, qui id facere potest. Adhaec Ischomachus, Caetera igitur animalia ex duabus his rebus obtemperare discunt. poena, quum recusant imperium: beneficio, quum libenter seruiunt. Equi teneris annis domitoribus parère discunt, quum morem gerentibus aliquid suaue iucundumq; praebetur: excutientibus iugū, molestia exhibetur, quoad uolūtati domitoris obedierint. Et catuli quanquam mentis acumine et lingua multò hominibus inferiores sunt, ut rationis atq; sermonis expertes, circūcurrere tamen, natare, saltare, & alia multa discere eodem modo coguntur, si quum parent, aliquid sibi necessarium capiant: quum cessant, & iussa non facessunt, puniantur. Homines obedientiores efficere possis, si ratione et sermone demonstres illis utile esse parère. Seruos autem ut parère doceantur, facilè pellicit ea quae bestijs uidetur adhibenda disciplina. Nā si illorū uentri, quum desiderio tenentur, indulgeas & gratificeris, perficies ut multa conficiant. Quae uerò naturae sitiunt honorē, laudibus excitātur. Lau

dis

δεσπότου οἰκέτας, οὐ δοκῶ χρηστοὺς μεμαθηκέναι. χρηστοῦ μέντοι πονηροὺς ἤδη εἶδον, οὐ μέντοι ἀζημίους γε. τὸν δὲ ἐπιμελητικοὺς βουλόμενον ποιήσασθαί τινας, καὶ ἐφορατικὸν δεῖ εἶναι τῶν ἔργων καὶ ἐξεταστικόν, καὶ χάριν θέλοντα τῶν καλῶς τελουμένων ἀποδιδόναι τῷ αἰτίῳ, καὶ δίκην μὴ ὀκνοῦντα τὴν ἀξίαν ἐπιτιθέναι τῷ ἀμελοῦντι. καλῶς δέ μοι δοκεῖ ἔχειν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἡ τοῦ βαρβάρου λεγομένη ἀπόκρισις, ὅτε βασιλεὺς ἄρα ἵππου ἐπιτυχὼν ἀγαθοῦ, παχῦναι αὐτὸν ὡς τάχιστα βουλόμενος, ἤρετο τῶν δεινῶν τινα ἀμφ᾽ ἵππους δοκούντων εἶναι, τί τάχιστα παχύνει ἵππον. τὸν δ᾽ εἰπεῖν ὅτι δεσπότου ὀφθαλμός. οὕτω δ᾽, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τἆλλα μοι δοκεῖ δεσπότου ὀφθαλμὸς τὰ καλά τε κἀγαθὰ μάλιστα ἐργάζεσθαι. ὅταν δὲ παραστήσῃς τινί, ἔφην ἐγώ, τοῦτο καὶ πάνυ ἰσχυρῶς, ὅτι δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὧν ἂν σὺ βούλῃ, ἦ ἱκανὸς ἤδη ἔσται ὁ τοιοῦτος ἐπιτροπεύειν, ἤ τι καὶ ἄλλο προσμαθητέον αὐτῷ ἔσται, εἰ μέλλοι ἐπίτροπος ἱκανὸς ἔσεσθαι; ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. ἔτι μέντοι λοιπὸν αὐτῷ ἐστι γνῶναι ὅ, τι τε ποιητέον, καὶ ὁπότε καὶ ὅπως. εἰ δὲ μή, τί μᾶλλον ἐπιτρόπου ἄνευ τούτων ὄφελος, ἢ ἰατροῦ, ὃς ἐπιμελοῖτο μὲν κάμνοντός τινος πρωΐ τε ἰὼν καὶ ὀψέ. ὅ τι δὲ συμφέρον τῷ κάμνοντι ποιεῖν εἴη, τοῦτο μὴ εἰδείη; ἐὰν δὲ μὴν καὶ τὰ ἔργα μάθῃ, ὡς ἐστὶν ἐργαστέα, ἔτι τινός, ἔφην ἐγώ, προσδεήσεται, ἢ ἀποτετελεσμένος ἤδη οὗτός σοι ἔσται ἐπίτροπος; ἄρχειν γε, ἔφη, οἶμαι δεῖν αὐτὸν μαθεῖν τῶν ἐργαζομένων. ἦ οὖν, ἔφην ἐγώ, καὶ σὺ ἄρχειν ἱκανοὺς εἶναι παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; πειρῶμαί γε δή, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, πρὸς τῶν θεῶν, τὸ ἀρχικοὺς εἶναι ἀνθρώπων παιδεύεις; φαύλως πάνυ, ὦ Σώκρατες, ὥστε ἴσως ἂν καὶ καταγελάσαις ἀκούων. οὐ μὲν δὴ ἄξιόν γ᾽, ἔφην ἐγώ, τὸ πρᾶγμα καταγέλωτος, ὦ Ἰσχόμαχε. ὅστις γάρ τοι ἀρχικοὺς ἀνθρώπων δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι οὗτος καὶ δεσποτικοὺς ἀνθρώπων δύναται διδάσκειν. ὅστις δὲ δεσποτικοὺς δύναται ποιεῖν, καὶ βασιλικούς, ὥστε οὐ καταγέλωτός μοι δοκεῖ ἄξιος εἶναι, ἀλλ᾽ ἐπαίνου μεγάλου ὁ τοῦτο δυνάμενος ποιεῖν. οὐκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὰ μὲν ἄλλα ζῷα, ἐκ δυοῖν τούτοιν τὸ πείθεσθαι μανθάνουσιν, ἔκ τε τοῦ ὅταν ἀπειθεῖν ἐπιχειρῶσι κολάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ὅταν προθύμως ὑπηρετῶσιν εὖ πάσχειν. οἵ τε γοῦν πῶλοι καταμανθάνουσιν ὑπακούειν τοῖς πωλοδάμναις, τὸ ὅταν μὲν πείθωνται, τῶν ἡδέων τι αὐτοῖς γίγνεσθαι, ὅταν δὲ ἀπειθῶσι, πράγματα ἔχειν, ἔστ᾽ ἂν ὑπηρετήσωσι κατὰ γνώμην τῷ πωλοδάμνῃ. καὶ τὰ κυνίδια δὲ πολὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ γλώσσῃ ὑποδεέστερα ὄντα, καὶ ὅμως περιτρέχειν καὶ κυβιστᾶν, καὶ ἄλλα πολλὰ μανθάνει τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ. ὅταν μὲν γὰρ πείθηται, λαμβάνει τι ὧν δεῖται. ὅταν δὲ ἀμελῇ, κολάζεται. ἀνθρώπους δ᾽ ἔστι πιθανωτέρους ποιεῖν, καὶ λόγῳ ἐπιδεικνύοντα, ὡς συμφέρει αὐτοῖς πείθεσθαι. τοῖς δὲ δούλοις καὶ ἡ δοκοῦσα θηριώδης παιδεία εἶναι, πάνυ ἐστὶν ἐπαγωγός, πρὸς τὸ πείθεσθαι διδάσκειν. τῇ γὰρ γαστρὶ αὐτῶν ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις προσχαριζόμενος ἂν πολλὰ ἀνύτοις παρ᾽ αὐτῶν. αἱ δὲ φιλότιμοι τῶν φύσεων, καὶ τῷ ἐπαίνῳ παροξύνονται. πεινῶσι γὰρ τοῦ ἐπαί

νου

τον οὐχ ἧττον ἔνιαι τῶν φύσεων, ἢ ἄλλαι τῶν σίτων τε καὶ ποτῶν. ταῦτά τε οὖν ὅσα περ αὐτὸς ποιῶν οἶμαι πειθομενωτέροις ἀνθρώποις χρῆσθαι διδάσκω, οὓς ἂν ἐπιτρόπους βούλωμαι καταστῆσαι, καὶ τάδε συλλαμβάνω αὐτοῖς. ἱμάτιά τε γὰρ ὅσα δεῖ παρέχειν με τοῖς ἐργαζομένοις καὶ ὑποδήματα, οὐχ ὅμοια πάντα ποιῶ. ἀλλὰ τὰ μὲν χείρω, τὰ δὲ βελτίω, ἵνα ᾖ τὸν κρείσσω, τοῖς βελτίοσι τιμᾶν. τῷ δὲ χείρονι τὰ ἥττω διδόναι. πάνυ γάρ μοι, ἔφη, δοκεῖ, ὦ σώκρατες, ἀθυμία ἐγγίγνεσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ὅταν ὁρῶσι τὰ μὲν ἔργα δι᾽ αὐτῶν κατεπραγμένα, τῶν δὲ ὁμοίων τυγχάνοντας ἑαυτοῖς, τοὺς μήτε πονεῖν μήτε κινδυνεύειν ἐθέλοντας, ὅταν δέῃ. αὐτός τε οὖν οὐδ᾽ ὅπως τιοῦν τῶν ἴσων ἀξιῶ τοὺς ἀμείνους τοῖς κακίοσι τυγχάνειν. τούς τε ἐπιτρόπους ὅταν μὲν εἰδῶ διαδεδωκότας τοῖς πλείστου ἀξίοις τὰ κράτιστα, ἐπαινῶ. ἢν δ᾽ ἴδω, ἢ κολακεύμασι τινὰ προτιμώμενον, ἢ καὶ ἄλλῃ τινὶ ἀνωφελεῖ χάριτι, οὐκ ἀμελῶ, ἀλλ᾽ ἐπιπλήττω, καὶ πειρῶμαι διδάσκειν, ὦ σώκρατες, ὅτι οὐδ᾽ αὐτῷ σύμφορα ταῦτα ποιεῖ. ὅταν δὲ, ὦ ἰσχόμαχε, ἔφην ἐγὼ, καὶ ἄρχειν ἤδη ἱκανός σοι γένηται, ὥστε πειθομένους παρέχεσθαι, ἆρα τέλεον ἡγῇ ἐπίτροπον, ἢ ἔτι τινὸς προσδεῖται ὁ ταῦτα ἔχων, ἃ σὺ εἴρηκας; ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, τοῦ γε ἀπέχεσθαι τῶν δεσποσύνων, καὶ μὴ κλέπτειν. εἰ γὰρ ὁ τοὺς καρποὺς μεταχειριζόμενος τολμῴη ἀφανίζειν, ὥστε μὴ λείπειν λυσιτελοῦντας τοῖς ἔργοις, τί ἂν ὄφελος ἂν, διὰ τῆς τούτου ἐπιμελείας γεωργεῖν; ἦ καὶ ταύτην οὖν, ἔφην ἐγὼ, τὴν δικαιοσύνην, σὺ ὑποδύῃ διδάσκειν; καὶ πάνυ ἔφη ὁ ἰσχόμαχος. οὐ μέντοι γε πάντας ἐξ ἑτοίμου εὑρίσκω ὑπακούοντας τῆς διδασκαλίας ταύτης. καίτοι τὰ μὲν καὶ ἐκ τῶν δράκοντος νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν σόλωνος πειρῶμαι, ἔφη λαμβάνων, ἐμβιβάζειν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοὺς οἰκέτας. δοκοῦσι γάρ μοι, ἔφη, καὶ οὗτοι οἱ ἄνδρες, θεῖναι πολλοὺς τῶν νόμων ἐπὶ δικαιοσύνης τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. γέγραπται γὰρ ζημιοῦσθαι ἐπὶ τοῖς κλέμμασι, καὶ δεδέσθαι ἄν τις ἁλῷ ποιῶν, καὶ θανατοῦσθαι τοὺς ἐγχειροῦντας. δῆλον οὖν, ἔφη, ὅτι ἔγραφον αὐτὰ, βουλόμενοι ἀλυσιτελῆ ποιῆσαι τοῖς ἀδίκοις τὴν αἰσχροκέρδειαν. ἐγὼ οὖν, ἔφη, καὶ τούτων προσφέρων ἔνια, καὶ ἄλλα τῶν βασιλικῶν νόμων προσφερόμενος, πειρῶμαι δικαίους περὶ τὰ διαχειριζόμενα ἀπεργάζεσθαι τοὺς οἰκέτας. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ νόμοι, ζημίαι μόνον εἰσὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν. οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους, ὥστε ὁρῶντες πλουσιωτέρους γιγνομένους τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων, πολλοὶ καὶ φιλοκερδεῖς ὄντες, εὖ μάλα ἐπιμένουσι τῷ μὴ ἀδικεῖν. οὓς δ᾽ ἂν αἰσθάνωμαι, ἔφη, ὅμως καὶ εὖ πάσχοντας ἔτι ἀδικεῖν πειρωμένους, τούτους ὡς ἀνηκέστους πλεονέκτας ὄντας ἤδη καὶ τῆς χρήσεως ἀποπαύω. οὓς δ᾽ ἂν αὖ καταμάθω μὴ τῷ πλέον ἔχειν μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπαιρομένους δικαίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἐπιθυμοῦντας ὑπ᾽ ἐμοῦ, τούτοις ὥσπερ ἐλευθέροις ἤδη χρῶμαι, οὐ μόνον πλουτίζων, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ὡς καλούς τε κἀγαθούς. τούτῳ γάρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ σώκρατες, διαφέρειν ἀνὴρ φιλότιμος ἀνδρὸς φιλοκερδοῦς, τῷ ἐθέλειν ἐπαί-νου

dis enim fame & siti non minus quædam laborant, quàm aliæ cibi potusq́;. Hæc igitur, quæ quum ipse facio, obedientioribus ut opinor hominibus utor, docens eos quos præficere uolo procuratores, hæc præterea adijcio. Quásue uestes & quæ calceaméta operas à me capere necesse est, nõ omnia paria, sed alia deteriora, alia meliora cõficio: ut meliorẽ melioribus exornem, deteriori deteriora tribuã. Nam bonis haud mediocriter animus remitti frãgiq́; mihi uidetur, quum uident opera à se perfecta, atque illos qui parem capiunt mercedem, neq; laborare, neque quum opus est, periclitari uelle. Itaque & ipse meliores ac diligentiores pluris facio, quàm qui paria quouis modo cum deterioribus capiant: & procuratores quos optima dignißimis dedisse uideo, laudo. Quòd si quem uideam aut adulationibus aut alia quadam inutili gratia cæteris anteponi, non leuiter fero, sed eũ qui præfert, obiurgo, & quoad possum, doceo non esse utile rationibus eius id facere. Quum quis iam factus erit idoneus qui imperet, ac dicto audientes reddat ministros, eum'ne putas Ischomache uillicum perfectum, an etiam ei cui insunt ea quæ numerasti, aliud quidpiam deest? Sanè, inquit, nẽpe, ut abstineat se à rebus domini, et nihil furetur. Nam si, qui fructus administrat, sic eos audeat amoliri, ut ne relinquat quidẽ unde faciundis operibus impensa fiat, quid illo curãte proderit arare? An & hanc iustitiam tradendã suscipis? Maximè, inquit Ischomachus. Nõ omnes equidẽ sic comparatos inuenio, ut huic doctrinæ subausculte. Atqui & ex Draconis legibus quædam, & ex Solonis nonnulla excipiens, inducere seruos in iustitiam contendo. Hi quidẽ uiri multas leges de iustitia quæ ad hanc rationem docẽdi ministri pertinet, tulisse mihi uidẽtur. Est enim caput scriptum de puniendis furtis, & de uinciendo fure in scelere deprehenso: & de necandis ijs qui aggrediuntur, atq; uim afferunt. Perspicuum quidẽ hæc eos scripsisse quòd turpem quæstũ maleficis inutilẽ esse uellent. Ego igitur ex illis aliqua, & è legibus Regijs alia decerpta quũ profero, seruos in administrãdis rebus iustitiam seruare doceo. Illæ quidem solùm pœnæ sunt maleficis: Regiæ uerò nõ solũ animaduertunt in eos qui iura uiolant, sed etiã iustos præmio donant. Itaq; multi qui lucrum sectantur, quum uident iustos iniustis fieri ditiores, libenter permanent insontes. Quos autem sentio, tametsi beneficium capiunt, tamen eniti rem per iniuriam subtrahere atque furari, eos ut insanabili auaritia iam captos, usu rerum mearum priuo. Quos uerò nouerim mentem ad iustitiam erigere, & eius amore pellici, non modo ut illius beneficio rem augeant, sed etiam uti meis laudibus ornentur, illis iam nõ alter atq; liberis utor: nec opes solùm, sed & honores ut et honestis et bonis exhibeo. Hoc enim mihi cupidus honoris auaro præstan-

Tu uerò nobis hinc ad ea quę quę quum de œcono
mia dissereres, reliquisti, progredere: & quæ pro
xima finitimaq; sunt, persequere. Nam mihi modò
uideor ex omnibus tuis uerbis clarius iam quàm an
tè, perspicere quid faciundum sit ad ea consequen
da quæ uita desiderat. Quid igitur, inquit Socra
tes, si primum repetamus omnia de quibus egimus,
& inter nos conuênit tuti, si possimus, eodem modo
cætera oratione persequi, et sine cōtrouersia expli
care contendamus. Iucundum certè quidem est, in
quit Critobulus, ut eos quib. est pecuniæ ratio com
munis, illam sine controuersia atq; dubitatione nu
merare, sic & nos qui communiter sermones con
ferimus, ea de quib. est inter nos disputatio, animis
consentientibus explicare. Cēsuimus igitur, inquit
Socrates, œconomiam cuiusdā scientiæ nomē esse.
Ea uidebatur, qua possunt homines augere domum:
domus autē idem quod uniuersa possessio. Nomine
possessionis appellabamus quod ad uitā cuiq; esset
utile. Vtilia reperiebātur ea, quibuscunq; sciret ali
quis uti. Omnes uerò sciētias perdiscere posse nemi
nem iudicabamus: & à ciuitatibus improbari quæ
βάναυσοι καὶ dicūtur artes, propterea quòd eneruа
re corpora uidentur, & animos infringere. Huius
euidentissimū signū futurū, si quis hostibus in fines
irrūpentibus, utrosq; separatim positos agricolas
& artifices interrogaret, utrū potius esse uidere
tur, fines tueri, an agro relicto mœnia defendere?
Arbitrabamur, si quis ita referret, eos qui in agro
colendo uersantur, plebiscitū rogationēq; laturos,
ut fines tuerētur: artifices uerò, ne prælio dimica
rent, sed, quod edocti sunt, sine tāto labore & peri
culo sederēt. Iudicauimus honesto bonoq; uiro opti
mam & actionē & scientiā esse agriculturam, ex
qua mortales ad uiuendū necessaria capessunt. Hæc
operis faciundi ratio cognitu perfacilis, & actu iu
cunda nobis esse uidebatur, & corporibus non mo
do optimā formā, sed etiā ualetudinē uiresq; præbe
re: animus minimè negociū facessere, amicos & ci
uitates haudquaquam negligere, uiros ad fortitudi
nem excitare: quòd extra munitiones omnia ad ui
uendum necessaria producit, atq; ruri laborantes
alit: propterea genus hoc uitæ in ciuitatibus maxi
mè probari, quia ciues & optimos & beneuolētis
Cap. II. simos exhibet reipublicæ. Tum Critobulus, Pul
cherrimam & optimā iucundissimamq; ab agricul
tura duci uitam ut credā, satis superq; mihi uideor
adductus. Quod autem dixisti mihi discēdas esse ra
tiones & eorum qui sic agrum colūt, ut omnia qui
bus est opus, abunde capiant ab agricultura: & il
lorum, qui sic elaborant, ut ab ea nihil adiuuentur:
utrasq; te docēte libenter audiam: ut quæ prosunt,
agamus: quæ obsunt, ne aggrediamur. Quid igitur,
inquit Socrates, si tibi principiò narrē ut olim cum
uiro sim cōgressus, qui re uera mihi esse uidebatur
in eo genere uirorū, quib. nomē honesti boniq; uiri
iure tribuitur? Libenter, inquit Critobulus, audire
uelim. Nā et ego dignus hoc nomine fieri uehemen
ter cupio. Tibi igitur exponā, inqt Socrates, ut ad
illius uenerim cōtemplationē. Architectos præcla
ros, fabros excellētes, pictores eximios, statuarios,
&

σὺ δ' ἡμῖν ἐνθένδε λέγων περὶ τῆς οἰκονομίας ἃ ἀπέλειπες
πειρῶ τὰ τούτων ἐχόμενα διαπεραίνειν. ὡς καὶ νῦν
μοι δοκῶ ἀκηκοὼς ὅσα εἶπας, μᾶλλόν τι ἤδη διορᾶν ἃ
πρόσθεν, ὅ,τι χρὴ ποιοῦντα βιοτεύειν. τί οὖν, ἔφη ὁ σω-
κράτης ἄρ' εἰ πρῶτον μὲν ἐπανέλθοιμεν, ὅσα μὲν ὁμολο-
γοῦντες διεληλύθαμεν, ἵν' ἄν πως δυνώμεθα παρα-
θῶμεν, οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ διεξιέναι συνομολογοῦν-
τες; ἡδύ γ' οὖν ἐστιν, ἔφη ὁ κριτόβουλος, ὥσπερ καὶ χρη-
μάτων κοινωνήσαντας, ἀναμφιλόγως διελθεῖν, οὕτω
καὶ λόγων κοινωνοῦντας περὶ ὧν ἂν διαλεγώμεθα, συνο-
μολογοῦντας διεξιέναι. οὐκοῦν, ἔφη ὁ σωκράτης, ἐπιστή-
μης μέν τινος ἔδοξεν ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἡ οἰκονομία. ἡ δὲ
ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνετο, ἣ οἴκους δύνανται αὔξειν ἄν-
θρωποι. οἶκος δ' ἡμῖν ἐφαίνετο, ὅπερ κτῆσις ἡ σύμπα-
σα. κτῆσιν δὲ τοῦτο ἔφαμεν εἶναι, ὅ,τι ἑκάστῳ ὠφέλιμον εἴη
εἰς τὸν βίον. ὠφέλιμα δὲ ὄντα εὑρίσκετο πάντα, ὁπό-
σοις τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι. πάσας μὲν οὖν τὰς ἐπιστήμας
οὔτε μαθεῖν οἷόν τε ἡμῖν ἐδόκει, συναποδοκιμάζειν τε
ταῖς πόλεσι, τὰς βαναυσικὰς καλουμένας τέχνας, ὅτι
καὶ τὰ σώματα καταλυμαίνεσθαι δοκοῦσι, καὶ τὰς ψυ-
χὰς καταγνύουσι. τεκμήριον δὲ σαφέστατον γενέσθαι αὐ-
τοῦ ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν χώραν ἰόντων, δια-
καθίσας τις τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς τεχνίτας χωρὶς ἑκατέ-
ρους ἐπερωτῴη, πότερα δοκεῖ ἀρήγειν τῇ χώρᾳ, ἢ ὑφεμέ-
νους τῆς γῆς τὰ τείχη διαφυλάττειν. οὕτω γὰρ ἂν τοὺς μὲν
ἀμφὶ γῆν ἔχοντας, ᾠόμεθ' ἂν ψηφίζεσθαι ἀρήγειν. τοὺς
δὲ τεχνίτας μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὅπερ πεπαίδευνται κα-
θῆσθαι, μήτε πονοῦντας, μήτε κινδυνεύοντας. ἐδοκιμά-
σαμεν ἀνδρὶ καλῷ τε κἀγαθῷ ἐργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστή-
μην κρατίστην γεωργίαν, ἀφ' ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἄνθρω-
ποι πορίζονται. αὕτη γὰρ ἡ ἐργασία, μαθεῖν τε ῥᾴστη
ἐδόκει εἶναι, καὶ ἥδιστη ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ σώματα κάλ-
λιστά τε καὶ εὐρωστότατα παρέχεσθαι, καὶ ταῖς ψυχαῖς
ἥκιστα ἀσχολίαν παρέχειν. φίλων τε καὶ πόλεως συνε-
πιμελεῖσθαι. συμπαροξύνειν δέ τι ἐδόκει ἡμῖν καὶ εἰς
τὸ ἀλκίμους εἶναι ἡ γεωργία. ἔξω τῶν ἐρυμάτων, τὰ ἐπι-
τήδεια φύουσά τε καὶ τρέφουσα τοὺς ἐργαζομένους, διὰ
ταῦτα δὲ καὶ εὐδοξοτάτη εἶναι πρὸς τῶν πόλεων, αὕτη
ἡ βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους καὶ εὐνουστάτους παρέ-
χεσθαι δοκεῖ τῷ κοινῷ. Καὶ ὁ κριτόβουλος, ὅτι μὲν, ὦ
σώκρατες, κάλλιστόν τε καὶ ἄριστον καὶ ἥδιστον ἀπὸ γεωρ-
γίας τὸν βίον ποιεῖσθαι, πάνυ μοι δοκῶ πεπεῖσθαι ἱκα-
νῶς. ὅτι δὲ ἔφησθα καταμαθεῖν τὰ αἴτια, τῶν τε οὕτω
γεωργούντων, ὥστε ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀφθόνως ἔχειν ὧν
δέονται, καὶ τῶν οὕτως ἐργαζομένων ὡς μὴ λυσιτε-
λεῖν αὐτοῖς τὴν γεωργίαν, καὶ ταῦτα μοι δοκῶ ἡδέως
ἑκάτερα ἀκούειν σου, ὅπως ἃ μὲν ἀγαθά ἐστι ποιῶμεν, ἃ
δὲ βλαβερὰ μὴ ποιῶμεν. τί οὖν, ἔφη ὁ σωκράτης, ὦ κριτό-
βουλε, ἤν σοι ἐξ ἀρχῆς διηγήσωμαι, ὡς συνεγενόμην ποτὲ
ἀνδρὶ, ὃς ἐμοὶ ἐδόκει εἶναι τῷ ὄντι τῶν ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς τοῦτο
τὸ ὄνομα δικαίως ἐστὶν, ὃ καλεῖται καλός τε κἀγαθὸς
ἀνήρ; πάνυ ἄν, ἔφη ὁ κριτόβουλος, βουλοίμην ἂν οὕτως
ἀκούειν, ὡς καὶ ἔγωγε ἐρῶ τούτου τοῦ ὀνόματος ἄξιος
γενέσθαι. λέξω τοίνυν σοι, ἔφη ὁ σωκράτης, ὡς καὶ ἦλ-
θον ἐπὶ τὴν σκέψιν αὐτοῦ. τοὺς μὲν γ. ἀγαθοὺς τέκτονας,
χαλκέας ἀγαθοὺς, ζωγράφους ἀγαθοὺς, ἀνδριαντοποιοὺς,
καὶ

καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, πάνυ ὀλίγος μοι χρόνος ἐγένετο ἱκανῶς περιελθεῖν τε καὶ θεάσασθαι τὰ δοκιμαζόμενα καλὰ ἔργα αὐτοῖς εἶναι. ὅπως δὲ δὴ καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ σεμνὸν ὄνομα τοῦτο τὸ καλόν τε κἀγαθὸν ἐπισκεψαίμην, τί ποτ᾽ ἐργαζόμενοι τοῦτ᾽ ἀξιοῖντο καλεῖσθαι, πάνυ μου ἡ ψυχὴ ἐπεθύμει αὐτῶν τινι συγγενέσθαι. καὶ πρῶτον μὲν ὅτι προσέκειτο τὸ καλὸς τῷ ἀγαθῷ, ὅντινα ἴδοιμι καλόν, τούτῳ προσῄειν, καὶ ἐπειρώμην καταμανθάνειν, εἴ που ἴδοιμι προσηρτημένον τῷ καλῷ τὸ ἀγαθόν. ἀλλ᾽ οὐκ ἄρα εἶχεν οὕτως. ἀλλ᾽ ἐνίους ἐδόκουν καταμανθάνειν τῶν καλῶν τὰς μορφὰς, πάνυ μοχθηροὺς ὄντας τὰς ψυχάς. ἔδοξεν οὖν μοι ἀφέμενον τῆς καλῆς ὄψεως, ἐπ᾽ αὐτῶν τινα ἐλθεῖν, τῶν καλουμένων καλῶν τε κἀγαθῶν. ἐπεὶ οὖν τὸν Ἰσχόμαχον ἤκουον πρὸς πάντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ ξένων καὶ ἀστῶν, καλόν τε κἀγαθὸν ἐπονομαζόμενον, ἔδοξέ μοι τούτῳ πειραθῆναι συγγενέσθαι. ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν, ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου στοᾷ καθήμενον, ἐπεί μοι ἔδοξε σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ. καὶ παρακαθιζόμενος, εἶπον· τί, ὦ Ἰσχόμαχε, οὐ μάλα εἰωθὼς σχολάζειν κάθησαι; ἐπεὶ τά γε πλεῖστα, ἢ πράττοντά τι ὁρῶ σε, ἢ οὐ πάνυ σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. οὐδ᾽ ἂν γε νῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σώκρατες, ἑώρας, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεθέμην ἀναμένειν ἐνθάδε. ὅταν δὲ μὴ πράττῃς τι τοιοῦτον πρὸς τῶν θεῶν, ἔφην ἐγώ, ποῦ διατρίβεις, καὶ τί ποιεῖς; ἐγὼ γάρ τοι πάνυ βούλομαί σου πυθέσθαι, τί ποτε πράττων, καλὸς κἀγαθὸς κέκλησαι, ἐπεὶ οὐκ ἔνδον διατρίβεις, οὐδὲ τοιαύτη σου ἡ ἕξις τοῦ σώματος καταφαίνεται. καὶ ὁ Ἰσχόμαχος γελάσας ἐπὶ τῷ ποιῶν καλὸς κἀγαθὸς κέκλησαι, καὶ ἡσθεὶς ὥς γ᾽ ἐμοὶ ἔδοξεν, εἶπεν· ἀλλ᾽ εἰ μὲν ὅταν σοὶ διαλέγωνταί τινες περὶ ἐμοῦ, καλοῦσί με τοῦτο τὸ ὄνομα, οὐκ οἶδα. οὐ γὰρ δὴ ὅταν γέ με εἰς ἀντίδοσιν καλῶνται τριηραρχίας ἢ χορηγίας, οὐδεὶς ἔφη, ζητεῖ τὸν καλόν τε κἀγαθόν, ἀλλὰ σαφῶς ἔφη ὀνομάζοντές με Ἰσχόμαχον πατρόθεν προσκαλοῦνται. ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅ με ἐπήρου, οὐδαμῶς ἔνδον κατατρίβω. καὶ γὰρ δή, ἔφη, τά γε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, πάνυ καὶ αὐτὴ ἡ γυνή ἐστιν ἱκανὴ διοικεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ἔφην ἔγωγε, ὦ Ἰσχόμαχε, πάνυ ἂν ἡδέως σου πυθοίμην, πότερα αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα, ὥστε εἶναι οἵαν δεῖ, ἢ ἐπισταμένην ἔλαβες παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός, διοικεῖν τὰ προσήκοντα αὐτῇ. καὶ τί ἄν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένην αὐτὴν παρέλαβον, ἣ ἔτη μὲν οὔπω πεντεκαίδεκα γεγονυῖα, ἦλθε πρὸς ἐμέ, τὸν δ᾽ ἔμπροσθεν χρόνον ἔζη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας, ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ᾽ ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ᾽ ἔροιτο. οὐ γὰρ ἀγαπητόν σοι δοκεῖ εἶναι, εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη, ἔρια παραλαβοῦσα, ἱμάτιον ἀποδεῖξαι, καὶ ἑωρακυῖα, ὡς ἔργα ταλάσια θεραπαίναις δίδοται. ἐπεὶ τά γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πάνυ καλῶς, ὦ Σώκρατες, ἦλθε πεπαιδευμένη, ὅπερ μέγιστον ἔμοιγε δοκεῖ παίδευμα εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. τὰ δ᾽ ἄλλα, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα, ὥστε ἱκανὴν εἶναι ὧν προσήκει ἐπιμελεῖσθαι; οὐ μὰ Δί᾽, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐ πρίν γε καὶ ἔθυσα καὶ ηὐξάμην, ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα, καὶ ἐκείνην μανθάνουσαν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, καὶ ἡ γυνή σοι

& generis eius alios artifices circumire, & quas habebant res egregias, atq; multorum iudicio probatas, quantum satis erat, spectare breuissimo temporis interuallo potui. Vt autem contemplarer eos quibus est hoc grauissimum nomen honestatis atq; uirtutis, ac ut obseruarem quibus actionibus mererentur ut hoc nomine uocarentur, cum aliquo tali consuetudinem mihi uehementer animus exoptabat. Ac primum, propterea quòd adiunctum esset honestum bono, quemcunque nouissem honestum uirum, ad eum me conferebam, conabarq; discere sicubi honestum bono congruens & coniunctum uiderem. At uerò non ita res habebat: sed nõnullos qui essent honesta forma corporis animi summa improbitate præditos esse deprendebam. Itaq; statui relicto pulchritudinis aspectu, ad aliquem eorum qui & honesti dicuntur & boni, uenire. Quum igitur ab omnibus uiris & mulieribus, peregrinis & ciuibus, Ischomachum non honestum modò sed etiam bonum uocari subaudirẽ, in illius cõgressum colloquiũq; mihi ueniendum putaui. Itaq; uirum in porticu Iouis ἐλευθερίου, id est liberatoris seruatorisq;, sedentẽ quũ uidissem, quia mihi uidebatur ociosus, accessi: et asidens illi, Quid (inquã) Ischomache sedes, uix unquã uacare solitus? Nã persæpe in foro uideo te aut aliquid agentem, aut nõ ita multũ uacantẽ. Neq; modò uidisses, inquit, nisi recepissem fore ut hic aliquos opperirer hospites. Quãdo, inquã, nihil agis tale, quæso te per deos immortales, ubi tẽpus insumis: quid agis? Ego certè quidem à te discere maxime uolo, quibusnã rebus agẽdis honesti boniq; uiri nomen adeptus sis. Nõ enim agis uitam domi, nec tui corporis habitus id demõstrat. Arrisit Ischomachus, propterea quòd rogassem, quibusnã rebus agẽdis honesti boniq; uiri nomẽ adeptus esset: ac, uti mihi uisum est, lætior factus, inquit, Sint'ne qui quũ de me tecũ uerba faciũt, hoc me nomine uocẽt, nescio: nõ enim quisquã (quũ me uocãt Athenienses in antidosim trierarchiæ aut choregiæ, id est quũ ad fortunarum permutationẽ cũ eo qui suis impẽsis triremem sustinere, uel aliũ sumptũ publicũ facere uelit, si id recusem, prouocãt) quærit honestũ bonũq;, sed omnes apertè me nomine patris Ischomachũ appellãt. Ego uerò nequaquã domi, quod me rogabat Socrates, cõmorari soleo. Nã quæ domi sunt, uxor mea sola facilè administrare potest. Verùm ego, inquã, ô Ischomache, de te sanè libẽter audierim, tunc ipse erudieris uxorẽ, ut talis esset qualis esse debet, an à parẽtib. acceperis iã scientẽ quæ muneris eius essẽt, administrare. Quid, inquit, scientẽ accepissẽ, quæ nondũ decẽ annos et quinque nata uenit ad me: quũ ætate superiore sub diligẽti custodia uixisset, ut quàm minimè multa uideret, perpauca audiret, paucula perquireret. Id'ne tibi laudabile, satisq; multũ uidetur, quòd uenit nõ solùm quæ sciret acceptã lanã uestẽ cõficere, atq; nosset ut pẽsa distribuantur ancillis, sed amplius etiã, quæ uẽtri moderari posset, optimè cibi potusq; rationib. instituta: id quod mihi nõ mediocre uidetur et uiro et fœminæ rudimentũ. Tũ ego, Quæ supersunt, uxorẽ Ischomache docuisti, ut quæ ad eius functionẽ ptinẽt, curare posset? Nequaquã uerò, inqt ille. Nõ antè docui, quàm sacrũ fecissem, precatus ut ego docere, illa uerò discere posset id quod utriq; nostrũ maximè conduceret. Vxor igitur, inquã,

Cap. 12.

tecum rem diuinam fecit, eadem quæ tu precata? Ma/
ximè, inquit. Multa nouit dijs, ut talis esset, qualis esse
deberet: quo signo planè monstrabat haud esse negle/
cturam quæ præcepta traderentur. Cui ego, Per deos,
inquam, te precor Ischomache, dic mihi cedo, quid
eam primùm docere cœpisti? Nam libentius hæc tibi
narranti aures dederim, quàm si mihi gymnicum aut
equestre certamen pulcherrimum narrares. Ad hæc
respondit Ischomachus, Quum iam mihi assueta, ac
uelut domita, manum pateretur, ita ut familiariter col
loqui possemus inter nos, illam sic ferè sum percunta/
tus, Dic sodes uxor, nostin' iam qua de causa ego te
ceperim, tuiq; te mihi parentes tradiderint? Nō enim
dubito quin planè intelligas, non alium defuisse qui
cum dormire possemus, sed ego quum de me, & tui de
te parentes consilium iniremus, quam coiremus opti/
mam domus & liberorum societatem, inter puellas e/
go te delegi: inter eos quos licuit, me tui parentes, ut
uidentur, elegerunt. Si quando nobis deus dederit libe
ros, tunc cōsilium capiemus, ut quam optimè instituen/
tur à nobis. Hoc quidem commune bonum, quo non me
lius ullum & ad opem ferendam & alendam senectu/
tem consequi possumus. Nunc uerò nobis domus hæc
communis est. Omnia mea in cōmune exhibeo, & tibi
uelut ex cōmentario seu tabulis cōmitto. Tu quoq; om
nia quæ intulisti bona, in cōmune deposuisti. Nec hoc
quidem considerandum est, uter nostrum plura nume
ro contulerit: sed illud tenendū certò, uter nostrū me/
lius hanc communitatem seruauerit, eum bona pluris
æstimanda contulisse. Ad hæc respondit uxor, Quid e/
go te iuuare possum? Quæ sunt meæ uires? In te posita
sunt omnia. Mater ostēdit munus esse meū, uiuere pru
denter, ac temperatè. Credo equidem, inquā: nam pa/
ter eadem mihi ostendit: sed prudentis & frugi tum
uiri tum mulieris est sic agere, ut quæ parta sunt bo/
na, seruentur, & bene habeant: & alia honesto iustoq;
labore quæsita quamplurima accedant. Quid sentis, in
quit, esse mihi faciundum ut rem augeam familiarem?
Tum ego, Illa adeò, quæ te posse dij uoluerunt, atq; lex
comprobauit, quàm potes optimè, facere contendito.
Et illa. Quænam sunt? inquit. Ego quidem arbitror,
inquam, non esse minimi ducenda, nisi & dux apis
in aluco nihili faciundis laboribus præfecta est. Mihi
quidem certè dij sapientissimè uidentur omnia fecisse,
sed hoc coniugium præsertim, quod mas & fœmi/
na uocatur, ut etiam ad tuendam communitatem sit
in eo summum præsidium. Primùm, ne deficerent
animalium genera, hoc uinculum maris & fœminæ
inter se stirpis causa nexum iugatumque est. De/
inde, si uelint homines aliquos sibi parare à quibus
alantur in senectute, ex hoc iugo producentur qui
istud faciunt. Præterea uiuendi ratio non ut belluis,
sic & hominibus est sub dio: tectis scilicet opus est.
Ac ut sit illis quod in tectum ferant, necesse est ha/
beant qui in aperto dent operas, & exerceant sub
dio labores. Etenim sunt hæc omnia sub aere, noua/
lis oratio, sementis, stirpium satio, pecoris pastio/
nes. Ex his ea suppeditantur quæ sunt ad uiuendum
necessaria. Quum fructus generis huius domum fue/
rint illati, habendus erit qui importata custodiat, &
ea faciat, quæ ut rectè fiant, tectum desiderant. Tecto
opus

Matrimoniū à dijs cur institutum.

σοι συνέθυε καὶ συνηύχετο αὐτὰ ταῦτα; καὶ μάλα γ', ἔ-
φη ὁ Ἰσχόμαχος, πολλὰ ὑπισχνουμένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γε-
νέσθαι οἵαν δεῖ. καὶ δῆλη ἦν, ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδα-
σκομένων. πρὸς θεῶν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, τί πρῶτον
διδάσκειν ἤρχου αὐτήν, διηγοῦ μοι, ὡς ταῦτ' ἂν ἥδιόν
σου διηγουμένου ἀκούοιμι, ἢ εἴ μοι γυμνικὸν ἢ ἱππικὸν ἀ-
γῶνα τὸν κάλλιστον διηγοῖο. καὶ ὁ Ἰσχόμαχος ἀπεκρίνατο.
τί δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες; ἐπεὶ ἤδη μοι χειροήθης ἦν καὶ
ἐτιθασσεύετο, ὥστε διαλέγεσθαι, ἠρόμην αὐτήν, ἔφη, ὧ-
δέ πως· εἰπέ μοι, ὦ γύναι. ἆρα ἤδη κατενόησας, τίνος
ποτὲ ἕνεκα, ἐγώ τε σὲ ἔλαβον, καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἔδωκάν σε
ἐμοί; ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπορία ἦν μεθ' ὅτου ἄλλου ἐκαθεύδο-
μεν ἄν, οἶδ' ὅτι καὶ σοὶ καταφανὲς τοῦτ' ἐστί. βουλόμενος
δ' ἔγωγε ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ, τίν' ἂν κοι-
νωνὸν βέλτιστον οἴκου τε καὶ τέκνων λάβοιμεν, ἐγώ τε σὲ
ἐξελεξάμην, καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὡς ἐοίκασιν ἐκ τῶν δυνατῶν
ἐμέ. τέκνα μὲν οὖν ἢν θεός ποτε διδῷ ἡμῖν γενέσθαι, τότε
βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν, ὅπως ὅτι βέλτιστα παιδεύ-
σομεν αὐτά. κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο τἀγαθόν, συμμά-
χων καὶ γηροβοσκῶν ὅτι βελτίστων τυγχάνειν. νῦν δὲ δὴ
οἶκος ἡμῖν ὅδε κοινός ἐστιν. ἐγώ τε γὰρ ὅσα μοι ἐστὶν ἅπαν-
τα εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνω. σύ τε ὅσα ἠνέγκω, πάντα εἰς
τὸ κοινὸν κατέθηκας. καὶ οὐ τοῦτο δεῖ λογίζεσθαι, πότερος
ἄρα ἀριθμῷ πλείω συμβέβληται ἡμῶν. ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖ εὖ
εἰδέναι, ὅτι ὁπότερος ἂν ἡμῶν βελτίων κοινωνὸς ᾖ, οὗ-
τος τὰ πλείονος ἄξια συμβάλλεται. ἀπεκρίνατο δέ μοι,
ὦ Σώκρατες, πρὸς ταῦτα ἡ γυνή· τί δ' ἂν ἐγώ σοι, ἔφη,
δυναίμην συμπρᾶξαι; τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ
πάντα ἐστίν. ἐμὸν δ' ἔργον ἔφησεν ἡ μήτηρ εἶναι σωφρο-
νεῖν. ναὶ μὰ Δί', ἔφην ἐγώ, ὦ γύναι. καὶ γὰρ ἐμοὶ ὁ πα-
τήρ. ἀλλὰ σωφρόνων τοι ἐστὶ καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς οὕ-
τω ποιεῖν, ὅπως τά τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἕξει, καὶ ἄλλα ὅτι
πλεῖστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενήσεται. καὶ τί δὴ
ἔφη, ὁρᾷς, ἡ γυνή, ὅ,τι ἂν ἐγὼ ποιοῦσα συναύξοιμι τὸν οἶ-
κον. ναὶ μὰ Δί', ἔφην ἐγώ, ἅτε οἱ θεοὶ ἔφυσάν σε δύνα-
σθαι καὶ ὁ νόμος συνεπαινεῖ, ταῦτα πειρῶ ὡς βέλτιστα
ποιεῖν. καὶ τί δαὶ ταῦτ' ἐστίν, ἔφη ἐκείνη; οἶμαι μὲν ἔγω-
γε ἔφην, οὐ τὰ ἐλαχίστου ἄξια, εἰ μὴ πέρ γε καὶ ἡ ἐν τῷ
σμήνει ἡγεμὼν μέλιττα ἐπ' ἐλαχίστου ἀξίοις ἔργοις ἐφέ-
στηκεν. ἐμοὶ γάρ τοι, ἔφη φάναι, καὶ οἱ θεοί, ὦ γύναι, δοκοῦ-
σι, πολὺ διεσκεμμένως μάλιστα τὸ ζεῦγος τοῦτο συντε-
θεικέναι, ὃ καλεῖται θῆλυ καὶ ἄρρεν, ὅπως ὅτι ὠφελιμώ-
τατον ᾖ αὑτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν. πρῶτον μὲν γὰρ τὸ μὴ
ἐκλιπεῖν ζώων γένη, τοῦτο τὸ ζεῦγος κεῖται μετ' ἀλλή-
λων τεκνοποιούμενον· ἔπειτα τὸ γηροβοσκοὺς κεκτῆσθαι
ἑαυτοῖς, ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γοῦν ἀνθρώποις πο-
ρίζεται. ἔπειτα δὲ καὶ ἡ δίαιτα τοῖς ἀνθρώποις, οὐχ ὥσπερ
τοῖς κτήνεσίν ἐστιν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγῶν δεῖται δη-
λονότι. δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἕξειν ὅτι εἰσ-
φέρωσιν, εἰς τὸ στεγνόν, ἔχειν τοὺς ἐργαζομένους τὰς ἐν τῷ
ὑπαίθρῳ ἐργασίας. καὶ γὰρ νεατὸς καὶ σπόρος καὶ φυ-
τεία καὶ νομαί, ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα ἐστίν. ἐκ
τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίγνεται. δεῖ δ' αὖ ἐπειδὰν ταῦ-
τα εἰσενεχθῇ εἰς τὸ στεγνόν, καὶ τοῦ σώσοντος ταῦτα καὶ τοῦ
ἐργασομένου τὰ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενά ἐστι. στεγνῶν δὲ
δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία. στεγνῶν δὲ
καὶ

καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιΐαι δέονται. ὡσαύτως δὲ
καὶ ἡ τῆς ἐσθῆτος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. ἐπεὶ δὲ ἀμφό-
τερα ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δεῖται, τά τε ἔνδον
καὶ τὰ ἔξω, καὶ τὴν φύσιν φαίνεται εὐθὺς παρεσκεύασεν
ὁ θεὸς ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον
ἔργα καὶ ἐπιμελήματα. ῥίγη μὲν γὰρ καὶ θάλπη καὶ ὁδοι-
πορίας καὶ στρατείας, τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν
μᾶλλον δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύασεν. ὥστε τὰ ἔξω
ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα. Τῇ δὲ γυναικὶ ἧσσον τὸ σῶμα
δυνατὸν πρὸς ταῦτα φύσας, τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ φαίνεται
ἔφη προστάξαι μοι δοκεῖ ὁ θεός. εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ
καὶ ἐνέφυσε καὶ προσέταξε τὴν τῶν νεογνῶν τέκνων τρο-
φήν, καὶ τοῦ στέργειν τὰ νεογνὰ βρέφη, πλεῖον ἐδάσα-
το αὐταῖς ἢ τῷ ἀνδρί. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσ-
αχθέντα τῇ γυναικὶ προσέταξε, γινώσκων ὁ θεός, ὅτι
πρὸς τὸ φυλάσσειν οὐ κάκιόν ἐστι φοβερὰν εἶναι τὴν ψυ-
χήν, πλεῖον μέρος καὶ τοῦ φόβου ἐδάσατο τῇ γυναικί, ἢ
τῷ ἀνδρί. εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρήγειν αὖ δεήσει, ἐάν τις
ἀδικῇ, τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλεῖον μέρος
τοῦ θράσους ἐδάσατο. ὅτι δὲ ἀμφοτέρους δεῖ καὶ διδό-
ναι καὶ λαμβάνειν, τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐπιμέλειαν εἰς
τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκεν. ὥστε οὐκ ἂν ἔχοις δι-
ελεῖν, πότερα τὸ ἔθνος τὸ θῆλυ ἢ τὸ ἄρρεν τούτων πλεο-
νεκτεῖ. καὶ τὸ ἐγκρατεῖς δὲ εἶναι ὧν δεῖ, εἰς τὸ μέσον ἀμφο-
τέροις κατέθηκε. καὶ ἐξουσίαν ἐποίησεν ὁ θεός, ὁπότε-
ρος ἂν ᾖ βελτίων, εἴθ᾽ ὁ ἀνήρ, εἴθ᾽ ἡ γυνή, τοῦτον καὶ
πλεῖον φέρεσθαι τούτου τοῦ ἀγαθοῦ. διὰ δὲ τὴν φύσιν μὴ
πρὸς πάντα ταῦτα ἀμφοτέρων εὖ πεφυκέναι, διὰ τοῦτο
καὶ δέονται μᾶλλον ἀλλήλων, καὶ τὸ ζεῦγος ὠφελιμώτε-
ρον ἑαυτῶν γεγένηται, ἃ τὸ ἕτερον ἐλλείπεται, τὸ ἕτε-
ρον δυνάμενον. ταῦτα δὲ ἔφην δεῖ ἡμᾶς, ὦ γύναι, εἰδό-
τας, ἃ ἑκατέρῳ ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πειρᾶ-
σθαι ὅπως ὡς βέλτιστα τὰ προσήκοντα ἑκάτερον ἡμῶν
διαπράττεσθαι. συνεπαινεῖ δέ, ἔφη, φάναι καὶ ὁ νόμος
αὐτά, συζευγνὺς ἄνδρα καὶ γυναῖκα. καὶ κοινωνοὺς
ὥσπερ τῶν τέκνων ὁ θεὸς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὁ νόμος κοι-
νωνοὺς καθίστησι. καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἀποδείκνυσι,
καὶ ὁ θεὸς ἔφυσεν ἑκάτερον μᾶλλον ἂν δύνασθαι. τῇ μὲν
γὰρ γυναικὶ κάλλιον μένειν ἔνδον, ἢ θυραυλεῖν· τῷ δὲ
ἀνδρὶ αἴσχιον ἔνδον μένειν, ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι. εἰ δέ
τις παρ᾽ ἃ ὁ θεὸς ἔφυσε ποιεῖ, ἴσως τι καὶ ἀτακτῶν τοὺς
θεοὺς οὐ λήθει. καὶ δίκην δίδωσιν ἀμελῶν τῶν ἔργων
τῶν ἑαυτοῦ, ἢ πράσσων τὰ τῆς γυναικὸς ἔργα. δοκεῖ δέ
μοι, ἔφην, καὶ ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμών, τοιαῦτα ἔργα
ὑπὸ τοῦ θεοῦ προστεταγμένα διαπονεῖσθαι. καὶ ποῖα δ᾽
ἔφη, ἐκείνη, ἔργα ἔχουσα ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμών, ἐξο-
μοιοῦται τοῖς ἔργοις, οἷς ἐμὲ δεῖ πράττειν; ὅτι, ἔφην ἐ-
γώ, ἐκείνη τε ἐν τῷ σμήνει μένουσα, οὐκ ἐᾷ ἀργοὺς τὰς
μελίσσας εἶναι. ἀλλ᾽ ἃς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι, ἐκπέμπει
ἐπὶ τὸ ἔργον· καὶ ἃ ἂν αὐτῶν ἑκάστη εἰσφέρει, οἶδέ τε καὶ
δέχεται. καὶ σώζει ταῦτα ἔστ᾽ ἂν δέῃ χρῆσθαι. ἐπειδὰν δὲ
ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἥκῃ, διανέμει τὸ δίκαιον ἑκάστῃ. καὶ
ἐπὶ τοῖς ἔνδον δὲ ἐξυφαινομένοις κηρίοις ἐφέστηκεν, ὡς
καλῶς καὶ ταχέως ὑφαίνηται. καὶ τὸν γιγνόμενον τό-
κον ἐπιμελεῖται, ὡς ἐκτρέφηται. ἐπειδὰν δὲ ἐκτραφῇ,
καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοττοὶ γένωνται, ἀποικίζει αὐτούς, σὺν
τῶν ἐπι-

opus est liberis infantibus alendis, conficiendis pa-
nibus, & cibis ex agri fructu: & item uestibus fa-
ciendis è lana. Quum hæc utraq; & domestica &
externa sint agenda curandaq;, Deus, ut mihi uide-
tur, statim ab initio naturam mulieris ad opera cu-
rasq; domesticas idoneam fecit. Idem corpus &
animum uiri sic condidit, ut tolerantius frigora,
æstus, itinera, militiã ferre possent. illi igitur agen-
da foris attribuit. Quũ uero mulieri debilius cor- Cap. 13.
pus ad illa subeunda produxit, illi res domesticas
mandasse mihi uidetur. Quumq; uideret se mulieri
ingenuisse & destinasse liberorum infantium edu-
cationem, plus illi quàm uiro partitus est amoris
infantiæ. Et quum res importatas seruari, & à mu-
liere custodiri uoluisset, sciretq; non inutilem esse
animum timidum ad rerum custodiam: partem me-
tus maiorem fœminæ quàm uiro distribuit. At-
que prospiciens ei qui rebus externis daret operã,
si à quoquam uiolaretur, opus fore animi uiribus
ad se tuendum, impartiuit illi maiorem fortitudinis
partem. Quòd autem necesse esset utrunque dare
& accipere, communem in utroque memoriam
diligentiamq; collocauit. Itaque nescias explica-
re, uter sexus, uirilis'ne, an muliebris, harum re-
rum plus habeat. Vtriq; cõmunem statuit abstinen-
tiam, continentiamq;. Et uter illorum melior es-
set, siue maritus siue uxor, ei dedit facultatem plus
illius boni secum auferendi. Quia uerò nec huius
nec illius natura ad hæc omnia obeunda nata est,
alter alterius eget ope: ac utilius duorum uincu-
lum fuit: quoniam quæ deficiunt unum, potest alter.
Ea nobis, uxor, animaduertenda sunt, quæ utrique
nostrum præscripsit deus: nitendumq; ut quamo-
ptimè peragamus, ego quæ mihi, tu quæ tibi con-
gruentia sunt. Hæc & lex comprobat, quæ ui-
rum cum muliere coniungit, & non aliter atque
Deus constituit socios & participes liberorum.
Lex etiam demonstrat ea decere, quæ deus utrius-
que uiribus aptiora fecit. Nam mulieri honestius
est manere domi, quàm foris agere, & sub dio ui-
uere: uiro turpius degere sub tecto, quàm nego-
cia externa curare. Quòd si quis agit præter ea
quæ à Deo insita sunt, nihil fortasse deos fallit
quod improbè & præter ordinem rerum commit-
tit: atque pœnam dat, quòd officium negligit suum,
uel quod agit ea quæ facere debet uxor. Vide-
turque mihi dux apum tale munus quale mulie-
ris est, à Deo præscriptum sub[illegible], & domesti-
cis rebus operam dare. Quibus (inquit uxor) mu-
neribus fungitur apum dux, ut in officio mecum
debeat comparari? Confertur, inquam, propte-
rea, quòd manens in aluearí, non sinit apes ocio-
sas esse, sed quas in agro laborare est necesse, ad
opus emittit: & quæ à singulis importantur, co-
gnoscit ac excipit, seruatque quoad necesse fue-
rit uti. Quum uerò tempus utendi uenit, singulis
quod iustum est distribuit. Iis quæ domi fauum
texunt, præest, ut is pulchrè celeriterque conte-
xatur. Quæ nascitur soboles, ut educetur, sedu-
lò curat. Vbi educata est, & iam sibi noua exami-
na laborare possunt, ut coloniam deducit unà cum

ijs quæ ducem comitātur. Istá ne mihi, inquit uxor, erunt facienda? Erit, inquam, tibi domi manendum: et quibus seruis erit externum negocium, illi tibi emittendi. quibus domesticum, imperio tuo cogendi. Quæ domum importātur, excipienda. Quæ statim consumenda fuerint, distribues atq; dispensabis. Quæ in usum longiorem relinquenda, curabis: et custodiæ tradita seruabis, ne quod in annum conditum est, uno mense consumatur. Quum lanæ fuerint illatæ, dabis operam ut uestes conficiantur illis, quos erit opus uestire. Curabis & frumentum siccum, ut uescentibus salubre iucundumq; sit. Ex ijs quæ te curare decet, hoc unum quidē fortasse uidebitur esse gratissimum: Vt seruis omnibus si quo sint affecti morbo, curatio adhibeatur, uidendū tibi est. Gratissimū sané, inquit uxor, si probè curati beneficiū agnoscēt, & beneuolētiores quàm prius erūt. Illius ego respōsum miratus, hæc addidi: Nónne mea coniux propter huiusmodi curationes quas apū dux adhibet in alueo, sic eā diligūt apes, ut si deserat, nulla cæterarū relinquendam putet, uerùm sequātur omnes? Tū mihi respōdit uxor: Mirū ni facta ducis huius ad te potius quàm ad me pertinent. Nam mea custodia rerū domesticarū, meaq; distributio, ridicula, ut opinor, esse uideatur, nisi tu cures aliquid foris importandū. Ridicula quoq; (dixi ego) mea uideatur importatio, nisi sit qui seruet importata. Vides'ne qui in doliū perforatū haurire dicuntur, quàm miseri sint, utpote qui frustra suscipiant laborē? Sané, inquit illa, miseri, ærumnosi, calamitosiq; sunt, id si factitāt. Aliæ tibi sunt, inquam, propriæ curæ, nec iniucūdæ: ut si quā lanæ tractandæ rudē ceperis ancillā, erudias, tamq; scientē reddas, ut in duplū augeatur illius preciū. Si curādi penus & ministrandi imperitā quā ceperis, gnarā fidelemq; penuariæ cellæ administrā facias. & famulandi rationibus institutam, omni precio dignam possideas. Si frugi & ad rem tuam familiarem utilia seruitia, pro tuo iure præmio dones: si quis seruorum uideatur improbus, eum castiges. Hoc autem mihi iucundissimum fuerit, si me melior esse uideare, meq; tuum ministrum reddas. Nec est cur uereare, ne quum longius prodierit ætas, minore precio sis apud me: sed tibi persuadeas uelim, quantò diligentius eorum quæ domi condita & asseruata fuerint, societatem mihi liberisq; seruaueris, tantò in ætate grandiore te plus honoris habituram domi. Nam quæ honesta bonaq; sunt, non hominibus in uita uenustate formæ, sed ornamento & decore uirtutis adaugentur. Ischomachus tandem, Talis, inquit, ô Socrates meminisse mihi uideor cum ea primùm disputasse.

Cap. 14. Ischomache nostin', inquam, motam fuisse, tuisq; uerbis diligentiorem esse factam? Sané quidem, inquit ille, noui perculsam, nec paruo rubore suffusam, quòd mihi nescio quid illatum petenti dare non posset. Ego uerò quum tristitiam concepisse uidissem, Ne grauiter feras, inquam, si quod quæro, exhibere non potes. Est illa quidem manifesta pauperies, si quis id cuius indiget, non habet utendum: sed tristior indigentia, si quis quod requirit, accipere nō potest,

quàm

τῶν ἑπομένων τῇ ἡγεμόνι. ἦ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔφη ἡ γυνὴ, δεήσει ταῦτα ποιεῖν; δεήσει μέντοι σε, ἔφην ἐγώ, ἔνδον τε μένειν, καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ᾖ τῶν οἰκετῶν, τούτους συνεκπέμπειν. οἷς δ' ἂν ἔργον ἔνδον ἐργαστέον, τούτων σοι ἐπιστατέον. καὶ τά γε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον. καὶ ἃ μὲν ἂν αὐτῶν δέῃ δαπανᾶν, σοὶ διανεμητέον. ἃ δ' ἂν περιττεύειν δέῃ, προνοητέον καὶ φυλακτέον, ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν ἐνιαυτὸν κειμένη δαπάνη, εἰς τὸν μῆνα δαπανᾶται. καὶ ὅταν ἔρια εἰσενεχθῇ, σοι ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δεῖ, ἱμάτια γίγνηται. καὶ ὅ γε ξηρὸς σῖτος, ὅπως καλῶς ἐδώδιμος γίγνηται, ἐπιμελητέον. ἓν μέντοι σοι τῶν προσηκόντων, ἔφην ἐγώ, ἐπιμελημάτων, ἴσως ἀχαριστότερον δόξει εἶναι, ὅτι ὃς ἂν κάμνῃ τῶν οἰκετῶν, τούτων σοι ἐπιμελητέον πάντων ὅπως θεραπεύηται. νὴ Δί', ἔφη ἡ γυνὴ, ἐπιχαριτώτατον μὲν οὖν, ἢν μέλλωσί γε οἱ καλῶς θεραπευθέντες χάριν εἴσεσθαι, καὶ εὐνούστεροι ἢ πρόσθεν ἔσεσθαι. καὶ ἐγώ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀγασθεὶς αὐτῆς τὴν ἀπόκρισιν εἶπον· ἆρά γε, ὦ γύναι, διὰ τοιαύτας τινὰς προνοίας καὶ τῆς ἐν τῷ σμήνει ἡγεμόνος αἱ μέλιτται οὕτω διατίθενται πρὸς αὐτὴν, ὥστε ὅταν ἐκείνη ἐκλίπῃ, οὐδεμία οἴεται τῶν μελιττῶν ἀπολειπτέον εἶναι, ἀλλὰ ἕπονται πᾶσαι; καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο· θαυμάζοιμ' ἄν, ἔφη, εἰ μὴ πρὸς σὲ μᾶλλον τείνει τὰ τοῦ ἡγεμόνος ἔργα ἢ πρὸς ἐμέ. ἡ γὰρ ἐμὴ φυλακὴ τῶν ἔνδον καὶ διανομὴ, γελοία τις ἂν οἶμαι φαίνοιτο, εἰ μὴ σύ γε ἐπιμελοῖο, ὅπως ἔξωθέν τι εἰσφέροιτο. γελοία δ' αὖ, ἔφην ἐγώ, ἡ ἐμὴ εἰσφορὰ φαίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ εἴη ὅστις τὰ εἰσενεχθέντα σώζοι. οὐχ ὁρᾷς, ἔφην ἐγώ, οἱ εἰς τὸν τετρημμένον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι, ὡς οἰκτείρονται ὅτι μάτην πονεῖν δοκοῦσι; νὴ Δί', ἔφη ἡ γυνή. καὶ γὰρ τλήμονές εἰσιν εἰ τοῦτό γε ποιοῦσιν. ἄλλαι δέ τοι, ἔφην ἐγώ, ἴδιαι ἐπιμέλειαι, ὦ γύναι, ἡδεῖαί σοι γίγνονται, ὁπόταν ἀνεπιστήμονα ταλασίας λαβοῦσα, ἐπιστήμονα ποιήσῃς, καὶ διπλασίου σοι ἀξία γένηται. καὶ ὁπόταν ἀνεπιστήμονα ταμιείας καὶ διακονίας παραλαβοῦσα, ἐπιστήμονα, καὶ πιστὴν, καὶ διακονικὴν ποιησαμένη, παντὸς ἀξίαν ἔχῃς. καὶ ὁπόταν τοὺς μὲν σώφρονάς τε καὶ ὠφελίμους τῷ σῷ οἴκῳ ἐξῇ σοι εὖ ποιῆσαι. ἐὰν δέ τις πονηρὸς φαίνηται, ἐξῇ σοι κολάσαι. τὸ δὲ πάντων ἥδιστον, ἐὰν βελτίων ἐμοῦ φανῇς, καὶ ἐμὲ σὸν θεράποντα ποιήσῃς. καὶ μὴ δέῃ σε φοβεῖσθαι, μὴ προϊούσης τῆς ἡλικίας, ἀτιμοτέρα ἐν τῷ οἴκῳ γένῃ. ἀλλὰ πιστεύῃς ὅτι πρεσβυτέρα γινομένη, ὅσῳ ἂν καὶ ἐμοὶ κοινωνὸς καὶ παισὶν οἴκου φυλαξαμένων γίνῃ, τοσούτῳ καὶ τιμιωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσῃ. τὰ γὰρ καλά τε κἀγαθὰ, ἐγὼ ἔφην, οὐ διὰ τὰς ὡραιότητας, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς εἰς τὸν βίον τοῖς ἀνθρώποις ἐπαύξεται. τοιαῦτα μὲν ὦ Σώκρατες, δοκῶ μεμνῆσθαι αὐτῇ τὰ πρῶτα διαλεχθείς.

Ἦ καὶ ἐπέγνως τι, ὦ Ἰσχόμαχε, ἔφην ἐγώ, ἐκ τούτων κεκινημένην αὐτὴν μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ δηχθεῖσάν γε αὐτὴν οἶδα, καὶ ἐρυθριάσασαν σφόδρα, ὅτι τῶν εἰσενεχθέντων αἰτήσαντος ἐμοῦ, οὐκ εἶχέ μοι δοῦναι. καὶ ἐγὼ μέντοι ἰδὼν ἀχθεσθεῖσαν αὐτὴν, εἶπον· μηδέν τι, ἔφην, ἀθυμήσῃς, ὦ γύναι, ὅτι οὐκ ἔχεις δοῦναι, ὅ τι σε αἰτῶν τυγχάνω. ἔστι μὲν γὰρ πενία αὕτη σαφὴς, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆσθαι. ἀλυποτέρα δὲ αὕτη ἡ ἔνδεια, τὸ μὴ δύνασθαι ζητοῦν-

τα

τι λαβεῖν, ἢ τὴν ἀρχὴν μηδὲ ζητεῖν, εἰδότα ὅτι οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ γάρ, ἔφην ἐγώ, τούτων οὐ σὺ αἰτία, ἀλλ' ἐγώ, οὐ τάξας σοι παρέδωκα, ὅπου χρὴ ἕκαστα κεῖσθαι, ὅπως εἰδῇς, ὅπου τε δεῖ τιθέναι καὶ ὁπόθεν λαμβάνειν. ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύναι, οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τάξις. καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συγκείμενός ἐστιν. ἀλλ' ὅταν μὲν ποιῶσιν ὅ, τι ἂν τύχῃ ἕκαστος, ταραχή τις φαίνεται, καὶ θεᾶσθαι ἀτερπές. ὅταν δὲ τεταγμένως ποιῶσι καὶ φθέγγωνται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὗτοι καὶ ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἀξιάκουστοι. καὶ στρατιά γε, ἔφην ἐγώ, ὦ γύναι, ἄτακτος μὲν οὖσα, ταραχωδέστατον, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις εὐχειρότατον, τοῖς δὲ φίλοις ἀκλεέστατον ὁρᾶν καὶ ἀχρηστότατον, ὄνος ὁμοῦ, ὁπλίτης, σκευοφόρος, ψιλός, ἱππεύς, ἅμαξα. πῶς γὰρ ἂν πορευθείησαν, ἐὰν ἔχοντες οὕτως ἐπικωλύσωσιν ἀλλήλους; ὁ μὲν βαδίζων, τὸν τρέχοντα· ὁ δὲ τρέχων, τὸν ἑστηκότα· ἡ δὲ ἅμαξα, τὸν ἱππέα· ὁ δὲ ὄνος, τὴν ἅμαξαν· ὁ δὲ σκευοφόρος, τὸν ὁπλίτην. εἰ δὲ καὶ μάχεσθαι δέοι, πῶς ἂν οὕτως ἔχοντες μαχέσαιντο; οἷς γὰρ ἀνάγκη αὐτῶν τοὺς ἐπιόντας φεύγειν, οὗτοι ἱκανοί εἰσι φεύγοντες, καταπατῆσαι τοὺς ὅπλα ἔχοντας. τεταγμένη δὲ ἡ στρατιά, κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις. τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν φίλος ἡδέως θεάσαιτο ὁπλίτας πολλοὺς ἐν τάξει πορευομένους; τίς δ' οὐκ ἂν θαυμάσειεν, ἱππέας κατὰ τάξιν ἐλαύνοντας; τίς δ' οὐκ ἂν πολέμιος φοβηθείη, ἰδὼν διακεκριμένους, ὁπλίτας, ἱππέας, πελταστάς, τοξότας, σφενδονήτας, καὶ τοῖς ἄρχουσι τεταγμένως ἑπομένους. ἀλλὰ καὶ πορευομένων ἐν τάξει, κἂν πολλαὶ μυριάδες ὦσιν, ὁμοίως ὥσπερ εἷς ἕκαστος καθ' ἡσυχίαν πάντες πορεύονται. εἰς γὰρ τὸ κενούμενον ἀεί, ὄπισθεν ἐπέρχονται. καὶ τριήρης δέ τοι ἡ σεσαγμένη ἀνθρώπων διὰ τί ἄλλο φοβερόν ἐστι πολεμίοις, ἢ φίλοις ἀξιοθέατον, ἢ ὅτι ταχὺ πλεῖ; διὰ τί δὲ ἄλλο ἄλυποι ἀλλήλοις εἰσὶν οἱ ἐμπλέοντες, ἢ διότι ἐν τάξει μὲν κάθηνται, ἐν τάξει δὲ προνεύουσιν, ἐν τάξει δὲ ἀναπίπτουσιν, ἐν τάξει δ' ἐμβαίνουσι καὶ ἐκβαίνουσιν; ἡ δ' ἀταξία ὅμοιόν τί μοι δοκεῖ εἶναι, οἷόνπερ εἰ γεωργὸς ὁμοῦ ἐμβάλοιτο κριθὰς καὶ πυροὺς καὶ ὄσπρια, κἄπειτα ὁπότε δέοι ἢ μάζης, ἢ ἄρτου, ἢ ὄψου, διαλέγειν δέοι αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ λαβόντα διηρημένοις χρῆσθαι. καὶ σὺ οὖν, ὦ γύναι, τοῦ μὲν ταράχου τούτου μὴ δέοιο. βούλοιο δ' ἀκριβῶς διοικεῖν τὰ ὄντα εἰδέναι, καὶ τῶν ὄντων εὐπόρως λαμβάνουσα, ὅτῳ ἂν δέῃ χρῆσθαι, καὶ ἐμοί, ἐάν τι αἰτῶ, ἐν χάριτι διδόναι, χώραν δοκιμασώμεθα τὴν προσήκουσαν ἑκάστοις ἔχειν, καὶ ἐν ταύτῃ θέντες, διδάξωμεν τὴν διάκονον λαμβάνειν τε ἐντεῦθεν, καὶ κατατιθέναι πάλιν εἰς ταύτην. καὶ οὕτως εἰσόμεθα, τά τε σῶα ὄντα, καὶ τὰ μή. ἡ γὰρ χώρα αὐτὴ τὸ μὴ ὂν ποθήσει. καὶ δεόμενον θεραπείας ἐξετάσει ἡ ὄψις. καὶ τὸ εἰδέναι ὅπου ἕκαστόν ἐστι, ταχὺ ἐγχειριεῖ, ὥστε μὴ ἀπορεῖν χρῆσθαι. καλλίστην δέ ποτε καὶ ἀκριβεστάτην ᾠήθην ἐγὼ σκευῶν τάξιν ἰδεῖν, ὦ Σώκρατες, εἰσβὰς ἐπὶ θέαν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τὸ φοινικικόν. πλεῖστα γὰρ σκεύη ἐν μικροτάτῳ ἀγγείῳ διακεχωρισμένα ἐθεασάμην. διὰ πολλῶν μὲν γὰρ δήπου ξυλίνων σκευῶν καὶ πλεκτῶν ὁρμίζεται ναῦς καὶ ἀνάγεται. διὰ πολλῶν δὲ τῶν κρεμαστῶν καλουμένων πλεῖ. πολλοῖς δὲ μηχανήμασιν

quàm si ab initio nō peteret, eò q̄d sibi deesse nosset. At uerò nō tu causa mali, sed ego, qui nec ordinē rerū digessi, nec ostēdi tibi ubinā singula essent collocāda, uti cognosceres quo in loco poni, quoq; sumi oporteret. Nihil est homini tā utile, tāq; pulchrū, quàm digestus ordo. Etenim chorus ex hominib. cōstat. in quo si quisque facit quod ipsi fortuna temere obtulit, turba quędā uidetur, & indigesta cōfusio, spectatoribus iniucunda. quū uerò oēs qui sunt in choro, & factis & uocib. utūtur cōposite, digni sunt qui spectētur audianturq;. Exercitus quoq; si manet incōpositus, res est turbulentissima, & quæ uidetur hostib. captu facillima, amicis minime gloriosa, ac penitus inutilis. In turba simul iumentū, peditatus grauis armaturæ, qui uelut onera, sarcinas, impedimēta, miles leuiter armatus, eques, currus, quo pacto faciēt iter, si ita sibi sunt impedimēto? si q lētius graditur, currentē, currēs stantē, currus equitē, asinus currū, qui fert impedimēta, grauē peditatum moratur ac impedit? Quòd si cōmittendū sit prælium, qui sic cōfusi dimicabūt? Nā quib. necesse est hostiū incursum fugere, hi si fugiūt, uel soli proterere armatos & cōculcare possunt. Exercitus uerò pulchrè dispositus, & ordine collocatus: & amicis pulcherrimus uidetur, et hostib. propemodū inuictus & inexpugnabilis. Quis enim beneuolus haud spectet libēter armaturā grauē frequēti agmine gradientē? Quis nō admiretur equites quū ordine composito incitāt equos? Quis hostis nō terreatur uidēs distinctos et aptè collocatos pedites impeditiores, eqtes, cetratos, sagittarios, funditores, quū suos quisq; duces ordine sequūtur? Atq; etiā si permulta millia cōpositè incedūt nō aliter ac quilibet unus uir, omnia quiete moderateq; progrediuntur, propterea quòd semper à tergo locū uacuum subeūt. Triremis instructa ac uiris munita, quā aliā ob causam terribilis est hostibus, aut amicis aspectu iucunda q̄ quòd celeriter & rapidè fertur? Cur q nauigāt, sibi nō sunt molesti, nisi quòd ex ordine cōsident, ex ordine signū dāt, ex ordine remis incūbunt, ex ordine ingrediūtur egrediūturq;? Rerū cōfusio tale quiddā mihi uidetur, quale foret si hordeū, triticū, legumina cōmisceret agricola, deinde quū uel maza, uel pane, uel obsonio opus esset, tū q singula depromere, et selectis uti deberet, separare atq; seligere cogeretur. Vt in eā rerū perturbationē cadas, nō erit necesse chara cōiux, si cognoscere uelis exq̄site ut quæ suppetūt bona, dispom et administrari debeāt. Et ut facilè sumas quicq̄d erit opus, et mihi, si quid petā, hilare suggerere possis; locū deligemus capiēdis singulis congruentē. Vbi res suo quæq; loco positæ fuerint, ostēdemus famulæ administræ: ut quū fuerit usus, inde sumat, ac rursus in eodē loco reponat. Ac ita cognoscemus et quæ salua maneant, et quæ desiderētur. Nā locus ipse, q̄d aberit, id desiderabit: et q̄d erit curandū ne corrūpatur, oculus inquirēs uidebit: cognitioq; loci, ut quamprimū quaq; re posis uti, cā in manū dabit. Pulcherrimā quondā et accuratissimā, Socrates, instrumētorū collocationē uisus sum uidere, ingressus spectādi causa Phœnicū nauigiū. Equidē ꝑmulta in angustissimo uase distincta uidi. Multis. n. ligneis instrumētis, multis funib. et eiusmodi reb. appellitur nauis, et soluitur è littore. Multis rebus quæ pendulæ uocātur, eget. Multis in hostilia nauigia ma

chinis est armata. Multa uiris arma circumuehit. Omnia uasa ac instrumenta quibus utūtur homines domi, ad unumquodq; conuiuij genus circūfert. Prӕter hӕc omnia referta est oneribus quӕ lucri gratia dominus eius uehit. Quӕ dico omnia, loco non multo maiore continebantur, quàm qui decem lectulos quadrante mensura capiat. Eaq; sic disposita animaduerti suo queq; loco, ut sibi non essent impedimento, nec indagatorem desiderarent, nec imperata nec dissoluta sic iacerent, ut moram afferrent si quo illorū primo quoque tempore esset utendum. Ministrum gubernatoris, qui à prora nauis appellatur πρῳρεὺς, ita peritū cuiusq; loci deprehendi, ut absens, ubi singula posita iacerent, et quot essent, tam facilè, tam promptè diceret, quàm literis doctus expediret quot in nomine Socratis literӕ, & quo ordine sint constitutӕ. Vidi, quum hic ipse nactus ocium, recenseret omnia quibus in nauigio uti necesse est. Admiratus illius inuestigationem, rogaui quid ageret: Contemplor, inquit, si quid accidat, & instrumentis utendum sit, quomodo sitӕ sint res in naui, absit'ne quicquam, sit'ne aliquid malè tractabile. Non enim licet, quū Deus in mari tempestatem commouet, nec quod opus est, inquirere, nec quod motu difficile est, exhibere. Irascitur Deus & animaduertit in stolidos & incautos. qui si tantū non perdat nihil peccantes in arte nauigandi, eo maxime debent esse contenti. si uerò prӕclare omnia administrantes seruet, illi magna gratia habenda. Ego igitur quū uidissem hanc diligentiam collocandӕ supellectilis, uxori dixi. Si, qui uersantur in nauibus paruis et angustis, locum tamen inueniunt: quanquam grauiter iactantur, ordinem tamen seruant: quanquam summo timore perterrentur, inueniunt tamen quod sumere necesse est: nos crimine amantes & ignaui, si distinctis singulis thecis & cellis quӕ domi latè patent, si domo in stabili posita solo, non inuenerimus singulis rebus idoneum et congruentem locum. Quàm pulchrum sit in ordinem digerere instrumentorum supellectilem, quàm facilè singulis inuenire locū ubi domi ponatur, quàm sit utile ad unumquodq; tum seruandum tum depromendum, iam diximus. Nam pulcher est ordo, quum calceamenta, qualiacunq; sint, bene collocata digestaq; sunt. Iucundum est uestes quamuis non ita splendidas, loco distinctas et ordine positas intueri. iucūdumq; sic uidere, stragula, ex ӕre uasa, ornamenta mensӕ, et (quod omnium maximè rideret non uir grauis et honestus, sed scurra leuis & ridiculus) ollas, quas prӕ se ferre numerosum quiddam, si distinctè sederent & apte, dicebat. Iam cӕtera omnia ex ordine collocata, aspectu iucundiora sunt. Vniusquisq; supellectilis ordo, similis est choro. interuallum medium, quum procul stant ordines singuli, pulchrum apparet. ut chorus qui ducitur in orbem, non ipse modo spectaculum iucundum est, sed illius etiā medium spacium pulchrum spectantibus est, atq; splendidum. Hӕc si uera sunt quӕ dico, licet, inquā, uxor, nullo detrimento, minimo negocio facere periculū. Neq; uerò istud ӕgre ferendum est, quasi difficile sit inuenire qui locos discet, qui singula distinguere suisq; reddere locis meminerit. Nam scimus decem partium millibus amplius esse toti ciuitati, quàm nobis: attamen qualemcunque seruum iusseris aliquid emere tibi, & è foro

Cap. 15.

μαχῶν αὐτὴ ὁπλίζεται πρὸς τὰ πολέμια πλοῖα. πολλὰ δὲ ὅπλα τοῖς ἀνθρώποις συμπεριάγει. πάντα δὲ σκεύη, ὅσοι περ ἐν οἰκίᾳ χρῶνται ἄνθρωποι, τῇ συσσιτίᾳ ἑκάστῃ κομίζει. γέμει δὲ παρὰ πάντα φορτίων, ὅσα ναύκληρος κέρδους ἕνεκα ἄγεται, καὶ ὅσα λέγω, ἔφη, πάντα οὐκ ἐν πολλῷ τινι μείζονι χώρᾳ ἔκειτο ἢ ἐν δεκακλίνῳ στέγῃ, συμμέτρῳ. καὶ οὕτω κατακείμενα ἕκαστα κατενόησα, ὡς οὔτε ἄλληλα ἐμποδίζει, οὔτε μαστευτοῦ δεῖται, οὔτε ἀσυσκεύαστά ἐστι, οὔτε δυσλύτως ἔχει, ὥστε διατριβὴν παρέχειν, ὅταν τῳ ταχὺ δέῃ χρῆσθαι. τὸν δὲ τοῦ κυβερνήτου διάκονον, ὃς πρῳρεὺς τῆς νεὼς καλεῖται, οὕτως εὗρον ἐπιστάμενον ἑκάστων τὴν χώραν, ὡς καὶ ἀπὼν ἂν εἴποι, ὅπου ἕκαστα κεῖται, καὶ ὁπόσα ἐστὶν, οὐδὲν ἧττον, ἢ ὁ γράμματα ἐπιστάμενος εἴποι ἂν Σωκράτους καὶ ὁπόσα γράμματα, καὶ ὅπου ἕκαστον τέτακται. εἶδον δὲ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἐξετάζοντα τοῦτον αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ πάντα, ὁπόσοις ἄρα δεῖ ἐν τῷ πλοίῳ χρῆσθαι. θαυμάσας δὲ, ἔφη, τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, ἠρόμην τί πράττοι. ὁ δ᾽ εἶπεν· ἐπισκοπῶ, ἔφη, ὦ ξένε, εἴ τι συμβαίνοι γίγνεσθαι, πῶς κεῖται, ἔφη, τὰ ἐν τῇ νηΐ, ἢ εἴ τι ἀποστατεῖ, ἢ εἰ δυστραπέλως τι σύγκειται. οὐ γὰρ, ἔφη, ἐγχωρεῖ, ὅταν χειμάζῃ ὁ θεὸς ἐν τῇ θαλάσσῃ, οὔτε μαστεύειν ὅτου ἂν δέῃ, οὔτε δυστραπέλως ἔχον διδόναι. ἀπειλεῖ γὰρ ὁ θεὸς, καὶ κολάζει τοὺς βλᾶκας. ἐὰν δὲ μόνον μὴ ἀπολέσῃ τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας, πάνυ ἀγαπητὸν, ἐὰν δὲ καὶ πάνυ καλῶς ὑπηρετοῦντας σώζῃ, πολλὴ χάρις, ἔφη, τοῖς θεοῖς. ἐγὼ οὖν κατιδὼν ταύτην τὴν ἀκρίβειαν τῆς κατασκευῆς, ἔλεγον τῇ γυναικὶ, ὅτι πάνυ ἂν ἡμῶν εἴη βλακικὸν, εἰ οἱ μὲν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ μικροῖς οὖσι χώρας εὑρίσκουσι, καὶ σαλεύοντες ἰσχυρῶς, ὅμως σώζουσι τὴν τάξιν, καὶ ὑπερφοβούμενοι, ὅμως εὑρίσκουσι τὸ δέον λαμβάνειν, ἡμεῖς δὲ καὶ διῃρημένων ἑκάστοις θηκῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεγάλων, καὶ βεβηκυίας τῆς οἰκίας ἐν δαπέδῳ, εἰ μὴ εὑρήσομεν καλὴν καὶ εὐεύρετον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν, πῶς οὐκ ἂν πολλὴ ἡμῶν ἀσυνεσία εἴη; ὡς μὲν δὴ ἀγαθὸν τετάχθαι σκευῶν κατασκευὴν, καὶ ὡς ῥᾴδιον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν εὑρεῖν, ἐν οἰκίᾳ θεῖναι, ὡς ἑκάστοις συμφέρει, εἴρηται. ὡς δὲ καλὸν φαίνεται, ἐπειδὰν ὑποδήματα ἐφεξῆς κέηται, κἂν ὁποῖα ᾖ, καλὸν δὲ ἱμάτια κεχωρισμένα ἰδεῖν, κἂν ὁποῖα ᾖ, καλὸν δὲ στρώματα, καλὸν δὲ χαλκία, καλὸν δὲ ἀμφὶ τραπέζας, καλὸν δὲ καὶ ὃ πάντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα οὐχ ὁ σεμνὸς, ἀλλ᾽ ὁ κομψὸς, ὅτι καὶ χύτρας φησὶν εὔρυθμον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμένας. τὰ δὲ ἄλλα ἤδη που ἅπαντα καλλίω φαίνεται κατὰ κόσμον κείμενα. χορὸς γὰρ σκευῶν ἕκαστα φαίνεται, καὶ τὸ μέσον δὲ τούτων, καλὸν φαίνεται, ἐκποδὼν ἑκάστου κειμένου. ὥσπερ καὶ κύκλιος χορὸς οὐ μόνον αὐτὸς καλὸν θέαμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καλὸν καὶ καθαρὸν φαίνεται. εἰ δ᾽ ἀληθῆ ταῦτα λέγω, ἐξέστιν, ἔφην, ὦ γύναι, καὶ πεῖραν λαμβάνειν αὐτῶν, οὔτε τι ζημιωθέντας, οὔτε τι πολλὰ πονήσαντας. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ ἀθυμῆσαι, ὦ γύναι, ἔφην ἐγὼ, ὡς χαλεπὸν εὑρεῖν τὸν μαθησόμενόν τε τὰς χώρας, καὶ μεμνησόμενον καταχωρίζειν ἕκαστα. ἴσμεν γὰρ δήπου ὅτι μυριοπλάσια ἡμῶν ἅπαντα ἔχει ἡ πᾶσα πόλις. ἀλλ᾽ ὅμως ὁποῖον ἄν τινα τῶν οἰκετῶν κελεύσῃς πριάμενόν τί σοι ἐξ ἀγορᾶς

ἀγορᾶς ἐνεγκεῖν οὐδεὶς ἀπορήσει, ἀλλὰ πᾶς εἰδὼς φανεῖ-
ται ὅποι χρὴ ἐλθόντα λαβεῖν ἕκαστα. τούτου μέντοι, ἔφην
ἐγώ, οὐδὲν ἄλλο αἴτιόν ἐστιν, ἢ ὅτι ἐν χώρᾳ κεῖται τεταγ-
μένῃ. ἄνθρωπον δέ γε ζητῶν, καὶ ταῦτα ἐνίοτε ἀντι-
ζητοῦντα, πολλάκις ἄν τις πρότερον πρὶν εὑρεῖν, ἀπεί-
ποι. καὶ τούτου αὖ οὐδὲν ἄλλο αἴτιόν ἐστιν, ἢ τὸ μὴ εἶναι τε-
ταγμένον ὅπου ἕκαστον δεῖ ἀναμένειν. περὶ μὲν γὰρ δὴ
τάξεως σκευῶν καὶ χρήσεως τοιαῦτα αὐτῇ διαλεχθείς,
δοκῶ μεμνῆσθαι. καὶ τί δή; ἡ γυνὴ ἐδόκει σοι, ἔφην ἐγώ,
ὦ Ἰσχόμαχε, πῶς τι ἐπακούειν ὧν σὺ ἐσπούδαζες διδά-
σκων; τί δέ, εἰ μὴ ὑπισχνεῖτό γε ἐπιμελήσεσθαι. καὶ φανε-
ρὰ ἦν ἡδομένη ἰσχυρῶς, ὥσπερ ἐξ ἀμηχανίας, εὐπορίαν
τινὰ εὑρηκυῖα, καὶ ἐδεῖτό μου ὡς τάχιστα ᾗπερ ἔλεγον δια-
τάξαι. καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, διέταξας αὐ-
τῇ; τί [illegible] τῆς οἰκίας τὴν δύναμιν ἔδοξέ μοι πρῶτον
ἐπιδεῖξ[illegible]. οὐ γὰρ ποικίλμασι κεκόσμηται, ὦ Σώκρα-
τες, ἀλλὰ τὰ οἰκήματα ᾠκοδόμηται, πρὸς αὐτὸ τοῦτ' ἐ-
σκεμμένα, ὅπως ἀγγεῖα ὡς συμφορώτατα ᾖ τοῖς μέλλου-
σιν ἐν αὐτοῖς ἔσεσθαι. ὥστε αὐτὰ ἐκάλει τὰ πρέποντα εἶναι
ἑκάστῳ. ὁ μὲν γὰρ θάλαμος ἐν ὀχυρῷ ὤν, τὰ πλείστου ἄξια
καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει. τὰ δὲ ξηρὰ τῶν στεγῶν,
τὸν σῖτον· τὰ δὲ ψυχεινά, τὸν οἶνον. τὰ δὲ φανὰ ὅσα φάους
δεόμενα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστί. καὶ διαιτητήρια δὲ τοῖς
ἀνθρώποις ἐπεδείκνυον αὐτῇ κεκαλλωπισμένα, τοῦ μὲν
θέρους ψυχεινά· τοῦ δὲ χειμῶνος ἀλεεινά. καὶ σύμπασαν
δὲ τὴν οἰκίαν ἐπέδειξα αὐτῇ, ὅτι πρὸς μεσημβρίαν ἀνα-
πέπταται. ὥστε εὔδηλον εἶναι, ὅτι χειμῶνος μὲν εὐήλιός
ἐστι, τοῦ δὲ θέρους εὔσκιος. ἔδειξα δὲ καὶ τὴν γυναικω-
νῖτιν αὐτῇ θύραν, βαλανείῳ ὡρισμένην ἀπὸ τῆς ἀνδρω-
νίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἔνδοθεν ὅτι μὴ δεῖ, μήτε
τεκνοποιῶνται οἱ οἰκέται ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης. οἱ μὲν
γὰρ χρηστοὶ παιδοποιησάμενοι, εὐνούστεροι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ.
οἱ δὲ πονηροὶ συζυγέντες, εὐπορώτεροι πρὸς τὸ κακουρ-
γεῖν γίγνονται. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διήλθομεν, ἔφη· οὕτω
δὴ ἤδη κατὰ φυλὰς διεκρίνομεν τὰ ἔπιπλα. ἠρχόμεθα
δὲ πρῶτον, ἔφην, ἀθροίζοντες, οἷς ἀμφὶ θυσίας χρώμεθα.
μετὰ ταῦτα κόσμον γυναικὸς τὸν εἰς ἑορτὰς διῃροῦμεν.
ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἑορτὰς καὶ πόλεμον. καὶ στρώματα
ἐν γυναικωνίτιδι· στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι. ὑποδήμα-
τα γυναικεῖα, ὑποδήματα ἀνδρεῖα. ὅπλων ἄλλη φυλή,
ἄλλη ταλασιουργικῶν ὀργάνων· ἄλλη σιτοποιικῶν· ἄλλη
ὀψοποιικῶν, ἄλλη τῶν ἀμφὶ λουτρόν, ἄλλη ἀμφὶ μάκτρας,
ἄλλη ἀμφὶ τραπέζας. καὶ ταῦτα πάντα διεχωρίσαμεν
οἷς τε ἀεὶ δεῖ χρῆσθαι, καὶ τὰ θοινητικά. χωρὶς δὲ καὶ τὰ
κατὰ μῆνα δαπανώμενα ἀφείλομεν. δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς
ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. οὕτω γὰρ ἧττον
λανθάνει, ὅπως πρὸς τὸ τέλος ἐκβήσεται. ἐπεὶ δὲ ἐχω-
ρίσαμεν πάντα κατὰ φυλὰς τὰ ἔπιπλα, εἰς τὰς χώ-
ρας τὰς προσηκούσας ἕκαστα διηνέγκαμεν. μετὰ δὲ τοῦ-
το, ὅσοις μὲν τῶν σκευῶν καθ' ἡμέραν χρῶνται οἱ οἰκέ-
ται, οἷον σιτοποιικοῖς, ὀψοποιικοῖς, ταλασιουργικοῖς,
καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο, ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις
δείξαντες ὅπου δεῖ τιθέναι, παρεδώκαμεν, καὶ ἐπετά-
ξαμεν σῶα παρέχειν. ὅσοις δ' εἰς ἑορτὰς ἢ ξενοδοχίας
χρώμεθα, ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνου πράξεις, ταῦτα δὲ τῇ ταμίᾳ
παρεδώκαμεν, καὶ δείξαντες τὰς χώρας αὐτῶν, καὶ
ἀπηριθ-

foro domũ inferre, is nihil hesitabit, sed quis intellige/
re uidebitur quò sibi sit eundũ, ut inde quicqd impera/
uerit, sumat. Huius quidẽ nõ alia causa est, q̃ loco descri
pta rerũ collocatio. Si qs aũt quærat hominẽ etiã non
nunquã uicissim requirentẽ, sæpenumero laborẽ antè
recuset, q̃ optatũ inuenerit. Cuius haud alia causa est,
quàm quòd locus minimè definitus est ubi quisq; sit ex
pectãdus. Talia de supellectilis ordine et usu memini
me cũ uxore disputasse. Quid uxor, inq̃? Videbatur'ne
tibi Ischomache libenter audire quæ studiose docebas?
Quid, inqt? Promittebat se esse curaturã. Magna læti/
tia uoluptate pspicuè uidebatur affecta, nõ aliter atq;
si ex inopia copiã, ex difficultate facultatẽ reperisset.
Me rogabat, ut quẽadmodũ dicebã, primo quoq; tẽpo
re ordinẽ cõstituerẽ. Dic sodes Ischomache, quinã lo/
cos et res ei descripsisti? Quinã? Primũ mihi uisum est
ostẽdere mulieri ui domus et facultatẽ. Nõ illa Socra/
tes uarijs ædificijs ad uoluptatẽ et ostẽtationẽ pertinen
tibus ornata est, sed tectis eò cõparatis extructa, ut es/
sent quasi uasa reb. cõdendis lõgè utilissima. Itaq; loca
res sibi cõgruẽtes exposcere uidebãtur. Nã thalamus,
pptere quòd est in munitiore parte domus, stragula
et uasa carissima aduocabat, sicca tecta frumentũ, fri/
gida uinũ, illustrata quicqd operis et supellectilis petit
lucẽ. Cœnacula reficiẽdis hominib. exornata mõstraui
quæ essẽt æstate frigida, mẽsib. hybernis calida. Demõ/
straui et uniuersam domũ meridianæ plagæ et australi
bus uẽtis apertã, ut manifestè uideretur hyeme locus
apricus, umbrosus æstate. Ostẽdi quoq; gynæcei por/
tã ab andronitide, hoc est, ab ea parte domus in qua ui
ri à mulierib. separati uersantur, balneo esse distinctã,
neqd ex ædibus, quòd nõ liceat, exportetur, et ne serui
dẽt operã liberis præter nostrã uoluntatẽ. Nã plerũq;
boni quũ liberos procrearũt, beneuolẽtiores sunt: im/
probi uerò matrimonio coniuncti, ad dolũ malũ et oc
cultã fraudẽ proniores. Hæc ubi transegimus, sic ge
neratim instrumentũ supellectilẽq; distinximus. Primũ
cœpimus in unũ cõferre omnia quib. in sacrificijs uti/
mur. Post hæc ornatũ muliebrẽ dieb. festis cõparatũ,
uestemq; uirilẽ ferijs & bello destinatã separauimus.
Stragula diuisimus & quæ ad gynæceũ pertinerẽt, et
quæ ad locũ uirorũ quẽ uocamus andronitidẽ. Calcea
mẽta muliebria, calceamẽta uirilia. Armorũ fuit alius
ordo, alius instrumẽtorũ quæ ad textrinã ptinẽt, alius
eorũ quæ ad molendũ frumentũ, alius ad obsonia, alius
ad balneũ, alius ad subigendã farinã, alius ad mensas.
Hæc omnia locis discreuimus, et ea quibus semper uten
dum, & ea quæ celebrãdis cõuiuijs seruiũt. Quæ cõsu/
mũtur in mẽsem, separatim seiũximus. Bifariã, quæ ra
tiõe subducta reponebamus in annũ, collocauimus. Sic
enim minus est obscurũ quomodo ad finẽ exitũq; pdu/
cẽtur. Posteaquã generatim descripsimus omnẽ rerũ
quas enumeraui, copiã, singulas in congruentes locos
portãdas curauimus. Postea uasa et instrumẽta quib.
utũtur quotidie serui, ut quib. panis, obsoniũ, tela para
tur, et si qd est generis eiusdẽ, utẽtib. tradidimus, ac u
bi essẽt collocãda, mõstrauimus: iussimusq; ut quæ à no
bis accepissẽt, ea salua præstarẽt. Ea uero qbus utimur
dieb. festis, et tractãdis hospitib. et ijs reb. agẽdis quæ
longo tẽpore intermittũtur, ancillæ tradidimus ei cu/
ius esset custodiẽdi pmẽdiq; munus: atq; demõstratis
locis,

Cap. 16.

φρονεῖν αὐτῆς, ἣν ἐγὼ ἥσθην, ἅ μοι ἅπαξ ἀκούσασα, ταχὺ ἐπείθετο. τὰ ποῖα, ἔφην ἐγώ, λέγε, ὡς ἐμοὶ πολὺ ἥδιον ζώσης ἀρετὴν γυναικὸς καταμανθάνειν, ἢ εἰ Ζεῦξίς μοι καλὴν εἰκάσας γραφῇ γυναῖκα ἐπεδείκνυεν. Ἐντεῦθεν δὴ λέγει ὁ ἰσχόμαχος· ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἰδών ποτε αὐτήν, ὦ σώκρατες, ἐντετριμμένην πολλῷ μὲν ψιμμυθίῳ, ὅπως λευκοτέρα ἔτι δοκοίη εἶναι ἢ ἦν, πολλῇ δ᾽ ἐγχούσῃ, ὅπως ἐρυθροτέρα φαίνοιτο τῆς ἀληθείας, ὑποδήματα δ᾽ ἔχουσαν ὑψηλά, ὅπως μείζων δοκοίη εἶναι ἢ ἐπεφύκει, εἰπέ μοι, ἔφην, ὦ γύναι, ποτέρως ἄν με κρίναις ἀξιοφίλητον μᾶλλον εἶναι χρημάτων κοινωνόν, εἴ σοι αὐτὰ τὰ ὄντα ἀποδεικνύοιμι, καὶ μήτε κομπάζοιμι ὡς πλείω τῶν ὄντων ἐστί μοι, μήτε ἀποκρυπτοίμην τι τῶν ὄντων μηδέν, ἢ εἰ πειρῴμην σε ἐξαπατᾶν, λέγων τε ὡς πλείω τῶν ὄντων ἐστί μοι, ἐπιδεικνύς τε ἀργύριον κίβδηλον δ᾽ ἤλοις, καὶ ὅρμους ὑποξύλους, καὶ πορφυρίδας ἐξιτήλους φαίην ἀληθινὰς εἶναι. καὶ ὑπολαβοῦσα εὐθύς, εὐφήμει, ἔφη. μὴ γένοιο σὺ τοιοῦτος. οὐ γὰρ ἂν ἔγωγε δυναίμην εἰ τοιοῦτος εἴης ἀσπάσασθαί σε ἐκ τῆς ψυχῆς. οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, συνεληλύθαμεν ὦ γύναι, ὡς καὶ τῶν σωμάτων κοινωνήσοντες ἀλλήλοις. φασὶ γοῦν, ἔφη, οἱ ἄνθρωποι. ποτέρως ἂν οὖν, ἔφην ἐγώ, τοῦ σώματος αὖ δοκοίην εἶναι ἀξιοφίλητος μᾶλλον κοινωνός, εἴ σοι τὸ σῶμα πειρῴμην παρέχειν τὸ ἐμαυτοῦ ἐπιμελόμενος, ὅπως ὑγιαῖνόν τε καὶ ἐρρωμένον ἔσται, καὶ διὰ ταῦτα τῷ ὄντι εὔχρως σοι ἔσομαι, ἢ εἴ σοι μίλτῳ ἀλειφόμενος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαλειφόμενος ἀνδρεικέλῳ, ἐπιδεικνύμι τε ἐμαυτὸν, καὶ συνείην ἐξαπατῶν σε, καὶ παρέχω ὁρᾶν καὶ ἅπτεσθαι μίλτου, ἀντὶ τοῦ ἐμαυτοῦ χρωτός; ἐγὼ μέν, ἔφη ἐκείνη, οὔτ᾽ ἂν μίλτου ἁπτοίμην ἥδιον ἢ σοῦ, οὔτ᾽ ἂν ἀνδρεικέλου χρῶμα ὁρῴην ἥδιον ἢ τὸ σόν, οὔτ᾽ ἂν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαληλιμμένους ἥδιον ὁρῴην τοὺς σοὺς ἢ ὑγιαίνοντας. καὶ ἐμὲ τοίνυν νόμιζε εἰπεῖν, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, ὦ γύναι, μήτε ψιμμυθίῳ, μήτε ἐγχούσης χρώματι ἥδεσθαι μᾶλλον ἢ τῷ σῷ. ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ θεοὶ ἐποίησαν, ἵπποις μὲν ἵππους, βουσὶ δὲ βοῦς ἥδιστον, προβάτοις δὲ πρόβατα· οὕτω καὶ ἄνθρωποι ἀνθρώπου σῶμα καθαρὸν οἴονται ἥδιστον εἶναι. αἱ δ᾽ ἀπάται αὗται τοὺς μὲν ἔξω πως δύναιντ᾽ ἂν ἀνεξελέγκτως ἐξαπατᾶν, συνόντας δ᾽ ἀεὶ, ἀνάγκη ἁλίσκεσθαι, ἂν ἐπιχειρῶσιν ἐξαπατᾶν ἀλλήλους. ἢ γὰρ ἐξ εὐνῆς ἁλίσκονται ἐξανιστάμενοι πρὶν παρασκευάσασθαι, ἢ ὑπὸ ἱδρῶτος ἐλέγχονται, ἢ ὑπὸ δακρύων βασανίζονται, ἢ ὑπὸ λουτροῦ ἀληθινῶς κατωπτεύθησαν. τί οὖν πρὸς θεῶν, ἔφην ἐγώ, πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο; τί δέ, ἔφη, εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ τοιοῦτον μὲν οὐδὲν πώποτε ἐπραγματεύσατο, καθαρὰν δὲ καὶ πρεπόντως ἔχουσαν ἐπειρᾶτο ἑαυτὴν ἐπιδεικνύναι. καὶ ἐμὲ μέντοι ἠρώτα εἴ τι ἔχοιμι συμβουλεῦσαι, ὡς ἂν τῷ ὄντι καλὴ φαίνοιτο, ἀλλὰ μὴ μόνον δοκοίη. καὶ ἐγὼ μέντοι, ὦ σώκρατες, ἔφη, συνεβούλευον αὐτῇ, μὴ δουλικῶς ἀεὶ καθῆσθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς πειρᾶσθαι δεσποτικῶς, πρὸς μὲν τὸν ἱστὸν προσστᾶσαν, ὅ τι μὲν βέλτιον ἄλλου ἐπίσταιτο ἐπιδιδάξαι. ὅ τι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν. ἐπισκέψασθαι δὲ καὶ σιτοποιόν. παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ. περιελθεῖν δ᾽ ἐπισκοπουμένην, καὶ εἰ κατὰ χώραν ἔχει ἃ δεῖ ἕκαστα. ταῦτα γὰρ ἐδόκει μοι ἅμα ἐπιμέλεια εἶναι καὶ περίπατος. ἀγαθὸν δὲ ἔφην εἶναι γυμνά-

tudine profecta tibi narrare uolo: quæ quum semel audisset à me, probauit, ac continuò morē gessit. Ego autē, Quænā? cedo: Nam mihi multò iucundius est uiuæ mulieris audire uirtutē, quàm si Zeusis egregiè pictam lineamentisq; pulchris efformatam ostenderet. Hinc Ischomachus: Ego quidē quū illam quondā uidissem multo psimmithio, id est cerussa, ut cādidior quàm esset, esse uideretur, illitam fricatāq;, multoq; herbæ succo cui nomē est enchusæ, suffusam, uti supra ueritatē rubor appareret, altosq; calceos habentem, quò uideretur procerior quàm natura tulerat: Dic, inquam, coniux, iudicaresne me fidelē magis & amore dignū bonorum socium, si facultates et fortunas meas ostenderē ut sunt nec iactatione insolens plura mihi esse bona prædicarem quàm sunt, nec aliquid te rerū mearū celarem, quàm si te fallere cōtenderem, dicerēmq; me plura possidere quàm possideo, & ostentarem argentum adulterinū, atq; explicarem tibi monilia ligno subiecto fucata, & uestes purpureas deflorescentes dicerem esse ueras? Cōtinuò uerbis subiecta, Bona uerba quæso, inquit, ne tu talis esto. Non enim si ita te comparares, ex animo diligere possem. Nónne, inquam, conuenimus ut corpora inter nos cōmunicaremus? Aiunt, inquit. Vtrū igitur uiderer in societate corporis amabilior esse, si adhibita cura corpus meū conarer præstare tibi sanū atq; robustū, & iccirco uero & bono colore suffusum, quàm si minio delibutus, oculis pigmento, quod ἀνδρείκελον uocatur, subiunctis, meipsum ostentarem, te in hac societate uitæ fallerē, minium loco mei coloris uidendū tangendūq; præberē? Ego, inquit illa, nec miniū libentius tangerē, quàm te: nec illitum pigmentū & oculos subunctos maiore cum uoluptate uiderē, quàm uerum colorē, quàm tuos oculos aut alios bona ualetudine uigentes. Me quoque uxor, inquit Ischomachus, existima nec cerussæ nec enchusæ colore magis quàm tuo delectari: sed quemadmodū dij immortales equos equis, boues bobus, oues ouib. iucūdissimas esse uoluerūt, sic et homines hominis corpus sine ullo fuco purū, suauissimum esse putāt. Fucus et istæ fallaciæ externos quodammodo sine reprehēsione decipere possent: eos uerò qui semper unà uersantur, deprehēdi necesse est si inter se fallere conētur. Aut enim quum surgunt è lectulo, priusquā se pararint deprehēduntur, aut à sudore patefiunt, aut à lachrymis indicantur, aut quū lauantur, ueritas apparet. Tum ego, Quid per deos ad hæc respondit? Quid? inquit ille: Nihil unquā tale postea attētauit, nitidè uerò & decēter ornatā se ostendere conata: & me adeò rogauit si quod dare consiliū possem, et efficere ut non solùm pulchra uideretur, sed etiā re uera talis esset. Ego quidē, inquit ille, hoc illi dedi consiliū, ne seruili more semper cōsideret, sed dijs exoratis contenderet, uti dominā decet, ancillā telæ præfectā, qđ melius nosset, edocere: quod deterius, ab ea discere: obseruare pistorē: adesse famulæ cui promēdi munus esset, aliquid metiēti: circumire, et perspicere suone quæq; loco iacerēt. In his enim diligentia simul et deambulatio esse mihi uidebatur. Dixiq; salubrē esse

Cap. 10.

ἐπωφελεῖν, καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ χρήμασιν ἀκό-
σμητον εἶναι. καὶ ἔστι γε καλά, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε, ταῦτα ἃ σὺ
λέγεις, καὶ δυνατοῦ γε ἰσχυρῶς ἀνδρός. πῶς γὰρ οὔ; ὅτι πολ-
λοὶ μὲν εἰσὶν ἄνθρωποι, οἳ οὐ δύνανται ζῆν ἄνευ τοῦ ἄλλων
δεῖσθαι. πολλοὶ δὲ ἀγαπῶσιν ἢν δύνωνται τὰ ἑαυτοῖς
ἀρκοῦντα πορίζεσθαι. οἱ δὲ δυνάμενοι μὴ μόνον τὸν ἑαυ-
τῶν οἶκον διοικεῖν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖν, ὥστε καὶ τὴν πό-
λιν κοσμεῖν, καὶ τοὺς φίλους ἐπικουφίζειν, πῶς τούτους οὐχὶ
βαθεῖς τε καὶ ἐρρωμένους ἄνδρας χρὴ νομίσαι; ἀλλὰ γὰρ
ἐπαινεῖν μὲν, ἔφην ἐγώ, τοὺς τοιούτους, πολλοὶ δυνάμε-
θα. σὺ δέ μοι λέξον, ὦ ἰσχόμαχε, ἀφ' ὧνπερ ἤρξω. πῶς
ὑγιείας ἐπιμελῇ. πῶς τῆς τοῦ σώματος ῥώμης. πῶς θέ-
μις εἶναί σοι καὶ ἐκ πολέμου καλῶς σώζεσθαι. τῆς δὲ χρηματί-
σεως πέρι καὶ μετὰ ταῦτα, ἔφην ἐγώ, ἀρκέσει ἀκούειν. ἀλλ'
ἔστι μὲν, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, ὥς γε ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ σώκρατες,
ἀκόλουθα ταῦτα πάντα ἀλλήλων. ἐπεὶ γὰρ ἐσθίειν τίς τὰ
ἱκανὰ ἔχοι, ἐκπονοῦντι μὲν ὀρθῶς, μᾶλλον δοκεῖ μοι ἡ ὑ-
γίεια παραμένειν. ἐκπονοῦντι δὲ, μᾶλλον ἡ ῥώμη προσ-
γίγνεσθαι. ἀσκοῦντι δὲ τὰ τοῦ πολέμου, κάλλιον σώζεσθαι.
ὀρθῶς δὲ ἐπιμελομένῳ, καὶ μὴ καταμαλακιζομένῳ, μᾶλ-
λον εἰκὸς τὸν οἶκον αὔξεσθαι. ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτου ἕπο-
μαι, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε, ὅτι ἐκπονοῦντα φὴς καὶ ἐπι-
μελούμενον, καὶ ἀσκοῦντα ἄνθρωπον, μᾶλλον τυγχά-
νειν τῶν ἀγαθῶν. ὁποίῳ δὲ πόνῳ χρῇ πρὸς τὴν εὐεξίαν καὶ
ῥώμην, καὶ ὅπως ἀσκεῖς τὰ τοῦ πολέμου, καὶ ὅπως ἐπι-
μελῇ τοῦ περιουσίαν ποιεῖν, ὡς καὶ φίλους ἐπωφελεῖν,
καὶ πόλιν ἐπισχύειν, ταῦτα ἂν ἡδέως, ἔφην ἐγώ, πυθοί-
μην. ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ὦ σώκρατες, ὁ ἰσχόμαχος, ἀνίστα-
σθαι μὲν ἐξ εὐνῆς εἴθισμαι, ἡνίκ' ἔτι ἔνδον καταλαμβάνοι-
μι, εἴ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι. κἂν μέν τι κατὰ
πόλιν δέῃ πράττειν, ταῦτα πραγματευόμενος, περι-
πάτῳ τούτῳ χρῶμαι. ἢν δὲ μηδὲν ᾖ ἀναγκαῖον κατὰ πόλιν,
τὸν μὲν ἵππον ὁ παῖς προάγει εἰς ἀγρόν. ἐγὼ δὲ περιπά-
τῳ χρῶμαι, τῇ εἰς ἀγρὸν ὁδῷ. ἴσως ἄμεινον, ὦ σώκρατες,
ἢ εἰ ἐν τῷ ξυστῷ περιπατοίην. ἐπειδὰν δὲ ἔλθω εἰς ἀγρὸν,
ἤν τέ μοι φυτεύοντες τυγχάνωσιν, ἤν τε νεοποιοῦν-
τες, ἤν τε σπείροντες, ἤν τε καρπὸν προσκομίζοντες,
ταῦτα ἐπισκεψάμενος, ὅπως ἕκαστα γίγνεται, μεταρ-
ρυθμίζω ἐὰν ἔχω τι βέλτιον τοῦ παρόντος. μετὰ δὲ ταῦ-
τα ὡς τὰ πολλὰ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, ἱππασάμην ἱπ-
πασίαν ὡς ἂν ἐγὼ δύνωμαι, ὁμοιοτάτην ταῖς ἐν τῷ πο-
λέμῳ ἀναγκαίαις ἱππασίαις, οὔτε πλαγίου, οὔτε κα-
τάντους, οὔτε τάφρου, οὔτε ὀχετοῦ ἀπεχόμενος. ὡς μέν-
τοι δυνατὸν ταῦτα ποιοῦντα, ἐπιμέλομαι μὴ ἀποχω-
λεῦσαι τὸν ἵππον. ἐπειδὰν δὲ ταῦτα γένηται, ὁ παῖς
ἐξαλίσας τὸν ἵππον, οἴκαδε ἀπάγει, ἅμα φέρων ἀπὸ τοῦ
χώρου ἤν τι δεώμεθα εἰς ἄστυ. ἐγὼ δὲ τὰ μὲν βάδην,
τὰ δὲ ἀποδραμὼν οἴκαδε, ἀπεστλεγγισάμην. εἶτα δὲ ἀ-
ριστῶ, ὦ σώκρατες, ὅσα μήτε κενὸς, μήτε ἄγαν πλήρης
διημερεύειν. νὴ τὴν ἥραν, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε, ἀρε-
σκόντως γέ μοι ταῦτα ποιεῖς. τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ
συνεσκευασμένοις χρῆσθαι, τοῖς τε πρὸς τὴν ὑγίειαν καὶ
πρὸς τὴν ῥώμην παρασκευάσμασι, καὶ τοῖς εἰς τὸν πό-
λεμον ἀσκήμασι, καὶ ταῖς τοῦ πλούτου ἐπιμελείαις, ταῦ-
τα πάντα ἀγαστά μοι δοκεῖ εἶναι. καὶ γὰρ ὅτι ὀρθῶς ἑκάστου
τούτων ἐπιμελῇ, ἱκανὰ τεκμήρια παρέχῃ. ὑγιαίνοντά

adiutare: & urbē per me nō esse rebus inornatam.
Hic ego, Quæ narras Ischomache, certè quidē præ-
clara sunt, ac præpotētis animi uiro digna. Nā quî
fiat aliter? Quū multi sint homines qui uiuere non
possunt quin egeāt, et ab alijs auxiliū petant, multi
secū præclare agi putēt et acquiescāt, si quod satis
est, sibi ipsi suppeditare possint: ij qui domū suā non
regere solū queunt, uerumetiā rē tueri qua et urbē
decorēt, et amicos subleuēt, nónne uiri sublimes et
præpotentes sunt habēdi? Atenim ego & imperita
multitudo hoc genus hominum laudare possumus.
Tu uerò Ischomache perge narrare quæ cœpisti,
quomodo ualetudinē cures, ut robur corporis fir-
mes: quo pacto liceat tibi uitare belli pericula: quā
rei familiari des operā: quibusq; modis augeas do-
mū. postea conquiescā, hæc audiisse cōtentus. Hæc,
ut mihi uidetur, inquit Ischomachus, consequentia
sunt omnia. Nā quū satis alimēti suppetit homini, et
quantū sat est, tantū esse potest: si iusto labore exer-
ceatur, cum facilius diutiusq; ualetudinem seruare
posse existimo. Elaboranti uires magis accrescunt.
Exercēti res bellicas, salus honestior. Adhibēti cu-
ram tempestiuā, non molli desidia languēti, par est
rem familiarem magis ac magis increscere. Quòd
ais, inquā, cum qui elaborat, qui diligentiā adhibet,
qui se exercet, plura bona cōparare, sequor Ischo-
mache, et ad eū finē assensu progredior. Hæc uerò
libens audiā, quo labore sit opus ad bonā ualetudi-
nem, uiresq; firmādas, ut exerceas arma: quibus mo-
dis fortunas augere cōtendas, ut & amicos adiuta-
re, et urbē cōfirmare possis. Ego quidē, inquit, tū è
lectulo surgere cōsueui, quū domi iam quempiā de-
prehēsurus sim, si quo mihi cōuentio sit opus. Quòd
si qua mihi sunt in urbe negocia, prodeo, et in illis
conficiendis hac utor deābulatione. Si in urbe nihil
est quod agā necessario, puer antecedit, et rus equū
ducit: ego uerò quasi deambulās iter in agrū facio:
ac ita melius fortasse corpus exerceo, q̄ si in arena
athletarū deambularē. Quū in agrū perueni, si qui
mihi sint qui aut arbores serāt, aut noualibus dent
operā, aut semē spargāt, aut fructū apportēt, eorū
labores inspicio. qui fiāt opera quæq;, perpēdo: si
quid habeo melius q̄ quod adest, ad illud opus diri-
go, et aptius rem compono. Postea insidens equo, fre-
quenter cursus et recursus bellicis et necessarijs si-
millimos inire nec obliquo nec aduerso, nec fossæ
nec riuo parcere cōsueui. Curo tamē, quoad possū,
ne quū facit hæc, claudus fiat equus. Puer excipit il-
lū, domūq; abducit, id ex agro secū ferens in urbē,
quod nobis opus est. Ego uerò ubi nūc pedetentim
nunc cursim domum reuersus sum, loto curatoq;
corpore prandeo: tantumq; alimenti sumo, ut neq;
uacuus neq; nimium plenus exigere diem possim.
Tunc ego, Ita uolo mihi propitiā Iunonem, ut quæ
facis Ischomache, mihi probantur ac placent. Nam
tempore eodē rebus uti et ad ualetudinem et ad ui-
res cōparatis, & exercitatione militari, et amplifi-
candi patrimonij cura teneri, res admiratione ple-
næ mihi uidentur. Atq; adeò singula istorū curare
te diligenter, argumēta firma demōstrant. Nā ferè
semper esse te, dijs iuuātibus, & bona ualetudine,
& fir-

et firmo robore uidemus: ac inter optimos equites & ditissimos ciues numerari scimus. Hæc, inquit, tametsi facio, plures tamē me grauiter calumniantur. Tu fortasse dicturū putabas, me à pluribus honestū bonumq; dici.

Cap. 19. Imò uero, inquā, rogaturus erā, id'ne tibi curæ esset, aliquid dicendo posse, & sustinere ex aduerso dicentem, si quando opus esset altercatione. Non tibi quidem uideor (inquit) meditari quomodo causam ueluti reus dicā? quippe qui nemini iniuriam facio, multis pro uiribus beneficiū do. Nec existimas, credo, me in accusandis hominibus exerceri: quanquam scio qui priuatim multis afferunt iniuriam, quiq; ciuitati nocent, nemini beneficium tribuunt. At hoc etiam mihi ostende quæso Ischomache, exercetásne te in eiusmodi rebus explicandis? Non, inquit, desino sic exerceri, & explicare quod sentio. Aut enim quū audio seruum uel accusantem uel defendentem, refellere contendo: aut aliquem apud amicos uel obiurgo, uel commendo: aut ex cōpromisso inter amicos litem dirimo, nitorq; docere quanto melius sit ac utilius eos amicitia iungi: aut militum duci adsumus, & hostes redarguimus: aut quempiam defendimus, si criminis iniuria postulatur: aut accusamus alius aliū, si quis immeritò mulctatur. Ac sæpenumero quum deliberamus, quæ perficere cupimus, ea laudamus: quæ uerò efficere nolumus, illa uituperamus. Iam uerò ô Socrates sæpe in ius uocatus sum præscripta iudicij forma, quo me supplicio quàue mulcta affici oporteret. A quo? dic inquam Ischomache. hoc quidem nesciebam. Ab uxore, inquit. Quìnam contendis? Quum uera dicere contingit, æquitate summa: quum autem falsa, rationem deteriorē ô Socrates, ita me deus amet, haud possum reddere meliorem. Tū ego, Non potes forsan Ischomache perficere ut falsum sit uerum. At ego iam non sum tibi impedimētō quò minus abeas si uelis. Nequaquam uerò, inquit. Equidem non antè discedam, quàm dimissum sit omnino concilium. Certè, inquam. Nam diligenter obseruas ne cognomē illud quo uir honestus bonusq; uocaris, amittas. Nūc enim, quum tibi fortasse multa sint negocia quæ curā diligētiamq; tuam desiderant, quia tamē cum hospitibus pactus es te expectaturū, ne uiolata fide decipias, illos operiris. At uerò, inquit, nec illa quæ narras, mihi curæ nō sunt: sunt in agris qui mea negocia procurāt.

Cap. 20. An Ischomache quum scis tibi opus esse uillico procuratore, si noris quo in loco sit uir qui probè munus illud obire posit, illum emere contendis, nō aliter quàm quum eges architecto, sicubi peritum uideas, illum cōparare conaris: an ipse doces tuos procuratores? Ipse quidē certè docere conor. Etenim quisquis futurus est idoneus qui me absente res meas curet, quid aliud cū scire opus est quàm quæ scio? Nā si idoneus sum qui operibus præsim, alium sanè quæ ipse teneo, docere potero. Primū igitur, inquam, tibi tuisq; beneuolus esse debebit, si in tuū locum suffectus, omnia præsens satis commodè curaturus est. Nam sine beneuolentia quis est usus qualiscunq; prudētiæ scientiæq; procuratoris? Nulla plane, inqt. Atenim primū docere, mihi meisq; bene

τά γε καὶ ἐρρωμένον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σὺν τοῖς θεοῖς σε ὁρῶμεν. καὶ ἐν τοῖς ἱππικωτάτοις τε καὶ πλουσιωτάτοις λεγόμενόν σε ἐπιστάμεθα. ταῦτα τοίνυν ἐγὼ ποιῶν, ἔφη, ὦ σώκρατες, ὑπὸ πολλῶν πάνυ συκοφαντοῦμαι. σὺ δ' ἴσως ᾤου με ἐρεῖν, ὡς ὑπὸ πολλῶν καλὸς κἀγαθὸς κέκλημαι. Ἀλλὰ καὶ ἔμελλον δέ, ἐγὼ ἔφην, ὦ ἰσχόμαχε, τοῦτο ἐρήσεσθαι. εἴ τινα καὶ τούτου ἐπιμέλειαν ποιῇ, ὅπως δύνῃ λόγον διδόναι καὶ λαμβάνειν, ἤν τινι ποτὲ δέῃ. οὐ γὰρ δοκῶ σοι, ἔφη, ὦ σώκρατες, αὐτὰ ταῦτα διατελεῖν μελετῶν, ἀπολογεῖσθαι μὲν, ὅτι οὐδένα ἀδικῶ, εὖ δὲ ποιῶ πολλοὺς ὅσον ἂν δύνωμαι. κατηγορεῖν δὲ οὐ δοκῶ σοι μελετᾶν ἀνθρώπων, ἀδικοῦντας μὲν καὶ ἰδίᾳ πολλοὺς καὶ τὴν πόλιν καταμανθάνων τινάς, εὖ δὲ ποιοῦντας οὐδένα; ἀλλ' εἰ καὶ ἑρμηνεύειν τοιαῦτα μελετᾷς, τοῦτό μοι, ἔφην ἐγώ, ἔτι, ὦ ἰσχόμαχε, δήλωσον. οὐδὲν μὲν οὖν, ὦ σώκρατες, παύομαι, ἔφη, λέγειν μελετῶν. ἢ γὰρ κατηγοροῦντός τινος τῶν οἰκετῶν ἢ ἀπολογουμένου ἀκούσας, ἐλέγχειν πειρῶμαι, ἢ μέμφομαί τινα πρὸς τοὺς φίλους, ἢ ἐπαινῶ, ἢ διαλλάττω τινὰς τῶν ἐπιτηδείων πειρώμενος διδάσκειν, ὡς συμφέρει αὐτοῖς φίλους εἶναι μᾶλλον ἢ πολεμίους. ἐπιτιμῶμεν ἐνὶ στρατηγῷ συμπαρόντες, ἢ ἀπολογούμεθα ὑπέρ του, εἴ τις ἀδίκως αἰτίαν ἔχοι, ἢ κατηγοροῦμεν πρὸς ἀλλήλους, εἴ τις ἀδίκως τιμᾶται. πολλάκις δὲ καὶ βουλευόμενοι, ἃ μὲν ἂν ἐπιθυμῶμεν πράττειν, ταῦτα ἐπαινοῦμεν· ἃ δ' ἂν μὴ βουλώμεθα πράττειν, ταῦτα μεμφόμεθα. ἤδη δ', ἔφη, ὦ σώκρατες, καὶ διειλημμένως πολλάκις ἐκρίθην ὅ, τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι. ὑπὸ τοῦ, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε; ἐμὲ γὰρ δὴ τοῦτο ἐλάνθανεν. ὑπὸ τῆς γυναικός, ἔφη. καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, ἀγωνίζῃ; ὅταν μὲν ἀληθῆ λέγειν συμφέρῃ, πάνυ ἐπιεικῶς. ὅταν δὲ ψεῦδος, τὸν ἥττω λόγον, ὦ σώκρατες, οὐ μὰ τὸν δία οὐ δύναμαι κρείττω ποιεῖν. καὶ ἐγὼ εἶπον. ἴσως γὰρ, ὦ ἰσχόμαχε, τὸ ψεῦδος οὐ δύνασαι ἀληθὲς ποιεῖν. ἀλλὰ γὰρ, ἔφην ἐγώ, μή σε κατακωλύω, ὦ ἰσχόμαχε, ἀπιέναι ἤδη βουλόμενον; μὰ δί', ἔφη, ὦ σώκρατες. ἐπεὶ οὐκ ἂν ἀπέλθοιμι, πρὶν παντάπασι ἡ ἀγορὰ λυθῇ. νὴ δί', ἔφην ἐγώ. φυλάττῃ γὰρ ἰσχυρῶς, μὴ ἀποβάλῃς τὴν ἐπωνυμίαν, τὸ ἀνὴρ καλὸς κἀγαθὸς κεκλῆσθαι. νῦν γὰρ πολλῶν σοι ἴσως ὄντων ἐπιμελείας δεομένων, ἐπεὶ συνέθου τοῖς ξένοις, ἀναμένεις αὐτοὺς, ἵνα μὴ ψεύσῃ. ἀλλά τοι, ἔφη, ὦ σώκρατες, οὐδ' ἐκεῖνά μοι ἀμελεῖται ἃ σὺ λέγεις. ἔχω γὰρ ἐπιτρόπους ἐν τοῖς ἀγροῖς. Πότερα δὲ, ἐγὼ ἔφην, ὦ ἰσχόμαχε, ὅταν δεηθῇς ἐπιτρόπου, καταμαθὼν ἤν που ᾖ ἐπιτροπευτικὸς ἀνήρ, τοῦτον πειρᾷ ὠνεῖσθαι, ὥσπερ ὅταν τέκτονος δεηθῇς, καταμαθὼν, εὖ οἶδ' ὅτι ἤν που ἴδῃς τεκτονικὸν, τοῦτον πειρᾷ κτᾶσθαι; ἢ αὐτὸς παιδεύεις σὺ τοὺς ἐπιτρόπους; αὐτὸς νὴ δί', ὦ σώκρατες, πειρῶμαι παιδεύειν. καὶ γὰρ ὅστις μέλλει ἀρκέσειν, ὅταν ἐγὼ ἀπῶ, ἀντ' ἐμοῦ ἐπιμελόμενος, τί αὐτὸν καὶ δεῖ ἄλλο ἐπίστασθαι, ἢ ἅπερ ἐγώ; εἴπερ γὰρ ἱκανός εἰμι τῶν ἔργων προεστάναι, κἂν ἄλλον δήπου δυναίμην διδάξαι ἅπερ αὐτὸς ἐπίσταμαι. οὐκοῦν εὔνοιαν πρῶτον, ἔφην ἐγώ, δεήσει αὐτὸν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς, εἰ μέλλοι ἀρκέσειν ἀντὶ σοῦ παρών. ἄνευ γὰρ εὐνοίας τί ὄφελος καὶ ὁποιασοῦν ἐπιτρόπου ἐπιστήμης γίγνεται; οὐδὲν μὰ δί', ἔφη ὁ ἰσχόμαχος. ἀλλά τοι τὸ εὐνοεῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς, ἐγὼ

ἐγὼ πρῶτον πειρῶμαι παιδεύειν. καὶ πῶς, ἐγὼ ἔφην,
πρὸς τῶν θεῶν, εὔνοιαν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς διδά-
σκειν ὅντινα ἂν βούλῃ; εὐεργετῶν νὴ Δί', ἔφη ὁ ἰσχόμα-
χος, ὅταν τινὸς ἀγαθοῦ οἱ θεοὶ ἀφθονίαν διδῶσιν ἡ-
μῖν. τοῦτο οὖν λέγεις, ἔφην ἐγώ, ὅτι οἱ ἀπολαύοντες τῶν
σῶν ἀγαθῶν, εὖνοι σοι γίγνονται, καὶ ἀγαθόν τι σε βού-
λονται πράττειν; τοῦτο γὰρ ὄργανον, ὦ σώκρατες, εὐ-
νοίας ἄριστον ὁρῶ ὄν. ἢν δὲ δὴ εὔνους σοι γένηται, ἔφην,
ὦ ἰσχόμαχε, ἦ τούτου ἕνεκα ἱκανὸς ἔσται ἐπιτροπεύειν;
οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἑαυτοῖς εὖνοι πάντες ὡς εἰπεῖν ἄνθρω-
ποι, πολλοὶ αὐτῶν εἰσιν, οἳ οὐκ ἐθέλουσιν ἐπιμελεῖσθαι,
ὅπως αὐτοῖς ἔσται ταῦτα, ἃ βούλονται εἶναι σφίσι τὰ ἀγα-
θά; ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, τοιούτους ὅταν
ἐπιτρόπους βούλωμαι καθιστάναι, καὶ ἐπιμελεῖσθαι διδά-
σκω. πῶς, ἔφην ἐγώ, πρὸς τῶν θεῶν. τοῦτο γὰρ δὴ ἐγὼ
παντάπασιν οὐ διδακτὸν ᾤμην εἶναι, τὸ ἐπιμελῆ ποιῆ-
σαι. οὐδὲ γὰρ ἔστιν, ὦ σώκρατες, ἔφη, ἑξῆς γε οὕτως οἷόν
τε πάντας διδάξαι ἐπιμελεῖς εἶναι. ποίους μὲν δή, ἐγὼ
ἔφην, οἷόν τε, πάντως μοι σαφῶς τούτους διασήμηνον.
πρῶτον μέν, ἔφη, ὦ σώκρατες, τοὺς οἴνου ἀκρατεῖς οὐκ ἂν
δύναιο ἐπιμελεῖς ποιῆσαι. τὸ γὰρ μεθύειν, λήθην ἐμποιεῖ
πάντων τῶν πράττεσθαι δεομένων. οἱ οὖν τούτου ἀκρατεῖς μό-
νοι, ἐγὼ ἔφην, ἀδύνατοί εἰσιν ἐπιμελεῖς ἔσεσθαι, ἢ καὶ ἄλ-
λοι τινές; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, καὶ οἵ γε τοῦ ὕπνου.
οὔτε γὰρ ἂν αὐτὸς δύναιτο καθεύδων τὰ δέοντα ποιεῖν,
οὔτε ἄλλους παρέχεσθαι. τί οὖν, ἐγὼ ἔφην, οὗτοι αὖ μόνοι ἀδύ-
νατοι ἡμῖν ἔσονται ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν διδαχθῆναι,
ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς πρὸς τούτοις; ἔμοιγέ τοι δοκοῦσιν, ἔφη
ὁ ἰσχόμαχος, καὶ οἱ τῶν ἀφροδισίων δυσέρωτες, ἀδύνα-
τοι εἶναι διδαχθῆναι, ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι, ἢ
τούτου. οὔτε γὰρ ἐλπίδα οὔτ' ἐπιμέλειαν ἡδίονα ῥᾴδιον
εὑρεῖν, τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας. οὐδὲ μὴν ὅταν παρείη
τὸ πρακτέον, τιμωρίαν χαλεπωτέραν εὐπετὲς εἶναι τοῦ ἀπὸ
τῶν ἐρωμένων κωλύεσθαι. ὑφίεμαι οὖν, καὶ οὓς ἂν τοιούτους
γνῶ ὄντας, μηδ' ἐπιχειρεῖν ἐπιμελητὰς τούτων τινὰς
καθιστάναι. τί δέ, ἔφην ἐγώ, οἵτινες αὖ ἐρωτικῶς ἔχου-
σι τοῦ κερδαίνειν, ἦ καὶ οὗτοι ἀδύνατοί εἰσιν εἰς ἐπιμέ-
λειαν τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων παιδεύεσθαι; οὐ μὰ Δί', ἔφη
ὁ ἰσχόμαχος, οὐδαμῶς γε. ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐάγωγοί εἰσιν
εἰς τὴν τούτων ἐπιμέλειαν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ, ἢ δεῖξαι
μόνον αὐτοῖς, ὅτι κερδαλέον ἐστὶν ἡ ἐπιμέλεια. τοὺς δὲ ἄλ-
λους, ἔφην ἐγώ, εἰ ἐγκρατεῖς τέ εἰσιν ὧν σὺ κελεύεις, καὶ
πρὸς τὸ φιλοκερδεῖς εἶναι μετρίως ἔχουσιν, ὅπως ἐκδι-
δάσκεις, ὡς σὺ βούλει ἐπιμελεῖς γίγνεσθαι. ἁπλῶς, ἔφη,
πάνυ, ὦ σώκρατες. ὅταν μὲν γὰρ ἐπιμελομένους ἴδω, καὶ
ἐπαινῶ καὶ τιμᾶν πειρῶμαι αὐτούς· ὅταν δὲ ἀμελοῦντας
λέγειν τε πειρῶμαι, καὶ ποιεῖν ὁποῖα δήξεται αὐτούς. ἴθι,
ἐγὼ ἔφην, ὦ ἰσχόμαχε, καὶ τόδε μοι παρατραπόμενος,
τοῦ λόγου, περὶ τῶν παιδευομένων εἰς τὴν ἐπιμέλειαν
δήλωσον περὶ τοῦ παιδεύεσθαι, εἰ οἷόν τε ἐστὶν ἀμελῆ αὐ-
τὸν ὄντα, ἄλλους ποιεῖν ἐπιμελεῖς; οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ ἰσχό-
μαχος, οὐδέν γε μᾶλλον ἢ ἄμουσον ὄντα αὐτόν, ἄλλους
μουσικοὺς ποιεῖν. χαλεπὸν γὰρ τοῦ διδασκάλου πονη-
ρῶς τι ὑποδεικνύοντος, καλῶς τοῦτο ποιεῖν μαθεῖν. καὶ
ἀμελεῖν γε ὑποδεικνύοντος τοῦ δεσπότου, χαλεπὸν ἐπιμε-
λῆ θεράποντα γενέσθαι, ὡς συντόμως εἰπεῖν, πονηροῦ μὲν
δεσπό-

bene uelle, cõtendo. Quo pacto p deos tibi tuisq;
bene uelle doces quẽcunq; uis? Id assequor bene
ficio dato, si cuius boni copiã dij nobis tribuãt.
Hoc igitur dicis, eos qui tuis rebus fruuntur, es-
se beneuolos, et tibi benefacere uelle? Hoc, ô So-
crates, optimũ esse uideo beneuolẽtiæ instrumẽ
tum. Si tibi sit beneuolus, Ischomache, idcircó-
ne idoneus erit qui res tuas procuret? Nónne ui
des quũ homines, pené dicã omnes, sint sibi ipsi
beneuoli, tamẽ esse multos qui curare nolunt ut
assequãtur ea, quæ sibi uolũt esse bona? At cer-
te (inquit) quũ tales cõstituere uolo procurato-
res, curã atq; diligentiã adhibere doceo. Quo-
nam modo per deos immortales? Hoc ego qui-
dem nullo modo tradi posse existimabã: crede-
bamq; neminẽ cõsequi posse docẽdo, ut aliũ fa-
ceret administrũ diligentẽ. Nec istud quidẽ fie-
ri potest, inquit, ut sic omnes deinceps quos do-
cẽdo curatores efficiat diligẽtes. Quos inquã,
facere licet? illos designa mihi planißimé. Pri-
mùm, inquit, haud poßis intẽperantes uini, sedu
litate ac diligẽtia donare. Ebrietas enim indu-
cit obliuionẽ rerũ omniũ quas agere oportebat.
Tũ ego, Soli'ne ebriosi diligẽtes studiosiq; cu-
ratores esse nõ possunt, an et alij quidã? Ad hæc
Ischomachus, Næ sunt alij, ut somniculosi. Nec
enim dominus ipse dormiẽs, quæ opus est, effice-
re, nec ut alij efficiãt præstare poterit. Quis igi
tur, inquã? Isti ne soli nobis erũt q hãc diligen-
tiam minimé poterũt edoceri: an etiam præter
hos alij quidã? Mihi quidẽ, inquit, uidẽtur ij qui
insano tenẽtur amore rerũ uenerearũ, sic insti-
tui nõ posse, ut aliud magis ꝗ̃ suã uoluptatẽ cu-
rent. Nec enim facilé reperias aut spẽ aut curã
iucundiorẽ, quàm quæ pertinet ad amorũ uolu
ptatẽ. Nec uerò quũ instet res agẽda, supplicium
grauius inuenire promptum est, quàm amorum
congreßione prohiberi. Nõ igitur contendo ut
eorum quos noueris eiusmodi, quempiã rebus
tuis curãdis præficias. Quid? ij qui quæstus amo
re capiũtur, nullóne modo operũ rusticorũ cu-
ram doceri possunt? Nũ tibi uidẽtur indociles?
Haudquaquam profectò, inquit Ischomachus,
sed perquàm dociles. Hoc solũ docẽdi sunt, quæ-
stuosam esse diligẽtiam. Cæteros, inquã, si se ab
ijs quæ iubes, abstinent, & quæstũ mediocriter
amãt qui doces ut uis, rebus curãdis incũbere?
Admodũ simpliciter & aperté, ô Socrates. Nã
si diligentiã adhibere, et ardere uideam, laudo,
et illis honorẽ tribuere cõtendo: si negligentes
animaduerto, dicere conor ac facere quæ mor-
deant eos. Perge Ischomache, & à sermone

Cap. 12.

quem de tractãda cura atq; diligentia habuisti,
digressus, hoc mihi de erudiẽdo planum facito,
poßit'ne q solutus est ipse ac negligẽs, alios effi
cere diligẽtes? Nihilo magis (inquit) quàm rudis
musicæ, reliquos musicam docere. Difficile est,
quũ præceptor improbé docet, eũ facere ut au-
ditor probé discat: et quũ torporem indiligen-
tiãq; sequendã dominus ostendit, haud facile est
seruũ fieri diligentẽ. Vt breuiter dicã, improbi
domini

domini seruos probos & frugi non memini me nouisse: probi uerò improbos iam cognoui, non tamen qui nihil damni fecerint. Quòd si quis aliorum uelit auferre languorem, acuere diligentiam, is opera inspicere & exigere debet, & authori bene confectorum gratiam referre: cessatori dignum supplicium nō differre. Praeclara mihi uidetur illa barbari cuiusdā responsio, quū rex equum bonum nactus esset, ac illum pinguem quamprimū efficere uolens, interrogasset unum ex ijs qui equos alendi periti uidebantur, quid equum pinguem faceret celerrimè, Oculus domini, inquit. Sic et alia mihi uidetur oculus domini pulchra atq; bona maximè reddere. Quum magnopere persuaseris alicui diligenter esse curanda quae uelis, is'ne iam idoneus erit qui tua procuret: an & aliud ei discendum, si idoneus procurator est futurus? Sanè, inquit. Nam praeterea reliquum est cognoscere quid agendum sit, & quando, & quomodo. Aliqui si tollas haec, qui maior procuratoris usus, quàm medici qui operam daret aegrotanti, uiseret illum manè & uesperi: quid adhibendum faciundumue esset, ignoraret? Si, inquam, didicerit quomodo sint opera faciūda, aliud'ne deerit illi, an iam perfectus is erit tibi procurator? Discendū est (opinor) quî operarijs debeat imperare. An igitur & tu doces uillicos procuratores ut apti sint ad imperandum? Ego quidem, inquit, enitor & contendo. Quînam per deos, inquam, sic instituis, ut hominibus imperare possint? Tum Ischomachus, Admodum ridiculè et ineptè. Itaq; forte ridebis, hoc si audias. Cui ego: Non est ea res digna risu. Quisquis enim peritos imperandi facere, idem sine dubitatione docere potest alios ut herili fungantur imperio. Quicunq; uerò dignos qui dominentur, efficere nouit, nouit et instituere reges. Nō igitur ridiculus, sed magna laude dignus ille mihi uidetur, qui id facere potest. Ad haec Ischomachus, Caetera igitur animalia ex duabus his rebus obtemperare discunt. poena, quum recusant imperium: beneficio, quum libenter seruiunt. Equi teneris annis domitoribus parêre discunt, quum morem gerentibus aliquid suaue iucundumq; praebetur: excutientibus iugū, molestia exhibetur, quoad uolūtati domitoris obedierint. Et catuli quanquam mentis acumine et lingua multò hominibus inferiores sunt, ut rationis atq; sermonis expertes, circūcurrere tamen, natare, saltare, & alia multa discere eodem modo coguntur, si quum parent, aliquid sibi necessarium capiant: quum cessant, & iussa non facessunt, puniantur. Homines obedientiores efficere possis, si ratione et sermone demonstres illis utile esse parêre. Seruos autem ut parêre doceantur, facilè pellicit ea quae bestijs uidetur adhibenda disciplina. Nā si illorū uentri, quum desiderio tenentur, indulgeas & gratificeris, perficies ut multa conficiant. Quae uerò naturae sitiunt honorē, laudibus excitātur. Lau

dis

δεσπότου οἰκέτας, οὐ δοκῶ χρηστοὺς μεμαθηκέναι. χρηστοὺς μέντοι πονηροὺς ἤδη εἶδον, οὐ μέντοι ἀζημίους γε. τὸν δὲ ἐπιμελητικοὺς βουλόμενον ποιήσασθαί τινας, καὶ ἐφορατικὸν δεῖ εἶναι τῶν ἔργων καὶ δοκιμαστικόν, καὶ χάριν θέλοντα τῶν καλῶς τελουμένων ἀποδιδόναι τῷ αἰτίῳ, καὶ δίκην μὴ ὀκνοῦντα τὴν ἀξίαν ἐπιθεῖναι τῷ ἀμελοῦντι. καλῶς δέ μοι δοκεῖ ἔχειν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἡ τοῦ βαρβάρου λεγομένη ἀπόκρισις, ὅτε βασιλεὺς ἄρα ἵππου ἐπιτυχὼν ἀγαθοῦ, παχῦναι αὐτὸν ὡς τάχιστα βουλόμενος, ἤρετο τῶν δεινῶν τινα ἀμφ' ἵππους δοκούντων εἶναι, τί τάχιστα παχύνει ἵππον. τὸν δ' εἰπεῖν ὅτι δεσπότου ὀφθαλμός. οὕτω δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τἆλλά μοι δοκεῖ δεσπότου ὀφθαλμὸς τὰ καλά τε κἀγαθὰ μάλιστα ἐργάζεσθαι. ὅταν δὲ παραστήσῃς τινί, ἔφην ἐγώ, τοῦτο καὶ πάνυ ἰσχυρῶς, ὅτι δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὧν ἂν σὺ βούλῃ, ἦ ἱκανὸς ἤδη ἔσται ὁ τοιοῦτος ἐπιτροπεύειν, ἢ τι καὶ ἄλλο προσμαθητέον αὐτῷ ἔσται, εἰ μέλλει ἐπίτροπος ἱκανὸς ἔσεσθαι; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. ἔτι μέντοι λοιπὸν αὐτῷ ἐστι γνῶναι ὅ, τι τε ποιητέον, καὶ ὁπότε καὶ ὅπως. εἰ δὲ μή, τί μᾶλλον ἐπιτρόπου ἄνευ τούτων ὄφελος, ἢ ἰατροῦ, ὃς ἐπιμελοῖτο μὲν κάμνοντός τινος πρωΐ τε ἰὼν καὶ ὀψέ. ὅτι δὲ συμφέρον τῷ κάμνοντι ποιεῖν ἄν, τοῦτο μὴ εἰδείη; ἐὰν δὲ μάθῃ καὶ τὰ ἔργα ὡς ἔστιν ἐργαστέα, ἔτι τινός, ἔφην ἐγώ, προσδεήσεται, ἢ ἀποτετελεσμένος ἤδη οὗτός σοι ἔσται ἐπίτροπος; ἄρχειν γε, ἔφη, οἶμαι δεῖν αὐτὸν μαθεῖν τῶν ἐργαζομένων. ἦ οὖν, ἔφην ἐγώ, καὶ σὺ ἄρχειν ἱκανοὺς εἶναι παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; πειρῶμαί γε δή, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, πρὸς τῶν θεῶν, τὸ ἀρχικοὺς εἶναι ἀνθρώπων παιδεύεις; φαύλως πάνυ, ὦ Σώκρατες, ὥστε ἴσως ἂν καὶ καταγελάσαις ἀκούων. οὐ μὲν δὴ ἄξιόν γ', ἔφην ἐγώ, τὸ πρᾶγμα καταγέλωτος, ὦ Ἰσχόμαχε. ὅστις γάρ τοι ἀρχικοὺς ἀνθρώπων δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι οὗτος καὶ δεσποτικοὺς ἀνθρώπων δύναται διδάσκειν. ὅστις δὲ δεσποτικοὺς δύναται ποιεῖν, καὶ βασιλικούς, ὥστε οὐ καταγέλωτός μοι δοκεῖ ἄξιος εἶναι, ἀλλ' ἐπαίνου μεγάλου ὁ τοῦτο δυνάμενος ποιεῖν. οὐκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὰ μὲν ἄλλα ζῷα, ἐκ δυοῖν τούτοιν τὸ πείθεσθαι μανθάνουσιν, ἔκ τε τοῦ ὅταν ἀπειθεῖν ἐπιχειρῶσι κολάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ὅταν προθύμως ὑπηρετῶσιν εὖ πάσχειν. οἵ τε γοῦν πῶλοι καταμανθάνουσιν ὑπακούειν τοῖς πωλοδάμναις, τῷ ὅταν μὲν πείθωνται, τῶν ἡδέων τι αὐτοῖς γίγνεσθαι, ὅταν δὲ ἀπειθῶσι, πράγματα ἔχειν, ἔστ' ἂν ὑπηρετήσωσι κατὰ γνώμην τῷ πωλοδάμνῃ. καὶ τὰ κυνίδια δὲ πολὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ γλώσσῃ ὑποδεέστερα ὄντα, καὶ ὅμως περιτρέχειν καὶ κυβιστᾶν, καὶ ἄλλα πολλὰ μανθάνει τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ. ὅταν μὲν γὰρ πείθηται, λαμβάνει τι ὧν δεῖται. ὅταν δὲ ἀμελῇ, κολάζεται. ἀνθρώπους δ' ἔστι πιθανωτέρους ποιεῖν, καὶ λόγῳ ἐπιδεικνύοντα, ὡς συμφέρει αὐτοῖς πείθεσθαι. τοῖς δὲ δούλοις καὶ ἡ δοκοῦσα θηριώδης παιδεία εἶναι, πάνυ ἐστὶν ἐπαγωγός, πρὸς τὸ πείθεσθαι διδάσκειν. τῇ γὰρ γαστρὶ αὐτῶν ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις προσχαριζόμενος ἂν πολλὰ ἀνύτοις παρ' αὐτῶν. αἱ δὲ φιλότιμοι τῶν φύσεων, καὶ τῷ ἐπαίνῳ παροξύνονται. πεινῶσι γὰρ τοῦ ἐπαί-

νου

νου οὐχ ἧττον ἔνιαι τῶν φύσεων, ἢ ἄλλαι τῶν σίτων τε
καὶ ποτῶν. ταῦτά τε οὖν ὅσαπερ αὐτὸς ποιῶν οἶμαι
πιθανωτέροις ἀνθρώποις χρῆσθαι διδάσκω, οὓς ἂν ἐπι-
τρόπους βούλομαι κατασκευάσαι, καὶ τάδε συλλαμβά-
νω αὐτοῖς. ἱμάτιά τε γὰρ ἃ δεῖ παρέχειν ἐμὲ τοῖς ἐρ-
γαστῆρσι καὶ ὑποδήματα, οὐχ ὅμοια πάντα ποιῶ. ἀλ-
λὰ τὰ μὲν χείρω, τὰ δὲ βελτίω, ἵνα ᾖ τὸν κρείσσω, τοῖς
βελτίοσι τιμᾶν. τῷ δὲ χείρονι τὰ ἥττω διδόναι. πάνυ
γάρ μοι, ἔφη, δοκεῖ, ὦ σώκρατες, ἀθυμία ἐγγίγνεσθαι
τοῖς ἀγαθοῖς, ὅταν ὁρῶσι τὰ μὲν ἔργα δι' αὐτῶν κατα-
πρασσόμενα, τῶν δὲ ὁμοίων τυγχάνοντα ἑαυτοῖς, τοὺς
μήτε πονεῖν μήτε κινδυνεύειν ἐθέλοντας, ὅταν δέῃ. αὐ-
τός τε οὖν οὐδ' ὅπως ποιῶ τῶν ἴσων ἀξιῶ τοὺς ἀμείνους
τοῖς κακίοσι τυγχάνειν. τούς τε ἐπιτρόπους ὅταν μὲν
εἰδῶ διαδεδωκότας τοῖς πλείστου ἀξίοις τὰ κράτιστα,
ἐπαινῶ. ἢν δὲ ἴδω, ἢ κολακεύμασι τινὰ προτιμώμενον,
ἢ καὶ ἄλλῃ τινὶ ἀνωφελεῖ χάριτι, οὐκ ἀμελῶ, ἀλλ' ἐπι-
πλήττω, καὶ πειρῶμαι διδάσκειν, ὦ σώκρατες, ὅτι οὐδ'
αὐτῷ σύμφορα ταῦτα ποιεῖ. ὅταν δὲ, ὦ ἰσχόμαχε, ἔφην
ἐγὼ, καὶ ἄρχειν ἤδη ἱκανός σοι γένηται, ὥστε πειθομέ-
νους παρέχεσθαι, ἆρα τετελεσμένον τοῦτον ἡγῇ ἐπίτρο-
πον, ἢ ἔτι τινὸς προσδεῖται ὁ ταῦτα ἔχων, ἃ σὺ εἴρη-
κας; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, τοῦ τε ἀπέχεσθαι τῶν
δεσποσύνων, καὶ μὴ κλέπτειν. εἰ γὰρ ὁ τοὺς καρποὺς με-
ταχειριζόμενος τολμῴη ἀφανίζειν, ὥστε μὴ λείπειν λυ-
σιτελοῦντας τοῖς ἔργοις, τί ἂν ὄφελος εἴη, τὸ διὰ τῆς τού-
του ἐπιμελείας γεωργεῖν; ἢ καὶ ταύτην οὖν, ἔφην ἐγὼ,
τὴν δικαιοσύνην, σὺ ὑποδύῃ διδάσκειν; καὶ πάνυ
ἔφη ὁ ἰσχόμαχος. οὐ μέντοι γε πάντας ἐξ ἑτοίμου εὑρί-
σκω ὑπακούοντας τῆς διδασκαλίας ταύτης. καίτοι τὰ
μὲν καὶ ἐκ τῶν δράκοντος νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν σό-
λωνος πειρῶμαι, ἔφη λαμβάνων, ἐμβιβάζειν εἰς τὴν δι-
καιοσύνην τοὺς οἰκέτας. δοκοῦσι γάρ μοι, ἔφη, καὶ οὗ-
τοι οἱ ἄνδρες, θεῖναι πολλοὺς τῶν νόμων ἐπὶ δικαιο-
σύνῃ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. γέγραπται γὰρ ζημιοῦ-
σθαι ἐπὶ τοῖς κλέμμασι, καὶ δεδέσθαι ἤν τις ἁλῷ ποιῶν,
καὶ θανατοῦσθαι τοὺς ἐγχειροῦντας. δῆλον οὖν, ἔφη, ὅτι
ἔγραφον αὐτὰ, βουλόμενοι ἀλυσιτελῆ ποιῆσαι τοῖς ἀ-
δίκοις τὴν αἰσχροκερδίαν. ἐγὼ οὖν, ἔφη, καὶ τούτων προ-
φέρων ἔνια, καὶ ἄλλα τῶν βασιλικῶν νόμων προφερό-
μενος, πειρῶμαι δικαίους περὶ τὰ διαχειριζόμενα ἀ-
περγάζεσθαι τοὺς οἰκέτας. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ νόμοι, ζη-
μίαι μόνον εἰσὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν. οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι
οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς
δικαίους, ὥστε ὁρῶντες πλουσιωτέρους γιγνομένους τοὺς
δικαίους τῶν ἀδίκων, πολλοὶ καὶ φιλοκερδεῖς ὄντες,
εὖ μάλα ἐπιμένουσι τῷ μὴ ἀδικεῖν. οὓς δ' ἂν αἰσθάνω-
μαι, ἔφη, ὅμως καὶ εὖ πάσχοντας ἔτι ἀδικεῖν πειρωμέ-
νους, τούτους ὡς ἂν ἀνηκέστους πλεονέκτας ὄντας ἤδη καὶ
τῆς χρήσεως ἀποπαύω. οὓς δ' ἂν αὖ καταμάθω μὴ τῷ πλέ-
ον ἔχειν μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπαιρομένους δι-
καίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπαινεῖσθαι ἐπιθυμοῦντας ὑπ'
ἐμοῦ, τούτοις ὥσπερ ἐλευθέροις ἤδη χρῶμαι οὐ μόνον
πλουτίζων, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ὡς καλούς τε κἀγαθούς. τού-
τῳ γάρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ σώκρατες, διαφέρειν ἀνὴρ
φιλότιμος ἀνδρὸς φιλοκερδοῦς, τῷ ἐθέλειν ἐπαί-
νου

dis enim fame & siti non minus quædam labo-
rant, quàm aliæ cibi potusq;. Hæc igitur, quæ
quum ipse facio, obedientioribus ut opinor ho-
minibus utor, docens eos quos præficere uolo
procuratores, hæc præterea adijcio. Quásue
uestes & quæ calceamēta operas à me capere
necesse est, nō omnia paria, sed alia deteriora,
alia meliora cōficio: ut meliorē melioribus ex-
ornem, deteriori deteriora tribuā. Nam bonis
haud mediocriter animus remitti frāgiq; mihi
uidetur, quum uident opera à se perfecta, atque
illos qui parem capiunt mercedem, neq; labo-
rare, neque quum opus est, periclitari uelle.
Itaque & ipse meliores ac diligentiores pluris
facio, quàm qui paria quouis modo cum dete-
rioribus capiant: & procuratores quos opti-
ma dignißimis dedisse uideo, laudo. Quòd si
quem uideam aut adulationibus aut alia qua-
dam inutili gratia cæteris anteponi, non leui-
ter fero, sed eū qui præfert, obiurgo, & quoad
possum, doceo non esse utile rationibus eius id
facere. Quum quis iam factus erit idoneus qui
imperet, ac dicto audientes reddat ministros,
eum'ne putas Ischomache uillicum perfectum,
an etiam ei cui insunt ea quæ numerasti, aliud
quidpiam deest? Sanè, inquit, nēpe, ut abstineat
se à rebus domini, et nihil furetur. Nam si, qui
fructus administrat, sic eos audeat amoliri, ut
ne relinquat quidē unde faciundis operibus im-
pensa fiāt, quid illo curāte proderit arare? An
& hanc iustitiam tradendā suscipis? Maximè,
inquit Ischomachus. Nō omnes equidē sic com-
paratos inuenio, ut huic doctrinæ subauscul-
tent. Atqui & ex Draconis legibus quædam,
& ex Solonis nonnulla excipiens, inducere ser-
uos in iustitiam contendo. Hi quidē uiri multas
leges de iustitia quæ ad hanc rationem docēdi
ministri pertinet, tulisse mihi uidētur. Est enim
caput scriptum de puniendis furtis, & de uin-
ciendo fure in scelere deprehenso: & de necan-
dis ijs qui aggrediuntur, atq; uim afferunt. Per-
spicuum quidē hæc eos scripsisse quòd turpem
quæstū maleficis inutilē esse uellent. Ego igitur
ex illis aliqua, & è legibus Regijs alia decer-
pta quū profero, seruos in administrādis rebus
iustitiam seruare doceo. Illæ quidem solùm pœ-
næ sunt maleficis: Regiæ uerò nō solū animad-
uertunt in eos qui iura uiolant, sed etiā iustos
præmio donant. Itaq; multi qui lucrum sectan-
tur, quum uident iustos iniustis fieri ditiores,
libenter permanent insontes. Quos autem
sentio, tametsi beneficium capiunt, tamen
eniti rem per iniuriam subtrahere atque fura-
ri, eos ut insanabili auaritia iam captos, usu
rerum mearum priuo. Quos uerò nouerim
mentem ad iustitiam erigere, & eius amore
pellici, non modo ut illius beneficio rem auge-
ant, sed etiam uti meis laudibus ornentur, illis
iam nō alter atq; liberis utor: nec opes solùm,
sed & honores ut et honestis et bonis exhibeo.
Hoc enim mihi cupidus honoris auaro præstan-

 tior

tior uidetur, quòd laudis honorisq; causa, quũ opus est laborare, & periculum adire, lucrisq; turpib. abstinere uult. Cap. 22. Enimuero quũ persuaseris alicui tuorum ut tibi sit beneuolus, & sic induxeris ipsius animũ, ut ea perficienda curet quæ scit esse cõmoda: quũ præterea cõparaueris illi scientiam, ut quæ fiunt opera, sint utilißima: deinde quum dignũ qui præsit effeceris, & tandè iustitia ac uirtute formaueris, ut fructus qui percipiuntur è terra, suo tempore tibi demonstret atq; reddat uberrimos, haud secus ac tibi ipse faceres. non iam rogabo tali'ne seruo quicquam etiam desit. Nam procurator eiusmodi magni iam mihi faciundus uidetur. Illud tamẽ Ischomache, quod oratione percurrimus celerrimè, ne relinquas. Quod istuc? inquit: Si quis disceret quomodo quæq; faciunda essent, id esse maximum dicebas. Alioqui nihil hominis curam prodesse confirmabas, nisi sciret quæ facere opus esset, & quomodo. Tum Ischomachus: Me iubes, inquit, ò Socrates, agriculturã ipsam docere. Ea quidẽ est, ut iã dixi, quæ scientibus opes, ignorãtibus multos labores & inopiam uictus affert. Nunc igitur artis huius audies in nos benignitatẽ. Quũ sit utilißima, atq; tractatu iucundißima, quum perhonesta sit, & dijs & hominibus oppidò grata, præterea captu facillima: cáne benigna generosaq; est? Nã generosa uocamus animalia, quæ quũ pulchra, magna utiliaq; sint, erga hominum genus sunt mansueta. Hoc Ischomache satis didicisse uideor, te docẽte quemadmodũ sit docẽdus uillicus procurator. Vt enim dixeris illũ tibi reddere beneuolũ, diligentẽ, imperandi peritũ, iustũ, didici. Quòd uerò confirmasti eũ qui rectè curaturus est agriculturã, discere oportere quæ et quomodo & quando facienda sint opera, hoc equidem mihi uideor celerius oratione percurrisse. Vt si dixisses literas ei tenendas qui uerba scripturus esset & scripta lecturus, ut hæc ad meas aures peruenissent, literas esse tenendas audissem: hoc autem cognito, nihilo magis opinor, literas scirem: haud secus & nunc adductus sum facile ut crederem tenendam esse agri colendi rationẽ ab eo qui rectè curaturus est illam: quod etsi noui, nihilo tamen magis intelligo, quo sit ager modo colẽdus. Quòd si mihi quamprimũ uiderer agricola, similis essem circunuolitanti medico, qui uisit ægrotos, quid illis prosit ignorat. Itaq; si non sim talis, edoce me agriculturæ munus et opera. Enimuero, inquit Ischomachus, non quemadmodum cæteræ artes, quas qui discunt, multum temporis illis tribuere coguntur antequam uictũ suo labore parare poßint, ita captu difficilis est agricultura, sed partim qui dant operas, intuens, partim subaudiens, illam breui sciens, sic ut & alium si uelis edocere poßis. Non tibi uenit in mentem, credo, quantum scias illius artis. Etenim cæteri artifices summas artis cuiusque commoditates opportunitatesq; celant:

του καὶ τιμῶν ἕνεκα, καὶ πονεῖν ὅπου δεῖ καὶ κινδυνεύειν, καὶ αἰσχρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι. Ἀλλὰ μέντοι ἐπειδάν γε ἐμποιήσῃς τινὶ, τὸ βούλεσθαί σοι εἶναι τἀγαθά, ἐμποιήσῃς δὲ πρὸς αὐτῷ τούτῳ, ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτά σοι ἐπιτελῆται. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιστήμην κτήσῃ αὐτῷ, ὡς ἂν ποιούμενα ἕκαστα τῶν ἔργων ὠφελιμώτερα γίγνοιτο. πρὸς δὲ τούτοις ἄρχειν ἱκανὸν αὐτὸν ποιήσῃς. ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν ἥδοιτό σοι τὰ ἐκ τῆς γῆς ὡραῖα ἀποδεικνύων ὅτι πλεῖστα, ὥσπερ σὺ σαυτῷ. οὐκέτι ἐρήσομαι περὶ τούτου, εἰ ἔτι τινὸς ὁ τοιοῦτος προσδεῖται. πάνυ γάρ μοι δοκεῖ ἤδη πολλοῦ ἂν ἄξιος εἶναι ἐπίτροπος ὢν τοιοῦτος. ἐκεῖνο μέντοι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, μὴ ἀπολίπῃς, ὃ ἡμῖν ἀργότατα ἐπιδεδράμηται τοῦ λόγου. τὸ ποῖον, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος; ἔλεξας δήπου, ἔφην ἐγώ, ὅτι μέγιστον εἴη μαθεῖν, ὅπως δεῖ ἐξεργάζεσθαι ἕκαστα· εἰ δὲ μή, οὐδὲ τῆς ἐπιμελείας ἔφησθα ὄφελος οὐδὲν γίγνεσθαι, εἰ μή τις ἐπίσταιτο ἃ δεῖ καὶ ὡς δεῖ ποιεῖν. ἐνταῦθα δὴ εἶπεν ὁ Ἰσχόμαχος· τὴν τέχνην με ἤδη, ὦ Σώκρατες, κελεύεις αὐτὴν διδάσκειν τῆς γεωργίας; αὕτη γὰρ ὡς ἔφην ἐγώ, ἔοικεν ἐστὶν ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν ἐπισταμένους αὐτὴν πλουσίους, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους, πολλὰ πονοῦντας, ἀπόρως βιοτεύειν. νῦν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ταύτης τῆς τέχνης ἀκούσῃ. τὸ γὰρ ὠφελιμωτάτην οὖσαν καὶ ἡδίστην ἐργάζεσθαι, καὶ καλλίστην καὶ προσφιλεστάτην θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, ἔτι πρὸς τούτοις καὶ ῥᾴστην εἶναι μαθεῖν, πῶς οὐχὶ γενναῖόν ἐστι; γενναῖα δὲ δήπου καλοῦμεν καὶ τῶν ζῴων, ὅσα καλὰ καὶ μεγάλα καὶ ὠφέλιμα ὄντα, πρᾶά ἐστι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς δοκῶ καταμεμαθηκέναι ἃ εἶπας, καθὰ δεῖ διδάσκειν τὸν ἐπίτροπον. καὶ γὰρ ᾗ ἔφησθα εὔνουν σοι ποιεῖν αὐτὸν μαθεῖν δοκῶ, καὶ ᾗ ἐπιμελῆ καὶ ἀρχικόν, καὶ δίκαιον. ὃ δὲ ἔφησθα ὡς δεῖ μαθεῖν τὸν μέλλοντα ὀρθῶς γεωργίας ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὁπότε ἕκαστα, ταῦτά μοι δοκῶ, ἔφην ἐγώ, ἀργότερόν πως ἐπιδεδραμηκέναι τοῦ λόγου, ὥσπερ εἰ εἴποις, ὅτι δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι, τὸν μέλλοντα δυνήσεσθαι τὰ ὑπαγορευόμενα γράφειν, καὶ τὰ γεγραμμένα ἀναγιγνώσκειν. τοῦτο γὰρ ἐγὼ ἀκούσας, ὅτι μὲν δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι, ἠκηκόειν ἄν. τοῦτο δὲ εἰδώς, οὐδέν τι οἶμαι μᾶλλον ἂν ἐπισταίμην γράμματα. οὕτω δὲ καὶ νῦν. ὅτι μὲν δεῖ ἐπίστασθαι γεωργίαν τὸν μέλλοντα ὀρθῶς ἐπιμελεῖσθαι αὐτῆς, ῥᾳδίως πέπεισμαι. τοῦτο μέντοι εἰδώς, οὐδέν τι μᾶλλον ἐπίσταμαι ὅπως δεῖ γεωργεῖν. ἀλλ' εἴ μοι αὐτίκα μάλα δόξειε γεωργεῖν, ὅμοιος ἄν μοι δοκῶ τῷ περιιόντι ἰατρῷ καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας, εἰδότι δὲ οὐδὲν ὅ,τι συμφέρει τοῖς κάμνουσιν. ἵνα οὖν μὴ τοιοῦτος ὦ, ἔφην ἐγώ, δίδασκέ με αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς γεωργίας. ἀλλὰ μήν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐχ ὥσπερ γε τὰς ἄλλας τέχνας κατατριβῆναι δεῖ μανθάνοντας, πρὶν ἄξια τῆς τροφῆς ἐργάζεσθαι τὸν διδασκόμενον, οὐχ οὕτω καὶ ἡ γεωργία δύσκολός ἐστι μαθεῖν. ἀλλὰ τὰ μὲν ἰδὼν ἂν ἐργαζομένους, τὰ δὲ ἀκούσας, εὐθὺς ἂν ἐπίσταιο, ὥστε καὶ ἄλλον εἰ βούλοιο διδάσκειν. οἶμαι δ', ἔφη, πάνυ καὶ λανθάνειν πολλὰ σεαυτὸν ἐπιστάμενον αὐτῆς. καὶ γὰρ δὴ οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται ἀποκρύπτονταί πως τὰ ἐπικαιριώτατα,

ἃς

ὡς ἐπιστάμενος ἔχει τέχνης. τῶν δὲ γεωργῶν ὁ κάλλιστα μὲν φυτεύων, μάλιστ' ἂν ἥδοιτο εἴ τις αὐτὸν θεῷτο. ὁ κάλλιστα δὲ σπείρων ὡσαύτως. ὅ, τι δὲ ἔροιο τῶν καλῶς πεποιημένων οὐδὲν ὅ, τι ἄν σε ἀποκρύψαιτο ὅπως ἐποίησεν. οὕτω καὶ τὰ ἤθη, ὦ Σώκρατες, ἔφη, γενναιοτάτους τοὺς αὐτῇ συνόντας ἡ γεωργία ἔοικε παρέχεσθαι. ἀλλὰ τὸ μὲν προοίμιον, ἔφην ἐγώ, καλὸν, καὶ οὐχ οἷον ἀκούσαντα ἀποτρέπεσθαι τοῦ ἐρωτήματος. σὺ δὲ ὅτι εὐπετές ἐστι μαθεῖν, διὰ τοῦτο πολύ μοι μᾶλλον δίεξιθι αὐτήν. οὐ γάρ σοι αἰσχρὸν τὰ ῥᾴδια διδάσκειν ἐστὶν, ἀλλ' ἐμοὶ πολὺ αἴσχιον μὴ ἐπίστασθαι, ἄλλως τε καὶ εἰ χρήσιμα ὄντα τυγχάνει. πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοῦτο ἐπιδεῖξαι βούλομαί σοι, ὡς οὐ χαλεπόν ἐστιν ὃ λέγουσι, ποικιλώτατον τῆς γεωργίας εἶναι, οἱ λόγῳ μὲν ἀκριβέστατα αὐτὴν διεξιόντες, ἥκιστα δὲ ἐργαζόμενοι. φασὶ γὰρ τὸν μέλλοντα ὀρθῶς γεωργήσειν, τὴν φύσιν χρῆναι πρῶτον τῆς γῆς εἰδέναι. ὀρθῶς γε, ἔφην ἐγώ, ταῦτα λέγοντες. ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅ, τι δύναται ἡ γῆ φέρειν, οὐδ' ὅ, τι σπείρειν οἶμαι, οὐδ' ὅ, τι φυτεύειν δεῖ εἰδείη ἄν. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἀλλοτρίας γῆς τοῦτό ἐστι γνῶναι, ὅ, τι τε δύναται φέρειν, καὶ ὅ, τι μὴ δύναται, ὁρῶντα τοὺς καρποὺς καὶ τὰ δένδρα. ἐπειδὰν μέντοι γνῷ τις, οὐκ ἔτι συμφέρει θεομαχεῖν. οὐ γὰρ ἂν ὅτου δέοιτο αὐτὸς τοῦτο σπείρων καὶ φυτεύων, μᾶλλον ἂν ἔχοι τὰ ἐπιτήδεια, ἢ ὅ, τι ἡ γῆ ἥδοιτο φύουσα καὶ τρέφουσα. ἢν δ' ἄρα δι' ἀργίαν τῶν ἐχόντων αὐτὴν μὴ ἔχῃ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἐπιδεικνύναι, ἔστι καὶ παρὰ γείτονος τόπου πολλάκις, ἀληθέστερα περὶ αὐτῆς γνῶναι, ἢ παρὰ γείτονος ἀνθρώπου πυθέσθαι. καὶ χερσεύουσα δὲ ὅμως, ἐπιδείκνυσι τὴν αὑτῆς φύσιν. ἡ γὰρ τὰ ἄγρια καλὰ φύουσα, δύναται θεραπευομένη, καὶ τὰ ἥμερα καλὰ ἐκφέρειν. φύσιν μὲν δὴ γῆς οὕτω καὶ οἱ μὴ πάνυ ἔμπειροι γεωργίας, ὅμως δύνανται διαγιγνώσκειν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς ἤδη μοι δοκῶ ἀποτεθαῤῥηκέναι, ὡς οὐ δεῖ φοβούμενον μὴ οὐ γνῶ τῆς γῆς φύσιν, ἀπέχεσθαι γεωργίας. καὶ γὰρ δὴ, ἔφην, ἀνεμνήσθην τὸ τῶν ἁλιέων, ὅτι θαλασσουργοὶ ὄντες, καὶ οὔτε καταστήσαντες ἐπὶ θέαν, οὔθ' ἡσυχῇ βαδίζοντες, ἀλλὰ παρατρέχοντες, ἅμα τοὺς ἀγροὺς, ὅταν ὁρῶσι τοὺς καρποὺς ἐν τῇ γῇ, ὅμως οὐκ ὀκνοῦσιν ἀποφαίνεσθαι περὶ τῆς γῆς, ὁποία τε ἀγαθή ἐστι, καὶ ὁποία κακή. ἀλλὰ τὴν μὲν ψέγουσι, τὴν δ' ἐπαινοῦσι. καὶ πάνυ τοίνυν τοῖς ἐμπείροις γεωργίας ὁρῶ αὐτοὺς τὰ πλεῖστα κατὰ ταὐτὰ ἀποφαινομένους περὶ τῆς ἀγαθῆς γῆς. πόθεν οὖν βούλει, ὦ Σώκρατες, ἄρξομαί σε τῆς γεωργίας ὑπομιμνήσκειν. οἶδα γὰρ πάνυ ἐπισταμένῳ σοι πολλὰ, φράσων ὡς δεῖ γεωργεῖν. ἐκεῖνό μοι δοκῶ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, πρῶτον ἂν ἡδέως μανθάνειν (φιλοσόφου γὰρ μάλιστά ἐστιν ἀνδρὸς) ὅπως ἂν ἐγὼ εἰ βουλοίμην γῆν ἐργαζόμενος, πλείστας κριθὰς καὶ πλείστους πυροὺς λαμβάνοιμι. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι τῷ σπόρῳ νεὸν δεῖ ὑπεργάζεσθαι; οἶδα γὰρ, ἔφην ἐγώ. εἰ οὖν ἀρχοίμεθα, ἔφη, ἀροῦν τὴν γῆν χειμῶνος; ἀλλὰ πηλὸς ἂν εἴη, ἐγὼ ἔφην. ἀλλὰ τοῦ θέρους σοι δοκεῖ; σκληρὰ, ἔφην ἐγώ, ἔσται ἡ γῆ κινεῖν τῷ ζεύγει. κινδυνεύει ἔαρος, ἔφη, εἶναι τούτου τοῦ ἔργου ἀρκτέον. εἰκὸς γὰρ, ἔφην ἐγώ, ἐστὶ μάλιστα χεῖσθαι τὴν γῆν τηνικαῦτα κινουμένην, καὶ τὴν πόαν γε ἀναστρεφομένην, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὴν-

celant: in agricolis qui optime serit arbores, maxime letaretur si quis eum spectaret. qui optime seminat, eodem modo. quodque pulchre factum uideres, nõ te celaret, id qua ratione fecisset si rogares. Sic & mores uere ingenuos ijs dare uidetur agricultura, qui cum ipsa uersantur. Ad hec ego, Exordium praeclarum, & quod eum qui audierit, à percunctatione non auertat. Tu quoniam discere perhonestũ est, ea de re multò magis eam mihi uerbis explica. Non eim turpe tibi est facilia docere, mihi uerò longe turpissimũ nescire, praesertim quae sunt cum utilitate coniuncta. Primum igitur, inquit, hoc tibi demonstrare uolo non esse difficile, quòd ex multis rebus ac uarijs agriculturam contineri dicunt ij qui oratione diligentissimè persequuntur illam, re uera minimè exercent. Aiunt eum qui rectè culturus est agrum, primò terrae naturam cognoscere oportere. Rectè, inquã. Nam qui non uidit quid terra ferre possit: is quod semẽ spargere quàs ue stirpes serere debeat, haud uidebit. Itaque si ignotum solum arare uelimus ô Socrates: quid ferre queat, quid nequeat, ex fructibus arboribus'que cognoscendum. Posteaquam enim periculum fecerit & cognouerit aliquis, nihil iam prodest bellare cum dijs: quia si qua re opus esset ei qui uel semine uel stirpe compleret agrum, non magis ex eo perciperet fructus necessarios, quàm si committeret id quod non inuitus produceret alet'que. Quòd si per segnitiem dominorum uim suam terra non possit ostendere, saepe licet ex loco finitimo certiorem fieri, aut ab homine uicino subaudire, quae sit illi natura. Nam quanuis sit inculta, suam tamen ostendit naturam. Quae stirpes agrestes laetas & uberes gignit, ea si curetur, potest & mites fructus eos'que laetos producere. Sic natura terrae perspici potest uel ab eo cui non ita magnus est usus agriculturae. Satis iam mihi uideor Ischomache spei & fiduciae concepisse, non esse cur ab agricultura me abstineam, ueritus ne terrae naturam deprehendere non possim. Etenim piscatores mihi ueniunt in mentem, qui quum dent operam mari, nec sint in eo loco positi unde spectent arua, nec lentè ferantur, sed uiâ praetercurrant agros, tamen quum uident fructus in agro, non dubitant de illo ferre iudicium, qui bonus, qui malus: sed hunc improbant, illum uerò laudant. Illos quidẽ uideo hac ratione adductos permulta de terra foecũda peritissimis agriculturae explicare. Unde uis igitur Socrates, incipiam tibi meam de hac arte exponere sententiã? Scio me tibi iã permulta scienti dicturum de agri colendi ratione. Illud equidem, inquam, libenter addiscam (est enim maximè sapientis uiri) quonam modo, si cupiam, terrã subigẽs, hordei et tritici magnã uim percipiam.

Cap. 16.

Nostin' agrum noualem semẽti parandum? Noui quidẽ. An igitur hybernis mẽsibus incipiemus arare terrã? At lutulentus erit ager. Aestate'ne arandum censes? Durities erit impedimento quò minus aruum iugo moueri possit. Dicendum fortassis uere hoc opus inchoandũ. Par est, inquã, terrã maximè fundere quae tũ mouetur. Et herbã subuersã, inquit, tum

tum iam agro dari pro stercore, atque sic fructum fieri, ut nascatur. Existimo quidem certè: nec id nosse difficile est, si noualis ager ferax est futurus, cum runcari, euulsa syluescente materia purgari, quammaximè excoqui sole debere. Hæc ita fieri oportere mihi quoque uidetur, inquam. Tu'ne, inquit, hæc aliter commodius fieri putas, quàm si quis æstate quàmsæpissimè uertat agrum? Cui ego, Certò scio uepres & huiusmodi syluam haud melius educi, & ab æstu siccari, atque à sole terram coqui posse, quàm si quis æstate media tempore meridiano iugo moueat. Si uerò fossione colatur humus, certum'ne est agendum separatim cum terra, & cum materia? Ad hæc ego, Diruenda sylua, ut arescat in summo solo. Terra uertenda ut eius cruditas excoquatur. Vides ô Socrates eadem de nouali utrique nostrum uideri. Sanè, inquam. de semente uerò nostin' aliud quicquam Socrates præter horam serendi? quam censuerunt optimam tum maiores exercitati, tum qui nostra ætate periculum fecerunt. Nam quum tempus autumni uenit, omnes ad Deum conuertunt oculos, & tempus expectant quo pluuia misse mollito solo sementem facere licebit. Omnes, inquam, nouerunt expectandam pluuiam, & sitiente terra sementem non esse faciundam, nisi si cogeret necessitas. Planè uidebant multis et magnis incommodis conflictatos, qui antè semen iecerant, quàm à Deo iussi fuissent. His de rebus igitur nobis omnibus conuenit, inquit Ischomachus. Sic, inquam, omni in re quam Deus nos docet, consensio est: ut consentiunt uniuersi densos uestitus hyeme ferendos ijs qui habere possunt, ignem fouendum, si ligna suppeditent. Tum Ischomachus: Multi iam de semente dissentiunt, præmatura'ne sit optima, an media, an maximè sera? Deus, inquam, non uno semper ordine circumuoluit annum, sed alium præmaturè, alium mediè, alium serè tempestiuum magis agit. Vtrum putas melius, inquit, an ex his unam deligere ad utendum sationem, siue parum siue multum seminis est spargendum: an quum cœperis à prima, ad extremam usq; seminare? Cui ego, Mihi optimũ uidetur genus omne sementis usurpare. Nã satius esse duco, satis multas omnibus annis capere fruges, quàm interdum nimiũ multas, interdum nimiũ paucas. Hac de re quoq; inquit, tibi conuenit mecũ, discipulo cum doctore, tametsi ante me sententiã protulisti. Quid, inquã, in iaciundo semine? uariumne genus artis est? Omnino consideremus & hoc, inquit. Tu quidem semen esse manu iaciundum nosti. Ego quidem noui. Sunt, inquit, qui æquabiliter proijcere possunt, & alij qui non possunt. Hoc igitur, inquam, exercitationem requirit, ut citharistarum manus, ut arti uoluntatique seruire possit. Maximè, inquit. Si uerò terra sit aut tenuior aut densior. Quid ais istuc? inquam. Ain' tu tenuiorem quæ debilior

τὴν, ταῦτα κόπρον μὲν τῇ γῇ ἤδη παρέχειν. καρπὸν δὲ οὔπω καταβαλεῖν ὥστε φύεσθαι. οἶμαι γὰρ δὴ καὶ τοῦτο δή γιγνώσκειν, ὅτι εἰ μέλλει ἀγαθὴ ἡ νεὸς ἔσεσθαι, ὕλης τε καθαρὰν αὐτὴν εἶναι, καὶ ὀπτὴν ὅτι μάλιστα πρὸς τὸν ἥλιον. πάνυ γε, ἔφην ἐγώ, καὶ ταῦτα οὕτως ἡγοῦμαι χρῆναι ἔχειν. ταῦτ' οὖν, ἔφη, σὺ ἄλλως πῶς νομίζεις μᾶλλον ἂν γίγνεσθαι, ἢ εἰ ἐν τῷ θέρει, ὅτι πλειστάκις μεταβάλοιεις τὴν γῆν; οἶδα μὲν οὖν, ἔφην, ἀκριβῶς, ὅτι οὐδαμῶς ἂν μᾶλλον ἡ μὲν ὕλη ἐπιπολάζοι καὶ αὐαίνοιτο ὑπὸ τοῦ καύματος, ἡ δὲ γῆ ὀπτῷτο ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ εἴ τις αὐτὴν ἐν μέσῳ τῷ θέρει καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ κινοίη τῷ ζεύγει. εἰ δὲ ἄνθρωποι σκάπτοντες τὴν νεὸν ποιοῖεν, ἔφη, οὐκ εὔδηλον ὅτι καὶ τούτους δίχα δεῖ ποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὴν ὕλην; καὶ τὴν μέν γε ὕλην, ἔφην ἐγώ, καταβάλλειν, ὡς αὐαίνηται ἐπιπολῆς· τὴν δὲ γῆν στρέφειν, ὡς ἡ ὠμὴ αὐτῆς ὀπτῷτο. περὶ μὲν δὴ τῆς νεοῦ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ Σώκρατες ὡς ἀμφοτέροις ἡμῖν ταὐτὰ δοκεῖ. δοκεῖ γὰρ οὖν ἔφην ἐγώ. περί γε μέντοι τοῦ σπόρου, ὁρᾷς. ἄλλο τι, ἔφη ὦ Σώκρατες, γιγνώσκεις, ἢ τὴν ὥραν σπείρειν, ἧς πάντες μὲν οἱ πρόσθεν ἄνθρωποι πεῖραν λαβόντες, πάντες δὲ οἱ νῦν λαμβάνοντες ἐγνώκασι κρατίστην εἶναι; ἐπειδὰν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεὸν ἀποβλέπουσιν, ὁπότε βρέξας τὴν γῆν, ἀφήσει αὐτοὺς σπείρειν. ἐγνώκασι δή γ', ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τὸ μὴ ἐν ξηρᾷ σπείρειν ἑκόντες εἶναι πάντες ἄνθρωποι, δῆλον ὅτι πολλαῖς ζημίαις παλαίσαντες οἱ πρὶν κελευσθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, σπείροντες. οὐκοῦν ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὁμογνωμονοῦμεν πάντες οἱ ἄνθρωποι. ἃ γὰρ ὁ θεὸς διδάσκει, ἔφην ἐγώ, οὕτω γίγνεται ὁμονοεῖν. οἷον ἅμα πᾶσι δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐν τῷ χειμῶνι παχέα ἱμάτια φορεῖν, ἢν δύνωνται. καὶ πῦρ κάειν ἅμα πᾶσι δοκεῖ, ἢν ξύλα ἔχωσιν. ἀλλ' ἐν τῷ δέ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, πολλοὶ ἤδη διαφέρονται, ὦ Σώκρατες, περὶ τοῦ σπόρου, πότερον ὁ πρώϊμος κράτιστος, ἢ ὁ μέσος, ἢ ὁ ὀψιμώτατος. καὶ ὁ θεός, ἔφην ἐγώ, οὐ τεταγμένως τὸ ἔτος ἄγει· ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ πρωΐμῳ κάλλιστα· τὸ δὲ, τῷ μέσῳ· τὸ δὲ, τῷ ὀψιμωτάτῳ. σὺ οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, πότερον ἡγῇ κρεῖττον εἶναι ἑνὶ τούτων τῶν σπόρων χρῆσθαι ἐκλεξάμενον, ἐάν τε πολὺ, ἐάν τε ὀλίγον σπέρμα σπείρῃ τις, ἢ ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ πρωϊμωτάτου μέχρι τοῦ ὀψιμωτάτου σπείρειν. καὶ ἐγὼ εἶπον· ἐμοὶ μὲν, ὦ Ἰσχόμαχε, δοκεῖ κράτιστον εἶναι παντὸς μετέχειν τοῦ σπόρου. πολὺ γὰρ νομίζω κρεῖττον εἶναι ἀεὶ ἀρκοῦντα σῖτον λαμβάνειν, ἢ ποτὲ μὲν πάνυ πολὺν, ποτὲ δὲ μηδ' ἱκανόν. καὶ τοῦτο τοίνυν σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁμογνωμονεῖς ἐμοί, ὁ μανθάνων τῷ διδάσκοντι. καὶ ταῦτα πρόσθεν ἐμοῦ τὴν γνώμην ἀποφαινόμενος. τί γ', ἔφην ἐγώ, ἐν τῷ ῥίπτειν τὸ σπέρμα ποικίλη τέχνη ἔνεστι; πάντως, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισκεψώμεθα καὶ τοῦτο, ὅτι μὲν γὰρ ἐκ τῆς χειρὸς δεῖ ῥίπτεσθαι τὸ σπέρμα, καὶ σύ που οἶσθα, ἔφη. καὶ γ' ἑώρακα, ἔφην ἐγώ. ῥίπτειν δέ γε, ἔφη, οἱ μὲν ὁμαλῶς δύνανται, οἱ δὲ οὔ. οὐκοῦν τοῦτο μὲν, ἔφην ἐγώ, ἤδη μελέτης δεῖται ὥσπερ τοῖς κιθαρισταῖς ἡ χείρ, ὅπως δύνηται ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. ἢν δέ γε ᾖ, ἔφην, ἡ γῆ λεπτοτέρα ἢ παχυτέρα. τί τοῦτο, ἐγὼ ἔφην, λέγεις; ἆρά γε τὴν μὲν λεπτοτέραν ὅπερ ἀσθενεσ

ἀσθενεστέραν, τὴν δὲ παχυτέραν ὥσπερ ἰσχυροτέραν; τοῦτ᾽ ἔφην λέγω, καὶ ἐρωτῶ γέ σε, πότερον ἴσον ἂν ἑκατέρᾳ τῇ γῇ σπέρμα διδοίης, ἢ ποτέρᾳ ἂν πλεῖον. τῷ μὲν οἴνῳ, ἔφην ἔγωγε, νομίζω τῷ ἰσχυροτέρῳ πλεῖον ἐπιχεῖν ὕδωρ, καὶ ἀνθρώπῳ τῷ ἰσχυροτέρῳ πλεῖον βάρος, ἐὰν δέῃ τι φέρειν, ἐπιτιθέναι. κἂν δέῃ τρέφεσθαί τινας, τοῖς δυνατωτέροις τρέφειν ἂν τοὺς πλείους προστάξαιμι. εἰ δὲ ἡ ἀσθενὴς γῆ ἰσχυροτέρα, ἔφην ἐγώ, γίγνεται, ἤν τις πλείονα καρπὸν αὐτῇ ἐμβάλλῃ, ὥσπερ τὰ ὑποζύγια, τοῦτο σύ με δίδασκε. καὶ ὁ Ἰσχόμαχος γελάσας, ἔφη. ἀλλὰ παίζεις μὲν σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, εὖ γε μέντοι, ἴσθι, ἔφη. εἰ μὲν ἐμβαλὼν τὸ σπέρμα τῇ γῇ, ἔπειτα ἐν ᾧ πολλὴν ἔχει τροφὴν ἡ γῆ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, χλόης γενομένης ἀπὸ τοῦ σπέρματος καταστρέψεις αὐτὸ πάλιν, τοῦτο γίγνεται σῖτος τῇ γῇ, καὶ ὥσπερ ὑπὸ κόπρου, ἰσχὺς αὐτῇ ἐγγίγνεται. ἢν μέντοι ἐκτρέφειν ἐᾷς τὴν γῆν διὰ τέλους τὸ σπέρμα εἰς καρπόν, χαλεπὸν τῇ ἀσθενεῖ γῇ ἐς τέλος πολὺν καρπὸν ἐκφέρειν. καὶ συῒ δὲ ἀσθενεῖ, χαλεπὸν πολλοὺς ἁδροὺς χοίρους ἐκτρέφειν. λέγεις σύ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, τῇ ἀσθενεστέρᾳ γῇ, μεῖον δεῖν τὸ σπέρμα ἐμβάλλειν; ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ σύ γε συνομολογεῖς λέγων, ὅτι νομίζεις τοῖς ἀσθενεστέροις πᾶσι, μείω προστάττειν πράγματα. τοὺς δὲ δὴ σκαλέας, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, τίνος ἕνεκα ἐμβάλλετε τῷ σίτῳ; οἶσθα δήπου, ἔφη, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι πολλὰ ὕδατα γίγνεται. τί γὰρ οὔ; ἔφην ἐγώ. οὐκοῦν θῶμεν τοῦ σίτου καὶ κατακρυφθῆναί τινα ὑπ᾽ αὐτῶν, ἰλύος ἐπιχυθείσης. καὶ ψιλωθῆναί τινας ῥίζας ὑπὸ ῥεύματος. καὶ ὕλη δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν ὑδάτων δήπου συνεξορμᾷ τῷ σίτῳ, καὶ παρέχει πνιγμὸν αὐτῷ. πάντα, ἔφην ἐγώ, εἰκὸς ταῦτα γίγνεσθαι. οὐκοῦν δοκεῖ σοι, ἔφη, ἐνταῦθα ἤδη ἐπικουρίας τινὸς δεῖσθαι ὁ σῖτος; πάνυ μὲν οὖν, ἔφην ἐγώ. τῷ οὖν κατιλυθέντι, τί ἂν ποιοῦντες δοκοῦσιν ἄν σοι ἐπικουρῆσαι; ἐπικουφίσαντες, ἔφην ἐγώ, τὴν γῆν. τί δέ, ἔφη, τῷ ἐψιλωμένῳ τὰς ῥίζας; ἀντιπροσαμησάμενοι τὴν γῆν ἄν, ἔφην ἐγώ. τί γάρ, ἔφη, ἢν ὕλη πνίγῃ, συνεξορμῶσα τῷ σίτῳ, καὶ διαρπάζουσα τοῦ σίτου τὴν τροφήν, ὥσπερ οἱ κηφῆνες διαρπάζουσιν ἄχρηστοι ὄντες, τῶν μελισσῶν ἃ ἂν ἐκεῖναι ἐργασάμεναι τροφὴν καταθῶνται; ἐκκόπτειν ἂν νὴ Δία τὴν τροφήν, ἔφην δέοι τὴν ὕλην ἐγώ, ὥσπερ τοὺς κηφῆνας, ἐκ τῶν σμηνῶν ἀφαιρεῖν. οὐκοῦν, ἔφη, εἰκότως σοι δοκοῦμεν ἐμβάλλειν τοὺς σκαλέας; πάνυ γε. ἀτὰρ ἐνθυμοῦμαι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, οἷόν ἐστι τὸ εὖ τὰς εἰκόνας ἐπάγεσθαι. πάνυ γάρ σύ με ἐξώργισας πρὸς τὴν ὕλην, τοὺς κηφῆνας εἰπὼν πολὺ μᾶλλον, ἢ ὅτε περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης ἔλεγες. ἀτὰρ οὖν, ἔφην ἐγώ, ἐκ τούτου ἄρα θερίζειν εἰκός. δίδασκε οὖν εἴ τι ἔχεις με καὶ εἰς τοῦτο. ἢν μή γε φανῇς, ἔφη, καὶ εἰς τοῦτο ταὐτὰ ἐμοὶ ἐπιστάμενος. ὅτι μὲν οὖν τέμνειν τὸν σῖτον δεῖ οἶσθα; τί δ᾽ οὐ μέλλω, ἔφην ἐγώ; πότερα οὖν τέμνεις, ἔφη, στὰς ἔνθα πνεῖ ἄνεμος, ἢ ἀντίος; οὐκ ἀντίος, ἔφην ἔγωγε. χαλεπὸν γὰρ οἶμαι καὶ τοῖς ὄμμασι καὶ ταῖς χερσὶ γίγνεται, ἀντίον ἀχύρων καὶ ἀθέρων θερίζειν. καὶ ἀκροτομοίης δ᾽ ἄν, ἔφη, ἢ παρὰ γῆν τέμνοις; ἢν μὲν βραχὺς ὁ κάλαμος τοῦ σίτου, ἔγωγ᾽ ἔφην, κάτωθεν ἂν τέμνοιμι, ἵνα ἱκανὰ τὰ ἄχυρα μᾶλλον γίγνηται· ἐὰν δὲ ὑψηλὸς ᾖ,

νομίζω

debilior est, densiorem quæ robustior? Dico: & rogo te, pariue semen utrique dares, an alteri copiosius? Tum ego, Vino ualidiori mea sententia plus aquæ debet infundi: & robustiori uiro, si quid ferendum est, maius onus imponi: & si qui essent alendi, plures ei decernerem qui plures alere posset. An uerò terra debilis firmior ualentiorq; fiat, si quis illi plus inijciat fructus, ut largiore pabulo iumenta pinguescunt, id quæso me doce. Arrisit Ischomachus: Iocaris Socrates: id tamen habe certum, si terræ semen inieceris, ac deinde quo tempore multum à cœlo cepit alimentum, & seges in herbam creuit, illam uerteris, id esse pabulum terræ, & haud secus ac è stercore illi uires accedere. Si uerò finas semen in fructum crescere, è terra sumpto ad maturitatem usque nutrimento, difficile est agrum tenuem ad extremum letos & uberes gignere fructus, ut suem debilem multos alere maiusculos natos. Hoc dicis Ischomache, debiliori solo minus seminis esse committendum. Ego istuc profectò: & tu quoque sentis idem, qui existimas omnibus debilioribus imperare negocia minora oportere. Age Ischomache, cur segeti sarculum immittis? Nosti, inquit, hybernis mensibus aquas increscere. Quidni? Fac igitur ut infuso limo segetis aliquid occultum sit imbri, & à fluxionibus nudatæ sint aliquæ radices, utque materia sæpenumero ab aquis excitetur tam multa, ut suffocata seges opprimatur. Hæc omnia fieri uerisimile est, inquam. Videtur'ne tibi iam tum seges opis indigere? Maximè. Si limus obduxerit, quod censes adhibendum remedium? Terram subleuandam puto. Quid si nudæ radices? Inducta terra medendum. Quid uero si herbarum sylua excrescens inter segetem suffocet illam, atque diripiat alimentum quemadmodum fuci genus ignauum & inutile diripiunt ea quæ magno labore cibaria condiderunt apes? excidenda quidem certè materia, & alimento priuanda, ut ab aluearibus eijciendi fuci. Num sine causa igitur tibi uidemur sarculum inijcere? Nequaquam. Nunc Ischomache animo concipio quale sit aptè & opportunè imagines inducere. Nam de fucis locutus, multo mihi apertius explicasti rationem syluæ, quàm quum de ipsa disserebas. At uerò deinde metere par est. doce me igitur si quid habes quod eò pertineat. Facerem, inquit, nisi mihi uidereris hæc scire. Tu quidem semper, ut debes, segetem incidere nosti. Quidni debeam? Secas'ne stans quò spirat uentus, an aduersus? Non aduersus, inquam. Nam molestum arbitror & oculis & manibus aduersas legere stipulas aristasque. Altius'ne secas, an propius humum? Si curtus et breuis calamus, imum seco, ut culmi sint longiores: si procerus & altus, mediū secandum

puto,

puto, ne qui terunt in area, labore superuacuo grauētur: neúe qui uentilāt, in ijs laborēt quib. non opus est. Quod in agro relictū fuerit, exustum, adiumēto esse terræ puto, et sterquiliniū implere coniectū. Vides ô Socrates ut manifestò deprehēderis, id quod ego, de messe, animo & usu consecutus. Tum ego, Vel cum periculo experiri libet. Volo cognoscere sit'ne mihi ratio terendi frumenti. Nostin', inquit, à iumentis fruges in area teri? Quidni? Nosti quoq; omnia quæ iumenta uocātur? boues, mulos, equos? Scis'ne hæc tantummodo uidisse te quū circumducuntur, pedibus excutere frumentum? Quid aliud uidere possem? Quomodo protererent id quod opus est, atq; conculcabunt? à quo perficietur æquabiliter tritura? Non est dubium, inquam, quin ab ijs operis quæ in area uersantur. Vertentes enim, pedibusq; semper subijcientes ea quæ trita nō sunt, maxime quod erat difficile adæquabunt, ac quamprimū rem conficient. Tū ille, Hæc quidē mihi non sunt notiora quàm tibi. Deinceps igitur Ischomache frumentum uentilatione secernemus. Dic mihi Socrates, Nosti'ne si ex areæ parte quæ est obiecta uento, cœperis, per aream totam latum iri paleas? Necesse est, inquā. Necesse est igitur ut in frumentum cadant. Sanè. Longum est spacium, quàm quò paleæ sublimes ultra fruges in uacuum areæ locum ferri possint. Si quis ô Socrates incipiat reiectanea secernere ex eo loco unde flat uentus, quid? Nemini dubium est Ischomache quin paleæ statim in suo receptaculo futuræ sint. Quum, inquit, altera parte iam secreta perueneris ad aream mediam, num cōtinuò sic diffusis granis reliquas paleas segregabis: an ubi quod purum est frumentum coacerueris in aceruum, ut perangusto capiatur loco? Vbi purum coaceruarim, ut mihi transuolent paleæ in uacuum areæ locum, & ne semel ac iterum segregandæ sint. Tu quidem Socrates aliū docere posses qui breui à paleis separentur fruges. Hæc igitur, inquam, olim sciebam, sed oblitus eram. Cogito mecum, an et ego aurum fundere, tibias inflare, & pingere sciam, & me scire ignorem. Nam hæc me nemo docuit, ut nec agriculturam. Video autem homines ut agriculturam, sic & cæteras artes exercere. Ad hæc Ischomachus, Non ego tibi iamdudum dicebam eò maxime ingenuam esse agri colendi rationem, quòd facillime disci potest? Agedum Ischomache, noui. Equidem quū rationem sementis tenerē, id me scire oblitus erā. Agriculturæ'ne est stirpium satio? Est quidem certe. Qui fit igitur ut sementē sciam, stirpiū sationē nesciā? Nescis tu quidē inqt? Qui sciā, q nec in quo genere terræ serendū, nec quāta altitudine, nec quātaue latitudine scrobes fodiēdæ, nec quāta lōgitudine surculus demittēdus, nec quomodo humi situs maxime crescet, intelligā? Perge, inqt, disce quæ nescis. Cuiusmodi scrobes fodiātur stirpib. uidisse te certò scio. Vidi sæpe. Vidistin'

Cap. 24.

νομίζω ὀρθῶς ἂν ποιεῖν μεσοτομῶν, ἵνα μήτε οἱ ἀλοῶντες μοχθῶσι περιττὸν πόνον, μήτε οἱ λικμῶντες ὧν οὐδὲν προσδέονται. τὰ δὲ ἐν τῇ γῇ λειφθέντα ἡγοῦμαι καὶ κατακαυθέντα, συνωφελεῖν ἂν τὴν γῆν, καὶ εἰς κόπρον ἐμβληθέντα, τὴν κόπρον συμπληθύνειν. ὁρᾷς, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς ἁλίσκει ἐπ' αὐτοφόρῳ, καὶ περὶ θερισμοῦ, ἃ δ' ὡς ἅπερ ἐγώ; κινδυνεύω, ἔφην ἐγώ, καὶ βούλομαί γε σκέψασθαι, εἰ καὶ ἀλοᾶν ἐπίσταμαι. Οὐκοῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν οἶσθα, ὅτι ὑποζύγια ἀλοῶσι τὸν σῖτον. τί δ' οὐκ, ἔφην ἐγώ, οἶδα, καὶ ὑποζύγιά γε πάντα καλούμενα ὁμοίως, βοῦς, ἡμιόνους, ἵππους. οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα μὲν ἡγῇ τοσοῦτον μόνον εἰδέναι πατεῖν τὸν σῖτον ἐλαυνόμενα; τί γὰρ ἂν ἄλλο, ἔφην ἐγώ, ὑποζύγια εἰδείη. ὅπως δὲ τὸ δεόμενον κόψουσι, καὶ ὁμαλιεῖται ὁ ἀλοητὸς, τίνι τοῦτο, ὦ Σώκρατες; ἔφη. δῆλον ὅτι, ἔφην ἐγώ, τοῖς ἐπαλωσταῖς. στρέφοντες γὰρ καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑποβάλλοντες τὰ ἄτριπτα, ἀεὶ δηλονότι μάλιστα, ὁμαλίζοιεν ἂν τὸν δῖνον, καὶ τάχιστα ἀνύτοιεν. ταῦτα μὲν τοίνυν, ἔφη, οὐδὲν ἐμοῦ λείπῃ γιγνώσκων. οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, ἐκ τούτου δὴ καθαροῦμεν τὸν σῖτον λικμῶντες. καὶ λέξον γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἦ οἶσθα ὅτι ἢν ἐκ τοῦ προσηνέμου μέρους τῆς ἅλω ἄρχῃ, δι' ὅλης τῆς ἅλω οἴσεταί σοι τὰ ἄχυρα. ἀνάγκη γάρ, ἔφην ἐγώ. οὐκοῦν εἰκὸς καὶ ἐπιπίπτειν, ἔφη, αὐτὰ ἐπὶ τὸν σῖτον. πολὺ γάρ ἐστιν, ἔφην ἐγώ, τὸ ὑπερενεχθῆναι τὰ ἄχυρα ὑπὲρ τὸν σῖτον, εἰς τὸ κενὸν τῆς ἅλω. ἢν δέ τις, ἔφη, λικμᾷ ἐκ τοῦ ὑπηνέμου ἀρχόμενος; δῆλον, ἔφην ἐγώ, ὅτι εὐθὺς ἐν τῇ ἀχυροδόκῃ ἔσται τὰ ἄχυρα. ἐπειδὰν δὲ καθάρῃς, ἔφη, τὸν σῖτον μέχρι τῆς ἡμισείας τῆς ἅλω, πότερον εὐθὺς οὕτω κεχυμένου τοῦ σίτου λικμήσεις τὰ ἄχυρα τὰ λοιπά; ἢ συνώσας τὸν καθαρὸν πρὸς τὸν πόλον ὡς εἰς στενώτατον συνώσας; νὴ Δί', ἔφην ἐγώ, τὸν καθαρὸν σῖτον, ἵν' ὑπερφέρηταί μοι τὰ ἄχυρα, εἰς τὸ κενὸν τῆς ἅλω, καὶ μὴ δὶς ταὐτὰ ἄχυρα δέῃ λικμᾶν. σὺ μὲν δὴ ἄρα, ἔφη, ὦ Σώκρατες, σῖτόν γε ὡς ἂν τάχιστα καθαρὸς γένοιτο, κἂν ἄλλον δύναιο διδάσκειν. ταῦτα τοίνυν, ἔφην ἐγώ, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος καὶ πάλαι. φροντίζω ἄρα, εἰ λέληθα, καὶ χρυσοχοεῖν καὶ αὐλεῖν καὶ ζωγραφεῖν ἐπιστάμενος. ἐδίδαξε γὰρ οὔτε ταῦτά με οὐδεὶς οὔτε γεωργεῖν. ὁρῶ δ' ὥσπερ γεωργοῦντας, καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐργαζομένους ἀνθρώπους. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἔλεγον ἐγώ σοι πάλαι, ὅτι καὶ ταύτῃ εἴη γενναιοτάτη ἡ γεωργικὴ τέχνη, ὅτι καὶ ῥάστη εἴη μαθεῖν; ἄγε δή, ἔφην ἐγώ, οἶδα Ἰσχόμαχε. τὰ μὲν δὴ ἀμφὶ σπόρον ἐπιστάμενος ἄρα, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος. ἔστιν οὖν, ἔφην ἐγώ, τῆς γεωργικῆς τέχνης καὶ ἡ τῶν δένδρων φυτεία; ἔστι γὰρ οὖν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. πῶς ἂν οὖν, ἔφην ἐγώ, τὰ μὲν ἀμφὶ τὸν σπόρον ἐπισταίμην, τὰ δ' ἀμφὶ τὴν φυτείαν οὐκ ἐπίσταμαι; οὐ γὰρ σύ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἐπίστασαι; πῶς, ἐγὼ ἔφην, ὅστις μήτ' ἐν ὁποίᾳ τῇ γῇ φυτεύειν δεῖ οἶδα, μήτε ὁπόσον βάθος ὀρύττειν τῷ φυτῷ, μήτε ὁπόσον πλάτος, μήτε ὁπόσον μῆκος τὸ φυτὸν ἐμβάλλειν. μήτε ὅπως ἐὰν ἐν τῇ γῇ κείμενον τὸ φυτόν, μάλιστ' ἂν βλαστάνοι. ἴθι δή, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, μάνθανε, ὅ, τι μὴ ἐπίστασαι. βοθύνους μὲν γὰρ οἵους ὀρύττουσι τοῖς φυτοῖς, οἶδ' ὅτι ἑώρακας; ἔφη. καὶ πολλάκις, ἔγωγε, ἔφην. ἤδη τινὰ οὖν αὐτῶν εἶδες

ἢ δὲ βαθύτερον τριπόδου; οὐδὲ μὰ Δί', ἔγωγ' ἔφην, τριημιποδίου. τί δὲ τὸ πλάτος; ἤδη τινὰ τριπόδου πλέον εἶδες; οὐδὲ μὰ Δί', ἔφην ἐγώ, διπόδου. ἴθι δή, ἔφη, καὶ τόδε ἀπόκριναί μοι. ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βάθος ἐλάττονα ποδιαίου; οὐδὲ μὰ Δί', ἔφην ἔγωγε, τριημιποδίου. καὶ γὰρ ἐξορύττοιτο ἂν σκαπτόμενα, ἔφην ἐγώ, τὰ φυτά, εἰ λίαν γε οὕτως ἐπιπολῆς πεφυτευμένα εἴη. οὐκοῦν τοῦτο μέν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἱκανῶς οἶσθα ὅτι οὔτε βαθύτερον πενθημιποδίου ὀρύττουσιν, οὔτε βραχύτερον τριημιποδίου; ἀνάγκη γάρ, ἔφην, τοῦτο ὁρᾶσθαι καταφανὲς ὄν. τί δέ, ἔφη, ξηροτέραν καὶ ὑγροτέραν γῆν γιγνώσκεις ὁρῶν; ξηρὰ μὲν γοῦν μοι δοκεῖ, ἔφην ἐγώ, εἶναι ἡ περὶ τὸν Λυκαβηττὸν καὶ ἡ ταύτῃ ὁμοία. ὑγρὰ δὲ ἡ ἐν τῷ Φαληρικῷ ἕλει, καὶ ἡ ταύτῃ ὁμοία. πότερα οὖν, ἔφη, ἐν τῇ ξηρᾷ ἂν βαθὺν ὀρύσσοις βόθρον τῷ φυτῷ, ἢ ἐν τῇ ὑγρᾷ; ἐν τῇ ξηρᾷ νὴ Δί', ἔφην ἐγώ. ἐπεὶ ἔν γε ὑγρᾷ ὀρύττων βαθὺν, ὕδωρ ἂν εὑρίσκοις, καὶ οὐκ ἂν δύναιο ἔτι ἐν ὕδατι φυτεύειν. καλῶς μοι δοκεῖς, ἔφη, λέγειν. οὐκοῦν ἐπειδὰν ὀρωρυγμένοι ὦσιν οἱ βόθροι, ὁπηνίκα δεῖ τιθέναι ἑκάτερα τὰ φυτά, ἤδη εἶδες; μάλιστα, ἔφην ἐγώ. σὺ οὖν βουλόμενος ὡς τάχιστα φῦναι αὐτά, πότερον ὑποβαλὼν ἂν τῆς γῆς τῆς εἰργασμένης, οἴει τὸν βλαστὸν τοῦ κλήματος θᾶττον χωρεῖν διὰ τῆς μαλακῆς ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ, εἰς τὸ σκληρόν; δῆλον, ἔφην ἐγώ, ὅτι διὰ τῆς εἰργασμένης θᾶττον ἄν, ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ βλαστάνοι. οὐκοῦν ὑποβλητέα ἂν εἴη τῷ φυτῷ γῆ; τί δ' οὐ μέλλει, ἔφην ἐγώ. πότερα δὲ ὅλον τὸ κλῆμα ὀρθὸν τιθεὶς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπον, ἡγῇ μᾶλλον ἂν ῥιζοῦσθαι αὐτό, ἢ καὶ πλάγιόν τι ὑπὸ τῇ ὑποβεβλημένῃ θείης ἄν, ὥστε κεῖσθαι ὥσπερ γάμμα ὕπτιον; οὕτω νὴ Δία. πλείονες γὰρ ἂν οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ γῆς εἶεν. ἐκ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἄνω ὁρῶ βλαστάνοντα τὰ φυτά, καὶ τοὺς κατὰ τῆς γῆς οὖν ὀφθαλμοὺς ἡγοῦμαι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, πολλῶν γε φυομένων βλαστῶν τῆς γῆς, ταχὺ ἂν καὶ ἰσχυρὸν τὸ φυτὸν ἡγοῦμαι βλαστάνειν. κατὰ ταῦτα τοίνυν ἔφη καὶ περὶ τούτων γιγνώσκων ἐμοὶ τυγχάνεις. ἐπαμήσαιο δ' ἂν μόνον, ἔφη, τὴν γῆν, ἢ καὶ σάξαις ἂν εὖ μάλα περὶ τὸ φυτόν; σάττοιμ' ἄν, ἔφη, νὴ Δί', ἐγώ. εἰ μὲν γὰρ μὴ σεσαγμένον εἴη, ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος εὖ οἶδ' ὅτι πηλὸς ἂν γίγνοιτο ἡ ἄσακτος γῆ, ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου ξηρὰ μέχρι βυθοῦ. ὥστε τὰ φυτὰ κίνδυνος ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος σήπεσθαι μὲν δι' ὑγρότητα, αὐαίνεσθαι δὲ διὰ ξηρότητα, ἤγουν χαυνότητα τῆς γῆς θερμαινομένων τῶν ῥιζῶν.

Καὶ περὶ ἀμπέλων ἄρα σύ γε, ἔφη, φυτείας, ὦ Σώκρατες, τὰ αὐτὰ ἐμοὶ πάντα γιγνώσκων τυγχάνεις; ἦ καὶ συκῆν, ἔφην ἐγώ, οὕτω δεῖ φυτεύειν; οἶμαι δ', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ τἆλλα ἀκρόδρυα πάντα. τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἀμπέλου φυτείᾳ καλῶς ἐχόντων, τί ἂν ἀποδοκιμάσαις εἰς τὰς ἄλλας φυτείας; ἐλαίαν δὲ πῶς, ἔφην ἐγώ, φυτεύσομεν, ὦ Ἰσχόμαχε; ἀποπειρᾷ μου καὶ τοῦτο, ἔφη, μάλιστα πάντων ἐπιστάμενος. ὁρᾷς μὲν γὰρ δὴ ὅτι βαθύτερος ὀρύττεται τῇ ἐλαίᾳ βόθρος. καὶ γὰρ παρὰ τὰς ὁδοὺς μάλιστα ὀρύττεται. ὁρᾷς δ' ὅτι πρέμνα πᾶσι τοῖς φυτευτηρίοις πρόσεστιν. ὁρᾷς δ', ἔφη, τῶν φυτῶν πηλὸν ταῖς κεφαλαῖς πάσαις ἐπικείμενον, καὶ πάντων τῶν φυτῶν ἐστεγασμένον τὸ ἄνω. ὁρῶ, ἔφην ἐγώ, ταῦτα πάντα. καὶ ὁρῶν δή, ἔφη, τί αὐτῶν ἂν

distin' altiorem tripedali? Non equidem se/missse super altitudinem bipedaneam. Quid? Vidisti ne latiorem tripedaneo? Non certè bipedaneo. Perge, inquit, & hoc responde mihi, Nostin' ullum bipedaneo minus profundum? Non sesquipedali. Nam stirpes in scrobem demissæ effoderentur, si ad terræ superficiem propius accederent. Hoc igitur Socrates abunde nosti, rusticos fodere scrobem nec duobus pedibus & semisse altiorem, nec sesquipede breuiorem. hoc adeò perspicuum est, ut uideri sit necesse. Quid uerò? quum terram uides, sicciorem internoscis, & humidiorem? Mihi quidem sicca uidetur esse in Attico monte Lycabeto, & quæcunque similis est huius: humida uerò in lacu Phalerico, & cætera generis eiusdem. Altiorem'ne scrobem foderes in sicca, quàm in humida? Foderem, nempe quòd in humida altè fodiens, aquam reperires, nec in ea iam serere posses. Præclarè tu quidem. Quum fuerint scrobes fossi, nosti iam quando stirpis utrunque genus demittendum sit? Maximè. Si uelis celeriter produci, putás ne terra culta summissum stirpis cauliculum maturius exire per humum subactam atque mollem, quàm per incultam, & duritie concretam? Perspicuum, inquam, celerius excrescere per subactam, quàm per immotam. Substerni debet igitur semini terra. Quidni debet? An stirpem totam recta linea cœlum uersus erectam, putas facilius latiusq; diffundere radices, quàm si terra substrata deponas obliquam, ut quemadmodum gamma sic iaceat supina? Sic profectò, propterea quòd in terra plures erunt oculi: ex oculis autem supra terram uideo surculos emanare, unde coniecturam duco sic in terra fieri. Quum uerò multæ nascuntur humi radices, stirpem ualidam breui crescere puto. His de rebus igitur idem quod ego, nosti Socrates. Sed age, terram'ne solùm iniicies, an circum stirpem pressè conculcabis humum? Conculcabo. Nam si pressa non esset, non est dubium quin ab aqua pluuia cœnum fieret, à sole uerò ad imum fundi tus siccaretur. Esset igitur periculum ab imbri, ne humore putresceret: à sole, ne siccitate siue hiatu terræ calentibus radicibus aresceret. De uitium satione ô Socrates idem omnino tenes quod ego? An, inquam, sic & serenda ficus? Et omnes arborei fructus, inquit Ischomachus. Nam qui uitem præclare serere nouit, quî in aliarum stirpium satione reprehendetur? Oleam uero Ischomache quî seremus? Fac, inquit, periculum mecum, id ne omnium maximè scias. Vides altiorem oleæ scrobem fodi. etenim iuxta uias potissimum foditur. Videsque in omnibus seminarijs surculos siue taleas esse. Vides quoque lutum omnibus surculorum capitibus impositum, & omnium summum caput contectum. Hæc omnia uideo. Videns autem quid

Cap. 20

ignoras? an quomodo testam summo luto imponas? Non sane. Eorum quæ narrasti, nihil ignoro: sed animo repeto, cur quum alteram mihi proponeres uniuersam quæstionem, sciremne serere, negauerim. Videbar equidem nihil de ratione serendi explicare posse. ut aggressus es de singulis inquisitionem, tibi, ut ais, respondeo perinde quasi teneam quæ tu, quem peritum ferunt agricolam. Nónne interrogatio doctrina est Ischomache? dudum enim disco, quoniam me singula rogasti. Nam quum me duceres per ea quæ noui, similiáque demonstrares quæ scire me non existimabam, adductus sum ut hæc me scire crederem. An igitur, inquit Ischomachus, si te de argento, bonũ nécne esset, interrogarem, persuadere possem scire te argentum probare, et discernere uerũ ac purum ab adulterino? An item de arte tibiarum, de pictura, de rebus generis eiusdem? Fortasse, inquam. quandoquidem eò duxisti, ut credam me agrum colere posse, quanquam scio neminem unquã mihi hanc artem tradidisse. Hæc non ita sunt, ô Socrates. At ego iamdudum tibi dicebam, homini sic amicam, sic familiarem esse agriculturam, ut qui uidẽt & audiunt, illius statim scientiam concipiant. Multa docet ipsa, ut optimé liceat rebus ipsius uti. Vitis quũ ad arbores attollitur, statim docet se erigi uelle si proxima sit arbos. Quum diffundit pampinos, ostendit, racemos, quo tempore teneri sunt ac molles, & adurũtur à sole, umbra cõtegendos. Quum tempus est uuas ab sole iam dulcescere, folijs defluentibus indicat pampinos esse detrahendos, et uuam maturitate excoquendã. Quũ propter fertilitatem racemos alios coctos atque maturos ostendit, alios crudiores fert, coctos percipi iubet, ut ficus: semper id umbra tegunt quod turget.

Cap. 26. Hìc ego, Si tam facilè discuntur res rusticæ, & quæ faciũda sint, iuxtà sciũt omnes, qui fit ut non omnes similiter agant, sed alij affatim uiuant, & bonorum copia redundent: alij sibi necessaria suppeditare non possunt, sed insuper alijs debeant: Equidem tibi dicam, Socrates: Nec scientia nec inscitia agricolarum causa est cur alij diuites, alij sint pauperes: nec audies ita famam circunferri, domũ esse dissipatam, quòd sator nõ æquabiliter semẽ sparserit, nec quòd prauè stirpes seuerit, nec quòd ignorãs quæ terra uitẽ ferret, in agro sterili seuerit, nec quòd nõ intellexerit utile sementi noualem agrum subigere, nec quòd non uiderit esse bonum, stercus agro miscere: sed multò sæpius audire licet, Vir ex agro non percipit frumentum: non enim dat operã ut sibi seratur, aut ut stercoretur ager. Nec uinum habet, quia non est ei curæ uitium satio, ut nouas serat, ut iam satæ ferant. Nec oleum nec ficus sunt illi, propterea quòd diligentiam non adhibet nec laborat ut hæc legat. Hæc & similia sunt quibus differentes inter se agricolæ, & facultatibus differunt, multò magis quàm qui uidentur prudens

οὐ γιγνώσκεις; ἢ τὸ ὄστρακον ἀγνοεῖς, ἔφη, ὦ σώκρατες, πῶς ἂν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ ἄνω καταθείης; μὰ τὸν δί', ἔφην ἐγώ, οὐδὲν ὧν εἴπας, ὦ ἰσχόμαχε, ἀγνοῶ. ἀλλὰ πάλιν ἐννοῶ τί ποτε ὅτι πάλιν ἤρου με συλλήβδην εἰ ἐπίσταμαι φυτεύειν, οὐκ ἔφην. οὐ γὰρ ἐδόκουν ἔχειν ἂν εἰπεῖν, οὐδὲν ᾗ δεῖ φυτεύειν. ἐπεὶ δέ με καθ' ἓν ἕκαστον ἐπεχείρησας ἐρωτᾶν, ἀποκρίνομαί σοι ὡς σὺ φής, ἅπερ σὺ γιγνώσκεις ὁ δεινὸς λεγόμενος γεωργός. ἆρα, ἔφην, ὦ ἰσχόμαχε, ἡ ἐρώτησις διδασκαλία ἐστίν; ἄρτι γὰρ δή, ἔφην ἐγώ, καταμανθάνω ᾗ με ἐπηρώτησας ἕκαστα. ἄγων γάρ με δι' ὧν ἐγὼ ἐπίσταμαι, ὅμοια τούτοις ἐπιδεικνύς, ἃ οὐκ ἐνόμιζον ἐπίστασθαι, ἀναπείθεις οἶμαι ὡς καὶ ταῦτα ἐπίσταμαι. ἆρ' οὖν, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, καὶ περὶ ἀργυρίου ἐρωτῶν ἄν σε, πότερον καλὸν ἢ οὔ, δυναίμην ἄν σε πεῖσαι, ὡς ἐπίστασαι διαδοκιμάζειν τὰ καλὰ καὶ τὰ κίβδηλα ἀργύρια; καὶ περὶ αὐλητῶν μὴ δυναίμην ἀναπεῖσαι ὡς ἐπίστασαι αὐλεῖν, καὶ περὶ ζωγράφων καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων; ἴσως ἄν, ἔφην ἐγώ. ἐπειδὴ καὶ γεωργεῖν ἀνέπεισάς με ὡς ἐπιστήμων εἴην, καίπερ εἰδότα, ὅτι οὐδεὶς πώποτέ με ἐδίδαξε ταύτην τὴν τέχνην. οὐκ ἔστι ταῦτ', ἔφην, ὦ σώκρατες. ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλαι σοι ἔλεγον, ὅτι ἡ γεωργία οὕτω φιλάνθρωπός ἐστι καὶ πραεῖα τέχνη, ὥστε καὶ ὁρῶντας καὶ ἀκούοντας, ἐπιστήμονας εὐθὺς ἑαυτῆς ποιεῖν. πολλὰ δ', ἔφη, καὶ αὐτὴ διδάσκει, ὡς ἂν κάλλιστά τις αὐτῇ χρῷτο. αὐτίκα ἄμπελος ἀναβαίνουσα μὲν τὰ δένδρα, ὅταν ἔχῃ πλησίον δένδρον, διδάσκει ἱστάναι αὐτήν. περιπεταννύουσα δὲ τὰ οἴναρα, ὅταν ἔτι αὐτῇ ἁπαλοὶ οἱ βότρυες ὦσι, διδάσκει σκιάζειν, τὰ ἡλιούμενα ταύτην τὴν ὥραν. ὅταν δὲ καιρὸς ᾖ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἤδη γλυκαίνεσθαι τὰς σταφυλάς, φυλλορροοῦσα, διδάσκει ἑαυτὴν ψιλοῦν, καὶ πεπαίνειν τὴν ὀπώραν. καὶ τοὺς μὲν πέπονας δεικνύουσα βότρυς, τοὺς δ' ἔτι ὠμοτέρους φέρουσα, διδάσκει τρυγᾶν ἑαυτήν. ὥσπερ τὰ σῦκα σκιάζουσι τὸ ὀργῶν ἀεί. Ἐνταῦθα δὴ ἐγὼ εἶπον· πῶς οὖν, ὦ ἰσχόμαχε, εἰ οὕτω γε ῥᾴδιά ἐστι μαθεῖν τὰ περὶ τὴν γεωργίαν, καὶ πάντες ὁμοίως ἴσασιν ἃ δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ καὶ πάντες πράττουσιν ὁμοίως; ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν ἀφθόνως τε ζῶσι καὶ περιουσίαν ἔχουσιν, οἱ δ' οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα δύνανται πορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσοφείλουσιν. ἐγὼ δή σοι λέξω, ὦ σώκρατες, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος. οὐ γὰρ ἡ ἐπιστήμη οὐδ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τῶν γεωργῶν ἐστιν, ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν εὐπορεῖν, τοὺς δὲ ἀπόρους εἶναι. οὐδ' ἂν ἀκούσαις, ἔφη, λόγου οὕτω διαθέοντος, ὅτι διέφθαρται ὁ οἶκος, διότι οὐχ ὁμαλῶς ὁ σπορεὺς ἔσπειρεν. οὐδ' ὅτι οὐκ ὀρθῶς τοὺς ὄρχους ἐφύτευσεν. οὐδ' ὅτι ἀγνοήσας τις τὴν γῆν φέρουσαν ἀμπέλους ἐν ἀφόρῳ ἐφύτευσεν. οὐδ' ὅτι ἠγνόησέ τις ὅτι ἀγαθόν ἐστι τῷ σπόρῳ νεὸν προεργάζεσθαι. οὐδ' ὅτι ἠγνόησέ τις ὡς ἀγαθόν ἐστι τῇ γῇ κόπρον μιγνύναι. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλόν ἐστιν ἀκοῦσαι, ἀνὴρ οὐ λαμβάνει σῖτον ἐκ τοῦ ἀγροῦ. οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς αὐτῷ σπείρηται, ἢ ὡς κόπρος γίγνηται. οὐδ' οἶνον ἔχει ἀνήρ. οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς φυτεύσῃ ἀμπέλους. οὐδ' αἱ οὖσαι ὅπως φέρωσιν αὐτῷ. οὐδὲ ἔλαιον, οὐδὲ σῦκα ἔχει ἀνήρ. οὐκ ἐπιμελεῖται, οὐδὲ ποιεῖ ὅπως ταῦτα ἔχῃ. τοιαῦτ', ἔφη, ἐστίν, ὦ σώκρατες, ἃ διαφέροντες ἀλλήλων οἱ γεωργοί, διαφερόντως καὶ πράττουσιν, πολὺ μᾶλλον, ἢ οἱ δοκοῦντες σοφὸν

ἐν τῇ εὐπραγίᾳ εἰς τὰ ἔργα. καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔστιν ἐν οἷς τῶν στρατηγικῶν ἔργων, οὐ γνώμῃ διαφέροντες ἀλλήλων, οἱ μὲν βελτίονες, οἱ δὲ χείρονές εἰσιν, ἀλλὰ σαφῶς ἐπιμελείᾳ. ἃ γὰρ καὶ οἱ στρατηγοὶ γιγνώσκουσι πάντες, καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἱ πλεῖστοι, ταῦτα οἱ μὲν ποιοῦσι τῶν ἀρχόντων, οἱ δ' οὔ. οἷον καὶ τόδε γιγνώσκουσιν ἅπαντες, ὅτι διὰ πολεμίας πορευομένους, βέλτιόν ἐστι τεταγμένους πορεύεσθαι, οὕτως ὡς ἂν ἄριστα μάχοιντο, εἰ δέοι. τοῦτο τοίνυν γιγνώσκοντες οἱ μὲν ποιοῦσιν οὕτως· οἱ δ' οὐ ποιοῦσι. φυλακὰς ἅπαντες ἴσασιν ὅτι βέλτιόν ἐστι καθιστάναι καὶ ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς πρὸ τοῦ στρατοπέδου. ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται ὡς ἔχῃ οὕτως· οἱ δ' οὐκ ἐπιμελοῦνται. ὅταν τε αὖ διὰ στενοπόρων ἴωσιν, οὐ πάνυ χαλεπὸν εὑρεῖν, ὅστις οὐ γιγνώσκει ὅτι προκαταλαμβάνειν τὰ ἐπίκαιρα κρεῖσσον ἢ μή. ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται οὕτω ποιεῖν· οἱ δ' οὔ. ἀλλὰ καὶ κόπρον λέγουσι μὲν πάντες, ὅτι ἄριστον εἰς γεωργίαν ἐστί. καὶ ὁρῶσι δὲ αὐτομάτην γιγνομένην. ὅμως δὲ καὶ ἀκριβοῦντες ὡς γίγνεται, καὶ ῥᾴδιον ὂν πολλὴν ποιεῖν. οἱ μὲν καὶ τούτου ἐπιμελοῦνται, ὅπως ἀθροίζηται, οἱ δὲ παραμελοῦσι. καίτοι ὕδωρ μὲν ὁ ἄνω θεὸς παρέχει, τὰ δὲ κοῖλα πάντα, τέλματα γίγνεται. ἡ γῆ δὲ ὕλην παντοίαν παρέχει. καθαίρειν δὲ δεῖ τὴν γῆν, τὸν μέλλοντα σπείρειν. ἃ δ' ἐκποδὼν ἀναιρεῖται, ταῦτα εἴ τις ἐμβάλλοι εἰς τὸ ὕδωρ, ὁ χρόνος ἤδη αὐτὸς ἂν ποιοίη, οἷς ἡ γῆ ἥδεται. ποία μὲν γὰρ ὕλη, ποία δὲ γῆ ἐν ὕδατι στασίμῳ οὐ κόπρος γίγνεται. καὶ ὁπόσα δὲ θεραπείας δεῖται ἡ γῆ, ὑγροτέρα τε οὖσα πρὸς τὸν σπόρον, ἢ ἁλμωδεστέρα πρὸς φυτείαν, καὶ ταῦτα γιγνώσκουσι μὲν πάντες. καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τάφροις, καὶ ὡς ἡ ἅλμη κολάζεται, μιγνυμένη πᾶσι τοῖς ἀνάλμοις τε καὶ ὑγροῖς καὶ ξηροῖς. ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελοῦνται οἱ μέν, οἱ δ' οὔ. εἰ δέ τις παντάπασιν ἀγνὼς εἴη, τί δύναται φέρειν ἡ γῆ, καὶ μήτε ἰδεῖν ἔχοι καρπόν, μηδὲ φυτὸν αὐτῆς, μήτε ὅτου ἀκοῦσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῆς ἔχοι, οὐ πολὺ μὲν ῥᾷον γῆς πεῖραν λαμβάνειν παντὶ ἀνθρώπῳ ἢ ἵππου; πολὺ δὲ ῥᾷον ἢ ἀνθρώπου. οὐ γάρ ἐστιν ὅ τι ἐπὶ δόλῳ δείκνυσιν, ἀλλ' ἁπλῶς ἅ τε δύναται καὶ ἃ μή, σαφηνίζει τε καὶ ἀληθεύει. δοκεῖ δέ μοι ἡ γῆ καὶ τοὺς κακούς τε κἀγαθοὺς τῷ εὔγνωστα καὶ εὐμαθῆ πάντα παρέχειν, ἄριστα ἐξετάζειν. οὐ γὰρ ὥσπερ τὰς ἄλλας τέχνας τοῖς μὴ ἐργαζομένοις ἔστι προφασίζεσθαι, ὅτι οὐκ ἐπίστανται, γῆν δὲ πάντες οἴδασιν, ὅτι εὖ πάσχουσα, εὖ ποιεῖ. ἀλλ' ἡ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἐστὶ σαφὴς ψυχῆς κατήγορος κακῆς. ὡς μὲν γὰρ ἂν δύναιτο ἄνθρωπος ζῆν ἄνευ τῶν ἐπιτηδείων, οὐδεὶς τοῦτο αὐτὸς αὑτὸν πείθει. ὁ δὲ μήτε ἄλλην τέχνην χρηματοποιὸν ἐπιστάμενος, μήτε γεωργεῖν ἐθέλων, φανερὸν ὅτι κλέπτων ἢ ἁρπάζων ἢ προσαιτῶν διανοεῖται βιοτεύειν, ἢ παντάπασιν ἀλόγιστός ἐστι. μέγα δ' ἔφη διαφέρειν εἰς τὸ λυσιτελεῖν γεωργίαν καὶ μὴ λυσιτελεῖν, ὅταν ὄντων ἐργαστήρων καὶ πλειόνων, ὁ μὲν ἔχῃ τινὰ ἐπιμέλειαν, ὡς τὴν ὥραν ἐν ᾗ τὸ ἔργον οἱ ἐργάται ὦσιν· ὁ δὲ μὴ ἐπιμελῆται τούτου. ῥᾳδίως γὰρ ἀνὴρ εἷς παρὰ τοὺς δέκα διαφέρει, τῷ ἐν ὥρᾳ ἐργάζεσθαι, καὶ ἄλλος γε ἀνὴρ διαφέρει, τῷ πρὸ τῆς ὥρας ἀπιέναι. τὸ δὲ δὴ ἐᾶν ῥᾳδιουργεῖν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας

dens quiddam ad opera immisisse. Sic & belli duces, quorum interest ea curare quæ sunt sui muneris, non in eo inter sese differunt, quod alij alijs sententia sint meliores, uel deteriores, sed cura & diligentia. Nam quæ duces omnes, permultiq; priuati sciunt, ea nonnulli faciunt imperatores, alij negligunt: ut nullus est qui non intelligat, quum per hostium fines iter faciundum est, tutius esse milites instructos ordine procedere, quòd hoc modo, si opus sit optime dimicare possunt: sed alij agmen compositum ducunt, alij incompositum. Omnes optimum esse norunt, ante castra & diurnas & nocturnas custodias stationesque collocare: uerùm ut id fiat, dant operam quidam, alij nullam. Quòd si per angustias uiarum ducatur exercitus, nónne difficile est reperire qui nesciat esse commodius occupare locorum oportunitates? At uerò sunt qui diligenter occupant, sunt qui non occupant. Quinetiam dictitant omnes agriculturam stercore maximè iuuari: uident nullo negocio fieri, attamen cum planè sciant quomodo fiat, cumque facile sit multum conficere, alij congregandum curant, alij non item. Atqui Deus sublimis aquam præbet. Loci caui cœno limoque complentur. Terra uarium materiæ genus suppeditat. Cui serendum est, is humum purgare debet. Quæ uerruntur è medio, si in aquam deijciat, iam tempus ipsum conuertet in ea quibus letificatur ac pinguescit ager. Quæ materia, quæ terra in aqua stante non erit pro fimo? Quotaquæque medicaminis indiget terra, si humidior sementi, siccior salsiorque serendis arboribus accommodetur? Nullus est qui hæc nesciat, & ut educatur aqua fossis, ut terra salsa corrigatur, dum miscetur omnibus dulcibus, humidis, siccis. Sed istæ curæ sunt alijs, alijs uerò nequaquam. Quòd si quis ignoret omnino quid possit ferre tellus, nec sciat eius fructum nec stirpes cognoscere, nec ab aliquo ueritatem audire queat, nónne multò facilius tamen illi & omnibus ingenium terræ, quàm equi uel hominis experiri. Nihil enim subdole & falso præ se ferri, sed quæ potest, & quæ non, aperte uereque demonstrat. Illa, quòd omnia cognitu captuque facilia præbet, & bonos & malos patefacere optimè mihi uidetur. Non est enim quod se nescire causentur, ut qui cæteras artes non exercent. Nullus ignorat, illam, si quid acceperit beneficij, referre gratiam. Illa ne malæ mentis accusationem intendere manifestò uidetur? Hominem sine rebus necessarijs uiuere posse, nemo sibi ipse persuadet. Qui nec aliam nouit artem unde quæstum facere possit, nec arare terram uult, & agris operam dare, non dubium est quin aut furto, aut rapina, aut opera mendica uiuat, aut nulla ratione ducatur. Magni referre dicebat, an utilitatis fructum agricultura præberet, an nullum. Nam quum plures sunt operæ, alius curat ut in opere sint operarij, quum uocat & retinet hora. Hoc alius non facit. Facilè uir unus decem uincit, qui tempus laboris explet. alius ab eo distat, qui discedit ante tēpus. Permittere uerò ut totum diem

diem mala fide laborent homines, ac fraudētur, eò ualet, ut plus quàm dimidiũ totius operis extrahatur. Ut in itinere faciũdo ad stadia ducenta, quum stadijs centũ propter imparē celeritatē distant inter se duo uiatores, ambo iuuentute & ualetudine pares, quod alter facit ut cõcitacius feratur, alter animo remisso captat otiũ, & ad fontes ac sub umbris quiescit, circumspectat, molles uenatur auras: sic et in operibus longè distant ac differũt effectu, qui dant operã ut ministri et mercenarij frugi sint, ac minimè dissoluti: & qui nõ solum non hoc faciunt, sed & inueniunt occasiones intermittendi laboris, sinuntq; suos agere mala fide, & inertiæ indulgere. Hoc autem bene laborare, aut malè rem curare, tã differt, quàm aut perfecte labori incumbere, aut penitus in ocio languescere. Si qui fodiunt uinetum, ut abiecta materia puræ sint uites, sic fodiant, ut herbarum sylua maior uberiorq; fiat, quî potes aliquid actum esse confirmare, & agrum cultum dicere? Hæc igitur domos magis dissipant, quàm nimia negotij gerendi inscitia. Nam cùm expletur impensa, opera uerò non explentur, ut percipiatur utilitas ad faciundũ sumptum, non est cur iam mirere si pro diuitijs pauperies & egestas inuehatur. His autem qui studio ac diligentia ualent, & frugi sunt agricolæ, non mediocriter utilem et efficacem faciẽdi quæstus ab agricultura pater et exercuit ipse & me docuit artē. Is non sinebat unquam fundum cultũ comparari, sed quisquis aut negligẽtia possessorũ aut tenuitate facultatũ incultus inconsitusq; esset, ut emeretur admonebat. Dicebat enim, prædia culta uenire pluris & incrementum non capere: quibus autem nihil esset accessionis, haud similes afferre uoluptates existimabat: sed omne prædiũ et omne pecus cui accederet amplificatio, maximæ esse domino lætitiæ arbitrabatur. Nihil uerò plus habet accessionis quàm fundus ex inculto & infœcũdo cultus et ferax omniũ rerum factus. Ne dubita Socrates, quin nos iam effecerimus ut fundi multò maioris sint precij, quàm quãti primò fuerũt. Hæc, inquit, adeò frugifera meditatio: adeò captu facilis, ut tu qui nũc audisti, nõ aliter ac ego sciẽs abeas, et aliũ si uelis, docere possis. Pater meus nec id ab alio didicit, nec solicitus inuenit, sed quũ esset agriculturæ laborisq; cupidus, talē se fundũ cupiuisse dicebat, ut haberet quod ageret, et unà cũ utilitate uoluptatē perciperet. Erat enim suapte natura, ut mihi uidetur, omnium Atheniensiũ studiosissimus agriculturæ. Hæc quũ dixisset, hominem interrogaui: Quos pater agros excoluisset, eósne tenebat omneis, an etiam uendebat si grandē pecuniã inuenisset? Vendebat sane inquit, sed alium cõtinuò mercabatur incultũ, propterea quòd desiderio laborãdi tenebatur. Narras Ischomache patrem agri colẽdi uerè studiosum, ac duce natura tam ruris amantē, quàm t[illegible]i cupidi sunt mercatores. Hi quòd frumentũ maximè petũt, ubi magnam esse copiã audierũt: eò nauigãt. Aegeum, Euxinũ, Siculũ pontũ trajciunt. Deinde quũ cœperunt quàm potuerunt plurimũ, pelago uehũt impositum nauigio quo uehũtur ipsi. Quum fuerit opus argento,

ἡμέρας τοὺς ἀνθρώπους, ῥᾳδίως τὸ ἥμισυ διαφέρει τοῦ ἔργου παντός. ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς ὁδοιποιίαις παρὰ στάδια διακόσια ἔστιν, ὅτε τοῖς ἑκατὸν σταδίοις διήνεγκαν ἀλλήλων ἄνθρωποι περὶ τάχα ἀμφότεροι καὶ νέοι ὄντες καὶ ὑγιαίνοντες. ὅταν ὁ μὲν πράσσῃ, ἐφ' ὥπερ ὥρμηται βαδίζων. ὁ δὲ ῥᾳστωνεύῃ τῇ ψυχῇ, καὶ παρὰ κρήναις καὶ ὑπὸ σκιαῖς ἀναπαυόμενός τε καὶ θεώμενος, καὶ αὔρας θηρεύων μαλακάς. οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις πολὺ διαφέρουσιν εἰς τὸ ἀνύτειν οἱ πράττοντες, ἐφ' ὥπερ τεταγμένοι εἰσί, καὶ οἱ μὴ πράττοντες, ἀλλ' εὑρίσκοντες προφάσεις τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι, καὶ ἐώμενοι ῥᾳδιουργεῖν. τὸ δὲ δὴ καὶ τὸ καλῶς ἐργάζεσθαι ἢ κακῶς ἐπιμελεῖσθαι, τοῦτο δὴ τοσοῦτον διαφέρει, ὅσον ἢ ὅλως ἐργάζεσθαι, ἢ ὅλως ἀργὸν εἶναι. ὅταν σκαπτόντων ἵνα ὕλης καθαραὶ αἱ ἄμπελοι γένωνται, οὕτω σκάπτωσιν, ὥστε πλείω καὶ καλλίω τὴν ὕλην γίγνεσθαι, πῶς οὕτως οὐκ ἀργὸν ἂν φήσαις εἶναι; τὰ οὖν συντρίβοντα τοὺς οἴκους πολὺ μᾶλλον ταῦτά ἐστιν, ἢ αἱ λίαν ἀνεπιστημοσύναι. τὸ γὰρ τὰς μὲν δαπάνας χωρεῖν ἐντελεῖς ἐκ τῶν οἴκων, τὰ δὲ ἔργα μὴ τελεῖσθαι λυσιτελούντως πρὸς τὴν δαπάνην, ταῦτα οὐκέτι δεῖ θαυμάζειν, ἐὰν ἀντὶ τῆς περιουσίας ἔνδειαν παρέχηται. τοῖς γε μέντοι ἐπιμελεῖσθαι δυναμένοις καὶ συντεταμένως γεωργοῦσιν, ἀνυτικωτάτην χρημάτισιν ἀπὸ γεωργίας καὶ αὐτὸς ἐπετήδευσε, καὶ ἐμὲ ἐδίδαξεν ὁ πατήρ. οὐδέποτε γὰρ εἴα χῶρον ἐξειργασμένον ὠνεῖσθαι. ἀλλ' ὅστις ἢ δι' ἀμέλειαν, ἢ δι' ἀδυναμίαν τῶν κεκτημένων καὶ ἀργὸς καὶ ἀφύτευτος εἴη, τοῦτον ὠνεῖσθαι παρῄνει. τοὺς μὲν γὰρ ἐξειργασμένους ἔφη καὶ πολλοῦ ἀργυρίου γίγνεσθαι, καὶ ἐπίδοσιν οὐκ ἔχειν. τοὺς δὲ μὴ ἔχοντας ἐπίδοσιν, οὐδὲ ἡδονὰς ὁμοίας ἐνόμιζε παρέχειν. ἀλλὰ πᾶν κτῆμα καὶ θρέμμα τὸ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἰόν, τοῦτο καὶ εὐφραίνειν μάλιστα ᾤετο. οὐδὲν οὖν ἔχει πλείονα ἐπίδοσιν, ἢ χῶρος ἐξ ἀργοῦ πάμφορος γιγνόμενος. εὖ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅτι τῆς ἀρχαίας τιμῆς πολλαπλασίου χώρους ἀξίους ἡμεῖς ἤδη ἐποιήσαμεν. καὶ τοῦτο, ὦ Σώκρατες, ἔφη, οὕτω μὲν πολλοῦ ἄξιον τὸ ἐνθύμημα, οὕτω δὲ καὶ μαθεῖν ῥᾴδιον, ὥστε νυνὶ ἀκούσας, σὺ τοῦτο ἐμοὶ ὁμοίως ἐπιστάμενος ἄπει, καὶ ἄλλον διδάξεις ἐὰν βούλῃ. καὶ ὁ ἐμὸς δὲ πατὴρ οὔτε ἔμαθε παρ' ἄλλου τοῦτο, οὔτε μεριμνῶν εὗρεν. ἀλλὰ διὰ τὴν φιλογεωργίαν καὶ φιλοπονίαν, ἐπιθυμῆσαι ἔφη τοιούτου χωρίου, ὅπως ἔχοι ὅτι ποιοῖ ἅμα καὶ ὠφελούμενος ἥδοιτο. ἦν γάρ τοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, φύσει ὡς ἐμοὶ δοκεῖ φιλογεωργότατος Ἀθηναίων ὁ ἐμὸς πατήρ. καὶ ἐγὼ μέντοι ἀκούσας τοῦτο, ἠρόμην αὐτόν· πότερα δέ, ὦ Ἰσχόμαχε, ὁπόσους ἐξειργάσατο χώρους ὁ πατὴρ πάντας ἐκέκτητο, ἢ καὶ ἀπεδίδοτο, εἰ πολὺ ἀργύριον εὑρίσκοι; καὶ ἀπεδίδοτο νὴ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀλλὰ ἄλλον τοι εὐθὺς ἀντεωνεῖτο ἀργόν, διὰ τὴν φιλεργίαν. λέγεις, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, τῷ ὄντι φύσει τὸν πατέρα φιλογεωργὸν εἶναι, οὐδὲν ἧττον ἢ οἱ ἔμποροι φιλόσιτοί εἰσι. καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν τὸν σῖτον, ὅπου ἂν ἀκούσωσι πλεῖστον εἶναι, ἐκεῖσε πλέουσιν ἐπ' αὐτόν, καὶ Αἰγαῖον καὶ Εὔξεινον καὶ Σικελικὸν πόντον περῶντες. ἔπειτα δὲ λαβόντες ὁπόσον δύνανται πλεῖστον, ἄγουσιν αὐτὸν διὰ τῆς θαλάττης, καὶ ταῦτα εἰς τὸ πλοῖον ἐνθέμενοι, ἐν ᾧπερ αὐτοὶ πλέουσι. καὶ ὅταν δεηθῶσιν ἀργυ-

ἀργυρίου, οὐκ εἰκῆ αὐτὸν ὅπου ἂν τύχωσιν ἀπέβαλον,
ἀλλ' ὅπου ἂν ἀκούσωσι τιμᾶσθαί τι μάλιστα τὸν σῖτον,
καὶ περὶ πλείστου αὐτὸν ποιῶνται οἱ ἄνθρωποι, τούτοις
αὐτὸν ἄγοντες παραδιδόασι. καὶ ὁ σός δὲ πατήρ, οὕτω
πως ἔοικε φιλογέωργος εἶναι. πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχό-
μαχος· σὺ μὲν παίζεις, ἔφη, ὦ Σώκρατες. ἐγὼ δὲ καὶ
φιλοικοδόμους νομίζω οὐδὲν ἧττον, οἵτινες ἂν ἀποδι-
δῶνται ἐξοικοδομοῦντες τὰς οἰκίας, εἶτ' ἄλλας οἰκο-
δομοῦσι. νὴ Δία ἐγὼ δέ γε σοί, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἐπομό-
σας λέγω, ἦ μήν, πιστεύειν σοι φύσει νομίζειν φιλεῖν ταῦ-
τα πάντα, ἐφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι νομίζωσιν. ἀτὰρ ἐννοῶ
γε, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ὡς εὖ τῇ ὑποθέσει ὅλον τὸν λόγον
βοηθοῦντα παρέσχησαι. ὑπέθου γὰρ τὴν γεωργικὴν τέχ-
νην πασῶν εἶναι εὐμαθεστάτην. καὶ νῦν ἐγὼ ἐκ πάντων
ὧν εἴρηκας, τοῦτο οὕτως ἔχειν παντάπασιν ὑπὸ σοῦ ἀνα-
πέπεισμαι. νὴ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος· ἀλλὰ τόδε τοι, ὦ
Σώκρατες, τὸ πάσαις κοιναῖς ταῖς πράξεσι, καὶ γεωρ-
γικῇ καὶ πολιτικῇ, καὶ οἰκονομικῇ, καὶ πολεμικῇ, τὸ
ἀρχικὸν εἶναι. τοῦτο δὴ συνομολογῶ σοι ἐγώ, πολὺ διαφέ-
ρειν γνώμῃ τοὺς ἑτέρους τῶν ἑτέρων. οἷον καὶ ἐν τριήρει,
ἔφη, ὅταν πελαγίζωσι, καὶ δέῃ περᾶν ἡμερινοὺς πλοῦς
ἐλαύνοντας. οἱ μὲν τῶν κελευστῶν δύνανται τοιαῦτα λέ-
γειν καὶ ποιεῖν, ὥστε ἀκονᾶν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων,
εἰς τὸ ἐθελοντὰς πονεῖν. οἱ δὲ οὕτως ἀγνώμονές εἰσιν, ὥς-
τε πλεῖον ἢ ἐν διπλασίῳ χρόνῳ τὸν αὐτὸν ἀνύτουσι πλοῦν,
καὶ οἱ μὲν ἱδροῦντες καὶ ἐπαινοῦντες ἀλλήλους, ὅ,τι κε-
λεύων, καὶ οἱ πειθόμενοι ἐκβαίνουσιν. οἱ δὲ ἀνιδρωτὶ
ἥκουσι, μισοῦντες τὸν ἐπιστάτην καὶ μισούμενοι. καὶ τῶν
στρατηγῶν ταύτῃ διαφέρουσιν, ἔφη, οἱ ἕτεροι τῶν ἑτέ-
ρων. οἱ μὲν γὰρ οὔτε πονεῖν ἐθέλοντας οὔτε κινδυνεύειν
παρέχονται, πείθεσθαί τε οὐκ ἀξιοῦντας οὐδ' ἐθέλοντας,
ὅσον μὴ ἀνάγκη ἦ, ἀλλὰ καὶ μεγαλυνομένους ἐπὶ τῷ ἐν-
αντιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι. οἱ δὲ αὐτοὶ οὔτοι οὐδ' αἰσχύνεσθαι
ἐπισταμένους παρέχουσιν, ἤν τι τῶν αἰσχρῶν συμβαίνῃ.
οἱ δ' αὖ θεῖοι καὶ ἀγαθοὶ ἐπιστήμονες ἄρχοντες τοὺς αὐτοὺς
τούτους, πολλάκις δὲ καὶ ἄλλους παραλαμβάνοντες, αἰσχυνο-
μένους τε ἔχουσιν, αἰσχρόν τι ποιεῖν, καὶ πείθεσθαι οἰομέ-
νους βέλτιον εἶναι, καὶ ἀγαλλομένους τῷ πείθεσθαι ἕνα
ἕκαστον, καὶ σύμπαντας πονεῖν ὅταν δέῃ, οὐκ ἀθύμως
πονοῦντας. ἀλλ' ὥσπερ ἰδιώταις ἔστιν, οἷς ἐγγίγνεται φι-
λοπονία τις, οὕτω καὶ ὅλῳ τῷ στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγα-
θῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται, καὶ τὸ φιλοπονεῖν καὶ τὸ φιλοτι-
μεῖσθαι ὀφθῆναι, καλόν τι ποιοῦντας ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος.
πρὸς ὅντινα δ' ἂν ἄρχοντα διατεθῶσιν οὕτως οἱ ἑπόμενοι,
οὗτοι δὴ ἐρρωμένοι γε ἄρχοντες γίγνονται, οὐ μὰ Δί' οὐχ
οἳ ἂν αὐτῶν ἄριστα τὸ σῶμα τῶν στρατιωτῶν ἔχωσι καὶ
ἀκοντίζωσι καὶ τοξεύωσιν ἄριστα, καὶ ἵππον ἔχοντες
ἄριστον, ὡς ἱππικώτατα ἢ πελταστικώτατα προκινδυ-
νεύουσιν, ἀλλ' οἳ ἂν δύνωνται ἐμποιῆσαι τοῖς στρατιώ-
ταις ἀκολουθητέον εἶναι, καὶ διὰ πυρὸς καὶ διὰ παντὸς κιν-
δύνου, τούτους δὴ δικαίως ἄν τις καλοίη μεγαλογνώμο-
νας, ᾧ ἂν ταῦτα γιγνώσκοντες πολλοὶ ἕπονται, καὶ με-
γάλῃ χειρὶ εἰκότως οὗτος λέγοιτο πορεύεσθαι, οὗ ἂν τῇ
γνώμῃ, πολλαὶ χεῖρες ὑπηρετεῖν ἐθέλωσι. καὶ μέγας τῷ
ὄντι οὗτος ἀνήρ, ὃς ἂν μεγάλα δύνηται, γνώμῃ διαπρά-
ξασθαι μᾶλλον ἢ ῥώμῃ. οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις ἔργοις. ἄν
τε

argento, non temere & inconsulto quocunq; fors
tulit auehunt, & quasi abyciunt: sed ubi audierint
esse qui plurimi liceantur, magnoq; mercentur, eò
ferunt, & emptoribus tradunt. Sic quodammodo
pater tuus auide sequebatur agriculturam, et inde
quæstum uenabatur. Iocaris Socrates: Ego, inquit,
nihilo minoris studiosos ædificãdi facio, qui domos
extruunt, uendũt, alias deinde moliũtur. Iureiuran
do sine ulla dubitatione tibi confirmo Ischomache,
adduci me ut tibi credam, ac putẽ mortaliũ genus
amare & persequi omnia quæ sibi usui futura arbi
tratur. Considero quàm bene proposito congruen
tem omnem præsliteris orationẽ. Proposueras ar-
tem colendi ruris omniũ facillimã esse discẽti. Nũc
ego prorsus omnibus tuis uerbis adductus, sic esse
rẽ nõ dubito. Sic est, inquit Ischomachus. At, quod
est omnibus actionibus, agriculturæ, sciẽtiæ ciuili,
œconomiæ, arti militari cõmune, expetendũ est, ut
sis imperãdi peritus. Hoc tibi quidẽ assentior, alios
alijs esse mẽte præstantiores, ut in triremi si mare
asperũ trajciatur, & homines qui nauigia impel-
lunt, & remis uelisq; subministrant, penetrare sit
necesse: alij quorũ iubere & hortari munus est, ea
dicere & facere possunt, quæ animos exacuunt &
incitãt ad suscipiendũ laborẽ: alij sic imperiti sunt
& incõpositi, ut uix altero tãto tẽpore eundẽ ex-
pleant cursum. Sudant illi, & in egressu qui iubet,
eos qui dicto sunt audientes, laude persequitur. qui
parent, iubentẽ uicissim laudãt. Hi uerò nullo sudo-
re appellũt nauẽ, odere præfectum, præfectus illos.
Sic et imperatores inter se differũt. Alij nõ ita suos
regere possunt, & allicere, ut laborare, pericula
subire, nisi quantũ sit necessariũ, obtemperare ue-
lint: sed ita reddũt affectos, ut si aduersentur impe-
ranti, magnũ quiddã ac præclarũ facere uideãtur.
Isti quoq; non sic milites instituũt, ut dedecus fuge
re sciant, & si quid accidat turpe, uerecundia mo-
ueri. Alij contrà boni duces, periti, diuini, quum su
sceperunt eosdem & alios sæpius, sic erudiunt, ut
aliquid turpe committere uereãtur, ut parêre me-
lius esse putent, & unũquenq; audientem esse dicto
gaudeant, ut uniuersi nõ inuitè, si opus sit, laborem
sustineãt. Sed ut singulis quibusdam amor quidam
laborandi innascitur, sic & toti exercitui sub bo-
nis ducibus agendi cupiditas ingignitur, & hono-
ris ingens studium, quo accensi milites aliquid age
re præclarè, & à duce uideri cupiunt. In quoscun-
que sic affecti sunt animo comites, ita fiunt ualidi
robustiq; duces, non illi quidem, qui corpus habent
firmissimum celerrimumq;, qui telis & sagittis
optimè pugnant, qui equum nacti præstantissimum,
ut fortissimos equites aut scutatos insignes decet,
offerunt se periculis: sed qui eo inducunt militum
animos, ut uel per ignem uel omne periculum se-
quendum putent, eos meritò duces acris ingenij
magniq; uiros dicere licet: quos qui norunt, mul-
ti sequuntur: quos ire magna manu iure dicunt,
ut quorum prudentiæ consilioq; multæ manus ser-
uire uelint. Magni reuera tales uiri, qui res ma-
gnas non tam uiribus corporis quàm sapiẽtia men
tis gerere possunt. Sic & in priuatis rebus, siue
procu-

procurator siue præfectus sit institutus, qui promptos, alacres, frugi, aßiduos poßit efficere suos, is sane rem auget, multasq; parat facultates. Si dominus qui operarium malum maximè punire, diligentem præmio donare potest, inuiserit opus, & apparuerit, & eum minimè uereantur ij qui dant operas, haud equidem uirum probem: sed eum, cuius aspectu mouebuntur opifices: sic ut quisque uires concipiat, certatim laboret, optima gloria ducatur: aliquid habere regiæ uirtutis affirmabo. Hoc maximum est (ut mihi detur) tum in omni re ubi quid ab hominibus conficitur, tum in agricultura. Non enim qui semel id quod dico uiderit audieritue, discet, sed bono rectori futuro opus esse cum disciplina & indole bona iudico, tum maximè uirtute diuina: quandoquidem non hoc totum bonum prorsus humanum mihi uidetur esse, sed etiam diuinum, planè & apertè uolentibus imperare. Dij miserentur eorum qui sapientia ac moderatione uera præditi sunt: & ut censeo, tyrannidem in inuitos dant ijs quos tali uita dignos esse duxerint, qualis est Tantali, qui apud inferos æternum tempus agere dicitur, metuens ne bis intereat.

τις ἐπίτροπος ᾖ ὁ ἐφεστηκὼς, ἄν τε καὶ ἐπιστάτης ὃς ἂν δύνανται, προθύμοις καὶ ἐντεταμένους παρέχεσθαι εἰς τὸ ἔργον καὶ συνεχεῖς, οὗτοι δὴ οἱ ἀνύτοντές εἰσιν ἐπὶ τἀγαθὰ, καὶ πολλὴν τὴν περιουσίαν ποιοῦντες. τοῦ δὲ δεσπότου ἐπιφανέντος, ὦ Σώκρατες, ἔφη, ἐπὶ τὸ ἔργον, ὅστις δύναται, καὶ μέγιστα βλάψαι τὸν κακὸν τῶν ἐργατῶν, καὶ μέγιστα τιμῆσαι τὸν πρόθυμον, εἰ μηδὲν ἐπίδηλον ποιήσουσιν οἱ ἐργάται, ἐγὼ μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν ἀγαίμην, ἀλλ' ὃν ἂν ἰδόντες κινηθῶσι, καὶ μένος ἑκάστῳ ἐμπίσῃ τῶν ἐργατῶν καὶ φιλονικία πρὸς ἀλλήλους, καὶ φιλοτιμία κρατίστη οὖσα ἑκάστῳ, τοῦτον ἐγὼ φαίην ἂν ἔχειν τι ἤθους βασιλικοῦ. καὶ ἔστι τοῦτο μέγιστον ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ, ὅπου τι δι' ἀνθρώπων πράττεται. καὶ ἐν γεωργίᾳ δὲ οὐ μέντοι μὰ Δία τοῦτό γε ἔτι ἐγὼ λέγω ἰδόντα μαθεῖν εἶναι, οὐδ' ἅπαξ ἀκούσαντα, ἀλλὰ καὶ παιδείας δεῖν φημι, τῷ ταῦτα μέλλοντι δυνήσεσθαι. καὶ φύσεως ἀγαθῆς ὑπάρξαι, καὶ τὸ μέγιστον δὴ θεῖον γενέσθαι. οὐ γὰρ πάνυ μοι δοκεῖ, ὅλον τουτὶ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον εἶναι, ἀλλὰ θεῖον τὸ ἐθελόντων ἄρχειν σαφῶς δέδοται τοῖς ἀληθινῶς σωφροσύνῃ τετελεσμένοις. τὸ δὲ ἀκόντων τυραννεῖν, διδόασιν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὓς ἂν ἡγῶνται ἀξίους εἶναι βιοτεύειν, ὥσπερ ὁ Τάνταλος ἐν ᾅδου λέγεται τὸν ἀεὶ χρόνον διατρίβειν, φοβούμενος μὴ δὶς ἀποθάνῃ.

AD SAPIENTISSIMVM AC SANCTVM VIRVM D. NICOLAVM S. R. ECCLESIAE CARDINALEM, FRANCISCI PHILELPHI PRAEFATIO, IN XENOPHONTIS ORATIONEM DE REGIS AGESILAI LACEDÆMONIORUM LAUDIBUS.

ADMONVIT me superior Lacedæmoniorum respublica, quam à sapientißimo Lycurgo illo constitutam Socraticus Xenophon immortalitati literarum commendarat, ut & Agesilai laudationem, quam idem disertißimè ac pene diuinè scriptitasset, ad latinos traducerē. Idq; cū ob alias à me rationes factum est, humanißime pater, tum ob eam potißimum, ut quod ipse perspicue noscis, cæteri non ignorent, solere ex bonis & institutis & legibus uiros etiam effici meliores clarioresq;. Itaq; Agesilaus ipse Spartiatarum rex cum Lycurgi instituta die noctéq; animo uolutaret, atq; singula eius non facta modò, uerumetiam dicta crebra meditatione studioq; tractaret, id est, pro singulari sua tum sapientia, tum animi magnitudine consequutus, ut & patriæ maximopere prodesset, & æternitatis nomen suo nomini uendicaret. Accedit ad rem, quod rebus te priscis delectari, illisq; clarißimis, non me præterit. Etenim ingenuus animus & excelsus, magnarum item illustriumq; rerum suauitate perfunditur. Maiorum quidem laudationes sunt præmia uirtutis, & rectè faciundi proposita posteris exempla quædam. Quis enim omnium est, qui cum summam iustitiam, insignem prudentiam, sapientiam singularem, egregiamq; præterea animi grauitatem, cōstantiam, modestiam, continentiā, humanitatem, magnificentiam, comitatem, gratitudinem, pietatem, ac omnis deniq; uirtutum cœtus in Agesilao floruisse perspexerit, non & illum uel mortuum mirifice diligat, eamq; mente uoluptatem percipiat, qua nulla sit propè iucundior, nulla maior? Quód cùm omnibus auditu pergratum sit, longè his tamen & gratius arbitror & suauius, qui ueluti tu, Pater modestißime, immortales uirtutes tuas in aliorū uirtutibus memorari simul & laudari cognouerint. Nos uerò qui probitatis nomen atq; splendorem quasi tyrones appetimus, perinde ac si ideam aliquam intuemur uos tales uiros, & imitari cogimur. Sed in hac traductione id mihi molestum fuit, quod non huiusmodi hæc oratio diuina apud nostros appareat, qualis apud Græcos effulget, & tanquam sol aliquis irradiat. Quis enim musam Atticam (ita nanque Xenophontem prisci cognominarunt) dicendo apud nostros expreßerit? Quis talem hanc Agesilai laudationem, quam ipse etiam eloquentiæ deus Cicero, pluribus in locis & unicè laudauit, & maiorem in modum admiratus est, ulla dicendi arte, ullo ingenio, ulla demum exercitatione, pro dignitate interpretari se posse uel crediderit, uel sperarit? Et si quis fortasse id se posse dixerit, hoc certè de me fateri facinus esse dixerim. Proinde omnes norint, sensa modò, si quid aliud limatius politiusue apparuerit, Xenophontis illius esse, dictionem autem nostram. & ingenium & peritiam interpreti potius, quàm fidem & diligentiam defuisse. Vale.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ῬΗΤΟΡΟΣ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΝ ΤΩΝ [illegible] βασιλέα.

Οἶδα μὲν ὅτι τῆς ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης, οὐ ῥᾴδιον ἄξιον ἔπαινον γράψαι, ὅμως δ' ἐγχειρητέον. οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι, εἰ ὅτι τελέως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτον οὐδὲ μειόνων ἂν τυγχάνοι ἐπαίνων. περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ, τί ἄν τις μεῖζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι, ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὁπόστος ἀφ' ἡρακλέους ἐγένετο. καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις, ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταύτῃ γ' ἄν τις ἔχοι καταμέμψασθαι αὐτούς, ὡς βασιλεύουσι μέν, πόλεως δὲ τῆς ἐπιτυχούσης. ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντιμότατον, οὕτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη. ὥστε οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσι. τῇδέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινέσαι τήν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ. ἥ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ προτετιμῆσθαι αὐτοὺς ἐπεχείρησε καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οἵ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν ἢ ἐφ' οἷσπερ ἐξ ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον. τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδιασπάστως, οὔτε δημοκρατία, οὔτε ὀλιγαρχία, οὔτε τυραννίς, οὔτε βασιλεία. αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχὴς βασιλεία. ὡς γε μὴν καὶ πρὶν ἄρξαι ἄξιος τῆς βασιλείας ἐδόκει εἶναι ἀγησίλαος, τάδε τὰ σημεῖα. ἐπεὶ γὰρ ἆγις βασιλεὺς ὢν ἐτελεύτησεν, ἐρισάντων περὶ τῆς ἀρχῆς λεωτυχίδα μέν, ὡς ἄγιδος ὄντος υἱοῦ, ἀγησιλάου δέ, ὡς ἀρχιδάμου, κρίνασα ἡ πόλις ἀνεπικλητότερον εἶναι ἀγησίλαον καὶ τῷ γένει καὶ τῇ ἀρετῇ, τοῦτον ἐστήσατο βασιλέα. καίτοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ πόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου γέρως ἀξιωθῆναι, ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται τῆς γε πρὶν ἄρξαι αὐτὸν ἀρετῆς; ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο, νῦν διηγήσομαι. ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τοὺς τρόπους αὐτοῦ κάλλιστα νομίζω καταδήλους ἔσεσθαι. ἀγησίλαος τοίνυν ἔτι μὲν νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας. ἄρτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ πέρσης, ἀθροίζων καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν πολὺ στράτευμα, ὡς ἐπὶ τοὺς ἕλληνας. βουλευομένων δὲ περὶ τούτων λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, ἀγησίλαος ὑπέστη, ἐὰν δῶσιν αὐτῷ πεντήκοντα μὲν σπαρτιατῶν, τρισχιλίους δὲ νεοδαμώδεις, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαβήσεσθαι εἰς τὴν ἀσίαν, καὶ πειράσεσθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἢ ἂν πολεμεῖν βούληται ὁ βάρβαρος, ἀσχολίαν αὐτῷ παρέξειν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς ἕλληνας. εὐθὺς μὲν οὖν πολλοὶ πάνυ ἠγάσθησαν, αὐτὸ τοῦτο ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ πέρσης πρόσθεν ἐπὶ τὴν ἑλλάδα διέβη, ἀντιδιαβῆναι ἐπ' αὐτόν. τό τε αἱρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον ἢ ὑπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ τἀκείνου δαπανῶντα βούλεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν ἑλλήνων πολεμεῖν. κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο

μὴ

XENOPHONTIS DE AGESILAI REGIS LACEDAEMONIORUM LAUDIBUS oratio, Franc. Phil. interp.

Scio equidem, Agesilai uirtutem atq; gloriã, nõ facile scribẽdo laudari pro dignitate posse, nihilo tamen minus id mihi muneris aggrediendũ existimaui. Nõ enim rectè se res habeat, si quoniã ad summũ usq; uir probus fuerit, eò nõ nisi summis cum laudibus prosequi liceat. De ipsius igitur generis præstãtia, quid aut maius aut pulchrius dicere quisquã habeat, quàm, quod etiã & hoc tẽpore celebratur, quotus maximè inter illustres maiores suos ab ipso usq; Hercule excellerit: neq; illos quidem priuatos homines, sed ex regib. natos, et ipsos reges: Atqui neq; hoc eos quisquã uituperarit, qđ imperãt illi quidè, sed obscuræ cuiquã uulgariq; urbi imperãt. Quin ueluti ipsorũ genus cæteros suæ patriæ antecit, ita & urbs ipsa in Græcia in primis floret: quare nõ in secũdis principatũ seruãt, sed ipsis hi ducib. planè præsunt. Sic igitur ipsius unà et patria et genus laudetur oportet. Nã neq; ciuitas illorũ unquã honori inuidẽs, suũ rescindere regnũ molita est: neq; reges maiora q̃ ab imperandi acceptissent initijs, unquã cupierũt. At neq; ullius unquã alius principatus neq; in populari, neq; in paucorum, neq; in tyrãnico, neq; in regio dominatu firmus omnino incõcussusq; pdurauit, hoc uerò solũ imperiũ perpetuũ permanet. Quòd aũt Agesilaus antequã regnare occœpisset, dignus esse regno uidebatur, hæc sunt argumẽta. Nã posteaq̃ Agis rex diẽ obijt, Leotychida Agesilaoq; de imperio cõtendentib. altero quidè ut Agidis, hoc uerò ut Archidami filio: ubi Agesilaũ ciuitas tũ genere, tũ uirtute illustriorẽ esse diiudicasset, hũc regem decreuit, atq; potẽtißima in urbe honore pulcherrimo à uiris optimatibus insigniri. quib. etiã cõiecturis apparet, quãta is cũ adhuc priuatus esset, uirtute claruerit. Quæ uerò gesta imperio ab illo sunt, iã enarrabo. Ex ipsis etenim rebus gestis, eius mores, ut arbitror, optimè elucebunt. Agesilaus cum iuuenis adhuc esset, rex creatur. Qui cum modò regnare cœpisset, nunciatur Persarũ regẽ permagnas cogere aduersus Græcos nauales ac pedestres copias: quibus de rebus Lacedæmonijs simul & socijs consultãtibus suggerit Agesilaus, pollicetur͡q;, si ex Spartiatis dederint sibi quinquaginta uiros, et ex reliquo libero populo tria millia, ex socijs autẽ ad sex millia, se in Asiã traiecturũ, periculũq; facturũ cõstituendæ pacis: uel si bellũ Barbarus maluerit, negociũ ei præbiturũ quò minus in Græcos expeditiones agat. Itaq; permulti cõtinuò illũ admirabãtur, quòd hoc ipsum cõcupierit, antequã Perses in Græciam trãsmiserit, aduersus cũ traijcere, et eligeret potius ut occurrẽs, q̃ ut sustinẽs ei repugnaret, malletq; ut illius quàm Græcorũ cõsumendo belligeraret. Id autẽ omniũ pulcherrimũ iudicabatur, quod

 non

non de Græcis certamen, sed de Asia constitueret. Itaq; postea quàm assumptis copijs enauigasset, qui clarius ostendere quisquam posset, an rem militarem prudenter & scite gesserit, quàm si eius res gestas enarrari? Hæc ergo prima eius in Asia gesta sunt. Tissaphernes quidem Agesilao iuratus est, si inducias secum fecerit ad nunciorum usque reditum, quos ad regem mitteret, effecturum se ut Græciæ in Asia urbes sui iuris relinquerentur. Agesilaus verò contra iuratus est, fœdera sese sine dolo ad tres usque menses obseruaturum. Sed Tissaphernes quæ iurarat ementitur. Nam pro faciunda pace, magnum præter eum quem prius habebat exercitum aduocauit à rege. quæ Agesilaus tametsi accepisset, in fœderibus tamen perstitit. Atque hoc primum rectè gestum ab illo existimo, quòd & Tissaphernem periurum ostendens, reddidit infidum omnibus: & se contrà primum iusiurandi obseruatorem, tamen nihil contra fœdera mentientem demonstrans, effecit ut & Græci & Barbari audacter secum si quid ipse uellet conuenirent. Cùm uerò Tissaphernes ob deductum exercitum plurimum elatus animo bellum Agesilao indixisset, ubi minus ex Asia abiret, cùm alij socij, tum ipsi qui aderant Lacedæmonij, uehementer manifesteq; angebantur, utpote qui putarent præsentes Agesilai uires regis apparatu minoris esse. Sed Agesilaus læta admodum fronte nunciare Tissapherni oratores iussit, se illi permultas habere gratias, quòd usus periurio sibi quidē immortales deos hostes reddidisset, Græcis autem socios effecisset. Deinde uerò confestim milites ut se ad bellandum parent monet, exhortaturque: & urbibus ad quas ire necesse erat in Cariam bellum inferenti, commeatum comparare iubet. Scripsit præterea & Ionibus, & Aeolijs, & Hellespontijs, ut ad se Ephesum auxilia mitterent. Tissaphernes autem, tum quoniam Agesilaus equitem non haberet, Caria uerò est equitatu difficilis: tum quia eum contra sese propter fraudem iratum opinabatur, non absurdè ratus contra suam domum facturum illum in Cariam impetum, omnes pedestres copias illuc transportauit, equites uero ad campos Mæandri circūduxit. Censebat enim se satis posse Græcos equite obruere, priusquā ad difficiles equitatui locos peruenirēt. At Agesilaus nō in Cariā, sed illico inde uersus in Phrygiam pergit: & qui in itinere exercitus occurrebāt assumens, omnium dux & urbes diruit, et insperatò adorsus pergrandes pecunias capit. Dignum & hoc quoq; disciplina rei militaris uisum est, quòd posteaquam bellum inductum est, ac diripere fasq; & ius ex illis fuit, puerum Tissaphernē decipiēdo demonstrauit, amicos autem prudēter locupletare uisus est. Nā cùm ob multarū prædam rerum omnia pariter uili precio uenirent, admonuit amicos ut emerent, inquiens se propediem ad mare cum exercitu descensurum. His uerò qui prædam uenundarent, iussit ut scribentes quanti quid emerint, res illis traderent: quare neque quicquam eius amici prius persoluentes, neq; rempublicā detrimento afficientes, cuncti quam-

μὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι. ἐπεί γε μὴν λαβὼν τὸ στράτευμα ἐξέπλευσε, πῶς ἄν τις σαφέστερον ἀποδείξειεν ὡς ἐστρατήγησεν, ἢ εἰ αὐτὰ διηγήσαιτο ἃ ἔπραξεν; ἐν τοίνυν τῇ Ἀσίᾳ ἥδε πρώτη πρᾶξις ἐγένετο. Τισσαφέρνης μὲν ὤμοσεν Ἀγησιλάῳ, εἰ σπείσαιτο ἕως ἔλθοιεν οὓς πέμψειε πρὸς βασιλέα ἀγγέλους, διαπράξεσθαι αὐτῷ ἀφεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας. Ἀγησίλαος δὲ ἀντώμοσε σπονδὰς ἄξειν ἀδόλως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. ὁ μὲν δὴ Τισσαφέρνης ἃ ὤμοσεν εὐθὺς ἐψεύσατο. ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην πράσσειν, στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλέως πρὸς ᾧ πρόσθεν εἶχε, μετεπέμπετο. Ἀγησίλαος δὲ καίπερ αἰσθόμενος ταῦτα, ὅμως ἐνέμεινε ταῖς σπονδαῖς. ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν δοκεῖ διαπράξασθαι, ὅτι Τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπίορκον ἄπιστον πᾶσιν ἐποίησεν. ἑαυτὸν δ' αὖ ἐπιδείξας πρῶτον μὲν ὅρκους ἐμπεδοῦντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους θαρροῦντας συντίθεσθαι αὐτῷ εἴ τι βούλοιτο. ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ Τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι, προεῖπεν Ἀγησιλάῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπίοι ἐκ τῆς Ἀσίας. οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες μείονα τὴν παροῦσαν δύναμιν Ἀγησιλάῳ τῆς βασιλέως παρασκευῆς εἶναι. Ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τῷ Τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν, ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχοι ὅτι ἐπιορκήσας, αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δὲ Ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν. ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν· ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν, προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. ἐπέστειλε δὲ καὶ Ἴωσι, καὶ Αἰολεῦσι, καὶ Ἑλλησποντίοις πέμπειν πρὸς αὐτὸν εἰς Ἔφεσον τοὺς συστρατευσομένους. ὁ μὲν οὖν Τισσαφέρνης καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγησίλαος, ἡ δὲ Καρία ἄφιππος ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν ὁρμήσειν αὐτόν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε. τὸ δὲ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον περιῆγε, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατῆσαι τῷ ἵππῳ τοὺς Ἕλληνας, πρὶν εἰς τὰ δύσιππα ἀφικέσθαι. ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἰέναι, εὐθὺς ἀντιστρέψας ἐπὶ Φρυγίαν ἐπορεύετο. καὶ τάς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε, καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο. καὶ ἐμβαλὼν ἀπροσδοκήτως, παμπληθῆ χρήματα ἔλαβε. στρατηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἐδόκει διαπράξασθαι, ὅτι ἐπεὶ πόλεμος προερρήθη, καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν Τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ. φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτίσαι. ἐπεὶ γὰρ διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰλῆφθαι ἀντίπροικα τὰ πάντα ἐπωλεῖτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν, ὅτι καταβήσοιτο ἐπὶ θάλασσαν ἐν τάχει τὸ στράτευμα κατάγων. τοὺς δὲ λαφυροπώλας ἐκέλευσε γραφομένους ὁπόσου τι πρίαιντο, προΐεσθαι τὰ χρήματα. ὥστε οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάψαντες, πάντες

πάμ-

πάμπληθη χρήματα ἔλαβον. ἐπεὶ δὲ ὁπότε αὐτόμολοι ὡς ἀκὸς πρὸς βασιλέα ἰόντες, χρήματα ἐθέλοιεν ὑφηγεῖσθαι, καὶ ταῦτα ἐπεμέλετο ὡς διὰ τῶν φίλων ἁλίσκοιεν, ὅπως ἅμα μὲν χρηματίζοιντο, ἅμα δ' ἐνδοξότεροι γίγνοιντο. διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστὰς τῆς αὐτοῦ φιλίας ἐποιήσατο. γιγνώσκων δ' ὅτι ἡ μὲν πορθουμένη καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύναιτο πολὺν χρόνον στράτευμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μὲν, σπειρομένη δὲ ἀέναον ἂν τὴν τροφὴν παρέχοι, ἐπεμέλετο οὐ μόνον τῷ βίᾳ χειροῦσθαι τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ τῷ πρᾳότητι προσάγεσθαι. καὶ πολλάκις μὲν προηγόρευε τοῖς στρατιώταις, τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν. πολλάκις δὲ ὁπότε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ αἴσθοιτο καταλελειμμένα παιδάρια μικρὰ ἐμπόρων, ἃ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν, ἐπεμέλετο καὶ τούτων ὅπως συγκομίζοιντό ποι. τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας καταλειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὡς μήτε ὑπὸ κυνῶν, μήθ' ὑπὸ λύκων διαφθείροιντο. ὥστε οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἁλισκόμενοι εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγίγνοντο. ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται. καὶ τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων τειχέων, τῇ φιλανθρωπίᾳ ὑπὸ χεῖρα ἐποιεῖτο. ἐπεὶ μέντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδ' ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεύεσθαι διὰ τὴν Φαρναβάζου ἱππείαν, ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶν, ὡς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δέοι αὐτόν. τοὺς μὲν οὖν πλουσιωτάτους τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε. προεῖπε δὲ, ὅστις παρέχοι τὸ ἱππικὸν καὶ ὅπλα, καὶ ἄνδρα δόκιμον, ὡς ἐξέσοιτο αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι. τὴν ἐποίησεν οὕτως ἕκαστον προθύμως μαστεύειν. ἔταξε δὲ καὶ πόλεις ἐξ ὧν δέοι τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν ἱπποτρόφων πόλεων, εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα ἂν τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαστῶς ἔδοξε πρᾶξαι, ὅτι κατεσκεύαστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς ἐρρωμένον ἦν καὶ ἐνεργόν. ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε πᾶν τὸ στράτευμα εἰς Ἔφεσον. ἀσκῆσαι δὲ αὐτὸ βουλόμενος, ἆθλα προὔθηκε καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἂν ἱππεύοι. καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥτις ἄριστα σωμάτων ἔχοι. καὶ πελτασταῖς δὲ καὶ τοξόταις, ἆθλα προὔθηκεν, οἵτινες κράτιστοι τὰ προσήκοντα ἔργα φαίνοιντο. ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὁρᾶν τὰ μὲν γυμνάσια μεστὰ τῶν ἀνδρῶν γυμναζομένων. τὸν δὲ ἱππόδρομον ἱππέων ἱππαζομένων. τοὺς δὲ ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ σκοπὸν ἱέντας. ἀξίαν δὲ καὶ ὅλην τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν θέας ἐποίησεν. ἥ τε γὰρ ἀγορὰ παντοδαπῶν ἦν μεστὴ καὶ ὅπλων καὶ ἵππων ὠνίων. οἵ τε χαλκοτύποι, καὶ οἱ τέκτονες, καὶ οἱ σιδηρεῖς, καὶ σκυτεῖς, καὶ γναφεῖς, πάντες πολεμικὰ ὅπλα κατεσκεύαζον. ὥστε τὴν πόλιν ὄντως οἴεσθαι ἂν πολέμου ἐργαστήριον εἶν. ἐπερρώσθη δ' ἄν τις κἀκεῖνο ἰδών, Ἀγησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστεφανωμένους τε ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἴοιεν, καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιεν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν,

πειθαρ

quam opulentißimi effecti sunt. Item cum transfugæ, ut fit, ad regē irent, vellētq; aliquas res subducere, diligentiā adhibebat ut ab ipsis amicis hæ caperentur, quò & unà locupletarētur, clarioresq; fierēt: quæ quidē ob res statim multos suæ amicitiæ cupidos reddidit. Noscēs autē eam regionē quæ in prædam versa desertaq; esset, nō posse ad multū temporis exercitū sustinere: quæ verò habitaretur sereretúrq;, perpetuū præbere alimentum: studuit ut non 10 solùm vi hostes caperet, verùm et humanitate ad se pertraheret. Quare milites sæpenumero monebat ut captiuos non ut iniustos cruciarent, sed ut homines seruarent. Persæpe etiā quādo castra mutaret, si paruos negociatorū pueros relictos acciperet, quos eò multi vendebāt, quia putarent nō eos posse & ferre & nutrire, curauit quò & hi quendam in locum conueherentur: atq; illorum item captiuorum qui ob senium & ipsi relinquerentur, imperabat curam habendam esse, ne siue à canibus siue 20 à lupis trucidarentur: quapropter non hi solùm qui hæc audirent, sed & captiui quoque sibi fiebant beneuoli. Quot autē urbes in deditionē accepisset, auferens his quæ serui ministeria heris præstant, ea imperabat quibus liberi principibus parent: quorū autem mœnia nulla vi potuisset, humanitate & clementia capiebat. Cùm ergo neq; in campis Phrygiæ propter Pharnabazi equitatum militare posset, visum est Agesilao equitem parari oportere, ne fugiens bellare cogeretur. Itaq; ditißimos ex illius 30 regionis urbibus qui equos alerent delegit: praedixitq; eum militiæ non fore obnoxiū, qui equos et arma, probumq; virum præbuisset. Effecitq; hoc pacto ut omnes hæc animo promptißimo gererēt, ceu si quis hominem pro se moriturum studiosè perquæsierit. Statuit item ex quibus urbibus equites præparandi forent, ratus is quidem euestigio ex illis urbibus quibus ad alendos equos cura demandata fuerat, permultos sanè strenuos ac animosos circa equestrem fore. Hoc etiam mirificè & præclarè fa- 40 cere visus est, quòd & equitatus paratus est sibi et robustus illicò, atque ad res gerendas acer factus. Sed imminente iam vere, exercitum omnē ad Ephesum coegit: quem volens exercere, præmia proposuit, tum equestribus ordinibus si quis optimè equitarit, tum pedestribus si quis optimè sese corpore gesserit: atque scutatis etiam sagittarijsq; qui optimè suo functi officio viderentur, præmia proposuit. Itaque intueri licebat tum gymnasia referta viris certantibus, tum circum equitibus equestrem a- 50 gentibus, tum denique iaculatores & sagittarios ordine gradientes: sicq; totam urbem in qua erat, spectaculo dignam fecit. Nam & forum completū erat omnino & armis & equis venalibus: ærarij quoque & lignarij & ferarij & coriarij & fullones omnes bellica arma conficiebant: quare urbem illam planè censuisses belli officinam. Delectari autem & hac re aliquis potuisset, qui illud conspexisset, Agesilaum primò, deinde alios milites, & coronis insignes cùm à gymnasijs redirent, & Dianæ ipsi coronas offerentes. Enimuero ubi homines deos metuant, bellicas res exerceant,

Ac [illegible] priu

principibus obediant, quomodo non hic omnia plena optimæ spei forent? Ratus præterea robustiores quodammodo milites ex contemptu hostium ad pugnandum reddi, prædixit præconibus ut barbari à latronibus capti, nudi uenundarentur. quos milites illi intuentes tum albos, quia nunquam exuerētur, tum pingues & molles, propterea quòd in uehiculis semper existerent, putarunt nihilo esse magis bellum formidandum, quàm si mulieribus bellum inferre oporteret. Prædixit etiam militibus, sese ad munitissima & optima regionis illius loca ducturum exercitum, quò iam inde corpora illi atq; animum quasi pugnaturi ei præpararent. Tissaphernes autem hæc eò ab Agesilao dici arbitratus est, quò rursus eum falleret: uelle autem indubitatò in Cariam irrumpere: quare per id temporis peditem ueluti antea in Cariam transtulit, equitem uerò ad Mæandri campum constituit. Sed Agesilaus nihil ementitus, in Sardianum solum, sicuti dixerat perrexit: profectusq; dies tres nusquam obuiam factis hostibus, ubertim rebus necessarijs refersit exercitum. Quarta autem luce uenerunt hostium equites, quorum imperator dixit impedimentorum præfecto, ut transiecto Pactolo flumio castrametaretur. Ipsi uerò Græcos eos intuentes qui sequerentur ad prædam intentos, multos enecarunt. Quod ubi sensisset Agesilaus, equitibus iussit illis auxilium ferrent. At Persæ ubi auxilium uiderunt, in unum conuenere, ac se contrà ad pugnam struxerunt perquàm multis equitum ordinibus. Hic igitur cùm sciret Agesilaus peditem nondum adesse hostibus, sibi uerò abesse ex apparatu nihil, tempus idoneum uisum est, quo si per hostem liceat, prælio decernat. Itaq; cæsis hostijs, euestigiò in aduersum equitem phalangem duxit. Adolescentes secum unà currere, scutatis autem dixit cursu subsequerentur: equites autem ut irrumperent, monuit. Sic igitur ipso omniq; exercitu insequente, equites ipsi à fortißimis Persarum excepti sunt: sed posteaquam barbari cunctis unà difficultatibus premerētur, inclinata est acies, et alij illicò in fluuiũ delapsi, alij in fugã cõuersi sunt. At Græci eorũ castra insequentes capiunt, ac ueluti fieri solet, scutati in rapinam uertuntur. Agesilaus autē inter amicos hostesq; medius cõstitutus, castra circũlocauit. Cùm uero hostes tumultuari audisset, quoniam male actam rem sibi inuicē crimini darent, confestim aduersus Sardos exercitum duxit, ubi omnes circum urbem locos & incendit simul & populatus est: simulq; per præconem nunciauit, ut hi qui liberi esse uellet, ad se tanquam ad socium irent. Quòd si qui Asiam suam facerent, aduersus liberatores armis decernerēt. Sed posteaquam nemo cõtrà egressus est, securè posthac militabat: uidebatq; Græcos illos qui antea barbaros adorare cogebãtur, ab his honorari, à quibus cõtumeliam suscipiebãt. Illos autem qui uel deorum immortaliũ honoribus sese frui dignabãtur, effecit ut neq; intueri aduersus Græcos auderēt. atq; amicorum solũ ab omni præda tutũ præstitit hostiũ uerò ita fruitus agro est, ut duobus annis centũ talenta et amplius deo apud Delphos decimã dedicarit. At rex

πειθαρχίαν δὲ μελετῷεν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀγαθῶν εἶναι; ἡγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων, ῥώμην τινὰ ἐμβαλεῖν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἁλισκομένους βαρβάρους, γυμνοὺς πωλεῖν. ὁρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύεσθαι, πίονας δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ ἀεὶ ἐπ᾽ ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν μηδὲν διοίσειν τὸν πόλεμον, ἢ εἰ γυναιξὶ δέοι μάχεσθαι. προεῖπε δὲ καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώταις, ὡς εὐθὺς ἡγήσοιτο τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτόθεν αὐτῷ τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοιντο ὡς ἀγωνιούμενοι. ὁ μέντοι τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε λέγειν αὐτὸν πάλιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς καρίαν δὲ νῦν τῷ ὄντι ἐμβαλεῖν. τό τε οὖν πεζὸν καθάπερ τὸ πρόσθεν εἰς καρίαν διεβίβασε, καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ μαιάνδρου πεδίον κατέστησεν. ὁ δὲ ἀγησίλαος οὐκ ἐψεύδετο. ἀλλ᾽ ὥσπερ προεῖπεν, εὐθὺς ἐπὶ τὸν σαρδιανὸν τόπον ἐχώρησε. καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι᾽ ἐρημίας πολεμίων πορευόμενος, πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ παρεῖχε. τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἧκον οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς. καὶ τῷ μὲν ἄρχοντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμών, διαβάντι τὸν πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι· αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν ἑλλήνων ἀκολούθους ἐσπαρμένους καθ᾽ ἁρπαγήν, πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. αἰσθόμενος δὲ ὁ ἀγησίλαος, βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἱππέας. οἱ δ᾽ αὖ πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἠθροίσθησαν, καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπληθέσι τῶν ἱππέων τάξεσιν. ἔνθα δὴ ὁ ἀγησίλαος γιγνώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὔπω παρείη τὸ πεζόν, αὐτῷ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην συνάψαι, εἰ δύναιτο. σφαγιασάμενος οὖν, τὴν μὲν φάλαγγα εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ τοὺς ἀντιτεταγμένους ἱππέας. ἐκ δὲ τῶν ὁπλιτῶν ἐκέλευσε τινὰς ἀφ᾽ ἥβης θεῖν ὁμόσε αὐτοῖς. τοῖς δὲ πελτασταῖς, εἶπε δρόμῳ ὑφηγεῖσθαι. παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβαλεῖν ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἑπομένου. τοὺς μὲν δὴ ἱππέας ἐδέξαντο οἱ ἀγαθοὶ τῶν περσῶν. ἐπειδὴ δὲ ἅμα πάντα δεινὰ παρῆν ἐπ᾽ αὐτούς, ἐνέκλιναν. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἔπεσον· οἱ δὲ ἄλλοι ἔφευγον. οἱ δὲ ἕλληνες ἑπόμενοι, αἱροῦσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ ὥσπερ εἰκός, ἐφ᾽ ἁρπαγὴν ἐτράποντο. ὁ δὲ ἀγησίλαος ἔχων κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια, περιεστρατοπεδεύσατο. ὡς δ᾽ ἤκουσε τοὺς πολεμίους ταράττεσθαι, διὰ τὸ αἰτιᾶσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγενημένου, εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ σάρδεις. κἀκεῖ ἅμα μὲν ἔκαε καὶ ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ· ἅμα δὲ καὶ κήρυγμα τι ἐδήλου, τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους, ὡς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρεῖναι. εἰ δέ τινες τὴν ἀσίαν ἑαυτῶν ποιοῦνται, πρὸς τὸ ἐλευθεροῦν τοὺς διακρινομένους ἐν ὅπλοις παρεῖναι. ἐπεὶ μέντοι οὐδεὶς ἀντεξῄει, ἀδεῶς δὴ τὸ ἀπὸ τούτου ἐστρατεύετο. τοὺς μὲν πρόσθεν προσκυνεῖν ἕλληνας ἀναγκαζομένους, ὁρῶν τιμωμένους ὑφ᾽ ὧν ὑβρίζοντο· τοὺς δὲ ἀξιοῦντας, καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς καρποῦσθαι, τούτους ποιήσας μηδ᾽ ἀντιβλέπειν τοῖς ἕλλησι δύνασθαι. καὶ τὴν μὲν τῶν φίλων χώραν ἀδῄωτον παρέχων, τὴν δὲ τῶν πολεμίων οὕτω καρπούμενος, ὥστε ἐν δυοῖν ἐτοῖν πλέον τῶν ἑκατὸν ταλάντων τῷ θεῷ ἐν δελφοῖς δεκάτην ἀπέθυσε. ὁ μέντοι περσῶν

βασι-

βασιλεὺς νομίσας Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ ἑαυτοῦ, Τιθραύστην καταπέμψας, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. μετὰ δὲ τοῦτο τὰ μὲν τῶν βαρβάρων ἔτι ἀθυμότερα ἐγένετο· τὰ δὲ ἀγησιλάου πολὺ ἐρρωμενέστερα. ἐκ πάντων γὰρ τῶν ἐθνῶν ἐπρεσβεύοντο περὶ φιλίας. πολλοὶ δὲ καὶ ἀφίσταντο πρὸς αὐτὸν ὀρεγόμενοι τῆς ἐλευθερίας. ὥστε οὐκέτι ἑλλήνων μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων πολλῶν ἡγεμὼν ἦν ὁ ἀγησίλαος. ἄξιόν γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπεραγασθῆναι αὐτοῦ, ὅστις ἄρχων μὲν παμπόλλων ἐν τῇ ἠπείρῳ πόλεων, ἄρχων δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αὐξανόμενος καὶ εὐκλείᾳ καὶ δυνάμει, παρὸν δ' αὐτῷ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι ὅτι ἐβούλετο. πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον ἐπινοῶν, καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχὴν, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐκρατήθη. ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ παρὰ τῶν οἴκοι τελῶν βοηθεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει οὐδὲν διαφερόντως, ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἑστηκὼς μόνος παρὰ τοὺς πέντε, μάλα ἔνδηλον ποιῶν, ὡς οὔτε ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ πατρίδος, οὔτε τοὺς ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φίλων. οὔτε αἰσχρὰ, καὶ ἀκίνδυνα κέρδη μᾶλλον, ἢ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια. ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔμεινε, πῶς οὐκ ἀξιεπαίνου βασιλέως καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπιδείξατο; ὅστις παραλαβὼν πάσας πόλεις ἐφ' ἃς ἄρχων ἐξέπλευσε στασιαζούσας, διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι, ἐπεὶ οἱ ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἔληξαν, ἐποίησεν ὥστ' ἄνευ φυγῆς καὶ θανάτων ἕως αὐτὸς παρῆν ὁμοίως πολιτευομένας καὶ εὐδαίμονας τὰς πόλεις διατελέσαι. τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ ἀσίᾳ ἕλληνες οὐχ ὡς ἄρχοντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς καὶ ἑταίρου ἀπιόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. καὶ τέλος ἐδήλωσαν, ὅτι οὐ πλαστὴν τὴν φιλίαν παρείχοντο. ἐθελούσιοι γοῦν αὐτῷ συνεβοήθησαν τῇ λακεδαίμονι. καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι οὐ χείροσιν ἑαυτῶν δεήσοι μάχεσθαι. τῶν μὲν δὴ ἐν τῇ ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο. διαβὰς δὲ τὸν ἑλλήσποντον, ἐπορεύετο διὰ τῶν αὐτῶν ἐθνῶν, ὧν περ ὁ πέρσης τῷ παμπληθεῖ στόλῳ, καὶ ἣν ἐνιαυσίαν ὁδὸν ὁ βάρβαρος ἐποιήσατο, ταύτην μεῖον ἢ ἐν μηνὶ κατήνυσεν ὁ ἀγησίλαος. οὐ γὰρ ὡς ὑστερήσειε τῆς πατρίδος προεθυμεῖτο. ἐπεὶ δὲ διαμείψας μακεδονίαν, εἰς θετταλίαν ἀφίκετο, λαρισαῖοι μὲν, καὶ κρανώνιοι, καὶ σκοτουσαῖοι, καὶ φαρσάλιοι, σύμμαχοι ὄντες βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ θετταλοί, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ὄντες ἐτύγχανον, ἐκακούργουν αὐτὸν ἐφεπόμενοι. ὁ δὲ τέως μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στράτευμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἔμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δὲ ἐπ' οὐρὰν ἔχων τῶν ἱππέων. ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας αὐτὸν οἱ θετταλοὶ, ἐπιτιθέμενοι τοῖς ὄπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ πρόσθεν ἱππικὸν πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. ὡς δὲ παρετάξαντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὁπλίτας ἱππομαχεῖν, στρέψαντες βάδην ἀπεχώρουν. οἱ δὲ μάλ' ἀφρόνως ἐφείποντο. γνοὺς δὲ ὁ ἀγησίλαος ἃ ἑκάτεροι ἡμάρτανον, παραπέμπει τοὺς ἀμφ' αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἄλλοις παραγγέλλειν, καὶ αὐτοὺς διώκειν κατὰ κράτος, καὶ μηκέτι δοῦναι αὐτοῖς ἀναστροφήν. οἱ δὲ θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐλαύ-

rex Persarum Tissaphernem aduersarum sibi rerũ autorem esse ratus, misso Tithrauste, eum capite obtruncat. Deinde uero barbarorum res ignauius se habere, Agesilai autem longè robustius: ab omnibus enim gentibus ad eius amicitiam comparandam legati mittebantur. Multi etiam ad eum defecere, libertatis desiderio agitati. Itaq; non iam Graecorum solùm, uerùm et magnae barbarorum multitudinis dux erat Agesilaus. Profectò & hinc Agesilaum inaudata quadam cum admiratione laudandum existimo, qui multarum in continente urbium principatum possidens, & insulis non nullis imperitans (nam & classem sibi ciuitas addidit) auctus praeterea & gloria & uiribus, cùm ei in manu esset pro uoluntate plurima facinora optimaque conficere: ac praeter omnia, quod maximum fuerat, animo uolutans speransq; eam rescindere ditionem, quae prius in Graeciam meruerat, re tamen nulla teneri potuit, sed cum ab ciuitatis principibus nuncius uenisset ut patriae succurreret, nihilo minus reipublicae paruit, quàm si solus praeter illos quinque patrio more in Ephorio stetisset: sicq; perspicuum fecit, ut neq; totum orbem terrarum patriae, neque nouos ueteribus amicis, neq; turpes ac tutos quaestus his anteponeret, qui cum periculis honesti & iusti essent. Quanto autem tempore cum imperio mansit, nónne & hoc laudatissimi regis esse opus ostendit? Qui cùm omnes ciuitates ad quas regendas nauigarat, dissidentes propter rerumpublicarum motum ex amisso Atheniensiũ principatu accepisset, effecit ut sine uel auxilio uel nece, quandiu affuit, inter se concordia uterentur, & ipsas urbes opulentas atque tranquillas redderet. Itaque hi Graeci qui Asiam incolunt, eius discessum non ut principis modo; uerumetiam ut patris, ut socij dolebant, atque ad ultimum ostenderunt non ficta illum beneuolentia coluisse. Denique ultrò cum eo in Lacedaemonis auxilium iere: ne hi quidem ignari, sibi non aduersus imbecilliores pugnandum fore. Rerum igitur gestarum in Asia hic fuit finis. Sed cùm Hellespontum traiecisset, per easdem nationes profectus est, per quas antea Perses fuerat classe permaxima: & quod barbarus annuum iter fecerat, id mensem & minus Agesilaus confecit. Non enim ut patria orbaretur studebat. Ac posteaquam itinere per Macedoniam facto Thessaliam attigit, Larissei & Cranonij & Scotusij & Pharsalij Boeotiorum socij, & omnes praeterea Thessali, nisi quotquot eorũ exules per id tẽporis erãt, insequentes hũ turbas inferebant. Veruntamen quadrato agmine Agesilaus exercitum duxit, habens equitũ dimidium ante, dimidium uero post exercitũ. Sed ubi Thessali ab itinere arcerẽt, utpote qui postremos inuaderẽt, trãsmittit ad postremos partẽ ex his qui praecedebant, & ex his partem qui circum se erant. Vt autem inuicem contrà instructi sunt, Thessali existimantes, non malum quidem esse, si equites aduersus grauius armatos pedites pugnarent, retrouersi abibant sensim, Graeci uero quàm temerè insequebantur. At noscens utrorunque errata Agesilaus, transmittit quem circa sese habebat robustum equitem, iubetque tum alios moneant, tum & ipsi uehementer insectentur, & illis reditum iam non admittant. Sed Thessali ut uiderunt secus atque opinarentur Graecos

tior uidetur, quòd laudis honorisq; causa, quũ opus est laborare, & periculum adire, lucrisq; turpib. abstinere uult. Cap. 22. Enimuero quũ persuaseris alicui tuorum ut tibi sit beneuolus, & sic induxeris ipsius animũ, ut ea perficienda curet quæ scit esse cõmoda: quũ præterea cõparaueris illi scientiam, ut quæ fiunt opera, sint utilissima: deinde quum dignũ qui præsit effeceris, & tandè iustitia ac uirtute formaueris, ut fructus qui percipiuntur è terra, suo tempore tibi demonstret atq; reddat uberrimos, haud secus ac tibi ipse faceres. non iam rogabo tali ne seruo quicquam etiam desit. Nam procurator eiusmodi magni iam mihi faciundus uidetur. Illud tamè Ischomache, quod oratione percurrimus celerrimè, ne relinquas. Quod istuc? inquit: Si quis disceret quomodo quæq; faciunda essent, id esse maximum dicebas. Alioqui nihil hominis curam prodesse confirmabas, nisi sciret quæ facere opus esset, & quomodo. Tum Ischomachus: Me iubes, inquit, ô Socrates, agriculturã ipsam docere. Ea quidè est, ut iã dixi, quæ scientibus opes, ignorãtibus multos labores & inopiam uictus affert. Nunc igitur artis huius audies in nos benignitatẽ. Quũ sit utilissima, atq; tractatu iucundissima, quum perhonesta sit, & dijs & hominibus oppidò grata, prætereà captu facillima: ea ne benigna generosaq; est? Nã generosa uocamus animalia, quæ quũ pulchra, magna utiliaq; sint, erga hominum genus sunt mansueta. Hoc Ischomache satis didicisse uideor, te docẽte quemadmodũ sit docẽdus uillicus procurator. Vt enim dixeris illũ tibi reddere beneuolũ, diligentẽ, imperandi peritũ, iustũ, didici. Quòd uerò confirmasti cũ qui rectè curaturus est agriculturã, discere oportere quæ et quomodo & quando facienda sint opera, hoc equidem mihi uideor celerius oratione percurrisse. Vt si dixisses literas et tenendas qui uerba scripturus esset & scripta lecturus, ut hæc ad meas aures peruenissent, literas esse tenendas audissem: hoc autem cognito, nihilo magis opinor, literas scirem: haud secus & nunc adductus sum facile ut crederem tenendam esse agri colendi rationẽ ab eo qui rectè curaturus est illam: quod etsi noui, nihilo tamen magis intelligo, quo sit ager modo colẽdus. Quòd si mihi quamprimũ uiderer agricola, similis essem circumuolitanti medico, qui uisit ægrotos, quid illis prosit ignorat. Itaq; si non sim talis, edoce me agriculturæ munus et opera. Enimuero, inquit Ischomachus, non quemadmodum cæteræ artes, quas qui discunt, multum temporis illis tribuere coguntur antequam uictũ suo labore parare possint, ita captu difficilis est agricultura, sed partim qui dant operas, intuens, partim subaudiens, illam breui sciens, sic ut & alium si uelis edocere possis. Non tibi uenit in mentem, credo, quantum scias illius artis. Etenim cæteri artifices summas artis cuiusque commoditates opportunitatesq; celant:

τε καὶ τιμᾶν· ἔτι καὶ πονεῖν ὅπου δεῖ καὶ κινδυνεύειν, καὶ αἰσχρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι. Ἀλλὰ μέντοι ἐπειδάν γε ἐμποιήσῃς αὐτῷ τὸ βούλεσθαί σοι εἶναι τἀγαθά, ἐμποιήσῃς δὲ καὶ αὐτῷ τούτῳ, ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτά σοι ἐπιτελῆται, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιστήμην κτήσῃ αὐτῷ, ὡς ἂν ποιούμενα ἕκαστα τῶν ἔργων ὠφελιμώτερα γίγνοιτο, πρὸς δὲ τούτοις ἄρχειν ἱκανὸν αὐτὸν ποιήσῃς, ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν ἥδοιτό σοι τὰ ἐκ τῆς γῆς ὡραῖα ἀποδεικνύων ὅτι πλεῖστα, ὥσπερ σὺ σαυτῷ, οὐκέτι ἐρήσομαι περὶ τούτου, εἰ ἔτι τινὸς ὁ τοιοῦτος προσδεῖται. πάνυ γάρ μοι δοκεῖ ἤδη πολλοῦ ἂν ἄξιος εἶναι ἐπίτροπος ὢν τοιοῦτος. ἐκεῖνο μέντοι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, μὴ ἀπολίπῃς, ὃ ἡμῖν ἀργότατα τοῦ λόγου διαδεδράμηται. τὸ ποῖον; ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. ἔλεξας δήπου, ἔφην ἐγώ, ὅτι μέγιστον εἴη μαθεῖν, ὅπως δεῖ ἐξεργάζεσθαι ἕκαστα· εἰ δὲ μή, οὐδὲ τῆς ἐπιμελείας ἔφησθα ὄφελος οὐδὲν γίγνεσθαι, εἰ μή τις ἐπίσταιτο ἃ δεῖ καὶ ὡς δεῖ ποιεῖν. ἐνταῦθα δὴ εἶπεν ὁ Ἰσχόμαχος· τὴν τέχνην με ἤδη, ὦ Σώκρατες, κελεύεις αὐτὴν διδάσκειν τῆς γεωργίας; αὕτη γάρ, ἔφην ἐγώ, ἤδη ἔοικεν ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν ἐπισταμένους αὐτὴν πλουσίους, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους, πολλὰ πονοῦντας, ἀπόρους βιοτεύειν. νῦν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ταύτης τῆς τέχνης ἀκούσῃ. τὸ γὰρ ὠφελιμωτάτην οὖσαν καὶ ἡδίστην ἐργάζεσθαι, καὶ καλλίστην καὶ προσφιλεστάτην θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, ἔτι πρὸς τούτοις καὶ ῥᾴστην εἶναι μαθεῖν, πῶς οὐχὶ γενναῖόν ἐστι; γενναῖα δὲ δήπου καλοῦμεν καὶ τῶν ζῴων, ὅσα καλὰ καὶ μεγάλα καὶ ὠφέλιμα ὄντα, πρᾶά ἐστι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς δοκῶ καταμεμαθηκέναι ἃ εἶπας, καθὰ δεῖ διδάσκειν τὸν ἐπίτροπον. καὶ γὰρ ᾗ ἔφησθα εὔνουν σοι ποιεῖν αὐτὸν μαθεῖν δοκῶ, καὶ ᾗ ἐπιμελῆ καὶ ἀρχικόν, καὶ δίκαιον. ὃ δὲ εἶπας ὡς δεῖ μαθεῖν τὸν μέλλοντα ὀρθῶς γεωργίας ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὁπότε ἕκαστα, ταῦτά μοι δοκοῦμεν, ἔφην ἐγώ, ἀργότερόν πως ἐπιδεδραμηκέναι τῷ λόγῳ, ὥσπερ εἰ εἴποις, ὅτι δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι τὸν μέλλοντα δυνήσεσθαι τὰ ὑπαγορευόμενα γράφειν, καὶ τὰ γεγραμμένα ἀναγινώσκειν. ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας, ὅτι μὲν δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι, ἠκηκόειν ἄν. τοῦτο δὲ εἰδώς, οὐδέν τι οἶμαι μᾶλλον ἂν ἐπισταίμην γράμματα. οὕτω δὲ καὶ νῦν. ὅτι μὲν δεῖ ἐπίστασθαι γεωργίαν τὸν μέλλοντα ὀρθῶς ἐπιμελεῖσθαι αὐτῆς, ῥᾳδίως πέπεισμαι. τοῦτο μέντοι εἰδώς, οὐδέν τι μᾶλλον ἐπίσταμαι ὅπως δεῖ γεωργεῖν. ἀλλ᾽ εἴ μοι αὐτίκα μάλα δόξειε γεωργεῖν, ὅμοιος ἄν μοι δοκῶ εἶναι τῷ περιιόντι ἰατρῷ καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας, εἰδότι δὲ οὐδὲν ὅ,τι συμφέρει τοῖς κάμνουσιν. ὡς οὖν μὴ τοιοῦτος ὦ, ἔφην ἐγώ, δίδασκέ με αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς γεωργίας. ἀλλὰ μήν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐχ ὥσπερ γε τὰς ἄλλας τέχνας κατατριβῆναι δεῖ μανθάνοντας, πρὶν ἄξια τῆς τροφῆς ἐργάζεσθαι τὸν διδασκόμενον, οὐχ οὕτω καὶ ἡ γεωργία δύσκολός ἐστι μαθεῖν. ἀλλὰ τὰ μὲν ἰδὼν ἂν ἐργαζομένους, τὰ δὲ ἀκούσας, εὐθὺς ἂν ἐπίσταιο, ὥστε καὶ ἄλλον εἰ βούλοιο διδάσκειν. οἶμαι δ᾽, ἔφη, πάνυ καὶ λανθάνειν πολλὰ σεαυτὸν ἐπιστάμενον αὐτῆς. καὶ γὰρ δὴ οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται ἀποκρύπτονταί πως τὰ ἐπικαιριώτατα,

ἧς

ὡς ἕκαστος ἔχει τέχνης. τῶν δὲ γεωργῶν ὁ κάλλιστα μὲν φυτεύων, μάλιστ' ἂν ἥδοιτο εἴ τις αὐτὸν θεῷτο. ὁ κάλλιστα δὲ σπείρων ὡσαύτως. ὅ, τι δὲ ἔροιο τῶν καλῶς πεποιημένων, οὐδὲν ὅ, τι ἄν σε ἀποκρύψαιτο ὅπως ἐποίησεν. οὕτω καὶ τὰ ἤθη, ὦ Σώκρατες, ἔφη, γενναιοτάτους τοὺς αὐτῇ συνόντας ἡ γεωργία ἔοικε παρέχεσθαι. ἀλλὰ τὸ μὲν προοίμιον, ἔφην ἐγώ, καλὸν, καὶ οὐχ οἷον ἀκούσαντα ἀποτρέπεσθαι τοῦ ἐρωτήματος. σὺ δὲ ὅτι εὐπετές ἐστι μαθεῖν, διὰ τοῦτο πολύ μοι μᾶλλον δίεξιθι αὐτήν. οὐ γάρ σοι αἰσχρὸν τὰ ῥᾴδια διδάσκειν ἐστὶν, ἀλλ' ἐμοὶ πολὺ αἴσχιον μὴ ἐπίστασθαι, ἄλλως τε καὶ εἰ χρήσιμα ὄντα τυγχάνει. πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοῦτο ἀποδεῖξαι βούλομαί σοι, ὡς οὐ χαλεπόν ἐστιν ὃ λέγουσι ποικιλώτατον τῆς γεωργίας εἶναι, οἱ λόγῳ μὲν ἀκριβέστατα αὐτὴν διεξιόντες, ἥκιστα δὲ ἐργαζόμενοι. φασὶ γὰρ τὸν μέλλοντα ὀρθῶς γεωργήσειν, τὴν φύσιν χρῆναι πρῶτον τῆς γῆς εἰδέναι. ὀρθῶς γε, ἔφην ἐγώ, ταῦτα λέγοντες. ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅ, τι δύναται ἡ γῆ φέρειν, οὐδ' ὅ, τι σπείρειν οἴομαι, οὐδ' ὅ, τι φυτεύειν δεῖ εἰδείη ἄν. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἀλλοτρίας γῆς τοῦτό ἐστι γνῶναι, ὅ, τι τε δύναται φέρειν, καὶ ὅ, τι μὴ δύναται, ὁρῶντα τοὺς καρποὺς καὶ τὰ δένδρα. ἐπειδὰν μέντοι γνῷ τις, οὐκέτι συμφέρει θεομαχεῖν. οὐ γὰρ ἂν ὅτου δέοιτο αὐτὸς, τοῦτο σπείρων καὶ φυτεύων, μᾶλλον ἂν ἔχοι τὰ ἐπιτήδεια, ἢ ὅ, τι ἡ γῆ ἥδοιτο φύουσα καὶ τρέφουσα. ἢν δ' ἄρα δι' ἀργίαν τῶν ἐχόντων αὐτὴν μὴ ἔχῃ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἐπιδεικνύναι, ἔστι καὶ παρὰ γείτονος τόπου πολλάκις ἀληθέστερα περὶ αὐτῆς γνῶναι, ἢ παρὰ γείτονος ἀνθρώπου πυθέσθαι. καὶ χερσεύουσα δὲ ὅμως, ἐπιδείκνυσι τὴν αὑτῆς φύσιν. ἡ γὰρ τὰ ἄγρια καλὰ φύουσα, δύναται θεραπευομένη καὶ τὰ ἥμερα καλὰ ἐκφέρειν. φύσιν μὲν δὴ γῆς οὕτω καὶ οἱ μὴ πάνυ ἔμπειροι γεωργίας, ὅμως δύνανται διαγιγνώσκειν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς ἤδη μοι δοκῶ ἀποτεθαρρηκέναι, ὡς οὐ δεῖ φοβούμενον μὴ οὐ γνῶ τὴν γῆς φύσιν, ἀπέχεσθαι γεωργίας. καὶ γὰρ δὴ, ἔφην, ἀνεμνήσθην τὸ τῶν ἁλιέων, ὅτι θαλασσουργοὶ ὄντες, καὶ οὔτε καταστήσαντες ἐπὶ θέαν, οὔθ' ἡσυχῇ βαδίζοντες, ἀλλὰ παρατρέχοντες ἅμα τοὺς ἀγροὺς, ὅταν ὁρῶσι τοὺς καρποὺς ἐν τῇ γῇ, ὅμως οὐκ ὀκνοῦσιν ἀποφαίνεσθαι περὶ τῆς γῆς, ὁποία τε ἀγαθή ἐστι, καὶ ὁποία κακή. ἀλλὰ τὴν μὲν ψέγουσι, τὴν δ' ἐπαινοῦσι. καὶ πάνυ τοίνυν τοῖς ἐμπείροις γεωργίας ὁρῶ αὐτοὺς τὰ πλεῖστα κατὰ ταὐτὰ ἀποφαινομένους περὶ τῆς ἀγαθῆς γῆς. πόθεν οὖν βούλει, ὦ Σώκρατες, ἄρξωμαί σε τῆς γεωργίας ὑπομιμνήσκειν; οἶδα γὰρ πάνυ ἐπισταμένῳ σοι πολλὰ, φράσων ὡς δεῖ γεωργεῖν. ἐκεῖνό μοι δοκῶ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, πρῶτον ἂν ἡδέως μανθάνειν (φιλοσόφου γὰρ μάλιστά ἐστιν ἀνδρὸς) ὅπως ἂν ἐγὼ εἰ βουλοίμην γῆν ἐργαζόμενος, πλείστας κριθὰς καὶ πλείστους πυροὺς λαμβάνοιμι. οὐκοῦν τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι τῷ σπόρῳ νεὸν δεῖ ὑπεργάζεσθαι; οἶδα γὰρ, ἔφην ἐγώ. εἰ οὖν ἀρχοίμεθα, ἔφη, ἀροῦν τὴν γῆν χειμῶνος; ἀλλὰ πηλὸς ἂν εἴη, ἐγὼ ἔφην. ἀλλὰ τοῦ θέρους σοι δοκεῖ; σκληρὰ, ἔφην ἐγώ, ἔσται ἡ γῆ κινεῖν τῷ ζεύγει. κινδυνεύει ἔαρος, ἔφη, εἶναι τούτου τοῦ ἔργου ἀρκτέον. εἰκὸς γὰρ, ἔφην ἐγώ, ἐστὶ μάλιστα χεῖσθαι τὴν γῆν τηνικαῦτα κινουμένην. καὶ τὴν πόαν γε ἀναστρεφομένην, ἔφη, ὦ Σώκρατες. τηνι-

celant: in agricolis qui optimè serit arbores, maximè lætaretur si quis eum spectaret. qui optime seminat, eodem modo. quodque pulchre factum uideres, nō te celaret, id qua ratione fecisset si rogares. Sic & mores uerè ingenuos ijs dare uidetur agricultura, qui cum ipsa uersantur. Ad hæc ego, Exordium præclarum, & quod eum qui audierit, à percunctatione non auertat. Tu quoniam discere perhonestū est, ea de re multò magis eam mihi uerbis explica. Non eim turpe tibi est facilia docere, mihi uerò longe turpissimū nescire, præsertim quæ sunt cum utilitate coniuncta. Primum igitur, inquit, hoc tibi demonstrare uolo non esse difficile, quòd ex multis rebus ac uarijs agriculturam contineri dicunt ij qui oratione diligentissimè persequuntur illam, re uera minimè exercent. Aiunt eum qui rectè culturus est agrum, primò terræ naturam cognoscere oportere. Rectè, inquā. Nam qui non uidit quid terra ferre possit: is quod semē spargere quás ue stirpes serere debeat, haud uidebit. Itaque si ignotum solum arare uelimus ô Socrates: quid ferre queat, quid nequeat, ex fructibus arboribus'que cognoscendum. Posteaquam enim periculum fecerit & cognouerit aliquis, nihil iam prodest bellare cum dijs: quia si qua re opus esset ei qui uel semine uel stirpe compleret agrum, non magis ex eo perciperet fructus necessarios, quàm si committeret id quod non inuitus produceret aleret'que. Quòd si per segnitiem dominorum uim suam terra non possit ostendere, sæpe licet ex loco finitimo certiorem fieri, aut ab homine uicino subaudire, quæ sit illi natura. Nam quamuis sit inculta, suam tamen ostendit naturam. Quæ stirpes agrestes lætas & uberes gignit, ea si curetur, potest & mites fructus eos'que lætos producere. Sic natura terræ perspici potest uel ab eo cui non ita magnus est usus agriculturæ. Satis iam mihi uideor Ischomache spei & fiduciæ concepisse, non esse cur ab agricultura me abstineam, ueritus ne terræ naturam deprehendere non possim. Etenim piscatores mihi ueniunt in mentem, qui quum dent operam mari, nec sint in eo loco positi unde spectent arua, nec lentè ferantur, sed uni prætercurrant agros, tamen quum uident fructus in agro, non dubitant de illo ferre iudicium, qui bonus, qui malus: sed hunc improbant, illum uerò laudant. Illos quidē uideo hac ratione adductos permulta de terra fœcūda peritissimis agriculturæ explicare. Vnde uis igitur Socrates, incipiam tibi meam de hac arte exponere sentētiā? Scio me tibi iā permulta scienti dicturum de agri colendi ratione. Illud equidem, inquam, libenter addiscam (est enim maximè sapientis uiri) quonam modo, si cupiam, terrā subigēs, hordei et tritici magnā uim percipiam.

Cap. 29.

Nostin' agrum noualem semēti parandum? Noui quidē. An igitur hybernis mēsibus incipiemus arare terrā? At lutulentus erit ager. Aestate'ne arandum censes? Durities erit impedimento quò minus aruum iugo moueri possit. Dicendum fortassis uere hoc opus inchoandū. Par est, inquā, terrā maximè fundere quæ tū mouetur. Et herbā subuersā, inquit,

tum iam agro dari pro stercore, atque sic fru-
ctum seri, ut nascatur. Existimo quidem certè:
nec id nosse difficile est, si noualis ager ferax
est futurus, cum runcari, cuius ipsa syluescente
materia purgari, quammaximè excoqui sole
debere. Hæc ita fieri oportere mihi quoque ui-
detur, inquam. Tu'ne, inquit, hæc aliter com-
modius fieri putas, quàm si quis æstate quam-
sæpißimè uertat agrum? Cui ego, Certò scio
uepres & huiusmodi syluam haud melius edu-
ci, & ab æstu siccari, atque à sole terram co-
qui posse, quàm si quis æstate media tempore
meridiano iugo moueat. Si uerò foßione co-
latur humus, certum'ne est agendum separa-
tim cum terra, & cum materia? Ad hæc ego,
Diruenda sylua, ut arescat in summo solo. Ter-
ra uertenda ut eius cruditas excoquatur. Vi-
des ô Socrates eadem de nouali utrique no-
strum uideri. Sanè, inquam. de semente uerò
nostin' aliud quicquam Socrates præter ho-
ram serendi? quam censuerunt optimam tum
maiores exercitati, tum qui nostra ætate peri-
culum fecerunt. Nam quum tempus autumni
uenit, omnes ad Deum conuertunt oculos, &
tempus expectant quo pluuia missa mollito so-
lo sementem facere licebit. Omnes, inquam, no-
uerunt expectandam pluuiam, & sitiente ter-
ra sementem non esse faciundam, nisi si coge-
ret necesßitas. Planè uidebant multis et magnis
incommodis conflictatos, qui antè semen iece-
rant, quàm à Deo iußi fuissent. His de rebus igi
tur nobis omnibus conuenit, inquit Ischoma-
chus. Sic, inquam, omni in re quam Deus nos
docet, consensio est: ut consentiunt uniuersi
densos uestitus hyeme ferendos ijs qui habere
possunt: ignem fouendum, si ligna suppeditent.
Tum Ischomachus: Multi iam de semente dis-
sentiunt, præmatura'ne sit optima, an media,
an maximè sera? Deus inquam, non uno semper
ordine circumuoluit annum, sed alium præma-
turè, alium mediè, alium serè tempestiuum ma-
gis agit. Vtrum putas melius, inquit, an ex his
unam deligere ad utendum sationem, siue pa-
rum siue multum seminis est spargendum: an
quum cœperis à prima, ad extremam usq; semi
nare? Cui ego, Mihi optimũ uidetur genus om-
ne sementis usurpare. Nã satius esse duco, satis
multas omnibus annis capere fruges, quàm in-
terdum nimiũ multas, interdum nimiũ paucas.
Hac de re quoq;, inquit, tibi conuenit mecũ, di-
scipulo cum doctore, tametsi ante me sententiã
protulisti. Quid, inquã, in iaciundo semine? ua-
riumne genus artis est? Omnino consideremus
& hoc, inquit. Tu quidem semen esse manu ia-
ciundum nosti. Ego quidem noui. Sunt, inquit,
qui æquabiliter proijcere possunt, & alij qui
non possunt. Hoc igitur, inquam, exercitatio-
nem requirit, ut citharistarum manus, ut
arti uoluntatique seruire posßit. Maximè, in-
quit. Si uerò terra sit aut tenuior aut densior.
Quid ais istuc? inquam: Ain' tu tenuiorem quæ
debilior

τηνικαῦτα κόπρον μὲν τῇ γῇ ἤδη παρέχειν, καρπὸν δὲ
οὔπω καταβαλεῖν ὥστε φύεσθαι. οἶμαι γὰρ δὴ καὶ τοῦτο
δὴ γιγνώσκειν, ὅτι εἰ μέλλει ἀγαθὴ ἡ νεὸς ἔσεσθαι, ὕλης
τε καθαρὰν αὐτὴν εἶναι, καὶ ὀπτὴν ὅτι μάλιστα πρὸς τὸν
ἥλιον. πάνυ γε, ἔφην ἐγώ, καὶ ταῦτα οὕτως ἡγοῦμαι χρῆ-
ναι ἔχειν. ταῦτ' οὖν, ἔφη, σὺ ἄλλως πῶς νομίζεις μᾶλ-
λον ἂν γίγνεσθαι, ἢ εἰ ἐν τῷ θέρει, ὅτι πλειστάκις μεταβά-
λοιλες τὴν γῆν; οἶδα μὲν οὖν, ἔφην, ἀκριβῶς, ὅτι οὐδαμῶς
ἂν μᾶλλον ἡ μὲν ὕλη ἐπιπολάζοι καὶ αὐαίνοιτο ὑπὸ τοῦ
καύματος, ἡ δὲ γῆ ὀπτῷτο ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ εἴ τις αὐτὴν
ἐν μέσῳ τῷ θέρει καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ κινοίη τῷ ζεύ-
γει. εἰ δὲ ἄνθρωποι σκάπτοντες τὴν νεὸν ποιοῖεν, ἔφη,
οὐκ εὔδηλον ὅτι καὶ τούτους δίχα δεῖ ποιεῖν τὴν γῆν
καὶ τὴν ὕλην; καὶ τὴν μέν γε ὕλην, ἔφην ἐγώ, κατα-
βάλλειν, ὡς αὐαίνηται ἐπιπολῆς· τὴν δὲ γῆν στρέφειν,
ὡς ἡ ὠμὴ αὐτῆς ὀπτῷτο. περὶ μὲν δὴ νεοῦ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ Σώ-
κρατες ὡς ἀμφοτέροις ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. δοκεῖ γὰρ οὖν,
ἔφην ἐγώ. περί γε μήν τοι τοῦ σπόρου, ὁρᾷς. ἄλλο τι, ἔφη
ὦ Σώκρατες, γιγνώσκεις, ἢ τὴν ὥραν σπείρειν, ἧς πάν-
τες μὲν οἱ πρόσθεν ἄνθρωποι πεῖραν λαβόντες, πάν-
τες δὲ οἱ νῦν λαμβάνοντες ἐγνώκασι κρατίστην εἶναι;
ἐπειδὰν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που
οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεὸν ἀποβλέπουσιν, ὁπότε βρέξας
τὴν γῆν, ἀφήσει αὐτοὺς σπείρειν. ἐγνώκασι δέ γ', ἔφην
ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τὸ μὴ ἐν ξηρᾷ σπείρειν ἑκόντες εἶναι
πάντες ἄνθρωποι, δῆλον ὅτι πολλαῖς ζημίαις παλαί-
σαντες οἱ πρὶν κελευσθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, σπείροντες.
οὐκοῦν ταῦτα μέν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὁμογνωμονοῦμεν
πάντες οἱ ἄνθρωποι. ἃ γὰρ ὁ θεὸς διδάσκει, ἔφην ἐ-
γώ, οὕτω γίγνεται ὁμονοεῖν. οἷον ἅμα πᾶσι δοκεῖ βέλ-
τιον εἶναι ἐν τῷ χειμῶνι παχέα ἱμάτια φορεῖν, ἢν δύ-
νωνται. καὶ πῦρ κάειν ἅμα πᾶσι δοκεῖ, ἢν ξύλα ἔχω-
σιν. ἀλλ' ἐν τῷ δέ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, πολλοὶ ἤδη διαφέ-
ρονται, ὦ Σώκρατες, περὶ τοῦ σπόρου, πότερον ὁ πρώ-
ιμος κράτιστος, ἢ ὁ μέσος, ἢ ὁ ὀψιμώτατος. καὶ ὁ θεός,
ἔφην ἐγώ, οὐ τεταγμένως τὸ ἔτος ἄγει· ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ
πρωΐμῳ κάλλιστα, τὸ δὲ, τῷ μέσῳ· τὸ δὲ, τῷ ὀψιμωτά-
τῳ. σὺ οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, πότερον ἡγῇ κρεῖττον εἶναι
ἑνὶ τούτων τῶν σπόρων χρῆσθαι ἐκλεξάμενον, ἐάν τε πο-
λὺ, ἐάν τε ὀλίγον σπέρμα σπείρῃ τις, ἢ ἀρξάμενον ἀπὸ
τοῦ πρωϊμωτάτου μέχρι τοῦ ὀψιμωτάτου σπείρειν. καὶ
ἐγὼ εἶπον· ἐμοὶ μὲν, ὦ Ἰσχόμαχε δοκεῖ κράτιστον εἶναι
παντὸς μετέχειν τοῦ σπόρου. πολὺ γὰρ νομίζω κρεῖττον
εἶναι ἀεὶ ἀρκοῦντα σῖτον λαμβάνειν, ἢ ποτὲ μὲν πάνυ
πολύν, ποτὲ δὲ μηδ' ἱκανόν. καὶ τοῦτο τοίνυν σύ γε, ἔφη
ὦ Σώκρατες, ὁμογνωμονεῖς ἐμοί, ὁ μανθάνων τῷ διδά-
σκοντι. καὶ ταῦτα πρόσθεν ἐμοῦ τὴν γνώμην ἀποφαινόμε-
νος. τί γάρ, ἔφην ἐγώ, ἐν τῷ ῥίπτειν τὸ σπέρμα ποικίλη
τέχνη ἔνεστι; πάντως, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισκεψώμεθα
καὶ τοῦτο. ὅτι μὲν γὰρ ἐκ τῆς χειρὸς δεῖ ῥίπτεσθαι τὸ σπέρμα,
καὶ σύ που οἶσθα. ἔφη. καὶ γὰρ ἑώρακα, ἔφην ἐγώ. ῥίπτειν δέ
γε, ἔφη, οἱ μὲν ὁμαλῶς δύνανται, οἱ δ' οὔ. οὐκοῦν τοῦτο μὲν,
ἔφην ἐγώ, ἤδη μελέτης δεῖται ὥσπερ τοῖς κιθαρισταῖς
ἡ χείρ, ὅπως δύνηται ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ. πάνυ μὲν οὖν,
ἔφη. ἢν δέ γε ἡ, ἔφην, ἡ γῆ λεπτοτέρα ἢ παχυτέρα. τί
τοῦτο, ἐγὼ ἔφην, λέγεις. ἆρά γε τὴν μὲν λεπτοτέραν ὥσπερ
ἀσθενῆ

ἀσθενεστέρᾳ, τῇ δὲ παχυτέρᾳ ὅπερ ἰσχυροτέρᾳ; τοῦτ' ἔφην λέγω, καὶ ἐρωτῶ γέ σε, πότερον ἴσον ἂν ἑκατέρᾳ τῇ γῇ σπέρμα διδοίης, ἢ ποτέρᾳ ἂν πλεῖον. τῷ μὲν οἴνῳ, ἔφην ἔγωγε, νομίζω τῷ ἰσχυροτέρῳ πλεῖον ἐπιχεῖν ὕδωρ, καὶ ἀνθρώπῳ τῷ ἰσχυροτέρῳ πλεῖον βάρος, ἐὰν δέῃ τι φέρειν, ἐπιτιθέναι. κἂν δέῃ τρέφεσθαί τινας, τοῖς δυνατωτέροις τρέφειν ἂν τοὺς πλείους προστάξαιμι. εἰ δὲ ἡ ἀσθενὴς γῆ ἰσχυροτέρα, ἔφην ἐγώ, γίγνεται, ἤν τις πλείονα καρπὸν αὐτῇ ἐμβάλλῃ, ὥσπερ τὰ ὑποζύγια, τοῦτο σύ με δίδασκε. καὶ ὁ Ἰσχόμαχος γελάσας, ἔφη. ἀλλὰ παίζεις μὲν σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, εὖ γε μέντοι, ἴσθι, ἔφη. εἰ μὲν ἐμβαλὼν τὸ σπέρμα τῇ γῇ, ἔπειτα ἐν ᾧ πολλὴν ἔχει τροφὴν ἡ γῆ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, χλόης γενομένης ἀπὸ τοῦ σπέρματος καταστρέψεις αὐτὸ πάλιν, τοῦτο γίγνεται σῖτος τῇ γῇ, καὶ ὥσπερ ὑπὸ κόπρου, ἰσχὺς αὐτῇ ἐγγίγνεται. ἢν μέντοι ἐκτρέφειν ἐᾷς τὴν γῆν διὰ τέλους τὸ σπέρμα εἰς καρπόν, χαλεπὸν τῇ ἀσθενεῖ γῇ ἐς τέλος πολὺν καρπὸν ἐκφέρειν. καὶ συῒ δὲ ἀσθενεῖ χαλεπὸν πολλοὺς ἁδροὺς χοίρους ἐκτρέφειν. λέγεις σύ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, τῇ ἀσθενεστέρᾳ γῇ, μεῖον δεῖν τὸ σπέρμα ἐμβαλεῖν; ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ σύ γε συνομολογεῖς λέγων, ὅτι νομίζεις τοῖς ἀσθενεστέροις πᾶσι μείω προστάττειν πράγματα. τοὺς δὲ δὴ σκαλέας, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, τίνος ἕνεκα ἐμβάλλετε τῷ σίτῳ; οἶσθα δή που, ἔφη, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι πολλὰ ὕδατα γίγνεται. τί γὰρ οὔκ; ἔφην ἐγώ. οὐκοῦν θῶμεν τοῦ σίτου καὶ κατακρυφθῆναί τινα ὑπ' αὐτῶν, ἰλύος ἐπιχυθείσης, καὶ ψιλωθῆναί τινας ῥίζας ὑπὸ ῥεύματος. καὶ ὕλη δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν ὑδάτων δή που συνεξορμᾷ τῷ σίτῳ, καὶ παρέχει πνιγμὸν αὐτῷ. πάντα, ἔφην ἐγώ, εἰκὸς ταῦτα γίγνεσθαι. οὐκοῦν δοκεῖ σοι, ἔφη, ἐνταῦθα ἤδη ἐπικουρίας τινὸς δεῖσθαι ὁ σῖτος; πάνυ μὲν οὖν, ἔφην ἐγώ. τῷ οὖν κατιλυθέντι, τί ἂν ποιοῦντες δοκοῦσιν ἄν σοι ἐπικουρῆσαι; ἐπικουφίσαντες, ἔφην ἐγώ, τὴν γῆν. τί δέ, ἔφη, τῷ ἐψιλωμένῳ τὰς ῥίζας; ἀντιπροσαμησάμενοι τὴν γῆν ἄν, ἔφην ἐγώ. τί γάρ, ἔφη, ἢν ὕλη πνίγῃ, συνεξορμῶσα τῷ σίτῳ, καὶ διαρπάζουσα τοῦ σίτου τὴν τροφήν, ὥσπερ οἱ κηφῆνες διαρπάζουσιν ἀργοὶ ὄντες, τῶν μελιττῶν ἃ ἂν ἐκεῖναι ἐργασάμεναι τροφὴν καταθῶνται; ἐκκόπτειν ἂν νὴ Δία τῆς τροφῆς, ἔφην, δέοι τὴν ὕλην ἐγώ, ὥσπερ τοὺς κηφῆνας ἐκ τῶν σμηνῶν ἀφαιρεῖν. οὐκοῦν, ἔφη, εἰκότως σοι δοκοῦμεν ἐμβαλεῖν τοὺς σκαλέας; πάνυ γε. ἀτὰρ ἐνθυμοῦμαι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, οἷόν ἐστι τὸ εὖ τὰς εἰκόνας ἐπάγεσθαι. πάνυ γὰρ σύ με ἐξώργισας πρὸς τὴν ὕλην, τοὺς κηφῆνας εἰπὼν πολὺ μᾶλλον, ἢ ὅτε περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης ἔλεγες. ἀτὰρ οὖν, ἔφην ἐγώ, ἐκ τούτου ἄρα θερίζειν εἰκός. δίδασκε οὖν εἴ τι ἔχεις με καὶ εἰς τοῦτο. ἢν μή γε φανῇς, ἔφη, καὶ εἰς τοῦτο ταὐτὰ ἐμοὶ ἐπιστάμενος. ὅτι μὲν οὖν τέμνειν τὸν σῖτον δεῖ οἶσθα; τί δ' οὐ μέλλω, ἔφην ἐγώ; πότερα οὖν τέμνεις, ἔφη, στὰς ἔνθα πνεῖ ἄνεμος, ἢ ἀντίος; οὐκ ἀντίος, ἔφην ἔγωγε. χαλεπὸν γὰρ οἶμαι καὶ τοῖς ὄμμασι καὶ ταῖς χερσὶ γίγνεται, ἀντίον ἀχύρων καὶ ἀθέρων θερίζειν. καὶ ἀκροτομοίης δ' ἄν, ἔφη, ἢ παρὰ γῆν τέμνοις; ἢν μὲν βραχὺς ᾖ ὁ κάλαμος τοῦ σίτου, ἔγωγ', ἔφην, κάτωθεν ἂν τέμνοιμι, ἵνα ἱκανὰ τὰ ἄχυρα μᾶλλον γίγνηται· ἐὰν δὲ ὑψηλὸς ᾖ,

νομίζω

debilior est, densiorem quæ robustior? Dico: & rogo te, parne semen utrique dares, an alteri copiosius? Tum ego, Vino ualidiori mea sententia plus aquæ debet infundi: & robustiori uiro, si quid ferendum est, maius onus imponi: & si qui essent alendi, plures ei decernerem qui plures alere posset. An uerò terra debilis firmior ualentiorq; fiat, si quis illi plus iniiciat fructus, ut largiore pabulo iumenta pinguescunt, id quæso me doce. Arrisit Ischomachus: Iocaris Socrates: id tamen habe certum, si terræ semen inieceris, ac deinde quo tempore multum à cœlo cepit alimentum, & seges in herbam creuit, illam uerteris, id esse pabulum terræ, & haud secus ac è stercore illi uires accedere. Si uero sinas semen in fructum crescere, è terra sumpto ad maturitatem usque nutrimento, difficile est agrum tenuem ad extremum letos & uberes gignere fructus; ut suem debilem multos alere maiusculos natos. Hoc dicis Ischomache, debiliori solo minus seminis esse committendum. Ego istuc profectò: & tu quoque sentis idem, qui existimas omnibus debilioribus imperare negocia minora oportere. Age Ischomache, cur segeti sarculum immittis? Nosti, inquit, hybernis mensibus aquas increscere. Quidni? Fac igitur ut infuso limo segetis aliquid occultum sit imbri, & à fluxionibus nudatæ sint aliquæ radices, utque materia sæpenumero ab aquis excitetur tam multa, ut suffocata seges opprimatur. Hæc omnia fieri uerisimile est, inquam. Videtur'ne tibi tam tum seges opis indigere? Maximè. Si limus obduxerit, quod censes adhibendum remedium? Terram subleuandam puto. Quid si nudæ radices? Inducta terra medendum. Quid uerò si herbarum sylua excrescens inter segetem suffocet illam, atque diripiat alimentum quemadmodum fuci genus ignauum & inutile diripiunt ea quæ magno labore cibaria condiderunt apes? excidenda quidem certè materia, & alimento priuanda, ut ab aluearibus eijciendi fuci. Num sine causa igitur tibi uidemur sarculum iniicere? Nequaquam: Nunc Ischomache animo concipio quale sit aptè & opportunè imagines inducere. Nam de fucis locutus, multo mihi apertius explicasti rationem syluæ, quàm quum de ipsa disserebas. At uerò deinde metere par est. doce me igitur si quid habes quod eò pertineat. Facerem, inquit, nisi mihi uidereris hæc scire. Tu quidem semper, ut debes, segetem incidere nosti. Quidni debeam? Secas'ne stans quò spirat uentus, an aduersus? Non aduersus, inquam. Nam molestum arbitror & oculis & manibus aduersas legere stipulas aristasque. Altius'ne secas, an propius humum? Si curtus et breuis calamus, imum seco, ut culmi sint longiores: si procerus & altus, mediũ secandum

puto,

puto, ne qui terunt in area, labore superuacuo grauētur: neúe qui uentilāt, in ijs laborēt quib. non opus est. Quod in agro relictū fuerit, exustum, adiumēto esse terræ puto, et sterquilinium implere coniectū. Vides ô Socrates ut manifestò deprehēderis, id quod ego, de messe, animo & usu consecutus. Tum ego, Vel cum periculo experiri libet. Volo cognoscere sit'ne mihi ratio terendi frumenti.

Cap. 24.

Nostin', inquit, à iumentis fruges in area teri? Quidni? Nosti quoq; omnia quæ iumenta uocātur? boues, mulos, equos? Scis'ne hæc tantummodo uidisse te quū circum ducuntur, pedibus excutere frumentum? Quid aliud uidere possem? Quomodo protererent id quod opus est, atq; conculcabunt? à quo perficietur æquabiliter tritura? Non est dubium, inquam, quin ab ijs operis quæ in area uersantur. Vertentes enim, pedibusq; semper subijcientes ea quæ trita nō sunt, maximè quod erat difficile adæquabunt, ac quamprimū rem conficient. Tū ille, Hæc quidē mihi non sunt notiora quàm tibi. Deinceps igitur Ischomache frumentum uentilatione secernemus. Dic mihi Socrates, Nosti'ne si ex areæ parte quæ est obiecta uento, cœperis, per aream totam latum iri paleas? Necesse est, inquā. Necesse est igitur ut in frumentum cadant. Sanè. Longius est spacium, quàm quò paleæ sublimes ultra fruges in uacuum areæ locum ferri possint. Si quis o Socrates incipiat retectanea secernere ex eo loco unde flat uentus, quid? Nimirū aperium est Ischomache quin paleæ statim in suo receptaculo futuræ sint. Quum, inquit, altera parte iam secreta perueneris ad aream mediam, num cōtinuò sic diffusis granis reliquas paleas segregabis: an ubi quod purum est frumentum coacerauaeris in aceruum, ut perangusto capiatur loco? Vbi purum coacernarim, ut mihi transuolent paleæ in uacuum areæ locum, & ne semel ac iterum segregandæ sint. Tu quidem Socrates aliū docere posses qui breui à paleis separentur fruges. Hæc igitur, inquam, olim sciebam, sed oblitus eram. Cogito mecum, an et ego aurum fundere, tibias inflare, & pingere sciam, & me scire ignorem. Nam hæc me nemo docuit, ut nec agriculturam. Video autem homines ut agriculturam, sic & cæteras artes exercere. Ad hæc Ischomachus, Non ego tibi iamdudum dicebam eò maxime ingenuam esse agri colendi rationem, quòd facillime disci potest? Agedum Ischomache, noui. Equidem quū rationem sementis tenerē, id me scire oblitus erā. Agriculturæ'ne est stirpium satio? Est quidem certe. Qui fit igitur ut sementē sciam, stirpiū sationē nesciā? Nescis tu quidē inqt? Qui sciā, q nec in quo genere terræ serendū, nec quāta altitudine quātaue latitudine scrobes fodiēdæ, nec quāta lōgitudine surculus demittēdus, nec quomodo humi situs maximè crescet, intelligā? Perge, inqt, disce quæ nescis. Cuiusmodi scrobes fodiātur stirpib. uidisse te certò scio. Vidi pſæpe. Vidistin'

νομίζω ὀρθῶς ἂν ποιεῖν μεσοτομῶν, ἵνα μήτε οἱ ἀλοῶντες μοχθῶσι περιττὸν πόνον, μήτε οἱ λικμῶντες ὧν οὐδὲν προσδέονται. τὸ, τε ἐν τῇ γῇ λειφθὲν ἡγοῦμαι καὶ κατακαυθὲν, συνωφελεῖν ἂν τὴν γῆν, καὶ εἰς κόπρον ἐμβληθὲν, τὴν κόπρον συμπληθύνειν. ὁρᾷς, ἔφη, ὦ σώκρατες, ὡς ἁλίσκῃ ἐπ' αὐτοφώρῳ, καὶ περὶ θερισμοῦ, εἰδὼς ἅπερ ἐγώ; κινδυνεύω, ἔφην ἐγώ, καὶ βούλομαί γε σκέψασθαι, εἰ καὶ ἀλοᾶν ἐπίσταμαι. Οὐκοῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν οἶσθα, ὅτι ὑποζύγια ἀλοῶσι τὸν σῖτον. τί δ' οὐκ, ἔφην ἐγώ, οἶδα, καὶ ὑποζύγιά τε πάντα καλούμενα ὁμοίως, βοῦς, ἡμιόνους, ἵππους. οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα μὲν ἡγῇ τοσοῦτον μόνον εἰδέναι πατεῖν τὸν σῖτον ἐλαυνόμενα; τί γὰρ ἂν ἄλλο, ἔφην ἐγώ, ὑποζύγια εἰδείη. ὅπως δὲ τὸ δεόμενον κόψουσι, καὶ ὁμαλιεῖται ὁ ἀλοητὸς, τίνι τοῦτο, ὦ σώκρατες; ἔφη. δῆλον ὅτι, ἔφην ἐγώ, τοῖς ἐπαλωσταῖς. στρέφοντες γὰρ καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑποβάλλοντες τὰ ἄτριπτα, ἀεὶ δηλονότι μάλιστα, ὁμαλίζοιεν ἂν τὸν δῖνον, καὶ τάχιστα ἀνύτοιεν. ταῦτα μὲν τοίνυν, ἔφη, οὐδὲν ἐμοῦ λείπῃ γιγνώσκων. οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, ὦ ἰσχόμαχε, ἐκ τούτου δὴ καθαροῦμεν τὸν σῖτον λικμῶντες. καὶ λέξον γέ μοι, ὦ σώκρατες, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, ἦ οἶσθα ὅτι ἢν ἐκ τοῦ προσηνέμου μέρους τῆς ἅλω ἄρχῃ, δι' ὅλης τῆς ἅλω οἴσεταί σοι τὰ ἄχυρα. ἀνάγκη γὰρ, ἔφην ἐγώ. οὐκοῦν εἰκὸς καὶ ἐπιπίπτειν, ἔφη, αὐτὰ ἐπὶ τὸν σῖτον. πολὺ γάρ ἐστιν, ἔφην ἐγώ, τὸ ὑπερενεχθῆναι τὰ ἄχυρα ὑπὲρ τὸν σῖτον, εἰς τὸ κενὸν τῆς ἅλω. ἢν δέ τις, ἔφη, λικμᾷ ἐκ τοῦ ὑπηνέμου ἀρχόμενος; δῆλον, ἔφην ἐγώ, ὅτι εὐθὺς ἐν τῇ ἀχυροδόκῃ ἔσται τὰ ἄχυρα. ἐπειδὰν δὲ καθάρῃς, ἔφη, τὸν σῖτον μέχρι τοῦ ἡμίσεος τῆς ἅλω, πότερον εὐθὺς οὕτω κεχυμένου τοῦ σίτου λικμήσεις τὰ ἄχυρα τὰ λοιπά; ἢ συνώσας τὸν καθαρὸν πρὸς τὸν πόλον ὡς εἰς στενώτατον συνώσας; νὴ δί', ἔφην ἐγώ, τὸν καθαρὸν σῖτον, ἵν' ὑπερφέρηταί μοι τὰ ἄχυρα, εἰς τὸ κενὸν τῆς ἅλω, καὶ μὴ δὶς ταὐτὰ ἄχυρα δέῃ λικμᾶν. σὺ μὲν δὴ ἄρα, ἔφη, ὦ σώκρατες, σῖτόν γε ὡς ἂν τάχιστα καθαρὸς γένοιτο, κἂν ἄλλον δύναιο διδάσκειν. ταῦτα τοίνυν, ἔφην ἐγώ, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος καὶ πάλαι. ἐννοῶ ἄρα, εἰ λέληθα, καὶ χρυσοχοεῖν καὶ αὐλεῖν καὶ ζωγραφεῖν ἐπιστάμενος. ἐδίδαξε γὰρ οὔτε ταῦτά με οὐδεὶς οὔτε γεωργεῖν. ὁρῶ δ' ὥσπερ γεωργοῦντας, καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐργαζομένους ἀνθρώπους. οὐκοῦν, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, ἔλεγον ἐγώ σοι πάλαι, ὅτι καὶ ταύτῃ εἴη γενναιοτάτη ἡ γεωργικὴ τέχνη, ὅτι καὶ ῥᾴστη ἐστὶ μαθεῖν; ἄγε δὴ, ἔφην ἐγώ, οἶδα ἰσχόμαχε. τὰ μὲν δὴ ἀμφὶ σπόρον ἐπιστάμενος ἄρα, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος. ἔστιν οὖν, ἔφην ἐγώ, τῆς γεωργικῆς τέχνης καὶ ἡ τῶν δένδρων φυτεία; ἔστι γὰρ οὖν, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος. πῶς ἂν οὖν, ἔφην ἐγώ, τὰ μὲν ἀμφὶ τὸν σπόρον ἐπισταίμην, τὰ δ' ἀμφὶ τὴν φυτείαν οὐκ ἐπίσταμαι; οὐ γὰρ σὺ, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, ἐπίστασαι; πῶς, ἐγὼ ἔφην, ὅστις μήτ' ἐν ὁποίᾳ τῇ γῇ φυτεύειν δεῖ οἶδα, μήτε ὁπόσον βάθος ὀρύττειν τῷ φυτῷ, μήτε ὁπόσον πλάτος, μήτε ὁπόσον μῆκος τὸ φυτὸν ἐμβάλλειν, μήτε ὅπως ἂν ἐν τῇ γῇ κείμενον τὸ φυτὸν, μάλιστ' ἂν βλαστάνοι. ἴθι δὴ, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, μάνθανε, ὅ, τι μὴ ἐπίστασαι. βοθύνους μὲν γὰρ οἵους ὀρύττουσι τοῖς φυτοῖς, οἶδ' ὅτι ἑώρακας; ἔφη. καὶ πολλάκις, ἔγωγε ἔφην. ἤδη τινὰ οὖν αὐτῶν εἶδες

ἢ ἔτι βαθύτερον τριπόδου; οὐδὲ μὰ Δί', ἔγωγ' ἔφην,
πέρα ἡμιτριποδίου. τί δὲ τὸ πλάτος; ἤδη τινὰ τριπό-
δου πλέον εἶδες; οὐδὲ μὰ Δί', ἔφην ἐγώ, διπόδου. ἴθι
δή, ἔφη, καὶ τόδε ἀπόκριναί μοι. ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βά-
θος ἐλάττονα ποδιαίου; οὐδὲ μὰ Δί', ἔφην ἔγωγε, τρι-
ημιποδίου. καὶ γὰρ ἐξορύττοιτο ἂν σκαπτόμενα, ἔφην
ἐγώ, τὰ φυτά, εἰ λίαν γε οὕτως ἐπιπολῆς πεφυτευμέ-
να εἴη. οὐκοῦν τοῦτο μέν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἱκανῶς οἶσθα
ὅτι οὔτε βαθύτερον πενθημιποδίου ὀρύττουσιν, οὔτε
βραχύτερον τριημιποδίου. ἀνάγκη γάρ, ἔφην, τοῦτο ὁ-
ρᾶσθαι καταφανὲς ὄν. τί δέ, ἔφη, ξηροτέραν καὶ ὑγροτέ-
ραν γῆν γιγνώσκεις ὁρῶν; ξηρὰ μὲν γοῦν μοι δοκεῖ, ἔ-
φην ἐγώ, εἶν, ἡ περὶ τὸν Λυκαβηττὸν καὶ ἡ ταύτῃ ὁμοία.
ὑγρὰ δὲ ἡ ἐν τῷ Φαληρικῷ ἕλει, καὶ ἡ ταύτῃ ὁμοία. πό-
τερα οὖν, ἔφη, ἐν τῇ ξηρᾷ ἂν βαθὺ ὀρύσσεις βόθρον τῷ
φυτῷ, ἢ ἐν τῇ ὑγρᾷ; ἐν τῇ ξηρᾷ νὴ Δί', ἔφην ἐγώ. ἐπεὶ ἔν
γε ὑγρᾷ ὀρύττων βαθύ, ὕδωρ ἂν εὑρίσκοις, καὶ οὐκ ἂν
δύναιο ἔτι ἐν ὕδατι φυτεύειν. καλῶς μοι δοκεῖς, ἔφη,
λέγειν. οὐκοῦν ἐπειδὰν ὀρωρυγμένοι ὦσιν οἱ βόθροι, ὁ-
πηνίκα δεῖ τιθέναι ἑκάτερα τὰ φυτά, ἤδη εἶδες; μά-
λιστα, ἔφην ἐγώ. σὺ οὖν βουλόμενος ὡς τάχιστα φῦναι αὐ-
τά, πότερον ὑποβαλὼν ἂν τῆς γῆς τῆς εἰργασμένης, οἴει
τὸν βλαστὸν τοῦ κλήματος θᾶττον χωρεῖν διὰ τῆς μαλα-
κῆς ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ, εἰς τὸ σκληρόν; δῆλον, ἔφην ἐγώ,
ὅτι διὰ τῆς εἰργασμένης θᾶττον ἂν, ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ βλα-
στάνοι. οὐκοῦν ὑποβλητέα ἂν εἴη τῷ φυτῷ γῆ; τί δ' οὐ
μέλλει, ἔφην, ἐγώ. πότερα δὲ ὅλον τὸ κλῆμα ὀρθὸν τιθεὶς
πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπον ἡγῇ μᾶλλον ἂν ῥιζοῦσθαι αὐ-
τό, ἢ καὶ πλάγιόν τι ὑπὸ τῇ ὑποβεβλημένῃ θείης ἄν,
ὥστε κεῖσθαι ὥσπερ γάμμα ὕπτιον; οὕτω νὴ Δία. πλέονες
γὰρ ἂν οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ γῆς εἶεν. ἐκ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν,
καὶ ἄνω ὁρῶ βλαστάνοντα τὰ φυτά, καὶ τοὺς κατὰ τῆς γῆς
οὖν ὀφθαλμοὺς ἡγοῦμαι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, πολλῶν
γε φυομένων βλαστῶν τῆς γῆς, ταχὺ ἂν καὶ ἰσχυρὸν τὸ
φυτὸν ἡγοῦμαι βλαστάνειν. κατὰ ταῦτα τοίνυν ἔφη καὶ
περὶ τούτων γιγνώσκων ἐμοὶ τυγχάνεις. ἐπαμήσαιο δ'
ἂν μόνον, ἔφη, τὴν γῆν, ἢ καὶ σάξαις ἂν εὖ μάλα περὶ
τὸ φυτόν; σάττοιμ' ἄν, ἔφη, νὴ Δί', ἐγώ. εἰ μὲν γὰρ μὴ σε-
σαγμένον εἴη, ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος, εὖ οἶδ', ὅτι πηλὸς
ἂν γίγνοιτο ἡ ἄσακτος γῆ, ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου ξηρὰ μέχρι
βυθοῦ. ὥστε τὰ φυτὰ κίνδυνος ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος
σήπεσθαι μὲν δι' ὑγρότητα, αὐαίνεσθαι δὲ διὰ ξηρότη-
τα, ἢ ἴσως χαυνότητα τῆς γῆς θερμαινομένων τῶν ῥιζῶν.

Καὶ περὶ ἀμπέλων ἄρα σύ γε, ἔφη, φυτείας, ὦ Σώκρα-
τες, τὰ αὐτὰ ἐμοὶ πάντα γιγνώσκων τυγχάνεις; ἢ καὶ
συκῆν, ἔφην ἐγώ, οὕτω δεῖ φυτεύειν; οἶμαι δ', ἔφη ὁ Ἰσχό-
μαχος, καὶ τἆλλα ἀκρόδρυα πάντα. τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἀμ-
πέλου φυτείᾳ καλῶς ἐχόντων, τί ἂν ἀποδοκιμάσαις εἰς
τὰς ἄλλας φυτείας. ἐλαίαν δὲ πῶς, ἔφην ἐγώ, φυτεύσο-
μεν, ὦ Ἰσχόμαχε; ἀποπειρᾷ μου καὶ τοῦτο, ἔφη, μάλιστα πάν-
των ἐπιστάμενος. ὁρᾷς μὲν γὰρ ἂν ὅτι βαθύτερος ὀρύσσε-
ται τῇ ἐλαίᾳ βόθρος. καὶ γὰρ παρὰ τὰς ὁδοὺς μάλιστα ὀρύσσε-
ται. ὁρᾷς δ' ὅτι πρέμνα πᾶσι τοῖς φυτευτηρίοις πρόσε-
στιν. ὁρᾷς δ', ἔφη, τῶν φυτῶν πηλὸν ταῖς κεφαλαῖς πάσαις
ἐπικείμενον, καὶ πάντων τῶν φυτῶν ἐστεγασμένον τὸ ἄνω; ὁ-
ρῶ, ἔφην ἐγώ, ταῦτα πάντα. καὶ ὁρῶν δή, ἔφη, τί αὐτῶν
οὐ

distin' altiorem tripedali? Non equidem se-
misse super altitudinem bipedaneam. Quid? Vi-
disti ne latiorem tripedaneo? Non certè bipe-
daneo. Perge, inquit, & hoc responde mihi,
Nostin' ullum bipedaneo minus profundum?
Non sesquipedali. Nam stirpes in scrobem de-
missæ effoderentur, si ad terræ superficiem
propius accederent. Hoc igitur Socrates abun-
dè nosti, rusticos fodere scrobem nec duobus
pedibus & semisse altiorem, nec sesquipede
breuiorem. hoc adeò perspicuum est, ut uideri
sit necesse. Quid uerò? quum terram uides, sic-
ciorem internoscis, & humidiorem? Mihi qui-
dem sicca uidetur esse in Attico monte Lycabe-
to, & quæcunque similis est huius: humida ue-
rò in lacu Phalerico, & cæteræ generis eius-
dem. Altiorem'ne scrobem foderes in sicca,
quàm in humida? Foderem, nempe quòd in hu-
mida altè fodiens, aquam reperires, nec in ea
iam serere posses. Præclarè tu quidem. Quum
fuerint scrobes fossi, nosti iam quando stir-
pis utrunque genus demittendum sit? Maxi-
mè. Si uelis celeriter produci, putás ne ter-
ra culta summissum stirpis cauliculum ma-
turius exire per humum subactam atque mol-
lem, quàm per incultam, & duritie concre-
tam? Perspicuum, inquam, celerius excre-
scere per subactam, quàm per immotam. Sub-
sterni debet igitur semini terra. Quidni de-
bet? An stirpem totam recta linea cœlum uer-
sus erectam, putas facilius latiusq; diffunde-
re radices, quàm si terra substrata deponas
obliquam, ut quemadmodum gamma sic ia-
ceat supina? Sic profectò, propterea quòd in
terra plures erunt oculi: ex oculis autem su-
pra terram uideo surculos emanare, unde
coniecturam duco sic in terra fieri. Quum
uerò multæ nascuntur humi radices, stirpem
ualidam breui crescere puto. His de rebus igi-
tur idem quod ego, nosti Socrates. Sed age,
terram'ne solùm iniicies, an circum stirpem
pressè conculcabis humum? Conculcabo. Nam
si pressa non esset, non est dubium quin ab aqua
pluuia cœnum fieret, à sole uerò ad imum fun-
ditus siccaretur. Esset igitur periculum ab im-
bri, ne humore putresceret: à sole, ne siccitate
siue hiatu terræ calentibus radicibus aresce-
ret. De uitium satione ô Socrates idem omni-
no tenes quod ego? An, inquam, sic & seren-
da ficus? Et omnes arborei fructus, inquit
Ischomachus. Nam qui uitem præclare se-
rere nouit, quî in aliarum stirpium satione
reprehendetur? Oleam uero Ischomache quî
seremus? Fac, inquit, periculum mecum, id
ne omnium maxime scias. Vides altiorem
oleæ scrobem fodi. etenim iuxta uias potissi-
mum foditur. Videsque in omnibus semina-
rijs surculos siue taleas esse. Vides quoque
lutum omnibus surculorum capitibus im-
positum, & omnium summum caput conte-
ctum. Hæc omnia uideo. Videns autem quid

Cap. 19.

ignoras? an quomodo testam summo luto imponas? Non sane. Eorum quæ narrasti, nihil ignoro: sed animo repeto, cur quum alteram mihi proponeres uniuersam quæstionem, sciremne serere, negauerim. Videbar equidem nihil de ratione serendi explicare posse. ut aggressus es de singulis inquisitionem, tibi, ut ais, respondeo perinde quasi teneam quæ tu, quem peritum ferunt agricolam. Nonne interrogatio doctrina est Ischomache? dudum enim disco, quoniam me singula rogasti. Nam quum me duceres per ea quæ noui, similiaque demonstrares quæ scire me non existimabam, adductus sum ut hæc me scire crederem. An igitur, inquit Ischomachus, si te de argento, bonū necne esset, interrogarem, persuadere possem scire te argentum probare, et discernere uerū ac purum ab adulterino? An item de arte tibiarum, de pictura, de rebus generis eiusmodi? Fortasse, inquam: quandoquidem eò duxisti, ut crederem me agrum colere posse, quanquam scio neminem unquā mihi hanc artem tradidisse. Hæc non ita sunt, ô Socrates. At ego iamdudum tibi dicebam, hominibus sic amicam, sic familiarem esse agriculturam, ut qui uidēt & audiunt, illius statim scientiam concipiant. Multa docet ipsa, ut optimè liceat rebus ipsius uti. Vitis quū ad arbores attollitur, statim docet se erigi uelle si proxima sit arbos. Quum diffundit pampinos, ostendit, racemos, quo tempore teneri sunt ac molles, & adurūtur à sole, umbra cōtegendos. Quum tempus est uuas ab sole iam dulcescere, folijs defluentibus indicat pampinos esse detrahendos, et uuam maturitate excoquendā. Quū propter fertilitatem racemos alios coctos atque maturos ostendit, alios crudiores fert, coctos percipi iubet, ut ficus: semper id umbra tegunt quod turget.

Cap. 26. Hic ego, Si tam facilè discuntur res rusticæ, & quæ faciūda sint, iuxtà sciūt omnes, qui fit ut non omnes similiter agant, sed alij affatim uiuant, & bonorum copijs redundent: alij sibi necessaria suppeditare non possunt, sed insuper alijs debeant: Equidem tibi dicam, Socrates: Nec scientia nec inscitia agricolarum causa est cur alij diuites, alij sint pauperes: nec audies ita famam circunferri, domū esse dißipatam, quod sator nō æquabiliter semē sparserit, nec quòd prauè stirpes seuerit, nec quòd ignorās quæ terra uitē ferret, in agro sterili seuerit, nec quòd nō intellexerit utile sementi noualem agrum subigere, nec quòd non uiderit esse bonum, stercus agro miscere: sed multò sæpius audire licet, Vir ex agro non percipit frumentum: non enim dat operā ut sibi seratur, aut ut stercoretur ager. Nec uinum habet, quia non est ei curæ uitium satio, ut nouas serat, ut iam satæ ferant. Nec oleum nec ficus sunt illi, propterea quòd diligentiam non adhibet nec laborat ut hæc legat. Hæc & similia sunt quibus differentes inter se agricolæ, & facultatibus differunt, multò magis quàm qui uidentur prudens

οὐ γιγνώσκεις; ἢ τὸ ὄστρακον ἀγνοεῖς, ἔφη, ὦ σώκρατες, πῶς ἂν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ ἄνω καταθείης; μὰ τὸν δί', ἔφην ἐγώ, οὐδὲν ὧν εἶπας, ὦ ἰσχόμαχε, ἀγνοῶ. ἀλλὰ πάλιν ἐννοῶ τί ποτε ὅτε πάλαι ἤρου με συλλήβδην εἰ ἐπίσταμαι φυτεύειν, οὐκ ἔφην. οὐ γὰρ ἐδόκουν ἔχειν ἂν εἰπεῖν, οὐδὲν ᾗ δεῖ φυτεύειν. ἐπεὶ δέ με καθ' ἓν ἕκαστον ἐπεχείρησας ἐρωτᾶν, ἀποκρίνομαί σοι ὡς σὺ φῄς, ἅπερ ἂν γιγνώσκεις ὁ δεινὸς λεγόμενος γεωργός. ἆρα, ἔφην, ὦ ἰσχόμαχε, ἡ ἐρώτησις διδασκαλία ἐστίν; ἄρτι γὰρ δή, ἔφην ἐγώ, καταμανθάνω ᾗ με ἐπηρώτησας ἕκαστα. ἄγων γάρ με δι' ὧν ἐγὼ ἐπίσταμαι, ὅμοια τούτοις ἐπιδεικνὺς, ἃ οὐκ ἐνόμιζον ἐπίστασθαι, ἀναπείθεις οἶμαι ὡς καὶ ταῦτα ἐπίσταμαι. ἆρ' οὖν, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, καὶ περὶ ἀργυρίου ἐρωτῶν ἄν σε, πότερον καλὸν ἢ οὔ, δυναίμην ἄν σε πεῖσαι, ὡς ἐπίστασαι διαδοκιμάζειν τὰ καλὰ καὶ τὰ κίβδηλα ἀργύρια; καὶ περὶ αὐλητῶν μὴ δυναίμην ἀναπεῖσαι ὡς ἐπίστασαι αὐλεῖν, καὶ περὶ ζωγράφων καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων; ἴσως ἄν, ἔφην ἐγώ. ἐπειδὴ καὶ γεωργεῖν ἀνέπεισάς με ὡς ἐπιστήμων εἴην, καίπερ εἰδότα, ὅτι οὐδεὶς πώποτέ με ἐδίδαξε ταύτην τὴν τέχνην. οὐκ ἔστι ταῦτ', ἔφη, ὦ σώκρατες. ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλαι σοι ἔλεγον, ὅτι ἡ γεωργία οὕτω φιλάνθρωπός ἐστι καὶ πραεῖα τέχνη, ὥστε καὶ ὁρῶντας καὶ ἀκούοντας, ἐπιστήμονας εὐθὺς ἑαυτῆς ποιεῖν. πολλὰ δ', ἔφη, καὶ αὐτὴ διδάσκει, ὡς ἂν κάλλιστά τις αὐτῇ χρῷτο. αὐτίκα ἄμπελος ἀναβαίνουσα μὲν τὰ δένδρα, ὅταν ἔχῃ πλησίον δένδρον, διδάσκει ἱστάναι αὐτήν. περιπεταννύουσα δὲ τὰ οἴναρα, ὅταν ἔτι αὐτῇ ἁπαλοὶ οἱ βότρυες ὦσι, διδάσκει σκιάζειν, τὰ ἡλιούμενα ταύτην τὴν ὥραν. ὅταν δὲ καιρὸς ᾖ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἤδη γλυκαίνεσθαι τὰς σταφυλάς, φυλλοῤῥοοῦσα, διδάσκει ἑαυτὴν ψιλοῦν, καὶ πεπαίνειν τὴν ὀπώραν. καὶ τοὺς μὲν πέπονας δεικνύουσα βότρυς. τοὺς δ' ἔτι ὠμοτέρους φέρουσα, διδάσκει τρυγᾶν ἑαυτήν, ὥσπερ τὰ σῦκα σκιάζουσι τὸ ὀργῶν ἀεί. Ἐνταῦθα δὴ ἐγὼ εἶπον· πῶς οὖν, ὦ ἰσχόμαχε, εἰ οὕτω γε ῥᾴδιά ἐστι μαθεῖν τὰ περὶ τὴν γεωργίαν, καὶ πάντες ὁμοίως ἴσασιν ἃ δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ καὶ πάντες πράττουσιν ὁμοίως; ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν ἀφθόνως τε ζῶσι καὶ περιουσίαν ἔχουσιν, οἱ δ' οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα δύνανται πορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσοφείλουσιν. ἐγὼ δή σοι λέξω, ὦ σώκρατες, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος. οὐ γὰρ ἡ ἐπιστήμη οὐδ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τῶν γεωργῶν ἐστιν, ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν εὐπορεῖν, τοὺς δὲ ἀπόρους εἶναι. οὐδ' ἂν ἀκούσαις, ἔφη, λόγου οὕτω διαθέοντος, ὅτι διέφθαρται ὁ οἶκος, διότι οὐχ ὁμαλῶς ὁ σπορεὺς ἔσπειρεν. οὐδ' ὅτι οὐκ ὀρθῶς τοὺς ὄρχους ἐφύτευσεν. οὐδ' ὅτι ἀγνοήσας τις τὴν γῆν φέρουσαν ἀμπέλους ἐν ἀφόρῳ ἐφύτευσεν. οὐδ' ὅτι ἠγνόησέ τις ὅτι ἀγαθόν ἐστι τῷ σπόρῳ νέον προεργάζεσθαι. οὐδ' ὅτι ἠγνόησέ τις ὡς ἀγαθόν ἐστι τῇ γῇ κόπρον μιγνύναι. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλόν ἐστιν ἀκοῦσαι, ἀνὴρ οὐ λαμβάνει σῖτον ἐκ τοῦ ἀγροῦ. οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς αὐτῷ σπείρηται, ἢ ὡς κόπρος γίγνηται. οὐδ' οἶνον ἔχει ἀνήρ. οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς φυτεύσῃ ἀμπέλους. οὐδ' αἱ οὖσαι ὅπως φέρωσιν αὐτῷ. οὐδὲ ἔλαιον, οὐδὲ σῦκα ἔχει ἀνήρ. οὐκ ἐπιμελεῖται, οὐδὲ ποιεῖ ὅπως ταῦτα ἔχῃ. τοιαῦτ', ἔφη, ἐστίν, ὦ σώκρατες, ἃ διαφερόντων ἀλλήλων οἱ γεωργοὶ, διαφερόντως καὶ πράττουσιν, πολὺ μᾶλλον, ἢ οἱ δοκοῦντες σοφὸν

φόν τι εὑρηκέναι εἰς τὰ ἔργα. καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔστιν ἐν οἷς τῶν στρατηγικῶν ἔργων, οὐ γνώμῃ διαφέροντες ἀλλήλων, οἱ μὲν βελτίονες, οἱ δὲ χείρονές εἰσιν, ἀλλὰ σαφῶς ἐπιμελείᾳ. ἃ γὰρ καὶ οἱ στρατηγοὶ γιγνώσκουσι πάντες, καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἱ πλεῖστοι, ταῦτα οἱ μὲν ποιοῦσι τῶν ἀρχόντων, οἱ δ᾽ οὔ. οἷον καὶ τόδε γιγνώσκουσιν ἅπαντες, ὅτι διὰ πολεμίας πορευομένους, βέλτιόν ἐστι τεταγμένους πορεύεσθαι, οὕτως ὡς ἂν ἄριστα μάχοιντο, εἰ δέοι. τοῦτο τοίνυν γιγνώσκοντες, οἱ μὲν ποιοῦσιν οὕτως, οἱ δ᾽ οὐ ποιοῦσι. φυλακὰς ἅπαντες ἴσασιν ὅτι βέλτιόν ἐστι καθιστάναι καὶ ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς πρὸ τοῦ στρατοπέδου. ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται ὡς ἔχῃ οὕτως, οἱ δ᾽ οὐκ ἐπιμελοῦνται. ὅταν τε αὖ διὰ στενοπόρων ἴωσιν, οὐ πάνυ χαλεπὸν εὑρεῖν, ὅστις οὐ γιγνώσκει ὅτι προκαταλαμβάνειν τὰ ἐπίκαιρα κρεῖσσον ἢ μή. ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται οὕτω ποιεῖν, οἱ δ᾽ οὔ. ἀλλὰ καὶ κόπρον λέγουσι μὲν πάντες, ὅτι ἄριστον εἰς γεωργίαν ἐστί, καὶ ὁρῶσι δὲ αὐτομάτην γιγνομένην. ὅμως δὲ καὶ ἀκριβοῦντες ὡς γίγνεται, καὶ ῥᾴδιον ὂν πολλὴν ποιεῖν, οἱ μὲν καὶ τούτου ἐπιμελοῦνται, ὅπως ἀθροίζηται, οἱ δὲ παραμελοῦσι. καίτοι ὕδωρ μὲν ὁ ἄνω θεὸς παρέχει, τὰ δὲ κοῖλα πάντα, τέλματα γίγνεται. ἡ γῆ δὲ ὕλην παντοίαν παρέχει. καθαίρειν δὲ δεῖ τὴν γῆν, τὸν μέλλοντα σπείρειν. ἃ δ᾽ ἐκποδὼν ἀναιρεῖται, ταῦτα εἴ τις ἐμβάλλοι εἰς τὸ ὕδωρ, ὁ χρόνος ἤδη αὐτὸς ἂν ποιοίη, οἷς ἡ γῆ ἥδεται. ποία μὲν γὰρ ὕλη, ποία δὲ γῆ ἐν ὕδατι στασίμῳ οὐ κόπρος γίγνεται; καὶ ὁπόσα δὲ θεραπείας δεῖται ἡ γῆ, ὑγροτέρα τε οὖσα πρὸς τὸν σπόρον, ἢ ἁλμωδεστέρα πρὸς φυτείαν, καὶ ταῦτα γιγνώσκουσι μὲν πάντες, καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τάφροις, καὶ ὡς ἡ ἅλμη κολάζεται, μιγνυμένη πᾶσι τοῖς ἀνάλμοις τε καὶ ὑγροῖς καὶ ξηροῖς. ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελοῦνται οἱ μέν, οἱ δ᾽ οὔ. εἰ δέ τις παντάπασιν ἀγνὼς εἴη, τί δύναται φέρειν ἡ γῆ, καὶ μήτε ἰδεῖν ἔχοι καρπὸν μηδὲ φυτὸν αὐτῆς, μήτε ὅτου ἀκοῦσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῆς ἔχοι, οὐ πολὺ μὲν ῥᾷον γῆς πεῖραν λαμβάνειν παντὶ ἀνθρώπῳ ἢ ἵππου; πολὺ δὲ ῥᾷον ἢ ἀνθρώπου. οὐ γὰρ ἔστιν ὅ τι ἐπὶ ἀπάτῃ δείκνυσιν, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ἅ τε δύναται καὶ ἃ μή, σαφηνίζει τε καὶ ἀληθεύει. δοκεῖ δέ μοι ἡ γῆ καὶ τοὺς κακούς τε κἀγαθοὺς τῷ εὔγνωστα καὶ εὐμαθῆ πάντα παρέχειν, ἄριστα ἐξετάζειν. οὐ γὰρ ὥσπερ τὰς ἄλλας τέχνας τοῖς μὴ ἐργαζομένοις ἔστι προφασίζεσθαι, ὅτι οὐκ ἐπίστανται. γῆν δὲ πάντες οἴδασιν, ὅτι εὖ πάσχουσα, εὖ ποιεῖ. ἀλλ᾽ ἡ ἐν γεωργίᾳ ἐστὶ σαφὴς ψυχῆς κατήγορος κακῆς. ὡς μὲν γὰρ ἂν δύναιτο ἄνθρωπος ζῆν ἄνευ τῶν ἐπιτηδείων, οὐδεὶς τοῦτο αὐτὸς αὑτὸν πείθει. ὁ δὲ μήτε ἄλλην τέχνην χρηματοποιὸν ἐπιστάμενος, μήτε γεωργεῖν ἐθέλων, φανερὸν ὅτι κλέπτων ἢ ἁρπάζων ἢ προσαιτῶν διανοεῖται βιοτεύειν, ἢ παντάπασιν ἀλόγιστός ἐστι. μέγα δ᾽ ἔφη διαφέρειν εἰς τὸ λυσιτελεῖν γεωργίαν καὶ μὴ λυσιτελεῖν, ὅταν ὄντων ἐργαστήρων καὶ πλειόνων, ὁ μὲν ἔχῃ τινὰ ἐπιμέλειαν, ὡς τὴν ὥραν οἱ ἐν τῷ ἔργῳ ἐργάται ὦσιν, ὁ δὲ μὴ ἐπιμελῆται τούτου. ῥᾳδίως γὰρ ἀνὴρ εἷς τοῖς δέκα διαφέρει, τῷ ἐν ὥρᾳ ἐργάζεσθαι, καὶ ἄλλος γε ἀνὴρ διαφέρει, τῷ πρὸ τῆς ὥρας ἀπιέναι. τὸ δὲ δὴ ἐᾶν ῥᾳδιουργεῖν δι᾽ ὅλης τῆς

ἡμέρας

dens quiddam ad opera inuenisse. Sic & belli duces, quorum interest ea curare quæ sunt sui muneris, non in eo inter sese differunt, quod alij alijs sententia sint meliores, uel deteriores, sed cura & diligentia. Nam quæ duces omnes, permultiq; priuati sciunt, ea nonnulli faciunt imperatores, alij negligunt: ut nullus est qui non intelligat, quum per hostium fines iter faciundum est, tutius esse milites instructos ordine procedere, quòd hoc modo, si opus sit optime dimicare possunt: sed alij agmen compositum ducunt, alij incompositum. Omnes optimum esse norunt, ante castra & diurnas & nocturnas custodias stationesque collocare: uerùm ut id fiat, dant operam quidam, alij nullam. Quòd si per angustias uiarum ducatur exercitus, nónne difficile est reperire qui nesciat esse commodius occupare locorum oportunitates? At uerò sunt qui diligenter occupant, sunt qui non occupant. Quinetiam dictitant omnes agriculturam stercore maximè iuuari: uident nullo negocio fieri, attamen cum planè sciant quomodo fiat, cumque facile sit multum conficere, alij congregandum curant, alij non item. Atqui Deus sublimis aquam præbet. Loci caui cœno limoque complentur. Terra uarium materiæ genus suppeditat. Cui serendum est, is humum purgare debet. Quæ uerruntur è medio, si in aquam deijciat, iam tempus ipsum conuertet in ea quibus lætificatur ac pinguescit ager. Quæ materia, quæ terra in aqua stante non erit pro fimo? Quotaqueque medicaminis indiget terra, si humidior sementi, siccior salsiorque serendis arboribus accommodetur? Nullus est qui hæc nesciat, & ut educatur aqua fossis, ut terra salsa corrigatur, dum miscetur omnibus dulcibus, humidis, siccis. Sed istæ curæ sunt alijs, alijs uerò nequaquam. Quod si quis ignoret omnino quid possit ferre tellus, nec sciat eius fructum nec stirpes cognoscere, nec ab aliquo ueritatem audire queat, nónne multò facilius tamen illi & omnibus ingenium terræ, quam equi uel hominis experiri. Nihil enim subdole & falso præ se fert, sed quæ potest, & quæ non, aperte uereque demonstrat. Illa, quòd omnia cognitu captuque facilia præbet, & bonos & malos patefacere optimè mihi uidetur. Non est enim quod se nescire causentur, ut qui cæteras artes non exercent. Nullus ignorat, illam, si quid acceperit beneficij, referre gratiam. Illa'ne malæ mentis accusationem intendere manifestò uidetur? Hominem sine rebus necessarijs uiuere posse, nemo sibi ipse persuadet. Qui nec aliam nouit artem unde quæstum facere possit, nec arare terram uult, & agris operam dare, non dubium est quin aut furto, aut rapina, aut opera mendica uiuat, aut nulla ratione ducatur. Magni referre dicebat, an utilitatis fructum agricultura præberet, an nullum. Nam quum plures sunt operæ, alius curat ut in opere sint operarij, quum uocat & retinet hora. Hoc alius non facit. Facilè uir unus decem uincit, qui tempus laboris explet. alius ab eo distat, qui discedit ante tēpus. Permittere uerò ut totum

diem

ἀργυρίου, οὐκ εἰκῇ αὐτὸν ὅπου ἂν τύχωσιν ἀπέβαλον,
ἀλλ' ὅπου ἂν ἀκούσωσι τιμᾶσθαί τε μάλιστα τὸν σῖτον,
καὶ περὶ πλείστου αὐτὸν ποιῶνται οἱ ἄνθρωποι, τούτοις
αὐτὸν ἄγοντες παραδιδόασι. καὶ ὁ σὸς δὲ πατὴρ, οὕτω
πως ἔοικε φιλογεωργὸς εἶναι. πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχό-
μαχος· σὺ μὲν παίζεις, ἔφη, ὦ Σώκρατες. ἐγὼ δὲ καὶ
φιλοικοδόμους νομίζω οὐδὲν ἧττον, οἵτινες ἂν ἀποδι-
δῶνται ἐξοικοδομοῦντες τὰς οἰκίας, εἶτ' ἄλλας οἰκο-
δομῶσι. νὴ Δία ἐγὼ δέ γε σοί ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἐπομό-
σας λέγω, ἦ μὴν πιστεύειν σοι φύσει νομίζειν φιλεῖν ταῦ-
τα πάντα, ἐφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι νομίζωσιν. ἀτὰρ ἐννοῶ
γε, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ὡς εὖ τῇ ὑποθέσει ὅλον τὸν λόγον
βοηθοῦντα παρέσχησαι. ὑπέθου γὰρ τὴν γεωργικὴν τέχ-
νην πασῶν εἶναι εὐμαθεστάτην. καὶ νῦν ἐγὼ ἐκ πάντων
ὧν εἴρηκας, τοῦτο οὕτως ἔχειν παντάπασιν ὑπὸ σοῦ ἀνα-
πέπεισμαι. νὴ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος· ἀλλὰ τὸ δέ τοι, ὦ
Σώκρατες, τὸ πάσαις κοιναῖς ταῖς πράξεσι, καὶ γεωρ-
γικῇ καὶ πολιτικῇ, καὶ οἰκονομικῇ, καὶ πολεμικῇ, τὸ
ἀρχικὸν εἶναι. τοῦτο δὴ συνομολογῶ σοι ἐγὼ, πολὺ διαφέ-
ρειν γνώμῃ τοὺς ἑτέρους τῶν ἑτέρων. οἷον καὶ ἐν τριήρει,
ἔφη. ὅταν πελαγίζωσι, καὶ δέῃ περᾶν ἡμερινοὺς πλοῦς
ἐλαύνοντας. οἱ μὲν τῶν κελευστῶν δύνανται τοιαῦτα λέ-
γειν καὶ ποιεῖν, ὥστε ἀκονᾶν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων,
ἐπὶ τῷ ἐθελοντὰς πονεῖν. οἱ δὲ οὕτως ἀγνώμονές εἰσιν, ὥσ-
τε πλεῖον ἢ ἐν διπλασίῳ χρόνῳ τὸν αὐτὸν ἀνύτουσι πλοῦν,
καὶ οἱ μὲν ἱδροῦντες καὶ ἐπαινοῦντες ἀλλήλους, ὅ,τε κε-
λεύων, καὶ οἱ πειθόμενοι ἐκβαίνουσιν. οἱ δὲ ἀνιδρωτὶ
ἥκουσι, μισοῦντες τὸν ἐπιστάτην καὶ μισούμενοι. καὶ τῶν
στρατηγῶν ταύτῃ διαφέρουσιν, ἔφη, οἱ ἕτεροι τῶν ἑτέ-
ρων. οἱ μὲν γὰρ οὔτε πονεῖν ἐθέλοντας οὔτε κινδυνεύειν
παρέχονται, πείθεσθαί τε οὐκ ἀξιοῦντας οὐδ' ἐθέλοντας,
ὅσον μὴ ἀνάγκη ἦ. ἀλλὰ καὶ μεγαλυνομένους ἐπὶ τῷ ἐν-
αντιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι. οἱ δὲ αὐτοὶ οὔτε τὸ αἰσχύνεσθαι
ἐπισταμένους παρέχουσιν, ἤν τι τῶν αἰσχρῶν συμβαίνῃ.
οἱ δ' αὖ θεῖοι καὶ ἀγαθοὶ ἐπιστήμονες ἄρχοντες τοὺς αὐτοὺς
τούτους, πολλάκις δὲ καὶ ἄλλους παραλαμβάνοντες, αἰσχυνο-
μένους τε ἔχουσιν, αἰσχρόν τι ποιεῖν, καὶ πείθεσθαι οἰομέ-
νους βέλτιον εἶναι, καὶ ἀγαλλομένους τῷ πείθεσθαι ἕνα
ἕκαστον, καὶ σύμπαντας πονεῖν ὅταν δεήσῃ, οὐκ ἀθύμως
πονοῦντας. ἀλλ' ὥσπερ ἰδιώταις ἔστιν, οἷς ἐγγίγνεται φι-
λοπονία τις, οὕτω καὶ ὅλῳ τῷ στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγα-
θῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται, καὶ τὸ φιλοπονεῖν καὶ τὸ φιλοτι-
μεῖσθαι ὀφθῆναι, καλόν τι ποιοῦντας ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος.
πρὸς ὅντινα δ' ἂν ἄρχοντα διατεθῶσιν οὕτως οἱ ἑπόμενοι,
οὗτοι δὴ ἐρρωμένοι γε ἄρχοντες γίγνονται, οὐ μὰ Δί' οὐχ
οἳ ἂν αὐτῶν ἄριστα τὸ σῶμα τῶν στρατιωτῶν ἔχωσι καὶ
ἀκοντίζωσι καὶ τοξεύωσιν ἄριστα, καὶ ἵππον ἔχοντες
ἄριστον, ὡς ἱππικώτατα ἢ πελταστικώτατα προκινδυ-
νεύουσιν, ἀλλ' οἳ ἂν δύνωνται ἐμποιῆσαι τοῖς στρατιώ-
ταις ἀκολουθητέον εἶναι, καὶ διὰ πυρὸς καὶ διὰ παντὸς κιν-
δύνου, τούτους δὴ δικαίως ἄν τις καλοίη μεγαλογνώμο-
νας, ᾧ ἂν ταῦτα γιγνώσκοντες πολλοὶ ἕπονται, καὶ με-
γάλῃ χειρὶ εἰκότως οὗτος λέγοιτο πορεύεσθαι, οὗ ἂν τῇ
γνώμῃ πολλαὶ χεῖρες ὑπηρετεῖν ἐθέλωσι. καὶ μέγας τῷ
ὄντι οὗτος ἀνήρ, ὃς ἂν μεγάλα δύνηται, γνώμῃ διαπρά-
ξασθαι μᾶλλον ἢ ῥώμῃ. οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις ἔργοις. αὖ
τε

argento, non temerè & inconsulto quocunq; sors tulit auehunt, & quasi abyciunt: sed ubi audierint esse qui plurimi liceantur, magnoq; mercentur, eò ferunt, & emptoribus tradunt. Sic quodammodo pater tuus auide sequebatur agriculturam, et inde quæstum uenabatur. Iocatus Socrates: Ego, inquit, nihilo minoris studiosos ædificãdi facio, qui domos extruunt, uendũt, alias deinde moliũtur. Iureiurando sine ulla dubitatione tibi confirmo Ischomache, adduci me ut tibi credam, ac putẽ mortaliũ genus amare & persequi omnia quæ sibi usui futura arbitratur. Considero quàm bene proposito congruentem omnem præsliteris orationẽ. Proposueras autem colendi ruris omniũ facillimã esse discẽti. Nũc ego prorsus omnibus tuis uerbis adductus, sic esse rẽ nõ dubito. Sic est, inquit Ischomachus. At, quod est omnibus actionibus, agriculturæ, sciẽtiæ ciuili, œconomiæ, arti militari cõmune, expetendũ est, ut sis imperãdi peritus. Hoc tibi quidẽ assentior, alios alijs esse mẽte præstantiores, ut in triremi si mare asperũ traijciatur, & homines qui nauigia impellunt, & remis uelisq; subministrant, penetrare sit necesse: alij quorũ iubere & hortari munus est, ea dicere & facere possunt, quæ animos exacuunt & incitãt ad suscipiendũ laborẽ: alij sic imperiti sunt & incõpositi, ut uix altero tãto tẽpore eundẽ explicant cursum. Sudant illi, & in egressu qui iubet, eos qui dicto sunt audientes, laude persequitur. qui parent, iubentẽ uicissim laudãt. Hi uerò nullo sudore appellũt nauẽ, odere præfectum, præfectus illos. Sic et imperatores inter se differũt. Alij nõ ita suos regere possunt, & allicere, ut laborare, pericula subire, nisi quantũ sit necessariũ, obtemperare uelint: sed ita reddũt affectos, ut si aduersentur imperanti, magnũ quiddã ac præclarũ facere uideãtur. Isti quoq; non sic milites instituũt, ut dedecus fugere sciant, & si quid accidat turpe, uerecundia moueri. Alij contrà boni duces, periti, diuini, quum susceperunt eosdem & alios sæpius, sic erudiunt, ut aliquid turpe committere uereãtur, ut parẽre melius esse putent, & unũquenq; audientem esse dicto gaudeant, ut uniuersi nõ inuitè, si opus sit, laborem sustineãt. Sed ut singulis quibusdam amor quidam laborandi innascitur, sic & toti exercitui sub bonis ducibus agendi cupiditas ingignitur, & honoris ingens studium, quo accensi milites aliquid agere præclare, & à duce uideri cupiunt. In quoscunque sic affecti sunt animo comites, ita fiunt ualidi robustiq; duces, non illi quidem, qui corpus habent firmissimum celerrimumq;, qui telis & sagittis optimè pugnant, qui equum nacti præstantissimum, ut fortissimos equites aut scutatos insignes decet, offerunt se periculis: sed qui eo inducunt militum animos, ut uel per ignem uel omne periculum sequendum putent, eos meritò duces acris ingenij magniq; uiros dicere licet: quos qui norunt, multi sequuntur: quos ire magna manu iure dicunt, ut quorum prudentiæ consilioq; multæ manus seruire uelint. Magni reuera tales uiri, qui res magnas non tam uiribus corporis quàm sapiẽtia mentis gerere possunt. Sic & in priuatis rebus, siue

procu-

procurator siue præfectus sit institutus, qui promptos, alacres, frugi, assiduos possit efficere suos, is sanè rem auget, multasq; parat facultates. Si dominus qui operarium malum maximè punire, diligentem præmio donare potest, inuiserit opus, & apparuerit, & cum minimè ucreantur ij qui dant operas, haud equidem uirum probem: sed eum, cuius aspectu mouebuntur opifices: sic ut quisque uires concipiat, certatim laboret, optima gloria ducatur: aliquid habere regiæ uirtutis affirmabo. Hoc maximum est (ut mihi detur) tum in omni re ubi quid ab hominibus conficitur, tum in agricultura. Non enim qui semel id quod dico uiderit audieritúe, discet, sed bono rectori futuro opus esse cum disciplina & indole bona iudico, tum maximè uirtute diuina: quandoquidem non hoc totum bonum prorsus humanum mihi uidetur esse, sed etiam diuinum, planè & apertè uolentibus imperare. Dij miserentur eorum qui sapientia ac moderatione uera præditi sunt: & ut censeo, tyrannidem in inuitos dant ijs quos tali uita dignos esse duxerint, qualis est Tantali, qui apud inferos æternum tempus agere dicitur, metuens ne bis intereat.

τι ἐπίτροπος ἢ ὁ ἐφεστηκώς, ἄν τι καὶ ἐπιστάτης, ὃς ἂν δύνηται, προθύμους καὶ ἐντεταμένους παρέχεσθαι εἰς τὸ ἔργον καὶ συνεχεῖς, οὗτοι δὴ οἱ ἀνύτοντές εἰσιν ἐπὶ τἀγαθὰ, καὶ πολλὴν τὴν περιουσίαν ποιοῦντες. τὸν δὲ δεσπότην ἐπιφανέντα, ὦ σώκρατες, ἔφη, ἐπὶ τὸ ἔργον, ὅστις δύναται, καὶ μέγιστα βλάψαι τὸν κακὸν τῶν ἐργατῶν, καὶ μέγιστα τιμῆσαι τὸν πρόθυμον, ἢν μηδὲν ἐπίδηλον ποιήσουσιν οἱ ἐργάται, ἐγὼ μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν ἀγαίμην, ἀλλ' ὃν ἂν ἰδόντες κινηθῶσι, καὶ μένος ἑκάστῳ ἐμπέσῃ τῶν ἐργατῶν καὶ φιλονεικία πρὸς ἀλλήλους, καὶ φιλοτιμία κρατιστεῦσαι ἑκάστῳ, τοῦτον ἐγὼ φαίην ἂν ἔχειν τι ἤθους βασιλικοῦ. καὶ ἔστι τοῦτο μέγιστον ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ, ὅπου τι δι' ἀνθρώπων πράττεται. καὶ ἐν γεωργίᾳ δέ. οὐ μέντοι μὰ Δία τοῦτό γε ἔτι ἐγὼ λέγω ἰδόντα μαθεῖν εἶναι, οὐδ' ἅπαξ ἀκούσαντα, ἀλλὰ καὶ παιδείας δεῖν φημι, τῷ ταῦτα μέλλοντι δυνήσεσθαι, καὶ φύσεως ἀγαθῆς ὑπάρξαι, καὶ τὸ μέγιστον δὴ θεῖον γενέσθαι. οὐ γάρ πάνυ μοι δοκεῖ, ὅλον τουτὶ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον εἶναι, ἀλλὰ θεῖον τὸ ἐθελόντων ἄρχειν, σαφῶς δέδοται τοῖς ἀληθινῶς σωφροσύνῃ τετελεσμένοις. τὸ δὲ ἀκόντων τυραννεῖν, διδόασιν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὓς ἂν ἡγῶνται ἀξίους εἶναι βιοτεύειν, ὥσπερ ὁ τάνταλος ἐν ᾅδου λέγεται τὸν ἀεὶ χρόνον διατρίβειν, φοβούμενος μὴ δὶς ἀποθάνῃ.

AD SAPIENTISSIMVM AC SANCTVM VIRVM D. NICOLAVM S. R. ECCLESIAE CARDINALEM, FRANCISCI PHILELPHI PRAEFATIO, IN XENOPHONTIS orationem de regis Agesilai Lacedæmoniorum laudibus.

ADMONVIT me superior Lacedæmoniorum respublica, quam à sapientissimo Lycurgo illo constitutam Socraticus Xenophon immortalitati literarum commendarat, ut & Agesilai laudationem, quam idem disertissimè ac pene diuinè scriptitasset, ad latinos traducerē. Idq; cū ob alias à me rationes factum est, humanissime pater, tum ob eam potissimum, ut quod ipse perspicue noscis, cæteri non ignorent, solere ex bonis & institutis & legibus uiros etiam effici meliores clarioresq;. Itaq; Agesilaus ipse Spartiatarum rex cum Lycurgi instituta die nocteq; animo uolutaret, atq; singula eius non facta modò, uerumetiam dicta crebra meditatione studioq; tractaret, id est, pro singulari sua tum sapientia, tum animi magnitudine consequutus, ut & patriæ maximopere prodesset, & æternitatis nomen suo nomini uendicaret. Accedit ad rem, quod rebus te priscis delectari, illisq; clarissimis, non me præterit. Etenim ingenuus animus & excelsus, magnarum item illustriumq; rerum suauitate perfunditur. Maiorum quidem laudationes sunt præmia uirtutis, & rectè faciundi proposita posteris exempla quædam. Quis enim omnium est, qui cum summam iustitiam, insignem prudentiam, sapientiam singularem, egregiamq; præterea animi grauitatem, cōstantiam, modestiam, continentiā, humanitatem, magnificentiam, comitatem, gratitudinem, pietatem, ac omnis deniq; uirtutum cœtus in Agesilao floruisse perspexerit, non & illum uel mortuum mirifice diligat, eamq; mente uoluptatem percipiat, qua nulla sit propè iucundior, nulla maior? Quód cùm omnibus auditu pergratum sit, longè his tamen & gratius arbitror & suauius, qui ueluti tu, Pater modestissime, immortales uirtutes tuas in aliorū uirtutibus memorari simul & laudari cognouerint. Nos uerò qui probitatis nomen atq; splendorem quasi tyrones appetimus, perinde ac si ideam aliquam intuemur uos tales uiros, & imitari cogimur. Sed in hac traductione id mihi molestum fuit, quod non huiusmodi hæc oratio diuina apud nostros appareat, qualis apud Græcos effulget, & tanquam sol aliquis irradiat. Quis enim musam Atticam (ita nanque Xenophontem prisci cognominarunt) dicendo apud nostros expresserit? Quis talem hanc Agesilai laudationem, quam ipse etiam eloquentiæ deus Cicero, pluribus in locis & unicè laudauit, & maiorem in modum admiratus est, ulla dicendi arte, ullo ingenio, ulla demum exercitatione, pro dignitate interpretari se posse uel crediderit, uel sperarit? Et si quis fortasse id se posse dixerit, hoc certè de me fateri facinus esse dixerim. Proinde omnes norint, sensa modò, si quid aliud limatius politiusúe apparuerit, Xenophontis illius esse, dictionem autem nostram. & ingenium & peritiam interpreti potius, quàm fidem & diligentiam defuisse. Vale.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΡΗΤΟΡΟΣ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΝ ΤΩΝ βασιλέα.

Οἶδα μὲν ὅτι τῆς ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης, οὐ ῥᾴδιον ἄξιον ἔπαινον γράψαι, ὅμως δ' ἐγχειρητέον. οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι, εἰ ὅτι τελέως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐδὲ μειόνων ἂν τυγχάνοι ἐπαίνων. περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ, τί ἄν τις μεῖζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι, ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὁπόστος ἀφ' ἡρακλέους ἐγένετο. καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις, ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταύτῃ γ' ἄν τις ἔχοι καταμέμψασθαι αὐτούς, ὡς βασιλεύουσι μὲν, πόλεως δὲ τῆς ἐπιτυχούσης. ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντιμότατον, οὕτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη. ὥστε οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσι. τῇδέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινέσαι τήν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ. ἡ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ προτετιμῆσθαι αὐτοὺς ἐπεχείρησε καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οἵ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν ἢ ἐφ' οἷσπερ ἐξ ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον. τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδιασπάστως, οὔτε δημοκρατία, οὔτε ὀλιγαρχία, οὔτε τυραννὶς, οὔτε βασιλεία. αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχὴς βασιλεία. ὡς γε μὴν καὶ πρὶν ἄρξαι ἄξιος τῆς βασιλείας ἐδόκει εἶναι ἀγησίλαος, τάδε τὰ σημεῖα. ἐπεὶ γὰρ ἄγις βασιλεὺς ὢν ἐτελεύτησεν, ἐρισάντων περὶ τῆς ἀρχῆς λεωτυχίδα μὲν, ὡς ἄγιδος ὄντος υἱοῦ, ἀγησιλάου δὲ, ὡς ἀρχιδάμου, κρίνασα ἡ πόλις ἀνεπικλητότερον εἶναι ἀγησίλαον καὶ τῷ γένει καὶ τῇ ἀρετῇ, τοῦτον ἐστήσατο βασιλέα. καί τοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ πόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου γέρως ἀξιωθῆναι, ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται τῆς γε πρὶν ἄρξαι αὐτὸν ἀρετῆς; ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο, νῦν διηγήσομαι. ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τοὺς τρόπους αὐτοῦ κάλλιστα νομίζω καταδήλους ἔσεσθαι. ἀγησίλαος τοίνυν ἔτι μὲν νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας. ἄρτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ περσῶν, ἀθροίζων καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν πολὺ στράτευμα, ὡς ἐπὶ τοὺς ἕλληνας. βουλευομένων δὲ περὶ τούτων λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, ἀγησίλαος ὑπέστη, ἐὰν δῶσιν αὐτῷ πεντήκοντα μὲν σπαρτιατῶν, τρισχιλίους δὲ νεοδαμώδεις, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαβήσεσθαι εἰς τὴν ἀσίαν, καὶ πειράσεσθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἢ ἂν πολεμεῖν βούληται ὁ βάρβαρος, ἀσχολίαν αὐτῷ παρέξειν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς ἕλληνας. εὐθὺς μὲν οὖν πολλοὶ πάνυ ἠγάσθησαν, αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ πέρσης πρόσθεν ἐπὶ τὴν ἑλλάδα διέβη, ἀντιδιαβῆναι ἐπ' αὐτόν. τό τε αἱρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον ἢ ὑπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ τἀκείνου δαπανῶντα βούλεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν ἑλλήνων πολεμεῖν. κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο

μὴ

XENOPHONTIS DE AGESILAI REGIS LACEDAEMONIORVM LAVDIBVS oratio, Franc. Phil. interp.

Scio equidem, Agesilai uirtutem atq; gloriã, nõ facile scribẽdo laudari pro dignitate posse, nihilo tamen minus id mihi muneris aggrediendũ existimaui. Nõ enim recte se res habeat, si quoniã ad summũ usq; uir probus fuerit, eo nõ nisi summis cum laudibus prosequi liceat. De ipsius igitur generis prꝍstãtia, quid aut maius aut pulchrius dicere quisquã habeat, quàm, quod etiã & hoc tẽpore celebratur, quotus maxime inter illustres maiores suos ab ipso usq; Hercule excellerit: neq; illos quidem priuatos homines, sed ex regib. natos, et ipsos reges? Atqui neq; hoc eos quisquã uituperarit, qđ imperãt illi quidẽ, sed obscurꝍ cuiquã uulgariq; urbi imperãt. Quin ueluti ipsorũ genus cæteros suꝍ patriꝍ anteit, ita & urbs ipsa in Græcia in primis floret: quare nõ in secũdis principatũ seruãt, sed ipsis his ducib. plane prꝍsunt. Sic igitur ipsius unà et patria et genus laudetur oportet. Nã neq; ciuitas illorũ unquã honori inuidẽs, suũ rescindere regnũ molita est: neq; reges maiora q̃ ab imperandi accepissent inuijs, unquã cupierũt. At neq; ullus unquã alius principatus neq; in populari, neq; in paucorum, neq; in tyrãnico, neq; in regio dominatu firmus omnino incõcussusq; pdurauit, hoc uerò solũ imperiũ perpetuũ permanet. Quòd aũt Agesilaus antequã regnare occœpisset, dignus esse regno uidebatur, hæc sunt argumẽta. Nã posteaq̃ Agis rex diẽ obijt, Leotychida Agesilaoq; de imperio cõtendentib. altero quidẽ ut Agidis, hoc uerò ut Archidami filio: ubi Agesilaũ ciuitas tũ genere, tũ uirtute illustriorẽ esse dijudicasset, hũc regem decreuit, atq; potẽtissima in urbe honore pulcherrimo à uiris optimatibus insigniri: quib. etiã cõiecturis apparet, quãta is cũ adhuc priuatus esset, uirtute claruerit. Quꝍ uerò gesta imperio ab illo sunt, iã enarrabo. Ex ipsis etenim rebus gestis, eius mores, ut arbitror, optimè elucebunt. Agesilaus cum iuuenis adhuc esset, rex creatur. Qui cum modò regnare cœpisset, nunciatur Persarũ regẽ permagnas cogere aduersus Græcos nauales ac pedestres copias: quibus de rebus Lacedæmonijs simul & socijs consultãtibus suggerit Agesilaus, pollicerturq;, si ex Spartiatis dederint sibi quinquaginta uiros, et ex reliquo libero populo tria millia, ex socijs autẽ ad sex millia, se in Asiã traiecturũ, periculũq; facturũ cõstituendꝍ pacis: uel si bellũ Barbarus maluerit, negociũ ei prꝍbiturũ quò minus in Græcos expeditiones agat. Itaq; permulti cõtinuò illũ admirabãtur, quòd hoc ipsum cõcupierit, antequã Perses in Græciam trãsmiserit, aduersus eũ traijcere, et eligeret potius ut occurrẽs, q̃ ut sustinẽs ei repugnaret, malletq; ut illius quàm Græcorũ cõsumendo belligeraret. Id autẽ omniũ pulcherrimũ iudicabatur, quod

non

non de Grecia certamen, sed de Asia constitueret. Itaq; postea quam assumptis copijs enauigasset, qui clarius ostendere quisquam posset, an rem militarem prudenter & scite gesserit, quàm si eius res gestas enarraret? Hæc ergo prima eius in Asia gesta sunt. Tissaphernes quidem Agesilao iuratus est, si inducias secum fecerit ad nunciorum usque reditum, quos ad regem mitteret, effecturum se ut Græciæ in Asia urbes sui iuris relinquerentur. Agesilaus uerò contra iuratus est, fœdera sese sine dolo ad tres usque menses obseruaturum. Sed Tissaphernes quæ iurarat ementitur. Nam pro faciunda pace, magnum præter eum quem prius habebat exercitum aduocauit à rege. quæ Agesilaus tametsi accepisset, in fœderibus tamen perstitit. Atque hoc primum rectè gestum ab illo existimo, quòd & Tissaphernem periurum ostendens, reddidit infidum omnibus: & se contrà primum iusiurandi obseruatorem, tamen nihil contra fœdera mentientem demonstrans, effecit ut & Græci & Barbari audacter secum si quid ipse uellet conuenirent. Cùm uerò Tissaphernes ob deductum exercitum plurimum elatus animo bellum Agesilao indixisset, ubi minus ex Asia abiret, cùm alij socij, tum ipsi qui aderant Lacedæmonij, uehementer manifesteq; angebantur, utpote qui putarent præsentes Agesilai uires regis apparatu minoris esse. Sed Agesilaus læta admodum fronte nunciare Tissaphernis oratores iussit, se illi permultas habere gratias, quòd usus periurio sibi quidē immortales deos hostes reddidisset, Græcis autem socios effecisset. Deinde uerò confestim milites ut se ad bellandum parent monet, exhortaturque: & urbibus ad quas ire necesse erat in Cariam bellum inferenti, commeatum comparare iubet. Scripsit præterea & Ionibus, & Aeolijs, & Hellespontijs, ut ad se Ephesum auxilia mitterent. Tissaphernes autem, tum quoniam Agesilaus equitem non haberet, Caria uerò est equitatu difficilis: tum quia eum contra sese propter fraudem iratum opinabatur, non absurdè ratus contra suam domum facturum illum in Cariam impetum, omnes pedestres copias illuc transportauit, equites uero ad campos Mæandri circūduxit. Censebat enim se satis posse Græcos equite obruere, priusquā ad difficiles equitatui locos peruenirēt. At Agesilaus nō in Cariā, sed illico inde uersus in Phrygiam pergit: & qui in itinere exercitus occurrebāt assumens, omnium dux & urbes diruit, et insperatò adorsus pergrandes pecunias capit. Dignum & hoc quoq; disciplina rei militaris uisum est, quòd postea quam bellum inductum est, ac diripere fasq; & ius ex illis fuit, puerum Tissaphernē decipiēdo demonstrauit, amicos autem prudēter locupletare uisus est. Nā cùm ob multarū prædam rerum omnia pariter uili precio uenirent, admonuit amicos ut emerent, inquiens se propediem ad mare cum exercitu descensurum. His uerò qui prædam uenundarent, iussit ut scribentes quanti quid emerint, res illis traderent: quare neque quicquam eius amici prius persoluentes, neq; rempublicā detrimento afficientes, cuncti quam-

μὴ περὶ τῆς ἑλλάδος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι. ἐπεί γε μὴν λαβὼν τὸ στράτευμα ἐξέπλευσε, πῶς ἄν τις σαφέστερον ἐπιδείξειεν ὡς ἐστρατήγησεν, ἢ εἰ αὐτὰ διηγήσαιτο ἃ ἔπραξεν; ἐν τοίνυν τῇ ἀσίᾳ ἥδε πρώτη πρᾶξις ἐγένετο. τισσαφέρνης μὲν ὤμοσεν ἀγησιλάῳ, εἰ σπείσαιτο ἕως ἔλθοιεν οὓς πέμψει πρὸς βασιλέα ἀγγέλους, διαπράξεσθαι αὐτῷ ἀφεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ ἀσίᾳ πόλεις ἑλληνίδας. ἀγησίλαος δὲ ἀντώμοσε σπονδὰς ἄξειν ἀδόλως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. ὁ μὲν δὴ τισσαφέρνης ἃ ὤμοσεν εὐθὺς ἐψεύσατο. ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην πράσσειν, στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλέως πρὸς ᾧ πρόσθεν εἶχε, μετεπέμπετο. ἀγησίλαος δὲ καίπερ αἰσθόμενος ταῦτα, ὅμως ἐνέμενε ταῖς σπονδαῖς. ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν δοκεῖ διαπράξασθαι, ὅτι τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπίορκον ἄπιστον πᾶσιν ἐποίησεν. ἑαυτὸν δ' αὖ ἐπιδείξας πρῶτον μὲν ὅρκους ἐμπεδοῦντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ ἕλληνας καὶ βαρβάρους συντίθεσθαι αὐτῷ εἴ τι βούλοιτο. ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι, προεῖπεν ἀγησιλάῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπίοι ἐκ τῆς ἀσίας, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες μείονα τὴν παροῦσαν δύναμιν ἀγησιλάῳ τῆς βασιλέως παρασκευῆς εἶναι. ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τῷ τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν, ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχοι ὅτι ἐπιορκήσας, αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δὲ ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν. ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγελλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν· ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ καρίαν, προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. ἐπέστελλε δὲ καὶ ἴωσι, καὶ αἰολεῦσι, καὶ ἑλλησποντίοις πέμπειν πρὸς αὐτὸν εἰς ἔφεσον τοὺς συστρατευσομένους. ὁ μὲν οὖν τισσαφέρνης καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ ἀγησίλαος, ἡ δὲ καρία ἄφιππος ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς καρίαν ὁρμήσειν αὐτόν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε. τὸ δὲ ἱππικὸν εἰς τὸ μαιάνδρου πεδίον περιῆγε, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατῆσαι τῷ ἱππικῷ τοὺς ἕλληνας, πρὶν εἰς τὰ δύσιππα ἀφικέσθαι. ὁ δὲ ἀγησίλαος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ καρίαν ἰέναι, εὐθὺς ἀντιστρέψας ἐπὶ φρυγίαν ἐπορεύετο. καὶ τάς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε, καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο. καὶ ἐμβαλὼν ἀπροσδοκήτως, παμπληθῆ χρήματα ἔλαβε. στρατηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἐδόκει διαπράξασθαι, ὅτι ἐπεὶ πόλεμος προεῤῥήθη, καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ. φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτίσαι. ἐπεὶ γὰρ διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰλῆφθαι ἀντίπροικα τὰ πάντα ἐπωλεῖτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν, ὅτι καταβήσοιτο ἐπὶ θάλασσαν ἐν τάχει τὸ στράτευμα κατάγων. τοὺς δὲ λαφυροπώλας ἐκέλευσε γραφομένους ὁπόσου τι πρίαιντο, προΐεσθαι τὰ χρήματα. ὥστε οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάψαντες, πάντες

παμ-

παμπληθῆ χρήματα ἔλαβον. ἔτι δὲ ὁπότε αὐτόμολοι ὡς
αὐτὸς πρὸς βασιλέα ἰόντες, χρήματα ἐθέλοιεν ὑφηγεῖσθαι,
καὶ ταῦτα ἐπεμέλετο ὡς διὰ τῶν φίλων ἁλίσκοιεν, ὅπως
ἅμα μὲν χρηματίζοιντο, ἅμα δ' ἐνδοξότεροι γίγνοιντο.
διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστὰς τῆς αὐτοῦ φι-
λίας ἐποιήσατο. γιγνώσκων δ' ὅτι ἡ μὲν πορθουμένη
καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύναιτο πολὺν χρόνον στρά-
τευμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μὲν, σπειρομένη δὲ ἀέν-
ναον ἂν τὴν τροφὴν παρέχοι, ἐπεμέλετο οὐ μόνον τοῦ
βίᾳ χειροῦσθαι τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρᾳότητι
προσάγεσθαι. καὶ πολλάκις μὲν προηγόρευε τοῖς στρα-
τιώταις, τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι,
ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν. πολλάκις δὲ ὁ-
πότε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ αἴσθοιτο καταλελειμ-
μένα παιδάρια μικρὰ ἐμπόρων, ἃ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ
τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν, ἐπε-
μέλετο καὶ τούτων ὅπως συγκομίζοιντό ποι. τοῖς δ' αὖ
διὰ γῆρας καταλειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν
ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὡς μήτε ὑπὸ κυνῶν, μήθ' ὑπὸ λύ-
κων διαφθείροιντο. ὥστε οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦ-
τα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἁλισκόμενοι εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγί-
γνοντο. ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐ-
τῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν
ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται. καὶ τῶν κατὰ κρά-
τος ἀναλώτων τειχέων, τῇ φιλανθρωπίᾳ ὑπὸ χεῖρα
ἐποιεῖτο. ἐπεὶ μέντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ
ἐδύνατο στρατεύεσθαι διὰ τὴν Φαρναβάζου ἱππείαν,
ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι, ὡς μὴ δρα-
πετεύοντα πολεμεῖν δέοι αὐτόν. τοὺς μὲν οὖν πλουσιω-
τάτους τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε. προεῖ-
πε δὲ, ὅστις παρέχοι τὸ ἱππικὸν καὶ ὅπλα, καὶ ἄνδρα δό-
κιμον, ὡς ἐξέσοιτο αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι. τὴν ἐποίησεν
οὕτως ἕκαστον προθύμως μαστεύειν. ἔταξε δὲ καὶ πόλεις
ἐξ ὧν δέοι τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν
ἱπποτρόφων πόλεων εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα
ἂν εἶναι τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαστῶς ἔδοξε
πρᾶξαι, ὅτι κατεσκεύαστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς ἐρ-
ρωμένον ἦν καὶ ἐνεργόν. ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνή-
γαγε πᾶν τὸ στράτευμα εἰς Ἔφεσον. ἀσκῆσαι δὲ αὐτὸ βου-
λόμενος, ἆθλα προύθηκε καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥ-
τις κράτιστα ἂν ἱππεύοι. καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥτις ἄρι-
στα σωμάτων ἔχοι. καὶ πελτασταῖς δὲ καὶ τοξόταις, ἆθλα
προύθηκεν, οἵτινες κράτιστοι τὰ προσήκοντα ἔργα φαί-
νοιντο. ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὁρᾶν τὰ μὲν γυμνάσια μεστὰ
τῶν ἀνδρῶν γυμναζομένων. τὸν δὲ ἱππόδρομον ἱππέων
ἱππαζομένων. τοὺς δὲ ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ στοί-
χων ἰόντας. ἀξίαν δὲ καὶ ὅλην τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν θέας
ἐποίησεν. ἥ τε γὰρ ἀγορὰ παντοδαπῶν ἦν μεστὴ καὶ ὅπλων
καὶ ἵππων ὠνίων. οἵ τε χαλκοτύποι, καὶ οἱ τέκτονες, καὶ
οἱ σιδηρεῖς, καὶ σκυτεῖς, καὶ κναφεῖς, πάντες πολεμικὰ
ὅπλα κατεσκεύαζον. ὥστε τὴν πόλιν ὄντως οἴεσθαι ἂν πο-
λέμου ἐργαστήριον εἶναι. ἐπερρώσθη δ' αὖ τις κἀκεῖνο ἰ-
δὼν, Ἀγησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους
στρατιώτας ἐστεφανωμένους τε ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασί-
ων ἴοιεν, καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. ὅ-
που γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιεν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν,
πειθαρ

quamopulētißimi effecti sunt. Item cùm transfugæ,
ut fit, ad regē irent, uellētq; aliquas res subducere,
diligentiā adhibebat ut ab ipsis amicis hæ caperen
tur, quò & unà locupletarētur, clarioresq; fierēt:
quas quidē ob res statim multos suæ amicitiæ cupi
dos reddidit. Noscēs autē eam regionē quæ in præ
dam uersa desertaq; esset, nō posse ad multū tempo/
ris exercitū sustinere: quæ uerò habitaretur serere
turq;, perpetuū præbere alimentum: studuit ut non
solùm ui hostes caperet, uerùm et humanitate ad se
pertraheret. Quare milites sæpenumero monebat
ut captiuos non ut iniustos cruciarent, sed ut homi
nes seruarent. Persæpe etiā quādo castra mutaret,
si paruos negociatorū pueros relictos acciperet,
quos eò multi uendebāt, quia putarent nō eos pos/
se & ferre & nutrire, curauit quò & hi quendam
in locum conueherentur: atq; illorum item capti/
uorum qui ob senium & ipsi relinquerentur, impe
rabat curam habendam esse, ne siue à canibus siue
à lupis trucidarentur: quapropter non hi solùm qui
hæc audirent, sed & captiui quoque sibi fiebant
beneuoli. Quot autē urbes in deditionē accepisset,
auferens his quæ serui ministeria heris præstant, ea
imperabat quibus liberi principibus parent: quorū
autem mœnia nulla ui potuisset, humanitate & cle/
mentia capiebat. Cùm ergo neq; in campis Phry/
giæ propter Pharnabazi equitatum militare pos/
set, uisum est Agesilao equitem parari oportere, ne
fugiens bellare cogeretur. Itaq; ditißimos ex illius
regionis urbibus qui equos alerent delegit: prædi/
xitq; eum militiæ non fore obnoxiū, qui equos et ar
ma, probumq; uirum præbuisset. Effecitq; hoc pa/
cto ut omnes hæc animo promptißimo gererēt, ceu
si quis hominem pro se moriturum studiosè perqui
sierit. Statuit item ex quibus urbibus equites præ/
parandi forent, ratus is quidem euestigio ex illis
urbibus quibus ad alendos equos cura demandata
fuerat, permultos sanè strenuos ac animosos circa
equestrem fore. Hoc etiam mirificè & præclarè fa
cere uisus est, quòd & equitatus paratus est sibi et
robustus illicò, atque ad res gerendas acer factus.
Sed imminente iam uere, exercitum omnē ad Ephe
sum coegit: quem uolens exercere, præmia propo/
suit, tum equestribus ordinibus si quis optimè equi
tarit, tum pedestribus si quis optimè sese corpore
gesserit: atque scutatis etiam sagittarijsq; qui opti/
mè suo functi officio uiderentur, præmia proposuit.
Itaque intueri licebat tum gymnasia referta uiris
certantibus, tum circum equitibus equestrem a/
gentibus, tum denique iaculatores & sagittarios
ordine gradientes: sicq; totam urbem in qua erat,
spectaculo dignam fecit. Nam & forum completū
erat omnino & armis & equis uenalibus: ærarij
quoque & lignarij & ferarij & coriarij & fullo/
nes omnes bellica arma conficiebant: quare urbem
illam planè censuisses belli officinam. Delectari au/
tem & hac re aliquis potuisset, qui illud conspe/
xisset, Agesilaum primò, deinde alios milites,
& coronis insignes cùm à gymnasijs redirent, &
Dianæ ipsi coronas offerentes. Enimuero ubi
homines deos metuant, bellicas res exerceant,

pri/

principibus obediant, quomodo non hic omnia plena optimæ spei forent? Ratus præterea robustiores quodammodo milites ex contemptu hostium ad pugnandum reddi, prædixit præconibus ut barbari à latronibus capti, nudi uenundarentur. quos milites illi intuentes tum albos, quia nunquam exuerētur, tum pingues & molles, propterea quòd in uehiculis semper existerent, putarunt nihilo esse magis bellum formidandum, quàm si mulieribus bellum inferre oporteret. Prædixit etiam militibus, sese ad munitissima & optima regionis illius loca ducturum exercitum, quò iam inde corpora illi atq; animum quasi pugnaturi ei præpararent. Tissaphernes autem hæc eò ab Agesilao dici arbitratus est, quò rursus eum falleret. uelle autem indubitatò in Cariam irrumpere: quare per id temporis peditem ueluti antea in Cariam transtulit, equitem uerò ad Meandri campum constituit. Sed Agesilaus nihil ementitus, in Sardianum solum, sicuti dixerat perrexit: profectusq; dies tres nusquam obuiam factis hostibus, ubertim rebus necessarijs refersit exercitum. Quarta autem luce uenerunt hostium equites, quorum imperator dixit impedimentorum præfecto, ut transiecto Pactolo fluuio castrametaretur. Ipsi uerò Græcos eos intuentes qui sequerentur ad prædam intentos, multos enecarunt. Quod ubi sensisset Agesilaus, equitibus iussit illis auxilium ferrent. At Persæ ubi auxilium uiderunt, in unum conuenere, ac se contrà ad pugnam struxerunt perquàm multis equitum ordinibus. Hic igitur cùm sciret Agesilaus peditem nondum adesse hostibus, sibi uerò abesse ex apparatu nihil, tempus idoneum uisum est, quo si per hostem liceat, prælio decernat. Itaq; cæsis hostijs, e uestigiò in aduersum equitem phalangem duxit. Adolescentes secum unà currere, scutatis autem dixit cursu subsequerentur: equites autem ut irrumperent, monuit. Sic igitur ipso omniq; exercitu insequente, equites ipsi à fortissimis Persarum excepti sunt: sed posteaquam barbari cunctis unà difficultatibus premerētur, inclinata est acies, et alij illicò in fluuiū delapsi, alij in fugā cōuersi sunt. At Græci corū castra insequentes capiunt, ac ueluti fieri solet, scutati in rapinam uertuntur. Agesilaus autē inter amicos hostesq; medius cōstitutus, castra circūlocauit. Cùm uero hostes tumultuari audisset, quoniam malè actam rem sibi inuicē crimini darent, confestim aduersus Sardos exercitum duxit, ubi omnes circum urbem locos & incendit simul & populatus est: simulq; per præconem nunciauit, ut hi qui liberi esse uellet, ad se tanquam ad socium irent. Quòd si qui Asiam suam facerent, aduersus liberatores armis decernerēt. Sed posteaquam nemo cōtrà egressus est, securè posthac militabat: uidebatq; Græcos illos qui antea barbaros adorare cogebātur, ab his honorari, à quibus cōtumeliam suscipiebāt. Illos autem qui uel deorum immortaliū honoribus sese frui dignabātur, effecit ut neq; intueri aduersus Græcos auderēt. atq; amicorum solū ab omni præda tutū præstitit hostiū uerò ita fruitus agro est, ut duobus annis centū talenta et amplius deo apud Delphos decimā dedicarit. At rex

πειθαρχίαν δὲ μελετῶν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐν ταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀγαθῶν εἶναι; ἡγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων, ῥώμην τινὰ ἐμβάλλειν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἁλισκομένους βαρβάρους, γυμνοὺς πωλεῖν. ὁρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύεσθαι, πίονας δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ ἀεὶ ἐπ' ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμιζον μηδὲν ἐν διοίσειν τὸν πόλεμον, ἢ εἰ γυναιξὶ δέοι μάχεσθαι. προεῖπε δὲ καὶ τοῖς στρατιώταις, ὡς εὐθὺς ἡγήσοιτο τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτόθεν αὐτῷ τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοιντο ὡς ἀγωνιούμενοι. ὁ μέντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε λέγειν αὐτὸν πάλιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς Καρίαν δὲ νῦν τῷ ὄντι ἐμβαλεῖν. τό τε οὖν πεζὸν καθάπερ τὸ πρόσθεν εἰς Καρίαν διεβίβασε, καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον κατέστησεν. ὁ δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἐψεύσατο. ἀλλ' ὥσπερ προεῖπεν, εὐθὺς ἐπὶ τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐχώρησε. καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι' ἐρημίας πολεμίων πορευόμενος, πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ παρεῖχε. τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἧκον οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς. καὶ τῷ μὲν ἄρχοντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμὼν, διαβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι· αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκολούθους ἐσπαρμένους καθ' ἁρπαγὴν, πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγησίλαος, βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἱππέας. οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἡθροίσθησαν, καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπλήθεσι τῶν ἱππέων τάξεσιν. ἔνθα δὴ ὁ Ἀγησίλαος γιγνώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὔπω παρείη τὸ πεζὸν, αὐτῷ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην συνάψαι, εἰ δύναιτο. σφαγιασάμενος οὖν, τὴν μὲν φάλαγγα εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ τοὺς ἀντιτεταγμένους ἱππέας. ἐκ δὲ τῶν ὁπλιτῶν ἐκέλευσε τινὰς ἀφ' ἥβας θεῖν ὁμόσε αὐτῷ. τοῖς δὲ πελτασταῖς, εἶπε δρόμῳ ὑφηγεῖσθαι. παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβάλλειν ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἑπομένου. τοὺς μὲν δὴ ἱππέας ἐδέξαντο οἱ ἀγαθοὶ τῶν Περσῶν. ἐπεὶ δὲ ἅμα πάντα δεινὰ παρῆν ἐπ' αὐτοὺς, ἐνέκλιναν. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἔπεσον· οἱ δὲ ἄλλοι ἔφευγον. οἱ δὲ Ἕλληνες ἑπόμενοι, αἱροῦσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ ὥσπερ εἰκὸς, ἐφ' ἁρπαγὴν ἐτράποντο. ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἔχων κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια, περιεστρατοπεδεύσατο. ὡς δ' ἤκουσε τοὺς πολεμίους ταράττεσθαι, διὰ τὸ αἰτιᾶσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγενημένου, εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ Σάρδεις. κἀκεῖ ἅμα μὲν ἔκαιε καὶ ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ· ἅμα δὲ καὶ κήρυγμα τι ἐδήλου, τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους, ὡς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρεῖναι. εἰ δέ τινες τὴν Ἀσίαν ἑαυτῶν ποιοῦνται, πρὸς τὸ ἐλευθεροῦν τοὺς διακρινομένους ἐν ὅπλοις παρεῖναι. ἐπεὶ μέντοι οὐδεὶς ἀντεξῄει, ἀδεῶς δὴ τὸ ἀπὸ τούτου ἐστρατεύετο. τοὺς μὲν πρόσθεν προσκυνεῖν Ἕλληνας ἀναγκαζομένους, ὁρῶν τιμωμένους ὑφ' ὧν ὑβρίζοντο· τοὺς δὲ ἀξιοῦντας, καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς καρποῦσθαι, τούτους ποιήσας μηδ' ἀντιβλέπειν τοῖς Ἕλλησι δύνασθαι. καὶ τὴν μὲν τῶν φίλων χώραν ἀδῄωτον παρέχων, τὴν δὲ τῶν πολεμίων οὕτω καρπούμενος, ὥστε ἐν δυοῖν ἐτοῖν πλέον τῶν ἑκατὸν ταλάντων τῷ θεῷ ἐν Δελφοῖς δεκάτην ἀποθῦσαι. ὁ μέντοι Περσῶν βασι-

βασιλεὺς νομίσας Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέ-
ρεσθαι τὰ ἑαυτοῦ, Τιθραύστην καταπέμψας, ἀπέτεμεν αὐ-
τοῦ τὴν κεφαλήν. μετὰ δὲ τοῦτο τὰ μὲν τῶν βαρβάρων ἔτι
ἀθυμότερα ἐγένετο· τὰ δὲ Ἀγησιλάου πολὺ ἐρρωμενέ-
στερα. ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν ἐθνῶν ἐπρεσβεύοντο περὶ φι-
λίας. πολλοὶ δὲ καὶ ἀφίσταντο πρὸς αὐτὸν ὀρεγόμενοι τῆς
ἐλευθερίας. ὥστε οὐκέτι Ἑλλήνων μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρ-
βάρων πολλῶν ἡγεμὼν ἦν ὁ Ἀγησίλαος. ἄξιόν γε μὴν
καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως ἀγασθῆναι αὐτοῦ, ὅστις ἄρχων
μὲν παμπόλλων ἐν τῇ ἠπείρῳ πόλεων, ἄρχων δὲ καὶ νή-
σων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αὐ-
ξανόμενος καὶ εὐκλείᾳ καὶ δυνάμει. παρὸν δ' αὐτῷ
πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι ὅτι ἐβούλετο. πρὸς δὲ τού-
τοις τὸ μέγιστον ἐπινοῶν, καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν
ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχήν, ὅμως
ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐκρατήθη. ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ
ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν βοηθεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει
οὐδὲν διαφερόντως, ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἑστηκὼς
μόνος παρὰ τοὺς πέντε, μάλα ἔνδηλον ποιῶν, ὡς οὔτε
ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ πατρίδος, οὔτε τοὺς
ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φίλων. οὔτε αἰσχρὰ, καὶ
ἀκίνδυνα κέρδη μᾶλλον, ἢ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ
δίκαια. ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔμεινε, πῶς οὐκ
ἀξιεπαίνου βασιλέως καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπεδείξατο; ὅστις
παραλαβὼν πάσας πόλεις ἐφ' ἃς ἄρχων ἐξέπλευσε στα-
σιαζούσας, διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι, ἐπεὶ αἱ Ἀθη-
ναίων τῆς ἀρχῆς ἔληξαν, ἐποίησεν ὥστ' ἄνευ φυγῆς καὶ θα-
νάτων ἕως αὐτὸς παρῆν ὁμοίως πολιτευομένας καὶ εὐ-
δαίμονας τὰς πόλεις διατελέσαι. τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ
Ἀσίᾳ Ἕλληνες οὐχ ὡς ἄρχοντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς πα-
τρὸς καὶ ἑταίρου ἀπιόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. καὶ τέλος
ἐδήλωσαν, ὅτι οὐ πλαστὴν τὴν φιλίαν παρείχοντο. ἐθε-
λούσιοι γοῦν αὐτῷ συνεβοήθησαν τῇ Λακεδαίμονι. καὶ
ταῦτα εἰδότες, ὅτι οὐ χείροσιν ἑαυτῶν δεήσοι μάχεσθαι.
τῶν μὲν δὴ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο. διαβὰς
δὲ τὸν Ἑλλήσποντον, ἐπορεύετο διὰ τῶν αὐτῶν ἐθνῶν, ὧνπερ ὁ
Πέρσης τῷ παμπληθεῖ στόλῳ, καὶ ἣν ἐνιαυσίαν ὁδὸν ὁ
βάρβαρος ἐποιήσατο, ταύτην μεῖον ἢ ἐν μηνὶ κατήνυ-
σεν ὁ Ἀγησίλαος. οὐ γὰρ ὡς ὑστερήσειε τῆς πατρίδος προε-
θυμεῖτο. ἐπεὶ δὲ διαμείψας Μακεδονίαν, εἰς Θετταλίαν
ἀφίκετο, Λαρισαῖοι μὲν, καὶ Κραννώνιοι, καὶ Σκοτουσαῖοι,
καὶ Φαρσάλιοι, σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ
Θετταλοί, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ὄντες ἐτύγχα-
νον, ἐκακούργουν αὐτὸν ἐφεπόμενοι. ὁ δὲ τέως μὲν ἦγεν
ἐν πλαισίῳ τὸ στράτευμα. τοὺς ἡμίσεις μὲν ἔμπροσθεν.
τοὺς ἡμίσεις δὲ ἐπ' οὐρᾷ ἔχων τῶν ἱππέων. ἐπεὶ δ' ἐκώ-
λυον τῆς πορείας αὐτὸν οἱ Θετταλοί, ἐπιτιθέμενοι τοῖς ὄ-
πισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ προηγου-
μένου στρατεύματος καὶ τῶν περὶ αὐτόν. ὡς δὲ παρετάξαν-
το ἀλλήλοις, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶ-
ναι πρὸς τοὺς ὁπλίτας ἱππομαχεῖν, στρέψαντες βάδην
ἀπεχώρουν. οἱ δὲ μάλ' ἀφρόνως ἐφείποντο. γνοὺς δὲ ὁ
Ἀγησίλαος ἃ ἑκάτεροι ἡμάρτανον, παραπέμπει τοὺς ἀμφ'
αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἄλλοις πα-
ραγγέλλειν, καὶ αὐτοὺς διώκειν κατὰ κράτος, καὶ μηκέτι δοῦ-
ναι αὐτοῖς ἀναστροφήν. οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ δόξαν
ἐλαύ-

rex Persarum Tissaphernem aduersarum sibi rerũ au/
torem esse ratus, misso Tithrauste, eum capite obtrun/
cat. Deinde uerò barbarorum res ignauius se habere,
Agesilai autem longè robustius. ab omnibus enim gen
tibus ad eius amicitiam comparandam legati mitte/
bantur. Multi etiam ad eum defecere, libertatis deside
rio agitati. Itaq; non iam Græcorum solùm, uerùm et
magnæ barbarorum multitudinis dux erat Agesilaus.
Profectò & hinc Agesilaum inaudata quadam eum ad
miratione laudandum existimo, qui multarum in con/
tinente urbium principatum possidens, & insulis non/
nullis imperitans (nam & classem sibi ciuitas addidit)
auctus præterea & gloria & uiribus, cùm ei in ma/
nu esset pro uoluntate plurima facinora optimaque
conficere: ac præter omnia, quod maximum fuerat,
animo uolutans speransq; eam rescindere ditionem,
quæ prius in Græciam meruerat, re tamen nulla tene/
ri potuit, sed cum ab ciuitatis principibus nuncius ue/
nisset ut patriæ succurreret, nihilo minus reipublicæ
paruit, quàm si solus præter illos quinque patrio more
in Ephorio stetisset: sicq; perspicuum fecit, ut neq; to/
tum orbem terrarum patriæ, neque nouos ueteribus
amicis, neq; turpes ac tutos quæstus his anteponeret,
qui cum periculis honesti & iusti essent. Quanto au/
tem tempore cum imperio mansit, nonne & hoc lau/
datissimi regis esse opus ostendit? Qui cùm omnes ciui
tates ad quas regendas nauigarat, dissidentes propter
rerumpublicarum motum ex amisso Atheniensiũ prin
cipatu accepisset, effecit ut sine uel auxilio uel nece,
quandiu affuit, inter se concordia uterentur, & ipsas
urbes opulentas atque tranquillas redderet. Itaque hi
Græci qui Asiam incolunt, eius discessum non ut prin/
cipis modo, uerumetiam ut patris, ut socij dolebant,
atque ad ultimum ostenderunt non ficta illum beneuo/
lentia coluisse. Denique ultrò cum eo in Lacedæmo/
nis auxilium iere: ne hi quidem ignari, sibi non aduer
sus imbecilliores pugnandum fore. Rerum igitur ge/
starum in Asia hic fuit finis. Sed cùm Hellespontum
traiecisset, per easdem nationes profectus est, per quas
antea Perses fuerat classe permaxima: & quod bar/
barus annuum iter fecerat, id mensem & minus Age/
silaus confecit. Non enim ut patria orbaretur stude/
bat. Ac postea quam itinere per Macedoniam facto
Thessaliam attigit, Larissei & Cranonij & Scotussij
& Pharsalij Bœotiorum socij; & omnes præterea
Thessali, nisi quotquot eorũ exules per id tẽporis erãt,
insequentes hi turbas inferebant. Veruntamen quadra
to agmine Agesilaus exercitum duxit, habens equitũ
dimidium ante, dimidium uerò post exercitũ. Sed ubi
Thessali ab itinere arcerẽt, utpote qui postremos in/
uaderẽt, trãsmittit ad postremos partẽ ex his qui præ/
cedebant, & ex his partem qui circum se erant. Vt au
tem inuicem contrà instructi sunt, Thessali existiman/
tes, non malum quidem esse, si equites aduersus gra/
uius armatos pedites pugnarent, retrouersi abibant
sensim, Græci uero quàm temerè insequebantur. At
noscens utrorunque errata Agesilaus, transmittit
quem circa sese habebat robustum equitem, iubet/
que tum alios moneant, tum & ipsi uehementer in/
sectentur, & illis reditum iam non admittant.
Sed Thessali ut uiderunt secus atque opinarentur

Graecos fugare, impellere, insequi, alij neq; reuerterunt, alij uerò cùm reuertere tentassent, ab equitibus quos transuersos habebant, capti sunt. Polycharmus autem Pharsalius equitum praefectus reuertitur, & fortiter pugnando cum suis occubuit. Quo facto, incredibilis hostium fit fuga, adeò ut alij interierint, alij uiui caperentur: neq; prius substiterunt quàm ad Antraciorum montem peruenissent: ubi Agesilaus trophaeum inter Antracem Nartheciumq; statuit, ibiq; mansit, ualde gesta re delectatus, quòd eos, qui plurimum suo equitatui tribuissent, instituto à se equitatu uicisset. Postridie uerò superatis Achaicis Pythiae montibus, reliquum iter omne iam per amicam regionem est profectus ad montes usque Boeotiorum. Hìc igitur instructa acie, Thebanos contrà nitentes offendens cum Atheniensibus, Corinthijs, Aenianis, Eboeis, Locrisq; utrisque, nihil cunctatus est, quinimò extemplò se ad pugnam accinxit, habens Lacedaemoniorum tribum unam & semis, ex socijs autem per id temporis Phocenses & Orchomenios solum, & reliquum exercitum quem ipse ducebat. Hoc autem non eò dico, quòd & multo pauciores ac longe infirmiores copias habens congressus sit. Quòd si id dicerem, uiderer certè & Agesilaum amentiae, & meipsum stultitiae denotare, si eum laudarem, qui maximarum rerum periculum temere subijsset: quin potius hac eum in re admiror, quod copias nihilo pauciores quàm hostium essent, comparauerit, quas ita instruxit armis, ut omnia aerea, punicea omnia uiderentur. Operam etiam dedit, ut milites possent labores sustinere, ipsorumq; animos adeò erexit, ut aduersos quoscunq; pugnare oporteret satis haberent roboris: eamq; suis certatim aemulationem & contentionem iniecit, ut singuli fortissimi uiderentur. Spe nanque repleuit omnes qui probe sese ac strenue gererent, multarum rerum bonarumque assequendarum. Existimabat enim huiusmodi se munitum hominibus promptissimis, aduersus hostes dimicaturum: neque certe eum sua fefellit opinio. Narrabo autem pugnam ipsam: etenim huiusmodi fuit qualis nostra tempestate alia prorsus nulla. Conuenerant in Coroneae campum alij cum Agesilao ex Cephiso, alij cum Thebanis ex Helicone: conspiciebanturque inuicem phalanges ipsae pari admodum apparatu, & equites utrinque pari aderant ferè numero. Tenebat Agesilaus dextrum exercitus sui cornu, cui ad leuam Orchomenij postremi aderant: ex altera item parte Athenienses dextrum. Argiui autem habebant leuum, ac concurrentibus ipsis magnum erat utrinque silentium. Cùm uerò circiter stadium inter se distarent, Thebani contrà clamore sublato cursim unà ferebantur. At posteaquam trium fermè iugerùm interuallo essent disiuncti, ex Agesilai phalange aduersi cucurrerunt, quibus Eripides praeerat. Erant autem hi eorum partim qui ab initio secuti fuerant, partim Cyricorum aliqui, & Iones & Aeoles & Hellespontij, qui simul omnes, cùm impetu facto in hastam uenientes uertissent aduersum cornu, Argiui quidem Agesilai aciem nequaquam sustinuere, quin fuga in Heliconem se reciperent. Atq; in hoc loco quidā ex peregrino milite Agesilaum iam coronarunt. Interea nunciat ei quidam Thebanos Orchomeniorum

ἐλαύνοντας, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν· οἱ δὲ καὶ ἀναστρέφειν πειρώμενοι, πλαγίους ἔχοντες τοὺς ἵππους ἡλίσκοντο. πολύχαρμος μέντοι ὁ φαρσάλιος ἱππαρχῶν, ἀνέστρεψέ τε καὶ μαχόμενος σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἀποθνήσκει. ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, φυγὴ γίνεται ἐξαισία. ὥσθ' οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ζῶντες ἡλίσκοντο. ἔστησαν δ' οὖν οὐ πρόσθεν, πρὶν ἢ ἐπὶ τῷ ὄρει τῶν ἀνθρακίων ἐγένοντο· καὶ τότε μὲν δὴ ὁ ἀγησίλαος τρόπαιόν τε ἐστήσατο μεταξὺ πραντὸς καὶ ναρθακίου. καὶ αὐτοῦ κατέμεινε μάλα ἡδόμενος τῷ ἔργῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐφ' ἱππικῇ ἐνενικήκει, σὺν ᾧ αὐτὸς ἐμηχανήσατο ἱππικῷ. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὑπερβάλλων τὰ ἀχαϊκὰ τῆς φθίας ὄρη, τὴν λοιπὴν ἤδη πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύθη εἰς τὰ βοιωτῶν ὅρια. ἐνταῦθα δὴ ἀντιτεταγμένους εὑρὼν θηβαίους, ἀθηναίους, κορινθίους, αἰνιᾶνας, εὐβοέας, καὶ λοκροὺς ἀμφοτέρους, οὐδὲν ἐμέλλησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀντιπαρετάττετο. λακεδαιμονίων μὲν ἔχων μόραν καὶ ἥμισυ, τῶν δ' αὐτόθεν συμμάχων φωκέας καὶ ὀρχομενίους μόνους. τὸ δ' ἄλλο στράτευμα ὅπερ ἤγαγεν αὐτός. καὶ οὐ τοῦτο λέξων ἔρχομαι, ὡς πολὺ μὲν ἐλάττους, πολὺ δὲ χείρονας ἔχων, ὅμως συνέβαλεν. εἰ γὰρ ταῦτα λέγοιμι, ἀγησίλαόν τ' ἂν μοι δοκῶ ἄφρονα ἀποφαίνειν, καὶ ἐμαυτὸν μωρόν, εἰ ἐπαινοίην τὸν περὶ τῶν μεγίστων εἰκῇ κινδυνεύοντα. ἀλλὰ μᾶλλον τάδ' αὐτοῦ ἄγαμαι, ὅτι πλῆθός τε οὐδὲν μεῖον ἢ τὸ τῶν πολεμίων παρεσκευάσατο, ὥπλισέ τε οὕτως ὡς ἅπαντα μὲν χαλκόν, ἅπαντα δὲ φοινικᾶ φαίνεσθαι. ἐπεμελήθη δ' ὅπως οἱ στρατιῶται τοὺς πόνους δυνήσοιντο ὑποφέρειν. ἐνέπλησε δὲ καὶ φρονήματος τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὡς ἱκανοὶ εἶεν πρὸς οὕστινας δέοι μάχεσθαι. ἔτι δὲ φιλονεικίαν ἐνέβαλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς μετ' αὐτοῦ, ὅπως ἕκαστοι αὐτῶν ἄριστοι φαίνοιντο. ἐλπίδων γε μὴν πάντας ἐνέπλησεν, ὡς πᾶσι πολλὰ κἀγαθὰ ἔσοιτο, εἰ ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνοιντο. νομίζων ἐκ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων προθυμότατα τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθη. διηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην. καὶ γὰρ ἐγένετο οἵαπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐφ' ἡμῶν. συνῆλθον μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ κορώνειαν πεδίον, οἱ μὲν σὺν ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν τοῖς θηβαίοις ἀπὸ τοῦ ἑλικῶνος. ἑώρων δὲ τάς τε φάλαγγας ἀλλήλων μάλα ἰσομάλους. σχεδὸν δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων ἰσοπληθεῖς. εἶχε δὲ ὁ ἀγησίλαος μὲν τὸ δεξιὸν τὸ μεθ' ἑαυτοῦ. ὀρχομένιοι δὲ ἔσχατοι ἦσαν αὐτῷ τοῦ εὐωνύμου· οἱ δ' αὖ θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιοὶ ἦσαν· ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. συνιόντων δὲ, τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἦν ἀπ' ἀμφοτέρων. ἡνίκα δὲ ἀπεῖχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάξαντες οἱ θηβαῖοι, δρόμῳ ὁμόσε ἐφέροντο. ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων, ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς ἀγησιλάου φάλαγγος ὧν ἡριππίδας ἐξενάγει (ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν κυρείων τινὲς) καὶ ἴωνες δὲ καὶ αἰολεῖς καὶ ἑλλησπόντιοι ἐχόμενοι, καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο, καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέψαντο τὸ καθ' ἑαυτούς. ἀργεῖοι μὲν οὐκ ἐδέξαντο τοὺς ἀμφ' ἀγησίλαον, ἀλλ' ἔφυγον ἐπὶ τὸν ἑλικῶνα. κἀνταῦθα οἱ μέν τινες τῶν ξένων ἐστεφάνουν ἤδη τὸν ἀγησίλαον. ἀγγέλλει δέ τις αὐτῷ ὅτι θηβαῖοι τοὺς ὀρχομενίους

μένοι διαπεπτωκότες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσί. καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελίξας τὴν φάλαγγα, ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς τῷ Ἑλικῶνι πεφευγότας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, ἐχώρουν ἐρρωμένως. ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμφιλόγως. οὐ μέντοι εἵλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα. ἐξὸν γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας, ἑπομένῳ χειροῦσθαι τοὺς ὄπισθεν, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέρραξε τοῖς Θηβαίοις. καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον, καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν· οὐ μὴν οὐδὲ σιγή. φωνὴ δέ τις ἦν τοιαύτη οἵαν ὀργή τε καὶ μάχη παράσχοιτ' ἄν. τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δ' ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν νίκη σὺν Ἀγησιλάῳ ἐγεγόνει, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσηνέχθη πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντές τινες τῶν ἱππέων, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι τῶν πολεμίων ὀγδοήκοντα σὺν τοῖς ὅπλοις ὑπὸ τῷ ναῷ εἰσι, καὶ ἠρώτων τί χρὴ ποιεῖν. ὁ δέ, καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων πάντοσε καὶ παντοίοις ὅπλοις, ὅμως οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου, ἀλλ' ἐᾶν τε ἀπιέναι ὅποι βούλοιντο ἐκέλευε, καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴα. καὶ προπέμψαι ἐπέταξε τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἱππέας ἔστε ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγένοντο. ἐπεί γε μὴν ἔληξεν ἡ μάχη, παρῆν δὴ θεάσασθαι ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοις, τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κειμένους φιλίους καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων. ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κολεῶν, τὰ μὲν χαμαί, τὰ δ' ἐν σώματι, τὰ δ' ἔτι μετὰ χεῖρας. τότε μὲν οὖν (καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὀψὲ) συνελκύσαντες τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς εἴσω φάλαγγος, ἐδειπνοποιήσαντο καὶ ἐκοιμήθησαν. πρωὶ δὲ Γῦλον τὸν πολέμαρχον παρατάξαι τε ἐκέλευσε τὸ στράτευμα, καὶ τρόπαιον ἵστασθαι, καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ, καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι, καὶ οὕτω δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίγνονται. καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἴκαδε ἀπεχώρει, ἑλόμενος ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ, οἴκοι τὰ νόμιμα μὲν ἄρχειν, τὰ νόμιμα δὲ ἄρχεσθαι. ἐκ δὲ τούτου κατανοήσας τοὺς Ἀργείους τὰ μὲν οἴκοι καρπουμένους, Κόρινθον δὲ προσειληφότας, ἡδομένους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύει ἐπ' αὐτούς, καὶ δῃώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν, εὐθὺς ἐκεῖθεν ὑπερβαλὼν κατὰ τὰ στενὰ εἰς Κόρινθον, αἱρεῖ τὰ ἐπὶ τὸ Λέχαιον τείνοντα τείχη. καὶ ἀναπετάσας τῆς Πελοποννήσου τὰς πύλας, οὕτως οἴκαδε ἀπελθὼν εἰς τὰ Ὑακίνθια, ὅπου ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ χοροποιοῦ, τὸν παιᾶνα τῷ θεῷ συνεπετέλει. ἐκ τούτου δὲ αἰσθανόμενος τοὺς Κορινθίους, πάντα μὲν τὰ κτήνη ἐν τῷ Πειραίῳ σωζομένους, μέγιστον δὲ ἡγησάμενος ὅτι Βοιωτοὶ ταύτῃ ἐκ Κρεύσιος ὁρμώμενοι εὐπετῶς τοῖς Κορινθίοις συνεγίγνοντο, στρατεύει ἐπὶ τὸ Πείραιον. ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ὡς ἐνδιδομένης τῆς πόλεως, ἐξ ἀρίστου μετεστρατοπεδεύσατο πρὸς τὸ ἄστυ. αἰσθόμενος δὲ ὑπὸ νύκτα βεβοηθηκότας ἐκ τοῦ Πειραίου εἰς τὴν πόλιν πανσυδί, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, αἱρεῖ τὸ Πείραιον, ἔρημον εὑρὼν φυλακῆς. καὶ τά τε ἄλλα τὰ ἐνόντα λαμβάνει, καὶ τὰ τείχη ἀνετετείχιστο.

meniorum perrupta acie inter impedimenta uersari: quare phalange subitò conuersa in Thebanos ferebatur. Sed hi ubi socios ad Heliconē fugisse intuerentur, elabi uolentes, sese ad suos magna ui recipiebant. Iam hinc Agesilaum fortem quidem uirum appellare licet indubitatò: non enim tutißima eligebat. Nā licebat ei sinenti hostes abire, ubi insequi uoluisset postremos capere: quod facere certe noluit, sed aduersa fronte cum Thebanis accerrimè conflixit. Itaq; summa ui congreßi feriebant, pugnabant, necabant, moriebātur: neq; clamor quisquā aderat, neq; silentium item, sed quædam erat eiusmodi uox, qualem ira ac prælium edere solet. Tandem uerò Thebani alij ad Heliconem se recipiunt, multi autem fugientes cæsi sunt. Vt uerò uictoria ceßit Agesilao, & ipse saucius ad phalangem delatus est, accelerantes equitum aliqui, ei nunciant octoginta ex hostium numero, eosq; armatos sub templum esse, quidq; faciundum sit, rogant. Is autem quanquam multis ubique corpus ex omni telorum genere confossus esset, non tamē numinis oblitus est, sed quò uellent eos abire ut sinerent iußit, et afficere iniuria non permisit: mandauitq; eousq; sui equites illos deducerēt, quoad in tuto ponerentur. Finito quidem prælio spectare iam licebat quo in loco duo exercitus congreßi essent, terram sanguine rubefactam, cadaueraq; tum amicorum, tum hostium inuicem iacentia, clypeos perforatos, confractas hastas districtos gladios, alios humi, alios in corpore, alios adhuc in manibus. Tunc igitur, etenim iam uesper aduenerat, tractis hostiū cadaueribus intra phalangem, cum cœnati essent obdormiere. Manè autem iußit Gylo tribuno militū, ut & ordines instrueret, trophæumq; statueret, ut omnes in dei uenerationem coronarentur, cunctiq; tibicines tibijs canerent: qui iußis paruere. At Thebani per caduceatorē sub fœderibus ad sepulturam cadauera petierūt. Itaq; icto fœdere Agesilaus abijt domum, eligens domi potius pro legibus imperare, ac legitimè imperium pati, quàm esse in Asia maximus. Postea uerò Argiuos animaduertens, qui non modò domestico fruerentur imperio, uerùm & Corinthum quoq; adiecissent, bellum etiam gliscere, in eos expeditiones educit: populatusq; omnem ipsorum agrum, confestim inde Corinthum superatis angustijs petens, muros ad Lecheum tendentes capit: ac patefactis Peloponnesi ianuis, ita domum rediens ad Hyacinthia, ubi à chori principe constitutum fuerat, pæanem Apollini simul perfecit. Deinde autem Corinthios accipiens pecora omnia in Pyræum tutò contulisse, & ipsum Pyræum omne serere, ac fruges ex eo capere: maximum præterea ratus quòd Bœotij illac ex Creusi transeuntes, facilè cum Corinthijs se coniungebant, aduersum Pyræum cum exercitu processit. Quòd cùm non mediocri præsidio custodiri aduertisset, sumpto prandio, ad urbem perinde atque in deditionem eam recepturus traduxit exercitum. Sed cùm apud eum increbuisset, eos qui in Pyræo essent, cunctis copijs noctu in urbem auxilium uenisse, retrouersus quamprimum illuxisset, Pyræum quod præsidio uacuum offendebat, capit, & cùm alia intus inuenta sumit, tum muros euertit:

quibus gestis domũ repetit. Posthæc autẽ alacri animo Achiuis in societatẽ sese præstantibus, deprecantibusq́; ut se in Acarnaniã secũ militaturos duceret, ipsisq; Acarnanibus ad angustias insidentibus, superiores locos Agesilaus uelitibus occupans, pugnam conserit, & eorũ multis interfectis, trophæũ statuit: neq; prius quieuit quàm Acarnanes & Aetolos & Argiuos Achiuis amicos, sibi uerò socios effecisset. Sed posteaquã pacis cupidi legationes miserunt hostes, Agesilaus paci cõtradixit, quousq; eos qui Lacedæmoniorũ gratia ex Corinthijs Thebanisq; extorres agebantur, adegit urbes ut domũ redeuntes acciperent. Ad postremũ rursus & illos qui ex Phliasijs ob Lacedæmonios exulabãt, reduxit ipse, expeditionem aduersus Phluntẽ agens. Quòd si quis hæc alia quadam ratione carpit, ea profectò societatis amicitiæq; gratia gesta cõstat. Etenim postquã hi qui Thebas Lacedæmonaq; incolebãt, ab hostibus cæsi sunt, rursus his auxiliũ ferens, aduersus Thebas copias egit: ubi fossis omnia uallisq; munita cõperiens, superatis Canis capitibus (ita enim locũ nominant) agrũ omnem ad oppidum usq; deuastauit, facultatem Thebanis dimicandi faciens & in campo & in mõtibus, si uoluerint. Profectus est & in proximum annũ aduersus Thebas, superatisq; Scoli & munimentis & fossis, reliquam Bœotiã in prædã uertit. Quæ igitur ad hunc usq; locum contigere, pari secundaq; fortuna et ab ipso Agesilao urbeq; gesta sunt: quæ autem deinde enarrata secuta sunt, nemo certe dixerit ea ductu Agesilai accidisse. Rursum cùm suscepta in Leuctris clade, Tegeatas ipsius & amicos & hospites, Thebani cum Mantineis iam & Bœotijs omnibus, Arcadibusq; & Eliensibus insurgentibus, nouo bello lacessĕrent, obuiã cum exercitu fit, existimantibus multis neq; suum egredi solum ad multum temporis Lacedæmonios ausuros: populatusq; hostium agrum ita rursus domum abijt. Deinde uerò adorsis Lacedæmonem Arcadibus omnibus & Argiuis & Eliensibus & Bœotijs, itẽ & Phocensibus et utrisq; Locris & Thessalis & Aenianis & Acarnanibus Eubœisq;: defectione præterea facta seruorũ, multis etiam municipijs, ac Spartiatis ipsis in Leuctris ad id redactis, ut plures prælio interierint quàm relicti sint, urbem tamen tutatus est, eamq; sine muro. Qui quidem ubi omnino hostes præualerent, haud eò copias educebat, sed quo in loco ciues præualituri erant, cunctis sanè uiribus dimicabat: quippe qui putaret, ubi in latiorem locum exisset, undiq; circumueniri posse, sed in angustis locis & commodis subsistendo, quire omnino uincere. Cùm igitur exercitus abijsset, quis neget eũ seipso rite usum esse? Vt enim à militia & pedestri & equestri ob ætatem ingrauescentem prohibebatur, uideretq; rempub. pecunijs indigere, si quem uellet sibi socium asciscere, se ad eas quærendas parandasq; constituit: & quemcunq; poterat domi manẽs ingenio atq; industria moliebatur, & quæ tempus hortaretur in his se exercere nõ uerebatur: neq; erubescat, modò ciuitati profuturus esset, pro imperatore legatus ire. Veruntamen et in ipsa legatione, magni imperatoris munera obibat. Nam & Autophradates in Asso obsidens Ariobarzanem

ταῦτα δὲ ποιήσας, οἴκαδε ἀπεχώρησε. μετὰ δὲ ταῦτα προθύμων ὄντων τῶν ἀχαιῶν εἰς τὴν συμμαχίαν, καὶ δεομένων συστρατεύειν αὐτοῖς εἰς ἀκαρνανίαν, καὶ ἐπιθεμένων ἐν στενοῖς τῶν ἀκαρνάνων, καταλαβὼν τοῖς ψιλοῖς τὰ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, μάχην συνάπτει. καὶ πολλοὺς ἀποκτείνας αὐτῶν, τρόπαιον ἐστήσατο, καὶ οὐ πρόσθεν ἔληξε πρὶν ἀχαιοῖς μὲν φίλους ἐποίησεν ἀκαρνᾶνας καὶ αἰτωλοὺς καὶ ἀργείους, ἑαυτῷ δὲ καὶ συμμάχους. ἐπειδὴ δὲ εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες οἱ πολέμιοι ἐπρεσβεύοντο, ἀγησίλαος ἀντέλεγε τῇ εἰρήνῃ, ἕως τοὺς διὰ λακεδαιμονίους φυγόντας κορινθίων καὶ θηβαίων, ἠνάγκασε τὰς πόλεις οἴκαδε καταδέξασθαι. ὕστερον δ' αὖ καὶ φλιασίων τοὺς διὰ λακεδαιμονίους φυγόντας, κατήγαγεν αὐτὸς στρατευσάμενος ἐπὶ φλιοῦντα. εἰ δέ τις ἄλλῃ πῃ ταῦτα μέμφεται, ἀλλ' οὖν φιλεταιρίᾳ γε πραχθέντα φανερά ἐστι. καὶ γὰρ ἐπεὶ τοὺς ἐν θήβαις τῶν λακεδαιμονίων κατέκτανον οἱ ἐναντίοι, βοηθῶν αὖ τούτοις στρατεύεται ἐπὶ τὰς θήβας. εὑρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένα καὶ ἀπεσταυρωμένα ἅπαντα, ὑπερβὰς τὰς κυνὸς κεφαλὰς ἐδῄου τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἄστεος, παρέχων καὶ ἐν πεδίῳ καὶ ἀνὰ τὰ ὄρη μάχεσθαι θηβαίοις εἰ βούλοιντο. ἐστράτευσε δὲ καὶ τῷ ἐπιόντι ἔτει πάλιν ἐπὶ θήβας. καὶ ὑπερβὰς τὰ κατὰ σκῶλον σταυρώματα καὶ τάφρους, ἐδῄωσε τὰ λοιπὰ τῆς βοιωτίας. τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου, κοινῇ αὐτός τε καὶ ἡ πόλις ηὐτύχει. ὅσα γε μὴν μετὰ τοῦτο σφάλματα ἐγένοντο, οὐδεὶς ἂν εἴποι, ὡς ἀγησιλάου ἡγουμένου ἐπράχθη. ἐπεὶ δ' αὖ τῆς ἐν λεύκτροις συμφορᾶς γεγενημένης κατακαίνουσι τοὺς ἐν τεγέᾳ φίλους καὶ ξένους αὐτοῦ οἱ ἀντίπαλοι σὺν μαντινεῦσι, συνεστηκότων ἤδη βοιωτῶν τε πάντων, καὶ ἀρκάδων, καὶ ἠλείων, στρατεύει σὺν μόρᾳ, πολλῶν νομιζόντων, οὐδ' ἂν ἐξελθεῖν λακεδαιμονίους πολλοῦ χρόνου ἐκ τῆς αὑτῶν. δῃώσας δὲ τὴν χώραν τῶν κατακανόντων τοὺς φίλους, οὕτως αὖ οἴκαδε ἀπεχώρησεν. ἀπό γε μὴν τούτου ἐπὶ τὴν λακεδαίμονα στρατευσαμένων ἀρκάδων τε πάντων, καὶ ἀργείων, καὶ ἠλείων, καὶ βοιωτῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς φωκέων, καὶ λοκρῶν ἀμφοτέρων, καὶ θετταλῶν, καὶ αἰνιάνων, καὶ ἀκαρνάνων, καὶ εὐβοέων. πρὸς δὲ τούτοις ἀφεστηκότων μὲν τῶν δούλων, πολλῶν δὲ περιοικίδων πόλεων, καὶ αὐτῶν σπαρτιατῶν οὐ μειόνων ἀπολωλότων ἐν τῇ ἐν λεύκτροις μάχῃ ἢ λειπομένων, ὅμως διεφύλαξε τὴν πόλιν, καὶ ταῦτα ἀτείχιστον οὖσαν. ὅπου μὲν παντὶ πλέον ἂν εἶχον οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐξάγων ἐνταῦθα. ὅπου δὲ οἱ πολῖται πλέον ἕξειν ἔμελλον, εὐρώστως παρατεταγμένος, νομίζων εἰς μὲν τὸ πλατὺ ἐξιὼν, πάντοθεν ἂν περιέχεσθαι. ἐν δὲ τοῖς στενοῖς καὶ ὑπερδεξίοις τόποις ἱστάμενος, τῷ παντὶ κρατεῖν ἄν. ἐπεί γε μὴν ἀπεχώρησε τὸ στράτευμα, πῶς οὐκ ἂν φαίη τις αὐτὸν χρῆσθαι εὐγνωμόνως ἑαυτῷ; ὡς γὰρ τοῦ στρατεύεσθαι καὶ πεζῇ ἐφ' ἵππων ἀπεῖργεν ἤδη τὸ γῆρας, χρημάτων δὲ ἑώρα τὴν πόλιν δεομένην, εἰ μέλλοι σύμμαχόν τινα ἕξειν, ἐπὶ τὸ πορίζειν ταῦτα, ἑαυτὸν ἔταξε. καὶ ὅσα μὲν ἐδύνατο, οἴκοι μένων ἐμηχανᾶτο. ἃ δὲ καιρὸς ἦν, οὐκ ὤκνει μετιέναι. οὐδ' ᾐσχύνετο εἰ μέλλοι τὴν πόλιν ὠφελήσειν, πρεσβευτὴς ἐκπεμπόμενος ἀντὶ στρατηγοῦ. ὅμως δὲ καὶ ἐν τῇ πρεσβείᾳ, μεγάλου στρατηγοῦ ἔργα διεπράξατο. αὐτοφραδάτης γάρ τοι πολιορκῶν ἐν ἄσσῳ, ἀριοβαρζάνην

ζάνην σύμμαχον ὄντα, δείσας Ἀγησίλαον φεύγων ᾤχετο. Κότυς δ' αὖ Σηστὸν πολιορκῶν, Ἀριοβαρζάνου ἔτι οὖσαν, λύσας καὶ οὗτος τὴν πολιορκίαν ἀπηλλάγη. ὥστ' οὐκ ἀλόγως καὶ ἀπὸ τῆς πρεσβείας τρόπαιον τῶν πολεμίων ἕστηκεν αὐτῷ. Μαύσωλός γε μὴν κατὰ θάλασσαν ἑκατὸν ναυσὶ πολιορκῶν ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα, οὐκέτι δείσας, ἀλλὰ πεισθεὶς ἀπέπλευσεν οἴκαδε. ἄξια θαύματος διεπράξατο. οἵ τε γὰρ εὖ πεπονθέναι νομίζοντες ὑπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ φεύγοντες αὐτὸν, χρήματα ἀμφότεροι ἔδοσαν. ταχέως γε μὴν καὶ Μαύσωλος διὰ τὴν πρόσθεν Ἀγησιλάου ξενίαν συμβαλλόμενος καὶ οὗτος χρήματα τῇ Λακεδαίμονι, ἀπέπεμψαν αὐτὸν οἴκαδε προπομπὴν δόντες μεγαλοπρεπῆ. ἐκ δὲ τούτου ἤδη μὲν ἐγεγόνει ἔτη ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα. κατανοήσας δὲ τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐπιθυμοῦντα Πέρσαις πολεμεῖν, καὶ πολλοὺς μὲν πεζοὺς, πολλοὺς δὲ ἱππέας, πολλὰ δὲ χρήματα ἔχοντα, ἄσμενος ἤκουσεν ὅτι μετεπέμπετο αὐτὸν καὶ ταῦτα ἡγεμονίαν ὑπισχνούμενος. ἐνόμιζε γὰρ τῇ αὐτῇ ὁρμῇ τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ χάριν ἀποδώσειν, ἀνθ' ὧν εὐεργετήκει τὴν Λακεδαίμονα, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνας πάλιν ἐλευθερώσειν, τῷ δὲ Πέρσῃ δίκην ἐπιθήσειν καὶ τῶν πρόσθεν, καὶ ὅτι νῦν σύμμαχος εἶναι φάσκων, ἐπέταττε Μεσσήνην ἀφιέναι. ἐπεὶ μέντοι ὁ μεταπεμψάμενος οὐκ ἐπεδίδου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ, ὁ μὲν Ἀγησίλαος ὡς τὸ μέγιστον ἐξηπατημένος, ἐφρόντιζε τί δεῖ ποιεῖν. ἐκ τούτου δὲ πρῶτον μὲν οἱ δίχα στρατευόμενοι τῶν Αἰγυπτίων ἀφίστανται τοῦ βασιλέως. ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπέλιπον αὐτὸν, καὶ αὐτὸς μὲν δείσας, ἀπεχώρησε φυγῇ εἰς Σιδῶνα τῆς Φοινίκης. οἱ δ' Αἰγύπτιοι στασιάσαντες, διττοὺς βασιλέας αἱροῦνται. ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαος γνοὺς ὅτι εἰ μὲν μηδετέρῳ συλλήψοιτο, μισθὸν οὐδέτερος λύσει τοῖς Ἕλλησιν, ἀγορὰν δὲ οὐδέτερος παρέξει, ὁπότερός τ' ἂν κρατήσῃ, οὗτος ἐχθρὸς ἔσται. εἰ δὲ τῷ ἑτέρῳ συλλήψοιτο, οὗτός γε εὖ παθὼν, ὡς τὸ εἰκὸς, φίλος ἔσοιτο. οὕτω δὴ κρίνας, ὁπότερος φιλέλλην μᾶλλον ἐδόκει εἶναι, στρατευσάμενος μετὰ τούτου, τὸν μὲν μισέλληνα μάχῃ νικήσας χειροῦται· τὸν δ' ἕτερον συγκαθίστησι. καὶ φίλον ποιήσας τῇ Λακεδαίμονι, καὶ χρήματα πολλὰ προσλαβὼν, οὕτως ἀποπλεῖ οἴκαδε, καίπερ μέσου χειμῶνος ὄντος, σπεύδων ὡς μὴ ἀργὸς ἡ πόλις εἰς τὸ ἐπιὸν θέρος πρὸς τοὺς πολεμίους γένοιτο. καὶ ταῦτα μὲν δὴ εἴρηται, ὅσα τῶν ἐκείνου ἔργων μετὰ πλείστων μαρτύρων ἐπράχθη. τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προσδεῖται, ἀλλ' ἀναμνῆσαι μόνον ἀρκεῖ, καὶ εὐθὺς πιστεύεται. νῦν δὲ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀρετὴν πειράσομαι δηλοῦν, δι' ἧς ταῦτα ἔπραττε, καὶ πάντων τῶν καλῶν ἤρα, καὶ πάντα αἰσχρὰ ἐδίωκεν. Ἀγησίλαος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέβετο, ὡς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὅρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον, ἢ τὴν ἑαυτῶν φιλίαν.

μὲν ὤκνουν εἰς ταὐτὸν ἰέναι. Ἀγησιλάῳ δὲ αὑτοὺς ἐνεχείριζον. ὅπως δὲ μή τις ἀπιστῇ, καὶ ὀνομάσαι βούλομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῶν. Σπιθριδάτης μέντοι ὁ Πέρσης εἰδὼς ὅτι Φαρνάβαζος γῆμαι μὲν τὴν βασιλέως ἔπραττε θυγατέρα, τὴν δ' αὐτοῦ ἄνευ γάμου λαβεῖν ἐβούλετο, ὕβριν νομίσας

zanem socium, cum Agesilaum formidasset, fugam petijt. Cotys autem Sestum quam adhuc Ariobarzanos tenebat obsidens, item & ipse soluta obsidione abijt. Itaque haud absurdè etiam legatus trophæum sibi ex hostibus statuit. Mausolus uerò mare maritimo nauibus centum ambo hæc oppida obsidione premens, iam non formidine, sed persuasione domum rediens nauigauit. Dignas certè admiratione res gesit. Nam & hi qui beneficium ex eo suscepisse censerent, & qui 10 cum fugissent, uterque sibi pecunias dederunt. Atqui propere & Mausolus ob pristinum sibi cum Agesilao hospitium, cùm & ipse pecunias Lacedæmona detulisset, magnifica cum pompa domum deduxerunt. Sed cum iam annum circiter octogesimum attigisset, comperissetq; Aegyptiorum regem aduersum Persen belligerare cupientem, magnoq; & peditum & equitum numero fretum, & grandi quoque pecunia abundantem, libenter audiuit quòd ab illo accerseretur, & eò potißimum quod imperium ille sibi polliceretur. Pu- 20 tabat nanque sese eadem profectione, tum Aegyptio gratias relaturum pro his quibus Lacedæmonem beneficijs affecisset, & eos qui Asiam incolerent Græcos rursum in libertatem redacturum: tum denique ipsi Persæ rerum præteritarum pœnam adiecturum, & quòd cùm se nunc socium diceret, ut Mesenam dimitteret imperabat. At postaquam is qui accersierat, imperium ei haud traderet, Agesilaus quidem tanquam maximoperè deceptus, quid faciendum esset animo uolutabat. Dehinc uerò Aegyptiorum ij qui seorsum 30 militabant, primùm quidem à rege deficiunt, deinde reliqui omnes eum deserunt. Ipse autē rex rem formidans, Sydonem Phœnicis petijt fuga. At Aegyptij orta inter eos seditione, reges duos creant. Tunc igitur Agesilaus intelligens si neutri cohæserit, neuter Græcis stipendium soluet, commeatum quoq; præbebit nemo, & uter uicerit hic hostis ijs fiet. Quod si alteri fauerit, is beneficio affectus cōsentaneè amicus futurus sit. Proinde sic iudicans, uter magis Græcis affici uisus est, hunc militia secutus: alterum qui Græcos exosus 40 esset, uictum prælio capit, alterum regem cōfirmauit. Quem cùm & Lacedæmoni amicum fecisset, multasq; pecunias accepisset, ita medio hyemis tempore domum nauigat, eò festinans ne ad proximam æstatem ociosa aduersus hostes urbs fieret. Atq; hæc etiam enarrata à nobis sunt, quæ plurimorum testimonio de illius rebus gestis comprobātur: huiusmodi enim res coniecturis non indigēt, sed satis est admonuisse duntaxat, continuoq; creduntur. Nunc autem enitar ostendere eam animi sui uirtutem, qua & hæc gesta ab eo sunt, & ho- 50 nesta is omnia assequutus, & turpia quæq; insectatus est. Agesilaus enim ita diuina uenerabatur, colebat, obseruabat, ut & hostes ipsi illius & iusiurandum & fœdera certioris fidei, quàm suam inter se amicitiam ducerent. Nam in contrahendis inter se rebus plerunque ad eundem ire uerebantur: Agesilao autem sese credebant. Sed ne quis falsa hæc existimet esse, illorum nominum in medium referam qui essent inter eos illustrißimi, in primisq; spectati. Spithridates quidem Perses cum scisset Pharnabazum operam dare ut regis filiam uxorem haberet, eius uerò filiam absque matrimonio sumere uellet, hoc sibi futurum contumeliæ ratus,

ratus, & seipsum & uxorem & natos atq; uires omnes Agesilao dedidit. Cotys uerò Paphlagonum princeps regi mittenti dexteram audire noluit, ueritúsne captus uel grandes pecunias solueret, uel etiam moreretur. Agesilai autem fœderibus idem fisus & in castra uenit, & societate facta elegit cum Agesilao militare, equites duo millia, & scutatos quatuor millia secum habens. Venit & Pharnabazus in Agesilai colloquium, eiq; fassus, ni totius ipse Persarū exercitus imperator constituatur, à rege se defecturum: Verùm si ego, inquit, imperator fiam bellum tibi inferam Agesilae pro uiribus quamacerrimè. Quæ inquiens credebat se nihil præter fœdera pati posse: usqueadeò magna & perpulchra res est cum alijs omnibus, tum uiro imperatori, fas fidemq; seruare, & se talem esse cognosci. Ac de pietate quidem hæc dicta sint. De ipsius autem in re pecuniaria iustitia, cuiusmodi quisquam maiora hisce argumēta habuerit? Nam nemo unquam de Agesilao questus est, quòd quicquam sibi abstulisset: eius uerò erga se beneficia multi multa prædicarunt. Cui uerò uoluptati est, rem suam ab hominum commoda usumq; conferre, quo hic pacto aliena uoluerit auferre quò ipse infamis fiat? Nam si pecuniarum libidine tangeretur, longe quietius foret sua tueri, quàm aliena iniustè capere. Qui autem gratias hisce in rebus auferre nolit, quarum nullæ sunt mulctæ in eum qui nihil retribuerit constitutæ, quo pacto ea quæ lege prohibentur auferre uoluerit? At Agesilaus non modò gratias non referre, iniustum esse iudicauit, quin potius non multò maiores reddere qui posset iniquum arbitratus est. Atqui ea furto surripuisse quæ ciuitatis essent, ubi eum quisquam iure criminetur, qui etiam eas quæ sibi gratiæ deberentur, fruendas patriæ tradiderit? Quòd autem cùm uellet uel reipublicæ uel amicis pecunijs benefacere, posset ab alijs accipiendo prodesse, nónne & hoc magnum est argumentum eius circa pecunias continentiæ? Nam si gratias uendidisset, mercedeúe benefacere consuesset, nemo certè quicquam ei debere censuisset. Sed qui gratis beneficium suscepere, hi iucundè semper beneficio inseruiunt, tum quia beneficio sunt affecti, tum quia prius crediti sunt digni esse qui gratiarum depositum tuerentur. Qui uerò malit aut cum iusto minorem consequi, aut cum iniusto maiorem habere portionem, quì non turpe lucrum longè is magis euitarit atque aufugerit? Illi igitur cùm à ciuitate omnis Agidis substantia adiudicata esset, dimidium eius germanis tradidit, quoniam inopes illos intueretur. Hæc autem uera esse omnis Lacedæmoniorum ciuitas testis est. Præterea permulta sibi munera Tithrausta offerente si ex Asia decederet, respondit Agesilaus: Ὦ Tithrausta, existimatur apud nos pulchrius esse principi, exercitum quàm seipsum locupletare, & ab hostibus prædam magis quàm dona capere eniti. Atqui quot uoluptatibus homines superantur, quibus nunquam quis uiderit superatum Agesilaum? qui ebrietate abstinendum non minus duceret, quàm edacitate, intempestiuo autem cibo tanquam & impudentia? Ac duplicem portionem in conuiuijs ex constituto accipiens, ne sic quidem tota utebatur, uerùm simplici ipse nec ea integra contentus, reliquum

distri

νομίσας ὥσπερ, Ἀγησιλάῳ ἑαυτόν τε καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν δύναμιν ἐνεχείρισε. Κότυς δὲ ὁ τῶν Παφλαγόνων ἄρχων, βασιλεῖ μὲν οὐχ ὑπήκουσε δεξιὰν πέμποντι, φοβούμενος μὴ ληφθεὶς ἢ χρήματα πολλὰ ἀποτίσειεν, ἢ καὶ ἀποθάνοι. Ἀγησιλάου δὲ οὗτος ταῖς σπονδαῖς πιστεύσας, εἰς τὸ στρατόπεδόν τε ἦλθε, καὶ συμμαχίαν ποιησάμενος, εἵλετο σὺν Ἀγησιλάῳ στρατεύεσθαι, δισχιλίους μὲν ἱππέας, τετρακισχιλίους δὲ πελτοφόρους ἔχων. ἀφίκετο δὲ καὶ Φαρνάβαζος Ἀγησιλάῳ εἰς λόγους, καὶ διωμολογήσατο, εἰ μὴ αὐτὸς πάσης τῆς στρατιᾶς στρατηγὸς καταστάθείη, ἀποστήσεσθαι βασιλέως. ἢν μέντοι ἐγὼ γένωμαι στρατηγός, ἔφη, πολεμήσω σοι, ὦ Ἀγησίλαε, ἕως ἂν ἐγὼ δύνωμαι κράτιστα. καὶ ταῦτα λέγων ἐπίστευε μηδὲν ἂν παράσπονδον παθεῖν. οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι, καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα. περί γε μὴν τῆς εἰς χρήματα δικαιοσύνης, ποῖα ἄν τις μείζω τεκμήρια ἔχοι τῶνδε; ὑπὸ γὰρ Ἀγησιλάου στέρεσθαι μὲν οὐδεὶς, οὐδὲν πώποτε ἐνεκάλεσεν. εὖ δὲ πεπονθέναι πολλοὶ πολλὰ ὡμολόγουν. ὅτῳ δὲ ἡδὺ τὰ αὑτοῦ διδόναι ἐπ' ὠφελείᾳ ἀνθρώπων, πῶς ἂν οὗτος ἐθέλοι τὰ ἀλλότρια ἀποστερεῖν, ἐφ' ᾧ κακόδοξος εἶναι; εἰ γὰρ χρημάτων ἐπιθυμοίη, πολὺ ἀπραγμονέστερον τὰ αὑτοῦ φυλάττειν, ἢ τὰ μὴ προσήκοντα λαμβάνειν. ὃς δὲ δὴ καὶ χάριτας ἀποστερεῖν μὴ ἐθέλοι, ὧν οὐκ εἰσὶ δίκαι πρὸς τὸν μὴ ἀποδιδόντα, πῶς ἅ γε καὶ νόμος κωλύει, ἐθέλοι ἂν ἀποστερεῖν; Ἀγησίλαος δὲ οὐ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἄδικον ἔκρινεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πολὺ μείζους, τὸν μείζω δυνάμενον. τά γε μὴν τῆς πόλεως κλέπτειν, πῶς ἄν τις αὐτὸν εἰκότως αἰτιάσαιτο, ὃς καὶ τὰς αὐτῷ χάριτας ὀφειλομένας, τῇ πατρίδι καρποῦσθαι παρεδίδου. τὸ δ' ὁπότε βούλοιτο εὖ ποιεῖν, ἢ πόλιν, ἢ φίλους χρήμασι, δύνασθαι παρ' ἑτέρων λαμβάνοντα ὠφελεῖν, οὐ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριον ἐγκρατείας χρημάτων; εἰ γὰρ ἐπώλει τὰς χάριτας, ἢ μισθοῦ εὐεργέτει, οὐδεὶς ἂν οὐδὲν ὀφείλειν αὐτῷ ἐνόμισεν. ἀλλ' οἱ προῖκα εὖ πεπονθότες, οὗτοι ἀεὶ ἡδέως ὑπηρετοῦσι τῷ εὐεργέτῃ, καὶ διότι εὖ ἔπαθον, καὶ διότι προπαρεδόθησαν ἄξιοι εἶναι παρακαταθήκην χάριτος φυλάττειν. ὅστις δ' ᾑρεῖτο καὶ σὺν τῷ γενναίῳ μειονεκτεῖν, ἢ σὺν τῷ ἀδίκῳ πλέον ἔχειν, πῶς οὗτος οὐκ ἂν πολὺ τὴν αἰσχροκέρδειαν ἀποφεύγοι; ἐκεῖνος τοίνυν κριθεὶς ὑπὸ τῆς πόλεως ἅπαντα ἔχειν τὰ Ἄγιδος, τὰ ἡμίσεα τοῖς ἀπὸ μητρὸς αὐτῷ ὁμογόνοις μετέδωκεν, ὅτι πενομένους αὐτοὺς ἑώρα. ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ, πᾶσα μάρτυς ἡ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις. διδόντος δ' αὐτῷ πάμπολλα δῶρα Τιθραύστου, εἰ ἀπέλθοι ἐκ τῆς χώρας, ἀπεκρίνατο ὁ Ἀγησίλαος· ὦ Τιθραύστα, νομίζεται παρ' ἡμῖν, τῷ ἄρχοντι κάλλιον εἶναι, τὴν στρατιὰν ἢ ἑαυτὸν πλουτίζειν, καὶ παρὰ τῶν πολεμίων λάφυρα μᾶλλον ἢ δῶρα πειρᾶσθαι λαμβάνειν. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσαι γε ἡδοναὶ πολλῶν κρατοῦσιν ἀνθρώπων, ποίας οἶδέ τις Ἀγησίλαον ἡττηθέντα; ὃς μέθης μὲν ἀπέχεσθαι ὁμοίως ᾤετο χρῆναι καὶ λαιμαργίας. σίτων δ' ὑπὲρ καιρὸν ὁμοίως ὡς καὶ ἁμαρτίας. διμοιρίαν γε μὴν λαμβάνων ἐν ταῖς θοίναις, οὐχ οὕτως ἀμφοτέραις ἐχρῆτο, ἀλλὰ διαπέμπων οὐδετέραν

αὐτῷ

αὐτῷ κατέλιπε, νομίζων βασιλεῖ τοῦτο διπλασιασθῆναι, οὐχὶ πλησμονῆς ἕνεκα, ἀλλ᾽ ὅπως ἔχοι καὶ τούτῳ τιμᾶν εἴ τινα βούλοιτο. οὐ μὴν ὕπνῳ γε δεσπότῃ, ἀλλ᾽ ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων ἐχρῆτο. καὶ εὐνήν γε εἰ μὴ τῶν συνόντων φαυλοτάτην ἔχοι, αἰδούμενος οὐκ ἄδηλος ἦν. ἡγεῖτο γὰρ ἄρχοντι προσήκειν οὐ μαλακίᾳ, ἀλλὰ καρτερίᾳ τῶν ἰδιωτῶν περιεῖναι. τάδε μέντοι πλεονεκτῶν οὐκ ᾐσχύνετο. ἐν μὲν τῷ θέρει, τοῦ ἡλίου· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, τοῦ ψύχους. καὶ μὴν εἴ ποτε μοχθῆσαι στρατιᾷ συμβαίη, ἑκὼν ἐπόνει παρὰ τοὺς ἄλλους· νομίζων πάντα τὰ τοιαῦτα παραμυθίαν εἶναι τοῖς στρατιώταις. ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, ἀγησίλαος πονῶν μὲν ἠγάλλετο, ῥᾳστώνην δὲ πάμπαν οὐ προσίετο. περί γε μὴν ἀφροδισίων ἐγκρατείας αὐτοῦ, ἆρ᾽ οὐχὶ εἰ μή του ἄλλου, ἀλλὰ θαύματος ἕνεκα ἄξιον μνησθῆναι; τὸ μὲν γὰρ ὧν μὴ ἐπεθύμησεν ἀπέχεσθαι, ἀνθρώπινον ἄν τις φαίη εἶναι. τὸ δὲ μεγαβάτου τοῦ σπιθριδάτου παιδὸς ἐρασθέντα, ὥσπερ ἂν τοῦ καλλίστου ἡ σφοδροτάτη φύσις ἐρασθείη. ἔπειτα ἡνίκα ἐπιχωρίου ὄντος τοῖς πέρσαις φιλεῖν οὓς ἂν τιμῶσιν, ἐπεχείρησε καὶ ὁ μεγαβάτης φιλῆσαι τὸν ἀγησίλαον, διαμάχεσθαι ἀνὰ κράτος τὸ μὴ φιληθῆναι. ἆρ᾽ οὐ τοῦτό γε ἤδη τὸ σωφρόνημα καὶ λίαν μανικόν; ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἀτιμασθῆναι νομίσας ὁ μεγαβάτης, τοῦ λοιποῦ οὐκ ἔτι φιλεῖν ἐπειρᾶτο, προσφέρει τινὶ λόγον τῶν ἑταίρων ὁ ἀγησίλαος, πείθειν τὸν μεγαβάτην πάλιν τιμᾶν ἑαυτόν. ἐρομένου δὲ τοῦ ἑταίρου, εἰ πεισθῇ ὁ μεγαβάτης, εἰ φιλήσει. ἐνταῦθα διασιωπήσας ὁ ἀγησίλαος εἶπεν, οὐ τὼ σιώ, οὐδ᾽ εἰ μέλλοιμί γε αὐτίκα μάλα, κάλλιστός τε καὶ ἰσχυρότατος καὶ τάχιστος ἀνθρώπων ἔσεσθαι, μάχεσθαί γε μέντοι πάλιν τὴν αὐτὴν μάχην, ὄμνυμι πάντας τοὺς θεούς, μᾶλλον βούλεσθαι, ἢ πάντα μοι ὅσα ὁρῶ χρυσᾶ γενέσθαι. καὶ ὅτι μὲν δὴ ὑπολαμβάνουσί τινες ταῦτα, οὐκ ἀγνοῶ. ἐγὼ μέντοι δοκῶ εἰδέναι ὅτι πολὺ πλείονες τῶν πολεμίων ἢ τῶν τοιούτων δύνανται κρατεῖν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγων εἰδότων, πολλοῖς ἔξεστιν ἀπιστεῖν. τὰ δὲ πάντες ἐπιστάμεθα, ὅτι ἥκιστα μὲν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνθρώπων λανθάνουσιν ὅ τι ἂν ποιῶσιν. ἀγησίλαον δέ τι πράξαντα μὲν τοιοῦτον, οὔτε ἰδὼν πώποτε οὐδεὶς ἀπήγγειλεν, οὔτε εἰκάζων πιστὰ ἂν ἔδοξε λέγειν. καὶ γὰρ εἰς οἰκίαν οὐδεμίαν ἰδίᾳ ἐν ἀποδημίᾳ κατήγετο. ἀεὶ δὲ ἦν ἐν ἱερῷ, ἔνθα δὴ ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα πράττειν, ἢ ἐν φανερῷ, μάρτυρας τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς τῆς σωφροσύνης ποιούμενος. εἰ δ᾽ ἐγὼ ταῦτα ψεύδομαι, αὐτίας τῆς ἄλλης ἑλλάδος ἐπισταμένης, ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν ἐπαινῶ, ἐμαυτὸν δὲ ψέγω. ἀνδρείας γε μὴν οὐκ ἀφανῆ τεκμήρια μοι δοκεῖ παρασχέσθαι. ὑφιστάμενος μὲν ἀεὶ πολεμεῖν πρὸς τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν ἐχθρῶν τῇ τε πόλει καὶ τῇ ἑλλάδι. ἐν δὲ τοῖς πρὸς τούτους ἀγῶσι πρῶτον μὲν ἑαυτὸν τάττων. ἔνθα γε μὴν ἠθέλησαν αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχην συνάψαι, οὐ φόβῳ τρεψάμενος νίκης ἔτυχεν, ἀλλὰ μάχῃ ἀντιτύπῳ κρατήσας, τρόπαιον ἐστήσατο. ἀθάνατα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς μνημεῖα καταλιπών. σαφῆ δὲ καὶ αὐτὸς σημεῖα ἀπενεγκάμενος τοῦ θυμῷ μάχεσθαι. ὥστ᾽ οὐκ ἀκούοντας, ἀλλ᾽ ὁρῶντας ἐξῆν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν δοκιμάζειν. τρόπαια μὲν οὖν ἀγησιλάου οὐχ ὅσα ἐστήσατο, ἀλλ᾽ ὅσα ἐστρατεύσατο δίκαιον νομίζειν. μεῖον μὲν γὰρ οὐδὲν

distribuebat, ratus geminam regi portionē dari non sacietatis gratia, sed quò posset quem uellet honorare. Nec somno quidem ut domino, sed cui à rerum maximarum cum cura imperaretur, utebatur. Ac ne quidē obscurum erat eum pudore affici, ni ex præsentibus lectis eum habuisset qui esset uilissimus. Arbitrabatur enim decere principem non mollitie, sed tolerantia priuatis hominibus præstare. Hisce autem rebus, se locupletiorem esse haud pudebat: in æstate quidem sole, in hyeme uerò frigore. Quòd si quando nimio labore defatigari exercitum contingeret, elaborabat & ultro ipse præter cæteros, putans quæq; talia leuamento esse militibus. Vt autem breuiter dixerim, Agesilaus labore quidē exultabat, ocio uerò omnino tristabatur. Sed de ipsius circa res uenereas pudicitia, nónne si ob nullā rem aliā, at admirationis gratia dignū sit meminisse? Nā quod ab rebus nō cōcupitis sese abstinuerit, humanū quis esse dixerit. Sed quòd Megabatē Spithridatis filiū adamarit, sicuti uehementissimū effrenatissimumq; hominis ingeniū rē pulcherrimā adamare possit: deinde cum patrius mos sit Persis, eos osculari quos honorib. prosequi uelint, aggressus est Megabates ut Agesilaū oscularetur: isq; pro uirili parte repugnarit ne se oscularetur, nónne hoc igitur permaximū quoddā est, & incredibilis cōtinentiæ argumentū? Sed postquā Megabates nō amplius deinde eū osculari tentabat, ut pote qui se inhonoratū existimaret, quendā ex socijs Agesilaus alloquitur, qui Megabatæ suadeat ut denuò se honoret. Rogāte autē socio an si Megabates assentiatur, osculabitur: hic cum Agesilaus tacuisset, inquit ita: Nō si quidē statim unus omniū hominū sim futurus & pulcherrimus et fortissimus et celerrimus. Et tamen iterum eandem certare pugnā mallem (deos omnes iuro) quàm omnia mihi quæcunq; uideo aurea fieri. Et quidē plurimis hæc suspecta fore, neq; credibilia uisum iri nequaquā ignoro: equidē scire tamen uideor ualde plures eos esse qui hostiū, quàm tali uictoria potiri queāt. Sed hæc paucis nota, multis non abs re incredibilia sunt. Id autē omnes profectò nouimus, quicquid clarissimi uiri egerint, occultū esse nō posse: ab Agesilao nemo uerò unquā huiusmodi quicquā patratū uidisse nunciauit, neq; ex coniecturis suspicatus aliquid utiq; probabile dicere usus est. Etenim neq; in domum scorsum peregrinando diuertit unquā, semper autem uel in templo, ubi talia perpetrari minimè possent, aut in publico residebat, oculos omnium suæ pudicitiæ atq; continentiæ testes faciens. Quæ si ego mentior, hisce Græcis contraria sentiente, nec illum laudo equidē, et me certè uitupero. Atqui fortitudinis quoq; non mediocres prebere cōiecturas uidetur mihi, quod cùm ab urbe, tum à Græcia decretus sit semper qui aduersus hostium potētissimos bellum gereret, aduersus quos primus in certaminibus prodibat: & ubi secum hostes cōgredi uellent, nō metu aliquo cunctatus uictoriā nactus est, sed aduersa & acri pugna superatis hostibus tropheū posuit, linquēs is quidē immortalia uirtutis suæ monumenta: signa autē certa afferens quod omnino pugnaret, adeò ut non audiendo, sed intuendo liceret eius animum probare. Atque trophea quidem Agesilai non ea solùm quot statuit iurè habenda sunt, sed quot potius bellando promeruit. Neque enim minus

nus uincebat quòd nollent hostes pugnare secum, uerum id tutius conducibiliusq; erat reipub. & socijs: ac in certaminibus quoq; nõ minus hi coronantur qui absq; sudore, quàm qui pugnando sunt uictoriam consecuti. Quanta uerò sapiẽtia is claruerit, quæ illius res gestæ non demonstrant? qui ita patria utebatur ut alacri animo socijs obsequendo, obsequentissimos nihilq; recusantes amicos compararit, milites autem & obedientes simul & amantissimos sui reddiderit. Et quonã modo acrior phalanx fieri queat, quàm quæ obtemperando bene instructa sit, & suũ amando principẽ fideliter adsit? Nẽpe habebat hostes qui uituperare non possent, odisse autẽ cogerẽtur: socios nanq; semper potiores ut illis essent moliebatur, & tẽpestiuè decipiẽs, & celeritate opportunè præueniens, & ubi conduceret delitescens, & omnia deniq; secus aduersus hostes quàm in amicos curans: etenim nocte uelut die, ac die ueluti nocte utebatur, ignorabaturq; nõnunquam ubi esset, quò iret, quid rerũ facere institueret. quare quæ tuta erãt, dubia reddebat hostibus, hæc præteriẽs, illa superans, alia surripiens ac fallens. Atqui quando proficisceretur, sciens eo consilio se egressum, ut cum hostibus manus consereret si uoluerint, eo ordine ducebat exercitum, ut maxime subsidium sibi afferri posset: ea uerò taciturnitate quieteq;, ut pudicissima aliqua uirgo prætergredi uideretur. Putabat enim hoc pacto neque tremore, neq; formidine, neq; tumultu, neq; peccato, neq; insidijs occupari exercitũ posse. Itaq; huiusmodi rebus & acriter hostibus imminebat, & audentiã amicis roburq; inijciebat. Itaq; neq; inimicis contemnendum, neq; ciuibus mulctandum, neq; amicis uituperandum se præstitit, quandiu uixit. Fuit autẽ & omnibus admodum charissimus, & à cũctis mortalibus apprimè laudatus. Quòd uerò fuerit reipub. studiosus, si singulatim quæq; literis mandare uoluero, longissimũ certè fuerit. Arbitror enim nihil ab eo gestũ, quod minus ad hoc unũ referatur. Verũ ut paucis dixerim, nostrûm neminẽ fugit Agesilaum ubi existimasset patriæ profuturum, neq; labores fugisse, neq; à periculis abductum esse, neq; pecunijs pepercisse, neq; corporis, neq; senectutis imbecillitatem obtendisse. quinimò boni regis officium esse ducebat, plurimis bonis eos afficere, quibus imperaret. Sed inter maxima patriæ emolumenta, uel hoc eius ego facinus posuerim: qui cùm in urbe potentissimus esset, perspicuè ostendebat se nihil malle quàm legibus inseruire. Quis nanq; refragari his uoluisset, cùm regem obtẽperare intueretur? quis etiam deteriori se conditione futurũ ratus, noui quicquam facere attentasset, cum regẽ animaduerteret tolerare ut legitimè etiam sibi imperaretur? qui & cum dissentientibus in rep. tanquã pater cum filijs disceptabat: obiurgabat nanq; si quid errassent, honorabat si quid honesti egissent: assistebat si qua calamitas contigisset, ciuem nullum ducebat inimicũ, laudare uolebat omnes, seruare omnes lucrum existimabat. Iacturæ ducebat, si quis etiã minus præstans perijsset. Quòd si pacatè in legibus permanserint, patriam usq; beatã fore planè arbitrabatur: tum uerò robustam ac ualentem, quandocunq; Græci frugi fuerint. Atq; si quidẽ honestũ est Græcũ Græcis bene uelle, quẽ alium quisquã norit imperatorem, qui aut urbem capere noluerit cùm ua-

stare

οὐδ' ἐν ἐκράτει ὅτι οὐκ ἤθελον αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχεσθαι, ἀκινδυνότερον δὲ καὶ συμφορώτερον τῇ τε πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις. καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι δὲ οὐδὲν ἧττον τοὺς ἀκονιτὶ ἢ τοὺς διὰ μάχης νικῶντας στεφανοῦσι. τήν γε μὴν σοφίαν αὐτοῦ ποῖα τῶν ἐκείνου πράξεων οὐκ ἐπιδεικνύουσιν; ὃς τῇ μὲν πατρίδι οὕτως ἐχρῆτο, ὥστε μάλιστα πειθόμενος. τοῖς ἑταίροις δὲ πρόθυμος ὤν, ἀπροφασίστους τοὺς φίλους ἐκέκτητο. τοὺς δέ γε στρατιώτας ἅμα πειθομένους καὶ φιλοῦντας αὑτὸν παρεῖχε. καίτοι πῶς ἂν ἰσχυροτέρα γένοιτο φάλαγξ, ἢ διὰ τὸ μὲν πείθεσθαι εὔτακτος οὖσα, διὰ δὲ τὸ φιλεῖν τὸν ἄρχοντα πιστῶς παροῦσα; τούς γε μὴν πολεμίους εἶχε ψέγειν μὲν οὐ δυναμένους, μισεῖν δὲ ἀναγκαζομένους. τοὺς γὰρ συμμάχους ἀεὶ πλέον ἔχειν αὐτῶν ἐμηχανᾶτο, ἐξαπατῶν μὲν ὅπου καιρὸς εἴη, φθάνων δὲ ὅπου τάχους δέοι, λανθάνων δὲ ὅπου τοῦτο συμφέροι. πάντα δὲ τἀναντία πρὸς τοὺς πολεμίους ἢ πρὸς τοὺς φίλους ἐπιτηδεύων. καὶ γὰρ νυκτὶ μὲν ὅσαπερ ἡμέρᾳ ἐχρῆτο, ἡμέρᾳ δὲ ὥσπερ νυκτί, πολλάκις ἄδηλος γιγνόμενος ὅπου τε εἴη, καὶ ὅποι ἴοι, καὶ ὅ,τι ποιήσοι. ὥστε καὶ τὰ ἰσχυρὰ ἀνόχυρα τοῖς ἐχθροῖς καθίστη, τὰ μὲν παριών, τὰ δὲ ὑπερβαίνων, τὰ δὲ κλέπτων. ὁπότε γε μὴν πορεύοιτο, εἰδὼς ὅτι ἐξείη τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι εἰ βούλοιντο, συντεταγμένον μὲν οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα, ὡς ἂν ἐπικουρεῖν μάλιστα ἑαυτῷ δύναιτο. ἡσύχως δ' ὥσπερ ἂν παρθένος ἡ σωφρονεστάτη προβαίνοι. νομίζων ἐν τῷ τοιούτῳ τό,τε ἀτρεμὲς, καὶ ἀνεκπληκτότατον, καὶ ἀθορυβητότατον, καὶ ἀναμαρτητότατον, καὶ δυσεπιβουλευτότατον εἶναι. τοιγαροῦν τοιαῦτα ποιῶν τοῖς μὲν πολεμίοις δεινὸς ἦν, τοῖς δὲ φίλοις θάρσος καὶ ῥώμην ἐνεποίει. ὥστε ἀκαταφρόνητος μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διετέλεσεν, ἀζήμιος δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἄμεμπτος δὲ ὑπὸ τῶν φίλων, πολυεραστότατος δὲ καὶ πολυεπαινετώτατος ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων. ὡς γε μὴν φιλόπολις ἦν, καθ' ἓν μὲν ἕκαστον μακρὸν ἂν εἴη γράφειν. οἴομαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ, ὅ,τι οὐκ εἰς τοῦτο συντείνει. ὡς δ' ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα, ὅτι Ἀγησίλαος ὅπου ᾤετο τὴν πατρίδα ὠφελήσειν, οὐ πόνων ὑφίετο, οὐ κινδύνων ἀφίστατο, οὐ χρημάτων ἐφείδετο, οὐ σῶμα, οὐ γῆρας προὐφασίζετο. ἀλλὰ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε, τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν. ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πατρίδος καὶ τόδε ἐγὼ τίθημι αὐτοῦ, ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει, φανερὸς ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων. τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν, ὁρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἂν ἡγούμενος μειονεκτεῖν, νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν, εἰδὼς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα. ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἴ τι καλὸν πράττοιεν. παρίστατο δ' εἴ τις συμφορὰ συμβαίνοι. ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολίτην. ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, ζημίαν δὲ τιθείς, εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο. εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἠρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν, εὐδαίμονα μὲν ἀεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος. ἰσχυρὰν δὲ τότε, ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν. εἴ γε μὴν αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα, φιλέλληνα εἶναι, τίνα τις οἶδεν ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἱρεῖν, ὅταν οἴηται πορ-

θήσειν

νίκην, ἀλλὰ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; ἐκεῖνος τοίνυν ἀγγελίας μὲν ἐλθούσης αὐτῷ, ὡς ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ ὀκτὼ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τεθνᾶσιν, οὐκ ἐφησθεὶς φανερὸς ἐγένετο, ἀλλ' ἄπαγ' ἄρα, φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ὁπότε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας βαρβάρους. Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων, ὅτι ἐνδιδοῖτο αὐτοῖς ἡ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύντων αἷς πάντες ἤλπιζον ἑλεῖν τὰ τείχη, οὐκ ἤθελε προσβάλλειν, λέγων ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δέοι Ἑλληνίδας πόλεις, ἀλλὰ σωφρονίζειν. εἰ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας ἔφη ἡμῶν αὐτῶν ἀφανιοῦμεν, ὁρᾶν χρὴ μὴ οὐδ' ἔχωμεν μεθ' ὅτου τῶν βαρβάρων κρατήσομεν. εἰ δ' αὖ καλόν ἐστι μισοπέρσην εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλαι ἐξεστράτευσεν ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ νῦν συμμαχεῖ μὲν τούτοις μεθ' ὁποτέρων ἂν οἴηται μείζω βλάψειν, δωρεῖται δ' ἐκείνοις οὓς ἂν νομίζῃ λαβόντας πλεῖστα κακὰ τοὺς Ἕλληνας ποιήσειν, εἰρήνην δὲ συμπράττει ἐξ ἧς ἂν ἡγῆται μάλιστ' ἂν ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσειν, ὁρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα, ἐπεμελήθη δέ τις ἄλλος πώποτε πλὴν Ἀγησίλαος, ἢ ὅπως τι φῦλον ἀποστήσεται τοῦ Πέρσου, ἢ ὅπως τὸ ἀποστὰν μὴ ἀπόληται, ἢ τὸ παράπαν ὡς καὶ βασιλεὺς κακὰ ἔχων, μὴ δυνήσεται τοῖς Ἕλλησι πράγματα παρέχειν; ὃς καὶ πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἕλληνας, ὅμως τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν ὅτι δύναιτο κακὸν ποιήσων τὸν βάρβαρον. ἀλλὰ μὴν ἄξιόν γε αὐτοῦ καὶ τὸ εὔχαρι μὴ σιωπᾶσθαι, ᾧ γε ὑπαρχούσης μὲν τιμῆς, παρούσης δὲ δυνάμεως, πρὸς δὲ τούτοις βασιλείας, καὶ ταύτης οὐκ ἐπιβουλευομένης, ἀλλ' ἀγαπωμένης, τὸ μὲν μεγάλαυχον οὐκ ἂν εἶδέ τις. τὸ δὲ φιλόστοργον καὶ θεραπευτικὸν τῶν φίλων, καὶ μὴ ζητῶν, κατενόησεν ἄν. καὶ μὴν μετεῖχε μὲν ἥδιστα παιδικῶν λόγων. συνεσπούδαζε δὲ πᾶν ὅτι δέοι φίλοις. διὰ δὲ τὸ εὔελπις καὶ εὔθυμος, καὶ ἀεὶ ἱλαρὸς εἶναι, πολλοὺς ἐποίει μὴ τοῦ διαπράξασθαί τι μόνον ἕνεκα πλησιάζειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἥδιον διημερεύειν. ἥκιστα δ' ὢν οἷος μεγαληγορεῖν, ὅμως τῶν ἐπαινούντων αὐτοὺς, ὑπισχνεῖσθαι δὲ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ μεγαλογνωμοσύνῃ γε ὡς εὐκαίρως ἐχρῆτο οὐ παραλειπτέον. ἐκεῖνος γὰρ ὅτ' ἦλθεν αὐτῷ ἐπιστολὴ παρὰ βασιλέως, ἣν ὁ μετὰ Καλλίου τοῦ Λακεδαιμονίου πέρσης ἤνεγκε, περὶ ξενίας τε καὶ φιλίας, ταύτην μὲν οὐκ ἐδέξατο, τῷ δὲ φέροντι εἶπεν ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ, ὡς ἰδίᾳ μὲν πρὸς αὐτὸν οὐδὲν δέοι ἐπιστολὰς πέμπειν. ἢν δὲ φίλος τῇ Λακεδαίμονι καὶ τῇ Ἑλλάδι εὔνους ὢν φαίνηται, ὅτι καὶ αὐτὸς φίλος ἀνὰ κράτος αὐτῷ ἔσοιτο. ἢν μέντοι, ἔφη, ἐπιβουλεύων ἁλίσκηται, μὴ δ' ἂν πάνυ πολλὰς ἐπιστολὰς δέχωμαι, φίλον ἕξειν με οἰέσθω. ἐγὼ οὖν καὶ τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησιλάου, τὸ πρὸς τὸ ἀρέσκειν τοῖς Ἕλλησιν, ὑπεριδεῖν τὴν βασιλέως ξενίαν. ἄγαμαι δὲ κἀκεῖνο, ὅτι οὐχ ὁπότερος πλείω τε χρήματα ἔχοι, καὶ πλειόνων ἄρχοι, τούτῳ ἡγήσατο μεῖζον φρονητέον εἶναι, ἀλλ' ὁπότερος αὐτός τε ἀμείνων εἴη, καὶ ἀμεινόνων ἡγοῖτο. ἐπαινῶ δὲ κἀκεῖνο τῆς προνοίας αὐτοῦ, ὅτι νομίζων ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι, ἀφίστασθαι τοῦ βασιλέως ὡς πλείστους σατράπας, οὐκ ἐκρατήθη οὔθ' ὑπὸ δώρων, οὔθ' ὑπὸ τῆς βασιλέως ῥώμης, ἐθελή-

stare se eã arbitraretur: aut belli aduersus Graecos uictoriam cladem'q; putaret? Ille igitur cùm nunciũ accepisset Lacedæmonios octo hostium uerò circiter decẽ millia in prælio aduersus Corinthios interijsse, haud obscure significauit, eã sibi rem minimũ uoluptatis attulisse, inquiens: Heu tibi Græcia, quandoquidẽ hi qui nũc oppetiere, satis fuerãt qui uiui omnes pugnãdo barbaros superassent. Corinthijs uerò exulibus dicentibus urbẽ illis cessurã, ac machinas ostentantibus quibus muros capere cuncti sperabant, apponere eas noluit, inquiens haud decere in seruitutem urbes Græcas redigi, sed castigare potius. Quòd si delinquentes, inquit, ex nobisipsis perdemus, cauendũ est ne quo pacto barbaros uincere possimus, non habeamus. Sin rursus pulchrum est odisse Persas, quoniam superior Perses copias eduxit ad Græciam subiugandam, & is qui nunc regnat, fit socius, quibuscunq; se maius detrimentũ allaturum crediderit, illis clargitur quoscũq; putarit acceptis muneribus plurima Græcis mala illaturos. pacem uerò eam agit ex qua censuerit maximè nos inuicẽ aduersus bellaturos. hæc quidẽ uident omnes. At quis alius præter Agesilaum curauit unquam, aut ut natio aliqua à Persa deficeret, aut ut quæ defecerit non periret, uel saltẽ ut rex malè affectus nequiret Græcis negocia præbere? Qui quidem Agesilaus patria contrà Græcos belligerante, tamen publicum Græciæ bonum non neglexit: qui traiecit in Asiam malè barbarum pro uiribus affecturus. Atqui dignum est, ne ipsius quidem comitatem affabilitatem'q; naturæ taceamus, qui cum honore, potentia, ad hæc etiam regno, eoq; sine insidijs, & cum amore omnium potiretur, iactantiæ tamen obnoxius à nemine unquam notari potuit: obsequentem autem, colentem'q; amicos nullo etiã adhibito studio animaduertisset quilibet: doctis uerò eruditis'q; sermonibus iucundissimè utebatur: quibuscunq; in rebus opus esset amicis, curarum socius accedebat. Et quoniam bonæ spei plenus, bono'q; animo & hilaris semper esset, efficiebat ut multi se adirent, non solùm alicuius conficiundæ rei gratia, uerumetiam quò diem suauissimè consumerent. Præterea cùm minimè de sese unus omnium magni quicquam loqueretur, non eos tamen molestè audiebat qui seipsos laudarent: quippe qui nihil id illis obesse duceret, sed eos polliceri potius uiros se probos fore. Nec omittendum quidem reor, quàm tempestiue animi quadam magnificentia singulari uteretur. Ille nanque cum epistola sibi à rege reddita esset, quam Perses cum Callia Lacedæmonio detulerat, de hospitij iure amicitiaque perscriptam, hanc ne suscepit quidem: tabellario uerò dixit, regi nunciaret, priuatim ad se epistolas dare nequaquam oportere. Quòd si amicum Lacedæmoni, atque Græciæ beneuolum se palàm præstiterit, futurum & ipsum sibi integerrimum amicum: quare, inquit, si quidem insidias nectere deprehensus fuerit, neque si infinitas epistolas suscipiam, ne sibi fore amicum putet. Ego præterea & hoc in Agesilao uehementer laudo, quòd ut Græcis placeret, regis despexit hospitium. Tum & illud admitor, quòd non uter ditior esset, ac pluribus imperaret, eum putauit plus sibi tribuere debere, sed qui ipse melior esset, imperaretque melioribus. Præterea & illud eius prudentiæ laudo, quod utile esse Græcis arbitrabatur, si ad eos plurimi satrapæ à rege deficerent, nunquam uinci potuit neque muneribus, neque uiribus regis,

ἐχθρῶν

quo

quo sibi hospitio iungeretur, sed obseruauit magis, ne decipere à rege uolentibus, infidus fieret. Ac id eius factum quis non iure mirandum censeat? Nam Perses quidem ratus si grandes pecunias habuisset, se omnia suo subiecturum imperio: propterea quicquid inter homines auri, quicquid argenti esset, omnes denique preciosissimas res ad sese cogere conabatur. At hic contra ita suam pararat domum, ut horum nihilo indigeret. Quibus si quis minus fidem habet, intueatur cuiusmodi ei domus satis erat, aspiciat eius ianuas: putabit profectò has etiam illas esse, quas Aristodemus Herculis filius, quando in patriam reuersus est, sumptas statuit: & nitatur item inspicere intimum ornatum, atque suppellectilem cogitet, quo pacto epularetur in sacrificijs: audiat ut ciuili instrumento Amyclas petierit. Sic igitur sumptus æquabat censibus, ut nihil iniustum agere cogeretur pecuniarum gratia. Atque perpulchrum equidem uidetur muros esse inexpugnabiles hostibus: sed ego longè pulchrius iudico suum parare animum, & pecunijs & uoluptatibus & metu inexpugnabilem. Equidem referam quam Persicæ superbiæ contrarium seruauerit morem. Perses quidem in eo maximè exultabat, ut quamrarissimè uideretur: Agesilaus uerò ut semper spectaretur gaudebat, existimabat enim huic qui turpiter uiueret tenebras conuenire, sed honestæ uitæ plus ornamenti lucem afferre. Deinde difficilem ad se præbendo accessum ille gloriabatur: hic omnibus patère ad se aditum lætabatur. At ille rursus cunctatione honestari se putabat: hic autem tunc maximè gaudebat, cum celerrimè petitores rerum quibus indigerent adeuntes se, dimitteret. Atqui uoluptatem ipsam quanto faciliorem promptioremq; diligentia, cura, studioque reddiderit, considerandum censeo. Reges enim Persarum sunt qui circumeunt orbem terrarum omnem, quæritantes suaues potus: innumeri autem student quò uoluptuosis uescantur cibis: ut autem sopore capiantur, ne facilè quisquam dixerit quanta & arte & industria moliantur. At Agesilaus quoniam patiens laboris esset, bibebat quamiucundissimè, quicquid apponeretur suauissimè comedebat: porrò ad somni suauitatem omnis ei locus aptus erat. Quæ agens non lætabatur solùm, uerumetiam recordatione gestiebat, quòd ipse in medijs uoluptatibus uersaretur, Barbarum uerò intueretur, si uellet absque dolore uiuere, oportere è terræ finibus uoluptatis illecebras secum trahere. Hæc etiam Agesilao iucunditati erant, quòd se intueretur deorum apparatu absque ægritudine uti posse, Barbarum uerò tum calores, tum frigora fugere conspicabatur: imitarique illum quidem propter animi imbecillitatem non uirorum fortium, sed debilissimarum bestiarum uitam. Illud quoque qui non perpulchrum ac maximi insigne animi dicendum sit, quòd & ipse præstantis uiri facinoribus atque rebus partis domum suam exornarit, uenationique canes multos ac bello equos enutrierit, & Cyniscam sororem iumenta iungendis curribus nutrire persuaserit: ipsaque uincente demonstrarit, ut hoc pecoris genus non probitatis, sed opulentiæ indicium esset. Nempe & hac in re generosa mihi eius planè sententia uisa est, qui si curru priuatos homines uicisset, haudquaquam se clariorem fore existimabat: sin patriam amicissimam habuisset, amicos uerò & plurimos & optimos per omnem terrarum orbem sibi comparasset, patriam

Agesilai & Persarum regis collatio.

τῶν ἀγῶ

ἐθελήσας ξενωθῆναι αὐτῷ, ἀλλ' ἐφυλάξατο μὴ ἄπιστος γενέσθαι τοῖς ἀξιοῦσθαι βουλομένοις. ἐκεῖνό γε μὴν αὐτοῦ τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη; ὁ μὲν γὰρ πέρσης νομίζων ἢν χρήματα πλεῖστα ἔχῃ, πάνθ' ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσασθαι, διὰ τοῦτο πᾶν μὲν τὸ ἐν ἀνθρώποις χρυσίον, πᾶν δὲ τὸ ἀργύριον, πάντα δὲ τὰ πολυτελέστατα ἐπειρᾶτο πρὸς ἑαυτὸν ἀθροίζειν. ὁ δὲ οὕτως αὐτὸν κατεσκευάσατο τὸν οἶκον, ὥστε τούτων μηδενὸς προσδεῖσθαι. εἰ δέ τις ταῦτα ἀπιστεῖ, ἰδέτω μὲν οἵα οἰκία ἤρκει αὐτῷ. θεασάσθω δὲ τὰς θύρας αὐτοῦ. εἰκάσειε γὰρ ἄν τις ἔτι ταύτας ἐκείνας εἶναι, ἅς περ ἀριστόδημος ὁ ἡρακλέους ὅτε κατῆλθε λαβὼν ἐπεστήσατο. πειράσθω δὲ θεάσασθαι τὴν ἔνδον κατασκευήν: ἐννοησάτω δὲ ὡς ἐθοίναζεν ἐν ταῖς θυσίαις. ἀκουσάτω δὲ ὡς ἐπὶ πολιτικοῦ κανάθρου κατῄει εἰς ἀμύκλας. τοιγαροῦν οὕτως ἐφαρμόσας τὰς δαπάνας ταῖς προσόδοις, οὐδὲν ἠναγκάζετο χρημάτων ἕνεκα ἄδικον πράττειν. καίτοι καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι, τείχη ἀνάλωτα κτᾶσθαι ὑπὸ πολεμίων, πολὺ μέντοι ἔγωγε κάλλιον κρίνω τὸ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάζειν, καὶ ὑπὸ χρημάτων, καὶ ὑπὸ ἡδονῶν, καὶ ὑπὸ φόβου. ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γε ὡς ἐναντίον τὸν τρόπον ὑπεστήσατο τῇ τοῦ πέρσου ἀλαζονείᾳ. πρῶτον μὲν γὰρ ὁ μὲν τῷ σπανίως ὁρᾶσθαι ἐσεμνύνετο, ἀγησίλαος δὲ τῷ ἀεὶ ἐμφανὴς εἶναι ἠγάλλετο. νομίζων αἰσχρουργίᾳ μὲν, τὸ ἀφανίζεσθαι πρέπειν. τῷ δ' εἰς κάλλος βίῳ, τὸ φῶς μᾶλλον κόσμον παρέχειν. ἔπειτα δὲ ὁ μὲν τῷ δυσπρόσοδος εἶναι ἐσεμνύνετο. ὁ δὲ τῷ πᾶσιν εὐπρόσοδος εἶναι ἔχαιρε. καὶ ὁ μὲν ἡβρύνετο τῷ βραδέως διαπράττειν. ὁ δὲ τότε μάλιστα ἔχαιρεν, ὁπότε τάχιστα τυχόντας ὧν δέοιντο ἀποπέμποι. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν εὐπάθειαν ὅσῳ ῥᾴονα καὶ εὐπορωτέραν ἀγησίλαος ἐπετήδευσεν ἄξιον κατανοῆσαι. τῷ μὲν γὰρ πέρσῃ πᾶσαν γῆν περιέρχονται μαστεύοντες, τί ἂν ἡδέως πίοι, μύριοι δὲ τεχνῶνται, τί ἂν ἡδέως φάγοι. ὅπως γε μὴν καταδάρθοι, οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσα πραγματεύονται. ἀγησίλαος δὲ διὰ τὸ φιλόπονος εἶναι, πᾶν μὲν τὸ παρὸν ἡδέως ἔπινε, πᾶν δὲ τὸ συντυχὸν ἡδέως ἤσθιεν. εἰς δὲ τὸ ἀσμένως κοιμηθῆναι πᾶς τόπος ἱκανὸς ἦν αὐτῷ. καὶ ταῦτα οὐ μόνον πράττων ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμούμενος ἠγάλλετο, ὅτι αὐτὸς μὲν ἐν μέσαις ταῖς εὐφροσύναις ἀναστρέφοιτο. τὸν δὲ βάρβαρον ἑώρα εἰ μέλλοι ἀλύπως βιώσεσθαι, συνελκυστέον αὐτῷ ἀπὸ περάτων τῆς γῆς τὰ τέρψοντα. εὔφραινον δὲ καὶ τάδε, ὅτι αὐτὸς μὲν ᾔδει τῇ τῶν θεῶν κατασκευῇ δυνάμενος ἀλύπως χρῆσθαι. τὸν δὲ ἑώρα φεύγοντα μὲν θάλπη, φεύγοντα δὲ ψύχη, δι' ἀσθένειαν ψυχῆς, οὐκ ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ θηρίων τῶν ἀσθενεστάτων βίον μιμούμενον. ἐκεῖνό γε μὴν πῶς οὐ καλὸν καὶ μεγαλόγνωμον, τὸ αὐτὸν μὲν ἀνδρὸς ἔργοις καὶ κτήμασι κοσμεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, κύνας τε πολλοὺς θηρευτὰς καὶ ἵππους πολεμιστηρίους τρέφοντα; κυνίσκαν δὲ ἀδελφὴν οὖσαν, πεῖσαι ἁρματοτροφεῖν, καὶ ἀποδεῖξαι νικώσης αὐτῆς, ὅτι τὸ θρέμμα τοῦτο οὐκ ἀνδραγαθίας, ἀλλὰ πλούτου ἐπίδειγμά ἐστι. τό γε μὴν πῶς οὐ σαφῶς πρὸς τὸ γενναῖον ἔγνω; ὅτι ἅρματι μὲν νικήσας τοὺς ἰδιώτας, οὐδὲν ὀνομαστότερος ἂν + ἂν γένοιτο. εἰ δὲ φίλην μὲν πάντων μάλιστα τὴν πόλιν ἔχοι, πλείστους δὲ φίλους καὶ ἀρίστους ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κέκτητο, νικῴη δὲ τὴν μὲν πατρίδ

πατρίδα, καὶ τοὺς μὲν ἑταίρους εὐεργετῶν, τοὺς δὲ ἀντιπάλους τιμωρούμενος, ὅτι οὕτως ἂν εἴη νικηφόρος τῶν καλλίστων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀγωνισμάτων, καὶ ὀνομαστότατος καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας γένοιτ' ἄν. ἐγὼ μὲν δὴ τὰ τοιαῦτα ἐπαινῶ Ἀγησίλαον. ταῦτα γὰρ οὐχ ὥσπερ εἰ θησαυρῷ τις ἐντύχοι, πλουσιώτερος μὲν ἂν εἴη, οἰκονομικώτερος δ' οὐδὲν ἄν. καὶ εἰ νόσου δὲ πολεμίοις ἐμπεσούσης κρατήσειεν, εὐτυχέστερος μὲν ἂν εἴη, στρατηγικώτερος δ' οὐδὲν ἄν. ὁ δὲ καρτερίᾳ μὲν πρωτεύων ἔνθα πονεῖν καιρός, ἀλκῇ δὲ ὅπου ἀνδρείας ἀγών, γνώμῃ δὲ ὅπου βουλῆς ἔργον, οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ δικαίως ἀνὴρ ἀγαθὸς παντελῶς ἂν νομίζεσθαι. εἰ δὲ καλὸν εὕρημα ἀνθρώποις στάθμη καὶ κανὼν πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι, καλὸν ἄν μοι δοκεῖ εἶναι ἡ Ἀγησιλάου ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσκεῖν βουλομένοις. τίς γὰρ ἂν ἢ θεοσεβῆ μιμούμενος ἀνόσιος γένοιτο, ἢ δίκαιον ἄδικος, ἢ σώφρονα ὑβριστής, ἢ ἐγκρατῆ ἀκρατής; καὶ γὰρ δὴ οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ ἄλλων βασιλεύειν, ὡς ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ἄρχειν ἐμεγαλύνετο. οὐδ' ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ἐπὶ τῷ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἡγεῖσθαι τοῖς πολίταις. ἀλλὰ γὰρ μὴ ὅτι τετελευτηκὼς ἐπαινεῖται, τούτου ἕνεκα θρῆνόν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐγκώμιον. πρῶτον μὲν γὰρ ἅπερ ζῶν ἤκουε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ. ἔπειτα δέ, τί καὶ πλέον θρήνου ἄπεστιν ἢ βίος τε εὐκλεὴς, καὶ θάνατος ὡραῖος; ἐγκωμίων δὲ τί ἀξιώτερον ἢ νῖκαί τε αἱ κάλλισται, καὶ ἔργα τὰ πλείστου ἄξια; δικαίως δ' ἂν ἐκεῖνός γε μακαρίζοιτο, ὃς εὐθὺς μὲν ἐκ παιδὸς ἐρασθεὶς τοῦ εὐκλεὴς γενέσθαι, ἔτυχε τούτου μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτόν. φιλοτιμότατος δὲ πεφυκώς, ἀήττητος διετέλεσεν ἐπεὶ βασιλεὺς ἐγένετο. ἀφικόμενος δὲ ἐπὶ τὸ μήκιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνος, ἀναμάρτητος ἐτελεύτησε, καὶ περὶ τούτους ὧν ἡγεῖτο, καὶ πρὸς ἐκείνους οἷς ἐπολέμει.

Βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ὡς ἂν ὁ ἔπαινος εὐμνημονευτέρως ἔχοι. Ἀγησίλαος μὲν ἱερὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς πολεμίοις ἐσέβετο, ἡγούμενος τοὺς θεοὺς οὐχ ἧττον ἐν τῇ πολεμίᾳ χρῆναι, ἢ ἐν τῇ φιλίᾳ συμμάχους ποιεῖσθαι. ἱκέτας δὲ θεῶν οὐδὲ ἐχθροὺς ἐβιάζετο, νομίζων ἄλογον εἶναι, τοὺς μὲν ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας ἱεροσύλους καλεῖν, τοὺς δὲ βωμῶν ἱκέτας ἀποσπῶντας, εὐσεβεῖς ἡγεῖσθαι. ἐκεῖνός γε μὴν ὑμνῶν οὔποτ' ἔληγεν, ὡς τοὺς θεοὺς οἴοιτο οὐδὲν ἧττον ὁσίοις ἔργοις ἢ ἁγνοῖς ἱεροῖς ἥδεσθαι. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁπότε εὐτυχοίη, οὐκ ἀνθρώπων ὑπερεφρόνει, ἀλλὰ θεοῖς χάριν ᾔδει. καὶ θαρρῶν πλείονα ἔθυεν ἢ ὀκνῶν ηὔχετο. εἴθιστο δὲ φοβούμενος μὲν ἱλαρὸς φαίνεσθαι, εὐτυχῶν δὲ πρᾶος εἶναι. τῶν γε μὴν φίλων οὐ τοὺς δυνατωτάτους, ἀλλὰ τοὺς προθυμοτάτους μάλιστα ἠσπάζετο. ἐμίσει δ' οὐκ εἴ τις κακῶς πάσχων ἠμύνετο, ἀλλ' εἴ τις εὐεργετούμενος ἀχάριστος φαίνοιτο. ἔχαιρε δὲ τοὺς μὲν αἰσχροκερδεῖς πένητας ὁρῶν, τοὺς δὲ δικαίους πλουσίους ποιῶν, βουλόμενος τὴν δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας κερδαλεωτέραν καθιστάναι. ἤσκει δὲ ὁμιλεῖν μὲν παντοδαποῖς, χρῆσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς. ὁπότε δὲ ψεγόντων ἢ ἐπαινούντων τινὰς ἀκούοι, οὐχ ἧττον ᾤετο καταμανθάνειν τοὺς τῶν λεγόντων τρόπους, ἢ περὶ ὧν λέγοιεν. καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ φίλων ἐξαπατωμένους οὐκ ἔψεγε, τοὺς δὲ ὑπὸ πολεμίων πάμπαν κατεμέμφετο. καὶ τὸ μὲν ἀπι-

patriam uerò ipsam ac socios beneficijs superasset, hostes autem supplicio affecisset, se certò reportaturū arbitrabatur pulcherrimorū magnificentißimorumq; certaminū uictoriā, futurumq; & uiuū & post mortem celeberrimū. Ego igitur propter has res Agesilaum laudo. Hæc enim non ita sunt, ueluti si quis thesaurum reperiat, ditior quidem fuerit, nō autē ad gubernandū prudentior: & si morbo affectis hostibus uictoria potiatur, non eò tamen quia fortunatior sit, disciplina rei militaris instructior dici queat. At qui tolerantia antecellit, ubi laborandi sit tempus: & robore, ubi fortitudinis sit propositum. & mente, ubi consilij opus adsit, hic profectò uidetur mihi iure optimo uir bonus apprimè putandus. Quod si ad structuræ conuenientiā, hominibus pulchrū inuētum est perpendiculum & regula: pulchrū, mea sententia, Agesilai uirtus exemplum his fuerit, qui probati uoluerint dare operam: Quis enim aut pium imitatus nefarius fuerit, aut iustū iniustus, aut sobrium conuiciator, aut temperātem intemperans? Etenim non tam quòd alijs imperaret, quàm quod sibimet dominaretur gloriabatur: neq; quòd aduersus hostes, sed quod ad omnem uirtutem ciuibus dux esset, magnifaciebat. Verùm cùm laudatur mortuus, ne ideò aliquis hanc orationem nostram esse lamentationem arbitretur, sed multò magis laudationem. Nam primum quidem quæ uiuus ille audiebat, hæc etiam hoc tempore de illo narrātur. Dein uerò quid à lamentatione longius abest, quàm & æuum gloriosum, & speciosa mors? Quod denuq; dignus præconiū, quàm & pulcherrimæ uictoriæ, laudatissimaq; facinora? Rectè is quidem beatus habēdus fuerit, qui continuò à puero cùm celebritatē nominis adamasset, eam maximè omnium ætatis suæ assecutus est: qui cùm appetentissimus honoris atq; dignitatis natura esset, rex creatus inuictum sese perturbationibus usque præstitit. Ad summum uerò ætatis spacium perueniens, diem obijt sine labe, & erga hosce quibus imperabat, & erga illos quibus bellum inferebat. Volo autem & eius uirtutem summatim repetere, quò facilius hæc laudatio memoriæ commendetur. Agesilaus quidem templa etiam quæ inter hostes erant uenerabatur: existimans oportere deos immortales non inter hostes minus quàm inter amicos propitios ac socios facere. Deorum autem supplices neque inimicos quidem uiolabat: absurdum esse ducens, eos qui ex templis quicquam furarentur, sacrilegos appellare: qui uerò ab aris supplices auellerent, pios arbitrari. Atque ille certè hæc semper prædicabat, se arbitrari deos non minus pijs factis, quàm sacrificijs castis delectari. Atqui cùm & secundis rebus uteretur, non homines despiciebat, sed gratias superis habebat, ac fidens tutusque plures hostias persoluebat quàm anceps uouerat. Præterea sese assuefecerat ut metuens hilaris uideretur, secundisque in rebus mitis esset, & amicos quidem non potentissimos, sed promptissimos maximè & amabat, & iucundè excipiebat. Insequebatur autem odio, non si quis malè affectus ultionem capiebat, sed si quis beneficijs prouocatus, ingratus apparuisset: ac lætabatur non mediocriter, cùm turpem quæstum queritantes pauperes uideret, iustos uerò locupletes facere: utpote qui iustitiā uellet iniustitia uel lucrosiorem reddere. Cōsuescebat cum omnis generis hominibus colloqui, uti autem bonis solùm. Cùm eos qui aliquos uituperarent, laudarent'ue audiret, arbitrabatur non minus eorum qui dicerent, quàm de quibus dicerent, mores perdiscere. Qui ab amicis decepti essent, haud uituperabat: qui uerò ab hostibus, maximopere accusabat. Atque

 nihil

λαίου, καίπερ γηραιοῦ πλουτήσαντος; τίς δὲ συμμάχοις θάρσος παρεῖχεν ὅσον ἀγησίλαος; καίπερ ἤδη πρὸς τῷ στόματι τοῦ βίου ὤν. τίνα δὲ νέοι φίλοι πλέον ἐπόθησαν ἢ ἀγησίλαον γηραιὸν ἀποθανόντα; οὕτω δὲ τελέως ὁ ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὢν διεγένετο, ὡς καὶ τετελευτηκὼς ἤδη ἔτι μεγαλείως ὠφελῶν τὴν πόλιν, εἰς τὴν ἀΐδιον οἴκησιν κατηγάγετο. μνημεῖα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κτησάμενος, τῆς δὲ βασιλικῆς ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι τυχών.

lai, tametsi senior obijsset? Quis socijs tantum audentiæ præbuit quantum Agesilaus, etsi ad ostium uitæ iam aduentasset? Quid noui amici magis desiderarunt, quàm Agesilaum cum senior ex hac luce migrasset? Adeò autem absoluta uirtute uir utilis patriæ fuerat quoad uixit, ut etiam mortuus in æternā habitationem migrauerit, & adhuc ciuitati & conducat & prosit. Monimenta is quidem uirtutis suæ per totum terrarum orbem est assecutus, regiam autem sepulturam in patria est nactus.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΑΣ.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ δὲ ἄξιόν μοι δοκεῖ εἶναι μεμνῆσθαι, καὶ ὡς ἐπειδὴ ἐκλήθη εἰς τὴν δίκην, ἐβουλεύσατο περί τε τῆς ἀπολογίας καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βίου. γεγράφασι μὲν περὶ τούτου καὶ ἄλλοι, καὶ πάντες ἔτυχον τῆς μεγαληγορίας αὐτοῦ, ᾧ καὶ δῆλον, ὅτι τῷ ὄντι οὕτως ἐρρήθη ὑπὸ σωκράτους. ἀλλ' ὅτι ἤδη ἑαυτῷ ἡγεῖτο αἱρετώτερον εἶναι τοῦ βίου θάνατον, τοῦτο οὐ διεσαφήνισαν. ὥστε ἀφρονεστέρα αὐτοῦ φαίνεται εἶναι ἡ μεγαληγορία. ἑρμογένης μέντοι ὁ ἱππονίκου ἑταῖρός τε ἦν αὐτῷ, καὶ ἐξήγγειλε περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα, ὥστε πρέπουσαν φαίνεσθαι τὴν μεγαληγορίαν αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ. ἐκεῖνος γὰρ ἔφη ὁρῶν αὐτὸν περὶ πάντων μᾶλλον διαλεγόμενον ἢ περὶ τῆς δίκης, εἰπεῖν· οὐκ ἐχρῆν μέντοι σκοπεῖν, ὦ σώκρατες, καὶ ὅ τι ἀπολογήσῃ; τὸν δὲ τὸ πρῶτον ἀποκρίνασθαι, οὐ δοκῶ σοι ἀπολογεῖσθαι μελετῶν διαβεβιωκέναι; ἔπειτα δ' αὐτὸν ἐρέσθαι, πῶς; ὅτι οὐδὲν ἄδικον διαγεγένημαι ποιῶν, ἥνπερ νομίζω μελέτην εἶναι καλλίστην ἀπολογίας. ἐπεὶ δὲ αὐτὸν πάλιν λέγειν, οὐχ ὁρᾷς τὰ ἀθηναίων δικαστήρια, ὡς πολλάκις μὲν οὐδὲν ἀδικοῦντας λόγῳ παραχθέντες ἀπέκτειναν; πολλάκις δὲ ἀδικοῦντας, ἢ ἐκ τοῦ λόγου οἰκτίσαντες, ἢ ἐπιχαρίτως εἰπόντας ἀπέλυσαν; ἀλλὰ ναὶ μὰ δία φάναι αὐτόν, καὶ δὶς ἤδη ἐπιχειρήσαντός μου σκοπεῖν περὶ τῆς ἀπολογίας, ἐναντιοῦταί μοι τὸ δαιμόνιον. ὡς δὲ αὐτὸν εἰπεῖν, θαυμαστὰ λέγεις, τὸν δ' αὖ ἀποκρίνασθαι, ἦ θαυμαστὸν νομίζεις, εἰ καὶ τῷ θεῷ δοκεῖ ἐμὲ βέλτιον εἶναι ἤδη τελευτᾶν; οὐκ οἶσθα ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε οὐδενὶ ἀνθρώπων ὑφείμην βέλτιον ἐμοῦ βεβιωκέναι; ὅπερ γὰρ ἥδιστόν ἐστιν, ᾔδειν ὁσίως μοι καὶ δικαίως ἅπαντα τὸν βίον βεβιωμένον, ὥστε ἰσχυρῶς ἀγάμενος ἐμαυτόν, ταὐτὰ ηὕρισκον καὶ τοὺς ἐμοὶ συγγιγνομένους γιγνώσκοντας περὶ ἐμοῦ. νῦν δὲ εἰ ἔτι προβήσεται ἡ ἡλικία, οἶδ' ὅτι ἀνάγκη ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ὁρᾶν τε χεῖρον, καὶ ἀκούειν ἧττον, καὶ δυσμαθέστερον εἶναι, καὶ ὧν ἔμαθον ἐπιλησμονέστερον. ἂν δὲ αἰσθάνωμαι χείρων γιγνόμενος, καὶ καταμέμφωμαι ἐμαυτόν, πῶς ἄν, εἰπεῖν, ἐγὼ ἔτι ἂν ἡδέως βιοτεύοιμι; ἴσως δέ τοι, φάναι αὐτόν, καὶ ὁ θεὸς δι' εὐμένειαν προξενεῖ

XENOPHONTIS DEFENSIO PRO SOCRATE, LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

DIGNUM mihi uidetur esse, ut Socratis quoq; meminerimus, quid de defensione sui, uitæq; suæ exitu, cum in iudiciū fuerat uocatus, deliberarit. Scripserūt nanq; de hac re et alij, omnesq; in magniloquentia eius conuenerunt. Ex quo manifestū est Socratē reuera sic fuisse locutum. Sed ut iam mortē uitæ sibi putaret præferendā, de hoc iā satis apertè dixerūt. Vnde fit ut magnificētia illa uerborum minus prudētiæ habere uideatur. Hermongenes uerò Hipponici filius, Socratis amicus ac familiaris, talia de eo retulit, ut magniloquētia illa rectè cōuenire eius cōsilio uideatur. Dixit nāq;, cū de cunctis rebus magis q̄ de se defendēdo cogitantem ipsum animaduerteret, dixisse: At qui par erat, ô Socrates, te de tua defensione curā habere. Illū uerò primū respōdisse: Nónne tibi uideor hoc facere, ô Hermogenes, dū quemadmodū uixerim meditor? Et cū rursus interrogaretur, subiunxisse, quòd nihil in uita fecisset iniustè, quam defensionis optimā meditationē putaret. Cùm uero Hermogenes dixisset: At nō uides in Atheniensiū iudicijs sæpe illos q nihil patrati essent, irritatis iudicū animis fuisse dānatos. sæpe etiā criminosos, aut oratione ad cōmiserationē traducta, aut gratia fuisse absolutos? Ad hæc respōdisse Socratē ait: Enimuero bis iā defensionem meditāti mihi, dæmoniū aduersatur. Et cū Hermogenes miraretur, adiunxisse: An mirandū esse arbitraris, si etiā Deo uidetur mihi esse melius ut iā moriar? Nescis me usq; ad hāc diē nemini cōcessisse in uita? Quod quidē dulcissimū est, scire se ætatē totā piè, iusteq; trāsegisse. Itaq; magnæ uoluptati est hæc reputare mecū, & familiares meos ita sentire. Nunc autem si longius processerit ætas, scio hæc senectutis onera mihi esse necessario subeunda: scilicet peius uidere, & minus audire, hebetariq; ingenium ad discendum, & quæ iam didiceram, facilius obliterari. Quòd si me in deterius ferri sentiam, grauiterq; id feram, quemadmodum mihi uita potest esse iucunda? fortassis etiam

mihi benignitas Dei præstat non solum opportunitatem uitæ finiendæ, sed etiam facilitatem. Nam si nunc condemner, constat mihi licere mori, ita ut maximè fieri potest facillimè, & sine incommodatione amicorum, ac per eum modum qui maximum desiderium sui relinquit. Nā quando nihil turpe, neq; molestum in mentibus præsentium remanet, estq; sanū corpus, mensq; ad cognitionem amicorum ualida, quomodo fieri potest, ut is qui migrat è uita, sui desiderium non relinquat? Rectè autem cogitationibus nostris tunc dij aduersabantur, cùm uiderentur nobis omni modo rationes euadēdi quærendæ. Si enim hoc fecissem, euenisset mihi pro uita nunc relinquenda, aut morbis anxium mori, aut senectute, in qua omnia molesta confluunt, & gaudijs ualde est destituta. Ego uerò, inquit, ô Hermogenes ista ne cogitabo quidē, sed quantò melius mecum actum puto, & quàm ipse de me ipso opinionem habeo, hanc ostendens, si iudices grauo, eligam potius mori quàm non liberè uiuere, petendo insuper lucrari longè deteriorem uitam pro morte. Deinde accusantibus aduersarijs, quòd quos ciuitas deos putabat, ipse non putaret, adeuntem iudices sic dixisse: Equidem iudices hoc primum admiror, qua ratione Melitus accusator dicat, quos ciuitas deos putat, me non putare. Nam in communibus quidem sacris, publicisque altaribus sacrificantem me & alij multi uiderunt, & ipse Melitus si uoluit uidere potuit. Noua autem dæmonia quomodo ob id introduco, quòd mihi Dei uocem fieri asseram, quid facto opus sit significantem? Nam & qui garritu auium, & qui hominum utuntur uocibus, utique coniectant. Tonitrua uerò dubitabit quispiam aut non fari, aut non magnam significationem habere? Ipsa quidem in tripode Pythia sacerdos, nónne Dei uoce prænunciat? Atqui Deum quidem futura prænoscere, & cui ipse uelit nunciare, quemadmodum ego dico, sic ab omnibus dicitur & putatur: sed alij auguria, omina, portenta, & uates appellant eos qui ista significant. Ego uerò dæmonium appello multò rectius quàm hi, qui deorum uim, potestatemque auibus attribuunt. Quod uerò non mentiar, hoc mihi etiam indicium est. Cum multis amicorum meorum Dei mentem aperuerim, me eis nunquam esse mentitum, patet. Hoc dum iudices audirent, turbarenturque alij propter incredulitatem, alij propter inuidiam, indignè ferentes si ille pluris fiat apud eos quàm ipsi, maioribusque potiatur, rursus Socratem sic dixisse: Agè uerò audite cætera, ut etiam magis fidem auferam illis, qui me à dæmonio honorari non credunt. Petenti quondam de me in Delphis Chærephonti, cùm multi adessent, respondit oraculum, nullum aut liberaliorem, aut iustiorem, aut sapientiorem esse quàm me. Quæ cùm audissent iudices, ac magis irritati essent,

Socra-

μοι, οὐ μόνον τὸ ἐν καιρῷ τῆς ἡλικίας καταλῦσαι τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ᾗ ῥᾷστα. ἢν γὰρ νῦν κατακριθῇ μοι, δῆλον ὅτι ἐξέσται μοι τῇ τελευτῇ χρῆσθαι, ἣ ῥᾴστη μὲν ὑπὸ τῶν τούτου ἐπιμεληθέντων κέκριται, ἀπραγμονεστάτη δὲ τοῖς φίλοις, πλεῖστον δὲ πόθον ἐμποιοῦσα τοῦ τελευτῶντος. ὅταν γὰρ ἄσχημον μὲν μηδὲν, μηδὲ δυσχερὲς ἐν ταῖς γνώμαις τῶν παρόντων καταλίπῃ, ὑγιὲς δὲ τὸ σῶμα ἔχων καὶ τὴν ψυχὴν δυναμένην φιλοφρονεῖσθαι ἀπομαραίνηται, πῶς οὐκ ἀνάγκη τοῦτον ποθεινὸν εἶναι; ὀρθῶς δὲ οἱ θεοὶ τότε μου ἠναντιοῦντο, φάναι αὐτὸν, τῇ τοῦ λόγου ἐπισκέψει, ὅτε ἐδόκει ἡμῖν ζητητέα εἶναι ἐκ παντὸς τρόπου τὰ ἀποφευκτικά. εἰ γὰρ τοῦτο διεπραξάμην, δῆλον ὅτι ἡτοιμασάμην ἂν ἀντὶ τοῦ ἤδη λῆξαι τοῦ βίου, ἢ νόσοις ἀλγυνόμενος τελευτῆσαι, ἢ γήρᾳ, εἰς ὃ πάντα τὰ χαλεπὰ συρρεῖ, καὶ μάλα ἔρημα τῶν εὐφροσυνῶν. μὰ Δί', εἰπεῖν αὐτὸν, ὦ Ἑρμόγενες, ἐγὼ ταῦτα οὐδὲ προθυμήσομαι. ἀλλ' ὅσων νομίζω τετυχηκέναι καλῶν καὶ παρὰ θεῶν καὶ παρ' ἀνθρώπων, καὶ ἣν ἐγὼ δόξαν ἔχω περὶ ἐμαυτοῦ, ταύτην ἀναφαίνων, εἰ βαρυνῶ τοὺς δικαστὰς, αἱρήσομαι τελευτᾶν μᾶλλον, ἢ ἀνελευθέρως τὸ ζῆν ἔτι προσαιτῶν, κερδᾶναι τὸν πολὺ χείρω βίον ἀντὶ θανάτου. οὕτως δὲ γνόντα αὐτὸν ἔφη εἰπεῖν. ἐπειδὴ κατηγόρησαν αὐτοῦ οἱ ἀντίδικοι, ὡς οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς, οὐ νομίζοι, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέροι, καὶ τοὺς νέους διαφθείροι, παρελθόντα εἰπεῖν. ἀλλ' ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν πρῶτον θαυμάζω Μελήτου, ὅτῳ ποτὲ γνοὺς λέγει, ὡς ἐγὼ οὓς ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζω, ἐπεὶ θύοντά γέ με ἐν ταῖς κοιναῖς ἑορταῖς, καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων βωμῶν, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ παρατυγχάνοντες ἑώρων, καὶ αὐτὸς Μέλητος εἰ ἐβούλετο. καινά γε μὴν δαιμόνια, πῶς ἂν ἐγὼ εἰσφέροιμι, λέγων, ὅτι θεοῦ μοι φωνὴ φαίνεται, σημαίνουσα ὅ, τι χρὴ ποιεῖν; καὶ γὰρ οἱ φθόγγοις οἰωνῶν, καὶ οἱ φήμαις ἀνθρώπων χρώμενοι, φωναῖς δήπου τεκμαίρονται. βρονταῖς δὲ ἀμφιλέξει τίς, ἢ μὴ φωνεῖν, ἢ μὴ μέγιστον οἰωνιστήριον εἶναι; ἡ δὲ Πυθοῖ ἐν τῷ τρίποδι ἱέρεια, οὐ καὶ αὐτὴ φωνῇ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ διαγγέλλει; ἀλλὰ μέντοι καὶ τὸ προειδέναι γε τὸν θεὸν τὸ μέλλον, καὶ τὸ προσημαίνειν ᾧ βούλεται, καὶ τοῦτο ὥσπερ ἐγώ φημι, οὕτω πάντες καὶ λέγουσι καὶ νομίζουσιν. ἀλλ' οἱ μὲν οἰωνούς τε καὶ φήμας καὶ συμβόλους τε καὶ μάντεις ὀνομάζουσι τοὺς προσημαίνοντας εἶναι. ἐγὼ δὲ τοῦτο δαιμόνιον καλῶ, καὶ οἶμαι οὕτως ὀνομάζων, καὶ ἀληθέστερα, καὶ ὁσιώτερα λέγειν τῶν τοῖς ὄρνισιν ἀνατιθέντων τὴν τῶν θεῶν δύναμιν. ὥς γε μὴν οὐ ψεύδομαι κατὰ τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦτ' ἔχω τεκμήριον. καὶ γὰρ τῶν φίλων πολλοῖς δὴ ἐξαγγείλας τὰ τοῦ θεοῦ συμβουλεύματα, οὐδεπώποτε ψευσάμενος ἐφάνην. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἀκούοντες οἱ δικασταὶ, ἐθορύβουν. οἱ μὲν ἀπιστοῦντες τοῖς λεγομένοις· οἱ δὲ καὶ φθονοῦντες, εἰ καὶ παρὰ θεῶν μειζόνων ἢ αὐτοὶ τυγχάνοι. πάλιν εἰπεῖν τὸν Σωκράτην· ἄγε δὴ ἀκούσατε καὶ ἄλλα, ἵνα ἔτι μᾶλλον οἱ βουλόμενοι ὑμῶν ἀπιστῶσι, τῷ ἐμὲ τετιμῆσθαι ὑπὸ δαιμόνων. Χαιρεφῶντος γάρ ποτε ἐπερωτῶντος ἐν Δελφοῖς περὶ ἐμοῦ, πολλῶν παρόντων, ἀνεῖλεν ὁ Ἀπόλλων, μηδένα εἶναι ἀνθρώπων ἐμοῦ μήτε ἐλευθεριώτερον, μήτε δικαιότερον, μήτε σωφρονέστερον. ὡς δ' αὖ ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ δικασταὶ, ἔτι μᾶλλον ἐθορύβουν, ὥσπερ εἰκὸς,

αὖθις

τοῖς ἀπιστεῖν τὸν σωκράτην· ἀλλὰ μείζω μὲν, ὦ ἄνδρες,
εἶπεν, ὁ θεὸς ἐν χρησμοῖς περὶ λυκούργου τοῦ λακεδαιμο-
νίοις νομοθετήσαντος, ἢ περὶ ἐμοῦ. λέγεται γὰρ εἰς τὸν
ναὸν εἰσιόντα προσειπεῖν αὐτὸν, φροντίζω πότερα, θεόν
σε εἴπω, ἢ ἄνθρωπον. ἐμὲ δὲ θεῷ μὲν οὐκ εἴκασεν, ἀνθρώ-
πων δὲ πολλῷ προέκρινεν ὑπερφέρειν. ὅμως δὲ ὑμεῖς μη-
δὲ ταῦτα εἰκῇ πιστεύσητε τῷ θεῷ, ἀλλὰ καθ᾽ ἓν ἕκαστον
ἐπισκοπεῖτε, ὧν εἶπεν ὁ θεός. τίνα μὲν γὰρ ἐπίστασθε ἧτ-
τον ἐμοῦ δουλεύοντα ταῖς τοῦ σώματος ἐπιθυμίαις; τί-
να δὲ ἀνθρώπων ἐλευθεριώτερον; ὃς παρ᾽ οὐδενὸς οὔτε δῶ-
ρα, οὔτε μισθὸν δέχομαι. δικαιότερον δὲ, τίνα ἂν εἰκό-
τως νομίσαιτε τοῦ πρὸς τὰ παρόντα συνηρμοσμένου, ὡς τῶν
ἀλλοτρίων μηδὲν προσδεῖσθαι; σοφὸν δὲ πῶς οὐκ ἄν τις
εἰκότως ἄνδρα φήσειεν εἶναι, ὃς ἐξ ὅτου συνιέναι τὰ λε-
γόμενα ἠρξάμην, οὐπώποτε διέλιπον καὶ ζητῶν καὶ μαν-
θάνων ὅ, τι ἐδυνάμην ἀγαθόν; ὡς δὲ οὐ μάτην ἐπόνουν, οὐ
δοκεῖ ὑμῖν καὶ τάδε τεκμήρια εἶναι, τὸ πολλοὺς μὲν πολίτας
τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων, πολλοὺς δὲ ξένων, ἐκ πάντων προαι-
ρεῖσθαι ἐμοὶ ξυνεῖναι; ἐκείνου δὲ τί φήσομεν αἴτιον εἶναι, τὸ
πάντας εἰδέναι, ὅτι ἐγὼ ἥκιστα ἔχοιμι χρήματα ἀντιδι-
δόναι, ὅμως πολλοὺς ἐπιθυμεῖν ἐμοί τι δωρεῖσθαι; τὸ δ᾽ ἐμὲ
μὲν μηδ᾽ ὑφ᾽ ἑνὸς ἀπαιτεῖσθαι εὐεργεσίας, ἐμοὶ δὲ πολ-
λοὺς ὁμολογεῖν χάριτας ὀφείλειν, τὸ δ᾽ ἐν τῇ πολιορκίᾳ
τοὺς μὲν ἄλλους οἰκτείρειν ἑαυτοὺς, ἐμὲ δὲ μηδὲν ἀπορώτε-
ρον διάγειν, ἢ ὅτε τὰ μάλιστα ἡ πόλις εὐδαιμόνει. τὸ δὲ
τοὺς ἄλλους μὲν τὰς εὐπαθείας ἐκ τῆς ἀγορᾶς πολυτελεῖς
πορίζεσθαι, ἐμὲ δὲ ἐκ τῆς ψυχῆς ἄνευ δαπάνης ἡδίους
ἐκείνων μηχανᾶσθαι; εἴ γε μὴν ὅσα εἴρηκα περὶ ἐμαυτοῦ,
μηδεὶς δύναιτ᾽ ἂν ἐξελέγξαι με, ὡς ψεύδομαι, πῶς οὐκ
ἂν ἤδη δικαίως καὶ ὑπὸ θεῶν, καὶ ὑπ᾽ ἀνθρώπων ἐ-
παινοίμην; ἀλλ᾽ ὅμως σύ με φῄς, ὦ μέλητε, τοιαῦτα ἐπι-
τηδεύοντα τοὺς νέους διαφθείρειν; καίτοι ἐπιστάμεθα μὲν
δή που τίνες εἰσὶ νέων διαφθοραί. σὺ δ᾽ εἰπὲ, εἴ τινα
οἶσθα ὑπ᾽ ἐμοῦ γεγενημένον, ἢ ἐξ εὐσεβοῦς ἀνόσιον, ἢ ἐκ
σώφρονος ὑβριστὴν, ἢ ἐξ εὐδιαίτου πολυδάπανον,
ἢ ὡς ἐκ μετριοπότου οἰνόφλυγα, ἢ ἐκ φιλοπόνου μαλα-
κὸν, ἢ ἄλλης πονηρᾶς ἡδονῆς ἡττημένον. ἀλλὰ ναὶ μὰ
Δί᾽ ἔφη ὁ μέλητος, ἐκείνους οἶδα, οὓς σὺ πέπεικας σοὶ
πείθεσθαι μᾶλλον, ἢ τοῖς γειναμένοις. ὁμολογῶ φάναι τὸν
σωκράτην, περί γε παιδείας. τοῦτο γὰρ ἴσασιν ἐμοὶ με-
μεληκός. περὶ δὲ ὑγιείας τοῖς ἰατροῖς μᾶλλον οἱ ἄνθρω-
ποι πείθονται, ἢ τοῖς γονεῦσι. καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γε
πάντες οἱ ἀθηναῖοι πάντως δή που τοῖς φρονιμώτα-
τα λέγουσι πείθονται μᾶλλον, ἢ τοῖς προσήκουσιν. οὐ
γὰρ δὴ καὶ στρατηγοὺς αἱρεῖσθε καὶ πρὸ πατέρων καὶ
ἀδελφῶν, καὶ ναὶ μὰ Δία γε ὑμεῖς πρὸ ὑμῶν αὐτῶν, οὓς
ἂν ἡγῆσθε περὶ τῶν πολεμικῶν φρονιμωτάτους εἶναι. οὕτω
γὰρ φάναι τὸν μέλητον, ὦ σώκρατες, καὶ συμφέρει καὶ
νομίζεται. οὔκουν, εἰπεῖν τὸν σωκράτην, θαυμαστὸν καὶ
τοῦτό σοι δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πράξεσι, μὴ μό-
νον ἰσομοιρίας τυγχάνειν τοὺς κρατίστους, ἀλλὰ καὶ προ-
τετιμῆσθαι. ἐμὲ δὲ, ὅς περὶ τοῦ μεγίστου ἀγαθοῦ ἀνθρώποις, περὶ
παιδείας βέλτιστος εἶναι ὑπό τινων προκρίνομαι, τούτου
ἕνεκα θανάτου ὑπὸ σοῦ διώκεσθαι; ἐρρήθη μὲν δηλονότι
τούτων πλείονα, ὑπό τε αὐτοῦ, καὶ τῶν συναγορευόντων
φίλων αὐτῷ. ἀλλ᾽ ἐγὼ οὐ τὰ πάντα εἰπεῖν τὰ ἐκ τῆς
δίκης

Socrates inquit: Atqui magis de Lycurgo Lacedæmoniorum legumlatore quàm de me oraculum respondit. Dicitur enim templum intranti Lycurgo dixisse, Ambigo utrum te deum, an hominem appellem. Me uerò nequaquam deo comparauit, hominibus tamen iudicauit antecellere. Vos tamen iudices ne deo quidem ista temerè credatis, sed uosipsi diligenter ista in singulis eorum quæ de me Deus ait, inspicite. Quem scitis minus quàm me corporis uoluptatibus deseruisse? quem liberaliorem, qui à nullo unquam neque dona, neq; mercedem recepi? Iustiorem uerò quem existimare meritò potestis, quàm eum qui ad præsentia sic se accommodat, ut alio non indigeat? Sapientiorem uerò quomodo quis non dicat eum, qui postea quam intelligere cœpit, inuestigare & discere quicquid potuit boni nunquam cessauit? Quòd uerò frustra non susceperim laborem, hinc coniectari licet, quod multi ciues uirtutis amatores, multiq; peregrini familiaritatem meam concupiuerint. Illius uero quid dicemus esse causam, omnes uidelicet intelligere me nequaquam habere pecunias ad remunerandum, tamē complures cupere mihi aliquid elargiri? A me nihil ob beneficium repeti, mihi multos gratiam se debere confiteri. In obsidione alios quidem seipsos affligere, me uerò nihil difficilius uitam agere, quàm cum maximè ciuitas tranquilla esset. Alios uoluptates magno sumptu ex foro mercari, me uerò ex animo, sine ullo sumptu, maiores & suauiores quàm illos reperisse. Si ergo ea quæ de me dixi nullus redarguere potest, nec falsa ostēdere, quomodo non iustè à dijs et hominibus lauder? Tu aūt Melite, uis me talia agentē iuuenes corrumpere. Atqui scimus quales sunt iuuenū corruptelæ. Tu ergo dicas, si quē scis ex pio impium, aut ex temperato intemperatū, aut ex frugi prodigum, aut ex sobrio uinosum, aut ex strenuo ignauū à me factum, aut in alterā paruā uoluptatē traductū. At uerò, noui equidem, ait Melitus, quibus tibi magis quàm genitoribus suis parēre persuasisti. Fateor, inquit Socrates, in doctrina. Hoc enim sciunt me fuisse medicatū: & de medicina quidē medicis plus credūt homines quā parentibus: & in cōcionibus omnes Athenienses, ijs qui maximè sapiūt assentiūtur potius quàm propinquis. Nā neq; in prætorib. deligēdis parentes præfertis, sed parētibus germanisq;, & mehercule uobisipsis illos præponitis, quos existimatis rei militaris esse peritissimos. Tunc Melitus inquit: Cōducunt ista Socrates, & fieri solent. Nonne igitur mirabile tibi uidetur, in alijs quidem rebus non solùm pares esse qui optimi sint, sed præponi etiam: me uerò in maximo hominum bono, doctrina scilicet, si quibusdam præstare, huius gratia à te in iudicium capitale uocari? Dicta autem alia uidelicet plura fuerūt & ab ipso Socrate, et ab his qui aderāt ei amicis: sed ego non omnia referre studui in

iudi

iudicio dicta, sed sat sit mihi ostēdere Socratē, quòd neq; tūc circa deos impius, neq; circa homines iniustus haberetur, plurimi existimasse: uerū ne moreretur id sibi deprecandū minimè cēsuisse, sed tēpus arbitratū sibi iā tū moriēdi: quod quidē sic fuisse manifestius factū est, iam cōtra eū lata sentētia. Nā cū moreretur, ut uestem mutaret, neq; facere uoluit ipse, neq; amicis ac familiaribus permisit, asserēs ipsam sordidationē admissi facinoris esse confessionē. Deinde familiaribus ipsum surripere uolētibus, assentire noluit, querēs etiā per iocum, an extra Atticam locū scirēt quò mors aspirare nequiret. Sed cū finē habuisset iudicium, talia loquutus est: Qui testes cōtra me peierare docuerūt, & qui docentibus paruerūt, necesse est ut magnæ impietatis iniustitiæq; sibiipsis sint cōsocij. Ego aūt quid debeo minus de me sentire, q̄ ante damnationē meā, cū in nullo eorum cōuictus sim de quib. me accusauerūt, neq; pro Ioue, Iunone, alijsq; dijs alijs, quibusdā malis dæmonib. sacrificasse, neq; iurasse, aut nominasse deos alios apparuit. Iuuenes etiā qua ratione corrumpo, ad tolerantiā et modestiam assuefaciēs? Atqui quib. in rebus mortis pœna sub est, sacrilegio uidelicet, furto, plagio, ciuitatisq; proditione, nec ipsi quadē accusatores, nec aliquis huiusmodi fecisse accusauit. Vnde mirandū mihi uidetur, qua ratione dignus morte uobis sim uisus. Nec tamē quòd iniustè moriar ob hoc minus de me sentiendū est: nō. n. mihi, sed condemnantibus hoc turpe. Solatur quòd Palamides ille nō dissimili modo condēnatus, q etiā nūc maiores et pulchriores laudes reportat q̄ Vlysses, qui p iniuriā ipsum interfecit. Scio aūt, et præsens & præteritū tēpus mihi testimoniū perbiturū, me nulli unquā iniuriā intulisse, neq; deteriorē fecisse quenquā, sed multis profuisse qui mecū disputauerūt, gratisq; docuisse quicquid potuerim boni. Quæ cū dixisset, maximè cōsentaneus uerbis suis abibat, & oculis, et gestu, et gradu lętus. Vt aūt animaduertit illos qui sequebantur lugere, Quid hoc est? inquit nónne iandudū sciebatis me, ex quo genitus erā, ab ipsa natura morti fuisse damnatum? Atqui bonis aduentantib. præripi è uita, mihi nimirū meisq; beneuolis lugendū foret. Si uerò malis impendentibus diē obeo, arbitror tanquā pro felicitate quadā à uobis omnib. esse lętandū. Aderat quidā Apollodorus Socratis quidē studiosissimus, cæterū simplex et ignarus, qui tūc inquit: At ipse, ô Socrates, hoc grauissimè fero, qđ te iniustè mori uideo. Socrates aūt dicitur caput eius demulsisse, ac dixisse: An tu amicissime Apollodore, malles me iustè q̄ iniustè mori? simulque risisse. Fertur etiā, cùm Anytū aspiceret, dixisse: Hic uir lętus abit, quasi magnum aliquid ac præclarum operatus si me interfecit, quòd ipsum plurimi à ciuibus extimatum aspiciens, negat oportere filium circa coria erudire: quàm stultus est, inquit, qui nescire uideatur qui

δικαίως ἐπαύσατο. ἀλλ' ἤρκει μοι δηλῶσαι ὅτι Σωκράτης τὸ μὲν μήτε περὶ θεοὺς ἀσεβῆσαι, μήτε περὶ ἀνθρώπους ἄδικος φανῆναι, περὶ παντὸς ἐποιεῖτο. τὸ δὲ μὴ ἀποθανεῖν οὐκ ᾤετο λιπαρητέον εἶναι, ἀλλὰ καὶ καιρὸν ἤδη ἐνόμιζεν ἑαυτῷ τελευτᾶν. ὅτι δ' οὕτως ἐγίγνωσκε, καταδηλότερον ἐγίγνετο, ἐπεὶ ἡ δίκη κατεψηφίσθη. πρῶτον μὲν γὰρ κελευόμενος ὑποτιμᾶσθαι, οὔτε αὐτὸς ὑπετιμήσατο, οὔτε τοὺς φίλους εἴασεν. ἀλλὰ καὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ ὑποτιμᾶσθαι, ὁμολογοῦντος εἴη ἀδικεῖν. ἔπειτα τῶν ἑταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν, οὐκ ἐφείπετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος εἴ που εἰδεῖέν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ. ὡς δὲ τέλος εἶχεν ἡ δίκη, εἰπεῖν αὐτόν· ἀλλ', ὦ ἄνδρες, τοὺς μὲν διδάσκοντας τοὺς μάρτυρας, ὡς χρὴ ἐπιορκοῦντας καταψευδομαρτυρεῖν ἐμοῦ, καὶ τοὺς πειθομένους τούτοις, ἀνάγκη ἐστὶ πολλὴν ἑαυτοῖς συνειδέναι ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν. ἐμοὶ δὲ τί προσήκει νῦν μεῖον φρονεῖν, ἢ πρὶν κατακριθῆναι, μηδὲν ἐλεγχθέντι, ὡς πεποίηκά τι, ὧν ἐγράψαντό με. οὔτε γὰρ ἔγωγε ἀντὶ Διὸς καὶ Ἥρας, καὶ τῶν σὺν τούτοις θεῶν, οὔτε θύων τισὶ καινοῖς δαίμοσιν, οὔτε ὀμνύς, οὔτε ὀνομάζων ἄλλους θεοὺς ἀναπέφηνα. τούς γε μὴν νέους πῶς ἂν διαφθείροιμι, καρτερίαν καὶ εὐτέλειαν προσεθίζων; ἐφ' οἷς γε μὴν ἔργοις κεῖται θάνατος ἡ ζημία, ἱεροσυλίαι, τοιχωρυχίαι, ἀνδραποδίσεις, πόλεως προδοσία, οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοι τούτων πρᾶξαί τι κατ' ἐμοῦ φασιν. ὥστε θαυμαστὸν ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, ὅπως ποτὲ ἐφάνη ὑμῖν τὸ τοῦ θανάτου ἔργον ἐμοὶ ἄξιον. ἀλλ' οὐδὲ μέντοι ὅτι ἀδίκως ἀποθνήσκω, διὰ τοῦτο μεῖον φρονητέον. οὐ γὰρ ἐμοί, ἀλλὰ τοῖς καταγνοῦσι τοῦτο αἰσχρόν ἐστι. παραμυθεῖται δ' ἔτι με καὶ Παλαμήδης, ὁ παραπλησίως ἐμοὶ τελευτήσας. ἔτι γὰρ καὶ νῦν πολὺ καλλίους ὕμνους παρέχεται Ὀδυσσέως τοῦ ἀδίκως ἀποκτείναντος αὐτόν. οἶδ' ὅτι καὶ ἐμοὶ μαρτυρήσεται ὑπό τε τοῦ ἐπιόντος, καὶ ὑπὸ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, ὅτι ἠδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε, οὐδὲ πονηρότερον ἐποίησα. εὐηργέτουν δὲ τοὺς ἐμοὶ διαλεγομένους, προῖκα διδάσκων, ὅ,τι ἐδυνάμην ἀγαθόν. εἰπὼν δὲ ταῦτα μάλα ὁμολογουμένως δὴ τοῖς εἰρημένοις, ἀπῄει καὶ ὄμμασι καὶ σχήματι καὶ βαδίσματι φαιδρός. ὡς δὲ ᾔσθετο ἄρα τοὺς παρεπομένους δακρύοντας, τί τοῦτο, εἰπεῖν αὐτόν; ἢ ἄρτι δακρύετε; οὐ γὰρ πάλαι ἴστε ὅτι ἐξ ὅτουπερ ἐγενόμην κατεψηφισμένος ἦν μου ὑπὸ τῆς φύσεως ὁ θάνατος; ἀλλὰ μέντοι εἰ μὲν ἀγαθῶν ἐπιρρεόντων προαπόλλυμαι, δῆλον ὅτι ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς εὔνοις λυπητέον. εἰ δὲ χαλεπῶν προσδοκωμένων καταλύω τὸν βίον, ἐγὼ μὲν οἶμαι ὡς εὐπραγοῦντος ἐμοῦ, πᾶσιν ὑμῖν εὐθυμητέον εἶναι. παρὼν δέ τις Ἀπολλόδωρος, ἐπιθυμητὴς μὲν ἰσχυρὸς αὐτοῦ, ἄλλως δ' εὐήθης, εἶπεν ἄρα· ἀλλὰ τοῦτο ἔγωγε, ὦ Σώκρατες, χαλεπώτατα φέρω, ὅτι ὁρῶ σε ἀδίκως ἀποθνήσκοντα. τὸν δὲ λέγεται καταψήσαντα αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν εἰπεῖν· σὺ δέ, ὦ φίλτατε Ἀπολλόδωρε, μᾶλλον ἂν ἐβούλου με ὁρᾶν δικαίως ἢ ἀδίκως ἀποθνήσκοντα; καὶ ἅμα ἐπιγελάσαι. λέγεται καὶ Ἄνυτον παριόντα ἰδὼν εἰπεῖν, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνὴρ ὅδε φαιδρός, ὡς μέγα τι καὶ καλὸν διαπεπραγμένος, εἰ ἀπέκτονέ με, ὅτι αὐτὸν τῶν μεγίστων ὑπὸ τῆς πόλεως ὁρῶν ἀξιούμενον, οὐκ ἔφην χρῆναι τὸν υἱὸν περὶ βύρσας παιδεύειν. ὡς μοχθηρὸς οὗτος, ἔφη, ὡς οὐκ ἔοικεν εἰδέναι, ὅτι ὁπότε-

ὁπότερος ἡμῶν, καὶ συμφορώτερα καὶ καλλίω εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον διαπέπρακται, οὗτός ἐστι καὶ ὁ νικῶν. ἀλλὰ μέντοι φάναι αὐτὸν, ἀνέθηκε μὲν καὶ ὅμηρος ἔστιν οἷς τῶν ἐν καταλύσει τοῦ βίου, προγιγνώσκειν τὰ μέλλοντα. βούλομαι δὲ καὶ ἐγὼ χρησμῳδῆσαί τι. συνεγενόμην γάρ ποτε βραχέα τῷ ἀνύτου υἱῷ, καὶ ἔδοξέ μοι οὐκ ἄρρωστος τὴν ψυχὴν εἶναι. ὥστε φημὶ αὐτὸν ἐπὶ τῇ δουλοπρεπεῖ διατριβῇ, ἣν ὁ πατὴρ αὐτῷ παρεσκεύακεν, οὐ διαμενεῖν. διὰ δὲ τὸ μηδένα ἔχειν σπουδαῖον ἐπιμελητὴν, προσπεσεῖσθαί τινι αἰσχρᾷ ἐπιθυμίᾳ, καὶ προβήσεσθαι μέντοι πόρρω μοχθηρίας. ταῦτα δ' εἰπὼν οὐκ ἐψεύσατο. ἀλλ' ὁ νεανίσκος ἡσθεὶς οἴνῳ, οὔτε νυκτὸς, οὔτε ἡμέρας ἐπαύετο πίνων. καὶ τέλος, οὔτε τῇ ἑαυτοῦ πόλει, οὔτε τοῖς φίλοις, οὔτε αὑτῷ ἄξιος οὐδενὸς ἐγένετο. ἄνυτος μὲν δὴ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ πονηρὰν παιδείαν, καὶ διὰ τὴν αὑτοῦ ἀγνωμοσύνην, ἔτι καὶ τετελευτηκὼς τυγχάνει κακοδοξίας. σωκράτης δὲ διὰ τὸ μεγαλύνειν ἑαυτὸν ἐν τῷ δικαστηρίῳ, φθόνον ἐπαγόμενος, μᾶλλον καταψηφίσασθαι ἑαυτοῦ ἐποίησε τοὺς δικαστάς. ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλοῦς μοίρας τετυχηκέναι. τοῦ μὲν γὰρ βίου τὸ χαλεπώτατον ἀπέλιπε. τῶν δὲ θανάτων τοῦ ῥάστου ἔτυχεν. ἐπεδείξατο δὲ τῆς ψυχῆς τὴν ῥώμην· ἐπεὶ γὰρ ἔγνω τοῦ ἔτι ζῆν τὸ τεθνάναι αὐτῷ κρεῖσσον εἶναι, ὥσπερ οὐδὲ πρὸς τἆλλα τἀγαθὰ προσάντης ἦν, οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ἐμαλακίσατο. ἀλλ' ἱλαρῶς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν, καὶ ἐπετελέσατο. ἐγὼ μὲν δὴ κατανοῶν τοῦ ἀνδρὸς τήν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναιότητα, οὔτε μὴ μεμνῆσθαι δύναμαι αὐτοῦ, οὔτε μεμνημένος μὴ οὐκ ἐπαινεῖν. εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ σωκράτους συνεγένετο, ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω.

quicunque nostrum & utiliora & honestiora per omne tempus effecerit, eum esse uictorem. Attamen, inquit, cum Homerus quibusdam in locis ponat eos qui moriuntur futura praenoscere, uolo & ego iam aliquid diuinare. Fui autem aliquando cum huius Anyti filio, uisusq; est mihi non inrobusti animi esse. Itaque dico ipsum in seruili exercitio quod ei pater parauit, non esse permansurum: & quia neminem studiosum habebit curatorem sui, in aliquam paruam cupiditatem elapsum, usque ad extremam improbitatem uenturum. Haec dicens nequaquam mentitus est. Nam adolescens uino delectatus, neque noctu, neque die à pota cessauit: tandemq; nec reipublicae, nec amicis, nec sibiipsi utilis fuit. Anytus ergo propter filij prauam institutionem, suamq; socordiam, mortuus etiam, infamis est. Socrates uerò se in iudicio magnificando inuidia contracta, magis ac magis in damnationem suam iudices irritauit. Mihi igitur quidem uidetur diuina sorte potius quàm humana perijsse: nam grauissimam uitae difficilimamq; dimisit, morte uerò quae facilima est omnium interijt, ostenditq; robur animi. Nam cùm intelligeret sibi melius esse mori quàm ulterius uiuere, ut neque ad alia bona praeceps erat, sic nec ad mortem mollem se praebuit, sed hilariter illam suscepit finiuitq;. Ego quidem cùm uiri sapientiam & generositatem apud me considero, neque possum non meminisse, nec cùm meminerim, non laudare. Si quis autem ex his qui uirtutem sectantur, utiliori aliquo quàm fuit Socrates usus est, illum ego uirum felicißimum iudico.

DES. ERASMUS ROTERODAMUS

CLARISSIMO VIRO D. ANTONIO FUCCERO S. D.

NON sine causa, uir amicißime, ueterem de Ara querelam in tuis ad me literis renouas. Nullo enim unquam seculo illa magis suo nomini respondit, quàm hoc: nec latius per omnium mortalium capita diuagata est: cui praeter innumeras incommoditates hoc quoq; mali iure ferimus acceptum, quod nos animorum beneuolentia coniunctißimi, consuetudine distracti sumus. In huius tamen incommodi solatium, nonnihil remedij uideor mihi reperisse. Nam bisce diebus cum inquirens nescio quid, chartarum mearum aceruos excuterem, ultrò, & ut arbitror, deo quopiam ita uolente, uenit in manus, quod ante annos aliquot uertere tentaram ex Xenophontis tyranno. Id quo minus tum absoluerim, praeter alia fuit & illud in causa, quod graecus codex uideretur mihi parum emendatus. Ad hoc laboris nunc integer reuersus, perpetuo cursu curaq; respirationem ad umbilicum deduxi. Apud priscos nihil intererat inter nomen regis ac tyranni, cum postea tyranni uocabulum coeperit esse inuisißimum apud omnes; regis etiam apud eas duntaxat respublicas, in quibus uigebat Democratia. Alioqui quod Simonides subinde Hieronem appellat tyrannum, nihilo ciuilius esset, quàm si quis cum Pyrata familiariter et amice confabulans, identidem appellaret illum Pyratam. Fateor hoc argumentum non per omnia temporum horum statui congruere, in quibus sub monarchis praepotentibus tranquillißimè degunt, non ut tum singulae ciuitates, sed amplißimae ditiones: multa tamen insunt, quae nostris quoq; principibus non inutilia cognitu futura sint. In hoc libello tibi dicato quoties uersaberis, Antoni charißime, putato tecum Erasmo tuo colloqui. Ornatißimo uiro Ioanni Cholero salutē ex me plurimam, quo uno nec inter amicos habeo quenquam candidiorem, nec inter patronos magis inuictum. Ex eius literis nil nisi meros amores spirantibus, tantum capio, mihi crede, uoluptatis ac solatij, ut uix alia quapiam ex re tantundem.

Bene uale. Datum apud Friburgum Brisgoiae, Idibus Februarij, anno à Christo nato M. D. XXX.

XENOPHONTIS HIERON SIVE TYRANNVS, [illegible] INTERP.

SIMONIDES poeta die quodã accessit ad Hieronẽ tyrannũ, cumq; ociũ esset utrisq;, Simonides hunc in modũ locutus est: Vellésne mihi explicare Hierõ, ea quæ probabilius est te melius nosse q̃ ego noui? Et quænã, inquit Hierõ, sunt ista quæ mihi notiora possint esse q̃ tibi, uiro tã erudito, tãtaq; sapiẽtia prædito? Noui, inqt, te cũ esses priuatus, et nunc regno potientẽ noui. Cũ igitur utrũq; uitæ genus sis expertus, uerisimile est hinc te nosse melius me qd discriminis sit inter uitã regiã & inter priuatã, quantũ attinet ad ea quæ uel uoluptatẽ, uel molestiã afferũt hominib. Quin tu igitur, inquit Hierõ, quoniã nũc adhuc sane priuatã agis uitã, cõmonefacis me cõmodorũ & incõmodorum quæ in priuata accidũt uita? Sic.n.tibi, ut arbitror, maxime potero, quid inter hanc et illã intersit, explicare. Ad quæ hũc in modũ Simonides respõdit: Equidẽ mihi uideor hoc animaduertisse, ô Hierõ, homines priuatã agentes uitam, uel uoluptate uel dolore affici per oculos quidẽ, ijs rebus quæ cernũtur: per aures aũt, ijs quæ audiũtur: per nares uẽ, ijs quæ olfacta sentiũtur: per os uerò, tũ esculẽtis tum poculis. Ea porro quæ spectãt ad rem uenereã, his corporis partibus sentiũtur, quas nouimus omnes. Tũ frigida calidáq;, dura et mollia leuia et grauia, toto corpore uidemur, inquit, dijudicare, atq; ex illorũ sensu uel delectationẽ, uel molestiã percipere. Porro malis ac bonis interdũ per ipsum animũ, ut mihi uidetur, delectamur, interdũ etiã offendimur: nõnunquã per utrunq; cõmuniter, hoc est, per animã simul & per corpus. Iam mihi uideor utcunq; intelligere, quod somno delectamur: uerùm id quo pacto, aut per quid, aut quando fiat, hæc mihi uideor nescire potius q̃ scire, quomodo sese habeãt. Nec id fortè mirandũ, si quæ nobis uigilantibus accidunt, sensum sui præbent euidentiorem, q̃ ea quæ in somnis obueniunt. Ad hæc Hieron hunc in modum respõdit [illegible] sane, ô Simonides, haudquaquã dicere possim, quomodo rex sentire quicquam aliud posset, præter hæc quæ cõmemorasti. Itaq; hactenus sane nõ intelligo, qua re uita regia differt à priuata. Tum Simonides: Atqui in his tamen, inquit, discrimẽ est. Nã ex horũ unoquoq; rex ut multis partibus maiorẽ capit uoluptatẽ, sic ex ijsdem minus habet molestiarũ. Ad hæc Hierõ: Nõ, ita, inquit, ut dicis res habet, ô Simonides. Quin potius illud scito regẽ ex hisce rebus lõge minorẽ capere uoluptatẽ, q̃ priuati capiũt qui mediocri fortuna sunt, et lõge plus auferre molestiarũ. Incredibilia narras, ait Simonides. Nam si ita esset ut narras, quî fit ut multi regnũ affectẽt, præsertim ex eorũ numero, qui uidebãtur esse uiri ea cõditione, ut maxime sua sorte debuerint esse cõtenti? Rursus qui fit, ut omnes beatos iudicent tyrannos? Tum Hieron: Quoniã, inquit, mehercule uitã utranq; nõ sunt experti, ideo sic iudicãt de negocio. At ego conabor tibi declarare me uera loqui, orsus à uisu: quandoquidem tu quoque, ut meminisse mihi uideor, ab hoc ipso sermonem ordiebaris. Primum igitur cùm reputo qualia sint quæ cernuntur oculis, comperio tyrannos deterius habere, quàm priuatos homines. In alijs quidem atque alijs regionibus alia atque alia sunt spectatu digna. Ad hæc uerò spectacula omnia proficiscuntur priuati, inq; urbes quascunque uoluerint, se conferunt spectandi gratia, quod in quaq; uisendum est. Tum ad solennes celebritates populiq; conuentus frequentissimos, in quibus uulgus putat esse res maxime spe-

ctatu

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΡΗΤΟΡΟΣ ΙΕΡΩΝ, Η ΤΥΡΑΝΝΙΚΟΣ.

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ ὁ ποιητὴς ἀφίκετό ποτε πρὸς ἱέρωνα τὸν τύραννον. σχολῆς δὲ γενομένης ἀμφοῖν, εἶπεν ὁ σιμωνίδης· ἆρ' ἄν μοι ἐθελήσαις ὁ ἱέρων διηγήσασθαι, ἃ εἰκὸς εἰδέναι σε βέλτιον ἐμοῦ; καὶ ποῖα ταῦτ' ἐστίν, ἔφη ὁ ἱέρων, ὁποῖα δὴ ἐγὼ βέλτιον ἂν εἰδείην σοῦ, οὕτως ὄντος σοφοῦ ἀνδρός; οἶδά σε, ἔφη, ἐγὼ καὶ ἰδιώτην γεγενημένον, καὶ νῦν τύραννον ὄντα. εἰκὸς οὖν ἀμφοτέρων πεπειραμένον, καὶ εἰδέναι σε μᾶλλον ἐμοῦ, πῇ διαφέρει ὁ τυραννικός τε καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος, εἰς εὐφροσύνας τε καὶ λύπας ἀνθρώποις. τί οὖν, ἔφη ὁ ἱέρων, οὐχὶ καὶ σύ, ἐπεὶ νῦν γε ἔτι ἰδιώτης εἶ, ὑπέμνησάς με τὰ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ; οὕτω γὰρ ἄν σοι οἶμαι μάλιστα ἐγὼ δύνασθαι δηλοῦν, τὰ διαφέροντα ἐν ἑκατέρῳ. οὕτω δὴ ὁ σιμωνίδης εἶπε· τοὺς μὲν δὴ ἰδιώτας ἔγωγε, ὦ ἱέρων, δοκῶ μοι καταμεμαθηκέναι, διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ὁράμασιν ἡδομένους τε καὶ ἀχθομένους· διὰ δὲ τῶν ὤτων, ἀκούσμασι· διὰ δὲ τῶν ῥινῶν, ὀσμαῖς· διὰ δὲ τοῦ στόματος, σίτοις τε καὶ ποτοῖς. τὰ δ' ἀφροδίσια, δι' ὧν δὴ πάντες ἐπιστάμεθα. τὰ δὲ ψύχη καὶ θάλπη, καὶ σκληρὰ καὶ μαλακά, καὶ κοῦφα καὶ βαρέα, ὅλῳ τῷ σώματί μοι δοκοῦμεν ἔφη κρίνοντες, ἥδεσθαί τε καὶ λυπεῖσθαι ἐπ' αὐτοῖς. ἀγαθοῖς δὲ καὶ κακοῖς, ἔστι μὲν ὅτε δι' αὐτῆς τῆς ψυχῆς μοι δοκοῦμεν ἥδεσθαι, ἔστι δ' ὅτε αὖ λυπεῖσθαι. ἔστι δ' ὅτε κοινῇ, καὶ διά τε τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦ σώματος. τῷ δ' ὕπνῳ ὅτι μὲν ἡδόμεθα, δοκῶ μοι αἰσθάνεσθαι. ὅπως δὲ καὶ ᾧ τινι, καὶ ὁπότε, ταῦτα μᾶλλον πως ἔφη δοκῶ μοι ἀγνοεῖν. καὶ οὐδὲν ἴσως τοῦτο θαυμαστόν, εἰ τὰ ἐν τῷ [illegible] ἢ τὰ ἐν τῷ ὕπνῳ. πρὸς ταῦτα δὴ ὁ ἱέρων ἀπεκρίνατο· ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ σιμωνίδη, ἔξω τούτων ὧν εἴρηκας σύ γε, οὐδ' ὅπως αἰσθάνοιτό τινος ἄλλου ὁ τύραννος ἔχοιμ' ἂν εἰπεῖν. ὥστε μέχρι γε τούτου, οὐκ οἶδ' εἴ τινι διαφέρει ὁ τυραννικὸς βίος, τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. καὶ ὁ σιμωνίδης εἶπεν· ἀλλ' ἐν τοῖσδε, ἔφη, διαφέρει. πολλαπλάσια μὲν δι' ἑκάστου τούτων εὐφραίνεται, πολὺ δὲ μείω τὰ λυπηρὰ ἔχει. καὶ ὁ ἱέρων εἶπεν· οὐχ οὕτως ἔχει, ὦ σιμωνίδη, ταῦτα. ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὅτι πολὺ μείω εὐφραίνονται οἱ τύραννοι, τῶν μετρίως διαγόντων ἰδιωτῶν, πολὺ δὲ πλείω καὶ μείζω λυποῦνται. ἄπιστα λέγεις, ἔφη ὁ σιμωνίδης. εἰ γὰρ οὕτω ταῦτα εἶχε, πῶς ἂν πολλοὶ μὲν ἐπεθύμουν τυραννεῖν, καὶ ταῦτα τῶν δοκούντων ἱκανωτάτων ἀνδρῶν εἶναι; πῶς δὲ πάντες ἐζήλουν ἂν τοὺς τυράννους; ὅτι ναὶ μὰ τὸν δί', ἔφη ὁ ἱέρων, ἄπειροι ὄντες ἀμφοτέρων τῶν ἔργων, σκοποῦνται περὶ αὐτοῦ. ἐγὼ δὲ πειράσομαί σε διδάσκειν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὄψεως. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ σὲ δοκῶ μεμνῆσθαι ἀρξάμενον λέγειν. πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς διὰ τῆς ὄψεως θεάμασι λογιζόμενος, εὑρίσκω μειονεκτοῦντας τοὺς τυράννους. ἄλλα μέν γε ἐν ἄλλῃ χώρᾳ ἐστὶν ἀξιοθέατα. ἐπὶ δὲ τούτων ἕκαστα οἱ μὲν ἰδιῶται ἔρχονται καὶ εἰς πόλεις ἃς ἂν βούλωνται θεαμάτων ἕνεκα, καὶ εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις, ἔνθα τὰ ἀξιο-

θεατό-

θεώματα δοκεῖ εἶναι ἀνθρώποις συναγείρεσθαι. οἱ δὲ τύραννοι οὐ μάλα ἀμφὶ θεωρίας ἔχουσιν. οὔτε γὰρ ἰέναι αὐτοῖς ἀσφαλὲς, ὅπου μὴ κρείττονες τῶν παρόντων μέλλουσιν ἔσεσθαι. οὔτε τὰ οἴκοι κέκτηνται ἐχυρὰ, ὥστε ἄλλοις παρακαταθεμένους ἀποδημεῖν. φοβερὸν γὰρ μὴ ἅμα στερηθῶσι τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀδύνατοι γένωνται τιμωρήσασθαι τοὺς ἀδικήσαντας. εἴποις οὖν ἂν ἴσως σύ. ἀλλ' ἄρα ἔρχεται αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα, καὶ οἴκοι μένουσι. ναὶ μὰ Δία, ὦ Σιμωνίδη, ὀλίγα γε τῶν πολλῶν, καὶ ταῦτα τοιαῦτα ὄντα, ὥστε τίμια πωλεῖται τοῖς τυράννοις, ὥστε οἱ ἐπιδεικνύμενοι καὶ ὁτιοῦν, ἀξιοῦσι πολλαπλάσια λαβόντες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀπιέναι παρὰ τοῦ τυράννου, ἢ ὅσα ἐν παντὶ τῷ βίῳ, παρὰ πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κτῶνται. καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπεν· ἀλλ' εἰ τοῖς θεάμασι μειονεκτεῖτε, διά γε τῆς ἀκοῆς πλεονεκτεῖτε. ἐπεὶ τοῦ μὲν ἡδίστου ἀκροάματος ἐπαίνου, οὔποτε σπανίζετε. πάντες γὰρ οἱ παρόντες ὑμῖν πάντα καὶ ὅσα ἂν λέγητε, καὶ ὅσα ἂν ποιῆτε, ἐπαινοῦσι. τοῦ δ' αὖ χαλεπωτάτου ἀκροάματος λοιδορίας, ἀνήκοοί ἐστε. οὐδεὶς γὰρ ἐθέλει τυράννου κατ' ὀφθαλμοὺς κατηγορεῖν. καὶ ὁ Ἱέρων εἶπε· καὶ τί οἴει, ἔφη, τοὺς μὴ λέγοντας κακῶς εὐφραίνειν, ὅταν εἰδῇ τις σαφῶς, ὅτι οἱ σιωπῶντες οὗτοι πάντες, κακόνοοί εἰσι τῷ τυράννῳ, ἢ τοὺς ἐπαινοῦντας τί δοκεῖς εὐφραίνειν, ὅταν ὕποπτοι ὦσιν, ἕνεκα τοῦ κολακεύειν, τοὺς ἐπαίνους ποιεῖσθαι. καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπε· τοῦτο μὲν δή, ναὶ μὰ τὸν Δία ἔγωγέ σοι Ἱέρων πάνυ συγχωρῶ, τοὺς ἐπαίνους παρὰ τῶν ἐλευθερωτάτων ἡδίστους εἶναι. ἀλλ' ὁρᾷς ἐκεῖνό γε οὐκ ἂν ἔτι πείσαις ἀνθρώπων οὐδένα, ὡς οὐ δι' ὧν τρεφόμεθα οἱ ἄνθρωποι, πολὺ πλείω ὑμεῖς ἐν αὐτοῖς εὐφραίνεσθε. καὶ οἶδά γ', ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, ὅτι τούτῳ κρίνουσιν οἱ πλεῖστοι ἥδιον ἡμᾶς καὶ πίνειν καὶ ἐσθίειν τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ ἥδιον ἂν δειπνῆσαι τὸ ἡμῖν παρατιθέμενον δεῖπνον, ἢ τὸ ἑαυτοῖς. τὸ γὰρ τὰ εἰωθότα ὑπερβάλλον, τοῦτο παρέχει τὰς ἡδονάς, διὸ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἡδέως προσδέχονται τὰς ἑορτάς, πλὴν οἱ τύραννοι. ἔκπλεῳ γὰρ αὐτοῖς ἀεὶ παρεσκευασμένα, οὐδεμίαν ἐν ταῖς ἑορταῖς ἔχουσιν αἱ τράπεζαι αὐτῶν ἐπίδοσιν. ὥστε ταύτῃ πρῶτον τῇ εὐφροσύνῃ τῆς ἐλπίδος, μειονεκτοῦσι τῶν ἰδιωτῶν. ἔπειτα δ', ἔφη, ἐκεῖνο εὖ οἶδ', ὅτι καὶ σὺ ἔμπειρος εἶ, ὅτι ὅσῳ ἂν πλείω τις παραθῆται τὰ περιττὰ τῶν ἱκανῶν, τοσούτῳ θᾶττον κόρος ἐμπίπτει τῆς ἐδωδῆς. ὥστε καὶ τῷ χρόνῳ τῆς ἡδονῆς μειονεκτεῖ ὁ παρατιθέμενος πολλὰ, τῶν μετρίως διαιτωμένων. ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σιμωνίδης, ὅσον χρόνον ἡ ψυχὴ προσίεται, τοῦτον πολὺ μᾶλλον ἥδονται οἱ ταῖς πολυτελεστέραις παρασκευαῖς τρεφόμενοι, τῶν τὰ εὐτελέστερα παρατιθεμένων. οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἱέρων, ὦ Σιμωνίδη, τὸν ἑκάστῳ ἡδόμενον, μάλιστα τοῦτον οἴει, καὶ ἐρωτικώτατα ἔχειν τοῦ ἔργου τούτου; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. ἦ οὖν ὁρᾷς τι τοὺς τυράννους ἥδιον ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν παρασκευὴν ἰόντας, ἢ τοὺς ἰδιώτας ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν; οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ καὶ ἀγλυκίστερον ὡς πολλοῖς ἂν δόξειε. τί γάρ, ἔφη ὁ Ἱέρων, τὰ πολλὰ ταῦτα μηχανήματα κατανενόηκας ἃ παρατίθεται τοῖς τυράννοις, ὀξέα, καὶ δριμέα καὶ στρυφνά, καὶ τὰ τούτων ἀδελφά; πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Σιμωνίδης. καὶ πάνυ γέ μοι δοκοῦντα παρὰ φύσιν εἶναι ταῦτα ἀνθρώποις. ἄλλο τι οὖν οἴει, ἔφη ὁ Ἱέρων, ταῦτα τὰ ἐδέσματα εἶναι, μαλακῆς καὶ ἀσθενούσης τρυφῆς, ψυχῆς ἐπιθυμήματα. ἐπεὶ εὖ οἶδ' ἔγωγε,

ctatu dignas, iisdem licet accedere. Tyranni porro nõ multũ indulgent spectaculis, raroq; intersunt, eò quòd ipsis eò proficisci tutũ nõ est, ubi non sint futuri superiores iis qui adsunt. Nec rem domesticam habent tutam, ut ea apud alios deposita, liceat abesse peregrè. Metuendum enim est, ne simul & principatu excutiantur, & facultatem amittant ulciscendi eos à quibus læsi sint. Sed dices fortasse, At ista spectacula ueniunt ad tyrannos, etiam si domi maneant. Veniunt meherclè, ô Simonides, at non solùm pauca è multis, uerumetiam cùm eiusmodi sint, adeò carè emenda tyrãnis, ut qui uel qualecunq; spectaculum ædiderint, postulent longè maioribus præmiis breui tempore acceptis, à rege discedere, quàm quæ per omnem uitam à cæteris omnibus parant. Tum Simonides: Verùm, inquit, quanquam inferiores estis in spectaculis, tamen potiores estis in his quæ delectant aureis: quandoquidem laudum, quibus nihil est auditu iucundius, nulla unquam uobis est penuria. Quotquot enim sunt qui uobiscum agunt consuetudinem, omnia quæcunque uel dicitis uel facitis, laudant. Rursum à conuiciis, quibus nihil est auditu insuauius, liberæ sunt aures uestræ. Nullus enim uult tyrannum apertè accusare. Tum Hieron: Et quid, inquit, uoluptatis existimas afferre eos, qui non maledicunt, ubi quis euidenter perspicit, quòd hi omnes dum tacent malè uolunt tyranno? At quid uoluptatis afferre putas eos, qui laudant, cùm suspecti sint quòd assentandi gratia laudent, non ex animo? At Simonides: In hoc quidem meherclè, inquit, tibi prorsus assentior Hieron, laudes allatas ab his qui quàm maximè liberi sunt, esse multò iucundissimas. Veruntamen illud planè uides quod nequaquã ulli mortalium persuasurus es, quin in his quibus aluntur homines, uos longè plus uoluptatis capiatis. Nec istud, inquit, me fugit, ô Simonides, ita plerisq; uideri, nos tum edere, tum bibere suauius priuatis, eò quòd ipsi quoque sibi uidentur iucundius cœnaturi cœnam quæ nobis apponitur, quàm eam quæ ipsis apponitur. Non enim ipsa res uoluptatem affert. Sed hoc illos delectat, quòd apparatus superat ea quibus assueuerunt. Eoq; cuncti mortales cupidè exspectant dies festos, exceptis tyrannis: semper enim his splendidus est apparatus, nec ullam illorum mensæ diebus festis accipiunt accessionẽ. Primùm igitur quod ad hanc uoluptatẽ, quã adfert spes, attinet, deteriore conditione sunt reges quàm priuati. Præterea, inquit, illud sat scio, tu quoq; uel experientia compertum habes quò cuiq; plura suprà quàm sat est, ac redũdantia apponuntur, tantò citius edendi satietatẽ oboriri. Ita fit ut ipso quoq; tempore, quo cibũ capis, si multa apponantur, deterius habeas, quàm qui moderato sunt uictu. Atqui profectò, inquit Simonides, tantisper dum appetit animus, multò plus habent uoluptatis qui splendido uiuunt apparatu, quàm hi, quibus tenuis uictus apponitur. Ad hæc Hieron. Itáne, inquit, ô Simonides, putas eũ qui re quapiã delectatur, hũc protenus maximè affici, uehementissimo amore teneri eius rei? Equidẽ prorsus arbitror, inquit. Nũ igitur uides reges libentius ad suos apparatus ire, quàm homines priuatos ad suos? Nequaquam sanè, inquit, non equidẽ uideo, sed illubentius, ut uulgò quidem uideri possit. Tum Hieron: Quid, inquit, num ista multo studio arteq; confecta considerasti, quæ regibus apponuntur, acria, amara, austeraq;, & his germana? Prorsus, inquit Simonides, consideraui, planéq; mihi quidem ista uidentur esse præter hominum naturam. Quid igitur, inquit Hieron, aliud existimas hoc genus epulas esse, nisi mollium & effœminatarum deliciarum animi concupiscentias? Si quidem ego sanè probè noui, quàn nosti tu quoque forsitan, quod

quòd qui cupidè uescuntur, nihil opus habent istis arte additis conditurís. Et quidem uobis ex odoribus, inquit Simonides, istis pretiosis quibus ungimini, arbitror eos plus boni capere qui sunt familiares, quàm uosipsos. quandoquidem & ingratos odores non sentit is qui se illis expleuit, sed hi potius qui ad eum qui deuorauit accedunt. Itidem, inquit Hieron, fit in cibis: cui perpetuo suppetit omne genus epularum, nihil illorum sumit cum appetentia. Verùm cui quid rarò contigit, is demum est qui cum uoluptate satiatur, si quid illi obijciatur. Sole igitur, inquit Simonides, ueneræ rei delectationes fortasse sunt eæ, quæ regni cupiditatem uobis afferant. Hic enim solis uobis licet, ut quidq; uisum fuerit pulcherrimum, cum eo congredi. Nunc demum, inquit Hieron, commemorasti, in quo citra controuersiam inferiores sumus hominibus priuatis. Principio nanque pulcherrimum esse uidetur uxorem ducere ex his qui tum opibus, tum potentia præcellunt, eaq; res putatur adiungere cum uoluptate dignitatis nonnihil ei qui duxit. Proximum autem est, ex paribus uxorem asciscere. Qui uerò ex inferioribus ducit, prorsus contemptus & inutilis habetur. At regi, nisi peregrinam ducat, ex inferioribus ducat necesse est. Vnde fit, ut non admodum ad illum perueniat illud amabile, uigorq; charitatis, quæ inter eiusdem ciuitatis coniuges intercedit. Iam uerò & coli, captariq; à fœminis splendidis, ac summopere magnificis, plurimum habet uoluptatis. Quæ uerò ueniunt ab ancillis cultura, cùm adsunt, nihil habent iucunditatis. Sin desint alicubi, graues tum iras, tum molestias gignunt in nobis. Porrò in puellorum amoribus, multò etiam minus habet uoluptatum tyrannus, quàm in uxoribus quæ ducuntur gignendæ proli. Nam quòd uenerei congressus, si adsit amor, plurimum afferant uoluptatis, profectò perspicuum est nobis omnibus. At amor nulli minus insinuat sese quàm tyranno. Neque enim amor appetere gaudet ea quæ in promptu sunt, sed ea quæ sperantur. Proinde non aliter quàm si qui nunquam expertus est sitim, potum nanciscatur, itidem qui est expers amoris, expers est iucundissimæ Veneris. Hunc igitur in modum locutus est Hieron. Simonides uerò arridens: Quid agis, inquit, Hieron? Negas puerorum amores inseri regum animis? Quomodo igitur, inquit, amas Dailochum, cui cognomen est Pulcherrimus? Quoniam mehercle, inquit, ô Simonides, non hoc amo quod ab eo consequi uidetur esse procliue, sed quod regem minimè decet. Nam ego quidem diligo Dailochum, ob quæcunque sunt illa, quæ fortassis natura hominis cogit à formosis petere. Cæterum his potiri quæ amo, ut cum mutua beneuolentia & à uolente contingat, uehementer opto. Vt autem ui ab illo sumam, minus mihi uideor concupiscere, quàm mihijpsi mali quippiam facere. Nam ab inuitis hostibus aliquid sumere, rem equidem arbitror omnium iucundissimam. Sed à pueris uolentibus, gratia, ut opinor, iucundissima uenit. Protinus enim ipse mutuus redamantis aspectus iucundus est, iucundæ percontationes, iucundæ responsiones: iucundissimæ uerò, & in primis ueneræ tum lites, tum contentiones. At inuitis pueris frui, latrocinio, inquit, mihi similius uidetur, quàm uoluptati uenereæ. Quanquam prædoni nonnihil affert uoluptatis, partim lucrum, partim quod urit inimicum. At quem quis amat, eo cum eius cruciatu gaudere, & amantem odisse, & attingere molestè ferentem, an non hoc graue ac miserandum est malum? Et

ἔγωγε, ὅτι οἱ ἡδέως ἐσθίοντες, καὶ σύ που οἶδα, ὅτι οὐδὲν προσδέονται τούτων τῶν σοφισμάτων. ἀλλὰ μὲν δὴ, ἔφη ὁ σιμωνίδης, τῶν γε πολυτελῶν ὀσμῶν τούτων αἷς χρίεσθε, σοῦ πλησιάζοντες οἶμαι μᾶλλον ἀπολαύειν, ἢ αὐτοὺς ὑμᾶς. ὥσπερ γε καὶ τῶν ἀχαρίτων ὀσμῶν, οὐκ αὐτὸς ὁ βεβρωκὼς αἰσθάνεται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ πλησιάζοντες. οὕτω μέντοι, ἔφη ὁ ἱέρων, καὶ τῶν σίτων ὁ μὲν ἔχων παντοδαπὰ ἀεὶ, οὐδὲν μετὰ πόθου αὐτῶν λαμβάνει. ὁ δὲ σπανίσας τινὸς, οὗτός ἐστιν ὁ μετὰ χαρᾶς πιμπλάμενος, ὅταν αὐτῷ προφανῇ τι. κινδυνεύουσιν, ἔφη ὁ σιμωνίδης, αἱ τῶν ἀφροδισίων μόνον ὑμῖν ἀπολαύσεις, τοῦ τυραννεῖν τὰς ἐπιθυμίας παρέχειν. ἐν γὰρ τούτῳ ἔξεστιν ὑμῖν ὅ,τι ἂν κάλλιστον ἴδητε, τούτῳ συνεῖναι. νῦν δὴ, ἔφη ὁ ἱέρων, εἴρηκας, ἐν ᾧ σάφ' ἴσθι μειονεκτοῦμεν τῶν ἰδιωτῶν. πρῶτον μὲν γὰρ γάμος, ὁ μὲν ἐκ μειζόνων δή που καὶ πλούτῳ καὶ δυνάμει, κάλλιστος δοκεῖ εἶναι, καὶ παρέχων τινὰ τῷ γήμαντι φιλοτιμίαν μεθ' ἡδονῆς. δεύτερος δ' ὁ ἐκ τῶν ὁμοίων. ὁ δ' ἐκ τῶν φαυλοτέρων πάνυ ἄτιμός τε καὶ ἄχρηστος νομίζεται. τῷ τοίνυν τυράννῳ ἂν μὴ μὲν ξένην γήμῃ, ἀνάγκη ἐκ μειόνων γαμεῖν. ὥστε τὸ ἀγαπητὸν οὐ πάνυ αὐτῷ παραγίνεται. πολὺ δὲ καὶ αἱ θεραπεῖαι, αἱ ἀπὸ τῶν μέγιστον φρονουσῶν γυναικῶν εὐφραίνουσι μάλιστα· αἱ δ' ὑπὸ δούλων παροῦσαι μὲν, οὐδέν τι ἀγαπῶνται. ἐὰν δέ τι ἐλλείπωσι, δεινὰς ὀργὰς καὶ λύπας ἐμποιοῦσιν. ἐν δὲ τοῖς παιδικοῖς ἀφροδισίοις, ἔτι αὖ πολὺ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς τεκνοποιοῖς μειονεκτεῖ τῶν εὐφροσυνῶν ὁ τύραννος. ὅτι γὰρ τὰ μετ' ἔρωτος ἀφροδίσια πολὺ διαφερόντως εὐφραίνει, πάντες δή που ἐπιστάμεθα. ὁ δὲ ἔρως πολὺ αὖ ἐθέλει ἥκιστα τῷ τυράννῳ ἐγγίγνεσθαι. οὐ γὰρ τῶν ἑτοίμων ἥδεται ἔρως ἐφιέμενος, ἀλλὰ τῶν ἐλπιζομένων. ὥσπερ οὖν ἄν τις ἄπειρος ὢν δίψους, τοῦ πιεῖν ἀπολαύοι, οὕτω καὶ ὁ ἄπειρος ὢν ἔρωτος, ἄπειρός ἐστι τῶν ἡδίστων ἀφροδισίων. ὁ μὲν οὖν ἱέρων οὕτως εἶπεν. ὁ δὲ σιμωνίδης ἐπιγελάσας, πῶς λέγεις, ἔφη, ὦ ἱέρων; τυράννῳ οὐ φῂς παιδικῶν ἔρωτας ἐμφύεσθαι; πῶς μὴν σύ, ἔφη, ἐρᾷς δαϊλόχου τοῦ καλλίστου ἐπικαλουμένου; ὅτι μὰ τὸν δί', ἔφη, ὦ σιμωνίδη, οὐ τοῦ ἑτοίμου παρ' αὐτοῦ δοκοῦντος εἶναι τυχεῖν, τούτου μάλιστα ἐπιθυμῶ, ἀλλὰ τοῦ ἥκιστα τυράννῳ προσήκοντος κατεργάσασθαι. ἐγὼ γὰρ δὴ ἐρῶ μὲν δαϊλόχου, ὧνπερ ἴσως ἀναγκάζει ἡ φύσις ἀνθρώπου δεῖσθαι παρὰ τῶν καλῶν. τούτων δὲ ὧν ἐρῶ τυχεῖν, μετὰ μὲν φιλίας καὶ παρὰ βουλομένου, πάνυ ἰσχυρῶς ἐπιθυμῶ τυγχάνειν. βίᾳ δὲ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ, ἧσσον ἄν μοι δοκῶ ἐπιθυμεῖν, ἢ ἐμαυτὸν κακόν τι ποιεῖν. παρὰ μὲν γὰρ πολεμίων ἀκόντων λαμβάνειν, πάντων ἥδιστον ἔγωγε νομίζω εἶναι. παρὰ δὲ παιδικῶν βουλομένων, ἥδισται οἶμαι αἱ χάριτές εἰσιν. εὐθὺς γὰρ παρὰ τοῦ ἀντιφιλοῦντος ἡδεῖαι μὲν αἱ ἀντιβλέψεις, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἐρωτήσεις, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἀποκρίσεις· ἥδισται δὲ καὶ ἐπαφροδιτώταται αἱ μάχαι τε καὶ ἔριδες. τὸ δὲ ἀκόντων παιδικῶν ἀπολαύειν, τῇ λεηλασίᾳ, ἔφη, ἔμοιγε δοκεῖ ἐοικέναι μᾶλλον ἢ ἀφροδισίοις. καίτοι τῷ μὲν ληστῇ παρέχει τινὰς ὅμως ἡδονάς, τό, τε κέρδος, καὶ τὸ ἀνιᾶν τὸν ἐχθρόν. τὸ δὲ οὗ ἂν ἐρᾷ τις, τούτου ἥδεσθαι ἀνιωμένου, καὶ φιλοῦντα μισεῖσθαι, καὶ ἅπτεσθαι ἀχθομένου, πῶς οὐχὶ τοῦτο ἤδη δυσχερὲς τὸ πάθημα καὶ οἰκτρόν. καὶ

γὰρ

γὰρ δὴ περὶ μὲν ἰδιώτας οὐδὲν τεκμήριόν ἐστιν, ὅταν ὁ ἐρώμενος ὑπουργῇ, ὅτι ὡς φιλῶν χαρίζεται, διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι οὐδεμιᾶς ἀνάγκης οὔσης ὑπηρετεῖ. περὶ δὲ τυράννου οὔποτ' ἔστι πιστεῦσαι ὡς φιλεῖται. ἐπιστάμεθα γὰρ αὖ τοὺς διὰ φόβον ὑπηρετοῦντας, ὡς ἂν μάλιστα δύνωνται ἐξεικάζοντας αὑτοὺς ταῖς τῶν φιλούντων ὑπουργίαις. καὶ τοίνυν αἱ ἐπιβουλαὶ ἐξ οὐδένων πλείονες τοῖς τυράννοις εἰσὶν, ἢ ἀπὸ τῶν μάλιστα φιλεῖν αὐτοὺς προσποιησαμένων. πρὸς ταῦτα εἶπεν ὁ σιμωνίδης· ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάνυ ἔμοιγε μικρὰ δοκεῖ εἶναι, ἃ σὺ λέγεις. πολλοὺς γάρ, ἔφη, ἔγωγε ὁρῶ τῶν δοκούντων ἀνδρῶν εἶναι, ἑκόντας μειονεκτοῦντας, καὶ σίτων, καὶ ποτῶν, καὶ ὄψων, καὶ ἀφροδισίων γε ἀπεχομένους. ἀλλ' ἐν ἐκείνοις γε πολὺ διαφέρετε τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι μεγάλα μὲν ἐπινοεῖτε, ταχὺ δὲ κατεργάζεσθε. πλεῖστα δὲ τὰ περιττὰ ἔχετε. κέκτησθε δὲ διαφέροντας μὲν ἀρετῇ ἵππους. διαφέροντα δὲ κάλλει ὅπλα. ὑπερέχοντα δὲ κόσμον γυναιξί. μεγαλοπρεπεστάτας δ' οἰκίας, καὶ ταύτας κατεσκευασμένας τοῖς πλείστου ἀξίοις. ἔτι δὲ πλήθει καὶ ἐπιστήμαις θεράποντας ἀρίστους κέκτησθε. ἱκανώτατοι δ' ἐστὲ, κακῶσαι μὲν ἐχθρούς, ὀνῆσαι δὲ φίλους. πρὸς ταῦτα δὲ ὁ ἱέρων εἶπεν· ἀλλὰ τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ὦ σιμωνίδη, ἐξαπατᾶσθαι ὑπὸ τῆς τυραννίδος, οὐδέν τι θαυμάζω. μάλα γὰρ ὁ ὄχλος μοι δοκεῖ δοξάζειν ὁρῶν, καὶ εὐδαίμονάς τινας εἶναι καὶ ἀθλίους. ἡ δὲ τυραννὶς τὰ μὲν δοκοῦντα πολλοῦ ἄξια κτήματα εἶναι, ἀνεπτυγμένα θεᾶσθαι, φανερὰ πᾶσι παρέχεται. τὰ δὲ χαλεπὰ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν τυράννων κέκτηται ἀποκεκρυμμένα, ἔνθαπερ καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν καὶ τὸ κακοδαιμονεῖν, τοῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται. τὸ μὲν οὖν τὸ πλῆθος περὶ τούτου λεληθέναι, ὥσπερ εἶπον, οὐ θαυμάζω. τὸ δὲ καὶ ὑμᾶς ταῦτ' ἀγνοεῖν, οἳ διὰ τῆς γνώμης δοκεῖτε θεᾶσθαι κάλλιον, ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ πλεῖστα τῶν πραγμάτων, τοῦτό μοι δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι. ἐγὼ δὲ πεπειραμένος σαφῶς οἶδα, ὦ σιμωνίδη, καὶ λέγω σοι ὅτι οἱ τύραννοι τῶν μεγίστων ἀγαθῶν ἐλάχιστα μετέχουσι, τῶν δὲ μεγίστων κακῶν πλεῖστα κέκτηνται. αὐτίκα γὰρ εἰ ἡ εἰρήνη δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, ταύτης ἐλάχιστον τοῖς τυράννοις μέτεστιν. εἰ δὲ πόλεμος μέγα κακόν, τούτου πλεῖστον μέρος οἱ τύραννοι μετέχουσιν. εὐθὺς γὰρ τοῖς μὲν ἰδιώταις, ἂν μὴ ἡ πόλις αὐτῶν κοινὸν πόλεμον πολεμῇ, ἔξεστιν ὅποι ἂν βούλωνται πορεύεσθαι, μηδὲν φοβουμένους, μή τις αὐτοὺς ἀποκτείνῃ. οἱ δὲ τύραννοι πάντες πανταχῇ ὡς διὰ πολεμίας πορεύονται. αὐτοί τε γοῦν ὡπλισμένοι οἴονται ἀνάγκην εἶναι διάγειν, καὶ ἄλλους ὁπλοφόρους ἀεὶ συμπεριάγεσθαι. ἔπειτα δὲ οἱ μὲν ἰδιῶται, ἐὰν καὶ στρατεύωνταί που εἰς πολεμίαν, ἀλλ' οὖν ἐπειδάν γε ἔλθωσιν οἴκαδε, ἀσφάλειαν σφίσιν ἡγοῦνται εἶναι. οἱ δὲ τύραννοι, ἐπειδὰν εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν ἀφίκωνται, τότε ἐν πλείστοις πολεμίοις ἴσασιν ὄντες. ἐὰν δὲ δὴ καὶ ἄλλοι στρατεύωσιν εἰς τὴν πόλιν κρείττονες, ἐὰν ἔξω τοῦ τείχους ὄντες οἱ ἥττονες, ἐν κινδύνῳ δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλ' ἐπειδάν γε εἴσω τοῦ ἐρύματος ἔλθωσιν, ἐν ἀσφαλείᾳ πάντες νομίζουσι καθεστάναι. ὁ δὲ τύραννος, οὐδ' ἐπειδὰν εἴσω τῆς οἰκίας παρέλθῃ, ἐν ἀκινδύνῳ ἐστίν, ἀλλ' ἐνταῦθα δὴ καὶ μάλιστα φυλακτέον οἴεται εἶναι. ἔπειτα τοῖς μὲν ἰδιώταις καὶ

enim homini priuato protinus argumentū est ubi qui amatur præstat officij quippiam, cum id ut amantem gratificari, quòd sciat illum nulla necessitate inseruire. Tyranno uerò nihil est quod fidem faciat animi mutui. Nouimus enim eos qui nobis ob metum inseruiunt, quam possunt maximè assimulare amantium obsequia. Itaq; à nullis plus insidiarum regibus tenditur, quàm ab his qui se simulant amare maximè. Ad hæc ita respondit Simonides: Ista uerò quæ hactenus narras, mihi uidentur admodum exigui momēti. Multos enim uideo graues, probatosq; uiros esse, qui in hisce rebus sponte sunt alijs inferiores: quippe tum à cibis, tum à potu, tum ab obsonijs, ac rebus adeo uenereis abstinentes. Cæterùm in hoc longe præcellitis homines plebeios, quòd ut res magnificas excogitatis, & quod excogitatū est, celeriter perficitis. Ad hæc, facultates habetis multas & opimas, possidetis equos uirtute præstātes, tum arma insigniter pulchra, mundum eximiū uxoribus, ædes magnificentissimas, easq; rebus preciosissimis instructas. Adde his, quòd famulos tum multitudine, tum artibus præcellentissimos possidetis. Præterea maximè idonei estis, uel hostibus nocere, uel amicos iuuare. His ita respondit Hieron: Multitudinem popularem in iudicio de regno hallucinari, nihil admiror. Nam uulgus ex aspectu maximè mihi uidetur, & felices quosdam esse & miseros, iudicare. Regnum autem, possessiones, quæ uidentur plurimi esse precij, explicatas expositasq; spectaculo palàm omnibus exhibet. Contrà, quæ molesta sunt, in animis regum tenentur abdita: ubi situm est demum hominibus, ut aut felices sint, aut infelices. His igitur in rebus falli quidem plebeiam multitudinem, haud admiror. uos autem hæc ignorare, qui & mente uidemini perspicere melius, quàm res plerasq; cernitis oculis, id uerò mihi uidetur admiratione dignum. At ipse, ò Simonides, & experimentis certò cognitum habeo, & tibi confirmo, tyrannos maximorum bonorum minimè participes esse: contrà maximorum malorum illis summam adesse copiam. Protinus enim si pax hominibus uidetur ingens bonum, huius minima pars redit ad reges. Sin pro magno bellum habetur, huius multò maxima pars ad res pertinet. Contrà priuatis, nisi ciuitas bellum commune susceperit, protinus liberum est quocunque uoluerint proficisci, nihil formidantibus, ne quis ipsos interficiat. Tyranni autem omnes quoquo se conferant, quasi per hostilia castra proficiscuntur: eoq; necesse putant, ut & ipsi semper sint armati, & alios armigeros iugiter secum circunferant. Præterea priuati, etiam si quando proficiscantur in expeditionem, tamen simulatque domum se receperint, existimant sibi res esse tutas. Contrà tyranni cùm in suam peruenerint urbem, tum intelligunt sese inter hostes esse plurimos. Quòd si qui potentiores alij ducant exercitum aduersus urbem, licet qui sunt extra mœnia, quoniam sunt inferiores, in periculo uideātur esse tamen simulac intra munitiones se receperint, omnes se credunt esse in tuto. At tyrannus ne tum quidem liber est à periculo, cùm in domus suæ penetralia peruenerit: quin potius tum maximè putat esse cauendum. Insuper priuatis, inte-

interim per fœdera, interim per pacem datur à bello requies: tyrannis autem nunquam pax est cum his quos imperio premunt, neq; quisquam tyrannus unquam fœderibus possit fidere. Iam bella partim sunt quæ gerunt ciuitates, partim quæ tyranni cum his quos oppresserunt. Ex his sanè bellis quicquid est malorum, ea tyrannus cum ciuitatibus habet communia, eo quòd necesse sit & tyrannum & ciuitatem tum in armis esse, tum excubias agere, tum periclitari: & si quid triste acciderit uictis, utriq; super hoc discruciantur. Atq; hactenus quidem par est illis bellorum conditio. Cæterum quæ iucunda accidunt ciuitatibus, cum ciuitatibus bellum gerentibus, ea tyranni non habent. Nam ciuitates profectò si quãdo deuicerint hostes, haud dictu facile sit quantã capiant uoluptatem, dum inimicos cogunt terga uertere, quantam dum fugientes insequuntur, quantam dum trucidant hostes: quàm uerò exultant ac gestiũt de re præclarè gesta, quàm illustrẽ referunt gloriam, quàm gaudent, arbitrantes rẽpub. cõmodis auctã esse. Tum illorũ quisq; id sibi uendicat se & cõsilij fuisse participẽ, & quàm plurimos dedisse neci. Difficile uerò reperias, ubi non etiam affingant aliquid, narrãtes se plures occidisse, quàm reuera perierint: usqueadeo res istis uidetur speciosa, quòd ciuitas uicerit. At tyrãnus ubi suspicatur, aut etiam re compertum habet esse qui ipsi reluctentur, postquàm occiderit illos, nouit non totam ciuitatem in ipsius parteis accessurã, neq; nescit quòd iam paucioribus sit imperaturus. eoq; non potest hilaris esse, neq; se iactat de facinore, sed rem eleuat quantum potest, excusatq; sese simul hoc agens, ut ne per iniuriã fecisse uideatur. Adeò nec ipsi quod geritur, honestũ esse uidetur. Deinde occisis quos metuebat, nihilo magis ob id securus est, quin potius tam magis sibi cauet quàm antea. Ac tyrannus quidem tale bellum habet perpetuò, quod ipse in me perspicuũ facio. Nunc porrò considera amicitias, quarum participes sunt tyranni. Primùm enim quoniam magnum bonum hominibus sit amicitia, hoc cõsideremus. Etenim quicunq; uidelicet diligitur ab aliquibus, amantes libenter hunc intuentur præsentẽ, libenter benefaciunt: et si quò discesserit, eius tenentur desiderio, ac reuersum summa cum uoluptate excipiunt, cõmodis amici gratulantur. & si quid secus euenerit, opitulantur. Nec hoc fallit ciuitates, amicitiam maximum esse bonum ciuitatibus, remq; iucundissimã mortalibus. Itaq; multæ respub. legem habent ac morem ut solos adulteros liceat impunè occidere: idq; eò quòd existiment illos esse corruptores amicitiæ, quæ uiris intercedit cũ uxoribus. Nam quoties uxor per calamitatem aliquã coitum admittit, ob id nihilominus eas habent in precio uiri, si modo appareat amicitiã inuiolatam synceramq; manere. Ego sanè tam ingens bonũ iudico amari, ut existimem reuera ei qui diligitur ultrò bona affluere tũ à dijs, tũ ab hominibus. Atq; huius possessionis tam præclaræ minus habent tyranni, quàm aliorũ quisquam. Quòd si scire cupis, ô Simonides, me uera loqui, hoc modo considera. Firmissimæ uidẽtur amicitiæ, quas parentes habent erga liberos, ac liberi uicissim erga parẽtes: item quas fratres erga fratres, uxores erga maritos, demũ sodales erga sodales. Quòd si uos

ἢ διὰ σπονδῶν καὶ δι᾽ εἰρήνης γίγνεται πολέμου ἀνάπαυσις. τοῖς δὲ τυράννοις οὔτε εἰρήνη ποτὲ πρὸς τοὺς τυραννευομένους γίγνεται, οὔτε σπονδαῖς ἄν ποτε πιστεύσας ὁ τύραννος θαρρήσειε. καὶ πόλεμοι μὲν δή εἰσιν, οὕς τε αἱ πόλεις πολεμοῦσι, καὶ οὓς οἱ τύραννοι πρὸς τοὺς βεβιασμένους. τούτων δὴ τῶν πολέμων ὅσα μὲν ἔχει χαλεπὰ ὁ ἐν ταῖς πόλεσι, ταῦτα καὶ ὁ τύραννος ἔχει. καὶ γὰρ ἐν ὅπλοις δεῖ εἶναι ἀμφοτέρους, καὶ φυλάττεσθαι καὶ κινδυνεύειν, καὶ ἄν τι πάθωσι κακὸν ἡττηθέντες, λυποῦνται ἐπὶ τούτοις ἑκάτεροι. μέχρι μὲν δὴ τούτου ἴσοι οἱ πόλεμοι· ἃ δὲ ἔχουσιν ἡδέα οἱ συνόντες ταῖς πόλεσι πρὸς τὰς πόλεις, ταῦτα οὐκέτι ἔχουσιν οἱ τύραννοι. αἱ μὲν γὰρ πόλεις δήπου ὅταν κρατήσωσι μάχῃ τῶν ἐναντίων, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν, ὅσην μὲν ἡδονὴν ἔχουσιν ἐν τῷ τρέψασθαι τοὺς πολεμίους, ὅσην δ᾽ ἐν τῷ διώκειν, ὅσην δ᾽ ἐν τῷ ἀποκτείνειν τοὺς πολεμίους. ὡς δὲ γαυροῦνται ἐπὶ τῷ ἔργῳ· ὡς δὲ δόξαν λαμπρὰν ἀναλαμβάνουσιν. ὡς δ᾽ εὐφραίνονται τὴν πόλιν νομίζοντες ηὐξηκέναι. ἕκαστος δέ τις προσποιεῖται, καὶ τῆς βουλῆς μετεσχηκέναι, καὶ πλείστους ἀπεκτονέναι. χαλεπὸν δὲ εὑρεῖν ὅπου οὐχὶ καὶ ἐπιψεύδονται, πλέονας φάσκοντες ἀπεκτονέναι, ἢ ὅσοι ἂν τῷ ὄντι ἀποθάνωσιν. οὕτω καλόν τι αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι τὸ πολὺ νικᾶν. ὁ δὲ τύραννος ὅταν ὑποπτεύσῃ, καὶ αἰσθανόμενος τῷ ὄντι ἀντιπράττοντάς τινας ἀποκτείνῃ, οἶδεν ὅτι οὐκ αὔξει ὅλην τὴν πόλιν. ἐπίσταταί τε ὅτι μειόνων ἄρξει, φαιδρός τε οὐ δύναται εἶναι, οὐδὲ μεγαλύνεται ἐπὶ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ μειοῖ καθ᾽ ὅσον ἂν δύνηται τὸ γεγενημένον, καὶ ἀπολογεῖται ἅμα πράττων, ὡς οὐκ ἀδικῶν πεποίηκεν. οὕτως οὐδ᾽ αὐτῷ δοκεῖ καλὰ τὰ ποιούμενα εἶναι. καὶ ὅταν ἀποθάνωσιν οὓς ἐφοβεῖτο, οὐδέν τι μᾶλλον τοῦτο θαρρεῖ, ἀλλὰ φυλάττεται ἔτι μᾶλλον ἢ τὸ πρόσθεν. καὶ πόλεμον μὲν δὴ τοιοῦτον ἔχων διατελεῖ ὁ τύραννος, ὃν ἐγὼ δηλῶ. Φιλίας δ᾽ αὖ καταθέασαι, ὡς κοινωνοῦσιν οἱ τύραννοι. πρῶτον μὲν εἰ μέγα ἀγαθὸν ἀνθρώποις ἡ φιλία, τοῦτο ἐπισκεψώμεθα. ὃς γὰρ ἂν φιλῆται δήπου ὑπό τινων, ἡδέως μὲν τοῦτον οἱ φιλοῦντες παρόντα ὁρῶσιν, ἡδέως δ᾽ εὖ ποιοῦσι. ποθοῦσι δὲ ἄν που ἀπίῃ, ἥδιστα δὲ πάλιν προσιόντα δέχονται. συνήδονται δ᾽ ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς. συνεπικουροῦσι δὲ ἐάν τι σφαλλόμενον ὁρῶσιν. οὐ μὲν δὴ λέληθεν οὐδὲ τὰς πόλεις, ὅτι ἡ φιλία μέγιστον ἀγαθὸν καὶ ἥδιστον ἀνθρώποις ἐστί. μόνους γοῦν τοὺς μοιχοὺς νομίζουσι πολλαὶ τῶν πόλεων νηποινεὶ ἀποκτείνειν, δῆλον ὅτι διὰ ταῦτα, ὅτι λυμαντῆρας αὐτοὺς νομίζουσι τῆς τῶν γυναικῶν φιλίας πρὸς τοὺς ἄνδρας εἶναι. ἐπεὶ ὅταν γε ἀφροδισιασθῇ κατὰ συμφοράν τινα γυνή, οὐδὲν ἧττον τούτου ἕνεκεν τιμῶσιν αὐτὰς οἱ ἄνδρες, ἐάνπερ ἡ φιλία δοκῇ αὐτοῖς ἀκήρατος διαμένειν. τοσοῦτον δέ τι ἀγαθὸν κρίνω ἔγωγε τὸ φιλεῖσθαι εἶναι, ὥστε νομίζω τῷ ὄντι αὐτόματα τἀγαθὰ τῷ φιλουμένῳ γίγνεσθαι καὶ παρὰ θεῶν καὶ παρὰ ἀνθρώπων. καὶ τούτου τοίνυν τοῦ κτήματος τοιούτου ὄντος, μειονεκτοῦσιν οἱ τύραννοι πάντων μάλιστα. εἰ δὲ βούλει, ὦ Σιμωνίδη, εἰδέναι ὅτι ἀληθῆ λέγω, ὧδε ἐπίσκεψαι. βεβαιόταται μὲν δήπου δοκοῦσι φιλίαι εἶναι γονεῦσι πρὸς παῖδας, καὶ παισὶ πρὸς γονέας, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀδελφούς, καὶ γυναιξὶ πρὸς ἄνδρας, καὶ ἑταίροις πρὸς ἑταίρους. εἰ τοί-

νυν

νοῦν ἐθέλῃς κατανοεῖν, εὑρήσεις μὲν τοὺς ἰδιώτας ὑπὸ τού-
των μάλιστα φιλουμένους. τοὺς δὲ τυράννους πολλοὺς μὲν
παῖδας ἑαυτῶν ἀπεκτονηκότας· πολλοὺς δ᾽ ὑπὸ παί-
δων ἀπολωλότας· πολλοὺς δὲ ἀδελφοὺς ἐν τυραννίσιν
ἀλληλοφόνους γεγενημένους. πολλοὺς δὲ καὶ ὑπὸ γυναι-
κῶν τῶν ἑαυτῶν τυράννους διεφθαρμένους, καὶ ὑπὸ ἑταί-
ρων γε τῶν μάλιστα δοκούντων φίλων εἶναι. οἵτινες οὖν
ὑπὸ τῶν φύσει πεφυκότων μάλιστα φιλεῖσθαι καὶ νόμῳ
συνηναγκασμένων οὕτω μισοῦνται, πῶς ὑπ᾽ ἄλλου γέ τι-
νος οἴεσθαι χρὴ αὐτοὺς φιλεῖσθαι; ἀλλὰ μὴν καὶ πίστεως ὅστις
ἐλάχιστον μετέχει, πῶς οὐχὶ μεγάλου ἀγαθοῦ μειονεκτεῖ;
ποία μὲν γὰρ ξυνουσία ἡδεῖα ἄνευ πίστεως τῆς πρὸς ἀλ-
λήλους; ποία δ᾽ ἂν ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ τερπνὴ ἄνευ πί-
στεως ὁμιλία; ποῖος δὲ θεράπων ἡδὺς ἀπιστούμενος; καὶ
τούτου τοίνυν τοῦ πιστῶς πρός τινας ἔχειν, ἐλάχιστον μέτεστι
τυράννῳ· ὁπότε γε οὐδὲ σιτίοις κρατίστοις πιστεύων διά-
γει. ἀλλὰ καὶ τούτων πρὶν ἀπάρχεσθαι τοῖς θεοῖς, τοὺς δια-
κόνους πρῶτον κελεύουσιν ἀπογεύεσθαι διὰ τὸ ἀπιστεῖν, μὴ
καὶ ἐν τούτοις κακόν τι φάγωσιν ἢ πίωσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ
αἱ πατρίδες τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις, πλείστου ἄξιαι.
πολῖται γὰρ δορυφοροῦσι μὲν ἀλλήλους ἄνευ μισθοῦ
ἐπὶ τοὺς δούλους. δορυφοροῦσι δ᾽ ἐπὶ τοὺς κακούργους,
ὑπὲρ τοῦ μηδένα τῶν πολιτῶν βιαίῳ θανάτῳ ἀποθνή-
σκειν. οὕτω δὲ πόρρω προεληλύθασι φυλακῆς, ὥστε πε-
ποίηνται πολλοὶ νόμον τῷ μιαιφόνῳ, μηδὲ τὸν συνόντα κα-
θαρεύειν. ὥστε διὰ τὰς πατρίδας ἀσφαλῶς ἕκαστος βιο-
τεύει τῶν πολιτῶν. τοῖς δὲ τυράννοις καὶ τοῦτο ἔμπαλιν
ἀνέστραπται. ἀντὶ γὰρ τοῦ τιμωρεῖν, αἱ πόλεις αὐτοῖς με-
γάλως τιμῶσι τὸν ἀποκτείναντα τὸν τύραννον. καὶ ἀντί γε
τοῦ εἴργειν ἐκ τῶν ἱερῶν, ὥσπερ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν φονέας, ἀν-
τὶ τούτου καὶ εἰκόνας ἐν τοῖς ἱεροῖς ἱστᾶσιν αἱ πόλεις τῶν
τοιοῦτο ποιησάντων. εἰ δὲ σὺ οἴει ὡς πλείω ἔχων τῶν
ἰδιωτῶν κτήματα ὁ τύραννος, διὰ τοῦτο καὶ πλείω ἀπ᾽
αὐτῶν εὐφραίνεται, οὐδὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὦ Σιμωνίδη.
ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ ἀθληταὶ οὐχ ὅταν ἰδιωτῶν γένωνται κρείτ-
τονες, τοῦτο αὐτοὺς εὐφραίνει, ἀλλ᾽ ὅταν τῶν ἀνταγωνιστῶν
ἥττους, τοῦτ᾽ αὐτοὺς ἀνιᾷ. οὕτω καὶ ὁ τύραννος οὐχ ὅταν
τῶν ἰδιωτῶν πλείω φαίνηται ἔχων, τότ᾽ εὐφραίνεται. ἀλλ᾽
ὅταν ἑτέρων τυράννων ἐλάττω ἔχῃ, τούτῳ λυπεῖται.
τούτους γὰρ ἀνταγωνιστὰς ἡγεῖται αὐτῷ τοῦ πλούτου εἶ-
ναι. οὐδέ γε θᾶττον γίγνεταί τι τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ἰδιώ-
τῃ ὧν ἐπιθυμεῖ. ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης, οἰκίας ἢ ἀγροῦ ἢ οἰ-
κέτου ἐπιθυμεῖ. ὁ δὲ τύραννος ἢ πόλεων, ἢ χώρας πολ-
λῆς, ἢ λιμένων, ἢ ἀκροπόλεων ἰσχυρῶν, ἅ ἐστι πολὺ χα-
λεπώτερα καὶ ἐπικινδυνότερα κατεργάσασθαι τῶν ἰδιω-
τικῶν ἐπιθυμημάτων. ἀλλὰ μέντοι καὶ πένητας ὄψει, οὐχ
οὕτως ὀλίγους τῶν ἰδιωτῶν, ὡς πολλοὺς τῶν τυράννων. οὐ
γὰρ τῷ ἀριθμῷ, οὔτε τὰ πολλὰ κρίνεται, οὔτε τὰ ἱκα-
νά, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις. ὥστε τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα τὰ
ἱκανά, πολλά ἐστι· τὰ δὲ τῶν ἱκανῶν ἐλλείποντα, ὀλί-
γα. τῷ οὖν τυράννῳ, τὰ πολλαπλάσια ἧσσον ἱκανά
ἐστιν εἰς τὰ ἀναγκαῖα δαπανήματα, ἢ τῷ ἰδιώτῃ. τοῖς
μὲν γὰρ ἰδιώταις ἔξεστι τὰς δαπάνας συντέμνειν εἰς
τὰ καθημέραν ὅπῃ βούλονται· τοῖς δὲ τυράννοις οὐκ ἐν-
δέχεται. αἱ γὰρ μέγισται αὐτοῖς δαπάναι καὶ ἀναγκαιό-
ταται εἰς τὰς τῆς ψυχῆς φυλακάς εἰσι. τὸ δὲ τούτων
συντέ-

si uis animum aduertere, comperies priuatos ab his quos memoraui, potissimum amari, cùm tyranni complures liberos occiderint, multi à liberis interfecti sint, cùm multi fratres regnum ambientes, mutuò parricidio sese confecerint. Multos autem tyrannos comperies & ab uxoribus suis extinctos, & à sodalibus qui maximè uidebantur amici. Ergo qui ab his quos naturæ uis maximè propellit ad amandũ, quos etiam huc compellit lex, usqueadeò habentur odio, qui fieri posse credis, ut ab alio quoquam consentaneum sit illos amari? Ad hæc, cui minimum habetur fidei, qui fieri potest ut non in magno bono cæteris sit inferior? Nam quæ tandem consuetudo iucunda est, si desit fides mutua? Aut quis conuictus uiro cum uxore possit esse iucundus, si neuter alteri fidat? Imò quis famulus iucundus, cui fidendum non est? At huius boni, quo quis habet quibus fidat, minima portio redit ad tyrannos: quandoquidem ita uitam agunt, ut ne cibis quidem optimis fidant, sed hos priusquam hinc dijs libent, iubent prægustare ministros, haud dubium quin ob diffidentiã, ne quid uel in his etiam edant bibantúe mali. Adde his, quòd cæteris hominibus patria sua cuique maximè conducibilis, eò quòd ciues absque stipendio sese mutuo satellitio protegunt aduersus seruos: protegunt etiam & aduersus facinorosos, ne quis ciuium per uim occidatur. Ac eò custodiæ progressi sunt, ut multorum legibus sancitum sit, nec eum esse purum, qui cum homicida commercium habeat. Vnde fit, ut per patrias unusquisque ciuium tutò uiuat. Contrà tyrannis hoc quoque uertitur in diuersum. Ciuitates enim non solùm non afficiunt supplicio, sed magnifica præmia decreuerunt tyrannicidis. Cumq; eos e templis eijciant qui priuatos homines occiderunt, his qui tale quid patrarunt, respublica statuas ponit in templis. Iam si putes, quia tyranni plus habent opum, ob hoc illis magis delectari, ne id quidem uerum est, ô Simonides. Imò quemadmodum athletæ cùm plebeios superant, non ideo sibi placent, uerùm cùm à plebeis superantur, hoc illos angit: itidem tyrannus non inde gaudet, quòd plura possidere uidetur priuatis, sed cùm minus habet alijs tyrannis, tum discruciatur: eò quòd hos arbitratur sibi in diuitijs æmulos esse & concertatores. Ac ne contingunt quidem citius tyranno quàm priuato quæ concupiscit, propterea quòd priuatus domum, aut agrum, aut famulum desiderat: tyrannus autem uel ciuitates, uel amplam regionem, uel portus, uel munitas arces concupiscit, quæ difficilius maioreque cum periculo parantur, quàm ea quæ concupiscunt priuati. Quin inter plebeios, uix paucos inuenias tam egenos, quàm plerique sunt tyranni: neque enim multitudine & satis numero discernuntur, sed usu. Ita fit, ut multa sint quæ superant sufficientiam, pauca uerò quæ desunt usui. Tyranno itaque quæ multis partibus superant aliorum facultates, ea minus sufficiunt ad necessarias impensas, quàm homini priuato: propterea quòd priuatis liberum sit in dies impendia quomodocunque uelint contrahere, quod tyranno concessum non est. Nam maxima pars impendiorum, maximè necessariorum, illis in corporis custodes insumuntur. At quod illis datur,

decur-

decurtare pernitiosum uidetur. Iam qui quibus opus est iustè sibi parare possunt, quis eos commisereretur ut egenos? Sed qui per egestatem huc compelluntur, ut malis ac turpibus artibus sibi comparent uictum, an non hos quis miseros & egenos optimo iure deputet? Tyranni uerò multa prædari coguntur, & à templis sacrilegio, & ab hominibus rapina, eò quod nunquã illis sufficit pecunia ad sumptus necessarios. Perinde enim ac si bellum semper esset, coguntur aut exercitum alere, aut perire. Sed & aliam tyrannorum calamitatem tibi dicam Simonides. Nouerunt non minus quàm priuati, probos, sapientes, & iustos uiros: hos cum diligere debeant, metuunt: fortes quidem, ne quid audeant libertatis amore: sapientes, ne quid machinentur: iustos uerò, ne multitudo cupiat ab illis gubernari: quos posteaquam ob metum clàm sustulerũt, quinam sunt illis reliqui, quibus utantur, nisi uel iniusti, uel intemperantes, uel seruiles? Iniusti quidem habentur, quoniam metuunt quemadmodum et tyranni, ne quãdo ciuitates libertati redditæ ipsos opprimãt. Intemperantes, ob præsentem ac temporariam potentiam. Sed qui seruili sunt ingenio, ob id, quod ipsi ne cupiunt quidem esse liberi. Quapropter mihi quidem uidetur & hæc esse magna calamitas, cùm alios ducamus bonos uiros, cogi ut alijs utamur. Accedit his, quòd tyrannum quoq; necesse est esse ciuitatis studiosum: siquidem absq; republica nec incolumis esse possit, nec felix. Contrà tyrannis ipsa compellit, ut propriam criminentur patriam. Neq; enim fortes, neq; bellaces ciues sibi parare gaudent, sed potius hospites ac peregrinos ciuibus potentiores reddere, atq; horum adhibent satellitium. Quinetiam cùm annonæ beniginior prouẽtus affert rerum ubertatem, ne tum quidem tyrannus quicquam remittit. arbitrans quòd illos hoc abiectiores sit habiturus, quantò fuerint pauperiores. Sed uis'ne Simonides & illas uoluptates tibi commemorem, quibus ego usus sum cùm essem priuatus, ijs me nũc spoliatum sentio postea quàm regnũ adeptus sum? Ego quidem tum cum æqualibus agebã consuetudinem, gaudens illorum familiaritate, sicut & illi uicissim mea. Mecum etiam uiuebam, si quando quietem & ocium desiderabam. Versabar autem in conuiuijs, frequenter eò, ut omnium obliuiscerer, si quid molestiarum afferret humana uita, frequenter eousq;, ut & cantilenis, & hilaritatibus & choreis animum perungerem, frequenter ad communem quoq; satietatem tum meam, tum eorum qui aderant. Nunc uerò nudatus sum his, quibus mea iucunda est consuetudo, eò quòd sodales habeo, pro amicis seruos. Quin & mihi facultas adempta est cum illis iucundè uiuendi, propterea quòd nullam illorum erga me perspiciam beneuolentiam. Vinolentiam uerò & somnum non aliter quàm insidias habeo suspecta. Iam uerò metuere turbam, metuere solitudinem, metuere satellitij absentiam, metuere ipsos etiam custodes, ac nec inermes illos uelle habere apud sese, nec armatos uidere libenter, an non res est misera? Tum autem & peregrinis potius quàm ciuibus fidere, ac barbaris potius quàm Græcis? Postremò huc compelli, ut pro liberis habere cupias seruos, & ex seruis cogaris facere liberos? An non hæc tibi uidentur

συντέμνειν, ἐλεύθερος δοκεῖ εἶν. ἔπειτα δὲ ὅσοι μὲν δύνανται ἔχειν ἀπὸ τοῦ δικαίου ἴσων δέονται, τί πάντως οἰκτείρει τις ὡς πένητας; ὅσοι δ' ἀναγκάζονται δι' ἔνδειαν κακόν τι καὶ αἰσχρὸν μηχανώμενοι ζῆν, πῶς οὐ τούτους ἀθλίους ἄν τις καὶ πένητας δικαίως νομίζοι; οἱ τύραννοι τοίνυν ἀναγκάζονται πλεῖστα συλᾶν ἀδίκως καὶ ἱερὰ καὶ ἀνθρώπους, διὰ τὸ εἰς τὰς ἀναγκαίας δαπάνας ἀεὶ προσδεῖσθαι χρημάτων. ὥσπερ γὰρ πολέμου ὄντος ἀεὶ ἀναγκάζονται στράτευμα τρέφειν ἢ ἀπολωλέναι. χαλεπὸν δ' ἐρῶ σοι καὶ ἄλλο πάθημα, ὦ Σιμωνίδη, τῶν τυράννων. γιγνώσκουσι μὲν γὰρ οὐδὲν ἧττον τῶν ἰδιωτῶν, τοὺς κοσμίους γε, καὶ σοφοὺς, καὶ δικαίους. τούτους δ' ἀντὶ τοῦ ἄγασθαι φοβοῦνται. τοὺς μὲν ἀνδρείους, μή τι τολμήσωσι τῆς ἐλευθερίας ἕνεκα· τοὺς δὲ σοφοὺς, μή τι μηχανήσωνται· τοὺς δὲ δικαίους, μὴ ἐπιθυμήσῃ τὸ πλῆθος ὑπ' αὐτῶν προστατεῖσθαι. ὅταν δὲ τοὺς τοιούτους διὰ τὸν φόβον ὑπεξαιρῶνται, τίνας ἄλλους αὐτοῖς καταλείπονται χρῆσθαι, ἀλλ' ἢ οἱ ἄδικοί τε καὶ ἀκρατεῖς καὶ ἀνδραποδώδεις; οἱ μὲν ἄδικοι πιστευόμενοι, διότι φοβοῦνται ὥσπερ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις, μή ποτε ἐλεύθεραι γενόμεναι, ἐγκρατεῖς αὐτῶν γένωνται. οἱ δ' ἀκρατεῖς, τῆς εἰς τὸ παρὸν ἐξουσίας ἕνεκα. οἱ δὲ ἀνδραποδώδεις, διότι οὐδ' αὐτοὶ ἀξιοῦσιν ἐλεύθεροι εἶναι. χαλεπὸν οὖν καὶ τοῦτο τὸ πάθημα ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, τὸ ἄλλους μὲν ἡγεῖσθαι ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἄλλοις δὲ χρῆσθαι ἀναγκάζεσθαι. ἔτι δὲ φιλόπολιν μὲν ἀνάγκη καὶ τὸν τύραννον εἶν. ἄνευ γὰρ τῆς πόλεως οὔτ' ἂν σώζεσθαι δύναιτο, οὔτ' ἂν εὐδαιμονεῖν. ἡ δὲ τυραννὶς ἀναγκάζει καὶ ταῖς ἑαυτῶν πατρίσιν ἐγκαλεῖν. οὔτε γὰρ ἀλκίμους, οὔτ' εὐόπλους χαίρουσι τοὺς πολίτας παρασκευάζοντες, ἀλλὰ τοὺς ξένους δυνατωτέρους τῶν πολιτῶν ποιοῦντες, ἥδονται μᾶλλον. καὶ τούτοις χρῶνται δορυφόροις. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἂν εὐετηριῶν γενομένων, ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν γίγνηται, οὐδὲ τότε συγχαίρει ὁ τύραννος. ἐνδεεστέροις γὰρ οὖσι, ταπεινοτέροις αὐτοῖς οἴονται χρῆσθαι. Βούλομαι δέ σοι, ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, κἀκείνας τὰς εὐφροσύνας δηλῶσαι, ὅσαις ἐγὼ χρώμενος ὅτ' ἦν ἰδιώτης, νῦν ἐπειδὴ τύραννος ἐγενόμην, αἰσθάνομαι στερόμενος αὐτῶν. ἐγὼ γὰρ ξυνῆν μὲν ἡλικιώταις ἡδόμενος, ἡδομένοις ἐμοί. συνῆν δὲ ἐμαυτῷ, ὁπότε ἡσυχίας ἐπιθυμήσαιμι· διῆγον δ' ἐν συμποσίοις, πολλάκις μὲν μέχρι τοῦ ἐπιλαθέσθαι πάντων, εἴ τι χαλεπὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἦν. πολλάκις δὲ μέχρι τοῦ ᾠδαῖς τε καὶ θαλίαις καὶ χοροῖς τὴν ψυχὴν συγκαταμιγνύναι. πολλάκις δὲ μέχρι κοίτης ἐπιθυμίας ἐμῆς τε καὶ τῶν παρόντων. νῦν δὲ ἀπεστέρημαι μὲν τῶν ἡδομένων ἐμοί, διὰ τὸ δούλους ἀντὶ φίλων ἔχειν τοὺς ἑταίρους. ἀπεστέρημαι δ' αὐτὸς τοῦ ἡδέως ἐκείνοις ὁμιλεῖν, διὰ τὸ μηδεμίαν ἐνορᾶν εὔνοιαν ἐμοὶ παρ' αὐτῶν. μέθην δὲ καὶ ὕπνον, ὁμοίως ἐνέδρᾳ φυλάττομαι. τὸ δὲ φοβεῖσθαι μὲν ὄχλον, φοβεῖσθαι δ' ἐρημίαν, φοβεῖσθαι δὲ ἀφυλαξίαν. φοβεῖσθαι δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς φυλάσσοντας, καὶ μήτ' ἀνόπλους ἐθέλειν ἔχειν περὶ αὑτὸν, μήθ' ὡπλισμένους ἡδέως θεᾶσθαι, πῶς οὐκ ἀργαλέον ἐστὶ πρᾶγμα; ἔτι δὲ ξένοις μᾶλλον μὲν ἢ πολίταις πιστεύειν, βαρβάροις τε μᾶλλον ἢ Ἕλλησιν; ἐπιθυμεῖν δὲ τοὺς μὲν ἐλευθέρους, δούλους ἔχειν· τοὺς δὲ δούλους ἀναγκάζεσθαι ποιεῖν ἐλευθέρους, οὐ πάντα σοι ταῦτα δο-

καὶ ψυχῆς ὑπὸ φόβων καταπεπληγμένης τεκμήρια ἦν.
ὅ γε μὴν φόβος οὐ μόνον αὐτὸς ἐνὼν ταῖς ψυχαῖς λυ
πηρός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἡδέων συμπαρακο
λουθῶν λυμεὼν γίγνεται. εἰ δὲ καὶ σὺ πολεμικῶν ἔμ
πειρος εἶ, ὦ σιμωνίδη, καὶ ἤδη ποτὲ πολεμίᾳ φάλαγ
γι πλησίον ἀντετάξω, ἀναμνήσθητι, ποῖον μέν τινα σῖ
τον ᾑροῦ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ποῖον δέ τινα ὕπνον ἐκοι
μῶ. οἷα μέντοι σοὶ τότ' ἦν τὰ λυπηρά, τοιαῦτά εἰσι τὰ
τῶν τυράννων καὶ ἔτι δεινότερα. οὐ γὰρ ἐξ ἐναντίας μό
νον, ἀλλὰ καὶ πάντοθεν πολεμίους ὁρᾶν νομίζουσιν οἱ
τύραννοι. ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ σιμωνίδης, ὑπολαβὼν
εἶπεν· ὑπέρευ μοι δοκεῖς ἔνια λέγειν. ὁ γὰρ πόλεμος
φοβερὸν μέν. ἀλλ' ὅμως, ὦ ἱέρων, ἡμεῖς τε ὅταν ὦμεν ἐν
στρατιᾷ, φύλακας προκαθιστάμενοι, θαρραλέως δείπνου
τε ὕπνου λαγχάνομεν. καὶ ὁ ἱέρων ἔφη· ναὶ μὰ δία, ὦ σι
μωνίδη. αὐτῶν μὲν γὰρ προφυλάττουσιν οἱ νόμοι. ὥστε περὶ
ἑαυτῶν φοβοῦνται καὶ ὑπὲρ ὑμῶν. οἱ δὲ τύραννοι μισθοῦ
φύλακας ἔχουσιν ὥσπερ θεριστάς. καὶ δεῖ μὲν δήπου τοὺς
φύλακας, μηδὲν οὕτω ποιεῖν δύνασθαι ὡς πιστοὺς εἶναι.
πιστὸν δὲ ἕνα πολὺ χαλεπώτερον εὑρεῖν, ἢ πάνυ πολλοὺς
ἐργάτας ὁποίου βούλει ἔργου. ἄλλως τε καὶ ὁπόταν χρη
μάτων μὲν ἕνεκα παρῶσιν οἱ φυλάσσοντες, ἐξῇ δ' αὐ
τοῖς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πολὺ πλείω λαβεῖν, ἀποκτείνασι τὸν
τύραννον, ἢ ὅσα πολὺν χρόνον φυλάττοντες παρὰ τοῦ
τυράννου λαμβάνουσιν. ὃ δὲ ἐζήλωσας ἡμᾶς, ὡς τοὺς μὲν φί
λους μάλιστα εὖ ποιεῖν δυνάμεθα, τοὺς δ' ἐχθροὺς πάν
των μάλιστα χειρούμεθα, οὐδὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει. φίλους
μὲν γὰρ πῶς ἂν νομίσαις ποτὲ εὖ ποιεῖν, ὅταν εὖ εἰδῇς,
ὅτι ὁ τὰ πλεῖστα λαμβάνων παρὰ σοῦ, ἥδιστ' ἂν ὡς τάχιστα
ἐξ ὀφθαλμῶν σου γένοιτο; ὅ, τι γὰρ ἄν τις λάβῃ παρὰ τοῦ τυ
ράννου, οὐδεὶς οὐδὲν ἑαυτοῦ νομίζει, πρὶν ἂν ἔξω τῆς τού
του ἐπικρατείας γένηται. ἐχθροὺς δ' αὖ πῶς ἂν φαίης μά
λιστα τοῖς τυράννοις ἐξεῖναι χειροῦσθαι, ὅταν εὖ εἰδῶσιν
ὅτι ἐχθροὶ αὐτῶν εἰσι πάντες οἱ τυραννούμενοι; τού
τους δὲ μήτε κατακτείνειν ἅπαντας, μήτε δεσμεύειν
οἷόν τε. τίνων γὰρ ἔτι ἄρξει; ἀλλ' εἰδότα ὅτι ἐχθροί εἰ
σι, τούτους ἅμα μὲν φυλάττεσθαί τε δεῖ, καὶ χρῆσθαι δ' αὐ
τοῖς ἀναγκάζεσθαι. εὖ δ' ἴσθι καὶ τοῦτο, ὦ σιμωνίδη, ὅτι
καὶ οὓς τῶν πολιτῶν δεδίασι, χαλεπῶς μὲν αὐτοὺς ζῶντας
ὁρῶσι, χαλεπῶς δ' ἀποκτείνουσιν. ὥσπερ γὰρ καὶ ἵπ
πος, εἰ ἀγαθὸς μὲν εἴη, φοβερὸς δὲ μὴ ἀνήκεστόν τι ποιή
σῃ, χαλεπῶς μὲν ἄν τις αὐτὸν ἀποκτείνειε διὰ τὴν ἀρε
τήν, χαλεπῶς δὲ ζῶντι χρῷτο εὐλαβούμενος μή τι ἀνή
κεστον ἐν τοῖς κινδύνοις ἐργάσηται. καὶ τἆλλά γε κτή
ματα ὅσα χαλεπὰ μέν, χρήσιμα δ' ἐστίν, ὁμοίως ἅπαν
τα λυπεῖ μὲν τοὺς κεκτημένους, λυπεῖ δὲ ἀπαλλαττο
μένους. ἐπεὶ δὲ ταῦτα αὖ τοῦ ἤκουσεν ὁ σιμωνίδης, εἶπεν·
ἔοικεν, ἔφη, ὦ ἱέρων, μέγα τι εἶναι ἡ τιμή, ἧς ὀρεγόμενοι
οἱ ἄνθρωποι, πάντα μὲν πόνον ὑποδύονται, πάντα
δὲ κίνδυνον ὑπομένουσι. καὶ ὑμεῖς ὡς ἔοικε, τοσαῦτα
πράγματα ἐχούσης, ὁπόσα λέγεις τῆς τυραννίδος, ὅ
μως προπετῶς φέρεσθε εἰς αὐτήν, ὅπως τιμᾶσθε. καὶ ὑ
πηρετοῦσι μὲν ὑμῖν πάντες πάντα τὰ προσταττόμενα
ἀπροφασίστως. περιβλέπουσι δὲ πάντες. ὑπανιστᾶν
ται δ' ἀπὸ τῶν θάκων, ὁδῶν τε παραχωροῦσι, γεραίρου
σι δὲ καὶ λόγοις καὶ ἔργοις πάντες οἱ παρόντες ἀεὶ ὑμᾶς.
τοιαῦτα

tur argumenta animi terroribus attoniti perculsiq;? Porrò non solùm ipse metus cùm insedit animo, molesta res est: sed dum nusquā non adest ac circūfertur, fit omniū iucundarū rerū corruptela. Quòd si tu quoq; Simonides nō inexpertus es rei bellicæ, et aliquādo ad uersus hostilē phalangē in acie stetisti, recordare qualem cibū sumpseris id tēporis, aut quē somnū dormieris. Quales igitur tū tibi erant molestiæ, tales sunt tyrannorum, & his etiam grauiores. Nō enim ex aduer-
10 so tantū, sed undequaq; se putāt hostes aspicere tyranni. Hæc cùm audisset Simonides, excipiēs sermonē ita loquutus est: Nōnulla mihi uideris optimè dicere. Nā bellū sanè formidabilis res est. Attamē nos, Hierō, cùm essemus in militia, prius delectis qui excubias agerēt, securè tum cœnā, tum somnū capiebamus. Ad hæc Hieron: Sic habet per Iouē, ô Simonides. Nam illorū protectrices sunt leges, itaq; & pro sese metuunt & pro uobis. Tyranni uerò mercede conductos habēt satellites, non aliter quā messores. At opus quidē esset, ut cu-
20 stodes nihil æquè præstare ualeāt, quàm ut sint fideles. Cæterùm multò difficilius est unū fidelē inuenire corporis custodem, quàm uehementer multos operarios cuiuscunq; uelis opificij, præsertim si pecuniæ causa adsint satellites, si liceat illis exiguo temporis spacio multò maius accipere præmiū occiso tyranno, quàm accipiunt ab ipso ob diutinā custodiam. Alius uerò nos suspicit hoc nomine, quasi summa nobis facultas sit bene merendi de amicis, contrà omnium maximè ualeamus inimicos lædere. Atqui ne id quidē uerum est. Quì
30 nanq; possis inducere animum, ut amicis benefacias, cum certò sciat, quòd ubi quis plurimum beneficiorū abs te receperit, libentissimè sese ut primùm licuerit, subducet ab oculis tuis? Siquidem ex his quæ data sunt à tyranno, nemo quicquam suum esse putat, priusquam illius potestatem exierit. Quo pacto autem dicere possis tyranno summam esse potestatem inimicis nocendi, cum certò sciat omnes sibi hostes esse quoscunque tyranide subditos habet, quos omnes nec interficere, nec in uincula conijcere potest, alioqui quibus deinde im-
40 peraturus sit? Verùm cùm sciat illos esse hostes, simul & ab illis sibi caueat oportet, & eosdem familiares habere cogitur. Quin & illud probè nosti Simonides, quòd tyranni ciues quos metuunt ægre conspiciunt uiuentes, rursus ægrè interficiunt. Quemadmodum si quis equum habeat egregium quidem, sed tamen formidabilem, & unde periculum sit ne quod malum det immedicabile, ut grauatè occidit illum ob uirtutem, ita ægrè potest illo uti, obseruans ac solicitus ne quod in periculis afferat exitile malum. Itidem et reliquæ pos-
50 sessiones quæ sic periculosæ sunt ut sint utiles, molestiā afferunt possidenti, rursum molestiā afferūt abijcienti. Hæc ubi ex eo audisset Simonides, Videtur, inquit, Hieron præclara quædā esse res honor, cuius amore mortales & laboris quiduis subeunt, et quoduis adeunt periculū. At cùm ista tā multa cōiuncta sint tyrānidi mala quæ tu cōmemoras, tamē uos, ut apparet, propensis animis tēditis ad illam obtinendā, quò sitis in honore: atq; inseruiunt uobis oēs citra excusationē ad imperate qualibet. Quin & suspiciūt uos cūcti, assurgūt omnes è sedibus, cedūt uobis de uia, deniq; uenerātur uos qui uobis semper ad sunt, omnes, tum dictis, tum factis.

Hæc sanè faciunt tyrannis qui sunt sub illius ditione, aut si quem alium forte semper honore prosequuntur. Nam mihi quidem Hieron, hoc distare uidetur homo à brutis, quòd honoris est appetens: cùm cibo, potu, somno & Venere, cuncta animantia similiter gaudere uideãtur. Honorum uerò cupiditas nec brutis animantibus insita est, nec omnibus inest hominibus. At quibuscunq; insita est honoris & laudis auiditas, hi demum sunt qui plurimum absunt à pecudibus, pro uiris, ac iam non pro hominibus solùm habendi. Quapropter mihi quidem non abs re ista omnia sustinere uidemini, quæ fertis in tyrannide, propterea quòd supra cæteros homines honoramini. Nec enim ulla uoluptas humana propius ad Dei naturam uidetur accedere, quàm honore gaudere. Ad hæc Hieron: Atqui honores, inquit, ô Simonides tyrannorum tales mihi uidentur esse, quales ego tibi uenereas illorum uoluptates esse iam exposui. Neque enim obsequia ab his qui non amant mutuò, beneficia nobis esse uidebantur, neq; iucunda Venus quæ ui extorqueretur apparebat: consimiliter igitur obsequia quæ deferuntur ab his qui nos metuunt, honores non sunt. Quonam enim pacto dixerimus, uel eos qui coacti assurgunt de sedibus, hoc animo assurgere, ut honorent eos à quibus afficiuntur iniuria? uel eos qui decedunt de uia potentioribus, eò decedere, ut honorent lædentes? Ac pleriq; sanè munera quoq; dant his quos oderunt, idq; tum cùm metuũt maxime, ne quid mali ab illis patiantur. At ista magis arbitror seruilia facta esse iudicanda, cùm honores, mea quidem sententia, ex his rebus oriantur, quæ cum odio metuq; seruili pugnant. Etenim cùm homines sic affecti sunt ut existiment uirum idoneũ qui possit benefacere, rati se illius frui bonis, postea hunc in ore habent uehentes laudibus, eumq; spectant non aliter quàm si suum quisq; bonum intueretur, ac sponte decedunt de uia, sponte assurgunt, amantes, non metuentes, coronantq; ob uirtutẽ ac benefacta erga rempublicam muneribusq; honorare cupiunt: hi demum, hi mihi uidentur eum & honorare uerè, quicunque talia præstant officia, & qui his se dignũ reddidit, reuera uidetur honorari. Equidem eum qui sic honoratur, felicem arbitror: sciens illum non insidijs appeti, sed alijs potius esse curæ, ne quid illi accidat: eoq; sine metu, sine inuidia, sine periculis, ac planè feliciter uitam agere. Contrà tyrannus, uelut ab omnibus ob iniurias condemnatus, ac morte dignus habeatur, ita mihi crede Simonides, noctesq; diesq; uitã degit. Hæc omnia cùm Simonides audisset illũ cõmemorantem, Et quî fit, inquit, Hieron ut si adeò misera res est tyrannidem gerere, idq; te non fugit, non abijcias tam ingens malum? Neq; tu, neq; alius quisquã unquam lubens tyrannidẽ deposuit, ubi semel nactus est. Quoniam, inquit, ô Simonides, isto nomine miserrima est tyrannis, quòd ab ea non licet discedere. Quomodo enim quisquã tyrannus unquam suffecerit ad pecuniam rependendã ijs quos spoliauit? aut quomodo uincula repẽset his quos detrusit in uincula? aut quomodo restituet tot animas extinctas his quos occidit? Sed si cuiquã alteri ô Simonides, expedit laqueo finire uitã, scito, inquit, me compertũ habere, ut id faciat nulli magis expedire q̃ tyrãno, quãdoquidem huic uni mala nec retinere nec deponere expedit.

Ad

ταῦτα γὰρ δὴ ποιοῦσι τοῖς τυράννοις οἱ ἀρχόμενοι, καὶ ἄλλον ὅντινα ἀεὶ τιμῶντες τυγχάνουσι. καὶ γάρ μοι δοκεῖ, ὦ ἱέρων, τούτῳ διαφέρειν ἀνὴρ τῶν ἄλλων ζώων, τῷ τιμῆς ὀρέγεσθαι. ἐπεὶ σιτίοις τε καὶ ποτοῖς, καὶ ὕπνοις, καὶ ἀφροδισίοις, πάντα ὁμοίως ἥδεσθαι ἔοικε τὰ ζῷα. ἡ δὲ φιλοτιμία οὔτ' ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἐμφύεται, οὔτ' ἐν ἅπασιν ἀνθρώποις. οἷς δ' ἂν ἐμφυῇ τιμῆς τε καὶ ἐπαίνου ἔρως, οὗτοί εἰσιν ἤδη οἱ πλεῖστον μὲν τῶν βοσκημάτων διαφέροντες, ἄνδρες δὲ καὶ οὐκέτι ἄνθρωποι μόνον νομιζόμενοι. ὥστ' ἐμοὶ μὲν εἰκότως δοκεῖτε ταῦτα πάντα ὑπομένειν, ἃ φέρετε ἐν τυραννίδι, ἐπείπερ τιμᾶσθε διαφερόντως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. καὶ γὰρ οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἡδονὴ τοῦ θείου ἐγγυτέρω δοκεῖ εἶναι, ἢ ἡ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη. πρὸς ταῦτα δὴ εἶπεν ὁ ἱέρων· ἀλλ', ὦ σιμωνίδη, καὶ αἱ τιμαὶ τῶν τυράννων ὅμοιαι ἐμοὶ δοκοῦσιν εἶναι, οἷάπερ ἐγώ σοι τὰ ἀφροδίσια ὄντα αὐτῶν ἀπέδειξα. οὔτε γὰρ αἱ μὴ ἐξ ἀντιφιλούντων ὑπουργίαι, χάριτες ἡμῖν ἐδόκουν εἶναι, ὅτι τὰ ἀφροδίσια τὰ βίαια ἡδέα ἐφαίνετο. ὡσαύτως τοίνυν οὐδὲ αἱ ὑπουργίαι ὑπὸ τῶν φοβουμένων τιμαί εἰσι. πῶς γὰρ ἂν φαίημεν, ἢ τοὺς βίᾳ ἐξανισταμένους θάκων, διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικοῦντας ἐξανίστασθαι; ἢ τοὺς ὁδοῦ παραχωροῦντας τοῖς κρείττοσι, διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικοῦντας παραχωρεῖν; καὶ δῶρά γε διδόασιν οἱ πολλοὶ τούτοις οὓς μισοῦσι, καὶ ταῦτα ὅταν μάλιστα φοβῶνται, μή τι κακὸν ὑπ' αὐτῶν πάθωσιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἶμαι δουλείας ἔργα εἰκότως ἂν νομίζοιτο. αἱ δὲ τιμαὶ ἔμοιγε δοκοῦσιν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις γίγνεσθαι. ὅταν γὰρ ἄνθρωποι, ἄνδρα ἡγησάμενοι εὐεργετεῖν ἱκανὸν εἶναι, καὶ ἀπολαύειν αὐτοῦ ἀγαθὰ νομίσαντες, ἔπειτα τοῦτον ἀνὰ στόμα τε ἔχωσιν ἐπαινοῦντες, θεῶνταί τ' αὐτὸν ὡς οἰκεῖον ἕκαστος ἀγαθόν, ἑκόντες τε παραχωρῶσι τούτῳ ὁδοῦ, καὶ θάκων ὑπανιστῶνται, φιλοῦντές τε καὶ μὴ φοβούμενοι, καὶ στεφανῶσι κοινῆς ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἕνεκα, καὶ δωρεῖσθαι ἐθέλωσιν, οἱ αὐτοὶ οὗτοι ἔμοιγε δοκοῦσι, τιμᾶν τε τοῦτον ἀληθῶς, οἳ ἂν τοιαῦτα ὑπουργήσωσι, καὶ ὁ τούτων ἀξιούμενος, τιμᾶσθαι τῷ ὄντι. καὶ ἔγωγε τὸν μὲν οὕτω τιμώμενον μακαρίζω. αἰσθάνομαι γὰρ αὐτὸν, οὐκ ἐπιβουλευόμενον, ἀλλὰ φροντιζόμενον, μή τι πάθῃ, καὶ ἀφόβως, καὶ ἀνεπιφθόνως, καὶ ἀκινδύνως, καὶ εὐδαιμόνως τὸν βίον διάγοντα. ὁ δὲ τύραννος ὡς ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων κατακεκριμένος δι' ἀδικίαν ἀποθνήσκειν, οὕτως, ὦ σιμωνίδη, εὖ ἴσθι, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν διάγει. ἐπεὶ δὲ ταῦτα πάντα διήκουσεν ὁ σιμωνίδης, καὶ πῶς, ἔφη, ὦ ἱέρων, εἰ οὕτω πονηρόν ἐστι τὸ τυραννεῖν· καὶ τοῦτο σὺ ἔγνωκας, οὐκ ἀπαλλάττῃ οὕτως μεγάλου κακοῦ; ὅτι σύ, οὔτ' ἄλλος μὲν δὴ οὐδεὶς πώποτε ἑκὼν εἶναι τυραννίδος ἀφεῖτο, ὅσπερ ἂν ἅπαξ κτήσαιτο. ὅτι, ἔφη, ὦ σιμωνίδη, ἐν ταύτῃ ἀθλιώτατόν ἐστιν ἡ τυραννίς· οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆναι δυνατὸν αὐτῆς ἐστι. πῶς γὰρ ἄν τίς ποτε ἐξαρκέσειε τύραννος, ἢ χρήματα ἐκτίνων ὅσους ἀφείλετο, ἢ δεσμοὺς ἀντιπάσχοι, ὅσους δὴ ἐδέσμευσεν, ἢ ὅσους κατέκτανε, πῶς ἂν ἱκανὰς ψυχὰς ἀντιπαράσχοιτο ἀποθανουμένας; ἀλλ' εἴπερ τῳ ἄλλῳ, ὦ σιμωνίδη, λυσιτελεῖ ἀπάγξασθαι, ἴσθι, ἔφη, ὅτι τυράννῳ ἔγωγε εὑρίσκω μάλιστα τοῦτο λυσιτελοῦν ποιῆσαι. μόνῳ γὰρ αὐτῷ οὔτε ἔχειν οὔτε καταθέσθαι τὰ κακὰ λυσιτελεῖ.

καὶ

καὶ ὁ σιμωνίδης ὑπολαβὼν εἶπεν· ἀλλὰ τὸ μὲν νῦν, ὦ ἱέ-
ρων, ἀθύμως ἔχειν σὲ πρὸς τὴν τυραννίδα, οὐ θαυμάζω,
ἐπείπερ ἐπιθυμῶν φιλεῖσθαι ὑπ' ἀνθρώπων, ἐμποδὼν
σοι τούτου νομίζεις αὐτὴν εἶναι. ἐγὼ μέντοι μοι ἔχειν δο-
κῶ διδάξαι σε, ὡς τὸ ἄρχειν οὐδὲν ἀποκωλύει τοῦ φι-
λεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πλεονεκτεῖν γε τῆς ἰδιωτείας. ἐπισκο-
ποῦντες δὲ αὐτὸ, εἰ οὕτως ἔχει, μήπω ἐκεῖνο σκοπῶμεν
εἰ διὰ τὸ μεῖζον δύνασθαι ὁ ἄρχων, καὶ χαρίζεσθαι πλείω
δύναιτ' ἄν. ἀλλ' ἂν τὰ ὅμοια ποιῶσιν, ὅ, τε ἰδιώτης 10
καὶ ὁ τύραννος, ἐννόει πότερος μείζω ἀπὸ τῶν ἴσων
κτᾶται χάριν. ἄρξομαι δέ σοι ἀπὸ τῶν μικροτάτων πα-
ραδειγμάτων. ἰδὼν γὰρ πρῶτον, προσειπάτω τινὰ φι-
λικῶς, ὅ, τε ἄρχων καὶ ὁ ἰδιώτης. ἐν τούτῳ τὴν ποτέρου
πρόσρησιν μᾶλλον εὐφραίνειν τὸν ἀκούσαντα νομίζεις;
ἴθι δὴ ἐπαινεσάντων ἀμφοτέρων τὸν αὐτὸν, τὸν ποτέ-
ρου δοκεῖς ἔπαινον, ἐξικνεῖσθαι μᾶλλον εἰς εὐφροσύνην;
θύσας δὲ τιμησάτω ἑκάτερος, τὴν παρ' ὁποτέρου τι-
μὴν, μείζονος ἂν χάριτος δοκεῖς ἐντυγχάνειν; κάμνοντα 20
θεραπευσάτωσαν ὁμοίως. οὐκοῦν τοῦτο σαφὲς, ὅτι
αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων θεραπεῖαι καὶ χαρὰν ἐμποιοῦ-
σι μεγίστην. δότωσαν δὴ τὰ ἴσα, οὐ καὶ ἐν τούτῳ σα-
φὲς, ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων ἡμίσειαι χάριτες, πλέ-
ον ἢ ὅλον τὸ παρὰ τοῦ ἰδιώτου δώρημα δύνανται; ἀλλ'
ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκ θεῶν τιμή τις καὶ χάρις συμπαρέπε-
σθαι ἀνδρὶ ἄρχοντι. μὴ γὰρ ὅτι καλλίονα ποιεῖ ἄνδρα,
ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον θεώμεθά τε ἥδιον ὅταν ἄρχῃ, ἢ
ὅταν ἰδιωτεύῃ. διαλεγόμενοί τε ἀγαλλόμεθα, τοῖς προ- 30
τετιμημένοις μᾶλλον, ἢ τοῖς ἐκ τοῦ ἴσου ἡμῖν οὖσι. καὶ
μὴν παιδικά γε, ἐν οἷς δὴ καὶ σὺ μάλιστα κατεμέμψω
τὴν τυραννίδα, ἥκιστα μὲν γῆρας ἄρχοντος δυσχεραί-
νει, ἥκιστα δ' ἂν αἶσχος πρὸς ὃν ἂν τυγχάνοι ὁμιλῶν τοῦτο
ὑπολογίζεται. αὐτὸ γὰρ τὸ τετιμῆσθαι μάλιστα συνεπικοσ-
μεῖ. ὥστε τὰ μὲν δυσχερῆ ἀφανίζειν, τὰ δὲ καλὰ λαμπρό-
τερα ἀναφαίνειν. ὁπότε γε μὴν ἐκ τῶν ἴσων ὑπουργημά-
των, μειζόνων χαρίτων ὑμεῖς τυγχάνετε, πῶς οὐκ ἐπει-
δάν γε ὑμεῖς, πολλαπλάσια μὲν διαπράττοντες ὠφελεῖν
δύνησθε, πολλαπλάσια δὲ δωρεῖσθαι ἔχητε, ὑμᾶς καὶ 40
πολὺ μᾶλλον φιλεῖσθαι τῶν ἰδιωτῶν προσήκει; καὶ ὁ ἱέρων
εὐθὺς ὑπολαβὼν, ὅτι νὴ δία, ἔφη, ὦ σιμωνίδη, καὶ ἐξ
ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι ἡμᾶς, πολὺ πλείω τῶν ἰδιω-
τῶν ἀνάγκη δεῖ πραγματεύεσθαι. πρακτέον μὲν γε χρή-
ματα, εἰ μέλλοιμεν ἕξειν δαπανᾶν εἰς τὰ δέοντα. ἀναγ-
καστέον δὲ φυλάσσειν, ὅσα δεῖται φυλακῆς. κολαστέον δὲ
τοὺς ἀδίκους, κωλυτέον δὲ τοὺς ὑβρίζειν βουλομένους. καὶ
ὅταν γε τάχους καιρὸς παραστῇ, ἢ πεζῇ ἢ κατὰ θάλασσαν
ἐξορμᾶσθαι, οὐκέτι τρεπτέον τοῖς ῥᾳδιουργοῦσιν. ἔτι δὲ μι- 50
σθοφόρων μὲν ἀνδρὶ τυράννῳ δεῖ. τούτου δὲ βαρύτερον
φόρημα οὐδὲν ἐστὶ τοῖς πολίταις. οὐ γὰρ τυράννοις ἰσοτιμίας,
ἀλλὰ πλεονεξίας ἕνεκα νομίζουσι τούτους τρέφεσθαι. πρὸς
ταῦτα δὴ πάλιν ὁ σιμωνίδης· ἀλλ' ὅπως μὲν οὐ πάντων
τούτων ἐπιμελητέον, ὦ ἱέρων, οὐ λέγω. ἐπιμέλειαι μέν-
τοι μοι δοκοῦσιν, αἱ μὲν πάνυ πρὸς ἔχθραν ἄγειν, αἱ δὲ
πάνυ διὰ χαρίτων εἶναι. τὸ μὲν γὰρ διδάσκειν ἃ ἐστὶ
βέλτιστα, καὶ τὸν κάλλιστα ταῦτα ἐργαζόμενον ἐπαινεῖν
καὶ τιμᾶν, αὕτη μὲν ἐπιμέλεια διὰ χαρίτων γίγνεται.
τὸ δὲ τὸν ἐνδεῶς τι ποιοῦντα, λοιδορεῖν τε καὶ ἀναγκάζειν,
καὶ

Ad hæc Simonides: At nunc, ô Hieron, te malè animatū
esse erga tyrannidem nihil miror. Nam cùm amari cu-
pias ab hominibus, tyrannidem tibi putas obstare quò
minus hoc assequaris. Ego tamen uideor mihi posse do-
cere te rationem, qua fiat ut non solùm imperium nihil
officiat quò minus ameris, uerumetiam hic superes sta-
tum uitæ priuatum. Hoc autem considerantes an ita res
habeat, nondum illud consideremus, an quòd princeps
potentior sit, ob id etiam plura largiri possit: sed si in
largiendo paria faciant princeps ac priuatus, hic ex- 10
pende uter paribus beneficijs plus initurus sit gratiæ.
Ordiar autem ab exemplis infimis. Primùm conspectum
salutat obuium amicè, hinc princeps, hinc priuatus: hic
utrius appellationem iucundiorem fore putas salutato?
Iam nosti, si ambo laudarint eundem, utrius laudem
existimes plus attulisse uoluptatis? Sacrificio peracto de
uictima honoret eundem uterque, scis ab utro honor ha-
bitus uideatur gratior? Itidem laborantem æquè curent
ambo. An non igitur perspicuum est, officia quæ præ-
stantur à potentissimis, maximam item afferre uolupta- 20
tem? Iam ponatur officiorum æqualitas, an non hic per-
spicuum est, quod dimidium beneficentiæ à potentissimis
profectum plus ualeat, quàm totū à priuato profectum?
Ad hæc mihi quidem uidetur, etiam à dijs honos quidam
& gratia comes addita uiro principi. Non solum enim
formosiorem reddit uirum principatus, uerumetiam eun-
dem hunc pulchriorem uidemus cùm principatum ge-
rit, quàm cùm agit priuatum. Quin & colloqui gaude-
mus cum his qui honore præcellunt, magis quàm cum
æqualibus nobis. Iam & iuuenum pusiones, quo nomine 30
tu quoq; maximè tyrannidem incusabas, minimè princi-
pis senectutem fastidiunt, minimeq; turpe esse ducunt,
si cum quocūq; habeat familiaritatem. Quin potius hoc
maximo est ornamēto à principe magnifieri. Ita fit ut re-
gnum & quæ molesta sunt auferat, & quæ honesta, ma-
gis illustret. Itaque cùm paribus officijs uos plus ineatis
gratiæ, cumq; uos longè plura præstare ualeatis iuuan-
dis alijs, multoq; plura donandi facultatem habeatis, quo
modo non cōsentaneum est uos magis etiam amari quàm
nos priuatos? Ad hæc protinus Hieron ita respondit: 40
Quoniam, ô Simonides, cogimur etiam magis quàm ho-
mines priuati ad negocia ob quæ nos inuisos habent ho-
mines, exigendæ sunt pecuniæ si uolumus habere quæ
suppetant nobis in sumptus necessarios. Necesse est e-
tiam seruare quæcunque requirit corporis custodia.
Ad hæc plectendi sunt qui lædunt, prohibendi qui uim
parant. Deinde si quando subitò tempus urgens postu-
lat, ut uel terra, uel mari sit expeditio facienda, res non
est committenda temerarijs. Adde his, quòd homini
principatum gerenti, etiam conductitio milite opus est: 50
quæ quidem re non alia est sarcina ciuibus grauior.
Non enim hos putant æquari tyrannis honore, uerùm
rapinæ causa credunt ali. His ita respondit Simonides:
Atenim non dico, ô Hieron, harum omnium rerum
curam non esse habendam, attamen functiones mihi ui-
dentur aliæ prorsus in odium adducere, aliæ rursus
cum gratia beneuolentiaq; peragi. Itaque docere quæ
sunt optima, & eos qui ea pulcherrimè præstant, laudi-
bus & honoribus afficere, hæc quidem functio cum be-
neuolentia coniuncta est. Cæterùm qui secus quàm o-
portet agit quippiam, hunc conuicijs afficere, cogere,

mulctam dicere, punireq́; nam & hæc facere necessitas est, cum odio maleuolentiaq́; coniunctũ est. Censeo itaq́; uiro principi sic agendũ, ut si quis eget coactione, hunc alijs puniendum tradat: cæterùm cùm præmia reddenda sunt his qui rem bene gesserunt, id per seipsum faciat. Quòd autem hæc rectè habent, testatur publica consuetudo. Quoties uolumus nobis musicum certamen exhiberi, præmia quidẽ proponit princeps. Cæterũ eos congregandi negociũ datur choragis: quemadmodũ alijs iniungitur, et docẽdi uimq́; adhibẽdi eis qui minus rectè se gerunt, partes delegantur. Ita fit protinus, ut in his quod gratiosum est per principẽ fit factum: quòd uerò cõtrà, per alios. Quid igitur uetat & alias functiones, quæ ad probibẽdos homines pertinẽt, simili modo peragi? Nam respub. omnes diuisæ sunt, aliæ per tribus, aliæ per classes, aliæ per manipulos: principes aũt singulis partibus præsident. Itaq́; si quis quemadmodũ fit in choris, ita his quoq́; proponat præmia, tum ob egregiã armaturã, tum ob pulchrè seruatũ ordinẽ, tum ob equitãdi peritiã, tum ob uirtutẽ in bello præstantẽ, tũ ob iustitiã in cõuentis, uerisimile est hæc quoq́; cuncta acrius exercẽda si adsit contentio, uincẽdiq́; studiũ. Ac mehercle citius impellun tur quocũq́; opus est, qui honoris sunt auidi citiusq́; conferrẽt pecuniã, si quãdo pecuniã exigat occasio. Et quod est omniũ utilißimũ, id minimè tamen usitatũ est, ut per contentionẽ agatur. Hæc nimirum est agricultura, cui multũ accesserit, si quis per agros ac uicos præmia constituat his qui quamoptimè terrã excoluerint, ijsq́; qui ex ciuibus maximè in hanc rem incubuerint, is multa bona Reipub. præstiterit: quandoquidẽ et crescẽt reipub. prouẽtus, & sobrietas occupatos magis comitabitur, et operi intentis minus orietur scelerũ. Quòd si quid etiam negociatio conducit reipub. bonos habitus et qui hanc potißimũ exercuerit, efficiet ut plures affluant qui merces importent. Iam si et illi honos habeatur, qui Reipub. utilitatem quampiam citra cuiusquam dolorem excogitarit, ne hæc quidẽ cura cessaret. Atq́; ut sermonem in pauca conferam, si cunctis esset perspicuũ, non cariturũ præmio, quisquis boni quippiã inuexerit Reipublicæ, plurimos ea res excitaret ad studium inueniendi quippiam boni. Sanè cùm multis curæ est ciuitatis utilitas, fieri nõ potest quin & plura reperiantur ingenio, & obeantur functione. Quòd si metuis, ô Hieron, ne si multorũ nomine præmia proponantur, multi sumptus existant: cogita nullam mercem esse magis uilem, quàm quæ ab hominibus præmijs emitur. Vides in equestribus ac gymnicis certaminibus, ut exigua præmia ad magnos sumptus, ad magnos labores, multumq́; studium proliciunt homines. Tum Hierõ: Ista quidẽ, inquit, ô Simonides, mihi uideris rectè dicere. Cæterùm habésne quicquã quod dicas de stipendiatis, quò minus habeamur ob illos odio: an dices, principi qui parauit ciuiũ beneuolẽtiam, nihil iam opus fore satellitio? At hercle, inquit Simonides, opus tamen fuerit. Nosti siquidem, quod in equis accidere solet, idẽ usu uenire in quibusdam hominibus, ut quò copiosius ipsis suppetunt necessaria, hoc euadant ferociores. Tales igitur magis reddit sobrios metus, quẽ adferũt satellites. Cæterum honestis ac bonis, nulla ex re mihi uideris tantum utilitatum præstare, quantùm præstas ex satellitio. Nam alis haud dubiè tu quidem illos tibiipsi custodes. At iam heri complures à seruis suis interempti sunt.

καὶ ζημιοῦν, καὶ κολάζειν, ταῦτα δὲ ἀνάγκη, δι᾽ ἀπεχθείας μᾶλλον γίγνεσθαι. ἐγὼ οὖν φημί, ἀνδρὶ ἄρχοντι τὸ μὲν ἀνάγκης δεόμενον, ἄλλοις προστακτέον εἶναι κολάζειν. τὸ δὲ τὰ ἆθλα ἀποδιδόναι, δι᾽ αὐτοῦ ποιητέον. ὡς δὲ ταῦτα καλῶς ἔχει, μαρτυρεῖ τὰ γιγνόμενα. καὶ γὰρ ὅταν χοροὺς ἡμῖν βουλώμεθα ἀγωνίζεσθαι, ἆθλα μὲν ὁ ἄρχων προτίθησιν, ἀθροίζειν δὲ αὐτοὺς προστέτακται χορηγοῖς. καὶ ἄλλοις διδάσκειν, καὶ ἀνάγκην προστιθέναι τοῖς ἐνδεῶς τι ποιοῦσιν. οὐκοῦν εὐθὺς ἐν τούτοις τὸ μὲν ἐπίχαρι, διὰ τοῦ ἄρχοντος ἐγίγνετο. τὰ δ᾽ ἀντίτυπα δι᾽ ἄλλων. τί οὖν κωλύει καὶ τἄλλα τὰ πολιτικὰ οὕτω περαίνεσθαι; διῄρηνται μὲν γὰρ ἅπασαι αἱ πόλεις, αἱ μὲν κατὰ φυλάς, αἱ δὲ κατὰ μοίρας, αἱ δὲ κατὰ λόχους, καὶ ἄρχοντες ἐφ᾽ ἑκάστῳ μέρει ἐφεστήκασιν. οὐκοῦν εἴ τις καὶ τούτοις ὥσπερ τοῖς χοροῖς ἆθλα προτιθείη καὶ εὐοπλίας, καὶ εὐταξίας, καὶ ἱππικῆς, καὶ ἀλκῆς τῆς ἐν πολέμῳ, καὶ δικαιοσύνης τῆς ἐν συμβολαίοις, εἰκὸς καὶ ταῦτα πάντα, διὰ φιλονικίαν εὐτόνως ἀσκεῖσθαι. καὶ ναὶ μὰ Δία ὁρμῷντό γε θᾶττον ὅποι δέοι, τιμῆς ὀρεγόμενοι, καὶ χρήματα θᾶσσον εἰσφέροιεν, ὁπότε τούτου καιρὸς εἴη. καὶ τὸ πάντων γε χρησιμώτατον, ἥκιστα δὲ ἐθισμένον διὰ φιλονικίας πράττεσθαι, ἡ γεωργία αὐτή, ἂν πολὺ ἐπιδοίη, εἴ τις ἆθλα προτιθείη κατ᾽ ἀγροὺς ἢ κατὰ κώμας, τοῖς κάλλιστα τὴν γῆν ἐξεργαζομένοις, καὶ τοῖς εἰς τοῦτο τῶν πολιτῶν ἐρρωμένως τρεπομένοις, πολλὰ ἂν ἀγαθὰ περαίνοιτο. καὶ γὰρ αἱ πρόσοδοι αὔξοιντ᾽ ἄν, καὶ ἡ σωφροσύνη πολὺ μᾶλλον σὺν τῇ ἀσχολίᾳ συμπαρομαρτεῖ. καὶ μὴν κακουργίαι γε ἧττον τοῖς ἐνέργοις ἐμφύονται. εἰ δὲ καὶ ἐμπορία ὠφελεῖ τι πόλιν, τιμώμενος ἂν ὁ πλεῖστα τοῦτο ποιῶν, καὶ ἐμπόρους ἂν πλείους ἀγείροι. εἰ δὲ φανερὸν γένοιτο, ὅτι καὶ ὁ πρόσοδόν τινα ἄλυπον ἐξευρίσκων τῇ πόλει τιμήσεται, οὐδ᾽ αὕτη ἂν ἡ σκέψις ἀργοῖτο. ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, εἰ καὶ κατὰ πάντων ἐμφανὲς εἴη, ὅτι ὁ ἀγαθόν τι εἰσηγούμενος, οὐκ ἀτίμητος ἔσται, πολλοὺς ἂν καὶ τοῦτο ἐξορμήσειεν ἔργον ποιεῖσθαι, τὸ σκοπεῖν τι ἀγαθόν. καὶ ὅταν γε πολλοῖς περὶ τῶν ὠφελίμων μέλῃ, ἀνάγκη εὑρίσκεσθαί τε μᾶλλον καὶ ἐπιτελεῖσθαι. εἰ δὲ φοβῇ, ὦ Ἱέρων, μὴ ἐν πολλοῖς ἄθλων προτιθεμένων, πολλαὶ δαπάναι γίγνωνται, ἐννόησον ὅτι οὐκ ἔστιν ἐμπορεύματα λυσιτελέστερα, ἢ ὅσα ἄνθρωποι ἄθλων ὠνοῦνται. ὁρᾷς ἐν ἱππικοῖς καὶ γυμνικοῖς καὶ χορηγικοῖς ἀγῶσιν, ὡς μικρὰ ἆθλα μεγάλας δαπάνας καὶ πολλοὺς πόνους, καὶ πολλὰς ἐπιμελείας ἐξάγεται ἀνθρώπων; καὶ ὁ Ἱέρων εἶπεν· ἀλλὰ ταῦτα μέν, ὦ Σιμωνίδη, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν. περὶ δὲ τῶν μισθοφόρων ἔχεις τι εἰπεῖν, ὡς μὴ μισεῖσθαι δι᾽ αὐτούς; ἢ λέγεις ὡς φιλίαν κτησάμενος ἄρχων, οὐδὲν ἔτι δεήσεται δορυφόρων; ναὶ μὰ Δία, εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, δεήσεται μὲν οὖν. οἶδα γὰρ ὅτι ὥσπερ ἐν ἵπποις, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρώποις τισὶν ἐγγίγνεται, ὅσῳ ἂν ἔκπλεω τὰ δέοντα ἔχωσι, τοσούτῳ ὑβριστοτέροις εἶναι. τοὺς μὲν οὖν τοιούτους μᾶλλον ἂν σωφρονίζοι ὁ ἀπὸ τῶν δορυφόρων φόβος. τοῖς δὲ καλοῖς κἀγαθοῖς ἀπ᾽ οὐδενὸς ἄν μοι δοκεῖς τοσαῦτα ὠφελήματα παρέχειν, ὅσα ἀπὸ τῶν μισθοφόρων. τρέφεις μὲν γὰρ δήπου καὶ σὺ αὐτοὺς σαυτῷ φύλακας. ἤδη δὲ πολλοὶ καὶ δεσπόται βίᾳ ὑπὸ τῶν δούλων ἀπέθανον.

Quòd

εἰ οὖν ἐν πρώτον τοῦτ' εἴη τῶν προστεταγμένων τοῖς μισθοφόροις, ὡς πάντων ὄντας δορυφόρους τῶν πολιτῶν βοηθεῖν πᾶσιν, ἄν τι τοιοῦτον αἰσθάνωνται, (γίγνονται δέ που ὡς πάντες ἐπιστάμεθα κακοῦργοι ἐν πόλεσιν) εἰ οὖν καὶ τούτους φυλάττειν εἶεν τεταγμένοι, καὶ τοῦτ' ἂν εἰδεῖεν ὑπ' αὐτῶν ὠφελούμενοι. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοῖς ἐν τῇ χώρᾳ ἐργάταις καὶ κτήνεσιν, οὗτοι ἂν εἰκότως καὶ θάρσος καὶ ἀσφάλειαν δύναιντο μάλιστα παρέχειν, ὁμοίως μὲν τοῖς σοῖς ἰδίοις, ὁμοίως δὲ τοῖς ἀνὰ τὴν χώραν. ἱκανοί γε μήν εἰσι καὶ σχολὴν παρέχειν τοῖς πολίταις τῶν ἰδίων ἐπιμελεῖσθαι τὰ ἐπίκαιρα φυλάττοντες. πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολεμίων ἐφόδους κρυφαίας καὶ ἐξαπιναίας, τίνες ἑτοιμότεροι, ἢ προαισθέσθαι, ἢ κωλῦσαι, τῶν ἀεὶ ἐν ὅπλοις τε ὄντων καὶ συντεταγμένων; ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ τί ἐστιν ὠφελιμώτερον πολίταις μισθοφόρων; τούτους γὰρ προπονεῖν καὶ προκινδυνεύειν, καὶ προφυλάττειν εἰκὸς ἑτοιμοτάτους εἶναι. τὰς ἀγχιτέρμονας πόλεις, οὐκ ἀνάγκη, διὰ τὸ ἀεὶ ἐν ὅπλοις ὄντας, καὶ εἰρήνης μάλιστα ἐπιθυμεῖν. οἱ γὰρ συντεταγμένοι, καὶ σώζειν τὰ τῶν φίλων μάλιστα, καὶ σφάλλειν τὰ τῶν πολεμίων δύναιντ' ἄν. ὅταν γε μὴν γνῶσιν οἱ πολῖται, ὅτι οὗτοι κακὸν μὲν οὐδὲν ποιοῦσι, τὸν μηδὲν ἀδικοῦντα, τοὺς δὲ κακουργεῖν βουλομένους, κωλύουσι, βοηθοῦσι δὲ τοῖς ἀδικουμένοις, προνοοῦσι δὲ καὶ προκινδυνεύουσι τῶν πολιτῶν, πῶς οὐκ ἀνάγκη καὶ δαπανᾶν εἰς τούτους ἥδιστα; τρέφουσι γοῦν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ μείοσι τούτων φύλακας. χρὴ δὲ, ὦ Ἱέρων, οὐδ' ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων ὀκνεῖν δαπανᾶν εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν. καὶ γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ τὰ εἰς τὴν πόλιν ἀναλούμενα, μᾶλλον εἰς τὸ δέον τελεῖσθαι, ἢ τὰ εἰς τὸ ἴδιον ἀνδρὶ τυράννῳ. καθ' ἓν δ' ἕκαστον σκοπῶμεν. οἰκίαν πρῶτον ὑπερβαλλούσῃ δαπάνῃ κεκαλλωπισμένην μᾶλλον ἡγῇ κόσμον ἄν σοι παρέχειν, ἢ πᾶσαν τὴν πόλιν τείχεσί τε καὶ ναοῖς, καὶ παστάσι, καὶ ἀγοραῖς, καὶ λιμέσι κατεσκευασμένην; ὅπλοις δὲ πότερον τοῖς ἐκπαγλοτάτοις αὐτὸς κατακεκοσμημένος, δεινότερος ἂν φαίνοιο τοῖς πολεμίοις, ἢ τῆς πόλεως ὅλης εὐόπλου σοι οὔσης; προσόδους δὲ, ποτέρως ἂν δοκεῖς πλείονας γίγνεσθαι, εἰ τὰ σὰ ἴδια μόνον ἐνεργὰ ἔχεις, ἢ εἰ τὰ πάντων τῶν πολιτῶν μεμηχανημένος εἴης ἐνεργὰ εἶναι; τὸ δὲ πάντων κάλλιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον νομιζόμενον εἶναι ἐπιτήδευμα ἁρματοτροφίαν, ποτέρως ἂν δοκεῖς μάλιστα κοσμεῖν, εἰ αὐτὸς πλεῖστα τῶν Ἑλλήνων ἅρματα τρέφοις τε καὶ πέμποις εἰς τὰς πανηγύρεις, ἢ εἰ ἐκ τῆς πόλεως, πλεῖστοι μὲν ἱπποτρόφοι εἶεν, πλεῖστοι δ' ἀγωνίζοιντο. νικᾶν δὲ πότερα δοκεῖς κάλλιον εἶναι, ἅρματος ἀρετῇ, ἢ πόλεως ἧς προστατεύεις εὐδαιμονίᾳ; ἐγὼ μὲν γὰρ, οὐδὲ προσήκειν φημὶ ἀνδρὶ τυράννῳ, πρὸς ἰδιώτας ἀγωνίζεσθαι. νικῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν θαυμάζοιο, ἀλλὰ φθονοῖο, ὡς ἀπὸ πολλῶν οἴκων τὰς δαπάνας ποιούμενος. νικώμενος δ' ἂν πάντων μάλιστα καταγελῷο. ἀλλ' ἐγώ σοί φημι, ὦ Ἱέρων, πρὸς ἄλλους προστάτας πόλεων τὸν ἀγῶνα εἶναι. ὧν ἐὰν σὺ εὐδαιμονεστάτην

Quòd si unum illud in primis praeceptum fuerit satellitibus, ut perinde quasi essent omnium satellites ciuium, ita omnibus essent auxilio, si quid tale sense rint ciues (sunt autem quemadmodū scimus omnes, aliqui facinorosi in ciuitatibus) si igitur fuerit imperatum, ut satellites & illos obseruent, & in hoc ciues intelligent illos sibi esse utiles. Praeterea & his qui in agris operantur, & iumentis, hi nimirum, ut est probabile, tum securitatem, tum fiduciam praestare possent, simul & tuis, & ijs qui in ditione tua sunt operarijs. Nimirum sufficiunt & ad ocium praestandum priuatis ciuibus, & illorum curandis negocijs, si ad omnem occasionem aduigilarint. Ad haec, ad hostium occultas subitasq; insidias uel praesentiendas, uel arcendas, qui paratiores esse possint ijs qui semper armati sunt, & in acie compositi? Iam & in militia quid est ciuibus utilius mercenario milite? Siquidem uerisimile est, hos esse promptissimos ad finitimas ciuitates, tum labore, tum periculis, tum custodiis sua tuendas non coactos, propterea quod cùm sint semper armati, pacem maximè expetunt. Nam qui ad pugnam instructi sunt, & amicorum res tueri, hostium uerò turbare possunt maxime. Ergo simulatq; ciues perspexerint satellites neminem laedere innocentem, sed eos qui male facere conantur cohibere, insuper et his qui per iniuriam laesi sunt opitulari: denum prospicere, ut suo periculo ciues protegant: qui fieri poterit, ut in hos non etiam pecuniam impendant libentissimè, cùm adhibeant ad ea quae minoris quàm haec sunt momenti custodes? Oportet autem, ô Hieron, ne de tuis quidem priuatis facultatibus grauatim impendere commodis reipublicae. Nam mihi quidem uidentur ea quae impenduntur Reipublicae, rectius collocari, quàm quae priuatim insumuntur homini principatum gerēti. Hoc per singulas res consideremus. Vtrum existimas domum immenso sumptu magnificè extructam tibi plus addere ornamenti, an totam ciuitatem, muris, templis, porticibus, foris, portibus instructam? Vtrum autem ipse armis maxime formidabilibus exornatus, terribilior uideteris hostibus, an si tota ciuitas tibi sit pulchre armata? Porrò census utro modo credis uberiores fieri, si tuos duntaxat in opere detineas, an si studio effeceris ut omnes ciues sint in opere? Quandoquidem uerò exercitium omnium pulcherrimū existimamus, studium equos alendi, currusq; parandi, utrum putas tibi maiori futurum ornamento, si ipse quamplurimos currus alas, mittasq; ad publica certamina, an si inter ciues tuos plurimi fuerint qui equos alāt, plurimi qui in certamē eant? Vtrā porro uictoriam pulchriorē esse iudicas, eámne quam ex laude currus, an quā à reipub. cui praesides felicitate? Nā ego sanè ne conuenire quidem arbitror uiro principi, cum priuatis decertare: qui si uicerit, tantùm abest ut sit admirationi, ut magis sibi conflet inuidiam, ut qui ex multorum domibus faciat impendia. Caeterùm si uictus fuerit, omnium maximè derideatur. Verùm haec mea est, ô Hieron, sententia, tibi cum alijs ciuitatum praefectis certamen esse: quos si superaris, tuam ciuitatem cui praesides, quamfelicissimam

simam reddendo, illud certum scias, te in longè pulcherrimo inter homines magnificentissimoq; certamine uictorem fore. Atq; in primis quidem illud effeceris, ut ameris ab his quibus imperas: cuius sanè rei tu percupidus es: tum uerò uictoriæ tuæ non unum habiturus es præconē, sed omnes homines laudabunt uirtutem tuam. Insuper cùm fueris illustris, non à priuatis solùm, sed & à multis ciuitatibus diligeris, nec priuatim modò futurus es admirabilis, sed & publicè apud omnes. Ac tutū tibi erit si quò uoles ad spectaculum proficisci: licebit & hac ipsa in urbe manenti spectaculis frui: semper enim apud te fuerit conuentus eorum qui cupiunt ostentare, si quis quid pulchri boni'ue habeat, & id desiderantibus inseruire. Præterea quisquis adfuerit tibi, tuarum partium erit: rursus qui abest, te uidere concupiscet, ut non solùm diligaris ab omnibus, uerumetiam ameris. Porrò formosos non oportebit abs te tentari, sed ipsi tibi à formosis ambiri, ferendū erit. Metum autem adeò nullum habiturus es, ut alijs potius metum ac solicitudinem iniecturus sis, ne quid tibi accidat quod nolint. Quin et habiturus es tuos ultrò parentes imperatis, uidebisq; illos ex animo tui curam gerere. Quòd si quid inciderit periculi, non solùm uidebis illos pugnæ socios, uerumetiam propugnatores. Multis quidem muneribus honoraberis, neq; uerò tibi deerit cui tibi beneuolenti hæc impertiaris, cùm omnes habiturus sis tibi de tuis bonis gratulātes, omnes item nō aliter pro tuis priuatis commodis, quàm pro suis proprijs decertantes. In tuis itaq; thesauris habes quicquid est opum penes amicos. Agè Hieron dita fidenter amicos, sic enim ditas teipsum. Auge rempublicam, sic enim tibiipsi potentiam adiunges. Para reipublicæ belli socios, puta patriam esse domum tuam, ciues uerò sodales, amicos tuos ipsius liberos, filios uerò non aliter habeas quàm animam tuam, hunc interim adnitens, ut hos omnes beneficentia superes. Etenim si amicos feceris tuos benefaciēdo, haudquaquam tibi poterunt obsistere inimici. Hæc omnia si feceris, illud certum habeto, te tibi paraturum omnium, quæ hominibus potest contingere, pulcherrimam felicissimamq; possessionem, felix enim cum sis, tibi nullus inuidebit.

XENO-

στέφειν τὴν πόλιν, ἧς προστατεύεις παρέχοις, εὖ ἴσθι νικῶν ἂν τῷ καλλίστῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐν ἀνθρώποις ἀγωνίσματι. καὶ πρῶτον μὲν εὐθὺς κατειργασμένος ἂν εἴης τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, οὗ δὴ σὺ ἐπιθυμῶν τυγχάνεις. ἔπειτα δὲ τὴν σὴν νίκην οὐκ ἂν εἷς εἴη ὁ ἀνακηρύττων, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι ὑμνοῖεν ἂν τὴν σὴν ἀρετήν. περίβλεπτος δὲ ὢν, οὐχ ὑπὸ ἰδιωτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν πόλεων ἀγαπῷο ἄν. καὶ θαυμαστὸς οὐκ ἰδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ παρὰ πᾶσιν ἂν εἴης. καὶ ἐξείη μὲν ἄν σοι ἕνεκεν ἀσφαλείας, ὅποι βούλοιο θεωρήσοντι πορεύεσθαι. ἐξείη δ' ἂν αὐτοῦ μένοντι τοῦτο πράττειν. ἀεὶ γὰρ ἂν παρὰ σοὶ πανήγυρις εἴη τῶν βουλομένων ἐπιδεικνύναι, εἴ τις τι σοφὸν, ἢ καλὸν, ἢ ἀγαθὸν ἔχοι, τῶν δὲ καὶ ἐπιθυμούντων ὑπηρετεῖν. πᾶς δὲ ὁ μὲν παρὼν σύμμαχος ἂν εἴη σοι. ὁ δὲ ἀπὼν, ἐπιθυμοίη ἂν ἰδεῖν σε, ὥστε οὐ μόνον φιλοῖο ἂν, ἀλλὰ καὶ ἐρῷο ὑπ' ἀνθρώπων. καὶ τοὺς καλοὺς οὐ πειρᾶν, ἀλλὰ πειρώμενον ὑπ' αὐτῶν, ἀνέχεσθαι ἄν σε δέοι. φόβον δὲ οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλ' ἄλλοις παρέχοις, μή τι πάθῃς. ἑκόντας δὲ τοὺς πειθομένους ἔχοις ἂν, καὶ ἐθελουσίως σου προνοοῦντας θεῷο ἄν. εἰ δέ τις κίνδυνος εἴη, οὐ συμμάχους μόνον, ἀλλὰ καὶ προμάχους καὶ προθύμους ὁρῴης ἂν, πολλῶν μὲν δωρεῶν ἀξιούμενος, οὐκ ἀπορῶν δὲ ὅτῳ τούτων εὐμενεῖ μεταδώσεις. πάντας μὲν συγχαίροντας ἔχων ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς· πάντας δὲ πρὸ τῶν σῶν ἰδίων, ὥσπερ τῶν ἰδίων μαχομένους. θησαυροὺς γε μὴν ἔχοις πάντας τοὺς παρὰ τοῖς φίλοις πλούτους. ἀλλὰ θαρρῶν, ὦ Ἱέρων, πλούτιζε μὲν τοὺς φίλους· σαυτὸν γὰρ πλουτιεῖς. αὖξε δὲ τὴν πόλιν· σαυτῷ γὰρ δύναμιν περιάψεις. κτῶ δὲ αὐτῇ συμμάχους. νόμιζε δὲ τὴν μὲν πατρίδα, οἶκον· τοὺς δὲ πολίτας, ἑταίρους· τοὺς δὲ φίλους, τέκνα σαυτοῦ· τοὺς δὲ παῖδας, ὅτι περ τὴν σὴν ψυχήν. καὶ τούτους πάντας πειρῶ νικᾶν, εὖ ποιῶν. ἐὰν γὰρ τοὺς φίλους κρατῇς, εὖ ποιῶν, οὐ μή σοι δύνωνται ἀντέχειν οἱ πολέμιοι. κἂν ταῦτα πάντα ποιῇς, εὖ ἴσθι πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κάλλιστον καὶ μακαριώτατον κτῆμα κεκτήσῃ. εὐδαιμονῶν γὰρ ὁ φθονήσῃ.

XENO-

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΡΗΤΟΡΟΣ ΠΟΡΟΙ, Η ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΔΩΝ.

Ἐγὼ τοῦτο μὲν ἀεί ποτε νομίζω, ὁποῖοί τινες ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. ἐπεὶ δὲ τῶν ἀθήνησι προεστηκότων ἐλέγοντό τινες, ὡς γιγνώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἧττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν ἀναγκάζεσθαι ἔφασαν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν εἴ πῃ δύναιντ' ἂν οἱ πολῖται τρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν, ὅθενπερ καὶ δικαιότατον, νομίζων εἰ τοῦτο γένοιτο ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπικεκουρῆσθαι ἂν, καὶ τὸ ἀνυπόπτους τοῖς ἕλλησιν εἶναι. σκοποῦντι δή μοι ἃ ἐπενόησα, τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀνεφαίνετο, ὅτι ἡ χώρα πέφυκεν οἵα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. ὅπως δὲ γνωσθῇ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο πρῶτον λέγω, διηγήσομαι τὴν φύσιν τῆς ἀττικῆς. οὐκοῦν τὸ μὲν τὰς ὥρας ἐνθάδε πραοτάτας εἶναι, καὶ αὐτὰ τὰ γιγνόμενα μαρτυρεῖ. ἃ γοῦν πολλαχοῦ οὐδὲ βλαστάνειν δύναιντ' ἄν, ἐνθάδε καρποφορεῖ. ὥσπερ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν χώραν θάλαττα παμφορωτάτη ἐστί. καὶ μὴν ὅσα περ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα πρωιαίτατα μὲν ἄρχεται, ὀψιαίτατα δὲ λήγει. οὐ μόνον δὲ κρατεῖ τοῖς ἐπ' ἐνιαυτὸν θάλλουσί τε καὶ γηράσκουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀΐδια ἀγαθὰ ἔχει ἡ χώρα. πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἄφθονος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοί, κάλλιστοι δὲ βωμοὶ γίγνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοῖς ἀγάλματα. πολλοὶ δ' αὐτοῦ καὶ ἕλληνες καὶ βάρβαροι προσδέονται. ἔστι δὲ καὶ γῆ, ἣ σπειρομένη οὐ φέρει καρπόν, ὀρυττομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει, ἢ εἰ σῖτον ἔφερε. καὶ μὴν ὑπάργυρός ἐστι σαφῶς θείᾳ μοίρᾳ. πολλῶν γοῦν πόλεων παροικουσῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, εἰς οὐδεμίαν τούτων οὐδὲ μικρὰ φλὲψ ἀργυρίτιδος διήκει. οὐκ ἂν ἀλόγως δέ τις οἰηθείη τῆς ἑλλάδος, καὶ πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἀμφὶ τὰ μέσα ᾠκίσθαι τὴν πόλιν. ὅσῳ γὰρ ἄν τινες πλεῖον ἀπέχωσιν αὐτῆς, τοσούτῳ χαλεπωτέροις ἢ ψύχεσιν, ἢ θάλπεσιν ἐντυγχάνουσιν. ὁπόσοι τ' ἂν οὖν βουληθῶσιν, ἀπ' ἐσχάτων τῆς ἑλλάδος ἐπ' ἔσχατα ἀφικέσθαι, πάντες οὗτοι ὥσπερ κύκλου τόρνον τὰς ἀθήνας ἢ παραπλέουσιν ἢ παρέρχονται. καὶ μὴν οὐ περίρρυτός γε οὖσα, ὅμως ὥσπερ νῆσος πᾶσιν ἀνέμοις προσάγεταί τε ὧν δεῖται, καὶ ἀποπέμπεται ἃ βούλεται. ἀμφιθάλαττος γάρ ἐστι. καὶ κατὰ γῆν δὲ πολλὰ δέχεται ἐμπορίᾳ· ἤπειρος γάρ ἐστιν. ἔτι δὲ ταῖς μὲν πλείσταις πόλεσι βάρβαροι προσοικοῦντες πράγματα παρέχουσιν. ἀθηναίοις δὲ γειτονεύουσιν, αἳ καὶ αὐταὶ πλεῖστον ἀπέχουσι τῶν βαρβάρων. τούτων μὲν οὖν ἁπάντων, ὥσπερ εἶπον, νομίζω αὐτὴν τὴν χώραν αἰτίαν εἶναι. εἰ δὲ πρὸς τοῖς αὐτοφυέσιν ἀγαθοῖς, πρῶτον μὲν τῶν μετοίκων ἐπιμέλεια γένοιτο· αὕτη γὰρ ἡ πρόσοδος τῶν καλλίστων ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, ἐπείπερ αὐτοὺς τρέφοντες, καὶ πολλὰ ὠφελοῦντες τὰς πόλεις, οὐ

XENOPHONTIS PORI, SEV DE VECTIGALIBVS, [illegible] interprete.

Ego semper illud uerum esse putaui, quales essent gubernatores, tales respublicas existere solere. Quoniam autem ex iis qui præsunt reipublicæ Atheniensium, nonnulli esse dicerentur qui ius nossent, ita ut in ea re nullis postponendi uiderentur, sed propter multitudinis paupertatem se in ciuitates iniuriosos esse cogi dicerent, ex eo cœpi deliberare, an ciues se alere possent ex sua regione: quòd esset æquißimum: existimans si id fieret, & eorum paupertati consultum fore, & græcis nullam suspicionem præbituros. Mihi igitur consideranti quæ in mentem uenerant, statim uisa est ipsa regio talis esse, quæ plurimos fructus suppeditare, ac maximum ærarium habere poßit. Atque ut omnes intelligant hoc primùm à me uerè dici, ipsius Atticæ naturam explicabo. Hic igitur anni tempora temperatißima esse, uel ea ipsa quæ gignuntur in hac terra, testimonio sunt: cum præsertim quæ multis in locis ne germinare quidem possunt, hic fructificent optime. Ac ut ipsa terra, sic mare uicinum omnium rerum feracißimum est. Iam quæ dij suis temporibus bona largiuntur, ea omnia & tempestiuißimè nascuntur, & tardißimè deficiunt. Nec uerò solùm ea quæ in annum & florent & senescunt, uerumetiam bona habet æterna. In ea enim nascitur lapis copiosißimè, e quo templa araeq; pulcherrimæ fiunt, & dijs maxime digna simulachra: quod genus lapidis tum Græci, tum Barbari expetunt. Est etiam terra, quæ si seratur, nullum edit fructum: sin fodiatur, multo plures alit, quàm si triticum ferret. Nec dubium est, quin diuino quodam fato subargentosa sit: nam cùm multa sint terra marique oppida uicina, in nullum tamen horum ne exigua quidem argenti uena peruenit: ut non sine ratione credi poßit, in Græciæ, orbisq; totius [illegible] hanc urbem ædificatam esse. Quò enim quique [illegible] longius absunt, hoc in molestioribus [illegible] frigoribus [illegible] uersantur: omnesq; qui ab ultima Græcia in ultimas orbis partes commeare st[illegible]t, hi Athenas tanquam circuli [illegible] uel præternauigant, uel prætergradiuntur. quæ etsi aquis circunfusa non est, tamen quibuslibet uentis quæ requirit, importat, eaq; quæ uult exportat, cùm inter duo maria posita sit: cumque continens sit, in ipsa ora multos capit mercatus. Iam uerò plurimæ sunt ciuitates, quæ à uicinis Barbaris, molestijs afficiuntur: at Athenienses eas habent uicinas, quæ & ipsæ plurimum absunt à Barbaris: atque horum quidem omnium, ut dixi, terram hanc procreatricem esse puto. Quòd si præter illa bona quæ ex seipsa gignit inquilinorum cura geratur in primis, hoc de pulcherrimis uectigalibus mihi unum esse uidetur. Nam cùm præsidia uitæ necessaria præbeant, multisq; partibus reipublicæ prosint,

Athenæ in medio orbis sitæ.

tantum

tantum abest ut præmium ullum accipiant, ut contrà stipendium etiam suo nomine persoluant. Ac cura quidem, quæ mihi satis magna esse uidetur, hæc est, si quæ rempub. [illegible] ignominiam incolis inurere uidentur, detraxerimus: ac hos eo leuauerimus onere, ne armati cum ciuibus militare cogantur. Magnum est enim periculum, absens: magnum etiam est ab artibus & ædibus discedere. Quinetiam utile erit ciuitati, si ciues cum ciuibus coniuncti militēt, magis quàm si cum illis instruantur: quemadmodũ hoc tempore Lydi, Phryges, Syri, & alij cuiuscunq; generis populi barbari: magna enim ex parte incolis constant. ac præter utilitatem, quæ ex eo quòd ordinari desierint, cum illis consequetur, ciuitati etiam ornamento erit, si in prælijs Athenienses magis sibi quàm alienigenis fidem habere uidebuntur. Et incolis cùm alia, tum equitatũ, sicut æquitas postulat, impertiẽdo, & beneuolentiores illos habituri uidemur, & ciuitatem potentiorem, maioremq; efficiemus. Deinde quoniam multa sunt intra muros urbis domicilia deserta, uacuæq; areæ, si ciuitas concedat eos qui ædificauerint possidere, si modo digni uidebuntur qui id petierint, hisce rebus speró multò plures & probiores incolendi causa Athenas uenturos. Quòd si magistratum creauerimus, qui sit & dicatur incolarũ custos, quemadmodũ à principio fuerunt pupillorum custodes: ijsq; aliquo afficiātur præmio qui quamplurimos in urbem incolas adduxerint, id & beneuolentiores reddet incolas, &, ut par est, omnes qui ciuitate carebunt, Athenas expetent incolẽdi causa, atq; ita uectigalia maiora & auctiora reddent. Iam qua ratione mercaturam ciuitas facilitare & iucundissimè et quæstuosissimè possit, deinceps exponam. Primũ enim naues ornatissimas, et stationes tutissimas habet: ubi quidem in portum appulsis, licet per tempestates iucundè conquiescere & refici. Cùm uerò plurimæ sint urbes, in quibus mercatores uicissim onus accipere, & exportare cogantur, quòd nũmis inutilibus extra suā ditionē ciuitas illa utatur. at Athenis plurima quidem quib. homines indigēt, exportare licet uicissim: sed si nolint mercib. illorũ suas naues uicissim onerare, sed argentũ acceperint, quæstuosissimam mercaturā fecerint: ubicũq; enim illud uendiderint, [illegible]o amplius sorte recipient. Quò[illegible] mercatu[illegible] qui summa æquitate & cō[illegible] gant, præmiũ aliquod p[illegible], nec qui [illegible] uitus quo uellet nauigare p[illegible]tur, fieret hoc pacto ut & plures & libentius mercatu[illegible]rent. Vtile & honestũ est, ut mercatores & [illegible]rij honoribus afficiantur. Nonnunquā etiam ad hospitiũ inuitandi sunt, qui magnis & copiosis nauibus & mercibus ciuitatē iuuare uideantur: talibus cum honoribus affecti, nō solùm lucri, uerumetiam honoris causa ad amicos festinabunt. Quantò autem plures ad habitandum uenerint, tantò plura & importabũtur et exportabũtur, emittētur & uendētur, et plus mercedis ac stipendij auferetur. Atq; ut hæc augeātur uectigalia, nullis omnino opus erit impensis, sed decretis humanitatis & curæ plenis. Nā alia uectigalia quæcũq; comparari possunt, sumptus requirere arbitror. Nec dubito, quin ciues sint ad hæc alacriter contributuri:

memo-

οὐ λαμβάνουσι μισθόν, ἀλλὰ μετοίκιον προσφέρουσιν. ἐπιμέλεια γε μὴν ἥδ' ἂν ἀρκεῖν μοι δοκεῖ, εἰ ἀφέλοιμεν μὲν, ὅσα μηδὲν ὠφελοῦντα τὴν πόλιν ἀτιμίας δοκεῖ τοῖς μετοίκοις παρέχειν. ἀφέλοιμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὁπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς. μέγας μὲν γὰρ ὁ κίνδυνος αὐτῶν. μέγα δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ἀπιέναι. ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πόλις γ' ἂν ὠφεληθείη, εἰ οἱ πολῖται μετ' ἀλλήλων στρατεύοιντο μᾶλλον, ἢ εἰ συντάττοιντο αὐτοῖς, ὥσπερ νῦν Λυδοί, καὶ Φρύγες, καὶ Σύροι, καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι. πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι τῶν μετοίκων. πρὸς δὲ τῷ ἀγαθῷ τῷ τούτους ἐκ τοῦ συντάττεσθαι ἀφεθῆναι, καὶ κόσμος ἂν τῇ πόλει εἴη, εἰ δοκοῖεν Ἀθηναῖοι εἰς τὰς μάχας αὐτοῖς μᾶλλον πιστεύειν ἢ ἀλλοδαποῖς. καὶ μεταδιδόντες δ' ἄν μοι δοκοῦμεν τοῖς μετοίκοις τῶν ἄλλων ὧν καλὸν μεταδιδόναι καὶ τοῦ ἱππικοῦ, εὐνουστέρους ἂν ποιεῖσθαι, καὶ ἅμα ἰσχυροτέραν ἄν, καὶ μείζω τὴν πόλιν ἀποδεικνύναι. εἶτα ἐπειδὴ καὶ πολλὰ οἰκιῶν ἐρημά ἐστιν ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ οἰκόπεδα, καὶ ἡ πόλις διδοίη οἰκοδομησαμένοις ἐγκεκτῆσθαι, οἳ ἂν αἰτούμενοι ἄξιοι δοκοῦσιν εἶναι, πολὺ ἂν οἴομαι καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ βελτίους ὀρέγεσθαι τῆς Ἀθήνησιν οἰκήσεως. καὶ εἰ μετοικοφύλακάς γε ὥσπερ ὀρφανοφύλακας ἀρχὴν καθισταῖμεν, καὶ τούτοις τιμή τις ἐπείη, οἵτινες πλείους μετοίκους ἀποδείξειαν, καὶ τοῦτο εὐνουστέρους ἂν τοὺς μετοίκους ποιοίη, καὶ ὡς τὸ εἰκὸς πάντες ἂν οἱ ἀπόλιδες τῆς Ἀθήνηθεν μετοικίας ὀρέγοιντο, καὶ τὰς προσόδους ἂν αὔξοιεν. ὡς γε μὴν ἐμπορεύεσθαι ἡδίστη τε καὶ κερδαλεωτάτη ἡ πόλις, νῦν ταῦτα λέξω. πρῶτον μὲν γὰρ δήπου ναῦς καλλίστας καὶ ἀσφαλεστάτας ὑποδοχὰς ἔχει, ὅπου γε ἔστιν, εἰς ὁρμισθέντας ἡδέως ἕνεκα χειμῶνος ἀναπαύεσθαι. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἐμπόροις ἐν μὲν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἀντιφορτίζεσθαί τι ἀνάγκη. νομίσμασι γὰρ οὐ χρησίμοις ἔξω χρῶνται. ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις πλεῖστα μὲν ἔστιν ἀντεξάγειν, ὧν ἂν δέωνται ἄνθρωποι. ἢν δὲ μὴ βούλωνται ἀντιφορτίζεσθαι, καὶ ἀργύριον ἐξάγοντες, καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν. ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτό, πανταχοῦ πλεῖον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν. εἰ δὲ καὶ τῇ τοῦ ἐμπορίου ἀρχῇ ἆθλα προτιθείη τις, ὅστις δικαιότατα καὶ τάχιστα διαιροίη τὰ ἀμφίλογα, ὡς μὴ ἀποκωλύεσθαι ἀποπλεῖν τὸν βουλόμενον, πολὺ ἂν καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ ἥδιον ἐμπορεύοιντο. ἀγαθὸν δὲ καὶ καλὸν καὶ προεδρίαις τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξένιά γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἳ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. ταῦτα γὰρ τιμώμενοι, οὐ μόνον τοῦ κέρδους, ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἕνεκεν πρὸς φίλους ἐπισπεύδοιεν ἄν. ὅσῳ γε μὴν πλείονες εἰσοικίζοιντό τε καὶ ἀφικνοῖντο, δῆλον ὅτι τοσούτῳ ἂν πλεῖον καὶ εἰσάγοιτο καὶ ἐξάγοιτο, καὶ ἐκπέμποιτο, καὶ πωλοῖτο, καὶ μισθοφοροῖτο, καὶ τελεσφοροίη. εἰς μὲν οὖν τὰς τοιαύτας αὐξήσεις τῶν προσόδων, οὐδὲ προδαπανῆσαι δεῖ οὐδέν. ἀλλὰ ψηφίσματά τε φιλάνθρωπα καὶ ἐπιμελείας. ὅσαι δ' ἂν ἄλλαι δοκοῦσί μοι πρόσοδοι γίγνεσθαι, γιγνώσκω ὅτι ἀφορμῆς δεήσει εἰς αὐτάς. οὐ μέντοι δύσελπίς εἰμι τὸ μὴ οὐχὶ προθύμως ἂν τοὺς πολίτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν

γῖν-

ἐνθυμούμενος ὡς πολλὰ μὲν εἰσήνεγκεν ἡ πόλις, ὅτε ἀρ-
κάσιν ἐβοήθει ἐπὶ Λυσιστράτου ἡγουμένου, πολλὰ δὲ ἐπὶ ἀ-
γησιλάου. ἐπίσταμαι δὲ καὶ τριήρεις πολλάκις ἐκπεμπομέ-
νας σὺν πολλῇ δαπάνῃ, καὶ ταύτας γενομένας, τούτου μὲν
ἀδήλου ὄντος εἴτε βέλτιον εἴτε κάκιον ἔσται. τούτου δὲ
δήλου ὅτι οὐδέποτε ἀπολήψονται ἃ ἂν εἰσενέγκωσιν, οὐδὲ
μεθέξουσιν ὧν ἂν εἰσενέγκωσιν. κτῆσιν δὲ ἀπ' οὐδενὸς ἂν
οὕτω καλὴν κτήσαιντο, ὡς εἴπερ ἀφ' οὗ ἂν προτελέσωσιν
εἰς τὴν ἀφορμήν. ᾧ μὲν γὰρ ἂν δέκα μναῖ εἰσφορὰ γένηται,
ὥσπερ ναυτικὸν σχεδὸν ἐπίπεμπτον αὐτῷ γίγνεται, τριώ-
βολον τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι. ᾧ δέ γ' ἂν πέντε μναῖ, πλεῖ-
ον ἢ ἐπίτριτον. οἱ δέ γε πλεῖστοι ἀθηναίων πλείονα λή-
ψονται κατ' ἐνιαυτόν, ἢ ὅσα ἂν εἰσενέγκωσιν. οἱ γὰρ μναῖ
προτελέσαντες ἐγγὺς δυοῖν μναῖν πρόσοδον ἕξουσι· καὶ
ταῦτα ἐν πόλει, ὃ δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλέστατόν τε
καὶ πολυχρονιώτατον εἶναι. οἶμαι δὲ ἔγωγε εἰ μέλλοιεν ἀνα-
γράφεσθαι εὐεργέται εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ ξένους ἂν
πολλοὺς εἰσενεγκεῖν. εἶσι δ' αἳ ἂν καὶ πόλεις τῆς ἀναγρα-
φῆς ὀρεγόμεναι. ἐλπίζω δὲ καὶ βασιλέας ἄν τινας καὶ τυ-
ράννους καὶ σατράπας ἐπιθυμῆσαι μετασχεῖν ταύτης τῆς χά-
ριτος. ὁπότε γε μὴν ἀφορμὴ ὑπάρχοι, καλὸν μὲν καὶ
ἀγαθὸν ναυκλήροις οἰκοδομεῖν καταγώγια περὶ λιμένας
πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι. καλὸν δὲ καὶ ἐμπόροις ἐπὶ προσή-
κοντας τόπους ὠνῇ τε καὶ πράσει. καὶ τοῖς εἰσαφικνουμένοις
δὲ δημόσια καταγώγια. εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγοραίοις οἰκήσεις
τε καὶ πωλητήρια κατασκευασθείη καὶ ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν
τῷ ἄστει, ἅμα τ' ἂν κόσμος εἴη τῇ πόλει, καὶ πολλαὶ ἂν ἀπὸ
τούτων πρόσοδοι γίγνοιντο. ἀγαθὸν δέ μοι δοκεῖ εἶναι πει-
ραθῆναι, εἰ καὶ ὥσπερ τριήρεις δημοσίας ἡ πόλις κέκτηται,
οὕτω καὶ ὁλκάδας δημοσίας δυνατὸν ἂν γένοιτο κτήσασθαι
καὶ ταύτας ἐκμισθοῦν ἐπ' ἐγγυητῶν, ὥσπερ καὶ τἄλλα δη-
μόσια. εἰ γὰρ καὶ τοῦτο οἷόν τε ὂν φανείη, πολλὴ ἂν καὶ ἀπὸ τού-
των πρόσοδος γίγνοιτο. τά γε μὴν ἀργύρεια εἰ κατα-
σκευασθείη ὡς δεῖ, πάμπολλα ἂν νομίζω χρήματα ἐξ
αὐτῶν καὶ ἄνευ τῶν ἄλλων προσόδων προσιέναι. βούλομαι δὲ
καὶ τοῖς μὴ εἰδόσι τὴν τούτων δύναμιν δηλῶσαι. ταύ-
την γὰρ γνόντες καὶ ὅπως χρῆσθαι δεῖ αὐτοῖς, ἄμεινον ἂν
βουλεύοισθε. οὐκοῦν ὅτι μὲν πάλαι ἐνεργά ἐστι, πᾶσι σα-
φές. οὐδεὶς γοῦν οὐδὲ πειρᾶται λέγειν ἀπὸ ποίου χρόνου ἐπε-
χειρήθη. οὕτω δὲ πάλαι ὀρυττομένης τε καὶ ἐκφορουμένης
τῆς ἀργυρίτιδος, κατανοήσατε τί μέρος οἱ ἐκβεβλημέ-
νοι σωροὶ τῶν αὐτοφυῶν τε καὶ ὑπαργύρων λόφων. οὐδὲ
μὴν ὁ ἀργυρώδης τόπος εἰς μεῖόν τι συστελλόμενος, ἀλλ'
ἀεὶ ἐπὶ πλεῖον ἐκτεινόμενος φανερός ἐστιν. ἐν ᾧ γε μὴν
χρόνῳ οἱ πλεῖστοι ἄνθρωποι ἐγένοντο ἐν αὐτοῖς, οὐδεὶς πώ-
ποτε ἔργου ἠπόρησεν. ἀλλ' ἀεὶ τὰ ἔργα τῶν ἐργαζομέ-
νων περιῆν. καὶ νῦν δὲ οἱ κεκτημένοι ἐν τοῖς μετάλλοις
ἀνδράποδα, οὐδεὶς τοῦ πλήθους ἀφαιρεῖ, ἀλλ' ἀεὶ προσ-
κτᾶται ὁπόσα ἂν πλεῖστα δύνηται. καὶ γὰρ δὴ ὅταν μὲν
ὀλίγοι ὀρύττωσι καὶ ζητῶσιν, ὀλίγα οἶμαι καὶ τὰ χρή-
ματα εὑρίσκεται. ὅταν δὲ πολλοί, πολλαπλασία ἡ ἀρ-
γυρῖτις ἀναφαίνεται, ὥστε ἐν μόνῳ τούτῳ ὧν ἐγὼ οἶδα
ἔργων οὐδὲ φθονεῖ οὐδεὶς τοῖς ἐπισκευαζομένοις. ἔτι δὲ
οἱ μὲν ἀγροὺς κεκτημένοι, πάντες ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, ὁ-
πόσα ζεύγη ἀρκεῖ εἰς τὸ χωρίον, καὶ ὁπόσοι ἐργάται. ἂν
δ' ἐπὶ πλέον τῶν ἱκανῶν ἐμβάλλῃ τις, ζημίαν λογίζονται.
ἐν

memoria repetens, q̃ multa nostra ciuitas, cū auxiliū
ferret Arcadibus, imperatore Lysistrato, contulerit:
q̃ multa item duce Agesilao. Nec ignoro, multas sæpe
triremes sumptuosissimas emissas esse, easq; ædificatas,
cū adhuc esset incertū, utrū plus utilitatis an calamita
tis ea res esset allatura. Illud uerò satis perspicuū esset,
ea nunquā se recuperaturos, ac ne participes quidē eo
rum futuros, quæ ipsi contribuissent. Possessionē autē
nulla alia re tā honestā cōparare licet, q̃ si ad reipub.
tēpora et opportunitates cōtribuatur. Qui enim decē
minarū tributū pependerint, quale est nauticū, et exigen
ti triobolū propè in die reficitur. Qui aūt quinq; mi
narū, plusquā sesquitertiū. Plurimi aūt Atheniensium
plus in singulos annos recipiūt, q̃ cōtulerint. Qui enim
repræsentarint, duas propè minas uectigalis nomine
recepturi sunt: & id quidē in urbe, quod uidetur in re
bus humanis & tutissimū & diuturnissimū esse. Equidē
existimo, si in beneficorū numerū ac benemeritorū in
omne tempus perscriberētur peregrini, multos etiam
ex illis collaturos esse. Sunt & ciuitates, quæ hoc bene
ficium appetituræ sunt, cùm in hunc ordinē ascribi cu
piant. Spero & nōnullos etiā reges, & tyrānos, & sa
trapas fore, qui hoc beneficiū cupidè appetituri sint.
Cùm uerò sumptus suppeteret, honestū & utile foret,
nauicularijs in portibus ad merces exponēdas & co
pias, naualia ædificare. Vtile etiā erit, mercatoribus in
locis uenditioni et emptioni opportunis, diuersoria &
tabernas esse publicas, & omnibus illuc cōmeantibus.
Quòd si mercatū frequentātibus domus et tabernæ in
quibus merces exponāt uenales ædificarētur, tū in Pi
ræo, tum in ipsa urbe, hæc simul et essent ciuitati orna
mento, et multū uectigalia augerēt. Illud quoq; mihi ui
detur esse cōmodum, ut tētemus, an ut ciuitas triremes
publicas cōparauit, sic etiā naues onerarias cōparare
possit: easq; prædibus acceptis, quemadmodū in cæte
ris publicis, locare. Si enim id etiā fieri posse uideatur,
multū ex hac re uectigalis accedet. Iam ex argētifodi
nis, si, ut res postulat, instituātur, permultū pecuniæ, e
tiamsi nulla alia essent uectigalia, in ærariū inuectū iri
arbitror. Sed ijs qui illarū cōmoditates ignorāt, expla
nare decreui: hac enim cognita, facilius qua ratione il
lis ipsis utendū sit, cōsulendo uidere possitis. Quondam
igitur fuisse in illis operarios, omnib. notū est, cū præ
sertim nemo sit, qui quo tēpore cœptæ sint, se scire pro
fiteri audeat. Cùm aūt sic olim fossa sit, & egesta mate
ria argēti, cōsiderate nec aliquam partē eiecti acerui
sponte nascentiū glebarū & argentosarū; nec ipsum
argentosum locū quicquā diminutū et contractū esse,
sed magis ac magis protendi ac dilatari uidetur. Quo
autē tempore plurimi homines uersati sunt, nullus un
quam opus sibi deesse dixit, sed semper operā ipsa ope
rariorum numerū uincebāt. Et nūc quoq; qui ad metal
la habent sua mancipia, nullus eorū multitudine fatiga
tur, sed semper quàm potest plurima cōparat mācipia.
Etenim cùm pauci fodiūt et quærūt, paucæ etiā, ut opi
nor, pecuniæ reperiūtur: cùm aūt multi, multiplex ar
gēti spuma, quæ ἀργυρῖτις dicitur, existit. Itaq; in hoc so
lo opere, quod quidē sciā, magnificè apparatis inuidet
nemo. Iam uerò agrorū domini, quot iuga satis sint a
gro colēdo, et quot opus sit operarijs, possunt dicere:
ac si quis plures, q̃ par sit, immiserit, in damno ponunt:

At in argentarijs operibus operarijs opus esse fatentur omnes: etenim non ut cùm multi ærarij fabri, quos χαλκοτύπους Græci uocant, iam perfectis æreis operibus cessant, itéq; ferrarij. & cùm abundanter frumentum aut uinum prouenerit, cum satis multi sint fructus, inutilis existit agricultura, adeò ut multi relictis agris, ad mercaturam & cauponariam & fœnora se conuertant. At argyritis quantò copiosior extiterit, & argenti plus cusum fuerit, tantò plures ad illud opus se conferre solent. Et enim supellectili familiæ necessaria cōparata, non multùm ultrà coëmi solet: at argenti nemo adhuc tam multum habuit, ut nihil amplius requireret: sed si qui permultum habuerint, id quod redundat defodiunt, quo non minus delectantur, quàm si eo uterentur. Quinetiam ciuitates cùm secunda utuntur fortuna, tum ciuibus maximè argento opus est: uiri enim in arma splendida, et generosos equos, in ædes & substructiones magnificas pecuniā profundunt: mulieres uerò ad cultum preciosum, et mundum aureum conuertuntur. Rursus cùm ciuitates caritate annonæ laborant, aut bello ingruente, quæ terra nullo cultu adhibito inutilis fit, tum ad necessaria comparanda, tum ad auxiliares retinendos, multò magis nummis opus est. Quòd si quis dixerit, et aurum nihilominus utile esse quàm argentū, huic non magnopere repugnabo: illud tamen scio, cùm aurū copiosum esse uel mediocriter uisum fuerit, ipsum illud fit uilius, argētum uero redditur preciosius. Atq; hæc idcirco à me explicata sunt, ut pariter quamplurimos homines in argentaria opera mittamus, atque illic substruamus non dubitanter: cùm neque argentifodina ipsa defectura sit, neque futurum sit ut argentum aliquando uilescat. Videtur autem mihi & ciuitas ipsa prior me hæc decreuisse: concedit enim idem ius quod ciuibus, peregrinis, qui in metallis opus facere uoluerint. Vt autem etiam apertius de cibarijs dicam, nunc exponam qua ratione institutæ argentifodinæ ciuitati possint esse utilissimæ: nec ex ijs quæ dicturus sum ullam quæro gloriam admirabilem, quasi aliquid inuenerim difficile inuentu: nam ea quæ dicturus sum, partim etiam nunc omnes uidemus: partim uerò præterita, ut est rerum omnium conditio, audire possumus. Illud tamen dignum admiratione est, quod ciuitas cùm uideat & sentiat multos priuatos ex ea esse locupletatos, tales non imitetur: iampridem enim de his, quibus ea res curæ fuit audiuimus, Niciam Niceratı filium in argentifodinis mille homines habuisse, quos Sosiæ Thraci locarit, qui obolum immunem pro singulis in die persolueret: numerum autem semper æqualiter exhibebat. Fuerunt & Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo dedita, quæ in die minam afferebant immunem, & Philemonidi trecentas seminimas, & alijs ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est uetera commemorare, cùm & hoc tempore multi sint homines in argentarijs ista ratione addictis. Perfectis autem ijs, quæ à me dicuntur, illud tantum noui fiat, si ut priuati comparatis mancipijs uectigalia sibi instituēre perpetua: sic ciuitas publica

ἐν δὲ τοῖς ἀργυρείοις ἔργοις πάντας δή φασιν ἐνδεῖσθαι ἐργατῶν. καὶ γὰρ οὐχ ὥσπερ ὅταν οἱ πολλοὶ χαλκοτύποι γένωνται, ἀξίων γιγνομένων τῶν χαλκευτικῶν ἔργων, καταλύονται οἱ χαλκοτύποι, καὶ οἱ σιδηρεῖς γε ὡσαύτως. καὶ ὅταν γε πολὺς σῖτος καὶ οἶνος γένηται, ἀξίων ὄντων τῶν καρπῶν, ἀλυσιτελεῖς αἱ γεωργίαι γίγνονται, ὥστε πολλοὶ ἀφιέμενοι τοῦ τὴν γῆν ἐργάζεσθαι, ἐπ' ἐμπορίας καὶ καπηλείας καὶ τοκισμοὺς τρέπονται. ἀργυρῖτις δὲ ὅσῳ ἂν πλείων φαίνηται, καὶ ἀργύριον πλεῖον γίγνηται, τοσούτῳ πλείονες ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἔρχονται. καὶ γὰρ δὴ ἔπιπλα μὲν ἐπειδὰν ἱκανά τις κτήσηται τῇ οἰκίᾳ, οὐ μάλα ἔτι προσωνοῦνται. ἀργύριον δὲ οὐδείς πω οὕτω πολὺ ἐκτήσατο, ὥστε μὴ ἔτι προσδεῖσθαι. ἀλλ' ἤν τισι γένηται παμπληθές, τὸ περιττεῦον κατορύττοντες, οὐδὲν ἧττον ἥδονται ἢ χρώμενοι αὐτῷ. καὶ μὴν ὅταν γε εὖ πράττωσιν αἱ πόλεις, ἰσχυρῶς οἱ ἄνθρωποι ἀργυρίου δέονται. οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες ἀμφὶ ὅπλα τε καλὰ καὶ ἵππους ἀγαθούς τε καὶ οἰκίας καὶ κατασκευὰς μεγαλοπρεπεῖς βούλονται δαπανᾶν. αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἐσθῆτα πολυτελῆ καὶ χρυσοῦν κόσμον τρέπονται. ὅταν τε αὖ νοσῶσι πόλεις ἢ ἀφορίαις καρπῶν ἢ πολέμῳ, ἔτι καὶ πολὺ μᾶλλον ἀργοῦ τῆς γῆς γιγνομένης, καὶ εἰς ἐπιτήδεια καὶ εἰς ἐπικούρους νομίσματος δέονται. εἰ δέ τις φήσει καὶ χρυσίον μηδὲν ἧσσον χρήσιμον εἶναι, ἢ ἀργύριον, τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω. ἐκεῖνο μέντοι οἶδα ὅτι καὶ χρυσίον ὅταν πολὺ παραφανῇ, αὐτὸ μὲν ἀτιμότερον γίγνεται, τὸ δὲ ἀργύριον τιμιώτερον ποιεῖ. ταῦτα μὲν οὖν ἐδήλωσα τούτου ἕνεκα, ὅπως θαρροῦντες μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργύρεια ἄγωμεν. θαρροῦντες δὲ κατασκευαζώμεθα ἐν αὐτοῖς, ὡς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυρίτιδος, οὔτε τοῦ ἀργυρίου ἀτίμου ποτὲ ἐσομένου. δοκεῖ δέ μοι καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. παρέχει γοῦν ἐπὶ ἰσοτελείᾳ καὶ τῶν ξένων βουλομένων ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μετάλλοις. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροφῆς εἴπω, νῦν διηγήσομαι ὡς κατασκευασθέντα τὰ ἀργύρεια ὠφελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἔγωγε, ἀφ' ὧν μέλλω λέγειν, οὐδέν τι ἀξιῶ θαυμάζεσθαι ὡς δυσεύρετόν τι ἐξευρηκώς. τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω, καὶ νῦν ἔτι πάντες ὁρῶμεν· τὰ δὲ παροιχόμενα πραγμάτων κατὰ ταῦτα ἂν ἀκούομεν. τῆς μέντοι πόλεως πάνυ ἄξιον θαυμάσαι, τὸ αἰσθανομένην πολλοὺς πλουτιζομένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μιμεῖσθαι τούτους. πάλαι μὲν γὰρ δή που οἷς μεμέληκεν ἀκηκόαμεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτήσατο ἐν τοῖς ἀργυρείοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκεῖνος Σωσίᾳ τῷ Θρᾳκὶ ἐξεμίσθωσεν, ἐφ' ᾧ ὀβολὸν μὲν ἀτελῆ ἑκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι, τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσους ἀεὶ παρεῖχεν. ἐγένετο δὲ καὶ Ἱππονίκῳ ἑξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μνᾶν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας· Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναῖα· ἄλλοις δέ γε ὡς οἶμαι δύναμις ἑκάστοις ὑπῆρχεν. ἀτὰρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν. καὶ γὰρ νῦν πολλοί εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἄνθρωποι οὕτως ἐκδεδομένοι. περαινομένων γε μὴν ὧν λέγω, τοῦτ' ἂν μόνον καινὸν γένοιτο, εἰ ὥσπερ οἱ ἰδιῶται κτησάμενοι ἀνδράποδα πρόσοδον ἀέναον κατεσκευασμένοι εἰσίν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κτῷτο δημόσια

σια ἀνδράποδα, ἕως γίγνοιτο τρία ἑκάστῳ Ἀθηναίων. εἰ δὲ δυνατὰ λέγομεν, καθ᾽ ἓν ἕκαστον αὐτῶν σκοπῶν ὁ βουλόμενος κρινέτω. οὐκοῦν τιμὴν μὲν ἀνθρώπων δῆλον ὅτι μᾶλλον ἂν τὸ δημόσιον δύναιτο, ἢ οἱ ἰδιῶται παρασκευάσασθαι; τῇ γε μὴν βουλῇ ῥᾴδιον καὶ κηρύξαι ἄγειν τὸν βουλόμενον ἀνδράποδα, καὶ τὰ προσαχθέντα πρίασθαι. ἐπειδὰν δὲ ὠνηθῇ, τί ἂν ἧττον μισθοῖτό τις παρὰ τοῦ δημοσίου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων ἕξειν. μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη, καὶ ἱερὰ, καὶ οἰκίας, καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σῴζηται, τῷ δημοσίῳ ἔστι λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθουμένων, ὥσπερ καὶ παρὰ τῶν ὠνουμένων τὰ τέλη. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικῆσαί γε ῥᾷον τῷ τέλος πριαμένῳ ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένῳ. ἀργύριον μὲν γάρ πως καὶ φωράσειεν ἄν τις τὸ δημόσιον ἐξαγόμενον, ὁμοίου τοῦ ἰδίου ὄντος αὐτῷ. ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημάντρῳ, καὶ προσκειμένης ζημίας τῷ τε πωλοῦντι καὶ ἐξάγοντι, πῶς ἄν τις ταῦτα κλέψειεν; οὐκοῦν μέχρι μὲν τούτου δυνατὸν φανείη τῇ πόλει εἶναί τε ἀνθρώπους καὶ κτήσασθαι καὶ φυλάξαι. εἰ δ᾽ αὖ τις τοῦτ᾽ ἐνθυμεῖται, ὡς ἐπειδὰν πολλοὶ ἐργάται γένωνται, πολλοὶ φανοῦνται καὶ οἱ μισθωσόμενοι, ἐκεῖνο κατανοήσας θαρρείτω, ὅτι πολλοὶ μὲν τῶν κατεσκευασμένων προσμισθώσονται τοὺς δημοσίους. πολλὰ γάρ ἐστι τὰ ὑπάρχοντα. πολλοὶ δ᾽ εἰσὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοί τε καὶ ξένοι, οἳ τῷ σώματι μὲν οὔτε βούλοιντ᾽ ἂν, οὔτε δύναιντ᾽ ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι, ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτήδεια πορίζοιντο. ἢν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἤδη ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε, ἢ ἓξ μὴ μεῖον αὐτὰ ἑξακισχιλίων γενέσθαι. ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἢν ὀβολὸν ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρῃ, ἡ μὲν πρόσοδος ἑξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. ἀπὸ δὲ τούτων ἢν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τίθηται εἴκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἤδη ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο ὅ, τι ἂν δέῃ. ὅταν δέ γε μύρια ἀναπληρωθῇ, ἑκατὸν τάλαντα ἡ πρόσοδος ἔσται. ὅτι δὲ δέξεται πολλαπλάσια τούτων, μαρτυρήσαιεν ἄν μοι εἴ τινες ἔτι εἰσὶ τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὕρισκε τῶν ἀνδραπόδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. μαρτυρεῖ δὲ κἀκεῖνο, ὅτι εἰργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμήτων, νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργύρεια, ἢ οἷα οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνευον αὐτά. καὶ τὰ νῦν δὲ γιγνόμενα πάντα μαρτυρεῖ, ὅτι οὐκ ἄν ποτε πλείω ἀνδράποδ᾽ ἐκεῖ γένοιτο, ἢ ὅσων ἂν τὰ ἔργα δέηται. οὔτε γὰρ βάθους πέρας, οὔτε ὑπονόμων οἱ ὀρύσσοντες εὑρίσκουσι. καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἧττον ἔξεστι νῦν ἢ πρότερον. οὐ τοίνυν οὐδ᾽ εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδεὶς πότερον ἐν τοῖς κατατετμημένοις πλείων ἀργυρῖτις, ἢ ἐν τοῖς ἀτμήτοις ἐστί. τί δῆτα φαίη ἄν τις, οὐ καὶ νῦν ὥσπερ ἔμπροσθεν πολλοὶ καινοτομοῦσιν; ὅτι πενέστεροι μέν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα (νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται) κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. ὁ μὲν γὰρ εὑρὼν ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται. ὁ δὲ μὴ εὑρὼν, πάντα ἀπόλλυσιν ὅσα ἂν δαπανήσῃ. εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πως ἐθέλουσιν οἱ νῦν ἰέναι. ἐγὼ

blica coemat mancipia, donec unusquisq; Atheniensiū ternа poßidere uideatur. An hæc autem quæ à me dicuntur fieri poßint, secū quisq; reputans iudicabit. An non planè perspicuum est, rempublicam facilius posse, quàm priuatos, precium hominū statuere? Senatui quidem certè facilè est, ut uoce præconis proclamari iubeat, ut qui uolet, sua proferat mancipia, atq; ita quæ oblata fuerint, precio comparare. Posteaquàm autem habuerit, quid est cur quis coempta minus uelit à publico conducere, quàm à priuato, cùm iisdem conditionibus obtēturus sit? cōducunt enim de repub. lucos, templa, domos, ac ab eadem uectigalia redimunt. Atq; ut empta tueri, seruareq; poßitis, Reipub. licet prædes à conductoribus accipere, quemadmodū & à uēdentib. corpora. Imò uerò publicano facilius est fraudare, quàm ei qui mācipia cōduxerit: pecuniā enim potest quis aliquo modo publicā furari & auertere, cùm priuatā aliquā similē publicæ habeat. Qui antē fieri potest, ut quis mācipia nota publica notata, cùm mulcta & ei qui emerit, & ei qui eduxerit, cōstituta sit, furetur? Atq; hactenus de eo, an ciuitas & cōparare homines, & tueri posse uideatur. Si quis rursus cogitet, existentibus multis operarijs, extituros etiam multos qui mancipia locare uelint: illud animaduertat & cōfidat fore, ut multi ex ijs qui opus faciendum locāt, publicos homines cōducant, præsertim cùm multæ sint opum facultates: multi item ex ijs qui in opere uersantur, senescant: multi præterea & alij tū Athenienses tū peregrini, qui corpore quidē opus facere neq; uelint neq; poßint, sed cùm cōsilio res suas gerāt & curēt, libēter necessaria suppeditabūt. Itaq; si primū constituātur mille & ducēta mācipia, iam conijci potest intra quinq; annos aut sex, ex ipso hoc uectigali nō minus sex millibus rempublicā habiturā. Iam ex hoc numero si obolū unusquisq; in die immunē afferat, sexaginta talentorū uectigal in anno ciuitas auferet. Ex ijs autem si uiginti in alia mācipia impendantur, reliqua quadraginta, ut res postulabit, in alium aliquem usum licebit transferre. Cumq; decem millia confecta erunt, iam centum talentorum existet uectigal. Testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui quantū uectigal seruorū ante res apud Deceliā gestas inuentū sit, meminerint. Illud quoq; testimonio est, quòd cū innumerabiles omni tēpore in argentifodinis opera fecerint, nihil tamen ab illis hoc tēpore differant, quas maiores nostri descripserūt. Et ea quidem quæ nūc fiūt omnia testātur, nunquā plura mancipia illic esse posse, quàm ipsa requirerēt opera: cùm præsertim neq; profunditatis fundū, neq; cuniculos ullos fossores inueniant. Atqui hoc tēpore nihilominus nouos cuniculos licet facere quàm ante: neq; tamē quisquam certò poßit dicere, quasi id antea uiderit, utrum in cæsis partibus, an in non cæsis, argentiæ materia quæ ἀργυρῖτις dicitur, copiosior sit. Cur ita tandem? dicat aliquis: an non nunc etiam sicut antea multi cædunt, quoniam pauperiores sunt, qui in metallis uersantur, cùm recens opus faciendum iterum locarint, periculum quoq; magnum ei imminet, qui nouos cuniculos uelit ducere. Nam qui inuenerit materiam operi commodam, diues efficitur: qui autem minus inuenerit, ea omnia quæ impenderit, perdit. Itaq; tale periculum non admodum cupiunt homines iam subire.

Mihi tamen uideor habere quod dem etiam in hac re consilium, quomodo nouos cuniculos instituendi ratio posit esse tutissima. Athenis enim decem sunt tribus, quarum cuique si ciuitas parem mancipiorum numerum daret, ipsæ autem coniunctis fortunis nouos cuniculos instituerent, hoc pacto, si aliqua inueniret, omnibus indicaret utilitatē: sin duæ, aut treis, aut quatuor, aut etiā pars tribuum dimidia inueniret, profectò ex illis operibus maiores caperentur utilitates: nam uniuersas falli nulla rerum præteritarum coniectura uerisimile uideri posit. Possent etiam & priuati eadem ratione coniuncti & consociati, tutius periculum adire. Neq; uerò metuendum est, ut respublica ita constituta in priuatorum currat offensionem, aut contrà priuati in Reipublicæ, sed ut armorum ac belli socij, quò plures coniuncti fuerint, hoc se mutuò firmiores & potentiores reddunt, sic in argentifodinis quantò plures erunt qui operentur, tanto plus bonorum et reperient & reportabunt. Explicaui igitur, qua ratione constituta Republica Atheniensibus omnibus de publico necessaria ad uictum suppeditari posse arbitrer. Quòd si qui sunt, qui existiment ad hæc conficienda permultos sumptus esse necessarios, nec unquā satis magnam pecuniam colligi posse, ne sic quidem animum despondere debēt. Nō enim res ita habet, ut aut simul omnia fieri, aut ex ipsis nullam utilitatem capi necesse sit, sed simul ut quæque primùm ædificata fuerint uel ædes, uel naues, uel empta mancipia, ea ipsa utilitatem præbebunt. Quinetiam utilius erit hæc uicissim, quàm simul omnia fieri. Nam si simul multi ædificarent, sumptuosius & ornatius quàm si diuisi faciendum suscepissent, absoluerent. Mancipiorum autem permagnum quærentes numerum, & deteriora, & charius emere cogemur. Sed si pro ratione facultatum operabimur, quæ erunt rectè instituta ea deinceps persequi licebit. Sin autem quid peccatum fuerit, ab eo abstineamus. Iam uerò si omnia simul fierent, omnia simul à nobis suppeditari opus esset. At si alia perficiantur, alia pendeant & differantur, superius iam confectum uectigal, quæ erunt necessaria suppeditabit. Illud fortasse uideri posit ualde metuendum, ne si ciuitas nimium multa compararit mancipia, nimium multis opera ipsa compleantur: sed hoc metu liberati erimus, si non plures homines quàm ipsa requirūt opera, in singulos annos mittemus. Sic mihi quidē uidetur quod facillimum est in hac re, id factu esse optimū. Quòd si rursus propter tributa hoc bello exacta existimatis ne tantulum quidē cōtribui posse: nos uerò quantū pecuniæ ante pacem pēsitabatur ex uectigalibus, tantū in gubernatione reipub. impēdite insequentē annū. Quas uero supra illā summā cōparaueritis, tū quia pax tum quia incolæ & mercatores colētur,, & multis cōmeantibus plurima et importabūtur et exportabūtur, et ad portū mercatus erunt frequentiores, hæc recipiētes ut quàmmaxima sint uectigalia efficere debetis. At si qs est, qui uereatur, ne si bellū ingruat, hoc sit inane institutū: is cogitare debebit, reb. nostris ita cōstitutis, bellū fore formidolosius hostib. ipsis q inferēt, quàm nostræ ciuitati. Quid.n. ad belli usum hominū multitudine utilius? multi.n. naues implere publicas, multi terrestri prælio infestare poterūt hostes, si qs eos obsequio retinere uelit.

Equidem

ἐγὼ μέντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλεῦσαι, ὡς ἂν ἀσφαλέστατα καινοτομοῖτο. εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί, εἰ δ' ἡ πόλις δοίη ἑκάστῃ αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοῖεν, οὕτως ἄν, εἰ μία εὕροι, πάσαις ἂν λυσιτελὲς ἀποδείξειεν, εἰ δὲ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ τέτταρες, ἢ αἱ ἡμίσειαι εὕροιεν, δῆλον ὅτι λυσιτελέστερα ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. τό γε μὴν πάσας ἀποτυχεῖν, οὐδὲν τῶν παρεληλυθότων ἐοικὸς οἷόν τε δή. οὕτως οὖν καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινουμένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. μηδὲν μέντοι τοῦτο φοβεῖσθε, ὡς ἢ τὸ δημόσιον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλυπήσει τοὺς ἰδιώτας, ἢ οἱ ἰδιῶται τὸ δημόσιον. ἀλλ' ὥσπερ σύμμαχοι ὅσῳ ἂν πλείους συνιῶσιν ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσῳ περ ἂν πλείους ἐργάζωνται, τόσῳ πλείονα τἀγαθὰ εὑρήσουσί τε καὶ φορήσουσι. καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἴρηται ὡς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἱκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφὴν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι. εἰ δέ τινες λογιζόμενοι παμπόλλης ἂν δεῖν ἀφορμῆς εἰς ταῦτα πάντα οὐχ ἡγοῦνται ἱκανὰ ἄν ποτε χρήματα εἰσενεχθῆναι, μηδ' οὕτως ἀθυμούντων. οὐ γὰρ οὕτως ἔχει ὡς ἀνάγκη ἅμα πάντα ταῦτα γίγνεσθαι, ἢ μηδὲν ὄφελος αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁπόσα ἂν ἢ οἰκοδομηθῇ, ἢ ναυπηγηθῇ, ἢ ἀνδράποδα ὠνηθῇ, εὐθὺς ταῦτα ἐν ὠφελείᾳ ἔσται. ἀλλὰ μὴν καὶ τῇδέ γε συμφορώτερον τὸ κατὰ μέρος, ἢ τὸ ἅμα πάντα πράττεσθαι. οἰκοδομοῦντές τε γὰρ ἀθρόοι, πολυτελέστερον ἂν καὶ κάλλιον ἢ κατὰ μέρος ἀποτελοῖμεν. ἀνδράποδα δὲ παμπληθῆ ζητοῦντες, ἀναγκαζοίμεθ' ἂν καὶ χείρω, καὶ τιμιώτερα ὠνεῖσθαι. κατά γε μὴν τὸ δυνατὸν περαίνοντες τὰ μὲν καλῶς γνωσθέντα καὶ αὖθις ἂν ἀνύοιμεν. εἰ δέ τι ἁμαρτηθείη, ἀπεχοίμεθα ἂν αὐτοῦ. ἔτι δὲ πάντων ἅμα γιγνομένων ἡμᾶς ἂν ἅπαντα δέοι ἐκπορίζεσθαι· εἰ δὲ τὰ μὲν περαίνοιτο, τὰ δὲ μέλλοι, ἡ ὑπάρξουσα πρόσοδος τὸ ἐπιτήδειον συγκατασκευάζοι ἄν. ὃ δὲ ἴσως φοβερώτατον δοκεῖ πᾶσιν εἶναι, μὴ εἰ ἄγαν πολλὰ κτήσαιτο ἡ πόλις ἀνδράποδα, ὑπεργεμισθείη ἂν τὰ ἔργα, καὶ τούτου τοῦ φόβου ἀπηλλαγμένοι εἴημεν, εἰ μὴ πλείονας ἀνθρώπους ἢ ὅσους αὐτὰ τὰ ἔργα προσαιτοίη κατ' ἐνιαυτὸν ἐμβάλοιμεν. οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ ἥπερ ῥᾷστον ταύτῃ καὶ ἄριστον εἶναι ταῦτα πράττειν. εἰ δ' αὖ διὰ τὰς ἐν τῷ νῦν πολέμῳ γεγενημένας εἰσφορὰς νομίζετ' ἂν μηδ' ὁτιοῦν δύνασθαι εἰσενεγκεῖν, ὑμεῖς δὲ ὅσα μὲν πρὸ τῆς εἰρήνης χρήματα εὑρίσκετε, τὰ τέλη ἀπὸ τοσούτων καὶ τὸ λοιπὸν ἔτος διοικεῖτε τὴν πόλιν. ὅσα δ' ἂν ὑφευρίσκητε διά τε τὸ εἰρήνην εἶναι, καὶ διὰ τὸ θεραπεύεσθαι μετοίκους καὶ ἐμπόρους, καὶ διὰ τὸ πλειόνων συναγειρομένων ἀνθρώπων πλείω εἰσάγεσθαι καὶ ἐξάγεσθαι. καὶ διὰ τὸ ἐν λιμένι καὶ τὰς ἀγορὰς αὐξάνεσθαι, ταῦτα λαμβάνοντες κατασκευάσασθε ὡς ἂν πλεῖσται πρόσοδοι γίγνοιντο. εἰ δέ τινες αὖ φοβοῦνται μὴ ματαία ἂν γένοιτο αὕτη ἡ κατασκευὴ εἰ πόλεμος ἐγερθείη, ἐννοησάτωσαν ὅτι τούτων γιγνομένων πολὺ φοβερώτερος ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιφέρουσιν ἢ τῇ πόλει. τί γὰρ δὴ εἰς πόλεμον κτῆμα χρησιμώτερον ἀνθρώπων; πολλὰς μὲν γὰρ ναῦς πληροῦν ἱκανοὶ ἂν εἶεν ἐν δημοσίᾳ. πολλοὶ δ' ἂν καὶ πεζοὶ δημοσίᾳ δύναιντ' ἂν βαρεῖς εἶναι τοῖς πολεμίοις, εἴ τις αὐτοὺς θεραπεύοι.

λογί-

λογίζομαι δ' ἔγωγε καὶ πολέμου γιγνομένου οἷόν τ' εἶναι μὴ ἐκλείπεσθαι τὰ ἀργύρεια. ἔστι μὲν γὰρ δήπου περὶ τὰ μέταλλα ἐν τῇ πρὸς μεσημβρίαν θαλάττῃ τεῖχος ἐν Ἀναφλύστῳ. ἔστι δ' ἐν τῇ πρὸς ἄρκτον τεῖχος ἐν Θορικῷ. ἀπέχει δὲ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ἀμφὶ τὰ ἑξήκοντα στάδια. εἰ οὖν καὶ ἐν μέσῳ τούτων γένοιτο ἐπὶ τῷ ὑψηλοτάτῳ Βήσης τρίτον ἔρυμα, συνήκοιτ' ἂν τὰ ἔργα εἰς ἓν ἐξ ἁπάντων τῶν τειχῶν, καὶ εἴ τι αἰσθάνοιτο πολεμικόν, βραχὺ ἂν εἴη ἑκάστῳ εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρῆσαι. εἰ δὲ καὶ ἔλθοιεν πλείους πολέμιοι, δηλονότι εἰ μὲν σῖτον, ἢ οἶνον, ἢ πρόβατα ἔξω εὕροιεν, ἀφέλοιντ' ἂν ταῦτα. ἀργυρίτιδος δὲ κρατήσαντες, τί ἂν μᾶλλον ἢ λίθοις ἔχοιεν χρῆσθαι; πῶς δὲ καὶ ὁρμήσειάν ποτε πολέμιοι πρὸς τὰ μέταλλα; ἀπέχει μὲν γὰρ δήπου τῶν ἀργυρείων ἐγγύτατα πόλις Μέγαρα. πολὺ πλεῖον τῶν πεντακοσίων σταδίων. ἀπέχει δὲ ἡ μετὰ ταῦτα πλησιαιτάτη Θῆβαι, πολὺ πλεῖον τῶν ἑξακοσίων. ἢν οὖν πορεύωνται ἐντεῦθέν ποθεν ἐπὶ τὰ ἀργύρεια, παριέναι αὐτοὺς δεήσει τὴν πόλιν, καὶ ἢν μὲν ὦσιν ὀλίγοι, εἰκὸς αὐτοὺς ἀπόλλυσθαι καὶ ὑπὸ ἱππέων, καὶ ὑπὸ περιπόλων. πολλῇ γε μὴν δυνάμει πορεύεσθαι ἐξερημοῦντας τὰ ἑαυτῶν χαλεπόν. πολὺ γὰρ ἐγγύτερον ἂν εἴη ταῖς πόλεσιν αὐτῶν τὸ τῶν Ἀθηναίων ἄστυ, ἢ αὐτοὶ οἱ πρὸς τοῖς μετάλλοις ὄντες. εἰ δὲ καὶ ἔλθοιεν, πῶς ἂν καὶ δύναιντο μένειν μὴ ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια; ἐπισιτίζεσθαί γε μὴν, μέρει μὲν κίνδυνος, καὶ περὶ τῶν μετιόντων καὶ περὶ ὧν ἀγωνίζονται. πάντες δὲ ἀεὶ μετιόντες πολιορκοῖντ' ἂν μᾶλλον ἢ πολιορκοῖεν. οὐ τοίνυν μόνον ἡ ἀπὸ τῶν ἀνδραπόδων ἀποφορὰ τὴν διατροφὴν τῇ πόλει αὔξοι ἄν, ἀλλὰ πολυανθρωπίας περὶ τὰ μέταλλα ἀθροιζομένης καὶ ἀπ' ἀγορᾶς τῆς ἐκείνου αὖ καὶ ἀπ' οἰκιῶν περὶ τἀργύρεια δημοσίων καὶ ἀπὸ καμίνων, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων, πρόσοδοι ἂν πολλαὶ γίγνοιντο. ἰσχυρὰ γὰρ καὶ αὕτη πολυάνθρωπος γένοιτο πόλις, εἰ οὕτω κατασκευάζοιτο. καὶ οἵ γε χῶροι οὐδ' ἐν ἂν εἶεν μείονος ἄξιοι τοῖς κεκτημένοις ἐνταῦθα ἢ τοῖς περὶ τὸ ἄστυ. πραχθέντων γε μὴν ὧν εἴρηκα, σύμφημι ἐγὼ οὐ μόνον ἂν χρήμασιν εὐπορωτέραν τὴν πόλιν εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐπειθεστέραν καὶ εὐτακτοτέραν, καὶ εὐπολεμωτέραν γενέσθαι. οἵ τε γὰρ ταχθέντες γυμνάζεσθαι, πολὺ ἂν ἐπιμελέστερον πράττοιεν ἐν τοῖς γυμνασίοις τὴν τροφὴν ἀπολαμβάνοντες πλείω ἢ ἐν ταῖς λαμπάσι γυμνασιαρχούμενοι. οἵ τε φρουρεῖν ἐν τοῖς φρουρίοις, οἵ τε πελτάζειν καὶ περιπολεῖν τὴν χώραν. πάντα ταῦτα μᾶλλον ἂν πράσσοιεν ἐφ' ἑκάστοις τῶν ἔργων τῆς τροφῆς ἀποδιδομένης. εἰ δὲ σαφὲς δοκεῖ εἶναι, ὡς εἰ μέλλουσι πᾶσαι αἱ πρόσοδοι ἐκ πόλεως προσιέναι, ὅτι εἰρήνην δεῖ ὑπάρχειν, ἆρ' οὐκ ἄξιον καὶ εἰρηνοφύλακας καθιστάναι; πολὺ γὰρ ἂν καὶ αὕτη αἱρεθεῖσα ἡ ἀρχὴ προσφιλεστέραν καὶ πυκνοτέραν εἰσαφικνεῖσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσειε τὴν πόλιν. εἰ δέ τινες οὕτω γιγνώσκουσιν ὡς ἐὰν ἡ πόλις εἰρήνην ἄγουσα διατελῇ, ἀδυνατωτέρα τε καὶ ἀδοξοτέρα καὶ ἧττον ὀνομαστὴ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔσται, καὶ οὗτοί γε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, παρὰ ἀγνώμονα σκοποῦσιν. εὐδαιμονέσταται μὲν γὰρ δήπου πόλεις λέγονται, αἳ ἂν πλεῖστον χρόνον ἐν εἰρήνῃ διατελῶσι. πασῶν δὲ πόλεων Ἀθῆναι μάλιστα πεφύκασιν ἐν εἰρήνῃ αὔξεσθαι. τίνες γὰρ ἡσυχίαν ἀγούσης

τῆς

Equidem existimo belli etiam tempore fieri posse ut metallariorum opera non intermittãtur, præsertim cùm ad mare quod meridiem uersus extenditur, una sit munitio, qui locus Anaphastus dicitur, altera uerò in loco qui Thoricos uocatur ad mare Aquilonare: quæ loca ab alter altero stadia circiter sexaginta distãt. Si igitur inter hæc duo tertiũ aliquod propugnaculum in editissimo montis loco excitetur, in unũ locũ ex uniuersis munitionibus ad opera facienda licebit uenire: ac si quid tumultus bellici senserint, cito in munitũ & tutũ secedere & cõfugere licebit. Sin plurimi hostes uenerint, si frumentũ, aut uinũ, aut pecudes inuenerint extra munitiones, ea nimirum secũ auferẽt. At si argentarijs metallis potiti fuerint, quid aliud habituri sunt quo utantur, nisi saxa? Sed quo tandem modo in metalla hostes irruptionem facere possint? abest enim à metallis proximè urbs Megara paulò amplius quinquaginta stadijs: absunt etiã proximè Thebæ multò amplius sexaginta. Itaq; si illinc alicũde ad argẽtaria metalla uenerint, ut ipsam urbẽ prætereãt necesse est. Quòd si pauci fuerint, ab equitibus & circunstãtibus peditibus cõciduntur. Vt uerò desertis suis, cũ magnis copijs e suis finib. exeãt, nõ facile est, propterea quòd Athenæ ipsæ propiores essent oppidis istorũ, quàm ipsi illi quãdiu quidẽ in metallis hærerent. Quòd si uenirent, qui possint illic durare, commeatu & cibarijs carentes? Frumentari autẽ si pars quidẽ uelit, periculosum est, tum ijs qui inuadunt, tũ ijs pro quibus certãt: sin uerò uniuersi uadãt, magis obsideri possint quàm obsidere. Nec uerò solùm quod ex mancipijs exigitur tributum annonã augebit, uerumetiã ea hominum multitudo quæ in metallis uersatur, & mercatus qui illic institutus fuerit, ædificia publica argentariorum, causa metallorum facta, fornaces item & cætera omnia, auctiora reddent uectigalia: erit enim hæc ciuitas admodum celebris, si isto pacto fuerit instituta: nec loca ibi minoris erunt dominis suis, quàm ea quæ sunt ad urbem. Itaq; si quæ dixi facta fuerint, non solùm pecuniæ abundantiorem, uerumetiam & parentiorem legum, & moderatiorem, et bellicosiorem ciuitatem nostram fore confirmo: siquidem præfecti gymnasiorum maiorem adhibebunt diligentiam & curam, si stipendium acceperint maius, quàm qui in gymnasijs ad lampades præsunt: similiterq; præsidiarij & lancearij, quibus incumbit obire regionem, hæc omnia, si in suo quisq; officio dimensum acceperit, accuratius diligẽtiusq; curabunt. Quòd si perspicuum est fore ut summa pace fruamur, si cuncta uectigalia e republica constituantur, an non æquum est, ut pacis custodes creentur: cùm præsertim talis magistratus ciuitatẽ multò gratiorem & frequentiorem, ut omnes in eam undiq; confluere uelint, effecturus esse uideatur. Si qui autem sunt qui nostram ciuitatem, si pace fruatur, imbecilliorem, ignobilioremq; in Græcia, atque minus celebrem fore arbitrentur, ij, ut mea fert sententia, non rite perpendũt. Hæ enim dicũtur beatissimæ respub. quæ plurimo tempore in pace uixerunt. Athenæ autem omnium ciuitatum maximè uidentur in pace augeri posse: quis est enim omnium qui hanc

δοκεῖ ἀπὸ τρόπου

 urbem,

urbem si quieta fuerit, non desideret? Atq; ut à nauicularijs & mercatoribus ordiamur, an non frumento, uino, oleo pecudibus abundantes, item qui consilio & re, sua possunt augere? Iam uerò opifices, Sophistæ, Philosophi, Poetæ, quiq; istorū opera tractant, itemq; sacrorum publicorumq; spectatu & auditu dignorum cupidi, præterea si qui multa citò uendere aut emere uelint, ubi facilius quod cupiunt assequentur, quàm Athenis? Quòd si contra hæc nihil dicitur, sed nonnulli principatum ciuitati recuperare dum cupiunt, bello magis quàm pace id effici posse arbitrantur, recordari debent primùm Medicum bellum, utrum tandem uiolentia, an nostra erga Græcos beneficentia maris principatum & Græciæ quæsturam adepti sumus. Iam uerò cùm crudeliter nimium uideretur ciuitas imperare, imperioq; esset priuata, nonne tum quoque cùm ab iniurijs abstinuimus, ultro ab insulanis classi maritimæ iterum præpositi sumus? Quid? an non & Thebani beneficijs nostris prouocati, imperium suum Atheniensibus concesserunt? Præterea Lacedæmonij non uiolati à nobis, sed beneficijs affecti, Atheniensibus quod uellent de imperio ut constituerent, permiserunt. Nunc uerò propter Græciæ perturbationem illud ciuitati nostræ accidisse mihi uidetur, ut absque labore, sine periculo, sine sumptibus, Græcos sibi conciliare posit. Licet enim operam dare, ut ciuitates eas, quæ inter se bella gerunt, reconciliemus: licet etiam, si qui in illis seditionibus dissideant, consociare. Si conspicuum erit uos procurasse ut Delphi suis legibus, sicut antea, utantur, idq; efficiatis non bellando, sed per Græcas ciuitates legationes dimittendo, nihil erit mirum, si omnes Græcos concordes, coniuratos, sociosq; recipietis, aduersus illos qui Delphicum templum à Phocensibus desertum occupare conabantur. Itemque si intelligent uos dare operam ut terra marique omnia pacificentur, equidem existimo cunctos uotis expetituros Athenas secundum suam patriam maximè saluas esse. Quòd si rursus quisquam est qui existimet, bellum quàm pacem utilius esse ad rem, pecuniamq; augendam, non uideo qua ratione iudicari possit, quàm si quis res antea gestas consideret, earumq; euentus qui fuerint nostræ ciuitati, secum reputet: reperiet enim quondam in pace permultum pecuniæ in ærarium inuectum, quæ omnis pecunia bello consumpta est. intelligi poterit, si considerare uelimus, & hoc quoque tempore, bello multa uectigalia defecisse, & ea quæ superessent, in res admodum uarias exhausta esse: at iam pacato mari, eadem & aucta esse, & ijs uti licere ciuibus suo arbitratu. Quòd si quis me roget, an etiam si quis in ciuitatem iniuriosus fuerit, censeam cum eo pacem conciliandam? equidem illud nolim: sed hoc affirmo, nos hostes facilius ulcisci posse, si nostra ciuitas iniuriosum habuerit neminem: illi enim nullos habebunt armorum belliq; socios. Atqui si nihil est eorum quæ à me dicta sunt, quod non fieri posit, & quidem facile, quibusq; factis gratiores futuri sumus Græ-

τῆς πόλεως οὐ προσδέοιντ' ἂν αὐτῆς; ἀρξάμενοι ἀπὸ ναυκλήρων καὶ ἐμπόρων, οὐχ οἱ πολύσιτοι, οὐχ οἱ πολύοινοι, οὐχ οἱ ἡδύοινοι; τί δὲ οἱ πολυέλαιοι. τί δὲ οἱ πολυπρόβατοι. οἱ δὲ γνώμῃ καὶ ἀργυρίῳ δυνάμενοι χρηματίζεσθαι. καὶ μὴν χειροτέχναι γε καὶ σοφισταὶ καὶ φιλόσοφοι· οἱ δὲ ποιηταί· οἱ δὲ τὰ τούτων μεταχειριζόμενοι· οἱ δὲ ἀξιοθεάτων ἢ ἀξιακούστων ἱερῶν ἢ ὁσίων ἐπιθυμοῦντες. ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ δεόμενοι πολλὰ, ταχὺ ἀποδίδοσθαι, ἢ πρίασθαι, ἢ οὐ τούτων μᾶλλον ἂν τύχοιεν Ἀθήνησιν; εἰ δὲ πρὸς ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀντιλέγει. τὴν δὲ ἡγεμονίαν, βουλόμενοί τινες ἀναλαβεῖν τῇ πόλει, ταύτην διὰ πολέμου μᾶλλον ἢ δι' εἰρήνης ἡγοῦνται ἂν καταπραχθῆναι ἐννοησάτωσαν. πρῶτον μὲν τὰ μηδικὰ, πότερον βιαζόμενοι ἢ εὐεργετοῦντες τοὺς Ἕλληνας ἡγεμονίας τε τοῦ ναυτικοῦ, καὶ Ἑλληνοταμίας ἐτύχομεν; ἔτι δ' ἐπεὶ ὠμῶς ἄγαν δόξασα προστατεύειν ἡ πόλις, ἐστερήθη τῆς ἀρχῆς, οὐ καὶ τότ' ἐπεὶ τοῦ ἀδικεῖν ἀπειχόμεθα, πάλιν ὑπὸ τῶν νησιωτῶν ἑκόντων προστάται τοῦ ναυτικοῦ ἐγενόμεθα; οὐκοῦν καὶ Θηβαῖοι εὐεργετούμενοι, ἡγεμονεύειν αὐτῶν ἔδωκαν Ἀθηναίοις; ἀλλὰ μὴν καὶ Λακεδαιμόνιοι οὐ βιασθέντες ὑφ' ἡμῶν, ἀλλ' εὖ πάσχοντες ἐπέτρεψαν Ἀθηναίοις περὶ τῆς ἡγεμονίας θέσθαι ὅπως βούλοιντο. νῦν δέ γε διὰ τὴν ἐν τῇ Ἑλλάδι ταραχὴν, παραπεπτωκέναι μοι δοκεῖ τῇ πόλει, ὥστε καὶ ἄνευ πόνων καὶ ἄνευ κινδύνων καὶ ἄνευ δαπάνης ἀνακτᾶσθαι τοὺς Ἕλληνας. ἔστι μὲν γὰρ πειρᾶσθαι διαλλάττειν τὰς πολεμούσας πρὸς ἀλλήλας πόλεις. ἔστι δὲ συναλλάττειν, εἴ τινες ἐν αὑταῖς στασιάζουσιν, εἰ καὶ ὅπως τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν αὐτόνομον ὥσπερ πρόσθεν γένοιτο, φανεροὶ εἴητε ἐπιμελούμενοι, μὴ συμπολεμοῦντες, ἀλλὰ πρεσβεύοντες ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν οἶμαι θαυμαστὸν εἶναι, εἰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας ὁμογνώμονάς τε καὶ συνόρκους καὶ συμμάχους λάβοιτε ἐπ' ἐκείνους, οἵτινες ἐκλιπόντων φωκέων τὸ ἱερὸν καταλαμβάνειν ἐπειρῶντο. εἰ δὲ καὶ ὅπως ἀνὰ πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν εἰρήνη ἔσται, φανεροὶ εἴητε ἐπιμελόμενοι. ἐγὼ μὲν οἶμαι πάντας ἂν εὔχεσθαι μετὰ τὰς ἑαυτῶν πατρίδας Ἀθήνας μάλιστα σώζεσθαι. εἰ δέ τις αὖ εἰς χρήματα κερδαλεώτερον νομίζει εἶναι τῇ πόλει πόλεμον ἢ εἰρήνην, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἄμεινον ταῦτα κριθείη, ἢ εἴ τις τὰ προγεγενημένα ἐπανασκοποίη τῇ πόλει πῶς ἀποβέβηκεν. εὑρήσει γὰρ τό τε παλαιὸν ἐν εἰρήνῃ μὲν πάνυ πολλὰ χρήματα εἰς τὴν πόλιν ἀνενεχθέντα, ἐν πολέμῳ δὲ ταῦτα πάντα καταδαπανηθέντα. γνώσεται δὲ ἂν σκοπῇ καὶ ἐν τῷ νῦν χρόνῳ. διὰ μὲν τὸν πόλεμον, καὶ τῶν προσόδων πολλὰς ἐκλιπούσας, καὶ τὰς εἰσελθούσας εἰς παντοδαπὰ πολλὰ καταδαπανηθείσας. ἐπεὶ δὲ εἰρήνη κατὰ θάλατταν γεγένηται, ηὐξημένας τε προσόδους, καὶ ταύταις ἐξὸν τοῖς πολίταις χρῆσθαι, ὅτι βούλοιντο. εἰ δέ τις ἐπερωτῴη με, εἰ καὶ ἄν τις ἀδικοίη τὴν πόλιν, λέγεις ὡς χρὴ καὶ πρὸς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν, οὐκ ἂν φαίην, ἀλλὰ μᾶλλον λέγω, ὅτι πολὺ θᾶττον ἂν τιμωροίμεθα αὐτοὺς, εἰ μηδένα παρέχοιμεν ἀδικοῦντες. οὐδένα γὰρ ἂν ἔχοιεν σύμμαχον. ἀλλ' εἴ γε μὴν τῶν εἰρημένων ἀδύνατον μὲν μηδέν ἐστι, μηδὲ χαλεπὸν, πραττομένων δὲ αὐτῶν, προσφιλέστεροι μὲν τοῖς

Ἕλλησι

ἄλλοις γενησόμεθα, ἀσφαλέστερον δὲ οἰκήσομεν, εὐκλεέστεροι δὲ ἐσόμεθα. καὶ ὁ μὲν δῆμος τροφῆς εὐπορήσει. οἱ δὲ πλούσιοι τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης ἀπαλλαγήσονται. περιουσίας δὲ πολλῆς γενομένης, μεγαλοπρεπέστερον μὲν ἔτι ἢ νῦν ἑορτὰς ἄξομεν, ἱερὰ δ' ἐπισκευάσομεν. τείχη δὲ καὶ νεώρια ἀνορθώσομεν. ἱερεῦσι δὲ καὶ βουλῇ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἱππεῦσι τὰ πάτρια ἀποδώσομεν, πῶς οὐκ ἄξιον ὡς τάχιστα τούτοις ἐγχειρεῖν, ἵνα ἔτι ἐφ' ἡμῶν ἐπίδωμεν τὴν πόλιν μετ' ἀσφαλείας εὐδαιμονοῦσαν; εἴγε μὴν ταῦτα δόξειεν ὑμῖν πράττειν. συμβουλεύσαιμ' ἂν ἔγωγε πέμψαντας καὶ εἰς Δωδώνην, καὶ εἰς Δελφοὺς ἐπερέσθαι τοὺς θεούς, εἰ λῷον καὶ ἄμεινον εἴη ἂν τῇ πόλει οὕτω κατασκευαζομένῃ, καὶ αὐτίκα καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον. εἰ δὲ ταῦτα συναινοῖεν, τότ' ἂν αὖ φαίην χρῆναι ἐπερωτᾶν, τίνας θεῶν προσποιούμενοι, ταῦτα κάλλιστα καὶ ἄριστα πράττοιμεν ἄν. οὓς δ' ἂν ἀνέλοιεν θεούς, τούτοις εἰκὸς καλλιερήσαντας ἄρχεσθαι τοῦ ἔργου. σὺν γὰρ θεῷ πραττομένων, εἰκὸς καὶ τὰς πράξεις προϊέναι ἐπὶ τὸ λῷον καὶ ἄμεινον ἀεὶ τῇ πόλει.

Græcis, urbē tutius incolemus, celebrius erit nomē nostrum, populus omnibus rebus ad uictū necessarijs abundabit, locupletes impēsis bellicis liberabuntur. cūq; futura sit maior omniū rerū copia, magnificentius etiā quàm nūc festos dies celebrabimus, & templa instaurabimus, itemq; muros & naualia reficiemus: sacerdotibus autē, magistratibus & equitibus quæ præberi solebant more institutoq; patrio, restituemus. Quid est quamobrē quamprimū hæc nō aggrediamur, ut etiā nobis uiuētibus rempub. tutā & beatā uideamus? Quòd si à uobis hæc decreta fuerint, illud consiliū do, ut Dodonā Delphosq; legati mittātur, qui à dijs oracula petāt, sit'ne hæc reipub. cōstitutio & nunc & reliquū tempus huic ciuitati fausta & felix futura. Si annuerint, cēsebo interrogandos quibus dijs conciliatis hæc pulcherrima & optima efficere possimus. Quoscunq; autem designarint deos, ijs, ut æquū est, litatis, opus est inchoandū. Eæ enim actiones quæ Dei uoluntate suscipiuntur ut par est, meliores felicioresq; existunt ciuitati.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ῬΗΤΟΡΟΣ ΠΕΡΙ ἹΠΠΙΚΗΣ.

Ἐπειδὴ διὰ τὸ συμβῆναι ἡμῖν πολὺν χρόνον ἱππεύειν, οἰόμεθα ἔμπειροι ἱππικῆς γεγενῆσθαι, βουλόμεθα καὶ τοῖς νεωτέροις τῶν φίλων δηλῶσαι, ᾗ ἂν νομίζομεν αὐτοὺς ὀρθότατα ἵπποις προσφέρεσθαι. συνέγραψε μὲν οὖν καὶ σίμων περὶ ἱππικῆς, ὃς καὶ τὸν κατὰ τὸ ἐλευσίνιον ἀθήνησιν ἵππον χαλκοῦν ἀνέθηκε, καὶ ἐν τῷ βάθρῳ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἐξετύπωσεν. ἡμεῖς γε μέντοι ὅσοις συνετύχομεν ταὐτὰ γνόντες ἐκείνῳ, οὐκ ἐξαλειφόμεθα ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ πολὺ ἥδιον παραδώσομεν αὐτὰ τοῖς φίλοις, νομίζοντες ἀξιοπιστότερα εἶναι, ὅτι κἀκεῖνος κατὰ ταὐτὰ ἡμῖν ἔγνω ἱππικὸς ὤν, καὶ ὅσα δὴ παρέλιπεν, ἡμεῖς πειρασόμεθα δηλῶσαι. πρῶτον δὲ γράψομεν, ὡς αὖ τις ἥκιστα ἐξαπατῷτο ἐν ἱππωνείᾳ. τοῦ μὲν τοίνυν ἔτι ἀδαμάστου πώλου, δῆλον ὅτι τὸ σῶμα δεῖ δοκιμάζειν. τῆς γὰρ ψυχῆς οὐ πάνυ σαφῆ τεκμήρια παρέχεται, ὁ μήπω ἀναβαινόμενος. τοῦ γε μὴν σώματος πρῶτόν φαμεν χρῆναι τοὺς πόδας σκοπεῖν. ὥσπερ γὰρ οἰκίας οὐδὲν ὄφελος ἂν εἴη, εἰ τὰ ἄνω πάνυ καλὰ ἔχοι, μὴ ὑποκειμένων, οἵων δεῖ θεμελίων, οὕτω καὶ ἵππου πολεμιστηρίου οὐδὲν ἂν ὄφελος εἴη, οὐδ' εἰ τἆλλα πάντα ἀγαθὰ ἔχοι, κακόπους δ' εἴη. οὐδενὶ γὰρ ἂν δύναιτο τῶν ἀγαθῶν χρῆσθαι. πόδας δ' αὖ τις δοκιμάζοι, πρῶτον μὲν τοὺς ὄνυχας σκοπεῖν. οἱ γὰρ παχεῖς πολὺ τῶν λεπτῶν διαφέρουσιν εἰς εὐποδίαν. ἔπειτα οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν, πότερον αἱ ὁπλαί εἰσιν ὑψηλαὶ ἢ ταπειναὶ καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν ἢ χαμηλαί. αἱ μὲν γὰρ ὑψηλαὶ πόρρω ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἔχουσι τὴν χελιδόνα καλουμένην. αἱ δὲ ταπειναὶ ὁμοίως βαίνουσι

τῷ τε

XENOPHONTIS

DE RE EQVESTRI LIBELLVS.

IOACHIMO CAMERARIO interprete.

QVIA, cùm ita acciderit lōgo ut tempore in re equestri uersaremur, aliquem usum nos illius habere existimamus, uisum est adolescētibus amicis nostris rationem exponere, quā secutos, illos in optimos equites euasuros esse arbitramur. Extāt quidē Simonis quoq; de re equestri scripta, à quo etiā æneus equus Athenis in Eleusinio positus est, et in basi cælata opera & facta ipsius. Cuius cū sentētia quòd quibusdam in rebus nostrā fortè conuenire animaduertissemus, nō ideo omittere neq; inducere hac in parte scripturā uoluimus, ac potius eò studiosius persecuti sumus, quòd speraremus maiorē fidē inuētura ea esse, quæ tradidisset similiter & ille rei equestris peritus habitus. Si qua uerò hic pretermisit, nos explicare conabimur. Ac primū ostēdemus, qđ contra uenditorū imposturas sit obseruandū. Nā equi nondum domiti corpus modò diligēter explorandū est, quòd animi haud satis claras significationes dare solcat equus, q nondū cōscenditur. Sed in corpore prima erit pedū cōsideratio. Vt enim, quāuis bene superioribus sui partib. ædificata domus, si non subiecta sint cōuenientia fundamēta, nulli usui fuerit, ita & bellator equus nulli usui fuerit, si maximè omnib. alijs dotibus præditus sit, pedes autē malos habeat: talis enim nullis suis dotibus uti possit. In explorādis igitur pedibus primùm ungula inspiciēda. Spissa enim ad pedum bonitatem longe differt à tenui. Deinde cognoscendum, utrum ungulæ sint arduæ, an tam priore parte quàm posteriore depressæ siue humiles. Nā arduæ supra altius à solo testudinem, quam uocant, elatam habent. at depressæ sic graduntur,

Equi pedes primum considerandi.

pedis

pedis ut molliores & duriores partes æquabiliter fulciant incessum: ut fit in hominibus quoque, quorum crura distorta sunt, qui ualgi uocantur. Recte etiam Simon scripsit, sonitu deprehendi pedum bonitatem. Non secus enim ardua ungula quàm cymbalum resonat. Ac nos hinc orsi, nunc deinde ad reliquas partes superiores corporis ueniamus. Ossa quæ sunt supra ungulam infra talos, qua parte ut in caninis pedibus callus subest, κυνήποδας dixere, neque erunt procera, ut caprarum: cùm enim succussatione equitem affligunt, tum ipsa facilè crura huiusmodi inflammantur. neque uerò depressa, sic enim deglubi ictu & exulcerari calli solent, seu per glebas siue per lapides agatur equus. Crurum ossa sint spissa: hæc enim sunt corporis totius stabilimenta: sed spissitudo non erit uenarum neque carnium, nam hoc pacto cùm per aspera agitur equus, impleri hæc sanguine necesse est, & existere nodos, inflarique crura, & cutem rescindi: qua laxata sæpe commissuræ discedunt, & equus claudicat. Genua si pullus lubrico flexu moueat ingrediens, coniecturam ex hoc facere possis in equitatione crura similiter lubricum motum habitura esse: lubricitas enim in flectendis genibus, & procedente tempore maior, & meritò fit maximi. Nam in hac minus & offendit equus & laborat, quàm in rigiditate. Femur sub armis si crassum sit, habet, ut in uirili corpore, non solùm robur, sed etiam uenustatem. Pectus autem amplum idoneum est & ad formam & ad robur, & ad longiores gressus, ubi non implicentur crura. Iam de pectore non oriatur ceruix tanquam hirci prona, sed eminens pertineat ad uerticem ut gallinacei, curuetur autem in flexu. At caput osseum sit, cum paruis maxillis: ita collum fuerit ante equitem, oculi autem spectabunt ante pedes. Atque huiusmodi equus minimè uiolentus in summa animositate esse poterit. Violentiam enim usurpant equi non inflectentes collum & caput, sed extendentes. Considerandum & hoc, utrum buccæ sint teneræ an asperæ, an uerò inæquales. Nam imparitas harum facit, plerunque duri & contumacis ut oris equi reddantur. Extantes oculi uigilantiores putandi, quàm profundi: horum etiam prospectus longius penetrauerit. Nares patulæ multò quàm conniuentes, & apertiores meatus habent animæ, & faciunt uideri equum terribiliorem. Nam & irascens equus equo, & inter agitandum ferociens, diducere uehementius nares consueuit. Ipse uertex si fuerit grandior, aures uerò minutæ, magis ita caput equinum uidebitur. Spina dorsi supra armos paulo elatior, præbet opportunius sedile equiti: & armi ac reliquum corpus firmius compinguntur, si illa duplex fuerit: tum etiam & eques residebit mollius, & forma delectabilior erit. Latera demissiora supraque aluum turgidiuscula, & residendi melius, & maioris roboris, & melioris de pastu succi commoditatem ferè habent. Lumbi quò erunt latiores, & minus prolixi, hoc facilius attollet priores pedes equus, & posterioribus subsequetur: ita

τῷ τε ἰσχυροτάτῳ καὶ τῷ μαλακωτάτῳ τοῦ ποδὸς, ὥσπερ οἱ βλαισοὶ τῶν ἀνθρώπων. καὶ τῷ ψόφῳ δέ φησι Σίμων δήλους εἶναι τοὺς εὔποδας, καλῶς λέγων. ὥσπερ γὰρ κύμβαλον ψοφεῖ πρὸς τῷ δαπέδῳ, ἡ κοίλη ὁπλή. ἐπεὶ δὲ ἠρξάμεθα ἐντεῦθεν, ταύτῃ καὶ ἀναβησόμεθα πρὸς τὸ ἄλλο σῶμα. δεῖ τοίνυν καὶ τὰ ἀνωτέρω μὲν τῶν ὁπλῶν, κατωτέρω δὲ τῶν κυνηπόδων ὀστᾶ, μήτε ἄγαν ὀρθὰ εἶναι, ὥσπερ αἰγός, ἀντιτυπώτερα γὰρ ὄντα κόπτει τὸν ἀναβάτην, καὶ φλεγμαίνεται μᾶλλον τὰ τοιαῦτα σκέλη. οὐδὲ μὴν ἄγαν ταπεινὰ τὰ ὀστᾶ δεῖ εἶναι. ψιλοῖντο γὰρ ἂν καὶ ἑλκοῖντο οἱ κυνήποδες εἴτ᾽ ἐν βώλοις εἴτ᾽ ἐν λίθοις ἐλαύνοιτο ὁ ἵππος. τῶν γε μὴν κνημῶν τὰ ὀστᾶ παχέα χρὴ εἶναι. ταῦτα γάρ ἐστι κίονες τοῦ σώματος, οὐ μέντοι φλεψί γε οὐδὲ σαρξὶ παχέα· εἰ δὲ μὴ, ὅταν ἐν σκληροῖς ἐλαύνηται, ἀνάγκη αἵματος ταῦτα πληροῦσθαι, καὶ κιρσοὺς γίγνεσθαι, καὶ παχύνεσθαι μὲν τὰ σκέλη, ἀφίστασθαι δὲ τὸ δέρμα. χαλῶντος δὲ τούτου πολλάκις, καὶ ἡ περόνη ἀποστᾶσα, χωλὸν ἀπέδειξε τὸν ἵππον. τά γε μὴν γόνατα ἢν βαδίζων ὁ πῶλος ὑγρῶς κάμπτῃ, εἰκάζοις ἂν καὶ ἱππεύοντα ὑγρὰ ἕξειν τὰ σκέλη. πάντες γὰρ προϊόντος τοῦ χρόνου ὑγροτέρως κάμπτουσιν ἐν τοῖς γόνασι, τὰ δὲ ὑγρὰ δικαίως εὐδοκιμεῖ. ἀπταιστότερον γὰρ καὶ ἀκοπώτερον τὸν ἵππον τῶν σκληρῶν σκελῶν παρέχει. μηροί γε μέντοι οἱ ὑπὸ ταῖς ὠμοπλάταις, ἢν παχεῖς ὦσιν, ἰσχυρότεροί τε καὶ εὐπρεπέστεροι ὥσπερ ἀνδρὸς φαίνονται. καὶ μὴν στέρνα πλατύτερα ὄντα, καὶ πρὸς κάλλος, καὶ πρὸς ἰσχὺν, καὶ πρὸς τὸ μὴ ἐπαλλὰξ, ἀλλὰ διὰ πολλοῦ τὰ σκέλη φέρειν εὐφυέστερα. ἀπό γε μὴν τοῦ στέρνου ὁ μὲν αὐχὴν αὐτοῦ μὴ ὥσπερ κάπρου προπετὴς πεφύκοι, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀλεκτρυόνος ὀρθὸς πρὸς τὴν κορυφὴν ἥκοι. λαγαρὸς δὲ εἴη τὰ περὶ τὴν συγκαμπήν. ἡ δὲ κεφαλὴ ὀστώδης οὖσα μικρὰν σιαγόνα ἔχοι. οὕτως ὁ μὲν τράχηλος πρὸ τοῦ ἀναβάτου ἂν εἴη, τὸ ὄμμα πρὸ τῶν ποδῶν ὁρῴη. καὶ βιάζεσθαι δὲ ἥκιστ᾽ ἂν δύναιτο, ὁ τοιοῦτον σχῆμα ἔχων, καὶ εἰ πάνυ θυμοειδὴς εἴη. οὐ γὰρ ἐγκάμπτοντες, ἀλλ᾽ ἐκτείνοντες τὸν τράχηλον καὶ τὴν κεφαλὴν βιάζεσθαι οἱ ἵπποι ἐπιχειροῦσι. σκοπεῖν δὲ χρὴ καὶ εἰ ἀμφότεραι μαλακαὶ αἱ γνάθοι, ἢ σκληραὶ ἢ ἑτέρα. ἑτερόγναθοι γὰρ ὡς τὰ πολλὰ, οἱ μὴ ὁμοίας τὰς γνάθους ἔχοντες γίγνονται. καὶ μὴν τὸ ἐξόφθαλμον εἶναι ἐγρηγορὸς μᾶλλον φαίνεται τοῦ κοιλοφθάλμου. καὶ ἐπὶ πλεῖον δ᾽ ἂν ὁ τοιοῦτος ὁρῴη. καὶ μυκτῆρές γε οἱ ἀναπεπταμένοι τῶν συμπεπτωκότων, εὐπνοώτεροί τε ἅμα εἰσὶ, καὶ γοργότερον τὸν ἵππον ἀποδεικνύουσι. καὶ γὰρ ὅταν ὀργίζηται ἵππος ἵππῳ, ἢ ἐν ἱππασίᾳ θυμῶται, εὐρύνει μᾶλλον τοὺς μυκτῆρας. καὶ μὴν κορυφὴ μὲν μείζων, ὦτα δὲ μικρότερα, ἱππωδεστέραν τὴν κεφαλὴν ἀποφαίνει. ἡ δ᾽ αὖ ὑψηλὴ ἀκρωμία, τῷ τε ἀναβάτῃ ἀσφαλεστέραν τὴν ἕδραν καὶ τοῖς ὤμοις, καὶ τῷ σώματι ἰσχυροτέραν τὴν πρόσφυσιν παρέχεται. ἡ διπλῆ τῆς ἁπλῆς, καὶ ἐγκαθῆσθαι μαλακωτέρα, καὶ ἰδεῖν ἡδίων. καὶ πλευρὰ δὲ ἡ βαθυτέρα καὶ πρὸς τὴν γαστέρα ὀγκωδεστέρα, ἅμα εὐεδρότερόν τε, καὶ ἰσχυρότερον, καὶ εὐχιλότερον, ὡς ἐπὶ πολὺ τὸν ἵππον παρέχεται. ὀσφῦς γε μὴν, ὅσῳ ἂν πλατυτέρα καὶ βραχυτέρα ᾖ, τοσούτῳ ῥᾷον μὲν ὁ ἵππος τὰ πρόσθεν αἴρεται, ῥᾷον δὲ τὰ ὄπισθεν προσάγεται.

καὶ

καὶ ὁ λαγὼν δὲ ὅστις μικρότατος φαίνεται, ὥσπερ μέγας ὤν, μέρος μέν τι καὶ αἰσχύνει, μέρος δέ τι καὶ ἀσθενέστερον καὶ δυσφορώτερον αὐτὸν τὸν ἵππον παρέχεται. τά γε μὴν ἰσχία πλατέα εἶναι μὲν χρὴ καὶ εὔσαρκα, ἵνα ἀκόλουθα ᾖ ταῖς πλευραῖς καὶ τοῖς στέρνοις. ἢν δὲ πάντα στερεὰ ᾖ, κουφότερα αὖ τὰ πρὸς τὸν δρόμον ἔσται, καὶ ὀξύτερον μᾶλλον αὖ τὸν ἵππον παρέξεται. μηρούς γε μὴν τοὺς ὑπὸ τῇ οὐρᾷ ἢν ἅμα πλατέᾳ τῇ γραμμῇ διειργομένους ἔχῃ, οὕτω καὶ τὰ ὄπισθεν σκέλη διὰ πολλοῦ ὑποθήσει. τοῦτο δὲ ποιῶν ἅμα γοργοτέραν τε καὶ ἰσχυροτέραν ἕξει τὴν ὑπόβασίν τε καὶ ἱππασίαν, καὶ ἅπαντα βελτίων ἔσται ἑαυτοῦ. τεκμήραιο δ' ἂν καὶ ἀπ' ἀνθρώπων. ὅταν γάρ τι ἀπὸ τῆς γῆς ἄρασθαι βούλωνται, διαβαίνοντες πάντες μᾶλλον ἢ συμβεβηκότες ἐπιχειροῦσιν αἴρεσθαι. τούς γε μὴν ὄρχεις οὐ μὴ μεγάλους τὸν ἵππον ἔχειν, ὃ οὐκ ἔστι πῶλον κατιδεῖν. περί γε μὴν τῶν κάτωθεν ἀστραγάλων, ἢ κνημῶν καὶ κυνηποδίων καὶ ὁπλῶν, ταὐτὰ λέγομεν, ἅπερ περὶ τῶν ἔμπροσθεν. γράψαι δὲ βούλομαι καὶ ἐξ ὧν ἂν περὶ μεγέθους ἥκιστα ἀποτυγχάνοι τις. ὅτου γὰρ ἂν ὦσιν αἱ κνῆμαι εὐθὺς γιγνομένου ὑψηλόταται, οὗτος μέγιστος γίγνεται. προϊόντος γὰρ τοῦ χρόνου πάντων τῶν τετραπόδων, αἱ μὲν κνῆμαι ὡς μέγεθος οὐ μάλα αὔξονται. πρὸς δὲ ταύτας ὡς ἂν συμμέτρως ἔχῃ, συναύξεται καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. εἶδος μὲν δὴ πώλου οὕτω δοκιμάζοντες μάλιστ' ἂν ἡμῖν δοκοῦσι τυγχάνειν εὔποδος καὶ ἰσχυροῦ, καὶ εὐσάρκου, καὶ εὐσχήμονος, καὶ εὐμεγέθους. εἰ δέ τινες αὐξανόμενοι μεταβάλλουσιν, ὅμως οὕτω θαρροῦντες δοκιμάζοιμεν. πολλῷ γὰρ πλείονες εὐχρήστοι ἐξ αἰσχρῶν, ἢ ἐκ τοιούτων αἰσχροὶ γίγνονται.

Ὅπως γε μὴν δεῖ πωλεύειν, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γραπτέον εἶναι. τάττονται μὲν γὰρ δὴ ἐν ταῖς πόλεσιν ἱππεύειν, οἱ τοῖς χρήμασί τε ἱκανώτατοι, καὶ τῆς πόλεως οὐκ ἐλάχιστον μετέχοντες. πολὺ δὲ κρεῖττον τῷ πωλοδαμνεῖν εἶναι καὶ τὸν μὲν νέον, εὐεξίας τε ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἑαυτοῦ καὶ ἱππικῆς, ἢ ἐπιστάμενον ἤδη ἱππάζεσθαι μελετᾶν. τὸν δὲ πρεσβύτερον τοῦ τε οἴκου καὶ τῶν φίλων, καὶ τῶν πολιτικῶν, καὶ τῶν πολεμικῶν μᾶλλον, ἢ ἀμφὶ πωλείαν διατρίβειν. ὁ δὴ ὥσπερ ἐγὼ γιγνώσκων περὶ πωλείας, δῆλον ὅτι ἐκδώσει τὸν πῶλον. χρὴ μέντοι ὥσπερ τὸν παῖδα ὅταν ἐπὶ τέχνην ἐκδῷ, συγγραψάμενον ἃ δεήσει ἐπιστάμενον ἀποδοῦναι, οὕτως ἐκδιδόναι. ταῦτα γὰρ ὑπομνήματα ἔσται τῷ πωλοδάμνῃ ὧν δεῖ ἐπιμεληθῆναι, εἰ μέλλει τὸν μισθὸν ἀπολήψεσθαι. ὅπως μέντοι πρᾶός τε καὶ χειροήθης καὶ φιλάνθρωπος ὁ πῶλος ἐκδιδῶται τῷ πωλοδάμνῃ ἐπιμελητέον. τὰ γὰρ τοιαῦτα τὰ πλεῖστα οἴκοι καὶ διὰ τοῦ ἱπποκόμου ἐκτελεῖται, ἢν ἐπίστηται τὸ μὲν πεινῆν καὶ διψῆν καὶ μυωπίζεσθαι, μετ' ἐρημίας γίγνεσθαι τῷ πώλῳ. τὸ δὲ φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ τῶν λυπούντων ἀπαλλαγῆναι διὰ ἀνθρώπων. τούτων γὰρ γιγνομένων ἀνάγκη μὴ μόνον φιλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ποθεῖσθαι ὑπὸ πώλων ἀνθρώπους. καὶ ἅπτεσθαι δὲ χρὴ ὧν ψηλαφώμενος ὁ ἵππος μάλιστα ἥδεται. ταῦτα δ' ἐστὶ τά τε λασιώτατα, καὶ οἷς αὐτὸς ἥκιστα δύναται ὁ ἵππος, ἤν τι λυπῇ αὐτὸν, ἐπικουρεῖν. προστετάχθω δὲ τῷ ἱπποκόμῳ καὶ τὸ δι' ὄχλου διάγειν, καὶ παντοδαποῖς μὲν ὄψεσι, παντοδαποῖς δὲ ψόφοις πλησιάζειν.

τούτων

ita etiam ilia esse minima uidebuntur, quae uastitate sua partim deformant, partim etiam debilitant & grauant equos. Coxas esse & latas & carnosas oportet, ut cōsentaneae sint cū pectore & lateribus. Soliditas membrorū omniū, ea uerò cum ad cursum celeriorem, tum acriorem equū reddit. Femina quidem sub cauda si latioris interualli linea distinxerit, hoc pacto, quia crura posteriora spaciosius attrahentur, ideo & successio ac equitatio erit terribilior & firmior, & quàm aliter essent, meliora omnia. Hoc de homine potest intelligi. Nā sublaturi aliquid de terra: in eo diuaricatis, nō cōpressis cruribus annituntur. Testiculi equini grādes esse non debent. sed in pullo hoc notari nō potest. De posteriorū pedum talis seu tibijs, deq; ijs, quos κυνήποδας uocari diximus, & ac ungulis, eadē quae de priorib. pedibus tradita sunt, perhibemus. Nunc scribā, quid secutus in aestimāda magnitudine futura minimè decipiaris. Nā pullus cuius à primo statim ortu altiores tibiae fuerint, is maximus futurus est. Omnium enim quadrupedū tibiae processu tēporis minimè crescūt altitudine, secundū has uerò cōsentiente magnitudine corpus reliquū augetur. Atq; haec in pullis eligēdis qui obseruare uoluerint, eos accepturos puto optimis pedibus & robore ac carne bona, tum uerò pulchritudine et magnitudine praeditos equos. Sin augescētes aliqui mutati fuerint, nos tamen audacter in electionibus ea, quae praecepimus, sequemur: multò enim certe plures laudabiles de turpibus, quàm de huiusmodi turpes extiterunt. Nunc deinceps de educendis pullis praecipiendum duximus. Ac in urbibus quidē equestris ordo constitui solet eorum, qui & satis opulenti sint, & in reipub. parte nequaquam postrema uersentur. Longè autē satius, cum adolescenti corporis & uiriū suarū & equitationum curam gerere, aut perito iam equitādi sese exercere, quam occupari in pullis domandis, tum senioribus familiam, amicos, rempub. in pace et bello complecti studio et respectu suo, quàm educendis pullis incumbere. Quare ille equester, ut mea fert de pullis educēdis ratio, tradet pullū suū domitori, sic tamē, ut nō secus, ac si filiū magistro erudiendū traderet, conscribat quomodo instructū reddi uelit. Hinc enim quasi indicē accipiet domitor eorū, quibus pullum, si mercedem auferre uoluerit, instituendum esse sibi sciat. Prouidebitur autē, ut accipiat domitor pullū mansuetum, et manuū patientē, atq; amantē hominū, quae pleraq; domi à curatoribus illorum efficiuntur, qui norint, cùm famem atq; sitim, tum irascentiā pulli ad silentia & solitudines relegare, contrà uerò cibum & potum & depulsiones offensarum per homines procurare. His enim custoditis non solum diligi à pullis homines, sed requiri etiā necesse est. Cōtrectandae etiam eae partes corporis, quas maximè tangi equus gaudet. Hae sunt densissimae pilis, et à quibus molesta depellere ipse nequit. Iubeatur et curator pullū cū traducere per turbam, tū uarias ad species et uoces admouere.

Equi magnitudinem unde iudicandum.

Ex

Ex his, si quid forte illum perculerit, ostendere oportebit placando, non saeuiendo, terribile non esse. De pullorũ igitur institutione hactenus praecipere imperitioribus satis futurum statui. Post haec subijciemus ea, quae tenere debeat, si quis equum iam uectorem parare cogitat, ne circumueniatur à uenditore. Ac primum aetas ignoranda non est. Cui enim dens, qui aetatem notat, graeci γνώμονα uocant, excidit, neque delectat spe, neque ruendibilis est. Sed perspecta aetate, tum uidebimus & lupos quo pacto ore, & uerticale lorum quo pacto ad aures admittat. Haec minimè erunt obscura, si coram emptore & applicatum frenum & detractum fuerit. Mox animaduertendum, quo pacto suscipiat dorso cõscensorem: multi enim equi refutant ea, quae laborem sibi allatura esse intelligunt. Obseruabitur & hoc, utrum cum equite non recuset ab alijs equis digredi: aut, si forte prope adsint, an ad hos sese efferre soleat. Reperiuntur etiam qui de mala educatione ex equitationibus recurrũt ad domesticos secessus. Duri quidem oris equos prodit non solum equitatio illa quasi catenata, quae πέδη dicitur, sed euidẽtius etiam mutata subitò equitatio. Nam plerique nolunt excurrere, nisi ita flexus eueniat, ut improbior maxilla domum, & ad reditum conuertatur. Neq; fugere nos par fuerit, an etiam instigatus ad celeritatem equus citò sustineri, & libenter reuerti soleat. Prodest etiam hoc scire, utrum extimulatus etiam obtemperet equus. Nam inutilis profectò & famulus et exercitus immorigerus: at equus immorigerus non est inutilis tantummodo, sed saepenumero proditoris uicem obtinet. Quoniã uerò proposuimus bellatoris equi comparationem, faciendum periculum omnium, quae in bello obijci consueuere, quae sunt, fossam trãsilire, superare uallum, in collem erumpere, de colle desilire. Tentabimus & in cliuos sursum, & per decliuia, & in obliquum agitare equum: ex his enim omnibus deprehenditur & animi fortitudo, & corporis sanitas. Non tamen, si quis forte in his minus placeat, ideo repudiari debebit: multi enim quia inexercitati sint, non quia parum ualeant, in illis deficiunt: quos si quis instituat, & assuefaciat atque exerceat, iam & ipsi haec praestiterint, si quidem sani, & non ignaui fuerint. Suspecti igitur praetereantur. qui enim formidolosi sunt, non sinunt à se malum dari hostibus, quinetiam equitem saepe frustrati in maximas difficultates conijciunt. Saeuitiam etiam equi nouisse debemus, si qua illius uel erga homines, uel alios equos, itemque num implacabilis sit: omnia enim haec dominis aduersantur. Detrectationes autem frenationum, & conscensionum, & si qua alia renuat equus, multo melius comperiet, qui post defatigationem iterum illa experiri uoluerit, quae ante equitationem fecerat. Sanè qui post exhaustum laborem non recusant laborare, certum argumẽtum hi dant praeclari animi. Atq; ut dicam breuiter, equus cũ bonis pedibus, mansuetus, satisq; uelox, qui

τούτων δὲ ὅσα ἂν ὁ πῶλος φοβῆται, οὐ χαλεπαίνοντα δεῖ, ἀλλὰ πραΰνοντα διδάσκειν, ὅτι οὐ δεινά ἐστι. καὶ περὶ μὲν πωλείας ἀρκεῖν μοι δοκεῖ ταῦτ' ἰδιώτῃ εἰπεῖν τοσαῦτα πράττειν. ὅταν γε μὴν ἱππαζόμενον ὠνῆταί τις, ὑπομνήματα γράψομεν, ἃ δεῖ καταμανθάνειν τὸν μέλλοντα μὴ ἐξαπατᾶσθαι ἐν ἱππωνείᾳ. πρῶτον μὲν τοίνυν μὴ λαθέτω αὐτόν τις ἡ ἡλικία. ὁ γὰρ μηκέτι ἔχων γνώμονας, οὔτ' ἐλπίσιν εὐφραίνει, οὔτε ὁμοίως εὐαπάλλακτος γίγνεται. ὁπότε δὲ ἡ νεότης σαφής, δεῖ αὖ μὴ λαθεῖν πῶς μὲν εἰς τὸ στόμα δέχεται τὸν χαλινόν, πῶς δὲ περὶ τὰ ὦτα τὴν κορυφαίαν. ταῦτα δ' ἥκιστ' ἂν λανθάνοι, εἰ ὁρῶντος μὲν τοῦ ὠνουμένου ἐμβάλλοιτο ὁ χαλινός, ὁρῶντος δ' ἐξαιροῖτο. ἔπειτα δὲ προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν πῶς ἐπὶ τὸν νῶτον δέχεται τὸν ἀναβάτην. πολλοὶ γὰρ ἵπποι χαλεπῶς προσίενται, ἃ πρόδηλα αὐτοῖς ἐστιν, ὅτι προσέμενοι πονεῖν ἀναγκασθήσονται. σκεπτέον δὲ καὶ τόδε, εἰ ἀναβαθεὶς ἐθέλει ἀφ' ἵππων ἀποχωρεῖν, ἢ εἰ παρεστηκότας ἱππεύων μὴ ἐκφέροι πρὸς τούτους. εἰσὶ δὲ οἳ διὰ κακὴν ἀγωγὴν, καὶ πρὸς τὰς οἴκαδε ἀφόδους φεύγουσιν ἐκ τῶν ἱππασιῶν. τούς γε μὴν ἑτερογνάθους, μηνύει μὲν καὶ ἡ πέδη καλουμένη ἱππασία. πολὺ δὲ μᾶλλον καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι τὴν ἱππασίαν. πολλοὶ γὰρ οὐκ ἐγχειροῦσιν ἐκφέρειν, ἂν μὴ ἅμα συμβῇ, ὅτε ἄδικος γνάθος καὶ ἡ πρὸς οἶκον ἐκφορά. δεῖ γε μὴν εἰδέναι καὶ εἰ ἀφεθεὶς εἰς τάχος ἀναλαμβάνεται ἐν βραχεῖ. καὶ εἰ ἀποστρέφεσθαι ἐθέλει. ἀγαθὸν δὲ μὴ ἄπειρον εἶναι, εἰ καὶ πληγῇ ἐγερθεὶς ἐθέλει ὁμοίως πείθεσθαι. ἄχρηστον μὲν γὰρ δήπου καὶ οἰκέτης καὶ στράτευμα ἀπειθές. ἵππος δὲ ἀπειθής, οὐ μόνον ἄχρηστος, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ὅσαπερ προδότης διαπράττεται. ἐπεὶ δὲ πολεμιστήριον ἵππον ὑποθέμεθα ὠνεῖσθαι, ληπτέον πεῖραν ἁπάντων, ὅσωνπερ καὶ ὁ πόλεμος πεῖραν λαμβάνει. ἔστι δὲ ταῦτα, τάφρους διαπηδᾶν, τειχία ὑπερβαίνειν, ἐπ' ὄχθους ἀνορούειν, ἀπ' ὄχθων καθάλλεσθαι, καὶ πρὸς ἄναντες δὲ καὶ κατὰ πρανοῦς καὶ πλάγια ἐλαύνοντα, πεῖραν λαμβάνειν. πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὴν ψυχὴν εἰ καρτερά, καὶ τὸ σῶμα εἰ ὑγιές, βασανίζει. οὐ μέντοι τὸν μὴ καλῶς πάνυ ταῦτα ποιοῦντα ἀποδοκιμαστέον. πολλοὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ ἄπειροι εἶναι τούτων ἐλλείπονται. μαθόντες δὲ καὶ ἐθισθέντες καὶ μελετήσαντες καλῶς ἂν ταῦτα πάντα ποιοῖεν, εἰ δ' ἄλλως ὑγιεῖς καὶ μὴ κακοὶ εἶεν. τούς γε μέντοι ὑπόπτας φυλακτέον. οἱ γὰρ ὑπέρφοβοι βλάπτειν μὲν τοὺς πολεμίους ἀφ' ἑαυτῶν οὐκ ἐῶσι. τὸν δὲ ἀναβάτην ἔσφηλάν τε πολλάκις, καὶ εἰς τὰ χαλεπώτατα ἐνέβαλον. δεῖ δὲ καὶ εἴ τινα χαλεπότητα ἔχοι ὁ ἵππος, καταμανθάνειν, εἴτε πρὸς ἵππους, εἴτε πρὸς ἀνθρώπους. καὶ εἰ δυσγάργαλίς γε εἴη. πάντα γὰρ ταῦτα χαλεπὰ τοῖς κεκτημένοις γίγνεται. τὰς δέ γε τῶν χαλινώσεων καὶ ἀναβάσεων ἀποκωλύσεις, καὶ τἄλλα δινεύματα, πολὺ ἂν ἔτι μᾶλλον καταμάθοι τις, εἰ πεπονηκότος ἤδη τοῦ ἵππου πάλιν πειρῷτο ποιεῖν ταῦτα, ὅσαπερ πρὶν ἄρξασθαι ἱππεύειν. ὅσοι δ' ἂν πεπονηκότες ἐθέλωσι πάλιν πόνους ὑποδύεσθαι, ἱκανὰ τεκμήρια παρέχονται ταῦτα ψυχῆς καρτερᾶς. ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, ὅστις εὔπους μέν εἴη, πρᾶος δέ, ἀρκούντως δὲ ποδώκης

ἐθέλοι

ἐθέλοι δὲ καὶ δύναιτο πόνους ὑποφέρειν, πείθοιτο δὲ
μάλιστα, οὗτος ἂν εἰκότως ἀλυπότατός τ' εἴη, καὶ σωτη-
ριώτατος τῷ ἀναβάτῃ ἐν τοῖς πολεμικοῖς. οἱ δὲ ἢ διὰ
βλακείαν ἐλάσεως πολλῆς δεόμενοι, ἢ διὰ τὸ ὑπέρθυ-
μοι εἶναι πολλῆς θωπείας τε καὶ πραγματείας, ἀσχολίαν
μὲν ταῖς χερσὶ τοῦ ἀναβάτου παρέχουσιν, ἀθυμίαν δ'
ἐν τοῖς κινδύνοις. ὅταν γε μὴν ἀγασθεὶς ἵππον πρίηταί
τις, καὶ οἴκαδε ἀγάγηται, καλὸν μὲν ἐν τοιούτῳ τῆς οἰ-
κίας τὸν σταθμὸν εἶναι, ὅποι πλειστάκις ὁ δεσπότης ὄψεται
τὸν ἵππον. ἀγαθὸν δὲ οὕτω κατασκευάσθαι τὸν ἱππῶ-
να, ὥστε μηδὲν μᾶλλον οἷόν τ' εἶναι τὸν τοῦ ἵππου σῖτον
κλαπῆναι ἐκ τῆς φάτνης, ἢ τὸν τοῦ δεσπότου ἐκ τοῦ τα-
μιείου. ὁ δὲ τούτου ἀμελῶν, ἐμοὶ μὲν ἑαυτοῦ δοκεῖ ἀμε-
λεῖν. δῆλον γὰρ ὅτι ἐν τοῖς κινδύνοις τὸ αὑτοῦ σῶμα τῷ
ἵππῳ ὁ δεσπότης παρακατατίθεται. ἔστι δὲ οὐ μόνον τοῦ
μὴ κλέπτεσθαι ἕνεκα τὸν σῖτον ἀγαθὸς ὁ ἐχυρὸς ἱππών,
ἀλλ' ὅτι καὶ ὅταν μὴ ἐκκομίζῃ τὸν σῖτον ὁ ἵππος, φα-
νερὸν γίγνεται. τοῦτο δ' ἄν τις αἰσθανόμενος γιγνώ-
σκοι, ὅτι ἢ τὸ σῶμα ὑπεραιμοῦν δεῖται θεραπείας, ἢ κό-
που ἐνόντος δεῖται ἀναπαύσεως, ἢ κριθίασις, ἢ ἄλλη τις
ἀῤῥωστία ὑποδύεται. ἔστι δ' ὥσπερ ἀνθρώπῳ, οὕτω καὶ ἵπ-
πῳ ἀρχόμενα πάντα εὐιατότερα, ἢ ἐπειδὰν ἐν σκλη-
ρυνθῇ τε καὶ ἐξαμαρτηθῇ τὰ νοσήματα. ὥσπερ δὲ τοῦ ἵπ-
που σίτου τε καὶ γυμνασίων ἐπιμελητέον, ὅπως ἂν τὸ σῶ-
μα ἰσχύῃ, οὕτω καὶ τοὺς πόδας ἀσκητέον. τὰ μὲν τοίνυν ὑ-
γρά τε καὶ λεῖα τῶν σταθμῶν λυμαίνεται καὶ ταῖς εὐφυέσιν
ὁπλαῖς. τὰ δὲ ὡς μὲν μὴ ὑγρὰ εἶναι, ἀπόῤῥυτα. ὡς δὲ μὴ
λεῖα, λίθους ἔχοντα κατωρωρυγμένους πρὸς ἀλλήλους πα-
ραπλησίους ὁπλαῖς τὸ μέγεθος. τὰ γὰρ τοιαῦτα σταθμά,
καὶ ἀφεστηκότων ἅμα στερεοῖ τοὺς πόδας. ἔπειτά γε μὴν
τῷ ἱπποκόμῳ ἐξακτέον μὲν τὸν ἵππον ὅπου ψήξει. με-
ταδετέον δὲ μετὰ τὸ ἄριστον ἀπὸ τῆς φάτνης, ἵν' ἥδιον ἐπὶ
τὸ δεῖπνον ἴῃ. ὡς δ' ἂν αὖ ὁ ἔξω σταθμὸς βέλτιστος εἴη,
καὶ τοὺς πόδας κρατύνοι, εἰ λίθων στρογγύλων ἀμφι-
τόμων ὅσον μναιαίους ἁμάξας τέτταρας καὶ πέντε χύ-
δην καταβάλλοι, περιχειλώσας σιδήρῳ, ὡς ἂν μὴ σκε-
δαννύωνται. ἐπὶ γὰρ τούτων ἑστηκὼς ὥσπερ ἐν ὁδῷ λιθώ-
δει ἀεὶ μέρος τι τῆς ἡμέρας πορεύοιτο. ἀνάγκη δὲ καὶ ψηχό-
μενον καὶ μυωπιζόμενον χρῆσθαι ταῖς ὁπλαῖς, καθάπερ
ὅταν βαδίζῃ. καὶ τὰς χελιδόνας δὲ τῶν ποδῶν οἱ οὕτω
κεχυμένοι λίθοι στομοῦσιν. ὥσπερ δὲ τῶν ὁπλῶν ὅπως καρ-
τεραὶ ἔσονται, οὕτω καὶ τῶν στομάτων ὅπως μαλακὰ
ἔσται, ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. τὰ δ' αὐτὰ ἀνθρώπου τε σάρκα
καὶ ἵππου στόμα ἁπαλύνει. ἱππικοῦ δὲ ἀνδρὸς ἡμῖν δοκεῖ
εἶναι καὶ τὸν ἱπποκόμον πεπαιδεῦσθαι ἃ δεῖ περὶ τὸν
ἵππον πράττειν. πρῶτον μὲν τοίνυν τῆς ἐπιφατνιδίας
φορβειᾶς ἐπίστασθαι αὐτὸν δεῖ, μήποτε τὸ ἅμμα ποιεῖσθαι,
ἔνθαπερ ἡ κορυφαία περιτίθεται. πολλάκις γὰρ κινῶν
ὁ ἵππος ἐπὶ τῇ φάτνῃ τὴν κεφαλήν, εἰ μὴ ἀσινὴς ἡ φορ-
βειὰ περὶ τὰ ὦτα ἔσται, πολλάκις ἂν ἕλκη ποιοίη. ἑλκου-
μένων γε μὴν τούτων, ἀνάγκη τὸν ἵππον καὶ περὶ τὸ
χαλινοῦσθαι, καὶ περὶ τὸ ψήχεσθαι δυσκολώτερον εἶναι.
ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ τετάχθαι τῷ ἱπποκόμῳ καθ' ἡμέραν
τὴν κόπρον, καὶ τὰ ὑποστρώματα τοῦ ἵππου ἐκφέρειν
εἰς ἓν χωρίον. τοῦτο γὰρ ποιῶν, αὐτός τ' ἂν ῥᾷστα ἀπαλ-
λάττοι, καὶ ἅμα τὸν ἵππον ὠφελοίη. εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν
ἱππο-

qui laborare & poßit, neq; nolit, in primis quidem
morigerus, is scilicet & minimæ tristitiæ, et maxi
mæ salutis autor in bello equiti futurus est. Verùm
quibus aut propter ignauiam crebra agitatione,
aut propter animositatem blandimentis multis at-
que cura opus est, hi primùm equitis manibus assi-
duum negocium faciunt, deinde in periculis animũ
perturbant. Cùm uerò probatum equũ emerit ali-
quis, domumq; deduxerit, eo loci stabulũ ædificatũ
habere expetit, ut quamfrequentißime ob oculos
domini equus uersetur. Ipsius equi ueluti conclaue
ita construi optimũ, ut non magis pabulum de præ
sepi, quã cibus domini de penu furtò subduci pos-
sit. Qui quidem in hoc negligens est, is seipsum, ut
ego opinor, negligit: manifestum enim est, in peri-
culis equum corpus domini accipere tanquam de-
positum. Neq; ille locus ideo solum communiendus
est, ne furto pabulum diminuatur, sed quia etiam, si
forte effundatur ab equo, ita cognoscitur. Quod
ubi fuerit deprehensum, intelligi potest uel cura-
tione indigere corpus propter humoris abundan-
tiam, aut defessa membra quiete, uel surrepere cri
thiasin, aut alium quempiam morbum. Sunt autem
initio omnia similiter in equo, ut in homine sanabi
liora, quàm cùm induruere, atq; per errorẽ negle
cta sunt mala. Sed quemadmodũ in equis, ualetudi-
nis causa, cibi & exercitiorum diligens habenda
est ratio, ita & pedes confirmandi sunt. Stabula
quidem humida & leuia etiam præclaras ungulas
corrumpunt. Illa igitur defluxum habebunt, ne hu
mida sint. leuitas autem emendabitur defoßis con-
iunctim lapidibus, quorum magnitudo sit ungulis
par. Nam inter standum quoq; talia stabula pedes
equorum consolidant. Post hæc curator equũ edu-
cet, ubi destringat. Resoluetur autem de præsepi
post matutinũ pabulum equus, ut sit uespertinum
illi iucundius. Exteriore quidem parte sui stabulũ
ita rectißimè se habebit, & pedes equi ampliabit,
si rotũda saxa palmari magnitudine, põdere libræ,
quàm multa quatuor aut quinque plaustra uehere
poßint, effusa deijciantur, & ferro includantur, ne
à se discedant. Ac super hæc inductus equus quasi
in lapidosa uia singulis diebus aliquantisper gra-
diatur. Nam siue destringatur, seu à muscis punga
tur, iti ungulis illũ nõ secus, quàm si uadat necesse
est. Etiã testudinẽ pedis hoc modo effusi lapides so
lidant. Sicuti uero firmitatis ungularũ, ita et tene
ritatis oris ratio habenda est. Eædem autẽ res &
hominis carnem & equorũ ora molliũt. Mihi etiã
hoc uidetur equestris uiri esse officiũ, docere cura
torem, quomodo equũ tractari oporteat. Primum
igitur debebit scire, nunquam esse lori eius, quo ad
præsepe alligatur equus, astringendum nodum, ea
parte capitis, in quam uerticale freni applicatur.
Cũ enim crebro ad præsepe caput equus moueat,
nisi fuerit circa aures uerticale innoxiũ, sæpenume
ro ulceris causa existit. his igitur exulceratis, &
destrictioni et frenatiõi equus refragabitur. Vtile
etiã imperari curatori, ut quotidie stercus equinũ,
et stramẽta in unũ locũ exportet: hoc enim facto et
ipse minus laborabit, & equo consulet. Sciet etiam
cura-

curator accōmodare eq[uo] capistrum, quoties uel ad destrictionem, uel uolutabrum educere uolet. Denique quocunque sine freno ducendus erit, capistrum inducetur. Nam hoc respirationem non impedit, & morsibus tamen obstat, atque subitas inuasiones equorum coercet. Alligari equum à capite supernè rectum est: quicquid enim os illius offendit, declinare solet elato capite equus. Id cùm facit ita alligatus, magis laxantur, quàm dirumpuntur uincula. In destringendo ordiemur à capite & iuba. Nam frustra inferiora nitemur repurgare, si superiora immunda fuerint. Atq; ita deinceps per totum corpus, cunctis ijs, quæ ad repurgandos equos comparata sunt, utemur, ad pilos erigendos, & expellendum puluerem secundum pilorum situm. Sed curator spinæ pilos ne quo attingito, nisi manu, qua illos premat & mulceat sequens situm eorum, quo enati sunt: sic enim quasi sedili in equo minimè nocuerit. Caput aqua eluito. Nam cùm osseum sit, si ferro aut ligno perstringat, molestiam equo obiecerit. Iubam uerticalem & ipsam humectare debet. Prolixitas enim horum pilorum non prohibent aspicere equum, ac repellunt ea ab oculis, quæ molestiam equis afferrent. Deos quoq; immortales uerisimile sit hos pilos esse equis largitos longarum aurium loco, quas ad defensionem oculorum contulere asinis & mulis. Deinde incrementa caudæ & colli pilis procurabuntur, quò longius pertingere cauda, & molesta sibi repellere, quoq; plenius adminiculum conscensor habere poßit. Contulere autem dij uenustatis quoq; gratia equis colli & uerticis iubas, itemq; caudam cuius hoc est argumentum, quòd gregales equæ non facile sustinent congressum asinorum dum coma adest. Itaq; omnes hi, quibus asinos his admouere cura est, comam equarum detondent. Crura lauari nobis non placet: nam cùm nullam habeat utilitatē, damnosa interim est ungulis quotidiana humectatio. Minus etiam sæpe inferius aluum repurgari oportet, quòd & in primis hoc sit molestum equo. & quò fuerit illa pars mundior, eò plura quæ molestiam exhibeant equo ipsa colligat. Præterea quamuis in hoc elabores, uix eduxeris equum, & mox similis est ijs futurus, quos repurgauerit nemo: quapropter hæc omittentur. Crura autem manibus destringi satis fuerit. Hoc demonstrabimus, quemadmodum cum minimo aliquis discrimine suo, & equi præcipuo commodo, facturus esse uideatur. Nā si quis detergere uelit tali situ, ut oculos habeat uersos in eam partem, in quam spectat equus, in periculo uersabitur ne in faciem sibi equi cùm genu tum ungula incutiatur. Sin contrà equū propter crus exterius iuxta scapulā procumbens defricauerit, neq; ipse affligi, & sic cauum pedis, id est, testudinem ungula explicata, repurgare poterit. Atq; similiter et posteriora crura repurgātor. Hoc meminerit equi curator, & hæc et alia quib. opus factis, nequaquā ita fieri debere, ut uel cōtra faciē, uel cōtra caudā equi accedatur, ideo quòd equus, si uim facere conetur, utraq; illarum partium sui hominis uires uincit. Ad latera uerò

ἱπποκόμον, καὶ τὸν κημὸν περιτιθέναι τῷ ἵππῳ. καὶ ὅταν ἐπὶ ψῆξιν, καὶ ὅταν ἐπὶ καλίστραν ἐξάγῃ. καὶ ἀεὶ δὲ ὅποι ἂν ἀχαλίνωτον ἄγῃ, κημοῦν δεῖ. ὁ γὰρ κημὸς ἀναπνεῖν μὲν οὐ κωλύει, δάκνειν δὲ οὐκ ἐᾷ. καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν δὲ περικείμενος, μᾶλλον ἐξαιρεῖ τῶν ἵππων. καὶ μὴν δεσμεύειν τὸν ἵππον ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς δεῖ. πάντα γὰρ ὁπόσα ἂν δυσκωλῇ περὶ τὸ πρόσωπον, ἵπποις ἐκνεύειν πέφυκεν ἄνω. ἐκνεύων γε μὴν οὕτω δεδεμένος, χαλᾷ μᾶλλον ἢ διασπᾷ τὰ δεσμά. ἐπειδὰν δὲ ψήχῃ, ἄρχεσθαι μὲν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς χαίτης. μὴ γὰρ καθαρῶν τῶν ἄνω ὄντων, μάταιον τὰ κάτω καθαίρειν. ἔπειτα δὲ κατὰ τὸ ἄλλο σῶμα, πᾶσι τοῖς τῆς καθάρσεως ὀργάνοις ἀνιστάντα δεῖ τὴν τρίχα, σοβεῖν τὴν κόνιν κατὰ φύσιν τῆς τριχός. τῶν δ' ἐν τῇ ῥάχει τριχῶν, ἄλλῳ μὲν ὀργάνῳ οὐδενὶ δεῖ ἅπτεσθαι. ταῖς δὲ χερσὶ τρίβειν καὶ ἀπαλύνειν, ᾗπερ φύσει κέκλινται. ἥκιστα γὰρ ἂν βλάπτοι τὴν ἕδραν τοῦ ἵππου. ὕδατι δὲ καταπλύνειν τὴν κεφαλὴν χρή. ὀστώδης γὰρ οὖσα, εἰ σιδήρῳ, ἢ ξύλῳ καθαίροιτο, λυποῖ ἂν τὸν ἵππον. καὶ τὸ προκόμιον δὲ χρὴ βρέχειν. καὶ γὰρ αὗται εὐμήκεις οὖσαι αἱ τρίχες, ὁρᾶν μὲν οὐ κωλύουσι τὸν ἵππον, ἀποσοβοῦσι δὲ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ λυποῦντα. καὶ τοὺς θεοὺς δὲ οἴεσθαι χρὴ δεδωκέναι ταύτας τὰς τρίχας ἵππῳ, ἀντὶ τῶν μεγάλων ὤτων. ἃ ὄνοις τε καὶ ἡμιόνοις ἔδοσαν ἀλεξητήρια πρὸ τῶν ὀμμάτων. καὶ οὐρὰν δὲ καὶ χαίτην πλύνειν χρή. ἐπεὶ περ αὔξειν δεῖ τὰς τρίχας, τὰς μὲν ἐν τῇ οὐρᾷ, ὅπως ἐπὶ πλεῖστον ἐξικνούμενος ἀποσοβῇ ὁ ἵππος δι' ὧν τὰ λυποῦντα. τὰς δὲ ἐν τῷ τραχήλῳ, ὅπως τῷ ἀναβάτῃ ὡς ἀφθονωτάτη ἀντίληψις ᾖ. δέδοται δὲ παρὰ θεῶν καὶ ἀγλαΐας ἕνεκα ἵππῳ χαίτη, καὶ προκόμιόν τε καὶ οὐρά. τεκμήριον δέ, αἱ γὰρ ἀγελαῖαι τῶν ἵππων, οὐχ ὁμοίως ὑπομένουσι τοὺς ὄνους ἐπὶ τῇ ὀχείᾳ, ἕως ἂν κομῶσιν. οὗ ἕνεκα καὶ ἀποκείρουσι πρὸς τὴν ὀχείαν τὰς ἵππους ἅπαντες οἱ ὀνοβατοῦντες. τήν γε μὴν τῶν σκελῶν κατάπλυσιν ἀφαιροῦμεν. ὠφελεῖ μὲν γὰρ οὐδέν. βλάπτει δὲ τὰς ὁπλὰς ἡ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βρέξις. καὶ τὴν ὑπὸ γαστέρα δὲ ἄγαν κάθαρσιν μειοῦν χρή. αὕτη γὰρ λυπεῖ μὲν μάλιστα τὸν ἵππον. ὅσῳ δ' ἂν καθαρώτερα ταῦτα γένηται, τοσούτῳ πλείονα τὰ λυποῦντα ἀθροίζει ὑπὸ τὴν γαστέρα. ἢν δὲ καὶ πάνυ διαπονήσηταί τις ταῦτα, οὐ φθάνει ἐξαγόμενος ὁ ἵππος, καὶ εὐθὺς ὅμοιός ἐστι τοῖς ἀκαθάρτοις. ταῦτα μὲν οὖν ἐᾶν χρή. ἀρκεῖ δὲ καὶ ἡ τῶν σκελῶν ψῆξις, αὐταῖς ταῖς χερσὶ γιγνομένη. δηλώσομεν δὲ καὶ τοῦτο, ὡς ἂν ἀβλαβέστατα μέν τις ἑαυτῷ, τῷ δ' ἵππῳ ὠφελιμώτατα ψήχοι. ἢν μὲν γὰρ εἰς τὸ αὐτὸ βλέπων τῷ ἵππῳ καθαίρῃ, κίνδυνος καὶ τῷ γόνατι καὶ τῇ ὁπλῇ εἰς τὸ πρόσωπον πληγῆναι. ἢν δὲ ἀντία τῷ ἵππῳ ὁρῶν καὶ ἔξω τοῦ σκέλους ὅταν καθαίρῃ, κατὰ τὴν ὠμοπλάτην καθίζων ἀποτρίβῃ. οὕτω πάθοι μὲν ἂν οὐδέν. δύναιτο δ' ἂν καὶ τὴν χελιδόνα τοῦ ἵππου θεραπεύειν ἀναστρέψας τὴν ὁπλήν. ὡς δ' αὕτως καὶ τὰ ὄπισθεν σκέλη καθαιρέτω. εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν περὶ τὸν ἵππον, ὅτι καὶ ταῦτα καὶ τἄλλα πάντα ὅσα πρακτέον δεῖ, ὡς ἥκιστα χρὴ κατὰ τὸ πρόσωπόν τε καὶ οὐρὰν προσιέναι. ἢν γὰρ ἐπιχειρῇ ἀδικεῖν, κατ' ἀμφότερα ταῦτα, κρείττων ὁ ἵππος ἀνθρώπου. ἐκ πλαγίου

δ' αὖ τις προσιὼν ἀβλαβέστατα μὲν ἑαυτῷ, πλεῖστα δ' ἂν ἵππῳ δύναιτο χρῆσθαι. ἐπειδάν γε ἄγειν δέῃ τὸν ἵππον, τὸ μὲν ὄπισθεν ἄγειν διὰ τάδε οὐκ ἐπαινοῦμεν, ὅτι τῷ μὲν ἄγοντι οὕτως ἥκιστά ἐστι φυλάξασθαι· τῷ δὲ ἵππῳ οὕτως μάλιστα ἔξεστι ποιῆσαι, ὅ,τι ἂν βούληται. τὸ δ' αὖ ἔμπροσθεν μακρῷ ῥυταγωγῷ προϊόντα διδάσκειν ὑφηγεῖσθαι τὸν ἵππον διὰ τάδε αὖ ψέγομεν. ἔξεστι μὲν γὰρ τῷ ἵππῳ καθ' ὁπότερ' ἂν βούληται τὸ πλάγιον κακουργεῖν. ἔξεστι δὲ ἀναστραφέντα, ἀντίον γίγνεσθαι τῷ ἄγοντι. ἀθρόοι δὲ δὴ ἵπποι πῶς ἄν ποτε ἀλλήλων δύναιντο ἀπέχεσθαι οὕτως ἀγόμενοι; ἐκ πλαγίου δὲ ἵππος ἐθισθεὶς περιάγεσθαι, ἥκιστα μὲν ἂν ἵππους καὶ ἀνθρώπους δύναιτ' ἂν κακουργεῖν. κάλλιστα δ' ἂν παρεσκευασμένος τῷ ἀναβάτῃ εἴη, καὶ εἴ ποτε ἐν τάχει ἀναβῆναι δεήσειεν. ἵνα δὲ ὁ ἱπποκόμος καὶ τὸν χαλινὸν ὀρθῶς ἐμβάλῃ, πρῶτον μὲν προσίτω κατὰ τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἵππου. ἔπειτα τὰς μὲν ἡνίας περιβαλὼν περὶ τὴν κεφαλὴν καταθέσθω ἐπὶ τῇ ἀκρωμίᾳ. τὴν δὲ κορυφαίαν τῇ δεξιᾷ αἰρέτω. τὸ δὲ στόμιον τῇ ἀριστερᾷ προσφερέτω. κἂν μὲν δέχηται, δηλονότι περιθέσθαι δεῖ τὸν κεκρύφαλον. ἐὰν δὲ μὴ ὑποχάσκῃ, ἔχοντα δεῖ πρὸς τοῖς ὀδοῦσι τὸν χαλινόν, τὸν μέγαν δάκτυλον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς εἴσω τῆς γνάθου τῷ ἵππῳ ποιῆσαι. οἱ γὰρ πολλοὶ τούτου γιγνομένου χαλῶσι τὸ στόμα. ἢν δὲ μηδ' οὕτω δέχηται, πιεσάτω τὸ χεῖλος πρὸς τῷ κυνόδοντι. καὶ πάνυ τινὲς ὀλίγοι οὐ δέχονται τοῦτο πάσχοντες. διδασκέσθω δὲ καὶ τάδε ὁ ἱπποκόμος. πρῶτον μὲν μήποτε ἄγειν τῆς ἡνίας τὸν ἵππον. τοῦτο γὰρ ἑτερογνάθους ποιεῖ. ἔπειτα δὲ ὅσον δεῖ ἀπέχειν τὸν χαλινὸν τῶν γνάθων. ὁ μὲν γὰρ ἄγαν πρὸς αὐταῖς τυλοῖ τὸ στόμα, ὥστε μὴ εὐαίσθητον εἶναι. ὁ δὲ ἄγαν εἰς ἄκρον τὸ στόμα καθιέμενος ἐξουσίαν παρέχει συνδάκνοντι τὸ στόμιον μὴ πείθεσθαι. χρὴ δὲ τὸν ἱπποκόμον καὶ τὰ τοιάδε παροξύνειν, εἴ τι δεῖ πονεῖν. οὕτω γὰρ δὴ μέγα ἐστὶ τὸ λαμβάνειν ἐθέλειν τὸν ἵππον τὸν χαλινόν, ὥστε ὁ μὴ δεχόμενος παντάπασιν ἀχρεῖος. ἢν δὲ μὴ μόνον ὅταν πονεῖν μέλλῃ χαλινῶται, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τὸν σῖτον, καὶ ὅταν ἐξ ἱππασίας εἰς οἶκον ἀπάγηται, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστὸν εἰ ἁρπάζοι τὸν χαλινὸν αὐτόματος προτεινόμενον. ἀγαθὸν δὲ τὸν ἱπποκόμον καὶ ἀναβάλλειν ἐπίστασθαι τὸν περσικὸν τρόπον, ὅπως αὐτός τε ὁ δεσπότης ἤν ποτε ἀρρωστήσῃ ἢ πρεσβύτερος γίγνηται, ἔχῃ τὸν εὐπετῶς ἀναβιβάζοντα, καὶ ἄλλῳ ἤν τινι βούληται τὸν ἀναβαλοῦντα ἐπιχαρίσηται. τὸ δὲ μήποτε σὺν ὀργῇ τῷ ἵππῳ προσφέρεσθαι, ἓν τοῦτο καὶ δίδαγμα καὶ ἔθισμα πρὸς ἵππον ἄριστον. ἀπροβούλευτον γὰρ ἡ ὀργή, ὥστε πολλάκις ἐξεργάζεται, ὧν μεταμελεῖν ἀνάγκη. καὶ ὅταν δὲ ὑποπτεύσας ὁ ἵππος μὴ θέλῃ πρὸς τοῦτο προσιέναι, διδάσκειν δεῖ ὅτι οὐ δεινόν ἐστι, μάλιστα μὲν ἵππῳ εὐκαρδίῳ. εἰ δὲ μή, ἁπτόμενον αὐτὸν τοῦ δεινοῦ δοκοῦντος εἶναι, καὶ τὸν ἵππον πράως προσάγοντα. οἱ δὲ πληγαῖς ἀναγκάζοντες, ἔτι πλείω φόβον παρέχουσιν. οἴονται γὰρ οἱ ἵπποι, ὅταν τι χαλεπὸν πάσχωσιν ἐν τῷ τοιούτῳ, καὶ τούτου τὰ ὑποπτευόμενα αἴτια εἶναι. ἐπειδάν γε μὴν ὁ ἱπποκόμος τὸν ἵππον παραδιδῷ τῷ ἀναβάτῃ, τὸ μὲν ἐπίστασθαι ὑποβιβάζεσθαι τὸν ἵππον, ὥστε εὐπετὲς εἶναι ἀναβῆναι, οὐ μεμφόμεθα.

τόγε

uero adiens maxime & sibi cauerit, & equum prolixè tractare poterit. Cùm produci equum oportebit, sic duci illum, ut sequatur, hac de causa improbatur nobis, quòd hoc pacto ductor sibi minimè prospicere, equus autem omnia patrare poßit, quæ uoluerit. Neque ita placet duci, ut longo loro alligatum sibi illum succedere ductor assuefaciat, propterea quòd equus in utrumcunque latus obuertere queat improbitatem suam, & conuertere se aduersus ductorem suum. Iam plures si unà ducantur hoc modo equi, quomodo abstineant mutuis iniurijs? A latere uero duci assuefactus equus, neque homines, neque alios equos facilè læserit, & rectißime preparatus fuerit ad conscendendum, siquando hoc celeriter fieri oportuerit. Vt autem rectè etiam infrenetur equus, accedito curator primùm ad læuum latus illius, deinde habenas ob caput in summis armis deponat, uerticale autem attollens in dextra teneat, ac lupos sinistra admoueat: quos si equus admiserit, applicanda scilicet erunt freni lora. Sin equus os non aperiat, tenens frenum propinquum dentibus, maximum digitum sinistræ manus inserito maxillis, quo facto plerique os pandunt. Sed si ne sic quidem frenum receperit equus, tum labrum ille urgeat ante dentem qui caninus appellatur, ac paucißimi, cùm hoc fit, non admittunt frenum. Præcipiatur & hoc curatori, primùm, ne unquam habenis attrahat equum, ita enim durum os redditur. Deinde ut à buccis conueniente spacio distet frenum. Nam cùm illas premit, callum solet obducere, ita sensus retunditur. Cùm autem longius dependet usque ad summum os, potestas tum fit equo, si frenum momorderit, minus parendi domino. In his acrem esse curatorem non minus quàm illa in alia re elaborare conuenit. Tantùm enim momenti in hoc est situm, libenter ut equus frenum admittat, ut si quis omnino reijciat, is nulli usui esse censendus sit. Quòd si curator non solùm cùm ad laborem equus, sed etiam cùm ad pabulum ducetur, & de agitatione domum reducetur, frenum illi induerit, nimirum iam ultrò appetet statim ubi hoc offerri sibi uiderit. Bonum & hoc, tenere curatorem imponendi in equum sessoris Persicũ morem, ut cum ipse dominus in morbo & senecta habeat à quo in equum facile imponatur, tum alteri, cui gratificari uoluerit, copiam illius facere poßit. Ne autem iracundè tractetur equus, utilißima est doctrina atque institutio in re equestri. Nam ira nihil prouidet. Itaque ea designat plerunque, quorum pœnitentia necessariò est comes. Equus si quid forte suspicatus accedere aliquopiã nolet, demonstrandũ illi, quòd ea, quæ auersetur, fugienda non sint: hoc quidem planè equo animoso. Sin erit timidior, contrectabimus id, quod ei horribile apparet, et leniter eodem ipsum abducemus. Qui uerò uerberibus adigunt, plus timoris incutiunt equis. Nam quia tum malè multantur, huius etiam ea, quæ suspicione sua refugiunt, causam esse arbitrantur. Postquam curator ad sessorẽ adduxerit equum, ita illum scire summittere, ut facilis sit conscensio, haud reprehẽdimus:

Iræ comes pœnitentia.

ipsi

ipsi tamen equiti hoc agendum esse censemus, etiã equo se non præbente, ut posit conscendere. Sæpe enim alienus equus obijcitur, & idem minister sæpenumero diuersis inseruit. Vbi uerò equum conscendendum acceperit eques, nunc deinceps perscribemus, quid facere ille debeat, ut maximè tam sibi, quàm equo in re equestri consulat. Primùm de freni parte inferiore, seu etiam de annulo bullæue huius religatum lorum ductorium, ῥυταγωγεὺς uno uerbo Græcis est, aptè sinistra manu prehendet, ea laxitate, ut neq; si insurgens, pilisq; auribus uicinis inhærens, neq; si de hasta saltu cõscensurus est, conuellat equum. Dextra capiet habenas depositas in summis armis unà cum iuba, ne scilicet ullo pacto conuellat habenis os equi. Postquàm se alleuarit ad conscensionẽ, tum igitur sinistra quidem librato corpus, dextra uero intensa subleuet ipse sese. Huiusmodi conscensio etiam à tergo omnem deformitatis aspectũ excluserit. Conscendet autẽ crure incuruato, neq; genu dorso equi impinget, sed in latus dextrũ tibiã traijciet. Vbi uerò iam circumactum pedẽ applicuerit, tum deinde & natibus residebit super equo. Quòd si fortè eques sinistra manu ducet equũ cùm gestet dextra hastã, equidẽ censeo utile esse usum ille sibi ut paret etiã à dextro latere conscendendi. Neque ulla alia ad hoc scientia opus, quàm quæ dextra paulò antè exequebatur, ea ut sinistra agat: & contrà, quæ sinistra, ut tum dextra. Hæc ideo laudatur à nobis cõscendendi ratio, quòd simulac cõscenderit eques, paratus mox est ad omnia; si quod fortè ingruat subitũ certamẽ hostibus irruentibus. Verùm ubi iam resederit, siue super nudo equo, seu etiam in ephippio, non laudatur quasi curulis quædam sessio, sed ut cruribus diuaricatis maximè rectitudo custodiatur: sic enim & fœminibus firmius adhæserit equo, ac erectus ualidius et coniecerit iaculũ, et ictũ, si res poscat, intulerit ab equo. Hoc etiam studendum, tibiæ unà cum pedibus ut remissæ sub genibus dependeant. in rigiditate enim si crus aliquopiam impegerit, non absuturum sit periculum ne frangatur; laxa uerò tibia facilè cesserit offendentibus; neq; femur tamen demutauerit. Curabit & hoc eques, ut truncus quoq;, id est, ea corporis pars, quæ est supra coxas, quasi ad fluxum quendam agilitatis composita sit: hoc enim modo et efficacior fuerit, et minus; si quis detrahere aut impellere conetur, sub ultarit. Cum iam resederit, ut tum consistat placidè equus, institutus esse debet, dũ attrahat eques; si quid fortè oportet, et habenas coæquet, & hastam adaptet. Tum deinde brachium læuũ lateri adponito, qui habitus equitis est elegantissimus, & robur manui addit. Habenæ laudantur æquales, nõ fragiles, neq; lubricæ, neq; crassæ: etiam hasta illa manu, si opus sit, cõprehendi ut queat. Signo dato ut equus progrediatur, fiat hoc initio pedetentim, ita minimè turbabitur. Habenæ, si flexibilior fuerit equus, attollũtor manibus paulo altius: sin caput protendet, premũtor: sic enim forma reddetur uenustissima. Post hæc si suo proprio gressu perget, absque minima molestia corpus quasi lentescet, & eques liben-

τόνγε μέντοι ἱππέα νομίζομεν χρῆναι μελετᾶν, καὶ μὴ παρέχοντος ἵππου δύνασθαι ἀναβαίνειν. ἄλλοτε μὲν γὰρ ἄλλοις ἵπποις παρατίθεται· ἄλλοτε δὲ ἄλλῳ ὁ αὐτὸς ὑπηρετεῖ. ὅταν γε μὴν παραδέξηται τὸν ἱππέα ὡς ἀναβησόμενον, νῦν αὖ γράψομεν ὅσα ποιῶν ὁ ἱππεὺς καὶ ἑαυτῷ καὶ τῷ ἵππῳ, ὠφελιμώτατος ἂν ἐν τῇ ἱππικῇ εἴη. πρῶτον μὲν τοίνυν τὸν ῥυταγωγέα χρὴ ἐκ τοῦ ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου ἠρτημένον, εὐτρεπῆ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν. καὶ οὕτω χαλαρόν, ὡς μήτ' ἂν αὐτῶν τῶν τριχῶν παρὰ τὰ ὦτα λαβόμενος μέλλῃ ἀναβήσεσθαι, μήτε ἂν ἀπὸ δόρατος ἀναπηδᾷ, σπᾶν τὸν ἵππον. τῇ δεξιᾷ δὲ τὰς ἡνίας παρὰ τὴν ἀκρωμίαν λαμβανέτω ὁμοῦ τῇ χαίτῃ, ὅπως μηδὲ καθ' ἕνα τρόπον ἀναβαίνων σπάσῃ τῷ χαλινῷ τὸ στόμα τοῦ ἵππου. ἐπειδὰν δὲ ἀνακουφίσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀνάβασιν, τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἀνιμάσθω τὸ σῶμα, τῇ δὲ δεξιᾷ ἐκτείνων, συνεπαιρέτω ἑαυτόν. οὕτω γὰρ ἀναβαίνων, οὐδὲ ὄπισθεν αἰσχρὰν θέαν παρέξει συγκεκαμμένῳ δὲ τῷ σκέλει, καὶ μήτε τὸ γόνυ ἐπὶ τὴν ῥάχιν τοῦ ἵππου τιθέτω. ἀλλ' ὑπερβησάτω ἐπὶ τὰς δεξιὰς πλευρὰς τὴν κνήμην. ὅταν δὲ περιενέγκῃ τὸν πόδα, τότε καὶ τὰς γλουτοὺς καθέτω ἐπὶ τὸν ἵππον. ἢν δὲ τύχῃ ὁ ἱππεὺς, τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἄγων τὸν ἵππον, τῇ δὲ δεξιᾷ τὸ δόρυ ἔχων, ἀγαθὸν μὲν ἡμῖν δοκεῖ εἶναι τὸ καὶ ἐκ τῶν δεξιῶν μελετῆσαι ἀναπηδᾶν, μαθεῖν δ' οὐδὲν δεῖ ἄλλο, ἢ ἃ μὲν τότε τοῖς δεξιοῖς τοῦ σώματος ἐποίει, τοῖς ἀριστεροῖς ποιεῖν. ἃ δὲ τότε τοῖς ἀριστεροῖς, τοῖς δεξιοῖς. τοῦτου δ' ἕνεκα καὶ ταύτην ἐπαινοῦμεν τὴν ἀνάβασιν, ὅτι ἅμα τε ἀναβεβηκὼς ἂν εἴη, καὶ κατεσκευασμένος πάντα εἰ δέοι, ἐξαίφνης πρὸς πολεμίους ἀγωνίζεσθαι. ἐπειδάν γε μὴν καθίζηται, ἐάν τε ἐπὶ ψιλοῦ, ἐάν τε ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου, οὐ τὴν ὥσπερ ἐπὶ τοῦ δίφρου ἕδραν ἐπαινοῦμεν. ἀλλὰ τὴν ὥσπερ ὀρθὸς ἂν διαβεβηκὼς εἴη περὶ τὰ σκέλη. τοῖς τε γὰρ μηροῖς οὕτως ἂν ἔχοιτο μᾶλλον τοῦ ἵππου. καὶ ὀρθὸς ὢν, ἐρρωμενέστερον ἂν δύναιτο καὶ ἀκοντίσαι καὶ πατάξαι ἀπὸ τοῦ ἵππου εἰ δέοι. χρὴ δὲ καὶ χαλαρὰν ἀπὸ τοῦ γόνατος ἀφεῖσθαι τὴν κνήμην σὺν τῷ ποδί. σκληρὸν μὲν γὰρ ἔχων τὸ σκέλος, εἰ προσκόψειέ τῳ, προσκεκλασμένος ἂν εἴη. ὑγρὰ δὲ οὖσα ἡ κνήμη, εἴ τι καὶ προσπίπτοι αὐτῇ, ὑπείκοι ἂν, καὶ τὸν μηρὸν οὐδὲν μετακινοίη. δεῖ δὲ τὸν ἱππέα καὶ τὸ ἄνωθεν τῶν ἰσχίων σῶμα ὡς ὑγρότατον ἐθίζειν εἶναι. οὕτω γὰρ ἂν πονεῖν τε μᾶλλον δύναιτο, καὶ εἰ ἕλκοι τις αὐτὸν ἢ ὠθοίη, ἧττον ἂν σφάλλοιτο. ἐπειδάν γε μὴν καθίζηται, πρῶτον μὲν ἠρεμεῖν διδακτέον τὸν ἵππον, ἕως ἂν καὶ ὑποσπάσηται, ἤν τι δέηται, καὶ ἡνίας ἰσώσηται, καὶ δόρυ λάβῃ ὡς ἂν εὐφορώτατον εἴη. ἔπειτα δὲ ἐχέτω τὸν ἀριστερὸν βραχίονα πρὸς ταῖς πλευραῖς. οὕτω γὰρ εὐσταλέστατός τε ὁ ἱππεύς ἐστι, καὶ ἡ χεὶρ ἐγκρατεστάτη. ἡνίας γε μὴν ἐπαινοῦμεν, ὁποῖαι ἴσαι τε εἰσὶ, καὶ μὴ ἀσθενεῖς, μηδὲ ὀλισθηραί, μηδὲ παχεῖαι. ἵνα καὶ τὸ δόρυ ὅταν δέῃ, δέχεσθαι ἡ χεὶρ δύνηται. ὅταν δὲ προχωρεῖν σημαίνῃ τῷ ἵππῳ, βάδην μὲν ἀρχέσθω· τοῦτο γὰρ ἀταρακτότατον. ἡνιοχείτω δὲ, ἢν μὲν κυφαγωγότερος ᾖ ὁ ἵππος, ἀνωτέρω ταῖς χερσίν· ἢν δὲ μᾶλλον ἀνακεκυφὼς, κατωτέρω, οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα κοσμοίη τὸ σχῆμα. μετὰ δὲ ταῦτα τὸ αὐτοφυὲς διατροχάζων, διαχαλῷτ' ἂν ἀλυπότατα τὸ σῶμα, καὶ εἰς τὸ ἐπὶ ῥᾳδίως φορεῖν

ἀφιε-

ἄλις ἂν ἀφίκοιτο. ἐπεὶ δέ περ καὶ ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἄρ-
χεσθαι εὐδοκιμώτερον, ὧδ' ἂν μάλιστα ἐκ τούτων ἄρ-
χοιτο, εἰ διαπροχάζοντος μὲν ὁπότε ἀναβαίνοι τῶν δε-
ξιῶν, τότε σημαίνοι τῷ ἵππῳ ὑπὸ τὸ ῥαβδοφορεῖν. τὸ γὰρ
ἀριστερὸν μέλλων αἴρειν, ἐκ τούτου ἂν ἄρχοιτο. καὶ ὁπότε
ἐπὶ τὰ εὐώνυμα ἀναστρέφοι, τότε καὶ τῆς ἐπικλίσεως ἂν
ἄρχοιτο. καὶ γὰρ πέφυκεν ὁ ἵππος, εἰς μὲν τὰ δεξιὰ στρε-
φόμενος, τοῖς δεξιοῖς ἀφηγεῖσθαι, εἰς εὐώνυμα δὲ τοῖς
ἀριστεροῖς. ἱππασίαν δ' ἐπαινοῦμεν τὴν πέδην καλου-
μένην. ἐπ' ἀμφοτέρας γὰρ τὰς γνάθους στρέφεσθαι ἐθί-
ζει. καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι δὲ τὴν ἱππασίαν, ἀγαθόν. ἵνα
ἀμφότεραι αἱ γνάθοι καθ' ἑκάτερον τῆς ἱππασίας ἰσά-
ζωνται. ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὴν ἑτερομήκη πέδην μᾶλ-
λον τῆς κυκλοτεροῦς. ἥδιον μὲν γὰρ οὕτως ἀναστρέφοιτο
ὁ ἵππος, ἤδη πλήρης ὢν τοῦ εὐθέος, καὶ τό τε ὀρθοδρο-
μεῖν καὶ τὸ ἀνακάμπτειν ἅμα μελετῴη ἄν. δεῖ δὲ καὶ ὑπο-
λαμβάνειν ἐν ταῖς στροφαῖς. οὐ γὰρ ῥᾴδιον οὐδὲ ἵππῳ
οὐδ' ἀσφαλὲς ἐν τῷ τάχει ὄντα κάμπτειν ἐν μικρῷ, ἄλ-
λως τε κἂν ἀπόκροτον ἢ ὀλισθηρὸν ᾖ τὸ χωρίον. ὅταν
γε μὴν ὑπολαμβάνῃ, ὡς ἥκιστα μὲν χρὴ τὸν ἵππον πλα-
γιοῦν τῷ χαλινῷ, ὡς ἥκιστα δ' αὐτὸν πλαγιοῦσθαι. εἰ δὲ
μή, εὖ χρὴ εἰδέναι, ὅτι μικρὰ πρόφασις ἀρκέσει κεῖσθαι
καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἵππον. ἐπειδὰν γε μὴν ἐκ τῆς στροφῆς εἰς
τὸ εὐθὺς βλέπῃ ὁ ἵππος, ἐν τούτῳ πρὸς τὸ θᾶττον αὐ-
τὸν ὁρμάτω. δῆλον γὰρ ὅτι καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς αἱ στρο-
φαί εἰσιν αἱ τοῦ διώκειν καὶ ἀναχωρεῖν ἕνεκα. ἀγαθὸν
οὖν τὸ στραφέντα ταχύνειν μελετᾶν. ὅταν δὲ ἱκανῶς ἤ-
δη δοκῇ τὸ γυμνάσιον τῷ ἵππῳ ἔχειν, ἀγαθὸν καὶ δια-
παύσαντα ὁρμῆσαι ἐξαίφνης εἰς τὸ τάχιστον, καὶ ἀφ' ἵπ-
πων μέντοι μὴ πρὸς ἵππους, καὶ ἐκ τοῦ ταχέως ὡς ἐγγύ-
τατω ἠρεμίζειν, καὶ ἐκ τοῦ ἑστάναι δέ, στρέψαντα δεῖ πάλιν
ὁρμᾶν. πρόδηλον γὰρ ὅτι ἔσται ποτὲ ὅτε ἑκατέρου τού-
των δεήσει. ὅταν γε μὴν καταβαίνειν ἤδη καιρὸς ᾖ, μή-
τε ἐν ἵπποις ποτὲ καταβαίνειν, μήτε παρὰ σύστασιν
ἀνθρώπων, μήτε ἔξω τῆς ἱππασίας, ἀλλ' ὅπου περ καὶ πο-
νεῖν ἀναγκάζεται ὁ ἵππος, ἐνταῦθα καὶ τῆς ῥᾳστώνης τυγ-
χανέτω. ἐπειδ' ἀνάγκη ἐστὶν, ὅπου τρέχειν δεήσει τὸν ἵππον
καὶ πρανῆ καὶ ὄρθια καὶ πλάγια, ἔστι δ' ὅπου διαπηδᾶν,
ἔστι δ' ὅπου καὶ ἐκπηδᾶν, ἔνθα δὲ καὶ καθάλλεσθαι, καὶ ταῦ-
τα πάντα διδάσκειν τε δεῖ καὶ μελετᾶν, καὶ αὐτὸν καὶ
τὸν ἵππον. οὕτω γὰρ ἂν καὶ σωτήριοί τε εἶεν ἀλλή-
λοις καὶ χρησιμώτεροι ἂν δοκοῖεν εἶναι. εἰ δέ τις διλογεῖν
ἡμᾶς οἴεται, ὅτι περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν νῦν τε καὶ πρό-
σθεν, οὐ διλογία ταῦτά ἐστιν. ὅτε μὲν γὰρ ὠνεῖσθαι, πειρᾶσθαι
ἐκελεύομεν εἰ δύναιτο ὁ ἵππος ταῦτα ποιεῖν. νῦν δὲ δι-
δάσκειν φαμὲν χρῆναι τὸν ἑαυτοῦ, καὶ γράψομεν ὡς δεῖ
διδάσκειν. τὸν μὲν οὖν παντάπασιν ἄπειρον τοῦ διαπηδᾶν,
λαβόντα δεῖ τοῦ ἀγωγέως καταβεβλημένου παρὰ διαβῆναι
αὐτὸν τὴν τάφρον. ἔπειτα δὲ ἐντείνειν δεῖ τῷ ἀγωγεῖ ὡς
διάλληται. ἢν δὲ μὴ ἐθέλῃ, ἔχων τις μάστιγα ἢ ῥάβδον, ἐμ-
βαλέτω ὡς ἰσχυρότατα, καὶ οὕτως ὑπεραλεῖται οὐ τὸ μέτρον,
ἀλλὰ πολὺ πλέον τοῦ καιροῦ, καὶ τὸ λοιπὸν οὐδὲν δεήσει
παίειν, ἀλλ' ἢν μόνον ἤδη ὄπισθεν τινὰ ἐπελθόντα ἴδῃ, ἅλε-
ται. ἐπειδὰν δὲ οὕτω διαπηδᾶν ἐθισθῇ, καὶ ἀναβεβηκὼς
ἐπαγέτω, τὸ μὲν πρῶτον μικράς, ἔπειτα δὲ καὶ μείζους.
ὅταν δὲ μέλλῃ πηδᾶν, παισάτω αὐτὸν τῷ μύωπι.

ὡσαύ-

libentißimè ad cursuram conuertetur atq; incitabi
tur. Hic cùm opinio sit à leua parte initium facere
pulchrius esse, ita hinc potißimū incipietur, si gres/
sum post conscensionem dextrum mouente equo:
tunc signum detur ad cursuram. ita enim ille subla/
turus leuum, ab eo principiū fecerit cursus. Cumq;
ad sinistram conuertetur, sic etiam flexuram inci/
piet. Fit enim ut equus si conuertatur in dextram,
dextris etiam partibus procedat, in sinistram uerò
leuis. Agitationem autē in primis probamus eam,
quae πέδη appellatur, quoniā ambas buccas ad con
uersionem assuefacit. Est & hoc bonum agitatio/
nem ipsam mutare, ut equi buccae in utrisque exa/
quentur. Nos etiam extensiorem illam catenā agi/
tationis, gyratae praeferimus: nam in hac libentius
& conuerti se equus satur iam procursionis, & si/
mul ad directum cursum, simul ad flexus assuefieri
patietur. Sed in flexibus attrahendi equi sunt: neq;
enim facile est, neq; periculo caret, equum concita
tum statim circumagere, praesertim loco salebroso
aut lubrico. Cùm autem attraxerit quantùm fieri
potest breuißimè, eques non tam se quàm equū fre/
no obliquabit: sin aliter fecerit, sciat leuißima de
causa fieri posse, ut unà cum equo corruat. Verùm
ubi iam post flexum directè prospiciet equus, ibi ad
celeritatem instigādus erit. Nā obscurū non est, in
praelijs quoq; flexus usurpari, cùm insequendi ho/
stem, tum se recipiendi gratia: quare expedit ad ce
leritatē post flexū assuefacere equos. Iā uerò postea
quam satis esse exercitij uidebitur, profuerit cū &
post quietē repentè incitare equū, cùm auersum ab
alijs equis, tum ad illos cōuersum: itemq; de celerita
te statim reprimere, necnon consistere cum pati, et
mox flectere ac incitare: non enim dubium, qui uen
turum tēpus sit, quo ambobus illis opus fuerit. Cùm
descendendum erit, cauebitur ne hoc fiat uel inter
equos, uel in hominum coetu, uel extra agitationis
spacia: sed quo in loco defatigari cogitur, eo scili/
cet in loco et requies equo contingat. Quoniā autē
accidit, ut interdū equo currendum sit per loca de
cliua, & mōtana atq; deuexa, alicubi etiā transili/
re, alicūde exilire, aliquo desilire equū ut oporteat,
ideo ad illa prorsus omnia cùm se eques, tum equum
instituet ac assuefaciet: hoc enim pacto alter alteri
et saluti et usui fuerit. Quòd si quis eadē iterū cōme
morare nos arbitratur, qui ante dicta repetamus, is
intelligat non esse in his, ut ita appellē, biloquiū: su/
prà enī in emptiōe praecepimus de periculo facien/
do, utrū haec facere equus sciret: nūc dicimus, quòd
suum quisq; equum illa docere debeat, & quae in eo
ipso sequenda sint perscribimus. Qui igitur nactus
est equū omnino imperitū saltuū, is uacuū illū pre/
henso loro ductorio trāsgressus fossam prior attra/
hito ad saltū. Quòd illi si renitatur, a tergo aliquis
flagrū aut uirgā summis uiribus incutiat, ita transi
liet nō solum illud spaciū, sed longius etiā quàm de/
buisset. & in posterum non expectabit uerbera, sed
ubi senserit modo pone accedere aliquem, statim sa
liet. Cùm uacuū assuefeceris, ita etiam sessoribus con
scensum, primùm quidem trans minores fossas, mox
etiā latiores. In conatu aūt saltādi iubaes calcaria,

uiamq;

itidemq; & cùm subsilire & cùm desilire uolueris, calcaria subdito: toto enim corpore in omnibus his annuens equus, faciet illa ita, magis ut cùm ipse, tum eques in tuto sint, quàm si posteriore parte sui quasi deficeret, uel in transiliendo, uel in erumpendo, uel in desiliendo. Ad decliuia primum leuiori in solo equos assuefieri cõuenit. Ita tandem assuefacti libentius per decliuia, quàm recto cursu ferentur. Nam quòd quidam uerentur, ne si per decliuia incitentur equi, armos rumpant, neminem debet terrere, qui cognouerit & Persas & uniuersos Odryssas cursu per decliuia certantes, nihilo minus habere sanos equos, quàm Græcos. Neque omittemus perscribere, quem se ad hæc omnia sessor præbere debeat. Ad primum enim ille equi impetum proclinator, ita minimè equus tergiuersabitur, aut eques succutietur: statimq; reprimens equum, resupinator, ita minimè ipse iactabitur. In traiectu fossæ, & cliui ascensu, non fuerit incongruum iubam tenere, ne simul & loco & freno grauetur equus. Sin per decliue agetur, & resupinator eques, & equum sustineto freno, ne præceps uterque deorsum feratur. Præterea danda opera, ut alijs atque alijs in locis, itemq; modò longæ, modò breues equitationes ut fiant, minus enim hæc odiosa equis sunt, quàm si semper ijsdem locis, & eodem modo agerentur. Sed quia & diuersa per loca equitem incitato cursu ruentem, continere equum, & ex equo armis commode uti posse decet, sicubi idonea regio & ferarum copia fuerit, non reprehenditur exercitatio uenationum. Sed ubi hæc desiderantur, utile exercitium & hoc, si duo equites ex conuento inter se per diuersa loca fugiant ac persequantur, ita ut fugiens auersam hastam teneat, persequens uerò rotundatis iaculis & similis modi hasta insistet: & de spacio, quod iaculo satis, iaculum in illum conijciat: deque eo, quod hastæ satis sit, hasta feriat. In conflictibus prodest attractum aduersarium derepente protrudere: hæc enim ratio prosternendi. Sed & hoc rectè fit, equum contra attrahentem instigare: hoc enim pacto is, quem alius diripere conatur, illum citius deiecerit, quàm ipse deciderit. Iam si accidat ut collatis castris cum hostibus, alteri alteros quidem usque ad hostium stationes insequantur, refugiant autem inde usque ad suas. hic igitur scire atque meminisse proderit, cùm hostes fugiant, & inter suos aliquis insequetur, tum ut conuerso equo præcipitem in cursum in primis suorum urgeat hostes, & laudari & periculo carere. Vbi uerò ad ipsos uentum fuerit, ibi ut in potestate equum habeat: nam hoc pacto, id quod res docet, maximis damnis hostes quisque suos affecerit, ipse ab illis cùm minimè lædi possit. Ac dij quidem hoc concessere hominibus, alios ut doceãt oratione, quo facto opus sit: at equum oratione quidem instruxerit nemo: sin cũ ille sese ex animi tui sententia gesserit, uicissim ei gratificere, in detrectantem uerò imperiũ animaduertas, facilè didicerit, facere quæ debeat, ea facere ad arbitrium tuum. Atq; hoc quidẽ dicitur paucis uerbis, sed tota in re equestri præstari oportet. Nam & frena libentius admittet is,

ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἀναπηδᾷν καὶ τὸ καταπηδᾷν διδάσκειν παυσάσθω τοῦ μύωπι. ἀθρόῳ γὰρ τῷ σώματι τοῦτο πάντα ποιῶν, καὶ ἑαυτῷ ὁ ἵππος, καὶ τῷ ἀναβάτῃ, ἀσφαλέστερον ποιήσει μᾶλλον, ἢ ἂν ἀπολείπῃ τὰ ὄπισθεν, ἢ διαπηδῶν ἢ ἀνορούων ἢ καθαλλόμενος. εἴς γε μὴν τὸ κάταντες πρῶτον χρὴ ἐν μαλακῷ χωρίῳ διδάσκειν, καὶ τὸ τελευτῶν ἐπειδὰν τοῦτο ἐθισθῇ, πολὺ ἥδιον τὸ πρανὲς τοῦ ὀρθίου δραμεῖται. ἃ δὲ φοβοῦνταί τινες μὴ ἀπορρηγνύωνται τοὺς ὤμους ἐπὶ τὰ πρανῆ ἐλαυνόμενοι, θαρρούντων, μαθόντες ὅτι Πέρσαι καὶ Ὀδρύσαι ἅπαντες τὰ κατάντη ἁμιλλώμενοι, οὐδὲν ἧττον τῶν Ἑλλήνων ὑγιεῖς τοὺς ἵππους ἔχουσι. παρήσομεν δὲ οὐδὲ ὅπως τὸν ἀναβάτην ὑπηρετεῖν δεῖ πρὸς ἕκαστα τούτων. χρὴ γὰρ ὁρμῶντος μὲν ἐξαίφνης ἵππου προνεύειν. ἧττον γὰρ καὶ ὑποδύοι ὁ ἵππος, καὶ ἀναβάλλοι τὸν ἀναβάτην. ἐν μικρῷ δὲ ἀναλαμβανομένου ἀναπίπτειν. ἧσσον γὰρ ἂν αὐτὸς κόπτοιτο. τάφρον δὲ διαλλομένου, καὶ πρὸς ὄρθιον ἱεμένου, καλὸν χαίτης ἐπιλαμβάνεσθαι, ὡς μὴ ὁ ἵππος τῷ τε χωρίῳ ἅμα καὶ τῷ χαλινῷ βαρύνηται. ἔς γε μὴν τὸ πρανὲς καὶ ἑαυτὸν ὑπτιώτερον, καὶ τοῦ ἵππου ἀντιληπτέον τῷ χαλινῷ, ὡς μὴ προπετῶς εἰς τὸ κάταντες, μήτε αὐτός, μήτε ὁ ἵππος φέρηται. ὀρθῶς δ' ἔχει καὶ τὸ ἄλλοτε μὲν ἐν ἄλλοις τόποις, ἄλλοτε δὲ μακράς, ἄλλοτε δὲ βραχείας τὰς ἱππασίας ποιεῖσθαι. ἀμισέστερα γὰρ καὶ ταῦτα τῷ ἵππῳ, τὸ ἀεὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις καὶ ὁμοίως τὰς ἱππασίας ποιεῖσθαι. ἐπεὶ δὲ δεῖ ἐν παντοίοις τε χωρίοις τὸν ἵππον ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντα ἔποχον εἶναι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου τοῖς ὅπλοις καλῶς δύνασθαι χρῆσθαι. ὅπου μὲν οὖν χωρία ἐπιτήδεια καὶ θηρία, ἄμεμπτος ἡ ἐν θήραις μελέτη τῆς ἱππικῆς. ὅπου δὲ ταῦτα μὴ ὑπάρχει, ἀγαθὴ ἄσκησις, καὶ ἢν δύο ἱππόται συνθέμενοι, ὁ μὲν φεύγῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου παντοῖα χωρία, καὶ τὸ δόρυ εἰς τοὔπισθεν μεταβαλλόμενος ὑποχωρῇ, ὁ δὲ διώκῃ ἀφαιρούμενα τε ἔχων ἀκόντια, καὶ δόρυ ὡσαύτως πεπραγματευμένον. καὶ ὅπου μὲν ἂν εἰς ἀκόντιον ἀφικνῆται, ἀκοντίζῃ τὸν φεύγοντα τοῖς σφαιρωτοῖς. ὅπου δ' ἂν εἰς δόρατος πληγήν, παίῃ τὸν ἁλισκόμενον. ἀγαθὸν δὲ κἄν ποτε συμπέσωσιν, ἑλκύσαντα ἐφ' ἑαυτὸν τὸν πολέμιον, ἐξαίφνης ἀπῶσαι. τοῦτο γὰρ καταβλητικόν. ὀρθῶς δ' ἔχει καὶ τῷ ἑλκομένῳ ἐπελαύνειν τὸν ἵππον. τοῦτο γὰρ ποιῶν ὁ ἑλκόμενος καταβάλλει ἂν μᾶλλον τὸν ἕλκοντα, ἢ καταπίπτοι. ἂν δέ ποτε καὶ στρατοπέδου ἀντικαθημένου ἀνθιππεύωσιν ἀλλήλοις, καὶ διώκωσι μὲν μέχρι τῆς πολεμίας φάλαγγος τοὺς αὐτούς, φεύγωσι δὲ μέχρι τῆς φιλίας, ἀγαθὸν καὶ ἐνταῦθα ἐπίστασθαι, ὅτι ἕως μὲν ἂν παρὰ τοὺς φίλους τις ᾖ, καλὸν καὶ ἀσφαλὲς τὸ ἐν πρώτοις ἐπιστρέψαντα ἀνὰ κράτος ἐπικεῖσθαι. ὅταν δ' ἐγγὺς τῶν ἐναντίων γίγνηται, ὑποχείριον τὸν ἵππον ἔχειν. οὕτω γὰρ ἄν, ὡς τὸ εἰκός, μάλιστα δύναιτο βλάπτειν τοὺς ἐναντίους, μὴ βλάπτεσθαι ὑπ' αὐτῶν. ἀνθρώποις μὲν οὖν ἄνθρωπον θεοὶ ἔδοσαν λόγῳ διδάσκειν ἃ δεῖ ποιεῖν. ἵππον δὲ δῆλον ὅτι λόγῳ μὲν οὐδὲν ἂν διδάξαις. ἢν δὲ ὅταν μὲν ποιήσῃ ὡς ἂν βούλῃ, ἀντιχαρίσῃ αὐτῷ, ὅταν δὲ ἀπειθῇ κολάζοις, οὕτω μάλιστα μάθοι τὸ δέον ὑπηρετεῖν. καὶ ἔστι μὲν τοῦτο ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, δι' ὅλης δὲ τῆς ἱππικῆς ἀκολουθεῖ. καὶ γὰρ χαλινὸν μᾶλλον ἂν λαμβάνοι,

βχύοι, εἰ ὁπότε δέξοιτο ἀγαθόν τι αὐτῷ ἀποβαίνοι. καὶ διαπηδῴη δ' ἂν καὶ ἐξάλλοιτο, καὶ τἆλλα πάντα ὑπηρετοίη ἄν, εἰ προσδοκοίη ὁπότε τὰ σημαινόμενα πράξειε ῥᾳστώνην τινά. καὶ τὰ μὲν δὴ εἰρημένα ταῦτά ἐστιν, ὡς ἥκιστα μὲν ἐξαπατῷτο καὶ πῶλον καὶ ἵππον ὠνούμενος. ἥκιστα δ' ἂν διαφθεῖραι χρώμενος. μάλιστα δ' ἂν ἵππον ἀποδεικνύναι δέοι ἔχοντα, ὧν ἱππεὺς δεῖται εἰς πόλεμον. καιρὸς δ' ἴσως γράψαι καὶ εἴ ποτε συμβαίνοι θυμοειδεστέρῳ ἵππῳ τοῦ καιροῦ χρῆσθαι, ἢ βλακωδεστέρῳ, ὡς ἂν ὀρθότατα ἑκατέρῳ χρῷτο. πρῶτον τοίνυν χρὴ ἐπιγνῶναι, ὅτι ἐστὶ θυμὸς ἵππῳ, ὅπερ ὀργὴ ἀνθρώπῳ. ὥσπερ οὖν καὶ ἄνθρωπον ἥκιστ' ἂν ὀργίζοι τις, ὁ μήτε λέγων χαλεπὸν μηδὲν, μήτε ποιῶν, οὕτω καὶ ἵππον θυμοειδῆ ὁ μὴ ἀνιῶν, ἥκιστ' ἂν ἐξοργίζοιτο. εὐθὺ μὲν οὖν χρὴ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐπιμελεῖσθαι, ὡς ἂν ἥκιστ' ἀναβαίνων λυποῖ. ἐπειδὰν δ' ἀναβῇ, ἠρεμήσαντα πλείω χρόνον, ἢ τὸν ἐπιτυχόντα οὕτω προκινεῖν αὐτὸν ὡς πρᾳοτάτοις σημείοις. ἔπειτα δ' ἐκ τοῦ βραχυτάτου ἀρχόμενον, οὕτως ὡς εἰς τὸ θᾶττον προάγειν, ὡς ἂν μάλιστα λανθάνοι αὐτὸν ὁ ἵππος εἰς τὸ τάχος ἀφικνούμενος. ὅτι δ' ἂν ἐξαίφνης σημήνῃς θυμοειδῆ ἵππον, ὥσπερ ἄνθρωπον ταράττει τὰ ἐξαπίναια καὶ ὁράματα καὶ ἀκούσματα καὶ παθήματα. εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι ἐν ἵππῳ τὰ ἐξαπίναια τάραχον ἐξεργάζεται. ἢν δὲ καὶ εἰς τὸ θᾶττον ὁρμώμενον, καὶ τοῦ ῥοῦ ὑπολαμβάνειν βούλῃ τὸν θυμοειδῆ, οὐ δεῖ ἐξαπιναίως σπᾶν, ἀλλ' ἠρεμαίως προσάγεσθαι τῷ χαλινῷ πραΰνοντα, οὐ βιαζόμενον ἠρεμεῖν. καὶ αἵ τε μακραὶ ἐλάσεις μᾶλλον, ἢ αἱ πυκναὶ ἀποστροφαὶ πραΰνουσι τοὺς ἵππους. καὶ αἱ ἥσυχαι διὰ πολλοῦ χρόνου καθεψοῦσι καὶ πραΰνουσι, καὶ οὐκ ἀνεγείρουσι τὸν θυμοειδῆ. εἰ δέ τις οἴεται, ἢν ταχὺ καὶ πολλὰ ἐλαύνῃς, ἀπειπεῖν ποιήσας τὸν ἵππον πραΰνειν, τἀναντία γιγνώσκει τοῦ γιγνομένου. ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις ὁ θυμοειδὴς, καὶ ἄγειν βίᾳ μάλιστα ἐπιχειρεῖ, καὶ σὺν τῇ ὀργῇ, ὥσπερ ἄνθρωπος ὀργίλος πολλάκις καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὸν ἀναβάτην, πολλὰ ἀνήκεστα ἐποίησεν. ἐπιλαμβάνειν δὲ χρὴ ἵππον θυμοειδῆ, καὶ τοῦ εἰς τὸ τάχιστα ὁρμᾶν. τοῦ δὲ παραβάλλειν ἵππῳ καὶ παντάπασιν ἀπέχεσθαι. σχεδὸν γὰρ οἱ φιλονεικότατοι καὶ θυμοειδέστατοι τῶν ἵππων γίγνονται. καὶ χαλινοὶ δὲ οἱ λεῖοι ἐπιτηδειότεροι τῶν τραχέων. ἐὰν δὲ καὶ τραχὺς ἐμβληθῇ, τῇ χαλαρότητι λεῖον αὐτὸν ἀφομοιοῦν. ἀγαθὸν δὲ ἐθίζειν αὐτὸν, καὶ τὸ ἠρεμεῖν, μάλιστα ἐπὶ θυμοειδοῦς ἵππου. καὶ τὸ ὡς ἥκιστα ἄλλῳ τινὶ ἅπτεσθαι, ἢ οἷς τοῦ καθῆσθαι ἀσφαλῶς ἕνεκα ἁπτόμεθα. εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι διδάγματα ἐστὶ καὶ τὸ ποππυσμῷ μὲν πραΰνεσθαι, κλωγμῷ δὲ ἐγείρεσθαι. καὶ εἴ τις ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ μὲν κλωγμῷ τὰ πρᾷα, ἐπὶ δὲ ποππυσμῷ τὰ χαλεπὰ προσφέροι, μάθοι ἂν ὁ ἵππος, ποππυσμῷ μὲν ἐγείρεσθαι, κλωγμῷ δὲ πραΰνεσθαι. οὕτως οὖν δεῖ καὶ παρὰ κραυγὴν καὶ παρὰ σάλπιγγα μήτ' αὐτὸν φαίνεσθαι τεθορυβημένον τῷ ἵππῳ, μήτε μὴν ἐκείνῳ θορυβῶδες μηδὲν προσφέρειν, ἀλλ' εἰς τὸ δυνατὸν καὶ ἀναπαύειν ἐν τῷ τοιούτῳ, καὶ ἄριστα καὶ δεῖπνα εἰ συγχωροίη προσφέρειν. κάλλιστον δὲ συμβούλευμα τὸ ἄγαν θυμοειδῆ ἵππον μὴ κτᾶσθαι εἰς πόλεμον. βλακί γε μὴν ἵππῳ, ἀρκεῖν μοι δοκεῖ γράψαι πάντα τἀναντία ποιεῖν, ὅσα τῷ θυμοειδεῖ χρῆσθαι συμβουλεύομεν.

ἢν

tet is, cui post frenationē bene aliquid feceris, et transiliet & exultabit, inq; alijs omnibus obsequetur, si postquam fecerit imperata, sperabit requietem. Atq; hactenus quidem ea exposuimus, quibus obseruatis nō facilè decipiatur, neq; pulli neq; equi emptor: itemq́; in usu non corrūpatur equus: tum si producendus ille sit, ita ut producatur, ne desit quicquam, quo in bello opus equiti esse uideatur. Nūc uerò tēpus, ut opinor, fuerit demōstrare, si cui fortè oblatus sit ferocior aut ignauior iusto equus, quo pacto utroq; rectè uti queat. Primū igitur sciendū, ferociam in equo similem esse iracundiæ hominū. Ut igitur non irritantur facilè, quibus nihil neq; dicitur neq; fit, quo offendātur: ita & ferociorem equum minime cōmouerit is, qui non læserit. Quapropter statim in cōscendendo prouidendum, ne conscensor molestus sit equo. Cùm autem in equo consessum fuerit, ac quiescendum plusculū temporis, quàm aliquin fieri solet, atq; ita agendus equus quamblandißimo imperio: ac mox lentißimis à gradibus initio facto, ad celeritatē adigetur: inter quæ uix sentiet ille incitationem. Imperio autem repentino equus ferocior, itidem ut homo perturbatur animo, siue quid tum aspexit subitò, seu audiuit, seu etiam patitur. Quare hoc non ignorabimus, repentina omnia in equis perturbationes efficere. Verùm si incitatum ad celeritatē contineri ferociorem in cursu uolueris, non attrahes derepentè, sed placidè adduces frenū, ut iuuates, non cogas ad consistendū. Placantur etiā equi longioribus spacijs magis, quàm si crebro conuertantur: atq; lenta diu mites & placidos præstant, neq; ferociam equorū suscitant. Quòd si quis sperat, si diu & celeriter agitet equū, fore defatigatū deinde mansuetiorem, diuersum sentit atq; accidere cōsueuit. Nā hæc inter, feroces magis uiolentiā usurpare, inq; ira, quemadmodū homines iracūdi, sæpe & se & sessorē indignis modis tractare solent. Proinde ad celeritatē summam equos feroces nō facilè incitabimus. Nequaquam aūt adigemus ad alios equos: nam fermè improbißimi quiq; ferocißimi sunt. His aptiores freni quoq; leues quàm asperi. Si quādo tamen asperos indiderimus, laxando ut leues uideantur efficiemus. Prodest etiam ut sessor assuefaciat sese ad talē in equo potißimum feroce collocationem, qua et ipse minimè cōmoueatur, & nulla ferè alia parte equum cōtingat, quā ubi seßionis firmæ causa cōtingi illum necesse fuerit. Neq; hoc ignorandum, præcipi ποππυσμῷ, id est, cùm labris compreßis acutior quidam sonus oris editur, tum igitur doceri sciendū, equos mitigari: κλωγμῷ uerò, qui sonitus fuerit palati et gutturis, incitari. At si quis initio equo offerat gratiora cū clogmo, contraria autem cum poppysmo, citò ille didicerit, poppysmo iam incitari, mitigari uerò clogmo. Atq; similiter inter clamores ac tubas cauendum, ne equo formido aliqua nostra appareat, neue illi hoc tempore turbulentum aliquid obijciatur: sed quantùm fieri poterit, quietem tum conciliare equo studebimus, & si admittat, matutina aut uespertina pabula præbebimus. Hoc autem consilium præclarißimum fuerit, ne quis sibi equum ferocem ad bellum parare uelit. Verùm de ignauis tantùm scripsisse satis fuerit, in his omnia contraria exercenda, quàm de ferocibus dicta sint.

Equi feroces & ignaui quo modo tractandi.

Iam si quando lubeat idoneo bellis equo uti ad agitationem magnificã & speciosam, omnino ab eo, quod plerique faciunt in opinione preclaræ equitationis, abstinendum, os ut frenis laceremus, itemque calcaria ut subdamus, & incutiamus scuticas. Nam ita diuersa omnia accident ab iis, quæ expetuntur, cùm & figuram quandam arduam equa habenis arreptis efficientes, qui debuerat prospicere, eum occæcant, & calcaribus atque flagris equũ terrent, ut non sine periculo perturbetur. Hæc autem sunt quæ faciunt hi equi, quibus agitatio molesta est maximè, atque in turpitudine quidem, non cum honestate. Sed equus si didicerit agitari frenis laxioribus, & ceruicem attollere, candemque à capite recuruare, ita facile præstabit ea, quibus ipse potissimum delectatur & sibi placet. Hæc autē esse quæ diximus, uel hoc argumēto intelligi poterit, quòd equus quoties festinat ad alios equos, sed ad equas in primis, tum & attollit ceruicem quamaltissimè, & caput maximè proclinat truci cum specie, tum crurum mollitudinem fert sublimem, & caudam sursum intendit. Qui igitur ad talem formam composuerit equum, qualem ipse effingit quoties pulcherrimus uideri cupit, is hoc consequetur, ut & de agitatione uoluptatem equus capiat, & magnificus atque terribilis ac spectabilis sit. Quæ quidem qua ratione obtineri posse credamus, nunc deinceps conabimur exponere. Primùm igitur non pauciora frena duobus parabimus, quorum unum leuius orbes habeat grandiores, alterum eosdem cùm graues tum depressos. Echini autem, id est, clausuræ, crũt acutiores, ut cùm istud prehenderit offensus equus asperitate mox dimittat. cùm autem lenius illi inditum fuerit, tum gaudens huius quidem lenitate, alia nihilominus ad quæ asperiore freno instructus fuerat, sub leni quoque exequatur. Sin lenitate contempta in hoc penitus incumbere uolet, cogent scilicet illum, hanc ob causam subiecti grandiores orbes, os pandere, atque ita admittere lupos. Poterit autem asperius frenum uariari cùm implicatione quadam, tum extensione. Cæterum cuiuscunque modi fuerint frena, sunto mollia omnia. Nam rigidum quauis parte sui prehensum retinet equus totum inter maxillas, perinde ac ueru ubilibet prehendas totum sustuleris. Alterum uerò non aliter quàm catena, ea parte tantummodo qua tenetur, non flectitur. Aliæ pendent, quæ elabentes dum captat equus, lupos interea amittit de maxillis. Hanc ob causam & inseruntur mediis axibus annuli, ut hos lingua atque dentibus prensans omittat correptionem inter maxillas freni. Perscribemus autē & quæ frena mollia, & quæ rigida sint, si quis hoc fortè ignorat. Molle enim est, cùm axes commissuras habent leues atque latas ut facilè possint flecti. itemque omnia quæ axibus accommodantur, cum sunt ampla & minus densa, mollius frenum existimandum. In quo uerò omnes particulæ freni grauiter discurrunt atque colliduntur, illud frenum rigidum erit. Sed qualecunque contigerit frenum cum hoc, cuncta ea quæ subiicientur, præstabit is qui uoluerit formã equi efficere eã, quàm supra diximus. Os igitur equi concutiendum, neque ita uehementer, equus ut refugiat, neque ita placide ut non persentiscat. Atque iam post concussionem ubi

Frena quæ mollia, quæ rigida.

ἢν δέ τις ποτὲ βουληθῇ χρῆσθαι τῷ χρησίμῳ εἰς πόλεμον ἵππῳ μεγαλοπρεπεστέρῳ τε καὶ ἐπιβλεπτοτέρῳ ἱππάζεσθαι, τὸ μὲν ἕλκειν τε τὸ στόμα τῷ χαλινῷ καὶ μυωπίζειν τε καὶ μαστιγοῦν τὸν ἵππον, ἃ οἱ πολλοὶ ποιοῦσι τῶν λαμπρύνειν οἰομένων, ἀπέχεσθαι δεῖ. πάντα γὰρ τἀναντία οὗτοί γε ποιοῦσιν ὧν βούλονται. τά γε σχήματα ἕλκοντες ἄνω ἀντὶ τοῦ προορᾶν, ἐκτυφλοῦσι τοὺς ἵππους, καὶ μυωπίζοντες καὶ παίοντες ἐκπλήττουσιν, ὥστε ταράχθαι καὶ κινδυνεύειν. ταῦτα δ' ἐστὶν ἵππων ἔργα τῶν μάλιστα ἀχθομένων ἱππασίᾳ, καὶ αἰσχρὰ καὶ οὐ καλὰ ποιούντων. ἐὰν δέ τις διδάξῃ τὸν ἵππον ἐν χαλαρῷ ἱππεύειν, ἄνω δὲ τὸν αὐχένα διαίρειν, ἀπὸ δὲ τῆς κεφαλῆς κυρτοῦσθαι, οὕτως ἂν ἀπεργάζοιτο ποιεῖν τὸν ἵππον, οἷοις περ καὶ αὐτὸς ἥδεταί τε καὶ ἀγάλλεται. τεκμήριον δέ, ὅτι τούτοις ἥδεται. ὅταν γὰρ αὐτὸς θέλῃ πρὸς ἵππους, μάλιστα δὲ ὅταν παρὰ θηλείας, τότε αἴρει τὸν αὐχένα ἀνωτάτω, καὶ κυρτοῖ μάλιστα τὴν κεφαλὴν γοργούμενος, καὶ τὰ μὲν σκέλη ὑγρὰ μετεωρίζει, τὴν δὲ οὐρὰν ἄνω ἀνατείνει. ὅταν οὖν τις αὐτὸν εἰς ταῦτα προάγῃ, εἰς ἅπερ αὐτὸς σχηματοποιεῖται, ὅταν μάλιστα καλλωπίζηται, οὕτως ἡδόμενόν τε τῇ ἱππασίᾳ καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ γοργὸν καὶ ἐπίβλεπτον ἀποφαίνει τὸν ἵππον. ὡς οὖν ἡγούμεθα ταῦτ' ἂν ἀπεργασθῆναι, νῦν αὖ πειρασόμεθα διηγεῖσθαι. πρῶτον μὲν τοίνυν χρὴ οὐ μεῖον δυοῖν χαλινοῖν κεκτῆσθαι. τούτων δὲ ἔστω, ὁ μὲν λεῖος τοὺς τροχοὺς εὐμεγέθεις ἔχων, ὁ δὲ ἕτερος τοὺς μὲν τροχοὺς καὶ βαρεῖς καὶ ταπεινούς, τοὺς δ' ἐχίνους ὀξεῖς, ἵνα ὁπόταν μὲν τοῦτον λάβῃ, ἀχθόμενος τῇ τραχύτητι διὰ τοῦτο ἀφῇ. ὅταν δὲ τὸν λεῖον μεταλάβῃ, τῇ μὲν λειότητι αὐτοῦ ἥδηται, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ τραχέος πεπαιδευμένα, ταῦτα καὶ ἐν τῷ λείῳ ποιῇ. ἢν δ' αὖ καταφρονήσας τῆς λειότητος, θαμινὰ ἀπερείδηται ἐν αὐτῷ, τούτου ἕνεκα τοὺς τροχοὺς μεγάλους τῷ λείῳ προστίθεμεν, ἵνα χάσκειν ἀναγκαζόμενος ὑπ' αὐτῶν ἀφίῃ τὸ στόμιον. οἷόν τε δὲ καὶ τὸν τραχὺν παντοδαπὸν ποιεῖν καὶ κατειλοῦντα καὶ κατατείνοντα. ὁποῖοι δ' ἂν ὦσι χαλινοί, πάντες ὑγροὶ ἔστωσαν. τὸν μὲν γὰρ σκληρὸν ὅπῃ ἂν ὁ ἵππος λάβῃ, ὅλον ἔχει πρὸς ταῖς γνάθοις, ὥσπερ καὶ ὀβελίσκον ὁπόθεν ἄν τις λάβῃ, ὅλον αἴρει. ὁ δὲ ἕτερος ὥσπερ ἡ ἅλυσις ποιεῖ. ὃ γὰρ ἂν ἔχῃ τις αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἄκαμπτον μένει, τὸ δὲ ἄλλο ἀπήρτηται. τὸ δὲ φεῦγον ἐν τῷ στόματι ἀεὶ θηρεύων, ἀφίησιν ἀπὸ τῶν γνάθων τὸ στόμιον. τούτου ἕνεκα καὶ οἱ ἐκ μέσου ἐκ τῶν ἀξόνων δακτύλιοι κρεμάννυνται, ὅπως τούτους διώκων, τῇ τε γλώττῃ καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ἀμελῇ τοῦ ἀναλαμβάνειν πρὸς τὰς γνάθους τὸν χαλινόν. εἰ δέ τις ἀγνοεῖ τί τὸ ὑγρὸν τοῦ χαλινοῦ καὶ τί τὸ σκληρόν, γράψομεν καὶ τοῦτο. ὑγρὸν μὲν γάρ ἐστιν, ὅταν οἱ ἄξονες εὐρείας καὶ λείας ἔχωσι τὰς συμβολάς, ὥστε ῥᾳδίως κάμπτεσθαι. καὶ πάντα δὲ ὁπόσα περιτίθεται περὶ τοὺς ἄξονας, ἢν εὐρύστομα ᾖ καὶ μὴ σύμπυκνα, ὑγρότερά ἐστιν. ἢν δὲ χαλεπῶς ἕκαστα τοῦ χαλινοῦ διατρέχῃ καὶ συνθῇ, τοῦτ' ἔστι σκληρόν. ὁποῖος δ' ἂν ᾖ, τούτῳ πάντα τὰ αὐτὰ ποιητέον, ἤνπερ βούληται ἀποδείξασθαι τὸν ἵππον, οἷόν περ εἴρηται. ἀνακρουστέον μὲν τὸ στόμα τοῦ ἵππου, οὔτε ἄγαν χαλαρῶς, ὥστε ἐκφεύγειν, οὔτε ἄγαν σκληρῶς, ὡς μὴ αἰσθάνεσθαι. ἐπειδὰν δὲ ἀνακρουόμενος

ἄρῃ

αἴρῃ τὸν αὐχένα, ἀνιέναι εὐθὺς τὸν χαλινόν, καὶ τἆλλα δὲ δεῖ ὥσπερ οὐ παυόμεθα λέγοντες, ἐν ᾧ ἂν καλῶς ὑπηρετῇ, χαρίζεσθαι τῷ ἵππῳ. καὶ ὅταν δ' αἴσθηται ἡδόμενον τὸν ἵππον τῇ τε ὑψαυχενίᾳ καὶ τῇ χαλαρότητι, ἐν τούτῳ οὐδὲν δεῖ χαλεπὸν προσφέρειν ὡς πονεῖν ἀναγκάζοντα, ἀλλὰ θωπεύειν ὡς παύσασθαι βουλόμενον. οὕτω γὰρ μάλιστα θαρρῶν πρόεισιν εἰς τὴν ταχεῖαν ἱππασίαν. ὡς δὲ καὶ τῷ ταχὺ θεῖν ἵππος ἥδεται, τεκμήριον. ἐκφυγὼν γὰρ οὐδεὶς βάδην πορεύεται, ἀλλὰ θεῖ. τούτῳ γὰρ πέφυκεν ἥδεσθαι, ἢν μή τις πλέον τοῦ καιροῦ θεῖν ἀναγκάζῃ. ὑπερβάλλον δὲ τὸν καιρὸν, οὐδὲ τῶν πάντων ἡδύ, οὔτε ἵππῳ, οὔτε ἀνθρώπῳ. ὅταν γε μὴν εἰς τὸ ἱππάζεσθαι μετὰ τοῦ κινδύνου ἀφιγμένος ᾖ, εἰθισμένος μὲν δή που ἡμῖν, ἦν ἐν τῇ πρώτῃ ἱππασίᾳ ἐκ τῶν στροφῶν εἰς τὸ τάχιστον ὁρμᾶσθαι. ἢν δέ τις τοῦτο μὲν μεμαθηκότος αὐτοῦ ἅμα ἀντιλαμβάνηταί τε τῷ χαλινῷ, καὶ σημήνῃ τῶν ὁρμητικῶν τι τούτων, ὑπὸ μὲν τοῦ χαλινοῦ πιεσθείς, ὑπὸ δὲ τοῦ ὁρμᾶν σημανθῆναι ἐγειρόμενος, καὶ προβάλλεται μὲν τὰ στέρνα, αἴρει δὲ ἀνωτέρω τὰ σκέλη ὀργιζόμενος, οὐ μέντοι ὑγρά. οὐ γὰρ μάλα, ὅταν λυπῶνται, ὑγροῖς τοῖς σκέλεσιν ἵπποι χρῶνται. ἢν δέ τις οὕτως ἀνεζωπυρημένῳ αὐτῷ δῷ τὸν χαλινόν, ἐνταῦθ' ὑφ' ἡδονῆς τῷ διὰ τὴν χαλαρότητα τοῦ στομίου λελύσθαι νομίζειν, κινδύνῳ μὲν σχήματι, ὑγροῖς δὲ τοῖς σκέλεσι γαυρούμενος, φέρεται, παντάπασιν ἐκμιμούμενος τὸν πρὸς ἵππους καλλωπισμόν, καὶ οἱ θεώμενοι τὸν ἵππον τοιοῦτον, ἀποκαλοῦσιν ἐλευθέριόν τε καὶ ἐθελουργὸν, καὶ ἱππαστὴν, καὶ θυμοειδῆ, καὶ σοβαρόν, καὶ ἅμα ἡδύν τε καὶ γοργὸν ἰδεῖν. καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἤν τούτων τις ἐπιθυμήσῃ, μέχρι τούτων ἡμῖν γεγράφθω. ἢν δέ τις ἄρα βουληθῇ καὶ πομπικῷ καὶ μετεώρῳ καὶ λαμπρῷ ἵππῳ χρήσασθαι, οὐ μάλα μὲν τὰ τοιαῦτα ἐκ παντὸς ἵππου γίγνεται, ἀλλὰ δεῖ ὑπάρξαι αὐτῷ καὶ τὴν ψυχὴν μεγαλόφρονα, καὶ τὸ σῶμα εὔρωστον. οὐ μέντοι ὥς γε οἴονταί τινες, τὸν τὰ σκέλη ὑγρὰ ἔχοντα καὶ τὸ σῶμα αἴρειν δυνήσεσθαι, οὐχ οὕτως ἔχει. ἀλλὰ μᾶλλον ὃς ἂν τὴν ὀσφὺν ὑγράν τε καὶ βραχεῖαν καὶ ἰσχυρὰν ἔχῃ (καὶ οὐ τὴν κατ' οὐρὰν λέγομεν, ἀλλ' ᾗ πέφυκε μεταξὺ τῶν τε πλευρῶν καὶ τῶν ἰσχίων παρὰ τὴν κενεῶνα) οὗτος δυνήσεται πόρρω ὑποτιθέναι τὰ ὀπίσθια σκέλη ὑπὸ τὰ ἐμπρόσθια. ἢν οὖν τις ὑποτιθέντος αὐτοῦ ἀνακρούῃ τῷ χαλινῷ, ὀκλάζει μὲν τὰ ὀπίσθια ἐν τοῖς ἀστραγάλοις, αἴρει δὲ τὸ πρόσθεν σῶμα, ὥστε τοῖς ἐξ ἐναντίας φαίνεσθαι τὴν γαστέρα καὶ τὰ αἰδοῖα. δεῖ δὲ καὶ ὅταν ταῦτα ποιῇ, διδόναι αὐτῷ τὸν χαλινόν, ὅπως τὰ κάλλιστα ἵππου ἑκών τε ποιῇ καὶ δοκῇ τοῖς ὁρῶσιν. εἰσὶ μὲν τοίνυν οἳ καὶ ταῦτα διδάσκουσιν, οἱ μὲν ῥάβδῳ ὑπὸ τοὺς ἀστραγάλους κρούοντες, οἱ δὲ καὶ βακτηρίᾳ παρατρέχοντά τινα κελεύοντες ὑπὸ τὰς μηριαίας παίειν. ἡμεῖς γε μέντοι τὸ κράτιστον τῶν διδασκαλιῶν νομίζομεν, ὥσπερ ἀεὶ λέγομεν, ἢν ἐν παντὶ παρέπηται τὸ ἐν ᾧ ἂν ποιήσῃ τῷ ἀναβάτῃ κατὰ γνώμην τυγχάνειν ῥᾳστώνης παρ' αὐτοῦ. ἃ μὲν γὰρ ὁ ἵππος ἀναγκαζόμενος ποιεῖ, ὥσπερ καὶ Σίμων λέγει, οὔτ' ἐπίσταται, οὔτε καλά ἐστιν οὐδὲν μᾶλλον, ἢ εἴ τις ὀρχηστὴν μαστιγοίη καὶ κεντρίζοι. πολὺ γὰρ ἂν πλείω ἀσχημονοίη, ἢ καλὰ ποιοίη ὁ τοιαῦτα πάσχων, καὶ ἵππος καὶ ἄνθρωπος. ἀλλὰ δεῖ ἀπὸ σημείων ἔχοντα πάντα τὰ κάλλιστα καὶ

ubi equus ceruicem attollet, statim freno indulgendũ, itemq; alia oportebit. id quod monere non cessamus, dum recte obsecundarit, uicißim illi gratificari. Cumq; animaduersum fuerit delectari equum elatione ceruicis, & habenarum laxitate, tum cauebitur, ne quid illo tempore huic molestiæ obijciatur, quasi ad laborẽ equum adigere uelimus, sed blandimentis tum equum demerebimur, ut speret requietem: ita enim magis prompto animo ad celeritatem agitationis deueniet. Iam uerò celeritate etiam gaudere equos, satis argumenti est, quòd liberatus pedetentim nullus abit, sed aufugit: hæc enim certè est uoluptas equorũ, nisi fortè ad cursuram importunius fuerint incitati. Vnde quidem opportunitas abest, id iucundum esse nequit tam homini quàm equo. Sed cùm inter agitandum equus exultabit, scilicet edoctus iam priore agitatione fuit de flexibus ad celeritatem incitari. quod cùm facere sciuerit, si quis tum illum adductis habenis retineat, & signum aliquod det concitationum, coercitus hic frenis, imperio concitationis commouetur, & pectus effert, et iratus protollit crura altius, non mollia tamen hæc, quippe in offensis iam non magis mollibus cruribus utuntur equi. Sic igitur exardescente equo, si frenis indulgeas, ibi præ gaudio, quòd in laxitate se freno liberatum putet, exultabundo habitu, mollibusque cruribus elate sese inferet, planè repræsentans pulchritudinem qua componere se equi solent festinantes ad alios equos. Quiq; hoc cernunt, talem equum appellant liberalem, & uoluntarium, & equitatorem, & ferocem, & superbum, simulque & iucundum & terribilem aspectu. Atque hæc quidem, ijs qui talia fortè ambierint, hactenus nos perscripsisse satis esto. De equis autem ad pompam idoneis, quique sese erigere, & præclari uideri soleant, si quis tales requirit, is sciat non cuiusuis equi hæc esse opera, sed eorum qui sint animis ingentibus, & ualidis corporibus præditi. Quòd autem nonnulli arbitrantur, cum mollitudine crurum coniunctam esse erigendi facultatem, id uerum non est: sed lumbi, (lumbos nunc appello non qua caudam uersus, sed quà infra latera & coxas ad ilia tendunt) quibus sunt molles & succincti atque robusti, poterunt spaciose prioribus cruribus subijcere posteriora. Hoc cùm acciderit, tum si quis freno concutiat os equi, fit ut posteriores in talos ille reflectatur atq; subsidat, erigat autem superiores corporis partes, sic aspicientibus contrà aluus & inguen ut appareat. Ibi igitur frenis indulgendum, uti equus, quod pulcherrimum est in hoc genere, faciat libens, itaq; hoc spectatoribus facere uideatur. Ad hæc etiam aliqui erudiunt equos, quorum hi uirga talos pulsari, illi baculo iubent prætercurrere, qui coxas uerberet. Nobis uerò hæc uidetur institutio optima, si, id quod semper dicimus, non omittatur unquam, equo ut quies contingat, postquam uoluntati agitatoris obtemperauerit. Quicquid enim necessitate equus, quemadmodum & Simon ait, neq; scit facere, neq; decet, non magis profectò, quàm si histrio ad actionem flagris atq; stimulis incitetur. Nam multò plura turpiter quàm laudabiliter designauerit inter hæc tam equus quàm homo: proinde compositũ undiq; equum ad uenustatem

& splendorem maximum. signis quibusdam ad ostentationes excitabimus. Quòd si post equitationem, & copiosum sudorem, necnon cùm se sciè erexerit, statim sessore ac frenis releuetur equus, non dubitandū quin sua uoluntate postea ad erectiones peruenturus sit. Super huiusmodi iam quidem agitationi idoneis equis residentes, & dij pinguntur, & heroes: hominesq; in usu horū decente, magnifici uidentur. Vsqueadeo uerò equus qui sese erigit, uel pulchra uel admirabilis, uel etiā expedenda res est, ut omniū oculos spectantium in se cōnuersos teneat, tam iuuenum quàm seniorum. Nemo quippe est qui uel discedat, uel defatigetur omni illo spectaculo praeclarae ostentationis. Veruntenimuerò si fortè contingat, ut talis equi domino, aut turma, aut agmen ducendū sit, non par fuerit hoc eum studere, solus ut ipse clarus, sed potius ut uniuersi sequentes cōspicui sint. Si igitur praecesserit eo habitu, qui talium equorum in primis praedicatur, aliquis erigēs in soliditate corpus altissimè, ac creberrimè, minimumq; progrediēs, alij equi sequētur pedetentim, id quod aspectu praeclarum esse nequit. Sin ductor equum excitatum agitarit, neq; celerrimè, neque segnissimè, atq; ita ut sequentes equi reddantur ex hoc animosi ac truces maximè, & in labore minimè turpi forma appareant, tum uerò & fremitus, & spiritus equorum cōsequetur, atq; non ipse modò, sed uniuersus comitatus conspicuus erit. Quicunq; sanè feliciter equum, sicq; illū eduxerit sufferre laborem ut ualeat, sicq; utatur hoc rectè cùm in bellicis exercitationibus, tum in ostentanda equitatione, tum uerò & in praelijs certaminum, quid obsecro huic obstiterit, quo minus reddat preciosiorē equum quàm ad se peruenit, & quin probatos equos possideat, ac ipse equitationis gloriā obtineat, nisi Deus prohibuerit? Libet etiam perscribere quibus armis instructum esse oporteat eum, qui in equo periculum adire uoluerit. Primùm igitur moneo, ut talis induatur thorax, qui corpori accommodatus sit: nam bene aptatum, totum corpus sustinet, nimis uerò laxum humeri soli sustinent. Iam angustior uinculum est, non armatura. Quia uerò ceruix uitalium partium & ipsa est, ideo censemus de ipso thorace educendum ad hanc comparatum tegmen: hoc enim & equitem exornare, & si debito modo fabricatum sit, illius totam faciem, si uideatur, usque ad nasum includere poterit. Galeam maximè laudamus Boeotij operis, huiusmodi enim & quicquid extra thoracem de corpore eminet, rectissimè protexerit, nec impedierit prospectū. Ipse thorax ita esto elaboratus, ne uel sessioni uel reclinationi obstet. Ad inguen & uerenda, circumq; haec, pinnae applicentur tot & tales, quae illas partes obtegant. Verùm cùm sinistra quoq; manu afflicta, inutilis eques reddatur, ideo ad hanc muniendam repertam armaturam probamus, quam uocāt Manum: ea enim cùm humerum quoq; obducit, & lacertū ac cubitum, ipsosq; digitos, quibus habenae tenētur, tum extenditur & comprimitur, tum uerò partem sub alis thorace minus defensam ipsa protegit. Dextram necesse est attolli, siue iaculum conijcere, siue plagam inferre eques uoluerit. Ab hac igitur remouebitur quicquid in thorace impedire illam posset, &

Eques quibus armis instruendus.

καὶ λαμπρότατα ἐπιδείκνυσθαι. ἢν δὲ καὶ ὅταν μὲν ἱππάζηται, μέχρι πολλοῦ ἱδρῶτος ἐλαύνηται, ὅταν δὲ καλῶς μετεωρίζῃ ἑαυτόν, ταχύ τε καταβαίνῃ καὶ ἀποχαλινῶται, εὖ χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἑκὼν εἶσιν εἰς τὸ μετεωρίζειν ἑαυτόν. ἐπὶ τῶν τοιούτων· ἤδη δὲ ἱππαζομένων ἵππων καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες γράφονται καὶ ἄνδρες οἱ καλῶς χρώμενοι αὐτοῖς, μεγαλοπρεπεῖς φαίνονται. οὕτω δὲ καὶ ἔστιν ὁ μετεωρίζων ἑαυτὸν ἵππος σφόδρα, ἢ καλὸν ἢ θαυμαστὸν ἢ ἀγαθόν, ὡς πάντων ὁρώντων καὶ νέων καὶ γεραιτέρων, τὰ ὄμματα κατέχειν· οὐδεὶς γοῦν οὔτε ἀπολείπει αὐτόν, οὔτε ἀπαγορεύει θεώμενος, ἕως ἂν ἐπιδεικνύηται τὴν λαμπρότητα. ἢν γε μήν ποτε συμβῇ τινι τῶν τοιοῦτον ἵππον κεκτημένων, ἢ φυλαρχῆσαι ἢ ἱππαρχῆσαι, οὐ δεῖ αὐτὸν τοῦτο σπουδάζειν, ὅπως αὐτὸς μόνος λαμπρὸς ἔσται, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον, ὅπως ὅλον τὸ ἑπόμενον ἀξιοθέατον φανεῖται. ἢν μὲν οὖν ἡγῆται, ὡς μάλιστα ἐπαινοῦσι τοὺς τοιούτους ἵππους, ὃς ἂν ἀνωτάτω αἰρόμενος καὶ πυκνότατα τὸ σῶμα βραχύτατον προβαίνῃ, δῆλον ὅτι βάδην ἕποιντ' ἂν οἱ ἄλλοι ἵπποι αὐτῷ. ἐκ δὲ ταύτης τῆς ὄψεως τί ἂν καὶ λαμπρὸν γένοιτ' ἄν; ἢν δὲ ἐξεγείρας τὸν ἵππον ἡγῆται, μήτε ἐν ἄγαν τάχει, μήτε τῷ ἄγαν βραδεῖ. ὡς δ' εὐθυμότατοι ἵπποι καὶ γοργότατοι, καὶ πονοῦν εὐσχημονέστατοι γίγνονται, ἐὰν ἡγῇ αὐτοῖς, οὕτως ἀθρόος τὸ φρύαγμα καὶ τὸ φρύσημα τῶν ἵππων συμπαρέσονται, ὥστε οὐ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ συμπαρεπόμενοι ἀξιοθέατοι ἂν φαίνοιντο. ἤν γε μέντοι τις καλῶς ἱππωνήσῃ, τρέφῃ δὲ ὡς πόνους δύνασθαι ὑποφέρειν, ὀρθῶς δὲ χρῆται καὶ ἐν ταῖς πρὸς πόλεμον μελετήμασι, καὶ ἐν ταῖς πρὸς ἐπίδειξιν ἱππασίαις, καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἀγωνίσμασι, τί ἔτι ἐμποδὼν τούτῳ, μὴ οὐχὶ πλείονός τε ἀξίους ἵππους ποιεῖν, ἢ οὓς ἂν παραλαμβάνῃ, καὶ εὐδοκίμους μὲν ἵππους ἔχειν, εὐδοκιμεῖν δὲ αὐτὸν ἐν τῇ ἱππικῇ, ἢν μή τι δαιμόνιον κωλύῃ; γράψαι δὲ βουλόμεθα καὶ ὡς δεῖ ὡπλίσθαι τὸν μέλλοντα ἐφ' ἵππου κινδυνεύειν. πρῶτον μὲν τοίνυν φαμὲν χρῆναι τὸν θώρακα πρὸς τὸ σῶμα πεποιῆσθαι, ὅτι τὸν μὲν καλῶς ἁρμόζοντα, ὅλον φέρει τὸ σῶμα. τὸν δὲ ἄγαν χαλαρόν, οἱ ὦμοι μόνοι φέρουσιν. ὅ γε μὴν λίαν στενὸς δεσμός, οὐχ ὅπλον ἐστίν. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ αὐχὴν ἐστὶ τῶν καιρίων, φαμὲν χρῆναι καὶ τούτῳ ἐξ αὐτοῦ θώρακος ὅμοιον τῷ αὐχένι στέγασμα πεποιῆσθαι. τοῦτο γὰρ ἅμα κόσμον τε παρέξει, καὶ ἢν οἷον δεῖ εἰργασμένον ᾖ, δέξεται ὅταν βούληται τὸν ἀναβάτην τὸ πρόσωπον μέχρι τῆς ῥινός. κράνος γε μὴν κράτιστον εἶναι νομίζομεν, τὸ Βοιωτουργές. τοῦτο γὰρ αὖ στεγάζει μάλιστα πάντα τὰ ὑπερέχοντα τοῦ θώρακος. ὁρᾶν δὲ οὐ κωλύει. ὁ δ' αὖ θώραξ οὕτως εἰργάσθω, ὡς μὴ κωλύῃ, μήτε καθίζειν, μήτ' ἐπικύπτειν. περὶ δὲ τὸ ἦτρον καὶ τὰ αἰδοῖα κύκλῳ, αἱ πτέρυγες τοιαῦται καὶ τοσαῦται ἔστωσαν, ὥστε στέγειν τὰ μέλη. ἐπεὶ δὲ καὶ ἀριστερὰ χεὶρ ἤν τι πάθῃ καταλύει τὸν ἱππέα, καὶ ταύτῃ ἐπαινοῦμεν τὸ εὑρημένον ὅπλον τὴν χεῖρα καλουμένην. τόν τε γὰρ ὦμον σκεπάζει, καὶ τὸν βραχίονα καὶ τὸν πῆχυν, καὶ τὸ ἐχόμενον τῶν ἡνιῶν, καὶ ἐκτείνεται δὲ καὶ συγκάμπτεται. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ διαλεῖπον τοῦ θώρακος ὑπὸ τῇ μασχάλῃ καλύπτει. τήν γε μὴν δεξιὰν ἐπαίρειν δεῖ ἤν τι ἀκοντίσαι ἤν τι πατάξαι βούληται. τοῦ μὲν οὖν θώρακος τὸ κωλύον ταύτῃ ἀφαιρετέον.

αὐτὸ

κατὰ δὲ τοῦτον πτέρυγας ὥσπερ ἐν τοῖς γιγγλύμοις προσθετέαι. αἳ ὅταν μὲν διαίρηται, ὁμοίως ἀναπτύσσονται. ὅταν δὲ καθαίρηται, ἐπικλείονται. τῷ γε μὴν βραχίονι, τὸ ὥσπερ κνημὶς παρατιθέμενον, ἀρκεῖν βέλτιον ἡμῖν δοκεῖ εἶναι, ἢ συνδεθὲν ὅπλῳ. τό γε μὴν ψιλούμενον ἐπαιρομένης τῆς δεξιᾶς, ἐργαστέον ἐγγὺς τοῦ θώρακος, ἢ μοσχείῳ, ἢ χαλκίῳ. εἰ δὲ μή, ἐν τῷ ἐπικαιροτάτῳ ἀφύλακτον ἔσται. ἐπειδάν γε μὴν πάσχῃ ὁ ἵππος, ἐν παντὶ κινδύνῳ καὶ ὁ ἀναβάτης γίγνεται. ὁπλίζειν δὲ εὖ, καὶ τὸν ἵππον προμετωπιδίῳ, καὶ προστερνιδίῳ, καὶ παραπλευριδίοις. ταῦτα γὰρ ἅμα καὶ τῷ ἀναβάτῃ παραμηρίδια γίγνεται. πάντων δὲ μάλιστα τοῦ ἵππου, τὸν κενεῶνα δεῖ σκεπάζειν. καιριώτατον γὰρ ὂν καὶ ἀφαυρότατόν ἐστιν. δυνατὸν δὲ σὺν τῷ ἐφιππίῳ αὐτὸν σκεπάσαι. χρὴ δὲ καὶ τὸ ἐπόχον τοιοῦτον ἐρράφθαι, ὡς ἀσφαλέστερόν τε τὸν ἱππέα καθῆσθαι, καὶ τὴν ἕδραν τοῦ ἵππου μὴ σίνεσθαι. καὶ τὰ μὲν δὴ ἄλλα τοῦ ἵππου, οὕτω καὶ ὁ ἵππος καὶ ὁ ἱππεὺς ὡπλισμένοι ἂν εἶεν. κνῆμαι δὲ καὶ πόδες, ὑπερέχοιεν μὲν ἂν εἰκότως τῶν παραμηριδίων. ὁπλισθεῖεν δὲ καὶ ταῦτα, εἰ ἐμβάται γένοιντο σκύτους, ἐξ οἵουπερ αἱ κρηπῖδες ποιοῦνται. οὕτω γὰρ ἂν ἅμα ὅπλον τε κνήμαις, καὶ ποσὶν ὑποδήματ᾽ ἂν εἴη. ὡς μὲν δὴ μὴ βλάπτεσθαι, θεῶν ἵλεων ὄντων, ταῦτα ὅπλα, ὡς δὲ τοὺς ἐναντίους βλάπτειν μάχαιραν μὲν μᾶλλον, ἢ ξίφος ἐπαινοῦμεν. ἐφ᾽ ὑψηλοῦ γὰρ ὄντι τῷ ἱππεῖ, κοπίδος μᾶλλον ἡ πληγή, ἢ ξίφους ἀρκέσει. ἀντί γε μὴν δόρατος καμακίνου, ἐπειδὴ καὶ ἀσθενὲς καὶ δύσφορόν ἐστι, τὰ κρανέϊνα δύο παλτὰ μᾶλλον ἐπαινοῦμεν. καὶ γὰρ ἐξαφεῖναι τὸ ἕτερον δυνατὸν τῷ ἐπισταμένῳ. καὶ τῷ λειπομένῳ οἷόν τε χρῆσθαι, καὶ εἰς τὸ ἀντίον, καὶ εἰς τὰ πλάγια, καὶ εἰς τοὔπισθεν. καὶ ἅμα ἰσχυρότερά τε τοῦ δόρατος, καὶ εὐφορώτερά ἐστιν. ἀκόντισμά γε μὴν τὸ μακρότατον ἐπαινοῦμεν. καὶ γὰρ ἐπιστρέψαι καὶ μεταβαλεῖν παλτόν, οὕτω μᾶλλον ὁ χρόνος ἐγχωρεῖ. γράψομεν δὲ ἐν βραχεῖ, καὶ ὡς ἄν τις κράτιστα ἀκοντίζοι. ἢν γὰρ προβαλλόμενος μὲν τὰ ἀριστερά, ἐπανάγων δὲ τὰ δεξιά, ἐξανιστάμενος δ᾽ ἐκ τῶν μηρῶν, μικρὸν ἐπανακύπτουσαν τὴν λόγχην ἀφῇ, οὕτω σφοδρότατόν τε καὶ μακρότατον οἴσεται τὸ ἀκόντιον. εὐστοχώτατον μέντοι, ἐὰν ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἀφιεμένου, ἀεὶ ὁρᾷ ἡ λόγχη. καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἰδιώτῃ καὶ ὑπομνήματα, καὶ μαθήματα, καὶ μελετήματα γεγράφθω ἡμῖν. ἃ δὲ ἱππάρχῳ προσήκει εἰδέναι τε καὶ πράσσειν, ἐν ἑτέρῳ λόγῳ δεδήλωται.

& huius loco in nexibus applicatiles erunt pinnæ, quæ intensa cum manu quasi excurrant, reductaq; cum illa rursum iungatur. Lacerto ueluti ocrea quædam ut apponatur satius fuerit, quàm de armatura ut religetur. Quam partem sublata dextra nudat, eam iuxta thoracem munire studebimus, aut loreo aut æreo integumēto, aliter maxime uitalē partem, neglexerimus. Quoniam autem, si affligatur equus in summo quoq; periculo eques sit constitutus, muniendus est equus frontali, & pectorali, & lateralibus: hæc nanq; simul & ascensori pro femoralibus erunt. In primis uero ilia equi communiemtur, horū enim & letalia maximè uulnera, & ipsa tenerrima sunt. Poterunt autem cum ephippio muniri, quòd ea parte sui, qua equo insternitur, ita consutū esse debebit, ut & firmius eques resideat, nec ipsum equi ueluti sedile uitietur. Aliorum quidem membrorū tam equi quàm equitis hæc armatura fuerit. At tibiæ ac pedes propendebunt scilicet infra femoralia, communiri autem & ipsi ambo poterunt, si calcei fuerint facti de corio, quod soleis aptum habetur: ita enim simul armatæ tibiæ, simul calceati pedes erunt. Atq; hæc arma equestria sunt, quibus à corpore, dijs propitijs, propulsari uis omnis posse uideatur. Sed ad hanc hostibus inferendam, nostra sententia melior erit machæra quàm ensis, quòd de sublimi uiolentior sit plaga κοπίδος, quod genus est gladij ad ictus cæsim inferendos idonei, quàm ensis. Camacinæ hastæ, hoc est, hastatæ perticæ loco, quæ & fragiles & graues, probatur nobis si gestētur corneæ, quæ uibratiles magis sunt: nam alterā harum conijcere simul peritus poterit, utiq; reliqua tam sursum quam latera uersus, atq; etiā prorsus. simul hæ sunt hastarum robustiores atq; expeditiores. Iaculum autem eijci longissimo spacio optimum putamus, ita enim cum auertere, tum mutare telum tempus magis permittet. Breuiter quidem & hoc perscribemus, quæ iaculandi ratio præstātissima uideatur. Si enim protensis sinistris partibus, & reductis dextris de femore insurgens, paulum anteriore parte erectam cuspidem emiserit eques, hoc pacto longissimo spacio iaculum feretur, ictu cum uehementissimo atq; etiam certissimo, si cuspis semper id spectet, quò contenditur: id est quasi signum, græcis σκοπὸς est. Atq; hæc tradita a nobis præcepta, & ista doctrina præscripta, demonstratioq; usus esto equiti priuato. Quæ autem scire atque exequi ductorem conueniat, alio libro expositum est.

NOBILI

NOBILI ET GENEROSO VIRO IOANNI COIONAEO MONTISRICHERII DOMINO CLEMENTISSIMO, IOANNES Ributtus S. D.

CVM typographus Basiliensis diligentissimus, & utilitatis publicæ studiosissimus, Michael Isingrinius, Xenophontem totum latinis auribus tradere constituisset, & pauca quædam e græco conuertenda restare fateret, nempe rempublicam Athenientium, Poros, Symposium, & Hipparchicum, rogauit Conradum Gesnerum uirum doctissimum, ut ea rem ut perficiendam curaret, quam prouinciam feliciter obire Conradus ipse potuisset: sed alijs implicitus, eam ut susciperem hortatus est, uel ut uerius dicam, Isingrinij efflagitatione suscipere me coegit. quæ ita à me administrata est, ut mihi ipse satisfacere nullo modo possim. Qui enim aliquid perfectum dem in tanta uetustate, rerum obscuritate, codicum deprauatione, & hac mea utriusque linguæ notitia perexigua? ut uerendum mihi sit, ne illud in me iactetur, me quasi Phormionem quendam de armis sermonem habere, quod uehementer reprehendendum Hannibal putauit. Illud certo scio, me illam iucunditatem inaffectatam assecutum non esse, qua recte libros Quintilianus neminem assequi posse asserit. Hoc affirmare audeo, à me elaboratum esse, ut autoris sententiam eruere & exprimere aliqua ratione possem: quod si non sum assecutus, tamen posthac leuius fore opus credo, si quis denuo uel interpretanda uel limanda illa Xenophontea susceperit: & nos aliquando, Deo uolente, limatiora & politiora edemus. De cæteris fortassis alias, nunc de Hipparchico illud breuiter habe, totius equestris disciplinæ ueteris rationem in eo contineri. siquidem primo, quinam sint ad usum belli commodi equi aut incommodi, docet: equitum deinde taculationem, assiduam exercitationem & obedientiam pulchre subiungit: de præmijs insuper proponendis, ut exercitationis labores alacrius obeant: de simulachris belli, de progrediendi ratione, de præcursoribus, quid in pace magistro equitum agendum, de exploratorum generibus, de hostium fallendorum ratione, de conciliandа equitum beneuolentia, de laude uirtutis bellicæ, de oratione adoriendi hostes, & postremo de diuino auxilio suppliciter implorando, non minus scite, quàm pie disserit. Quæ ratio tametsi cum nostri temporis equestri disciplina omni ex parte non conuenit, tamen iucundum erit illam uetustissimam cum nostra comparare, ut utriusque rationibus collatis, quid melius posteriores inuenerint, quid immutarint, quid denique retinendum censuerint, elucescat. Conijcere etiam licebit, quid ac normam illius hoc tempore corrigi utiliter posset. Nam in reliquis artibus omnibus, aliquid ad uetustatis regulam emendatum esse hac ætate, tam perspicuum est, ut frustra quis probare contendat. Sed cum Hipparchicum hunc nostrum nollem sine patrocinio in manus hominum uenire, unum te uir generosissime & eruditissime reperiebam, qui aduersus importunos literarum uituperatores defendere non modo posses, sed etiam uelles: doctos autem hortari, ut rempublicam iuuare conantium adiutores esse mallent quam obtrectatores: unum enim te uidebam qui cum generis claritate, literarum scientiam non uulgarem coniunxisses. Atque tuorum studiorum & diligentiæ testis est Dola, testis Lutetia, testis denique Pictonum ciuitas: quibus in locis quantos progressus feceris, facile uident omnes, qui hanc tibi laudem tribuunt, ut in nobilitate inferiores multos, perpaucos tibi pares faciant. In literis uero omnibus te generosis anteponant. Illud ipsum tui ciues Lausannenses uno ore confitentur, idem de te testimonium Bibiscum, idem Morgienses confirmant. De me uero quid dicam? quem tanta humanitate iam inde à primo cum Bibiscum peruenissem complexus es, ut ab illis dissentire nequaquam possim cur igitur dubitem quin benigne per libenterque hunc libellum suscepturus, & tua autoritate sartum tectum (ut aiunt) ab omni detrimento periculoque conseruaturus sis, non uideo. Nam quantum facere soleas tum studiosis, tum studijs ipsis, breui epistola explicari non potest. Atque huius tui in literas literatosque propensi animi magnum est argumentum, quod prudentissimi Senatus Bernensis linguarum gymnasijs excitandis institutum, crebris sermonibus iactare, inque cœlum usque euehere soleas: nec mehercule immerito, cum non obscuro Senatusconsulto linguarum professoribus amplissima decreta sint stipendia. Quo nomine patriæ uestræ tum ipse, tum clarissimus uir Hubertus Ludouicus, qui primus ad Græcarum literarum studia in Rupensi schola me excitauit gratulari libenter soletis.

Vale uir generosissime, atque hunc primum conatum nostrum boni consule. Lausannæ octauo Idus Febr. Anno M. D. XLV.

XENOPHONTIS HIPPARCHICVS, SEV DE MAGISTRI EQVITVM OFFICIO, Ioanne Ributto interprete.

PRIMVM quidē sacrificare uolēs, à dijs est precandū, ut illud tibi largiātur, ea ut sentias, loquaris & agas, quæ gratissima ipsis sint: tibi aūt, amicis ac reipublicæ minime molesta summeque gloriosa ac utilia. Placatis uerò dijs curandū tibi est, ut equites producas et recēseas, tū ut numerus legitimus expleatur, tū ne quid de equitatus superioris numero detrahatur. Quòd si nō producti fuerint eqites, semper pauciores erūt, quòd alios senio defatigari, alios etiā deficere necesse sit. Ac expleto quidē equitatu diligentia adhibēda est, ut equi qui labores perferre possint alātur: qui enim laboribus succūbunt, neque ad ferendum, neque ad effugiendū sunt idonei. Danda est etiā opera ut cōmodos et faciles habeas equos, quòd contumaces hostibus magis, quàm nostris sunt auxilio. Calcitrosi itē, et sternaces qui sunt, cùm cōscensi fuerint, ab usu belli remouendi, cùm præsertim tales sæpe nobis plus calamitatis, quàm ipsi hostes inferant. Curādi uero pedes sunt, ut p loca etiā aspera ingredi possint, cùm illud notum sit, equos inculcatos inutiles

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΙΠΠΑΡΧΙΚΟΣ.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν θύοντα χρὴ αἰτεῖσθαι θεοὺς ταῦτα διδόναι, καὶ νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν, ἀφ' ὧν θεοῖς μὲν κεχαρισμένως ἄρξειας ἄν, σαυτῷ δὲ καὶ φίλοις καὶ τῇ πόλει προσφιλέστατα καὶ εὐκλεέστατα, καὶ πολυωφελέστατα. θεῶν δὲ ἵλεων ὄντων ἀναβιβαστέον μέν σοι ἱππέας, καὶ ὅπως ἀναπληρῶται ὁ κατὰ τὸν νόμον ἀριθμὸς, καὶ ὅπως τὸ ὂν ἱππικὸν μὴ μειῶται. εἰ δὲ μὴ προσαναβιβάσονται ἱππεῖς, μείονες ἀεὶ ἔσονται. ἀνάγκη γὰρ τοὺς μὲν γήρᾳ ἀπαγορεύειν, τοὺς δὲ καὶ ἄλλως ἐκλείπειν. πληρουμένου γε μὴν τοῦ ἱππικοῦ, ἐπιμελητέον μὲν ὅπως τρέφωνται οἱ ἵπποι, ὡς ἂν δύνωνται πόνους ὑποφέρειν. οἱ γὰρ ἥττους τῶν πόνων, οὔτε αἱρεῖν, οὔτε ἀποφεύγειν δύναιντο ἄν. ἐπιμελητέον δὲ ὅπως εὔχρηστοι ὦσιν. οἱ γὰρ αὖ ἀπειθεῖς τοῖς πολεμίοις μᾶλλον, ἢ τοῖς φίλοις συμμαχοῦσι. καὶ οἱ λακτίζοντες δὲ ἀναβεβαμμένοι ἵπποι ἐκποδὼν ποιητέοι. οἱ γὰρ τοιοῦτοι πολλάκις πλείω κακὰ ἢ οἱ πολέμιοι ποιοῦσιν. δεῖ δὲ καὶ τῶν ποδῶν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως δύνωνται καὶ ἐν τραχείᾳ χώρᾳ ἱππεύειν. εἰδότα ὅτι ὅπου ἂν ἀλγῶσιν ἐλαυνόμενοι, ἐνταῦθα οὐ χρήσιμοι

ἡμῖν ἐστιν. τῶν γε μὴν ἵππων ὑπαρχόντων οἵων δεῖ, τοὺς ἱππέας αὖ ἀσκητέον. πρῶτον μὲν ὅπως ἂν εἰς ἵππους ἀναπηδᾶν δυνῶνται. πολλοῖς γὰρ ἡ σωτηρία παρὰ τοῦτ' ἐγένετο. δεύτερον δὲ, ὅπως ἐν παντοίοις χωρίοις ἱππάζεσθαι δυνήσονται. καὶ γὰρ οἱ πολέμιοι ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τόποις γίγνονται. ὅταν δὲ ἤδη ἐπιχειρῶσιν, δεῖ αὖ σκοπεῖσθαι, ὅπως ἀκοντιοῦσί τε ὡς πλεῖστον ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ τἆλλα δυνήσονται ποιεῖν ἃ δεῖ τοὺς ἱππικούς. μετὰ ταῦτα ὁπλιστέον καὶ ἵππους καὶ ἱππέας, ὡς αὐτοὶ μὲν ἥκιστα τιτρώσκοιντ' ἄν, βλάπτειν δὲ τοὺς πολεμίους μάλιστα δύναιντ' ἄν. ἐκ τούτου παρασκευαστέον, ὅπως εὐπειθεῖς οἱ ἄνδρες ὦσιν. ἄνευ γὰρ τούτου οὔθ' ἵππων ἀγαθῶν, οὔτε ἱππέων ἐπόχων, οὔτε ὅπλων καλῶν ὄφελος οὐδέν. προεστάναι μὲν οὖν τούτων πάντων, ὅπως καλῶς γίγνηται, τὸν ἵππαρχον εἰκός ἐστι. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πόλις, χαλεπὸν ἡγησαμένη, τὸ ταῦτα πάντα τὸν ἵππαρχον μόνον ὄντα ἀπεργάζεσθαι, προσαιρεῖται μὲν αὐτῷ συνεργοὺς φυλάρχους, προστέταχε δὲ τῇ βουλῇ συνεπιμελεῖσθαι τοῦ ἱππικοῦ, ἀγαθόν μοι δοκεῖ εἶναι τοὺς μὲν φυλάρχους παρασκευάζειν συνεπιθυμεῖν σοι τῶν καλῶν τῷ ἱππικῷ. ἐν δὲ τῇ βουλῇ ἔχειν ῥήτορας ἐπιτηδείους, ὅπως λέγοντες φοβῶσί τε τοὺς ἱππέας (βελτίονες γὰρ ἂν εἶεν φοβούμενοι) καὶ πραΰνουσί τε τὴν βουλήν, ἤν τι παρὰ καιρὸν χαλεπαίνῃ. ταῦτα μὲν οὖν ὑπομνήματα ὧν δεῖ σε ἐπιμελεῖσθαι. ὡς δ' ἂν ἕκαστα τούτων βέλτιστα περαίνοιτο, τοῦτο δὴ πειράσομαι λέγειν. τοὺς μὲν τοίνυν ἱππέας δηλονότι καθιστάναι δεῖ κατὰ τὸν νόμον, τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι καὶ σώμασιν, ἢ εἰσάγοντα εἰς δικαστήριον, ἢ πείθοντα. ἐγὼ δὲ οἶμαι εἰς μὲν τὸ δικαστήριον τούτους εἰσακτέον εἶναι· οὓς μὴ εἰσάγων διὰ κέρδος ἄν τις δοκοίη τοῦτο ποιεῖν. καὶ γὰρ τοῖς ἧττον δυναμένοις εὐθὺς ἂν εἴη ἀποστροφή, εἰ τοὺς δυνατωτάτους πρώτους ἀναγκάζοις. ἔστι δὲ ὅπως ἄν μοι δοκεῖ τις νέους μὲν τὰ ἐν ἱππικῇ λαμπρὰ λέγων εἰς ἐπιθυμίαν καθιστάναι τοῦ ἱππεύειν, τοὺς δὲ κυρίους αὐτῶν ἧττον ἀντιτείνοντας ἔχειν, τὰ δ' ἐδιδάσκων ὡς ἀναγκασθήσονται μὲν ἱπποτροφεῖν, ἢν μὴ ὑπὸ σοῦ, ὑπ' ἄλλου διὰ τὰ χρήματα. ἢν δὲ ἐπὶ σοῦ ἀναβῶσιν, ὡς ἀποτρέψεις μὲν τοὺς παῖδας αὐτῶν τῶν πολυτελῶν γε καὶ μανικῶν ἱππωνιῶν. ἐπιμελήσει δὲ ὡς ἂν ταχὺ ἱππικοὶ γίγνοιντο. λέγοντα δὲ οὕτω καὶ ποιεῖν ταῦτα πειρατέον. τούς γε μὴν ὄντας ἱππέας, ἡ βουλὴ ἄν μοι δοκεῖ προειποῦσα, ὡς τὸ λοιπὸν δεήσει διπλάσια ἱππάζεσθαι, καὶ τὸν μὴ δυνάμενον ἕπεσθαι ἵππον ἀποδοκιμάσει, ἐπιτεῖναι ἄν, τρέφειν τε ἄμεινον καὶ ἐπιμελεῖσθαι μᾶλλον τῶν ἵππων. καὶ τοὺς βιαίους δὲ ἵππους ἀγαθόν μοι δοκεῖ εἶναι προρρηθῆναι, ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται. αὕτη γὰρ ἡ ἀπειλὴ πωλεῖν ἂν τοὺς τοιούτους μᾶλλον παρορμήσειε, καὶ ἱππωνεῖν σωφρονέστερον. ἀγαθὸν δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἱππασίαις λακτίζοντας ἵππους προρρηθῆναι, ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται. οὐδὲ γὰρ συντάττειν τοὺς τοιούτους δυνατόν. ἀλλ' ἀνάγκη, κἄν ποι ἐπὶ πολεμίους δέῃ ἐλαύνειν, ὑστάτους αὐτοὺς ἕπεσθαι. ὥστε διὰ τὴν τοῦ ἵππου κακουργίαν ἄχρηστος καὶ ὁ ἱππεὺς καθίσταται. ὡς δ' ἂν καὶ οἱ πόδες εἶεν τῶν ἵππων κράτιστοι, εἰ μέν τις ἔχει ῥάω καὶ εὐτελεστέραν ἄσκησιν, ἐκείνη ἔστω. εἰ δὲ μή, ἐγώ φημι χρῆναι πεῖραν ἔχων χύδην καταβαλόντα

tiles esse ubicunq; cum dolore ingredi coguntur. Equis igitur sicuti decet constitutis, rursus equites exercendi sunt, ac primum ut in equos insilire possint: multi enim iam hac ratione salutem consecuti esse dicuntur. Deinde illud curandum, ut in omni genere locorum uehere equitem possint: etenim hostes alias in alijs consistunt locis. Cumq; iam satis exercitati fuerint, rursus uidendum est ut ex equis scientissime iaculari possint, & alia exequi, quae peritos equites scire decet. Post armandi sunt tum equites tum equi, ut quamminimum ipsi uulnerentur, hostes autem quammaximis afficiantur incommodis. Postea efficiendum, ut milites dicto sint audientes, cum praesertim sine his neq; equi boni, neq; equites exercitati, neq; arma concinna, quicquā prodesse possint. Atq; his quidem uniuersis magister equitū praeesse debere uidetur, ut pulchre cuncta componantur. Quoniam autem nostra ciuitas difficile esse iudicauit, ut haec uniuersa unus cùm esset Magister equitum exequeretur, delectos ei tribunos adiutores addendos putauit: senatui autem mandauit, ut unà cum illis equitatus curam susciperet. Illud mihi uidetur utile esse, ut Tribunos sic tractes & praepares, ut tecum, quae sint equitatui honesta & decentia, conquirant. In Senatu autem commodos habeas oratores, qui equites oratione perterrefaciant (quia territi meliores euadent) & Senatum, si quid importune succenseat, mitigent. Atq; haec quidem eorum quae tibi curanda sunt, commentaria sunto. Quemadmodum autem singula quamoptime perficiantur, id iam dicere aggrediar. Equites igitur ex lege conficiendi sunt, qui re & corporis uiribus plurimum possunt: quos uel in iudicium uocabis, uel oratione persuadendo commonebis. Equidem illos in iudicium adducendos arbitror, quos si non adduxeris, quaestus causa id fecisse uideri possis: minus enim potentes statim se uerterint persuasi, si prius potētissimos coegeris. Iam uerò mihi uideris iuuenes ad cupiditatem equitandi dicendo & equitatus splendorem commemorando allicere posse, eosq; in quorum sunt potestate, minus resistentes efficere, si hac apud illos utaris oratione, fore ut cogantur equos alere, si non sub te at sub alio, propter eas quae ipsis suppetunt facultates. Quòd si sub te conscenderint, dices te abancturum pueros illorum à magni precij & insanis equorum emptionibus, curaturumq; ut quamprimum periti euadant equites. Atq; is qui haec dicat, ea etiam praestare & efficere conetur. Senatus si praedicat, qui equum habeat qui sequi non possit, eum coactum iri ad duplam equitationem, & eius equum repudiatum iri: illud effecturus esse uidetur, ut equi melius alantur, & in posterum diligentius curentur. Illud quoq; utile est, ut uoce praeconis significetur, equos ferociores repudiatum iri: hae enim minae & ad tales uenaendum magis incitabunt, & ad emendū moderatius. Vtile est etiam, ut qui in decursione equestri calcitrant, repudiatum iri praedicetur, cùm praesertim qui tales sunt, nunquā in acie instrui et consistere possint: sed si quò in hostes irruptio faciēda est, postremos omnium sequi necesse est: itaq; propter equi uitium inutilis quoque redditur eques. Quemadmodum autem fiant pedes equorum robustissimi, si quis habet faciliorem & promptiorem exercuationem, eam sequatur: sin minus, illud usu doctus faciendū suadeo, ut coier

ctis

ctis confusè ex iis lapidibus plus minus unius libræ, hic collocetur equus interim dum fricatur à præsepi solutus. ingredi enim per lapides illos equus non desistet, neq; cùm detergetur, neq; cum calcaribus additis incitabitur. Qui autem periculũ fecerit, ijs quæ à me dicuntur fidẽ habebit, equiq; pedes rotũdos effectos animaduertent. Cùm autẽ equi tales fuerint, quales maximè requirimus, iam quemadmodũ præstãtißimi fiant equites, nobis est explicandum. Ac iuuenes quidem, ut in equos aßilire discant, persuadendi sunt. si uerò magistrum qui eos instituat adhibueris, iure optimo laudem consequêre. Maiores autem natu si Persarum more assuefeceris, ut alij alios uicißim in equos imponant, hos quoque multum iuueris. Vt autem in omni locorum genere periti & idonei sint equites, crebrò educere, nullo imminente bello, fortasse molestum sit: sed reprehensa equitum negligentia, ut se exerceant, & in agrum aliquò excurrant, celeri utentes incitatione per omne locorum genus, consulere debebis: hoc enim æquè utile est ac si educas, non tamẽ æquè molestum. Nec uerò intempestiuum est ut equites admoneantur, ciuitatem nostram equitatus nomine sumptus magnos, talentorum circiter quadraginta, in annos singulos tolerare, ne tum equitatum requirat, cùm bellum ingruerit, sed in procinctu habeat, & parato utatur: hæc enim si secum reputabunt, illud accidet, ut magis ac magis in re & disciplina equestri sese exerceant, ut si bellum excitatum fuerit, pro patria, pro gloria, & denique pro salute uti liceat non inexercitatis. Etiam illud utile est, ut equitibus præsignifices, te tandem & per omne locorum genus ducturum: ac in exercitationibus decursionum militariũ in alium atque alium locum educere non inutile est, & ipsis equis longè utilißimum, iaculari ex equis. Sic rursus quàm plurimi uidentur mihi militaturi esse, si tribunis præsignificabis futurum esse necesse, ut suæ tribus iaculatores ad iaculationem educant: pro se enim quisque quamplurimos reipublicæ iaculatores exhibere contendet. Quinetiam ut honestè armati sint equites, tribuni ipsi uidentur plurimum adiumenti afferre posse. Itaq; in eam opinionem adducendi sunt, ut in conspectu totius ciuitatis tribus splendore ornari multò gloriosius esse ducant, quàm si solùm suo ipsorum uestitu conspicerentur induti. Credibile autem est non difficulter credituros hæc ita habere eos quidem, qui gloriæ & honoris cupiditate impulsi concupierint Tribunatum. Possunt etiam ex legis præscriptione se armare, ita ut nullum de suo stipendio sumptum facientes, cogant etiam alios ex eodem legis præscripto armari. Porrò autem ut dicto sint audientes equites utile est quæ in rectè parendo commoda insint, oratione explicare. Re ipsa etiam, ut lex præscribit, declarandum est, ut qui se composite & obedienter gerunt, augeantur, & meliore sint conditione: qui autem non paruerint, deijciantur, deterioreq; sint conditione in rebus omnibus. Vehementißima illa mihi uidetur esse Tribunorum ad honoris cupiditatem incitatio, ut ex ijs qui bene sunt instituti & preparati, dux suæ quisque tribui præficiatur: ac præcursores qui tibi adstant, armis decorabis quam ornatißimis: utque quam diligentißimè iaculando se exerceant coges, eosque optimè exercitatos ad iaculationem ipse duces. Quod si quis præmia proponere

λόντα λίθους τῶν ἐκ τῆς ὁδοῦ, ὅσον μναϊαίους καὶ πλείω καὶ μεῖον, ἐν τούτοις τὸν ἵππον καὶ ψήχειν ἐνιστάναι, ὅταν ἀπὸ τῆς φάτνης ἀχθῇ. βαδίζων γὰρ ἐν τοῖς λίθοις οὔποτε ἵππος παύσεται, οὐδ' ὅταν ψήχηται, οὐδ' ὅταν μυωπίζηται. ὁ δὲ πειραθεὶς τά τε ἄλλα ἃ λέγω πιστεύσει, καὶ στρογγύλους τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ὄψεται. ὁπότε γε μὴν οἱ ἵπποι εἰσὶν οἵους δεῖ, ὡς ἂν αὐτοὶ οἱ ἱππεῖς ἄριστοι γίγνοιντο, τοῦτο διηγήσομαι. τὸ μὲν τοίνυν τοὺς νέους αὐτῶν ἀναπηδᾶν ἐπὶ τοὺς ἵππους, πείθειν μὲν ἂν αὐτοὺς μανθάνειν. τὸν διδάξαντα δὲ παρασχὼν, ἐπαίνου δικαίως ἂν τυγχάνοις. τούς γε μὴν πρεσβυτέρους τὸν Περσικὸν τρόπον ἀναβάλλεσθαι ὑπ' ἀλλήλων προσεθίσας, καὶ τούτους ὠφελήσαις ἄν. ὅπως γε μὴν ἐν παντοδαποῖς χωρίοις ἔποχοι οἱ ἱππεῖς δύνωνται εἶναι, τὸ μὲν πυκνὰ ἐξάγειν μὴ πολέμου ὄντος, ἴσως ὀχληρόν. ἐγκαλέσαντα δὲ χρὴ τοὺς ἱππέας συμβουλεῦσαι αὐτοῖς μελετᾶν, καὶ ὅταν εἰς χώραν ἐλαύνωσι, καὶ ὅταν ἄλλοσέ ποι ἐκβιβάζοντας τῶν ὁδῶν καὶ ταχὺ ἐλαύνοντας ἐν τόποις παντοδαποῖς. τοῦτο γὰρ ὠφελεῖν μὲν παραπλησίως τοῦ ἐξάγειν, ὄχλον δ' οὐχ ὅμοιον παρέχει. ἐπιτήδειον δὲ ὑπομιμνήσκειν, ὅτι καὶ ἡ πόλις ἀνέχεται δαπανῶσα, εἰς τὸ ἱππικὸν ἐγγὺς τετταράκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὡς ἢν πόλεμος γίγνηται, μὴ ζητεῖν δέῃ ἱππικὸν, ἀλλ' ἐξ ἑτοίμου ἔχῃ παρεσκευασμένῳ χρῆσθαι. ταῦτα γὰρ ἐνθυμουμένους, εἰκὸς καὶ τοὺς ἱππέας μᾶλλον ἀσκεῖν τὴν ἱππικὴν, ὅπως ἢν πόλεμος ἐγείρηται, μὴ ἀμελέτητοι ὄντες, ἀγωνίζεσθαι δέῃ περί τε τῆς πόλεως, καὶ περὶ εὐκλείας, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς. ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ προειπεῖν τοῖς ἱππεῦσιν, ὅτι ἐξάξεις ποτὲ καὶ σὺ αὐτοὺς καὶ διὰ παντοίων χωρίων ἡγήσῃ. καὶ ἐν ταῖς μελέταις δὲ ταῖς πρὸς τῆς ἀνθιππασίας καλὸν ἐξάγειν ἄλλοτε εἰς ἀλλοῖον τόπον. καὶ γὰρ τοῖς ἵπποις βέλτιον. ἀκοντίζειν γε μὴν ἀπὸ τῶν ἵππων, ὧδ' ἂν πλεῖστοι μοι δοκοῦσι μελετᾶν. εἰ τοῦτ' αὖ προείποις τοῖς φυλάρχοις, ὅτι αὐτοὺς δεήσει ἡγουμένους τοῖς τῆς φυλῆς ἀκοντισταῖς ἐλαύνειν ἐπὶ τὸ ἀκόντιον. φιλοτιμοῖντο γὰρ ἂν εἰκὸς ὡς πλείστους ἕκαστος ἀποδεῖξαι ἀκοντιστὰς τῇ πόλει. ἀλλὰ μὴν τοῦ καλῶς γε ὁπλισθῆναι τοὺς ἱππέας οἱ φύλαρχοι ἄν μοι δοκοῦσι μέγιστον συλλαμβάνειν, εἰ πεισθείησαν, ὅτι πολὺ ἐστὶ πρὸς τῆς πόλεως εὐδοξότερον, τῇ τῆς φυλῆς λαμπρότητι κεκοσμῆσθαι, ἢ μόνον τῇ ἑαυτῶν στολῇ. εἰκὸς δὲ μὴ δυσπείστους εἶναι αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα, οἵ γε φυλαρχεῖν ἐπεθύμησαν δόξης καὶ τιμῆς ὀρεγόμενοι. δυνατοὶ δ' εἰσὶν καὶ τὰ ἐν τῷ νόμῳ ὁπλίσαι, καὶ αὐτοὶ τοῦ αὐτοὶ δαπανᾶν ἐκ τοῦ μισθοῦ, ἐπαναγκάζοντες κατὰ τὸν νόμον ὁπλίζεσθαι. εἴς γε μὴν τὸ εὐπειθεῖς εἶναι τοὺς ἀρχομένους μέγα μὲν ἐκ τοῦ καὶ λόγῳ διδάσκειν, ὅσα ἀγαθὰ ἔνι ἐν τῷ πειθαρχεῖν. μέγα δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἔργῳ κατὰ τὸν νόμον, πλεονεκτεῖν μὲν ποιεῖν τοὺς εὐτάκτους, μειονεκτεῖν δὲ ἐν πᾶσι τοὺς ἀτακτοῦντας. ἰσχυροτάτη δέ μοι δοκεῖ εἶναι παρόρμησις τῶν φυλάρχων εἰς τὸ φιλοτιμεῖσθαι τοὺς καλῶς παρεσκευασμένους ἕκαστον τῆς φυλῆς ἡγεῖσθαι. τοὺς ἀμφὶ σὲ προδρόμους κοσμήσαις μὲν ὅπλοις, ὡς κάλλιστα. ἀκοντίζειν δὲ μελετᾶν ἐξαναγκάσαις ὡς μάλιστα. εἰσηγοῖο δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἀκόντιον, αὐτὸς δὲ εὖ μάλα μεμελετηκώς. εἰ δὲ καὶ ἆθλα τις δύναιτο προτι-

θείς

θεὶς ταῖς φυλαῖς, πάντων ὁπόσα ἀγαθὰ νομίζουσιν ἐπιτελεῖσθαι ἐν ταῖς θέαις ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ, τοῦτο πάντας οἶμαι ἀθηναίους γε μάλιστα προτρέπειν εἰς φιλονεικίαν. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς χοροῖς, ὡς μικρῶν ἄθλων ἕνεκα, πολλοὶ μὲν πόνοι, μεγάλαι δὲ δαπάναι τελοῦνται. τοὺς μέντοι κριτὰς τοιούτους δεῖ εὑρίσκειν, παρ' οἷς νικῶντες μάλιστ' ἂν ἀγάλλοιντο. ἢν γε δή σοι ταῦτα πάντα ἐξησκημένοι ὦσιν οἱ ἱππεῖς, δεῖ δήπου καὶ τάξιν τινὰ ἐπίστασθαι αὐτοὺς, ἐξ ἧς κάλλιστα μὲν θεοῖς πομπὰς πέμψουσι, καὶ κάλλιστα δὲ ἱππάσονται, ἄριστα δὲ μαχοῦνται ἢν δέῃ. ῥᾷστα δὲ καὶ ἀταρακτότατα ὁδούς τε πορεύσονται, καὶ διαβάσεις περάσουσιν. ᾗ τοίνυν χρώμενοι τάξει, δοκοῦσιν ἄν μοι ταῦτα κάλλιστα διαπράττεσθαι. ταύτην νῦν ἤδη πειράσομαι δηλοῦν. οὐκοῦν ὑπὸ τῆς πόλεως ὑπάρχουσι διῃρημέναι φυλαί. τούτων δὲ ἐγώ φημι χρῆναι πρῶτον μὲν δεκαδάρχους σὺν τῇ τῶν φυλάρχων ἑκάστου γνώμῃ καταστῆσαι, ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τε καὶ φιλοτιμοτάτων καλόν τι ποιεῖν, καὶ ἀκούειν. καὶ τούτους μὲν πρωτοστάτας δεῖ εἶναι. μετὰ δὲ τούτους ἴσως χρὴ τούτοις ἀριθμὸν ἐκ τῶν πρεσβυτέρων τε καὶ φρονιμωτάτων ἑλέσθαι, οἳ οὐραγοὶ τῆς δεκάδος ἔσονται. εἰ γὰρ δεῖ καὶ ἀπεικάσαι, οὕτω καὶ σίδηρος μάλιστα διατέμνει σίδηρον, ὅταν τό τε ἡγούμενον καὶ τὸ μέσον ἐρρωμένον ᾖ, καὶ τὸ ἐπελαυνόμενον ἱκανόν. τοὺς γε μὴν ἐν μέσῳ τῶν πρώτων καὶ τῶν τελευταίων, εἰ οἱ δεκάδαρχοι ἐπιστάτας ἕλοιντο, καὶ οἱ ἄλλοι ἐφέποιντο, οὕτως ἂν ὡς τὸ εἰκὸς ἑκάστῳ πιστότατον τὸν ἐπιστάτην εἶεν. τὸν μέντοι ἀφηγούμενον ἐκ παντὸς τρόπου, δεῖ ἱκανὸν ἄνδρα καθιστάναι. ἀγαθὸς γὰρ ὢν εἴτε ποτὲ δέοι ὁμόσε τοῖς πολεμίοις ἐλαύνειν, ἐγκελευόμενος, ῥώμην ἂν ἐμβάλλοι τοῖς ἔμπροσθεν. εἴτ' αὖ καὶ ἀναχωρεῖν καιρὸς συμβαίνοι, φρονίμως ἀφηγούμενος, μᾶλλον ἂν ὡς τὸ εἰκὸς σῴζοι τὴν φυλήν. οἱ γε μὴν δεκάδαρχοι ἄρτιοι ὄντες πλείω ἰσομερῆ τέλη παρέχοιεν ἂν ἢ εἰ περιττοὶ εἶεν. αὕτη δέ μοι ἡ τάξις ἀρέσκει διὰ τάδε. ὅτι πρῶτον μὲν οἱ πρωτοστάται πάντες ἄρχοντες γίγνονται. οἱ δ' αὐτοὶ ἄνδρες ὅταν ἄρχωσι, μᾶλλόν πως οἴονται ἑαυτοῖς προσήκειν τι καλὸν ποιεῖν, ἢ ὅταν ἰδιῶται ὦσιν. ἔπειτα δὲ καὶ ὅταν πρακτέον τι ᾖ, τὸ παραγγέλλειν μὴ ἰδιώταις, ἀλλ' ἄρχουσι, πολὺ ἀνυτικώτερον. τεταγμένων γε μὴν οὕτως, καὶ ὥσπερ καὶ τοῖς φυλάρχοις προαγορεύεται ἡ χώρα ὑπὸ τοῦ ἱππάρχου ἐν ᾗ ἑκάστῳ ἐλατέον, οὕτω καὶ τοῖς δεκαδάρχοις παρηγγέλθω ὑπὸ τῶν φυλάρχων, ὅπως πορευτέον ἑκάστῳ. οὕτω γὰρ προειρημένων πολὺ εὐτακτοτέρως ἂν ἔχοι, ἢ εἰ ὥσπερ ἐκ θεάτρου ἀπιόντες, λυποῖεν ἀλλήλους. καὶ μάχεσθαι δὲ μᾶλλον ἐθέλουσιν οἵ τε πρῶτοι, ἢν ἐκ τοῦ πρόσθεν προσπίπτῃ, οἵ ἂν εἰδῶσιν ὅτι αὕτη ἡ χώρα αὐτῶν, καὶ οἱ τελευταῖοι ἢν ὄπισθεν ἐπιφαίνηται, ἐπιστάμενοι ὅτι αἰσχρὸν λιπεῖν τὴν τάξιν. ἀτακτοῦντες δ' αὖ, ἀλλήλους μὲν ταράττουσιν, ἔν τε στεναῖς ὁδοῖς καὶ ἐν διαβάσεσι. τοῖς δὲ πολεμίοις οὐδεὶς ἑκὼν αὑτὸν τάττει μαχούμενος. καὶ ταῦτα μὲν δὴ πάντα ὑπάρχειν δεῖ ἐκπεπονημένα πᾶσι τοῖς ἱππεῦσιν, εἰ μέλλουσιν ἀπροφασίστως ἔσεσθαι συνεργοὶ τοῦ ἡγεμόνος. τῶν δέ γε μὴν αὐτῷ ἤδη μέλλων δεῖ τῷ ἱππάρχῳ. πρῶτον μὲν ὅπως καλλιερήσῃ τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τοῦ ἱππικοῦ, ἔπειτα, ὅπως τὰς πομπὰς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἀξιοθεάτους

ponere poßit eorum omnium, quæ honestè solent ab equitatu in spectaculis exerceri, hoc ipso omnes Athenienses ad contensionem & exercitationis laborem incitatū iri crediderim. Perspicuū est enim hoc in choris, quàm multi labores multiq; sumptus suscipiūtur præmiorum causa exiguorū. Tales aūt quærendi sunt certaminū iudices, ut uictores maxima afficiant lætitia et gloria. Iam igitur equites, si in his omnibus probè exercitati fuerint, ordinē profectò quendā scire necesse est: ac deinceps magnifice sacrorum pompas dijs exhibebūt, ac scietißime uehētur equis: fortißimeq;, si erit opus, præliabuntur: facillimeq; & sine ulla perturbatione progredientes ordinem in uia tenebūt: ac si quod flumē fuerit traijciendū, trijcient. Quo autem ordine utentes hæc optimè effici poßint, deinceps explanare tentabo. Cùm igitur tribus sint in nostra ciuitate distinctæ, earū decuriones primū existimo quosq; ex tribunorū sententia, ex iuuenibus & ætate uigētibus, & rerum honestarū cupidis creari oportere, eosq; in prima acie collocari. Pòst parem his maximorū natu & & prudētißimorum numerū eligere cōuenit, qui sint in decurijs nouißimi. Si enim licet cōparare, sic ferrū maxime secat ferrū, si & illud quod primū est, & hoc quod est in medio positū, robustū fuerit, et quod impellit fuerit idoneū. Eos autē qui sunt inter primos et postremos, posteaquam decuriones epistatas delegerint qui proximè à tergo sequantur, alijq; idem fecerint, uerisimile est singulis singulos epistatas fidelißimos fore. Ducē uerò omni ex parte perfectum maximeq; idoneum constituere debemus. Idoneus autem si erit, siue irruptio facienda est in hostes, hortatu eos qui sunt in prima acie animabit: siue contrà retro cedendum esse tempus postulabit, prudēter ducens facilius arbitror tribules suos cōseruabit. Decuriones uerò si pares fuerint, plures exhibebunt partes æquales distinguēdas, quàm si essent impares. Atq; hæc instruēdæ aciei ratio mihi probatur & placet, propter eas quas explicaturus sum causas. Ac primū, quod omnes qui in prima stant acie, principes sunt, & magistratu funguntur. Omnes autem cùm magistratū gerunt, magis se decere putant ut aliquid honestè gerāt, quàm si priuati forent. Deinde, si quid agendum sit mādatum quod datur non priuatis, sed magistratibus, efficacius esse consueuit. Atque illis in hūc modum instructis, ut magister equitum tribunis stationem in qua cuique sequendum sit, prædicet & aßignabit. Sic tribuni decurionibus, quemadmodum cuiq; sit proficiscendum, mandabunt. Nam his ita præmonstratis multo melior conseruebitur ordo, quàm in Theatro, ubi qui exeunt temere & sine ordine, sibi alij alijs molestias exhibēt. Et cupidius solēt pugnare primi, si quid à frōte ingruat, quod sciant eam stationē esse suam. Itemq; nouißimi, si quid à tergo inferatur, quod ordinem deserere turpe esse non ignorēt. Inordinati autem se ipsi impediunt & perturbant, tum in angustis uijs, tum in fluminum traiectionibus: & aduersus hostes nemo se sua sponte ac sine ductore instruit ad præliādum. Atq; hæc quidē sunt quæ meditata & exercitata habere decet equites, si modo uelint nihil detractātes et prætexentes imperatori adiutores esse. Iā illa curare debet equitū magister, primū ut p equitatu dijs litet: deinde, ut pōpas in festis spe-

ſtatu dignas exhibeat: præterea alia quæ ciuibus eden da ſunt, ea quammagnificentiſsima efficias et præſtet, tum quæ in Academia, tum quæ in Lycio, tum quæ Phaleris, tum quæ in curriculo edi conſueuerunt. Atq; hæc ſint altera commentaria. Quemadmodum autem ſingula ornatiſsime perficiantur, ea iam deinceps ex/ plicabo. Ac pompas quidem & dijs ſpectatoribus fore gratiſsimas arbitror, ſi ab ijs initio ducto, quorum templa & ſimulachra ſunt in foro, à Mercurij ſtatuis in orbem circum forum perequitabunt & templa, deos uenerantes: ac præterea ſi Liberalibus chori qui cùm alijs dijs, tum illis duodecim tripudient, exhibe/ buntur. Rurſus poſtquàm ad ſtatuas Mercurij obequi tarint, illud mihi ſpectatu iucundum uidetur, ut tribu/ tim ad celerem decurſionem laxent equis habenas E/ leuſinium uſque. Ne illud quidem prætermittendum exiſtimo, ut haſtas ita teneãt, ne aliæ alijs incumbant, ſed ſuam quiſque haſtam inter aures equi geſtet, ſi ter/ ribiles & ordinatas, ac in ſpeciem multas uideri ue/ lit haſtas. Poſtquam celeris decurſionis finem fece/ rint, honeſtũ eſt & aliam rurſus decurſionem compo ſito gradu & tardo inſtaurare, ac in templa eadem uia qua paulò antè decurrerant, reuerti: uidendumq; eſt, ut quæ ſunt in equo ſeſſorem uehere aſſueto, & dijs & hominibus omnia oſtententur. Scio noſtros equites iſtis non eſſe aſſuefactos, ea tamen utilia & honeſta eſſe iudico, & ſpectatoribus non iniucunda. Audio etiam & alia quædam certamina recens equi/ tes inſtituiſſe, poſtquàm magiſtri equitum quicquid li/ bêret perſuadere potuerint. Verùm cùm priuſquàm iaculentur, in Lycio decurrãt, iucundum eſt ſpectatu utraſq; quinq; tribus quaſi ad prælium in fronte decur rere, ductore magiſtro equitum & tribunis, eo ordine ſeruato, ut curriculi latitudo cõpleatur: cumq; caput ex aduerſa fronte poſiti theatri ſuperauerint, accorũ arbitror uiſum iri, ſi aliquot equites per locum leniter decliuem celeriter poſſe decurrere oſtentes: nec dubi/ to, ſi credant ſe poſſe celeriter decurrere, quin id ſint facturi perlibẽter. Sin autẽ inexercitati fuerint, uiden dum ne ab hoſtibus iſtud ipſum facere cogãtur. Ac in probatione quidẽ qui ſit ad pulcherrimè equitandũ or do ſeruãdus, explicatum eſt hactenus. Sed ſi fortem e/ quũ habebit imperator, extra ordinẽ ſemper obequi/ tabit, ſemperq; celeritate equitãdi utetur. Idem planè facturi ſunt, qui cum illo fuerint: itaq; Senatus ſemper celerem decurſionẽ ſpectabit, nec equi per uices quie/ ſcendo fatigabũtur. Cùm autem in curriculo exercita tio fuerit, tum utile eſt ſic primum inſtrui, ut in fronte cõpleto equis curriculo, in eos qui erũt in medio infe/ ſto curſu ferantur. Illud etiam iucundum eſt ſpectacu/ lum, cùm in cõtraria equitatione et decurſione tribus aliæ alias fugiunt, & celeriter perſequuntur: cũq; ma/ giſtri equitũ quinq; tribus ducunt, utraſq; tribuũ par tes tranſire, et perrũpere alteras: in hoc enim ſpecta culo illud terribile eſt, cùm hi qui ex aduerſa fronte ſtant, alij in alios faciũt incurſiones: & maieſtatis ple num, cùm per medium curriculum perrumpũt, et rur/ ſus ex aduerſo alij alijs reſiſtũt, et ad tubæ cantũ cùm celeriter iterum decurrunt: id uerò ſpectatu iucundũ eſt, cumq; conſtiterint, iam rurſus tertium ad tubæ ſi/ gnum ſumma celeritate infeſto curſu alij in alios in/ uehi

θεάτους ποιήσῃ. ἔτι δὲ τὰ ἄλλα ὅσα ἐπιδεικνύναι δεῖ τῇ πόλει, ὅπως ᾗ δυνατὸν κάλλιστα ἐπιδείξῃ. τοῦτ᾽ ἐν ἀκαδημείᾳ καὶ τὰ ἐν λυκείῳ καὶ τὰ φαληροῖ, καὶ τὰ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, καὶ ταῦτα μὲν ἄλλα ὑπομνήματα. ὡς δὲ τούτων ἕκαστα κάλλιστα ἂν πράττοιτο, νῦν αὖ τὰ λέξω. τὰς μὲν οὖν πομπὰς οἴομαι ἂν καὶ τοῖς θεοῖς κεχαρισμενωτάτας. καὶ τοῖς θεαταῖς εἶναι, εἰ ὅσων ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐστι, ταῦτα ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν ἑρμῶν κύκλῳ περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ ἱερὰ περιελαύνοιεν, τιμῶντες τοὺς θεούς. καὶ ἐν τοῖς διονυσίοις δὲ οἱ χοροὶ προσεπιχαρίζονται, ἄλλοις τε θεοῖς καὶ τοῖς δώδεκα χορεύοντες. ἐπειδὰν δὲ πάλιν πρὸς τοῖς ἑρμαῖς γένωνται περιεληλακότες, ἐντεῦθεν καλόν μοι δοκεῖ εἶναι κατὰ φυλὰς εἰς τάχος ἀνιέναι τοὺς ἵππους μέχρι τοῦ ἐλευσινίου. οὐδὲ δόρατα μὴν παραλείψω ὡς ἥκιστα ἂν ἀλλήλοις ἐπαλλάττοιτο. δεῖ γὰρ μεταξὺ τοῖν ὤτοιν τοῦ ἵππου ἕκαστον ἔχειν, εἰ μέλλει φοβερά τε καὶ εὐκρινῆ ἔσεσθαι, καὶ ἅμα πολλὰ φανεῖσθαι. ἐπειδὰν δὲ τὸ εἰς τάχος διελάσαντες λήξωσι, τὴν ἄλλην ἤδη καλὸν βάδην εἰς τὰ ἱερὰ, ἥπερ καὶ πρόσθε διελαύνειν. καὶ ὅπως ὅσα δεῖν ἐφ᾽ ἵππων ἀναβεβασμένα πάντα ἐπιδεδειγμένα ἔσται καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς ἀνθρώποις. καὶ ὅτι μὲν ταῦτα οὐκ ἐθισμένοι ποιεῖν οἱ ἱππεῖς εἰσιν, οἶδα. γιγνώσκω δὲ ὅτι ἀγαθὰ καὶ καλὰ, καὶ τοῖς θεαταῖς ἡδέα. αἰσθάνομαι δὲ καὶ ἄλλα ἀγωνίσματα τοὺς ἱππέας καινὰ ὑπεργηκότας. ἐπειδὴ οἱ ἵππαρχοι ἱκανοὶ ἐγένοντο πεῖσαι ἃ ἐβουλήθησαν. ὅταν γε μὴν πρὸ τοῦ ἀκοντισμοῦ διελαύνωσιν ἐν λυκείῳ, καλὸν ἑκατέρας τὰς πέντε φυλὰς ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐλαύνειν ὥσπερ εἰς μάχην ἡγουμένου τοῦ ἱππάρχου, καὶ τῶν φυλάρχων ἐν τοιαύτῃ τάξει, ἀφ᾽ ἧς πληρώσονται τοῦ δρόμου τὸ πλάτος, ἐπειδὰν ὑπερβάλλωσι τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀντιπρόσωπου θεάτρου, χρήσιμον ἂν οἴομαι φανῆναι, καὶ εἰ καθ᾽ ὁπόσους μέτριον εἰς τὸ κάταντες δυναμένους ταχὺ ἐλαύνειν ἐπιδεῖξαι τοὺς ἱππέας. οὐ μέντοι ἀγνοῶ, ὅτι ἢν μέν τις δύνασθαι δυνήσεσθαι ταχὺ ἐλαύνειν, πάνυ ἂν ἡδέως ἐξαίνοιεν· ἢν δ᾽ ἀμελέτητοι ὦσιν, ὁρᾶν χρὴ ὅπως μὴ οἱ πολέμιοι αὐτοὺς τοῦτο δρᾶν ἀναγκάσουσιν. ἐν γε μὴν ταῖς δοκιμασίαις ἡ μὲν τάξις εἴρηται, μεθ᾽ ἧς ἂν κάλλιστα ἱππάζοιντο. ἂν δ᾽ ὁ ἡγούμενος, ἐὰν περ ἔχῃ δυνατὸν ἵππον, ἐν τῷ ἔξωθεν ἀεὶ στίχῳ περιφέρηται οὗτος, αὐτός μὲν ἀεὶ ταχὺ ἐλᾷ, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔξωθεν γιγνόμενοι, πάλιν αὖ ταχὺ ἐλῶσιν. ὥστε ἡ μὲν βουλὴ ἀεὶ τὸ ταχὺ ἐλαυνόμενον θεάσεται, οἱ δὲ ἵπποι οὐκ ἀπαγορεύσουσιν ἐν μέρει ἀναπαυόμενοι. ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἡ ἐπίδειξις ᾖ, καλὸν μὲν οὕτω πρῶτον τάξασθαι, ὡς ἂν ἐπὶ μετώπου ἐμπλήσαντες τοῖς ἵπποις τὸν ἱππόδρομον, ἐξελάσειαν τοὺς ἐκ τοῦ μέσου ἀνθρώπους. καλὸν δὲ ἐπεὶ αἱ φυλαὶ ἐν τῇ ἀνθιππασίᾳ φεύγουσί τε ἀλλήλους, καὶ διώκουσι ταχέως ὅταν οἱ ἵππαρχοι ἡγῶνται ταῖς πέντε φυλαῖς, ἑκατέρας διελαύνειν τὰς φυλὰς δι᾽ ἀλλήλων. ταύτης γὰρ τῆς θέας τό, τε ἀντιμετώπους προσελαύνειν ἀλλήλοις γοργόν, τό τε διελάσαντας τὸν ἱππόδρομον ἀντίους πάλιν στῆναι ἀλλήλοις σεμνόν· καὶ τὸ ἀπὸ σάλπιγγος αὖ τὸ δεύτερον θᾶττον ἐπελαύνειν καλόν. στάντας δὲ ἤδη τὸ τρίτον αὖ ἀπὸ τῆς σάλπιγγος, χρὴ τάχιστα ἀλλήλοις ἐπελαύνειν

ναι, καὶ διελαύσαντας εἰς κατάλυσιν ἤδη ἐπὶ φάλαγγος ἅπαντας καταστάντας, ὥσπερ εἰώθατε, πρὸς τὴν βουλὴν προσελαύνειν. ταῦτά μοι δοκεῖ πολεμικώτερα φαίνεσθαι ἂν καὶ καινότερα. τὸ δὲ βραδύτερον μὲν τῶν φυλάρχων ἐλαύνειν, τὸν δ᾽ αὐτὸν τρόπον ἐκείνοις ἱππεύειν, οὐκ ἄξιον ἱππαρχίας. ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἐπικρότῳ, ἐν Ἀκαδημίᾳ ἱππεύειν δέῃ, ἔχω τάδε παραινέσαι. εἰς μὲν τὸ μὴ ἐκκρούεσθαί ποτε τῶν ἵππων, ὑπτίους ἀναπεπτωκότας ἐλαύνειν. εἰς δὲ τὸ μὴ πίπτειν τοὺς ἵππους, ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς. τὰ μέντοι ὀρθὰ ταχὺ ἐλαύνειν χρή. οὕτω γὰρ τὸ ἀσφαλὲς καὶ τὸ καλὸν θεάσεται ἡ βουλή. ἔν γε μὴν ταῖς πορείαις ἀεὶ δεῖ τὸν ἵππαρχον προνοεῖν, ὅπως ἀναπαύῃ μὲν τῶν ἵππων τὰς ἕδρας, ἀναπαύῃ δὲ τοὺς ἱππέας τοῦ βαδίζειν, μέτριον μὲν ὀχοῦντα, μέτριον δὲ πεζοποροῦντα. τοῦ δὲ μετρίου ἐννοεῖν οὐκ ἂν ἁμαρτάνοις. αὐτὸ γὰρ μέτρον ἕκαστος τοῦ μὴ λαθεῖν ὑπερπονοῦντας. ὅταν μέντοι ἀδήλου ὄντος εἰ πολεμίοις ἐντεύξῃ, πορεύῃ πού, ἐπὶ μέρος χρὴ τὰς φυλὰς ἀναπαύειν. χαλεπὸν γὰρ εἰ πᾶσι καταβεβηκόσι πλησιάσειαν οἱ πολέμιοι. καὶ ἢν μέν γε διὰ στενῶν ὁδῶν ἐλαύνῃς, ἀπὸ παραγγέλσεως εἰς κέρας ἡγητέον. ἢν δὲ πλατείαις ἐπιτυγχάνῃς ὁδοῖς, ἀπὸ παραγγέλσεως αὖ πλατυντέον τῆς φυλῆς ἑκάστης τὸ μέτωπον. ὅταν γε μὴν εἰς πεδίον ἀφικνῆσθε, ἐπὶ φάλαγγος πάσας τὰς φυλάς. ἀγαθὸν δὲ καὶ μελέτης ἕνεκα ταῦτα ποιεῖν, καὶ τὸ ἥδιον διαπεραίνοντας ὁδοὺς, ποικίλλοντας ἱππικαῖς τάξεσι τὰς πορείας. ὅταν μέντοι ἔξω τῶν ὁδῶν διὰ δυσχωρίων ἐλαύνητε, μάλα χρήσιμον καὶ ἐν πολεμίᾳ, καὶ ἐν φιλίᾳ προελαύνειν τῆς φυλῆς ἑκάστης τῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες ἢν ἀπόροις νάπαις ἐντυγχάνωσι, παριόντες ἐπὶ τὰ εὔπορα, δηλώσουσι τοῖς ἱππεῦσιν ἧ χρὴ τὴν ἐλασίαν ποιεῖσθαι, ὡς μὴ ὅλαι αἱ τάξεις πλανῶνται. ἢν δὲ ἐπὶ κινδύνων ἐλαύνηταί που, φρονίμου ἱππάρχου, τὸ τῶν προδρόμων ἄλλους προδρόμους διερευνωμένους προηγεῖσθαι πολεμίων. χρήσιμον καὶ πρὸς τὸ ἐπιθέσθαι, καὶ πρὸς τὸ φυλάξασθαι, καὶ τὸ ἀναμένειν δὲ ἐπὶ ταῖς διαβάσεσιν, ὡς μὴ κατακόπτωσι τοὺς ἵππους οἱ τελευταῖοι τὸν ἡγεμόνα διώκοντες. ἴσασι μὲν οὖν ταῦτα σχεδὸν πάντες. καρτερεῖν δ᾽ ἐπιμελόμενοι οὐ πολλοὶ ἐθέλουσι. προσήκει δὲ ἱππάρχῳ ἔτι ἐν εἰρήνῃ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἐμπείρως ἕξει, τῆς τε πολεμίας καὶ τῆς φιλίας χώρας. ἢν δ᾽ ἄρα αὐτὸς ἀπείρως ἔχῃ, τῶν ἄλλων γε δὴ τοὺς ἐπιστημονεστάτους ἑκάστων τόπων παραλαμβάνειν. πάνυ γὰρ διαφέρει ὁ ἡγούμενος, εἰδὼς τὰς ὁδοὺς τοῦ μὴ εἰδότος. καὶ ἐπιβουλεύων δὲ πολεμίοις, ὁ εἰδὼς τοὺς τόπους τοῦ μὴ εἰδότας πολὺ διαφέρει. καὶ κατασκόπων δὲ πρὶν πόλεμον εἶναι, δεῖ μεμελετηκέναι ὅπως ἔσονται, καὶ ἐκ πολέμων ἀμφοτέροις φιλίων, καὶ ἐξ ἐμπόρων. καὶ γὰρ αἱ πόλεις τοὺς εἰσάγοντάς τι, ἀεὶ ὡς εὐμενεῖς δέχονται· καὶ ψευδαυτόμολοι δ᾽ ἔστιν ὅτε χρήσιμοι. οὐ μέντοι τοῖς γε κατασκόποις δεῖ ποτε πιστεύοντα φυλακῆς ἀμελεῖν. ἀλλ᾽ ἀεὶ οὕτως κατεσκευάσθαι χρή, ὥσπερ ἂν ἥξοντες, εἰσηγγελμένοι ὦσιν οἱ πολέμιοι. καὶ γὰρ ἢν πάνυ πιστοὶ ὦσιν οἱ κατάσκοποι, χαλεπὸν ἐν καιρῷ ἀπαγγέλλειν. πολλὰ γὰρ ἐν πολέμῳ τὰ ἐμπόδια συμπίπτει. τάς γε μὴν ἐξαγωγὰς τοῦ ἱππικοῦ, ἧττον ἂν οἱ πολέμιοι αἰσθά-

uehi debetis, ac cùm perruperitis, usq; ad eum finē dum fessi sitis, iam phalāge instructa uniuersi, quemadmodum consueuistis, in curiam decurretis. Hæc mihi quidem & bellicosiora, & nouitate ipsa iucundiora fore uidentur. Tardius autem quàm tribuni decurrant, decurrere, & eodem cum illis modo equitare, id equitū præfectura uidetur indignum. Cùm autē in Academiæ circo equitandum erit, ne excutiantur ab equis, ut supinantes sese & reflectentes cursum ineant, admonitos uelim. Ne autem ipsi cadant equi, in flexu frenum attrahendum est, ut recto autem cursu laxis habenis semper celeriter decurrendum. isto enim pacto tutam & iucundam rem spectabit Senatus. Illud semper curare debebit magister equitum, in itineribus ne uel equi uel equites fatigentur. Non fatigabuntur autem equi, si sessores aliquando descendant, & nonnullam itinerum partem pedibus conficiant: quæ ratio mediocritatis, ipsos quoq; equites defatigari non sinet: Nam mediocritatem sequens nunquam erraueris. Vtriusq; autem modus est (quod facilè singuli iudicare poterunt) qui citra fatigationem consistit. Cùm autē per huiusmodi loca progredieris, ubi metuendum sit ne in hostes incidas, tum uicißim & per partes exercitum reficiendum curabis: nimis enim periculosum foret, si hostes accederent ubi omnes ab equis descendissent. Ac si per angustas uias agmen ducendū erit, cum imperio per manus tradito, in cornu ducere oportebit. Sin autem in latas uias incideris, rursus edicto occulto frons cuiusq; tribus erit dilatanda. Quòd si in planitiem uentum erit, phalangē singulæ tribus erunt instruendæ: hoc enim uel exercitationis causa utile est: iucūdiusq; est, confectis itineribus, progrediendi rationem equitum ordinibus uariare. At cùm extra uiam in locis difficilibus ducetur agmen, perutile est tum in hostico, tum in pacato, ut ante signa euehantur cohortis cuiusq; ministri aliquot. qui si in locos transitu difficiles inciderint, ad transitu faciles accedent, equitibusq; quà progredi poßint, ne uniuersi fallantur ordines, indicabunt. Sin in periculis uersetur equitatus, prudētis est Hipparchi ut antecursoribus alij antecursores res hostiū inspecturi uiam præeāt, hostesq; anteuertant. Vtile est etiam tum ad impetum faciendum, tum ad uitandum, tum uerò ad expectandum in traiectionibus, ne in extremo agmine ducem persequentes, equi concidant. Atq; hæc quidē omnes fere norunt, sed nō ita multi adhibita diligentia perferre uolūt. Est etiam equitum præfecti, in pace dare operā, ut et pacatorum et hostium loca regionesq; non ignoret. Sin autē ipse imperitus fuerit, alios saltem locorū peritißimos singulorū adhibere debebit: multum enim interest inter ducē locorū peritum et imperitum. Ac qui insidias hostibus struit, si gnarus uiarū sit, multis partibus uincit ignarū. Videndū etiam est antequā bellum ingruat, ut speculatores paratos & exercitatos habeat, tū ex ciuitatibus, quæ utrisq; sint amicæ, tum ex mercatoribus. semper enim ciuitates, qui aliquid ad se important, eos tanquam sibi beneuolos excipiūt humanter. Falsi itē transfugæ interdū magnas præbent utilitates. Nec eousq; fidendū exploratoribus, ut uigiliæ et præsidia negligātur: sed semper ita nos paratos esse oportebit, ac si hostes uenturos esse nunciatū esset. Nā tametsi sint fideles exploratores, tamē in tēpore renūciare perdifficile est, cū præsertim multa soleant in bellis impedimenta interuenire. Hostes autem minus

sentient, cùm educetur equitatus, si istud clandestino potius fiat imperio, quàm uel per præconē, uel per præscriptionem. Atq; ut hac imperādi ratione educatur equitatus, utile erit decuriones constitui, & cum decurionibus quincuriones, ut quampaucissimis enuncient singuli: & ut frontem efficiant longiorem sine tumultu et confusione ipsi quincuriones, qui ab altitudine in longitudinem ordinis porrò agant, occasione id postulante. Quòd si cauendum erit & metuendum, præsidium adhibendum est. Equidem clandestinas explorationes & præsidia laudo: sit enim isto modo ut simul & amicis nostris præsidium imponatur, simul & hostibus insidiæ comparētur: atq; nostri cùm sint occulti, minus sint insidijs opportuni, & hostibus ipsis magis formidolosi: nam alicubi esse præsidia scire, sed ubi & quàm numerosa sint nescire, id ipsum hostes non sinit confidere, & omnia loca suspecta habere cogit. Præsidia autem non occulta, apertè aut timiditatem aut audaciam arguunt. Licebit etiam in occulto collocatis insidijs, paucos ante insidias præmittere, qui hostes tentent, & in insidias alliciāt & attrahāt. Illud etiam ad captandos hostes ualet, ut post occultas insidias alij non occultè uigilias interdum agere uideātur: hoc enim ipsum æquè fallit hostes, ac illa quæ prius commemoraui. Verùm illud est prudentis imperatoris, ut periculis nunquàm se ultrò offerat, nisi cùm satis exploratum habebit se fore superiorem, & aliquid hostibus detracturum: nam subseruire uoluptatibus hostium, id magis sociorum proditio iudicari debet, quàm fortitudo. Prudentis etiam est in eam partem hostium impetum facere, quæ sit infirmissima, etiamsi fuerit remotissima. Sin hostes aliquousq; intra munitiones pacatorum & amicorum ingressi fuerint, quamuis sint multò fortiores, utile erit illinc maximè inuadere hostes unde illi minimè sperabant. Vtile quoq; fuerit simul utrinq;: cum enim alteri retrocedunt, qui deinde subsequentes in alteram partem impetum facient, & hostes perturbabunt, & suos conseruabunt. Ac prodesse quidem, per speculatores hostium res, & statum cognoscere, iamdudum opinio inualuit. Ego uerò illud omnino optimum arbitror esse, ut idem tentemus, sicunde ex tuto res hostium spectari & considerari, ac si quid illi peccarint, cognosci possit. Quòd si quid surripi potest, mittendi qui ad surripiendum sint apti: eosq; ubi rapere conceditur, qui rapiant erunt mittendi. Quòd si dum aliquò proficiscūtur hostes, aliquid propter imbecillitatē uirium relictum ab eis sit, aut aliqui confidentia freti dispalati fuerint, ne hæc quidem ignorare debemus, robustiori nanque id quod imbecillius est semper insidiatur. Facile uerò hæc intelligere potest qui modo animaduerterit: nam & animantia quæ minus quàm homines consilio & intelligentia ualent, ut milui, possunt, si quid non custoditum fuerit, & rapere: & cùm rapuerint, in tutum aliquem locum secedere, priusquàm deprehendantur. Similiter lupi, quæ custode carent, prædantur, & uel ea quæ sunt in occultis locis, rapiunt: ac si quis accurrat canis, si inferior uideatur, lupus in eum impetum facit: sin superior, pecude, quamcunq; tandem tulerit, interfecta recedit. At certè si custodiam cōtempserint, ita se ipsi instruunt, ut alij custodes depellant, alij pecudes rapiant, sicq; sibi illi uictum parant. Cùm igitur animantia & feræ tam prudenter possint ista prædari, quid est quamobrem credamus homi-

Animantium in prædando solertia.

αἰσθάνοιντο, εἰ ἀπὸ παραγγέλσεως γίγνοιτο μᾶλλον, ἢ ἀπὸ κήρυκος, ἢ ἀπὸ προγραφῆς. ἀγαθὸν οὖν καὶ τὸ πρὸς τὸ διὰ παραγγέλσεως ἐξάγειν, τὸ δεκαδάρχους καθιστάναι, καὶ τοῖς τε δεκαδάρχοις πεμπαδάρχους, ἵν' ὡς ἐλαχίστοις ἕκαστος παραγγέλλῃ· καὶ τὸ μέτωπον δὲ ὅπως μηκύνοιεν ἂν ἐκ τῆς τάξεως ἀταράκτως, οἱ πεμπάδαρχοι παράγοντες ὁπότε τούτου καιρὸς εἴη. ὅταν γε μὴν προφυλάττειν δέῃ, ἐγὼ μὲν ἀεὶ ἐπαινῶ τὰς κρυπτὰς σκοπιάς τε καὶ φυλακάς. οὕτω γὰρ ἅμα μὲν τῶν φίλων φυλακαὶ γίγνονται, ἅμα δὲ τοῖς πολεμίοις ἐνέδραι κατασκευάζονται. καὶ αὐτοὶ μὲν δυσεπιβουλευτότεροι εἰσὶν ἀφανεῖς ὄντες, τοῖς δὲ πολεμίοις φοβερώτεροι. τὸ γὰρ εἰδέναι μὲν ὅτι εἰσί που φυλακαί, ὅπου δ' εἰσί, καὶ ὁπόσαι μὴ εἰδέναι, τοὺς πολεμίους θαρρεῖν μὲν κωλύει, καὶ ὑποπτεύειν δὲ ἀναγκάζει πάντα τὰ χωρία. αἱ δὲ φανεραὶ φυλακαὶ δῆλα ἔχουσι καὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ εὐθαρσῆ. ἔτι δὲ τῷ μὲν κρυπτὰς ἔχοντι φυλακάς, ἐξέσται μὲν φανεροῖς ὀλίγοις ἔμπροσθεν τῶν κρυπτῶν φυλάττοντα, πειρᾶσθαι τοὺς πολεμίους εἰς ἐνέδρας ὑπάγειν. ἀγρευτικὸν δὲ καὶ ὄπισθεν τῶν κρυπτῶν, ἄλλους φανεροὺς ἱστάναι ὅτι φυλάττοντας. καὶ τοῦτο γὰρ ἐξαπατητικὸν τῶν πολεμίων, ὁμοίως τῷ πρόσθεν εἰρημένῳ. ἀλλὰ μὴν φρονίμου γε ἄρχοντος καὶ τὸ μήποτε κινδυνεύειν ἑκόντα, πλὴν ὅπου ἂν πρόδηλον ᾖ, ὅτι πλέον ἕξει τῶν πολεμίων. τὸ δὲ ὑπηρετεῖν τὰ ἥδιστα τοῖς πολεμίοις, προδοσία τῶν συμμάχων, δικαίως ἂν μᾶλλον, ἢ ἀνδρεία κρίνοιτο. σῶφρον δὲ καὶ τὸ ἐκεῖσε ὁρμᾶν, ὅπου ἂν ἀσθενῆ τὰ τῶν πολεμίων ᾖ, κἂν πρόσω ὄντα τυγχάνῃ. τὸ γὰρ σφόδρα πονῆσαι ἀκινδυνότερον ἢ πρὸς τοὺς κρείττους ἀγωνίζεσθαι. ἢν δέ ποι εἰς μέσον φιλίων τειχέων εἰσίωσιν οἱ πολέμιοι, κἂν πολὺ κρείττους ὄντες, καλὸν μὲν ἐντεῦθεν ἐπιχειρεῖν, ὁποτέρωθεν ἂν λανθάνῃς παρών. καλὸν δὲ καὶ ἅμα ἀμφοτέρωθεν. ὅταν γὰρ οἱ ἕτεροι ἀποχωρῶσιν, οἱ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα ἐλαύνοντες, ταράττοιεν μὲν ἂν τοὺς πολεμίους, σῴζοιεν δ' ἂν τοὺς φίλους. καὶ τὸ μὲν διὰ κατασκόπων πειρᾶσθαι εἰδέναι τὰ τῶν πολεμίων, πάλαι εἴρηται ὡς ἀγαθόν ἐστιν· ἐγὼ δὲ πάντων ἄριστον νομίζω εἶναι, τὸ αὐτὸν πειρᾶσθαι, ἤν πῃ ᾖ ἐξ ἀσφαλοῦς θεώμενον τοὺς πολεμίους ἀθρεῖν, ἤν τι ἁμαρτάνωσι. καὶ τὸ μὲν κλαπῆναι δυνατόν, πέμπειν χρὴ τοὺς ἐπιτηδείους κλέψοντας. τὸ δὲ ἁρπασθῆναι ἐγχωροῦν, ἱππέας τοὺς ἁρπάσοντας. ἢν δὲ πορευομένων ποι τῶν πολεμίων ἀπαρτᾶταί τι ἀσθενέστερον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἢ θαρροῦν ἀποσκιδνάνηται, οὐδὲ ταῦτα χρὴ λανθάνειν, ἀεὶ μέντοι ἰσχυροτέροις τὸ ἀσθενέστερον θηρᾶν. δυνατὸν δὲ προσέχοντι τὸν νοῦν ταῦτα καταμανθάνειν. ἐπεὶ καὶ βραχυγνωμονέστερα ἀνθρώπου θηρία. οἵ τε ἰκτῖνοι δύνανται ὃ ἂν ἀφύλακτον ᾖ, ἁρπάσαντες εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖν πρὶν ληφθῆναι. καὶ οἱ λύκοι δὲ τὰ τῆς ἐρημουμένα φυλακῆς ἀγρεύουσι, καὶ τὰ ἐν τοῖς δυσορατοῖς κλέπτουσι. κἂν μεταθέων γέ τις ἐπιγίγνηται κύων, ἢν μὲν ἥττων ᾖ, τούτῳ ἐπιτίθεται· ἢν δὲ κρείττων, ἀποσφάξας ὅ, τι ἂν ἔχῃ ἀποχωρεῖ. ὅταν δέ γε φυλακῆς καταφρονήσωσι λύκοι, τάξαντες ἑαυτούς, τοὺς μὲν ἀπελαύνειν τὴν φυλακήν, τοὺς δὲ ἁρπάζειν, οὕτω τὰ ἐπιτήδεια πορίζονται. θηρίων γε μὴν δυναμένων τὰ τοιαῦτα φρονίμως λῄζεσθαι, πῶς οὐκ ἄνθρω-

ἄνθρωπόν γε ὄντα εἰκὸς σοφώτερον τούτων φαίνεσθαι, ἃ καὶ αὐτὰ τέχνῃ ὑπ' ἀνθρώπου ἁλίσκεται; κἀκεῖνό γε μὴν δεῖ γνῶναι ἱππικοῦ ἀνδρὸς, ἐκ πόσου ἂν ἵππος πεζὸν ἕλοι, καὶ ἐξ ὁπόσου βραδεῖς ἂν ἵπποι ταχεῖς ἀποφύγοιεν. ἱππαρχικὸν δὲ καὶ χωρία γιγνώσκειν, ἔνθα πεζοὶ κρείττους ἱππέων, καὶ ἔνθα πεζῶν κρείττους ἱππεῖς. χρὴ δὲ μηχανητικὸν εἶναι, καὶ τοὺς πολλοὺς μὲν φαίνεσθαι τοὺς ὀλίγους ἱππέας, πάλιν δ' ὀλίγους τοὺς πολλοὺς, καὶ τὸ δοκεῖν παρόντα μὲν ἀπεῖναι, ἀπόντα δὲ παρεῖναι. καὶ τὸ μὴ τὰ τῶν πολεμίων μόνον κλέπτειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας ἅμα κλέπτοντα, ἐξαπροσδοκήτου τοῖς πολεμίοις ἐπιτίθεσθαι. ἀγαθὸν δὲ μηχάνημα καὶ τὸ δύνασθαι ὅταν μὲν τὰ ἑαυτοῦ ἀσθενῶς ἔχῃ, φόβον παρασκευάζειν τοῖς πολεμίοις, ὡς μὴ ἐπιτίθοιντο. ὅταν δ' ἐρρωμένα, θάρσος αὐτοῖς ἐμποιεῖν ὡς ἐγχειρῶσιν. οὕτω γὰρ αὐτὸς μὲν ἂν ἥκιστα κακῶς πάσχοις, τοὺς δὲ πολεμίους μάλιστ' ἂν ἁμαρτάνοντας λαμβάνοις. ὅπως δὲ μὴ προστάττειν δοκῶ ἀδύνατα, καὶ γράψω ὡς ἂν γίγνοιτο τὰ δοκοῦντα αὐτῶν χαλεπώτατα εἶναι. τὸ μὲν τοίνυν μὴ σφάλλεσθαι ἐγχειροῦντα διώκειν, ἢ ἀποχωρεῖν ἡ ἐμπειρία ποιεῖ ἵππων δυναμένων. πῶς δ' ἂν ἔμπειρος γίγνοιτο; εἰ προσέχοι τὸν νοῦν ἐν ταῖς μετὰ φιλίας ἀνθιππασίαις, οἷαι ἀποβαίνουσιν ἐκ τῶν διώξεών τε καὶ φυγῶν. ὅταν μέντοι βούλῃ τοὺς ἱππέας πολλοὺς φαίνεσθαι, ἓν μὲν πρῶτον ὑπαρχέτω, ἢν πως ἐγχωρῇ, μὴ ἐγγὺς τῶν πολεμίων ἐγχειρεῖν ἐξαπατᾶν. καὶ γὰρ ἀσφαλέστερον τὸ πρόσω, καὶ ἀπατητικώτερον. ἔπειτα δὲ χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἀθρόοι μὲν πολλοὶ ἵπποι φαίνονται διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ζώου, διασπειρόμενοι δ' εὐαρίθμητοι γίγνονται. ἔτι δ' ἂν πλεῖον σοι τὸ ἱππικὸν τοῦ ὄντος φαίνοιτο, εἰ τοὺς ἱπποκόμους εἰς τοὺς ἱππέας ἐνιστάναις, μάλιστα μὲν δόρατα, εἰ δὲ μὴ ὅμοια δόρασιν ἔχοντας. ἤν τε ἑστηκὸς ἐπιδεικνύῃς τὸ ἱππικὸν, ἤν τε παράγῃς. ἀνάγκη γὰρ τὸν ὄγκον τῆς τάξεως οὕτω μείζω τε καὶ πυκνότερον φαίνεσθαι. ἢν δ' αὖ τοὺς πολλοὺς ὀλίγους δοκεῖν εἶναι, ἢν μὲν σοι χωρία ὑπάρχῃ οἷα συγκρύπτειν, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν ἐν τῷ φανερῷ ἔχων, τοὺς δ' εἰς τὸ ἄδηλον ἀποκρύπτων κλέπτοις ἂν τοὺς ἱππέας. ἢν δὲ πᾶν καταφανὲς ᾖ τὸ χωρίον, δεκάδας χρὴ στοιχούσας ποιήσαντα διαλειπούσας παράγειν. καὶ τοὺς μὲν πρὸς τῶν πολεμίων ἱππέας ἑκάστης δεκάδος ὀρθὰ τὰ δόρατα ἔχειν, τοὺς δ' ἄλλους ταπεινὰ, καὶ μὴ ὑπερφανῆ. φοβεῖν γε μὴν τοὺς πολεμίους, καὶ ψευδενέδρας, οἷόν τε καὶ ψευδοβοηθείας, καὶ ψευδαγγελίας ποιοῦντα. θαρροῦσι δὲ μάλιστα πολέμιοι, ὅταν τοῖς ἐναντίοις πράγματα καὶ ἀσχολίας πυνθάνωνται. τούτων δὲ γεγραμμένων, μηχανᾶσθαι αὐτὸν χρὴ πρὸς τὸ παρὸν ἀεὶ ἀπατᾶν. οὕτως γὰρ οὐδὲν κερδαλεώτερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης. ὁπότε καὶ οἱ παῖδες ὅταν παίζωσι, [illegible] δύνανται ἀπατᾶν προέχοντες, ὥστε ὀλίγους τ' ἔχοντες πολλοὺς δοκεῖν ἔχειν, καὶ πολλοὺς προέχοντες ὀλίγους φαίνεσθαι ἔχειν, πῶς οὐκ ἄνδρες γε τῷ ἐξαπατᾶν προσέχοντες τὸν νοῦν, δύναιντ' ἂν τοιαῦτα μηχανᾶσθαι; καὶ ἐνθυμούμενος δ' ἂν τὰ ἐν τοῖς πολέμοις πλεονεκτήματα, εὕροι ἂν τις τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα σὺν ἀπάτῃ γεγενημένα. ὧν ἕνεκα ἢ οὐκ ἐγχειρητέον ἄρχειν, ἢ πρὸς σὺν τοῖς ἄλλοις παρασκευαστέον καὶ παρὰ θεῶν αἰτητέον δύνασθαι ποιεῖν, καὶ αὐτὸν μηχανητικόν. οἷς δὲ θάλαττα πρόσεστιν ἀπατητικὸν καὶ τὸ πλοῖα παρασκευαζόμενον

hominem non posse uideri sapientiorem ijsipsis animalibus, quæ arte humana capiūtur? illud uerò scire debet equestris disciplinæ studiosus, è quāto spacio eques peditem assequatur, itē ex quàm longinquo spacio tardi à celerioribus distātes equi, eos effugere possint. Est etiā illud equestris disciplinæ, ut loca cognoscātur, ubi à pedibus facilè superentur equites, & cōtrà ab equitib. facilè pedites uincantur. Oportet etiā ut talis sit artifex, qui, cū multi fuerint equites, in speciē paucos ostētare posit: cōtraq; si pauci fuerint, multi esse uideātur: item ut præsens cùm sit, abesse, & absens adesse uideatur. Nec uerò solùm hostes sciet fallere, sed etiā equites quibus præsit fallens, præter expectationē in hostes impetum faciet. illud quoq; est artis nō uulgaris, cùm se hostibus imparē & infirmiorē sentiet, ut à prælio abstineāt terrorē inferre: cùm uerò fortiorē exercitū se habere putabit, fiduciā illis ingenerare, ut manus cōserant: sic enim ipse in calamitates & offensiones minime incides, & hosteis imparatos maximè et errātes opprimes. Sed ne quæ fieri nō possunt, præcipere uidear: quemadmodum fieri possint quæ ex illis uidicātur difficilima, hinc scribere incipiā. itaq; ut nō fallatur qui persequi aut retrocedere aggreditur, id præstat exercitatio, et uirtus equi. Quo autē modo peritiā & usum habeat? si in decursionibus amicis et belli simulachris animū aduertat, quæ ipsa fiūt tū persequēdo, tū refugiēdo. Cùm autē efficere uoles ut multi equites esse uideātur, unū illud primū ponatur, si liceat, ut procul ab hostib. fallacia comparetur. nā tutius est procul, & aptius ad fallendū. Deinde autē illud intelligendū est, equos cōfertos in speciē multos uideri propter animātis magnitudinē, dispersos autem facilè numerari posse. Præterea maior uidebitur quàm sit equitatus, si inter equites equisones intericiantur, maximè si hastas aut aliquid hastis simile tenebunt: atq; id siue stantē equitatū, siue incedentē ostētes. ordinis enim speciē ista ratione & maiorē & densiorē uidēri necesse est. Sin uerò multos paucorum speciē gerere uideri uolemus, si talia erūt loca ut equitatū occultare possint nimirū alijs in aperto loco, alijs in occulto collocatis, equites furtim habere & occultè poteris. At si totus locus erit apertus et patēs, illud faciendū est, ut decuriæ ordine incedētes inter se disiūctæ intericcto interuallo, pgrediātur, ac cuiusq; decuriæ eqtes qui in cōspectu hostiū fuerint rectas tenēāt hastas. alij aūt humi abiectas, nec cōspicuas, ac ita ut ab illis uideri nequeāt. Porrò aūt falsis insidijs, auxilijs falsis, falsisq; rumorib. terrere hostes licebit. Tū aūt maxie fiduciā sumūt hostes, cū res aduersariorū laborare audiūt et impeditas esse. His aūt ita descriptis, equitū præfectus conabitur ut in præsens semp fallat hostes. profectò fallēdi arte nihil utilius est in bello: quādo.n. uel pueri in suis lusib. quæ possunt ad fallendū prætendāt ut cū paucos habeāt, multos habere uideātur, et cōtrà cū multos prætendāt, paucos uideātur habere, cur tandē uiri, si in fraudib. et fallacijs studiū ponāt, nō possint ista eadē machinari? Nā si uictorias quæ bellis obtinētur cōsideremus, plurimas et maximas arte et fallacijs partas esse reperiemus. Quas ob res aut ab initio magistratus appetēdus nō est, aut à dijs petendū, ut huic officio satis faciamus omni apparatu [illegible] structi, ac ipsi etiā, quantū in nobis est, moliamur. Quib. autē mare est aptū ad insidias struendas, [illegible] naues para

βούλῃ ὀλίγους

ποσίνδα

μενον

tas

καὶ ἱππεῖς τε γὰρ σὺν θεῷ ἀμείνους ἤν τις αὐτῶν ἐπι-
μελῆται ὡς δεῖ, ὁπλῖταί τε οὐ μείους ἔσονται, καὶ τὰ σώ-
ματα τοίνυν οὐ χεῖρον ἕξουσι, καὶ τὰς ψυχὰς φιλοτι-
μότεροι, ἢν ὀρθῶς ἀσκηθῶσι σὺν θεῷ. καὶ μὴν ἐπί γε τοῖς
προγόνοις οὐ μεῖον Ἀθηναῖοι ἢ Βοιωτοὶ φρονοῦσιν. ἢν δὲ ἡ
μὲν πόλις τράπηται ἐπὶ τὰ ναυτικά, καὶ ἀρκῇ αὐτῇ τὰ
τείχη διασώζειν, ὥσπερ καὶ ὁπότε Λακεδαιμόνιοι σὺν
ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν ἐνέβαλον, τοὺς δὲ ἱππέας ἀξιώσῃ γε
τά τε ἐκτὸς τοῦ τείχους διασώζειν, καὶ αὐτοὺς μόνους δια-
κινδυνεύειν πρὸς πάντας τοὺς ἐναντίους, ἐνταῦθα δὴ
θεῶν μὲν οἶμαι πρῶτον συμμάχων ἰσχυρῶν δεῖ. ἔπει-
τα δὲ καὶ τὸν ἵππαρχον προσήκει ἄκρα τελέως μᾶλλον ἄν-
δρα εἶναι. καὶ γὰρ φρονήσεως δεῖ πολλῆς πρὸς τοὺς πολὺ
πλείους καὶ τόλμης ὁπόταν καιρὸς παραπέσῃ. δεῖ δὲ ὡς
ἐμοὶ δοκεῖ καὶ πονεῖν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι. πρὸς μὲν γὰρ τὸ
παρὸν στράτευμα διακινδυνεύων, ᾧ μηδ' ἡ ὅλη πόλις ἀν-
τικαθίστασθαι, δηλονότι πάσχοι ἂν ὅτι οἱ κρείττους
βούλοιντο, ποιεῖν δὲ οὐδ' ἐν ἂν ἱκανὸς εἴη. εἰ δὲ φυλάττοι
μὲν τὰ ἔξω τείχους, τοσούτους ὅσοι σκοπεῖν τε τοὺς πο-
λεμίους ἱκανοὶ ἔσονται, καὶ ἀναχωρεῖν εἰς τὸ ἀσφαλὲς τὰ
δεόμενα ὡς ἐκ πλείστου. ἱκανοὶ δὲ καὶ προορᾶν οὐδὲν ἧττον
οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν, καὶ φυλάττειν τοίνυν καὶ ἀναχωρίζειν
τὰ φίλια οὐκ ἀκαιρότεροι, οἱ μήτε αὑτοῖς, μήτε τοῖς ἵπ-
ποις πιστεύοντες. ὁ γὰρ φόβος δεινὸς δοκεῖ συμφύλαξ εἶναι.
τοὺς μὲν φύλακας ἐκ τούτων ἄν τις ποιῶν, ἴσως ὀρθῶς
βουλεύοιτο. τοὺς δὲ περιττοὺς τῆς φυλακῆς, εἰ μέν τις στρα-
τιὰν ἔχειν ἡγήσεται, ὀλίγη αὐτῷ φανεῖται. τοῦ παντὸς γὰρ
ἐνδεήσεται, ὥστε ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς διακινδυνεύειν. ἂν δὲ
ὡς λῃσταῖς αὐτοῖς χρῆται, πάνυ ἂν ὡς τὸ εἰκὸς ἱκανὴν
τὴν πράττειν ἔχοι δύναμιν. δεῖ δέ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοὺς
παρεσκευασμένους ἀεὶ ἔχοντα ὡς ποιεῖν τι μὴ καταφα-
νῆ ὄντα φυλάττειν, ἤν τι ἁμαρτάνῃ τὸ τῶν πολεμίων
στράτευμα. φιλοῦσι δέ πως στρατιῶται, ὅσῳ ἂν πλείους
ὦσι, τοσούτῳ πλείω ἁμαρτάνειν. ἢ γὰρ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια
*ἐπιμελείᾳ σκεδάννυνται, ἢ πορευομένων †ἀταξίας,
οἱ μὲν προέρχονται, οἱ δὲ ὑπολείπονται πλέον τοῦ και-
ροῦ. τὰ οὖν τοιαῦτα ἁμαρτήματα οὐ χρὴ παριέναι ἀκό-
λαστα. εἰ δὲ μή, ὅλη ἡ χώρα στρατόπεδον ἔσται, ἐκεῖνο κα-
λῶς προνοοῦντα, ἢν ποιήσαντά τι φθάσαι ἀποχωρή-
σαντα πρὶν τὸ πολὺ βοηθοῦν ἐπιγενέσθαι. πολλάκις δὲ
πορευόμενον στράτευμα, καὶ εἰς ὁδοὺς ἔρχεται ἐν αἷς οὐ-
δὲν πλεῖον οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων δύνανται. καὶ ἐν δια-
βάσεσί γε ἔστι τῷ προσέχοντι τὸν νοῦν ἀσφαλῶς ἐφεπο-
μένῳ ταμιεύσασθαι, ὥστε ὁπόσοις ἂν βούληται τῶν πο-
λεμίων ἐπιτίθεσθαι. ἔστι δ' ὅτε καλὸν καὶ στρατοπεδευο-
μένοις, καὶ ἀριστῶσι, καὶ δειπνοποιουμένοις ἐπιχειρεῖν,
καὶ ἐκ κοίτης γε ἀνισταμένοις. ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἄο-
πλοι στρατιῶται γίγνονται, μείονα μὲν χρόνον οἱ ὁπλῖ-
ται, πλείονα δὲ οἱ ἱππεῖς. σκοποῖς μέντοι καὶ προφυ-
λακαῖς, οὐδέποτε δὴ παύεσθαι ἐπιβουλεύοντα. οὗτοι
γὰρ αὖ ὀλίγοι μὲν ἀεὶ καθίστανται, πολὺ δὲ τοῦ ἰσχυροῦ
ἐνίοτε ἀποστατοῦσιν. ὅταν δὲ τὰ τοιαῦτα ἤδη καλῶς φυ-
λάττωνται οἱ πολέμιοι, καλόν ἐστι σὺν θεῷ λαθόντα
ἐλθεῖν εἰς τὴν πολεμίαν μεμεληκότας, οἵ τε ἑκα-
σταχοῦ καὶ ποῦ τῆς χώρας προφυλάττουσιν. οὐδεμία
γὰρ ὧδε καλὴ λεία ὡς αἱ φυλακαὶ ἢν κρατηθῶσι καὶ

α-

* ἀνδὲ ἐ-
πιμελείας
† γ' ἀταξία

ma est: nã & equites meliores erunt, Deo iuuante, si quis eorum talem curam gerat, qualem decet. & grauis armaturæ milites non erunt inferiores, aut pauciores, nec corporibus deterioribus, & animis bonorũ appetẽtioribus, si modo recta exercitatione fuerint instituti. Nec uerò Athenienses minorẽ causam de maioribus gloriandi quàm Bœoti habẽt. Sin ciuitas ad nauales copias se conuertat, eiq; satis sit hostem mœnibus probibere: ut cùm Lacedæmonij cũ uniuersis Græcis irruptionẽ fecerũt: equites autẽ dignos cẽseat, qui, quæ sunt extra munitiões, omnia tueantur, soliq; illi periculis se offerant cõtra hostes, tum demum pro socijs fortißimis primùm dij sunt optandi: deinde Hipparchum decet uirum esse perfectum, & usum militarem habere: magna enim opus est prudentia aduersus eos qui longè numero plures sunt, et audaciores, si id tempus requirat. Debet etiam, ut mihi uidetur, ad perferendos labores idoneus esse. Nam aduersus talem exercitum periculum adiens, cui ne tota quidem ciuitas poßit resistere, profectò patietur quicquid illi à superioribus impositum fuerit, nihil autem in illos statuere poßit. Quòd si ea quæ sunt extra munitiones tuebitur, id eo numero effici poßit, qui & hostes obseruare, & in tutũ, quoties res postulabit, se recipere tempestiuißimè poßit. Possunt etiam nihilo minus prouidere pauci, quàm multi, ac custodire, rebusq; amicorum receptum dare non intempestiue, qui neq; sibi, neq; equis fidunt: optimus enim est custos metus. Qui igitur ex his custodes effecerit, fortaßis rectè consulat. Ex his autem qui custodiæ adhibiti non fuerint, si quis exercitum se habere putabit, exiguus ipsi uidebitur: integro enim & perfecto destitutus exercitu, aperte se in periculum conie cturus est: At si quasi latronibus uti uelit, satis magnam ad id efficiendum manum, ut uerisimile est, habebit. Debet etiam, ut mihi quidem uidetur, equitum magister paratos semper milites habere, quasi aliquid faciat, & in occulto se tenere, ut si quid exercitus hostilis peccet, obseruare poßit. Solent enim milites, quantò plures fuerint, tantò plus peccare: aut enim ad necessaria quærenda studio dispergũtur milites, aut dum progrediuntur inordinata sunt omnia, alijs præcedentibus, alijs à tergo diutius quàm conuenit subsistentibus. Atq; huiusmodi delicta impunè non sunt prætermittenda. Sin secus, tota regio complebitur exercitu militum. Illud summè prouidendum est, ut si quid facere ante occuparit, in tutũ prius se recipiat, quàm aliquod superueniat maius auxilium. Sæpe autem cùm progreditur exercitus, accidit ut in eius generis uias incidat, ubi non plus poßint plurimi quàm paucißimi. Cùm autem hostes traducunt flumina, si diligenter obserues, & cautè sequaris, id consequi poßis, ut cum quantolibet hostium numero confligas. Est etiam aliquoties utile adoriri & castrametantes, prandentes, cœnantes, cubitu surgentes, quòd in his omnibus milites arma ponere soleant, pedites quidem ad breue tempus, equites ad longius spacium. Exploratoribus quidem & primis excubitoribus continenter insidiæ struendæ sunt, cùm & pauci esse soleant, & aliquoties à munitionibus procul abesse. Cùm uerò hæc hostes diligenter custodiunt, utile est Deo placato & approbante, clàm in hosticum proficisci: sed summa adhibita diligentia, ut qui ubicunq;, & in qua regionis parte primi excubias agunt, cognoscas. Nulla est enim tam gloriosa præda, atque excubiarum & uigiliarum, si deprehensæ teneantur.

Et satè opportuni sunt fallacijs custodes: persequuntur enim minima quæq;, quòd id sibi imperatum esse arbitrantur. Considerare tamen debemus, quò possimus receptum habere, ne sit è regione eorum, qui nobis succurrere debebunt. Porrò qui fortissimum exercitum tutò & sine calamitate sua maleficio aliquo afficere possunt, eos necesse est sic excellere, ut exercitati in rebus bellicis, hostes autem cum his comparati, idiotæ omninoq; imperiti esse uideantur. Primum autem illud adesse debet, ut prædaturi sint exercitati in transuectionibus & decursionibus quò labores possint perferre militares. nam harum rerum imperiti seu equi seu milites, iure optimo quasi mulieres cum uiris decertare uidebuntur. At instituti & assuefacti transiliendis fossis, & munitionibus superandis, locis præruptis scandendis, quiq; ex altis & præruptis se demittere & liberare assuefacti sunt, & per decliuia celeriter uectari, hi uerò tantò præstant inexercitatis, & horum imperitis, quantùm aeria & pennigera animantia terrestribus. Rursus autem qui pedibus sunt exercitatis, tantum eis antecellunt qui sunt ad asperitates uiarum inexercitati, quantum claudis integri. Ac locorum periti tantùm in progressione & regressione præstant imperitis, quantùm cæcis, qui aspectu utuntur commodè. Ne illud quidem equestris disciplinæ peritum fugere debet, equos bene habitos, non autem saginatos ad suffocationem usq;, laboribus sustinendis utilissimos esse. Et quoniam frena & ephippia è loro suspensa utilia sunt, magistro equitum curandum est, ut illis nunquam careat, cum præsertim parua impensa eos qui illis careant, utiles & ad prælium habiles efficere possit. Si quis autem est qui multum inesse negocij existimet, si ista ratione ars equestris sit exercenda, is cogitare debebit, qui ad gymnicos ludos exercentur, eos multò pluribus & molestioribus urgeri molestijs, quàm qui summa diligentia equestrem exercent disciplinam: illi enim se plurimũ cũ sudore ad gymnasticen exercẽt. In equestri autem exercitatione plurima sunt plena uoluptatis. Nam si quis optaret uolucer fieri, nullũ est ex humanis operibus, quod uolatui magis, quàm equitatus, simile esse uideatur. Iam uerò potiri uictoria in bello, gloriosius est multò quàm in pugilatu: quod istius gloriæ respub. particeps fieri soleat. Adeò uerò sæpe in belli uictoria dij ciuitates etiam ipsas beatitate coronãt, ut haud sciam an quicquã aliud utilius sit, quàm rei militaris disciplinã artemq; exerceri. Etiam cogitare debemus, piratas laboribus exercitatos, posse uel à multo superioribus & præstantioribus uictũ sibi parare. Cõuenit et ijs qui in terra sua ipsi percipiunt, sed cibarijs carent, prædari: aut enim opus faciendũ, aut ab elaboratis & opere confectis alimenta sumenda: aliter uerò nõ facile est neq; uitã ducere, neq; pacem habere. Illud etiam meminisse debet, ut nunquam in eos impetũ faciendũ putet, quos superiores euasuros arbitretur, maximè si erit à tergo locus equis transitu difficilis, cũ non sit idẽ erratũ fugientis et persequentis. Iam uerò illud monendũ puto, ut illud quoq; caueatur: sunt enim quidam qui cùm in eos impetum facturi sint, quibus se superiores fore putãt omnino, parua manu inuadũt, ut sæpe illis acciderint, quæ ipsi in alios se illaturos confidebant. Cùm uerò in eos quibus se certo sciunt inferiores esse, quicquid copiarum habuerint, educũt. Ego uerò contrà omnino fieri oportere arbitror: ac cùm te uictoria potiturũ existimabis, copijs quas habeas parcere nõ debes:

nam

κλωπικώτατοι δ' εἰσὶν οἱ φύλακες. διώκουσι γὰρ ὅτι ἂν ὀλίγους ἴδωσι, νομίζοντες σφίσι ταῦτα προστετάχθαι. τὰς μέντοι ἀποχωρήσεις σκοπεῖν δεῖ, ὅπως μὴ ἀντίαι τοῖς βοηθοῦσιν ἔσονται. τοὺς μέντοι μέλλοντας δυνήσεσθαι ἀσφαλῶς τὸ πολὺ κρεῖττον στράτευμα κακουργεῖν, σαφῶς δεῖ τοσοῦτον διαφέρειν, ὥστε τοὺς μὲν ἀσκητὰς φαίνεσθαι τῶν πολεμικῶν ἐν ἱππικῇ ἔργων, τοὺς δὲ πολεμίους ἰδιώτας. τοῦτο δ' ἂν εἴη πρῶτον μὲν εἰ οἱ λῄζεσθαι μέλλοντες ἐκπεπονημένοι εἶεν τῇ ἐλάσει, ὥστε δύνασθαι στρατιωτικοὺς πόνους ὑποφέρειν. οἱ γὰρ πρὸς ταῦτα ἀμελῶς ἔχοντες, καὶ ἵπποι καὶ ἄνδρες, εἰκότως ἂν ὥσπερ γυναῖκες πρὸς ἄνδρας ἀγωνίζοιντο. οἱ δέ γε δεδιδαγμένοι τε καὶ εἰθισμένοι, τάφρους τε ὑπεράλλεσθαι καὶ τειχία ὑπεραίρειν, καὶ ἐπ' ὄχθους ἀνάλλεσθαι, καὶ ἀφ' ὑψηλῶν ἀσφαλῶς καθιέναι, καὶ τὰ κατάντη ταχὺ ἐλαύνεσθαι, οὗτοι δ' αὖ τοσοῦτο διαφέροιεν ἂν τῶν ἀμελετήτων ταῦτα, ὅσονπερ πτηνοὶ πεζῶν. οἱ δέ γε αὖ τοὺς πόδας ἐκπεπονημένοι, τῶν ἀτριβάστων πρὸς τραχέα, ὅσονπερ ὑγιεῖς χωλῶν. καὶ οἵ γε τῶν τόπων ἔμπειροι πρὸς τοὺς ἀπείρους, τοσοῦτον ἐν ταῖς προελάσεσι καὶ ἀποχωρήσεσι διαφέροιεν ἄν, ὅσονπερ οἱ ὁρῶντες τῶν τυφλῶν. καὶ τοῦτο δὲ χρὴ εἰδέναι, ὅτι οἱ εὐωχούμενοι ἵπποι, μὴ ἐκπεπονημένοι δέ, ὥστε ἀπνίγεσθαι ἐν τοῖς πόνοις, δυνατώτεροι εἰσί. καὶ ἐπείπερ χαλινοὶ καὶ ἐφίππια ἐξ ἱμάντων ἠρτημένα ὄντα χρήσιμα, μή ποτε τὸν ἵππαρχον τούτων ἔρημον εἶναι. μικρᾷ γὰρ δαπάνῃ τοὺς ἀποροῦντας χρησίμους ἂν παρέχοιτο. εἰ δέ τις νομίζοι πολλὰ ἕξειν πράγματα, εἰ οὕτω δεήσει ἀσκεῖν τὴν ἱππικήν, ἐνθυμηθήτω ὅτι οἱ εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀσκοῦντες, πολὺ πλείω πράγματα καὶ χαλεπώτερα ἔχουσιν, ἢ οἱ τὴν ἱππικὴν τὰ μάλιστα μελετῶντες. καὶ γὰρ τῶν μὲν γυμνικῶν ἀσκημάτων τὰ πολλὰ σὺν ἱδρῶτι ἐκπονοῦνται, τῆς δὲ ἱππικῆς τὰ πλεῖστα μεθ' ἡδονῆς. ὅπερ γὰρ εὔξαιτ' ἄν τις πτηνὸς γενέσθαι, οὐκ ἔστιν ὅτι μᾶλλον τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ἔοικεν αὐτῷ. καὶ μὴν τό γ' ἐν πολέμῳ νικᾶν, πολλῷ ἐνδοξότερον, ἢ πυγμῇ. μετέχει μὲν γάρ τι καὶ ἡ πόλις ταύτης τῆς δόξης. ὡς δὲ τὰ πολλὰ ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου νίκῃ, καὶ εὐδαιμονίᾳ οἱ θεοὶ τὰς πόλεις τε στεφανοῦσιν. ὥστ' οὐκ οἶδ' ἔγωγε τινὰ προσήκει ἄλλ' ἄττα μᾶλλον ἀσκεῖσθαι, ἢ τὰ πολεμικά. ἐννοεῖν δὲ χρή, ὅτι καὶ οἱ κατὰ θάλατταν λησταί, διὰ τὸ πονεῖν ἀσκηκέναι, δύνανται ζῆν καὶ ἀπὸ τῶν πολὺ κρειττόνων. προσήκει γε μὴν καὶ κατὰ γῆν αὐτοῖς καρπουμένοις τὰ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῖς στερισκομένοις τῆς τροφῆς λῄζεσθαι. ἢ γὰρ ἐργαστέον ἢ ἀπὸ τῶν εἰργασμένων θρεπτέον. ἄλλως δ' οὐ ῥᾴδιον οὔτε βιοτεύειν, οὔτε εἰρήνης τυχεῖν. μεμνῆσθαι δὲ χρὴ κἀκεῖνο, μή ποτε ἐπὶ τοὺς κρείττους ἐλαύνειν, ὄπισθεν ἵππῳ δύσβατα ποιούμενον. οὐ γὰρ ὅμοιον φεύγοντι καὶ διώκοντι σφαλῆναι. ἔτι δὲ βούλομαι ὑπομνῆσαι καὶ τόδε φυλάττεσθαι. εἰσὶ γάρ τινες οἳ ὅταν μὲν ἴωσιν ἐπὶ τούτους, ὧν ἂν οἴονται κρείττους εἶναι, παντάπασιν ἀσθενεῖ δυνάμει ἔρχονται, ὥστε πολλάκις ἔπαθον ἃ ᾤοντο ποιήσειν. ὅταν δ' ἐπὶ τούτους ὧν ἂν σαφῶς ἐπίστωνται ἥττους ὄντες, πᾶσαν ὅσην ἂν ἔχωσι δύναμιν ἄγουσιν. ἐγὼ δὲ φημὶ χρῆναι τἀναντία τούτων ποιεῖν. ὅταν μὲν κρατήσειν οἰόμενος ἄγῃ, μὴ φείδεσθαι τῆς δυνάμεως ὅσην ἂν ἔχῃ.

οὐ

τὸ γὰρ πολὺ νικᾶν, οὐδενὶ πώποτε μεταμέλειαν παρέσχεν. ὅταν δὲ τοῖς πολὺ κρείττοσιν ἐπιχειρῇ καὶ προγινώσκῃ ὅτι ποιήσαντα ὅτι ἂν δύνωνται φευκτέοι δεῖν, ὡς τὰ τοιαῦτά φημι, πολὺ κρεῖττον εἶναι ὀλίγους ἢ πάντας προσάγειν. τοὺς μέντοι ἀπειλεγμένους καὶ ἵππους καὶ ἄνδρας τοὺς κρατίστους. τοιοῦτοι γὰρ ὄντες καὶ ποιῆσαι ἄν τι καὶ ὑποχωρῆσαι, ἀσφαλέστερον ἂν δύναιντο. ὅταν δὲ πρὸς τοὺς κρείττους πάντας προσαγαγὼν ἀποχωρεῖν βούληται, ἀνάγκη τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν βραδυτάτων ἵππων ἁλίσκεσθαι, τοὺς δὲ καὶ δι' ἀφιππείαν πίπτειν. τοὺς δὲ καὶ διὰ δυσχωρίας ἀπολαμβάνεσθαι. καὶ γὰρ πολὺν τόπον χαλεπὸν εὑρεῖν, οἷον ἄν τις εὔξαιτο. ὑπό γε μὴν τοῦ πλήθους καὶ συμπίπτοιεν ἂν, καὶ ἐμποδίζοντες, πολλὰ ἂν ἀλλήλους κακουργοῖεν. οἱ δ' ἀγαθοὶ ἵπποι καὶ ἱππεῖς δυνατοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν διαφεύγειν. ἄλλως τε ἂν καὶ μηχανᾶταί τις τοῖς διώκουσι φόβον, ἀπὸ τῶν περιττῶν ἱππέων. σύμφορον δ' εἰς τοῦτο καὶ αἱ ψευδενέδραι. χρήσιμον δὲ κἀκεῖνο τὸ εὑρίσκειν πόθεν ἂν οἱ φίλοι ἐξ ἀσφαλοῦς ἐπιφαινόμενοι, βραδυτέρους τοὺς διώκοντας παρέχοιεν. ἀλλὰ μὴν καὶ τόγε δῆλον ὡς πόνοις, καὶ τάχει οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν πολὺ μᾶλλον, ἢ οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων περιγένοιντ' ἄν, καὶ οὐ λέγω ὡς διὰ τὸ ὀλίγοι εἶναι καὶ πονεῖν μᾶλλον δυνήσονται καὶ θάττους ἔσονται. ἀλλ' ὅτι ῥᾷον εὑρεῖν ὀλίγους ἢ πολλοὺς τοὺς καὶ τῶν ἵππων ἐπιμελησομένους ὡς δεῖ, καὶ αὐτοὺς φρονίμως μελετήσοντας τὴν ἱππικήν. ἢν δέ ποτε συμβαίνῃ ἀγωνίζεσθαι πρὸς παραπλησίους ἱππέας, ἐγὼ μὲν οἶμαι οὐκ ἂν χεῖρον εἶναι ἐπὶ δύο τάξεις ἐκ τῆς φυλῆς ποιήσειεν. καὶ τῆς μὲν ὁ φύλαρχος ἡγοῖτο, τῆς δὲ ἄλλος ὅστις ἄριστος δοκοίη εἶναι. οὗτος δὲ τέως μὲν ἕποιτο κατ' οὐρὰν τῆς μετὰ τοῦ φυλάρχου τάξεως. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἤδη εἶεν οἱ ἀντίπαλοι, ἀπὸ παραγγέλσεως παρελαύνοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. οὕτω γὰρ οἶμαι καὶ ἐκπληκτικωτέρους τοῖς ἐχθροῖς ἂν εἶναι, καὶ δυσμαχωτέρους. εἰ δὲ πεζοὺς ἔχοιεν ἑκάτεροι, καὶ οὗτοι ἀποκεκρυμμένοι ὄπισθεν τῶν ἱππέων. ἐξαπίνης δὲ παραφαινόμενοι καὶ ὁμόσε ἰόντες, δοκοῦσι ἄν μοι τὴν νίκην πολὺ μᾶλλον κατεργάζεσθαι. ὁρῶ γὰρ τὰ παράδοξα, ἢν μὲν ἀγαθὰ ᾖ, μᾶλλον εὐφραίνοντα τοὺς ἀνθρώπους. ἢν δὲ δεινά, μᾶλλον ἐκπλήττοντα. ταῦτα δὲ γνοίη ἄν τις μάλιστα ἐνθυμούμενος, ὡς οἵ τε ἐνέδραις ἐμπίπτοντες ἐκπλήττονται, καὶ ἐὰν πολὺ πλείους ὦσι. καὶ ὅταν πολέμιοι ἀλλήλοις ἀντικάθωνται ὡς πολὺ ταῖς πρώταις ἡμέραις φοβερώτατα ἔχουσιν. ἀλλὰ τὸ μὲν διατάξαι ταῦτα οὐ χαλεπόν. τὸ δ' εὑρεῖν τοὺς φρονίμως καὶ πιστῶς καὶ προθύμως καὶ εὐψύχως παρελῶντας ἐπὶ τοὺς πολεμίους, τοῦτ' ἤδη ἀγαθοῦ ἱππάρχου. δεῖ γὰρ καὶ λέγειν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι, καὶ ποιεῖν τοιαῦτα ἀφ' ὧν οἱ ἀρχόμενοι γνώσονται ἀγαθὸν εἶναι, τό, τε πείθεσθαι καὶ τὸ ἕπεσθαι, καὶ τὸ ὁμόσε ἐλαύνειν τοῖς πολεμίοις, καὶ ἐπιθυμήσουσι τοῦ καλόν τι ἀκούειν, καὶ δυνήσονται ἃ ἂν γνῶσιν ἐγκαρτερεῖν. ἐὰν δέ ποτε ἢ φαλάγγων ἀντιτεταγμένων, ἢ χωρίων ἑκατέροις ὑπαρχόντων ἐν τῷ μέσῳ, τοῖς ἱππεῦσιν ἀναστροφαί τε καὶ διώξεις καὶ ἀποχωρήσεις γίγνονται, εἰώθασι μὲν ὡς τὰ πολλὰ ἐκ τῶν τοιούτων, ὁρμᾶν μὲν ἐκ τῶν ἀναστροφῶν βραδέως ἀμφότεροι. τὸ δ' ἐν μέσῳ τάχιστα ἐλαύνειν. ἢν δέ τις οὕτω προδείξας, ἔπειτα δ' ἐκ τῆς ἀναστροφῆς ταχέως

non multis partibus uicisse, neminem unquam pœnituit. Cùm uerò cum multò superioribus congrediendum est, et præsentias, etiã si omnia quæ possis feceris, tamen fugiendum esse, in his melius esse paucos, quàm omnes educi iudico: strenuissimis tamen tum uiris, tum equis ad id exequendum delectis: qui si tales erunt, & inuadere & retrocedere tutius poterunt. Quòd si in fortiorem exercitum omnes copias eduxerit hipparchus, & retrocedere uoluerit, qui in tardissimis equis sederint, ut capiantur necesse est: alij quòd equitandi peritiã non habeãt, de equis cadent, alij propter locorũ angustias intercipiẽtur: non enim facile est ex animi uoto satis locorũ reperire: præ multitudine autẽ & concident, & inuicẽ impedientes alij alios lædent multis modis. At generosi equi equitesq; possunt ex illis aufugere, præsertim si quis persequẽtibus moliatur terrorem inferre equitũ simulatorũ multitudine. Prosunt hic etiam simulatæ insidiæ. Vtile & illud inuenire, unde amici & socij ex tuto & munito se proferẽtes, efficiãt ut qui nostros insequẽtur, tardiores reddãtur. Quinetiam illud perspicuum est, facilius à paucis multos, quàm à multis paucos tũ laboribus, tũ celeritatibus superatũ iri. Nec illud dico, quia pauci sint, ideo posse tũ magis laborare, tũ celeriores esse: sed quia facilius est inuenire paucos, quàm multos, qui et equos ut decet curẽt, & se in arte equestri prudenter gerant. Sin interdũ cõtingat ut cũ equitib. cominus decertandũ sit, equidẽ arbitror optimũ fore, si ex una tribu cõstituantur ordines duo, quorũ alteri præsit tribunus, alteri uerò ut quisq; ei muneri uisus fuerit aptissimus, qui quidẽ interea à tergo eius agminis, cui præsit tribunus, sequetur. Cũ uerò hostes appropinquarint, ex imperio occulto irruet in illos. sic enim arbitror nostros hostibus uisum iri & terribiliores, & debellatu difficiliores. Quòd si pedites utriq; habuerint, hiq; qui post equites occultati fuerint si de improuiso sese ostendãt, & simul adoriantur, uidẽtur facilè uictoriã obtinere posse: uideo enĩ homines rebus inexspectatis, si bonæ & iucũdæ fuerint, uehemẽtius delectari: sin malæ et incommodæ, multò magis perterreri. Hæc aũt cognoscere licebit ei, q secũ reputarit, q̃ obstupescãt et perterreantur q in insidias incidũt, etiã si numero insidiatores lõge uincãt: et cùm hostes sibi ex aduerso cõsident, quãtò magis à primo alijs terrori sint. Sed hæc describere nõ est admodũ difficile: inuenire aũt q prudenter, fideliter, alacriter, et animose in hostes irruptionem faciãt, hoc demũ [illegible] equitũ præfecti officiũ: oportet enim eũ dicendi facultate ualere, ac ea agere, ex quib. hi quibus præsit, intelligant sibi ipsis utile esse, & parère, & comitari, & simul in hostes impetũ facere, cõcupiscantq; aliquid honestum audire, quæq; cognorint, ea ut patiẽter perferre possint. Si quãdo autem uel phalangibus instructis, uel agris inter utrosq; equites intermissis, equitib. potestas fit ut leuibus prælijs inter se confligant, tum persequentes, tum se receptui dantes solẽt plurimum in tali rerum statu tardè incitari utrinq;, locum autem medium celerrimè decurrere. Si quis autem cùm sic præmonstrarit et facturũ significarit, postea tamen celeri-

celeriter persequatur, simulq; in tutū se recipiat le/
ui prælio facto, maxima hostibus inferret detrimēta:
& ut opinor, istud tutißimè consequetur, cū celeri
tate persequēs, interea dū prope suorū munitionem
fuerit: ac eadē utens celeritate, dum hostiū munitio/
nem uitat. Quòd si fieri posset ut clàm cuiusq; agmi
nis strenuißimi uiri, & equi uel quatuor uel quinq;
relinquerentur, cupidißimè in hostes reuertentes ir
ruerent. Hæc autē uel rarò legere satis est, faciendū
autem semper ut se illi occasio obtulerit: & conside
ratis iis, quæ sunt ante oculos, in utili elaborandum.
Nam mandare literis, quæ facienda sunt omnia, non
magis facile est quàm omnia futura scire. Omniū au
tem præceptorū illud mihi quidē uidetur præclaris/
simū, ut quæ noris utilia esse, ea cures etiā conficien
da. Quæ autem rectè iudicantur, neq; in agricultu/
ra, neq; in arte nauicularia, neq; in magistratu ge/
rendo fructum afferūt ullū, nisi quis ut ea perfician
tur curet. Existimo autem hæc diis iuuātibus, & to
tum equitatū citius expletū iri ad mille equites: mul
toq; ciuibus fore facilius, si ex peregrinis ducentos
ad equū ascribant, equitesq; conficiant. Videntur
enim illi adiuncti et fideliorē equitatū omnē effectu
ri, et laudis uirtutis bellicæ inter se cupidiorem. Ac
apud Lacedæmonios quidem equitatū tum demū ce
lebrari cœpisse scio, cùm peregrinos equites adiun/
xissent. Et in aliis ciuitatibus ubiq; peregrinos ui/
deo probari, magnamq; laudē cōsequi: necessitas e/
nim maximā affert alacritatē. Ad coemēdos equos
pecunias suppeditatū iri arbitror ab iis qui magno/
pere ab equitando abstinent: quando & hi quibus
equitandi munus conuenit & aßignatur, pecuniam
solent pendere ut eo munere liberētur. A diuitibus
quidem illis, sed corpore imbecillis, suppeditabūtur:
à pupillis etiam, opinor, qui potētes habent familias.
Extituros præterea puto incolas, qui in ordinem e/
questrem cooptari expetant. Video enim & aliarū
rerum magnarum & honestarum, quas impertiunt
illis ciues, cupidè nonnullos curationem administra
re solere, imperataq; facere. Peditatus uerò cum e/
quis coniunctus uidetur multa efficere posse, si ex
iis cōstituatur, qui hostibus maximè sint infensi. At/
que hæc omnia diis approbantibus fieri debebunt.
Quòd si quis miratur sæpe à me illud scriptum esse,
Fauente Deo agendum: is sciat, si in periculis sæpe
uersabitur, se minus hoc miraturum: ac si secum re/
putabit, hostes tempore belli sibi alios aliis insidias
ponere, rarò autem ubi lateant & abstrusæ sint, sci
ri posse. Atqui in istis nemo sic consilio ualet, ut quo
modo consulendū sit sciat, exceptis diis, qui omnia
sciunt, & præsignificant tum hostiis, tum auguriis,
tum rumoribus, tum somniis. Credibile est autē deos
hac in re magis consulturos iis, qui non solùm cùm
ipsi egent, oracula petunt, ut quid sit faciendum
sciant, sed etiam rebus prosperis eos ue/
nerantur & colunt.

ταχέως τε διώκῃ καὶ ταχέως ἀποχωρῇ, βλάψειαν τ᾽ ἂν
μάλιστα τοὺς πολεμίους δύναιτο, καὶ ὡς τὸ εἰκὸς ἀσφαλέ-
στατ᾽ ἂν διάγοι. ταχὺ μὲν διώκων, ἐν ᾧ ἂν ἐγγὺς ᾖ τῆς ἑαυ-
τοῦ ἰσχυροῦ. ταχὺ δὲ ἀποχωρῶν ἀπὸ τῆς τοῖς πολεμίοις ἰσχυ-
ρῶν. εἰ δὲ καὶ λαθεῖν δύναιτο ἀπὸ τῆς τάξεως ἑκάστης κατα-
λιπὼν ἢ τέτταρας ἢ πέντε τῶν κρατίστων ἵππων τε καὶ ἀν-
δρῶν, πολὺ ἂν προέχοιεν εἰς τὸ ἐπαναστρεφομένοις τοῖς
πολεμίοις ἐμπίπτειν. ταῦτα δὲ ἀναγιγνώσκειν μὲν καὶ
ὀλιγάκις ἀρκεῖ. ποιεῖν δὲ τὸ παρατυγχάνον αὐτὸν ἀεὶ
δεῖ, καὶ πρὸς τὸ παριστάμενον σκοποῦντα, τὸ συμφέρον ἐκ-
πονεῖν. γράψαι δὲ πάντα ὁπόσα δεῖ ποιεῖν, οὐδὲν μᾶλ-
λον οἷόν τέ ἐστιν, ἢ τὰ μέλλοντα πάντα εἰδέναι. πάντων
δὲ τῶν ὑπομνημάτων ἔμοιγε δοκεῖ κράτιστον εἶναι, τὸ ὅσα
ἂν γνῷ ἀγαθὰ εἶναι, ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν πραχθῇ. ὀρθῶς δὲ γε
γιγνωσκόμενα οὐ φέρει καρπόν, οὔτε ἐν γεωργίᾳ, οὔτ᾽ ἐν ναυ-
κληρίᾳ, οὔτε ἐν ἀρχῇ, ἢν μή τις ἐπιμελῆται, ὡς ἂν ταῦτα
περαίνηται. φημὶ δ᾽ ἐγὼ ταῦτα σὺν τοῖς θεοῖς καὶ τὸ πᾶν
ἱππικὸν ὧδ᾽ ἂν πολὺ θᾶσσον ἐκπληρωθῆναι εἰς τοὺς χι-
λίους ἱππέας, καὶ πολὺ ῥᾷον τοῖς πολίταις, εἰ διακοσίους
ἱππέας ξένους καταστήσαιντο. δοκοῦσι δ᾽ ἄν μοι οὗτοι προσ-
γενόμενοι, καὶ εὐπειστότερον ἂν πᾶν τὸ ἱππικὸν ποιῆσαι
καὶ φιλοτιμότερον πρὸς ἀλλήλους περὶ ἀνδραγαθίας. οἶ-
δα δ᾽ ἔγωγε καὶ Λακεδαιμονίοις ἱππικὸν ἀρξάμενον εὐ-
δοκιμεῖν, ἐπεὶ ξένους ἱππέας προσέλαβον. καὶ ἐν ταῖς ἄλ-
λαις δὲ πόλεσι πανταχοῦ τὰ ξενικὰ ὁρῶ εὐδοκιμοῦν-
τα. ἡ γὰρ χρεία μεγάλην προθυμίαν συμβάλλεται. εἰς δὲ τὰ
μὲν τῶν ἵππων νομίζω ἂν αὐτοῖς χρήματα ὑπάρξαι· καὶ
παρὰ τῶν σφόδρα ἀπεχομένων μὴ ἱππεύειν, ὅτι καὶ οἷς
καθίστησι τὸ ἱππικόν, ἐθέλουσι τελεῖν ἀργύριον ὡς μὴ
ἱππεύειν παρὰ πλουσίων γε, ἀδυνάτων δὲ τοῖς σώμασιν.
οἴομαι δὲ καὶ παρ᾽ ὀρφανῶν τῶν δυνατοὺς οἴκους ἐχόντων.
νομίζω δὲ καὶ μετοίκων φιλοτιμεῖσθαι ἄν τινας εἰς ἱππι-
κὴν καθισταμένους. ὁρῶ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ὁπόσων ἂν καλῶν
ὄντων μεταδιδῶσιν αὐτοῖς οἱ πολῖται φιλοτίμως ἐνίους
ἐθέλοντας τὸ προσταχθὲν διαπράττεσθαι. δοκεῖ δ᾽ ἄν μοι
καὶ πεζὸν σὺν τοῖς ἵπποις ἐνεργότατον εἶναι, εἰ συσταθείη ἐξ
ἀνδρῶν τῶν ἐναντιωτάτων τοῖς πολεμίοις. ταῦτα δὲ πάν-
τα θεῶν συνεθελόντων γένοιτ᾽ ἄν. εἰ δέ τις τοῦτο θαυμά-
ζει ὅτι πολλάκις γέγραπται τὸ σὺν θεῷ πράττειν, εὖ ἴστω
ὅτι ἢν πολλάκις κινδυνεύῃ, ἧττον τοῦτο θαυμάσεται. καὶ ἢν
γε κατανοῇ, ὅτι ὅταν πόλεμος ᾖ, ἐπιβουλεύουσι μὲν ἀλλή-
λοις οἱ ἐναντίοι, ὀλιγάκις δὲ ἴσασι, πῶς ἔχει τὰ ἐπιβου-
λευόμενα. τὰ οὖν τοιαῦτα οὐδ᾽ ὅτῳ συμβουλεύσαιτό τις
οἷόν τε εὑρεῖν, πλὴν θεῶν. οὗτοι δὲ πάντα ἴσασι. καὶ προση-
μαίνουσιν ᾧ ἂν ἐθέλωσι, καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οἰωνοῖς, καὶ ἐν
φήμαις, καὶ ἐν ὀνείρασιν. εἰκὸς δὲ μᾶλλον ἐθέλειν αὐτοὺς
συμβουλεύειν τούτοις, οἳ ἂν μὴ μόνον ὅταν δέωνται ἐπε-
ρωτῶσι τί χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς εὐτυ-
χίαις θεραπεύωσιν, ὅ,τι ἂν δύ-
νωνται τοὺς θεούς.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. IOANNI VVOCESTRE, COMITI VICORNIENSI, OMNIBONVS LEONICENUS S. P. D.

NVPER legebam, princeps illustris, Xenophontis de Venatione libellum, in quo magnus ille tum rhetor, tum philosophus, probare contendit uenandi studium plus ad uirtutem habere momenti, quam cuiuis credibile uideatur. Quam ad rem multis rationibus utitur, sed illa nimirum potissima, quod apud Chironem huius instituti magistrum, heroes ferme omnes cum alias artes ingenijs maioribus dignas, tum uerò præ cæteris uenationem meditati, facile omnibus quos ætas illa melior tulit, non laude solum, sed admiratione etiam præstiterunt, cum fortissimi idem fuerint, ac religiosissimi uiri. Id ex eo cognosci potest, quod sibi patriæque suæ præsidio & ornamento fuerunt, quod dijs charissimi omnes, deorum etiam honores plerique meruerunt. Itaque magna me libelli cupido cepit latinæ linguæ tradendi. Hæc enim eludant cæteri licet, quæ de talibus uiris memoriæ produntur, & ea dicant fabulis similiora esse quàm ueris. Ego cum te, uitæque institutionem considero, dubitare non possum id optima ratione factum, ut hanc uenandi meditationem, quæ te in primis delectat, magni uiri nihil ab honestioribus studijs alienam esse putauerint. Nihil enim tibi deest ad laudis & gloriæ cumulum, quem non ut cæteros uirtutibus præditos uidemus singuli fere singulos, fide Fabritium, pietate Regulum, continentia Catonem, iustitia Camillum, magnificentia Lucullum, humanitate Marcellum: sed omnibus pariter bonis ornatum uidemus, quæ hominibus uel natura tribuere potest, uel industria comparare. Quocirca libellum hunc latinum facere, tuoque ipsum nomini, Princeps illustris, deuouere constitui opus, ut arbitror, aggressus, nec tibi iniucundum. Cuius enim rei exercitatione lætaris, eiusdem profectò lectione gaudebis. Nec cæteris inutile. Nam quæ Xenophon docet, tu cum ea facias, hanc autoritate ducti iuuenes, hanc exemplo, hinc denique uerum laborem uanis uoluptatibus anteponere incipient. Vale.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΡΗΤΟΡΟΣ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ.

ΤΟ ΜΕΝ εὕρημα θεῶν καὶ ἀπόλλωνος καὶ ἀρτέμιδος, ἄγραι καὶ κύνες. ἔδοσαν δὲ καὶ ἐτίμησαν τούτῳ χείρωνα διὰ δικαιότητα. ὁ δὲ λαβὼν ἐχάρη τῷ δώρῳ, καὶ ἐχρῆτο. καὶ ἐγένοντο αὐτῷ μαθηταὶ κυνηγεσίων τε καὶ ἑτέρων καλῶν, κέφαλος, ἀσκληπιὸς, μιλανίων, νέστωρ, ἀμφιάραος, πηλεὺς, τελαμὼν, μελέαγρος, θησεὺς, ἱππόλυτος, παλαμήδης, ὀδυσσεὺς, μενεσθεὺς, διομήδης, κάστωρ, πολυδεύκης, μαχάων, ποδαλείριος, ἀντίλοχος, αἰνείας, ἀχιλλεὺς, ὧν κατὰ χρόνον ἕκαστος ὑπὸ θεῶν ἐτιμήθη. θαυμαζέτω δὲ μηδεὶς, ὅτι οἱ πολλοὶ αὐτῶν ἀρέσκοντες θεοῖς, ὅμως ἐτελεύτησαν. τοῦτο μὲν γὰρ ἡ φύσις. ἀλλ' οἱ ἔπαινοι αὐτῶν μεγάλοι ἐγένοντο. μηδ' ὅτι οὐ καὶ αἱ αὐταὶ ἡλικίαι. ὁ γὰρ χείρωνος βίος πᾶσιν ἐξήρκει. ζεὺς γὰρ καὶ χείρων ἀδελφοὶ, πατρὸς μὲν τοῦ αὐτοῦ, μητρὸς δὲ ὁ μὲν ῥέας, ὁ δὲ ναΐδος νύμφης. ὥστε ἐγεγόνει μὲν πρότερος τούτων, ἐτελεύτησε δὲ ὕστερον, ἢ ὡς ἀχιλλέα ἐπαίδευσεν. ἐκ δὲ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐκ τῶν κυνῶν καὶ κυνηγεσίων, καὶ τῆς ἄλλης παιδείας πολὺ διενέγκοντες, κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐθαυμάσθησαν. κέφαλος μὲν καὶ ὑπὸ θεᾶς ἡρπάσθη. ἀσκληπιὸς δὲ μειζόνων ἔτυχεν. ἀνιστάναι μὲν τεθνεῶτας, νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι. διὰ δὲ ταῦτα θεὸς ὢν, παρ' ἀνθρώποις ἀείμνηστον κλέος ἔχει. μιλανίων δὲ τοσοῦτον ὑπερέσχε φιλοπονίας, ὥστε ὧν αὐτῷ ἀντερασταὶ ἐγένοντο, οἱ τότε ἄριστοι τῶν τότε μεγίστων γάμων, μόνος ἔτυχεν ἀταλάντης. νέστορος δὲ προδιελήλυθεν ἡ ἀρετὴ τῶν ἑλλήνων τὰς ἀκοὰς, ὥστε εἰδόσιν ἂν λέγοιμι. ἀμφιάραος δὲ ὅτε ἐπὶ θήβας ἐστράτευσε, πλεῖστον κτησάμενος ἔπαινον, ἔτυχε παρὰ θεῶν ἀεὶ ζῶν τιμᾶσθαι. πηλεὺς δὲ ἐπιθυμίαν παρέσχε καὶ θεοῖς δοῦναί τε θέτιν αὐτῷ, καὶ τὸν γάμον παρὰ χείρωνι ὑμνῆσαι. τελαμὼν δὲ τοσοῦτος ἐγένετο, ὥστε ἐκ μὲν πόλεως τῆς μεγίστης, ἣν αὐτὸς ἐβούλετο γῆμαι περίβοιαν τὴν ἀλκάθου. ὅτε δὲ ὁ πρῶτος τῶν ἑλλήνων ἐδίδου τὰ ἀριστεῖα ἡρακλῆς ὁ διὸς ἑλὼν τροίαν,

XENOPHONTIS DE VENATIONE LIBELLVS OMNIBONO LEONICENO INTERPRETE.

VENATIO & canes, deorum inuentio fuit Apollinis atque Dianæ. Hac uerò propter iustitiam donarunt, ornaruntque Chironem: quo ille accepto dono lætus utebatur. Hinc & uenationis & bonarum aliusmodi artium discipuli fuere Cephalus, Aesculapius, Melanion, Nestor, Theseus, Hippolytus, Palamedes, Vlysses, Menestheus, Diomedes, Castor, Pollux, Machaon, Podalirius, Antilochus, Aeneas, Achilles, qui per id tempus dijs chari fuere. Nemo autem miretur quòd plerique eorum, tametsi dijs placerent, tamen mortui sunt; hoc enim naturæ est: sed laudes ipsorum magnæ fuerunt. Neque quod non omnium fuerunt eædem ætates: omnibus enim Chironis uita suffecit. Iupiter enim, Chironque fratres ex eodem patre, sed ille Rhea, hic Naiade nympha matre: itaque natus est ante illos, mortuus uero postquam erudijt Achillem: sed canum uenationisque, & aliarum artium studio, cùm multùm uirtute præstarent, admirabiles fuerunt. Et Cephalus quidem à dea raptus est. Aesculapius maiora consecutus, ut mortuos suscitaret, ægrotos sanaret: quapropter deus cùm sit, perpetuam gloriam obtinet. Melanion tantum studio laboris excelluit, ut ex riualibus suis qui ad maxima connubia digniores erant, Atalantæ nuptias solus consecutus fuerit, quarũ spectatissimos ætatis illius uiros æmulos habuit. Nestoris uirtus Græcorũ aures ita occupauit, ut nõ apud ignaros loquar. Amphiaraus cùm aduersus Thebas militasset, plurimam laudem adeptus, deorũ honores immortalis obtinuit. Peleus effecit ut sibi Thetim dij desponsare cuperent, & nuptias apud Chironem celebrarent. Telamon tantus euasit, ut ex urbe maxima sibi quam uolebat Alcathoi filiam Periboeam uxorem duxerit: & cùm Græcorum princeps capta

Troia Iouis Hercules militaria dona tribueret, Hesionem ipsi habendam tradiderit. Meleager quos honores cepit, planum est: patris autem qui oblitus est, in senectute deam infortunium habuit. Theseus Græciæ totius hostes solus perdidit, auctaque patria nunc etiam admirandus perhibetur. Hippolytus Dianæ charus, modestia & pietate inter beatos habitus oppetijt. Palamedes, dum uixit, omnes ætatis suæ uiros plurimum sapientia præstitit: postquam uero iniustè fuisset occisus, talis ei à dijs uindicatio, qualis nulli hominum obtigit. Occisus est autem non unde arbitrantur nonnulli: neque enim fuisset hic propè optimus, ille bono similis, sed improbi facinus perpetrarunt. Menestheus præ industria uenandi tantum laborando præualuit, ut huic bellicis rebus Græcorum primi cedere fateantur, excepto Nestore, qui nec ipse quidem superior, sed par esse censetur. Vlysses & Diomedes per singula clari quidem, sed summa causa fuerunt ut Troia caperetur. Castor & Pollux his quæ à Chirone didicerāt, tantū in Græcia claruerūt, ut propter eorum opinionē immortales fuerint. Machaon & Podalirius his itidem omnibus eruditi, & arte, & oratione, & bello præstantes euasere. Antiochus pro patre moriens tantum gloriæ consequutus est, ut apud Græcos solus prædicetur patris amator. Aeneas dijs penatibus seruatis, seruato & ipso patre, gloriam pietatis emeruit: huic & hostes uni ex omnibus quos ad Troiam ceperant, ius belli abstinuere. Achilles in hac disciplina educatus, documēta de se adeò pulchra & magna dedit, ut de illo nec dicendo quisquam, nec audiendo satietur. Hi tales Chironis diligentia fuerunt, quam nunc etiam & boni admirantur, & mali detrectant. Itaque in Græcia si cui uel ciuitati, uel regi calamitates uenere, liberatores ipsi fuerunt. Si uerò uniuersæ Græciæ cum barbaris certamen uel bellum fuit, per eos Græci uictoriam obtinuerunt. Eo factum est ut Græciam ipsi inuictam reddiderint. Quocirca iuuenes admoneo, ut uenationis disciplinam, si quam aliam, minimè contemnant: hinc etenim bello strenui, cæterisque rebus euadunt, ut bene & dicere & facere cogantur. Cum igitur è pueris excesserint, primum uenādi studium obire oportet: deinde aliarum artium. Ac considerandæ sunt opes, ut is qui possideat, ijs commodè utatur, qui non possideat, studium quidem præstet, ut nihil quantum in se erit, omittat. At uerò quot quibusq; rebus instructus ad hoc se conferre debeat, expediam, & res ipsas, & rerū cuiusq; scientiā, ut cū eas perceperit, opus aggrediatur. Nec sit qui hæc contēnenda putet: nam sine his agi nihil posset. Oportet rei uenatoriæ studiosum lingua Græcū esse, ætate annorū circiter uiginti, statura sane agilem & ualidā, animo uerò patientē, ut laboris uictor re ipsa lætetur. Sagenæ uerò tenuissimo lino Phasiano uel Carthaginensi, necnō cas-

De persona uenatoris.

τροίαν, ἡσσόνων αὐτῷ ἔδωκεν. μελέαγρος δὲ τὰς μὲν τιμὰς ἃς ἔλαβεν φανεραί. πατρὸς δ' ἐν γήρᾳ ἐπιλανθανομένου τῆς θεοῦ, οὐχ αὐτοῦ αἰτίαις ἐδυστύχησε. θησεὺς δὲ τοὺς μὲν τῆς ἑλλάδος ἐχθροὺς πάσης, μόνος ἀπώλεσε. τὴν δ' αὐτοῦ πατρίδα πολλῷ μείζω ποιήσας, ἔτι καὶ νῦν θαυμάζεται. ἱππόλυτος δὲ ὑπὸ μὲν τῆς ἀρτέμιδος ἐτιμᾶτο καὶ ἐν λόγοις ἦν, σωφροσύνῃ δὲ καὶ ὁσιότητι μακαρισθεὶς ἐτελεύτησε. παλαμήδης δὲ ἕως μὲν ἦν, πολὺ τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ ὑπερεῖχε σοφίᾳ. ἀποθανὼν δὲ ἀδίκως, τοσαύτης ἔτυχε τιμωρίας ὑπὸ θεῶν, ὅσης οὐδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων. ἐτελεύτησε δὲ οὐχ ὑφ' ὧν οἴονταί τινες. οὐ γὰρ ἂν ἦν, ὁ μὲν σχεδόν τι ἄριστος. ὁ δὲ ὅμοιος ἀγαθοῖς, κακοὶ δ' ἐπράξαντο τὸ ἔργον. μενεσθεὺς δὲ ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐκ τῶν κυνηγεσίων, τοσοῦτον ὑπερέβαλε φιλοπονίᾳ, ὥστε ὁμολογεῖν τοὺς τῶν ἑλλήνων πρώτους, ὑστέρους εἶναι, τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνου, πλὴν νέστορος, καὶ οὗτος οὐ προέχειν λέγεται, ἀλλὰ ἐρίζειν. ὀδυσσεὺς δὲ καὶ διομήδης, λαμπροὶ μὲν καὶ καθ' ἓν ἕκαστον, τὸ δὲ ὅλον αἴτιοι τροίαν ἁλῶναι. κάστωρ δὲ καὶ πολυδεύκης, ὅσα ἐπεδείξαντο ἐν τῇ ἑλλάδι τῶν παρὰ χείρωνος διὰ τὸ ἀξίωμα, τὸ ἐκ τούτων ἀθάνατοί εἰσι. μαχάων δὲ καὶ ποδαλείριος παιδευθέντων τὰ αὐτὰ πάντα, ἐγένοντο καὶ τέχνας καὶ λόγους καὶ πολέμους ἀγαθοί. ἀντίλοχος δὲ τοῦ πατρὸς ὑπεραποθανὼν τοσαύτης ἔτυχεν εὐκλείας, ὥστε μόνος φιλοπάτωρ παρὰ τοῖς ἕλλησιν ἀναγορευθῆναι. αἰνείας δὲ σώσας μὲν τοὺς πατρῴους καὶ μητρῴους θεούς, σώσας δὲ καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα, δόξαν εὐσεβείας ἐξηνέγκατο, ὥστε καὶ οἱ πολέμιοι μόνῳ ἐκείνῳ ὧν ἐκράτησαν ἐν τροίᾳ, ἔδοσαν μὴ συληθῆναι. ἀχιλλεὺς δ' ἐν ταύτῃ τῇ παιδείᾳ τραφείς, οὕτω καλὰ καὶ μεγάλα μνημεῖα παρέδωκεν, ὥστε οὔτε λέγων, οὔτε ἀκούων περὶ ἐκείνου οὐδεὶς ἀπαγορεύει. οὗτοι τοιοῦτοι ἐγένοντο ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῆς παρὰ χείρωνος, ὧν οἱ μὲν ἀγαθοί, ἔτι καὶ νῦν ἐρῶσιν, οἱ δὲ κακοὶ φθονοῦσιν. ὥστ' ἐν μὲν τῇ ἑλλάδι, εἴ τῳ συμφοραὶ ἐγίγνοντο, ἢ πόλει, ἢ βασιλεῖ, ἐλύοντο δι' αὐτούς. εἰ δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους πάντας πάσῃ τῇ ἑλλάδι νεῖκος, ἢ πόλεμος, διὰ τούτους οἱ ἕλληνες ἐκράτουν, ὥστε ἀνίκητον τὴν ἑλλάδα παρέχειν. ἐγὼ μὲν οὖν παραινῶ τοῖς νέοις, μὴ καταφρονεῖν κυνηγεσίων, μηδὲ τῆς ἄλλης παιδείας. ἐκ τούτων γὰρ γίγνονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθοί, εἴς τε τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν. πρῶτον μὲν οὖν χρὴ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ τῶν κυνηγεσίων, τὸν ἤδη ἐκ παιδὸς ἀλλάττοντα τὴν ἡλικίαν. εἶτα δὲ ἐπὶ τὰ ἄλλα παιδεύματα, τὸν μὲν ἔχοντα σκεψάμενον τὴν οὐσίαν, ᾧ μὲν ἔστιν ἱκανή, ἀξίως τῆς αὐτοῦ ὠφελείας. ᾧ δὲ μή ἐστιν, ἀλλ' οὖν τήν γε προθυμίαν παρεχέσθω, μηδὲν ἐλλείπων τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως. ὅσα δὲ καὶ οἷα δεῖ παρεσκευασμένον ἐλθεῖν ἐπ' αὐτό, φράσω, καὶ αὐτὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἑκάστου, ἵνα προειδὼς ἐγχειρῇ τῷ ἔργῳ, καὶ μηδεὶς αὐτὰ φαῦλα νομισάτω εἶναι. ἄνευ γὰρ δὴ τούτων, οὐκ ἂν εἴη πρᾶξις. χρὴ δὲ τὸν μὲν ἀρκυωρὸν ἐπιθυμοῦντα τοῦ ἔργου, καὶ τὴν φωνὴν ἕλληνα, τὴν δὲ ἡλικίαν περὶ ἔτη εἴκοσι. τὸ δὲ εἶδος ἐλαφρόν, ἰσχυρόν. ψυχὴν δὲ ἱκανόν, ἵνα τῶν πόνων τούτοις κρατῶν, χαίρῃ τῷ ἔργῳ. τὰς δὲ ἄρκυς, φασιανοῦ ἢ καρχηδονίου, λεπτοῦ λίνου, καὶ τὰ ἐνό-

δια

διὰ καὶ τὰ δίκτυα. ἔστωσαν δὲ αἱ μὲν ἄρκυες ἐννεάλινοι. τὸ δὲ μέγεθος πεντεσπίθαμοι, διπάλαιστοι δὲ τοὺς βρόχους. ὑφάστωσαν δὲ τοὺς περιδρόμους ἀνάμματους, ἵνα εὔτροχοι ὦσι. τὰ δὲ ἐνόδια δωδεκάλινα, τὸ δὲ μέγεθος τῶν μὲν ἐνοδίων διώρυγα, τετρώρυγα, πεντώρυγα. τὰ δὲ δίκτυα δεκώρυγα, εἰκοσώρυγα, τριακοντώρυγα. ἐὰν δὲ ᾖ μείζω δυσμεταχείριστα ἔσται. ἀμφότερα δὲ τριακονθάμματα, καὶ τῶν βρόχων τὸ διάστημα ἴσον ταῖς ἄρκυσιν. ἐν δὲ τοῖς ἀκρολινίοις τὰ μὲν ἐνόδια, ἐχέτω μαστούς, τὰ δὲ δίκτυα, δακτυλίους. τοὺς δὲ περιδρόμους ἐκ στροφείων. αἱ δὲ σχαλίδες μὲν τῶν ἀρκύων, τὸ μῆκος δεκαπαλαιστῶν. ἔστωσαν δὲ καὶ ἐλάττους. αἱ μὲν ἄνισοι αὐτῶν, ἐν τοῖς ἐπικλινέσι τῶν χωρίων, ἵνα τὰ ὕψη ἐξαιρῶσιν. ἐν δὲ τοῖς ὁμαλέσιν αἱ ἴσαι. αὗται δ' εὐαπόσπαστοι τὰ ἄκρα καὶ αὗται λεῖαι. τῶν δὲ ἀρκύων διπλάσιαι. αἱ δὲ τῶν δικτύων, τὸ μὲν μέγεθος πεντεσπίθαμον, δικρᾶ ἔχουσαι μικρά, τὰ ἐντμήματα μὴ βαθέα, εὐπαγεῖς δὲ πᾶσαι, καὶ μὴ ἀσύμμετροι τὰ πάχη πρὸς τὰ μήκη. τῷ δὲ πλήθει τῶν σταλίδων οἷόν τε ἐστι χρῆσθαι πρὸς τὰ δίκτυα πολλῶν καὶ ὀλίγων. ἐλάττοσι μὲν, ἂν σφόδρα τείνηται ἐν τῇ στάσει, πλείοσι δ' ἂν ἀτονῇ. ἔστω δὲ καὶ ἐν ὅτῳ ἔσονται αἱ ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα ἐν ἑκατέροις, κυνοῦχος μόσχειος, καὶ τὰ δρέπανα, ἵνα ᾖ τῆς ὕλης τέμνοντα φράττειν τὰ δεόμενα. τὰ δὲ γένη τῶν κυνῶν ἐστι διττά. αἱ μὲν καστόριαι, αἱ δὲ ἀλωπεκίδες. ἔχουσι δ' αἱ μὲν καστόριαι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, ὅτι κάστωρ ἡσθεὶς τῷ ἔργῳ, μάλιστα αὐτὰς διεφύλαξεν. αἱ δ' ἀλωπεκίδες, διότι ἐκ κυνῶν τε καὶ ἀλωπέκων ἐγένοντο. ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ συγκέκραται αὐτῶν ἡ φύσις. χείρους δὲ καὶ πλείους αἱ δὲ αἵδε, μικραί, γρυπαί, χαροποί, μυωποί, αἰσχραί, σκληραί, ἀσθενεῖς, ψιλαί, ὑψηλαί, ἀσύμμετροι, ἄψυχοι, ἄρρινες, οὐκ εὔποδες. αἱ μὲν οὖν μικραὶ πολλάκις ἐκ τῶν κυνηγεσίων ἀποστεροῦνται τῆς ἐργασίας, διὰ τὸ μικρόν. αἱ δὲ γρυπαί, ἄστομοι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατέχουσι τὸν λαγώ. μυωποὶ δὲ καὶ χαροποί, χείρω τὰ ὄμματα ἔχουσιν. ἄμορφοι δὲ καὶ αἰσχραὶ ὁρᾶσθαι. αἱ δὲ σκληραὶ τὰ εἴδη χαλεπῶς ἐκ τῶν κυνηγεσίων ἀπαλλάττουσι. πονεῖν δὲ ἀδύνατοι αἱ ἀσθενεῖς καὶ αἱ ψιλαί, καὶ ὑψηλαὶ καὶ ἀσύμμετροι ἀσύντακτα ἔχουσαι τὰ σώματα βαρέως διαφοιτῶσιν. αἱ ἄψυχοι δὲ λείπουσι τὰ ἔργα, καὶ ἀφιστᾶσι τὸν ἥλιον ὑπὸ τὰς σκιάς, καὶ κατακλίνονται. αἱ δὲ ἄρρινες, μόλις καὶ ὀλιγάκις αἰσθάνονται τοῦ λαγώ. αἱ δὲ ἄποδες οὐδ' ἐὰν ὦσιν εὔψυχοι, τοὺς πόνους δύνανται ὑπέχεσθαι, ἀλλ' ἀπαγορεύουσι διὰ τὸ ἄλγος τῶν ποδῶν. εἰσὶ δὲ καὶ τῆς ἰχνεύσεως πολλοὶ τρόποι ἐκ τῶν κυνῶν. αἱ μὲν γὰρ ἐπειδὰν λάβωσι τὰ ἴχνη, πορεύονται ἀσήμως, ὥστε μὴ γιγνώσκεσθαι ὅτι ἰχνεύουσιν. αἱ δὲ τὰ ὦτα μόνον διακινοῦσι, τὴν δὲ οὐρὰν ἥσυχον ἔχουσιν. αἱ δὲ τὰ ὦτα μὲν ἀκίνητα ἔχουσιν, ἄκρᾳ δὲ τῇ οὐρᾷ σείουσιν. ἄλλαι δὲ συνάγουσι τὰ ὦτα, καὶ ἐπισκυθρωπάσασαι διὰ τοῦ ἴχνους, χαλάσασαι τὴν οὐράν, καὶ φράξασαι διατρέχουσι. πολλαὶ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ποιοῦσι, μανικῶς δὲ περιφερόμεναι ὑλακτοῦσι περὶ τὰ ἴχνη, ὅτε ἐμπίπτουσιν εἰς αὐτὰ ἀφρόνως καταπατοῦσαι τὰς αἰσθήσεις. εἰσὶ δ' αἳ κύκλοις πολλοῖς χρώμεναι καὶ πλάνοις ὑπολαμβάνουσαι ἐκ τοῦ πρόσθεν τὰ ἴχνη, παραλείπουσι τὸν λαγώ-
γων

δοκοῦς

ses, & retia: et sagenæ quidem filis nouem, magnitudo quanq; spithamarum: laquei ulnis undecim: plagas uerò subijciant enodes, ut labi facile possint. Casses uerò filis duodecim: magnitudo uallos capiat binos, ternos, quaternos, quinos. Retia uerò denos, uigenos, trigenos: nam si maiora fuerint, fient intractabilia: utraque uerò sint macularum triginta. Laqueorum spacium sit sagenis æquale. In fastigio casses trochiscos habeant, retia annulos, plagas autem à spirulis. Et sagenarum quidem hastilia longa sint denas ulnas, & eo breuiores. Et ex his alia in decliuibus locis inæqualia æqualiter surgant, alia in planis. Aequalia uerò supremum circumflexibilia sint, ipsaq; leuia. Cassium uerò bis tantùm. Retium quinos spithamas pedes modicè bifurcata, nec profunde incisa: ualida omnia, ut nihil à longitudine crassitudo dissentiat. Numero hastilium ad retia maiore uti minoreue licet. Sed statuendo pauciora, laboriosius tenduntur, plura ociosius. Vbicunque uero sagenæ & retia fuerint, utrobique sit copula canum: turma sint & falces, ut saltus (sicubi oportet) cæsa sylua claudatur. Iam uerò canum duo sunt genera: hæ castoriæ sunt, illæ uerò uulpinæ. Et castoriæ quidem cognomen habent, quod eas Castor re ipsa delectatus, præcipuè obseruauit. Vulpinæ, quòd ex canibus natæ sint & uulpibus, quarum natura spacio temporis confusa est. Et hæ plures deterioresq; sunt, ut pusillæ et grypæ, ut hilares, ac murinis oculis deformes, strigosæ, infirmæ, tenues, proceræ, inhabiles, pusillanimes, non sagaces, mollipedes. Pusillæ igitur sæpe inter uenandum propter breuitatem operam perdunt. Grypæ sine rostro sunt, & propterea leporem tenere non possunt. Hilares ac murinis oculis hebetiori sunt acie. Deformes uerò sunt ipso uisu turpes. Strigosæ à saltu non facile absistunt, sed laboris impatientes sunt. Infirmæ ac tenues & proceræ, itemque inhabiles, uagis oculis grauiter incedunt. Pusillanimes opera destruunt, & se sub umbras à sole recipiunt ac recubant. Quæ uerò sagaces non sunt, ægrè raroque sentiunt leporem. Mollipedes nec si magnanimæ fuerint, labores pati possunt, sed præ pedum dolore deficiunt. Horum autem ipsorum canum diuersæ sunt etiam indagines. Hæ nanque ubi uestigia deprehenderint, nihil significantes ambulant, ut cognoscere non possis an inuestigent: illæ auribus tantummodo micant, cauda immotæ manent. Aliæ auribus immotis, summum caudæ uibrant: nonnullæ demittunt aures, & contracta fronte per uestigium continentes prementesque caudam discurrunt. Multæ nihil horum faciunt, sed insanientes obambulant, & uestigia circumlatrantes, cùm in ea inciderint, temere signa prætereunt. Sunt quæ ambagibus multis ac erroribus utentes, cùm de proximo uestigia concipiant, leporem derelinquunt:

De uario genere canum.

& quoties uestigia incurrunt, coniecturam faciunt: sed ubi leporē uidēt, trepidāt: nec inuadunt prius quàm illum moueri conspexerint. Quæ uerò indagando & transcurrendo aliorum canum inuenta præoccupant, hæ iugiter intentæ, sibiypsæ non credunt, & audaces sunt: quæ peritas laboris consocias progredi non sinunt, sed peturbantes impediunt. Aliæ falsa amplectuntur, & quicquid nactæ fuerint plaudentes procedunt, suæ sibi fraudis consciæ. Quædam hoc idem faciunt insciæ. Sunt & ignauæ, quæ nusquam à tramite declinant, uestigia recta ignorantes. At quæcunque canes uestigia, si cubilium fuerint, ignorant, si pedum, celeriter discurrunt, non sunt illæ quidem ingenuæ: sed pars ab initio uehementes, præ languore deinde remittuntur: pars non subeunt, & continuò declinant. Quædam in uias stultè incidunt, & ut plurimum contumaces aberrant. Multæ ferarum odio, pleræque hominum desiderio, agitatione omissa, recurrunt. Nonnullæ à uestigijs clangentes fallere tentant, pro ueris falsa simulantes. Sunt quæ hoc nō faciūt, sed intercurrūt: & sicunde clangorem audierint, ad hunc relicto opere ferūtur: hæ nanque transcurrūt incertum. Quam ob rem illæ quòd ualde suspicātur, aliæ quòd opinantur, quedā quòd simulant, sed inuidia laborant: nonnullæ cùm semper unà temerè ferantur, per uestigium se interosculantur: his igitur uitijs quorum plurima naturaliter habent, quædam etiam quòd inscitè ducentur, inutiles euadunt, & hæ quòd canes studiosos etiam uenationis deterrere possunt. Quales autem eiusdē generis esse oporteat, & formas, & alia eiusmodi, dicā. Primum igitur magnas esse oportet, leuia deinde capita, simas, articulosas, sub fronte uenosas, elatos oculos, nigros, præfulgidos, magnas frōtes ac latas: caua discrimina, breues aures ac tenues, posteriora gracilia. Ceruices longas, molles, ac teretes: pectora lata, & ab humeris nō macilēta: humerorū interualla parū distātia. Anteriora crura breuia, recta, teretia, solida: articulos rectos: latera nō ualde caua, sed cōcīna in obliquū: spinā carnosam magnitudine mediocrē. Ilia nec mollia ualde, nec dura, inter magna et parua. Clunes obesas, posterius carnosas, superius uerò, aptas, interius contractas. Inferiora uentris cum ipso uentre inania. Caudas longas, rectas, acutas, femina non dura, suras longas, teretes bene crassas, posteriora crura priorib. multo longiora, sed tamen idonea: pedes rotundos. Et canes si eiusmodi fuerint, fortes erunt, specie agiles, habiles, celeres, alacres, rostroque ualidæ. Sed ita uestigent, ut tramitibus celeriter excedāt, capita terræ admouentes: ad uestigia subrideant, aureseque demittant, faciles oculos per singula uoluant, & caudis blandientes multis in latera orbibus, per uestigia simul omnes progrediantur. Sed ubi ipsi lepori affuerint, tū uero uenatori planum faciant currendo celerius,

De uestigatione.

[illegible]

ὁσάκις δ' ἂν περιτύχωσι, τὰ ἴχνη εἰκάζουσι. προορώμεναι δὲ τὸν λαγῶ, τρέμουσι, καὶ οὐκ ἐπέρχονται, πρὶν ἴδωσιν ὑποκινοῦντα. ὅσαι δὲ τὰ τῶν ἄλλων κυνῶν εὑρήματα ἐν ταῖς ἰχνείαις καὶ μεταδρομαῖς προθέουσαι, θαμινὰ σκοποῦσαι ἑαυτὰς ἀπίστως ἔχουσι. θρασεῖαι δ' αἳ οὐκ ἐῶσι τῶν συνεργῶν τὰς σοφὰς, εἰς τὸ πρόσθεν προϊέναι, ἀλλ' ἀνείργουσι θορυβοῦσαι. αἱ δὲ ἀσπαζόμεναι τὰ ψευδῆ, καὶ ὑπερλαμπρυνόμεναι ἐφ' ὅτῳ ἂν τύχωσι, προάγουσι συνειδυῖαι ἑαυταῖς, ὅτι ἐξαπατῶσιν. αἱ δ' οὐκ εἰδυῖαι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι ταύταις. φαῦλαι δὲ, αἳ οὐκ ἀπαλλαττόμεναι ἐκ τῶν τριμμῶν, τὰ ὀρθὰ οὐ γινώσκουσαι. ὅσαι δὲ τῶν κυνῶν τὰ ἴχνη, τὰ μὲν εὐναῖα ἀγνοοῦσι, τὰ δὲ δρομαῖα ταχὺ διατρέχουσιν, οὐκ εἰσὶ γνήσιαι. διώκουσι δὲ αἱ μὲν ἀρχόμεναι σφόδρα, διὰ δὲ μαλακίαν ἀνιᾶσιν. αἱ δὲ ὑποθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσιν. ἕτεραι δὲ ἀνοήτως ἐμπίπτουσαι εἰς τὰς ὁδοὺς ἁμαρτάνουσι, τὸ ἀνήκουστον πολὺ ἔχουσαι. πολλαὶ δὲ τὰ διώγματα ἀφεῖσαι ἐπανέρχονται διὰ τὸ μισόθηρον. πολλαὶ δὲ τὸ φιλάνθρωπον. αἱ δ' ἐκ τῶν ἰχνῶν κεκραγυῖαι, ἐξαπατᾶν πειρῶνται, ἀληθῆ τὰ ψευδῆ ποιούμεναι. εἰσὶ δ' αἳ, τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, μεταξὺ δὲ θέουσαι, ἄν ποθεν ἀκούσωσι κραυγῆς, καταλείπουσαι τὰ αὑτῶν ἔργα, ἀπερισκέπτως εὐθὺ τούτου φέρονται. μεταθέουσι γὰρ αἱ μὲν ἀσαφῶς, αἱ δὲ πολὺ ὑπολαμβάνουσαι, δοξάζουσι δὲ ἕτεραι. αἱ δὲ πεπλασμένως φθονερῶς δὲ ἄλλαι ἐκκυνοῦσι παρὰ τὸ ἴχνος διὰ τέλους συμπεριφερόμεναι. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τούτων, φύσει ἔχουσι. τὰ δὲ ἠγμέναι ἀνεπιστημόνως, δύσχρηστοί εἰσιν. αἱ τοιαῦται μὲν οὖν κύνες ἀποτρέψειαν ἂν τοὺς ἐπιθυμοῦντας κυνηγεσίων. οἵας δὲ δεῖ εἶναι τοῦ αὐτοῦ γένους, τά τε εἴδη, καὶ τὰ ἄλλα φράσω. πρῶτον μὲν οὖν χρὴ εἶναι μεγάλας, εἶτα ἐχούσας τὰς κεφαλὰς ἐλαφρὰς, σιμὰς, ἀρθρώδεις, ἰνώδη τὰ κάτωθεν τῶν μετώπων, ὄμματα μετέωρα, μέλανα, λαμπρὰ, μέτωπα μεγάλα καὶ πλατέα, τὰς διακρίσεις βαθείας, ὦτα μικρὰ, λεπτὰ, ψιλὰ ὄπισθεν, τραχήλους μακροὺς, ὑγροὺς, περιφερεῖς, στήθη πλατέα, μὴ ἄσαρκα ἀπὸ τῶν ὤμων. τὰς ὠμοπλάτας διεστώσας μικρόν, σκέλη τὰ πρόσθια μικρὰ, ὀρθὰ, στρογγύλα, στιφρὰ, τοὺς ἀγκῶνας ὀρθοὺς, πλευρὰς μὴ ἐπὶ γῆν βαθείας, ἀλλ' εἰς τὸ πλάγιον παρηκούσας, ὀσφῦς σαρκώδεις, τὰ μεγέθη μεταξὺ μακρῶν βραχειῶν, μήτε ὑγρὰς λίαν, μήτε σκληρὰς, λαγόνας μεταξὺ μεγάλων μικρῶν, ἰσχία στρογγύλα, ὄπισθεν σαρκώδη, ἄνωθεν δὲ μὴ συνδεδεμένα, ἔνδοθεν δὲ προσεσταλμένα, τὰ κάτωθεν τῶν κενεώνων λαγαρὰ, καὶ αὐτοὺς τοὺς κενεῶνας, οὐρὰς μακρὰς ὀρθὰς, λιγυρὰς, μαλακὰς, μὴ σκληράς. ὑποκώλια μακρὰ, περιφερῆ, εὐπαγῆ, σκέλη πολὺ μείζω, τὰ ὄπισθεν τῶν ἔμπροσθεν, καὶ ἐπίκνημα, πόδας περιφερεῖς. καὶ ἐὰν μὲν ὦσι τοιαῦται αἱ κύνες, ἔσονται ἰσχυραὶ, τὰ εἴδη ἐλαφραὶ, σύμμετροι, ποδώκεις, καὶ ἀπὸ τῶν προσώπων φαιδραὶ καὶ εὔστομοι. ἰχνευέτωσαν δὲ ἐκ τῶν τριμμῶν ταχὺ ἀπαλλαττόμεναι, τιθεῖσαι τὰς κεφαλὰς ἐπὶ γῆν πλαγίας, ἐμμειδιῶσαι μὲν πρὸς τὰ ἴχνη. ἐπικαταβάλλουσαι δὲ τὰ ὦτα, τὰ μὲν ὄμματα πυκνὰ διακινοῦσαι, ταῖς δὲ οὐραῖς διασαίνουσαι, κύκλους πολλοὺς πρὸς τὰς πλευρὰς προΐτωσαν ὁμοῦ, διὰ τοῦ ἴχνους ἀπιοῦσαι. ὅταν δὲ περὶ αὐτὸν ὦσι τὸν λαγὼ, δῆλον ποιείτωσαν τῷ κυνηγέτῃ θᾶτ-

τον

τὴν φοιτῶσαι μᾶλλον γνωρίζουσαι, ἀπὸ τοῦ θυμοῦ, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ τῶν ὀμμάτων, ἀπὸ τῆς μεταλλάξεως τῶν σωμάτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀναβλεμμάτων καὶ ἐμβλεμμάτων τῶν ἐπὶ τὰς καθέδρας τοῦ λαγὼ, καὶ ἀπὸ τῶν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ εἰς τὸ πλάγιον διαῤῥιμμάτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀληθῶς ἤδη αἰωρεῖσθαι τὴν ψυχὴν, καὶ ὑπερχαίρειν, ὅτι τοῦ λαγὼ ἐγγύς εἰσι. διωκέτωσαν δὲ ἐῤῥωμένως καὶ μὴ ἐπανιεῖσαι σὺν πολλῇ κλαγγῇ, καὶ ὑλαγμῷ, συνεκπίπτουσαι μετὰ τοῦ λαγὼ πάντῃ. μεταθείτωσαν δὲ ταχὺ, καὶ λαμπρῶς πυκνὰ μεταφερόμεναι καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι δικαίως· πρὸς δὲ τὸν κυνηγέτην μὴ ἐπανίτωσαν λιποῦσαι τὰ ἴχνη. μετὰ δὲ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ἔργου τούτου εὔψυχοι ἔστωσαν, καὶ εὔποδες, καὶ εὔρινοι. εὔψυχοι μὲν οὖν ἔσονται, ἐὰν μὴ λίπωσι τὰ κυνηγέσια, ὅταν ᾖ πνῖγος. εὔρινοι δὲ, ἐὰν τοῦ λαγὼ ὀσφραίνονται ἐν τόποις ψιλοῖς, ξηροῖς, προσηλίοις τοῦ ἄστρου ἀνιόντος. εὔποδες δὲ, ἐὰν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ μὴ καταῤῥηγνύωνται αὐτῶν οἱ πόδες τὰ ὄρη θεουσῶν. εὔτριχες δὲ ἐὰν ἔχωσι λεπτὴν καὶ πυκνὴν καὶ μαλακὴν τὴν τρίχα. τὰ δὲ χρώματα οὐ χρὴ εἶναι τῶν κυνῶν οὔτε πυῤῥὰ, οὔτε μέλανα, οὔτε λευκὰ παντελῶς. ἔστι γὰρ οὐ γενναῖον τοῦτο, ἀλλ' ἁπλοῦν καὶ θηριῶδες. αἱ μὲν οὖν πυῤῥαὶ ἐχούσαι, ἔστωσαν, λευκὴν τρίχα ἐπανθοῦσαν περὶ τὰ πρόσωπα, καὶ αἱ μέλαιναι, αἱ δὲ λευκαὶ πυῤῥάν. ἐπὶ δὲ ταῖς μηρίαις ἄκραις τρίχας ὀρθὰς βαθείας, καὶ ἐπὶ ταῖς ὀσφύσι καὶ ταῖς οὐραῖς κάτω, ἄνωθεν δὲ μετρίας. ἄγειν δὲ ἄμεινον τὰς κύνας τὰ ὄρη πολλάκις, τὰ δὲ ἔργα ἧττον. τὰ μὲν γὰρ ὄρη, οἷόν τ' ἐστὶ καὶ ἰχνεύειν καὶ μεταθεῖν καθαρῶς. τὰ δὲ ἔργα οὐδέτερα διὰ τοὺς τριμμούς. ἔστι δὲ καὶ ἄνευ τοῦ εὑρίσκειν τὸν λαγὼ, ἀγαθὸν ἄγειν τὰς κύνας τὰ τραχέα. καὶ γὰρ εὔποδες γίγνονται καὶ τὰ σώματα διαπονοῦσαι ἐν τόποις τοιούτοις ὠφελοῦνται. ἀγέσθωσαν δὲ, θέρους μὲν μέχρι μεσημβρίας, χειμῶνος δὲ δι' ἡμέρας. μετοπώρου δὲ ἔξω μεσημβρίας. ἐντὸς δὲ ἑσπέρας τὸ ἔαρ. ταῦτα γὰρ μέτρια. τὰ δὲ ἴχνη τοῦ λαγὼ, τοῦ μὲν χειμῶνος μακρά ἐστι, διὰ τὸ μῆκος τῶν νυκτῶν· τοῦ δὲ θέρους βραχέα, διὰ τὸ ἐναντίον. χειμῶνος μὲν οὖν πρωῒ οὐκ ὄζει αὐτῶν, ὅταν πάχνη ᾖ ἢ παγετός. ἡ μὲν γὰρ πάχνη τῇ αὑτῆς ἰσχύϊ ἀντισπάσασα τὸ θερμὸν ἔχει ἐν αὑτῇ. ὁ δὲ παγετὸς ἐπιπήξας, καὶ αἱ κύνες μαλακισθεῖσαι τὰς ῥῖνας οὐ δύνανται αἰσθάνεσθαι ὅταν ᾖ τοιαῦτα, πρὶν ἂν ὁ ἥλιος διαλύσῃ αὐτὰ, ἢ προϊοῦσα ἡ ἡμέρα. τότε δὲ καὶ αἱ κύνες ὀσφραίνονται, καὶ αὐτὰ ἐπαναφερόμενα ὄζει. ἀφανίζει δὲ καὶ ἡ πολλὴ δρόσος καταφέρουσα αὐτὰ, καὶ οἱ ὄμβροι οἱ γιγνόμενοι διὰ χρόνου ὀσμὰς ἄγοντες ἐκ τῆς γῆς, ποιοῦσι δύσοσμον ἕως ἂν ψυχθῇ, χείρω δὲ καὶ τὰ νότια ποιεῖ. ὑγραίνοντα γὰρ διαχεῖ. τὰ δὲ βόρεια ἐὰν ᾖ ἄλυτα συνίστησι καὶ σώζει. οἱ δὲ ὑετοὶ κατακλύζουσι καὶ αἱ ψεκάδες, καὶ ἡ σελήνη ἀμαυροῖ τῷ θερμῷ. μάλιστα δὲ ὅταν ᾖ πανσέληνος, καὶ μανότατα τότε. χαίροντες γὰρ τῷ φέγγει, ἐπανακυπτοῦντες μακρὰ διαίρουσιν ἀντιπαίζοντες. ταραχώδη δὲ, ὅταν ἀλώπεκες προδιεξέλθωσι γίγνεται. τὸ δὲ ἔαρ κεκραμένον τῇ ὥρᾳ καλῶς, παρέχει τὰ ἴχνη λαμπρὰ, πλὴν εἴ τι ἡ γῆ ἐξανθοῦσα βλάπτει τὰς κύνας, εἰς τὸ αὐτὸ συμμιγνύουσα τῶν ἀνθῶν τὰς ὀσμάς, λεπτὰ δὲ καὶ ἀσαφῆ τοῦ θέρους. διάπυρος γὰρ οὖσα ἡ γῆ ἀφανίζει τὸ θερμὸν ὃ ἔχουσιν. ἔστι γὰρ λεπτόν, καὶ αἱ κύνες

rius, significando uehementius animo, capite, oculis, gestu corporis; acie tam reflexa, tamq; directa in leporis cubilia, diuerso impetu, in rectum, in aduersum, in obliquum, & uerè iam arrigendo animum ac gestiendo, quod iuxta leporem sunt: Intensius uerò premant, nec remittant, ingenti clamore atq; latratu cum lepore qualibet euadentes, sed uelociter alacriterq; transmittant, sine modo transcurrentes; nec iniuria clangentes: nec uerò ad uenatorē omissis uestigijs redeant. Tales forma; talesq; labore magnanimæ sunt, & duripedes, & sagaces, & nitidæ. Magnanimæ erunt, si saltus æstu incumbente non deserūt. Sagaces, si leporem nudis in locis, aridis, apricis, austro imminente præsentiunt. Duripedes, si non e uestigio dum montes superāt pedibus fatiscunt. Nitidæ, si tenui ac denso molliq; pilo uestiuntur. At colore canes esse oportet, nec penitus fuluo, nec nigro, neq; candido: neq; tum generosius hic fuerit, sed ignobilis atq; ferinus. Canes igitur uillos, si fuluæ & nigræ fuerint, candidos. si cādidæ, fuluos habeant, circū ora florentes. In summo autē femine, rectos ac densos. In spina item extremaq; cauda: sed in suprema mediocres. Et satius fuerit per iuga sæpe, per rura minus agitare canes. Nā iuga uestigari possunt, et ex pedue trāscurri: rura neutrū possunt; impedita tramitibus. Est aūt utile, etiā si non inueniatur lepus, agiture per aspera canes: nā duripedes fiunt, & corpora in his locis exercētes meliores euadunt. Agitentur autē æstate usq; ad meridiem, hyeme per solidū diem, autumno ultra meridiē, Vere circa uesperā hæc enim opportuna sunt tempora. Atqui leporis uestigia multū hyeme procedūt, quia lōgæ sunt noctes: parū autē æstate, quia è cōtrario sunt breues. Nec uerò subolēt hyeme, cum primū calorem sua ui cōtrahens, geluq; claudēs in se cōtineat: & cùm hoc fuerit, torpescentes naribus canes sentire non possunt, prius quàm sol diesúe procedens omnia resoluat: tunc & canes odorant, & ipsa dum percurruntur uestigia rēdolēt. Ea uerò delet & ros multus superincumbens. Imbres etiam qui per anni tempora gignuntur, odorem ab humo rapiētes, olfactū donec exiccetur difficilem reddunt. Sed australis tempestas deterior est: nam humectans diffundit. Septentrionalis uerò si serena fuerit, cōtrahit & seruat. Ac uerò pluuiæ & rores inundāt. Luna etiam halitū extenuat, præcipuè cùm plenilunium fuerit, & uestigia tunc quidē incertissima sunt. Nam exultantes ad lunā lepores inter se colludunt, & ea longè dissipantes dirimunt: sed perturbatissima fiunt cùm ea uulpes antea pertransierint. Ver propter anni temperiem ualde clara præbet uestigia: quanquam terra sicubi floret, canibus nocet, dum in unum spirantes confundit odores: sed tenuia, obscura sunt æstate: Nam terra feruens halitum quem habet abolet. Est enim tenuis, & canes tunc

minus odorant, quia resoluta sunt corpora. Verùm autũno syncera sunt uestigia. Quæcunq; enim terra producit, & domestica iã reposita sunt, & agrestia situ labefactata, ut fructuũ odores nõ superẽt quibus occupẽtur. Et hyeme, & æstate, et autumno recta sunt ut plurimũ uestigia, Vere autẽ cõfusa. Nã fera hæc coit cùm aliàs semper, tum hoc tẽpore, ut propterea simul errantes hoc necessario faciant. Subolent autẽ uestigia cubiliũ diutius quàm pedũ: illa enim occupat lepus, hæc celeriter obambulat. Itaq; illis refercitur humus, his uerò imbuitur. Syluosa autẽ loca redolent magis quàm nuda. Siquidẽ modò percurrẽs lepus, modò procumbens, multa contingit. Procũbit aũt ad ea quæ terra gignit, uel ipsius superficies habet, sub omnibus, super ipsis, in ipsis, propius, longius: nunc diu, nunc parũ, nũc mediocriter: et in mari nonnunquã ad id quod potest exiliẽs: in aqua etiam si quid extãs innatumúe fuerit. Itaq; qui procũbere amat, cubile ut plurimũ facit, si frigus fuerit, in apricis: si æstus, in umbrosis: si Ver & autumnus, in clementioribus locis. At uerò qui currere solent, non ita: nã trepidi canibus facti sunt. Procũbit autem femine sub ilibus posito, cruribus anterioribus ut plurimum iunctis atq; porrectis, mẽto prioribus pedibus subnixo, auribus super utroq; humero demissis, posthinc molliora supertegit. Habet autem uillos impenetrabiles: sunt enim densi & molles: & palpebris quidẽ clausis uigilat, apertis dormit & immotis: oculos etiam tenet immotos. Sannam dormiens frequenter mouet, uigilans uerò minus. Cùm terra pullulat, rura magis quam iuga tenet: subsistit etiam ubiq;, ubi quærendo aliquid inuestigarit, præterquam si noctu exterritus fuerit. Id ubi acciderit, subtrepidat. Adeò autem fœcundus est, ut modò peperit, iam parturiat, nunc prægnans sit. Et catuli magis subolent quàm adulti: quorum membra cùm adhuc mollia sint, per terram uniuersa trahuntur. Tenellos igitur studiosi uenatores dimittũt, gratificãtes deæ qui uerò iã iuuenes sunt, primo cursu uelocissimè ferũtur: deinceps nõ ita: agiles enim sunt, sed imbecilles. Venator leporis uestigia captat ex agris supernè subducẽdo canes: sed qui culta nõ adeũt, prata, saltus, fluẽta, lapidosa, syluosaq; petũt. Et cùm mouetur lepus, clamorẽ minimè tollat, ne paui de uestigia malè significent. Sed ubi iã inuenti agitantur, nunc flumina tranant, nũc uiam flectunt, modò cauernas subeũt ac penetrãt: neq; tum canes solùm metuunt, uerũ & aquilas: ab his enim quoties edita et aperta loca superant, rapiuntur, quantisper anniculi sunt. nam maiores incursu canũ auferuntur. Igitur uelocissimi sunt montani, cãpestres minus, tardissimi palustres. Sed qui loca omnia pererrãt, in cursu molesti sunt: etenim sciũt cõpendiosa uiarũ, et currũt per aduersa uel plana maximè, per diuersa uariè, per decliuia minimè. At inter agitandũ perspi-

ἧττον ὀσφραίνονται τότε, διὰ τὸ ἐκλελύσθαι τὰ σώματα. τοῦ δὲ μετοπώρου καθαρά. ὅσα γὰρ ἡ γῆ φέρει, τὰ μὲν ἥμερα συγκεκόμισται, τὰ δὲ ἄγρια, γήρᾳ διαλέλυται. ὥστε οὐ παραλυποῦσι τῶν καρπῶν αἱ ὀσμαὶ εἰς ταὐτὰ φερόμεναι. ἔστι δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ τοῦ θέρους, καὶ τοῦ μετοπώρου τὰ ἴχνη ὀρθὰ ἐπὶ τὸ πολύ, τοῦ δ' ἦρος συμπεπλεγμένα. τὸ γὰρ θηρίον συνδυάζεται μὲν ἀεί, μάλιστα δὲ ταύτην τὴν ὥραν. ὥστε διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης μετ' ἀλλήλων πλανώμενοι τοιαῦτα ποιοῦσιν. ὄζει δὲ τῶν ἰχνῶν ἐπὶ πλείω χρόνον τῶν εὐναίων ἢ τῶν δρομαίων. τὰ μὲν εὐναῖα ὁ λαγὼς πορεύεται ἐφιστάμενος, τὰ δὲ δρομαῖα ταχύ. ἡ γῆ οὖν τῶν μὲν πυκνοῦται, τῶν δὲ οὐ πίμπλαται. ἐν δὲ τοῖς ὑλώδεσι μᾶλλον, ἢ ἐν τοῖς ψιλοῖς ὄζει. διατρέχων γὰρ καὶ ἀνακαθίζων ἅπτεται πολλῶν. κατακλίνονται δ' εἰς ἃ ἡ γῆ φύει ἢ ἔχει ἐφ' ἑαυτῆς, ὑπὸ παντὶ ἐπ' αὐτῶν, ἐν αὐτοῖς, παρ' αὐτά, ἄπωθεν, πολὺ μικρὸν μεταξὺ τούτων. ὅτε καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ διαρρίπτων ἐπὶ τὸ δυνατὸν καὶ ἐν ὕδατι ἐάν τι ᾖ ὑπερέχον ἢ ἐμπεφυκὸς ἐν τούτῳ. ὁ μὲν οὖν εὐναῖος ποιούμενος εὐνήν, ἐπὶ τὸ πολύ. ὅταν μὲν ᾖ ψύχη, ἐν εὐδιεινοῖς· ὅταν δὲ καύματα, ἐν παλισκίοις. τὸ δὲ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἐν προσηλίοις. οἱ δὲ δρομαῖοι οὐχ οὕτω διὰ τὸ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐκπλήκτοι γίνεσθαι. κατακλίνεται δὲ ὑποθεὶς τὰ ὑποκώλια, ὑπὸ τὰς λαγόνας. τὰ δὲ πρόσθεν σκέλη τὰ πλεῖστα συνθεὶς καὶ ἐκτείνας, ἐπ' ἄκρους δὲ τοὺς πόδας τὴν γένυν καταθείς. τὰ δὲ ὦτα ἐπιπετάσας ἐπὶ τὰς ὠμοπλάτας. εἶτα δὲ ὑποστέγει τὰ ὑγρά. ἔχει δὲ καὶ τὴν τρίχα στεγανήν. πυκνὴ γὰρ καὶ μαλακή. καὶ ὅταν μὲν ἐγρηγορῇ, καταμύει τὰ βλέφαρα. ὅταν δὲ καθεύδῃ, τὰ μὲν βλέφαρα ἀναπέπταται ἀκίνητα. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ἀτρέμας ἔχουσι. τοὺς δὲ μυκτῆρας ὅταν εὕδῃ κινεῖ πυκνά. ὅταν δὲ μή, ἧττον. ὅταν δὲ ἡ γῆ βρύῃ μᾶλλον τὰ ἔργα, ἢ τὰ ὄρη ἔχουσιν. ὑπομένει δὲ πανταχοῦ ἰχνευόμενος, ἐὰν μὴ περίφοβος ἐπὶ νυκτὸς γένηται. παθὼν δὲ τοῦτο ὑποκινεῖ. πολύγονον δ' ἐστὶν οὕτως, ὥστε τὰ μὲν τέτοκε, τὰ δὲ τίκτει, τὰ δὲ κύει. τῶν δὲ μικρῶν λαγίων ὄζει μᾶλλον ἢ τῶν μεγάλων. ἔτι γὰρ ὑγρομελῆ ὄντα ἐπισύρεται ὅλα ἐπὶ τῆς γῆς. τὰ μὲν οὖν λίαν νεογνὰ οἱ φιλοκυνηγέται ἀφιᾶσι τῇ θεῷ. οἱ δὲ ἤδη ἔτειοι τάχιστα θέουσι τὸν πρῶτον δρόμον, τοὺς δ' ἄλλους οὐκέτι. εἰσὶ γὰρ ἐλαφροί, ἀδύνατοι δέ. λαμβάνειν δὲ τοῦ λαγὼ τὰ ἴχνη, ὑπάγοντα τὰς κύνας ἐκ τῶν ἔργων ἄνωθεν. ὅσοι δὲ μὴ ἔρχονται αὐτῶν εἰς τὰ ἐργάσιμα, τοὺς λειμῶνας, τὰς νάπας, τὰ ῥεῖθρα, τοὺς λίθους, τὰ ὑλώδη. καὶ ἐὰν ὑποκινῇ μὴ ἀναβοᾶν, ἵνα μὴ αἱ κύνες ἔκφρονες γιγνόμεναι, χαλεπῶς τὰ ἴχνη γνωρίζωσιν. εὑρισκόμενοι δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ διωκόμενοι, ἔστιν ὅτε διαβαίνουσι τὰ ῥεύματα, καὶ ὑποκάμπτουσι, καὶ καταδύονται εἰς φάραγγας, καὶ εἰσειλοῦσι. φοβοῦνται γὰρ οὐ μόνον τὰς κύνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀετούς. ὑπερβάλλοντες γὰρ τὰ σιμὰ καὶ ψιλά, ἀναρπάζονται ἕως ἂν ὦσιν ἔτειοι. τοὺς δὲ μείζους ἐπιτρέχουσαι αἱ κύνες ἀφαιροῦνται. ποδωκέστατοι μὲν οὖν εἰσιν οἱ ὄρειοι. οἱ πεδινοὶ δὲ ἧττον. βραδύτατοι δὲ οἱ ἕλειοι. οἱ δ' ἐπὶ πάντας τοὺς τόπους πλανῆται, χαλεποὶ πρὸς τοὺς δρόμους. τὰ γὰρ σύντομα ἴσασι. θέουσι γὰρ μάλιστα μὲν τὰ ἀνάντη, ἢ τὰ ὁμαλά. τὰ δὲ ἀνώμαλα, ἀνομοίως· τὰ δὲ κατάντη, ἥκιστα. διωκόμενοι δὲ εἰσὶ

κατά-

καταδηλοι, μάλιστα μὲν διὰ γῆς κεκινημένης, ἐὰν ἔχω-
σιν ἐνίοι ἐρύθημα, καὶ διὰ καλάμης διὰ τὴν ἀνταύγει-
αν. κατάδηλοι δὲ καὶ ἐν τοῖς τρίμμοις καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς,
ἐὰν ὦσιν ἰσόπεδοι. τὸ γὰρ φανὸν τὸ ἐν αὐτοῖς ἐνὸν ἀντι-
λάμπει. ἄδηλοι δὲ ὅταν εἰς λίθους, τὰ ὄρη, τὰ φελλέα,
τὰ δασέα ἀποχωρῶσι, διὰ τὴν ὁμόχροιαν. προλαμβάνον-
τες δὲ τὰς κύνας, ἐφίστανται καὶ ἀνακαθίζοντες, ἐπαίρου-
σιν αὑτοὺς καὶ ἐπακούουσιν, ἄν που πλησίον κλαγγὴ ἢ
ψόφος τῶν κυνῶν, καὶ ὅθεν ἂν ἀκούσωσιν, ἀποτρέπον-
ται. ὅτε δὲ καὶ οὐκ ἀκούσαντες, ἀλλὰ δόξαντες, ἢ πει-
θέντες ὑπ' αὑτῶν, παρὰ τὰ αὐτὰ διὰ τῶν αὐτῶν ἐπαλ-
λάττοντες, ἅλματα ἐμποιοῦντες, ἴχνεσιν ἴχνη ἀποχω-
ροῦσι. καὶ εἰσὶ μακροδρομώτατοι μὲν οἱ ἐκ τῶν ψι-
λῶν εὑρισκόμενοι, διὰ τὸ καταφανὲς, βραχυδρομώτα-
τοι δὲ οἱ ἐκ τῶν δασέων. ἐμποδὼν γὰρ τὸ σκοτεινόν.
δύο δὲ καὶ τὰ γένη ἐστὶν αὐτῶν. οἱ μὲν γὰρ μεγάλοι ἐπί-
περκοι, καὶ τὸ λευκὸν ἐν τῷ μετώπῳ μέγα ἔχουσιν,
οἱ δ' ἐλάττους, ἐπίξανθοι μικρὸν τὸ λευκὸν ἔχοντες.
τὴν δ' οὐρὰν οἱ μὲν κύκλῳ περιποίκιλον, οἱ δὲ παράση-
μον. καὶ τὰ ὄμματα οἱ μὲν ὑποχαροποὶ, οἱ δ' ὑπόγλαυ-
κοι. καὶ τὰ μέλανα τὰ περὶ τὰ ὦτα ἄκρα, οἱ μὲν ἐπὶ πο-
λὺ, οἱ δὲ ἐπὶ μικρόν. ἔχουσι δὲ αὐτῶν αἱ πολλαὶ τῶν νή-
σων τοὺς ἐλάττους, αἵ τ' ἔρημοι καὶ οἰκούμεναι. τὸ δὲ πλῆ-
θος πλείους ἐν αὐταῖς ἢ ἐν ταῖς ἠπείροις. οὐ γάρ εἰσιν
οὔτ' ἀλώπεκες ἐν ταῖς πολλαῖς αὐτῶν, αἵ τινες καὶ
αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα ἐπιοῦσαι ἀναιροῦνται, ὅτι ἀετοὶ,
τὰ μεγάλα γὰρ ὄρη ἔχουσι μᾶλλον, ἢ τὰ μικρά. ἐλάττω δ'
ἐπὶ τὸ πολὺ, τὰ ἐν ταῖς νήσοις. κυνηγέται δὲ, εἰς μὲν τὰς
ἐρήμους ὀλιγάκις ἀφικνοῦνται, ἐν δὲ ταῖς οἰκουμέναις
ὀλίγοι ὄντες καὶ οὐ φιλόθηροι οἱ πολλοί. εἰς δὲ τὰς ἱε-
ρὰς τῶν νήσων οὐδὲ διαβιβάζειν οἷόν τε κύνας. ὅταν οὖν
τῶν τε ὑπαρχόντων ὀλίγους ἐκθηρῶνται, καὶ τῶν ἐ-
πιγιγνομένων, ἀνάγκη ἀφθόνους εἶναι. βλέπει δὲ οὐκ
ὀξὺ διὰ πολλά. τά τε γὰρ ὄμματα ἔχει ἔξω, καὶ τὰ βλέφα-
ρα ἐλλείποντα, καὶ οὐκ ἔχοντα προβολὴν ταῖς αὐγαῖς. ἡ
ὄψις οὖν διὰ ταῦτα ἀμαυρὰ ἐσκεδασμένη. ἅμα δὲ τού-
τοις καὶ ἐν ὕπνῳ ὂν τὰ πολλὰ τὸ θηρίον, οὐκ ὠφελεῖται
πρὸς τὸ ὁρᾶν. καὶ ἡ ποδωκία πρὸς τὸ ἀμβλυωπεῖν αὐ-
τῷ πολὺ συμβάλλεται. ταχὺ γὰρ ἑκάστου παραφέρει
τὴν ὄψιν, πρὶν νοῆσαι ὅτι ἐστί. καὶ οἱ φόβοι τῶν κυνῶν
ὅταν διώκωνται, ἑπόμενοι μετὰ τούτων, συνεξαιροῦν-
ται τὸ προνοεῖσθαι. ὥστε διὰ ταῦτα προσπίπτων, λανθάνει
πρὸς πολλὰ καὶ εἰς τὰς ἄρκυς ἐμπίπτων. εἰ δ' ἔφυγεν
ὄρθιον, ὀλιγάκις ἂν ἔπασχε τὸ τοιοῦτον. νῦν δὲ περιβάλ-
λων καὶ ἀγαπῶν τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἐγένετο καὶ ἐτράφη,
ἁλίσκεται. κατὰ πόδας δὲ οὐ πολλάκις ὑπὸ τῶν κυνῶν
διὰ τάχος κρατεῖται. ὅσοι δὲ ἁλίσκονται παρὰ φύσιν
τοῦ σώματος, τύχῃ δὲ χρώμενοι. οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων
ἰσομέγεθες τούτῳ ἀνόμοιόν ἐστι πρὸς ἁρμόν. σύγκει-
ται γὰρ ἐκ τοιούτων τὸ σῶμα. ἔχει γὰρ κεφαλὴν κού-
φην, μικρὰν, κατωφερῆ, οὐ σκληρὸν, μῆκος ἱκανὸν, ὠμο-
πλάτας ὀρθὰς, ἀσυνδέτους ἄνωθεν, σκέλη τὰ ἐπ' αὐ-
τῶν ἐλαφρὰ σύγκωλα. στῆθος οὐ βαρύτονον, πλευρὰς
ἐλαφρὰς συμμέτρους. ὀσφὺν περιφερῆ, κοιλίαν σαρ-
κώδη, λαγόνας ὑγρὰς, λαμπτῆρας ἱκανῶς, ἰσχία στρογ-
γύλα πλήρη κύκλῳ, ἄνωθεν δὲ ὡς χρὴ διεστῶτα, μη-
ρὺς

perſpicui ſunt, per ſubactam humum praecipuè
nõnulli, quibus ineſt rubor: per arundines etiam;
quia ex aduerſo reſulgent. Perſpicui ſunt quo-
que in tramitibus & uijs, ſi planae fuerint: ful-
gor enim qui in ipſis eſt repercutit oculos. In-
certi uerò ſunt ſi ad ſaxa, ad montes, ad rupes,
ad opaca ſeceſſerint, propter coloris ſimilitudi-
nem. Quòd ſi canes praeſenſerint, ſiſtunt pe-
dem, & reſidentes ſeipſos erigunt, & canum,
ſicubi prope eſt, clamorem ſtrepitumque ca-
ptant, & unde audierint auertuntur. Eſt etiam
cùm nihil audierint, ſed audiſſe opinantes, uel
ſibi perſuadentes, huc illuc trepidantes, ueſti-
gijs inſilientes, in ueſtigia ſecedunt, & longiſ-
ſimè currunt: qui nudis ex locis excutiuntur,
quia in aperto ſunt. Breuiſſimè uerò qui ex opa-
cis: nam tenebrae impediunt. Sed eorum duo
ſunt genera, pars magni, ſubnigri, multum in
fronte niteſcunt: alij minores, flaui, parum can-
doris oſtendunt. Caudam gerunt illi uariam;
hi terſam: oculis uerò ſunt, hi ſublucidis, illi ſub-
glaucis. Circa ſummam autem illi ualde nige-
ſcunt, hi perexiguum. Sed ex his minores in-
colunt plerunque inſulas deſertas, uel celebres:
& in his turba maior quàm in continente uer-
ſatur, quòd ibi ut plurimum nec uulpes ſunt,
quorum impetu ipſi cum catulis occiduntur:
nec aquilae, quae montes magnos ſaepius quàm
paruos frequentant, cùm parui plerunque in in-
ſulis ſunt. Venatores etiam raro deſertas inſulas
adeunt: in his quae habitantur pauci ſunt, nec hi
ferarum ſtudioſi: in ſacras autem nec tranſire ca-
nibus quidem licet. Neceſſe eſt igitur innumeros
eſſe quando nec eos uenantur qui iam ſunt, nec
eos qui deinceps naſcuntur. Propter multas au-
tem cauſas non acutè uident. Oculos enim ha-
bent exporrectos, palpebras autem praecijſas, &
quae pupillis munimenta non praebeant: quapro-
pter hebes uiſus eſt atque diffuſus. Ad haec ſom-
no etiam multùm deditur animal: quae res nihil
ad uidendum prodeſt. Et uelocitas ad obtun-
dendam aciem plurimum confert: quolibet e-
nim oculos celerius intendit, quàm quid ſibi pro-
uiderit. Et cum his canum quoque terrores
prouidentiam auferunt, cùm inſtantes proſe-
quuntur. Quo fit, ut irruens ad multa improui-
dus, in ſagenas etiam praecipitet: quòd ſi rectum
fugeret, raro hoc pateretur. Nunc uerò quia lo-
cos complectitur & amat, ubi natus & enutri-
tus eſt, capitur: nec de directo ſaepe à canibus
uincitur celeritate, ſed plerique omnes praeter
corporis naturam ſorte quadam capiuntur: ni-
hil enim quod proportione conueniat, ab huius
compoſitione diſſentit. Siquidem corpus eius
conſiſtit ex his: Caput agile habet, breue, rotun-
dum, non rigidum, longitudinem idoneam, ſca-
pulas rectas, deſuper non aptas. Crura in ipſis
gracilia, ſolida, pectus non anguſtum, latera te-
nuia, habilia, ſpinam teretem, aluum carnoſam.
Ilia tenera, caua laterum idonea, clunes obeſas
undique plenas, congruo deſuper interſtitio. Fe-
mora

mina longa, densa: musculos exterius intensos, interius non tuberosos: internodia longa, neruosa: pedes anteriores summè flexiles, angustos, rectos: posteriores rigidos, latos, nullius utrosq; nō contemptores asperitatis. Posteriora crura prioribus multum longiora, parumq; procurua: uillos breues & exiles. Non potest igitur quod ex his compositum est, nō ualidum esse, mobile plus quàm agile. Agilem autem esse res illa indicat, quod ociose deambulando lasciuit: gradientem, nec uidit quisquam, nec uidebit, quia posterioribus pedibus priores transit exterius. quē in modum etiam currit. Nam quod ad colorē attinet, in promptu est. Caudam habent ad currendū incommodam: neq; enim propter breuitatem idonea est quæ corpus regat, sed hoc utraq; facit aure. & cùm in eo est ut capiatur à canibus, alteram uidelicet aurem deducit ac traducit obliquam, illorsum nitens ubicunq; laborat. Idcirco in hanc circumagitur ocyus, in angusto ualde relinquens id quod insequitur. Adeò autem lepidum est animal, ut nemo sit qui si eū uideat dum uestigatur, dum inuenitur, dum currit, dum capitur, quicquid amarit non obliuiscatur. At inter uenandum uenator fructibus abstineat, riuos & fluenta prætereat: hæc enim tangere turpe est & indecorum. Quinetiam si feræ in ea præcipitent, id qui uiderint, ne legis præuaricatores sint, uniuersam uenationem soluere oportet.

τίθεις γὰρ

De ornamentis canum.

Iam uerò canū ornatus sunt collaria, lori, fasciæ. Collaria quidem mollia sint & lata, ne colla canum exulcerent. Lori manibus ansas habeāt, præterea nihil: neq; enim bene seruant canes si collaria ex ipsis contexta fuerint. Fasciæ loros habeant latiores, ne canum latera terant: clauatæ sint etiam, ut ab angustijs defendant. Ipsas uerò canes uenatum educere non conuenit, nec si obiectum cibum negligentius admiserint (id enim eas non bene ualere significat) nec si uentus ingens flauerit: nam uestigia rapit, nec canes odorare, nec sagenas retiaue stare permittit. Quod si horū neutrū impediat, triduū educito. Nec uulpes agitare assuescant canes (id enim non mediocre uitiū, et cùm oportet, nunquā præsto adsunt) sed in diuersos saltus educito, ut & canes uenandi, & ipse regionis peritus euadat. Exeundū est aūt diluculo, ne uestigatione priueris: Nā tardiusculi dupliciter damnū faciūt, ut neq; canes leporē inueniant, neq; ipsi fructū capiāt neq; enim manet natura uestigij, quæ singulis horis euanescit. Stolam custos retium tenuem indutus uenatum exeat: retib. diuortia claudat fragosa, decliuia, caua, obscura, fluuios, riuulos, aquasq; perennes. Hæc illis præcipua sunt refugia: nam omnia dicere infinitum esset, diuerticula, biuia, lata uel angusta. Id orto iam sole faciat, non in diluculo, ne si prope indaginem statuenda sint retia, strepitum simul audiens lepus refugiat. Quòd si procul statuātur, nihil magnopere prohibet in aurora securū statuere, ubi nihil obstiterit. Hastilia figito supina, ut cùm adducuntur cōtendi possint.

In

ροὺς μακρούς, ἀπαχεῖς ἔξωθεν, μῦς ἐπιτεταμένους, ἔνδοθεν δὲ οὐκ ὀγκώδεις. ὑποκώλια μικρὰ στιφρά, πόδας τοὺς πρόσθεν ἄκρως ὑγρούς, στενούς, ὀρθούς· τοὺς δὲ ὄπισθεν στιφροὺς πλατεῖς, πάντας δὲ οὐδενὸς τραχέος φροντίζοντας, σκέλη τὰ ὄπισθεν μείζω πολὺ τῶν ἔμπροσθεν· καὶ ἐγκεκλιμένα μικρὸν ἔξω· τρίχωμα, βραχὺ κοῦφον. ἔστιν οὖν ἀδύνατον, μὴ οὐκ εἶναι ἐκ τοιούτων συνηρμοσμένον ἰσχυρόν, ὑγρόν, ὑπερέλαφρον. τεκμήριον δὲ ὡς ἐλαφρόν ἐστιν, ὅταν ἀτρέμα διαπορεύηται, πηδᾷ. βαδίζοντα δὲ οὐδεὶς ἑώρακεν, οὐδ' ὄψεται, τιθεὶς εἰς τὸ ἐπέκεινα τῶν ἔμπροσθεν ποδῶν, τοὺς ὄπισθεν καὶ ἔξω, καὶ θεῖ οὕτως. δῆλον δὲ τοῦτο ἐν χιόνι. οὐρὰν δὲ οὐκ ἐπιτηδείαν ἔχει πρὸς δρόμον. ἀπευθύνειν γὰρ οὐχ ἱκανὴ τὸ σῶμα, διὰ τὴν βραχύτητα. ἀλλὰ τῷ ὠτὶ ἑκατέρῳ τοῦτο ποιεῖ. καὶ ὅταν ἁλίσκηται ὑπὸ τῶν κυνῶν. καταβάλλων γὰρ καὶ παραβάλλων τὸ ἕτερον οὖς πλάγιον, ὁποτέρᾳ ἂν λυπῆται ἀπερειδόμενος. διὸ δὴ εἰς τοῦτο ὑποστρέφεται ταχύ, ἐν μικρῷ πολὺ καταλιπὼν τὸ ἐπιφερόμενον. οὕτω δὲ ἐπίχαρί ἐστι τὸ θηρίον, ὥστε οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν ἰδὼν ἰχνευόμενον, εὑρισκόμενον, μεταθεόμενον, ἁλισκόμενον, ἐπιλάθοιτ' ἂν εἴ του ἐρῴη. ἐν δὲ τοῖς ἔργοις κυνηγετοῦντα ἀπέχεσθαι, ὧν ὧραι φέρουσι, καὶ τὰ νάματα, καὶ τὰ ῥεῖθρα ἐᾶν. τὸ γὰρ ἅπτεσθαι τούτων, αἰσχρὸν καὶ κακόν. καὶ ἵνα μὴ τῷ νόμῳ ἐναντίοι ὦσιν οἱ ἰδόντες, καὶ ὅταν ἀναγρία ἐμπίπτῃ, ἀναλύειν χρὴ τὰ περὶ κυνηγέσιον πάντα. κυνῶν δὲ κόσμος δέραια, ἱμάντες, στελμονίαι. ἔστω δὲ τὰ μὲν δέραια, μαλακά, πλατέα, ἵνα μὴ θραύῃ τὰς τρίχας τῶν κυνῶν. οἱ δὲ ἱμάντες ἔχοντες ἀγκύλας τῇ χειρί. ἄλλο δὲ μηδέν. οὐ γὰρ καλῶς τηροῦσι τὰς κύνας, οἱ ἐξ αὐτῶν ἐργασάμενοι τὰ δέραια. αἱ δὲ στελμονίαι πλατεῖαι τοὺς ἱμάντας, ἵνα μὴ τρίβωσι τὰς λαγόνας αὐτῶν. ἐγκατερραμμέναι δὲ ἐγκεντρίδες, ἵνα τὰ γένη φυλάττωσι. ἐξάγειν δὲ αὐτὰς οὐ χρὴ ἐπὶ τὰ κυνηγέσια, ὅταν μὴ τὰ προσφερόμενα δέχωνται ἡδέως. τεκμήριον δὲ τοῦτο ὅτι οὐκ ἐρρωμέναι· μηδὲ ὅταν ἄνεμος πνέῃ μέγας. διαρπάζει γὰρ τὰ ἴχνη, καὶ οὐ δύνανται ὀσφραίνεσθαι. οὐδὲ αἱ ἄρκυς ἑστάναι, οὐδὲ τὰ δίκτυα. ὅταν δὲ τούτων μηδέτερον κωλύῃ, ἄγειν διὰ τρίτης τῆς ἡμέρας. τὰς δὲ ἀλώπεκας μὴ ἐθίζειν τὰς κύνας διώκειν. διαφθορὰ γὰρ μεγίστη, καὶ ἐν τῷ δέοντι οὔποτε πάρεισιν. εἰς δὲ τὰ κυνηγέσια μεταβάλλοντα ἄγειν, ἵνα ὦσιν ἔμπειροι τῶν κυνηγεσίων, αὐτὸς δὲ τῆς χώρας. ἐξιέναι δὲ πρωί, ἵνα τῆς ἰχνεύσεως μὴ ἀποστερῶνται, ὡς οἱ ὀψιζόμενοι ἀφαιροῦνται, τὰς μὲν κύνας τοῦ εὑρεῖν τὸν λαγῶ, αὑτοὺς δὲ τῆς ὠφελείας. οὐ γὰρ ἐπιμένει τοῦ ἴχνους ἡ φύσις, λεπτὴ οὖσα πᾶσαν ὥραν. τὴν δὲ στολὴν ὁ ἀρκυωρὸς ἐξίτω ἔχων ἐπὶ θήρᾳ, μὴ ἔχουσαν βάρος. τὰς δὲ ἄρκυς ἱστάτω ἀμφιδρόμους, τραχείας, σιμάς, λαγαράς, σκοτεινάς. ῥοῦς, χαράδρας, χειμάρρους, ἀενάους. εἰς ταῦτα γὰρ μάλιστα φεύγει· ὅσα δὲ ἄλλα εἰς ἄπειρον ἀπεῖν. τούτων παρόδους, διόδους, καταφανεῖς, λεπτάς, εἰς ὄρθρον καὶ μὴ πρωί. ἵνα ἐὰν ᾖ πλησίον τὸ ἀρκυστάσιον, τῶν ζητουμένων, μὴ φοβῆται ἀκοῦον ἐγγὺς τὸν ψόφον, ἐὰν δὲ ᾖ ἀπ' ἀλλήλων πολύ, ἧττον κωλύει πρωὶ καθαρὰς ποιούμενος τὰς ἀρκυστασίας. ἵνα δ' αὐτῶν μηδὲν ἀντέχηται, πηγνύειν τὰς σχαλίδας ὑπτίας, ὅπως ἂν ἐπαγόμεναι ἔχωσι τὸ σύντονον.

ἐπὶ

ἐπ᾽ ἄκρας ἴσους τοὺς βρόχους ἐπιβαλλέτω, καὶ ὁμοίως ἀνιστάτω, ἐπαίρων εἰς μέσον τὸν κεκρύφαλον· εἰς δὲ τὸν περίδρομον ἐναπτέτω λίθον μακρὸν καὶ μέγαν, ἵνα ἡ ἄρκυς, ὅταν ἔχῃ τὸν λαγῶ, μὴ ἀντιτείνῃ. στοιχιζέτω δὲ μακρὰ ὑψηλά, ὅπως ἂν μὴ ὑπερπηδᾷ. ἐν δὲ ταῖς ἰχνείαις μὴ ὑπερβάλλεσθαι. ἔστι γὰρ θηρατικὸν μὲν, φιλόπονον δὲ τὸ ἐκ παντὸς τρόπου ἑλεῖν ταχύ. τὰ δὲ δίκτυα τεινέτω ἐν ἀπέδοις. ἐμβαλλέτω δὲ τὰ ἐνόδια εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ ἐκ τῶν τριμμῶν εἰς τὰ συμφέροντα καθάπτων τὸν περίδρομον ἐπὶ τὴν γῆν, τὰ ἀκρωλένια συνάγων, πηγνύων τὰς σχαλίδας, μεταξὺ τῶν σαρδονίων, ἐπ᾽ ἄκρας ἐπιβάλλων τοὺς ἐπιδρόμους, καὶ παράδρομα συμφράττων. φυλαττέτω δὲ ἐκ περιόδου, ἐὰν δὲ ἐκκλίνῃ στοῖχος, ἡ ἄρκυς ἀνιστάτω. διωκόμενον δὲ τὸν λαγῶ, εἰς τὰς ἄρκυς εἰς τὸ πρόσθεν προϊέσθω, καὶ ἐπιθέων μὴ ἐκβοάτω. ἐμπεπτωκότος δὲ τὴν ὀργὴν τῶν κυνῶν παυέτω, μὴ ἁπτόμενος, ἀλλὰ παραμυθούμενος, καὶ δηλούτω τῷ κυνηγέτῃ, ὅτι ἑάλωκεν ἀναβοήσας, ἢ ὅτι παραδέδραμεν παρὰ τάδε, ἢ τάδε, ἢ ὅτι οὐχ ἑώρακεν, ἢ οὗ κατεῖδε. τὸν δὲ κυνηγέτην ἔχοντα ἐξιέναι ἠμελημένην ἐλαφρὰν ἐσθῆτα ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον, καὶ ὑπόδεσιν, ἐν τῇ χειρὶ ῥόπαλον, τὸν δὲ ἀρκυωρὸν ἕπεσθαι. πρὸς δὲ τὸ κυνηγέσιον, σιγῇ προσιέναι, ἵνα μὴ ὁ λαγὼς, ἐάν που ᾖ πλησίον, ὑπανιστῆται ἀκούων τῆς φωνῆς. δήσαντα δ᾽ ἐκ τῆς ὕλης τὰς κύνας ἑκάστην χωρὶς, ὅπως ἂν εὐλύτως ὦσι, στῆσαι τὰς ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα, ὡς εἴρηται. μετὰ δὲ τοῦτο τὸν μὲν ἀρκυωρὸν εἶναι ἐν φυλακῇ, αὐτὸν δὲ τὰς κύνας λαβόντα, ἰέναι πρὸς τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ κυνηγεσίου, καὶ εὐξάμενον τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τῇ Ἀρτέμιδι τῇ ἀγροτέρᾳ μεταδοῦναι τῆς θήρας, λῦσαι μίαν κύνα, ἥτις ἂν ᾖ σοφωτάτη ἰχνεύειν. ἐὰν μὲν ᾖ χειμὼν, ἅμ᾽ ἡλίῳ ἀνίσχοντι· ἐὰν δὲ θέρος, πρὸ ἡμέρας, τὰς δὲ ἄλλας ὥρας μεταξὺ τούτου. ἐπειδὰν δ᾽ ἡ κύων λάβῃ τὸ ἴχνος ὄρθιον ἐκ τῶν ἀπηλλαγμένων, παραλῦσαι καὶ ἑτέραν, περαινομένου δὲ τοῦ ἴχνους, διαλείποντα μὴ πολὺ, καὶ τὰς ἄλλας ἀφιέναι κατὰ μίαν, καὶ ἕπεσθαι μὴ ἐγκείμενον, ὀνομαστὶ ἑκάστην προσαγορεύοντα, μὴ πολλὰ, ἵνα μὴ παροξύνωνται πρὸ τοῦ καιροῦ. αἱ δ᾽ ὑπὸ χαρᾶς καὶ μένους προΐασιν ἐξειλοῦσαι τὰ ἴχνη, ὡς πέφυκε, διπλᾶ, τριπλᾶ, προφορούμεναι διὰ τῶν αὐτῶν διὰ τῶν αὐτῶν, παραλλαγμένα, περιφερῆ, ὄρθια, πυκνὰ, καμπύλα, μακρὰ, γνώριμα, ἄγνωστα, ἑαυτὰς παραθέουσαι, ταχὺ ταῖς οὐραῖς διασείουσαι, καὶ ἐπικλίνουσαι τὰ ὦτα, καὶ ἀστράπτουσαι τοῖς ὄμμασιν. ἐπειδὰν δὲ περὶ τὸν λαγὼ ὦσι, δῆλον ποιήσουσι τῷ κυνηγέτῃ σὺν ταῖς οὐραῖς τὰ σώματα ὅλα συνεπικραδαίνουσαι, πολεμικῶς ἐπιφερόμεναι, φιλονείκως παραθέουσαι, συντρέχουσαι φιλοπόνως, συνιστάμεναι ταχὺ, διιστάμεναι, πάλιν ἐπιφερόμεναι. τελευτῶσαι δὲ ἀφίξονται πρὸς τὴν εὐνὴν τοῦ λαγὼ, καὶ ἐπιδραμοῦνται ἐπ᾽ αὐτόν. ὁ δ᾽ ἐξαίφνης ἀναΐξας, ἐφ᾽ αὐτὸν ὑλαγμὸν ποιήσει τῶν κυνῶν, καὶ κλαγγὴν φεύγων. ἐμβοώντων δὲ αὐτῷ διωκομένῳ, ἰὼ κύνες, ἰὼ κακός. σοφῶς γε ὦ κύνες, καλῶς γε ὦ κύνες. καὶ κυνοδρομῶν περιελίξαντα ὃ ἀμπέχεται περὶ τὴν χεῖρα, καὶ τὸ ῥόπαλον ἀναλαβόντα παρὰ τὸν λαγὼ, καὶ μὴ ὑπαντᾶν. ἄπορον γάρ. ὁ δὲ ὑποχωρῶν ταχὺ ἐκλείπων τὴν ὄψιν, πάλιν περιβάλλει, ἔσθ᾽

In summo laqueos æquales subijcito, pariterq; fulcito, attollens in medio reticulum: sed à plaga oblongum lapidem magnumque suspendito, ne rete cum leporem tenuerit, recellere possit. Iuga longa ordine cingito, ne fortè lepus transiliat: sed inter uestigandum ne intermittito: est enim uenatoris, sed gnaui, quamlibet uno momento feram capere. Retia in arduis tendat, casses in uijs obijciat opportunus procul à tramitibus, plagas ad humũ religans, fastigia contrahens, intra sardonios hastilia figens, funiculos in summo tensiles superponat, ductiles coerceat, abiensque cautius obseruet. Quòd si limes decliuius fuerit, sagena tollatur. Leporem uerò dum agitatur ultrò ad retia cum clamore premat. Cùm in rete inciderit, canum iram non pulsando, sed mulcendo refrenet, & uenatori clamando significet aut captum esse, aut hac uel illac transcurrisse, aut non uidere, uel non uidisse. Venator autem cum neglecta tenuiq; ueste & calceo uenatum exeat, manu baculum gestans. Retium uerò custos sequatur: sed cum silentio saltum adeat, ne lepus si fortè propius fuerit, audita uoce promoueatur. Casses & retia, ut dictum est, expediat, religatis ad syluam canibus, unoquoque seorsum, ut facilè solui possint. Post hæc autem, custodi retia sunt seruanda, ipsi uerò, sumptis canibus ad saltus indaginem subeundum, &, Apolline atque Diana uenatrice implorato, promittendo ferinæ partem, una ex canibus, quæ quidem sit peritissima in inuestigando soluenda est: si hyems fuerit, oriente sole, sin uerò æstas, ante diem. Alijs autem anni temporibus inter auroram & solis ortum. Ast ubi uestigium ex his quæ antecesserunt rectum deprehenderit, soluat & alteram. Et dum uestigium transigitur, haud multum moratus singulatim dimittat & alias: & ipse pedetentim sequatur, unamquanque nominatim appellans: nec id nimium, ne ante tempus irritentur: hæ uerò præ gaudio & ardore procedunt, uestigia ut sunt duplicia, triplicia, euoluentes, hac illac progrediuntur uariè, in orbem, in rectum, in curuum, per densa, per rara, per nota, per ignota seipsas transmittunt, oculisque coruscant. Vbi uero ad leporem accesserint, uenatori significabunt. Nam toto cum caudis corpore micant, hostiliter insultant, certatim prætereunt, studiosè concurrunt, repentè consistunt, diuulsæ rursus inuadunt: postremò ad leporis cubile perueniunt, & in ipsum incurrent. Ille subitò exortus, canum in se latratum, & clamorem fugiendo conuertet: ipsi uerò agitantes clament, io canes, io segnis: clarè autem, ò canes. Et uenator cum canibus currat, manuum tegmina rotans, & in leporem baculum intendens. Nec obuius eat: periculosum est enim. ille uerò se ab oculis proripiens refugiet, &

& loca ubi inuentus fuerat, ut plurimū obam-
bulat: sed uulgò clament ipsi, puer ha, puer illi,
puer iam, puer iam. Hic uerò significet captus
sit nec ne. Et si primo cursu captus fuerit, reuo
catis canibus aliū quærat. sin autē, quàm celerri
mè potest cum canibus currat, nec desistat, sed
assiduò transmutat. Et si rursus agitantes oc-
currerint, clamet, Euge, euge, ô canes, instate
canes. Quòd si lōgius processerint, ut eas pari
ter currēs subsequi non possit, quinetiā ab ipso
cursu decerrauerit, ut eas propius nec usquam
tendētes, neq; clamātes, neq; à uestigijs redeun
tes uidere possit, inter currendū cuicunq; ap-
propinquauerit cum clamore interroget: Vidi
stin' hos canes? Vbi iam audierit, tum uerò si in
uestigio fuerint, præsides hortetur omnes, mo-
dò has, modò illas nomine compellet, sonū uocis
quàm poterit multipliciter uariās, acutū, gra-
uem, paruū, magnū: & præter alias hortatio-
nes si cursus in monte fuerit, sic etiā hortetur:
Belle canes, belle ô canes. Sin autē ad ipsa non
fuerint uestigia, sed excesserint, tūc eas in hūc
modum reuocet: Nō retro, non retro, heus ca-
nes. Sed postquàm uestigijs astiterint, circum-
agat eas, orbes multos crebrosq; faciēs. Et ubi
cunq; incertum ipsis uestigiū fuerit, signū sta-
tuat limitem sibi, & ab hoc eas hortādo, blan-
diendo coerceat, donec uestigiū manifestè co-
gnouerint. Illæ uerò simulac certa erunt uesti-
gia, irruendo, lasciuiendo, capita conferendo,
suspicando, significādo, fines sibi notos statuen
do, citò transcurrūt. Sed dum illæ ita per uesti-
gium crebrò dissiliunt, uenator se reprimēs cū
canibus minimè currat, ne studio certandi ue-
stigia prætereant. At cū iuxta leporē fuerint,
idq; uenatori planè significauerint, obseruet ne
metu canū promoueatur. Illæ uerò dum caudā
crispant, dum in se recidūt, dū insultāt, et clan
gentes insurgūt, dum prosiliunt, dum uenatorē
spectant, & hæc iam uera esse demonstrant, le-
porem ultrò excitabūt, & latrantes inuadēt:
sed siue in retia præcipitet, siue exterius, siue
interius prætereat, ad unumquodq; horum cu-
stos retium proclamet: & si captus fuerit, aliū
inquirat. sin autē, hisdē ut antè hortationibus,
transcurrat. Sed cùm iam serū diei fuerit, cani-
bus propemodum currendo defatigatis, tunc
leporem uenator fessum exquirat, nihil relin-
quens eorum quæ terra gignit, uel ipsius super
ficies habet, sed crebrò eadem repetat, ne præ
teritus fallat. Procūbit enim in angusto, nec re
surgit præ labore & metu. Superinducat et ca
nes hortādo, blandiēdo, si qua est humana mul
tum: si audax, parū: si mediocris, mediocriter,
donec ipsum uel euestigio occiderit, uel in retia
impulerit. Post hæc autē sagenis retibusq; sub-
latis, canes auertat, et è saltu digrediatur. Et si
meridies æstiuus fuerit, resideat, ne canes in iti
nere pedib. urātur. Ipsas uerò hyeme submit-

De procreandis canibus.

tat labore solutas, ut Vere generosam prolem
procreare sufficiāt. Nam hoc anni tēpus alen-
dis

ὅθεν εὑρίσκεται ὡς τὸ πολύ. ἀναβοᾷν δὲ κοινὴν μὲν αὐ-
τῷ παῖς, ἄτω παῖς. παῖ δή, παῖ δή. ὁ δὲ ἐάν τι ἑαλω-
κὼς ᾖ, ἐάν τε μή, δηλούτω. καὶ ἐὰν μὲν ἑαλωκὼς ᾖ ἐν τῷ
πρώτῳ δρόμῳ, ἀνακαλεσάμενος τὰς κύνας ζητεῖν ἄλ-
λον. ἐὰν δὲ μή, κυνοδρομεῖν ὡς τάχιστα καὶ μὴ ἀφιέναι,
ἀλλ' ἐκπορᾶν φιλοπόνως, καὶ ἐὰν πάλιν ἀπαντῶσι διώ-
κουσαι αὐτὸν ἀναβοᾷν, εὖγε, εὖγε, ὦ κύνες, ἕπεσθε ὦ
κύνες. ἐὰν δὲ πολὺ προειληφυῖαι ὦσι, καὶ μὴ οἷός τ' ᾖ
κυνοδρομῶν ἐπιγίγνεσθαι αὐταῖς, ἀλλὰ διημαρτηκὼς ᾖ
τῶν δρόμων, καὶ ἢ πλησίον που φοιτώσας, ἢ ἐπιβοώ-
σας, ἢ ἐχομένας τῶν ἰχνῶν μὴ δύνηται ἰδεῖν, πυνθάνε-
σθαι παραθέοντα ἅμα, ὅτῳ ἂν προσπελάζῃ ἀναβοῶντα
ἢ κατεῖδες ὦ τὰς κύνας. ἐπειδὰν δὲ πύθηται ἤδη, ἐὰν
μὲν ἐν τοῖς ἴχνεσιν ὦσι, προσαύτα ἐγκελεύειν τοὔνομα, με-
ταβάλλοντα ἑκάστης τῆς κυνός, ὁποσαχῇ οἷόν τ' ἂν ᾖ τοὺς
τόνους τῆς φωνῆς ποιούμενον, ὀξύ, βαρύ, μικρόν, μέγα.
πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις κελεύμασιν, ἐὰν ὦσιν ἐν ὄρει αἱ με-
ταδρομαί, ἐπικελεύειν τόδε, εὖ κύνες, εὖ ὦ κύνες. ἐὰν
δὲ μὴ πρὸς αὐτοῖς ὦσι τοῖς ἴχνεσιν, ἀλλ' ὑπερβάλλωσι, κα-
λεῖν αὐτάς, οὐ πάλιν, οὐ πάλιν ὦ κύνες. ἐπειδὰν δὲ
προσῶσι τοῖς ἴχνεσι, περιάγειν αὐτάς, κύκλους πολλοὺς
πυκνοὺς ποιούμενον, ὅπου δ' ἂν ᾖ αὐταῖς, ἀμαυρὸν τὸ
ἴχνος σημεῖον θέσθαι στοῖχον ἑαυτῷ, καὶ ἀπὸ τούτου συνεί-
ρειν, μέχρι ἂν σαφῶς γνωρίσωσιν ἐγκελεύοντα, καὶ θω-
πεύοντα. αἱ δ' ἐπειδὰν λαμπρὰ ᾖ τὰ ἴχνη, ἐπεῤῥιπτοῦ-
σαι παραπηδῶσαι, κοινωνοῦσαι, ὑπολαμβάνουσαι, ἐπι-
σημαινόμεναι, ὅρους τιθέμεναι ἑαυταῖς γνωρίμους ταχὺ με-
ταθεύσονται. ὅταν δὲ οὕτως διὰ τῶν ἰχνῶν πυκνῶς διάττωσι,
μὴ κατέχοντα κυνοδρομεῖν. ἵνα μὴ ὑπὸ φιλοτιμίας ὑ-
περβάλλωσι τὰ ἴχνη. ἐπειδὰν δὲ περὶ τὸν λαγὼ ὦσι, καὶ
τοῦτ' ἐπιδεικνύωνται σαφῶς τῷ κυνηγέτῃ, προσέχειν ὅπως
ἂν μὴ ὑποκινῇ εἰς τὸ πρόσθεν πεφοβημένος τὰς κύ-
νας. αἱ δὲ διαῤῥιπτοῦσι ταῖς οὐραῖς, καὶ ἑαυταῖς ἐμπίπτου-
σαι, καὶ πολλὰ ὑπερπηδῶσαι, καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι,
ἐπαναίρουσαι, ὑπερπηδῶσαι, εἰσβλέπουσαι εἰς τὸν κυνη-
γέτην, ἐπιγνωρίζουσαι, ἀληθῆ εἶναι, ἤδη ταῦτα ὑφ' αὑτῶν
ἀναστήσουσι τὸν λαγώ, καὶ ἐπίασι κεκραγυῖαι. ἐὰν δὲ εἰς τὰς
ἄρκυς ἐμπίπτῃ, ἢ ἔξω ἢ ἐντὸς παρενεχθῇ, καθ' ἐν ἕκαστον τού-
των, ὁ ἀρκυωρὸς γεγωνείτω. καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἑαλωκώς,
ἕτερον ἐπιζητεῖν. ἐὰν δὲ μή, μεταθεῖν χρώμενον τοῖς αὐ-
τοῖς ἐγκελεύμασιν. ἐπειδὰν δὲ μεταθέουσαι αἱ κύνες
ἤδη ὑπόκοποι ὦσι, καὶ ᾖ ὀψὲ ἤδη τῆς ἡμέρας, τότε δεῖ τὸν
κυνηγέτην, τὸν λαγὼ ἀπειρηκότα ζητεῖν, μὴ παραλεί-
ποντα μηδὲν ὧν ἡ γῆ ἀνίησιν, ἢ ἔχει ἐφ' ἑαυτῆς, τὰς ἀ-
ναστροφὰς ποιούμενον πυκνάς, ὅπως ἂν μὴ παραλειφθῇ.
κατακλίνεται γὰρ ἐν μικρῷ τὸ θηρίον, καὶ οὐκ ἀνίσταται
ὑπὸ κόπου καὶ φόβου, τὰς κύνας ἐπαγόμενον, ἐγκελεύον-
τα, παραμυθούμενον τὴν φιλάνθρωπον πολλά, τὴν αὐ-
θάδη ὀλίγα, τὴν μέσην, μέτρια, ἕως ἂν ἢ ἀποκτείνῃ αὐ-
τὸν κατὰ πόδας, ἢ εἰς τὰς ἄρκυς ἐμβάλῃ. μετὰ δὲ ταῦτα
ἀνελόντα τὰς ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα ἀνατρίψαντα τὰς
κύνας ἀπιέναι ἐκ τοῦ κυνηγεσίου. ἐπιμείναντα ἐὰν ᾖ θερι-
νὴ μεσημβρία, ὅπως ἂν τῶν κυνῶν οἱ πόδες, μὴ καίωνται
ἐν τῇ πορείᾳ. σκυλακεύειν δὲ αὐτάς, ἐπανιέντα τῶν πό-
νων τοῦ χειμῶνος, ἵνα ἔχουσαι τὴν ἡσυχίαν, πρὸς τὸ ἔαρ
ἐπαγάγωσι τὴν φύσιν γενναίαν. ἡ γὰρ ὥρα πρὸς τὰς αὐξή-
σεις

σαι τῶν κυνῶν κρατίστη αὕτη. εἰσὶ δὲ τέτταρες καὶ δέ-
κα αὗται, ἐν αἷς ἡ ἀνάγκη αὕτη ἔχει. ἄγειν δὲ καταπαυο-
μένας ἵνα θᾶττον ἐγκύμονες γίνωνται πρὸς κύνας ἀ-
γαθούς. ἐπειδὰν δὲ ὦσιν ἐπίφοροι, μὴ ἐξάγειν ἐπὶ κυ-
νηγέσιον ἐνδελεχῶς, ἀλλὰ διαλείπειν, ἵνα μὴ φιλοπο-
νίαν διαφθείρωσι. κύουσι ἑξήκοντ' ἡμέρας, ἐπειδὰν δὲ
γένηται, τὰ σκυλάκια ὑπὸ τῇ τικούσῃ ἐᾷν, καὶ μὴ ὑπο-
βάλλειν ὑφ' ἑτέραν κύνα. αἱ γὰρ θεραπεῖαι αἱ ἀλλότριαι
οὐκ εἰσὶν αὔξιμοι, τὸ δὲ τῶν μητέρων ἐστὶ τὸ γάλα ἀγαθόν, καὶ
τὸ πνεῦμα καὶ αἱ περιβολαὶ φίλαι. ἐπειδὰν δὲ ἤδη πλα-
νῶνται τὰ σκυλάκια, διδόναι γάλα μέχρι ἐνιαυτοῦ, καὶ
οἷς μέλλει τὸν ἅπαντα χρόνον βιώσεσθαι, ἄλλο δὲ μηδέν.
αἱ γὰρ βαρεῖαι πλησμοναὶ τῶν σκυλακίων διαστρέφουσι
σκέλη σώμασι, νόσους ἐμποιοῦσι, καὶ τὰ ἐντὸς ἄδικα γί-
νονται. τὰ δ' ὀνόματα αὐταῖς τίθεσθαι βραχέα, ἵνα εὐανά-
κλητα ᾖ. εἶναι δὲ χρὴ τοιάδε, ψυχή, θυμός, πόρπαξ, στύ-
ραξ, λόγχη, λόχος, φρουρά, φύλαξ, τάξις, ξίφων, φόναξ,
φλέγων, ἀλκή, τεύχων, ὑλεύς, μήδας, πόρθων, σπέρ-
χων, ὀργή, βρέμων, ὕβρις, θάλλων, ῥώμη, ἀνθεύς, ἥβα,
γηθεύς, χαρά, λεύσσων, αὐγώ, πολύς, βία, στίχων, σπου-
δή, βρύας, οἰνάς, στέρρος, κραυγή, καίνων, τύρβας, σθέ-
νων, αἰθήρ, ἀκτίς, αἰχμή, νόης, γνώμης, στίβων, ὁρμή. ἄ-
γειν δὲ τὰς σκύλακας ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον, τὰς μὲν θη-
λείας ὀκταμηνιαίους, τὰς δὲ ἄρρενας δεκαμηνιαίους. πρὸς δὲ
τὰ ἴχνη τὰ εὐναῖα μὴ λύειν. ἀλλ' ἔχοντα ὑφημμένας μα-
κροῖς ἱμᾶσιν, ἀκολουθεῖν ταῖς κυσὶν ἰχνευούσαις, ἐῶν-
τα αὐτὰς διατρέχειν τὰ ἴχνη. καὶ ἐπειδὰν ὁ λαγὼς εὑ-
ρίσκηται. ἐὰν μὲν καλαὶ ὦσι πρὸς τὸν δρόμον τὰ ἴχνη,
μὴ ἀνιέναι εὐθύς. ἐπειδὰν δὲ προλάβῃ ὁ λαγὼς τῷ δρό-
μῳ, ὥστε μὴ ἐφορᾶν ἔτι αὐτὸν τὰς σκύλακας ἱέναι. ἐὰν
γὰρ ὁμόθεν καλὰς τὰ εἴδη οὔσας, καὶ εὐψύχους πρὸς τὸν
δρόμον ἐπιλύῃ ὁρῶσαι τὸν λαγώ, ἐντεινόμεναι ῥήγνυν-
ται, οὔπω ἔχουσαι συνεστῶτα τὰ σώματα. διαφυλάττ-
ειν οὖν δεῖ τοῦτο τὸν κυνηγέτην. ἐὰν δὲ αἰσχίους ὦσι
πρὸς τὸν δρόμον, οὐδὲν κωλύει ἱέναι. εὐθὺς γὰρ ἀνέλ-
πιστοι οὖσαι τοῦ ἑλεῖν, οὐ πείσονται τοῦτο. τὰ δὲ δρομαῖα
ἕως ἂν ἔλθωσι περὶ ἴχνει μεταθεῖν ἐᾷν. ἁλισκομένου δὲ
τοῦ λαγῶ, διδόναι αὐταῖς ἀναρρηγνύναι. ἐπειδὰν δὲ μη-
κέτι θέλωσι προσμένειν ταῖς ἄρκυσιν, ἀλλ' ἀποσκεδάν-
νυνται, ἀναλαμβάνειν ἕως ἂν ἐθισθῶσιν, εὑρίσκειν
προσθέουσαι τὸν λαγώ, μὴ ἐν κόσμῳ ἀεὶ τοῦτο ζητοῦσαι
τελευτῶσαι γίγνονται ἔκκυνοι, πονηρὸν μάθημα. πρὸς
δὲ ταῖς ἄρκυσι διδόναι τὰ σιτία αὐταῖς, ἕως ἂν νέαι ὦ-
σιν ὅταν ἀναιρῶνται, ἵν' ἐὰν πλανηθῶσιν ἐν τῇ κυνη-
γεσίᾳ δι' ἀπειρίαν, πρὸς τοῦτο ἐπανιοῦσαι σῴζονται. ἀ-
φεθήσονται δὲ τούτου, ὅταν ἤδη τῷ θηρίῳ ἔχωσι πολε-
μίως. ἐπιμέλειαν δὲ ποιήσονται τούτου μᾶλλον, ἢ ἐκείνου
φροντίζειν. χρὴ δὲ ἐστὶ ὡς τὰ πολλὰ διδόναι τὰ ἐπιτήδεια
ταῖς κυσὶν αὐτόν. ὅταν μὲν γὰρ ἐνδεεῖς ὦσι τούτου, τὸν
αἴτιον οὐκ ἴσασιν. ὅταν ἐπιθυμοῦσαι λάβωσι, τὸν διδόν-
τα στέργουσι. ἰχνεύεσθαι δὲ τοὺς λαγώς, ὅταν νίφῃ ὁ θεός.
ὥστε ἠφανίσθαι τὴν γῆν. εἰ δ' ἔνεστι μελάγχειμα, δυσ-
ζήτητος ἔσται. ἔστι δὲ ὅταν μὲν ἐπινίφῃ, καὶ ᾖ βόρειον,
τὰ ἴχνη ἔξω πολὺν χρόνον δῆλα. οὐ γὰρ ταχὺ συντήκον-
ται. ἐὰν δὲ νότιός τε ᾖ, καὶ ἥλιος ἐπιλάμπῃ ὀλίγον χρόνον.
ταχὺ γὰρ διαχεῖται ὅταν δὲ ἐπινίφῃ συνεχῶς, οὐδὲν δεῖ.
ἐπικα-

dis canibus maximè conuenit. Sunt autem dies quatuordecim, in quibus hæc necessitas tenet. Mittat autem ad strenuos canes quo tempore cessant, ut celerius concipiant: nec uerò cùm uentrem gestant. In saltus iugiter, sed cum intermissione ducat. Fetæ sunt sexaginta dies. Catulos cùm nati fuerint, sub genitrice relinquat, nec alienæ cani subijciat: ministeria scilicet aliena nihil ad alendum prosunt: matrum lac & 10 halitus bonus est, & fomenta incũda sunt. Cùm iam errant catuli, lac ad annum usq; præbeat, & ea quibus quandiu uiuunt uicturi sunt, præterea nihil: graues enim repletiones canũ crura præuertunt, morbos generant, interea uitiosa reddunt. atq; breuia ipsis nomina imponat, ut uocari facile possint. Esse autem conuenit eiusmodi: Psyche, thymus, porpax, styrax, lonche, lochos, phrura, phylax, taxis, xiphon, phonax, phlegon, alce, teuchon, hyleus, medas, 20 porthon, sperchon, lorge, bremon, thybris, thallon, rhome, antheus, getheus, actis, aron, leusson, augo, polysibia, stichon, spude, bryas, heba, sterros, crauge, cænon, thyrbas, sthenõ, ether, noës, gnomon, stibon, horme. Iam uerò canes agat in saltus fœminas mensium octo, mares decem: nec ad cubilia, uestigia soluat, sed submissas longis detinens loris uestigantes subsequatur, & eas per uestigia currere sinat. Sed cùm inuentus fuerit lepus, si pulchræ indole ad cur- 30 sum alacres fuerint, non continuò dimittat: sed ubi præcurrendo lepus è conspectu abierit, tum canes emittat: nam si cominus speciè pulchras, & ad cursum magnanimas soluerit, non dum firmatis corporibus, nitentes rumpuntur. Hoc igitur uenatori obseruandum est. Quòd si fuerint ad currendum segniores, nihil eas emitti prohibet. Neque enim illud patientur, cùm ab initio non sine spe sint capiendi, sed ad pedum uestigia transcurrere sinat, quoad ea inue- 40 nerint. Leporem captum ipsis lacerandum tradat. Cùm iam ad retia subsistere noluerint, sed palantes auersæ fuerint, recolligat eas donec leporem procursantes inuenire consueuerint, ne si hoc agmine semper inquirant, interosculari denique discant, quæ pessima consuetudo est. Sed cibaria illis obijciat ad retia, dum iuuenes sunt: tunc enim suscipiunt: ut si propter imperitiam in saltu decrrauerint, ad locum redeuntes saluentur. Non cibaria tunc respuent, 50 cùm iam feram hostiliter oderint: & hanc magis appetent quàm illa. Multis uerò de causis necessaria canibus exhibenda sunt ab eodem. Nam cùm inopiam patiuntur, autorem eius non agnoscunt: at cùm auide accipiunt, exhibitorem diligunt. Vestigent autem leporem, cùm nix ita ceciderit, ut terram operiat: nã hyems absq; niue uestigabilis nõ est. At cùm ninxgit, si Boreas spirarit, uestigia diu manifesta eminẽt: neq; enim citò liquũtur. Sin et Notus flauerit, et sol superfulserit, breui apparẽt: nã statim dilabuntur. Sed neq; cũ nix iugiter cadit: uesti-

De nominibus canum.

uestigia enim obducit. neq; cùm uentus acriter incumbit, niuem enim conuoluẽs incerta facit. Ad huiusmodi uenationẽ cum canibus exeundum non est: siquidem nix canum nares adurit, & pedes, leporis odorem gelu nimio tollit: sed sumptis retibus cùm alio ueniens, ab agris ad montes euadat: & cùm uestigia deprehenderit, per ea incedat. Sed si uaria fuerint, ex eisdẽ eodẽ rediẽs factis orbibus exeat, bis unde exierit, similia requirens: multùm enim lepus oberrat, incertus ubi procumbat: & simul incessu perplexo fallere didicit, quia semper talibus uestigiis agitatur. Vbi uerò uestigiũ apparuerit, procedat ultrò: adhærebit autem loco uel umbroso, uel abrupto, quòd inde uenti niuẽ transmittunt: quo fit ut opportuna cubilibus loca multa prætermittat, & eiusmodi quærat. Huc igitur cùm uestigia duxerint, non accedat propius, ne promoueatur lepus, sed corona circundet: nã ibi esse speratur. Argumẽto erit, si nusquam inde uestigia deduxerint. Sed cùm ibi esse certum fuerit, illũ relinquat: manebit enim: et alium quærat antequam uestigia deleantur, rationem temporis habens, ut si etiam alios inuenerit, reliquum diei ad circumueniendũ sufficiat. Quod ubi acciderit, retia unicuiq; eorum circumtendat, non aliter quàm cùm hyems sine niue fuerit, uel locum ubicũq; astiterit complectatur. Sed si elapsus fuerit e retibus, per uestigia sequatur: ille ad alia eiusmodi loca perueniet, nisi si in ipsa niue oppressus fuerit. Obseruans igitur ubicunq; fuerit, circũuenire debet: quòd si nõ expectet, cursu insistere: nã & sine retibus capietur, quia profunda niue lassatur, & in extremis pedibus ubi uillosus est, moles niuis haud modica succrescit. Aduersus hinnulos aũt et ceruos canes Indicas esse oportet: sunt autẽ ualidæ, magnæ, ueloces, nec pusillanimes: & cùm tales sint, ad laborẽ sufficiunt. Tenellos igitur hinnulos uerno tempore uenetur: tunc enim nascũtur. Sed primùm lucos ingressus contempletur in quibus ceruæ plurimum conuersantur. & ad locũ in quo fuerint, uenator cum canibus et iaculis ante lucem ueniens, canes è sylua procul religet, ne si ceruam uiderint, latratus emittãt. Ipse uerò de specula prospiciet, et ceruas simul cum luce hinnulos ad locum ducere uidebit, in quo suum quæq; futura est. Sed cùm recubuerint, & lac præbuerint, intentæ ne ab ullo uideantur, suum quæq; in opposita statione seruabit. Hæc ubi uiderit, canes soluat: ipse uerò summotis iaculis ad primum hinnulum procedat, locorum memor ubi iacentem uidit, ne quo errore decipiatur. Nam longè aliter se habent, ubi cominus adeuntur, quàm procul esse uisi sunt. Sed cùm eum uiderit, accedat propius. Ille immotus manebit, uelut terræ affixus, & se opprimi sinet ualde rugiens, nisi quum fuerit imbre perfusus: tunc enim haudquaquam manebit: siquidem humor in ipso rigebit frigore, quod tum fugere cogit. Capie-

De uenatione hinnulorum & ceruorum.

συγκαλύπτει γάρ. οὐδ' ἂν πνεῦμα ᾖ μέγα. συμφοροῦν γὰρ τὴν χιόνα ἀφανίζει. κύνας μὲν οὖν οὐδὲν δεῖ ἔχοντας ἐξιέναι ἐπὶ τὴν θήραν ταύτην. ἡ γὰρ χιὼν καίει τῶν κυνῶν τὰς ῥῖνας, καὶ τοὺς πόδας, τήν τε ὀσμὴν τοῦ λαγὼ ἀφανίζει διὰ τὸ ὑπερπαγές. λαβόντα δὲ τὰ δίκτυα μετ' ἄλλου ἐλθόντα πρὸς τὰ ὄρη παριέναι ἀπὸ τῶν ἔργων. καὶ ἐπειδὰν λάβῃ τὰ ἴχνη πορεύεσθαι κατὰ ταῦτα. ἐὰν δ' ἐπαλλαγμένα ᾖ, ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν, εἰς τὸ αὐτὸ ἥκοντα κύκλους ποιούμενον, ἐκπεριϊέναι τὰ τοιαῦτα ζητοῦντα, ὅποι ἐξέσχε. πολλὰ δὲ πλανᾶται ὁ λαγὼς, ἀπορούμενος ὅπου κατακλιθῇ. ἅμα δὲ καὶ εἴθισται τεχνάζειν τῇ βαδίσει, διὰ τὸ διώκεσθαι ἀεὶ ὑπὸ τῶν τοιούτων. ἐπειδὰν φανῇ τὸ ἴχνος προϊέναι εἰς τὸ πρόσθεν. ἄξει δὲ ἢ πρὸς σύσκιον τόπον, ἢ πρὸς ἀπόκρημνον. τὰ γὰρ πνεύματα ὑπερφερεῖ τὴν χιόνα ὑπὲρ τῶν τοιούτων. παραλείπεται οὖν εὐνάσιμα πολλά. ζητεῖ δὲ τοῦτο. ἐπειδὰν δὲ τὰ ἴχνη πρὸς τοιαῦτα φέρῃ, μὴ προσιέναι ἐγγύς: ἵνα μὴ ὑποκινῇ, ἀλλὰ κύκλῳ ἐκπεριϊέναι. ἐλπὶς γὰρ αὐτοῦ εἶναι. δῆλον δ' ἔσται. τὰ γὰρ ἴχνη ἀπὸ τῶν τοιούτων οὐδαμοῦ περάσει. ἐπειδὰν δὲ ᾖ σαφὲς, ὅτι αὐτοῦ ἐστιν, ἐᾶν. μένειν γὰρ. ἕτερον δὲ ζητεῖν, πρὶν τὰ ἴχνη ἄδηλα γίγνεσθαι τῆς ὥρας φυλαττόμενον. ὅπως ἂν καὶ ἑτέρους εὑρίσκῃ, ἔσται ἡ λειπομένη, ἱκανὴ περιστῆσαι. ἥκοντος δὲ τούτου, περιϊστάναι αὐτῶν ἑκάστῳ τὰ δίκτυα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ ἐν τοῖς μελαγχίμοις περιλαμβάνοντα ἐντὸς πρὸς ὅτῳ ἂν ᾖ, καὶ ἐπειδὰν ἑστηκότα ᾖ, προσελθόντα κινεῖν. ἐὰν δὲ ἐκκυλισθῇ ἐκ τῶν δικτύων, μεταθεῖν κατὰ τὰ ἴχνη. ὁ δὲ ἀφίξεται πρὸς ἕτερα τοιαῦτα χωρία, ἐὰν μὴ ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ χιόνι πιέσῃ ἑαυτόν. σκεψάμενον οὖν δεῖ ὅπου ἂν ᾖ, περιίστασθαι. ἐὰν δὲ μὴ ὑπομένῃ μεταθεῖν, ἁλώσεται γὰρ καὶ ἄνευ τῶν δικτύων. ταχὺ γὰρ ἀπαγορεύει διὰ τὸ βάθος τῆς χιόνος, καὶ διὰ τὸ κάτωθεν τῶν ποδῶν λασίων ὄντων προσέχεσθαι αὐτῷ ὄγκον πολύν. ἐπὶ δὲ τοὺς νεβροὺς καὶ τὰς ἐλάφους, κύνας εἶναι ἰνδικάς. εἰσὶ γὰρ ἰσχυραὶ, μεγάλαι, ποδώκεις, οὐκ ἄψυχοι. ἔχουσαι δὲ ταῦτα, ἱκαναὶ γίγνονται πονεῖν. τοὺς μὲν οὖν νεογνοὺς τῶν νεβρῶν, τὸ ἦρος θηρᾶν. ταύτην γὰρ τὴν ὥραν γίγνονται. κατασκέψασθαι δὲ πρότερον προελθόντα εἰς τὰς ὀργάδας, οὗ εἰσιν ἔλαφοι πλεῖσται. ὅπου δ' ἂν ὦσιν, ἔχοντα τὸν κυναγωγὸν τὰς κύνας καὶ ἀκόντια, πρὸ ἡμέρας ἐλθόντα εἰς τὸν τόπον τοῦτον, τὰς μὲν κύνας δῆσαι ἄποθεν ἐκ τῆς ὕλης. ὅπως μὴ, ἂν ἴδωσι τὰς ἐλάφους, ὑλακτῶσιν. αὐτὸν δὲ σκοπιωρεῖσθαι, ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὄψεται ἀγούσας τοὺς νεβροὺς πρὸς τὸν τόπον, οὗ ἂν μέλλῃ ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς εὐνάσειν. κατακλίνασαι δὲ καὶ γάλα δοῦσαι, καὶ διασκεψάμεναι, μὴ ὁρῶνται ὑπό τινος, φυλάττουσι τὸν αὑτῆς ἑκάστη, ἀπελθοῦσαι εἰς τὸ ἀντιπέρας. ἰδόντα δὲ ταῦτα, τὰς μὲν κύνας λῦσαι. αὐτὸν δὲ λαβόντα ἀκόντια προϊέναι ἐπὶ τὸν νεβρὸν τὸν πρῶτον, ὅπου εἶδε κατακλιθέντα τῶν τόπων, ἐνθυμούμενον ὅπως μὴ διαμαρτήσεται. πολὺ γὰρ ἀλλοιοῦνται τῇ ὄψει, ἐγγὺς προσιόντι, ἢ οἱ πόρρωθεν ἔδοξαν εἶναι. ἐπειδὰν δὲ ἴδῃ αὐτὸν, προσιέναι ἐγγύς. ὁ δ' ἐξ ἀτρεμίας πιέζας ὡς ἐπὶ γῆν, καὶ ἐάσει ἀνελέσθαι (ἐὰν μὴ ἐφυσμένος ᾖ) βοῶν μέγα. τούτου δὲ γιγνομένου οὐ μενεῖ. ταχὺ γὰρ τὸ ὑγρὸν ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ὑπὸ τοῦ ψύχους συνιστάμενον, ποιεῖ ἀποχωρεῖν αὐτόν. ἁλώσε-

ἁλώσεται δὲ ὑπὸ τῶν κυνῶν, σὺν πόνῳ διωκόμενος· λαβόντα δὲ δοῦναι δεῖ ἀρκυωρῷ· ὁ δὲ βοήσεται. ἡ δ' ἔλαφος τὰ μὲν ἰδοῦσα, τὰ δ' ἀκούσασα, ἐπιδραμεῖται ἐπὶ τὸν ἔχοντα αὐτὸν ζητοῦσα ἀφελέσθαι. ἐν δὲ τούτῳ δεῖ κελεύειν ἐγκελεύειν ταῖς κυσὶ, καὶ χρῆσθαι τοῖς ἀκοντίοις. κρατήσαντα δὲ τούτου προσβιβάσαι, καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας καὶ σὺν τῷ αὐτῷ ἄλλα, πρὸς τὰς αὐτὰς χρῆσθαι τῇ θήρᾳ. οἱ μὲν οὖν νέοι τῶν νεβρῶν οὕτως ἁλίσκονται· οἱ δὲ ἤδη μεγάλοι χαλεπῶς. νέμονται γὰρ μετὰ τῶν μητέρων καὶ ἑτέρων ἐλάφων, καὶ ἀποχωροῦσιν ὅταν διώκωνται ἐν μέσαις, ὅτε δὲ πρόσθεν, ἐν δὲ τῷ ὄπισθεν, ὀλιγάκις. αἱ δ' ἔλαφοι τὰς κύνας ὑπὲρ αὐτῶν ἀμυνόμεναι καταπατοῦσιν, ὥστ' οὐκ εὐάλωτοί εἰσιν, ἐὰν μὴ προσμίξας τις εὐθὺς διασκεδάσῃ αὐτὰς ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε μονωθῆναι ἕνα αὐτῶν. βιασθέντες δὲ τὸν μὲν πρῶτον δρόμον αἱ κύνες ἀπολείπονται. ἥ τε γὰρ ἀπουσία τῶν ἐλάφων ποιεῖ αὐτὸν περίφοβον, τό τε τάχος οὐδὲν ἀπεικὸς δὴ τῶν τηλικούτων νεβρῶν. δευτέρῳ δὲ καὶ τρίτῳ δρόμῳ ταχὺ ἁλίσκονται. τὰ γὰρ σώματα αὐτῶν, διὰ τὸ ἔτι νεαρὰ εἶναι, τῷ πόνῳ οὐ δύνανται ἀντέχειν. ἵστανται δὲ καὶ ποδοστράβαι ταῖς ἐλάφοις ἐν τοῖς ὄρεσι περὶ τοὺς λειμῶνας καὶ τὰ ῥεῖθρα, καὶ τὰς νάπας ἐν ταῖς διόδοις καὶ τοῖς ἔργοις πρὸς ὅτι ἂν προσίῃ. χρὴ δὲ εἶναι τὰς ποδοστράβας, σμίλακος πεπλεγμένας, μὴ περιφλοίους, ἵνα μὴ σήπωνται· τὰς δὲ στεφάνας εὐκύκλους ἐχούσας, καὶ τοὺς ἥλους ἐναλλὰξ σιδηροῦς τε καὶ ξυλίνους ἐγκαταπεπλεγμένους ἐν τῷ πλοκάνῳ, μείζους δὲ τοὺς σιδηροὺς, ὅπως ἂν οἱ μὲν ξύλινοι ὑπείκωσι τῷ ποδὶ, οἱ δὲ πιέζωσι. τὸν δὲ βρόχον τοῦ σειρίου, τὸν ἐπὶ τὴν στεφάνην ἐπιτιθέμενον, πεπλεγμένον ἀπαρτᾶν, καὶ αὐτὴν τὴν σειράν. ἔστι γὰρ ἀσφαλέστατον. ὁ δὲ βρόχος αὐτῷ ἔστω σκληρὸς καὶ ἡ σειρά· τὸ δὲ ξύλον τὸ ἐξαπτόμενον ἔστω μὲν δρυὸς ἢ πρίνου, μῆκος τρισπίθαμον, περίφλοιον, πάχος παλαιστιαῖον. ἱστάναι δὲ τὰς ποδοστράβας διελόντα τῆς γῆς, βάθος πενταπάλαιστον, περιφερὲς δὲ ἄνωθεν καὶ ἄνωθεν ἴσον ταῖς στεφάναις τῶν ποδοστραβῶν, εἰς δὲ τὸ κάτω ἀμαυρούμενον στενότατον. διελεῖν δὲ καὶ τῷ σειρίῳ καὶ τῷ ξύλῳ τῆς γῆς ὅσον ἔσεσθαι ἀμφοῖν. ποιήσαντα δὲ ταῦτα ἐπιθεῖναι μὲν ἐπὶ τὸ βάθος τὴν ποδοστράβην ὑπένερθεν ἰσόπεδον. περὶ δὲ τὴν στεφάνην τὸν βρόχον τοῦ σειρίου, καὶ αὐτὸ καὶ τὸ ξύλον καθέντα εἰς τὴν χώραν τὴν ἑκατέρου, τῇ στεφάνῃ ἐπιθεῖναι ῥάβδους ἀσπάρτους μὴ ὑπερτεινούσας εἰς τὸ ἔξω. ἐπὶ δὲ τούτων πέταλα λεπτά, ὧν ἂν ᾖ ὥρα. μετὰ δὲ τοῦτο τῆς γῆς ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὰ, πρῶτον μὲν τὴν ἐπιπολῆς ἐξαιρεθεῖσαν ἐκ τῶν ὀρυγμάτων, ἄνωθεν δὲ ταύτης γῆς στερεᾶς τῆς ἄποθεν, ἵνα ᾖ τῇ ἐλάφῳ ὅτι μάλιστα ἄδηλος ἡ στάσις. τὴν δὲ περιοῦσαν τῆς γῆς ἀποφέρειν πόρρω ἀπὸ τῆς ποδοστράβης. ἐὰν γὰρ ὀσφραίνηται, νεοκινήτου δυσωπεῖται· ταχὺ δὲ ποιεῖ τοῦτο. ἐπισκοπεῖν δὲ ἔχοντα τὰς κύνας, τὰς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἑστώσας μάλιστα μὲν ἕωθεν, χρὴ δὲ καὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας· ἐν τοῖς ἔργοις πρῷ. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὄρεσιν οὐ μόνον τῆς νυκτὸς ἁλίσκονται, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν, διὰ τὴν ἐρημίαν. ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τῆς νυκτὸς, διὰ τὸ μεθ' ἡμέραν περιφοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους. ἐπειδὰν δὲ εὕρῃ ἀνεσπασμένην τὴν ποδοστράβην, μεταθεῖν ἐπιλύσαντα τὰς κύνας, καὶ ἐπικελεύοντα κατὰ τὴν ὁλκὴν τοῦ

ξύλου

Capietur autem à canibus cum labore insequentibus. captum custodi retiũ tradat. rugiet ille: cerua partim uidens, partim audiens, tenentem inuadet, ut ipsum eripiat. Tum uero canes hortetur, & iaculis utatur. Hunc ubi obtinuerit, ad alios tendat, in quos simili uenatione utetur. Et iuniores quidem hinnuli hoc modo capientur. At uerò iamiam grãdiusculi difficilius: nam cum matribus alijsq; ceruis pascuntur: quibus in medijs cum agitantur, fugiunt, nõnunquam etiam ante, rarò autem post: & pro illis pugnantes ceruæ canes proterunt. Itaque non facilè capi possunt, nisi quis perturbatas dissipet, ut ex ipsis quispiam unus destituatur: quod ubi coactæ fuerint, primo cursu canes superantur. Sed quia trepidũ illum facit absentia ceruarum & hinnulorum, id ætatis celeritas nulli procedit, secundo tertioue cursu statim capietur. Corpora enim illorum cum adhuc tenera sint, labori superesse non possunt. Quinetiam tendiculæ ceruis ponuntur, in montibus circa prata, secus fluenta, prope saltus, in biuijs, in agris, quocunq; adierint. Tendiculas autem oportet fruticeas plicari, delibratas ne putrescant, & spiras habere annulares, & insertos plicationi ferreos alternis, ligneosq; clauos, sed robustiores ferreos, ut si lignei cesserint, hi pedem premant. Laqueũ uerò funiculi superponendum spiræ, funiculumq; ipsum ex sparto plicatum esse: hoc enim inuiolabile est. Laqueus ipse funiculiq; ualidi sint: lignum quod pendet quernũ sit uel iligneũ, longitudine triũ spithamarum, craßitudine unius ulnæ cũ cortice. Tendiculas uerò ponat aperta scrobe quinque pedum in orbem desuper spiris tendicularum similem, ita ut inferiori angustiæ respondeat: similiter funiculo & ligno scrobem aperiat quanta utriq; conueniat. Hæc ubi fecerit, summam tendiculæ scrobem substernat, laqueum uerò funiculi spiræ circumponat: & cum ipsam & lignum in suo utrunq; loco posuerit, uirgulas enodes superponat non prominentes, & eas minutis folijs sternat, quæ tunc anni tempus habebit. Postea uerò primam in superficiem terra iniiciatur, & scrobibus defossa, & super eam solida terra procul inde sumpta, ut ceruæ quammaxime occultus sit locus: quod supererit terræ asportetur longè à tendicula, quia si recẽter motæ ceruæ (id quod subitò facit) odorẽ senserit, auertetur. Venator cum canibus montana in aurora potißimum, quanquam & in reliquo dici, campestres diluculo obseruet: nam in montibus non noctu solùm capiuntur, sed interdiu propter solitudinem. In agris autem noctu tantùm: nam in die homines metuunt. Sed ubi tendiculam resupinatam inuenerit, solutis canibus transcurrat

De tendiculis.

ligni

ligni sulcum, quocūq; ferat obseruans. Erit enim per multum spacij non incertus: quippe motis lapidibus & in agris limes ductus manifestius erit. Quòd si asperiora superet, raptus de ligno cortex rupibus herebit, et ideo transcursus faciliores erūt: sed si pede uinctus fuerit anteriore, citò capietur. Nā lignum inter currendum, corpus totum & ora flagellat: sed si posteriore, lignum quod trahitur uniuersum corpus impediet: plerunq; etiam in bicornes ramos tractum incidit, & nisi funiculum abruperit, illic deprehenditur. Sed si mas fuerit siue ita captus, siue labore uictus, non est comminus adeundum: nā cornibus ferit & pedibus: eminus igitur iaculis utendum. Capiūtur uerò etiam sine tendiculis cum agitantur estate. Nam ualde fatiscunt, ut stātes iaculis confodiantur. In mare etiā si obstiterit, & undas se trepide conijciunt: nonnunquā deficiente spiritu labuntur.

De apris.

At in apros canes cōparet Indicas, Cretēses, Locrenses, Lacenas: sagenas, iacula, uenabula, tendiculas. Primū igitur canes hoc ex genere esse oportet minimè uulgares, ut paratæ sint cum fera pugnare. Sagenas autē eodē lino quo retia, filis quinq; & quadraginta, & chordulis tribus, & unaquæq; chordula sit filis quindecim, à fastigio macularū decē lōgitudo. Laqueorū autē altitudo cubitalis. Plagæ dimidio crassiores sagenis, in fastigijs annulos habeant laqueis suppositos, extremaq; earum per annulos excāt: sufficiēt uerò quindecim. Iacula uaria sint, quæ lanceas habeant satis amplas & leuigatas, hastiliaq; ualida. At uenabula primū lāceas habeāt longitudine ulnarū quinq;, in medio fistulæ dentalia solida fabricata, et hastilia cornea crassitudine hastæ. Tendiculæ uerò quales ceruorū. Sed uenationis comites adsint: fera enim à multis uix capi potest.

De uenatione aprorū.

Quomodo aūt singulis quibuscunq; uti conueniat, ostendā: Primum igitur cùm ad locū uenerint ubi eū esse conijciunt, canū gregē subducere oportet, et soluta una ex lacænis, reprimēs alias cū cane circumeat: cùm uestigia deprehenderint indagando, sequatur deinceps quò tenor duxerit. Et aprum multa uenatoribus indicabūt, in mollibus locis uestigia, in sylnosis ramorum fragmenta, ubi arbores fuerint, dentiū uulnera. Canis uerò ut plurimum ad syluosa indagando perueniet, quod in his locis fera plerunq; recumbit: nam hyeme calidiora sunt æstate frigidiora. Cùm ad cubile peruenerint, latrat, ille autem surgere nō solet. Sumat igitur canē, et ipsam cū alijs omnino procul à cubili religet, & sagenas ad diuortia tendat, laqueos inijciens ad syluæ truncos bicipites. Ipsius autē sagenæ longo producto sinu tibicines intrinsecus faciat, subiectis utrinq; ramis: et in sinū p laqueos splen-

ξύλου σκοπούμενον, ὅποι ἂν φέρηται. ἔσται δὲ οὐκ ἄδηλον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. οἵ τε γὰρ λίθοι ἔσονται κεκινημένοι, τά τ' ἐπισύρματα τοῦ ξύλου καταφανῆ ἐν τοῖς ἔργοις. ἐὰν δὲ τραχεῖς τόπους διαπερᾷ, αἱ πέτραι ἕξουσι τὸν φλοιὸν τοῦ ξύλου ἀφηρπασμένον, καὶ ταύτῃ ῥᾷον αἱ μεταδρομαὶ ἔσονται. ἐὰν μὲν οὖν τοῦ προσθίου ποδὸς ἁλῷ, ταχὺ ληφθήσεται. ἐν γὰρ τῷ δρόμῳ πᾶν τὸ σῶμα τύπτει καὶ τὸ πρόσωπον. ἐὰν δὲ τοῦ ὄπισθεν, ἀφελκόμενον τὸ ξύλον, ἐμποδὼν ὅλῳ ἐστὶ τῷ σώματι. ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς διχορρόας τῆς ὕλης ἐμπίπτει φερόμενον, καὶ ἐὰν μὴ ἀπορρήξῃ τὴν σπαρτίδα, αὐτοῦ λαμβάνεται αὐτοῦ. χρὴ δ' ἐὰν οὕτως ἁλῷ, ἢ πολ[illegible]μένῳ πόνῳ, ἐὰν μὲν ᾖ ἄῤῥην, μὴ προσιέναι ἐγγύς. τοῖς γὰρ κέρασι παίει καὶ τοῖς ποσίν. ἄποθεν οὖν ἀκοντίζειν. ἁλίσκονται δὲ καὶ ἄνευ ποδοστράβης διωκόμενοι, ὅταν ᾖ ἡ ὥρα θερινή. ἀπαγορεύουσι γὰρ σφόδρα, ὥστε ἑστῶτες ἀκοντίζονται. ῥιπτοῦσι δὲ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ἐὰν κατέχωνται, καὶ εἰς τὰ ὕδατα ἀπορούμενοι, ὅτε δὲ διὰ δύσπνοιαν πίπτουσι. πρὸς δὲ τὸν ὗν τὸν ἄγριον κεκτῆσθαι κύνας Ἰνδικάς, Κρητικάς, Λοκρίδας, Λακαίνας, ἄρκυς, ἀκόντια, προβόλια, ποδοστράβας. πρῶτον μὲν οὖν χρὴ εἶναι τὰς κύνας ἐκ τούτου τοῦ γένους, μὴ τὰς ἐπιτυχούσας, ἵνα ἕτοιμαι ὦσι πολεμεῖν τῷ θηρίῳ. αἱ δὲ ἄρκυς λίνων μὲν τῶν αὐτῶν ὧνπερ αἱ τῶν λαγῳῶν, ὦσι τε καὶ τετταράκοντα λίνοι ἐκ τριῶν τόνων· ἕκαστος δὲ τόνος ἐκ πεντεκαίδεκα λίνων. ἀπὸ δὲ τῆς κορυφαίας τὸ μέγεθος δεκάμματοι· τὸ δὲ βάθος τῶν βρόχων πυγόνος· οἱ δὲ περίδρομοι ἡμιόλιοι τοῦ τῶν ἀρκύων πάχους. ἐπ' ἄκροις δὲ δακτυλίους ἐχέτωσαν. ὑφείσθωσαν δ' ὑπὸ τοὺς βρόχους. τὸ δὲ ἄκρον αὐτῶν ἐκπεράτω ἔξω διὰ τῶν δακτυλίων. ἱκαναὶ δὲ πεντεκαίδεκα. τὰ δὲ ἀκόντια ἔστω παντοδαπά, ἔχοντα τὰς λόγχας εὐπλατεῖς καὶ ξυρήκεις, ῥάβδους δὲ στιφράς. τὰ δὲ προβόλια πρῶτον μὲν λόγχας ἔχοντα, τὸ μὲν μέγεθος πεντεπαλαίστους, κατὰ δὲ μέσον τὸν αὐλὸν κνωδόντας ἀποκεχαλκευμένους στιφρούς, καὶ τὰς ῥάβδους κρανέας δορατοπαχεῖς. αἱ δὲ ποδοστράβαι ὅμοιαι ταῖς τῶν ἐλάφων. συγκυνηγέται δ' ἔστωσαν. τὸ γὰρ θηρίον μόλις καὶ ὑπὸ πολλῶν ἁλίσκεται. ὅπως δὲ δεῖ τούτων ἑκάστῳ χρῆσθαι πρὸς θήραν, διδάξω. πρῶτον μὲν οὖν χρὴ ἐλθόντας, οὗ ἂν οἴωνται εἶναι, ὑπάγειν τὸ κυνηγέσιον, λύσαντας μίαν τῶν κυνῶν τῶν Λακαινῶν, τὰς δ' ἄλλας ἔχοντας δεδεμένας, συμπεριιέναι τῇ κυνί. ἐπειδὰν δὲ λάβῃ αὐτοῦ τὰ ἴχνη, ἕπεσθαι ἑξῆς τῇ ἰχνευούσῃ, ἀγομένους ἀκολουθίᾳ. ἔσται δὲ καὶ τοῖς κυνηγέταις πολλὰ δῆλα αὐτοῦ, ἐν μὲν τοῖς μαλακοῖς τῶν χωρίων τὰ ἴχνη, ἐν δὲ τοῖς λασίοις τῆς ὕλης κλάσματα, ὅπου δ' ἂν δένδρα ᾖ, πληγαὶ τῶν ὀδόντων. ἡ δὲ κύων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀφίξεται εἰς τόπον ὑλώδη ἰχνεύουσα. κατακλίνεται γὰρ τὸ θηρίον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τοιαῦτα. τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος ἐστὶν ἀλεεινά, τοῦ δὲ θέρους ψυχεινά. ἐπειδὰν δ' ἀφίκηται ἐπὶ τὴν εὐνὴν ὑλακτεῖ. ὁ δ' οὐκ ἀνίσταται ὡς τὰ πολλά. λαβόντας οὖν τὴν κύνα, καὶ ταύτην μετὰ τῶν ἄλλων δῆσαι ἄποθεν ἀπὸ τῆς εὐνῆς πολύ, καὶ εἰς τοὺς ὅρμους ἐμβάλλεσθαι τὰς ἄρκυς, ἐπιβάλλοντα τοὺς βρόχους ἐπὶ ἀγκαλιδώματα τῆς ὕλης δικρᾶ. τῆς δὲ ἄρκυος αὐτῆς μακρὸν προβάλλοντα κόλπον ποιεῖν αὐτῆς, ἔνδοθεν ἑκατέρωθεν ὑφιστάντα κλῶνας, ὅπως ἂν ἀπὸ τοῦ κόλπου διὰ τῶν βρόχων αἱ

αὐγαὶ

αὐταὶ τοῦ φέγγους ὡς μάλιστα ἐνέχωσιν, ἵνα προσθέοντι ὡς φανότατον ᾖ τὸ ἔσω, καὶ τὸν περίδρομον ἐξάπτειν ἀπὸ δένδρου ἰσχυροῦ, καὶ μὴ ἐκ ῥάχου. συνέχονται γὰρ ἐν τοῖς ψιλοῖς αἱ ῥάχοι. ὑπὲρ δὲ ἑκάστης ἐμφράττειν τῇ ὕλῃ καὶ τὰ δύσορμα, ἵνα εἰς τὰς ἄρκυς ποιῆται τὸν δρόμον, καὶ μὴ ἐξαλλάττῃ. ἐπειδὰν δ' αὖ στῶσιν, ἐλθόντας πρὸς τὰς κύνας, λῦσαι ἁπάσας, καὶ λαβόντας τὰ ἀκόντια καὶ τὰ προβόλια, προϊέναι. ἐγκελεύειν δὲ ταῖς κυσὶν ἕνα τὸν ἐμπειρότατον, τοὺς δὲ ἄλλους ἕπεσθαι κοσμίως ἐκλείποντας ἀπ' ἀλλήλων πολὺ, ὅπως ἂν ᾖ αὐτῷ ἱκανὴ διαδρομή. ἐὰν γὰρ ὑποχωρῶν ἐμπέσῃ εἰς πυκνούς, κίνδυνος πληγῆναι. ᾧ γὰρ ἂν προσπέσῃ εἰς τοῦτον τὴν ὀργὴν κατέθετο. ἐπειδὰν δ' αἱ κύνες ἐγγὺς ὦσι τῆς εὐνῆς, ἐπιοῦσι. θορυβούμενος δ' ἐξαναστήσεται, καὶ ἥτις ἂν τῶν κυνῶν προσφέρηται αὐτῷ, πρὸς τὸ πρόσωπον ἀναρρίψει. θέων δ' ἐμπεσεῖται· ἐὰν δὲ μὴ, μεταθεῖν ἀνάγκη. καὶ ἐὰν μὲν ᾖ τὸ χωρίον καταφερὲς ἐν ᾧ ἂν ἔχῃ αὐτὸν ἡ ἄρκυς, ταχὺ ἐξαναστήσεται. ἐὰν δὲ ἄπεδον, εὐθὺς ἑστήξεται περὶ αὐτὸν ἔχων. ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ αἱ μὲν κύνες προσκείσονται. αὐτοὺς δὲ χρὴ φυλαττομένους αὐτῷ ἀκοντίζειν, καὶ λίθοις βάλλειν περιισταμένους ὄπισθεν, καὶ πολὺ ἄποθεν, ἕως ἂν κατατείνῃ προσθέων αὐτὸν τῆς ἄρκυος τὸν περίδρομον. εἶτα ὅστις ἂν ᾖ τῶν παρόντων ἐμπειρότατος καὶ ἐγκρατέστατος, προσελθόντα ἐκ τοῦ πρόσθεν, τῷ προβολίῳ παίειν. ἐὰν δὲ μὴ βούληται ἀκοντιζόμενος καὶ βαλλόμενος κατατείνειν τὸν περίδρομον, ἀλλ' ἐπανιεὶς ἔχῃ πρὸς τὸν προσιόντα περιδρομὴν ποιούμενος, ἀνάγκη. ὅταν οὕτως ἔχῃ λαβόντα τὸ προβόλιον, προσιέναι. ἔχεσθαι δ' αὐτοῦ τῇ μὲν χειρὶ τῇ ἀριστερᾷ πρόσθεν, τῇ δ' ἑτέρᾳ ὄπισθεν. κατορθοῖ γὰρ ἡ μὲν ἀριστερὰ αὐτοῦ, ἡ δὲ δεξιὰ ἐπεμβάλλει. ἔμπροσθεν δὲ ὁ πούς ὁ μὲν ἀριστερὸς ἑπέσθω τῇ χειρὶ τῇ ὁμωνύμῳ, ὁ δὲ δεξιὸς τῇ ἑτέρᾳ. προσιόντα δὲ προβάλλεσθαι τὸ προβόλιον μὴ πολλῷ μείζω διαβάντα, ἢ ἐμπάλιν ἐπιστρέφοντα, τὰς πλευρὰς τὰς εὐωνύμους ἐπὶ τὴν χεῖρα τὴν εὐώνυμον, εἶτα εἰσβλέποντα εἰς τὸ ὄμμα τοῦ θηρίου, ἐνθυμούμενον τὴν κίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς ἐκείνου. προσφέρειν δὲ τὸ προβόλιον, φυλαττόμενον μὴ ἐκκρούσῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῇ κεφαλῇ ἐκνεύσας. ἡ γὰρ ῥύμη τῆς ἐκκρούσεως ἕπεται. παθόντα δὲ τοῦτο πίπτειν δεῖ ἐπὶ στόμα, καὶ ἔχεσθαι τῆς ὕλης κάτωθεν. τὸ γὰρ θηρίον ἐὰν μὲν οὕτως ἔχον προσπέσῃ διὰ τὴν σιμότητα τῶν ὀδόντων, τὸ σῶμα οὐ δύναται ὑπολαβεῖν. ἐὰν δὲ μετέωρον, ἀνάγκη πληγῆναι. πειρᾶται μὲν οὖν μετεωρίζειν. ἐὰν δὲ μὴ δύνηται, ἀμφιβὰς πατεῖ. ἀπαλλαγὴ δὲ τούτων μία ἐστὶ μόνη, ὅταν ἐν τῇ ἀνάγκῃ ταύτῃ ἔχηται, προσελθόντα ἐγγὺς τῶν συγκυνηγετῶν ἕνα, ἔχοντα προβόλιον ἐρεθίζειν ὡς ἀφήσοντα. ἀφιέναι δὲ οὐ χρὴ, μὴ τύχῃ τοῦ πεπτωκότος. ὅταν δὲ ἴδῃ τοῦτο καταλιπὼν ὃν ἂν ἔχῃ ὑπ' αὐτῷ, ἐπὶ τὸν ἐρεθίζοντα ὑπ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἐπιστρέψει. τὸν δὲ ταχὺ ἀναπηδᾶν. τὸ δὲ προβόλιον μεμνῆσθαι ἔχοντα ἀνίστασθαι. οὐ γὰρ καλὴ ἡ σωτηρία ἄλλως, ἢ κρατήσαντι. προσφέρειν δὲ πάλιν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ προσθεῖναι ἐντὸς τῆς ὠμοπλάτης ᾗ ἡ σφαγὴ, καὶ ἀντερείσαντα ἔχειν ἐρρωμένως. ὁ δ' ὑπὸ τοῦ μένους πρόεισι, καὶ εἰ μὴ κωλύοιεν οἱ κνώδοντες τῆς λόγχης, ἀφίκοιτ' ἂν διὰ τῆς ῥάβδου

splendor lucis prorsus insistat, & currenti pars interior perquam lucidissima sit. Plagam ab arbore ualidam religet, nō à stipite: stipites enim nudis in locis inueniuntur. Vtrinque uerò arborum ramis claudat ea etiam quæ facilè adiri non possunt ut in retia cursum nusquam declinans intendat. Cùm retia tetenderit, ad canes redeant, omnesque soluant, & iaculis uenabulisque sumptis procedant: sed canes aliquis 10 hortetur qui peritissimus sit, reliqui deinceps sequantur magnis interuallis alius ab alio distantes, ut peritus feræ discursus latè satis pateat. Nam si excedens in confertos inciderit, periculum est ut saucientur: in quemcunque enim irruerit, in hunc iram excitat. Sed canes cùm iam cubili propius fuerint, impetum faciunt: ille perturbatus exurgit, & in quemcunque canum inciderit, cum enixa fronte protrudit. Irruet autem cursu, alioquin necesse est 20 transcurrere. Et si præceps fuerit locus in quo eum sagenæ detinent, statim exurget: si planus, ab initio stabit ibidem inhærens: incumbent tum ubrò canes. Ipsos autem uenatores oportet intentos in eum tela conijcere, & circumuenientes à tergo lapides mittere, donec illatus plagam retis intenderit. Tum eorum qui adsunt peritissimus uenabulo progressus à fronte percutiat. Quòd si petitus ictuque telis plagam intendere noluerit, sed inuadentem con 30 uersus occursando instituerit: hoc ubi contigerit, necesse est sumpto uenabulo procedere, & manibus in eum procumbere, læua anteriore, dextra posteriore: nam telum sinistra dirigit, dextra urget. Pedes autem manus sequantur, læuus læuam, dexter dexteram, et accedens uenabulū obijciat latera læua prætergrediendo, non multò plus quàm læuorsum regrediendo, tum feræ frōtem inspiciat, capitis illius motum obseruans, & uenabulum porrigat prouidus, 40 ne capite rotato de manibus excutiat. Is enim impetus sit qui excutere possit: hoc si cui contigerit, pronus in ora cadat oportet, & uirgulta humiliora comprehendat: nam si hoc modo inhærens procubuerit, fera præ incuruitate dentium corpus deprehēdere non potest: quòd si erectum manserit, ut sauciatur necesse est: illud enim attollere tentat: quòd si nequiuerit, obambulans proterit. Huius autem rei liberatio una tantum superest: cùm in hac angustia 50 deprehensus fuerit, tum ex comitibus aliquis cum uenabulo accedens, illum irritet desertoro similis. Deserere autem nusquam oportet, ne iacentem feriat: hoc ille ubi animaduerterit, omisso eo quem premebat, contra irritantem præ ira & furore conuertitur. Hic autem celeriter exiliat, memor cū uenabulo exurgendum esse: nā nisi uincēti, salus honesta non est: & rursus inuadat sicut antea, ferrumque inter scapulas dirigat, qua parte iugulum est, & obnixus acriter inhæreat. Ille præ furore procedit, & nisi lanceæ dentalia prohiberent, per

hastilē

bestile se trudens ad eum ueniret qui uenabulum tenet. Adeo autem magna uis eius est, ut ipsi etiã ea insint quæ nemo putaret: quippe eius recenter occisi dentes adeo feruent, ut crines si quis admouerit, exurant. Nam uiuentis si quando irritantur, ignescunt: quod nisi ita esset, summos canum uillos cum corpus ab ictu declinant, non incenderent. Et mas quidem tanto maioriq; etiã labore capitur. At fœminam si ea inciderit in cursu petat, obseruans ne retrusus cadat. quod si contigerit, proteratur necesse est, ac mordeatur. Non est igitur sponte cadendum: sed si quis huc peruenerit inuitus, ei non aliter surgendum est, quàm qui sub masculo ceciderit: exurgens autem, uenabulo percutiat oportet, quoad eam occiderit. Sed capiuntur hoc etiam modo: Retia illis in transitu saltuum ponuntur, ad nemora, ad ualles, ad clinos. Insultus uerò fiunt in agros, in paludes, in aquas. Qui iussus est, retia cum uenabulo seruat: alij canes agunt, optima queq; locorum scrutantes, & cumprimum inuentus fuerit, agitatur: sed si in casses præcipitat, retiũ custos accedat sumpto uenabulo, & utatur quemadmodum diximus: si non præcipitat, currendum est. Capitur etiam dum medio æstu premitur canibus. Nam licet uiribus præstet, præ nimio tamen anhelitu fatiscit. Pereunt autem multæ in eiusmodi uenatione canes: quinetiam uenatores ipsi periclitantur. Sed ubi cursu fatigatum uenabulo petere coguntur, siue in aqua, siue in rupis secessu fuerit, siue ex opaco exire noluerit (nã nec rete illum, nec aliud quicquã prohibet cominus cum appropinquãte congredi) ueruntamen cùm ita se continuerit, adeundum est, ut magnitudo animi, cuius gratia hanc laboris uoluptatem delegerunt, declaretur: utendum est uenabulo & insultibus corporis, ut dictum est: nam sic quandoque etiam capi contingit. Ponuntur uerò ipsis tendiculæ in eisdem locis sicut & ceruis. Obseruationes eædem sunt, & cursus, & aditus, & usus uenabuli. Catulos uerò earum capi uix contingit. neque enim ab eis discedunt donec adulti fuerint: & cùm eos canes inuenerint, uel aliquid ipsi præsenserint, statim se abdunt in syluas, & sequuntur ipsæ ubicunque fuerint: quo tempore seuiores sunt, & pro illis acrius quàm pro seipsis pugnant. At leones, pardi, lynces, pantheres, ursi, & aliæ quæcunque eiusmodi feræ, in locis externis capiũtur circa Pangæum montem, & Cittum supra Macedoniam: aliæ in Olympo, Mysio & Pindo: aliæ in Nysa supra Syriam, & ad alios montes quotquot idonei sunt generis huius animalia nutrire. Capiuntur uerò partim in mõtibus aconitico ueneno, propter asperitatem regionis. Hoc autem ea re miscentes qua queq; delectatur fera, uenatores illis obijciunt secus aquas, & si quid aliud adire consueuerint: partim etiam quæ noctu in plana descendunt, equis & armis introclusæ, nec sine uenatorum discrimine capiũtur. Sunt quibus & foueas latas in orbem ducũt, in medio relinquẽtes profundã terræ

columnam

De uenatione leonum, pardorum, lyncũ, pantherarũ, et ursorum.

ῥάβδου, προσβαίνων αὐτὸν πρὸς τὸ προβόλιον ἔχοντα. ὅταν δὲ πολλὴ ἡ δύναμις ἐστὶν αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἃ οὐκ ἂν οἴοιτό τις πρόσεστιν αὐτῷ. τεθνεῶτος γὰρ εὐθὺς ἐάν τις ἐπὶ τὸν ὀδόντα ἐπιθῇ τρίχας, συντήκουσιν. οὕτως εἰσὶ θερμοί. ζῶντι δὲ διάπυροι, ὅταν ἐρεθίζηται. οὐ γὰρ ἂν τῶν κυνῶν ἁμαρτάνων τῇ πληγῇ τοῦ σώματος, ἄκρα τὰ τριχώματα περιεπίμπρα. ὁ μὲν οὖν ἄρρην τοσαῦτα καὶ ἔτι πλείω πράγματα παρασχὼν ἁλίσκεται. ἐὰν δὲ θήλεια ᾖ ἡ ἐμπεσοῦσα, ἐπιθέοντα παίειν φυλαττόμενον μὴ ὠσθεὶς πέσῃ, παθόντα δὲ τοῦτο πατεῖσθαι ἀνάγκη καὶ δάκνεσθαι. ἑκόντα οὖν οὐ χρὴ ὑποπίπτειν, ἐὰν δὲ ἄκων ἔλθῃ εἰς τοῦτο, διαναστάσεις γίγνονται αἱ αὐταί, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ ἄρρενος. ἐξαναστάντα δὲ δεῖ παίειν τῷ προβολίῳ, ἕως ἂν ἀποκτείνῃ. ἁλίσκονται δὲ καὶ ὧδε. ἵστανται μὲν αὐτοῖς αἱ ἄρκυς ἐπὶ τὰς διαβάσεις τῶν ναπῶν εἰς τοὺς δρυμούς, τὰ ἄγκη, τὰ τραχέα. εἰσβολαὶ δὲ εἰς τὰς ὀργάδας καὶ τὰ ἕλη καὶ τὰ ὕδατα. ὁ δὲ τεταγμένος ἔχων τὸ προβόλιον φυλάττει τὰς ἄρκυς. οἱ δὲ τὰς κύνας ἐπάγουσι τοὺς τόπους ζητοῦντες τοὺς καλλίστους. ἐπειδὰν δὲ εὑρεθῇ, διώκεται. ἐὰν οὖν εἰς τὴν ἄρκυν ἐμπίπτῃ, τὸν ἀρκυωρὸν ἀναλαβόντα τὸ προβόλιον, προσιέναι καὶ χρῆσθαι ὡς εἴρηκα· ἐὰν δὲ μὴ ἐμπέσῃ, μεταθεῖν. ἁλίσκεται δὲ καὶ ὅταν ᾖ πνῖγος, διωκόμενος ὑπὸ τῶν κυνῶν. τὸ γὰρ θηρίον καίπερ ὑπερβάλλον δυνάμει, ἀπαγορεύει ὑπεράσθμον γιγνόμενον. ἀποθνήσκουσι δὲ κύνες πολλαὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ θήρᾳ, καὶ αὐτοὶ οἱ κυνηγέται κινδυνεύουσιν. ὅταν δ' ἐν ταῖς μεταδρομαῖς ἀπειρηκότι ἀναγκάζωνται προσιέναι τὰ προβόλια, ἢ ἐν ὕδατι ὄντι, ἢ ἀφεστῶτι πρὸς ἀποκρήμνῳ, ἢ ἐκ δασέος μὴ θέλοντι ἐξιέναι (οὐ γὰρ κωλύει αὐτὸν οὔτε ἄρκυς, οὔτε ἄλλο οὐδὲν φέρεσθαι ὁμόσε τῷ πλησιάζοντι) ὅμως μέντοι προσιτέον ὅταν ἔχῃ οὕτως, καὶ ἐπιδεικτέον τὴν εὐψυχίαν δι' ἣν εἵλοντο ἐκπονεῖν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην. χρηστέον δὲ τῷ προβολίῳ καὶ ταῖς προβολαῖς τοῦ σώματος ὡς εἴρηται. εἰ γάρ τι καὶ πάσχοι, οὐκ ἂν διά γε τὸ ὀρθῶς ποιεῖν πάσχοι. ἵστανται δὲ αἱ ποδοστράβαι αὐτοῖς, ὥσπερ τοῖς ἐλάφοις ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις, καὶ ἐπισκέψεις αἱ αὐταί, καὶ μεταδρομαί, καὶ αἱ πρόσοδοι, καὶ αἱ χρεῖαι τοῦ προβολίου. τὰ δὲ νεογνὰ αὐτῶν ὅταν ἁλίσκηται, χαλεπῶς τοῦτο πάσχει. οὔτε γὰρ μονοῦται ἕως ἂν μικρὰ ᾖ. ὅταν τε αἱ κύνες εὕρωσιν ἢ προΐδηταί τι, ταχὺ εἰς τὴν ὕλην ἀφανίζεται, ἕπονταί τε ἐπὶ τὸ πολύ, ὧν ἂν ὦσιν ἀμφότεροι χαλεποὶ ὄντες τότε, καὶ μᾶλλον μαχόμενοι ὑπὲρ ἐκείνων ἢ ὑπὲρ αὑτῶν. λέοντες δέ, παρδάλεις, λύγκες, πάνθηρες, ἄρκτοι, καὶ τἆλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θηρία, ἁλίσκεται ἐν ξέναις χώραις, περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος, καὶ τὸν Κιττὸν τὸν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας. τὰ δ' ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῷ Μυσίῳ, καὶ ἐν Πίνδῳ. τὰ δ' ἐν τῇ Νύσῃ τῇ ὑπὲρ τῆς Συρίας καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὄρεσιν, ὅσα οἷά τ' ἐστὶ τρέφειν τοιαῦτα. ἁλίσκεται δὲ τὰ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι φαρμάκῳ διὰ δυσχωρίαν ἀκονιτικῷ. παραβάλλουσι δὲ τοῦτο οἱ θηρώμενοι συμμιγνύντες εἰς τὸ αὐτό, ὅτῳ ἂν ἕκαστον χαίρῃ περὶ τὰ ὕδατα, καὶ πρὸς ὅ,τι ἂν ἄλλο προσῇ. τὰ δὲ αὐτῶν καταβαίνοντα εἰς τὸ πεδίον τῆς νυκτός, ἀποκλεισθέντα μετὰ ἵππων καὶ ὅπλων ἁλίσκεται εἰς κίνδυνον καθιστάντα τοὺς αἱροῦντας. ἔστι δὲ οἷς αὐτῶν καὶ ὀρύγματα ποιοῦσι, περιφερῆ μεγάλα, βαθέα ἐν μέσῳ, λείποντες

κίονα

κίονα τῆς γῆς. περὶ δὲ τοῦτον εἰς νύκτα ἐπέδησαν δήσαντες αἶγα, καὶ ἔφραξαν κύκλῳ τὸ ὄρυγμα ὕλῃ, ὥστε μὴ προορᾶν, εἴσοδον οὐ λείποντες. τὰ δὲ ἀκούοντα τῆς φωνῆς ἐν τῇ νυκτὶ κύκλῳ τὸν φραγμὸν περιθέουσι, καὶ ἐπειδὰν μὴ εὑρίσκῃ δίοδον, ὑπερπηδᾷ καὶ ἁλίσκεται. περὶ μὲν αὐτῶν τῶν πράξεων τῶν ἐν τοῖς κυνηγεσίοις, εἴρηται. ὠφελήσονται δ' οἱ ἐπιθυμήσαντες τούτου τοῦ ἔργου πολλά. ὑγίειάν τε γὰρ τοῖς σώμασι παρασκευάζουσι, καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν μᾶλλον, γηράσκειν δὲ ἧττον. τὰ δὲ πρὸς τὸν πόλεμον μάλιστα παιδεύει. πρῶτον μὲν τὰ ὅπλα ὅταν ἔχοντες πορεύωνται ὁδοὺς χαλεπάς, οὐκ ἀπεροῦσιν, ἀνέξονται γὰρ τοὺς πόνους διὰ τὸ εἰθίσθαι μετὰ τούτων αἱρεῖν τὰ θηρία. ἔπειτα εὐνάζεσθαί τε σκληρῶς δυνατοὶ ἔσονται, καὶ φύλακες εἶναι ἀγαθοὶ τοῦ ἐπιταττομένου. ἐν δὲ ταῖς προσόδοις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους, ἅμα οἷοί τε ἔσονται ἐπιέναι, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ποιεῖν, διὰ τὸ οὕτω καὶ αὐτοὶ αἱρεῖν τὰς ἄγρας. τεταγμένοι δ' ἐν τῷ πρόσθεν, οὐ λείψουσι τὰς τάξεις διὰ τὸ καρτερεῖν δύνασθαι. ἐν φυγῇ δὲ τῶν πολεμίων ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς διώξονται τοὺς ἐναντίους, ἐν παντὶ χωρίῳ διὰ συνήθειαν. δυστυχήσαντος δὲ οἰκείου στρατοπέδου, ἐν χωρίοις ὑλώδεσι καὶ ἀποκρήμνοις, ἢ ἄλλοις χαλεποῖς οἷοί τ' ἔσονται αὐτοί τε σώζεσθαι μὴ αἰσχρῶς καὶ ἑτέρους σώζειν. ἡ γὰρ συνήθεια τοῦ ἔργου, παρέξει αὐτοῖς πλέον τι εἰδέναι. καὶ ἤδη τινὲς τῶν τοιούτων πολλοῦ ὄχλου συμμάχων τρεφθέντος, τῇ αὑτῶν εὐεξίᾳ καὶ θράσει διὰ δυσχωρίαν ἁμαρτόντας τοὺς πολεμίους νενικηκότας ἀναμαχόμενοι ἔτρεψαν. ἀεὶ γὰρ τοῖς τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εὖ ἔχουσιν, ἐγγὺς εἶναι τοῦ εὐτυχῆσαι. εἰδότες δὲ καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν, ὅτι ἐν τούτῳ εὐτύχουν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐπιμέλειαν τῶν νέων ἐποιήσαντο. σπανίζοντες γὰρ καρπῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐνόμισαν ὅμως τοὺς κυνηγέτας μὴ κωλύειν, διὰ τὸ μηδὲν τῶν ἐπὶ τῇ γῇ φυομένων ἀγρεύειν. πρὸς δὲ τοῦτο μὴ νυκτορεύειν ἐντὸς πολλῶν σταδίων, ἵνα μὴ ἀφαιροῖντο τὰς θήρας αὐτῶν οἱ ἔχοντες ταύτην τὴν τέχνην. ἑώρων γὰρ ὅτι τῶν νεωτέρων ἡ ἡδονὴ μόνη αὕτη, πλεῖστα ἀγαθὰ παρασκευάζει. σώφρονάς τε γὰρ ποιεῖ καὶ δικαίους διὰ τὸ ἐν τῇ ἀληθείᾳ παιδεύεσθαι. τά τε τοῦ πολέμου διὰ τῶν τοιούτων εὐτυχοῦντες ᾐσθάνοντο, τῶν τε ἄλλων εἴ τι βούλονται ἐπιτηδεύειν καλῶν, οὐδενὸς ἀποστερεῖ, ὥσπερ ἕτεραι κακαὶ ἡδοναί, ἃς οὐ χρὴ μανθάνειν. ἐκ τῶν τοιούτων οὖν στρατιῶταί τε ἀγαθοὶ καὶ στρατηγοὶ γίγνονται. ὧν γὰρ οἱ πόνοι τὰ μὲν αἰσχρὰ καὶ ὑβριστικὰ ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀφαιροῦνται, ἐπιθυμίαν δ' ἀρετῆς ἐγκύησαν, οὗτοι ἄριστοι. οὐ γὰρ ἂν περιίδοιεν οὔτε τὴν πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀδικουμένην, οὔτε τὴν χώραν πάσχουσαν κακῶς. λέγουσι δέ τινες, ὡς οὐ χρὴ ἐρᾶν κυνηγεσίων, ἵνα μὴ τῶν οἰκείων ἀμελῶσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὰς πόλεις καὶ τοὺς φίλους εὖ ποιοῦντες, πάντες τῶν οἰκείων ἐπιμελέστεροί εἰσιν. εἰ οὖν οἱ φιλοκυνηγέται παρασκευάζουσιν αὑτοὺς τῇ πατρίδι χρησίμους εἶναι εἰς τὰ μέγιστα, οὐδ' ἂν τὰ ἴδια πρόοιντο. σὺν γὰρ τῇ πόλει καὶ σώζεται καὶ ἀπόλλυται, τὰ οἰκεῖα ἑκάστου, ὥστε πρὸς τοῖς αὑτῶν καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἰδιωτῶν οἱ τοιοῦτοι σώζουσι. πολλοὶ δὲ ὑπὸ φθόνου ἀλόγιστοι τῶν ταῦτα λεγόντων αἱροῦνται διὰ τὴν αὑτῶν κακίαν ἀπόλλυσθαι μᾶλλον, ἢ ἑτέρων ἀρετῇ σώζεσθαι.

αἱ

columnam, cui capram sub noctis tempus religatam superponunt, & fucam ramis circum sepiunt, ne uideri possit, nullo aditu relicto. Illae audita per noctem uoce saepe obambulant, & ubi transitũ non inuenerint, transiliunt, & capiuntur. Hactenus de his quae in uenatione geruntur, cuius studio dediti magnã ex eo utilitatem capient. Nam corporibus bonam ualetudinem comparant, hinc uident audiuntq; magis, 10 senescunt minus. Haec ad bellum praecipue instituit. Primò quidem si uias iniquas sub armis ambulant, minus lassantur. nam labores sustinent, quibus feras capere consueuerunt. Deinde poterunt humi iacentes quiescere, ad imperatoris edictum praestò esse. In adeundis hostibus inuadere simul & imperata facere, cùm feras ipsi hoc modo ueneniur. Nec uerò in fronte locati deserunt acies, quia paratissimi sunt. At in hostium fuga ubiq; illos propter locorum peritiã 20 rectè ac tutò persequuntur. Quòd si exercitus suus infeliciter pugnauerit, in syluosis, abruptis, iniquisq; alijs locis, seipsos cum caeteris nõ turpiter saluare poterunt. Nam consuetudo uenandi nonnihil eos peritiores reddit. Et hi plerunq;, magna commilitonum turba fugiente, uictores hostes propter locorum difficultatem errantes, suo ipsi robore & audacia repugnando terga dare coegerunt: nam fortuna ferè corporis & animi fortitudinem comitatur. Quòd 30 cùm maiores nostri cognoscerent, hinc rem aduersus hostes bene geri, studium hoc iuuenum instituerunt. Nam cùm ab initio frugum penuria laborarent, uenatores tamen non prohibere sanxerunt, quia uidelicet nihil eorum uenantur quae de terra gignuntur: quinetiam intra multa eos studia non pernoctare, ne huius artis periti homines sua ipsos uenatione priuarent: uidebant enim hanc unam eorum uoluptatẽ iunioribus bona multa cõparare, cùm modestos eos 40 faciat & iustos, quòd procul à dolo erudiãtur, & res bellicas per hanc sibi succedere intelligebant: quae, si quid aliud honestum exercere uelint, nihil impediat, sicut prauae aliae uoluptates quae discendae non sunt. Hinc igitur boni milites, boni imperatores euadunt: quorũ enim labores ea quae turpia et flagitiosa sunt, ex animo & corpore adimunt, & è contra uirtutis cupiditatem ingenerant: hi optimi sunt: quippe qui nec patriae iniuriã inferri, nec regionem suam 50 male pati sinant. Dicunt uerò nonnulli, uenationibus delectari non oportere, ne rem familiarem negligant, nescientes qui de republica & amicis bene merentur, eos omnes rei familiaris diligentiores esse. Quòd si studiosi uenationis ita se comparãt, ut patriae utilissimi sint, hi certe nec priuata neglexerint: nam sua cuiusque unà cum republica seruantur, & pereunt. Itaque priuatas res suas & aliorum pariter tales uiri conseruant. Sed eorũ multi qui haec sine ratione dicunt, prae inuidia deligunt suo ipsorum uitio perire magis, quàm aliorũ uirtute saluari.

Hortatio ad uenationem cũ insectatione sophistarũ.

ἐνεποίησαν

Nam

Nam uoluptates multæ etiã malæ sunt, quibus qui uincuntur peiora dicere uel facere cõpllcuntur: deinde ex inanib. dictis odia sibi cõparant: ex improbis facinoribus morbos, damna, mortes: nec sibi solum, sed liberis quoq; & amicis, qui sine sensu malorum suorum uoluptates prius etiam quàm cæteri sentiunt: quibus hominibus salutem reipub. quis cõmittat? Verùm eiusmodi mala nemo non abhorret, his delectatus quæ nos admonemus. Honesta enim educatio docet uti legibus, dicere de rebus iustis & audire. Quo fit, ut qui nunquã ad aliquod negocium niti & institui recusant, & sibiipsis doctrinam laboriosaq; studia uendicent, suæ uerò reipublicæ salutẽ. Qui uero non in labore doceri, sed in uoluptatibus importunis degere uolunt, hi natura pessimi, qui nec legibus, nec rectè dictis obediũt. Nam quia laborem nesciũt, qualẽ uirũ bonum esse oporteat non inueniũt. Itaq; nec religiosi esse possunt, nec sapientes. & quia indoctis utuntur, doctis plurimum conuiciantur. Per hos igitur nihil bene cedit: per meliores commoda omnia hominibus parantur. Meliores autẽ sunt qui laborem amplectuntur: quod ita esse magno probatur exemplo. Nam ueteres, quorum mentionem feci, ab ineunte ætate uenationes apud Chironem meditati, multa & honesta didicerunt: ex quibus magna illis uirtus accessit, quæ ipsos nunc etiã admirandos facit. Hanc quidem omnes planè amant, sed quia per laborem quæritur, multi eam deserunt: nam adipiscendi ratio dubia, in adipiscendo labores manifesti sunt. Quòd si uirtus quasi corpus perspici posset, homines eam minus, fortasse negligerent: quia sicut à se illam, ita se ab illa uideri intelligerent. Quilibet enim quum ab amato uidetur, seipso melior existit: nam nec turpia, nec indecora dicit aut facit, ne ab illo uideatur. Nunc uerò probra multa & flagitia palàm admittunt, quòd se à uirtute uideri non putant, cùm etiam eam ipsi minimè perspiciant. Illa uerò ubique adest: nam immortalis est: & ut quisque erga se fuerit, honore bonos, ignominia malos afficit. Quòd si ab ea se conspici nossent, labores atque doctrinam quibus uix illa percipitur, adirent, & ipsam acquirerent. Miror autem nonnullos qui sophistæ uocantur, quod se iuuenes ad uirtutem prouehere dicant, quos ab ea prorsus auertunt. Nam hominem nusquam uidemus, quem hi sophistæ bonum fecerint, cùm nec literas quidem tradant, ex quibus bonos euadere oportet. Sed ab his multa de inanibus rebus conscripta sunt, ubi non uirtus inest, sed uoluptates iunioribus inutiles: quinetiam discendi cupidos in his frustra uersari faciunt, & à rebus alijs utilibus prohibent, atque ea docent, quæ parum honesta sunt. Vitia igitur eorum maiora magis uitupero: scripta uerò, quòd uerba illis exquisita sunt: rectæ sententiæ, quibus iuniores ad uirtutem instituerentur, nullatenus. Equidem uulgaris homo sum, scio tamen primum esse, ab ipsa natura, id quod bonum est perdiscere: proximum, ab his potius qui uerè boni scientiã tenent, quàm ab ab alijs qui fallendi artem profitentur.

Sophistarũ doctrina qualis.

αἱ γὰρ ἡδοναὶ αἱ πολλαὶ καὶ κακαὶ, ὧν ἡττώμενοι ἢ λέγειν ἢ πράττειν ἐπαίρονται τὰ χείρω, ἔπειτα ἐκ μὲν τῶν ματαίων λόγων ἔχθρας ἀναιροῦνται, ἐκ δὲ τῶν κακῶν ἔργων νόσους, καὶ ζημίας, καὶ θανάτους. καὶ αὐτῶν καὶ παίδων, καὶ φίλων ἀναισθήτως μὲν τῶν κακῶν ἔχοντες, τῶν δὲ ἡδονῶν πλέον τῶν ἄλλων αἰσθανόμενοι, οἷς τίς ἂν χρήσαιτο πόλεως σωτηρίαν; τούτων μέν τοι τῶν κακῶν οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἀφέξεται ἐρασθεὶς ὧν ἐγὼ παραινῶ. παίδευσις γὰρ καλὴ διδάσκει χρῆσθαι νόμοις, καὶ λέγειν περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀκούειν. οἱ μὲν οὖν παρέχοντες αὑτοὺς ἐπὶ τὸ ἀεὶ μοχθεῖν τι καὶ διδάσκεσθαι, αὑτοῖς μὲν μαθήσεις καὶ μελέτας ἐπιπόνους ἔχουσι, σωτηρίαν δὲ ταῖς αὑτῶν πόλεσιν. οἱ δὲ μὴ θέλοντες διὰ τὸ ἐπίπονον διδάσκεσθαι, ἀλλ' ἐν ἡδοναῖς ἀκαίροις διάγειν, φύσει οὗτοι κάκιστοι. οὔτε γὰρ νόμοις, οὔτε λόγοις ἀγαθοῖς πείθονται. οὐ γὰρ εὑρίσκουσι, διὰ τὸ μὴ πονεῖν, οἷον χρὴ τὸν ἀγαθὸν εἶναι, ὥστε οὔτε θεοσεβεῖς δύνανται εἶναι, οὔτε σοφοί. τῷ δὲ ἀπαιδεύτῳ χρώμενοι, πολλὰ ἐπιτιμῶσι τοῖς πεπαιδευμένοις. διὰ μὲν οὖν τούτων, οὐδὲ ἂν καλῶς ἔχοι. διὰ δὲ τῶν ἀμεινόνων ἅπασαι αἱ ὠφέλειαι τοῖς ἀνθρώποις εὕρηνται. ἀμείνους οὖν οἱ θέλοντες πονεῖν, καὶ τοῦτο ἐπιδέδεικται μεγάλῳ παραδείγματι. τῶν γὰρ παλαιοτέρων οἱ παρὰ Χείρωνι, ὧν ἐπεμνήσθην, νέοι ὄντες ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν κυνηγεσίων, πολλὰ καὶ καλὰ ἔμαθον, ἐξ ὧν ἐγένετο αὐτοῖς μεγάλη ἀρετή, δι' ἣν καὶ νῦν θαυμάζονται. ἧς ὅτι μὲν ἐρῶσι πάντες, δῆλον. ὅτι δὲ διὰ πόνων ἔστι τυχεῖν αὐτῆς, οἱ πολλοὶ ἀφίστανται. τὸ μὲν γὰρ κατεργάσασθαι αὐτὴν ἄδηλον. οἱ δὲ πόνοι οἱ ἐν αὐτῇ ἐνόντες φανεροί. ἴσως μὲν οὖν εἰ ἦν τὸ σῶμα αὐτῆς δῆλον, ἧττον ἂν ἠμέλουν οἱ ἄνθρωποι ἀρετῆς, εἰδότες ὅτι ὥσπερ αὐτοῖς ἐκείνη ἐμφανής ἐστιν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ὑπ' ἐκείνης ὁρῶνται. ὅταν μὲν γάρ τις ὁρᾶται ὑπὸ τοῦ ἐρωμένου, ἅπας ἑαυτοῦ ἐστι βελτίων, καὶ οὔτε λέγει οὔτε ποιεῖ αἰσχρὰ, οὐδὲ κακὰ, ἵνα μὴ ὀφθῇ ὑπ' ἐκείνου. ὑπὸ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐκ οἰόμενοι ἐπισκοπεῖσθαι, πολλὰ κακὰ καὶ αἰσχρὰ ἐναντίον ποιοῦσιν, ὅτι αὐτὴν ἐκεῖνοι οὐχ ὁρῶσιν. ἡ δὲ πανταχοῦ πάρεστι, διὰ τὸ εἶναι ἀθάνατος, καὶ τιμᾷ τοὺς περὶ αὐτὴν ἀγαθούς. τοὺς δὲ κακοὺς ἀτιμάζει. εἰ οὖν εἰδεῖεν τοῦτο, ὅτι θεᾶται αὐτοὺς, ἵεντο ἂν ἐπὶ τοὺς πόνους καὶ τὰς παιδεύσεις, αἷς ἁλίσκεται μόλις, καὶ κατεργάζοιντο ἂν αὐτήν. θαυμάζω δὲ τῶν σοφιστῶν καλουμένων, ὅτι φασὶ μὲν ἐπ' ἀρετὴν ἄγειν οἱ πολλοὶ τοὺς νέους. ἄγουσι δ' ἐπὶ τοὐναντίον. οὔτε γὰρ ἄνδρα που ἑωράκαμεν ὅντιν' οἱ νῦν σοφισταὶ ἀγαθὸν ἐποίησαν. οὔτε γράμματα παρέχονται, ἐξ ὧν χρὴ ἀγαθοὺς γίγνεσθαι. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ματαίων πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται, ἀφ' ὧν τοῖς νέοις αἱ μὲν ἡδοναὶ κεναί, ἀρετὴ δ' οὐκ ἔνι. διατρίβειν δ' ἄλλως παρέχει τοῖς ἐλπίσασι τί ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι μάτην, καὶ ἑτέρων κωλύει χρησίμων, καὶ διδάσκει κακά. μέμφομαι οὖν αὐτοῖς τὰ μὲν μεγάλα μειζόνως. περὶ δὲ ὧν γράφουσιν, ὅτι τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐζήτηται, γνῶμαι δὲ ὀρθῶς ἔχουσαι, αἷς ἂν παιδεύοιντο οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετὴν, οὐδαμοῦ. ἐγὼ δὲ ἰδιώτης μέν εἰμι. οἶδα δὲ, ὅτι κράτιστον μέν ἐστι παρὰ τῆς αὐτῆς φύσεως τὸ ἀγαθὸν διδάσκεσθαι. δεύτερον δὲ παρὰ τῶν ἀληθῶς ἀγαθόν τι ἐπισταμένων μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐξαπατᾶν τέχνην ἐχόντων.

των. ἴσως οὖν τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὐ σεσοφισμένως λέγω, οὐδὲ γὰρ ζητῶ τοῦτο. ὧν δὲ δέονται εἰς ἀρετὴν οἱ καλῶς πεπαιδευμένοι, ὀρθῶς ἐγνωσμένα ζητῶ λέγειν. ὀνόματα μὲν γὰρ οὐκ ἂν παιδεύσειαν, γνῶμαι δὲ εἰ καλῶς ἔχοιεν. ψέγουσι δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοὺς νῦν σοφιστάς, καὶ οὐ τοὺς φιλοσόφους, ὅτι ἐν τοῖς ὀνόμασι σοφίζονται, καὶ οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν. οὐ λανθάνει δέ με ὅτι καλῶς καὶ ἑξῆς γεγράφθαι. ῥᾴδιον γὰρ ἔσται αὐτοῖς ταχὺ μὴ ὀρθῶς μέμψασθαι. καίτοι γέγραπταί γε οὕτως ἵνα ὀρθῶς ἔχῃ, καὶ μὴ σοφιστικοὺς ποιῇ, ἀλλὰ σοφοὺς καὶ ἀγαθούς. οὐ γὰρ δοκεῖν αὐτὰ βούλομαι μᾶλλον, ἢ εἶναι χρήσιμα, ἵνα ἀνεξέλεγκτα ᾖ εἰς ἀεί. οἱ σοφισταὶ δ' ἐπὶ τὸ ἐξαπατᾶν λέγουσι καὶ γράφουσιν, ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει, καὶ οὐδένα οὐδὲν ὠφελοῦσιν. οὐδὲ γὰρ σοφὸς αὐτῶν ἐγένετο οὐδείς, οὐδ' ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖ ἑκάστῳ σοφιστὴν κληθῆναι, ὅ ἐστιν ὄνειδος παρά γε εὖ φρονοῦσι. τὰ μὲν οὖν τῶν σοφιστῶν παραγγέλματα παραινῶ φυλάττεσθαι, τὰ δὲ τῶν φιλοσόφων ἐνθυμήματα μὴ ἀτιμάζειν. οἱ μὲν γὰρ σοφισταὶ πλουσίους καὶ νέους θηρῶνται· οἱ δὲ φιλόσοφοι πᾶσι κοινοὶ καὶ φίλοι. τύχας δὲ ἀνδρῶν οὔτε τιμῶσιν, οὔτε ἀτιμάζουσι. μὴ ζηλοῦν δέ, μηδὲ τοὺς ἐπὶ τὰς πλεονεξίας εἰκῇ ἰόντας. μήτ' ἐπὶ τὰς ἰδίας, μήτ' ἐπὶ τὰς δημοσίας, ἐνθυμηθέντα, ὅτι οἱ μὲν ἄριστοι αὐτῶν, γιγνώσκονται μὲν ἐπὶ τὰ βελτίω, ἐπίπονοι δέ εἰσιν. οἱ δὲ κακοὶ πάσχουσί τε κακῶς, καὶ γιγνώσκονται ἐπὶ τὰ χείρω. τάς τε γὰρ τῶν ἰδιωτῶν οὐσίας ἀφαιρούμενοι, καὶ τὰ τῆς πόλεως, εἰς τὰς κοινὰς σωτηρίας ἀνωφελέστεροί εἰσι τῶν ἰδιωτῶν, τά τε σώματα πρὸς τὸν πόλεμον κάκιστα καὶ αἴσχιστα ἔχουσι, πονεῖν οὐ δυνάμενοι. οἱ δὲ κυνηγέται εἰς τὸ κοινὸν τοῖς πολίταις, καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ κτήματα καλῶς ἔχοντα παρέχουσιν. ἔρχονται δὲ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ θηρία, οἱ δ' ἐπὶ τοὺς φίλους ἰόντων δύσκλειαν ἔχουσι παρὰ πᾶσιν. οἱ δὲ κυνηγέται ἐπὶ τὰ θηρία ἰόντων εὔκλειαν. ἑλόντων μὲν γάρ, πολέμια νικῶσι. μὴ ἑλόντων δέ, πρῶτον μὲν ὅτι πάσης τῆς πόλεως ἐχθροῖς ἐπιχειροῦσιν, ἔπαινον ἔχουσιν· ἔπειτα ὅτι οὔτ' ἐπ' ἀνδρὸς βλάβῃ οὔτε φιλοκερδίᾳ ἔρχονται. ἔπειτα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος βελτίους γίγνονται πρὸς πολλὰ καὶ σοφώτεροι, δι' ὃ διδάξομεν. ἐὰν γὰρ μὴ πόνοις καὶ ἐνθυμήμασι καὶ ἐπιμελείαις πολλαῖς ὑπερβάλλωνται, οὐκ ἂν ἕλοιεν ἄγρας. τὰ γὰρ ἀντίπαλα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἀγωνιζόμενα, καὶ ἐν τῇ αὐτῶν οἰκήσει, ἐν ἰσχύϊ πολλῇ ἐστιν, ὥστε τῷ κυνηγέτῃ μάτην οἱ πόνοι γίγνονται, ἐὰν μὴ μείζονι φιλοπονίᾳ καὶ πολλῇ συνέσει κρατήσῃ αὐτῶν. οἱ μὲν οὖν κατὰ πόλιν βουλόμενοι πλεονεκτεῖν, μελετῶσιν νικᾶν φίλους· οἱ δὲ κυνηγέται κοινοὺς ἐχθρούς. καὶ τοὺς μὲν ἡ μελέτη αὕτη ποιεῖ πρὸς τοὺς ἄλλους πολεμίους ἀμείνους, τοὺς δὲ πολὺ χείρους. καὶ τοῖς μὲν ἡ ἄγρα μετὰ σωφροσύνης, τοῖς δὲ μετὰ αἰσχροῦ θράσους. κακοηθείας δὲ καὶ αἰσχροκερδίας οἱ μὲν δύνανται καταφρονεῖν, οἱ δ' οὐ δύνανται. φωνὴν δὲ οἱ μὲν εὐεπῆ ἱᾶσιν, οἱ δ' αἰσχράν. πρὸς δὲ τὰ θεῖα τοῖς μὲν οὐδὲν ἐμποδὼν ἀσεβεῖν, οἱ δ' εὐσεβέστατοι. λόγοι γὰρ παλαιοὶ κατέχουσιν, ὡς καὶ θεοὶ τούτῳ τῷ ἔργῳ χαίρουσι καὶ πράττοντες καὶ ὁρῶντες. ὥστε ὑπάρχειν ἐνθυμουμένους τούτων, θεοφιλεῖς τ' εἶναι καὶ εὐσεβεῖς εἰς τοὺς νέους, τοὺς ποιοῦντας ἃ ἐγὼ παραινῶ, οἰομένους ὑπὸ θεῶν ὁρᾶσθαι ταῦτα. οὗτοι δ' ἂν εἶεν καὶ τοκεῦσιν ἀγαθοί, καὶ πάσῃ

tentur atque uerbis forsitan insulse loquor: nam hoc non quaero, sed recta exquiro dicere praecepta, quibus ad uirtutem libere educati iuuenes utuntur. Neque enim uerba, sed sententiae, si honestae fuerint, doctos faciunt. Vituperant autem & alij multi sophistas istos, nō philosophos, qui prudentes sunt uerbis, sed re minime. Nec me latet pulchrum esse ordine scribi. Erit enim eis facile, & citò & non rectè reprehendere. sed tamen ita scriptum est ut honestum sit, nec sophisticos, sed bonos & sapientes faciat: neque enim haec uideri malo quàm esse utilia, ut nunquā reprehendi possint. Sophistae uero ad fallendum dicunt & scribunt ut lucrum faciant, & nihil cuiquam prosint: nam ex his nec fuit, nec est sapiens ullus: sed habet quisque satis ut sophista uocetur, quod apud sanos dedecus est. Moneo igitur sophistarū professiones uitandas esse, philosophorum uerò praecepta non aspernanda. Nam sophistae aucupantur eos qui diuites sunt, & iuuenes: philosophi omnibus communes sunt & amici, fortunas hominum nec obseruant, nec contemnunt. Nec uerò imitatus fueris qui lucrum temerè sequuntur publicum atque priuatum, considerans & bonos utiliter cognosci, ac esse operosos: malos uerò, & malè egere, & inutiliter cognosci. Cùm enim & priuatorum res usurpent, & reipublicae ad communem salutem priuatis sunt inutiliores, & corpora ad bellum pessima & ignauissima habent, quia laborem ferre non possunt. At uenatores corpora & bona sua ciuibus bene comparata in medium exponunt: & hi quidem feras inuadunt, illi amicos. Inuadendis autem sophistae amicis, uenatores feris, illi dedecus, hi laudem apud omnes comparant: nam si eas debellarint, animalia noxia subigunt. Sin autem, laudantur tum primum, quia ciuitatis cuiuslibet inimicos adoriuntur. Deinde, quòd nec hominis damno, nec lucri cupiditate grassantur. Postremò ex ipso conatu ad multa meliores & sapientiores euadunt, id quam ob rem docebimus: nam uenationes nisi labore multo, & cura, & solicitudine praestarent, uenatores haud quaquam obtinerent: quippe quorum aduersarij pro uita decertant, & in sua ipsorum sede magni roboris sunt. Itaque uenatoris labores uani essent, nisi feras industria maiori, & prudentia multa superaret. Illi ergo cùm in urbe ditescere uelint, meditantur uincere amicos: uenatores autem communes inimicos, & alios hostes. Meditatio ipsa meliores hos facit, illos multo deteriores: & sua utrisque uenatio, his cum modestia, illis cum turpi audacia constat. Flagitium & quaestum hi contemnere possunt, illi non possunt: uocem hi gratam emittunt, illi turpē. Quod ad rem diuinā attinet, nihil illos ab impietate deterret. at hi religiosissimi sunt. Fama enim antiquitus tenet deos huic operi incumbentes, siue id spectantes, laetari. Quo fit, ut iuuenes horum memores quae ego admoneo, si ea faciunt, dei cultores sint & pij, cùm haec à dijs spectari arbitrentur, boni in parentes,

 in pa/

in patriam, in amicos, in ciues omnes. Nec uiri solum studiosi uenationis probi fuere, uerumetiã fœminæ, quibus hæc dea tradidit, ut Diana, Atalanta, Procris, & si qua alia fuit.

πᾶσαν τῇ ἑαυτοῦ πόλει καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν πολιτῶν καὶ φίλων. οὐ μόνον δὲ ὅσοι ἀνδρῶν κυνηγεσίων ἠράσθησαν, ἐγένοντο ἀγαθοί, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες αἷς ἔδωκεν ἡ θεὸς ταῦτα, ἄρτεμις, ἀταλάντη, καὶ πρόκρις, καὶ εἴτις ἄλλη.

XENOPHONTIS CONVIVIVM, IOANNE RIBITTO INTERPRETE.

Virorum bonorũ facta, non modò seria, uerumetiã iocosa, mihi memoratu digna esse uidentur. Cur autem ita sentiã deinceps exponam. Panathenæis magnis, ludi Circẽses agebantur. Callias aũt Hipponici filius amabat Autolycum adhuc puerũ, quẽ uictorẽ in Pãcratio ad spectandũ ducebat. Vt aũt ludi peracti sunt, Autolycum ipsum eiusq; patrẽ, domũ, quã in Piræo habebat, deducebat. Comitabatur aũt illũ Niceratus: sed cũ uidisset Socratẽ, Critobulũ, Hermogenẽ, Antisthenẽ, et Charmidẽ unà esse, mãdauit uni ex suis, ut Autolicũ et eos q cũ eo essẽt, domũ duceret. Ipse igitur accessit ad Socratem et reliquos, quos sic affatus est: Opportunè sanè occurritis: constitui n. Autolycũ et patrẽ eius cõuiuio excipere. Spero igitur apparatũ splendidiorẽ uisum iri, si uiris præclaris animi dotib. præditis, quales uos estis, conuiuiũ decoratũ fuerit, ac multò magis q̃ si imperatores, equitũ magistri, deniq; quam si magistratuum appetẽtes adeßent. Tũ Socrates. Sẽper, inqt, tu contẽptim scõmata in nos iacis, quia ipse sapiẽtiæ adipiscendæ causa grandẽ pecuniã Protagoræ, Gorgiæ, Prodico, alijsq; cõpluribus dedisti, et animaduertis nos nostra spõte sine doctore philosophari. Tũ Callias: Antea quidẽ celaui uos, inquit, cũ multa, eaq; sapientia plena haberẽ, quæ proferre poßẽ: nũc uerò si apud me fueritis, demõstrabo uobis me magni precij esse hominẽ. Socrates igitur & illius familiares, primũ (ut solet fieri) laudata illa inuitatione recusarũt ad cœnã uenire. Sed cũ uehementer dolere uideretur, si nõ comitarẽtur, morẽ eius uolũtati gesserũt. Deinde partim quidẽ in gymnasio exercitati et uncti, partim loti ad illũ accesserũt: ac Autolycus quidẽ apud patrẽ assedit, alij etiã pro more accubuerũt. Principio igitur, postquã quæ fierẽt animaduertisset, tale induxit exordiũ, ut diceret formã natura esse quiddã regale, præsertim si cũ pudore, et tẽperãtia coniunctã, quemadmodũ tũ Autolycus, eã quis adeptus esset. Primũ enim, ut cùm lux aliqua noctu affulserit in omniũ oculos incurrit, sic tũc Autolycus forma pulchritudineq; sua omniũ oculos in se cõuertebat nemoq; fuit eorũ q spectarẽt, qui nõ aliquantũ animo cõmoueretur, uel secũ tacitus, uel etiam gestu aliquo immutatus. Ac omnes quidẽ deorũ numine afflati spectatu digni esse uidentur: qui autẽ aliorum numine instructi sunt, tum truculentiores uisu, tũ terribiliores, ac in loquendo uehemẽtiores esse dicuntur. Atqui casto amore

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΡΗΤΟΡΟΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ.

Ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα οὐ μόνον τὰ μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιομνημόνευτα εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ταῖς παιδιαῖς. οἷς δὲ παραγενόμενος ταῦτα γιγνώσκω, δηλῶσαι βούλομαι. ἦν μὲν γὰρ παναθηναίων τῶν μεγάλων ἱπποδρομία. καλλίας δὲ ὁ ἱππονίκου ἐρῶν ἐτύγχανεν αὐτολύκου παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον, ἧκεν ἄγων ἐπὶ τὴν θέαν. ὡς δὲ ἡ ἱπποδρομία ἔληξεν, ἔχων τόν τε αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀπῄει εἰς τὴν ἐν πειραιεῖ οἰκίαν. συνείπετο δὲ αὐτῷ καὶ νικήρατος, ἰδὼν δὲ ὁμοῦ ὄντας, σωκράτην τε καὶ κριτόβουλον, καὶ ἑρμογένην, καὶ ἀντισθένην, καὶ χαρμίδην, τοῖς μὲν ἀμφ' αὐτόλυκον ἡγεῖσθαί τινα ἔταξεν. αὐτὸς δὲ προσῆλθε τοῖς ἀμφὶ σωκράτην, καὶ εἶπεν· εἰς καλόν γε ὑμῖν συντετύχηκα. ἑστιᾶν γὰρ μέλλω αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ. οἶμαι οὖν πολὺ ἂν τὴν κατασκευήν μοι λαμπροτέραν φανῆναι, εἰ ἀνδράσιν ἐκκεκαθαρμένοις τὰς ψυχάς, ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρὼν κεκοσμημένος εἴη μᾶλλον, ἢ εἰ στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχαις καὶ σπουδάρχαις. καὶ ὁ σωκράτης εἶπεν· ἀεὶ σὺ ἐπισκώπτεις ἡμᾶς καταφρονῶν, ὅτι σὺ μὲν πρωταγόρᾳ τε πολὺ ἀργύριον δέδωκας ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ γοργίᾳ, καὶ προδίκῳ, καὶ ἄλλοις πολλοῖς. ἡμᾶς δ' ὁρᾷς αὐτουργούς τινας τῆς φιλοσοφίας ὄντας. καὶ ὁ καλλίας, καὶ πρόσθεν μέν γε, ἔφη, ἀπεκρυπτόμην ὑμᾶς, ἔχων πολλὰ καὶ σοφὰ λέγειν. νῦν δὲ ἐὰν παρ' ἐμοὶ ἦτε, ἐπιδείξω ὑμῖν ἐμαυτόν, πάνυ πολλῆς σπουδῆς ἄξιον ὄντα. οἱ οὖν ἀμφὶ τὸν σωκράτην, πρῶτον μὲν ὥσπερ εἰκὸς ἦν, ἐπαινοῦντες τὴν κλῆσιν, οὐχ ὑπισχνοῦντο συνδειπνήσειν. ὡς δὲ πάνυ ἀχθόμενος φανερὸς ἦν, εἰ μὴ ἕψοιντο, συνηκολούθησαν. ἔπειτα δὲ αὐτῷ οἱ μὲν γυμνασάμενοι καὶ χρισάμενοι, οἱ δὲ καὶ λουσάμενοι παρῆλθον. αὐτόλυκος μὲν οὖν παρὰ τὸν πατέρα ἐκαθέζετο. οἱ δὲ ἄλλοι ὥσπερ εἰκός, κατεκλίθησαν. εὐθὺς μὲν οὖν ἐννοήσας τὰ γιγνόμενα, ἡγήσατ' ἂν φύσει βασιλικόν τι κάλλος εἶναι, ἄλλως τε καὶ ἂν μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης, καθάπερ αὐτόλυκος τότε, κέκτηταί τις αὐτό. πρῶτον μὲν γάρ, ὥσπερ ὅταν φέγγος τι ἐν νυκτὶ φανῇ, πάντων προσάγεται τὰ ὄμματα, οὕτω καὶ τότε τοῦ αὐτολύκου τὸ κάλλος πάντων εἷλκε τὰς ὄψεις πρὸς αὐτόν. ἔπειτα τῶν ὁρώντων, οὐδεὶς οὐκ ἔπασχέ τι τὴν ψυχὴν ὑπ' ἐκείνου. οἱ μέν γε σιωπηρότεροι ἐγίγνοντο. οἱ δὲ καὶ ἐσχηματίζοντό πως. πάντες μὲν οὖν οἱ ἐκ θεῶν του κατεχόμενοι, ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι. ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ ἄλλων πρὸς τὸ γοργότερόν τι ὁρᾶσθαι, καὶ φοβερώτερον φθέγγεσθαι, καὶ σφοδρότεροι εἶναι φέρονται, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ σώφρονος ἔρωτος

ἔρωτος ἔνθεοι, τά τε ὄμματα φιλοφρονέστερον ἔχουσι, τὴν φωνὴν πρᾳοτέραν ποιοῦνται, καὶ τὰ σχήματα εἰς τὸ ἐλευθεριώτατον ἄγουσιν. ἃ δὴ καὶ Καλλίας τότε διὰ τὸν ἔρωτα πράττων, ἀξιοθέατος ἦν τοῖς τετελεσμένοις τούτῳ τῷ θεῷ. ἐκεῖνοι μὲν οὖν σιωπῇ ἐδείπνουν, ὥσπερ τοῦτο ἐπιτεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ κρείττονός τινος. Φίλιππος δ' ὁ γελωτοποιὸς κρούσας τὴν θύραν, εἶπε τῷ ὑπακούσαντι, εἰσαγγεῖλαι ὅστις τε εἴη, καὶ δι' ὅτι κατάγεσθαι βούλοιτο, συνεσκευασμένος τε παρεῖναι ἔφη πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ὥστε δειπνεῖν τἀλλότρια. καὶ τὸν παῖδα δὲ, ἔφη, πάνυ πιέζεσθαι, διά τε τὸ φέρειν μηδὲν, καὶ διὰ τὸ ἀνάριστον εἶναι. ὁ οὖν Καλλίας ἀκούσας ταῦτα εἶπεν· ἀλλὰ μέντοι, ὦ ἄνδρες, αἰσχρόν στέγης γε φθονῆσαι. εἰσίτω οὖν. καὶ ἅμα ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Αὐτόλυκον, δῆλον ὅτι ἐπισκοπῶν τί ἐκείνῳ δόξειε τὸ σκῶμμα εἶναι. ὁ δὲ στὰς ἐπὶ τῷ ἀνδρῶνι, ἔνθα τὸ δεῖπνον ἦν, εἶπεν· ὅτι μὲν γελωτοποιός εἰμι, ἴστε πάντες. ἥκω δὲ προθύμως, νομίσας γελοιότερον εἶναι τὸ ἄκλητον, ἢ τὸ κεκλημένον ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ δεῖπνον. κατακλίνου τοίνυν, ἔφη Καλλίας. καὶ γὰρ οἱ παρόντες σπουδῆς μὲν, ὡς ὁρᾷς, μεστοί. γέλωτος δὲ ἴσως ἐνδεέστεροι. δειπνούντων δὲ αὐτῶν, ὁ Φίλιππος γελοῖόν τι εὐθὺς ἐπεχείρει λέγειν, ἵνα δὴ ἐπιτελοίη, ὧνπερ ἕνεκα ἐκαλεῖτο ἑκάστοτε ἐπὶ τὰ δεῖπνα. ὡς δ' οὐκ ἐκίνησε γέλωτα, τότε μὲν ἀχθεσθεὶς φανερὸς ἐγένετο. αὖθις δ' ὀλίγον ὕστερον, ἄλλο τι γελοῖον ἐβούλετο λέγειν. ὡς δὲ οὐδὲ τότε ἐγέλασαν ἐπ' αὐτῷ, ἐν τῷ μεταξὺ παυσάμενος τοῦ δείπνου συγκαλυψάμενος κατέκειτο. καὶ ὁ Καλλίας, τί τοῦτ', ἔφη, ὦ Φίλιππε; ἀλλ' ἢ ὀδύνη σε εἴληφε; καὶ ὃς ἀναστενάξας, εἶπε· ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ὦ Καλλία, μεγάλη γε. ἐπεὶ γὰρ γέλως ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλωλεν, ἔρρει τὰ ἐμὰ πράγματα. πρόσθεν μὲν γὰρ τούτου ἕνεκα ἐκαλούμην ἐπὶ τὰ δεῖπνα, ἵνα εὐφραίνοιντο οἱ συνόντες δι' ἐμὲ γελῶντες. νῦν δὲ τίνος ἕνεκα καὶ καλεῖ μέ τις; οὔτε γὰρ ἔγωγε σπουδάσαι δυναίμην μᾶλλον, ἤπερ ἀθάνατος γενέσθαι· οὔτε μὴν ὡς ἀντικληθησόμενος καλεῖ μέ τις. ἐπεὶ πάντες ἴσασιν, ὅτι ἀρχὴν οὐδὲ νομίζεται εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν δεῖπνον προσφέρεσθαι. καὶ ἅμα λέγων ταῦτα, ἀπεμύττετό τε καὶ τῇ φωνῇ σαφῶς κλαίειν ἐφαίνετο. πάντες μὲν οὖν παρεμυθοῦντό τε αὐτὸν, ὡς αὖθις γελασόμενοι, καὶ δειπνεῖν ἐκέλευον. Κριτόβουλος δὲ καὶ ἐξεκάγχασεν ἐπὶ τῷ οἰκτισμῷ αὐτοῦ. ὁ δ' ὡς ᾔσθετο τοῦ γέλωτος, ἀνεκαλύψατό τε καὶ τῇ ψυχῇ παρακελευσάμενος θαρρεῖν, ὅτι ἔσονται συμβολαί, πάλιν ἐδείπνει.

ὡς δ' ἀφῃρέθησαν αἱ τράπεζαι, καὶ ἔσπεισάν τε καὶ ἐπαιάνισαν, ἔρχεταί ἐπ' αὐτοῖς ἐπὶ κῶμον Συρακόσιος ἄνθρωπος, ἔχων τε αὐλητρίδα ἀγαθὴν, καὶ ὀρχηστρίδα τῶν τὰ θαύματα δυναμένων ποιεῖν, καὶ παῖδα πάνυ γε ὡραῖον, καὶ πάνυ καλῶς κιθαρίζοντα καὶ ὀρχούμενον. ταῦτα δὲ καὶ ἐπιδεικνὺς ὡς ἐν θαύματι ἀργύριον ἐλάμβανεν. ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἡ αὐλητρὶς μὲν ηὔλησεν, ὁ δὲ παῖς ἐκιθάρισε, καὶ ἐδόκουν μάλα ἀμφότεροι ἱκανῶς εὐφραίνειν, εἶπεν ὁ Σωκράτης· νὴ Δί', ὦ Καλλία, τελέως ἡμᾶς ἑστιᾷς. οὐ γὰρ μόνον δεῖπνον ἄμεμπτον παρέθηκας, ἀλλὰ καὶ θεάματα καὶ ἀκροάματα ἥδιστα παρέχεις. καὶ ὃς ἔφη, τί οὖν εἰ καὶ μύρον τις ἡμῖν ἐνέγκαι, ἵνα καὶ εὐωδίᾳ ἑστιώμεθα; μηδαμῶς, ἔφη ὁ Σωκράτης. ὥσπερ γάρ τοι ἐσθὴς ἄλλη μὲν γυναικί, ἄλλη δὲ ἀνδρὶ καλή, οὕτω καὶ ὀσμὴ, ἄλλη μὲν ἀνδρί,

amore diuinoq; instinctu afflati, hi & oculos amabiliores habent, & uocem mutant leniorem, & gestus agunt liberalius. Quæ quidē Callias tū amore incitatus faciēs, dignus spectatu iis uidebatur, qui ei Deo initiati essent. Illi itaq; taciti cœnabāt quasi id illis à magistro aliquo præscriptū esset. Philippus autē sannio accessit ad ianuā, pulsauit, iussit ministro renunciaret qui esset, & quā ob causam se introduci uellet, dicebatq; se paratū esse & instructū iis omnibus, quibus opus esset ad cœnandū de alieno. & puerū admodum premi, & quod nihil afferret, & quod impransus esset. Cùm igitur hæc Callias audiuisset, Turpe est, inquit, ô uiri tectum quidem ei negare: introeat igitur. Et simul oculos cōuertit ipsum Autolycū, cōsiderans uidelicet quale uideretur ei scomma illud. Cumq; uenisset in cubiculū in quo conuiuiū agitabatur, in hūc modū loqui cœpit: Sannionem me esse nemo uestrûm ignorat. Audacter autē huc ueni, quòd existimarē ridiculosius fore, si inuocatus ad conuiuium uenissem. Accumbe igitur, inquit Callias: etenim hi qui adsunt, ut uides, agunt seria, risum autem fortassis requirunt. Cœnantibus illis Philippus ridiculū quiddam statim aggressus est dicere, ut nimirum ea exequeretur, propter quæ semper ad conuiuia uocari soleret: cùm autem risum non moueret, tum quidem ægrè ferre uidebatur. Rursus paulo post, aliud quiddam ridiculum dicere cupiebat: at cùm ne tum quidem risissent propter illius dicta, finem fecit cœnandi, seq; obtegens procumbebat. Et Callias, quid istud est Philippe? inquit: an te dolor parientis cepit? Qui suspirans respondit: Certè quidem ô Callia, & quidem magnus: quoniam enim risus ex hominum cœtu perit, actum est de rebus meis: quandoquidem ob eam causam, antea ad cōuiuia uocabar, ut cōuiuæ ridiculis meis exhilarentur: nūc uerò, cuius causa me uocet quisquā? Nō equidē seria tractare nō magis possum, quàm immortalitatē cōsequi. nec itē me uocet, quasi uicissim a me uocādus: nā sciūt omnes non esse moris, ut domi meæ conuiuia agitētur. Cūq; hæc diceret, emungebat, & uoce fletū imitabatur. Omnes igitur cōuiuæ cōsolari hominē cœperūt, significātes se rursus risuros, & ut cœnaret hortabantur. In qua etiā cōmiseratione Critobulus risum sustulit. Atq; ille ut risum sensit, ea quibus tectus erat reiecit, seq; ipse, sperās futuras cōgressiones, exhortatur ut consideret, iterumq; cœnaret. Sublatis autē mēsis cùm libassent cecinissentq;, uenit quidam Syracusanus post cœnæ tēpus comessatū. Is secum habebat tibicinam doctā et saltatricē, & præstigiorum effectricē: una sequebatur puer admodum formosus, saltator & peritissimus citharœdus. Hæc autem ostendebat, ut propter rei admirationem pecuniam exigeret. Dum autē tibicina tibia cecinisset, & puer fidibus lusisset uiderenturq; ambo satis conuiuas oblectasse, Profectò, inquit Socrates, magnificè nos excipis Callia: non enim solum cœnam nobis, in qua desiderari nihil posit, apposuisti, sed etiam spectacula iucundissima, & festiuas nobis exhibes narrationes. Tum ille: Quid igitur, inquit, si etiā unguentū nobis afferatur, ut bona quoq; fragātia satiemur? Minimè decet, inquit Socrates: ut enim cultus alius mulieri, alius uiro honestius est, sic et odor alius uirū,

Gratiarum actionis post sumptum cibū usitatus mos.

alium mulierem decet. Vnguento certè uiri uirorum causa non utuntur, sed mulieres, præsertim cùm sponsæ sunt, ut filiæ Niccrati & Critobuli, unguentum requirunt, quod istæ maximè olent: sed olei gymnastici odor & præsens suauior, quàm unguenti, mulieribus, & absens magis expetitur. Nam unguento delibuti seruus & liber, statim utrique eodem olent modo. At odores qui sunt ex liberalibus exercitationibus, & industriam requirunt & tempus, si modò futuri sunt suaues, & libero homine digni. Tum Lycon: Ergo, inquit, sibi ista habeant iuuenes: sed nos, qui iam non in gymnasijs exercemur, quid olere decebit? Probitatem, inquit Socrates. At unde istud unguentum accipias? Certè, inquit, non ab unguentarijs: sed unde, docet Theognis his uerbis:

Iusta docent iusti: prauis conuixeris, antè
Quæ fuerat probitas protinus aufugiet.

Et Lycon: Fili, inquit, audis hæc? C[illegible]è, inquit Socrates, & quidem utitur. Quoniam igitur cupit uictor Pancratij esse, ubi tecum considerarit, qui sit ad eam rem docendam aptißimus, eius cōsuetudine utendum sibi putabit. Idem igitur ferè omnes dixerunt. Vnus autem ex illis: Vbi ergo, inquit, reperiat qui eam artem doceat? Alius ex eo cœtu id non doceri posse aiebat: alius autem, istud, si quid aliud discendum esse. At Socrates: Quandoquidem, inquit, res est ambigua, in aliud reijciamus tempus: nunc autem propositum exequamur: uideo enim tibicinam adstantem, & aliquem orbes ei afferentem. Ex illo igitur tibia canebat ei altera, & adstans quidam orbes circiter duodecim afferebat: illa accipiens simul saltabat, & sursum uoluendo iactabat, facilè coniectans in quantam altitudinem iacere oporteret, ut decenter compositeq́; excipere posset. Tum Socrates: Cùm in multis, uiri, inquit, tum in his quæ puella hæc agit, perspicuum est muliebre ingenium non deterius esse uirili, sed consilium & robur desiderare. Quare si quis nostrûm uxorem habet, magna cum spe doceat quicquid uolet, ea perita usurus. Et Antisthenes: Cur ego, inquit, ô Socrates, cùm sic sentias, non instituis Xanthippen, sed uteris uxore earum quæ sunt, quæ fuerunt, & futuræ sunt, molestißima? Quòd, inquit, uideam, qui equitandi peritißimi cupiunt esse, non eos qui libentißimè parent, sed ferocißimos equos comparare: arbitrantur enim si tales possint coercere, facilioribus alijs se usuros esse. Ego igitur cùm uellem cum hominibus congredi, eorumque consuetudine uti, hanc comparaui, probè sciens futurum, ut si eam tulissem, facilè & commodè cum omnibus hominibus uersaturum. Atque ea oratio minimè absurda uisa est. Postea allatus est orbis gladiorum plenus rectorum, per quos saltatrix saliebat & exiliebat, ut spectatores metuerent ne quid illi accideret. Illa uerò audacter tutoq́; hæc omnia faciebat. Et Socrates, uocato Antisthene: Non, inquit, spectatores arbitror negaturos, quin & fortitudo & periculorum contemptio cadat sub doctrinam: quando hæc, mulier cùm sit, non dubitanter per gladios gradiatur. Tum Antisthenes: An igitur huic Syracusano utilißimum esset, ut cùm ostenderit ciuitati

δρὶ, ἄλλο δὲ γυναικὶ πρέπει. καὶ γὰρ ἀνδρὸς μὲν δήπου ἕνεκα ἀνὴρ οὐδεὶς μύρῳ χρίεται. αἱ μέντοι γυναῖκες ἄλλως τε καὶ ἢν ὅταν νύμφαι τύχωσιν οὖσαι, ὥσπερ ἡ Νικηράτου καὶ Κριτοβούλου, μύρου μέντοι καὶ προσδέονται. αὗται γὰρ τούτου ὄζουσιν. ἐλαίου δὲ τοῦ ἐν γυμνασίοις ὀσμὴ, καὶ παροῦσα ἡδίων ἢ μύρου γυναιξί, καὶ ἀποῦσα ποθεινοτέρα. καὶ γὰρ δὴ μύρῳ μὲν ὁ ἀλειψάμενος καὶ δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, εὐθὺς ἅπας ὅμοιον ὄζει. αἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐλευθερίων μόχθων ὀσμαὶ, ἐπιτηδευμάτων τε πρῶτον καὶ χρόνου δέονται, εἰ μέλλουσιν ἡδεῖαί τε καὶ ἐλευθέριοι ἔσεσθαι. καὶ ὁ Λύκων εἶπεν· οὐκοῦν νέοις μὲν ἂν εἴη ταῦτα. ἡμᾶς δὲ τοὺς μηκέτι γυμναζομένους τίνος ὄζειν δεήσει; καλοκαγαθίας νὴ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης. καὶ πόθεν ἄν τις τοῦτο τὸ χρῖσμα λάβοι; οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐ παρὰ τῶν μυροπωλῶν. ἀλλὰ πόθεν δή; ὁ μὲν Θέογνις ἔφη· Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλὰ διδάξεαι, ἢν δὲ κακοῖσι Συμμιγῇς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον. καὶ ὁ Λύκων εἶπεν, ἀκούεις ταῦτα, ὦ υἱέ; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ χρῆταί γε. ἐπεὶ γοῦν νικηφόρος ἐβούλετο τοῦ παγκρατίου γενέσθαι, σὺν σοὶ σκεψάμενος ἂν δὴ ἂν δοκῇ αὐτῷ, ἱκανώτατος εἶναι εἰς ταῦτα ἐπιτηδεῦσαι, τούτῳ συνέσται. ἐνταῦθα δὴ πολλοὶ ἐφθέγξαντο. καὶ ὁ μέν τις αὐτῶν εἶπε· ποῦ οὖν εὑρίσκει τούτου διδάσκαλον; ὁ δέ τις ὡς οὐδὲ διδακτὸν τοῦτο εἴη· ἕτερος δέ τις ὡς εἴπερ τι καὶ ἄλλο, καὶ τοῦτο μαθητέον. ὁ δὲ Σωκράτης εἶπεν· τοῦτο μὲν ἐπειδὴ ἀμφίλογόν ἐστιν, εἰσαῦθις ἀποθώμεθα. νυνὶ δὲ τὰ προκείμενα ἀποτελῶμεν. ὁρῶ γὰρ ἔγωγε τὴν δὲ τὴν ὀρχηστρίδα ἐφεστηκυῖαν, καὶ τροχούς τινα αὐτῇ προσφέροντα. ἐκ τούτου δὴ ηὔλει μὲν αὐτῇ ἡ ἑτέρα. παρεστηκὼς δέ τις τῇ ὀρχηστρίδι, ἀνεδίδου τοὺς τροχοὺς μέχρι δώδεκα. ἡ δὲ λαμβάνουσα, ἅμα τε ὠρχεῖτο, καὶ ἀνερρίπτει δινουμένους, συντεκμαιρομένη ὅσον ἔδει ῥιπτεῖν ὕψος, ὡς ἐν ῥυθμῷ δέχεσθαι αὐτούς. καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν· ἐν πολλοῖς μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἄλλοις δῆλον, καὶ ἐν οἷς δ' ἡ παῖς ποιεῖ, ὅτι ἡ γυναικεία φύσις, οὐδὲ χείρων τῆς τοῦ ἀνδρὸς οὖσα τυγχάνει, γνώμης δὲ καὶ ἰσχύος δεῖται. ὥστε εἴ τις ὑμῶν γυναῖκα ἔχει, θαρρῶν διδασκέτω, ὅ, τι βούλοιτ' ἂν αὐτῇ ἐπισταμένῃ χρῆσθαι. καὶ ὁ Ἀντισθένης, πῶς οὖν, ἔφη ὦ Σώκρατες, οὕτω γιγνώσκων, οὐ καὶ σὺ παιδεύεις Ξανθίππην, ἀλλὰ χρῇ γυναικὶ τῶν οὐσῶν, οἶμαι δὲ καὶ τῶν γεγενημένων καὶ τῶν ἐσομένων χαλεπωτάτῃ; ὅτι, ἔφη, ὁρῶ καὶ τοὺς ἱππικοὺς βουλομένους γενέσθαι, οὐ τοὺς εὐπειθεστάτους, ἀλλὰ τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους κτωμένους. νομίζουσι γὰρ ἢν τοὺς τοιούτους δύνωνται κατέχειν, ῥᾳδίως τοῖς γε ἄλλοις ἵπποις χρήσεσθαι. κἀγὼ δὴ βουλόμενος ἀνθρώποις χρῆσθαι καὶ ὁμιλεῖν, ταύτην κέκτημαι· εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ ταύτην ὑποίσω, ῥᾳδίως τοῖς γε ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις συνέσομαι. καὶ οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος οὐκ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ ἔδοξεν εἰρῆσθαι. μετὰ δὲ τοῦτο κύκλος εἰσηνέχθη περίμεστος ξιφῶν ὀρθῶν. εἰς μὲν οὖν ταῦτα ἡ ὀρχηστρὶς, ἐκυβίστα τε καὶ ἐξεκυβίστα ὑπὲρ αὐτῶν, ὥστε οἱ μὲν θεώμενοι ἐφοβοῦντο, μή τι πάθῃ. ἡ δὲ θαρροῦντως τε καὶ ἀσφαλῶς ταῦτα διεπράττετο. καὶ ὁ Σωκράτης καλέσας τὸν Ἀντισθένην, εἶπεν. οὔτοι τούς γε θεωμένους τάδε ἀντιλέξειν ἔτι οἴομαι ὡς οὐ καὶ ἡ ἀνδρεία διδακτὸν, ὁπότε αὕτη καίπερ γυνὴ οὖσα, τολμηρῶς εἰς τὰ ξίφη ἵεται. καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπεν· ἆρ' οὖν καὶ τῷδε τῷ Συρακοσίῳ κράτιστον ἐπιδείξαντι τῇ

τῇ πόλει τὴν ὀρχηστρίδα, εἰπεῖν, ἐὰν διδῶσιν αὐτῷ Ἀθηναῖοι χρήματα, ποιήσειν πάντας Ἀθηναίους τολμᾶν ὁμόσε ταῖς λόγχαις ἰέναι. καὶ ὁ Φίλιππος· νὴ Δί', ἔφη, καὶ μὴν ἔγωγε ἡδέως ἂν θεώμην Πείσανδρον τὸν δημηγόρον μανθάνοντα κυβιστᾶν εἰς τὰς μαχαίρας, ὃς νῦν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι λόγχαις ἀντιβλέπειν, οὐδὲ συστρατεύεσθαι ἐθέλει. ἐκ τούτου ὁ παῖς ὠρχήσατο, καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν· εἴδετ', ἔφη, ὡς καλὸς ὁ παῖς ὤν, ὅμως σὺν τοῖς σχήμασιν ἔτι καλλίων φαίνεται, ἢ ὅταν ἡσυχίαν ἔχει. καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν· ἐπαινοῦντι ἔοικας τὸν ὀρχηστοδιδάσκαλον. ναὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης. καὶ γὰρ ἄλλο τι προσενόησα, ὅτι οὐδὲν ἀργὸν τοῦ σώματος ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, ἀλλ' ἅμα καὶ τράχηλος καὶ σκέλη καὶ χεῖρες ἐγυμνάζοντο, ὥσπερ χρὴ ὀρχεῖσθαι τὸν μέλλοντα εὐφορώτερον τὸ σῶμα ἕξειν. καὶ ἐγὼ μέν, ἔφη, πάνυ ἂν ἡδέως, ὦ Συρακόσιε, μάθοιμι τὰ σχήματα παρὰ σοῦ. καὶ ὅς, τί οὖν χρήσῃ αὐτοῖς, ἔφη; ὀρχήσομαι νὴ Δία. ἐνταῦθα δὴ ἐγέλασαν ἅπαντες. καὶ ὁ Σωκράτης μάλα ἐσπουδακότι τῷ προσώπῳ, γελᾶτε, ἔφη, ἐπ' ἐμοί; πότερον ἐπὶ τούτῳ εἰ βούλομαι γυμναζόμενος μᾶλλον ὑγιαίνειν, ἢ εἰ ἥδιον ἐσθίειν καὶ καθεύδειν; εἰ τοιούτων γυμνασίων ἐπιθυμῶ, μὴ ὥσπερ οἱ δολιχοδρόμοι τὰ σκέλη μὲν παχύνονται, τοὺς δὲ ὤμους λεπτύνονται· μήδ' ὥσπερ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται· ἀλλὰ παντὶ διαπονῶν τῷ σώματι, πᾶν ἰσόρροπον ποιεῖν; ἢ ἐπ' ἐκείνῳ γελᾶτε, ὅτι οὐ δεήσει με συγγυμναστὴν ζητεῖν, οὐδ' ἐν ὄχλῳ πρεσβύτην ὄντα ἀποδύεσθαι, ἀλλ' ἀρκέσει μοι οἶκος ἑπτάκλινος, ὥσπερ καὶ νῦν τῷδε τῷ παιδὶ ἤρκεσε τόδε τὸ οἴκημα ἐνιδρῶσαι, καὶ χειμῶνος μὲν ἐν στέγῃ γυμνάσομαι, ὅταν δὲ ἄγαν καῦμα ᾖ, ἐν σκιᾷ; ἢ τόδε γελᾶτε, εἰ μείζω τοῦ καιροῦ τὴν γαστέρα ἔχων, μετριωτέραν βούλομαι ποιῆσαι αὐτήν; ἢ οὐκ ἴστε ὅτι ἔναγχος ἕωθεν Χαρμίδης οὑτοσὶ κατέλαβέ με ὀρχούμενον; ναὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Χαρμίδης. καὶ τό γε πρῶτον ἐξεπλάγην, καὶ ἔδεισα μὴ μαίνοιο. ἐπεὶ δέ σου ἤκουσα ὅμοια οἷς νῦν λέγεις, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν οἴκαδε, ὠρχούμην μὲν οὔ. οὐ γὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον. ἐχειρονόμουν δέ, ταῦτα γὰρ ἠπιστάμην. νὴ Δί', ἔφη ὁ Φίλιππος. καὶ γὰρ οὖν οὕτω τὰ σκέλη τοῖς ὤμοις φαίνει ἰσοφόρα ἔχειν, ὥστε δοκεῖς ἐμοί, κἂν εἰ τοῖς ἀγορανόμοις ἀφιστώης, ὥσπερ ἄρτους τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἀζήμιος ἂν γενέσθαι. καὶ ὁ Καλλίας εἶπεν· ὦ Σώκρατες, ἐμὲ μὲν παρακάλει ὅταν μέλλῃς μανθάνειν ὀρχεῖσθαι, ἵνα σοι ἀντιστοιχῶ τε καὶ συμμανθάνω. ἄγε δή, ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ ἐμοὶ αὐλησάτω, ἵνα καὶ ἐγὼ ὀρχήσωμαι. ἐπειδὴ δ' ἀνέστη, διῆλθε μιμούμενος τήν τε τοῦ παιδὸς καὶ τὴν τῆς παιδὸς ὄρχησιν. καὶ πρῶτον μέν, ὅτι ἐπῄνεσαν ὡς ὁ παῖς σὺν τοῖς σχήμασιν ἔτι καλλίων ἐφαίνετο, ἀνταπέδειξεν οὗτος, ὅ,τι κινοίη τοῦ σώματος ἅπαν τῆς φύσεως γελοιότερον. ὅτι δ' ἡ παῖς εἰς τοὔπισθεν καμπτομένη τροχοὺς ἐμιμεῖτο, ἐκεῖνος ταὐτὰ εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἐπικύπτων μιμεῖσθαι τροχοὺς ἐπειρᾶτο. τέλος δ' ὅτι τὸν παῖδ' ἐπῄνουν ὡς ἐν τῇ ὀρχήσει ἅπαν τὸ σῶμα γυμνάζοι, κελεύσας τὴν αὐλητρίδα θᾶττον τὸν ἀριθμὸν ἐπάγειν, ἵει ἅμα πάντα καὶ σκέλη, καὶ χεῖρας, καὶ κεφαλήν. ἐπειδὴ δὲ ἀπειρήκει, κατακλινόμενος εἶπε· τεκμήριον, ὦ ἄνδρες, ὅτι καλῶς γυμνάζει καὶ τὰ ἐμὰ ὀρχήματα, ἐγὼ γοῦν διψῶ, καὶ ὁ παῖς ἐγχεάτω μοι

ciuitati ſuam ſaltatricē, dicat Atheniēſibus, ſi pecuniam dederint, ſe effecturū omnes Atheniēſes audaces, adeò ut ſimul per lanceas ingredi audeant? Certe, inquit Philippus. Atqui libēter equidem ſpectarem Piſandrū cōcionatorē, cùm didicerit ſaltare per gladios, qui nunc, cùm non poßit ne aſpectū quidē ferre lancearū, ne militare quidē uult omnino. Ac tum puer ſaltare cœpit. In quo Socrates: Vidiſtis, inquit, quàm eſſet puer formoſus, tamē geſtū agēs multò formoſior uidetur, quàm cùm quieſcit? Tū Charmides: Mihi uideris, inquit, ſaltationis magiſtrum laudare. Maximè, inquit Socrates. Etenim aliud quiddā obſeruaui, nihil ocioſum eſſe in corpore ſaltantis, ſed ſimul & collū & manus exerceri, ut neceſſe ſit ſaltare uolentē habere corpus quam agillimū. Ac ualde, inquit, libenter ex te Syracuſane diſcere uellē ſaltandi artem. At ille: Cui uſui tibi erit, inquit? Saltabo uerò. Hìc nimirum omnes riſere. At Socrates ualde ſeuero uultu, An, inquit, me ridetis? Vtrū ob id quòd uelim propter exercitationem melius ualere, uel iucundius cibū ſumere et ſomnū, quòd tales exercitationes appeto, nō ut curſores qui ſunt cruribus craßis, humeris aūt tenuibus: nec ut pugillatores, quorū humeri craßi ſunt, & crura tenuia, ſed totū exercens corpus, totum æquali pōdere degrauetur? An ridetis, quòd nō neceſſe futurū ſit ut ſociū exercitationis mihi quærā? neq; cùm ſenex ſim in turba exuar, ſed cōtentus futurus ſim ædibus ſeptē lectos continentibus, quemadmodum & huic puero ſatis fuit hoc cubiculū ad ſudandū: ac hyeme quidē ſuper tecto, cū autē uehementior æſtus fuerit, in umbra exercebor? An hoc ridetis, quòd cùm maiorē, quàm par ſit uentrē habeam, ad mediocritatem, ſtudeam redigere? An neſcitis quemadmodum nuper Charmides mane hîc ſaltantem me offenderit? Certè, inquit Charmides: ac primum quidem obſtupui, ueritusq; ſum ne inſanires. Vbi aūt eadem quæ nūc dicis audiui, cùm me domum recepiſſem, ipſe non ſaltaui quidē (nunquā enim illud didiceram) ſed manibus geſticulatus ſum, cùm eſſem eius rei peritus. Ita eſt, inquit Philippus: etenim ſic crura uideris æqualis cū humeris molis habere, ut mihi uidearis, etiā ſi apud mercatus præfectos ponderāda ſint, quemadmodū panes ab imo ad ſummū, nullū damnū facturus. Tū Callias: O Socrates, inquit, aduoca me cum ſaltādi artē uoles diſcere, ut cōmilito et cōdiſcipulus ſim. Age uerò, inquit Philippus, mihi etiā tibia canat, ut ipſe ſaltem. Simul aūt ac ſurrexit, pueri puellæq; ſaltationē in medio imitari cœpit. Ac primū quod puerū laudaſſent geſtus agentē formoſiorem uideri, contrà ille quicquid ſui corporis moueret, effecit ut id magis ridiculū eſſe uideretur, quā eſſet natura. Quòd aūt puella reflexa retrorſum orbes imitaretur, ille eadē antrorſum ſe flectēs orbes imitari conabatur. Ad extremū aūt, qđ puerū in ſaltatiōe totū corpus exercere laudaßēt, cū iußiſſet tibicinā celerius numerū percurrere, ſimul uniuerſa et manus et caput & crura iactabat. Defeſſus aūt recubuit, ac dixit: Magnū eſt argumentū, ô uiri, meas quoq; ſaltationes exercere corpus, cùm præſertim ſitiam. Puer

infun-

infundat mihi magnum poculum. Et nobis quoque, inquit Callias: nam & nos te ridendo sitimus. Rursus Socrates: Quin, inquit, mihi quoq;, ô uiri, ut bibatur omnino uidetur: uinũ enim animos rigans, tristitias & dolores quemadmodũ mandragoras sopit: et hilaritatem, quemadmodũ oleum flammã, excitat. Videtur autẽ mihi hominũ conuiuijs ea accidere, quæ ijs quæ ex terra nascuntur: etenim illa, cùm Deus nimio imbre irrigat, recta stare nõ possunt, nec auris perflari: at cùm quantùm requirũt, tantùm biberint, tum & recta augescunt, florent, ad frugemq; perueniunt. Eodem modo & nos, si nimio uino nos ingurgitauerimus, statim tum corpora, tum mentes concidunt, nec respirare, nedum loqui possumus. Quòd si ministri minuta pocula rorantiaq; crebrò ministrarint, ut ego Gorgiæ uerbis utar, sic non uiolati uino, ut ebrij fiamus, sed incitati, ad puerilia ludicra descendimus. Hæc omnibus ita uisa sunt. Illud adiecit Philippus, ministros poculorum debere imitari bonos aurigas, ut celeriter circumducant pocula. Ministri igitur sic faciebant. Postea autem cùm puer lyram ad sonũ tibiæ accommodauisset, fidibus utẽs canebat. Tum uniuersi laudabant. Charmides uerò, At mihi uidetur, inquit, ut Socrates de uino dixit, sic & ipsa temperatio formæ puerorum & sonorum, dolores consopire, & uenerem excitare. Post illa rursus Socrates: Isti nimirum uidentur idonei, qui nos delectatione teneant: sed illud certò scio, nos arbitrari esse istis multò meliores. Nónne igitur turpe erit, si conemur quidem alij alios uel iuuare uel delectare? Hîc multi, Tu igitur, inquiunt, expone nobis qua oratione utentes, hæc maximè præstare possimus. Atqui, inquit Socrates, libentissime uellem promissi Calliæ fructum capere: pollicitus est enim omnino si secum cœnaremus, suam se sapientiam ostensurum. Et ostendam sanè, inquit, si et uos singuli in medium, quicquid scitis optimum, afferatis. Sed nemo tibi negat, quin dicturus sit, quod se quisq; existimat præclarissimum scire. Ego igitur rursum dicam uobis, quare plurimum gloriari possim. Arbitror enim me idoneum esse, qui homines efficiam meliores. Tum Antisthenes: Vtrum, inquit, artem aliquam sordidam, an probitatem docens? Probitatem, inquit Callias. Sed probitas, est ne iustitia? Certè, inquit Antisthenes, quæ quidem minimè est ambigua, & incerta: quoniam fortitudo & sapientia aliquando & ciuitati & amicis nocent: at iustitia ne minima quidem parte attingit iniustitiã. Cùm igitur unusquisq; uestrùm quod habet utile, dixerit, tum ego artem, per quam istud efficiam, explicare nõ grauabor. Sed tu uicissim dic, inquit, Nicerate, qua maxime arte fretus, sic magnificè de te sentis? Tum ille: Pater meus, inquit, cùm daret operam ut in bonum uirum euaderẽ, omnia Homeri carmina ediscere coegit: ac nunc totã Iliada & Odysseam memoriter pronunciare possim. An illud, inquit Antisthenes, ignoras, Rhapsodos omnes ac alienorum carminũ recitatores ista omnia tenere? Quî, inquit, ignorem, cùm ferè quotidie istos audiam? Nosti'ne igitur ullam gentem stultiorem,

μοι τὴν μεγάλην φιάλην. νὴ δί', ἔφη ὁ καλλίας, καὶ ἡμῖν γε, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς διψῶμεν τῶν σοὶ γελῶντες. ὁ δ' αὖ σωκράτης εἶπεν· ἀλλὰ πίνειν μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐμοὶ πάνυ δοκεῖ. τῷ γὰρ ὄντι οἶνος ἄρδων τὰς ψυχὰς, τὰς μὲν λύπας, ὥσπερ ὁ μανδραγόρας τοὺς ἀνθρώπους κοιμίζει· τὰς δὲ φιλοφροσύνας, ὥσπερ ἔλαιον φλόγα, ἐγείρει. δοκεῖ μέντοι μοι καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν συμπόσια ταὐτὰ πάσχειν, ἅπερ καὶ τὰ ἐν γῇ φυομένων. καὶ γὰρ ἐκεῖνα ὅταν μὲν ὁ θεὸς αὐτὰ ἄγαν ἀθρόως ποτίζῃ, οὐ δύναται ὀρθοῦσθαι, οὐδὲ ταῖς αὔραις διαπνεῖσθαι. ὅταν δὲ ὅσῳ ἥδεται, τοσοῦτον πίνῃ, καὶ μάλα ὀρθά τε αὔξεται καὶ θάλλοντα ἀφικνεῖται εἰς τὴν καρπογονίαν. οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς, ἢν μὲν ἀθρόον τὸ ποτὸν ἐγχεώμεθα, ταχὺ ἡμῖν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ γνῶμαι σφαλοῦνται, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῖν, μὴ ὅτι λέγειν, δυνησόμεθα. ἢν δ' ἡμῖν οἱ παῖδες μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιψακάζωσιν, ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν γοργιείοις ῥήμασιν εἴπω, οὕτως οὐ βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ οἴνου μεθύειν, ἀλλ' ἀναπειθόμενοι, πρὸς τὸ παιγνιωδέστερον ἀφιξόμεθα. ἔδοξε μὲν δὴ ταῦτα πᾶσι. προσέθηκε δὲ ὁ φίλιππος ὡς χρὴ τοὺς οἰνοχόους μιμεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς ἁρματηλάτας θᾶττον περιελαύνοντας τὰς κύλικας. οἱ μὲν δὴ οἰνοχόοι οὕτως ἐποίουν. ἐκ δὲ τούτου συνηρμοσμένην τῇ λύρᾳ πρὸς τὸν αὐλὸν, ἐκιθάρισεν ὁ παῖς, καὶ ᾖσεν. ἔνθα δὴ ἐπῄνεσαν μὲν ἅπαντες. ὁ δὲ χαρμίδης καὶ εἶπεν· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ σωκράτης ἔφη τοῦ οἴνου, οὕτω καὶ αὕτη ἡ κρᾶσις τῶν τε παίδων ὥρας καὶ τῶν φθόγγων, τὰς μὲν λύπας κοιμίζειν, τὴν δ' ἀφροδίτην ἐγείρειν. ἐκ τούτου δὲ πάλιν εἶπεν ὁ σωκράτης· οὗτοι μὲν δὴ, ὦ ἄνδρες, ἱκανοὶ τέρπειν ἡμᾶς φαίνονται, ἡμεῖς δὲ τούτων, οἶδ' ὅτι πολὺ βελτίονες οἰόμεθα εἶναι. οὐκ αἰσχρὸν οὖν εἰ μηδ' ἐπιχειρήσομεν συνόντες ὠφελεῖν τι ἢ εὐφραίνειν ἀλλήλους; ἐντεῦθεν εἶπον πολλοί· σὺ τοίνυν ἡμῖν ἐξηγοῦ, ποίων λόγων ἁπτόμενοι, μάλιστ' ἂν ταῦτα ποιοῖμεν. ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ἥδιστ' ἂν ἀπολαύοιμι παρὰ καλλίου τὴν ὑπόσχεσιν. ἔφη γὰρ δήπου, εἰ συνδειπνοῖμεν, ἐπιδείξειν τὴν αὑτοῦ σοφίαν. καὶ ἐπιδείξω γε, ἔφη, ἐὰν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρητε ὅ,τι ἕκαστος ἐπίσταται ἀγαθόν. ἀλλ' οὐδείς σοι, ἔφη, ἀντιλέγει τὸ μὴ οὐ λέξειν ὅ,τι ἕκαστος ἡγεῖται πλείστου ἄξιον ἐπίστασθαι. ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, λέγω ὑμῖν, ἐφ' ᾧ μέγιστον φρονῶ. ἀνθρώπους γὰρ οἶμαι ἱκανὸς εἶναι βελτίους ποιεῖν. καὶ ὁ ἀντισθένης εἶπε· πότερον τέχνην τινὰ βαναυσικὴν, ἢ καλοκαγαθίαν διδάσκων; εἰ καλοκαγαθία ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. νὴ δί', ἔφη ὁ ἀντισθένης, ἥ γε ἀναμφιλογωτάτη. ἐπεί τοι ἀνδρεία μὲν καὶ σοφία, ἔστιν ὅτε βλαβερὰ καὶ φίλοις καὶ πόλει δοκεῖ εἶναι. ἡ δὲ δικαιοσύνη, οὐδὲ καθ' ἓν συμμίγνυται τῇ ἀδικίᾳ. ἐπειδὰν τοίνυν καὶ ὑμῶν ἕκαστος εἴπῃ ὅ,τι ὠφέλιμον ἔχει, τότε κἀγὼ οὐ φθονήσω εἰπεῖν τὴν τέχνην, δι' ἧς τοῦτο ἀπεργάζομαι. ἀλλὰ σὺ αὖ, ἔφη, λέγε, ὦ νικήρατε, ἐπὶ ποίᾳ ἐπιστήμῃ μέγα φρονεῖς. καὶ ὃς εἶπεν· ὁ πατὴρ ὁ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην, ἠνάγκασέ με πάντα τὰ ὁμήρου ἔπη μαθεῖν. καὶ νῦν δυναίμην ἂν ἰλιάδα ὅλην καὶ ὀδύσσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. ἐκεῖνο δ', ἔφη ὁ ἀντισθένης, λέληθέ σε, ὅτι καὶ οἱ ῥαψῳδοὶ πάντες ἐπίστανται ταῦτα τὰ ἔπη; καὶ πῶς ἂν, ἔφη, λελήθοι ἀκροώμενόν γε αὐτῶν ὀλίγου ἀν' ἑκάστην ἡμέραν; οἶσθά τι οὖν ἔθνος, ἔφη, ἠλι-

θιώτε

θιώτερον ῥαψῳδῶν. οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ νικήρατος. οὔ-
κουν ἐμοί γε δοκεῖ. δῆλον γάρ, ἔφη ὁ σωκράτης, ὅτι τὰς
ὑπονοίας οὐκ ἐπίστανται, σὺ δὲ στησιμβρότῳ τε καὶ ἀνα-
ξιμάνδρῳ, καὶ ἄλλοις πολλοῖς, πολὺ δέδωκας ἀργύριον,
ὥστε οὐδέν σε τῶν πολλοῦ ἀξίων λέληθε. τί γὰρ σύ, ἔφη, ὦ
κριτόβουλε, ἐπὶ τίνι μέγιστον φρονεῖς; ἐπὶ κάλλει, ἔφη. ἦ
οὖν καὶ σύ, ὁ σωκράτης ἔφη, ἕξεις λέγειν, ὅτι διὰ σοῦ κάλ-
λος, ἱκανὸς εἶ βελτίους ἡμᾶς ποιεῖν; εἰ δὲ μή, δῆλον γε ὅτι
φαῦλος φανοῦμαι. τί γὰρ εἶπεν, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ
ἀντίσθενες; ἐπὶ πλούτῳ, ἔφη. ὁ μὲν δὴ ἑρμογένης ἀνήρε-
το, εἰ πολὺ εἴη αὐτῷ ἀργύριον. ὁ δὲ ἀπώμοσε, μηδὲ ὀβο-
λόν. ἀλλὰ γῆν πολλὴν, ἔφη, κέκτησαι; ἴσως ἄν, ἔφη, αὐ-
τολύκῳ τούτῳ, ἱκανὴ γένοιτο ἐγκονίσασθαι. ἀκουστέον ἂν
εἴη καὶ σοῦ. τί γὰρ σύ, ἔφη, ὦ χαρμίδη, ἐπὶ τίνι μέγα φρο-
νεῖς; ἐγὼ αὖ, ἔφη, ἐπὶ πενίᾳ μέγα φρονῶ. νὴ Δί', ἔφη σω-
κράτης, ἐπ' εὐχαρίστῳ γε πράγματι. τοῦτο γὰρ δὴ ἥκιστα
μὲν ἐπίφθονον, ἥκιστα δὲ περιμάχητον καὶ ἀφύλακτον ὂν
σώζεται, καὶ ἀμελούμενον, ἰσχυρότερον γίγνεται. σὺ δὲ
δή, ἔφη ὁ καλλίας, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ σώκρατες;
καὶ ὃς μάλα σεμνῶς ἀνασπάσας τὸ πρόσωπον, ἐπὶ μα-
στροπείᾳ εἶπεν. ἐπεὶ δὲ ἐγέλασαν ἐπ' αὐτῷ, ὑμεῖς μὲν
γελᾶτε ἔφη. ἐγὼ δὲ οἶδ' ὅτι καὶ πάνυ ἂν πολλὰ χρήμα-
τα λαμβάνοιμι, εἰ βουλοίμην χρῆσθαι τῇ τέχνῃ. σύ γε μὴν
δῆλος, ἔφη λύκων, τὸν φίλιππον, ἐπὶ τῷ γελωτοποιεῖν
μέγα φρονεῖς. δικαιότερόν γ', ἔφη, οἴομαι ἢ καλλιππί-
δης ὁ ὑποκριτής, ὃς ὑπερσεμνύνεται, ὅτι δύναται πολ-
λοὺς κλαίοντας καθίζειν. οὐκοῦν καὶ σύ, ἔφη ὁ ἀντισθένης,
λέξεις, ὦ λύκων, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς. καὶ ὃς ἔφη, οὐ γὰρ ἅ-
παντες ἴστε, ἔφη, ἐπὶ τούτῳ τῷ υἱεῖ; οὗτός γε μήν, ἔφη τις,
δῆλον ὅτι ἐπὶ τῷ νικηφόρος εἶναι. καὶ ὁ αὐτόλυκος ἀνερυ-
θριάσας εἶπε, μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε. ἐπεὶ δὲ ἅπαντες ἡσθέντες
ὅτι ἤκουσαν αὐτοῦ φωνήσαντος προσέβλεψαν, ἤρετό
τις αὐτόν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μήν, αὐτόλυκε; ὁ δ' εἶπεν· ὅτι ἐπὶ τῷ
πατρί. καὶ ἅμα ἀνεκλίθη αὐτῷ. καὶ ὁ καλλίας ἰδών, ἆρ' οἶ-
σθα, ἔφη, ὦ λύκων, ὅτι πλουσιώτατος εἶ ἀνθρώπων; μὰ
Δί', ἔφη. τοῦτο μέντοι ἐγὼ οὐκ οἶδα. ἀλλὰ λανθάνει σε,
ὅτι οὐκ ἂν δέξαιο τὰ βασιλέως χρήματα ἀντὶ τοῦ υἱοῦ; ἐπ'
αὐτοφώρῳ εἴλημμαι, ἔφη, πλουσιώτατος ὡς ἔοικεν ἀν-
θρώπων ὤν. σὺ δέ, ἔφη ὁ νικήρατος, ὦ ἑρμόγενες, ἐπὶ τίνι
μάλιστα ἀγάλλῃ; καὶ ὃς ἐπὶ φίλων, ἔφη, ἀρετῇ καὶ δυ-
νάμει, καὶ ὅτι τοιοῦτοι ὄντες ἐμοῦ ἐπιμέλονται. ἐνταῦ-
θα τοίνυν πάντες προσέβλεψαν αὐτῷ. καὶ πολλοὶ ἅμα
ἤροντο, εἰ καὶ σφίσι δηλώσοι αὐτούς. ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι οὐ φθο-
νήσει. ἐκ τούτου ἔλεξεν ὁ σωκράτης· οὐκοῦν λοιπὸν ἂν εἴη
ἡμῖν, ἃ ἕκαστος ὑπέσχετο ἀποδεικνύναι, ὡς πολλοῦ ἄξιά
ἐστιν. ἀκούοιτ' ἄν, ἔφη ὁ καλλίας, ἐμοῦ πρῶτον. ἐγὼ γὰρ
ἐν τῷ χρόνῳ ᾧ ὑμῶν ἀκούω ἀπορούντων τί τὸ δίκαιον,
ἐν τούτῳ δικαιοτέρους τοὺς ἀνθρώπους ποιῶ. καὶ ὁ σωκρά-
της, πῶς, ὦ λῷστε; ἔφη. διδοὺς νὴ Δί' ἀργύριον. καὶ ἀντι-
σθένης ἐπαναστάς, μάλα ἐλεγκτικῶς αὐτὸν ἐπήρετο. οἱ δὲ
ἄνθρωποι, ὦ καλλία, πότερον ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἔφη, ἢ ἐν
τῷ βαλαντίῳ τὸ δίκαιόν σοι δοκοῦσιν ἔχειν; ἐν ταῖς ψυ-
χαῖς, ἔφη. κἄπειτα σὺ εἰς τὸ βαλάντιον διδοὺς ἀργύριον
τὰς ψυχὰς δικαιοτέρας ποιεῖς; μάλιστα. πῶς; ὅτι διὰ τὸ
εἰδέναι ὡς ἔστιν ὅτου πριάμενοι τὰ ἐπιτήδεια ἕξουσιν, οὐκ
ἐθέλουσι κακουργοῦντες κινδυνεύειν. ἦ καὶ σοί, ἔφη, ἀποδι-
δόασιν

tiorem, quàm rhapsodorũ? Minimè uerò, inquit Niceratus: mihi quidem non ita uidetur. Manifestum enim est, inquit Socrates, sententias ab istis non intelligi. Tu uerò Stesimbroto Anaximandroq́;, multisq́; alijs magnã dedisti pecuniam, quare nihil te rerum magnarũ latet. Quid tu, inquit, ô Critobule, qua re confisus tibi multũ tribuis? Forma, inqt. Vtrũ igitur, Socrates inquit, poteris dicere te tua forma & pulchritudine efficere posse, ut simus meliores? sin secus, me improbũ uisum iri perspicuum est. Quid, inquit, qua maxime re fisus Antisthenes te effers? Diuitijs, inquit. Hermogenes igitur rogauit, an multũ ei esset pecuniæ. At ille ne obolum quidẽ se habere iurauit. At multũ agri possides? inquit Hermogenes. Fortaßis, inquit, quantũ Autolyco huic satis sit ad puluere se inspergendũ. Tu etiã audiendus es. Quid tu, inquit, ô Charmides, qua re gloriaris maximè? Paupertate, inquit ille. Certè, inquit Socrates, rem dicis iucundam maximè: hæc enim est minimè inuidiosa, minimeq́; pugnarũ effectrix, queq́; sine præsidio seruatur, ac si negligatur, magis corroborari solet. Iam uerò, inquit Callias, qua re tu, ô Socrates, magnificè de te sentis? Tum ille uultu ad summam grauitatẽ composito, lenocinio, inquit. Cùm risissent omnes, Vos ridetis, inquit: ego uerò illud certò scio me maximũ quæstũ facere posse, si ea arte uti uellem. Tu certè, inquit Lycon (Philippum autem ostendebat) gloriaris te artem risus concitãdi nosse. Certè, inquit, iustius, ut arbitror, quàm Callipides histrio, qui mirificè superbit, quod multos plorantes efficere poßit. An non tu quoq;, ô Lycon, inquit Antisthenes, dices qua re glorieris? Et ille: Nonne uos omnes scitis, inquit, hoc meo filio me gloriari? Hîc autẽ unus ex conuiuis inquit: Perspicuè gloriatur in eo quòd uictoriam reportarit. Tum Autolycus erubescẽs, Minime uerò, inquit, uictor sum. Postquã autẽ omnes ipsum cum magna uolupttate audissent loquentẽ ac in eum oculos conuertissent, rogauit eum aliquis, At tu Autolyce qua tandẽ re? At ille, Patre, inquit, & simul ad eum sese acclinauit. Et Callias intuitus: Nescis, inquit ô Lycon, te esse omnium hominũ ditißimum? Certè quidem, inquit, istud ignoro. At illud non intelligis, te præ filio omnes illius regis copias repudiaturũ? Hic, inquit, quasi in ipso facinore deprehensus sum, nimirum omniũ hominum ditißimus. Tu uerò Hermogenes, inquit Niceratus, qua re maximè gloriaris? Tum ille, amicorũ, inquit, uirtute & potentia, quodq́; tales cùm sint, mei curam habent. Tum igitur in eum oculos conuerterũt omnes, multiq́; simul rogãt, an sibi uelit, qui essent, significare. Ille autem, Non grauabor, inquit. Deinceps Socrates: Superest, inquit, quæ quisq; nostrûm pollicitus est eximia memoratuq́; digna, ea ut ostendat. Audietis me primùm, inquit Callias: ego enim quo tempore uos audio, quid sit ius & æquitas dubitantes, in eo ipso homines efficio iustiores. Et Socrates: Quo tandem modo, optime uir, inquit? Data nimirum pecunia. Tũ Antisthenes surgit, & acriter coarguens interrogat Calliam hoc modo: Vtrum, inquit, homines in animis, an in crumena tibi ius habere uidentur? In animis, inquit ille. Et tu in crumenam data pecunia, animos iurisperitos efficis? Maximè. Quo tandẽ modo? Propterea quòd sciunt sibi deesse unde necessaria emant, ꝑ maleficijs se in pericula conijcere nolũt. An tibi quæ ipsi abs te acceperint, redde

Paupertatis commoda.

dere solent? Nō sanè, inquit. Quid uerò, an pro pecunia gratias? Certè, inquit, ne hoc quidē: imò uerò sunt, qui & inimiciores sunt quàm antea, cùm nullas accepissent pecunias. Mirifica sanè ista, inquit Antisthenes: simul intuens & reprehendens illum, si ut in alios sint iusti efficere potes, ut in te sint, non potes? Quid mirum, inquit Callias: an non multos tum fabros, tum ædificatores uides domos alijs ædificare, sibi ædificare non posse, sed mercede conducere? Patere te esse uictum Sophista. Patiatur sanè, inquit Socrates: nam & uates quidem alijs futura prædicere dicuntur, sibi autem quod impendet, non præuidere. Sic igitur sermo hunc finē habuit. Deinceps autem Niceratus: Ex me, inquit, audire potestis, quibus meliores efficiemini, si mea utemini consuetudine. Certò enim scitis Homerum fere de rebus omnibus humanis in suo poëmate sapientißimè conscripsisse: quisquis ergo ex uobis fieri uolet uel paterfamiliás peritus, uel orator popularis, uel imperatoriæ disciplinæ non ignarus, uel similis Achilli aut Aiaci, aut Nestori, aut Vlyßi, me frequentet & colat: hæc enim omnia scire me profiteor. An etiam regnandi artem, inquit Antisthenes, te scire profiteris, quòd scias eum laudasse Agamemnonem ut bonum regem fortemq; bellatorem? Ego uero illud etiam, inquit, scio, oportere aurigam ad stipitem inflectere:

Homeri scripta qualia.

> Se curru inclinet dextro, laxentur habenæ
> Alipedi, stimulis illum & clamoribus altis
> Ire iube, læuum modera.

Præter hæc noui & aliud quiddam, quod iam probare uosipsi potestis. Dixit enim alicubi Homerus, Cepa potum condit: Si quis igitur attulerit cepam, statim hanc utilitatem capietis, ut iucundius bibatis. Et Charmides inquit: Niceratus cepas olens cupit domum reuerti, ut uxor eius credat non solùm neminem ipsum osculatum esse, sed ne cogitasse quidem. Aliam autem fortaßis opinionem ridiculam addere posse uidemur: Obsonium enim tale uidetur esse, ut non solùm cibum, sed etiam potionem cepa condiat, iucundioremque reddat. Sed quid si illam post cœnam edemus, ne quis nos ad Calliam uoluptatis causa iuisse dicat? Nequaquam, inquit Socrates: nam ei qui ad pugnam incitatur, conuenit ceparum esus: ut nonnulli cùm allio gallos pauerint, eos ad pugnam committere dicuntur. Nos certè de osculo magis quàm de prælio deliberamus. Atque hoc quodammodo finem habuit oratio. Critobulus autem, Ego uicißim dicam, inquit, quam obrem forma glorier mea. Dic, inquiunt. Si igitur non sum formosus, sicut mea fert opinio, uos optimo iure fallaciæ culpam sustinebitis: semper enim iureiurando affirmatis me formosum esse, iusiurandum exigente nemine. Et certè uobis assentior: cùm præsertim bonos & honestos uiros uos esse arbitrer. Quòd si uerè pulcher sum, & idem uobis à me accidit, quod mihi ab eo quem formosum putem, per deos omnes iuro, me, quod formosus sim, Persarum imperio anteponere. Nunc enim Cliniam libentius, quàm omnes alias res humanas specto: malimque cæterarum rerum omnium, quàm illius unius aspectu carere: atque noctem & somnum accuso, quod illum non uideam: luci autem & Soli gratiam habeo maximam, quod mihi Cliniam ostendant. Illud certè magnum est ob quod gloriari poßint

Ceparum esus quam habeat utilitatem.

formæ

δίδωσιν ὃ, ἢ ἂν λάβωσι; μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ μέντοι. τί δαὶ ἀντὶ τῶν χρημάτων χάριτας. οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ἔνιοι καὶ ἐχθίονες ἔχουσιν, ἢ πρὶν λαβεῖν. θαυμαστόν γ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης, ἅμα ἀποβλέπων, ὡς ἐλέγχων αὐτόν. εἰ μὲν πρὸς τοὺς ἄλλους, δύνασαι δικαίους ἂν ποιεῖν αὐτούς, πρὸς δὲ σαυτὸν, οὔ; καὶ τί τοῦτ', ἔφη ὁ Καλλίας, θαυμαστόν; οὐ καὶ τέκτονάς τε καὶ οἰκοδόμους πολλοὺς ὁρᾷς, οἳ ἄλλοις μὲν πολλοῖς ποιοῦσιν οἰκίας, ἑαυτοῖς δὲ οὐ δύνανται ποιῆσαι, ἀλλ' ἐν μισθωταῖς οἰκοῦσι; καὶ ἀνέχου μέντοι, ὦ σοφιστά, ἐλεγχόμενος. νὴ Δί', ἔφη Σωκράτης, ἀνεχέσθω μέντοι· ἐπεὶ καὶ οἱ μάντεις λέγονται δήπου, ἄλλοις μὲν προαγορεύειν τὸ μέλλον, ἑαυτοῖς δὲ μὴ προορᾶν τὸ ἐπιόν. οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἔληξεν. ἐκ τούτου δὲ ὁ Νικήρατος, ἀκούοιτ' ἄν, ἔφη, καὶ ἐμοῦ, ἃ ἔσεσθε βελτίονες, ἂν ἐμοὶ συνῆτε. ἴστε γὰρ δήπου ὅτι ὁ Ὅμηρος ὁ σοφώτατος πεποίηκε σχεδὸν περὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων. ὅστις ἂν οὖν ὑμῶν βούληται ἢ οἰκονομικὸς, ἢ δημηγορικὸς, ἢ στρατηγικὸς γενέσθαι, ἢ ὅμοιος Ἀχιλλεῖ, ἢ Αἴαντι, ἢ Νέστορι, ἢ Ὀδυσσεῖ, ἐμὲ θεραπευέτω. ἐγὼ γὰρ ταῦτα πάντα ἐπίσταμαι. ἦ καὶ βασιλεύειν (ἔφη ὁ Ἀντισθένης) ἐπίστασαι, ὅτι οἶσθα ἐπαινέσαντα αὐτὸν τὸν Ἀγαμέμνονα, ὡς βασιλεύς τε εἴη ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής; καὶ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ἔγωγε, ὅτι ἁρματηλατοῦντα δεῖ. ἐγγὺς μὲν τῆς στήλης κάμψαι, αὐτὸς δὲ κλινθῆναι ἐϋξέστῳ ἐνὶ δίφρῳ. ἦκ' ἐπ' ἀριστερὰ τοῖιν· ἀτὰρ τὸν δεξιὸν ἵππον κένσαι, ὁμοκλήσαντ' εἶξαί τε οἱ ἡνία χερσί. καὶ πρὸς τούτοις γε ἄλλο οἶδα, καὶ ὑμῖν αὐτίκα μάλ' ἔξεστι πειρᾶσθαι. εἶπε γάρ που Ὅμηρος, ἐπὶ δὲ κρόμυον, ποτῷ ὄψον. ἐὰν οὖν ἐνέγκῃ τις κρόμμυον, αὐτίκα μάλα τοῦτό γε ὠφελημένοι ἔσεσθε. ἥδιον γὰρ πιεῖσθε. καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν, ὦ ἄνδρες, ὁ Νικήρατος κρομμύων ὄζων ἐπιθυμεῖ οἴκαδε ἐλθεῖν, ἵνα ἡ γυνὴ αὐτοῦ πιστεύῃ, μὴ διανοηθῆναι μηδένα ἂν φιλῆσαι αὐτόν. νὴ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀλλ' ἄλλην που δόξαν γελοίαν κίνδυνος ἡμῖν προσλαβεῖν. ὄψον μὲν γὰρ δὴ ὄντως ἔοικεν εἶναι, ὡς κρόμμυόν γε οὐ μόνον σῖτον, ἀλλὰ καὶ ποτὸν ἡδύνει. εἰ δὲ δὴ τοῦτο καὶ μετὰ δεῖπνον τρωξόμεθα, ὅπως μὴ φήσῃ τις ἡμᾶς πρὸς Καλλίαν ἐλθόντας, ἡδυπαθεῖν. μηδαμῶς, ἔφη Σωκράτης. εἰς μὲν γὰρ μάχην ὁρμωμένῳ, καλῶς ἔχει κρόμμυον ὑποτρώγειν, ὥσπερ ἔνιοι τοὺς ἀλεκτρυόνας σκόροδα σιτίσαντες συμβάλλουσιν. ἡμεῖς δὲ ἴσως βουλευόμεθα, ὅπως φιλήσομέν τινα μᾶλλον ἢ μαχούμεθα. καὶ οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος οὕτω πως ἐπαύσατο. ὁ δὲ Κριτόβουλος, οὐκοῦν αὖ ἐγὼ λέξω, ἔφη, ἐξ ὧν ἐπὶ τῷ κάλλει μέγα φρονῶ. λέγε, ἔφασαν. εἰ μὲν τοίνυν μὴ καλός εἰμι ὡς οἴομαι, ὑμεῖς ἂν δικαίως ἀπάτης δίκην ὑπέχοιτε. οὐδενὸς γὰρ ὁρκίζοντος ἀεὶ ὀμνύοντες, καλόν με φατὲ εἶναι. κἀγὼ μέντοι πιστεύω. καλοὺς γὰρ καὶ ἀγαθοὺς ὑμᾶς ἄνδρας νομίζω. εἰ δ' εἰμί τε τῷ ὄντι καλὸς, καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ πρὸς ἐμὲ πάσχετε, οἷάπερ ἐγὼ πρὸς τὸν ἐμοὶ δοκοῦντα καλὸν εἶναι, ὄμνυμι πάντας θεοὺς, μὴ ἑλέσθαι ἂν τὴν βασιλέως ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ καλὸς εἶναι. νῦν γὰρ ἐγὼ Κλεινίαν, ἥδιον μὲν θεῶμαι, ἢ τἆλλα πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλά. τυφλὸς δὲ τῶν ἄλλων ἁπάντων μᾶλλον ἂν δεξαίμην εἶναι, ἢ κείνου ἑνὸς ὄντος. ἄχθομαί τε καὶ νυκτὶ καὶ ὕπνῳ, ὅτι ἐκεῖνον οὐχ ὁρῶ. ἡμέρᾳ δὲ καὶ ἡλίῳ τὴν μεγίστην χάριν οἶδα, ὅτι μοι Κλεινίαν ἀναφαίνουσιν. ἄξιόν γε μὴν ἡμῖν

τοῖς

τοῖς καλοῖς, καὶ ἔδει τοῖς δὲ μέγα φρονεῖν. ὅτι μὲν ἰσχυρὸν πονοῦντα δεῖ κτᾶσθαι τἀγαθά. καὶ τὸν ἀνδρεῖον κινδυνεύοντα, τὸν δὲ σοφὸν λέγοντα. ὁ δὲ καλὸς καὶ ἡσυχίαν ἔχων, πάντ' ἂν διαπράξαιτο. ἔγωγ' οὖν καίπερ εἰδὼς ὅτι χρήματα ἡδὺ κτῆμα, ἥδιον μὲν ἂν τὰ ὄντα κλεινίᾳ διδοίην, ἢ ἕτερα παρ' ἄλλου λαμβάνοιμι. ἥδιον δ' ἂν δουλεύοιμι ἢ ἐλεύθερος εἴην, εἴ μου κλεινίας ἄρχειν ἐθέλοι. καὶ γὰρ πονοίην ἂν ῥᾷον ἐκείνῳ, ἢ ἀναπαυοίμην. καὶ κινδυνεύοιμ' ἂν πρὸ ἐκείνου ἥδιον, ἢ ἀκίνδυνος ζῴην. ὥστε εἰ σύ, ὦ καλλία μέγα φρονεῖς, ὅτι δικαιοτέρους δύνασαι ποιεῖν, ἐγὼ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν δικαιότερός σου εἰμὶ ἄγειν ἀνθρώπους. διὰ γὰρ τὸ ἐμπνεῖν τι ἡμᾶς τοὺς καλοὺς τοῖς ἐρωτικοῖς, ἐλευθεριωτέρους μὲν αὐτοὺς ποιοῦμεν εἰς χρήματα, φιλοπονωτέρους δὲ καὶ φιλοκαλωτέρους τε ἐν τοῖς κινδύνοις. καὶ μὴν αἰδημονεστέρους τε ἐγκρατεστέρους, οἵ γε καὶ ὧν δέονται μάλιστα, ταῦτ' αἰσχύνονται. μαίνονται δὲ καὶ οἱ μὴ τοὺς καλοὺς στρατηγοὺς αἱρούμενοι. ἐγὼ οὖν μετὰ κλεινίου κἂν διὰ πυρὸς ἰοίην. οἶδα δ' ὅτι καὶ ὑμεῖς μετ' ἐμοῦ. ὥστε μηκέτι ἀπόρει, ὦ σώκρατες, εἰ τοὐμὸν κάλλος ἀνθρώπους ὠφελήσει. ἀλλ' οὐδὲ μέντοι ταύτῃ γε ἀτιμαστέον τὸ κάλλος, ὡς ταχὺ παρακμάζον. ἐπεὶ ὥσπερ γε παῖς γίγνεται καλός, οὕτω καὶ μειράκιον καὶ ἀνήρ, καὶ πρεσβύτης. τεκμήριον δὲ θαλλοφόρους δὲ τῇ ἀθηνᾷ, τοὺς καλοὺς γέροντας ἐκλέγονται, ὡς συμπαρομαρτοῦντας πάσῃ ἡλικίᾳ τοῦ κάλλους. εἰ δὲ ἡδὺ τὸ παρ' ἑκόντων διαπράττεσθαι ὧν τις δέοιτο, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ νυνὶ θᾶττον ἂν ἐγὼ καὶ σιωπῶν πείσαιμι τὸν παῖδα τόνδε, καὶ τὴν παῖδα φιλῆσαί με, ἢ σύ, ὦ σώκρατες, εἰ καὶ πάνυ πολλὰ καὶ σοφὰ λέγοις. τί τοῦτο, ἔφη ὁ σωκράτης; ὡς γὰρ καὶ ἐμοῦ καλλίων ὤν, ταῦτα κομπάζεις. νὴ δί', ἔφη ὁ κριτόβουλος, ἢ πάντων σιληνῶν τῶν ἐν τοῖς σατυρικοῖς αἴσχιστος ἂν εἴην. ὁ δὲ σωκράτης, καὶ ἐτύγχανε προσεμφερὴς τούτοις ὤν. ἄγε νῦν, ἔφη σωκράτης, ὅπως μεμνήσῃ διακριθῆναι περὶ τοῦ κάλλους. ἐπειδὰν οἱ προκείμενοι λόγοι περιέλθωσι, κρινάτω δ' ἡμᾶς, μὴ ἀλέξανδρος ὁ πριάμου, ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οὕσπερ σὺ οἴει ἐπιθυμεῖν σε φιλῆσαι. κλεινίᾳ δ' ἔφη, ὦ σώκρατες, οὐκ ἂν ἐπιτρέψαις; καὶ ὃς εἶπεν, οὐ γὰρ αὖ παύσῃ σὺ κλεινίου μεμνημένος; ἢν δὲ μὴ ὀνομάζω, ἧττόν τί με οἴει μεμνῆσθαι αὐτοῦ; οὐκ οἶδας ὅτι οὕτω σαφῶς ἔχω εἴδωλον αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ, ὡς εἰ πλαστικὸς ἢ ζωγραφικὸς ἦν, οὐδὲν ἂν ἧττον ἐκ τοῦ εἰδώλου ἢ πρὸς αὐτὸν ὁρῶν, ὅμοιον αὐτῷ ἀπειργασάμην. καὶ ὁ σωκράτης ὑπέλαβε· τί δῆτα οὕτως ὅμοιον εἴδωλον ἔχων, πράγματά μοι παρέχεις, ἄγεις τε αὐτὸν ὅπου ὄψει; ὅτι, ὦ σώκρατες, ἡ μὲν αὐτοῦ ὄψις εὐφραίνειν δύναται, ἡ δὲ τοῦ εἰδώλου τέρψιν μὲν οὐ παρέχει, πόθον δὲ ἐμποιεῖ. καὶ ὁ ἑρμογένης εἶπεν· ἀλλ' ἐγώ, ὦ σώκρατες, οὐδὲ πρὸς σοῦ ποιῶ τὸ περιιδεῖν κριτόβουλον, οὕτως ὑπὸ τοῦ ἔρωτος ἐκπλαγέντα. δοκεῖς γάρ, ἔφη ὁ σωκράτης, ἐξ οὗ ἐμοὶ σύνεστιν οὕτω διατεθῆναι αὐτόν; ἀλλὰ πότε μήν, οὐχ ὁρᾷς ὅτι τούτῳ μὲν παρὰ τὰ ὦτα ἄρτι ἴουλος καθέρπει. κλεινίᾳ δὲ πρὸς τὸ ὄπισθεν ἤδη ἀναβαίνει; οὗτος οὖν συμφοιτῶν εἰς ταὐτὰ διδασκαλεῖα ἐκείνῳ, τότε ἰσχυρῶς προσεκαύθη. ἃ δὴ αἰσθόμενος ὁ πατὴρ παρέδωκέ μοι αὐτόν, εἴ τι δυναίμην ὠφελῆσαι. καὶ μέντοι πολὺ βέλτιον ἤδη ἔχει. πρόσθεν μὲν γὰρ

ὥσπερ

formosi, quòd robustum laboribus oporteat facultates sibi cōparare, fortē periculis se obijcere, sapientem oratione uti: cùm formosus uel in summo ocio omnia cōficiat. Nā tametsi intelligo pecuniam rem esse iucundissimā, meam tamen libentius darem Cliniæ, quàm ab alijs acciperem. Libentiusq; seruirem, quam liber essem, si mihi Clinias imperare uellet: et enim facilius laborem illi, quàm quiescam: & pericula libentius adeam illius causa, quàm ut sine periculo uiuam. Quare si tu Callia hoc nomine te amas, quod potes efficere iustiores, ego facilius quàm tu possum homines ad omnem uirtutem incitare et ducere: quia formosi nescio quid inspiramus amori deditis, ut eos in largitionibus liberaliores, in periculis magis industrios, & honesti appetētiores efficiamus: & præterea tum uerecundiores tum continentiores, qui quidem uel ea quæ maximè desiderāt, eloqui uerentur. ac insaniunt, nisi formosos duces nacti fuerint. Itaq; ego cum Clinia uel per ignem incederem, scio uos quoq; mecum ingressuros. Quare noli amplius Socrates dubitare, quin forma hominibus prosit. Nec uerò hac ratione uituperanda forma est, quòd citò deflorescat: nam ut puer est formosus, sic etiam adolescens, sic uir, sic senex. Hoc declarant Mineruæ θαλλοφόροι (ramigeros uocare possumus) qui semper eliguntur formosi senes, tanquam quos per omnis ætatis gradus forma sit comitata. Quòd si iucundum est ab non inuitis impetrare posse quæ expetas, persuasum habeo me nunc facilius uel tacendo huic puero & puellæ persuadere posse, ut me osculetur, quàm te Socrates, etiam si admodum multa, eaq; docta dixeris. Quid istud est? inquit Socrates: nam quasi me sis formosior, hæc iactas. Certè, inquit Critobulus, alioqui omnib. Silenis Satyricorū longè essem deformior. Socrates aūt his erat assimilis. Agedum, inquit Socrates, uide memineris de forma iudicium factū iri, postquā instituti sermones finem habuerint. Hanc aūt nostram causam disceptet non Alexander Priami filius, sed illi ipsi, quos te osculandi causa expetere arbitraris. Tum ille. Hoc iudiciū Socrates Cliniæ nō permittes? Tū Socrates: Nō desines, inquit, Cliniæ mentionē facere? Quòd si non nomino, putas propterea me minus meminisse? Nescis me sic clarū eius simulachrū in animo ferre, ut si essem fictor, uel pictor, nihilo deterius ex illo simulachro, q̄ si præsentē intuerer, simile illius efficerem? Tū Socrates respōdit: Cur igitur, cùm tā simile illi simulachrū gestas, facessis mihi negociū, meq; in eū locū, ubi spectare possis, ducis? Quòd, ô Socrates, aspectus, eius uoluptate afficere potest: at simulachrū nullā affert uoluptatē, desideriū autem ingenerat. Tum Hermogenes: At ego, inquit, ô Socrates, ne tua quidem causa facio, ut contemnā Critobulum sic amore obstupefactū. An existimas, inquit Socrates, eum ex quo mecū uersari cœpit, sic affectū esse? at quando tandem? nō uides huic ad aures iam lanuginem serpere, Cliniæ autem retrò tandē succrescere? Hic igitur in eundem cum illo ludum itans adeò uehemēter exarsit. Quam rem cùm sensisset pater, eum mihi tradidit, si quid prodesse & emendare possem. Et certè iā multò melius habet: antea enim,

ut qui Gorgonem uiderint, in saxi morem oculos figebat in illum, & tanquam saxum nusquam ab illo dimouebat. nunc uerò iam ipsum conniuentem crebrò animaduerti. quanquam, per deos, mihi quidem uidetur, inquit, (ut hoc apud nos dicatur) et deosculatus esse Cliniam, cuius amore nullus est æstus uehementior: est enim inexplebilis, & spem habet dulcem. Fortasse autem propterea, quòd solum omnium opus, quo corpora se mutuo contrectant, homonymum, & idem cum amicorum osculis, præstabilius est: ob quam causam abstinendum esse dico à formosorũ osculis ei, qui uelit continenter & pudicè uiuere. Tum Charmides: Sed cur tandem, inquit, sic nos amicos deterres à formosis? Ego uerò teipsum inquit, uidi profectò grammatistam, cùm in eodem libro coniunctis capitibus aliquid ambo quæreretis, et humerum nudum humero Critobuli hærentẽ. Et Socrates: Papæ, inquit, hæc igitur, quasi à bestia aliqua morsus humerum amplius quinq; diebus fricuerunt, & in corde quasi pruritum quendã habere uidebar. Sed nunc quid tibi, inquit, Critobule uidetur? Corã tot testibus prohibeo ne me tãgas, priusquam mentum codẽ modo, quo caput, pilis uestiatur. Atq; illi quidem iocosa seriaq; uicissim tractabãt. At Callias: Tuæ, inquit, partes sunt, Charmidẽ alloquens, ut dicas, cur paupertate glorieris? An non hoc cõstat, inquit, præstantius esse fidere, quàm metuere? ac liberum esse magis, quàm seruire? & coli, quàm colere? et eum esse cui patria fidem habeat magis, quàm cui diffidat? Ego igitur cùm in hac ciuitate diues essem, primùm metuebam ne quis meis ædibus dirutis, facultates meas diriperet, & mihi damnũ aliquod inferret. Deinde etiã incolendi mihi erant sycophantæ: intelligebam enim mihi facilius ab illis malũ accidere posse, quàm illis à me: semper enim ciuitas mihi sumptus imperabat, nec peregrinari usquam licebat. Nunc uerò cùm bonis longinquis careã, & suburbana nulla percipiam, domestica uendita sint, porrectus dormio iucundè. Apud ciues autoritate ualeo, nec iam quisquam mihi minatur, sed alijs ipse minitor, & tanquam libero mihi licet & peregrinari, & in patria uersari: quia & suis sedibus mihi cedunt, & de uia diuites decedunt: sumq; tyranno nunc similis: tunc autem apertè seruus eram, qui & tributum pendebam populo, at nunc ciuitas pendit, ac me alit. Quinetiam tunc cùm diues essem conuicium mihi faciebant, quòd Socratis consuetudine uterer. Postquã autem ad paupertatẽ sum redactus, iam ne curat quidem quisquam. Iam uerò cùm multa possiderẽ, aliquid semper auferebat uel respublica, uel fortuna. Nunc autem nihil amitto, cùm nihil habeam, sed semper accepturũ me spero. An etiam, inquit Callias, optas ut nunquam diues fias? & si quod faustum somnium uideres, dijs qui mala, auertunt sacrificares? Minime, inquit, istud facerem: sed uehementer periculose expecto, sicunde aliquid me accepturum spero. Age igitur, inquit Socrates, tu rursus dic Antisthenes, cur cùm tam pauca possideas, tam magnifice de te propter opulentiam sentis? Quòd existimem, inquit, hominum diuitias aut paupertatem non in domibus esse, sed in animis.

Video

ὥσπερ οἱ τὰς γοργόνας θεώμενοι, λιθίνως ἔβλεπε πρὸς αὐτὸν, καὶ λιθίνως οὐδαμοῦ ἀπήει ἀπ' αὐτοῦ. νῦν δὲ ἤδη εἶδον αὐτὸν καὶ σκαρδαμύξαντα. καίτοι νὴ τοὺς θεοὺς, ὦ ἄνδρες δοκεῖ μοί γ', ἔφη, ὡς ἐν ὑμῖν αὐτοῖς εἰρῆσθαι, οὗτος καὶ πεφιληκέναι τὸν κλεινίαν, οὗ ἔρωτος οὐδέν ἐστι δεινότερον ὑπέκκαυμα. καὶ γὰρ ἄπληστον, καὶ ἐλπίδας τινὰς γλυκείας παρέχει. ἴσως δὲ καὶ διὰ τὸ μόνον πάντων ἔργων τὸ τοῖς σώμασι συμψαύειν ὁμώνυμον εἶναι τῷ ταῖς ψυχαῖς φιλεῖσθαι, ἐντιμότερόν ἐστιν. οὗ ἕνεκα ἀφεκτέον ἐγώ φημι εἶναι φιλημάτων ὡραίων, τῷ σωφρονεῖν δυνησομένῳ. καὶ ὁ χαρμίδης εἶπεν· ἀλλὰ τί δή ποτε, ὦ σώκρατες, ἡμᾶς μὲν οὕτω τοὺς φίλους μορμολύττῃ ἀπὸ τῶν καλῶν, αὐτὸν δέ σε, ἔφη, ἐγὼ εἶδον ναὶ μὰ τὸν ἀπόλλω, ὅτε παρὰ τῷ γραμματιστῇ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀμφότεροι ἐμαστεύετέ τι, τὴν κεφαλὴν πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ τὸν ὦμον γυμνὸν πρὸς γυμνῷ τῷ κριτοβούλου ὤμῳ ἔχοντα. καὶ ὁ σωκράτης, φεῦ, ἔφη. ταῦτ' ἄρα, ἔφη ἐγὼ, ὥσπερ ὑπὸ θηρίου τινὸς δεδηγμένος, τόν τε ὦμον πλεῖον ἢ πέντε ἡμέρας ὤδαξον. καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ὥσπερ κνῆσμά τι ἐδόκουν ἔχειν. ἀλλὰ νῦν τοί σοι, ἔφη, ὦ κριτόβουλε. ἐναντίον τοσούτων μαρτύρων προαγορεύω μὴ ἅπτεσθαί μου, πρὶν ἂν τὸ γένειον τῇ κεφαλῇ ὁμοίως κομήσῃς. καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτως ἀναμὶξ ἔσκωψάν τε καὶ ἐσπούδασαν. ὁ δὲ καλλίας, σὸν μέρος, ἔφη, λέγειν, ὦ χαρμίδη, δι' ὅτι ἐπὶ πενίᾳ μέγα φρονεῖς. οὐκοῦν τόδε μὲν, ἔφη, ὁμολογεῖται, κρεῖττον εἶναι θαρρεῖν ἢ φοβεῖσθαι, καὶ ἐλεύθερον εἶναι μᾶλλον, ἢ δουλεύειν, καὶ θεραπεύεσθαι μᾶλλον ἢ θεραπεύειν, καὶ πιστεύεσθαι ὑπὸ τῆς πατρίδος μᾶλλον ἢ ἀπιστεῖσθαι. ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει, ὅτε μὲν πλούσιος ἦν, πρῶτον μὲν ἐφοβούμην μή τίς μου τὴν οἰκίαν διορύξας καὶ τὰ χρήματα λάβοι, καὶ αὐτόν τί με κακὸν ἐργάσαιτο. ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς, ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἴην, ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. καὶ γὰρ δὴ καὶ προσετάττετο μὲν ἀεί τί μοι δαπανᾶν ὑπὸ τῆς πόλεως. ἀποδημῆσαι δὲ οὐδαμοῦ ἐξῆν. νῦν δὲ ἐπειδὴ τῶν ὑπερορίων στέρομαι, καὶ τὰ ἔγγεια οὐ καρποῦμαι, καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πέπραται, ἡδέως μὲν καθεύδω ἐκτεταμένος. πιστὸς δὲ τῇ πόλει γεγένημαι. οὐκέτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἤδη ἀπειλῶ ἄλλοις. ὡς ἐλευθέρῳ τε ἔξεστί μοι, καὶ ἀποδημεῖν καὶ ἐπιδημεῖν. ὑπανίστανται δέ μοι ἤδη καὶ θάκων, καὶ ὁδῶν ἐξίστανται οἱ πλούσιοι. καὶ εἰμὶ νῦν μὲν τυράννῳ ἐοικώς. τότε δὲ σαφῶς δοῦλος ἦν, καὶ τότε μὲν ἐγὼ φόρον ἀπέφερον τῷ δήμῳ. νῦν δὲ ἡ πόλις τέλος φέρουσα τρέφει με. ἀλλὰ καὶ σωκράτει, ὅτε μὲν πλούσιος ἦν, ἐλοιδόρουν με ὅτι συνῆν. νῦν δ' ἐπεὶ πένης γεγένημαι, οὐκέτι οὐδὲν μέλει οὐδενί. καὶ μὴν ὅτε μὲν γε πολλὰ εἶχον, ἀεί τι ἀπέβαλλον ἢ ὑπὸ τῆς πόλεως ἢ ὑπὸ τῆς τύχης. νῦν δὲ ἀποβάλλω μὲν οὐδέν. οὐδὲ γὰρ ἔχω. ἀεὶ δέ τι λήψεσθαι ἐλπίζω. οὐκοῦν, ἔφη ὁ καλλίας, καὶ εὔχῃ μηδέ ποτε πλουτεῖν, καὶ ἐάν τι ὄναρ ἀγαθὸν ἴδῃς, τοῖς ἀποτροπαίοις θύεις; μὰ δία τοῦτο μέντοι, ἔφη, ἐγὼ οὐ ποιῶ. ἀλλὰ μάλα φιλοκινδύνως ὑπομένω, ἤν ποθέν τι ἐλπίζω λήψεσθαι. ἀλλ' ἄγε δὴ, ἔφη ὁ σωκράτης, σὺ αὖ λέγε ἡμῖν, ὦ ἀντισθένης, πῶς οὕτω βραχέα ἔχων, μέγα φρονεῖς ἐπὶ πλούτῳ. ὅτι νομίζω, ὦ ἄνδρες, τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν ἔχειν, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς.

ὁρῶ

ὁρῶ γὰρ πολλοὺς μὲν ἰδιώτας, οἳ πάνυ πολλὰ ἔχοντες χρήματα, οὕτω πένεσθαι ἡγοῦνται, ὥστε πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον ὑποδύονται, ἐφ᾽ ᾧ πλείονα κτήσονται. οἶδα δὲ καὶ ἀδελφούς, οἳ τὰ ἴσα λαχόντες, ὁ μὲν αὐτῶν τἀρκοῦντα ἔχει καὶ περιττεύοντα τῆς δαπάνης, ὁ δὲ τοῦ παντὸς ἐνδεῖται. αἰσθάνομαι δὲ καὶ τυράννους τινάς, οἳ οὕτως αὖ πεινῶσι χρημάτων, ὥστε ποιοῦσι πολὺ δεινότερα τῶν ἀπορωτάτων. δι᾽ ἔνδειαν μὲν γὰρ δήπου οἱ μὲν κλέπτουσιν, οἱ δὲ τοιχωρυχοῦσιν, οἱ δὲ ἀνδραποδίζονται. τύραννοι δ᾽ εἰσί τινες, οἳ ὅλους μὲν οἴκους ἀναιροῦσιν, ἁθρόους δ᾽ ἀποκτείνουσι, πολλάκις δὲ καὶ ὅλας πόλεις χρημάτων ἕνεκα ἐξανδραποδίζονται. τούτους μὲν οὖν ἔγωγε καὶ πάνυ οἰκτείρω τῆς χαλεπῆς νόσου. ὅμοια γάρ μοι δοκοῦσι πάσχειν, ὥσπερ εἴ τις πολλὰ ἔχων, καὶ πολλὰ ἐσθίων, μηδέποτε ἐμπίπλαιτο. ἐγὼ δὲ οὕτω μὲν πολλὰ ἔχω, ὡς μόλις αὐτὰ καὶ ἐγὼ ἂν αὐτὸς εὑρίσκω. ὅμως δὲ περίεστί μοι καὶ ἐσθίοντι, ἄχρι τοῦ μὴ πεινῆν ἀφικέσθαι. καὶ πίνοντι μέχρι τοῦ μὴ διψῆν, καὶ ἀμφιέννυσθαι, ὥστε ἔξω μὲν μηδὲν μᾶλλον Καλλίου τούτου τοῦ πλουσιωτάτου ῥιγοῦν. ἐπειδάν γε μὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ γένωμαι, πάνυ μὲν ἀλεεινοὶ χιτῶνες, οἱ τοῖχοί μοι δοκοῦσιν εἶναι. πάνυ δὲ παχεῖαι ἐφεστρίδες, οἱ ὄροφοι. στρωμνήν γε μὴν οὕτως ἀρκοῦσαν ἔχω, ὥστε ἔργον μέγ᾽ ἐστὶ καὶ ἀνεγεῖραι. ἢν δέ ποτε καὶ ἀφροδισιάσαι τὸ σῶμα μου δεηθῇ, οὕτω μοι τὸ παρὸν ἀρκεῖ, ὥστε αἷς ἂν προσέλθω ὑπερασπάζονταί με, διὰ τὸ μηδένα ἄλλον αὐταῖς ἐθέλειν προσιέναι. καὶ πάντα τοίνυν ταῦτα οὕτως ἡδέα μοι δοκεῖ εἶναι, ὡς μᾶλλον μὲν ἥδεσθαι ποιῶν ἕκαστα αὐτῶν, οὐκ ἂν εὐξαίμην. ἧττον δὲ τούτων μοι δοκεῖ ἔνια αὐτῶν, ἡδίω εἶναι τοῦ συμφέροντος. πλείστου δ᾽ ἄξιον κτῆμα ἐν τῷ ἐμῷ πλούτῳ λογίζομαι εἶναι ἐκεῖνο, ὅτι εἴ μου τις καὶ τὰ νῦν ὄντα παρέλοιτο, οὐδὲν οὕτως ὁρῶ φαῦλον ἔργον, ὁποῖον οὐκ ἀρκοῦσαν ἂν τροφὴν ἐμοὶ παρέχοι. καὶ γὰρ ὅταν ἡδυπαθῆσαι βουληθῶ, οὐκ ἐκ τῆς ἀγορᾶς τὰ τίμια ὠνοῦμαι, πολυτελῆ γὰρ γίγνεται, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ψυχῆς ταμιεύομαι. καὶ πολὺ πλέον διαφέρει πρὸς ἡδονήν, ὅταν ἀναμείνας τὸ δεηθῆναι προσφέρωμαι, ἢ ὅταν τινὶ τῶν τιμίων χρῶμαι. ὥσπερ καὶ νῦν τῷδε τῷ Θασίῳ οἴνῳ ἐντυχὼν, οὐ διψῶν πίνω αὐτόν. ἀλλὰ μὴν καὶ πολὺ δικαιοτέρους γε εἰκὸς εἶναι, τοὺς εὐτέλειαν μᾶλλον ἢ πολυχρηματίαν σκοποῦντας. οἷς γὰρ μάλιστα τὰ παρόντα ἀρκεῖ, ἥκιστα τῶν ἀλλοτρίων ὀρέγονται. ἄξιον δ᾽ ἐννοῆσαι, ὡς καὶ ἐλευθερίους ὁ τοιοῦτος πλοῦτος παρέχεται. Σωκράτης τε γὰρ οὗτος παρ᾽ οὗ ἐγὼ τοῦτον ἐκτησάμην, οὔτ᾽ ἀριθμῷ, οὔτε σταθμῷ ἐπήρκει μοι, ἀλλ᾽ ὁπόσον ἐδυνάμην φέρεσθαι, τοσοῦτόν μοι παρεδίδου. ἐγώ τε νῦν οὐδενὶ φθονῶ, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φίλοις, καὶ ἐπιδεικνύω τὴν ἀφθονίαν, καὶ μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ, τοῦ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ πλούτου. καὶ μὴν καὶ τὸ ἁβρότατόν γε κτῆμα, τὴν σχολὴν ἀεὶ ὁρᾷς μοι παροῦσαν, ὥστε καὶ θεᾶσθαι τὰ ἀξιοθέατα, καὶ ἀκούειν τὰ ἀξιάκουστα. καὶ ὃ πλείστου ἐγὼ τιμῶμαι, Σωκράτει σχολάζων συνδιημερεύειν. καὶ οὗτος δὲ οὐ τοὺς πλεῖστον ἀριθμοῦντας χρυσίον θαυμάζει, ἀλλ᾽ οἳ ἂν αὐτῷ ἀρέσκωσι, τούτοις συνὼν διατελεῖ. οὗτος μὲν οὖν οὕτως εἶπεν. ὁ δὲ Καλλίας, νὴ τὴν ἥραν, ἔφη, τά τε ἄλλα ζηλῶ σε τοῦ πλούτου, καὶ ὅτι οὔτε ἡ πόλις σοι ἐπιτάττου-

σα

Video enim multos idiotas, qui cùm multa admodum poßideant, ita tamen se pauperes putant, quò suas augeant opes, & plura acquirant, ut quemuis laborem ac quoduis periculum subeant. Noui etiam fratres, quorum patrimonia essent paria, alterum quæ satis esset habere, prætereàq; sumptus superare: alterum uerò omnium egere. Sentio etiam tyrannos quosdam sic esurire diuitias, ut multa moliantur indigniora quàm egentißimi. Nam propter indigentiam alij furantur, alij parietes diruunt, alij plagiarij sunt, liberosq; pro mancipijs uendunt: suntq; nonnulli tyranni, qui totas domos euertunt, complures occidunt, sæpe etiam totas ciuitates in seruitutem redigunt causa pecuniæ: quorum, quia graui morbo laborant, magnopere me miseret. Similiter enim eis accidit, ut si quis cùm multa poßideat, multaque edat, nunquam tamen expleatur. Ego uerò tam multa habeo, ut ea uix ipse reperiam, tamen satis mihi est cùm edo ad famem explendam, & cùm bibo ad sitim restinguendam, & ad corpus contegendum, ut foris nihilo plus quàm Callias iste ditißimus frigeam, & cùm domi sum parietes mei mihi calidæ tunicæ, & tecta crassæ admodum uestes esse uidentur. Stratum autem meum ita mihi est satis, ut difficile sit me uel è somno excitari. Quòd si corpus res uenereas requirit, sic mihi quod adest, satis est, ut eæ quibus cum congredior, supra modum complectantur, propterea quòd alius adeat nemo. Ac omnia hæc sic mihi iucunda esse uidentur, ut in singulis horum maiorem non desiderem uoluptatem. Sed mihi uidentur nonnulla horum minus iucunda esse, quàm utile sit. Maximum autem in meis diuitijs illud esse arbitror, quòd si quis quæ nunc habeo auferat, nullam arbitror tantam accidere posse calamitatem, quæ cibo parabili me priuare poßit: etenim cùm uoluptati me dare cupio, non ea quæ sunt in foro maximi precij emo, sunt enim nimis cara, sed ex animo meo promo. Multóq; plus confert ad uoluptatē, si expectato appetitu sumam, quàm si magno precio emptis utar: ut nunc cùm in Thasium uinum inciderim, non sitiens bibo. Quinetiam multò iustiores esse par est eos qui uilitatem annonæ magis quàm caritatē spectant: quibus enim quæ adsunt maximè sufficiunt, hi aliena minimè appetunt. Illud etiam dignum est ut cōsideremus, tales diuitias liberos efficere solere. Etenim Socrates hic à quo has opes sum cōsecutus, neq; numero, neq; pōdere mihi suppeditabat, sed quantū ferre ualebam, tantum mihi largiebatur. Nec cuiquam nunc inuideo, sed omnibus amicis & ostendo abundantiam, & animi opes uolentibus communico. Videtis etiam iucundißimam ocij poßeßionem semper adesse, ut res magnas & spectare & audire liceat: & quod plurim: facio, licet cū Socrate in ocio totos dies consumere. Nec uerò eos qui plurimum auri poßident admiratur, sed qui placuerint, cū his perpetuò uersatur. Atque is locutus est ad hunc modum. Callias autem, Per Iunonem, inquit, cùm ob alias causas admiror tuas diuitias, tum quòd ciuitas neq; tibi præ

scribens tanquā seruo te utitur, nec homines, quòd non des mutuū, sibi irascūtur. At Niceratus. Noli, inquit, mirari: ego enī accedā ut id ab illo mutuer, ne ulla re egeam, sic ab Homero numerare doctus:

Septenos tripodas, auri quoq; dena talenta,
Vigintiq; lebetas, bis senosq; caballos.

Pondere & numero quamplurimas diuitias concupiscere nō desisto, ex quo fortassis etiā auarior quibusdā uideri possim. Tū igitur simul omnes risum sustulere, existimātes ut res erat, uerè illū dixisse. Quorū unus aliquis sic cœpit. Tuū est, ô Hermogenes, dicere de amicis, q sint, ac ostēdere quàm multa possint, et quàm te curent, ut uidearis optimo iure talibus amicis gloriari. Nemo est qui ignoret, tum Græcos, tū Barbaros in ea esse sententia, ut putent Deos omnia scire, et instātia et futura. Itaq; omnes ciuitates, omnesq; gentes diuinatione utētes, deos precātur ut mala auertāt, bona autē largiātur. Hi igitur qui omnia sciūt, ac possunt omnia, ei, sic mihi amici sunt, ut quoniā mei curā gerūt, nunquā eorum obliuiscar, neq; noctu, neq; interdiu, siue quid cogitatione instituā, siue quid agendū suscipiam. Quia autē præuident quicquid ex singulis euentum sit, nuncios, rumores, somnia, aues mittētes mihi significāt quæ faciēda sint, aut cōtrà quæ facere non deceat: quibus cùm pareo, nunquā pœnitere necesse fuit. Iam uerò quū nō obtēperarim, aliquoties castigatus sum. Et Socrates: Horū, inquit, nihil incredibile est. Illud tamē libēter sciscitarer, quo tandē illos colēs modo, sic amicos habes? Profectò, inquit Hermogenes, uili admodū: laudo enim illos, nullis sumptibus factis. Quæ autē largiūtur, semper cōmemoro, laudoq; quoad possum: et in quibus illos testes adhibeo, nihil in eis sciens mentior. Certè, inquit Socrates, si talis cū sis, eos habes amicos. Dij, ut uerisimile est, uirtute, bonitate et probitate delectātur. Atq; hic sermo sic finē habuit. Postquam autem ad Philippū uentū est, rogāt, quid spectans suis ridiculis gloriaretur. At nō magnū est, inquit, quòd cùm omnes sciant me scurram, si quid boni habuerint protinus eò me inuitant: sin mali quid acciderit, fugiūt, ita ut ne respiciāt quidē, uerentes ne inuiti rideāt. Et Niceratus: Tu igitur, inquit, iure optimo uehementer gloriaris: mihi enim contrà accidit, amici enim in prosperis rebus me fugiunt: at si fortuna reflarit, cognationis genealogias cōmemorant, nec unquā à me recedunt. Sed omittamus ista. Tu uerò (Syracusanū ostendens) inquit Charmides, qua re maximè cōfidis? Nónne perspicuū est te filio cōfidere? Minimè uerò, inquit ille: qn et metuo de illo uehemēter: sentio enim quosdam insidiari ut illū corrūpant. Et Socrates cū audisset, Deū immortalē, inquit, quā tantā sibi à filio tuo iniuriā factā esse arbitrātur, ut eū interficere uelint? Minimè uerò, inquit, uolunt necare, sed ei persuadere ut cū ipsis concūbat. Tu uerò, ut uideris, si hoc accidat, existimas eū corruptū iri? Sanè, inquit, & quidē prorsus. An uerò ne tu quidē cum eo dormis? Et quidem & totas & omnes noctes, inquit ille. Profectò, inquit Socrates magna est ista tua felicitas, quod natura tale corpus habeas, ut solus

σε ὥσ δούλῳ χρῆται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἢν μὴ δανείσῃς, ὀργίζονται. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη Νικήρατος, μὴ ζήλου. ἐγὼ γὰρ ἥξω παρ' αὐτοῦ δανεισάμενος, τὸ μηδενὸς προσδεῖσθαι. ὅτω πεπαιδευμένος ὑπὸ Ὁμήρου ἀριθμεῖν. ἑπτ' ἀπύρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα. αἴθωνας δὲ λέβητας ἐείκοσι, δώδεκα δ' ἵππους. σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ ὡς πλείστου πλούτου ἐπιθυμῶν οὐ παύομαι. ἐξ ὧν ἴσως τῳ φιλοχρηματώτερος ἐνίοις δοκῶ εἶναι. ἔνθα δὴ ἀνεγέλασαν ἅπαντες, νομίζοντες τὰ ὄντα εἰρηκέναι αὐτόν. ἐκ τούτου εἶπέ τις, σὸν ἔργον, ὦ Ἑρμόγενες, λέγειν τε τοὺς φίλους οἵτινές εἰσι, καὶ ἐπιδεικνύναι, ὡς μέγα τε δύνανται, καὶ σοῦ ἐπιμέλονται, ἵνα δοκῇς δικαίως ἐπ' αὐτοῖς μέγα φρονεῖν. οὐκοῦν ὡς μὲν καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι τοὺς θεοὺς ἡγοῦνται πάντα εἰδέναι τά τε ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα, εὔδηλον. πᾶσαι γοῦν αἱ πόλεις, καὶ πάντα τὰ ἔθνη διὰ μαντικῆς ἐπερωτῶσι τοὺς θεούς, τὰ μὲν φαῦλα ἀποτρέπειν, τἀγαθὰ δὲ διδόναι. οὗτοι τοίνυν οἱ πάντα μὲν εἰδότες, πάντα δὲ δυνάμενοι, οὕτω μοι φίλοι εἰσίν, ὥστε διὰ τὸ ἐπιμελεῖσθαί μου, οὔποτε λήθω αὐτούς, οὔτε νυκτός, οὔθ' ἡμέρας, οὔθ' ὅποι ἂν ὁρμῶμαι, οὔθ' ὅ,τι ἂν μέλλω πράττειν. διὰ δὲ τὸ προειδέναι καὶ ὅ,τι ἐξ ἑκάστου ἀποβήσεται, σημαίνουσί μοι πέμποντες ἀγγέλους, φήμας καὶ ἐνύπνια καὶ οἰωνούς, ἅ τε δεῖ, καὶ ἃ οὐ χρὴ ποιεῖν. οἷς ἐγὼ ὅταν μὲν πείθωμαι, οὐδέποτέ μοι μεταμέλει. ἤδη δέ ποτε καὶ ἀπιστήσας ἐκολάσθην. καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν. ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδὲν ἄπιστον, ἐκεῖνο μέντοι ἔγωγε ἡδέως ἂν πυθοίμην, πῶς αὐτοὺς θεραπεύων, οὕτω φίλους ἔχεις. ναὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Ἑρμογένης, καὶ μάλα εὐτελῶς. ἐπαινῶ τε γὰρ αὐτούς, οὐδὲν δαπανῶν. ὧν τε διδόασιν ἀεὶ ἀντιπαρέχομαι, εὐφημῶ τε ὅσα ἂν δύνωμαι, καὶ ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς μάρτυρας ποιήσωμαι, ἑκὼν οὐδὲν ψεύδομαι. νὴ Δί', ἔφη Σωκράτης, εἰ ἄρα τοιοῦτος ὢν φίλους αὐτοὺς ἔχεις, καὶ οἱ θεοὶ ὡς ἔοικε καλοκἀγαθίᾳ ἥδονται. οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος οὕτως ἐσπουδαιολογήθη. ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν Φίλιππον ἧκον, ἠρώτων αὐτόν, τί ὁρῶν ἐν τῇ γελωτοποιίᾳ μέγα ἐπ' αὐτῇ φρονοίη. οὐ γὰρ ἄξιον, ἔφη, ὁπότε γε πάντες εἰδότες ὅτι γελωτοποιός εἰμι, ὅταν μέν τι ἀγαθὸν ἔχωσι, παρακαλοῦσί με ἐπὶ ταῦτα προθύμως. ὅταν δὲ κακόν τι λάβωσι, φεύγουσιν ἀμεταστρεπτί. φοβούμενοι μὴ καὶ ἄκοντες γελάσωσιν. καὶ ὁ Νικήρατος εἶπε· νὴ Δία σὺ τοίνυν δικαίως μέγα φρονεῖς. ἐμοὶ γὰρ αὖ τῶν φίλων οἱ μὲν εὖ πράττοντες, ἐκποδὼν ἀπέρχονται. οἳ δ' ἂν κακόν τι λάβωσι, γενεαλογοῦσι τὴν συγγένειαν, καὶ οὐδέποτέ μου ἀπολείπονται, εἶεν. σὺ δὲ δή, ἔφη ὁ Χαρμίδης, Συρακόσιε, ἐπὶ τῷ μέγα φρονεῖς; ἢ δῆλον, ὅτι ἐπὶ τῷ παιδί; μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ μὲν δή. ἀλλὰ καὶ δέδοικα περὶ αὐτοῦ ἰσχυρῶς. αἰσθάνομαι γάρ τινας ἐπιβουλεύοντας διαφθεῖραι αὐτόν. καὶ ὁ Σωκράτης ἀκούσας, Ἡράκλεις ἔφη, τί τοσοῦτον νομίζοντες ἠδικῆσθαι ὑπὸ τοῦ σοῦ παιδός, ὥστε ἀποκτεῖναι αὐτὸν βούλεσθαι. ἀλλ' οὔτοι, ἔφη, ἀποκτεῖναι βούλονται, ἀλλὰ πεῖσαι αὐτὸν συγκαθεύδειν αὐτοῖς. σὺ δ' ὡς ἔοικας, εἰ τοῦτο γένοιτο, νομίζεις ἂν διαφθαρῆναι αὐτόν; ναὶ μὰ Δί', ἔφη, παντάπασί γε. οὐδ' αὐτὸς ἄρ', ἔφη, συγκαθεύδεις αὐτῷ; νὴ Δί' ὅλας γε καὶ πάσας τὰς νύκτας. νὴ τὴν Ἥραν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εὐτύχημά γέ σου μέγα τό, τὸν χρῶτα τοιοῦτον φῦναι, ἔχοντα,

ὥστε

ὥστε μόνον μὴ διαφθείρειν τοὺς συγκαθεύδοντας, ὥστε σύ γε, εἰ μὴ ἐπ' ἄλλῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ χρωτὶ ἄξιον μέγα φρονεῖν. ἀλλὰ μὰ δί', ἔφη, οὐκ ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονῶ, ἀλλ' ἐπὶ τίνι μήν; ἐπὶ νὴ δία τοῖς ἄφροσιν. οὗτοι γὰρ τὰ ἐμὰ μιμήματα θεώμενοι τρέφουσί με. ταῦτα δὴ, ἔφη φίλιππος, καὶ πρῴην ἐγώ σου ἤκουον εὐχομένου πρὸς τοὺς θεοὺς, ὅπη ἂν ᾖς, διδόναι καρποῦ μὲν ἀφθονίαν, φρενῶν δὲ ἀφορίαν. εἶεν, ἔφη ὁ καλλίας. σὺ δὲ δὴ, ὦ σώκρατες, τί ἔχεις εἰπεῖν, ὡς ἄξιόν σοι ἐστὶ μέγα φρονεῖν, ἐφ' ᾗ εἶπας οὕτως ἀδόξῳ οὔσῃ τέχνῃ; καὶ ὃς εἶπεν, ὁμολογησώμεθα πρῶτον, ποῖά ἐστιν ἔργα τοῦ μαστροποῦ, καὶ ὅσα ἂν ἐρωτῶ, μὴ ὀκνεῖτε ἀποκρίνεσθαι, ἵνα εἰδῶμεν, ὅσα ἂν συνομολογῶμεν, καὶ ὑμῖν οὕτω δοκεῖ, ἔφη. πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. ὡς δ' ἅπαξ εἶπον, πάνυ μὲν οὖν, τοῦτο πάντες ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀπεκρίνοντο. οὐκοῦν ἀγαθοῦ μὲν, ἔφη, ὑμῖν δοκεῖ μαστροποῦ ἔργον εἶναι, ὃν ἂν ἢ ἣν ἂν μαστροπεύῃ, ἀρέσκοντα τοῦτον ἀποδεικνύναι οἷς ἂν συνῇ; πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. οὐκοῦν ἕν μέν τί ἐστιν εἰς τὸ ἀρέσκειν ἐκ τοῦ πρέπουσαν ἔχειν σχέσιν καὶ τριχῶν καὶ ἐσθῆτος; πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. οὐκοῦν καὶ τόδε ἐπιστάμεθα, ὅτι ἔστιν ἀνθρώπῳ τοῖς αὐτοῖς ὄμμασι καὶ φιλικῶς καὶ ἐχθρῶς πρός τινας βλέπειν; πάνυ μὲν οὖν. τί δὲ, τῇ αὐτῇ φωνῇ ἔστι καὶ αἰδημόνως καὶ θρασέως φθέγγεσθαι; πάνυ μὲν οὖν. τί δὲ λόγοι, οὐκ εἰσὶ μὲν τινὲς ἀπεχθανόμενοι, εἰσὶ δέ τινες οἳ πρὸς φιλίαν ἄγουσι; πάνυ μὲν οὖν. οὐκοῦν τούτων ὁ ἀγαθὸς μαστροπὸς τὰ συμφέροντα εἰς τὸ ἀρέσκειν διδάσκοι ἄν; πάνυ μὲν οὖν. ἀμείνων δ' ἂν εἴη, ἔφη, ὁ ἑνὶ δυνάμενος ἀρεστοὺς ποιεῖν, ἢ ὅστις καὶ πολλοῖς. ἐνταῦθα μὲν ἐσχίσθησαν. καὶ οἱ μὲν εἶπον, δῆλον ὅτι ὅστις πλείστοις. οἱ δὲ πάνυ μὲν οὖν. ὁ δ' εἰπὼν ὅτι καὶ τοῦτο ὁμολογοῦσιν, ἔφη· εἰ δέ τις καὶ ὅλῃ τῇ πόλει ἀρέσκοντας δύναιτο ἀποδεικνύναι, οὐχ οὗτος παντελῶς ἂν ἤδη μαστροπὸς ἀγαθὸς εἴη; σαφῶς γε νὴ δία, πάντες εἶπον. οὐκοῦν εἴ τις τοιούτους δύναιτο ἐξεργάζεσθαι ὧν προστατοίη, δικαίως ἂν μέγα φρονοίη ἐπὶ τῇ τέχνῃ, καὶ δικαίως ἂν πολὺν μισθὸν λαμβάνοι; ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα πάντες συνωμολόγουν, τοιοῦτος μέντοι, ἔφη, μοι δοκεῖ ἀντισθένης εἶναι οὗτος. καὶ ὁ ἀντισθένης, ἐμοὶ, ἔφη, παραδίδως, ὦ σώκρατες, τὴν τέχνην; ναὶ μὰ δί', ἔφη, ὁρῶ γάρ σε καὶ τὴν ἀκόλουθον ταύτης πάνυ ἐξειργασμένον. τίνα ταύτην; τὴν προαγωγείαν, ἔφη. καὶ ὃς μάλα ἀχθεσθεὶς ἤρετο, καὶ τί μοι σύνοισθα, ὦ σώκρατες, τοιοῦτον εἰργασμένῳ; οἶδα μὲν, ἔφη, σε καλλίαν τουτονὶ προαγωγεύσαντα τῷ σοφῷ προδίκῳ, ὅτε ἑώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρῶντα, ἐκεῖνον δὲ χρημάτων δεόμενον. οἶδα δέ σε ἱππίᾳ τῷ ἠλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μνημονικὸν ἔμαθεν. ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐρωτικώτερος γεγένηται, διὰ τὸ ὅ, τι ἂν καλὸν ἴδῃ, μηδέποτε ἐπιλανθάνεσθαι. ἔναγχος δὲ δήπου καὶ πρὸς ἐμὲ ἐπαινῶν τὸν ἡρακλεώτην ξένον, ἐπεί με ἐποίησας ἐπιθυμεῖν αὐτοῦ, συνέστησάς μοι αὐτόν. καὶ χάριν μέντοι σοι ἔχω. πάνυ γὰρ καλὸς κἀγαθὸς δοκεῖ μοι εἶναι. αἰσχύλον δὲ τὸν φλειάσιον πρὸς ἐμὲ ἐπαινῶν, καὶ ἐμὲ πρὸς ἐκεῖνον, οὐχ οὕτω διέθηκας, ὥστε διὰ τοὺς σοὺς λόγους ἐρῶντας ἡμᾶς κυνοδρομεῖν ἀλλήλους ζητοῦντας; ταῦτα δὴ οὖν ὁρῶν δυνάμενόν σε ποιεῖν, ἀγαθὸν νομίζω προαγωγὸν εἶναι. ὁ γὰρ οἷός τε ὢν γιγνώσκειν τε τοὺς ὠφελίμους αὑτοῖς, καὶ τούτους δυνάμενος ποιεῖν ἐπιθυμεῖν ἀλλήλων, οὗτος ἄν μοι δοκεῖ καὶ πόλεις δύνασθαι φίλας

solus non corrumpat concumbentes. Quare tu quidem si nō ob aliud, certè propter corpus habes rē gloriatione dignam. At nō ob hanc causam, inquit. Ob quā igitur? Profectò, inquit, propter insipientes: isti enim mea μιμήματα spectantes alunt me. Ista etiā, inquit Philippus, & nuper audiui te à dijs precantem, ubicunq; fueris, ut largiatur fructus copiam, mentiū autē inopiā. Sit ita sanè, inquit Callias. Tu uerò, Socratē ostendens, quid habes dicere cur glorieris arte, quàm dixisti, adeò ignobili & infami? Et ille: In primis, inquit, constituamus quod sit lenonis officiū: tum quae rogauero, ne grauemini respondere, ut intelligamus, de quibus inter nos constet. Ac nobis sic uidetur? Maxime uerò, inquiunt. Vt autem semel assensi sunt, illud, Maximè uerò, omnes postea responderunt. Ergo, inquit, boni lenonis officium uidetur esse, eum uel eam cuicunq; lenocinabitur, gratum reddere ei qui cum consuescet? Maximè, inquiunt. Ergo unum quiddā est quo placetur, ex eo quòd habeat capillorum & cultus decentem cōpositionem. Maximè, inquiunt. Ergo etiam illud scimus, quid sit homini eodē intuitu & amicè & hostiliter aliquos intueri. Maximè. Quid uerò, eademne uoce & uerecundè & confidenter loqui licet? Maximè. Quid uerò de sermonibus, sunt'ne qui ad odium impellant, & qui amicitiam concilient? Maximè. Ergo horum, bonus leno, qui utiles erunt ad placendum, eos docebit? Maximè. Vtrum autem praestantior qui uni gratos, an qui quamplurimis efficiat? Hic dissenserunt, & alij dixerunt, eum qui quamplurimis: alij, maximè, inquiunt. Ille, cùm hoc quoq; conuenire dixisset, adiecit: Quòd si quis etiam toti ciuitati gratos & approbatos efficere posset, an non is omnino habendus est leno? Perspicuè, inquiūt omnes. Ergo si quis eos quibus praesit tales posset reddere, ob hanc artem optimo iure gloriari posit, ac iustissimè amplā mercedem accipiat. Postquàm autem id assensi essent, Talis certe, inquit, mihi uidetur esse hic Antisthenes. Tum Anthisthenes: Mihi ne, inquit, tribuis Socrates hanc artem? Certè, inquit. uideo enim te hanc et huius pedissequā multū exercuisse. Quànam istam? Perductorum artem, inquit. Et ille uehementer indignatus, Ecquid, inquit, tale scis me perpetrasse? Scio, inquit ille, te ad Prodicū sapientem Calliā perduxisse, quū uideres hunc amore Philosophi captum esse, et illum pecuniae indigere. Scio et ad Hippiam Eleum te perduxisse eundem, à quo artem reminiscēdi didicit. Ex quo sane tempore amoribus deditior factus fuit, quòd quicquid mali uiderit, id nunquā obliuiscatur. Nuper aūt tradens mihi Heracleotē hospitē, cùm effecisses ut illius amicitiam appeterem, commendasti. & tibi certe gratiam habeo: nam probus uir mihi uidetur esse: Aeschylum autem Phliasiū apud me laudans, & me apud illum, an non sic affecisti, ut tua oratione nos tuo amantes canum more curramus, alter alterum quaerens? Cumq; uideam te ista efficere poss̄, bonū perductorem te esse iudico: qui enim potest sibi utiles cognoscere, eosq; impellere ut se mutuò appetant, seq; mutuò diligant, is mihi uidetur ciuitates

 conso-

consociare posse, utiles conciliare nuptias, atque ut ipse in magno sit precio ciuitatibus & amicis & socijs, efficere. Tu uerò, quasi male audiens, quòd te dixerim esse bonum perductorem, ira commotus es? At certè, inquit, non nunc: si enim hæc possim, nimirum satiatus erit animus diuitijs. Atque hic sermonum ambitus absolutus est. Callias autem: Quin tu Critobule, inquit, de forma in certamen cum Socrate descēdis? Rectè, inquit Socrates: uidet enim apud iudices probari lenonem. Non recuso tamen, inquit Critobulus: sed doce, si quid sapientia dignū habes, te esse me formosiorem. Modo, inquit, lucerna propius admoueatur. Ad quæstionem iuris, inquit, te prouoco. At responde, tu uero percontare. Vtrum uero in homine solum putas esse pulchritudinem, an etiam in alio quopiam? Equidem, inquit, & in equo, & in boue, & in rebus inanimatis multis esse arbitror: scio enim & scutum aliquod pulchrum esse, & gladium, itemque hastam. Qui, inquit, fieri potest, ut hæc quæ inter se nullam habent similitudinem, omnia pulchra sint? Si nimirum, inquit, in eos usus quorum causa quæque comparamus, probe fuerint uel confecta uel nata. Etiam hæc, inquit Critobulus, pulchra sunt. Nostin', inquit, cuius gratia oculis egemus? Profectò, inquit, uidendi causa. Ita igitur mei oculi tuis erunt pulchriores. Quo tandem modo? quia tui tantummodo directò aspiciunt, at mei etiam in transuersum, quia sunt emissitij & extantes. Tu dicis, inquit, cancrū omnium animantium optimis præditum esse oculis? Prorsus, inquit: nam & ad robur oculos optimè à natura constitutos habet. Vter autem nasus, meus ne an tuus formosior est? Equidem, inquit, meum arbitror, si modò odorandi causa dij nobis fabricati sunt: tuus enim in terra intuetur, meus autem erectus est, ut undique odores recipiat. At simus nasus quî potest esse recto pulchrior? Quia, inquit, non obturat, sed statim sinit ut oculi, quæ sub ipsos cadunt, aspiciāt. At editus nasus tanquam uim adferens, oculos quasi muro cingit. Iam quod ad os attinet, inquit Critobulus, tibi cedo: si enim mordendi causa factum est, multò tu melius, quàm ego mordeas. Labra autem, quia crassa sunt, an non putas me suauius osculari quàm te? Videor, inquit, tua ratione, uel asinis ipsis turpius os habere. Sed an non putas satis magnum esse illud argumentum, me esse te formosiorē, quod Naiades, deæ cùm sint, Silenos mihi similiores quàm tibi pariūt? Et Critobulus: Non possum amplius, inquit, contra ista dicere: itaque ferant sententiam, ut quamprimū quid me oporteat pati uel depēdere intelligā. Modo clàm ferant: pertimesco enim tuas & Antisthenis diuitias, ne me potentia opprimatis. Puella igitur & puer clàm tulerunt. Socrates interim curauit ut lucerna admoueretur Critobulo, ne fallerentur iudices: effecitque, ut ei qui uicisset, non fasciæ, sed oscula pro corollis à iudicibus decernerentur. Posteaquàm autē coniecti sunt calculi, ac Critobulus omnibus uicit: Papæ, inquit Socrates, quàm nō uidetur tua Critobule, Calliæ pecuniæ similis. illius enim probissimos efficit, huius uerò quasi numerosissima,

φίλας ποιεῖν, καὶ γάμους ἐπιτηδείους συνάγειν. καὶ πολλοῦ ἂν ἄξιος εἶναι καὶ πόλεσι καὶ φίλοις καὶ συμμάχοις ἐκτῆσθαι. σὺ δὲ ὡς κακῶς ἀκούσας ὅτι ἀγαθόν σε ἔφην προαγωγὸν εἶναι, ὀργίζῃ; ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ νῦν. ἐὰν γὰρ ταῦτα δύνωμαι, στοιχημένος δὴ παντάπασι πλούτου τὴν ψυχὴν ἔσομαι. καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ περίοδος τῶν λόγων ἀπετελέσθη. ὁ δὲ Καλλίας εἶπε· σὺ δὲ δή, ὦ Κριτόβουλε, εἰς τὸν περὶ τοῦ κάλλους ἀγῶνα πρὸς Σωκράτην οὐκ ἀνθίστασαι; νὴ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἴσως γὰρ ἐνδοκιμοῦντα τὸν μαστροπὸν παρὰ τοῖς κριταῖς ὁρᾷ. ἀλλ' ὅμως ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οὐκ ἀναδύομαι. ἀλλὰ δίδασκε εἴ τι ἔχεις σοφόν, ὡς καλλίων εἶ ἐμοῦ. μόνον, ἔφη, τὸν λαμπτῆρα ἐγγὺς προσενεγκάτω. εἰς ἀνάκρισιν τοίνυν σε, ἔφη, πρῶτον τῆς δίκης καλοῦμαι, ἀλλ' ἀποκρίνου. σὺ δέ γε ἐρώτα. πότερον οὖν ἐν ἀνθρώπῳ μόνον νομίζεις τὸ καλὸν εἶναι, ἢ καὶ ἐν ἄλλῳ τινί; ἐγὼ μὲν ναὶ μὰ Δί', ἔφην, καὶ ἐν ἵππῳ, καὶ βοΐ, καὶ ἐν ἀψύχοις πολλοῖς. οἶδα γοῦν οὖσαν καὶ ἀσπίδα καλήν, καὶ ξίφος, καὶ δόρυ. καὶ πῶς, ἔφη, οἷόν τε ταῦτα μηδὲν ὅμοια ὄντα ἀλλήλοις, πάντα καλὰ εἶναι; ἢν νὴ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ ἔργα ὧν ἕνεκα ἕκαστα κτώμεθα, εὖ εἰργασμένα ᾖ, ἢ εὖ πεφυκότα πρὸς ἃ ἂν δεώμεθα. καὶ ταῦτ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καλά. οἶσθα οὖν, ἔφη, ὀφθαλμῶν τίνος ἕνεκα δεόμεθα; δῆλον, ἔφη, ὅτι τοῦ ὁρᾶν. οὕτω μὲν τοίνυν ἤδη οἱ ἐμοὶ ὀφθαλμοὶ καλλίονες ἂν τῶν σῶν εἴησαν. πῶς δή; ὅτι οἱ μὲν σοὶ τὸ κατ' εὐθὺ μόνον ὁρῶσιν· οἱ δὲ ἐμοὶ καὶ τὸ ἐκ πλαγίου, διὰ τὸ ἐπιπόλαιοι εἶναι. λέγεις σύ, ἔφη, καρκίνον εὐοφθαλμότατον εἶναι τῶν ζώων; πάντως δήπου, ἔφη, ἐπεὶ καὶ πρὸς ἰσχὺν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄριστα πεφυκότας ἔχει. τῶν δὲ ῥινῶν ποτέρα καλλίων, ἡ σὴ, ἢ ἡ ἐμή; ἐγὼ μέν, ἔφη, οἶμαι τὴν ἐμήν, εἴπερ γε τοῦ ὀσφραίνεσθαι ἕνεκα ἐποίησαν ἡμῖν ῥῖνας οἱ θεοί. οἱ μὲν γάρ σοι μυκτῆρες εἰς γῆν ὁρῶσιν, οἱ δὲ ἐμοὶ ἀναπέπτανται, ὥστε τὰς πάντοθεν ὀσμὰς προσδέχεσθαι. τὸ δὲ δὴ σιμὸν τῆς ῥινὸς πῶς τοῦ ὀρθοῦ κάλλιον; ὅτι, ἔφη, οὐκ ἀντιφράττει, ἀλλ' εὐθὺς ἐᾷ τὰς ὄψεις ὁρᾶν, ἃ ἂν βούλωνται. ἡ δὲ ὑψηλὴ ῥίς, ὥσπερ ἐπηρεάζουσα διατετείχικε τὰ ὄμματα. τοῦ γε μὴν στόματος, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὑφίεμαι. εἰ γὰρ τοῦ ἀποδάκνειν ἕνεκα πεποίηται, πολὺ ἂν σὺ μεῖζον ἢ ἐγὼ ἀποδάκοις. διὰ δὲ τὸ παχέα ἔχειν τὰ χείλη, οὐκ οἴει καὶ μαλακώτερόν σου ἔχειν τὸ φίλημα; ἔοικα, ἔφη, ἐγὼ κατὰ τὸν σὸν λόγον, καὶ τῶν ὄνων αἴσχιον τὸ στόμα ἔχειν. ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν τεκμήριον λογίζῃ, ὡς ἐγὼ σοῦ καλλίων εἰμί, ὅτι καὶ ναΐδες θεαὶ οὖσαι, τοὺς σιληνούς, ἐμοὶ ὁμοιοτέρους τίκτουσιν, ἢ σοί; καὶ ὁ Κριτόβουλος, οὐκ ἔτι, ἔφη, ἔχω πρός σε ἀντιλέγειν, ἀλλὰ διαφερόντων, ἔφη, τὰς ψήφους, ἵνα ὡς τάχιστα εἰδῶ, ὅ τι με χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. μόνον, ἔφη, κρυφῆ φερόντων. δέδοικα γὰρ τὸν σὸν, καὶ ἀντισθένους πλοῦτον, μή με καταδυναστεύσῃ. ἡ μὲν δὴ παῖς καὶ ὁ παῖς κρύφα ἀνέφερον. ὁ δὲ Σωκράτης ἐν τούτῳ διέπραττε τόν τε λύχνον ἀντιπροσενεγκεῖν τῷ Κριτοβούλῳ, ὡς μὴ ἐξαπατηθεῖεν οἱ κριταί, καὶ τῷ νικήσαντι, μὴ ταινίας ἀλλὰ φιλήματα ἀναδήματα παρὰ τῶν κριτῶν γενέσθαι. ἐπεὶ δὲ ἐξέπεσον αἱ ψῆφοι, καὶ ἐγένοντο πᾶσαι σὺν Κριτοβούλῳ, παπαῖ, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐχ ὅμοιον ἔοικε τὸ σὸν ἀργύριον, ὦ Κριτόβουλε, τῷ Καλλίου εἶναι. τὸ μὲν γὰρ τούτου δικαιοτέρους ποιεῖ. τὸ δὲ σόν, ὥσπερ τὸ πλῶν

σὸν

σῶν, διαφθείρειν ἱκανὸν ὄντι καὶ δικαστὰς καὶ κριτάς. ἐκ δὲ
τούτου οἱ μὲν τὰ νικητήρια φιλήματα ἀπολαμβάνειν τὸν
κριτόβουλον ἐκέλευον· οἱ δὲ τὸν κύριον πείθειν· οἱ δὲ καὶ ἄλ-
λα ἔσκωπτον. ὁ δὲ ἑρμογένης κἀνταῦθα ἐσιώπα. καὶ ὁ σω-
κράτης ὀνομάσας αὐτόν, ἔχοις ἄν, ὦ ἑρμόγενες, εἰπεῖν ἡ-
μῖν τί ἐστι παροινία; καὶ ὃς ἀπεκρίνατο, εἰ μὲν ὅ, τι ἐστὶν ἐρω-
τᾷς, οὐκ οἶδα, ὃ μέντοι μοι δοκεῖ, εἴποιμ' ἄν. ἀλλὰ δο-
κεῖ τοῦτ', ἔφη, τὸ παρ' οἶνον λυπεῖν τοὺς συνόντας,
τοῦτ' ἐγὼ κρίνω παροινίαν. οἶσθα οὖν, ἔφη, ὅτι καὶ σὺ νῦν
ἡμᾶς λυπεῖς σιωπῶν; ἦ καὶ ὅταν λέγητε, ἔφη; οὔ, ἀλλ' ὅταν
διαλίπωμεν. ἦ οὖν λέληθέ σε, ὅτι μεταξὺ τοῦ ὑμᾶς λέγειν
οὐδ' ἂν τρίχα μὴ ὅτι λόγον ἄν τις παρείρει; καὶ ὁ σωκράτης,
ἔχοις ἄν τι, ἔφη, ἀνδρὶ ἐλεγχομένῳ βοηθῆσαι; ἔγωγ', ἔ-
φη. ὅταν γὰρ ὁ αὐλὸς φθέγγηται, παντάπασι σιωπῶμεν. καὶ
ὁ ἑρμογένης, ἦ οὖν βούλεσθε, ἔφη, ὥσπερ νικόστρατος ὁ ὑπο-
κριτὴς τετράμετρα πρὸς τὸν αὐλὸν κατέλεγεν, οὕτω καὶ ὑπὸ
τὸν αὐλὸν ὑμῖν διαλέγωμαι; καὶ ὁ σωκράτης, πρὸς τῶν θεῶν
ἔφη, ἑρμόγενες, οὕτω ποίει. οἶμαι γὰρ ὥσπερ ἡ ᾠδὴ ἥδιον
πρὸς τὸν αὐλόν, οὕτω καὶ τοὺς σοὺς λόγους ἡδύνεσθαι ἄν τι ὑπὸ
τῶν φθόγγων. ἄλλως τε καὶ εἰ μορφάζοις ὥσπερ ἡ αὐλητρίς,
καὶ σὺ πρὸς τὰ λεγόμενα. καὶ ὁ καλλίας ἔφη, ὅταν οὖν ὁ ἀν-
τισθένης ὅδ' ἐλέγχῃ τινὰ ἐν τῷ συμποσίῳ, τί ἔσται τὸ αὔ-
λημα; καὶ ὁ ἀντισθένης εἶπε· τῷ μὲν ἐλεγχομένῳ οἶμαι ἄν,
ἔφη, πρέπειν συριγμόν. τοιούτων δὲ λόγων ὄντων, ὡς ἑώ-
ρα ὁ συρακόσιος, τῶν μὲν αὑτοῦ ἐπιδειγμάτων ἀμελοῦντας,
ἀλλήλοις δὲ ἡδομένους, φθονῶν τῷ σωκράτει εἶπεν· ἆρα σύ,
ὦ σώκρατες, ὁ φροντιστὴς ἐπικαλούμενος; οὐκοῦν κάλλιον,
ἔφη, ἢ εἰ ἀφρόντιστος ἐκαλούμην. εἰ μή γε ἐδόκεις τῶν με-
τεώρων φροντιστὴς εἶναι. οἶσθα οὖν, ἔφη ὁ σωκράτης, μετεω-
ρότερόν τι τῶν θεῶν; ἀλλ' οὐ μὰ δί', οὐ τούτων σε λέγουσιν
ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ τῶν ἀνωφελεστάτων. οὐκοῦν καὶ οὕτως ἄν,
ἔφη, θεῶν ἐπιμελοίμην, ἄνωθεν μέν γε ὕοντες, ὠφελοῦ-
σιν, ἄνωθεν δὲ φῶς παρέχουσιν. εἰ δὲ ψυχρὰ λέγω, σὺ αἴ-
τιος, ἔφη, πράγματά μοι παρέχων. ταῦτα μέν, ἔφη,
ἔα, ἀλλ' εἰπέ μοι, πόσους ψύλλα πόδας ἐμοῦ ἀπέχει. ταῦ-
τα γάρ σέ φασι γεωμετρεῖν. καὶ ὁ ἀντισθένης εἶπε, σὺ
μέντοι δεινὸς εἶ, ὦ φίλιππε, εἰκάζειν. οὐ δοκεῖ σοι ὁ ἀνὴρ
οὗτος λοιδορεῖσθαι βουλομένῳ ἐοικέναι; ναὶ μὰ τὸν δί'
ἔφη, καὶ ἄλλοις γε πολλοῖς. ἀλλ' ὅμως, ἔφη ὁ σωκράτης,
σὺ αὐτὸν μὴ εἴκαζε, ἵνα μὴ καὶ σὺ λοιδορουμένῳ ἐοί-
κῃς. ἀλλ' εἴπερ γε τοῖς πᾶσι καλοῖς καὶ τοῖς βελτίστοις
εἰκάζω αὐτόν, ἐπαινοῦντι μᾶλλον ἢ λοιδοροῦντι δι-
καίως ἂν εἰκάζοι μέ τις. καὶ νῦν σύ γε λοιδορουμένῳ
ἔοικας, εἰ πάντ' αὐτοῦ βελτίω φὴς εἶναι. ἀλλὰ βούλει πο-
νηροτέροις εἰκάζω αὐτόν; μηδὲ πονηροτέροις. ἀλλὰ μη-
δενί; μηδενὶ μηδὲ τούτων εἴκαζε. ἀλλ' οὐ μέντοι γε σιω-
πῶν οἶδα ὅπως ἄξια τοῦ δείπνου ἐργάσομαι. καὶ ῥᾳδίως
γ', ἂν ἃ μὴ δεῖ λέγειν, ἔφη, σιωπᾷς. αὕτη μὲν δὴ ἡ πα-
ροινία οὕτω κατεσβέσθη. ἐκ τούτου δὲ τῶν ἄλλων οἱ μὲν
ἐκέλευον εἰκάζειν, οἱ δὲ ἐκώλυον. θορύβου δὲ ὄντος, ὁ σω-
κράτης αὖ πάλιν εἶπεν· ἆρ' ἐπειδὴ πάντες ἐπιθυμοῦ-
μεν λέγειν, νῦν ἂν μάλιστα καὶ ἅμα ᾄσαιμεν; καὶ εὐθὺς
τοῦτ' εἰπὼν, ἦρχεν ᾠδῆς. ἐπεὶ δ' ᾖσεν, εἰσεφέρετο τῇ ὀρ-
χηστρίδι τροχὸς τῶν κεραμεικῶν, ἐφ' οὗ ἔμελλε θαυματουρ-
γήσειν. ἔνθα δὴ εἶπεν ὁ σωκράτης, ὦ συρακόσιε, κινδυ-
νεύσω ἐγώ, ὥσπερ σὺ λέγεις, τῷ ὄντι φροντιστὴς εἶναι.

νῦν

sißima, potest & disceptatores & iudices corrum-
pere. Deinceps alij iubebãt ut uictoriæ præmia, nem-
pe oscula auferret: alij domino persuadere, alij alia
iocabantur. At Hermogenes etiam tum silebat. Et
Socrates nominatim illum appellans, Potes'ne, in-
quit, quid sit parœnia dicere? Et ille: Etsi, inquit
quod rogas nescio, tamen quid mihi uideatur, dicã.
At pocula molestum esse cõuiuis, id ego parœniam
esse iudico. Intelligis'ne igitur, inquit, te nunc nobis
esse molestũ tuo silentio? An etiam quando loquimi-
ni, inquit? Non, sed cũ intermittimus. An uerò igno-
ras, interea dum loquimur, ne pilum quidem, nedum
sermonem quenquam interieciße? Tum Socrates:
Poßis'ne, inquit, homini reprehenso & coarguto
succurrere? Ego uerò poßim, inquit: cùm enim ti-
bia canitur, omnino silemus. Et Hermogenes: An
igitur uultis, inquit, ut Nicostratus histrio tetrame-
tra ad tibiam recitabat, sic ego uobiscũ ad tibiam
disputem & colloquar? Tum Socrates: Per deos, in-
quit, oramus ita facias: existimo enim ut carmẽ iu-
cundius est ad tibiã, sic & tuos sermones suauitatis
nonnihil accepturos à sonis, præsertim si, ut solet ti-
bicina, tu quoq; inter recitandum aliquẽ adhibeas
gestum. Et Callias: Quũ igitur, inquit, hic Antisthe-
nes aliquem coarguit in conuiuio, quis erit tibiarũ
concentus? Antisthenes: Confutatum, inquit, decet
(opinor) sibilatio. Vt autem Syracusanus tales ser-
mones conferri animaduertit, & suas negligi præ-
stigias, illosq; mutuis sermonibus oblectari, Socra-
ti inuidẽs, Tú ne es, inquit, Socrates ille, cognomen-
to φροντιστής. An non, inquit ille melius est, quàm si
ἀφρόντιστος uocaretur? Nisi sublimium curiosus esse ui-
dereris. Nosti'ne, inquit Socrates, quicquã dijs sub-
limius? Minimè, inquit ille. at negant te ista curare,
sed ἀνωφελέστατα. An non, inquit ille, ista quidẽ ratio-
ne deos curo? siquidem illi ἄνωθεν ὠφελοῦσιν, id est, iu-
uant superne, & è sublimi lucẽ mittũt. Quòd si fri-
gida loquor, tu autor es, inquit, qui mihi sis mole-
stus. Missa fac ista, inquit, ac mihi dic, quot pedes à
me distat pulex: hæc enim aiunt te metiri solere. Tũ
Antisthenes: Tu certè, inqt, Philippe peritus es con-
iectandi. an nõ uidetur tibi hic uir conuiciũ facere
uolẽti similis esse? Certè, inquit, et quidẽ multis alijs.
At, inquit Socrates, tu de ipso ne coniectato, ne tu
quoq; cõuiciatori similis uideare. At si omnibus bo-
nis & præstẽtißimis eũ cõpararo, laudatori magis
quàm conuiciatori me quis similẽ iudicarit: nũc qui-
dem tu conuiciatori similis uideris, si omnia quæ in
eo sunt optima esse dicas. An uis ut improbioribus
similem iudicẽ? Ne improbis quidẽ. At nemini? Ne-
mini, ne istorũ quidem, compara. Verùm silens, ne-
scio quemadmodum conuiuio digna efficiam. Facile
quidẽ, si quæ loqui nõ cõuenit, inquit, tacebis. Atq;
hæc quidem parœnia sic est sedata. Pòst erant qui iu-
berent coniectare, erant qui uetarent: tumq; ne iam
omnia turbulenta essent, Socrates rursus: Quando
quidem, inquit, omnes cupimus loqui, an etiã simul
canemus? Et ut dixit, cœpit canere. Postquã aũt ce-
cinisset, allata est saltatrici orbis saltatorius, in quo
admiranda erat editura. Hic igitur, inqt Socrates,
uere uidebor ut dicis φροντιστὴς, id est, contẽplator:

Parœnia quid.

nunc

nunc enim qua ratione puer tuus, itemq; puella hæc quamfacillime peragant, cõtemplor: maximè enim oblectamur hoc spectaculo. id quod etiã te uelle certò scio. Mihi igitur in caput salire periculi genus esse uidetur, quod conuiuio nõ conuenit. In rota quidem dum uersatur, scribere et legere mirabile quiddam est: sed quid uoluptatis hæc afferant, scire non possum. Nec uerò eos qui corpus intorquent, & rotas imitantur, spectare iucundius est, quàm quiescentes pulchros & formosos. Nec illud quidẽ ualde rarum est, in miranda incidere, si quis appetat, sed statim licet præsentia & in conspectu posita spectare. Cur tandem lucerna propter splendidam flammam quam habet lucem fundit? ahenũ uerò cùm sit splendidum, lucem nullam emittit, alia in ipso conspicienda exhibentur? Item quî fit ut oleum liquidum cùm sit, flammã augeat, aqua uerò quia liquida sit, ignẽ restinguat? alioqui enim hæc non idem quod uinum efficiunt. Quòd si ijs habitibus, quibus Gratiæ, & anni tempora, ac Nymphæ pingũtur, ad tibiam saltarent, multò arbitror eos facilius spectatores tenere posse, conuiuiumq; multo hilarius futurum. Syracusius igitur, Certè, inquit, uereq; dicis Socrates, ac ea quibus oblectabimini spectacula inducã. Exijt igitur Syracusius, ac tinnabulis perstrepit. Socrates uerò rursus nouum orationis exordium induxit. Vtrum inquit, æquum est præsentis magni Dei, & sempiternis dijs æqualis, & forma maximè iuuenilis, magnitudine autem cuncta sustinentis, animo hominibus, æqualis, Cupidinis obliuisci, nullamq; mentionem facere, præsertim cùm huius ipsius dei Thiasotæ fanatici simus omnes? nam tempus nullum commemorare possum, in quo amore uacem. Charmidem uerò scio multos amatores habere, ac nõnullos ab ipso amanter appeti. Critobulus quidem certè cùm adhuc ametur, iam amasiorum amores concupiscit. Quinetiam Niceratus, ut ego audio, & amat uxorem, et ipse uicissim ab illa amatur. Hermogenem etiam quis nostrûm ignorat probitatis, quæliscunq; tandem sit, amore tabescere? Non uidetis quàm grauia sint supercilia, oculi immoti, moderata oratio, uox lenis, hilares et mores et gestus? deorum autem uenerabilium maximè amicitia utens, ne nos quidẽ homines contemnit. Tu uerò solus ex omnibus Antisthenes amas neminem? Per deos, inquit, te amo, & ualde quidem. Tum Socrates irridens, quasiq; delicias faciens, Ne sis, inquit, mihi molestus, alia, ut uides, agenti. Et Antisthenes: Quàm apertè tamen tu leno tui semper hæc agis, aliàs dæmonium prætendẽs, aliàs aliud aliquid captans, mecum colloqui recusas? Et Socrates: Per deos, inquit, ô Antisthenes, modò ne me concidas, omnem aliam molestiam, quam mihi exhibueris, et fero, & feram amicè. Atenim, inquit, tuum amorem occulto quidem, quia non animi sit, sed formæ meæ. Nam Autolycũ à te amari Callia, ciues norunt omnes, multiq; ut opinor, peregrini. Atque huius rei causa est, quòd è patribus clarissimis & illustrissimis prognati estis ambo illustres & clari: ac ingenium quidem tuum semper sum admiratus, hoc uerò tempore multò magis, cùm uideam te amore captum non

delicijs

νῦν γὰρ σκοπῶ ὅπως ἂν ὁ μὲν παῖς ὁ σὸς, καὶ παῖς ἡ δὲ ὡς ῥᾷστα διάγοιεν, ἡμεῖς ἂν μάλιστα εὐφραινοίμεθα θεώμενοι αὐτούς, ὅπερ εὖ οἶδα, ὅτι καὶ σὺ βούλει. δοκεῖ οὖν μοι τὸ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστᾶν, κινδύνου ἐπίδειγμα εἶν, ὃ συμποσίῳ οὐδὲν προσήκει. καὶ μὴν τό, ἐπὶ τοῦ τροχοῦ ἅμα περιδινουμένου γράφειν τε καὶ ἀναγινώσκειν, θαῦμα μὲν ἴσως τί ἐστιν. ἡδονὴν δὲ οὐδὲ ταῦτα δύναμαι γνῶναι, τί ἂν παράσχοι. οὐδὲ μὴν τό γε διαστρέφοντας τὰ σώματα καὶ τροχοὺς μιμουμένους ἥδιον, ἢ ἡσυχίαν ἔχοντας, τοὺς καλοὺς καὶ ὡραίους θεωρεῖν. καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ πάνυ τι σπάνιον τὸ θαυμασίοις ἐντυχεῖν, εἴ τις τούτου δεῖται, ἀλλ' ἔξεστιν αὐτίκα μάλα τὰ παρόντα θαυμάζειν. τί ποτε ὁ μὲν λύχνος διὰ τὸ λαμπρὰν φλόγα ἔχειν, φῶς παρέχει. τὸ δὲ χαλκεῖον λαμπρὸν ὄν, φῶς μὲν οὐ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ δὲ ἄλλα ἐμφαινόμενα παρέχεται. καὶ πῶς τὸ μὲν ἔλαιον ὑγρὸν ὄν, αὔξει τὴν φλόγα, τὸ δὲ ὕδωρ διὰ ὑγρόν ἐστιν, κατασβέννυσι τὸ πῦρ. ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῦτα μὲν οὐκ εἰς ταὐτὸ τῷ οἴνῳ ἐπισπεύδει. εἰ δὲ ὀρχοῖντο πρὸς τὸν αὐλὸν σχήματα ἐν οἷς χάριτές τε καὶ ὧραι καὶ νύμφαι γράφονται, πολὺ ἂν οἶμαι αὐτούς τε ῥᾷον διάγειν, καὶ τὸ συμπόσιον πολὺ ἐπιχαριτώτερον εἶναι. ὁ οὖν συρακούσιος, ἀλλὰ ναὶ μὰ τὸν δί', ἔφη, ὦ σώκρατες, καλῶς γε λέγεις. καὶ ἐγὼ εἰσάξω θεάματα, ἐφ' οἷς ὑμεῖς εὐφρανεῖσθε. ὁ μὲν δὴ συρακούσιος ἐξελθὼν, συνεκροτεῖτο. ὁ δὲ σωκράτης πάλιν αὖ καινοῦ λόγου κατῆρχεν· ἆρ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰκὸς ἡμᾶς παρόντος δαίμονος μεγάλου, καὶ τῷ μὲν χρόνῳ ἰσήλικος τοῖς ἀειγενέσι θεοῖς, τῇ δὲ μορφῇ νεωτάτου καὶ μεγέθει πάντα ἐπέχοντος, ψυχῇ δὲ ἀνθρώπου ἱδρυμένου ἔρωτος μὴ ἀμνημονῆσαι; ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐσμὲν τοῦ θεοῦ τούτου θιασῶται. ἐγώ τε γὰρ οὐκ ἔχω χρόνον εἰπεῖν, ἐν ᾧ οὐκ ἐρῶν τινὸς διατελῶ. χαρμίδην δὲ τόνδε οἶδα, πολλοὺς μὲν ἐραστὰς κτησάμενον. ἔστι δὲ ὧν καὶ αὐτὸν ἐπιθυμήσαντα. κριτόβουλός γε μὴν ἔτι καὶ νῦν ἐρώμενος ὢν, ἤδη ἄλλων ἐπιθυμεῖ. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ νικήρατος, ὡς ἐγὼ ἀκούω, ἐρῶν τῆς γυναικὸς, ἀντερᾶται. ἑρμογένην γε μὴν τίς ἡμῶν οὐκ οἶδεν, ὡς, ὅ, τί ποτ' ἐστὶν ἡ καλοκαγαθία, τῷ ταύτης ἔρωτι κατατήκεται. οὐχ ὁρᾶτε ὡς σπουδαῖαι μὲν αὐτοῦ αἱ ὀφρύες, ἀτρεμὲς δὲ τὸ ὄμμα, μέτριοι δὲ οἱ λόγοι, πρᾳεῖα δὲ ἡ φωνή, ἱλαρὸν δὲ τὸ ἦθος; τοῖς δὲ σεμνοτάτοις θεοῖς φίλοις χρώμενος, οὐδὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερορᾷ; σὺ δὲ μόνος, ὦ ἀντίσθενες, οὐδενὸς ἐρᾷς; ναὶ μὰ τοὺς θεούς, εἶπεν ἐκεῖνος, καὶ σφόδρα γε σοῦ. καὶ ὁ σωκράτης ἐπισκώψας ὡς δὴ θρυπτόμενος, εἶπε· μὴ νῦν μοι ἐν τῷ παρόντι ὄχλον πάρεχε. ὡς γὰρ ὁρᾷς, ἄλλα πράττω. καὶ ὁ ἀντισθένης ἔλεξεν. ὡς σαφῶς μέντοι σὺ μαστροπὲ σαυτοῦ, ἀεὶ τοιαῦτα ποιεῖς, τοτὲ μὲν τὸ δαιμόνιον προφασιζόμενος, οὐ διαλέγῃ μοι· τοτὲ δ' ἄλλου του ἐφιέμενος. καὶ ὁ σωκράτης ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ ἀντίσθενες, μόνον μὴ συγκόψῃς με. τὴν δ' ἄλλην χαλεπότητα ἐγώ σου καὶ φέρω καὶ οἴσω φιλικῶς. ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, τὸν μὲν σὸν ἔρωτα, κρύπτωμεν ἐπειδὴ καὶ ἔστιν οὐ ψυχῆς, ἀλλ' εὐμορφίας τῆς ἐμῆς. ὅτι γε μὴν σύ, ὦ καλλία, ἐρᾷς αὐτολύκου, πᾶσα μὲν ἡ πόλις οἶδε. πολλοὺς δ' οἶμαι, καὶ τῶν ξένων. τούτου δ' αἴτιον, τὸ πατέρων τε ὀνομαστῶν ἀμφοτέρους ὑμᾶς εἶναι, καὶ αὐτοὺς ἐπιφανεῖς. ἀεὶ μὲν οὖν ἔγωγε ἠγάμην τὴν σὴν φύσιν, νῦν δὲ καὶ πολὺ μᾶλλον, ἐπεὶ ὁρῶ σε ἐρῶντα, οὐχ

ἁβρό-

ἁβρότητι χλιδαινομένων, οὐδὲ μαλακίᾳ θρυπτομένων, ἀλ-
λὰ πᾶσιν ἐπιδεικνυμένου, ῥώμην τε καὶ καρτερίαν, καὶ
ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην. τὸ δὲ τούτων ἐπιθυμεῖν, τεκ-
μήριόν ἐστι τῆς τοῦ ἐραστοῦ φύσεως. εἰ μὲν οὖν μία ἐστὶν
ἀφροδίτη, ἢ διτταὶ οὐρανία τε καὶ πάνδημος, οὐκ οἶδα. καὶ
γὰρ ζεὺς ὁ αὐτὸς δοκῶν εἶναι, πολλὰς ἐπωνυμίας ἔχει. ὅτι γε
μέντοι χωρὶς ἑκατέρᾳ βωμοί τέ εἰσι καὶ ναοὶ καὶ θυσίαι.
τῇ μὲν πανδήμῳ ῥᾳδιουργότεραι, τῇ δὲ οὐρανίᾳ ἁγνότε-
ραι, οἶδα. εἰκάσαις δ' ἂν καὶ τοὺς ἔρωτας, τὴν μὲν πάν-
δημον, τῶν σωμάτων ἐπιπέμπειν, τὴν δ' οὐρανίαν, τῆς ψυ-
χῆς τε καὶ τῆς φιλίας καὶ τῶν καλῶν ἔργων. ὑφ' οὗ δὴ καὶ σὺ
ὦ καλλία, κατέχεσθαί μοι δοκεῖς ἔρωτος. τεκμαίρομαι
δὲ τῇ τοῦ ἐρωμένου καλοκἀγαθίᾳ. καὶ ὅτι σε ὁρῶ τὸν πατέρα
αὐτοῦ παραλαμβάνοντα εἰς τὰς πρὸς τοῦτον συνουσίας. οὐ-
δὲν γὰρ τούτων ἐστὶν ἀπόκρυφον πατρὸς, τῷ καλῷ τε κἀ-
γαθῷ ἐραστῇ. καὶ ὁ ἑρμογένης εἶπε, νὴ τὴν ἥραν, ἔφη, ὦ
σώκρατες, ἄλλα τέ σου πολλὰ ἄγαμαι, καὶ ὅτι νῦν ἅμα
χαριζόμενος καλλίᾳ, καὶ παιδεύεις αὐτὸν οἷόνπερ χρὴ
εἶναι. νὴ δί', ἔφη, ὅπως δὲ καὶ ἔτι μᾶλλον εὐφραίνηται, βού-
λομαι αὐτῷ μαρτυρῆσαι, ὡς καὶ πολὺ κρείττων ἐστὶν ὁ τῆς
ψυχῆς, ἢ ὁ τοῦ σώματος ἔρως. ὅτι μὲν γὰρ δὴ ἄνευ φιλίας
συνουσία οὐδεμία ἀξιόλογος, πάντες ἐπιστάμεθα. φι-
λεῖν γε μὴν τῶν μὲν τὸ ἦθος ἀγαμένων, ἀνάγκη ἡδεῖα καὶ
ἐθελουσία καλεῖται. τῶν δὲ τοῦ σώματος ἐπιθυμούντων,
πολλοὶ μὲν τρόπους μέμφονται, καὶ μισοῦσι τῶν ἐρωμένων. ἢν
δὲ καὶ ἀμφότεροι στέρξωσι, τὸ μὲν τῆς ὥρας ἄνθος, ταχὺ
δήπου παρακμάζει. ἀπολείποντος δὲ τούτου, ἀνάγκη καὶ
τὴν φιλίαν συναπομαραίνεσθαι. ἡ δὲ ψυχὴ ὅσονπερ ἂν
χρόνον ἴῃ ἐπὶ τὸ φρονιμώτερον, καὶ ἀξιεραστοτέρα γίγνεται.
καὶ μὴν ἐν μὲν τῇ τῆς μορφῆς χρήσει, ἔνεστί τις καὶ κόρος,
ὥστε ἅπερ καὶ πρὸς τὰ σιτία διὰ πλησμονήν, ταῦτα ἀνάγ-
κη καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ πάσχειν. ἡ δὲ τῆς ψυχῆς φιλία
διὰ τὸ ἁγνὴ εἶναι, καὶ ἀκορεστοτέρα ἐστίν. οὐ μέντοι ὥσγ' ἄν
τις οἰηθείη, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεπαφροδιτοτέρα. ἀλλὰ σαφῶς
καὶ ἐπιτελεῖται ἡ εὐχή, ἐν ᾗ αἰτούμεθα τὴν θεόν, ἐπαφρό-
διτα καὶ ἔπη καὶ ἔργα διδόναι. ὡς μὲν γὰρ ἄγαταί τε καὶ
φιλεῖ τὸν ἐρώμενον, θάλλουσα μορφῇ τε, ἐλευθερίᾳ καὶ
ἤθει αἰδήμονί τε καὶ γενναίᾳ ψυχῇ, εὐθὺς ἐν τοῖς ἥλιξιν
ἡγεμονική τε ἅμα καὶ φιλόφρων οὖσα, οὐδὲν ἐπιδεῖται λό-
γου. ὅτι δὲ εἰκὸς καὶ ὑπὸ τῶν παιδικῶν τὸν τοιοῦτον ἐραστὴν
ἀντιφιλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διδάξω. πρῶτον μὲν γὰρ τίς μισεῖν
δύναιτ' ἂν ὑφ' οὗ εἰδείη καλός τε κἀγαθὸς νομιζόμε-
νος. ἔπειτα δὲ ὁρῴη αὐτὸν, τὰ τοῦ παιδὸς καλὰ μᾶλλον
ἢ τὰ ἑαυτοῦ ἡδέα σπουδάζοντα. πρὸς δὲ τούτοις πιστεύῃ,
μήτ' ἂν παρά τι ποιήσῃ, μήτ' ἂν κάμνων ἀμορφότερος γέ-
νηται, μειωθῆναι ἂν τὴν φιλίαν. οἷς γε μὴν κοινὸν τὸ φι-
λεῖσθαι, πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους, ἡδέως μὲν προσορᾶν ἀλ-
λήλους, εὐνοϊκῶς δὲ διαλέγεσθαι. πιστεύειν τε καὶ πιστεύε-
σθαι. καὶ προνοεῖν μὲν ἀλλήλων. συνήδεσθαι δ' ἐπὶ ταῖς κα-
λαῖς πράξεσι. συνάχθεσθαι δὲ ἤν τι σφάλμα προσπίπτῃ.
τότε δ' εὐφραινομένους διατελεῖν, ὅταν ὑγιαίνοντες
συνῶσιν. ἢν δὲ κάμῃ ὁποτεροσοῦν, πολὺ συνεχεστέραν
τὴν συνουσίαν ἔχειν. καὶ ἀπόντων ἔτι μᾶλλον, ἢ παρόντων
ἐπιμελεῖσθαι. οὐ ταῦτα πάντα ἐπαφρόδιτα; διά γέ τοι
τὰ τοιαῦτα ἔργα, ἅμα ἐρῶντες τῆς φιλίας καὶ χρώμενοι
αὐτῇ εἰς γῆρας διατελοῦσι. τὸν δὲ ἐκ τοῦ σώματος κρεμά-
μενον

delicijs fracti, aut mollicie delicati, sed eius qui omni-
bus & fortitudinem & continẽtiam approbat suam.
Tales autem appetere, signum est eius qui amator sit
ingenij & naturæ. Vtrum igitur una sit Venus, an
gemina, cœlestis una, altera in terris uersans, nescio:
nam & Iuppiter ipse cùm unus & idem sit, multa co-
gnomenta habere uidetur. Vtriq; tamen separatim
dicatas esse aras, templa & sacrificia, terrestri qui-
dem nocentiora, cœlesti autem puriora, non ignoro.
10 Cupidines autem corporum à terrestri, animi autem
& amicitiæ rerumq; honestarum immitti à cœlesti,
coniectare licet: quo quidem amore uideris mihi Cal-
lias captus esse. Coniecturam autem facio ex probita-
te eius quem amas, quòd uideam à te patrem eius adhi-
beri cum congressu eius uteris: nihil enim horũ clam
patre à bono & probo amatore fit. Et Hermogenes:
Per Iunonem, inquit, ô Socrates, cùm propter alia
multa te admiror, tum quòd gratificans Calliæ simul
instituis qualem esse oporteat. Certè inquit: atque ut
20 magis etiam delectetur, de ipso testari uolo, multò es-
se præstãtiorem animi quàm corporis amorem. Nam
sine amicitia congressus nullos magnifaciendos esse
scimus omnes: diligere autem mores eorum quos mi-
ramur, necessitudo priuata & uoluntaria uocatur.
At eorum qui quæ corporis sunt amant, mores accu-
sant permulti, & amasium oderunt. Quòd si ambo
ament, ætatis flos celerrimè profectò deflorescit: qui
cùm defecerit, necesse est simul & amicitiam marce-
scere. Animus autem quanto diutius in prudentia uer-
30 satus, tantò amabilior reddi solet. Ac in formæ usu
inest etiam quædam satietas: & quæ in cibis propter
expletionem accidunt, eadem in amoribus accidere
puerorum necesse est. At animorum amicitia, quia ca-
sta est, insatiabilior esse solet: non tamen ut existima-
re debeas, idcirco cum Venere esse coniunctiorem:
sed apertè expletur desiderium, cùm à dea petimus,
ut uenusta & carmina & opera largiatur. Quemad-
modum enim admiretur & diligat amasium florens
forma liberali & moribus uerecundis, animoq; gene-
40 roso, queq; statim in æqualibus imperio digna esse
uideatur, & amicitiæ conciliatrix, ad explicandum
nulla opus est oratione. Verisimile autem esse ta-
lem amatorem à pueris uicissim amari, deinceps ex-
ponam. Primum enim, quis eum oderit, à quo sciat
se bonum probumque iudicari? Deinde autem ui-
deat, illum quæ ad pueri honestatem pertinent ma-
gis curare quàm suam uoluptatem? Ad hæc credat,
neque si quid falso assimularit, neque si morbo de-
formior factus fuerit, amicitiam minutum iri. Qui-
50 bus autem communis est amor, an non necesse est hos
ipsos cum uoluptate se mutuo aspicere, beneuoleque
colloqui, fidemque mutuam habere, ac prouidere a-
lios alijs, delectari alios aliorum honestis actionibus,
& condolescere si quid inciderit erroris: tum uerò,
perseuerare in lætitia, cùm sani congrediuntur: sin
autem in morbum inciderit uteruis, multò celebrio-
rem habituros familiarium frequentiam, atque ab-
sentium magis etiam quàm præsentium curam habi-
turos? An non hæc sunt iucunda? Atq; propter hu-
iusmodi officia & simul diligunt amicos, & eis utun-
tur usque ad senectutem. Qui autem ex corpore pen-
dent,

det, quid causæ est cur eũ puer redamare uelit? utrũ quòd sibi ille ea tribuit, quæ ipse cõcupierit, puero autem dedecorosa probra? An propterea, qđ quæ festinat agere ultra amores puerorũ, iis prohibeat maxime familiares? Iam quòd nõ uim adhibeat, sed uerbis persuadeat, ob eã causam maiore est odio dignus: qui enim uim affert, se improbũ esse declarat: qui aũt persuadet, eius cui persuadet animũ corrũpit. Iã uerò qui mercede formã uẽdit, cur magis amet amatorẽ qui emit, q̃ qui in foro uẽdit & addicit? nõ certe, quia florens cũ obsoleto, et formosus cũ deformi, et cũ amãte congreditur nõ amãs, ipsum diliget. Neq; enim puer cum uiro, quemadmodũ fœmina, uoluptatũ particeps est uenerearũ, sed sobrius ebriũ uenere incitatũ spectat: unde nihil mirũ si cõtemnit amatorẽ. Iam si quis cõsideret, ex iis qui propter mores amantur, inueniet nullam unquã interuenisse molestiã: at ex impudico congressu multa iã, eaq; scelerata designata esse. Illiberalem uerò congressionẽ eius esse, q corpus magis quàm animũ diligit, deinceps exponã. Qui.n. præcepta uiuẽdi atq; dicẽdi dat, is optimo uiro honore est afficiẽdus, quemadmodũ ab Achille Chiro et Phœnix. Qui aũt corpus appetit, meritò in mẽdici morẽ semp̃ sequetur, cũ præsertim petẽs et requirẽs uel osculũ, uel aliam aliquã tactionẽ, semper comitetur. Quòd si audacius loquor, nolite mirari: uinũ enim simul incitat, & semper meus domesticus amor stimulat, ut in aduersariũ ipsius Cupidinẽ loquar libere. Mihi enim uidetur, q formã sibi spectandã proponit, ei qui agrũ cõduxerit similis esse: non enim ut maioris sit precij, diligentiã adhibet, sed ut ipse multis modis ex eo uoluptates plurimas percipiat. Qui aũt amicitiã magis appetit, is similis uidetur suũ agrũ possidẽti et colẽti: undiq; enim inuehẽs in eũ quicquid possit, uberiorẽ & preciosiorẽ efficit, quẽ amore prosequatur. Quinetiã qui scierit puer se forma elegãti præditũ, amatori dominabitur, ut uerisimile est, ideq; alia improba facturus est. Qui aũt cognouerit se, nisi honestus et probus fuerit, amicitiã nõ retenturũ, eũ decebit maiorẽ uirtutis habere rationẽ. Maximè aũt bonũ est ex puero amicũ bonũ reddidisse, quod necesse sit & illum uirtutem exercere: fieri enim nequit, qui ipse in uitijs uersetur, eum efficiat bonũ qui cũ consuescat. Nec uerò impudẽs & impotẽs, continentẽ amasiũ efficiet et pudentẽ. Sed cupio tecũ, inq̃t, ô Callia, sermones conferre, ac exponere, quemadmodũ nõ homines modò, sed etiã dij ipsi & heroes, animi amicitiã pluris q̃ corporis existimẽt: quia Iuppiter quibus cum cõgressus est, forma captus, eas mortales passus est manere: at quorũ animos præclaros admiratus est, eos immortales effecit: quorũ de numero sunt Hercules & Dioscuri, qui sunt Castor et Pollux: cõmemorãtur etiã alij: Illudq; affirmo, ipsum quoq; Ganymedẽ nõ propter corpus, sed propter animũ in cœlũ à Ioue esse translatũ, cui rei uel ipsum uocabulũ testimonio sit. est enim alicubi apud Homerũ, γάνυται δ' ἀκούων, quo uult significare, lætari audiẽdo. Est etiam alibi, Varia in animo μήδεα uoluit: quod significat cõsilia in animo uolutare prudẽtiæ plena. Ex his igitur duobus, nõ p̃pter corporis uoluptatẽ, sed propter sententiarũ iucunditatẽ, nuncupatus Ganymedes in deorũ numerũ relatus est.

Imò

μένου, διὰ τί αὐτὸν φιλήσειεν ἂν ὁ παῖς; πότερον ὅτι ἑαυτῷ μὲν νέμει ὧν ἐπιθυμεῖ, τὸν δὲ παῖδα τὰ ἐπονειδιστότατα; ἢ διότι ἃ σπεύδει πράττειν παρὰ τῶν παιδικῶν, εἴργειν μάλιστα τοὺς οἰκείους ἀπὸ τούτων; καὶ μὴν ὅτι γε οὐ βιάζεται, ἀλλὰ πείθει, διὰ τοῦτο μᾶλλον μισητέος. ὁ μὲν γὰρ βιαζόμενος, ἑαυτὸν πονηρὸν ἀποδεικνύει. ὁ δὲ πείθων τὴν τοῦ ἀναπειθομένου ψυχὴν διαφθείρει. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ χρημάτων γε ἀπεμπολῶν τὴν ὥραν, τί μᾶλλον στέρξει τὸν πριάμενον, ἢ ὁ ἐν ἀγορᾷ πωλῶν καὶ ἀποδιδόμενος; οὐ μὴν ὅτι γε ὡραῖος ἀώρῳ, οὐδὲ ὅτι γε καλὸς οὐκέτι καλῷ, καὶ ἐρῶντι οὐκ ἐρῶν ὁμιλεῖ, φιλήσει αὐτόν. οὐδὲ γὰρ ὁ παῖς τῷ ἀνδρί, ὥσπερ γυνή, κοινωνεῖ τῶν ἐν τοῖς ἀφροδισίοις εὐφροσυνῶν, ἀλλὰ νήφων μεθύοντα ὑπὸ τῆς ἀφροδίτης θεᾶται. ἐξ ὧν οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ καὶ τὸ ὑπερορᾶν ἐγγίγνεται αὐτῷ τοῦ ἐραστοῦ. καὶ σκοπῶν δ' ἄν τις εὕροι ἐκ μὲν τῶν διὰ τοὺς τρόπους φιλουμένων, οὐδὲ χαλεπὸν γεγενημένον. ἐκ δὲ τῆς ἀναιδοῦς ὁμιλίας πολλὰ ἤδη καὶ ἀνόσια πεπραγμένα. ὡς δὲ καὶ ἀνελεύθερος ἡ συνουσία τῷ τὸ σῶμα μᾶλλον, ἢ τῷ τὴν ψυχὴν ἀγαπῶντι, νῦν τοῦτο δηλώσω. ὁ μὲν γὰρ παιδεύων λέγειν ἃ δεῖ καὶ πράττειν, δικαίως ἂν ὥσπερ χείρων καὶ φοῖνιξ ὑπ' ἀχιλλέως τιμῷτο. ὁ δὲ τοῦ σώματος ὀρεγόμενος, εἰκότως ἂν ὥσπερ πτωχὸς περιέποιτο. ἀεὶ γάρ τοι προσαιτῶν, καὶ προσδεόμενος ἢ φιλήματος ἢ ἄλλου τινὸς ψηλαφήματος παρακολουθεῖ. εἰ δὲ λαμυρώτερον λέγω, μὴ θαυμάζετε. ὅ, τε γὰρ οἶνος συνεπαίρει, καὶ ὁ ἀεὶ σύνοικος ἐμοὶ ἔρως κεντρίζει, εἰς τὸν ἀντίπαλον ἔρωτα αὐτῷ, παρρησιάζεσθαι. καὶ γὰρ δὴ δοκεῖ μοι ὁ μὲν τὸ εἶδος τὸν νοῦν προσέχων μεμισθωμένῳ χῶρον ἐοικέναι. οὐ γὰρ ὅπως πλείονος ἄξιος γένηται, ἐπιμελεῖται, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὅτι πλεῖστα ὡραῖα καρπώσεται. ὁ δὲ τῆς φιλίας ἐφιέμενος, μᾶλλον ἔοικε τῷ τὸν οἰκεῖον ἀγρὸν κεκτημένῳ. πάντοθεν γοῦν φέρων ὅ, τι ἂν δύνηται, πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον, καὶ μὴν καὶ τῶν παιδικῶν ὃς μὲν ἂν εἰδῇ ὅτι ὁ τοῦ εἴδους ἐπαρκῶν ἄρξει τοῦ ἐραστοῦ, εἰκὸς αὐτὸν τἆλλα ῥᾳδιουργεῖν. ὃς δ' ἂν γινώσκῃ, ὅτι ἂν μὴ καλὸς κἀγαθὸς ᾖ, οὐ καθέξει τὴν φιλίαν, τοῦτον προσήκει μᾶλλον ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. μέγιστον δ' ἀγαθὸν τῷ ὀρεγομένῳ ἐκ παιδικῶν φίλον ἀγαθὸν ποιήσασθαι, ὅτι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀσκεῖν ἀρετήν. οὐ γὰρ οἷόν τε πονηρὰ αὐτὸν ποιοῦντα, ἀγαθὸν τὸν συνόντα ἀποδεῖξαι. οὐδέ γε ἀναισχυντίαν καὶ ἀκρασίαν παρεχόμενον, ἐγκρατῆ καὶ αἰδούμενον τὸν ἐρώμενον ποιῆσαι. ἐπιθυμῶ δέ σοι, ἔφη, ὦ καλλία, καὶ μυθολογῆσαι, ὡς οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες, τὴν τῆς ψυχῆς φιλίαν περὶ πλείονος, ἢ τὴν τοῦ σώματος χρῆσιν, ποιοῦνται. ζεύς τε γὰρ ὅσων μὲν θνητῶν οὐσῶν μορφῆς ἠράσθη συγγενόμενος, εἴα αὐτὰς θνητὰς εἶναι. ὅσων δὲ ψυχαῖς ἀγαθαῖς ἀγασθείη, ἀθανάτους τούτους ἐποίει. ὧν ἡρακλῆς μὲν καὶ διόσκουροί εἰσι. λέγονται δὲ καὶ ἄλλοι. καὶ ἐγὼ δέ φημι καὶ γανυμήδην, οὐ σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἕνεκα ὑπὸ διὸς εἰς ὄλυμπον ἀνενεχθῆναι. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τοὔνομα αὐτοῦ. ἔστι μὲν γὰρ δήπου καὶ ὁμήρῳ, γάνυται δ' ἀκούων. τοῦτο δὲ φράζει, ὅτι ἥδεται δέ τ' ἀκούων. ἔστι δὲ καὶ ἄλλοθί που, πυκινὰ φρεσὶ μήδεα εἰδώς. τοῦτο δ' αὖ λέγει, σοφὰ φρεσὶ βουλεύματα εἰδώς. ἐξ οὖν συναμφοτέρων τούτων οὐχ ἡδὺ σώματος ὀνομασθεὶς ὁ γανυμήδης, ἀλλ' ἡδὺ γνώμην ἐν θεοῖς τετίμηται.

ἀλλὰ

ἀλλὰ μὴν, ὦ Νικήρατε, καὶ Ἀχιλλεὺς Ὁμήρῳ πεποίηται οὐχ ὡς παιδικοῖς Πατρόκλῳ, ἀλλ' ὡς ἑταίρῳ ἀποθανόντι, ἐκπρεπέστατα τιμωρῆσαι. καὶ Ὀρέστης δὲ καὶ Πυλάδης, καὶ Θησεὺς καὶ Πειρίθοος, καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν ἡμιθέων οἱ ἄριστοι ὑμνοῦνται, οὐ διὰ τὸ συγκαθεύδειν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἄγασθαι ἀλλήλους τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα κοινῇ διαπεπρᾶχθαι. τί δὲ τὰ νῦν καλὰ ἔργα, οὐ πάντ' ἂν εὕροι τις ἕνεκα ἐπαίνου ὑπὸ τῶν καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἐθελόντων πραττόμενα μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐθιζομένων ἡδονὴν ἀντ' εὐκλείας αἱρεῖσθαι; καίτοι Παυσανίας γε ὁ Ἀγάθωνος τοῦ ποιητοῦ ἐραστὴς ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀκρασίᾳ συγκυλινδουμένων, εἴρηκεν ὡς καὶ στράτευμα ἀλκιμώτατον ἂν γένοιτο ἐκ παιδικῶν τε καὶ ἐραστῶν. τούτους γὰρ ἄν, ἔφη, οἴεσθαι μάλιστα αἰδεῖσθαι ἀλλήλους ἀπολείπειν, θαυμαστὰ λέγων, εἴ γε οἱ ψόγου τε καὶ ἀφροντιστεῖν καὶ ἀναισχυντεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐθιζόμενοι, οὗτοι μάλιστα αἰσχυνοῦνται αἰσχρόν τι ποιεῖν. καὶ μαρτύρια δὲ ἐπήγετο, ὡς ταῦτα ἐγνωκότες εἶεν, καὶ Θηβαῖοι καὶ Ἠλεῖοι συγκαθεύδοντας γοῦν αὐτοῖς, ὅμως παρατάττεσθαι ἔφη τὰ παιδικὰ εἰς τὸν ἀγῶνα. οὐδὲν τοῦτο σημεῖον λέγων ὅμοιον. ἐκείνοις μὲν γὰρ ταῦτα νόμιμα, ἡμῖν δὲ ἐπονείδιστα. δοκοῦσι δ' ἔμοιγε οἱ μὲν παρατάττόμενοι, ἀπιστοῦσιν ἐοικέναι, μὴ χωρὶς γενόμενοι οἱ ἐρώμενοι, οὐκ ἀποτελῶσι τὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα. Λακεδαιμόνιοι δὲ οἱ νομίζοντες, ἐὰν καὶ ὀρεχθῇ τις σώματος, μηδενὸς ἂν ἔτι καλοῦ κἀγαθοῦ τούτον τυχεῖν, οὕτω τελέως τοὺς ἐρωμένους ἀγαθοὺς ἀπεργάζονται, ὡς καὶ μετὰ ξένων, κἂν μὴ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ταχθῶσι, τῷ ἐραστῇ ὁμοίως αἰδοῦνται τοὺς παρόντας ἀπολείπειν. θεὰν γὰρ οὐ τὴν ἀναίδειαν, ἀλλὰ τὴν αἰδῶ νομίζουσι. δοκοῦμεν δ' ἄν μοι πάντες ὁμόλογοι γενέσθαι περὶ ὧν λέγω, εἰ ὧδε ἐπισκοποῖμεν, τῷ ποτέρως παιδὶ φιληθέντι μᾶλλον ἄν τις πιστεύσειεν ἢ χρήματα ἢ τέκνα ἢ χάριτας παρακατατίθεσθαι. ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι καὶ αὐτὸν τὸν τῷ εἴδει τοῦ ἐρωμένου χρώμενον, μᾶλλον ἂν ταῦτα πάντα τῷ τὴν ψυχὴν ἐρασμίῳ πιστεῦσαι. σοί γε μὴν, ὦ Καλλία, δοκεῖ μοι ἄξιον εἶναι, καὶ θεοῖς χάριν εἰδέναι, ὅτι σοι Αὐτολύκου ἔρωτα ἐνέβαλον. ὡς μὲν γὰρ φιλότιμός ἐστιν, εὔδηλον. ὃς τοῦ κηρυχθῆναι ἕνεκα νικῶν παγκράτιον, πολλοὺς μὲν πόνους, πολλὰ δ' ἄλγη ἀνέχεται. εἰ δὲ οἴοιτο μὴ μόνον ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα κοσμήσειν, ἀλλ' ἱκανὸς γενήσεσθαι δι' ἀνδραγαθίαν καὶ φίλους εὖ ποιεῖν, καὶ τὴν πατρίδα αὔξειν τρόπαιον τῶν πολεμίων ἱστάμενος, καὶ διὰ ταῦτα περίβλεπτός τε καὶ ὀνομαστὸς ἔσεσθαι καὶ ἐν Ἕλλησι καὶ ἐν βαρβάροις, πῶς οὐκ οἴει αὐτὸν ὅντιν' ἡγοῖτο εἰς ταῦτα συνεργὸν εἶναι κράτιστον, τοῦτον ταῖς μεγίσταις ἂν τιμαῖς περιέπειν; εἰ οὖν βούλει τούτῳ ἀρέσκειν, σκεπτέον μέν σοι ποῖα ἐπιστάμενος Θεμιστοκλῆς, ἱκανὸς ἐγένετο τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν. σκεπτέον δὲ, ποῖά ποτε εἰδὼς Περικλῆς, κράτιστος ἐδόκει τῇ πατρίδι σύμβουλος εἶναι. ἀθρητέον δὲ καὶ πῶς ποτε Σόλων φιλοσοφήσας, νόμους κρατίστους τῇ πόλει κατέθηκεν. ἐρευνητέον δὲ ποῖα Λακεδαιμόνιοι ἀσκοῦντες, κράτιστοι δοκοῦσιν ἡγεμόνες εἶναι, πρόξενοι δὲ καὶ κατάγονται ἀεὶ παρὰ σοί, οἱ κράτιστοι αὐτῶν. ὡς μὲν οὖν σοι ἡ πόλις ταχὺ ἂν ἐπιτρέψειεν αὑτὴν εἰ βούλει, εὖ ἴσθι. τὰ μέγιστα γάρ σοι ὑπάρχει, εὐπατρίδης εἶ, ἱερεὺς θεῶν τῶν ἀπ' Ἐρεχθέως, οἳ καὶ ἐπὶ τὸν βάρβαρον σὺν Ἰάκχῳ ἐστράτευσαν.

καὶ

Imò uerò, ô Nicerate, Achillē Homerus facit nō propter amores, sed propter sodalitatē & societatē, Patroclo interfecto decentißime parentantē. Atq; etiā Orestes & Pylades; Theseus, Pirithous, aliiq; multi ex numero semi deorum præstantißimi fuisse cum laude prædicātur, non quia unà concumberēt, sed quia alij ab alijs res maximas & pulcherrimas admirabātur, communiter esse gestas. Quid uerò nunc res præclaras, an nō omnes ab ijs qui ultro suscipiūt labores & adeunt pericula, magis esse gestas, quàm ab his qui assuefacti sunt uoluptatem gloriæ præponere, reperiemus? quanquā Pausanias Agathonis poetæ amator, in defensione eorum qui ex impotentia et intemperantia uolutati essent, dixit exercitū fortißimū confici posse ex pueris & amatoribus. istos enim dicebat in ea esse opinione, ut maximè uereantur ne alij alios deserant: admirabiliter loquens, si qui assueti sunt uituperationibus & nullis curis, atq; scurrilitati & impudentiæ, hi turpe aliquid admittere maximè uererentur: atq; testimonia adducebat Thebanorū & Eleorū, qui dicuntur ista non ignorare: nam etsi cū pueris concumbunt, eos tamen statuunt in acie ad præliandū. Sed nihil in eare argumenti simile adducit. hæc enim illis legitima, nobis autē probrosißima sunt. Mihi quidē uidentur in acie instructi diffidentib. similes esse, ne si separati essent amasij, bonorū uirorum munera non exequerentur. Lacedæmonij uerò, qui arbitrantur, si quis corpus appetat, nihil unquam postea honesti aut boni cōsequi posse, adeò perfectè amasios bonos efficiunt, ut etiam cum peregrinis, etiamsi nō in eadē ciuitate, instructi fuerint, quemadmodum amator, præsentes deserere uereātur: nō enim impudentiam, sed pudorē deū esse credūt, ac suis moribus colunt. Videmur autē omnes in his quæ à me dicuntur consentire posse, si ista ratione cōsideremus, utrū puero quē quis amet, magis credat uel pecunias, uel liberos, uel munera apud eum deponat? existimo enim uel ipsum forma amasij fruentem, potius hæc omnia ei qui propter animū dignus sit amari, crediturū esse. Mihi uidetur, ô Callia, te dignū, ut dijs gratias agas, quòd tibi Autolyci amorē conciliarūt: satis enim perspicuū est eum esse honoris appetentem, qui ut præconis uoce prædicaretur Pancratij uictor, multos labores multosq; dolores sustinet. Quòd si existimat nō solū seipsum & patrem decoraturū, sed futurum ut sua fortitudine de amicis bene mereri, & patriā augere, ac de hostibus trophæa statuere poßit, atq; ob eam causam celebrē & clarū futurū tum apud Græcos, tum apud barbaros, quid est quamobrē quem in his adiutorē esse posse optimū duxerit, eū ipsum non putes maximis honoribus ab illo effectū iri? Si igitur huic placere cupis, considerandum tibi est, qua tandem arte Themistocles potuit Græciam in libertatē uindicare: itemq; uidendum, qua tandem scientia fretus Pericles, optimus cōsiliarius uisus sit patriæ: atq; etiā animaduertendum, qua ratione in philosophia uersatus Solō, præclarißimas leges ciuitati dederit. illud etiā scrutandū, quibus Lacedæmonij exercitationibus præstantißimi duces esse uideantur: hospites uerò qui sunt ex illis omniū præclarißimi uiri semper ad te diuertunt. Atq; illud quidē scio, ciuitatem seipsam breui, si modò uelis, tibi permissuram: maximè enim res in te sunt, patritius es, & in ciuitate princeps. sacerdos eorum deorum, qui ab Erechtheo instituti sunt, qui aduersus barbaros cum Iaccho militauerūt:

ac nunc

ac nunc in celebritate festi maximè sacerdotũ decorus uideris esse omnium qui antè fuerunt. Corpus habes omnium ciuium spectatu pulchrum maximè, & ad sufferendos labores satis idoneum. Quòd si uobis uideor grauiora quàm conuiuio conuenit, tractare, nolite mirari: nam bonorum uirorum & uirtutis perstudiosorum, cum ciuitate, amator esse nunquam destiti. Cæteri igitur de ijs quæ fuerant dicta disputabant, Autolycus autem Calliam aspectabat, & Callias illum intuens, Ergo, inquit, ô Socrates lenocinans ad ciuitatem me perduces ut rem publicam capessam & administrem, eiq; semper gratus sim? Certè, inquit ille, si animaduerterit te non uideri solùm, sed reuera uirtutis esse studiosum: falsa enim laus citò reipsa confutatur: at uera probitas, nisi deus aliquis impediat, semper actionibus splendidiorē gloriam comparat. Atque colloquium quidem hunc finem habuit. Autolycus autem, quia iam tempus erat, surrexit ad deambulandum. Et Lycon pater, qui unà cum illo erat, conuersus, Per Iunonem, inquit, ô Socrates, bonus & probus mihi uideris. Postea sedile quoddam intus positum est. Tum Syracusius ingressus, cùm thronum ascendisset, Viri, inquit, Ariadne suum & Bacchi thalamum ingreditur: post ueniet Bacchus in cœtu deorum ebrius factus, ac eodem ingredietur: tum ludos inter se facient. Quibus dictis, principiò Ariadne uelut sponsa exornata prodijt, ac in solio resedit: atque sic prodeunte Libero, ad numeros Bacchicos tibia canebatur. Tum igitur admirati sunt saltationis magistrum: statim enim ut Ariadne audiuit, tale quid fecit, ut omnes intelligerent, eam cum uoluptate audiuisse: nec tamen obuiam iuit aut surrexit, sed illud apparebat, uix eam posse conquiescere. Postea uerò quàm Liber eam aspexit, saltans, ut si quis summo amore incitatus, ad genua sedit, eamq; complexus est & osculatus. Illa etsi uereri uidebatur, tamen amatoriè illum uicissim complectebatur. Conuiuæ autem hæc spectantes simul plaudebant, & clamabant rursus. Vt autem Bacchus surrexit, erexit Ariadnen. Post illa igitur licebat spectare gestus osculantium, & inter se complectentium. Qui autem spectabant uerè formosum Bacchum, pulchramque Ariadnen, non illudentes, sed reuera oribus admotis osculantes, omnes sursum elati, quasi pennis præditi uolarent, spectabant. Etenim audiebant Bacchum rogantem ipsam, an se amaret: ea autem sic iurante, non solum Bacchum, sed uniuersos qui adessent, iurare, puerum & puellam inter se mutuò amare: similes enim uidebantur non arte factis gestus, sed immissis ad peragenda ea quæ iamdudum concupiissent. Ad extremum autem cùm uidissent conuiuas mutuis complexibus implicatos, & iam ad cubile ituros, qui non duxerãt uxores, se ducturos iurauerunt: qui autem duxissent, conscensis equis ac incitatis ad uxores suas, ut eis fruerentur, festinarunt. Socrates autem ac alij qui cum Lycone & filio remanserant, cum Callia deambulatum iuerunt. Atq; ad hunc modum conuiuium dimissum est.

XENO-

καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ ἱεροπρεπέστατος δοκεῖς εἶναι τῶν πρόσθεν γεγενημένων. καὶ σῶμα ἀξιοπρεπέστατον μὲν ἰδεῖν τῶν ἐν τῇ πόλει ἔχεις. ἱκανὸν δὲ μόχθους ὑποφέρειν. εἰ δ᾽ ὑμῖν δοκῶ σπουδαιολογῆσαι μᾶλλον ἢ παρὰ πότον πρέπει, μηδὲ τοῦτο θαυμάζετε. ἀγαθῶν γὰρ φύσει καὶ τῆς ἀρετῆς φιλοτίμως ἐφιεμένων, ἀεί ποτε τῇ πόλει συνεραστὴς ὢν διατελῶ. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι περὶ τῶν ῥηθέντων διελέγοντο. ὁ δ᾽ αὐτόλυκος κατεθεᾶτο τὸν καλλίαν. καὶ ὁ καλλίας δὲ παρορῶν εἰς ἐκεῖνον, εἶπεν· οὐκοῦν σύ με, ὦ σώκρατες, μαστροπεύσεις πρὸς τὴν πόλιν, ὅπως πράττω τὰ πολιτικά, καὶ ἀεὶ ἀρεστὸς ὦ αὐτῇ. ναὶ μὰ Δί᾽, ἔφη, ἢν ὁρῶσί γέ σε, μὴ τῷ δοκεῖν ἀλλὰ τῷ ὄντι ἀρετῆς ἐπιμελούμενον. ἡ μὲν γὰρ ψευδὴς δόξα ταχὺ ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς πείρας, ἡ δ᾽ ἀληθὴς ἀνδραγαθία, ἢν μὴ θεὸς βλάπτῃ, ἀεὶ ἐν ταῖς πράξεσι λαμπροτέραν τὴν δόξαν συμπαρέχεται. οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἔληξεν. αὐτόλυκος δὲ, ἤδη γὰρ ὥρα ἦν αὐτῷ, ἐξανίστατο εἰς περίπατον. καὶ ὁ λύκων ὁ πατὴρ αὐτῷ συνεξιὼν, ἐπιστραφεὶς εἶπε· νὴ τὴν ἥραν, ὦ σώκρατες, καλός τε κἀγαθὸς δοκεῖς μοι ἄνθρωπος εἶναι. ἐκ δὲ τούτου πρῶτον μὲν θρόνος τις ἔνδον κατετίθετο, ἔπειτα δὲ ὁ συρακόσιος εἰσελθὼν, εἶπεν· ὦ ἄνδρες, ἀριάδνη εἴσεισιν εἰς τὸν ἑαυτῆς τε καὶ διονύσου θάλαμον, μετὰ δὲ τοῦθ᾽ ἥξει διόνυσος, ὑποπεπωκὼς παρὰ θεοῖς, καὶ εἴσεισι πρὸς αὐτήν. ἔπειτα παιξοῦνται πρὸς ἀλλήλους. ἐκ τούτου πρῶτον μὲν ἡ ἀριάδνη ὡς νύμφη κεκοσμημένη παρῆλθε, καὶ καθέζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου. οὔπω δὲ φαινομένου τοῦ διονύσου, ηὐλεῖτο ὁ βακχεῖος ῥυθμός. ἔνθα δὴ ἠγάσθησαν τὸν ὀρχηστοδιδάσκαλον. εὐθὺς μὲν γὰρ ἡ ἀριάδνη ἀκούσασα, τοιοῦτόν τι ἐποίησεν, ὡς πᾶς ἂν ἔγνω, ὅτι ἀσμένη ἤκουσε, καὶ ὑπήντησε μὲν οὔ, οὐδὲ ἀνέστη. δήλη δ᾽ ἦν μόλις ἠρεμοῦσα. ἐπεί γε μὴν κατεῖδεν αὐτὴν ὁ διόνυσος, ἐπιχορεύσας, ὥσπερ ἂν εἴ τις φιλικώτατα, ἐκαθέζετο ἐπὶ τῶν γονάτων. καὶ περιλαβὼν, ἐφίλησεν αὐτήν. ἡ δ᾽ αἰδουμένη μὲν ἐῴκει, ὅμως δὲ φιλικῶς ἀντιπεριελάμβανεν. οἱ δὲ συμπόται ὁρῶντες, ἅμα μὲν ἐκρότουν, ἅμα δὲ ἐβόων αὖθις. ὡς δὲ ὁ διόνυσος ἀνιστάμενος συνανέστησε μεθ᾽ ἑαυτοῦ τὴν ἀριάδνην. ἐκ τούτου δὴ φιλούντων τε καὶ ἀσπαζομένων ἀλλήλους, σχήματα παρῆν θεάσασθαι. οἱ δ᾽ ὁρῶντες ὄντως καλὸν μὲν τὸν διόνυσον, ὡραίαν δὲ τὴν ἀριάδνην, οὐ σκώπτοντας δὲ ἀλλ᾽ ἀληθινῶς τοῖς στόμασι φιλοῦντας, πάντες ἀνεπτερωμένοι ἐθεῶντο. καὶ γὰρ ἤκουον τοῦ διονύσου μὲν ἐπερωτῶντος αὐτήν, εἰ φιλεῖ αὐτόν. τῆς δὲ οὕτως ἐπομνυούσης, μὴ μόνον τὸν διόνυσον, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρόντας ἅπαντας ἐπομόσαι ἄν, ἦ μὴν τὸν παῖδα καὶ τὴν παῖδα, ὑπ᾽ ἀλλήλων φιλεῖσθαι. ἐῴκεσαν γὰρ οὐ δεδιδαγμένοις τὰ σχήματα, ἀλλ᾽ ἐφειμένοις πράττειν ἃ πάλαι ἐπεθύμουν. τέλος δὲ οἱ συμπόται ἰδόντες περιβεβληκότας τε ἀλλήλους, καὶ ὡς εἰς εὐνὴν ἀπιόντας, οἱ μὲν ἄγαμοι γαμεῖν ἐπώμνυσαν. οἱ δὲ γεγαμηκότες ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἀπήλαυνον πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὅπως τούτων τύχοιεν. σωκράτης δὲ, καὶ τῶν ἄλλων οἱ ὑπομείναντες πρὸς λύκωνα, καὶ τὸν υἱὸν σὺν καλλίᾳ περιπατήσοντες ἀπῆλθον. αὕτη τοῦ τότε συμποσίου κατάλυσις ἐγένετο.

XENO-

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΡΗΤΟΡΟΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΑΛΛ' ἐγὼ ἐννοήσας ποτὲ ὡς ἡ Σπάρτη τῶν ὀλιγανθρωποτάτων πόλεων οὖσα, δυνατωτάτη τε καὶ ὀνομαστοτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη, ἐθαύμασα ὅτῳ ποτὲ τρόπῳ τοῦτ' ἐγένετο. ἐπεὶ μέντοι κατενόησα τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν Σπαρτιατῶν, οὐκέτι ἐθαύμαζον. Λυκοῦργον μέντοι τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους, οἷς πειθόμενοι ηὐδαιμόνησαν, τοῦτον καὶ θαυμάζω καὶ εἰς τὰ ἔσχατα μάλα σοφὸν ἡγοῦμαι. ἐκεῖνος γὰρ οὐ μιμησάμενος τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντία γνοὺς ταῖς πλείσταις, προέχουσαν εὐδαιμονίᾳ τὴν πατρίδα ἀπέδειξεν. αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ ἀρχῆς ἄρξωμαι. οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίκτειν, καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι, καὶ σίτῳ ᾗ ἀνυστὸν μετριωτάτῳ τρέφουσι, καὶ ὄψῳ ᾗ δυνατὸν μικροτάτῳ. οἴνου γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένας, ἢ ὑδαρεῖ χρωμένας διάγουσιν. ὥσπερ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων ἑδραῖοί εἰσιν, οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἠρεμιζούσας ἐριουργεῖν ἀξιοῦσι. τὰς μὲν οὖν οὕτω τρεφομένας, πῶς χρὴ προσδοκῆσαι μεγαλεῖον ἄν τι γεννῆσαι; ὁ δὲ Λυκοῦργος, ἐσθῆτας μὲν καὶ δούλας παρέχειν, ἱκανὰς ἡγήσατο εἶναι. ταῖς δ' ἐλευθέραις, μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκνοποιΐαν. πρῶτον μὲν σωμασκεῖν ἔταξεν οὐδὲν ἧττον τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος φύλου. ἔπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχύος, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀνδράσιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἔκγονα ἐρρωμενέστερα γίγνεσθαι. ἐπεί γε μὴν γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι, ὁρῶν τοὺς ἄλλους τὸν πρῶτον τοῦ χρόνου ἀμέτρως ταῖς γυναιξὶ συνόντας, καὶ τούτου τἀναντία ἔγνω. ἔθηκε γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν εἰσιόντα ὀφθῆναι, αἰδεῖσθαι δ' ἐξιόντα. οὕτω δὲ συνόντων, ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν. ἐρρωμενέστερα δὲ γίγνεσθαι εἴ τι βλάστοιεν οὕτω μᾶλλον ἢ εἰ διάκοροι ἀλλήλων εἶεν. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀποπαύσας τοῦ ὁπότε βούλοιντο ἕκαστοι γυναῖκα ἄγεσθαι, ἔταξεν ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τοὺς γάμους ποιεῖσθαι; καὶ τοῦτο συμφέρον τῇ εὐγονίᾳ νομίζων. εἴ γε μέντοι συμβαίη γεραιῷ νέαν ἔχειν, ὁρῶν τοὺς τηλικούτους φυλάσσοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τἀναντία καὶ τούτου ἐνόμισε. τῷ γὰρ πρεσβυτέρῳ ἐποίησεν ὁποίου ἀνδρὸς σῶμά τε καὶ ψυχὴν ἀγασθείη, τοῦτον ἐπαγομένῳ τεκνοποιήσασθαι. εἰ δέ τις αὖ γυναικὶ μὲν συνοικεῖν μὴ βούλοιτο, τέκνων δὲ ἀξιολόγων ἐπιθυμοίη, καὶ τούτῳ νόμον ἐποίησεν. ἥν τινα ἂν εὔτεκνον καὶ γενναίαν ὁρῴη, πείσαντα τὸν ἔχοντα, ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι, καὶ πολλὰ μὲν τοιαῦτα συνεχώρει. αἵ τε γὰρ γυναῖκες διττοὺς οἴκους βούλονται κατέχειν, οἵ τε ἄνδρες ἀδελφοὺς τοῖς παισὶ προσλαμβάνειν, οἳ τοῦ μὲν γένους καὶ τῆς δυνάμεως κοινωνοῦσι, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἀντιποιοῦνται. περὶ μὲν δὴ τεκνοποιίας οὕτω τἀναντία γνοὺς τοῖς ἄλλοις, εἴ τι διαφέροντας καὶ κατὰ μέγεθος, καὶ κατ' ἰσχὺν, ἄνδρας τῇ Σπάρτῃ ἀπετέ-

XENOPHONTIS DE REPVBLICA ET LEGIBVS LACEDAEMONIORVM LIBER, FRANCISCO PHILELPHO INTERPRETE.

COgitanti mihi aliquando Spartam, quæ omniū una urbium maxime infrequēs esset, hominibus tamen & uiribus in Græcia, & nomine claruisse admiratus sum, quonam id pacto fieri potuerit. Sed cùm Spartiatarū studia didicissem, mirari iam desij. Equidē Lycurgum qui leges his tulerat, quibus obtēperantes rem fauste feliciterq; gessere, hunc mehercule & admiror, & ad summum usq; sapientissimū duco. ille nanq; haudquaquam reliquas ciuitates imitatus, quin potius harū plurimis contraria sentiens, patriā ut cæteris felicitate præstaret, effecit. Liberorū enim procreatione (ut ab initio rem aggrediar) alij quidē eas quæ ad sobolē procreandam idoneæ & bene institutæ puellæ uideātur, tum cibo quātenuissimo, tū obsonio quoad fieri potest quamminimo nutriūt. Vini sūt aut omnino expertes, aut eo aquatissimo uti uolūt. Quemadmodū igitur ex artificibus multi uno in loco quieti sedent, sic et uirgines reliqui Græci per quietē lanificio insistere dignū putant. Ex his uerò ita educatis, quid sperandū est magni nasci posse? At Lycurgus uestes ab ancillis præberi, satis putauit esse. Sed liberis quidē mulieribus cùm procreationem liberorū magnum quiddā esse censuisset, primum nihilo minus fœminā quàm marem exerceri corpore instituit: deinde cursus & uirium ueluti uiris, ita et fœminis certamina inuicē posuit. Existimabat enim ex acribus illis robustissimisq; uiris natos, etiam robustioris gigni. Cùm uerò mulier ad uirū uenerit, intuēs ille alios primo tempore immoderatius uxoribus commisceri, sensit & huiusce rei contraria. Sanxit nanq; & ingredientē ad uxorē uirum et exeuntē, ne ab alijs uideretur, pudore affici: sic autem coëuntes necesse est tum suauius sese auidiusq; appetere, tum ualentiores etiam fœtus esse si in aduersam ualetudinē inciderint, ita magis quàm si ad satietatē usq; inuicē sint. Statuit præterea quòd nemo pro uolūtate uxorē duceret: non nisi cùm in adultā ætatē peruentum iam esset nuptias fieri: id enim plurimū ipsi fœcunditati ac robori conducturū arbitratus est. Atq; si quidē contigerit, ut senex aliquis iuniorem uxorē habeat, uidens Lycurgus huius ætatis homines maximè asseruare uxores, iīē & huius rei contrariū cōstituit. Sanxit enim, ut cuius uiri corpore animoq; senior ipse magis delectaretur, eo adducto prolē ipse susciperet. At si quis uxorē rursus nolit, ingenuæ autē prolis desiderio tangatur, in hanc quoq; rem legem tulit: si quam is fœcundam generosamq; prospexerit, persuaso eius uiro ex ea suscipere natos queat. Et huiusmodi multa Lycurgi legibus sunt concessa. Enimuero et uxores domos binas inhabitare uolunt, et uiri ipsi fratres ex se natis pueris acquirere, qui generis quidē utriumq; participes æquè sunt, facultatum uerò nequaquam sunt. Hoc de procreandis liberis, diuerso à Græcis cæteris instituto, quanto præstantiores ille et magnitudine et robore uiros Spartæ

reddiderit, quiuis secum animo uolutato. Ego uerò postquam de ortu ipso disserui, uolo & ipsam utrorumq; disciplinam exponere. Alij quidem Græci, & hi præsertim qui pulcherrime filios instituere cupiunt, quamprimum pueri quæ dicuntur intelligunt, continuò seruos his pædagogos præficiunt, continuò item illos ad magistros mittunt, literas scilicet & musicam, & quæ ad palæstram attinent, percepturos. Puerorum præterea pedes calceamentis demolliunt, corpora uerò uestium uarietate insigniunt, cibi modum uentris plenitudine metiuntur. Lycurgus autem pro seruis pædagogis, quos priuatim pueris quisque præficit, uirum præesse ex illis uoluit, è quibus maximi magistratus constant: qui quoniam pueros moderetur, pædonomus appellatur. Huic uerò potestatem dedit, ut & pueros congregaret, & quem praua facientem obseruasset, acerrimè cæderet. Dedit etiam sibi ex puberum numero qui flagra ferrent, ut uerberibus cum opus foret, pueros castigarent: quo factum est, ut & multa pueri uerecundia tenerentur, & iussis facile parerent. Pro calceamentis autem, pedum nuditatem iussit [illegible]: censebat enim huiusmodi exercitatione longe facilius & accliuium ascendere posse, & tutius decliuium descendere, & exilire & resilire, & celerius discalceatum currere si pedes exercuerit, quàm calceatum. Pro uestium uerò uarietate instituit, uno amictu quotannis assuefieri, ratus & aduersus frigora & aduersus calores melius hoc utique pacto muniri. Cibi autem tantum masculo habendum censuit, ut & nunquam crapula grauaretur, & indigentiam ferre expertus sciret: putans eos qui sic eruditi essent, ut magis profectò, si opus esset, uel absque cibo labores perpeti, & ab ipso si amouerentur plus temporis abstinere posse, & minus præterea obsonij egere, & facilius omnem escam admittere. Quinetiam ad salubrius degendum, & ad status proceritatem magis id alimenti conducere arbitratus est, quòd gracilia corpora, quàm quòd lata cibo efficeret. Verùm ne rursus fame admodum premerentur, noluit illos quibus indigebant, ea ociosos capere, sed furari quædam sinebat quibus fames leuaretur. Ac quòd, non quia non haberet quod daret, permisit his alimentum sua sibi industria molirentur, latère id puto neminem. Patet autem eum qui surrepturus quippiam sit, oportere & noctu uigilare, & interdiu fraudem ac insidias tendere, exploratoresque parare, si consequi quod cupit, uelit. Itaque perspicuum est, eum qui pueros callidiores circa res ad uictum necessarias facere uoluerit, hac ratione etiam bellicosiores effecisse. At dixerit quispiam: Quid igitur, si quidem furari bonum existimabat, multis cum uerberibus qui in furto deprehenderetur, plectendum uoluit? Quoniam, ut mihi uidetur, & in alijs quæcunque homines docent, puniunt non ritè ministrantem: proinde & illi cruciant deprehensos perinde atque ineptè furantes. Perpulchrum præterea statuens ex arduo & difficili loco caseos quamplurimos rapere, quos ab alijs cædi iussit: ille quidem hoc significans, solere eum qui paucum tempus doluisset, diu ubi sibi prosperè successerit gaudere.

ἐπιτελεῖν, ὁ βουλόμενος ἐπισκοπείτω. ἐγὼ μέντοι ἐπεὶ τὸ περὶ γενέσεως ἐξήγημαι, βούλομαι καὶ τὴν παιδείαν ἑκατέρων σαφηνίσαι. τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων ἑλλήνων οἱ φάσκοντες κάλλιστα τοὺς υἱεῖς παιδεύειν, ἐπειδὰν τάχιστα αὐτοῖς οἱ παῖδες τὰ λεγόμενα ξυνιῶσιν, εὐθὺ μὲν ἐπ' αὐτοῖς παιδαγωγοὺς θεράποντας ἐφιστᾶσι, εὐθὺς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένους καὶ γράμματα, καὶ μουσικὴν, καὶ τὰ ἐν παλαίστρᾳ. πρὸς δὲ τούτοις τῶν παίδων πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἁπαλύνουσιν. σώματα δὲ ἱματίων μεταβολαῖς διαθρύπτουσι, σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέτρον νομίζουσιν. ὁ δὲ λυκοῦργος ἀντὶ μὲν τοῦ ἰδίᾳ ἕκαστον παιδαγωγοὺς δούλους ἐφιστάναι, ἄνδρα ἐπέστησε κρατεῖν αὐτῶν, ἐξ ὧνπερ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθίστανται, ὃς δὴ καὶ παιδονόμος καλεῖται. τοῦτον δὲ κύριον ἐποίησε, καὶ ἀθροίζειν τοὺς παῖδας, καὶ ἐπισκοποῦντα εἴ τις ῥᾳδιουργοίη, ἰσχυρῶς κολάζειν. ἔδωκεν αὐτῷ καὶ τῶν ἡβώντων μαστιγοφόρους, ὅπως τιμωροῖεν ὅτε δέοι. ὥστε πολλὴν μὲν αἰδῶ, πολλὴν δὲ πειθὼ ἐκεῖ συμπαρεῖναι. ἀντί γε μὴν τοῦ ἁπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν, ἔταξεν ἀνυποδησίᾳ κρατύνειν· νομίζων εἰ τοῦτ' ἀσκήσειαν, πολὺ μὲν ῥᾷον ἂν ὄρθια ἀναβαίνειν, ἀσφαλέστερον δὲ πρανῆ καταβαίνειν, καὶ πηδῆσαι καὶ ἀναθορεῖν, καὶ δραμεῖν θᾶττον ἀνυπόδητον, εἰ ἠσκηκὼς εἴη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμένον. καὶ ἀντί γε τοῦ ἱματίοις διαθρύπτεσθαι, ἐνόμιζεν ἑνὶ ἱματίῳ δι' ἔτους προσεθίζεσθαι· νομίζων οὕτω καὶ πρὸς ψύχη καὶ πρὸς θάλπη ἄμεινον ἂν παρεσκευάσθαι. σῖτόν γε μὴν ἔταξε τοσοῦτον ἔχοντα συμβουλεύειν τὸν ἄῤῥενα, ὡς ὑπὸ πλησμονῆς μὲν μήποτε βαρύνεσθαι, τοῦ δὲ ἐνδεεστέρως διάγειν, μὴ ἀπείρως ἔχειν· νομίζων τοὺς οὕτω παιδευομένους, μᾶλλον μὲν ἂν δύνασθαι εἰ δεήσειεν ἀσιτήσαντας ἐπιπονῆσαι, μᾶλλον δ' ἂν εἰ παραγγελθείη ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σίτου πλείω χρόνον ἐπιταθῆναι, ἧττον δ' ἂν ὄψου δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα. καὶ ὑγιεινοτέρως δ' ἂν διάγειν, καὶ εἰς μῆκος ἂν αὐξάνεσθαι τὴν ῥαδινὰ τὰ σώματα ποιοῦσαν τροφὴν, μᾶλλον συλλαμβάνειν ἡγήσατο, ἢ τὴν διαπλατύνουσαν διὰ σίτου. ὡς δὲ μὴ ὑπὸ λιμοῦ ἄγαν αὖ πιέζοιντο, ἀπραγμόνως μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔδωκε λαμβάνειν ὧν ἂν δέωνται. κλέπτειν δ' ἐφῆκεν ἔστιν ἃ τῷ λιμῷ ἐπικουροῦντας. καὶ ὡς μὲν οὐκ ἀπορῶν ὅ,τι δοίη, ἐφῆκεν αὐτοῖς γε μηχανᾶσθαι τὴν τροφὴν, οὐδένα οἶμαι τοῦτο ἀγνοεῖν. δῆλον δ' ὅτι τὸν μέλλοντα κλωπεύειν, καὶ νυκτὸς ἀγρυπνεῖν δεῖ, καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρεύειν, καὶ κατασκόπους δὲ ἑτοιμάζειν τὸν μέλλοντά τι λήψεσθαι. ταῦτα οὖν δὴ πάντα δῆλον ὅτι μηχανικωτέρους τῶν ἐπιτηδείων βουλόμενος τοὺς παῖδας ποιεῖν, καὶ πολεμικωτέρους οὕτως ἐπαίδευσε. εἴποι δ' ἂν οὖν τις, τί δῆτα εἴπερ τὸ κλέπτειν ἀγαθὸν ἐνόμιζε, πολλὰς πληγὰς ἐπέβαλλε τῷ ἁλισκομένῳ; ὅτι φημὶ ἐγὼ καὶ τἆλλα ὅσα ἄνθρωποι διδάσκουσι, κολάζουσι τὸν μὴ καλῶς ὑπηρετοῦντα. κἀκεῖνοι οὖν τοὺς ἁλισκομένους, ὡς κακῶς κλέπτοντας τιμωροῦνται. καὶ ὡς πλείστους δὴ ἁρπάσαι τυροὺς παρ' ὀρθίας καλὸν θεὶς, μαστιγοῦν τούτους ἄλλοις ἐπέταξε· τοῦτο δὲ δηλῶσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενος, ὅτι ἔστιν ὀλίγον χρόνον ἀλγήσαντα, πολὺν χρόνον εὐδοκιμοῦντα,

εὐφραί

εὐφραίνεσθαι. δηλοῦται δὲ ἐν τούτῳ. ὅτι καὶ ὅπου τάχους δεῖ ὁ βλακεύων, ἐλάχιστα μὲν ὠφελεῖται, πλεῖστα δὲ πράγματα λαμβάνει. ὅπως δὲ μὴ δ' εἰ ὁ παιδονόμος ἀπέλθοι, ἔρημοί ποτε οἱ παῖδες εἶεν ἄρχοντος, ἐποίησε τὸν ἀεὶ παρόντα τῶν πολιτῶν κύριον εἶναι, καὶ ἐπιτάττειν τοῖς παισὶν, ὅ,τι ἂν ἀγαθὸν δοκοίη εἶναι, καὶ κολάζειν εἴ τι ἁμαρτάνοιεν. τοῦτο δὲ ποιήσας διέπραξε, καὶ αἰδημονεστέρους εἶναι τοὺς παῖδας. οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰδοῦνται, οὔτε παῖδες οὔτε ἄνδρες, ὡς τοὺς ἄρχοντας. ὡς δὲ καὶ εἴποτε μηδεὶς τύχοι ἀνὴρ παρὼν, μὴ δ' ὡς ἔρημοι οἱ παῖδες ἄρχοντος εἶεν, ἔθηκε τῆς ἴλης ἑκάστης, τὸν τορώτατον τῶν εἰρένων ἄρχειν, ὥστε οὐδέποτε ἐκεῖ οἱ παῖδες ἔρημοι ἄρχοντός εἰσι. λεκτέον δέ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων. ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνες, ἢ ὥσπερ Βοιωτοὶ, ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέντες ὁμιλοῦσιν. ἢ ὥσπερ Ἠλεῖοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται. εἰσὶ δὲ καὶ οἱ παντάπασι τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἴργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων. ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνούς. εἰ μέν τις αὐτὸς ὢν οἷον δεῖ, ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς πειρῷτο ἄμεμπτον φίλον ἀποτελέσασθαι, καὶ συνεῖναι ἐπῄνει, καὶ καλλίστην παιδείαν ταύτην ἐνόμιζεν. εἰ δέ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος φανείη, αἴσχιστον τοῦτο θεὶς, ἐποίησεν ἐν Λακεδαίμονι μηδὲν ἧττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι, ἢ γονεῖς παίδων, ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. τὸ μὲν οὖν ταῦτα ἀπιστεῖσθαι ὑπό τινων, οὐ θαυμάζω. ἐν πολλαῖς γὰρ τῶν πόλεων οἱ νόμοι οὐκ ἐναντιοῦνται ταῖς πρὸς τοὺς παῖδας ἐπιθυμίαις. ἡ μὲν δὴ παιδεία εἴρηται, ἥτε Λακωνικὴ καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. ἐξ ὁποτέρας δ' αὐτῶν καὶ εὐπειθέστεροι καὶ αἰδημονέστεροι, καὶ ὧν δεῖ ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελοῦνται, ὁ βουλόμενος καὶ ταῦτα ἐπισκοπείσθω. ὅταν γε μὴν ἐκ παίδων εἰς τὸ μειρακιοῦσθαι ἐκβαίνωσι, τηνικαῦτα οἱ μὲν ἄλλοι παύουσι μὲν ἀπὸ παιδαγωγῶν, παύουσι δὲ καὶ ἀπὸ διδασκάλων, ἄρχουσι δὲ οὐδένες ἔτι αὐτῶν, ἀλλ' αὐτονόμους ἀφιᾶσιν. ὁ δὲ Λυκοῦργος καὶ τούτων τἀναντία ἔγνω. καταμαθὼν γὰρ τοῖς τηλικούτοις μέγιστον μὲν φρόνημα ἐμφυόμενον, μάλιστα δὲ ὕβριν ἐπιπολάζουσαν, ἰσχυροτάτας δὲ ἐπιθυμίας τῶν ἡδονῶν παρισταμένας, τηνικαῦτα πλείστους μὲν πόνους αὐτοῖς ἐπέβαλε, πλείστην δὲ ἀσχολίαν ἐμηχανήσατο. ἐπιθεὶς δὲ καὶ εἴ τις ταῦτα φύγοι, μηδενὸς ἔτι τῶν καλῶν τυγχάνειν, ἐποίησε μὴ μόνον τοὺς ἐκ δημοσίου, ἀλλὰ καὶ τοὺς κηδομένους ἑκάστων ἐπιμελεῖσθαι, ὡς μὴ ἀποδειλιάσαντες, ἀδόκιμοι παντάπασιν ἐν τῇ πόλει γένοιντο. πρὸς δὲ τούτοις τὸ αἰδεῖσθαι ἰσχυρῶς ἐμφῦσαι βουλόμενος αὐτοῖς, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπέταξεν ἐντὸς μὲν τοῦ ἱματίου τὼ χεῖρε ἔχειν, σιγῇ δὲ πορεύεσθαι, περιβλέπειν δὲ μηδαμοῖ, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὁρᾶν. ἔνθα δὴ καὶ δῆλον γεγένηται, ὅτι τὸ ἄρρεν φῦλον, καὶ εἰς τὸ σωφρονεῖν ἰσχυρότερόν ἐστι τῆς θηλείας φύσεως. ἐκείνων γοῦν ἧττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις, ἢ τῶν λιθίνων· ἧττον δ' ἂν ὄμματα μεταστρέψαις, ἢ τῶν χαλκῶν. αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων. καὶ ἐπειδὰν εἰς τὸ φιλίτιόν γε ἀφίκωνται, ἀγαπητὸν αὐτῶν, καὶ τὸ ἐρωτηθὲν ἀκοῦσαι. καὶ τῶν μὲν αὖ παιδικῶν οὕτως ἐπεμελήθη.

περίγε

gaudere. Manifestatur etiam, hac in re mollem & tardum, ubi maturato sit opus minimè iuuare, ac plurimas turbas capere. Quòd si pædonomus abeat, ne quando pueri sine magistro sint, fecit ut is qui semper adesset ex ciuibus, ius haberet, qui quicquid factu optimum uideretur pueris imperaret, ac si quid delinquerent plecteret: quod quidem faciens illud etiam est assecutus, ut & maiore pueri uerecundia tenerentur. Nihil enim neque pueri, neque uiri, ita ut suos magistros uereri solent. Vt autem & si quando neminem uirum adesse contingeret, aliquis ipsis pueris præesset, statuit, qui in singulis alijs grauissimus esset, is maribus imperaret: quare nunquam illic pueri sine magistro sunt. Sed iam mihi de puerorum amoribus dicendum est, nam hoc & ad disciplinam pertinet. Alij quidem Græci, uel sicuti Bœotij uir atque puer commixti coeunt, uel sicuti Elienses gratiarum interuentu formæ specie utuntur: alij uerò sunt qui uel cum pueris colloqui amatores prohibent. Lycurgus autem ab his omnibus dissentiens, si quidem aliquis admiratus ipse, ut decet, pueri animum enitatur irreprehensibilem amicum reddere, & unà esse permisit, & honestissimam hanc disciplinam duxit. Quòd si quis pueri corpus appetere uideretur, id turpissimum decernens, statuit, apud Lacedæmonios nihilo utique minus amatores à puerorum congressu abstinere, quàm uel parentes à filijs, uel à fratribus fratres uenereis in rebus abstinent: quæ quidem à quibusdam non credi haud miror. In multis enim urbibus leges minimè aduersantur libidinibus erga pueros. De disciplina igitur pueritiæ tum Laconica, tum aliorum Græcorum diximus. Ex utra uerò ipsarum & obedientiores & uerecundiores, & magis denique quibus in rebus opus sit, continentes uiri perficiantur, poterit quisque secum ipse considerare. Sed postquam è pueritiæ ludo ad pubertatem excesserint, continuò alij quidem tum à pædagogis, tum à doctoribus cessant, ipsisq; nemo præficitur, sed liberi mittuntur. Lycurgus uerò & ab his plurimum dissensit: quippe qui quoniã didicisset adolescentibus maximam animorum elationem ingenitam, procacemq; contumeliam, & uehementissimas uoluptatum cupiditates adesse, tunc plurimis eos laboribus subdidit, utq; semper occupati essent, molitus est. Qui cùm etiam addidisset, si quis hæc fugeret, ei nihil rerum honestarum assequi licere, effecit ut non solum publice constituti, sed etiam necessarij singulos curarent, ne metu uacantes reprobi prorsus in ciuitate fierent. Ad hæc uolens quasi naturalem his pudorem uehementer conciliare, imperauit ut in uijs manus intra pallium haberent, silentioq; incederent, ac nusquam circumspicerent, sed humi defixos oculos tenerent. Hic certe patet masculinum sexum & circa pudicitiam acriorem esse natura muliebri. Itaq; illorum uocem minus quàm si lapidei essent, audieris: oculos uerò minus quàm si essent ænei conuerteris. Maiore autẽ eos pudore affici, quàm ipsas in thalamis uirgines existimaris. Ac posteaquàm in conuiuium uenerint, satis profectò sit si uel ad interrogata respondeant. Et circa horum rursus instituta hanc curam adhibuit.

Enimuero de puberibus quammaximam diligentiam habendam uoluit: hosce namque arbitrabatur, si quales deceret fierent, boni plurimum reipublicæ allaturos. Videns igitur, quibuscunq; maxime contentionis studium innatum esset, horum & choros summo studio audiri, & gymnica certamina maxima frequētia celebrari, ratus est adolescentes ad uirtutis certamē accendēdos hoc pacto, et hosce ad probitatē magnā peruenire posse. Quo igitur pacto hos rursus ad id inflammarit, ostendam. Eligunt ipsorum Ephori ex florētioribus uiros tres, qui hippagritæ ab equitatu congregando appellantur. Horum quilibet uiros centum deligit, declarans cuius gratia alios in honore præferat, alios reprobet. Qui ergo honorem adepti non sunt, certamen ineunt, & aduersus eos à quibus missi non fuerint, & aduersus illos quos sibi in electione prælatos uident: seq; inuicem obseruant, si quid præter honesti existimationē admiserint. Quare pijssima hæc fit & reip. perutilis contentio, ubi ostenditur & quæ sint bono uiro facienda, & separatim utrinq; diligentiam omnem studiumq; accommodant, ut quam optimi semper sint: atq; si quid oporteat, singulatim reipub. pro uirili parte opitulantur. Coguntur etiam bonæ ualetudini consulere: nam ubicunq; conueniant, ambitionis gratia contendunt pugnis, luctanturq;. Quos quidem sic pugnantes, quisquis eis habes inter fuerit, dirimit: quod si quis illi minus pareat, eum pædonomus ad Ephoros agit. Hi uerò acerrimè illos puniunt, quippe qui uelint constituere, ne unquam quis ira usque adeo superetur, quò minus legibus obtemperet. Cùm puberem uerò ætatem superarint, & maximi iam ex his magistratus constent, alij quidem Græci nulla roboris adhibita cura, militiæ tamen munus illis imponunt. Lycurgus autem legem tulit, qua huius ætatis homines uenatione uti, nisi quod publicum officium impedierit, pulcherrimum esse dixit, quò & nihilo minus possent quàm ipsi adolescentes militiæ labores tolerare. Quæ igitur cuiq; ætati seruanda studia Lycurgus sanxerit, ferè diximus: quem uerò illis uictum præscripserit, nunc dicere conabor. Quum Lycurgus Spartiatas domi ueluti & reliquos Græcos, conuiuantes accepisset, ac per id animaduertisset plurimos ex his in nequitiam ferri, contubernia in publicum eduxit: existimans illos minimè hoc pacto transgredi imperata posse: ac cibum statuit ut neque his nimis, neque parum foret. Permulta quoque ab ociosis & absurda patrari solent, ac locupletes interdum ociosi similitudinem reddunt: proinde neque uacua cibis mensa unquam fit quoad discubuerint, neque item sumptuosa. Atqui remouens à potu non necessarias potiones, quæ & corpora & mentes lædunt, permisit quando quisque sitiret, biberet: arbitratus sic & saluberrimum & iucundissimum potum esse. Enimuero ita cōuenientibus, quomodo quis uel edacitate uel ebrietate, aut sese, aut rem domesticam corrupuerit? Nempe alijs in urbibus ut plurimum æquales inuicem uersantur, proinde & pudore quamminimè detinentur: at Lycurgus apud Spartiatas iuuenili ætati seniorum disciplinam peritiamq; admiscuit. Etenim patrium est in conuiuijs dici, quodcunque honestè in urbe quis fecerit:

quam

περί γε μὴν τῶν ἡβώντων πολὺ μάλιστα ἐσπούδασε, νομίζων τούτους, εἰ γένοιντο οἵους δεῖ, πλεῖστον ῥέπειν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τῇ πόλει. ὁρῶν οὖν οἷς ἂν μάλιστα φιλονεικία ἐγγένηται, τούτων καὶ χοροὺς ἀξιακροατοτάτους γιγνομένους, καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀξιοθεατοτάτους ἐνόμιζεν, εἰ καὶ τοὺς ἡβῶντας συμβάλλοι εἰς ἔριν περὶ ἀρετῆς, οὕτως ἂν καὶ τούτους ἐπὶ πλεῖστον ἀφικνεῖσθαι ἀνδραγαθίας. ὡς οὖν τούτους αὖ συνέβαλεν, ἐξηγήσομαι. αἱροῦνται τοίνυν αὐτῶν οἱ ἔφοροι ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τρεῖς ἄνδρας, οὗτοι δὲ ἱππαγρέται καλοῦνται. τούτων δ' ἕκαστος ἄνδρας ἑκατὸν καταλέγει, διασαφηνίζων ὅτου ἕνεκα τοὺς μὲν προτιμᾷ, τοὺς δὲ ἀποδοκιμάζει. οἱ οὖν μὴ τυγχάνοντες τῶν καλῶν, πολεμοῦσι τοῖς μὴ ἀποστείλασιν αὐτούς, καὶ τοῖς αἱρεθεῖσιν ἀνθ' αὐτῶν, καὶ παραφυλάττουσιν ἀλλήλους, ἐάν τι παρὰ τὰ καλὰ νομιζόμενα ῥᾳδιουργῶσι. καὶ αὕτη δὴ γίγνεται ἡ θεοφιλεστάτη τε καὶ πολιτικωτάτη ἔρις, ἐν ᾗ ἀποδέδεικται μὲν ἃ δεῖ ποιεῖν τὸν ἀγαθόν. χωρὶς δ' ἑκάτεροι ἀσκοῦσιν, ὅπως ἀεὶ κράτιστοι ἔσονται. ἐὰν δέ τι δέῃ, καθ' ἕνα ἀρήξουσι τῇ πόλει παντὶ σθένει. ἀνάγκη δ' αὐτοῖς καὶ εὐεξίας ἐπιμελεῖσθαι. καὶ γὰρ πυκτεύουσι διὰ τὴν ἔριν ὅπου ἂν συμβάλωσι. διαλύειν μέντοι τοὺς μαχομένους πᾶς ὁ παραγενόμενος κύριος. ἢν δέ τις ἀπειθῇ τῷ διαλύοντι, ἄγει αὐτὸν ὁ παιδονόμος ἐπὶ τοὺς ἐφόρους. οἱ δὲ ζημιοῦσι μεγαλείως, καθιστάναι βουλόμενοι, εἰς τὸ μήποτε ὀργὴν τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις κρατῆσαι. τοῖς γε μὴν τὴν ἡβητικὴν ἡλικίαν πεπερακόσιν, ἐξ ὧν ἤδη καὶ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθίστανται, οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἀφελόντες αὐτῶν τὸ ἰσχύος ἔτι ἐπιμελεῖσθαι, στρατεύεσθαι ὅμως αὐτοῖς ἐπιτάττουσιν. ὁ δὲ Λυκοῦργος τοῖς τηλικούτοις νόμιμον ἐποίησε, κάλλιστον εἶναι τὸ θηρᾶν, εἰ μή τι δημόσιον κωλύοι, ὅπως δύναιντο καὶ οὗτοι μηδὲν ἧττον τῶν ἡβώντων στρατιωτικοὺς πόνους ὑποφέρειν. ἃ μὲν οὖν ἑκάστῃ ἡλικίᾳ ἐνομοθέτησεν ὁ Λυκοῦργος ἐπιτηδεύματα, σχεδὸν εἴρηται. οἵαν δὲ καὶ πᾶσι δίαιταν κατεσκεύασε, νῦν πειράσομαι διηγεῖσθαι. Λυκοῦργος τοίνυν παραλαβὼν τοὺς Σπαρτιάτας ὥσπερ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἴκοι σκηνοῦντας, γνοὺς ἐν τούτοις πλεῖστα ῥᾳδιουργεῖσθαι, εἰς τὸ φανερὸν ἐξήγαγε τὰ συσκήνια, οὕτως ἡγούμενος ἥκιστ' ἂν παραβαίνεσθαι τὰ προσταττόμενα. καὶ σῖτόν γε ἔταξεν αὐτοῖς, ὡς μήτε ὑπερπληροῦσθαι, μήτε ἐνδεεῖς γίγνεσθαι. πολλὰ δὲ καὶ παράλογα γίγνεται ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων. οἱ δὲ πλούσιοι ἔστιν ὅτε καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν. ὥστε οὔτε ἔρημός ποτε ἡ τράπεζα βρωτῶν γίγνεται, ἔστ' ἂν διασκηνῶσιν, οὔτε πολυδάπανος. καὶ μὴν τοῦ ποτοῦ ἀποπαύσας τὰς οὐκ ἀναγκαίας πόσεις, αἳ σφάλλουσι μὲν σώματα, σφάλλουσι δὲ γνώμας, ἐφῆκεν, ὁπότε διψῴη ἕκαστος, πίνειν, οὕτω νομίζων ἀβλαβέστατόν τε καὶ ἥδιστον ποτὸν γίγνεσθαι. οὕτω γε μὴν συσκηνούντων πῶς ἄν τις ἢ ὑπὸ λιχνείας ἢ οἰνοφλυγίας, ἢ αὑτὸν ἢ οἶκον διαφθείρειεν; καὶ γὰρ δὴ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ὡς τὸ πολὺ οἱ ἥλικες ἀλλήλοις σύνεισι, μεθ' ὧνπερ καὶ ἐλαχίστη αἰδὼς παραγίγνεται. ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἀνέμιξε παιδεύεσθαι τὰ πολλὰ τοὺς νεωτέρους ὑπὸ τῆς τῶν γεραιτέρων ἐμπειρίας. καὶ γὰρ δὴ ἐπιχώριον ἐν τοῖς φιλιτίοις λέγεσθαι ὅ, τι ἂν καλῶς τις ἐν τῇ πόλει ποιήσῃ.

ὡς

ὥστ' ἐκεῖ ἥκιστα μὲν ὕβριν, ἥκιστα δὲ παροινίαν, ἥκιστα δὲ αἰσχρουργίαν καὶ αἰσχρολογίαν ἐγγίγνεσθαι. ἀγαθά γε μὴν ἀπεργάζεται καὶ τάδε ἡ ἔξω σίτησις. περιπατεῖν τε γὰρ ἀναγκάζονται ἐν τῇ οἴκαδε ἀφόδῳ, καὶ μὴν τὸ ὑπὸ οἴνου μὴ σφάλλεσθαι ἐπιμελεῖσθαι, εἰδότας ὅτι οὐκ ἔνθαπερ ἐδείπνουν καταμενοῦσι, καὶ τῇ ὄρφνῃ ὅσα ἡμέρᾳ χρηστέον. οὐδὲ γὰρ ὑπὸ φανοῦ τὸν ἔτι ἔμφρουρον ἔξεστι πορεύεσθαι. καταμαθών γε μὴν ὁ Λυκοῦργος, καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν σίτων, οἱ μὲν διαπονούμενοι εὔχροοί τε καὶ εὔσαρκοι καὶ εὔρωστοί εἰσιν· οἱ δ' ἄπονοι πεφυσημένοι τε καὶ αἰσχροὶ καὶ ἀσθενεῖς ἀναφαίνονται, οὐδὲ τούτου ἠμέλησεν. ἀλλ' ἐννοῶν ὅτι καὶ ὅταν αὐτός τι τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ φιλοπονῇ, ἀρκούντως τὸ σῶμα ἔχων ἀναφαίνεται, ἐπέταξε τὸν ἀεὶ πρεσβύτατον ἐν τῷ γυμνασίῳ ἑκάστῳ ἐπιμελεῖσθαι, ὡς μή ποτε αὐτοὶ ἐλάττους τῶν σιτίων γίγνεσθαι. καὶ ἐμοὶ μὲν οὐδ' ἐν τούτῳ σφαλῆναι δοκεῖ. οὐκ ἂν οὖν ῥᾳδίως γέ τις εὕροι Σπαρτιατῶν, οὔτε ὑγιεινοτέρους, οὔτε τοῖς σώμασι χρησιμωτέρους. ὁμοίως γὰρ ἀπὸ τῶν σκελῶν, καὶ ἀπὸ χειρῶν, καὶ ἀπὸ τραχήλου γυμνάζονται. ἐναντία γε μὴν ἔγνω καὶ τάδε τοῖς πλείστοις. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῶν ἑαυτοῦ ἕκαστος καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν καὶ χρημάτων ἄρχουσιν. ὁ δὲ Λυκοῦργος κατασκευάσαι βουλόμενος, ὡς ἂν μηδὲν βλάπτοντες, ἀπολαύοιέν τι οἱ πολῖται ἀλλήλων ἀγαθόν, ἐποίησε παίδων ἕκαστον ὁμοίως τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἄρχειν. ὅταν δέ τις εἰδῇ ὅτι οὗτοι πατέρες εἰσὶ τῶν παίδων ὧν αὐτὸς ἄρχει, ὥσπερ ἂν καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἄρχεσθαι βούλοιτο. ἢν δέ τις παῖς ποτε πληγὰς λαβὼν ὑπ' ἄλλου, κατείπῃ πρὸς τὸν πατέρα, αἰσχρόν ἐστι μὴ οὐκ ἄλλας πληγὰς ἐμβάλλειν τῷ υἱεῖ. οὕτω πιστεύουσιν ἀλλήλους μηδὲν αἰσχρὸν προστάττειν τοῖς παισίν. ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις εἴ τις δεηθείη χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις. καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνῆψε κοινωνίαν. ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι, παρακαλοῦσιν ἐπὶ θήραν. ὁ δὲ μὴ αὐτὸς σχολάζων, ἡδέως ἐκπέμπει. καὶ ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται. ὁ γὰρ ἀσθενήσας, ἢ δεηθεὶς ὀχήματος, ἢ ταχύ ποι βουληθεὶς ἀφικέσθαι, ἤν που ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος, καλῶς ἀποκαθίστησιν. οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο τὸ παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰθισμένον, ἐποίησεν ἐπιτηδεύεσθαι. ὅπου γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀψισθέντες δεηθῶσι τῶν ἐπιτηδείων, ἢν μὴ συνεσκευασμένοι τύχωσι, καὶ ἐνταῦθα ἔθηκε τοὺς μὲν πεπαμένους καταλείπειν τὰ πεποιημένα, τοὺς δὲ δεομένους ἀνοίξαντας τὰ σήμαντρα, λαβόντας ὅσων ἂν δέωνται, σημηναμένους καταλιπεῖν. τοιγαροῦν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις, καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες, μετέχουσι πάντων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ, ὁπόταν τινὸς δεηθῶσιν. ἐναντία γε μὴν καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κατέστησεν ὁ Λυκοῦργος ἐν τῇ Σπάρτῃ νόμιμα. ἐν μὲν γὰρ δήπου ταῖς ἄλλαις πόλεσι, πάντες χρηματίζονται ὅσον δύνανται. ὁ μὲν γὰρ γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δ' ἐμπορεύεται, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται. ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπεῖπε μηδενὸς ἅπτεσθαι. ὅσα δὲ ἐλευθερίαν ταῖς πόλεσι παρασκευάζει, ταῦτα ἔταξε μόνα ἔργα αὑτῶν νομίζειν. καὶ γὰρ δὴ τί πλοῦτος ἐκεῖ γε σπουδαστέος, ἔνθα ἴσα μὲν φέρειν εἰς τὰ ἐπιτήδεια, ὁμοίως δὲ διαιτᾶσθαι τάξας ἐποίησε, μὴ ἡδυπαθείας

ἕνεκα

quam ob rem nulla illic contumelia, nullum uinositatis conuicium, nulla turpis actio, nullum denique turpe uerbum interuenit. Atqui ex publica epulatione id quoque perficitur boni: quod et deambulare coguntur cum domum abeunt, & ne uino debilitentur diligenter curare, utpote quos non latet, non ubi cœnarint manendum fore, & nocte non secus ac die uti oportere: neque enim sub lumine cum qui adhuc intra præsidium sit, proficisci licet. Cùm au-10 tem animaduertisset Lycurgus, ut à cibis hi qui sese laboribus dedunt, & colore insignes, & uegeti robustiq; sunt, ocio uerò soluti, tumentes imbecilliq; redduntur, neq; rem hanc neglexit, sed cogitans se, si quando quicquam mente machinaretur abundè corpore sufficere, instituit qui natu maximus esset, is quolibet semper in gymnasio curaret ne cibis immodicis uincerentur: atque mihi quidem neque in hoc uidetur errasse. Itaque haud facile quis inueniat neque bona ualetudine, neque corporis uiribus, qui 20 Spartiatis antecellant: æquè etenim & cruribus & manibus ceruiceq; exercentur. Secus autem & in hisce Lycurgus sanxit, quàm ciuitates plurimæ consuessent. In alijs nanq; urbibus homines suorum quisque & filiorum & seruorum, atq; pecuniarum domini sunt. At Lycurgus cùm efficere uoluisset, ut ciues inuicem nihil officientes mutuo bono aliquo fruerentur, statuit pueris quenq; suis alienisq; iuxta imperare. Cùm uerò quis uideat hos esse patres puerorũ quibus ipse imperet, cogitur ita imperare quemad-30 modũ uelit et illos suis. Quòd si quis aliquando puer cæsus ab alio, patri deferat, turpissimum factu ducitur, nisi & ipsius filium alijs uerberibus affecerit: adeò se inuicem credunt nihil turpe pueris imperare. Idem statuit & circa seruos tum proprios, tum alienos, si quã his uti opus fuerit. Sunt & uenatorius canes communes. Itaque indigentes ad uenationem uocant: cui uerò ocium non est, libenter canes emittit. Et equis eodem utuntur modo: nam inualidus uehiculiue indigens, aut aliquò properè profectu-40 rus, sicubi equum uideat eum capit, ususq; pulchrè restituit. Præterea & illud, quòd minime apud alios consueuit fieri, usitatum fecit. Quocunq; enim loco à uenatione retardati egeant rebus ad uictũ necessarijs, si manum his instructi sint, sanxit ut hic & hi qui cœnarint quæ parata sunt relinquerẽt: indigẽtes uerò paratas res resignarẽt, et quotquot indigerẽt acceptis, rursum obsignata dimitterent. Sic igitur illis inuicẽ cõmunicantibus, ipsi etiã pauperes participes sunt quæcũq; pro loco inueniũtur, quandocũq; alicu-50 ius indiguerint. Item et hæc legitima Lycurgus Spartæ discrepare à reliquis Græcis uoluit. In alijs enim urbibus omnes rei pecuniariæ pro uiribus intẽdunt. Nã alius agriculturæ, alius nauigationi, alius mercaturæ studet, alij uerò ab opificijs nutriũtur. Lycurgus aũt apud Spartiatas liberos scilicet homines uetuit quicquã attingere, quod circa rem pecuniariã uersaretur. Quæcunq; autem libertatem ciuitatibus afferunt, effecit, ut hæc studia sola ad ipsos pertinere arbitrarentur. Etenim quid illic diuitijs indulgẽdum est, ubi pariter ad res necessarias feruntur? Identidẽ etiam ex hac uictus institutione fecit, ne uoluptatis

 gratia

gratia pecunias desideraret. Quinetiã ne uestiũ quidē gratia quæstui incumbendũ est. nõ enim uestis sumptu ac magnificētia, sed bona corporis habitudine exornatur. Neq; eò pecuniæ congregandæ sunt, quò sumptus in cõtubernia præberi queat, ꝓpterea quòd illustrius iudicauit corporis laborib. q̃ ipsis sumptibus homines familiarib. hominib. prodesse, quippe qui demõstraret aliud animi, aliud uerò diuitiarũ opus esse. Veruntamē per iniuriā locupletari in talibus etiā prohibuit. Enim uerò primũ huiusmodi nummũ constituit, qui decē minarum solùm, ubi in domũ peruenerit, nunquã neq; heros, neq; seruos lateat: nam & loco magno, & curru ad agendũ opus sit. Aurũ quidē & argentũ diligēter inquiritur: quod sicubi appareat, possessor mulctatur. Quid ergo pecunijs cõparandis eo loci quis studeat, ubi illarũ cõparatio plus molestiæ, quàm usus uoluptatis præstat? Iam uerò maiorē in modũ apud Spartiatas, tum magistratibus, tũ legibus cunctos obedire omnes scimus. Ego quidem neq; attentasse Lycurgũ puto bonum hunc reipub. statum, priusquam eos qui optimates in urbe essent, inter sese conciliasset. Hæc autem assequor coniectura, quòd in alijs urbibus potētiores neque uolunt uideri quidem magistratus ipsos pertimescere, quin illiberale id esse ducũt: principes uerò & parent Spartæ, maximè in magistratibus: & humiles esse, currendoq; potius quàm incedendo cùm uocentur obedire, gloriosum censent hi quidem, facilè futurum existimantes ut & alij sequantur, si quidem ipsi uehementer obtemperãdo principes fuerint: quod certè & factũ est. Consentaneum uerò est hos etiam ipsos Ephororũ potestatē constituisse, quoniã intelligerent obedire maximũ esse bonũ, tũ in repub. tum etiã & militiæ & domi: quò enim maiores uiros magistratus haberet, eò magis arbitratus est ciues ad obediendũ perterrendos. Itaq; Ephori quemcunq; uelint, mulctare queunt: possunt extemplo exigere, possunt in magistratu constitutos interim & abrogare, & in carcerem conijcere, ac de uita decertare. Tantam uero habentes potestatem, haudquaquã aliarũ ciuitatũ exemplo sinũt delectos ad magistratũ semper utcunq; uoluerint dominari. quin potius quemadmodũ tyrãni, et qui gymnicis certaminibus præsunt, quē senserint præter leges aliquid perpetrantē, subitò puniunt. Sed cùm & alia permulta sint pulchra Lycurgi inuenta, quibus ciues legib. obtēperent, tum & hoc in primis pulcherrimum esse puto, quòd non ante multitudini leges edidit, quàm cum principibus Delphos petens deum rogasset, an esset futurum conducibilius & melius Spartæ, si legibus quas ipse tulerit obediret. Qui cùm oraculũ edidisset, id prorsus melius fore, tunc reddidit: non modò iniquum, uerùm et impium statuens, si quis legibus Pythio roboratis oraculo minus paruisset. Dignum est præterea & hac in re Lycurgũ admiremur, qui apud Lacedæmonios id effecerit, ut honestam mortem turpi uitæ anteponerent. Etenim si quis secum ipse consuleret, inueniat horum longè pauciores, his qui ex hac luce migrare metu elegerunt. Et profectò si uerum dicendum sit, consentaneum est uirtute in longiorem ætatem quàm uitio perueniri: ea nanque & facilior est & iucundior & expeditior & fortior. Patet autē gloriam maximè sequi uirtutem ipsam: etenim omnes quodam/

Virtutis quàm uitij longior ætas.

ἕνεκα χρημάτων ὀρέγεσθαι, ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ἱματίων γε ἕνεκα χρηματιστέον. οὐ γὰρ ἐσθῆτος πολυτελείᾳ, ἀλλὰ σώματος εὐεξίᾳ κοσμοῦνται. οὐδὲ μὴν τοῦ γε εἰς τοὺς συσκήνους ἕνεκα ἔχειν δαπανᾶν χρήματα ἀθροιστέον, ἐπεὶ τὸ τῷ σώματι πονοῦντα ὠφελεῖν τοὺς συνόντας, εὐδοξότερον ἐποίησεν, ἢ τὸ δαπανῶντας ἐπιδείξας, τὸ μὲν ψυχῆς, τὸ δὲ πλούτου ἔργον. τό γε μὴν ἐξ ἀδίκων χρηματίζεσθαι, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις διεκώλυσε. πρῶτον μὲν γὰρ νόμισμα τοιοῦτον κατεστήσατο, ὃ δέκα μνῶν μόνον ἂν εἰς οἰκίαν εἰσελθὸν, οὔποτε δεσπότας, οὔτε οἰκέτας λάθοι. καὶ γὰρ χώρας μεγάλης καὶ ἁμάξης ἀγωγῆς δέοιτ᾽ ἄν. χρυσίον γε μὴν καὶ ἀργύριον ἐρευνᾶται. καὶ ἄν τί που φανῇ, ὁ ἔχων ζημιοῦται. τί οὖν ἂν ἐκεῖ χρηματισμὸς σπουδάζοιτο, ἔνθα ἡ κτῆσις πλείους λύπας, ἢ ἡ χρῆσις εὐφροσύνας παρέχει; ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν ἐν Σπάρτῃ μάλιστα πείθονται ταῖς ἀρχαῖς τε καὶ τοῖς νόμοις, ἴσμεν ἅπαντες. ἐγὼ μέντοι οὐδ᾽ ἐγχειρῆσαι οἶμαι πρότερον τὸν Λυκοῦργον ταύτην τὴν εὐεξίαν καθιστάναι, πρὶν ὁμογνώμονας ἐποιήσατο τοὺς κρατίστους τῶν ἐν τῇ πόλει. τεκμαίρομαι δὲ ταῦτα, ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ δυνατώτεροι οὔτε βούλονται δοκεῖν τὰς ἀρχὰς φοβεῖσθαι, ἀλλὰ νομίζουσι τοῦτο ἀνελεύθερον εἶναι. ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ οἱ κράτιστοι, καὶ ὑπέρχονται μάλιστα τὰς ἀρχὰς, καὶ τῷ ταπεινοὶ εἶναι μεγαλύνονται. καὶ τῷ, ὅταν καλῶνται, τρέχοντες, ἀλλὰ μὴ βαδίζοντες ὑπακούειν. νομίζοντες ἢν αὐτοὶ κατάρχωσι τοῦ σφόδρα πείθεσθαι, ἕψεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους. ὅπερ καὶ γεγένηται. εἰκὸς δὲ καὶ τὴν τῆς ἐφορείας δύναμιν τοὺς αὐτοὺς τούτους συγκατασκευάσαι, ἐπείπερ ἔγνωσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατιᾷ καὶ ἐν οἴκῳ. ὅσῳ γὰρ μείζω δύναμιν ἔχει ἡ ἀρχή, τοσούτῳ μᾶλλον ἡγήσαντο αὐτὴν καὶ καταπλήξειν τοὺς πολίτας τοῦ ὑπακούειν. ἔφοροι οὖν ἱκανοὶ μὲν εἰσὶ ζημιοῦν ὃν ἂν βούλωνται. κύριοι δ᾽ ἐκπράττειν παραχρῆμα. κύριοι δὲ καὶ ἄρχοντας μεταξὺ καὶ καταπαῦσαι καὶ εἷρξαί γε, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς εἰς ἀγῶνα καταστῆσαι. τοσαύτην δὲ ἔχοντες δύναμιν, οὐχ ὥσπερ αἱ ἄλλαι πόλεις ἐῶσι τοὺς αἱρεθέντας ἀεὶ ἄρχειν τὸ ἔτος, ὅπως ἂν βούλωνται, ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἐπιστάται, ἤν τινα αἰσθάνωνται παρανομοῦντά τι, εὐθὺς παραχρῆμα κολάζουσι. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὄντων μηχανημάτων καλῶν τῷ Λυκούργῳ εἰς τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἐθέλειν τοὺς πολίτας, ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ εἶναι, ὅτι οὐ πρότερον ἀπέδωκε τῷ πλήθει τοὺς νόμους, πρὶν ἐλθὼν σὺν τοῖς κρατίστοις εἰς Δελφοὺς ἐπήρετο τὸν θεὸν, εἰ λῷον καὶ ἄμεινον εἴη τῇ Σπάρτῃ πειθομένῃ, οἷς αὐτὸς ἔθηκε νόμοις. ἐπεὶ δὲ ἀνεῖλε τῷ παντὶ ἄμεινον εἶναι, τότε ἀπέδωκεν, οὐ μόνον ἄνομον, ἀλλὰ καὶ ἀνόσιον θεὶς, τὸ πυθοχρήστοις νόμοις μὴ πείθεσθαι. ἄξιον δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τόδε ἀγασθῆναι, τὸ κατεργάσασθαι ἐν τῇ πόλει αἱρετώτερον εἶναι τὸν καλὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ αἰσχροῦ βίου. καὶ γὰρ δὴ ἐπισκοπῶν τις ἂν εὕροι μείους ἀποθνῄσκοντας τούτων ἢ τῶν ἐκ τοῦ φοβεροῦ ἀποχωρεῖν αἱρουμένων. ὡς ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ ἕπεται τῇ ἀρετῇ σῴζεσθαι εἰς τὸν πλείω χρόνον μᾶλλον ἢ τῇ κακίᾳ. καὶ γὰρ ῥᾴων καὶ ἡδίων, καὶ εὐπορωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ εὔκλεια μάλιστα ἕπεται τῇ ἀρετῇ. καὶ γὰρ συμμαχεῖν πῶς

πῶς πάντα τοῖς ἀγαθοῖς βούλεσθαι. ᾗ μέντοι ὥστε ταῦτα γίγνεσθαι ἐμηχανήσατο, καὶ τοῦτο καλὸν μὴ παραλιπεῖν. ἐκεῖνος τοίνυν σαφῶς παρεσκεύασε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς εὐδαιμονίαν, τοῖς δὲ κακοῖς κακοδαιμονίαν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ὁπόταν τις κακὸς γένηται, ἐπίκλησιν μόνον ἔχει κακὸς εἶναι. ἀγοράζει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ὁ κακὸς τῷ ἀγαθῷ, καὶ κάθηται καὶ γυμνάζεται ἐὰν βούληται. ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι πᾶς μὲν ἄν τις αἰσχυνθείη τὸν κακὸν σύσκηνον παραλαβεῖν, πᾶς δ᾽ ἂν ἐν παλαίσματι συγγυμναστήν. πολλάκις δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ διαιρουμένων τοὺς ἀντισφαιριοῦντας, ἀχώριστος περιγίγνεται. καὶ ἐν χοροῖς δ᾽ εἰς τὰς ἐπονειδίστους χώρας ἀπελαύνεται. καὶ μὴν ἐν ὁδοῖς παραχωρητέον αὐτῷ καὶ ἐν θάκοις, καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις ὑπαναστατέον. καὶ τὰς μὲν προσηκούσας κόρας οἴκοι θρεπτέον, καὶ ταύταις τῆς ἀνανδρίας αἰτίαν ὑφεκτέον. γυναικὸς δὲ κενὴν ἑστίαν οὐ περιοπτέον, καὶ ἅμα τούτου ζημίαν ἀποτειστέον. λιπαρὸν δὲ οὐ πλανητέον, οὐδὲ μιμητέον τοὺς ἀνεγκλήτους, ἢ πληγὰς ὑπὸ τῶν ἀμεινόνων ληπτέον. ἐγὼ μὲν δὴ τοιαύτης τοῖς κακοῖς ἀτιμίας ἐπικειμένης, οὐδὲν θαυμάζω τὸ προαιρεῖσθαι ἐκεῖ θάνατον ἀντὶ τοῦ οὕτως ἀτίμου τε καὶ ἐπονειδίστου βίου. καλῶς δέ μοι δοκεῖ ὁ Λυκοῦργος νομοθετῆσαι, καὶ ᾗ μέχρι γήρως ἀσκοῖτ᾽ ἂν ἀρετή. ἐπὶ γὰρ τῷ τέρματι τοῦ βίου, τὴν κρίσιν τῆς γεροντίας προσθεὶς, ἐποίησε μηδὲ ἐν τῷ γήρᾳ ἀμελεῖσθαι τὴν καλοκαγαθίαν. ἀξιάγαστον δ᾽ αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπικουρῆσαι τῷ τῶν ἀγαθῶν γήρᾳ. θεὶς γὰρ τοὺς γέροντας κυρίους τοῦ περὶ τῆς ψυχῆς ἀγῶνος, διέπραξεν ἐντιμότερον εἶναι τὸ γῆρας τῆς τῶν ἀκμαζόντων ῥώμης. εἰκότως δέ τοι καὶ σπουδάζεται οὗτος ὁ ἀγὼν μάλιστα τῶν ἀνθρώπων. καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ γυμνικοί· ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν σωμάτων εἰσίν. ὁ δὲ περὶ τῆς γεροντίας ἀγὼν, ψυχῶν ἀγαθῶν κρίσιν παρέχει. ὅσῳ οὖν κρείττων ψυχὴ σώματος, τοσούτῳ καὶ οἱ ἀγῶνες οἱ τῶν ψυχῶν, ἢ οἱ τῶν σωμάτων ἀξιοσπουδαστότεροι. τόδε γε μὴν τοῦ Λυκούργου πῶς οὐ μεγάλως ἄξιον ἀγασθῆναι; ὃς ἐπειδὴ κατέμαθεν ὅτι ὅπου οἱ βουλόμενοι ἐπιμελοῦνται τῆς ἀρετῆς, οὐχ ἱκανοί εἰσι τὰς πατρίδας αὐξῆσαι, ἐκεῖνος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἠνάγκασε δημοσίᾳ πάντας πάσας ἀσκεῖν τὰς ἀρετάς. ὥσπερ οὖν ἰδιῶται τῶν ἰδιωτῶν διαφέρουσιν ἀρετῇ, οἱ ἀσκοῦντες τῶν ἀμελούντων, οὕτω καὶ ἡ Σπάρτη εἰκότως πασῶν τῶν πόλεων ἀρετῇ διαφέρει, μόνη δημοσίᾳ ἐπιτηδεύουσα τὴν καλοκαγαθίαν. οὐ γὰρ κἀκεῖνο καλὸν, τὸ τῶν ἄλλων πόλεων κολαζουσῶν, ἤν τις ἕτερος ἕτερον ἀδικῇ, ἐκεῖνον ζημίας μὴ ἐλάττους ἐπιθεῖναι, εἴ τις φανερὸς εἴη ἀμελῶν τοῦ ὡς βέλτιστος εἶναι; ἐνόμιζε γὰρ ὡς ἔοικεν, ὑπὸ μὲν τῶν ἀνδραποδιζομένων τινὰς, ἢ ἀποστερούντων τι, ἢ κλεπτόντων, τοὺς βλαπτομένους μόνον ἀδικεῖσθαι. ὑπὸ δὲ τῶν κακῶν καὶ ἀνάνδρων, ὅλας τὰς πόλεις προδίδοσθαι, ὥστε εἰκότως ἔμοιγε δοκεῖ τούτοις μεγίστας ζημίας ἐπιθεῖναι. ἐπέθηκε δὲ καὶ τὴν ἀνυπόστατον ἀνάγκην ἀσκεῖν ἅπασαν πολιτικὴν ἀρετήν. τοῖς μὲν γὰρ τὰ νόμιμα ἐκτελοῦσιν ὁμοίως ἅπασι τὴν πόλιν οἰκείαν ἐποίησε. καὶ οὐδὲν ὑπελογίσατο, οὔτε σωμάτων, οὔτε χρημάτων ἀσθένειαν. εἰ δέ τις ἀποδειλιάσειε τοῦ τὰ νόμιμα διαπονεῖσθαι, τοῦτον ἐκεῖνος ἀπέδειξε, μήτε νομίζεσθαι ἔτι τῶν ὁμοίων εἶναι. ἀλλὰ

quodammodo bonis auxilio esse uolunt. Quo igitur pacto ut hæc fierent molitus sit, & hoc non omittamus oportet. Ille igitur plane præstitit, ut & boni feliciter & mali miserè degerent. In alijs enim urbibus cùm aliquis malus fiat, mali tantum cognomentum accipit: uersatur autè eodem in foro malus, ubi & bonus, & sedet et ludit si uelit: sed apud Lacedæmonios quiuis erubesceret flagitiosum hominem in contubernium secum, aut in palæstra concertatorem admittere. Sæpe etiam malus, diuisis qui pilæ ludum contrà inter se ludunt, in neutram partem accipitur, atque in choreis quoque in abiectiores locos reijcitur, atque ijs cunctis et cedendum est, & in consessibus, ac inter iuniores quoque assurgendum. Propinquas autem uirgines domi nutrire conuenit, & his est causa formidinis subaucendum. Vxoris autem uacuũ larẽ despicare jas non est: et huius rei mulcta simul subeunda. neque unctum incedere, neque insontes imitari licet: aut si secus fecerit, uerbera suscipere à præstantioribus oportet. Ego igitur cùm huiusmodi ignominiam propositã malis intueor, ne miror quidem malos illic homines mori, quàm tanta cum ignominia ac probro uiuere. Perpulchre et in hac re Lycurgus mihi legibus sanxisse uisus est, qui ad ipsam usque senectutem uirtutem excolendã uoluerit. Nam cum in uitæ meta senectutis iudiciũ apposuisset, statuit ne in senio quidem honestatẽ ac probitatem negligendam esse. Est & illud tũ laude, tum admiratione dignum, quod et bonorum uirorum senio prospexerit. Cũ enim instituisset uitæ certamẽ penes senes esse, perfecit senectam pluris habendam esse quàm iuuentutis robur. Et rectè quidẽ ex omnibus humanis rebus huic certamini studetur: nã et si gymnica certamina pulchra sunt, ea tamẽ corporũ certè sunt. senectutis uero certamẽ, animorũ iudicium bonorum præbet. Sed quãtum corpori præstat animus, tantũ etiam animorũ certamina corporum certaminibus antecellũt. Atqui & hoc Lycurgi institutũ qui non maximopere admiremur? qui postea quam didicisset eos qui lenius studere uirtuti uellẽt, patrias amplificare non posse, coegit Spartæ omnes uirtutes exercendas publice. Quemadmodũ igitur priuati homines priuatis præstant uirtute, & studiosi negligentibus, ita & Sparta, quæ sola publicè honestatem probitatẽque exercet, uirtute cunctis plane urbibus præcellit. Etenim nonne & illud pulchrum, quòd alijs ciuitatibus in eos duntaxat animaduertentibus, si quis alter iniuriã alteri intulisset, Lycurgus eum non minus plectendum uoluit, si quis manifestò neglexerit quò optimus fiat? Existimabat enim, ut uidetur, ab his qui aliquos captiuos effecissent, aut quicquã abstulissent, aut furto surripuissent, in eos qui læderentur solũ perpetrari iniuriã, à uitiosis uerò ignauisque hominibus respub. prodi. Itaque rectè uidetur mihi maximas his pœnas statuisse. Addidit præterea intolerabilem quandam necessitatem ad omnem ciuilem uitam excolendam. Nam his qui legitima exoluerẽt, ex æquali omnibus rempub. esse uoluit: nihilque existimauit, neque corporum, neque rerum imbecillitatẽ. Quod si quis ignauũ sese circa legitima præstitisset, hunc decreuit ne in ciuibus quidem habendum esse. Nam

Nam quod hæ leges uetustissimæ sunt, perspicuum est. Lycurgus enim Heraclidarum temporibus fuisse traditur, quæ cùm ita uetustæ sint, hac etiam tempestate alijs sunt admodum nouæ. Et, quòd omnium maximè admirandum, huiusmodi quidem studia omnes laudant, quæ autem ciuitas ea uelit imitari nulla est. Atq; hæc quidem communia bona sunt & pacis & belli. At si quis discere uelit, & in re militari Lycurgum melius reliquis prospexisse, ex his audire licet. Primùm igitur Ephori pronunciant, quibus annis educendæ copiæ sint & equitibus & grauioris armaturæ: & peditibus primum, deinde & opificibus. Quare quotquot rebus in urbe utuntur homines, his omnibus & militiæ Lacedæmonij affluunt. Eodem modo & instrumenta quibus exercitus uulgò eguerit, ea omnia partim curru, partim iumentis præbenda imperauit: sic enim minus quod defuerit, latêre id quenque possit. In armorum autem certamen talia quædam molitus est. Voluit enim stolam puniceam haberent, & clypeum æreum. Hanc quidem stolam arbitratus minimè communem cum fœminis esse quambellacissimam: nam & celerius ea expurgatur, & tardius maculatur. Permisit autem eos qui pubertatis annos transcendissent, nutrire comam: ratus hoc pacto & maiores illos, & liberiores, terribilioresque uideri. Quibus ita instructis, distribuit equites ac pedites in tribus sex. Quælibet autem ex urbanis tribubus habet unum tribunum militum, & manipulorum præfectos quatuor, quinquagenarios octo, duces turmarum sexdecim. Ex his uerò tribubus per denunciationem constituuntur tum in turmas tres, interdum autem in sex. Quòd autem plures putant ordinem Laconicum esse in armis perquam implicitum, longè secus quàm res se habeat opinantur. Sunt enim in ordine Laconico præpositi principes, & singuli ordines quæcunque præbenda sunt omnia continent. Hanc autem institutionem ita est perdiscere facilè, ut nemo qui homines queat congnoscere unquam errarit. Alijs enim datur ut ducant, alijs ut sequantur demandatur. Atqui mouendæ phalangis modus tanquā ex præcone ab turmæ duce, uerbo manifestatur. Phalanges uerò & raræ & latiores fiunt, quarum neque quiduis discere difficilè sit. Quod tamen, si hæc acies cum quouis similiter pugnare possit, difficilè quis intelligat præter eos qui Lycurgi legibus instructi fuerint. Facilia Lacedæmonijs & illa factu sunt, quæ armis pugnantes per difficilia ducunt. Cùm enim in cornu incedunt, turma in postremis sequitur: quòd si hoc ordine hostium phalanx ex aduerso appareat, turmario duci denunciatur, ad frontē sese in clypeum locet: itaq; semper se habeat quandiu aduersa phalanx ita steterit. Et si quidem interea loci terga hostes inuaserint, uertuntur singuli ordines, quò fortiores semper hostibus opponantur. Cùm princeps autem ad læuam est, neq; hoc modo deteriores sibi partes datas existimant, quin potiores interdum: si qui etenim circuire tentarint, non nudas quidē, sed armatas partes circundabāt. Quòd si alicuius rei gratia uidetur cōducere ut imperator dextrū cornu teneat, uerso in cornu agmine

ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν παλαιότατοι οὗτοι οἱ νόμοι εἰσί, σαφές. ὁ γὰρ Λυκοῦργος κατὰ τοὺς Ἡρακλείδας λέγεται γενέσθαι. οὕτω δὲ παλαιοὶ ὄντες, ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἄλλοις καινότατοί εἰσι. τὸ γὰρ τὸ πάντων θαυμαστότατον, ἐπαινοῦσι μὲν πάντες τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, μιμεῖσθαι δὲ αὐτὰ οὐδεμία πόλις ἐθέλει. καὶ ταῦτα μὲν δὴ κοινὰ ἀγαθὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. εἰ δέ τις βούλεται καταμαθεῖν, ὅτι καὶ εἰς τὰς στρατιὰς βέλτιον τῶν ἄλλων ἐμηχανήσατο, ἔξεστι καὶ τούτων ἀκούειν. πρῶτον μὲν τοίνυν οἱ ἔφοροι προκηρύττουσι τὰ ἔτη εἰς ἃ δεῖ στρατεύεσθαι, καὶ ἱππεῦσι καὶ ὁπλίταις, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς χειροτέχναις. ὥστε ὅσοις περ ἐπὶ πόλεως χρῶνται ἄνθρωποι, πάντων τούτων καὶ ἐπὶ στρατιᾶς οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐποροῦσι. καὶ ὅσων δὲ ὀργάνων ἡ στρατιὰ κοινῇ δεηθείη ἂν ἁπάντων, τὰ μὲν ἁμάξῃ προστέτακται παρέχειν, τὰ δὲ ὑποζυγίῳ. οὕτω γὰρ ἥκιστ' ἂν τὸ ἐκλεῖπον διαλάθοι. εἴς γε μὴν τὸν ἐν τοῖς ὅπλοις ἀγῶνα τοιάδ' ἐμηχανήσατο. στολὴν μὲν ἔχειν φοινικίδα, καὶ χαλκῆν ἀσπίδα. ταύτην νομίζων ἥκιστα μὲν γυναικείᾳ κοινωνεῖν, πολεμικωτάτην δ' εἶναι. τὸ γὰρ τάχιστα λαμπρύνεται, καὶ σχολαιότατα ῥυπαίνεται. ἐφῆκε δὲ τὸ κομᾶν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἡβητικὴν ἡλικίαν, νομίζων οὕτω καὶ μείζους ἂν καὶ ἐλευθεριωτέρους καὶ γοργοτέρους φαίνεσθαι. οὕτω γε μὴν διῄρηται ἓξ καὶ ἱππέων καὶ ὁπλιτῶν. ἑκάστη δὲ τῶν πολιτικῶν ἔχει μορῶν, πολέμαρχον ἕνα, λοχαγοὺς τέσσαρας, πεντηκοστῆρας ὀκτώ, ἐνωμοτάρχους ἑκκαίδεκα. ἐκ δὲ τούτων μορῶν διὰ παρεγγυήσεως καθίστανται. τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε δὲ εἰς ἕξ. ὃ δὲ οἱ πλεῖστοι οἴονται πολυπλοκωτάτην εἶναι τὴν ἐν ὅπλοις Λακωνικὴν τάξιν, τὸ ἐναντιώτατον ὑπειλήφασι τοῦ ὄντος. εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ τάξει οἱ πρωτοστάται ἄρχοντες, καὶ ὁ στῖχος ἕκαστος πάντ' ἔχων, ὅσα δεῖ παρέχεσθαι. οὕτω δὲ ῥᾴδιον ταύτην τὴν τάξιν μαθεῖν, ὡς ὅστις τοὺς ἀνθρώπους δύναται γιγνώσκειν, οὐδεὶς ἂν ἁμάρτοι. τοῖς μὲν γὰρ ἡγεῖσθαι δέδοται, τοῖς δὲ ἕπεσθαι τέτακται. αἱ δὲ παραγωγαί, ὥσπερ ὑπὸ κήρυκος ὑπὸ τοῦ ἐνωμοτάρχου λόγῳ δηλοῦνται, ἀραιαί τε καὶ βαθύτεραι αἱ φάλαγγες γίγνονται. ὧν δ' οὐδ' ὁποστιοῦν χαλεπὸν μαθεῖν. τὸ μέντοι κἂν ταραχθῶσι, μετὰ τοῦ παρατυχόντος ὁμοίως μάχεσθαι ταύτην τὴν τάξιν, οὐκ ἔτι ῥᾴδιόν ἐστι μαθεῖν, πλὴν τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ Λυκούργου νόμων πεπαιδευμένοις. εὐπορώτατα δὲ τὸ ἐκεῖνα Λακεδαιμόνιοι ποιοῦσι, τὰ τοῖς ὁπλομάχοις πάνυ δοκοῦντα χαλεπὰ εἶναι. ὅταν μὲν γὰρ ἐπὶ κέρως πορεύωνται, κατ' οὐρὰν δήπου ἐνωμοτία ἕπεται. ἐὰν δ' ἐν τῷ τοιούτῳ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολεμία φάλαγξ ἐπιφανῇ, τῷ ἐνωμοτάρχῃ παρεγγυᾶται εἰς μέτωπον παρ' ἀσπίδα καθίστασθαι, καὶ διὰ παντὸς οὕτως, ἔστ' ἂν ἡ φάλαγξ ἐναντία καταστῇ. ἢν γε μὴν οὕτως ἐχόντων ἐκ τοῦ ὄπισθεν οἱ πολέμιοι ἐπιφανῶσιν, ἐξελίττεται ἕκαστος ὁ στῖχος, ἵνα οἱ κράτιστοι ἐναντίοι ἀεὶ τοῖς πολεμίοις ὦσιν. ὅτι δὲ ἄρχων εὐώνυμος γίγνεται, οὐδ' ἐν τούτῳ μειονεκτεῖν ἡγοῦνται, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πλεονεκτεῖν. εἰ γάρ τινες κυκλοῦσθαι ἐπιχειροῖεν, οὐκ ἂν κατὰ γυμνά, ἀλλὰ κατὰ τὰ ὡπλισμένα περιβάλλοιεν ἄν. ἢν δέ ποτε ἕνεκά τινος δοκῇ συμφέρειν τὸν ἡγεμόνα δεξιὸν κέρας ἔχειν, στρέψαντες τὸ ἄγημα ἐπὶ κέρας ἐξε-

μόρας

ἐξελίττουσι τὴν φάλαγγα, ἔστ' ἂν ὁ μὲν ἡγεμὼν δεξιὸς ᾖ, ἡ δὲ οὐρὰ εὐώνυμος γίγνηται. ἢν δ' αὖ ἐκ τῶν δεξιῶν πολεμίων τάξις ἐπιφαίνηται ἐπὶ κέρως πορευομένων, οὐδὲν ἄλλο πραγματεύονται, ἢ τὸν λόχον ἕκαστον ὥσπερ τριήρη ἀντίπρωρον τοῖς ἐναντίοις στρέφουσι. καὶ οὕτως αὖ γίγνεται ὁ κατ' οὐρὰν λόχος παρὰ δόρυ. ἣν γε μὴν κατὰ τὰ εὐώνυμα πολέμιοι προσίωσιν, οὐδὲ τοῦτο ἐῶσιν, ἀλλ' ἀπωθοῦσιν, ἢ ἐναντίους ἀντιπάλους τοὺς λόχους στρέφουσι. καὶ οὕτως αὖ ὁ κατ' οὐρὰν λόχος παρ' ἀσπίδα καθίσταται. ἐρῶ δὲ καὶ ᾗ στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι Λυκοῦργος. διὰ μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι, εἰς κύκλον ἐστρατοπεδεύσατο, εἰ μὴ ὄρος ἀσφαλὲς εἴη, ἢ τεῖχος, ἢ ποταμὸν ὄπισθεν ἔχοιεν. φυλακάς γε μὴν ἐποίησε μεθημερινὰς, τὰς μὲν πρὸς τὰ ὅπλα εἴσω βλεπούσας. οὐ γὰρ πολεμίων ἕνεκα, ἀλλὰ φίλων αὗται καθίστανται. τούς γε μὴν πολεμίους, ἱππεῖς φυλάττουσιν ἀπὸ χωρίων ὧν ἂν ἐκ πλείστου προορῷεν. εἰ δέ τις πρωΐοι νύκτωρ ἔξω τῆς φάλαγγος, ἐνόμισεν ὑπὸ Σκιριτῶν προφυλάττεσθαι. νῦν δ' ἤδη καὶ ὑπὸ ξένων αὐτῶν τινες συμπαρόντες. τὸ δὲ ἔχοντας τὰ δόρατα ἀεὶ περιιέναι, εὖ καὶ τοῦτο δεῖ εἰδέναι, ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἕνεκά ἐστιν, οὗπερ καὶ τοὺς δούλους εἴργουσιν ἀπὸ τῶν ὅπλων, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπιόντας· οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅτι οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τῶν ὅπλων πλέον, ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους ἀπέρχονται. καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιοῦσιν. μεταστρατοπεδεύονταί γε μὴν πυκνά, καὶ τοῦ σίνεσθαι τοὺς πολεμίους ἕνεκα, καὶ τοῦ ὠφελεῖν τοὺς φίλους. καὶ γυμνάζεσθαι δὲ προαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἅπασι Λακεδαιμονίοις, ὅσῳ περ ἂν στρατεύωνται. ὥστε μεγαλοπρεπεστέρους μὲν αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς γίγνεσθαι, ἐλευθεριωτέρους δὲ τῶν ἄλλων φαίνεσθαι. δεῖ δὲ οὔτε περίπατον οὔτε δρόμον ἐλάσσω ποιεῖσθαι, ἢ ὅσον ἂν ἡ μόρα ἐφήκῃ, ὅπως μηδεὶς τῶν αὑτοῦ ὅπλων πόρρω γίγνηται. μετὰ δὲ τὰ γυμνάσια, καθίζειν μὲν ὁ πρῶτος πολέμαρχος κηρύττει. ἔστι δὲ τοῦτο ὥσπερ ἐξέτασις. ἐκ τούτου δὲ ἀριστοποιεῖσθαι, καὶ ταχὺ τὸν πρόσκοπον ὑπολύεσθαι. ἐκ τούτου δ' αὖ διατριβαὶ καὶ ἀναπαύσεις πρὸ τῶν ἑσπερινῶν γυμνασίων. μετά γε μὴν ταῦτα δειπνοποιεῖσθαι κηρύττεται. καὶ ἐπειδὰν ᾄσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς οἷς ἂν κεκαλλιερηκότες ὦσιν, ἐπὶ τῶν ὅπλων ἀναπαύεσθαι. ὅτι δὲ πολλὰ γράφω οὐ δεῖ θαυμάζειν. ἥκιστα γὰρ Λακεδαιμονίοις εὕροι ἄν τις παραλελειμμένα ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς, ὅσα δεῖ ἐπιμελείας. διηγήσομαι δὲ καὶ ἣν ἐπὶ στρατιᾶς ὁ Λυκοῦργος βασιλεῖ δύναμιν καὶ τιμὴν παρεσκεύασε. πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ φρουρᾶς τρέφει ἡ πόλις βασιλέα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. συσκηνοῦσι δὲ αὐτῷ οἱ πολέμαρχοι, ὅπως ἀεὶ συνόντες μᾶλλον, καὶ κοινοβουλῶσιν ἤν τι δέωνται. συσκηνοῦσι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν ὁμοίων. οὗτοι τούτοις ἐπιμελοῦνται πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ὡς μηδεμία ἀσχολία ᾖ αὐτοῖς τῶν πολεμικῶν ἐπιμελεῖσθαι. ἐπαναλήψομαι δὲ ὡς ἐξορμᾶται σὺν στρατιᾷ ὁ βασιλεύς. θύει μὲν γὰρ πρῶτον, οἴκοι ὤν, Διὶ ἀγήτορι καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ. ἢν δὲ ἐνταῦθα καλλιερήσῃ, λαβὼν ὁ πυρφόρος πῦρ ἀπὸ τοῦ βωμοῦ, προηγεῖται ἐπὶ τὰ ὅρια τῆς χώρας. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖ αὖ θύεται Διὶ καὶ Ἀθηνᾷ. ὅταν δὲ ἀμφοῖν τούτοιν τοῖν θεοῖν καλλιερηθῇ, τότε διαβαίνει τὰ ὅρια τῆς χώρας. καὶ τὸ πῦρ μὲν

agmine phalangem ipsam quoad imperator ad dexteram, postremi uero ad leuā fuerint, explicant. Quod si ex dextro hostiū cornu acies decēter incesserit, nihil aliud curāt quam ut singulos manipulos ueluti triremem aduersa prora, in aduersos uertāt. Itaq; rursus postrema acies in hastā ad dexterā constituitur. Sin autē ad leuā hostes inuaserint, id minimè sinunt, quin repellunt, aut aduersariorum aduersas acies uertunt: & sic iterum postremus manipulus in clypeum constituitur. Dicam etiam quo pacto castrametandū esse Lycurgus censuerit. Nam quoniā quadrati agminis angulos inutiles esse duceret, in orbem castra ponebat, nisi aut monte tuti essent, aut murum, aut fluuium post se haberent. Statuit diurnas custodias, quæ in armis intro aspicerent: non enim hostiū gratia, sed amicorum hæ constituuntur: quippe quæ tum hostilem equitatum ex his locis obseruant, è quibus prospicere plurimum queant. At si quis noctu extra phalangem progreditur, statuit ab Sciritis obseruari, qui ne quis ordinem egrederetur, ius habebant. nunc uerò & ab ipsorum etiam peregrinorū quibusdam qui simul circumeunt obseruantur. Quod autē & hastati semper circumeunt, sane & hoc scire conuenit ea gratia fieri, qua & seruos ab armis prohibent, et eos qui ad leuandam aluum abeunt. Neq; mirandum est, eos neq; ab inuicē, neq; ab armis lōgius abire, quam ut sibi inuicem molestiæ non sint: faciūt enim hæc securitatis gratia. Atqui castra percrebrò mutāt, quò & hostes lædant, & amicos iuuent. Ac ut se exerceant, lex omnibus Lacedæmonijs præscribit, quicunq; militauerint: quare tum magnificētiores ipsi inter se fiunt, & inter alios strenuiores apparent. Oportet autem neq; ambulationis, neq; cursus minus efficere, quàm quantumcunq; tribus ipsa permiserit, quò nemo suis ab armis porrò absit. Post exercitationis autem ludos, primus militum dux cunctis sedendum iubet. hoc autem perinde ac exquisitio quædam est. deinde prandendum mandat, confestim speculatorē dimittendū, postea rursus concilia inter se habent, et se quieti dedūt ante uespertina gymnasia. Quibus actis cœna per præconem significatur, & ut posteaquam deorum laudes cecinerint, quoscūq; sacrificijs placarint, in armis quiescant. Quòd autē multa à me scribuntur, mirandū certè nō est: nam minimè Lacedæmonijs quis omissa inueniat, quæcūq; in disciplina militari sint obseruanda. Sed iam mihi narrandū est quam & uim & honorem regi Lycurgus in exercitu pararit. Primùm nanq; regem ciuitas, & eos qui cum rege sunt nutrit. In præsidio cōtubernales sunt, unàq; cum eo militum tribuni, quò semper præsentes unà magis, si quid opus est, consulant. Contubernales sunt simul alij tres, eiusdem ordinis uiri. Hi cum illis unà omnium rerum necessariarū eam diligentiā habent, ut nunquā prorsus uacent à rerum bellicarū cura. Repetam autem quonā rex pacto copias educit. Nam primū domi sacra facit Ioui ductori, alijsq; cœlitibus: quòd si hic litarit, accipiens fœcialis (qui pyrphoros à ferendo igne appellatur) ignem ex ara, præcedit ad regionis usq; confinia, ubi rex rursum Ioui Mineruæq; sacrificat. Cùm his uerò duobus dijs litatum fuerit, tum demum regionis fines transit, et ignis

ab his sacrificijs perpetuus antecedit, omnifariamq;
hostiæ sequuntur semper cùm sacrificaturus sit. Id o-
peris adhuc tēpore matutino aggreditur, uolēs is qui-
dem antè sibi dei beneuolentiam conciliare. At sunt
circa sacrificium tribuni militum, manipulorum
præfecti, quinquagenarij peregrini militis duces,
& eorum qui impedimenta ferunt duces, urbium-
que prætores, quisque pro uoluntate. Adsunt &
ex Ephoris duo, qui nihil agunt nisi à rege accersiti.
Intuentes autem quid singuli faciunt, castigant om-
nes ut decet. Absolutis uerò sacrificijs, rex aduocata
concione quæ facienda sunt iubet. Itaque hæc aspi-
ciens aliquis, facilè putet alios quidem disciplinæ rei
militaris perrudes esse, Lacedæmonios autem solos
esse perfectè rerum bellicarum artifices. Cùm igitur
rex ducit, si quidem nemo ex aduerso appareat, ne-
mo ante ipsum incedit præter sciritas & speculato-
res equites. Quòd si quando prælium futurum exi-
stimant, assumens rex primæ tribus agmen ducit, in
hastam conuertens, quousque in medio duarum tri-
buum existat, & inter duos militum tribunos. Quos
uerò præfici hisce oporteat, is qui in republica ma-
ximus natu est, illos constituit. Hi uerò sunt quot-
quot eiusdem ordinis simul conuiuantur, & uates
& medici & tibicines ac exercitus principes, &
si qui ultro affuerint. Quo fit ut eorum quæ fieri
oportet, nihil ambiguum sit. nihil est enim non pro-
spectum. Pulchrè & hoc Lycurgus & utiliter, ut
mihi quidem uidetur, in armorum certamine co-
gitauit. Nam cùm intuentibus iam hostibus capra
iuguletur, lex est omnes astantes tibicines tibijs uti,
ac neminem Lacedæmoniorum sine corona esse:
atque arma quoque expolienda pronunciat: licet
etiam iuniori ac delecto, in pugnam congrediatur,
& sese lætum atque probum præstet. Hæc autem
turmario duci demandantur. Neque enim audiuntur
in omnes singulatim turmas à singulis, præter tur-
mæ ducem: quod ut rectè fiat, militum tribuno cu-
randum est. At cùm uidetur castra metandi tem-
pus, id regi ipsi curandum est, locusq; demonstran-
dus. Item & legationis & societatis ineundiq; bel-
li ratio, diligentiæ regis commissa est: atque regem
omnes adeunt cùm quid agere uoluerint. Quòd si
cui causa ulla fuerit, huic rex ad certaminum iudi-
ces dimittit: sin pecuniarum gratia ueniat, ad quæ-
stores. sin autem prædam agens, ad eos qui prædam
uendunt. His uerò ita à rege gestis, negocij aliud cir-
ca præsidium relinquitur regi nihil: nisi ut sacerdo-
tem sese diuinis in rebus, erga homines autem du-
cem gerat. Sed si quis me roget an hac etiam tem-
pestate uideantur mihi Lycurgi leges immotæ per-
manere, id ego mehercule non iam audacter dixe-
rim. Scio nanque Lacedæmonios prius domi cum me-
diocribus facultatibus unà uiuere, quàm in urbibus
magistratibus præesse, ac per assentatores corrum-
pi, longe maluisse. Et antea quidem pertimesce-
bant, ne quid auri habere uiderentur: nunc autem
quosdam nosco, qui quæstu gloriantur. Neq; me præ-
terea latet antea quoque huiusce rei gratia peregri-
nos amotos esse, neque peregrinari licuisse, ne ci-
ues uersutias atque dolos à peregrinis haurirent.

At

μὲν ἀπὸ τούτων τῶν ἱερῶν προηγεῖται, οὔποτε ἀποσβεν-
νύμενον. σφάγια δὲ παντοῖα ἕπεται, ἀεὶ δὲ ὅταν θύηται.
ἄρχεται μὲν τούτου τοῦ ἔργου ἔτι κνεφαῖος, προλαμβά-
νειν βουλόμενος τὴν τοῦ θεοῦ εὔνοιαν. πάρεισι δὲ περὶ
τὴν θυσίαν πολέμαρχοι, λοχαγοί, πεντηκοντῆρες, ξέ-
νων, στρατίαρχοι, στρατοῦ σκευοφορικοῦ ἄρχοντες. καὶ
τῶν ἀπὸ τῶν πόλεων δὲ στρατηγῶν ὁ βουλόμενος. πά-
ρεισι δὲ καὶ τῶν ἐφόρων δύο, οἳ πολυπραγμονοῦσι μὲν
οὐδὲν, ἢν μὴ ὁ βασιλεὺς προσκαλῇ. ὁρῶντες δὲ ὅ, τι
ποιεῖ ἕκαστος, πάντας σωφρονίζουσιν ὡς τὸ εἰκός. ὅταν
δὲ τελεσθῇ τὰ ἱερὰ, ὁ βασιλεὺς προσκαλέσας πάντας,
παραγγέλλει τὰ ποιητέα, ὥστε ὁρῶν ταῦτα ἡγήσαιο ἂν
τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοσχεδιαστὰς εἶναι τῶν στρατιωτικῶν,
λακεδαιμονίους δὲ μόνους τῷ ὄντι τεχνίτας τῶν πο-
λεμικῶν. ἐπειδὰν γε μὴν ἡγῆται ὁ βασιλεὺς, ἢν μὲν
μηδεὶς ἐναντίος φαίνηται, οὐδεὶς αὐτοῦ πρόσθεν πο-
ρεύεται, πλὴν σκιρῖται, καὶ οἱ προερευνώμενοι ἱππεῖς. ἢν
δέ ποτε μάχην οἴωνται ἔσεσθαι, λαβὼν τὸ ἄγημα τῆς πρώ-
της μόρας ὁ βασιλεὺς, ἄγει στρέψας ἐπὶ δόρυ, ἔστ' ἂν
γένηται ἐν μέσῳ δυοῖν μόραιν καὶ δυοῖν πολεμάρχοιν.
οὓς δὲ δεῖ ἐπὶ τούτοις τετάχθαι, ὁ πρεσβύτατος τῶν
περὶ δημοσίαν συντάττει. εἰσὶ δὲ οὗτοι ὅσοι ἂν σύσκη-
νοι ὦσι τῶν ὁμοίων, καὶ μάντεις, καὶ ἰατροὶ καὶ αὐλη-
ταὶ, οἱ τοῦ στρατοῦ ἄρχοντες καὶ ἐθελούσιοι, ἤν τινες πα-
ρῶσιν, ὥστε τῶν δεομένων γίγνεσθαι οὐδὲν ἀπορεῖται. οὐδὲν
γὰρ ἀπρόσκεπτόν ἐστι. καλὰ δὲ καὶ τάδε ὠφέλιμα, ὡς
ἐμοὶ δοκεῖ ἐμηχανήσατο λυκοῦργος εἰς τὸν ἐν ὅπλοις ἀ-
γῶνα. ὅταν γὰρ ὁρώντων ἤδη τῶν πολεμίων χίμαιρα σφα-
γιάζηται, αὐλεῖν τε πάντας τοὺς παρόντας αὐλητὰς νό-
μος, καὶ μηδένα λακεδαιμονίων ἀστεφάνωτον εἶναι.
καὶ ὅπλα δὲ λαμπρύνεσθαι προαγορεύεται. ἔξεστι δὲ τῷ
νέῳ καὶ κεκριμένῳ εἰς μάχην συνιέναι, καὶ φαιδρὸν
εἶναι καὶ εὐδόκιμον, καὶ παρακελεύονται δὲ τῷ ἐνωμοτάρ-
χῃ. οὐδ' ἀκούεται γὰρ εἰς ἑκάστην πᾶσαν τὴν ἐνωμο-
τίαν ἀφ' ἑκάστου ἐνωμοτάρχου ἔξω. ὅπως δὲ καλῶς γί-
γνηται, πολεμάρχῳ δεῖ μέλλειν. ὅταν γε μὴν καιρὸς
δοκῇ εἶναι στρατοπεδεύεσθαι, τούτου μὲν λυκοῦργος ὁ βα-
σιλεὺς καὶ τοῦ δεῖξαι γε ὅπου δεῖ. τὸ μέντοι πρεσβεί-
ας ἀποπέμπεσθαι, καὶ φιλίας καὶ πολεμίας, τοῦτ' αὖ βα-
σιλέως. καὶ ἄρχονται μὲν πάντες ἀπὸ βασιλέως, ὅταν
βούλωνται πρᾶξαί τι. ἢν δ' οὖν δίκης δεόμενός τις ἔλ-
θῃ, πρὸς ἑλλανοδίκας, τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει. ἢν
δὲ χρημάτων, πρὸς ταμίας. ἢν δὲ λείαν ἄγων, πρὸς λα-
φυροπώλας. οὕτω δὲ πραττομένων βασιλεῖ, οὐδὲν ἄλλο
ἔργον καταλείπεται ἐπὶ φρουρᾶς, ἢ ἱερεῖ μὲν τὰ πρὸς τοὺς
θεοὺς εἶναι, στρατηγῷ δὲ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. εἰ δέ τις με
ἐρωτοίη, εἰ καὶ νῦν ἔτι μοι δοκοῦσιν οἱ λυκούργου νόμοι
ἀκίνητοι διαμένειν, τοῦτο μὰ δία οὐκ ἂν ἔτι θρασέως εἴ-
ποιμι. οἶδα γὰρ πρότερον μὲν λακεδαιμονίους αἱρου-
μένους οἴκοι τὰ μέτρια ἔχοντας ἀλλήλοις συνεῖναι μᾶλ-
λον, ἢ ἁρμόζοντας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ κολακευομένους
διαφθείρεσθαι. καὶ πρόσθεν μὲν οἶδα αὐτοὺς φοβουμένους, χρυ-
σίον ἔχοντας φαίνεσθαι. νῦν δ' ἔστιν οὓς καὶ καλλωπιζομέ-
νους ἐπὶ τῷ κεκτῆσθαι ἐπίσταμαι. ἐπίσταμαι δὲ καὶ πρόσθεν τούτου ἕνεκα
ξενηλασίας γιγνομένας, καὶ ἀποδημεῖν οὐκ ἐξόν, ὅπως
μὴ ῥᾳδιουργίας οἱ πολῖται ἀπὸ τῶν ξένων ἐμπίπλαιντο.

νῦν

νῦν δ' ἐπίσταμαι τοὺς δοκοῦντας πρώτους εἶναι, ἐσπουδακότας ὡς μηδέποτε παύωνται ἁρμόζοντες ἐπὶ ξένης. καὶ ἦν μὲν ὅτε ἐπεμελοῦντο ὅπως ἄξιοι εἶεν ἡγεῖσθαι. νῦν δὲ πολὺ μᾶλλον πραγματεύονται, ὅπως ἄρξουσιν, ἢ ὅπως ἄξιοι τούτων ἔσονται. τοιγαροῦν οἱ Ἕλληνες πρότερον μὲν ἰόντες εἰς Λακεδαίμονα, ἐδέοντο αὐτῶν ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. νῦν δὲ πολλοὶ παρακαλοῦσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὸ διακωλύειν ἄρξαι πάλιν αὐτούς. οὐδὲν μέντοι δεῖ θαυμάζειν τούτων τῶν ἐπιψόγων αὐτοῖς γιγνομένων, ἐπειδὴ φανεροί εἰσιν, οὔτε τῷ θεῷ πειθόμενοι, οὔτε τοῖς Λυκούργου νόμοις. Βούλομαι δὲ καὶ ἃς βασιλεῖ πρὸς τὴν πόλιν συνθήκας ὁ Λυκοῦργος ἐποίησε διηγήσασθαι. μόνη γὰρ δὴ αὕτη ἀρχὴ διατελεῖ, οἵαπερ ἐξ ἀρχῆς κατεστάθη. τὰς δὲ ἄλλας πολιτείας, εὕροι ἄν τις μετακεκινημένας, καὶ ἔτι καὶ νῦν μετακινουμένας. ἔθηκε γὰρ θύειν μὲν βασιλέα πρὸ τῆς πόλεως τὰ δημόσια ἅπαντα, ὡς ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὄντα, καὶ στρατιὰν ὅποι ἂν ἡ πόλις ἐκπέμπῃ, ἡγεῖσθαι. ἔδωκε δὲ καὶ γέρα ἀπὸ τῶν θυομένων λαμβάνειν, καὶ γῆν δὲ ἐν πολλαῖς τῶν περιοίκων πόλεων ἀπέδειξεν ἐξαίρετον τοσαύτην, ὥστε μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων μήτε πλούτῳ ὑπερφέρειν. ὅπως δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἔξω σκηνοῖεν, σκηνὴν αὐτοῖς δημοσίαν ἀπέδειξε, καὶ διμοιρίᾳ γε ἐπὶ τῷ δείπνῳ ἐτίμησεν, οὐχ ἵνα διπλάσια καταφάγοιεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦδε τιμῆσαι ἔχοιεν, εἴ τινα βούλοιντο. ἔδωκε δ' αὖ καὶ συσκήνους δύο ἑκατέρῳ προσελέσθαι, οἳ δὴ καὶ Πύθιοι καλοῦνται. ἔδωκε δὲ καὶ πασῶν τῶν συῶν ἀπὸ τόκου χοῖρον λαμβάνειν, ὡς μήποτε ἀπορήσαι βασιλεὺς ἱερῶν, ἤν τι δεηθῇ θεοῖς συμβουλεύσασθαι. καὶ πρὸς τῇ οἰκίᾳ δὲ λίμνη ὕδατος + παρέχει. ὅτι δὲ τοῦτο πρὸς πολλὰ χρήσιμον, οἱ μὴ ἔχοντες αὐτὸ μᾶλλον γιγνώσκουσι. καὶ ἕδρας δὲ πάντες ὑπανίστανται βασιλεῖ, πλὴν οὐκ ἔφοροι ἀπὸ τῶν ἐφορικῶν δίφρων. καὶ ὅρκους δὲ ἀλλήλους κατὰ μῆνα ποιοῦνται· ἔφοροι μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως, βασιλεὺς δ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ. ὁ δὲ ὅρκος ἐστί. τῷ μὲν βασιλεῖ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως κειμένους νόμους βασιλεύσειν, τῇ δὲ πόλει ἐμπεδορκοῦντος ἐκείνου, ἀστυφέλικτον τὴν βασιλείαν παρέξειν. αὗται μὲν οὖν αἱ τιμαὶ οἴκοι ζῶντι βασιλεῖ δέδονται, οὐδέν τι πολὺ ὑπερφέρουσαι τῶν ἰδιωτῶν. οὐ γὰρ ἐβουλήθη οὔτε τοῖς βασιλεῦσι τυραννικὸν φρόνημα παραστῆσαι, οὔτε τοῖς πολίταις φθόνον ἐμποιῆσαι τῆς δυνάμεως. αἱ δὲ τελευτήσαντι τιμαὶ βασιλεῖ δέδονται, τῇ δὲ βούλονται δηλοῦν οἱ Λυκούργου νόμοι, ὅτι οὐχ ὡς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς ἥρωας τοὺς Λακεδαιμονίων βασιλεῖς προτετιμήκασιν.

At hoc tempore non sum nescius eos qui primarij uidentur, in id maximè studere, inuigilare, incumbere, quo nunquã peregrino magistratu desistant. Et olim certè elaborabãt ut digni essent qui imperarent, nũc autẽ curãt lõge magis ut imperẽt, quam ut imperio digni sint. Itaq; reliqui Graeci petẽtes antea Lacedaemonem, eos deprecabantur ut sibi duces fierent aduersus eos à quibus iniuriã sumpsisse uiderentur. Sed hac tempestate permulti sunt qui se inuicem rogent atq; exhortentur, ut eis ne denuò imperẽt et obstent & arceant. At profectò mirari nemo debet quod in has reprehensiones incurrant, cũ eos neq; Deo, neq; Lycurgi legibus obedire perspicuum sit. Narrandũ etiam mihi est quae foedera Lycurgus regi cum ciuite constituerit. solus enim hic principatus pro instituti constitutione perseuerat. alias uerò respub. leges & antea immutatas, & item nunc immutari quis inueniat. Statuit nanq; ut rex publicis in rebus omnibus tanquam ex deo esset, pro urbe sacra persolueret, et exercitus quocunq; ciuitas mitteret, dux fieret. Decreuitq; sibi munera ex his quae immolarentur capiunda: & praecipui agri tantum in uicinis plerisq; urbibus statuit, quo neq; frugali apparatu indigeret, neq; opulentia efferretur. Atq; ut reges in publico discumberent, conuiuium eis publicum instituit, & duplici parte in coena honorauit: nõ ut duplo magis quàm alij ederent, sed quò et ex hoc quem uellent honorare quirent. Dedit praeterea contubernales duos, quos ipse utrunq; deligeret: hi autem Pythij appellantur. Dedit & ex omni scropharum foetu porcum unum, quò si quid deum consulere opus foret, nunquam hostijs indigeret. Ac iuxta domum aquae copiam stagnum praestat, quod quanto plurimus in rebus usui sit, hi qui carent magis intelligunt. Atq; rei omnes ex subsellijs assurgunt, praeterquam Ephori à sui magistratus sellis. Hi autem singulis mensibus iureiurando se mutuò astringunt, Ephori quidem ciuitatis nomine, rex autem suo. Iusiurandum uerò regis est, pro conditis ciuitatis legibus imperaturum: ciuitatis autem, pro iureiurando inuiolabiliter illi obseruato regnum inconcussum reddituros. Hi ergo honores domi uiuo regi exhibentur, qui parum admodum priuatorum honoribus antecellunt. Non enim Lycurgus uoluit, neque regibus tyrannicum fastum asciscere, neq; ciuibus inuidiam aduersus regiam maiestatem iniicere. Quibus autem honoribus rex mortuus cumulatur, his declarant Lycurgi leges, se non ut homines, sed tanquam heroes Lacedaemoniorum reges honorasse.

ἀφθονίαν παρέχει

XENOPHONTIS

RHETORIS ATHENIENSIUM RESPUBLICA, SEBASTIANO Castalione interp.

De Atheniensium uerò republica, quod eam reipublicæ rationem secuti sunt, ideo non laudo, quòd dum eam sequuntur, illud effecerunt, ut improbi meliore essent conditione, quàm probi. Atq; hac quidem in re non laudo. Sed postquam ita eis uisum est, ostendam eos rectè & rempublicam tueri, & alia administrare, in quibus reliquis Græcis peccare uidentur. Principiò hoc dico, pauperes, & plebem ibi meritò plus posse, quàm nobiles, & diuites, propterea quòd plebs est quæ naues agit, & potentiam ciuitati conciliat: tum gubernatores, & hortatores, & qui sunt præfecti quinquaginta, & proretas, & nauium fabricatores, hi sunt qui potestatem ciuitati pepererunt, multò magis quàm ciues, quàm nobiles, quàm fœneratores. Cùm igitur hæc ita se habeant, uidetur æquum esse, ut omnes magistratus gerant, tum & sortitione, tum a suffragijs, utq; cuiuis ciuium liceat causam orare si uelit. Deinde qui magistratus siue clari, siue obscuri, ad salutem pertinent, aut ad periculum totius populi, horum magistratuum administrationem nihil moratur plebs neque rei militaris præfecturam, neque equitatus sibi conuenire existimat. Intelligit enim magis è re sua esse, si non ipsa his magistratibus præsit, sed potentissimos præesse sinat. Qui autem magistratus mercedem, & rei familiaris utilitatē afferunt, his adipiscēdis studet plebs. Præterea mirantur nonnulli eos ubiq; plus tribuere malis, & egentibus, & plebeijs, quàm bonis: sed in hoc ipso apparebit eos populi potestatem conseruare. Nam pauperes, & plebeii, & deteriores, dum bene cum eis agitur, & multi accedunt, popularem potentiam augent. Quòd si bene rem gerant locupletes, & boni contrariam sibi partem corroborant plebeij. Est autem ubique terrarum optima quæque pars popularis contraria potentiæ. Nam in optimis quibusque minima est incontinentia, & iniuria: plurimaque probitatis diligentia. At in plebe plurima est inscitia, confusio, & peruersitas. Nam & paupertas eos magis impellit ad turpia, & ignorantia, inscitiaq; propter rei indigentiam, inest in nonnullis hominum. Sed dicet quis, non debere eis permitti, ut omnes, sine discrimine, causas orent, aut sententiam dicant, sed tantùm peritissimi, & optimi quique. Ipsi uerò etiam hoc in genere optimè faciunt, ut malos quoque concionari sinant. Nam si boni concionarentur, & sententias dicerent, cum eorum similibus bene ageretur, at cum plebeijs non bene. Nunc autem cùm surgat ad concionandum homo prauus, excogitat quod bonum sit & sibi & sui similibus. Dicet quis: Quid tandem boni cogitet aut sibi, aut plebi, talis homo? At isti intelligunt huius imperitiam & nequitiam cum beneuolentia, magis è re sua esse, quàm boni uiri uirtutem, & sapientiam cum maleuolentia. Quare huiusmodi administrationibus efficitur non ut optima sit ciuitas illa quidem:

sed

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΡΗΤΟΡΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Περὶ δὲ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ὅτι μὲν εἵλοντο τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας, οὐκ ἐπαινῶ διὰ τόδε, ὅτι ταῦθ' ἑλόμενοι, εἵλοντο τοὺς πονηροὺς ἄμεινον πράττειν ἢ τοὺς χρηστούς. διὰ μὲν οὖν τοῦτο οὐκ ἐπαινῶ. ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως ἔδοξεν αὐτοῖς, ὡς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν, καὶ τἄλλα διαπράττονται, ἃ δοκοῦσιν ἁμαρτάνειν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι, τοῦτ' ἀποδείξω. πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ἐρῶ, ὅτι δικαίως αὐτόθι καὶ οἱ πένητες καὶ ὁ δῆμος πλέον ἔχει τῶν γενναίων καὶ τῶν πλουσίων. διὰ τόδε, ὅτι ὁ δῆμός ἐστιν ὁ ἐλαύνων τὰς ναῦς, καὶ ὁ τὴν δύναμιν περιτιθεὶς τῇ πόλει, καὶ οἱ κυβερνῆται, καὶ οἱ κελευσταί, καὶ οἱ πεντηκόνταρχοι, καὶ οἱ πρωρᾶται, καὶ οἱ ναυπηγοί. οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν δύναμιν περιτιθέντες τῇ πόλει, πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ πολῖται καὶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηστοί. ἐπειδὴ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶσι τῶν ἀρχῶν μετεῖναι, ἔν τε τοῖς κλήροις, καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ, καὶ λέγειν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν πολιτῶν. ἔπειτα ὁπόσαι μὲν σωτηρίαν φέρουσι τῶν ἀρχῶν, χρησταὶ οὖσαι καὶ μὴ χρησταί, ἢ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἅπαντι, τούτων μὲν τῶν ἀρχῶν οὐδὲν δεῖται ὁ δῆμος μετεῖναι, οὔτε τῶν στρατηγικῶν κλήρων οἴονται σφίσι χρῆναι μετεῖναι, οὔτε τῶν ἱππαρχιῶν. γιγνώσκει γὰρ ὁ δῆμος ὅτι πλείω ὠφελεῖται ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἄρχειν ταύτας τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἐᾶν τοὺς δυνατωτάτους ἄρχειν. ὁπόσαι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἕνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον, ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἄρχειν. ἔπειτα δέ, ὃ ἔνιοι θαυμάζουσιν, ὅτι πανταχοῦ πλέον νέμουσι τοῖς πονηροῖς καὶ πένησι, καὶ δημοτικοῖς ἢ τοῖς χρηστοῖς, ἐν αὐτῷ τούτῳ φανοῦνται τὴν δημοκρατίαν διασώζοντες. οἱ μὲν γὰρ πένητες καὶ οἱ δημόται καὶ οἱ χείρους, εὖ πράττοντες, καὶ πολλοὶ οἱ τοιοῦτοι γιγνόμενοι, τὴν δημοκρατίαν αὔξουσι. ἐὰν δὲ εὖ πράττωσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ χρηστοί, ἰσχυρὸν τὸ ἐναντίον σφίσιν αὐτοῖς καθιστᾶσιν οἱ δημοτικοί. ἔστι δὲ πάσῃ γῇ τὸ βέλτιστον ἐναντίον τῇ δημοκρατίᾳ· ἐν γὰρ τοῖς βελτίστοις ἔνι ἀκολασία τε ὀλιγίστη καὶ ἀδικία. ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά. ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία, καὶ πονηρία. ἥ τε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά, καὶ ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἔνδειαν χρημάτων ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. εἴποι δ' ἄν τις ὡς ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ ἐᾶν λέγειν πάντας ἐξῆς, μηδὲ βουλεύειν, ἀλλὰ τοὺς δεξιωτάτους καὶ ἄνδρας ἀρίστους. οἱ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄριστα βουλεύονται, ἐῶντες καὶ τοὺς πονηροὺς λέγειν. εἰ μὲν γὰρ οἱ χρηστοὶ ἔλεγον καὶ ἐβούλευον, τοῖς ὁμοίοις σφίσιν αὐτοῖς ἦν ἀγαθά, τοῖς δὲ δημοτικοῖς οὐκ ἀγαθά. νῦν δὲ λέγων ὁ βουλόμενος ἀναστὰς ἄνθρωπος πονηρός, ἐξευρίσκει τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. εἴποι τις ἄν· τί ἂν οὖν γνοίη ἀγαθὸν αὐτῷ ἢ τῷ δήμῳ τοιοῦτος ἄνθρωπος; οἱ δὲ γιγνώσκουσιν ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία, καὶ πονηρία, καὶ εὔνοια μᾶλλον λυσιτελεῖ, ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετή, καὶ σοφία, καὶ κακόνοια. εἴη μὲν οὖν ἂν πόλις οὐκ ἀπὸ τοιούτων διαιτημάτων ἡ βελτίστη,

ἀλλ

ἀλλ' ἡ δημοκρατία μάλιστ' ἂν σώζοιτο οὕτως. ὁ γὰρ δῆμος οὐ βούλεται εὐνομουμένης τῆς πόλεως αὐτὸς δουλεύειν, ἀλλ' ἐλεύθερος εἶναι, καὶ ἄρχειν. τῆς δὲ κακονομίας αὐτῷ ὀλίγον μέλει. ὃ γὰρ σὺ νομίζεις οὐκ εὐνομεῖσθαι, αὐτὸς ἀπὸ τούτου ἰσχύει ὁ δῆμος, καὶ ἐλεύθερός ἐστιν. εἰ δ' εὐνομίαν ζητεῖς, πρῶτα μὲν ὄψει τοὺς δεξιωτάτους αὐτοῖς τοὺς νόμους τιθέντας, ἔπειτα κολάσουσιν οἱ χρηστοὶ τοὺς πονηρούς, καὶ βουλεύσουσιν οἱ χρηστοὶ περὶ τῆς πόλεως, καὶ οὐκ ἐάσουσι μαινομένους ἀνθρώπους βουλεύειν, οὐδὲ λέγειν, οὐδὲ ἐκκλησιάζειν. ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν ἀγαθῶν τάχιστ' ἂν ὁ δῆμος εἰς δουλείαν καταπέσοι. τῶν δούλων δ' αὖ καὶ τῶν μετοίκων πλείστη ἐστὶν ἀθήνησιν ἀκολασία, καὶ οὔτε πατάξαι ἔξεστιν αὐτόθι, οὔτε ὑπεκστήσεταί σοι ὁ δοῦλος. οὗ δ' ἕνεκεν ἐστὶ τοῦτο ἐπιχώριον, ἐγὼ φράσω. εἰ νόμος ἦν τὸν δοῦλον ὑπὸ τοῦ ἐλευθέρου τύπτεσθαι, ἢ τὸν μέτοικον, ἢ τὸν ἀπελεύθερον, πολλάκις ἂν οἰηθεὶς εἶναι τὸν ἀθηναῖον δοῦλον, ἐπάταξεν ἄν. ἐσθῆτά τε γὰρ οὐδὲν βελτίων ὁ δῆμος αὐτόθι, ἢ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ μέτοικοι, καὶ τὰ εἴδη οὐδὲν βελτίους εἰσίν. εἰ δέ τις καὶ τοῦτο θαυμάζει ὅτι ἐῶσι τοὺς δούλους τρυφᾶν αὐτόθι, καὶ μεγαλοπρεπῶς διαιτᾶσθαι ἐνίους, καὶ τοῦτο γνώμῃ φανεῖεν ἂν ποιοῦντες. ὅπου γὰρ ναυτικὴ δύναμίς ἐστιν ἀπὸ χρημάτων, ἀνάγκη τοῖς ἀνδραπόδοις δουλεύειν, ἵνα λαμβάνων μὲν πράττῃ τὰς ἀποφοράς, καὶ ἐλευθέρους ἀφιέναι. ὅπου δ' εἰσὶ πλούσιοι δοῦλοι, οὐκ ἔτι ἐνταῦθα λυσιτελεῖ τὸν ἐμὸν δοῦλον σὲ δεδιέναι. ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι ἐμὸς δοῦλος σὲ δέδοικε. ἂν δὲ δεδίῃ ὁ σὸς δοῦλος ἐμέ, κινδυνεύσει καὶ τὰ χρήματα διδόναι τὰ ἑαυτοῦ, ὥστε μὴ κινδυνεύειν περὶ ἑαυτοῦ. διὰ τοῦτ' οὖν ἰσηγορίαν καὶ τοῖς δούλοις πρὸς τοὺς ἐλευθέρους ἐποιήσαμεν, καὶ τοῖς μετοίκοις πρὸς τοὺς ἀστούς, διότι δεῖται ἡ πόλις μετοίκων, διά τε τὸ πλῆθος τῶν τεχνῶν, καὶ διὰ τὸ ναυτικόν. διὰ τοῦτο οὖν καὶ τοῖς μετοίκοις εἰκότως τὴν ἰσηγορίαν ἐποιήσαμεν. τοὺς δὲ γυμναζομένους αὐτόθι καὶ τὴν μουσικὴν ἐπιτηδεύοντας, καταλέλυκεν ὁ δῆμος, νομίζων τοῦτο οὐ καλὸν εἶναι, γνοὺς ὅτι οὐ δυνατὰ ταῦτά ἐστιν ἐπιτηδεύειν. ἐν ταῖς χορηγίαις αὖ καὶ γυμνασιαρχίαις καὶ τριηραρχίαις γιγνώσκουσιν, ὅτι χορηγοῦσι μὲν οἱ πλούσιοι, χορηγεῖται δὲ ὁ δῆμος, καὶ γυμνασιαρχοῦσιν οἱ πλούσιοι. ὁ δὲ δῆμος τριηραρχεῖται καὶ γυμνασιαρχεῖται. ἀξιοῖ οὖν ἀργύριον λαμβάνειν ὁ δῆμος, καὶ ᾄδων καὶ τρέχων καὶ ὀρχούμενος, καὶ πλέων ἐν ταῖς ναυσίν, ἵνα αὐτός τε ἔχῃ, καὶ οἱ πλούσιοι πενέστεροι γίγνωνται. ἔν τε τοῖς δικαστηρίοις οὐ τοῦ δικαίου αὐτοῖς μέλει μᾶλλον, ἢ τοῦ αὐτοῖς συμφέροντος. περὶ δὲ τῶν συμμάχων, ὅτι ἐκπλέοντες συκοφαντοῦσιν ὡς δοκοῦσι, καὶ μισοῦσι τοὺς χρηστούς, γιγνώσκοντες ὅτι μισεῖσθαι μὲν ἀνάγκη τὸν ἄρχοντα ὑπὸ τοῦ ἀρχομένου. εἰ δὲ ἰσχύσουσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἰσχυροὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ὀλίγιστον χρόνον ἡ ἀρχὴ ἔσται τοῦ δήμου τοῦ ἀθήνησιν. διὰ ταῦτα οὖν τοὺς μὲν χρηστοὺς ἀτιμοῦσι, καὶ χρήματα ἀφαιροῦνται, καὶ ἐξελαύνουσι καὶ ἀποκτείνουσι, τοὺς δὲ πονηροὺς αὔξουσιν. οἱ δὲ χρηστοὶ ἀθηναίων τοὺς χρηστοὺς ἐν ταῖς συμμαχίσι πόλεσι σώζουσι, γιγνώσκοντες ὅτι σφίσιν ἀγαθόν ἐστι τοὺς βελτίστους σώζειν ἀεὶ ἐν ταῖς πόλεσιν. εἴποι δέ τις ἄν, ὅτι ἰσχύς ἐστιν αὕτη ἀθηναίων, ἐὰν οἱ σύμμαχοι δυνατοὶ ὦσι χρήματα εἰσφέρειν. τοῖς δὲ δημοτικοῖς δοκεῖ μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι, τὰ

ſed ut popularis poteſtas ita maxime cōſeruetur. Populus enim non uult, bene cōſtituta ciuitate, ſeruire ipſe, ſed liber eſſe, & dominari. Prauam autē conſtitutionem parum curat. Nam quod tu putas non bene conſtitutum, in hoc ipſo ſita eſt plebis potentia & libertas. Quòd ſi bonam conſtitutionem quæris, primum uidebis ſcientiſſimos quoſq; eis leges ferre. Deinde punient boni malos, & conſultabunt boni quoq; de ciuitate, neq; ſinent inſanientes homines cōſultare, neq; dicere, neq; concionari. Ab his igitur bonis quamprimum populus ſit in ſeruitutem delapſurus. Seruorū autem, & peregrinorum maxima eſt Athenis licentia, neq; eos pulſare ibi fas eſt, neq; tibi decedet ſeruus. Cur autem ita ſoleat, ego diſſerā. Si mos eſſet ſeruum à libero pulſari, aut peregrinum, aut libertinum, ſæpe quis Athenienſem pulſaret, ſeruum eſſe ratus. Nam ueſte nihil antecellit populus ille ſeruos, & peregrinos: & ſpecie nihilo eſt præſtantiore. Quòd ſi quis hoc quoque miratur, eos permittere ſeruus apud ſe luxuriari, nonnullis etiam magnifice uiuere, hoc quoque uidebuntur prudenter facere. Siquidem ubi naualis poteſtas pendet à cenſu, neceſſe eſt mancipijs ſeruire, ut hinc ſumant quidem quòd dominis rependant, quo libertatem adipiſcantur. At ubi diuites ſunt ſerui, hic non iam ex uſu eſt ut meus te ſeruus metuat. In Lacedæmone quidem meus te ſeruus metueret: Si uero me tuus ſeruus metuat, periculum erit ne etiam ſuas facultates det, ne ueniat in periculū de ſeipſo. Hanc igitur ob cauſam fecimus ut in uitæ cōmunitate eodem iure uterentur & ſerui cum liberis, & peregrini cum urbanis, quòd eget ciuitas peregrinis, tum propter artium multitudinem, tum propter rem naualem. Hanc ob rem ergo etiam peregrinis par in uitæ communione ius fecimus. Gymnaſijs autem, & muſicæ deditos populus ſuſtulit: exiſtimans hoc non decens eſſe, intelligens his non poſſe operam dari. In cōmeatibus item, & gymnaſiorū, triremiumq; magiſterijs, intelligūt diuites cōmeatum ſuggerere, pauperes aūt accipere: diuites gymnaſijs præeſſe, pauperes et in gymnaſijs, & in triremib. parēre. Cēſet igitur ut argentū accipiat populus, ut qui et cantet, et currat, & ſaltet, et nauiget in nauibus, ut & ipſe abundet, et locupletes fiant pauperiores. In iudicijs quoque non magis æquitatis rationē habent, quàm ſuæ utilitatis. De ſocijs autem, quod dum nauigant, calumniantur, ut uidentur, etiā bonos oderunt, intelligentes neceſſe eſſe, ut is qui dominatur, odio ſit ei qui paret. Quòd ſi pollebunt diuites, & potentes in urbibus, futurum eſſe ut breui amittat potentatum populus Athenienſis. Itaq; hac de cauſa bonos à magiſtratibus repellunt, pecunia mulctāt, expellunt, interficiūt: malos autem augent. Boni autem ex Athenienſibus bonos in ſocijs ciuitatibus conſeruant: intelligētes è re ſua eſſe optimos quoſq; ſemper in ciuitatibus cōſeruare. Dicet fortaſſe quiſpiam, in eo poſitas uires eſſe Athenienſiū, ſi ſocij poſſint pecuniā cōtribuere. At plebeijs uidetur melius eſſe,

ut sociorum pecunias unusquisque Atheniensium habeat: illi autem quantum opus sit ad uictum, & opera, ne possint insidiari. Videtur autem populus Atheniensis in hoc quoque imprudenter agere, quod socios cogunt Athenas ad ius petendum nauigare. Sed opponunt ipsi quae hinc bona populo Atheniensi proueniant. Primum quod à Prytaneis mercedem per totum annum accipiunt. Deinde quod domi sedentes, sine nauigatione, socias ciuitates administrant, & populares seruant, & aduersarios opprimunt in iudicijs. Quod si suae quique domi iurisdictionem haberent, cum sint perosi Athenienses, eos ex suis euerterent, qui populo Atheniensi maxime essent amici. Accedit ad haec, quod populus Atheniensis haec lucratur, dum ius Athenis petunt socij. Primum centesima urbi maior est in Pireo. Deinde si cui cenaculum, aut mancipium meritorium est. Praeterea praecones melius rem gerunt, propter sociorum peregrinationes. Adhaec nisi ad iurisdictionem uenirent socij, eos solos Atheniensium honorarent, qui ad ipsos nauigarent, imperatores, triremium praefectos, legatos. Nunc cogitur sociorum unusquisque populum colere Atheniensem, intelligens sibi esse Athenas eundum ad experiendum, & causam dicendam, non apud alios, quam apud populum, qui sanè Athenis lex est. Itaque cogitur in iudicijs orare: & si quis intrat, manum prehensare. Propter hanc causam socij magis serui efficiuntur populi Atheniensis. Adde quod propter possessiones, & principatus, a suis finibus remotos, discunt obiter remigare tum ipsi, tum comites. Necesse est enim ut qui saepe nauigat, remum prehendat & ipse, & famulus, discatque naualis instrumenti nomina: fiuntque boni gubernatores tum experientia nauigiorum, tum meditatione. Meditantur autem alij nauigium gubernando, alij nauem onerariam: nonnulli hinc ad triremes transeunt. Plerique protinus naues ingressi, remigant, quippe qui possint, utpote per omnem uitam praemeditati. Armorum autem (quae minimè bene habere uidentur Athenis) haec est ratio. Hostibus quidem & inferiores se esse, & superiores existimant. Sociorum autem tributariorum, & in terra praestantissimi sunt, & se putant armis dominari, si socijs sunt superiores. Praeterea huiusmodi quiddam eis fortuna accidit. Qui in terra subditi sunt imperio, his licet ex paruis oppidis coire, & collatis uiribus pugnare. At qui in mari parent, quotquot insulares sunt, his oppida eodem conferre non licet: interiacet enim mare, cuius imperium est penes eos, qui dominantur. Quod si liceret etiā latenter eodem conuenire insularibus in unam insulam, perirent fame. Quae autem oppida sunt in continenti Atheniensibus parentia, ea si magna sunt, propter metum parent, sin paruula propter utilitatem. Nullum est enim oppidum, cui non opus sit aliquid aut importari, aut exportari: quod non fiet, nisi pareat eis, qui maris potestatem habent. Deinde qui dominantur mari, his licet

τὰ τῶν συμμάχων χρήματα, ἕνα ἕκαστον ἔχειν ἀθηναίων. ἐκείνους δὲ ὅσον ζῆν καὶ ἐργάζεσθαι ἀδυνάτους ὄντας ἐπιβουλεύειν. δοκεῖ δὲ ὁ δῆμος ὁ ἀθηναίων, καὶ ἐν τῷδε κακῶς βουλεύεσθαι, ὅτι τοὺς συμμάχους ἀναγκάζουσι πλεῖν ἐπὶ δίκας ἀθήναζε. οἱ δὲ ἀντιλογίζονται ὅσα ἐν τούτῳ ἔνι ἀγαθὰ τῷ δήμῳ τῶν ἀθηναίων. πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν πρυτανείων τὸν μισθὸν δι' ἐνιαυτοῦ λαμβάνειν. ἔπειτ' οἴκοι καθήμενοι ἄνευ νεῶν ἔκπλου, διοικοῦσι τὰς πόλεις τὰς συμμαχίδας. καὶ τοὺς μὲν τοῦ δήμου σώζουσι, τοὺς δ' ἐναντίους ἀπολλύουσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. εἰ δὲ οἴκοι εἶχον ἕκαστοι τὰς δίκας, ἅτε ἀχθόμενοι ἀθηναίοις, τούτους ἂν σφῶν αὐτῶν ἀπώλλυσαν, οἵτινες φίλοι μάλιστα ἦσαν ἀθηναίων τῷ δήμῳ. πρὸς δὲ τούτοις ὁ δῆμος τῶν ἀθηναίων τάδε κερδαίνει τῶν δικῶν ἀθήνησιν οὐσῶν τοῖς συμμάχοις. πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἑκατοστὴ τῇ πόλει πλείων ἡ ἐν πειραιεῖ. ἔπειτα εἴ τῳ συνοικία ἐστὶν, ἢ ἀνδράποδον μισθοφοροῦν. ἔπειτα οἱ κήρυκες ἄμεινον πράττουσι διὰ τὰς ἐπιδημίας τὰς τῶν συμμάχων. πρὸς δὲ τούτοις, εἰ μὲν μὴ ἐπὶ δίκας ᾔεσαν οἱ σύμμαχοι, τοὺς ἐκπλέοντας ἀθηναίων ἐτίμων ἂν μόνους, τούς τε στρατηγοὺς, καὶ τοὺς τριηράρχους καὶ πρέσβεις. νῦν δ' ἀναγκάζεται τὸν δῆμον κολακεύειν τῶν ἀθηναίων εἷς ἕκαστος τῶν συμμάχων, γιγνώσκων ὅτι δεῖ μὲν ἀφικόμενον ἀθήναζε δίκην δοῦναι καὶ λαβεῖν, οὐκ ἐν ἄλλοις τισὶν, ἀλλ' ἐν τῷ δήμῳ, ὅς ἐστι δὴ νόμος ἀθήνησι. καὶ ἀντιβολῆσαι ἀναγκάζεται ἐν τοῖς δικαστηρίοις. καὶ εἰσιόντος του ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς χειρός. διὰ τοῦτο οὖν οἱ σύμμαχοι δοῦλοι τοῦ δήμου τῶν ἀθηναίων καθεστᾶσι μᾶλλον. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὴν κτῆσιν τὴν ἐν τοῖς ὑπερορίοις καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς τὰς εἰς τὴν ὑπερορίαν, λελήθασι μανθάνοντες ἐλαύνειν τῇ κώπῃ, αὐτοί τε καὶ οἱ ἀκόλουθοι. ἀνάγκη γὰρ ἄνθρωπον πολλάκις πλέοντα, κώπην λαβεῖν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν οἰκέτην, καὶ ὀνόματα μαθεῖν τὰ ἐν τῇ ναυτικῇ. καὶ κυβερνῆται ἀγαθοὶ γίνονται, δι' ἐμπειρίαν τε τῶν πλοίων, καὶ διὰ μελέτην. ἐμελέτησαν δὲ οἱ μὲν πλοῖον κυβερνῶντες, οἱ δὲ ὁλκάδα. οἱ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τριήρεις κατέστησαν. οἱ δὲ πολλοὶ ἐλαύνειν εὐθὺς οἷοί τε εἰσβάντες εἰς ναῦς, ἅτε ἐν παντὶ τῷ βίῳ προμεμελετηκότες. τὸ δὲ ὁπλιτικὸν αὐτοῖς, ὃ ἥκιστα δοκεῖ εὖ ἔχειν ἀθήνησιν οὕτω καθέστηκεν. καὶ τῶν μὲν πολεμίων ἥττους τε σφᾶς αὐτοὺς ἡγοῦνται εἶναι καὶ μείζους. τῶν δὲ συμμάχων οἳ φέρουσι τὸν φόρον, καὶ κατὰ γῆν κράτιστοί εἰσι, καὶ νομίζουσι τὸ ὁπλιτικὸν ἄρχειν, εἰ τῶν συμμάχων κρείττονές εἰσι. πρὸς δὲ καὶ κατὰ τύχην τι αὐτοῖς τοιοῦτον καθέστηκε. τοῖς μὲν κατὰ γῆν ἀρχομένοις, οἷόν τ' ἐστὶν ἐκ μικρῶν πόλεων συνοικισθέντας, ἀθρόους μάχεσθαι· τοῖς δὲ κατὰ θάλασσαν ἀρχομένοις, ὅσοι νησιῶται εἰσὶν, οὐχ οἷόν τε συνάρασθαι εἰς τὸ αὐτὸ τὰς πόλεις. ἡ γὰρ θάλασσα ἐν τῷ μέσῳ. οἱ δὲ κρατοῦντες θαλασσοκράτορές εἰσιν. εἰ δ' οἷόν τε καὶ λαθεῖν συνελθοῦσιν εἰς ταὐτὸ τοῖς νησιώταις, εἰς μίαν νῆσον, ἀπολοῦνται λιμῷ. ὁπόσαι δ' ἐν τῇ ἠπείρῳ εἰσὶ πόλεις ὑπὸ τῶν ἀθηναίων ἀρχόμεναι, αἱ μὲν μεγάλαι διὰ δέος ἄρχονται, αἱ δὲ μικραὶ πάνυ διὰ χρείαν. οὐ γάρ ἐστι πόλις οὐδεμία, ἥτις οὐ δεῖται εἰσάγεσθαί τι ἢ ἐξάγεσθαι. ταῦτα τοίνυν οὐκ ἔσται αὐτῇ, ἐὰν μὴ ὑπήκοος ᾖ τῶν ἀρχόντων τῆς θαλάσσης. ἔπειτα τοῖς ἄρχουσι τῆς θαλάσσης οἷόν τ'

ἐστι

ἔτι ποιεῖν ἅπερ οὐ τοῖς τῆς γῆς. ἐνίοτε τέμνειν τὴν γῆν τῶν κρειττόνων. παραπλεῖν γὰρ ἔξεστιν ὅπου ἂν μηδεὶς ᾖ πολέμιος, ἢ ὅπου ἂν ὀλίγοι. ἐὰν δὲ προσίωσιν, ἀναβάντα ἀποπλεῖν, καὶ τοῦτο ποιῶν ἧττον ἀπορεῖ, ἢ ὁ πεζῇ παραβοηθῶν. ἔπειτα δὲ τοῖς μὲν κατὰ θάλατταν ἄρχουσιν, οἷόν τ' ἀποπλεῦσαι ἀπὸ τῆς σφετέρας αὐτῶν ὁπόσον βούλει πλοῦν. τοῖς δὲ κατὰ γῆν οὐχ οἷόν τε ἀπὸ τῆς σφετέρας αὐτῶν ἀπελθεῖν πολλῶν ἡμερῶν ὁδόν. βραδεῖαί τε γὰρ αἱ πορεῖαι καὶ σῖτον οὐχ οἷόν τε ἔχειν πολλοῦ χρόνου πεζῇ ἰόντα. καὶ τὸν μὲν πεζῇ ἰόντα δεῖ διὰ φιλίας ἰέναι, ἢ νικᾶν μαχόμενον. τὸν δὲ πλέοντα, οὗ μὲν ἂν ᾖ κρείττων, ἔξεστιν ἀποβῆναι. ταύτης τῆς γῆς, ἀλλὰ παραπλεῦσαι, ἕως ἂν ἐπὶ φιλίαν χώραν ἀφίκηται, ἢ ἐπὶ ἥττους αὐτοῦ. ἔπειτα νόσους τῶν καρπῶν αἳ ἐκ Διός εἰσιν. οἱ μὲν κατὰ γῆν κράτιστοι, χαλεπῶς φέρουσιν. οἱ δὲ κατὰ θάλατταν, ῥᾳδίως. οὐ γὰρ ἅμα πᾶσα γῆ νοσεῖ, ὥστε ἐκ τῆς εὐθηνούσης ἀφικνεῖται τοῖς τῆς θαλάσσης ἄρχουσιν. εἰ δὲ δεῖ καὶ σμικροτέρων μνησθῆναι, διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάσσης, πρῶτον μὲν τρόπους εὐωχιῶν ἐξηῦρον ἐπιμισγόμενοι ἀλλήλοις, ὅτι ἐν Σικελίᾳ ἡδὺ, ἢ ἐν Ἰταλίᾳ, ἢ ἐν Κύπρῳ, ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, ἢ ἐν Λυδίᾳ, ἢ ἐν τῷ Πόντῳ, ἢ ἐν Πελοποννήσῳ, ἢ ἄλλοθί που ταῦτα πάντα εἰς ἓν ἠθροῖσθαι, διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης. ἔπειτα φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι χρῶνται. Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένῃ ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, θυσίας δὲ, καὶ ἱερὰ, καὶ ἑορτὰς, καὶ τεμένη γνοὺς ὁ δῆμος ὅτι οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ἑκάστῳ τῶν πενήτων θύειν δὲ εὐωχεῖσθαι, καὶ κτᾶσθαι ἱερὰ, καὶ πόλιν οἰκεῖν καλὴν καὶ μεγάλην, ἐξηῦρεν ὅτῳ τρόπῳ ἔσται ταῦτα. θύουσιν οὖν δημοσίᾳ μὲν ἡ πόλις ἱερεῖα πολλά. ἔστι δὲ ὁ δῆμος ὁ εὐωχούμενος καὶ διαλαγχάνων τὰ ἱερεῖα. καὶ γυμνάσια καὶ λουτρὰ καὶ ἀποδυτήρια, τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἴδια ἐνίοις. ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὑτῷ οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαίστρας πολλὰς, ἀποδυτήρια, λουτρῶνας. καὶ πλείω τούτων ἀπολαύει ὁ ὄχλος, ἢ οἱ ὀλίγοι καὶ οἱ εὐδαίμονες. τὸν δὲ πλοῦτον μόνοι οἷοί τ' εἰσὶν ἔχειν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. εἰ γάρ τις πόλις πλουτεῖ ξύλοις ναυπηγησίμοις, ποῖ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάσσης, ἢ εἴ τις σιδήρῳ ἢ χαλκῷ ἢ λίνῳ πλουτεῖ πόλις, ποῖ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάττης. ἐξ αὐτῶν μέντοι τούτων καὶ δὴ νῆές μοί εἰσι. παρὰ μὲν τοῦ ξύλα. παρὰ δὲ τοῦ σίδηρος, παρὰ δὲ τοῦ χαλκός, παρὰ δὲ τοῦ λίνον. παρὰ δὲ τοῦ κηρός. πρὸς δὲ τούτοις ἄλλοσε ἄγειν οὐκ ἐάσουσιν οἵτινες ἀντίπαλοι ἡμῖν εἰσιν, ἢ οὐ χρήσονται τῇ θαλάττῃ. ἐγὼ μὲν οὐδὲν ποιῶν ἐκ τῆς γῆς, πάντα ταῦτα ἔχω διὰ τὴν θάλατταν. ἄλλη δ' οὐδεμία πόλις δύο τούτων ἔχει. οὐδ' ἔστι τῇ αὐτῇ ξύλα καὶ λίνον· ἀλλ' ὅπου λίνον ἐστὶ πλεῖστον, λεία χώρα καὶ ἄξυλος. οὐδὲ χαλκὸς καὶ σίδηρος ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, οὐδὲ τἆλλα δύο ἢ τρία μιᾷ πόλει. ἀλλὰ τὸ μὲν τῇ, τὸ δὲ τῇ. ἔστι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ πᾶσαν ἤπειρον ἐστὶν ἢ ἀκτὴ προέχουσα, ἢ νῆσος προκειμένη, ἢ στενόπορόν τι. ὥστε ἔξεστιν ἐνταῦθα ἐφορμοῦσι τοῖς τῆς θαλάττης ἄρχουσι, λωβᾶσθαι τοὺς τὴν ἤπειρον οἰκοῦντας. ἑνὸς δὲ ἐνδεεῖς εἰσιν. εἰ γὰρ νῆσον οἰκοῦντες θαλασσοκράτορες ἦσαν Ἀθηναῖοι,

licet facere, quæ terra dominātibus nō licet: non/nunquam terrā uastare potentiorū. Licet enim appellere ubi hostes uel nulli, uel pauci sunt: quòd si hostes aduenient, licet conscensis nauibus solue re, atque hoc qui facit, minori in difficultate est, quàm qui succurrit. Tum autē in mari imperanti bus licet à suis finibus quamlibet longè nauigare, cùm terra dominātibus non liceat suos fines itine re plurium dierum egredi. Nam et tarda itinera sunt, & cōmeatus lōgioris tēporis haberi nequit pedibus uadēti. Ac pedibus quidē iter faciēti, aut per amicitiā uadendū, aut pugnādo uincendū est. At nauiganti licet, si quo fuerit superior, excen/sum facere, sin inferior, eius terram deuitare, ac præternauigare, donec aut ad pacatā regionem, aut ad inferiores se perueniat. Frugū quoq; mor/bos, qui cœli uitio conciliātur, qui terra plurimū possunt, ægre ferunt: qui uerò mari, facile. Non enim simul omnis terra laborat, itaq; ex ea, quæ copiose extulit, suppetit eis, qui mare tenent. Iam uerò (si leuiora memorare fas est) propter maris imperium primùm epulandi modos inuenerunt, dum inter se cōmiscentur, ut in Sicilia, aut in Ita/lia, aut in Cypro, aut in Aegypto, aut in Lydia, aut in Ponto, aut in Peloponeso, aut alicubi alibi: hæc omnia in unū coacta sunt, propter maris im/perium. Deinde cùm uocē omnē audiāt, aliud ex alia delegerūt. Ac Græci quidem propria magis & uoce, & cōsuetudine, & forma utūtur. Athe/nienses uerò tēperata ex omnibus & Græcis, & Barbaris. Sacrificia aūt, et festa, et fana, cū sciret populus fieri nō posse, ut pauperū quisq; et sacrifi caret, et epularetur, et sacra cōpararet, et urbē pulchrā, magnāq; incoleret, excogitauit quo pa/cto hæc fierēt. Sacrificātur igitur publicè, nomi/ne ciuitatis, hostiæ frequētes. Populus autē is est qui epulatur, et hostias sortitur. Et gymnasia quidē, et lauacra, et spoliaria, diuitib. nōnullis priua ta sunt. At populus ædificat ipse sibi priuatim multas palæstras, spoliaria, lauacra, magisq; his fruitur plebs, quam pauci, et beati. Iā diuitias solū possunt habere et Græcorū et Barbarorū. Nā si qd oppidū lignis abūdat ad fabricādas naues ido/neis, ad quā rē adhibebit, nisi maris dominatorē cōciliauerit? Aut si qd ferro, ære, lino abundat op pidū, quā ad rē adhibebit nisi maris dominatorē cōciliauerit? Atq ex his ipsis mihi suppetūt naues, ab alio ligna ab alio ferrū, ab alio æs, ab alio linū, ab alio cera. Neq; uerò hæc aliò importari sinēt, si q nobis hostes sunt, cū maris usum nō cōcedent. Et ego quidē nihil cōparans ex terra, omnia hæc per mare habeo, quorū aliud oppidū nullū duo ha bet, neq; est eidē materiæ et lini copia: quin ubi li ni plurimū est, ibi nuda est regio, et absq; materia: neq; æs, et ferrū ex eodē oppido: neq; alia duo, triaue, uni sunt oppido, sed aliud alij. Postremò a/pud omnē continentē aut littus est prominēs, aut insula adiacēs, aut aliqua angustia. Itaq; licet ma ris dominatoribus huc appellere, et eos, qui conti nentem incolūt, infestare. Sed unū eis deest. Nā si insulam habitantes, mare tenerent Athenienses,

liceret eis damnum inferre, si uellent, neq; tamen pati, quandiu maris imperium obtinerent, ut neque ipsorum fines uastarentur, neq; hostes admitterent. Nūc agricultores et locupletes Athenienses, hostibus magis obnoxij sunt. At populus, quippe qui sciat illos nihil sui crematuros, neq; uastaturos, sine metu uiuit, neq; illis obnoxius est. Praeterea ab alio metu liberi essent, si insulam incolerent, uidelicet nūquam urbem à paucis proditū, neq; portas apertum iri, neque hostes inuasuros (quomodo enim insulam habitantibus haec fierent?) nec rursum seditiones illas fore in populo, si insulam colerent. Nam nunc quidem, si seditiones mouerent, hostium spe mouerent, ut eos per terram inducturi. Quòd si insulam colerent, ab his quoque in tuto essent. Postquam igitur à primordio non contigit eos habitare in insula, nunc haec faciunt: facultates suas in insulis deponunt, freti maris imperio: Atticam autem terram uastari patiuntur: scientes, si eam misererentur, maioribus se commodis priuatum iri. Item societates, & foedera, necesse est ut paucorum imperio subditae ciuitates praestent. Quòd si cōuentis non steterint, fieri non potest ut non pauci illi qui pepigerunt, criminis authores esse uideantur. At quae populus paciscitur, licet reliquis reiectis culpa in unum illum, qui dixit, & qui sciuit, negare: non enim adfuisse, aut comprobasse, qui quidem quae sciscuntur, in pleno sciscitentur populo. Aut si hoc non uideatur, at mille inueniant occasiones non faciendi quod nolint. Et si quod malum euenit ex plebiscito, causatur populus paucos homines ipsi cōtrauenientes negocium corrupisse. Sin aliquod bonum, sibi ipsis causam ascribit. Comoedijs autem traduci, & maledictis incessi populum quidem non sinunt, ne ipsi male audiant: sed priuatim iubent, si quis aliquem uult, intelligentes non uulgarem, neque de multitudine esse eum, qui traducatur ut plurimum, sed aut diuitem, aut nobilem, aut potentem. Pauperum quidem, & popularium paucos sanè traduci, & ne eos quidem, nisi ob curiositatem, aut quia conentur aliquid supra plebem. Itaq; ne hos quidem suggillari aegrè ferunt. Equidem hoc dico, populū Atheniensem cognoscere quinam ciuium boni, quiq; mali sint: quod cùm sciant, eos qui sibi commodi sunt, & utiles, diligūt, etiam si mali sint: bonos autem magis oderunt. Non enim existimant uirtutem illis ad suum bonum inditam esse, sed ad malum. Contrà autem, quidam, cùm reipsa natura de plebe sint, non sunt populares tamen ac populi quidem potentatum ipsi populo ignosco. Nam cum eo bene agi, omnino ferendum est. Sed qui, cùm de plebe non sit, mauult tamen in ciuitate habitare, quae plebes, quàm quae paucorum arbitrio regatur, is ius uiolare statuit, & nouit facilius posse eum, qui malus sit, in ciuitate trāsigere, in qua populus imperet, quàm in qua pauci. Ac de Atheniensium quidem ciuitate institutum non probo. Sed postquam uisum est eis populi imperio gubernari, rectè mihi uidentur populi imperium tueri, dum

ὑπῆρχεν ἂν αὐτοῖς ποιεῖν μὲν κακῶς εἰ ἐβούλοντο. πάσχειν δὲ μηδὲν, ἕως τῆς θαλάττης ἦρχον, μηδὲ τμηθῆναι τὴν ἑαυτῶν γῆν, μηδὲ προσδέχεσθαι τοὺς πολεμίους. νῦν δὲ οἱ γεωργοῦντες καὶ οἱ πλούσιοι Ἀθηναίων ὑπέρχονται τοὺς πολεμίους μᾶλλον. ὁ δὲ δῆμος, ἅτε εὖ εἰδὼς ὅτι οὐδὲν τῶν σφῶν ἐμπρήσουσιν, οὐδὲ τεμοῦσιν, ἀδεῶς ζῇ, καὶ οὐχ ὑπερχόμενος αὐτούς. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἑτέρου δέους ἀπηλλαγμένοι ἂν ἦσαν, εἰ νῆσον ᾤκουν μηδέποτε προδοθῆναι τὴν πόλιν ὑπ᾽ ὀλίγων, μηδὲ πύλας ἀνοιχθῆναι, μηδὲ πολεμίους ἐπεισπεσεῖν, πῶς γὰρ νῆσον οἰκούντων ταῦτ᾽ ἐγίγνετο; μηδ᾽ αὖ στασιάσαι τῷ δήμῳ μηδέν, εἰ νῆσον ᾤκουν. νῦν μὲν γὰρ εἰ στασιάσαιεν, ἐλπίδα ἂν ἔχοντες τοῖς πολεμίοις στασιάσειαν ὡς κατὰ γῆν ἐπαξόμενοι. εἰ δὲ νῆσον ᾤκουν, καὶ ταῦτα ἂν ἀδεῶς αὐτοῖς εἶχεν. ἐπειδὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἔτυχον οἰκήσαντες νῆσον, νῦν τάδε ποιοῦσι. τὴν μὲν οὐσίαν ταῖς νήσοις παρατίθενται, πιστεύοντες τῇ ἀρχῇ τῇ κατὰ θάλατταν. τὴν δὲ Ἀττικὴν γῆν περιορῶσι τεμνομένην, γιγνώσκοντες ὅτι εἰ αὐτὴν ἐλεήσουσιν, ἑτέρων ἀγαθῶν μειζόνων στερήσονται. ἔτι δὲ συμμαχίας καὶ τοὺς ὅρκους ταῖς μὲν ὀλιγαρχουμέναις πόλεσιν ἀνάγκη ἐμπεδοῦν. ἢν δὲ μὴ ἐμμένωσι ταῖς συνθήκαις, ἢ ὑφ᾽ ὅτου ἀδικεῖν ὀνόματα ἀπὸ τῶν ὀλίγων οἳ συνέθεντο. ἅσσα δ᾽ ἂν ὁ δῆμος συνθῆται, ἔξεστιν αὐτῷ ἑνὶ ἀνατιθέντι τὴν αἰτίαν τῷ λέγοντι, καὶ τῷ ἐπιψηφίσαντι, ἀρνεῖσθαι τοῖς ἄλλοις, ὅτι οὐ παρῆν οὐδὲ ἀρέσκει οἵ γε τὰ συγκείμενα πυνθάνονται ἐν πλήρει τῷ δήμῳ. καὶ εἰ μὴ δόξαι εἶναι ταῦτα, προφάσεις μυρίας ἐξεύρηκε τοῦ μὴ ποιεῖν, ὅσα ἂν μὴ βούλωνται. καὶ ἂν μέν τι κακὸν ἀναβαίνῃ ἀπὸ ὧν ὁ δῆμος ἐβούλευσεν, αἰτιᾶται ὁ δῆμος ὡς ὀλίγοι ἄνθρωποι αὐτῷ ἀντιπράττοντες διέφθειραν. ἐὰν δέ τι ἀγαθόν, σφίσιν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν ἀνατιθέασι. κωμῳδεῖν δ᾽ αὖ, καὶ κακῶς λέγειν τὸν μὲν δῆμον οὐκ ἐῶσιν, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούωσι κακῶς, ἰδίᾳ δὲ κελεύουσιν εἴ τίς τινα βούλεται, εὖ εἰδότες ὅτι οὐχὶ τοῦ δήμου ἐστὶν, οὐδὲ τοῦ πλήθους ὁ κωμῳδούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἀλλ᾽ ἢ πλούσιος, ἢ γενναῖος, ἢ δυνάμενος. ὀλίγοι δέ τινες τῶν πενήτων καὶ τῶν δημοτικῶν κωμῳδοῦνται. καὶ οὐδ᾽ οὗτοι ἐὰν μὴ διὰ πολυπραγμοσύνην, καὶ διὰ τὸ ζητεῖν πλέον τι ἔχειν τοῦ δήμου. ὥστε οὐδὲ τοὺς τοιούτους ἄχθονται κωμῳδουμένους. φημὶ μὲν οὖν ἔγωγε τὸν δῆμον τὸν Ἀθήνησι γιγνώσκειν, οἵτινες χρηστοί εἰσι τῶν πολιτῶν, καὶ οἵτινες πονηροί. γιγνώσκοντες δὲ τοὺς μὲν σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτηδείους καὶ συμφόρους φιλοῦσι, κἂν πονηροὶ ὦσι. τοὺς δὲ χρηστοὺς μισοῦσι μᾶλλον. οὐ γὰρ νομίζουσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ σφέτερον ἀγαθὸν πεφυκέναι, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ κακόν. καὶ τοὐναντίον γε τούτου ἔνιοι ὄντες, ὡς ἀληθῶς τοῦ δήμου τὴν φύσιν, οὐ δημοτικοί εἰσι, δημοκρατίαν δ᾽ ἐγὼ μὲν αὐτῷ τῷ δήμῳ συγγιγνώσκω. αὑτὸν μὲν γὰρ εὖ ποιεῖν παντὶ συγγνώμη ἐστιν. ὅστις δὲ μὴ ὢν τοῦ δήμου εἵλετο ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει οἰκεῖν μᾶλλον, ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ, ἀδικεῖν παρεσκευάσατο, καὶ ἔγνω ὅτι μᾶλλον οἷόν τε διαλαθεῖν κακῷ ὄντι ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει, ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ. καὶ περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας τὸν μὲν τρόπον οὐκ ἐπαινῶ. ἐπειδὴ δὲ ἔδοξεν αὐτοῖς δημοκρατεῖσθαι, εὖ μοι δοκοῦσι διασῴζεσθαι τὴν δημοκρατίαν,

τούτῳ

τοῦτον τὸν τρόπον χρώμενοι, ὡς ἐγὼ ἐπέδειξα. ἔτι δὲ καὶ τοῦδε τινὰς ὁρῶ μεμφομένους Ἀθηναίους, ὅτι ἐνίοτε οὐκ ἔστιν αὐτόθι χρηματίσαι τῇ βουλῇ οὐδὲ τῷ δήμῳ ἐνιαυτὸν καθημένῳ ἀνθρώπῳ. καὶ τοῦτο Ἀθήνησι γίγνεται οὐ δι' ἓν ἄλλο, ἢ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πραγμάτων, οὐχ οἷοί τε πάντας ἀποπέμπειν εἰσὶ χρηματίσαντες. πῶς γὰρ ἂν καὶ οἷοί τε εἶεν, οὕς γε δεῖ πρῶτον μὲν ἑορτάσαι ἑορτὰς ὅσας οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἐν δὲ ταύταις ἧττόν τινα δυνατόν ἐστι διαπράττεσθαι τῶν τῆς πόλεως; ἔπειτα δὲ δίκας καὶ γραφὰς καὶ εὐθύνας ἐκδικάζειν, ὅσας οὐδ' οἱ σύμπαντες ἄνθρωποι ἐκδικάζουσι. τὴν δὲ βουλὴν βουλεύεσθαι, πολλὰ μὲν περὶ τοῦ πολέμου, πολλὰ δὲ περὶ πόρου χρημάτων, πολλὰ δὲ περὶ νόμων θέσεως, πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν ἀεὶ γιγνομένων· πολλὰ δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις, καὶ φόρον δέξασθαι, καὶ νεωρίων ἐπιμεληθῆναι καὶ ἱερῶν. ἆρα δὴ τί θαυμαστόν ἐστιν, εἰ τοσούτων ὑπαρχόντων πραγμάτων, μὴ οἷοί τ' εἰσὶ πᾶσιν ἀνθρώποις χρηματίσαι; λέγουσι δέ τινες, ἤν τις ἀργύριον ἔχων προσίῃ πρὸς βουλὴν ἢ δῆμον, χρηματίσαι. ἐγὼ δὲ τούτοις ὁμολογήσαιμ' ἂν ἀπὸ χρημάτων πολλὰ διαπράττεσθαι Ἀθήνησι, καὶ ἔτι ἂν πλείω διαπράττεσθαι, εἰ πλείους ἐπεδίδοσαν ἀργύριον. τοῦτο μέντοι εὖ οἶδα ὅτι πᾶσι διαπρᾶξαι ἡ πόλις τῶν δεομένων οὐχ ἱκανή, οὐδ' εἰ ὁποσονοῦν χρυσίον καὶ ἀργύριον διδοίη τις αὐτοῖς. δεῖ δὲ καὶ τάδε διαδικάζειν, εἴ τις τὴν ναῦν μὴ ἐπισκευάζει ἢ κατοικοδομεῖ τι τὸ δημόσιον. πρὸς δὲ τούτοις χορηγοῖς διαδικάσαι ἐς Διονύσια καὶ Θαργήλια, καὶ Παναθήναια, καὶ Προμήθεια, καὶ Ἡφαίστια ὅσα ἔτη, καὶ τριήραρχοι καθίστανται τετρακόσιοι ἑκάστου ἐνιαυτοῦ, καὶ τούτων τοῖς βουλομένοις διαδικάσαι ὅσα ἔτη. πρὸς δὲ τούτοις ἀρχὰς δοκιμάσαι καὶ διαδικάσαι καὶ ὀρφανοὺς δοκιμάσαι, καὶ φύλακας δεσμωτῶν καταστῆσαι. ταῦτα μὲν οὖν ὅσα ἔτη. διὰ χρόνου δὲ διαδικάσαι δεῖ στρατείας. καὶ ἐάν τι ἄλλο ἐξαπιναῖον ἀδίκημα γίγνηται, ἐάν τε ὑβρίζωσί τινες ἄηθες ὕβρισμα, ἐάν τε ἀσεβήσωσι. πολλὰ ἔτι πάνυ παραλείπω. τὸ δὲ μέγιστον εἴρηται, πλὴν αἱ τάξεις τοῦ φόρου. τοῦτο δὲ γίγνεται ὡς τὰ πολλὰ δι' ἔτους πέμπτου. φέρε δὴ τοίνυν ταῦτα οὐκ οἴεσθαι χρὴ διαδικάζειν ἅπαντα; εἰπάτω γάρ τις, ὅτι οὐ χρὴ αὐτόθι διαδικάζεσθαι. εἰ δ' αὖ ὁμολογεῖν δεῖ ἅπαντα χρῆναι διαδικάζειν, ἀνάγκη δι' ἐνιαυτοῦ. ὡς οὐδὲ νῦν δι' ἐνιαυτοῦ δικάζοντες ὑπάρχουσιν, ὥστε παύειν τοὺς ἀδικοῦντας ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀνθρώπων. φέρε δή, ἀλλὰ φησί τις, χρῆναι δικάζειν μέν, ἐλάττους δὲ δικάζειν. ἀνάγκη τοίνυν, ἐὰν μὲν ὀλίγα ποιῶνται δικαστήρια, ὀλίγοι ἐν ἑκάστῳ ἔσονται τῷ δικαστηρίῳ. ὥστε καὶ διασκευάσασθαι ῥᾴδιον ἔσται πρὸς ὀλίγους δικαστάς, καὶ συνδικάσαι πολὺ ἧττον δικαίως δικάζειν. πρὸς δὲ τούτοις οἴεσθαι χρὴ καὶ ἑορτὰς ἄγειν χρῆναι Ἀθηναίους, ἐν αἷς οὐχ οἷόν τε δικάζειν. καὶ ἄγουσι μὲν ἑορτὰς διπλασίους, ἢ οἱ ἄλλοι. ἀλλ' ἐγὼ μὲν τίθημι ἴσας τῇ ὀλιγίστας ἀγούσῃ πόλει. τούτων τοίνυν τοιούτων ὄντων, οὔ φημι οἷόν τ' εἶν ἄλλως ἔχειν τὰ πράγματα Ἀθήνησιν, ἢ ὥσπερ νῦν ἔχει, πλὴν εἰ κατὰ μικρόν τι οἷόν τε, τὸ μὲν ἀφελεῖν, τὸ δὲ προσθεῖναι. πολὺ δ' οὐχ οἷόν τε μετακινεῖν, ὥστε μὴ ἔχειν τῆς δημοκρατίας ἀφαιρεῖν τι. ὥστε μὲν γὰρ βέλτιον

ἔχειν

dum hac ratione utuntur, quam ego demonstraui. In hoc etiam uideo à quibusdam Atheniensis reprehendi, quòd interdum non licet ibi senatui, neque populo, hominem expedire, qui illic per totum annum desideat. Et hoc Athenis fit nullam aliam ob rem, quàm quòd propter negotiorum multitudinem, non possunt omnes confectis eorum causis dimittere. Nam quo pacto possint, quibus primùm plura sunt agenda festa, quàm ulli Graecarum ciuitatum, in quibus festis minus possunt negocia procurari ciuitatis? Deinde tot causae, actiones, iudicia iudicanda, quot ne uniuersi quidem homines iudicant. Senatui autem statuenda sunt multa de bello, multa de pecunijs comparãdis, multa de legum latione, multa de quotidianis negocijs, multa etiam de socijs: tum tributum accipiendum, & rei naualis, & sacrorum gerenda cura est. Quid ego mirum est, si, cùm tot sint negocia, nequeunt omnium hominum causas expedire? Sed aiunt nonnulli, si quis argentum habens, senatum adeat, aut populum, eius negocium confici. Ego uerò his fatebor pecunia multa confici Athenis, atque etiam plura confectum iri, si plures argentum darent. Hoc tamen exploratum habeo, omnium, quibus opus sit, negocijs absoluendis, ciuitate non esse satis, ne quidem si quis eis quantumuis auri, argẽtiq; det. Haec quoq; dijudicanda sunt, si quis nauem non conficit, aut aliquid respublica aedificat. Praeterea choragis uacandum est in Bacchanalia, in Apollinaria, in Quinquatria, in Promethealia, in Vulcanalia quotannis, & triremiũ praefecti constituuntur in singulis annis quadringenti, et de his, si qui uelint, dijudicandum est quotannis. Adhaec magistratus sunt probandi, & dijudicandi, & orphani probandi, & uinctorum custodes constituendi. De his quidem rebus quotannis stato tempore statuendũ est exercitibus: tum si quod aliud repentinum crimen extiterit, aut si quis rarũ aliquod facinus, aut impium quid cõmiserit. & adhuc permulta omitto, sed quod maximum est, dictum est, praeter ordinationes tributi, hoc autem fere fit quinto quoq; anno. Age sanè, nónne existimandum est haec omnia esse dijudicanda? nisi si quis neget ibi debere dijudicari. Nam si quidem conuenit oportere omnia dijudicare, necesse est id in anno fieri. Atqui ne nunc quidem, cùm per annum iudicent, sufficiunt maleficis coercendis, prae multitudine hominum. Esto sanè: sed dicet aliquis iudicare quidem oportere, sed pauciores iudicare. Igitur si pauca fiant iudicia, pauci in singulis iudicijs sint necesse est. Itaque aliquid moliri facilè erit ad paucos iudices, & subscribere, multò minus iuste iudicare. Praeterea existimandum est, festos quoq; dies agendos esse Atheniẽsibus, in quibus iudicia exercere nefas. Et quidem festa agunt dupla, quàm alij. Sed ego pono paria ciuitati, quae paucissima agit. Cũ haec igitur ita se habeãt, nego fieri posse ut aliter se res habeant Athenis, quàm quomodo nunc habent, nisi si potest paulatim aliud adimi, aliud addi: multum quidem rectè immutari non potest, ut non de populi potentatu aliquid detrahatur. Nam ut melius

habeat

habeat respublica, possunt multa excogitari. Sed ut manēte populi imperio, melius respublica administretur, nō facilè ratio inueniri potest, nisi quemadmodò dixi, paulatim addendo, aut detrahendo. Videntur autem Athenienses hoc quoq; non rectè instituere, quòd deteriores eligūt in ciuitatibus seditione motis. Sed ne hoc quidē ab re faciūt. Si enim eligerent meliores, eligerent non eos qui eadem secum sentirent, nā in nulla ciuitate pars optima beneuola est erga plebem, sed pessima quæq; pars in quaq; ciuitate, optime uult plebi. Similes enim similibus beneuoli sunt. Hanc igitur ob rem Athenienses sibi conuenientia deligunt. Quoties autē conati sunt eligere optimos, non profuit eis, quin intra breue tempus populus seruiuit: modò Bœotis: modò, cùm Milesiorum elegerunt optimos, intra breue tempus per defectionem populum conciderunt: modò cū elegerūt Lacedæmonios aduersum Messenios, intra breue tempus Lacedæmonij, euersis Messenijs, bellum Atheniensibus intulerunt. Arbitretur autē fortassis aliquis nullū immeritò Athenis à iure gerendi magistratus, per infamiā repulsum. Ego uerò dico quosdam esse, qui iniuria repulsi sint, sed eos paucos. Atqui non paucis opus est, qui Athenarum populare imperium inuadāt, quandoquidem sic se res habet, nihil moliri homines qui meritò infamia notantur. Sed si qui immeritò: at quis putet multos immeritò infamia notatos Athenis, cùm populus sit qui magistratus moderatur: et ex eo quòd non iuste imperent, neq; iusta dicant, aut faciant, ex his inquam causis Athenis sint infames? His consideratis non debet iudicari aliquid esse mali ab eis, qui sunt Athenis infamia notati.

FINIS.

ἔχειν τῇ πολιτείᾳ, οἷόν τε πολλὰ ἐξευρεῖν. ὥστε μὲν τοι ὑπάρχειν δημοκρατίαν μὲν εἶναι, ἀρκούντως δὲ τοῦτο ἐξευρεῖν, ὅπως δὲ βέλτιον πολιτεύσονται, οὐ ῥᾴδιον, πλὴν ὅπερ ἄρτι εἶπον, κατὰ μικρόν τι προσθέντα ἢ ἀφελόντα. δοκοῦσι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τοῦτό μοι οὐκ ὀρθῶς βουλεύεσθαι, ὅτι τοὺς χείρους αἱροῦνται ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς στασιαζούσαις. οἱ δὲ τοῦτο γνώμῃ ποιοῦσιν. εἰ μὲν γὰρ ᾑροῦντο τοὺς βελτίους, ᾑροῦντ᾽ ἂν οὐχὶ τοὺς ταὐτὰ γιγνώσκοντας σφίσιν αὐτοῖς; ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ πόλει τὸ βέλτιστον εὔνουν ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἀλλὰ τὸ κάκιστον ἐν ἑκάστῃ πόλει εὔνουν τῷ δήμῳ. οἱ γὰρ ὅμοιοι τοῖς ὁμοίοις εὔνοοί εἰσι. διὰ ταῦτα οὖν Ἀθηναῖοι τὰ σφίσιν αὐτοῖς προσήκοντα αἱροῦνται. ὁποσάκις δ᾽ ἐπεχείρησαν αἱρεῖσθαι τοὺς βελτίστους, οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ δῆμος ἐδούλευσεν. ὅτε μὲν Βοιωτοῖς. τοῦτο δὲ ὅτε Μιλησίων εἵλοντο τοὺς βελτίστους, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀποστάντες, τὸν δῆμον κατέκοψαν. τοῦτο δὲ ὅτε εἵλοντο Λακεδαιμονίους ἀντὶ Μεσσηνίων, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου Λακεδαιμόνιοι καταστρεψάμενοι Μεσσηνίους, ἐπολέμουν Ἀθηναίοις. ὑπολάβοι δέ τις ἂν ὡς οὐδεὶς ἄρα ἀδίκως ἠτίμωται Ἀθήνησιν. ἐγὼ δέ φημί τινας εἶναι, οἳ ἀδίκως ἠτίμωνται, ὀλίγοι μέντοι τινές. ἀλλ᾽ οὐκ ὀλίγων δεῖ τῶν ἐπιθησομένων τῇ δημοκρατίᾳ τῇ Ἀθήνησιν. ἐπεί τοι καὶ οὕτως ἔχει, οὐδὲν ἐνθυμεῖσθαι ἀνθρώπους, οἵτινες δικαίως ἀτιμοῦνται. ἀλλ᾽ εἴ τινες ἀδίκως, πῶς ἂν οὖν ἀδίκως οἴοιτό τις ἂν τοὺς πολλοὺς ἠτιμῶσθαι Ἀθήνησιν, ὅπου ὁ δῆμός ἐστιν ὁ ἄρχων τὰς ἀρχάς; ἐκ δὲ τοῦ μὴ δικαίως ἄρχειν, μηδὲ λέγειν τὰ δίκαια ἢ πράττειν, ἐκ τοιούτων ἄτιμοί εἰσιν Ἀθήνησι. ταῦτα χρὴ λογιζόμενον μὴ νομίζειν εἶναί τι δεινὸν ἀπὸ τῶν ἀτίμων Ἀθήνησι.

ΤΕΛΟΣ.

ERRATA, CVM PROPTER TEMPORIS BREVITATEM EMENDARE NON POTUIMUS, tibi amice lector, si quæ fuerint corrigenda committimus: hæc autem sic restitues.

Folio 62. linea 38. lege eam. 526. 29. arbitramur. 27. 45. plurium. 409. 24. nihilominus, abundat. 553. 18. excelluerit. 553. 43. in imperio. 553. 60. facultates consumendo. 554. 56. uenirent.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ἐκ τοῦ σουίδα.

ΞΕΝΟΦΩΝ σωκράτους μαθητής, ἐστρατεύσατο ἐπὶ πέρσας, κύρῳ συνανελθὼν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἀρταξέρξην. ὁ κῦρος δὲ ἦν μετὰ τισσαφέρνην ὕπαρχος ὑπὸ δαρείου τοῦ πατρὸς τῶν ἐν τῇ ἀσίᾳ καταστάς. μετὰ δὲ τὸν δαρείου θάνατον, κῦρον ἀρταξέρξης διαβληθέντα ὑπὸ τισσαφέρνους ἀναιρεῖν μέλλων, ἀφῆκε, παρυσάτιδος τῆς μητρὸς παραιτησαμένης αὐτόν, καὶ τὴν στρατιὰν αὐτῷ φυλαξάσης. ὁ δὲ ὡς τισσαφέρνει πολεμῶν, ἤθροισε δύναμιν καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἔγνω στρατεύειν. τετρακόσιοι δὲ καταλιπόντες τὸν κῦρον, ἔφυγον ἐκ τῶν συστρατευσάντων ὁπλῖται καὶ πελτασταὶ γφ΄. Ξενοφῶν δὲ συνανέβη. δέκα δὲ τῶν βαρβάρων μυριάδας συναθροίσας, ὡς ἐπὶ πισίδας δῆθεν ἐπορεύετο. ὡς δὲ τὰ ἔθνη διῆλθεν, ἐφ᾽ ἃ στρατεύειν ἐπροφασίζετο, συνιέντες οἱ ἕλληνες ἐπὶ βασιλέα εἶναι τὴν στρατείαν, ὤκνουν τὴν ἀνάβασιν. κλεάρχου δὲ εἰπόντος τὴν ὑποστροφὴν ἄπορον εἶναι κύρου μὴ συναιρουμένου, συνήεσαν. κῦρος δὲ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ πρὸς τισσαφέρνην μαχόμενος, κλεάρχου δὲ ἀπαγορεύοντος αὐτῷ μὴ πολεμεῖν, ἀπέθανεν. οἱ δὲ ἕλληνες ὑπὸ κλεάρχῳ τεταγμένοι, ἀριαῖον προεβάλλοντο βασιλέα αὐτῶν. ὁ δὲ παρῃτήσατο. βασιλεὺς δὲ τὴν τοῦ κύρου κεφαλὴν καὶ χεῖρα ἀποκόψας τοῖς ἕλλησιν ἔπεμπε ζητῶν τὰ ὅπλα ὡς περὶ νενικημένων. οἱ δὲ οὐκ ἔδωσαν. δόλῳ δὲ τισσαφέρνης παραβὰς τοὺς ὅρκους, προδίδωσι βασιλεῖ τοὺς ἕλληνας, καὶ κλέαρχον, καὶ μένωνα, καὶ τοὺς λοιποὺς στρατηγοὺς τῶν ἑλλήνων οὓς ἀναιρεῖ. καὶ ξενοφῶν αὐτῶν στρατηγεῖ, καὶ πάντας νικᾷ. ἐλθόντων δὲ καὶ εἰς θρᾴκην, ἐμίσθωσαν ἑαυτοὺς σεύθῃ τῷ βασιλεῖ μύριοι διασωθέντες.

DE XENOPHONTE

EX SVIDA.

XENOPHON, Socratis discipulus, militauit contra Persas cũ ascendisset Cyrus contra fratrẽ Artaxerxen. Cyrus autem post Tissapherneẽ à patre Dario Asiæ regionibus præfectus fuerat. Post obitum uero Darij Artaxerxes Cyrũ à Tissapherne falso delatũ, matre intercedente, eiusq; exercitũ conseruante, dimisit. Cyrus igitur tanquam Tissaphernem bello persequuturus, copias collegit, & contra fratrem arma sumere statuit. Quadringenti autem à Cyro defecerunt, fugerunt etiam eorum qui unà militarunt grauis armaturæ milites, & cetrati circiter 3500. Collectis igitur centum millibus Barbarorum contra Pisidas se iturum simulauit. Postquã uerò harum gentiũ quas bello adoriri præ se tulerat, oras peruasisset, Græci intelligentes expeditionem contra regẽ eductam esse, ascendere recusarunt. Clearcho tamen asserente, non posse eos reuerti quin interficeretur Cyrus, simul consecuti sunt. Verùm Cyrus nudo capite contra Tissaphernem dimicans, Clearcho etiam dissuadente ne manus consereret, interijt. Hinc Græci qui sub Clearcho militabant, Ariæum sibi in regem depoposcerunt. hic autem renuit. Rex porrò Cyri capite detruncato, & manu abscissa, arma sibi à Græcis, uti qui iam uicti essent, dedi postulauit. Hi uerò nequaquam tradiderunt. Tum Tissaphernes fœdera transgressus, Græcos regi dolo prodidit, Clearchum uerò & Menonem, nec non alios duces è medio sustulit. Xenophon tandem dux factus, de omnibus uictoriam reportat: Decem millia qui seruati erant cùm in Thraciam uenissent, sub Seuthe rege stipendia meruerunt.

Qui plura desiderarit, Laërtium legat.